Русско-башкирский словарь

Русса-башҡортса һүҙлек

ПОСВЯЩАЕТСЯ
45-летию
СОВЕТСКОЙ БАШКИРИИ

СОВЕТ БАШҠОРТОСТАНЫНЫҢ
45 йыллығына
АРНАЛА

Йылмайыуың һинең күк күлдәҙе
асылғандай
Ә күҙҙәрең моңһоу сәскәләйек

СССР ФӘНДӘР АКАДЕМИЯҺЫ
ӨФӨ ТАРИХ, ТЕЛ ҺӘМ ӘҘӘБИӘТ ИНСТИТУТЫ

РУССА-БАШКОРТСА ҺҮҘЛЕК

46 000 һүҙ

«СОВЕТСКАЯ ЭНЦИКЛОПЕДИЯ» НӘШРИӘТЕ
МӘСКӘҮ—1964

АКАДЕМИЯ НАУК СССР
УФИМСКИЙ ИНСТИТУТ ИСТОРИИ, ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

РУССКО-БАШКИРСКИЙ СЛОВАРЬ

46 000 слов

ИЗДАТЕЛЬСТВО «СОВЕТСКАЯ ЭНЦИКЛОПЕДИЯ»
МОСКВА — 1964

4С (Башк) (03)
Р 89

Редакционная коллегия:

Доктор филол. наук К. З. АХМЕРОВ (отв. редактор), У. М. ЯРУЛЛИНА, кандидат филол. наук Т. М. ГАРИПОВ, З. К. ИШМУХАМЕТОВ, М. Л. РАФИКОВ (секретарь редколлегии)

Русско-башкирский словарь, составленный Уфимским институтом истории, языка и литературы Академии наук СССР, является переводным двуязычным словарем. Он содержит 46 000 слов. В словарь включена лексика и фразеология современного русского литературного языка, а также ряд устаревших слов и выражений, встречающихся в художественной литературе. В нем широко представлена общественно-политическая, научно-техническая и сельскохозяйственная терминология.

К словарю приложен список географических названий с переводом на башкирский язык; отдельно даны названия по территории Башкирской АССР.

Словарь предназначается для переводчиков, работников печати и радио, преподавателей школ и вузов, а также для научных работников, занимающихся изучением тюркских языков.

ПРЕДИСЛОВИЕ

История башкирской лексикографии неразрывно связана с развитием отечественной тюркологии.

Первый словарь башкирского языка, составленный в конце XVIII века И. Г. Георги, к сожалению, остался в рукописи[1]. Однако часть материалов по башкирскому языку, переданная И. Г. Георги академику П. С. Палласу, попала в известные «Сравнительные словари всех языков и наречий» Екатерины Второй, где мы находим 285 слов «башкирского племени», причем многие из них в соответствии с уровнем лингвистических представлений той эпохи весьма приблизительно и неточно отражали фонетический, грамматический и семантический облик данного языка[2].

Тем не менее этот лексикографический труд долгое время был чуть ли не единственным источником знаний о башкирском языке как в России, так и на Западе. В частности, целиком на материалах «Сравнительных словарей» основаны сведения о языке башкир, которые мы находим у таких деятелей науки прошлого, как Ф. И. Янкович де Мириево, Й. Аделунг, Ю. Клапрот, А. С. Шишков и др[3].

Следующий этап в изучении башкирской лексики, наступивший в середине XIX века, характеризуется созданием ряда словарей, которые стояли уже на более высоком научном уровне. Как правило, они составлялись непосредственно в Башкирии либо выходцами из башкир, либо при их деятельном участии. Таковы, например, небольшие «предметные» словарики М.-С. Бикчурина[4] и пристатейные глоссарии А. Г. Бессонова[5].

Особое место занимают первые двуязычные словари, русско-башкирский и башкирско-русский, увидевшие свет в 90-х годах прошлого столетия в Оренбурге благодаря энтузиазму большого знатока тюркских языков В. В. Катаринского и сотрудничеству с ним местного учителя М.-Г. Куватова.

Первый из словарей, без имени составителя, содержал в себе около 2 500 слов, сгруппированных в 43 тематических разделах в основном по семантическим признакам [6].

---

[1] См. С. К. Булич. Очерк истории языкознания в России. СПб., 1904, т. I, стр. 435. Из других, также оставшихся нереализованными, попыток создать в тот период аналогичный словарь, укажем «Лексикон или, лучше сказать, собрание слов татарского (т. е. тюркского — *Т. Г.*) языка по всем оного диалектам в Сибири (**башкирский**, туринский, тобольский, томский, телеутский, кузнецкий, красноярский, кангатский, якутский)» с переводом на латинский — в кн.: Г. Ф. Миллер. История Сибири. М.—Л., 1937, I, стр. 561.

[2] Сравнительные словари всех языков и наречий, собранные десницей Всевысочайшей особы. СПб., 1787 — 1789, 4 т., Отделение первое, содержащее в себе европейские и азиатские языки. Части I—II, № 91.

Более полная характеристика данного труда и сведения о методике его составления даны акад. Я. К. Гротом в статье «Филологические занятия Екатерины II». Русский архив, 1877.

[3] Ниже приводятся выходные данные лексикографических источников конца XVIII— начала XIX вв., содержащих упоминания о башкирском языке:

Ф. И. Янкович де Мириево. Сравнительный словарь всех языков и наречий, по азбучному порядку расположенный. СПб., 1790—1791, тт. I—IV;

I. Chr. Adelung. Mithridates, oder allgemeine Sprachenkunde. Berlin, 1806 — 1817, Bd. I—IV;

J. Klapproth. Asia polyglotta. Paris, 1823;

A. S. Schischkoff. Vergleichendes Wörterbuch in 200 Sprachen. St.-Ptsb., 1838;

Gervas. Catalogo de las lenguas et de las nationes, tt. I—VI.

[4] М.-С. Бикчурин. Начальное руководство к изучению арабского, персидского и татарского языков с наречиями бухарцев, **башкир**, киргизов и жителей Туркестана. Изд. I, Оренбург, 1859; изд. 2 — Казань, 1869.

[5] См., например, работу А. Г. Бессонова «О говорах казанского татарского наречия и об отношении его к ближайшим к нему наречиям и языкам». Журнал Министерства народного просвещения, СПб., 1881, ч. CCXVI, отд. 2.

[6] Краткий русско-башкирский словарь. Оренбург, 1893.

Второй словарь заметно полнее предыдущего и построен гораздо логичнее: слова не сгруппированы механически в гнёзда, а даны в алфавитном порядке. Здесь имеются указания на то, что в основу словаря было положено так называемое «оренбургское наречие» башкирского языка[7].

Хотя оба издания преследовали цель содействовать обращению башкир в христианство, их научное значение в истории башкироведения было достаточно велико.

Во всяком случае, по своей полноте и точности отражения специфики башкирской лексики они во многом превосходили вышедший вскоре вслед за ними башкиро-венгерский словарь Пр̈оле Вильмоша. Последнему, несмотря на квалифицированный подход к характеристике важнейших особенностей башкирской грамматики, в полной мере не удалось достоверно отобразить самобытность лексического богатства этого языка[8].

Как видно из этого беглого обзора, сколько-нибудь прочной традиции в башкирской лексикографии в дореволюционной Башкирии и за ее пределами не сложилось, да и не могло сложиться из-за отсутствия надлежащих условий для всестороннего развития самого башкирского языка. Как известно, до 20-х годов нашего столетия по-башкирски только говорили, но не писали. Национальная письменность возникла у башкир одновременно с созданием литературного языка[9]. В свою очередь, новые социально-экономические факторы в жизни башкирского народа после Великого Октября привели к тому, что в лексике бывших полукочевников появилось множество неологизмов, отражающих все стороны хозяйственного и культурного прогресса башкирской социалистической нации.

Эти обстоятельства властно потребовали от башкирских языковедов напряженной работы по составлению лексикографических пособий разных типов и назначений[10].

Первыми такими пособиями были небольшие терминологические словари, вернее списки, из нескольких десятков или сот терминов с краткими пояснениями и переводами (как правило, с русского языка на башкирский). Публиковались они сериями: первая из них, относящаяся к 1924—1927 годам, состояла в основном из перечней терминов по естественным наукам[11]; вторая (1931—1935 гг.) носила более разносторонний характер[12]; третья, начатая в годы Великой Отечественной войны, не была завершена, и, наконец, четвертая продолжается с небольшими перерывами до настоящего времени[13].

---

[7] В. Катаринский. Башкирско-русский словарь. Оренбург, 1899 (на обл.— 1900).

[8] Pröhle V. Baskir nyelvtanulmányok. Szójegyzek. «Keleti Szemle», Budapest, 1904, t. V.

[9] Развернутую характеристику этого процесса см. в исследованиях:

Ҡ. Әхмәр. Башҡорт әҙәби теленең формалашыу һәм үҫеү юлдары. «Әҙәби Башҡортостан», Өфө, 1957, № 4;

Т. Ғарипов. Башҡорт филологияһы тарихенән. «Башҡортостан уҡытыусыһы», Өфө, 1957, № 6;

А. А. Юлдашев. Вопросы формирования единых норм башкирского национального языка. «Труды Института языкознания АН СССР». М., 1960, т. X.

[10] Всего за годы Советской власти в Башкирии выпущено свыше 40 терминологических словарей по различным сферам знания — выходные данные некоторых из них приводятся в последующих подстрочных примечаниях.

[11] Таковы были, например, Ғилми Мәркәз тарафынан ҡабул ителгән истилахтар. «Белем», 1924, № 1—2, 5.

[12] Назовем наиболее характерные из них:

Башҡорт теле терминдәре һүҙлеге. Бюллетень № 1. Өфө, 1931;

М. Н. Мехәммәдев һәм Х. А. Абдрашит. Русса-латинса-башҡортса медицина терминдәре. Өфө, 1935;

З. Шакиров, У. Хөсни. Тел терминдәре. Өфө, 1935.

[13] Здесь названы поныне действующие своды терминов башкирского языка:

Ботаника терминдәре һүҙлеге. Өфө, 1952;
География терминдәре һүҙлеге. Өфө, 1952;
Зоология терминдәре һүҙлеге. Өфө, 1952;
Русса-башҡортса башҡортса-русса юридик терминдәр һүҙлеге. Өфө, 1956;
Русса-башҡортса ҡыҫҡаса ауыл хужалығы һүҙлеге. Өфө, 1961;
Русса-башҡортса математика терминдәре. Өфө, 1949;
Русса-башҡортса физика терминдәре. Өфө, 1949;
Русса-башҡортса химия терминдәре. Өфө, 1950;
Русса-башҡортса һәм башҡортса-русса астрономия терминдәре. Өфө, 1954;
Урман эше терминдәре һүҙлеге. Өфө, 1954.

Нельзя не вспомнить в этой связи о брошюре проф. Н. К. Дмитриева «Грамматическая терминология в учебниках родного языка (татарских, башкирских и чувашских)». М., 1955, где на стр. 57—94 дается обобщенная оценка терминологических процессов, происходивших в Башкирии.

В связи с тем, что башкирский письменный язык на протяжении последних сорока лет дважды переходил на новые алфавитные системы, местным лингвистам пришлось подготовить и издать целый ряд орфографических словарей, разных по своему объему и качеству[14].

Поскольку упорядочение башкирского правописания еще не завершено[15], на очереди стоит выпуск большого орфографического словаря, рукопись которого подготовлена Уфимским институтом истории, языка и литературы АН СССР.

Наконец, следует сказать о следующем этапе лексикографической работы в республике —составлении двуязычных словарей, развернувшемся наиболее интенсивно за последние 10—20 лет. Начало этому сложному и трудоемкому процессу положил вышедший в 1942 году в Уфе небольшой русско-башкирский словарик для национальных школ, составленный под редакцией выдающегося тюрколога нашей страны члена-корреспондента АН СССР Н. Ҡ. Дмитриева, с именем которого связаны и многие последующие словари башкирского языка. Учитывая специфику школьной аудитории, словарные статьи данного пособия были снабжены грамматической разработкой каждого заглавного слова и его смысловых значений[16].

Ҡстати, переработанное издание этого словаря, выпущенное в Москве, оказалось, по признанию как советских, так и зарубежных специалистов, одним из лучших руководств подобного типа для изучения национальных языков в учебных заведениях[17].

Однако объем указанных словарей, не превышавший 14 000 слов, не позволял представить богатства, выразительности и образности народной речи во всем ее многообразии.

С этой задачей можно было справиться лишь большому коллективу квалифицированных специалистов под научным руководством крупных ученых. И такие словари были созданы: в 1948 г. в Москве, в Государственном издательстве иностранных и национальных словарей, вышел «Русско-башкирский словарь» на 40 000 слов[18], а спустя 10 лет там же — «Башкирско-русский словарь» на 22 000 корневых слов[19]. Оба словаря были изданы в результате теснейшего делового содружества языковедов Башкирии с лексикографами Москвы.

В ходе совместной работы были определены научные основы башкирской лексикографии, чему в значительной степени содействовало творческое участие видных башкироведов Н. Ҡ. Дмитриева, Ҡ. З. Ахмерова, Т. Г. Баишева, А. А. Юлдашева, а также большой редакторский опыт Ҡ. А. Марцишевской, Т. Г. Брянцевой и других ведущих сотрудников Государственного издательства иностранных и национальных словарей.

В частности, важной заслугой составителей и редакторов двух названных коллективных трудов является стремление последовательно осуществлять в них идею н о р м а т и в н о с т и, понимая под ней, прежде всего, употребление той или иной лексической единицы в ее литературно принятом варианте[20].

Ҡ сожалению, названные справочные пособия были выпущены сравнительно небольшими тиражами и в силу этого стали к настоящему времени практически недоступны широким массам трудящихся Башкирской АССР, что настоятельно диктует необходимость их переиздания[21].

Наш обзор будет неполным, если мы хотя бы кратко не упомянем о попытках создания в Башкирии национального Толкового словаря. Здесь надо отметить малоизвестный «Башкирский словарь» Нуриагзама Тагирова, содержавший немногим более 900 слов преимущественно из живой разговорной речи башкир[22].

Ныне Уфимский институт истории, языка и литературы АН СССР приступил к составлению капитального «Толкового словаря современного башкирского литературного языка», рассчитанного на 25—30 тысяч реестровых слов. Одновременно ведутся подготовительные работы по составлению диалектологического словаря.

Настоящий Русско-башкирский словарь является нормативным двуязычным словарем.

---

[14] Ғ. Д ә ү л ә т ш и н. Башҡорт теленең имлә һүҙлеге. Өфө, 1930.
Башҡорт әҙәби теленең орфография һүҙлеге. Өфө, 1942;
Ҡ. Ә х м ә р. Башҡорт әҙәби теленең орфография һүҙлеге. М., 1952.

[15] Здесь имеются в виду, прежде всего, материалы дискуссии, происходившей на страницах республиканской печати в 1957—1958 г.г.

[16] Русса-башҡортса һүҙлек. Өфө, 1942.

[17] Русско-башкирский словарь. Сост. Г. Р. Ҡаримова. Под ред. чл.-кор. АН СССР Н. Ҡ. Дмитриева. М., 1954.

[18] Русско-башкирский словарь под ред. чл.-кор. АН СССР Н. Ҡ. Дмитриева, Ҡ. З. Ахмерова, Т. Г. Баишева. М., 1948.

[19] Башкирско-русский словарь. Редколлегия: Ҡ. З. Ахмеров, Т. Г. Баишев, Г. Р. Ҡаримова и Юлдашев А. А. М., 1958.

[20] См. Н. Ҡ. Д м и т р и е в. Предисловие к Русско-башкирскому словарю. М., 1948, стр. 5—9.

[21] О такой необходимости указывала, в частности, республиканская газета «Советская Башкирия» от 4 января 1963 г. (статья «Повторите эти издания»).

[22] Н. Т а һ и р о в. Башҡорт лөғәте. Өфө, 1926.

Он существенно отличается от изданных ранее словарей башкирского языка своим объемом (120 авт. л., 46 000 слов) и более развернутыми семантическими, грамматическими и фразеологическими характеристиками слов.

Қ словарю приложен список географических названий, в том числе отдельно по территории Башкирской АССР.

Словарь составлен на основе картотеки Сектора языкознания УИИЯЛ АН СССР и типового словника для русско-национальных словарей, подготовленного Государственным издательством иностранных и национальных словарей в Москве. В дальнейшем рукопись словаря непрестанно улучшалась и пополнялась, причем немалую роль в этом процессе сыграло освоение положительного опыта новейших советских лексикографических пособий, в частности четырехтомного «Словаря русского языка» АН СССР и ряда русско-иноязычных словарей.

Основной текст словаря составлен научными сотрудниками Уфимского института истории, языка и литературы АН СССР кандидатами филологических наук Т. М. Гариповым, Н. Х. Ишбулатовым, Б. С. Саяргалеевым, Р. Н. Терегуловой и У. М. Яруллиной.

В составлении отдельных букв или их частей принимали участие научные сотрудники А. Г. Биишев, С. Ф. Миржанова и др., а в начальной стадии работы — кандидаты филологических наук Г. С. Амиров и Т. Г. Баишев.

Первичное редактирование ряда букв проводилось (помимо вышеуказанных сотрудников) Н. Х. Максютовой.

Впоследствии рукопись Русско-башкирского словаря подверглась вторичной переработке на основе новой инструкции и соответственно замечаниям Государственного издательства иностранных и национальных словарей. Эту работу, равно как и окончательную подготовку текста словаря к изданию, проводила редколлегия в составе Қ. З. Ахмерова (отв. редактор), У. М. Яруллиной, Т. М. Гарипова, З. Қ. Ишмухаметова и М. Л. Рафикова.

Рукопись словаря неоднократно обсуждалась на расширенных заседаниях Ученого совета УИИЯЛ, Сектора языка Института, а также на производственных совещаниях редколлегии словаря и Редакции словарей на языках народов СССР в Издательстве.

Весь словарь в рукописи был прочитан спецредактором Н. А. Альхамовой — научным сотрудником ИЯЛ им. А. С. Пушкина АН Уз ССР, которая своими замечаниями во многом способствовала улучшению качества словаря. Издательское редактирование проводилось редакторами Л. А. Богдановой и Д. П. Лукашевич. Общее руководство подготовкой текста словаря к изданию осуществлялось зав. редакцией словарей на языках народов СССР Государственного издательства иностранных и национальных словарей О. В. Головкиной.

В части общественно-политической терминологии и новой орфографии современного башкирского литературного языка большая помощь редколлегии была оказана со стороны Терминологической комиссии при Президиуме Верховного Совета БАССР и Республиканской орфографической комиссии под председательством заслуженного деятеля науки БАССР А. И. Харисова.

Краткий исторический очерк башкирской лексикографии, данный в предисловии, написан зав. сектором языкознания УИИЯЛ АН СССР, старшим научным сотрудником Т. М. Гариповым.

Перевод русских географических названий на башкирский язык осуществлен М. Л. Рафиковым.

Среди рецензентов на отдельные буквы словаря наибольшую признательность редколлегии и составителей заслужили старший редактор Государственного издательства иностранных и национальных словарей Т. Ф. Медведкова, старший научный сотрудник ИЯз АН СССР А. А. Юлдашев, доцент Стерлитамакского госпединститута Х. Г. Юсупов, литераторы Ю. И. Гареев, Ш. Г. Махмудов и др.

Предлагаемый вниманию широких читательских масс, Русско-башкирский словарь ставит своей целью служить практическим пособием при изучении башкирами русского языка, а также играть роль справочника для переводчиков и преподавателей данного языка в национальной школе. Одновременно словарь может оказать помощь всем изучающим башкирский язык, в частности он может представить интерес для научных работников, занимающихся сравнительно-тюркологическими исследованиями.

Все замечания и предложения просьба направлять по следующим адресам:

Уфа, 25, ул. Қ. Маркса, 6, Уфимский институт истории, языка и литературы АН СССР и Москва, Ж-28, Покровский бульвар, 8, Издательство «Советская Энциклопедия».

УФИМСКИЙ ИНСТИТУТ ИСТОРИИ, ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ АН СССР

О ПОСТРОЕНИИ СЛОВАРЯ

1. Все русские заглавные слова, перевод которых дается в словаре, приводятся в алфавитном порядке без объединения их в гнезда.

2. Заглавные слова, близкие по значению и являющиеся морфологическими или фонетическими вариантами, приводятся в одной статье через запятую, если при этом не нарушается алфавитный порядок, напр.:

ДАЛЕКÓ, ДАЛЁКО *нареч.* ...
ЖИРÁФ *м.*, **ЖИРÁФА** *ж.* ...

Если эти варианты по алфавиту отдалены друг от друга, то перевод дается при более употребительном варианте, а второй дается на своем месте по алфавиту с отсылкой к первому, напр.:

ДВУЛÉТНИЙ *прил. см.* **двухлéтний.**
ДВУХЛÉТНИЙ *прил.* ...

3. На всех русских словах, кроме односложных и напечатанных курсивом, ставится ударение. Всюду обозначается буква ё, на которой ударение не ставится. На односложных словах ударение показано в тех случаях, когда оно переходит со значащего слова на служебное, напр.: **нá пол, пóд нос.**

На курсивных словах ударение ставится только в тех случаях, когда оно является смыслоразличительным, напр.: *кругóм* и *крýгом.*

Если русское слово имеет два ударения, то в одной словарной статье через запятую даются соответственно два слова, напр.: **нáзло, назлó ...**

4. Омонимы, т. е. слова как различного происхождения, так и возникшие от одной основы и имеющие одинаковое звучание, но разные по значению, даются отдельными словарными статьями и обозначаются светлыми римскими цифрами без точки, напр.:

КУЛÓН I *м. физ.* ...
КУЛÓН II *м.* (*украшение*) ...

5. Важнейшие буквенные аббревиатуры и сложносокращенные слова приводятся на своем месте по алфавиту с расшифровкой в скобках по-русски и, если это требуется, по-башкирски, напр.:

ГОРКÓМ *м.* **(городскóй комитéт)** горком (ҡала комитеты).
КВАРТПЛÁТА *ж.* **(квартúрная плáта)** квартира хаҡы.

6. На соответствующем месте по алфавиту приведены наиболее продуктивные приставки и составные части сложных слов с объяснениями на башкирском языке и примерами, напр.:

ГЕО- *ҡушма һүҙҙәрҙең «ер» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **геофúзика** геофизика.

7. В словаре приводятся основные формы нерегулярного словоизменения, связанные с чередованием гласных и согласных в первых трех звуках основы, а также супплетивные формы, напр.:

берý(сь), берёшь(ся) *и т. д. наст. вр. от* **брать(ся).**
дня, *дню и т. д. род., дат. п. и т. д. ед. от* **день.**
шёл, *шла и т. д. прош. вр. от* **идтú.**

8. Если русское слово многозначно, словарная статья разбивается на отдельные значения, отмечаемые арабскими полужирными цифрами с точкой.

При многозначных словах в большинстве случаев после цифры дается пояснение данного значения на русском языке (в скобках, курсивом), напр.:

НАСКОЧÚТЬ *сов. на кого-что* **1.** (*натолкнуться*) ...; **2.** (*напасть*) ...

Необходимый иллюстративный материал дается при соответствующем значении слова. При переводе примеров, имеющих целью показать русское слово в контексте, используются не только башкирские эквиваленты, данные как переводы значений основного слова словарной статьи, но и другие слова, в единичном употреблении не передающие значения русского слова, *напр.*:

ВВЕСТÚ ... 3. *кого-что, перен.* (*привести в какое-л. состояние*) төшөрөү; **ввестú в заблуждéние** яңылыштырыу, бутау.

9. Если различные значения русского слова переводятся на башкирский язык одинаково, то возможны два случая подачи:

а) перед переводом ставится помета *в разн. знач.* или *прям. и перен.* и даются примеры, иллюстрирующие словоупотребление, напр.:

КОРО́ЛЬ *м. в разн. знач.* ... **коро́ль Непа́ла** ...; **нефтяно́й коро́ль** ...; **бубно́вый коро́ль** *карт.* ...

б) после перевода даются на башкирском языке толкования каждого значения, напр.:

АССАМБЛЕ́Я *ж.* ассамблея (**1.** *берәй төрлө халыҡ-ара ойошма ағзаларының дөйөм йыйылышы*; **2.** *ист. Пётр I заманында танца кисәләре, йәмғәт йыйылышы*); ...

10. Многие русские слова, в особенности специальные термины, сопровождаются толкованиями на башкирском языке, которые приводятся после перевода (в скобках, курсивом), напр.:

КА́ТЕТ *м. мат.* катет (*тура мөйөшлө өсмөйөштә тура мөйөш яһаусы һыҙыҡтарҙың береһе*).

11. Близкие по значению переводы отделяются запятой, более отдаленные — точкой с запятой.

В ряде случаев оттенки некоторых переводов сопровождаются постпозитивными пояснениями на русском языке (в скобках, курсивом), напр.:

КОРОМЫ́СЛО *с.* көйәнтә (*для вёдер, у весов*); сиртмә (*у колодца*); ...

12. При переводе взаимозаменяемые синонимы даются в скобках со словом *йәки* (или), напр.:

КАЛЛИГРА́ФИЯ *ж.* каллиграфия, матур яҙыу һөнәре (*йәки* сәнғәте).

Факультативные части переводов слова или словосочетаний заключаются в скобки, напр.:

ЗАДО́БРИТЬ *сов. кого, разг.* (күңелен) йомшартыу, әүрәтеү, үҙенә ҡаратыу (һылап-һыйпап, бүләк биреп).

НАОБУ́М *нареч.* уйламай(ынса), уйлап (*йәки* уйлап-нитеп) тормай(ынса)...

Так же дана факультативная часть в русских словосочетаниях, напр.: **не в бровь, а (пря́мо) в глаз** ... и взаимозаменяемые варианты, напр.: **пода́ть (протяну́ть) ру́ку по́мощи** *кому* ...

13. Если заглавное русское слово употребляется главным образом в сочетаниях или не поддается переводу на башкирский язык, после него ставится двоеточие, а затем приводится соответствующее русское выражение с переводом на башкирский язык, напр.:

БАКЛУ́ШИ: бить баклу́ши...

НАЧЕРТА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.*: **начерта́тельная геоме́трия** ...

14. Фразеологический материал, пословицы и поговорки, не подошедшие ни к одному из значений слова, помещаются в конце словарной статьи за знаком ромб (◇).

15. Перевод устойчивых сочетаний, привычных речений и т. д. дается при ведущем слове сочетания. При других значащих компонентах этого сочетания обычно дается ссылка на ведущее слово. Таким образом, читатель, не найдя сочетание при одном из значащих слов, может найти его при другом.

16. Пословицы и поговорки передаются следующим образом: при наличии башкирского эквивалента русской пословицы перед переводом ставится помета *соотв.* Если при наличии эквивалента может быть смысловой, литературный перевод данной пословицы или поговорки, то он приводится через точку с запятой до или после соответствия, в зависимости от того, какой вариант больше известен башкирскому читателю, напр.:

долг платежо́м кра́сен *посл. соотв.* байрам ашы ҡара-ҡаршы; бурыс түләүҙе ярата.

у семи́ ня́нек дитя́ без гла́зу *посл. соотв.* ҡатын-ҡыҙ күп булған йортта һыу булмаҫ; ҡараусы күп булһа, бала йығыла.

17. Отдельные значения фразеологического материала выделяются светлыми арабскими цифрами за скобкой и сопровождаются необходимыми пояснениями на русском языке, напр.:

в своё вре́мя 1) (*в прошлом*) ...; 2) (*своевременно*)...

18. При заглавных русских словах, а в необходимых случаях и при отдельных значениях даются пометы на русском языке, указывающие на грамматическую принадлежность слова или значения (*прил., нареч., сов., несов.*), его стилистическую окраску (*разг., шутл.*) или область употребления (*мед., лит., хим.*). Расшифровка условных сокращений дана в специальном списке.

19. Имена существительные, как правило, приводятся в форме именительного падежа единственного числа с пометой рода. Если существительное имеет два грамматических рода, то указываются оба рода, напр.:

ОБЖО́РА *м. и ж.* ...

ГЛАВА́ I **1.** *ж. высок. см.* **голова́** I; **2.** *ж.* (*купол*) ...; **3.** *м. и ж.* (*руководитель*)....

Если существительное не склоняется, при нем ставится помета *нескл.*, напр.:

ПАЛЬТО́ *с. нескл.* ...

При существительных с собирательным значением дается помета *собир.*, напр.:

ГЕНЕРАЛИТЕ́Т *м. собир.* генералитет.

Если существительное употребляется только во множественном числе, оно сопровождается пометой *только мн.*, напр.:

НО́ЖНИЦЫ *только мн.* ...

Если существительное употребляется чаще во множественном числе, оно приводится в форме множественного числа с пометой *мн.*, а в скобках указывается форма единственного числа с пометой рода, напр.:

БО́ТИКИ *мн.* (*ед.* **бо́тик** *м.*) ...

Если существительное в одном из своих значений употребляется только или чаще во множественном числе, к этому значению даются соответственно пометы *мн.* или *обычно мн.*, напр.:

КАМЫ́Ш *м.* **1.** ...; **2.** *обычно мн.* **камыши́** (*заросли*) ...

В тех случаях, когда отдельные значения русского существительного имеют различные формы множественного числа, эти формы указываются для каждого значения, напр.:

КОЛЕ́НО *с.* **1.** (*мн.* **коле́ни**) ...; **2.** (*мн.* **коле́на** *и* **коле́нья**)...; **3.** (*мн.* **коле́на**) ...

Уменьшительно-ласкательные формы имен существительных приводятся в словаре только в том случае, если они приобрели новую семантику, напр. «ножка», «ручка».

В таких случаях первым значением статьи идет уменьшительно-ласкательная форма со ссылкой на основную форму, вторым—новое семантическое значение. В тех случаях, когда в башкирском языке имеются средства выражения уменьшительно-ласкательной формы, после ссылки через точку с запятой дается башкирский перевод, напр.:

ПТИ́ЧКА *ж.* **1.** *уменьш.-ласк. от* **пти́ца**; ҡошсоҡ; **2.** *разг.* (*пометка*) билдә; ...

Существительные женского рода, обозначающие название профессий, даются с переводом или, при отсутствии башкирского эквивалента, с указанием на форму мужского рода, напр.:

ТРАКТОРИ́СТКА *ж.* трактористка.

МАССАЖИ́СТКА *женск. р. к* **массажи́ст.**

Названия народностей даются в единственном числе мужского и женского рода и во множественном числе с переводом.

Названия древних, малоизвестных народов и устаревшие названия некоторых народов даются только во множественном числе.

20. Прилагательные даются в форме мужского рода именительного падежа единственного числа.

Прилагательные, употребляющиеся только в женском роде, приводятся на своем месте по алфавиту в форме женского рода, напр.:

БЕРЕ́МЕННАЯ *прил.* ...

Субстантивированные прилагательные даются в одной статье с основным прилагательным, напр.:

БОЛЬНО́Й *прил.* **1.** ...; **2.** *в знач. сущ.* **больно́й** *м.*, **больна́я** *ж.* ауырыу (*кеше*).

Полностью субстантивированные прилагательные даются отдельной статьей по алфавиту с пометой рода и переводом, напр.:

СТОЛО́ВАЯ *ж.* ...

Русское относительное прилагательное передается именем существительным неоформленным, выступающим в функции определения, а также именем, снабженным аффиксом прилагательного, напр.:

КАОЛИ́НОВЫЙ *прил. мин.* каолин; каолинле; **каоли́новая гли́на** каолин балсыҡ; **каоли́новые поро́ды** каолинле тоҡомдар.

В словаре приводятся отдельными статьями, с переводом и иллюстрациями, формы степеней сравнения прилагательных и наречий, образуемые от разных корней, напр.:

ХУ́ЖЕ *сравнит. ст. от прил.* **плохо́й** *и нареч.* **пло́хо** ...

21. Глаголы совершенного и несовершенного вида приводятся в форме инфинитива на своем месте по алфавиту.

При личных глаголах указывается управление, напр.:

ЗАБРО́СИТЬ *сов.* **1.** *что* (*бросить далеко*) ...; **2.** *что, разг.* (*затерять*) ...; **3.** *кого-что* (*перестать заниматься, заботиться*)...

Возвратные глаголы даются без управления, если оно одинаково для всех значений. Если же разные значения возвратных глаголов имеют разное управление, то оно дается при каждом значении.

Так как в башкирском языке нет различия между совершенным и несовершенным видом, то перевод, фразеология и разработка значений глагола дается, главным образом, при форме совершенного вида; при несовершенном виде дается ссылка на парный совершенный вид.

Если отдельные значения русского глагола чаще употребляются в несовершенном виде, то и перевод этих значений дается при несовершенном виде. Так же даются идиомы, употребляющиеся только с несовершенным видом глагола.

Однократные глаголы даются отдельными статьями с соответствующими пометами

и с переводом, если он не совпадает с формой несовершенного вида; в случае совпадения переводов — с отсылкой к форме несовершенного вида, напр.:

КРИ́КНУТЬ *сов. и однокр. на кого-что и без доп.* ҡысҡырып ебәреү (*йәки* ҡуйыу).

КАЧНУ́ТЬ(СЯ) *сов. и однокр. см.* **кача́ть(ся).**

Страдательный залог дается отдельным значением при глаголах несовершенного вида с отсылкой к форме действительного залога глагола, напр.:

ВЫКЛЮЧА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́ключиться; 2.** *страд.* к **выключа́ть.**

Глаголы несовершенного вида действительного и возвратного залогов, имеющие ссылки на соответствующие глаголы совершенного вида, объединяются, где это возможно, в одну статью, напр.:

ВКА́ТЫВАТЬ(СЯ) *несов. см.* **вкати́ть(ся).**

Безличные глаголы даются с пометой *безл.* или *обычно безл.* Примеры, иллюстрирующие безличное употребление отдельных значений личного глагола, сопровождаются пометой *безл., напр.*:

НАНЕСТИ́ *сов.* **1.** *что, чего* (*принести*) ...; **2.** *что, чего, разг.* ...; **ве́тром нанесло́ сугро́б** *безл.* ...

Причастия приводятся только в том случае, если они выступают также и в значении прилагательного (или существительного), напр.:

ЗА́ГНАННЫЙ 1. *прич.* ...; **2.** *прил.* ...

АРЕСТО́ВАННЫЙ *прич.* **1.** ...; **2.** *в знач. сущ. м.* ...

Причастия приводятся в словаре только в том случае, если они по форме совпадают с прилагательным. Если причастие и прилагательное переводятся одинаково, то они даются под одним значением с пометой *прич. и прил.*, напр.:

ЗАДЁРГАННЫЙ *прич. и прил.* ...

Отглагольные существительные, совпадающие по переводу с соответствующими глаголами, даются со ссылкой на этот глагол или на отдельные его значения, напр.:

ЛЕЧЕ́НИЕ *с. см.* **лечи́ть(ся).**

Следует оговорить, что ссылка в любом случае дается на глагол, при котором есть перевод, независимо от того, от какого вида (совершенного или несовершенного) образовано отглагольное имя. В случае несовпадения переводов отглагольного существительного и глагола дается башкирский эквивалент русского слова.

22. Местоимения приводятся с указанием на разряд. Личные местоимения даются во всех трех лицах и родах в единственном и множественном числе с переводом. Косвенные падежи приводятся на своем месте по алфавиту с отсылкой к основной форме и с переводом, напр.:

Я *мест. личн.* ...

МЕНЯ́ *мест. личн. род., вин. п. ед. от* **я** ...

Местоимения, изменяющиеся по родам (кроме оканчивающихся на -ый, -ий, напр. «который», «всякий»), приводятся в именительном падеже трех родов и во множественном числе на своем месте по алфавиту со ссылкой на мужской род, напр.:

МОЙ *мест. притяж.* ...

МОЯ́ *ж. см.* **мой.**

23. Числительные приводятся без указания на разряд.

24. В словаре приводятся широкоупотребительные наречия, как-то: **за́втра, у́тром, сего́дня** и т. д.

Наречия, образованные от прилагательных, даются в том случае, если они еще выступают и в предикативной функции, напр.:

ЛЕГКО́ *нареч.* **1.** ...; **2.** ...; **3.** *в знач. сказ. безл.* ...; **э́то сде́лать не легко́**...

25. При союзах и частицах, как правило, дается их характеристика, напр.:

И́ЛИ *союз* **1.** *разд.* ...; **2.** *присоед.* ...

ХОТЬ 1. *союз уступ.* ...; **2.** *союз уступ.* ...; **3.** *союз уступ.* ...; **4.** *частица усил.* ...

26. Предлоги даются с указанием на падеж, которым они управляют, и с пояснениями их значения, напр.:

НА I *предлог* **1.** *с вин. п.* (*на вопрос «куда?»*)...; **2.** *с вин. п.* (*при обозначении срока*)...

Варианты предлогов (**во, безо, предо** и т. д.) даются на своём месте по алфавиту с отсылкой к основной форме, напр.:

БЕ́ЗО *предлог см.* **без.**

27. В конце словаря приводится список географических названий.

28. Словарная статья кончается точкой.

УСЛОВНЫЕ СОКРАЩЕНИЯ

Русские

ав.— авиация
авт.— автомобильное дело
анат.— анатомия
антр.— антропология
археол.— археология
архит.— архитектура
астр.— астрономия
бакт.— бактериология
без доп.— без дополнения
безл.— безличная форма
биол.— биология
бот.— ботаника
бран.— бранное слово, выражение
буд.— будущее время
бухг.— бухгалтерия
вводн. сл.— вводное слово
вет.— ветеринария
в знач. вводн. сл.— в значении вводного слова
в знач. нареч.— в значении наречия
в знач. прил.— в значении прилагательного
в знач. сказ.— в значении сказуемого
в знач. сущ.— в значении существительного
вин.— винительный (падеж)
воен.— военное дело, военный термин
возвр.— возвратный залог, возвратное (местоимение)
вопр.— вопросительное (местоимение), вопросительная частица
вр.— время
в разн. знач.— в разных значениях
в сочет.— в сочетаниях
выделит.— выделительный союз
высок.— высокий стиль
г.— 1) год; 2) город
геогр.— география
геод.— геодезия
геол.— геология
геом.— геометрия
гидр.— гидрология, гидротехника
гл.— глагол
горн.— горное дело
гос-во — государство
грам.— грамматика
груб.— грубое слово, выражение
дат.— дательный (падеж)
деепр.— деепричастие
дип.— дипломатический термин
др.— другой, другие
ед.— единственное (число)
ж.— женский (род)
ж.-д.— железнодорожное дело
женск. р. к — форма женского рода к...
жив.— живопись
звукоподр.— звукоподражательное слово
зоол.— зоология
изъяснит.— изъяснительный союз
им.— именительный (падеж)
и пр.— и прочее
ирон.— в ироническом смысле
иск.— искусство
ист.— относящийся к истории; исторический термин
и т. д.— и так далее
и т. п.— и тому подобное
канц.— канцелярское выражение
карт.— термин карточной игры
кем-л.— кем-либо
кино — кинематография
книжн.— книжный стиль
ком.— коммерческий термин
кратк. ф.— краткая форма
кул.— кулинария
л.— лицо глагола
-л.— либо
ласк.— ласкательная форма
лес.— лесное дело
лингв.— лингвистика
лит.— литература, литературоведение
личн.— личная форма, личное (местоимение)
лог.— логика
м.— мужской (род)
мат.— математика
мед.— медицина
межд.— междометие
мест.— местоимение
метеор.— метеорология
мех.— механика
мин.— минералогия
миф.— мифология
мн.— множественное (число)
многокр.— многократный вид глагола
мор.— морское дело, морской термин
муз.— музыка
накл.— наклонение
напр.— например

нареч.— наречие
наст.— настоящее время
неизм.— неизменяемое слово
неопр.— неопределенная форма глагола, неопределенное (местоимение)
нескл.— несклоняемое слово
несов.— несовершенный вид глагола
обл.— областное слово, выражение
огранич.— ограничительный союз, ограничительная частица
о-в(а) — остров(а)
однокр.— однократный вид глагола
оз.— озеро
опред.— определительное (местоимение)
опт.— оптика
отриц.— отрицательная частица
офиц.— официальный термин, официальное выражение
охот.— охотничий термин
п.— падеж
палеонт.— палеонтология
перен.— в переносном значении
побуд.— побудительное
повел.— повелительное (наклонение)
погов.— поговорка
полигр.— полиграфия
полит.— политический термин
п-ов — полуостров
портн.— портняжное дело
пос.— поселок
посл.— пословица
поэт.— поэтическое слово
пр.— прочий, прочее
поясн.— пояснительный союз
превосх. ст.— превосходная степень
предл.— предложный (падеж)
презр.— презрительно
пренебр.— пренебрежительно
прил.— имя прилагательное
притяж.— притяжательное (местоимение)
прич.— причастие
прост.— просторечие
противит.— противительный союз
прош.— прошедшее время
прям.— в прямом значении
психол.— психология
пчел.— пчеловодство
р.— 1) река; 2) род
радио — радиотехника
разг.— разговорное слово, выражение
разд.— разделительный союз
р-н— (сельский) район
р. ц.— (сельский) районный центр
рел.— религия
р-ка — республика
род.— родительный (падеж)
рыб.— рыболовство, рыбоводство
с.— средний (род)
сад.— садоводство
сан.— санаторий
сапожн.— сапожное дело
сев.— северный
сказ.— сказуемое
скл.— склоняется; склонение
сл.— слово
см.— смотри
собир.— собирательное (существительное), собирательно
сов.— совершенный вид глагола
соед.— соединительный союз
соотв.— соответствует
сосл.— сослагательное (наклонение)
сочет.— сочетание
спец.— специальный термин
спорт.— физкультура и спорт
сравнит. ст.— сравнительная степень
ст.— степень
стр.— строительное дело
страд.— страдательный залог
сущ.— имя существительное
с.-х.— сельское хозяйство
т.— территория
твор.— творительный (падеж)
театр.— театроведение, театр
текст.— текстильное дело
тех.— техника
топ.— топография
указ.— указательное (местоимение)
уменьш.— уменьшительная форма
уменьш.-ласк.— уменьшительно-ласкательная форма
употр.— употребляется
усил.— усилительная частица
условн.— условный союз
уст.— устаревшее слово, выражение
уступ.— уступительный союз
утверд.— утвердительная частица
ф.— форма
фарм.— фармацевтический термин
физ.— физика
физиол.— физиология
филол.— филология
филос.— философия
фин.— финансовый термин
фольк.— фольклор
фото — фотография
хим.— химия
хир.— хирургия
церк.— церковное слово, выражение
ч.— число
числ.— имя числительное
шахм.— термин шахматной игры
шелк.— шелководство
школ.— школьное выражение
шутл.— шутливое слово, выражение
эк.— экономика
эл.— электротехника
этн.— этнография
юр.— юридический термин

Башкирские

д.— дәүләт
й.— йылға
к.— күл
ҡ.— ҡала
мәҫ.— мәҫәлән
пос.— посёлка
пр. и.— колхоз-совхоз производство идаралығы
р-н — (ауыл) районы
р. ү.— (ауыл) район үҙәге
р-ка — республика
сан.— санаторий
т.— территория
у.— утрау(лар)
һ. б.— һәм башҡалар
я. у.— ярымутрау(лар)

توخواتوللينا وونغرا

ويئيرا

توخواتوللينا

РУССКИЙ АЛФАВИТ

А а	И и	Р р	Ш ш
Б б	Й й	С с	Щ щ
В в	К к	Т т	ъ
Г г	Л л	У у	Ы ы
Д д	М м	Ф ф	ь
Е е, Ё ё	Н н	Х х	Э э
Ж ж	О о	Ц ц	Ю ю
З з	П п	Ч ч	Я я

А

А I *союз* **1.** *противит.* (*но, наоборот*) ә; **я пришёл, а он оста́лся до́ма** мин килдем, ә ул өйҙә ҡалды; **я зайду́ к вам не за́втра, а послеза́втра** мин һеҙгә иртәгә түгел, ә иртәнән һуңға инермен; **2.** *противит.* (*однако, тем не менее*) ә, ләкин; -ға (-гә, -ҡа, -кә) ҡарамаҫтан; -да (-дә, -ҙа, -ҙә, -ла, -лә, -та, -тә); **по́езд ухо́дит че́рез час, а ты всё ещё не гото́в к отъе́зду** поезд бер сәғәттән китә, ә һин әле һаман китергә әҙер түгелһең; **3.** *присоед.* шуға күрә, шуның өсөн, шунлыҡтан, -ға күрә; **он бо́лен, а потому́ не рабо́тает** ул, ауырыу булғанға күрә, эшләмәй; **4.** *присоед.-усил.* ә; **что ты де́лаешь? —А я чита́ю** һин нәмә эшләйһең? — Ә мин уҡыйым; ◇ **а и́менно** йәғни; **а то** юҡһа, йәки, йә булмаһа, әллә; **спеши́, а то опозда́ешь** ашыҡ, юҡһа һуңға ҡалырһың; **пойди́те туда́, а то пошли́те кого́-нибудь** һеҙ унда барығыҙ, йәки берәр кешене ебәрегеҙ; **по́здно уже́ туда́ идти́, а то пойдём** унда барырға һуң инде, йә булмаһа барайыҡ.

А II *частица* **1.** *вопр.* ә; **что ты сказа́л, а?** һин нәмә әйттең, ә?; **2.** *побуд.* йә... әле; **а ну́-ка, вду́майтесь в свои́ же слова́** йә үҙегеҙҙең нәмә әйткәнегеҙҙе уйлап ҡарағыҙ әле?

А III *межд.* ә; **а, вот оно́ что!** ә, бына ул нисек икән!

АБАЖУ́Р *м.* абажур, лампа ҡалпағы.

АБАЗИ́Н *м.* абазин.

АБАЗИ́НКА *ж.* абазинка, абазин ҡатын-ҡыҙы.

АБАЗИ́НСКИЙ *прил.* абазин; **абази́нский язы́к** абазин теле.

АБАЗИ́НЫ *мн.* абазиндәр.

АББА́Т *м.* аббат (**1.** *католиктәр монастыренең башлығы*; **2.** *Францияла католиктәр рухание*).

АББРЕВИАТУ́РА *ж.* аббревиатура, ҡыҫҡартма (**1.** *яҙыуҙа шартлы рәүештә ҡыҫҡартылған һүҙҙәр, мәҫ. һ. б. һәм башҡалар*; **2.** *ҡыҫҡартылған ҡушма һүҙ, мәҫ. РТС, колхоз*).

АБЕРРА́ЦИЯ *ж.* аберрация (**1.** *физ. оптик приборҙар аша ҡарағанда нәмәләрҙең үҙгәреп йәки тоноҡ булып күренеүе*; **2.** *астр. Ерҙең әйләнеүе тәьҫирендә йондоҙҙарҙың үҙ урындарынан ауышҡан кеүек булып күренеүҙәре*).

АБЗА́Ц *м.* **1.** (*отступ*) яңы юл, ҡыҙыл юл; **нача́ть с абза́ца** ҡыҙыл юлдан башлау; **2.** (*часть текста*) абзац (*ике яңы юл араһындағы текст*); **прочита́йте два пе́рвых абза́ца** тәүге ике абзацты уҡығыҙ.

АБОНЕМЕ́НТ *м.* абонемент (**1.** *билдәләнгән срок эсендә берәй нәмәнән файҙаланыу хоҡуғы*; **2.** *шул хоҡуҡты раҫлай торған документ*).

АБОНЕМЕ́НТНЫЙ *прил.* абонемент; **абонеме́нтный биле́т** абонемент билете.

АБОНЕ́НТ *м.* абонент (*абонемент менән файҙаланыусы, абонемент эйәһе*).

АБОНЕ́НТНЫЙ *прил.* абонент; **абоне́нтный отде́л** абоненттәр бүлеге.

АБОНИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, уст.* абонемент буйынса алыу; **абони́ровать ло́жу в теа́тре** абонемент буйынса театрҙа ложаға урын алыу.

АБОНИ́РОВАТЬСЯ *сов. и несов. на что, уст.* абонемент алыу.

АБОРИГЕ́НЫ *мн.* (*ед.* **абориге́н** *м.*) аборигендәр, ерле халыҡ.

АБО́РТ *м. мед.* аборт, бала төшөртөү (*йәки* төшөрөү).

АБОРТИ́ВНЫЙ *прил.* **1.** *мед.* абортив (*ауырыуҙың барышын тиҙ һәм ҡиҫкен үҙгәртә торған*); **аборти́вный ме́тод лече́ния** дауалауҙа абортив метод; **2.** *биол.* етлекмәгән; **аборти́вные о́рганы расте́ний** үҫемлектәрҙең етлекмәгән органдары.

АБРАКАДА́БРА *ж.* абракадабра (*өшкөрөү-төкөрөү һүҙҙәре, мәғәнәһеҙ һүҙҙәр*).

АБРИКО́С *м.* өрөк (*ағасы һәм емеше*).

АБРИКО́СОВЫЙ *прил.* өрөк; **абрико́совое варе́нье** өрөк вареньеһе.

А́БРИС *м.* абрис, предметтең контуры (*йәки* һыҙмаһы), контур рәсем.

АБСОЛЮ́Т *м. филос.* абсолют (*идеалистик философияла ғаләмдең мәңге үҙгәрмәй торған беренсе нигеҙе рух, идея тип, ә диндә — алла тип ҡарау*).

АБСОЛЮТИ́ЗМ *м. полит.* абсолютизм (*сикләнмәгән монархия—юғары власть бер генә кеше ҡулында булған идара итеү формаһы*).

АБСОЛЮ́ТНЫЙ *прил.* **1.** *книжн.* абсолют; **абсолю́тная и́стина** абсолют хәҡиҡәт; **2.** (*совершенный, полный*) тулы; **абсолю́тный поко́й** тулы тыныслыҡ; ◇ **абсолю́тное большинство́** абсолют күпселек; **абсолю́тная величина́** *мат.* абсолют дәүмәл (*плюс йәки минус тамғаларынан башҡа алынған һан*); **абсолю́тная мона́рхия** сикләнмәгән монархия; **абсолю́тный нуль** *физ.* абсолют ноль; **абсолю́тный слух** абсолют ишетеү (*теләһә ниндәй нотаны ла тыңлап*

белә алыу һәләтлелеге); **абсолю́тный чемпио́н** абсолют чемпион (*спорт ярышында бөтә яҡлап еңеп сығыусы*).

АБСОРБИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что и без доп., физ., хим.* йотоу, һеңдереү, һурыу.

АБСОРБИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов. физ., хим.* йотолоу, һеңдерелеү, һурылыу; 2. *несов. страд. к* **абсорби́ровать.**

АБСО́РБЦИЯ *ж. физ., хим.* абсорбция; йотоу, йотолоу, һеңдереү, һеңдерелеү, һурыу, һурылыу; **абсо́рбция зву́ка** тауыш йотолоуы.

АБСТРАГИ́РОВАНИЕ *с. см.* **абстраги́ровать(ся).**

АБСТРАГИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* абстракциялау, абстракциялаштырыу.

АБСТРАГИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов.* абстракцияға әйләнеү, абстракцияланыу, абстраклашыу; 2. *несов. страд. к* **абстраги́ровать.**

АБСТРА́КТНЫЙ *прил.* абстракт; **абстра́ктные поня́тия** абстракт төшөнсәләр.

АБСТРА́КЦИЯ *ж.* абстракция (1. *фекер йөрөткәндә әйберҙең ниндәй ҙә булһа конкрет үҙенсәлектәрен, сифаттарын үҙенән айырыу*; 2. *конкрет булмаған төшөнсә*).

АБСУ́РД *м.* мәғәнәһеҙлек, аҡылға ятышһыҙ, аҡылға һыймаҫтай нәмә; **довести́ до абсу́рда** мәғәнәһеҙлеккә алып барып еткереү.

АБСУ́РДНОСТЬ *ж.* мәғәнәһеҙлек, аҡылға һыймаҫлыҡ.

АБСУ́РДНЫЙ *прил.* мәғәнәһеҙ, аҡылға һыймай торған, төпһөҙ.

АБСЦЕ́СС *м. мед.* эренле шеш, абсцесс.

АБХА́ЗЕЦ *м.* абхаз.

АБХА́ЗКА *ж.* абхазка, абхаз ҡатын-ҡыҙы.

АБХА́ЗСКИЙ *прил.* абхаз, Абхазия; **абха́зский язы́к** абхаз теле.

АБХА́ЗЫ *мн.* абхаздар.

АВАНГА́РД *м. прям. и перен.* авангард, алдынғы отряд.

АВАНГА́РДНЫЙ *прил.* 1. *воен.* авангард; **аванга́рдный бой** авангардтар һуғышы; 2. *перен.* (*передовой*) алдынғы; **аванга́рдный отря́д** алдынғы отряд.

АВАНПО́СТ *м. воен.* аванпост (*төп көстәрҙән алға ҡуйылған ҡарауыл, һаҡсы отряд*).

АВА́НС *м.* аванс.

АВАНСИ́РОВАНИЕ *с. см.* **аванси́ровать.**

АВАНСИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* аванс биреү, аванс биреп тороу, аванс итеп биреү.

АВА́НСОВЫЙ *прил.* аванс; **ава́нсовый отчёт** аванс отчёты.

АВА́НСОМ *нареч.* 1. аванс рәүешендә, аванс итеп; **плати́ть ава́нсом** аванс итеп түләү; **получи́ть ава́нсом** аванс рәүешендә алыу, авансլата алыу; 2. *перен. разг.* (*заранее*) алдан уҡ.

АВАНСЦЕ́НА *ж.* авансцена, сәхнә алды.

АВАНТЮ́РА *ж.* авантюра (*аҙағы уңышлы барып сығыуы шикле булған, тәүәккәллеккә ҡоролған, ышанысһыҙ эш*; *шундай уҡ нигеҙгә ҡоролған предприятие, мажара*).

АВАНТЮРИ́ЗМ *м.* авантюризм.

АВАНТЮРИ́СТ *м.* авантюрист (*авантюраға бирелеүсән кеше*).

АВАНТЮРИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* авантюристик, авантюраға ҡоролған.

АВАНТЮРИ́СТКА *ж.* авантюристка.

АВАНТЮ́РНЫЙ *прил.* 1. (*рискованный, сомнительный*) авантюралы, авантюраға ҡоролған; 2. *лит.* (*приключенческий*) мажаралы, мажараларға бай; **авантю́рный рома́н** мажараларға бай роман.

АВА́РЕЦ *м.* авар.

АВАРИ́ЙНОСТЬ *ж.* авария булыу, аварияға осрау; **борьба́ с авари́йностью** аварияға ҡаршы көрәш.

АВАРИ́ЙНЫЙ *прил.* авария, аварияլы; **авари́йная брига́да** авария бригадаһы; **авари́йный агрега́т** авария агрегаты; **авари́йный слу́чай** аварияլы хәл, авария булыу.

АВА́РИЯ *ж.* 1. авария; 2. *перен. разг.* бәхетһеҙлек, уңышһыҙлыҡ; **потерпе́ть ава́рию** уңышһыҙлыҡҡа осрау.

АВА́РКА *ж.* аварка, авар ҡатын-ҡыҙы.

АВА́РСКИЙ *прил.* авар; **ава́рский язы́к** авар теле.

АВА́РЦЫ *мн.* аварҙар.

А́ВГУСТ *м.* август.

А́ВГУСТОВСКИЙ *прил.* август; **а́вгустовские дни** август көндәре.

АВИА- *ҡушма һүҙҙәрҙең «авиация» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **авиаба́за** авиабаза, авиация базаһы.

АВИАДЕСА́НТ *м.* авиадесант (*самолёттан дошман еренә төшөрөлгән ғәскәр*).

АВИАЗАВО́Д *м.* авиазавод, авиация заводы.

АВИАКОНСТРУ́КТОР *м.* авиаконструктор.

АВИАЛИ́НИЯ *ж.* авиалиния, һауа юлы.

АВИАМОДЕЛИ́ЗМ *м.* авиамоделизм (*оса торған аппараттарҙың моделдәрен яһау һәм осортоп ҡарау*).

АВИАМОДЕЛИ́СТ *м.* авиамоделист.

АВИАМОДЕ́ЛЬ *ж.* авиамодель (*самолёт йәки башҡа осоусы аппараттарҙың моделе*).

АВИАМОДЕ́ЛЬНЫЙ *прил.* авиамодель; **авиамоде́льный кружо́к** авиамодель түңәрәге.

АВИАНО́СЕЦ *м. мор.* авианосец.

АВИАПА́РК *м.* авиапарк, авиация паркы.

АВИАПОДКО́РМКА *ж.* (сәсеүлекте) самолёт ярҙамында өҫтәмә аҙыҡландырыу.

АВИАПО́ЧТА *ж.* авиапочта.

АВИАПРОМЫ́ШЛЕННОСТЬ *ж.* авиация промышленносе.

АВИА́ТОР *м.* авиатор, осоусы.

АВИАЦИО́ННЫЙ *прил.* авиация; **авиацио́нный пра́здник** авиация байрамы.

АВИА́ЦИЯ *ж.* авиация.

АВИАЧА́СТЬ *ж.* авиачасть, авиация часе.

АВИАШКО́ЛА *ж.* авиация мәктәбе.

АВИТАМИНО́З *м. мед.* авитаминоз (*аҙыҡта витаминдәр етешмәү сәбәпле барлыҡҡа килә торған ауырыу*).

АВО́СЬ *частица разг.* бәлки, ихтимал; **аво́сь он придёт** бәлки ул килер; ◇ **де́лать на аво́сь** булһа булыр, булмаһа юҡ тип эшләү.

АВРА́Л *м.* аврал (1. *мор. карапта бөтә команда ҡатнашы менән үткәрелә торған*

эш; 2. *перен. разг. көтмәгәндә килеп сыҡҡан йәки үҙ ваҡытында үтәлмәгән эште башҡарыу өсөн барлыҡ көстө мобилизациялау*).

АВРА́ЛЬНЫЙ *прил.* аврал; **авра́льные рабо́ты** аврал эштәре; **авра́льная ва́хта** аврал вахтаһы.

АВСТРАЛИ́ЕЦ *м.* австралиец.

АВСТРАЛИ́ЙКА *ж.* австралийка, австрали ҡатын-ҡыҙы.

АВСТРАЛИ́ЙСКИЙ *прил.* австрали, Австралия; **австрали́йская фа́уна** Австралия фаунаһы; ◇ **австрали́йская соба́ка** австрали эте.

АВСТРАЛИ́ЙЦЫ *мн.* австралиецтәр, австралиялылар.

АВСТРИ́ЕЦ *м.* австриец.

АВСТРИ́ЙКА *ж.* австрийка, австри ҡатын-ҡыҙы.

АВСТРИ́ЙСКИЙ *прил.* австри, Австрия; **австри́йский наро́д** австри халҡы.

АВСТРИ́ЙЦЫ *мн.* австриецтәр, австриялылар.

АВТАРКИ́Я *ж. эк., полит.* автаркия (*империалистик дәүләттәрҙең милли хужалыҡты агрессив һуғыштар әҙерләүгә яраҡлаштырыуҙы күҙҙә тотҡан экономик политикаһы*).

АВТО= I *ҡушма һүҙҙәрҙең «үҙ», «үҙе», «үҙенеке» мәғәнәлерен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **автобиогра́фия** автобиография.

АВТО= II *ҡушма һүҙҙәрҙең «автомобиль» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **автозаво́д** автозавод.

АВТО= III *ҡушма һүҙҙәрҙең «үҙе йөрөй торған» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **автодрези́на** автодрезина.

АВТО= IV *ҡушма һүҙҙәрҙең «автоматик» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **автоблокиро́вка** автоблокировка.

АВТОБА́ЗА *ж.* автобаза, автомобилдәр базаһы.

АВТОБИОГРАФИ́ЧЕСКИЙ *прил.* автобиографик; **автобиографи́ческий рома́н** автобиографик роман.

АВТОБИОГРАФИ́ЧНЫЙ *прил.* автобиография характерендәге.

АВТОБИОГРА́ФИЯ *ж.* автобиография.

АВТОБЛОКИРО́ВКА *ж. ж.-д.* автоблокировка (*поездарҙың станциялар араһында йөрөүҙәрен регулирләштерә торған автоматик аппараттар системаһы*).

АВТО́БУС *м.* автобус.

АВТО́БУСНЫЙ *прил.* автобус; **авто́бусное движе́ние** автобустар йөрөүе.

АВТО́ГРАФ *м.* автограф (*авторҙың үҙ ҡулъяҙмаһы*).

АВТОДОРО́ЖНЫЙ *прил.*: **автодоро́жное де́ло** автомобиль юлдарын төҙөү эше.

АВТОДРЕЗИ́НА *ж. ж.-д.* автодрезина (*двигатель менән йөрөй торған дрезина*).

АВТОЗАВО́Д *м.* автозавод, автомобиль заводы.

АВТОКА́Р *м. тех.* автокар (*мотор менән йөрөй торған вагонетка*).

АВТОКЛА́В *м. тех.* автоклав (*шыйыҡлыҡтарҙы ҡайнатыу өсөн ҡулланыла торған ябыҡ ҡаҙан*).

АВТОКОЛО́ННА *ж.* автоколонна, автомашиналар колоннаһы.

АВТОКРА́Н *м. тех.* автокран (*автомобилгә урынлаштырылған кран*).

АВТО́Л *м. тех.* автол (*нефтте эшкәртеүҙән алынған май, машиналарҙың двигателдәрен майлау өсөн тотола*).

АВТОМА́Т *м. в разн. знач.* автомат.

АВТОМАТИЗА́ЦИЯ *ж. см.* **автоматизи́ровать(ся)**; **автоматиза́ция произво́дства** производствоны автоматлаштырыу.

АВТОМАТИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* автоматлаштырыу.

АВТОМАТИЗИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов.* автоматлашыу; 2. *несов. страд. к* **автоматизи́ровать.**

АВТОМАТИ́ЗМ *м.* автоматизм, автоматлыҡ (*эштең йәки хәрәкәттең аңһыҙҙан, ирекһеҙҙән эшләнеүе*).

АВТОМА́ТИКА *ж.* автоматика (1. *производство процестәрен автоматлаштырыу саралары һәм методтары тураһындағы фән*; 2. *ниндәй булһа ла бер производстволағы, хужалыҡ тармағындағы автоматик приборҙар һәм машиналар*).

АВТОМАТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. *тех.* автоматик, үҙенән-үҙе эшләй торған; **автомати́ческая телефо́нная ста́нция** автоматик телефон станцияһы; 2. (*непроизвольный*) уйламайынса (*йәки* ирекһеҙ) эшләнгән, автоматик; **автомати́ческое движе́ние** автоматик хәрәкәт.

АВТОМАТИ́ЧНЫЙ *прил. см.* **автомати́ческий** 2.

АВТОМА́ТЧИК *м.* автоматчик (1. *автомат аппаратта эшләүсе кеше*; 2. *воен. автомат менән ҡоралланған боец*).

АВТОМАШИ́НА *ж.* автомашина, автомобиль.

АВТОМОБИЛЕСТРОЕ́НИЕ *с.* автомобилдәр эшләү (*йәки* эшләп сығарыу).

АВТОМОБИЛИ́ЗМ *м.* автомобилдәр менән эш итеү; автомобиль спорты.

АВТОМОБИЛИ́СТ *м. спорт.* автомобилист (*автомобиль йөрөтөүсе, автомобиль спорты менән шөғөлләнеүсе*).

АВТОМОБИ́ЛЬ *м.* автомобиль.

АВТОМОБИ́ЛЬНЫЙ *прил.* автомобиль; **автомоби́льный заво́д** автомобиль заводы; **автомоби́льная промы́шленность** автомобиль промышленносе.

АВТОНО́МИЯ *ж.* автономия (*ниндәй ҙә булһа бер өлкәнең үҙенең эске закондары нигеҙендә идара итеүгә хоҡуғы*).

АВТОНО́МНОСТЬ *ж.* автономиялылыҡ.

АВТОНО́МНЫЙ *прил.* автономиялы; **автоно́мная респу́блика** автономиялы республика.

АВТОПА́РК *м.* автопарк, автомобилдәр паркы.

АВТОПИЛО́Т *м. ав.* автопилот (*осоусы аппараттарҙы автоматик рәүештә йөрөтөүсе механизмдәр*).

АВТОПОГРУ́ЗЧИК *м. тех.* автопогрузчик (*йөк тейәгес машина*).

АВТОПО́ЕЗД *м.* автопоезд (*бер йәки бер нисә прицепле автомобиль йәки тягач*).

АВТОПОЕ́НИЕ *с. с.-х.* автоматик рәүештә һуғарыу.

АВТОПОЙЛКА *ж. с.-х.* автоһуғарғыс (*малды автоматик рәүештә һуғарыу өсөн ҡулланыла*).
АВТОПОРТРЕ́Т *м.* автопортрет (*художниктең үҙе яһаған үҙ портреты*).
АВТОПРИЦЕ́П *м. тех.* автоприцеп, автомобиль прицебе.
А́ВТОР *м.* автор; **а́втор расска́за** хикәйә авторы.
АВТОРЕМО́НТНЫЙ *прил.*: **авторемо́нтные мастерски́е** автомобилдәр ремонтлау мастерскойҙары.
АВТОРЕФЕРА́Т *м.* автореферат (*авторҙың үҙ әҫәренә яҙған рефераты*).
АВТОРИЗО́ВАННЫЙ *прил.* авторлаштырылған, автор рөхсәт иткән (*йәки биргән*), автор хуплаған (*йәки раҫлаған*); **авторизо́ванный перево́д** авторлаштырылған тәржемә.
АВТОРИЗОВА́ТЬ *сов. и несов. что* авторлаштырыу.
АВТОРИТА́РНЫЙ *прил. книжн.* авторитар (1. *власкә һуҡырҙарса буйһоноуға нигеҙләнгән*; 2. *үҙенең авторитетен нығытырға ынтылыусы*).
АВТОРИТЕ́Т *м.* 1. авторитет, абруй; 2. авторитет, танылған кеше, ышаныс ҡаҙанған кеше; **он — кру́пный авторите́т в о́бласти хи́мии** ул химия өлкәһендә танылған ғалим.
АВТОРИТЕ́ТНЫЙ *прил.* 1. (*пользующийся авторитетом*) авторитетле, абруйлы, танылған; **авторите́тный учёный** авторитетле ғалим; 2. (*заслуживающий доверия*) ышанослы; **из авторите́тных исто́чников** ышанослы сығанаҡтарҙан; 3. (*властный, не допускающий возражения*) авторитетле; **авторите́тный тон** авторитетле тон.
А́ВТОРСКИЙ *прил.* автор, авторлыҡ; **а́вторский коллекти́в** авторҙар коллективе; **а́вторский гонора́р** авторлыҡ гонорары.
А́ВТОРСТВО *с.* авторлыҡ.
АВТОРУ́ЧКА *ж.* авторучка.
АВТОСТО́П *м. тех.* автостоп (*барған поезды автоматик рәүештә туҡтата торған прибор*).
АВТОСТРА́ДА *ж.* автострада (*автомобиль юлы*).
АВТОТИ́ПИЯ *ж. полигр.* автотипия (*фотомеханик юл менән һүрәттәр баҫыу һәм шул юл менән баҫылған һүрәттәр*).
АВТОТРА́КТОРНЫЙ *прил.*: **автотра́кторный парк совхо́за** совхоздың автомобилдәр һәм тракторҙар паркы.
АВТОТРА́НСПОРТ *м.* автотранспорт, автомобиль транспорты.
АВТОХТО́НЫ *мн.* автохтондар, ерле (*йәки төп*) халыҡ.
АВТОЦИСТЕ́РНА *ж.* автоцистерна, автомобиль цистернаһы.
АГА́ I *межд.* әһә; **ага́, попа́лся!** әһә, эләктеңме!
АГА́ II *частица прост.* (*выражает утверждение*) эйе; **ты по́мнишь его́? — Ага́!** һин уны хәтерләйһеңме? — Эйе!
АГА́ВА *ж. бот.* агава (*тропик үҫемлек*).
АГА́Т *м. мин.* аҡыҡ.
АГА́ТОВЫЙ *прил.* аҡыҡ; **ага́товые украше́ния** аҡыҡ биҙәүестәр.
АГГЛЮТИНАТИ́ВНЫЙ *прил. лингв.* агглютинатив; **агглютинати́вные языки́** агглютинатив телдәр.
АГГЛЮТИНА́ЦИЯ *ж.* агглютинация (1. *лингв. тамыр үҙгәрмәйенсә, уға ялғауҙар, аффикстар ялғанып, яңы һүҙҙәр, формалар яһалыу юлы*; 2. *биол. бактерияларҙың бергә уҡмашып, төпкә ултырыуҙары*).
АГЕ́НТ I *м.* 1. агент; **аге́нт по снабже́нию** тәъмин итеү эштәре буйынса агент; **страхово́й аге́нт** страхование агенте; 2. (*шпион*) агент, шымсы.
АГЕ́НТ II *м. физ., хим.* агент, сәбәпсе, тәбиғәт күренештәре сәбәпсеһе (*теге йәки был тәбиғи күренештәрҙе тыуҙырыусы сәбәп*).
АГЕ́НТСТВО *с.* агентлек, агентство; **Телегра́фное аге́нтство Сове́тского Сою́за (ТАСС)** Советтәр Союзының телеграф агентствоһы (ТАСС).
АГЕНТУ́РА *ж.* 1. (*разведывательная служба*) агентлек эше; 2. *собир.* агенттәр, агентура.
АГЕНТУ́РНЫЙ *прил.* агентура; **агенту́рные све́дения** агентура мәғлүмәттәре; **агенту́рная разве́дка** агентура разведкаһы.
АГИТ= *ҡушма һүҙҙәрҙең «агитация, агитацион» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **агитпу́нкт** агитация пункты.
АГИТА́ТОР *м.* агитатор.
АГИТА́ТОРСКИЙ *прил.* агитатор.
АГИТАЦИО́ННЫЙ *прил.* агитацион, агитация; **агитацио́нная литерату́ра** агитацион әҙәбиәт; **агитацио́нная рабо́та** агитация эше.
АГИТА́ЦИЯ *ж.* агитация.
АГИТБРИГА́ДА *ж.* агитбригада, агитаторҙар бригадаһы.
АГИТИ́РОВАТЬ *несов.* 1. агитация яһау (*йәки алып барыу*); 2. *кого-что* (*убеждать*) димләү, өндәү.
АГИТКАМПА́НИЯ *ж.* агитация кампанияһы.
АГИТКОЛЛЕКТИ́В *м.* агитколлектив, агитаторҙар коллективе.
АГИТМА́ССОВЫЙ *прил.*: **агитма́ссовая рабо́та** масса араһында агитация алып барыу эше.
АГИТПУ́НКТ *м.* агитпункт, агитация пункты.
АГЛОМЕРА́Т *м.* агломерат (1. *геол. уҡмашҡан төрлө минералдар*; 2. *тех. уҡмашҡан ваҡ йәки онтаҡ руда*).
АГЛОМЕРА́ЦИЯ *ж. тех.* агломерация (*иретеп йәбештереү юлы менән металды бер киҫәккә уҡмаштырыу*).
А́ГНЕЦ *м.* 1. *книжн. уст.* бәрәс; 2. *перен.* йыуаш кеше.
АГНО́СТИК *м. филос.* агностик (*агностицизм яҡлы кеше*).
АГНОСТИЦИ́ЗМ *м. филос.* агностицизм (*объектив донъяны һәм уның законлылыҡтарын танып белеү мөмкин түгел тип раҫлаусы идеалистик философик тәғлимәт*).
АГНОСТИ́ЧЕСКИЙ *прил. филос.* агностик.
АГОНИЗИ́РОВАТЬ *несов.* агонияла булыу, үлем алдындағы хәлдә булыу.
АГО́НИЯ *ж.* 1. агония, үлем ғазабы; 2. *перен.* һуңғы тапҡыр тырышып ҡарау, көс һалып ҡарау.

АГРА́РИЙ *м.* аграрий (*капиталистик илдәрҙә эре ер биләүсе*).
АГРА́РНИК *м. разг.* аграрник (*аграр мәсьәләләр белгесе*).
АГРА́РНЫЙ *прил.* аграр; **агра́рная рефо́рма** аграр реформа.
АГРЕГА́Т *м.* агрегат (1. *тех. бер эште башҡарыу өсөн бер нисә машинаны бергә беркетеү*; 2. *тех. ниндәй булһа ла бер ҡатмарлы машинаның бер бөтөн өлөшө*; 3. *бер йәки бер нисә төрлө нәмәләрҙең механик рәүештә бергә ҡушылыуынан барлыҡҡа килгән бер бөтөн әйбер*).
АГРЕГА́ТНЫЙ *прил.* агрегатлы.
АГРЕССИ́ВНОСТЬ *ж.* агрессивлек.
АГРЕССИ́ВНЫЙ *прил.* агрессив.
АГРЕ́ССОР *м.* агрессор.
АГРО- *ҡушма һүҙҙәрҙең «агрономик, агрономия» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **агроте́хника** агротехника.
АГРОБИОЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* агробиология; **агробиологи́ческая нау́ка** агробиология фәне.
АГРОБИОЛО́ГИЯ *ж.* агробиология (*игенселек, малсылыҡ һәм үҫемлектәр үҫтереү эшендәге дөйөм биологик законлылыҡтар тураһындағы фән*).
АГРОЛЕСОМЕЛИОРАТИ́ВНЫЙ *прил.* агролесомелиорация; **агролесомелиорати́вный институ́т** агролесомелиорация институты.
АГРОЛЕСОМЕЛИОРА́ЦИЯ *ж.* агролесомелиорация (*урман һыҙаттары ултыртыу, ерҙе һуғарыу һәм һаҙлыҡтарҙы киптереү кеүек саралар системаһы*).
АГРОНО́М *м.* агроном.
АГРОНОМИ́ЧЕСКИЙ *прил.* агроном, агрономик, агрономия; **агрономи́ческий съезд** агрономдар съезы; **агрономи́ческие мероприя́тия** агрономик саралар; **агрономи́ческий институ́т** агрономия институты.
АГРОНО́МИЯ *ж.* агрономия (*игенселек һәм ауыл хужалығы тураһындағы фән*).
АГРОТЕ́ХНИК *м.* агротехник.
АГРОТЕ́ХНИКА *ж.* агротехника (*ауыл хужалығы культураларын үҫтереү, тәрбиәләү алымдары системаһы*).
АГРОТЕХНИ́ЧЕСКИЙ *прил.* агротехник; **агротехни́ческие мероприя́тия** агротехник саралар.
АГРОХИ́МИЯ *ж.* агрохимия.
АД *м.* 1. *рел.* тамуҡ, йәһәннәм; 2. *перен.* ауырлыҡ, ғазап, михнәт; **наро́ды не хотя́т а́да но́вой войны́** халыҡтар яңы һуғыш ғазабын теләмәйҙәр.
АДА́МОВ: ада́мова голова́ *зоол.* әҙәмбаш күбәләк; **ада́мово я́блоко** *анат.* күмәгәй.
АДАПТА́ЦИЯ *ж.* 1. *биол.* адаптация, яйланыу, өйрәнеү; **адапта́ция гла́за** күҙҙең өйрәнеүе; 2. (*облегчение текста*) еңеләйтеү, яраштырыу (*тексты*).
АДА́ПТЕР *м. тех.* адаптер (*граммофон пластинкаларына яҙылғандарҙы радиоалғыс репродукторы аша тапшырыу приборы*).
АДВЕРБИАЛИЗА́ЦИЯ *ж. лингв.* рәүешләштереү, рәүешкә әйләндереү.
АДВОКА́Т *м.* адвокат.
АДВОКАТУ́РА *ж.* 1. (*деятельность адвоката*) адвокатлыҡ; 2. *собир.* адвокаттар.
АДЕКВА́ТНЫЙ *прил.* тиңдәш, тура (*йәки тапҡыр*) килгән.
АДЖА́РЕЦ *м.* аджар.
АДЖА́РКА *ж.* аджарка, аджар ҡатын-ҡыҙы.
АДЖА́РСКИЙ *прил.* аджар, Аджария; **аджа́рские ска́зки** аджар әкиәттәре.
АДЖА́РЦЫ *мн.* аджарҙар.
АДМИНИСТРАТИ́ВНО-ТЕРРИТОРИА́ЛЬНЫЙ *прил.* административ-территориаль; **административно-территориа́льное деле́ние СССР** СССР-ҙың административ-территориаль бүленеше.
АДМИНИСТРАТИ́ВНЫЙ *прил.* административ; **администрати́вные ме́ры** административ саралар.
АДМИНИСТРА́ТОР *м.* администратор (1. *идара итеүсе, яуаплы башҡарыусы*; 2. *идара итеүгә һәләтле кеше*).
АДМИНИСТРА́ТОРСКИЙ *прил.* администраторлыҡ; **администра́торские спосо́бности** администраторлыҡ һәләте.
АДМИНИСТРА́ЦИЯ *ж.* администрация.
АДМИНИСТРИ́РОВАНИЕ *с. см.* **администри́ровать.**
АДМИНИСТРИ́РОВАТЬ *несов.* администраторлыҡ (*йәки түрәлек*) итеү, түрәләрсә ҡыланыу (*эштең айышына төшөнмәйенсә, өҫтән генә ҡоро бойороуҙар менән идара итеү*).
АДМИРА́Л *м.* адмирал; **адмира́л фло́та** флот адмиралы.
АДМИРАЛТЕ́ЙСТВО *с.* адмиралтейство (1. *хәрби караптар яһау һәм йыһазлау урыны*; 2. *ҡайһы бер илдәрҙә хәрби диңгеҙ көстәренең иң юғары идара органы*; 3. *Ленинградта элекке хәрби флот баш идараһының йорто*).
АДМИРА́ЛЬСКИЙ *прил.* адмирал; **адмира́льский флаг** адмирал флагы.
АДО́НИС *м. бот.* атрасман, адонис (*дарыу үләне*).
А́ДРЕС *м.* 1. адрес; **отпра́вить в а́дрес институ́та** институт адресенә ебәреү; **доста́вить письмо́ по а́дресу** хатты адрес буйынса тапшырыу; 2. ҡотлау яҙыуы; **юбиля́р получи́л мно́го адресо́в** юбиляр бик күп ҡотлау яҙыуы алды; ◇ **обраща́ться не по а́дресу** тейешле кешеһенә (*йәки* урынына) түгел; **по чьему́-либо а́дресу** берәй кешегә ҡарата.
АДРЕСА́НТ *м.* адресант, адресләүсе, хат (*йәки* посылка) ебәреүсе.
АДРЕСА́Т *м.* адресат, адрес эйәһе.
А́ДРЕСНЫЙ *прил.* адрес; **а́дресный стол** адрестәр өҫтәле (*ҙур ҡалаларҙа кемдең ҡайҙа тороуы тураһында справка биргән торған учреждение*).
АДРЕСОВА́ТЬ *сов. и несов. кого-что* адресләү, адрес буйынса ебәреү; исемгә (*йәки* исеменә) ебәреү.
АДРЕСОВА́ТЬСЯ 1. *сов. и несов.* мөрәжәғәт итеү; 2. *несов. страд. к* **адресова́ть.**
А́ДСКИЙ *прил.* 1. (*злобный*) усал, яуыз; **а́дский за́мысел** яуыз ниәт; 2. (*чрезмерный*) бик көслө, сыҙай алмаҫлыҡ; **а́дский хо́лод** сыҙай алмаҫлыҡ һыуыҡ; ◇ **а́дская маши́на** *уст.* йәһәннәм машинаһы, шартлай торған снаряд; **а́дский ка́мень** тамуҡ ташы, ляпис.

АДЪЮТА́НТ *м.* адъютант (*хәрби начальник эргәһендә хеҙмәт итеүсе офицер*).
АДЪЮТА́НТСКИЙ *прил.* адъютантлыҡ; **адъюта́нтские обя́занности** адъютантлыҡ хеҙмәте.
АДЫГЕ́ЕЦ *м.* адыгей.
АДЫГЕ́ЙКА *ж.* адыгейка, адыгей ҡатын-ҡыҙы.
АДЫГЕ́ЙСКИЙ *прил.* адыгей; **адыге́йский язы́к** адыгей теле.
АДЫГЕ́ЙЦЫ *мн.* адыгейҙәр.
АЖИОТА́Ж *м.* 1. ажиотаж (*капиталистик илдәрҙә спекуляция маҡсаты менән акция, облигация һәм тауар хаҡтарын яһалма рәүештә күтәреп ебәреү йәки төшөрөү*); 2. *перен.* ярһыу, көслө тулҡынланыу.
АЖУ́Р I *м.* *уст.* ажур (*селтәрләп эшләнгән йоҡа туҡыма*).
АЖУ́Р II *нареч.* *бухг.* көндәлеген көндә, шул уҡ ваҡытта яҙып барыу; **вести́ кни́ги ажу́р** кенәгәгә көндәлеген көндә яҙып барыу.
АЖУ́РНЫЙ *прил.* 1. (*сквозной, прозрачный*) селтәр, үтә күренмәле; **ажу́рные чулки́** селтәр ойоҡ; 2. *перен.* (*искусный*) бик оҫта (*йәки* нескә) эшләнгән; **ажу́рная рабо́та** бик нескә эшләнгән эш.
АЗА́ЛИЯ *ж.* *бот.* азалия.
АЗА́РТ *м.* ҡомарлыҡ, ҡомар, ныҡ мауығыу, ҡыҙығып китеү; **войти́ в аза́рт** ҡомары төшөү; **игра́ть с аза́ртом** ҡыҙығып (*йәки* ҡомарланып) уйнау.
АЗА́РТНЫЙ *прил.* ҡомар; **аза́ртная игра́** ҡомар уйын.
А́ЗБУКА *ж.* 1. алфавит; 2. (*букварь*) алифба (*китап*); 3. *перен.* төп, нигеҙ, башланғыс, алифба; **а́збука нау́ки** фәндең алифбаһы; ◇ **а́збука Мо́рзе** Морзе азбукаһы.
А́ЗБУЧНЫЙ *прил.* 1. алифба; **а́збучный материа́л** алифба материалы; 2. *перен.* һәр кемгә билдәле, бик ябай; **а́збучная и́стина** һәр кемгә билдәле хәҡиҡәт.
АЗЕРБАЙДЖА́НЕЦ *м.* азербайжан.
АЗЕРБАЙДЖА́НКА *ж.* азербайжан ҡатын-ҡыҙы.
АЗЕРБАЙДЖА́НСКИЙ *прил.* азербайжан, Азербайжан; **азербайджа́нский язы́к** азербайжан теле.
АЗЕРБАЙДЖА́НЦЫ *мн.* азербайжандар.
АЗИА́ТСКИЙ *прил.* Азия; **азиа́тские стра́ны** Азия илдәре.
А́ЗИМУТ *м.* азимут (1. *астр.* *меридиан менән берәр планета аша үтә торған вертикаль яҫылыҡтар араһындағы мөйөш*; 2. *воен.* *бирелгән юнәлеш менән төньяҡҡа табан булған юнәлеш араһындағы мөйөш*).
АЗО́Т *м.* азот.
АЗО́ТИСТЫЙ *прил.* азотлы; **азо́тистый ангидри́д** азотлы ангидрид; **азо́тистые удобре́ния** азотлы ашламалар.
АЗО́ТНЫЙ *прил.* азот; **азо́тная кислота́** азот кислотаһы.
АЗЫ́ *только мн.* баш, башланғыс мәғлүмәттәр; **нача́ть с азо́в** башынан башлау; ◇ **ни аза́ не знать** әлепте таяҡ тип тә белмәү.
А́ИР *м.* *бот.* ҡылыс үлән, ер тамыры.
А́ИСТ *м.* ҡауҙы.
А́ИСТНИК *м.* *бот.* ҡауҙы үләне.
АЙ *межд.* 1. (*выражает боль, испуг*) ой, әй, абау (*ҡурыҡҡанда, ауыртҡанда әйтелә*); 2. (*выражает упрёк, порицание*) әй-әй (*шелтә белдергәндә*); **ай, как нехорошо́!** әй-әй, яҡшы түгел!; ◇ **ай да молоде́ц!** егет тә һуң!
АЙВА́ *ж.* айва (*ағасы һәм емеше*).
АЙВО́ВЫЙ *прил.* айва; **айво́вое варе́нье** айва вареньеһе.
АЙДА́ *межд.* *прост.* әйҙә (*саҡырыу, өндәү*).
АЙМА́К *м.* аймаҡ (*Бурят АССР-ында, Таулы-Алтай автономиялы өлкәһендә район тигән мәғәнәлә йөрөй; Монгол Халыҡ Республикаһында административ-территориаль бүленеш; боронғо башҡорттарҙа этник бүленеш*).
АЙМА́ЧНЫЙ *прил.* аймаҡ; **айма́чный сове́т** аймаҡ совете.
АЙРА́Н *м.* айран.
А́ЙСБЕРГ *м.* айсберг (*диңгеҙҙә йөҙөп йөрөй торған боҙ тауы*).
АЙСО́РЫ *мн.* *уст.* айсорҙар (*см.* **ассири́йцы**).
АКАДЕМИ́ЗМ *м.* академизм (1. *ғилми һәм уҡыу эштәрендәге тик теорети́к юнәлеш, уларҙың тормош талаптарына, практикаға бәйләнмәгән булыуҙары*; 2. *һынлы сәнғәттә классик үрнәктәргә эйәреүҙең акаде́мик традицияларын һаҡлаусы, прогрессив һәм яңы ағымдарға ҡаршы көрәшеүсе юнәлеш*).
АКАДЕ́МИК *м.* акаде́мик.
АКАДЕМИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. академия; **академи́ческий уста́в** академия уставы; 2. (*учебный*) академи́к; **академи́ческий час** академи́к сәғәт (*дәрес, лекция өсөн билдәләнгән 45—50 минутлыҡ ваҡыт*); 3. (*в науке, искусстве*) академи́к (*академизм принциптәренә эйәреүсе*); **академи́ческая живо́пись** академи́к живопись; 4. (*чисто теоретический*) академи́к; **академи́ческий спор** академи́к бәхәс; ◇ **академи́ческий теа́тр** академия театры (*өлгөлө театрҙар исеме*).
АКАДЕМИ́ЧНОСТЬ *ж.* абстрактлыҡ, тормоштан алыҫ булғанлыҡ.
АКАДЕМИ́ЧНЫЙ *прил.* *см.* **академи́ческий** 3.
АКАДЕ́МИЯ *ж.* академия; **Акаде́мия нау́к** Фәндәр академияһы.
АКА́НТ *м.* *бот.* акант.
АКА́ЦИЯ *ж.* акация, сәрүи ағасы.
А́КАЮЩИЙ *прил.* *лингв.* «а»лаштырыусы; **а́кающий го́вор** «а»лаштырыусы һөйләш.
АКВАМАРИ́Н *м.* *мин.* аквамарин (*аҫыл таш*).
АКВАМАРИ́НОВЫЙ *прил.* аквамарин; **аквамари́новые се́рьги** аквамарин алҡа.
АКВАРЕЛИ́СТ *м.* акварелист (*акварель буяу менән һүрәт яһаусы художник*).
АКВАРЕ́ЛЬ *ж.* акварель (*һыуға иҙелә торған буяу; шундай буяу менән яһалған картина*).
АКВАРЕ́ЛЬНЫЙ *прил.* акварель; **акваре́льные кра́ски** акварель буяуҙар.
АКВА́РИУМ *м.* аквариум.
АКВАТО́РИЯ *ж.* акватория (*махсус йыһазландырылған һыу участкаһы, мәҫ.*

ярыштар үткәреү өсөн, самолёт төшөү һ. б. өсөн).

АКВЕДУ́К *м.* акведук (*тәрән соҡорҙар, йылғалар, юлдар аша һалынған улаҡлы йәки торбалы күпер һымаҡ ҡоролма).*

АККЛИМАТИЗА́ЦИЯ *ж.* акклиматизация (*хайуан һәм үҫемлектәрҙең яңы климатҡа һәм башҡа төрлө йәшәү шарттарына яраҡлашыуҙары).*

АККЛИМАТИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов.* 1. *кого-что* климатлаштырыу, климатҡа өйрәтеү; 2. *кого, перен.* яңы средаға яраҡлаштырыу (*йәки* күнектереү).

АККЛИМАТИЗИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов.* (*о животных, растениях*) климатлашыу, климатҡа өйрәнеү; 2. *сов. и несов. перен.* (*о человеке*) өйрәнеү, күнегеү, эйәләшеү; 3. *несов. страд. к* **акклиматизи́ровать.**

АККОМОДА́ЦИЯ *ж. физ.* өйрәнеү, яйлашыу, яраҡлашыу; **аккомода́ция гла́за** күҙҙәрҙең (*төрлө алыҫлыҡтан да яҡшы күрергә*) өйрәнеүе.

АККОМПАНЕМЕ́НТ *м.* ҡушылып уйнау; **петь под аккомпанеме́нт роя́ля** роялгә ҡушылып йырлау.

АККОМПАНИА́ТОР *м.* аккомпаниатор, ҡушылып уйнаусы.

АККОМПАНИ́РОВАТЬ *несов. кому-чему* ҡушылып уйнау, аккомпанировать итеү.

АККО́РД *м. муз.* аккорд (*төрлө тауыштың гармониялы рәүештә ҡушылып яңғырауы*); ◇ **заключи́тельный акко́рд** һуңғы күренеш (*йәки* хәл), һөҙөмтә.

АККОРДЕО́Н *м.* аккордеон.

АККОРДЕОНИ́СТ *м.* аккордеонист, аккордеонда уйнаусы.

АККО́РДНЫЙ *прил.* бер юлы, тотошлай түләнә торған, аккорд; **акко́рдная рабо́та** тотошлай түләнә торған эш, аккорд эш.

АККРЕДИТИ́В *м. фин.* аккредитив (*аҡса бирeү тураһында бер кредит учреждениеһенең икенсеһенә яҙған ҡағыҙы).*

АККРЕДИТОВА́ТЬ *сов. и несов.* 1. *что, фин.* вәкиллек биреү (*аҡса алыуға, сауҙа эштәре башҡарыуға*); 2. *кого, дип.* вәкил итеп билдәләү.

АККУМУЛИ́РОВАНИЕ *с. см.* **аккумули́ровать.**

АККУМУЛИ́РОВАТЬ *несов. что* йыйыу, бер ергә туплау; **аккумули́ровать со́лнечное тепло́** ҡояш йылыһын бер ергә йыйыу, туплау.

АККУМУЛЯ́ТОР *м. тех.* аккумулятор (*электр энергияһын йәки йылылыҡты туплай торған прибор).*

АККУМУЛЯ́ТОРНЫЙ *прил.* аккумулятор, аккумуляторлы; **аккумуля́торный ток** аккумулятор тогы; **аккумуля́торная батаре́я** аккумуляторлы батарея.

АККУМУЛЯ́ЦИЯ *ж.* аккумуляция, туплау, тупланыу; **аккумуля́ция эне́ргии** энергия туплау (*йәки* тупланыу); **аккумуля́ция капита́ла** капитал туплау.

АККУРА́ТНОСТЬ *ж.* ыҡсымлыҡ, бөхтәлек, теүәллек, иплелек, ентеклелек, йыйнаҡлыҡ; **прояви́ть то́чность и аккура́тность** теүәллек һәм йыйнаҡлыҡ күрһәтеү.

АККУРА́ТНЫЙ *прил.* йыйнаҡ, тәртипле, бөхтә; ыҡсым, ыҡтымат (*по внешнему виду*); ваҡытлы, үҙ ваҡытында (*точный*); **аккура́тный челове́к** йыйнаҡ кеше; **аккура́тный прихо́д на рабо́ту** эшкә ваҡытында килеү; **аккура́тная рабо́та** бөхтә эш.

АКМЕИ́ЗМ *м. лит.* акмеизм (*рус әҙәбиәтендә 1912—1913 йылдарҙа формалашып, «сәнғәт сәнғәт өсөн» тигән теорияны алға һөрөп, индивидуализмгә, мистицизмгә өндәгән сиктән тыш реакцион-буржуаз ағым).*

АКМЕИ́СТ *м. лит.* акмеист (*акмеизмгә эйәреүсе).*

АКОНИ́Т *м. бот.* айыу табаны (*дарыу үләне).*

АКР *м.* акр (*Америкала һәм Англияла 4 047 кв. метрға тигеҙ булған ер үлсәүе).*

АКРОБА́Т *м.* акробат (*оҫта гимнастика яһаусы).*

АКРОБА́ТИКА *ж.* акробатика.

АКРОБАТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* акробатик; **акробати́ческие упражне́ния** акробатик күнегеүҙәр.

АКРОБА́ТКА *женск. р. к* **акроба́т.**

АКРОСТИ́Х *м. лит.* акростих (*юл башындағы хәрефтәренән берәр һүҙ йәки фраза килеп сығырлыҡ итеп яҙылған шиғыр).*

АКСАКА́Л *м.* аҡһаҡал.

АКСЕЛЬБА́НТ *м. воен.* аксельбант (*иңбаштан алдырып түшкә тиклем тағыла торған үрелмәле бау).*

АКСЕССУА́Р *м.* аксессуар (1. *сәхнә йыһазы;* 2. *рәсемдә, һүрәттә төп фигураны тулыландырыу өсөн яһалған деталь;* 3. *перен. төп күренешкә өҫтәмә генә булған икенсе дәрәжәләге күренеш).*

АКСИО́МА *ж. мат., филос.* аксиома (*дөрөҫлөгө дәлилгә мохтаж булмаған хәҡиҡәт).*

АКТ *м.* 1. (*действие, событие*) эш, күренеш, хәл; 2. (*документ*) акт; 3. (*в учебных заведениях*) тантаналы ултырыш, йыйылыш (*уҡыу йылы бөткәс үткәрелгән*); 4. *театр.* бүлек, пәрҙә, шаршау; **пье́са в трёх а́ктах** өс пәрҙәлек пьеса.

АКТЁР *м.* 1. актёр; 2. *перен. разг.* (*притворщик*) ...булып ҡыланыусы, юрый ҡыланыусы, ҡылансыҡ.

АКТЁРСКИЙ *прил.* актёр; актёрлыҡ; **актёрская ко́мната** актёрҙар бүлмәһе; **актёрское мастерство́** актёрлыҡ оҫталығы.

АКТИ́В I *м.* актив (*ойошманың, коллективтең алдынғы, эшлекле өлөшө*); **парти́йный акти́в** партия активе; **собра́ние акти́ва** актив йыйылышы.

АКТИ́В II *м.* 1. *фин.* актив (*предприятиеләге бөтә булған мал-мөлкәт ҡиммәте*); **записа́ть в акти́в** активҡа яҙыу; 2. *перен.* уңыш, ҡаҙаныш, байлыҡ, өҫтөнлөк; **записа́ть что́-либо себе́ в акти́в** берәй нәмәне үҙ ҡаҙаныштары иҫәбенә яҙып ҡуйыу.

АКТИВИЗА́ЦИЯ *ж. см.* **активизи́ровать(ся).**

АКТИВИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* активләштереү, активлеген көсәйтеү.

АКТИВИЗИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов.* активләшеү, активлеге көсәйеү; 2. *несов. страд. к* **активизи́ровать.**

АКТИВИ́СТ *м.* активист, ойошманың актив ағзаһы.

АКТИВИСТКА *ж.* активистка.
АКТИВНОСТЬ *ж.* активлек, актив эшсәнлек.
АКТИВНЫЙ *прил.* 1. актив; **активный член кружка** түңәрәктең актив ағзаһы; 2. көслө, тиҙ; **активная химическая реакция** көслө химик реакция; **активная оборона** *воен.* көслө оборона; ✧ **активное избирательное право** актив һайлау хоҡуғы.
АКТИНИЙ *м.* актиний (*радиоактив химик элемент*).
АКТИРОВАТЬ *сов. и несов. что* акт төҙөү.
АКТОВЫЙ *прил.* акт; **актовая бумага** акт ҡағыҙы (*договорҙар, килешеүҙәр яҙыла торған герблы ҡағыҙ*); **актовый зал** актовый зал (*тантаналы йыйылыштар үткәрелә торған зал*).
АКТРИСА *ж.* актриса.
АКТУАЛЬНОСТЬ *ж.* актуаллек, әһәмиәтлелек; **актуальность вопроса** мәсьәләнең актуаллеге.
АКТУАЛЬНЫЙ *прил.* актуаль, хәҙерге көн өсөн әһәмиәтле; **актуальные задачи** актуаль бурыстар.
АКУЛА *ж.* акула.
АКУСТИКА *ж.* акустика (1. *физиканың тауышты өйрәнеү бүлеге*; 2. *биналарҙа музыканың йәки һөйләүҙең ишетелеүсәнлек шарттары*).
АКУСТИЧЕСКИЙ *прил.* акустик; **акустические условия** акустик шарттар.
АКУШЁР *м.* акушер.
АКУШЁРКА *ж.* акушерка.
АКУШЁРСКИЙ *прил.* акушер, акушерлек; **акушерские курсы** акушерлек курстары.
АКУШЁРСТВО *с.* акушерлек (1. *медицинаның йөклө ҡатындарға ярҙам күрһәтеү тураһындағы бүлеге*; 2. *акушер йәки акушерка эшмәкәрлеге*).
АКЦЕНТ *м.* 1. *лингв.* (*ударение*) баҫым, баҫым билдәһе; 2. акцент, әйтелеш (*сит тел өндәрен йәки һүҙҙәрен туған тел закондары тәьҫирендә боҙоп әйтеү*); ✧ **делать акцент на чём-либо** берәр нәмәгә баҫым яһап, иғтибарҙы йүнәлтеп әйтеү.
АКЦЕНТИРОВАТЬ *сов. и несов. что* 1. *лингв.* баҫым яһау; 2. *перен.* баҫым яһап әйтеү; **акцентировать внимание на чём-либо** берәй нәмәгә баҫым яһап әйтеү (*йәки үтеү*).
АКЦЕНТУАЦИЯ *ж. лингв.* баҫымдар системаһы.
АКЦИЗ *м.* акциз (*капиталистик илдәрҙә ҡайһы бер киң ҡулланыу тауарҙарына һалына торған ҡыя налог*).
АКЦИЗНЫЙ *прил.* акциз; **акцизный сбор** акциз йыйымы.
АКЦИОНЕР *м.* акционер (*акциялар хужаһы*).
АКЦИОНЕРНЫЙ *прил.* акция, акционер; **акционерный капитал** акциялар капиталы; **акционерное общество** акционерҙәр йәмғиәте.
АКЦИОНЕРСКИЙ *прил.* акционер; **акционерское собрание** акционерҙәр йыйылышы.
АКЦИЯ I *ж. фин., эк.* акция (*предприятиегә айырым капиталистәр тарафынан индерелгән пайҙы билдәләй торған ҡиммәтле ҡағыҙ*); ✧ **его акции падают** уның көсө кәмей, уның дәрәжәһе төшә.
АКЦИЯ II *ж. полит.* акция, эш, хәрәкәт, хәл (*дәүләттең берәй маҡсатҡа ирешеү өсөн күргән сараһы*).
АКЫН *м.* аҡын.
АЛБАНЕЦ *м.* албан.
АЛБАНКА *ж.* албанка, албан ҡатын-ҡыҙы.
АЛБАНСКИЙ *прил.* албан, Албания; **албанский язык** албан теле.
АЛБАНЦЫ *мн.* албандар.
АЛГЕБРА *ж.* алгебра.
АЛГЕБРАИЧЕСКИЙ *прил.* алгебраик; **алгебраические формулы** алгебраик формулалар.
АЛЕБАРДА *ж. ист.* алебарда (*боронғо һуғыш ҡоралы*).
АЛЕБАСТР *м.* алебастр.
АЛЕБАСТРОВЫЙ *прил.* алебастр; **алебастровый завод** алебастр заводы; **алебастровая ваза** алебастр ваза.
АЛЕКСАНДРИЙСКИЙ *прил.*: **александрийский лист** эс йомшарта торған япраҡ.
АЛЕКСАНДРИТ *м. мин.* александрит (*аҫыл таш*).
АЛЕТЬ *несов.* 1. (*видне́ться — о чём-л. алом*) алһыуланып тороу (*йәки күренеү*); 2. (*становиться алым*) алланыу, алһыуланыу, ал төҫкә инеү.
АЛЕТЬСЯ *несов. см.* **алеть** 1.
АЛЕУТ *м.* алеут.
АЛЕУТКА *ж.* алеутка, алеут ҡатын-ҡыҙы.
АЛЕУТСКИЙ *прил.* алеут; **алеутский язык** алеут теле.
АЛЕУТЫ *мн.* алеуттар.
АЛЖИРЕЦ *м.* алжир.
АЛЖИРКА *ж.* алжир ҡатын-ҡыҙы.
АЛЖИРСКИЙ *прил.* алжир, Алжир; **алжирский народ** алжир халҡы.
АЛЖИРЦЫ *мн.* алжирҙәр, алжирлеләр.
АЛИБИ *с. нескл. юр.* алиби (*ғәйепләнеүсенең енәйәт ваҡытында икенсе урында булғанлығы уның ғәйепһеҙлегенә дәлил булып тороуы*); **доказать своё алиби** енәйәт ваҡытында үҙенең икенсе ерҙә булыуын дыиҫбатлау.
АЛИЗАРИН *м. хим.* ализарин (*буяу яһау өсөн китә торған матдә*).
АЛИЗАРИНОВЫЙ *прил.* ализарин; **ализариновые краски** ализарин буяуҙар.
АЛИМЕНТЫ *только мн.* алимент.
АЛКАТЬ *несов. чего и с неопр., уст. поэт.* көслө (*йәки бик ныҡ*) теләү.
АЛКОГОЛИЗМ *м.* алкоголизм, эскелеккә һабышыу.
АЛКОГОЛИК *м.* алкоголик, эскесе.
АЛКОГОЛЬ *м.* 1. алкоголь, иҫерткес эсемлектәр; 2. *мн.* **алкоголи** *хим.* алкоголдәр (*кислород һәм водород атомдары төркөмдәренән торған органик берләшмәләр*).
АЛКОГОЛЬНЫЙ *прил.* спиртле, иҫерткес; **алкогольные напитки** спиртле эсемлектәр.
АЛЛАХ *м.* алла; ✧ **аллах его знает, одному аллаху известно** алла белһен.

АЛЛЕГОРИ́ЧЕСКИЙ *прил.* аллегория; **аллегори́ческий жанр** аллегория жанры.

АЛЛЕГОРИ́ЧНЫЙ *прил.* кинәйәле, ситләтеп әйтелгән.

АЛЛЕГО́РИЯ *ж. лит., иск.* аллегория, кинәйә, ситләтеп әйтеү.

АЛЛЕ́ГРО *муз.* **1.** *нареч.* тиҙ, йәнле (*музыка әҫәрҙәрен башҡарыу темпы тураһында*); **2.** *с. нескл.* аллегро (*тиҙ, йәнле уйнала торған музыкаль әҫәр йәки уның бер өлөшө*).

АЛЛЕ́Я *ж.* аллея; **алле́я ака́ций** сәрүи аллеяһы.

АЛЛИГА́ТОР *м. зоол.* аллигатор (*крокодилдең бер төрө*).

АЛЛИТЕРА́ЦИЯ *ж. лит.* аллитерация (*шиғырҙа бер төрлө тартынҡы өндәрҙең ҡабатланыуы*).

АЛЛО́ *межд.* алло (*телефонда һөйләшкәндә «тыңлайым», «тыңлағыҙ» мәғәнәләрендә ҡулланыла торған һүҙ*).

АЛЛОПА́Т *м.* аллопат (*негомеопатик метод менән дауалаусы врач*).

АЛЛОПА́ТИЯ *ж.* аллопатия (*негомеопатик юл менән дауалау методтарына гомеопатия яҡлылар тарафынан бирелгән исем*).

АЛЛОТРОПИ́ЧЕСКИЙ *прил. хим.* аллотропик.

АЛЛОТРО́ПИЯ *ж. хим.* аллотропия (*бер үк химик элементтең бер нисә төрлө ябай матдәләр барлыҡҡа килтереү үҙенсәлеге*).

АЛЛЮВИА́ЛЬНЫЙ *прил. геол.* аллювиаль; **аллювиа́льные отложе́ния** аллювиаль ултырмалар.

АЛЛЮ́ВИЙ *м. геол.* аллювий (*ағым һыу яһаған ултырмалар, мәҫ. ләм, ҡомташ, түйын балсыҡ ултырмалары*).

АЛЛЮ́Р *м.* ат йөрөшө.

АЛМА́З *м.* алмас.

АЛМА́ЗНЫЙ *прил.* алмас; **алма́зное ожере́лье** алмас муйынсаҡ.

АЛО́Э *с. нескл. бот.* алоэ (*үҫемлек*).

АЛТА́ЕЦ *м.* алтай.

АЛТА́ЙКА *ж.* алтай ҡатын-ҡыҙы.

АЛТА́ЙСКИЙ *прил.* алтай, Алтай; **алта́йские языки́** алтай телдәре.

АЛТА́ЙЦЫ *мн.* алтайҙар.

АЛТА́РЬ *м.* алтарь, михрап; ◇ **принести́ на алта́рь оте́чества** ватан өсөн ҡорбан итеү.

АЛТЕ́Й *м.*, **АЛТЕ́Я** *ж. бот.* һиҙәп үлән, бесәй тырнағы.

АЛТЫ́Н *м. уст.* барнау (*өс тинлек баҡыр аҡсаның элекке исеме*).

АЛФАВИ́Т *м.* алфавит.

АЛФАВИ́ТНЫЙ *прил.* алфавит; **алфави́тный поря́док** алфавит тәртибе.

АЛХИ́МИК *м. ист.* алхимик (*алхимия менән шөғөлләнеүсе кеше*).

АЛХИ́МИЯ *ж. ист.* алхимия (*урта быуаттарҙа фәнни химиянан элек булған мистик тәғлимәт, ул ябай металды ҡиммәтле металдарға әүерелдереү сараһын — «философия ташын» эҙләгән*).

А́ЛЧНОСТЬ *ж.* ҡомһоҙлоҡ, ас күҙлелек.

А́ЛЧНЫЙ *прил.* ҡомһоҙ.

а́лчу, а́лчешь *и т. д. наст. вр. от* **алка́ть.**

А́ЛЧУЩИЙ *прил. уст. поэт.* бик нығ теләүсе, -ға (-гә, -ка, -кә) һыуһаған.

А́ЛЫЙ *прил.* ал, ал-ҡыҙыл төҫ.

АЛЫЧА́ *ж. бот.* алыча (*ағасы һәм емеше*).

АЛЬБАТРО́С *м. зоол.* альбатрос (*ҙур диңгеҙ ҡошо*).

АЛЬБИНО́С *м.* альбинос (*пигмент етешмәү сәбәпле төҫө ағарған организм*).

АЛЬБО́М *м.* альбом.

АЛЬБУМИ́Н *м. биол.* альбумин, аҡһым.

АЛЬМАНА́Х *м. лит.* альманах (*төрлө яҙыусылар әҫәрҙәренән торған әҙәби йыйынтыҡ*).

АЛЬПИ́ЙСКИЙ *прил.* Альп; **альпи́йские луга́** Альп туғайҙары.

АЛЬПИНИ́ЗМ *м.* альпинизм, тау туризме.

АЛЬПИНИ́СТ *м.* альпинист, тау турисе.

АЛЬПИНИ́СТКА *женск. р. к* **альпини́ст.**

АЛЬТ *м. муз.* альт (**1.** *ҡатын-ҡыҙҙарҙың йәки балаларҙың ҡалын тауышы;* **2.** *скрипканан ҙурыраҡ музыка ҡоралы*).

АЛЬТЕРНА́ТИВА *ж.* альтернатива (*икенең бере; мөмкин булған ике юлдың береһен һайлап алыу*).

АЛЬТЕРНАТИ́ВНЫЙ *прил.* альтернатив; **альтернати́вное реше́ние** альтернатив ҡарар.

АЛЬТИМЕ́ТР *м. ав.* альтиметр (*бейеклекте билдәләп күрһәтә торған прибор*).

АЛЬТИ́СТ *м.* альтист, альтта уйнаусы.

АЛЬТО́ВЫЙ *прил.* альт; **альто́вый тон** альт тоны.

АЛЬТРУИ́ЗМ *м.* альтруизм, кеше йәнле булыу (*кешеләргә яҡшылыҡ итергә, файҙа килтерергә тырышыу; эгоизмдең киреһе*).

АЛЬТРУИ́СТ *м.* альтруист, кеше йәнле, кешелексел.

А́ЛЬФА *ж.* альфа (*грек алфавитендә беренсе хәрефтең исеме*); ◇ **а́льфа-лучи́** *физ.* альфа-нурҙар (*радиоактив матдәләрҙән таралған ыңғай зарядле киҫәксәләр ағымы*); **а́льфа и оме́га** *чего-л.* башы һәм аҙағы; төп нигеҙе; **от а́льфы до оме́ги** башынан алып аҙағына тиклем.

АЛЬЯ́НС *м.* альянс, союз, берләшмә.

АЛЮМИ́НИЕВЫЙ *прил.* алюмин; **алюми́ниевая промы́шленность** алюмин промышленносе; **алюми́ниевая посу́да** алюмин һауыт-һаба.

АЛЮМИ́НИЙ *м.* алюмин.

АЛЯПОВА́ТЫЙ *прил.* тупаҫ, насар, йәмһеҙ эшләнгән.

АМАЗО́НКА *ж. уст.* амазонка (**1.** *һыбай ҡатын-ҡыҙ;* **2.** *ҡатын-ҡыҙҙарҙың һыбай йөрөгәндә кейә торған кейеме*).

АМАЗО́НКИ *мн.* (*ед.* **амазо́нка** *ж.*) *миф.* амазонкалар (*боронғо грек мифологияһында һуғышсан ҡатын-ҡыҙҙар ҡәбиләһе*).

АМАЛЬГА́МА *ж.* амальгама (**1.** *хим. берәй металдың терегөмөш менән ҡушылмаһы;* **2.** *перен. төрлө әйберҙәр ҡушылмаһы*).

АМАЛЬГАМИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* **1.** *хим.* амальгама яһау, терегөмөшкә һалыу; **2.** (*покрыть слоем амальгамы*) амальгамалау, амальгама һөртөү (*мәҫ. көҙгө яһау өсөн*).

АМБА́Р *м.* амбар, оҙон келәт.

АМБИ́ЦИЯ *ж.* амбиция, мин-минлек, тәкәбберлек, эрелек, маһайыу; **челове́к**

с **амби́цией** эре, тәкәббер кеше; ◇ **заде́ть амби́цию** үпкәләтеү, намыҫына тейеү; **уда́риться в амби́цию** үпкәләп, дулап китеү.

А́МБРА *ж.* 1. ғәмбәр; 2. *книжн.* (*аромат*) хуш еҫ.

АМБРАЗУ́РА *ж.* 1. *воен.* амбразура (*хәрби ныҡытмаларҙа һәм караптарҙа атыу өсөн яһалған махсус тишек*); 2. *архит.* тәҙрә урыны (*стенала*).

АМБУЛАТО́РИЯ *ж.* амбулатория.

АМБУЛАТО́РНЫЙ *прил.* амбулатория; **амбулато́рный врач** амбулатория врачы; **амбулато́рный больно́й** амбулаторияға йөрөп дауаланыусы ауырыу.

АМВО́Н *м. церк.* амвон, мөнбәр.

АМЁБА *ж. зоол.* амёба (*микроскоп аша ғына күренә торған бер күҙәнәкле иң ябай хайуан*).

АМЕРИКА́НЕЦ *м.* американ.

АМЕРИКА́НКА *ж.* американка, американ ҡатын-ҡыҙы.

АМЕРИКА́НСКИЙ *прил.* америка, Америка; **америка́нский клён** америка сағаны.

АМЕРИКА́НЦЫ *мн.* американдар, америкалылар.

АМЕТИ́СТ *м. мин.* аметист (*аҫыл таш*).

АМЕТИ́СТОВЫЙ *прил.* аметист; **амети́стовый пе́рстень** аметист ҡашлы йөҙөк.

АМИ́НЬ *частица церк.* амин.

АММИА́К *м. хим.* аммиак.

АММИА́ЧНЫЙ *прил. хим.* аммиак; **аммиа́чная вода́** аммиак һыуы, нишатыр спирте.

АММОНА́Л *м.* аммонал (*шартлағыс матдә*).

АММО́НИЙ *м. хим.* аммоний (*азот менән водородтан торған атомдар төркөмө*).

АМНИСТИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого* амнистия яһау, амнистиялау, язанан ҡотҡарыу.

АМНИ́СТИЯ *ж.* амнистия (*хөкөм ителгән кешеләрҙең язаһын еңеләйтеү йәки ғәфү итеү*).

АМОРА́ЛЬНОСТЬ *ж.* әхләкһеҙлек, моралһеҙлек.

АМОРА́ЛЬНЫЙ *прил.* әхләкһеҙ, моралһеҙ; **амора́льный челове́к** әхләкһеҙ кеше.

АМОРТИЗА́ТОР *м. тех.* амортизатор (*автомобилдә, самолётта һәм аэростатта бәрелеү-һуғылыуҙы йомшарта торған ҡулайлама*).

АМОРТИЗАЦИО́ННЫЙ *прил.* амортизация, амортизацион; **амортизацио́нный срок** *эк.* амортизация срогы; **амортизацио́нный капита́л** амортизацион капитал.

АМОРТИЗА́ЦИЯ *ж.* амортизация (1. *эк. тущыу сәбәпле мөлкәттең ҡиммәте акрынлап кәмей барыуы*; 2. *фин. машина, бина һ. б.-ҙың ҡиммәтен эшләп сығарылған продукцияларҙың хаҡына күсереү*; 3. *тех. махсус ҡорамал ярҙамында машина һ. б. бәрелеү-һуғылыу хәрәкәтен йомшартыу*).

АМОРТИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* амортизациялау, амортизация яһау.

АМО́РФНОСТЬ *ж.* аморфлыҡ, формаһыҙлыҡ.

АМО́РФНЫЙ *прил.* 1. *мин., хим.* аморф, кристалл формаһында булмаған; **амо́рфный углеро́д** аморф углерод; 2. (*бесформенный*) формаһыҙ, тарҡау; ◇ **амо́рфные языки́** аморф телдәр (*һүҙҙәрендә үҙгәреү формалары булмаған телдәр*).

АМПЕ́Р *м. физ.* ампер (*электр тоғы көсөн үлсәү берәмеге*).

АМПЕРМЕ́ТР *м. физ., тех.* амперметр (*электр тоғы көсөн үлсәү приборы*).

АМПИ́Р *м. иск.* ампир (*19 быуат башында Францияла барлыҡҡа килгән сәнғәт стиле*).

АМПЛИТУ́ДА *ж. физ.* амплитуда, аралыҡ (*тирбәлеү киңлеге, сайҡалыу аралығы*; *барометрҙың йәки термометрҙың күтәрелеп төшөү аралығы*); **амплиту́да колеба́ния ма́ятника** маятниктең сайҡалыу аралығы.

АМПЛУА́ *с. нескл.* 1. амплуа (*артист башҡара торған ролдәрҙең характере*); 2. *перен.* (*круг занятий, положение*) роль, тоткан урын, билдәләнгән эш.

А́МПУЛА *ж. мед.* ампула (*дарыу һаҡлау өсөн ҡулланыла торған быяла көпшә*).

АМПУТА́ЦИЯ *ж. мед.* киҫеп алыу, ҡырҡып ташлау, ампутация (*берәй ағзаны йәки уның бер өлөшөн операция юлы менән киҫеп алыу*).

АМПУТИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* ампутациялау, ампутация яһау, киҫеү; **ампути́ровать но́гу** аяҡты киҫеү.

АМУЛЕ́Т *м.* бетеү.

АМУНИ́ЦИЯ *ж. уст.* амуниция (*ғәскәрҙең ҡоралдан һәм кейем-һалымдан башҡа үҙе менән бергә йөрөтә торған кәрәк-ярағы*).

АМФИ́БИЯ *ж.* амфибия (1. *зоол. ер-һыу хайуаны*; 2. *бот. ер-һыу үҫемлеге*; 3. *ҡоро ергә лә, һыуға ла төшә һәм күтәрелеп тә китә ала торған самолёт*; *ҡоро ерҙә лә, һыуҙа ла йөрөй ала торған танк йәки автомобиль*).

АМФИБРА́ХИЙ *м. лит.* амфибрахий (*шиғырҙа баҫымы икенсе ижегенә төшкән өс ижекле стопа*).

АМФИТЕА́ТР *м.* амфитеатр (1. *ист. боронғо гректәрҙә һәм римләндәрҙә тамашасылар урыны, түңәрәк йәки ярым түңәрәк итеп төҙөлгән өҫтө асыҡ театр бинаһы*; 2. *партер артындағы йәки ложа өҫтөндәге ярым түңәрәк урындар*).

АНАБИО́З *м. биол.* анабиоз (*организмдең ваҡытлыса үлеп тороп терелеүе*).

АНА́ЛИЗ *м.* анализ, тикшереү; **хими́ческий ана́лиз** химик анализ; **ана́лиз кро́ви** ҡанды тикшереү.

АНАЛИЗА́ТОР *м.* анализатор (1. *тех. анализ яһау өсөн ҡулланыла торған прибор*; 2. *физиол. һиҙеү органы нервалары*).

АНАЛИЗИ́РОВАНИЕ *с. см.* **анализи́ровать.**

АНАЛИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* анализ яһау, тикшереү, анализлау, һәр яҡлап тикшереү, өйрәнеү.

АНАЛИ́ТИК *м.* аналитик (1. *төрлө анализдәр яһау эше менән шөғөлләнеүсе белгес*; 2. *үҙенең эшләгән эшен һәм кисерештәрен анализләүгә ынтылышы булған кеше*).

АНАЛИТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. анализ; **аналити́ческий ме́тод** анализ методы; 2. анализләүсе, тикшереүсе; **аналити́ческий**

ум анализләүсе аҡыл; 3. аналити́к; **аналити́ческие весы́** аналитик үлсәү; ✧ **аналити́ческая хи́мия** аналитик химия; **аналити́ческая геоме́трия** аналитик геометрия; **аналити́ческие языки́** аналитик телдәр.

АНАЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* аналогик, аналогияға (*йәки* оҡшашлыҡҡа) нигеҙләнгән.

АНАЛОГИ́ЧНОСТЬ *ж.* оҡшашлыҡ, оҡшағанлыҡ.

АНАЛОГИ́ЧНЫЙ *прил.* оҡшаш, оҡшаған; **аналоги́чный слу́чай** оҡшаш хәл; **аналоги́чные явле́ния** бер-береһенә оҡшаған күренештәр.

АНАЛО́ГИЯ *ж.* оҡшашлыҡ, аналогия; **по анало́гии** оҡшашлыҡ яғынан, оҡшашлығына ҡарап.

АНАНА́С *м.* ананас (*үҫемлеге һәм емеше*).

АНАНА́СНЫЙ, АНАНА́СОВЫЙ *прил.* ананас; **анана́сное варе́нье** ананас вареньеһе.

АНА́ПЕСТ, АНАПЕ́СТ *м. лит.* анапест (*шиғырҙа баҫымы өсөнсө ижегенә төшкән өс ижекле стопа*).

АНАРХИ́ЗМ *м.* анархизм.

АНАРХИ́СТ *м.* анархист.

АНАРХИ́СТСКИЙ *прил.* анархистәрсә, анархик; анархист; **анархи́стские взгля́ды** анархистәрсә ҡараштар; **анархи́стская гру́ппа** анархистәр группаһы.

АНАРХИ́ЧЕСКИЙ *прил.* анархизм, анархия; **анархи́ческие иде́и** анархизм идеялары; **анархи́ческие явле́ния** анархия күренештәре.

АНАРХИ́ЧНЫЙ *прил.* тәртипһеҙ, дисциплинаһыҙ, баш-баштаҡ.

АНА́РХИЯ *ж.* 1. *полит.* анархия, власһеҙлек; 2. *перен.* тәртипһеҙлек, баш-баштаҡлыҡ; ✧ **ана́рхия произво́дства** *эк.* производство анархияһы (*капиталистик производствола тәртипһеҙлек, планһыҙлыҡ*).

АНА́РХО-СИНДИКАЛИ́ЗМ *м. полит.* анархо-синдикализм (*халыҡ-ара профсоюздар хәрәкәтендә реакцион оппортунистик заҡ буржуаз ағым*).

АНА́ТОМ *м.* анатом, анатомия белгесе (*йәки ғалиме*).

АНАТОМИ́РОВАНИЕ *с. см.* **анатоми́ровать.**

АНАТОМИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* (*мәйетте*) ярыу.

АНАТОМИ́ЧЕСКИЙ *прил.* анатомия, анатомик; **анатоми́ческий а́тлас** анатомия атласы (*кеше организмен һәм уның айырым ағзаларын һүрәтләгән йыйынтыҡ*); **анатоми́ческие иссле́дования** анатомик тикшеренеүҙәр; ✧ **анатоми́ческий теа́тр** анатомик театр (*ғилми-тикшеренеү учреждениеләрендә мәйеттәрҙе ярып тикшереү бинаһы*).

АНАТОМИ́ЧКА *ж. разг.* анатомичка (*мәйеттәр ярыу бинаһы*).

АНАТО́МИЯ *ж.* анатомия; **анато́мия челове́ка** кеше анатомияһы; **анато́мия расте́ний** үҫемлектәр анатомияһы.

АНА́ФЕМА *ж.* 1. *церк.* диндән һөрөү; 2. *разг.* (*проклятие*) мәлғүн, ләғин.

АНАХРОНИ́ЗМ *м.* анахронизм (1. *хронологияны боҙоу, бер эпоха ваҡиғаларын, күренештәрен хата рәүештә икенсе эпохаға күсереп күрһәтеү*; 2. *иҫкергән, хәҙерге заман шарттарына тура килмәгән күренеш, төшөнсә, фекер һ. б.*).

АНАХРОНИ́ЧЕСКИЙ *прил.* анахроник.

АНГАЖЕМЕ́НТ *м. театр.* ангажемент (*артистәрҙе билдәле бер срокҡа договор буйынса эшкә саҡырыу*).

АНГАЖИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что, театр.* артист менән контракт төҙөү, (артисте) саҡырыу.

АНГА́Р *м. ав.* ангар (*самолёттар һаҡлана һәм ремонтлана торған бина*).

А́НГЕЛ *м. прям. и перен.* фәрештә; **а́нгел мой!** һөйөклөм, фәрештәм!

А́НГЕЛЬСКИЙ *прил.* фәрештәләй; **име́ть а́нгельское терпе́ние** фәрештәләй түҙемле булыу.

АНГИДРИ́Д *м. хим.* ангидрид (*һыу менән ҡушҡанда кислота барлыҡҡа килтерә торған окисел*).

АНГИ́НА *ж. мед.* ангина.

АНГЛИ́ЙСКИЙ *прил.* инглиз, Англия; **англи́йский язы́к** инглиз теле; ✧ **англи́йская соль** *фарм.* английский тоҙ.

АНГЛИЧА́НЕ *мн.* инглиздәр.

АНГЛИЧА́НКА *ж.* англичанка, инглиз ҡатын-ҡыҙы.

АНГЛИЧА́НИН *м.* инглиз.

АНГО́РСКИЙ *прил.*: **анго́рская коза́** ангор кәзәһе (*йомшаҡ оҙон йөнлө кәзә*); **анго́рская ко́шка** ангор бесәйе (*йомшаҡ оҙон йөнлө бесәй*).

АНДА́НТЕ *муз.* 1. *нареч.* яй, аҡрын, талғын, һалмаҡ (*музыкаль әҫәрҙәрҙе башҡарыу темпы тураһында*); 2. *с. нескл.* анданте (*талғын, аҡрын уйнала торған музыкаль әҫәр йәки уның бер өлөшө*).

АНЕКДО́Т *м.* 1. (*короткий рассказ*) көләмәс; 2. (*забавный случай*) мәрәкә.

АНЕКДОТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. (*смешной*) көләмәсле; 2. (*маловероятный*) мәҙәк, мәрәкә, ҡыҙыҡ.

АНЕКДОТИ́ЧНЫЙ *прил. см.* **анекдоти́ческий** 2.

АНЕМИ́ЧЕСКИЙ *прил. мед.* аҙ ҡанлы.

АНЕМИ́ЧНЫЙ *прил.* 1. *см.* **анеми́ческий**; 2. *перен.* (*вялый, слабый*) хәлһеҙ, быуынһыҙ; ҡанһыҙ (*бледный — о цвете лица*).

АНЕМИ́Я *ж. мед.* ҡан аҙлыҡ, аҙ ҡанлылыҡ, анемия.

АНЕМО́МЕТР *м.* анемометр (*елдең көсөн һәм хәрәкәт итеү тиҙлеген үлсәй торған прибор*).

АНЕМО́Н *м.*, **АНЕМО́НА** *ж. бот.* елбәҙәк үлән.

АНЕРО́ИД *м. метеор.* анероид (*атмосфера баҫымын үлсәй торған металл барометр*).

АНЕСТЕЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, мед.* һиҙеүҙе кәметеү (*йәки бөтөрөү*), ауыртыу һиҙеүен бөтөрөү (*йәки кәметеү*).

АНЕСТЕЗИ́РУЮЩИЙ *прич. и прил. мед.* ауыртыуҙы бөтөрөүсе (*йәки* бөтөрә торған); **анестези́рующие сре́дства** ауыртыуҙы бөтөрә торған дарыуҙар.

АНЕСТЕЗИ́Я *ж. мед.* һиҙмәүсәнлек, анестезия; **ме́стная анестези́я** ағзаның айырым өлөшөн ауыртыуҙы һиҙмәй торған итеү.

АНИЛИ́Н *м. хим.* анилин (*майлы, төҫһеҙ ағыулы шыйыҡлыҡ*).

АНИЛИ́НОВЫЙ *прил. хим.* анилин; анилинле; **анили́новое произво́дство** анилин производствоһы; **анили́новые кра́ски** анилинле буяуҙар.

АНИМАЛИ́СТ *м. иск.* анималист (*хайуандар рәсемен төшөрөүсе художник*).

АНИМИ́ЗМ *м.* анимизм (*тәүтормош кешеләренең һәр нәмәнең йәне бар тип иҫәпләүҙәре*).

АНИМИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* анимистик; **анимисти́ческие воззре́ния** анимистик ҡараштар.

АНИ́С *м. бот.* 1. (*растение*) әнис; 2. (*сорт яблок*) әнис алма.

АНИ́СОВКА *ж. разг.* 1. (*сорт яблок*) әнис алма; 2. (*водка*) әнис араҡыһы.

АНИ́СОВЫЙ *прил.* әнис; **ани́совое ма́сло** әнис майы; **ани́совая во́дка** әнис араҡыһы.

А́НКЕР *м.* анкер (1. *сәғәт теленең регуляторы*; 2. *тех. таш стеналар һалғанда таштарҙы бер-береһенә беркетеү өсөн ҡулланыла торған тимер*).

АНКЕ́ТА *ж.* анкета; **запо́лнить анке́ту** анкета тултырыу.

АНКЕ́ТНЫЙ *прил.* анкета; **анке́тные да́нные** анкета мәғлүмәттәре.

АННА́ЛЫ *только мн.* (*летопись*) анналдар, йылъяҙмалар (*тарихи ваҡиғаларҙы йыл тәртибендә яҙып барыу — летопись*).

АННЕКСИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, полит.* аннексиялау (*берәй илде йәки уның бер өлөшөн көслөк менән икенсе илдең баҫып алыуы*).

АННЕ́КСИЯ *ж. полит.* аннексия (*бер дәүләттең сит ил ерен көслөк менән тартып алып, үҙенә ҡушыуы*).

АННОТА́ЦИЯ *ж.* аннотация (*китаптың йәки мәҡәләнең йөкмәткеһенә ҡарата ҡыҫҡаса характеристика*).

АННОТИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* аннотация яҙыу, аннотациялау.

АННУЛИ́РОВАНИЕ *с. см.* **аннули́ровать.**

АННУЛИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* бөтөрөү, юҡҡа (*йәки* көсөнән, ғәмәлдән) сығарыу; **аннули́ровать постановле́ние** ҡарарҙы юҡҡа сығарыу.

АНО́Д *м. физ.* анод (*ыңғай заряд менән зарядланған электрод*).

АНО́ДНЫЙ *прил. физ.* анод; **ано́дная батаре́я** анод батареяһы; **ано́дный ток** анод тогы.

АНОМА́ЛИЯ *ж.* аномалия (*норманан ситкә сығыу*).

АНОМА́ЛЬНЫЙ *прил.* аномаль; **анома́льное разви́тие** аномаль (*йәки* тайпылышлы) үҫеш.

АНОНИ́М *м.* аноним (1. *әҫәрендә йәки хатында исемен йәшергән автор*; 2. *авторҙың исеме булмаған хат йәки әҫәр*).

АНОНИ́МНЫЙ *прил.* ҡултамғаһыҙ, аноним; **анони́мное письмо́** ҡултамғаһыҙ хат.

АНО́НС *м.* анонс (*алдан һалған ҡыҫҡаса план, белдереү*).

АНОНСИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, о чём* алдан белдереү, иғлан итеү.

АНОРМА́ЛЬНЫЙ *прил.* анормаль, нормаль булмаған (*йәки* түгел); **анорма́льное явле́ние** нормаль булмаған күренеш.

АНО́ФЕЛЕС *м. зоол.* анофелес (*биҙгәк серәкәйе*).

АНСА́МБЛЬ *м.* ансамбль (1. *бер бөтөндөң барлыҡ өлөштәре араһында үҙ-ара ярашҡанлыҡ, берләшкәнлек*; 2. *бергә сығыш яһай торған артистәр коллективе*; 3. *бер нисә кешенең ҡатнашлығында башҡарыла торған музыкаль әҫәр*).

АНТАГОНИ́ЗМ *м.* антагонизм (*килешә алмаҫлыҡ ҡаршылыҡ*); **кла́ссовый антагони́зм** синфи антагонизм.

АНТАГОНИ́СТ *м.* 1. антагонист (*килешә алмай торған, ҡапма-ҡаршы фекерҙәге кеше*); 2. *мн.* **антагони́сты** *биол.* антагонистәр (*функциялары, тәьҫир итешеүҙәре яғынан бер-береһенә ҡаршы булған органдар йәки матдәләр*).

АНТАГОНИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* антагонистик, килешә алмаҫлыҡ; **антагонисти́ческие противоре́чия капитали́зма** капитализмдең антагонистик ҡаршылыҡтары.

АНТАРКТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* антарктик, Антарктика; **антаркти́ческий матери́к** антарктик материк; **антаркти́ческая экспеди́ция** Антарктика экспедицияһы.

АНТЕ́ННА *ж. радио* антенна.

АНТИ= *ҡаршылыҡты йәки дошманлыҡты белдереү өсөн ҡулланыла торған приставка, мәҫ.* **антимилитаристи́ческий** милитаризмгә ҡаршы.

АНТИБИО́ТИКИ *мн.* (*ед.* **антибио́тик** *м.*) *фарм.* антибиотиктәр (*бактерия һәм микробтарға ҡаршы ҡулланыла торған химик матдәләр*).

АНТИВОЕ́ННЫЙ *прил.* һуғышҡа ҡаршы; **антивое́нная демонстра́ция** һуғышҡа ҡаршы булған демонстрация.

АНТИГОСУДА́РСТВЕННЫЙ *прил.* дәүләткә ҡаршы.

АНТИДЕМОКРАТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* антидемократик, демократияға ҡаршы.

АНТИИМПЕРИАЛИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* антиимпериалистик, империализмгә ҡаршы.

АНТИКВА́Р *м.* антиквар (*боронғо нәмәләрҙе, китаптарҙы һ. б. һатыусы; боронғо нәмәләр һәүәҫкәре*).

АНТИКВА́РНЫЙ *прил.* 1. (*старинный и ценный*) антиквар, боронғо һәм ҡиммәтле; 2. боронғо ҡиммәтле нәмәләр менән һатыу итә торған; **антиква́рный магази́н** боронғо ҡиммәтле нәмәләр һата торған магазин.

АНТИКОММУНИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* антикоммунистик, коммунизмгә ҡаршы.

АНТИЛО́ПА *ж.* антилопа (*хайуан*).

АНТИМАРКСИ́СТСКИЙ *прил.* антимарксистик, марксизмгә ҡаршы.

АНТИМАТЕРИАЛИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* антиматериалистик, материализмгә ҡаршы.

АНТИМИЛИТАРИ́ЗМ *м.* антимилитаризм (*милитаризм һәм империалистик һуғыш политикаһына ҡаршы халыҡ-ара хәрәкәт*).

АНТИМИЛИТАРИ́СТ *м.* антимилитарист (*антимилитаризм яҡлы кеше*).

АНТИМИЛИТАРИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* антимилитаристик, милитаризмгә ҡаршы.

АНТИМО́НИЯ *ж.*: **разводи́ть антимо́нии** *разг.* юҡ-барҙы һөйләү, һуған һатыу.

АНТИНАРО́ДНЫЙ *прил.* халыҡҡа ҡаршы, халыҡ мәнфәғәттәренә ҡаршы.

АНТИНАУ́ЧНЫЙ *прил.* фәнгә ҡаршы; фәнни булмаған.

АНТИНО́МИЯ *ж. филос., лог.* антиномия (*икеһе лә дөрөҫ тип ҡаралған ике положение араһындағы ҡаршылыҡ*).

АНТИОБЩЕ́СТВЕННЫЙ *прил.* йәмәғәтселеккә ҡаршы, йәмғиәткә зарарлы.

АНТИПАРТИ́ЙНЫЙ *прил.* партияға ҡаршы, партия принциптәренә ҡаршы йүнәлтелгән.

АНТИПАТИ́ЧНЫЙ *прил.* һөйкөмһөҙ, мөхәббәтһеҙ, күңел биҙҙергес.

АНТИПА́ТИЯ *ж.* антипатия, ек күреү, яратмау.

АНТИПО́Д *м.* **1.** *мн.* **антипо́ды** *геогр.* антиподтар (*ер шарының бер-береһенә ҡапма-ҡаршы ятҡан ике яғында йәшәүселәр*); **2.** *перен.* антипод (*бер-береһенә ҡапма-ҡаршы фекерле кешеләр*).

АНТИРЕЛИГИО́ЗНЫЙ *прил.* дингә ҡаршы; **антирелигио́зная пропага́нда** дингә ҡаршы пропаганда.

АНТИСАНИТА́РНЫЙ *прил.* санитарияға (*йәки* санитария ҡағиҙәләренә) ҡаршы.

АНТИСЕМИ́Т *м.* антисемит (*еврейҙәрҙе дошман күреүсе кеше*).

АНТИСЕМИТИ́ЗМ *м.* антисемитизм (*еврейҙәргә ҡарата реакционерҙәр тарафынан тыуҙырылған яһалма милли дошманлыҡ*).

АНТИСЕМИ́ТСКИЙ *прил.* антисемиттәрсә, антисемиттәргә хас, еврейҙәргә ҡаршы.

АНТИСЕ́ПТИКА *ж. мед.* антисептика (*микробтарҙы үлтерә торған химик матдәләр һәм улар ярҙамында йәрәхәтте таҙартыу*).

АНТИСЕПТИ́ЧЕСКИЙ *прил. мед.* антисептик; **антисепти́ческие вещества́** антисептик матдәләр.

АНТИСОВЕ́ТСКИЙ *прил.* советҡа ҡаршы, совет власене ҡаршы.

АНТИТЕ́ЗА *ж.* **1.** *лит.* антитеза (*стилистик алым — ҡапма-ҡаршы төшөнсәләрҙе йәки образдарҙы бер-береһенә ҡаршы ҡуйып биреү*); **2.** *см.* **антите́зис.**

АНТИТЕ́ЗИС *м. филос., лог.* антитезис (*тезисҡа ҡуйылған фекергә ҡаршы фекер*).

АНТИТОКСИ́НЫ *мн.* (*ед.* **антитокси́н** *м.*) *мед.* антитоксиндар (*токсин тәьҫирендә организм тарафынан эшләп сығарыла торған һәм организмде токсин менән ағыуланыуҙан һаҡлай торған матдәләр*).

АНТИФАШИ́СТ *м.* антифашист, фашизм дошманы.

АНТИФАШИ́СТСКИЙ *прил.* фашизмға ҡаршы.

АНТИ́ХРИСТ *м.* **1.** *рел.* дәжжәл; **2.** *бран.* кафыр, мөртәт.

АНТИЦИКЛО́Н *м. метеор.* антициклон (*циклондар араһындағы атмосфера баҫымы юғары булған өлкә*).

АНТИ́ЧНОСТЬ *ж.* **1.** антиклек (*боронғо грек һәм рим донъяһы, уның культураһы*); **2.** күркәмлек, һомғоллоҡ, матурлыҡ (*йөҙ, бит, буй-һын тураһында*).

АНТИ́ЧНЫЙ *прил.* **1.** антик; **анти́чный мир** антик донъя; **2.** (*классически правильный*) күркәм, һомғол, матур (*йөҙ, бит, буй-һын тураһында*).

АНТОЛО́ГИЯ *ж. лит.* антология (*төрлө авторҙарҙың әҫәрҙәре йыйынтығы*); **антоло́гия башки́рской сове́тской поэ́зии** башҡорт совет поэзияһы антологияһы.

АНТО́НИМ *м. лингв.* антоним (*ҡапма-ҡаршы мәғәнәле һүҙҙәр, мәҫ. аҡ — ҡара; төн — көн һ. б.*).

АНТО́НОВ: **анто́нов ого́нь** *прост.* ғангрена (*тәндең ниндәй ҙә булһа бер өлөшөнөң үлек хәлгә килеүе*).

АНТО́НОВКА *ж.* антоновка (*алма сорты*).

АНТРА́КТ *м.* антракт (**1.** *спектакль, концерт бүлектәре араһындағы тәнәфес;* **2.** *муз. пьеса пәрҙәләре араһында уйнала торған ҡыҫҡа музыкаль әҫәр*).

АНТРАЦИ́Т *м. мин.* антрацит (*таш күмерҙең иң яҡшы сорты*).

АНТРАЦИ́ТНЫЙ, АНТРАЦИ́ТОВЫЙ *прил.* антрацит; **антраци́товые пласты́** антрацит ҡатламдары.

АНТРЕКО́Т *м. кул.* антрекот (*һыйырҙың ҡабырға ите; шул уҡ иттән бешерелгән ҡыуырҙаҡ*).

АНТРЕПРЕНЁР *м. театр.* антрепренёр (*капиталистик илдәрҙә хосуси театр хужаһы*).

АНТРЕСО́ЛИ *мн.* (*ед.* **антресо́ль** *ж.*) антресоль (**1.** *өйҙөң иң өҫкө тәпәш ҡаты;* **2.** *бейек бүлмәләрҙә була торған ярым ярус*).

АНТРОПО́ЛОГ *м.* антрополог, антропология фәне белгесе.

АНТРОПОЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* антропология, антропологик; **антропологи́ческий музе́й** антропология музейе; **антропологи́ческие иссле́дования** антропологик тикшеренеүҙәр.

АНТРОПОЛО́ГИЯ *ж.* антропология (*кешенең биологик тәбиғәтен өйрәнә торған фән*).

АНТРОПОМЕТРИ́ЧЕСКИЙ *прил.* антропометрик; **антропометри́ческие да́нные** антропометрик мәғлүмәттәр.

АНТРОПОМЕ́ТРИЯ *ж.* антропометрия (*антропологияның кеше кәүҙәһен һәм уның өлөштәрен үлсәү менән шөғөлләнә торған бүлеге*).

АНТРОПОМОРФИ́ЗМ *м.* антропоморфизм (**1.** *кешеләргә генә хас үҙенсәлектәрҙе хайуан һәм үҫемлектәргә, тәбиғәт күренештәренә күсереү, уларҙы йәнле тип ҡарау;* **2.** *алла кеше һүрәтендә була, тип уйлаған дини ҡараш*).

АНФА́С *нареч.* анфас, тура ултырып (*йәки* ҡарап), йөҙ (*йәки ал*) менән; **сфотографи́роваться анфа́с** карточкаға тура ултырып төшөү.

АНФИЛА́ДА *ж.* анфилада (*береһенән-икенсеһенә үтелмәле итеп эшләнгән бүлмәләр*).

АНЧА́Р *м. бот.* анчар (*ағыулы ағас*).

АНЧО́УС *м. зоол.* анчоус (*балыҡ*).

АНШЛА́Г *м.* аншлаг (*билеттәрҙең һатылып бөткәнен белдереү*); ◇ **спекта́кль прошёл с аншла́гом** спектакль ҙур уңыш менән үтте.

АНЮ́ТИН: **аню́тины гла́зки** *мн. бот.* ала миләүшә.

АО́РИСТ *м. лингв.* аорист (*үткән заман ҡылым формаларының береһенең исеме*).
АО́РТА *ж. анат.* аорта (*йөрәктең һул яғынан башланып китә торған төп ҡан тамыры*).
АПАРТА́МЕНТ *м. уст.* зиннәтле (*йәки* бай йыһазлы) бүлмә, квартира.
АПАТИ́Т *м.* апатит (*минерал*).
АПАТИ́ТОВЫЙ *прил.* апатит; **апати́товые за́лежи** апатит ятҡылыҡтары.
АПАТИ́ЧЕСКИЙ, АПАТИ́ЧНЫЙ *прил.* дәртһеҙ, рухһыҙ, төшөнкө, һүлпән; **апати́ческое состоя́ние** төшөнкө хәл.
АПА́ТИЯ *ж.* дәртһеҙлек, рухһыҙлыҡ, төшөнкөлөк, һүлпәнлек, күңел төшөнкөлөгө.
АПЕЛЛИ́РОВАТЬ *сов. и несов.* 1. *юр.* апелляция биреү; 2. *к кому-чему* кәңәш, ярҙам (*йәки* яҡлауҙы) һорап мөрәжәғәт итеү; **апелли́ровать к о́бщему собра́нию** ярҙам, кәңәш һорап дөйөм йыйылышҡа мөрәжәғәт итеү.
АПЕЛЛЯ́ЦИЯ *ж.* 1. *юр.* апелляция (*суд ҡарарына риза булмайынса юғары суд органдарына бирелгән жалоба*); 2. кәңәш, ярҙам (*йәки* яҡлауҙы) һорап мөрәжәғәт итеү.
АПЕЛЬСИ́Н *м.* әфлисун (*ағасы һәм емеше*).
АПЕЛЬСИ́ННЫЙ, АПЕЛЬСИ́НОВЫЙ *прил.* әфлисун; **апельси́нное де́рево** әфлисун ағасы; **апельси́новое варе́нье** әфлисун вареньеһе.
АПЛОДИ́РОВАТЬ *несов.* ҡул сабыу.
АПЛОДИСМЕ́НТЫ *только мн.* ҡул сабыуҙар.
АПЛО́МБ *м.* (*һүҙ һәм ҡыланышта*) үҙ-үҙеңә ышаныу, ҡыйыулыҡ; **говори́ть с апло́мбом** үҙ-үҙенә ышанып һөйләү.
АПОГЕ́Й *м.* 1. *астр.* апогей (*ай орбитаһының ерҙән иң алыҫ нөктәһе*); 2. *перен.* иң юғары нөктә (*йәки* дәрәжә); **его́ тала́нт дости́г своего́ апоге́я** уның таланты үҙенең иң юғары дәрәжәһенә иреште.
АПОКА́ЛИПСИС *м.* апокалипсис (*христиандарҙың ахыр заман була имеш, тип раҫлаусы дини китабы*).
АПОЛИТИ́ЧНОСТЬ *ж.* политиканан ситтәлек (*йәки* ситтә тороу).
АПОЛИТИ́ЧНЫЙ *прил.* политиканан (*йәки* политик тормоштан) ситтә торған.
АПОЛОГЕ́Т *м.* апологет (*ниндәй ҙә булһа берәй идеяны, тәғлимәтте яҡлаусы*).
АПОЛОГЕ́ТИКА *ж.* апологетика (1. *дин тәғлимәтенең динде яҡлауға арналған бүлеге*; 2. *перен. берәй кешене, тәғлимәтте йә йәмғиәт төҙөлөшөн урынһыҙ яҡлап, маҡтап сығыу*).
АПОЛО́ГИЯ *ж.* яҡлау, маҡтау, аҡлау, апология.
АПОПЛЕКСИ́ЧЕСКИЙ *прил.* апоплексик; **апоплекси́ческий уда́р** *мед.* апоплексик удар (*паралич һуғыу*).
АПОПЛЕ́КСИЯ *ж. мед.* апоплексия (*мейегә ҡан һауыуҙан паралич һуғыу*).
АПО́РТ *м.* апорт (*алма сорты*).
АПОСТЕРИО́РИ *нареч. филос., лог.* тәжрибәнән сығып, тәжрибә нигеҙендә.
АПОСТЕРИО́РНЫЙ *прил. филос., лог.* апостериор, тәжрибәгә нигеҙләнгән.
АПО́СТОЛ *м.* апостол (1. *рел. Ғайсаның 12 шәкертенең береһе*; 2. *перен. үҙен берәй идеяны таратыуға бағышлаған кеше*; 3. *дини китаптарҙың береһенең исеме*).
АПОСТРО́Ф *м.* апостроф (*һүҙҙәрҙә хәреф өҫтөнә өтөр формаһында ҡуйыла торған билдә*).
АПОФЕО́З *м.* апофеоз (1. *боронғо Грецияла һәм Римдә ниндәй ҙә булһа геройҙы, император һ. б. аллалаштырыу йолаһы*; 2. *берәй кеше йәки ваҡиғаны маҡтау, күккә күтәреү*; 3. *театр. ҡайһы бер спектаклдең һуңғы тантаналы картинаһы*).
АППАРА́Т *м. в разн. знач.* аппарат; **телефо́нный аппара́т** телефон аппараты; **дыха́тельный аппара́т** *физиол.* тын алыу аппараты (*йәки* органдары); **госуда́рственный аппара́т** дәүләт аппараты; ◇ **нау́чный аппара́т** ғилми аппарат (*ғилми хеҙмәттәрҙә бирелгән иҫкәрмәләр, комментарийҙәр, күрһәтмәләр һ. б.*).
АППАРАТУ́РА *ж. собир. тех.* аппаратура, аппараттар.
АППЕ́НДИКС *м. анат.* аппендикс (*һуҡыр эсәк үҫентеһе*).
АППЕНДИЦИ́Т *м. мед.* аппендицит.
АППЕРЦЕ́ПЦИЯ *ж. психол.* апперцепция (*үҙләштереүҙең элек алынған белемдәргә, тәжрибәләргә, күҙәтеүгә бәйләнешле булыуы*).
АППЕРЦИПИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, психол.* апперцепциялау (*булған тәжрибә нигеҙендә үҙләштереү*).
АППЕТИ́Т *м.* 1. аппетит, ашағы килеү; 2. *обычно мн.* **аппети́ты** *перен.* нәфсе, теләк, ынтылыш; ◇ **прия́тного аппети́та!** аш тәмле булһын!
АППЕТИ́ТНЫЙ *прил.* аппетит аса торған; аппетитле, тәмле, ауыҙ һыуын килтереп торған; **аппети́тное ку́шанье** тәмле ашамлыҡ.
АППЛИКАЦИО́ННЫЙ *прил.* аппликация; **аппликацио́нная рабо́та** аппликация эше.
АППЛИКА́ЦИЯ *ж.* аппликация (*төҫлө ҡағыҙ, күн йәки материя ҡорамаларынан һүрәт эшләү; шул рәүешле эшләнгән картина, биҙәк һ. б.*).
АППРЕТУ́РА *ж. тех.* 1. (*лак для кожи*) күн лагы, аппретура; 2. (*окончательная отделка ткани, кожи*) эшкәртеү (*туҡыма, иләнгән еп, күн һәм мех кеүек нәмәләрҙе үҙҙәренә хас матдәләр менән эшкәртеү*).
АПРЕ́ЛЬ *м.* апрель.
АПРЕ́ЛЬСКИЙ *прил.* апрель; **Апре́льские те́зисы Ле́нина** Лениндең Апрель тезистәре.
АПРИО́РИ *нареч.* 1. *филос., лог.* тәжрибәгә нигеҙләнмәйенсә (*йәки* таянмайынса); **суди́ть априо́ри** тәжрибәгә таянмайынса фекер йөрөтөү; 2. *перен.* (*не проверив заранее*) алдан тикшермәйенсә.
АПРИО́РНЫЙ *прил. филос., лог.* априор, тәжрибәгә нигеҙләнмәгән; **априо́рное утвержде́ние** тәжрибәгә нигеҙләнмәгән раҫлау.
АПРОБА́ЦИЯ *ж.* хуплау, яраҡлы тип табыу; **апроба́ция семя́н** *с.-х.* орлоҡто сәсеү өсөн яраҡлы тип табыу.

АПРОБИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* хуплау, раҫлау, апробация биреү.

АПТЕ́КА *ж.* аптека.

АПТЕ́КАРСКИЙ *прил.* аптека; **апте́карские това́ры** аптека тауарҙары.

АПТЕ́КАРЬ *м.* аптекарь, аптекала эшләүсе.

АПТЕ́ЧКА *ж. разг.* аптечка; **доро́жная апте́чка** юл аптечкаһы.

АПТЕ́ЧНЫЙ *прил.* аптека; **апте́чный шкаф** аптека шкафы.

АР *м.* ар (*100 кв. метрға тиң булған ер үлсәүе берәмеге*).

АРА́Б *м.* ғәрәп.

АРАБЕ́СКИ *м.* (*ед.* **арабе́ска** *ж.*, **арабе́ск** *м.*) *архит.* арабеск (*япраҡ, сәскә, геометрик фигураларҙан төҙөлгән биҙәкле орнамент*).

АРАБИ́ЗМ *м.* ғәрәпселек (*ғәрәп теленән индерелгән һүҙҙәр, ғәрәп теленә эйәреп һөйләү алымдары һ. б.*).

АРАБИ́СТ *м.* ғәрәпсе (*белгес*).

АРАБИ́СТИКА *ж.* арабистика (*ғәрәп телен, әҙәбиәтен, культураһын һәм тарихен өйрәнә торған фәндәр*).

АРА́БКА *ж.* ғәрәп ҡатын-ҡыҙы.

АРА́БСКИЙ *прил.* ғәрәп; **ара́бский язы́к** ғәрәп теле.

АРА́БЫ *мн.* ғәрәптәр.

АРАКЧЕ́ЕВЩИНА *ж.* аракчеевселек, аракчеевщина (1. *ист. 19 быуат башында Россияла тупаҫ военщина, йыртҡыслыҡ һәм законһыҙлыҡҡа нигеҙләнгән режим*; 2. *перен. йәмғиәт тормошоноң берәй өлкәһендә баш-баштаҡлыҡ, деспотизм режиме*).

АРАНЖИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, муз.* аранжировкалау, аранжировка яһау.

АРАНЖИРО́ВКА *ж. муз.* аранжировка (*бер инструмент йәки тауыш өсөн яҙылған музыкаль әҫәрҙе икенсе бер инструмент өсөн эшкәртеп яҙып сығыу*).

АРА́П *м. уст.* ғәрәп (*элек ҡара тәнле кешегә әйткәндәр*).

АРА́ПНИК *м.* эт сыбыртҡыһы (*һунарсыларҙа*).

АРА́Т *м.* арат (*Монголияла һәм Тувала малсылыҡ менән көн итеүсе*).

АРА́ХИС *м.* (*земляной орех*) арахис, ер (*йәки ҡытай*) сәтләүеге.

АРБАЛЕ́Т *м. ист.* арбалет (*уҡҡа оҡшаш боронғо ҡорал*).

АРБИ́ТР *м.* арбитр (1. *юр. третейский суд члене*; 2. *спорт. ярышлы уйындарҙа ике яҡтың ризалығы менән һайланып ҡуйылған судья*; 3. *Советтәр Союзында — учреждениеләр, предприятиеләр араһындағы бәхәсле мәсьәләләрҙе тикшереп хәл итеүсе хеҙмәткәр*).

АРБИТРА́Ж *м. юр.* арбитраж (*бәхәсле мәсьәләләрҙе арбитрҙарҙың хәл итеүе; третейский суд*); ◇ **междунаро́дный арбитра́ж** халыҡ-ара арбитраж (*ике дәүләт араһында килеп тыуған бәхәсле мәсьәләләрҙе тыныс юл менән хәл итеү ысулы*).

АРБИТРА́ЖНЫЙ *прил.* арбитраж; **арбитра́жная коми́ссия** арбитраж комиссияһы.

АРБУ́З *м.* ҡарбуз.

АРБУ́ЗНЫЙ *прил.* ҡарбуз; **арбу́зная ко́рка** ҡарбуз ҡабығы.

АРГАМА́К *м. уст.* арғымаҡ.

АРГЕНТИ́НЕЦ *м.* аргентин.

АРГЕНТИ́НКА *ж.* аргентинка, аргентин ҡатын-ҡыҙы.

АРГЕНТИ́НСКИЙ *прил.* аргентин, Аргентина; **аргенти́нский наро́д** аргентин халҡы.

АРГЕНТИ́НЦЫ *мн.* аргентиндәр.

АРГО́ *с. нескл. лингв.* арго, йәшерен (*йәки шартлы*) тел (*айырым бер социаль төркөм кешеләре араһында ғына ҡулланыла торған һүҙҙәр, тәғбирҙәр, жаргон*).

АРГО́Н *м.* аргон (*химик элемент, газ*).

АРГО́НОВЫЙ *прил.* аргон; **арго́новые тру́бки** аргон трубкалары.

АРГУМЕ́НТ *м.* 1. дәлил, нигеҙ, аргумент; **приводи́ть аргуме́нты** дәлилдәр килтереү; 2. *мат.* аргумент (*ирекле үҙгәрмәле дәүмәл*).

АРГУМЕНТА́ЦИЯ *ж.* 1. *см.* **аргументи́ровать**; 2. (*совокупность аргументов*) дәлилдәр, нигеҙҙәр, аргументтәр.

АРГУМЕНТИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* дәлилләү, дәлилдәр килтереү, нигеҙләү, аргументләү.

АРЕ́НА *ж.* 1. арена (*циркта артистәр уйнай торған түңәрәк майҙан*); 2. *перен.* арена, майҙан; **аре́на полити́ческой борьбы́** политик көрәш майҙаны.

АРЕ́НДА *ж.* 1. (*наём*) аренда; **долгосро́чная аре́нда** оҙаҡ сроклы аренда; **взять в аре́нду** арендаға алыу; **сдать в аре́нду** арендаға биреү; 2. (*плата*) аренда хаҡы (*йәки түләүе*); **плати́ть аре́нду** аренда хаҡын түләү.

АРЕНДА́ТОР *м.* арендаға алыусы, арендатор.

АРЕНДА́ТОРСКИЙ *прил.* арендатор; **аренда́торское пра́во** арендатор хоҡуғы.

АРЕ́НДНЫЙ *прил.* аренда; **аре́ндная пла́та** аренда хаҡы (*йәки түләүе*).

АРЕНДОВА́ТЬ *сов. и несов. что* арендаға алыу.

АРЕО́МЕТР *м. физ.* ареометр (*шыйыҡлыҡтың ҡуйылығын билдәләүсе прибор*).

АРЕОПА́Г *м.* ареопаг (1. *ист. боронғо Афинала юғары суд һәм политик власть органы*; 2. *перен. ниндәй ҙә булһа бер мәсьәләне хәл итеүсе авторитетле кешеләр йыйылышы*).

АРЕ́СТ *м.* 1. ҡулға (*йәки* һаҡ аҫтына) алыу, арест; **находи́ться под аре́стом** һаҡ аҫтында булыу; **подверга́ться аре́сту** ҡулға алыныу; 2. *юр.* арест (*аҡсанан йәки мөлкәттән файҙаланыуҙы тыйыу*); **наложи́ть аре́ст на иму́щество** мөлкәткә арест һалыу.

АРЕСТА́НТ *м. уст.* тотҡон, ҡулға алынған кеше, арестант.

АРЕСТА́НТСКИЙ *прил. уст.* арестант; **аре́стантский хала́т** арестанттар халаты.

АРЕСТО́ВАННЫЙ *прич.* 1. тотҡон, ҡулға (*йәки* арескә) алынған; 2. *в знач. сущ. м.* арестант.

АРЕСТОВА́ТЬ *сов. и несов.* 1. *кого* ҡулға алыу, арестовать итеү; 2. *что, юр.* арест һалыу; **арестова́ть иму́щество** мөлкәткә арест һалыу.

АРЕСТО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **арестова́ть**.

АРИО́ЗО *с. нескл. муз.* ариозо (*һөйләү ҡатыш башҡарылған ҡыҫҡа лирик ария*).

АРИСТОКРА́Т *м.* аристократ, аҡ һөйәк.

АРИСТОКРАТИ́ЗМ *м.* аристократизм, аристократлыҡ.

АРИСТОКРАТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. аристократ; **аристократи́ческое о́бщество** аристократтар обществоһы; 2. (*изысканный*) аристократтарса; **аристократи́ческие мане́ры** аристократтарса ҡыланыш.

АРИСТОКРАТИ́ЧНЫЙ *прил. см.* **аристократи́ческий** 2.

АРИСТОКРА́ТИЯ *ж.* 1. (*высшее сословие*) аристократия, аҡ һөйәктәр (*эксплуатациялаусы синыфтарҙың юғары ҡатламы*); 2. аристократтар (*капиталистик илдәрҙәге хоҡуҡ өҫтөнлөгө менән файҙаланыусы ниндәй ҙә булһа бер синыфтың йәки йәмғәт төркөмөнөң юғары ҡатламы*); **фина́нсовая аристокра́тия** финанс аристократтары; 3. *ист.* аристократия (*власть өҫтөнлөк итеүсе синыф ҡулында булған дәүләт төҙөлөшө формаһы*).

АРИСТОКРА́ТКА *ж.* аристократка.

АРИТМИ́ЧНОСТЬ *ж.* ритмһеҙлек, ритм юҡлыҡ.

АРИТМИ́ЧНЫЙ *прил.* ритмһеҙ.

АРИТМИ́Я *ж. мед.* йөрәктең ритме боҙолоуы, йөрәктең дөрөҫ типмәүе.

АРИФМЕ́ТИКА *ж.* арифметика.

АРИФМЕТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* арифметика, арифметик; **арифмети́ческая зада́ча** арифметик мәсьәлә.

АРИФМО́ГРАФ *м.* арифмограф (*автомат рәүештә яҙып һанай торған машина*).

АРИФМО́МЕТР *м.* арифмометр (*арифметик мәсьәләләрҙе механик рәүештә иҫәпләп сығарыусы прибор*).

А́РИЯ *ж. муз.* ария (*операла яңғыҙ йырлау өсөн яҙылған әҫәр*).

А́РКА *ж.* арка (*стенала дуға кеүек итеп эшләнгән тәҙрә, ишек баштары һ. б.; шундай уҡ формала ҡапҡа кеүек итеп эшләнгән ҡоролма*); **а́рка мо́ста́** күпер аркаһы; ◇ **триумфа́льная а́рка** триумф аркаһы (*берәй тантана уңайы менән яһалған ҡапҡа*).

АРКА́ДА *ж. архит.* аркада (*аркалар менән тоташтырылған бағаналарҙан торған галерея*).

АРКА́Н *м.* арҡан, боғал, боғалаҡ.

АРКА́НИТЬ *несов. кого-что* арҡанлау, боғал һалыу, боғаллап тотоу.

АРКТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* Арктика; **аркти́ческие льды** Арктика боҙҙары; **аркти́ческая о́бласть** Арктика өлкәһе; **аркти́ческая экспеди́ция** Арктиканы өйрәнеү экспедицияһы.

АРЛЕКИ́Н *м. театр.* арлекин (*Италияла комик артист*).

АРМА́ДА *ж.* армада (*хәрби караптарҙың, самолёттарҙың йәки танкыларҙың ҙур соединениеһе*); **возду́шная арма́да** һауа армадаһы.

АРМАТУ́РА *ж. тех.* арматура (1. *ниндәй ҙә булһа аппараттың приборҙары һәм башҡа кәрәк-яраҡтары*; 2. *электр үткәреү өсөн кәрәк булған әйберҙәр*; 3. *тимер-бетон ҡоролманың ҡорос каркасы; ниндәй ҙә булһа ҡоролманы йәки материалды нығытыу өсөн ҡуйылған металл частәр*).

АРМАТУ́РНЫЙ *прил. тех.* арматура; **армату́рные материа́лы** арматура материалдары.

АРМАТУ́РЩИК *м.* арматурщик, арматурсы (*арматура установкаларын әҙерләүсе, йыйыусы йәки ҡороусы эшсе*).

АРМЕ́ЕЦ *м. уст.* армеец, армияла хеҙмәт итеүсе.

АРМЕ́ЙСКИЙ *прил.* армия; **арме́йский ко́рпус** армия корпусы.

А́РМИЯ *ж. в разн. знач.* армия; **Сове́тская А́рмия** Совет Армияһы; **Рабо́че-крестья́нская Кра́сная А́рмия** *ист.* Эшсе-крәҫтиән Ҡыҙыл Армияһы; **де́йствующая а́рмия** хәрәкәт итеүсе армия; **а́рмия специали́стов** белгестәр армияһы.

АРМЯ́К *м. уст.* сәкмән.

АРМЯ́НЕ *мн.* әрмәндәр.

АРМЯНИ́Н *м.* әрмән.

АРМЯ́НКА *ж.* әрмән ҡатын-ҡыҙы.

АРМЯ́НСКИЙ *прил.* әрмән, Армения; **армя́нский язы́к** әрмән теле.

а́рок *род. п. мн. от* **а́рка.**

АРОМА́Т *м.* тәмле (*йәки* хуш) еҫ.

АРОМАТИ́ЧЕСКИЙ, АРОМАТИ́ЧНЫЙ *прил. см.* **арома́тный.**

АРОМА́ТНЫЙ *прил.* тәмле (*йәки* хуш) еҫле.

А́РОЧНЫЙ *прил.* арка; аркалы; **а́рочный мост** аркалы күпер.

АРСЕНА́Л *м.* 1. *воен.* арсенал (*һуғыш ҡоралдары һәм кәрәк-яраҡтарын әҙерләү урыны*); 2. *перен.* хисапһыҙ (*йәки* үтә) күп; **це́лый арсена́л посо́бий** үтә күп ҡулланмалар.

АРТА́ЧИТЬСЯ *несов.* 1. (*о лошади*) сығынсылау; 2. *разг.* (*упрямиться*) киреләнеү, ҡарышыу, тиҫкәреләнеү.

АРТЕЗИА́НСКИЙ *прил.*: **артезиа́нский коло́дец** артезиан ҡоҙоғо (*һыуы ер аҫтынан үҙ баҫымы менән торба буйлап күтәрелә торған ҡоҙоҡ*).

АРТЕ́ЛЬ *ж.* 1. артель; **сельскохозя́йственная арте́ль** ауыл хужалығы артеле; **промысло́вая арте́ль** промысла артеле; 2. *перен.* артель, бер төркөм кеше.

АРТЕ́ЛЬНЫЙ *прил.* артель; дөйөм, уртаҡ; **арте́льный уста́в** артель уставы; **арте́льное хозя́йство** артель хужалығы; **арте́льный хлеб** уртаҡ икмәк.

АРТЕ́ЛЬЩИК *м. уст.* артельщик, артель члене.

АРТЕРИА́ЛЬНЫЙ *прил.* артерия; **артериа́льная кровь** артерия ҡаны.

АРТЕРИОСКЛЕРО́З *м. мед.* артериосклероз (*ҡыҙыл ҡан тамыры ауырыуы*).

АРТЕ́РИЯ *ж.* 1. *анат.* артерия, ҡыҙыл ҡан тамыры; 2. *перен.* юл, артерия (*ил өсөн әһәмиәте ҙур булған бәйләнеш юлы*); **Во́лга — одна́ из гла́вных во́дных арте́рий СССР** Волга СССР-ҙың мөһим һыу артерияларының береһе.

АРТИ́КЛЬ *м. грам.* артикль (*ҡайһы бер телдәрҙә билдәлелек йәки билдәһеҙлекте белдереү өсөн исемдәргә өҫтәлә торған киҫәксә, мәҫ. немец телендә*).

АРТИ́КУЛ *м.* артикул (*тауарҙың тибы*).

АРТИКУЛИ́РОВАТЬ *несов. лингв.* артикуляция яһау, артикуляциялау.

АРТИКУЛЯЦИО́ННЫЙ *прил. лингв.* артикуляция; **артикуляцио́нное измене́ние зву́ка** өндөң яһалышы яғынан үҙгәреүе.

АРТИКУЛЯ́ЦИЯ *ж. лингв.* артикуляция (*билдәле бер өндө әйткәндә һөйләү ағзаларының хәрәкәте*).

АРТИЛЛЕРИ́ЙСКИЙ *прил.* артиллерия; **артиллери́йский полиго́н** артиллерия полигоны; **артиллери́йское ору́жие** артиллерия ҡоралы; **артиллери́йский снаря́д** артиллерия снаряде.

АРТИЛЛЕРИ́СТ *м.* артиллерист.

АРТИЛЛЕ́РИЯ *ж.* 1. *собир.* артиллерия (*төрлө конструкцияларҙағы һәм төрлө калибрҙәрҙәге атыу ҡоралы*); **дальнобо́йная артилле́рия** алыҫтан тороп ата торған артиллерия; **зени́тная артилле́рия** зенит артиллерияһы; **противота́нковая артилле́рия** танкыға ҡаршы артиллерия; 2. (*род войск*) артиллерия (*артиллерия менән ҡоралланған ғәскәр*); 3. (*наука*) артиллерия (*атыу ҡоралдарының төҙөлешө һәм уларҙы ҡулланыу тураһындағы фән*).

АРТИ́СТ *м.* 1. артист; **наро́дный арти́ст** халыҡ артисе; **заслу́женный арти́ст** атҡаҙанған артист; 2. *перен. разг.* үҙ эшенең оҫтаһы, эште оҫта башҡарыусы; **он арти́ст своего́ де́ла** ул үҙ эшенең оҫтаһы.

АРТИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. артист; артистәрсә; **артисти́ческая ко́мната** артистәр бүлмәһе; **артисти́ческое исполне́ние** артистәрсә башҡарыу; 2. *перен.* (*искусный, мастерско́й*) оҫта эшләнгән; **артисти́ческая рабо́та** оҫта эшләнгән эш.

АРТИ́СТКА *ж.* артистка.

АРТИШО́К *м. бот.* хәшәф үлән.

АРТРИ́Т *м. мед.* артрит (*быуындарҙың шешеүе*).

А́РФА *ж. муз.* арфа (*ҙур өсмөйөш формаһындағы ҡыллы музыка ҡоралы*).

АРФИ́СТ *м. муз.* арфасы, арфала уйнаусы.

АРФИ́СТКА *женск. р. к* **арфи́ст.**

АРХАИ́ЗМ *м.* 1. *лингв.* архаизм (*ҡулланыуҙан сыҡҡан иҫке һүҙҙәр йәки әйтемдәр*); 2. (*устаревшее явление, пережиток*) иҫкелек ҡалдыҡтары.

АРХАИ́ЧЕСКИЙ *прил.* архаик, боронғо, иҫкергән; **архаи́ческий стиль** архаик стиль.

АРХАИ́ЧНОСТЬ *ж.* боронғолоҡ, иҫкергәнлек.

АРХАИ́ЧНЫЙ *прил. см.* **архаи́ческий.**

АРХАЛУ́К *м. уст.* архалук (*ҡыҫҡа сәкмән һымаҡ боронғо кейем*).

АРХА́Р *м.* архар (*ҡырағай тәкә*).

АРХЕОГРА́ФИЯ *ж.* археография (*боронғо яҙма ҡомартҡыларҙы йыйыу һәм өйрәнеү, баҫтырыу бүлеге*).

АРХЕО́ЛОГ *м.* археолог, археология ғалиме (*йәки* белгесе).

АРХЕОЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* археология, археологик; **археологи́ческий музе́й** археология музейе; **археологи́ческие раско́пки** археологик ҡаҙылмалар.

АРХЕОЛО́ГИЯ *ж.* археология (*һаҡланып ҡалған боронғо ҡомартҡы әйберҙәргә ҡарап элек йәшәгән халыҡтарҙың көнкүрешен һәм культураһын өйрәнә торған фән*).

АРХИ́В *м.* архив; ◇ **сдать в архи́в** *кого-что* архивкә тапшырыу, иҫкергән тип табыу.

АРХИВА́РИУС *м.* архивариус (*архив мөдире, архив сотрудниге*).

АРХИ́ВНЫЙ *прил.* архив; **архи́вный фонд** архив фонды.

АРХИЕПИ́СКОП *м.* архиепископ (*христиан дине руханиҙәренең юғары званиеһе һәм шул исемде йөрөтөүсе рухани*).

АРХИЕРЕ́Й *м.* архиерей (*христиан диненде юғары дәрәжә руханиҙәрҙең дөйөм исеме*).

АРХИМАНДРИ́Т *м.* архимандрит (*монастырь башлығы*).

АРХИПЕЛА́Г *м. геогр.* архипелаг (*диңгеҙҙәге утрауҙар төркөмө*).

АРХИТЕКТО́НИКА *ж.* архитектоника (1. *архит., иск.* *айырым өлөштәрҙең үҙ-ара органик ярашыуҙары, төҙөк, матур бер бөтөн булыуҙары*; 2. *геол.* *ер шары кабығының төҙөлешөн өйрәнә торған бүлек*).

АРХИТЕ́КТОР *м.* архитектор.

АРХИТЕ́КТОРСКИЙ *прил.* архитектура; **архите́кторские ка́дры** архитектура кадрҙары.

АРХИТЕКТУ́РА *ж.* архитектура (1. *биналарҙы, йорттарҙы проектировать итеү, һалыу, матурлау оҫталығы*; 2. *һалыу, төҙөү стиле*).

АРХИТЕКТУ́РНЫЙ *прил.* архитектура; **архитекту́рные па́мятники** архитектура ҡомартҡылары.

АРШИ́Н *м. уст.* аршын (*0,711 м*); ◇ **сло́вно арши́н проглоти́л** әйтерһең уҡлау йотҡан; **ме́рить на свой арши́н** үҙ аршынына үлсәү.

АРШИ́ННЫЙ *прил.* аршынлы; ◇ **арши́нные бу́квы** бик эре хәрефтәр.

АРЫ́К *м.* арыҡ.

АРЬЕРГА́РД *м. воен.* арьергард (*төп көстәр артында бара торған ғәскәри часть*); ◇ **находи́ться в арьерга́рде** артта ҡалыу, артта өҫтөрәлеү.

АРЬЕРГА́РДНЫЙ *прил.* арьергард; **арьерга́рдный бой** арьергард һуғышы.

АС *м.* ас (*һауа һуғыштарында үҙенең оҫталығын күрһәткән осоусы*).

АСБЕ́СТ *м.* асбест (*йылы үткәрмәй, утта янмай торған, сүскә оҡшаған минерал*).

АСБЕ́СТОВЫЙ *прил.* асбест; **асбе́стовые рудники́** асбест рудниктәре.

АСЕ́ПТИКА *ж. мед.* асептика (*йәрәхәтте микробтарҙан һаҡлау саралары: инструменттәрҙе йыуыу, ҡайнатыу һ. б.*).

АСЕПТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* асептика; **асепти́ческие сре́дства** асептика саралары.

АСИММЕТРИ́ЧЕСКИЙ, АСИММЕ́ТРИЧНЫЙ *прил.* асимметрик, симметрияһыҙ.

АСИММЕТРИ́Я *ж.* асимметрия, симметрияһыҙлыҡ.

АСКАРИ́ДЫ *мн.* (*ед.* **аскари́да** *ж.*) *зоол.* аскарида (*эсәк селәүсене*).

АСКЕ́Т *м.* аскет (*донъя рәхәтлегенән баш тартҡан, уға ҡул һелтәгән кеше*).

АСКЕТИ́ЗМ *м.* 1. аскетизм (*дини тәғлимәт*); 2. *перен.* донъя рәхәтенән баш тартыу.

АСКЕТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* аскетизм, аскет; **аскети́ческая жизнь** аскеттәр тормошо, аскеттәрсә йәшәү.

АСПЕ́КТ *м.* ҡараш, аспект; **он изложи́л вопро́с в сле́дующем аспе́кте** ул мәсьәләне түбәндәге ҡараштан сығып һөйләп бирҙе.

А́СПИД I *м.* 1. *зоол.* аспид (*йылан*); 2. *бран.* яуыз, ҡара йылан, ҡара эсле (кеше).

А́СПИД II *м. мин.* аспид (*грифель таҡтаһы яһауға китә торған ҡатлаулы ҡара минерал*).

А́СПИДНЫЙ *прил.*: **а́спидная доска́** аспид таҡта.

АСПИРА́НТ *м.* аспирант.

АСПИРА́НТКА *ж.* аспирантка.

АСПИРА́НТСКИЙ *прил.* аспирант, аспирантлыҡ; **аспира́нтская рабо́та** аспирант эше.

АСПИРАНТУ́РА *ж.* аспирантура (*ғилми кадрҙар әҙерләү системаһы*).

АСПИРА́ТОР *м. тех.* аспиратор (*газдың, һауаның химик составын билдәләү өсөн ҡулланыла торған прибор*).

АСПИРИ́Н *м.* аспирин (*дарыу*).

АССАМБЛЕ́Я *м.* ассамблея (1. *берәй төрлө халыҡ-ара ойошма ағзаларының дөйөм йыйылышы*; 2. *ист. Пётр I заманында танца кисәләре, йәмәғәт йыйылышы*); ◇ **Генера́льная Ассамбле́я Организа́ции Объединённых На́ций** Берләшкән Милләттәр Ойошмаһының Генеральный Ассамблеяһы.

АССЕНИЗА́ТОР *м.* ассенизатор (*ассенизация эшен башҡарыусы кеше*).

АССЕНИЗАЦИО́ННЫЙ *прил.* ассенизация; **ассенизацио́нная маши́на** ассенизация машинаһы.

АССЕНИЗА́ЦИЯ *ж.* ассенизация (*бысраҡтарҙы түгеү; санитария шарттарын яҡшыртыу*).

АССИГНА́ЦИЯ *ж. ист.* ассигнация (*Рәсияла 1769 йылдан 1843 йылға тиклем йөрөтөлгән ҡағыҙ аҡса*).

АССИГНОВА́НИЕ *с. фин.* 1. *см.* **ассигнова́ть**; 2. (*сумма*) ассигновать ителгән (*йәки* билдәләнгән, бүленгән) аҡса.

АССИГНОВА́ТЬ *сов. и несов. что* аҡса бүлеү (*йәки* билдәләү), сметаға индереү, ассигновать итеү.

АССИГНО́ВКА *ж. фин.* ассигновка (*аҡса ала йәки аҡса ебәрелә торған документ*).

АССИМИЛИ́РОВАТЬ *сов. и несов.* 1. үҙенә оҡшашландырыу, үҙе кеүек итеү, оҡшаш яһау; ассимилировать итеү; 2. *биол.* (*усвоить*) үҙләштереү; **ассимили́ровать пи́щу** аҙыҡты үҙләштереү.

АССИМИЛИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов.* оҡшашландырыу, ассимилировать ителеү; 2. *несов. страд. к* **ассимили́ровать.**

АССИМИЛЯ́ЦИЯ *ж.* 1. *см.* **ассимили́ровать(ся)** 1; 2. *биол.* ассимиляция, һендереү, үҙләштереү (*хайуан йәки үҫемлек организмдәренең матдәләрҙе үҙләштереү процесе*).

АССИРИ́ЙЦЫ *мн.* ассириецтәр (*Ираҡта һәм СССР-ҙа йәшәүсе халыҡ*).

АССИСТЕ́НТ *м.* ассистент (1. *профессор йәки врач ярҙамсыһы*; 2. *юғары уҡыу йортонда—ғилми звание һәм шул исемде йөрөтөүсе кеше*).

АССИСТЕ́НТКА *ж.* ассистентка.

АССИСТЕ́НТСКИЙ *прил.* ассистент; **ассисте́нтская ко́мната** ассистент бүлмәһе.

АССИСТИ́РОВАТЬ *несов. кому* ассистентлек итеү (*операция ваҡытында врачҡа ярҙам итеү йәки профессор ҡушыуы буйынса студенттәр менән практик эш ойоштороу*).

АССОНА́НС *м. лит.* ассонанс (*һуҙынҡы өндәрҙең аһәңдәшлеге; тик тулы һуҙынҡы өндәр генә тура килгән рифма*).

АССОРТИМЕ́НТ *м.* ассортимент (*бер үк тауарҙың төрлө сорты; бер нәмәгә ҡаратылған төрлө әйберҙәрҙең тулы комплекте*).

АССОЦИАТИ́ВНЫЙ *прил.* ассоциатив; **ассоциати́вная связь** ассоциатив бәйләнеш.

АССОЦИА́ЦИЯ *ж.* 1. берләшмә, ассоциация; 2. *психол.* ассоциация (*айырым төшөнсәләр араһындағы бәйләнеш, бер төшөнсәне икенсе төшөнсәгә оҡшатыу юлы менән иҫкә, хәтергә төшөрөү*).

АССОЦИИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, психол.* ассоциациялау, ассоциация яһау.

АССОЦИИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов. психол.* ассоциацияланыу, ассоциация яһалыу; 2. *несов. страд. к* **ассоции́ровать.**

АСТЕНИ́ЧЕСКИЙ *прил. мед.* астеник, ябыҡ, сибек, хәлһеҙ; **астени́ческий тип** астеник тип (*ябыҡ, тар күкрәкле, оҙон кәүҙәле кеше*).

АСТЕНИ́Я *ж. мед.* астения (*организмдең дөйөм хәлһеҙлеге*).

АСТЕРО́ИДЫ *мн.* (*ед.* **астеро́ид** *м.*) *астр.* астероидтәр (*Ҡояш системаһының Марс һәм Юпитер орбиталары араһында хәрәкәт итә торған бәләкәй планеталар*).

А́СТМА *ж. мед.* астма (*тын быуылып ауырыу*).

АСТМА́ТИК *м.* астматик (*астма менән ауырыусы кеше*).

А́СТРА *ж. бот.* йондоҙ сәскә.

АСТРО́ЛОГ *м. ист.* астролог, фалсы (*йондоҙҙарға ҡарап, киләсәк тураһында күрәҙәлек итеүсе*).

АСТРОЛО́ГИЯ *ж. ист.* астрология (*боронғо заманда, йондоҙҙарға ҡарап киләсәкте алдан әйтеү тураһындағы ялған тәғлимәт*).

АСТРОЛЯ́БИЯ *ж. геод. уст.* астролябия (*геодезияла мөйөш үлсәй торған прибор*).

АСТРОНО́М *м.* астроном, астрономия ғалиме (*йәки* белгесе).

АСТРОНОМИ́ЧЕСКИЙ *прил.* астрономия, астрономик; **астрономи́ческие прибо́ры** астрономия приборҙары; **астрономи́ческие наблюде́ния** астрономик күҙәтеүҙәр; ◇ **астрономи́ческие ци́фры** астрономик һандар, иҫәбенә сыға алмаҫлыҡ ҙур һандар.

АСТРОНО́МИЯ *ж.* астрономия (*йондоҙҙарҙың, планеталарҙың төҙөлөшөн һәм хәрәкәт итеү закондарын өйрәнә торған фән*).

АСТРОФИ́ЗИКА *ж.* астрофизика (*күктәге есемдәрҙең төҙөлөшөн, хәрәкәтен һәм уларҙың физик, химик үҙенсәлектәрен тикшерә торған фән*).

АСФА́ЛЬТ *м.* асфальт.

АСФАЛЬТИ́РОВАНИЕ *с. см.* **асфальти́ровать.**

АСФАЛЬТИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* асфальтләү, асфальт йәйеү (*йәки* түшәү); **асфальти́ровать у́лицу** урамға асфальт түшәү.

АСФА́ЛЬТОВЫЙ *прил.* асфальт; **асфа́льтовый тротуа́р** асфальт тротуар; **асфа́льтовый заво́д** асфальт заводы.

АСЬ *межд. прост.* нәмә; ни нәмә.

АТАВИ́ЗМ *м. биол.* атавизм (*ата-бабаларҙа булып та хәҙер юғалған билдәләрҙең организмдә яңынан барлыҡҡа килеүе*).

АТАВИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* атавизм; **атависти́ческие явле́ния** атавизм күренештәре.

АТА́КА *ж. воен.* атака, һөжүм.

АТАКОВА́ТЬ *сов. и несов. кого-что* атаковать итеү, һөжүм итеү.

АТАМА́Н *м.* атаман.

АТАМА́НСТВО *с.* атаманлыҡ.

АТЕИ́ЗМ *м.* атеизм, динһеҙлек, аллаһыҙлыҡ; **войнствующий атеи́зм** һуғышсан атеизм.

АТЕИ́СТ *м.* атеист.

АТЕИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* атеистик, дингә ҡаршы; **атеисти́ческая пропага́нда** дингә ҡаршы пропаганда.

АТЕЛЬЕ́ *с. нескл.* ателье (**1.** *сәнғәт һөнәрселеге менән шөғөлләнеүселәр мастерскойы*; **2.** *кейем тегеү мастерскойы*).

А́ТЛАС *м.* атлас; **а́тлас ми́ра** донъя атласы; **анатоми́ческий а́тлас** анатомик атлас.

АТЛА́С *м.* атлас (*туҡыма*).

АТЛА́СНЫЙ *прил.* **1.** атлас; **атла́сное пла́тье** атлас күлдәк; **2.** *перен.* шыма, ялтырауыҡлы, атлас һымаҡ; **атла́сная ко́жа** атлас һымаҡ тән; **атла́сная бума́га** атлас ҡағыҙ.

АТЛЕ́Т *м.* атлет (**1.** *профессиональ көрәшсе, атлетика менән шөғөлләнеүсе спортсмен*; **2.** *перен. разг. физик яҡтан таҙа, көслө кеше*).

АТЛЕ́ТИКА *ж.* атлетика; **лёгкая атле́тика** еңел атлетика (*йүгереү, һикереү, акробатика*); **тяжёлая атле́тика** ауыр атлетика (*ауырлыҡтар күтәреү, бокс, көрәшеү*).

АТЛЕТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* **1.** атлетик; **атлети́ческие упражне́ния** атлетик күнегеүҙәр; **2.** атлет кеүек мөһабәт, әзмәүерҙәй; **атлети́ческое телосложе́ние** буйы-һыны әзмәүерҙәй таҙа.

АТМОСФЕ́РА *ж.* **1.** атмосфера (*Ер шарын солғап алған һауа*); **2.** *разг.* (*воздух*) һауа; **3.** *перен.* әйләнә, тирә-яҡ, солғаныш, обстановка; **дру́жеская атмосфе́ра** дуҫлыҡ атмосфераһы (*йәки* обстановкаһы); **4.** *физ., тех.* атмосфера (*газ хәлендәге есемдәрҙең баҫымын үлсәү берәмеге*).

АТМОСФЕ́РНЫЙ *прил.* атмосфера; **атмосфе́рное давле́ние** атмосфера баҫымы.

АТО́ЛЛ *м. геогр.* атолл (*ҡулса формаһындағы мәрйен утрауы*).

А́ТОМ *м.* атом; **ядро́ а́тома** атом ядроһы.

АТОМИ́ЗМ *м.*, **АТОМИ́СТИКА** *ж.* атомистика (*материя бик кескәй айырым киҫәксәләрҙән — атомдарҙан тора, тип раҫлаусы тәғлимәт*).

АТОМИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* атомистика; **атомисти́ческая тео́рия** атомистика теорияһы.

А́ТОМНИК *м. разг.* атомсы (**1.** *атом энергияһы белгесе*; **2.** *атом бомбаһын ҡулланыуҙы яҡлаусы кеше*).

А́ТОМНЫЙ *прил.* атом; **а́томный вес** атом ауырлығы; **а́томная бо́мба** атом бомбаһы; **а́томное ядро́** атом ядроһы; **а́томная эне́ргия** атом энергияһы.

А́ТОМЩИК *м. см.* **а́томник.**

АТРИБУ́Т *м.* **1.** *филос.* атрибут (*бер нәмәнең төп билдәһе*); **2.** *грам.* атрибут, аныҡлаусы; **3.** *перен.* билдә, тамға (*берәй кеше йәки нәмәнең үҙенә генә хас билдәһе*).

АТРИБУТИ́ВНЫЙ *прил. грам.* атрибутив; **атрибути́вная констру́кция** атрибутив конструкция.

АТРОПИ́Н *м. фарм.* атропин (*үҫемлектән табыла торған ағыулы матдә*).

АТРОФИ́РОВАННЫЙ *прил.* ҡороған, һулыған.

АТРОФИ́РОВАТЬСЯ *сов. и несов.* ҡороу, һулыу, эштән сығыу, атрофияланыу.

АТРОФИ́Я *ж.* **1.** *мед.* атрофия, ҡороу, һулыу, эштән сығыу (*аҙыҡ етешмәү йәки оҙаҡ хәрәкәтһеҙ тороу сәбәпле айырым ағзаларҙың эшмәкәрлеге юғалыу, көсһеҙләнеү һәм уның күләме кәмеү*); **2.** *перен.* юғалыу, бөтөү.

АТТАШЕ́ *м. нескл. дип.* атташе (*посольствола махсус консультант хеҙмәтен үтәүсе сотрудник*); **вое́нный атташе́** хәрби атташе.

АТТЕСТА́Т *м.* аттестат (**1.** *берәр уҡыу йортон тамамлау тураһында бирелгән таныҡлыҡ*; **2.** *ғилми звание бирелеү тураһындағы таныҡлыҡ*; **3.** *аҙыҡ-түлек һәм аҡса менән тәьмин итеү тураһында хәрби хеҙмәткәргә бирелә торған документ*; **4.** *хәрби хеҙмәткәр семьяһына уның аҡсаһын алырға хоҡуҡ биреүсе документ*; **5.** *яҡшы тоҡомло малдарға бирелә торған таныҡлыҡ*); ◇ **аттеста́т зре́лости** өлгөргәнлек аттестаты.

АТТЕСТАЦИО́ННЫЙ *прил.* аттестация; **аттестацио́нная коми́ссия** аттестация комиссияһы.

АТТЕСТА́ЦИЯ *ж. см.* **аттестова́ть.**

АТТЕСТОВА́ТЬ *сов. и несов. кого* **1.** (*присвоить звание*) аттестовать итеү, звание биреү; **2.** (*дать характеристику*) отзыв биреү, характеристика биреү.

АТТЕСТОВА́ТЬСЯ *несов. страд. к* **аттестова́ть.**

АТТРАКЦИО́Н *м. театр.* аттракцион (*цирк йәки эстрада программаһында тамашасыларҙың иғтибарын үҙенә тарта торған эффектле номер*).

АТУ́ *межд. охот.* ал, тот, эләктер (*мәғәнәһендә һунарсының һунар эттәренә әйтә торған һүҙе*).

АУ́ *межд.* ә-ү, э-э-й (*бер-беренә тауыш биреү*).

АУДИЕ́НЦИЯ *ж.* аудиенция, ҡабул итеү (*юғары дәрәжәләге кешенең рәсми рәүештә ҡабул итеүе*).

АУДИТО́РИЯ *ж.* аудитория (**1.** *лекциялар, докладтар үткәрелә торған зал*; **2.** *собир. лекция йәки доклад тыңлаусылар*).

АУ́КАНЬЕ *с. разг. см.* **аукать.**

АУ́КАТЬ *сов. и несов.* әүкәйләү, «әү, әү» тип ҡысҡырыу.
АУ́КАТЬСЯ *несов. разг.* әүкәйләү, «әү, әү» тип ҡысҡырышыу.
АУ́КНУТЬСЯ *сов. и однокр.* «әү, әү» тип яуап ҡайтарыу.
АУКЦИО́Н *м.* аукцион (*берәй мөлкәтте йәки тауарҙы халыҡ алдында торги менән һатыу*).
АУКЦИОНИ́СТ *м.* аукционист, аукционда һатыусы.
АУКЦИО́ННЫЙ *прил.* аукцион; **аукцио́нная прода́жа** аукциондан һатыу.
АУ́Л *м.* ауыл.
АУТЕНТИ́ЧЕСКИЙ *прил. см.* **аутенти́чный.**
АУТЕНТИ́ЧНОСТЬ *ж.* ысынлыҡ, аутентиклек.
АУТЕНТИ́ЧНЫЙ *прил.* ысын, асыл, төп, аутентик.
АФГА́НЕЦ *м.* афған.
АФГА́НКА *ж.* афған ҡатын-ҡыҙы.
АФГА́НСКИЙ *прил.* афған, Афғанистан; **афга́нский язы́к** афған теле.
АФГА́НЦЫ *мн.* афғандар.
АФЕ́РА *ж.* афера, хәйлә, хәйләле эш, алдаулы эш.
АФЕРИ́СТ *м.* аферист, аферасы.
АФЕРИ́СТКА *ж.* аферистка.
АФИ́ША *ж.* афиша.
АФИШИ́РОВАТЬ *несов. что* кешеләргә күрһәтеү, белдереү, кешеләр күрһен тип эшләү.
АФОРИ́ЗМ *м.* афоризм, хикмәтле һүҙ (*тәрән мәғәнәле ҡыҫҡа әйтем*).
АФОРИСТИ́ЧЕСКИЙ, АФОРИСТИ́ЧНЫЙ *прил.* афористик; афоризм характерендәге; **афористи́ческое выраже́ние** афористик әйтем.
АФРИКА́НСКИЙ *прил.* африка, Африка; **африка́нские пусты́ни** Африка сүлдәре.
АФРИКА́НЦЫ *мн.* африкандар, африкалылар.
АФФЕ́КТ *м.* аффект, ярһыу, үҙ-үҙен белештермәү (*асыуҙан, ҡурҡыуҙан һ. б.*).
АФФЕКТА́ЦИЯ *ж.* артыҡ ҡыланыу, яһалмалыҡ, ҡылансыҡлыҡ.
АФФЕКТИ́РОВАННЫЙ *прил.* тәбиғи булмаған, ҡуйыртылған, яһалма.
А́ФФИКС *м. лингв.* ялғау, аффикс.
АХ *межд.* әх, ох, ух (*шатлыҡ, һоҡланыу, ҡурҡыу һ. б. тойғоларҙы сағылдырыусы ымлыҡтар*); **ах, как краси́во!** әх, ниндәй матур!; **ах, я забы́л!** ох, онотҡанмын!
А́ХАТЬ *несов. разг.* ах-вах килеү, ахылдау (*напр. от сожаления*); таң ҡалыу, ғәжәпләнеү (*напр. от удивления, восторга*).
АХИЛЛЕ́СОВ: ахилле́сова пята́ ауыртҡан ер, йомшаҡ яҡ.
АХИНЕ́Я *ж. разг.* мәғәнәһеҙ һүҙ, буш һүҙ, сафсата; **нести́ ахине́ю** сафсата һатыу.
А́ХНУТЬ *сов. и однокр.* ахылдап ҡуйыу; таң ҡалып (*йәки ғәжәпләнеп*) тороу.
АХТИ́ *межд. уст.*: **не ахти́ како́й** *разг.* әллә кем түгел, әллә ниндәй түгел; **не ахти́ как** *разг.* бик шәптән түгел.
АЦЕТИЛЕ́Н *м. хим.* ацетилен (*углерод менән водородтан торған яныусан ағыулы төҫһеҙ газ*).
АЦЕТИЛЕ́НОВЫЙ *прил.* ацетилен; **ацетиле́новый за́пах** ацетилен еҫе.
АЦЕТО́Н *м. хим.* ацетон (*төҫһеҙ шыйыҡлыҡ хәлендәге органик берләшмә*).
АШУ́Г *м.* ашуг (*Кавказ халыҡтарында йырсы, халыҡ йырсыһы*).
АЭРА́РИЙ *м. мед.* аэрарий (*һауа ванналары алыу өсөн яһалған махсус майҙан*).
АЭРА́ЦИЯ *ж.* аэрация (*һауа алмашыныу, һауа булыу*).
АЭРОДИНА́МИКА *ж.* аэродинамика (*һауа һәм газдарҙың хәрәкәтен, предметтәргә тәьҫирен тикшерә торған фән*).
АЭРОДИНАМИ́ЧЕСКИЙ *прил.* аэродинамика; **аэродинами́ческий институ́т** аэродинамика институты.
АЭРОДРО́М *м.* аэродром.
АЭРОДРО́МНЫЙ *прил.* аэродром; **аэродро́мная площа́дка** аэродром майҙаны.
АЭРОКЛУ́Б *м.* аэроклуб (*авиация эштәрен өйрәнеүселәр клубы*).
АЭРОЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* аэрология; **аэрологи́ческая нау́ка** аэрология фәне.
АЭРОЛО́ГИЯ *ж.* аэрология (*атмосфераның юғары ҡатлауҙарын өйрәнә торған фән*).
АЭРОМА́ЯК *м.* аэромаяҡ (*осоусыларға юл күрһәтеү өсөн бейек башняларға урынлаштырылған яҡты маяҡ*).
АЭРОНАВИГА́ЦИЯ *ж.* аэронавигация (*һауа караптарын билдәләнгән юлдан алып барыуҙы өйрәнә торған фән*).
АЭРОНА́ВТ *м. книжн.* аэронавт (*осоусы кеше*).
АЭРОНА́ВТИКА *ж.* аэронавтика (*осоу тураһындағы фән*).
АЭРОПЛА́Н *м.* аэроплан.
АЭРОПО́РТ *м.* аэропорт (1. *ҙур аэродром*; 2. *күп һауа юлдары осраша торған пункт*).
АЭРОПО́ЧТА *ж.* аэропочта, һауа почтаһы.
АЭРОСА́НИ *только мн.* аэросаналар.
АЭРОСЕ́В *м. с.-х.* самолёттан сәсеү.
АЭРОСТА́Т *м.* аэростат, һауа шары.
АЭРОСЪЁМКА *ж.* аэросъёмка, самолёттан фотоға төшөрөү.
АЭРОТРА́НСПОРТ *м.* аэротранспорт, һауа транспорты.
АЭРОФОТОСНИ́МОК *м.* аэрофоторәсем, аэрофотоһүрәт (*самолёттан төшөрөп алынған рәсем*).
АЭРОФОТОСЪЁМКА *ж.* аэрофотосъёмка.

Б

Б *частица см.* бы; **е́сли б я знал** (әгәр) белгән булһам, белгән булһамсы.
БА *межд.* атаҡ, бәрәкәт, бәй; **ба, кого́ я ви́жу!** атаҡ, кемде күреүем!
БА́БА I *ж.* 1. *уст. прост.* (*женщина, жена*) бисә; 2. *уст. обл.* (*старуха, бабушка*) әбей; **жи́ли-бы́ли дед да ба́ба** *фольк.* борон-борон заманда бер әбей менән бабай бул-

ған; 3. *презр.* (*о слабохарактерном мужчине*) бисә; **не будь бáбой** бисәләр һымаҡ булма; ◇ **бáба-ягá** *фольк.* мәскәй, убырлы ҡарсыҡ; **бой-бáба** ут бисә; **кáменная бáба** *археол.* тораташ; **снéжная бáба** ҡар бабай.

БÁБА II *ж. тех.* сыбай туҡмағы.

БÁБА III *ж. кул.* тәмле аҡ күмәс.

БАБÁХНУТЬ *сов. и однокр. разг.* 1. (*издать звук*) шарт итеп ҡалыу; шарт итеп атып ебәреү; гөрһөлдәү; 2. *кого-что и без доп.* (*стукнуть*) ҡундырыу, шап иттереү, тондороу.

БАБÁШКА *ж. полигр.* бабашка (*хәреф йыйғанда буш урындарҙы тултыра торған шаҡмаҡ*).

БАББИ́Т *м. тех.* баббит (*подшипниктәр ҡойоу өсөн ҡулланыла торған иретмә*).

БАББИ́ТОВЫЙ *прил.* баббит; **баббитовые подши́пники** баббит подшипниктәр.

БÁБИЙ *прил.* бисә; **бáбье дéло** бисәләр эше; ◇ **бáбье лéто** әбейҙәр сыуағы.

БÁБКА I *ж.* 1. *разг.* (*бабушка*) ҡарт инәй, оләсәй; 2. *уст.* (*повивальная бабка*) кендек инәһе (*йәки* әбейе), кендекәй.

БÁБКА II *ж.* 1. *анат.* (*надкопытный сустав*) йәкәл, бәкәл, йәкәл һөйәге; 2. (*игральная кость*) йәкәл, өнтәй; **игрá в бáбки** йәкәл уйнау.

БÁБКА III *ж. тех.* ҡыҫҡыс (*токарный станокта эшкәртелә торған деталде ҡыҫыу өсөн*).

БÁБКА IV *ж. с.-х.* һоҫлан, шәпкә.

БÁБОЧКА *ж.* 1. *зоол.* күбәләк; 2. *перен. разг.* (*галстук*) бабочка (*бант һымаҡ галстук*).

БÁБУШКА *ж.* 1. (*мать отца, матери*) оләсәй; 2. (*старая женщина*) әбей, әбекәй; ◇ **э́то ещё бáбушка нáдвое сказáла** икеле әле, билдәле түгел; әллә була, әллә юҡ әле.

БАГÁЖ *м.* 1. багаж, йөк; **ручнóй багáж** ҡул йөгө; 2. *перен.* белем, белем запасы; **ýмственный багáж** белем запасы.

БАГÁЖНИК *м.* багажник.

БАГÁЖНЫЙ *прил.* багаж, йөк; **багáжный вагóн** багаж вагоны; **багáжная квитáнция** багаж квитанцияһы.

БАГÉТ *м.* багет (*рамкалар һ. б. яһау өсөн ҡулланыла торған тар планка*).

БАГÓР *м.* багор.

БÁГРИТЬ *несов. кого-что* 1. (*вытаскивать из воды багром*) багор менән (һыуҙан) сығарыу; 2. (*ловить рыбу багром*) һалдаулау, һалдау, багор менән балыҡ тотоу.

БАГРОВÉТЬ *несов.* ҡыҙарыу, бурҙат-ҡыҙыл төҫкә инеү; ҡыҙара бөртеү (*о человеке*).

БАГРÓВЫЙ *прил.* бурҙат-ҡыҙыл, ҡуйы-ҡыҙыл.

БАГРЯ́НЕТЬ *несов.* 1. (*виднеться — о чём-л. багряном*) ҡыҙарып тороу, алһыуланып тороу; 2. (*становиться багряным*) ҡыҙылланыу, алһыуланыу.

БАГРЯ́НЕЦ *м. поэт.* бурҙат-ҡыҙыл (*төҫ*).

БАГРЯ́НИТЬ *несов. что* ҡуйы-ҡыҙыл төҫкә буяу (*йәки* маныу).

БАГРЯ́НЫЙ *прил. поэт. см.* **багрóвый.**

БАГУ́ЛЬНИК *м. бот.* һаҙанаҡ.

БАДÁН *м. бот.* бадан, монгол сәйе.

БАДЬЯ́ *ж.* ағас күнәк, ҡоҙоҡ күнәге.

БАЗ *м.* мал аҙбары.

БÁЗА *ж.* 1. *архит.* нигеҙ; **бáза колóнны** колоннаның нигеҙе; 2. (*основа*) нигеҙ; **социáльная бáза** социаль нигеҙ; 3. база, нигеҙ; **техни́ческая бáза** техник нигеҙ; **сырьевáя бáза** сырьё базаһы; **кормовáя бáза животновóдства** мал аҙығы базаһы; **товáрная бáза** тауар базаһы; **авиациóнная бáза** *воен.* авиация базаһы; **тури́стская бáза** туристәр базаһы.

БАЗÁЛЬТ *м. мин.* базальт (*тау тоҡомо*).

БАЗÁЛЬТОВЫЙ *прил.* базальт; **базáльтовые скáлы** базальт ҡаялары.

БАЗÁР *м.* баҙар.

БАЗÁРНЫЙ *прил.* баҙар; **базáрный день** баҙар көн.

БАЗÉДОВ: базéдова болéзнь *мед.* базедов ауырыуы (*ҡалҡан биҙе ауырыуы*).

БАЗИ́РОВАТЬ *несов. что* нигеҙләү, базировать итеү.

БАЗИ́РОВАТЬСЯ *несов.* 1. *на чём* нигеҙләнеү, таяныу; 2. *на что, воен.* урынлашыу; **флот бази́ровался на морскýю крéпость** флот диңгеҙ нығытмаһында урынлашҡан.

БÁЗИС *м.* 1. *см.* **бáза** 1; 2. *филос.* базис.

БАЙ I *м. ист.* бай.

БАЙ II, **БАЙ-БÁЙ** *межд.* бәү-бәү, әүәй-әүәй; **порá бай-бáй** бәү-бәү итергә ваҡыт.

БАЙБÁК *м.* 1. *зоол.* һыуыр, байбаҡ; 2. *перен.* (*лентяй*) ата ялҡау, нәкәҫ.

БАЙДÁРКА *ж. спорт.* байдарка (*бер кешелек кәмә*).

БÁЙКА *ж. текст.* байка (*туҡыма*).

БÁЙКОВЫЙ *прил.* байка; **бáйковое одея́ло** байка одеял.

БАЙРÁМ *м.* байрам.

БАК I *м.* бак; **бак для воды́** һыу багы.

БАК II *м. мор.* бак (*пароход палубаһының алғы өлөшө*).

БАКАЛÉЙНЫЙ *прил.* бакалея; **бакалéйный магази́н** бакалея магазине.

БАКАЛÉЙЩИК *м.* бакалеясы.

БАКАЛÉЯ *ж.* бакалея (*сәй, шәкәр, он, ярма кеүек аҙыҡ-түлек тауарҙары*).

БÁКЕН *м.* бакен.

БАКЕНБÁРДЫ *мн.* (*ед.* **бакенбáрда** *ж.*) сикә һаҡалы.

БÁКЕНЩИК *м.* бакенсе.

БÁКИ *мн. см.* **бакенбáрды.**

БАККАРÁ *с. нескл.* баккара (*юғары сорт хрусталь*); **вáза баккарá** баккара ваза.

БАКЛÁГА *ж.* баклага (*яҫы ҡалай һауыт*).

БАКЛАЖÁН *м. бот.* баклажан.

БАКЛАЖÁННЫЙ *прил. бот.* баклажан; **баклажáнная икрá** баклажан икраһы.

БАКЛÁН *м. зоол.* баклан (*диңгеҙ ҡошо*).

БАКЛУ́ШИ: бить баклу́ши *разг.* эт һуғарыу, ел ҡыуыу.

БАКТЕРИÁЛЬНЫЙ *прил.* 1. бактерия; **бактериáльная инфéкция** бактерия эләгеү; 2. (*содержащий бактерии*) бактериаль, бактериялы; **бактериáльные удобрéния** бактериялы ашламалар.

БАКТЕРИЗОВÁТЬ *сов. и несов. что* бактериялаштырыу.

БАҠТЕРИ́ЙНЫЙ *прил. см.* **бактериа́льный 1; бактери́йные препара́ты** бактерия препараттары.

БАҠТЕРИО́ЛОГ *м.* бактериолог, бактериология ғалиме (*йәки* белгесе).

БАҠТЕРИОЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. бактериология; **бактериологи́ческий институ́т** бактериология институты; 2. бактериялогик; **бактериологи́ческое ору́жие** бактериологик ҡорал.

БАҠТЕРИОЛО́ГИЯ *ж.* бактериология (*бактериялар, микробтар тураһындағы фән*).

БАҠТЕРИОФА́Г *м. мед.* бактериофаг (*бактерияларҙы үлтерә торған матдә*).

БАҠТЕ́РИЯ *ж.* бактерия.

БАЛ *м.* бал (*бейеүле, тансалы кисә*); ◇ **ко́нчен бал** бөттө-китте, вәссәләм.

БАЛАБО́ЛҠА *разг.* 1. *м. и ж.* (*болтун, болтунья*) лығырҙыҡ, бушбоғаҙ; 2. *ж.* (*висюлька, подвеска*) суҡ, сасаҡ.

БАЛАГА́Н *м.* балаган (1. *һатыу итеү һ. б. өсөн ваҡытлыса яһалған таҡта аласыҡ, ҡыуыш*; 2. *йәрминкәләрҙә төрлө тамаша һәм уйындар күрһәтеү өсөн эшләнгән таҡта бина*; 3. *уйын, тамаша, кәмит*; 4. *перен. художество яғынан түбән театр тамашаһы*).

БАЛАГА́ННЫЙ *прил.* балаган; **балага́нный шут** балаган мәҙәксеһе.

БАЛАГУ́Р *м. разг.* шаталаҡ, мәрәкәсе (кеше), шырмый.

БАЛАГУ́РИТЬ *несов. разг.* мәрәкәләү, мәрәкә һөйләү; **он весь ве́чер балагу́рил** ул кис буйына мәрәкә һөйләп ултырҙы.

БАЛАГУ́РСТВО *с. разг.* шаталаҡлыҡ; мәрәкә ҡороу.

БАЛАЛА́ЕЧНИҠ *м.* балалайкасы, балалайкала уйнаусы.

БАЛАЛА́ЕЧНЫЙ *прил.* балалайка; **балала́ечная струна́** балалайка ҡылы.

БАЛАЛА́ЙҠА *ж.* балалайка.

БАЛАМУ́ТИТЬ *несов. разг.* 1. *что* (*мутить*) болғатыу, буръяҡландырыу; **баламу́тить во́ду** һыу болғатыу; 2. *кого-что* (*вызывать смятение*) ҡотко таратыу (*йәки* һалыу), ғәйбәт таратып тәртипһеҙлек тыуҙырыу.

БАЛА́НС I *м.* 1. (*равновесие, уравновешивание*) тиң торош, тура тороу, тигеҙлек; 2. *бухг.* баланс; **годово́й бала́нс** йыллыҡ баланс; **торго́вый бала́нс** сауҙа балансы; ◇ **акти́вный бала́нс** *фин.* актив баланс (*керемдең сығымдан артыҡ булыуы*); **пасси́вный бала́нс** *фин.* пассив баланс (*керемдең сығымдан кәм булыуы*).

БАЛА́НС II *м. собир.* (*брёвна*) баланс (*целлюлоза заводтары өсөн әҙерләнгән ағас материал*).

БАЛАНСИ́Р *м. тех.* балансир (1. *сәғәттәрҙә маятник хеҙмәтен үтәүсе төп регулятор*; 2. *рычагтың бер төрө*).

БАЛАНСИ́РОВАНИЕ *с. см.* **баланси́ровать.**

БАЛАНСИ́РОВАТЬ *несов.* 1. *на чём и без доп.* (*сохранять равновесие*) тигеҙлек һаҡлау; **баланси́ровать на про́волоке** сым өҫтөндә тигеҙлек һаҡлап йығылмай тороу; 2. *что, тех.* (*уравновешивать*) тигеҙ хәлгә килтереү; 3. *что, бухг.* баланс сығарыу (*йәки* яһау).

БАЛА́НСОВЫЙ *прил.* баланс; **бала́нсовый отчёт** баланс отчёты.

БАЛАХО́Н *м.* 1. балахон (*киң оҙон халат*); 2. *разг.* (*плохо сшитая одежда*) шалбай, шалбыҡ кейем.

БАЛБЕ́С *м. презр.* һиңмай, һалам-торхан, һолдаҡ.

БАЛДА́ *ж.* 1. (*молот*) балға (*ҙур сүкеш*); 2. *прост. бран.* алйот, аңра.

БАЛДАХИ́Н *м.* сымылдыҡ, балдахин.

БАЛЕРИ́НА *ж.* балерина.

БАЛЕ́Т *м.* балет (1. *театраль бейеү сәнғәте*; 2. *бейеүгә, хәрәкәткә ҡоролған спектакль*; 3. *ошондай спектакль өсөн яҙылған музыкаль әҫәр*).

БАЛЕТМЕ́ЙСТЕР *м.* балетмейстер (*балет бейеүҙәрен ҡуйыусы, балет бейеүҙәренә өйрәтеүсе*).

БАЛЕ́ТНЫЙ *прил.* балет; **бале́тная шко́ла** балет мәктәбе.

БА́ЛҠА I *ж.* урҙа, өрлөк.

БА́ЛҠА II *ж.* (*овраг*) йырын.

БАЛҠА́РЕЦ *м.* балҡар.

БАЛҠА́РҠА *ж.* балҡар ҡатын-ҡыҙы.

БАЛҠА́РСКИЙ *прил.* балҡар; **балка́рский язы́к** балҡар теле.

БАЛҠА́РЦЫ *мн.* балҡарҙар.

БАЛҠО́Н *м.* балкон.

БАЛҠО́ННЫЙ *прил.* балкон; **балко́нная дверь** балкон ишеге.

БАЛЛ *м.* 1. балл (*берәй тәбиғәт күренешенең көсөн, ҡеүәтен үлсәү берәмеге*); **ве́тер в шесть ба́ллов** алты балға еткән ел; 2. (*отметка*) балл (*уҡыусыларҙың белемен һәм тәртибен баһалаусы билдә*); 3. *спорт.* балл (*ярыштарҙа ирешелгән өлгәшеүҙәрҙе баһалау билдәһе*).

БАЛЛА́ДА *ж.* баллада (1. *лит. легенда йәки әкиәт сюжетенә яҙылған шиғри әҫәр*; 2. *музыкаль әҫәр*).

БАЛЛА́СТ *м.* 1. балласт (*тигеҙлек йәки һалмаҡлыҡ һаҡлау өсөн һалынған йөк*); 2. *ж.-д.* балласт (*тимер юл шпалдары аҫтына һалына торған ҡырсынташ, ком*); 3. *перен.* артыҡ йөк.

БАЛЛИ́СТИҠА *ж.* баллистика (1. *воен. туп, снарядтәрҙең осоу закондарын өйрәнеүсе фән*; 2. *теоретик механиканың ауыр есемдәрҙең хәрәкәт закондарын өйрәнеүсе бүлеге*).

БАЛЛИСТИ́ЧЕСҠИЙ *прил.* баллистик; **баллисти́ческая раке́та** баллистик ракета.

БАЛЛО́Н *м.* баллон (1. *төрлө шыйыҡлыҡтар йәки газ өсөн эшләнгән быяла, металл йәки резина һауыт*; 2. *һауа тултырылған резина шин*; 3. *ав. аэростаттың газ үткәрмәй торған тышы*).

БАЛЛОТИ́РОВАНИЕ *с. см.* **баллоти́ровать.**

БАЛЛОТИ́РОВАТЬ *несов. кого-что* һайлау, тауыш биреү.

БАЛЛОТИ́РОВАТЬСЯ *несов.* 1. һайланыу, тауышҡа ҡуйылыу; 2. *страд. к* **баллоти́ровать.**

БАЛЛОТИРО́ВҠА *ж. см.* **баллоти́ровать; баллотиро́вка прошла́ успе́шно** тауыш биреү уңышлы үтте.

БА́ЛЛЬНЫЙ *прил.* балл; **ба́ллььная систе́ма** балл системаһы.

₂БА́ЛЛЬНЫЙ *беренсе яртыһы һан менән килгән ҡушма һүҙҙәрҙең «баллы» мәғәнәһен аңлатҡан икенсе өлөшө, мәҫ.* **пятиба́лльная систе́ма оце́нки зна́ний** белем дәрәжәһен баһалауҙа биш баллы система.

БАЛО́ВАННЫЙ *прил.* иркә, иркәләп боҙолған.

БАЛОВА́ТЬ *несов. кого-что* (*нежить*) иркәләү, иркәләтеп боҙоу, алдынан алыу, яман өйрәтеү; ҡотортоу; **балова́ть ребёнка** баланы яман өйрәтеү.

БАЛОВА́ТЬСЯ *несов.* шаярыу, ҡотороу; **не балу́йся!** шаярма!

БА́ЛОВЕНЬ *м.* **1.** (*любимчик*) иркә, наҙлы; **2.** (*шалун*) шаян, шуҡ.

БАЛОВНИ́К *м. разг. см.* **ба́ловень 2.**

БАЛОВНИ́ЦА *женск. р. к* **баловни́к.**

БАЛОВСТВО́ *с.* **1.** *см.* **балова́ть; 2.** (*шалости*) шаянлыҡ, шуҡлыҡ.

БА́ЛОЧНЫЙ *прил. тех.* урҙалыҡ, өрлөклөк.

БАЛЫ́К *м.* ҡыҙыл балыҡ (*ҡаҡлаған ҡыҙыл балыҡтың һырт ите*).

БАЛЬЗА́М *м.* **1.** (*пахучее смолистое вещество*) бәлзәм; **2.** *перен. уст.* йыуаныс, күңел аҙығы.

БАЛЬЗАМИ́Н *м. бот.* бохар ҡынаһы, ҡына гөлө.

БАЛЬЗАМИ́ННЫЙ, БАЛЬЗАМИ́НОВЫЙ *прил.* бохар ҡынаһы; **бальзами́новый за́пах** бохар ҡынаһы еҫе.

БАЛЬЗАМИ́РОВАНИЕ *с. см.* **бальзами́ровать.**

БАЛЬЗАМИ́РОВАТЬ *несов. кого-что* бәлзәмләү (*мәйеттәрҙе сереүҙән һаҡлау өсөн*).

БАЛЬНЕО́ЛОГ *м. мед.* бальнеолог (*бальнеология белгесе*).

БАЛЬНЕОЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил. мед.* бальнеологик; **бальнеологи́ческий куро́рт** бальнеологик курорт.

БАЛЬНЕОЛО́ГИЯ *ж. мед.* бальнеология (*минераль һыуҙарҙың, ләмдәрҙең химик составын өйрәнә һәм улар менән дауалау ысулдарын тикшерә торған фән*).

БА́ЛЬНЫЙ *прил.* бал; **ба́льный костю́м** бал костюме, балда кейә торған костюм.

БАЛЮСТРА́ДА *ж. архит.* балюстрада (*балкондарҙағы, баҫҡыстарҙағы рәшәткә, тирәс*).

БАМБУ́К *м.* бамбук.

БАМБУ́КОВЫЙ *прил.* бамбук; **бамбу́ковая трость** бамбук таяҡ.

БАНА́ЛЬНОСТЬ *ж.* күп сәйнәлгән һүҙ, иҫкергән фекер.

БАНА́ЛЬНЫЙ *прил.* күп сәйнәлгән, иҫкергән; **бана́льный сюже́т** күп сәйнәлгән сюжет.

БАНА́Н *м.* банан (*үҫемлеге һәм емеше*).

БАНА́НОВЫЙ *прил.* банан; **бана́новый лист** банан япрағы.

БА́НДА *ж.* банда; **ба́нда престу́пников** енәйәтселәр бандаһы.

БАНДА́Ж *м.* бандаж (**1.** *мед. эсте күтәртеү, кәүҙәнең берәр ағзаһын нормаль торошта һаҡлар өсөн ҡулланыла торған махсус билбау;* **2.** *тех. машина частәренә, вагон тәгәрмәстәренә һ. б. кейҙерелә торған металл туғын, шин*).

БАНДА́ЖНЫЙ *прил.* бандаж; **банда́жная мастерска́я** бандаж мастерскойы.

БАНДЕРО́ЛЬ *ж.* бандероль (*ҡағыҙға төрөп, почта аша ебәрелгән төрлө документ һәм шуларҙы төргән ҡағыҙ; пошлина түләнгәнлеген күрһәтеү өсөн тауарға йәбештерелгән ҡағыҙ*).

БАНДИ́Т *м.* бандит.

БАНДИТИ́ЗМ *м.* бандитлек, юлбаҫарлыҡ.

БАНДИ́ТСКИЙ *прил.* бандит; **банди́тская ша́йка** бандиттәр шайкаһы.

БАНДУ́РА *ж.* бандура (*украин халҡының ҡыллы музыка ҡоралы*).

БАНДУРИ́СТ *м.* бандурасы, бандурала уйнаусы.

БАНК *м.* **1.** *фин.* (*учреждение*) банк; **госуда́рственный банк** дәүләт банкыһы; **2.** *карт.* (*вид азартной игры*) банк (*кәрт уйынының бер төрө*); **3.** *карт.* банк (*кәрт уйнағанда уртаға һала торған аҡса*).

БА́НКА I *ж.* **1.** (*сосуд*) банка (*һауыт*); **2.** *мед. обычно мн.* **ба́нки** банка; **ста́вить ба́нки** банка һалыу (*йәки* ултыртыу).

БА́НКА II *ж. мор.* (*мель*) һайлыҡ.

БАНКЕ́Т I *м.* банкет (*тантаналы һый мәжлесе*).

БАНКЕ́Т II *м. тех.* банкет (*берәй ҡоролманы емерелеүҙән һаҡлау өсөн һалынған тупраҡ йәки таш өйөмө*).

БАНКИ́Р *м.* банкир (*капиталистик илдәрҙә банк хужаһы йәки банк акционеры*).

БАНКИ́РСКИЙ *прил.* банкир; **банки́рская конто́ра** банкирҙәр контораһы.

БАНКНО́Т *м. фин.* банкнот (**1.** *СССР-ҙа аҡса урынына йөрөй торған банк билете;* **2.** *капиталистик илдәрҙә банкылар тарафынан сығарыла торған ҡағыҙ аҡса*).

БА́НКОВСКИЙ, БА́НКОВЫЙ *прил.* банк; **ба́нковый капита́л** банк капиталы; **ба́нковский слу́жащий** банк хеҙмәткәре.

БАНКРО́Т *м.* банкрот (**1.** *бурысҡа батып бөлгән кеше;* **2.** *перен. үҙ ҡарашын яҡлай алмай һәләкәткә осраған кеше; өҫтөнә йөкләнгән вазифаларҙы үтәй алмаған кеше*).

БАНКРО́ТСТВО *с.* **1.** банкротлыҡ, бөлгөнлөк; **2.** *перен.* (идея яғынан) ғажизлек; һәләкәткә осрау, емерелеү.

БА́ННЫЙ *прил.* мунса; **ба́нное мы́ло** мунса һабыны; ◇ **приста́л как ба́нный лист** һағыҙ кеүек йәбеште лә ятты, һағыҙаҡ булдың инде.

БАНТ *м.* бант.

БА́НЩИК *м.* мунсасы, мунса хеҙмәтсеһе.

БА́НЩИЦА *женск. р. к* **ба́нщик.**

БА́НЯ *ж.* мунса; **бе́лая ба́ня** аҡ мунса; **чёрная ба́ня** ҡара мунса; ◇ **зада́ть ба́ню** *кому* әрләү, ҡыҙҙырыу.

БАОБА́Б *м. бот.* баобаб (*тропик ағас*).

БАПТИ́ЗМ *м. рел.* баптизм (*христиан диненең бер мәҙһәбенең тәғлимәте*).

БАПТИ́СТ *м. рел.* баптист (*баптизм эйәреүсе кеше*).

БАПТИ́СТКА *ж. рел.* баптистка.

БАР I *м.* (*ресторан*) бар (*кескенә ресторан*).

БАР II *м. физ.* бар (*атмосфера баҫымын үлсәү берәмеге*).
БАРАБА́Н *м.* барабан (1. *музыка ҡоралы*; 2. *тех. төрлө машиналарҙа һәм механизмдәрҙә эсе ҡыуыш цилиндр*; 3. *архит. бинаның цилиндр рәүешендә йәки күп ҡырлы итеп эшләнгән юғары өлөшө*).
БАРАБА́НИТЬ *несов.* 1. (*стучать*) тыптырҙатыу; 2. *что и без доп., перен.* (*громко и неискусно играть—напр. на рояле*) дыңғырҙатыу.
БАРАБА́ННЫЙ *прил.* барабан; **бараба́нный бой** барабан ҡаҡҡан тауыш; ✧ **бараба́нная перепо́нка** *анат.* ҡолаҡ ярыһы.
БАРАБА́НЩИК *м.* барабансы, барабан ҡағыусы.
БАРА́К *м.* барак (1. *күп кешелек ваҡытлы торлаҡ*; 2. *больницаның айырым бер бүлеге, күп ваҡытта йоғошло ауырыуҙар өсөн бүлә*).
БАРА́Н *м.* 1. (*самец овцы*) һарыҡ тәкәһе; **годова́лый бара́н** бәрән тәкә; **холощёный бара́н** беселгән (*йәки* көйҙөрөлгән) тәкә; 2. (*дикий*) ҡыр һарығы; ✧ **уста́виться как бара́н на но́вые воро́та** аңрайып тороу, аңшайып тороу; **как бара́н упёрся** серәште лә ҡатты.
БАРА́НИЙ *прил.* тәкә, һарыҡ; **бара́ньи рога́** тәкә мөгөҙө; **бара́нья котле́та** һарыҡ итенән бешерелгән котлет; ✧ **в бара́ний рог согну́ть** бөгөп алыу, баш эйҙереү.
БАРА́НИНА *ж.* һарыҡ (*йәки* ҡуй) ите.
БАРА́НКА *ж.* 1. керәндил; 2. *перен.* баранка (*автомобиль руле*).
БАРАНТА́ *ж. уст.* (*угон скота*) барымта.
БАРАХЛО́ *с. разг. собир.* 1. (*старые вещи*) алам-һалам, иҫке-моҫко; 2. *разг.* (*негодные вещи*) сүп-сар (*яраҡһыҙ әйбер*).
БАРА́ХТАНЬЕ *с. см.* **бара́хтаться.**
БАРА́ХТАТЬСЯ *несов. разг.* туландау, тыпырсыныу, тарбандау; **бара́хтаться в воде́** һыуҙа тарбандау.
БАРА́ЧНЫЙ *прил.* барак; **бара́чная постро́йка** барак йорт (*йәки* өй).
БАРА́ШЕК *м.* 1. һарыҡ бәрәсе (*йәки* бәрәне); 2. (*мех*) бәрәс (*йәки* бәрән) тиреһе; 3. *тех.* ике ҡолаҡлы гайка; 4. *мн.* **бара́шки** (*волны*) тулҡын күбеге (*йәки* ялы); 5. *мн.* **бара́шки** (*облака*) шәкәрә болоттар.
БАРА́ШКОВЫЙ *прил.* бәрәс тиреһе; **бара́шковая ша́пка** бәрәс тиреһенән тегелгән бүрек.
БАРБАРИ́С *м.* барбарис (*ҡыуағы һәм емеше*).
БАРБАРИ́СОВЫЙ *прил.* барбарис; **барбари́совое варе́нье** барбарис вареньеһе.
БАРБО́С *м. разг.* барбос (*йорт эте*).
БАРД *м.* 1. *ист.* бард (*боронғо келттәрҙә йырсы-шағир*); 2. *уст.* шағир.
БАРДА́ *ж.* төпрә (*араҡы, һыра яһағандағы ҡалдыҡ*).
БАРЕЛЬЕ́Ф *м.* барельеф (*яҫылыҡ өҫтөнә ҡабартып төшөрөлгән скульптура һүрәте*).
БА́РЖА *ж.* баржа.
БА́РИЙ *м. хим.* барий (*химик элемент, металл*).
БА́РИН *м. уст.* барин (1. *помещик, дворян, баяр*; 2. *әфәнде, хужа*; 3. *перен. эш ләргә яратмаусы кеше*); ✧ **сиде́ть ба́рином** барин булып ултырыу (*дөйөм эшкә ҡатнашмау*).
БАРИТО́Н *м. муз.* баритон (1. *ирҙәрҙең уртаса ҡалын тауышы; шул тауыш менән йырлаусы*; 2. *тынлы музыка ҡоралының бер төрө*).
БАРИТОНА́ЛЬНЫЙ *прил.* баритонға яҡын; **баритона́льный те́нор** баритонға яҡын тенор.
БА́РИЧ *м. уст.* 1. (*сын барина*) байбетсә, барин малайы; 2. *см.* **ба́рин** 1, 3.
БА́РКА *ж.* барка (*баржанан бәләкәй йөк кәмәһе*).
БАРКАРО́ЛА *ж. муз.* баркарола (*Венеция кәмәселәренең йыры һәм шул стилдә яҙылған музыкаль әҫәр*).
БАРКА́С *м.* баркас (1. *ҙур ҡайыҡ, йөк кәмәһе*; 2. *бәләкәс судно*).
БАРО́ГРАФ *м. физ.* барограф (*атмосфера баҫымын үҙе яҙып бара торған барометр*).
БАРО́ККО *с. нескл. иск.* барокко (*17-18 быуаттарҙа Көнбайыш Европа архитектураһында декоратив стиль*).
БАРО́МЕТР *м.* барометр (1. *атмосфера баҫымын үлсәү приборы*; 2. *берәй нәмәне билдәләү үлсәме*).
БАРОМЕТРИ́ЧЕСКИЙ *прил.* барометр; **барометри́ческие да́нные** барометр күрһәтмәләре.
БАРО́Н *м. ист.* барон (*дворян титулы*).
БАРОНЕ́ССА *ж. ист.* баронесса (*барон ҡатыны йәки ҡыҙы*).
БАРО́НСТВО *с.* баронлыҡ, барон булыу.
БА́РОЧНЫЙ *прил.* барка; **ба́рочный я́корь** барка якоре.
БАРРА́Ж *м. ав.* барраж (*самолётҡа ҡаршы һауала яһалған төрлө тотҡарлыҡтар*).
БАРРАЖИ́РОВАТЬ *несов. ав.* барражировать итеү, һауаны күҙәтеү һәм һаҡлау (*дошман авиацияһынан*).
БАРРИКА́ДА *ж.* баррикада.
БАРРИКАДИ́РОВАТЬ *несов. что* баррикадалау, баррикада менән бүлеү.
БАРРИКА́ДНЫЙ *прил.* баррикада; **баррика́дный бой** баррикада һуғышы.
БАРС *м.* ҡаплан.
БА́РСКИЙ *прил.* барин; **ба́рская уса́дьба** барин усадьбаһы; **ба́рские зама́шки** бариндәрсә ҡыланыу.
БА́РСОВЫЙ *прил.* ҡаплан; **ба́рсовая шку́ра** ҡаплан тиреһе.
БА́РСТВЕННЫЙ *прил.* тәкәббер, бариндәрсә эре, һауалы.
БА́РСТВО *с.* 1. *собир. ист.* баярҙар, дворяндәр, помещиктәр; 2. (*высокомерие*) һауалылыҡ, эрелек, башҡаларға түбәнһетеп ҡарау; 3. (*изнеженность*) артыҡ наҙлылыҡ.
БА́РСТВОВАТЬ *несов.* эшһеҙ (*йәки* ғәмһеҙ) йәшәү, барин булып йәшәү.
БАРСУ́К *м.* бурһыҡ.
БАРСУ́ЧИЙ *прил.* бурһыҡ; **барсу́чий жир** бурһыҡ майы.
БАРХА́НЫ *мн.* (*ед.* **барха́н** *м.*) ҡом тауҙары.
БА́РХАТ *м.* бәрхәт.
БАРХАТИ́СТЫЙ *прил.* 1. бәрхәт һымаҡ йомшаҡ; **бархати́стая ко́жа** бәрхәт һымаҡ

йомшаҡ тән; 2. *перен.* (*о голосе*) яғымлы, йомшаҡ.

БА́РХАТНЫЙ *прил.* 1. бәрхәт; **ба́рхатное пла́тье** бәрхәт күлдәк; 2. *перен. см.* **бархати́стый** 2; ◇ **ба́рхатный сезо́н** көньяҡта көҙгө айҙар (*сентябрь, октябрь*).

БАРХО́ТКА *ж.* бәрхәт таҫма.

БАРЧО́НОК, БАРЧУ́К *м.* баяр (*йәки* помещик) балаһы, барин улы.

БА́РЩИНА *ж. ист.* барщина (*крепостной крәҫтиәндәрҙең помещиктәргә мәжбүри эшләүе*).

БА́РЩИННЫЙ *прил.* барщина; **ба́рщинный труд** барщина хеҙмәте.

БА́РЫНЯ *ж.* 1. барин ҡатыны, бай бисә, бикә; 2. (*песня и пляска*) барыня (*рус халыҡ йыры һәм шул йырға бейеү*).

БАРЫШ *м.* табыш, файҙа.

БАРЫШНИК *м.* алып-һатар.

БАРЫШНИЧАТЬ *несов.* алып-һатыу менән файҙа итеү (*йәки* күреү).

БАРЫШНИЧЕСТВО *с.* алып-һатар кәсебе.

БА́РЫШНЯ *ж.* 1. барин ҡыҙы; 2. *уст.* (*в обращении*) туташ.

БА́РЬЕ́Р *м.* 1. *спорт.* кәртә, барьер; 2. (*перегородка*) тәпәш ҡойма, барьер; 3. *перен.* (*препятствие, помеха*) тотҡарлыҡ, ҡаршылыҡ; **тамо́женные барье́ры** *эк.* таможня тотҡарлыҡтары (*бер илдән икенсе илгә сығарылған тауарҙарға һалына торған налог*).

БАС *м.* бас (1. *ирҙәрҙең иң ҡалын тауышы*; 2. *шундай тауыш менән йырлаусы*; 3. *түбән регистрле музыка ҡоралы*).

БА́СЕННЫЙ *прил.* мәҫәл; **ба́сенный стиль** мәҫәл стиле.

БАСИ́СТЫЙ *прил.* ҡалын тауышлы.

БАСИ́ТЬ *несов. разг.* ҡалын тауыш менән һөйләү (*йәки* йырлау).

БАСКА́К *м. ист.* баскак (*татар ханлығы заманында һалым йыйыусы*).

БАСКЕТБО́Л *м.* баскетбол.

БАСКЕТБОЛИ́СТ *м.* баскетболсы.

БАСКЕТБОЛИ́СТКА *ж.* баскетболистка.

БАСКЕТБО́ЛЬНЫЙ *прил.* баскетбол; **баскетбо́льная кома́нда** баскетбол командаһы.

БА́СМА *ж.* баҫма (*сәс буяуы*).

БАСМА́Ч *м. ист.* баҫмасы.

БАСМА́ЧЕСКИЙ *прил. ист.* баҫмасы; **басма́ческий отря́д** баҫмасылар отряде.

БАСМА́ЧЕСТВО *с. ист.* баҫмасылар.

БАСНОПИ́СЕЦ *м.* мәҫәл яҙыусы.

БАСНОСЛО́ВНЫЙ *прил. разг.* (*неимоверный, сказочный*) сиктән тыш, әҙәм ышанмаҫлыҡ, башҡа һыймаҫлыҡ; **баснасло́вный урожа́й** сиктән тыш мул урожай.

БА́СНЯ *ж.* 1. *лит.* мәҫәл; 2. *обычно мн.* **ба́сни** (*вымысел*) уйҙырма, ялған; ◇ **соловья́ ба́снями не ко́рмят** *посл.* йыр тамаҡ туйҙырмай.

БАСОВИ́ТЫЙ *прил. см.* **баси́стый.**

БАСО́ВЫЙ *прил.* бас; **басо́вый ключ** *муз.* бас асҡысы.

БАСО́Н *м.* кәйтән, шимә таҫма (*йәки* шнур, уҡа).

БАССЕ́ЙН *м.* 1. бассейн (*һыу йыйылыр өсөн яһаған урын*); 2. *геогр.* бассейн (*бөтә ҡушылдыҡтары менән йылғаны эсенә алған территория*); **бассе́йн Днепра́** Днепр бассейне; 3. *геол.* бассейн (*ер аҫты байлыҡтары ятҡылығы территорияһы*).

БА́СТА *межд.* бөттө, етте, булды.

БАСТИО́Н *м. воен.* бастион (*биш мөйөшлө хәрби ныҡытма*).

БАСТОВА́ТЬ *несов.* эш ташлау, забастовка яһау.

БАСТУ́ЮЩИЙ *прич.* эш ташлаусы, забастовкала ҡатнашыусы.

БАТАЛИ́СТ *м. иск.* баталист (*һуғыш күренештәрен төшөрөүсе художник*).

БАТА́ЛИЯ *ж.* 1. *воен. уст.* һуғыш, бәрелеш; 2. *ирон.* ыҙғыш, талаш.

БАТА́ЛЬНЫЙ *прил. иск.* һуғыш күренештәрен һүрәтләндереүсе;. **бата́льная жи́вопись** һуғыш күренештәрен һүрәтләндереүсе живопись.

БАТАЛЬО́Н *м.* батальон.

БАТАЛЬО́ННЫЙ *прил.* батальон; **батальо́нный комисса́р** батальон комиссары.

БАТАРЕ́ЙНЫЙ *прил.* батарея; **батаре́йный ого́нь** батарея уты.

БАТАРЕ́Я *ж.* батарея (1. *воен. артиллерияла бер нисә орудиенән торған хәрби берәмек һәм уның урынлашҡан позицияһы*; 2. *эл. үҙ-ара берләштерелгән бер нисә гальваник элемент йәки аккумулятор*; 3. *тех. бер төрлө киҫәктәрҙең, элементтәрҙең ҡушылыуынан торған ҡоролма*).

БАТА́Т *м. бот.* батат, татлы картуф (*йылы яҡ үҫемлеге*).

БАТИ́СТ *м.* батист (*туҡыма*).

БАТИ́СТОВЫЙ *прил.* батист; **бати́стовая руба́шка** батист күлдәк.

БАТИСФЕ́РА *ж. мор.* батисфера (*диңгеҙ тәрәнлектәрен өйрәнеү өсөн ҡулланыла торған ҡорос камера*).

БАТМА́Н *м. ист.* батман (*боронғо ауырлыҡ үлсәүе*).

БАТО́Г *м. уст.* 1. (*трость*) таяҡ; 2. (*прут для наказания*) һуҡтырыу таяғы, сыбығы.

БАТО́МЕТР *м. мор.* батометр (*диңгеҙҙең, күлдең төрлө тәрәнлегенән һыу алыу приборы*).

БАТО́Н *м.* батон (1. *оҙонса булка*; 2. *оҙонса перәник, шоколад*).

БАТРА́К *м.* ялсы, батрак.

БАТРА́ЦКИЙ, БАТРА́ЧЕСКИЙ *прил.* батрак; **батра́цкий труд** батрактар хеҙмәте.

БАТРА́ЧЕСТВО *с.* 1. (*занятие батрака*) ялсылыҡ, батраклыҡ; 2. *собир.* (*батраки*) ялсылар, батрактар.

БАТРА́ЧИТЬ *несов.* батраклыҡ итеү, ялсы булып эшләү.

БАТРА́ЧКА *ж.* батрачка.

БА́ТЮШКА *м.* 1. *уст.* (*отец*) атай; 2. *уст.* (*обращение*) атаҡай; 3. (*священник*) поп; ◇ **ба́тюшки!** атаҡай!

БАУ́Л *м.* юл һандығы.

БАХ *межд. звукоподр.* шарт, шап, доңҡ.

БА́ХАТЬ *несов. см.* **ба́хнуть.**

БАХВА́Л *м. разг.* маҡтансыҡ, ҡуҡыр.

БАХВА́ЛИТЬСЯ *несов. разг.* маҡтаныу, шапырыныу.

БАХВА́ЛЬСТВО *с. разг.* маҡтансыҡлыҡ, маҡтаныу, шапырыныу.

БА́ХНУТЬ *сов. прост.* 1. шарт (*йәки* доңҡ) итеү; гөрһөлдәп ҡуйыу; **ба́хнул вы́стрел** шарт итеп атылып китте; 2. *кого-что* (*стукнуть*) тондороу, ҡундырыу, атып бәреү, шап итеп һуғып ебәреү; **ба́хнуть стака́н о́б пол** стаканды иҙәнгә тондороу; **ба́хнуть по голове́** башына ҡундырыу.

БА́ХНУТЬСЯ *сов. разг.* (*удариться*) шап (*йәки* лап) итеп барып төшөү, гөрһөлдәп йығылыу (*йәки* бәрелеү).

БАХРОМА́ *ж.* сасаҡ; сасаҡлы таҫма; **занаве́ска с бахромо́й** сасаҡлы шаршау.

БАХТАРМА́ *ж.* (*внутренняя сторона шкуры животного*) күк ит, итләү (*тиренең эске яғы*).

БАХЧА́ *ж.* баҡса.

БАХЧЕВО́Д *м.* баҡсасы.

БАХЧЕВО́ДСТВО *с.* баҡсасылыҡ.

БАХЧЕВО́Й *прил.* баҡса; **бахчевы́е культу́ры** баҡса культуралары (*ҡауын-ҡарбуз һ. б.*).

БАЦ *межд. звукоподр.* шалт, салт, доңҡ.

БАЦИ́ЛЛА *ж.* бацилла (*таяҡса формаһындағы микроб*); **баци́лла брюшно́го ти́фа** ҡорһаҡ тифе бацилләһы.

БА́ШЕННЫЙ *прил.* башня; **ба́шенные часы́** башня сәғәте.

БАШИБУЗУ́К *м.* 1. *ист.* башыбоҙоҡ (*18-19 быуаттарҙа Төркиәлә регуляр булмаған ғәскәр һалдаты*); 2. *перен.* (*разбойник*) башкиҫәр, юлбаҫар.

БАШКА́ *ж. прост.* баш.

БАШКИ́Р *м.* башҡорт.

БАШКИ́РКА *ж.* башҡорт ҡатын-ҡыҙы.

БАШКИ́РСКИЙ *прил.* башҡорт, Башҡортостан; **башки́рский язы́к** башҡорт теле.

БАШКИ́РЫ *мн.* башҡорттар.

БАШКОВИ́ТЫЙ *прил. разг.* башлы, аҡыллы.

БАШЛЫ́К *м.* башлыҡ (*баш кейеме*).

БАШМА́К *м.* башмаҡ (1. *аяҡ кейеме*; 2. *тех. ҡоралдың осон һаҡлау өсөн кейҙереп ҡуя торған тимер*; 3. *тех. вагондарҙы туҡтатыу өсөн рельс өҫтөнә һалына торған ҡулайлама*); ✧ **у жены́ под башмако́м** ҡатыны типкеһендә, ҡатынының ҡолоо.

БАШМА́ЧНИК *м. уст.* башмаҡ тегеүсе.

БАШМА́ЧНЫЙ *прил.* башмаҡ; **башма́чная коло́дка** башмаҡ ҡалыбы.

БА́ШНЯ *ж.* башня.

БАШТА́Н *м. см.* **бахча́.**

башу́ *наст. вр. от* **баси́ть.**

БА́Ю-БА́Й, БА́Ю-БА́ЮШКИ-БАЮ́, БА́ЮШКИ-БАЮ́ *межд.* әлли-бәлли, бәү-бәү, бәлли-бәү.

БАЮ́КАНЬЕ *с. см.* **баю́кать.**

БАЮ́КАТЬ *несов. кого-что* бәү-бәү иттереү, көйләп бәүетеү.

ба́я, ба́ю *и т. д. род., дат. п. и т. д. ед. от* бай I.

БАЯ́Н *м.* баян.

БАЯНИ́СТ *м.* баянсы, баянист, баянда уйнаусы.

БДИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* һаҡлыҡ, уяулыҡ, һиҙгерлек.

БДИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* һаҡ, уяу, һиҙгер.

БЕГ *м.* 1. югереү, югереш; **на бегу́** югереп барышлай; **бег на сто ме́тров** йөҙ метрға югереү; 2. *мн.* **бега́** *спорт.* (*гонки*) бәйге, ат сабыштырыу; ✧ **быть в бега́х** ҡасып йөрөү.

БЕ́ГАНЬЕ *с. см.* **бе́гать** 1.

БЕ́ГАТЬ *несов.* 1. югереп йөрөү; **бе́гать взад и вперёд** унда-бында югереп йөрөү; 2. *за кем* ҡалмай йөрөү, йөрөү; артынан йөрөү (*ухаживать*); 3. *перен.* (*о быстром движении*) ялт-йолт итеп тороу, уйнаҡлап тороу, югереп йөрөү; **его́ па́льцы бе́гают по кла́вишам** баҫмаҡтар өҫтөндә бармаҡтары югереп йөрөй; **глаза́ его́ так и бе́гают** күҙҙәре ялт-йолт итеп тора; ✧ **мура́шки по спине́ бе́гают** тән эҫеле-һыуыҡлы булып китә.

БЕГЕМО́Т *м.* бегемот.

БЕГЛЕ́Ц *м.* ҡасҡын, ҡасаҡ.

БЕ́ГЛОСТЬ *ж.* тиҙлек, йәһәтлек, югереклек, йылдамлыҡ.

БЕ́ГЛЫЙ *прил.* 1. (*свободный, не затруднённый*) югерек, еңел, тиҙ; **бе́глое чте́ние** югерек уҡыу; 2. (*поверхностный*) өҫтән-өҫтән генә; **бе́глый обзо́р** өҫтән-өҫтән генә күҙәтеп сығыу; 3. *в знач.сущ.* **бе́глый** *м. уст.* ҡасҡын; ✧ **бе́глый ого́нь** *воен.* тәртипһеҙ йыш ут асыу; **бе́глые гла́сные** *лингв.* төшөп ҡалыусан һуҙынҡылар.

БЕГЛЯ́НКА *женск. р. к* **бегле́ц.**

БЕГОВО́Й *прил.* сапҡыр, бәйге; югерешеү, ярыш; **бегова́я ло́шадь** бәйге аты; **бегова́я доро́жка** югерешеү юлы; **беговы́е коньки́** ярыш конькиҙәре.

БЕГО́М *нареч.* югереп, югертеп, тиҙ генә; **бежа́ть бего́м** югереп барыу.

БЕГО́НИЯ *ж. бот.* бегония, әҙрәс гөл (*декоратив үҫемлек*).

БЕГОТНЯ́ *ж.* югерешеү, сыпрандау, ығы-зығы килеү.

БЕ́ГСТВО *с.* ҡасыу, ҡасып китеү; **спасти́сь бе́гством** ҡасып ҡотолоу; **обрати́ть в бе́гство** ҡасырға мәжбүр итеү.

бегу́, бегу́т *наст. вр. от* **бежа́ть.**

БЕГУ́Н *м.* 1. *спорт.* (*о человеке*) югерек, шәп югереүсе; 2. (*о коне*) сапҡыр, шәп йөрөүсе; 3. *мн.* **бегуны́** *тех.* бегун (*руда һ. б. материалды онтау өсөн ҡулайлаштырылған ҙур суйын йәки таш тәгәрмәстәр*).

БЕГУ́НЬЯ *женск. р. к* **бегу́н** 1.

БЕГУ́ЧИЙ *прил.* югерек, йор; **бегу́чий руче́й** югерек шишмә.

БЕДА́ *ж.* бәлә, ҡаза, бәлә-ҡаза; ✧ **беда́ как...** бик; **на беду́** бәләгә ҡаршы, бәхетһеҙлеккә ҡаршы; **не беда́** зарар юҡ, ҡурҡырлыҡ урын юҡ; **про́сто беда́!** аптыраш!; **что за беда́!** борсолор урын юҡ; булһа һуң!

БЕДЛА́М *м. в знач. сказ. разг.* тәртипһеҙлек, ығы-зығы, шау-шыу; аҡылдан яҙғандар өйө.

БЕДНЕ́ТЬ *несов.* ярлыланыу, фәҡирләнеү, мохтажланыу.

БЕ́ДНОСТЬ *ж.* ярлылыҡ, фәҡирлек, юҡсыллыҡ.

БЕДНОТА́ *ж.* 1. *собир.* (*неимущие люди*) ярлы-яланғас, ярлы-ябағай, ярлылар, фәҡир-фоҡара; 2. *разг.* (*скудость*) фәҡирлек, ярлылыҡ.

БЕ́ДНЫЙ *прил.* 1. ярлы, фәҡир, юҡ; **бе́дный челове́к** ярлы кеше; 2. *перен.* (*не-*

богатый по содержанию; скудный) ярлы; **бе́дная фанта́зия** фантазияға ярлы; 3. (*жалкий*) ҡыҙғаныс, бахыр, меҫкен.

БЕДНЯ́ГА *м. и ж. разг.* бахыр, меҫкен, бисара, байғош.

БЕДНЯ́ЖКА *м. и ж. разг.* бахырҡай, меҫкенкәй, бисараҡай.

БЕДНЯ́К *м.* ярлы, фәҡир, юҡ кеше.

БЕДНЯ́ЦКИЙ *прил.* ярлы, фәҡир; **бедня́цкие ма́ссы** ярлылар массаһы.

БЕДО́ВЫЙ *прил. разг.* шуҡ, ҡыйыу, әнсәйен, үткер; **бедо́вый ма́льчик** шуҡ малай.

БЕДОКУ́РИТЬ *несов. разг.* тик тормау, бәлә тыуҙырыу, зыян эшләү.

БЕ́ДРЕННЫЙ *прил.*: **бе́дренная кость** *анат.* бот һөйәге.

БЕДРО́ *с. анат.* 1. (*часть ноги*) бот; 2. (*наружная сторона верхней части ноги*) янбаш; **с широ́кими бёдрами** киң янбашлы.

БЕ́ДСТВЕННЫЙ *прил.* ауыр, ҡыйын, бәлә-ҡазалы; **бе́дственное положе́ние** ауыр хәл.

БЕ́ДСТВИЕ *с.* бәлә-ҡаза, афәт, ҙур бәхетһеҙлек.

БЕ́ДСТВОВАТЬ *несов.* мохтажлыҡта йәшәү, ярлылыҡта йәшәү, ауыр көн күреү.

БЕДУИ́Н *м.* бәҙәүи (*күсмә ғәрәп*).

БЕЖ *прил. неизм.* (*цвет*) аҡһыл көрән.

БЕЖА́ТЬ 1. *несов.* югереү; **бежа́ть со всех ног** бөтә көскә югереү; 2. *сов. и несов.* (*спастись бегством*) ҡасыу; **бежа́ть из пле́на** пленд ән ҡасыу; 3. *несов. перен.* (*о времени*) үтеү; **дни бегу́т** көндәр үтә; 4. *несов.* (*течь*) ағыу; **кровь бежи́т из ра́ны** яранан ҡан аға; 5. *несов.* (*при кипячении*) ташыу; **молоко́ бежи́т** һөт таша; ◇ **облака́ бегу́т** болоттар ағыла; **тропи́нка бежи́т в го́ру** һуҡмаҡ тауға менеп китә.

БЕ́ЖЕВЫЙ *прил. разг.* аҡһыл көрән; **бе́жевое пла́тье** аҡһыл көрән күлдәк.

БЕ́ЖЕНЕЦ *м.* ҡасаҡ.

БЕ́ЖЕНКА *женск. р. к* **бе́женец.**

БЕЗ *предлог с род. п.* 1. (*при указании на отсутствие чего-л.*) =һоҙ (=һөҙ, =һыҙ, =һеҙ), =май (=мәй); **без воды́ жить невозмо́жно** һыуһыҙ йәшәү мөмкин түгел; **без отве́та** яуапһыҙ; **рабо́тать без о́тдыха** ял итмәй эшләү; 2. (*в отсутствие кого-л.*) =дан (=дән, =ҙан, =ҙән, =нан, =нән, =тан, =тән) башҡа; **без нас не начина́йте** беҙҙән башҡа башламағыҙ; 3. (*за вычетом*) =дан (=дән, =ҙан, =ҙән, =нан, =нән, =тан, =тән); **без пяти́ шесть** биш минуттан алты була; ◇ **без исключе́ния** береһе лә ҡалмай, тулыһынса, бөтөнләй; **без ма́лого** аҙ тигәндә; **без сомне́ния** һис шикһеҙ; **не без по́льзы** файҙаһыҙ түгел; **не без того́ (что́бы)** унһыҙ булмаҫ.

БЕЗ= (**БЕЗЪ=**, **БЕС=**) *приставка, һүҙҙәрҙең башында килеп, нәмәнеңдер юҡлығын, булмағанлығын белдереп килә, маҫ.* **безно́гий** аяҡһыҙ; **безве́трие** елһеҙ көн; **безголо́сица** тауыш бөтөү.

БЕЗАВАРИ́ЙНЫЙ *прил.* аварияһыҙ; **безавари́йная рабо́та** аварияһыҙ эш.

БЕЗАЛА́БЕРНОСТЬ *ж. разг.* тәртипһеҙлек, рәтһеҙлек, юнһеҙлек.

БЕЗАЛА́БЕРНЫЙ *прил. разг.* тәртипһеҙ, рәтһеҙ, арамъя, шалҡы, юнһеҙ; **безала́берный челове́к** шалҡы кеше.

БЕЗАЛА́БЕРЩИНА *ж. разг.* буталсыҡлыҡ, сыуалсыҡлыҡ.

БЕЗАЛКОГО́ЛЬНЫЙ *прил.* алкоголһеҙ.

БЕЗАПЕЛЛЯЦИО́ННЫЙ *прил.* 1. *юр.* апелляцияһыҙ; 2. ҡаршы килә алмаҫлыҡ, ҡаты, ҡырҡа.

БЕЗБЕ́ДНЫЙ *прил.* мохтажлыҡһыҙ, иркен, етеш.

БЕЗБЕЛКО́ВЫЙ *прил.* аҡһымһыҙ, аҡһым ҡатнашмаған.

БЕЗБИЛЕ́ТНЫЙ *прил.* билетһеҙ; **безбиле́тный пассажи́р** билетһеҙ пассажир.

БЕЗБО́ЖИЕ *с.* аллаһыҙлыҡ, аллаға ышанмау, динһеҙлек.

БЕЗБО́ЖНИК *м.* 1. аллаһыҙ, динһеҙ; 2. *уст. бран.* оятһыҙ, выжданһыҙ, намыҫһыҙ (кеше).

БЕЗБО́ЖНИЦА *женск. р. к* **безбо́жник.**

БЕЗБО́ЖНЫЙ *прил.* 1. *уст.* динһеҙ, алланы танымаусы; 2. *разг.* оятһыҙ, выжданһыҙ, намыҫһыҙ; **безбо́жный враль** оятһыҙ алдаҡсы.

БЕЗБОЛЕ́ЗНЕННОСТЬ *ж.* ауыртыуы һиҙелмәгәнлек, ауырттырмағанлыҡ.

БЕЗБОЛЕ́ЗНЕННЫЙ *прил.* 1. ауыртыуһыҙ, ауырттырыуһыҙ; **безболе́зненная опера́ция** ауырттырыуһыҙ үткәрелгән операция; 2. *перен.* еңел, анһат, зарарһыҙ, зыянһыҙ; **безболе́зненное реше́ние вопро́са** мәсьәләне еңел (*йәки* анһат) хәл итеү.

БЕЗБОРО́ДЫЙ *прил.* һаҡалһыҙ, күһә.

БЕЗБОЯ́ЗНЕННОСТЬ *ж.* ҡурҡыуһыҙлыҡ, ҡурҡмағанлыҡ, ҡыйыулыҡ.

БЕЗБОЯ́ЗНЕННЫЙ *прил.* ҡурҡыуһыҙ, ҡурҡыуҙы белмәй торған, ҡыйыу.

БЕЗБРА́ЧИЕ *с.* яңғыҙ йәшәү; өйләнмәй йәшәү (*о мужчине*); кейәүгә сыҡмай йәшәү (*о женщине*).

БЕЗБРА́ЧНЫЙ *прил.* өйләнмәгән, кейәүгә сыҡмаған, никахһыҙ.

БЕЗБРЕ́ЖНЫЙ *прил.* 1. (*о реке, море*) ярһыҙ, ситһеҙ; 2. (*беспредельный*) осһоҙ-ҡырыйһыҙ, икһеҙ-сикһеҙ.

БЕЗБРО́ВЫЙ *прил.* ҡашһыҙ; һирәк ҡашлы.

БЕЗВЕ́РИЕ *с. книжн.* ышанмау, ышанмай ҡарау; аллаға ышанмаусылыҡ.

БЕЗВЕ́СТНЫЙ *прил.* 1. (*неведомый*) билдәһеҙ, таныш булмаған, хәбәрһеҙ; 2. (*ничем не знаменитый*) ябай ғына, данлыҡһыҙ.

БЕЗВЕ́ТРЕННЫЙ *прил.* елһеҙ, тымыҡ.

БЕЗВЕ́ТРИЕ *с.* елһеҙлек, елһеҙ көн, тынлыҡ.

БЕЗВИ́ННЫЙ *прил.* ғәйепһеҙ, гонаһһыҙ, нахаҡҡа булған.

БЕЗВКУ́СИЕ *с.* зауыҡһыҙлыҡ, тәм белмәү; матурлыҡты, күркәмлекте тоя белмәү, килешһеҙ булыу.

БЕЗВКУ́СИЦА *ж. разг. см.* **безвку́сие.**

БЕЗВКУ́СНЫЙ *прил.* 1. тәмһеҙ, сөсө; **безвку́сная еда́** тәмһеҙ аш; 2. (*лишённый изящества*) килешһеҙ, шыҡһыҙ, ятышһыҙ; 3. (*о человеке*) зауыҡһыҙ; матурлыҡты, күркәмлекте, нәфислекте тоя белмәгән.

БЕЗВЛА́СТИЕ *с.* власһеҙлек, власть булмау.

БЕЗВЛА́СТНЫЙ *прил.* власһеҙ.

БЕЗВО́ДНЫЙ *прил.* һыуһыҙ.

БЕЗВО́ДЬЕ *с.* һыуһыҙлыҡ, һыу булмау, һыуы аҙ булыу.

БЕЗВОЗВРА́ТНЫЙ *прил.* 1. *книжн.* (*невозвратимый*) ҡайтарыу мөмкин булмаған, мәңге ҡайтмаҫлыҡ; 2. (*не подлежащий возврату*) ҡайтарыуһыҙ, кире ҡайтарылмай торған; **безвозвра́тная ссу́да** ҡайтарыуһыҙ ссуда.

БЕЗВОЗДУ́ШНЫЙ *прил.* һауаһыҙ; **безвозду́шное простра́нство** һауаһыҙ бушлыҡ.

БЕЗВОЗМЕ́ЗДНЫЙ *прил.* түләүһеҙ, бушлай.

БЕЗВО́ЛИЕ *с.* ихтыярһыҙлыҡ, ебегәнлек, йомшаҡлыҡ.

БЕЗВОЛО́СЫЙ *прил.* сәсһеҙ.

БЕЗВО́ЛЬНЫЙ *прил.* ихтыярһыҙ, ебегән, йомшаҡ характерле.

БЕЗВРЕ́ДНОСТЬ *ж.* зарарһыҙлыҡ, зыянһыҙлыҡ, зарарһыҙ (*йәки* зыянһыҙ) булыу.

БЕЗВРЕ́ДНЫЙ *прил.* зарарһыҙ, зыянһыҙ.

БЕЗВРЕ́МЕННЫЙ *прил.* ваҡытһыҙ, иртә, ваҡытынан элек.

БЕЗВРЕ́МЕНЬЕ *с. книжн.* ауыр ваҡыт, ауыр заман, торғонлоҡ.

БЕЗВЫ́ЕЗДНЫЙ *прил.* китмәйенсә, бер ергә лә китмәйенсә; **безвы́ездное житьё** бер ергә лә китмәйенсә йәшәү.

БЕЗВЫХОДНОСТЬ *ж.* ҡотолғоһоҙлоҡ, сараһыҙлыҡ, ҡотолғоһоҙ булыу.

БЕЗВЫХОДНЫЙ *прил.* 1. (*неотлучный*) бер ҡайҙа ла сыҡмайынса; **безвы́ходное сиде́ние до́ма** бер ҡайҙа ла сыҡмайынса өйҙә ултырыу; 2. ҡотолғоһоҙ, сараһыҙ; **безвы́ходное положе́ние** ҡотолғоһоҙ хәл.

БЕЗГЛА́ЗЫЙ *прил.* күҙһеҙ.

БЕЗГЛА́СНЫЙ *прил. уст.* 1. (*лишённый речи*) телһеҙ; 2. (*тихий, безмолвный*) тауыш-тынһыҙ; 3. (*несмелый*) һүҙһеҙ, ҡыйыуһыҙ, йыуаш.

БЕЗГОЛО́ВЫЙ *прил.* 1. (*лишённый головы*) башһыҙ, башы киҫелгән; 2. *перен.* (*глупый*) аңра, миңрәү, башһыҙ; 3. *перен.* (*забывчивый*) онотоусан, хәтерһеҙ.

БЕЗГОЛО́СИЦА *ж.* тауыш бөтөү, тауыштан яҙыу (*йәки* ҡалыу).

БЕЗГОЛО́СЫЙ *прил.* тауышһыҙ; зәғиф, насар тауышлы; **безголо́сый певе́ц** зәғиф тауышлы йырсы.

БЕЗГРА́МОТНОСТЬ *ж.* 1. (*неграмотность*) уҡый-яҙа белмәүселек; наҙанлыҡ, грамотаһыҙлыҡ; 2. (*наличие ошибок*) наҙанлыҡ, хаталы булыу; 3. *перен.* (*невежественность*) наҙанлыҡ.

БЕЗГРА́МОТНЫЙ *прил.* 1. (*неграмотный*) уҡый-яҙа белмәүсе, наҙан, грамотаһыҙ; 2. (*с ошибками*) наҙан, хаталы; 3. *перен.* (*невежественный*) наҙан.

БЕЗГРАНИ́ЧНЫЙ *прил.* 1. (*бесконечный*) икһеҙ-сикһеҙ, осһоҙ-ҡырыйһыҙ; **безграни́чные сте́пи** осһоҙ-ҡырыйһыҙ далалар; 2. *перен.* сиктән тыш, сикһеҙ ҙур; **безграни́чная ра́дость** сикһеҙ ҙур шатлыҡ.

БЕЗГРЕ́ШНОСТЬ *ж.* гонаһһыҙлыҡ, ғәйепһеҙлек, гонаһһыҙ булыу.

БЕЗГРЕ́ШНЫЙ *прил.* гонаһһыҙ, ғәйепһеҙ.

БЕЗДА́РНОСТЬ *ж.* 1. (*отсутствие таланта*) һәләтһеҙлек, булдыҡһыҙлыҡ, талантһыҙлыҡ, юнһеҙ эшләнгәнлек; **безда́рность кни́ги** юне булмаған китап; 2. (*о человеке*) талантһыҙ (*йәки* булдыҡһыҙ) кеше.

БЕЗДА́РНЫЙ *прил.* 1. (*лишённый таланта*) булдыҡһыҙ, һәләтһеҙ, ҡулынан эш килмәй торған; эшлекһеҙ; **безда́рный челове́к** булдыҡһыҙ кеше; 2. (*выполненный неталантливо*) талантһыҙ (*йәки* һәләтһеҙ) эшләнгән, юнһеҙ; **безда́рная карти́на** талантһыҙ эшләнгән картина.

БЕЗДЕ́ЙСТВЕННЫЙ *прил.* хәрәкәтһеҙ; тик торған; эш күрһәтмәүсе; эшһеҙ.

БЕЗДЕ́ЙСТВИЕ *с.* хәрәкәтһеҙлек; тик тороу; эшһеҙлек.

БЕЗДЕ́ЙСТВОВАТЬ *несов.* 1. (*о человеке*) тик тороу, бер ни эшләмәү; 2. эшләмәү, туҡтап тороу; **насо́с испо́рчен и поэ́тому безде́йствует** насос боҙолған, шунын өсөн дә эшләмәй.

БЕЗДЕ́ЛИЦА *ж.* ваҡ-төйәк, юҡ-бар нәмә, әһәмиәтһеҙ нәмә.

БЕЗДЕЛУ́ШКА *ж.* шаҡыр-шоҡор, ваҡ-төйәк биҙәү нәмәләре.

БЕЗДЕ́ЛЬЕ *с.* эшһеҙлек, тик йөрөү; **томи́ться от безде́лья** эшһеҙлектән интегеү (*йәки* йөҙәү).

БЕЗДЕ́ЛЬНИК *м. разг.* 1. ялҡау, тик йөрөүсе; эшлекһеҙ; 2. *бран.* (*о негодном человеке*) икмәк серетксес, юнһеҙ.

БЕЗДЕ́ЛЬНИЦА *женск. р. к* **безде́льник.**

БЕЗДЕ́ЛЬНИЧАТЬ *несов. разг.* эшһеҙ тик йөрөү, ялҡаулыҡҡа һалышыу, ялҡаулаҡланыу.

БЕЗДЕ́НЕЖНЫЙ *прил.* 1. ҡул аҡсаһыҙ; **безде́нежный расчёт** *эк.* ҡул аҡсаһыҙ расчёт (*банк счёттарынан ғына аҡсаны күсереү юлы менән түләү*); 2. *разг.* (*бедный*) аҡсаһыҙ, аҡсаға мохтаж.

БЕЗДЕ́НЕЖЬЕ *с.* аҡсаһыҙлыҡ, аҡсаға ҡытлыҡ, аҡса юҡлыҡ.

БЕЗДЕ́ТНОСТЬ *ж.* балаһыҙлыҡ, бала булмау, балаһыҙ булыу.

БЕЗДЕ́ТНЫЙ *прил.* балаһыҙ, балаһы булмаған.

БЕЗДЕФИЦИ́ТНЫЙ *прил.* дефицитһеҙ.

БЕЗДЕ́ЯТЕЛЬНОСТЬ *ж.* эшмәкәрһеҙлек, ялҡаулыҡ,囲 эштә һүлпәнлек, эшкә һалҡын ҡарау.

БЕЗДЕ́ЯТЕЛЬНЫЙ *прил.* эшмәкәрһеҙ, эштә һүлпән; **безде́ятельный челове́к** эшмәкәрһеҙ кеше.

БЕ́ЗДНА *ж.* 1. төпкөл, упҡын; **морска́я бе́здна** диңгеҙ упҡыны; 2. *в знач. сказ. разг.* (*множество*) бик күп, сикһеҙ күп, икһеҙ-сикһеҙ, иҫәпһеҙ-хисапһыҙ; **бе́здна наро́ду** бик күп халыҡ.

БЕЗДО́ЖДЬЕ *с.* ямғырһыҙлыҡ, яуым-төшөмһөҙ ваҡыт, ҡоролоҡ.

БЕЗДОКАЗА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* дәлилһеҙлек, нигеҙһеҙлек, нигеҙһеҙ булыу; **бездоказа́тельность обвине́ния** ғәйепләүҙең нигеҙһеҙлеге.

БЕЗДОКАЗА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* дәлилһеҙ, нигеҙһеҙ, иҫбат ителмәгән; **бездоказа́тельное обвине́ние** нигеҙһеҙ ғәйепләү.

БЕЗДО́МНЫЙ *прил.* йортһоҙ, йорт-ерһеҙ; төләкһөҙ, төйәкһеҙ; **бездо́мная соба́ка** төйәкһеҙ эт, эйәһеҙ эт.

БЕЗДО́ННЫЙ *прил.* 1. (*не имеющий дна*) төпһөҙ; 2. (*чрезвычайно глубокий*) бик

тәрән, төпһөҙ; **бездо́нная про́пасть** төпһөҙ упҡын; ◇ **бездо́нная бо́чка** *шутл.* 1) (*о пьющем человеке*) араҡы мискәһе, эскесе; 2) (*о вещах, связанных с большими затратами*) төпһөҙ мискә, убыр (*күп көс, материал, аҡса талап иткән эш*).

БЕЗДОРО́ЖЬЕ *с.* **1.** (*отсутствие дорог*) юлһыҙлыҡ, юлдарҙың насарлығы; **2.** (*распутица*) юл өҙөлөү, юл өҙөк ваҡыт; **весе́ннее бездоро́жье** яҙғы юл өҙөк (ваҡыт).

БЕЗДОХО́ДНЫЙ *прил.* килемһеҙ, килем бирмәй торған.

БЕЗДУ́МНЫЙ *прил.* уйлап-нитеп тормаған, уйһыҙ, ғәмһеҙ.

БЕЗДУ́ШИЕ *с.* рәхимһеҙлек, шәфҡәтһеҙлек, ҡаты күңеллелек.

БЕЗДУ́ШНЫЙ *прил.* **1.** рәхимһеҙ, шәфҡәтһеҙ, ҡаты күңелле; **бездУ́шное отноше́ние** рәхимһеҙлек күрһәтеү, шәфҡәтһеҙ мөғәмәлә итеү; **безду́шный челове́к** ҡаты күңелле кеше; **2.** (*холодный*) һалҡын, йәнһеҙ, күңел һалмай; **безду́шная игра́ актёров** артистәрҙең күңел һалмай ғына уйнауҙары.

БЕЗДЫ́МНЫЙ *прил.* төтөнһөҙ; **безды́мный по́рох** төтөнһөҙ дары.

БЕЗДЫХА́ННЫЙ *прил.* йәнһеҙ, үле.

БЕЗЖА́ЛОСТНО *нареч.* аяуһыҙ (рәүештә), рәхимһеҙ (рәүештә), ҡыҙғаныуһыҙ, йәлләмәй.

БЕЗЖА́ЛОСТНОСТЬ *ж.* аяуһыҙлыҡ, рәхимһеҙлек, шәфҡәтһеҙлек, ҡаты бәғерлелек, ҡанһыҙлыҡ.

БЕЗЖА́ЛОСТНЫЙ *прил.* аяуһыҙ, рәхимһеҙ, шәфҡәтһеҙ, ҡаты бәғерле, ҡанһыҙ.

БЕЗЖИ́ЗНЕННОСТЬ *ж.* **1.** йәнһеҙлек, үлелек, үле булыу; **2.** (*невыразительность*) рухһыҙлыҡ, дәртһеҙлек, һүнгәнлек.

БЕЗЖИ́ЗНЕННЫЙ *прил.* 1. (*мёртвый*) йәнһеҙ, үле, үлек; **безжи́зненное те́ло** үле кәүҙә; 2. (*невыразительный*) рухһыҙ, дәртһеҙ, йәнһеҙ, һүнгән; **безжи́зненный взгляд** рухһыҙ ҡараш.

БЕЗЗАБО́ТНОСТЬ *ж.* ғәмһеҙлек, вайымһыҙлыҡ, хәстәрһеҙлек.

БЕЗЗАБО́ТНЫЙ *прил.* ғәмһеҙ, вайымһыҙ, хәстәрһеҙ, мәшәҡәтһеҙ, уйһеҙ, ҡайғыһыҙ; **беззабо́тный челове́к** вайымһыҙ кеше; **беззабо́тное де́тство** ҡайғыһыҙ бала саҡ.

БЕЗЗАВЕ́ТНЫЙ *прил.* йәнен ҡыҙғанмаған, үҙ-үҙен аямаусан, фиҙакәр, йәне-тәне менән бирелгән; **беззаве́тное служе́ние наро́ду** халыҡҡа йәне-тәне менән бирелеп хеҙмәт итеү; **беззаве́тная хра́брость** фиҙакәр батырлыҡ.

БЕЗЗАКО́НИЕ *с.* **1.** (*отсутствие законности*) законһыҙлыҡ; закон боҙоу; **2.** (*незаконный поступок*) законһыҙ эш.

БЕЗЗАКО́ННЫЙ *прил.* законһыҙ, законға ҡаршы.

БЕЗЗАСТЕ́НЧИВОСТЬ *ж.* тартынмағанлыҡ, әрһеҙлек, оятһыҙлыҡ, һөмһөҙлөк.

БЕЗЗАСТЕ́НЧИВЫЙ *прил.* тартыныуһыҙ, әрһеҙ, оятһыҙ, һөмһөҙ.

БЕЗЗАЩИ́ТНОСТЬ *ж.* көсһөҙлөк, үҙен яҡлай алмау, таянысы булмау; **беззащи́тность ребёнка** баланың үҙен-үҙе яҡларға көсө етмәү.

БЕЗЗАЩИ́ТНЫЙ *прил.* көсһөҙ, үҙен һаҡлай (*йәки* яҡлай) алмаған, таянысы булмаған.

БЕЗЗВЁЗДНЫЙ *прил.* йондоҙһоҙ; **беззвёздное не́бо** йондоҙһоҙ күк.

БЕЗЗВУ́ЧНЫЙ *прил.* тауышһыҙ, өнһөҙ; **беззву́чный смех** тауышһыҙ көлөү.

БЕЗЗЕМЕ́ЛЬЕ *с.* ерһеҙлек, ергә мохтажлыҡ, ер ҡытлығы.

БЕЗЗЕМЕ́ЛЬНЫЙ *прил.* ерһеҙ.

БЕЗЗЛО́БНЫЙ *прил.* асыуһыҙ; яҡшы күңелле, йомшаҡ.

БЕЗЗУ́БЫЙ *прил.* **1.** тешһеҙ; **2.** *перен.* йомшаҡ, көсһөҙ; **беззу́бая кри́тика** йомшаҡ тәнҡит.

БЕЗЛЕ́СНЫЙ *прил.* урманһыҙ, ағасһыҙ.

БЕЗЛЕ́СЬЕ *с.* урманһыҙлыҡ, урманға ярлылыҡ.

БЕЗЛИ́КИЙ *прил.* йөҙө айырылып тормаған, асыҡ булмаған, төҫһөҙ, характерһеҙ.

БЕЗЛИ́СТВЕННЫЙ *прил.* япраҡһыҙ, шәрә.

БЕЗЛИ́СТНЫЙ, БЕЗЛИ́СТЫЙ *прил.* япраҡһыҙ, шәрә.

БЕЗЛИ́ЧИЕ *с.*, **БЕЗЛИ́ЧНОСТЬ** *ж.* үҙсәнлекһеҙ, үҙенсәлекһеҙ булыу.

БЕЗЛИ́ЧНЫЙ *прил.* **1.** үҙсәнлекһеҙ, үҙенсәлекһеҙ; **безли́чный челове́к** үҙенсәлекһеҙ кеше; **2.** *грам.* эйәһеҙ; **безли́чный глаго́л** эйәһеҙ ҡылым.

БЕЗЛОША́ДНЫЙ *прил.* атһыҙ.

БЕЗЛУ́ННЫЙ *прил.* айһыҙ.

БЕЗЛЮ́ДНЫЙ *прил.* кешеһеҙ; халыҡ аҙ йәшәй торған; кеше йөрөмәй торған, тын, аулаҡ.

БЕЗЛЮ́ДЬЕ *с.* кешеһеҙлек, кешеләр юҡлыҡ; кеше булмау; кешеләр етешмәү.

БЕЗМЕ́Н *м.* бизмән.

БЕЗМЕ́РНО *нареч.* самаһыҙ, сикһеҙ, бик.

БЕЗМЕ́РНЫЙ *прил.* үлсәүһеҙ; самаһыҙ, саманан тыш, сикһеҙ; **безме́рная ра́дость** сикһеҙ шатлыҡ.

БЕЗМО́ЗГЛЫЙ *прил.* *разг.* мейеһеҙ, аңра, миңрәү.

БЕЗМО́ЛВИЕ *с.* **1.** (*молчание*) өндәшмәү; **2.** (*тишина*) тынлыҡ, тауыш-тын булмау.

БЕЗМО́ЛВНЫЙ *прил.* **1.** (*молчаливый*) өндәшмәүсән, һөйләшмәүсән; өнһөҙ; **2.** (*не сопровождаемый словами*) тауыш-тынһыҙ, һүҙһеҙ; **безмо́лвное согла́сие** бер һүҙһеҙ риза булыу; **3.** *перен.* (*спокойный, тихий*) шып-шым, тын, тып-тын; **безмо́лвный лес** тып-тын урман.

БЕЗМО́ЛВСТВОВАТЬ *несов.* **1.** (*молчать*) бер һүҙ өндәшмәү, һүҙ ҡатмау, һүҙһеҙ, телһеҙ ҡалыу; **2.** (*быть тихим*) тауыш-тынһыҙ булыу, шып-шым булыу.

БЕЗМОТО́РНЫЙ *прил.* моторһыҙ.

БЕЗМЯТЕ́ЖНОСТЬ *ж.* борсолмаусылыҡ, тыныслыҡ.

БЕЗМЯТЕ́ЖНЫЙ *прил.* борсолоуһыҙ, тып-тыныс, ҡайғы-хәсрәтһеҙ; **безмяте́жная жизнь** ҡайғы-хәсрәтһеҙ тормош.

БЕЗНАДЁЖНОСТЬ *ж.* өмөтһөҙлөк, ышанысһыҙлыҡ.

БЕЗНАДЁЖНЫЙ *прил.* өмөтһөҙ, ышанысһыҙ.

БЕЗНАДЗО́РНЫЙ *прил.* ҡараусыһыҙ, күҙәтеүсеһеҙ; эйәһеҙ, хужаһыҙ; **безнадзо́рный ребёнок** ҡараусыһыҙ бала.

БЕЗНАКА́ЗАННЫЙ *прил.* язаһыҙ, язаһыҙ ҡалдырылған, яза бирелмәй ҡалған; **безнака́занное преступле́ние** язаһыҙ ҡалдырылған енәйәт.

БЕЗНАЛИ́ЧНЫЙ *прил.*: **безнали́чный расчёт** *эк.* ҡул аҡсаһыҙ иҫәп (*йәки* түләү).

БЕЗНАЧА́ЛИЕ *с.* етәксеһеҙлек, власһеҙлек, власть юҡлыҡ.

БЕЗНО́ГИЙ *прил.* аяҡһыҙ.

БЕЗНО́СЫЙ *прил.* танауһыҙ (*о человеке*); һеҙәкһеҙ, моронһоҙ (*напр. о чайнике*).

БЕЗНРА́ВСТВЕННОСТЬ *ж.* әҙәпһеҙлек, әхләкһеҙлек.

БЕЗНРА́ВСТВЕННЫЙ *прил.* әҙәпһеҙ, әхләкһеҙ.

БЕЗО *предлог см.* без.

БЕЗОБИ́ДНОСТЬ *ж.* хәтер ҡалдырмаҫлыҡ (*йәки* ҡалмаҫлыҡ) булыу; зарарһыҙлыҡ, зыянһыҙлыҡ.

БЕЗОБИ́ДНЫЙ *прил.* хәтер ҡалдырмаҫлыҡ (*йәки* ҡалмаҫлыҡ), рәнйетмәй торған; зарарһыҙ, зыянһыҙ, йыуаш; **безоби́дная шу́тка** хәтер ҡалдырмаҫлыҡ шаярыу; **безоби́дный зверёк** зыянһыҙ йәнлек.

БЕЗО́БЛАЧНЫЙ *прил.* 1. болотһоҙ, аяҙ; **безо́блачное не́бо** болотһоҙ күк; 2. *перен.* яҡты; бәхетле; **безо́блачные дни** яҡты көндәр.

БЕЗОБРА́ЗИЕ *с.* 1. (*уродливость*) йәмһеҙлек; шөкәтһеҙлек, шоҡомһоҙлоҡ, килбәтһеҙлек; 2. (*возмутительное явление*) әшәкелек, ҡәбәхәтлек.

БЕЗОБРА́ЗИТЬ *несов.* 1. *кого-что* (*искажать, делать некрасивым*) йәмһеҙләү, шоҡомһоҙ итеү, шөкәтһеҙ (*йәки* килбәтһеҙ) итеп күрһәтеү; 2. *прост. см.* **безобра́зничать.**

БЕЗОБРА́ЗНИК *м. разг.* тыйнаҡһыҙ, тәртипһеҙ, әшәке.

БЕЗОБРА́ЗНИЧАТЬ *несов. разг.* тыйнаҡһыҙланыу, тәртипһеҙләнеү, әшәке ҡыланыу, тәртипһеҙлек итеү.

БЕЗО́БРАЗНЫЙ *прил.* 1. *книжн.* (*расплывчатый*) тарҡау; бөләңгерт; 2. *лит.* образһыҙ.

БЕЗОБРА́ЗНЫЙ *прил.* 1. (*уродливый*) йәмһеҙ, шөкәтһеҙ, шоҡомһоҙ; 2. (*возмутительный*) тыйнаҡһыҙ, тәртипһеҙ, әшәке.

БЕЗОГЛЯ́ДНЫЙ *прил. уст.* 1. (*необозримый*) күҙ күреме етмәгән; 2. (*необдуманный*) дыуамал, алдын-артын уйламай эшләнгән.

БЕЗОГОВО́РОЧНЫЙ *прил.* бер һүҙһеҙ, бер шартһыҙ.

БЕЗОПА́СНОСТЬ *ж.* хәүеф-хәтәрһеҙлек, хәүефһеҙлек, именлек, именселек; **междунаро́дная безопа́сность** халыҡ-ара именселек; **охра́на госуда́рственной безопа́сности** дәүләт именлеген һаҡлау; **те́хника безопа́сности** хәүефһеҙлек техникаһы.

БЕЗОПА́СНЫЙ *прил.* 1. (*надёжно защищённый*) ҡурҡынысһыҙ, хәүеф-хәтәрһеҙ; **безопа́сное ме́сто** хәүеф-хәтәрһеҙ урын; 2. (*безвредный*) зарарһыҙ, зыянһыҙ; **безопа́сное сре́дство** зарарһыҙ средство; 3. *уст.* (*не подвергающийся опасности*) имен.

БЕЗОРУ́ЖНЫЙ *прил.* 1. ҡоралһыҙ; 2. *перен.* көсһөҙ; **в э́том спо́ре он оказа́лся безору́жным** был бәхәстә ул көсһөҙ булып сыҡты.

БЕЗОСНОВА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* нигеҙһеҙ, төпһөҙ.

БЕЗОСТАНО́ВОЧНЫЙ *прил.* туҡтауһыҙ, туҡталмайынса; өҙлөкһөҙ; **безостано́вочное движе́ние** өҙлөкһөҙ хәрәкәт.

БЕЗО́СТЫЙ *прил. бот.* ҡылсыҡһыҙ; **безо́стая пшени́ца** ҡылсыҡһыҙ бойҙай.

БЕЗОТВЕ́ТНЫЙ *прил.* 1. яуапһыҙ, яуап булмаған, яуапһыҙ ҡалған; 2. (*кроткий*) баҫынҡы, һүҙ күтәреүсән, һүҙһеҙ-тауышһыҙ; **он челове́к ти́хий, безотве́тный** ул йыуаш, һүҙһеҙ-тауышһыҙ кеше.

БЕЗОТВЕ́ТСТВЕННОСТЬ *ж.* яуаплыһыҙлыҡ.

БЕЗОТВЕ́ТСТВЕННЫЙ *прил.* яуапһыҙ; **безотве́тственное отноше́ние к де́лу** эшкә яуапһыҙ ҡарау.

БЕЗОТВЯ́ЗНЫЙ *прил. разг.* әҙәрлекләгән; баштан (*йәки* уйҙан, күңелдән) сыҡмай торған.

БЕЗОТГОВО́РОЧНЫЙ *прил. разг.* ҡаршылыҡһыҙ, бәхәсһеҙ, тоҡҡарлыҡһыҙ, бер һүҙһеҙ; **де́ло тре́бует безотгово́рочного исполне́ния** эш бер һүҙһеҙ үтәүҙе талап итә.

БЕЗОТКА́ЗНЫЙ *прил.* бер тоҡҡарһыҙ, өҙлөкһөҙ, бер туҡтамай.

БЕЗОТЛАГА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* кисектереүһеҙ, кисектергеһеҙ, ашығыс; **безотлага́тельные ме́ры** кисектергеһеҙ саралар.

БЕЗОТЛУ́ЧНЫЙ *прил.* ташлап китмәй торған, бер ҡайҙа китмәй торған.

БЕЗОТНОСИ́ТЕЛЬНО *нареч.* сағыштырмаҫтан, бер нәмәгә лә бәйләмәйенсә; ҡарамаҫтан, иҫәпкә алмайынса; **говоря́ безотноси́тельно** бер нәмәгә лә бәйләмәй әйткәндә; **безотноси́тельно к величине́** дәүмәленә ҡарамаҫтан.

БЕЗОТРА́ДНЫЙ *прил.* ҡыуанысһыҙ, бер шатлыҡһыҙ; күңелһеҙ.

БЕЗОТЧЁТНЫЙ *прил.* 1. (*бессознательный*) аңһыҙлыҡ менән, ихтыярһыҙ, хисап бирмәйенсә эшләнгән; 2. (*бесконтрольный*) отчётһыҙ, контролһеҙ.

БЕЗОШИ́БОЧНОСТЬ *ж.* хатаһыҙ булыу, хатаһыҙлыҡ, дөрөҫлөк; **безоши́бочность вы́водов** һығымталарҙың дөрөҫлөгө.

БЕЗОШИ́БОЧНЫЙ *прил.* хатаһыҙ, яңылышһыҙ, дөрөҫ.

БЕЗРАБО́ТИЦА *ж.* эшһеҙлек.

БЕЗРАБО́ТНЫЙ *прил.* 1. эшһеҙ, эшһеҙ ҡалған, эш таба алмаған; 2. *в знач. сущ. м.* эшһеҙ (кеше).

БЕЗРА́ДОСТНЫЙ *прил.* ҡыуанысһыҙ, бер шатлыҡһыҙ; күңелһеҙ.

БЕЗРАЗДЕ́ЛЬНЫЙ *прил.* бүленмәй торған; тулы; **безразде́льное иму́щество** бүленмәй торған мөлкәт; **безразде́льная власть** тулы власть.

БЕЗРАЗЛИ́ЧИЕ *с.* барыбер булыу, иҫ китмәүселек, һалҡын ҡараш, ҡыҙыҡһынмау.

БЕЗРАЗЛИ́ЧНО *нареч.* 1. иҫ китмәйенсә, һалҡын; **относи́ться безразли́чно** һалҡын ҡарау; 2. *в знач. сказ.* барыбер; **мне э́то безразли́чно** был минең өсөн барыбер.

БЕЗРАЗЛИ́ЧНЫЙ *прил.* 1. (*равнодушный*) ҡыҙыҡһыныуһыҙ, һалҡын; **безразли́чный взгляд** һалҡын ҡараш; 2. (*несущественный*) ябай, әһәмиәтһеҙ; 3. (*одинаковый, сплошной*) бер төҫлө, бер төрлө, тотош.

БЕЗРАССУ́ДНО *нареч.* 1. уйламайынса; дыуамал; 2. *в знач. сказ.* алабарманлыҡ, аҡылһыҙлыҡ.

БЕЗРАССУ́ДНЫЙ *прил.* уйламай (*йәки* дыуамал) эшләнгән; **безрассу́дный посту́пок** уйламай эшләнгән эш.

БЕЗРАССУ́ДСТВО *с.* аҡылһыҙлыҡ, дыуамаллыҡ, алабарманлыҡ.

БЕЗРЕЗУЛЬТА́ТНОСТЬ *ж.* нәтижәһеҙлек, һөҙөмтәһеҙ булыу; уңышһыҙлыҡ.

БЕЗРЕЗУЛЬТА́ТНЫЙ *прил.* нәтижәһеҙ, һөҙөмтәһеҙ; уңышһыҙ.

БЕЗРО́ГИЙ *прил.* тоҡал, мүкләк, мөгөҙһөҙ; **безро́гая коро́ва** тоҡал һыйыр.

БЕЗРО́ДНЫЙ *прил.* 1. (*не имеющий родственников*) ҡәрҙәш-ырыуһыҙ, туған-тумаһаһыҙ; **безро́дный сирота́** туған-тумаһаһыҙ етем; 2. *перен.* (*порвавший связь с народом*) тыуған иле булмаған, илен юғалтҡан, иленән айырылған; 3. *уст.* (*неродовитый*) затһыҙ.

БЕЗРО́ПОТНОСТЬ *ж.* һуҡранмаусылыҡ, зарланмаусылыҡ, ҡарышмаусанлыҡ; буйһоноусанлыҡ, йыуашлыҡ.

БЕЗРО́ПОТНЫЙ *прил.* һуҡранмаған, зарланмаған; буйһоноусан, йыуаш.

БЕЗРУКА́ВКА *ж. разг.* еңһеҙ кейем.

БЕЗРУ́КИЙ *прил.* 1. ҡулһыҙ; 2. *перен.* (*неловкий*) ҡулапаш.

БЕЗРЫ́БЬЕ *с.* балыҡ юҡлығы, балыҡ етмәү; ✧ **на безры́бье и рак ры́ба** *посл. соотв.* ит юҡта үпкә лә танһыҡ.

БЕЗУБЫ́ТОЧНЫЙ *прил.* зарарһыҙ, зыянһыҙ.

БЕЗУДА́РНЫЙ *прил. лингв.* баҫымһыҙ.

БЕЗУ́ДЕРЖНЫЙ, БЕЗУДЕ́РЖНЫЙ *прил.* тыйылғыһыҙ, тотҡарһыҙ; юғәнһеҙ; **безу́держный смех** тыйылғыһыҙ көлөү.

БЕЗУКОРИ́ЗНЕННОСТЬ *ж.* тел тейҙермәҫлек яҡшы булыу, бер ниндәй кәмселекһеҙ булыу, урын-еренә етеү.

БЕЗУКОРИ́ЗНЕННЫЙ *прил.* тел тейҙермәҫлек, һис бер кәмселекһеҙ, урын-еренә еткерелеп эшләнгән, яҡшы, һәйбәт; **безукори́зненный челове́к** яҡшы кеше.

БЕЗУ́МЕЦ *м.* 1. (*безрассудный*) башһыҙ, аҡылһыҙ, дыуамал (кеше); 2. *уст.* (*сумасшедший*) һантый, тиле, диуана (кеше).

БЕЗУ́МИЕ *с.* 1. (*безрассудство*) башһыҙлыҡ, аҡылһыҙлыҡ, дыуамаллыҡ; **люби́ть до безу́мия** үлеп яратыу; 2. *уст.* (*сумасшествие*) һантыйлыҡ, тилелек.

БЕЗУ́МНЫЙ *прил.* 1. (*безрассудный*) башһыҙ, аҡылһыҙ, дыуамал; **безу́мная отва́га** дыуамал батырлыҡ; 2. *уст.* (*сумасшедший*) аҡылдан яҙған, аҡылһыҙ; 3. *перен. разг.* (*очень сильный*) аҡылдан шашып, сиктән тыш, иҫ киткес ныҡ, бик.

БЕЗУМО́ЛЧНЫЙ *прил.* бер тынғыһыҙ, ер туҡтауһыҙ, өҙлөкһөҙ.

БЕЗУ́МСТВО *с. см.* **безу́мие.**

БЕЗУ́МСТВОВАТЬ *несов.* аҡылдан шашыу, аҡылын юғалтыу; ҡотороноу, дыуамалланыу.

БЕЗУПРЕ́ЧНОСТЬ *ж. см.* **безукори́зненность.**

БЕЗУПРЕ́ЧНЫЙ *прил. см.* **безукори́зненный.**

БЕЗУСЛО́ВНО *нареч.* 1. һис шикһеҙ, бер һүҙһеҙ; 2. *в знач. вводн. сл.* әлбиттә, һис шикһеҙ.

БЕЗУСЛО́ВНЫЙ *прил.* һис шикһеҙ, бер һүҙһеҙ; шартһыҙ, шарттар менән сикләнмәгән; **безусло́вное повинове́ние** бер һүҙһеҙ буйһоноу.

БЕЗУСПЕ́ШНЫЙ *прил.* буш, файҙаһыҙ, нәтижәһеҙ, әрәм.

БЕЗУСТА́ННЫЙ *прил. уст.* арыу-талыуһыҙ, туҡтауһыҙ, өҙлөкһөҙ.

БЕЗУ́СЫЙ *прил.* мыйыҡһыҙ.

БЕЗУТЕ́ШНЫЙ *прил.* йыуанысһыҙ, бөтмәҫ; **безуте́шное го́ре** бөтмәҫ ҡайғы.

БЕЗУ́ХИЙ *прил.* ҡолаҡһыҙ.

БЕЗУЧА́СТИЕ *с.*, **БЕЗУЧА́СТНОСТЬ** *ж.* ҡыҙыҡһынмау, уртаҡлашмау, ҡатнашмау, һалҡынлыҡ күрһәтеү.

БЕЗУЧА́СТНЫЙ *прил.* ҡыҙыҡһынмаусан, һалҡын.

БЕЗЪЯЗЫ́КИЙ, БЕЗЪЯЗЫ́ЧНЫЙ *прил.* телһеҙ.

БЕЗЫДЕ́ЙНОСТЬ *ж.* идеяһыҙлыҡ.

БЕЗЫДЕ́ЙНЫЙ *прил.* идеяһыҙ; **безыде́йное произведе́ние** идеяһыҙ әҫәр.

БЕЗЫЗВЕ́СТНОСТЬ *ж.* 1. *уст.* (*неизвестность*) билдәһеҙлек; 2. (*отсутствие сведений*) хәбәр булмау, хәбәрһеҙлек.

БЕЗЫЗВЕ́СТНЫЙ *прил.* билдәһеҙ, таныш булмаған.

БЕЗЫМЁННЫЙ, БЕЗЫМЯ́ННЫЙ *прил.* исемһеҙ, исем ҡушылмаған; исеме билдәһеҙ, аноним; ✧ **безымя́нный па́лец** сығанаҡ бармаҡ.

БЕЗЫНИЦИАТИ́ВНОСТЬ *ж.* инициативаһыҙлыҡ.

БЕЗЫНИЦИАТИ́ВНЫЙ *прил.* инициативаһыҙ.

БЕЗЫНТЕРЕ́СНЫЙ *прил.* ҡыҙыҡ (*йәки* ҡыҙыҡлы, ҡыҙығы) булмаған.

БЕЗЫСКУ́СНЫЙ *прил.* ҙур оҫталығы булмаған, ябай.

БЕЗЫСКУ́ССТВЕННОСТЬ *ж.* яһалмаһыҙлыҡ, тәбиғилек.

БЕЗЫСКУ́ССТВЕННЫЙ *прил.* яһалмаһыҙ, тәбиғи; **безыску́сственная красота́** тәбиғи матурлыҡ.

БЕЗЫСХО́ДНОСТЬ *ж.* ҡотолғоһоҙлоҡ, бөтмәҫ-төкәнмәҫ булыу.

БЕЗЫСХО́ДНЫЙ *прил.* ҡотолғоһоҙ, бөтмәҫ-төкәнмәҫ; **безысхо́дное го́ре** бөтмәҫ-төкәнмәҫ ҡайғы.

БЕЙ *м.* бей (*феодал титулы*).

БЕ́ЙКА *ж. разг.* әҙеп.

бе́й(ся), бе́йте(сь) *повел. накл. от* **би́ть (-ся).**

БЕЙТ *м. лит.* бәйет.

БЕКА́С *м. зоол.* һаралйын (*һаҙ ҡошо*).

БЕКАСИ́ННИК *м. охот.* ваҡ йәҙрә.

БЕКЕ́ША *ж. уст.* бекеш (*арты бөрмәле пальто*).

БЕКО́Н *м.* бекон (*еңелсә тоҙланған суҡка ите*).

БЕЛЕНА́ *ж.* тилебәрән; ✧ **что ты, белены́ объе́лся?** тилебәрән орлоғо ашаныңмы әллә?

БЕЛЁНЫЙ *прил.* ағартылған; аҡҡа буялған; **белёный холст** *текст.* ағартылған киндер; **белёная хáта** аҡҡа буялған өй.
БЕЛЁСЫЙ *прил.* аҡһыл, һорғолт-аҡһыл; тоноҡ аҡ; **белёсые брóви** аҡһыл ҡаштар.
БЕЛÉТЬ *несов.* 1. (*становиться белым*) ағарыу, аҡ төҫкә инеү; 2. (*видеться — о чём-л. белом*) ағарып күренеү, ағарып тороу (*йәки* ятыу).
БЕЛÉТЬСЯ *несов. разг.* ағарып күренеү.
БЕЛИБЕРДÁ *ж. разг.* юҡ-бар һүҙ, туҙға яҙмаған нәмә.
БЕЛИЗНÁ *ж.* аҡлыҡ.
БЕЛИ́ЛА *только мн.* 1. (*краска*) аҡ буяу; 2. (*косметические*) кершән.
БЕЛИ́ЛЬНЫЙ *прил.* ағарта торған; ағартыу өсөн ҡулланыла торған; **бели́льный чан** ағартыу чаны.
БЕЛИ́ЛЬНЯ *ж. спец.* ағартыу урыны (*цех йәки бүлмә*).
БЕЛИ́ТЬ *несов. что* 1. ағартыу, аҡлау; бурлау; **бели́ть избý** өй ағартыу; **бели́ть полотнó** *текст.* киндер ағартыу; 2. кершән һөртөү; **бели́ть лицó** биткә кершән һөртөү.
БЕЛИ́ТЬСЯ *несов.* 1. (*покрывать лицо белилами*) кершән һөртөү; 2. *страд. к* **бели́ть.**
БÉЛИЧИЙ *прил.* тейен; **бéличья шкýрка** тейен тиреһе.
БÉЛКА *ж.* тейен; ◇ **кружи́ться как бéлка в колесé** өйрөлөп (*йәки* өтәләнеп) йөрөү, көн-төн югереү.
БЕЛКÓВЫЙ *прил. биол., хим.* аҡһым; **белкóвое веществó** аҡһым матдә.
БЕЛЛАДÓННА *ж.* 1. *бот.* эт еләге; 2. *фарм.* белладонна (*эт еләгенең япраҡ һәм тамырҙарынан яһаған дарыу*).
БЕЛЛЕТРИ́СТ *м.* беллетрист (*яҙыусы*).
БЕЛЛЕТРИ́СТИКА *ж.* беллетристика (*романдар, повестәр, хикәйәләр*).
БЕЛЛЕТРИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* беллетристик.
БЕЛОБИЛÉТНИК *м. разг.* аҡбилет (*сәләмәтлеге етешмәү сәбәпле, ғәскәри хеҙмәткә алынмаған кеше*).
БЕЛОБОРÓДЫЙ *прил.* аҡ (*йәки* сал) һаҡаллы.
БЕЛОБРЫ́СЫЙ *прил. разг.* аҡшар, ситай; **белобры́сый мáльчик** аҡшар малай.
БЕЛОВИ́К *м.* аҡлама, аҡҡа яҙылған ҡулъяҙма.
БЕЛОВÓЙ *прил.* аҡҡа күсереп яҙылған.
БЕЛОГВАРДÉЕЦ *м. ист.* аҡ гвардеец, аҡ гвардиясы .
БЕЛОГВАРДÉЙСКИЙ *прил. ист.* аҡ гвардеец; **белогвардéйская бáнда** аҡ гвардеецтәр бандаһы.
БЕЛОГВАРДÉЙЩИНА *ж. собир.* аҡ гвардиясылар.
БЕЛОГЛÁЗКА *ж.* 1. (*рыба*) сәгер балыҡ; 2. (*птица*) аҡкаш турғай.
БЕЛОГОЛÓВЫЙ *прил.* аҡ башлы, аҡ сәсле.
БЕЛОГРУ́ДЫЙ *прил.* аҡ түшле.
БЕЛОЗÓР *м. бот.* йондоҙ үлән.
БЕЛÓК *м.* 1. аҡ; **глазнóй белóк** күҙ ағы; 2. аҡ; **белóк яйцá** йомортҡа ағы; 3. *биол., хим.* аҡһым.
БЕЛОКÁМЕННЫЙ *прил. поэт.* аҡ ташлы, аҡ таштарҙан торған (*йәки* һалынған).
БЕЛОКРÓВИЕ *с. мед.* аҡ ҡанлылыҡ (*ҡанда аҡ бөртөксәләрҙең норманан артыҡ булыуы*).
БЕЛОКУ́РЫЙ *прил.* аҡһыл һарғылт сәсле.
БЕЛОЛИ́ЦЫЙ *прил.* аҡ йөҙлө.
БЕЛОЛÓБЫЙ *прил.* ҡашҡа.
БЕЛОРУ́С *м.* белорус.
БЕЛОРУ́СКА *ж.* белорус ҡатын-ҡыҙы.
БЕЛОРУ́ССКИЙ *прил.* белорус, Белоруссия; **белору́сский язы́к** белорус теле.
БЕЛОРУ́СЫ *мн.* белорустар.
БЕЛОРУ́ЧКА *м. и ж. разг.* аҡ һөйәк, эш һөймәүсе.
БЕЛОРЫБИЦА *ж.* аҡбалыҡ.
БЕЛОСНÉЖНЫЙ *прил.* ап-аҡ, ҡарҙай аҡ; **белоснéжная скáтерть** ап-аҡ ашъяулыҡ.
БЕЛОУ́С *м. бот.* аҡмыйыҡ (*үлән*).
БЕЛОШВÉЙКА *ж.* бельё тегеүсе (*ҡатын-ҡыҙ*).
БЕЛОШВÉЙНЫЙ *прил.* бельё тегеү; **белошвéйный цех** бельё тегеү цехы.
БЕЛОЭМИГРÁНТ *м. ист.* аҡ эмигрант.
БЕЛОЭМИГРÁНТСКИЙ *прил. ист.* аҡ эмигрант; **белоэмигрáнтское гнездó** аҡ эмигранттар ояһы.
БЕЛУ́ГА *ж.* ҡырпа (*балыҡ*); ◇ **ревéть белу́гой** ер йыртып ҡысҡырыу, үкереп илау.
БЕЛУ́ЖИЙ *прил.* ҡырпа; **белу́жья икрá** ҡырпа уылдырығы.
БЕЛУ́ХА *ж.* (*полярный дельфин*) белуха (*диңгеҙ хайуаны*).
БÉЛЫЙ *прил.* 1. аҡ; **бéлый медвéдь** аҡ айыу; 2. (*светлый*) яҡты, аҡ; **бéлые нóчи** аҡ төндәр; 3. *в знач. сущ.* **бéлые** *мн.* аҡтар; **бéлые отступи́ли** аҡтар сигенде; ◇ **бéлая ворóна** *см.* **ворóна; бéлая горя́чка** аҡ бизгәк (*алкоголиктәрҙә була торған ауырыу*); **бéлое зóлото** аҡ алтын (*мамыҡ*); **бéлое мя́со** тауыҡ йәки быҙау ите; **бéлые пя́тна** (*на карте*) аҡ таптар (*бер ҙә тикшерелмәгән йәки аҙ тикшерелгән райондар*); **бéлый свет** яҡты донъя; **бéлые стихи́** рифмаһыҙ шиғырҙар; **бéлый у́голь** *см.* **у́голь; довести́ до бéлого калéния** ҡанына тоҙ һалыу, ҡанын ҡыҙҙырыу; **приня́ть бéлое за чёрное** аҡты ҡара тейеү, аҡты ҡара итеп күреү; **скáзка про бéлого бычкá** *см.* **скáзка; среди́ бéла дня** көпә-көндөҙ; **ши́то бéлыми ни́тками** *см.* **ни́тка; чёрным по бéлому** *см.* **чёрный.**
БЕЛЬГИ́ЕЦ *м.* бельгиец.
БЕЛЬГИ́ЙКА *ж.* бельгийка, бельги ҡатын-ҡыҙы.
БЕЛЬГИ́ЙСКИЙ *прил.* бельги, Бельгия; **бельги́йский нарóд** бельги халҡы.
БЕЛЬГИ́ЙЦЫ *мн.* бельгиецтәр, бельгиялылар.
БЕЛЬЁ *с. собир.* бельё, кер.
БЕЛЬЕВÓЙ *прил.* бельё; **бельевóй шкаф** бельё шкафы.
БЕЛЬМÓ *с.* ҡылау, аҡ; ◇ **как бельмó на глазу́** күҙ көйөгө булып, күҙгә төшкән сүп һымаҡ.
БЕЛЬЭТÁЖ *м.* бельэтаж (1. *өйҙөң икенсе ҡаты*; 2. *театр.* *партерҙан юғары ярус*).
БЕЛЯ́К *м.* аҡ ҡуян.

БЕНГА́ЛЕЦ *м.* бенгал.

БЕНГА́ЛКА *ж.* бенгал ҡатын-ҡыҙы.

БЕНГА́ЛЬСКИЙ *прил.* бенгал, Бенгалия; **бенга́льский язы́к** бенгал теле; ✧ **бенга́льский ого́нь** бенгал уты (*аҡ йәки төрлө төҫ биреп балҡыған фейерверк уты*).

БЕНГА́ЛЬЦЫ *мн.* бенгалдар.

БЕНЕФИ́С *м. театр.* бенефис (*берәй актёр йә актрисаның талантын, оҫталығын хөрмәтләп, уның исеменә бағышлап ҡуйылған спектакль*).

БЕНЕФИ́СНЫЙ *прил. театр.* бенефис; **бенефи́сный спекта́кль** бенефис спектакле.

БЕНЗИ́Н *м.* бензин.

БЕНЗИ́НОВЫЙ *прил.* бензин; **бензи́новая коло́нка** бензин колонкаһы; **бензи́новый мото́р** бензин менән эшләгән мотор.

БЕНЗОБА́К *м.* бензобак.

БЕНЗОВО́З *м.* бензовоз (*бензин ташыусы автоцистерна*).

БЕНЗОЗАПРА́ВОЧНЫЙ *прил.*: **бензозапра́вочная коло́нка** машиналарҙы шыйыҡ яғыулыҡтар менән заправить итә торған колонка.

БЕНЗОЗАПРА́ВЩИК *м.* бензозаправщик (*танкыларҙы, самолёттарҙы һ. б. шыйыҡ яғыулыҡ менән тәьмин итеү өсөн махсус ҡулайлаштырылған автомобиль*).

БЕНЗО́Л *м. хим.* бензол (*төрлө химик буяуҙар, шартлатыу матдәләре, дарыуҙар яһауҙа ҡулланыла торған шыйыҡлыҡ*).

БЕНЗОХРАНИ́ЛИЩЕ *с.* бензин һаҡлағыс.

БЕНУА́Р *м. театр.* бенуар (*ложаларҙың түбәнге ярусы*).

БЕРБЕ́Р *м.* бербер (*Төньяҡ Африканың көнбайыш өлөшөндә йәшәгән төп халҡы*).

БЕРБЕ́РКА *ж.* берберка, бербер ҡатын-ҡыҙы.

БЕРБЕ́РСКИЙ *прил.* бербер; **бербе́рские языки́** бербер телдәре.

БЕРГАМО́Т *м. бот.* бергамот (1. *емешенең ҡабығында эфир майы күп булған цитрус ағас*; 2. *груша сорты*).

БЕРДА́НКА *ж.* берданка (*мылтыҡ*).

БЁРДО *с. текст.* ҡылыс, тараҡ (*туҡыу станогында*).

БЕРДЫ́Ш *м. ист.* айбалта (*боронғо һуғыш ҡоралы*).

БЕ́РЕГ *м.* яр, һыу ситe; һыу буйы; ✧ **списа́ть на бе́рег** *мор.* караптан эштән сығарыу, ергә күсереү.

БЕРЕГОВО́Й *прил.* яр; яр буйы; **берегово́й ве́тер** һыу буйы еле; **берегова́я ли́ния** яр һыҙығы; **берегова́я артилле́рия** *воен.* яр буйы артиллерияһы.

БЕРЕДИ́ТЬ *несов. что* 1. (*ауыртҡан ергә тейеп*) ауырттырыу, ярһытыу; **береди́ть ра́ну** ауыртҡан ергә тейеү; 2. *перен.* (*беспокоить*) тынысһыҙлау, борсоу, ҡуҙғытыу.

БЕРЕЖЛИ́ВОСТЬ *ж.* 1. һаҡсыллыҡ, хәстәрлелек, һаҡсыл булыу, тота белеү; 2. *уст. см.* **бе́режность.**

БЕРЕЖЛИ́ВЫЙ *прил.* 1. һаҡсыл, хәстәрле, тота белеүсе; 2. *см.* **бе́режный.**

БЕ́РЕЖНОСТЬ *ж.* һаҡлыҡ, һаҡ булыу, иплә п (һаҡлыҡ менән) эш итеү (*йәки тотоноу*).

БЕ́РЕЖНЫЙ *прил.* һаҡ, иплә п (*йәки* һаҡлыҡ менән) эш иткән (*йәки* тотонған); **бе́режное отноше́ние к лю́дям** кешеләр менән иплә п эш итеү.

БЕРЁЗА *ж.* ҡайын.

БЕРЁЗНИК, БЕРЕЗНЯ́К *м.* ҡайынлыҡ, сауҡалыҡ.

БЕРЁЗОВИК *м.* (*гриб*) ҡайын бәшмәге.

БЕРЁЗОВЫЙ *прил.* ҡайын; **берёзовые дрова́** ҡайын утын.

БЕРЕ́ЙТОР *м.* берейтор (*менге аттарҙы һыбай йөрөргә өйрәтеүсе*).

БЕРЕ́МЕНЕТЬ *несов.* буйға (*йәки* ҡорһаҡҡа, ауырға) ҡалыу, йөккә уҙыу.

БЕРЕ́МЕННАЯ *прил.* 1. йөклө, ауырлы, ауыр аяҡлы; 2. *в знач. сущ. ж.* йөклө (*йәки* ауыр аяҡлы) ҡатын.

БЕРЕ́МЕННОСТЬ *ж.* буйында булыу, йөклө (*йәки* ауырлы, ҡорһаҡлы) булыу.

БЕРЁСТА, БЕ́РЕСТА *ж.* туҙ, суғырмаҡ.

БЕРЁСТОВЫЙ, БЕРЕСТЯНО́Й *прил.* туҙ; **берёстовый кузово́к** туҙ тубал.

БЕРЕ́Т *м.* берет (*баш кейеме*).

БЕРЕ́ЧЬ *несов.* 1. *что* (*хранить*) һаҡлау, һаҡлап тотоу, ҡәҙерләп тотоу; **бере́чь ве́щи отца́** атайҙың нәмәләрен ҡәҙерләп тотоу; 2. *что* (*бережно расходовать*) һаҡлау, һаҡ тотоу; **бере́чь се́но к зиме́** бесәнде ҡышҡа һаҡлау; 3. *кого-что* (*оберегать*) һаҡлау; **бере́чь здоро́вье** һаулыҡты һаҡлау; ✧ **бере́чь как зени́цу о́ка** *см.* **зени́ца.**

БЕРЕ́ЧЬСЯ *несов.* 1. *кого-чего и с неопр.* (*остерегаться*) һаҡланыу, һаҡ булыу, абай булыу; **бере́чься просту́ды** һалҡын тейҙереүҙән һаҡланыу; **береги́сь!** һаҡ бул!; 2. *страд. к* **бере́чь.**

БЕРИ́ЛЛ *м.* берилл (*йәшел төҫтәге минерал*).

БЕРИ́ЛЛИЙ *м.* бериллий (*химик элемент, ҡаты металл*).

БЕ́РКУТ *м.* бөркөт.

БЕРЛО́ГА *ж.* өң (айыу өңө).

БЕРТОЛЕ́ТОВ *прил.*: **бертоле́това соль** бертолет тоҙо.

беру́(сь), берёшь(ся) *и т. д. наст. вр. от* **бра́ть(ся).**

БЕРЦО́ВЫЙ *прил.*: **берцо́вые ко́сти** *анат.* енсек һөйәктәре (*у животных*); сираҡ һөйәктәре (*у людей*).

БЕС *м.* ен, шайтан; **бес меня́ попу́тал** шайтан юлдан яҙҙырҙы; ✧ **ме́лким бе́сом рассыпа́ться** *перед кем* ярамһаҡланыу, тәрилкә тотоу.

БЕСЕ́ДА *ж.* 1. (*разговор*) әңгәмә, һөйләшеү; **вести́ оживлённую бесе́ду** ҡыҙыу әңгәмә алып барыу; **за дру́жеской бесе́дой** дуҫтарса һөйләшеп ултырғанда; 2. (*собеседование*) һөйләшеү, әңгәмә; **провести́ бесе́ду** әңгәмә үткәреү.

БЕСЕ́ДКА *ж.* беседка (1. *баҡсала, паркта ял итеү өсөн яһалған урын*; 2. *биналар штукатурлағанда, буяғанда эшселәрҙе күтәреү өсөн яһалған асылмалы ултырғыстар*).

БЕСЕ́ДОВАТЬ *несов. с кем и без доп.* әңгәмә алып барыу, һөйләшеп ултырыу, һөйләшеү; әңгәмә үткәреү.

БЕСИ́ТЬ *несов. кого, разг.* йән көйҙөрөү, асыу килтереү.

БЕСИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*о животных*) ҡотороу; **2.** *перен. разг.* (*злиться*) шашыу, ҡотороноу, енләнеү; ◇ **с жи́ру беси́ться** майына (*йәки* көрлөккә) сыҙамау, һимереп һикереү.

БЕСКЛА́ССОВЫЙ *прил.* синыфһыҙ; **бескла́ссовое о́бщество** синыфһыҙ йәмғиәт.

БЕСКОЗЫ́РКА *ж.* бескозырка (*матростар фуражкаһы*).

БЕСКОНЕ́ЧНОСТЬ *ж.* **1.** осһоҙ-ҡырыйһыҙлыҡ, икһеҙ-сикһеҙлек; **2.** *мат.* сикһеҙлек; ◇ **до бесконе́чности** бик оҙаҡ.

БЕСКОНЕ́ЧНЫЙ *прил.* **1.** (*беспредельный*) икһеҙ-сикһеҙ, осһоҙ-ҡырыйһыҙ; бөткөһөҙ; **2.** (*продолжительный, очень длинный*) бик оҙаҡ, бик оҙон, бөтмәҫ-төкәнмәҫ; **бесконе́чные перегово́ры** бөтмәҫ-төкәнмәҫ һөйләшеүҙәр; **3.** (*чрезвычайный*) сикһеҙ; **бесконе́чное удово́льствие** сикһеҙ ҡәнәғәтләнеү; ◇ **бесконе́чная дробь** *мат.* сикһеҙ кәсер.

БЕСКОНТРО́ЛЬНОСТЬ *ж.* контролһеҙлек, контроль юҡлыҡ.

БЕСКОНТРО́ЛЬНЫЙ *прил.* контролһеҙ, тикшереүһеҙ.

БЕСКОНФЛИ́КТНЫЙ *прил.* конфликтһеҙ.

БЕСКО́РМИЦА *ж.* аҙыҡ ҡытлығы, курымға ҡытлыҡ.

БЕСКОРЫ́СТИЕ *с.* эскерһеҙлек, рыяһыҙлыҡ, тамғыһыҙлыҡ.

БЕСКОРЫ́СТНОСТЬ *ж. см.* **бескоры́стие.**

БЕСКОРЫ́СТНЫЙ *прил.* эскерһеҙ, рыяһыҙ, тамғыһыҙ; **бескоры́стная бра́тская по́мощь** туғандарса эскерһеҙ ярҙам.

БЕСКО́СТНЫЙ *прил.* һөйәкһеҙ; ҡылсыҡһыҙ (*о рыбе*).

БЕСКРА́ЙНИЙ, БЕСКРА́ЙНЫЙ *прил.* сикһеҙ, икһеҙ-сикһеҙ, осһоҙ-ҡырыйһыҙ; **бескра́йний просто́р** икһеҙ-сикһеҙ иркенлек (*йәки* киңлек).

БЕСКРО́ВНЫЙ I *прил.* **1.** (*бледный*) ҡанһыҙ, аҙ ҡанлы; ағарынған; **2.** (*без кровопролития*) ҡан ҡойошһоҙ; **бескро́вная побе́да** ҡан ҡойошһоҙ еңеү.

БЕСКРО́ВНЫЙ II *прил. уст.* (*не имеющий дома*) йорт-ерһеҙ, йәшәр урынһыҙ, төләкһөҙ.

БЕСКРЫ́ЛЫЙ *прил. прям. и перен.* ҡанатһыҙ; **бескры́лые насеко́мые** ҡанатһыҙ бөжәктәр; **бескры́лое воображе́ние** ҡанатһыҙ хыялдар.

БЕСКУЛЬТУ́РЬЕ *с.* культураһыҙлыҡ.

БЕСНОВА́ТЫЙ *прил. уст.* енле, ен алыштырған.

БЕСНОВА́ТЬСЯ *несов.* енләнеү, тилереү, ҡотороноу, шашыныу.

БЕСПА́ЛЫЙ *прил.* бармаҡһыҙ.

БЕСПА́МЯТНЫЙ *прил. разг.* хәтерһеҙ, иҫһеҙ, иҫәүән, онотоусан.

БЕСПА́МЯТСТВО *с.* **1.** (*потеря сознания*) һушһыҙ ятыу (*йәки* булыу); һуштан яҙыу, иҫһеҙ булыу; **больно́й в беспа́мятстве** ауырыу һушһыҙ ята; **2.** *уст.* (*забывчивость*) хәтерһеҙлек, иҫһеҙлек, онотоусанлыҡ.

БЕСПАРДО́ННЫЙ *прил. разг.* тартынылуһыҙ, әрһеҙ, оятһыҙ.

БЕСПАРТИ́ЙНОСТЬ *ж.* партияһыҙ булыу, партияһыҙлыҡ.

БЕСПАРТИ́ЙНЫЙ *прил.* **1.** партияһыҙ; **беспарти́йный акти́в** партияһыҙ актив; **2.** *в знач.сущ.* **беспарти́йный** *м.*, **беспарти́йная** *ж.* партияһыҙ (кеше).

БЕСПАТЕ́НТНЫЙ *прил.* патентһеҙ.

БЕСПЕРЕБО́ЙНЫЙ *прил.* туҡтауһыҙ, тотҡарһыҙ, өҙләкһеҙ; **бесперебо́йное снабже́ние** өҙләкһеҙ тәьмин итеп тороу.

БЕСПЕРЕСА́ДОЧНЫЙ *прил.* пересадкаһыҙ, туп-тура.

БЕСПЕРСПЕ́КТИВНОСТЬ *ж.* перспективаһыҙлыҡ, перспективаһыҙ булыу.

БЕСПЕРСПЕ́КТИВНЫЙ *прил.* перспективаһыҙ.

БЕСПЕЧА́ЛЬНЫЙ *прил.* ҡайғыһыҙ; **беспеча́льное де́тство** ҡайғыһыҙ бала саҡ.

БЕСПЕ́ЧНОСТЬ *ж.* ғәмһеҙлек, моңһоҙлоҡ, вайымһыҙлыҡ, хәстәрһеҙлек, ҡайғыртмаусанлыҡ.

БЕСПЕ́ЧНЫЙ *прил.* ғәмһеҙ, моңһоҙ, вайымһыҙ, хәстәрһеҙ, бошмаҫ; **беспе́чный челове́к** ғәмһеҙ кеше; **беспе́чная жизнь** ғәмһеҙ тормош.

БЕСПИ́СЬМЕННЫЙ *прил.* яҙыуһыҙ, яҙыуы (*йәки* алфавите) булмаған.

БЕСПЛА́НОВОСТЬ *ж.* планһыҙлыҡ.

БЕСПЛА́НОВЫЙ *прил.* планһыҙ.

БЕСПЛА́ТНЫЙ *прил.* хаҡһыҙ, түләүһеҙ, буш; **беспла́тная медици́нская по́мощь** түләүһеҙ медицина ярҙамы.

БЕСПЛАЦКА́РТНЫЙ *прил. ж.-д.* плацкартһыҙ; **бесплацка́ртный ваго́н** плацкартһыҙ вагон.

БЕСПЛО́ДИЕ *с.* **1.** (*о живых существах*) түлһеҙлек, бишәүлек, түлһеҙ булыу, бишәү булыу; **2.** (*о почве*) уңдырышһыҙлыҡ, уңдырышһыҙ булыу.

БЕСПЛО́ДНОСТЬ *ж.* **1.** *см.* **беспло́дие; 2.** (*безрезультатность*) һөҙөмтәһеҙлек, уңышһыҙлыҡ, һөҙөмтәһеҙ булыу.

БЕСПЛО́ДНЫЙ *прил.* **1.** үрсемһеҙ, түлһеҙ, емешһеҙ (*о растениях*); бишәү (*о женщине*); **беспло́дное де́рево** емешһеҙ ағас; **2.** (*неплодородный*) уңдырышһыҙ; **беспло́дная земля́** уңдырышһыҙ ер; **3.** (*напрасный*) һөҙөмтәһеҙ, бушҡа, юҡҡа, файҙаһыҙға, әрәмгә; **беспло́дные уси́лия** әрәмгә көс түгеү; **беспло́дные ожида́ния** файҙаһыҙға көтөп тороуҙар.

БЕСПЛО́ТНЫЙ *прил. книжн.* тәнһеҙ, кәүҙәһеҙ.

БЕСПОВОРО́ТНЫЙ *прил.* ҡырҡа, ҡәтғи, өҙөп; **бесповоро́тное реше́ние** ҡырҡа хәл итеү.

БЕСПОДО́БНЫЙ *прил. разг.* сағыштырғыһыҙ; тиңдәшһеҙ, тиңдәше (*йәки* оҡшашы) юҡ; иҫ киткес; **бесподо́бный го́лос** иҫ киткес матур тауыш.

БЕСПОЗВОНО́ЧНЫЙ *прил. зоол.* **1.** умыртҡаһыҙ, умыртҡа һөйәкһеҙ; **беспозвоно́чные живо́тные** умыртҡаһыҙ хайуандар; **2.** *в знач. сущ.* **беспозвоно́чные** *мн.* умыртҡаһыҙҙар.

БЕСПОКО́ИТЬ *несов. кого* **1.** (*мешать, надоедать*) мәшәҡәтләү, борсоу, ҡамасаулау, бимазалау; **2.** (*причинять физическое раздражение*) һыҙлап (*йәки* ауыртып) бор-

соу, тынысһыҙлау; **что, опя́ть нога́ беспоко́ит?** нәмә әллә тағы аяғың һыҙлаймы; **3.** (*волновать*) хәүефләндереү, тынысһыҙлау, борсоу.

БЕСПОКО́ИТЬСЯ *несов.* **1.** (*волноваться, тревожиться*) хәүефләнеү, тынысһыҙланыу, борсолоу, хафаланыу; **беспоко́иться о де́тях** балаларҙы уйлап борсолоу; **2.** (*утруждать себя*) мәшәҡәтләнеү, борсолоу, ҡайғыртыу; **не беспоко́йтесь, я сам понесу́ ве́щи** мәшәҡәтләнмәгеҙ, әйберҙәрҙе үҙем алып барырмын.

БЕСПОКО́ЙНЫЙ *прил.* **1.** (*нарушающий спокойствие*) тынғыһыҙ, мәшәҡәтле, маҙаһыҙ; **2.** (*испытывающий тревогу*) тынғыһыҙ, борсоулы; **3.** (*лишённый покоя*) тынғыһыҙ; **беспоко́йное мо́ре** тынғыһыҙ диңгеҙ.

БЕСПОКО́ЙСТВО *с.* **1.** (*волнение; тревога*) тынғыһыҙлыҡ; борсолоу, хафа, хафаланыу; **проявля́ть беспоко́йство** борсолоу; **2.** (*нарушение покоя; заботы, хлопоты*) тынысһыҙлау, борсоу; мәшәҡәт, бимаза; **прости́те за беспоко́йство** борсоуым өсөн ғәфү итегеҙ.

БЕСПОЛЕ́ЗНО *нареч.* **1.** бушҡа, әрәмгә, файҙаһыҙға; **2.** *в знач. сказ.* файҙаһыҙ; **бесполе́зно об э́том говори́ть** был турала һөйләшеү файҙаһыҙ.

БЕСПОЛЕ́ЗНОСТЬ *ж.* файҙаһыҙ булыу, файҙаһыҙлыҡ.

БЕСПОЛЕ́ЗНЫЙ *прил.* файҙаһыҙ, файҙаһыҙға, бушҡа; **бесполе́зная тра́та вре́мени** файҙаһыҙға ваҡыт әрәм итеү.

БЕСПО́ЛЫЙ *прил. биол.* енесһеҙ; **беспо́лое размноже́ние** енесһеҙ үрсеү (*бүленеү юлы менән үрсеү*).

БЕСПО́МОЩНОСТЬ *ж.* ярҙамсыһыҙ булыу, кеше көнөнә ҡалыу, ярҙамға мохтажлыҡ, көсһөҙлөк.

БЕСПО́МОЩНЫЙ *прил.* ярҙамсыһыҙ, кеше көнлө, ярҙамға мохтаж, көсһөҙ, зәғиф; **быть в беспо́мощном положе́нии** кеше көнлө булыу, кеше көнөнә ҡалыу.

БЕСПОРО́ЧНЫЙ *прил.* намыҫлы, керһеҙ, тапһыҙ, кәмселекһеҙ; **беспоро́чная слу́жба** намыҫлы хеҙмәт.

БЕСПОРЯ́ДОК *м.* **1.** тәртипһеҙлек, тәртип булмау; **в ко́мнате беспоря́док** бүлмәлә тәртипһеҙлек; **2.** *мн.* **беспоря́дки** *уст.* сыуалыш, бола.

БЕСПОРЯ́ДОЧНОСТЬ *ж.* тәртипһеҙлек.

БЕСПОРЯ́ДОЧНЫЙ *прил.* тәртипһеҙ, рәтһеҙ, рәте-сираты булмаған.

БЕСПОСА́ДОЧНЫЙ *прил. ав.* посадкаһыҙ, туҡталышһыҙ; **беспоса́дочный перелёт** посадкаһыҙ осош.

БЕСПО́ЧВЕННОСТЬ *ж.* ерлекһеҙлек, нигеҙһеҙлек; **беспо́чвенность обвине́ния** ғәйепләүҙең нигеҙһеҙлеге.

БЕСПО́ЧВЕННЫЙ *прил.* ерлекһеҙ, нигеҙһеҙ.

БЕСПОЩА́ДНОСТЬ *ж.* аяуһыҙлыҡ, рәхимһеҙлек, шәфҡәтһеҙлек; аяуһыҙ (*йәки* рәхимһеҙ) булыу.

БЕСПОЩА́ДНЫЙ *прил.* аяуһыҙ, рәхимһеҙ, шәфҡәтһеҙ.

БЕСПРА́ВИЕ *с.*, **БЕСПРА́ВНОСТЬ** *ж.* хоҡуҡһыҙлыҡ, хоҡуҡһыҙ булыу.

БЕСПРА́ВНЫЙ *прил.* хоҡуҡһыҙ.

БЕСПРЕДЕ́ЛЬНЫЙ *прил.* **1.** (*бесконечный*) сикһеҙ, икһеҙ-сикһеҙ, осһоҙ-ҡырыйһыҙ; **беспреде́льное простра́нство** икһеҙ-сикһеҙ киңлек; **2.** (*чрезмерный*) сикһеҙ; **беспреде́льная любо́вь к ро́дине** ватанға сикһеҙ мөхәббәт.

БЕСПРЕДМЕ́ТНОСТЬ *ж.* йөкмәткеһеҙлек, маҡсатһыҙлыҡ, йөкмәткеһеҙ булыу.

БЕСПРЕДМЕ́ТНЫЙ *прил.* йөкмәткеһеҙ, маҡсатһыҙ; **беспредме́тный спор** маҡсатһыҙ бәхәс.

БЕСПРЕКОСЛО́ВНЫЙ *прил.* ҡаршылыҡһыҙ, бәхәсһеҙ, һис һүҙһеҙ.

БЕСПРЕПЯ́ТСТВЕННЫЙ *прил.* тотҡарһыҙ, тотҡарлыҡһыҙ, ҡаршылыҡһыҙ, иркен.

БЕСПРЕРЫ́ВНЫЙ *прил.* өҙлөкһөҙ, туҡтауһыҙ.

БЕСПРЕСТА́ННЫЙ *прил.* бер туҡтауһыҙ, гел; **беспреста́нные напа́дки** бер туҡтауһыҙ бәйләнеү.

БЕСПРЕЦЕДЕ́НТНЫЙ *прил.* ғүмергә булмаған, быға тиклем булмаған; **беспрецеде́нтный слу́чай** ғүмергә булмаған хәл.

БЕСПРИ́БЫЛЬНЫЙ *прил.* файҙаһыҙ, табышһыҙ, файҙа (*йәки* табыш) килтермәй торған.

БЕСПРИДА́ННИЦА *ж. уст.* бирнәһеҙ (*йәки* игәтһеҙ) ҡыҙ.

БЕСПРИЗО́РНИК *м.* ҡараусыһыҙ, тәрбиәсеһеҙ (*бала, йәш үҫмер*).

БЕСПРИЗО́РНИЦА *женск. р. к* **беспризо́рник.**

БЕСПРИЗО́РНЫЙ *прил.* **1.** (*лишённый присмотра, надзора*) ҡарауһыҙ; **беспризо́рный ребёнок** ҡарауһыҙ бала; **2.** (*бездомный*) ҡараусыһыҙ, тәрбиәсеһеҙ, ҡараусыһы (*йәки* тәрбиәләүсеһе) булмаған; **3.** *в знач. сущ.* **беспризо́рный** *м.*, **беспризо́рная** *ж. см.* **беспризо́рник.**

БЕСПРИМЕ́РНЫЙ *прил.* оҡшашы (*йәки* тиңе) булмаған, тиңдәшһеҙ, иҫ киткес; **бесприме́рный по́двиг** тиңе булмаған батырлыҡ.

БЕСПРИНЦИ́ПНОСТЬ *ж.* принципһеҙлек, тотанаҡһыҙлыҡ.

БЕСПРИНЦИ́ПНЫЙ *прил.* принципһеҙ, тотанаҡһыҙ; **беспринци́пный челове́к** тотанаҡһыҙ кеше.

БЕСПРИСТРА́СТИЕ *с.* ғәҙеллек, ғәҙел булыу.

БЕСПРИСТРА́СТНОСТЬ *ж.* ғәҙеллек.

БЕСПРИСТРА́СТНЫЙ *прил.* ғәҙел (*бер яҡты ла яҡламаған*); **беспристра́стный пригово́р** ғәҙел хөкөм.

БЕСПРИЧИ́ННЫЙ *прил.* сәбәпһеҙ, һылтауһыҙ.

БЕСПРИЮ́ТНЫЙ *прил.* йорт-ерһеҙ, торор ере булмаған; төлөкһөҙ, төйәкһеҙ.

БЕСПРОБУ́ДНЫЙ *прил.* иҫһеҙ, уянмаҫ, бик ҡаты; **спать беспробу́дным сном** бик ҡаты йоҡлау.

БЕСПРО́ВОЛОЧНЫЙ *прил.* сымһыҙ, тимер сыбыҡһыҙ; **беспро́волочный телефо́н** сымһыҙ телефон.

БЕСПРО́ИГРЫШНЫЙ *прил.* отторошһоҙ; **беспро́игрышная лотере́я** отторошһоҙ лотерея.

БЕСПРОСВЕ́ТНЫЙ *прил.* **1.** (*тёмный*) дөм ҡараңғы, ҡап-ҡараңғы; **беспросве́тная**

ночь дөм ҡараңғы төн; 2. *перен.* (*безрадостный*) ҡараңғы, өмөтһөҙ, йыуанысһыҙ.

БЕСПРОСЫПНЫЙ *прил. см.* **беспробу́дный.**

БЕСПРОЦЕ́НТНЫЙ *прил.* процентһеҙ.

БЕСПУ́ТНИЧАТЬ *несов. разг.* юлдан яҙыу, аҙып-туҙып йөрөү, боҙоҡлоҡҡа бирелеү.

БЕСПУ́ТНЫЙ *прил.* 1. (*бестолковый*) мәғәнәһеҙ; 2. (*развратный*) юлдан яҙған, аҙғын, боҙоҡ.

БЕСПУ́ТСТВО *с.* аҙғынлыҡ, боҙоҡлоҡ.

БЕССВЯ́ЗНОСТЬ *ж.* бәйләнешһеҙлек, бәйләнеш юҡлыҡ, бәйләнешһеҙ булыу.

БЕССВЯ́ЗНЫЙ *прил.* бәйләнешһеҙ, рәте-сираты булмаған, баш-аяғы юҡ; **бессвя́зный расска́з** бәйләнешһеҙ хикәйә.

БЕССЕМЕ́ЙНЫЙ *прил.* ғаиләһеҙ, яңғыҙ.

БЕССЕМЕРОВА́НИЕ *с. тех.* бессемерләү (*суйындан ҡорос яһауҙың бер юлы*).

БЕССЕМЯ́ННЫЙ *прил. бот.* орлоҡһоҙ.

БЕССЕРДЕ́ЧИЕ *с.*, **БЕССЕРДЕ́ЧНОСТЬ** *ж.* ҡаты бәғерлелек, ҡаты күңеллелек, шәфҡәтһеҙлек, рәхимһеҙлек.

БЕССЕРДЕ́ЧНЫЙ *прил.* ҡаты бәғерле (*йәки* күңелле), шәфҡәтһеҙ, рәхимһеҙ.

БЕССИ́ЛИЕ *с.* 1. көсһөҙлөк, хәлһеҙлек; 2. *перен.* көсһөҙлөк, көстән (*йәки* хәлдән) килмәү.

БЕССИ́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. көсһөҙ, хәлһеҙ, ҡарыуһыҙ; 2. *перен.* көсһөҙ, хәленән килмәгән.

БЕССИСТЕ́МНОСТЬ *ж.* системаһыҙлыҡ; тәртипһеҙлек.

БЕССИСТЕ́МНЫЙ *прил.* системаһыҙ; тәртипһеҙ.

БЕССЛА́ВНЫЙ *прил.* хурлыҡлы, данлыҡһыҙ, ҡәҙерһеҙ.

БЕССЛЕ́ДНЫЙ *прил.* эҙһеҙ, хәбәрһеҙ, хәбәр-хәтерһеҙ.

БЕССЛОВЕ́СНЫЙ *прил.* 1. (*лишённый дара речи*) телһеҙ, һөйләшеүҙән (*йәки* телдән) мәхрүм; 2. (*без слов*) һүҙһеҙ; 3. (*не высказывающий своего мнения*) өндәшмәҫ, өнһөҙ-тынһыҙ.

БЕССМЕ́ННЫЙ *прил.* алмашһыҙ, сменаһыҙ.

БЕССМЕ́РТИЕ *с.* 1. мәңгелек, мәңге йәшәү; **бессме́ртие приро́ды** тәбиғәттең мәңге йәшәүе; 2. *высок.* (*вечная слава*) мәңгелек дан.

БЕССМЕ́РТНИК *м. бот.* үлмәҫгөл (*үҙе ҡороғас та сәскәһе һулымай торған гөл*).

БЕССМЕ́РТНЫЙ *прил.* 1. (*не подверженный смерти*) үлемһеҙ, үлмәҫ; 2. *высок.* (*незабываемый*) мәңгелек, мәңге үлмәҫ, онотолмаҫ; **бессме́ртный по́двиг** онотолмаҫ батырлыҡ.

БЕССМЫ́СЛЕННОСТЬ *ж.* мәғәнәһеҙлек.

БЕССМЫ́СЛЕННЫЙ *прил.* 1. (*лишённый смысла*) мәғәнәһеҙ, тоҙһоҙ, урынһыҙ; **бессмы́сленный набо́р слов** мәғәнәһеҙ һүҙҙәр теҙмәһе; **бессмы́сленный посту́пок** мәғәнәһеҙлек; 2. (*неразумный, ничего не понимающий*) аҡылһыҙ, аҡыл ултырмаған; **бессмы́сленный ребёнок** аҡыл ултырмаған бала.

БЕССМЫ́СЛИЦА *ж. разг.* мәғәнәһеҙлек.

БЕССНЕ́ЖНЫЙ *прил.* ҡарһыҙ, әҙ ҡарлы.

БЕССО́ВЕСТНОСТЬ *ж.* намыҫһыҙлыҡ, выжданһыҙлыҡ; оятһыҙлыҡ, битһеҙлек.

БЕССО́ВЕСТНЫЙ *прил.* намыҫһыҙ, выжданһыҙ; оятһыҙ, битһеҙ.

БЕССОДЕРЖА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* йөкмәткеһеҙ, эстәлекһеҙ; мәғәнәһеҙ, буш; **бессодержа́тельный челове́к** буш кеше.

БЕССОЗНА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. иҫһеҙ, һушһыҙ; **в бессозна́тельном состоя́нии** һушһыҙ хәлдә; 2. (*безотчётный*) аңһыҙ, аңһыҙҙан, үҙе лә һиҙмәҫтән эшләнгән; **бессозна́тельное движе́ние** үҙе лә һиҙмәҫтән эшләнгән хәрәкәт.

БЕССО́ННИЦА *ж.* йоҡоһоҙлоҡ, йоҡлай алмау.

БЕССО́ННЫЙ *прил.* йоҡоһоҙ; **бессо́нная ночь** йоҡоһоҙ төн.

БЕССОЮ́ЗНЫЙ *прил. грам.* теркәүесһеҙ.

БЕССПО́РНО *нареч.* 1. бәхәсһеҙ, шикһеҙ, һис шикһеҙ; 2. *в знач. вводн. сл.* әлбиттә, һис шикһеҙ; **бесспо́рно, он прав** әлбиттә, ул хаҡлы.

БЕССПО́РНОСТЬ *ж.* бәхәсһеҙлек, бәхәсһеҙ (*йәки* шикһеҙ) булыу.

БЕССПО́РНЫЙ *прил.* бәхәсһеҙ, шикһеҙ, ап-асыҡ.

БЕССРЕ́БРЕНИК *м.* тамғыһыҙ, хиресһеҙ (*кеше*).

БЕССРО́ЧНЫЙ *прил.* срокһыҙ, срогы сикләнмәгән.

БЕССТРА́СТИЕ *с.* дәртһеҙлек, туң булыу; тыныслыҡ, иҫ китмәү.

БЕССТРА́СТНЫЙ *прил.* дәртһеҙ, туң (йөрәкле); тыныс, иҫе китмәгән; **бесстра́стный челове́к** дәртһеҙ кеше; **бесстра́стное лицо́** иҫе китмәгән ҡиәфәт.

БЕССТРА́ШИЕ *с.* ҡурҡыуһыҙлыҡ, йөрәкле булыу, ҡурҡыуҙы белмәү, ҡыйыулыҡ, батырлыҡ.

БЕССТРА́ШНЫЙ *прил.* йөрәкле, ҡыйыу, ҡурҡыу белмәгән, батыр.

БЕССТРУ́ННЫЙ *прил.*: **бесстру́нная балала́йка** *бран.* ярыҡ барабан.

БЕССТЫ́ДНИК *м. разг.* оятһыҙ, битһеҙ, әҙәпһеҙ (*кеше*).

БЕССТЫ́ДНИЦА *женск. р. к* **бессты́дник.**

БЕССТЫ́ДНЫЙ *прил.* оятһыҙ, битһеҙ, әҙәпһеҙ.

БЕССТЫ́ДСТВО *с.* оятһыҙлыҡ, битһеҙлек, әҙәпһеҙлек.

БЕССТЫ́ЖИЙ *прил. см.* **бессты́дный.**

БЕССЧЁТНЫЙ *прил.* һанһыҙ, иҫәпһеҙ, бик күп, иҫәпһеҙ-хисапһыҙ; **бессчётное число́ раз** бик күп тапҡыр.

БЕСТА́КТНЫЙ *прил.* рәт белмәгән, рәтһеҙ, әҙәпһеҙ; килешһеҙ; урынһыҙ; **беста́ктный челове́к** рәт белмәгән кеше; **беста́ктный посту́пок** килешһеҙ ҡыланыш.

БЕСТАЛА́ННЫЙ *прил.* 1. (*бездарный*) талантһыҙ; һәләтһеҙ; 2. *фольк.* (*несчастный*) бәхетһеҙ, бисара; **бестала́нная голо́вушка** бәхетһеҙ баш.

БЕСТЕЛЕ́СНЫЙ *прил.* есемһеҙ; кәүҙәһеҙ.

БЕ́СТИЯ *ж. бран.* йышылып бөткән, ҡырҡ ҡойроҡ, йылан.

БЕСТОЛКО́ВОСТЬ *ж.* 1. (*непонятливость*) маҡаулыҡ, мәшәүлек, аңралыҡ; 2. (*несвязность*) мәғәнәһеҙлек, юнһеҙлек.
БЕСТОЛКО́ВЩИНА *ж. разг.* буталсыҡлыҡ, тәртипһеҙлек.
БЕСТОЛКО́ВЫЙ *прил.* 1. (*непонятливый*) маҡау, мәшәү, аңра, белекһеҙ; 2. (*несвязный*) мәғәнәһеҙ, рәтһеҙ, юнһеҙ; **бестолко́вый расска́з** мәғәнәһеҙ хикәйә.
БЕ́СТОЛОЧЬ *ж. разг.* 1. *см.* **бестолко́вщина;** 2. *см.* **бестолко́вый** 1.
БЕСТРЕ́ПЕТНЫЙ *прил. уст. поэт.* ҡурҡыуһыҙ, ҡыйыу, батыр.
БЕСФО́РМЕННЫЙ *прил.* 1. формаһыҙ, ҡалыпһыҙ; **бесфо́рменная ма́сса** формаһыҙ масса; 2. (*расплывчатый*) сыуалсыҡ, аңлайышһыҙ.
БЕСХАРА́КТЕРНЫЙ *прил.* айҙаҡай, аумаҡай; йомшаҡ характерле (*йәки* тәбиғәтле).
БЕСХВО́СТЫЙ *прил.* ҡойроҡһоҙ.
БЕСХИ́ТРОСТНЫЙ *прил.* 1. хәйләһеҙ, бер ҡатлы, эскерһеҙ; **бесхи́тростный челове́к** хәйләһеҙ кеше; 2. (*незамысловатый*) ябай; **бесхи́тростный расска́з** ябай хикәйә.
БЕСХО́ЗНЫЙ *прил.* эйәһеҙ, хужаһыҙ; **бесхо́зное иму́щество** эйәһеҙ мөлкәт.
БЕСХОЗЯ́ЙНЫЙ *прил.* 1. *см.* **бесхо́зный;** 2. (*не имеющий своего хозяйства*) хужалыҡһыҙ, үҙ хужалығы булмаған.
БЕСХОЗЯ́ЙСТВЕННОСТЬ *ж.* тотона белмәү, бәрәшәнлек.
БЕСХОЗЯ́ЙСТВЕННЫЙ *прил.* хужалыҡты алып бара белмәй торған, донъя көтә белмәгән, бәрәшән.
БЕСХРЕБЕ́ТНЫЙ *прил. разг.* (*непринципиальный*) принципһеҙ, ҡойроҡһоҙ, тотонаҡһыҙ.
БЕСЦВЕ́ТНЫЙ *прил.* 1. төҫһөҙ, буяуһыҙ; **бесцве́тная жи́дкость** төҫһөҙ шыйыҡлыҡ; **бесцве́тные глаза́** төҫһөҙ күҙҙәр; 2. *перен.* төҫһөҙ, күренекһеҙ; ябай; **бесцве́тная ли́чность** күренекһеҙ кеше.
БЕСЦЕ́ЛЬНЫЙ *прил.* маҡсатһыҙ, тиктән-тиккә; файҙаһыҙ, буш, әрәм.
БЕСЦЕНЗУ́РНЫЙ *прил.* цензураһыҙ, цензуранан үтмәгән.
БЕСЦЕ́ННЫЙ *прил.* 1. (*очень ценный*) бик ҡиммәтле; 2. *перен. уст.* (*дорогой, милый*) һөйөклө, ҡәҙерле; **бесце́нный друг** ҡәҙерле дуҫ; 3. *уст.* (*не имеющий никакой цены*) хаҡы булмаған, осһоҙ.
БЕСЦЕ́НОК *м.*: **за бесце́нок** (*продать, купить*) юҡ хаҡҡа, бик осһоҙ, бушлай тиерлек (*һатыу, һатып алыу*).
БЕСЦЕРЕМО́ННОСТЬ *ж.* тартынмағанлыҡ, әрһеҙлек, уны-быны уйлап тормау.
БЕСЦЕРЕМО́ННЫЙ *прил.* тартыныуһыҙ, әрһеҙ, уны-быны уйлап тормаған.
БЕСЧЕЛОВЕ́ЧНОСТЬ *ж.* кешелекһеҙлек, рәхимһеҙлек, шәфҡәтһеҙлек.
БЕСЧЕЛОВЕ́ЧНЫЙ *прил.* кешелекһеҙ, рәхимһеҙ, шәфҡәтһеҙ.
БЕСЧЕ́СТИТЬ *несов. кого-что* мәсхәрә (*йәки* хур) итеү.
БЕСЧЕ́СТНОСТЬ *ж.* намыҫһыҙлыҡ, выжданһыҙлыҡ, хыянатлы булыу.
БЕСЧЕ́СТНЫЙ *прил.* намыҫһыҙ, выжданһыҙ, хыянатлы.
БЕСЧЕ́СТЬЕ *с.* мәсхәрәлек, хурлыҡ.
БЕСЧИ́НСТВО *с.* баш-баштаҡлыҡ, тәртипһеҙлек, тәртип боҙоу.
БЕСЧИ́НСТВОВАТЬ *несов.* баш-баштаҡлыҡ итеү, тәртип боҙоу.
БЕСЧИ́СЛЕННОСТЬ *ж.* иҫәпһеҙ-хисапһыҙ күп булыу, иҫәпһеҙ-хисапһыҙлыҡ.
БЕСЧИ́СЛЕННЫЙ *прил.* иҫәпһеҙ, һанһыҙ күп, һанап бөтөргөһөҙ, бик күп; **бесчи́сленное мно́жество** һанап бөтөргөһөҙ күп.
БЕСЧУ́ВСТВЕННЫЙ *прил.* 1. иҫһеҙ, һиҙмәй торған, иҫ белмәгән; **бесчу́вственное те́ло** иҫһеҙ тән; 2. (*бессердечный*) ҡаты, рәхимһеҙ, шәфҡәтһеҙ; **бесчу́вственный челове́к** рәхимһеҙ кеше; 3. (*равнодушный*) иҫе китмәүсән, ҡыҙыҡһынмаусан, һалҡын.
БЕСЧУ́ВСТВИЕ *с.* 1. (*потеря сознания*) иҫтән яҙыу, һуштан яҙыу; 2. (*равнодушие*) иҫ китмәү, ҡыҙыҡһынмау, һалҡын ҡарау.
БЕСШАБА́ШНОСТЬ *ж. разг.* 1. (*беспечность*) ғәмһеҙлек, ҡайғыһыҙлыҡ; тәртипһеҙлек; 2. (*безрассудство*) дыуамаллыҡ, башһыҙлыҡ.
БЕСШАБА́ШНЫЙ *прил. разг.* 1. (*беспечный, залихватский*) ғәмһеҙ, ҡайғыһыҙ; тәртипһеҙ; 2. (*безрассудный*) дыуамал, башһыҙ.
БЕСШУ́МНЫЙ *прил.* тауышһыҙ, тауыш-тынһыҙ, шау-шыуһыҙ; **бесшу́мный мото́р** тауышһыҙ мотор.
БЕ́ТА *ж.* бета (*грек алфавитендә икенсе хәреф исеме*); ◇ **бе́та-лучи́** *физ.* бета-нурҙар (*радиоактив матдәләр таратҡан нурҙарҙың бер төрө*).
БЕТО́Н *м.* бетон.
БЕТОНИ́РОВАТЬ *несов. что* бетонлау.
БЕТО́ННЫЙ *прил.* бетон; **бето́нное сооруже́ние** бетон ҡоролма.
БЕТОНОМЕША́ЛКА *ж. тех.* бетон иҙгес (*йәки* болғауыс) (*бетон әҙерләү машинаһы*).
БЕТО́НЩИК *м.* бетонсы.
БЕЧЕВА́ *ж.* арҡан, ишелгән бау.
БЕЧЁВКА *ж.* бау, еп.
БЕ́ШЕНСТВО *с.* 1. (*болезнь*) ҡотороу, ҡотороу ауырыуы; 2. (*неистовство, ярость*) ҡотороноу, шашыу, шашыныу, ярһыу, ҡаты асыуланыу.
БЕ́ШЕНЫЙ *прил.* 1. ҡоторған; **бе́шеная соба́ка** ҡоторған эт; 2. (*неистовый*) ҡоторонған, шашҡан, ярһыған, үтә ҡыҙыу, ҡоторонҡо, югәнһеҙ; **бе́шеный хара́ктер** үтә ҡыҙыу характер; 3. (*чрезмерный*) сиктән тыш, ғәҙәттән тыш; **бе́шеная ско́рость** ғәҙәттән тыш тиҙлек; ◇ **бе́шеные де́ньги** *уст.* бик еңел табылған аҡса, елдән килгән аҡса.
БЕШМЕ́Т *м.* бишмәт.
бешу́(сь) *наст. вр. от* **беси́ть(ся).**
БИБЛИО́ГРАФ *м.* библиограф (*библиография белгесе*).
БИБЛИОГРАФИ́ЧЕСКИЙ *прил.* библиографик; **библиографи́ческий указа́тель** библиографик күрһәткес; ◇ **библиографи́ческая ре́дкость** һирәк осрай торған китап.
БИБЛИОГРА́ФИЯ *ж.* библиография (1. *ғилми яҡтан бер системаға һалынған китаптар йәки башҡа төр әҫәрҙәр исемлеге*

һәм уларға биргән ҡыҫҡаса аңлатма; **2.** *ошондай исемлектәрҙе нисек төҙөү ысулдарын, методтарын өйрәткән белем тармағы;* **3.** *берәй темаға ҡарата яҙған мәҡәләләр исемлеге).*

БИБЛИОТЕ́КА *ж.* китапхана.

БИБЛИОТЕ́КАРЬ *м.* библиотекарь, китапханасы.

БИБЛИОТЕКОВЕ́ДЕНИЕ *с.* китапхана белеме (*китапхана эшен ойоштороу тураһындағы фән).*

БИБЛИОТЕ́ЧНЫЙ *прил.* китапхана; **библиоте́чный катало́г** китапхана каталогы.

БИБЛИОФИ́Л *м.* библиофил (*һирәк осрай торған ҡиммәтле китаптар йыйыуға һәүәҫ кеше).*

БИ́БЛИЯ *ж.* тәүрат (*йәһүдтәрҙең һәм христиандарҙың дини китабы).*

БИВА́К *м. см.* **бивуа́к.**

БИ́ВНИ *мн.* (*ед.* **би́вень** *м.*) һуғар (*йәки һуҡҡы*) теш; **би́вни слона́** филдең һуҡҡы теше.

БИВУА́К *м. воен.* бивуак (*ғәскәрҙең асыҡ һауала ҡуныу йәки ял итеү өсөн туҡталған урыны).*

БИДО́Н *м.* битон; **бидо́н для молока́** һөт битоны.

БИЕ́НИЕ *с. см.* **би́ться** 6; **бие́ние се́рдца** йөрәк тибеү; **бие́ние пу́льса** пульстең һуғыуы.

БИЗО́Н *м.* бизон (*Төньяҡ Америкала йәшәүсе ҡырағай үгеҙ).*

БИЗНЕСМЕ́Н *м.* бизнесмен (*Америкала теләһә ниндәй юлдар менән үҙенә ҙур табыш алырға тырышыусы).*

БИКВАДРА́ТНЫЙ *прил.*: **биквадра́тное уравне́ние** *мат.* биквадрат тигеҙләмәһе.

БИЛЕ́Т *м. в разн. знач.* билет; **проездно́й биле́т** (транспортта) йөрөү өсөн алынған билет; **креди́тный биле́т** *эк.* ҡағыҙ аҡса; **комсомо́льский биле́т** комсомол билете; **пригласи́тельный биле́т** саҡырыу билете.

БИЛЕТЁР *м.* билет ҡараусы (*йәки тикшереүсе).*

БИЛЕТЁРША *женск. р. к* **билетёр.**

БИЛЕ́ТНЫЙ *прил.* билет; **биле́тная ка́сса** билет кассаһы.

БИЛЛИО́Н *м.* биллион (*миллиард тигән мәғәнәлә йөрөй).*

БИЛЛЬ *м. полит.* билль (*Англияла һәм АҠШ-та парламенттә ҡарала торған закон проекты).*

БИ́ЛО *с.* **1.** (*металлическая доска*) шаңғы, шаң (*тимер*); **2.** (*ударная часть механизма*) һуҡҡыс, ҡаҡҡыс; **би́ло маслобо́йки** май яҙғыстың ҡаҡҡысы.

БИЛЬЯ́РД *м.* бильярд.

БИЛЬЯ́РДНЫЙ *прил.* **1.** бильярд; **билья́рдный шар** бильярд шары; **2.** *в знач. сущ.* **билья́рдная** *ж.* бильярд бүлмәһе (*бильярд уйнай торған бүлмә).*

БИМЕТАЛЛИ́ЗМ *м. эк.* биметаллизм (*ике металды, ғәҙәттә алтын менән көмөштө, аҡса берәмегә нигеҙ итеп йөрөтөү системаһы).*

БИМЕТА́ЛЛЫ *мн.* (*ед.* **бимета́лл** *м.*) биметалдар (*ике төр металдан торған полуфабрикаттар һәм уларҙан эшләнгән нәмәләр).*

БИМЕТАЛЛИ́ЧЕСКИЙ *прил.* биметалл; **биметалли́ческий про́вод** биметалл провод.

БИНО́КЛЬ *м.* бинокль.

БИНОКУЛЯ́РНЫЙ *прил.*: **бинокуля́рное зре́ние** ике күҙҙең дә күреүе.

БИНО́М *м. мат.* бином (*ике быуын).*

БИНТ *м.* бинт.

БИНТОВА́ТЬ *несов. кого-что* бинтләү, бинт менән бәйләү.

БИО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «тормош, тормошҡа бәйле» һәм «биология» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **биосфе́ра** биосфера; **биоста́нция** биология станцияһы.

БИО́ГРАФ *м.* биограф (*биография төҙөүсе).*

БИОГРАФИ́ЧЕСКИЙ *прил.* биографик; **биографи́ческий о́черк** биографик очерк.

БИОГРА́ФИЯ *ж.* биография, тәржемәи хәл.

БИО́ЛОГ *м.* биолог, биология белгесе.

БИОЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* биология; **биологи́ческая ста́нция** биология станцияһы.

БИОЛО́ГИЯ *ж.* биология.

БИОПРЕПАРА́Т *м.* биопрепарат (*төрлө йоғошло ауырыуҙарға ҡаршы прививка яһай торған препарат).*

БИОСТА́НЦИЯ *ж.* биология станцияһы (*билдәле бер урындағы хайуандарҙың һәм үҫемлектәрҙең биологияһын өйрәнеү станцияһы).*

БИОСФЕ́РА *ж.* биосфера (*ер шарында тормош таралған өлкә).*

БИОФИ́ЗИКА *ж.* биофизика (*физика закондарын биологияла ҡулланыу тураһындағы фән).*

БИОХИ́МИЯ *ж.* биохимия (*хайуандар һәм үҫемлектәр организмендәге химик процестарҙы өйрәнә торған фән).*

БИПЛА́Н *м. ав.* биплан (*ҡушар ҡанатлы аэроплан).*

БИ́РЖА *ж.* биржа (**1.** *капиталистик илдәрҙә эре сауҙа һәм финанс эштәре буйынса килешеүҙәр төҙөү учреждениеһе;* **2.** *уст. сауҙа майҙаны, баҙар*); ◇ **би́ржа труда́** хеҙмәт биржаһы (*эшселәр яллағанда, эшсе менән предприниматель араһында аралашлыҡ итеүсе учреждение).*

БИРЖЕВИ́К *м.* биржевик (*биржа эштәре менән шөғөлләнеүсе).*

БИРЖЕВО́Й *прил.* биржа; **биржево́й ма́клер** биржа маклере.

БИ́РКА *ж.* бирка (*номерле йәки яҙыулы ҡалай, таҡта).*

БИ́РМАНЕЦ *м.* бирман.

БИ́РМАНКА *ж.* бирман ҡатын-ҡыҙы.

БИ́РМАНСКИЙ *прил.* бирман, Бирма; **би́рманский язы́к** бирман теле.

БИ́РМАНЦЫ *мн.* бирмандар.

БИРЮЗА́ *ж.* фәйрүзә (*аҫыл таш).*

БИРЮЗО́ВЫЙ *прил.* **1.** фәйрүзә; **пе́рстень с бирюзо́вым ка́мнем** фәйрүзә ҡашлы йөҙөк; **2.** (*о цвете*) асыҡ ҙәңгәр.

БИРЮ́К *м.* кеше менән аралашмаусы, ҡырыҫ, төйтөк; ◇ **бирюко́м смотре́ть** төйтәйеп ултырыу, ҡараңғы сырай күрһәтеү.

БИРЮ́ЛЬКИ *мн.*: **игра́ть в бирю́льки** юҡты бушҡа әйләндереү, юҡ-бар нәмә менән шөғөлләнеү.

БИС *межд.* бис (*«ҡабатла, тағы ла бер ҡат» мәғәнәһендә тамашасылар тарафынан әйтелә торған һүҙ*).

БИ́СЕР *м.* сәйлән.

БИ́СЕРИНА *ж.* сәйлән бөртөгө.

БИ́СЕРНЫЙ *прил.* сәйләндән эшләнгән, сәйлән менән сиккән; **би́серный кисе́т** сәйлән менән сиккән янсыҡ; ◇ **би́серный по́черк** бик ваҡ һәм тигеҙ итеп яҙылған почерк.

БИСИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что и без доп.* бискә сығыу (*тамашасыларҙың һорауы буйынса ҡабатлап башҡарыу*).

БИСКВИ́Т *м.* бисквит (*печенье*).

БИСКВИ́ТНЫЙ *прил.* бисквит; **бискви́тное пиро́жное** бисквит пирожный.

БИССЕКТРИ́СА *ж. мат.* биссектриса (*мөйөштө урталай бүлеүсе тура һыҙыҡ*).

БИТА́ *ж. спорт.* һаға, атҡый (*һуға торған таяҡ*).

БИ́ТВА *ж.* һуғыш; ҡаты, хәл иткес һуғыш.

БИТКИ́ *мн.* (*ед.* **бито́к** *м.*) *кул.* битки (*котлеттең бер төрө*).

БИТКО́М *нареч.*: **битко́м наби́т** шыбырым тулы, туп-тулы.

БИ́ТЫЙ 1. *прич.* туҡмалған, ҡыйналған; 2. *прич.* (*убитый*) һуйылған; атып төшөрөлгән; **би́тая пти́ца** һуйылған ҡош; 3. *прил.* ярылған, ватылған, онталған, ватыҡ, ярыҡ; **би́тая посу́да** ватыҡ һауыт-һаба; ◇ **би́тые сли́вки** туҡылған ҡаймаҡ; **би́тый час** бер сәғәт буйы (*бик оҙаҡ*).

БИТЬ *несов.* 1. *кого* (*избивать*) туҡмау; ҡыйнау, тибеү (*ногами*); 2. *чем, во что и без доп.* (*ударять*) һуғыу, бәреү, ҡағыу; **бить хвосто́м** ҡойроҡ менән һуғыу; **часы́ бьют** сәғәт һуға; **бить в нос** *перен.* танауға бәреп тороу (*еҫ тураһында*); **бить в бараба́н** барабан ҡағыу; **бить в ко́локол** ҡыңғырау ҡағыу; 3. *что* (*разбивать*) ватыу, ярыу, онтау; **бить посу́ду** һауыт-һаба ватыу; **бить щё́бень** ваҡ таш онтау; 4. *кого-что* (*убивать*) үлтереү; 5. *кого-что* (*стрелять*) атыу; атып төшөрөү; **он бьёт пти́цу на лету́** ул ҡошто осоп барған еренән атып төшөрә; 6. *кого-что* (*резать скот*) һуйыу, салыу; 7. (*вытекать струёй*) бәреп тороу, урғылыу, саптырып ағыу, атылыу; **бить фонта́ном** фонтан булып бәреп тороу; 8. *кого, перен.* (*побеждать*) туҡмау, еңеү; **бить врага́** дошманды туҡмау; 9. *по кому-чему, перен.* (*бичевать*) ҡамсылау; **бить по бюрократи́зму** бюрократизмде ҡамсылау; ◇ **бить баклу́ши** *см.* **баклу́ши; бить в цель** сәпкә тейҙереү; **бить ключо́м** *см.* **ключ; бить ма́сло** май яҙыу (*йәки* төшөрөү); **бить по карма́ну** кеҫәгә зыян килтереү, кеҫәгә һуғыу; **бить трево́гу** тревога күтәреү (*йәки* һалыу), оран һалыу; **меня́ бьёт лихора́дка** мине биҙгәк тота.

БИТЬЁ *с. разг. см.* **бить** 1, 3.

БИ́ТЬСЯ *несов.* 1. *с кем-чем* (*сражаться*) һуғышыу, көрәшеү, алышыу; **би́ться на́смерть** йән атып һуғышыу; 2. *обо что* (*ударяться*) һуғылыу, бәрелеү, һуғыу, бәреү; **во́лны би́лись о бе́рег** тулҡындар ярға бәрелә ине; **би́ться голово́й о́б стену** башты стенаға бәреү; 3. (*метаться; трепетать*) тулау, бәргеләнеү; 4. *над чем, с кем-чем и без доп., перен.* (*прилагать все усилия*) тырышыу, ыҙаланыу; **би́ться над реше́нием зада́чи** мәсьәләне сығара алмай ыҙаланыу; 5. (*пульсировать*) тибеү, ҡағыу, һуғыу; **се́рдце бьётся** йөрәк тибә; 6. (*разбиваться*) ватылыу, онталыу; ◇ **би́ться как ры́ба об лёд** файҙаһыҙға тырышыу; **би́ться об закла́д** бәхәсләшеү, отошҡа ярышыу.

БИТЮ́Г *м.* йөк аты.

БИФШТЕ́КС *м. кул.* бифштекс (*ҡурылған һыйыр ите*).

БИ́ЦЕПС *ж. анат.* бицепс (*беләк мускулы*).

БИЧ *м.* 1. (*плеть, кнут*) ҡамсы, сыбыртҡы; **хло́пать бичо́м** сыбыртҡы шартлатыу; 2. *перен.* (*бедствие, несчастье*) бәлә, афәт.

БИЧЕВА́ТЬ *несов. книжн.* 1. *кого* (*сечь*) ҡамсылау, сыбыртҡылау; 2. *кого-что, перен.* фаш итеү, ҡаты тәнҡитләү, туҡмау.

БИШЬ *частица разг.*: **ка́к бишь его́?** нисек әле шуның исеме?; **то́ бишь** йәғни.

БЛА́ГО I *с.* 1. (*добро, счастье*) яҡшылыҡ, бәхет; **на бла́го ро́дины** тыуған ил файҙаһына; 2. *мн.* **бла́га** байлыҡтар, рәхәтлектәр; **материа́льные бла́га** материаль байлыҡтар; **наслажда́ться бла́гами жи́зни** тормош рәхәтлектәренә кинәнеү; ◇ **всех благ!** хәйерле юл!; **ни за каки́е бла́га!** һис тә, һис бер хәлдә лә!

БЛА́ГО II *союз разг.* да (дә, ҙа, ҙә, ла, лә, та, тә) =ғас (=гәс, =ҡас, =кәс); **бы́стро зако́нчим убо́рку урожа́я, бла́го маши́нами мы обеспе́чены** машиналар менән тәьмин ителгән дә булғас, беҙ урып-йыйнауҙы тиҙ тамамларбыҙ.

БЛАГОВЕ́РНАЯ *ж. разг. шутл.* (*жена*) хәләл ефет, бисә.

БЛАГОВЕ́РНЫЙ *м. разг. шутл.* (*муж*) хәләл ефет, ир.

БЛАГОВИ́ДНЫЙ *прил.* уңайлы, яйлы; **под благови́дным предло́гом** уңайлы сәбәп табып.

БЛАГОВОЛИ́ТЬ *несов. к кому* илтифат күрһәтеү, яҡшы теләктә булыу.

БЛАГОВО́НИЕ *с.* 1. (*запах*) хуш еҫ; 2. *мн.* **благово́ния** *уст.* хуш еҫле әйберҙәр.

БЛАГОВО́ННЫЙ *прил.* хуш еҫле.

БЛАГОВОСПИ́ТАННОСТЬ *ж.* әҙәплелек, тәрбиәлелек, инсафлылыҡ, һапалылыҡ.

БЛАГОВОСПИ́ТАННЫЙ *прил.* әҙәпле, тәрбиәле, инсафлы, һапалы.

БЛАГОГОВЕ́ЙНЫЙ *прил.* тәрән хөрмәтле, түбәнселекле, ихтирамлы.

БЛАГОГОВЕ́НИЕ *с.* ололау, тәрән хөрмәт, ихтирам.

БЛАГОГОВЕ́ТЬ *несов. перед кем-чем* ололау, тәрән хөрмәт күрһәтеү, хөрмәтләү.

БЛАГОДАРИ́ТЬ *несов. кого-что* рәхмәт әйтеү; **благодарю́ вас** рәхмәт һеҙгә.

БЛАГОДА́РНОСТЬ *ж.* рәхмәт, рәхмәт белдереү (*йәки* әйтеү).

БЛАГОДА́РНЫЙ *прил.* 1. (*признательный кому-л.*) яҡшылыҡтың ҡәҙерен белә торған, рәхмәт белдергән; **благода́рный челове́к** яҡшылыҡтың ҡәҙерен белә торған кеше; **благода́рный взгляд** рәхмәт белдергән ҡараш; 2. *перен.* һөҙөмтәле, емешле,

уңышлы; **благода́рный труд** һөҙөмтәле хеҙмәт; ◇ **о́чень благода́рен** бик ҙур рәхмәт.

БЛАГОДАРЯ́ 1. *деепр.* рәхмәт әйтеп (*йәки* белдереп); 2. *предлог с дат. п.* сәбәпле, арҡаһында, =лыҡтан (=лектән), =ға, (=гә) күрә; **благодаря́ о́пытному врачу́, больно́го удало́сь спасти́** тәжрибәле врач булыу арҡаһында, ауырыуҙы ҡотҡарып алып ҡалырға мөмкин булды.

БЛАГОДА́ТНЫЙ *прил.* бай, мул, иркен, рәхәт; шифалы; **благода́тный дождь** шифалы ямғыр; **благода́тный край** бай ил.

БЛАГОДА́ТЬ *ж. разг.* рәхәт; **вот где благода́ть!** бына ҡайҙа ул донъяның рәхәте!

БЛАГОДЕ́НСТВОВАТЬ *несов.* имен йәшәү, иркенлектә (*йәки* муллыҡта) йәшәү, рәхәт (*йәки* бәхетле) йәшәү.

БЛАГОДЕ́ТЕЛЬ *м. уст.* яҡшылыҡ (*йәки* ярҙам) итеүсе, яҡлаусы, изгелек күрһәтеүсе.

БЛАГОДЕ́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **благоде́тель.**

БЛАГОДЕ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*благотворный*) шифалы, файҙалы; **благоде́тельное влия́ние кли́мата** климаттың шифалы тәьҫире; 2. *уст.* (*добрый*) ярҙамсыл, изгелекле.

БЛАГОДЕ́ТЕЛЬСТВОВАТЬ *несов. кому-чему, уст.* яҡшылыҡ итеү, изгелек күрһәтеү, яҡлау, ярҙам итеү.

БЛАГОДЕЯ́НИЕ *с. уст.* яҡшы эш, изгелек.

БЛАГОДУ́ШЕСТВОВАТЬ *несов. разг.* ғәмһеҙ (*йәки* ҡайғыһыҙ, рәхәт) йәшәү.

БЛАГОДУ́ШИЕ *с.* йомшаҡ (*йәки* хуш) күңеллелек.

БЛАГОДУ́ШНЫЙ *прил.* йомшаҡ (*йәки* хуш) күңелле.

БЛАГОЖЕЛА́ТЕЛЬ *м.* яҡшылыҡ (*йәки* изгелек) теләүсе.

БЛАГОЖЕЛА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* яҡшылыҡлы, изгелекле, киң күңелле; яҡшылыҡ теләгән; **благожела́тельный челове́к** изгелекле кеше; **благожела́тельное отноше́ние** яҡшылыҡ теләү.

БЛАГОЗВУ́ЧИЕ *с.*, **БЛАГОЗВУ́ЧНОСТЬ** *ж.* яғымлы тауышлы булыу, көйлө (*йәки* моңло) булыу, ишетелеше матур булыу.

БЛАГОЗВУ́ЧНЫЙ *прил.* яғымлы тауышлы, көйлө; ишетелеше йәтеш (*йәки* матур), матур яңғыраулы; **благозву́чные стихи́** матур яңғыраулы шиғырҙар.

БЛАГО́Й I *прил. уст.* (*хороший*) изге, яҡшы; **благо́е наме́рение** изге ниәт.

БЛАГО́Й II *прил.*: **крича́ть благи́м ма́том** йәмһеҙ тауыш менән аҡырыу.

БЛАГОНАДЁЖНОСТЬ *ж. уст.* ышаныслылыҡ.

БЛАГОНАДЁЖНЫЙ *прил. уст.* ышаныслы.

БЛАГОНАМЕ́РЕННЫЙ *прил. уст.* изге ниәтле, яҡшы уйлы.

БЛАГОНРА́ВИЕ *с. уст.* инсафлылыҡ, тәртиплелек, әҙәплелек.

БЛАГОНРА́ВНЫЙ *прил. уст.* инсафлы, тәртипле, әҙәпле.

БЛАГООБРА́ЗНЫЙ *прил.* күрекле, һөйкөмлө, күркәм ҡиәфәтле; **благообра́зный стари́к** һөйкөмлө ҡарт.

БЛАГОПОЛУ́ЧИЕ *с.* именлек; бәхет; тыныслыҡ; **благополу́чие семьи́** ғаиләнең именлеге.

БЛАГОПОЛУ́ЧНЫЙ *прил.* уңышлы; имен; **благополу́чный исхо́д опера́ции** операцияның уңышлы тамамланыуы.

БЛАГОПРИОБРЕ́ТЕННЫЙ *прил.* үҙ көсө менән тапҡан, үҙе тырышып тапҡан.

БЛАГОПРИСТО́ЙНЫЙ *прил. уст.* әҙәпле, әхләкле.

БЛАГОПРИЯ́ТНЫЙ *прил.* 1. (*способствующий чему-л.*) уңайлы, яйлы; **благоприя́тные усло́вия** уңайлы шарттар; 2. (*одобрительный*) яҡшы тапҡан, хуплаған, шатлыҡлы; **благоприя́тный о́тзыв** хуплап әйткән һүҙ.

БЛАГОПРИЯ́ТСТВОВАТЬ *несов. кому-чему* уңайы килеп тороу, уңай булыу, ярҙам итеү; **усло́вия благоприя́тствовали выполне́нию зада́ния** шарттар бирелгән эште үтәүгә ярҙам иттеләр.

БЛАГОРАЗУ́МИЕ *с.* аҡыллылыҡ, һаҡлыҡ, уйлап эшләү, аҡыл менән эшләү.

БЛАГОРАЗУ́МНЫЙ *прил.* аҡыллы, төплө; уйлап эш итеүсән; **благоразу́мный сове́т** аҡыллы кәңәш; **благоразу́мный челове́к** уйлап эш итеүсән кеше.

БЛАГОРО́ДНЫЙ *прил.* 1. намыҫлы, кешелекле, яҡшы; гүзәл, күркәм; **благоро́дный посту́пок** яҡшы эш; **благоро́дный челове́к** намыҫлы кеше; 2. *уст.* дворян (нәҫеленән булған); **пансио́н благоро́дных деви́ц** дворян ҡыҙҙары пансионы; ◇ **благоро́дные мета́ллы** аҫыл металдар (*алтын, көмөш, платина*).

БЛАГОСКЛО́ННОСТЬ *ж.* күңел ятыу, яҡшы ҡарау, яҡшы мөнәсәбәт, яҡын күреү; **проявля́ть благоскло́нность** яҡшы ҡарау, яҡшы мөнәсәбәттә булыу.

БЛАГОСКЛО́ННЫЙ *прил.* күңелгә ятҡан, (күңеле) тартҡан, яратҡан; **благоскло́нный взгляд** яратып ҡарау.

БЛАГОСЛОВЕ́НИЕ *с.* 1. *рел.* фатиха, доға; 2. *разг.* (*одобрение*) ризалыҡ биреү, хуплау.

БЛАГОСЛОВЕ́ННЫЙ *прил. высок.* бәхетле, шат, рәхәт; **благослове́нная страна́** бәхетле ил.

БЛАГОСЛОВИ́ТЬ *сов.* 1. *кого, рел.* (*перекрестить*) фатиха биреү, доға ҡылыу; 2. *кого-что* (*одобрить*) ризалыҡ биреү, хуплау; 3. *кого-что* (*возблагодарить*) шөкөр итеү, рәхмәт уҡыу; **благослови́ть судьбу́** яҙмышҡа шөкөр итеү, рәхмәт уҡыу.

БЛАГОСЛОВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **благослови́ть.**

БЛАГОСОСТОЯ́НИЕ *с.* муллыҡ, байлыҡ, етешлек, мул (*йәки* бай) тормош.

БЛА́ГОСТНЫЙ *прил. книжн.* шифалы; бәхет (*йәки* байлыҡ) килтереүсе; күңелле, рәхәт.

БЛАГОТВОРИ́ТЕЛЬ *м. уст.* хәйер-саҙаҡа биреүсе, бай кеше.

БЛАГОТВОРИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* ярлыларға материаль ярҙам итеү (*буржуазияның ярлыларға материаль ярҙам күрһәткән булып ҡыланыуы*).

БЛАГОТВОРИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил. уст.*: **благотвори́тельное о́бщество** йәмғиәте

хәйриә; **благотвори́тельный спекта́кль в по́льзу кого́-либо** берәйһенең файҙаһына ҡуйған спектакль.

БЛАГОТВО́РНЫЙ *прил.* файҙалы, шифалы; **благотво́рный кли́мат** шифалы климат; **благотво́рное влия́ние** файҙалы тәьҫир.

БЛАГОУСТРА́ИВАТЬ *несов. см.* **благоустро́ить.**

БЛАГОУСТРО́ЕННЫЙ *прил.* уңайлы, яйлы, төҙөк, бөтә нәмәһе етеш; **благоустро́енная кварти́ра** бөтә нәмәһе етеш квартира.

БЛАГОУСТРО́ИТЬ *сов. что* төҙөкләндереү.

БЛАГОУСТРО́ЙСТВО *с. см.* **благоустро́ить; благоустро́йство сове́тских городо́в** совет ҡалаларын төҙөкләндереү.

БЛАГОУХА́НИЕ *с.* хуш еҫ.

БЛАГОУХА́ННЫЙ *прил.* хуш еҫле.

БЛАГОУХА́ТЬ *несов.* хуш еҫ аңҡытыу; **цветы́ благоуха́ют** сәскәләр хуш еҫ аңҡыта.

БЛАГОЧЕСТИ́ВЫЙ *прил. уст.* динле, тәҡүә, диндар.

БЛАГОЧЕ́СТИЕ *с. уст.* динлелек, тәҡүәлек, диндарлыҡ.

БЛАЖЕ́ННЫЙ *прил.* 1. (*счастливый*) бәхетле, рәхәт; хозур, шатлыҡлы; **блаже́нная улы́бка** шатлыҡлы йылмайыу; 2. *в знач. сущ.* **блаже́нный** *м.*, **блаже́нная** *ж.* юләрерәк, диуанараҡ, аҡылға һай.

БЛАЖЕ́НСТВО *с.* хозурлыҡ, рәхәтлек, ирәүәнлек; ✧ **быть на верху́ блаже́нства** рәхәтлектән иҙерәп төшөү, рәхәтлектең сигенә сығыу.

БЛАЖЕ́НСТВОВАТЬ *несов.* ләззәтләнеү, хозурланыу, рәхәтләнеү, кәйефләнеү.

БЛАЖИ́ТЬ *несов. прост.* алйотланыу, ҡотороу, тилереү; **переста́нь блажи́ть!** алйотланма!

БЛАЖЬ *ж. прост.* алйотлоҡ, тилелек, юләрлек; **вы́кинь блажь из головы́!** алйотланма!; башыңдан сығарып ташла шул юләрлекте!

БЛАНК *м.* бланк.

БЛА́НКОВЫЙ *прил.* бланк; **бла́нковый листо́к** бланк ҡағыҙы.

БЛАТ *м. прост.* блат (*таныш-тоношлоҡ, әшнәлек*).

БЛЕДНЕ́ТЬ *несов.* 1. төҫ китеү, ағарыу, ағарыныу, ҡобараһы осоу; **не́бо бледне́ет** күк йөҙө ағара; 2. *перен.* (*терять яркость, выразительность*) әһәмиәте юғалыу, әһәмиәтһеҙ булып ҡалыу, көсө (*йәки* матурлығы) кәмеү.

БЛЕДНОЛИ́ЦЫЙ *прил.* ағарынған йөҙлө.

БЛЕ́ДНОСТЬ *ж.* 1. төҫө ҡасҡан (*йәки* киткән) булыу, ҡобараһы осҡанлыҡ, ағарынғанлыҡ; **бле́дность лица́** төҫ ҡасҡанлыҡ, ҡобараһы осҡанлыҡ; 2. *перен.* (*невыразительность*) көсһөҙлөк, ярлылыҡ.

БЛЕ́ДНЫЙ *прил.* 1. (*о цвете лица*) төҫө ҡасҡан (*йәки* киткән), ҡобараһы осҡан, ағарынған, нурһыҙ; 2. (*неяркий*) тоноҡ; 3. *перен.* (*невыразительный*) көсһөҙ, ярлы, зәғиф; **бле́дный расска́з** көсһөҙ хикәйә.

БЛЁКЛЫЙ *прил.* уңған, төҫө бөткән, шиңгән, һулыған; тоноҡ; **блёклые кра́ски** уңған буяуҙар; **блёклая трава́** һулыған үлән.

БЛЁКНУТЬ *несов.* уңыу, төҫһөҙләнеү, шиңеү, һулыу; тоноҡланыу.

БЛЕСК *м.* 1. ялтыраҡ; **блеск со́лнца** ҡояш ялтырағы; 2. *перен.* (*пышность, великолепие*) күҙ яуын алып тороу; зиннәтлелек, гүзәллек, күркәмлек, ҡупшылыҡ; 3. *мин.* ялтырауыҡ, йылтырауыҡ; **свинцо́вый блеск** ҡурғаш ялтырауығы; ✧ **блеск тала́нта** таланттың көслөлөгө; **блеск ума́** аҡыл үткерлеге; **во всём бле́ске** балҡып торған матурлығы (*йәки* күркәмлеге) менән; **с бле́ском** иҫ киткес шәп, ғәжәп яҡшы.

БЛЕСНА́ *ж. рыб.* ялтырауыҡ, ялтамбый, алдауғыс (*ҡалайҙан яһалған бәләкәй генә балыҡ*).

БЛЕСНУ́ТЬ *сов. и однокр.* 1. ялтырап китеү, ялт итеп ҡуйыу (*йәки* ҡалыу); **блесну́ла мо́лния** йәшен ялт итеп ҡуйҙы; 2. *перен.* (*внезапно появиться — о мысли, чувстве*) келт итеп иҫкә килеп төшөү; сағылып (*йәки* ялтырап) китеү.

БЛЕСТЕ́ТЬ *несов. чем и без доп.* 1. (*сверкать*) ялтырау, ялт итеп тороу (*йәки* ятыу), йылтырау, йылтылдау, ялт-йолт итеү, йымылдап тороу; **роса́ блести́т на со́лнце** ҡояшта ысыҡ ялтырап ята; **звёзды бле́щут** йондоҙҙар йымылдап тора; **глаза́ блестя́т** күҙҙәре ялтырай; 2. *чем, перен.* (*ярко проявляться, поражать*) иҫ китәреү, таң ҡалдырыу; **она́ бле́щет красото́ю** ул матурлығы менән иҫ китәрә; **он бле́щет остроу́мием** ул тапҡыр һүҙлеге менән таң ҡалдыра.

БЛЁСТКИ *мн.* (*ед.* **блёстка** *ж.*) 1. (*украшение*) елбәҙәк, йылтылдаҡ, зәр; **вы́шитая блёстками шаль** зәрләп сигелгән шәл; 2. *перен.* саҡҡылар, осҡондар; **блёстки остроу́мия** үткер фекерлелек саҡҡылары.

БЛЕСТЯ́ЩИЙ 1. *прич.* ялтыраусы, ялтырап тороусы; 2. *прил.* (*яркий, сверкающий*) ялтырап торған, ялт итеп торған, балҡып торған; **блестя́щие глаза́** ялтырап торған күҙҙәр; 3. *прил. перен.* (*замечательный, великолепный*) бына тигән, бик шәп, бик яҡшы.

БЛЕФ *м.* уйҙырма, буш ҡыуыҡ, ҡыуыҡ осороу.

БЛЕ́ЯНИЕ *с. см.* **бле́ять.**

БЛЕ́ЯТЬ *несов.* мәәлдәү, бәәлдәү (*һарыҡ, кәзә тураһында*).

БЛИЖА́ЙШИЙ *прил.* 1. *превосх. ст. от прил.* **бли́зкий** иң яҡын, иң яҡындағы; **ближа́йшее почто́вое отделе́ние** иң яҡындағы почта бүлеге; 2. (*первоочередной*) беренсе сираттағы, яҡындағы; 3. (*непосредственный*) тәп; яҡындан; **при ближа́йшем его́ уча́стии** уның яҡындан тороп ҡатнашыуы менән.

БЛИ́ЖНИЙ *прил.* 1. яҡын, яҡындағы, яҡын булған; **бли́жние сёла** яҡындағы ауылдар; 2. *в знач. сущ. м. уст.* яҡын кеше.

БЛИЗ *предлог с род. п.* эргәһендә, янында, яҡынында; **близ ста́нции** станция эргәһендә.

БЛИ́ЗИТЬСЯ *несов.* яҡынайыу, яҡынлашыу, яҡынлашып килеү, яҡынлау.

БЛИ́ЗКИЙ *прил.* 1. яҡын; **бли́зкое рассто́яние** яҡын ара; **бли́зкий ро́дственник** яҡын ҡәрҙәш; 2. *в знач. сущ.* **бли́зкие** *мн.* яҡындар.

БЛИЗЛЕЖА́ЩИЙ *прил.* яҡындағы, йәнәштәге, тирә-яҡтағы; **близлежа́щий го́род** яҡындағы ҡала.

БЛИЗНЕЦЫ́ *мн.* (*ед.* **близне́ц** *м.*) игеҙәктәр, игеҙ балалар; ◇ **Близнецы́** *астр.* Игеҙәктәр (*йондоҙлоҡ*).

БЛИЗОРУ́КИЙ *прил.* **1.** күрәш; **2.** *перен.* (*недальновидный*) һуҡыр, алдан күрә белмәүсе.

БЛИЗОРУ́КОСТЬ *ж.* **1.** күрәшлек; **2.** *перен.* (*недальновидность*) һуҡырлыҡ, алдан күрә белмәү; **полити́ческая близору́кость** политик һуҡырлыҡ.

БЛИ́ЗОСТЬ *ж.* яҡынлыҡ.

БЛИК *м.* яҡты шәүлә; аҡ тап, аҡ димгел.

БЛИН *м.* белен; ◇ **пе́рвый блин ко́мом** *погов.* беренсе ҡоймаҡ табаға йәбешә (*берәй эштең уңышһыҙ башланып китеүе тураһында*).

БЛИНДА́Ж *м. воен.* блиндаж (*артиллерия утынан һаҡланыр өсөн яһалған ер аҫты ҡоролмаһы*).

БЛИ́ННЫЙ *прил.* белен; **бли́нная мука́** белен оно.

БЛИ́НЧИКИ *мн.* (*ед.* **бли́нчик** *м.*) *кул.* сөсө белен.

БЛИСТА́ТЕЛЬНЫЙ *прил. уст. см.* **блестя́щий** 2, 3.

БЛИСТА́ТЬ *несов. см.* **блесте́ть.**

БЛОК I *м. тех.* сығыр; **подня́ть бло́ком** сығыр менән күтәреү.

БЛОК II *м.* блок (**1.** *полит. бер нисә дәүләттең, партияның бергәләп эш итеү маҡсаты менән берләшеүҙәре*; **2.** *тех. ниндәй ҙә булһа ҡоролманың бер талай элементтәрҙән, деталдәрҙән торған өлөшө*; **3.** *тех. ҙур кирбес формаһында бетон ҡушылмаһынан ҡойған төҙөлөш материалы*).

БЛОКА́ДА *ж.* блокада (**1.** *воен. ҡала, крепость, хәрби база йәки армияның дошман ғәскәре тарафынан ҡамалыуы*; **2.** *перен. берәй дәүләтте политик йәки экономик яҡтан изоляциялауға юнәлдерелгән саралар системаһы*).

БЛОКГА́УЗ *м. воен.* блокгауз (*хәрби оборона нығытмаһы*).

БЛОКИ́РОВАНИЕ *с. см.* **блоки́ровать (-ся).**

БЛОКИ́РОВАТЬ *сов. и несов.* **1.** *кого-что, воен., полит.* блокадалау, блокада яһау, ҡамау; ҡамап тороу; **2.** *что, ж.-д.* юлды ябыу (*айырым сигналдар ярҙамында*).

БЛОКИ́РОВАТЬСЯ *сов. и несов. полит.* блокка инеү (*политик блокка инеү*).

БЛОКИРО́ВКА *ж.* **1.** *см.* **блоки́ровать(ся);** **2.** *ж.-д.* блокировка (*поездарҙың йөрөшөн тәртипкә һалыу өсөн ҡулланыла торған приборҙар системаһы*).

БЛОКИРО́ВОЧНЫЙ *прил. ж.-д.* блокировка; **блокиро́вочный сигна́л** блокировка сигналы.

БЛОКНО́Т *м.* блокнот, ҡуйын (*йәки кеҫә*) дәфтәре.

БЛОНДИ́Н *м.* блондин, һары сәсле ир кеше.

БЛОНДИ́НКА *ж.* блондинка.

БЛОХА́ *ж.* бөрсә.

БЛО́ЧНЫЙ *прил.* сығыр; **бло́чный кана́т** сығыр арҡаны.

БЛОШИ́НЫЙ *прил.* бөрсә; **блоши́ный уку́с** бөрсә тешләүе.

БЛУД *м. уст.* уйнаш, зина, фәхеш.

БЛУДИ́ТЬ I *несов. прост.* (*распутничать*) уйнашлыҡ итеү, аҙып-туҙып йөрөү.

БЛУДИ́ТЬ II *несов. прост.* (*плутать*) аҙашыу, аҙашып йөрөү; **блуди́ть по́ лесу** урманда аҙашып йөрөү.

БЛУДЛИ́ВЫЙ *прил. прост.* **1.** (*распутный*) аҙғын, боҙоҡ; **2.** (*проказливый, вороватый*) аҙғын, аҙымтыҡ, тиләҫкәү.

БЛУДНИ́ЦА *ж. уст.* аҙғын, аҙған-туҙған, фәхишә.

БЛУ́ДНЫЙ *прил.*: **блу́дный сын** *шутл.* аҙғын бала (*семьяның йәки коллективтең тәртипкә буйһонмаусы члены тураһында әйтелә*).

БЛУЖДА́НИЕ *с. см.* **блужда́ть.**

БЛУЖДА́ТЬ *несов.* **1.** (*бродить, плутать*) аҙашыу, аҙашып йөрөү; **2.** (*скитаться*) теләһә ҡайҙа йөрөү, ҡыҙырыу, ҡыҙырып йөрөү, ил гиҙеү; **блужда́ть по све́ту** ил ҡыҙырыу (*йәки* гиҙеү); **3.** *чем и без доп., перен.* йөрөү (*о мыслях*); ҡараныу (*о глазах*).

БЛУЖДА́ЮЩИЙ **1.** *прич.* аҙашыусы, аҙашып йөрөүсе; ҡыҙырыусы, гиҙеүсе; **2.** *прил.* (*постоянно меняющийся*) төйәкһеҙ, уйнап торған; **блужда́ющий взгляд** күҙе уйнап тора; ◇ **блужда́ющая по́чка** *мед.* азан бөйөр; **блужда́ющий нерв** *анат.* азан нервы; **блужда́ющий ого́нь** убыр уты.

БЛУ́ЗА *ж.* блуза (**1.** *киң ирҙәр күлдәге*; **2.** *уст. киң ҡатын-ҡыҙҙар кофтаһы*).

БЛУ́ЗКА *ж.* блузка (*ҡатын-ҡыҙҙар кофтаһы*).

БЛЮ́ДО *с.* **1.** (*посуда*) табаҡ, таштабаҡ, ҙур тәрилкә; **2.** (*кушанье*) блюдо; **обе́д из трёх блюд** өс блюдалы төшкө аш.

БЛЮ́ДЦЕ *с.* сынаяҡ аҫты, йәйкә.

БЛЮ́МИНГ *м. тех.* блюминг (*ҙур прокат станы*).

БЛЮСТИ́ *несов. что* һаҡлау; **блюсти́ о́бщие интере́сы** дөйөм мәнфәғәтте һаҡлау.

БЛЮСТИ́ТЕЛЬ *м. ирон.* һаҡлаусы; күҙәтеүсе.

БЛЯ́ХА *ж.* **1.** бляха (*яҙыулы йәки номерле ҡалай киҫәге*); **2.** (*украшение, пряжка*) еҙ тәңкә, сбруй еҙе.

БОБ *м. бот.* **1.** (*стручок*) ҡуҙаҡ; **2.** (*отдельное семя*) борсаҡ; **3.** *мн.* **бобы́** (*растение*) ҡара борсаҡ; ◇ **оста́ться на боба́х** төп башына ултырып ҡалыу, һемәйеп ҡалыу.

БОБЁР *м.* **1.** (*мех*) ҡондоҙ тиреһе; **2.** *прост. см.* **бобр.**

БОБИ́НА *ж. тех.* бобина (*еп урау өсөн кәтүк, барабан йәки валик*).

БОБО́ВЫЙ *прил.* **1.** ҡара борсаҡ; **бобо́вый стручо́к** ҡара борсаҡ ҡуҙағы; **2.** *в знач. сущ.* **бобо́вые** *мн. бот.* ҡуҙаҡлылар.

БОБР *м.* ҡондоҙ.

БО́БРИК *м.* бобрик (*тырпа йөнтәҫ буҫтау*).

БО́БРИКОВЫЙ *прил.* бобрик; **бо́бриковое пальто́** бобрик пальто.

БО́БРИКОМ *нареч.* тырпайтып.

БОБРО́ВЫЙ *прил.* ҡондоҙ; **бобро́вый воротни́к** ҡондоҙ яға; **бобро́вый запове́дник** ҡондоҙҙар заповедниге.

БОБЫЛЬ *м. разг.* япа-яңғыҙ (кеше); **жить бобылём** япа-яңғыҙ йәшәү.

БОГ *м. рел.* алла, хоҙай, тәңре; ✧ **бог ве́сть** алла белһен; **бог его́ зна́ет как** алла белһен; нисек булыр; **не дай бо́г** хоҙай һаҡлаһын; **ра́ди бо́га** алла хаҡы өсөн; **сла́ва бо́гу** аллаға шөкөр.

БОГАДЕ́ЛЬНЯ *ж. уст.* ҡарт-ҡоролар йорто.

БОГАРА́ *ж. собир. с.-х.* боғара (*Урта Азияла һуғарылмай торған баҫыуҙар, шул ерҙәрҙәге сәсеүлек*).

БОГАТЕ́Й *м. прост.* бай, бай кеше.

БОГАТЕ́ТЬ *несов.* байыу.

БОГА́ТСТВО *с.* **1.** байлыҡ, дәүләт; **приро́дные бога́тства** тәбиғи байлыҡтар; **2.** *перен.* (*обилие, множество*) муллыҡ.

БОГА́ТЫЙ *прил.* **1.** (*зажиточный*) бай; **бога́тый колхо́з** бай колхоз; **2.** (*обильный*) мул; **бога́тый урожа́й** мул уңыш; **3.** *перен.* (*великолепный*) бик шәп, бай; **бога́тый го́лос** бик шәп тауыш; ✧ **чем бога́ты, тем и ра́ды** *соотв.* таҡта сәйем, яҡты сырайым; бары менән байрам.

БОГАТЫ́РСКИЙ *прил.* батыр, батырҙарса; **богаты́рский э́пос** батырҙар эпосы, батырҙар тураһындағы эпос; ✧ **спать богаты́рским сном** бик ҡаты йоҡлау.

БОГАТЫ́РЬ *м.* **1.** *фольк.* батыр; **2.** *перен.* (*силач*) бәһлеүән, баһадир, ир арыҫлан.

БОГА́Ч *м.* бай кеше.

БОГЕ́МА *ж. собир.* богема (*капиталистик илдәрҙә материаль яҡтан тәьмин ителмәгән һәм тороп урыны булмаған интеллигенция: актёрҙар, музыканттар, яҙыусылар һ. б.*).

БОГИ́НЯ *ж.* **1.** *миф.* әсә алла (*мәжүси халыҡтарҙың ышаныуынса*); **2.** *уст.* (*любимая женщина*) фәрештә.

БОГОБОЯ́ЗНЕННЫЙ *прил. уст.* диндар, динле, тәҡүә.

БОГОМО́Л *м.* **1.** (*усердно молящийся, паломник*) аллаға ғибәҙәт ҡылыусы; хажый; **2.** *мн.* **богомо́лы** *зоол.* суфый сиңерткә (*йылы яҡта йәшәй торған ҙур бөжәк*).

БОГОМО́ЛЕЦ *м. см.* **богомо́л** 1.

БОГОМО́ЛКА *женск. р. к* **богомо́л** 1.

БОГОМО́ЛЬЕ *с. рел.* хажға барыу, изге урындарға йөрөү.

БОГОМО́ЛЬНЫЙ *прил.* диндар, динле, динсел.

БОГОРО́ДИЦА *ж. рел.* Ғайса әсәһе.

БОГОСЛО́В *м.* **1.** (*специалист по богословию*) дин белгесе; **2.** (*ученик семинарии*) духовный семинария шәкерте.

БОГОСЛО́ВИЕ *с.* дин өйрәтмәһе.

БОГОСЛО́ВСКИЙ *прил.* дини; **богосло́вские спо́ры** дини бәхәстәр.

БОГОСЛУЖЕ́НИЕ *с. рел.* ғибәҙәт ҡылыу, намаҙ уҡыу.

БОГОТВОРИ́ТЬ *несов. кого-что* **1.** (*преклоняться*) бик нык яратыу, табыныу, алла кеүек күреү; **2.** (*обожествлять*) алла тип таныу, аллалаштырыу.

БОГОХУ́ЛЬНИК *м. уст.* алланы һүгеүсе.

БОГОХУ́ЛЬСТВОВАТЬ *несов. уст.* алланы һүгеү (*йәки* яманлау).

БОДА́ТЬ *несов. кого-что* һөҙөү, төкөү.

БОДА́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*быть бодливым*) һөҙөшөү; **2.** (*бодать друг друга*) һөҙөшөү, төкөшөү.

БОДЛИ́ВЫЙ *прил.* һөҙгәк, һөҙәкәс, һөҙөшкәк; **бодли́вая коро́ва** һөҙөшкәк һыйыр.

БОДНУ́ТЬ *сов. и однокр. кого-что* һөҙөп ебәреү.

БОДРИ́ТЬ *несов. кого-что* дәртләндереү, дәрт кертеү (*йәки* биреү); көс биреү.

БОДРИ́ТЬСЯ *несов.* бирешмәҫкә тырышыу, дәртләнеү, дәртте һүндермәҫкә тырышыу, ҡыйыу тотоу.

БО́ДРОСТЬ *ж.* дәртлелек, дәрт, күңел күтәренкелек.

БО́ДРСТВОВАНИЕ *с. см.* **бо́дрствовать.**

БО́ДРСТВОВАТЬ *несов.* йоҡламау; **бо́дрствовать всю ночь напролёт** төн буйына йоҡламай сығыу.

БО́ДРЫЙ *прил.* **1.** дәртле, таҙа, нык, теремек; **бо́дрый стари́к** теремек ҡарт; **2.** (*весёлый*) шат, күтәренке (*йәки* көр) күңелле, шатлыҡлы.

БОДЯ́ГА *ж. зоол.* бүздәк, болот (*түбән төҙөлөшлө диңгеҙ хайуаны*).

БОЕВИ́К *м.* боевик (**1.** *ист. 1905—1907 йылғы ҡоралы восстаниеләрҙә ҡатнашыусы эшселәр дружинаһы ағзаһы*; **2.** *разг. халыҡ бик яратып ҡарай торған фильм йәки спектакль*).

БОЕВО́Й *прил.* **1.** *воен.* хәрби, һуғыш; **боево́е зада́ние** хәрби задание; **боева́я гото́вность** һуғышҡа әҙерлек; **2.** (*воинствующий*) һуғышсан; **3.** (*бойкий; отважный*) ҡыйыу, сая, үткер; **боево́й па́рень** үткер егет; **4.** (*особо важный*) бик мөһим, бик кәрәкле; **боева́я зада́ча** бик мөһим бурыс; ✧ **боево́е креще́ние** *см.* **креще́ние.**

БОЁК *м.* **1.** *воен.* боёк, һуҡҡыс, бәргес; **2.** *тех.* (*у парового молота*) һуҡҡыс.

БОЕПИТА́НИЕ *с. воен.* һуғыш кәрәк-яраҡтары менән тәьмин итеү.

БОЕПРИПА́СЫ *только мн. воен.* һуғыш припастары, һуғыш кәрәк-яраҡтары.

БОЕСПОСО́БНОСТЬ *ж. воен.* һуғышҡа (*йәки* көрәшкә) һәләтлелек.

БОЕСПОСО́БНЫЙ *прил. воен.* һуғышҡа яраҡлы (*йәки* һәләтле).

БОЕ́Ц *м.* **1.** (*воин, солдат*) боец, һуғышсы; **2.** (*в кулачном бою*) ярышсы, көрәшсе; **3.** *перен.* (*борец*) көрәшеүсе; **бойцы́ трудово́го фро́нта** хеҙмәт фронтында көрәшеүселәр.

БО́ЖЕ *межд.*: **бо́же мой!** эй аллам!, йә раббым!

БОЖЕ́СТВЕННЫЙ *прил.* **1.** дини; **боже́ственная кни́га** дини китап; **2.** *книжн.* алла, хоҙай, тәңре; **боже́ственный глаго́л** тәңре һүҙе; **3.** *перен. разг.* гүзәл, ғәжәп матур, иҫ киткес матур; **боже́ственный го́лос** иҫ киткес матур тауыш.

БОЖЕСТВО́ *с.* алла, хоҙай, тәңре.

БО́ЖИЙ *прил.* хоҙай, алла; **бо́жья во́ля** хоҙай ирке; ✧ **бо́жья коро́вка** 1) *зоол.* ҡамҡа, алла һыйыры; 2) (*о человеке*) алла бәндәһе; **вы́ставить на свет бо́жий** яҡты донъяға сығарыу; **я́сно как бо́жий день** көн кеүек асыҡ.

БОЖИ́ТЬСЯ *несов.* ант итеү.

БОЙ *м.* 1. (*сражение, битва*) һуғыш; 2. *см.* **бить** 2, 3, 5, 6; **бой скота́** мал һуйыу; **бой часо́в** сәғәт һуғыуы; **бараба́нный бой** барабан ҡағыу; **прове́рить бой автома́та** автоматтың атыуын тикшереү; 3. *собир.* (*разбитые предметы*) ватыҡ; **я́йца бой** ватыҡ йомортҡа; 4. *спорт.* ярыш, көрәш; 5. (*побои*) туҡмау; **бить сме́ртным бо́ем** үлтергәнсә туҡмау; ◇ **взять с бо́ю** һуғышып алыу; **бой-ба́ба** *см.* **ба́ба** I.

бойка́, бойку́ *и т. д. род., дат. п. и т. д. ед. от* **боёк.**

БО́ЙКИЙ *прил.* 1. (*решительный, смелый*) үткер, ҡыйыу, булдыҡлы; **бо́йкий ребёнок** үткер бала; 2. (*оживлённый, людный*) халыҡ күп йөрөй торған, халыҡ ҡайнап торған; **бо́йкая у́лица** халыҡ ҡайнап торған урам; 3. (*живой, быстрый*) тапҡыр, үткер; **бо́йкий ум** тапҡыр аҡыл; **бо́йкая речь** ҡыйыу телмәр; **бо́йкое перо́** үткер ҡәләм; ◇ **бо́йкий на язы́к** телгә оҫта.

БО́ЙКОСТЬ *ж.* үткерлек, ҡыйыулыҡ.

БОЙКО́Т *м.* бойкот (1. *айырым кеше, ойошма йәки дәүләт менән бөтә төр бәйләнеште өҙөү формаһында алып барыла торған политик һәм экономик көрәш*; 2. *разг. берәй кеше менән бәйләнеште өҙөү*).

БОЙКОТИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* бойкот яһау (*йәки* белдереү).

БОЙНИ́ЦА *ж.* бойница (*нығытмаларҙан дошманға атыу өсөн ҡалдырылған тишек*).

БО́ЙНЯ *ж.* 1. бойня, мал һуйыу урыны; 2. (*резня*) ҡан ҡойош, һуғыш-ҡырылыш, һуйыш, киҫеш.

бо́йся, бо́йтесь *повел. накл. от* **боя́ться.**

бойца́, бойцу́ *и т. д. род., дат. п. и т. д. ед. от* **бое́ц.**

БОК *м.* 1. яҡ, ян, ҡабырға; **лечь на пра́вый бок** уң яҡҡа ятыу; **ко́лет в боку́** *безл.* ҡабырғам сәнсә; 2. (*сторона*) яҡ; ҡырый, сит; ◇ **бок о́ бок** терәлеп үк, иңбашҡа иңбаш терәп; **взять за бока́** яғаһынан алыу, ҡыҫырыҡлау; **лежа́ть на боку́** эшһеҙ тик ятыу, һуйҙайып тик ятыу; **намя́ть бока́** *соотв.* ҡабырғаһын һанау; **по́д боком, под бо́ком** яҡында ғына, эргәлә генә.

БОКА́Л *м.* бокал (*ҙур рюмка*); **поднима́ть бока́л** бокал күтәреү.

БОКОВО́Й *прил.* яҡ, ян, ҡабырға; **боково́й ве́тер** ҡабырғанан өргән ел; **боково́е окно́** ян тәҙрә; ◇ **отпра́виться на боковую** *разг.* йоҡларға ятыу.

БО́КОМ *нареч.* ян менән, ҡабырға менән; **стоя́ть бо́ком** ян менән тороу.

БОКС I *м. спорт.* бокс.

БОКС II *м.*: **стричь под бокс** сәсте бокс итеп алыу.

БОКС III *м. мед.* бокс (*больницала ауырыуҙы айырым тотоу бүлмәһе*).

БОКСЁР *м.* боксёр.

БОКСЁРСКИЙ *прил.* боксёр; **боксёрский приём** боксёр алымы.

БОКСИ́РОВАТЬ *несов. спорт.* бокс менән шөғөлләнеү; бокс ҡағиҙәләре буйынса һуғышыу.

БОКСИ́Т *м. мин.* боксит (*иң яҡшы алюмин рудаһы*).

БОКСИ́ТОВЫЙ *прил. мин.* боксит; **бокси́товая руда́** боксит рудаһы.

БОЛВА́Н *м.* 1. *обл.* (*чурбак*) бүкән, түмәр; 2. (*для шляп*) ҡалып; 3. *бран.* күҙле бүкән; 4. *уст.* (*идол*) бот.

БОЛВА́НКА *ж.* 1. *тех.* болванка; 2. *см.* **болва́н** 2.

БОЛГА́РИН *м.* болгар.

БОЛГА́РКА *ж.* болгар ҡатын-ҡыҙы.

БОЛГА́РСКИЙ *прил.* болгар, Болгария; **болга́рский язы́к** болгар теле.

БОЛГА́РЫ *мн.* болгарҙар.

БОЛЕВО́Й *прил.* ауыртыу; **болево́е ощуще́ние** ауыртыу һиҙеү.

БО́ЛЕЕ 1. *см.* **бо́льше;** 2. *с нареч. и прил. образует сравнит. ст.* ⁼раҡ (⁼рәк), ⁼ыраҡ (⁼ерәк, ⁼ораҡ, ⁼өрәк); **бо́лее кре́пкий чай** ҡатыраҡ сәй; ◇ **бо́лее и́ли ме́нее** аҙмы-күпме; **бо́лее того́** унан да бигерәк, улай ғына ла түгел; **бо́лее чем...** бик, сиктән тыш, һуң дәрәжәлә; **всё бо́лее и бо́лее** торған һайын, барған һайын.

БОЛЕ́ЗНЕННОСТЬ *ж.* 1. (*слабое здоровье*) ауырыулыҡ, сирлелек; 2. (*ощущение боли*) ауыртҡанлыҡ, әрнегәнлек.

БОЛЕ́ЗНЕННЫЙ *прил.* 1. (*свидетельствующий о болезни*) сырхау, ауырыу, сирле; **у него́ боле́зненный вид** уның ауырыуы төҫөнә сыҡҡан; 2. (*подверженный заболеваниям*) сирләшкә, рәнйеүле, сирләүсән, ауырыусан; 3. *перен.* (*чрезмерный, преувеличенный*) ғәҙәттән (*йәки* сиктән) тыш, ауыр; **с боле́зненным внима́нием** ғәҙәттән тыш иғтибар менән; 4. (*причиняющий боль*) ауырттырыулы, әрнеүле, ауыртыулы, әрнеткес.

БОЛЕЗНЕТВО́РНЫЙ *прил.* ауырыу тыуҙырыусы, сир таратыусы; **болезнетво́рные микро́бы** ауырыу тыуҙырыусы микробтар.

БОЛЕ́ЗНЬ *ж.* ауырыу, сир, сырхау.

БОЛЕ́ЛЬЩИК *м. спорт.* ауырыусы (*спорт ярыштарын яратыусы*).

БОЛЕ́ТЬ I *несов.* 1. *чем и без доп.* (*быть больным*) ауырыу, сирләү, сырхап тороу; **боле́ть гри́ппом** грипп менән сирләү; 2. *за кого-что, перен.* (*беспокоиться, страдать*) борсолоу, ҡайғырыу, әрнеү; **боле́ть душо́й** ныҡ борсолоу.

БОЛЕ́ТЬ II *несов.* (*о какой-л. части тела*) ауыртыу, һыҙлау; **рука́ боли́т** ҡулым ауырта; **зу́бы боля́т** тештәр һыҙлай; ◇ **душа́ боли́т** йөрәк әрней.

БОЛЕУТОЛЯ́ЮЩИЙ *прил.* ауыртыуҙы (*йәки* һыҙлауҙы) баҫа торған, тынысландыра торған; **болеутоля́ющее сре́дство** ауыртыуҙы баҫа торған дарыу.

БОЛИВИ́ЙСКИЙ *прил.* боливи, Боливия; **боливи́йские пе́сни** Боливия халҡы йырҙары.

БОЛИВИ́ЙЦЫ *мн.* боливиецтәр.

БОЛИГОЛО́В *м. бот.* монар көпшәһе.

БОЛИ́Д *м. астр.* болид (*бик ҙур метеор*).

БОЛО́ТИСТЫЙ *прил.* 1. һаҙлыҡ, һаҙамыҡ; **боло́тистая ме́стность** һаҙлыҡ урын; 2. (*топкий*) батҡыл; **боло́тистая по́чва** батҡыл ер.

БОЛО́ТНЫЙ *прил.* һаҙ; **боло́тные расте́ния** һаҙ үҫемлектәре; ◇ **боло́тный газ** *хим.* метан, һаҙ газы.

БОЛО́ТО *с. прям. и перен.* һаҙ, һаҙлыҡ, батҡаҡ; **торфяно́е боло́то** торф һаҙлығы;

обыва́тельское боло́то обывателдәр һаҙлығы.

БОЛТ *м.* болт (1. *тех. ике башы ла винтле йәки бер башы ҡалпаҡлы, икенсеһе винтле тимер*; 2. *ишекте йәки тәҙрә ҡапҡастарын бикләй торған тимер*).

БОЛТА́ТЬ I *несов.* 1. *что, разг.* (*взбалтывать*) болғатыу, бутау; 2. *чем* һелкеү, һелкетеү; **болта́ть нога́ми** аяҡтарҙы һелкетеү.

БОЛТА́ТЬ II *несов. разг.* 1. *что и без доп.* күп һөйләү, сутырлау, таҡылдау, ләпелдәү, лығырҙау; юҡ-барҙы һөйләү, һөйләнеү (*проговариваться*); 2. (*на каком-л. языке*) таҡылдау, һөйләшә белеү; **болта́ть по-францу́зски** французса һөйләшә белеү; ◇ **болта́ть языко́м** юҡты һөйләнеү.

БОЛТА́ТЬСЯ *несов.* 1. *разг.* (*о жидкости; о неплотно лежащих предметах*) сайпылыу, шылҡылдау; 2. *разг.* (*висеть, качаться*) һалпылдау; һалбырау, һәлберәү, һалпылдап (*йәки* һалбырап, һелкенеп) тороу; **на спине́ у него́ болта́лся пусто́й мешо́к** арҡаһында буш тоҡсайы һалпылдап бара; 3. *прост.* (*слоняться*) буталып йөрөү, һерәндәү.

БОЛТЛИ́ВЫЙ *прил.* 1. (*говорливый*) күп һөйләүсән, һөйләнсек, ләпелдек, лығырҙыҡ; 2. (*выдающий тайны*) йырыҡ (*йәки* тишек) ауыҙ, сер тотмаç, ярыҡ барабан.

БОЛТОВНЯ́ *ж. разг.* буш (*йәки* юҡ) һүҙ, һүҙ бутҡаһы.

БОЛТУ́Н I *м. разг.* (*пустослов*) таҡылдаҡ, лаҡылдаҡ, ләпелдәк, тел бисҭәһе.

БОЛТУ́Н II *м.* (*неплодное яйцо*) серетке (*йомортҡа*).

БОЛТУ́НЬЯ *женск. р. к* **болту́н I**.

БОЛТУ́ШКА I *ж. см.* **болту́нья**.

БОЛТУ́ШКА II *ж.* 1. (*жидкая пища*) апара, ашлы һыу, болғау; 2. (*яичница*) йомортҡа тәбәһе; 3. (*мутовка*) туҡығыс, болғауыс.

БОЛЬ *ж.* ауыртыу, һыҙлау; **зубна́я боль** теш һыҙлауы; **головна́я боль** баш ауыртыуы; **причиня́ть боль** ауырттырыу.

БОЛЬНИ́ЦА *ж.* больница.

БОЛЬНИ́ЧНЫЙ *прил.* больница; **больни́чный хала́т** больница халаты; ◇ **больни́чный лист** больничный лист.

БО́ЛЬНО I *нареч.* 1. ауырттырып, ауырттырғансы; **бо́льно уда́рить** ауырттырып һуғыу; 2. *в знач. сказ. безл.* ауырта, һыҙлай; **уша́м бо́льно** ҡолаҡтар ауырта; 3. *в знач. сказ.* (*неприятно*) ҡыйын, ауыр, күңелһеҙ; **бо́льно слы́шать э́ту весть** был хәбәрҙе ишетеүе ҡыйын.

БО́ЛЬНО II *нареч. прост.* бик; **бо́льно мно́го** бик күп.

БОЛЬНО́Й *прил.* 1. ауырыу, сырхау, сирле; **больно́е се́рдце** ауырыу йөрәк; 2. *в знач. сущ.* **больно́й** *м.*, **больна́я** *ж.* ауырыу (кеше); **больно́й встал с посте́ли** ауырыу аяҡҡа баҫты; ◇ **больно́й вопро́с** йонсотҡан мәсьәлә (*ауыр мәсьәлә*); **больно́е ме́сто** ауыртҡан ер; **(вали́ть) с больно́й головы́ на здоро́вую** *соотв.* аҡ эт бәләһе ҡара эткә.

БОЛЬША́К *м. обл.* (*большая дорога*) оло юл.

БО́ЛЬШЕ 1. *сравнит. ст. от прил.* **большо́й** *и* **вели́кий** 2 ҙурыраҡ, дәүерәк, өлкәнерәк; 2. *сравнит. ст. от нареч.* **мно́го** күберәк, артығыраҡ; 3. *нареч.* (*далее, впредь*) бынан кире, бынан һуң, бүтән, инде; башҡа; **бо́льше не могу́** башҡа булдыра алмайым; **бо́льше так не бу́ду** бынан һуң улай эшләмәм; ◇ **бо́льше того́** улай ғына ла түгел.

БОЛЬШЕВИЗА́ЦИЯ *ж.* большевикләштереү.

БОЛЬШЕВИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* большевикләштереү.

БОЛЬШЕВИЗИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов.* большевикләшеү; 2. *несов. страд. к* **большевизи́ровать**.

БОЛЬШЕВИ́ЗМ *м.* большевизм.

БОЛЬШЕВИ́К *м.* большевик.

БОЛЬШЕВИ́СТСКИЙ *прил.* большевик; большевистик; **большеви́стская па́ртия** большевиктәр партияһы; **большеви́стский стиль рабо́ты** большевистик эш стиле.

БОЛЬШЕГОЛО́ВЫЙ *прил.* оло башлы, ҙур башлы, оло баш.

БО́ЛЬШИЙ *сравнит. ст. от прил.* **большо́й** *и* **вели́кий** 2 ҙурыраҡ, ҙурырағы; күберәк, күберәге, артыҡ, артығыраҡ; ◇ **бо́льшей ча́стью, по бо́льшей ча́сти** күпселектә; **са́мое бо́льшее** иң күбеһе, күп тигәндә.

БОЛЬШИНСТВО́ *с.* күпселек; **большинство́ голосо́в** күпселек тауыш; **подавля́ющее большинство́** ҙур күпселек.

БОЛЬШО́Й *прил.* 1. (*крупный; значительный по количеству*) ҙур, өлкән, дәү, ишле, күп; **большо́й мяч** ҙур туп; **больша́я семья́** ишле ғаилә; **больши́е де́ньги** күп аҡса; 2. (*значительный*) ҙур, әһәмиәтле; **больша́я побе́да** ҙур еңеү; 3. (*чрезвычайный*) бик (ныҡ); **большо́й добря́к** бик яҡшы күңелле кеше; 4. (*взрослый*) ҙур, оло; **де́ти ста́ли больши́ми** балалар ҙурайҙы; 5. *в знач. сущ.* **больши́е** *мн.* өлкәндәр, ололар, ҙурҙар; **слу́шаться больши́х** ололарҙы тыңлау; ◇ **больша́я бу́ква** баш хәреф; **больша́я доро́га** оло юл; **большо́й моро́з** ҡаты һыуыҡ; **большо́й па́лец** баш бармаҡ.

БОЛЯ́ЧКА *ж.* һыҙлауыҡ, сиҡан, шешек; ҡутыр.

БО́МБА *ж.* бомба; **а́томная бо́мба** атом бомбаһы; ◇ **влете́ть бо́мбой** уҡтай атылып килеп инеү.

БОМБАРДИРОВА́ТЬ *сов. и несов. кого-что* 1. утҡа тотоу, бомбаға тотоу; **бомбардирова́ть го́род** ҡаланы утҡа тотоу; 2. *чем, перен. ирон.* (*донимать*) йөҙәтеү, теңкәгә тейеү; **бомбардирова́ть пи́сьмами** хаттар яҙып йөҙәтеү.

БОМБАРДИРО́ВКА *ж. см.* **бомбардирова́ть**.

БОМБАРДИРО́ВЩИК *м.* бомбардировщик; **тяжёлый бомбардиро́вщик** ауыр бомбардировщик.

БОМБЁЖКА *ж. разг. см.* **бомби́ть**.

БОМБИ́ТЬ *несов. кого-что* бомбаға тотоу, бомба ташлау.

БОМБОМЕТА́НИЕ *с.* бомба ташлау (*йәки* ырғытыу).

БОМБОУБЕ́ЖИЩЕ *с.* бомбоубежище (*бомбанан һаҡланыу урыны*).

БОНДА́РНЫЙ *прил.* мискә (*йәки* күнәк) яһау; **бонда́рное произво́дство** мискә яһау производствоһы.

БО́НДАРЬ, БОНДА́РЬ *м.* күнәксе, мискәсе.

БОНИТИРО́ВКА *ж. с.-х.* бонитировка, бонитировкалау, сифат яғынан баһалау; **бонитиро́вка ове́ц** һарыҡтарҙы сифат яғынан баһалау.

БО́НЫ I *мн.* (*ед.* **бо́на** *ж.*) *фин.* бон (1. *акса алырға хоҡуҡ бирә торған документ*; 2. *урындағы власть тарафынан сығарыла торған ваҡытлы ҡағыҙ аҡса*).

БО́НЫ II *только мн.* бон (*йөҙмә заграждение*; *йөҙмә ҡойма*).

БОР I *м.* ҡарағай урманы; ✧ **с бо́ру да с со́сенки** *погов.* осраҡлы рәүештә, унан-бынан, теләһә ҡайҙан; **сыр-бо́р загоре́лся** *из-за чего* ғауға ҡупты, ығы-зығы башланды.

БОР II *м.* бор (*химик элемент*).

БОР III *м. мед.* бор (*теш дауалау эшендә ҡулланыла торған ҡорос бырау*).

БОРА́ *ж. метеор.* тау еле (*диңгеҙ яры буйҙарында иҫә торған һалҡын ел*).

БОРДО́ *прил. неизм.* (*цвет*) бурҙат, ҡуйы ҡыҙыл (*төҫ*).

БОРДО́ВЫЙ *прил. разг.* бурҙат, ҡуйы ҡыҙыл төҫлө.

БОРДЮ́Р *м.* ҡайма, әҙеп.

БОРЕ́Ц I *м.* 1. көрәшеүсе; **борцы́ за мир** тыныслыҡ өсөн көрәшеүселәр; 2. *спорт.* көрәшсе.

БОРЕ́Ц II *м. бот.* айыу көпшәһе.

БОРЖО́М *м.* боржом (*минераль һыу*).

БОРЗО́Й *прил. и в знач. сущ.* **борза́я** *ж.* бурҙай.

БОРЗОПИ́СЕЦ *м. ирон.* яҙыусы киҫәге.

БО́РЗЫЙ *прил. поэт.* йылғыр, етеҙ, шәп; **бо́рзый конь** шәп ат.

БОРМАШИ́НА *ж. мед.* бормашина (*теште ҡырып тишеү машинаһы*).

БОРМОТА́НИЕ *с. см.* **бормота́ть.**

БОРМОТА́ТЬ *несов. что и без доп.* мығырҙау.

БО́РНЫЙ *прил.* бор; **бо́рная кислота́** бор кислотаһы.

БО́РОВ *м.* 1. бестерелгән суҫҡа; 2. (*у печи*) юллыҡ, төтөн юллығы.

БОРОВИ́К *м.* аҡ бәшмәк, топош.

БОРОДА́ *ж.* һаҡал.

БОРОДА́ВКА *ж.* сөйәл.

БОРОДА́ВЧАТЫЙ *прил.* сөйәлле.

БОРОДА́ТЫЙ *прил.* һаҡаллы, һаҡал үҫтергән.

БОРОДА́Ч *м.* 1. *разг.* һаҡалбай, һаҡалтай; 2. *бот.* һаҡалсан (*үлән*); 3. *зоол.* таҙ бөркөт.

БОРО́ДКА *ж.* 1. *уменьш. от* **борода́**; кәзә һаҡал; 2. (*у ключа*) асҡыс теле (*йәки балтаһы*).

БОРОЗДА́ *ж.* 1. бураҙна; 2. *перен.* (*морщина*) йыйырсыҡ.

БОРОЗДИ́ТЬ *несов. что* 1. бураҙна һалыу (*йәки* ярыу), бураҙналау; 2. *перен.* ярып үтеү; **корабли́ бороздя́т океа́н** караптар океандарҙы ярып үтәләр; 3. *перен.* (*пересекать*) йырғыслау, ярыу; **чёрное не́бо борозди́ли мо́лнии** әлдән-әле ҡара күк йөҙөн йәшен ярып үтте.

БОРО́ЗДЧАТЫЙ *прил.* бураҙналы, бураҙналар менән йырғыланған.

БОРОНА́ *ж.* тырма, ер тырмаһы.

БОРОНИ́ТЬ *несов. что* тырматыу, тырмалау.

БОРОНОВА́НИЕ *с.* тырматыу, тырмалау.

БОРОНОВА́ТЬ *несов. см.* **борони́ть.**

БОРО́ТЬСЯ *несов.* 1. *в разн. знач.* көрәшеү; **боро́ться за мир** тыныслыҡ өсөн көрәшеү; **боро́ться за высо́кий урожа́й** юғары уңыш алыу өсөн көрәшеү; **ма́льчики боро́лись не́сколько мину́т** малайҙар бер нисә минут көрәшеп алдылар; 2. (*воевать, сражаться*) һуғышыу.

БОРТ *м.* 1. (*одежды*) сабыу; 2. *мор.* борт (*судно ҡабырғаларының иң өҫкө өлөшө*); ✧ **борт о́ борт** йәнәш; **брать на́ борт** карапҡа алыу; **вы́кинуть за борт** сығарып ташлау; **за борто́м** һыуҙа; **на борту́** (*самолёта, корабля*) самолётта, карапта.

БО́РТНИК *м. уст.* солоҡсо.

БО́РТНИЧАТЬ *несов. уст.* солоҡсолоҡ менән шөғөлләнеү.

БО́РТНИЧЕСТВО *с. уст.* солоҡсолоҡ.

БОРТОВО́Й *прил.* бортовой; **бортово́й журна́л** бортовой журнал; ✧ **бортова́я ка́чка** караптың сайҡалыуы, бер яҡтан икенсе яҡҡа ҡырынайыуы.

БОРЩ *м.* борщ (*төрлө йәшелсәләр һалып бешерелгән аш*).

БОРЩЕВИ́К *м. бот.* балтырған.

БОРЬБА́ *ж. в разн. знач.* көрәш; **кла́ссовая борьба́** синфи көрәш; **национа́льно-освободи́тельная борьба́** милли-азатлыҡ көрәше; **борьба́ за мир** тыныслыҡ өсөн көрәш.

БОСИКО́М *нареч. разг. см.* **босо́й.**

БОСО́Й *прил.* яланаяҡ, яланғас аяҡ; ✧ **на босу́ но́гу** ҡуңалтаҡ.

БОСОНО́ГИЙ *прил.* яланаяҡ.

БОСОНО́ЖКИ *мн.* (*ед.* **босоно́жка** *ж.*) босоножка (*йәйге еңел аяҡ кейеме*).

БОСТО́Н *м.* бостон (1. *юғары сифатлы йоҡа йөн туҡыма*; 2. *кәрт уйыны*; 3. *танса исеме*).

БОСТО́НОВЫЙ *прил.* бостон; **бosто́новый костю́м** бостон костюм.

БОСЯ́К *м.* босяк, һуҡбай, йолҡош.

БОТ *м. мор.* бот (*ҙур булмаған судно*).

БОТА́НИК *м.* ботаник.

БОТА́НИКА *ж.* ботаника.

БОТАНИ́ЧЕСКИЙ *прил.* ботаника; **ботани́ческий сад** ботаника баҡсаһы.

БОТВА́ *ж.* һабаҡ-япраҡ.

БОТВИ́НЬЯ *ж. кул.* ботвинья (*квас, бешкән йәшелсә һәм балыҡтан әҙерләнгән һалҡын аш*).

БО́ТИКИ *мн.* (*ед.* **бо́тик** *м.*) *см.* **бо́ты.**

БОТИ́НКИ *мн.* (*ед.* **боти́нок** *м.*) ботинка.

БОТФО́РТЫ *мн.* (*ед.* **ботфо́рт** *м.*) *уст.* ботфорт (*оҙон ҡуңыслы, бейек күтәрмәле итек*).

БО́ТЫ *мн.* (*ед.* **бот** *м.*) боты (*аяҡ кейеме*).

БО́ЦМАН *м.* боцман (*карапта хужалыҡ эштәрен алып барыусы кесе командир*).

БОЧА́Р *м. см.* **бо́нда́рь.**

БО́ЧКА *ж.* 1. мискә; 2. (*мера жидкости*) бочка (*480 литрлыҡ үлсәү берәмеге*) 3. *ав.* бочка (*юғары пилотаж фигураларының береһенең исеме*); ✧ **как се́льди в бо́чке** *см.* **сельдь.**

БОЧКО́М *нареч. см.* **бо́ком.**

боюсь, бойшься *и т. д. наст. вр. от* **боя́ться.**

БОЯЗЛИ́ВОСТЬ *ж.* ҡурҡаҡлыҡ, өркәклек, ҡурҡаҡ (*йәки* өркәк) булыу.

БОЯЗЛИ́ВЫЙ *прил.* ҡурҡаҡ, өркәк; **боязли́вый зверёк** өркәк хайуан; **боязли́вый шёпот** ҡурҡып ҡына бышылдау.

БО́ЯЗНО *в знач. сказ. разг.* ҡурҡыныс.

БОЯ́ЗНЬ *ж.* ҡурҡыу, өркөү, шөрләү; **из боя́зни** ҡурҡыуҙан.

БОЯ́РИН *м. ист.* баяр.

БОЯ́РСКИЙ *прил. ист.* баяр; **боя́рская ду́ма** баярҙар думаһы.

БОЯ́РСТВО *с. собир. ист.* баярҙар.

БОЯ́РЫНЯ *ж. ист.* (*жена боярина*) баяр ҡатыны (*йәки* бисәһе).

БОЯ́РЫШНИК *м. бот.* дунала.

БОЯ́РЫШНЯ *ж. ист.* баяр ҡыҙы.

БОЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *кого-чего и с неопр.* ҡурҡыу, өркөү, шөрләү; **он бои́тся темноты́** ул ҡараңғынан ҡурҡа; **я бою́сь простуди́ться** мин һалҡын тейҙереүҙән ҡурҡам; **2.** *чего* (*портиться*) сыҙамау, боҙолоу; **фане́рные изде́лия боя́тся сы́рости** фанерҙан яһалған әйберҙәр еүештә боҙолалар.

БРА *с. нескл.* бра (*стена шәмдәле*).

БРАВА́ДА *ж.* кәпәренеү, маҡтанырға тырышыу; иғтибар итмәй маташыу.

БРАВИ́РОВАНИЕ *с. см.* **брави́ровать.**

БРАВИ́РОВАТЬ *несов. чем и без доп.* кәпәренеү, маҡтанырға тырышыу; әтәсләнеү, иғтибар итмәй маташыу (*ҡурҡынысҡа, ҡыйынлыҡҡа*); **брави́ровать опа́сностью** ҡурҡыныс килгәндә әтәсләнеү; **брави́ровать свое́й гру́бостью** үҙенең торпайлығы менән кәпәренеү.

БРА́ВО *межд.* браво, йәшә, шәп, афарин.

БРАВУ́РНЫЙ *прил.* дәртле, йәнле; **браву́рный марш** дәртле марш.

БРА́ВЫЙ *прил.* (күрер күҙгә) батыр, ғәйрәтле, йөрәкле; **бра́вый солда́т** батыр һалдат.

БРА́ГА *ж.* брага (*өйҙә әҙерләнгән һыра*).

БРА́ЖКА *ж. см.* **бра́га.**

БРАЗДЫ́ *только мн.*: **бразды́ правле́ния** баш (булыу), идара итеү.

БРАЗИ́ЛЬСКИЙ *прил.* бразилия, Бразилия; **брази́льский ко́фе** Бразилия кофеһе.

БРАЗИ́ЛЬЦЫ *мн.* бразилецтәр, бразилиялылар.

БРАК I *м.* никах, өйләнеү; **вступи́ть в брак** өйләнеү (*о мужчине*); тормошҡа (*йәки* иргә) сығыу (*о женщине*); **свиде́тельство о бра́ке** өйләнешеү тураһында танытма.

БРАК II *м.* брак, боҙоҡ, ғилләле; **чуло́к с бра́ком** ғилләһе булған ойоҡ.

БРАКЁР *м.* бракёр (*тауарҙың яраҡлылығын билгеләүсе*).

БРАКЕРА́Ж *м. ком.* бракераж (*тауарҙарҙың сортын билдәләү һәм ҡарап тикшергәндә брак табыу*).

БРАКО́ВАННЫЙ **1.** *прич.* бракҡа сығарылған; **2.** *прил.* брак; **брако́ванный това́р** брак тауар.

БРАКОВА́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* (*признавать негодным*) бракҡа сығарыу; **2.** *что* (*определять качество*) сифатын билдәләү.

БРАКО́ВКА *ж. см.* **бракова́ть.**

БРАКО́ВЩИК *м.* браковщик.

БРАКО́ВЩИЦА *ж.* браковщица.

БРАКОДЕ́Л *м.* брак яһаусы.

БРАКОНЬЕ́Р *м.* браконьер (*һунарсылыҡ ҡағиҙәһен боҙоусы*).

БРАКОНЬЕ́РСТВО *с.* браконьерлыҡ итеү.

БРАКОРАЗВО́ДНЫЙ *прил.*: **бракоразво́дный проце́сс** айырылышыу процесе.

БРАКОСОЧЕТА́НИЕ *с. книжн.* никах, никахланышыу.

БРА́МСЕЛЬ *м. мор.* брамсель (*иң юғары елкән*).

БРАНДВА́ХТА *ж. мор.* брандвахта (*порттағы һаҡсы судно*).

БРА́НДЕР *м. мор.* брандер (**1.** *уст. дошман караптарын яндырыу өсөн шартлаусан, тиҙ тоҡаныусан матдәләр тейәгән судно*; **2.** *бухта йәки гавань алдында юлды ябыу өсөн батырыла торған судно*).

БРАНДМА́УЭР *м.* брандмауэр (*ике өй араһына һалынған бейек таш ҡойма*).

БРАНДСПО́ЙТ *м.* брандспойт (**1.** *пожар насосы*; **2.** *пожар насосы эсәгенең башы, еҙ көпшәһе*).

БРАНИ́ТЬ *несов. кого-что* әрләү, орошоу, тиргәү, шелтәләү.

БРАНИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *с кем и без доп.* (*ссориться*) һүҙгә килешеү, ирешеү, тиргәшеү, ыҙғышыу; **2.** (*ругаться*) һүгенеү, тиргәнеү.

БРА́ННЫЙ I *прил.* (*ругательный*) һүгенеү, оятһыҙ; **бра́нное выраже́ние** оятһыҙ һүҙ.

БРА́ННЫЙ II *прил. уст. поэт.* (*воинский*) хәрби, һуғыш; **бра́нное по́ле** һуғыш майҙаны.

БРАНЬ I *ж.* һүгенеү, әрләшеү; һүгенеү һүҙҙәре, алама һүҙҙәр.

БРАНЬ II *ж. уст. поэт.* һуғыш; **на по́ле бра́ни** һуғыш яланында.

БРАСЛЕ́Т *м.* беләҙек.

БРАСС *м. спорт.* брасс (*йөҙөү стиле*).

БРАТ *м.* **1.** ир туған; ағай (*старший*); эне, ҡусты (*младший*); **двою́родный брат** туғандан тыуған; **трою́родный брат** өсөнсө быуын туғаны; **сво́дный брат** үгәй туған; **2.** (*при обращении*) туған; **ты, брат, не шути́** һин, туған, шаярма; ◇ **моло́чный брат** *см.* **моло́чный; на бра́та** кеше башына; **наш брат** беҙҙең халыҡ; **свой брат** үҙ кеше.

БРАТА́НИЕ *с. см.* **брата́ться.**

БРАТА́ТЬСЯ *несов. в разн. знач.* туғанлашыу, дуҫлашыу.

БРА́ТЕЦ *м. ласк. от* брат 1.

БРАТИ́ШКА *м. разг.* (*маленький брат*) ҡусты, эне, мырҙа.

БРА́ТИЯ *ж. собир.* **1.** *шутл.* халыҡ (*бер профессия кешеләре*); **пи́шущая бра́тия** яҙыусылар халҡы; **2.** *церк.* бер монастырь монахтары.

БРАТО́К *м. прост.* (*обращение*) туғанҡай, ҡусты кеше; **брато́к, и ты здесь?** туғанҡай, һин дә бындамы ни?

БРАТОУБИ́ЙСТВЕННЫЙ *прил.*: **братоуби́йственная война́** туған туғанды үлтерешеү һуғышы.

БРАТОУБИ́ЙСТВО *с.* **1.** *уст.* (*убийство своего брата*) үҙ туғанын үлтереү; **2.** (*убий-*

ство единомышленника) яҡын кешене үлтерү, фекерҙәш кешене үлтереү.

БРА́ТСКИЙ *прил.* туғанлыҡ, туғандаш; **бра́тские чу́вства** туғанлыҡ тойғолары; **бра́тские респу́блики** туғандаш республикалар; **бра́тская семья́ сове́тских наро́дов** совет халыҡтарының туғандаш ғаиләһе.

БРА́ТСТВО *с.* 1. дуҫлыҡ, туғанлыҡ; берҙәмлек; **бра́тство рабо́чих всех стран** барлыҡ ил эшселәренең дуҫлығы; 2. *рел.* дини йәмғиәт (*йәки* община).

БРАТЬ *несов.* 1. *кого-что* алыу; **брать рука́ми** ҡул менән алыу; **брать дете́й на воспита́ние** бала ҡарарға алыу; 2. *что* алыу; **брать уро́ки** дәрес алыу; **брать рабо́ту на́ дом** өйгә эш алыу; 3. *чем* (*достигать*) алдырыу; **он берёт не си́лой, а ло́вкостью** ул көс менән түгел, ә таҫыллыҡ менән алдыра; 4. *без доп.* (*клевать — о рыбе*) ҡабыу, сиртеү; 5. *что* (*нанимать*) яллау; **брать такси́** такси яллау; 6. *что* (*покупать*) һатып алыу; **брать биле́ты в теа́тр** театрға билеттәр һатып алыу; 7. (*попадать — об огнестрельном оружии*) тейҙереү; 8. *без доп., разг.* (*направляться*) тотоу, юл тотоу; **бери́ впра́во** уңға тот; ✧ **брать быка́ за рога́** туранан-тура төп мәсьәлә буйынса ҡыҙыу рәүештә эшкә тотоноу; **брать высоту́** күтәрелеү; **брать го́лыми рука́ми** *см.* **го́лый; брать за́ сердце** йөрәктән алыу, йөрәкте өҙөү; **брать на себя́** *см.* **себя́; брать нача́ло** башлап алып китеү, килеп сығыу; **брать по́д руку** ҡултыҡлап алыу; **брать прице́л** төбәү, тоҫҡау; **брать чью-либо сто́рону** берәйһен яҡлау, уның яғына сығыу; **меня́ берёт сомне́ние** мин икеләнәм; **на́ша берёт (взяла́)** беҙ еңдек, беҙҙеке еңде.

БРА́ТЬСЯ *несов.* 1. *за кого-что* (*хвататься*) тотоноу; **не бери́сь за ча́йник, он горя́чий** сәйнүккә тотонма, ул эҫе; 2. *за что и с неопр.* (*приниматься*) тотоноу, башлау; өҫкә алыу; **бра́ться за рабо́ту** эшләргә тотоноу; **он берётся мне помо́чь** ул миңә ярҙам итергә өҫтөнә ала; 3. (*появляться*) килеү, барлыҡҡа килеү; **отку́да берётся сто́лько силы?** был тиклем көс ҡайҙан килә?; 4. *страд. к* **брать** 1,2,4–7; ✧ **бра́ться за ум** аҡылына ултырыу, аҡылға килеү.

БРА́УНИНГ *м.* браунинг (*пистолет төрө*).

БРАХМА́Н *м.* браһман (*Һиндстанда юғары каста кешеһе*).

БРАХМАНИ́ЗМ *м.* браһманизм (*һиндтәр дине*).

БРА́ЧНЫЙ *прил.*: **бра́чный сою́з** никах; **бра́чный наря́д** *зоол.* ҡауышыу биҙәнеше (*ҡоштар уйнаған осорҙа төҫтәренең үҙгәреүе, матурланыуы*).

БРА́ШПИЛЬ *м. мор.* брашпиль (*судноларҙа якорҙы күтәрә торған сығыр*).

БРЕВЕ́НЧАТЫЙ *прил.* бүрәнә; **бреве́нчатая стена́** бүрәнә стена.

БРЕВНО́ *с.* бүрәнә.

БРЕД *м.* 1. һаташыу, һайҙаныу, һаташып һөйләнеү; **больно́й в бреду́** ауырыу һаташа; 2. *разг.* (*бессмыслица*) мәғәнәһеҙ нәмә, туҙға яҙмаған нәмә.

БРЕ́ДЕНЬ *м.* йылым.

БРЕ́ДИТЬ *несов.* 1. һаташыу, һайҙаныу; һаташып һөйләнеү; **бре́дить в беспа́мятстве** аңын юғалтып һаташыу; 2. *кем-чем* һаташыу, хыялланыу; **бре́дить му́зыкой** музыка менән хыялланыу.

БРЕ́ДНИ *только мн.* юҡ-бар һүҙ, буш уй, һаташыу, туҙға яҙмаған һүҙ, сафсата.

БРЕДОВО́Й *прил.* 1. һаташыу, һаташҡан; **больно́й в бредово́м состоя́нии** ауырыу һаташып ята; 2. (*нелепый, фантастический*) хыяли, аҡылға һыймаған; **бредово́й план** хыяли план.

БРЕ́ЗГАТЬ *несов. чем и с неопр.* ерәнеү, сикәнеү; тартыныу; **он ниче́м не бре́згает** ул бер нәмәнән дә тартынмай; **он бре́згает пить из э́того стака́на** ул был стакандан эсергә ерәнә.

БРЕЗГЛИ́ВОСТЬ *ж.* ерәнеү, сикәнеү, тәне тартыныу, ерәнгәнлек, сикәнгәнлек.

БРЕЗГЛИ́ВЫЙ *прил.* 1. ерәнеүсән, сикәнеүсән; **брезгли́вый челове́к** ерәнеүсән кеше; 2. (*гадливый*) ерәнес, сикәнес, ерәнеп, сикәнеп (эшләнгән); **брезгли́вая ми́на** ерәнеп ҡарау; **брезгли́вое чу́вство** ерәнеү.

БРЕ́ЗГОВАТЬ *несов. разг. см.* **бре́згать.**

БРЕЗЕ́НТ *м.* брезент.

БРЕЗЕ́НТОВЫЙ *прил.* брезент; **брезе́нтовый плащ** брезент плащ.

БРЕ́ЗЖИТЬ, БРЕ́ЗЖИТЬСЯ *несов.* 1. *безл.* (*светать*) таң һыҙылыу (*йәки* атыу); яҡтыра башлау, яҡтырып килеү; 2. (*слабо светиться*) сағылыу, аҙ ғына, саҡ-саҡ ялтырап күренеү, яҡтырыу; **в степи́ чуть бре́зжит огонёк** яланда саҡ-саҡ ҡына ут ялтырап күренә.

БРЕЛО́К *м.* сылтырмаҡ.

БРЕ́МЯ *с.* ауырлыҡ, ғазап, имгәк; ✧ **разреши́ться от бре́мени** бәбпесләү, бушаныу.

БРЕ́ННЫЙ *прил. уст.* тупраҡ була торған, серей торған, фани; **бре́нный мир** фани донъя.

БРЕНЧА́ТЬ *несов.* 1. сылтырау, шылтырау, шөлтөрәү; сылтыратыу, шылтыратыу; **моне́ты бренча́т в карма́не** кеҫәлә тәңкәләр шылтырай; 2. *на чём, разг.* дөмбөрҙәтеү, дыңғырҙатыу; **бренча́ть на роя́ле** роялде дөмбөрҙәтеү.

БРЕСТИ́ *несов.* көскә-көскә генә атлау; әкрен генә килеү (*йәки* барыу).

БРЕТЕ́ЛИ *мн.* (*ед.* **брете́ль** *ж.*) бау (*эс күлдәктә, лифчиктә һ. б.*).

БРЕХНЯ́ *ж. прост.* ялған, алдаҡ, алдау, буш һүҙ.

БРЕХУ́Н *м. прост.* ялғансы, алдаҡсы, юҡты һөйләүсе.

БРЕШЬ *ж.*: **проби́ть брешь** зыян (*йәки* зарар) килтереү.

бре́ю(сь), бре́ешь(ся) *и т. д. наст. вр. от* **бри́ть(ся).**

БРЕ́ЮЩИЙ *прич.* ҡырыусы (*һаҡал-мыйыҡты*); ✧ **бре́ющий полёт** *ав.* ҡайпылып осоу (*ер өҫтөнән тәпәш кенә осоу*).

БРИГ *м. мор.* бриг (*ике мачталы елкәнле судно*).

БРИГА́ДА *ж.* бригада (1. *билдәле бер эште башҡарыусылар коллективе*; 2. *воен., мор.* *ғәскәри берләшмә*; 3. *ж.-д.* *поезды хеҙмәтләндереүсе кондукторҙар составы*).

БРИГАДИ́Р I *м.* бригадир (*бригада етәксеһе*).
БРИГАДИ́Р II *м. ист.* бригадир (*полковник менән генерал араһындағы юғары ғәскәри чин*).
БРИГА́ДНЫЙ *прил.* бригада; **брига́дный меха́ник** бригада механиге.
БРИЗ *м. мор.* бриз, талғын ел (*көндөҙ диңгеҙҙән ҡоро ергә иҫә торған әкрен ел*).
БРИЗА́НТНЫЙ *прил. воен.* бризант, шартлай (*йәки* ярыла, шартлата) торған; **бриза́нтный снаря́д** бризант снаряд.
БРИКЕ́Т *м.* брикет (*пресланған материалдан яһалған кирбес йәки плитка*).
БРИКЕТИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* брикетләү, брикет яһау (*йәки* һуғыу).
БРИЛЛИА́НТ *м.* гәүһәр.
БРИЛЛИА́НТОВЫЙ *прил.* гәүһәр; **бриллиа́нтовый пе́рстень** гәүһәр ҡашлы йөҙөк.
БРИЛЬЯ́НТ *м. см.* **бриллиа́нт.**
БРИЛЬЯ́НТОВЫЙ *прил. см.* **бриллиа́нтовый.**
БРИТА́НСКИЙ *прил.* британ, Британия; **Брита́нские острова́** Британия утрауҙары.
БРИТА́НЦЫ *мн.* британдар, британиялылар.
БРИ́ТВА *ж.* сәс бәкеһе, бритва.
БРИ́ТВЕННЫЙ *прил.* ҡырыу, ҡырыныу; **бри́твенный прибо́р** ҡырыныу приборы.
БРИ́ТЫЙ *прил.* сәсе-һаҡалы ҡырылған (*йәки* алынған); **бри́тая голова́** сәсе ҡырылған; **бри́тое лицо́** һаҡалы ҡырылған.
БРИТЬ *несов. кого-что* һаҡалды (*йәки* мыйыҡты) ҡырыу, сәс алыу.
БРИТЬЁ *с. см.* **бри́ть(ся).**
БРИ́ТЬСЯ *несов.* ҡырыныу, ҡырынып йөрөү.
БРИ́ЧКА *ж.* бричка (*еңел арба*).
БРОВЬ *ж.* ҡаш; ✧ **не в бровь, а (пря́мо) в глаз** *погов.* нәҡ өҫтөнә баҫыу (*тапҡыр һүҙ, әйтем һ. б. тураһында*).
БРОД *м.* кисеү.
БРОДИ́ЛЬНЫЙ *прил.* әсеткес, асытҡыс, асытыу; **броди́льный чан** асытыу чаны.
БРОДИ́ТЬ I *несов.* **1.** көскә генә йөрөү, аҡрын ғына йөрөп тороу; **2.** *перен.* йөрөү, сағылыу (*уй, йылмайыу тураһында*).
БРОДИ́ТЬ II *несов.* әсеп ултырыу, бызырҙап ҡабарып ултырыу; **пи́во бро́дит** һыра әсеп ултыра.
БРОДЯ́ГА *м.* берәҙәк.
БРОДЯ́ЖНИЧАТЬ *несов. разг.* берәҙәклек итеү, берәҙәк булып йөрөү.
БРОДЯ́ЖНИЧЕСТВО *с.* берәҙәклек.
БРОДЯ́ЧИЙ *прил.* күсмә, илгиҙәр, ил гиҙеп йөрөүсе, күсеп йөрөргә яратыусы; **бродя́чий музыка́нт** ил гиҙеп йөрөүсе музыкант.
БРОЖЕ́НИЕ *с.* **1.** *хим.* әсеү, күпереү; **2.** *перен.* (*волнение*) ризаһыҙлыҡ, буталыш, сыуалыш.
БРОМ *м.* бром (**1.** *химик элемент;* **2.** *фарм. дарыу исеме*).
БРО́МИСТЫЙ *прил.* бром, бромлы; **бро́мистый ка́лий** бромлы калий.
БРОНЕАВТОМОБИ́ЛЬ *м.* бронеавтомобиль, броняле автомобиль.
БРОНЕБО́ЙНЫЙ *прил. воен.* броняне тишә торған; броня тишкес; **бронебо́йный снаря́д** броняне тишә торған снаряд.
БРОНЕБО́ЙЩИК *м. воен.* бронебойщик (*бронебойканан атыусы*).
БРОНЕВИ́К *м. см.* **бронеавтомоби́ль.**
БРОНЕВО́Й *прил. воен.* броняле; **броневы́е до́ты** броняле доттар.
БРОНЕНО́СЕЦ *м.* **1.** *мор.* броненосец (*броня менән көпләнгән ҡеүәтле хәрби карап*); **2.** *зоол.* ҡалҡанлы (*хайуан*).
БРОНЕНО́СНЫЙ *прил. мор.* броняле, броня менән көпләнгән; **броненосный кре́йсер** броняле крейсер, броня менән көпләнгән крейсер.
БРОНЕПО́ЕЗД *м.* бронепоезд, броняле поезд.
БРОНЕТА́НКОВЫЙ *прил.* бронетанк; **бронета́нковые войска́** бронетанк ғәскәрҙәр.
БРО́НЗА *ж.* бронза (**1.** *аҡ ҡурғаш ҡушылған баҡыр иретмәһе;* **2.** *собир. шунан яһалған нәмәләр*).
БРО́НЗОВЫЙ *прил.* **1.** бронза; **бро́нзовый бюст** бронза бюст; **2.** (*о цвете*) бронза төҫлө; ✧ **бро́нзовый век** *археол.* бронза быуаты (*төрлө әйберҙәр яһау өсөн бронза ҡулланылған боронғо дәүер*).
БРОНИ́РОВАННЫЙ *прил.* (*закреплённый*) броняләнгән, беркетелгән, беркетеп ҡуйылған, бүлеп ҡалдырылған; **брони́рованное ме́сто** беркетелгән урын.
БРОНИРО́ВАННЫЙ *прил.* броняләнгән, броняле, броня менән көпләнгән; **брониро́ванный по́езд** броняле поезд.
БРОНИ́РОВАТЬ *несов. кого-что* (*закреплять за кем-л.*) бүлеп ҡалдырыу, тәғәйенләү, беркетеү, беркетеп (*йәки* тәғәйенләп) ҡуйыу, бронировать итеү; **брони́ровать ме́сто в ваго́не** вагонда урын бүлеп ҡуйыу.
БРОНИРОВА́ТЬ *несов. что* (*покрывать бронёй*) броняләү, броня менән көпләү.
БРО́НХИ *мн.* (*ед.* **бронх** *м.*) *анат.* ҡурылдай.
БРОНХИА́ЛЬНЫЙ *прил. анат.* ҡурылдай; **бронхиа́льная а́стма** бронх астмаһы; **бронхиа́льные же́лезы** ҡурылдай биҙҙәре.
БРОНХИ́Т *м.* бронхит (*ҡурылдайға һыуыҡ тейеп, ҡаты йөткереү*).
БРО́НЯ *ж.* (*закрепление*) беркетеү, тәғәйенләү; беркетеү (*йәки* тәғәйенләү) ҡағыҙы.
БРОНЯ́ *ж.* **1.** *ист.* (*панцирь*) тимер кейем; **2.** *воен.* броня (*хәрби судноларҙың, танкыларҙың һ. б. ҡорос көпләүе*).
БРОСА́ТЬ *несов. см.* **бро́сить;** ✧ **броса́ть де́ньги** аҡса туҙҙырыу, аҡсаны әрәм-шәрәм итеп бөтөрөү; **броса́ть ка́мень в кого́-либо** берәйһенә бысраҡ ташлау; **броса́ть ору́жие** ҡорал ташлау, бирелеү; **броса́ть перча́тку** *уст.* дуэлгә саҡырыу; **броса́ть свет** *на что* асыҡлау; **броса́ть слова́ на ве́тер** *см.* **ве́тер.**
БРОСА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **бро́ситься;** **2.** *чем* (*друг в друга*) ташлашыу, бәрешеү, ырғытышыу; **броса́ться снежка́ми** ҡар бәрешеү; **3.** *кем-чем, разг.* (*пренебрегать*) ҡәҙерен белмәү, иҫәпкә алмау, һанға һуҡмау; **4.** *страд. к* **броса́ть;** ✧ **броса́ться**

слова́ми уйламай һөйләү, һөйләгәненә иҫәп бирмәү.

БРО́СИТЬ *сов.* **1.** *что, чем* (*кинуть*) ташлау, ырғытыу; сөйөү; **бро́сить ка́мень** таш ташлау; **2.** *кого-что* (*переместить, направить*) ебәреү, күсереү; **бро́сить лу́чшие си́лы на реша́ющий уча́сток фро́нта** иң яҡшы көстәрҙе фронттың хәл иткес участкаһына ебәреү; **3.** *что и с неопр.* (*прекратить*) ташлау, туҡтатыу; **бро́сить кури́ть** тәмәке тартыуҙы ташлау; **4.** *кого-что* (*покинуть, оставить*) ташлау, ташлап китеү; ✧ **бро́сить взгляд** күҙ ташлау; **бро́сить жре́бий** йәрәбә һалыу; **бро́сить обвине́ние** ғәйепләү, бәлә яғыу; **бро́сить упрёк** шелтәләү, шелтә ташлау; **его́ бро́сило в жар** *безл.* тәне ҡыҙып янып китте, эҫе булып китте, эҫергәнеп китте; **хоть брось** бер нәмәгә лә яраРлыҡ түгел, бик насар.

БРО́СИТЬСЯ *сов.* **1.** *на кого-что* ташланыу; **бро́ситься на врага́** дошманға ташланыу; **2.** (*прыгнуть с высоты вниз*) һикереү, ырғыу, ташланыу; **бро́ситься в во́ду** һыуға ырғыу; **3.** (*поспешить*) тотоноу, керешеү, башлау; **бро́ситься на по́мощь** ярҙам итергә тотоноу; ✧ **бро́ситься в глаза́** күҙгә ташланыу, күҙгә салыныу; **бро́ситься в объя́тия** ҡосағына ташланыу; **бро́сьте!** ҡуйығыҙ әле!; **кровь бро́силась ему́ в го́лову** башына ҡан югерҙе.

БРО́СКИЙ *прил. разг.* күҙгә бәреләторған, баҙыҡ, асыҡ.

БРО́СОВЫЙ *прил. прост.* бер нәмәгә лә яраҡһыҙ, алама, насар; **бро́совый това́р** алама тауар; ✧ **бро́совая цена́** *ком.* тейешенән түбән хаҡ; **бро́совые зе́мли** ташландыҡ ерҙәр.

БРОСО́К *м.* (*стремительное движение*) ынтылыш, ырғылыу.

БРО́ШКА *ж.* брошка (*ҡашлы булавка*).

БРОШЮ́РА *ж.* брошюра (*кескәй китап*).

БРОШЮРОВА́ЛЬНЫЙ *прил.* брошюралау; **брошюрова́льный стано́к** брошюралау станогы.

БРОШЮРОВА́ТЬ *несов. что, полигр.* китап төпләү, брошюралау.

БРОШЮРО́ВКА *ж. см.* **брошюрова́ть.**

БРОШЮРО́ВЩИК *м.* брошюралаусы (кеше).

БРОШЮРО́ВЩИЦА *женск. р. к* **брошюро́вщик.**

БРУДЕРША́ФТ *м.*: **пить на брудерша́фт** *с кем* брудершафт эсеү (*дуҫлыҡты ныҒытыу өсөн эсеү*).

БРУС *м.* **1.** бурса (*дүрт ҡырлы итеп яһаған ағас, бүрәнә*); **2.** *см.* **брусо́к** 2.

БРУСКО́ВЫЙ *прил.* дүрт ҡырлы, киҫәкле; **бруско́вое мы́ло** киҫәкле һабын.

БРУСНИ́КА *ж.* ҡыҙыл көртмәле.

БРУСНИ́ЧНЫЙ *прил.* ҡыҙыл көртмәле; **брусни́чное варе́нье** ҡыҙыл көртмәле вареньеһе.

БРУСО́К *м.* **1.** *уменьш. от* **брус** 1; **2.** (*точильный камень*) ҡайраҡ, беләү, янығыс; **3.** (*дүрт ҡырлы*) киҫәк; **брусо́к мы́ла** бер киҫәк һабын, һабын киҫәге.

БРУ́СТВЕР *м. воен.* бруствер (*дошман утынан һаҡланыу өсөн окоп алдына өйөлгән балсыҡ*).

БРУ́ТТО *прил. неизм. и нареч. ком.* брутто (*тауарҙың упаковкаһы: йәшниге, ҡабы һ. б. менән бергә булған ауырлығы*).

БРУЦЕЛЛЁЗ *м. мед.* бруцеллёз (*хайуандарҙа була торған йоғошло ауырыу*).

БРЫЖЕ́ЙКА *ж. анат.* эс ярыһы, йыйырса.

БРЫ́ЗГАТЬ *несов.* **1.** *чем* сәсрәтеү, бөркөү, һиптереү; **бры́згать водо́й** һыу сәсрәтеү; **2.** *без доп.* сәсрәү; **и́скры бры́зжут** осҡондар сәсрәй; **3.** *что и без доп.* һибеү, бөркөү; **бры́згать бельё** кергә һыу бөркөү; ✧ **бры́зжет мо́лодость** йәшлек аңҡып тора.

БРЫ́ЗГАТЬСЯ *несов.* **1.** *чем* сәсрәтеү, һиптереү, бөркөү; **2.** (*друг на друга*) сәсрәтешеү, һибешеү, бөркөшөү.

БРЫ́ЗГИ *только мн.* сәсрәгән тамсылар, сәсрәмә, бөркөлгән һыу бөртөктәре; ваҡ киҫәктәр, ярсыҡтар.

БРЫ́ЗНУТЬ *сов.* **1.** *однокр.* сәсрәтеп ебәреү, тамыҙып ҡуйыу (*чем-л.*); сәсрәп китеү (*о чём-л.*); **2.** (*сильно политься*) атылып (*йәки* сәсрәп) сығыу, бәреү; **бры́знули слёзы** күҙ йәштәре атылып сыҡты; **3.** *перен.* балҡыу, балҡып китеү.

БРЫКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** тибеү; тыбырсыныу; **2.** (*брыкать друг друга*) тибешеү.

БРЫКЛИ́ВЫЙ *прил. прост.* тибешкәк.

БРЫ́НЗА *ж.* брынза (*сыр*).

БРЫСЬ *межд.* брес.

БРЮЗЖА́НИЕ *с. см.* **брюзжа́ть.**

БРЮЗЖА́ТЬ *несов.* мыжыу, мыжырау.

БРЮ́КВА *ж.* аңра шалҡан, гәрәнкә, брюква.

БРЮ́КИ *только мн.* салбар.

БРЮНЕ́Т *м.* брюнет, ҡара сәсле кеше.

БРЮНЕ́ТКА *ж.* брюнетка.

БРЮ́ХО *с.* ҡорһаҡ, эс; ✧ **по́лзать на брю́хе** *перед кем* ҡорһағын ялау, ярамһаҡланыу.

БРЮШИ́НА *ж. анат.* ҡорһаҡ ите; **воспале́ние брюши́ны** ҡорһаҡ итенең шешеүе.

БРЮШКО́ *с.* **1.** *уменьш.-ласк. от* **брю́хо**; **2.** (*толстый живот*) *разг. шутл.* күпкән ҡорһаҡ; **3.** эс, ҡорһаҡ (*у животных и насекомых*); бауыр, эс (*у птиц*).

БРЮШНО́Й *прил.* ҡорһаҡ, эс; **брюшна́я по́лость** ҡорһаҡ эсе; **брюшно́й тиф** *мед.* ҡорһаҡ тифе.

БРЯ́КАТЬ *несов. см.* **бря́кнуть.**

БРЯ́КНУТЬ *сов. и однокр. разг.* **1.** *чем и без доп.* шалтырап (*йәки* сылтырап) китеү (*йәки* ҡуйыу), шалтыратыу, шалтыратып (*йәки* сылтыратып) ҡуйыу, сылтыратыу; **бря́кнуть посу́дой** һауыт-һаба шалтыратыу; **2.** *кого-что* (*с силой бросить, уронить*) шап иттереп төшөрөү (*йәки* төшөрөп ебәреү), атып бәреү; **он бря́кнул на стол ключ** ул асҡысты өҫтәлгә атып бәрҙе; **3.** *что и без доп., перен.* (*необдуманно сказать*) әйтеп һалыу; ысҡындырып ҡуйыу; **бря́кнул некста́ти** урынһыҙ әйтеп һалды.

БРЯ́КНУТЬСЯ *сов. и однокр. разг.* лап (*йәки* тап) итеп барып төшөү, дөп итеп ҡалыу.

БРЯЦА́НИЕ *с. см.* **бряца́ть.**

БРЯЦА́ТЬ *несов.* 1. шылтырау, шыңғырҙау, саңғырҙау, сыңылдау; 2. *чем* (*вызывать звенящие звуки*) шылтыратыу, саңғырҙатыу, дөңғөрҙәтеү; ◇ **бряца́ть ору́жием** ҡорал менән ҡурҡытыу (*йәки* янау).

БУ́БЕН *м. см.* **бу́бны** II.

БУБЕНЕ́Ц *м.* шөңгөр (*бәләкәй генә йоморсаҡ ҡыңғырау*).

БУБЕ́НЧИК *м. уменьш. от* **бубене́ц;** шөңгөрсә.

БУ́БЛИК *м.* бублик.

БУБНИ́ТЬ *несов. что и без доп., разг.* мығырҙау, бутылдау.

БУБНО́ВЫЙ *прил. карт.* бубий; **бубно́вая деся́тка** бубий унлығы.

БУ́БНЫ I *мн. карт.* бубий.

БУ́БНЫ II *мн.* (*ед.* **бу́бен** *м.*) шөңгөрлө барабан (*уйын ҡоралы*).

БУБО́Н *м. мед.* биҙ ауыртыу (*ҡултыҡ аҫты, сандыр һ. б. биҙҙәрҙең шешеп ауырыуы*).

БУГА́Й *м. обл.* буға.

БУГО́Р *м.* 1. (*возвышение*) ҡалҡыу ер, ҡалҡыулыҡ; 2. (*небольшая выпуклость*) түбәсәй, түмһәләк.

БУГОРО́К *м.* 1. *уменьш. от* **бугóр;** 2. *мед.* төйөрсөк, ҡабырсыҡ (*туберкулёз менән ауырыған үпкәләге ҡаты шешектәр*).

БУГРИ́СТЫЙ *прил.* 1. ҡалҡыулыҡтар (*йәки* түмһәләктәр) менән ҡапланған; 2. (*неровный*) ҡытыршы; тигеҙһеҙ, сығынтысағынтылы; **бугри́стый лоб** ҡытыршы маңлай.

БУДДИ́ЗМ *м. рел.* буддизм, будда дине.

БУДДИ́ЙСКИЙ *прил. рел.* будда, буддизм; **будди́йский храм** будда храмы; **будди́йское уче́ние** буддизм тәғлимәте.

БУДДИ́СТ *м. рел.* буддист (*будда динен тотоусы*).

БУДИ́ЛЬНИК *м.* будильник.

БУДИ́ТЬ *несов.* 1. *кого-что* уятыу; **буди́ть спя́щего** йоҡлаған кешене уятыу; 2. *что, перен.* уятыу, ҡуҙғатыу, тыуҙырыу; **буди́ть не́нависть к врагу́** дошманға ҡарата нәфрәт уятыу.

БУ́ДКА *ж.* будка; **железнодоро́жная бу́дка** тимер юл будкаһы; **сторожева́я бу́дка** ҡарауылсы будкаһы.

БУ́ДНИ *мн.* 1. эш көнө, тикәй (*йәки* ябай) көн; 2. *перен.* (*обыденная жизнь*) көндәлек (*йәки* ябай) тормош; 3. *перен.* (*безрадостная жизнь*) күңелһеҙ, эс бошорғос бер төрлө тормош.

БУ́ДНИЧНЫЙ, БУ́ДНИШНИЙ *прил.* 1. ябай көн, көндәлек; тикәй (*йәки* әрһеҙгә) кейә торған (*об одежде и обуви*); **бу́дничные дни** ябай көндәр; 2. *перен.* күңелһеҙ, эс бошорғос бер төрлө; **бу́дничная жизнь** эс бошорғос бер төрлө тормош.

БУДОРА́ЖИТЬ *несов. разг.* 1. *что* (*приводить в беспорядок*) туҙҙырыу, ҡутарыу, аҫтын өҫкә килтереү; 2. *кого-что* (*тревожить, возбуждать*) бимазалау, тынысһыҙлау, борсоу, болоҡһотоу.

БУ́ДОЧНИК *м.* 1. *разг.* ҡарауылсы (*будкала ҡарауылда тороусы*); 2. *уст.* бутишник (*революцияға тиклем Россияла будка эсендә поста тороусы полицейский*).

БУ́ДТО *союз* 1. *сравнит.* (*словно*) кеүек, һымаҡ, шикелле; әйтерһең, гүйә; **у вас тако́й вид, бу́дто вы не по́няли** һеҙ аңламаған кеүек күренәһегеҙ; 2. *изъяснит. разг.* (*что*) тип, икән, имеш, икән (*йәки* имеш) тип; =дай (=дәй); **говоря́т, бу́дто ты ско́ро уезжа́ешь** һине тиҙҙән китә имеш, тиҙәр; ◇ **бу́дто бы** әйтерһең дә, гүйә; **как бу́дто** шикелле, кеүек, һымаҡ, әйтерһең (дә инде).

бу́ду, бу́дешь *и т. д. буд. вр. от* **быть.**

БУДУА́Р *м.* будуар (1. *байҙар йортонда ҡатын-ҡыҙҙарҙың ҡунаҡ ҡабул итеү бүлмәһе;* 2. *шул бүлмә әйберҙәре*).

БУ́ДУЩИЙ *прил.* 1. (*предстоящий*) буласаҡ, алдағы, киләсәктәге; **бу́дущая встре́ча** буласаҡ осрашыу; 2. (*следующий*) киләһе; **на бу́дущий год** киләһе йылға, йәренгә; **бу́дущей весно́й** киләһе яҙ; 3. *в знач. сущ.* **бу́дущее** *с.* киләсәк; **в недалёком бу́дущем** яҡын киләсәктә; **све́тлое бу́дущее** яҡты киләсәк; ◇ **бу́дущее вре́мя** *грам.* киләсәк заман.

БУ́ДУЩНОСТЬ *ж.* киләсәк, киләсәк көн; **блестя́щая бу́дущность** яҡты киләсәк.

БУ́ЕР *м. спорт.* буер, елкәнле сана.

БУЕРА́К *м. обл.* йырын, йырғанаҡ.

БУЖЕНИ́НА *ж. кул.* буженина (*бешкән сусҡа ите*).

бужу́ *наст. вр. от* **буди́ть.**

БУЗА́ *ж.* буҙа (*эсемлек*).

БУЗИНА́ *ж.* мәрүәр ағасы, өҫкат, айыу баланы.

БУЗИ́ТЬ *несов. прост.* шау-шыу күтәреү, дау ҡуптарыу, тауыш сығарыу.

БУЗОТЁР *м. прост.* боласы, янъялсы, дау ҡуптарыусы, шау-шыу күтәреүсе.

БУЙ *м.* буй, ҡалҡыуыс (*һай урынды, ау һалынған ерҙе һ. б. күрһәтеү өсөн ҡуйылған билдәләр*).

БУ́ЙВОЛ *м.* буйвол.

БУ́ЙВОЛИЦА *ж.* инә буйвол.

БУ́ЙНЫЙ *прил.* 1. (*склонный к драке; необузданный*) ғауғасыл, ҡотороноҡо; һуғышҡаҡ; 2. (*смелый*) батыр, ҡыйыу; **бу́йный мо́лодец** батыр егет; 3. (*бурный, порывистый*) көслө, ҡеүәтле, емергес; **бу́йный ве́тер** ҡеүәтле ел; 4. (*пышный — о растительности*) шәп (*йәки* ҡотороп) үҫкән; **бу́йный рост трав** үләндәрҙең ҡотороп үҫеүе.

БУ́ЙСТВО *с.* ҡотороноу, дыу ҡуптарыу, янъял ҡуптарыу.

БУ́ЙСТВОВАТЬ *несов.* ҡотороноу, дыу ҡуптарыу, янъял ҡуптарыу.

БУК *м.* бук (*ағас*).

БУ́КА *м. и ж. разг.* 1. (*фантастическое существо*) бапаҡ, боҡай; 2. (*о человеке*) ҡырыҫ, төйтөк, ҡараңғы сырайлы.

БУКА́ШКА *ж.* ҡорт, ваҡ бөжәк.

БУ́КВА *ж.* хәреф; **прописна́я бу́ква** баш хәреф; **строчна́я бу́ква** бәләкәй хәреф; ◇ **бу́ква в бу́кву** һүҙмә-һүҙ; **соблюда́ть бу́кву зако́на** закон хәрефенән сыҡмау.

БУКВА́ЛЬНО *нареч.* 1. (*дословно*) һүҙмә-һүҙ; **перевести́ буква́льно** һүҙмә-һүҙ тәржемә итеү; 2. *разг.* (*действительно, на самом деле*) бына тап, ысын бына.

БУКВА́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*дословный*) һүҙмә-һүҙ; **буква́льный перево́д** һүҙмә-

-һүҙ тәржемә; **2.** (*точный, прямой*) тура, дөрөҫ; **в буква́льном смы́сле** тура мәғәнәһендә.

БУКВА́РЬ *м.* әлифба китабы.

БУ́КВЕННЫЙ *прил.* хәрефләп, хәреф менән; **бу́квенное обозначе́ние** хәрефләп билдәләү, хәреф менән билдәләү.

БУКВОЕ́Д *м. ирон.* хәреф ҡоло.

БУКВОЕ́ДСТВО *с. ирон.* хәреф ҡоло булыу.

БУКЕ́Т *м.* **1.** букет, бер тотом, бер бәйләм; **буке́т цвето́в** бер бәйләм сәскә; **2.** үҙенә бер еҫ (*йәки* тәм); **буке́т ча́я** сәйҙең үҙенә бер еҫе (*йәки* тәме).

БУКИНИ́СТ *м.* букинист (*иҫке, тотолған һәм һирәк осрай торған китаптар һатыусы*).

БУКИНИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.*: **букинисти́ческий магази́н** букинистик магазин.

БУ́КЛИ *мн. уст.* ҡулсалап бөҙрәләнгән сәс.

БУ́КОВЫЙ *прил.* бук; **бу́ковое де́рево** бук ағасы.

БУ́КСА *ж. ж.-д.* букса (*паровоздың, вагондың баҫымын тәгәрмәс күсәренә бирә торған подшипникле тартма*).

БУКСИ́Р *м.* буксир (**1.** *баржаны йәки һалды тартып бара торған пароход*; **2.** *һөйрәтеү арҡаны*); ✧ **взять на букси́р** *кого* буксиргә алыу (*булышыу, ярҙам итеү*).

БУКСИ́РНЫЙ *прил.* буксир; **букси́рный парохо́д** буксир пароходы.

БУКСИ́РОВАНИЕ *с. см.* **букси́ровать.**

БУКСИ́РОВАТЬ *несов. что* тартып алып барыу, буксиргә алыу; **парохо́д букси́рует ба́ржу** пароход баржаны тартып алып бара.

БУКСИРО́ВКА *ж. см.* **букси́ровать.**

БУКСОВА́ТЬ *несов.* буксовать итеү.

БУЛАВА́ *ж.* **1.** *ист.* суҡмар (*боронғо хәрби ҡорал*); **2.** *спорт.* булава (*гимнастика яһау ҡоралының исеме*).

БУЛА́ВКА *ж.* булавка.

БУЛА́ВОЧНЫЙ *прил.* булавка; **була́вочная голо́вка** булавка башы; ✧ **с була́вочную голо́вку** энә осондай ғына, бик бәләкәй.

БУЛА́НЫЙ *прил.* (*о масти лошади*) ҡола.

БУЛА́Т *м. уст.* **1.** (*сталь*) булат, ҡорос; **2.** *перен. поэт.* (*меч*) ҡылыс.

БУЛА́ТНЫЙ *прил. уст.* булат; **була́тный меч** булат ҡылыс.

БУ́ЛКА *ж.* булка, күмәс.

БУ́ЛОЧНАЯ *ж.* икмәк магазине (*йәки* кибете).

БУ́ЛОЧНИК *м. уст.* булка һатыусы, икмәк магазине хужаһы.

БУ́ЛОЧНЫЙ *прил.* булка, күмәс; **бу́лочные изде́лия** икмәк, күмәстәр.

БУЛТЫ́Х *межд. в знач. сказ. разг.* гөмбөрт, шаптыр, гөптөр, быҒырт, сумбыр; **он бульты́х в во́ду** ул һыуға гөмбөрт.

БУЛТЫХА́ТЬСЯ *несов. разг. см.* **бултыхну́ться.**

БУЛТЫ́ХНУТЬСЯ, БУЛТЫХНУ́ТЬСЯ *сов. и однокр.* сумбыр (*йәки* гөмбөрт) итеп төшөп китеү, султ итеп төшөү.

БУЛЫ́ЖНИК *м.* һуйыр таш.

БУЛЫ́ЖНЫЙ *прил.* һуйыр таш; **булы́жная мостова́я** һуйыр таш түшәлгән урам.

БУЛЬВА́Р *м.* бульвар.

БУЛЬВА́РНЫЙ *прил.*: **бульва́рный рома́н** бульвар роман (*мещан, обывателдәр зауығына иҫәп тотоп яҙылған роман*).

БУЛЬДО́Г *м.* бульдог (*эт*).

БУЛЬДО́ЗЕР *м. тех.* бульдозер (*алдан тағылмалы ҙур төрән һымаҡ ҡулайлама һәм шундай ҡулайламаһы булған трактор*).

БУЛЬДОЗЕРИ́СТ *м.* бульдозерсе, бульдозерҙә эшләүсе.

БУ́ЛЬКАНЬЕ *с. см.* **бу́лькать.**

БУ́ЛЬКАТЬ *несов.* былт-былт итеү, бүлт-бүлт итеү, бүлкелдәү.

БУ́ЛЬКНУТЬ *сов. и однокр.* былҡ итеп ҡалыу, бүлт итеп китеү.

БУЛЬО́Н *м.* һурпа, ит һурпаһы.

БУМА́ГА I *ж.* **1.** ҡағыҙ; **бума́га в лине́йку** юллы ҡағыҙ; **бума́га в кле́тку** шаҡмаҡлы ҡағыҙ; **2.** (*документ*) ҡағыҙ, документ; **3.** *мн.* **бума́ги** (*рукопись*) ҡағыҙҙар, яҙыуҙар; **разбира́ть бума́ги** яҙыуҙар ҡарау; ✧ **оста́ться на бума́ге** ҡағыҙҙа ғына ҡалыу, тормошҡа ашмау, үтәлмәй ҡалыу; **це́нные бума́ги** ҡиммәтле ҡағыҙҙар.

БУМА́ГА II *ж. уст. текст.* кизе-мамыҡ (*мамыҡ һәм унан туҡылған әйберҙәр*).

БУМАГОМАРА́ТЕЛЬ *м. разг.* ҡағыҙ бысратыусы (*йөкмәткеһеҙ насар әҫәрҙәр, мәҡәләләр яҙыусы*).

БУМАГОПРЯДЕ́НИЕ *с. уст.* кизе-мамыҡ иләү.

БУМАГОПРЯДИ́ЛЬНЫЙ *прил. уст.* кизе-мамыҡ иләү; **бумагопряди́льная маши́на** кизе-мамыҡ иләү машинаһы.

БУМА́ЖКА *ж.* **1.** (*клочок бумаги*) ҡағыҙ киҫәге; ҡағыҙ; **2.** *уст.* (*бумажные деньги*) ҡағыҙ аҡса.

БУМА́ЖНИК I *м.* (*для денег*) бумажник.

БУМА́ЖНИК II *м.* (*рабочий*) ҡағыҙсы (*ҡағыҙ промышленносендә эшләүсе эшсе*).

БУМА́ЖНЫЙ I *прил.* ҡағыҙ; **бума́жная фа́брика** ҡағыҙ фабрикаһы; ✧ **бума́жная волоки́та** ҡағыҙ бутҡаһы.

БУМА́ЖНЫЙ II *прил.*: **бума́жная ткань** кизе-мамыҡ туҡыма.

БУМАЗЕ́ЙНЫЙ *прил.* бумазый; **бумазе́йное пла́тье** бумазый күлдәк.

БУМАЗЕ́Я *ж.* бумазый (*туҡыма*).

БУМЕРА́НГ *м.* бумеранг (*Австралиялағы ҡәбиләләрҙә ҡулланыла торған атыу ҡоралы*).

БУ́НКЕР *м.* **1.** бункер (*онтаҡ нәмәләр һаҡлау, йөрөтөү өсөн махсус ҡулайлама*); **2.** *с.-х.* мөйәшә (*комбайнда*).

БУНКЕРОВА́ТЬ *сов. и несов. что* бункергә (*йәки* мөйәшәгә) тултырыу.

БУНТ I *м.* (*мятеж*) бола, сыуалыш, бунт.

БУНТ II *м.* **1.** (*связка, кипа*) кип, бәйләм; төргәк; **бунт про́волоки** бер бәйләм тимер сыбыҡ; **2.** өймә, өйөм; **бунты́ хло́пка** мамыҡ өймәләре.

БУНТА́РСКИЙ *прил.* бунтарь, бунтсы; **бунта́рские ре́чи** бунтарҙар һүҙен һөйләү.

БУНТА́РСТВО *с.* бунтарлек.

БУНТА́РЬ *м. уст.* бунтарь, боласы, бунт сығарыусы.

БУНТОВА́ТЬ *несов.* бола (*йәки* бунт) күтәреү, бунт сығарыу.

БУНТОВЩИ́К *м.* боласы, бунт күтәреүсе (*йәки* сығарыусы).
БУНЧУ́К *м.* бунчук (1. *ист. элек Украина, Польша гетмандары, төрөк пашалары тарафынан власть билгеһе итеп йөрөтөлгән, бер башына ат ҡойроғо тағылған таяҡ*; 2. *муз. хәрби оркестрҙарҙа музыка ҡоралы*).
БУР *м.* (*инструмент*) ер быраулы.
БУРА́ *ж.* бура (*натрий тоҙо*).
БУРА́В *м. тех.* бырау.
БУРА́ВИТЬ *несов. что* быраулау, быраулап тишеү.
БУРА́К *м. обл.* ҡыҙыл сөгөлдөр.
БУРА́Н *м.* буран.
БУРГОМИ́СТР *м.* бургомистр (*ҡайһы бер Европа илдәрендә ҡала башлығы*).
БУРДА́ *ж. разг.* бурьяҡ (*тәмһеҙ әҙерләнгән аш, тәмһеҙ болғансыҡ эсемлек*).
БУРДЮ́К *м.* муртай, турһыҡ.
БУРЕВЕ́СТНИК *м. зоол.* дауыл ҡошо.
БУРЕЛО́М *м. собир.* ҡумырыҡ, элэгет (*ел йыҡҡан, ел ауҙарған ағас*).
БУРЕ́НИЕ *с. см.* **бури́ть.**
БУРЕ́ТЬ *несов.* көрәнләнеү, һороланыу, һоро төҫкә инеү.
БУРЖУА́ *м. нескл.* буржуа.
БУРЖУАЗИ́Я *ж.* буржуазия; **кру́пная буржуази́я** эре буржуазия; **ме́лкая буржуази́я** ваҡ буржуазия.
БУРЖУА́ЗНО-ДЕМОКРАТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* буржуаз-демократик.
БУРЖУА́ЗНЫЙ *прил.* буржуаз; **буржуа́зная печа́ть** буржуаз матбуғат; **буржуа́зная демокра́тия** буржуаз демократия.
БУРЖУ́Й *м. разг.* буржуй.
БУРЖУ́ЙКА *ж. разг.* 1. буржуйка (*ҡатын-ҡыҙ*); 2. (*железная печка-времянка*) тимер мейес.
БУРИ́ЛЬНЫЙ *прил.* быраулау; **бури́льная маши́на** быраулау машинаһы.
БУРИ́ЛЬЩИК *м.* быраулаусы.
БУРИ́ТЬ *несов. что* быраулау.
БУ́РКА *ж.* бурка (*кавказлыларҙың өҫ кейеме*).
БУ́РКАТЬ *несов. что, разг.* мығырҙау, бурҡылдау.
БУ́РКИ *только мн.* бурки (*аяҡ кейеме*).
БУ́РКНУТЬ *сов. и однокр. что, разг.* мығырҙап (*йәки* бурҡылдап) ҡуйыу.
БУРЛА́К *м. уст.* бурлаҡ (*элекке заманда йылғала баржа тартыу эшендә эшләүсе*).
БУРЛА́ЦКИЙ *прил. уст.* бурлаҡ; **бурла́цкая пе́сня** бурлаҡтар йыры.
БУРЛА́ЧЕСТВО *с. уст.* бурлаҡлыҡ, бурлаҡлыҡ кәсебе.
БУРЛА́ЧИТЬ *несов. уст.* бурлаҡлыҡ итеү, бурлаҡ булып йөрөү.
БУРЛИ́ВЫЙ *прил.* шарлап яҡҡан (*йәки* торған, аҡҡан); **бурли́вая река́** шарлап аҡҡан йылға.
БУРЛИ́ТЬ *несов.* 1. урғыу, урғылыу, урғылып сығыу (*йәки* ағыу, ҡайнау), шарлау; **вода́ бурли́т в котле́** ҡаҙанда һыу урғылып ҡайнай; 2. *перен.* (*проявлять возбуждение*) ҡайнашыу, геү килеү.
БУРМИ́СТР *м. ист.* бурмистр (*крепостной право заманында помещик биләмәһен идара итеүсе, староста*).
БУ́РНЫЙ *прил.* 1. (*с бурями*) дауыллы, елле-дауыллы; **бу́рная пого́да** елле-дауыллы һауа; 2. (*бушующий*) ҡоторонған, геүләп (*йәки* дөрләп) торған, ташҡын; **бу́рное мо́ре** ҡоторонған диңгеҙ; 3. *перен.* ҡеүәтле, көслө; **бу́рные аплодисме́нты** көслө ҡул сабыуҙар.
БУРОВА́ТЫЙ *прил.* көрәнһыу.
БУРОВО́Й *прил.* быраулау; **бурова́я сква́жина** быраулау скважинаһы; **бурово́й ма́стер** быраулау мастере.
БУ́РСА *ж. ист.* бурса (*дини мәктәп, шул мәктәптә уҡыусылар өсөн дөйөм торлаҡ*).
БУРСА́К *м. ист.* бурсак (*бурсала уҡыусы*).
БУРУНДУ́К *м.* әлгәнйәк.
БУРЧА́ТЬ *несов. разг.* 1. *что и без доп.* мығырҙаныу, мөңгөрҙәү, бурҡылдау; **бурча́ть себе́ по́д нос** танау аҫтынан мығырҙанып ултырыу; 2. ҡутырҙау, көтөрҙәү; **в животе́ бурчи́т** *безл.* эс көтөрҙәй.
БУ́РЫ *мн.* бурҙар (*Көнъяҡ Африкаға барып урынлашыусы Европа колонистәренең тоҡомо*).
БУ́РЫЙ *прил.* ҡуңыр, көрән; һоро; **бу́рый конь** көрән ат; **бу́рый медве́дь** һоро айыу; ◇ **бу́рый у́голь** көрән күмер.
БУРЬЯ́Н *м. собир.* ҡарағура (*ҡый үләне*).
БУ́РЯ *ж.* 1. дауыл, ғәрәсәт, ел-дауыл, буран; **бу́рей повали́ло дере́вья** *безл.* дауыл ағастарҙы йығып бөткән; 2. *перен.* дауыл; **бу́ря восто́ргов** геү килеп ҡыуанышыу; ◇ **бу́ря в стака́не воды́** юҡ нәмәгә дыулау, яндырайланыу; **магни́тная бу́ря** *см.* **магни́тный.**
БУРЯ́Т *м.* бурят.
БУРЯ́ТКА *ж.* бурят ҡатын-ҡыҙы.
БУРЯ́ТСКИЙ *прил.* бурят, Бурятия; **буря́тский язы́к** бурят теле.
БУРЯ́ТЫ *мн.* буряттар.
БУ́СИНА *ж.* мәрйен бөртөгө, бер бөртөк мәрйен (*йәки* ҡытай, төймә).
БУССО́ЛЬ *ж.* (*измерительный прибор*) буссоль (*мөйөш үлсәү ҡоралы*).
БУ́СЫ *только мн.* муйынсаҡ, муйынса, ҡытай; **кора́лловые бу́сы** мәрйен.
БУТ *м.* (*строительный камень*) бут ташы (*төҙөү өсөн ҡулланыла торған йомшаҡ аҡ таш*).
БУТАФО́РИЯ *ж. в разн. знач.* бутафория (*спектакль өсөн кәрәк булған яһалма йорт йыһаздары, һауыт-һаба, ҡорал һ. б. әйберҙәр, шулай уҡ магазиндәр витринаһына ысын предметтәр урынына күргәҙмә итеп ҡуйылған яһалма тауарҙар, әйберҙәр*).
БУТЕРБРО́Д *м.* бутерброд.
БУТИ́ТЬ *несов. что и без доп., тех.* бут ташынан һалыу.
БУТО́Н *м.* сәскә бөреһе (*йәки* төймәһе).
БУ́ТСЫ *только мн. спорт.* бутсы (*футбол уйнау өсөн махсус ботинка*).
БУТУ́З *м. разг.* бүкән, бужмантай.
БУТЫ́ЛКА *ж.* шешә, бутылка.
БУТЫ́ЛОЧНЫЙ *прил.* бутылка; **буты́лочное стекло́** бутылка быялаһы.
БУТЫ́ЛЬ *ж.* ҙур шешә.
БУ́ФЕР *м.* буфер (1. *ҡаты бәрелеүҙән һаҡлау өсөн ике араға, мәҫ. вагондар араһына,*

ҡуйыла торған пружиналы диск; **2.** *перен. бер-береһенә дошман булған ике яктың берелешен, көрәшен йомшартыусы группа, дәүләт).*

БУ́ФЕРНЫЙ *прил. прям. и перен.* буфер; **бу́ферное сцепле́ние ваго́нов** *ж.-д.* вагондарҙы буфер менән тағыу; **бу́ферное госуда́рство** *полит.* буфер дәүләт.

БУФЕ́Т *м.* буфет.

БУФЕ́ТНЫЙ *прил.* буфет; **буфе́тная сто́йка** буфет өҫтәле.

БУФЕ́ТЧИК *м.* буфетсе.

БУФЕ́ТЧИЦА *женск. р. к* **буфе́тчик.**

БУФФ *прил. неизм. театр.* көлкө, мәрәкә.

БУХ *межд.* дөп, шап, шарт, шаҡ, гөрҫ, султ; **он бух в во́ду** ул һыуға султ итеп барып төштө.

БУХА́НКА *ж.* буханка (*икмәк*).

БУ́ХАТЬ *несов. см.* **бу́хнуть.**

БУ́ХАТЬСЯ *несов. см.* **бу́хнуться.**

БУХГА́ЛТЕР *м.* бухгалтер.

БУХГАЛТЕ́РИЯ *ж.* бухгалтерия.

БУХГА́ЛТЕРСКИЙ *прил.* бухгалтер, бухгалтерия; **бухга́лтерский учёт** бухгалтерия иҫәбе.

БУ́ХНУТЬ I *сов. и однокр. разг.* **1.** гөпөлдәү, дөңкөлдәү, гөрһөлдәү; **бу́хнула пу́шка** пушка гөрҫ итеп ҡалды; **2.** *чем* (*ударить*) гөп (*йәки* дөп, шап, шарт, гөрҫ, дарҫ, дөңк) иттереп һуғыу (*йәки* төшөрөү, ташлау); **3.** *что и без доп., перен.* әйтеп һалыу, ысҡындырып ебәреү.

БУ́ХНУТЬ II *несов.* бүртеү, бүртенеү, шешенеү.

БУ́ХНУТЬСЯ *сов. и однокр. разг.* лап (*йәки* шап) итеп барып төшөү, гөрҫ итеп ҡалыу (*йәки* барып төшөү); **он бу́хнулся в во́ду** ул һыуға шап итеп барып төштө.

БУ́ХТА *ж. геогр.* бухта (*диңгеҙ ҡултығы*).

БУ́ХТЫ-БАРА́ХТЫ: с **бу́хты-бара́хты** *прост.* айышына төшөнмәй, уны-быны уйлап тормай, уйлап-нитеп тормаҫтан.

БУ́ЧА *ж. прост.* бола, ыҙғыш-талаш, тауыш; **подня́ть бу́чу** тауыш күтәреү.

бучу́ *наст. вр. от* **бути́ть.**

БУШЕВА́ТЬ *несов.* **1.** (*о стихии*) ярһыу, ыжғырыу, ҡотороноу; **мо́ре бушу́ет** диңгеҙ ҡоторона; **2.** *перен.* (*о чувствах*) ярһыу, ташып барыу; **3.** *разг.* (*буйствовать*) тулау.

БУШЛА́Т *м.* бушлат (*кейем*).

бу́я, бу́ю *и т. д. род., дат. п. и т. д. ед. от* **буй.**

БУЯ́Н *м.* янъялсы, боласы, дау ҡуптарыусы.

БУЯ́НИТЬ *несов.* янъял сығарыу, дау ҡуптарыу, ғауға сығарыу.

БЫ *частица, образует условное наклонение* **1.** (*со значением предположительной возможности*) булһа, =ар (=әр, =ор, =өр, =ыр) ине; =р ине; **жил бы он, не зна́я забо́ты** бер ҡайғыһыҙ йәшәр ине; **я бы поéхал** мин булһам, барыр инем; **2.** (*со значением пожелания*) =һаң (=һәң) ине, =рға (=ргә‿ине; **почита́ть бы немно́го** әҙ генә уҡып алырға ине; **одни́м бы глазко́м погляде́ть** бер генә күреп ҡалырға ине; **ей бы жить да жить** уға йәшәргә лә йәшәргә ине әле; **3.** (*со значением просьбы*) =һаңсы (=һәңсе), =һағыҙсы (=һәгеҙсе); =р инең, =р инегеҙ; **сходи́ть бы тебе́ к врачу́** врачҡа барып килер инең; **ты бы поговори́л с ней** уның менән һөйләшер инең; **отдохну́ли бы вы немно́го** әҙерәк ял итеп алыр инегеҙ; ◇ **бу́дто бы** *см.* **бу́дто; е́сли бы** *см.* **е́сли.**

БЫВА́ЛО *частица в знач. вводн. сл.* торғайны, була торғайны, булған саҡтар бар ине, булғылай ине; =р ине; **ся́дет, быва́ло, и начнёт что́-нибудь расска́зывать** ултырыр ҙа берәр нәмә һөйләй башлар ине.

БЫВА́ЛЫЙ *прил. разг.* **1.** (*много видавший, испытавший*) күргән, күпте күргән; **он челове́к быва́лый** ул күпте күргән кеше; **2.** (*случавшийся прежде; привычный*) булған, элек тә булғылаған; ғәҙәттәге, ғәҙәттә була торған.

БЫВА́ТЬ *несов. в разн. знач.* булыу; булғылау (*многокр.*); **заседа́ния местко́ма быва́ют раз в неде́лю** местком ултырышы аҙнаға бер тапҡыр була; **он ча́сто быва́ет в теа́тре** ул театрҙа йыш ҡына була; **его́ до́ма не быва́ет** ул өйҙә булмай; **быва́ет и так** шулай ҙа булғылай; **с ним э́то быва́ет** уның менән ҡайһы берҙә шулай булғылай; ◇ **как не быва́ло** әҫәре лә ҡалманы, эҙе лә ҡалманы, булмаған да кеүек; **как ни в чём не быва́ло** бер нәмә лә булмаған кеүек; бер нәмә лә булмағандай; **ничу́ть не быва́ло** *см.* **ничу́ть; (э́тому) не быва́ть!** (был) булмаҫ!

БЫ́ВШИЙ **1.** *прич.* булған; **2.** *прил.* элекке; **бы́вший дире́ктор** элекке директор.

БЫК *м.* үгеҙ; конан үгеҙ (*двух-трёх лет*); дүнән үгеҙ (*трёх-четырёх лет*); ◇ **брать быка́ за рога́** *см.* **брать; здоро́в как бык** үгеҙ кеүек таҙа; **упёрся как бык** киреләнде.

БЫКИ́ *мн.* (*ед.* бык *м.*) күпер бағанаһы.

БЫЛИ́НА *ж. лит.* былина (*батырҙар тураһында рус халыҡ эпик йыры*).

БЫЛИ́НКА *ж.* үлән һабағы.

БЫЛО (*без ударения*) *частица* =ған (=гән, =ҡан, =кән) ине; ғына тигәндә; =ғас (=гәс, =ҡас, =кәс) икәс; **я было совсе́м собра́лся идти́, да разду́мал** мин барырға йыйынып бөткәс икәс, кире уйланым; **он чуть было не упа́л** ул саҡ ҡолап китмәне; **он чуть было не испо́ртил де́ла** ул эште боҙоп ебәрә яҙҙы.

БЫЛО́Й *прил.* **1.** элекке, боронғо, үткән, булған; **в были́е го́ды** элекке йылдарҙа; **было́е сча́стье** үткән бәхет; **2.** *в знач. сущ.* **было́е** *с.* үткән; **вспомина́ть о было́м** үткәндәрҙе иҫкә төшөрөү.

БЫЛЬ *ж.* булған хәл, булған эш; **э́то быль, а не ска́зка** был булған хәл, әкиәт түгел.

БЫСТРИНА́ *ж.* һеүән, шаршы.

БЫСТРОГЛА́ЗЫЙ *прил.* йылғыр күҙле, югерек күҙле; **быстрогла́зая де́вочка** йылғыр күҙле ҡыҙ.

БЫСТРОНО́ГИЙ *прил.* югерек, елаяҡ; **быстроно́гий конь** югерек ат.

БЫСТРОТА́ *ж.* тиҙлек, шәплек, йылдам, лыҡ, йәһәтлек; **с быстрото́й мо́лнии** йәшен тиҙлегендә.

БЫСТРОТЕ́ЧНЫЙ *прил. уст.* тиҙ үтеп китә торған; **быстроте́чное вре́мя** тиҙ үтеп китә торған ваҡыт.

БЫСТРОХО́ДНЫЙ *прил.* тиҙ (*йәки* шәп) йөрөшлө; елгер; **быстрохо́дный ка́тер** тиҙ йөрөшлө катер.

БЫ́СТРЫЙ *прил.* 1. шәп, тиҙ, йор; **бы́строе тече́ние** ағын, шәп ағыу; **бы́страя речь** шәп һөйләү; 2. (*проворный*) өлгөр, етеҙ, йылғыр, йылдам.

БЫТ *м.* тормош; көндәлек тормош, көнкүреш; **совреме́нный быт** хәҙерге тормош; **дома́шний быт** йорттағы көндәлек тормош; **но́вый быт** яңы тормош.

БЫТИЁ *с.* 1. *филос.* йәшәйеш, бөтәбарлыҡ, объектив ысынбарлыҡ; 2. (*жизнь*) йәшәү; **движе́ние есть фо́рма бытия́ мате́рии** хәрәкәт материяның йәшәү формаһы.

БЫ́ТНОСТЬ *ж.*: **в бы́тность...** сағында, ...булған ваҡытта.

БЫТОВА́ТЬ *несов.* йәшәү, йәшәп килеү; булыу.

БЫТОВО́Й *прил.* көнкүреш; **бытовы́е усло́вия** көнкүреш шарттары.

БЫТЬ *несов.* 1. (*являться, иметься*) булыу, бар булыу; **у него́ был сын** уның улы бар ине; **я бу́ду до́ма** мин өйҙә булырмын; 2. булыу; **кни́ги бы́ли в шкафу́** китаптар шкафта ине (*йәки* булған); **вчера́ был дождь** кисә ямғыр яуҙы (*йәки* булды); 3. (*приходить, приезжать*) килеп етеү; **он и сам ско́ро бу́дет** ул үҙе лә тиҙҙән килеп етер; 4. *ярҙамсы ҡылым формаһында ҡулланыла;* 1) *эйә менән исемдән килгән хәбәрҙе бәйләүсе булып, мәҫ.* **он был рабо́чим** ул эшсе булған; 2) *төшөм дәрәжәһендәге ҡушма ҡылымдар яһағанда, мәҫ.* **он был бо́лен** ул сирле ине; 3) *киләсәк заман хәбәр ҡылым яһағанда, мәҫ.* **я бу́ду игра́ть** мин уйнармын; ✧ **будь что бу́дет** ни булһа ла булыр; ни булһа, шул булыр; ни генә булмаһын; **была́ не была́!** бөткән баш бөткән!; **быть заодно́** *с кем* бер һүҙҙә булыу; **(и) был тако́в** *см.* **тако́в; как быть?** ни эшләргә?, нисек итергә инде?; **так и быть** ярай улай булғас; әйҙә шулай булһын.

БЫТЬЁ *с.*: **житьё-бытьё** хәл-әхүәл, ғүмер итеү, көнкүреш, тормош.

БЫЧА́ЧИЙ, БЫ́ЧИЙ *прил.* үгеҙ; **быча́чий рог** үгеҙ мөгөҙө.

БЫЧО́К I *м.* (*молодой бык*) үгеҙ быҙау, йәш үгеҙ; ✧ **быть бычку́ на верёвочке** үгеҙ бауға эләгәсәк (*берәй кешенең хоҡуғының сикләнәсәген, иркенең юғаласағын белгертеп әйтелә*).

БЫЧО́К II *м.* (*рыба*) үгеҙбалыҡ.

бью(сь), бьёшь(ся) *и т. д. наст. вр. от* **би́ть(ся)**.

БЮВА́Р *м.* бювар (*конверт һ. б. ҡағыҙҙар һалып йөрөтә торған киптергес ҡағыҙ ҡуйылған папка*).

БЮДЖЕ́Т *м.* бюджет; **госуда́рственный бюдже́т** дәүләт бюджете; **годово́й бюдже́т** йыллыҡ бюджет; ✧ **вы́йти из бюдже́та** тейешенән артыҡ расход тотоу, саманан тыш расходланыу.

БЮДЖЕ́ТНЫЙ *прил.* бюджет; **бюдже́тный год** бюджет йылы.

БЮЛЛЕТЕ́НЬ *м.* бюллетень (1. *берәй эш, ваҡиға тураһында ҡыҫҡа рәсми белдереү;* 2. *берәй учреждениенең ваҡытлы матбуғаты;* 3. *һайлау ҡағыҙы;* 4. *разг. ауырыу булыу сәбәпле ваҡытлыса эшкә яраҡһыҙлыҡ тураһында врач тарафынан бирелгән ҡағыҙ*).

БЮРО́ I *с. нескл.* бюро; **бюро́ райко́ма** райком бюроһы; **спра́вочное бюро́** белешмәләр бюроһы.

БЮРО́ II *с. нескл.* (*конторка*) өҫтәл (*яҙышыу өсөн*).

БЮРОКРА́Т *м.* бюрократ.

БЮРОКРАТИ́ЗМ *м.* бюрократизм.

БЮРОКРАТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* бюрократтарса; **бюрократи́ческое отноше́ние к де́лу** эшкә бюрократтарса ҡарау.

БЮРОКРА́ТИЯ *ж. собир.* бюрократтар, чиновниктәр.

БЮСТ *м.* 1. (*скульптура*) бюст (*күкрәккә йәки билгә хәтле алынған кеше һүрәте*); 2. (*женская грудь*) ҡатын-ҡыҙ күкрәге (*йәки түше*).

БЮСТГА́ЛЬТЕР *м.* бюстгальтер.

БЯ́ЗЕВЫЙ *прил.* бәз.

БЯЗЬ *ж.* бәз (*туҡыма*).

В

В *предлог* 1. *с вин. п.* (*при обозначении направления действия — на вопрос «куда?»*) =ға (=гә, =ҡа, =кә); **войти́ в дом** өйгә инеү; **поступа́ть в университе́т** университетҡа кереү; **вступи́ть в па́ртию** партияға кереү; 2. *с вин. п.* (*при обозначении изменения вида, состояния*) =ға (=гә, =ҡа, =кә); **преврати́ть в пар** парға (*йәки* быуға) әйләндереү; **изорва́ть в кло́чья** ваҡ киҫәктәргә өҙгөләү; 3. *с вин. п.* (*при обозначении игры*): **игра́ть в ша́хматы** шахмат уйнау; **игра́ть в футбо́л** футбол уйнау; 4. *с вин. п.* (*при указании на кратность соотношений*) тапҡыр, ҡабат, мәртәбә; **в три ра́за то́лще** өс тапҡыр ҡалыныраҡ; **в два ра́за ме́ньше** ике мәртәбә бәләкәй; 5. *с вин. п.* (*при указании на сходство*) тас; **ребёнок весь в отца́** бала тас атаһы, һуйған да ҡаплаған атаһы, атаҡас, атас; 6. *с предл. п.* (*при обозначении места — на вопрос «где?»*) =да (=дә, =ҙа, =ҙә, =ла, =лә, =та, =тә); эсендә; **жить в Уфе́** Өфөлә йәшәү; 7. *с предл. п.* (*при обозначении избытка, преимущества, недостатка или разницы в отношении каких-л. предметов, явлений*) =да (=дә, =ҙа, =ҙә, =ла, =лә, =та, =тә); **ра́зница в года́х** йәштә айырма; **оши́бка то́лько в пяти́ копе́йках** хата биш кенә тиндә; **просчёт в рубля́х** бер һумға яңылышыу (*йәки* яңылыш иҫәпләү); 8. *с предл. п.* (*при перечислении в сочет. с числ.*) =нан (=нән); **в-тре́тьих** өсөнсөнән; **в-пя́тых** бишенсенән; 9. *с вин. и предл. п.* (*при определении внешних признаков, свойств, состояния, вида чего-л., указании количества, размера, веса*) =лы (=ле), =лыҡ (=лек); **рису́нок в кра́сках** буяулы һүрәт; **тетра́дь в клётку** шаҡмаҡлы дәфтәр; **ко́мната в два́дцать ме́тров** егерме метрлы бүл-

мә; **ве́сом в одну́ то́нну** бер тонналы, бер тонналыҡ; **ценой в три рубля́** (хаҡы) өс һумлыҡ; **10.** *с вин. и предл. п.* (*при обозначении времени — на вопрос «когда?»*) ⁼да (⁼дә, ⁼ҙа, ⁼ҙә, ⁼ла, ⁼лә, ⁼та, ⁼тә); **в январе́** ғинуарҙа; **в 1917 году́** 1917 йылда; **в по́лдень** төш ваҡытында; **в тот день** шул көндө; **в про́шлом году́** үткән йылда; **в двадца́том ве́ке** егерменсе быуатта; ◇ **в ка́честве** сифатында; **в конце́ концо́в** аҙаҡҡы сиктә; **в насме́шку** көлкө өсөн, ҡыҙыҡ өсөн; **в разби́вку** аралаштырып, ара ҡалдырып; **в слу́чае, е́сли...** була ҡалһа; **в том числе́** шул иҫәптән; **в тече́ние** эсендә, ваҡыт эсендә.

В⁼ (ВО⁼, ВЪ⁼) *приставка, аңлатып килә;* 1) *эш, хәрәкәттең эскә ҡарай йүнәлтелгәнен, мәҫ.* **вбежа́ть** йүгереп килеп инеү; **вдохну́ть** тынды эскә тартыу; 2) **на** *предлогы менән эш, хәрәкәттең юғарыға табан йүнәлтелгәнен, мәҫ.* **вбежа́ть на...** йүгереп менеү; 3) башҡарылған эш, хәрәкәттең тәрәнлегенен, *мәҫ.* **всмотре́ться** ныҡлап ҡарау.

ВА́ГА *ж.* 1. *спец.* (*большие весы*) вага (*ауыр нәмәләрҙе үлсәгәндә ҡулланыла торған ҙур үлсәү*); 2. (*жердь*) һалмауыр (*ауыр әйберҙәрҙе күтәреүҙә ҡулланыла торған кәртә, бүрәнә*).

ВАГО́Н *м.* вагон; **това́рный ваго́н** тауар вагоны; **бага́жный ваго́н** багаж вагоны.

ВАГОНЕ́ТКА *ж.* вагонетка (*өҫтө асыҡ кескәй вагон*).

ВАГО́ННЫЙ *прил.* вагон; **ваго́нная ось** вагон күсәре.

ВАГОНОВОЖА́ТЫЙ *м.* трамвай йөрөтөүсе.

ВАГОНОРЕМО́НТНЫЙ *прил.*: **вагоноремо́нтные мастерски́е** вагондар ремонтлау мастерскойҙары.

ВАГОНОСТРОИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.*: **вагоностро́ительный заво́д** вагондар эшләү заводы.

ВАГРА́НКА *ж. тех.* вагранка (*суйын һәм төҫлө металдар иретеү мейесе*).

ВАГРА́НЩИК *м.* вагранщик (*вагранканы хеҙмәтләндереүсе эшсе*).

ВА́ЖНИЧАТЬ *несов. разг.* эреләнеү, кәпәренеү, көҙрәйеү, ҡуҡрайыу.

ВА́ЖНО *нареч.* 1. (*с важным видом*) эреләнеп; 2. *в знач. сказ.* мөһим, әһәмиәтле; **э́то о́чень ва́жно** был бик мөһим.

ВА́ЖНОСТЬ *ж.* 1. мөһимлек, әһәмиәтлелек; **ва́жность вопро́са** мәсьәләнең мөһимлеге; 2. (*горделивость*) эре ҡиәфәт, ҡуҡырлыҡ, эрелек; ◇ **велика́ ва́жность, э́ка ва́жность** бик иҫ китерлек түгел, иҫең киткән икән.

ВА́ЖНЫЙ *прил.* 1. мөһим, әһәмиәтле, кәрәкле; **ва́жный вопро́с** мөһим мәсьәлә; 2. (*горделивый*) эре, ҡупы, ҡуҡыр; **с ва́жным ви́дом** эре ҡиәфәттә; ◇ **ва́жная персо́на** эре кеше.

ВА́ЗА *ж.* ваза.

ВАЗЕЛИ́Н *м.* вазелин.

ВАЗЕЛИ́НОВЫЙ *прил.* вазелин; вазелинле; **вазели́новое мы́ло** вазелинле һабын.

ВАКА́НСИЯ *ж.* буш урын, вакансия.

ВАКА́НТНЫЙ *прил.* буш; **вака́нтное ме́сто** буш урын.

ВА́КСА *ж.* вакса.

ВАКХАНА́ЛИЯ *ж.* 1. вакханалия (*боронғо Римдә вино һәм күңел асыу аллаһы Вакх хөрмәтенә яһалған байрам*); 2. *перен.* (*оргия*) эскелек, эсеп типтереү.

ВАКЦИ́НА *ж. мед.* вакцина (*йоғошло ауырыуҙарға ҡаршы һаҡлыҡ прививкаһы яһау өсөн ҡулланылған препарат*).

ВАЛ I *м.* 1. вал; **крепостно́й вал** крепость валы; 2. (*волна*) ҙур тулҡын; ◇ **огнево́й вал** *воен.* көслө ут (*йәки* атыш).

ВАЛ II *м. тех.* вал, яҫма (*тәрәктәрҙә әйләнеүсе һәм хәрәкәтте уның менән бәйле өлөштәргә биреүсе төрлө механизмдәрҙәге ҡулса*).

ВАЛЕ́ЖНИК *м. собир.* лапы, киҫкә, ятыҡ.

ВАЛЁК *м.* 1. валёк (*түңәрәк ағас йәки металл бурса*); 2. (*в упряжи*) вәлүк, тейәк; 3. (*часть весла*) ишкәк һабы; 4. (*бельевой*) сәпәмә, бәләк, кер туҡмағы; кер тәгәрәткес.

ВА́ЛЕНКИ *мн.* (*ед.* **ва́ленок** *м.*) быйма.

ВАЛЕ́НТНОСТЬ *ж. хим.* валентлек (*атомдың башҡа атомдарҙың билдәле бер һаны менән берләшеү һәләтлеге*).

ВАЛЕРЬЯ́НА *ж. бот.* валерьян, бесәй үләне (*дарыу үләне*).

ВАЛЕРЬЯ́НКА *ж. разг.* валерьян дарыуы.

ВАЛЕРЬЯ́НОВЫЙ *прил.* валерьян; **валерья́новые ка́пли** валерьян дарыуы.

ВАЛЕ́Т *м. карт.* валет (*кәрт*).

ВА́ЛИК *м.* 1. *уменьш. от* **вал** II; 2. валик (*дивандың ике яҡ башындағы йоморо мендәрҙәре*).

ВАЛИ́ТЬ I *несов.* 1. *кого-что* (*сбрасывать, опрокидывать*) йығыу, ҡолатыу, аунатыу; **урага́н вали́л дере́вья** ғәрәсәт ағастарҙы йыҡҡан; 2. *что, разг.* (*складывать, бросать в беспорядке*) тырым-тыраҡай ташлау, быраҡтырыу; 3. *что, разг.* ауҙарыу, япһарыу; **вали́ть вину́ на кого́-либо** ғәйепте кемгә булһа ла ауҙарыу; ◇ **вали́ть всё в одну́ ку́чу** бөтәһен бергә бутау, барыһын бер ергә быраҡтырыу; **вали́ть с больно́й головы́ на здоро́вую** *см.* **больно́й; вали́ть че́рез пень коло́ду** илке-һалҡы ғына эшләү.

ВАЛИ́ТЬ II *несов.* 1. *разг.* ағылыу; **наро́д вали́л на пло́щадь** халыҡ майҙанға ағылды; 2. (*подниматься, падать и т. п. густой массой*) борҡорап сығыу; ҡойоп (*йәки* баҫып, ҡутара) яуыу (*о снеге*); **из трубы́ вали́л дым** торбанан борҡорап төтөн сыҡты; ◇ **вало́м вали́ть** *см.* **вало́м.**

ВАЛИ́ТЬСЯ I *несов.* 1. йығылыу, ҡолау, ауыу; **вали́ться на́бок** ҡабырғаға ауыу; 2. (*разрушаться*) емерелеү, ауыу, ишелеү; ◇ **вали́ться с ног** аяҡтан яҙыу; арып йығылыу (*от усталости*); **рабо́та ва́лится из рук** эшкә ҡул бармай.

ВАЛИ́ТЬСЯ II *несов. см.* **вали́ть** II.

ВА́ЛКИЙ *прил.* аунаҡ; **ва́лкая ло́дка** аунаҡ кәмә; ◇ **ни ша́тко ни ва́лко** яҡшы ла түгел, насар ҙа түгел.

ВАЛОВО́Й *прил.* тулай, тулайым; барлыҡ, бөтә; **валово́й дохо́д** тулай килер; **валово́й сбор зерна́** игендең барлыҡ йыйымы.

ВАЛО́М *нареч.*: **вало́м вали́ть** ағылып (*йәки* эркелеп, ябырылып) килеү.

ВАЛТО́РНА *ж. муз.* валторна (*музыка ҡоралы*).
ВАЛУ́Н *м.* һарыҡташ.
ВА́ЛЬДШНЕП *м. зоол.* ҡурпысыҡ (*ҡош*).
ВАЛЬС *м.* вальс.
ВАЛЬСИ́РОВАТЬ *несов.* вальс бейеү.
ВАЛЬЦЕВА́ТЬ *несов. что, тех.* вальцевать итеү, валецтәр менән иҙеү (*йәки* онтау, йәнсеү, яҫмырлау).
ВАЛЬЦО́ВКА *ж.* 1. *см.* **вальцева́ть; вальцо́вка ко́жи** тире вальцевать итеү; 2. вальцовка (*машина*).
ВАЛЬЦО́ВОЧНЫЙ *прил.* вальцовка; **вальцо́вочный цех** вальцовка цехы.
ВАЛЬЦО́ВЩИК *м.* вальцовщик.
ВАЛЬЦЫ *мн.* (*ед.* **вале́ц** *м.*) валецтәр (1. *цилиндр формаһындағы валдар*; 2. *вальцовка станогы*).
ВАЛЮТА *ж.* валюта (1. *берәй илдең ҡабул иткән аҡса системаһы һәм аҡса бирәмеге*; 2. *собир. сит ил аҡсаһы*).
ВАЛЮТНЫЙ *прил.* валюта; **валю́тный курс** *эк.* валюта курсы.
ВАЛЯ́ЛЬНЫЙ *прил.* кейеҙ (*йәки* быйма) баҫыу; **валя́льное произво́дство** кейеҙ баҫыу производствоһы.
ВАЛЯ́ЛЬЩИК *м.* кейеҙ (*йәки* быйма) баҫыусы.
ВА́ЛЯНЫЙ *прил.* баҫылған (*мәҫ. быйма*).
ВАЛЯ́ТЬ *несов.* 1. *кого-что* әүәләү; аунатыу; ойпалау; **валя́ть в снегу́** ҡарҙа аунатыу; **валя́ть те́сто** ҡамыр әүәләү; 2. *что* (*скатывать*) тәгәрәтеү, тумалаҡлау; **валя́ть сне́жный ком** ҡарҙан тумалаҡ тәгәрәтеү; 3. *что* (*сбивать из шерсти*) баҫыу; **валя́ть во́йлок** кейеҙ баҫыу.
ВАЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. аунау, аунаҡсыу; **валя́ться на траве́** үләндә аунау; 2. *разг.* (*лежать, ничего не делая*) тик (*йәки* бер ни эшләмәй) ятыу; 3. *разг.* (*лежать в беспорядке — о вещах*) тапалып ятыу; **бума́га валя́ется на полу́** ҡағыҙ иҙәндә тапалып ята; ◇ **валя́ться в нога́х** аяҡҡа йығылып үтенеү, ялбарыу; **на доро́ге не валя́ется** юлда ятмай.
ВАМ *мест. личн. дат. п. мн. от* **вы** һеҙгә.
ВА́МИ *тв. п. мн. от* **вы** һеҙҙен тарафтан.
ВАМПИ́Р *м.* 1. убыр (*әкиәттәрҙә ҡәберҙән сығып кеше ҡанын һурыусы зат*); 2. *перен.* ҡан эскес.
ВАНДА́Л *м.* 1. *мн.* **ванда́лы** *ист.* вандал (*Рим империяһын тар-мар итеүсе боронғо герман ҡәбиләһе*); 2. вандал (*культура ҡиммәттәрен емереүсе*).
ВАНДАЛИ́ЗМ *м.* вандализм (*культура ҡомартҡыларын вәхшиҙәрсә емереү*).
ВАНИЛИ́Н *м.* ванилин (*ҡамырға татлы еҫ биреү өсөн һалына*).
ВАНИ́ЛЬ *ж.* ваниль (*үҫемлек һәм уның ҡуҙағы*).
ВАНИ́ЛЬНЫЙ *прил.* ваниль; **вани́льный порошо́к** ваниль порошогы.
ВА́ННА *ж.* ванна; **приня́ть ва́нну** ваннаға кереү, ваннала ятып алыу.
ВА́ННАЯ *ж.* ванна бүлмәһе.
ВА́ННЫЙ *прил.* ванна; **ва́нная ко́мната** *см.* **ва́нная.**
ВА́НТЫ *мн.* (*ед.* **ва́нта** *ж.*) *мор.* ванталар (*мачтаны нығытыу тростары*).
ВАР *м.* ыуар (*ҡайнатылған ыҫмала*).
ВА́РВАР *м.* 1. *ист.* варвар (*боронғо гректәрҙә һәм римляндәрҙә сит ил кешеһе*); 2. тупаҫ (*йәки* вәхши, ҡырағай) кеше.
ВА́РВАРСКИЙ *прил.* 1. варвар; **ва́рварские племена́** варварҙар ҡәбиләһе; 2. тупаҫ, вәхшиҙәрсә, ҡырағайҙарса; **ва́рварское отноше́ние к культу́рным це́нностям** культура ҡомартҡыларына вәхшиҙәрсә ҡараш.
ВА́РВАРСТВО *с.* варварлыҡ, вәхшилек, тупаҫлыҡ, ҡырағайлыҡ, кешелекһеҙлек.
ВА́РЕЖКИ *мн.* (*ед.* **ва́режка** *ж.*) бейәләй.
ВАРЕНЕ́Ц *м.* ҡатыҡ.
ВАРЕ́НИЕ *с. см.* **вари́ть.**
ВАРЕ́НИКИ *мн.* (*ед.* **варе́ник** *м.*) эремсек билмәне, ҡаҙан бөккәне, сүспәрә, кәкере.
ВАРЁНЫЙ *прил.* бешкән; **варёное мя́со** бешкән ит.
ВАРЕ́НЬЕ *с.* варенье; **вишнёвое варе́нье** сейә вареньеһе.
ВАРИА́НТ *м.* вариант, төр.
ВАРИАЦИО́ННЫЙ *прил.* вариацион, вариациялы; ◇ **вариацио́нное исчисле́ние** *мат.* вариациялы юл менән иҫәпләп сығарыу.
ВАРИА́ЦИЯ *ж.* вариация (1. *бер нәмәнең нигеҙен һаҡлап, өлөштәрен үҙгәртеү*; 2. *муз. айырым элементтәрен яңыртып эшкәртеүҙән барлыҡҡа килгән музыкаль теманың айырым төрҙәре*).
ВАРИ́ТЬ *несов. что* 1. бешереү; ҡайнатыу; **вари́ть мя́со** ит бешереү; **вари́ть пи́во** һыра ҡайнатыу; 2. *тех.* иретеү; **вари́ть сталь** ҡорос иретеү; ◇ **голова́ вари́т** баш эшләй; **желу́док вари́т** ашҡаҙан эшләй, ашҡаҙан ашты һеңдерә.
ВАРИ́ТЬСЯ *несов.* 1. бешеү; 2. *страд. к* **вари́ть;** ◇ **вари́ться в со́бственном соку́** үҙ белдегенсә эшләү, кешегә ҡатышмау.
ВА́РКА *ж. см.* **вари́ть; ва́рка ста́ли** ҡорос иретеү.
ВАРЬИ́РОВАТЬ *несов. что* үҙгәртеү, төрләндереү.
ВАС *мест. личн. род., вин. и предл. п. мн. от* **вы** һеҙе.
ВАСИЛЁК *м.* күк сәскә.
ВАСИЛЬКО́ВЫЙ *прил.* зәңгәр күк; **василько́вые глаза́** зәңгәр күк күҙҙәр.
ВАССА́Л *м.* 1. *ист.* вассал (*урта быуатта эре феодалға бойондороҡло кесерәк феодал*); 2. *перен.* бойондороҡло (*дәүләт йәки кеше*).
ВАССА́ЛЬНЫЙ *прил.* вассал; **васса́льные стра́ны** бойондороҡло илдәр.
ВА́ТА *ж.* мамыҡ.
ВАТА́ГА *ж. разг.* төркөм, өйөр.
ВАТЕРЛИ́НИЯ *ж. мор.* ватерлиния (*пароход бортының һыу менән күмелә торған линияһы*).
ВАТЕРПА́С *м. тех.* ватерпас, тигеҙләүсе (*горизонталь тигеҙлекте билдәләү приборы*).
ВАТИ́Н *м.* ватин (*туҡыма*).
ВА́ТНИК *м.* һырма.
ВА́ТНЫЙ *прил.* мамыҡ; **ва́тное одея́ло** мамыҡ юрған.
ВАТРУ́ШКА *ж.* эремсек бәрәмесе, шәңкә.

ВАТТ *м. физ.* ватт (*электр тогының ҡеүәтен үлсәү берәмеге*).
ВА́ФЛЯ *ж.* вафля (*кәрәҙ һымаҡ печенье*).
ВА́ХМИСТР *м. воен. уст.* вахмистр (*батша армияһында кавалерия унтер-офицере*).
ВА́ХТА *ж.* 1. *мор.* вахта; **стоя́ть на ва́хте** вахтала тороу; 2. *перен.* вахта (*берәй ваҡиға уңайы менән физакәрҙәрсә эшләү*); **трудова́я ва́хта** хеҙмәт вахтаһы; **ва́хта ми́ра** тыныслыҡ вахтаһы.
ВА́ХТЕННЫЙ 1. *прил.* вахта; **ва́хтенный журна́л** вахта журналы; 2. *в знач. сущ. м.* вахтенный.
ВА́ХТЕР *м.* вахтер (*ҡарауылсы*).
ВАШ *мест.* 1. *притяж.* һеҙҙең; **ваш друг** һеҙҙең дуҫ; 2. *в знач. сущ.* **ва́ше** *с. разг.* һеҙҙеке; 3. *в знач. сущ.* **ва́ши** *мн. разг.* һеҙҙекеләр; ◇ **ва́ше де́ло** үҙегеҙ беләһегеҙ, эш һеҙҙеке; **и на́шим и ва́шим** ике яҡҡа ла ярарға тырышыу; **не ва́ше де́ло** эшегеҙ булмаһын, ҡыҫылмағыҙ.
ВАЯ́НИЕ *с. см.* **вая́ть.**
ВАЯ́ТЬ *несов. что* (*таштан һ. б.*) юнып (*йәки* соҡоп, ҡырып, ҡойоп) һынлы һүрәт яһау.
ВБЕГА́ТЬ *несов. см.* **вбежа́ть.**
ВБЕЖА́ТЬ *сов.* югереп (килеп) инеү.
ВБИВА́ТЬ *несов. см.* **вбить.**
ВБИРА́ТЬ *несов. см.* **вобра́ть.**
ВБИТЬ *сов. что* һуғып (*йәки* ҡағып) индереү, ҡағыу; **вбить гвоздь в сте́ну** стенаға ҡаҙаҡ ҡағыу; ◇ **вбить себе́ в го́лову** *что* берәй нәмәне баштан (*йәки* уйҙан) сығармаҫҡа ныҡышыу.
ВБЛИЗИ́ 1. *нареч.* яҡында; 2. *предлог с род. п.* (*около, возле*) янында, эргәһендә; **вблизи́ го́рода** ҡала эргәһендә.
ВБОК *нареч. разг.* бер яҡҡа, бер яҡ ситкә.
ВБРОД *нареч.* кисеп; **перейти́ ре́ку вброд** йылғаны кисеп сығыу.
ВВА́ЛИВАТЬСЯ *несов. см.* **ввали́ться.**
ВВАЛИ́ТЬ *сов. что, разг.* эскә ауҙарыу (*йәки* ташлау, тултырыу).
ВВАЛИ́ТЬСЯ *сов. разг.* 1. йығылып төшөү, эсенә килеп төшөү; **ввали́ться в я́му** соҡорға йығылып төшөү; 2. (*стать впалым*) эскә батыу, батып кереү; **у больно́го ввали́лись щёки** ауырыуҙың яңаҡтары эскә батҡан; 3. *перен. разг.* (*войти грузно, тяжело*) ларҫ-лорҫ килеп (*йәки* барып) инеү.
ВВЕДЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **ввести́;** 2. (*вступительная часть книги и т. п.*) инеш һүҙ; 3. (*вводный курс*) инеш; **введе́ние в языкозна́ние** тел белеменә инеш.
ВВЕЗТИ́ *сов. кого-что* 1. (ситтән) индереү (*йәки* кертеү); **снопы́ ввезли́ в сара́й** көлтәләрҙе һарайға индерҙеләр; 2. (*наверх*) тартып мендереү; **ввезти́ на́ гору** тауға тартып мендереү.
ВВЕК *нареч. разг.* (*при глаголе с отрицанием*) ғүмергә, һис бер ваҡытта ла, мәңге(гә); **я ввек э́того не забу́ду** мин быны ғүмергә онотмам.
ВВЕРГА́ТЬ *несов. см.* **вве́ргнуть.**
ВВЕ́РГНУТЬ *сов. кого-что* 1. *книжн. уст.* кертеп ябыу, көсләп кертеп ултыртыу; 2. төшөрөү, дусар итеү; **вве́ргнуть в отча́яние** өмөтһеҙлеккә төшөрөү, өмөтһеҙлеккә дусар итеү.
ВВЕ́РЕННЫЙ *прич. и прил.* ышанып тапшырылған; **вве́ренное вам учрежде́ние** һеҙгә ышанып тапшырылған учреждение.
ВВЕ́РИТЬ *сов. кого-что кому-чему* ышанып тапшырыу, ышанып әйтеү (*йәки* һөйләү, уртаҡлашыу); **вве́рить та́йну** ышанып сер уртаҡлашыу, әйтеү.
ВВЕ́РИТЬСЯ *сов.* ышаныу, ышанып эш итеү.
ВВЕРНУ́ТЬ *сов. что* бороп индереү; **вверну́ть винт** винтте бороп индереү; ◇ **вверну́ть слове́чко** һүҙгә тығылыу, һүҙ ҡыҫтырыу.
ВВЁРТЫВАТЬ *несов. см.* **вверну́ть.**
ВВЕРХ *нареч.* 1. өҫкә, юғарыға, юғары; **подня́ться вверх** юғарыға күтәрелеү; 2. (*к истоку, к верховью реки*) үргә, үргә таба; **плыть вверх по реке́** йылға үренә таба йөҙөү; ◇ **вверх дном** аҫтын-өҫкә, баш-түбән; **вверх нога́ми** баш-түбән; **ру́ки вверх** *см.* **рука́.**
ВВЕРХУ́ *нареч.* өҫтә, юғарыла, үрҙә.
ВВЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **вве́рить.**
ВВЕСТИ́ *сов.* 1. *кого-что* индереү; **ввести́ войска́ в го́род** ғәскәрҙе ҡалаға индереү; **ввести́ в соста́в коми́ссии** комиссия составына индереү; 2. *кого-что* (*наверх*) мендереү; **ввести́ на́ гору** тау башына мендереү; 3. *кого-что, перен.* (*привести в какое-л. состояние*) төшөрөү; **ввести́ в заблужде́ние** яңылыштырыу, бутау; 4. *что* (*какое-л. вещество*) (эскә) ебәреү; **ввести́ глюко́зу в ве́ну** венаға глюкоза ебәреү; 5. *что* (*установить, внедрить*) индереү; **ввести́ но́вые ме́тоды** яңы методтар индереү; **ввести́ в строй** сафҡа (*йәки* эшкә) индереү; 6. *что* тапшырыу, биреү; **ввести́ в эксплуата́цию** файҙаланыуға тапшырыу; ◇ **ввести́ в де́йствие** хәрәкәткә килтереү, эшләй башлатыу; **ввести́ в курс де́ла** эштең айышына төшөндөрөү; **ввести́ в насле́дство** *юр.* мираҫты рәсми рәүештә тапшырыу.
ВВИДУ́ *предлог с род. п.* (*по причине чего-л.*) ₌лыҡтан, ₌ға (₌гә, ₌ҡа, ₌кә) күрә, сәбәпле, айҡанлы; **ввиду́ боле́зни** ауырыу булыу сәбәпле.
ВВИНТИ́ТЬ *сов. что* бороп индереү.
ВВИ́НЧИВАТЬ *несов. см.* **ввинти́ть.**
ВВОД *м.* 1. *см.* **ввести́** 1, 2, 4, 6; 2. *тех.* (*место*) индереү урыны; **ввод для телефо́на** телефон сымын индереү урыны.
ВВОДИ́ТЬ *несов. см.* **ввести́.**
ВВО́ДНЫЙ *прил.* инеш; **вво́дная ле́кция** инеш лекция; ◇ **вво́дное сло́во** *грам.* инеш һүҙ; **вво́дное предложе́ние** *грам.* инеш һөйләм.
ВВОЗ *м.* 1. *см.* **ввезти́;** 2. (*импорт*) ситтән индерелгән тауар һаны.
ВВОЗИ́ТЬ *несов. см.* **ввезти́.**
ВВО́ЗНЫЙ *прил.* ситтән индерелгән (*йәки* керételгән); **вво́зный това́р** ситтән индерелгән тауар; **вво́зная по́шлина** *эк.* ситтән индерелгән тауарҙарҙан алына торған пошлина.
ВВО́ЛЮ *нареч. разг.* теләгәнсә, туйғансы, иркенләп, ҡанғансы; **отдохну́ть вво́лю** иркенләп ял итеү.

ВВО́СЬМЕРО *нареч.* һигеҙ тапҡыр (*йәки* мәртәбә); **вво́сьмеро бо́льше** һигеҙ тапҡыр артыҡ.

ВВОСЬМЕРО́М *нареч.* һигеҙ кеше (булып); **мы ввосьмеро́м** һигеҙебеҙ бергә, беҙ һигеҙ кеше (булып).

ВВЫСЬ *нареч.* юғарыға, үргә, өҫкә; **самолёт бы́стро подня́лся́ ввысь** самолёт бик тиҙ юғарыға күтәрелде.

ВВЯЗА́ТЬ *сов.* 1. *что* ҡушып бәйләү; 2. *кого, перен. разг.* (*впутать*) ылыҡтырыу, бутау.

ВВЯЗА́ТЬСЯ *сов. разг.* ҡатнашыу, тығылыу, ҡыҫылыу; **ввяза́ться в разгово́р** һүҙгә ҡыҫылыу.

ВВЯ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **ввяза́ть.**

ВВЯ́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **ввяза́ться**; 2. *страд. к* **ввя́зывать.**

ВГИБ *м.* бөгәл, бөгөл, бөгөм.

ВГИБА́ТЬ *несов. см.* **вогну́ть.**

ВГЛУБЬ *нареч.* эскәре, тәрәнгә; **изме́рить о́зеро вглубь** күлдең тәрәнлеген үлсәү.

ВГЛЯДЕ́ТЬСЯ *сов.* текләп (*йәки* текәлеп, ентекләп) ҡарау.

ВГЛЯ́ДЫВАТЬСЯ *несов. см.* **вглядéться.**

ВГОНЯ́ТЬ *несов. см.* **вогна́ть.**

ВДАВА́ТЬСЯ *несов. см.* **вда́ться.**

ВДАВИ́ТЬ *сов. кого-что* баҫып (*йәки* ҡыҫып, һытып, йәнсеп) индереү, йәнсеп батырыу.

ВДА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **вдави́ть.**

ВДА́ЛБЛИВАТЬ *несов. см.* **вдолби́ть.**

ВДАЛЕКЕ́ *нареч.* алыҫта, йыраҡта; **ста́нция была́ располо́жена вдалеке́ от го́рода** станция ҡаланан йыраҡта урынлашҡан ине.

ВДАЛИ́ *нареч. см.* **вдалеке́.**

ВДАЛЬ *нареч.* алыҫҡа, йыраҡҡа; **гляде́ть вдаль** алыҫҡа ҡарау.

ВДА́ТЬСЯ *сов.* 1. эскә (*йәки* төпкә) инеү, инеп китеү (*йәки* тороу); **скала́ вдала́сь в мо́ре** ҡая бер яғы менән диңгеҙгә инеп тора; 2. (*предаться чему-л*). бирелеү, мауығыу; ✧ **вда́ться в подро́бности** энәһенән ебенә тиклем тикшереү, төпсөнөү.

ВДВИГА́ТЬ *несов. см.* **вдви́нуть.**

ВДВИГА́ТЬСЯ *несов.* 1. шыуып инеү, инеп ултырыу; **э́тот я́щик легко́ вдвига́ется в стол** өҫтәлдең был тартмаһы еңел инеп ултырҙы; 2. *страд. к* **вдвига́ть.**

ВДВИ́НУТЬ *сов. что* шыуҙырып (*йәки* этәреп) индереү.

ВДВИ́НУТЬСЯ *сов. см.* **вдвига́ться.**

ВДВО́Е *нареч.* 1. ике тапҡыр, икеләтә; **вдво́е сильне́й** икеләтә көслөрәк; **вдво́е ме́ньше** ике тапҡыр бәләкәйерәк; 2. (*пополам*) икегә, урталай, ҡап уртаға; **сложи́ть вдво́е** икегә бөкләү.

ВДВОЁМ *нареч.* икәүләп, икәү, икәүләшеп, икәү бергә; **жить вдвоём** икәү йәшәү.

ВДВОЙНЕ́ *нареч.* икеләтә, ике тапҡыр; **заплати́ть вдвойне́** икеләтә түләү.

ВДЕВА́ТЬ *несов. см.* **вдеть.**

ВДЕ́ВЯТЕРО *нареч.* туғыҙ тапҡыр (*йәки* мәртәбә); **вде́вятеро бо́льше** туғыҙ тапҡыр артыҡ.

ВДЕВЯТЕРО́М *нареч.* туғыҙ кеше (булып); **мы вдевятеро́м** туғыҙыбыҙ бергә, беҙ туғыҙ кеше (булып).

ВДЕ́ЛАТЬ *сов. что* индереп нығытыу, ҡуйыу, кертеп урынлаштырыу; **вде́лать ка́мень в кольцо́** йөҙөккә ҡаш ҡуйыу.

ВДЕ́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **вде́лать.**

ВДЁРГИВАТЬ *несов. см.* **вдёрнуть.**

ВДЁРНУТЬ *сов. что* үткәреү; **вдёрнуть шнурки́ в боти́нки** ботинкаға бау үткәреү.

ВДЕ́СЯТЕРО *нареч.* ун тапҡыр (*йәки* мәртәбә); **вде́сятеро бо́льше** ун тапҡыр артыҡ.

ВДЕСЯТЕРО́М *нареч.* ун кеше (булып); **мы вдесятеро́м** уныбыҙ бергә, беҙ ун кеше (булып).

ВДЕТЬ *сов. что* кейҙереү, һаплау, күҙләү; **вдеть ни́тку в иглу́** энә һаплау.

ВДОБА́ВОК *нареч. разг.* өҫтөнә, өҫтәүенә, етмәһә.

ВДОВА́ *ж.* тол ҡатын; ✧ **соло́менная вдова́** *шутл.* иренән ваҡытлыса айырылып торған ҡатын.

ВДОВЕ́ТЬ *несов. разг.* тол ҡалыу.

ВДОВЕ́Ц *м.* тол ир.

ВДО́ВИЙ *прил.* тол; **вдо́вья жизнь** тол йәшәү.

ВДО́ВОЛЬ *нареч. разг.* 1. теләгәнсә, туйғансы, ҡанғансы; 2. *в знач. сказ.* мул, етерлек, етеш; **у нас всего́ вдо́воль** беҙҙә бөтәһе лә етерлек.

ВДОГО́НКУ *нареч. разг.* баҫтырып (*йәки* ҡыуып) барыу; **побежа́ть за ке́м-либо вдого́нку** берәйһе артынан ҡыуып барыу.

ВДОЛБИ́ТЬ *сов. что* 1. ҡағыу, ултыртыу; 2. *кому, прост.* төшөндөрөү, туҡыу.

ВДОЛЬ 1. *нареч.* буйға, буй; 2. *предлог с род. п.* буйлап; **вдоль реки́** йылға буйлап; ✧ **вдоль и поперёк** 1) (*во всех направлениях*) иңләп-буйлап; 2) (*до мельчайших подробностей*) энәһенән ебенә тиклем.

ВДО́СТАЛЬ *нареч. прост.* туйғансы, ҡанғансы, бүккәнсе.

ВДОХ *м.* тын (*йәки* һулыш) алыу; **сде́лать глубо́кий вдох** тәрән итеп һулыш алыу.

ВДОХНОВЕ́НИЕ *с.* илһам, дәрт, рух.

ВДОХНОВЕ́ННЫЙ *прил. высок.* илһамлы, дәртле.

ВДОХНОВИ́ТЕЛЬ *м.* рухландырыусы, дәртләндереүсе, илһам биреүсе.

ВДОХНОВИ́ТЬ *сов. кого-что* рухландырыу, әҫәрләндереү, дәртләндереү; **вдохнови́ть на по́двиг** батырлыҡҡа рухландырыу.

ВДОХНОВИ́ТЬСЯ *сов.* рухланыу, илһамланыу, дәртләнеү, әҫәрләнеү.

ВДОХНОВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **вдохнови́ть.**

ВДОХНОВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вдохнови́ться**; 2. *страд. к* **вдохновля́ть.**

ВДОХНУ́ТЬ *сов.* 1. *что* тын (*йәки* һулыш) алыу; 2. *что в кого-что, перен.* рухландырыу, күңелен күтәреү; **вдохну́ть в кого́-либо бо́дрость** берәй кешене рухландырып ебәреү.

ВДРЕ́БЕЗГИ *нареч.* селпәрәмә; **разби́ть вдре́безги** селпәрәмә килтереү.

ВДРУГ *нареч.* ҡапыл, кинәт, иҫкәрмәҫтән, көтмәгәндә; **вдруг разда́лся вы́стрел** көтмәгәндә мылтыҡтан атҡан тауыш яңғыраны.

ВДРЫЗГ *нареч. прост.* 1. *см.* **вдре́безги;** 2. (*совершенно*) лаяҡыл; **напи́ться вдрызг** лаяҡыл эсереү.
ВДУВА́НИЕ *с. см.* **вдуть.**
ВДУВА́ТЬ *несов. см.* **вдуть.**
ВДУ́МАТЬСЯ *сов.* ентекләп (*йәки* төптән) уйлау; төбөнә (*йәки* айышына) төшөнөү; **вду́маться в смысл статьи́** мәҡәләнең мәғәнәһенә төшөнөү.
ВДУ́МЧИВОСТЬ *ж.* төптән (*йәки* ентекләп) уйлау.
ВДУ́МЧИВЫЙ *прил.* 1. ентекләп (*йәки* ныҡлап) уйлаусан, тәрәнтен уйлап эш итеүсән, эштең төбөнә төшөнөүсән; **вду́мчивый отве́т** ентекләп уйланған яуап; 2. (*выражающий вдумчивость*) уйсан; **вду́мчивое лицо́** уйсан йөҙ.
ВДУ́МЫВАТЬСЯ *несов. см.* **вду́маться.**
ВДУ́НУТЬ *сов. и однокр. см.* **вдуть.**
ВДУТЬ *сов. что* өрөп индереү, тултырыу.
ВДЫХА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* һулыш алыу; **вдыха́тельный кла́пан** һулыш алыу клапаны.
ВДЫХА́ТЬ *несов. см.* **вдохну́ть.**
ВЕГЕТАРИА́НЕЦ *м.* вегетарианец (*итле аҙыҡ ашамаусы*).
ВЕГЕТАРИА́НСКИЙ *прил.* итһеҙ аш; **вегетариа́нская столо́вая** итһеҙ аштар ашханаһы; **вегетариа́нский обе́д** итһеҙ аш.
ВЕГЕТАРИА́НСТВО *с.* вегетарианлыҡ (*һөттән, үҫемлектән әҙерләнгән аш менән генә туҡланыу системаһы*).
ВЕГЕТАТИ́ВНЫЙ *прил. биол.* вегетатив (*үҫтерә торған, туҡландыра торған, үҫеү менән идара итә торған*); **вегетати́вное размноже́ние** вегетатив юл менән үрсеү.
ВЕГЕТАЦИО́ННЫЙ *прил. бот.* вегетация; **вегетацио́нный пери́од** вегетация осоро (*үҫемлек үрсегән осор*).
ВЕГЕТА́ЦИЯ *ж. бот.* вегетация (*үҫемлектең үҫеүе, үрсеүе*).
ВЕ́ДАТЬ *несов.* 1. *что, уст.* белеү, таныш булыу; **не ве́дает, что твори́т** нәмә эшләгәнен белмәй; 2. *чем* (*заведовать, управлять*) алып барыу, идара итеү, етәкселек итеү, күҙәтеү; **ве́дать хозя́йством** хужалыҡ менән идара итеү.
ВЕ́ДЕНИЕ *с.* идара (*йәки* етәкселек) итеү; **в ве́дении** ҡарамағында; **шко́ла нахо́дится в ве́дении районо́** мәктәп районо ҡарамағында; **в ве́дение** ҡарамағына.
ВЕДЕ́НИЕ *с. см.* **вести́** 1.
ВЕДЁРНЫЙ *прил.* 1. биҙрә; **ведёрная ру́чка** биҙрә тотҡаһы; 2. (*вместимостью в ведро*) бер биҙрәлек, бер биҙрә һыйышлы; **ведёрная бо́чка** бер биҙрә һыйышлы мискә.
ВЕ́ДОМА: **с ве́дома** рөхсәт менән, ризалыҡ менән; **без его́ ве́дома** уның рөхсәтенән, ризалығынан башҡа.
ВЕ́ДОМОСТЬ *ж.* 1. ведомость; **расчётная ве́домость** иҫәп-хисап ведомосе; 2. *мн.* **ве́домости** ведомостәр; **Ве́домости Верхо́вного Сове́та СССР** СССР Верховный Совете Ведомостәре.
ВЕ́ДОМСТВЕННЫЙ *прил.* ведомство; **ве́домственные архи́вы** ведомство архивтәре.
ВЕ́ДОМСТВО *с.* ведомство (*дәүләт идараһының һәм уны хеҙмәтлендереүсе учреждениеләр системаһының тармағы*); **тамо́женное ве́домство** таможна ведомствоһы.
ВЕДО́МЫЙ *прил. тех.* йөрөтөүсе, хәрәкәткә килтереүсе; **ведо́мое колесо́** хәрәкәткә килтереүсе тәгәрмәс.
ВЕДРО́ *с.* биҙрә, күнәк, ҡула; ◇ **дождь льёт как из ведра́** ямғыр ҡойоп яуа, ямғыр күнәктән ҡойған кеүек яуа.
ВЕДУ́ЩИЙ 1. *прич.* алып барыусы, етәксе; 2. *прил.* (*идущий впереди, головной*) башлап барыусы, алдынғы; **веду́щий самолёт** башлап барыусы самолёт.
ВЕДЬ *союз и частица* дабаһа, дәбаһа, ҙабаһа, ҙәбаһа, лабаһа, ләбаһа, табаһа, тәбаһа, бит, ләһә; **он лежи́т, ведь он ещё бо́лен** ул бит әле сирле, ята; **ведь э́то всем изве́стно!** был бөтәһенә лә билдәле бит!; **ведь вот как интере́сно!** бына ул нисек ҡыҙыҡ икән дәбаһа!; **ведь вы бы́ли пра́вы!** һеҙ хаҡлы булғанһығыҙ ҙабаһа!
ВЕ́ДЬМА *ж. прям. и перен.* убырлы ҡарсыҡ, сихырсы ҡарсыҡ.
ВЕ́ЕР *м.* елпеүес; ◇ **располoжи́ться ве́ером** яртылаш түңәрәк яһап ултырыу.
ВЕ́ЖЛИВОСТЬ *ж.* иплелек, әҙәплелек, тәрбиәлелек, ихтирамлылыҡ.
ВЕ́ЖЛИВЫЙ *прил.* ипле, әҙәпле, тәрбиәле, ихтирамлы; **ве́жливый челове́к** әҙәпле кеше; **ве́жливое обраще́ние** әҙәпле мөғәмәлә.
ВЕЗДЕ́ *нареч.* бөтә ерҙә (*йәки* урында), һәр ерҙә (*йәки* урында), һәр ҡайҙа; **везде́ и всю́ду** бөтә урында, һәр ерҙә.
ВЕЗДЕСУ́ЩИЙ *прил.* бөтә ерҙә булыусы, бөтә ергә лә етешеүсе, бөтәһенә лә ҡатнашыусы, бөтәһенә лә тығылыусы.
ВЕЗДЕХО́Д *м.* вездеход (*теләһә ниндәй юлдан йөрөй ала торған автомашина*).
ВЕЗТИ́ *несов.* 1. *кого-что* тартыу, йөрөтөү (*тейәп йәки ултыртып*), алып барыу, тартып алып барыу, илтеү, килтереү; **везти́ груз на парохо́де** йөктө пароходта алып барыу; 2. *безл. кому, разг.* уңыу, мандыу, юнкеү, яйы килеп тороу, уңышлы барып сығыу, уңышлы булыу; **ему́ везёт на охо́те** уның һунары уңышлы була; **в после́днее вре́мя ему́ не везёт** һуңғы ваҡытта уның эштәре яҡшынан түгел.
ВЕК *м.* 1. быуат, йөҙ йыл; **двадца́тый век** егерменсе быуат; 2. (*эпоха*) дәүер, быуат; **ка́менный век** таш дәүере; **сре́дние века́** урта быуаттар; 3. (*жизнь*) ғүмер; **на моём веку́** минең ғүмеремдә; **прожи́ть свой век** үҙ ғүмереңде йәшәү; 4. *разг.* (*длительное время*) оҙаҡ (*йәки* күп) ваҡыт; 5. *в знач. нареч. разг.* (*всегда*) һәр ваҡыт, гел; **век до́ма сиде́ть** һәр ваҡыт өйҙә ултырыу; ◇ **во ве́ки веко́в** *уст.* ғүмергә, ғүмер буйына, ғүмер-ғүмергә, мәңгегә; **в ко́и ве́ки** ғүмергә бер тиерлек, аҙаҡ килеп; оҙаҡ ваҡыттан һуң, бик һирәк; **на ве́ки ве́чные** бөтөнләйгә, ғүмергә, мәңгегә.
ВЕ́КИ *мн.* (*ед.* **ве́ко** *с.*) күҙ ҡабағы.
ВЕКОВА́ТЬ *несов. разг.* ғүмер итеү, йәшәү; ◇ **век векова́ть** *фольк.* ғүмер буйы йәшәү, тороу.
ВЕКОВЕ́ЧНЫЙ *прил.* мәңгелек, ғүмерлек, борондан (*йәки* ғүмер-ғүмергә, элек-электән) килгән.

ВЕКОВО́Й *прил.* бик ҡарт (*йәки* иҫке), күп йәшәгән, боронғо, күптәнге, быуаттар буйына килгән; **вековóй дуб** бик ҡарт имән; **вековы́е обы́чаи** боронғо ғөрөф-ғәҙәттәр; **вековы́е ча́яния нарóдов** халыҡтың күптәнге өмөттәре.

ВЕ́КСЕЛЬ *м.* вексель (*кемгә булһа ла билдәле срок эсендә аҡса түләргә бирелгән яҙма йөкләмә*); **уплати́ть по ве́кселю** вексель буйынса түләү.

ВЕ́КТОР *м. мат.* вектор (*билдәле урыны һәм йүнәлеше булған тура һыҙыҡ*).

ВЕЛЕ́НИЕ *с.* бойороҡ, әмер, фарман.

ВЕЛЕ́ТЬ *сов. и несов. кому-чему* ҡушыу, бойороу; **я веле́л ему́ сде́лать э́то** мин уға быны эшләргә ҡуштым.

ВЕЛИКА́Н *м.* алпамыша, ҙур кәүҙәле кеше.

ВЕЛИ́КИЙ *прил.* 1. бөйөк; **Вели́кая Октя́брьская социалисти́ческая револю́ция** Бөйөк Октябрь социалистик революцияһы; 2. (*большого размера*) ҙур, оло; ◇ **от ма́ла до вели́ка** йәше-ҡарты, олоһо-кесеһе; **вели́кое мнóжество** икһеҙ-сикһеҙ күп.

ВЕЛИКОВО́ЗРАСТНЫЙ *прил.* оло йәштәге, йәше уҙған.

ВЕЛИКОДЕРЖА́ВНЫЙ *прил.* бөйөк державасылыҡ; **великодержа́вный шовини́зм** бөйөк державасылыҡ шовинизме.

ВЕЛИКОДУ́ШИЕ *с.* киң (*йәки* яҡшы, хуш) күңеллелек, миһырбанлылыҡ.

ВЕЛИКОДУ́ШНЫЙ *прил.* 1. киң (*йәки* яҡшы, хуш) күңелле, миһырбанлы; **великоду́шный челове́к** киң күңелле кеше; 2. (*продиктованный великодушием*) киң күңелдән ихлас эшләнгән; **великоду́шный посту́пок** киң күңелдән ихлас эшләнгән эш.

ВЕЛИКОЛЕ́ПИЕ *с.* күркәмлек, гүзәллек.

ВЕЛИКОЛЕ́ПНЫЙ *прил.* 1. (*роскошный*) ҡупшы, күркәм, гүзәл, бик матур; **великоле́пный дворе́ц** бик матур дворец; 2. *разг.* (*очень хороший*) бына тигән, бик яҡшы, бик һәйбәт; **великоле́пный певе́ц** бик яҡшы йырсы.

ВЕЛИКОРУ́СЫ *мн. ист.* великорустар (*элек башҡа славян халыҡтарынан айырмалы рәүештә рустар үҙҙәрен шулай атағандар*).

ВЕЛИКОСВЕ́ТСКИЙ *прил. уст.* юғары синыфтар, аҡ һөйәктәр; **великосве́тский сало́н** аҡ һөйәктәр салоны.

ВЕЛИЧА́ВОСТЬ *ж.* мөһабәтлек, олпатлылыҡ, тантаналылыҡ, бөйөклөк.

ВЕЛИЧА́ВЫЙ *прил.* мөһабәт, олпатлы, тантаналы; оло, бөйөк.

ВЕЛИЧА́ТЬ *несов.* 1. *кого-что кем-чем* атау, исемләү; **велича́ть профе́ссором** профессор тип атау; 2. *кого, уст.* (*чествовать песнями*) атап йыр йырлау; 3. *кого-что, уст.* (*прославлять*) ололау, ҙурлау, хөрмәтләү, данлау.

ВЕЛИ́ЧЕСТВЕННЫЙ *прил.* мөһабәт, бөйөк; **вели́чественная програ́мма строи́тельства коммуни́зма** коммунизм төҙөүҙең бөйөк программаһы.

ВЕЛИ́ЧЕСТВО *с. ист.* ғали йәнәп.

ВЕЛИ́ЧИЕ *с.* бөйөклөк, ололоҡ, ҙурлыҡ; ◇ **во всём (своём) вели́чии** үҙенең бөтә матурлығында (*йәки* күркәмлегендә).

ВЕЛИЧИНА́ *ж.* 1. күләм, ҙурлыҡ; **величина́ кóмнаты** бүлмәнең ҙурлығы; 2. *мат., физ.* дәүмәл, ҙурлыҡ; **бесконе́чно ма́лая величина́** сикһеҙ бәләкәй дәүмәл; **неизве́стная величина́** билдәһеҙ дәүмәл; **постоя́нная величина́** даими дәүмәл, үҙгәрмәүсән дәүмәл; 3. *перен.* (*о человеке*) ҙур (*йәки* атаҡлы, күренекле) кеше; **он кру́пная величина́ в нау́ке** ул фән донъяһында күренекле кеше.

ВЕЛОГО́НКИ *мн.* (*ед.* **велого́нка** *ж.*) велосипед ярышы.

ВЕЛОСИПЕ́Д *м.* велосипед.

ВЕЛОСИПЕДИ́СТ *м.* велосипедист.

ВЕЛОСИПЕДИ́СТКА *женск. р. к* **велосипеди́ст.**

ВЕЛОСИПЕ́ДНЫЙ *прил.* велосипед; **велосипе́дный заво́д** велосипед заводы.

ВЕЛЬВЕ́Т *м.* вельвет (*туҡыма*).

ВЕЛЬВЕ́ТОВЫЙ *прил.* вельвет; **вельве́товый костю́м** вельвет костюм.

ВЕЛЬМО́ЖА *м.* 1. *уст.* вельможа (*атаҡлы нәҫелдән сыҡҡан бай санауник, түрә*); 2. *перен.* үҙен әллә кемгә ҡуйыусы кеше).

ВЕЛЮ́Р *м. текст.* велюр (*махсус эшкәртелгән буҫтау йәки фетр*).

ВЕ́НА *ж. анат.* вена; ҡан тамыры (*йөрәккә килгән*); **расшире́ние вен** *мед.* венаның киңәйеүе.

ВЕНГЕ́РКА I *ж.* венгерка, венгр ҡатын-ҡыҙы.

ВЕ́НГЕ́РКА II *ж.* венгерка (*бейеү һәм уға яҙылған музыка әҫәре*).

ВЕНГЕ́РСКИЙ *прил.* венгр, Венгрия; **венге́рский язы́к** венгр теле.

ВЕНГР *м.* венгр.

ВЕ́НГРЫ *мн.* венгрҙәр.

ВЕНЕ́РИК *м. прост.* венерик (*венерик ауырыу менән сирләүсе*).

ВЕНЕРИ́ЧЕСКИЙ *прил.* венерик; **венери́ческие боле́зни** венерик ауырыуҙар.

ВЕНЕРО́ЛОГ *м. мед.* венеролог (*венерик ауырыуҙар врачы*).

ВЕНЕРОЛО́ГИЯ *ж. мед.* венерология (*медицинаның венерик ауырыуҙарҙы өйрәнеү бүлеге*).

ВЕНЕ́Ц *м.* 1. *уст.* венок; 2. *уст.* (*драгоценный головной убор*) таж; 3. *разг.* (*бракосочетание*) никах, никах йолаһы; **идти́ под вене́ц** никахланыу; 4. *перен.* (*последняя, высшая ступень*) һуңғы (*йәки* юғары) баҫҡыс; 5. *астр.* шандаҡ; **вене́ц вокру́г луны́** ай әйләнәһендәге шандаҡ.

ВЕ́НЗЕЛЬ *м.* вензель (*бер ергә яҙылған исем һәм фамилияның йәки ике исемдең баш хәрефтәре*).

ВЕ́НИК *м.* миндек, һепертке.

ВЕНО́ЗНЫЙ *прил.* вена; **вено́зная кровь** вена ҡаны.

ВЕНО́К *м.* венок (*сәскә йәки япраҡтан түңәрәкләп үрелгән бәйләм*); **лавро́вый вено́к** лавр веногы.

ВЕНТИЛИ́РОВАТЬ *несов. что* елләтеү, һауа алмаштырыу; **вентили́ровать помеще́ние** бинаны елләтеү, бинаның һауаһын алмаштырыу.

ВЕ́НТИЛЬ *м.* вентиль (1. *тех. шыйыкса, пар, газ һ. б. ағыш юлын регулирләүсе һәм ябыусы ҡапҡас*; 2. *муз. тынлы музыка ҡоралдарында тауышты ҡалынайтыу йәки нескәртеү өсөн клапан*).
ВЕНТИЛЯ́ТОР *м.* вентилятор.
ВЕНТИЛЯЦИО́ННЫЙ *прил.* вентиляция; **вентиляцио́нная труба́** вентиляция торбаһы.
ВЕНТИЛЯ́ЦИЯ *ж.* вентиляция (1. *елләтеү, һауа алмаштырыу*; 2. *тех. елләтеү, һауа алмаштырыу приборҙары*).
ВЕНЧА́ЛЬНЫЙ *прил.* никах; **венча́льный обря́д** никах ғөрөф-ғәҙәте.
ВЕНЧА́НИЕ *с.* 1. *ист.* (*коронование*) таж кейҙереү (*тәхеткә ултыртыу йолаһы*); 2. никахлау.
ВЕНЧА́ТЬ 1. *сов. и несов. кого-что, уст. поэт.* таж кейҙереү; бүләкләү; **венча́ть геро́я лавро́вым венко́м** батырға лавр тажы кейҙереү; 2. *несов. что, перен.* (*успешно завершать*) уңышлы тамамлау; **коне́ц венча́ет де́ло** эште тамамлау; эштең осона сығыу; 3. *несов. кого, церк.* никахлау.
ВЕНЧА́ТЬСЯ 1. *сов. и несов.* (*короноваться*) таж кейеү; 2. *несов. чем* (*заканчиваться, завершаться наверху*) осланыу, тамамланыу; 3. *несов. церк.* (*вступать в брак*) никахланыу, никахлашыу; 4. *страд. к* **венча́ть.**
ВЕ́НЧИК *м. бот.* таж.
ВЕПРЬ *м.* ҡабан.
ВЕ́РА *ж.* 1. ышаныс, инаныс; **мы полны́ твёрдой ве́ры в правоту́ на́шего де́ла** беҙ үҙебеҙҙең эшебеҙҙең хаҡлығына нык ышанабыҙ; 2. (*религия*) дин; 3. *уст. разг.* (*доверие*) ышаныс; ◇ **приня́ть на ве́ру** ышанып ҡабул итеү.
ВЕРА́НДА *ж.* веранда (*өй йәки бер стена тирәләй ябыҡ балкон*).
ВЕ́РБА *ж.* ҡыҙыл тал, ҡоба тал.
ВЕРБА́ЛЬНЫЙ *прил. книжн.* телдән, вербаль; ◇ **верба́льная но́та** *дип.* вербаль нота (*ҡул ҡуйылмаған яҙма белдереү, телдән әйтелгән белдереү менән бер дәрәжәлә йөрөй*).
ВЕРБЕ́НА *ж. бот.* вербена (*баҡса гөлө*).
ВЕРБЛЮ́Д *м.* дөйә; **одного́рбый верблю́д** бер үркәсле дөйә.
ВЕРБЛЮ́ДИЦА *ж.* инә дөйә.
ВЕРБЛЮ́ЖИЙ *прил.* дөйә; **верблю́жья шерсть** дөйә йөнө; **верблю́жье сукно́** дөйә йөнөнән һуғылған буҫтау.
ВЕРБЛЮЖО́НОК *м.* бута, бутаҡан, дөйә балаһы.
ВЕРБОВА́ТЬ *несов. кого-что* вербовать итеү, йыйыу, туплау.
ВЕРБО́ВКА *ж. см.* **вербова́ть.**
ВЕРБО́ВЩИК *м.* вербовщик, эшселәр йыйыусы, вербовать итеүсе.
ВЕРЁВКА *ж.* бау, арҡан.
ВЕРЁВОЧНЫЙ *прил.* бау, арҡан; **верёвочная ле́стница** арҡан баҫҡыс.
ВЕРЕНИ́ЦА *ж.* теҙмә, бер-бер артлы теҙелгән; **верени́ца у́ток** бер-бер артлы теҙелгән өйрәктәр; **верени́ца мы́слей** фекерҙәр теҙмәһе.
ВЕ́РЕСК *м. бот.* арса.
ВЕРЕТЕНО́ *с.* 1. орсоҡ; 2. *тех.* (*вращающаяся ось*) әйләнеүсе күсәр.
ВЕРЕЩА́ТЬ *несов.* сыйылдау, сәркелдәү, сыр-сыулау, сырылдау.
ВЕРЗИ́ЛА *м. и ж. разг.* һонтор, һонтоҡ (*оҙон, йәмһеҙ кәүҙәле кеше*).
ВЕРИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.*: **вери́тельные гра́моты** *дип.* ышаныс грамотаһы.
ВЕ́РИТЬ *несов.* 1. *кому-чему, в кого-что* ышаныу; **я ве́рю вам на́ сло́во** мин һеҙҙең һүҙегеҙгә ышанам; 2. *в кого-что, рел.* дингә инаныу, дингә ышаныу; ◇ **не ве́рить свои́м глаза́м** үҙ күҙеңә үҙең ышанмау, ғәжәпкә ҡалып тороу.
ВЕ́РИТЬСЯ *несов. безл.* ышанғы килеү; **не ве́рится, что он э́то сде́лал** (уның) быны эшләгәненә ышанғы килмәй.
ВЕРМИШЕ́ЛЬ *ж.* вермишель.
ВЕРНЕ́Е 1. *сравнит. ст. от прил.* **ве́рный** *и нареч.* **ве́рно** ышаныслыраҡ, дөрөҫөрәк; **э́то реше́ние зада́чи верне́е** мәсьәләне былай сығарыу дөрөҫөрәк; 2. *в знач. вводн. сл.* (*точнее, правильнее*) дөрөҫөрәге, дөрөҫө; **я написа́л докла́д или, верне́е, те́зисы к докла́ду** мин доклад, дөрөҫөрәге, докладҡа тезистәр яҙҙым.
ВЕ́РНО *нареч.* 1. дөрөҫ; **э́то ве́рно** был дөрөҫ; 2. (*преданно*) тоғро; **ве́рно служи́ть** тоғро хеҙмәт итеү; 3. *в знач. вводн. сл.* моғайын; **он, ве́рно, не придёт** моғайын ул килмәҫ; ◇ **с по́длинным ве́рно** төп нөсхәһенән дөрөҫ.
ВЕ́РНОСТЬ *ж.* 1. дөрөҫлөк; **ве́рность перево́да** тәржемәнең дөрөҫлөгө; 2. (*преданность*) бирелгәнлек, тоғролоҡ; **ве́рность ро́дине** ватанға бирелгәнлек.
ВЕРНУ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*отдать обратно*) ҡайтарыу, кире ебәреү (*йәки биреү*); **верну́ть кни́ги в библиоте́ку** китаптарҙы китапханаға ҡайтарыу; 2. *что* (*получить обратно*) ҡайтарып алыу, кире алыу; **верну́ть здоро́вье** яңынан таҙарыу; 3. *кого-что* (*заставить вернуться*) кире бороу (*йәки ҡайтарыу*); **верну́ть с доро́ги** юлдан кире бороу.
ВЕРНУ́ТЬСЯ *сов.* 1. (кире) ҡайтыу, боролоу, (кире) әйләнеп ҡайтыу; **верну́ться с полдоро́ги** ярты юлдан әйләнеп ҡайтыу; 2. *к кому, перен.* (*вновь появиться*) яңынан (*йәки* ҡайтанан) барлыҡҡа килеү; **ко мне верну́лось споко́йствие** мин ҡайтанан (*йәки* яңынан) тынысландым; 3. *к чему* (*возвратиться к прежнему*) яңынан (*йәки* ҡайтанан) туҡталыу; **мы ещё вернёмся к э́тому вопро́су** беҙ ул мәсьәләгә яңынан туҡталырбыҙ әле.
ВЕ́РНЫЙ *прил.* 1. (*преданный*) бирелгән, тоғро, тоғролоҡло; **ве́рный друг** тоғролоҡло дуҫ; 2. (*надёжный*) ышаныслы, ныҡлы; **ве́рная опо́ра** ышаныслы терәк; 3. (*правильный, точный*) дөрөҫ, раҫ, хаҡ; **ве́рное реше́ние зада́чи** мәсьәләне дөрөҫ сығарыу; 4. (*непременный*) шикһеҙ; **ве́рный вы́игрыш** шикһеҙ отош; ◇ **ве́рный глаз** үткер күҙ.
ВЕ́РОВАНИЯ *мн.* (*ед.* **ве́рование** *с.*) 1. (*убеждения*) ышаныу, инаныу; 2. *рел.* дингә ышаныу.
ВЕ́РОВАТЬ *несов. в кого-что* 1. инаныу, ышаныу; **ве́ровать в свою́ правоту́** үҙеңдең дөрөҫлөгөңә ышаныу; 2. *рел.* дингә ышаныу.

ВЕРОИСПОВЕ́ДАНИЕ *с. рел.* дин, дин тотоу; **свобо́да вероиспове́дания** дин тотоу иреклеге.
ВЕРОЛО́МНЫЙ *прил.* мәкерле, хыянатлы, хыянатсыл.
ВЕРОЛО́МСТВО *с.* мәкерлелек, хыянатсыллыҡ.
ВЕРО́НИКА *ж. бот.* юшан.
ВЕРООТСТУ́ПНИК *м. уст.* диндән яҙған, мөртәт.
ВЕРООТСТУ́ПНИЧЕСТВО *с. уст.* диндән яҙғанлыҡ, мөртәтлек.
ВЕРОУЧЕ́НИЕ *с.* дин ғилеме (*диндең төп ҡағиҙәләре йыйынтығы*).
ВЕРОЯ́ТНО *вводн. сл.* ихтимал, моғайын, ахыры; **вероя́тно, сего́дня не бу́дет дождя́** бөгөн ямғыр булмаҫ ахыры.
ВЕРОЯ́ТНОСТЬ *ж.* ихтималлыҡ; ◇ **по всей вероя́тности** моғайын, ихтимал, булһа кәрәк; **тео́рия вероя́тностей** *мат.* ихтималлыҡ теорияһы, вероятность теорияһы (*практик математиканың осраҡлы күренештәрҙе өйрәнә торған бүлеге*).
ВЕРОЯ́ТНЫЙ *прил.* мөмкин, дөрөҫкә яҡын.
ВЕ́РСИЯ *ж.* версия (*берәй ваҡиға йәки факт тураһында төрлөсә һөйләнгәндәрҙең береһе*).
ВЕРСТА́ *ж.* 1. саҡрым; 2. *уст.* (*столб*) саҡрым бағанаһы; ◇ **за́ версту** әллә ҡайҙан, йыраҡтан; **коло́менская верста́** *ирон.* артыҡ оҙон, һонтор кеше.
ВЕРСТА́К *м. тех.* верстак (*столяр станогы*).
ВЕРСТА́ТКА *ж. полигр.* верстатка (*хәрефте ҡул менән йыйғанда ҡулланыла торған прибор*).
ВЕРСТА́ТЬ *несов. что, полигр.* версткалау, верстать итеү (*наборҙы биттәргә урынлаштырыу*).
ВЕРСТА́ТЬСЯ *несов. страд. к* **верста́ть.**
ВЁРСТКА *ж. см.* **верста́ть.**
ВЕРСТОВО́Й *прил.* саҡрым; **верстово́й столб** саҡрым бағанаһы.
ВЕ́РТЕЛ *м.* шеш.
ВЕРТЕ́П *м.* боҙоҡлоҡ ояһы, енәйәттәр урыны.
ВЕРТЕ́ТЬ *несов. кого-что* әйләндереү; **верте́ть колесо́** тәгәрмәсте әйләндереү.
ВЕРТЕ́ТЬСЯ *несов.* 1. (*вращаться*) әйләнеү; 2. *страд. к* **верте́ть.**
ВЕРТИКА́ЛЬ *ж.* вертикаль.
ВЕРТИКА́ЛЬНЫЙ *прил.* вертикаль.
ВЁРТКИЙ *прил. разг.* йылғыр, сос, сапсан; **вёрткий ма́льчик** йылғыр малай.
ВЕРТЛЯ́ВЫЙ *прил. разг.* тик тормаҫ, тынғыһыҙ; **вертля́вый ребёнок** тик тормаҫ бала.
ВЕРТОЛЁТ *м.* вертолёт.
ВЕРТОПРА́Х *м. разг. уст.* елғыуар, еңел аҡыллы.
ВЕРТУ́ШКА *ж. разг.* 1. өйрөлмә, вертушка; 2. (*легкомысленная женщина*) шиҡандаҡ, елғыуар, елбәҙәк (*ҡатын-ҡыҙ*).
ВЕ́РУЮЩИЙ *прич.* 1. ышаныусы, инаныусы; 2. *в знач. сущ. м.* дин тотоусы кеше, динле кеше.
ВЕРФЬ *ж. мор.* верфь (*суднолар эшләү һәм ремонтлау урыны*).
ВЕРХ *м.* 1. өҫт, үр, юғары, түбә, сусаҡ; **верх горы́** тау түбәһе; **он занима́ет верх до́ма** ул өйҙөң юғарғы ҡатын биләй; 2. (*экипажа*) япма; 3. (*одежды*) уң яҡ, тыш; **шу́ба с суко́нным ве́рхом** буҫтау тышлы тун; 4. (*высшая степень, предел*) иң юғары баҫҡыс; **верх мастерства́** оҫталыҡтың юғары баҫҡысы; 5. *мн.* **верхи́** (*правящие круги*) идара итеүселәр даирәһе; **прави́тельственные верхи́ буржуа́зных стран** буржуаз илдәрҙәге хөкүмәт менән идара итеүсе юғарғы ҡатлам; 6. *мн.* **верхи́** *муз.* (*высокие звуки*) юғары (*йәки* нәҙек) тауыштар; ◇ **брать (взять) верх** өҫтөнлөк итеү; **быть на верху́ блаже́нства** рәхәтлектең сигенә сығыу; **нахвата́ться верхо́в** һай йөҙөү, тәрәнгә китә алмау (*ныҡлы, тәрән белеме булмау сәбәпле*); **смотре́ть по верха́м** өҫтән-мөҫтән генә ҡарау.
ВЕ́РХНИЙ *прил.* 1. юғарғы; **ве́рхний эта́ж** юғарғы ҡат; 2. *геогр.* үрге, юғарғы; **ве́рхнее тече́ние реки́** йылғаның үрге ағымы; 3. (*надеваемый поверх чего-л.*) өҫкө, тышҡы; **ве́рхнее пла́тье** тышҡы кейем; 4. *муз.* юғары; **ве́рхний реги́стр** юғары регистр.
ВЕРХО́ВНЫЙ *прил.* верховный, баш, юғарғы; **Верхо́вный Сове́т СССР** СССР Верховный Советы; **верхо́вный главнокома́ндующий** баш главнокомандующий; **верхо́вная власть** юғарғы власть.
ВЕРХОВО́Д *м. разг.* баш, етәксе, башлап алып барыусы.
ВЕРХОВО́ДИТЬ *несов. разг.* баш булыу, етәкселек итеү, башлап алып барыу.
ВЕРХОВО́Й *прил.* 1. һыбай, меңге; **верхова́я езда́** һыбай йөрөү; **верхова́я ло́шадь** меңге ат; 2. *в знач. сущ. м.* һыбайлы.
ВЕРХО́ВЬЕ *с.* баш, үр; **верхо́вье Во́лги** Волга башы.
ВЕРХОГЛЯ́Д *м. разг.* өҫтән генә ҡараусы, айышына төшөнмәүсе.
ВЕ́РХОМ *нареч.* 1. өҫ яҡлап, өҫкө яғы буйлап, һырт буйлап; **идти́ ве́рхом** өҫ яҡлап барыу; 2. (*выше краёв*) тултырғансы, ашҡансы, мөлдөрәмә итеп, аштырғансы; **нали́ть стака́н ве́рхом** стаканды аштырғансы ҡойоу; **насы́пать мешо́к ве́рхом** тоҡҡа тултырғансы һалыу.
ВЕРХО́М *нареч.* һыбай, һыбай менеп; ◇ **е́здить верхо́м** *см.* **е́здить.**
ВЕРХУ́ШЕЧНЫЙ *прил.* өҫкө, юғарғы өлөшөндәге; **верху́шечный проце́сс в лёгких** *мед.* үпкәнең юғарғы өлөшөндәге процесс.
ВЕРХУ́ШКА *ж.* 1. өҫкө (*йәки* юғарғы) өлөш, өҫ яҡ, ос, баш, түбә; **верху́шка де́рева** ағастың осо; **верху́шка горы́** тау түбәһе; **верху́шки лёгких** үпкәнең юғарғы өлөшө; 2. *перен. разг.* юғарғы ҡатлам; **пра́вящая верху́шка буржуа́зных стран** буржуаз илдәрҙең идара итеүсе юғарғы ҡатламы.
ВЕ́РША *ж.* (*рыболовная снасть*) яр мурҙаһы.
ВЕРШИ́НА *ж.* 1. түбә, баш, сусаҡ; **верши́на горы́** тау түбәһе; **верши́на угла́** *мат.* мөйөш түбәһе; 2. *перен.* юғары дәрәжә, нөктә; **верши́на сла́вы** дандың юғары нөктәһе.

ВЕРШИ́ТЕЛЬ *м. книжн.* хәл ҡылыусы (*йәки* итеүсе); **верши́тель су́деб** тәҡдирҙе (*йәки* яҙмышты) хәл итеүсе.

ВЕРШИ́ТЬ *несов.* 1. *что, чем* хәл ҡылыу, хәл итеү, ослау, етәкселек итеү; **верши́ть всеми дела́ми** бөтә эштәр менән етәкселек итеү; 2. *что, высок.* (*совершать*) тамамлау, ослау, бөтөрөү.

ВЕРШО́К *м.* ая.

ВЕС I *м.* 1. ауырлыҡ; **определи́ть вес** ауырлығын билдәләү; **чи́стый вес** саф ауырлыҡ (*тауарҙың упаковкаһынан башҡа үҙ ауырлығы*); **ве́сом в два кило́** ике кило ауырлығында; 2. *перен.* (*влиятельность, авторитет*) авторитет, абруй, дәрәжә; **челове́к с больши́м ве́сом** ҙур абруйлы кеше; ◇ **на вес зо́лота** бик ҡәҙерле (*йәки* ҡиммәтле); бик һирәк осрай торған; **приба́вить в ве́се** таҙарыу, һимереү; **продава́ть на вес** үлсәп һатыу; **уде́льный вес** *см.* **уде́льный** II.

ВЕС II *м.*: **держа́ть на весу́** аҫылындырып (*йәки* һалындырып) тотоу.

ВЕСЕЛЕ́ТЬ *несов.* күңел күтәрелеү, кәйефләнеү.

ВЕСЕЛИ́ТЬ *несов. кого-что* күңелләндереү, кәйефләндереү, ҡыуандырыу, шатландырыу.

ВЕСЕЛИ́ТЬСЯ *несов.* күңел асыу, кәйеф-сафа менән ваҡыт үткәреү.

ВЕ́СЕЛО *нареч.* 1. күңелле, күңелле итеп; **она́ ве́село засмея́лась** ул күңелле итеп көлөп ебәрҙе; 2. *в знач. сказ. безл.* күңелле; **мне о́чень ве́село** миңә бик күңелле.

ВЕСЁЛОСТЬ *ж.* күңеллелек, шат булыу, күңел күтәренкелеге, шат күңеллелек, шат күңелле булыу.

ВЕСЁЛЫЙ *прил.* күңелле, көләс; **весёлый челове́к** күңелле кеше; **весёлое лицо́** көләс йөҙ; **весёлый спекта́кль** күңелле спектакль.

ВЕСЕ́ЛЬЕ *с.* уйын-көлкө, кәйеф-сафа.

ВЕСЕ́ЛЬНЫЙ *прил.* ишкәкле; **весе́льная ло́дка** ишкәкле кәмә.

ВЕСЕЛЬЧА́К *м. разг.* мәҙәксе, ирәм, шаян.

ВЕСЕ́ННИЙ *прил.* яҙғы; **весе́нний во́здух** яҙғы һауа.

ВЕ́СИТЬ *несов.* тартыу; **э́та ры́ба ве́сит два килогра́мма** был балыҡ ике килограмм тарта.

ВЕ́СКИЙ *прил.* 1. тос, берәгәйле, һәлмәк; **свине́ц — ве́ский мета́лл** ҡурғаш- тос металл; 2. (*убедительный, значительный*) төплө, нигеҙле; **ве́ское замеча́ние** нигеҙле иҫкәрмә; **ве́ский до́вод** төплө дәлил.

ВЕСЛО́ *с.* ишкәк.

ВЕСНА́ *ж.* яҙ.

ВЕСНО́Й, ВЕСНО́Ю *нареч.* яҙын, яҙ көнө(ндә).

ВЕСНУ́ШКИ *мн.* (*ед.* **весну́шка** *ж.*) һипкел.

ВЕСНУ́ШЧАТЫЙ *прил.* һипкелле.

ВЕСОВО́Й *прил.* 1. (*служащий для определения веса*) үлсәү; **весова́я ги́ря** үлсәү гере; 2. (*продаваемый на вес*) үлсәмле, үлсәүле; **весово́й това́р** үлсәүле тауар.

ВЕСОВЩИ́К *м.* үлсәүсе, весовщик.

ВЕСОВЩИ́ЦА *женск. р. к* **весовщи́к.**

ВЕСО́МОСТЬ *ж.* ауырлығы булыу, һәлмәк (*йәки* һиҙелерлек) булыу.

ВЕСО́МЫЙ *прил.* 1. (*обладающий весом*) ауырлыҡлы; 2. *перен.* (*ощутимый, значимый*) һиҙелерлек, һәлмәк, ярайһы ғына көслө; **э́то бы́ли весо́мые до́воды** былар ярайһы ғына көслө дәлилдәр ине.

ВЕСТ *м.* 1. *мор.* (*западное направление*) көнбайыш; 2. *мор., метеор.* (*западный ветер*) көнбайыш еле.

ВЕСТИ́ *несов.* 1. *кого-что, прям. и перен.* алып барыу; **вести́ за́ руку** етәкләп алып барыу; **вести́ семина́р** семинар алып барыу; **вести́ войска́ в бой** ғәскәрҙе һуғышҡа алып барыу; 2. *без доп., прям. и перен.* алып барыу; **ложь к добру́ не ведёт** ялған яҡшылыҡҡа алып бармай; **тропи́нка ведёт к реке́** һуҡмаҡ йылғаға алып бара; 3. (*управлять, напр. автомобилем*) йөрөтөү; 4. *что* (*напр. шоссе*) үткәреү, һалыу; ◇ **вести́ борьбу́** көрәш алып барыу; **вести́ нача́ло** *от кого-чего* башланып китеү; **вести́ перегово́ры** һөйләшеүҙәр алып барыу; **вести́ перепи́ску** хат яҙышыу, хат алышыу; **вести́ разгово́р** һөйләшеү; **вести́ себя́** үҙеңде тотоу, тота белеү; **и у́хом не ведёт** ҡолаҡ та һалмай, уйлап та ҡарамай, ҡолағына ла элмәй.

ВЕСТИБЮ́ЛЬ *м.* вестибюль (*ишектән кергәс тә алғы бүлмә*).

ВЕСТИ́СЬ *несов. безл. разг.* 1. (*быть обычным, принятым*) йөрөтөлөү; **так и́здавна ведётся** (*об обычае*) борон-борондан шулай йөрөтөлә; 2. *страд. к* **вести́** 1, 3, 4.

ВЕ́СТНИК *м.* 1. хәбәр биреүсе (*йәки* итеүсе, килтереүсе); 2. (*название изданий*) вестник (*ҡайһы бер газета һәм журналдар исеме*).

ВЕСТОВО́Й *прил.* 1. *уст.* сигналсы, сигнал биреүсе; **вестова́я пу́шка** сигнал биреүсе пушка; 2. *в знач. сущ. м. воен.* атсабар, вестовой.

ВЕСТЬ I *ж.* хәбәр; **весть о побе́де** еңеү тураһында хәбәр; **пропа́сть бе́з вести** хәбәрһеҙ юғалыу.

ВЕСТЬ II *уст.*: **бог ве́сть** алла белһен.

ВЕСЫ́ *только мн.* үлсәү; ◇ **Весы́** *астр.* Үлсәү (*йондоҙлоҡ*).

ВЕСЬ *мест. опред.* 1. бөтөн, тотош, бөтә, бөтәһе; **весь день** бөтөн көн; **во весь го́лос** бөтә тауышҡа; **всего́ понемно́гу** *разг.* бөтәһенән аҙ-маҙ; 2. *в знач. сущ.* **всё** *с.* бөтәһе; **всё его́ ра́довало** бөтәһе лә уны шатландырҙы; ◇ **все до одного́** береһе лә ҡалмай, бөтәһе лә, барыһы ла; **всё одно́, всё равно́** барыбер; **во всю мочь** бөтә көсөнә; **при всём том** шуға ҡарамаҫтан.

ВЕСЬМА́ *нареч.* бик, иң, ғәйәт.

ВЕТВИ́СТЫЙ *прил.* ботаҡлы, тармаҡлы.

ВЕТВИ́ТЬСЯ *несов.* ботаҡланыу, тармаҡланыу.

ВЕТВЬ *ж.* 1. ботаҡ; 2. (*ответвление*) тармаҡ; 3. (*линия родства*) нәҫел тармағы.

ВЕ́ТЕР *м.* ел; **сла́бый ве́тер** әкрен ел; **си́льный ве́тер** көслө ел; **све́жий ве́тер** һалҡынса ел; ◇ **броса́ть слова́ на́ ветер** файҙаһыҙға һөйләү; уйламай(ынса) һөйләү; **ве́тер в голове́** *у кого* еңел аҡыллы, еңел уйлаған; **идти́, куда́ ве́тер ду́ет** аумаҡай-

ланыу; **ищи́ ве́тра в по́ле** ҡойроғон да тота алмаҫһың.

ВЕТЕРА́Н *м.* ветеран (1. *карт һуғышсы;* 2. *берәй эштә күп хеҙмәт күрһәткән тәжрибәле кеше*).

ВЕТЕРИНА́Р *м.* ветеринар.

ВЕТЕРИНА́РИЯ *ж.* ветеринария (*йорт хайуандары ауырыуын һәм уларҙы дауалау юлдарын өйрәтә торған фән*).

ВЕТЕРИНА́РНЫЙ *прил.* ветеринария; **ветерина́рный пункт** ветеринария пункты.

ВЕТЕРО́К *м.* йомшаҡ (*йәки* әкрен) ел.

ВЕ́ТКА *ж.* 1. ботаҡ; **ве́тка берёзы** ҡайын ботағы; 2. *ж.-д.* тармаҡ; **железнодоро́жная ве́тка** тимер юл тармағы.

ВЕТЛА́ *ж.* өйәңке, аҡ тал.

ВЕ́ТО *с. нескл. юр.* вето (*закон сығара торған органдарҙың ҡарарҙарын ғәмәлдән туҡтатыу йәки юҡҡа сығарыу*).

ВЕ́ТОШЬ *ж.* иҫке-моҫҡо, алам-һалам, сепрәк-һәпрәк.

ВЕ́ТРЕНИК *м. разг.* елғыуар, еңел аҡыллы.

ВЕ́ТРЕНИЦА I *женск. р. к* **ве́треник.**

ВЕ́ТРЕНИЦА II *ж. бот.* елбәҙәк, елбәгәй (*үлән*).

ВЕ́ТРЕНО *нареч. в знач. сказ. безл.* еләҫ көн; **сего́дня ве́трено** бөгөн еләҫ.

ВЕ́ТРЕНОСТЬ *ж.* елғыуарлыҡ, килде-киттелек.

ВЕ́ТРЕНЫЙ *прил.* 1. елле; **ве́треный день** елле көн; 2. *разг.* (*легкомысленный*) елғыуар, килде-киттеле, еңел аҡыллы, ҡыуғаҙаҡ; **ве́треный челове́к** елғыуар кеше.

ВЕТРОДВИ́ГАТЕЛЬ *м.* ел двигателе.

ВЕТРОМЕ́Р *м. физ.* ел үлсәгес (*ел көсөн үлсәүсе прибор*).

ВЕТРЯ́К *м. разг.* 1. *см.* **ветродви́гатель;** 2. ел тирмәне.

ВЕТРЯ́НКА *ж. разг.* (*ветряная оспа*) һыу сәсәге.

ВЕТРЯНО́Й *прил.*: **ветряна́я ме́льница** ел тирмәне.

ВЕ́ТРЯНЫЙ *прил.*: **ве́тряная о́спа** һыу сәсәге.

ВЕ́ТХИЙ *прил.* 1. туҙған, иҫке, иҫкергән; **ве́тхое пла́тье** туҙған күлдәк; **ве́тхий дом** иҫкергән өй; 2. *перен.* туҙған, ҡаҡшаған, йонсоған; **ве́тхий стари́к** ҡаҡшаған ҡарт.

ВЕТХОЗАВЕ́ТНЫЙ *прил. ирон.* бик боронғо (*йәки* иҫке), боронғонан ҡалған; **ветхозаве́тные нра́вы** бик боронғо ғәҙәттәр.

ВЕ́ТХОСТЬ *ж.* 1. иҫкергәнлек, туҙғанлыҡ; **прийти́ в ве́тхость** иҫкереү, туҙыу; 2. (*дряхлость*) туҙғанлыҡ, ҡаҡшағанлыҡ, йонсоғанлыҡ.

ВЕТЧИНА́ *ж.* ветчина (*тоҙлапкаҡлаған суҫка ите*).

ВЕТША́ТЬ *несов.* 1. (*приходить в негодность*) туҙыу, ылдырау; 2. (*становиться дряхлым*) туҙыу, ҡаҡшау, йонсоу, ҡартайыу.

ВЕ́ХА *ж.* 1. маяҡ, билдә; **доро́га обозна́чена ве́хами** юл маяҡтар менән күрһәтелгән; **ста́вить ве́хи** билдә сәнсеү, маяҡ ҡаҙау; 2. *обычно мн.* **ве́хи** төп (*йәки* мөһим) этап (*йәки* момент); **основны́е ве́хи ру́сской исто́рии** рус тарихенең төп этаптары.

ВЕ́ЧЕ *с. ист.* вече (*боронғо Рустең ҡайһы бер ҡалаларында иң юғары орган булған халыҡ йыйылышы*).

ВЕ́ЧЕР *м.* 1. кис; **к ве́черу** кискә ҡаршы; 2. (*вечернее собрание*) кисә; **устро́ить литерату́рный ве́чер** әҙәби кисә ойоштороу.

ВЕЧЕРЕ́ТЬ *несов. безл.* кисләү, кис булыу; **зимо́й ра́но вечере́ет** ҡыш иртә кис була.

ВЕЧЕРИ́НКА *ж.* кисә, уйын; **студе́нческая вечери́нка** студенттәр кисәһе.

ВЕЧЕРКО́М *нареч. разг.* кис менән, кисен; **я зайду́ к вам вечерко́м** мин һеҙгә кис менән инермен.

ВЕЧЕ́РНИЙ *прил.* киске; **вече́рняя заря́** киске шәфәҡ; **вече́рняя газе́та** киске газета.

ВЕ́ЧЕРОМ *нареч.* кис менән, кисен.

ВЕ́ЧНО *нареч.* 1. мәңге, үлемһеҙ, ғүмер буйына; **мате́рия существу́ет ве́чно** материя үлемһеҙ; 2. *разг.* (*постоянно*) һәр ваҡыт, өҙлөкһөҙ; **он ве́чно рабо́тает** ул һәр ваҡыт эшләй.

ВЕЧНОЗЕЛЁНЫЙ *прил.* мәңге йәшел; **вечнозелёные расте́ния** мәңге йәшел үсемлектәр.

ВЕ́ЧНОСТЬ *ж.* мәңгелек; ◇ **ка́нуть в ве́чность** *см.* **ка́нуть; це́лая ве́чность** бик оҙаҡ ваҡыт.

ВЕ́ЧНЫЙ *прил.* 1. мәңге, мәңгелек, ғүмерлек; **ве́чная сла́ва** мәңгелек дан; 2. (*бессрочный*) мәңге; **передача́ земли́ колхо́зам на ве́чное по́льзование** ерҙе колхоздарға мәңге файҙаланыу өсөн биреү; 3. *разг.* (*постоянный, всегдашний*) өҙлөкһөҙ; **ве́чные спо́ры** өҙлөкһөҙ бәхәс.

ВЕ́ШАЛКА *ж.* 1. элгес; 2. (*петля на одежде*) элмәк.

ВЕ́ШАТЬ I *несов.* 1. *что* элеү, элеп ҡуйыу, аҫыу; **ве́шать ла́мпу** лампаны аҫыу; **ве́шать карти́ну на сте́ну** картинаны стенаға элеп ҡуйыу; 2. *кого* (*казнить через повешение*) аҫыу, аҫып үлтереү; ◇ **ве́шать го́лову** башты түбән эйеү; **ве́шать нос** танау төшөү.

ВЕ́ШАТЬ II *несов. кого-что* (*взвешивать*) үлсәү.

ВЕ́ШАТЬСЯ *несов.* 1. (*кончать жизнь самоубийством*) аҫылыныу; 2. *страд. к* **ве́шать** I; ◇ **ве́шаться на ше́ю** *см.* **ше́я.**

ВЕЩА́ТЬ *несов.* 1. *что, спец.* хәбәр таратыу, радио аша белдереү, тапшырыу; 2. *что и без доп.* (*предсказывать*) алдан хәбәр биреү, киләсәктә нимә булырын әйтеү.

ВЕЩЕВО́Й *прил.* 1. әйберләтә, әйбер менән; **вещево́е дово́льствие** әйберләтә тәьмин итеү; 2. әйбер, нәмә; **вещево́й склад** әйбер склады.

ВЕЩЕ́СТВЕННЫЙ *прил.* 1. *филос.* материаль; **веще́ственный мир** материаль донъя; 2. әйберләтә; **веще́ственное доказа́тельство** *юр.* әйберләтә булған дәлил.

ВЕЩЕСТВО́ *с.* матдә; **горю́чее вещество́** яныусы матдә; **взры́вчатое вещество́** шартлаусан матдә; **отравля́ющие вещества́** ағыулаусы матдәләр.

ВЕ́ЩИЙ *прил. уст.* алдан хәбәр биреүсе, киләсәкте әйтеүсе (*йәки* белдереүсе).

ВЕЩЬ *ж.* 1. әйбер, нәмә; 2. *мн.* **ве́щи** (*имущество*) әйберҙәр, мөлкәт; **ско́лько у вас веще́й?** һеҙҙең әйберҙәрегеҙ күпме?;

3. (*произведение науки, искусства*) әҫәр; **уда́чная вещь** уңышлы әҫәр; 4. (*нечто, что-то*) нәмә; **мо́лодость — прекра́сная вещь!** йәшлек — бик гүзәл нәмә!; **удиви́тельная вещь** ғәжәп нәмә, иҫ киткес нәмә; 5. *обычно мн.* **ве́щи** *филос.* нәмә.

ВЕ́ЯЛКА *ж. с.-х.* елгәргес.

ВЕ́ЯЛЬЩИК *м. с.-х.* елгәреүсе.

ВЕ́ЯНИЕ *с. см.* **ве́ять.**

ВЕ́ЯТЬ *несов.* 1. *что* (*зерно*) елгәреү, елпеү; 2. *без доп.* (*о ветре*) өрөү, иҫеү; 3. *без доп.* (*развеваться*) елберҙәү; **ве́ют знамёна** байраҡтар елберҙәй; 4. *обычно безл., чем* бәреү; еҫе килеү, аңҡыу; **ве́ет прохла́дой** һалҡын бәреп тора; **ве́ет весно́й** яҙ аңҡып тора.

ВЖИВА́ТЬСЯ *несов. см.* **вжи́ться.**

ВЖИ́ТЬСЯ *сов. разг.* күнеү, күнегеү, өйрәнеү, эйәләшеү, үҙләштереү; **актёр вжи́лся в свою́ роль** актёр үҙ ролен үҙләштергән.

ВЗАД *нареч. разг.*: **взад и вперёд** үрле-түрле, үрле-түбәнле, алға-артҡа; **ни взад ни вперёд** бер урында ҡатып ҡалып.

ВЗАИ́МНОСТЬ *ж.* уртаҡлыҡ, үҙ-ара мөнәсәбәттәшлек; **взаи́мность обяза́тельств** йөкләмәләрҙең уртаҡлығы.

ВЗАИ́МНЫЙ *прил.* үҙ-ара, бер-береңә; **взаи́мное дове́рие** бер-береңә ышаныу; **взаи́мная по́мощь** үҙ-ара ярҙам; **взаи́мная любо́вь** үҙ-ара мөхәббәт; ◇ **взаи́мный зало́г** *грам.* уртаҡлыҡ дәрәжәһе.

ВЗАИМО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «үҙ-ара, бер-береһенә» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **взаимовлия́ние** үҙ-ара тәьҫир итешеү.

ВЗАИМОДЕ́ЙСТВИЕ *с.* үҙ-ара йоғонто яһау, үҙ-ара тәьҫир итешеү.

ВЗАИМОДЕ́ЙСТВОВАТЬ *несов.* үҙ-ара йоғонто яһау, үҙ-ара тәьҫир итешеү.

ВЗАИМОЗАВИ́СИМОСТЬ *ж.* бер-береңә бәйлелек, үҙ-ара бәйлелек.

ВЗАИМОИСКЛЮЧА́ЮЩИЙ *прил.* ҡапма-ҡаршы; **взаимоисключа́ющие мне́ния** ҡапма-ҡаршы фекерҙәр.

ВЗАИМООТНОШЕ́НИЕ *с.* үҙ-ара мөнәсәбәт; үҙ-ара бәйләнеш, мөнәсәбәт.

ВЗАИМОПО́МОЩЬ *ж.* үҙ-ара ярҙам, ярҙамлашыу; **догово́р о дру́жбе и взаимопо́мощи** үҙ-ара дуҫлыҡ һәм ярҙамлашыу тураһындағы договор; ◇ **ка́сса взаимопо́мощи** *см.* **ка́сса.**

ВЗАИМОПОНИМА́НИЕ *с.* үҙ-ара аңлашыу.

ВЗАИМОСВЯ́ЗЬ *ж.* үҙ-ара бәйләнеш.

ВЗАЙМЫ *нареч.* үтескә, бурысҡа; **дать взаймы́** үтескә биреү; **взять взаймы́** бурысҡа алыу.

ВЗАМЕ́Н 1. *нареч.* алмашҡа; 2. *предлог с род. п.* (*вместо*) урынына; **взаме́н э́той кни́ги** был китап урынына.

ВЗАПЕРТИ́ *нареч.* 1. бикле, йоҙаҡлы; 2. *перен.* (*в уединении*) яңғыҙ, аралашмай, бикләнеп; **жить взаперти́** яңғыҙ, аралашмай йәшәү.

ВЗА́ПУСКИ *нареч. разг.* кемуҙарҙан, уҙышып; **бе́гать вза́пуски** кемуҙарҙан йүгерешеү.

ВЗБАЛАМУ́ТИТЬ *сов. прост.* 1. *кого-что* (*взволновать*) юҡҡа тынысһыҙлау, борсоу, ара боҙоу; 2. *что* (*взмутить*) бурьяҡландырыу, болғатыу, бутау.

ВЗБА́ЛМОШНЫЙ *прил. разг.* килделе-киттеле.

ВЗБА́ЛТЫВАТЬ *несов. см.* **взболта́ть.**

ВЗБЕГА́ТЬ *несов. см.* **взбежа́ть.**

ВЗБЕЖА́ТЬ *сов.* югереп килеп менеү, югереп менеп китеү; **взбежа́ть по ле́стнице** баҫҡыстан югереп менеп китеү.

ВЗБЕСИ́ТЬ *сов. кого-что* ҡотортоу, үртәү, асыуын ҡабартыу (*йәки* килтереү).

ВЗБЕСИ́ТЬСЯ *сов.* 1. ҡотороу; 2. *перен.* (*прийти в ярость*) ҡотороу, енләнеү, шашыныу, тиленәнеү, тилереү, ярһыу.

ВЗБИВА́ТЬ *несов. см.* **взбить.**

ВЗБИРА́ТЬСЯ *несов. см.* **взобра́ться.**

ВЗБИТЬ *сов. что* 1. (*напр. подушки, перину*) күпертеү, ҡабартыу; 2. (*белки, сливки*) туғыу, бешеү, күпертеү, күбекләндереү.

ВЗБОЛТА́ТЬ *сов. что* болғатыу, туғыу.

ВЗБРЕСТИ́ *сов. разг.* ҡыйынлыҡ менән менеү, тырышып-тырмашып менеү; ◇ **взбрести́ в го́лову (на ум)** үҙенән-үҙе иҫкә төшөү, башҡа килеү.

ВЗБУДОРА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **взбудора́жить.**

ВЗБУДОРА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **взбудора́житься;** 2. *страд. к* **взбудора́живать.**

ВЗБУДОРА́ЖИТЬ *сов. кого-что, разг.* урынынан ҡуҙғатыу, ығы-зығы тыуҙырыу, ҡуҙғытыу.

ВЗБУДОРА́ЖИТЬСЯ *сов. разг.* ығы-зығы килеү, ярһыу, ҡуҙғыу, тыныслығын юғалтыу.

ВЗБУНТОВА́ТЬ *сов. кого-что* бунтҡа ҡотортоу, бунтҡа өндәү.

ВЗБУНТОВА́ТЬСЯ *сов.* бунт күтәреү (*йәки* сығарыу).

ВЗБУХА́ТЬ *несов. см.* **взбу́хнуть.**

ВЗБУ́ХНУТЬ *сов.* бүртеү, күбеү, ҡабарыу; **по́чки на дере́вьях взбу́хли** ағас бөрөләре ҡабарған.

ВЗБУ́ЧКА *ж. прост.* 1. (*побои*) биргеләп (*йәки* туҡмап) алыу, һуғыу; **дать взбу́чку** бер аҙ биргеләп алыу; 2. (*выговор*) орошоу, әрләү, һүгеү; **получи́ть взбу́чку** әрләнеү, һүгелеү.

ВЗБУШЕВА́ТЬСЯ *сов.* (*о ветре, море и т. п.*) кинәт ҡоторонол китеү, дауыллай башлау.

ВЗВА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **взвали́ть.**

ВЗВАЛИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*ношу*) йөкләү, йөкләтеү, йөкмәтеү, күтәртеү; **взвали́ть мешо́к на́ спину** тоҡто арҡаға йөкләү; 2. *что, перен. разг.* (*обременить чем-л.*) йөкләтеү, ауҙарыу; **он взвали́л на него́ всю рабо́ту** ул уға бөтә эште йөкләтте; 3. *что, перен. разг.* (*приписать*) япһарыу, ауҙарыу; **взвали́ть вину́ на друго́го** ғәйепте башҡа берәүгә ауҙарыу.

ВЗВЕ́СИТЬ *сов.* 1. *кого-что* үлсәү; **взве́сить мешо́к** тоҡто үлсәү; 2. *что, перен.* төрлө яҡтан уйлау, тикшереп ҡарау; **взве́сить все до́воды** барлыҡ дәлилдәрҙе тикшереп ҡарау.

ВЗВЕ́СИТЬСЯ *сов.* үлсәнеү.

ВЗВЕСТИ́ *сов. что* 1. күтәреү, ҡалҡытыу; **взвести́ куро́к** тәтене күтәреү; 2. (*приписать кому-л.*) ауҙарыу, бәлә яғыу; **взвести́ небыли́цу на кого́-либо** ғәйепһеҙ кешегә ялған бәлә яғыу.

ВЗВЕ́ШИВАНИЕ *с. см.* **взве́сить.**

ВЗВЕ́ШИВАТЬ *несов. см.* **взве́сить.**

ВЗВЕ́ШИВАТЬСЯ *несов* 1. *см.* **взве́ситься**; 2. *страд. к* **взве́шивать.**

ВЗВИВА́ТЬ *несов. см.* **взвить.**

ВЗВИВА́ТЬСЯ *несов* 1. *см.* **взви́ться**; 2. *страд. к* **взвива́ть.**

ВЗВИ́ДЕТЬ *сов.* (*обычно с отрицанием*) *уст. прост.* күреү; **от бо́ли он све́та не взви́дел** ауыртыуҙан уның күҙ алды ҡараңғыланды.

ВЗВИ́ЗГИВАТЬ *несов.* сыйылдау.

ВЗВИ́ЗГНУТЬ *сов. и однокр.* сыйылдап ебәреү (*йәки* ҡуйыу).

ВЗВИНТИ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* тулҡынландырыу, ярһытыу, ҡабарындырыу; ✧ **взвинти́ть це́ны** хаҡты саманан тыш арттырыу, самаһыҙ күтәреү.

ВЗВИ́НЧИВАТЬ *несов. см.* **взвинти́ть.**

ВЗВИТЬ *сов. что* күтәреү; **ве́тер взвил пыль** ел саң күтәрҙе.

ВЗВИ́ТЬСЯ *сов.* төйөлөп (*йәки* өйөрөлөп) юғарыға күтәрелеү, өҫкә атылыу; **орёл взви́лся под облака́** бөркөт төйөлөп болоттар араһына инеп китте; **взви́лись разноцве́тные раке́ты** төрлө төҫтәге ракеталар өҫкә атылдылар.

ВЗВИ́ХРИТЬ *сов. что* өйөрөлдөрөп әйләндереү, ойоҡһотоп күтәреү; **ве́тер взви́хрил сне́жную пыль** ел ҡарҙы ойоҡһотоп күтәрҙе.

ВЗВИХРИ́ТЬ *сов. что, разг.* (*волосы*) туҙғытыу, өлтәйтеү, тырпайтыу.

ВЗВОД I *м. воен.* взвод.

ВЗВОД II *м.* (*часть затвора или замка в огнестрельном оружии*) взвод (*мылтыҡ механизме өлөшө*).

ВЗВОДИ́ТЬ *несов. см.* **взвести́.**

ВЗВОДНО́Й *прил.* взвод; **взводна́я пружи́на** взвод пружинаһы.

ВЗВО́ДНЫЙ *прил. воен.* 1. взвод; **взво́дный команди́р** взвод командире; 2. *в знач. сущ. м.* взвод командире.

ВЗВОЛНО́ВАННЫЙ 1. *прич.* тулҡынландырылған, тынысһыҙландырылған; 2. *прил.* (*возбуждённый*) борсолған, тулҡынланған; **говори́ть взволно́ванным го́лосом** тулҡынланған тауыш менән һөйләү.

ВЗВОЛНОВА́ТЬ *сов.* 1. *что* (*вызвать волны*) тулҡынландырыу; 2. *кого-что* (*встревожить*) борсоу, әҫәрләндереү, йөрәкһетеү.

ВЗВОЛНОВА́ТЬСЯ *сов.* 1. (*покрыться волнами*) тулҡынланыу, тынысһыҙланыу; 2. (*встревожиться*) борсолоу, тынысһыҙланыу, йөрәкһеү, әҫәрләнеү.

ВЗВЫТЬ *сов.* 1. (*о животных*) олоп ебәреү; 2. *разг.* (*громко заплакать*) үкереп илау.

ВЗГЛЯД *м.* 1. ҡараш, күҙ ҡарашы; **при́стальный взгляд** төбәп ҡарау; **бро́сить взгляд** ҡарап алыу, күҙ төшөрөү; 2. (*мнение*) ҡараш, фекер; **полити́ческие взгля́ды** политик ҡараш; **разделя́ть чьй-либо взгля́ды** кемдең булһа ла фекеренә ҡушылыу; ✧ **на мой взгляд** минеңсә, минең фекеремсә; **с пе́рвого взгля́да** беренсе ҡараштан, бер ҡарауҙа.

ВЗГЛЯ́ДЫВАТЬ *несов. см.* **взгляну́ть.**

ВЗГЛЯНУ́ТЬ *сов.* 1. күҙ ташлау, күҙ һалыу, ҡарап алыу; **я взгляну́л на него́** мин уға ҡарап алдым; 2. *перен.* иғтибар итеү; **он взгляну́л на э́то де́ло серьёзно** ул был эшкә бик иғтибар итте.

ВЗГО́РЬЕ *с. разг.* ҡаштаҡ, түбә.

ВЗГРЕТЬ *сов. кого, разг.* 1. (*побить*) ныҡ тондороу, туҡмау; 2. (*выругать*) ныҡ орошоу, әрләү.

ВЗГРОМОЖДА́ТЬ *несов. см.* **взгромозди́ть.**

ВЗГРОМОЖДА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **взгромозди́ться**; 2. *страд. к* **взгроможда́ть.**

ВЗГРОМОЗДИ́ТЬ *сов. что, разг.* өҫтө-өҫтөнә өйөү, тейәү, бейек итеп өйөү.

ВЗГРОМОЗДИ́ТЬСЯ *сов. разг.* көс хәл менән менеү (*йәки* күтәрелеү), менеп ултырыу.

ВЗГРУСТНУ́ТЬСЯ *сов. безл., разг.* эс бошоп (*йәки* күңелһеҙ булып) китеү; **мне взгрустну́лось** миңә күңелһеҙ булып китте.

ВЗДВА́ИВАТЬ *несов. см.* **вздво́ить.**

ВЗДВО́ИТЬ *сов. что* 1. *с.-х.* ике ҡатлау, икенсе ҡат һөрөү; **вздво́ить пар** икенсе ҡат парға һөрөү; 2. *воен.* ике рәт итеү, ике рәт итеп теҙеү.

ВЗДЁРГИВАТЬ *несов. см.* **вздёрнуть.**

ВЗДЁРНУТЬ *сов.* 1. *что, разг.* күтәреү, тартып күтәреү; 2. *кого, прост.* (*повесить*) аҫып үлтереү; ✧ **вздёрнуть нос** һауаланыу, танау күтәреү, кәпәренеү.

ВЗДОР *м. разг.* юҡ-бар (*йәки* буш, мәғәнәһеҙ) һүҙ, сафсата.

ВЗДО́РИТЬ *несов. разг.* талашыу, ыҙғышыу, ҡысҡырышыу.

ВЗДО́РНЫЙ *прил. разг.* 1. (*пустой, нелепый*) юҡ-бар, мәғәнәһеҙ, буш; **вздо́рный слух** юҡ-бар хәбәр; 2. (*сварливый*) талағы ташып барған, мығырҙаҡ, сәркәш; **вздо́рный челове́к** сәркәш әҙәм.

ВЗДОРОЖА́ТЬ *сов.* ҡыйбатланыу, хаҡы артыу (*йәки* күтәрелеү).

ВЗДОХ *м.* тын (*йәки* һулыш) алыу, тәрән һулау, көрһөнөү; ✧ **испусти́ть после́дний вздох** һуңғы һулыш алыу.

ВЗДОХНУ́ТЬ *сов.* 1. *однокр.* тын алыу; **вздохни́ глу́бже** тәрәнерәк тын ал; 2. *разг.* (*передохнуть, отдохнуть*) ял итеп алыу; **я уста́л, да́йте вздохну́ть** арыным, ял итергә ирек бирегеҙ; ✧ **вздохну́ть свобо́дно** иркенләп (*йәки* рәхәтләнеп, тынысланып) ҡалыу, бәләнән ҡотолоу.

ВЗДРА́ГИВАТЬ *несов. см.* **вздро́гнуть.**

ВЗДРЕМНУ́ТЬ *сов. разг.* серем итеп алыу.

ВЗДРО́ГНУТЬ *сов.* һиҫкәнеү, тертләү, һиҫкәнеп (*йәки* тертләп, ҡалтырап) китеү; **он от испу́га вздро́гнул** ул ҡурҡыуынан һиҫкәнеп китте.

ВЗДУВА́ТЬ *несов. см.* **вздуть** I.

ВЗДУВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **взду́ться**; 2. *страд. к* **вздува́ть.**

ВЗДУ́МАТЬ *сов. с неопр., разг.* уйлау, =маҡсы (=мәксе, =ырға, =ергә) булыу; **я вздумал заня́ться спо́ртом** мин спорт менән шөғөлләнергә булдым; ◇ **не вздумайте** *с неопр.* уйламағыҙ ҙа, уйығыҙға ла килтермәгеҙ.

ВЗДУ́МАТЬСЯ *сов. безл., разг.* ҡапыл (*йәки* кинәт) бер уйға килеү; көтмәгәндә бер фекергә килеү; **мне вздумалось пойти́ в кино́** кинәт башыма киноға барыу уйы килде; ◇ **как вздумается** нисек тура килһә, шулай; нисек тура килер.

ВЗДУ́ТИЕ *с.* 1. *см.* **взду́ться;** 2. (*опухоль*) шеш.

ВЗДУТЬ I *сов. что* 1. (иҫеп, өрөп) күтәреү; **ве́тер вздул песо́к** ел ҡомдо күтәрҙе; 2. (*раздуть*) ҡабартыу, күберсетеү, бүлтәйтеү, күбендереү; **у меня́ взду́ло щёку** *безл.* яңағым ҡабарып сыҡты; 3. *перен. разг.* (*поднять цены*) самаһыҙ күтәреү; **вздуть це́ны** хаҡын күтәреү; 4. *прост. обл.* (*разжечь*) тоҡандырыу, ҡабыҙыу; **вздуть ого́нь** ут тоҡандырыу.

ВЗДУТЬ II *сов. кого, прост.*-(*поколотить*) туҡмап алыу.

ВЗДУ́ТЬСЯ *сов. разг.* 1. (*подняться кверху*) күтәрелеү, артыу; **река́ взду́лась по́сле проливны́х дожде́й** ҡойоп яуған ямғырҙан һуң, йылға һыуы күтәрелде; 2. (*вспухнуть*) ҡабарып сығыу, күбеү, кәпәйеү, өрөлөү, шешенеү; **глаз взду́лся** күҙ шешенгән; 3. *перен.* (*увеличиться — о ценах*) хаҡ күтәрелеү (*йәки* артыу).

ВЗДЫ́БИТЬ *сов. кого* үрә торғоҙоу; **взды́бить коня́** атты үрә торғоҙоу.

ВЗДЫМА́ТЬ *несов. что* борҡотоу, күтәреү; **вздыма́ть пыль** саң борҡотоу, саң күтәреү.

ВЗДЫМА́ТЬСЯ *несов.* 1. күтәрелеү, борҡоу; 2. (*о груди*) ҡалҡыу.

ВЗДЫХА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **вздохну́ть** 1; 2. *о ком-чём, по ком-чём* (*грустить, тосковать*) ҡайғырыу, һағыныу, көрһөнөү; 3. *по ком, разг. уст.* (*быть влюблённым*) ғишыҡ утында яныу.

ВЗИМА́НИЕ *с. см.* **взима́ть.**

ВЗИМА́ТЬ *несов. что* йыйыу, алыу, түләтеү; **взима́ть штраф** штраф түләтеү.

ВЗИРА́ТЬ *несов. уст.* ҡарау.

ВЗЛА́МЫВАТЬ *несов. см.* **взлома́ть.**

ВЗЛЕЗА́ТЬ *несов. см.* **взлезть.**

ВЗЛЕЗТЬ *сов. разг.* үрмәләп менеү, менеү, күтәрелеү.

ВЗЛЕЛЕ́ЯТЬ *сов.* 1. *кого* иркәләп (*йәки* һөйөп) үҫтереү; 2. *что, перен.* булдырыу, тыуҙырыу; йөрөтөү.

ВЗЛЁТ *м.* 1. *см.* **взлете́ть;** 2. *перен.* күтәрелеш, ташҡын; **взлёт фанта́зии** хыял ташҡыны.

ВЗЛЕТА́ТЬ *несов. см.* **взлете́ть.**

ВЗЛЕТЕ́ТЬ *сов.* 1. (осоп) күтәрелеү, ҡуныу; **пти́ца взлете́ла на скалу́** ҡош ҡаяға ҡунды; 2. *разг.* (*взбежать наверх*) тиҙ генә юғарыға күтәрелеү (*йәки* менеү); ◇ **взлете́ть на во́здух** 1) (*взорваться*) күлә күккә осоу; 2) (*напр. о мечтах*) юҡҡа сығыу, емерелеү (*өмөт һ. б.*).

ВЗЛОМ *м. см.* **взлома́ть.**

ВЗЛОМА́ТЬ *сов. что* 1. ватып асыу, ватыу, емереү; **взлома́ть дверь** ишекте ватып инеү; 2. *воен.* емереү, өҙөү; **взлома́ть оборо́ну проти́вника** дошмандың оборонаһын емереү.

ВЗЛО́МЩИК *м.* йоҙаҡ ватыусы.

ВЗЛОХМА́ТИТЬ *сов. кого-что* туҙҙырыу, туҙғаҡлау, тырпайтыу.

ВЗЛОХМА́ЧЕННЫЙ *прил.* туҙған, тырпайған, туҙғаҡланған, өлтәйгән.

ВЗЛОХМА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **взлохма́тить.**

ВЗМАХ *м. см.* **взмахну́ть.**

ВЗМА́ХИВАТЬ *несов. см.* **взмахну́ть.**

ВЗМАХНУ́ТЬ *сов. чем* һелтәү, болғау; ҡағыу (*крылом*); **взмахну́ть крыло́м** ҡанат ҡағыу; **взмахну́ть флажко́м** байраҡ болғау.

ВЗМЁТ *м. с.-х.* күтәреү, һөрөү; **взмёт па́ра** пар күтәреү; **взмёт зя́би** туңға һөрөү.

ВЗМЕТА́ТЬ *сов. что* борҡотоу, күтәреү; туҙҙырыу; **взмета́ть пыль** саң борҡотоу.

ВЗМЕТНУ́ТЬ *сов. и однокр.* 1. *что* юғарыға ырғытыу, быргытыу, һауаға сөйөп ебәреү; һелтәп ебәреү; 2. *чем* (*взмахнуть*) сайҡау; **взметну́ть голово́й** баш сайҡау.

ВЗМЕТНУ́ТЬСЯ *сов.* юғарыға күтәрелеү (*йәки* атылыу), урғылыу; ташланыу; **раке́та взметну́лась к не́бу** ракета күккә күтәрелде.

ВЗМОЛИ́ТЬСЯ *сов.* ялыныу, үтенеү, ялбарыу; **он взмоли́лся о поща́де** ул мәрхәмәт һорап ялынды.

ВЗМО́РЬЕ *с.* диңгеҙ буйы (*йәки* яры буйы).

ВЗМЫВА́ТЬ *несов. см.* **взмыть.**

ВЗМЫ́ЛЕННЫЙ *прил.* (*о лошади*) аҡ күбеккә төшкән (*йәки* батҡан).

ВЗМЫ́ЛИТЬ *сов.* 1. *что, разг.* (*воду*) һабынлау, күбекләндереү; 2. *кого* (*упарить*) аҡ күбеккә батырыу (*йәки* төшөрөү); **взмы́лить коня́** атты аҡ күбеккә төшөрөү.

ВЗМЫ́ЛИТЬСЯ *сов.* 1. *разг.* (*образовать пену*) һабынланыу, күбекләнеү; 2. (*о лошади*) аҡ күбеккә батыу.

ВЗМЫТЬ *сов.* ҡапыл күтәрелеү; **самолёт взмыл вверх** самолёт юғарыға күтәрелде.

ВЗНОС *м.* 1. (*внесение денег*) түләү; **сро́чный взнос** ашығыс рәүештә түләү; 2. взнос; **чле́нский взнос** ағзалыҡ взносы; **вступи́тельный взнос** инеү взносы.

ВЗНУЗДА́ТЬ *сов.* 1. *кого* (*лошадь*) ауыҙлыҡлау; 2. *кого-что, перен. прост.* тыйыу, буйһондороу, ауыҙлыҡлау; **взнузда́ть ре́ку** йылғаны ауыҙлыҡлау.

ВЗНУ́ЗДЫВАТЬ *несов. см.* **взнузда́ть.**

ВЗОБРА́ТЬСЯ *сов.* менеп етеү, үрмәләп менеү; **он взобра́лся на верши́ну горы́** ул тау түбәһенә менеп етте.

ВЗОЙТИ́ *сов.* 1. күтәрелеү, менеү; **взойти́ на́ гору** тауға күтәрелеү; 2. (*о светилах*) ҡалҡыу, тыуыу, сығыу, күтәрелеү; **со́лнце взошло́** ҡояш сыҡты; 3. (*подняться— о тесте*) ҡабарыу; 4. (*прорасти*) шытып сығыу.

ВЗОР *м.* 1. ҡараш, ҡарау; **вду́мчивый взор** уйсан ҡараш; **впери́ть взор** текләп ҡарау; **оки́нуть взо́ром** ҡараш ташлау; 2. *перен. обычно мн.* **взо́ры** иғтибар; **взо́ры**

всех бы́ли прико́ваны к э́тим собы́тиям бөтәһенең иғтибары ошо ваҡиғаға юнәлтелгәйне.

ВЗОРВА́ТЬ *сов.* 1. *что* шартлатыу; 2. *кого-что, перен. разг.* (*возмутить*) асыуландырыу, асыу ҡабартыу, йәнде көйҙөртөү.

ВЗОРВА́ТЬСЯ *сов.* 1. шартлау; **по́рох взорва́лся** дары шартланы; 2. *перен. разг.* (*возмутиться*) йән көйөү, асыу ҡабарыу.

ВЗРАСТИ́ТЬ *сов. что, высок.* тәрбиәләп, ҡарап үҫтереү.

ВЗРА́ЩИВАТЬ *несов. см.* **взрасти́ть.**

ВЗРЕВЕ́ТЬ *сов.* 1. үкереп ебәреү; **зверь взреве́л от бо́ли** ауыртыуҙан йыртҡыс үкереп ебәрҙе; 2. (*вскричать громким голосом*) аҡырыу.

ВЗРЕ́ЗАТЬ *сов. что* киҫеп (*йәки* ярып) ебәреү, ярыу; **взре́зать арбу́з** ҡарбузды ярыу.

ВЗРЕЗА́ТЬ *несов. см.* **взре́зать.**

ВЗРОСЛЕ́ТЬ *несов. разг.* ҙурайыу, үҫеү, буйға етеү, ир ҡорона ултырыу (*йәки* тулыу).

ВЗРО́СЛЫЙ *прил.* 1. өлкән, оло, буйға еткән, ҙурайған; **взро́слый ю́ноша** еткән егет; 2. *в знач. сущ.* **взро́слые** *мн.* оло, ҙур; **взро́слые и де́ти** ололар һәм балалар.

ВЗРЫВ *м.* 1. шартлау; **взрыв снаря́да** снаряд шартлауы; 2. (*разрушение*) шартлатыу; **взрыв мо́ста́** күперҙе шартлатыу; 3. *филос.* шартлау; ✧ **взрыв аплодисме́нтов** көслө ҡул сабыуҙар; **взрыв негодова́ния** көслө нәфрәт; **взрыв сме́ха** ҡысҡырып көлөү.

ВЗРЫВА́ТЕЛЬ *м. воен.* шартлатҡыс.

ВЗРЫВА́ТЬ I *несов. см.* **взорва́ть.**

ВЗРЫВА́ТЬ II *несов. см.* **взрыть.**

ВЗРЫВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **взорва́ться;** 2. *страд. к* **взрыва́ть** I.

ВЗРЫВНО́Й *прил.* 1. *воен.* шартлау; шартлай (*йәки* шартлата) торған; **взрывна́я волна́** шартлау тулҡыны; 2. *лингв.* шартлаулы; **взрывно́й звук** шартлаулы өн.

ВЗРЫВЧА́ТКА *ж. разг.* шартлатҡыс.

ВЗРЫ́ВЧАТЫЙ *прил.* шартлаусан, шартлай торған; **взры́вчатые вещества́** шартлаусан матдәләр.

ВЗРЫТЬ *сов. что* ҡаҙып йомшартыу.

ВЗРЫХЛИ́ТЬ *сов. что* йомшартыу, ҡаҙып йомшартыу; **взрыхли́ть по́чву** тупраҡты йомшартыу.

ВЗРЫХЛЯ́ТЬ *несов. см.* **взрыхли́ть.**

ВЗЪЕРО́ШЕННЫЙ *прич. и прил.* тырпайған, туҙған, өлтәйгән.

ВЗЪЕРО́ШИВАТЬ *несов. см.* **взъеро́шить.**

ВЗЪЕРО́ШИВАТЬСЯ *несов. см.* **взъеро́шиться.**

ВЗЪЕРО́ШИТЬ *сов. что, разг.* тырпайтыу, өлтәйтеү, туҙҙырыу.

ВЗЪЕРО́ШИТЬСЯ *сов. разг.* тырпайыу, өлтәйеү, туҙыу.

ВЗЫВА́ТЬ *несов.* 1. (*громко звать*) ҡысҡырыу, саҡырыу; 2. *к кому-чему* (*обращаться с просьбой*) үтенеп (*йәки* ялынып) һорау.

ВЗЫГРА́ТЬ *сов.* 1. (*прийти в резвое состояние*) күңел күтәрелеү, кәйефләнеү; 2. *перен.* хәрәкәтҡә килеү, ҡотора башлау; **мо́ре взыгра́ло** диңгеҙ ҡотора башланы; ✧ **се́рдце взыгра́ло** күңел күтәрелде.

ВЗЫСКА́НИЕ *с.* 1. *см.* **взыска́ть** 1; 2. (*наказание*) яза, шелтә.

ВЗЫСКА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* талапсанлыҡ.

ВЗЫСКА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* талапсан; **взыска́тельный кри́тик** талапсан тәнҡитсе.

ВЗЫСКА́ТЬ *сов.* 1. *что* түләтеү; **взыска́ть нало́г** налог түләтеү; 2. *с кого-чего и без доп.* (*подве́ргнуть наказанию*) яза биреү, яуапҡа тартыу; ✧ **не взыщи́те** ғәйепкә алмағыҙ.

ВЗЫ́СКИВАТЬ *несов. см.* **взыска́ть.**

ВЗЯ́ТКА *ж.* 1. взятка, ришүәт; **брать взя́тки** взятка алыу; 2. (*в картах*) взятка (*кәрт уйынында*); ✧ **взя́тки гла́дки** *см.* **гла́дкий.**

ВЗЯ́ТОК *м. пчел.* табыш, йыйым (*бал ҡорттарының билдәле бер ваҡыт эсендә йыйған балы*).

ВЗЯ́ТОЧНИК *м.* взятка алыусы, ришүәтсе, алымһаҡ.

ВЗЯ́ТОЧНИЧЕСТВО *с.* взятка алыу (*йәки* алыусылыҡ).

ВЗЯТЬ *сов.* 1. *кого-что* алыу; **взять рука́ми** ҡул менән алыу; **взять дете́й на воспита́ние** бала ҡарарға алыу; 2. *что* алыу; **взять с собо́й** үҙе менән алыу; **взять в долг** бурысҡа алыу; 3. *кого-что* (*нанять*) яллау; **взять такси́** такси яллау; 4. *что* (*купить*) һатып алыу; **взять биле́ты в теа́тр** театрға билет һатып алыу; 5. *кого-что* (*захватить*) алыу; **взять в плен** пленгә алыу; 6. *кого-что* (*арестовать*) ҡулға алыу; 7. *что* (*в сочетании с союзами* «да», «и») тотоу, тоторға; **возьму́ да скажу́** тотормон да әйтермен; ✧ **на́ша взяла́** беҙ еңдек; **ни да́ть ни взя́ть** тас үҙе; һуйған да ҡаплаған, бигерәк тә оҡшаған; **с чего́ ты э́то взял?** нәмәнән сығып әйтәһең һин уны?

ВЗЯ́ТЬСЯ *сов.* 1. *за что* тотоноу, башлау; өҫкә алыу; **взя́ться за рабо́ту** эшкә тотоноу; **он взя́лся вы́учить меня́ му́зыке** ул мине музыкаға өйрәтергә өҫтөнә алды; 2. (*появиться*) килеп сығыу, барлыҡҡа килеү; **отку́да ты взя́лся?** һин ҡайҙан килеп сыҡтың?; ✧ **взя́ться за ум** аҡылға ултырыу; **отку́да ни возьми́сь** көтмәгәндә.

ВИБРА́ТОР *м. физ.* вибратор (*тирбәлеү хәрәкәтен барлыҡҡа килтереүсе прибор*).

ВИБРА́ЦИЯ *ж. физ.* вибрация (*есемдең тирбәлеү хәрәкәте*).

ВИБРИО́Н *м.* вибрион (*осо саҡ ҡына бөгөлгән йәки өтөргә оҡшаған бактерия*).

ВИБРИ́РОВАТЬ *несов.* 1. тирбәлеү; 2. (*о голосе*) ҡалтырау.

ВИВИСЕ́КЦИЯ *ж.* вивисекция (*берәй ағзаның функцияһын тикшереү өсөн тере организмға яһалған операция*).

ВИГО́НЕВЫЙ *прил.* вигонь; **виго́невая ткань** вигонь туҡыма.

ВИГО́НЬ *ж.* вигонь (1. *зоол. Көньяк Америкала һөтимәр хайуан;* 2. *шул хайуандың йөнө һәм унан һуғылған туҡыма*).

ВИД I *м.* 1. (*внешность*) күренеш, тышҡы күренеш; 2. (*состояние человека*) ҡиәфәт, сырай, төҫ; **у тебя́ здоро́вый вид** һин таҙа сырайлы; 3. (*местность, пейзаж*) күренеш

ви́ды Пами́ра Памир күренештәре; 4. (*видимость объекта*) күҙ күреме, күҙ алды; **скры́ться и́з виду** күҙ алдынан юғалыу; 5. *мн.* **ви́ды** (*предположения, намерения*) өмөт, ниәт, торош; **ви́ды на урожа́й** уңыштың торошо; **ви́ды на бу́дущее** киләсәккә өмөт; ◇ **вы́пустить из ви́да, упусти́ть и́з виду** онотоп ебәреү, иҫтән сығарыу; **в ви́де** *чего* хәлдә, күренештә, килештә; **вида́л ви́ды** күпте күргән, күпте татыған; **для ви́да** күҙ буяу өсөн; **име́ть в виду́** күҙҙә (*йәки* иҫтә) тотоу, күҙ уңында тотоу; **де́лать вид** булып ҡыланыу; **не подава́ть ви́ду** сер бирмәү, һиҙҙермәү; **ни под каки́м ви́дом** һис бер, һис бер хәлдә лә, нәмә генә булһа ла; **ста́вить на вид** иҫкәртеү, иҫкәрмә яһау.

ВИД II *м.* 1. төр, тармаҡ; **ви́ды живо́тных** хайуандар төрө; 2. *грам.* төр; **ви́ды глаго́ла** ҡылым төрҙәре.

ВИДА́ТЬ I *несов. см.* **ви́деть;** ◇ **вида́л?** күрҙеңме?; **вида́ли?** күрҙегеҙме?; **глаза́ б мои́ не вида́ли** *см.* **глаз.**

ВИДА́ТЬ II *разг. вводн. сл.* күрәһең, ахыры;**он, вида́ть, весёлый челове́к** ул күңелле кеше күренә.

ВИДА́ТЬСЯ *несов. см.* **ви́деться.**

ВИ́ДЕНИЕ *с.* күреү, күреү һәләте (*йәки* мөмкинселегe).

ВИДЕ́НИЕ *с.* өрәк; төш күреү; шәүлә, кәүҙәләнеш, күҙгә күренеү.

ВИ́ДЕТЬ *несов.* 1. *кого-что* күреү; **я ви́дел мо́ре** мин диңгеҙ күрҙем; 2. *кого-что* (*встречать; испытывать*) күреү, осратыу; кисереү; **я ви́дел его́ вчера́** мин уны кисә осраттым; **я мно́го ви́дел в сво́ей жи́зни** мин үҙ ғүмеремдә күпте күрҙем; 3. *что* (*представлять, уяснять*) аңлау, һиҙеү, күреү, белеү, табыу; **я ви́жу свою́ оши́бку** мин үҙ хатамды һиҙәм; **я ви́жу, с кем име́ю де́ло** кем менән эш иткәнемде беләм; 4. *что* (*считать*) тип уйлау, һанау, иҫәпләү, белеү, табыу; **я не ви́жу в э́том ничего́ осо́бенного** мин бында әллә ни күрмәйем; ◇ **ви́деть наскво́зь** *кого* үтәнән-үтә күреү, яҡшы белеү; **ви́дишь ли** *в знач. вводн. сл.* беләһеңме бына нимә; **ви́дит о́ко, да зуб неймёт** *погов.* күҙе күрә лә, теше батмай; **как ви́дите** *в знач. вводн. сл.* күрәһегеҙ бит, үҙегеҙ күрәһегеҙ; **то́лько и ви́дели** *кого* күренеп кенә ҡалды.

ВИ́ДЕТЬСЯ *несов.* 1. *с кем и без доп.* күрешеү, осрашыу; 2. (*мысленно представляться, грезиться*) күренеү, һиҙелеү, күренеп (*йәки* һиҙелеп) тороу.

ВИ́ДИМО *нареч.* 1. күренеүенсә; 2. *в знач. вводн. сл.* моғайын, күрәһең, ахырыһы, буғай; =дыр (=дер); **он, ви́димо, заде́ржится** ул хәҙер генә килә алмаҫ ахырыһы.

ВИ́ДИМО-НЕВИ́ДИМО *нареч. разг.* иҫәпһеҙ-хисапһыҙ, һанһыҙ күп.

ВИ́ДИМОСТЬ *ж.* 1. күренеүсәнлек, күреү мөмкинлеге, күрә алыусанлыҡ; **хоро́шая ви́димость** яҡшы күренеү; 2. *разг.* (*обманчивое впечатление*) тышҡы күренеш; **э́то то́лько одна́ ви́димость** был тик тыштан ғына шулай күренә.

ВИ́ДИМЫЙ *прил.* 1. бар булған; **ви́димый мир** бар булған донъя; 2. (*явный*) ап-асыҡ, күренеп (*йәки* һиҙелеп) торған, асыҡтан-асыҡ күренеп торған; **ви́димая вражда́** һиҙелеп торған дошманлыҡ.

ВИДНЕ́ТЬСЯ *несов.* күренеү, күренеп тороу.

ВИ́ДНО 1. *в знач. сказ. безл.* күренеп тора, күренә; **отсю́да ви́дно всю дере́вню** бынан бөтә ауыл күренеп тора; **ви́дно, что он нездоро́в** уның сәләмәт түгеллеге күренеп тора; 2. *в знач. вводн. сл. разг.* күрәһең, ахыры, буғай; **ви́дно, он уже́ уе́хал** күрәһең, ул киткән.

ВИ́ДНЫЙ *прил.* 1. күренеп торған; **на ви́дном ме́сте** күренеп торған урында; 2. (*значительный, важный*) күренекле, мөһим, атаҡлы; **ви́дный учёный** күренекле ғалим; 3. *перен.* (*статный, рослый*) күҙгә ташланырлыҡ, буйға-һынға таҙа; **ви́дный па́рень** буйға-һынға таҙа егет.

ВИДОВО́Й I *прил.* тәбиғәт күренешен сағылдырған; **видово́й фильм** тәбиғәт күренеше фильме.

ВИДОВО́Й II *прил.* төр; **видовы́е при́знаки** төр билгеләре; **видовы́е разли́чия глаго́ла** ҡылымдың төр айырымлыҡтары.

ВИДОИЗМЕНЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **видоизмени́ть(ся);** 2. (*разновидность*) ...бер төрө, төр айырымлығы.

ВИДОИЗМЕНИ́ТЬ *сов. что* үҙгәртеү, төрләндереү; **видоизмени́ть прое́кт** проектты үҙгәртеү.

ВИДОИЗМЕНИ́ТЬСЯ *сов.* үҙгәреү, төрләнеү.

ВИДОИЗМЕНЯ́ЕМОСТЬ *ж.* үҙгәреүсәнлек, төрләнеүсәнлек.

ВИДОИЗМЕНЯ́ТЬ *несов. см.* **видоизмени́ть.**

ВИДОИЗМЕНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **видоизмени́ться;** 2. *страд. к* **видоизменя́ть.**

ВИДОИСКА́ТЕЛЬ *м. фото* видоискатель, сағылдырғыс.

ВИ́ЖУ *наст. вр. от* **ви́деть.**

ВИ́ЗА *ж.* виза, рөхсәт (1. *берәй дәүләткә инеү йәки унан үтеп китеү тураһында паспортҡа яһалған билдә;* 2. *документ өҫтөнә мәсьәләне хәл итеү хаҡында яҙылған һүҙ*).

ВИЗА́ВИ 1. *нареч.* ҡара-ҡаршы, ҡапма-ҡаршы, йөҙгә-йөҙ; **сиде́ть визави́** ҡара-ҡаршы ултырыу; 2. *в знач. сущ. м., ж. нескл.* ҡаршыла ултырған кеше.

ВИЗГ *м.* сыйылдау, сырылдау; зыңғырҙау; сыр-сыу килгән тауыш; **де́ти по́дняли визг** балалар сыр-сыу килделәр.

ВИЗГЛИ́ВЫЙ *прил.* сырылдаҡ, сыйылдаҡ, серелдәк.

ВИЗЖА́ТЬ *несов.* сырылдау, сәрелдәү, сыйылдау, бызылдау, саңҡылдау, найылдау, сарбайлау.

ВИЗИ́ГА *ж.* мәйрен, балыҡ һеңере.

ВИЗИ́Р *м.* 1. *воен.* визир (*атыу ҡоралының сәпкә төҙәү өсөн яһалған ҡулайламаһы*); 2. *см.* **видоиска́тель.**

ВИЗИ́РОВАТЬ I *сов. и несов. что* виза һалыу, рөхсәт биреү.

ВИЗИ́РОВАТЬ II *сов. и несов. что* визирләү, тоҫҡау, төҙәү; **визи́ровать каку́ю-либо то́чку** берәй нөктәне визирләү.

ВИЗИ́РЬ *м.* вәзир.

ВИЗИ́Т *м.* визит (1. *официаль осрашыу өсөн барыу*; 2. *врачтың ауырыу янына өйгә килеүе*).
ВИ́КА *ж. бот.* кәрешкә.
ВИКТОРИ́НА *ж.* викторина (*һорауҙарға яуаптар биреү уйыны*).
ВИ́ЛКА *ж.* 1. сәнске; 2. *тех.* вилка, сата; **ште́псельная ви́лка** штепсель сатаһы; 3. (*в шахматной игре*) һәнәк.
ВИ́ЛЛА *ж.* вилла (*ҡала ситендәге бай өй йәки дача*).
ВИЛО́К *м. разг.* бер баш кәбеҫтә, кәбеҫтә күсәне.
ВИ́ЛЫ *только мн.* һәнәк; ✧ **ви́лами на воде́ пи́сано** *соотв.* иләнмәгән, һуғылмаған, киленем һиңә бер күлдәк.
ВИЛЬНУ́ТЬ *сов.* 1. *однокр. чем* болғап (*йәки* һелтәп) ҡуйыу; **соба́ка вильну́ла хвосто́м** эт ҡойроғон болғап ҡуйҙы; 2. (*сделать быстрое движение в сторону*) тайшаныу, тайпылыу.
ВИЛЯ́ТЬ *несов.* 1. *чем* (*напр. хвостом*) болғау, һелтәү; 2. (*поворачивать*) боролоп-боролоп китеү; 3. *перен. разг.* (*лукавить*) хәйлә ҡороу, мәкер ҡороу, тайпылыу; ✧ **виля́ть хвосто́м** ҡойроҡ болғау.
ВИНА́ *ж.* ғәйеп; **призна́ть свою́ вину́** үҙ ғәйебеңде таныу; ✧ **по вине́ кого́-чего́-либо** кем (*йәки* нимә) арҡаһында.
ВИНЕГРЕ́Т *м.* винегрет.
ВИНИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.*: **вини́тельный паде́ж** *грам.* төшөм килеш.
ВИНИ́ТЬ *несов. кого-что* ғәйепләү.
ВИНИ́ТЬСЯ *несов. разг.* үҙ ғәйебен таныу.
ВИ́ННЫЙ *прил.* араҡы, вино; **ви́нный заво́д** араҡы заводы; ✧ **ви́нный ка́мень** 1) (*при брожении виноградного сока*) әсе кали тоҙо (*йөҙөм һуты әсегәндә барлыҡҡа килә*); 2) (*на зубах*) теш өҫтөнә ҡатҡан эзбиз ултырмаһы.
ВИНО́ *с.* вино, ҡыҙыл араҡы.
ВИНОВА́ТЫЙ *прил.* ғәйепле; ✧ **винова́т** ғәфү үтенәм (*йәки* итегеҙ).
ВИНО́ВНИК *м.* 1. ғәйепле; 2. (*являющийся причиной чего-л.*) сәбәпсе; **вино́вник торжества́** тантананың сәбәпсеһе.
ВИНО́ВНОСТЬ *ж.* ғәйеплелек.
ВИНО́ВНЫЙ *прил.* ғәйепле; **призна́ть вино́вным** ғәйепле тип табыу.
ВИНОГРА́Д *м.* виноград (*үҫемлеге һәм емеше*).
ВИНОГРА́ДАРСТВО *с.* виноградсылыҡ.
ВИНОГРА́ДАРЬ *м.* виноград үҫтереүсе.
ВИНОГРА́ДИНА *ж. разг.* бер бөртөк виноград.
ВИНОГРА́ДНИК *м.* виноград баҡсаһы.
ВИНОГРА́ДНЫЙ *прил.* виноград; **виногра́дная кисть** виноград тәлгәше; **виногра́дный сок** виноград һуты.
ВИНОДЕ́Л *м.* вино (*йәки* араҡы) яһаусы.
ВИНОДЕ́ЛИЕ *с.* вино (*йәки* араҡы) яһау.
ВИНОКУ́Р *м.* араҡы яһаусы (*йәки* ҡыуыусы).
ВИНОКУРЕ́НИЕ *с.* араҡы ҡыуыу, спирт ҡыуыу.
ВИНТ I *м.* 1. винт, шөрөп; 2. (*парохода, самолёта*) винт; **гребно́й винт** ишеү винте.
ВИНТ II *м. карт.* винт (*кәрт уйыны*).
ВИНТИ́ТЬ *несов. что, разг.* шөрөптө бороу, бороп индереү (*йәки* сығарыу).
ВИНТО́ВКА *ж.* винтовка.
ВИНТОВО́Й *прил.* 1. винт; **винтова́я наре́зка** винт һыры; 2. (*снабжённый винтом*) винтле; **винтово́й парохо́д** винтле пароход; 3. (*винтообразный*) бормалы; **винтова́я ле́стница** бормалы баҫҡыс.
ВИНТО́ВОЧНЫЙ *прил.* винтовка; **винто́вочный патро́н** винтовка патроны.
ВИНТООБРА́ЗНЫЙ *прил.* винт формаһында, бормалы.
ВИНТОРЕ́ЗНЫЙ *прил.* винткә һыр һалыу; **винторе́зный стано́к** винткә һыр һалыу станогы.
ВИНЬЕ́ТКА *ж.* виньетка (*китап башы һәм аҙаҡтарында биҙәү өсөн ҡулланылған орнамент һәм рәсемдәр*).
ВИОЛОНЧЕЛИ́СТ *м.* виолончелдә уйнаусы.
ВИОЛОНЧЕ́ЛЬ *ж.* виолончель (*музыка ҡоралы*).
ВИРА́Ж I *м.* боролма.
ВИРА́Ж II *м. фото* вираж (*фотографик карточкаларҙы ҡағыҙға төшөргәндә уларға теләгән оттенокты биреү өсөн ҡулланылған иретмә*).
ВИРТУО́З *м.* виртуоз (*үҙ эшендә йәки һөнәрендә иң юғары оҫталыҡҡа ирешкән кеше, күберәк музыкаға ҡарата*).
ВИРТУО́ЗНОСТЬ *ж.* виртуозлыҡ, үтә (*йәки* юғары) оҫталыҡ.
ВИРТУО́ЗНЫЙ *прил.* виртуоз, үтә оҫта.
ВИРУЛЕ́НТНОСТЬ *ж. мед., бакт.* вирулентлек (*микробтарҙың сир ҡуҙғатып ебәреү һәләтлелеге*).
ВИ́РУС *м.* вирус (*йоғошло ауырыуҙы ҡуҙғатҡыс*).
ВИ́РУСНЫЙ *прил.* вирус, вируслы; **ви́русный грипп** вирус гриппе.
ВИ́СЕЛИЦА *ж.* дар, дар ағасы.
ВИСЕ́ТЬ *несов.* 1. аҫылынып тороу (*свешиваться сверху*); эленеп тороу (*на стене, гвозде и т. п.*); 2. (*нависать, свисать*) һәлберәп тороу; һалынып төшөү; **пла́тье виси́т с одного́ бо́ка** күлдәктең бер яғы һалынып төшкән; 3. *перен.* (*угрожать*) тыуыу, алға килеп баҫыу; **виси́т опа́сность** *над кем-чем-л.* ҡурҡыныс килеп тыуҙы; ✧ **висе́ть в во́здухе** 1) (*быть в неопределенном положении*) билдәһеҙ булыу, ышанысһыҙ булыу; 2) (*быть необоснованным*) нигеҙләнмәгән, дәлилһеҙ булыу; **висе́ть на волоске́** *см.* **волосо́к**.
ВИСКО́ЗА *ж.* вискоза (*целлюлозаны махсус эшкәртеп, яһалма туҡыма алыуҙа ҡулланылған матдә*).
ВИСЛОЗА́ДЫЙ *прил.* осалы; **вислоза́дый бара́н** осалы һарыҡ тәкәһе.
ВИСЛОУ́ХИЙ *прил.* һалбыр, һалпы ҡолаҡлы; **вислоу́хий щено́к** һалпы ҡолаҡлы көсөк.
ВИ́СМУТ *м.* висмут (1. *химик элемент, металл*; 2. *шул металл ҡушылмаларынан эшләнгән дарыу*).
ВИ́СНУТЬ *несов. разг.* 1. аҫылынып тороу, һалыныу; 2. (*нависать*) һалынып төшөү.
ВИСО́К *м.* сикә, һамай.

ВИСОКО́СНЫЙ *прил.*: **високо́сный год** кәбисә йылы (*бындай йылда февраль айы 29 көндән килә*).
ВИСО́ЧНЫЙ *прил.* сикә; **висо́чная кость** сикә һөйәге.
ВИСТ *м. карт.* вист (*кәрт уйыны*).
ВИСЮ́ЛЬКА *ж. разг.* тағылма биҙәк.
ВИСЯ́ЧИЙ *прил.* аҫылмалы, аҫмалы, элмәле; **вися́чий мост** аҫылмалы күпер.
ВИТАМИ́Н *м.* витамин.
ВИТАМИ́ННЫЙ *прил.* витамин; **витами́нный заво́д** витамин заводы.
ВИТАМИНО́ЗНЫЙ *прил.* витаминга бай; **витамино́зная пи́ща** витаминга бай аҙыҡ.
ВИТА́ТЬ *несов.* булыу, һиҙелеү; ◇ **вита́ть в облака́х** хыял диңгеҙендә йөҙөү, хыялға бирелеү.
ВИТИЕВА́ТЫЙ *прил.* ҡабарынҡы, ҡатлаулы, башватҡыс, бормалы-һырмалы; **витиева́тая речь** бормалы-һырмалы телмәр.
ВИТО́Й *прил.* 1. (*изготовленный витьём*) үрелгән, ишелгән; 2. бормалы, бормалы-әйләнмәле; **вита́я ле́стница** бормалы баҫҡыс.
ВИТО́К *м. тех.* урау, уратым, бер урау; **витки́ про́волоки** тимер сыбыҡ уратымы.
ВИТРИ́НА *ж.* витрина (*магазинда, күргәҙмәлә, музейҙа күрһәтергә әйберҙәр ҡуйылған урын*).
ВИТЬ *несов. что* 1. үреү, ишеү, бөрөү; **вить верёвку** бау ишеү; **вить вено́к** венок үреү; 2. яһау; **вить гнездо́** оя яһау; ◇ **вить верёвки** *из кого* үҙ йырын йырлатыу.
ВИ́ТЬСЯ *несов.* 1. уралыу, уралып үҫеү; **плющ вьётся по столбу́** һырлауыҡ бағанаға уралып үҫә; 2. (*о волосах*) бөҙрәләнеү; 3. (*кружиться, крутиться*) борҡоу; **пыль вьётся из-под копы́т** тояҡ аҫтынан саң борҡой; 4. (*летать, кружась*) ураланып (*йәки* өйөрөлөп, бөтөрөлөп) осоу; **жа́воронок вьётся над лу́гом** болон өҫтөндә бөтөрөлөп һабан турғайы оса; 5. (*извиваться*) бөгәрләнеү, бормаланыу; **река́ причу́дливо вьётся по доли́не** йылға үҙән буйлап иҫ киткес матур булып бормаланып аға; 6. (*развеваться*) елберҙәү, елпелдәү; **над ма́чтой вьётся флаг** мачта башында флаг елберҙәй.
ВИ́ТЯЗЬ *м. уст.* батыр, баһадир, бәһлеүән.
ВИХО́Р *м.* 1. (*чуб*) маңлай сәсе, маңлай өлтөгө; 2. *мн.* **вихры́** урай.
ВИХРА́СТЫЙ *прил. разг.* тырпайған сәсле, өлтөк.
ВИХРЕВО́Й *прил.* өйөрмәле; **вихрево́е движе́ние** *физ.* өйөрмәле хәрәкәт.
ВИ́ХРЕМ *нареч.* бик тиҙ (*йәки* шәп), йәшен тиҙлегендә.
ВИХРИ́ТЬСЯ *несов.* ойоҡһоу, өйөрөлөү, ураңлау.
ВИХРЬ *м.* 1. ҡойон, дауыл, өйөрмә; 2. *перен.* дауыл; **вихрь революцио́нных собы́тий** революцион ваҡиғалар дауылы.
ВИЦЕ- *ҡушма һүҙҙәрҙең «урынбаҫар, ярҙамсы» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **вице-президе́нт** вице-президент.
ВИЦЕ-АДМИРА́Л *м. мор.* вице-адмирал.
ВИЦЕ-ПРЕЗИДЕ́НТ *м.* вице-президент.
ВИ́ШЕННИК *м.* сейәлек.
ВИШНЁВКА *ж.* сейә араҡыһы.
ВИШНЁВЫЙ *прил.* 1. сейә; **вишнёвое варе́нье** сейә вареньеһе; 2. (*о цвете*) ҡарағусҡыл (*йәки* сейә) көрән; **пла́тье вишнёвого цве́та** ҡарағусҡыл көрән төҫтәге күлдәк.
ВИ́ШНЯ *ж.* 1. (*дерево*) сейә ағасы; 2. (*плод*) сейә (*емеше*).
ВКА́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **вколо́ть.**
ВКА́ПЫВАТЬ *несов. см.* **вкопа́ть.**
ВКАТИ́ТЬ *сов.* 1. *что* тәгәрәтеп индереү, индереп урынлаштырыу; **бо́чку вкати́ли в склад** мискәне складҡа тәгәрәтеп индерҙеләр; 2. *без доп., прост.* (*быстро въехать*) саптырып килеп инеү.
ВКАТИ́ТЬСЯ *сов.* 1. тәгәрәп килеп инеү; **футбо́льный мяч вкати́лся в воро́та** футбол тубы ҡапҡаға тәгәрәп килеп инде; 2. *разг.* (*быстро въехать*) шәп югереп, сабып килеп инеү; **грузови́к вкати́лся во двор** ишек алдына шәп итеп йөк машинаһы килеп инде.
ВКА́ТЫВАТЬ(СЯ) *несов. см.* **вкати́ть(ся).**
ВКЛАД *м.* 1. *см.* **вложи́ть** 3; 2. (*денежная сумма*) һалынған аҡса, вклад; 3. *перен.* вклад, өлөш; **вклад в нау́ку** фәнгә вклад.
ВКЛА́ДКА *ж.* 1. *см.* **вложи́ть;** 2. (*вложенный добавочный лист*) вкладка (*китап йәки журнал эсенә һалынған айырым бит*).
ВКЛАДНО́Й *прил.* 1. һалынған аҡса, вклад; **вкладна́я су́мма** һалынған аҡса суммаһы; 2. эсенә һалынған; **вкладно́й лист в кни́ге** китап эсенә һалынған бит.
ВКЛА́ДЧИК *м.* вкладчик, вклад индереүсе, аҡса һалыусы.
ВКЛА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **вложи́ть.**
ВКЛА́ДЫШ *м.* 1. *см.* **вкла́дка** 2; 2. *тех.* вкладыш (*машина, подшипник детале*).
ВКЛЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **вкле́ить.**
ВКЛЕ́ИТЬ *сов. что* эсенә өҫтәп йәбештереү, йәбештереп ҡуйыу; **вкле́ить в кни́гу лист** китап эсенә бер бит өҫтәп йәбештереү.
ВКЛЕ́ЙКА *ж.* 1. *см.* **вкле́ить;** 2. (*вклеенный лист*) йәбештермә.
ВКЛЕПА́ТЬ *сов. что* эстән ҡуша синәү.
ВКЛИ́НИВАТЬ *несов. см.* **вклини́ть.**
ВКЛИ́НИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вклини́ться;** 2. *страд. к* **вкли́нивать.**
ВКЛИНИ́ТЬ *сов. что* 1. ослап индереү, шыналау; **вклини́ть до́ску в щель** таҡтаны ярыҡҡа шыналап индереү; 2. *перен. разг.* (*вставить в речь*) һүҙ ҡыҫтырыу, ҡыҫтырып ҡуйыу.
ВКЛИНИ́ТЬСЯ *сов.* 1. ослайып инеү, шына булып инеү; 2. (*вторгнуться*) йырып инеү; **отря́д вклини́лся в расположе́ние проти́вника** отряд дошман урынлашҡан ергә йырып инде.
ВКЛЮЧА́ТЕЛЬ *м.* включатель, тоташтырғыс.
ВКЛЮЧА́ТЬ *несов. см.* **включи́ть.**
ВКЛЮЧА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **включи́ться;** 2. *страд. к* **включа́ть.**
ВКЛЮЧА́Я *предлог с вин. п.* шуның эсенән, шул иҫәптән; **на собра́ние пришли́**

все, включа́я старико́в йыйылышҡа бөтәһе лә, шул иҫәптән ҡарттар ҙа килде.

ВКЛЮЧЕ́НИЕ *с. см.* **включи́ть(ся).**

ВКЛЮЧИ́ТЕЛЬНО *нареч.* ҡушып, индереп, эсенә алып, кертеп.

ВКЛЮЧИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*ввести*) кертеү, индереү, теркәү, өҫтәү; **включи́ть но́вый пункт в догово́р** договорға яңы пункт индереү; 2. *что* тоташтырыу, тоҡандырыу, ҡабыҙыу; **включи́ть электри́чество** электрҙе ҡабыҙыу.

ВКЛЮЧИ́ТЬСЯ *сов.* 1. ҡушылыу; **включи́ться в соревнова́ние** ярышҡа ҡушылыу; 2. (*присоединиться, начать действовать*) ҡушылыу, керешеү.

ВКОЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **вколоти́ть.**

ВКОЛОТИ́ТЬ *сов. что, разг.* һуғып (*йәки* ҡағып) индереү, ҡағыу; **вколоти́ть в сте́ну гвоздь** стенаға ҡаҙаҡ ҡағыу; ✧ **вколоти́ть себе́ в го́лову** *см.* **вбить (вбить себе́ в го́лову).**

ВКОЛО́ТЬ *сов. что* сәнсеп, ҡаҙап ҡуйыу.

ВКОНЕ́Ц *нареч. разг.* тамам, бөтөнләй; **он вконе́ц изму́чил меня́ свои́ми вопро́сами** ул мине үҙенең һораүҙары менән тамам йөҙәтеп бөттө.

ВКОПА́ТЬ *сов. что* ҡаҙып ултыртыу, ҡаҙып индереү; **вкопа́ть столб в зе́млю** бағананы ергә ҡаҙып ултыртыу.

ВКОРЕНИ́ТЬСЯ *сов.* тамырланыу, ғәҙәткә инеү, ерләшеү, ныҡлап урынлашыу.

ВКОРЕНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вкорени́ться;** 2. *страд. к* **вкореня́ть.**

ВКОСЬ *нареч.* ҡыйыш, янтыҡ, һалпы; ✧ **вкривь и вкось** ҡыйыҡ-мыйыҡ, кәкере-бөкөрө, салыш-солош.

ВКРА́ДЧИВЫЙ *прил.* ярамһаҡлы, йомағайлы, хәйләле.

ВКРА́ДЫВАТЬСЯ *несов. см.* **вкра́сться.**

ВКРА́ПИТЬ *сов. что* 1. (*сделать в чём-л. крапины*) һибәләү, бөрсөкләү, сәскеләү; 2. *перен.* айырым-айырым урынлаштырыу.

ВКРА́ПЛИВАТЬ *несов. см.* **вкра́пить.**

ВКРА́СТЬСЯ *сов.* 1. (*тайком войти*) һиҙҙермәй (*йәки* боҫоп, йәшеренеп) барып инеү; 2. *перен.* (*случайно появиться*) китеү; **в текст вкра́лись оши́бки** текста хаталар киткән; ✧ **вкра́сться в дове́рие** йылмағайланыу, хәйләләп ышаныс ҡаҙаныу.

ВКРА́ТЦЕ *нареч.* ҡыҫҡаса; **он изложи́л вкра́тце содержа́ние кни́ги** ул китаптың йөкмәткеһен ҡыҫҡаса һөйләп бирҙе.

ВКРИВЬ *нареч.* кәкере, ҡыйыш, салыш; ✧ **вкривь и вкось** *см.* **вкось.**

ВКРУГ *нареч. см.* **вокру́г.**

ВКРУГОВУ́Ю *нареч. разг.* тирәләй, әйләндереп, әйләнә-тирә, ҡулдан-ҡулға.

ВКРУТИ́ТЬ *сов. что, разг.* бороп (*йәки* быраулап) индереү.

ВКРУТУ́Ю *нареч.* ҡаты итеп; **я́йца сва́рены вкруту́ю** йомортҡалар ҡаты итеп бешерелгән.

ВКРУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **вкрути́ть.**

ВКУС *м.* 1. тәм; **го́рький вкус** әсе тәм; 2. (*чувство изящного*) вкус, белеү; **одева́ться со вку́сом** белеп кейенеү; 3. (*интерес, любовь*) яратыу, ҡыҙыҡһыныу, тәм табыу; **вкус к ру́сской литерату́ре** рус әҙәбиәте менән ҡыҙыҡһыныу, рус әҙәбиәтенән тәм табыу; 4. (*манера, стиль*) стиль, вкус; **та́нец в восто́чном вку́се** көнсығыш стилендәге танса; ✧ **войти́ во вкус** тәмен белеп алыу, эйәләшеп алыу.

ВКУСИ́ТЬ *сов. что, чего* 1. *книжн. уст.* (*съесть*) ашау, татып ҡарау; 2. *перен. высок.* (*испытать*) татып ҡарау (*йәки* белеү), тәмен белеү.

ВКУ́СНО *нареч.* 1. тәмле, татлы; 2. (*аппетитно*) тәмләп, тәмле итеп.

ВКУ́СНЫЙ *прил.* тәмле, татлы; **вку́сное ку́шанье** тәмле аш.

ВКУСОВО́Й *прил.* тәм; **вкусовы́е ка́чества пи́щи** аштың тәм сифаты.

ВКУША́ТЬ *несов. см.* **вкуси́ть.**

ВЛА́ГА *ж.* дым, еүешлек.

ВЛАГА́ЛИЩЕ *с.* 1. *анат.* еңсә, инәлек еңсәһе; 2. *бот.* еңсә.

ВЛАГА́ТЬ *несов. см.* **вложи́ть.**

ВЛАДЕ́ЛЕЦ *м.* эйә, хужа, биләүсе.

ВЛАДЕ́ЛИЦА *женск. р. к* **владе́лец.**

ВЛАДЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **владе́ть;** 2. *уст.* (*собственность*) биләм, биләмә, милек.

ВЛАДЕ́ТЕЛЬ *м. уст.* 1. (*правитель*) хаким, хакимлек итеүсе; 2. *см.* **владе́лец.**

ВЛАДЕ́ТЕЛЬНЫЙ *прил. уст.* хужалыҡ итергә хоҡуҡлы.

ВЛАДЕ́ТЬ *несов.* 1. *кем-чем* эйә (*йәки* хужа) булыу; 2. *чем* (*управлять, подчинять себе*) биләү, ҡулында тотоу; 3. *чем* (*уметь пользоваться*) белеү, эш итә белеү, файҙалана белеү; **владе́ть ру́сским языко́м** рус телен белеү; **владе́ть ору́жием** ҡорал тота белеү; ✧ **владе́ть собо́й** үҙеңде тота белеү; **владе́ть перо́м** оҫта яҙа белеү.

ВЛАДЫ́КА *м. высок. уст.* бойороусы, хаким, хакимлек итеүсе.

ВЛАДЫ́ЧЕСТВО *с. высок. уст.* хакимлек, өҫтөнлөк.

ВЛАДЫ́ЧЕСТВОВАТЬ *несов.* хөкөм һөрөү, хакимлек итеү.

ВЛАЖНЕ́ТЬ *несов.* дымланыу, еүешләнеү.

ВЛА́ЖНОСТЬ *ж.* дымлылыҡ, еүешлек; **вла́жность во́здуха** һауаның дымлылығы.

ВЛА́ЖНЫЙ *прил.* дымлы, еүеш.

ВЛА́МЫВАТЬСЯ *несов. см.* **вломи́ться.**

ВЛА́СТВОВАТЬ *несов.* хакимлек итеү, өҫтөнлөк итеү, баш булыу.

ВЛАСТЕЛИ́Н *м. высок.* хаким, хакимлек итеүсе.

ВЛАСТИ́ТЕЛЬ *м. уст. см.* **властели́н;** ✧ **власти́тель дум** аҡылдарҙы биләүсе, кешеләрҙе үҙенә ҡаратыусы.

ВЛА́СТНОСТЬ *ж.* бойороусанлыҡ, бойорорға (*йәки* ҡушырға) яратыусанлыҡ.

ВЛА́СТНЫЙ *прил.* 1. (*покоряющий*) көслө, буйһондороусан; 2. (*склонный властвовать*) бойороусан, хакимлек (*йәки* өҫтөнлөк) итергә яратыусан; **вла́стный челове́к** хакимлек итеүҙе яратыусы кеше.

ВЛАСТОЛЮБИ́ВЫЙ *прил.* власть яратыусы.

ВЛАСТОЛЮ́БИЕ *с.* власте яратыу.

ВЛАСТЬ *ж.* 1. власть; **сове́тская власть** совет власе; 2. *мн.* **вла́сти** (*начальство*) власть, власть эйәләре; **ме́стные вла́сти** урындарҙағы власть; 3. (*могущество, сила,*

господство) ҡеүәт, көс, өҫтөнлөк; **власть сло́ва** һүҙҙең көсө; ✧ **быть во вла́сти** *кого-чего* ҡарамағында булыу.

ВЛАЧИ́ТЬ *несов. кого-что, книжн. уст.* һөйрәү, һөйрәтеп алып барыу; ✧ **влачи́ть жа́лкое существова́ние** фәҡирлектә йәшәү, ярлы ғүмер итеү, аҙаплы көн кисереү.

ВЛЕ́ВО *нареч.* һул яҡҡа, һулға (*в левую сторону*); һул яҡта, һулда (*в левой стороне*).

ВЛЕЗА́ТЬ *несов. см.* **влезть.**

ВЛЕЗТЬ *сов.* 1. *на что* менеү, үрмәләп менеү, менеп китеү; **влезть на де́рево** ағас башына менеү; 2. *во что* инеү, инеп китеү; **влезть в окно́** тәҙрәнән инеү; 3. *во что, разг.* (*уместиться*) һыйыу; **ве́щи вле́зли в чемода́н** әйберҙәр сумаҙанға һыйҙы; ✧ **влезть в ду́шу** *см.* **душа́.**

ВЛЕПИ́ТЬ *сов. что* 1. йәбештереү, йәбештереп ҡуйыу, һылау; 2. *перен. разг.* ҡундырыу, тондороу, сәпәү; **влепи́ть пу́лю в мише́нь** мишенгә пуляне ҡундырыу.

ВЛЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **влепи́ть.**

ВЛЕТА́ТЬ *несов. см.* **влете́ть.**

ВЛЕТЕ́ТЬ *сов.* 1. осоп инеү; **пчела́ влете́ла в окно́** бал ҡорто тәҙрәнән осоп инде; 2. *перен. разг.* (*вбежать*) атылып килеп инеү; 3. *безл. кому, разг.* (*достаться*) эләгеү; **ему́ влете́ло за опозда́ние** уға һуңлап килгәне өсөн эләкте.

ВЛЕЧЕ́НИЕ *с.* һәүәҫлек, ынтылыш, мәйел.

ВЛЕЧЬ *несов. кого* (*привлекать*) ылыҡтырыу, ҡыҙыҡһындырыу; **его́ влечёт к себе́ иску́сство** уны сәнгәт ҡыҙыҡһындыра; ✧ **влечь за собо́й** *что* тыуҙырыу, сәбәп булыу, алып барыу; **э́то влечёт за собо́й неприя́тности** был күңелһеҙлеккә алып бара.

ВЛИВА́НИЕ *с.* 1. *см.* **влить;** 2. (эскә) дарыу ебәреү; **внутриве́нное влива́ние** ҡан тамырына дарыу ебәреү.

ВЛИВА́ТЬ *несов. см.* **влить.**

ВЛИТЬ *сов. что* 1. ҡойоу, һалыу; ебәреү; **влить лека́рство в стака́н** дарыуҙы стаканға һалыу; 2. *перен.* (*добавить*) өҫтәү, биреү; **влить но́вые ка́дры в промы́шленность** промышленноскә яңы кадрҙар биреү; 3. *перен.* (*наполнить чем-л.*) индереү, биреү; **влить му́жество** батырлыҡ биреү; **э́то вли́ло в него́ бо́дрость** был уға дәрт индерҙе.

ВЛИ́ТЬСЯ *сов.* 1. ҡойолоу, ағып инеү, ағып төшөү; **вода́ влила́сь в кана́л** һыу ҡанауға ағып төштө; 2. *перен.* (*добавиться*) өҫтәлеү; **в наш коллекти́в влили́сь све́жие си́лы** беҙҙең коллективҡа яңы көстәр өҫтәлде; 3. *перен.* тыуыу, ҡушылыу; **в меня́ влила́сь уве́ренность** миндә ышаныс тыуҙы.

ВЛИЯ́НИЕ *с.* 1. тәьҫир, йоғонто, шауҡым; **оказа́ть влия́ние** тәьҫир итеү; 2. (*авторитет, власть*) абруй, авторитет.

ВЛИЯ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* абруйлы, авторитетле, тәьҫир итерлек; **влия́тельный челове́к** абруйлы кеше.

ВЛИЯ́ТЬ *несов. на кого-что* тәьҫир итеү, йоғонто яһау.

ВЛКСМ *м.* **(Всесою́зный Ле́нинский Коммунисти́ческий Сою́з Молодёжи)** ВЛҠСМ (Бөтә Союз Ленинсе Ҡоммунистик Йәштәр Союзы).

ВЛОЖЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **вложи́ть;** 2. (*почтовое*) (*хатҡа, пакетҡа һ. б.*) ҡушып һалған нәмә; **письмо́ со вложе́нием** ҡушып һалған әйбере булған хат; 3. (*денежная сумма*) аҡса, һалынған (*йәки* тотолған) аҡса.

ВЛОЖИ́ТЬ *сов. что* 1. эскә һалыу, тығыу, һалып (*йәки* тығып) ҡуйыу; **вложи́ть письмо́ в конве́рт** хатты конверт эсенә һалыу; 2. *перен.* бирелеү, һалыу, түгеү; **вложи́ть всю ду́шу** бөтә көсөңдө һалыу; 3. (*поместить куда-либо деньги*) һалыу, тотоу.

ВЛОМИ́ТЬСЯ *сов.* ватып-емереп (*йәки* баҫып) килеп инеү, көсләп инеү; **вломи́ться в чужо́й дом** кеше өйөнә баҫып килеп инеү.

ВЛЮБИ́ТЬСЯ *сов.* ғашиҡ булыу (*йәки* тотоу).

ВЛЮБЛЁННЫЙ *прил.* 1. һөйгән, яратҡан, ғишыҡ тотҡан, ғашиҡ булған; **влюблённый ю́ноша** ғашиҡ булған егет; 2. (*выражающий влюблённость*) ғашиҡтәрсә, һөйөп; **влюблённый взгляд** һөйөп ҡарау; 3. (*увлечённый чем-л.*) бирелгән; **он влюблён в свою́ рабо́ту** ул үҙ эшенә бирелгән, ул үҙ эшен бик ярата; 4. *в знач. сущ.* **влюблённый** *м.*, **влюблённая** *ж.* ғашиҡ.

ВЛЮБЛЯ́ТЬСЯ *несов. см.* **влюби́ться.**

ВЛЮБЧИВОСТЬ *ж.* тиҙ генә ғашиҡ булыусанлыҡ.

ВЛЮБЧИВЫЙ *прил.* тиҙ ғашиҡ булыусан, тиҙ яратып барыусан.

ВМА́ЗАТЬ *сов. что* ҡуша (*йәки* эскә ҡалдырып) һылау; **вма́зать кирпи́ч в сте́ну** кирбесте стенаға ҡуша һылау.

ВМА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **вма́зать.**

ВМЕНИ́ТЬ *сов. что, уст.* һанау, иҫәпләү, табыу; **вмени́ть в обя́занность** йөкмәтеү; **вмени́ть в вину́** ғәйепле табыу, ғәйепле тип иҫәпләү.

ВМЕНЯ́ЕМОСТЬ *ж.* иҫе-аҡылы һаулыҡ; **эксперти́за доказа́ла вменя́емость подсуди́мого** экспертиза ғәйепләнеүсенең иҫе-аҡылы һаулығын раҫланы.

ВМЕНЯ́ЕМЫЙ *прил.* иҫе-аҡылы һау, иҫе-аҡылы урынында.

ВМЕНЯ́ТЬ *несов. см.* **вмени́ть.**

ВМЕСИ́ТЬ *сов. что* ҡушып баҫыу, иҙеү.

ВМЕ́СТЕ *нареч.* 1. (*совместно*) бергә, бергәләп, берлектә, күмәкләп; 2. (*одновременно*) бер ваҡытта, бер юлы, шуның менән бергә; ✧ **вме́сте с тем** шуның менән бергә; **всё вме́сте взя́тое** бөтәһен бергә ҡушып алғанда, бөтәһен бергә иҫәпләгәндә.

ВМЕСТИ́ЛИЩЕ *с.* урын (*берәй нәмә һалыу өсөн*).

ВМЕСТИ́МОСТЬ *ж.* һыйҙырышлылыҡ; **вмести́мость ваго́на** вагондың һыйҙырышлылығы.

ВМЕСТИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* соңғол, һыйҙырышлы, ҙур, иркен, эсле, киң; **вмести́тельный зал** күп кеше һыйҙырышлы зал.

ВМЕСТИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*в себе*) һыйҙырыу, һыйҙырып бөтөрөү; **зал не вмести́л всех слу́шателей** залға бөтә тыңлаусылар ҙа һыйып бөтмәнеләр; 2. *что* (*поместить внутри чего-л.*) урынлаштырыу; **вмести́ть все кни́ги в шкаф** бөтә китаптарҙы ла шкафҡа урынлаштырыу.

ВМЕСТИ́ТЬСЯ *сов.* һыйыу, урынлашыу; **мы все вмести́мся в э́той ко́мнате** беҙ барыбыҙ ҙа ошо бүлмәгә һыйырбыҙ.

ВМЕ́СТО *предлог с род. п.* урынына; **взять одну́ кни́гу вме́сто друго́й** бер китап урынына икенсе китапты алыу.

ВМЕТА́ТЬ *сов. что* типсеү, типсеп сығыу (*йәки* ҡуйыу), күкләү, күкләп ҡуйыу; **вмета́ть рука́в** еңдәрҙе күкләп ҡуйыу.

ВМЁТЫВАТЬ *несов. см.* **вмета́ть.**

ВМЕША́ТЕЛЬСТВО *с.* тығылыш, ҡыҫылыш, ҡатнаш, ҡатыш; **здесь тре́буется хирурги́ческое вмеша́тельство** бында хирургияның ҡатнашы кәрәк; **нежела́тельное вмеша́тельство** урынһыҙға ҡыҫылыу.

ВМЕША́ТЬ *сов.* 1. *что* ҡатыштырыу; 2. *кого-что, перен. разг.* (*впутать во что-л.*) тығыу, бутау, ҡатыштырыу.

ВМЕША́ТЬСЯ *сов.* тығылыу, ҡыҫылыу, ҡушылыу, ҡатнашыу; **пришло́сь вмеша́ться, что́бы нала́дить де́ло** эште яйға һалып ебәреү өсөн тығылырға тура килде.

ВМЕ́ШИВАТЬ I *несов. см.* **вмеси́ть.**

ВМЕ́ШИВАТЬ II *несов. см.* **вмеша́ть.**

ВМЕ́ШИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вмеша́ться**; 2. *страд. к* **вме́шивать** II.

ВМЕЩА́ТЬ(СЯ) *несов. см.* **вмести́ть(ся).**

ВМИГ *нареч.* күҙ асып йомғансы, ә тигәнсе, бик тиҙ.

ВМУРОВА́ТЬ *сов. что* таш менән нығытып һылап ҡуйыу, таш менән уратып нығытыу; **вмурова́ть котёл** ҡаҙанды таш менән уратып нығытыу.

ВМЯ́ТИНА *ж.* йәмшәйгән (*йәки* йәнселгән) урын.

ВНАЁМ, ВНАЙМЫ́ *нареч.* хаҡ түләп ваҡытлыса файҙаланыу (*йәки* алыу, биреү).

ВНАКИ́ДКУ *нареч.* иңбашҡа (*йәки* яурынға) һалып; **носи́ть ку́ртку внаки́дку** куртканы иңбашҡа һалып йөрөү.

ВНАКЛА́ДКУ *нареч. разг.*: **пить внакла́дку** шәкәр һалып эсеү.

ВНАЧА́ЛЕ *нареч.* тәүҙә, башта, иң элек; **внача́ле бы́ло тру́дно** башта ҡыйын булды.

ВНЕ *предлог с род. п.* 1. (*за пределами чего-л.*) тышта, ситтә, тыш; **вне опа́сности** ҡурҡыныстан ситтә; **вне ко́нкурса** конкурстан тыш; 2. (*не считаясь ни с чем*) -һыҙ (-һеҙ); тыш; **пройти́ вне о́череди** сиратһыҙ үтеү; ◇ **вне вре́мени и простра́нства** дөрөҫлөктән, тормоштан, реаль ысынбарлыҡтан алыҫ; **вне зако́на** закондан тыш; **вне себя́** үҙ-үҙен белмәҫтән.

ВНЕ- *ҡушма һүҙҙәрҙең «...тыш» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **внебюдже́тный** бюджеттән тыш; **внесме́тный** сметанан тыш.

ВНЕБРА́ЧНЫЙ *прил.* никахһыҙ (*йәки* законһыҙ) тыуған; **внебра́чный ребёнок** тыума.

ВНЕДРЕ́НИЕ *с. см.* **внедри́ть(ся).**

ВНЕДРИ́ТЬ *сов. что* индереү, урынлаштырыу, йәйелдереү; **внедри́ть в пра́ктику достиже́ния нау́ки** фән ҡаҙаныштарын практикаға индереү.

ВНЕДРИ́ТЬСЯ *сов.* инеү, урынлашыу.

ВНЕДРЯ́ТЬ *несов. см.* **внедри́ть.**

ВНЕДРЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **внедри́ться**; 2. *страд. к* **внедря́ть.**

ВНЕЗА́ПНОСТЬ *ж.* ҡапыллыҡ, кинәтлек, көтөлмәгәнлек.

ВНЕЗА́ПНЫЙ *прил.* ҡапыл, кинәт; аңғармаҫтан, иҫкәрмәҫтән; **внеза́пный отъе́зд** ҡапыл китеп барыу.

ВНЕКЛА́ССНЫЙ *прил.* кластан тыш; **внекла́ссное чте́ние** кластан тыш уҡыу.

ВНЕКЛА́ССОВЫЙ *прил.* синыфтан тыш; **в кла́ссовом о́бществе не мо́жет быть внекла́ссовой идеоло́гии** синфи йәмғиәттә синыфтан тыш идеологияның булыуы мөмкин түгел.

ВНЕМА́ТОЧНЫЙ *прил.*: **внема́точная бере́менность** *мед.* баланың балаятҡылыҡтан тышта (*йәки* трубкала) үҫә башлауы.

ВНЕОЧЕРЕДНО́Й *прил.* нәүбәттән (*йәки* сираттан) тыш; **внеочередно́е совеща́ние** сираттан тыш кәңәшмә.

ВНЕПЛА́НОВЫЙ *прил.* пландан тыш.

ВНЕСЕ́НИЕ *с. см.* **внести́.**

ВНЕСТИ́ *сов.* 1. *кого-что* индереү, ҡуйыу; **внести́ ве́щи в дом** әйберҙәрҙе өйгә индереү; **внести́ попра́вки** төҙәтмәләр индереү; **внести́ в спи́сок** исемлеккә индереү; 2. *что* (*уплатить*) түләү; **внести́ пла́ту за кварти́ру** квартира өсөн түләү; ◇ **внести́ замеша́тельство** аптыратыу; **внести́ оживле́ние** йәнләндереү, йәнләндереп ебәреү; **внести́ разла́д** араны боҙоу.

ВНЕШКО́ЛЬНЫЙ *прил.* мәктәптән тыш; **внешко́льная рабо́та** мәктәптән тыш эш.

ВНЕ́ШНЕ *нареч.* тышҡы яҡтан (ҡарағанда); **вне́шне он ка́жется споко́йным** тышҡы яҡтан ҡарағанда ул тыныс күренә.

ВНЕШНЕПОЛИТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* тышҡы политик, тышҡы политикаға ҡараған.

ВНЕ́ШНИЙ *прил. в разн. знач.* тышҡы; **вне́шний вид** тышҡы күренеш; **вне́шняя среда́** тышҡы среда; **вне́шняя поли́тика** тышҡы политика; **вне́шний ры́нок** тышҡы баҙар.

ВНЕ́ШНОСТЬ *ж.* тышҡы күренеш, ҡиәфәт; **суди́ть по вне́шности** тышҡы ҡиәфәтенә ҡарап фекер йөрөтөү.

ВНЕШТА́ТНЫЙ *прил.* штаттан тыш, штатта тормаған; **внешта́тные сотру́дники** штатта тормаған сотрудниктәр.

ВНИЗ *нареч.* 1. түбәнгә, аҫҡа; **спуска́ться вниз** түбәнгә төшөү; 2. түбәнгә таба; **плыть вниз по тече́нию** һыу ағымы менән түбәнгә таба йөҙөү.

ВНИЗУ́ *нареч.* 1. түбәндә, аҫта; **он живёт внизу́** ул түбәндә (*йәки* түбәнге ҡатта) йәшәй; 2. *в знач. предлога с род. п.* аҫтында, аҙағында; **внизу́ письма́ стоя́ла да́та** хаттың аҙағында датаһы бар ине.

ВНИКА́ТЬ *несов. см.* **вни́кнуть.**

ВНИ́КНУТЬ *сов.* аңлау, төшөнөү, төшөнөп алыу; **вни́кнуть во все подро́бности прое́кта** проекттың барлыҡ деталдәренә төшөнөп алыу.

ВНИМА́НИЕ *с. в разн. знач.* иғтибар, диҡҡәт, күңел биреү; **сосредото́чить внима́ние** иғтибарҙы туплау; **привлека́ть чьё-либо внима́ние** берәйһенең иғтибарын ылыҡтырыу; **оказа́ть внима́ние** иғтибарлыҡ күрһәтеү; ◇ **быть в це́нтре внима́ния** иғтибар үҙәгендә булыу; **внима́ние!** иғтибар итегеҙ!, тыңлағыҙ!; **обрати́ть внима́ние** *на*

кого-что иғтибар итеү; **оста́вить без внима́ния** *кого-что* иғтибарһыҙ ҡалдырыу; **приня́ть во внима́ние** *что* иғтибарға алыу.

ВНИМА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* иғтибарлы (*йәки* диҡҡәтле) булыу.

ВНИМА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* иғтибарлы, диҡҡәтле.

ВНИМА́ТЬ *несов. см.* **внять.**

ВНИЧЬЮ *нареч.* бер яҡтың да (*йәки* берәүһенең дә) отмауы менән; **па́ртия око́нчилась вничью** партия бер яҡтың да отмауы менән тамамланды.

ВНОВЬ *нареч.* **1.** яңынан, ҡайтанан, өр-яңынан, тағы ла; **уви́деться вновь** яңынан күрешеү; **2.** (*только что, впервые*) күптән түгел, яңы ғына, тәүбашлап; **вновь прибы́вший** яңы ғына килгән.

ВНОСИ́ТЬ *несов. см.* **внести́.**

ВНУК *м.* ейән.

ВНУ́ТРЕННЕ *нареч.* эстән, күңелдән, эсенән; **он вну́тренне дово́лен собо́й** ул күңелдән үҙе менән ҡәнәғәт.

ВНУ́ТРЕННИЙ *прил.* **1.** эске, эстәге; **вну́тренняя обстано́вка до́ма** өйҙөң эске йыһаҙы; **вну́тренняя поли́тика** эске политика; **вну́тренний ры́нок** эске баҙар; **вну́тренний заём** эске заём; **2.** *перен.* эске; **вну́тренний смысл собы́тий** ваҡиғаларҙың эске мәғәнәһе; ◇ **вну́тренняя секре́ция** *физиол.* эске секреция; **вну́тренние боле́зни** эске ауырыуҙар.

ВНУ́ТРЕННОСТЬ *ж.* **1.** эске яҡ, эс; **вну́тренность до́ма** өйҙөң эсе; **2.** *мн.* **вну́тренности** *анат.* эске ағзалар (*йәки* органдар), эс-ҡарын, үпкә-бауыр, эс-бауыр.

ВНУТРИ́ 1. *нареч.* эстә, уртала; **находи́ться внутри́** эстә булыу, уртала тороу; **2.** *предлог с род. п.* эсендә, уртаһында, эс яҡта, араһында; **внутри́ го́рода** ҡала эсендә.

ВНУТРИ- *ҡушма һүҙҙәрҙең «берәй нәмәнең уртаһында, эсендә» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **внутригосуда́рственный** дәүләт эсендәге.

ВНУТРИА́ТОМНЫЙ *прил. физ.* атом эсендәге; **внутриа́томная эне́ргия** атом эсендәге энергия.

ВНУТРЬ 1. *нареч.* эскә; **приня́ть лека́рство внутрь** дарыуҙы эсеү; **2.** *предлог с род. п.* эскә, эсенә; **войти́ внутрь до́ма** өйҙөң эсенә инеү.

ВНУЧА́ТА *только мн.* ейәндәр, ейәнсәрҙәр.

ВНУ́ЧКА *ж.* ейәнсәр.

ВНУША́ТЬ *несов. см.* **внуши́ть.**

ВНУШЕ́НИЕ *с.* **1.** күңелгә уй һалыу, күңелдә уятыу; **2.** (*наставление*) өгөт, өгөт-нәсихәт.

ВНУШИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* тәьҫирле, тәьҫир итерлек, мөһим, күңелдә эҙ ҡалдырырлыҡ; оло; **внуши́тельный тон** тәьҫирле тон; **внуши́тельный вид** мөһим ҡиәфәт.

ВНУШИ́ТЬ *сов. что* **1.** күңелгә уй һалыу, уй тыуҙырыу, уятыу; **внуши́ть страх** ҡурҡыу һалыу; **внуши́ть каку́ю-либо мысль** ниндәй булһа ла бер фекер тыуҙырыу; **2.** (*заставить прийти к какому-л. убеждению*) инандырыу, ышандырыу, күңеленә һалыу, төшөндөрөү.

ВНЯ́ТНОСТЬ *ж.* аныҡлыҡ, асыҡлыҡ, аңлайышлылыҡ.

ВНЯ́ТНЫЙ *прил.* аныҡ, асыҡ, аңлайышлы; **вня́тный звук** аныҡ тауыш.

ВНЯТЬ *сов. кому-чему, уст.* тыңлау, ҡолаҡ һалыу, иғтибар (*йәки* диҡҡәт) итеү; **внять чьи́м-либо мольба́м** берәүҙең ялыныу-ялбарыуына иғтибар итеү.

ВО *предлог см.* **в.**

ВО́БЛА *ж.* вобла, ҡаҡланған балыҡ.

ВОБРА́ТЬ *сов. что* **1.** (*втянуть, впитать*) эскә алыу, һеңдереү; **2.** (*усвоить*) тиҙ үҙләштереү.

ВОВЕ́К, ВОВЕ́КИ *нареч.* **1.** ғүмергә, һәр ваҡыт, мәңге; **2.** (*при глаголе с отрицанием*) бер ҡасан да, бер ваҡытта ла.

ВОВЛЕКА́ТЬ *несов. см.* **вовле́чь.**

ВОВЛЕКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вовле́чься;** **2.** *страд. к* **вовлека́ть.**

ВОВЛЕЧЕ́НИЕ *с. см.* **вовле́чь(ся).**

ВОВЛЕ́ЧЬ *сов. кого-что* ылыҡтырыу, йәлеп итеү.

ВОВЛЕ́ЧЬСЯ *сов.* ҡатнашыу.

ВОВНЕ́ *нареч.* тышында, ситендә.

ВОВНУ́ТРЬ *нареч. прост. см.* **внутрь.**

ВО́ВРЕМЯ *нареч.* ваҡытында, бик ваҡытлы; **урожа́й сня́ли во́время** уңышты ваҡытында йыйып алдылар.

ВО́ВСЕ *нареч. разг.* бөтөнләй, һис тә, бер ҙә, тома; **во́все не ну́жно** бөтөнләй кәрәкмәй; **во́все я э́того не хочу́** мин һис тә быны теләмәйем.

ВОВСЮ́ *нареч. разг.* йән-тән менән, бик шәп, бик ҡыҙыу, бөтә көс менән; **он вовсю́ пусти́лся бежа́ть** ул бөтә көсөнә йүгерергә тотондо.

ВО-ВТОРЫ́Х *вводн. сл.* икенсенән.

ВОГНА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* ҡыуып индереү, ҡыуалап кертеү; **2.** *что, разг.* (*вонзить, воткнуть*) ҡаҙау, кертеү, сәнсеү; **вогна́ть гвоздь в сте́ну** ҡаҙаҡты стенаға ҡағып кертеү; **3.** *кого-что, перен. разг.* (*довести до чего-л.*) килтереп еткереү; **вогна́ть в слёзы** илатыу; ◇ **вогна́ть в гроб** *см.* **гроб; вогна́ть в кра́ску** ҡыҙартыу, оялтыу.

ВО́ГНУТЫЙ *прил.* батынҡы, уйымлы, соҡорайған; **во́гнутое зе́ркало** батынҡы көҙгө.

ВОГНУ́ТЬ *сов. что* эскә таба йәмшәйтеү (*йәки* бөгөү).

ВОГНУ́ТЬСЯ *сов.* эскә таба бөгөлөү (*йәки* батыу).

ВОДА́ *ж.* һыу; **прото́чная вода́** ағын һыу; **роднико́вая вода́** шишмә һыуы; **грунто-ва́я вода́** ер аҫты һыуы; **пре́сная вода́** сөсө һыу; **жёсткая вода́** татыр һыу; **сыра́я вода́** ҡайнамаған һыу; **минера́льные во́ды** минераль һыуҙар; **в статье́ мно́го воды́** *перен.* мәҡәләлә һыу бик күп; ◇ **ти́ше воды́, ни́же травы́** тауыш-тыны юҡ, өнө лә сыҡмай; **водо́й не разольёшь** *кого* араларынан ҡыл да үтерлек түгел; **воды́ не замути́т** үтә тыйнаҡлы кеше; **вы́вести на чи́стую во́ду** *кого* фаш итеү; **вы́йти сухи́м из воды́** һыуҙан ҡоро сығыу (*ғәйепләнерлек эштән ғәйепләнмәй ҡотолоу*); **жёлтая вода́** *мед.* һары һыу (*күҙ ауырыуы*); **как в во́ду гляде́л** әйтерһең дә күрәҙә; **как**

в во́ду ка́нуть *см.* **ка́нуть; как две ка́пли воды́** (*похож*) *см.* **ка́пля; как в во́ду опу́щенный** балтаһы һыуға төшкәндәй; **как ры́ба в воде́** *см.* **ры́ба; как с гу́ся вода́** *см.* **гусь; лить во́ду на чью-либо ме́льницу** тирмәненә һыу ҡойоу; **мно́го воды́ утекло́** күп һыуҙар аҡты, күп ғүмер (*йәки* заман) үтеп китте; **седьма́я вода́ на киселе́** ете ят, сыбыҡ осо; **не зна́я бро́ду, не су́йся в во́ду** иҙел күрмәй итек сисмәйҙәр; **пройти́ ого́нь и во́ду (и ме́дные тру́бы)** *см.* **ого́нь; носи́ть решето́м во́ду** иләк менән һыу ташыу; **тёмная вода́** *мед.* ҡара һыу һауыу (*күҙ ауырыуы*); **толо́чь во́ду в сту́пе** килеләһыу төйөү; бушты бушҡа ауҙарыу; **чисте́йшей воды́** *кто-что* бөтә торошо менән; асыҡтан-асыҡ күренеп торған.

ВОДВОРИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* урынлаштырыу, ултыртыу, индереп ултыртыу; **водвори́ть кого́-либо в но́вом до́ме** берәйһен яңы өйгә индереп урынлаштырыу; **2.** *что, перен.* (*установить*) урынлаштырыу, индереү; **водвори́ть тишину́ в кла́ссе** класта тыныслыҡ урынлаштырыу.

ВОДВОРИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** урынлашыу, ултырыу; **2.** *перен.* (*установиться*) урынлашыу.

ВОДВОРЯ́ТЬ *несов. см.* **водвори́ть.**

ВОДВОРЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **водвори́ться; 2.** *страд. к* **водворя́ть.**

ВОДЕВИ́ЛЬ *м. театр.* водевиль (*сәхнә өсөн яҙылған кескәй көлкөлө әҫәр*).

ВОДИ́ТЕЛЬ *м.* (*машинаны һ. б.*) йөрөтөүсе.

ВОДИ́ТЕЛЬСТВО *с.* етәкселек, юлбашсылыҡ; **под води́тельством па́ртии** партия етәкселегендә.

ВОДИ́ТЬ *несов.* **1.** *кого* йөрөтөү, етәкләп йөрөтөү, алып сығыу; **води́ть дете́й гуля́ть** балаларҙы йөрөргә алып сығыу; **води́ть слепо́го** һуҡырҙы етәкләп йөрөтөү; **води́ть больно́го к до́ктору** сирлене докторға йөрөтөү; **2.** *что* (*управлять движущимся предметом*) йөрөтөү; **води́ть трамва́й** трамвай йөрөтөү; ◇ **води́ть за́ нос** алдап йөрөтөү.

ВОДИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** бар булыу, йәшәү; **в леса́х во́дятся медве́ди** урманда айыуҙар йәшәй; **2.** *с кем, разг.* (*дружить*) дуҫлашыу, дуҫлыҡ тотоу, дуҫ булыу, аралашыу; **он во́дится с рыбака́ми** ул балыҡсылар менән дуҫ; **3.** *страд. к* **води́ть;** ◇ **как во́дится** *в знач. вводн. сл.* ғәҙәттәгесә, ғәҙәт буйынса.

ВО́ДКА *ж.* араҡы; ◇ **ца́рская во́дка** *хим.* алтын иреткес (*тоҙ кислотаһы менән азот кислотаһы ҡушымтаһы*).

ВО́ДНИК *м.* һыу юлы эшсеһе, водник.

ВО́ДНЫЙ *прил.* һыу; **во́дная пове́рхность** һыу өҫтө; **во́дные пути́** һыу юлдары; **во́дный спорт** һыу спорты.

ВОДО- *ҡушма һүҙҙәрҙең «һыу, һыу менән» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **водолече́ние** һыу менән дауалау; **водонагрева́тель** һыу йылытҡыс.

ВОДОБОЯ́ЗНЬ *ж. мед.* һыуҙан ҡурҡыу ауырыуы.

ВОДОВО́З *м.* һыу ташыусы.

ВОДОВОРО́Т *м.* **1.** упҡын, һыу өйөрмәһе, өйрөлмәк; **2.** *перен.* (*сильное движение, круговорот*) көслө хәрәкәт, өйөрмә, тулҡын; **водоворо́т жи́зни** тормош тулҡыны.

ВОДОЁМ *м.* һыу яткылығы; **есте́ственный водоём** тәбиғи һыу ятҡылығы.

ВОДОИЗМЕРИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* һыу үлсәү, үлсәгес; **водоизмери́тельные прибо́ры** һыу үлсәү приборҙары.

ВОДОИЗМЕЩЕ́НИЕ *с. мор.* (судноның) ауырлығы; **су́дно водоизмеще́нием в ты́сячу тонн** мең тонна ауырлыктағы судно.

ВОДОКА́ЧКА *ж.* водокачка.

ВОДОЛА́З *м.* водолаз (**1.** *махсус кейемдә һыу аҫтында эшләүсе кеше*; **2.** *һыуға батыусыларҙы ҡотҡарғанда файҙаланыла торған током эте*).

ВОДОЛЕ́Й *м.* (*с прописной*) *астр.* Һыуҡояр (*йондоҙлоҡ*).

ВОДОЛЕЧЕ́БНИЦА *ж.* һыу менән дауалау урыны.

ВОДОЛЕЧЕ́БНЫЙ *прил.*: **водолече́бные процеду́ры** һыу менән дауалау процедуралары.

ВОДОЛЕЧЕ́НИЕ *с.* һыу менән дауалау.

ВОДОМЕ́Р *м. тех.* һыу үлсәгес.

ВОДОНАПО́РНЫЙ *прил.*: **водонапо́рная ба́шня** *тех.* һыу тартҡыс башня.

ВОДОНЕПРОНИЦА́ЕМОСТЬ *ж.* һыу үткәрмәүсәнлек.

ВОДОНЕПРОНИЦА́ЕМЫЙ *прил.* һыу үткәрмәүсе; **водонепроница́емая ткань** һыу үткәрмәүсе туҡыма.

ВОДОНО́С *м.* һыу ташыусы (*йәки* таратыусы).

ВОДОНО́СНЫЙ *прил. геол.* һыулы, дымлы; **водоно́сный горизо́нт** һыулы, һыу һаҡлағыс горизонт (*йәки* ҡатлам).

ВОДООТВО́ДНЫЙ *прил.* һыу таратҡыс (*йәки* бүлгес); **водоотво́дный кана́л** һыу таратҡыс канал.

ВОДООТЛИ́ВНЫЙ *прил.* һыу бушатыу, һыу һурғыс; **водоотли́вный насо́с** һыу һурғыс насос.

ВОДОПА́Д *м.* шарлауыҡ.

ВОДОПЛА́ВАЮЩИЙ *прил.*: **водопла́вающая пти́ца** һыу ҡоштары.

ВОДОПО́Й *м.* һыулау.

ВОДОПОЛИВНО́Й *прил.* һуғарыу; **водополивно́е сооруже́ние** һуғарыу ҡоролмаһы.

ВОДОПРОВО́Д *м.* водопровод.

ВОДОПРОВО́ДНЫЙ *прил.* водопровод; **водопрово́дная труба́** водопровод торбаһы.

ВОДОПРОВО́ДЧИК *м.* водопроводсы.

ВОДОПРОНИЦА́ЕМОСТЬ *ж.* һыу үткәреүсәнлек.

ВОДОПРОНИЦА́ЕМЫЙ *прил.* һыу үткәреүсән; **водопроница́емые го́рные поро́ды** һыу үткәреүсән тау тоҡомдары.

ВОДОРАЗБО́РНЫЙ *прил.*: **водоразбо́рная коло́нка** һыу алыу колонкаһы.

ВОДОРАЗДЕ́Л *м. геогр.* һыу айырғыс (*ҡалҡыу урын*).

ВОДОРЕ́З *м. мор.* һыу ярғыс (*караптарҙың һыуҙы ярып барыусы өлөшө*).

ВОДОРО́Д *м.* водород.

ВОДОРО́ДНЫЙ *прил.* водород; **водоро́дная бо́мба** водород бомбаһы.

ВО́ДОРОСЛИ *мн.* (*ед.* **во́доросль** *ж.*) ылымыҡ.

ВОДОСБРО́С *м. гидр.* һыу ағыҙғыс (*йәки* ебәргес) (*һыу һаҡлағыстарҙан артыҡ һыуҙы ағыҙыу өсөн*).

ВОДОСКА́Т *м.* гөрләүек.

ВОДОСЛИ́В *м. гидр.* һыу ҡойғос (*быуалағы артыҡ һыуҙы ағыҙыу өсөн эшләнгән ярыҡ*).

ВОДОСНАБЖЕ́НИЕ *с.* һыу менән тәьмин итеү.

ВОДОСПУ́СК *м. тех.* һыу ебәргес (*йәки* ағыҙғыс), арыҡ.

ВОДОСТО́К *м.* һыулыҡ.

ВОДОСТО́ЧНЫЙ *прил.* һыу ағып төшә торған; **водосто́чная труба́** һыу ағып төшә торған торба.

ВОДОУПО́РНЫЙ *прил.* һыуға сыҙамлы (*йәки* түҙемле); **водоупо́рный клей** һыуға сыҙамлы елем.

ВОДОХРАНИ́ЛИЩЕ *с.* һыу һаҡлағыс.

ВОДОЧЕРПА́ЛКА *ж. тех.* һыу һоҫҡос (*йәки* алғыс).

ВО́ДОЧНЫЙ *прил.*: **во́дочный заво́д** араҡы заводы.

ВОДРУЖА́ТЬ *несов. см.* **водрузи́ть.**

ВОДРУЗИ́ТЬ *сов. что* ҡаҙау, ҡаҙап ҡуйыу, нығытыу.

ВОДЯНИ́СТЫЙ *прил.* **1.** һыбау, һыуһыл; **водяни́стые я́годы** һыуһыл еләк; **водяни́стый карто́фель** һыбау картуф; 2. төҫһөҙ, тоноҡ; **водяни́стые глаза́** төҫһөҙ күҙ.

ВОДЯ́НКА *ж. мед.* бирән (*һары һыу ауырыуы*).

ВОДЯНО́Й I *прил.* һыу; **водяны́е расте́ния** һыу үҫемлектәре; **водяна́я ме́льница** һыу тирмәне; ✧ **водяна́я кры́са** көшөл; **водяно́й бык** (*птица*) мөншөгөр, күл боғаһы (*ҡош*).

ВОДЯНО́Й II *м. фольк.* һыу эйәһе.

ВОЕВА́ТЬ *несов.* **1.** һуғышыу; 2. *перен. разг.* (*спорить, ссориться*) ыҙғышыу, талашыу.

ВОЕ́ВО́ДА *м. ист.* воевода (*боронғо Рүстә ғәскәр, ҡала йәки өлкә башлығы*).

ВОЕВО́ДСТВО *с.* воеводство (1. *ист. воеводтарҙың званиеһе һәм вазифаһы*; 2. *ист. воевода идара иткән өлкә*; 3. *Польшалағы административ-территориаль берәмек*).

ВОЕДИ́НО *нареч.* бергә, бер бөтөн; **собра́ть всех воеди́но** барыһын да бергә туплау, йыйыу.

ВОЕНАЧА́ЛЬНИК *м.* ғәскәр башлығы.

ВОЕНИЗА́ЦИЯ *ж. см.* **военизи́ровать(ся).**

ВОЕНИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* хәрбиләштереү, һуғышҡа яраҡлаштырыу.

ВОЕНИЗИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов.* хәрбиләшеү, һуғышҡа яраҡлашыу; 2. *несов. страд. к* **военизи́ровать.**

ВОЕНКО́М *м.* (**вое́нный комисса́р**) военком (хәрби комиссар).

ВОЕНКОМА́Т *м.* (**вое́нный комиссариа́т**) военкомат (хәрби комиссариат).

ВОЕНКО́Р *м.* (**вое́нный корреспонде́нт**) военкор (хәрби хәбәрсе).

ВОЕННО-, **ВОЕ́ННО-** *һуғышҡа, хәрби шарттарға, хәрби хеҙмәткә бәйле ҡушма һүҙҙәрҙең тәүге киҫәге, мәҫ.* **вое́нно-полити́ческий** хәрби-политик; **вое́нно-революцио́нный** хәрби-революцион; **вое́нно-санита́рный** хәрби-санитария; **военнослу́жащий** хәрби хеҙмәткәр.

ВОЕ́ННО-ВОЗДУ́ШНЫЙ *прил.* хәрби-һауа; **Вое́нно-возду́шная акаде́мия** Хәрби-һауа академияһы.

ВОЕ́ННО-МОРСКО́Й *прил.* хәрби-диңгеҙ; **вое́нно-морско́й флот** хәрби-диңгеҙ флоты.

ВОЕННООБЯ́ЗАННЫЙ *м.* армияла хеҙмәт итергә тейешле кеше.

ВОЕННОПЛЕ́ННЫЙ *м.* әсир, хәрби пленный.

ВОЕ́ННО-ПОЛЕВО́Й *прил.* хәрби-ялан; **вое́нно-полево́й суд** хәрби-ялан суды; **вое́нно-полева́я хирурги́я** *мед.* хәрби-ялан хирургияһы.

ВОЕ́ННОСЛУ́ЖАЩИЙ *м.* хәрби хеҙмәткәр.

ВОЕ́ННО-УЧЕ́БНЫЙ *прил.* хәрби-уҡыу.

ВОЕ́ННЫЙ *прил.* 1. һуғыш; **вое́нное вре́мя** һуғыш ваҡыты; 2. хәрби; **вое́нная промы́шленность** хәрби промышленность; **вое́нная слу́жба** хәрби хеҙмәт; **вое́нное положе́ние** хәрби хәл; **вое́нная администра́ция** хәрби администрация; **вое́нное де́ло** хәрби эш; **вое́нный престу́пник** хәрби енәйәтсе; 3. *в знач. сущ. м.* хәрби кеше, ғәскәри кеше, хәрби хеҙмәткәр; ✧ **вое́нный коммуни́зм** *ист.* хәрби коммунизм (*1918—20 йылдарҙа граждандар һуғышы осоронда совет власенең экономик политикаһы*).

ВОЕНРУ́К *м.* (**вое́нный руководи́тель**) военрук (хәрби етәксе).

ВОЕ́НЩИНА *ж. собир.* 1. ғәскәриҙәр; 2. военщина, һуғыш суҡмарҙары (*агрессив империалистик даирәләр*).

ВОЖА́К *м.* 1. етәксе; **вожа́к комсомо́льских брига́д** комсомол бригадаһының етәксеһе; 2. (*проводник*) алып барыусы; 3. (*у животных и птиц*) башлыҡ, башлап барыусы.

ВОЖА́ТАЯ *женск. род. к* **вожа́тый** 1.

ВОЖА́ТЫЙ *м.* 1. (*пионерского отряда, дружины*) вожатый; 2. (*проводник*) юл күрһәтеүсе, оҙатыусы; 3. *разг.* (*вагоновожатый*) трамвай йөрөтөүсе.

ВОЖДЕЛЕ́НИЕ *с.* 1. (*сильное желание*) нәфсе, көслө теләк; 2. (*половое влечение*) (енси) теләк.

ВОЖДЬ *м.* юлбашсы.

ВО́ЖЖИ *мн.* (*ед.* **вожжа́** *ж.*) дилбегә; **отпусти́ть во́жжи** 1) дилбегәне бушатыу; 2) *перен.* тәртипте йомшартыу.

ВОЗ *м.* 1. йөк; **воз дров** бер йөк утын; 2. *перен. разг.* (*множество*) йөгө менән, бик күп; **у него́ це́лый воз новосте́й** унда яңылыҡ йөгө менән; ✧ **что с во́зу упа́ло, то пропа́ло** *посл.* йөктән төшкән — юғалған.

ВОЗБРАНЯ́ТЬ *несов. что, уст.* тыйыу, рөхсәт итмәү.

ВОЗБРАНЯ́ТЬСЯ *несов. уст.* 1. тыйылыу, рөхсәт ителмәү; 2. *страд. к* **возбраня́ть.**

ВОЗБУДИ́МОСТЬ *ж.* 1. тәьҫиргә бирелеүсәнлек, тәьҫирләнеүсәнлек; 2. *физиол.* ярһыусанлыҡ, уяныусанлыҡ.

ВОЗБУДИ́МЫЙ *прил.* 1. тәьҫирләнеүсән, тәьҫиргә бирелеүсән, тоҡаныусан;

2. *физиол.* ярһыусан, ҡуҙғалыусан, уяныусан.

ВОЗБУДИ́ТЕЛЬ *м.* ҡуҙғатҡыс, уятҡыс, тыуҙырғыс; **возбуди́тель боле́зни** сир тыуҙырғыс (*бактерия*).

ВОЗБУДИ́ТЬ *сов.* 1. *что* уятыу, тыуҙырыу; **возбуди́ть внима́ние** иғтибар тыуҙырыу; **возбуди́ть интере́с** ҡыҙыҡһыныу тыуҙырыу; **возбуди́ть любопы́тство** һәүәҫлек тыуҙырыу; **возбуди́ть негодова́ние** асыу тыуҙырыу; 2. *кого-что* (*настроить против*) ҡотортоу, асыу ҡабартыу; 3. *что* (*нервную систему*) ярһытыу, тоҡандырыу, ҡыҙҙырыу; 4. *что* (*предложить для обсуждения*) ҡуҙғатыу; **возбуди́ть вопро́с** мәсьәлә ҡуҙғатыу; **возбуди́ть де́ло** эш ҡуҙғатыу.

ВОЗБУДИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*возникнуть*) уяныу; 2. (*взволноваться*) ярһыу, ҡыҙыу, асыу ҡабарыу.

ВОЗБУЖДА́ТЬ *несов. см.* **возбуди́ть.**

ВОЗБУЖДА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **возбуди́ться;** 2. *страд. к* **возбужда́ть.**

ВОЗБУЖДЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **возбуди́ть;** 2. (*возбуждённое состояние*) ярһыу; **он чу́вствовал ра́достное возбужде́ние** ул үҙендә шатлыҡлы ярһыу һиҙҙе.

ВОЗБУЖДЁННОСТЬ *ж.* уянғанлыҡ, тәьҫирләнгәнлек, ҡыҙғанлыҡ.

ВОЗБУЖДЁННЫЙ 1. *прич.* ҡуҙғатылған; 2. *прил.* (*взволнованный*) ярһыған, әҫәрләнгән, тәьҫирләнгән; **у него́ возбуждённый вид** ул ярһыулы күренә.

ВОЗВЕДЕ́НИЕ *с. см.* **возвести́.**

ВОЗВЕЛИ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **возвели́чить.**

ВОЗВЕЛИ́ЧИТЬ *сов. кого-что, высок. уст.* ныҡ маҡтау, күккә күтәреү, ҡупайтыу, маһайтыу, ҙурлау.

ВОЗВЕСТИ́ *сов.* 1. *что* һалыу, ҡороу; **возвести́ фунда́мент** нигеҙ һалыу; 2. *что* (*определить начало*)... менән бәйләү, алып барып бәйләү; **возникнове́ние валуно́в возвести́ к леднико́вому пери́оду** һарыҡ таштарҙың барлыҡҡа килеүен боҙ дәүере менән бәйләү; 3. *кого* (*возвысить до какого-л. звания*) үрләтеү, күтәреү; ◇ **возвести́ в сте́пень** дәрәжәһен күтәреү; **возвести́ обвине́ние на кого́-либо** кемгә лә булһа ғәйеп тағыу.

ВОЗВЕСТИ́ТЬ *сов. что* белдереү, хәбәр итеү, иғлан итеү.

ВОЗВЕЩА́ТЬ *несов. см.* **возвести́ть.**

ВОЗВОДИ́ТЬ *несов. см.* **возвести́.**

ВОЗВРА́Т *м. см.* **возврати́ть(ся);** ◇ **без возвра́та** бөтөнләйгә, мәңгелеккә.

ВОЗВРАТИ́ТЬ *сов.* 1. *что* ҡайтарыу, кире биреү, ҡайтарып биреү; **возврати́ть кни́гу** китапты ҡайтарып биреү; 2. *кого* (*вернуть с дороги*) бороп (*йәки* кире) ҡайтарыу; ◇ **возврати́ть здоро́вье** һауығыу; **возврати́ть поко́й** тынысландырыу.

ВОЗВРАТИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*вернуться*) кире (*йәки* әйләнеп) ҡайтыу; **возврати́ться домо́й** өйгә әйләнеп ҡайтыу; 2. (*восстановиться*) әүәлге хәленә ҡайтыу; **к нему́ возврати́лись си́лы** уның көсө әүәлге хәленә ҡайтты.

ВОЗВРА́ТНЫЙ *прил.* 1. (*о пути*) ҡайтыу, кире; 2. *мед.* ҡабатланмалы, ҡайтмалы; **возвра́тный тиф** ҡайтмалы (*йәки* ҡабатланмалы) тиф; 3. *грам.* ҡайтым; **возвра́тный зало́г** ҡайтым дәрәжәһе; **возвра́тный глаго́л** ҡайтым ҡылым.

ВОЗВРАЩА́ТЬ *несов. см.* **возврати́ть.**

ВОЗВРАЩА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **возврати́ться;** 2. *страд. к* **возвраща́ть.**

ВОЗВРАЩЕ́НИЕ *с. см.* **возврати́ть(ся).**

ВОЗВЫ́СИТЬ *сов.* 1. *кого-что* күтәреү, дәрәжәһен күтәреү; 2. *что* (*усилить*) күтәреү, көсәйтеү; **возвы́сить го́лос** тауышты көсәйтеү.

ВОЗВЫ́СИТЬСЯ *сов.* 1. дәрәжәһе күтәрелеү, абруйы күтәрелеү; **он возвы́сился в моём мне́нии** минең ҡаршымда (*йәки* күҙ алдымда) уның дәрәжәһе күтәрелде; 2. (*о голосе*) көсәйеү.

ВОЗВЫША́ТЬ *несов.* 1. *см.* **возвы́сить;** 2. *кого* (*облагораживать*) рухи матурлау, мораль яҡтан үҫтереү.

ВОЗВЫША́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **возвы́ситься;** 2. (*высоко подниматься над чем-л.*) олғашыу, юғарыланыу, юғары күтәрелеү; **над о́зером возвыша́лись го́ры** күл өҫтөнән олғашып тауҙар күренә ине; 3. *страд. к* **возвыша́ть.**

ВОЗВЫШЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **возвы́сить(ся);** 2. (*высокое место*) ҡалҡыу урын, күтәренке (*йәки* бейек) урын; **стоя́ть на возвыше́нии** ҡалҡыу урында тороу.

ВОЗВЫ́ШЕННОСТЬ *ж.* 1. *геогр.* ҡалҡыулыҡ; 2. (*мыслей, чувств*) юғарылыҡ, рухи яҡтан матурлыҡ (*йәки* өҫтөнлөк).

ВОЗВЫ́ШЕННЫЙ *прил.* 1. ҡалҡыу; **возвы́шенное ме́сто** ҡалҡыу урын; 2. юғары, рухи яҡтан матур (*йәки* өҫтөн); **возвы́шенная цель** юғары маҡсат.

ВОЗГЛА́ВИТЬ *сов. кого-что* етәкселек итеү, башлап (*йәки* башында) барыу.

ВОЗГЛАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **возгла́вить.**

ВО́ЗГЛАС *м.* тауыш, һөрән, оран; **во́зглас ра́дости** шатлыҡ тауышы.

ВОЗГО́НКА *ж. хим.* возгонка, газға әйләнеү (*ҡаты матдәнең газға әйләнеүе*).

ВОЗГОНЯ́ТЬ *несов. что, хим.* газға әүерелдереү.

ВОЗГОРА́ТЬСЯ *несов. см.* **возгоре́ться.**

ВОЗГОРДИ́ТЬСЯ *сов. чем и без доп.* тәкәбберләнеү, маһайыу, эреләнеү, ҡупайыу, кәпәренә башлау.

ВОЗГОРЕ́ТЬСЯ *сов.* 1. *уст.* яна башлау, янып (*йәки* тоҡанып) китеү, ҡабыныу; 2. *перен.* (*страстью, желанием*) ҡабыныу, уяныу; 3. *перен.* (*возникнуть*) тоҡанып (*йәки* башланып) китеү.

ВОЗДАВА́ТЬ *несов. см.* **возда́ть.**

ВОЗДА́ТЬ *сов. что, высок.* ҡайтарыу, түләү; әжерен ҡайтарыу, биреү; **возда́ть до́лжное** тейешлеһен биреү; **возда́ть стори́цею** меңләтә ҡайтарыу.

ВОЗДАЯ́НИЕ *с. уст.* әжер.

ВОЗДВИГА́ТЬ *несов. см.* **воздви́гнуть.**

ВОЗДВИ́ГНУТЬ *сов. что* һалыу, төҙөү; **воздви́гнуть многоэта́жные зда́ния** күп ҡатлы биналар һалыу.

ВОЗДЕ́ЙСТВИЕ *с.* тәьҫир, йоғонто; **оказа́ть мора́льное возде́йствие** мораль тәьҫир итеү.

ВОЗДЕ́ЙСТВОВАТЬ *сов. и несов. на кого-что* тәьҫир итеү, йоғонто яһау.

ВОЗДЕ́ЛАТЬ *сов. см.* **возде́лывать.**

ВОЗДЕ́ЛЫВАТЬ *несов. что* 1. эшкәртеү; **возде́лывать зе́млю** ер эшкәртеү; 2. (*выращивать*) игеү; **возде́лывать лён** етен игеү.

ВОЗДЕРЖА́ВШИЙСЯ *м.* тауыш бирмәй ҡалыусы; **при голосова́нии воздержа́вшихся не́ было** тауышҡа ҡуйғанда тауыш бирмәй ҡалыусылар булманы.

ВОЗДЕРЖА́НИЕ *с.* тыйылыу, һаҡланыу, нәфсеһен тыйыу.

ВОЗДЕ́РЖАННОСТЬ *ж.* тотанаҡлылыҡ, сабырлыҡ, тыйнаҡлыҡ.

ВОЗДЕ́РЖАННЫЙ *прил.* тоталҡалы; тотанаҡлы, сабыр, тыйнаҡ; **он возде́ржанный челове́к** ул тоталҡалы кеше.

ВОЗДЕРЖА́ТЬСЯ *сов.* тыйылыу; баш тартыу; **воздержа́ться от куре́ния** тәмәке тартыуҙан тыйылыу; **воздержа́ться от отве́та** яуап биреүҙән баш тартыу.

ВОЗДЕ́РЖИВАТЬСЯ *несов. см.* **воздержа́ться.**

ВО́ЗДУХ *м.* һауа; **све́жий во́здух** саф һауа; **спёртый во́здух** тынсыу һауа; ✧ **на во́льном во́здухе** иркен һауала; **на откры́том во́здухе** асыҡ һауала; **жи́дкий во́здух** *физ.* шыйыҡ һауа; **пита́ться во́здухом** аслы-туҡлы йәшәү.

ВОЗДУХОДУ́ВКА *ж. тех.* һауа өрҙөргөс (*домна мейестәренә һауа биреүсе машина*).

ВОЗДУХОПЛА́ВАНИЕ *с.* (һауала) осоу (*һауанан еңел булған аппараттарға ултырып осоу теорияһы һәм практикаһы*).

ВОЗДУХОПЛА́ВАТЕЛЬ *м.* (һауала) осоусы.

ВОЗДУХОПЛА́ВАТЕЛЬНЫЙ *прил.* (һауала) осоу; **воздухопла́вательный аппара́т** (һауала) осоу аппараты.

ВОЗДУ́ШНЫЙ *прил.* 1. һауа; **возду́шное простра́нство** һауа пространствоһы; **возду́шное сообще́ние** һауа юлы; 2. (*приводимый в движение воздухом*) һауа менән; **возду́шное охлажде́ние** һауа менән һыуытыу; 3. *перен.* (*лёгкий*) еңел, үтә еңел; **возду́шное пла́тье** үтә еңел күлдәк; **возду́шная похо́дка** осоп ҡына (*йәки* бик еңел) йөрөү; ✧ **возду́шные за́мки** буш хыял; **возду́шная трево́га** һауа тревогаһы.

ВОЗЗВА́НИЕ *с.* воззвание, өндәмә.

ВОЗЗРЕ́НИЕ *с.* ҡараш, фекер.

ВОЗИ́ТЬ *несов. кого-что* ташыу, йөрөтөү; **вози́ть кирпи́ч на стро́йку** төҙөлөшкә кирбес ташыу.

ВОЗИ́ТЬСЯ *несов.* 1. айҡашыу, ығы-зығы килеү, ҡайнашыу; **де́ти вози́лись на полу́** балалар иҙәндә айҡашалар ине; 2. (*заниматься чем-л. кропотливым*) маташыу, булашыу; **вози́ться с упако́вкой веще́й** әйберҙәрҙе төйнәп маташыу; 3. *разг.* (*медлить*) мыштырҙау, маталаныу; **ну что ты во́зишься?** йә инде, нимәгә мыштырҙайһың?

ВО́ЗКА *ж. разг. см.* **вози́ть; во́зка дров** утын ташыу.

ВОЗЛАГА́ТЬ *несов. см.* **возложи́ть;** ✧ **возлага́ть наде́жды** *на кого-что* өмөт итеү.

ВО́ЗЛЕ *нареч. и предлог с род. п.* янында, эргәһендә, ҡырында, алдында, тирәһендә; **во́зле до́ма** өй эргәһендә.

ВОЗЛОЖИ́ТЬ *сов. что* 1. (*положить*) һалыу, ҡуйыу; **возложи́ть венки́** веноктар һалыу; 2. (*поручить*) йөкләтеү, тапшырыу; **возложи́ть отве́тственность на кого́-либо** яуаплылыҡты кемгә булһа ла йөкләтеү.

ВОЗЛЮБЛЕННАЯ *ж. разг.* һөйәркә.

ВОЗЛЮБЛЕННЫЙ *прил.* 1. *высок.* һөйөклө, ҡәҙерле; 2. *в знач. сущ. м. разг.* йәр.

ВОЗМЕ́ЗДИЕ *с. высок.* әжер, ҡоһор, кейә.

ВОЗМЕСТИ́ТЬ *сов. что* ҡаплау, ҡайтарыу; **возмести́ть убы́тки** зыянды ҡаплау.

ВОЗМЕЩА́ТЬ *несов. см.* **возмести́ть.**

ВОЗМЕЩЕ́НИЕ *с. см.* **возмести́ть.**

ВОЗМО́ЖНО *нареч.* 1. мөмкин тиклем, хәлдән килгәнсә; **возмо́жно скоре́е** мөмкин тиклем тиҙерәк; **возмо́жно лу́чшие усло́вия** мөмкин тиклем әйбәтерәк шарттар; 2. *в знач. сказ. безл.* мөмкин; **о́чень возмо́жно** бик мөмкин; **я сде́лаю всё, что возмо́жно** мөмкин булғандың бөтәһен дә эшләрмен; 3. *в знач. вводн. сл.* ихтимал, бәлки; **мне, возмо́жно, придётся съе́здить** миңә, бәлки, барып ҡайтырға тура килер.

ВОЗМО́ЖНОСТЬ *ж.* 1. (*вероятность*) булыу, ихтималлыҡ; **возмо́жность тако́го реше́ния сомни́тельна** шундай ҡарарҙың булыуы шикле; 2. (*удобный случай*) мөмкинлек; **возмо́жность должна́ быть испо́льзована** мөмкинлек файҙаланылырға тейеш; **тут име́ются ра́зные возмо́жности** бында төрлө мөмкинлектәр бар; 3. *мн.* **возмо́жности** (*ресурсы, способности*) мөмкинлектәр; **произво́дственные возмо́жности** производство мөмкинлектәре; ✧ **по возмо́жности, по ме́ре возмо́жности** *в знач. вводн. сл.* мөмкин тиклем, мөмкин булғанса.

ВОЗМО́ЖНЫЙ *прил.* мөмкин булған, ихтимал; **тако́й отве́т возмо́жен** шундай яуап булыуы мөмкин.

ВОЗМУЖА́ЛЫЙ *прил.* еткән, ир ҡорона тулған, ирәйгән.

ВОЗМУЖА́ТЬ *сов.* ир булып етеү, ир ҡорона тулыу, ирәйеү.

ВОЗМУТИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* асыу ҡабартҡыс (*йәки* тыуҙырғыс, килтергес).

ВОЗМУТИ́ТЬ *сов. кого-что* 1. (*привести в негодование*) асыуландырыу, нәфрәтләндереү, асыу тыуҙырыу; 2. *уст.* (*побудить к мятежу*) ҡотортоу, ҡотҡо һалыу.

ВОЗМУТИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*прийти в негодование*) асыуланыу, асыу килеү (*йәки* ҡабарыу); нәфрәтләнеү; 2. *уст.* (*восстать*) баш күтәреү, сыуалыш күтәреү, бола сығарыу.

ВОЗМУЩА́ТЬ *несов. см.* **возмути́ть.**

ВОЗМУЩА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **возмути́ться;** 2. *страд. к* **возмуща́ть.**

ВОЗМУЩЕ́НИЕ *с.* 1. (*гнев*) асыу; 2. *уст.* (*мятеж*) фетнә, баш күтәреү; 3. *астр.* тайпылыу (*икенсе планеталарҙың тартыуы арҡаһында планетаның үҙ юлынан тайпылыуы*).

ВОЗМУЩЁННЫЙ 1. *прич.* асыуланған; 2. *прил.* асыулы, нәфрәтле; **возмущённый го́лос** нәфрәтле тауыш.

ВОЗНАГРАДИ́ТЬ *сов. кого-что* бүләкләү, наградлау.
ВОЗНАГРАЖДА́ТЬ *несов. см.* **вознаградить.**
ВОЗНАГРАЖДЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **вознаградить;** 2. (*награда*) бүләк, награда, хаҡ, әжер, һөйөнсө.
ВОЗНЕНАВИ́ДЕТЬ *сов. кого-что* күрә алмай башлау.
ВОЗНЕСТИ́СЬ *сов. высок.* күккә ашыу, күккә (*йәки* юғарыға) күтәрелеү; **вознести́сь в облака́** болоттарға күтәрелеү.
ВОЗНИКА́ТЬ *несов. см.* **возни́кнуть.**
ВОЗНИКНОВЕ́НИЕ *с. см.* **возни́кнуть.**
ВОЗНИ́КНУТЬ *сов.* тыуыу, барлыҡҡа килеү, килеп сығыу.
ВОЗНИ́ЦА *м.* күсер.
ВОЗНИ́ЧИЙ *м.* (*с прописной*) *астр.* Ылаусы (*йондоҙлоҡ*).
ВОЗНОСИ́ТЬСЯ *несов. см.* **вознести́сь.**
ВОЗНЯ́ *ж. разг.* 1. шау-шыу, ығы-зығы; **де́ти подня́ли возню́** балалар шау-шыу күтәрҙеләр; 2. (*хлопоты*) мәшәҡәт, маташыу, мыштырҙау; **возня́ с устано́вкой прибо́ров** приборҙарҙы урынлаштырып маташыу.
ВОЗОБНОВИ́ТЬ *сов. что* яңыртыу, яңынан (*йәки* өр-яңынан) башлау; **возобнови́ть знако́мство** танышлыҡты яңыртыу; **возобнови́ть заня́тия** дәрестәрҙе яңынан башлау.
ВОЗОБНОВИ́ТЬСЯ *сов.* яңынан (*йәки* ҡайтанан) башланыу, ҡуҙғалыу; **заня́тия возобнови́лись** дәрестәр яңынан башланды.
ВОЗОБНОВЛЕ́НИЕ *с. см.* **возобнови́ть(ся).**
ВОЗОБНОВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **возобнови́ть.**
ВОЗОБНОВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **возобнови́ться;** 2. *страд. к* **возобновля́ть.**
ВОЗО́К *м. уст.* көймәле сана.
ВОЗОМНИ́ТЬ *сов. разг.* ҡупайыу, маһайыу, үҙен әллә кемгә ҡуйыу; **возомни́ть о себе́** маһайып китеү, үҙенде-үҙең әллә кемгә ҡуйыу.
ВОЗРАЖА́ТЬ *несов. см.* **возрази́ть.**
ВОЗРАЖЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **возрази́ть;** 2. ҡаршылыҡ; **прое́кт встре́тил возраже́ния** проект ҡаршылыҡҡа осраны; **возраже́ний нет** ҡаршылыҡ юҡ.
ВОЗРАЗИ́ТЬ *сов.* ҡаршы төшөү, ҡаршы килеү; **мне не́чего возрази́ть на э́то замеча́ние** был иҫкәрмәгә минең ҡаршы килер урыным юҡ.
ВО́ЗРАСТ *м.* йәш; **я с ним одного́ во́зраста** мин уның менән йәштәш; ✧ **войти́ в во́зраст** олоғайыу; **на во́зрасте** урта йәштәрҙә.
ВОЗРАСТА́ТЬ *несов. см.* **возрасти́.**
ВОЗРАСТИ́ *сов.* үҫеү, үҫә барыу, артыу; **населе́ние возросло́** халыҡ артты.
ВОЗРАСТНО́Й *прил.* йәш; **возрастны́е гру́ппы населе́ния** халыҡтың йәш ағынан группаларға бүленеше.
ВОЗРОДИ́ТЬ *сов. кого-что* яңынан аяҡҡа баҫтырыу, торғоҙоу, яңыртыу; **возроди́ть промы́шленность** промышленносте аяҡҡа баҫтырыу.
ВОЗРОДИ́ТЬСЯ *сов.* яңынан аяҡҡа баҫыу.
ВОЗРОЖДА́ТЬ *несов. см.* **возроди́ть.**
ВОЗРОЖДА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **возроди́ться;** 2. *страд. к* **возрожда́ть.**
ВОЗРОЖДЕ́НИЕ *с. см.* **возроди́ть(ся);** ✧ **эпо́ха Возрожде́ния** *ист.* Яңырыу эпохаһы.
ВО́ЗЧИК *м.* ылаусы, йөксө.
ВОЗЫМЕ́ТЬ *сов. что* һиҙеү, тойоу; **возыме́ть жела́ние** теләк барлығын тойоу; ✧ **возыме́ть де́йствие** тәьҫир итеү.
ВО́ИН *м.* һуғышсы.
ВО́ИНСКИЙ *прил.* ғәскәри, хәрби.
ВОИ́НСТВЕННЫЙ *прил.* 1. һуғышсан; **вои́нственные племена́** һуғышсан ҡәбиләләр; 2. *перен.* һуғышырға (*йәки* бәхәсләшергә, һүҙ көрәштерергә) әҙер тороусан; **вои́нственный вид** һуғышырға әҙер торған ҡиәфәт.
ВО́ИНСТВУЮЩИЙ *прил.* һуғышсан, актив көрәшеүсән; **во́инствующий материали́зм** һуғышсан материализм.
ВОИ́СТИНУ *нареч. высок.* ысынлап, ысынлап та, ысындан да.
ВОЙ *м.* 1. олоу; **соба́чий вой** эт олоу; 2. (*ветра и т. п.*) ыжғырыу, һыҙғырыу; 3. *разг.* (*протяжный плач*) буҙлау.
ВО́ЙЛОК *м.* кейеҙ.
ВО́ЙЛОЧНЫЙ *прил.* кейеҙ; **во́йлочная шля́па** кейеҙ эшләпә; **во́йлочная подсти́лка** кейеҙ олтораҡ.
ВОЙНА́ *ж.* 1. һуғыш; **Вели́кая Оте́чественная война́** Бөйөк Ватан һуғышы; **гражда́нская война́** граждандар һуғышы; 2. *перен.* һуғыш, көрәш, алыш, талаш; **между́ ни́ми ве́чно война́** улар ғүмер буйы бер-бере менән талаштылар; **холо́дная война́** утһыҙ һуғыш.
ВО́ЙСКО *с.* ғәскәр.
ВОЙСКОВО́Й *прил.* ғәскәри; **войсковы́е ча́сти** ғәскәри частәр.
ВОЙТИ́ *сов.* 1. инеү, кереү; **войти́ в ко́мнату** бүлмәгә инеү; **кора́бль вошёл в га́вань** карап гаванға инде; 2. (*вместиться*) һыйыу, урынлашыу; **всё вошло́ в чемода́н** бөтәһе лә сумаҙанға һыйҙы; 3. (*включиться*) инеү; **войти́ в соста́в коми́ссии** комиссия составына инеү; 4. (*вникнуть*) төшөнөп алыу; **войти́ в суть де́ла** эштең айышына төшөнөп алыу; ✧ **войти́ в аза́рт** ҡомары төшөү; **войти́ в быт** тормошҡа инеп китеү; **войти́ в дове́рие** ышаныс ҡаҙаныу; **войти́ в курс де́ла** эштең айышына төшөнөү, эш менән танышып алыу; **войти́ в мо́ду** модаға инеп китеү; **войти́ в посло́вицу** мәҡәл булып китеү; **войти́ в привы́чку** ғәҙәткә инеп китеү; **войти́ в си́лу** көсөнә инеү; **войти́ в употребле́ние** ҡулланыуға инеп китеү.
ВОКА́ЛЬНЫЙ *прил. муз.* вокаль, йыр; **вока́льный ве́чер** йыр кисәһе; **вока́льный анса́мбль** йыр ансамбле.
ВОКЗА́Л *м.* вокзал.
ВОКЗА́ЛЬНЫЙ *прил.* вокзал; **вокза́льное помеще́ние** вокзал бинаһы.
ВОКРУ́Г 1. *нареч.* тирә-яҡ, әйләнә-тирә; **огляну́ться вокру́г** тирә-яҡҡа күҙ ташлау, әйләнә-тирәгә ҡарау; 2. *предлог с род. п.* әйләнәһендә, тирәһендә; ҡарата; **вокру́г до́ма** өй әйләнәһендә; **вокру́г э́того вопро́са разгоре́лся спор** был мәсьәләгә ҡарата бәхәс тыуҙы; ✧ **вокру́г да о́коло** арлы-бирле, өҫтән-мөҫтән генә.

ВОЛ *м.* екке үгеҙ, эш үгеҙе, вол.
ВОЛДЫ́РЬ *м.* күпертке, сабыртҡан урын.
ВОЛЕВО́Й *прил.* ныҡ ихтыярлы, көслө ирекле; **волево́й челове́к** ныҡ ихтыярлы кеше.
ВОЛЕИЗЪЯВЛЕ́НИЕ *с.* теләк (*йәки* ризалыҡ) белдереү.
ВОЛЕЙБО́Л *м.* волейбол.
ВОЛЕЙБОЛИ́СТ *м.* волейболсы, волейбол уйнаусы.
ВОЛЕЙБОЛИ́СТКА *женск. р. к* **волейболи́ст.**
ВОЛЕЙБО́ЛЬНЫЙ *прил.* волейбол; **волейбо́льная площа́дка** волейбол майҙаны.
ВО́ЛЕЙ-НЕВО́ЛЕЙ *нареч.* теләһәң-теләмәһәң дә, сараһыҙҙан; **я во́лей-нево́лей согласи́лся** мин теләһәм-теләмәһәм дә риза булдым.
ВОЛК *м.* бүре; ◇ **во́лком смотре́ть** бүре һымаҡ ҡарау; **волко́в боя́ться — в лес не ходи́ть** *посл.* бүренән ҡурҡһаң, урманға барма; **волк в ове́чьей шку́ре** *погов.* һарыҡ тиреһенә төрөнгән бүре (*ике йөҙлө кешегә ҡарата әйтелә*); **и во́лки сы́ты, и о́вцы це́лы** *погов.* бүре лә туҡ булһын, һарыҡ та иҫән ҡалһын; **морско́й волк** тәжрибәле моряк; **не за то во́лка бьют, что сер, а за то, что овцу́ съел** *посл.* бүрене һоро булғаны өсөн түгел, ә һарыҡты ашағаны өсөн туҡмайҙар; **с волка́ми жить — по-во́лчьи выть** *посл.* кем санаһына ултырһаң, шуның йырын йырларһың.
ВОЛКОДА́В *м.* бүре тотоусы эт.
ВОЛНА́ *ж. прям. и перен.* тулҡын; **морска́я волна́** диңгеҙ тулҡыны; **волна́ рабо́чего движе́ния** эшселәр хәрәкәте тулҡыны.
ВОЛНЕ́НИЕ *с.* 1. (*на воде*) тулҡынланыу; 2. (*тревога, беспокойство*) борсолоу, тыныcһыҙланыу, тулҡыныу; 3. *обычно мн.* **волне́ния** (*массовый протест*) сыуалыш; **волне́ния наро́дных масс в коло́ниях** колонияларҙағы халыҡ массаларының сыуалышы.
ВОЛНИ́СТЫЙ *прил.* 1. тулҡынланып тора торған, тулҡынлы, тулҡын һымаҡ; **волни́стые во́лосы** тулҡынланып торған сәс; 2. тигеҙһеҙ, убалы-түбәле; **волни́стая ме́стность** убалы-түбәле ер.
ВОЛНОВА́ТЬ *несов.* 1. *что* (*вызывать волны*) тулҡынландырыу; 2. *кого-что* (*тревожить*) борсоу, тулҡындырыу, үрһәләү, тыныcһыҙлау; **отсу́тствие пи́сем меня́ волну́ет** хат килмәү мине борсой.
ВОЛНОВА́ТЬСЯ *несов.* 1. тулҡынланыу; **мо́ре волну́ется** диңгеҙ тулҡынлана; 2. (*тревожиться*) борсолоу, тулҡыныу, үрһәләнеү, тыныcһыҙланыу.
ВОЛНОВО́Й *прил. физ.* тулҡын; **волново́е движе́ние** тулҡын хәрәкәте; **волнова́я тео́рия** тулҡын теорияһы.
ВОЛНОЛО́М *м.* тулҡын өҙгөс (*йәки* ҡайтарғыс) (*тулҡындан һаҡлау ҡоролмаһы*).
ВОЛНОМЕ́Р *м. радио* тулҡын үлсәгес (*тулҡын оҙонлоғон үлсәү приборы*).
ВОЛНООБРА́ЗНЫЙ *прил.* 1. тулҡын кеүек (*йәки* һымаҡ); 2. (*неровный*) убалы-түбәле, тигеҙһеҙ, соҡор-саҡырлы.
ВОЛНУ́ЮЩИЙ 1. *прич.* тулҡынландыра торған; 2. *прил.* (*приводящий в волнение*) тулҡынландырғыс, көслө; **волну́ющий го́лос** тулҡынландырғыс тауыш; **волну́ющее собы́тие** тулҡынландырғыс хәл.
ВОЛО́ВИЙ *прил.* үгеҙ, вол; **воло́вья шку́ра** үгеҙ тиреһе.
ВОЛОКИ́ТА I *ж.* волокита; **бюрократи́ческая волоки́та** бюрократик волокита.
ВОЛОКИ́ТА II *м. разг. уст.* ҡатын-ҡыҙ артынан йөрөүсе, ҡатын-ҡыҙ эргәһендә бөрғоланыусы (*кеше*).
ВОЛОКНИ́СТЫЙ *прил.* сүсле; **волокни́стые вещества́** сүсле матдәләр; **хлопча́тник — волокни́стое расте́ние** мамыҡ — сүсле үҫемлек.
ВОЛОКНО́ *с.* сүс; **волокно́ хло́пка** мамыҡ сүсе; **шёлковое волокно́** ебәк сүс.
ВО́ЛОКОМ *нареч.* һөйрәп, һөйрәтеп; **тащи́ть ло́дку во́локом** кәмәне һөйрәтеп алып барыу.
ВОЛОКУ́ША *ж. с.-х.* һөйрәтке.
ВОЛОНТЁР *м.* волонтёр (*үҙе теләп ғәскәри хеҙмәткә барыусы*).
ВО́ЛОС *м.* сәс (*у человека*); ҡыл (*на хвосте лошадей, коров и т. п.*); йөн (*на теле человека и животных*); **седы́е во́лосы** сал сәс; **вью́щиеся во́лосы** бөҙрә сәс; **ко́нский во́лос** ат ҡылы; ◇ **во́лосы ста́ли ды́бом** *см.* **ды́бом; красне́ть до корне́й воло́с** *см.* **ко́рень; ни на́ волос** бер бөртөк тә, энә осондай ғына ла, боростоҡ та, саҡ ҡына ла; **притяну́ть за́ волосы** *см.* **притяну́ть; рвать на себе́ во́лосы** ныҡ үкенеү.
ВОЛОСА́ТИК *м. зоол.* ҡылйылан, ҡылселәүсен.
ВОЛОСА́ТЫЙ *прил.* 1. сәсле, йөнлө; 2. *разг.* (*с густыми волосами*) йөнтәҫ.
ВОЛОСО́К *м.* 1. *уменьш. от* **во́лос;** төк; 2. *бот.* төксә; ◇ **висе́ть на волоске́** ҡыл өҫтөндә тороу, саҡ-саҡ эләгеп тороу; **на волосо́к** *от чего* саҡ-саҡ, көскә-көскә; **не тро́нуть волоска́** ҡул да тейҙермәү.
ВОЛОСТНО́Й *прил. ист.* волость; **волостно́й старшина́** волость старшинаһы.
ВО́ЛОСТЬ *ж. ист.* волость (1. *боронғо Россияла кенәз ҡарамағындағы территория*; 2. *1929—30 йылдарға тиклем СССР-ҙа административ-территориаль берәмек*).
ВОЛОСЯНО́Й *прил.* 1. йөн, ҡыл; **волосяно́й покро́в** йөн ҡаплама; 2. (*сделанный из волос*) ҡылдан яһалған; **волосяно́й матра́ц** ҡылдан яһалған матрац.
ВОЛОЧИ́ТЬ *несов.* 1. *кого-что* һөйрәү, һөйрәтеп алып барыу; **волочи́ть мешо́к по земле́** тоҡто һөйрәтеп алып барыу; 2. *что, тех.* һуҙыу; **волочи́ть про́волоку** сым һуҙыу; ◇ **е́ле но́ги волочи́ть** аяҡты саҡ һөйрәтеп барыу.
ВОЛОЧИ́ТЬСЯ *несов.* 1. (*тащиться, тянуться*) һөйрәлеү, һөйрәлеп барыу; 2. *за кем, разг. уст.* (*ухаживать*) ҡатын-ҡыҙ артынан йөрөү.
ВОЛХВ *м.* (*у древних славян — колдун*) сихырсы, күҙ быуыусы.
ВОЛЧА́НКА *ж. мед.* сөсө, сөсө ауырыуы.
ВО́ЛЧИЙ *прил.* бүре; **во́лчий след** бүре эҙе; ◇ **во́лчий аппети́т** көслө аппетит;

во́лчий па́спорт кәзә билете; **во́лчья я́года** *бот.* бүре сейәһе.

ВОЛЧИ́ХА *ж. прост. см.* **волчи́ца.**

ВОЛЧИ́ЦА *ж.* инә бүре, кәнтәй бүре.

ВОЛЧКО́М *нареч.*: **верте́ться волчко́м** 1) (*быстро кружиться*) зыр әйләнеү; 2) (*быстро и много работать*) һеперелеп эшләү.

ВОЛЧО́К *м.* өйөрсәк, зырылдауыҡ.

ВОЛШЕ́БНИК *м.* сихырсы.

ВОЛШЕ́БНИЦА *женск. р. к* **волше́бник.**

ВОЛШЕ́БНЫЙ *прил.* **1.** тылсымлы, сихырлы; **волше́бный напи́ток** сихырлы эсемлек; **2.** *перен.* (*чарующий*) һоҡландырғыс, мөғжизәле; **волше́бная му́зыка** һоҡландырғыс музыка; ✧ **волше́бный фона́рь** *уст.* проекцион фонарь.

ВОЛШЕБСТВО́ *с.* (*колдовство*) сихыр, сихырлау, тылсым; **как по волшебству́** сихырланған кеүек, әйтерһең дә сихырланған.

ВОЛЫ́НКА *ж.* ҡыуыҡлы һорнай, волынка (*халыҡ музыка ҡоралы*); ✧ **тяну́ть волы́нку** юрамал оҙаҡҡа һуҙыу, ығыш ҡыланыу.

ВОЛЬГО́ТНЫЙ *прил. прост.* иркен, рәхәт, еңел; **вольго́тное житьё** рәхәт тормош.

ВО́ЛЬНИЧАТЬ *несов. разг.* баш-баштаҡлыҡ итеү, үҙе теләгәнсә ҡыланыу, бер нәмә менән дә иҫәпләшмәү.

ВО́ЛЬНО *нареч.* ирекле; **во́льно и́ли нево́льно** ирекле йәки ирекһеҙ; ✧ **во́льно!** *воен.* вольно!

ВОЛЬНО́ *в знач. сказ. кому с неопр., разг.* үҙе ғәйепле, үҙенә үпкәләһен, уға кем ҡушҡан; **вольно́ ему́ бы́ло не слу́шаться никого́** бер кемде лә тыңламаҫҡа уға кем ҡушҡан.

ВОЛЬНОДУ́МЕЦ *м. уст.* хөр фекерле кеше.

ВОЛЬНОДУ́МСТВО *с. уст.* хөр фекерлелек.

ВОЛЬНОЛЮБИ́ВЫЙ *прил.* хөрлөк (*йәки* азатлыҡ) яратыусан, ирек һөйөүсән, иреккә ынтылыусан.

ВОЛЬНОНАЁМНЫЙ *прил.* үҙе теләп ялланған, ихтыяри (*йәки* ирекле) рәүештә ялланған.

ВОЛЬНООПРЕДЕЛЯ́ЮЩИЙСЯ *м.* ирекле ғәскәри (*батша армияһында льготалы шарттарҙа үҙ ирке менән хеҙмәт итеүсе кеше*).

ВОЛЬНОСЛУ́ШАТЕЛЬ *м.* ирекле тыңлаусы (*юғары уҡыу йортона студент итеп алынмайынса, унда лекциялар ғына тыңлап йөрөүсе*).

ВО́ЛЬНОСТЬ *ж.* **1.** *уст.* азатлыҡ, ирeклелек, бойондороҡһоҙлоҡ; **2.** (*непринуждённость, нескромность*) тыйнаҡһыҙлыҡ, әҙәпһеҙлек; **позволя́ть себе́ во́льности** тыйнаҡһыҙ ҡыланыу.

ВО́ЛЬНЫЙ *прил.* **1.** (*свободный*) азат, ирекле, бойондороҡһоҙ; **во́льный челове́к** ирекле кеше; **2.** (*не стеснённый правилами, требованиями*) ихтыярлы, хөр, үҙ ирке менән; **он во́лен поступа́ть по-сво́ему** ул үҙенсә эшләргә ихтыярлы; **3.** (*привольный*) иркен; **во́льная жизнь** иркен тормош; **4.** (*несдержанный*) тыйнаҡһыҙ, әҙәпһеҙ; **во́льная шу́тка** әҙәпһеҙ шаярыу; ✧ **во́льная пти́ца** ирекле ҡош; **на во́льном во́здухе** *см.* **во́здух.**

ВОЛЬТ *м. физ.* вольт (*электр тогының көсөн үлсәү берәмеге*).

ВОЛЬТА́МЕТР *м. физ.* вольтаметр (*химик яҡтан тәьҫир итеүенә ҡарап электр тогын үлсәүсе прибор*).

ВОЛЬТИЖИРО́ВКА *ж. спорт.* вольтижировка (*сабып барған ат өҫтөндә эшләнә торған гимнастика күнекмәләре*).

ВОЛЬТМЕ́ТР *м. физ.* вольтметр (*электр тогы көсөргәнешен үсләү приборы*).

ВОЛЬФРА́М *м.* вольфрам (*химик элемент, металл*).

ВОЛЬФРА́МОВЫЙ *прил.* вольфрам; вольфрамлы; **вольфра́мовая сталь** вольфрам ҡорос; **вольфра́мовая соль** вольфрамлы тоҙ.

ВО́ЛЯ *ж.* **1.** ихтыяр; **си́льная во́ля** көслө ихтыяр; **2.** (*стремление*) ынтылыш; **во́ля к побе́де** еңеүгә ынтылыш; **3.** (*свобода*) ирек, азатлыҡ; **вы́пустить пти́цу на во́лю** ҡошто иреккә ебәреү; **дать во́лю чу́вствам** үҙ тойғоңа ирек ҡуйыу; **на во́ле** иректә; **4.** (*желание*) теләк; **во́ля избира́телей** һайлаусыларҙың теләге; ✧ **во́ля ва́ша** ихтыярығыҙ, теләһә нәмә эшләгеҙ; **дать во́лю** *кому-чему* ирек биреү (*йәки* ҡуйыу); **дать во́лю рука́м** ҡулға ирек ҡуйыу.

ВОН I *нареч.* **1.** тышҡа, ситкә, тышына, ситенә; **вы́йти вон** тышҡа сығыу; **2.** *в знач. межд.* кит, ысҡын; ✧ **из ума́ (из головы́) вон** баштан сыҡҡан, иҫтән сыҡҡан, онотолған; **из рук вон пло́хо** *см.* **рука́.**

ВОН II *частица разг.* ана, бына; **вон там** ана тегендә; **вон где** бына ҡайҙа.

ВОНЗА́ТЬ *несов. см.* **вонзи́ть.**

ВОНЗА́ТЬСЯ *несов. см.* **вонзи́ться.**

ВОНЗИ́ТЬ *сов. что* сәнсеү, ҡаҙау, батырыу; **вонзи́ть ко́гти** тырнаҡты батырыу; **вонзи́ть кинжа́л** кинжал ҡаҙау.

ВОНЗИ́ТЬСЯ *сов.* сәнселеү, ҡаҙалыу, батырылыу.

ВОНЬ *ж. разг.* һаҫыҡ еҫ.

ВОНЮ́ЧИЙ *прил. разг.* һаҫыҡ.

ВОНЮ́ЧКА *ж. зоол.* көҙән.

ВОНЯ́ТЬ *несов. разг.* һаҫытыу.

ВООБРАЖА́ЕМЫЙ **1.** *прич.* күҙ алдына килтерелгән, уйланылған; **2.** *прил.* (*мнимый*) хыялдағы, уйҙағы, фараз ителгән; **меридиа́ны и паралле́ли — вообража́емые ли́нии** меридиандар һәм параллелдәр — хыялдағы, уйҙағы һыҙыҡтар.

ВООБРАЖА́ТЬ *несов. см.* **вообрази́ть;** ✧ **вообража́ть о себе́** үҙен әллә кемгә ҡуйыу.

ВООБРАЖЕ́НИЕ *с.* **1.** (*мысленное представление*) хыял итеү, күҙ алдына килтереү; **2.** (*фантазия*) хыял, уй, фараз, юрау.

ВООБРАЗИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*мысленно представить*) күҙ алдына килтереү, хыял итеү, уйлау, фараз итеү, кәүҙәләндереү; **2.** *что* (*предположить*) уйлау, фараз итеү; **3.** *повел.* **вообрази́(те)** уйлап ҡарағыҙ, күҙ алдына килтерегеҙ.

ВООБЩЕ́ *нареч.* **1.** ғөмүмән, тотошлай; **вообще́ вы пра́вы** ғөмүмән һеҙ хаҡлы; **он**

вообщé такóй весёлый ул ғөмүмән шулай күңелле кеше; 2. (*совсем, при всяких условиях*) бөтөнләй; **я вообщé сегóдня никудá не пойдý** мин бөгөн бөтөнләй бер ҡайҙа ла бармайым; ◇ **вообщé говоря́** *в знач. вводн. сл.* ғөмүмән әйткәндә.

ВООДУШЕВИ́ТЬ *сов. кого-что* рухландырыу, дәртләндереү, ҡанатландырыу, ялҡынландырыу, тәьҫирләндереү.

ВООДУШЕВИ́ТЬСЯ *сов.* рухланыу, дәртләнеү, ҡанатланыу, ялҡынланыу, тәьҫирләнеү, илһамланыу.

ВООДУШЕВЛЕ́НИЕ *с. см.* **воодушеви́ть(-ся); с воодушевлéнием взя́ться за рабóту** дәрт менән эшкә тотоноу.

ВООДУШЕВЛЁННЫЙ 1. *прич.* рухландырған, дәртләндергән, ҡанатландырған, тәьҫирләндергән; 2. *прил.* рухлы, ялҡынлы, дәртле.

ВООДУШЕВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **воодушеви́ть.**

ВООДУШЕВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **воодушеви́ться;** 2. *страд. к* **воодушевля́ть.**

ВООРУЖА́ТЬ *несов. см.* **вооружи́ть.**

ВООРУЖА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вооружи́ться;** 2. *страд. к* **вооружа́ть.**

ВООРУЖЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **вооружи́ть(ся);** 2. (*оружие*) ҡорал; 3. (*оснащение*) йыһаздар, ҡорал-ҡорамал, кәрәк-яраҡ.

ВООРУЖЁННЫЙ 1. *прич.* ҡоралланған; 2. *прил.* ҡораллы; **вооружённый отря́д** ҡораллы отряд; ◇ **вооружённым глáзом** оптик прибор аша ҡарап; **вооружённый до зубóв** баштан-аяҡ ҡоралланған; **вооружённые си́лы** ҡораллы көстәр.

ВООРУЖИ́ТЬ *сов. кого-что* 1. *прям. и перен.* ҡоралландырыу; **вооружи́ть áрмию** армияны ҡоралландырыу; **вооружи́ть революциóнной теóрией** революцион теория менән ҡоралландырыу; 2. (*снабдить*) йыһазландырыу, тәьмин итеү; 3. *перен.* (*настроить против*) ҡаршы торғоҙоу, дошманлаштырыу, ҡотортоу.

ВООРУЖИ́ТЬСЯ *сов.* 1. *прям. и перен.* ҡоралланыу; 2. (*снабдиться*) йыһазланыу, тәьмин ителеү; 3. *перен.* (*восстать, ополчиться*) ҡаршы тороу, дошманлашыу; ◇ **вооружи́ться терпéнием** түҙемле булырға тырышыу.

ВОÓЧИЮ *нареч. книжн.* үҙ күҙе менән, үҙе күреп (*йәки* һынап, белеп).

ВО-ПЕ́РВЫХ *вводн. сл.* беренсенән.

ВОПИ́ТЬ *несов. разг.* үкереү, аҡырыу.

ВОПИЮ́ЩИЙ *прил.* күҙгә бәрелеп торған, аптырарлыҡ, иҫ киткес; **вопию́щий факт** күҙгә бәрелеп торған факт; ◇ **глас вопию́щего в пусты́не** *см.* **глас.**

ВОПЛОТИ́ТЬ *сов. что* кәүҙәләндереү, ашырыу; **воплоти́ть в себé** үҙендә кәүҙәләнешен табыу; **воплоти́ть в жизнь** тормошҡа ашырыу.

ВОПЛОТИ́ТЬСЯ *сов.* кәүҙәләнеү, ашырылыу, ашыу.

ВОПЛОЩА́ТЬ *несов. см.* **воплоти́ть.**

ВОПЛОЩА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **воплоти́ться;** 2. *страд. к* **воплоща́ть.**

ВОПЛОЩЕ́НИЕ *с.* кәүҙәләнеш.

ВОПЛОЩЁННЫЙ 1. *прич.* кәүҙәләнгән, ғәмәлгә ашырылған; 2. *прил.* хас үҙе; **э́тот человéк — воплощённая хрáбрость** был кеше — батырлыҡтың хас үҙе.

ВОПЛЬ *м.* аҡырыу, үкереү, үкһеү.

ВОПРЕКИ́ *предлог с дат. п.* ҡарамаҫтан, ҡаршы; **вопреки́ моемý желáнию** теләгемә ҡаршы; **вопреки́ прикáзу** приказ булыуға ҡарамаҫтан.

ВОПРÓС *м.* 1. һорау; **задавáть вопрóс** һорау биреү; **осаждáть вопрóсами** һорауҙар менән күмеп ташлау; 2. (*проблема*) мәсьәлә; **национáльный вопрóс** милли мәсьәлә; **жили́щный вопрóс** торлаҡ мәсьәләһе; **постáвить вопрóс на обсуждéние** мәсьәләне тикшереүгә ҡуйыу; **остáвить вопрóс откры́тым** мәсьәләне асыҡ ҡалдырыу; **вопрóс не в э́том** мәсьәлә унда түгел; 3. *разг.* (*дело, обстоятельство*) эш, хәл; **я пришёл по вáжному вопрóсу** мин мөһим эш буйынса килдем; **э́тот вопрóс меня́ беспокóит** был хәл мине борсой; ◇ **вопрóс жи́зни и́ли смéрти** үтә мөһим мәсьәлә; **что за вопрóс!** әлбиттә, мөмкин!; һорап тораһы ла юҡ, үҙенән-үҙе мәғлүм!; **э́то ещё вопрóс** был әле икеле.

ВОПРОСИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* һорау, һораулы; **вопроси́тельное предложéние** *грам.* һорау һөйләм; **вопроси́тельный знак** һорау билдәһе; **вопроси́тельный взгляд** һораулы ҡараш.

ВОПРÓСНИК *м.* һораулыҡ.

ВОПРÓСНЫЙ *прил.* һорау; **вопрóсный лист** һорау ҡағыҙы.

ВОР *м.* бур, ҡараҡ, оғро; ◇ **на вóре шáпка гори́т** *посл.* ҡараҡтың бүрке яна.

ВÓРВАНЬ *ж. уст.* ворвань (*диңгеҙ хайуандарының иретелгән майы*).

ВОРВА́ТЬСЯ *сов.* атылып килеп инеү, баҫып барып инеү; **нáши бойцы́ ворвáлись в окóпы прóтивника** беҙҙең боецтар дошман окоптарына баҫып барып инделәр.

ВОРКОВА́НЬЕ *с. см.* **воркова́ть.**

ВОРКОВА́ТЬ *несов.* 1. (*о голубях*) гөрләү; 2. *перен. шутл.* (*нежно беседовать*) сөкөрҙәшеү, серләшеү.

ВОРКОТНЯ́ *ж. разг.* мығырҙау, һуҡраныу.

ВОРОБЕ́Й *м.* турғай; ◇ **стрéляный воробéй** күпте күргән кеше; **стáрого воробья́ на мяки́не не проведёшь** *погов.* ҡарт сәпсекте кәбәк менән алдай алмаҫһың.

ВОРОБЬИ́НЫЙ *прил* турғай; **воробьи́ный клюв** турғай суҡышы.

ВОРÓВАННЫЙ *прил.* урланған.

ВОРОВА́ТЫЙ *прил.* 1. ҡулы оҙон, мутлашҡан, хәйләле; **воровáтый взгляд** мутлашып аҫтыртын ҡарау; 2. (*осторожный*) һаҡ, йәшерен; **воровáтая похóдка** һаҡ ҡына атлау.

ВОРОВА́ТЬ *несов.* 1. *кого-что* урлау, сәлдереү; 2. *без доп.* (*заниматься воровством*) урлашыу.

ВОРÓВКА *женск. р. к* **вор.**

ВОРОВСКÓЙ *прил.* бур; ◇ **воровскóй язы́к (жаргóн)** бурҙар теле.

ВОРОВСТВÓ *с.* бурлыҡ, ҡараҡлыҡ, оғролоҡ.

ВОРОЖБА́ *ж.* ноҡот һалыу, бағыу, фал асыу, юрау.

ВОРОЖЕЯ́ *ж.* ноҡотсо, бағыусы, күрәҙәсе (*ҡатын-ҡыҙ*).
ВОРОЖИ́ТЬ *несов.* ноҡот һалыу, бағыу, фал асыу, юрау.
ВО́РОН *м.* ҡоҙғон; **во́рон во́рону глаз не вы́клюет** *посл.* ҡарға күҙен ҡарға суҡымай.
ВОРО́НА *ж.* 1. ала ҡарға, ҡарға; 2. *разг.* (*о человеке*) асыҡ ауыҙ; ◇ **бе́лая воро́на** күп турғай араһында бер аҡ ҡарға; **воро́на в павли́ньих пе́рьях** һалам торхан; **пу́ганая воро́на куста́ бои́тся** *посл.* ҡурҡҡанға ҡуш күренә; **счита́ть воро́н** ауыҙ асып тороу (*йәки* ҡалыу).
ВОРОНЁНОК *м.* бала ҡарға.
ВОРОНЁНЫЙ *прил.* ҡарайтылған, ялтыр ҡара; **воронёная сталь** ҡарайтылған ҡорос.
ВОРО́НИЙ *прил.* ҡарға; **воро́нье крыло́** ҡарға ҡанаты.
ВОРОНИ́ТЬ *несов. что* ҡарайтыу, ялтыр ҡара итеү, ҡара яғыу (*металға*); **ворони́ть сталь** ҡоросто ҡарайтыу.
ВОРО́НКА *ж.* 1. (*для переливания*) буранка; 2. (*напр. от снаряда*) соҡор.
ВОРОНО́Й *прил.* (*о масти лошади*) ҡара; **вороно́й конь** ҡара ат.
ВОРОНЬЁ *с. собир.* ҡарға-ҡоҙғондар.
ВО́РОТ I *м.* яға, яға уйынтыһы; **держа́ть за́ ворот** боғаҙҙан, яғанан алыу.
ВО́РОТ II *м. тех.* сығыр; **коло́дезный во́рот** ҡоҙоҡ сығыры.
ВОРО́ТА *только мн.* ҡапҡа.
ВОРОТИ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* ҡайтарыу, кире ҡайтарыу.
ВОРОТИ́ТЬСЯ *сов. разг.* әйләнеп ҡайтыу, кире ҡайтыу.
ВОРОТНИ́К *м.* яға; **стоя́чий воротни́к** ултырма яға; **отложно́й воротни́к** ҡайтарма яға.
ВО́РОХ *м.* 1. өйөм; **во́рох бума́г** ҡағыҙ өйөмө; 2. *с.-х.* көшөл; 3. *перен.* бер ҡосаҡ, бик күп; **це́лый во́рох новосте́й** бер ҡосаҡ яңылыҡ.
ВОРО́ЧАТЬ *несов.* 1. *кого-что* әйләндергеләү, ҡутарғылау, ҡуҙғатҡылау; **воро́чать брёвна** бүрәнәләрҙе әйләндергеләү; 2. *кем-чем, перен. разг.* (*распоряжаться*) алып барыу, башҡарыу; **он воро́чает все́ми дела́ми** бөтә эштәрҙе ул алып бара.
ВОРО́ЧАТЬСЯ *несов. разг.* 1. (*с боку на бок*) әйләнгеләү; 2. (*шевелиться*) ҡыймылдау, һелкенеү, ҡуҙғалыу.
ВОРОШИ́ТЬ *несов. что, разг.* ҡуҙғатыу, әйләндереү, аҫтын өҫкә әйләндереү; **вороши́ть се́но** бесәнде әйләндереү.
ВОРС *м.* өбөрө, өлпә, өлпәк; **про́тив во́рса** өбөрөгә ҡаршы; **по во́рсу** өбөрө уңайына.
ВОРСИ́НКА *ж.* өбөрө.
ВОРСИ́СТЫЙ *прил.* өбөрөлө, йөнтәҫ, йомшаҡ йөнлө, төклө.
ВОРСОВА́ЛЬНЫЙ *прил. текст.* өбөрөләй торған, йөнтәҫләй торған; **ворсова́льная маши́на** өбөрөләй торған машина.
ВОРСОВА́ТЬ *несов. что, текст.* өбөрөләү, йөнтәҫләү.
ВОРЧА́НИЕ *с. см.* **ворча́ть** 1.
ВОРЧА́ТЬ *несов.* 1. (*о звере*) ырылдау; 2. (*о человеке*) мығырҙау, мыжыу, бурҡылдау.
ВОРЧЛИ́ВОСТЬ *ж.* мығырҙыҡлыҡ, мыжыҡлыҡ.
ВОРЧЛИ́ВЫЙ *прил.* мығырҙаусан, мыжыҡ.
ВОРЧУ́Н *м. разг.* мығырҙаҡ, мыжыҡ.
ВОСВОЯ́СИ *нареч. разг.* үҙ юлына, өйөнә; **отпра́виться восвоя́си** үҙ өйөнә ҡайтып китеү.
ВОСЕМНА́ДЦАТЫЙ *числ.* ун һигеҙенсе.
ВОСЕМНА́ДЦАТЬ *числ.* ун һигеҙ.
ВО́СЕМЬ *числ.* һигеҙ.
ВО́СЕМЬДЕСЯТ *числ.* һикһән.
ВОСЕМЬСО́Т *числ.* һигеҙ йөҙ.
ВО́СЕМЬЮ *нареч.* һигеҙ ерҙә; **во́семью во́семь — шестьдеся́т четы́ре** һигеҙ (ерҙә) һигеҙең алтмыш дүрт.
ВОСК *м.* балауыҙ.
ВОСКЛИ́КНУТЬ *сов.* әйтеп ҡуйыу, әйтеү, ҡысҡырып ҡуйыу.
ВОСКЛИЦА́НИЕ *с.* өндәш, өндәшеү тауышы.
ВОСКЛИЦА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.*: **восклица́тельный знак** өндәш билдәһе.
ВОСКЛИЦА́ТЬ *несов. см.* **воскли́кнуть.**
ВОСКО́ВКА *ж.* балауыҙланған ҡағыҙ.
ВОСКОВО́Й *прил.* 1. балауыҙ; **воскова́я све́чка** балауыҙ шәм; 2. *перен.* (*мертвенно-бледный*) аҡһыл һары, балауыҙҙай һары; **восково́е лицо́** балауыҙҙай һары йөҙлө; ◇ **воскова́я спе́лость** *бот.* емгә ултырыу.
ВОСКРЕСА́ТЬ *несов. см.* **воскре́снуть.**
ВОСКРЕСЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **воскре́снуть;** 2. *перен.* (*возрождение*) йәнләнеү, эстән яңырыу, яңынан тыуыу.
ВОСКРЕСЕ́НЬЕ *с.* йәкшәмбе.
ВОСКРЕСИ́ТЬ *сов. кого-что* 1. терелтеү, йән индереү; 2. *перен.* көс индереү, хәл алдырыу, яңыртыу, уятыу; **воскреси́ть наде́жду** өмөт уятыу; 3. *перен.* (*вызвать представление о чём-л.*) күҙ алдына килтереп баҫтырыу, иҫкә төшөрөү.
ВОСКРЕ́СНИК *м.* воскресник, йәкшәмбе өмәһе.
ВОСКРЕ́СНУТЬ *сов.* 1. үлгәс терелеү; 2. *перен.* (*вновь возникнуть*) ҡайтанан күҙ алдына килеү, ҡайтанан тыуыу.
ВОСКРЕ́СНЫЙ *прил.* йәкшәмбе көнгө; **воскре́сный о́тдых** йәкшәмбе көнгө ял.
ВОСКРЕША́ТЬ *несов. см.* **воскреси́ть.**
ВОСЛЕ́Д *нареч. уст. см.* **вслед.**
ВОСПАЛЕ́НИЕ *с.* шешеү; **воспале́ние лёгких** үпкә шешеүе; **воспале́ние сре́днего у́ха** татран.
ВОСПАЛЁННЫЙ *прил.* шешкән, ҡыҙарған, елһенгән.
ВОСПАЛИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* шешеү; **воспали́тельный проце́сс** шешеү процесе.
ВОСПАЛИ́ТЬ *сов. что, уст.* (*вызвать воспаление*) шештереү, ҡыҙартыу, елһендереү.
ВОСПАЛИ́ТЬСЯ *сов.* шешеү, ҡыҙарыу, елһенеү.
ВОСПАЛЯ́ТЬ *несов. см.* **воспали́ть.**
ВОСПАЛЯ́ТЬСЯ *несов. см.* **воспали́ться.**
ВОСПЕВА́ТЬ *несов. см.* **воспе́ть.**
ВОСПЕ́ТЬ *сов. кого-что, высок.* маҡтау, дан йырлау.

ВОСПИТА́НИЕ *с.* тәрбиә, тәрбиәләү; **коммунисти́ческое воспита́ние молодёжи** йәштәрҙе коммунистик тәрбиәләү; **физи́ческое воспита́ние** физик тәрбиә.
ВОСПИ́ТАННИК *м.* 1. тәрбиәләнеүсе; 2. (*учащийся*) уҡыусы; **воспи́танник университе́та** университетта уҡыусы.
ВОСПИ́ТАННИЦА *женск. р. к* **воспи́танник.**
ВОСПИ́ТАННОСТЬ *ж.* тәрбиәлелек, инсафлылыҡ, әҙәплелек.
ВОСПИ́ТАННЫЙ 1. *прич.* тәрбиәләнгән; 2. *прил.* (*вежливый*) тәрбиәле, инсафлы, әҙәпле; **он воспи́танный челове́к** ул тәрбиәле кеше.
ВОСПИТА́ТЕЛЬ *м.* тәрбиәсе.
ВОСПИТА́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **воспита́тель.**
ВОСПИТА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* тәрбиәүи; **воспита́тельное значе́ние труда́** хеҙмәттең тәрбиәүи әһәмиәте.
ВОСПИТА́ТЕЛЬСКИЙ *прил.* тәрбиәсе; **воспита́тельская рабо́та** тәрбиәсе эше.
ВОСПИТА́ТЬ *сов.* 1. *кого* тәрбиәләү, тәрбиә биреү; 2. *что* (*привить, внушить*) булдырыу, тыуҙырыу; **воспита́ть в де́тях на́выки к труду́** балаларҙа хеҙмәт күнекмәләре булдырыу; 3. *кого-что* (*растения, животных*) тәрбиәләп (*йәки* ҡарап) үҫтереү.
ВОСПИТА́ТЬСЯ *сов.* тәрбиәләнеү, тәрбиә алыу.
ВОСПИ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **воспита́ть.**
ВОСПИ́ТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **воспита́ться;** 2. *страд. к* **воспи́тывать.**
ВОСПЛАМЕНИ́ТЕЛЬ *м. воен.* тоҡандырғыс, ҡабыҙғыс.
ВОСПЛАМЕНИ́ТЬ *сов.* 1. *что* тоҡандырыу, яндырыу, ҡабыҙыу, ләүкетеү; 2. *кого-что, перен.* (*вызвать к деятельности*) рухландырыу, дәртләндереү.
ВОСПЛАМЕНИ́ТЬСЯ *сов.* 1. тоҡаныу, ләүкеү, ҡабыныу; 2. *перен.* рухланыу, дәртләнеү, ашҡыныу.
ВОСПЛАМЕНЯ́ТЬ *несов. см.* **воспламени́ть.**
ВОСПЛАМЕНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **воспламени́ться;** 2. *страд. к* **воспламеня́ть.**
ВОСПО́ЛНИТЬ *сов. что* тултырыу, ҡаплау, ҡоһорон ҡайтарыу, тулыландырыу.
ВОСПО́ЛНИТЬСЯ *сов.* тулыу, тулыланыу, ҡапланыу.
ВОСПОЛНЯ́ТЬ *несов. см.* **воспо́лнить.**
ВОСПОЛНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **воспо́лниться;** 2. *страд. к* **восполня́ть.**
ВОСПО́ЛЬЗОВАТЬСЯ *сов.* файҙаланыу.
ВОСПОМИНА́НИЕ *с.* 1. иҫкә төшөрөү, хәтергә килтереү; 2. *мн.* **воспомина́ния** иҫтәлек; **воспомина́ния де́тства** бала саҡ иҫтәлектәре; ◇ **оста́лось одно́ воспомина́ние** тик иҫтәлек кенә булып ҡалды.
ВОСПРЕПЯ́ТСТВОВАТЬ *сов. кому-чему, книжн.* ҡамасаулау, тотҡарлыҡ итеү.
ВОСПРЕТИ́ТЬ *сов. что и с неопр.* тыйыу, рөхсәт итмәү, юл ҡуймау.
ВОСПРЕЩА́ТЬ *несов. см.* **воспрети́ть.**
ВОСПРЕЩА́ТЬСЯ *несов.* тыйылыу, рөхсәт ителмәү; **кури́ть воспреща́ется** тартырға ярамай.
ВОСПРЕЩЕ́НИЕ *с. см.* **воспрети́ть.**
ВОСПРИИ́МЧИВОСТЬ *ж.* 1. отҡорлоҡ, зирәклек; 2. (*предрасположенность*) бирешеүсәнлек; **восприи́мчивость к боле́зням** ауырыуҙарға бирешеүсәнлек.
ВОСПРИИ́МЧИВЫЙ *прил.* 1. отҡор, зирәк, һәләтле; **восприи́мчивый ребёнок** отҡор бала; 2. (*предрасположенный*) бирешеүсән.
ВОСПРИНИМА́ТЬ *несов. см.* **восприня́ть.**
ВОСПРИНЯ́ТЬ *сов. что* 1. (*получить*) алыу, үҙләштереү; 2. (*понять*) аңлау, ҡабул итеү, үҙләштереү, өйрәнеү.
ВОСПРИЯ́ТИЕ *с. филос.* төшөнөү, ҡабул итеү, үҙләштереү, һиҙеү, зиһенгә алыу һәләте.
ВОСПРОИЗВЕДЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **воспроизвести́;** 2. (*копия*) күсермә, репродукция.
ВОСПРОИЗВЕСТИ́ *сов. что* 1. (*создать вновь*) яңынан (*йәки* өр-яңынан) барлыҡҡа килтереү, ҡабатлап етештереү; 2. (*повторить; воссоздать в памяти*) ҡабатлау, иҫкә (*йәки* хәтергә) төшөрөү, яңынан күҙ алдына килтереү; 3. (*сделать копию*) күсермәһен булдырыу, күсереп яһау.
ВОСПРОИЗВОДИ́ТЬ *несов. см.* **воспроизвести́.**
ВОСПРОИЗВО́ДСТВО *с.* яңынан (*йәки* ҡайтанан, ҡабатлап) етештереү.
ВОСПРОТИ́ВИТЬСЯ *сов.* ҡаршылыҡ күрһәтеү, ҡаршы килеү.
ВОСПРЯ́НУТЬ *сов. высок. уст.* һикереп тороу, аяҡҡа баҫыу; ◇ **воспря́нуть ду́хом** күңел күтәрелеп (*йәки* дәртләнеп, рухланып) китеү; **воспря́нуть от сна** *уст.* йоҡонан тора һалыу.
ВОСПЫЛА́ТЬ *сов. чем, уст.* ярһыу, яныу, ярһып (*йәки* янып) китеү; **воспыла́ть гне́вом** асыу ҡабарып ярһып китеү.
ВОССЕДА́ТЬ *несов. см.* **воссе́сть.**
ВОССЕ́СТЬ *сов. уст.* бик эре генә (*йәки* мөһабәт) ҡиәфәттә ултырыу.
ВОССОЕДИНЕ́НИЕ *с. см.* **воссоедини́ть (-ся).**
ВОССОЕДИНИ́ТЬ *сов. кого-что* яңынан ҡушыу, ҡайтанан берләштереү.
ВОССОЕДИНИ́ТЬСЯ *сов.* яңынан ҡушылыу, ҡайтанан берләшеү.
ВОССОЕДИНЯ́ТЬ *несов. см.* **воссоедини́ть.**
ВОССОЕДИНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **воссоедини́ться;** 2. *страд. к* **воссоединя́ть.**
ВОССОЗДАВА́ТЬ *несов. см.* **воссозда́ть.**
ВОССОЗДА́ТЬ *сов. кого-что* 1. (*создать вновь*) яңынан тыуҙырыу, яңынан барлыҡҡа килтереү, яңыртыу; 2. (*в памяти*) иҫкә (*йәки* хәтергә) төшөрөү, күҙ алдына килтереү.
ВОССОЗДА́ТЬСЯ *сов.* яңынан булыу, яңынан барлыҡҡа килеү.
ВОССТАВА́ТЬ *несов. см.* **восста́ть.**
ВОССТАНА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **восстанови́ть.**
ВОССТАНА́ВЛИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **восстанови́ться;** 2. *страд. к* **восстана́вливать.**
ВОССТА́НИЕ *с.* баш күтәреү, восстание; **вооружённое восста́ние** ҡораллы восстание.
ВОССТАНОВИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* аяҡҡа

баҫтырыу, торғоҙоу; **восстанови́тельный пери́од** аяҡҡа баҫтырыу осоро; ◇ **восстанови́тельная хирурги́я** элекке хәленә ҡайтарыу хирургияһы.

ВОССТАНОВИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*привести в прежний вид*) элекке хәленә ҡайтарыу, аяҡҡа баҫтырыу, торғоҙоу; 2. *что, перен.* (*воспроизвести*) яңыртыу, иҫкә төшөрөү; **восстанови́ть в па́мяти** хәтергә төшөрөү; 3. *кого* (*вернуть в прежнее положение*) кире биреү (*йәки* алыу), ҡайтарыу; **восстанови́ть в права́х** хоҡуғын кире биреү; 4. *кого* (*враждебно настроить*) дошманлаштырыу, ҡаршы ҡуйыу.

ВОССТАНОВИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*принять прежний вид*) элекке хәленә ҡайтыу, аяҡҡа баҫыу, торғоҙолоу; 2. *перен.* (*вновь возникнуть в памяти*) иҫкә төшөү, хәтерләнеү; 3. (*вернуть себе прежнее положение*) кире алыу, кире ҡайтарып алыу.

ВОССТАНОВЛЕ́НИЕ *с. см.* **восстанови́ть(ся)**.

ВОССТА́ТЬ *сов. против кого-чего* 1. ҡаршы күтәрелеү, баш күтәреү, восстание яһау; **весь наро́д восста́л про́тив врага́** бөтә халыҡ дошманға ҡаршы күтәрелде; 2. (*не согласиться*) ҡаршы тороу.

ВОСТО́К *м.* көнсығыш; ҡөнсығыш (*илдәр*).

ВОСТОКОВЕ́Д *м.* көнсығыш илдәрен өйрәнеүсе.

ВОСТОКОВЕ́ДЕНИЕ *с.* востоковедение (*көнсығыш илдәрен төрлө яклап өйрәнеү фәне*).

ВОСТО́РГ *м.* ҙур шатлыҡ (*йәки* ҡыуаныс); һоҡланыу; **быть в восто́рге** ҙур шатлыҡ кисереү; **приводи́ть в восто́рг** ҡыуандырыу, шатландырыу; **приходи́ть в восто́рг** ҡыуаныу, шатланыу.

ВОСТОРГА́ТЬСЯ *несов.* ныҡ шатланыу, ҡыуаныу.

ВОСТО́РЖЕННЫЙ *прил.* шатлыҡлы, ҡыуаныслы.

ВОСТОРЖЕСТВОВА́ТЬ *сов.* еңеү, еңеп сығыу, өҫтөн сығыу.

ВОСТО́ЧНЫЙ *прил.* көнсығыш; **восто́чная грани́ца** көнсығыш сик; **восто́чный ве́тер** көнсығыш ел.

ВОСТРЕ́БОВАНИЕ *с.*: **до востре́бования** почтанан һорап алына торған (*хат һ. б.*).

ВОСТРЕ́БОВАТЬ *сов. что* һорап, талап итеп алыу.

ВОСТРО́ *нареч.*: **держа́ть у́хо востро́** һаҡ (*йәки* уяу) булыу.

ВОСТРОГЛА́ЗЫЙ *прил.* йылтын күҙ.

ВОСТРОНО́СЫЙ *прил.* осло танаулы.

ВОСХВАЛЕ́НИЕ *с. см.* **восхваля́ть**.

ВОСХВАЛЯ́ТЬ *несов. кого-что* ныҡ маҡтау, үтә маҡтап ебәреү.

ВОСХИТИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* һоҡланырлыҡ, һоҡланғыс, таң ҡалдырғыс.

ВОСХИТИ́ТЬ *сов. кого-что* һоҡландырыу, хайран итеү, таң ҡалдырыу; **меня́ восхити́ло её пе́ние** уның йырлауы мине таң ҡалдырҙы.

ВОСХИТИ́ТЬСЯ *сов.* һоҡланыу, хайран (*йәки* таң) ҡалыу.

ВОСХИЩА́ТЬ(СЯ) *несов. см.* **восхити́ть (-ся)**.

ВОСХИЩЕ́НИЕ *с.* һоҡланыу, хайран (*йәки* таң) ҡалыу; һоҡландырыу, таң ҡалдырыу.

ВОСХО́Д *м.* ҡалҡыу, сығыу; **на восхо́де со́лнца** ҡояш сыҡҡанда.

ВОСХОДИ́ТЬ *несов.* 1. *см.* **взойти́**; 2. (*вести начало от чего-л.*) барып тоташыу, ҡайтып ҡалыу; **мно́гие обы́чаи восхо́дят к глубо́кой дре́вности** күп ғәҙәт-йолалар бик боронғо заманға барып тоташа.

ВОСХОДЯ́ЩИЙ *прич. и прил.* күтәрелеүсе, менеүсе; ҡалҡыусы, сығыусы; тоташыусы, башланыусы; үҫә барыусы, күтәрелә барыусы; **восходя́щее движе́ние** үҫә барыусы хәрәкәт; **восходя́щая крива́я** юғары күтәрелеүсе кәкере һыҙыҡ; ◇ **восходя́щее свети́ло, восходя́щая звезда́** даны күтәрелә барыусы кеше, күтәрелеп барыусы, мәшһүрләнә барыусы кеше; **восходя́щая интона́ция** *лингв.* аҙаҡҡа табан аҡрынлап күтәрелә барыусы интонация.

ВОСХОЖДЕ́НИЕ *с.* күтәрелеү, менеү; **восхожде́ние на верши́ну горы́** тау башына менеү.

ВОСШЕ́СТВИЕ *с. уст. см.* **восхожде́ние**; ◇ **восше́ствие на престо́л** тәхеткә менеү (*йәки* ултырыу), батшалыҡ итә башлау.

ВОСЬМЁРКА *ж.* 1. (*цифра*) һигеҙле; 2. *разг.* (*группа из восьми*) һигеҙ; 3. (*в картах*) һигеҙлек кәрт.

ВО́СЬМЕРО *числ.* һигеҙ.

ВОСЬМИГРА́ННИК *м. мат.* һигеҙ ҡырлыҡ.

ВОСЬМИГРА́ННЫЙ *прил.* һигеҙ ҡырлы.

ВОСЬМИДЕСЯ́ТЫЙ *числ.* һикһәненсе.

ВОСЬМИДЕСЯТИЛЕ́ТНИЙ *прил.* 1. (*о сроке*) һикһән йыллыҡ; 2. (*о возрасте*) һикһән йәшлек (*йәки* йәштәге), һикһәндәге.

ВОСЬМИКЛА́ССНИК *м.* һигеҙенсе класта уҡыусы.

ВОСЬМИЛЕ́ТНИЙ *прил.* 1. (*о сроке*) һигеҙ йыллыҡ, һигеҙ йыл(ға барған); 2. (*о возрасте*) һигеҙҙәге, һигеҙ йәшлек (*йәки* йәштәге).

ВОСЬМИСО́ТЫЙ *числ.* һигеҙ йөҙөнсө.

ВОСЬМИУГО́ЛЬНИК *м. мат.* һигеҙ мөйөш.

ВОСЬМИУГО́ЛЬНЫЙ *прил.* һигеҙ мөйөшлө.

ВОСЬМИЧАСОВО́Й *прил.* 1. (*длительностью в восемь часов*) һигеҙ сәғәтлек; 2. (*назначенный на восемь часов*) сәғәт һигеҙҙәге.

ВОСЬМО́Й *числ.* һигеҙенсе.

ВОСЬМУ́ШКА *ж.* 1. *уст.* ($^1/_8$ *фунта*) әсмүхә; 2. (*восьмая часть*) һигеҙҙән бер өлөш.

ВОТ *частица указ., усил.* бына; **вот идёт по́езд** бына поезд килә; **вот хорошо́!** бына яҡшы!; ◇ **во́т как!** бына нисек!; **во́т ещё!** бына тағы!; **во́т (оно) что!** улай икән, аңлашыла!; бына эш нәмәлә икән!; **во́т тебе́ (вам)!** бына һиңә (һеҙгә)!; **во́т тебе (и) на́!** бынағайыш!; бына һиңә кәрәк булһа!; **во́т так!** бына шулай!; **вот так та́к!** бына һиңә тағы!; бына һиңә кәрәк булһа!

ВОТ-ВО́Т *нареч. разг.* (*сейчас*) быңа-быңа; быңа хәҙер; хәҙер генә; **вот-во́т он подойдёт** ул быңа хәҙер килеп етер.

ВОТИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что, за кого-что, против кого-чего* тауыш биреү (*йыйылышта, парламенттә*).

ВОТКНУ́ТЬ *сов. что* ҡаҙау, тығыу, сәнсеү, ҡаҙап ҡуйыу, сәнсеп ҡуйыу; **воткну́ть була́вку** булавка ҡаҙау; **воткну́ть кол в зе́млю** ҡаҙыҡты ергә ҡаҙау.

ВОТКНУ́ТЬСЯ *сов.* ҡаҙалыу, тығылыу, сәнселеү.

ВО́ТУМ *м.* вотум (*тауыш биреү юлы менән сығарылған ҡарар*); ✧ **во́тум дове́рия** ышаныс вотумы (*хөкүмәт йәки министрҙең эшмәкәрлеген хуплау*); **во́тум недове́рия** ышанмаусылыҡ вотумы.

ВО́ТЧИНА *ж. ист.* вотчина (*Русҙә эре ер биләүсенең улыңа күсә килгән ере-имениеһе*).

ВОЦАРИ́ТЬСЯ *сов.* 1. *уст.* (*вступить на престол*) батшалыҡ итә башлау, тәхеткә ултырыу; 2. хөкөм һөрөү, урынлашыу; **воцари́лась по́лная тишина́** тулы тынлыҡ урынлашты.

ВОЦАРЯ́ТЬСЯ *несов. см.* **воцари́ться.**

ВОШЬ *ж.* бет; ✧ **расти́тельная вошь** кеблә.

ВОЩА́НКА *ж.* (*вощёная бумага*) балауыҙланған ҡағыҙ, балауыҙлы туҡыма.

ВОЩЁНЫЙ *прил.* балауыҙланған, балауыҙлы; **вощёный пол** балауыҙланған иҙән; **вощёная бума́га** балауыҙлы ҡағыҙ.

ВОЩИ́НА *ж.* кәрәҙ.

ВОЩИ́ТЬ *несов. что* балауыҙлау.

ВОЯ́КА *м. разг. ирон.* һуғыш суҡмары, һуғышҡаҡ.

ВПАДА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **впасть;** 2. (*о реке*) ҡойоу, ҡушылыу, тоташыу; **Уфи́мка впада́ет в Бе́лую** Ҡариҙел Ағиҙелгә ҡоя.

ВПАДЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **впада́ть** 2; 2. (*устье*) йылға тамағы.

ВПА́ДИНА *ж.* сөмкөл, уйпат, соҡор, соҡорсоҡ; ✧ **глазна́я впа́дина** күҙ соҡоро.

ВПА́ИВАТЬ *несов. см.* **впая́ть.**

ВПА́ЙКА *ж.* 1. *см.* **впая́ть;** 2. (*то, что впаяно*) иретеп йәбештерелгән әйбер, паять ителгән әйбер.

ВПА́ЛЫЙ *прил.* батынҡы, батып ингән, эскә батҡан; **впа́лые глаза́** эскә батҡан күҙҙәр.

ВПА́РХИВАТЬ *несов. см.* **впорхну́ть.**

ВПАСТЬ *сов.* 1. эскә батыу (*йәки* батып инеү); **щёки впа́ли** яңаҡтар эскә батҡандар; 2. *перен.* (*дойти до какого-л. состояния*) төшөү, бирелеү; **впасть в отча́яние** өмөтһөҙлөккә төшөү; ✧ **впасть в де́тство** *см.* **де́тство; впасть в противоре́чие** үҙенә-үҙе ҡаршы килеү.

ВПАЯ́ТЬ *сов. что* иретеп ҡуша йәбештереү, паять итеү.

ВПЕРВЫ́Е *нареч.* тәү башлап, беренсе тапҡыр; **впервы́е в жи́зни** ғүмерендә беренсе тапҡыр.

ВПЕРЕВА́ЛКУ *нареч. разг.* бәүелә-сайҡала, алпан-толпан; **ходи́ть вперева́лку** алпан-толпан йөрөү.

ВПЕРЕГО́НКИ, ВПЕРЕГОНКИ́ *нареч. разг.* кемуҙарҙан, уҙыша-уҙыша; **бежа́ть вперего́нки́** кемуҙарҙан югереү.

ВПЕРЁД *нареч.* 1. алға; **вперёд, к побе́де коммуни́зма!** алға, коммунизм еңеүенә!; **дви́гать нау́ку вперёд** фәнде алға ебәреү; 2. *разг.* (*впредь, на будущее время*) алда, киләсәктә, бынан ары, бынан кире; **вперёд будь осторо́жнее** алда һағыраҡ бул; 3. *разг.* (*сначала; раньше*) алдан; **заплати́ть вперёд** алдан түләп ҡуйыу; ✧ **взад и вперёд** *см.* **взад; ни взад ни вперёд** *см.* **взад; часы́ ушли́ вперёд** сәғәт алға киткән; **шаг вперёд** бер ни тиклем уңышҡа ирешеү.

ВПЕРЕДИ́ 1. *нареч.* алдан, алда; **идти́ впереди́** алдан барыу; **впереди́ показа́лся лес** алда урман күренде; 2. *нареч.* (*в будущем*) киләсәктә, алда; **у него́ ещё вся жизнь впереди́** уның әле бөтә тормошо алда; 3. *предлог с род. п.* алда, алдынан; **он е́хал впереди́ всех** ул бөтәһенән дә алда барҙы.

ВПЕРЕМЁЖКУ *нареч. разг.* алмаш-тилмәш, алмашлап.

ВПЕРЕМЕ́ШКУ *нареч. разг.* аралаш, аралашып, аралаштырып, буташтырып, бутап.

ВПЕРИ́ТЬ *сов.*: **впери́ть взгляд** текәп (*йәки* тутнап) ҡарау.

ВПЕЧАТЛЕ́НИЕ *с.* 1. тәьҫир; **находи́ться под впечатле́нием чего́-либо** берәй нәмәнең тәьҫирендә булыу; 2. йоғонто, тәьҫир; эҙ, ҫағылыш; **произвести́ впечатле́ние** тәьҫир ҡалдырыу.

ВПЕЧАТЛИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* тиҙ тәьҫирләнеүсәнлек, тәьҫиргә тиҙ бирелеүсәнлек, тиҙ әҫәрләнеүсәнлек.

ВПЕЧАТЛИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* тиҙ әҫәрләнеүсән, тәьҫиргә тиҙ бирелеүсән.

ВПЕЧАТЛЯ́ЕМОСТЬ *ж.* тәьҫир (*йәки* йоғонто) ҡалдырыусанлыҡ.

ВПЕЧАТЛЯ́ТЬ *несов. разг.* тәьҫир (*йәки* эҙ) ҡалдырыу.

ВПИВА́ТЬ *несов. что* йотлоғоп тыңлау; **впива́ть зву́ки му́зыки** музыка тауышын йотлоғоп тыңлау.

ВПИВА́ТЬСЯ *несов. см.* **впи́ться.**

ВПИ́САННЫЙ 1. *прич.* араһына яҙып ҡуйылған, өҫтәп яҙылған; 2. *прил. мат.* эске һөйкәм, ҡамалған, ҡамаулы (*түңәрәк һ. б.*).

ВПИСА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*в текст, список*) индереү, яҙып ҡуйыу, теркәү, өҫтәп яҙыу; 2. *что, мат.* ҡамау, эсенә һыҙыу; **вписа́ть треуго́льник в окру́жность** өсмөйөштө түңәрәк эсенә ҡамап һыҙыу.

ВПИСА́ТЬСЯ *сов.* 1. *разг.* яҙылыу, теркәлеү, өҫтәп яҙылыу; 2. *мат.* ҡамалып эсенә яҙылыу (*йәки* һыҙылыу).

ВПИ́СЫВАТЬ *несов. см.* **вписа́ть.**

ВПИ́СЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вписа́ться;** 2. *страд. к* **впи́сывать.**

ВПИТА́ТЬ *сов. что* 1. һеңдереү, үҙенә тартыу, һурыу; 2. *перен.* үҙләштереү; **впита́ть иде́и маркси́зма** марксизм идеяларын үҙләштереү.

ВПИТА́ТЬСЯ *сов.* һеңеү, һурылыу; кереү (*о краске*); **вода́ впита́лась в зе́млю** һыу ергә һеңгән.

ВПИ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **впита́ть.**

ВПИ́ТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **впита́ться**; 2. *страд. к* **впи́тывать.**

ВПИТЬ *сов. см.* **вписа́ть.**

ВПИ́ТЬСЯ *сов.* ҡаҙалыу, батырыу; сәнселеү; барып ултырыу; **впи́ться когтя́ми** тырнаҡтарҙы батырыу; **впи́ться зуба́ми** теш батырыу; **впи́ться глаза́ми** текәп ҡарау.

ВПИ́ХИВАТЬ *несов. см.* **впихну́ть.**

ВПИХНУ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* этәреп тығыу, тығып (*йәки* кертеп) ебәреү, тығып ҡуйыу.

ВПЛАВЬ *нареч.* йөҙөп; **перепра́виться че́рез ре́ку вплавь** йылғаны арҡыры йөҙөп сығыу.

ВПЛЕСТИ́ *сов. что* ҡушып үреү; **вплести́ ле́нту в ко́су** таҫманы сәс толомона ҡушып үреү.

ВПЛЕТА́ТЬ *несов. см.* **вплести́.**

ВПЛОТНУ́Ю *нареч.* 1. лыпын (*к земле*); бик яҡын, терәлеп (*друг к другу*); **сиде́ть вплотну́ю** терәлеп ултырыу; 2. *перен. разг.* ныҡлап, яҡындан тороп; **приня́ться за что́-либо вплотну́ю** берәй нәмәгә ныҡлап тотоноу.

ВПЛОТЬ *нареч.*: **вплоть до...** -ға, (-гә, -ҡа, -кә) тиклем (*йәки* ҡәҙәр, саҡлы); **вплоть до ве́чера** кискә тиклем; **вплоть до утра́** иртәнгә саҡлы.

ВПОВА́ЛКУ *нареч. разг.* йәнәш, йәнәшә, теҙелешеп; **спать вповáлку** теҙелешеп йоҡлау.

ВПОЛГО́ЛОСА *нареч.* аҡрын ғына тауыш менән; **петь вполго́лоса** аҡрын ғына йырлау.

ВПОЛЗА́ТЬ *несов. см.* **вползти́.**

ВПОЛЗТИ́ *сов.* 1. шыуышып (*йәки* үрмәләп, имгәкләп) инеү; 2. (*взобраться куда-л., на что-л.*) үрмәләп менеү.

ВПОЛНЕ́ *нареч.* тулыһынса, бөтөнләй, тамам, думбый; **я вполне́ дово́лен** мин бөтөнләй ҡәнәғәтмен; **вполне́ доста́точно** тамам етерлек.

ВПОЛОБОРО́ТА *нареч.* яртылаш боролоп, яртылаш боролған хәлдә.

ВПОЛОВИ́НУ *нареч. прост. уст.* яртылай, яртылаш; **вполови́ну бо́льше** яртылаш артыҡ; **уба́вить ро́вно вполови́ну** яртылай кәметеү.

ВПОПЫХА́Х *нареч.* 1. тыны бөтөп; **он прибежа́л впопыха́х** ул тыны бөтөп саҡ килеп етте; 2. (*в спешке, торопясь*) бик ашығып, ҡабаланып; **впопыха́х я забы́л кни́гу до́ма** мин ҡабаланып китапты өйҙә онотоп ҡалдырғанмын.

ВПО́РУ *нареч. разг.* 1. (*по мерке*) ыҡсым, таман; **сапоги́ мне впо́ру** итек миңә таман; 2. *в знач. сказ.* үҙ ваҡытында, ваҡытлы.

ВПОРХНУ́ТЬ *сов.* 1. пырхылдап осоп инеү; **ла́сточка впорхну́ла в окно́** ҡарлуғас тәҙрәнән пырхылдап осоп инде; 2. *перен.* (*быстро и легко войти, вбежать*) йүгереп (*йәки* атылып) килеп инеү.

ВПОСЛЕ́ДСТВИИ *нареч.* аҙағынан, һуңынан, һуң; **впосле́дствии он узна́ет об э́том** ул һуңынан был турала белер.

ВПОТЬМА́Х *нареч.* ҡараңғылыҡта, ҡараңғыла; **сиде́ть впотьма́х** ҡараңғыла ултырыу.

ВПРА́ВДУ *нареч. прост.* ысынлап, ысынлап та, дөрөҫтән дә; **я и впра́вду э́того не знал** мин ысынлап та быны белмәй инем.

ВПРА́ВЕ *нареч. в знач. сказ. с неопр.* хаҡлы, хаҡы бар; **он не впра́ве так поступа́ть** уның былай эшләргә хаҡы юҡ; **он впра́ве спроси́ть** уның һорарға хаҡы бар.

ВПРА́ВИТЬ *сов. что* 1. (*о суставах, конечностях*) төшөрөү, ултыртыу; 2. *разг.* (*заправить*) тығыу; **впра́вить брю́ки в голени́ща** балаҡтарҙы ҡуңысҡа тығыу; ◇ **впра́вить мозги́** *см.* **мозг.**

ВПРАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **впра́вить.**

ВПРА́ВО *нареч.* уңға, уң яҡҡа; **поверну́ть впра́во** уңға боролоу.

ВПРЕДЬ *нареч.* киләсәктә, бынан ары (*йәки* кире), алда; **впредь будь внима́тельней** бынан кире иғтибарлыраҡ бул; **впредь бу́дьте осторо́жней** киләсәктә һағыраҡ булығыҙ.

ВПРИДА́ЧУ *нареч.* өҫтәүенә.

ВПРИКУ́СКУ *нареч. разг.*: **пить вприку́ску** шәкәр ҡабып эсеү.

ВПРИПРЫ́ЖКУ *нареч.* ырғый-ырғый, һикерә-һикерә, ырғандап, һикергеләп.

ВПРИСЯ́ДКУ *нареч.* сүгәләп-сүгәләп, сүкәйеп-сүкәйеп (*бейеү*); **он пусти́лся вприся́дку** ул сүгәләп-сүгәләп бейергә төшөп китте.

ВПРО́ГОЛОДЬ *нареч.* аслы-туҡлы, туйыр-туймаҫ.

ВПРОК *нареч.* 1. запасҡа, алдағы көнгә; **загото́вить впрок** запасҡа әҙерләп ҡуйыу; 2. (*на пользу*) файҙаға; **э́то не пошло́ ему́ впрок** был уға файҙаға булманы.

ВПРОСА́К *нареч. разг.*: **попа́сть впроса́к** яйһыҙ хәлдә ҡалыу, уңайһыҙ хәлгә төшөү.

ВПРОСО́НКАХ *нареч. разг.* йоҡо аралаш, ояныр-уянмаҫ.

ВПРО́ЧЕМ 1. *союз противит.* шулай ҙа, әйткәндәй, ләкин, шуның менән бергә; 2. *в знач. вводн. сл.* хәйер; **впро́чем, я не по́мню** хәйер, мин хәтерләмәйем.

ВПРЫ́ГИВАТЬ *несов. см.* **впры́гнуть.**

ВПРЫ́ГНУТЬ *сов.* һикереп инеү (*йәки* менеү, төшөү); **впры́гнуть в ваго́н** вагонға һикереп инеү.

ВПРЫ́СКИВАНИЕ *с.* 1. *см.* **впры́снуть;** 2. *разг.* (*лекарство*) впрыскивание (*тамырға йәки тире аҫтына ебәрелә торған дарыу*).

ВПРЫ́СКИВАТЬ *несов. см.* **впры́снуть.**

ВПРЫ́СНУТЬ *сов. что* тире аҫтына ебәреү; **впры́снуть больно́му мышья́к** сирленең тире аҫтына мышаяҡ ебәреү.

ВПРЯГА́ТЬ *несов. см.* **впрячь.**

ВПРЯМЬ *частица разг.* ысынлап та; **и впрямь сле́довало давно́ за э́то де́ло взя́ться** ысынлап та был эшкә күптән тотонорға кәрәк ине.

ВПРЯСТЬ *сов. что* ҡушып иләү, аралаштырып иләү.

ВПРЯЧЬ *сов. кого-что* егеү; **впрячь ло́шадь** ат егеү.

ВПРЯ́ЧЬСЯ *сов.* егелеү; ◇ **впря́чься в рабо́ту** эшкә тотоноу.

ВПУСК *м. см.* **впусти́ть; впуск пу́блики в сад** халыҡты баҡсаға индереү.

ВПУСКА́ТЬ *несов. см.* **впусти́ть.**

ВПУСКНО́Й *прил.* керә (*йәки* инә) торған; **впускна́я дверь** керә торған ишек.

ВПУСТИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* индереү, кертеү, ебәреү, үткәреү; 2. *что* (*влить, капая*) тамыҙыу; 3. *что* (*вонзить*) ҡаҙау, сәнсеү.

ВПУСТУ́Ю *нареч. разг.* юҡҡа, бушҡа, әрәмгә; **я стара́лся впусту́ю** мин юҡҡа тырышҡанмын.

ВПУ́ТАТЬ *сов.* 1. *что* (*вплести*) ҡатнаштырып (*йәки* сыуалтып) үреү, бәйләү; 2. *кого-что, перен. разг.* (*втянуть во что-л.*) бутау, бәләгә төшөрөү (*йәки* тарыҡтырыу).

ВПУ́ТАТЬСЯ *сов.* 1. бәйләнеү, үрелеү; 2. *перен. разг.* төшөү, тарығыу, тығылыу, буталыу.

ВПУ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **впу́тать.**

ВПУ́ТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **впу́таться;** 2. *страд. к* **впу́тывать.**

ВПЯ́ТЕРО *нареч.* биш тапҡыр (*йәки* рәт, мәртәбә); **впя́теро бо́льше** биш тапҡыр ҙур (*йәки* артыҡ).

ВПЯТЕРО́М *нареч.* бишәү, бишәүләп, бишәү бергә; **игра́ть впятеро́м** бишәү бергә уйнау.

В-ПЯ́ТЫХ *вводн. сл.* бишенсенән.

ВРАГ *м.* дошман; **кла́ссовый враг** синфи дошман.

ВРАЖДА́ *ж.* дошманлыҡ, кенә, хаслыҡ; **пита́ть вражду́** дошман күреү, кенә ҡыуыу.

ВРАЖДЕ́БНЫЙ *прил.* дошман, дошман күреүсе, дошмандарса; **вражде́бные отноше́ния** дошмандарса мөнәсәбәт; **вражде́бная сторона́** дошман яҡ.

ВРАЖДОВА́ТЬ *несов.* үҙ-ара дошман булыу, бер-берен дошман күреү, дошманлашыу, хаслыҡ уйлау.

ВРА́ЖЕСКИЙ *прил.* дошман; **вра́жеская а́рмия** дошман армияһы.

ВРА́ЖИЙ *прил. фольк. см.* **вра́жеский; вра́жья си́ла** дошман көсө.

ВРАЗБИ́ВКУ *нареч. разг.* тәртибен боҙоп, аралаштырып; **спра́шивать вразби́вку табли́цу умноже́ния** ҡабатлау таблицаһының тәртибен боҙоп һорау.

ВРАЗБРО́Д *нареч. разг.* һибелеп, таралып, тырым-тырағай; **де́йствовать вразбро́д** тырым-тырағай эш итеү.

ВРАЗБРО́С *нареч.* таралып, тарау, сәселеп, айырым-айырым, башҡа-башҡа.

ВРАЗВА́ЛКУ *нареч. разг.* ауа-түнә; әпен-төпөн, алпан-толпан; **он шёл вразва́лку** ул ауа-түнә бара ине.

ВРАЗНОБО́Й *нареч. прост.* тарҡау, айырым-айырым, ойошмаған хәлдә; **де́йствовать вразнобо́й** тарҡау эш итеү.

ВРАЗРЕ́З *нареч.*: **идти́ вразре́з** *с чем* ҡапма-ҡаршы килеү.

ВРАЗРЯ́ДКУ *нареч. полигр.* һирәкләтеп, ара ҡалдырып; **печа́тать вразря́дку** ара ҡалдырып баҫыу.

ВРАЗУМИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* аңлайышлылыҡ.

ВРАЗУМИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* аңлайышлы; **вразуми́тельная речь** аңлайышлы телмәр.

ВРАЗУМИ́ТЬ *сов. кого-что* аҡылға өйрәтеү (*йәки* ултыртыу), аҡыл биреү, төшөндөрөү; **нам на́до его́ вразуми́ть** беҙгә уны аҡылға өйрәтергә кәрәк.

ВРАЗУМЛЯ́ТЬ *несов. см.* **вразуми́ть.**

ВРА́КИ *только мн. прост.* юҡ һүҙ, ялған хәбәр, буш нәмә, уйҙырма.

ВРАЛЬ *м. разг.* алдаҡсы, ялғансы.

ВРАНЬЁ *с. разг.* алдыҡ, уйҙырма, юҡ һүҙ, ялған хәбәр.

ВРАСКА́ЧКУ *нареч. разг.* алпан-толпан килеп, бәүелеп; **ходи́ть враска́чку** алпан-толпан килеп йөрөү.

ВРАСПЛО́Х *нареч.* көтмәгәндә, иҫкәрмәҫтән, ҡапыл; **заста́ть враспло́х** көтмәгәндә килеп сығыу; **напа́сть враспло́х** көтмәгәндә һөжүм итеү.

ВРАССЫПНУ́Ю *нареч.* таралып, һибелеп, тырым-тырағай; **бежа́ть врассыпну́ю** тырым-тырағай югереп китеү.

ВРАСТА́ТЬ *несов. см.* **врасти́.**

ВРАСТИ́ *сов.* (*внутрь*) эскә ҡарап үҫеү; батып инеү.

ВРАСТЯ́ЖКУ *нареч. разг.* 1. һуҙылып, йәйелеп; **лежа́ть врастя́жку** һуҙылып ятыу; 2. (*о речи, словах*) һуҙып, һалмаҡлап, яйлап.

ВРАТА́ *только мн. книжн. уст. см.* **воро́та.**

ВРАТА́РЬ *м. спорт.* ҡапҡасы, вратарь.

ВРАТЬ *несов. разг.* алдау, ялғанлау, юҡты һөйләү.

ВРАЧ *м.* врач; **гла́вный врач** баш врач; **зубно́й врач** теш врачы.

ВРАЧЕ́БНЫЙ *прил.* врач; **враче́бная по́мощь** врач ярҙамы.

ВРАЩА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* әйләнмәле, өйрөлмәле; **враща́тельное движе́ние** әйләнмәле хәрәкәт.

ВРАЩА́ТЬ *несов. что* әйләндереү, өйрөлтөү; ✧ **враща́ть глаза́ми (белка́ми)** күҙҙәрҙе уйнатыу.

ВРАЩА́ТЬСЯ *несов.* 1. әйләнеү, өйрөлөү; **Земля́ враща́ется вокру́г Со́лнца** Ер Ҡояш тирәһендә әйләнә; 2. *перен.* аралашыу; **враща́ться среди́ молодёжи** йәштәр менән аралашыу; 3. *страд. к* **враща́ть.**

ВРАЩЕ́НИЕ *с. см.* **враща́ть** *и* **враща́ться** 1.

ВРЕД *м.* зыян, зарар, касафат; **причини́ть вред** зарар килтереү.

ВРЕДИ́ТЕЛЬ *м.* ҡортҡос.

ВРЕДИ́ТЕЛЬСКИЙ *прил.* ҡортҡослоҡ; **вреди́тельские де́йствия** ҡортҡослоҡ эштәре.

ВРЕДИ́ТЕЛЬСТВО *с.* ҡортҡослоҡ.

ВРЕДИ́ТЬ *несов. кому-чему* зарар итеү, зыян килтереү, ҡортҡослоҡ итеү; **куре́ние вреди́т здоро́вью** тәмәке тартыу һаулыҡҡа зарар итә.

ВРЕ́ДНОСТЬ *ж.* зарарлылыҡ, зыянлылыҡ; **вре́дность куре́ния** тәмәке тартыуҙың зарарлығы.

ВРЕ́ДНЫЙ *прил.* зарарлы, зыянлы; **вре́дная привы́чка** зарарлы ғәҙәт.

ВРЕДОНО́СНЫЙ *прил.* зарарлы, зыянлы, зарар (*йәки* зыян) килтерә торған.

ВРЕ́ЗАТЬ *сов. что* уйып ҡуйыу, ырып (*йәки* соҡоп) урынлаштырыу; **вре́зать замо́к в дверь** ишеккә соҡоп йоҙаҡ ҡуйыу.

ВРЕЗА́ТЬ *несов. см.* **вре́зать.**

ВРЕ́ЗАТЬСЯ *сов.* 1. йырып инеү, ярып барып кереү, киҫеп кереү; **ло́дка вре́залась**

в песо́к кәмә ҡомға ярып барып инде; 2. *перен.* (*запечатлеться*) (йөрәккә) үтеп инеү, (күңелгә) барып ултырыу, (хәтерҙә) ҡалыу; **вре́заться в па́мять** күңелдә ныҡ ҡалыу.

ВРЕЗА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вре́заться;** 2. *страд. к* **вреза́ть.**

ВРЕ́ЗЫВАТЬ(СЯ) *несов. см.* **вре́зать(ся).**

ВРЕМЕНА́МИ *нареч.* ҡайһы саҡта, ваҡыт-ваҡыт, ара-тирә.

ВРЕМЕННО́Й *прил.* ваҡыт менән билдәләнә торған; **временна́я связь ме́жду двумя́ собы́тиями** ике ваҡиғаның ваҡыт менән бер-береһенә бәйлекле булыуҙары.

ВРЕ́МЕННЫЙ *прил.* 1. ваҡытлы; **вре́менная рабо́та** ваҡытлы эш; 2. (*непостоянный, преходящий*) ваҡытлыса; **вре́менная неуда́ча** ваҡытлыса уңышһыҙлыҡ.

ВРЕМЕНЩИ́К *м. ист.* временщик (*батшаға яҡын булыуы арҡаһында ваҡытлыса юғары власкә һәм юғары дәрәжәгә ирешкән кеше*).

ВРЕ́МЯ *с.* 1. ваҡыт; **в коро́ткое вре́мя** ҡыҫҡа ваҡытта; 2. (*эпоха, период*) дәүер, заман; **не отстава́ть от вре́мени** замандан артҡа ҡалмаҫҡа; 3. (*час, срок*) сәғәт, ваҡыт; **ско́лько вре́мени?** сәғәт нисә?; ваҡыт күпме?; **в ука́занное вре́мя** күрһәтелгән ваҡытта; **вре́мя истекло́** ваҡыт үтеп китте; 4. (*определённая пора*) миҙгел, мәл; саҡ, ваҡыт; **времена́ го́да** йыл миҙгелдәре; **вре́мя поко́са** бесән сабыу мәле, бесән өҫтө; **рабо́чее вре́мя** эш ваҡыты; 5. *грам.* заман; **настоя́щее вре́мя** хәҙерге заман; **бу́дущее вре́мя** киләсәк заман; **проше́дшее вре́мя** үткән заман; ◇ **в одно́ прекра́сное вре́мя** бер заман килеп; **вре́мя не ждёт** ваҡыт көтмәй; **вре́мя те́рпит** ваҡыт бар әле; **в своё вре́мя** 1) (*в прошлом*) заманында, ҡасандыр; 2) (*своевременно*) үҙ ваҡытында; **всё вре́мя** һәр ваҡыт, һәр ҡасан; **в то вре́мя как...** шул ваҡыт араһында, шул арала; **до поры́ до вре́мени** ваҡыты еткәнсе, мәле (*йәки* көнө) килгәнсе, ваҡытынса; **до сего́ вре́мени** был ға тиклем; **на вре́мя** билдәле ваҡытҡа тиклем, ваҡытлыса; **пе́рвое вре́мя** башта, тәүҙә, тәү башта; **ра́ньше вре́мени** көн элгәре (*йәки* элек); **со вре́менем** ваҡыты етеү менән, киләсәктә; **с тече́нием вре́мени** ваҡыт үтеү менән; **по времена́м** ҡай ваҡыт; **тем вре́менем** шул уҡ ваҡытта, шул арала.

ВРЕМЯИСЧИСЛЕ́НИЕ *с.* ваҡыт хисабы (*календарҙа*).

ВРЕМЯ́НКА *ж. разг.* 1. (*переносная лестница*) бәләкәй баҫҡыс; 2. (*печка*) тимер мейес.

ВРЕМЯПРЕПРОВОЖДЕ́НИЕ, ВРЕМЯПРОВОЖДЕ́НИЕ *с.* ваҡыт үткәреү, көн уҙғарыу.

ВРО́ВЕНЬ *нареч.* тип-тиң, тигеҙ, бер тигеҙ; **вро́вень с края́ми** ситтәре менән бер тигеҙ.

ВРО́ДЕ 1. *предлог с род. п.* оҡшашлы, кеүек, һымаҡ; 2. *частица прост.* шикелле, булһа кәрәк; **он вро́де увлека́ется футбо́лом** ул футбол менән ҡыҙыҡһына булһа кәрәк.

ВРОЖДЁННЫЙ *прил.* тыумыштан булған; **врождённый тала́нт** тыумыштан булған талант.

ВРОЗЬ *нареч.* айырым-айырым, башҡа-башҡа; **жить врозь** айырым-айырым йәшәү (*йәки* тороу); ◇ **дело врозь идёт (пошло́)** эш тиҫкәрегә китте, эш бешмәй башланы.

ВРУБ *м. горн.* уйым, тар уйым.

ВРУБА́ТЬ *несов. см.* **вруби́ть.**

ВРУБА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вруби́ться;** 2. *страд. к* **вруба́ть.**

ВРУБИ́ТЬ *сов. что* йырып кертеү, уйып (*йәки* соҡоп) кертеп ҡуйыу, уйып (*йәки* соҡоп) ултыртыу.

ВРУБИ́ТЬСЯ *сов.* киҫеп (*йәки* ҡырҡып, йырып) инеү; **вруби́ться в ка́менную поро́ду** таш тоҡомона йырып инеү.

ВРУ́БОВЫЙ *прил. горн.* уйыу; **вру́бовая маши́на** тау тоҡомон уйыу машинаһы.

ВРУКОПА́ШНУЮ *нареч.* уҫмаҡлашып, йоҙроҡ (*йәки* штык) менән; **дра́ться врукопа́шную** уҫмаҡлашып һуғышыу.

ВРУН *м. разг.* алдаҡсы, ялғансы.

ВРУЧА́ТЬ *несов. см.* **вручи́ть.**

ВРУЧЕ́НИЕ *с. см.* **вручи́ть; вруче́ние дипло́ма** диплом биреү.

ВРУЧИ́ТЬ *сов. что* 1. тапшырыу, биреү; **вручи́ть пове́стку** саҡырыу ҡағыҙын тапшырыу; 2. *перен.* (*доверить*) ышанып тапшырыу.

ВРУЧНУ́Ю *нареч.* ҡулдан, ҡул менән.

ВРЫВА́ТЬ *несов. см.* **врыть.**

ВРЫВА́ТЬСЯ I *несов.* 1. *см.* **вры́ться;** 2. *страд. к* **врыва́ть.**

ВРЫВА́ТЬСЯ II *несов. см.* **ворва́ться.**

ВРЫТЬ *сов. что* ҡаҙып индереү (*йәки* күмеү, ултыртыу); **врыть столб в зе́млю** бағананы ергә ҡаҙып ултыртыу.

ВРЫТЬСЯ *сов.* ҡаҙып (*йәки* соҡоп) инеү; **сапёры вры́лись в зе́млю** сапёрҙар ергә соҡоп инделәр.

ВРЯ́Д ЛИ *частица* айһай, -мы(-ме) икән; **вря́д ли он придёт** ул килерме икән.

ВСАДИ́ТЬ *сов. что* сәнсеү, ҡаҙау, сәнсеп (*йәки* сабып, атып) ултыртыу; **всади́ть топо́р в бревно́** балтаны бүрәнәгә ултырта сабыу; **всади́ть пу́лю в сте́ну** пуляне стенаға атыу.

ВСА́ДНИК *м.* һыбайлы, атлы.

ВСА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **всади́ть.**

ВСА́СЫВАТЬ *несов. см.* **всоса́ть.**

ВСА́СЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **всоса́ться;** 2. *страд. к* **вса́сывать.**

ВСЕ- *ҡушма һүҙҙәрҙең «бөтә, бөтөнөһөн эсенә алған» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **всесою́зный** бөтә союз; **всео́бщий** дөйөм, ғөмүми.

ВСЕ *мн. см.* **весь.**

ВСЁ I *нареч. разг.* 1. (*всё время, постоянно*) һаман, һәр ваҡыт; **он всё рабо́тает** ул һаман эшләй; 2. *в знач. усил. частицы* (*при сравнит. степени*) торған һайын, тағы ла -раҡ (-рәк); **пого́да стано́вится всё лу́чше и лу́чше** көн барған һайын яҡшыра; 3. (*до сих пор*) һаман, әле лә булһа; **дождь всё ещё идёт** ямғыр һаман яуа ла яуа; 4. *в знач. противит. союза* (*однако, всё-таки*) ләкин, барыбер, шулай ҙа; **как ни стара́ется, всё не выхо́дит** нисек кенә

тырышмаһын, барыбер эше барып сыҡмай; ✧ **всё же, всё ж** шулай ҙа шул, булыуға ҡарамаҫтан.

ВСЁ II *с. см.* **весь.**

ВСЕВОЗМО́ЖНЫЙ *прил.* һәр төрлө, төрлө-төрлө; **в универма́ге име́ются все-возмо́жные това́ры** универмагта һәр төрлө тауарҙар бар.

ВСЕГДА́ *нареч.* һәр ваҡыт (*йәки* саҡ), һәр ҡасан, ылғый, гел; ✧ **всегда́ гото́в!** һәр ваҡыт әҙер!

ВСЕГДА́ШНИЙ *прил.* ғәҙәттәге, даими, һәр ваҡыт була торған; **всегда́шний гость** һәр ваҡыт була торған ҡунаҡ.

ВСЕГО́ *нареч.* **1.** (*итого, в общем*) бөтәһе, бары, йыйыныһы, барлығы; **израсхо́довано всего́ сто рубле́й** барлығы йөҙ һум аҡса тотолған; **2.** *в знач. усил. частицы* (*только, лишь*) ни бары, бары тик... ғына (генә, ҡына, кенә); **рабо́та начала́сь всего́ два ме́сяца тому́ наза́д** эш ни бары ике ай ғына элек башланды; **я здесь рабо́таю всего́ де́сять дней** мин бында ни бары ун ғына көн эшләйем; **3.** *в знач. межд. разг.* һау бул; **ну, пока́, всего́!** йә, хәҙергә, һау бул!; ✧ **то́лько и всего́** шул ғына, башҡа бер ни ҙә юҡ, бар булғаны шул; **всего́-на́всего** ни бары.

всего́ *род. п. ед. от* **весь, всё** II.

ВСЕЗНА́ЙКА *м. и ж. разг. ирон.* белдекле булырға маташыусы, үҙен бик белдекле итеп һанаусы.

ВСЕЛЕ́НИЕ *с. см.* **всели́ть** 1.

ВСЕЛЕ́ННАЯ *ж.* **1.** (*мироздание*) йыһан, ғаләм; **2.** (*вся земля*) ер йөҙө.

ВСЕЛИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*поместить на жительство*) кертеп урынлаштырыу, индереү, кертеү; **2.** *что, перен.* (*внушить*) күңеленә һалыу, кертеү, тыуҙырыу; **всели́ть наде́жду** өмөт тыуҙырыу.

ВСЕЛИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** урынлашыу; **2.** *перен.* төшөү, кереү, тыуыу; урынлашыу; **наде́жда всели́лась в его́ се́рдце** уның күңелендә ышаныс тыуҙы.

ВСЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **всели́ть.**

ВСЕЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **всели́ться; 2.** *страд. к* **вселя́ть.**

всем *тв. п. ед. от* **весь, всё** II; *дат. п. мн. от* **все.**

всём (обо всём) *предл. п. ед. от* **весь, всё** II.

ВСЕМЕ́РНЫЙ *прил.* бөтә көс менән, бөтә мөмкинлектәр менән, һәр яҡлап, барлыҡ саралар менән; **всеме́рное соде́йствие** һәр яҡлап ярҙам итеү.

ВСЕ́МЕРО *нареч.* ете тапҡыр (*йәки* мәртәбә); **все́меро бо́льше** ете тапҡыр ҙур.

ВСЕМЕРО́М *нареч.* етәү, етәүләп, етәү бергә, етәүләшеп; **мы рабо́тали всемеро́м** беҙ етәү бергә эшләнек.

ВСЕМИ́РНЫЙ *прил.* бөтә донъя, бөтә донъя күләмендәге; **всеми́рная исто́рия** бөтә донъя тарихе.

ВСЕМОГУ́ЩЕСТВО *с.* сикһеҙ ҡеүәтлелек, ҡөҙрәтлелек.

ВСЕМОГУ́ЩИЙ *прил.* үтә көслө, сикһеҙ ҡөҙрәтле.

всему́ *дат. п. ед. от* **весь, всё** II.

ВСЕНАРО́ДНЫЙ *прил.* бөтә халыҡ; **всенаро́дное торжество́** бөтә халыҡ тантанаһы.

ВСЕО́БЩИЙ *прил.* дөйөм, ғөмүми; **всео́бщее избира́тельное пра́во** дөйөм һайлау хоҡуғы; **всео́бщий зако́н капиталисти́ческого накопле́ния** *эк.* капиталистик тупланыштың дөйөм законы.

ВСЕО́БЩНОСТЬ *ж.* дөйөмлөк, ғөмүмилек.

ВСЕОБЪЕ́МЛЮЩИЙ *прил.* бөтә нәмәне эсенә алыусы, бик киң.

ВСЕОРУ́ЖИЕ *с.*: **во всеору́жии** 1) тулы ҡоралланған хәлдә, тулы ҡоралланып; 2) *перен.* камил эйә булып, камил белеп етеп, тулыһынса әҙер булып.

ВСЕПОБЕЖДА́ЮЩИЙ *прил.* һәр (*йәки* бөтә) нәмәне еңеүсе; **всепобежда́ющая си́ла иде́й лениии́зма** ленинизм идеяһының бөтә нәмәне еңеүсе көсө.

ВСЕРОССИ́ЙСКИЙ *прил.* бөтә Россия; **Всеросси́йский съезд молодёжи** *ист.* Бөтә Россия йәштәр съезы.

ВСЕРЬЁЗ *нареч. разг.* ысынға, ысынлап; **принима́ть всерьёз** ысынға алыу; **он всерьёз приня́лся за уче́ние** ул ысынлап уҡырға кереште.

ВСЕСИ́ЛЬНЫЙ *прил.* һәр нәмәгә ҡөҙрәтле, ҙур власле, тәьҫире ҙур, йоғонтоһо көслө.

ВСЕСОЮ́ЗНЫЙ *прил.* бөтә союз; **Всесою́зный Ле́нинский Коммунисти́ческий Сою́з Молодёжи** Бөтә Союз Ленинсе Коммунистик Йәштәр Союзы.

ВСЕСТОРО́ННИЙ *прил.* һәр яҡлап, бөтә яҡлап, ентекләп; **всесторо́ннее разви́тие национа́льностей Сове́тского Сою́за** Советтәр Союзындағы милләттәрҙең һәр яҡлап үҫә барыуы.

ВСЁ-ТАКИ *частица и союз* шулай ҙа, шуға ҡарамаҫтан, шулай булһа ла, барыбер; **а всё-таки я прав** ә шулай ҙа мин хаҡлы.

ВСЕУСЛЫ́ШАНИЕ *с.*: **во всеуслы́шание** бөтә кеше ишетелерлек итеп; **сказа́ть во всеуслы́шание** бөтә кеше ишетерлек итеп әйтеү.

ВСЕЦЕ́ЛО *нареч.* тамам, бөтөнләй, тулыһынса; **он всеце́ло пре́дан де́лу** ул бөтөнләй эшкә бирелгән.

ВСЕЯ́ДНЫЙ *прил.* һәр төрлө аҙыҡ менән туҡланыусы; **всея́дное живо́тное** һәр төрлө аҙыҡ менән туҡланыусы хайуан.

ВСКА́КИВАТЬ *несов. см.* **вскочи́ть.**

ВСКА́ПЫВАТЬ *несов. см.* **вскопа́ть.**

ВСКАРА́БКАТЬСЯ *сов. разг.* үрмәләп (*йәки* тырмашып, шыуышып) менеү; **вскара́бкаться на скалу́** үрмәләп ҡаяға менеү.

ВСКАРА́БКИВАТЬСЯ *несов. см.* **вскара́бкаться.**

ВСКА́РМЛИВАТЬ *несов. см.* **вскорми́ть.**

ВСКАЧЬ *нареч.* сабып, саптырып; **нести́сь вскачь** елдереп сабыу, саптырып барыу.

ВСКИ́ДЫВАТЬ *несов. см.* **вски́нуть.**

ВСКИ́НУТЬ *сов. что* күтәреп һалыу, күтәреп ырғытыу (*йәки* ташлау), кинәт күтәреү; **вски́нуть го́лову** башты кинәт күтәреү.

ВСКИПА́ТЬ *несов. см.* **вскипе́ть.**

ВСКИПЕ́ТЬ *сов.* 1. ҡайнап сығыу, ҡайнау; **вода́ вскипе́ла** һыу ҡайнаны; 2. *перен.* (*прийти в ярость*) ярһыу, ҡыҙып китеү; **от гне́ва он вскипе́л** асыуынан ул ҡыҙып китте.

ВСКИПЯТИ́ТЬ *сов. что* ҡайнатыу, ҡайнатып алыу; **вскипяти́ть во́ду** һыу ҡайнатып алыу.

ВСКЛОКО́ЧЕННЫЙ *прил.* туҙғыған, өлтәйгән, ялбырланған; **всклоко́ченные во́лосы** туҙғыған сәс.

ВСКЛОКО́ЧИТЬ *сов. что, разг.* туҙҙырыу, өлтәйтеү, ялбырландырыу.

ВСКОЛЫХНУ́ТЬ *сов.* 1. *что* тулҡынландырыу, тирбәтеү, һелкетеү, сайҡалдырыу; **ве́тер всколыхну́л рожь** ел арышты тулҡынландырҙы; 2. *кого-что, перен.* ҡуҙғатыу, хәрәкәткә килтереү; **револю́ция всколыхну́ла все си́лы наро́дные** революция халыҡтарҙың бөтә көсөн ҡуҙғатты.

ВСКОЛЫХНУ́ТЬСЯ *сов.* 1. тирбәлеү, сайҡалыу, һелкенеү; **вода́ в о́зере всколыхну́лась** күлдәге һыу сайҡалып китте; 2. *перен.* (*прийти в волнение*) ҡуҙғалыу, хәрәкәткә килеү.

ВСКО́ЛЬЗЬ *нареч.* һүҙ ыңғайында, өҫтән-мөҫтән генә, еңелсә; **упомяну́ть вскользь** һүҙ ыңғайында әйтеп уҙыу.

ВСКОПА́ТЬ *сов. что* йомшартыу, ҡаҙыу; **вскопа́ть огоро́д** баҡсаны йомшартыу.

ВСКО́РЕ *нареч.* тиҙҙән, оҙаҡламай, бер аҙҙан; **он вско́ре верну́лся домо́й** ул оҙаҡламай өйгә әйләнеп ҡайтты.

ВСКОРМИ́ТЬ *сов. кого-что* 1. (*животное и т. п.*) ашатып үҫтереү, ҡарап үҫтереү; **вскорми́ть ребёнка гру́дью** баланы күкрәк һөтө менән үҫтереү; 2. (*вырастить, воспитать*) тәрбиәләп үҫтереү, тәрбиәләү, ашатыу, аҫрау.

ВСКОЧИ́ТЬ *сов.* 1. (*прыгнуть во что-л., на кого-что-л.*) һикереп менеү (*йәки* инеү); **вскочи́ть в ваго́н** вагонға һикереп инеү; 2. (*быстро встать, подняться*) тора һалыу, ырғып (*йәки* һикереп) тороу; **вскочи́ть с ме́ста** урындан һикереп тороу; 3. *перен. разг.* (*быстро возникнуть, вздуться*) сығыу, ҡалҡып сығыу; **на лбу у него́ вскочи́л пры́щик** уның маңлайына һытҡы сыҡҡан.

ВСКРИ́КИВАТЬ *несов. см.* **вскри́кнуть.**

ВСКРИ́КНУТЬ *сов.* ҡапыл ҡысҡырыу, ҡысҡырып ебәреү.

ВСКРИЧА́ТЬ *сов.* ҡысҡырыу, һөрәнләү, ҡысҡырып өндәшеү.

ВСКРУЖИ́ТЬ *сов.*: **вскружи́ть го́лову** *кому* башын әйләндереү; **успе́х вскружи́л ему́ го́лову** уңыш уның башын әйләндергән.

ВСКРЫВА́ТЬ *несов. см.* **вскрыть.**

ВСКРЫВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см* **вскры́ться;** 2. *страд. к* **вскрыва́ть.**

ВСКРЫ́ТИЕ *с. см.* **вскрыть** *и* **вскры́ться** 3; **вскры́тие тру́па** мәйетте ярыу; **вскры́тие рек весно́й** яҙ көнө йылғаларҙың боҙҙан әрселеүе.

ВСКРЫТЬ *сов. что* 1. (*распечатать, открыть*) асыу, асып ҡарау; 2. *перен.* асып һалыу, фаш итеү; **вскрыть недоста́тки** етешһеҙлекте асыу, етешһеҙлектәрҙе асып һалыу; 3. *мед.* ярыу, ярып ҡарау.

ВСКРЫ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*о нарыве*) ярылыу, тишелеү, һытылыу; 2. *перен.* (*обнаружиться*) асыҡланыу, беленеү, фаш ителеү; 3. (*о реке*) боҙҙан әрселеү, боҙҙан таҙарыу, асылыу.

ВСЛАСТЬ *нареч. разг.* туйғансы, тәмләп, рәхәтләнеп; **я пое́л всласть** мин рәхәтләнеп ашаным.

ВСЛЕД *нареч.* 1. артынан, эҙенән; **вслед за пе́рвой коло́нной вступи́ла втора́я** беренсе колонна артынан икенсеһе сыҡты; 2. *в знач. предлога с дат. п.* артынан; **он смотре́л вслед по́езду** ул поезд артынан ҡарап ҡалды; ◇ **вслед за тем** шунан һуң.

ВСЛЕ́ДСТВИЕ *предлог с род. п.* сәбәпле, =ға (=гә, =ҡа, =кә) күрә, арҡаһында, =лыҡтан (=лектән); **он не мог яви́ться вслéдствиеболе́зни** ул ауырыу сәбәпле килә алманы.

ВСЛЕПУ́Ю *нареч. разг.* 1. ҡарамайынса; **печа́тать на маши́нке вслепу́ю** машинкаға ҡарамай баҫыу; 2. *перен.* (*наугад*) тоҫмал менән, тикшермәйенсә, күрмәйенсә, белмәйенсә; **де́йствовать вслепу́ю** белмәйенсә генә эш итеү.

ВСЛУХ *нареч.* ҡысҡырып, ишеттереп; **чита́ть вслух** ҡысҡырып уҡыу.

ВСЛУ́ШАТЬСЯ *сов.* тыңлау, иғтибар менән тыңлау, ҡолаҡ һалыу; **вслу́шаться в разгово́р** һөйләшкәнде ихлас тыңлау.

ВСЛУ́ШИВАТЬСЯ *несов. см.* **вслу́шаться.**

ВСМА́ТРИВАТЬСЯ *несов. см.* **всмотре́ться.**

ВСМОТРЕ́ТЬСЯ *сов.* текләү, ентекләп ҡарау, тексәйеп китеү.

ВСМЯ́ТКУ *нареч.* шыйыҡ итеп бешерелгән; **яйцо́ всмя́тку** шыйыҡ итеп бешерелгән йомортҡа.

ВСО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **всу́нуть.**

ВСОСА́ТЬ *сов. что* һурыу, эсенә алыу, һеңдереү; ◇ **всоса́ть с молоко́м ма́тери** тыумыштан ғәҙәткә инеү, әсә һөтө менән ҡанына һеңеү.

ВСОСА́ТЬСЯ *сов.* һеңеү, йотолоу; **вода́ всоса́лась в зе́млю** һыу ергә һеңде.

ВСПА́ИВАТЬ *несов. см.* **вспои́ть.**

ВСПА́РХИВАТЬ *несов. см.* **вспорхну́ть.**

ВСПА́РЫВАТЬ *несов. см.* **вспоро́ть.**

ВСПАХА́ТЬ *сов. что* һөрөү, һуҡалау; **вспаха́ть по́ле** баҫыу һөрөү.

ВСПА́ХИВАТЬ *несов. см.* **вспаха́ть.**

ВСПА́ШКА *ж. см.* **вспаха́ть; зя́блевая вспа́шка** туңға һөрөү; **глубо́кая вспа́шка** тәрән һөрөү.

ВСПЕ́НИВАТЬ *несов. см.* **вспе́нить.**

ВСПЕ́НИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вспе́ниться;** 2. *страд. к* **вспе́нивать.**

ВСПЕ́НИТЬ *сов. кого-что* күбекләндереү, күбекләү, күпертеү.

ВСПЕ́НИТЬСЯ *сов.* күбекләнеү, күперекләнеү, күпереү.

ВСПЛАКНУ́ТЬ *сов. о ком-чём и без доп., разг.* һыҡтау, илап алыу.

ВСПЛЕСК *м.* 1. *см.* **всплесну́ть(ся); вспле́ски вёсел** ишкәктәр сәпелдәүе; 2. (*звук*) сәпелдәү (*йәки* сапылдау, сайпылдау) тауышы.

ВСПЛЁСКИВАТЬ *несов. см.* **всплеснýть.**

ВСПЛЕСНУ́ТЬ *сов. и однокр.* сәпелдәтеү, сайпылтыу, сапылдатыу, сайпылдырыу; ◇ **всплеснýть рукáми** ҡул һуғып ҡуйыу.

ВСПЛЕСНУ́ТЬСЯ *сов.* сәпелдәү, сайпылдау, сапылдау.

ВСПЛЫВА́ТЬ *несов. см.* **всплыть.**

ВСПЛЫТЬ *сов.* **1.** өҫкә (*йәки* ҡалҡып) сығыу; **подвóдная лóдка всплылá** һыу аҫты кәмәһе ҡалҡып сыҡты; **2.** *перен.* асылыу, беленеү; **недостáтки всплы́ли** етешһеҙлектәр асылды.

ВСПОИ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* **1.** һөт эсереп үҫтереү; **вспоить телёнка** быҙауҙы һөт эсереп үҫтереү; **2.** (*вырастить, воспитать*) үҫтереү, ҡарау, тәрбиәләү.

ВСПОЛА́СКИВАТЬ *несов. см.* **всполоснýть.**

ВСПОЛОСНУ́ТЬ *сов. что, разг.* сайҡау, сайҡап алыу.

ВСПОЛОШИ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* ығы-зығы килтереү (*йәки* ҡуптарыу), аяҡҡа баҫтырыу.

ВСПОЛОШИ́ТЬСЯ *сов. разг.* ығы-зығы килеү, аяҡҡа баҫыу.

ВСПОМИНА́ТЬ *несов. см.* **вспóмнить.**

ВСПОМИНА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вспóмниться; 2.** *страд. к* **вспоминáть.**

ВСПО́МНИТЬ *сов. кого-что* иҫкә төшөрөү (*йәки* килтереү), хәтергә алыу (*йәки* төшөрөү); **вспóмнить прóшлое** үткәнде иҫкә төшөрөү.

ВСПО́МНИТЬСЯ *сов.* иҫкә төшөү (*йәки* килеү); **мне вспóмнилась однá пéсня** бер йыр иҫемә килеп төштө.

ВСПОМОГА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* ярҙамсы; ◇ **вспомогáтельный глагóл** *грам.* ярҙамсы ҡылым.

ВСПОРО́ТЬ *сов. что, разг.* һүтеү, ярыу, ярып (*йәки* киҫеп) ебәреү; **вспорóть мешóк** тоҡто ярып ебәреү.

ВСПОРХНУ́ТЬ *сов.* елпенеү, ҡанат ҡағыу; **птúчка вспорхнýла и улетéла** ҡошсоҡ елпенде лә осоп китте.

ВСПОТЕ́ТЬ *сов.* тирләү, тирләп бөтөү; **окнó вспотéло** тәҙрә тирләгән.

ВСПРЫ́ГИВАТЬ *несов. см.* **вспры́гнуть.**

ВСПРЫ́ГНУТЬ *сов.* һикереп меңеү; **вспры́гнуть на лóшадь** атҡа һикереп меңеү.

ВСПРЫ́СКИВАНИЕ *с.* **1.** *см.* **вспры́снуть; 2.** *разг.* (*жидкость*) вспрыскивание (*бөркөлгән, һибелгән шыйыҡлыҡ*).

ВСПРЫ́СКИВАТЬ *несов. см.* **вспры́снуть.**

ВСПРЫ́СНУТЬ *сов. что* **1.** бөркөү, һибеү; **вспры́снуть цветы́ водóй** сәскәләргә һыу бөркөү; **2.** *разг. см.* **впры́снуть; 3.** *перен. разг.* (*отметить выпивкой*) йыуыу.

ВСПУ́ГИВАТЬ *несов. см.* **вспугнýть.**

ВСПУГНУ́ТЬ *сов. кого-что* ҡурҡытып осороп ебәреү.

ВСПУХА́ТЬ *несов. см.* **вспýхнуть.**

ВСПУ́ХНУТЬ *сов.* ҡабарыу, бүртеү, шешеү, ҡабарып китеү, бүртеп (*йәки* шешеп) сығыу.

ВСПУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **вспучить.**

ВСПУ́ЧИТЬ *сов. безл. что, прост.* күбеү; **живóт вспýчило** эс күпте.

ВСПЫЛИ́ТЬ *сов. разг.* туҙыу, ҡапыл ҡыҙып китеү, ярһып китеү, асыу ҡабарыу.

ВСПЫЛЬЧИВОСТЬ *ж.* яндырайлыҡ, ҡыҙыулыҡ.

ВСПЫЛЬЧИВЫЙ *прил.* яндырай, ҡыҙыу, борғаҡ; **вспы́льчивый человéк** яндырай кеше.

ВСПЫ́ХИВАТЬ *несов. см.* **вспы́хнуть.**

ВСПЫ́ХНУТЬ *сов.* **1.** ләүкеү, гөлтөлдәү, ҡабыныу, ҡапыл тоҡанып китеү; **вспы́хнули огонькú** уттар ҡапыл тоҡанып китте; **2.** *перен.* (*внезапно возникнуть*) башланып (*йәки* тоҡанып, ҡабынып) китеү; **вспы́хнула войнá** һуғыш башланып китте; **3.** *перен.* (*покраснеть*) ҡыҙарыу, ҡыҙарып китеү; **вспы́хнуть от смущéния** оялыуҙан ҡыҙарыу; **4.** (*прийти в возбуждение*) ҡыҙып китеү, тоҡаныу.

ВСПЫ́ШКА *ж.* **1.** ләүкеү, гөлт итеп ҡабынып (*йәки* тоҡанып) китеү; **вспы́шка пóроха** дарының гөлт итеп тоҡанып китеүе; **2.** ҡыҙып китеү, тоҡаныу; **вспы́шка гнéва** асыуҙан тоҡанып китеү.

ВСПЯТЬ *нареч. книжн.* артҡа, кирегә; **повернýть вспять** кирегә бороу.

ВСТАВА́НИЕ *с. см.* **встать 1; почтúть пáмять когó-либо вставáнием** үлгән кешенең хәтирәһенә хөрмәт белдереп аяҡҡа баҫыу.

ВСТАВА́ТЬ *несов. см.* **встать;** ◇ **не вставáя** баш ҡалҡытмай.

ВСТА́ВИТЬ *сов. что* **1.** ҡуйыу, ҡуйып эшләү, индереү; **вставить дно ведрá** биҙрә төпләү; **встáвить стеклó в рáму** тәҙрә рамына быяла ҡуйыу; **встáвить зýбы** теш ҡуйыу; **2.** ҡыҫтырыу, ҡатыштырыу; **встáвить слóво в разговóр** һөйләшкәндә һүҙ ҡыҫтырыу.

ВСТА́ВКА *ж.* **1.** *см.* **встáвить; встáвка рам** рамдар ҡуйыу; **2.** (*вписанный текст*) өҫтәмә; **3.** (*деталь женского платья*) ялғау, ҡыйыҡ.

ВСТАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **встáвить.**

ВСТАВНО́Й *прил.* ҡуйылмалы, ҡуйған, ҡуйылма; **вставны́е зýбы** ҡуйылмалы тештәр.

ВСТАРЬ *нареч.* борон, элек.

ВСТАТЬ *сов.* **1.** тороу, аяғүрә баҫыу, аяҡҡа баҫыу; **встать с мéста** урындан тороу; **2.** (*ступить на что-либо*) баҫыу; **встать на стул** ултырғысҡа баҫыу; **3.** (*выздороветь*) аяҡҡа баҫыу, һауығыу; **пóсле дóлгой болéзни он встал** ул оҙаҡ ауырыуҙан һуң аяҡҡа баҫты; **4.** *перен.* (*подняться на борьбу, сплотиться*) күтәрелеү; **5.** *перен.* (*возникнуть*) килеп тыуыу (*йәки* сығыу); **встал вопрóс** мәсьәлә килеп тыуҙы; **6.** *разг.* (*остановиться*) туҡтау, туҡталыу; **часы́ встáли** сәғәт туҡтаған; **7.** *разг.* (*уместиться*) урынлашыу, һыйыу; **шкаф здесь не встáнет** шкаф бында һыймаҫ; **8.** (*замёрзнуть — о реке*) туңыу; **9.** (*приступить к чему-л.*) тороу, баҫыу; **встать к станкý** станок артына баҫыу; ◇ **встать на вáхту** вахтаға баҫыу; **встать на караýл** ҡарауылға баҫыу; **встать на колéни** тубыҡланыу; **встать поперёк дорóги** юлға арҡыры төшөү; **дóрого встáнет** ҡыйбатҡа төшөр; **сóлнце встáло** ҡояш сыҡты.

ВСТРЕВО́ЖИТЬ *сов. кого-что* борсоу, тынысһыҙлау.

ВСТРЕВО́ЖИТЬСЯ *сов.* борсолоу, тынысһыҙланыу.

ВСТРЕПЕНУ́ТЬСЯ *сов.* һиҫкәнеп китеү, дерелдәп ҡуйыу; **пти́ца встрепену́лась** ҡош һиҫкәнеп китте; **се́рдце встрепену́лось** йөрәк дерелдәп ҡуйҙы.

ВСТРЁПКА *ж. прост.* орош, шелтә, шелтәләү, әрләү, орошоу; **зада́ть встрёпку** шелтәләү.

ВСТРЕ́ТИТЬ *сов.* 1. *кого-что* осратыу, тап итеү; **я встре́тил знако́мого** мин танышымды осраттым; 2. *кого-что* (*дождаться прибытия*) ҡаршылау; **встре́тить госте́й на вокза́ле** ҡунаҡтарҙы вокзалда ҡаршылау; 3. *кого-что* (*столкнуться неожиданно*) тарығыу; 4. *кого-что* (*принять*) ҡабул итеү; **встре́тить в штыки́** ҙур ҡаршылыҡ менән ҡабул итеү; 5. *что, перен.* (*получить, испытать*) осрау, күреү; **встре́тить подде́ржку** ярҙам күреү.

ВСТРЕ́ТИТЬСЯ *сов.* 1. *с кем* осрашыу; **встре́титься со знако́мыми** таныштар менән осрашыу; 2. *с чем* осрау, юлығыу, тап булыу; **встре́титься с тру́дностями** ҡыйынлыҡҡа осрау.

ВСТРЕ́ЧА *ж.* 1. осрашыу; **неожи́данная встре́ча** көтмәгәндә осрашыу; **поздоро́ваться при встре́че** осрашҡанда иҫәнләшеү; 2. ҡаршылау; **встре́ча делега́тов** делегаттарҙы ҡаршылау.

ВСТРЕЧА́ТЬ(СЯ) *несов. см.* **встре́тить(-ся).**

ВСТРЕ́ЧНЫЙ *прил.* 1. ҡаршы, ҡаршы килгән; **встре́чный по́езд** ҡаршы килгән поезд; **встре́чный ве́тер** ҡаршы ел; 2. (*ответный*) ҡапма-ҡаршы; ҡаршы; **встре́чный бой** ҡапма-ҡаршы һуғыш; 3. *в знач. сущ. м.* осраусы, тап булыусы; ◇ **пе́рвый встре́чный** осраҡлы кеше; **встре́чный и попере́чный** осраған бер кеше.

ВСТРЯ́СКА *ж.* 1. *разг.* ҡаты борсолоу, әрнеү; 2. *прост. см.* **встрёпка.**

ВСТРЯ́ХИВАТЬ *несов. см.* **встряхну́ть.**

ВСТРЯ́ХИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **встряхну́ться;** 2. *страд. к* **встря́хивать.**

ВСТРЯХНУ́ТЬ *сов. кого-что* 1. ҡағыу, һелкеү; **встряхну́ть ковёр** балаҫты ҡағыу; 2. *перен.* уятыу, ҡуҙғатып ебәреү, ҡуҙғатыу; 3. *безл.* (*заставить качнуться, вызвать сотрясение*) һелкетеү, аунаҡлатыу; **при въе́зде на мост теле́гу встряхну́ло** күпергә ингәндә арбаны һелкетте.

ВСТРЯХНУ́ТЬСЯ *сов.* 1. ҡағыныу, һелкенеү; 2. *перен. разг.* (*выйти из оцепенения*) күңелләнеү, дәртләнеү, күңел асыу.

ВСТУПА́ТЬ *несов. см.* **вступи́ть.**

ВСТУПА́ТЬСЯ *несов. см.* **вступи́ться.**

ВСТУПИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* кереш, инеш; инеү, кереү; **вступи́тельный взнос** инеү взносы; **вступи́тельное сло́во** кереш. һүҙ.

ВСТУПИ́ТЬ *сов.* 1. инеү, кереү, аяҡ баҫыу; **войска́ вступи́ли в го́род** ғәскәр ҡалаға инде; **вступи́ть в па́ртию** партияға инеү; 2. (*начать; приступить к чему-л.*) керешеү, тотоноу, башлау; ◇ **вступи́ть в брак** өйләнешеү; **вступи́ть в свои́ права́** уҙ хоҡуғына инеү; **вступи́ть в си́лу** көсөнә инеү; **вступи́ть в строй** 1) (*о ком-л.*) кереү, ҡушылыу, өҫтәлеү; 2) (*о чём-л.*) стройға кереү (*йәки* баҫыу); **вступи́ть на путь** *чего, какой* юлға баҫыу.

ВСТУПИ́ТЬСЯ *сов.* 1. яҡлау, яҡлашыу, аралау; **вступи́ться за ребёнка** баланы яҡлау; 2. *прост.* (*вмешаться*) ҡатнашыу.

ВСТУПЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **вступи́ть;** 2. (*введение*) инеш (*йәки* кереш) һүҙ, һүҙ башы.

ВСУ́НУТЬ *сов. что* тығыу, ҡыҫтырыу; **всу́нуть ру́ки в карма́ны** ҡулдарҙы кеҫәгә тығыу.

ВСУХОМЯ́ТКУ *нареч. разг.* ҡоролай.

ВСУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **всучи́ть.**

ВСУЧИ́ТЬ *сов. что* 1. ҡатыу, ҡушыу, ҡыҫтырыу, тупсыу; **всучи́ть то́нкую ни́тку** нәҙек еп ҡушыу; 2. *прост.* (*вынудить взять, навязать*) көсләп тағыу (*йәки* биреү).

ВСХЛИ́ПНУТЬ *сов. и однокр.* һулҡылдап ҡуйыу.

ВСХЛИ́ПЫВАНИЕ *с. см.* **всхли́пывать.**

ВСХЛИ́ПЫВАТЬ *несов.* һыҡтау, һулҡылдап илау, мышҡылдау.

ВСХОДИ́ТЬ *несов. см.* **взойти́.**

ВСХО́ДЫ *только мн.* сығыш, шытым; **всхо́ды хлебо́в** игендәрҙең сығышы.

ВСХО́ЖЕСТЬ *ж. с.-х.* сығыш; **всхо́жесть семя́н** орлоҡтоң сығышы.

ВСХО́ЖИЙ *прил. с.-х.* шытымлы; **всхо́жие семена́** шытымлы орлоҡ.

ВСХРА́ПЫВАТЬ *несов.* 1. ғырлау, ғырылдау; 2. (*о лошадях*) бышҡырыу.

ВСЫ́ПАТЬ *сов.* 1. *что* һалыу, тултырыу; **всы́пать овёс в мешо́к** һолоно тоҡҡа тултырыу; 2. *кому, прост.* (*побить, отругать*) бәргәләп алыу, бәргәләү, һуғыу; һүгеү, орошоу.

ВСЫПА́ТЬ *несов. см.* **всы́пать.**

ВСЮДУ *нареч.* һәр (*йәки* бөтә) ерҙә, һәр ҡайҙа.

ВСЯ *ж. см.* **весь.**

ВСЯ́КИЙ *мест. опред.* 1. һәр; **вся́кий раз одно́ и то́ же** һәр ваҡыт шул бер үк нәмә; 2. *в знач. сущ. м.* һәр кем, һәр бер кеше; **вся́кий мо́жет сде́лать** быны һәр кем эшләй ала; 3. (*разный*) һәр төрлө; **вся́кие кни́ги** һәр төрлө китаптар; ◇ **во вся́ком слу́чае** һәр хәлдә; **вся́кая вся́чина** *см.* **вся́чина; на вся́кий слу́чай** кәрәк була ҡалһа.

ВСЯ́КО *нареч. прост.* төрлөсә; **вся́ко быва́ет** төрлөсә була.

ВСЯ́ЧЕСКИ *нареч. разг.* бөтә (*йәки* төрлө) юлдар менән, бөтә саралар менән, төрлөсә; **вся́чески стара́ться** төрлөсә тырышып ҡарау.

ВСЯ́ЧЕСКИЙ *прил. разг.* һәр төрлө, төрлө-төрлө.

ВСЯ́ЧИНА *ж.*: **вся́кая вся́чина** *разг.* таҡы-тоҡо, теләһә нәмә, әллә нәмәләр, булыр-булмаҫ нәмәләр; **наговори́л вся́кой вся́чины** әллә нәмәләр һөйләп бөтөрҙө.

ВТА́ЙНЕ *нареч.* йәшерен, йәшерен рәүештә, йәшертен.

ВТА́ЛКИВАТЬ *несов. см.* **втолкну́ть.**

ВТА́ПТЫВАТЬ *несов. см.* **втопта́ть.**
ВТА́СКИВАТЬ *несов. см.* **втащи́ть.**
ВТАЧА́ТЬ *сов. что, портн.* араға ҡыҫтырып тегеү.
ВТА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **втача́ть.**
ВТАЩИ́ТЬ *сов. кого-что* индереп ҡуйыу, һөйрәп кертеү.
ВТАЩИ́ТЬСЯ *сов. разг.* көскә-көскә инеү, көс-хәл менән килеп инеү.
ВТЕКА́ТЬ *несов.* эсенә ағып инеү, ағыу.
ВТЕМЯ́ШИТЬСЯ *сов. прост.* башҡа килеү (*йәки* инеп ултырыу), мейегә һеңешеү; **втемя́шилось ему́ в го́лову** уның башына инеп ултырған.
ВТЕРЕ́ТЬ *сов. что* һылау, ыуыу; ◇ **втере́ть очки́** күҙ буяу, алдау.
ВТЕРЕ́ТЬСЯ *сов.* 1. һеңеү; **мазь хорошо́ втёрлась в ко́жу** мазь тәнгә яҡшы һеңде; 2. *разг.* ҡыҫылып инеү; **втере́ться в толпу́** халыҡ араһына ҡыҫылып инеү; ◇ **втере́ться в дове́рие** хәйләләп ышаныс яулау — хәйләләп ышанысын ҡаҙаныу.
ВТЕЧЬ *сов. см.* **втека́ть.**
ВТИРА́НИЕ *с.* 1. *см.* **втира́ть;** 2. (*лекарственное вещество*) втирание (*тәнде ыуа, һылай торған дарыу, май*).
ВТИРА́ТЬ *несов. см.* **втере́ть.**
ВТИРА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **втере́ться;** 2. *страд. к* **втира́ть.**
ВТИ́СКИВАТЬ *несов. см.* **вти́снуть.**
ВТИ́СКИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вти́снуться;** 2. *страд. к* **вти́скивать.**
ВТИ́СНУТЬ *сов. что* тыҡҡыслау, тығыҙлап һыйҙырыу.
ВТИ́СНУТЬСЯ *сов. разг.* ҡыҫылып (*йәки* ҡыҫылышып) инеү, тығылыу.
ВТИХОМО́ЛКУ *нареч. разг.* шым ғына, һиҙҙермәй (енсә), белдермәй (енсә), шыпырт-шыпырт.
ВТИХУ́Ю *нареч. прост.* тын ғына, күҙ алдына.
ВТОЛКНУ́ТЬ *сов. кого-что* этеп-төртөп (*йәки* төрткөләп) индереү.
ВТОЛКОВА́ТЬ *сов. что, разг.* төшөндөрөп (*йәки* аңлатып, тылҡып) биреү.
ВТОЛКО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **втолкова́ть.**
ВТОПТА́ТЬ *сов. кого-что* тапап индереү, индергәнсе (*йәки* һеңдергәнсе) тапау; ◇ **втопта́ть в грязь** *см.* **грязь.**
ВТОРГА́ТЬСЯ *несов. см.* **вто́ргнуться.**
ВТО́РГНУТЬСЯ *сов.* баҫып (*йәки* бәреп, көсләшеп) инеү, ярып кереү.
ВТОРЖЕ́НИЕ *с. см.* **вто́ргнуться.**
ВТО́РИТЬ *несов.* 1. *муз.* икенсе партияны башҡарыу (*йырлағанда йәки музыка ҡоралында уйнағанда*); 2. *кому-чему* (*повторять*) ҡабатлау; 3. *кому, перен.* (*поддакивать*) эйәреү, килешеү, ҡабатлау.
ВТОРИ́ЧНЫЙ *прил.* 1. икенсе тапҡыр, икенселәй, икенсе ҡат; **втори́чный вы́зов** икенсе тапҡыр саҡырыу; 2. (*не являющийся исходным*) икенсе; **втори́чный слой** икенсе ҡатлам; **втори́чный пери́од боле́зни** ауырыуҙың икенсе осоро; 3. (*побочный*) өҫтәмә, икенсе дәрәжәләге; **втори́чные половы́е при́знаки** *биол.* өҫтәмә енси билгеләр.
ВТО́РНИК *м.* шишәмбе.
ВТОРО- *ҡушма һүҙҙәрҙең «икенсе» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **второкла́ссник** икенсе класта уҡыусы.
ВТОРОГО́ДНИК *м.* класта ҡалыусы.
ВТОРО́Й 1. *числ.* икенсе; **втора́я о́чередь** икенсе сират; 2. *прил.* (*второстепенный*) икенсе дәрәжәләге; **игра́ть вторы́е ро́ли** икенсе дәрәжәләге ролдәрҙе башҡарыу; 3. *прил.* (*заменяющий первого, настоящего*) икенсе; **она́ для меня́ втора́я мать** ул минең өсөн икенсе әсә; 4. *в знач. сущ.* **второ́е** *с.* (*блюдо*) аш, икенсе, икенсе блюдо.
ВТОРОКЛА́ССНИК *м.* икенсе класс уҡыусыһы.
ВТОРОКЛА́ССНИЦА *женск. р. к* **второкла́ссник.**
ВТОРОКУ́РСНИК *м.* икенсе курс студенте.
ВТОРОКУ́РСНИЦА *женск. р. к* **второку́рсник.**
ВТОРОПЯ́Х *нареч.* ашыҡ-бошоҡ, әләм-борхан, әлә-һала, ҡабалана-ҡабалана.
ВТОРОРАЗРЯ́ДНЫЙ *прил.* икенсе разрядтәге.
ВТОРОСО́РТНЫЙ *прил.* икенсе сорт (*йәки* сорттағы, сортлы).
ВТОРОСТЕПЕ́ННЫЙ *прил.* 1. икенсе дәрәжәләге; **э́то второстепе́нный вопро́с** был икенсе дәрәжәләге мәсьәлә; 2. (*посредственный*) уртаса; **второстепе́нный писа́тель** уртаса яҙыусы; ◇ **второстепе́нные чле́ны предложе́ния** *грам.* һөйләмдең эйәрсен киҫәктәре.
ВТРАВИ́ТЬ *сов. кого-что* 1. *охот.* (*приучить к охоте — напр. собаку*) һунарға өйрәтеү (этте); 2. *во что, перен. прост.* насар эшкә өйрәтеү, ылыҡтырыу, насар юлға төшөрөү.
ВТРА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **втрави́ть.**
В-ТРЕ́ТЬИХ *вводн. сл.* өсөнсөнән.
ВТРИ́ДОРОГА *нареч. разг.* өсләтә ҡыйбат; бик (*йәки* ғәҙәттән тыш, сикһеҙ) ҡыйбат.
ВТРО́Е *нареч.* өс тапҡыр (*йәки* мәртәбә), өсләтә, өскә.
ВТРОЁМ *нареч.* өсәү, өсәүләп, өсәү бергә, өсәүләшеп.
ВТРОЙНЕ́ *нареч.* өс тапҡыр, өсләтә артыҡ.
ВТУЗ *м.* (**вы́сшее техни́ческое учё́бное заведе́ние**) втуз (юғары техник уҡыу йорто).
ВТУ́ЛКА *ж.* 1. *тех.* втулка; **колёсная вту́лка** тәгәрмәс втулкаһы; 2. (*затычка, пробка*) тығын, бөкө.
ВТЫКА́ТЬ *несов. см.* **воткну́ть.**
ВТЯ́ГИВАТЬ *несов. см.* **втяну́ть.**
ВТЯ́ГИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **втяну́ться;** 2. *страд. к* **втя́гивать.**
ВТЯНУ́ТЬ *сов. кого-что* 1. һөйрәп (*йәки* тартып) индереү; эскә тартыу, эскә һөйрәү; 2. (*вобрать в себя*) һурыу, эскә тартыу; 3. *во что, перен. разг.* ылыҡтырыу, тартыу, йәлеп итеү; **втяну́ть в рабо́ту** эшкә ылыҡтырыу.
ВТЯНУ́ТЬСЯ *сов. разг.* 1. һурылыу, һурылып инеү, эскә батыу, эскә батып кереү, эскә тартылыу; **у больно́го щёки втяну́лись** сирлененң яңаҡтары эскә батып кергән; 2. (*вовлечься; привыкнуть*) ҡатышыу, ҡатнашып китеү; өйрәнеү, күнеү, ғәҙәт-

ләнеү; бирелеү; **бы́стро втяну́ться в но́вую рабо́ту** яңы эшкә бик тиҙ өйрәнеп китеү; 4. (*постепенно войти, углубиться*) аҡрынлап кереү, инеү.

ВУАЛИ́РОВАТЬ *несов. что* ҡаплау, йәшереү, ҡаплап (*йәки* йәшереп) ҡалдырыу, әйтмәй ҡалдырыу.

ВУА́ЛЬ *ж.* вуаль (1. *Үтә күренмәле йоҡа ғына селтәр*; 2. *фотография эшендә негативкә йәбешкән йоҡа ҡатлам*).

ВУЗ *м.* (**вы́сшее учёбное заведе́ние**) вуз (юғары уҡыу йорто).

ВУ́ЗОВЕЦ *м. разг.* вуз студенте, вузда уҡыусы.

ВУ́ЗОВСКИЙ *прил.* вуз; **ву́зовские програ́ммы** юғары уҡыу йорто программалары.

ВУЛКА́Н *м.* янартау, вулкан; **поту́хший вулка́н** һүнгән вулкан; ◇ **жить как на вулка́не** үтә ҙур ҡурҡыныс аҫтында йәшәү.

ВУЛКАНИЗА́ЦИЯ *ж. тех.* вулканизация (*көкөрт менән ҡыҙҙырып, каучукка һығылмалылыҡ биреү*).

ВУЛКАНИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, тех.* вулканизациялау.

ВУЛКАНИ́ЧЕСКИЙ *прил.* вулкан; **о́стров вулкани́ческого происхожде́ния** вулкандан барлыҡҡа килгән утрау.

ВУЛЬГАРИЗА́ЦИЯ *ж. см.* **вульгаризи́ровать.**

ВУЛЬГАРИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* боҙоп күрһәтеү, тупаҫ рәүештә ябайлаштырыу.

ВУЛЬГАРИ́ЗМ *м. лингв.* вульгаризм (*әҙәби телгә берәй ерле һөйләштән йәки жаргондан килеп кергән һүҙ йәки әйтем*).

ВУЛЬГА́РНОСТЬ *ж.* вульгарлыҡ, әшәкелек, тупаҫлыҡ.

ВУЛЬГА́РНЫЙ *прил.* 1. тупаҫ, әшәке; әҙәпһеҙ, оятһыҙ; 2. (*упрощённый*) вульгар, тупаҫ (*мәғәнәһе боҙолорлоҡ итеп ябайлаштырылған*).

ВУРДАЛА́К *м. фольк.* убыр, албаҫты.

ВХОД *м.* 1. *см.* **войти́**; 2. (*место*) инеү урыны (*йәки* юлы), ишек.

ВХОДИ́ТЬ *несов. см.* **войти́**; ◇ **входи́ть во вкус** *см.* **вкус.**

ВХОДНО́Й *прил.* инеү, үтеү; **входно́й биле́т** инеү билете.

ВХОДЯ́ЩИЙ 1. *прич.* инеүсе, инә торған; 2. *прил.* инеш, кереш; **входя́щая бума́га** инеш ҡағыҙ; ◇ **входя́щий у́гол** *мат.* эскә инеп торған мөйөш.

ВХО́ЖИЙ *прил. разг.* килеп-китеп, кереп-сығып йөрөүсе; үҙ кеше, таныш.

ВХОЛОСТУ́Ю *нареч.* ҡороға, бушҡа, тиккә.

ВЦЕПИ́ТЬСЯ *сов.* (сат) йәбешеү, матҡып тотоу, эләктереп алыу, тотоноу; **вцепи́ться в во́лосы** сәскә йәбешеү.

ВЦЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов. см.* **вцепи́ться.**

ВЧЕРА́ *нареч.* кисә; **вчера́ днём** кисә көндөҙ; **вчера́ ве́чером** кисә кис.

ВЧЕРА́ШНИЙ *прил. разг.* кисәге, кисәнге; ◇ **иска́ть вчера́шнего дня** юҡҡа ваҡыт әрәм итеү, төшөп ҡалғанды эҙләү.

ВЧЕРНЕ́ *нареч.* ҡаралама хәлендә; **докла́д гото́в вчерне́** доклад ҡаралама хәлендә әҙер.

ВЧЕРТИ́ТЬ *сов. что* эсенә һыҙыу; **вчерти́ть треуго́льник в круг** түңәрәк эсенә өсмөйөш һыҙыу.

ВЧЕ́РЧИВАТЬ *несов. см.* **вчерти́ть.**

ВЧЕ́ТВЕРО *нареч.* дүрт тапҡыр (*йәки* мәртәбә).

ВЧЕТВЕРО́М *нареч.* дүртәүләп, дүртәү бергә, дүртәү, дүртәүләшеп; **мы рабо́тали вчетверо́м** беҙ дүртәүләп эшләнек.

В-ЧЕТВЁРТЫХ *вводн. сл.* дүртенсенән.

ВЧИСТУ́Ю *нареч. прост.* бөтөнләй, бөтөнләйгә; **вчисту́ю уво́лить** бөтөнләйгә хеҙмәттән бушатыу.

ВЧИТА́ТЬСЯ *сов.* аңлағансы (*йәки* төшөнгәнсе) уҡыу; **вчита́йтесь как сле́дует в э́тот текст** был тексты яҡшы төшөнгәнсе уҡығыҙ.

ВЧИ́ТЫВАТЬСЯ *несов. см.* **вчита́ться.**

ВШЕ́СТЕРО *нареч.* алты тапҡыр (*йәки* мәртәбә).

ВШЕСТЕРО́М *нареч.* алтаулап, алтау, алтау бергә; алтаулашып; **идти́ вшестеро́м** алтаулашып барыу.

вши *род. п. ед. и им. п. мн. от* **вошь.**

ВШИВА́ТЬ *несов. см.* **вшить.**

ВШИ́ВЕТЬ *несов.* бетләү, беткә батыу.

ВШИВНО́Й *прил.* ҡушып тегелгән (*йәки* тегелмәле).

ВШИ́ВОСТЬ *ж.* бетлелек.

ВШИ́ВЫЙ *прил.* бетле.

ВШИРЬ *нареч.* иңгә, киңлеккә, арҡырыға; **разда́ться вширь** арҡырыға йәйелеү.

ВШИТЬ *сов. что* ҡуша (*йәки* ҡушып) тегеү, араға (*йәки* ҡыҫтырып) тегеп ҡуйыу.

ВЪЕДА́ТЬСЯ *несов. см.* **въе́сться.**

ВЪЕ́ДЛИВЫЙ, ВЪЕ́ДЧИВЫЙ *прил.* 1. һеңешле, һеңә торған; зәһәр(ле), танау ярырлыҡ (*о запахе*); **въе́дливая кра́ска** һеңә торған буяу; 2. ваҡсыл; бәйләнсек; **въе́дливый челове́к** ваҡсыл кеше.

ВЪЕЗД *м.* 1. *см.* **въе́хать**; 2. (*место*) инеү юлы (*йәки* урыны), ҡапҡа; **у́зкий въезд** тар ҡапҡа.

ВЪЕЗЖА́ТЬ *несов. см.* **въе́хать.**

ВЪЕ́СТЬСЯ *сов.* (*впитаться*) һеңеү, нык һеңешеү; **кра́ска въе́лась в ко́жу рук** буяу ҡулға һеңешеп бөткән.

ВЪЕ́ХАТЬ *сов.* 1. (*внутрь*) барып инеү (*атта, машинала һ. б.*); **въе́хать во двор** ишек алдына барып инеү; 2. (*едучи, подняться на что-л.*) барып менеү (*атта, машинала һ. б. барғанда*); 3. (*поселиться*) күсеп килеү; **въе́хать в но́вую кварти́ру** яңы квартираға күсеп килеү.

ВЫ *мест. личн.* һеҙ; ◇ **быть на вы** *с кем* һеҙ тип һөйләшеү.

ВЫБА́ЛТЫВАТЬ *несов. см.* **вы́болтать.**

ВЫБЕГА́ТЬ *несов. см.* **вы́бежать.**

ВЫ́БЕЖАТЬ *сов.* югереп сығыу; **вы́бежать на у́лицу** урамға югереп сығыу.

ВЫ́БЕЛИТЬ *сов. что* ағартыу, аҡҡа буяу, ағартып сығыу.

ВЫБИВА́ТЬ *несов. см.* **вы́бить.**

ВЫБИВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вы́биться**; 2. *страд. к* **выбива́ть.**

ВЫБИРА́ТЬ *несов. см.* **вы́брать.**

ВЫБИРА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вы́браться** 1—3; 2. *страд. к* **выбира́ть.**

ВЫ́БИТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*вышибить*) осора һуғыу, алып ташлау; һөрөп (*йәки* бәреп) сығарыу, бәреп төшөрөү; **вы́бить из седла́** эйәрҙән осора һуғыу; 2. *что, разг.* (*выколотить*) ҡағыу, ҡағып бөтөрөү; **вы́бить пыль из ковра́** балаҫтың саңын ҡағыу; 3. *что* (*вычеканить, выдавить*) баҫыу, һалыу, төшөрөү; **вы́бить меда́ль** медаль баҫыу; **вы́бить рису́нок на си́тце** ситсаға һүрәт төшөрөү; **вы́бить клеймо́** келәймә һалыу, тамға һалыу; 4. *что, с.-х.* (*уничтожить*) һуғыу; **град вы́бил пшени́цу** бойҙайҙы боҙ һуҡҡан; ◇ **вы́бить дурь из головы́** аҡылға ултыртыу.

ВЫ́БИТЬСЯ *сов.* 1. *разг.* (*с трудом выбраться*) йырыу, йырып сығыу; **вы́биться из окруже́ния** ҡамауҙан йырып сығыу; 2. ҡотолоу; **вы́биться из долго́в** бурыстарҙан ҡотолоу; 3. (*показаться наружу*) сығыу, сығып (*йәки* күренеп) тороу; тырпайып тороу; **во́лосы вы́бились у неё из-под шля́пы** уның сәсе эшләпә аҫтынан тырпайып сығып тора; ◇ **вы́биться из сил** хәлдән тайыу, көстән яҙыу; йөҙәп бөтөү.

ВЫ́БОИНА *ж.* уйым, уйынты (*на металле*); соҡор, урғылъян (*в земле, на дороге*).

ВЫ́БОЛТАТЬ *сов. что, прост.* кәрәкмәгәнде ысҡындырыу, тейешһеҙҙе әйтеп ташлау, тейешһеҙҙе һөйләп биреү.

ВЫ́БОР *м.* 1. *см.* **вы́брать** 1, 2; 2. (*подбор*) төрлө, һәр (*йәки* күп) төрлө; **в магази́не большо́й вы́бор това́ров** магазиндә һәр төрлө тауарҙар бар; 3. *мн.* **вы́боры** һайлауҙар, һайлау; **вы́боры в Сове́ты депута́тов трудя́щихся** хеҙмәтсәндәр депутаттары Советенә һайлауҙар; ◇ **на вы́бор** теләгәнде.

ВЫ́БОРКА *ж.* 1. *см.* **вы́брать** 4; 2. *обычно мн.* **вы́борки** өҙөмтәләр.

ВЫ́БОРНОСТЬ *ж.* һайлап ҡуйылыу; **вы́борность руководя́щих о́рганов** етәксе органдарҙың һайлап ҡуйылыуҙары.

ВЫ́БОРНЫЙ *прил.* 1. һайлап ҡуйыла торған, һайлап ҡуйылған; **вы́борное лицо́** һайлап ҡуйылған кеше; 2. һайлау; **вы́борное собра́ние** һайлау йыйылышы; 3. *в знач. сущ. м.* һайлап ҡуйылған кеше.

ВЫ́БОРОЧНЫЙ *прил.* һайлап, һайлап-һайлап, һайланма; **вы́борочный ме́тод обсле́дования** һайлап-һайлап тикшереү методы.

ВЫ́БОРЩИК *м.* 1. (*тот, кто производит выборку*) һайлаусы, һайлап (*йәки* сүпләп) алыусы; 2. выборщик (*һайлау туранан-тура булмағанда, һайлаусылар тарафынан депутат һайлау өсөн вәкил итеп ебәрелгән кеше*).

ВЫ́БРАНИТЬ *сов. кого-что, разг.* әрләү, орошоу, һүгеп ташлау.

ВЫБРА́СЫВАТЕЛЬ *м. воен.* алып ташлағыс, ырғытҡыс.

ВЫБРА́СЫВАТЬ *несов. см.* **вы́бросить.**

ВЫБРА́СЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вы́броситься**; 2. *страд. к* **выбра́сывать.**

ВЫ́БРАТЬ *сов.* 1. *кого-что* һайлау, һайлап алыу; **вы́брать профе́ссию** профессия һайлап алыу; 2. *что, разг.* (*очистить*) сүпләү, таҙартыу, сүпләп (*йәки* айырып) алыу; 3. *кого-что* (*выделить голосованием*) һайлау; **вы́брать депута́та** депутат һайлау; 4. *что* (*извлечь всё*) алыу, алып бөтөрөү; **он вы́брал всё из коро́бки** ул тартманан бөтәһен дә алып бөтөргән; 5. *что, разг.* (*улучить время, день и т. п.*) (буш ваҡыт) табыу.

ВЫ́БРАТЬСЯ *сов. разг.* 1. йырып сығыу, йырынып сығыу; **вы́браться и́з дому** өйҙән йырынып сығыу; **вы́браться и́з лесу** урманды көскә сығыу; 2. (*освободиться от чего-л.*) ҡотолоу, арыныу; **он вы́брался из нужды́** ул ҡыйынлыҡтан ҡотолдо; 3. (*выселиться*) күсенеү, күсеп сығыу; 4. *разг.* (*отыскаться —о времени*) ваҡыт табыу; **я вы́брался съе́здить за́ город** мин ҡала ситенә сығырға ваҡыт таптым.

ВЫБРИВА́ТЬ *несов. см.* **вы́брить.**

ВЫ́БРИТЬ *сов. кого-что* ҡырыу, алыу.

ВЫ́БРИТЬСЯ *сов.* ҡырыныу, ҡырынып алыу.

ВЫ́БРОСИТЬ *сов.* 1. *кого-что* ырғытыу, атып ебәреү, алып ташлау, сығарып ырғытыу, ташлау; **вы́бросить ли́шнюю цита́ту** артыҡ цитатаны алып ташлау; 2. *что, прост.* (*выпустить для продажи*) сығарыу; **вы́бросить това́р на ры́нок** баҙарға тауар сығарыу; ◇ **вы́бросить из головы́** иҫтән сығарыу, онотоу; **вы́бросить ло́зунг** лозунг ташлау; **вы́бросить на у́лицу** *кого* урамға сығарып ташлау.

ВЫ́БРОСИТЬСЯ *сов.* ташланыу, һикереү; **вы́броситься с парашю́том** парашют менән һикереү; **вы́броситься на бе́рег** ярға ташланыу.

ВЫБЫВА́ТЬ *несов. см.* **вы́быть.**

ВЫБЫ́ТИЕ *с. см.* **вы́быть; за выбы́тием** китеү сәбәпле.

ВЫ́БЫТЬ *сов.* сығыу, китеү; **вы́быть из го́рода** ҡаланан китеү; ◇ **вы́быть из стро́я** *см.* **строй.**

ВЫВА́ЛИВАТЬ I *несов. см.* **вы́валить.**

ВЫВА́ЛИВАТЬ II *несов. см.* **вы́валять.**

ВЫВА́ЛИВАТЬСЯ I *несов.* 1. *см.* **вы́валиться**; 2. *страд. к* **выва́ливать** I.

ВЫВА́ЛИВАТЬСЯ II *несов.* 1. *см.* **вы́валяться**; 2. *страд. к* **выва́ливать** II.

ВЫ́ВАЛИТЬ *сов.* 1. *кого-что, разг.* (*опрокидывая, заставить выпасть*) ауҙарыу, ауҙарып төшөрөү, йығып төшөрөү; ауҙарып бушатыу; 2. *без доп., прост.* ябырылып, ағылып сығыу.

ВЫ́ВАЛИТЬСЯ *сов.* төшөү, төшөп ҡалыу, йығылып (*йәки* ауып) төшөү.

ВЫ́ВАЛЯТЬ *сов. кого-что, прост.* аунатыу, тәгәрәтеү, аунатып (*йәки* ҡолатып) бысратыу; **вы́валять в снегу́** ҡарҙа аунатыу.

ВЫ́ВАЛЯТЬСЯ *сов. прост.* аунап (*йәки* ҡолап) бысраныу.

ВЫВА́РИВАТЬ *несов. см.* **вы́варить.**

ВЫ́ВАРИТЬ *сов. что* 1. (*напр. мясо*) иҙелгәнсе бешереү; 2. (*извлечь что-л. из чего-л. кипячением*) ҡайнатып табыу (*йәки* алыу).

ВЫ́ВАРИТЬСЯ *сов.* ҡайнап иҙелеп бөтөү.

ВЫ́ВАРКА *ж. см.* **вы́варить** 2.

ВЫ́ВАРКИ *только мн. спец.* ҡаҫмаҡ, ултырма, ҡалдыҡ.

ВЫ́ВЕДАТЬ *сов. что, разг.* һорашып серен алыу, төпсөнөп белеү, һабаҡлау.

ВЫВЕДЕ́НИЕ *с. см.* **вы́вести** 1—7; **выведе́ние пя́тен** тапты бөтөрөү.

ВЫВЕ́ДЫВАТЬ *несов. см.* **вы́ведать.**

ВЫ́ВЕЗТИ *сов. кого-что* 1. сығарыу, сығарып түгеү, алып китеү, ташыу; **вы́везти му́сор** сүп түгеү; 2. (*привезти с собой*) алып ҡайтыу; **я вы́вез мно́го колле́кций** мин бик күп коллекциялар алып ҡайттым; 3. *перен. прост.* (*выручить*) ҡотҡарыу, ҡотолдороу; **меня́ вы́вез счастли́вый слу́чай** мине бәхетле осраҡ ҡына ҡотҡарҙы.

ВЫ́ВЕРИТЬ *сов. что* дөрөҫләү; **вы́верить часы́** сәғәтте дөрөҫләү.

ВЫ́ВЕРКА *ж. разг. см.* **вы́верить.**

ВЫ́ВЕРНУТЬ *сов. что* 1. бороп алыу (*йәки* сығарыу); **вы́вернуть винт** винтте бороп сығарыу; 2. *разг.* (*вывихнуть*) тайҙырыу, ҡаймыҡтырыу, сығарыу, ҡайырыу, кимәлйетеү; **вы́вернуть ру́ку** ҡулды тайҙырыу; 3. (*перевернуть изнанкой наружу*) әйләндереү, тиҫкәре яғын әйләндереү; **вы́вернуть рука́в** еңдәрҙе әйләндереү.

ВЫ́ВЕРНУТЬСЯ *сов.* 1. *разг.* (*вращаясь выпасть*) боролоп сығыу; 2. *разг.* (*вывихнуться*) тайыу, ҡаймығыу, ҡайырылыу, кимәлйеү, тайып сығыу; 3. (*перевернуться изнанкой наружу*) әйләнеү, тиҫкәре яғы әйләнеү; 4. (*выскользнуть из чьих-л. рук*) тайпылыу, тайшанып ҡалыу; 5. *перен. разг.* (*выйти из трудного положения*) ҡотолоу, ҡотолоп сығыу; **вы́вернуться из беды́** бәләнән ҡотолоу.

ВЫ́ВЕРТ *м. разг.* 1. боролош, бөгөлөш; **пляса́ть с вы́вертами** боролоштар яһап бейеү; 2. (*причуда и т. п.*) сәйер (*йәки* әкәмәт) эш, сәйерлек, әкәмәтлек.

ВЫВЁРТЫВАТЬ *несов. см.* **вы́вернуть.**

ВЫВЁРТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вы́вернуться;** 2. *страд. к* **вывёртывать.**

ВЫВЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **вы́верить.**

ВЫ́ВЕСИТЬ I *сов. что* 1. (*свесить*) сығарып элеү, аҫыу; **вы́весить фла́ги** флагтар сығарып элеү; 2. (*на стене и т. п.*) йәбештереү, элеп ҡуйыу; **вы́весить объявле́ние** белдереү йәбештереү.

ВЫ́ВЕСИТЬ II *сов. что* (*определить вес*) үлсәп сығыу (*йәки* тикшереү).

ВЫ́ВЕСКА I *ж.* 1. вывеска; 2. *перен.* (*показная сторона*) күҙ буяу, пәрҙә.

ВЫ́ВЕСКА II *ж. см.* **вы́весить** II.

ВЫ́ВЕСТИ *сов.* 1. *кого-что* (*откуда или куда*) сығарыу, алып сығыу; 2. *кого-что* (*исключить*) сығарыу; **вы́вести из соста́ва прези́диума** президиум составынан сығарыу; 3. *кого-что* (*вырастить*) үҫтереү, сығарыу, барлыҡҡа килтереү; **вы́вести но́вую поро́ду скота́** яңы тоҡом мал үрсетеү; 4. *кого-что* (*уничтожить*) юйҙырыу, бөтөрөү; **вы́вести пятно́** тапты бөтөрөү; 5. *что* (*сделать вывод*) килтереп сығарыу, яһау; **вы́вести фо́рмулу** формула килтереп сығарыу; 6. *кого* (*произвести на свет детёнышей — о птицах*) баҫып сығарыу; 7. *что* (*построить*) һалыу, күтәреү; **вы́вести сте́ны зда́ния** йорттоң стенаһын һалыу; 8. *кого-что* (*изобразить в литературном произведении*) һүрәтләндереү, кәүҙәләндереү; 9. *что* (*тщательно вырисовать, написать*) тырышып һыҙыу (*йәки* яҙыу); **шко́льник вы́вел ка́ждую бу́кву** уҡыусы һәр бер хәрефте тырышып яҙҙы; ◇ **вы́вести в лю́ди** *кого* кеше итеү; **вы́вести из стро́я** *см.* **строй; вы́вести из терпе́ния** теңкәһенә тейеү; **вы́вести на чи́стую во́ду** *кого* асып һалыу, фаш итеү.

ВЫ́ВЕСТИСЬ *сов.* 1. (*перевестись*) бөтөү, юғалыу, ҡулланыуҙан сығыу, юҡ булыу; 2. (*о птицах*) сығыу; **цыпля́та вы́велись** себештәр сыҡты.

ВЫВЕ́ТРИВАНИЕ *с. см.* **вы́ветрить** 1 *и* **вы́ветриться** 2.

ВЫВЕ́ТРИВАТЬ *несов. см.* **вы́ветрить.**

ВЫВЕ́ТРИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вы́ветриться;** 2. *страд. к* **выве́тривать.**

ВЫ́ВЕТРИТЬ *сов. что* 1. елләтеү, елләтеп алыу, елләтеп сығарыу (*йәки* бөтөрөү); **вы́ветрить из ко́мнаты таба́чный дым** бүлмәнән тәмәке төтөнөн елләтеп сығарыу; 2. *геол.* ашау, емереү; 3. *перен.* иҫтән (*йәки* хәтерҙән) сығарыу, оноттороу; **вре́мя вы́ветрило э́тот слу́чай из па́мяти** ул ваҡиға ваҡыт үтеү менән онотолған.

ВЫ́ВЕТРИТЬСЯ *сов.* 1. елләү, елләп бөтөү; 2. *геол.* ашалыу, емерелеү; 3. *перен.* (*забыться*) онотолоу, иҫтән сығыу.

ВЫВЕ́ШИВАТЬ I *несов. см.* **вы́весить** I.

ВЫВЕ́ШИВАТЬ II *несов. см.* **вы́весить** II.

ВЫ́ВИНТИТЬ *сов. что* бороп сығарыу (*йәки* алыу); **вы́винтить га́йку** гайканы бороп алыу.

ВЫ́ВИНТИТЬСЯ *сов.* боролоп сығыу.

ВЫВИ́НЧИВАТЬ *несов. см.* **вы́винтить.**

ВЫВИ́НЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вы́винтиться;** 2. *страд. к* **выви́нчивать.**

ВЫ́ВИХ *м.* 1. тайыу, кимәлйеү, ҡаймығыу, тайып (*йәки* ҡаймығып) сығыу; **вы́вих руки́** ҡул тайып сығыу; 2. (*место*) тайған (*йәки* ҡаймыҡҡан) урын; 3. *перен. разг.* тайпылыш; **теорети́ческие вы́вихи** теоретик тайпылыштар.

ВЫ́ВИХНУТЬ *сов. что* тайҙырыу, ҡаймыҡтырыу, кимәлйетеү; **вы́вихнуть но́гу** аяҡты тайҙырыу.

ВЫ́ВИХНУТЬСЯ *сов.* тайыу, тайпылыу, ҡаймығыу, кимәлйеү, сығыу.

ВЫ́ВОД *м.* 1. *см.* **вы́вести** 1—6; 2. (*умозаключение*) һығымта, йомғаҡ; **ва́жный вы́вод** мөһим һығымта; **пра́вильный вы́вод** дөрөҫ һығымта; 3. *тех.* сығарма (*тышҡа сығарылған провод*).

ВЫВОДИ́ТЬ *несов. см.* **вы́вести.**

ВЫВОДИ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вы́вестись;** 2. *страд. к* **выводи́ть.**

ВЫ́ВОДОК *м.* бер оя; **вы́водок ди́ких у́ток** бер оя ҡыр өйрәге.

ВЫ́ВОЗ *м. см.* **вы́везти** 1, 2; **вы́воз това́ров** тауар сығарыу.

ВЫВОЗИ́ТЬ *несов. см.* **вы́везти.**

ВЫ́ВОЗКА *ж. см.* **вы́везти** 1, 2; **вы́возка удобре́ний на поля́** ҡырға ашлама сығарыу.

ВЫВОЛА́КИВАТЬ *несов. см.* **вы́волочь.**

ВЫ́ВОЛОЧЬ *сов. кого-что, разг.* һөйрәтеп алып сығыу, һөйрәп сығарыу.

ВЫВОРА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **вы́воротить.**

ВЫ́ВОРОТИТЬ *сов. что, разг.* 1. аҡтарып ташлау, әйләндереп сығарыу; 2. (*вы-*

вернуть наизнанку) тиҫкәре яғын әйләндереү.

ВЫ́ГАДАТЬ *сов. что* уңыу, файҙаға (*йәки* янға) ҡалдырыу, отоу; **вы́гадать вре́мя** ваҡытты отоу.

ВЫГА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **вы́гадать.**

ВЫ́ГИБ *м.* бөгөм, бөгөл, бөгөлөп торған ер.

ВЫГИБА́ТЬ *несов. см.* **вы́гнуть.**

ВЫГИБА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вы́гнуться;** 2. *страд. к* **выгиба́ть.**

ВЫ́ГЛАДИТЬ *сов. что* 1. (*выровнять*) шымартыу, тигеҙләү; 2. (*отутюжить*) үтекләү.

ВЫГЛА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **вы́гладить.**

ВЫ́ГЛЯДЕТЬ *несов.* күренеү, ... булып күренеү; төҫ алыу; **торже́ственно вы́глядеть** тантаналы төҫ алыу; **дом вы́глядит совсе́м но́вым** йорт бөтөнләй яңы булып күренә; **он вы́глядит сего́дня хорошо́** бөгөн уның кәйефе яҡшы.

ВЫГЛЯ́ДЫВАТЬ I *несов. см.* **вы́глядеть.**

ВЫГЛЯ́ДЫВАТЬ II *несов. см.* **вы́глянуть.**

ВЫ́ГЛЯНУТЬ *сов.* 1. һонолоп (*йәки* һуҙылып) ҡарау; **вы́глянуть из окна́** тәҙрәнән һонолоп ҡарау; 2. (*стать видным; появиться*) күренеү; килеп сығыу; **из-за туч вы́глянула луна́** болоттар араһынан ай күренде.

ВЫ́ГНАТЬ *сов.* 1. *кого-что* ҡыуып сығарыу (*йәки* ебәреү); **вы́гнать из ко́мнаты** бүлмәнән ҡыуып сығарыу; **вы́гнать скот в по́ле** малдарҙы яланға сығарыу; 2. *что, спец.* (*добыть перегонкой*) ҡыуыу, эшләү; **вы́гнать дёготь** дегет ҡыуыу.

ВЫ́ГНУТЫЙ 1. *прич.* бөгөлгән, көмөрәйтелгән; 2. *прил.* бөгөүле, бөгөлмәле, бөгөлгән.

ВЫ́ГНУТЬ *сов. что* бөгөү, көмөрәйтеү, ҡалҡайтыу; **вы́гнуть ше́ю** муйынды бөгөү; **ко́шка вы́гнула спи́ну** бесәй һыртын көмөрәйтте.

ВЫ́ГНУТЬСЯ *сов.* бөгөлөү, көмөрәйеү, эйелеү, бөкөрәйеү.

ВЫГОВА́РИВАТЬ *несов.* 1. *см.* **вы́говорить;** 2. *кому, разг.* иҫкәртеү яһау, орошоу, шелтәләү.

ВЫ́ГОВОР *м.* 1. (*произношение*) әйтелеш, һөйләү; **чи́стый вы́говор** таҙа әйтелеш; 2. (*порицание*) шелтә; **дать вы́говор** шелтә биреү; **стро́гий вы́говор** ҡаты шелтә; **вы́говор с предупрежде́нием** иҫкәртеүле шелтә.

ВЫ́ГОВОРИТЬ *сов. что* 1. (*произнести*) әйтеү, һөйләү; 2. *разг.* (*поставить условием*) әйтеп күндереү, һорап алыу.

ВЫ́ГОДА *ж.* файҙа, табыш, бәрәкәт, отош; **извле́чь вы́году** файҙа сығарыу.

ВЫ́ГОДНЫЙ *прил.* файҙалы, табышлы, бәрәкәтле, отошло, улъялы; **вы́годный для обе́их сторо́н догово́р** ике яҡ өсөн дә файҙалы договор; ◇ **в вы́годном све́те (освеще́нии)** уңайлы хәлдә.

ВЫ́ГОН *м.* 1. *см.* **вы́гнать** 1; 2. (*пастбище*) көтөүлек, утлауыҡ, тапам.

ВЫГОНЯ́ТЬ *несов. см.* **вы́гнать.**

ВЫГОРА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **вы́городить.**

ВЫГОРА́ТЬ *несов. см.* **вы́гореть** I.

ВЫ́ГОРЕТЬ I *сов.* 1. янып бөтөү, тотошлай яныу; ҡояштан ҡара көйөү; **кероси́н вы́горел** кәрәсин янып бөткән; **степь вся вы́горела** дала бөтөнләй ҡара көйгән; 2. уңыу, ҡояш ашау, төҫө бөтөү; **мате́рия вы́горела** материя уңған.

ВЫ́ГОРЕТЬ II *сов. прост.* уңыу, бешеү, барып сығыу; **де́ло вы́горело** эш беште.

ВЫ́ГОРОДИТЬ *сов.* 1. *что* (*отделить изгородью*) кәртәләү, кәртәләп алыу; 2. *кого-что, прост.* (*защитить*) арҡалау, аралау.

ВЫ́ГРАВИРОВАТЬ *сов. что* соҡоп яҙыу, соҡоп рәсем төшөрөү, соҡоп семәкәйләү.

ВЫГРЕБА́ТЬ *несов. см.* **вы́грести.**

ВЫГРЕБНО́Й *прил.* сүп-сар түгә торған; **выгребна́я я́ма** сүп-сар түгә торған соҡор.

ВЫ́ГРЕСТИ *сов.* 1. *что* сығарыу, гөрөп сығарыу, һоҫоп алыу (*йәки* сығарыу); **вы́грести золу́** көлдө һоҫоп сығарыу; 2. (*гребя, выплыть откуда-л., куда-л.*) ишеп сығыу; **вы́грести к бе́регу** ярға табан ишеп сығыу.

ВЫГРУЖА́ТЬ *несов. см.* **вы́грузить.**

ВЫГРУЖА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вы́грузиться;** 2. *страд. к* **выгружа́ть.**

ВЫ́ГРУЗИТЬ *сов. кого-что* төшөрөү, бушатыу; **вы́грузить станки́** станоктарҙы төшөрөү.

ВЫ́ГРУЗИТЬСЯ *сов.* 1. (*освободиться от груза*) бушаныу; йөктәрҙе бушатыу; 2. төшөү, сығыу; **полк вы́грузился из эшело́на** полк эшелондан төштө.

ВЫ́ГРУЗКА *ж. см.* **вы́грузить(ся).**

ВЫГРЫЗА́ТЬ *несов. см.* **вы́грызть.**

ВЫ́ГРЫЗТЬ *сов. что* кимереп тишеү, ашау.

ВЫДАВА́ТЬ *несов. см.* **вы́дать.**

ВЫДАВА́ТЬСЯ *несов. см.* **вы́даться.**

ВЫ́ДАВИТЬ *сов. что* 1. (*выжать*) ҡыҫып (*йәки* һығып) сығарыу; **вы́давить сок из лимо́на** лимондың һутын һығып сығарыу; 2. (*продавить*) баҫып ватыу; **вы́давить стекло́** быяланы баҫып ватыу; 3. (*вытиснить*) баҫып төшөрөү, эҙ ҡалдырыу; **вы́давить рису́нок на же́сти** ҡалайға һүрәт баҫып төшөрөү.

ВЫДА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **вы́давить.**

ВЫДА́ИВАТЬ *несов. см.* **вы́доить.**

ВЫДА́ЛБЛИВАТЬ *несов. см.* **вы́долбить.**

ВЫ́ДАНЬЕ *с.*: **на вы́данье** *уст.* еткән ҡыҙ, кейәүгә бирерлек булған ҡыҙ.

ВЫ́ДАТЬ *сов.* 1. *что* биреү; **вы́дать зарпла́ту** эш хаҡы биреү; 2. *кого-что* (*обнаружить; разоблачить*) тотоп биреү, тоттороу; асыу, фаш итеү; **вы́дать соо́бщников** бергәләп енәйәт эшләүселәрҙе тоттороу; 3. *за кого-что* (*представить не тем, что есть на самом деле*) ... итеп күрһәтеү, ... тип күрһәтеү, ... тигән булыу; **вы́дать себя́ за знатока́ лошаде́й** үҙен аттар белгесе итеп күрһәтеү; 4. *что* (*добыть*) табыу, сығарыу; **вы́дать нефть сверх пла́на** пландан тыш нефть сығарыу; ◇ **вы́дать себя́** үҙеңде үҙең фаш итеү; **вы́дать (себя́) с голово́й** *см.* **голова́.**

ВЫ́ДАТЬСЯ *сов.* 1. һонолоп (*йәки* сығып, һерәйеп, ҡалҡып) тороу; **усту́п скалы́**

вы́дался вперёд ҡаяның киртләсе алға сығып тора; 2. *разг.* (*оказаться, случиться*) тура килеү; **вы́дался со́лнечный день** ҡояшлы көн тура килде.

ВЫ́ДАЧА *ж.* 1. *см.* **вы́дать** 1, 2, 4; 2. (*то, что выдано*) бирелгән нәмә.

ВЫДАЮ́ЩИЙСЯ 1. *прич.* һонолоп (*йәки* сығып, һерәйеп, ҡалҡып) торған; 2. *прил.* таныҡлы; айырылып торған; **выдаю́щееся произведе́ние** таныҡлы әҫәр.

ВЫДВИГА́ТЬ *несов. см.* **вы́двинуть.**

ВЫДВИГА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вы́двинуться;** 2. (*быть выдвижным*) этелеп (*йәки* тартылып) тороу; **доска́ стола́ выдвига́ется** өҫтәл таҡтаһы тартылып тора; 3. *страд. к* **выдвига́ть.**

ВЫДВИЖЕ́НЕЦ *м.* үрләтелгән кеше.

ВЫДВИЖЕ́НИЕ *с. см.* **вы́двинуть(ся); выдвиже́ние кандида́тов в депута́ты** депутатлыҡҡа кандидаттар күрһәтеү.

ВЫДВИЖНО́Й *прил.* шыуҙырмалы; **выдвижна́я дверь** шыуҙырмалы ишек.

ВЫ́ДВИНУТЬ *сов.* 1. *что* этеп (*йәки* күсереп) ҡуйыу, күсереү; **вы́двинуть стол на середи́ну ко́мнаты** өҫтәлде бүлмә уртаһына күсереү; 2. *кого-что* (*предложить для обсуждения*) тәҡдим итеү, күрһәтеү; **вы́двинуть в кандида́ты** кандидат итеп күрһәтеү, кандидат итеп тәҡдим итеү, кандидатлыҡҡа тәҡдим итеү; 3. *кого* (*отличить*) үрләтеү, күтәреү, ҡуйыу; **вы́двинуть на до́лжность ма́стера** мастер итеп үрләтеү.

ВЫ́ДВИНУТЬСЯ *сов.* 1. алға күсеү (*йәки* китеү), алға барып урынлашыу; **пра́вый фланг не́сколько вы́двинулся** уң фланг бер аҙ алға китте; 2. (*отличиться, стать заметным*) үрләү, күтәрелеү, күренекле булып китеү; **тала́нтливый арти́ст бы́стро вы́двинулся** талантлы артист бик тиҙ күтәрелде; **он вы́двинулся за после́дний год** ул һуңғы йыл эсендә үрләне.

ВЫ́ДВОРИТЬ *сов. кого-что, уст.* ҡыуып сығарыу, һөрөп сығарыу.

ВЫДВОРЯ́ТЬ *несов. см.* **вы́дворить.**

ВЫ́ДЕЛАТЬ *сов. что* эшләп сығарыу, яһау; иләү (*кожу*).

ВЫДЕЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **вы́делить(ся);** 2. *обычно мн.* **выделе́ния** *физиол.* бүленде (*организмдән бүленеп сыҡҡан нәмәләр, мәҫ. тир, йәш һ. б.*).

ВЫДЕЛИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил. физиол.* бүлеп сығарыу, бүлеп сығара торған; **выдели́тельные о́рганы** бүлеп сығарыу органдары.

ВЫ́ДЕЛИТЬ *сов.* 1. *кого-что* айырыу, айырып алыу (*йәки* биреү, ҡуйыу); **вы́делить уча́сток для строи́тельства** төҙөлөш өсөн участка айырып биреү; 2. *кого-что* (*отличить каким-л. образом среди других*) билдәләү, айырыу, айырып күрһәтеү (*йәки* биреү); **вы́делить текст курси́вом** тексты курсив менән айырып күрһәтеү; **вы́делить в докла́де комсомо́льскую брига́ду** докладта комсомолецтәр бригадаһын айырып күрһәтеү; 3. *кого* (*назначить*) билдәләп ҡуйыу; **вы́делить люде́й** кешеләр билдәләп ҡуйыу; 4. *что* (*вывести из организма, сложного состава*) бүлеп сығарыу.

ВЫ́ДЕЛИТЬСЯ *сов.* 1. (*обособиться*) айырылып сығыу, башҡа сығыу; 2. (*отличиться*) күрһәтеү, күренекле булып китеү; 3. (*удалиться из организма, сложного состава*) бүленеп сығыу; **вы́делилось мно́го по́та** күп тир сыҡты.

ВЫ́ДЕЛКА *ж.* 1. *см.* **вы́делать; вы́делка ко́жи** күн иләү; 2. (*отделка*) эшләнеш, эшләнеү сифаты; ✧ **овчи́нка вы́делки не сто́ит** *см.* **овчи́нка.**

ВЫДЕ́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **вы́делать.**

ВЫДЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **вы́делить.**

ВЫДЕЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вы́делиться;** 2. *страд. к* **выделя́ть.**

ВЫДЁРГИВАТЬ *несов. см.* **вы́дернуть.**

ВЫ́ДЕРЖАННОСТЬ *ж.* тотанаҡлылыҡ.

ВЫ́ДЕРЖАННЫЙ *прил.* 1. оҙаҡ тотолған (*йәки* һаҡланған); **вы́держанное вино́** оҙаҡ һаҡланған вино; 2. (*умеющий владеть собой*) тотанаҡлы; 3. (*последовательный*) эҙмә-эҙлекле; **вы́держанный стиль** эҙмә-эҙлекле стиль.

ВЫ́ДЕРЖАТЬ *сов.* 1. *что* сыҙау, түҙеү, күтәреү; **мост ве́тхий, не вы́держит** күпер иҫке, күтәрә алмаҫ; 2. *что* (*устоять, стойко перенести до конца*) бирешмәү, сыҙау, еңелмәү, еңеп сығыу; **вы́держать тяжёлые испыта́ния** ауыр һынауҙарҙы еңеп сығыу; **вы́держать оса́ду** ҡамауға бирешмәү; 3. *без доп., разг.* (*сдержаться — обычно с отрицанием*) тота (*йәки* тыя, сыҙай) алыу, үҙен тотоп ҡалыу; **он не вы́держал и запла́кал** ул сыҙай алманы, илап ебәрҙе; 4. *что* тотоу, бирә алыу; **вы́держать экза́мен** экзамен тотоу; 5. *что* (*соблюсти*) ситкә сыҡмау, һаҡлау, еренә еткереү, үтәү; **вы́держать за́данные разме́ры** бирелгән күләмдән ситкә сыҡмау; **вы́держать срок исполне́ния** срогына үтәү; 6. *кого-что* (*продержать*) тотоу, оҙаҡ тотоп сифатын яҡшыртыу; **вы́держать сыр** оҙаҡ тотоп сырҙың сифатын яҡшыртыу; ✧ **вы́держать не́сколько изда́ний** бер нисә тапҡыр баҫылып сығыу; **вы́держать роль** ныҡ тороу, бирешмәү; **вы́держать хара́ктер** бирешмәү, ныҡ тороу.

ВЫДЕ́РЖИВАТЬ *несов. см.* **вы́держать;** ✧ **не выде́рживает кри́тики** ҡәнәғәтләнерлек түгел; тәнҡиттән түбән.

ВЫ́ДЕРЖКА I *ж.* 1. (*самообладание*) сыҙамлыҡ, тотанаҡлылыҡ, үҙеңдетота алыусанлыҡ, сабырлыҡ; 2. *см.* **вы́держать** 6; 3. *фото* выдержка (*фотоаппарат объективен асыҡ тотоу ваҡыты*).

ВЫ́ДЕРЖКА II *ж.* өҙөмтә, цитата; **вы́держка из сочине́ний Ле́нина** Ленин әҫәрҙәренән өҙөмтә.

ВЫ́ДЕРНУТЬ *сов. что* һурып (*йәки* тартып, йолҡоп) алыу, тартып сығарыу; **вы́дернуть гвоздь** ҡаҙаҡты һурып алыу.

ВЫ́ДЕРНУТЬСЯ *сов.* һурылып сығыу, ысҡынып китеү; **ни́тка вы́дернулась из ушка́ иго́лки** еп энә күҙенән һурылып сыҡты.

ВЫДИРА́ТЬ *несов. см.* **вы́драть** I.

ВЫ́ДОИТЬ *сов. кого-что* һауып алыу (*йәки* бөтөү).

ВЫ́ДОЛБИТЬ *сов. что* 1. тишеү, соҡоу, ҡаҙыу; **вы́долбить долото́м отве́рстие в доске́**

ҡасау менән таҡтаға тишек тишеү; 2. *прост.* (*выучить наизусть*) ҡат-ҡат уҡып ятлау, ятҡа бикләү.

ВЫ́ДОХ *м.* тын (*йәки* һулыш) сығарыу.

ВЫ́ДОХНУТЬ *сов. что* тын (*йәки* һулыш) сығарыу.

ВЫ́ДОХНУТЬСЯ *сов.* 1. (*потерять запах, вкус, крепость*) айныу, тәмен юғалтыу, еҫен юғалтыу; 2. *перен. разг.* хәлдән тайыу, көсһеҙләнеү, көсө бөтөү, һүнеү; **его́ тала́нт вы́дохся** уның таланты һүнде; **к концу́ ре́чи ора́тор вы́дохся** телмәренең аҙағына табан уның ораторлығы бөтөнләй бөттө.

ВЫ́ДРА *ж.* 1. ҡама (*речная*); ҡамсат (*морская*); 2. ҡама, ҡама тиреһе (*мех речной выдры*); ҡамсат, ҡамсат тиреһе (*мех морской выдры*).

ВЫ́ДРАТЬ I *сов. что, разг.* йыртып (*йәки* йолҡоп, ҡуптарып) алыу; **вы́драть листы́ из тетра́ди** дәфтәрҙән биттәрен йыртып алыу.

ВЫ́ДРАТЬ II *сов. кого, разг.* туҡмау, ҡыйнау; бороу, йолҡоу; **вы́драть за́ уши** ҡолағын бороу.

ВЫ́ДРЕССИРОВАТЬ *сов. кого-что* өйрәтеү, өйрәтеп еткереү, дрессировать итеү.

ВЫ́ДУБИТЬ *сов. что* дуплау, дуплап эшләү; **вы́дубить ко́жу** тире дуплау.

ВЫДУВА́ТЬ *несов. см.* **вы́дуть.**

ВЫ́ДУМАННЫЙ 1. *прич.* уйлап табылған (*йәки* сығарылған); 2. *прил.* алдыҡ, булмаған, уйланма; **вы́думанный слу́чай** уйланма ваҡиға.

ВЫ́ДУМАТЬ *сов.* 1. *кого-что* уйлап табыу (*йәки* сығарыу); 2. *что* (*налгать*) ялғанлау, алдау; ◇ **по́роха (по́роху) не вы́думает** унан әллә ни көтөп булмай.

ВЫ́ДУМКА *ж.* 1. уйлап табыу; **он хитёр на вы́думки** ул юҡты уйлап сығарырға оҫта; 2. алдыҡ, уйҙырма, ялған; **всё э́то одна́ вы́думка** былар бөтәһе лә тик алдыҡ ҡына.

ВЫ́ДУМЩИК *м. разг.* 1. (*интересного*) мәҙәксе, уйлап сығарыусы; 2. (*ложного*) алдаҡсы, уйҙырмасы, ялғансы.

ВЫДУ́МЫВАТЬ *несов. см.* **вы́думать;** ◇ **не выду́мывай!** ялғанлама!, бушты һөйләмә!

ВЫ́ДУТЬ *сов. что* 1. (*очистить*) өрөү, өрөп сығарыу; 2. (*изготовить посредством дутья*) өрөп эшләү (*йәки* яһау); **вы́дуть стекля́нный шар** өрөп быяла шар эшләү; 3. *прост.* (*выпить много чего-л.*) эсеп бөтөрөү, төбөн ялтыратыу; ◇ **вы́дуть печь** *тех.* мейесте һүндереү.

ВЫДЫХА́НИЕ *с. см.* **выдыха́ть.**

ВЫДЫХА́ТЬ *несов. см.* **вы́дохнуть.**

ВЫДЫХА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вы́дохнуться;** 2. *страд. к* **выдыха́ть.**

ВЫЕДА́ТЬ *несов. см.* **вы́есть.**

ВЫ́ЕДЕННЫЙ *прил.*: **не сто́ит вы́еденного яйца́** *погов.* һуҡыр бер тин дә тормай.

ВЫ́ЕЗД *м.* 1. *см.* **вы́ехать** 1; 2. (*место*) сығыу юлы (*йәки* урыны); 3. (*лошади с экипажем*) ат-арба.

ВЫ́ЕЗДИТЬ *сов. кого* өйрәтеү; **вы́ездить ло́шадь** ат өйрәтеү.

ВЫЕЗДНО́Й *прил.* 1. сығыу, сығып китеү; **выездны́е воро́та** сығыу ҡапҡаһы; 2. (*о лошади*) еген; 3. күсмә; **выездна́я се́ссия** күсмә сессия.

ВЫЕЗЖА́ТЬ I *несов. см.* **вы́ехать.**

ВЫЕЗЖА́ТЬ II *несов. см.* **вы́ездить.**

ВЫ́ЕМ *м. см.* **вы́емка.**

ВЫ́ЕМКА *ж.* 1. *см.* **вы́нуть** 1; 2. (*вырез*) уйым, уйма, иҙеү; **вы́емка для рукава́** ең төбө уйымы; 3. (*углубление*) уйынты; соҡалта (*в печи сбоку*); киҙлек (*на конце стрелы*).

ВЫ́ЕСТЬ *сов. что* 1. (*выгрызть*) уртаһын ашау, эсен өңөү, эсен ашап бөтөрөү; 2. (*о едких веществах*) әсеттереү, көйҙөрөү, яндырыу, өтөү, ашау; **глаза́ вы́ело ды́мом** *безл.* төтөн күҙҙе әсеттерҙе; **кислота́ вы́ела кра́ску** кислота буяуҙы ашаған.

ВЫ́ЕХАТЬ *сов.* 1. сығыу, сығып китеү; 2. (*прибыть куда-л.*) килеп сығыу; 3. *на ком-чём, перен. разг.* (*извлечь выгоду*) кеше елкәһендә йәшәү, үҙе өсөн файҙаланыу.

ВЫ́ЖАТЬ I *сов. что* 1. һығыу, һығып сығарыу; **вы́жать сок из лимо́на** лимондың һутын һығып сығарыу; **вы́жать бельё** керҙе һығыу; 2. *спорт.* күтәреү; **вы́жать шта́нгу** штанга күтәреү; 3. *перен.* (*с трудом извлечь, получить*) алыу, алып бөтөрөү; **вы́жать из маши́ны всё, что мо́жно** машинанан алырға мөмкин булғандың бөтәһен алыу; **вы́жать после́дние си́лы** *из кого-л.* аҡтыҡ көсөн алыу, елеген һурыу; 4. (*вытолкнуть, вытеснить*) ҡыҫырыҡлау, ҡыҫырыҡлап сығарыу.

ВЫ́ЖАТЬ II *сов. что, с.-х.* урыу, урып бөтөрөү.

ВЫ́ЖАТЬСЯ *сов. разг.* һығылыу, һығылып сығыу.

ВЫ́ЖДАТЬ *сов. что* көтөү, көтөп тороу, һағалау; **вы́ждать удо́бный слу́чай** уңайлы осраҡты көтөү.

ВЫ́ЖЕЧЬ *сов. что* 1. яндырып (*йәки* үртәп, көйҙөрөп) бөтөрөү, көйҙөрөү; 2. (*очистить обжиганием*) яндырып (*йәки* үртәп) таҙартыу; **вы́жечь тру́бы** торбаны үртәп таҙартыу; 3. (*сделать знак*) өтөп (*йәки* көйҙөрөп) билдә эшләү; **вы́жечь клеймо́** өтөп тамға һалыу.

ВЫЖИВА́ТЬ I *несов. см.* **вы́жить** I.

ВЫЖИВА́ТЬ II *несов. см.* **вы́жить** II.

ВЫ́ЖИГА *м. и ж. прост.* үткенсе, алдаҡсы, хәйләкәр.

ВЫЖИГА́НИЕ *с. см.* **вы́жечь.**

ВЫЖИГА́ТЬ *несов. см.* **вы́жечь;** ◇ **выжига́ть по де́реву** өтөү (*йәки* көйҙөрөү) юлы менән ағасҡа һүрәт (*йәки* биҙәк) яһау.

ВЫЖИДА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* көтөп тороу; **выжида́тельная поли́тика** көтөп тороу политикаһы; **выжида́тельная по́за** көтөп ҡарап тороу.

ВЫЖИМА́НИЕ *с. см.* **вы́жать.**

ВЫЖИМА́ТЬ *несов. см.* **вы́жать** I.

ВЫ́ЖИМКА *ж. см.* **вы́жать** I 1, 3, 4; **вы́жимка белья́** кер һығыу.

ВЫ́ЖИМКИ *только мн.* һығынды, төп-

рә; конопля́ные вы́жимки тарма төпрәһе.

ВЫ́ЖИТЬ I *сов.* (*остаться в живых*) һау (*йәки* иҫән) ҡалыу, һауығыу; ◇ **вы́жить из ума́** алйыу, аҡылһыҙланыу.

ВЫ́ЖИТЬ II *сов. кого, разг.* (*выгнать*) ҡыҫырыҡлап сығарыу, ҡыуып сығарыу, сығарып ебәреү.

ВЫ́ЗВАТЬ *сов.* 1. *кого* саҡырып сығарыу; **вы́звать това́рища из ко́мнаты** иптәште бүлмәнән саҡырып сығарыу; 2. *кого-что* (*призвать к чему-л.*) саҡырыу; **вы́звать на социалисти́ческое соревнова́ние** социалистик ярышҡа саҡырыу; 3. *что* (*возбудить, породить*) килтереп сығарыу, тыуҙырыу, барлыҡҡа килтереү, ҡуҙғатыу; **вы́звать гнев** асыуландырыу; **вы́звать нагное́ние** эренләтеү; **вы́звать смех** көлдөрөү; **вы́звать ого́нь** ут асырға мәжбүр итеү; ◇ **вы́звать на открове́нность** асыҡтан-асыҡ һөйләшергә мәжбүр итеү; **вы́звать пот** тирләтеү.

ВЫ́ЗВАТЬСЯ *сов.* үҙ өҫтөнә алыу, риза булыу, үҙе теләп алыу, -ырға (-ергә) булыу; **вы́зваться помо́чь** ярҙам итергә булыу; **он вы́звался нас провожа́ть** ул беҙҙе оҙатырға булды.

ВЫ́ЗВЕЗДИТЬ *сов. безл.*: **вы́звездило** күк йөҙөнә йондоҙҙар ҡалҡты.

ВЫ́ЗВОЛИТЬ *сов. кого-что, прост.* ҡотҡарыу, азат итеү, ҡотолдороу; **вы́зволить кого́-либо из беды́** берәй кешене бәләнән ҡотҡарыу.

ВЫЗВОЛЯ́ТЬ *несов. см.* **вы́зволить.**

ВЫЗДОРА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **вы́здороветь.**

ВЫ́ЗДОРОВЕТЬ *сов.* һауығыу, сәләмәтләнеү, терелеү, һауығып етеү.

ВЫЗДОРОВЛЕ́НИЕ *с. см.* **вы́здороветь.**

ВЫ́ЗОВ *м.* 1. *см.* **вы́звать** 1; 2. (*явочный документ*) саҡырыу ҡағыҙы; **яви́ться с вы́зовом на рука́х** саҡырыу ҡағыҙы менән килеү; 3. (*приглашение, предложение*) өндәү, саҡырыу; **вы́зов на соцсоревнова́ние** социалистик ярышҡа саҡырыу; 4. асыҡтан-асыҡ ҡаршы сығыу; **бро́сить вы́зов** асыҡтан-асыҡ ҡаршы сығыу; 5. *уст.* (*требование дуэли, поединка*) дуэлгә саҡырыу.

ВЫ́ЗОЛОТИТЬ *сов. что* алтын ялатыу (*йәки* югертеү).

ВЫЗРЕВА́ТЬ *несов. см.* **вы́зреть.**

ВЫ́ЗРЕТЬ *сов.* өлгөрөп (*йәки* бешеп) етеү, етлегеү.

ВЫЗУ́БРИВАТЬ *несов. см.* **вы́зубрить.**

ВЫ́ЗУБРИТЬ *сов. что, разг.* мәғәнәһенә төшөнмәй ятлау, бикләү.

ВЫЗЫВА́ТЬ *несов. см.* **вы́звать.**

ВЫЗЫВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вы́зваться;** 2. *страд. к* **вызыва́ть.**

ВЫЗЫВА́ЮЩИЙ 1. *прич.* саҡырыусы, сығарыусы; 2. *прил.* асыу килтерә торған, асыу килтергес, маһайған; **вызыва́ющий вид** асыу килтерерлек ҡиәфәт.

ВЫ́ИГРАТЬ *сов.* 1. *кого-что и без доп.* отоу; 2. *что и без доп.* (*одержать верх*) өҫтөн сығыу, еңеп сығыу; **вы́играть войну́** һуғышта еңеп сығыу; **вы́играть суде́бное де́ло** судлашып еңеү; 3. (*добиться успеха*) отоу, яҡшы ҡараш тыуҙырыу; **вы́играть во мне́нии коллекти́ва** коллективтә үҙенә яҡшы ҡараш тыуҙыра алыу; ◇ **вы́играть вре́мя** ваҡытты отоу.

ВЫИГРЫВАТЬ *несов. см.* **вы́играть.**

ВЫ́ИГРЫШ *м.* 1. отош; **кру́пный вы́игрыш** ҙур отош; 2. (*победа в состязании, в игре*) еңеп сығыу; **доби́ться вы́игрыша** еңеп сығыуға ирешеү; ◇ **быть в вы́игрыше** 1) (*выиграть*) отоу; 2) (*извлечь выгоду*) файҙа табыу.

ВЫ́ИГРЫШНЫЙ *прил.* 1. отошло; **вы́игрышный заём** отошло заём; 2. (*выгодный*) еңеүгә алып барыусы, уңайлы, файҙалы, уңышлы; **вы́игрышный ход** уңышлы сығыш; **вы́игрышное положе́ние** уңайлы хәл.

ВЫ́ИСКАТЬ *сов. кого-что, разг.* эҙләп табыу; **вы́искать оши́бку в расчётах** иҫәп хатаһын эҙләп табыу.

ВЫ́ИСКАТЬСЯ *сов. разг.* табылыу, билдәле булыу, беленеү; **вы́искалось мно́го жела́ющих отпра́виться в экспеди́цию** *безл.* экспедицияға китергә теләүселәр бик күп табылды.

ВЫИ́СКИВАТЬ *несов. см.* **вы́искать.**

ВЫИ́СКИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вы́искаться;** 2. *страд. к* **выи́скивать.**

ВЫ́ЙТИ *сов.* 1. сығыу, сығып китеү; **вы́йти из ко́мнаты** бүлмәнән сығып китеү; **он вы́шел в сад** ул баҡсаға сыҡты; 2. (*израсходоваться*) бөтөү, тотолоп бөтөү; **у меня́ вы́шла вся бума́га** минең барлыҡ ҡағыҙым да тотолоп бөттө; 3. (*получиться*) сығыу, булып сығыу; **портре́т вы́шел непло́хо** портрет һәйбәт булып сыҡҡан; 4. (*произойти, случиться*) килеп (*йәки* барып) сығыу; 5. (*о социальном происхождении*) сығыу; **он вы́шел из наро́да** ул халыҡ араһынан сыҡҡан; ◇ **вы́йти в лю́ди** *см.* **лю́ди; вы́йти в отста́вку** отставкаға сығыу; **вы́йти в тира́ж** *см.* **тира́ж; вы́йти за́муж** тормошҡа (*йәки* кейәүгә) сығыу; **вы́йти из берего́в** ярҙан сығыу, ташыу; **вы́йти из головы́** хәтерҙән (*йәки* иҫтән) сығыу; **вы́йти из повинове́ния** тыңламау, буйһонмай башлау; **вы́йти из-под пера́** *кого* яҙылыу; **вы́йти из положе́ния** яйын табыу; **вы́йти из себя́** асыуҙан үҙен-үҙе тота алмау; **вы́йти из терпе́ния** сыҙам бөтөү, түҙер хәл ҡалмау; **вы́йти из употребле́ния** ҡулланыуҙан сығыу.

ВЫ́КАЗАТЬ *сов. что, разг.* күрһәтеү; **вы́казать хра́брость** батырлыҡ күрһәтеү.

ВЫКА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **вы́казать.**

ВЫКА́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **вы́колоть.**

ВЫКА́ПЫВАТЬ *несов. см.* **вы́копать.**

ВЫКА́ПЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вы́копаться;** 2. *страд. к* **выка́пывать.**

ВЫ́КАРАБКАТЬСЯ *сов.* 1. һәрмәнеп килеп сығыу, тырышып-тырмашып (*йәки* үрмәләп) килеп сығыу; **вы́карабкаться из я́мы** соҡорҙан тырышып-тырмашып килеп сығыу; 2. *перен.* ҡотолоу, ҡотолоп сығыу, арыныу.

ВЫКАРА́БКИВАТЬСЯ *несов. см.* **вы́карабкаться.**

ВЫКА́РМЛИВАТЬ *несов. см.* **вы́кормить.**

ВЫ́КАТАТЬ *сов.* 1. *что* (*выровнять*) тәгәрәтеп тигеҙләү; 2. *кого-что, прост.* аунатыу, аунатып бөтөрөү; **вы́катать в снегу́** ҡарҙа аунатып бөтөрөү.

ВЫ́КАТИТЬ *сов. что* 1. тәгәрәтеп сығарыу, тышҡа тәгәрәтеү; **вы́катить бо́чки из подва́ла** подвалдан мискәләрҙе тәгәрәтеп сығарыу; 2. *прост.* (*выпучить*) таҫрайтыу, шағырайтыу, аҡайтыу; **вы́катить глаза́** күҙҙәрҙе таҫрайтыу.

ВЫ́КАТИТЬСЯ *сов.* 1. тәгәрәп төшөү, тәгәрәп китеү; **я́блоки вы́катились из корзи́ны** алмалар кәрзиндән тәгәрәп төштөләр; 2. *разг.* (*появиться, выехать откуда-л.*) килеп сығыу; 3. *прост.* (*выпучиться, широко раскрыться — о глазах*) таҫрайыу, аҡайыу.

ВЫКА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **вы́катить.**

ВЫКА́ТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вы́катиться;** 2. *страд. к* **выка́тывать.**

ВЫ́КАЧАТЬ *сов. что* 1. һурып (*йәки* һурҙырып) сығарыу, һурҙырыу; **вы́качать во́здух** һауаны һурҙырып сығарыу; **вы́качать во́ду насо́сом** һыуҙы насос менән һурҙырыу; 2. *перен. прост.* (*постепенно, частями отобрать*) һурып алыу, һурып алып бөтөрөү.

ВЫКА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **вы́качать.**

ВЫКА́ШИВАТЬ *несов. см.* **вы́косить.**

ВЫКИ́ДЫВАТЬ *несов. см.* **вы́кинуть.**

ВЫ́КИДЫШ *м.* 1. (*аборт*) бала төшөү (*у человека*); ҡолон һалыу (*у лошади*); быҙау һалыу (*у коровы*); бәрәс һалыу (*у овец и коз*); 2. (*плод*) етлекмәй (*йәки* үле тыуған) бала (*йәки* быҙау, ҡолон, бәрәс).

ВЫ́КИНУТЬ *сов.* 1. *см.* **вы́бросить;** 2. *что, разг.* (*проделать, совершить что-л. неожиданное*) иҫкәрмәҫтән эшләп ташлау, урынһыҙ берәй эш эшләп ташлау, ысҡындырыу; **вы́кинуть шу́тку** мәҙәк һүҙ ысҡындырыу; 3. *прост.* (*преждевременно разрешиться от бремени*) бала төшөрөү (*о человеке*); ҡолон һалыу (*о лошади*); быҙау һалыу (*о корове*); бәрәс һалыу (*об овцах и козах*); ◇ **вы́кинуть из головы́** *см.* **вы́бросить (вы́бросить из головы́); вы́кинуть на у́лицу** *см.* **вы́бросить (вы́бросить на у́лицу).**

ВЫКИПА́ТЬ *несов. см.* **вы́кипеть.**

ВЫ́КИПЕТЬ *сов.* ҡайнап бөтөү, һыуалыу.

ВЫ́КИПЯТИТЬ *сов. что, разг.* (яҡшылап) ҡайнатыу, ҡайнатып алыу.

ВЫКИСА́ТЬ *несов. см.* **вы́киснуть.**

ВЫ́КИСНУТЬ *сов.* асыу, әсеү.

ВЫ́КЛАДКА *ж.* 1. *разг. см.* **вы́ложить** 3; **вы́кладка бассе́йна мра́мором** бассейнде мәрмәр менән түшәү; 2. *обычно мн.* **вы́кладки** хисаплау, иҫәпләү, иҫәпләп (*йәки* хисаплап) сығарыу; **математи́ческие вы́кладки** математик иҫәпләп сығарыу; 3. *уст.* (*накладной узор*) өҫтән һалынған биҙәк; 4. *воен.* выкладка (*һалдаттың походта ваҡытта үҙе менән алған бөтә әйбере*).

ВЫКЛА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **вы́ложить.**

ВЫ́КЛЕВАТЬ *сов. что* 1. суҡып сығарыу, суҡып алыу; 2. (*склевать всё*) сүпләп бөтөрөү, сүпләп ашап бөтөрөү; **пти́цы вы́клевали всё зерно́** ҡоштар бөтә орлоҡто сүпләп ашап бөтөргәндәр.

ВЫКЛЁВЫВАТЬ *несов. см.* **вы́клевать.**

ВЫКЛИКА́ТЬ *несов.* 1. *кого-что* исемләп саҡырыу (*йәки* саҡырып алыу, саҡырып сығарыу), исем-фамилияһын әйтеп саҡырыу; **выклика́ть по спи́ску** исемлек буйынса исем-фамилияһын ҡысҡырыу; 2. *разг.* (*громко выкрикивать*) ҡысҡырыу, ҡысҡырып әйтеү (*йәки* уҡыу); ҡысҡырып сығарыу.

ВЫКЛЮЧА́ТЕЛЬ *м.* выключатель.

ВЫКЛЮЧА́ТЬ *несов. см.* **вы́ключить.**

ВЫКЛЮЧА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вы́ключиться;** 2. *страд. к* **выключа́ть.**

ВЫ́КЛЮЧИТЬ *сов.* 1. *что* өҙөү, киҫеү, һүндереү, туҡтатыу; **вы́ключить ток** токты өҙөү; **вы́ключить телефо́н** телефонды өҙөү; **вы́ключить мото́р** моторҙы туҡтатыу; 2. *кого-что* (*исключить*) төшөрөп ҡалдырыу, сығарыу, сығарып (*йәки* алып) ташлау; **вы́ключить из спи́ска** исемлектән сығарып ташлау.

ВЫ́КЛЮЧИТЬСЯ *сов.* 1. (*устраниться, исчезнуть*) туҡтау; 2. (*перестать действовать*) өҙөлөү, юҡ булыу; **электри́чество вы́ключилось** электричество һүнде.

ВЫКЛЯ́НЧИВАТЬ *несов. см.* **вы́клянчить.**

ВЫ́КЛЯНЧИТЬ *сов. что, прост.* теләнеү, теләнеп алыу; **вы́клянчить де́ньги** теләнеп аҡса алыу.

ВЫ́КОВАТЬ *сов. что* 1. сукеп (*йәки* һуғып) яһау; 2. *перен.* үҫтереү, тәрбиәләп үҫтереү, етештереү, барлыҡҡа килтереү, бар итеү; **вы́ковать ка́дры** кадрҙар тәрбиәләп үҫтереү.

ВЫКО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **вы́ковать.**

ВЫКОВЫ́РИВАТЬ *несов. см.* **вы́ковырять.**

ВЫ́КОВЫРНУТЬ *сов. и однокр. см.* **вы́ковырять.**

ВЫ́КОВЫРЯТЬ *сов. что, разг.* аҡтарып сығарыу, ҡутарып алыу, соҡоп сығарыу.

ВЫКОЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **вы́колотить.**

ВЫ́КОЛОСИТЬСЯ *сов.* башаҡланыу, баш ҡоҫоу, башаҡ сығарыу.

ВЫ́КОЛОТИТЬ *сов. что* 1. һуғып (*йәки* бәреп, һуҡҡылап) сығарыу; **вы́колотить клин** шынаны һуғып сығарыу; 2. (*колотя, очистить*) ҡаҡҡылау, ҡағып таҙартыу; **вы́колотить ковёр** келәмде ҡағып таҙартыу; 3. *перен. разг.* (*получить, применяя насилие*) ҡыҫып (*йәки* көсләп, өҙөп-тартып) алыу; 4. *спец.* (*колотя, размять*) һуғып (*йәки* һуҡҡылап) йомшартыу; **вы́колотить ко́жу** күнде һуҡҡылап йомшартыу.

ВЫ́КОЛОТЬ *сов. что* 1. төртөп (*йәки* сәнсеп) тишеү; 2. (*нанести узор*) сәнсеп-сәнсеп биҙәк яһау; 3. (*отколоть из середины*) соҡоп алыу; **вы́колоть глы́бу льда** боҙ киҫәген соҡоп алыу; ◇ **(темно́), хоть глаз вы́коли** күҙгә төртһәң дә күренмәҫ, дөм ҡараңғы.

ВЫҠОПАТЬ *сов.* 1. *что* ҡаҙыу; **вы́копать коло́дец** ҡоҙоҡ ҡаҙыу; 2. *кого-что* (*откопать*) ҡаҙып сығарыу (*йәки* алыу); **вы́копать ка́мень** таш ҡаҙып сығарыу; 3. *кого-что, перен. разг.* (*отыскать*) табыу, табып алыу; **отку́да ты вы́копал таку́ю ре́дкую кни́гу?** һин бындай һирәк осрай торған китапты ҡайҙан табып алдың?

ВЫҠОПАТЬСЯ *сов.* ҡаҙып сығыу.

ВЫҠОРМИТЬ *сов. кого-что* ашатып (*йәки* тәрбиәләп) үҫтереү; **вы́кормить гру́дью ребёнка** баланы күкрәк һөтө менән тәрбиәләп үҫтереү.

ВЫҠОРЧЕВАТЬ *сов. что* 1. ҡутарыу, ҡумарыу, тамырынан аҡтарыу, ҡутарып алыу, төпләү; **вы́корчевать пни** төптәрҙе ҡумарыу, урман төпләү; 2. *перен.* (*уничтожить*) тамырынан бөтөрөү, тамырын ҡоротоу, юҡ итеү.

ВЫҠОРЧЁВЫВАТЬ *несов. см.* **вы́корчевать.**

ВЫҠОСИТЬ *сов. что* сабып бөтөрөү (*йәки* ташлау).

ВЫҠРА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **вы́красть.**

ВЫҠРА́ИВАТЬ *несов. см.* **вы́кроить.**

ВЫҠРАСИТЬ *сов. что* буяу, буяп сығыу.

ВЫҠРАСИТЬСЯ *сов.* буялыу, буялып бөтөү.

ВЫҠРАСТЬ *сов. кого-что* урлау, урлап китеү.

ВЫҠРА́ШИВАТЬ I *несов. см.* **вы́красить.**

ВЫҠРА́ШИВАТЬ II *несов. см.* **вы́крошить.**

ВЫҠРИҠ *м.* аҡырыу, ҡысҡырыу тауышы, ҡысҡырыҡ.

ВЫҠРИ́ҠИВАТЬ *несов. см.* **вы́крикнуть.**

ВЫҠРИҠНУТЬ *сов. что* ҡысҡырып әйтеү (*йәки* саҡырыу); **вы́крикнуть чьё-либо и́мя** берәй кешенең исемен ҡысҡырып саҡырыу.

ВЫҠРИСТАЛЛИЗОВАТЬСЯ *сов.* 1. *хим.* кристаллашыу; 2. *перен.* формалашыу, барлыҡҡа килеү, ойошоу; **вы́кристаллизовались но́вые фо́рмы бы́та** яңы көнкүреш формалары барлыҡҡа килде.

ВЫҠРИСТАЛЛИЗО́ВЫВАТЬСЯ *несов. см.* **вы́кристаллизоваться.**

ВЫҠРОИТЬ *сов. что* 1. киҫеү, бесеү; **вы́кроить воротни́к** яға бесеү; 2. *перен. разг.* (*с трудом выгадать*) янға ҡалдырыу, арттырып алып ҡалыу, тырыштырып табыу; бүлеү, табыу (*время*); **вы́кроить сре́дства** тырыштырып аҡса табып биреү.

ВЫҠРОЙҠА *ж.* өлгө, кейем өлгөһө.

ВЫҠРОШИТЬ *сов. что, разг.* ваҡлау, ваҡлап бөтөрөү.

ВЫҠРОШИТЬСЯ *сов.* ваҡланып кителеп төшөү, һыныу, кителеп бөтөү; **зу́бы вы́крошились** тештәр кителеп бөттө.

ВЫҠРУТА́СЫ *только мн. разг.* 1. борғоланыу, һырғаланыу, ҡыланыу; **выде́лывать нога́ми выкрута́сы** аяҡтарҙы борғоландырыу; 2. *перен.* сәтер-мәтерле, боролмалы-һырылма́лы (*һүҙҙәр һ. б.*); **говори́ть с выкрута́сами** сәтер-мәтерле һүҙҙәр менән һөйләү.

ВЫҠРУТИТЬ *сов. что* 1. (*свить*) ишеү, ишеп яһау; **вы́крутить верёвку** бау ишеү; 2. *разг.* (*вывинтить*) бороп алыу, бороп сығарыу; **вы́крутить ла́мпочку** лампочканы бороп алыу; 3. (*мокрое бельё*) һығыу.

ВЫҠРУТИТЬСЯ *сов.* 1. (*вывинтиться*) боролоп сығыу; 2. *перен.* ҡотолоу, (ҡоро) сығыу, арыныу; **он из любо́го положе́ния вы́крутится** ул теләһә ниндәй ҡыйынлыҡтан да сыға белер.

ВЫҠРУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **вы́крутить.**

ВЫҠРУ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вы́крутиться;** 2. *страд. к* **выкру́чивать.**

ВЫҠУП *м.* 1. *см.* **вы́купить;** 2. (*плата*) түләү; **вы́куп за неве́сту** мәһәр, ҡалым.

ВЫҠУПАТЬ *сов. кого-что* йыуындырыу, һыу индереү, ҡойондороу; **вы́купать ребёнка** баланы йыуындырыу.

ВЫҠУПА́ТЬ *несов. см.* **вы́купить.**

ВЫҠУПАТЬСЯ *сов.* ҡойоноу, һыу инеү.

ВЫҠУПИТЬ *сов. кого-что* 1. түләп алыу; 2. (*освободить, уплатив деньги*) аҡса түләп ҡотҡарыу; **вы́купить из нево́ли** тотҡонлоҡтан аҡса түләп ҡотҡарыу.

ВЫҠУ́РИВАТЬ *несов. см.* **вы́курить.**

ВЫҠУРИТЬ *сов.* 1. *что* тартып бөтөрөү; **вы́курить папиро́су** бер папирос тартып бөтөрөү; 2. *кого-что* (*выгнать дымом*) төтәҫләү, төтәҫләп сығарыу; **вы́курить лису́ из норы́** төлкөнө өңөнән төтәҫләп сығарыу.

ВЫЛА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **вы́ловить.**

ВЫЛАЗКА *ж.* 1. *воен.* вылазка, һөжүмгә сығыу, һөжүм; 2. *перен.* дошманлыҡ сығышы, ҡаршы сығыш; 3. вылазка, йөрөргә сығыу; **лы́жная вы́лазка** саңғыла йөрөргә сығыу.

ВЫЛАҠАТЬ *сов. что* 1. эсеп (*йәки* ялап) бөтөрөү; 2. *перен. прост.* һепереп бөтөрөү, эсеп (*йәки* ялап) ҡуйыу.

ВЫЛА́МЫВАТЬ *несов. см.* **вы́ломать.**

ВЫЛЕЖАТЬ *сов. разг.* ятыу; **больно́й вы́лежал в посте́ли це́лую неде́лю** сирле аҙна буйына түшәктә ятты.

ВЫЛЕЖАТЬСЯ *сов.* 1. *разг.* ятып тороу, хәл кергәнсе ятыу; **вам ну́жно вы́лежаться** һеҙгә хәл кергәнсе ятып торорға кәрәк; 2. өлгөрөп еткәнсе ятыу, ятып етешеү; **помидо́ры должны́ вы́лежаться** помидорҙар өлгөрәнсе ятып торһондар.

ВЫЛЁЖИВАТЬСЯ *несов. см.* **вы́лежаться.**

ВЫЛЕЗА́ТЬ *несов. см.* **вы́лезти.**

ВЫЛЕЗТИ, ВЫЛЕЗТЬ *сов.* 1. сығыу, тырмашып (*йәки* мүкәйләп, үрмәләп) сығыу; **вы́лезти из я́мы** соҡорҙан тырмашып сығыу; 2. (*выпасть — о волосах, шерсти*) ҡойолоу, екеп төшөү; 3. *разг.* (*показаться наружу*) сығып күренеп тороу.

ВЫЛЕПИТЬ *сов. кого-что* йәбештереп (*йәки* һылап, әүәләп) яһау; **вы́лепить ку́клу из гли́ны** балсыҡтан йәбештереп ҡурсаҡ яһау.

ВЫЛЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **вы́лепить.**

ВЫЛЕТ *м.* осош; **соверши́ть три вы́лета в день** көнөнә өс осош яһау.

ВЫЛЕТА́ТЬ *несов. см.* **вы́лететь.**

ВЫЛЕТЕТЬ *сов.* 1. осоп китеү; **пти́ца вы́летела из гнезда́** ҡош ояһынан осоп китте; 2. *перен. разг.* (*выпасть*) төшөү, килеп сығыу (*йәки* төшөү); **листо́к вы́летел из кни́ги** китаптың бите килеп төштө; 3. *перен.*

(*стремительно выбежать*) атылып (*йәки* сабып, югереп) килеп сығыу; **кавале́рия вы́летела и́з лесу** кавалерия сабып урмандан килеп сыҡты; ◇ **вы́лететь в трубу́** *шутл.* бөлөү, банкротланыу; **вы́лететь из головы́** онотоу, онотолоу, хәтерҙән сығыу, баштан сығыу; **вы́лететь пу́лей** атылып килеп сығыу.

ВЫЛЕ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **вы́лечить.**

ВЫЛЕ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́лечиться;** 2. *страд. к* **выле́чивать.**

ВЫ́ЛЕЧИТЬ *сов. кого-что* дауалап һауыҡтырыу, сәләмәтләндереү.

ВЫ́ЛЕЧИТЬСЯ *сов.* дауаланып һауығыу, сәләмәтләнеү.

ВЫЛИВА́ТЬ *несов. см.* **вы́лить.**

ВЫЛИВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́литься;** 2. *страд. к* **вылива́ть.**

ВЫ́ЛИЗАТЬ *сов. кого-что* **1.** ялап таҙартыу (*йәки* бөтөрөү); **2.** *перен. разг.* ялап ҡуйыу, тап-таҙа итеү.

ВЫЛИ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **вы́лизать.**

ВЫ́ЛИНЯТЬ *сов.* **1.** уңып бөтөү; **оде́жда вы́линяла** кейем уңып бөткән; **2.** ҡаулаһын (*йәки* баҡтаһын) ҡойоу (*об овце, корове*); дебетен ҡойоу (*о козе*); төләү (*о птице*); йөнөн ҡойоу (*о диких зверях*).

ВЫ́ЛИТЫЙ 1. *прич.* ҡойолған, түгелгән, ағыҙылған; **2.** *прил. разг.* (*похожий*) оҡшаған, һуйып ҡаплаған; торғаны, тас; **мой брат — вы́литый оте́ц** минең ағайым тас атайым инде.

ВЫ́ЛИТЬ *сов. что* **1.** ҡойоу, түгеү, ағыҙыу; **2.** (*отлить из металла*) ҡойоп эшләү, ҡойоу; **вы́лить статуэ́тку из ме́ди** еҙҙән статуэтка ҡойоу.

ВЫ́ЛИТЬСЯ *сов.* **1.** ҡойолоу, түгелеү, ағыу; **2.** *во что* (*принять какой-л. вид, форму*) кәүҙәләнеү, төҫкә инеү, форма алыу, әүерелеү.

ВЫ́ЛОВИТЬ *сов. кого-что* **1.** тотоп алыу; **вы́ловить бревно́ из воды́** һыуҙан бүрәнә тотоп алыу; **2.** *разг.* (*истребить ловлей*) һөҙөп (*йәки* тотоп) бөтөрөү.

ВЫ́ЛОЖИТЬ *сов. что* **1.** алып (*йәки* сығарып) һалыу; **2.** *перен. разг.* (*высказать всё*) бөтәһен әйтеү, бөтәһен һөйләп биреү; **3.** (*покрыть; выстлать*) түшәү, ҡаплау, ябыу; **4.** (*сложить, соорудить*) һалыу, ҡороу; **вы́ложить фунда́мент** нигеҙ һалыу.

ВЫ́ЛОМАТЬ *сов. что* ватып (*йәки* һындырып, емереп) сығарыу, ватып (*йәки* һындырып) алыу.

ВЫ́ЛОЩЕННЫЙ *прил.* ҡупшы эшләнгән; үтә фырт кейенгән.

ВЫ́ЛОЩИТЬ *сов.* **1.** *что* ялтыратыу, шымартыу; **2.** *кого, перен.* тыштан ялтыратыу, ҡупшылау.

ВЫ́ЛУДИТЬ *сов. что* ҡурғашлау, ҡурғаш югертеү.

ВЫ́ЛУПИТЬ *сов. что, прост.* (**глаза**) аҡайтыу, бәҙерәйтеү.

ВЫ́ЛУПИТЬСЯ *сов.* **1.** сығыу; **утя́та вы́лупились** өйрәк бәпкәләре сыҡты; **2.** *прост.* аҡайыу, бәҙерәйеү; **что ты вы́лупился?** нәмә аҡайып ҡаттың?

ВЫЛУ́ЩИВАТЬ *несов. см.* **вы́лущить.**

ВЫ́ЛУЩИТЬ *сов. что* **1.** әрсеү, таҙартыу; **2.** *мед.* таҙартыу, алыу; **вы́лущить кость** һөйәкте алыу (*хирургия юлы менән*).

ВЫ́МАЗАТЬ *сов.* **1.** *что* һылау, һылап (*йәки* һөртөп) сығыу; **вы́мазать печь гли́ной** мейесте балсыҡ менән һылау; **2.** *кого-что, разг.* (*выпачкать*) бысратып бөтөрөү.

ВЫ́МАЗАТЬСЯ *сов. разг.* бысранып бөтөү.

ВЫМА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **вы́мазать.**

ВЫМА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **вы́молить.**

ВЫМА́НИВАТЬ *несов. см.* **вы́манить.**

ВЫ́МАНИТЬ *сов.* **1.** *кого-что, разг.* алдап сығарыу; **вы́манить врага́ из заса́ды** дошманды йәшеренеп торған еренән алдап сығарыу; **2.** *что, прост.* (*получить хитростью, обманом*) хәйләләп (*йәки* алдап) алыу; **вы́манить обеща́ние** хәйләләп вәғәҙәһен алыу.

ВЫ́МАРАТЬ *сов. что, прост.* **1.** бысратып (*йәки* буяп) бөтөрөү; **2.** (*зачеркнуть*) һыҙғылап бөтөрөү.

ВЫ́МАРАТЬСЯ *сов. прост.* бысранып (*йәки* буялып) бөтөү.

ВЫМА́РЫВАТЬ *несов. см.* **вы́марать.**

ВЫМА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **вы́мотать.**

ВЫМА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **вы́мочить.**

ВЫМЕ́НИВАТЬ *несов. см.* **вы́менять.**

ВЫ́МЕНЯТЬ *сов. кого-что* алмашып алыу.

ВЫ́МЕРЕТЬ *сов.* **1.** үлеп (*йәки* ҡырылып) бөтөү, ҡороу; **2.** (*обезлюдеть, опустеть*) кешеһеҙ ҡалыу, бушап ҡалыу.

ВЫМЕРЗА́ТЬ *несов. см.* **вы́мерзнуть.**

ВЫ́МЕРЗНУТЬ *сов.* **1.** туңып һәләк булыу; **2.** (*промёрзнуть насквозь*) туңыу.

ВЫМЕ́РИВАТЬ *несов. см.* **вы́мерить.**

ВЫ́МЕРИТЬ *сов. что* үлсәү, үлсәп сығыу.

ВЫМЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **вы́мерить.**

ВЫ́МЕСИТЬ *сов. что* иҙеү, баҫыу; **вы́месить те́сто** ҡамыр баҫыу.

ВЫ́МЕСТИ *сов. что* һепереү, һепереп сығарыу (*йәки* таҙартыу).

ВЫ́МЕСТИТЬ *сов. что* ҡоһорон ҡайтарыу, үс алыу, үс ҡандырыу.

ВЫ́МЕТАТЬ I *сов. что* **1.** (*икру*) сәсеү, һалыу; **2.** (*напр. колос*) ҡоҫоу, ебәреү; **вы́метать ко́лос** баш ҡоҫоу.

ВЫ́МЕТАТЬ II *сов. что* (*петли*) күкләү, типсеү, салып (*йәки* юрмәп) тегеү.

ВЫМЕТА́ТЬ *несов. см.* **вы́мести.**

ВЫ́МЕШАТЬ *сов. что* болғатып ҡуйыртыу, аралаштырыу.

ВЫМЕ́ШИВАТЬ I *несов. см.* **вы́месить.**

ВЫМЕ́ШИВАТЬ II *несов. см.* **вы́мешать.**

ВЫМЕЩА́ТЬ *несов. см.* **вы́местить.**

ВЫМИРА́НИЕ *с. см.* **вы́мереть.**

ВЫМИРА́ТЬ *несов. см.* **вы́мереть.**

ВЫМОГА́ТЕЛЬ *м.* көслөк менән (*йәки* ҡурҡытып) алыусы.

ВЫМОГА́ТЬ *сов. что, чего* көслөк менән алыу, ҡурҡытып (*йәки* мәжбүр итеп) алыу.

ВЫМОКА́ТЬ *несов. см.* **вы́мокнуть.**

ВЫ́МОКНУТЬ *сов.* **1.** (*подвергнувшись мочению, измениться*) ебеү, ебенеү; **2.** (*погибнуть от обилия влаги — о растениях*) сереү, бурһыу (*үҫемлектәр тураһында*); **3.** (*промокнуть*) еүешләнеү, сыланыу, лыс һыу булыу; **вы́мокнуть до ни́тки** еүешләнмәгән ер ҡалмау, лыс һыу булыу.

ВЫМОЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **вы́молотить.**

ВЫ́МОЛВИТЬ *сов. что, разг.* һүҙ ҡушыу, өндәшеү.

ВЫ́МОЛИТЬ *сов. что* ялынып (*йәки* үтенеп, ялбарып) һорап алыу.

ВЫ́МОЛОТ *м. с.-х.* төшөм, һуғып алынған ашлыҡ.

ВЫ́МОЛОТИТЬ *сов. что, с.-х.* һуғып бөтөрөү.

ВЫМОРА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **вы́морозить.**

ВЫ́МОРИТЬ *сов. кого-что* ҡырып (*йәки* үлтереп) бөтөрөү.

ВЫ́МОРОЗИТЬ *сов.* 1. *что* һыуытыу, туңдырыу; **вы́морозить ко́мнату** бүлмәне һыуытыу; 2. *кого-что* (*истребить морозом*) туңдырып үлтереү, ҡырыу; **вы́морозить córaка́нов** тараҡан ташлап сығыу.

ВЫ́МОРОЧНЫЙ *прил.* варисһеҙ (*йәки* эйәһеҙ) ҡалған; **вы́морочное иму́щество** варисһеҙ ҡалған мөлкәт.

ВЫ́МОСТИТЬ *сов. что* түшәү, йәйеү; **вы́мостить доро́гу** юлға түшәү (*таш, ағас һ. б.*).

ВЫ́МОТАТЬ *сов.* 1. *что разг.* урап (*йәки* сырмап) бөтөрөү; **вы́мотать ни́тки** епте сырмап бөтөрөү; 2. *кого-что, прост.* (*изнурить*) алйытыу, йонсотоу, интектереү, хәлдән тайҙырыу; ✧ **вы́мотать (всю) ду́шу** теңкәгә тейеү.

ВЫ́МОТАТЬСЯ *сов. прост.* (*утомиться*) алйып (*йәки* йонсоп) бөтөү, хәлдән тайыу, көсһөҙләнеү, теңкә ҡороу.

ВЫ́МОЧИТЬ *сов.* 1. *кого-что* еүешләү, сылатыу, еүешләп (*йәки* сылатып) бөтөү; 2. *что* ебетеү; һыуға һалып йомшартыу (*йәки* тоҙон сығарыу); **вы́мочить лён** етен ебетеү; **вы́мочить селёдку** селёдканы һыуға һалып тоҙон сығарыу; **вы́мочить ко́жу** күнде һыуға һалып йомшартыу; 3. *что* (*погубить растительность излишней влагой*) серетеү.

ВЫ́МПЕЛ *м.* вымпел (1. *мор. һуғыш карабында оҙон тар флаг*; 2. *ав. самолёттан ергә донесениеләр, газеталар һ. б. ташлау өсөн оҙон таҫмалы футляр*; 3. *оҙон йәки өс мөйөшлө бәләкәй флаг*).

ВЫ́МУЧЕННЫЙ 1. *прич.* мәжбүр ителгән; 2. *прил.* көсәнеп (*йәки* ғазапланып, үтә ҙур көс һалып) эшләнгән; **вы́мученные стихи́** көсәнеп яҙылған шиғырҙар.

ВЫМУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **вы́мучить.**

ВЫ́МУЧИТЬ *сов. что, разг.* (*сделать с усилием*) көсәнеп эшләү.

ВЫ́МУШТРОВАТЬ *сов. кого-что, разг.* муштровка менән өйрәтеү, таяҡ дисциплинаһы менән өйрәтеү.

ВЫМЫВА́ТЬ *несов. см.* **вы́мыть.**

ВЫМЫВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вы́мыться;** 2. *страд. к* **вымыва́ть.**

ВЫ́МЫСЕЛ *м.* 1. (*фантазия*) хыял, фантазия; 2. (*измышление, ложь*) алдыҡ, уйҙырма, ялған.

ВЫ́МЫТЬ *сов.* 1. *кого-что* йыуыу, йыуындырыу; 2. *что* (*сделать вымоину*) өңөү.

ВЫ́МЫТЬСЯ *сов.* йыуыныу.

ВЫ́МЫШЛЕННЫЙ *прил.* (*выдуманный*) уйҙырма, ялған; **вы́мышленное сообще́ние** ялған хәбәр.

ВЫМЫШЛЯ́ТЬ *несов. что, уст.* уйлап сығарыу, хыял итеү.

ВЫ́МЯ *с.* елен.

ВЫНА́ШИВАТЬ *несов. см.* **вы́носить.**

ВЫ́НЕСТИ *сов.* 1. *кого-что* сығарыу, алып сығыу; 2. *что* (*предложить для обсуждения*) ҡуйыу, сығарыу; 3. *что* (*поместить*) урынлаштырыу, сығарып яҙыу; **вы́нести примеча́ния в коне́ц кни́ги** иҫкәрмәләрҙе китаптың аҙағына урынлаштырыу; **вы́нести отде́льные слова́ на поля́** айырым һүҙҙәрҙе биттең ситенә сығарып яҙыу; 4. *что* ҡабул итеү, сығарыу, әйтеү; **вы́нести реше́ние** ҡарар сығарыу; **вы́нести благода́рность** рәхмәт әйтеү; 5. *что, перен.* (*извлечь, получить*) килеү, алыу; **вы́нести хоро́шее впечатле́ние** яҡшы тәьҫир алыу; **вы́нести убежде́ние** фекергә килеү; 6. *кого-что* (*выбросить—напр. волной*) сығарып (*йәки* килтереп) ташлау; 7. *что* (*вытерпеть*) сыҙау, түҙеү; **вы́нести си́льную боль** көслө ауыртыуға сыҙау; ✧ **вы́нести на свои́х плеча́х** үҙ елкәндә татып ҡарау; **вы́нести за ско́бки** *мат.* йәйәләр тышына сығарыу.

ВЫ́НЕСТИСЬ *сов.* атылып сығыу, ҡапыл килеп сығыу.

ВЫНИМА́ТЬ *несов. см.* **вы́нуть.**

ВЫНИМА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вы́нуться;** 2. *разг.* (*выдвигаться*) алыныу; **э́тот я́щик стола́ не вынима́ется** өҫтәлдең был тартмаһы алынмай; 3. *страд. к* **вынима́ть.**

ВЫ́НОС *м.* 1. *см.* **вы́нести** 1—3; 2. (*то, что выносится текущей водой*) ләм.

ВЫ́НОСИТЬ *сов.* 1. *кого* (*ребёнка*) буй күтәреү, ҡорһаҡта йөрөтөү (*баланы*); 2. *что, перен.* башта йөрөтөү, уйлап еткереү.

ВЫНОСИ́ТЬ *несов. см.* **вы́нести;** ✧ **не выноси́ть кли́мата** ерҫәү; **не выноси́ть** *кого-чего* яратмау, күрә алмау.

ВЫ́НОСИТЬСЯ *сов.* 1. башта йөрөү, күп уйланылыу, уйлап еткерелеү; 2. *разг.* (*износиться*) туҙып (*йәки* ылдырап) бөтөү.

ВЫНОСИ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вы́нестись;** 2. *страд. к* **выноси́ть.**

ВЫ́НОСКА *ж.* 1. *разг. см.* **вы́нести** 1—3; 2. (*сноска*) иҫкәрмә, аңлатма; **вы́носка под стро́чкой** һыҙыҡ аҫтына төшөрөлгән иҫкәрмә.

ВЫНО́СЛИВОСТЬ *ж.* түҙемлелек, сыҙамлылыҡ.

ВЫНО́СЛИВЫЙ *прил.* түҙем, түҙемле, сыҙам, сыҙамлы, бирек; **выно́сливая ло́шадь** бирек ат.

ВЫ́НУДИТЬ *сов. кого-что* мәжбүр итеү.

ВЫНУЖДА́ТЬ *несов. см.* **вы́нудить.**

ВЫ́НУЖДЕННЫЙ 1. *прич.* мәжбүр ителгән; 2. *прил.* мәжбүр, ирекһеҙҙән, мәжбүри.

ВЫ́НУТЬ *сов.* 1. *кого-что* алыу, сығарыу, һурыу; 2. *что, разг.* (*сделать выемку, вырез*) уйып алыу.

ВЫ́НУТЬСЯ *сов.* алыныу, сығыу.

ВЫ́НЫРНУТЬ *сов.* 1. ҡалҡыу, ҡалҡып (*йәки* килеп) сығыу; 2. *перен. разг.* (*неожиданно появиться*) ҡапыл күренеү, килеп сығыу.

ВЫ́НЮХАТЬ *сов. что, прост.* (*разузнать*) еҫкәнеп белеү, һоранып (*йәки* һораштырып) белеү.
ВЫНЮ́ХИВАТЬ *несов. см.* **вы́нюхать.**
ВЫНЯ́НЧИВАТЬ *несов. см.* **вы́нянчить.**
ВЫ́НЯНЧИТЬ *сов. кого-что, разг.* тәрбиәләп (*йәки* ҡарап) үҫтереү.
ВЫ́ПАД *м.* **1.** *см.* **вы́пасть** 1; **2.** *спорт.* выпад, ынтылыш яһау; **3.** (*враждебное выступление*) ҡаршы сығыш, дошманлыҡ.
ВЫПАДА́ТЬ *несов. см.* **вы́пасть.**
ВЫПАДЕ́НИЕ *с. см.* **вы́пасть** 1, 2.
ВЫПА́ИВАТЬ *несов. см.* **вы́поить.**
ВЫПА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **вы́палить.**
ВЫ́ПАЛИТЬ *сов. разг.* **1.** *без доп.* атыу, атып ебәреү; **2.** *что, перен.* (*сказать*) әйтеп ташлау, әйтеп биреү, теҙеп һалыу.
ВЫПА́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **вы́полоть.**
ВЫПА́РИВАТЬ *несов. см.* **вы́парить.**
ВЫ́ПАРИТЬ *сов.* **1.** *что* бешекләү, парлау; **вы́парить бельё** кер бешекләү; **2.** *что* (*удалить влагу*) парландырыу, парға әйләндереп табыу; **вы́парить соль** һыуҙы парға әйләндереп тоҙ табыу; **3.** *кого, разг.* (*в бане*) сабыу.
ВЫ́ПАРИТЬСЯ *сов.* **1.** (*очиститься*) бешекләнеү; **2.** (*превратиться в пар*) парға әйләнеп бөтөү (*еүешлек, дым*); **3.** *разг.* (*в бане*) сабыныу.
ВЫПА́РХИВАТЬ *несов. см.* **вы́порхнуть.**
ВЫПА́РЫВАТЬ *несов. см.* **вы́пороть** I.
ВЫ́ПАС *м.* үреш.
ВЫ́ПАСТЬ *сов.* **1.** ҡолап (*йәки* йығылып) төшөү, төшөп китеү (*йәки* ҡалыу); ҡойолоу (*о волосах*); **2.** (*об осадках*) яуыу, төшөү; **вы́пал снег** ҡар яуҙы; **3.** (*достаться; случиться*) тура килеү, эләгеү, яҙыу, тейеү, сығыу; **4.** *спорт.* киҫкен хәрәкәт менән алға ынтылыш яһау; ◇ **вы́пасть на до́лю** *чью, кому* насип булыу; **вы́пасть из па́мяти** иҫтән сығыу.
ВЫ́ПАЧКАТЬ *сов. кого-что, разг.* бысратыу, бысратып бөтөрөү.
ВЫ́ПАЧКАТЬСЯ *сов. разг.* бысраныу, бысранып бөтөү.
ВЫПЕКА́ТЬ *несов. см.* **вы́печь.**
ВЫПЕКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́печься; 2.** *страд. к* **выпека́ть.**
ВЫ́ПЕРЕТЬ *сов. разг.* **1.** *кого-что* (*вытолкнуть*) этеп (*йәки* төртөп) сығарыу; **2.** *что* (*выдавить, вытеснить*) баҫыу, ҡыҫыу.
ВЫ́ПЕСТОВАТЬ *сов. кого-что* тәрбиәләп (*йәки* ҡарап) үҫтереү.
ВЫ́ПЕЧКА *ж. см.* **вы́печь; вы́печка хле́ба** икмәк бешереү.
ВЫ́ПЕЧЬ *сов. что* **1.** (*изготовить*) бешереү; **2.** (*пропечь*) бешереп еткереү.
ВЫ́ПЕЧЬСЯ *сов.* бешеп етеү.
ВЫПИВА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **вы́пить; 2.** *разг.* (*иметь склонность к спиртным напиткам*) эскеләү.
ВЫ́ПИВКА *ж. разг.* **1.** эсеү, эске, эскелек мәжлесе; **2.** (*спиртной напиток*) иҫерткес эсемлек.
ВЫПИ́ЛИВАНИЕ *с. см.* **вы́пилить; выпи́ливание по де́реву** ағастан төрлө фигуралар бысып яһау.
ВЫПИ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **вы́пилить.**
ВЫ́ПИЛИТЬ *сов. что* бысып төшөрөү, өҙөү, һырлау, семәкәйләү, бысып алыу, бысып ташлау, бысып яһау; **вы́пилить отве́рстие в две́ри** ишеккә бысып тишек яһау; **вы́пилить ра́мку** бысып бәләкәй рам яһау.
ВЫПИРА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **вы́переть; 2.** *разг.* (*выдаваться вперёд*) сусайыу, алға сығып тороу.
ВЫПИРА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *разг. см.* **выпира́ть** 2; **2.** *страд. к* **выпира́ть** 1.
ВЫ́ПИСАТЬ *сов.* **1.** *что* яҙып (*йәки* күсереп) алыу; **2.** *что* (*тщательно написать, нарисовать*) тырышып яҙыу; **он краси́во вы́писал все бу́квы** ул бар хәрефтәрҙе лә матур итеп яҙған; **3.** *кого-что* (*вызвать письмом*) алдырыу, саҡырып алыу (*йәки* килтереү), саҡыртып алыу; **вы́писать к себе́ семью́** ғаиләне үҙ янына саҡыртып алыу; **4.** *что* (*заказать с доставкой*) яҙылыу, алдырыу; **вы́писать газе́ту** газетаға яҙылыу; **5.** *кого-что* (*исключить из списка, из состава*) сығарыу, төшөрөү; **вы́писать из больни́цы** больницанан сығарыу.
ВЫ́ПИСАТЬСЯ *сов.* сығыу; **вы́писаться из больни́цы** больницанан сығыу.
ВЫ́ПИСКА *ж.* **1.** *разг. см.* **вы́писать** 1, 3—5; **2.** (*выдержка, цитата*) күсермә, өҙөк; **вы́писка из протоко́ла** протоколдан күсермә.
ВЫПИ́СЫВАТЬ *несов. см.* **вы́писать.**
ВЫПИ́СЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́писаться; 2.** *страд. к* **выпи́сывать.**
ВЫ́ПИСЬ *ж. уст.* күсермә; **нотариа́льная вы́пись** нотариаль күсермә.
ВЫ́ПИТЬ *сов.* **1.** *что, чего* эсеү, эсеп ебәреү; **вы́пить за́лпом** бер юлы эсеп ебәреү; **2.** *за кого-что и без доп., разг.* эсеү; **вы́пить до дна́** төпһөрөү, төп күтәрә эсеү.
ВЫПИ́ХИВАТЬ *несов. см.* **вы́пихнуть.**
ВЫ́ПИХНУТЬ *сов. кого-что, разг.* төртөп (*йәки* ҡыҫып, ҡыҫырыҡлап) сығарыу; **вы́пихнуть из толпы́** халыҡ араһынан ҡыҫырыҡлап сығарыу.
ВЫ́ПЛАВИТЬ *сов. что* иретеү, иретеп алыу; **вы́плавить чугу́н** суйынды иретеп алыу.
ВЫ́ПЛАВИТЬСЯ *сов.* иретеп алыныу.
ВЫ́ПЛАВКА *ж.* **1.** *см.* **вы́плавить; вы́плавка ста́ли** ҡорос иретеү; **2.** иретелгән металл күләме; **су́точная вы́плавка** тәүлектә иретелгән металл күләме.
ВЫПЛАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **вы́плавить.**
ВЫПЛАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́плавиться; 2.** *страд. к* **выплавля́ть.**
ВЫ́ПЛАКАТЬ *сов. что* **1.** илап еңеләйтеү, йыуатыу; **вы́плакать своё го́ре** ҡайғыны илап еңеләйтеү; **2.** *разг.* (*вымолить со слезами*) күҙ йәше менән һорап алыу, илап һорау, күҙ йәше түгеп үтенеү; ◇ **вы́плакать все глаза́** илап күҙҙәрҙе шешендереү (*йәки* боҙоу), үтә күп илау.
ВЫ́ПЛАКАТЬСЯ *сов.* илап эс бушатыу, илап тынысланыу.
ВЫ́ПЛАТА *ж. см.* **вы́платить.**
ВЫ́ПЛАТИТЬ *сов. что* түләү, биреү, түләп бөтөрөү; **вы́платить долг** бурысты түләп бөтөрөү.
ВЫПЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **вы́платить.**
ВЫПЛЁВЫВАТЬ *несов. см.* **вы́плюнуть.**

ВЫПЛЕСКАТЬ *сов. что* сайпылдырып түгеү; **выплескать всю воду из чашки** сынаяҡтағы бөтә һыуҙы сайпылдырып түгеп бөтөрөү.

ВЫПЛЕСКАТЬСЯ *сов.* сайпылып түгелеү.

ВЫПЛЁСКИВАТЬ *несов. см.* **выплескать.**

ВЫПЛЕСНУТЬ *сов. и однокр. что* түгеп (*йәки* ҡойоп) ебәреү.

ВЫПЛЕСНУТЬСЯ *сов. и однокр.* сайпылып түгелеү, түгелеп китеү; **вода выплеснулась из ведра** һыу биҙрәнән сайпылып түгелеп китте.

ВЫПЛЕСТИ *сов. что* тағатып (*йәки* һүтеп) алыу; **выплести ленту из косы** таҫманы сәс толомонан һүтеп алыу.

ВЫПЛЕСТИСЬ *сов.* тағатылып (*йәки* һүтелеп) төшөү, һүтелеү.

ВЫПЛЕТАТЬ *несов. см.* **выплести.**

ВЫПЛЫВАТЬ *несов. см.* **выплыть.**

ВЫПЛЫТЬ *сов.* **1.** ҡалҡып сығыу, өҫкә килеп сығыу, күтәрелеү; **2.** *перен.* (*появиться; обнаружиться*) килеп сығыу (*йәки* тыуыу); **луна выплыла из-за туч** ай болот араһынан килеп сыҡты; **выплыл ряд вопросов** күп кенә мәсьәлә килеп тыуҙы.

ВЫПЛЮНУТЬ *сов. что* төкөрөү, төкөрөп сығарыу (*йәки* ташлау).

ВЫПЛЯСЫВАТЬ *несов. что, разг.* төрлөсә ҡыланып бейеү, төрлө фигуралар яһап бейеү.

ВЫПОИТЬ *сов. кого-что* эсереп үҫтереү (*йәки* тәрбиәләү); **выпоить телёнка молоком** быҙауҙы һөт эсереп үҫтереү.

ВЫПОЛАСКИВАТЬ *несов. см.* **выполоскать.**

ВЫПОЛЗАТЬ *несов. см.* **выползти.**

ВЫПОЛЗТИ *сов.* үрмәләп (*йәки* шыуышып, һуҙылып, һөйрәлеп) килеп сығыу; **из-под камней выползла ящерица** таш аҫтынан кеҫәртке килеп сыҡты.

ВЫПОЛНЕНИЕ *с.* атҡарылыш, үтәлеш, үтәү, башҡарыу, еренә еткереү, тултырыу; **выполнение плана** план үтәлеше.

ВЫПОЛНИМЫЙ *прил.* үтәлерлек, үтәй алырлыҡ, үтәлмәле; **выполнимое задание** үтәлерлек задание.

ВЫПОЛНИТЬ *сов. что* **1.** үтәү, еренә еткереү, атҡарыу, башҡарыу, тултырыу; **выполнить приказание** бойороҡто үтәү; **выполнить план** планды тултырыу; **2.** (*создать, сделать*) яһау, эшләү.

ВЫПОЛНЯТЬ *несов. см.* **выполнить.**

ВЫПОЛНЯТЬСЯ *несов.* **1.** үтәлеү, башҡарылыу; **2.** *страд. к* **выполнять.**

ВЫПОЛОСКАТЬ *сов. что* сайҡау; **выполоскать бельё** кер сайҡау; **выполоскать рот** ауыҙ сайҡау.

ВЫПОЛОТЬ *сов. что* утау, утап сығыу, утап бөтөрөү, утап ташлау; **выполоть огород** баҡса утау; **выполоть все сорняки** сүптәрҙе утау.

ВЫПОРОТЬ I *сов. что* һүтеү, һүтеп алыу; **выпороть рукав** еңде һүтеп алыу.

ВЫПОРОТЬ II *сов. кого-что, прост.* (*наказать*) һыҙырыу, сыбыҡлау, һыптырыу.

ВЫПОРХНУТЬ *сов.* **1.** осоп китеү, ҡапыл осоп сығып китеү; **птица выпорхнула из клетки** ҡош ситлектән ҡапыл осоп сығып китте; **2.** *перен. разг.* (*быстро и легко выбежать, выйти*) йылт итеп сығып китеү.

ВЫПОТРОШИТЬ *сов. что* эсен таҙартыу; **выпотрошить рыбу** балыҡтың эсен таҙартыу.

ВЫПРАВИТЬ *сов.* **1.** *что* (*выровнять*) төҙәйтеү; турайтыу; **2.** *кого-что* (*исправить*) төҙәтеү, яҡшыртыу, етешһеҙлектәрҙе бөтөрөү; төҙәтеү; **3.** *что* (*внести исправления*) төҙәтмәләр индереү; **выправить рукопись** ҡулъяҙмаға төҙәтмәләр индереү.

ВЫПРАВИТЬСЯ *сов.* **1.** төҙәйеү, турайыу; **2.** *разг.* (*исправиться*) төҙәлеү, яҡшырыу; **мальчик выправился** малай төҙәлде.

ВЫПРАВКА *ж.* (*осанка*) выправка, ыҫпайлыҡ (*буй-һынды ыҡсым тура тотоу*); **военная выправка** хәрби ыҫпайлыҡ.

ВЫПРАВЛЯТЬ *несов. см.* **выправить.**

ВЫПРАВЛЯТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **выправиться;** **2.** *страд. к* **выправлять.**

ВЫПРАШИВАТЬ *несов. см.* **выпросить.**

ВЫПРОВАЖИВАТЬ *несов. см.* **выпроводить.**

ВЫПРОВОДИТЬ *сов. кого-что, разг.* ҡыуып сығарыу (*йәки* ебәреү).

ВЫПРОСИТЬ *сов. кого-что* үтенеп һорап алыу, ялынып алыу; **выпросить книгу** китапты үтенеп һорап алыу.

ВЫПРЫГИВАТЬ *несов. см.* **выпрыгнуть.**

ВЫПРЫГНУТЬ *сов.* һикереп сығыу (*йәки* төшөү); **выпрыгнуть из окна** тәҙрәнән һикереп төшөү.

ВЫПРЯГАТЬ *несов. см.* **выпрячь.**

ВЫПРЯМИТЕЛЬ *м. эл.* выпрямитель, турайтҡыс (*алмаш токты даими токҡа әйләндерә торған прибор*).

ВЫПРЯМИТЬ *сов. что* яҙыу, төҙәйтеү, турайтыу; **выпрямить провод** сымды яҙыу; ◇ **выпрямить ток** алмаш токты даими токҡа әйләндереү.

ВЫПРЯМИТЬСЯ *сов.* яҙылыу, төҙәйеү, турайыу, тураланыу.

ВЫПРЯМЛЯТЬ(СЯ) *несов. см.* **выпрямить(ся).**

ВЫПРЯЧЬ *сов. кого-что* туғарыу.

ВЫПРЯЧЬСЯ *сов.* туғарылыу.

ВЫПУКЛО-ВОГНУТЫЙ *прил.* ҡабарынҡы-батынҡы; **выпукло-вогнутое стекло** ҡабарынҡы-батынҡы быяла.

ВЫПУКЛОСТЬ *ж.* **1.** ҡабарынҡылыҡ, ҡабарынҡы булыу; **выпуклость поверхности** өҫтө ҡабарынҡы булыу; **2.** (*выпуклое место*) ҡабарынҡы урын, ҡабарып (*йәки* ҡалҡып) торған урын, түмһәкәй; **3.** *перен.* (*яркость, отчётливость*) асыҡлыҡ, аныҡлыҡ; **выпуклость художественного образа** художестволы образдың асыҡлығы.

ВЫПУКЛЫЙ *прил.* **1.** ҡабарынҡы, сығынҡы, көмөрө; **выпуклые стёкла** көмөрө быяла; **2.** (*рельефный*) ҡабарынҡы, сығып торған; **выпуклые буквы** ҡабарынҡы хәрефтәр; **3.** *перен.* (*отчётливый*) асыҡ сағылышлы, күҙгә бәрелешле; ◇ **выпуклые глаза** аҡыш (*йәки* таҫыр, тәлмәрйен) күҙ.

ВЫ́ПУСК *м.* 1. *см.* **вы́пустить;** 2. (*учащихся*) сығарылыш; 3. (*часть сочинения, выпущенная отдельно*) киҫәк; 4. *уст.* (*сокращение, пропуск*) ҡыҫҡартыу, төшөрөп ҡалдырыу.

ВЫПУСКА́ТЬ *несов. см.* **вы́пустить.**

ВЫПУСКНИ́К *м.* уҡыуҙы тамамлаусы (*һуңғы класта, курста уҡыусы*).

ВЫПУСКНО́Й *прил.* 1. сығарыу; **выпускно́й кла́пан** сығарыу клапаны; 2. уҡыуҙы тамамлай торған, уҡыуҙы тамамлау; **выпускно́й класс** уҡыуҙы тамамлай торған класс; **выпускно́й экза́мен** уҡыуҙы тамамлау экзамене (*йәки* имтиханы); **выпускно́й ве́чер** уҡыуҙы тамамлау кисәһе.

ВЫ́ПУСТИТЬ *сов.* 1. *кого-что* сығарыу, сығарып ебәреү; **вы́пустить на у́лицу** урамға сығарып ебәреү; **вы́пустить жеребя́т на во́лю** ҡолондарҙы ағытыу; 2. *кого-что* (*упустить из рук*) ысҡындырыу, ебәреү, төшөрөп ебәреү; 3. *кого-что* (*отпустить на свободу*) иреккә сығарыу; 4. *что* (*выработать*) сығарыу, эшләп сығарыу; **вы́пустить сверх пла́на** пландан тыш эшләп сығарыу; 5. *что* (*издать*) баҫып сығарыу; **вы́пустить кни́гу** китап баҫып сығарыу; 6. *что* (*исключить, выкинуть из текста, книги и т. п.*) төшөрөп ҡалдырыу; 7. *что* (*сделать длиннее или шире*) оҙайтыу, киңәйтеү; **вы́пустить рукава́** еңде оҙайтыу; ◇ **вы́пустить и́з виду** *см.* **вид** I; **вы́пустить из рук** ҡулдан ысҡындырыу, файҙалана алмау.

ВЫ́ПУТАТЬСЯ *сов.* 1. тышауҙан ысҡыныу; 2. *перен.* арыныу, йырыныу, ҡотолоу, йырынып (*йәки* ҡотолоп) сығыу; **вы́путаться из беды́** бәләнән йырынып сығыу.

ВЫПУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **вы́пучить.**

ВЫ́ПУЧИТЬ *сов. что* бүлтәйтеү, бүртәйтеү, киреү, ҡалтайтыу; **у бо́чки вы́пучило дно** *безл.* мискәнең төбө ҡалтайған; ◇ **вы́пучить глаза́** күҙҙе таҫрайтыу.

ВЫ́ПУШКА *ж.* ҡырпыу, ҡайма.

ВЫ́ПЫТАТЬ *сов. что, разг.* һорашып белеү, әйтергә мәжбүр итеү, көсләп әйттереү; **вам не вы́пытать у меня́ секре́та** серемде һеҙ минән әйттерә алмаҫһығыҙ.

ВЫПЫ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **вы́пытать.**

ВЫПЬ *ж. зоол.* мөншөгөр, күл буғаһы (*ҡош*).

ВЫ́ПЯТИТЬ *сов. что, разг.* 1. былтайтыу, тупайтыу, алға сығарыу, бүлтәйтеү, киреү; **вы́пятить грудь** күкрәк киреү; 2. *перен.* ҡабартып (*йәки* күпертеп) күрһәтеү; **вы́пятить недоста́тки** етешһеҙлектәрҙе ҡабартып күрһәтеү.

ВЫ́ПЯТИТЬСЯ *сов. разг.* 1. былтайыу, тупайыу, алға сығып тороу, бүртәйеү, сурҡайыу; 2. *перен.* ҡабарып (*йәки* күпереп) күренеү.

ВЫПЯ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **вы́пятить.**

ВЫПЯ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вы́пятиться;** 2. *страд. к* **выпя́чивать.**

ВЫРАБА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **вы́работать.**

ВЫ́РАБОТАТЬ *сов. что* 1. (*произвести*) етештереү, эшләп сығарыу; 2. (*составить*) әҙерләү, төҙөү; **вы́работать резолю́цию** резолюция әҙерләү; 3. (*воспитать*) тәрбиәләү, булдырыу; 4. (*добыть трудом*) эшләп табыу, эшләү; **вы́работать сто трудодне́й** йөҙ хеҙмәт көнө эшләү.

ВЫ́РАБОТКА *ж.* 1. *см.* **вы́работать;** 2. (*продукция*) эшләп сығарылған продукция; 3. *разг.* (*отделка, качество выполнения*) эшләнеш, эшләнеү сифаты; 4. *обычно мн.* **вы́работки** *горн.* ҡаҙылма байлыҡтар сығарылған урын.

ВЫРА́ВНИВАТЬ *несов. см.* **вы́ровнять.**

ВЫРА́ВНИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вы́ровняться;** 2. *страд. к* **выра́внивать.**

ВЫРАЖА́ТЬ *несов. см.* **вы́разить.**

ВЫРАЖА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вы́разиться;** 2. *прост.* һүгенеү, әҙәпһеҙ һүҙҙәр әйтеү; 3. *страд. к* **выража́ть.**

ВЫРАЖЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **вы́разить;** 2. (*отражение, проявление*) сәүҙәләнеш, сағылыш; **цена́ явля́ется де́нежным выраже́нием сто́имости** хаҡ—әйбер ҡиммәтенең сағылышы; 3. (*слово, оборот речи*) әйтем; **о́бразное выраже́ние** образлы әйтем; 4. *мат.* аңлатма; **алгебраи́ческое выраже́ние** алгебраик аңлатма; 5. (*внешний вид чего-л.*) сырай; ҡиәфәт, ҡараш; **выраже́ние лица́** сырай; **выраже́ние глаз** күҙ ҡарашы.

ВЫРАЗИ́ТЕЛЬ *м.* сағылдырыусы, сәүҙәләндереүсе.

ВЫРАЗИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* мәғәнәлелек, асыҡлыҡ, аңлайышлылыҡ, тәьҫирлек.

ВЫРАЗИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* мәғәнәле, асыҡ, аңлайышлы, тәьҫирле; **вырази́тельное чте́ние** матур уҡыу.

ВЫ́РАЗИТЬ *сов. что* 1. әйтеү, аңлатыу; **вы́разить каку́ю-либо мысль** берәй төрлө фекер әйтеү; 2. (*передать, отразить*) сәүҙәләндереү, сағылдырыу; 3. (*обозначить, исчислить в каких-л. единицах*) күрһәтеү, иҫәпләп сығарыу; **вы́разить мо́щность в ва́ттах** ҡеүәтлекте ватт менән күрһәтеү.

ВЫ́РАЗИТЬСЯ *сов.* 1. әйтеп биреү, аңлатыу; **неуда́чно вы́разиться** яңылышыраҡ әйтеү; 2. (*обнаружиться, проявиться*) сәүҙәләнеү, сағылыу, күренеү.

ВЫРАСТА́ТЬ *несов. см.* **вы́расти.**

ВЫ́РАСТИ *сов.* 1. үҫеү; 2. (*предстать перед взором*) күҙ алдына килеп баҫыу, күренеү; **вдали́ вы́росли го́ры** алыҫта тауҙар күренде; 3. (*напр. из платья*) ҙурайыу; 4. (*стать взрослым*) олоғайыу, өлкәнәйеү; ◇ **вы́расти в чьи́х-либо глаза́х** кешеләр алдында дәрәжә күтәрелеү.

ВЫ́РАСТИТЬ *сов. кого-что* тәрбиәләп үҫтереү, үрсетеү.

ВЫРА́ЩИВАТЬ *несов. см.* **вы́растить.**

ВЫ́РВАТЬ I *сов.* 1. *что* (*оторвать*) йолҡоп алыу, ҡуптарыу; 2. *кого-что* (*выхватить*) тартып алыу; **вы́рвать из рук листо́к** ҡулдан ҡағыҙ битен тартып алыу; 3. *что* (*удалить*) һурыу, һурып алыу; **вы́рвать зуб** теш һурыу; 4. *что* (*вынудить*) мәжбүр итеү; **вы́рвать призна́ние** әйтеп бирергә (*йәки* танырға) мәжбүр итеү; ◇ **вы́рвать с ко́рнем** *см.* **ко́рень; вы́рвать из се́рдца** *кого-что* төңөлдөрөү, оноттороу.

ВЫ́РВАТЬ II *сов. безл. кого, разг.* ҡоҫоу, ҡоҫтороу; **его́ вы́рвало** ул ҡоҫто.

ВЫ́РВАТЬСЯ *сов.* 1. (*оторваться*) йыртылыу, йыртылып сығыу, өҙөлөү; 2. (*высвободиться силой*) ҡотолоу, йырыныу, арыныу; 3. (*устремиться наружу*) атылып сығыу; 4. (*невольно обнаружиться, прозвучать*) ысҡынып китеү, ысҡындырыу; **у него́ вы́рвалось неуме́стное сло́во** ул урынһыҙ һүҙ ысҡындырҙы.

ВЫ́РЕЗ *м.* (*у одежды*) уйынты, уйым, киҙәү.

ВЫ́РЕЗАТЬ *сов.* 1. *что* киҫеп (*йәки* уйып) алыу; 2. *что* (*сделать посредством резьбы*) һырлау, уйып (*йәки* киҫеп) эшләү, семәрләү, соҡоп яһау; **вы́резать узо́р** соҡоп биҙәк яһау; 3. *кого-что* (*истребить резнёй*) үлтереп бөтөрөү, һуйып бөтөрөү (*йәки* сығыу) ҡырыу; 4. *что* (*разрезая, удалить*) ҡырҡып (*йәки* киҫеп, ярып) алыу; **вы́резать о́пухоль** шеште ярыу.

ВЫРЕЗА́ТЬ *несов. см.* **вы́резать.**

ВЫ́РЕЗАТЬСЯ *сов.* 1. киҫеп (*йәки* уйып, ҡырҡып) алыныу; **сердцеви́на я́блока легко́ вы́резалась** алманың үҙәге бик еңел киҫеп алынды; 2. (*отчётливо вырисоваться*) асыҡ булып күренеү.

ВЫРЕЗА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вы́резаться;** 2. *страд. к* **выреза́ть.**

ВЫ́РЕЗКА *ж.* 1. *см.* **вы́резать** 1, 2, 4; 2. (*выемка, вырезачное место*) киҫеп (*йәки* ҡырҡып) алынған урын; 3. киҫенте; **газе́тная вы́резка** газета киҫентеһе.

ВЫРЕЗНО́Й *прил.* соҡоп эшләнгән, уйылған, уйымлы, уйып яһалған.

ВЫРЕ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **вы́резать.**

ВЫ́РИСОВАТЬ *сов. что* бик тырышып (*йәки* ентекләп) яһау (*йәки* яҙыу).

ВЫ́РИСОВАТЬСЯ *сов.* төҫмөрләнеү, күренеү, асыҡ булып күренеү; **на горизо́нте вы́рисовались го́ры** горизонтта ап-асыҡ булып тау баштары күренде.

ВЫРИСО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **вы́рисовать.**

ВЫРИСО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вы́рисоваться;** 2. *страд. к* **вырисо́вывать.**

ВЫ́РОВНЯТЬ *сов. что* 1. тигеҙләү, таҡырайтыу; 2. (*расположить в одну линию*) турайтыу, тигеҙләү, туралау; **вы́ровнять строй** стройҙы турайтыу; ✧ **вы́ровнять шаг** аҙымды тигеҙләү.

ВЫ́РОВНЯТЬСЯ *сов.* 1. (*стать ровным*) тигеҙләнеү, таҡырайыу; 2. (*расположиться в одну линию*) тигеҙләнеү, тураланыу; 3. төҙәлеү; **хара́ктер у него́ вы́ровнялся** уның характере төҙәлде; 4. (*вырастая, развиться физически*) үҫеү, таҙарыу.

ВЫ́РОДИТЬСЯ *сов.* 1. (*ухудшиться в породе*) кәгезләнеү, насарланыу, тоҡом насарланыу; 2. *разг.* (*вымереть*) әйләнеү, әүерелеү, насарлана барыу, үҙгәреү.

ВЫ́РОДОК *м. разг.* әҙәм аҡтығы (*йәки* хуры).

ВЫРОЖДА́ТЬСЯ *несов. см.* **вы́родиться.**

ВЫРОЖДЕ́НИЕ *с. см.* **вы́родиться.**

ВЫ́РОИТЬСЯ *сов. пчел.* күс айырылып сығыу.

ВЫ́РОНИТЬ *сов. кого-что* төшөрөү, төшөрөп ебәреү.

ВЫРУБА́ТЬ *несов. см.* **вы́рубить.**

ВЫ́РУБИТЬ *сов. что* 1. (*срубить*) ҡырҡып бөтөрөү, йығып бөтөрөү; 2. (*прорубить*) уйыу, ырыу, ырып (*йәки* киҫеп) тишеү; **вы́рубить окно́ в сру́бе** бураға тәҙрә уйыу.

ВЫ́РУБКА *ж.* 1. *см.* **вы́рубить;** 2. *прост.* (*зарубка*) киртләс; 3. (*вырубленный участок*) ҡырҡынды.

ВЫ́РУГАТЬ *сов. кого-что, разг.* һүгеү, тиргәү, әрләп ташлау.

ВЫ́РУГАТЬСЯ *сов. разг.* һүгенеү, тиргәнеү; һүгенеп ҡуйыу.

ВЫРУЧА́ТЬ *несов. см.* **вы́ручить.**

ВЫ́РУЧИТЬ *сов. разг.* 1. *кого-что* ҡотҡарыу, булышыу, аралау, йолоу, йолоп алыу; 2. *что* (*получить деньги от продажи чего-л.*) һум сығарыу, һумға һатыу, һумлыҡ һатыу; **вы́ручить сто рубле́й** йөҙ һум сығарыу; 3. *что, уст.* (*получить обратно*) кире ҡайтарып алыу; **вы́ручить ве́щи из закла́да** закладҡа һалынған нәмәне кире ҡайтарып алыу.

ВЫ́РУЧКА *ж.* 1. *см.* **вы́ручить** 1, 3; 2. (*деньги, полученные от продажи чего-л.*) төшөм, керем, выручка; **подсчита́ть дневну́ю вы́ручку** көнлөк төшөмдө хисаплау; ✧ **на вы́ручку** ҡотҡарышырға, ярҙамлашырға.

ВЫРЫВА́ТЬ I *несов. см.* **вы́рвать** I.

ВЫРЫВА́ТЬ II *несов. см.* **вы́рыть.**

ВЫРЫВА́ТЬСЯ I *несов.* 1. *см.* **вы́рваться;** 2. *страд. к* **вырыва́ть** I.

ВЫРЫВА́ТЬСЯ II *несов.* 1. *см.* **вы́рыться;** 2. *страд. к* **вырыва́ть** II.

ВЫ́РЫТЬ *сов.* 1. *что* ҡаҙыу; **вы́рыть коло́дец** ҡоҙоҡ ҡаҙыу; 2. *кого-что* (*откопать*) ҡаҙып алыу, ҡаҙып сығарыу; **вы́рыть ка́мень** таш ҡаҙып сығарыу.

ВЫ́РЫТЬСЯ *сов.* (ҡаҙып) өҫкә килеп сығыу.

ВЫ́РЯДИТЬ *сов. кого-что, прост.* матур (*йәки* ҡупшы) кейендереү.

ВЫ́РЯДИТЬСЯ *сов. прост.* матур (*йәки* ҡупшы) кейенеү.

ВЫРЯЖА́ТЬ *несов. см.* **вы́рядить.**

ВЫРЯЖА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вы́рядиться;** 2. *страд. к* **выряжа́ть.**

ВЫ́САДИТЬ *сов.* 1. *кого-что* төшөрөү; **вы́садить деса́нт** десант төшөрөү; 2. *что* (*растение*) күсереп ултыртыу; 3. *что, прост.* (*выбить*) аҡтарып (*йәки* ватып) сығарыу, ватыу.

ВЫ́САДИТЬСЯ *сов.* төшөү, сығыу; **вы́садиться из ваго́на** вагондан төшөү.

ВЫ́САДКА *ж. см.* **вы́садить** 1 *и* **вы́садиться.**

ВЫ́САДКИ *мн.* (*ед.* **вы́садка** *ж.*) ултыртылған үҫемлек.

ВЫСА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **вы́садить.**

ВЫСА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вы́садиться;** 2. *страд. к* **выса́живать.**

ВЫСА́СЫВАТЬ *несов. см.* **вы́сосать.**

ВЫСВЕ́РЛИВАТЬ *несов. см.* **вы́сверлить.**

ВЫ́СВЕРЛИТЬ *сов. что* быраулап тишеү, быраулап тишеп сығарыу.

ВЫ́СВИСТАТЬ, ВЫ́СВИСТЕТЬ *сов. разг. что* (*какую-л. мелодию*) көйләп һыҙғырыу.

ВЫСВИ́СТЫВАТЬ *несов. разг. см.* **вы́свистать, вы́свистеть.**

ВЫСВОБОДИТЬ *сов.* 1. *что* (*извлечь*) бушатыу, ыҫҡындырыу; 2. *кого-что* (*освободить*) сығарыу, ҡотҡарыу, азат итеү.

ВЫСВОБОДИТЬСЯ *сов.* (*освободиться от чего-л. стесняющего*) бушау, сығыу, ҡотолоу, ыҫҡыныу.

ВЫСВОБОЖДА́ТЬ *несов. см.* **вы́свободить.**

ВЫСВОБОЖДА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вы́свободиться;** 2. *страд. к* **высвобожда́ть.**

ВЫ́СЕВ *м. с.-х. см.* **вы́сеять; но́рма вы́сева** сәсеү нормаһы.

ВЫСЕВА́ТЬ *несов. см.* **вы́сеять.**

ВЫ́СЕВКИ *только мн.* көрпә, эре, иләк өҫтө; **мучны́е вы́севки** он эреһе.

ВЫСЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **вы́сеять.**

ВЫСЕКА́ТЬ *несов. см.* **вы́сечь I.**

ВЫСЕЛЕ́НИЕ *с. см.* **вы́селить.**

ВЫ́СЕЛИТЬ *сов. кого-что* 1. сығарыу; 2. (*переселить*) икенсе ергә күсереү.

ВЫ́СЕЛИТЬСЯ *сов.* сығыу, сығып китеү; күсеү, күсеп китеү.

ВЫ́СЕЛКИ *мн.*, **ВЫ́СЕЛОК** *м. ист.* яңы ауыл (*ҙур ауылдан айырылып күсеп ултырған яңы ауыл*).

ВЫСЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **вы́селить.**

ВЫСЕЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вы́селиться;** 2. *страд. к* **выселя́ть.**

ВЫ́СЕМЕНИТЬСЯ *сов. с.-х.* орлоғо ҡойолоу.

ВЫ́СЕРЕБРИТЬ *сов. что* көмөшләү, көмөш ялатыу, көмөш югертеп сығыу.

ВЫ́СЕЧЬ I *сов. что* (*таштан*) юнып (*йәки* киртеп) яһау, (ташҡа) соҡоп яҙыу; **вы́сечь на́дпись** ташҡа соҡоп яҙыу; **вы́сечь ста́тую** таштан статуя яһау; ◊ **вы́сечь ого́нь (и́скру)** саҡма сағыу.

ВЫ́СЕЧЬ II *сов. кого* (*наказать*) һуҡтырыу.

ВЫ́СЕЯТЬ *сов. что, с.-х.* сәсеү, сәсеүгә тотоу.

ВЫ́СИДЕТЬ *сов.* 1. *кого-что* баҫыу, баҫып сығарыу; **вы́сидеть цыпля́т** себеш баҫып сығарыу; 2. *разг.* (*просидеть*) ултырыу, ултырып үткәреү; **вы́сидеть до конца́ ле́кции** лекция аҙағына тиклем ултырыу.

ВЫ́СИНИТЬ *сов. что, разг.* 1. (*окрасить*) зәңгәргә буяу, зәңгәргә маныу; 2. (*бельё*) синькалау.

ВЫ́СИТЬСЯ *несов.* ҡалҡып тороу, ҡалҡып күренеп тороу; **вдали́ вы́силась ба́шня** алыҫтан башня ҡалҡып күренеп тора ине.

ВЫСКА́БЛИВАТЬ *несов. см.* **вы́скоблить.**

ВЫ́СКАЗАТЬ *сов. что* әйтеп (*йәки* һөйләп) биреү.

ВЫ́СКАЗАТЬСЯ *сов.* һөйләү, фекер әйтеү; **он вы́сказался** ул үҙ фекерен әйтте.

ВЫСКА́ЗЫВАНИЕ *с.* 1. *см.* **вы́сказать(ся);** 2. (*мнение*) әйткән уй (*йәки* һүҙ, фекер).

ВЫСКА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **вы́сказать.**

ВЫСКА́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вы́сказаться;** 2. *страд. к* **выска́зывать.**

ВЫСКА́КИВАТЬ *несов. см.* **вы́скочить.**

ВЫСКА́ЛЬЗЫВАТЬ *несов. см.* **вы́скользнуть.**

ВЫ́СКОБЛИТЬ *сов. что* 1. ҡырып шымартыу; **вы́скоблить стол** өҫтәлде ҡырып шымартыу; 2. *мед.* ҡырып алыу (*йәки* ташлау) (*операция юлы менән*).

ВЫ́СКОЛЬЗНУТЬ *сов.* 1. шылып төшөү, шылып төшөп китеү; 2. *перен.* шылыу, тайыу, һыпыртыу; **он незаме́тно вы́скользнул** ул һиҙҙермәй генә тайҙы.

ВЫ́СКОЧИТЬ *сов.* 1. (*выпрыгнуть*) һикереп сығыу; 2. *разг.* (*выпасть*) (ыҫҡынып) төшөп китеү (*йәки* ҡалыу); **ви́нтик вы́скочил** шөрөп төшөп ҡалған; 3. *разг.* (*быстро выбежать*) килеп сығыу; **из са́да вы́скочила соба́ка** баҡсанан эт килеп сыҡты.

ВЫ́СКОЧКА *м. и ж. разг.* 1. (*напр. ученик*) ырғымбый, ырғандаҡ; 2. (*напр. на службе*) ялағай (*хәйләләп юғарыға үрмәләүсе кеше*).

ВЫСКРЕБА́ТЬ *несов. см.* **вы́скрести.**

ВЫ́СКРЕСТИ *сов. что, разг.* 1. (*выскоблить*) ҡырып таҙартыу; 2. (*выгрести*) көрәү, һоҫоп (*йәки* көрәп) сығарыу.

ВЫ́СЛАТЬ *сов. кого-что* 1. ебәреү, һалыу; **вы́слать де́ньги** аҡса һалыу; 2. (*удалить откуда-л.*) һөрөү, һөрөп ебәреү, ҡыуыу.

ВЫ́СЛЕДИТЬ *сов. кого-что* аңдып (*йәки* һағалап, күҙәтеп) табыу, эҙенә төшөү.

ВЫСЛЕ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **вы́следить.**

ВЫ́СЛУГА *ж.*: **за вы́слугу** күп йыл хеҙмәт иткән өсөн.

ВЫСЛУ́ЖИВАТЬСЯ *несов. см.* **вы́служиться.**

ВЫ́СЛУЖИТЬ *сов. что* 1. *разг.* хеҙмәт итеү, оҙаҡ эшләү; 2. (*получить за службу*) хеҙмәт итеп алыу, хеҙмәт итеп табыу.

ВЫ́СЛУЖИТЬСЯ *сов.* ҡуштанланып берәй кешенең яратыуына, иғтибарына ирешеү.

ВЫ́СЛУШАТЬ *сов. кого-что* 1. тыңлау, аҙағына ҡәҙәр тыңлау; 2. *мед.* (*исследовать на слух*) тыңлап ҡарау.

ВЫСЛУ́ШИВАТЬ *несов. см.* **вы́слушать.**

ВЫСМА́ТРИВАТЬ *несов.* 1. *см.* **вы́смотреть;** 2. *разг.* (*глядеть — о глазах; устремлять взгляд*) ҡарау.

ВЫСМЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **вы́смеять.**

ВЫ́СМЕЯТЬ *сов. кого-что* мыҫҡыллау, көлөү, мәсхәрәләү.

ВЫ́СМОЛИТЬ *сов. что* ыҫмалалау, ыҫмала һылау, ыҫмала менән ҡаплау.

ВЫ́СМОРКАТЬ *сов. что* һемгереү, һемгереп ташлау.

ВЫ́СМОРКАТЬСЯ *сов. см.* **вы́сморкать.**

ВЫ́СМОТРЕТЬ *сов.* 1. *что* (*старательно рассмотреть*) ҡарап сығыу, ентекләп ҡарау; 2. *кого-что* (*осматривая, найти*) ҡарап (*йәки* күҙәтеп, эҙләп) табыу; **вы́смотреть в толпе́ знако́мого** халыҡ араһынан таныш кешеңде эҙләп табыу.

ВЫСО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **вы́сунуть.**

ВЫСО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вы́сунуться;** 2. *страд. к* **высо́вывать.**

ВЫСО́КИЙ *прил.* 1. бейек, оҙон, ҡалҡыу; 2. (*большой, значительный по количеству, силе*) юғары, күтәренке, ҙур; **высо́кое давле́ние** юғары баҫым; 3. (*почётный, важный*) бөйөк, ҙур, хөрмәтле; **высо́кое зва́ние** ҙур дәрәжә; **высо́кий гость** ҙур ҡунаҡ, хөрмәтле ҡунаҡ; 4. (*возвышенный*) юғары, бөйөк; **высо́кие стремле́ния** бөйөк маҡсат; 5. (*о звуках*) нәҙек, юғары; **высо́кий го́лос** нәҙек тауыш; **высо́кая но́та** юғары нота; 6. (*изысканный, торжественный*)

нескә, ҡупшы, юғары, тантаналы; **высо́кий стиль** юғары стиль; 7. (*хороший по качеству, отличный*) юғары; **высо́кая культу́ра** юғары культура; ◇ **высо́кий лоб** киң маңлай; **быть высо́кого мне́ния** *о ком-чём* берәйһе хаҡында яҡшы фекерҙә булыу.

ВЫСО́КО, ВЫСОКО́ *нареч.* 1. юғары; **высо́ко́ держа́ть зна́мя** байраҡты юғары тотоу; 2. *в знач. сказ.* бейек.

ВЫСОКО- *ҡушма һүҙҙәрҙең «бик юғары, бейек» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **высококульту́рный** юғары культуралы; **высокостволь́ный** бейек олонло.

ВЫСОКОВО́ЛЬТНЫЙ *прил. эл.* юғары вольтле.

ВЫСОКОГО́РНЫЙ *прил.* бейек тауҙағы; **высокого́рные луга́** бейек тауҙағы болондар.

ВЫСОКОКА́ЧЕСТВЕННЫЙ *прил.* юғары сифатлы.

ВЫСОКОКВАЛИФИЦИ́РОВАННЫЙ *прил.* юғары квалификациялы.

ВЫСОКОМЕ́РИЕ *с.* эрелек, тәкәбберлек, һауалылыҡ.

ВЫСОКОМЕ́РНЫЙ *прил.* эре, тәкәббер, һауалы, ҡуҡыр.

ВЫСОКООБРАЗО́ВАННЫЙ *прил.* бик ҙур белемле.

ВЫСОКООПЛА́ЧИВАЕМЫЙ *прил.* юғары хаҡ түләнмәле, күп түләнмәле.

ВЫСОКОПА́РНЫЙ *прил.* ҡабарынҡы, күтәренке; **высокопа́рный стиль** күтәренке стиль.

ВЫСОКОПОСТА́ВЛЕННЫЙ *прил. уст.* юғары дәрәжәле, юғары урындағы; **высокопоста́вленное лицо́** юғары дәрәжәләге кеше.

ВЫСОКОПРОДУКТИ́ВНЫЙ *прил.* юғары продуктлы, юғары продукт биреүсе.

ВЫСОКОПРОИЗВОДИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* юғары етештереүсәнле.

ВЫСОКОСО́РТНЫЙ *прил.* юғары сортлы; юғары сифатлы.

ВЫ́СОСАТЬ *сов. что* имеп бөтөрөү, һурып сығарып бөтөрөү; ◇ **вы́сосать все со́ки** *из кого-чего* бөтә һутын һурыу, көсһөҙләндереү, хәлдән тайҙырыу; **вы́сосать из па́льца** *что соотв.* аҫтынан (уйлап) сығарып ултырыу.

ВЫСОТА́ *ж.* 1. бейеклек; **высота́ до́ма** өйҙөң бейеклеге; 2. (*величина, уровень*) юғарылыҡ; **высота́ давле́ния** баҫымдың юғарылығы; 3. (*холм, возвышенность*) ҡалҡыулыҡ, түбә, бейеклек; 4. *муз.* юғарылыҡ; **высота́ го́лоса** тауыштың юғарылығы; 5. *мат.* бейеклек; ◇ **кома́ндные высо́ты** *см.* **кома́ндный; оказа́ться (быть) на высоте́** иң юғары талаптарға ла яуап бирерлек дәрәжәлә булыу.

ВЫСО́ТНИК *м.* высотник (*күп ҡатлы бейек йорттар төҙөүсе*).

ВЫСО́ТНЫЙ *прил.* 1. юғарылағы, бейектәге; 2. бик бейек, күп ҡатлы; **высо́тное зда́ние** бик бейек бина.

ВЫСОТОМЕ́Р *м. тех.* бейеклек үлсәгес.

ВЫ́СОХНУТЬ *сов.* 1. кибеү, кибеп етеү (*йәки* бөтөү); **бельё вы́сохло** кер кипкән; 2. (*о растениях на корню*) ҡороу, ҡороп бөтөү; 3. (*увять*) һулыу, быжыу; **цветы́ вы́сохли** сәскәләр һулығандар; 4. *перен.* (*исхудать*) кибеү, ябығыу.

ВЫСО́ЧЕСТВО *с.* ғали йәнәп.

ВЫ́СПАТЬСЯ *сов.* йоҡлап туйыу, туйғансы йоҡлау.

ВЫСПРА́ШИВАТЬ *несов. см.* **вы́спросить.**

ВЫ́СПРЕННИЙ *прил. ирон. см.* **высокопа́рный.**

ВЫ́СПРОСИТЬ *сов. что, разг.* һорашып белеү, төпсөнөп белеп бөтөрөү.

ВЫ́СТАВИТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*выдвинуть вперёд*) сығарып ҡуйыу (*йәки* ултыртыу); алға ултыртыу, алға ҡуйыу; 2. *что* (*вынуть*) алыу, алып ҡуйыу; 3. *что* (*поместить для обозрения*) күргәҙмәгә ҡуйыу; **вы́ставить карти́ны** картиналар күргәҙмәгә ҡуйыу; 4. *что* (*проставить*) ҡуйыу, яҙып ҡуйыу, ҡуйып сығыу; **вы́ставить отме́тки** отметка ҡуйып сығыу; 5. *что* (*предложить для обсуждения*) күрһәтеү, ҡуйыу; **вы́ставить кандидату́ру** кандидатура күрһәтеү; **вы́ставить тре́бования** талаптар ҡуйыу; 6. *кого-что, разг.* (*показать, представить*) күрһәтеү; **вы́ставить в дурно́м све́те** насар яғы менән күрһәтеү; 7. *кого, перен. прост.* (*прогнать*) ҡыуып сығарыу, ҡыуып сығарып ебәреү.

ВЫ́СТАВИТЬСЯ *сов. разг.* һонолоп ҡарау.

ВЫ́СТАВКА *ж.* күргәҙмә.

ВЫСТАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **вы́ставить.**

ВЫСТАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вы́ставиться;** 2. *страд. к* **выставля́ть.**

ВЫ́СТАВОЧНЫЙ *прил.* күргәҙмә; **вы́ставочный павильо́н** күргәҙмә павильоны.

ВЫСТА́ИВАТЬ *несов. см.* **вы́стоять.**

ВЫ́СТЕГАТЬ I *сов. что* һырыу, һырып бөтөрөү; **вы́стегать одея́ло** юрған һырыу.

ВЫ́СТЕГАТЬ II *сов. кого, прост.* һуҡтырыу, ҡамсылау, һыҙырыу, сыбыҡлау.

ВЫСТЁГИВАТЬ *несов. см.* **вы́стегать I.**

ВЫСТИЛА́ТЬ *несов. см.* **вы́стлать.**

ВЫ́СТИРАТЬ *сов. что* йыуыу, йыуып бөтөрөү.

ВЫ́СТЛАТЬ *сов. что* түшәү, йәйеү, ҡаплау; **вы́стлать пол пли́тами** иҙәнгә кирбес плиталар түшәү.

ВЫ́СТОЯТЬ *сов.* 1. (*отстоять*) баҫып тороу, баҫып тороп үткәреү; 2. (*простоять*) сыҙау, сыҙап тороу; **э́тот дом вы́стоит ещё не оди́н год** был өй әле бер нисә йылға сыҙар; 3. *перен.* (*устоять*) тора алыу, бирешмәү; **вы́стоять про́тив врага́** дошманға бирешмәү (*ҡаршы тора алыу*).

ВЫ́СТОЯТЬСЯ *сов.* 1. (*напр. о вине*) оҙаҡ тороп сифаты яҡшырыу; 2. (*о лошади*) юшау, ял итеү.

ВЫ́СТРАДАТЬ *сов. что* 1. (*испытать горе*) күп яфа күреү, ғазап сигеү (*йәки* кисереү); 2. (*достигнуть страданиями*) ғазап сигеп ирешеү, бик интегеп алыу; **она́ вы́страдала своё сча́стье** ул ғазап сигеп бәхетенә иреште.

ВЫСТРА́ИВАТЬ *несов. см.* **вы́строить.**

ВЫСТРА́ИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вы́строиться;** 2. *страд. к* **выстра́ивать.**

ВЫСТРА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **вы́строчить.**

ВЫ́СТРЕЛ *м.* атыу, атыу тауышы; **разда́лся вы́стрел** атыу тауышы ишетелде; ◇ **без вы́стрела** ҡаршылыҡһыҙ; **на вы́стрел** атыу алыҫлығына.

ВЫ́СТРЕЛИТЬ *сов.* атыу, атып ебәреү.

ВЫСТРИГА́ТЬ *несов. см.* **вы́стричь.**

ВЫ́СТРИЧЬ *что* алыу, ҡырҡыу, ҡырҡып алыу (*сәсте, һаҡалды, йөндө*).

ВЫ́СТРОГАТЬ *сов. что* йышыу, йышып тигеҙләү.

ВЫ́СТРОИТЬ *сов.* **1.** *что* һалыу, ҡороу, төҙөү; **2.** *кого-что* (*поставить строем*) сафҡа теҙеү.

ВЫ́СТРОИТЬСЯ *сов.* **1.** (*стать строем*) сафҡа теҙелеү, сафҡа баҫыу; **2.** (*возникнуть — о сооружении*) һалыныу, ҡоролоу, төҙөлөү.

ВЫ́СТРОЧИТЬ *сов. что* тегеп сығыу; ҡайып сығыу.

ВЫ́СТУДИТЬ *сов. что, прост.* һыуытыу, һалҡынайтыу.

ВЫСТУ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **вы́студить.**

ВЫ́СТУКАТЬ *сов. разг.* **1.** *кого-что, мед.* ҡарау, ҡаҡҡылап ҡарау, ҡағып тыңлау; **2.** *что* (*передать условными стуками*) тыҡылдатып стена аша хәбәр биреү; шаҡылдатып көй уйнау.

ВЫСТУ́КИВАТЬ *несов. см.* **вы́стукать.**

ВЫ́СТУП *м.* **1.** сығынты, сатлыҡ; **вы́ступ стены́** стена сатлығы; **2.** (*скалы́, бе́рега, горы́*) суҡаҡ (*по горизонтали*); суҡы (*по вертикали*).

ВЫСТУПА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **вы́ступить; 2.** (*выдаваться вперёд*) сығып тороу; **3.** (*ходить с важным видом*) ҡуҡрайып йөрөү, бик эре ҡиәфәт менән йөрөү.

ВЫ́СТУПИТЬ *сов.* **1.** (*выйти вперёд*) алға сығыу; **2.** сығыу; **вы́ступить в похо́д** походҡа сығыу; **3.** (*выйти за пределы*) ҡалҡыу, тышҡа сығыу; **река́ вы́ступила из берего́в** йылға ярынан тышҡа сыҡты; **4.** (*публично исполнить, сделать*) сығыш яһау; **вы́ступить на собра́нии** йыйылышта сығыш яһау; **5.** (*проступить, появиться*) сығыу; **на лбу вы́ступили ка́пли по́та** маңлайына тир тамсылары сыҡты.

ВЫСТУПЛЕ́НИЕ *с.* **1.** *см.* **вы́ступить 2, 4; 2.** (*речь, доклад*) сығыш.

ВЫСТЫВА́ТЬ *несов. см.* **вы́стыть.**

ВЫ́СТЫТЬ *сов. разг.* һыуыныу, һыуынып бөтөү.

ВЫ́СУНУТЬ *сов. что* сығарыу, һуҙыу; ◇ **нельзя́ но́су вы́сунуть (и́з дому)** өйҙән сығырлыҡ түгел; **бежа́ть, вы́сунув (вы́суня) язы́к** *прост.* тын да алмай югеүеү, күҙе тонорҙай булып сабыу.

ВЫ́СУНУТЬСЯ *сов.* һуҙылыу, һонолоу; **вы́сунуться из окна́** тәҙрәнән һонолоп ҡарау.

ВЫСУ́ШИВАТЬ *несов. см.* **вы́сушить.**

ВЫ́СУШИТЬ *сов.* **1.** *что* киптереү, киптереп еткереү, ҡоротоу; **2.** *кого-что, перен. разг.* ябыҡтырыу, киптереү.

ВЫ́СУШИТЬСЯ *сов.* кибеү, кибеп етеү, кибенеү.

ВЫ́СЧИТАТЬ *сов. что* **1.** хисаплап сығарыу, һанап сығарыу; **2.** (*вычесть*) тотоп алып ҡалыу (*аҡсаны*).

ВЫСЧИ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **вы́считать.**

ВЫ́СШИЙ *прил.* **1.** *превосх. ст. от прил.* **высо́кий** 3, 7 юғары, иң юғары; **2.** юғары, иң юғары; **вы́сшее образова́ние** юғары белем; **3.** (*главный*) юғарғы; **вы́сшие о́рганы госуда́рственной вла́сти** дәүләт власенең юғарғы органдары; ◇ **в вы́сшей сте́пени** сиктән тыш, бик, һуң дәрәжәлә.

ВЫСЫЛА́ТЬ *несов. см.* **вы́слать.**

ВЫ́СЫЛКА *ж.* ебәреү, һөрөү.

ВЫ́СЫПАТЬ *сов.* **1.** *что* түгеү, бушатыу; **вы́сыпать соль из мешка́** тоҙҙо тоҡтан бушатыу; **2.** (*о сыпи*) тибеү, сабыртыу; **3.** *разг.* (*выйти во множестве*) ябырылып сығыу.

ВЫСЫПА́ТЬ *несов. см.* **вы́сыпать.**

ВЫ́СЫПАТЬСЯ *сов.* түгелеү, сәселеү, ҡойолоу; **мука́ вы́сыпалась** он түгелде.

ВЫСЫПА́ТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **вы́сыпаться; 2.** *страд. к* **высыпа́ть.**

ВЫСЫПА́ТЬСЯ II *несов. см.* **вы́спаться.**

ВЫСЫХА́ТЬ *несов. см.* **вы́сохнуть.**

ВЫСЬ *ж.* **1.** бейеклек, юғарылыҡ; **2.** *мн.* **вы́си** (*вершины гор*) баш, түбә.

ВЫТА́ЛКИВАТЬ *несов. см.* **вы́толкать, вы́толкнуть.**

ВЫТА́ПЛИВАТЬ *несов. см.* **вы́топить II.**

ВЫТА́ПТЫВАТЬ *несов. см.* **вы́топтать.**

ВЫТАРА́ЩИВАТЬ *несов. см.* **вы́таращить.**

ВЫ́ТАРАЩИТЬ *сов. что, разг.* таҫрайтыу, тексәйтеү, аҡайтыу, секерәйтеү.

ВЫ́ТАРАЩИТЬСЯ *сов. разг.* таҫрайыу, тексәйеү, аҡайыу, секерәйеү.

ВЫТА́СКИВАТЬ *несов. см.* **вы́тащить.**

ВЫТА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **вы́точить.**

ВЫ́ТАЩИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* һөйрәп алып сығыу; **2.** *что* (*вынуть*) һурып алыу, һурып (*йәки* тартып) сығарыу; **вы́тащить зано́зу** шырауҙы тартып сығарыу; **3.** *что, разг.* (*тайком вынуть; украсть*) алыу, тартып алыу; урлау; **4.** *кого-что, перен. разг.* (*заставить пойти*) ирекһеҙләп (*йәки* көсләп) алып барыу, алып сығыу; ◇ **вы́тащить из гря́зи** *см.* **грязь.**

ВЫ́ТВЕРДИТЬ *сов. что, разг.* ятлау, ятҡа бикләү.

ВЫТВОРЯ́ТЬ *несов. что, разг.* ҡыландырыу, уйлап сығарыу.

ВЫТЕКА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **вы́течь; 2.** (*брать начало*) ағып сығыу, башланыу; **э́та река́ вытека́ет из о́зера** был йылға күлдән ағып сыға; **3.** *перен.* (*являться следствием*) килеп сығыу.

ВЫ́ТЕРЕТЬ *сов.* **1.** *кого-что* һөртөү, һөртөп алыу; (һөртөп, ышҡып) таҙартыу; **вы́тереть но́ги** аяҡты таҙартыу; **вы́тереть ру́ки** ҡулды һөртөү; **вы́тереть слёзы** күҙ йәшен һөртөү; **вы́тереть стол** өҫтәлде һөртөп алыу; **2.** *что, разг.* (*износить*) ышҡып туҙҙырыу.

ВЫ́ТЕРЕТЬСЯ *сов.* **1.** һөртөнөү; **2.** *разг.* (*износиться*) ышҡылып (*йәки* өйкәлеп) туҙыу, ҡырылып бөтөү.

ВЫ́ТЕРПЕТЬ *сов.* **1.** *что* (*перенести, выдержать*) кисереү, күреү; **вы́терпеть страда́ния** яфа кисереү; **2.** *без доп.* (*сдержаться*) сыҙау, түҙеү, сыҙап (*йәки* түҙеп) тороу.

ВЫ́ТЕРТЫЙ **1.** *прич.* һөртөлгән, һөртөп алынған; **2.** *прил.* ышҡылып туҙған, ҡырылып бөткән.

ВЫТЕСАТЬ *сов. что* юнып яһау (*йәки* шымартыу).
ВЫТЕСНИТЬ *сов.* 1. *кого* ҡыҫырыҡлап (*йәки* этеп) сығарыу; **вы́теснить из толпы́** халыҡ төркөмөнән ҡыҫырыҡлап сығарыу; 2. *кого-что* (*заменить собою*) алмаштырыу; **но́вая те́хника вы́теснила ста́рую** яңы техника иҫкене алмаштырҙы.
ВЫТЕСНЯ́ТЬ *несов. см.* **вы́теснить.**
ВЫТЁСЫВАТЬ *несов. см.* **вы́тесать.**
ВЫТЕЧЬ *сов.* ағыу, ағып сығыу (*йәки* бөтөү).
ВЫТИРА́ТЬ *несов. см.* **вы́тереть.**
ВЫТИРА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вы́тереться;** 2. *страд. к* **вытира́ть.**
ВЫТИСНИТЬ *сов. что* батыра баҫыу, баҫып эҙ ҡалдырыу (*берәй нәмәнең эҙен йәки хәреф формаһын*).
ВЫТИСНЯ́ТЬ *несов. см.* **вы́тиснить.**
ВЫТКАТЬ *сов. что* һуғыу, туҡыу, биҙәкләп (*йәки* семәкәйләп) һуғыу.
ВЫТОЛКАТЬ *разг. см.* **вы́толкнуть;** ✧ **вы́толкать в ше́ю** *см.* **ше́я.**
ВЫТОЛКНУТЬ *сов. кого-что* төртөп (*йәки* төрткөләп) сығарыу, этеп сығарыу.
ВЫТОПИТЬ I *сов. что* яғыу, яғып йылытыу; **вы́топить печь** мейес яғыу.
ВЫТОПИТЬ II *сов. что* һыҙҙырыу, иретеү, иретеп алыу; **вы́топить са́ло** туң май иретеү.
ВЫТОПИТЬСЯ I *сов.* (*истопиться*) яғылыу, яғып йылытылыу.
ВЫТОПИТЬСЯ II *сов.* (*о чём-л. плавящемся*) һыҙҙырылыу, иреү.
ВЫТОПКА *ж. разг. и спец. см.* **вы́топить II.**
ВЫТОПКИ *только мн.* турта (*иретелгән май төбө*).
ВЫТОПТАТЬ *сов. что* тапап бөтөрөү; иҙеп бөтөрөү.
ВЫТОРГОВАТЬ *сов. что, разг.* һатыулашып хаҡын кәметтереү.
ВЫТОРГО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **вы́торговать.**
ВЫТОЧИТЬ *сов. что* (*изготовить на токарном станке*) ҡырып эшләү.
ВЫТРАВИТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*истребить ядом*) ағыулау, ағыулап үлтереү; 2. *что* (*вывести путём химического воздействия*) бөтөрөү; **вы́травить пя́тна** таптарҙы бөтөрөү; 3. *что* (*сделать изображение при помощи какого-л. едкого вещества*) яҙыу, һүрәт төшөрөү; 4. *что* (*произвести потраву*) тапатыу, тапатып бөтөрөү; **вы́травить луг** болондо тапатып бөтөрөү; 5. *кого-что* (*выгнать травлей*) өркөтөп (*йәки* ҡурҡытып) сығарыу; **вы́травить зве́ря из лесу** йәнлекте урмандан ҡурҡытып сығарыу.
ВЫТРА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **вы́травить.**
ВЫТРЕБОВАТЬ *сов.* 1. *что* һоратып алдырыу; 2. *кого-что* (*заставить явиться*) саҡыртып килтереү, саҡыртыу, килтертеү; **вы́требовать свиде́теля в суд** судҡа шаһитте килтертеү; 3. *кого, прост.* (*выписать, вызвать*) саҡыртып алдырыу.
ВЫТРЕЗВИ́ТЕЛЬ *м.* айыҡтырғыс, айныҡтыс (*иҫеректәрҙе айыҡтырып сығарыу йорто*).
ВЫТРЕЗВИТЬ *сов. кого-что* айыҡтырыу, айнытыу.
ВЫТРЕЗВИТЬСЯ *сов. разг.* айығыу, айныу.
ВЫТРЕЗВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **вы́трезвить.**
ВЫТРЕЗВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вы́трезвиться;** 2. *страд. к* **вытрезвля́ть.**
ВЫТРЕПАТЬ *сов.* 1. *что, с.-х.* талҡыу, талҡып алыу; **вы́трепать лён** етен талҡыу; 2. *кого, прост.* (*наказать трёпкой*) бороу; **вы́трепать за́ уши** ҡолағын бороу.
ВЫТРЯСТИ *сов. что* 1. һелкеп бушатыу, ҡағып төшөрөү; **вы́трясти муку́ из мешка́** ондо тоҡтан ҡағып төшөрөү; 2. (*тряся, очистить*) һелкеү, ҡағыу; **вы́трясти ковёр** келәмде ҡағыу.
ВЫТРЯ́ХИВАТЬ(СЯ) *несов. см.* **вы́тряхнуть(ся).**
ВЫТРЯХНУТЬ *сов. что* һелкеп төшөрөү, ҡағыу; һелкеү.
ВЫТРЯХНУТЬСЯ *сов. разг.* һелкенеп төшөп ҡалыу; ҡойолоу.
ВЫТУРИТЬ *сов. кого-что, прост.* ҡыуып (*йәки* елкәләп) сығарыу.
ВЫТЬ *несов.* 1. (*издавать вой*) олоу; 2. (*о ветре*) оуылдау, геүелдәү; 3. *прост.* (*громко плакать*) укереп, ҡысҡырып илау.
ВЫТЯ́ГИВАТЬ *несов. см.* **вы́тянуть.**
ВЫТЯ́ГИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вы́тянуться;** 2. *страд. к* **вытя́гивать.**
ВЫТЯЖКА *ж.* 1. *см.* **вы́тянуть** 1, 2; 2. һығымса, һурынты (*организмдән химик юл менән һурып алынған шыйыҡлыҡ*).
ВЫТЯЖНО́Й *прил.* тарта (*йәки* һура) торған; **вытяжна́я труба́** тартыу торбаһы; **вытяжно́й пла́стырь** һура торған пластырь.
ВЫТЯНУТЬ *сов.* 1. *что* һуҙыу, тартыу; **вы́тянуть про́волоку** сым һуҙыу; 2. *что* (*всосать, впитать*) һурыу, һурып бөтөрөү; **пла́стырь вы́тянул весь гной** пластырь бөтә эренде һурып бөтөргән; 3. *что и без доп., разг.* (*вытерпеть, выжить*) сыҙау, түҙеү, тора алыу, йәшәй алыу; **стари́к до́лго не вы́тянет** ҡарт оҙаҡ йәшәй алмаҫ; 4. *кого, прост.* (*ударить во всю длину чего-л.*) һыҙырыу; **вы́тянуть ло́шадь кнуто́м** атҡа сыбыртҡы менән һыҙырыу; ✧ **вы́тянуть (всю) ду́шу** йәнен көйҙөрөү, теңкәһен ҡоротоу; **вы́тянуть все жи́лы** хәлдән тайҙырыу, аптыратып бөтөрөү, йотатыу.
ВЫТЯНУТЬСЯ *сов.* 1. (*растянуться*) һуҙылыу, тартылыу; **рези́нка вы́тянулась** резинка һуҙылды; 2. *разг.* (*вырасти*) буйға үҫеү, үҫеп китеү; **за ле́то ма́льчик вы́тянулся** малай йәй эсендә буйға үҫеп киткән; 3. (*выпрямиться*) туп-тура баҫып ҡатып ҡалыу; 4. (*улечься*) һуҙылып ятыу; **вы́тянуться на посте́ли** постелгә һуҙылып ятыу; ✧ **(у него́) лицо́ вы́тянулось** сырайы боҙолдо; **вы́тянуться в стру́нку** торған килеш ҡатып ҡалыу.
ВЫУДИТЬ *сов. что* 1. ҡармаҡлау, (ҡармаҡ менән) ҡаптырыу, тотоу; 2. *перен. прост.* (*добыть что-л. с трудом или хитростью*) хәйлә ҡороп (*йәки* алдаштырып) алыу, эләктереү.
ВЫУ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **вы́удить.**
ВЫУТЮЖИТЬ *сов. что* үтекләү, үтекләп

алыу; **вы́утюжить брю́ки** салбарҙы үтекләп алыу.

ВЫУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **вы́учить.**

ВЫУ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вы́учиться**; 2. *страд. к* **выу́чивать.**

ВЫ́УЧИТЬ *сов.* 1. *что* ятлау, ятҡа белеү; 2. *кого* өйрәтеү, уҡытыу.

ВЫ́УЧИТЬСЯ *сов.* 1. *чему и с неопр.* өйрәнеү, өйрәнеп етеү; 2. *разг.* (*приобрести привычку*) ғәҙәтләнеү, өйрәнеү; 3. (*закончить учёбу*) уҡып сығыу, уҡыуҙы тамамлау.

ВЫ́УЧКА *ж.* 1. *разг. см.* **вы́учить** 2; 2. (*умение, навыки*) алған белем, оҫталыҡ.

ВЫХА́ЖИВАТЬ I *несов. см.* **вы́ходить** I.

ВЫХА́ЖИВАТЬ II *несов. см.* **вы́ходить** II.

ВЫ́ХВАТИТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*отнять*) тартып алыу; 2. *что* (*быстро вынуть*) тартып (*йәки* һурып) алыу; **вы́хватить са́блю** ҡылысты һурып алыу; 3. *что, перен.* (*взять случайно, наудачу*) эләктереп алыу; **вы́хватить цита́ту из те́кста** текстан цитата эләктереп алыу.

ВЫХВА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **вы́хватить.**

ВЫ́ХЛОПОТАТЬ *сов. что* юллап алыу, артынан йөрөп алыу.

ВЫ́ХОД *м.* 1. *см.* **вы́йти** 1; 2. (*место*) сығыу урыны (*йәки* юлы); 3. *перен.* ҡотолоу сараһы, ҡотолоп сығыу юлы; **найти́ вы́ход из затрудне́ния** ҡыйынлыҡтан ҡотолоу юлын табыу; 4. сығыш; **вы́ход зерна́** бөртөк ашлыҡтың сығышы; ✧ **дать вы́ход** *чему* юл ҡуйыу (*асыуланыуға, шатланыуға*); **знать все ходы́ и вы́ходы** бөтә юлдарын, инер-сығыр урындарын белеү.

ВЫ́ХОДЕЦ *м.* 1. (*переселенец*) (күсеп) килгән кеше; 2. (*перешедший из одной социальной группы в другую*) сыҡҡан кеше; **вы́ходец из крестья́н** крәҫтиән араһынан сыҡҡан кеше.

ВЫ́ХОДИТЬ I *сов. разг.* 1. *кого* (*больного*) бағыу, тәрбиәләп терелтеү; 2. *кого-что* (*воспитать, вырастить*) тәрбиәләп үҫтереү, үҫтереп сығарыу; **вы́ходить тепли́чное расте́ние** теплица үҫемлектәрен тәрбиәләп үҫтереү.

ВЫ́ХОДИТЬ II *сов. что, разг.* (*побывать во многих местах; исходить*) йөрөп сығыу, иңен-буйын гиҙеү.

ВЫХОДИ́ТЬ *несов.* 1. *см.* **вы́йти**; 2. ҡарау; **о́кна выхо́дят в сад** тәҙрәләр баҡсаға ҡарай; 3. *в знач. вводн. сл.* **выхо́дит** *разг.* шулай итеп, булып сыға; **выхо́дит, что ты обману́л** тимәк, һин алдаштың булып сыға; ✧ **не выходи́ть из головы́** *см.* **голова́.**

ВЫ́ХОДКА *ж.* ҡыланыш, ҡылыҡ.

ВЫХОДНО́Й *прил.* 1. (*напр. о двери*) сыға торған; 2. (*парадный*) әрле, кеше араһына кейә торған; **выходно́й костю́м** кеше араһына кейә торған костюм; 3. *в знач. сущ. м. разг.* (*нерабочий день*) ял көнө; **у меня́ сего́дня выходно́й** бөгөн минең ял көнөм; ✧ **выходно́е посо́бие** эштән сыҡҡан ваҡытта бирелә торған пособие; **выходны́е све́дения (да́нные)** китаптың ҡайҙа, ҡасан сыҡҡанлығы һәм күләме тураһындағы мәғлүмәт.

ВЫХОЛЕННЫЙ *прил.* иркә, иркәләп үҫтергән, наҙлы; **вы́холенный ребёнок** иркә бала.

ВЫ́ХОЛИТЬ *сов. кого-что* иркәләп (*йәки* наҙлап) үҫтереү.

ВЫ́ХОЛОСТИТЬ *сов.* 1. *кого* бестереү, һылыулау; 2. *что, перен.* мәғәнәһеҙләндереү, мәғәнәһен бөтөрөү; **вы́холостить иде́ю** идеяны мәғәнәһеҙләндереү.

ВЫ́ХУХОЛЬ *м.* 1. *зоол.* йофар; 2. (*мех*) йофар тиреһе.

ВЫ́ЦАРАПАТЬ *сов. что* 1. (*нацарапать на чём-л.*) тырнау, тырнап һыҙыу, тырнап яҙыу; 2. *разг.* (*царапая, выдрать*) тырнап бөтөрөү (*йәки* сығарыу, алыу).

ВЫЦАРА́ПЫВАТЬ *несов. см.* **вы́царапать.**

ВЫ́ЦВЕСТИ *сов.* уңыу, төҫһеҙләнеү.

ВЫЦВЕТА́ТЬ *несов. см.* **вы́цвести.**

ВЫ́ЦЕДИТЬ *сов. что* 1. һөҙөү, һөҙөп бушатыу, һөҙөп һарҡытып бөтөрөү; **вы́цедить всё молоко́ из бидо́на** бидондан барлыҡ һөттө һөҙөп бөтөрөү; 2. *прост.* (*медленно выпить*) теш араһынан эсеү.

ВЫЦЕ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **вы́цедить.**

ВЫЧЕКА́НИВАТЬ *несов. см.* **вы́чеканить.**

ВЫ́ЧЕКАНИТЬ *сов. что* ҡойоп (*йәки* сүкеп, һуғып) яһау; **вы́чеканить моне́ту** аҡса һуғыу.

ВЫЧЁРКИВАТЬ *несов. см.* **вы́черкнуть.**

ВЫ́ЧЕРКНУТЬ *сов. что* һыҙыу, һыҙып ташлау, һыҙып бөтөү; ✧ **вы́черкнуть из па́мяти** *кого-что* иҫтән сығарыу, онотоу; **вы́черкнуть из свое́й жи́зни** үҙе өҫөн бөтөнләй донъяла юҡ тип иҫәләү.

ВЫ́ЧЕРПАТЬ *сов. что* һоҫоп алып бөтөрөү, һоҫоп алыу.

ВЫЧЁРПЫВАТЬ *несов. см.* **вы́черпать.**

ВЫ́ЧЕРТИТЬ *сов. что* һыҙыу, төшөрөү; **вы́чертить план до́ма** өйҙөң планын һыҙыу (*йәки* төшөрөү).

ВЫЧЁРЧИВАТЬ *несов. см.* **вы́чертить.**

ВЫ́ЧЕСАТЬ *сов. что* 1. (*гребнем*) тарау, тарап төшөрөү (*йәки* алыу); 2. (*очистить, обработать*) тарау; **вы́чесать лён** етен тарау, тарап таҙартыу.

ВЫ́ЧЕСТЬ *сов. что* 1. *мат.* алыу, сигереү, алып ташлау; **вы́честь два из пяти́** биштән икене алыу; 2. (*удержать при расчёте*) тотоп алып ҡалыу, тотоу; **вы́честь задо́лженность** бурысты тотоп алып ҡалыу.

ВЫЧЁСЫВАТЬ *несов. см.* **вы́чесать.**

ВЫ́ЧЕТ *м.* 1. *см.* **вы́честь** 2; 2. (*удержанная сумма*) тотоп ҡалынған аҡса; ✧ **за вы́четом** иҫәпкә алмағанда.

ВЫЧИСЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **вы́числить**; 2. (*результат*) хисаплау һөҙөмтәһе; **мои́ вычисле́ния таковы́** минең хисаплау һөҙөмтәһе шулай.

ВЫЧИСЛИ́ТЕЛЬ *м.* 1. хисаплаусы, хисаплап сығарыусы; 2. (*прибор*) хисаплап сығарыу приборы.

ВЫЧИСЛИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* хисап, хисаплау; **вычисли́тельная табли́ца** хисап таблицаһы; **вычисли́тельная маши́на** хисаплап сығарыу машинаһы.

ВЫ́ЧИСЛИТЬ *сов. что* хисаплау, хисаплап сығарыу.

ВЫЧИСЛЯ́ТЬ *несов. см.* **вы́числить.**

ВЫ́ЧИСТИТЬ *сов. что* таҙартыу.
ВЫ́ЧИСТИТЬСЯ *сов.* таҙарыныу, ағарыныу.
ВЫЧИТА́НИЕ *с. мат.* алыу, сигереү; **пра́вила вычита́ния** алыу ҡағиҙәһе.
ВЫ́ЧИТАТЬ *сов. что* 1. (*читая, узнать*) *разг.* уҡып белеү (*йәки* алыу); 2. (*читая, выправить*) уҡып (*йәки* төҙәтеп) сығыу; **вы́читать гра́нки** гранкаларҙы уҡып сығыу.
ВЫЧИТА́ТЬ *несов. см.* **вы́честь.**
ВЫЧИ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **вы́читать.**
ВЫЧИЩА́ТЬ *несов. см.* **вы́чистить.**
ВЫ́ЧУРНОСТЬ *ж.* үтә ҡупшылыҡ, ҡабарынҡылыҡ.
ВЫ́ЧУРНЫЙ *прил.* үтә ҡупшы, ҡабарынҡы, бормалы-һырмалы.
ВЫША́ГИВАТЬ *несов. разг.* атлап йөрөү, атлау.
ВЫШВЫ́РИВАТЬ *несов. см.* **вы́швырнуть.**
ВЫ́ШВЫРНУТЬ *сов. разг.* 1. *кого-что* (*выбросить*) бырғытыу, алып бырғыу, бырат‌ҡтырыу, атып бәреү, сығарып (*йәки* алып) ташлау; 2. *кого* (*вытолкнуть, выгнать*) ҡыуып сығарыу.
ВЫ́ШЕ 1. *сравнит. ст. от прил.* **высо́кий** *и нареч.* **высо́ко́** бейегерәк, юғарыраҡ; 2. *нареч.* (*в предшествующем месте текста, речи*) юғарыла, бынан алда, бынан элек; 3. *предлог с род. п.* (*сверх*) юғары; **температу́ра вы́ше нуля́** температура нулдән юғары; 4. *предлог с род. п.* (*вверх по течению*) юғарыраҡ; **вы́ше при́стани** пристандән юғарыраҡ; 5. *нареч.* юғары; **де́ти от пяти́ лет и вы́ше** биш йәштәге һәм биштән юғары балалар.
ВЫШЕ- *ҡушма һүҙҙәрҙең «үрҙә, юғарыла» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәç.* **вышеприведённый** юғарыла килтерелгән.
вы́шел, вы́шла *прош. вр. от* **вы́йти.**
ВЫШЕСТОЯ́ЩИЙ *прил.* юғарғы; **вышестоя́щие о́рганы** юғарғы органдар.
ВЫШИБА́ТЬ *несов. см.* **вы́шибить.**
ВЫ́ШИБИТЬ *сов. разг.* 1. *что* (*выбить*) һуғып (*йәки* бәреп) сығарыу, сығара һуғыу; һуғып (*йәки* бәреп) төшөрөү; 2. *кого* (*выгнать*) ҡыуып сығарыу.
ВЫШИВА́ЛЬЩИЦА *ж.* сигеүсе (*ҡатын-ҡыҙ*).
ВЫШИВА́НИЕ *с.* 1. *см.* **вы́шить;** 2. (*вышиваемая вещь*) сигелгән әйбер, сигеп эшләнгән әйбер.
ВЫШИВА́ТЬ *несов. см.* **вы́шить.**
ВЫШИ́ВКА *ж.* 1. *см.* **вы́шить;** 2. (*узор*) сигелгән биҙәк, семәкәй, семәр, нағыш, ҡайма.
ВЫШИНА́ *ж.* бейеклек, юғарылыҡ.
ВЫ́ШИТЫЙ 1. *прич.* ҡайылған, сигелгән, семәрләнгән, нағышланған; 2. *прил.* ҡайылған, сигелгән, нағышлы; **вы́шитая руба́шка** сигелгән күлдәк.
ВЫ́ШИТЬ *сов. что* ҡайыу, сигеү, семәрләү, семәкәйләү, нағышлау; **вы́шить зо́лотом (серебро́м)** уҡалау.
ВЫ́ШКА *ж.* вышка; **бурова́я вы́шка** буровой вышка.
ВЫ́ШКОЛИТЬ *сов. кого-что, разг.* өйрәтеү, өйрәтеп еткереү, тәрбиәләп яҡшы ҡылыҡлы итеү.
ВЫ́ШЛИФОВАТЬ *сов. что* 1. шымартыу, ышҡып шымартыу; 2. *перен. разг.* әҙәпкә кертеү, тәртипкә өйрәтеү.
ВЫ́ШЛИФОВАТЬСЯ *сов.* 1. шымарыу; 2. *перен. разг.* әҙәпкә инеү, тәртипкә өйрәнеү.
ВЫ́ШТУКАТУРИТЬ *сов. что* штукатурлау, штукатурлап сығыу.
ВЫ́ШУТИТЬ *сов. кого-что* көлкөгә ҡалдырыу, көлкө итеп күрһәтеү, көлкө итеү.
ВЫШУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **вы́шутить.**
ВЫЩЕЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **вы́щелочить.**
ВЫ́ЩЕЛОЧИТЬ *сов. что, хим., тех.* иретеп сығарыу (*йәки* алыу).
ВЫ́ЩИПАТЬ *сов. что* йолҡоу, йолҡоп бөтөрөү, йолҡолау; **вы́щипать траву́** үләнде йолҡоп бөтөрөү.
ВЫ́ЩИПНУТЬ *сов. что* йолҡоп алыу (*йәки* сығарыу).
ВЫЩИ́ПЫВАТЬ *несов. см.* **вы́щипать.**
ВЫ́ЯВИТЬ *сов.* 1. *что* күрһәтеү, асып биреү; **вы́явить свой тала́нт** үҙ талантын күрһәтеү; 2. *кого-что* фашлау, асыу; **вы́явить престу́пника** енәйәтсене фашлау; **вы́явить недоста́тки** етешһеҙлектәрҙе асыу.
ВЫ́ЯВИТЬСЯ *сов.* фашланыу, асылыу, беленеү.
ВЫЯВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **вы́явить.**
ВЫЯВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вы́явиться;** 2. *страд. к* **выявля́ть.**
ВЫЯСНЕ́НИЕ *с. см.* **вы́яснить.**
ВЫ́ЯСНИТЬ *сов. что* асыҡлау, аныҡлау, белеү.
ВЫ́ЯСНИТЬСЯ *сов.* асыҡланыу, аныҡланыу, беленеү, аңлашылыу.
ВЫЯСНЯ́ТЬ *несов. см.* **вы́яснить.**
ВЫЯСНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вы́ясниться;** 2. *страд. к* **выясня́ть.**
ВЬЕТНА́МЕЦ *м.* вьетнам.
ВЬЕТНА́МКА *ж.* вьетнам, ҡатын-ҡыҙы.
ВЬЕТНА́МСКИЙ *прил.* вьетнам, Вьетнам; **вьетна́мский язы́к** вьетнам теле.
ВЬЕТНА́МЦЫ *мн.* вьетнамдар.
вью́, вьёшь *и т. д. наст. вр. от* **вить.**
ВЬЮ́ГА *ж.* буран, ыжғыр буран.
ВЬЮ́ЖНЫЙ *прил.* буранлы; **вью́жная зима́** буранлы ҡыш.
ВЬЮК *м.* артмаҡ.
ВЬЮН *м.* 1. (*рыба*) эт балығы, һаҡалсан; 2. (*о ловком или пронырливом человеке*) йылғыр, етеҙ (кеше).
ВЬЮНО́К *м. бот.* сырмалсыҡ; эт эсәге.
ВЬЮРО́К *м. зоол.* алаҡас турғай.
вьюсь, вьёшься *и т. д. наст. вр. от* **ви́ться.**
ВЬЮ́ЧИТЬ *несов. кого-что* артыу, артмаҡлау.
ВЬЮ́ЧНЫЙ *прил.* артмаҡлы.
ВЬЮ́ШКА *ж.* юшкә, мөрйә япҡысы.
ВЬЮ́ЩИЙСЯ 1. *прич.* ураланып (*йәки* бөҙрәләнеп) тороусы; 2. *прил.* уралыусан, сырмалсыҡ, сырмалсан; **вью́щееся расте́ние** сырмалсан үҫемлек; 3. *прил.* бөҙрә, үрмә; **вью́щиеся во́лосы** бөҙрә сәс.
вяжу́, вя́жешь *и т. д. наст. вр. от* **вяза́ть 1.**

ВЯ́ЖУЩИЙ 1. *прич.* бәйләүсе, бәйләп тороусы; 2. *прил.* ҡурыштыра (*йәки* бөрөштөрә) торған, (теш) ҡамаштырған; **вя́жущее лека́рство** бөрөштөрә торған дарыу; **вя́жущий вкус** теш ҡамаштырған тәм.

ВЯЗ *м.* ҡарама.

ВЯЗА́ЛЬНЫЙ *прил.* бәйләү; **вяза́льная маши́на** бәйләү машинаһы.

ВЯЗА́ЛЬЩИК *м.* бәйләүсе.

ВЯЗА́ЛЬЩИЦА *женск. р. к* **вяза́льщик.**

ВЯЗА́НИЕ *с.* 1. *см.* **вяза́ть** 1, 3; 2. (*вещь, которая вяжется или связана*) бәйләм эш (*йәки* әйбер).

ВЯЗА́НКА *ж.* бәйләм, ҡосаҡ.

ВЯ́ЗАНЫЙ *прил.* бәйләнгән, бәйләм, бәйләп эшләнгән; **вя́заные чулки́** бәйләм ойоҡ.

ВЯЗА́ТЬ *несов.* 1. *кого-что* бәйләү; **вяза́ть снопы́** көлтә бәйләү; **вяза́ть ко́фту** кофта бәйләү; 2. *безл. без доп.* (*быть вяжущим*) ҡамаштырыу, ҡурыштырыу, бөрөштөрөү; **от зелёного я́блока вя́жет во рту** бешмәгән алма ауыҙҙы ҡурыштыра; 3. *что, тех.* (*скреплять*) беркетеү; **вяза́ть кирпичи́ цеме́нтом** кирбестәрҙе цемент менән беркетеү.

ВЯЗА́ТЬСЯ *несов. страд. к* **вяза́ть;** ◇ **не вя́жется** көйө юҡ, рәте юҡ.

ВЯ́ЗКА *ж.* 1. *см.* **вяза́ть** 1, 3; **вя́зка снопо́в** көлтә бәйләү; 2. *обл.* (*то, чем связывают*) бау, бәй.

ВЯ́ЗКИЙ *прил.* 1. (*клейкий*) йәбешкәк, үҙле, һуҙылыусан; һыҡы, епшек (*о снеге*); **вя́зкая гли́на** үҙле балсыҡ; 2. батҡыл, төпкә тартҡан; **вя́зкое дно реки́** йылғаның төбө батҡыл.

ВЯ́ЗНУТЬ *несов.* батыу, батҡылға төшөү.

ВЯ́ЛЕНЫЙ *прил.* ҡаҡлаған; **вя́леная ры́ба** ҡаҡлаған балыҡ.

ВЯ́ЛИТЬ *несов. что* ҡаҡлау.

ВЯ́ЛИТЬСЯ *несов.* 1. ҡаҡланыу; 2. *страд. к* **вя́лить.**

ВЯ́ЛОСТЬ *ж.* һүлпәнлек, һүрәнлек.

ВЯ́ЛЫЙ *прил.* һүлпән, һүрән, дәртһеҙ, шиңгән, һалпы, мүкшегән, бәлтерәгән.

ВЯ́НУТЬ *несов. прям. и перен.* һулыу, шиңеү; ◇ **у́ши вя́нут** тыңлар хәл юҡ, тыңларға оят.

ВЯ́ХИРЬ *м. зоол.* әберсен.

ВЯ́ЩИЙ *прил. книжн. уст.* өлкәнерәк, ҙурыраҡ, көслөрәк.

Г

ГА *с. нескл.* га (*«гектар» һүҙенең ҡыҫҡартмаһы*).

ГАБАРДИ́Н *м.* габардин (*йөн туҡыма*).

ГАБАРДИ́НОВЫЙ *прил.* габардин; **габарди́новый костю́м** габардин костюм.

ГАБАРИ́Т *м.* габарит (1. *машина, вагон һәм башҡа шуның кеүек нәмәләрҙең тышҡы күренешенең һыҙмаһы, күләме, ҙурлығы*; 2. *ж.-д. тимер юл линияһы буйында бер ниндәй ҙә ҡоролош төҙөргә рөхсәт ителмәй торған аралыҡ*).

ГА́ВАНЬ *ж.* гавань (*диңгеҙ, океан, йылға яры буйында караптар туҡтау һәм тороу өсөн эшләнгән урын*).

ГА́ГА *ж. зоол.* гага (*ҡош*).

ГАГА́РА *ж. зоол.* гагара (*ҡош*).

ГАГАУ́З *м.* гагауз.

ГАГАУ́ЗКА *ж.* гагауз ҡатын-ҡыҙы.

ГАГАУ́ЗСКИЙ *прил.* гагауз; **гагау́зский язы́к** гагауз теле.

ГАГАУ́ЗЫ *мн.* гагауздар.

ГАГА́ЧИЙ *прил.* гага; **гага́чий пух** гага мамығы.

ГАДА́ЛКА *ж.* күрәҙә, күрәҙәсе, фалсы (*ҡатын-ҡыҙ*).

ГАДА́НИЕ *с. см.* **гада́ть.**

ГАДА́ТЬ *несов.* 1. (*предсказывать*) күрәҙәлек итеү, фал асыу, ноҡот һалыу, кәрт һалыу; 2. (*предполагать*) юрау, самалау, фараз итеү; ◇ **гада́ть на кофе́йной гу́ще** күрәҙәлек итеү.

ГА́ДИНА *ж. бран.* ерәнгес, ҡәбәхәт, хәшәрәт (*кеше*).

ГА́ДИТЬ *несов.* 1. *разг.* (*испражняться — о животных*) бысратыу, шаҡшылау; 2. *кому, прост.* (*вредить*) бысраҡлыҡ (*йәки* боҙоҡлоҡ) эшләү, зарар килтереү.

ГА́ДКИЙ *прил.* 1. (*противный, мерзкий*) бысраҡ, шаҡшы, ерәнгес; ҡәбәхәт; 2. (*очень плохой*) бик насар; **га́дкая пого́да** бик насар һауа.

ГАДЛИ́ВОСТЬ *ж.* ерәнеү, сирҡаныу; нәфрәт; **чу́вство гадли́вости** нәфрәт хисе.

ГАДЛИ́ВЫЙ *прил.* ерәнгес, сирҡандырғыс, асыу тыуҙыра торған.

ГА́ДОСТЬ *ж.* 1. (*гадкий поступок*) әшәкелек, ҡәбәхәтлек, насарлыҡ, боҙоҡлоҡ; **де́лать га́дости** ҡәбәхәтлек эшләү; 2. *разг.* (*гадкий предмет*) бысраҡ (*йәки* шаҡшы, ҡәбәхәт) нәмә; 3. (*циничные слова*) оятһыҙ (*йәки* әҙәпһеҙ) һүҙ.

ГА́ДЫ *мн.* (*ед.* **гад** *м.*) *зоол.* хәшәрәт (*һөйрәлеүсе һәм ер-һыу хайуаны*).

ГАДЮ́КА *ж.* ҡара йылан.

ГА́ЕЧНЫЙ *прил.* гайка; **га́ечный ключ** гайка асҡысы.

га́жу *наст. вр. от* **га́дить.**

ГАЗ I *м.* 1. *хим.* газ; **свети́льный газ** яҡтыртыу газы; **гремýчий газ** шартлауыс газ; **углеки́слый газ** углекислый газ; **уду́шливый газ** тонсоҡторғос газ; **слезоточи́вые га́зы** йәш ҡойҙорғос газдар; 2. *мн.* **га́зы** (*в кишечнике*) газ.

ГАЗ II *м.* (*ткань*) газ (*туҡыма*).

ГАЗГО́ЛЬДЕР *м.* газгольдер (*газ һаҡлау урыны*).

ГАЗЕ́ЛЬ I *ж. зоол.* газель (*хайуан*).

ГАЗЕ́ЛЬ II *ж. лит.* ғәзәл (*көнсығыш поэзияһында шиғыр төҙөлөшөнөң бер формаһы*).

ГАЗЕ́ТА *ж.* газета.

ГАЗЕ́ТНЫЙ *прил.* газета; **газе́тная статья́** газета мәҡәләһе.

ГАЗЕ́ТЧИК *м.* 1. (*продавец газет*) газета һатыусы; 2. *разг.* (*сотрудник газеты*) газетала эшләүсе.

ГАЗИ́РОВАНИЕ *с. см.* **гази́ровать.**

ГАЗИРО́ВАННЫЙ *прил.* газлы; **газиро́ванная вода́** газлы һыу.

ГАЗИ́РОВАТЬ *несов. что* газландырыу, газға туйындырыу; **гази́ровать во́ду** һыуҙы газландырыу.

ГАЗИФИКА́ЦИЯ *ж.* ғазификациялау; **газифика́ция Уфы́** Өфөнө газификациялау.

ГАЗИФИЦИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* 1. газға әүерелдереү; **газифици́ровать у́голь** күмерҙе газға әүерелдереү; 2. (*переводить на газовое топливо*) газ кертеү, газ менән йылытыуға күсереү.

ГА́ЗОВЫЙ *прил.* газ; газ менән эшләй торған; **га́зовый счётчик** газ счётчиге; **га́зовая ата́ка** газ атакаһы; **га́зовый дви́гатель** газ менән эшләй торған двигатель.

ГАЗОГЕНЕРА́ТОР *м. тех.* газогенератор (*каты яғыулыкты газға әйләндереү аппараты*).

ГАЗОЛИ́Н *м. хим.* газолин (*таҙартылып етмәгән бензин*).

ГАЗОМЕ́Р *м.* газ үлсәгес.

ГАЗО́МЕТР *м.* газометр (*химия лабораторияларында газдарҙы йыйыу, һаклау һәм үлсәү приборы*).

ГАЗО́Н *м.* газон (*парктарҙа, бульварҙарҙа үлән сәселгән урын, майҙан*).

ГАЗОНЕПРОНИЦА́ЕМЫЙ *прил.* газ үткәрмәүсән (*йәки* үткәрмәй торған); **газонепроница́емая плёнка** газ үткәрмәй торған яры.

ГАЗОНО́СНЫЙ *прил. геол.* газлы; **газоно́сный пласт** газлы катлам.

ГАЗООБРА́ЗНЫЙ *прил.* газ һымак, газ хәлендәге; **газообра́зное состоя́ние** газ хәлендә булыу.

ГАЗОПРОВО́Д *м.* газопровод (*йыраккка газ ебәреү өсөн торба үткәреү*); **газопрово́д Сара́тов — Москва́** Саратов — Мәскәү газопроводы.

ГАЗОУБЕ́ЖИЩЕ *с.* газдан һакланыу урыны.

ГАЗОХРАНИ́ЛИЩЕ *с.* газ һаклау урыны.

ГА́ЙКА *ж.* гайка.

ГАЙМОРИ́Т *м. мед.* гайморит (*танау эсенең лайлалы катламы шешеү*).

ГАЛАНТЕРЕ́ЙНЫЙ *прил.* галантерея; **галантере́йные това́ры** галантерея тауарҙары.

ГАЛАНТЕРЕ́Я *ж.* галантерея (*һәр төрлө вак тауарҙар, мәҫ. тарак, таҫма, һабын һ. б.*).

ГАЛА́НТНОСТЬ *ж.* артык түбәнселеклелек.

ГАЛА́НТНЫЙ *прил.* артык түбәнселекле.

ГАЛДЁЖ *м. разг.* шау-шыу.

ГАЛДЕ́ТЬ *несов. разг.* лакылдау, геү килеү.

ГАЛЕ́РА *ж. ист.* галера (*күп ишкәкле ҙур көймә*).

ГАЛЕРЕ́Я *ж.* 1. галерея (*бинаның бер өлөшөн икенсеһе менән тоташтырыусы коридор йәки бина буйлап эшләнгән оҙон балкон*); 2. галерея (*халыкка күрһәтергә картиналар элеп куйыу өсөн эшләнгән махсус бина, музей*); 3. *театр.* галерея; 4. галерея (*тар, оҙон ер аҫты юлы*); 5. *перен.* теҙмә; **галере́я литерату́рных ти́пов** әҙәби типтар теҙмәһе.

ГАЛЁРКА *ж. разг.* галёрка (*театрҙың юғары ярусы*).

ГАЛЕ́ТА *ж.* галета (*печенье*).

ГАЛИМАТЬЯ́ *ж. прост.* буш һүҙ, юк-бар һүҙ, сафсата; **нести́ галиматью́** буш һүҙ һөйләү.

ГАЛИФЕ́ *с. и мн. нескл.* галифе (*салбар*).

ГА́ЛКА *ж.* сәүкә.

ГАЛЛО́Н *м.* галлон (*Англияла, АҠШ-та һ. б. илдәрҙәр шыйык һәм онтак нәмәләрҙе үлсәү берәмеге*).

ГАЛЛЮЦИНА́ЦИЯ *ж.* галлюцинация (*мейенең зәғифләнеүе аркаһында күреү, ишетеү, һиҙеү ағзаларының алдауы, мәҫ. юк тауышты ишетеү һ. б.*).

ГАЛЛЮЦИНИ́РОВАТЬ *несов.* галлюцинация менән яфаланыу.

ГАЛО́П *м.* 1. һикертеп сабыу; 2. (*танец*) галоп (*танса исеме*).

ГАЛОПИ́РОВАТЬ *несов.* атты һикертеп саптырыу.

ГАЛО́ПОМ *нареч.* 1. сабып, һикертеп; **скака́ть гало́пом** һикертеп сабыу; 2. *перен.* (*очень быстро*) бик тиҙ.

ГА́ЛОЧИЙ *прил.* сәүкә; **га́лочье гнездо́** сәүкә ояһы.

ГАЛО́ШИ *мн.* (*ед.* **гало́ша** *ж.*) галош.

ГА́ЛСТУК *м.* галстук; **пионе́рский га́лстук** пионер галстугы.

ГАЛУ́Н *м.* 1. (*тесьма*) укалы (*йәки* зәрле) таҫма, ука; 2. (*нашивка*) галун (*формалы кейемгә өҫтән тегеп куйылған таҫма*).

ГАЛУ́ШКИ *мн.* (*ед.* **галу́шка** *ж.*) сумар (*украиндар ашамлығы*).

ГАЛЧО́НОК *м.* сәүкә балаһы, бала сәүкә.

ГАЛЬВАНИЗА́ЦИЯ *ж.* гальванизация (*даими электр тогын техникала йәки медицинала кулланыу*).

ГАЛЬВАНИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* гальванизациялау, гальванизация яһау (1. *берәй нәмә аркыры электр тогы үткәреү*; 2. *электролиз ярҙамында предметтең өҫтөн металл менән каплау*).

ГАЛЬВАНИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. гальваник (*химик реакция юлы менән алына торған; электр тогын химик реакция юлы менән алыу өсөн булған*); **гальвани́ческий ток** гальваник ток; 2. гальванизация; **гальвани́ческие процеду́ры** гальванизация процедураһы.

ГАЛЬВАНО́МЕТР *м. физ.* гальванометр (*электр тогын үлсәй торған прибор*).

ГАЛЬВАНОПЛА́СТИКА *ж.* гальванопластика (*берәй предметтең күсермәһен алыу өсөн шул предмет өҫтөнә металл катламы ябыу*).

ГА́ЛЬКА *ж.* кырсынташ.

ГАМ *м. разг.* шау, шау-шыу.

ГАМА́К *м.* гамак (*ятыу йәки ултырыу өсөн эшләнгән аҫылма селтәр*).

ГАМА́ШИ *мн.* (*ед.* **гама́ша** *ж.*) гамаши (*йылы куныс*).

ГАМБИ́Т *м.* гамбит (*шахмат партияһының башы*).

ГА́ММА I *ж.* гамма (1. *муз. эҙмә-эҙлекле рәүештә күтәрелә йәки түбәнәйә барыусы өндәр рәте*; 2. *перен. бер зат, ләкин бер-береһенән айырмалы күренештәр, предметтәр рәте*).

ГА́ММА II *ж.* гамма (*грек алфавитендә өсөнсө хәреф исеме*); ◇ **га́мма-лучи́** *физ.* гамма-нурҙар.

ГАНГРЕ́НА *ж. мед.* гангрена (*организм туҡымаларының ҡарайып сереүе*).

ГАНГРЕНО́ЗНЫЙ *прил. мед.* гангрена; **гангрено́зный проце́сс** гангрена процесе.

ГА́НГСТЕР *м.* гангстер (*АҠШ-та бандит, бандиттәр шайкаһында ҡатнашыусы*).

ГАНДИКА́П *м. спорт.* гандикап (1. *ярышта көстө тигеҙләү өсөн, көсһөҙөрәк яҡҡа бирелә торған айырым өҫтөнлөк*; 2. *төрлө йәштәге һәм шәплектәге аттар ҡатнашы менән үткәрелгән бәйге*).

ГА́НЕЦ *м.* ган.

ГА́НКА *ж.* ганка, ган ҡатын-ҡыҙы.

ГА́НСКИЙ *прил.* ган, Гана; **га́нский наро́д** ган халҡы.

ГАНТЕ́ЛЬ *ж. спорт.* гантель.

ГА́НЦЫ *мн.* гандар.

ГАОЛЯ́Н *м. бот.* гаолян (*ҡытай тарыһы*).

ГАРА́Ж *м.* гараж.

ГАРА́НТ *м. юр.* гарант, гарантия биреүсе, ышаныслыҡ биреүсе.

ГАРАНТИ́ЙНЫЙ *прил.* гарантиялы; **гаранти́йный ремо́нт** гарантиялы ремонт.

ГАРАНТИ́РОВАННЫЙ *прич. и прил.* гарантияланған.

ГАРАНТИ́РОВАТЬ *сов. и несов.* 1. *что* гарантиялау, гарантия биреү; **гаранти́ровать ка́чество това́ра** тауарҙың сифатын гарантиялау; 2. *кого-что* (*защитить*) һаҡлау; **приви́вки гаранти́руют от тяжёлых заболева́ний** прививкалар ҡаты ауырыуҙарҙан һаҡлай.

ГАРА́НТИЯ *ж.* гарантия; ышаныс; **в э́том гара́нтия на́шего успе́ха** беҙҙең уңыштың гарантияһы бына шунда; **междунаро́дные гара́нтии** *полит.* халыҡ-ара гарантия.

ГАРДЕРО́Б *м.* гардероб (1. *кейем шкафы*; 2. *учреждениеләргә, театрҙарға һ. б. килеүсе кешеләрҙең кейем-һалымын һаҡлау урыны*; 3. *бер кешенең йәки бер ғаиләнең барлыҡ кейем-һалымы*).

ГАРДЕРО́БНАЯ *ж. см.* **гардеро́б** 2.

ГАРДЕРО́БЩИК *м.* гардеробта эшләүсе.

ГАРДЕРО́БЩИЦА *женск. р. к* **гардеро́бщик.**

ГАРДИ́НА *ж.* гардина (*тәҙрәне тотош ҡаплай торған пәрҙә*).

ГАРЕ́М *м.* гарем, хәрәм (1. *собир. көнсығыш илдәрендә бай ирҙең ҡатындары*; 2. *өйҙөң шул ҡатындар торған өлөшө*).

ГА́РКНУТЬ *сов. прост.* ҡысҡырыу, аҡырыу, екереп ебәреү.

ГАРМО́НИКА *ж.* 1. *муз.* гармун; 2. *в знач. нареч.* **гармо́никой, в гармо́нику** бөрмәләп; **сложи́ть лист бума́ги гармо́никой** ҡағыҙ битен бөрмәләп бөкләү.

ГАРМОНИ́РОВАТЬ *несов. с кем-чем* тура килеү, килешеп (*йәки* ярашып) тороу; **его́ слова́ гармони́руют с его́ посту́пками** уның һүҙҙәре эшләгән эштәре менән ярашып тора.

ГАРМОНИ́СТ *м.* гармунсы.

ГАРМОНИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. *муз.* гармоник, гармонияға нигеҙләнгән; **гармони́ческие построе́ния** гармоник төҙөлөш; 2. *см.* **гармони́чный**; 3. *спец.* төҙөк, тәртипле; **гармони́ческие колеба́ния** тәртипле тирбәлеүҙәр.

ГАРМОНИ́ЧНОСТЬ *ж.* гармониялылыҡ, ярашҡанлыҡ, бөтә яҡтан килешкәнлек, төҙөклөк.

ГАРМОНИ́ЧНЫЙ *прил.* 1. (*благозвучный*) яғымлы, төҙөк; 2. (*исполненный гармонии, соразмерный*) гармониялы, ярашлы, ятышлы, килешле.

ГАРМО́НИЯ *ж.* 1. (*благозвучие*) гармония, яғымлылыҡ, төҙөклөлөк; аһәңлелек, аһәң; 2. (*согласованность*) ярашлылыҡ, ятышлылыҡ, килешлелек; 3. *муз.* гармония (*музыка теорияһының бер бүлеге*).

ГАРМО́НЬ *ж. разг. см.* **гармо́ника** 1.

ГАРМО́ШКА *ж. разг.* 1. *см.* **гармо́ника** 1; 2. *в знач. нареч.* **гармо́шкой, в гармо́шку** *см.* **гармо́ника** 2.

ГАРНИЗО́Н *м. воен.* гарнизон.

ГАРНИЗО́ННЫЙ *прил. воен.* гарнизон; **гарнизо́нная слу́жба** гарнизон хеҙмәте.

ГАРНИ́Р *м.* гарнир (*иттән, балыҡтан әҙерләнгән аштарға ҡушып бирелә торған йәшелсә һ. б.*).

ГАРНИТУ́Р *м.* гарнитур (*бер төр нәмәләрҙең, тулы комплекте*).

ГАРПУ́Н *м.* гарпун (*диңгеҙ хайуандарын аулағанда бауға бәйләп ырғытыла торған һөңгө һымаҡ ҡорал*).

ГАРПУНЁР, ГАРПУ́НЩИК *м.* гарпунсы (*гарпун менән диңгеҙ хайуаны аулаған кеше*).

ГАРТ *м. полигр.* гарт (*хәрефтәр ҡойоу өсөн ҡулланыла торған ҡара ҡурғаш, аҡ ҡурғаш һәм һөрмә иретмәһе*).

ГА́РУС *м.* гәрес (1. *йөн еп төрө*; 2. *мамыҡ материя*).

ГАРЦЕВА́ТЬ *несов.* ат уйнатыу.

ГАРЬ *ж.* 1. көйөк; **па́хнет га́рью** көйөк еҫе килә; 2. (*выжженное место*) үртән (*үрт һалынған урын*).

ГАСИ́ТЬ *несов. что* 1. һүндереү; **гаси́ть свет** утты һүндереү; **гаси́ть электри́чество** электрҙе һүндереү; 2. *перен.* (*подавлять, заглушать*) быуыу, баҫыу, томалау; 3. *тех.* (*уменьшать, устранять, прекращать*) әҙәйтеү, йомшартыу, туҡтатыу, бөтөрөү; ◇ **гаси́ть почто́вую ма́рку** почта маркаһын ғәмәлдән сығарыу.

ГА́СНУТЬ *несов.* 1. һүнеү; 2. *перен.* (*уменьшаться, исчезать — напр. о чувствах*) әҙәйеү, бөтә барыу, юҡ булыу; 3. *перен.* (*слабеть; чахнуть*) һүнеү, шиңеү, бөтә барыу; **си́лы больно́го га́снут** ауырыуҙың көсө бөтә бара.

ГАСТРИ́Т *м. мед.* гастрит (*ашҡаҙан ауырыуы*).

ГАСТРОЛЁР *м.* гастролёр (1. *гастролгә килгән артист*; 2. *перен. разг. ваҡытлыса, осраҡлы рәүештә берәй эш башҡарған кеше*; *эштән эшкә күсеп йөрөгән кеше*).

ГАСТРО́ЛИ *мн.* (*ед.* **гастро́ль** *ж.*) гастроль (*ситтән килгән артистәр тарафынан ҡуйылған спектакль, концерт*).

ГАСТРОЛИ́РОВАТЬ *несов.* 1. гастролгә килеү, гастролёр булып йөрөү, гастроллек итеү; 2. *перен.* гастроллек итеп йөрөү (*тапшырылған эште өҫтән генә үтәп, урындан урынға тиҙ-тиҙ күсеп йөрөү*).

ГАСТРО́ЛЬНЫЙ *прил.* гастроль; **гастро́льная тру́ппа** гастроль труппаһы.

ГАСТРОНО́М *м.* (*магазин*) гастроном.

ГАСТРОНОМИ́ЧЕСКИЙ *прил.* гастрономия, гастроном; **гастрономи́ческий магази́н** гастрономия магазине.

ГАСТРОНО́МИЯ *ж.* гастрономия (*әҙер ашамлыҡ тауарҙарҙың дөйөм исеме*).

ГАТИ́ТЬ *несов. что* сыбыҡ түшәү (*һаҙлыҡ арҡыры үтә торған юлға*).

ГАТЬ *ж.* түшәлгән сыбыҡ.

ГА́УБИЦА *ж. воен.* гаубица (*артиллерия орудиеһе*).

ГА́УБИЧНЫЙ *прил. воен.* гаубица; **га́убичная батаре́я** гаубица батареяһы.

ГАУПТВА́ХТА *ж. воен.* гауптвахта (*ғәйепләнгән ғәскәриҙәрҙе ябыу урыны*).

гачу́ *наст. вр. от* **гати́ть.**

ГАШЁНЫЙ *прил.*: **гашёная и́звесть** иҙелгән эзбиз.

ГАШЕ́ТКА *ж.* гашетка (*мылтыкта, пулемётта һ. б.-ҙа тәтене ысҡындыра торған ырғаҡ*).

ГАШИ́Ш *м.* гашиш, нәшә (*һинд тармаһы орлоғонан алына торған иҫерткес матдә*).

гашу́ *наст. вр. от* **гаси́ть.**

ГВАЛТ *м. разг.* ҡысҡырыш, шау-шыу, ғауға, сыр-сыу.

ГВАРДЕ́ЕЦ *м.* гвардеец.

ГВАРДЕ́ЙСКИЙ *прил.* гвардия; **гварде́йский полк** гвардия полкы.

ГВА́РДИЯ *ж.* гвардия (1. *ғәскәрҙең иң яҡшы һайланма частәре*; 2. *ғәскәри звание*; 3. *перен. берәй эш өлкәһендә һыналған эшмәкәрҙәр; үҙенең эшенә бирелгән батыр көрәшселәр*); ◇ **Кра́сная гва́рдия** *ист.* Ҡыҙыл гвардия (*1917—1918 йылдарҙа эшселәрҙең революцион ҡораллы отрядтәре*).

ГВИНЕ́ЕЦ *м.* гвиней.

ГВИНЕ́ЙКА *ж.* гвинейка, гвиней ҡатын-ҡыҙы.

ГВИНЕ́ЙСКИЙ *прил.* гвиней, Гвинея; **гвине́йский наро́д** гвиней халҡы.

ГВИНЕ́ЙЦЫ *мн.* гвинейҙәр.

ГВОЗДИ́КА I *ж. бот.* ҡәнәфер.

ГВОЗДИ́КА II *ж. собир.* ҡәнәфер (*ҡәнәфер ағасының киптерелгән сәскә бөрөһө*).

ГВОЗДИ́ЧНЫЙ *прил.* ҡәнәфер; **гвозди́чное ма́сло** ҡәнәфер майы; **гвозди́чное де́рево** ҡәнәфер ағасы (*йылы яҡта үҫә*).

ГВОЗДЬ *м.* 1. сөй, ҡаҙаҡ; **ве́шать на гвоздь** ҡаҙаҡҡа элеү; 2. *перен. разг.* (*самое главное, суть*) үҙәк, иң әһәмиәтле яҡ, нигеҙ; **гвоздь вопро́са** мәсьәләнең иң әһәмиәтле яғы.

ГДЕ *нареч.* 1. *вопр.* ҡайҙа; **где ты был?** һин ҡайҙа булдың?; 2. *неопр. разг.* ҡайҙа ла булһа, берәй ерҙә; **не вида́ли ли, где моя́ кни́га?** китабымды берәй ерҙә күрмәнегеҙме?; 3. *в знач. частицы* ҡайҙа инде, ҡайҙа ул; **где ста́рому челове́ку оси́лить таку́ю рабо́ту!** ҡайҙа инде ҡарт кешегә бындай эште еңеп сығыу!; 4. *относ. в роли союзного слова* -ған (-гән, -ҡан, -кән); **в стра́нах, где победи́л социали́зм** социализм еңгән илдәрҙә.

ГДЕ́-ЛИБО, ГДЕ́-НИБУДЬ *нареч.* ҡайҙа ла булһа, ҡайҙа булһа ла, берәй ерҙә; **где́-нибудь встре́тимся** ҡайҙа булһа ла осрашырбыҙ.

ГДЕ́-ТО *нареч.* ҡайҙалыр; **сего́дня он где́-то был** ул бөгөн ҡайҙалыр булған.

ГЕГЕЛЬЯ́НСТВО *с. филос.* гегелселек (*Гегель философияһы нигеҙендә барлыҡҡа килгән идеалистик философик йүнәлеш*).

ГЕГЕМО́Н *м.* гегемон, етәксе; **пролетариа́т — гегемо́н социалисти́ческой револю́ции** пролетариат — социалистик революцияның гегемоны.

ГЕГЕМО́НИЯ *ж.* гегемония.

ГЕЕ́ННА *ж. церк.* йәһәннәм, тамуҡ.

ГЕ́ЙЗЕР *м. геол.* гейзер (*ваҡыт-ваҡыт ерҙән ҡайнар һыу һәм быу бәреп тора торған шишмә*).

ГЕ́ЙША *ж.* гейша (*Япониялда профессиональ йырсы-бейеүсе ҡатын-ҡыҙ*).

ГЕКЗА́МЕТР *м. лит.* гекзаметр (*алты стопалы шиғыр*).

ГЕКТА́Р *м.* гектар.

ГЕКТО́ГРАФ *м.* гектограф (*ҡулдан яҙылған йәки машинкала баҫылған тексты күбәйтеп баҫыу приборы*).

ГЕКТОГРАФИ́РОВАТЬ *несов. что* гектографта баҫыу.

ГЕКТОГРАФИ́ЧЕСКИЙ *прил.* гектограф, гектографта баҫылған; **гектографи́ческий о́ттиск** гектографта баҫылған оттиск.

ГЕКТОЛИ́ТР *м.* гектолитр (*100 литр*).

ГЕ́ЛИЙ *м.* гелий (*химик элемент, газ*).

ГЕЛИО́ГРАФ *м.* гелиограф (1. *астр.* *ҡояштың рәсемен төшөрөп алыу өсөн ҡулланыла торған телескоп*; 2. *метеор. ҡояш яҡтылығының дауам итеүен яҙа торған автомат прибор*; 3. *воен. сигнал биреү приборы*).

ГЕЛИОТЕРАПИ́Я *ж. мед.* гелиотерапия (*ҡояш нурҙары менән дауалау*).

ГЕЛИОТРО́П *м.* гелиотроп (1. *бот. хуш еҫле сәскәле декоратив үлән*; 2. *мин. асыҡ ҡыҙыл ваҡ ҡына бөрсөктәр төшкән ҡуйы йәшел төҫтәге ҡиммәтле минерал*).

ГЕ́ММА *ж. иск.* гемма (*өҫтөнә яҙыу йәки рәсем төшөрөлгән ҡиммәтле таш*).

ГЕМОГЛОБИ́Н *м. физиол.* гемоглобин (*ҡыҙыл ҡан шарҙары составындағы матдә*).

ГЕМОРРОИДА́ЛЬНЫЙ *прил. мед.* геморрой.

ГЕМОРРО́Й *м. мед.* геморрой (*тура эсәк ауырыуы*).

ГЕМОФИЛИ́Я *ж. мед.* гемофилия (*ҡан ағыу ауырыуы*).

ГЕНЕАЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* генеалогия; генеалогик; **генеалоги́ческая табли́ца** генеалогия таблицаһы; **генеалоги́ческая классифика́ция языко́в** телдәрҙең генеалогик классификацияһы.

ГЕНЕАЛО́ГИЯ *ж.* генеалогия (1. *ырыу тарихе*; 2. *тарихтең нәҫел һәм ырыуҙарҙы тикшерә торған бүлеге*; 3. *хайуандарҙың йәки үҫемлектәрҙең килеп сығыуы*).

ГЕ́НЕЗИС *м.* генезис (*тыуыу, барлыҡҡа килеү*).

ГЕНЕРА́Л *м.* генерал; **генера́л а́рмии** армия генералы; **генера́л-полко́вник** генерал-полковник; **генера́л-лейтена́нт** генерал-лейтенант; **генера́л-майо́р** генерал-майор.

ГЕНЕРА́Л-ГУБЕРНА́ТОР *м.* генерал-губернатор (*буржуаз илдәрҙә һәм батша Россияһында бер йәки бер нисә губерна башлығы*).

ГЕНЕРАЛИ́ССИМУС *м.* генералиссимус.

ГЕНЕРАЛИТЕ́Т *м. собир.* генералитет (*генералдар, армияның юғары командирҙәр составы*).

ГЕНЕРА́ЛЬНЫЙ *прил.* **1.** (*главный*) генеральный, генераль; **генера́льная ли́ния па́ртии** партияның генераль һыҙығы; **2.** (*общий, коренной*) дөйөм; **генера́льный план реконстру́кции** реконструкциялауҙың дөйөм планы; ✧ **генера́льная репети́ция** аҙаҡҡы репетиция; **генера́льное сраже́ние** хәл иткес һуғыш; **генера́льный штаб** генеральный штаб.

ГЕНЕРА́ЛЬСКИЙ *прил.* генерал; **генера́льские пого́ны** генерал погондары.

ГЕНЕРА́ТОР *м. тех.* генератор (*механик энергияны электр энергияһына әйләндерә торған машина*).

ГЕНЕРА́ТОРНЫЙ *прил. тех.* генератор; **генера́торный газ** генератор газы.

ГЕНЕ́ТИКА *ж. биол.* генетика (*биологияла организмдәрҙең тоҡом һаҡлау һәм үҙгәреүсән булыуын өйрәнә торған бүлек*).

ГЕНИА́ЛЬНОСТЬ *ж.* гениаллек, даһилек.

ГЕНИА́ЛЬНЫЙ *прил.* **1.** гениаль, айырыуса талантлы, гений; **2.** бик юғары сифатлы; **гениа́льное произведе́ние** бик сифатлы әҫәр.

ГЕ́НИЙ *м.* даһи, гений.

ГЕНШТА́Б *м. воен.* (**генера́льный штаб**) генштаб (генеральный штаб).

ГЕО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «ер» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **геофи́зика** геофизика.

ГЕОБОТА́НИКА *ж.* геоботаника (*ботаникала үҫемлектәрҙең ер шарында таралышын һәм бүленешен географик факторҙарға бәйләп өйрәнә торған бүлек*).

ГЕО́ГРАФ *м.* географ.

ГЕОГРАФИ́ЧЕСКИЙ *прил.* география; географик; **географи́ческая ка́рта** география картаһы; **географи́ческий кабине́т** география кабинете; ✧ **географи́ческая среда́** географик среда (*кешелек йәмғиәтен солғап алған тәбиғәт*).

ГЕОГРА́ФИЯ *ж.* география.

ГЕОДЕЗИ́СТ *м.* геодезист, геодезия белгесе.

ГЕОДЕЗИ́ЧЕСКИЙ *прил.* геодезия; **геодези́ческий инструме́нт** геодезия инструменте.

ГЕОДЕ́ЗИЯ *ж.* геодезия (*ер өҫтөнөң ҙурлығын һәм формаһын өйрәнә торған фән*).

ГЕО́ЛОГ *м.* геолог, геология белгесе.

ГЕОЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* геология; геологик; **геологи́ческие изыска́ния** геологик эҙләнеүҙәр.

ГЕОЛО́ГИЯ *ж.* геология.

ГЕОЛОГОРАЗВЕ́ДОЧНЫЙ *прил.*: **геологоразве́дочные рабо́ты** геология разведкаһы эштәре.

ГЕОМЕТРИ́ЧЕСКИЙ *прил.* геометрик; **геометри́ческие тела́** геометрик есемдәр (*мәҫ. шар, пирамида*); **геометри́ческие фигу́ры** геометрик фигуралар (*мәҫ. өсмөйөш, квадрат*).

ГЕОМЕ́ТРИЯ *ж.* геометрия; **элемента́рная геоме́трия** башланғыс геометрия; **аналити́ческая геоме́трия** аналитик геометрия.

ГЕОМОРФОЛО́ГИЯ *ж.* геоморфология (*физик географияның бер бүлеге, ер ҡабығының рельефен һәм уның үҫеш тарихен өйрәнә*).

ГЕОРГИ́Н *м.* георгин (*баҡса гөлө*).

ГЕОФИ́ЗИКА *ж.* геофизика (*ер шарының физик үҙенсәлектәрен һәм унда барған физик процестәрҙе өйрәнә торған фән*).

ГЕОХИ́МИЯ *ж.* геохимия (*Ерҙең химик составы һәм химик элементтәрҙең ерҙә таралыуы, бүленеүе, ҡушылыу закондары тураһындағы фән*).

ГЕРА́НЬ *ж.* торна бото, яран (*гөл*).

ГЕРБ *м.* герб (*дәүләттең, ҡалаларҙың һ. б. эмблемаһы*); **герб Сове́тского Сою́за** Советтәр Союзы гербы.

ГЕРБА́РИЙ *м.* гербарий (*киптерелгән үҫемлектәр коллекцияһы*).

ГЕ́РБОВЫЙ *прил.* гербовый, герблы; **ге́рбовая ма́рка** гербовый марка; **ге́рбовая бума́га** герблы ҡағыҙ; **ге́рбовая печа́ть** герблы печать; ✧ **ге́рбовый сбор** герб аҡсаһы.

ГЕРКУЛЕ́С *м.* геркулес (**1.** *бик көслө кеше*; **2.** *бешереп тарттырылған һоло ярмаһы*).

ГЕРМА́НИЙ *м.* германий (*химик элемент, металл*).

ГЕРМА́НСКИЙ *прил.*: **герма́нские языки́** *лингв.* герман телдәре (*немец, инглиз, швед һ. б. телдәр*).

ГЕРМАФРОДИ́Т *м.* хөнәсә.

ГЕРМЕТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* герметик (*һауа инмәҫлек итеп ябыла йәки ныҡ томалана торған*); **гермети́ческая посу́да** герметик һауыт.

ГЕРОИ́ЗМ *м.* геройлыҡ, батырлыҡ.

ГЕРО́ИКА *ж.* героика (*героик эстәлек, героик кисерештәр*).

ГЕРОИ́НЯ *ж.* **1.** герой, батыр (*ҡатын-ҡыҙ*); **2.** (*главное действующее лицо*) героиня; ✧ **мать-герои́ня** герой-әсә.

ГЕРОИ́ЧЕСКИЙ *прил.* батырҙарса, геройҙарса; героик; **герои́ческий труд** героик хеҙмәт; **герои́ческий по́двиг** героик подвиг.

ГЕРО́Й *м.* **1.** герой, батыр, ҡаһарман; **Геро́й Сове́тского Сою́за** Советтәр Союзы Геройы; **Геро́й Социалисти́ческого труда́** Социалистик хеҙмәт Геройы; **2.** (*главное действующее лицо*) герой; **геро́й рома́на** романдың геройы.

ГЕРО́ЙСКИЙ *прил. см.* **герои́ческий**; **геро́йская а́рмия** героик армия.

ГЕРО́ЙСТВО *с.* геройлыҡ, батырлыҡ, ҡаһарманлыҡ; **прояви́ть геро́йство** батырлыҡ күрһәтеү.

ГЕ́РЦОГ *м.* герцог (*көнбайыш Европала юғары ҡатлам дворяндәр һәм айырым өлкә биләүсе кенәздәр титулы һәм шул титулдағы кеше*).

ГЕРЦОГИ́НЯ *ж.* герцогиня (*герцогтың ҡатыны йәки ҡыҙы*).

ГЕ́РЦОГСТВО *с.* герцоглыҡ (**1.** *башында герцог торған өлкә, дәүләт;* **2.** *герцог титулы*).

ГЕСТА́ПО *с. нескл.* гестапо (*фашистәр власть башында торған ваҡытта Германия дәүләтенең йәшерен полицияһы*).

ГЕСТА́ПОВЕЦ *м.* гестапосы.

ГЕ́ТМАН *м. ист.* гетман (**1.** *борон Украинала казачий ғәскәрҙәрҙең башлығы һәм юғары правителе;* **2.** *борон Польшала дәүләт ҡораллы көстәренең баш командующийе*).

ГЕ́ТРЫ *мн.* (*ед.* **ге́тра** *ж.*) гетр (*йылы ҡуңыс*).

ГЕ́ТТО *с. нескл.* гетто (*урта быуат Европала һәм хәҙер ҙә раса дискриминацияһы политикаһы үткәргән капиталистик илдәрҙә еврейҙәр, негрҙар һ. б. аҙсылыҡ милләттәр мәжбүри йәшәй торған айырым урамдар, кварталдар*).

ГИАЦИ́НТ *м.* **1.** *бот.* сөмбөл (*гөл*); **2.** *мин.* гиацинт (*ҡиммәтле таш*).

ГИББО́Н *м. зоол.* гиббон (*кеше һымаҡ маймыл*).

ГИ́БЕЛЬ *ж.* **1.** һәләкәт, үлем; **2.** *в знач. сказ. прост.* (*множество*) бик күп, тулып ята; сикһеҙ күп, һәләк күп; иҫәбе-хисабы юҡ; **там ги́бель комаро́в** унда серәкәйҙәрҙең иҫәбе-хисабы юҡ; ✧ **на краю́ ги́бели** ҡыл осонда, ҡыл өҫтөндә.

ГИ́БЕЛЬНЫЙ *прил.* һәләкәтле, һәләкәткә илтә торған; ҡурҡыныс, баш китерлек.

ГИ́БКИЙ *прил.* **1.** (*упругий*) һығылмалы, бөгөлөүсән, һығылып-бөгөлөп торған, нәҙек; һыйғыр; **ги́бкий стан** һығылып-бөгөлөп торған кәүҙә; **2.** *перен.* етеҙ, зирәк; **ги́бкий ум** зирәк аҡыл.

ГИ́БКОСТЬ *ж.* **1.** (*упругость*) һығылыусанлыҡ, бөгөлөүсәнлек; һыйғырлыҡ; **2.** *перен.* етеҙлек, зирәклек; **прояви́ть ги́бкость** зирәклек күрһәтеү.

ГИ́БЛЫЙ *прил. прост.* бик насар, һис нәмәгә яраҡһыҙ, барып сыҡмай торған; ✧ **ги́блое де́ло** баш бөтөрлөк эш.

ГИ́БНУТЬ *несов.* һәләк булыу, ҡырылыу, үлеү, бөтөү.

ГИБРИ́Д *м.* гибрид (*төрлө тоҡомдарҙың ҡушылыуҙарынан килеп сыҡҡан яңы тоҡом хайуан йәки яңы сорт үҫемлек*).

ГИБРИДИЗА́ЦИЯ *ж.* гибридләштереү (*төрлө тоҡом хайуандарҙы, үҫемлектәрҙе бергә ҡушып орлоҡландырыу юлы менән гибрид алыу*).

ГИГА́НТ *м.* гигант, ғәйәт ҙур, ғәҙәттән тыш өлкән; үтә ҙур; **совхо́з-гига́нт** ғәйәт ҙур совхоз; ✧ **гига́нт мы́сли** күренекле фекер эйәһе, күренекле фән эшмәкәре.

ГИГА́НТСКИЙ *прил.* гигант, ғәйәт ҙур, ғәҙәттән тыш өлкән; **гига́нтский стано́к** гигант станок.

ГИГИЕ́НА *ж.* гигиена (**1.** *кеше организменә тышҡы среда факторҙарының тәьсирен һәм һаулыҡты һаҡлау сараларын өйрәнеүсе фән;* **2.** *һаулыҡ һаҡлауҙы тәьмин итеүсе практик саралар*).

ГИГИЕНИ́ЧЕСКИЙ *прил.* гигиена; **гигиени́ческие мероприя́тия** гигиена саралары.

ГИГИЕНИ́ЧНЫЙ *прил.* гигиеналы, гигиенаға ярашлы; **гигиени́чная оде́жда** гигиенаға ярашлы кейем.

ГИГРОСКОПИ́ЧЕСКИЙ *прил.* гигроскопик (*дымды үҙенә тарта торған*); **гигроскопи́ческая ва́та** гигроскопик мамыҡ.

ГИД *м.* юл күрһәтеүсе.

ГИ́ДРА *ж.* **1.** *миф.* аждаһа йылан (*боронғо грек мифологияһында күп башлы йылан*); **2.** *зоол.* гидра (*хайуан*).

ГИДРА́ВЛИКА *ж. физ.* гидравлика (*һыуҙың тигеҙлек һаҡлау һәм хәрәкәт итеү закондары һәм уларҙы практикала ҡулланыу тураһындағы фән*).

ГИДРАВЛИ́ЧЕСКИЙ *прил.* **1.** гидравлика; **гидравли́ческое иссле́дование** гидравлика тикшеренеүе; **2.** *тех.* гидравлик, һыу менән эшләй торған; **гидравли́ческий дви́гатель** һыу менән эшләй торған двигатель.

ГИДРА́Т *м. хим.* гидрат (*металл окистәренең һыу менән химик ҡушылмаһы*).

ГИДРО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «һыу, шыйыҡлыҡ» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **гидроста́нция** гидростанция.

ГИДРОБИОЛО́ГИЯ *ж.* гидробиология (*биологияла һыуҙа йәшәүсе организмдәрҙең тормошон өйрәнә торған бүлек*).

ГИДРО́ГРАФ *м.* гидрограф, гидрография белгесе.

ГИДРОГРАФИ́ЧЕСКИЙ *прил.* **1.** гидрография; **гидрографи́ческие рабо́ты** гидрография эштәре; **2.** гидрографик; **гидрографи́ческая ка́рта** гидрографик карта.

ГИДРОГРА́ФИЯ *ж.* гидрография (**1.** *географияла ер өҫтө һыуҙарын өйрәнә торған бүлек;* **2.** *карталар төҙөү маҡсаты менән диңгеҙҙәрҙе, йылғаларҙы төшөрөп алыу һәм тасуирләү*).

ГИДРОДИНА́МИКА *ж. тех.* гидродинамика (*гидромеханикала шыйыҡлыҡтың хәрәкәт итеү закондарын өйрәнә торған бүлек*).

ГИДРОДИНАМИ́ЧЕСКИЙ *прил. тех.* гидродинамик; **гидродинами́ческое давле́ние** гидродинамик баҫым.

ГИДРО́ЛИЗ *м. хим.* гидролиз (*ҡатмарлы матдәләрҙе химик юл менән һыуҙа тарҡатыу*).

ГИДРО́ЛОГ *м.* гидролог, гидрология белгесе.

ГИДРОЛО́ГИЯ *ж.* гидрология (*ер йөҙөндәге һыуҙар һәм тәбиғәттәге һыу әйләнеше тураһындағы фән*).

ГИДРОМЕТЕОРОЛО́ГИЯ *ж.* гидрометеорология (*атмосфералағы һыуҙың әйләнеп йөрөшөн өйрәнә торған фән*).

ГИДРОПЛА́Н *м. ав.* гидроплан (*һыу өҫтөнә төшә һәм унан күтәрелеп осоп китә ала торған самолёт*).

ГИДРОСТА́НЦИЯ *ж.* гидростанция.

ГИДРОСФЕ́РА *ж.* гидросфера (*ер шарындағы барлыҡ һыуҙар*).

ГИДРОТЕ́ХНИК *м.* гидротехник, гидротехника белгесе.

ГИДРОТЕ́ХНИКА *ж.* гидротехника (*тәбиғәттәге һыуҙарҙы халыҡ хужалығында файҙаланыу тураһындағы фән; техниканың айырым ҡоролмалар ярҙамында шул бурысты тормошҡа ашыра торған бүлеге*).

ГИДРОТЕХНИ́ЧЕСКИЙ *прил.* гидротехник; **гидротехни́ческие сооруже́ния** гидротехник ҡоролмалар.

ГИДРОУ́ЗЕЛ *м.* гидроузел (*канал, быуа, гидростанция һ. б. ш. к. төҙөлгән барлыҡ гидротехник ҡоролмалар*).

ГИДРОЭЛЕКТРОСТА́НЦИЯ *ж. см.* **гидроста́нция.**

ГИЕ́НА *ж.* һыртлан.

ГИ́КАНЬЕ *с. см.* **ги́кать.**

ГИ́КАТЬ *несов. разг.* һайтылдау.

ГИ́КНУТЬ *сов. и однокр. разг.* һайтлау.

ГИ́ЛЬДИЯ *ж. ист.* гильдия (1. *урта быуаттарҙа Көнбайыш Европала купецтәр йәки һөнәрселәр союзы*; 2. *революцияға тиклем Россияла купецтәр дәрәжәһе*).

ГИ́ЛЬЗА *ж.* гильза (1. *мылтыҡ патронының, туп снаряденең дары тултырыла торған өлөшө*; 2. *папиростың ҡағыҙ өлөшө*).

ГИЛЬОТИ́НА *ж.* гильотина (*үлем язаһына хөкөм ителгән кешеләрҙең башын киҫә торған машина*).

ГИМН *м.* 1. гимн; **Госуда́рственный гимн Сове́тского Сою́за** Советтәр Союзының Дәүләт гимны; **«Интернациона́л» — гимн Коммунисти́ческой па́ртии** «Интернационал» — Коммунистәр партияһының гимны; 2. (*хвалебная песнь*) маҡтау йыры.

ГИМНАЗИ́СТ *м.* гимназист.

ГИМНАЗИ́СТКА *ж.* гимназистка.

ГИМНАЗИ́ЧЕСКИЙ *прил.* гимназия, гимназист; **гимнази́ческая фо́рма** гимназист формаһы.

ГИМНА́ЗИЯ *ж.* гимназия (*ҡайһы бер сит илдәрҙә һәм революцияға тиклем Россияла урта мәктәп*).

ГИМНА́СТ *м.* гимнаст.

ГИМНАСТЁРКА *ж.* гимнастёрка.

ГИМНА́СТИКА *ж.* гимнастика.

ГИМНАСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* гимнастика; **гимнасти́ческий зал** гимнастика залы.

ГИМНА́СТКА *ж.* гимнастка.

ГИНЕКО́ЛОГ *м.* гинеколог, гинекология белгесе.

ГИНЕКОЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* гинекология, гинекологик; **гинекологи́ческая кли́ника** гинекология клиникаһы; **гинекологи́ческая опера́ция** гинекологик операция.

ГИНЕКОЛО́ГИЯ *ж.* гинекология (*ҡатын-ҡыҙ ауырыуҙары һәм уларҙы дауалау тураһындағы фән*).

ГИПЕ́РБОЛА I *ж.* 1. *лит.* гипербола (*арттырып, көсәйтеп кәүҙәләндереү*); 2. (*чрезмерное преувеличение*) саманан тыш арттырыу, ҡабартыу, үтә күпертеү.

ГИПЕ́РБОЛА II *ж. мат.* гипербола (*ҡыҫынҡы ян, ҡыҫынҡы дуға һымаҡ һыҙыҡ*).

ГИПЕРЕМИ́Я *ж. мед.* гиперемия (*берәй ағзаға йәки тәндең бер өлөшөнә кәрәгенән артыҡ күп ҡан тулышыу*).

ГИПЕРТО́НИК *м. разг.* гипертоник (*гипертония менән ауырыусы*).

ГИПЕРТОНИ́ЧЕСКИЙ *прил. мед.* гипертония; **гипертони́ческая боле́знь** гипертония.

ГИПЕРТОНИ́Я *ж.* гипертония (1. *мед. ҡан баҫымының күтәрелеүе*; 2. *разг. ҡан баҫымы күтәрелеү ауырыуы*).

ГИПЕРТРОФИ́Я *ж. биол., мед.* гипертрофия (*сир йәки ауыр эш һөҙөмтәһендә берәй ағзаның сиктән тыш үҫеүе, ҙурайыуы*).

ГИПНО́З *м.* гипноз (1. *икенсе бер кеше ихтыяры тәьҫирендә йоҡлаған һымаҡ хәлгә килеү*; 2. *тәьҫир итеп йоҡлата алыу*).

ГИПНОТИЗЁР *м.* гипнозсы, гипноз яһаусы; гипноз менән дауалаусы.

ГИПНОТИЗИ́РОВАТЬ *несов. кого-что* 1. гипнозлау, гипноз яһау, гипноз менән йоҡлатыу; 2. *перен.* көслө йоғонто яһау, үҙ ихтыярына буйһондороу.

ГИПНОТИ́ЗМ *м.* гипнотизм (1. *гипноз тураһындағы тәғлимәт*; 2. *тәьҫир итеү һәләтлеге*).

ГИПОСУЛЬФИ́Т *м. хим.* гипосульфит (*туҡымаларҙы ағартыуҙа, фотографияла һ. б. ҡулланыла торған матдә*).

ГИПО́ТЕЗА *ж.* 1. (*научное предположение*) гипотеза, ғилми фараз (*берәй күренеште аңлатыу, иҫбат итеү өсөн алға ҡуйылған ғилми фараз*); 2. (*догадка*) гөман, фараз; **стро́ить гипо́тезы** фараз итеү.

ГИПОТЕНУ́ЗА *ж. мат.* гипотенуза.

ГИПОТЕТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* гипотезаға нигеҙләнгән; гөман ителгән, фараз ителгән.

ГИПОТОНИ́Я *ж. мед.* гипотония (*ҡан баҫымының түбәнәйеүе*).

ГИППОПОТА́М *м. зоол.* гиппопотам, бегемот.

ГИПС *м.* гипс (1. *аҡ йәки һары төҫтәге минерал*; 2. *гипстән яһалған һын*; 3. *мед. гипстән яһалған бәй*).

ГИПСОВА́ТЬ *несов. что* 1. *мед.* гипскә һалыу; 2. *с.-х.* гипс менән ашлау; **гипсова́ть по́чву** тупраҡты гипс менән ашлау.

ГИ́ПСОВЫЙ *прил.* гипс; **ги́псовая повя́зка** гипс бәй.

ГИРЛЯ́НДА *ж.* гирлянда (*сәскәләр, һәр төрлө йәшел үсемлектәр үреме һәм шуға оҡшатылған биҙәк, орнамент һ. б.*).

ГИ́РЯ *ж.* гер.

ГИСТО́ЛОГ *м.* гистолог, гистология белгесе.

ГИСТОЛО́ГИЯ *ж.* гистология (*кеше һәм хайуан организме туҡымалары төҙөлөшөн өйрәнә торған фән*).

ГИТА́РА *ж.* гитара.

ГИТАРИ́СТ *м.* гитарасы, гитарала уйнаусы.

ГИ́ЧКА *ж. мор., спорт.* гичка (*оҙон, тар кәмә*).

ГЛАВА́ I 1. *ж. высок. см.* **голова́** 1; 2. *ж.* (*купол*) көмбәҙ; 3. *м. и ж.* (*руководитель, начальник*) башлыҡ; **глава́ учрежде́ния** учреждение башлығы; ◇ **во главе́** башында, беренсе урында; **поста́вить во главу́ угла́** иң мөһим мәсьәлә итеп ҡуйыу (*йәки* таныу).

ГЛАВА́ II *ж.* (*раздел книги*) бүлек, глава (*китап, мәҡәлә бүлеге*).

ГЛАВА́РЬ *м.* башлыҡ; **глава́рь ша́йки** шайка башлығы.

ГЛАВЕ́НСТВО *с.* өҫтөнлөк, беренселек.

ГЛАВЕ́НСТВОВАТЬ *несов.* өҫтөнлөк итеү, өҫтөн булыу.

ГЛАВНОКОМА́НДУЮЩИЙ *м.* баш командующий; **верхо́вный главнокома́ндующий** верховный баш командующий.

ГЛА́ВНЫЙ *прил.* 1. төп, иң мөһим; **гла́вная мысль докла́да** докладтың төп фекере; 2. (*старший по положению*) баш; **гла́вный врач** баш врач; 3. *в знач. вводн. сл.* **гла́вное** бигерәк тә, бөтәһенән бигерәк, барынан да бигерәк, иң әһәмиәтлеһе; **пиши́те скоре́й и, гла́вное, не забу́дьте присла́ть свой а́дрес** тиҙерәк яҙығыҙ, бөтәһенән бигерәк, үҙегеҙҙең адресте ебәрергә онотмағыҙ; ◇ **гла́вная кварти́ра** төп квартира (*баш командующий урынлашҡан йорт, штаб*); **гла́вная у́лица** оло урам; **гла́вное де́ло** иң әһәмиәтлеһе, төп эш; **гла́вное предложе́ние** *грам.* баш һөйләм; **гла́вное управле́ние** баш идаралыҡ; **гла́вным о́бразом** башлыса.

ГЛАГО́Л *м. грам.* ҡылым.

ГЛАГО́ЛЬНЫЙ *прил. грам.* ҡылым; **глаго́льная фо́рма** ҡылым формаһы.

ГЛАДИА́ТОР *м. ист.* гладиатор (*боронғо Римдә цирк майҙанында батырҙар менән йәки йыртҡыс хайуандар менән көрәшеүсе*).

ГЛАДИ́ЛЬНЫЙ *прил.* үтекләү; **глади́льная доска́** үтекләү таҡтаһы.

ГЛА́ДИТЬ *несов.* 1. *что и без доп.* үтекләү; 2. *кого-что* (*ласкать*) һыйпау; **гла́дить по голо́вке** 1) башынан һыйпау; 2) *перен.* ыңғайына һыйпау, башынан һыйпау; ◇ **гла́дить про́тив ше́рсти** ҡаршы һыйпау (*йәки* төшөү).

ГЛА́ДКИЙ *прил.* 1. тигеҙ, шыма; **гла́дкая доска́** шыма таҡта; 2. (*о материи*) биҙәкһеҙ; 3. *перен.* (*плавный*) шыма төҙөлгән (*йәки* яҙылған), шыма; **гла́дкая речь** шыма телмәр; 4. *прост.* (*упитанный*) көр, һимеҙ; **гла́дкая ло́шадь** һимеҙ (*йәки* көр) ат; ◇ **взя́тки гла́дки** *с кого* таптырып булмай инде.

ГЛА́ДКО *нареч.* 1. тигеҙ, шыма; тигеҙ итеп, шыма итеп; **гла́дко вы́стругать до́ску** таҡтаны шыма итеп йышыу; 2. *перен.* (*плавно, без затруднения*) шыма ғына, шыма; **говори́ть гла́дко** шыма һөйләү; **докла́д прошёл гла́дко** доклад шыма ғына үтеп китте.

ГЛАДКОСТВО́ЛЬНЫЙ *прил.* шыма көбәкле; **гладкоство́льное ружьё** шыма көбәкле мылтыҡ.

ГЛАДЬ I *ж.* (*гладкая поверхность*) тигеҙлек; ◇ **тишь да гладь** тып-тыныс (*тыныс тормош*).

ГЛАДЬ II *ж.* (*вышивка*) нағыш; **вышива́ть гла́дью** нағышлау, нағыш һалыу.

ГЛА́ЖЕНЬЕ *с. см.* **гла́дить** 1.

ГЛАЗ *м.* 1. күҙ; **пра́вый глаз** уң күҙ; **близору́кие глаза́** күрәш күҙ; 2. (*зрение*) күҙ, күреү; **хоро́шие глаза́** яҡшы күреү; 3. *перен. разг.* (*присмотр, надзор*) күҙ булыу, күҙ-колаҡ булыу; **у семи́ ня́нек дитя́ без гла́зу** *посл. соотв.* ҡатын-ҡыҙ күп булған йортта һыу булмаҫ; ҡараусы күп булһа, бала йығыла; ◇ **бро́ситься в глаза́** *см.* **бро́ситься;** **все глаза́ прогляде́ть** *см.* **проглядеть;** **глаза́ б мои́ не вида́ли** *кого-чего* күҙҙәрем генә шуны күрмәһәләр икән, һис кенә лә күргем килмәй; **глаза́ разбега́ются** *см.* **разбега́ться;** **гляде́ть во все глаза́** дүрт күҙ менән көтөү; **дурно́й глаз** ҡаты күҙ; **за глаза́** 1) (*заочно, в отсутствие*) күҙ артында; 2) (*вполне, с избытком*) артығы менән (*етерлек*); **закрыва́ть глаза́** *см.* **закрыва́ть;** **идти́, куда́ глаза́ глядя́т** теләгән ергә (китеү); **име́ть пе́ред глаза́ми** күҙ алдында тотоу; **лезть на глаза́** *см.* **лезть;** **на глаз** сама менән, күҙ ҡарауына, күҙәмәгә; **на глаза́х** күҙ алдында, ҡаршында; **не в бровь, а (пря́мо) в глаз** *см.* **бровь;** **невооружённым гла́зом** *см.* **невооружённый;** **не попада́йся на глаза́** күҙемә күренәһе булма; **о́стрый глаз** үткер күҙ; **отвести́ глаза́** *см.* **отвести́;** **откры́ть глаза́** *см.* **откры́ть;** **попада́ться на глаза́** *кому* күҙгә салыныу, осрау; **поту́пить глаза́** аҫҡа ҡарау; **пуска́ть пыль в глаза́** күҙ буяу; **пя́лить глаза́** *см.* **пя́лить;** **с глаз доло́й — из се́рдца вон** *посл.* күҙҙән юғалғансы ғына, күҙҙән юғалғас онотола; **с гла́зу на гла́з** күҙмә-күҙ, ҡара-ҡаршы, икәүҙән-икәү генә; **сказа́ть пра́вду в глаза́** дөрөҫөн күҙгә бәреп әйтеү, дөрөҫлөктө туп-тура әйтеү; **смея́ться в глаза́** күҙгә ҡарап көлөү; **смотре́ть чужи́ми глаза́ми** *на что* кеше ҡарашы менән эш итеү, берәй нәмәгә ҡарата үҙ фекере булмау; **темно́, хоть глаз вы́коли** *см.* **вы́колоть;** **хло́пать глаза́ми** *см.* **хло́пать.**

ГЛАЗА́СТЫЙ *прил. разг.* 1. ҙур күҙле, шар күҙле, аҡай күҙле; 2. (*зоркий*) үткер күҙле, осло күҙле.

ГЛАЗЕ́Т *м.* уҡалы ҡытат.

ГЛАЗЕ́ТЬ *несов. прост.* ҡарап тороу, ауыҙ асып ҡарап тороу; **глазе́ть по сторона́м** тирә-яҡҡа ҡарап тороу.

ГЛАЗИРО́ВАННЫЙ *прил.* 1. (*покрытый глазурью*) глазурләнгән, глазурле, ялтырауыҡ югертелгән (*о посуде*); шәрбәт яғылған, шәрбәт һалынған (*о фруктах*); 2. (*глянцевитый — напр. о бумаге*) ялтыратылған, шымартылған.

ГЛАЗИРОВА́ТЬ *сов. и несов. что* 1. ялтырауыҡ югертеү (*посуду*); шәкәр һыуы һөртөү, шәкәр һалыу (*фрукты*); 2. (*сделать глянцевитым — напр. бумагу*) ялтыратыу.

ГЛАЗНИ́К *м. разг.* күҙ врачы.

ГЛАЗНИ́ЦА *ж. анат.* күҙ соҡоро.

ГЛАЗНО́Й *прил.* күҙ; **глазно́е я́блоко** күҙ алмаһы.

ГЛАЗО́К *м.* 1. (*мн.* **гла́зки**) *уменьш.-ласк. от* **глаз** 1; 2. (*мн.* **глазки́**) *бот.* күҙ, бөрө, күҙәнәк; ◇ **взгляну́ть одни́м глазко́м** күҙ ташлап ҡуйыу, тиҙ генә ҡарап алыу, күҙ сите менән генә ҡарап алыу; **на глазо́к** күҙәмәгә, күҙ ҡарауына, күҙ менән самалап.

ГЛАЗОМЕ́Р *м.* күҙ самаһы (*йәки* үлсәүе), күҙ менән самалау; **у него́ хоро́ший глазоме́р** ул күҙ менән яҡшы самалай белә.

ГЛАЗУ́НЬЯ *ж.* йомортҡа тәбейәһе.

ГЛАЗУ́РЬ *ж.* 1. (*на посуде*) ялтырауыҡ, глазурь; 2. (*сироп*) шәкәр һыуы.

ГЛА́НДЫ *мн.* (*ед.* **гла́нда** *ж.*) *анат.* гланда, тамаҡ биҙе.

ГЛАС *м.*: **глас вопию́щего в пусты́не** яуапһыҙ (*йәки* иғтыбарһыҙ) ҡалдырылған саҡырыу.

ГЛАСИ́ТЬ *несов. что и без доп., книжн.* белдереү, әйтеү, һөйләү; хәбәр биреү

(*йәки* итеү); **зако́н гласи́т** так закон былай ти; **э́тот пара́граф уста́ва гласи́т сле́дующее** уставтың был параграфы түбәндәгене белдерә.

ГЛА́СНОСТЬ *ж.* билдәлелек, асыҡлыҡ, һәр кемгә билдәле (*йәки* асыҡ) булыу; **преда́ть гла́сности** халыҡҡа белдереү.

ГЛА́СНЫЙ I *прил. лингв.* һуҙынҡы; **гла́сный звук** һуҙынҡы өн.

ГЛА́СНЫЙ II *прил.* (*открытый*) асыҡ, бөтә кешегә билдәле, халыҡтан йәшерен булмаған; **гла́сный суд** асыҡ суд.

ГЛАУКО́МА *ж. мед.* глаукома (*күҙ ауырыуы*).

ГЛАША́ТАЙ *м.* 1. *ист.* белдереүсе, һөрән һалыусы; 2. *перен. высок.* белдереүсе, яҡлаусы; **Сове́тский Сою́з — глаша́тай ми́ра** Советтәр Союзы — тыныслыҡты яҡлаусы.

ГЛЕ́ТЧЕР *м.* глетчер (*тауҙарҙан шыуышып төшә торған боҙлоҡ*).

ГЛИ́НА *ж.* балсыҡ; **кра́сная гли́на** ҡыҙыл балсыҡ; **огнеупо́рная гли́на** утҡа сыҙамлы балсыҡ.

ГЛИ́НИСТЫЙ *прил.* балсыҡлы, мәтеле; **гли́нистая по́чва** мәтеле тупраҡ.

ГЛИНОБИ́ТНЫЙ *прил.* балсыҡ ҡатыш эшләнгән; **глинобитная стена́** балсыҡ ҡатыш эшләнгән стена.

ГЛИНОЗЁМ *м. хим.* глинозём (*тупраҡта була торған алюмин окисе*).

ГЛИ́НЯНЫЙ *прил.* балсыҡ; **гли́няный горшо́к** балсыҡ көршәк.

ГЛИ́ССЕР *м.* глиссер (*һыу өҫтөнән шыуып бара торған шәп йөрөшлө пропеллерле кәмә*).

ГЛИСТ *м.* бабасыр (*у людей*); селәүсен (*у животных*); **ле́нточные глисты́** таҫма селәүсендәр; **кру́глые глисты́** йоморо селәүсендәр.

ГЛИСТОГО́ННЫЙ *прил.* бабасыр (*йәки* селәүсен) төшөрә торған; **глистого́нное сре́дство** бабасыр (*йәки* селәүсен) төшөрә торған дарыу.

ГЛИЦЕРИ́Н *м.* глицерин.

ГЛИЦЕРИ́НОВЫЙ *прил.* глицерин; глицеринле; **глицери́новое мы́ло** глицеринле һабын.

ГЛО́БУС *м.* глобус.

ГЛОДА́ТЬ *несов.* 1. *что* кимереү; 2. *кого-что, перен.* (*мучить*) яфалау, ғазаплау, теңкәгә тейеү, борсоу; **его́ гло́жет со́весть** уны выжданы ғазаплай.

ГЛОССА́РИЙ *м. лингв., лит.* глоссарий (*боронғо текстарҙағы аҙ аңлайышлы йәки иҫкергән һүҙҙәргә бирелгән аңлатмалар йыйынтығы, һүҙлек*).

ГЛОТА́ТЬ *несов. что* 1. йотоу; 2. *перен.* (*жадно читать, слушать*) йотлоғоп уҡыу (*йәки* тыңлау); ◇ **глота́ть слова́** һүҙҙе йотоп һөйләү; **глота́ть слёзы** күҙ йәшен йотоу (*йәки* тыйыу).

ГЛО́ТКА *ж. анат.* йотҡолоҡ.

ГЛОТНУ́ТЬ *сов. и однокр. чего и без доп.* йотоп ебәреү (*йәки* ҡуйыу).

ГЛОТО́К *м.* 1. йотоу; 2. (*количество проглатываемого*) йотом; **большо́й глото́к** ҙур йотом.

ГЛО́ХНУТЬ *несов.* 1. (*становиться глухим*) һаңғырауланыу; 2. (*затихать — о звуках*) ишетелмәй башлау, тыныу; 3. (*гаснуть*) һүнеү; 4. (*прекращать действие — о моторе*) һүнеү, туҡтау; 5. (*приходить в запустение*) сүп (*йәки* үлән) баҫыу, ташландыҡ хәлгә килеү; **сад гло́хнет без ухо́да** ҡарамаһаң баҡса ташландыҡ хәлгә килә.

ГЛУБИНА́ *ж.* 1. тәрәнлек; **глубина́ мо́ря три́ста ме́тров** диңгеҙҙең тәрәнлеге өс йөҙ метр; 2. төпкөл, түр; **в глубине́ за́ла** залдың түрендә; **в глубине́ райо́на** районның төпкөләндә; 3. (*содержательность*) тәрәнлек; **глубина́ ана́лиза** анализдең тәрәнлеге; ◇ **в глубине́ веко́в** бик боронғо заманда; **в глубине́ души́** йөрәктә, йөрәк түрендә, күңел түрендә; **до глубины́ души́** бик ныҡ; **от глубины́ души́** йөрәктән, ысын күңелдән.

ГЛУБИ́ННЫЙ *прил.* 1. тәрән, төпкөл, төпкөлдәге; **глуби́нный райо́н** төпкөл район; 2. (*производимый на большой глубине*) тәрәнлек, тәрәндән, тәрәнгә; **глуби́нная бо́мба** тәрәнлек бомбаһы; **глуби́нный лов** тәрәндән тотоу.

ГЛУБО́КИЙ *прил.* 1. тәрән; сөңкә (*о посуде*); **глубо́кая река́** тәрән йылға; **глубо́кая ра́на** тәрән яра; 2. (*серьёзный, значительный; сильный*) төплө, тәрән; **глубо́кие зна́ния** төплө белем; **глубо́кая мысль** тәрән фекер; **глубо́кое уваже́ние** тәрән ихтирам; ◇ **глубо́кая о́сень** ҡара көҙ; **глубо́кая ста́рость** үтә ҡартлыҡ; **держа́ть в глубо́кой та́йне** ҙур сер итеп һаҡлау; **до глубо́кой но́чи** ете төн уртаһына тиклем.

ГЛУБОКО́, ГЛУБО́КО *нареч.* 1. тәрән; **зары́ть глубо́ко́** тәрән күмеү; 2. (*сильно*) бик ныҡ, бик ҡаты; **глубо́ко́ пережива́ть** бик ҡаты ҡайғырыу; **он его́ глубо́ко́ уважа́ет** ул уны бик ныҡ ихтирам итә; 3. *в знач. сказ.* тәрән; **здесь о́чень глубоко́** бында бик тәрән.

ГЛУБОКОВО́ДНЫЙ *прил.* тәрән һыу(ҙағы), һыу төпкөлө(ндәге); **глубоково́дные ры́бы** тәрән һыу балыҡтары.

ГЛУБОКОМЫ́СЛЕННЫЙ *прил.* төплө, тәрән уйлы (*йәки* фекерле, мәғәнәле); **глубокомы́сленные замеча́ния** тәрән мәғәнәле иҫкәрмәләр; **глубокомы́сленный челове́к** тәрән фекерле кеше.

ГЛУБОКОМЫ́СЛИЕ *с.* тәрән фекерлелек, тәрән мәғәнәлелек, соғоллоҡ.

ГЛУБОКОУВАЖА́ЕМЫЙ *прил.* хөрмәтле.

ГЛУБЬ *ж. см.* **глубина́** 1, 2.

ГЛУМИ́ТЬСЯ *несов.* мыҫҡыллау, мыҫҡыл (*йәки* мәсхәрә) итеү, мәсхәрәләү.

ГЛУМЛЕ́НИЕ *с. см.* **глуми́ться.**

ГЛУПЕ́ТЬ *несов.* аңраланыу, алйотланыу, юләрләнеү.

ГЛУПЕ́Ц *м.* аңра, алйот, юләр.

ГЛУ́ПОСТЬ *ж.* юләрлек, ахмаҡлыҡ, аңралыҡ, иҫәрлек.

ГЛУ́ПЫЙ *прил.* юләр, ахмаҡ, аңра, иҫәр; **глу́пый челове́к** ахмаҡ кеше; **глу́пый вид** ахмаҡлығы төҫөнә сыҡҡан.

ГЛУХА́РЬ *м.* 1. *зоол.* һуйыр; 2. *прост.* (*глухой человек*) һаңғырау, ҡолаҡҡа ҡаты кеше; 3. *тех.* ҙур винт.

ГЛУ́ХО *нареч.* 1. һаңғырау, тоноҡ; 2. *в знач. сказ. безл.* (*бесшумно, тихо*) тын; **в лесу́ бы́ло глу́хо** урман тын ине.

ГЛУХО́Й *прил.* 1. һаңғырау; **глухо́й стари́к** һаңғырау ҡарт; 2. *перен.* (*равнодушный*) ишетмәй торған, ҡолаҡ һалмай торған, иғтибарһыҙ; **он глух к мои́м про́сьбам** ул минең үтенестәремде ишетмәй; 3. (*о звуке*) һаңғырау, тоноҡ; **глухо́й го́лос** тоноҡ тауыш; 4. (*безлюдный, тихий*) ҡараңғы, һил, тын, тыныс; **глуха́я у́лица** тыныс урам; 5. (*заросший*) үлән баҫҡан, ташландыҡ; 6. *перен.* (*смутный, затаённый*) ишетелер-ишетелмәҫ; йәшерен, эстән генә; **глухо́й ро́пот** эстән генә һуҡраныу; **глухо́е недово́льство** эстән ризаһыҙлыҡ; 7. (*сплошной*) тотош; **глуха́я стена́** тотош стена; ◊ **глуха́я ночь** ҡараңғы төн; **глухо́е окно́** яһалма тәҙрә, һуҡыр тәҙрә; **глухо́й согла́сный** *лингв.* һаңғырау тартынҡы.

ГЛУХОНЕМО́Й *прил.* 1. һаңғырау-телһеҙ; **глухонемо́й ребёнок** һаңғырау-телһеҙ бала; 2. *в знач. сущ.* **глухонемо́й** *м.*, **глухонема́я** *ж.* һаңғырау-телһеҙ (кеше).

ГЛУХОТА́ *ж.* һаңғыраулыҡ, һаңғырау булыу; **страда́ть глухото́й** һаңғыраулыҡтан йөҙәү.

ГЛУШИ́ТЕЛЬ *м.* 1. *тех.* тауыш йоҡкос, тауыш кәметкес; томалағыс; 2. *перен.* быуыусы, баҫыусы, ирек бирмәүсе, томалаусы.

ГЛУШИ́ТЬ *несов.* 1. *кого-что* ишеттертмәү, тыңларға бирмәү; ҡаплау, томалау; **глуши́ть звук** тауыш томалау; 2. *что* (*мешать росту растений*) баҫыу, баҫып китеү, ҡаплау, томалау; 3. *что, перен.* (*подавлять*) баҫыу, ирек бирмәү, быуыу, томалуа; 4. *что, прост.* (*гасить, тушить*) һүндереү, баҫыу; ◊ **глуши́ть мото́р** моторҙы һүндереү; **глуши́ть ры́бу** балыҡ шаңҡытыу.

ГЛУШЬ *ж.* 1. (*заросшая часть леса, сада*) ҡуйылыҡ, йышлыҡ (*урын*); 2. (*захолустье*) ҡараңғы яҡ; **жить в глуши́** ҡараңғы яҡта йәшәү; 3. (*пустынное место*) ялан, бушлыҡ, төпкөл.

ГЛЫБА *ж.* бик ҙур киҫәк; **ка́менная глы́ба** ҙур таш киҫәге; **глы́ба льда** ҙур боҙ киҫәге.

ГЛЮКО́ЗА *ж.* глюкоза.

ГЛЯДЕ́ТЬ *несов.* 1. (*смотреть*) ҡарау, ҡарап тороу; **гляде́ть в окно́** тәҙрәнән ҡарап тороу; 2. *разг.* (*выглядывать*) ҡарау, күренеү; **из-за туч гляде́ло со́лнце** болоттар араһынан ҡояш ҡараны; 3. *за кем-чем, перен. разг.* (*наблюдать, следить*) ҡарап тороу, күҙ-ҡолаҡ булыу, күҙәтеү; **гляде́ть за ребёнком** баланы ҡарап тороу; 4. *на что, перен.* (*быть обращённым куда-л.*) ҡарау; **о́кна глядя́т на юг** тәҙрәләр көньяҡҡа ҡарай; ◊ **гляде́ть в о́ба** һаҡ булыу, абай булыу, алды-артты ҡарап йөрөү; **гляде́ть не́ на что** ҡарар нәмәһе лә юҡ, юҡ нәмә; **гляде́ть сквозь па́льцы** *см.* **па́лец.**

ГЛЯДЕ́ТЬСЯ *несов.* үҙеңде ҡарау; **гляде́ться в зе́ркало** көҙгөгә ҡарау; **ме́сяц гляди́тся в ре́чку** айҙың шәүләһе йылғаға төшә.

ГЛЯДЬ *межд. разг.* ҡараһам; **глядь, он идёт** ҡараһам, ул килә.

ГЛЯ́НЕЦ *м.* ялтырауыҡ; **гля́нец потускне́л** ялтырауыҡ тоноҡланған; **навести́ гля́нец** ялтыратыу.

ГЛЯ́НУТЬ *сов. и однокр.* ҡарап алыу (*йәки* ҡуйыу); күренеп ҡалыу.

ГЛЯНЦЕВА́ТЬ *несов. что* ялтыратыу, шымартыу.

ГЛЯ́НЦЕВЫЙ *прил.* ялтырауыҡлы; **глянцевая бума́га** ялтырауыҡлы ҡағыҙ.

ГМ *межд.* һм, э, эһем, улай икән.

ГНАТЬ *несов.* 1. *кого-что* (*прогонять, выгонять*) ҡыуыу, ҡыуып сығарыу (*йәки* ебәреү); 2. *кого-что* (*погонять*) ҡыуыу; **гнать коро́в на па́стбище** һыйырҙарҙы көтөүлеккә ҡыуыу; 3. *кого-что* (*торопить*) ҡыуыу, ҡыуалау; **гнать лошаде́й во весь опо́р** аттарҙы бөтә көскә ҡыуыу; 4. *кого и без доп.* (*травить зверя*) баҫтырыу, баҫтырып (*йәки* ҡыуып) барыу, эҙәрләү; 5. *что* (*добывать перегонкой*) ҡыуыу, ҡайнатыу; **гнать спирт** спирт ҡайнатыу; **гнать дёготь** дегет ҡыуыу.

ГНА́ТЬСЯ *несов.* 1. *за кем-чем* ҡыуып (*йәки* баҫтырып) барыу; **гна́ться по пята́м** эҙенән баҫтырып барыу; **гна́ться за отступа́ющим проти́вником** сигенеүсе дошман артынан ҡыуып барыу; 2. *за чем, разг.* (*добиваться*) ҡыуыу, артынан ҡыуыу; **гна́ться за при́былью** табыш артынан ҡыуыу; 3. *страд. к* **гнать** 1, 4, 5.

ГНЕВ *м.* асыу; ◊ **смени́ть гнев на ми́лость** ғәфү итеү, асыуы бөтөү.

ГНЕ́ВАТЬСЯ *несов. уст.* асыуланыу, ярһыу.

ГНЕ́ВНЫЙ *прил.* асыулы; **гне́вный взгляд** асыулы ҡараш.

ГНЕДО́Й *прил.* (*о масти лошади*) туры.

ГНЕЗДИ́ТЬСЯ *несов.* 1. (*о птицах*) оялау; **ла́сточки гнездя́тся под кры́шей** ҡарлуғастар ҡыйыҡ аҫтына оялайҙар; 2. *перен.* (*ютиться*) урын алыу, урынлашыу.

ГНЕЗДО́ *с.* 1. оя; **гнездо́ куропа́тки** ағуна ояһы; **ли́сье гнездо́** төлкө ояһы; **вить гнездо́** оя яһау; 2. *перен.* (*местожительство, домашний очаг*) ҡыуыш.

ГНЕЗДОВА́НИЕ *с.* оялау, оя яһау, оя ҡороу; **пери́од гнездова́ния** оялау осоро.

ГНЕЙС *м. геол.* гнейс (*тау тоҡомо*).

ГНЕ́ЙСОВЫЙ *прил. геол.* гнейс; **гне́йсовая плита́** гнейс плита.

ГНЕСТИ́ *несов.* 1. *кого-что* (*угнетать, мучить*) яфалау, интектереү, борсоу, иҙеү; **его́ гнетёт тоска́** уны һағыш иҙә; 2. *что, тех.* (*жать, давить тяжестью*) һығыу, һығып сығарыу, ҡыҫыу, баҫыу.

ГНЁТ *м.* 1. *уст.* (*пресс*) баҫрау; 2. *перен.* ҡыҫыу, иҙеү; **гнёт ра́бства** ҡоллоҡ иҙеүе; **колониа́льный гнёт** колониаль иҙеү.

ГНЕТУ́ЩИЙ *прил.* ауыр, күңелһеҙ; **гнету́щие мы́сли** ауыр уйҙар.

ГНИ́ДА *ж.* бет һеркәһе.

ГНИЕ́НИЕ *с.* сереү.

ГНИЛЕ́Ц *м. пчел.* серек ауырыуы (*бал ҡортонда*).

ГНИЛО́Й *прил.* 1. серек, серегән; **гнило́е де́рево** серек ағас; 2. (*сырой, дождливый*) еүеш, дымлы, яуынлы, йонсоу; **гнило́й кли́мат** еүеш климат; **гнила́я пого́да** яуынлы (*йәки* йонсоу) көн; 3. (*затхлый — о воде*) тынсыған.

ГНИ́ЛОСТНЫЙ *прил.* **1.** серек, һаҫыҡ; **гни́лостный за́пах** һаҫыҡ еҫ; **2.** (*вызывающий гниение*) сереткес, серетә торған; **гни́лостные бакте́рии** сереткес бактериялар.

ГНИЛУ́ШКА *ж. разг.* серек, сөрөк.

ГНИЛЬ *ж.* **1.** серек-сарыҡ; **2.** (*плесень*) серек ауырыуы, үңәҙ.

ГНИЛЬЁ *с. собир. разг.* серек-сарыҡ.

ГНИТЬ *несов. прям. и перен.* сереү.

ГНОЕ́НИЕ *с. см.* **гнои́ть(ся).**

ГНОИ́ТЬ *несов. кого-что, прям. и перен.* серетеү; **дождь гнои́т се́но** ямғыр бесәнде серетә; **гнои́ть в тюрьме́** төрмәлә серетеү.

ГНОИ́ТЬСЯ *несов.* эренләү; **ра́на ещё гнои́тся** яра һаман эренләй.

ГНОЙ *м.* эрен.

ГНОЙНИ́К *м.* эрен үҙәге (*йәки* төбө).

ГНО́ЙНЫЙ *прил.* эренле; **гно́йная ра́на** эренле яра.

ГНОСЕОЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил. филос.* гносеологик; **гносеологи́ческий ме́тод** гносеологик метод.

ГНОСЕОЛО́ГИЯ *ж. филос.* гносеология (*танып белеү теорияһы*).

ГНУСА́ВИТЬ *несов.* михымлау, танау менән һөйләү, тыңҡышланыу.

ГНУСА́ВЫЙ *прил.* михым, тыңҡыш.

ГНУ́СНОСТЬ *ж.* ҡәбәхәтлек, эшәкелек.

ГНУ́СНЫЙ *прил.* ҡәбәхәт, ерәнгес, ерәнес; **гну́сный посту́пок** ҡәбәхәт мөғәмәлә.

ГНУ́ТЫЙ **1.** *прич.* бөгөлгән, эйелгән; **2.** *прил.* бөгөп эшләнгән, бөгөлмәле; **гну́тая ме́бель** бөгөп эшләнгән мебель.

ГНУТЬ *несов. что* бөгөү, эйеү; ✧ **гнуть горб** баш күтәрмәй эшләү, бөкөрөһө сыҡҡансы эшләү; **гнуть в дугу́** буйһонорға мәжбүр итеү, буйһондороу; **гнуть ше́ю** *перед кем* баш эйеү, йөҙ һыуы түгеү, бил бөгөү; **я ви́жу, куда́ он гнёт** мин уның тел төбө ҡайҙа барғанын һиҙеп торам.

ГНУ́ТЬСЯ *несов.* бөгөлөү, эйелеү, һығылыу.

ГНУША́ТЬСЯ *несов. кого-чего, кем-чем и с неопр.* сикәнеү, ерәнәү, ғәрләнеү, тартыныу, ғәрлек (*йәки* хурлыҡ) тип һанау.

ГОБЕЛЕ́Н *м.* гобелен (*биҙәкләп эшләнгән стена балаҫы*).

ГОБО́Й *м.* гобой (*музыка ҡоралы*).

ГОВЕ́ТЬ *несов. рел.* христиан ураҙаһын тотоу.

ГО́ВОР *м.* **1.** һөйләшеү, һөйләшкән тауыш; **ти́хий го́вор** аҡрын һөйләшкән тауыш; **2.** *перен.* гөрөлдәгән (*йәки* сылтыраған, серелдәгән, серкелдәгән, сырҡылдаған, сутылдаған) тауыш, һөйләшеү; **го́вор волн** тулҡындар һөйләшеүе; **3.** *лингв.* һөйләш.

ГОВОРИ́ТЬ *несов.* **1.** (*владеть устной речью*) һөйләшеү; **ребёнок уже́ говори́т** бала инде һөйләшә; **я свобо́дно говорю́ по-ру́сски** мин русса яҡшы һөйләшәм; **2.** *что и без доп.* (*выражать мысли, сообщать факты*) әйтеү, һөйләү; **говори́ть пра́вду** дөрөҫөн әйтеү; **3.** (*вести разговор*) һөйләшеү; **говори́ть с прия́телем** дуҫ менән һөйләшеү; **4.** (*свидетельствовать о чём-л.*) әйтеп тороу, һөйләү; белдереп тороу, раҫлау; **э́тот факт говори́т о мно́гом** был факт күп нәмә тураһында белдереп тора; **э́то говори́т не в их по́льзу** был улар файҙаһына һөйләмәй; **5.** *перен.* (*сказываться в ком-чём-л.*) күренеп тороу; **в нём говори́т ста́рый произво́дственник** уның ҡарт производственник икәне күренеп тора; ✧ **и не говори́те!** әйтмә лә инде!, һөйләмә лә инде!; **не говоря́ худо́го сло́ва** уны-быны әйтеп тормай, юҡ-бар һүҙ әйтмәйенсә; **не́чего и говори́ть** әйтәһе лә юҡ, һөйләп тә тораһы юҡ; **по пра́вде говоря́** дөрөҫөн әйткәндә; **со́бственно говоря́** *см.* **со́бственно.**

ГОВОРИ́ТЬСЯ *несов. страд. к* **говори́ть** 2; ✧ **как говори́тся** *в знач. вводн. сл.* әйткәндәй.

ГОВОРЛИ́ВЫЙ *прил.* **1.** һүҙсән, телсәр, күп һөйләүсән; **говорли́вый челове́к** телсәр (*йәки* телдәр) кеше; **2.** *перен.* сылтырауыҡ; **говорли́вый ручеёк** сылтырауыҡ шишмә.

ГОВОРУ́Н *м. разг.* тел бисҭәһе, телсәр, лаҡылдаҡ.

ГОВОРУ́НЬЯ *женск. р. к* **говору́н.**

ГОВЯ́ДИНА *ж.* һыйыр ите.

ГОВЯ́ЖИЙ *прил.* һыйыр ите; һыйыр итенән әҙерләнгән; **говя́жья котле́та** һыйыр итенән әҙерләнгән котлет; **говя́жье са́ло** һыйыр майы, туң май.

ГО́ГОЛЬ *м. зоол.* сумғалаҡ өйрәк; ✧ **ходи́ть го́голем** *шутл.* ҡупырайып, ҡыя баҫып йөрөү, фырт йөрөү.

ГОГОТА́НЬЕ *с. см.* **гогота́ть.**

ГОГОТА́ТЬ *несов.* **1.** ҡаңҡылдау, ҡаҡылдау; **2.** *прост.* (*хохотать*) һаһылдау.

ГОД *м.* **1.** йыл; **про́шлый год** уҙған йыл, былтыр; **уче́бный год** уҡыу йылы; **2.** *мн.* **года́, го́ды** (*о возрасте*) йәш; **ему́ уже́ два го́да** ул инде ике йәштә; **молоды́е го́ды** йәш саҡтар; **3.** *мн.* **года́, го́ды** (*период времени*) саҡ; **4.** *мн.* **го́ды** (*промежуток времени в течение десятилетия*) йылдар; **80-е го́ды** 80-се йылдар; ✧ **бе́з году неде́ля** *шутл.* аҙ ғына, бик аҙ ваҡыт; **високо́сный год** *см.* **високо́сный; год о́т году** йылдан-йылға; **из го́да в год** йыл һайын, йылдан йыл; **кру́глый год** йыл буйы, йыл буйына.

ГОДА́МИ *нареч.* йылдарса, йылдар буйына; **они́ года́ми не встреча́лись** улар йылдар буйына осрашманылар.

ГОДИ́НА *ж. высок.* йылдар, заман; **годи́на тяжёлых испыта́ний** ауыр һынау йылдары.

ГОДИ́ТЬСЯ *несов.* ярау, яраҡлы булыу; **э́та доска́ мне годи́тся** был таҡта миңә бер эшкә ярар; **э́ти боти́нки мне не годя́тся** был ботинка миңә ярамай; **так поступа́ть не годи́тся** *безл.* улай ярамай, килешмәй.

ГОДИ́ЧНЫЙ *прил.* йыллыҡ; **годи́чный испыта́тельный срок** бер йыллыҡ һынау срогы; **годи́чный план** йыллыҡ план; ✧ **годи́чные ко́льца** *бот.* йыллыҡ балдаҡ (*ағаста*).

ГО́ДНОСТЬ *ж.* яраҡлылыҡ, яраҡлы булыу; **го́дность зерна́ для посе́ва** орлоҡтоң сәсеүгә яраҡлылығы.

ГО́ДНЫЙ *прил.* яраҡлы, яраклыҡ; **го́дный к вое́нной слу́жбе** хәрби хеҙмәткә яраҡлы.

ГОДОВА́ЛЫЙ *прил.* **1.** бер йәшлек; **годова́лый ребёнок** бер йәшлек бала; **2.** (*выдержанный или пролежавший год*) бер йыллыҡ, йыллаған.

ГОДОВО́Й *прил.* йыллыҡ, бер йыллыҡ; **годово́й отчёт** йыллыҡ отчёт; **годово́й дохо́д** бер йыллыҡ килер; **годово́й план** йыллыҡ план.

ГОДОВЩИ́НА *ж.* йыллыҡ; **сорокова́я годовщи́на Вели́кой Октя́брьской социалисти́ческой револю́ции** Бөйөк Октябрь социалистик революцияһының ҡырҡ йыллығы.

гожу́сь *наст. вр. от* **годи́ться.**

ГОЛ *м. спорт.* гол, туп (*тупты ҡапҡаға индереп отоп алған очко*); **заби́ть гол** тупты бәреп (*йәки* һуғып) индереү.

ГОЛА́ВЛЬ *м. зоол.* ажау, ҡушбаш, биртас.

ГОЛЕНА́СТЫЙ *прил.* оҙон сираҡлы (*йәки* ашҡаҡлы, аяҡлы).

ГОЛЕНИ́ЩЕ *с.* ҡуңыс.

ГО́ЛЕНЬ *ж.* сираҡ, ашҡаҡ, енсек.

ГОЛЛА́НДЕЦ *м.* голланд.

ГОЛЛА́НДКА I *ж.* голландка, голланд ҡатын-ҡыҙы.

ГОЛЛА́НДКА II *ж. разг.* (*печка*) галанка (*мейес*).

ГОЛЛА́НДСКИЙ *прил.* голланд, Голландия; **голла́ндское иску́сство** Голландия сәнғәте.

ГОЛЛА́НДЦЫ *мн.* голландтар.

ГОЛОВА́ 1. *ж.* баш; **2.** *ж.* (*единица счёта скота*) баш; **сто голо́в ове́ц** йөҙ баш һарыҡ; **3.** *ж. перен.* (*рассудок, ум*) аҡыл, баш; **челове́к с голово́й** аҡыллы (*йәки* башлы) кеше; **4.** *м. и ж. перен.* (*начальник, руководитель*) баш, башлыҡ; **5.** *ж. перен.* (*передовой отряд*) баш; **голова́ коло́нны** колонна башы; **6.** *ж.* (*пищевой продукт в форме конуса, шара*) бер баш; **голова́ сы́ру** бер баш сыр; ◇ **быть на́ голову вы́ше** *кого* әллә ни тиклем юғары тороу, өҫтөн булыу; **в голова́х** баш осонда; **вы́дать (себя́) с голово́й** үҙ ғәйебеңде асып һалыу, үҙен тотторoу; **вы́кинуть из головы́** баштан сығарып ташлау, онотоу; **голова́ закружи́лась** баш әйләнеп китте; **дать го́лову на отсече́ние** башты киҫергә биреү; **из головы́ вон** *см.* **вон** I; **как снег на́ голову** *см.* **снег; лома́ть го́лову над че́м-либо** *см.* **лома́ть; на свою́ го́лову** үҙ башыңа, үҙеңә зыянға; **намы́лить го́лову** *кому* ҡаты тиргәү, әрләү; **не выхо́дит из головы́** иҫтән сыҡмай, онотолмай; **окуну́ться с голово́й в рабо́ту** эшкә сумыу; **отвеча́ть голово́й** *за кого-что* башы менән яуап биреү, башын киҫергә биреү; **очертя́ го́лову** *см.* **очерти́ть; пове́сить го́лову** башты түбән эйеү, күңелһеҙләнеү; **подня́ть го́лову** *см.* **подня́ть; с голово́й погрузи́ться** *во что* башы менән сумыу, мөкиббән китеү; **с головы́ до ног, с ног до головы́** баштан-аяҡ; **сам себе́ голова́** үҙенә-үҙе хужа; **сложи́ть го́лову** башты һалыу, ҡорбан булыу.

ГОЛОВА́СТИК *м.* сүмесбаш.

ГОЛОВА́СТЫЙ *прил. прост.* ҙур (*йәки* түбал) башлы.

ГОЛОВЕ́ШКА *ж.* торомбаш.

ГОЛОВИ́ЗНА *ж.* балыҡ башы (*ашамлыҡ*).

ГОЛО́ВКА *ж.* **1.** *уменьш.-ласк. от* **голова́** 1, 6; **2.** баш, эшләпә; **голо́вка гвоздя́** сөй эшләпәһе; **голо́вка лу́ка** һуған башы; **3.** *мн.* **голо́вки** баш; **сапо́жные голо́вки** итек башы.

ГОЛОВНО́Й *прил.* **1.** баш; **головно́й убо́р** баш кейеме; **2.** (*передовой*) алдан барыусы; башлап барыусы, башта барыусы; **головно́й отря́д** алдан барыусы отряд; ◇ **головно́й мозг** мейе, баш мейеһе.

ГОЛОВНЯ́ *ж.* **1.** *см.* **голове́шка; 2.** *с.-х.* торон (*ҡыяҡлы ашлыҡтар ауырыуы*).

ГОЛОВОКРУЖЕ́НИЕ *с. прям. и перен.* баш әйләнеү; **головокруже́ние от успе́хов** уңыштарҙан баш әйләнеү.

ГОЛОВОКРУЖИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* **1.** баш әйләндергес, баш әйләндермәле; **головокружи́тельная высота́** баш әйләндергес бейеклек; **2.** *перен.* иҫ китерлек, сиктән тыш; **головокружи́тельный успе́х** иҫ китерлек уңыш.

ГОЛОВОЛО́МКА *ж.* башватҡыс (*йомаҡ, мәсьәлә*).

ГОЛОВОЛО́МНЫЙ *прил.* бик ауыр, ҡатмарлы, башватҡыс; **головоло́мный вопро́с** ҡатмарлы мәсьәлә.

ГОЛОВОРЕ́З *м. разг.* башкиҫәр, юлбаҫар.

ГОЛОВОТЯ́П *м. разг.* баш ҡаңғыртыусы (*йәки* ҡатырыусы), юнһеҙ, рәтһеҙ.

ГОЛОВОТЯ́ПСТВО *с. разг.* баш ҡаңғыртыу, баш ҡатырыу, юнһеҙлек, рәтһеҙлек.

ГО́ЛОД *м.* **1.** аслыҡ; **2.** *перен.* ҡытлыҡ; **кни́жный го́лод** китап ҡытлығы.

ГОЛОДА́НИЕ *с. см.* **голода́ть.**

ГОЛОДА́ТЬ *несов.* асығыу; аслы-туҡлы йәшәү, ас тороу.

ГОЛО́ДНЫЙ *прил.* **1.** ас; **на голо́дный желу́док** аслай, ас ҡарынға; **2.** (*вызванный голодом*) аслыҡтан, астан; **голо́дная смерть** аслыҡтан үлеү; **3.** (*неурожайный*) йот, аслыҡ; **голо́дный год** аслыҡ йыл, ҡытлыҡ йыл; **4.** *разг.* (*скудный*) аслы-туҡлы, етер-етмәҫ; **голо́дный паёк** етер-етмәҫ паёк.

ГОЛОДО́ВКА *ж.* ашауҙан баш тартыу, голодовка; **объяви́ть голодо́вку** голодовка иғлан итеү.

ГОЛОЛЕ́ДИЦА *ж.* боҙлауыҡ, боҙғалаҡ.

ГОЛОНО́ГИЙ *прил. разг.* яланаяҡ, яланаяҡлы.

ГО́ЛОС *м.* **1.** тауыш; **повыша́ть го́лос** тауыш күтәреү; **высо́кий го́лос** нәҙек тауыш; **ни́зкий го́лос** ҡалын тауыш; **2.** тауыш; **реша́ющий го́лос** хәл иткес тауыш; **совеща́тельный го́лос** кәңәш биреү тауышы; **пра́во го́лоса** тауыш биреү хоҡуғы; **подсчита́ть голоса́** бирелгән тауыштарҙы һанау; **большинство́м голосо́в** күпселек тауыш менән; **3.** (*мнение, суждение*) фекер, һүҙ; **ну́жно прислу́шиваться к го́лосу масс** массаның фекеренә ҡолаҡ һалырға кәрәк; ◇ **быть в го́лосе** яҡшы йырлау; **в оди́н го́лос** бер тауыштан; **не свои́м го́лосом** йәмһеҙ итеп аҡырыу; **с чужо́го го́лоса** кеше һүҙе буйынса, кеше фекерен ҡабатлап.

ГОЛОСИ́СТЫЙ *прил.* көслө тауышлы.

ГОЛОСИ́ТЬ *несов.* **1.** *что и без доп., прост.* (*громко петь*) ҡысҡырып йырлау; ҡыйҡыулау, таҡмаҡлау; **2.** *уст.* (*громко плакать — напр. на похоронах*) әйтемләп илау, ай-һайлап илау.

ГОЛОСЛО́ВНЫЙ *прил.* нигеҙһеҙ, дәлилһеҙ, фактҡа нигеҙләнмәгән; **голосло́вное обвине́ние** нигеҙһеҙ гәйепләү.

ГОЛОСОВА́НИЕ *с.* тауыш, тауыш биреү.

ГОЛОСОВА́ТЬ *несов.* 1. тауыш биреү; **голосова́ть за кандида́тов бло́ка коммуни́стов и беспарти́йных** коммунистәр һәм партияһыҙҙар блогы кандидаттарына тауыш биреү; 2. *что* (*ставить на голосование*) тауышҡа ҡуйыу.

ГОЛОСОВО́Й *прил.*: **голосовы́е свя́зки** тауыш ярылары; **голосова́я щель** тауыш юлағы.

ГОЛУБЕ́ТЬ *несов.* 1. (*видеться—о чём-л. голубом*) күгелйемләнеп күренеү, зәңгәрләнеп күренеү; 2. (*становиться голубым*) күгелйемләнеү, күгәреү, зәңгәрләнеү; **не́бо голубе́ет** күк күгелйемләнә.

ГОЛУБИ́КА *ж. бот.* күк еләк, күк көртмәле.

ГОЛУБИ́НЫЙ *прил.* күгәрсен; **голуби́ная по́чта** күгәрсен почтаһы.

ГОЛУ́БКА *ж.* 1. инә күгәрсен; 2. *разг.* (*ласковое обращение*) күгәрсенкәй (*ҡатын-ҡыҙға иркәләп әйтеү һүҙе*).

ГОЛУБОГЛА́ЗЫЙ *прил.* зәңгәр күҙле.

ГОЛУБО́Й *прил.* зәңгәр, күк.

ГОЛУБЦЫ *мн.* (*ед.* **голубе́ц** *м.*) *кул.* голубцы (*кәбеҫтәгә төрөп бешерелгән ит, дөгө һ. б.*).

ГОЛУ́БЧИК *м. разг.* күгәрсенкәй, иркәм, ҡәҙерлем.

ГО́ЛУБЬ *м.* күгәрсен; **дома́шний го́лубь** йорт күгәрсене; **ди́кий го́лубь** ҡыр күгәрсене; ◇ **го́лубь ми́ра** тыныслыҡ күгәрсене.

ГОЛУБЯ́ТНИК *м.* 1. (*любитель голубей*) күгәрсен һөйөүсе, күгәрсен аҫыраусы; 2. *зоол.* күгәрсен типкес (*йыртҡыс ҡош*); 3. *разг. см.* **голубя́тня**.

ГОЛУБЯ́ТНЯ *ж.* күгәрсен кетәге.

ГО́ЛЫЙ *прил.* 1. яланғас; **го́лые но́ги** яланғас аяҡ; 2. (*лишённый растительного покрова*) ҡола, яланғас, ҡоро, буш; **го́лая степь** ҡола ялан; **го́лая пусты́ня** буш сүл; 3. *перен.* (*без добавлений, пояснений*) ҡоро; **го́лые ци́фры** ҡоро цифрҙар; ◇ **брать го́лыми рука́ми** анһат ҡына ҡулға төшөрөү; **гол как со́кол** *см.* **со́кол**; **спать на го́лом полу́** ҡаҡ иҙәндә йоҡлау.

ГОЛЫ́Ш *м.* 1. *разг.* яланғас (кеше); 2. (*камень*) шыма, түңәрәк таш.

ГОЛЫШО́М *нареч. разг.* яланғас, яланғас көйгә, кейемһеҙ, шәрә көйгә.

ГОМЕОПА́Т *м.* гомеопат (*гомеопатия буйынса дарыулай торған врач*).

ГОМЕОПАТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* гомеопатик; **гомеопати́ческие сре́дства** гомеопатик дарыуҙар.

ГОМЕОПА́ТИЯ *ж.* гомеопатия (*дарыуҙарҙы әҙләп-әҙләп эсереп дарыулау методы*).

ГО́МОН *м. разг.* шау-шыу; сыр-сыу, сырҡылдау, сырҡылдашыу; **пти́чий го́мон** ҡоштар сырҡылдашыуы.

ГОМОСЕКСУАЛИ́ЗМ *м.* гомосексуализм (*бер енестән булған кешеләрҙең үҙ-ара енси бәйләнеше*).

ГОНГ *м.* гонг (*музыка ҡоралы*).

ГОНДО́ЛА *ж.* гондола (1. *кәмәнең бер төрө*; 2. *ав. һауа шарында йәки дирижабльдә кешеләр ултырып осоу, өсөн, механизмдәр, приборҙар ҡуйыу өсөн әҙерләнгән урын*; 3. *ж.-д. түбәһеҙ тауар вагоны*).

ГОНЕ́НИЕ *с.* эҙәрләү, ҡыҫыу, йәберләү.

ГОНЕ́Ц *м.* сапҡын, ҡыуғынсы.

ГОНИ́ТЕЛЬ *м.* ҡыҫыусы, яфалаусы, эҙәрләүсе.

ГО́НКА *ж.* 1. *см.* **гна́ть(ся)**; 2. *разг.* (*спешка*) ҡабаланыу, ашығыу; **начала́сь го́нка** ҡабаланыу башланды; 3. *обычно мн.* **го́нки** *спорт.* ярыш, уҙыш, бәйге; ◇ **го́нка вооруже́ний** шашынып ҡоралланыу.

ГО́НОР *м. разг.* эрелек, һауалылыҡ, тәкәбберлек; **челове́к с го́нором** тәкәббер кеше.

ГОНОРА́Р *м.* гонорар.

ГОНОРЕ́Я *ж. мед.* гонорея (*йоғошло венерик ауырыу*).

ГО́НОЧНЫЙ *прил. спорт.* ярыш; **го́ночная ло́дка** ярыш кәмәһе.

ГОНТ *м. собир.* гонт (*түбә ябыу материалы*).

ГОНЧА́Р *м.* көршәксе, балсыҡтан һауыт-һаба эшләүсе.

ГОНЧА́РНЫЙ *прил.* көршәк; көршәкселек; **гонча́рные това́ры** көршәк тауарҙар; **гонча́рное произво́дство** көршәкселек производствоһы.

ГО́НЧАЯ *ж.* һунар эте.

ГО́НЩИК *м. спорт.* ярышсы, уҙышсы, ярышта ҡатнашыусы.

гоню́(сь), го́нишь(ся) *наст. вр. от* **гна́ть(ся)**.

ГОНЯ́ТЬ *несов.* 1. *см.* **гнать** 1—4; 2. *разг.* (*посылать*) ебәреү, йөрөтөү; ◇ **гоня́ть ло́дыря** сүп тибеп йөрөү, эт ҡыуып йөрөү, эшһеҙ тик йөрөү.

ГОНЯ́ТЬСЯ *несов. см.* **гна́ться** 1, 2.

ГОП *межд.* һоп, һуп (*һикергәндә әйтелә*).

ГОПА́К *м.* гопак (*украиндәр бейеүе һәм шул бейеү көйө*).

ГОР- *ҡушма һүҙҙәрҙең «кала» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **горсове́т** ҡала советы.

ГОРА́ *ж.* 1. тау; **Ура́льские го́ры** Урал тауҙары; 2. *мн.* **го́ры** тауҙар, таулыҡ, таулы урын; **жить в гора́х** тауҙарҙа, таулы урында йәшәү; 3. (*множество*) бик күп, өйөм-өйөм, тау-тау; **во дворе́ лежа́т го́ры я́щиков** ишек алдында әрйәләр өйөмө ята; ◇ **идти́ в го́ру** юғары күтәрелеү, алға китеү; **(как) гора́ с плеч (свали́лась)** өҫтән тау (*йәки* йөк) төшкән кеүек булды; **кати́ться по́д гору** түбән төшөү, түбәнгә тәгәрәү, һәләкәткә барыу; **наде́яться как на ка́менную го́ру** *на кого-что* ныҡ ышаныу; **не за гора́ми** алыҫ түгел, яҡын, күп ҡалманы инде; **стоя́ть горо́й** *за кого-что* бөтә көс менән яҡлау; **сули́ть золоты́е го́ры** *см.* **золото́й**.

ГОРА́ЗД *в знач. сказ. разг.* булдыҡлы, оҫта, булдыра, һәләтле; **он на всё гора́зд** ул бөтә нәмәне лә булдыра, уның ҡулынан бөтә нәмә килә; **он гора́зд на вы́думки** ул төрлө нәмә уйлап сығарырға оҫта.

ГОРА́ЗДО *нареч.* күп, байтаҡ, яҡшы уҡ; **он гора́здо вы́ше бра́та** ул ағаһынан байтаҡ оҙон; **он гора́здо сильне́е меня́** ул минән күп көслө.

ГОРБ *м.* бөкөрө; көмөрө; үркәс (*у верблюда*); ◇ **своим горбом** үҙ көсө, үҙ хеҙмәте менән, үҙ ҡул көсө менән.

ГОРБА́ТЫЙ *прил.* 1. (*о человеке*) бөкөрө; 2. (*изогнутый*) көмөрө, кәкере, кәкере-бөкөрө; **горба́тый нос** көмөрө танау; **горба́тый мост** көмөрө күпер; 3. *в знач. сущ.* **горба́тый** *м.*, **горба́тая** *ж.* бөкөрө, көмөрө.

ГОРБИ́НКА *ж.* бөкөрсәй, көмөрсәй; **нос с горби́нкой** көмөрсәй танау.

ГО́РБИТЬ *несов. что* бөкөрәйтеү, көмөрәйтеү.

ГО́РБИТЬСЯ *несов.* бөкөрәйеү, көмөрәйеү.

ГОРБУ́Н *м.* бөкөрө (*йәки* көмөрө) кеше.

ГОРБУ́ША *ж.* көмөрө балыҡ.

ГОРБУ́ШКА *ж.* ҡыйырсыҡ.

ГОРДЕЛИ́ВЫЙ *прил.* һауалы, тәкәббер, эре; **гордели́вая похо́дка** эре йөрөү.

ГОРДЕ́Ц *м.* һауалы, тәкәббер, эре.

ГОРДИ́ТЬСЯ *несов.* 1. *кем-чем* ғорурланыу, маҡтаныу; **горди́ться свои́ми успе́хами** үҙ уңыштары менән ғорурланыу; 2. *разг.* (*быть высокомерным*) эреләнеү, танау күтәреү, маһайыу.

ГО́РДОСТЬ *ж.* 1. (*чувство собственного достоинства*) ғорурлыҡ; 2. (*предмет гордости*) ғорурлыҡ, маҡтаныс; **сове́тские лётчики—го́рдость Сове́тского Сою́за** совет лётчиктәре — Советтәр Союзының ғорурлығы; 3. (*высокомерие*) һауалылыҡ, эрелек; 4. (*чувство удовлетворения*) ғорурлыҡ.

ГО́РДЫЙ *прил.* 1. ғорур; **го́рдый челове́к** ғорур кеше; 2. (*надменный*) һауалы; тәкәббер, эре; **го́рдый взгляд** тәкәббер ҡараш.

ГО́РЕ *с.* 1. ҡайғы, көйөнөс, хәсрәт; **помо́чь го́рю** ҡайғыһын уртаҡлашыу; 2. (*несчастье*) бәхетһеҙлек, бәлә, бәлә-ҡаза; **го́ре в том, что...** бәлә шунда ...; ◇ **а ему́ и го́ря ма́ло** иҫе лә китмәй, ике ятып бер төшөнә лә инмәй; **го́ре-охо́тник** һунарсы шәрәмәте, алама һунарсы; **на моё го́ре** бәхетһеҙлегемә ҡаршы.

ГОРЕВА́ТЬ *несов.* ҡайғырыу, көйөнөү, хәсрәтләнеү, бошоноу.

ГОРЕ́ЛКА *ж.* горелка; **при́мусная горе́лка** примус горелкаһы.

ГОРЕ́ЛЫЙ *прил.* 1. янған, үртәлгән, көйгән; ҡыҙған; **горе́лый хлеб** ҡыҙған ашлыҡ; 2. *в знач. сущ.* **горе́лое** *с.* көйөк; 3. (*истлевший, прелый*) серегән, бурһыған; **горе́лые ко́жи** серегән күндәр.

ГОРЕМЫ́КА *м. и ж. разг.* бисара, меҫкен, бәхетһеҙ кеше.

ГОРЕМЫ́ЧНЫЙ *прил. разг.* бисара, бәхетһеҙ.

ГОРЕ́НИЕ *с. см.* **горе́ть** 1, 7.

ГО́РЕСТНЫЙ *прил.* ҡайғылы, хәсрәтле, күңелһеҙ; **го́рестное собы́тие** күңелһеҙ ваҡиға; **го́рестное пережива́ние** ҡайғылы кисереш.

ГО́РЕСТЬ *ж.* 1. (*скорбь*) ҡайғы, хәсрәт; 2. *мн.* **го́рести** (*несчастья*) ҡайғы-хәсрәт, бәхетһеҙлек.

ГОРЕ́ТЬ *несов.* 1. яныу; **дрова́ хорошо́ горя́т** утын яҡшы яна; **все ла́мпы я́рко горя́т** бөтә лампалар ҙа яҡты яна; 2. (*быть в жару*) ҡыҙыу, яныу; 3. *перен.* (*краснеть*) ҡыҙарыу; **он горе́л от стыда́** ул оятынан ҡыҙарҙы; 4. *перен.* (*сверкать ярким блеском*) яҡтырыу; **за реко́й гори́т заря́** йылға аръяғында таң яҡтырып килә; 5. *перен.* (*блестеть*) янып тороу, ялтырау; **его́ глаза́ горя́т** күҙҙәре ялтырай; 6. (*гнить, преть*) яныу, сереү, ҡыҙыу; 7. *чем, перен.* (*быть охваченным сильным чувством*) ҡайнау, яныу; **горе́ть любо́вью** ғишыҡ утында яныу; **горе́ть не́навистью** асыу ҡайнау, нәфрәт уты менән яныу; **горе́ть жела́нием** бик ныҡ теләү; ◇ **не гори́т** ут ҡапмаған бит; **земля́ гори́т у него́ под нога́ми** ҡуҙға баҫҡан бесәй кеүек йөрөй.

ГО́РЕЦ *м.* таулы, тау кешеһе.

ГО́РЕЧЬ *ж.* 1. әсе тәм; **у меня́ го́речь во рту́** ауыҙымда әсе тәм бар; 2. әсе тойғо, әрнеү; **в душе́ у него́ оста́лась го́речь** күңелендә ниндәйҙер әрнеү ҡалды.

ГОРИЗО́НТ *м.* 1. офоҡ; **на горизо́нте показа́лся кора́бль** офоҡта карап күренде; **скры́ться за горизо́нтом** офоҡ артына инеп юғалыу; 2. (*видимое пространство*) күк йөҙө; **ни о́блачка на горизо́нте** күк йөҙөндә бер генә болот та юҡ, күк йөҙө салт аяҙ; 3. *перен.* (*круг знаний, идей, интересов*) белем, донъяға ҡараш; 4. *мн.* **горизо́нты** (*круг возможностей*) мөмкинлектәр; **пе́ред ним откры́лись широ́кие горизо́нты** уның алдында киң мөмкинлектәр асылды; 5. (*высота воды*) бейеклек; ◇ **появля́ться на горизо́нте** күренә башлау (*кешеләр араһында*); **исче́знуть с горизо́нта** юҡ булыу, күренмәй башлау.

ГОРИЗОНТА́ЛЬ *ж.* 1. буй һыҙыҡ (*йәки* юнәлеш); 2. *геод.* горизонталь (*картала бер үк бейеклектә булған нөктәләрҙе тоташтырған һыҙыҡ*).

ГОРИЗОНТА́ЛЬНЫЙ *прил.* горизонталь; **горизонта́льная ли́ния** горизонталь һыҙыҡ.

ГОРИ́ЛЛА *ж.* горилла (*кешегә оҡшаш маймыл*).

ГОРИ́СТЫЙ *прил.* таулы; **гори́стая ме́стность** таулы урын.

ГО́РКНУТЬ *несов.* әсеү, әсе тәм инеү.

ГОРКО́М *м.* (**городско́й комите́т**) горком (ҡала комитеты).

ГОРЛА́НИТЬ *несов. что и без доп., прост.* баҡырыу, аҡырыу, ҡысҡырып һөйләү.

ГОРЛА́СТЫЙ *прил. прост.* асы тауышлы; ҡушбоғаҙ, ярыҡ барабан.

ГО́РЛИНКА, ГО́РЛИЦА *ж.* алатуба.

ГО́РЛО *с.* 1. боғаҙ, тамаҡ; **дыха́тельное го́рло** *анат.* ҡурылдай, боғарҙаҡ; 2. *см.* **го́рлышко** 2; 3. *геогр.* тамаҡ; ◇ **взять за го́рло** яғаһынан алыу; **во всё го́рло** тамаҡ ярылғансы (*ҡысҡырыу*); **по го́рло** муйындан; **приста́ть с ножо́м к го́рлу** тамаҡҡа бысаҡ булып ҡаҙалыу, һорап теңкәгә тейеү, йөҙәтеү; **промочи́ть го́рло** аҙ ғына эсеп алыу, тамаҡ сылатыу; **слова́ застря́ли у него́ в го́рле** әйтер һүҙен әйтә алманы (*ҡурҡыуҙан, оялыуҙан һ. б.*); **стать попере́к го́рла** юлға арҡыры төшөү, теңкәне ҡоротоу; **сыт по го́рло** 1) (*очень сыт*) мин туҡ, бер ҡабыр ерем дә юҡ; 2) (*вполне достаточно чего-л.*) артығы менән еткән.

ГОРЛОВО́Й *прил.* тамаҡ; **горлова́я боле́знь** тамаҡ ауырыуы.

ГОРЛЫШКО *с.* 1. *уменьш.-ласк. от* **горло** 1; 2. (*верхняя суженная часть сосуда*) ауыҙ; **пить из горлышка** ауыҙынан эсеү.

ГОРМОН *м. физиол.* гормон (*эске секреция биҙҙәре тарафынан ҡанға айырып сығарыла торған матдә*).

ГОРН I *м. тех.* 1. (*печь для нагрева металлов*) тимерлек усағы; 2. (*нижняя часть домны*) горн (*домна мейесенең түбән өлөшө*).

ГОРН II *м. муз.* борғо.

ГОРНИСТ *м.* борғосо.

ГОРНИЦА *ж. уст.* түрьяҡ, ҡунаҡ өйө.

ГОРНИЧНАЯ *ж.* горничная.

ГОРНОЗАВОДСКИЙ *прил.* тау промышленносе; **Урал — горнозаводский район** Урал—тау промышленносе районы.

ГОРНОЗАВОДЧИК *м. уст.* горнозаводчик (*тау промышленносе предприятиеһе хужаһы*).

ГОРНОПРОМЫШЛЕННЫЙ *прил.*: **горнопромышленный район** тау промышленносе районы.

ГОРНОСТАЕВЫЙ *прил.* аҫ; **горностаевый мех** аҫ тиреһе.

ГОРНОСТАЙ *м.* 1. аҫ; 2. (*мех*) аҫ тиреһе.

ГОРНЫЙ *прил.* тау; таулы; **горная порода** тау тоҡомо; **горная страна** таулы ил; ◇ **горный лён** *мин.* тау етене, азбест; **горный хрусталь** тау хрустале (*кварцтың үтә күренмәле бер төрө*).

ГОРНЯК *м. разг.* горняк (1. *тау промышленносе эшсеһе*; 2. *тау промышленносе инженере йәки тау институтында уҡыусы студент*).

ГОРНЯЦКИЙ *прил. разг.* горняк; **горняцкий посёлок** горняктәр посёлкаһы.

ГОРОД *м.* ҡала; **областной город** өлкә ҡалаһы; **выехать за город** ҡала ситенә сығыу; ◇ **ни к селу ни к городу** урынһыҙға, бушалағайымға.

ГОРОДИТЬ *несов. что, прост.* (*говорить вздор*) юҡ-бар нәмә һөйләү, сафсата һатыу; ◇ **огород городить** юҡҡа маташыу, файҙаһыҙ эш башлау.

ГОРОДИЩЕ *с. археол.* боронғо ҡала урыны.

ГОРОДКИ *мн.* (*ед.* **городок** *м.*) *спорт.* бура.

ГОРОДНИЧИЙ *м. ист.* ҡала башлығы.

ГОРОДОВОЙ *м. ист.* городовой (*революцияға тиклем ҡалаларҙа түбән дәрәжәле полицейский*).

ГОРОДСКОЙ *прил.* ҡала; **городской комитет партии** партияның ҡала комитете; **городской житель** ҡалала тороусы, ҡала кешеһе; **городской голова** *ист.* ҡала башлығы.

ГОРОЖАНИН *м.* ҡала кешеһе, ҡалала тороусы.

ГОРОЖАНКА *женск. р. к* **горожанин**.

ГОРООБРАЗОВАНИЕ *с. геол.* тау барлыҡҡа килеү.

ГОРОХ *м.* борсаҡ; ◇ **при царе Горохе** *шутл.* хан заманында, күптән, әллә ҡасан; **как об стену горох** ҡолағына ла элмәй; уға әйттең ни, стенаға әйттең ни.

ГОРОХОВЫЙ *прил.* 1. борсаҡ; **гороховый стручок** борсаҡ ҡуҙағы; 2. (*о цвете*) борсаҡ төҫлө; ◇ **шут гороховый** әҙәм көлкөһө, шөрҙөк.

ГОРОШЕК *м.* 1. *уменьш. от* **горох**; 2. (*крапинки на материи*) бөрсөк; **ситец в горошек** бөрсөклө ситса; ◇ **зелёный горошек** йәшел борсаҡ; **душистый горошек** *бот.* хуш еҫле кәрешкә.

ГОРОШИНА *ж.* 1. борсаҡ (бөртөгө), (бер) борсаҡ; 2. *см.* **горошек** 2.

ГОРСКИЙ *прил.* тау; **горские племена** тау ҡәбиләләре.

ГОРСОВЕТ *м.* (**городской совет**) ҡала советы.

ГОРСТЬ *ж.* 1. (*руки*) ус; 2. (*количество чего-л.*) ус; **горсть овса** бер ус һоло; 3. *перен.* бер төркөм; **горсть храбрецов** бер төркөм батырҙар.

ГОРТАННЫЙ *прил.* тамаҡ; **гортанные звуки** *лингв.* тамаҡ өндәре.

ГОРТАНЬ *ж. анат.* тамаҡ.

ГОРЧИТЬ *несов.* әсе тәм килеү; **масло горчит** майҙан әсе тәм килә.

ГОРЧИЦА *ж.* горчица (*үҫемлек һәм шул үҫемлектән әҙерләнгән тәмләткес нәмә*).

ГОРЧИЧНИК *м.* горчичник; **поставить горчичник** горчичник һалыу.

ГОРЧИЧНИЦА *ж.* горчица һауыты.

ГОРЧИЧНЫЙ *прил.* горчица; **горчичное масло** горчица майы.

ГОРШЕЧНИК *м.* көршәксе, көршәк яһаусы.

ГОРШОК *м.* көршәк.

ГОРЬКИЙ *прил.* 1. (*на вкус*) асы, әсе; 2. (*очень тяжёлый; горестный*) ауыр, ҡайғылы, әсе, асы, ҡанлы; **горькая участь** ауыр яҙмыш; **горькая истина** асы хәҡиҡәт; **горькие слёзы** ҡанлы йәш; 3. *разг.* (*несчастный*) бәхетһеҙ, ҡыҙғаныс; **горький сирота** бәхетһеҙ етем; 4. *в знач. сущ.* **горькая** *ж.* (*водка*) араҡы; ◇ **горький пьяница** иҫерек баш.

ГОРЮЧИЙ I *прил.* 1. яныусан, яна торған; **горючий материал** яна торған материал; 2. *в знач. сущ.* **горючее** *с. тех.* яғыулыҡ; шыйыҡ яғыулыҡ.

ГОРЮЧИЙ II *прил.*: **плакать горючими слезами** ҡанлы йәш менән илау.

ГОРЯЧЕЧНЫЙ *прил.*: **горячечный бред** *прост.* биҙгәк һаташтырыуы, биҙгәктән һаташыу.

ГОРЯЧИЙ *прил.* 1. ҡыҙыу, эҫе, ҡайнар; **горячая пища** ҡайнар аш; 2. *перен.* (*вспыльчивый*) ҡыҙыу, ярһыу; **горячий человек** ҡыҙыу ҡанлы кеше; 3. *перен.* (*страстный, пламенный*) ялҡынлы, ҡайнар; **горячий привет** ялҡынлы сәләм; **горячее сердце** ҡайнар йөрәк; 4. *в знач. сущ.* **горячее** *с. разг.* ҡайнар аш; 5. (*о времени*) ҡыҙыу; **горячая пора** ҡыҙыу ваҡыт; ◇ **горячая обработка металлов** *тех.* металды ҡыҙҙырып эшкәртеү; **по горячим следам** 1) (*по свежим следам*) эҙе буйлап; 2) (*сразу же*) эҫе мәлендә, кисектермәҫтән; **под горячую руку** асыу ҡабарған саҡҡа тура килеү.

ГОРЯЧИТЕЛЬНЫЙ *прил.*: **горячительные напитки** *уст.* иҫерткес эсемлектәр.

ГОРЯЧИТЬ *несов. кого-что* ярһытыу, ҡыҙҙырыу.

ГОРЯЧИ́ТЬСЯ *несов.* ярһыу, ҡыҙыу; **напра́сно горячи́ться** урынһыҙға ҡыҙыу.

ГОРЯ́ЧКА *ж.* 1. *уст.* (*лихорадка*) биҙгәк, тапма; 2. *перен.* (*спешка*) ашығыу, ҡабаланыу; **горя́чка пе́ред отъе́здом** юлға сығыу алдынан ҡабаланыу; ◇ **поро́ть горя́чку** ашығыу, ҡабаланыу, урынһыҙға ҡабаланыу, кәрәкмәгәнгә ашығыу.

ГОРЯ́ЧНОСТЬ *ж.* 1. (*увлечённость*) мауығыусылыҡ, ашҡыныусанлыҡ, дәртлелек; 2. (*вспыльчивость*) ҡыҙыу ҡанлылыҡ, ярһыулыҡ, дыуамаллыҡ.

ГОС- *ҡушма һүҙҙәрҙең «дәүләт» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **госбюдже́т** дәүләт бюджеты.

ГОСБА́НК *м.* (**госуда́рственный банк**) дәүләт банкыһы.

ГОСБЮДЖЕ́Т *м.* (**госуда́рственный бюдже́т**) дәүләт бюджете.

ГОСКРЕДИ́Т *м.* (**госуда́рственный креди́т**) дәүләт кредите.

ГОСПИТАЛИЗА́ЦИЯ *ж. см.* **госпитализи́ровать.**

ГОСПИТАЛИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого* госпиталгә һалыу.

ГО́СПИТАЛЬ *м.* госпиталь; **полево́й го́спиталь** ялан госпитале.

ГОСПИТА́ЛЬНЫЙ *прил.* госпиталь; **госпита́льный врач** госпиталь врачы.

ГОСПЛА́Н *м.* (**госуда́рственная пла́новая коми́ссия**) госплан (дәүләт план комиссияһы).

ГОСПОДИ́Н *м.* 1. (*обращение*) әфәнде; 2. *уст.* (*хозяин*) хужа; 3. *уст.* (*светский человек*) бай, баяр; ◇ **быть господи́ном своего́ сло́ва** үҙ һүҙенә хужа булыу; **сам себе́ господи́н** үҙе баш, үҙе түш.

ГОСПО́ДСКИЙ *прил. уст.* бай, баяр; **госпо́дский дом** баяр йорто.

ГОСПО́ДСТВО *с.* хакимлек, өҫтөнлөк; **полити́ческое госпо́дство** политик өҫтөнлөк.

ГОСПО́ДСТВОВАТЬ *несов.* 1. (*властвовать*) хакимлек (*йәки* өҫтөнлөк) итеү, өҫтөнлөк алыу; 2. *над чем* (*возвышаться*) ҡалҡып тороу.

ГОСПО́ДСТВУЮЩИЙ *прич. и прил.* хакимлек (*йәки* өҫтөнлөк) итеүсе, хаким, өҫтөн; **госпо́дствующий класс** хаким синыф; **госпо́дствующее мне́ние** өҫтөнлөк итеүсе фекер.

ГОСПОЖА́ *ж.* 1. (*обращение*) ханым; 2. *уст.* (*хозяйка*) хужа бикә.

ГОССТРА́Х *м.* (**госуда́рственное страхова́ние**) госстрах (дәүләт страхованиеһе).

ГОСТЕПРИИ́МНЫЙ *прил.* ҡунаҡсыл; **гостеприи́мные хозя́ева** ҡунаҡсыл хужалар.

ГОСТЕПРИИ́МСТВО *с.* ҡунаҡсыллыҡ.

ГОСТИ́НАЯ *ж.* ҡунаҡ бүлмәһе (*йәки* өйө).

ГОСТИ́НЕЦ *м. прост.* күстәнәс.

ГОСТИ́НИЦА *ж.* гостиница.

ГОСТИ́ТЬ *несов.* ҡунаҡ булыу.

ГОСТЬ *м.* ҡунаҡ; **он у нас ре́дкий гость** ул беҙгә һирәк килә торған ҡунаҡ; **сего́дня у нас го́сти** бөгөн беҙҙә ҡунаҡтар бар; **идти́ в го́сти** ҡунаҡҡа барыу; **в гостя́х хорошо́, а до́ма лу́чше** *посл.* ҡунаҡта яҡшы, ә өйҙә яҡшыраҡ.

ГОСУДА́РСТВЕННОСТЬ *ж.* дәүләт ҡоролошо.

ГОСУДА́РСТВЕННЫЙ *прил.* дәүләт; **госуда́рственный строй** дәүләт ҡоролошо; **госуда́рственный герб** дәүләт гербе; **госуда́рственные грани́цы** дәүләт сиктәре; **госуда́рственная та́йна** дәүләт сере; **де́ло госуда́рственной ва́жности** дәүләт әһәмиәтендәге эш.

ГОСУДА́РСТВО *с.* дәүләт; **социалисти́ческое госуда́рство** социалистик дәүләт; **многонациона́льное госуда́рство** күп милләтле дәүләт.

ГОСУДА́РЫНЯ *ж. ист.* ҡатын батша (*царица*); батша ҡатыны (*жена государя*); ◇ **ми́лостивая госуда́рыня** *уст.* хөрмәтле ханым (*элекке ваҡытта өндәшеү һүҙе*).

ГОСУДА́РЬ *м.* батша; ◇ **ми́лостивый госуда́рь** *уст.* хөрмәтле әфәндем (*элекке ваҡытта өндәшеү һүҙе*).

ГО́ТИКА *ж. архит.* готика (*урта быуат Европала архитектура стиле*).

ГОТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* готика, готик; готика стилендәге; **готи́ческий стиль** готика стиле; ◇ **готи́ческий шрифт** готик шрифт.

ГОТОВА́ЛЬНЯ *ж.* готовальня (*чертёж инструменттәре наборы*).

ГОТО́ВИТЬ *несов.* 1. *что* әҙерләү; **гото́вить ру́копись к набо́ру** ҡулъяҙманы наборға әҙерләү; **гото́вить уро́ки** дәрестәрҙе әҙерләү; 2. *что и без доп.* (*стряпать*) бешереү, әҙерләү; 3. *что* (*собираться сделать, замышлять*) әҙерләнеү, йыйыныу.

ГОТО́ВИТЬСЯ *несов.* 1. *к чему и с неопр.* әҙерләнеү; **гото́виться к докла́ду** докладҡа әҙерләнеү; 2. (*надвигаться, назревать*) булырға тороу, яҡынлашып килеү; **гото́вятся кру́пные собы́тия** ҙур ваҡиғалар булырға тора; 3. *страд. к* **гото́вить.**

ГОТО́ВНОСТЬ *ж.* әҙерлек, әҙер тороу; **он изъяви́л свою́ гото́вность помо́чь нам** ул беҙгә булышырға әҙер тороуын белдерҙе; **быть в по́лной боево́й гото́вности** тулыһынса хәрби әҙерлектә булыу.

ГОТО́ВЫЙ *прил. в разн. знач.* әҙер; **гото́вое пла́тье** әҙер кейем; **быть гото́вым** *к чему-л.* әҙер булыу; **жить на всём гото́вом** әҙергә хәҙер булып йәшәү; **всегда́ гото́в!** һәр ваҡыт әҙер!

ГОФРИРО́ВАННЫЙ *прич. и прил.* тулҡынлы, һырлы; **гофриро́ванное желе́зо** һырлы тимер.

ГОФРИ́РОВАТЬ *несов. что* һырлау, тулҡынлатып һырлау (*биҙәкләү*).

гощу́ *наст. вр. от* **гости́ть.**

ГРАБ *м. бот.* граб (*ағас*).

ГРАБЁЖ *м.* талау.

ГРАБИ́ТЕЛЬ *м.* талаусы, юлбаҫар.

ГРАБИ́ТЕЛЬСКИЙ *прил.* талау; **граби́тельские во́йны** талау һуғыштары.

ГРА́БИТЬ I *несов. кого-что* талау.

ГРА́БИТЬ II *несов. что, обл.* (*сгребать граблями*) тырмау.

ГРА́БЛИ *только мн.* тырма.

ГРАВЁР *м.* гравёр (*металды, ташты һ. б. соҡоп һәм ҡабартып һүрәттәр, биҙәктәр яһаусы*).

ГРАВЁРНЫЙ *прил.* гравёр, главёрлыҡ; **гравёрная мастерска́я** гравёр мастерскойы.

ГРА́ВИЙ *м.* ваҡ ҡырсын таш, эреҡом.

ГРАВИРОВА́ЛЬНЫЙ *прил.* гравёрлау; **гравирова́льные инструме́нты** гравёрлау ҡоралдары.

ГРАВИРОВА́ТЬ *несов. что и без доп.* гравёрлау (*металды, ташты һ. б. соҡоп йәки ҡабартып һүрәттәр, биҙәктәр төшөрөү*).

ГРАВИРО́ВКА *ж.* 1. *см.* **гравирова́ть;** 2. (*рисунок*) гравировка.

ГРАВИРО́ВЩИК *м. см.* **гравёр.**

ГРАВЮ́РА *ж.* гравюра (*соҡоп йәки ҡабартып яһалған клише һәм шул клишенән төшөрөлгән һүрәт, рәсем*).

ГРАД I *м.* 1. боҙ, борсаҡ; **шёл дождь с гра́дом** боҙ ҡатыш ямғыр яуҙы; 2. *перен.* ямғыр, ҡойон; **под гра́дом пуль** пуляләр ямғыры аҫтында; **на меня́ посы́пался це́лый град упрёков** миңә төрлө яҡтан үпкәләү яуҙыра башланылар; 3. *в знач. нареч.* **гра́дом** бик күп булып, шыбыр, шыбырҙап, ямғыр кеүек; **спе́лые я́блоки посы́пались гра́дом** өлгөргән алмалар шыбырҙап ҡойола башланы; **пот лил с него́ гра́дом** ул шыбыр тиргә баткайны.

ГРАД II *м. уст. см.* **го́род.**

ГРАДА́ЦИЯ *ж.* градация (*бер нәмәнән икенсеһенә күскәндәге эҙмә-эҙлелек*).

ГРАДОНАЧА́ЛЬНИК *м. ист.* ҡала башлығы, градоначальник.

ГРАДУИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* һыҙыҡ менән бүлгеләү; градустарға бүлеү, градус билдәләре һыҙыу; **градуи́ровать шкалу́ термо́метра** термометр шкалаһын градустарға бүлеү.

ГРА́ДУС *м.* градус (1. *үлсәү берәмеге, түңәрәктең 360-тан бер өлөшө;* 2. *температура үлсәү берәмеге*).

ГРА́ДУСНИК *м. разг.* градусник.

ГРАЖДАНИ́Н *м.* гражданин; **граждани́н Сове́тского Сою́за** Советтәр Союзы гражданине.

ГРАЖДА́НКА *ж.* гражданка.

ГРАЖДА́НСКИЙ *прил.* 1. (*свойственный истинному гражданину*) гражданлыҡ; граждандарса, ысын граждандарса; **гражда́нский долг** гражданлыҡ бурысы; **гражда́нское му́жество** ысын граждандарса батырлыҡ; 2. гражданлыҡ, гражданский; **гражда́нский ко́декс** *юр.* гражданский кодекс; **а́кты гражда́нского состоя́ния** гражданлыҡ акттары; ◇ **гражда́нская война́** граждандар һуғышы; **гражда́нская панихи́да** гражданлыҡ панихидаһы; **гражда́нский брак** загста яҙылып өйләнешеү; **гражда́нское населе́ние** ғәскәриҙәрҙән башҡа барлыҡ халыҡ, ғәскәри булмаған халыҡ.

ГРАЖДА́НСТВО *с.* гражданлыҡ; **получи́ть права́ гражда́нства** гражданлыҡ хоҡуғы алыу.

ГРАМЗА́ПИСЬ *ж.* (**грамофо́нная за́пись**) грамзапись (*граммофонға яҙылған әйбер*).

ГРАММ *м.* грамм.

ГРАММА́ТИКА *ж.* грамматика.

ГРАММАТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* грамматика; **граммати́ческие пра́вила** грамматика ҡағиҙәләре; ◇ **граммати́ческие оши́бки** грамматик хаталар.

ГРАММОФО́Н *м.* граммофон.

ГРАММОФО́ННЫЙ *прил.* граммофон; **граммофо́нная пласти́нка** граммофон пластинкаһы.

ГРА́МОТА *ж.* 1. (*умение читать и писать*) уҡый-яҙа белеү; **учи́ться гра́моте** уҡырға-яҙырға өйрәнеү; 2. (*официальный документ*) грамота; **почётная гра́мота** почёт грамотаһы; **вери́тельные гра́моты** *дип.* ышаныс грамотаһы; ◇ **фи́лькина гра́мота** мәғәнәһеҙ документ, наҙан яҙылған документ, буш ҡағыҙ.

ГРАМОТЕ́Й *м. разг.* уҡый-яҙа белеүсе; **он большо́й грамоте́й** ул бик уҡый-яҙа белеүсе кеше.

ГРА́МОТНОСТЬ *ж.* 1. (*умение читать и писать*) уҡый-яҙа белеү; 2. (*отсутствие ошибок*) грамоталылыҡ.

ГРА́МОТНЫЙ *прил.* 1. (*умеющий читать и писать*) уҡый-яҙа белеүсе; 2. (*написанный без ошибок*) грамоталы; 3. *перен. разг.* (*знающий*) белемле; **он гра́мотный инжене́р** ул белемле инженер; 4. (*умело выполненный*) дөрөҫ эшләнгән, белеп эшләнгән, еренә еткереп эшләнгән; **гра́мотный чертёж** еренә еткереп эшләнгән чертёж.

ГРАН *м. уст.* гран (*0,062 грамм ауырлыҡтағы аптека үлсәүе берәмеге*).

ГРАНА́Т I *м. бот.* гранат (*ағасы һәм емеше*).

ГРАНА́Т II *м.* гранат (*аҫыл таш*).

ГРАНА́ТА *ж. воен.* граната; **ручна́я грана́та** ҡул гранатаһы.

ГРАНА́ТНЫЙ *прил. воен.* граната; **грана́тный ка́псюль** граната капсюле.

ГРАНА́ТОВЫЙ I *прил.* гранат; **грана́товое де́рево** гранат ағасы.

ГРАНА́ТОВЫЙ II *прил.* гранат; **грана́товое ожере́лье** гранат муйынса.

ГРАНАТОМЁТ *м. воен.* гранатомёт (*граната ата торған ҡорал*).

ГРАНДИО́ЗНЫЙ *прил.* грандиоз; **грандио́зное зда́ние** бик ҙур йорт; **грандио́зные за́мыслы** грандиоз маҡсаттар.

ГРАНЁНЫЙ *прил.* ҡырланған; ҡырлы; **гранёный стака́н** ҡырлы стакан; **гранёный алма́з** ҡырланған алмас.

ГРАНИ́ЛЬНЫЙ *прил.* ҡырлау; **грани́льная мастерска́я** ҡырлау мастерскойы.

ГРАНИ́ЛЬНЯ *ж.* гранильня, ҡырлау мастерскойы.

ГРАНИ́ЛЬЩИК *м.* ҡырлаусы, гранильщик.

ГРАНИ́Т *м.* гранит.

ГРАНИ́ТНЫЙ *прил.* гранит; **грани́тная плита́** гранит плита.

ГРАНИ́ТЬ *несов. что* ҡырлап шымартыу; **грани́ть алма́з** алмас ташын ҡырлап шымартыу.

ГРАНИ́ЦА *ж.* 1. сик, граница; **охра́на грани́цы** сик һаҡлау; 2. *обычно мн.* **грани́цы** *перен.* сик, сама, үлсәү, норма; **всему́ есть грани́цы** һәр бер нәмәнең сиге бар; **не знать грани́ц** сама белмәү; ◇ **за грани́цей** сит илдә; **е́хать за грани́цу** сит илгә китеү; **из-за грани́цы** сит илдәрҙән.

ГРАНИ́ЧИТЬ *несов. с чем* 1. сиктәш булыу, йәнәшә булыу, сикләнеү; **Кита́й грани́чит с СССР** Ҡытай СССР менән сиктәш; 2. *перен.* яҡын тороу, бер булыу; **тру́сость в бою́**

грани́чит с преда́тельством һуғышта ҡурҡаҡлыҡ хыянат итеү менән бер.

ГРА́НКА *ж. полигр.* гранка (*типографияла йыйылып әле биттәргә һалынмаған набор һәм шул наборҙың оттискеһе*).

ГРАНУЛИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* ярмалау, бөртөкләндереү; **грануля́ровать удобре́ния** *с.-х.* ашламаларҙы бөртөкләндереү.

ГРАНУЛЯ́ЦИЯ *ж.* 1. бөртөкләндереү, ярмалау; 2. *астр.* грануляция (*ҡояш өҫтөнөң бөртөк-бөртөк булып күренеүе*); 3. *мед.* ит үреү.

ГРАНЬ *ж.* 1. (*граница*) сик, ҡыр; 2. *мат.* яҡ, ҡыр; **у ку́ба шесть гра́ней** кубтың алты яғы бар.

ГРАССИ́РОВАТЬ *несов.* һаҡауланыу («*р*» *өнөн французса итеп әйтеү*).

ГРАФ *м.* граф (*дворяндәр титулы һәм шул исемде йөрөткән кеше*).

ГРАФА́ *ж.* графа (1. *контора кенәгәләрендә, таблицаларҙа ике һыҙыҡ араһындағы урын*; 2. *тексттың бүлеге*).

ГРА́ФИК I *м.* график (1. *төрлө процестәрҙең һан бәйләнештәрен күрһәтә торған диаграммалар, чертёждар*; 2. *үтәлеү ваҡыты асыҡ күрһәтелгән эш планы*).

ГРА́ФИК II *м.* (*художник*) график (*графика менән шөғөлләнеүсе художник*).

ГРА́ФИКА *ж.* графика (1. *иск. буяуһыҙ ғына һүрәттәр төшөрөү*; 2. *иск. собир. шул юл менән барлыҡҡа килгән әҫәрҙәр*; 3. *лингв. баҫма йәки яҙма хәрефтәрҙең яҙылыу рәүеше*).

ГРАФИ́Н *м.* графин.

ГРАФИ́НЯ *ж.* графиня (*граф бисәһе йәки ҡыҙы*).

ГРАФИ́Т *м.* графит (*минерал*).

ГРАФИ́ТНЫЙ, ГРАФИ́ТОВЫЙ *прил.* графит; **графи́товый каранда́ш** графит ҡәләм.

ГРАФИ́ТЬ *несов. что* графалау, графалап һыҙыу.

ГРАФИ́ЧЕСКИЙ I *прил.* графика; **графи́ческое иску́сство** графика сәнғәте.

ГРАФИ́ЧЕСКИЙ II *прил.* график; **графи́ческий ме́тод** график метод.

ГРАФЛЁНЫЙ *прил.* һыҙыҡлы, графалы; **графлёная бума́га** һыҙыҡлы ҡағыҙ.

ГРА́ФСКИЙ *прил.* граф, графлыҡ; **гра́фский ти́тул** графлыҡ титулы.

ГРА́ФСТВО *с.* графлыҡ (1. *графлыҡ титулы*; 2. *Англияла һ. б. илдәрҙә ҙур административ-территориаль берәмек*; 3. *уст. феодализм дәүерендә графтар биләгән ерҙәр*).

ГРАЦИО́ЗНЫЙ *прил.* һомғол, зифа буйлы, матур хәрәкәтле.

ГРА́ЦИЯ *ж.* һомғоллоҡ, зифалыҡ, хәрәкәттә матурлыҡ.

ГРАЧ *м.* ҡара ҡарға.

ГРАЧИ́НЫЙ *прил.* ҡара ҡарға; **грачи́ные гнёзда** ҡара ҡарға оялары.

ГРЕБЁНКА *ж.* тараҡ; ◇ **стричь под гребёнку** ҡыҫҡартып ҡырҡыу; **стричь всех под одну́ гребёнку** бөтәһен дә бер аршынға һалыу.

ГРЕ́БЕНЬ *м.* 1. (*гребёнка*) тараҡ; 2. *тех.* (*стойка с зубьями*) ҡаба; 3. (*верхний край чего-л.*) ҡырлас, һырт; **гре́бень гор** тау ҡырласы; 4. (*у птиц*) кикрек; **петуши́ный гре́бень** әтәс кикреге; 5. (*крыши*) ҡыйыҡ осо.

ГРЕБЕ́Ц *м.* ишкәксе.

ГРЕ́БЛЯ *ж. спорт.* (ишкәк) ишеү; **па́рная гре́бля** ҡушлап ишеү.

ГРЕБНО́Й *прил.* 1. (ишкәк) ишеү; **гребно́й спорт** ишкәк ишеү спорты; 2. (*приводимый в движение вёслами*) ишкәкле; **гребно́е су́дно** ишкәкле судно; 3. *тех.* ишә торған, ишкес; **гребно́й винт** ишә торған винт.

ГРЁЗА *ж. поэт.* татлы хыял.

ГРЕ́ЗИТЬ *несов.* 1. (*мечтать*) хыялланыу, хыялға сумыу; 2. (*видеть во сне*; *бредить*) төштә күреү; һаташыу; **гре́зить наяву́** хыялға батыу.

ГРЕ́ЗИТЬСЯ *несов.* 1. (*представляться*) күҙгә күренеү, күҙ алдына килеү; **ему́ гре́зился большо́й успе́х** күҙ алдына ҙур уңыш килә ине; 2. (*сниться*) төшкә инеү.

ГРЕ́ЙДЕР *м. тех.* грейдер (*ер ҡаҙыу машинаһы*).

ГРЕ́ЙФЕР *м. тех.* грейфер, **ҡуш һоҫҡо** (*күтәреү кранында була*).

ГРЕК *м.* грек.

ГРЕ́КИ *мн.* гректәр.

ГРЕ́ЛКА *ж.* йылытҡыс, грелка.

ГРЕМЕ́ТЬ *несов.* 1. күкрәү (*о громе*); яңрау (*о музыке*); гөрһөлдәү (*о выстрелах*); шалтырау (*о посуде*); шаңғырҙау (*о металлических предметах*); ҡалтырҙау, дөбөрҙәү, дыңғырҙау (*о телеге*; *о тяжёлых предметах*); сыңғырау, шылтырау (*о колокольчике*); 2. *перен.* таралыу, шаулау, яңрау; **его́ и́мя греме́ло по всему́ ми́ру** исеме бөтә донъяға шауланы.

ГРЕМУ́ЧИЙ *прил.* гөрөлдәүекле, яңрауыҡлы; сылтырауыҡ, шалтырауыҡ, шыңғырҙаҡ; ◇ **грему́чая зме́я** *зоол.* шыңғырауыҡ йылан; **грему́чая ртуть** шартлағыс терегөмөш; **грему́чий газ** *хим.* шартлағыс газ.

ГРЕНАДЁР *м. ист.* гренадёр (*ҡайһы бер армияларҙа һайланма ғәскәри частәрҙең һалдаты йәки офицеры*).

ГРЕНАДЁРСКИЙ *прил. ист.* гренадёр; **гренад рский полк** гренадёрҙар полкы.

ГРЕНКИ́ *мн.* (*ед.* **грено́к** *м.*) ҡыҙырылған аҡ икмәк; **суп с гренка́ми** ҡыҙҙырылған аҡ икмәк туралған һурпа.

ГРЕСТИ́ *несов.* 1. *чем и без доп.* (*работать вёслами*) ишеү; 2. *что* (*собирать в кучу*) йыйыу (*граблями*); өйөү (*лопатой*); ◇ **грести́ де́ньги лопа́той** аҡсаны көрәп алыу.

ГРЕТЬ *несов. кого-что и без доп.* йылытыу; **греть во́ду** һыу йылытыу; **со́лнце гре́ет** ҡояш йылыта; ◇ **греть ру́ки** законһыҙ юл менән мал табыу.

ГРЕ́ТЬСЯ *несов.* йылыныу; ҡыҙыныу; **гре́ться на со́лнце** ҡояшта ҡыҙыныу; **вода́ гре́ется** һыу йылына.

ГРЕХ *м.* гонаһ, яҙыҡ; ◇ **как на грех** бәхетһеҙлеккә ҡаршы; **не грех** гонаһ булмаҫ, ярай, мөмкин; **не́чего греха́ таи́ть** нәмәһен йәшерергә, йәшерен-батырын түгел, йәшереп тораһы юҡ; **с грехо́м попола́м** ярым-йорто, мең бәлә менән, нисек етте шулай.

ГРЕХО́ВНЫЙ *прил.* гонаһлы.

ГРЕ́ЦКИЙ *прил.*: **гре́цкий оре́х** әстрхан сәтләүеге.

ГРЕЧА́НКА *ж.* грек ҡатын-ҡыҙы.

ГРЕ́ЧЕСКИЙ *прил.* грек, Греция; **гре́ческий язы́к** грек теле.
ГРЕЧИ́ХА *ж.* ҡарабойҙай.
ГРЕЧИ́ШНЫЙ *прил.* ҡарабойҙай; **гречи́шный мёд** ҡарабойҙай балы.
ГРЕ́ЧНЕВЫЙ *прил.* ҡарабойҙай; **гре́чневая крупа́** ҡарабойҙай ярмаһы.
ГРЕШИ́ТЬ *несов.* 1. гонаһ эшләү, гонаһлы булыу; 2. *против чего, чем* (*ошибаться*) яңылышыу, хаталаныу.
ГРЕ́ШНИК *м.* гонаһлы кеше.
ГРЕ́ШНИЦА *женск. р. к* **гре́шник.**
ГРЕШНО́ *в знач. сказ. с неопр., разг.* гонаһ; **грешно́ вам так говори́ть** һеҙгә улай һөйләнеү гонаһ.
ГРЕ́ШНЫЙ *прил.* гонаһлы, ғәйепле; ◇ **гре́шным де́лом** *в знач. вводн. сл.* дөрөҫөн әйткәндә, үкен скә ҡаршы.
ГРИБ *м.* бәшмәк; **собира́ть грибы́** бәшмәк йыйыу; ◇ **расти́ как грибы́** бик тиҙ үрсеү.
ГРИБНО́Й бәшмәк, бәшмәкле, бәшмәклек; **грибно́й суп** бәшмәк өйрәһе; **грибно́е ме́сто** бәшмәкле урын, бәшмәклек.
ГРИБО́К *м.* 1. *уменьш. от* **гриб**; 2. *биол.* үнәҙ; гөмбә; **кефи́рные грибки́** кефир гөмбәһе.
ГРИ́ВА *ж.* ял; **ко́нская гри́ва** ат ялы.
ГРИ́ВЕННИК *м. разг.* ун тин, ун тинлек аҡса.
ГРИГОРИА́НСКИЙ *прил.*: **григориа́нский календа́рь** григориан календаре (*папа Григорий 18 тарафынан 1582 йылда юлиан календаре урынына индерелгән календарь*).
ГРИМ *м. театр.* грим (1. *сәхнәлә уйнау өсөн биттең ҡиәфәтен үҙгәртеү; буяу, һаҡал-мыйыҡ йәбештереү һ. б.*; 2. *биткә һөртөү өсөн ҡулланыла торған буяу*).
ГРИМА́СА *ж.* сырай (*йәки* йөҙ) һытыу; **сде́лать грима́су** сырай һытыу.
ГРИМА́СНИЧАТЬ *несов.* йөҙ (*йәки* сырай) һытыу.
ГРИМЁР *м.* гримёр, гримләүсе.
ГРИМИРОВА́ТЬ *несов. кого-что* гримләү, грим һалыу (*йәки* һөртөү).
ГРИМИРОВА́ТЬСЯ *несов.* 1. гримләнеү, гирм һөртөнөү (*йәки ағыныу*); 2. *страд. к* **гримирова́ть.**
ГРИМИРО́ВКА *ж. см.* **гримирова́ть(ся).**
ГРИПП *м.* грипп.
ГРИППО́ЗНЫЙ *прил.* грипп, грипплы, грипп менән; **гриппо́зный больно́й** грипп менән ауырыусы; **гриппо́зное воспале́ние лёгких** гриптан үпкәнең шешеүе.
ГРИФ I *м.* гриф (1. *боронғо мифологияла арыҫлан кәүҙәле, бөркөт башлы, ҡанатлы имәнес зат*; 2. *зоол. йыртҡыс ҡош*).
ГРИФ II *м. муз.* гриф (*ҡыллы музыка ҡоралдарының ҡылдар һуҙып ҡуйыла торған өлөшө*).
ГРИФ III *м.* гриф (*ҡултамғаны йәки башҡа берәй яҙыуҙы төшөрә торған мисәт*); **кни́га вы́пущена с гри́фом Башки́рского филиа́ла Акаде́мии нау́к** китап Фәндәр академияһы Башҡортостан филиалының грифе менән сығарылған.
ГРИ́ФЕЛЬ *м.* грифель (*аспид таҡтаға яҙыу өсөн ҡулланыла торған ҡәләм*).
ГРИ́ФЕЛЬНЫЙ *прил.* грифель; **гри́фельный каранда́ш** грифель ҡәләм.

ГРОБ *м.* 1. гроб, табут; 2. *перен.* (*смерть*) ҡәбер, гүр; **ве́рность до гро́ба** үлгәнсе, гүргә кергәнсе тоғро булыу; ◇ **в гроб гляде́ть** үлем алдында тороу; **вогна́ть в гроб** гүргә кертеү; **по гроб жи́зни** гүргә кергәнсе, үлгәнсе, мәңгегә; **стоя́ть одно́й ного́й в гробу́** бер аяғы ерҙә, бер аяғы гүрҙә булыу.
ГРОБНИ́ЦА *ж.* төрбә, кәшәнә.
ГРОБОВО́Й *прил.* гроб, табут; **гробова́я кры́шка** гроб ҡапҡасы; ◇ **гробово́е молча́ние** тәрән тынлыҡ, ҡәбер тынлығы; **ве́рность до гробово́й доски́** үлгәнсе тоғро булыу.
ГРОБОВЩИ́К *м.* гроб яһаусы.
ГРОЗА́ *ж.* 1. йәшен, йәшенле ямғыр; 2. *перен.* (*то, что внушает страх*) дәһшәт, ҡурҡыныс.
ГРОЗДЬ *ж.*, **ГРО́ЗДЬЯ** *мн.* тәлгәш, суҡ; **гроздь виногра́да** виноград тәлгәше.
ГРОЗИ́ТЬ *несов.* 1. *кому-чему* (*угрожать*) ҡурҡытыу; 2. *кому-чему* (*делать угрожающий жест*) янау; **грози́ть па́льцем** бармаҡ янау; 3. (*внушать опасения*) -ырға (-ергә) тороу, ҡурҡыныс тыуҙырыу (*йәки* булыу); **скала́ грози́т обва́лом** ҡая емерелергә тора; **цикло́н грози́т наводне́нием** циклон һыу ташыу ҡурҡынысы тыуҙыра; 4. *кому-чему* (*предстоять—о несчастье*) ҡурҡыныс аҫтында тороу; **ему́ грози́т смерть** ул үлем ҡурҡынысы алдында тора.
ГРОЗИ́ТЬСЯ *несов. разг. см.* **грози́ть** 1, 2.
ГРО́ЗНЫЙ *прил.* 1. (*содержащий в себе угрозу*) ҡаты, усал; 2. (*внушающий страх*) дәһшәтле; ҡурҡыныс; **гро́зная си́ла** ҡурҡыныс көс.
ГРОЗОВО́Й *прил.* 1. йәшен, йәшенле; **грозовы́е облака́** йәшен болоттары; 2. (*обильный грозами*) йәшенле, йәшенле-ямғырлы; **грозово́е ле́то** йәшенле-ямғырлы йәй.
ГРОМ *м.* 1. күк күкрәү, йәшен; 2. (*сильный шум*) көслө шау, гөрһөлдәү, ҡаты шартлау; **гром кано́нады** туптар гөрһөлдәүе; **гром аплодисме́нтов** көслө ҡул сабыуҙар; ◇ **гром среди́ я́сного не́ба** аяҙ көндә йәшен һуғыу; **как гро́мом поражённый** йәшен һуҡҡан кеүек, башҡа һуҡҡан кеүек; **мета́ть гро́мы и мо́лнии** ауыҙынан уттар сәсеү; утҡа баҫтырыу; **пока́ гром не гря́нет** *погов.* башына килтереп һуҡҡансы, килеп терәлмәйенсе.
ГРОМА́ДА *ж.* бик (*йәки* ғәжәп) ҙур; **грома́ды гор** бик ҙур тауҙар.
ГРОМА́ДИНА *ж. разг.* бик ҙур (*йәки* өлкән) нәмә.
ГРОМА́ДНЫЙ *прил.* бик ҙур, бик оло.
ГРОМИ́ЛА *м. разг.* погромсы; **фаши́стские громи́лы** фашистик погромсылар.
ГРОМИ́ТЬ *несов. кого-что* 1. ватыу, емереү, тар-мар итеү; **громи́ть врага́** дошманды тар-мар итеү; 2. *перен. разг.* (*обличать*) тетеп ташлау, тетмәһен тетеү.
ГРО́МКИЙ *прил.* 1. ҡаты, ҡысҡырып; көслө яңғырауыҡлы; **гро́мкий го́лос** ҡаты тауыш; **гро́мкий разгово́р** ҡысҡырып һөйләшеү; 2. *перен.* (*известный*) данлыҡлы, атаҡлы, шаулы; донъя шаулатҡан; ҙур; **гро́мкое и́мя** данлыҡлы исем; 3. *перен.*

(*напыщенный*) ҡабарынҡы, яңғырауыҡ; **гро́мкие слова́** яңғырауыҡ һүҙҙәр.

ГРОМКОГОВОРИ́ТЕЛЬ *м. радио* громкоговоритель.

ГРОМОВО́Й *прил.* 1. күк күкрәү; **громовы́е раска́ты** күк күкрәү тауыштары; 2. *перен.* бик ҡаты, көслө; **громово́й го́лос** бик көслө тауыш; 3. *перен.* (*сокрушительный*) емергес.

ГРОМОГЛА́СНЫЙ *прил.* ҡаты тауыш менән, бөтә кеше ишетерлек итеп.

ГРОМОЗДИ́ТЬ *несов. что* өҫтө-өҫтөнә өйөү, күп итеп өйөп ҡуйыу, өйләктереү.

ГРОМОЗДИ́ТЬСЯ *несов.* өйөлөшөп тороу, өҫтө-өҫтөнә өйөлөп тороу, өйләгеү; **вдали́ громозди́лись ска́лы** алыҫта ҡая тауҙар өйөлөшөп тора.

ГРОМО́ЗДКИЙ *прил.* ҙур (күләмле), ауыр; **громо́здкая ме́бель** ҙур (*йәки* ауыр) мебель; **громо́здкие ве́щи** ауыр нәмәләр.

ГРОМООТВО́Д *м.* йәшен ҡайтарғыс.

ГРОМЫХА́ТЬ *несов. разг.* дөбөрҙәү, дыңғырҙау, дөбөр-дөбөр килеү (*о телеге*); күк күкрәү, дөбөрҙәү (*о громе*).

ГРОССМЕ́ЙСТЕР *м.* гросмейстер (*квалификациялы шахмат оҫтаһына биреләторған иң юғары исем*).

ГРОТ I *м.* (*пещера*) мәмерйә.

ГРОТ II *м. мор.* грот (*судноның грот-мачтаһындағы елкән*).

ГРОТ-МА́ЧТА *ж. мор.* грот-мачта (*судноның уртаһында иң бейек мачта*).

ГРО́ХНУТЬ *сов. и однокр. что, чем и без доп., разг.* гөрҫ итеү, дөп итеү.

ГРО́ХНУТЬСЯ *сов. разг.* гөрҫ итеү, дөп итеү.

ГРО́ХОТ I *м.* (*шум*) гөрһөлдәү, дөбөрҙәү.

ГРО́ХОТ II *м. тех.* эре иләк (*орлоҡ, ком, ваҡ таш, руда иләүҙә ҡулланыла*).

ГРОХОТА́НЬЕ *с. см.* **грохота́ть.**

ГРОХОТА́ТЬ *несов.* 1. күкрәү, дөбөрҙәү (*о громе*); гөрһөлдәү, дөбөр-шатыр килеү (*о выстрелах*); 2. *прост.* (*громко смеяться*) шарҡылдау.

ГРОШ *м.* 1. *уст.* (*монета в полкопейки*) ярты тин (*аҡса*); 2. *обычно мн.* **гроши́** *разг.* (*ничтожная сумма*) һуҡыр бер тин, бик осһоҙ; 3. грош (*Польшала, Австрияла аҡса берәмеге*); ◇ **грош цена́** бер тин тормай; **ло́маного гроша́ не сто́ит** һуҡыр бер тин дә тормай; **ни в грош не ста́вить** *кого-что* һанға һуҡмау, бар тип тә белмәү; **ни гро́ша нет** бер тин дә юҡ.

ГРОШО́ВЫЙ *прил. разг.* 1. (*очень дешёвый*) бик осһоҙ, бик арзанлы; 2. (*низко оплачиваемый*) бик аҙ түләнмәле, арзанлы.

ГРУБЕ́ТЬ *несов.* тупаҫланыу; ҡалынайыу, йыуанайыу (*о голосе*); ҡытыршыланыу, шыраулыныу (*о коже*).

ГРУБИ́ТЬ *несов. кому-чему и без доп.* тупаҫ һүҙ әйтеү, тупаҫлыҡ күрһәтеү, ҡаты бәрелеү (*һүҙ менән*).

ГРУБИЯ́Н *м. разг.* тупаҫ тел.

ГРУ́БОСТЬ *ж.* 1. тупаҫлыҡ, килбәтһеҙлек, килешһеҙлек; 2. (*грубое слово; неучтивость*) тупаҫ һүҙ, тупаҫлыҡ; **говори́ть гру́бости** тупаҫ һүҙҙәр әйтеү.

ГРУБОШЁРСТНЫЙ *прил.* шырау (*йәки* эре) йөнлө (*об овце*); шырау йөндән эшләнгән (*йәки* һуғылған) (*о материи*).

ГРУ́БЫЙ *прил.* 1. (*плохо отделанный*) тупаҫ; **гру́бая о́бувь** тупаҫ аяҡ кейеме; **гру́бые черты́ лица́** тупаҫ сырайлы; 2. (*жёсткий*) тупаҫ, килбәтһеҙ, килешһеҙ, ҡаты, шырау; **гру́бая ко́жа** ҡаты күн; **гру́бая шерсть** шырау йөн; 3. *перен.* тупаҫ; **гру́бая рабо́та** тупаҫ эш; 4. (*неучтивый; недопустимый*) тупаҫ, торпай; тәрбиәһеҙ, культураһыҙ; **гру́бый челове́к** тупаҫ кеше; **гру́бая оши́бка** тупаҫ хата; ◇ **гру́бый го́лос** ҡалын (*йәки* яғымһыҙ) тауыш; **гру́бый подсчёт** сама менән иҫәпләү.

ГРУ́ДА *ж.* ҙур өйөм; **гру́да камне́й** ҙур таш өйөмө.

ГРУДИ́НА *ж.* 1. *анат.* күкрәк һөйәге; 2. *см.* **груди́нка.**

ГРУДИ́НКА *ж.* түш ите.

ГРУДНИ́ЦА *ж. мед.* түш шешеү (*ауырыу*).

ГРУДНО́Й *прил. анат.* күкрәк, түш; **грудна́я кле́тка** күкрәк ситлеге; ◇ **грудно́й ребёнок** имсәк бала; **грудно́й го́лос** күкрәк тауышы, көр тауыш.

ГРУДОБРЮ́ШНЫЙ *прил.*: **грудобрю́шная прегра́да** *анат.* күкрәк шаршауы, диафрагма.

ГРУДЬ *ж.* 1. *анат.* күкрәк, түш; **широ́кая грудь** киң күкрәк; **дыша́ть всей гру́дью** күкрәк тултырып тын алау; 2. (*женская*) имсәк, түш; **отня́ть от груди́** имсәк ташлатыу, имсәктән айырыу; ◇ **встать гру́дью** йән-тән менән яҡлау.

ГРУЖЁНЫЙ *прил.* тейәлгән, йөк тейәлгән, йөклө; **гружёный ваго́н** йөк тейәлгән вагон.

ГРУЗ *м.* 1. ауырлыҡ, ауыр нәмә; 2. (*товар*) йөк, груз; **ваго́н с гру́зом** йөк тейәлгән вагон.

ГРУЗДЬ *м.* кәпәсбаш, груздь.

ГРУЗИ́ЛО *с. рыб.* батырғыс.

ГРУЗИ́Н *м.* грузин.

ГРУЗИ́НКА *ж.* грузинка, грузин ҡатын-ҡыҙы.

ГРУЗИ́НСКИЙ *прил.* грузин, Грузия; **грузи́нский чай** грузин сәйе.

ГРУЗИ́НЫ *мн.* грузиндәр.

ГРУЗИ́ТЬ *несов. кого-что* тейәү; **грузи́ть дрова́ на ба́ржу** баржаға утын тейәү.

ГРУЗИ́ТЬСЯ *несов.* 1. тейәнеү, тейәлеү; 2. *страд. к* **грузи́ть.**

ГРУ́ЗНЫЙ *прил.* ауыр; һалмаҡ, йыуан, ауыр кәүҙәле (*йәки* һөйәкле); **гру́зная похо́дка** һалмаҡ йөрөү; **гру́зный челове́к** ауыр һөйәкле кеше.

ГРУЗОВИ́К *м.* грузовик, йөк автомобиле.

ГРУЗОВО́Й *прил.* йөк; **грузово́й автомоби́ль** йөк автомобиле; **грузово́й тра́нспорт** йөк транспорты.

ГРУЗООБОРО́Т *м. эк.* йөк ташыу әйләнеше, груз әйләнеше (*билдәле бер ваҡыт эсендә бер юлда ташылған йөк иҫәбе*); **повы́сить грузооборо́т на желе́зных доро́гах** тимер юлдарҙа йөк ташыу әйләнешен арттырыу.

ГРУЗООТПРАВИ́ТЕЛЬ *м.* груз (*йәки* йөк) ебәреүсе.

ГРУЗОПОДЪЁМНИК *м. тех.* йөк (*йәки* ауырлыҡ) күтәргес, грузоподъёмник.

ГРУЗОПОДЪЁМНЫЙ *прил. тех.* йөк (*йәки* ауырлыҡ) күтәрә торған; **грузоподъёмный кран** ауырлыҡ күтәрә торған кран.

ГРУЗОПОЛУЧА́ТЕЛЬ *м.* груз алыусы (*исеменә йөк ебәрелгән кеше йәки учреждение*).

ГРУ́ЗЧИК *м.* грузчик (*йөк тейәүсе, йөк бушатыусы*).

ГРУНТ *м.* 1. (*почва*) грунт, ер, тупраҡ; **песча́ный грунт** ҡомло тупраҡ; 2. (*краска*) грунт (*буяласаҡ йәки һүрәт яһаласаҡ әйбергә тәү һөртөлгән буяу йәки замаска*); 3. (*на рисунке, в гравюре*) грунт (*рәсемдә, гравюрала штрихланған фон*).

ГРУНТОВА́ТЬ *несов. что* грунтлау (*буялаһы әйберҙәргә беренсе ҡат буяп сығыу*).

ГРУНТО́ВКА *ж. см.* **грунтова́ть.**

ГРУНТОВО́Й *прил.* 1. грунт, ер, тупраҡ; **грунтова́я вода́** ер аҫты һыуы, ер аҫтынан сыға торған һыу; **грунтова́я доро́га** арба юлы; 2. грунт; **грунтовы́е кра́ски** грунт буяуҙары.

ГРУ́ППА *ж. в разн. знач.* төркөм, группа, өйкөм; **гру́ппа вса́дников** һыбайлылар төркөмө; **парти́йная гру́ппа** бер төркөм партиялылар.

ГРУППИРОВА́НИЕ *с. см.* **группирова́ть (-ся).**

ГРУППИРОВА́ТЬ *несов. кого-что* төркөмләү, группалау, йыйыу; төркөмдәргә бүлеү (*йәки* айырыу).

ГРУППИРОВА́ТЬСЯ *несов.* 1. группаға йыйналыу (*йәки* ойошоу), өйкөмләшеү; төркөмдәргә бүленеү; 2. *страд. к* **группирова́ть.**

ГРУППИРО́ВКА *ж.* 1. *см.* **группирова́ть (-ся)**; 2. (*группа*) төркөм, группа.

ГРУППОВО́Й *прил.* төркөм, группа, өйкөм; **групповы́е заня́тия** группа занятиеләре; **группово́й сни́мок** күмәк төшкән рәсем.

ГРУППОВЩИ́НА *ж.* группасылыҡ.

ГРУСТИ́ТЬ *несов.* күңелһеҙләнеү, яманһыулау, һағыныу, ҡайғырыу, юҡһыныу.

ГРУ́СТНО *нареч.* 1. күңелһеҙ, яманһыу, һағышлы, ҡайғылы; моңһоу; моңло; 2. *в знач. сказ. безл.* күңелһеҙ (*йәки* яманһыу) булыу; **мне ста́ло гру́стно** миңә яманһыу булып китте.

ГРУ́СТНЫЙ *прил.* күңелһеҙ, яманһыу, һағышлы, ҡайғылы; моңһоу; моңло; **гру́стный взгляд** моңһоу ҡараш; **гру́стная пе́сня** моңло (*йәки* һағышлы) йыр; **гру́стный результа́т** *разг.* күңелһеҙ һөҙөмтә; **гру́стные мы́сли** күңелһеҙ уйҙар.

ГРУСТЬ *ж.* һағыш, ҡайғы, моң.

ГРУ́ША *ж.* груша (*ағасы һәм емеше*).

ГРУШЕВИ́ДНЫЙ *прил.* груша һымаҡ (*йәки* төҫлө).

ГРУ́ШЕВЫЙ *прил.* груша; **гру́шевое де́рево** груша ағасы; **гру́шевое варе́нье** груша вареньеһе.

ГРУШО́ВКА *ж.* грушовка (*алма сорты*).

ГРЫЖА *ж. мед.* бүсер.

ГРЫЗНЯ́ *ж. разг.* 1. (*драка между животными*) тешләшеү, талашыу; 2. *перен.* (*склока, ссора*) талаш, тиргәш.

ГРЫЗТЬ *несов.* 1. *что* кимереү; ватыу, ярыу; **грызть оре́хи** сәтләүек ватыу; 2. *кого, перен. разг.* (*докучать, придираться*) әрләү, талау, ҡолаҡ итен ашау; **ты грызёшь меня́ с утра́ до ве́чера** һин мине иртәнән кискә тиклем әрләйһең; 3. *кого-что, перен.* (*терзать, мучить—о мыслях, чувствах*) борсоу, яфалау, йөҙәтеү.

ГРЫ́ЗТЬСЯ *несов.* 1. тешләшеү, талашыу; **соба́ки грызу́тся** эттәр талаша; 2. *перен. разг.* (*ссориться*) талашыу, тиргәшеү, әрләшеү, ҡысҡырышыу.

ГРЫЗУ́Н *м. зоол.* кимереүсе (*ҡуян, йомран, сысҡан һ. б.*).

ГРЯДА́ *ж.* 1. (*цепь*) теҙмә, тауҙар теҙмәһе (*йәки* сылбыры); **гряда́ гор** тауҙар теҙмәһе; 2. (*на огороде*) түтәл.

гря́дка *ж.* түтәл.

ГРЯ́ДКОВЫЙ *прил.* түтәл; **гря́дковая культу́ра** түтәл культураһы.

ГРЯДУ́ЩИЙ *прил. высок.* 1. киләсәк, алдағы, яҡынлашып килә торған; **гряду́щие века́** киләсәк быуаттар; 2. *в знач. сущ.* **гряду́щее** *с.* киләсәк, киләсәк көн; ◇ **на сон гряду́щий** йоҡо алдынан.

ГРЯЗЕВО́Й *прил.* шифалы батҡаҡ; **грязевы́е ва́нны** шифалы батҡаҡ ванналары.

ГРЯЗЕЛЕЧЕ́БНИЦА *ж.* грязелечебница (*шифалы батҡаҡ менән дауалау урыны*).

ГРЯЗЕЛЕЧЕ́НИЕ *с.* шифалы батҡаҡ менән дауалау.

ГРЯЗНИ́ТЬ *несов.* 1. *что* батҡаҡлау, бысратыу, ҡарайтыу; 2. *кого-что, перен.* (*порочить*) бысратыу, ҡара яғыу, яманлау.

ГРЯЗНИ́ТЬСЯ *несов.* батҡаҡланыу, бысраныу, керләнеү, буялыу.

ГРЯЗНУ́ЛЯ *м. и ж. разг.* бысраҡ, шаҡшы, тырҡыш.

ГРЯ́ЗНЫЙ *прил.* 1. бысраҡ, батҡаҡ; **гря́зная доро́га** бысраҡ юл; 2. (*запачканный*) бысранған, бысраҡ, керле, ҡара, керләнгән; **гря́зные ру́ки** бысраҡ ҡулдар; 3. *перен.* (*гнусный*) бысраҡ; **гря́зное де́ло** бысраҡ эш; 4. (*о цвете*) буръяҡ, һорғолт-тоноҡ (*төҫ*); 5. (*предназначенный для мусора*) сүп-сар.

ГРЯЗЬ *ж.* 1. (*нечистота, пыль, сор*) батҡаҡ, бысраҡ, сүп-сар; **по́сле дождя́ на доро́ге грязь** ямғырҙан һуң юл бысраҡ; 2. (*на теле, на белье*) кер, бысраҡ; **ру́ки в грязи́** ҡул бысраҡ; 3. *перен.* (*бесчестные поступки*) бысраҡлыҡ, әшәкелек; 4. *мн.* **гря́зи** *мед.* шифалы батҡаҡ, шифалы батҡаҡ менән дауаланыу урыны; **лечи́ться гря́зями** шифалы батҡаҡ менән дауаланыу; ◇ **втопта́ть в грязь** *кого* яла (*йәки* бысраҡ, ҡара) яғыу; **вы́тащить из гря́зи** *кого* насар хәлдән тартып сығарыу; **заброса́ть гря́зью** *кого* ҡара (*йәки* яла) яғыу, бысраҡ ташлау; **меси́ть грязь** бысраҡ ярып йөрөү; **не уда́рить лицо́м в грязь** *см.* **лицо́.**

ГРЯ́НУТЬ *сов.* 1. (*загреметь*) гөрһөлдәп китеү, күкрәү, күкрәп ҡуйыу, яңрау; **гря́нула му́зыка** музыка яңраны; **гря́нул гром** күк күкрәне; 2. *перен.* (*неожиданно начаться*) башланыу, башланып китеү; **гря́нула война́** һуғыш башланып китте.

ГУА́ШЬ *ж.* гуашь (1. *елемде һыуҙа иҙеп эшләгән буяу*; 2. *шундай буяу менән яһалған һүрәт*).

ГУБА́ I *ж.* **1.** ирен; **2.** *мн.* **гу́бы** (*концы клещей, тисков*) морон; ◇ **гу́ба не ду́ра** *у кого* аҡылың алтау икән; **за́ячья губа́** *см.* **за́ячий; молоко́ на губа́х не обсо́хло** ауыҙында һөтө кипмәгән; **наду́ть гу́бы** *см.* **наду́ть.**

ГУБА́ II *ж. геогр.* ҡултыҡ.

ГУБА́СТЫЙ *прил. разг.* ҡалын (*йәки* турһыҡ) иренле.

ГУБЕРНА́ТОР *м.* губернатор (1. *ист. элекке Россияла губерна башлығы*; 2. *колония башлығы*; 3. *АКШ-та штат башлығы*; 4. *Бельгияла һәм Испанияла провинция, департамент башлығы*).

ГУБЕРНА́ТОРСКИЙ *прил.* губернатор; **губерна́торский дом** губернатор өйө; ◇ **положе́ние ху́же губерна́торского** *шутл.* эштәр шәптән түгел, хәл бик мөшкөл, эштәр хөрт.

ГУБЕРНА́ТОРСТВО *с.* губернаторлыҡ, губернаторлыҡ вазифаһы.

ГУБЕ́РНИЯ *ж. ист.* губерна (*элек Россияла административ-территориаль бүленеш*).

ГУБЕ́РНСКИЙ *прил. ист.* губерна; **губе́рнский го́род** губерна ҡалаһы.

ГУБИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* һәләкәтле, һәләкәткә килтерә торған, һәләк (*йәки* харап) иткес, емергес; сәләмәтлеккә зарарлы; **губи́тельный ого́нь артилле́рии** артиллерияның емергес уты; **губи́тельный кли́мат** сәләмәтлеккә зарарлы климат.

ГУБИ́ТЬ *несов. кого-что* 1. (*уничтожать; портить*) һәләк (*йәки* харап, әрәм) итеү; 2. (*убивать*) үлтереү; 3. *перен.* (*делать несчастным*) бәхетһеҙ (*йәки* харап) итеү.

ГУ́БКА *ж.* болот (1. *зоол. диңгеҙ хайуанының бер төрө*; 2. *шул хайуандың ҡауы, ҡауыты, һөлдәһе; был хайуандың ҡауынан яһалған йәки уның ҡауына оҡшатып ҡойолған резина*).

ГУБНО́Й *прил.* ирен; **губна́я пома́да** ирен помадаһы; **губны́е зву́ки** *лингв.* ирен өндәре.

ГУБОШЛЁП *м. прост.* һалпы ирен, шалпыҡ ауыҙ.

ГУ́БЧАТЫЙ *прил.* ваҡ-ваҡ тишекле, күҙ-күҙ тишекле, болот һымаҡ, көпшәк.

ГУВЕРНА́НТКА *ж. уст.* гувернантка (*буржуаз ғаиләләрҙә балаларға өйҙә тәрбиә һәм башланғыс белем биреүсе ҡатын-ҡыҙ*).

ГУВЕРНЁР *м.* гувернёр (*буржуаз ғаиләләрҙә балаларға өйҙә тәрбиә һәм башланғыс белем биреүсе ир кеше*).

ГУГУ́: **ни гугу́** *в знач. сказ.* ләм-мим, тыныңды ла сығарма, ауыҙыңды ла асма.

ГУДЕ́НИЕ *с. см.* **гуде́ть.**

ГУДЕ́ТЬ *несов.* 1. геүләү, геүелдәү, жыуылдау, шаулап тороу; ҡысҡырыу, һөрәнләү, ҡысҡыртыу; **гудо́к гуди́т** гудок ҡысҡырта; **ве́тер гуди́т** ел геүелдәй; 2. *безл.* зыңлау, геүләү, сеңләү; **от шу́ма маши́ны у меня́ гуди́т в уша́х** машина тауышынан ҡолағым зыңлай.

ГУДО́К *м.* гудок (*автомобилдә, паровозда, завод-фабрикаларҙа һ. б.*).

ГУДРО́Н *м.* гудрон (*нефть ҡалдығынан ҡайнатып сығарылған ҡурта-ҡара ыҫмалалы матдә*).

ГУДРОНИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, тех.* гудронлау, гудрон түшәү.

ГУЖ *м.* (*часть упряжки*) ҡолаҡбау (*ҡамытта*).

ГУЖЕВО́Й *прил.* егеүле; **гужево́й тра́нспорт** егеүле транспорт.

ГУЖО́М *нареч.* ылаулап, ылау менән; **вози́ть това́ры гужо́м** тауарҙы ылау менән ташыу.

гужу́ *наст. вр. от* **гуде́ть.**

ГУЛ *м.* геү, геүләү, гөрөлдәү.

ГУ́ЛКИЙ *прил.* яңрап (*йәки* шаңғырап) торған; **гу́лкий звук** шаңғырап торған тауыш; **гу́лкие сво́ды** яңрап торған көмбәҙҙәр.

ГУЛЬБА́ *ж. прост.* типтереү.

ГУЛЯ́КА *м. и ж. разг.* типтерергә яратыусы, йөрөмһәк.

ГУЛЯ́НЬЕ *с.* 1. *см.* **гуля́ть** 1; 2. (*массовое празднество*) күңел асыу; гулянье; **сего́дня состои́тся гуля́нье** бөгөн гулянье була.

ГУЛЯ́ТЬ *несов.* 1. (*совершать прогулку*) йөрөү; 2. (*веселиться, кутить*) күңел асыу, типтереү, әйттереү; 3. *разг.* (*быть свободным от работы*) эшләмәү, эшһеҙ йөрөү.

ГУЛЯ́Ш *м.* гуляш (*ашамлыҡ*).

ГУМАНИ́ЗМ *м.* 1. *ист.* гуманизм (*яңырыу эпохаһында кешеләрҙе һәм уларҙың фекерен феодализм һәм католицизм бығауҙарынан азат итеүгә юнәлдерелгән прогрессив хәрәкәт*); 2. (*любовь к людям*) гуманизм, кешелеклелек; **социалисти́ческий гумани́зм** социалистик гуманизм.

ГУМАНИ́СТ *м.* 1. *ист.* гуманист (*гуманизм вәкиле*); 2. (*просвещённый деятель*) гуманист, кешелекле кеше, кеше һөйөүсе.

ГУМАНИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* гуманистик; **в гуманисти́ческих це́лях** гуманистик маҡсаттарҙа.

ГУМАНИТА́РНЫЙ *прил.* гуманитар; **гуманита́рные нау́ки** гуманитар фәндәр (*философия тарих, филология һ. б.*).

ГУМА́ННОСТЬ *ж.* кешелеклелек, шәфҡәтлелек, йомшаҡ күңеллелек.

ГУМА́ННЫЙ *прил.* кешелекле, шәфҡәтле, йомшаҡ күңелле, кешегә ҡарата иғтибарлы; **гума́нное отноше́ние** кешелекле мөнәсәбәт.

ГУММИАРА́БИК *м.* гуммиарабик (*ҡағыҙ елеме төрө*).

ГУМНО́ *с.* 1. (*сарай*) ырҙын; 2. (*ток*) ырҙын табағы.

ГУ́МУС *м.* (*перегной*) серемтә.

ГУ́ННЫ *мн.* (*ед.* **гунн** *м.*) *ист.* гундар (*4 быуатта Азиянан Европаға күсеп килгән төрки халыҡтарҙан бер ҡәбилә*).

ГУ́РИЯ *ж. миф.* хур ҡыҙы.

ГУРТ *м.* көтөү, мал көтөүе.

ГУРТОВЩИ́К *м.* 1. (*погонщик*) гурт ҡыуыусы, көтөү ҡыуыусы; 2. *уст.* (*торговец скотом*) көтөүләп мал һатыусы.

ГУРТО́М *нареч. разг.* тотошо (*йәки* көтөүе) менән, тулайым.

ГУРЬБА́ *ж. разг.* кешеләр төркөмө.

ГУСА́К *м.* ата ҡаҙ.

ГУСА́Р *м. уст.* гусар (*элекке армияла еңел кавалерия һалдаты*).

ГУСА́РСКИЙ *прил. уст.* гусар; **гуса́рский полк** гусарҙар полкы.

ГУ́СЕНИЦА *ж.* 1. *зоол.* ҡарышлауыҡ (*күбәләк ҡорто*); 2. *тех.* ҡарышлауыҡ (*тракторҙа, танкыла һ. б.*).

ГУ́СЕНИЧНЫЙ *прил.* ҡарышлауыҡлы; **гу́сеничная цепь** ҡарышлауыҡлы сылбыр; **гу́сеничный тра́ктор** ҡарышлауыҡлы трактор.

ГУСЁНОК *м.* ҡаҙ бәбкәһе.

ГУСИ́НЫЙ *прил.* ҡаҙ; **гуси́ное яйцо́** ҡаҙ йомортҡаһы; ◇ **гуси́ная ко́жа** ҡаҙ тән, бала йөн ҡабарыу (*туңыуҙан, өшөүҙән һ. б. кеше тәненең ҡаҙ тәне төҫлө хәлгә килеүе*); **гуси́ные ла́пки** күҙ төбөндәге йыйырсыҡтар.

ГУ́СЛИ *только мн.* көснә.

ГУСЛЯ́Р *м.* көснәсе.

ГУСТЕ́ТЬ *несов.* 1. (*становиться менее жидким*) ҡуйырыу; **клей густе́ет** елем ҡуйыра; 2. ҡуйыланыу, ҡуйылана барыу; **лес густе́ет** урман ҡуйылана бара.

ГУ́СТО *нареч.* 1. ҡуйы, йыш; **пшени́ца взошла́ гу́сто** бойҙай ҡуйы шытып сыҡҡан; 2. (*не жидко*) ҡуйы, ҡаты, ҡаты итеп; **гу́сто замеси́ть те́сто** ҡамырҙы ҡаты итеп баҫыу; 3. *в знач. сказ. безл. разг.* (*много*) мул, күп; **не гу́сто** мул түгел, аҙ.

ГУСТО́Й *прил.* 1. ҡуйы, йыш; **густы́е во́лосы** ҡуйы сәс; 2. (*не жидкий*) ҡуйы; **густа́я смета́на** ҡуйы ҡаймаҡ; 3. (*о звуке*) ҡалын; **густо́й звук ко́локола** ҡыңғырауҙың ҡалын тауышы; 4. (*о цвете*) ҡуйы.

ГУСТОЛИ́СТВЕННЫЙ *прил.* ҡуйы япраҡлы.

ГУСТОНАСЕЛЁННЫЙ *прил.* күп халыҡлы, халыҡ тығыҙ ултырған; **гу́стонаселённая о́бласть** күп халыҡлы өлкә, халыҡ тығыҙ ултырған өлкә.

ГУСТОТА́ *ж.* 1. ҡуйылыҡ; **густота́ молока́** һөттөң ҡуйылығы; 2. йышлыҡ, ҡуйылыҡ; **густота́ дере́вьев** ағастарҙың йышлығы.

ГУСЫ́НЯ *ж.* инә ҡаҙ.

ГУСЬ *м.* ҡаҙ; ◇ **как с гу́ся вода́** ҡолағына ла элмәй, бар тип тә белмәй.

ГУСЬКО́М *нареч.* бер-бер артлы, теҙелешеп, аллы-артлы.

ГУСЯ́ТИНА *ж.* ҡаҙ ите.

ГУСЯ́ТНИК *м.* ҡаҙ ояһы.

ГУТАЛИ́Н *м.* гуталин (*күн аяк кейемдәре таҙарта торған май*).

ГУТТАПЕ́РЧА *ж.* гуттаперча (*каучук һымаҡ матдә*).

ГУТТАПЕ́РЧЕВЫЙ *прил.* гуттаперча; **гуттапе́рчевая игру́шка** гуттаперча уйынсыҡ.

ГУ́ЩА *ж.* 1. ултырма, төпрә, ҡуйырыҡ; **кофе́йная гу́ща** кофе төпрәһе; 2. (*чаща, дебри*) шырлыҡ, ҡуйы урман; 3. (*скопление людей, предметов*) иң ҡуйы урын; **вреза́ться в гу́щу толпы́** халыҡтың иң ҡуйы еренә барып инеү; ◇ **гада́ть на кофе́йной гу́ще** *см.* **гада́ть.**

ГЭС (**гидроэлектроста́нция**) ГЭС (гидроэлектр станцияһы).

ГЯУ́Р *м.* кафыр.

Д

ДА I *частица* 1. *утверд.* эйе; **все пришли́? —Да** барыһы ла килдеме? — Эйе; 2. *вопр.* ⁼мы (⁼ме, ⁼мо, ⁼мө) (икән); шулаймы ни, шулаймы, улаймы ни; **он уе́хал.— Да?** Ул китте.— Шулаймы ни?; 3. (*так, действительно, кстати, вот ещё*) эйе, шулай шул; әй; **да, хоро́шие тепе́рь времена́** шулай, заманалар хәҙер әйбәт; **да, ещё одна́ но́вость!** эй, тағы ла бер яңылыҡ бар икән!; 4. *в сочет. с гл. 3 л. наст. и буд. вр. употр. в знач.* «*пусть*» ⁼һын (⁼һен); **да здра́вствует Коммунисти́ческая па́ртия Сове́тского Сою́за!** йәшәһен Советтәр Союзы Коммунистәр партияһы!; 5. *усил.* ҡуй, ҡуй әле, ҡуйсы; бит, бит инде; ⁼сы (⁼се), ⁼сы (⁼се) инде; **да не мо́жет быть!** ҡуй, (улай) булмаҫ!; **да ну́?** ҡуйсы?, кит әле?; **да ну́ его́!** ҡуйсы шуны!, ҡуй әле шуны!; **что́-нибудь да оста́лось же** нәмә булһа ла ҡалғандыр бит инде; **да скажи́те же!** әйтегеҙсе!

ДА II *союз* 1. *соед.* һәм, менән, да, дә, ҙа, ҙә, ла, лә, та, тә; **он да я** ул да мин, ул һәм мин; 2. *присоед.* өҫтәүенә, шуның өҫтөнә, тағы ла, тағы, етмәһә, етмәһә тағы; **шёл я но́чью оди́н, да ещё ле́сом** төнөн бер үҙем бара инем, етмәһә тағы урман эсенән; 3. *противит.* ләкин, әммә, мәгәр; **он охо́тно сде́лал бы э́то, да у него́ нет вре́мени** ул быны бик эшләр ине, ләкин уның ваҡыты юҡ; ◇ **я ду́мал, ду́мал да и наду́мал** уйлай торғас, осона сыҡтым (*йәки* уйлап таптым); **смеётся, да и то́лько** көлөүҙән башҡаны белмәй; бер белгәне көлөү.

ДАВА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **дать; дава́й кни́гу** китапты бир; 2. *повел.*: **дава́й(те)** *разг.* әйҙә(геҙ); **дава́йте посиди́м** әйҙәгеҙ ултырайыҡ; 3. *повел.* **дава́й(те)** *разг.* әйҙә, йә, йә әле, ҡана, ҡайҙа әле; **дава́й уходи́** ҡана кит әле; ◇ **я дава́й крича́ть** мин әй ҡысҡырырға тотондом; **он дава́й бежа́ть** ул әй югерергә тотондо.

ДАВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **да́ться** 1, 3; 2. *страд. к* **дава́ть** (*см.* **дать** 1—4).

ДАВИ́ТЬ *несов.* 1. *кого-что, на кого-что, прям. и перен.* баҫыу; **снег да́вит на кры́шу** ҡар түбәне баҫа; **тоска́ да́вит ду́шу** хәсрәт баҫа; 2. *что* (*жать, выжимать*) һығыу, иҙеү; **дави́ть я́годы** еләк һығыу (*йәки* иҙеү); 3. *кого, разг.* (*душить*) быуыу, быуып үлтереү; **лиса́ да́вит кур** төлкө тауыҡтарҙы быуа; 4. *что* (*стискивать, сжимать*) ҡыҫыу, һығыу; **сапо́г да́вит но́гу** итек аяҡты ҡыҫа; 5. *безл.* (*о чувстве боли*) ҡыҫыу, ҡыҫылыу; **мне да́вит грудь** минең күкрәгем ҡыҫа; 6. *что* (*расплющивая, уничтожать*) тапау, тапап үлтереү; һытыу, һытып үлтереү.

ДАВИ́ТЬСЯ *несов.* 1. *чем* төйөлөү, тамаҡҡа тороу (*йәки* ултырыу); 2. (*задыхаться от приступа кашля, смеха и т. д.*) быуылыу; **дави́ться от сме́ха** быуылып көлөү.

ДА́ВКА *ж. разг.* этеш, этеш-төртөш; **у вхо́да в зда́ние начала́сь да́вка** йорт ишеге алдында этеш-төртөш башланды.

ДАВЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **дави́ть** 1, 4, 5; 2. баҫым; **атмосфе́рное давле́ние** атмосфера

баçымы; **давле́ние льдов** боҙҙар ҡыçымы; 3. *перен.* ҡыçым, баçым, иҙеү; **ока́зывать давле́ние** *на кого-л.* баçым яһау; ◇ **под давле́нием** баçым аçтында.

ДА́ВНИЙ *прил.* әллә ҡасанғы, күптәнге, элекке, боронғо, иçке; **да́вний прия́тель** күптәнге дуç; **в да́вние времена́** элекке ваҡыттарҙа.

ДАВНИ́ШНИЙ *прил. разг. см.* **да́вний.**

ДАВНО́ *нареч.* 1. (*много времени тому назад*) әллә ҡасан, күптән; **я давно́ прие́хал** мин әллә ҡасан килдем; 2. (*в течение долгого времени*) бик күптән бирле, әллә ҡасандан бирле; **я его́ давно́ не ви́дел** мин уны бик күптән бирле күргәнем юҡ; ◇ **давно́ бы так** күптән шулай кәрәк ине.

ДАВНОПРОШЕ́ДШИЙ *прил.* әллә ҡасанғы, әллә ҡасан булып үткән, күптән булып үткән; ◇ **давнопроше́дшее вре́мя** *грам.* күптән үткән заман.

ДА́ВНОСТЬ *ж.* 1. (*отдалённость по времени*) күптән булыу, күптәнгелек; **да́вность собы́тия** ваҡиғаның күптән булыуы; 2. *юр.* күптән булғанлыҡ, ваҡыты үткәнлек; **за да́вностью преступле́ния** *юр.* енәйәттең күптән булғанлығы сәбәпле.

ДАВНЫ́М-ДАВНО́ *нареч. разг.* әллә ҡасан, күптән.

ДАГЕСТА́НЕЦ *м.* дағстанлы.

ДАГЕСТА́НКА *ж.* дағстан ҡатын-ҡыҙы.

ДАГЕСТА́НСКИЙ *прил.* дағстан, Дағстан; **дагеста́нский наро́д** дағстан халҡы.

ДАГЕСТА́НЦЫ *мн.* дағстанлылар.

ДА́ЖЕ *частица усил.* 1. хатта; **я э́того да́же предста́вить себе́ не могу́** быны хатта күҙ алдыма ла килтерә алмайым; 2. *в знач. союза* хатта...; (да, дә, ҙа, ҙә, ла, лә, та, тә); **днём бы́ло о́чень тепло́, да́же жа́рко** көндөҙ көн бик йылы, хатта эçе ине; **да́же и...** хатта...

ДАКТИЛОСКОПИ́Я *ж.* дактилоскопия (*бармаҡ бите һыҙҙарына ҡарап, шәхесте билдәләү ысулы*).

ДА́КТИЛЬ *м. лит.* дактиль (*шиғырҙа баçымы беренсе ижегенә төшкән өс ижекле стопа*).

дал *прош. вр. от* **дать.**

ДАЛА́Й-ЛА́МА *м.* далай-лама (*Тибеттә дин һәм хөкүмәт башлығы*).

ДА́ЛЕЕ *нареч.* (*затем*) унан, шунан, унан һуң; шунан һуң; унан ары; **да́лее мы присту́пим к изуче́нию вопро́са** унан һуң беҙ мәсьәләне тикшереүгә күсербеҙ; ◇ **и так да́лее (и т. д.)** һәм башҡа шундайҙар (һ. б. ш.).

ДАЛЁКИЙ *прил.* 1. (*отдалённый расстоянием*) алыç, йыраҡ; алыçтағы, йыраҡтағы; **далёкие стра́ны** алыç илдәр; 2. (*большой протяжением*) оҙон, оҙан, йыраҡ; **далёкий путь** оҙан юл; 3. (*отдалённый временем*) элек, элекке, боронғо, элекке ваҡыттағы, әллә ҡасанғы, күптән үткән; **далёкое про́шлое** әллә ҡасанғы хәлдәр; 4. *перен.* (*чуждый*) ят, сит, йыраҡ; 5. *разг.* (*только с отрицанием*) аҡыллы, башлы; **не о́чень далёкий челове́к** бик үк аҡыллы кеше түгел.

ДАЛЕКО́, ДАЛЁКО *нареч.* алыç, йыраҡ; ◇ **зайти́ далеко́ в лес** урман төпкөлөнә инеү; **далеко́ за́ полночь** ярты төн үткәс; **далеко́ не так** бер ҙә (*йәки* һис тә) улай түгел; **далеко́ зайти́** *в чём* бик төпкә төшөү, тәрәнгә китеү, һүҙҙе тәрәнгә ебәреү.

ДАЛЬ *ж.* 1. (*далеко видимое пространство*) алыçлыҡ; 2. (*отдалённое место*) алыç ер; **идти́ в таку́ю даль!** ундай алыç ергә барырға!

ДАЛЬНЕ́ЙШИЙ *прил.* артабанғы, киләсәктәге, алдағы; бынан ары (*йәки* һуң); ◇ **в дальне́йшем** киләсәктә, бынан һуң.

ДА́ЛЬНИЙ *прил.* 1. алыç, йыраҡ; алыçтағы, йыраҡтағы; **да́льнее расстоя́ние** алыç ара; 2. (*о родственниках*) алыç, йыраҡ; **да́льнее родство́** алыç ҡәрҙәшлек; ◇ **без да́льних слов** уратып һөйләмәйенсә, һүҙҙе оҙаҡҡа һуҙмайынса.

ДАЛЬНОБО́ЙНЫЙ *прил.* алыçҡа (*йәки* йыраҡҡа) ата торған; **дальнобо́йное ору́дие** алыçҡа ата торған орудие.

ДАЛЬНОВИ́ДНОСТЬ *ж.* алдан күреүсәнлек, алдан күрә белеүсәнлек.

ДАЛЬНОВИ́ДНЫЙ *прил.* алдан күреүсән, алдан күрә белеүсе.

ДАЛЬНОЗО́РКИЙ *прил.* алыçтан (*йәки* йыраҡтан) яҡшы күреүсе.

ДАЛЬНОЗО́РКОСТЬ *ж.* алыçтан яҡшы күреү, йыраҡтан күреүсәнлек.

ДАЛЬНОМЕ́Р *м.* алыçлыҡ (*йәки* йыраҡлыҡ) үлсәгес.

ДА́ЛЬНОСТЬ *ж.* алыçлыҡ, йыраҡлыҡ.

ДАЛЬТОНИ́ЗМ *м.* дальтонизм (*күҙҙең ҡайһы бер төçтәрҙе айыра алмауы*).

ДАЛЬТО́НИК *м. разг.* дальтоник (*дальтонизм менән интегеүсе*).

ДА́ЛЬШЕ 1. *сравнит. ст. от прил.* **далёкий** 1, 2, 3 *и нареч.* **далеко́, далёко** алыçыраҡ, йырағыраҡ; **я живу́ да́льше вас от це́нтра** мин һеҙгә ҡарағанда үҙәктән алыçыраҡ торам; 2. *нареч.* (*затем*) унан һуң, шунан һуң, һуңынан, унан ары, унан, шунан; **да́льше что бы́ло?** шунан һуң нәмә булды?; 3. *нареч.* (*больше*) тағы ла, артабан; **я да́льше не стал слу́шать** мин артабан тыңламаным; ◇ **да́льше (е́хать) не́куда** башҡаса булдырып булмай, башҡаса сара юҡ; ...булыуы мөмкин түгел.

дам *буд. вр. от* **дать.**

ДА́МА *ж.* 1. ханым; 2. (*в танце*) дама (*тансала ир менән ҡушылып бейеүсе ҡатын-ҡыҙ*); 3. *карт.* дама; **пи́ковая да́ма** пики дамаһы; ◇ **да́ма се́рдца** *шутл.* һөйгән йәр, һөйәркә.

ДА́МБА *ж.* дамба (*һыу баçыуҙан һаҡлау нығытмаһы*).

ДА́МКА *ж.* (*при игре в шашки*) дамка; **проходи́ть в да́мки** дамкаға сығыу.

ДАМО́КЛОВ: дамо́клов меч ҡыл өçтөндә генә тороу.

ДА́МСКИЙ *прил.* дама, ҡатын-ҡыҙ; **да́мский портно́й** ҡатын-ҡыҙҙар кейеме тегеүсе.

да́мся *буд. вр. от* **да́ться.**

ДА́ННЫЕ *мн.* 1. (*сведения, показатели*) мәғлүмәттәр; **по непо́лным да́нным** тулы булмаған мәғлүмәттәргә ҡарағанда; 2. (*основания*) дәлилдәр, нигеҙҙәр; **нет доста́точных да́нных** етерлек дәлилдәр юҡ; 3. (*способности, качества*) сифат, һәләтлек, мөмкинлек; **у него́ есть все да́нные стать хо-**

рóшим певцóм яҡшы йырсы булырға уның бөтә сифаты килеп тора.

ДÁННЫЙ 1. *прич.* бирелгән; **дáнное обещáние** бирелгән вәғәҙә; 2. *прил.* (*этот, настоящий*) хәҙерге, был, ошо; **в дáнный момéнт** хәҙерге ваҡытта; хәҙерге мәлдә; ◇ **дáнная величинá** *мат.* бирелгән дәүмәл.

ДАНТИ́СТ *м.* дантист, теш врачы; теш техниге.

ДАНЬ *ж.* 1. *ист.* яһаҡ; **взимáть дань** яһаҡ алыу; 2. *перен.* баһа, хөрмәт, ҡәҙер, ихтирам; **принести́ дань уважéния** хөрмәт күрһәтеү; ◇ **отдáть дань** *кому-чему* ихтирам итеү.

ДАР *м.* 1. (*подарок*) бүләк; 2. (*способность, талант*) талант, оҫталыҡ, һәләтлек; ◇ **дар рéчи (слóва)** һөйләү һәләтлеге.

ДАРВИНИ́ЗМ *м.* дарвинизм (*хайуан һәм үҫемлектәрҙең тәбиғи һайланыш буйынса килеп сығыу тәғлимәте*).

ДАРВИНИ́СТ *м.* дарвинсе.

ДАРЁНЫЙ *прил. разг.* бүләк ителгән, бүләк итеп бирелгән, һыйланған; **дарёному коню́ в зу́бы не смóтрят** *посл.* бүләк ителгән аттың тешен ҡарамайҙар.

ДАРИ́ТЬ *несов.* 1. *кого-что* бүләк итеү (*йәки* итеп биреү), һыйлау; 2. *кого чем, перен.* (*удостаивать*): **дари́ть внимáнием** иғтибар итеү.

ДАРМОÉД *м. разг.* әрәм тамаҡ, икмәк сереткес.

ДАРОВÁНИЕ *с.* һәләт, талант; **прирóдное даровáние** тәбиғи һәләт.

ДАРОВÁТЬ *сов. и несов.*: **даровáть свобóду** ирек биреү; **даровáть жизнь** ғәфү итеү (*йәки* кисереү, аяу).

ДАРОВИ́ТОСТЬ *ж.* һәләтлелек, талантлылыҡ, зирәклек.

ДАРОВИ́ТЫЙ *прил.* һәләтле, талантлы, зирәк.

ДАРОВÓЙ *прил.* буш килгән, түләүһеҙ.

ДÁРОМ *нареч.* 1. (*бесплатно*) буш, бушҡа, бушлай, түләүһеҙ; 2. *разг.* (*дёшево*) осһоҙ, арзан; **я э́то купи́л совершéнно дáром** мин быны бөтөнләй осһоҙға алдым; 3. (*бесполезно, напрасно*) файҙаһыҙға, бушҡа, әрәмгә, юҡҡа, тиккә; **весь день пропáл дáром** бөтә көн бушҡа үтте; ◇ **дáром что...** булыуға ҡарамаҫтан, ... булһа ла; **дáром не пройдёт** *что кому* буш ҡына үтмәҫ, былай ғына ҡалмаҫ (*аҙағы насар булыр*).

ДÁРСТВЕННЫЙ *прил.*: **дáрственная зáпись** *юр.* бүләк итеү ҡағыҙы, документе.

дáст(ся) *буд. вр. от* **дáть(ся)**.

ДÁТА *ж.* дата (*йыл, ай, көн*); **истори́ческие дáты** тарихи даталар.

ДÁТЕЛЬНЫЙ: **дáтельный падéж** *грам.* төбәү килеш.

ДАТИ́РОВАННЫЙ 1. *прич.* даталанған, датаһы ҡуйылған; 2. *прил.* (*имеющий дату*) даталы; **дати́рованный докумéнт** даталы документ.

ДАТИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* ваҡытын билдәләү, даталау, дата ҡуйыу; **дати́ровать сегóдняшним числóм** бөгөнгө көндөң датаһын ҡуйыу, бөгөнгө көн менән даталау.

ДÁТСКИЙ *прил.* дат, Дания; **дáтский язы́к** дат теле.

ДАТЧÁНЕ *мн.* датчандар, даниялылар.

ДАТЧÁНИН *м.* датчан.

ДАТЧÁНКА *ж.* дат ҡатын-ҡыҙы.

ДАТЬ *сов.* 1. *кого-что* биреү; **дать кни́гу** китапты биреү; **за кни́гу ты скóлько дал?** китап өсөн күпме бирҙең?; 2. *что* (*устроить, организовать*) ойоштороу; **дать обéд в честь юбиля́ра** юбиляр хөрмәтенә мәжлес ойоштороу; 3. *по чему, во что, разг.* (*ударить*) һуғыу, ултыртыу, биреү; **дать по рукáм** ҡулына һуғыу; 4. *повел.* **дáй(те)** ҡана, ҡайҙа; **дáйте я вам помогу́** ҡана, мин һеҙгә ярҙам итәйем; ◇ **дать вóлю** *см.* **вóля**; **дать знать** белгертеү; хәбәр итеү; **дать кля́тву** ант итеү; **дать мáху** *см.* **мах**; **дать начáло** *чему* башлап ебәреү; **дать поня́ть** һиҙҙереү, аңғартыу; **дать слóво** һүҙ биреү; **дать тя́гу** *см.* **тя́га**; **не дать в оби́ду** *см.* **оби́да**; **ни дать ни взять** шулай уҡ, нәҡ үҙе, һуйып ҡаплаған.

ДÁТЬСЯ *сов. разг.* 1. (*легко усвоиться*) еңел бирелеү, еңел үҙләшеү; **матемáтика ему́ далáсь легкó** математика уға бик еңел бирелде; 2. (*стать предметом крайнего интереса*) ҡыҙығыу, онотолоу, мауығыу, донъяны онотоу; **далáсь тебé э́та кни́га** донъяңды оноттоң бит шул китап менән; 3. *перен.* (*поддаться*) бирелеү; **не дáться в обмáн** алдыҡҡа бирелмәү.

ДÁЧА I *ж.* 1. *см.* **дать** 1; **дáча показáний** геуаһ биреү, һөйләп биреү; 2. (*порция*) бирем, һалым; **дáча овсá** бер һалым һоло.

ДÁЧА II *ж.* (*загородный дом*) дача (*йәй көнө тороу өсөн ҡаланан ситтә һалынған йорт*).

ДÁЧНИК *м.* дачала тороусы (*йәки* йәшәүсе).

ДÁЧНЫЙ *прил.* дача; **дáчный пóезд** дача поезы.

дáшь(ся) *буд. вр. от* **дáть(ся)**.

даю́, даёшь *и т. д. наст. вр. от* **давáть**.

ДВА *м. и с. числ.* ике; **в двух словáх** ике һүҙ менән әйткәндә; ◇ **в два счёта** «һә» тигәнсә, бик тиҙ.

ДВАДЦАТИЛÉТИЕ *с.* 1. (*срок*) егерме йыл; 2. (*годовщина*) егерме йыллыҡ, егерме йыл тулыу.

ДВАДЦАТИЛÉТНИЙ *прил.* 1. (*о сроке*) егерме йыллыҡ, егерме йыл(ға барған); 2. (*о возрасте*) егермеләге, егерме йәшлек (*йәки* йәштәге).

ДВАДЦАТИПЯТИЛÉТИЕ *с.* 1. (*срок*) егерме биш йыл; 2. (*годовщина*) егерме биш йыллыҡ, егерме биш йыл тулыу.

ДВАДЦАТИПЯТИЛÉТНИЙ *прил.* 1. (*о сроке*) егерме биш йыллыҡ, егерме биш йыл(ға барған); 2. (*о возрасте*) егерме биштәге, егерме биш йәшлек (*йәки* йәштәге); 3. (*о юбилее*) егерме биш йыллыҡ, егерме биш йыл тулыу (*ға арналған*).

ДВАДЦÁТЫЙ *числ.* егерменсе; **двадцáтый нóмер** егерменсе номер.

ДВÁДЦАТЬ *числ.* егерме.

ДВÁЖДЫ *нареч.* 1. ике рәт, ике мәртәбә (*йәки* тапҡыр), ике ҡат; **я двáжды был у негó** мин унда ике мәртәбә булдым; 2. (*два раза — при умножении*) ике ерҙә, икең; **двáжды пять — дéсять** ике бишең — ун, ике ерҙә биш — ун.

ДВЕ *ж. числ. см.* два.

ДВЕНАДЦАТИПЕ́РСТНЫЙ *прил.*: **двенадцатипе́рстная кишка́** *анат.* бөйән.

ДВЕНА́ДЦАТЫЙ *числ.* ун икенсе.

ДВЕНА́ДЦАТЬ *числ.* ун ике.

ДВЕРНО́Й *прил.* ишек; **дверна́я ру́чка** ишек тотҡаһы.

ДВЕ́РЦА *ж.* ишек, бәләкәй ишек; ҡапҡас; **две́рцы автомоби́ля** автомобиль ишектәре; **печны́е две́рцы** мейес ҡапҡасы.

ДВЕРЬ *ж.* ишек; ◇ **день откры́тых двере́й** инеү көнө (*институтка, эшкә инергә теләүселәрҙе институт, предприятие менән таныштырыу көнө*); **ломи́ться в откры́тую дверь** асыҡ ишекте дөбөрҙәтеү, асыҡ ишекте емереп инеү (*һәр кемгә билдәле булған нәмәне иҫбат итергә тырышыу*); **показа́ть на дверь** *кому* ҡыуып сығарыу, ишеккә күрһәтеү; **при закры́тых дверя́х** сит кешеләрҙән башҡа, сит кешеләрҙе индермәй.

ДВЕ́СТИ *числ.* ике йөҙ.

ДВИ́ГАТЕЛЬ *м.* **1.** *тех.* двигатель; **реакти́вный дви́гатель** реактив двигатель; **2.** *перен.* этәргес, алға этәреүсе (*йәки* һөрөүсе); **нау́ка — дви́гатель прогре́сса** фән прогресте алға этәреүсе булып тора.

ДВИ́ГАТЕЛЬНЫЙ *прил.* **1.** хәрәкәтләндереүсе, хәрәкәткә килтереүсе; **дви́гательный нерв** хәрәкәтләндереүсе нервы; **2.** хәрәкәт, хәрәкәт итеү; **дви́гательные на́выки** хәрәкәт күнекмәләре.

ДВИ́ГАТЬ *несов.* **1.** *что* (*перемещать*) шылдырыу, күсереү, ҡуҙғатыу; **дви́гать шкаф** шкафты ҡуҙғатыу; **2.** *чем* (*шевелить*) һелкетеү, ҡыбырҙатыу, ҡыймылдатыу; **дви́гать па́льцами** бармаҡтарҙы ҡыбырҙатыу; **3.** *кого-что, перен.* (*направлять*) юнәлдереү, ебәреү; **4.** *что, перен.* (*содействовать развитию*) үҫтереү, алға ебәреү; **дви́гать нау́ку** фәнде алға ебәреү; **5.** *что* (*приводить в движение*) хәрәкәткә килтереү, хәрәкәтләндереү; **6.** *кого-что, перен.* (*побуждать*) йөрөтөү, ҡуҙғатыу, сәбәп булыу; **им дви́жет чу́вство жа́лости** ул йәлләгәндән генә йөрөй.

ДВИ́ГАТЬСЯ *несов.* **1.** (*перемещаться*) хәрәкәт итеү, хәрәкәттә булыу; **2.** (*шевелиться*) һелкенеү, ҡыбырҙау, ҡыймылдау; **не дви́гайся!** ҡыбырҙама!; **3.** *разг.* (*отправляться*) ҡуҙғалыу, хәрәкәткә килеү; **4.** *страд. к* **дви́гать** 1, 3—6.

ДВИЖЕ́НИЕ *с. в разн. знач.* хәрәкәт; **движе́ние руки́** ҡул хәрәкәте; **рабо́чее движе́ние** эшселәр хәрәкәте; **движе́ние сторо́нников ми́ра** тыныслыҡ яҡлылар хәрәкәте; **трамва́йное движе́ние** трамвай хәрәкәте; **пра́вила у́личного движе́ния** урам хәрәкәте ҡағиҙәләре; **слу́жба движе́ния** *ж.-д.* тимер юл хәрәкәте хеҙмәте.

ДВИ́ЖИМОСТЬ *ж. юр.* күсмә милек.

ДВИ́ЖИМЫЙ *прич.* рухланып (*йәки* дәртләнеп) эш итеүсе; **дви́жимый чу́вством любви́ к ро́дине** ватанға мөхәббәт хисе менән рухланып эш итеүсе; ◇ **дви́жимое иму́щество** *юр.* күсмә милек.

ДВИЖО́К *м.* движок (**1.** *күсәр буйлап шыуып йөрөүсе механизм өлөшө*; **2.** *киң ағас көрәк*; **3.** *разг. бәләкәй генә двигатель*).

ДВИ́ЖУЩИЙ **1.** *прич.* хәрәкәтләндереүсе, хәрәкәткә килтереүсе, ҡуҙғатыусы; **2.** *прил.* (*направляющий*) юнәлеш биреүсе, юнәлдергес; **дви́жущие си́лы револю́ции** революцияға юнәлеш биреүсе көстәр.

ДВИ́НУТЬ *сов. и однокр.* **1.** *см.* **дви́гать**; **2.** *кого и без доп., прост.* (*ударить*) тондороу, һалыу, ҡундырыу; **дви́нуть в у́хо** ҡолаҡ төбөнә тондороу.

ДВИ́НУТЬСЯ *сов. см.* **дви́гаться.**

ДВО́Е *числ.* ике, икәү; **дво́е су́ток** ике тәүлек, ике көн; **нас бы́ло дво́е** беҙ икәү инек; ◇ **на свои́х (на) двои́х** *шутл.* пар туры менән, пар турыны егеп (*йәйәү*).

ДВОЕ- *ҡушма һүҙҙәрҙең «ике» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **двоето́чие** ике нөктә.

ДВОЕВЛА́СТИЕ *с.* ике властелек.

ДВОЕДУ́ШИЕ *с.* ике йөҙлөлөк.

ДВОЕДУ́ШНЫЙ *прил.* ике йөҙлө.

ДВОЕЖЁНСТВО *с.* ике ҡатынлылыҡ.

ДВОЕТО́ЧИЕ *с.* ике нөктә.

ДВО́ЕЧНИК *м. разг.* икеле (*йәки* насар) билдәләре алыусы.

ДВОИ́ТЬСЯ *несов. обычно безл.* ике (*йәки* ҡуш) булып күренеү; **двои́ться в глаза́х** күҙгә икәү (*йәки* ҡуш) булып күренеү.

ДВО́ЙКА *ж.* **1.** (*цифра*) ике; **2.** (*оценка*) икеле билдәһе, ике; **3.** *карт.* икелек; **4.** *спорт.* ике ишкәкле кәмә.

ДВОЙНИ́К *м.* **1.** оҡшаш кеше; **2.** *разг.* (*один из близнецов*) игеҙәктәрҙең береһе; **3.** (*сдвоенный предмет*) ҡуш; **оре́х-двойни́к** ҡуш сәтләүек.

ДВОЙНО́Й *прил.* **1.** (*удвоенный*) икеләтә; **двойно́й расхо́д** икеләтә сығым; **2.** (*двусторонний*) ике иңле; **двойна́я мате́рия** ике иңле материя; **3.** (*состоящий из двух однородных частей*) ике ҡатлы; **двойны́е ра́мы** ике ҡатлы рам; ◇ **вести́ двойну́ю игру́** ике йөҙлөлөк күрһәтеү.

ДВО́ЙНЯ *ж.* игеҙ.

ДВО́ЙСТВЕННОСТЬ *ж.* **1.** (*противоречивость*) ике яҡлылыҡ, икеләнеүсәнлек; **2.** (*двуличность*) ике йөҙлөлөк.

ДВО́ЙСТВЕННЫЙ *прил.* **1.** (*противоречивый*) ике яҡлы, икеле; **дво́йственное реше́ние** ике яҡлы ҡарар; **2.** (*двуличный*) ике йөҙлө; **дво́йственная поли́тика** ике йөҙлө политика.

ДВОР *м.* **1.** ҡура; **въе́хать во двор** ҡураға инеү; **колхо́зный двор** колхоз ҡураһы; **2.** (*крестьянское хозяйство*) йорт; **в колхо́зе сто дворо́в** колхозда йөҙ йорт; **3.** *ист.* (*царский*) батша һәм һарай халҡы; ◇ **гости́ный двор** сауҙа итеү рәте; **моне́тный двор** аҡса һуғыу йорто; **на дворе́** урамда, тышта; **ни кола́ ни двора́** *погов.* ҡаҡҡан ҡаҙығы ла юҡ; **постоя́лый двор** *см.* **постоя́лый**; **прийти́сь ко двору́** 1) (*о человеке*) оҡшау, тура килеү; 2) (*о животных*) төҫ биреү, килешеү.

ДВОРЕ́Ц *м.* һарай; **Дворе́ц съе́здов** Съездар һарайы; **Дворе́ц культу́ры** Культура һарайы; **Дворе́ц пионе́ров** Пионерҙәр һарайы.

ДВОРЕ́ЦКИЙ *м.* баш лакей (*баярҙар, байҙар йортонда хеҙмәтсе*).

ДВО́РНИК *м.* дворник.

ДВОРНЯ́ГА, ДВОРНЯ́ЖКА *ж. разг.* йорт эте.

ДВОРО́ВЫЙ *прил.* 1. йорт; **дворо́вые постро́йки** йорт ҡаралтылары; 2. *ист.*: **дворо́вые лю́ди** помещик йортондағы хеҙмәтсе кешеләр; 3. *в знач. сущ. м. ист.* помещик йортондағы хеҙмәтсе; **музыка́нты из дворо́вых** помещик йортондағы хеҙмәтселәр араһынан сыҡҡан музыканттар.

ДВОРЦО́ВЫЙ *прил.* һарай; ◇ **дворцо́вый переворо́т** һарай переворотты.

ДВОРЯНИ́Н *м.* дворян.

ДВОРЯ́НКА *ж.* дворянка.

ДВОРЯ́НСКИЙ *прил.* дворян; **дворя́нское сосло́вие** дворяндәр сословиеһе.

ДВОРЯ́НСТВО *с.* 1. дворяндәр сословиеһе; 2. (*звание дворянина*) дворянлек званиеһе; 3. *собир.* дворяндәр.

ДВОЮРОДНЫЙ *прил.* ике туған; **двоюро́дный брат** ике туған ағай (*старший*); ике туған ҡусты (*младший*).

ДВОЯ́КИЙ *прил.* ике төрлө, ике яҡлап, ике яҡлы; **двоя́кое значе́ние** ике төрлө мәғәнә; **двоя́кая по́льза** ике яҡлап файҙа.

ДВОЯ́КО *нареч.* ике төрлө, ике юл менән; **э́ту зада́чу мо́жно реши́ть двоя́ко** был мәсьәләне ике юл менән сығарып була.

ДВОЯКОВО́ГНУТЫЙ *прил.* ике яғы (ла) эскә бөгөлгән, ике яғы (ла) батынҡы; **двояково́гнутое стекло́** ике яғы (ла) батынҡы быяла.

ДВОЯКОВЫ́ПУКЛЫЙ *прил.* ике яғы (ла) ҡалҡыу (*йәки* ҡабарынҡы).

ДВУ= *ҡушма һүҙҙәрҙең «ике» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәç.* **двуго́рбый** ике үркәсле.

ДВУБО́РТНЫЙ *прил.* ике яҡлы, ике яҡҡа ҡаптырмалы; **двубо́ртный пиджа́к** ике яҡҡа ҡаптырмалы пинжәк.

ДВУГЛА́ВЫЙ *прил.* ике башлы; ◇ **двугла́вый орёл** сәмреғош.

ДВУГРА́ННЫЙ *прил.* ике ҡырлы.

ДВУГРИ́ВЕННЫЙ *м. разг.* егерме тинлек.

ДВУДО́ЛЬНЫЕ *мн. бот.* ике өлөшлө; **двудо́льные расте́ния** ике өлөшлө үҫемлектәр.

ДВУДО́МНЫЕ *мн.* (*ед.* **двудо́мное** *с.*) *бот.* ике өйлө (*аталыҡ һәм инәлек сәскәләре ике айырым заттарҙа булған үҫемлектәр*).

ДВУЖИ́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. ике тынлы, ике ҡатлы; **двужи́льный про́вод** ике ҡатлы провод; 2. *прост.* (*выносливый, крепкий*) сыҙам, көслө, ныҡ.

ДВУЗНА́ЧНЫЙ *прил.* ике урынлы; **двузна́чное число́** *мат.* ике урынлы һан.

ДВУКО́ЛКА *ж.* ике тәгәрмәсле арба, ҡуян арба.

ДВУКРА́ТНЫЙ *прил.* ике тапҡыр (*йәки* ҡат, мәртәбә) арттырылған, икеләтә арттырылған.

ДВУКРЫ́ЛЫЙ *прил.* 1. ике ҡанатлы; 2. *в знач. сущ.* **двукры́лые** *мн. зоол.* ике ҡанатлылар (*пар ҡанатлы бөжәктәр*).

ДВУЛЕ́ТНИЙ *прил. см.* **двухле́тний.**

ДВУЛИ́КИЙ *прил. см.* двули́чный.

ДВУЛИ́ЧИЕ *с.*, **ДВУЛИ́ЧНОСТЬ** *ж.* ике йөҙлөлөк.

ДВУЛИ́ЧНЫЙ *прил.* ике йөҙлө.

ДВУНО́ГИЙ *прил.* ике аяҡлы.

ДВУО́КИСЬ *ж. хим.* икеләтә әсемә, икеләтә окись.

ДВУПО́ЛЫЙ *прил.* 1. *биол.* хөнәсә, ҡыҙ-тәкә; 2. *бот.* ике енесле (*аталыҡ һәм инәлек ағзалары бер сәскәлә булған үҫемлек*).

ДВУПО́ЛЬЕ *с. с.-х.* ике баҫыулылыҡ.

ДВУРУ́ЧНЫЙ *прил.* ике тотҡалы; **двуру́чная пила́** ике тотҡалы бысҡы.

ДВУРУ́ШНИК *м.* ике йөҙлө кеше, иблес.

ДВУРУ́ШНИЧАТЬ *несов.* ике йөҙлөләнеү, иблесләнеү.

ДВУРУ́ШНИЧЕСТВО *с.* ике йөҙлөлөк.

ДВУСКА́ТНЫЙ *прил.*: **двуска́тная кры́ша** ике яҡлы ҡыйыҡ (*ике яҡлап ҡына ябылған ҡыйыҡ*).

ДВУСЛО́ЖНЫЙ *прил.* ике ижекле.

ДВУСМЕ́ННЫЙ *прил.* ике сменалы.

ДВУСМЫСЛЕННОСТЬ *ж.* (*двойственность*) ике төрлө мәғәнәлелек, ике төрлө аңларлыҡ булыу.

ДВУСМЫ́СЛЕННЫЙ *прил.* (*двойственный*) икеле, ике төрлө мәғәнәле, ике төрлө аңларлыҡ.

ДВУСПА́ЛЬНЫЙ *прил.* ике кешелек; **двуспа́льная крова́ть** ике кешелек карауат.

ДВУСТВО́ЛКА *ж.* ҡуш көбәк, ике көбәк (*мылтыҡ*).

ДВУСТВО́ЛЬНЫЙ *прил.* ике көбәкле, ҡуш көбәкле.

ДВУСТВО́РЧАТЫЙ *прил.* ҡуш ҡапҡаслы; ике яҡҡа аҫмалы; **двуство́рчатая дверь** ике яҡҡа аҫмалы ишек.

ДВУСТИ́ШИЕ *с. лит.* ике юллы шиғыр.

ДВУСТО́ПНЫЙ *прил. лит.* ике стопалы.

ДВУСТОРО́ННИЙ *прил.* 1. ике яҡлы; ике яғы бер төҫлө, уңы-тиҫкәреһе бер; **двусторо́ннее сукно́** уңы-тиҫкәреһе бер буҫтау; 2. (*обоюдный*) ике-ара, ике яҡлы; **двусторо́ннее соглаше́ние** ике-ара килешеү.

ДВУХ= *см.* **дву**=.

двух, двум *и т. д. род., дат. п. и т. д. от* **два, две.**

ДВУХВЕСЁЛЬНЫЙ *прил.* ике ишкәкле (*кәмә*).

ДВУХВО́СТКИ *мн.* (*ед.* **двухво́стка** *ж.*) *зоол.* айырығойроҡ, асалы ҡойроҡ.

ДВУХГОДИ́ЧНЫЙ *прил.* ике йыллыҡ.

ДВУХГОДОВА́ЛЫЙ *прил.* ике йәшлек; **двухгодова́лый жеребёнок** ҡонан.

ДВУХДНЕ́ВНЫЙ *прил.* ике көнлөк.

ДВУХКОЛЕ́ЙНЫЙ *прил.* ике (*йәки* ҡуш) колеялы; **двухколе́йная желе́зная доро́га** ике колеялы тимер юл.

ДВУХКОЛЁСНЫЙ *прил.* ике тәгәрмәсле.

ДВУХЛЕМЕ́ШНЫЙ *прил.* ике төрәнле.

ДВУХЛЕ́ТИЕ *с.* ике йыл(лыҡ).

ДВУХЛЕ́ТНИЙ *прил.* 1. (*о сроке*) ике йыллыҡ, ике йыл(ға барған); 2. (*о возрасте*) икеләге, ике йәшлек (*йәки* йәштәге); 3. *бот.* ике йыллыҡ; **морко́вь и капу́ста — двухле́тние расте́ния** кишер менән кәбеҫтә ике йыллыҡ үҫемлектәр.

ДВУХМА́ЧТОВЫЙ *прил.* ике мачталы; **двухма́чтовый кора́бль** ике мачталы карап.

ДВУХМЕ́СТНЫЙ *прил.* ике урынлы, ике кешелек; **двухме́стное купе́** ике урынлы купе.

ДВУХМЕ́СЯЧНЫЙ *прил.* ике айлыҡ.

ДВУХМОТО́РНЫЙ *прил.* ике моторлы.
ДВУХНЕДЕ́ЛЬНЫЙ *прил.* ике аҙналыҡ.
ДВУХПАЛА́ТНЫЙ *прил.* ике палаталы; **двухпала́тный парла́мент** ике палаталы парламент.
двухсо́т, двумста́м *и т. д. род., дат. п. и т. д. от* **две́сти.**
ДВУХСОТЛЕ́ТИЕ *с.* (*годовщина*) ике йөҙ йыллыҡ, ике йөҙ йыл тулыу.
ДВУХСОТЛЕ́ТНИЙ *прил.* **1.** (*о сроке*) ике йөҙ йыл(ға барған); **2.** (*о юбилее*) ике йөҙ йыллыҡ, ике йөҙ йыл тулыу(ға арналған).
ДВУХСО́ТЫЙ *числ.* ике йөҙөнсө.
ДВУХТА́КТНЫЙ *прил. муз., тех.* ике тактлы; **двухта́ктная па́уза** ике тактлы пауза; **двухта́ктный дви́гатель** ике тактлы двигатель.
ДВУХТО́МНИК *м. разг.* ике томлыҡ китап.
ДВУХФА́ЗНЫЙ *прил. эл.* ике фазалы.
ДВУХЦВЕ́ТНЫЙ *прил.* ике төҫлө, ике буяулы, ике төҫтәге.
ДВУХЧАСОВО́Й *прил.* **1.** (*длительностью в два часа*) ике сәғәтлек; **2.** *разг.* (*назначенный на два часа*) сәғәт икелә китә (*йәки* килә) торған; **двухчасово́й по́езд** сәғәт икелә китә (*йәки* килә) торған поезд.
ДВУХЭТА́ЖНЫЙ *прил.* ике ҡатлы, аҫлы-өҫлө.
ДВУЧЛЕ́Н *м. мат.* ике быуын; бином.
ДВУЯЗЫ́ЧИЕ *с.* (*равноправное существование двух языков*) ике теллелек.
ДВУЯЗЫ́ЧНЫЙ *прил.* **1.** (*пользующийся двумя языками*) ике телдә һөйләнә торған, ике телдә һөйләшеүсе, ике телле; **двуязы́чное населе́ние** ике телдә һөйләшеүсе халыҡ; **2.** (*составленный на двух языках*) ике телдә төҙөлгән; **двуязы́чный слова́рь** икә телдә төҙөлгән һүҙлек.
ДЕБАТИ́РОВАТЬ *несов. что и без доп.* фекер алышыу, бәхәс алып барыу, тикшереү; **дебати́ровать вопро́с** мәсьәлә буйынса фекер алышыу.
ДЕБАТИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. к* **дебати́ровать.**
ДЕБА́ТЫ *только мн.* фекер алышыуҙар, бәхәстәр.
ДЕ́БЕТ *м. бухг.* дебет (*керем-сығым кенәгәләрендә аласаҡ бурыстар иҫәп-хисабы*).
ДЕБЕТОВА́ТЬ *сов. и несов. что, бухг.* дебет яғына яҙып ҡуйыу.
ДЕБИ́Т *м. спец.* дебит (*билдәле бер ваҡыт эсендә күҙәүҙән сыҡҡан һыуҙың, нефттең, газдың һ. б. миҡдары*).
ДЕБИТО́Р *м. бухг.* дебитор (*бурыслы кеше йәки учреждение*).
ДЕБО́Ш *м.* ғауға, янъял, тауыш.
ДЕБОШИ́Р *м.* ғауғасы, янъял сығарыусы, боласы.
ДЕБОШИ́РИТЬ *несов.* ғауға ҡуптарыу, янъял сығарыу.
ДЕ́БРИ *только мн.* **1.** (*непроходимый лес*) шырлыҡ; **2.** (*глухое место*) төпкөл, ҡараңғы (*йәки* сит, ҡыр) яҡ; **3.** *перен.* буталсыҡ, аңлайышһыҙ урын (*фәндә, техникала һ. б.*); **залеза́ть в де́бри нау́ки** фән буталсыҡтарына сумыу.
ДЕБЮ́Т *м.* дебют (**1.** *сәхнәлә йәки берәй эш өлкәһендә тәүбашлап сығыш яһау*; **2.** *шахмат йәки шашка уйынының башланыуы*).
ДЕБЮТА́НТ *м.* дебютант (*берәй эш өлкәһендә беренсе мәртәбә йәки тәүбашлап сығыш яһаусы*).
ДЕБЮТИ́РОВАТЬ *сов. и несов.* башлап сығыш яһау (*сәхнәлә йәки берәй эш өлкәһендә беренсе мәртәбә сығыш яһау*).
ДЕ́ВА *ж. уст. поэт.* ҡыҙ; ◇ **ста́рая де́ва** ҡарт ҡыҙ, ултырған ҡыҙ; **Де́ва** *астр.* Ҡыҙ (*йондоҙлоҡ*).
ДЕВА́ТЬ(СЯ) *несов. см.* **де́ть(ся).**
ДЕ́ВЕРЬ *м.* ҡайнаға (*старший брат мужа*); ҡәйнеш (*младший брат мужа*).
ДЕВИА́ЦИЯ *ж. спец.* девиация (**1.** *күп тимер массаһының йоғонтоһо арҡаһында компас уғының меридиан һыҙығынан тайпылыуы*; **2.** *берәй төрлө сәбәп арҡаһында снаряд, пуля юнәлешенең йәки судно, самолёт барышының үҙгәреүе*).
ДЕВИ́З *м.* девиз (**1.** *үҙеңде тотоуҙа, эштә төп идеяны аңлатҡан ҡыҫҡа әйтем*; **2.** *конкурсҡа ебәрелгән әҫәрҙәрҙә авторҙың исем, фамилияһын алмаштырған һүҙ, йәшерен ҡултамға*; **3.** *гербҡа яҙылған яҙыу*).
ДЕВИ́ЦА, ДЕ́ВИЦА *ж. уст. см.* **де́вушка;** ◇ **кра́сная де́вица** ҡыҙҙар кеүек оялсан егет.
ДЕВИ́ЧЕСКИЙ *прил. см.* **де́вичий, деви́чий.**
ДЕВИ́ЧЕСТВО *с.* ҡыҙ ваҡыт, ҡыҙ саҡ; ◇ **в деви́честве** ҡыҙ саҡта.
ДЕ́ВИЧИЙ, ДЕВИ́ЧИЙ *прил.* ҡыҙ; **де́вичья красота́** ҡыҙҙар матурлығы (*йәки* һылыулығы).
ДЕ́ВОЧКА *ж.* ҡыҙ бала, ҡыҙыҡай.
ДЕ́ВСТВЕННИЦА *ж.* ғиффәтле ҡыҙ, саф ҡыҙ.
ДЕ́ВСТВЕННОСТЬ *ж.* ғиффәтлелек, сафлыҡ.
ДЕ́ВСТВЕННЫЙ *прил.* **1.** (*целомудренный, чистый*) ғиффәтле, саф; **2.** (*нетронутый*) ҡул теймәгән, кеше аяғы баҫмаған, тейелмәгән; **де́вственная земля́** ҡул теймәгән ер; **де́вственный лес** кеше аяғы баҫмаған урман.
ДЕ́ВУШКА *ж.* ҡыҙ, еткән ҡыҙ; **де́вушки** ҡыҙҙар, ҡыҙ-ҡырҡын.
ДЕВЧО́НКА *ж. разг.* ҡыҙый, ҡыҙыҡай.
ДЕВЯНО́СТО *числ.* туҡһан.
ДЕВЯНОСТОЛЕ́ТНИЙ *прил.* **1.** (*о сроке*) туҡһан йыллыҡ; **2.** (*о возрасте*) туҡһан йәшлек (*йәки* йәштәге), туҡһандағы; **девяносто́летний стари́к** туҡһан йәштәге ҡарт.
ДЕВЯНО́СТЫЙ *числ.* туҡһанынсы; **девяно́стые го́ды** туҡһанынсы йылдар.
ДЕВЯТНА́ДЦАТЬ *числ.* ун туғыҙ.
ДЕВЯ́ТЫЙ *числ.* туғыҙынсы.
ДЕ́ВЯТЬ *числ.* туғыҙ.
ДЕВЯТЬСО́Т *числ.* туғыҙ йөҙ.
ДЕ́ВЯТЬЮ *нареч.* туғыҙ.. -н, туғыҙ ерҙә; **де́вятью де́вять — во́семьдесят оди́н** туғыҙ туғыҙың — һикһән бер.
ДЕГАЗА́ЦИЯ *ж.* дегазация (*ағыуланған нәмәләрҙе зарарһыҙландырыу, ағыуынан таҙартыу*).
ДЕГАЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* ағыуһыҙландырыу, дегазациялау.

ДЕГЕНЕРА́Т *м.* дегенерат (*физик йәки психик яҡтан зәғиф кеше*).

ДЕГЕНЕРА́ЦИЯ *ж.* дегенерация (1. *организмдәге биологик һәм психологик билгеләрең насарланыуы, зәғифләнеүе*; 2. *биол. организм күҙәнәктәренең йәки ағзаларҙың тарҡалыу процесе*).

ДЁГОТЬ *м.* дегет; ✧ **ло́жка дёгтя (в бо́чке мёда)** *см.* **ло́жка.**

ДЕГРАДА́ЦИЯ *ж.* деградация (*артҡа китеү, бөтөүгә йөҙ тотоу, насарлана, түбәнәйә барыу*).

ДЕГРАДИ́РОВАТЬ *сов. и несов.* деградация хәленә төшөү, насарлана барыу, бөтөүгә йөҙ тотоу.

ДЕГТЯ́РНЫЙ *прил.* дегет; дегетле; **дегтя́рный за́пах** дегет еҫе; **дегтя́рное мы́ло** дегетле һабын, дегет ҡушылған һабын.

ДЕГУСТА́ТОР *м.* дегустатор (*продукттарҙы татып ҡарап, уларҙың сифатын билдәләүсе кеше*).

ДЕГУСТА́ЦИЯ *ж.* дегустация (*татып ҡарап, продукттың сифатын билдәләү*).

ДЕГУСТИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* татып ҡарап сифатын билдәләү; **дегусти́ровать вино́** татып ҡарап винонең сифатын билдәләү.

ДЕД *м.* 1. (*отец отца или матери*) олатай, бабай; 2. *разг.* (*старик*) бабай, ҡарт; ✧ **де́ды и пра́деды** ата-бабалар; **дед-моро́з** ҡыш бабай.

ДЕ́ДОВСКИЙ *прил.* олатай, бабай; **де́довские времена́** олатайҙар заманы.

ДЕДУКТИ́ВНЫЙ *прил. лог.* дедуктив; **дедукти́вный ме́тод** дедуктив метод.

ДЕДУ́КЦИЯ *ж. лог.* дедукция (*дөйөм положениенән хосуси положениегә килеп фекер йөрөтөү*).

ДЕ́ДУШКА *м.* 1. (*отец отца или матери*) олатай, бабай; 2. (*в обращении к старику*) бабай, бабаҡай.

ДЕЕПРИЧА́СТИЕ *с. грам.* хәл ҡылым.

ДЕЕПРИЧА́СТНЫЙ *прил. грам.* хәл ҡылым; **дееприча́стный оборо́т** *грам.* хәл ҡылым әйтеме.

ДЕЕСПОСО́БНЫЙ *прил.* 1. *книжн.* эшкә яраҡлы, һәләтле; **дееспосо́бный органи́зм** эшкә һәләтле организм; 2. *юр.* юридик хоҡуҡлы (*юридик характерҙә булған эште эшләүгә хоҡуҡлы һәм үҙ эштәре өсөн яуаплы*).

ДЕЖУ́РИТЬ *несов.* дежур итеү, дежурҙа тороу, дежур булыу.

ДЕЖУ́РНЫЙ *прил.* 1. дежурный, дежурҙа тороусы; 2. *в знач. сущ.* **дежу́рный** *м.*, **дежу́рная** *ж.* дежурный; **дежу́рный по ста́нции** станция дежурныйы; 3. (*заранее приготовленный*) әҙер, алдан әҙерләнгән; **дежу́рное блю́до** әҙер аш; 4. *в знач сущ.* **дежу́рная** *ж.* (*комната*) дежурныйҙар бүлмәһе.

ДЕЖУ́РСТВО *с.* дежурство, дежур тороу.

ДЕЗАВУИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что, книжн.* риза түгеллекте белдереү, хоҡуғын юҡҡа сығарыу (*үҙ вәкиленең эше менән риза булмауҙы йәки ул вәкилдең хоҡуғын кире алыу тураһында иғлан итеү*).

ДЕЗЕРТИ́Р *м.* дезертир.

ДЕЗЕРТИ́РОВАТЬ *сов. и несов.* ҡасыу, ҡасып йөрөү, дезертирлек итеү.

ДЕЗЕРТИ́РСТВО *с.* дезертирлек.

ДЕЗИНСЕ́КЦИЯ *ж.* дезинсекция (*паразит һәм зарарлы бөжәктәрҙе ағыулап ҡырыу*).

ДЕЗИНФЕ́КТОР *м.* дезинфектор, дезинфекция яһаусы.

ДЕЗИНФЕКЦИО́ННЫЙ *прил.* дезинфекция; **дезинфекцио́нная ка́мера** дезинфекция камераһы.

ДЕЗИНФЕ́КЦИЯ *ж.* дезинфекция.

ДЕЗИНФИЦИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* дезинфекция яһау, йоғошһоҙландырыу.

ДЕЗИНФОРМИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* бутау, баш ҡатырыу (*ялған мәғлүмәт биреп*).

ДЕЗОРГАНИЗА́ТОР *м.* тарҡатыусы, тарҡаулыҡ индереүсе.

ДЕЗОРГАНИЗА́ЦИЯ *ж.* тарҡаулыҡ, тәртипһеҙлек, дезорганизация.

ДЕЗОРГАНИЗО́ВАННЫЙ *прил.* тарҡалған, тәртипһеҙ хәлгә килтерелгән, дезорганизацияланған.

ДЕЗОРГАНИЗОВА́ТЬ *сов. и несов. кого--что* тарҡатыу, тарҡаулыҡ индереү, дезорганизациялау.

ДЕЗОРГАНИЗОВА́ТЬСЯ 1. *сов. и несов.* тарҡалыу, тәртипһеҙ хәлгә килеү, тәртипһеҙлеккә килеү (*йәки* төшөү), дезорганизацияланыу; 2. *несов. страд. к* **дезорганизова́ть.**

ДЕЗОРИЕНТА́ЦИЯ *ж. см.* **дезориенти́ровать(ся).**

ДЕЗОРИЕНТИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого--что* яңылыштырыу, яңылыш юлға кертеү (*йәки* төшөрөү, юнәлдереү), дезориентациялау.

ДЕЗОРИЕНТИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов.* яңылышыу, яңылыш юлға кереү (*йәки* баҫыу); 2. *несов. страд. к* **дезориенти́ровать.**

ДЕ́ЙСТВЕННОСТЬ *ж.* тәьҫир итеү көсө, йоғонто яһау көсө, тәьҫирлелек.

ДЕ́ЙСТВЕННЫЙ *прил.* тәьҫирле, тәьҫир итерлек, йоғонтоло, һөҙөмтәле; **де́йственное сре́дство** тәьҫир итерлек сара.

ДЕ́ЙСТВИЕ *с.* 1. (*деятельность; работа*) эш, хәрәкәт; 2. *юр.* (*сила, действенность*) көсөндә булыу (*йәки* ҡалыу), көсөн һаҡлау; **догово́р сохраня́ет своё де́йствие четы́ре го́да** договор үҙ көсөн дүрт йыл һаҡлай; 3. *обычно мн.* **де́йствия** (*поступки*) эш итеү, эш; **пресе́чь самово́льные де́йствия** баш баштаҡлыҡты туҡтатырға; **предоста́вить по́лную свобо́ду де́йствий** эш итеүгә тулы ирек бирергә; 4. (*воздействие*) тәьҫир, йоғонто; **оказа́ть своё де́йствие** үҙ тәьҫирен яһау; **де́йствие лека́рства** дарыуҙың тәьҫире; 5. (*события, о которых идёт речь*) ваҡиға, хәл; **де́йствие происхо́дит в Москве́** ваҡиға Мәскәүҙә бара; 6. *театр.* шаршау, пәрҙә; **пье́са в четырёх де́йствиях** дүрт пәрҙәлек пьеса; 7. *мат.* ғәмәл; ✧ **вое́нные де́йствия** һуғыш хәрәкәттәре.

ДЕЙСТВИ́ТЕЛЬНО *нареч. и в знач. вводн. сл.* ысынлап та, ысындан да, дөрөҫөн дә.

ДЕЙСТВИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* 1. (*реальность*) ысынбарлыҡ; **совреме́нная действи́тельность** хәҙерге ысынбарлыҡ; 2. (*подлин-*

ность) ысынлыҡ, дөрөҫлөк, хәҡиҡәт; **действи́тельность докуме́нта** документтең дөрөҫлөгө; ◇ **в действи́тельности** ысындан да, дөрөҫөн дә.

ДЕЙСТВИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*достоверный, подлинный*) ысын, булған, хаҡ; **действи́тельный факт** ысын факт; 2. (*имеющий силу, годный*) яраҡлы; **биле́т действи́телен на тро́е су́ток** билет өс тәүлеккә яраҡлы; ◇ **действи́тельный зало́г** *грам.* төп дәрәжә; **действи́тельная слу́жба** мәжбүри ғәскәри хеҙмәт; **действи́тельный член** тулы хоҡуҡлы ағза.

ДЕ́ЙСТВОВАТЬ *несов.* 1. (*поступать*) эш итеү; **де́йствовать сообра́зно зако́ну** закон буйынса эш итеү; 2. (*функционировать*) эшләү, йөрөү; **телефо́н не де́йствует** телефон эшләмәй; 3. (*воздействовать, влиять*) тәьҫир итеү, файҙа биреү, йоғонто яһау; **лека́рство уже́ де́йствует** дарыу инде файҙа бирә; 4. *чем, разг.* хәрәкәт (*йәки* эш) итеү, ҡуҙғатыу, эшләтеү; **де́йствовать одно́й руко́й** бер ҡул менән эш итеү; 5. (*о законах, постановлениях*) көсөндә (*йәки* ғәмәлдә) булыу; **зако́н де́йствует со дня́ его́ опубликова́ния** закон иғлан ителгән көндән алып көсөнә инә.

ДЕ́ЙСТВУЮЩИЙ 1. *прич.* эш итеүсе, эшләй торған; 2. *прил.* (*о законах, постановлениях*) көсөндә (*йәки* ғәмәлдә) булған, йөрөп ятҡан; **де́йствующие зако́ны** ғәмәлдәге закондар; ◇ **де́йствующие ли́ца** ҡатнашыусылар; **де́йствующая а́рмия** хәрәкәттәге армия.

ДЕК *м. мор.* дек (*судноның ябыҡ палубаһы*).

ДЕ́КА *ж. муз.* дека (*ҡыллы музыка ҡоралында тауышты көсәйтеү таҡталары*).

ДЕКАБРИ́СТ *м. ист.* декабрист (*Россияла 1825 йылдың декабрь восстаниеһенә ҡатнашыусы*).

ДЕКА́БРЬ *м.* декабрь.

ДЕКА́БРЬСКИЙ *прил.* декабрь; **дека́брьское вооружённое восста́ние 1905 го́да** 1905 йылғы декабрь ҡораллы восстаниеһе.

ДЕКА́ДА *ж.* 1. декада, ун көн; 2. декада, ун көнлөк; **дека́да башки́рского иску́сства и литерату́ры в Москве́** Мәскәүҙә башҡорт әҙәбиәте һәм сәнғәте декадаһы.

ДЕКАДЕ́НТ *м. лит., иск.* декадент (*әҙәбиәттә һәм сәнғәттә декадентлек вәкиле*).

ДЕКАДЕ́НТСКИЙ *прил. лит., иск.* декадент, декадентлек; **декаде́нтские стихи́** деканденттәр шиғыры.

ДЕКАДЕ́НТСТВО *с. лит., иск.* декадентлек (*буржуаз әҙәбиәттә һәм сәнғәттә 19 быуат аҙағында һәм 20 быуат башында булған реакцион ағым*).

ДЕКА́ДНИК *м.* ун көнлөк.

ДЕКАЛИ́ТР *м.* декалитр, ун литр.

ДЕКАМЕ́ТР *м.* декаметр, ун метр.

ДЕКА́Н *м.* декан.

ДЕКАНА́Т *м.* деканат.

ДЕКАТИРОВА́ТЬ *сов. и несов. что* декатировкалау, декатировка яһау (*ултырмаһын өсөн йөн туҡыманы пар йәки ҡайнар һыу менән эшкәртеү*).

ДЕКАТИРО́ВКА *ж. см.* **декатирова́ть**.

ДЕКАТО́ННА *ж.* декатонна, ун тонна.

ДЕКВАЛИФИКА́ЦИЯ *ж.* квалификацияһыҙланыу, квалификацияны юғалтыу.

ДЕКВАЛИФИЦИ́РОВАТЬСЯ *сов. и несов.* квалификацияһыҙланыу, квалификацияны юғалтыу.

ДЕКЛАМА́ТОР *м.* декламатор, нәфис һүҙ оҫтаһы.

ДЕКЛАМА́ЦИЯ *ж.* декламация.

ДЕКЛАМИ́РОВАТЬ *несов. что и без доп.* 1. (*выразительно читать*) декламация һөйләү; 2. *перен.* (*говорить напыщенно*) күпертеп, ҡабартып һөйләү.

ДЕКЛАРАТИ́ВНЫЙ *прил.* декларатив, тантаналы; рәсми; **э́то заявле́ние но́сит декларати́вный хара́ктер** был белдереү декларатив характерҙа.

ДЕКЛАРА́ЦИЯ *ж.* 1. (*официальное заявление*) декларация, тантаналы белдереү (*берәй нәмә тураһында рәсми белдереү*); 2. (*документ*) декларация (*кәрәкле мәғлүмәттәр яҙылған ҡайһы бер рәсми документтәрҙең исеме*); **торго́вая деклара́ция** сауҙа декларацияһы.

ДЕКЛАРИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* декларация яһау, иғлан итеү.

ДЕКЛАССИ́РОВАННЫЙ *прил.* синфи йөҙөн юғалтҡан.

ДЕКЛАССИ́РОВАТЬСЯ *сов. и несов.* синфи йөҙөн юғалтыу.

ДЕКОЛЬТЕ́ *с. нескл.* декольте (*ҡатын-ҡыҙ күлдәгендә бик ныҡ асыҡ яға*).

ДЕКОРАТИ́ВНЫЙ *прил.* 1. (*служащий для украшения*) декоратив; **декорати́вные расте́ния** декоратив үҫемлектәр; 2. (*показной, внешне эффектный*) тыштан матур, декоратив; **декорати́вный вид** тыштан матур күренеш.

ДЕКОРА́ТОР *м.* декоратор (*декорациялар яһаусы*).

ДЕКОРА́ЦИЯ *ж.* 1. *театр.* декорация (*ҡуйылған әҫәргә яраҡлы итеп сәхнәне биҙәй торған нәмәләр*); 2. *перен.* тышҡы матурлыҡ, тышҡы биҙәк, күҙ буяу.

ДЕКОРИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* биҙәү, матурлау.

ДЕКРЕ́Т *м.* декрет.

ДЕКРЕТИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* декретләштереү.

ДЕКРЕ́ТНЫЙ *прил.* декрет; **в декре́тном поря́дке** декрет тәртибендә; ◇ **декре́тный о́тпуск** декретҡа сығыу.

ДЕКСТРИ́Н *м. хим.* декстрин, крахмал елеме.

ДЕ́ЛАННЫЙ *прил.* (*искусственный*) яһалма, ялған; **де́ланная улы́бка** яһалма йылмайыу.

ДЕ́ЛАТЬ *несов.* 1. *что и без доп.* (*действовать*) эшләү; 2. *что* (*производить, изготовлять*) яһау; **де́лать ме́бель** мебель яһау; 3. *что* (*продвигаться*) барыу, үтеү, йөрөү; **по́езд де́лает се́мьдесят киломе́тров в час** поезд сәғәтенә етмеш километр йөрөй; 4. *что* (*изготовлять для себя или кого-л.*) тектереү; **я де́лаю себе́ костю́м** мин үҙемә костюм тектерәм; 5. *что* итеү; **де́лать пода́рок** бүләк итеү; ◇ **де́лать из му́хи слона́** *см.* **му́ха**; **де́лать не́чего** *в знач.*

вводн. сл. бер нәмә лә эшләп булмай, бүтән сара юҡ; ни хәл итәһең; **де́лать честь** *кому* 1) (*оказывать уважение*) хөрмәт күрһәтеү; 2) (*являться заслугой*) дәрәжәһен арттырыу; **от не́чего де́лать** эш юҡтан эш булһын тип.

ДЕ́ЛАТЬСЯ *несов.* 1. (*становиться*) булыу, -ланыу; **пого́да де́лается лу́чше** һауа яҡшылана бара; **де́лается темно́** *безл.* ҡараңғылана, ҡараңғы төшә; 2. *разг.* (*возникать, появляться*) барлыҡҡа килеү, килеп сығыу, хасил булыу; **в стене́ де́лаются тре́щины** стенала ярыҡтар барлыҡҡа килә; 3. *страд. к* **де́лать**; ◇ **что там де́лается?** унда нимә булып ята икән?; унда нимә бар икән?; **что ему́ де́лается!** уға бер ни ҙә булмай!, уға нәмә булһын!

ДЕЛЕГА́Т *м.* делегат.

ДЕЛЕГА́ТСКИЙ *прил.* делегат; делегатлыҡ; **делега́тское собра́ние** делегаттар йыйылышы; **делега́тский биле́т** делегатлыҡ билете.

ДЕЛЕГА́ЦИЯ *ж.* делегация, делегаттар.

ДЕЛЕГИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого* делегат итеп һайлап ебәреү.

ДЕЛЁЖ *м.*, **ДЕЛЁЖКА** *ж. разг.* бүлеү, бүлеш.

ДЕЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **дели́ть** 1; 2. *мат.* бүлеү, бүлеү ғәмәле; 3. *биол.* бүленеш, үрсеү; **деле́ние кле́тки** күҙәнәктең бүленеше; 4. (*на шкале*) бүлем, бүлге; **деле́ния термо́метра** термометр бүлемдәре.

ДЕЛЕ́Ц *м.* малҡыуар, эшҡыуар.

ДЕЛИКАТЕ́С *м.* затлы ашамлыҡ.

ДЕЛИКА́ТНИЧАТЬ *несов. разг.* үтә әҙәплелек күрһәтеү, артыҡ нескәләнеп тороу.

ДЕЛИКА́ТНОСТЬ *ж.* әҙәплелек, нәзәкәтлелек.

ДЕЛИКА́ТНЫЙ *прил.* 1. әҙәпле, нәзәкәтле, ипле; **делика́тный челове́к** нәзәкәтле кеше; 2. *разг.* (*щекотливый*) сытырыҡлы; **делика́тный вопро́с** сытырыҡлы мәсьәлә.

ДЕЛИ́МОЕ *с. мат.* бүленеүсе.

ДЕЛИ́МОСТЬ *ж.* бүленеүсәнлек.

ДЕЛИ́ТЕЛЬ *м. мат.* бүлеүсе.

ДЕЛИ́ТЬ *несов.* 1. *кого-что* (*разъединять на части*) бүлеү; 2. *что с кем* (*совместно пользоваться*) бүлешеү; 3. *что с кем, перен.* уртаҡлашыу; **дели́ть го́ре и ра́дость** ҡайғыны һәм шатлыҡты уртаҡлашыу; ◇ **дели́ть шку́ру неуби́того медве́дя** *погов. соотв.* тыумаған тайҙың билен һындырыу; үлтермәгән айыуҙың тиреһен тунау.

ДЕЛИ́ТЬСЯ *несов.* 1. *мат.* бүленеү, бүленә алыу; **де́сять де́лится на́ пять** ун—бишкә бүленә; 2. (*производить раздел имущества*) бүленеп (*йәки* айырылып) сығыу, башҡа сығыу; 3. *чем* бүлешеү; **дели́ться после́дним куско́м** аҙаҡҡы һыныҡҡа тиклем бүлешеү; 4. *чем, перен.* уртаҡлашыу; **дели́ться впечатле́ниями** тәьҫирҙәр менән уртаҡлашыу.

ДЕ́ЛО *с.* 1. эш; **сиде́ть без де́ла** эшһеҙ ултырыу; **вы сде́лали до́брое де́ло** һеҙ яҡшы эш эшләнегеҙ; 2. *мн.* **дела́** эштәр; **дела́ иду́т хорошо́** эштәр яҡшы бара; 3. (*деловая надобность*) йомош; **у меня́ к вам есть де́ло** минең һеҙгә йомошом бар; 4. (*обстоятельство, вещь, явление*) мәсьәлә, эш; **не в том де́ло** мәсьәлә унда түгел; 5. (*событие*) хәл, ваҡиға; **э́то де́ло бы́ло давно́** был хәл күптән булғайны; 6. *канц.* дело (*документтәр папкаһы*); **подши́ть к де́лу** делоға тегеп ҡуйыу; ◇ **бли́же к де́лу!** мәсьәләгә яҡынраҡ!; **в са́мом де́ле** ысынлап та, ысындан да, дөрөҫөн дә; **в чём де́ло?** нәмә булды?, ни булған?; **гла́вное де́ло** *см.* **гла́вный**; **де́ло вку́са** кемгә нәмә оҡшай, кем нәмә теләй, кем нәмә ярата; **де́ло в шля́пе** эш беште, эш бешә; **де́ло ма́стера бои́тся** *погов.* эш оҫта ҡулында; **де́ло привы́чки** кем нәмәгә күнеккән, ғәҙәтләнгән; **де́ло слу́чая** осраҡлы хәл; **друго́е де́ло** был икенсе эш; улай булһа, эш башҡа; **за де́ло** урынлы, тейешле, эш өсөн; **за ма́лым де́ло ста́ло** эш юҡта ғына туҡтап ҡалды; **и де́ло с концо́м** шунын менән эш тә бөттө; **име́ть де́ло** *с кем-чем* эш итеү; **как дела́?** эштәр нисек?; **ме́жду де́лом** бушаған арала, эш араһында; **моё де́ло ма́ленькое** мин бәләкәй кеше; **моё де́ло сторона́** минең эшем (*йәки* ҡыҫылышым) юҡ; **не у де́л** эшһеҙ, эштә ҡайнамау; **пе́рвым де́лом** иң тәүҙә, иң элек, башта; **то и де́ло** әленән-әле, туҡтауһыҙ, өҙлөкһөҙ; **то́ ли де́ло** бына исмаһам, бөтөнләй башҡа, эш башҡаса.

ДЕЛОВИ́ТОСТЬ *ж.* эшлеклелек, булдыҡлылыҡ.

ДЕЛОВИ́ТЫЙ *прил.* эшлекле, булдыҡлы, ҡонар.

ДЕЛОВО́Й *прил.* 1. эш; **делова́я бума́га** эш ҡағыҙы; **делово́й разгово́р** эш тураһында һөйләшеү; **делова́я пое́здка** эш менән барыу; 2. (*толковый, дельный*) эш, эшлекле, эшкә һәләтле; **делово́й челове́к** эшлекле кеше.

ДЕЛОПРОИЗВОДИ́ТЕЛЬ *м.* эш башҡарыусы.

ДЕЛОПРОИЗВО́ДСТВО *с.* эш башҡарыу.

ДЕ́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. эшлекле, уңған, булдыҡлы; **де́льный рабо́тник** эшлекле работник; 2. (*нужный, уместный*) мөһим, әһәмиәтле; **де́льное предложе́ние** мөһим тәҡдим; 3. (*умный, основательный*) аҡыллы, төплө; **де́льная мысль** аҡыллы фекер.

ДЕ́ЛЬТА I *ж.* дельта (*грек алфавитендә дүртенсе хәреф исеме*); ◇ **де́льта-лучи́** *физ.* дельта-нурҙар.

ДЕ́ЛЬТА II *ж. геогр.* дельта (*йылғаның бер нисә тармаҡҡа бүленеп, икенсе йылғаға йәки диңгеҙгә ҡойған урыны, тамағы*).

ДЕЛЬФИ́Н *м.* дельфин (*диңгеҙҙә йәшәүсе һөтимәр хайуан*).

ДЕЛЯ́ГА *м. разг.* эшем эйәһе.

ДЕЛЯ́НКА *ж.* диләнкә.

ДЕЛЯ́ЧЕСКИЙ *прил.* эшем эйәһендәй.

ДЕЛЯ́ЧЕСТВО *с.* эшем эйәһе булыу.

ДЕМАГО́Г *м.* демагог (*демагогия менән шөғөлләнеүсе кеше*).

ДЕМАГОГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* демагогик; **демагоги́ческое выступле́ние** демагогик сығыш.

ДЕМАГО́ГИЯ *ж.* демагогия (*берәй маҡсатҡа ирешеү өсөн ялған вәғәҙәләр биреп, ике йөҙләнеп, бик нығ аңлы булмағандарҙы үҙенә ҡаратырға тырышыу*).

ДЕМАРКАЦИО́ННЫЙ *прил.*: **демаркацио́нная ли́ния** демаркация һыҙығы (1. *ваҡытлыса килешеү ваҡытында дошман ғәс-*

кәрҙәрҙе айырып тора торған һыҙыҡ; 2. *еңелгән дәүләттең территорияһын оккупация зоналарына бүлеүсе һыҙыҡ*; 3. *мед. организмдең үле туҡымаһынан сәләмәт өлөшөн айырыусы һыҙыҡ*).

ДЕМАРКА́ЦИЯ *ж.* демаркация (1. *бер-береһенә йәнәш ике дәүләт территорияһы араһындағы сикте билдәләү*; 2. *мед. организмдең үле туҡымаларын сәләмәт өлөштәренән айырыу*).

ДЕМАСКИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что, воен.* маскировканы ташлау.

ДЕМИЛИТАРИЗА́ЦИЯ *ж.* демилитаризация (*берәй дәүләткә хәрби промышленность булдырыуҙы һәм ғәскәр тотоуҙы тыйыу; ҡоралһыҙландырыу*).

ДЕМИСЕЗО́ННЫЙ *прил.* яҙлы-көҙлө кейә торған, яҙғы-көҙгө; **демисезо́нное пальто́** яҙғы-көҙгө пальто.

ДЕМОБИЛИЗАЦИО́ННЫЙ *прил.* демобилизация; **демобилизацио́нный план** демобилизация планы.

ДЕМОБИЛИЗА́ЦИЯ *ж.* демобилизация (1. *ғәскәри хеҙмәттән бушатыу*; 2. *ҡоралды көстәрҙе һәм халыҡ хужалығын һуғыш хәленән тыныс хәлгә күсереү*).

ДЕМОБИЛИЗО́ВАННЫЙ *прич.* 1. демобилизацияланған; 2. *в знач. сущ. м.* демобилизация менән ҡайтҡан һалдат.

ДЕМОБИЛИЗОВА́ТЬ *сов. и несов. кого-что* демобилизациялау.

ДЕМОБИЛИЗОВА́ТЬСЯ 1. *сов. и несов.* демобилизацияға эләгеү; 2. *несов. страд. к* **демобилизова́ть.**

ДЕМОГРА́ФИЯ *ж.* демография (*статистикала халыҡтың составын, һанын, үҫешен өйрәнә торған бүлек*).

ДЕМОКРА́Т *м.* демократ (1. *буржуаз демократик партия члены*; 2. *демократия яҡлы кеше*; 3. *уст. киң хеҙмәтсән массалар кеүек көн күреүсе*).

ДЕМОКРАТИЗА́ЦИЯ *ж.* демократлаштырыу, демократлашыу.

ДЕМОКРАТИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* демократлаштырыу.

ДЕМОКРАТИЗИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов.* демократлашыу; 2. *несов. страд. к* **демократизи́ровать.**

ДЕМОКРАТИ́ЗМ *м.* демократизм, демократлыҡ.

ДЕМОКРАТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. демократик; **демократи́ческий строй** демократик ҡоролош; 2. *уст.* демократтарса, ябай.

ДЕМОКРАТИ́ЧНЫЙ *прил. см.* **демократи́ческий** 2.

ДЕМОКРА́ТИЯ *ж.* демократия.

ДЕ́МОН *м.* иблес.

ДЕМОНИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. иблес кеүек; 2. *перен.* демоник (*бөтә кеше тарафынан ҡабул ителгәнде инкар итеүсе, көслө характерле.*)

ДЕМОНСТРА́НТ *м.* демонстрант.

ДЕМОНСТРАТИ́ВНЫЙ *прил.* 1. күрһәтмә, күрһәтмәле; **демонстрати́вный ме́тод преподава́ния** уҡытыуҙа күрһәтмәле метод, уҡытыу өлкәһендә күрһәтмә метод; 2. (*вызывающий, подчёркнутый*) демонстратив рәүештә, протест йөҙөнән, асыҡтан-асыҡ күрһәтеп (*йәки* белгертеп); **демонстрати́вный ухо́д** демонстратив рәүештә сығып китеү.

ДЕМОНСТРА́ТОР *м.* демонстратор, демонстрациялаусы (*берәй нәмә күрһәтеүсе кеше*).

ДЕМОНСТРА́ЦИЯ *ж.* 1. демонстрация (*ойошҡан массаның ижтимағи-политик берҙәмлеген күрһәткән сығыш*); 2. *воен.* демонстрация (*дошмандың иғтибарын төп операциянан ситкә йүнәлдереү өсөн эшләнгән хәрәкәт*); 3. (*показ*) күрһәтеү; **демонстра́ция нау́чного фи́льма** фәнни фильм күрһәтеү.

ДЕМОНСТРИ́РОВАТЬ *сов. и несов.* 1. (*принять участие в демонстрации*) демонстрацияға ҡатнашыу; 2. *кого-что* (*показывать*) күрһәтеү.

ДЕМОНТА́Ж *м. тех.* һүтеү, ҡутарып алыу, демонтажлау; **демонта́ж обору́дования** ҡорамалды һүтеү.

ДЕМОНТИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, тех.* һүтеү, ҡутарып алыу, демонтажлау.

ДЕМОРАЛИЗА́ЦИЯ *ж.* 1. (*моральное разложение*) боҙоҡлоҡҡа бирелеү, тарҡалыу; 2. (*упадок духа, дисциплины*) дисциплина боҙолоу, рух төшөү.

ДЕМОРАЛИЗОВА́ТЬ *сов. и несов. кого-что* мораль яҡтан тарҡалыу.

ДЕ́МПИНГ *м.* демпинг (*конкуренттәрҙе ҡыҫырыҡлап сығарыу юлы менән сит илдәрҙә тауарҙы үҙ хаҡынан арзанға һатыу*).

ДЕНАТУРАЛИЗА́ЦИЯ *ж. юр.* денатурализация (*билдәле бер дәүләт гражданлығынан сығыу*).

ДЕНАТУРА́Т *м.* денатурат.

ДЕНАЦИОНАЛИЗА́ЦИЯ *ж.* денационализация (1. *милли үҙенсәлектәрҙе юғалтыу — культура, тел һ. б.*; 2. *национализацияланған милекте элекке хужаларына ҡайтарып биреү*).

ДЕНАЦИОНАЛИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* денационализациялау (*национализацияланған милектәрҙе элекке хужаларына ҡайтарып биреү*).

ДЕНАЦИФИКА́ЦИЯ *ж.* денацификация (*элекке фашистик илдәрҙә фашизм, нацизм ҡалдыҡтарын бөтөрөүгә йүнәлдерелгән саралар*).

ДЕНДРОЛО́ГИЯ *ж. бот.* дендрология (*ботаниканың ағастарҙы һәм ҡыуаҡтарҙы өйрәнә торған бүлеге*).

ДЕ́НЕЖНЫЙ *прил.* 1. аҡса; **де́нежная рефо́рма** аҡса реформаһы; **де́нежная по́мощь** аҡсалата ярҙам; 2. *разг.* (*богатый*) аҡсалы, бай; ◇ **де́нежно-вещева́я лотере́я** аҡса-әйбер лотереяһы.

ДЕННИ́ЦА *ж. уст. поэт.* 1. таң; **лучи́ денни́цы** таң нурҙары; 2. (*утренняя звезда*) таң йондоҙо.

ДЕ́ННО: **де́нно и но́щно** көнөн-төнөн, көнө-төнө.

ДЕНОНСИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, дип.* денонсировать итеү (*берәй дәүләттең ике арала төҙөлгән договорҙан баш тартыуы һәм уның ғәмәлдән сығыуы тураһында алдан белдереүе*).

де́ну(сь), де́нешь(ся) *и т. д. буд. вр. от* **де́ть(ся).**

ДЕНЩИ́К *м.* денщик.

ДЕНЬ *м.* көн; **со́лнечный день** сыуаҡ көн, аяҙ көн; ✧ **день в день** билгеләнгән көндә, һис кисектермәй; үҙ ваҡытында; **день-деньско́й** көн буйына; **день и ночь** көн-төн, көнөн-төнөн; **дни сочтены́** көндәре һанаулы; **изо дня́ в де́нь** көн һайын, өҙлөкһөҙ; һәр көн; **на днях** ошо көндәрҙә, тиҙ арала; **пове́стка дня, поря́док дня** көн тәртибе; **(расти́) не по дням, а по часа́м** көнләп кенә түгел, сәғәтләп (үҫеү); **со дня на́ день** 1) (*с одного дня на другой*) көндән-көнгә; 2) (*в ближайшее время*) яҡын көндәрҙә, ошо арала, тиҙ арала; **средь бе́ла дня** *см.* **бе́лый; счи́танные дни** иҫәпле (*йәки* һанаулы) көндәр; **чёрный день** ҡара көндәрҙә.

ДЕ́НЬГИ *только мн.* аҡса; **нали́чные де́ньги** ҡулда булған аҡса, ҡул аҡса; ✧ **при де́ньга́х (быть)** аҡсалы булыу, янда аҡса йөрөтөү; **ни за каки́е де́ньги!** әллә ни бирһәң дә булмай!, ат башындай алтын бирһәң дә булмай.

ДЕПАРТА́МЕНТ *м.* департамент (1. *Францияла административ-территориаль округ*; 2. *элек Россияла һәм ҡайһы бер сит илдәрҙә юғары административ һәм суд учреждениеләре бүлектәренең исеме*; 3. *АҠШ-та һәм Швейцарияла министерство*).

ДЕПЕ́ША *ж.* депеша (1. *ашығыс дипломатик белдереү*; 2. *уст. телеграмма*).

ДЕПО́ *с. нескл.* депо (*паровоздар, вагондар ҡуйыу һәм төҙәтеү урыны*); ✧ **пожа́рное депо́** пожар депоһы.

ДЕПОЗИ́Т *м. фин.* депозит (*кредит учреждениеһенә һаҡлау йәки кредиторға биреү өсөн индерелгән аҡса һәм ҡиммәтле ҡағыҙҙар*).

ДЕПОЗИ́ТОР *м. фин.* депозитор (*депозиткә индереүсе, биреүсе*).

ДЕПОНЕ́НТ *м. фин.* депонент (*депозиткә аҡса йәки ҡиммәтле ҡағыҙ индергән кеше*).

ДЕПОНИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, фин.* депозиткә индереү (*йәки* биреү).

ДЕПРЕССИ́ВНЫЙ *прил.* депрессив; **депресси́вное состоя́ние** *мед.* депрессив хәл.

ДЕПРЕ́ССИЯ *ж.* 1. *эк.* депрессия, торғонлоҡ (*илдең хужалыҡ тормошонда төшөнкөлөк, торғонлоҡ*); 2. *мед.* рух (*йәки* күңел) төшөнкөлөгө.

ДЕПУТА́Т *м.* депутат.

ДЕПУТА́ТСКИЙ *прил.* депутатлыҡ; **депута́тский манда́т** депутатлыҡ мандаты.

ДЕПУТА́ЦИЯ *ж.* депутация, вәкилдәр.

ДЕ́РБИ *с. нескл. спорт.* дерби, йәш аттар сабышы.

ДЕ́РВИШ *м.* дәрүиш.

ДЁРГАТЬ *несов.* 1. *кого-что* (*тянуть, тащить*) тартыу; 2. *что, разг.* (*выдёргивать*) йолҡоу; **дёргать лён** етен йолҡоу; 3. *что, разг.* ҡурыу, алдырыу, һурҙырыу, **дёргать зу́бы** теш алдырыу (*йәки* һурҙырыу); 4. *кого-что, перен.* (*беспокоить*) борсоу, йөҙәтеү, теңкәгә тейеү; 5. *безл. кого-что* тартыу, тартышыу; **бровь дёргает** ҡаш тарта; **у меня́ дёргает па́лец** минең бармаҡ тартыша.

ДЕРГА́Ч I *м. зоол.* тартай.

ДЕРГА́Ч II *м. тех.* һурғыс, ҡаҙау һурғыс.

ДЕРЕВЕНЕ́ТЬ *несов.* ойоу, ҡатыу (*тәндең ойоп иҫһеҙләнеүе*).

ДЕРЕВЕ́НСКИЙ *прил.* ауыл; **дереве́нский жи́тель** ауыл кешеһе.

ДЕРЕ́ВНЯ *ж.* ауыл; **вся дере́вня на сенокосе** бөтә ауыл бесәндә.

ДЕ́РЕВО *с.* ағас; **хво́йное де́рево** ылыҫлы ағас; **де́рево для постро́йки** төҙөү ағасы; ✧ **родосло́вное де́рево** шәжәрә, тайра.

ДЕРЕВООБДЕ́ЛОЧНИК *м.* ағас эшкәртеүсе.

ДЕРЕВООБДЕ́ЛОЧНЫЙ *прил.* ағас эшкәртеү; **деревообде́лочный цех** ағас эшкәртеү цехы.

ДЕРЕВООБРАБА́ТЫВАЮЩИЙ *прил.* ағас эшкәртеү; **деревообраба́тывающая промы́шленность** ағас эшкәртеү промышленносе.

ДЕРЕВООБРАБО́ТКА *ж.* ағас эшкәртеү.

ДЕРЕВЯНИ́СТЫЙ *прил.* 1. ағас һымаҡ; **деревяни́стое строе́ние вещества́** төҙөлөшө ағас һымаҡ матдә; 2. *перен.* (*твёрдый, несочный*) ағас кеүек ҡаты, ағастай; **деревяни́стое я́блоко** ағас кеүек ҡаты алма.

ДЕРЕВЯ́ННЫЙ *прил.* 1. ағас; **деревя́нный дом** ағас өй; 2. *перен.* (*невыразительный*) тупаҫ, туң, йәнһеҙ; **деревя́нное лицо́** туң сырай; ✧ **деревя́нное ма́сло** ағас майы (*зәйтүн майының түбән сорты*).

ДЕРЕВЯ́ШКА *ж.* 1. ағас киҫәге, түмәр; 2. *разг.* (*деревянная нога*) ағас аяҡ.

ДЕРЖА́ВА *ж.* держава (1. *халыҡ-ара политикала йоғонтоһо ҙур булған бойондороҡһоҙ дәүләт*; 2. *ист. монархия власенең символы булған өҫтө тәреле алтын шар*).

ДЕРЖА́ВНЫЙ *прил. высок. уст.* 1. юғары (*йәки* сикһеҙ) власле; **держа́вный влады́ка** юғары власть эйәһе; 2. *перен.* (*могучий, величественный*) ҡеүәтле, көслө, мәһабәт.

ДЕРЖА́ТЕЛЬ *м.* 1. хужа, эйә, биләүсе; **держа́тель за́йма** заём хужаһы; 2. *тех.* тотҡос, тотторғос, ҡыҫтырғыс; **держа́тель для бума́г** ҡағыҙ тотторғос.

ДЕРЖА́ТЬ *несов.* 1. *кого-что, в разн. знач.* тотоу, тотоп тороу; **плоти́на де́ржит во́ду** быуа һыуҙы тотоп тора; **держа́ть жильцо́в** квартиранттар тотоу; 2. *что* (*класть, помещать*) тотоу, һаҡлау; **держа́ть де́ньги в сберка́ссе** аҡсаны һаҡлыҡ кассаһында тотоу; 3. *кого-что* (*владеть кем-чем-л.*) аҫрау; **держа́ть коро́ву** һыйыр аҫрау; ✧ **держа́ть в рука́х** *кого* ҡулға алыу; ныҡ тотоу; **держа́ть за́ ворот** *см.* **во́рот** I; **держа́ть пари́** *см.* **пари́; держа́ть речь** телмәр һөйләү; **держа́ть своё сло́во** һүҙеңдә тороу; **держа́ть себя́** үҙеңде тота белеү; **держа́ть у́хо востро́** *см.* **востро́; держа́ть язы́к за зуба́ми** *см.* **язы́к; держи́ карма́н ши́ре** тот ҡапсығыңды.

ДЕРЖА́ТЬСЯ *несов.* 1. *за кого-что* тотоноу, тотоноп тороу; 2. (*быть укреплённым, удерживаться*) тороу, эләгеп тороу; **пу́говица е́ле-е́ле де́ржится** төймә саҡ эләгеп тора; 3. (*вести себя каким-л. образом*) үҙен тотоу; **он де́ржится о́чень скро́мно** ул үҙен бик баҫалҡы тота; 4. (*не сдаваться, сопротивляться*) бирелмәү, ныҡ тороу; 5. (*сохраняться*) һаҡланыу; **обы́чаи де́ржатся**

до́лго ғөрөф-ғәҙәт оҙаҡ һаҡлана; 6. (*сдерживаться*) бирешмәү, сыҙау, түҙеү; 7. (*дорожить кем-чем-л.*) йәбешеп ятыу; **он де́ржится за ста́рое** ул иҫкегә йәбешеп ята; 8. *прям. и перен.* (*придерживаться*) тороу, булыу; барыу, һуҡтырыу; **держа́ться мне́ния** фекерҙә тороу; **держа́ться пра́вой стороны́** уң яҡтан барыу, унға һуҡтырыу; **держа́ться в стороне́** ситтә тороу; 9. *страд. к* **держа́ть;** ✧ **то́лько держи́сь** сыҙап ҡына тор!; **держи́сь!** бирешмә!

ДЕРЗА́НИЕ *с.* дәрт, ынтылыш; теләк; **ю́ношеские дерза́ния** йәшлек дәрте.

ДЕРЗА́ТЬ *несов. на что и с неопр.* ҡыйыулыҡ (*йәки* баҙнат) итеү, тәүәккәлләү.

ДЕРЗИ́ТЬ *несов. кому и без доп., разг.* тупаҫ һүҙҙәр әйтеү, тупаҫ яуап ҡайтарыу, ҡарыплашыу, әрепләшеү.

ДЕ́РЗКИЙ *прил.* 1. (*грубый; вызывающий*) тупаҫ, әҙәпһеҙ, асыу килтергес; **де́рзкий отве́т** тупаҫ яуап; 2. (*смелый*) ҡыйыу, ҡурҡыуһыҙ.

ДЕРЗНОВЕ́НИЕ *с. высок. уст.* ҡыйыу ынтылыш, изге талпыныу.

ДЕРЗНОВЕ́ННЫЙ *прил. поэт.* үтә ҡыйыу, үтә тәүәккәл, үтә баҙнатлы.

ДЕРЗНУ́ТЬ *сов. см.* **дерза́ть.**

ДЕ́РЗОСТЬ *ж.* тупаҫлыҡ, әҙәпһеҙлек.

ДЕРИВА́ЦИЯ *ж. спец.* деривация (1. *воен. снарядтең йәки пулянең осҡанда ситкә тайпылыуы*; 2. *йылғаның үҙәненән һыуҙы ситкә ебәреү*).

ДЕРМАТИ́Н *м.* дерматин (*туҡыма*).

ДЕРМАТИ́НОВЫЙ *прил.* дерматин; **дермати́новый переплёт** дерматин тыш (*китаптың*).

ДЕРМАТО́ЛОГ *м.* дерматолог (*тире ауырыуҙары врачы*).

ДЕРМАТОЛО́ГИЯ *ж.* дерматология (*медицинала тире ауырыуҙарын өйрәнә һәм дарыулай торған бүлек*).

ДЁРН *м.* кәҫ, ҡыртыш.

ДЕРНО́ВЫЙ *прил.* кәҫ; **дерно́вая кры́ша** кәҫ түбә.

ДЁРНУТЬ *сов. и однокр. см.* **дёргать** 1, 5; ✧ **чёрт дёрнул** *кого* эт ҡушҡанмы ни, шайтан ҡотортҡандыр инде.

ДЁРНУТЬСЯ *сов. и однокр. см.* **дёргаться.**

деру́(сь), дерёшь(ся) *и т. д. наст. вр. от* **дра́ть(ся).**

ДЕРЮ́ГА *ж.* ҡаты киндер, ҡапсыҡ (*йәки* турпыша) киндере (*вид грубой ткани*); сепрәк балаҫ (*половик*).

ДЕСА́НТ *м. воен.* десант (1. *дошман территорияһына ғәскәр төшөрөү*; 2. *дошман территорияһына төшөрөлгән ғәскәр*).

ДЕСА́НТНИК *м. воен.* десантник.

ДЕСА́НТНЫЙ *прил. воен.* десант; **деса́нтные войска́** десант ғәскәрҙәре.

ДЕСЕ́РТ *м.* десерт (*аштан һуң бирелә торған тәмле ашамлыҡ йәки эсемлек*).

ДЕСЕ́РТНЫЙ *прил.* десерт; **десе́ртное блю́до** десерт ашамлыҡ.

ДЕ́СКАТЬ *частица разг.* имеш, йәнәһе; икән ти; **ты, де́скать, сам винова́т** имеш, һин үҙең ғәйепле.

ДЕСНА́ *ж. анат.* сирса, теш ите, теш ҡаҙнаһы.

ДЕ́СПОТ *м.* 1. *ист.* деспот (*боронғо көнсығыш ҡол биләүселек йәмғиәтендә сикләнмәгән власть менән үҙ белдегенсә эш йөрөтөүсе хаким*); 2. *перен.* деспот, йыртҡыс, залим (*башҡаларҙың теләге менән иҫәпләшмәүсе, башҡаларҙы үҙ ихтыярына буйһонорға мәжбүр итеүсе*).

ДЕСПОТИ́ЗМ *м.* 1. деспотизм (*сикләнмәгән власть*); 2. *перен.* деспотлыҡ, йыртҡыслыҡ, залимлек.

ДЕСПОТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. *ист.* деспотлыҡҡа нигеҙләнгән, деспотизмгә нигеҙләнгән; 2. *перен.* деспотик, яһил, айауһыҙ; **деспоти́ческая нату́ра** яһил әҙәм.

ДЕСПОТИ́ЧНЫЙ *прил. см.* **деспоти́ческий** 2.

ДЕСПОТИ́Я *ж. ист.* деспотия (*деспот тарафынан идара итәлә торған дәүләт*).

ДЕ́СЯТЕРО *числ.* ун.

ДЕСЯТИДНЕ́ВНЫЙ *прил.* ун көнлөк; **десятидне́вный срок** ун көнлөк срок.

ДЕСЯТИКЛА́ССНИК *м.* унынсы класс уҡыусыһы.

ДЕСЯТИКЛА́ССНИЦА *женск. р. к* **десятикла́ссник.**

ДЕСЯТИКЛА́ССНЫЙ *прил.* ун класлы.

ДЕСЯТИКРА́ТНЫЙ *прил.* ун тапҡыр, унлата.

ДЕСЯТИЛЕ́ТИЕ *с.* 1. (*срок*) ун йыл; 2. (*годовщина*) ун йыллыҡ, ун йыл тулыу.

ДЕСЯТИЛЕ́ТКА *ж.* ун йыллыҡ мәктәп.

ДЕСЯТИЛЕ́ТНИЙ *прил.* 1. (*о сроке*) ун йыллыҡ, ун йыл(ға барған); 2. (*о возрасте*) ундағы, ун йәшлек (*йәки* йәштәге).

ДЕСЯТИМЕ́СЯЧНЫЙ *прил.* ун айлыҡ.

ДЕСЯТИ́НА *ж.* десятина (*элекке ер үлсәүе — 1,09 га*).

ДЕСЯТИРУБЛЁВКА *ж. разг.* ун һумлыҡ (*аҡса*).

ДЕСЯТИРУБЛЁВЫЙ *прил.* ун һумлыҡ, ун һум торған.

ДЕСЯТИ́ЧНЫЙ *прил.* унарлы; **десяти́чная дробь** *мат.* унарлы кәсер; **десяти́чные весы́** унарлы үлсәү.

ДЕСЯ́ТКА *ж.* 1. (*цифра*) ун; 2. *разг.* (*десятирублёвка*) ун һумлыҡ (*аҡса*); 3. (*шлюпка*) ун ишкәкле кәмә; 4. *карт.* унлыҡ.

ДЕСЯ́ТНИК *м.* десятник (*төҙөү эшендәге эшселәр төркөмөнөң башлығы*).

ДЕСЯ́ТОК *м.* 1. тиҫтә; **деся́ток яиц** бер тиҫтә йомортҡа; 2. (*о возрасте*) ун; **ему́ пошёл шесто́й деся́ток** ул алтмышты ҡыуа; ✧ **не ро́бкого деся́тка** ҡурҡаҡтарҙан түгел.

ДЕСЯ́ТЫЙ *числ.* унынсы; ✧ **с пя́того на деся́тое** тәртипһеҙ, бәйләнешһеҙ.

ДЕ́СЯТЬ *числ.* ун.

ДЕ́СЯТЬЮ *нареч.* ун тапҡыр, ун ерҙә; **де́сятью де́сять — сто** ун унын — йөҙ.

ДЕТАЛИЗА́ЦИЯ *ж. см.* **детализи́ровать.**

ДЕТАЛИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* деталләштереү, ентекләү.

ДЕТА́ЛЬ *ж.* 1. *тех.* деталь, өлөш; **дета́ль маши́ны** машина детале, өлөшө; 2. (*мелкая подробность*) айырым моменттәр, айырым яҡтар; **дета́ли вопро́са** мәсьәләнең айырым моменттәре.

ДЕТА́ЛЬНЫЙ *прил.* ентекләп, тәпсирләп, берәмләп (*эшләнгән, тикшерелгән, ҡаралған*).

ДЕТВА́ *ж. собир. пчел.* 1. (*личинки пчёл*) бала; 2. (*молодые пчёлы*) бала ҡорт, йәш ҡорт.

ДЕТВОРА́ *ж. собир. разг.* бала-саға.

ДЕТДО́М *м.* (**де́тский дом**) балалар йорто.

ДЕТЕКТИ́В *м.* детектив (1. *шымсы, полицияның йәшерен агенте*; 2. *шымсыларҙың мажараларын тасуирлаған әҫәр*).

ДЕТЕКТИ́ВНЫЙ *прил.* детектив; **детекти́вная литерату́ра** детектив әҙәбиәт.

ДЕТЕ́КТОР *м. радио* детектор.

ДЕТЕ́КТОРНЫЙ *прил. радио* детекторлы; **дете́кторный приёмник** детекторлы приёмник.

ДЕТЁНЫШ *м.* хайуан балаһы.

ДЕТЕРМИНИ́ЗМ *м. филос.* детерминизм (*һәр күренештең үҙ сәбәбе һәм законы булыуын фәнни яҡтыртыу*).

ДЕ́ТИ *мн.* балалар, бала-саға.

ДЕТИ́НА *м. прост.* әзмәүер.

ДЕ́ТИЩЕ *с.* 1. *уст.* бала; 2. *перен.* ҡаҙаныш, емеш, нәтижә; **Башки́рская АССР — де́тище Октября́** Башҡорт АССР-ы — Октябрь ҡаҙанышы.

ДЕТОНА́ТОР *м. спец.* детонатор (1. *шартлатыу өсөн ҡулланыла торған махсус матдә*; 2. *шартлатҡыс капсюле*).

ДЕТОНА́ЦИЯ *ж. спец.* детонация, шартлатыу.

ДЕТОНИ́РОВАТЬ I *несов. спец.* (*взрываться*) шартлатыу.

ДЕТОНИ́РОВАТЬ II *несов. муз.* көй боҙоу, боҙоп йырлау, боҙоп уйнау.

ДЕТОРОЖДЕ́НИЕ *с.* бала тыуҙырыу (*йәки* табыу).

ДЕТОУБИ́ЙСТВО *с.* бала үлтереү.

ДЕТПЛОЩА́ДКА *ж.* (**де́тская площа́дка**) балалар майҙансығы.

ДЕТРИ́Т *м. мед.* детрит (*сәсәккә ҡаршы прививка яһау препараты*).

ДЕТСА́Д *м.* (**де́тский сад**) балалар баҡсаһы.

ДЕ́ТСКАЯ *ж.* балалар бүлмәһе.

ДЕ́ТСКИЙ *прил.* бала; **де́тский дом** балалар йорто; ◇ **де́тское ме́сто** *анат.* бала ятҡылығы, һуңғылыҡ.

ДЕ́ТСТВО *с.* бала саҡ (*йәки* ваҡыт); балалыҡ; **друг де́тства** бала саҡтағы дуҫ; ◇ **впасть в де́тство** бала аҡылы кереү, балалыҡ сифаты инеү.

ДЕТЬ *сов. разг.* 1. *кого-что* ҡуйыу, тығыу, итеү; **куда́ ты дел кни́гу?** китапты ҡайҙа ҡуйҙың?; 2. *что* (*израсходовать, использовать*) тотоу, итеү; **он не зна́ет, куда́ деть свой де́ньги** ул аҡсаһын ҡайҙа тоторға белмәй; 3. *кого-что* (*поместить, пристроить*) урынлаштырыу, ебәреү, алып барып тороу; ◇ **деть не́куда** ҡуйыр урын юҡ; **не знать, куда́ глаза́ деть** күҙҙе ҡайҙа терәргә белмәү; **не знать, куда́ деть себя́** үҙеңде ҡайҙа ҡуйырға ла белмәү.

ДЕ́ТЬСЯ *сов. разг.* 1. (*исчезнуть, потеряться*) юғалыу, булыу; **куда́ де́лся мой каранда́ш?** минең ҡәләм ҡайҙа булды?; 2. (*уйти, скрыться от кого-чего-л.*) китеү, йәшенеү; 3. (*найти приют*) барыу, килеү, баш терәү.

ДЕ-ФА́КТО *нареч. книжн.* фактта, ғәмәлдә, асылда.

ДЕФЕ́КТ *м.* кәмселек, етешһеҙлек, етешһеҙ (*йәки* кәмселекле) яҡ.

ДЕФЕКТИ́ВНОСТЬ *ж.* зәғифлек.

ДЕФЕКТИ́ВНЫЙ *прил.* зәғиф (*физик йәки психик яҡтан*).

ДЕФЕ́КТНЫЙ *прил.* кәмселекле, кәмселектәре булған, боҙоҡ, боҙолған.

ДЕФИЛИ́РОВАТЬ *несов.* тантаналы марш менән үтеү.

ДЕФИ́С *м.* дефис, һыҙыҡса.

ДЕФИЦИ́Т *м.* 1. (*превышение расходов над доходами*) зыян, зарар, дефицит (*сығымдың килерҙән күберәк булыуы*); 2. (*нехватка*) етешмәүселек.

ДЕФИЦИ́ТНЫЙ *прил.* 1. (*убыточный*) зыянлы, зарарлы, дефицитле; 2. (*не имеющийся в достаточном количестве*) етешмәй торған, етешмәгән, аҙ булған; **дефици́тный това́р** етешмәгән тауар.

ДЕФЛЯ́ЦИЯ *ж.* дефляция (1. *эк. һатып алыу хаҡын күтәреү маҡсаты менән ҡағыҙ аҡсаның һанын кәметеү*; 2. *горн. тау тоҡомдарының елдән ашалыуы, сарланыуы һәм шымартылыуы*).

ДЕФОРМА́ЦИЯ *ж.* деформация (*есемдең күләме йәки формаһы үҙгәреүе*).

ДЕФОРМИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* формаһын (*йәки* күләмен) үҙгәртеү.

ДЕФОРМИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов.* формаһы (*йәки* күләме) үҙгәреү; 2. *несов. страд. к* **деформи́ровать**.

ДЕХКА́НИН *м.* диһҡан (*Үзбәкстанда һәм Тажикстанда крәҫтиәндәргә әйтелә*).

ДЕЦЕНТРАЛИЗА́ЦИЯ *ж.* децентрализация (*үҙәк властең ҡайһы бер функцияларын урындағы властәргә биреү*).

ДЕЦЕ́НТРАЛИЗОВА́ТЬ *сов. и несов. что* децентрализациялау.

ДЕЦИ= *ҡушма һүҙҙәрҙең «ундан бер өлөшө» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **децили́тр** децилитр (*литрҙың ундан бер өлөшө*).

ДЕЦИМЕ́ТР *м.* дециметр (*метрҙың ундан бер өлөшө*).

ДЕШЕВЕ́ТЬ *несов.* арзанайыу, осһоҙланыу.

ДЕШЕВИ́ЗНА *ж.* арзанлыҡ, осһоҙлоҡ.

ДЕШЁВКА *ж. разг.* 1. арзан нәмә, осһоҙ; 2. (*безвкусица*) эстәлекһеҙ (*йәки* мәғәнәһеҙ, тоҙһоҙ) нәмә.

ДЁШЕВО *нареч.* арзан, осһоҙ; ◇ **дёшево отде́латься** анһат ҡотолоу; **дёшево сто́ит** бер тин тормай.

ДЕШЁВЫЙ *прил.* 1. арзан, осһоҙ, арзанлы; 2. *перен.* мәғәнәһеҙ, тоҙһоҙ, әһәмиәтһеҙ; **дешёвый успе́х** әһәмиәтһеҙ уңыш.

ДЕШИФРИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* танып уҡыу (*билдәле булмаған йәки аҙ билдәле булған яҙыуҙы танып уҡыу*).

ДЕ-ЮРЕ *нареч. книжн.* юридик яҡтан, закон нигеҙендә.

ДЕЯ́НИЕ *с. высок.* эш, ҡылыҡ, хәрәкәт, ғәмәл.

ДЕ́ЯТЕЛЬ *м.* эшмәкәр; **де́ятель нау́ки** фән эшмәкәре.

ДЕ́ЯТЕЛЬНОСТЬ *ж.* эшмәкәрлек; **нау́чная де́ятельность** ғилми эшмәкәрлек.

ДЕ́ЯТЕЛЬНЫЙ *прил.* эшмәкәр, эшлекле, тырыш; **де́ятельный челове́к** эшмәкәр кеше.

ДЖАЗ *м.* джаз (*күпселектә һуғып һәм өрөп уйнала торған музыка ҡоралдарынан төҙөлгән оркестр; ошо оркестр өсөн яҙылған музыка*).

ДЖА́ЗОВЫЙ *прил.* джаз; **джа́зовая му́зыка** джаз музыкаһы.

ДЖАЙЛА́У *с. нескл.* йәйләү.

ДЖЕМ *м.* джем (*варенье*).

ДЖЕ́МПЕР *м.* джемпер (*йөн йәки ебәк кофта*).

ДЖЕНТЛЬМЕ́Н *м.* джентльмен (1. *Англияла буржуаз-демократик йәмғиәт ҡуйған тәртип ҡағиҙәләрен һәм нормаларын нык үтәүсе*; 2. *әҙәпле, тәрбиәле кеше*; *манера һәм костюменең талапсыл нәфис булыуы менән айырылған кеше*).

ДЖЕНТЛЬМЕ́НСКИЙ *прил.* джентльменгә хас; ◇ **джентльме́нское соглаше́ние** *дип.* официаль формаллектәрҙе һаҡламай, телдән (*йәки* һүҙҙән) генә төҙөлгән халыҡ-ара килешеү.

ДЖИГИ́Т *м.* атта оҫта йөрөүсе.

ДЖИГИТОВА́ТЬ *несов.* джигитовка яһау, сабып барған ат өҫтөндә уйнау.

ДЖИГИТО́ВКА *ж.* джигитовка яһау, сабып барған ат өҫтөндә уйнау.

ДЖИН *м.* джин (*араҡы*).

ДЖО́УЛЬ *м. физ.* джоуль (*энергия берәмеге*).

ДЖУ́НГЛИ *только мн.* джунгли (*тропик урман*).

ДЖУТ I *м. бот.* джут (*сүсле көньяҡ үҫемлеге*).

ДЖУТ II *м.* (*гибель скота*) йот, йотлоҡ.

ДЖУ́ТОВЫЙ *прил.* джут; **джу́товые мешки́** джут тоҡтар.

ДЗОТ *м.* (**де́рево-земляна́я огнева́я то́чка**) *воен.* дзот (*бүрәнә һәм балсыҡтан төҙөлгән ут асыу нығытмаһы*).

ДИАБА́З *м. горн.* диабаз (*төҙөү эшендә ҡулланылған тау тоҡомо*).

ДИАБЕ́Т *м. мед.* диабет (*бәүел күп бүленеү ауырыуы*); **са́харный диабе́т** шәкәр ауырыуы.

ДИАБЕ́ТИК *м. разг.* диабет менән ауырыусы кеше.

ДИА́ГНОЗ *м. мед.* диагноз.

ДИАГНО́СТ *м. мед.* диагност (*диагноз ҡуйыусы врач*).

ДИАГНО́СТИКА *ж. мед.* диагностика (*медицинаның диагноз ҡуйыу методтары тураһындағы бүлеге*).

ДИАГНОСТИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, мед.* диагноз ҡуйыу.

ДИАГОНА́ЛЬ *ж.* диагональ (1. *мат. күп мөйөштөң йәки күп ҡырҙың йәнәш булмаған мөйөштәрен тоташтырған тура һыҙыҡ*; 2. *ҡыя һырлы туҡыма*).

ДИАГОНА́ЛЬНЫЙ *прил.* диагональ; **в диагона́льном направле́нии** диагональ юнәлештә.

ДИАГРА́ММА *ж.* диаграмма (*ниндәй ҙә булһа берәй дәүмәлдәрҙең мөнәсәбәттәрен күрһәтеүсе һыҙма йәки таблица*).

ДИАДЕ́МА *ж.* диадема (*таж һымаҡ итеп эшләнгән ҡиммәтле баш кейеме*).

ДИАКРИТИ́ЧЕСКИЙ *прил.*: **диакрити́ческий знак** *лингв.* диакритик билдә (*бер үк хәреф менән билдәләнгән ике өндө бер-береһенән айырыу өсөн ҡуйыла торған билдә, мәҫ. «ё» өҫтөндәге ике нөктә*).

ДИАЛЕ́КТ *м. лингв.* диалект, ерле һөйләш.

ДИАЛЕКТА́ЛЬНЫЙ *прил. см.* **диале́ктный.**

ДИАЛЕКТИ́ЗМ *м. лингв.* диалектизм (*әҙәби телдә ниндәй ҙә булһа бер диалекттән алынған һүҙҙәр йәки һүҙ теҙмәләре*).

ДИАЛЕ́КТИК *м.* диалектик (*диалектик философия яҡлы кеше*).

ДИАЛЕ́КТИКА *ж. филос.* диалектика.

ДИАЛЕКТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* диалектик; **диалекти́ческий ме́тод** диалектик метод.

ДИАЛЕ́КТНЫЙ *прил. лингв.* диалекталь; **диале́ктные осо́бенности** диалекталь үҙсәнлектәр.

ДИАЛЕКТО́ЛОГ *м. лингв.* диалектолог, диалектология белгесе.

ДИАЛЕКТОЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил. лингв.* диалектологик; **диалектологи́ческий слова́рь** диалектологик һүҙлек.

ДИАЛЕКТОЛО́ГИЯ *ж. лингв.* диалектология (*тел ғилеменең ерле диалекттәрҙе һәм һөйләштәрҙе өйрәнә торған бүлеге*).

ДИАЛО́Г *м.* диалог (1. *ҡара-ҡаршы һөйләшеү*; 2. *художестволы әҙәбиәттең ҡара-ҡаршы һөйләшеү формаһында яҙылған өлөшө*).

ДИАМА́Т *м.* (**диалекти́ческий материали́зм**) диамат (диалектик материализм).

ДИА́МЕТР *м. мат.* диаметр.

ДИАМЕТРА́ЛЬНЫЙ *прил. мат.* диаметраль; **диаметра́льная пло́скость** диаметраль яҫылыҡ; ◇ **диаметра́льная противополо́жность** ҡапма-ҡаршылыҡ, бер-береһенә бер ҙә оҡшамағанлыҡ.

ДИАПАЗО́Н *м.* 1. *муз.* диапазон (*йырсының йәки айырым музыка ҡоралының тауыш киңлеге*); 2. *перен.* күләм, ҡолас, киңлек; **диапазо́н зна́ний** белем күләме.

ДИАПОЗИТИ́В *м. фото* диапозитив (*үтә күренмәле быялаға ҡулдан яһалған йәки фотоаппарат менән төшөрөлгән рәсем, һүрәт*).

ДИАТЕРМИ́Я *ж. мед.* диатермия (*тәндең ауырыу өлөшөн электр тогы менән дауалау*).

ДИАФРА́ГМА *ж.* 1. *анат.* күкрәк шаршауы, диафрагма; 2. *опт.* диафрагма (*оптик приборҙарҙа уртаһы тишекле үтә күренмәле пластинка*).

ДИВА́Н I *м.* диван (*мебель*).

ДИВА́Н II *м.* диуан (1. *ист.* элекке *Төркиәлә солтан эргәһендәге хөкүмәт советы*; 2. *лит.* *көнсығыш шағирҙарының шиғырҙар йыйынтығы*).

ДИВА́ННЫЙ *прил.* диван; диванлыҡ; **дива́нная поду́шка** диван мендәре.

ДИВЕРСА́НТ *м.* диверсант, диверсия яһаусы.

ДИВЕРСИО́ННЫЙ *прил.* диверсия; диверсион; **диверсио́нный акт** диверсия акты; **диверсио́нная гру́ппа** диверсион төркөм.

ДИВЕ́РСИЯ *ж.* диверсия.

ДИВЕРТИСМЕ́НТ *м. театр.* дивертисмент (*спектаклгә йәки концерткә өҫтәмә рәүештә бирелгән декламация, йыр, бейеү кеүек ҡыҫҡа-ҡыҫҡа сәхнә номерҙәре*).

ДИВИДЕ́НД *м. эк.* дивиденд (*капиталистик илдәрҙә предприятиегә пай керткән кешеләргә пайҙарының күләменә ҡарап йыллыҡ табыштан бирелгән өлөш*).

ДИВИЗИО́Н *м.* дивизион (1. *воен. артиллерия, кавалерия, бронетанк частәрендә ғәскәри бүлек*; 2. *мор. бер типта булған бер нисә караптың берләшмәһе*).

ДИВИЗИО́ННЫЙ *прил. воен.* дивизия, дивизион; **дивизио́нный генера́л** дивизия генералы.

ДИВИ́ЗИЯ *ж. воен.* дивизия.

ДИВИ́ТЬ *несов. кого-что, разг.* ғәжәпләндереү, таңға ҡалдырыу, иҫ китәреү, шаҡ ҡатырыу.

ДИВИ́ТЬСЯ *несов. разг.* ғәжәпләнеү, таңға ҡалыу, иҫ китеү, шаҡ ҡатыу.

ДИ́ВНЫЙ *прил.* 1. (*вызывающий удивление*) ғәжәп, иҫ киткес; 2. (*прекрасный*) һоҡландырғыс, бик матур, ғәжәп матур.

ДИ́ВО *с.* ғәжәп (*йәки* иҫ киткес) нәмә; ◇ **ди́ву дава́ться** ғәжәпләнеү, таңға ҡалыу, иҫ китеү; **на ди́во** бик яҡшы, иҫ киткес яҡшы, бик һәйбәт, бик шәп; **что за ди́во!** был ни ғәжәп!, был ни хәл!

ДИДА́КТИКА *ж.* 1. дидактика (*педагогика фәненең уҡытыу методтары һәм формалары тураһындағы бер бүлеге*); 2. *книжн.* (*наставительность*) өгөт-нәсихәт.

ДИДАКТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. дидактик; **дидакти́ческие ме́тоды** дидактик методтар; 2. *книжн.* өгөтләү, өгөт-нәсихәт; **дидакти́ческий тон** өгөтләү, өгөт-нәсихәт тоны; 3. дидактик, әхләҡ; **дидакти́ческий рома́н** дидактик роман (*әхлаҡҡа өйрәткән*).

ДИЕ́ТА *ж.* диета.

ДИЕТЕ́ТИКА *ж.* диететика (*сәләмәт кешенең рациональ туҡланыуы тураһындағы фән*).

ДИЕТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* диета; **диети́ческая пи́ща** диета аҙығы; **диети́ческая столо́вая** диета ашханаһы.

ДИ́ЗЕЛЬ *м. тех.* дизель (*шыйыҡ яғыулыҡ менән эшләүсе эске яныулы двигатель*).

ДИЗЕНТЕРИ́Я *ж. мед.* дизентерия.

ДИКА́РСТВО *с.* ҡырағайлыҡ, ҡырыҫлыҡ; оялсанлыҡ, үтә тартыныусанлыҡ.

ДИКА́РЬ *м.* 1. (*о некультурном человеке*) культураһыҙ наҙан кеше, вәхши; 2. *перен. разг.* (*о нелюдимом или застенчивом человеке*) ҡырағай кеше; ҡырыҫ (*йәки* бик оялсан) кеше.

ДИ́КИЙ *прил.* 1. ҡырағай; **ди́кая я́блоня** ҡырағай алмағас; 2. (*неприручённый — о животных и птицах*) ҡыр; **ди́кая у́тка** ҡыр өйрәге; **ди́кая коза́** илек; 3. (*пустынный, глухой*) аулаҡ, ҡараңғы, тын; 4. *ист.* (*о людях*) вәхши, ҡырағай; **ди́кие племена́** вәхши ҡәбиләләр; 5. (*невероятный*) бик көслө, иҫ киткес ҙур; **ди́кий восто́рг** иҫ киткес ҙур шатлыҡ; 6. (*нелюдимый, застенчивый*) ҡырыҫ, оялсан; **ди́кий ребёнок** ҡырыҫ бала; 7. (*грубый; необузданный*) тупаҫ, ҡырағай; **ди́кие нра́вы** тупаҫ ғәҙәт; 8. (*странный, нелепый*) ғәжәп, тупаҫ, дыуамал; **ди́кая вы́ходка** дыуамал ҡыланыш; **ди́кая мысль** дыуамал фекер; ◇ **ди́кое мя́со** *уст.* яман ит.

ДИКОБРА́З *м. зоол.* дикобраз.

ДИКО́ВИНА, ДИКО́ВИНКА *ж. разг.* ғәжәп (*йәки* иҫ киткес) нәмә; **э́то мне в дико́вину** бындайҙы осратҡаным юҡ; **что за дико́винка!** был ни ғәжәп!

ДИКО́ВИННЫЙ *прил. разг.* ғәжәп, сәйер, ғәҙәттән тыш.

ДИКОРАСТУ́ЩИЙ *прил.* ҡырағай, ҡырҙа үҫә торған; **дикорасту́щие тра́вы** ҡырағай үләндәр.

ДИ́КОСТЬ *ж.* 1. ҡырағайлыҡ, вәхшилек; 2. (*застенчивость*) ҡырағайлыҡ, ҡырыҫлыҡ; оялсанлыҡ, тартыныусанлыҡ; 3. (*вздор, нелепость*) аҡылһыҙлыҡ, тупаҫлыҡ, дыуамаллыҡ.

ДИКТА́НТ *м.* диктант.

ДИКТА́ТОР *м.* диктатор (1. *ист. боронғо Римдә ғәҙәттән тыш ваҡиғалар булғанда, сенат тарафынан билдәләнеүсе, сикләнмәгән власҡа эйә булған хөкүмәт башлығы*; 2. *дәүләт менән идара итеүҙә сикләнмәгән власе булған кеше*).

ДИКТА́ТОРСКИЙ *прил.* диктатор; **дикта́торская власть** диктатор власе.

ДИКТА́ТОРСТВО *с.* диктаторлыҡ.

ДИКТА́ТОРСТВОВАТЬ *несов.* 1. (*быть диктатором*) диктатор булыу; 2. *разг.* (*вести себя как диктатор*) диктаторлыҡ итеү, диктаторҙарса ҡыланыу.

ДИКТАТУ́РА *ж.* диктатура; **диктату́ра пролетариа́та** пролетариат диктатураһы.

ДИКТОВА́ТЬ *несов. что* 1. әйтеп тороу (*йәки* яҙҙырыу); 2. (*предписывать; приказывать*) ҡушыу, бойороу, көсләп ҡушыу, диктовать итеү.

ДИКТО́ВКА *ж.* 1. *см.* **диктова́ть** 1; 2. *разг.* (*школьная письменная работа*) диктовка.

ДИ́КТОР *м. радио* диктор.

ДИКТОФО́Н *м.* диктофон (*һөйләгәнде пластинкаға яҙып ала торған аппарат*).

ДИ́КЦИЯ *ж.* дикция, әйтелеш.

ДИЛЕ́ММА *ж.* дилемма (1. *бер-береһенә ҡапма-ҡаршы булған мөмкинлектәрҙең икеһенең дә уңайһыҙ, ҡыйын булыуҙары*; 2. *лог. бер-береһенә ҡапма-ҡаршы булған ике хәлдең береһен һайлап алыу кәрәклеге*).

ДИЛЕТА́НТ *м.* дилетант (*махсус әҙерлеге, системалы белеме булмай тороп, фән йәки сәнғәт эштәре менән шөғөлләнеүсе кеше*).

ДИЛЕТА́НТСКИЙ *прил.* дилетант; **дилета́нтское исполне́ние** дилетанттарса башҡарыу.

ДИЛЕТА́НТСТВО *с.* дилетантлыҡ.

ДИЛИЖА́НС *м. уст.* дилижанс (*кеше һәм почта ташыусы күп урынлы элекке ҙур карета*).

ДИ́НА *ж. физ.* дина (*көс берәмеге*).

ДИНА́МИКА *ж.* 1. *физ.* динамика (*механикала есемдәрҙең үҙҙәренә тәьҫир иткән көстәргә бәйле рәүештә хәрәкәт итеү закондарын өйрәнеүсе бүлек*); 2. динамика (*берәй нәмә үҫешенең, хәрәкәтенең, үҙгәрешенең торошо*); **дина́мика ро́ста** үҫештең динамикаһы; 3. *перен.* хәрәкәт; **в э́той**

пьесе мно́го дина́мики был пьесала хәрәкәт күп.
ДИНАМИ́Т *м.* динамит.
ДИНАМИ́ТНЫЙ *прил.* динамит, динамитле; **динами́тный склад** динамит склады; **динами́тный патро́н** динамитле патрон.
ДИНАМИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. динамик; **динами́ческое разви́тие** динамик үҫеш; 2. (*богатый движением*) хәрәкәткә бай, күп хәрәкәтле, хәрәкәтсел, көслө.
ДИНАМИ́ЧНОСТЬ *ж.* динамикалылыҡ, хәрәкәтлелек, хәрәкәтсәнлек.
ДИНАМИ́ЧНЫЙ *прил. см.* **динами́ческий** 2; **динами́чное исполне́ние** күп хәрәкәтле башҡарыу.
ДИНА́МО *с. нескл. тех.* динамо (*электр тоғы эшләп сығарыусы машина*).
ДИНА́МО-МАШИ́НА *ж. тех. уст.* динамо-машина (*см.* **дина́мо**).
ДИНАМО́МЕТР *м.* динамометр, көс үлсәгес.
ДИНАСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* династия; **династи́ческие интере́сы** династия мәнфәғәттәре.
ДИНА́СТИЯ *ж.* династия (*бер нәҫелдән килгән батшалар*).
ДИНОЗА́ВР *м.* динозавр (*борон йәшәгән һөйрәлеүсе ҙур хайуан*).
ДИНЬ-БО́М, ДИН(Ь)-ДИ́Н(Ь), ДИНЬ-ДО́Н *межд.* дең-дең, дың-дың.
ДИОПТРИ́Я *ж. опт.* диоптрия (*оптик быялалар көсөнөң һынылышын үлсәү бирәмеге*).
ДИПКУРЬЕ́Р *м.* (**дипломати́ческий курье́р**) дипкурьер (дипломатия курьере).
ДИПЛО́М *м. в разн. знач.* диплом; **дипло́м кандида́та медици́нских нау́к** медицина фәндәре кандидаты дипломы; **защити́ть дипло́м** диплом яҡлау; **дипло́м пе́рвой сте́пени** беренсе дәрәжәләге диплом.
ДИПЛОМА́НТ *м. см.* **дипло́мник.**
ДИПЛОМА́Т *м.* дипломат (1. *сит ил вәкилдәре менән эш итеү йәки һөйләшеүҙәр алып барыу өсөн хөкүмәт тарафынан билдәләнгән вәкил*; 2. *разг. аҡыллы, оҫта эш йөрөтә белеүсе*).
ДИПЛОМАТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. дипломатия; дипломатик; дипломат; **дипломати́ческая слу́жба** дипломатия хеҙмәте; **дипломати́ческая но́та** дипломатик нота; **дипломати́ческий ко́рпус** дипломаттар корпусы; 2. *перен.* дипломаттарса; оҫта, нескә, алдын-артын уйлап; **дипломати́ческий подхо́д к де́лу** эшкә дипломаттарса ҡарау.
ДИПЛОМАТИ́ЧНЫЙ *прил. см.* **дипломати́ческий** 2.
ДИПЛОМА́ТИЯ *ж.* дипломатия (1. *хөкүмәттең халыҡ-ара политика өлкәһендәге эшмәкәрлеге*; 2. *разг. эштә оҫталыҡ, сослоҡ*).
ДИПЛОМИ́РОВАННЫЙ *прил.* дипломлы; **дипломи́рованный инжене́р** дипломлы инженер.
ДИПЛОМИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* диплом биреү.
ДИПЛО́МНИК *м.* дипломник.
ДИПЛО́МНЫЙ *прил.* диплом; **дипло́мная рабо́та** диплом эше.
ДИРЕКТИ́ВА *ж.* директива; **директи́вы съе́зда КПСС** КПСС съезы директивалары.
ДИРЕКТИ́ВНЫЙ *прил.* директив, етәксе күрһәтмәләр биреүсе; **директи́вные о́рганы** директив органдар.
ДИРЕ́КТОР *м.* директор.
ДИРЕКТОРА́Т *м.* директорат (*ҙур учреждениеләрҙә баш директор етәкселегендә эшләүсе директорҙар коллегияһы*).
ДИРЕ́КТОРСКИЙ *прил.* директор; **дире́кторский фонд** директор фонды.
ДИРЕ́КТОРСТВО *с.* директорлыҡ.
ДИРЕ́КЦИЯ *ж.* дирекция.
ДИРИЖА́БЛЬ *м. ав.* дирижабль.
ДИРИЖЁР *м.* дирижёр.
ДИРИЖЁРСКИЙ *прил.* дирижёр; **дирижёрская па́лочка** дирижёр таяҡсығы.
ДИРИЖИ́РОВАТЬ *несов. чем и без доп.* дирижёрлыҡ итеү, дирижировать итеү.
ДИСГАРМОНИ́РОВАТЬ *несов.* 1. *муз.* гармонияһыҙ булыу; 2. *перен.* килешмәү, ярашмау.
ДИСГАРМОНИ́ЧНЫЙ *прил.* дисгармоник.
ДИСГАРМО́НИЯ *ж.* 1. *муз.* дисгармония, гармония боҙолоу, гармонияһыҙлыҡ; 2. *перен.* килешмәгәнлек, йәтеш булмау.
ДИСК *м.* 1. диск, тәрилкә; 2. *спорт.* диск; 3. *астр.* түңәрәге, йөҙө (*Ай, Ҡояш һ. б. планеталарҙың*); **диск луны́** ай түңәрәге; 4. *воен.* диск (*автоматтың, ҡул пулемётының патрон магазине*); 5. *тех.* диск, тешле дүңгәләк (*машина детале*).
ДИ́СКАНТ *м. муз.* дискант (*балаларға хас нәҙек тауыш; шул нәҙек тауыш менән йырлаусы ир бала*).
ДИСКВАЛИФИКА́ЦИЯ *ж.* 1. квалификацияны юғалтыу; квалификацияһынан мәхрүм итеү (*үҙ специальносендә эшләүгә яраҡһыҙ табыу*); 2. *спорт.* дисквалификация (*спорт ярыштарында ҡатнашыуҙан мәхрүм итеү*).
ДИСКВАЛИФИЦИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого, книжн.* квалификациянан мәхрүм итеү, квалификацияһыҙлау.
ДИСКВАЛИФИЦИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов.* квалификацияһыҙланыу; 2. *несов. страд. к* **дисквалифици́ровать.**
ДИСКОБО́Л *м. спорт.* диск ырғытыусы.
ДИСКОВА́ТЬ *несов. что, с.-х.* ерҙе дискылы тырма менән эшкәртеү.
ДИ́СКОВЫЙ *прил.* дискылы; **ди́сковая пила́** дискылы бысҡы.
ДИСКООБРА́ЗНЫЙ *прил.* диск (*йәки* тәрилкә) һымаҡ.
ДИСКРЕДИТА́ЦИЯ *ж.* күҙҙән төшөрөү, дәрәжәһен (*йәки* абруйын) төшөрөү.
ДИСКРЕДИТИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* күҙҙән төшөрөү, дәрәжәһен (*йәки* абруйын) төшөрөү.
ДИСКРИМИНА́ЦИЯ *ж.* хоҡуғын сикләү, тигеҙ хоҡуҡтан мәхрүм итеү, тигеҙ ҡарамау.
ДИСКРИМИНИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* хоҡуғын сикләү, тигеҙ хоҡуҡтан мәхрүм итеү, тигеҙ ҡарамау.
ДИСКУССИО́ННЫЙ *прил.* дискуссия; дискуссион, бәхәсле; **в дискуссио́нном поря́дке** дискуссия тәртибендә; **дискуссио́нный вопро́с** дискуссион мәсьәлә, бәхәсле мәсьәлә.

ДИСКУ́ССИЯ *ж.* дискуссия, бәхәс, фекер алышыу.

ДИСКУТИ́РОВАТЬ *несов. что, о чём* дискуссия алып барыу, фекер алышыу.

ДИСЛОКА́ЦИЯ *ж.* 1. *воен.* дислокация, урынлашыу (*ғәскәрҙең ил эсендә, карап-тарҙың порттарҙа урынлашыуы*); 2. *геол.* ер ҡабығы ҡатлауының күсеүе (*йәки* шыуыуы); 3. *мед.* һөйәктең урынынан күсеүе (*йәки* тайыуы, сығыуы).

ДИСЛОЦИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* урынлаштырыу (*ғәскәрҙе ил эсендә, карап-тарҙы порттарға урынлаштырыу*).

ДИСПАНСЕ́Р *м. мед.* диспансер (*медицина учреждениеһе*).

ДИСПАНСЕРИЗА́ЦИЯ *ж.* диспансерләштереү, диспансеризация (*диспансерҙәр аша халыктың һаулығын һаклау саралары үткәреү системаһы*).

ДИСПАНСЕ́РНЫЙ *прил.* диспансер; **диспансе́рная систе́ма лече́ния** дауалауҙа диспансер системаһы.

ДИСПЕ́ТЧЕР *м.* диспетчер.

ДИСПОЗИ́ЦИЯ *ж. воен.* диспозиция (1. *ғәскәрҙең, флоттың урынлашыу планы*; 2. *18-19 быуаттарҙа ғәскәргә һуғышка барыу йәки походка сығыу тураһында бирелгән яҙма приказ*).

ДИСПРОПО́РЦИЯ *ж.* диспропорция, пропорцияһыҙлыҡ, тура килмәүселек.

ДИ́СПУТ *м.* диспут (1. *фәнни, әҙәби һ. б. темаға алып барылған бәхәс*; 2. *диссертацияны халыҡ алдында яҡлау*).

ДИСПУТИ́РОВАТЬ *сов. и несов.* диспут алып барыу, бәхәсләшеү.

ДИССЕРТА́НТ *м.* диссертант, диссертация яҡлаусы.

ДИССЕРТАЦИО́ННЫЙ *прил.* диссертация; **диссертацио́нная рабо́та** диссертация эше.

ДИССЕРТА́ЦИЯ *ж.* диссертация.

ДИССИМИЛЯ́ЦИЯ *ж.* диссимиляция (1. *оҡшашлыҡты бөтөрә торған үҙгәреш; оҡшашһыҙлыҡ*; 2. *биол. ҡатмарлы органик матдәләрҙең тарҡалыуы*).

ДИССОНА́НС *м.* 1. *муз.* диссонанс, аһәңһеҙлек, гармонияһыҙлыҡ; 2. *перен.* килешмәү, ярашмау, тура килмәү.

ДИССОНИ́РОВАТЬ *несов. муз.* диссонанс булып яңғырау.

ДИССОЦИА́ЦИЯ *ж.* диссоциация (1. *физ., хим. молекулаларҙың состав өлөштәргә тарҡалыуы*; 2. *психол. психик процестәрҙә бәйләнеш боҙолоу*).

ДИСТАНЦИО́ННЫЙ *прил.* дистанция; дистанцион; **дистанцио́нный нача́льник** дистанция начальнигe; **дистанцио́нная тру́бка** *воен.* дистанцион трубка (*снарядтең ҡайһы урында ярылыуын билдәләүсе ҡулайлама*).

ДИСТА́НЦИЯ *ж.* 1. ара, аралыҡ, алыҫлыҡ; **отойти́ на определённую диста́нцию** билдәле алыҫлыҡҡа китеү; 2. (*участок*) дистанция (*административ-техник яҡтан бүленеш*); **нача́льник диста́нции** дистанция начальнигe.

ДИСТИЛЛИРО́ВАННЫЙ *прил.* ҡыуып таҙартылған; **дистиллиро́ванная вода́** ҡыуып таҙартылған һыу.

ДИСТИЛЛИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* ҡыуып таҙартыу.

ДИСТИЛЛЯ́ТОР *м.* ҡыуғыс (*шыйыҡ нәмәләрҙе ҡыуыу аппараты*).

ДИСТИЛЛЯ́ЦИЯ *ж. см.* **дистилли́ровать.**

ДИСТРОФИ́Я *ж.* дистрофия (*туҡыма һәм органдарҙың дөрөҫ туҡланмай башлауы*).

ДИСЦИПЛИ́НА I *ж.* 1. (*порядок*) тәртип, дисциплина; 2. (*выдержанность*) тотанаҡлылыҡ.

ДИСЦИПЛИ́НА II *ж.* (*учебный предмет*) фән.

ДИСЦИПЛИНА́РНЫЙ *прил.* дисциплинар; **дисциплина́рный уста́в** дисциплинар устав.

ДИСЦИПЛИНИ́РОВАННОСТЬ *ж.* тәртиплелек, дисциплиналылыҡ.

ДИСЦИПЛИНИ́РОВАННЫЙ *прил.* тәртипле, дисциплиналы.

ДИСЦИПЛИНИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* тәртипкә күндереү, дисциплинаға өйрәтеү.

ДИТЯ́ *с.* бала; ◇ **дитя́ приро́ды** *шутл.* тәбиғәт балаһы (*кала культураһына бирелмәгән, тәбиғәткә яҡын торған кеше*).

ДИФИРА́МБ *м.* 1. *лит.* дифирамб (*маҡтау шиғыры*); 2. (*преувеличенная похвала*) үтә (*йәки* аштырып) маҡтау; **петь дифира́мбы** шаштырып маҡтау.

ДИФТЕРИ́ЙНЫЙ *прил.* дифтерия; **дифтери́йный больно́й** дифтерия менән ауырыусы.

ДИФТЕРИ́Т *м. разг. см.* **дифтери́я.**

ДИФТЕРИ́Я *ж. мед.* дифтерия (*йоғошло ауырыу*).

ДИФТО́НГ *м. лингв.* дифтонг, ҡуш һуҙынҡы (*бер ижектә ике һуҙынҡы булыу*).

ДИФТОНГИЗА́ЦИЯ *ж. лингв.* дифтонгизация (*ябай һуҙынҡының ҡуш һуҙынҡыға күсеүе*).

ДИФФЕРЕНЦИА́Л *м.* дифференциал (1. *мат. ирекле алмаш дәүмәлде ҡағиҙәһеҙ арттырыу*; 2. *тех. машинаның йөрөтөүсе өлөштәренә төрлө тиҙлекте һәм юнәлеште бирә ала торған механизм*).

ДИФФЕРЕНЦИА́ЦИЯ *ж.* бүлеү, айырыу, бүленеү, айырылыу, дифференциация.

ДИФФЕРЕНЦИ́РОВАНИЕ *с. см.* **дифференци́ровать(ся).**

ДИФФЕРЕНЦИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* 1. (*разграничить*) айырыу, бүлеү, ваҡлау, дифференциациялау; 2. *мат.* дифференциалды табыу.

ДИФФЕРЕНЦИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов.* (*разграничиться*) айырылыу, бүленеү, дифференциацияланыу; 2. *несов. страд. к* **дифференци́ровать.**

ДИФФУ́ЗИЯ *ж. физ.* диффузия, аралашыу, ҡатнашыу; **диффу́зия га́зов** газдар диффузияһы.

ДИФФУ́ЗНЫЙ *прил. физ.* диффуз, аралашҡан, ҡатнашҡан.

ДИЧА́ТЬ *несов.* 1. ҡырағайланыу, кейекһеү, вәхшиләнеү; 2. (*становиться застенчивым, нелюдимым*) ҡырыҫланыу, ылыҡмай башлау, ситләшеү.

ДИЧИ́ТЬСЯ *несов. разг.* тартыныу, ятһыныу, оялыу, ситһенеү, ылыҡмау, ҡырыҫайыу.

ДИЧО́К *м.* 1. ашланмаған емеш ағасы; **я́блоня-дичо́к** ашланмаған алмағас; 2. *лес.* ҡырағай йәш ағас; 3. *перен. разг.* (*о застенчивом, нелюдимом человеке*) ҡырағай, ҡырыҫ, тартыныусан (*бала, кеше*).

ДИЧЬ *ж.* 1. *собир.* кейек (*животные*); ҡыр ҡоштары (*птицы*); 2. кейек ите (*мясо диких животных*); ҡыр ҡоштары ите (*мясо диких птиц*); 3. *разг.* (*вздор, нелепость*) мәғәнәһеҙ (*йәки* буш) һүҙ, юҡ-бар; **нести́ дичь** мәғәнәһеҙ һүҙ һөйләү; 4. *разг.* (*глушь*) тынлыҡ, аулаҡ урын, тын мөйөш.

ДЛИНА́ *ж.* оҙонлоҡ, буй.

ДЛИННО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «оҙон» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **длинноство́льный** оҙон олонло; оҙон көбәкле.

ДЛИННОЛИ́ЦЫЙ *прил.* оҙонса битле.

ДЛИННОРУ́КИЙ *прил.* оҙон ҡуллы.

ДЛИННО́ТЫ *мн.* күп һүҙле урындар (*әҫәрҙә ялыҡтырғыс оҙон урындар*).

ДЛИ́ННЫЙ *прил.* оҙон, тәрәшле; **дли́нный лён** тәрәшле етен; ◇ **дли́нный язы́к** оҙон тел; **дли́нный рубль** еңел табылған аҡса.

ДЛИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* оҙонлоҡ, оҙаҡҡа һуҙылыу.

ДЛИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* оҙаҡ, оҙаҡҡа һуҙылған, дауамлы; **дли́тельное вре́мя** оҙаҡ ваҡыт; **дли́тельное отсу́тствие** оҙаҡ булмай тороу.

ДЛИ́ТЬСЯ *несов.* һуҙылыу, дауам итеү, барыу; **сеа́нс дли́лся два часа́** сеанс ике сәғәткә һуҙылды.

ДЛЯ *предлог с род. п.* 1. (*ради*) өсөн; **всё для побе́ды** бөтәһе лә еңеү өсөн; 2. (*с какой-л. целью*) =ға (=гә, =ҡа, =кә), уйы (*йәки* маҡсаты, теләге) менән; **он прие́хал сюда́ для о́тдыха** ул бында ял итергә килгән; 3. (*по случаю*) =ға (=гә, =ҡа, =кә), ҡарата, айҡанлы; **гото́вить плака́ты к 1-му Ма́я** 1-се Майға плакаттар әҙерләү; 4. (*предназначенный*) =һы (=һе, =һо, =һө), =ы (=е, =о, =ө); **кни́га для дете́й** балалар китабы; **ведро́ для воды́** һыу биҙрәһе; 5. (*по отношению к кому-чему-л.*) ҡарата, өсөн; **для свои́х лет ребёнок о́чень ра́звит** үҙенең йәшенә ҡарата бала бик аңлы; **э́то вре́дно для дете́й** был балаларға зарарлы; ◇ **не́ для чего** кәрәге юҡ; **для ви́да** *см.* **вид** I.

ДНЕВА́ЛИТЬ *несов. разг.* дневальный булып тороу.

ДНЕВА́ЛЬНЫЙ *м. воен.* дневальный (*тәртип һәм таҙалыҡ һаҡлаусы һалдат*).

ДНЕВА́ТЬ *несов.* көнләү, бер көнгә туҡтау; ◇ **днева́ть и ночева́ть** көн-төн үткәреү, көнө-төнө ятыу.

ДНЁВКА *ж.* бер көнлөк ял, днёвка (*походта ял өсөн бер көнгә туҡтау*).

ДНЕВНИ́К *м.* көндәлек, көндәлек дәфтәр.

ДНЕВНО́Й *прил.* 1. көндөҙгө; **дневно́й свет** көндөҙгө яҡтылыҡ; 2. (*однодневный*) көнлөк, бер көнлөк; **дневно́й за́работок** бер көнлөк эш хаҡы.

ДНЁМ *нареч.* көндөҙ; ◇ **днём с огнём не найти́** көндөҙ шәм менән эҙләһәң дә таба алмаҫһың.

ДНИ́ЩЕ *с. см.* **дно.**

ДНО *с.* төп; ◇ **вверх дно́м** *см.* **вверх; золото́е дно** төшөмлө урын; төпһөҙ хазина; **идти́ ко дну́** батыу, батып үлеү (*һыуға*); **ни дна ни покры́шки** уңмағыр, ҡапталып киткер; **отпра́вить на дно́** батырыу; **пить до дна́** түңкәргәнсе эсеү; **пусти́ть ко дну** һыуға батырыу.

днюю, днюешь *и т. д. наст. вр. от* **днева́ть.**

дня, дню *и т. д. род., дат. п. и т. д. ед. от* **день.**

ДО I *предлог с род. п.* 1. =ға (=гә, =ка, =кә) саҡлы (*йәки* ҡәҙәр, тиклем, тикле); **до го́рода пять киломе́тров** ҡалаға тиклем биш километр; **до отхо́да по́езда оста́лось пять мину́т** поезд китергә биш минут ҡалды; 2. (*при указании на степень и предел действия*) =ғансы (=гәнсе, =ҡансы, =кәнсе); =на (=нә) тиклем (*йәки* саҡлы, ҡәҙәр), ҡалдырмай; **крича́ть до хрипоты́** ҡарлыҡҡансы ҡысҡырыу; **истра́тить до копе́йки** бер тинен дә ҡалдырмай туҙҙырыу; **до ка́пли** тамсыһына тиклем; **промёрзнуть до косте́й** үҙәккә үтеп өшөү; 3. (*прежде, раньше*) =ҙан (=ҙән, =дан, =дән, =нан, =нән, =тан, =тән) элек, =ға (=гә, =ҡа, =кә) тиклем, =ғаса, (=гәсә, =ҡаса, =кәсә); **до револю́ции** революциянан элек, революцияға тиклем; 4. (*приблизительно, около*) =ға (=гә, =ҡа, =кә) яҡын, самаһы; **зал вмеща́ет до ты́сячи челове́к** залға меңгә яҡын кеше һыя; ◇ **до кра́йности** сиктән тыш; **до не́которой сте́пени** бер ни ҡәҙәр, бер аҙ, бер ни тиклем, бер ни саҡлы; **до свида́ния** *см.* **свида́ние; до чего́ жаль!** шул тиклем йәл!; ниндәй ҡыҙғаныс!; **до чего́ интере́сная кни́га!** шул тиклем ҡыҙыҡ китап!; **нам бы́ло не до э́того** беҙҙә уның ҡайғыһы юҡ ине; **не до шу́ток** шаярыу ҡайғыһы юҡ әле; **что до меня́, то я согла́сен** миңә ҡалһа, мин риза.

ДО II *с. нескл. муз.* до (*гамманың беренсе нотаһы*).

ДО= *приставка* 1. *ҡылымдарға ошондай мәғәнәләр бирә:* а) *эште тамамлауҙы, мәҫ.* **дочита́ть** уҡып бөтөрөү; б) *эштең өҫтәлеүен, мәҫ.* **досы́пать** өҫтәп һалыу; в) *эштең билдәле бер һөҙөмтәгә еткерелеүе, мәҫ.* **дозвони́ться** шылтыратып һөйләшә алыу; 2. *сифатҡа «тиклем» мәғәнәһен ҡуша, мәҫ.* **дореволюцио́нный** революцияға тиклемге; 3. *сифаттан рәүеш яһай, мәҫ.* **до́суха** ҡороғансы.

ДОБА́ВИТЬ *сов. что, чего* өҫтәү, ҡушыу, арттырыу.

ДОБА́ВКА *ж. разг. см.* **добавле́ние.**

ДОБАВЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **доба́вить;** 2. (*то, что добавлено*) өҫтәлмә, өҫтәлгән нәмә.

ДОБАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **доба́вить.**

ДОБА́ВОЧНЫЙ *прил.* өҫтәлмә, өҫтәп бирелгән; **доба́вочный паёк** өҫтәп бирелгән паёк.

ДОБЕГА́ТЬ *несов. см.* **добежа́ть.**

ДОБЕ́ГАТЬСЯ *сов. разг.* =сы (=се) югереү; **добе́гаться до изнеможе́ния** хәлдән тайғансы югереү.

ДОБЕЖА́ТЬ *сов.* югереп етеү, югереп барып (*йәки* килеп) етеү.

ДОБЕЛА́ *нареч.* 1. ағарғансы, ап-аҡ булғансы; **отмы́ть добела́** ағарғансы йыуыу;

2. (*до белого каления*) ағарғансы, ялтырағансы; **раскалённый добела́ кусо́к желе́за** ағарғансы ҡыҙҙырылған тимер.

ДОБИВА́ТЬ *несов. см.* **доби́ть.**

ДОБИВА́ТЬСЯ *несов. см.* **доби́ться.**

ДОБИРА́ТЬ *несов. см.* **добра́ть.**

ДОБИРА́ТЬСЯ *несов. см.* **добра́ться.**

ДОБИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* үлтереү, юҡ итеү (*үлә алмағанды*); 2. *что* (*разбить до конца*) ватып бөтөрөү; **доби́ли все ча́шки** бөтә сынаяҡтарҙы ватып бөтөрҙөләр.

ДОБИ́ТЬСЯ *сов.* 1. ирешеү, ҡаҙаныу, табыу; **доби́ться своего́** үҙеңдекен итеү; **доби́ться сла́вы** данға ирешеү; **доби́ться пра́вды** дөрөҫлөктө табыу; 2. *от кого* (*узнать, допытаться*) белеү, белә алыу; **доби́ться пра́вды** дөрөҫөн белеү; ◇ **не доби́ться сло́ва** һүҙгә ылыҡтыра алмау, яуап ала алмау; **не доби́ться то́лку** юнле, рәтле хәбәр ала алмау.

ДО́БЛЕСТНЫЙ *прил. высок.* 1. батыр, ғәйрәтле, йөрәкле; **до́блестные сове́тские войска́** ғәйрәтле совет ғәскәрҙәре; 2. данлыҡлы, данлы, маҡтаулы, шанлы; **до́блестный труд** данлыҡлы (*йәки* маҡтаулы) хеҙмәт.

ДО́БЛЕСТЬ *ж. высок.* батырлыҡ, ғәйрәт, ғәйрәтлелек, йөрәклелек.

ДОБРА́СЫВАТЬ *несов. см.* **добро́сить.**

ДОБРА́ТЬ *сов. что, чего* йыйып бөтөрөү (*йәки* алыу).

ДОБРА́ТЬСЯ *сов.* барып (*йәки* килеп, ҡайтып) етеү; **мы едва́ добрали́сь до́ дому** беҙ өйгә көскә ҡайтып еттек; ◇ **добра́ться до су́ти де́ла** эштең асылына (*йәки* әрсәһенә, тамырына) төшөнөү; **я ещё до него́ доберу́сь!** мин үсемде алырмын! мин әле уның кәрәген бирермен!

ДОБРЕСТИ́ *сов.* 1. (*с трудом дойти*) көскә барып (*йәки* килеп, ҡайтып) етеү; **е́ле-е́ле добрели́ до́ дому** өйгә көскә ҡайтып еттек; 2. (*дойти потихоньку*) аҡрынлап (*йәки* әкренләп) барып етеү; **гуля́я, мы добрели́ до клу́ба** йөрөй торғас, беҙ аҡрынлап клубҡа барып еттек.

ДОБРЕ́ТЬ I *несов.* (*становиться добрее*) яҡшыланыу, яҡшыраҡ булыу, йомшаҡ күңеллеләнеү, йомшарыу.

ДОБРЕ́ТЬ II *несов. разг.* (*толстеть*) йыуанайыу, ҡалынайыу, һимереү, көрәйеү.

ДОБРО́ I *с.* 1. яҡшылыҡ, изгелек; **де́лать лю́дям добро́** кешеләргә яҡшылыҡ эшләү; 2. *собир. разг.* (*имущество*) байлыҡ, мал, мөлкәт, милек; **бере́чь колхо́зное добро́** колхоз милкен һаҡлау; ◇ **иди́те-ка по добру́-по здоро́ву** иҫән саҡта (*йәки* яҡшы саҡта) үксәгеҙҙе майлағыҙ (*йәки* ялтыратығыҙ); **не к добру́** тиккә (*йәки* бушҡа) ғына түгелдер, яҡшыға түгел; **нет ху́да без добра́** бәләнән дә (*йәки* насарҙан да) файҙа (*йәки* һабаҡ) алырға мөмкин; **помина́ть добро́м** яҡшылыҡ менән иҫкә алыу.

ДОБРО́ II *нареч.* 1. *в знач. сказ. безл. разг.* яҡшы, һәйбәт, әйбәт, ярай; 2. *в знач. условн. союза разг.* **добро́ бы** булһа тағы бер хәл; **добро́ бы он сам был здесь, а то ведь его́ нет** үҙе бында булһа, тағы бер хәл ине, үҙе юҡ бит; ◇ **добро́ пожа́ловать!** рәхим итегеҙ!; хуш килдегеҙ (*йәки* киләһегеҙ)!

ДОБРОВО́ЛЕЦ *м.* доброволец.

ДОБРОВО́ЛЬНЫЙ *прил.* ирекле, ихтыярлы; үҙ ирке (*йәки* теләге) менән эшләнгән; **доброво́льное о́бщество** ирекле йәмғиәт; **на доброво́льных нача́лах** ирекле рәүештә.

ДОБРОВО́ЛЬЧЕСКИЙ *прил.* доброволец; **доброво́льческий отря́д** добровольцтар отряде.

ДОБРОДЕ́ТЕЛЬ *ж.* (кешелә) яҡшылыҡ сифаты.

ДОБРОДЕ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* яҡшылыҡлы, яҡшы сифаттарға бай; **доброде́тельный челове́к** яҡшылыҡлы кеше.

ДОБРОДУ́ШИЕ *с.* шәфҡәтлелек, рәхимлелек, яҡшы (*йәки* киң) күңеллелек.

ДОБРОДУ́ШНЫЙ *прил.* шәфҡәтле, рәхимле, эскерһеҙ, яҡшы (*йәки* киң) күңелле; яҡты, асыҡ; **доброду́шный челове́к** киң күңелле кеше; **у него́ доброду́шное выраже́ние лица́** ул яҡты сырайлы кеше; **доброду́шная улы́бка** эскерһеҙ йылмайыу.

ДОБРОЖЕЛА́ТЕЛЬ *м.* яҡшылыҡ (*йәки* изгелек) теләүсе.

ДОБРОЖЕЛА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* яҡшылыҡ теләгәнлек, дуҫтарса ҡарағанлыҡ.

ДОБРОЖЕЛА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* яҡшылыҡ теләүсе, яҡшылыҡ менән эшләнгән, дуҫтарса; **доброжела́тельное отноше́ние** дуҫтарса мөнәсәбәт.

ДОБРОЖЕЛА́ТЕЛЬСТВО *с.* яҡшылыҡ теләү, яҡшы мөнәсәбәт, дуҫ күреүселек.

ДОБРОКА́ЧЕСТВЕННОСТЬ *ж.* яҡшы сифатлылыҡ.

ДОБРОКА́ЧЕСТВЕННЫЙ *прил.* 1. яҡшы сифатлы; 2. *мед.* ҡурҡынысһыҙ, зарарһыҙ; **доброка́чественная о́пухоль** ҡурҡынысһыҙ шеш.

ДОБРО́М *нареч. разг.* яҡшылыҡ менән, яҡшы саҡта.

ДОБРОПОРЯ́ДОЧНЫЙ *прил.* әҙәпле, инсафлы, юнле.

ДОБРОСЕРДЕ́ЧИЕ *с.*, **ДОБРОСЕРДЕ́ЧНОСТЬ** *ж.* шәфҡәтлелек, рәхимлелек, яҡшы (*йәки* йомшаҡ) күңеллелек.

ДОБРОСЕРДЕ́ЧНЫЙ *прил.* шәфҡәтле, рәхимле, яҡшы (*йәки* йомшаҡ) күңелле, аяусан.

ДОБРО́СИТЬ *сов. что* еткерә ташлау (*йәки* ырғытыу); **добро́сить мяч до се́тки** тупты сеткаға еткерә ташлау.

ДОБРОСО́ВЕСТНОСТЬ *ж.* намыҫлылыҡ, выжданлылыҡ, инабатлылыҡ.

ДОБРОСО́ВЕСТНЫЙ *прил.* 1. намыҫлы, выжданлы, инабатлы; **добросо́вестный рабо́тник** намыҫлы работник; 2. тырыш, тырышып эшләнгән, намыҫ менән эшләнгән; **добросо́вестная рабо́та** тырышып эшләнгән эш.

ДОБРОСОСЕ́ДСКИЙ *прил.* яҡшы күршеләрсә, күршеләрсә дуҫ; **добрососе́дские отноше́ния** яҡшы күршеләрсә мөнәсәбәт.

ДОБРОТА́ *ж.* яҡшылыҡ, киң күңеллелек.

ДОБРО́ТНОСТЬ *ж.* яҡшы сифатлылыҡ, ныҡлыҡ, сыҙамлылыҡ.

ДОБРО́ТНЫЙ *прил.* яҡшы сифатлы, ныҡ, сыҙамлы, тұҙемле, төтөмлө; **добро́тное сукно́** яҡшы сифатлы буҫтау.

ДО́БРЫЙ *прил. в разн. знач.* шәфҡәтле, рәхимле; яҡшы, яҡшы күңелле, изге, кешелекле, мәрхәмәтле; **до́брое сло́во** яҡшы

һүҙ; **лю́ди до́брой во́ли** изге ниәтле кешеләр; **до́брое и́мя** яҡшы исем; **в до́брых отноше́ниях** яҡшы мөнәсәбәттә; **до́брый ма́лый** яҡшы күңелле кеше; ✧ **бу́дьте добры́** зинһар, ...күрегеҙсе; **в до́брый час** хәйерле сәғәттә; **всего́ до́брого!** хуш(ығыҙ)!, һау бул(ығыҙ)!, хәйерле юл!; **до́брая полови́на** яртыһынан (*йәки* яртынан) да кәм түгел; **до́брый день** хәйерле көн!; **до́брый мо́лодец** *фольк.* батыр, ҡаһарман егет; **по до́брой во́ле** үҙ ирке (*йәки* ихтыяры) менән; **с до́брым у́тром** хәйерле иртә!; **чего́ до́брого** *в знач. вводн. сл.* ихтимал, мөмкин.

ДОБРЯ́К *м. разг.* яҡшы күңелле (*йәки* рәхимле, миһырбанлы) кеше.

ДОБУДИ́ТЬСЯ *сов. разг.* көскә (*йәки* саҡ) уятыу (*ҡаты йоҡлаған кешене*).

ДОБЫВА́НИЕ *с. см.* **добы́ть.**

ДОБЫВА́ТЬ *несов. см.* **добы́ть.**

ДОБЫВА́ЮЩИЙ *прич.* табыусы, эҙләп табыусы, сығарыусы, ҡаҙып сығарыусы; ✧ **добыва́ющая промы́шленность** ер аҫты байлыҡтарын табыу промышленносе, төрлө сырье һәм яғыулыҡтар әҙерләү промышленносе.

ДОБЫ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*достать, разыскать*) табыу, булдырыу, эҙләп табыу; 2. *что, чего* (*заработать*) эшләп табыу, эшләү; **добы́ть де́нег** аҡса эшләп табыу, аҡса эшләү; 3. *что* (*получить, охотясь*) аулап алыу; **добы́ть бе́лку** тейен аулап алыу; 4. *что, горн.* сығарыу, ҡаҙып сығарыу.

ДОБЫ́ЧА *ж.* 1. *см.* **добы́ть;** 2. табыш; **охо́тники верну́лись с бога́той добы́чей** һунарсылар мул табыш менән ҡайттылар.

ДОВА́РИВАТЬ *несов. см.* **довари́ть.**

ДОВА́РИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **довари́ться;** 2. *страд. к* **дова́ривать.**

ДОВАРИ́ТЬ *сов. что* бешереп еткереү, бешерә төшөү.

ДОВАРИ́ТЬСЯ *сов.* бешеп етеү; **мя́со ещё не довари́лось** ит әле бешеп етмәгән.

ДОВЕЗТИ́ *сов. кого-что* илтеп еткереү, алып барып еткереү, илтеп ҡуйыу; **довезти́ до́ дому** өйгә илтеп еткереү.

ДОВЕ́РЕННОСТЬ *ж.* ышаныс ҡағыҙы, доверенность.

ДОВЕ́РЕННЫЙ 1. *прич.* ышанылған, ышанып тапшырылған; 2. *прил.* ышанылған, ышанған; **дове́ренное лицо́** ышанылған кеше; 3. *в знач. сущ. м.* вәкил, доверенный (*берәй эште үтәү өсөн вәкил ителгән кеше*).

ДОВЕ́РИЕ *с.* ышаныс; **войти́ в дове́рие** ышаныс ҡаҙаныу.

ДОВЕРИ́ТЕЛЬ *м.* ышанып эш тапшырыусы, доверенность биреүсе (*кеше*).

ДОВЕРИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* ышаныу; **довери́тельный докуме́нт** ышаныу документе.

ДОВЕ́РИТЬ *сов.* 1. *кого-что* ышаныу, ышанып тапшырыу (*йәки* ҡалдырыу); **дове́рить та́йну** сер сисеү (*йәки* һөйләү); 2. *что, офиц.* ышаныс ҡағыҙы биреү, доверенность биреү; **дове́рить получи́ть де́ньги** аҡса алыуға доверенность биреү.

ДОВЕ́РИТЬСЯ *сов.* ышаныу, ышаныс белдереү; **он дове́рился мне** ул миңә ышанды.

ДО́ВЕРХУ *нареч.* 1. мөлдөрәмә булғансы, күҙҙәй (*о жидкостях*); тулғансы, тултырғансы, лыҡа тулғансы (*о сыпучих веществах*); 2. иң өҫкә, иң юғарыға; **сни́зу до́верху** аҫтан өҫкә.

ДОВЕ́РЧИВОСТЬ *ж.* ышаныусанлыҡ; **изли́шняя дове́рчивость** артыҡ ышаныусанлыҡ.

ДОВЕ́РЧИВЫЙ *прил.* ышаныусан.

ДОВЕРША́ТЬ *несов. см.* **доверши́ть.**

ДОВЕРШЕ́НИЕ *с. см.* **доверши́ть;** ✧ **в доверше́ние всего́** өҫтәүенә, етмәһә тағы (ла), шуның өҫтөнә.

ДОВЕРШИ́ТЬ *сов. что* тамамлау, ослау, теүәлләү, бөтөрөү, ахырына (*йәки* аҙағына) еткереү; **доверши́ть на́чатое де́ло** башланған эште тамамлау.

ДОВЕРЯ́ТЬ *несов.* 1. *см.* **дове́рить;** 2. (*верить*) ышаныу; **я ему́ во всём доверя́ю** мин уға тулыһынса ышанам.

ДОВЕРЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **дове́риться;** 2. *страд. к* **доверя́ть** 1.

ДОВЕ́СИТЬ *сов. что, чего* тултырып (*йәки* еткерә) үлсәү.

ДОВЕ́СОК *м.* өҫтәмә киҫәк (*үлсәүҙе билдәле ауырлығына еткереү өсөн һалынған өҫтәмә киҫәк*).

ДОВЕСТИ́ *сов.* 1. *кого-что* (*доставить*) еткереп (*йәки* илтеп, оҙатып) ҡуйыу; **довести́ до́ дому** өйөнә тиклем оҙатып ҡуйыу; 2. *что* (*привести в какое-л. состояние*) еткереү, алып барып еткереү; **довести́ де́ло до конца́** эште аҙағына еткереү; 3. *что* (*провести, проложить*) илтеп (*йәки* килтереп) еткереү, һуҙыу; **довести́ желе́зную доро́гу до го́рода** тимер юлды ҡалаға килтереп еткереү; ✧ **довести́ до све́дения** белдереү, хәбәр (*йәки* мәғлүм) итеү; **довести́ до созна́ния** аңлатыу, төшөндөрөү.

ДОВЕСТИ́СЬ *сов. безл. кому-чему, разг.* тура килеү; **мне не довело́сь там побыва́ть** миңә унда булырға тура килмәне.

ДОВЕ́ШИВАТЬ *несов. см.* **дове́сить.**

ДО́ВОД *м.* дәлил; **приводи́ть до́воды** дәлилдәр килтереү; **ве́ский до́вод** көслө (*йәки* нигеҙле) дәлил.

ДОВОДИ́ТЬ *несов. см.* **довести́.**

ДОВОДИ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **довести́сь;** 2. *кому* (*быть в родстве*) ... булыу; **он мне дово́дится дя́дей** ул миңә ағай була; 3. *страд. к* **доводи́ть.**

ДОВОЕ́ННЫЙ *прил.* һуғышҡа тиклемге, һуғыштан элгәрге, һуғышҡаса булған; **в довое́нное вре́мя** һуғыштан элгәрге ваҡытта.

ДОВОЗИ́ТЬ *несов. см.* **довезти́.**

ДОВО́ЛЬНО *нареч.* 1. ҡәнәғәтләнеп, ҡәнәғәтлек менән, риза булып; **он дово́льно улыба́лся** ул ҡәнәғәтләнеп йылмая ине; 2. *в знач. сказ.* етте, етер, етерлек; **с меня́ и э́того дово́льно** миңә шул да етер; 3. (*в достаточной степени*) байтаҡ, күп кенә, шаҡтай, яҡшы уҡ, арыу ғына; **бы́ло уже́ дово́льно по́здно** шаҡтай уҡ һуң ине инде; **прошло́ уже́ дово́льно мно́го вре́мени** байтаҡ ваҡыт үтеп китте.

ДОВО́ЛЬНЫЙ *прил.* ҡәнәғәт, риза; **дово́льный вид** ҡәнәғәт төҫ (*йәки* сырай); **быть дово́льным** риза (*йәки* ҡәнәғәт) булыу.

ДОВО́ЛЬСТВИЕ *с. воен.* тәьминәт; **де́нежное дово́льствие** аҡса тәьминәте; **зачи́слить на дово́льствие** тәьминәткә индереү.

ДОВО́ЛЬСТВО *с.* 1. етешлек, муллыҡ, мул тормош; **жить в дово́льстве** муллыҡта йәшәү; 2. (*удовлетворение*) ҡәнәғәт, ҡәнәғәтлек, ризалыҡ.

ДОВО́ЛЬСТВОВАТЬ *несов. кого-что, воен.* тәьмин итеү; **дово́льствовать а́рмию** армияны тәьмин итеү.

ДОВО́ЛЬСТВОВАТЬСЯ *несов.* 1. *кем-чем* ҡәнәғәт (*йәки* риза) булыу, ҡәнәғәтләнеү; **я дово́льствуюсь немно́гим** мин әҙ менән ҡәнәғәтләнәм, миңә әҙ ҙә етә; 2. *воен.* тәьмин ителеү.

ДОВЫ́БОРЫ *только мн.* өҫтәмә һайлауҙар.

ДОГ *м.* дог (*эт тоҡомо*).

ДОГАДА́ТЬСЯ *сов.* белеп алыу, белеү; һиҙеп алыу, һиҙеү, һиҙенеү.

ДОГА́ДКА *ж.* 1. фараз итеү, гөман итеү, тоҫмал; **теря́ться в дога́дках** гөман итеп һаташып бөтөү; 2. *разг.* (*сообразительность*) тапҡырлыҡ, отҡорлоҡ; **у него́ дога́дки не хвати́ло** *безл.* уның тапҡырлығы етмәне.

ДОГА́ДЛИВОСТЬ *ж.* тапҡырлыҡ, отҡорлоҡ, зирәклек, һиҙгерлек.

ДОГА́ДЛИВЫЙ *прил.* отҡор, зирәк, һиҙгер.

ДОГА́ДЫВАТЬСЯ *несов. см.* **догада́ться.**

ДОГЛА́ДИТЬ *сов. что* үтекләп бөтөү (*йәки* бөтөрөү).

ДОГЛА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **догла́дить.**

ДОГЛЯДЕ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*досмотреть*) ҡарау, ҡарап бөтөрөү, =ға (=гә) тиклем ҡарау (*йәки* күреү, еткереү); **доглядеть пье́су** пьесаны ҡарап бөтөрөү; 2. *кого-что, за кем-чем и без доп.* (*чаще с отрицанием*) ҡарап тороу, күҙ-ҡолаҡ булыу.

ДО́ГМА *ж.* 1. догма (*бер ҡасан да үҙгәрмәй торған, бәхәсһеҙ тип табылған положение*); **маркси́зм не до́гма, а руково́дство к де́йствию** марксизм догма түгел, бәлки эш итеү өсөн ҡулланма; 2. *обычно мн.* **до́гмы** төп положениеләр; **до́гмы ри́мского пра́ва** Рим хоҡуғындағы төп положениеләр.

ДО́ГМАТ *м.* 1. *рел.* догмат (*дин тәғлимәттәренең дингә ышаныусылар тарафынан бәхәс ителмәҫлек төп ҡағиҙәләре*); 2. *см.* **до́гма** 1.

ДОГМАТИ́ЗМ *м.* догматизм (*тәнҡит күҙлегенән ҡарамайынса, догмаларға таянып, уларға һуҡыр рәүештә ышанып фекер йөрөтөү, уйлау*).

ДОГМА́ТИК *м.* догматик (*догматизм яҡлы кеше*).

ДОГМАТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. (*основанный на догмах*) догматик, догмаларға нигеҙләнгән; 2. (*не допускающий возражений*) ҡырҡа әйтелгән, бәхәскә урын ҡалдырмай торған; **догмати́ческий тон** бәхәскә урын ҡалдырмай торған тон.

ДОГМАТИ́ЧНЫЙ *прил. см.* **догмати́ческий** 2.

ДОГНА́ТЬ *сов. кого-что* ҡыуып етеү.

ДОГОВА́РИВАТЬ *несов. см.* **договори́ть.**

ДОГОВА́РИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **договори́ться**; 2. *страд. к* **догова́ривать.**

ДОГОВО́Р *м.* договор, килешеү.

ДОГОВОРЁННОСТЬ *ж.* килешеүлек, алдан һөйләшеп (*йәки* килешеп) ҡуйыу, һөйләшеп бер фекергә килеүлек.

ДОГОВОРИ́ТЬ *сов. что и без доп.* һөйләп бөтөү (*йәки* бөтөрөү), әйтеп еткереү; **дать договори́ть** һөйләп бөтөрөргә ирек биреү.

ДОГОВОРИ́ТЬСЯ *сов.* 1. *о чём* килешеү, бер фекергә килеү, һүҙ ҡуйышыу (*йәки* беркетеү), ризалашыу; **договори́ться о встре́че** осрашыу тураһында һүҙ ҡуйышыу; 2. *до чего* һөйләй башлау, =ға (=гә, =ҡа, =кә) барып етеү; **договори́ться до неле́постей** туҙға яҙмағанды һөйләй башлау.

ДОГОВО́РНЫЙ *прил.* договор, килешеү; **догово́рное обяза́тельство** договор йөкләмәһе.

ДОГОЛА́ *нареч.* сыр яланғас (*йәки* шәрә) ҡалғансы, яланғас ҡалдырғансы, тап-таҡыр (*йәки* шәп-шәрә) итеп.

ДОГОНЯ́ТЬ *несов. см.* **догна́ть.**

ДОГОРА́ТЬ *несов. см.* **догоре́ть.**

ДОГОРЕ́ТЬ *сов.* янып бөтөү, бөткәнсе яныу; **свеча́ догоре́ла** шәм янып бөттө.

ДОГРУЖА́ТЬ(СЯ) *несов. см.* **догрузи́ть (-ся).**

ДОГРУЗИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*окончить погрузку*) тейәп бөтөү; 2. *что, чего* (*добавить*) өҫтәп (*йәки* еткерә) тейәү.

ДОГРУЗИ́ТЬСЯ *сов.* тейәлеп бөтөү, тулғансы (*йәки* еткәнсе) тейәлеү.

ДОГРЫЗА́ТЬ *несов. см.* **догры́зть.**

ДОГРЫ́ЗТЬ *сов. что* кимереп ашап бөтөрөү, кимереп бөтөү.

ДОГУ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **догуля́ть.**

ДОГУЛЯ́ТЬ *сов. что и без доп., разг.* йөрөп үткәреү, йөрөп (*йәки* байрам итеп) үткәреп ебәреү (*байрамдың, ялдың һ. б. ҡалған көндәрен*).

ДОГУЛЯ́ТЬСЯ *сов. разг.* =ғансы (=гәнсе, =ҡансы, =кәнсе) йөрөү; **догуля́ться до просту́ды** һыуыҡ алғансы йөрөү.

ДОДА́ТЬ *сов. что, чего* биреп бөтөрөү (*йәки* еткереү), өҫтәп биреү.

ДОДЕ́ЛАТЬ *сов. что* эшләп (*йәки* яһап) бөтөрөү, еткерә яһау.

ДОДЕ́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **доде́лать.**

ДОДЕРЖА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* =ға (=гә, =ҡа, =кә) тиклем (*йәки* саҡлы) тотоу; **мы доде́ржим пти́цу в клётке до весны́ и вы́пустим** беҙ ҡошто яҙға саҡлы ситлектә тоторбоҙ ҙа, шунан сығарып ебәрербеҙ; 2. *что* (*завершить*) тотоп еткереү, еткерә тотоу.

ДОДЕРЖА́ТЬСЯ *сов.* =ға (=гә, =ҡа, =кә) тиклем (*йәки* саҡлы) тотолоу.

ДОДЕ́РЖИВАТЬ *несов. см.* **додержа́ть.**

ДОДУ́МАТЬ *сов. что* уйлап еткереү, уйлап бөтөрөү.

ДОДУ́МАТЬСЯ *сов.* уйлап табыу (*йәки* сығарыу), бер фекергә килеү.

ДОДУ́МЫВАТЬСЯ *несов. см.* **доду́маться.**

ДОЕДА́ТЬ *несов. см.* **дое́сть.**

ДОЕЗЖА́ТЬ *несов. см.* **дое́хать.**

ДОЕ́НИЕ *с. см.* **дои́ть.**

ДОЕ́СТЬ *сов. что* ашап бөтөрөү, бөткәнсе ашау.

ДОЕ́ХАТЬ *сов.* барып (*йәки* килеп) етеү.

ДОЖА́РИВАТЬ *несов. см.* **дожа́рить.**

ДОЖА́РИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **дожа́риться**; 2. *страд. к* **дожа́ривать.**

ДОЖА́РИТЬ *сов. что* ҡурып бөтөрөү; еткерә ҡурыу.

ДОЖА́РИТЬСЯ *сов.* ҡурылып бөтөү, ҡурылып етеү.
ДОЖА́ТЬ I *сов. что* (*окончить жатву*) урып бөтөрөү, бөткәнсе урыу.
ДОЖА́ТЬ II *сов. что* (*окончить давить*) һығып бөтөрөү, бөткәнсе һығыу.
ДОЖДА́ТЬСЯ *сов.* 1. көтөү, көтөп тороу, көтөп алыу, ҡаршылау, килеп етеү; **дожда́ться по́езда** поезд көтөп тороу; **дожда́ться ле́та** йәйҙе көтөп алыу, йәйгә килеп етеү; **наконе́ц я его́ дожда́лся** көтә торғас ул килеп етте; 2. (*дойти до того, что...*) -ға (-гә, -ҡа, -кә) барып етеү; **он дожда́лся того́, что получи́л вы́говор** ул шелтә алыуға барып етте; ◇ **ждать не дожда́ться** *см.* **ждать; дождётся он у меня́** уға эләгер әле, шуны көтә ул.
ДОЖДЕВА́ЛЬНЫЙ *прил.* ямғыр яуҙырғыс (*йәки* яуҙыра торған); **дождева́льный аппара́т** ямғыр яуҙырғыс аппарат.
ДОЖДЕВА́НИЕ *с.* ямғыр яуҙырыу (*йәки* яуҙырылыу).
ДОЖДЕВИ́К *м.* 1. *разг.* (*плащ*) дождевик (*һыу үткәрмәүсе плащ*); 2. (*гриб*) ямғыр бәшмәге.
ДОЖДЕВО́Й *прил.* ямғыр; **дождева́я вода́** ямғыр һыуы; ◇ **дождево́й червь** ямғыр селәүсене; **дождево́й гриб** *см.* **дождеви́к** 2.
ДОЖДЕМЕ́Р *м.* яуын-төшөм үлсәгес (*яуған ямғыр һәм ҡар миҡдарын үлсәй торған прибор*).
ДО́ЖДИЧЕК *м.*: **по́сле до́ждичка в четве́рг** *разг. соотв.* ҡыҙыл ҡар яуғас.
ДОЖДИ́ТЬ *несов. безл. разг.* ямғыр яуыу, яуып тороу, яуыу.
ДОЖДЛИ́ВЫЙ *прил.* ямғырлы, яуынлы.
ДОЖДЬ *м.* ямғыр; **проливно́й дождь** ҡойоп яуған ямғыр; **пе́рвый весе́нний дождь** ләйсән ямғыры; **дождь льёт как из ведра́** ямғыр биҙрәнән ҡойған кеүек яуа.
ДОЖИВА́ТЬ *несов. см.* **дожи́ть.**
ДОЖИДА́ТЬСЯ *несов. см.* **дожда́ться.**
ДОЖИМА́ТЬ *несов. см.* **дожа́ть** II.
ДОЖИНА́ТЬ *несов. см.* **дожа́ть** I.
ДОЖИ́ТЬ *сов.* 1. *до чего* йәшәү, -ға (-гә, -ҡа, -кә) тиклем йәшәү (*йәки* тороу, ҡалыу); **дожи́ть до глубо́кой ста́рости** ныҡ ҡартайғансы йәшәү; **он доживёт там до зимы́** ул унда ҡышҡа тиклем тора; 2. *что* -сы (-се) йәшәү; **дожи́ть свой век** үҙ ғүмере бөткәнсе йәшәү; ◇ **до чего́ он до́жил!** ниндәй хәлгә барып еткән ул!
ДО́ЗА *ж.* 1. доза (*дарыуҙың бер тапҡыр йәки бер тәүлектә эсеү өсөн билдәләнгән миҡдары; ҡушылма составына ингән матдәләрҙең үлсәме*); 2. *перен.* бер ни тиклем, бик аҙ, бик кескенә; ◇ **лошади́ная до́за** *см.* **лошади́ный.**
ДОЗВА́ТЬСЯ *сов. разг.* саҡырып (*йәки* ҡат-ҡат саҡырып) сығарыу; **я е́ле его́ дозва́лся** мин уны саҡ саҡырып сығарҙым.
ДОЗВО́ЛЕННЫЙ *прил.* рөхсәт ителгән, яраған, ярай торған.
ДОЗВО́ЛИТЬ *сов. что, уст.* рөхсәт итеү.
ДОЗВОЛЯ́ТЬ *несов. см.* **дозво́лить.**
ДОЗВОНИ́ТЬСЯ *сов. разг.* шалтыратып яуап (*йәки* һөйләшә) алыу.
ДОЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* дозалау, дозаларға бүлеү (*йәки* айырыу, бүлгеләү), кисәктәргә бүлеү.
ДОЗИРО́ВКА *ж.* дозалау, дозаларға бүлеү (*йәки* айырыу, бүлгеләү), кисәктәргә бүлеү.
ДОЗНАВА́ТЬСЯ *несов. см.* **дозна́ться.**
ДОЗНА́НИЕ *с. юр.* һорау (*йәки* яуап) алыу; **произвести́ дозна́ние** һорау алыу.
ДОЗНА́ТЬСЯ *сов. разг.* белеү, һорашып белеү, белеп еткереү; **не могу́ дозна́ться, кто он тако́й** уның кем икәнен белә (*йәки* белеп еткерә) алмайым.
ДОЗО́Р *м.* дозор (*разведка йәки һаҡлау өсөн ебәрелгән бәләкәй отряд*).
ДОЗО́РНЫЙ *прил.* 1. дозор; **дозо́рное су́дно** *мор.* дозор судноһы; 2. *в знач. сущ. м.* дозорный; **вы́слать дозо́рных** дозорныйҙар ебәреү.
ДОЗРЕВА́НИЕ *с. см.* **дозре́ть.**
ДОЗРЕВА́ТЬ *несов. см.* **дозре́ть.**
ДОЗРЕ́ЛЫЙ *прил.* өлгөргән, бешкән, еткән, етешкән.
ДОЗРЕ́ТЬ *сов.* өлгөрөү, бешеү, етеү, етлегеү, етешеү.
ДОИГРА́ТЬ *сов. что* уйнап бөтөрөү (*йәки* бөтөү), уйынды тамамлау.
ДОИГРА́ТЬСЯ *сов.* 1. уйнай торғас ... -ға (-гә, -ҡа, -кә) етеү (*йәки* терәлеү); 2. *перен.* уйындан уймаҡ сығарыу.
ДОИ́ГРЫВАТЬ *несов. см.* **доигра́ть.**
ДОИ́ГРЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **доигра́ться;** 2. *страд. к* **дои́грывать.**
ДОИ́ЛЬНИК *м.* һауғыс, һауҙырғыс; **электри́ческий дои́льник** электрик һауғыс.
ДОИ́ЛЬНЫЙ *прил.* һауыу; **дои́льная маши́на** һауыу машинаһы.
ДОИ́ЛЬЩИЦА *ж.* һауынсы (*ҡатын-ҡыҙ*).
ДОИСКА́ТЬСЯ *сов. разг.* эҙләп табыу, белеп еткереү; **доиска́ться пра́вды** дөрөҫлөктө эҙләп табыу.
ДОИ́СКИВАТЬСЯ *несов. см.* **доиска́ться.**
ДОИСТОРИ́ЧЕСКИЙ *прил.* тарихҡаса булған, бик боронғо; **доистори́ческие времена́** тарихҡаса булған ваҡыттар.
ДОИ́ТЬ *несов. кого* һауыу.
ДОИ́ТЬСЯ *несов.* 1. һөт биреү, һауылыу; **коро́ва пло́хо до́ится** һыйыр һөттө аҙ бирә; 2. *страд. к* **дои́ть.**
ДО́ЙКА *ж.* һауыу.
дойму́, доймёшь *и т. д. буд. вр. от* **доня́ть.**
ДО́ЙНЫЙ *прил.* һауын; **до́йная коро́ва** 1) һауын һыйыр; 2) *перен.* һауын һыйыр (*бай, ҙур файҙа килтерә торған сығанаҡ*).
ДОЙТИ́ *сов.* 1. *в разн. знач.* етеү, барып (*йәки* килеп, ҡайтып) етеү; **дойти́ до до́ма** өйгә тиклем етеү; **письмо́ дошло́ бы́стро** хат тиҙ барып еткән; **до нас дошёл слух** беҙгә хәбәр килеп етте; **моро́з дошёл до двадцати́ гра́дусов** һыуыҡ егерме градусҡа барып етте; **дойти́ до кра́йности** аҫтыҡ сиккә етеү; 2. *разг.* (*стать готовым*) өлгөрөү, бешеү, етеү; **помидо́ры дошли́ на со́лнце** помидорҙар ҡояшта ятып өлгөрҙө; **те́сто дошло́** ҡамыр өлгөрҙө; ◇ **дойти́ свои́м умо́м** үҙ аҡылы менән ирешеү.
ДОК *м.* док (*портта судолар, пароходтар ремонтлау ҡоролмаһы*).
ДОКАЗА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* дәлил булырлыҡ, ышандырырлыҡ.

ДОКАЗА́ТЕЛЬСТВО *с.* 1. дәлил, факт; **приводи́ть доказа́тельство** дәлил килтереү; 2. *лог.* иҫбатлау, иҫбат итеү.

ДОКАЗА́ТЬ *сов. что* иҫбатлау, иҫбат итеү; күрһәтеү; **доказа́ть свою́ пре́данность ро́дине** ватанға тоғролоғондо күрһәтеү; **доказа́ть теоре́му** теореманы иҫбатлау.

ДОКАЗУ́ЕМОСТЬ *ж.* иҫбат итерлек булыу.

ДОКАЗУ́ЕМЫЙ *прил.* иҫбат ителерлек, иҫбат ителә ала торған.

ДОКА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **доказа́ть.**

ДОКА́НЧИВАТЬ *несов. см.* **доко́нчить.**

ДОКАПИТАЛИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* капитализмгә тиклем булған, капитализмгәсә булған.

ДОКА́ПЫВАТЬСЯ *несов. см.* **докопа́ться.**

ДОКАТИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*катя, переместить*) тәгәрләтеп илтеп еткереү, тәгәрәтеп алып барып ҡуйыу; **докати́ть бо́чку до сара́я** мискәне һарайға тиклем тәгәрләтеп илтеп ҡуйыу; 2. *разг.* (*быстро доехать*) (тиҙ) барып етеү; **в полчаса́ докати́ли до ме́ста** урынға ярты сәғәттә барып еттек.

ДОКАТИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*катясь, переместиться*) тәгәрләп барып (*йәки* килеп) етеү; 2. (*донестись — о громких, раскатистых звуках*) яңғырап килеп етеү, дөңгөрҙәп ишетелеү; 3. *перен. прост.* (*опуститься*) килеп (*йәки* барып) етеү, ... хәлгә төшөү; **вот до чего́ он докати́лся** бына ниндәй хәлгә килеп етте ул.

ДОКА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **докати́ть.**

ДОКА́ТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **докати́ться;** 2. *страд. к* **дока́тывать.**

ДОКА́ШИВАТЬ *несов. см.* **докоси́ть.**

ДО́КЕР *м.* докер (*капиталистик илдәрҙә портта йөк ташыусы*).

ДОКИ́НУТЬ *сов. что, разг.* ташлап еткереү, еткерә ташлау (*йәки* ырғытыу, атыу).

ДОКИПЕ́ТЬ *сов. разг.* ҡайнап етеү, ҡайнап сығыу.

ДОКЛА́Д *м.* доклад.

ДОКЛАДНО́Й *прил.* доклад; **докладна́я запи́ска** доклад яҙыуы.

ДОКЛА́ДЧИК *м.* докладсы.

ДОКЛА́ДЫВАТЬ I *несов. см.* **доложи́ть** I.

ДОКЛА́ДЫВАТЬ II *несов. см.* **доложи́ть** II.

ДОКЛА́ССОВЫЙ *прил.* синыфтар барлыҡҡа килгәнгә тиклем булған.

ДОКО́ЛЕ, ДОКО́ЛЬ *нареч. уст.* 1. *вопр.* ҡасанға саҡлы (*йәки* тиклем), ҡасанғаса; **доко́ле я бу́ду ждать?** мин ҡасанға тиклем көтөрмөн?; 2. *относ.* (*пока*) =ғансы (=гәнсе, =ҡансы, =кәнсе); **жди, доко́ле со́лнце не взойдёт** ҡояш сыҡҡансы көт.

ДОКОНА́ТЬ *сов. кого-что, разг.* хәлдән тайҙырыу, яфалап (*йәки* миңрәтеп) бөтөрөү; **боле́знь его́ совсе́м докона́ла** ауырыу уны бөтөнләй хәлдән тайҙырҙы.

ДОКО́НЧИТЬ *сов. что* 1. (*довести начатое до конца*) бөтөрөү, тамамлау, теүәлләү, тамам итеү, ослап ҡуйыу; 2. *прост.* (*съесть или выпить до конца*) ашап (*йәки* эсеп) бөтөрөү.

ДОКОПА́ТЬ *сов. что* ҡаҙыу, ҡаҙып бөтөрөү (*йәки* еткереү), ҡаҙып сығыу; **докопа́ть я́му до середи́ны** соҡорҙо уртаһына тиклем ҡаҙыу.

ДОКОПА́ТЬСЯ *сов.* 1. ҡаҙып барып етеү; **докопа́ться до воды́** ҡаҙып һыуға етеү; 2. *перен. разг.* соҡсоноп (*йәки* ҡаҙынып, төпсөнөп) белеү; **докопа́ться до су́ти де́ла** эштең асылын төпсөнөп белеү.

ДОКОСИ́ТЬ *сов. что* сабып бөтөрөү (*мәҫ. бесәнде*).

ДОКРА́СИТЬ *сов. что* буяп бөтөрөү (*йәки* сығыу); **докра́сить пол** иҙәнде буяп сығыу.

ДО́КРАСНА, ДОКРАСНА́ *нареч.* ҡыҙарғансы, ҡыҙарҡансы, ҡып-ҡыҙыл булғансы; **растере́ть те́ло до́красна́** тәнде ҡыҙартҡансы ышҡыу; **накали́ть до́красна́** ҡып-ҡыҙыл булғансы ҡыҙҙырыу (*мәҫ. металды*).

ДОКРА́ШИВАТЬ *несов. см.* **докра́сить.**

ДОКРИЧА́ТЬСЯ *сов.* 1. *кого, разг.* ҡысҡырып (*йәки* һөрәнләп) ишеттереү; **никого́ не докричи́шься** ҡысҡыраһың, ҡысҡыраһың, бирәү ҙә ишетмәй; 2. *до чего* =ғансы (=гәнсе, =ҡансы, =кәнсе) ҡысҡырыу; **докрича́ться до хрипоты́** ҡарлыҡҡансы ҡысҡырыу.

ДО́КТОР *м.* доктор (1. *ғилми дәрәжә;* 2. *разг. врач*).

ДОКТОРА́ЛЬНЫЙ *прил. книжн.* өгөт-нәсихәтле, ғибрәтле, ҡәтғи.

ДОКТОРА́НТ *м.* докторант (*докторлыҡ диссертацияһы әҙерләү өсөн ғилми учреждениеға беркетелгән ғалим*).

ДО́КТОРСКИЙ *прил.* доктор; докторлыҡ; **до́кторский кабине́т** доктор кабинете; **до́кторская диссерта́ция** докторлыҡ диссертацияһы.

ДО́КТОРСТВО *с.* докторлыҡ дәрәжәһе.

ДОКТРИ́НА *ж. книжн.* доктрина (*ғилми йәки философик теория, система*).

ДОКТРИНЁР *м. книжн.* доктринёр (*ниндәй ҙә булһа билдәле бер доктринаға һуҡырҙарса эйәреүсе кеше*).

ДОКТРИНЁРСКИЙ *прил. книжн.* доктринёрҙарса, доктринёрҙарға хас; **доктринёрское отноше́ние к фа́ктам** факттарға доктринёрҙарса ҡараш.

ДОКУМЕ́НТ *м.* документ.

ДОКУМЕНТА́ЛЬНЫЙ *прил.* документаль, документтәргә нигеҙләнгән, документтәр менән раҫланған; **документа́льные да́нные** документтәргә нигеҙләнгән мәғлүмәттәр; **документа́льный фильм** документаль фильм.

ДОКУМЕНТА́ЦИЯ *ж. собир.* документтәр.

ДОКУМЕНТИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* документтәр менән нигеҙләү (*йәки* раҫлау), документләштереү.

ДОКУПА́ТЬ *несов. см.* **докупи́ть.**

ДОКУПИ́ТЬ *сов. что, чего* өҫтәп һатып алыу; **докупи́ть метр сукна́** бер метр буҫтау өҫтәп һатып алыу.

ДОКУ́РИВАТЬ *несов. см.* **докури́ть.**

ДОКУРИ́ТЬ *сов. что* тартып бөтөрөү; **докури́ть папиро́су** папиросты тартып бөтөрөү.

ДОКУЧА́ТЬ *несов. кому чем, разг.* йөҙәтеү, теңкәгә тейеү, аптыратыу, туйҙырыу, ялҡытыу, йөҙәтеп (*йәки* аптыратып, ялҡытып) бөтөрөү; **докуча́ть про́сьбами** һораўҙар менән йөҙәтеп бөтөрөү.

ДОКУ́ЧЛИВЫЙ *прил. разг.* йөҙәткес, теңкәгә тейгес, аптыратҡыс, асыу килтергес, интектергес.

ДОЛ *м. уст. поэт. см.* **доли́на**; ✧ **за гора́ми, за дола́ми** *фольк.* тауҙар, урмандар артында.

ДОЛА́МЫВАТЬ *несов. см.* **доломáть.**

ДОЛБИ́ТЬ *несов. что* 1. соҡоу, тишеү; **дя́тел долби́т де́рево** тумыртҡа ағас соҡой; **долби́ть долото́м** ҡасау менән тишеү; 2. *прост.* (*повторять*) туҡыу, тылҡыу, ҡабатлау; **ско́лько ему́ ни долби́ — не понима́ет** ни тиклем тылҡыһаң да, аңламай; 3. *прост.* (*зубрить*) мәғәнәһен аңламай ятлау.

ДОЛГ *м.* 1. бурыс; **во́инский долг** ғәскәри бурыс; 2. (*взятое взаймы*) бурыс, үтес, бирәсәк, аласаҡ, көтәсәк; **взять в долг** бурысҡа алыу, көтәсәккә алыу; **дать в долг** бурысҡа биреү; ✧ **долг платежо́м кра́сен** *посл. соотв.* байрам ашы ҡара-ҡаршы; **залéзть в долги́** бурысҡа батыу (*йәки* кереү); **не оста́ться в долгу́** *у кого, перед кем* яуапһыҙ ҡалдырмау, ҡаршы әйтеү; **отда́ть послéдний долг** *кому* күмергә барыу, һуңғы тапҡыр һаубуллашыу; **пе́рвым до́лгом** беренсе нәүбәттә (*йәки* сиратта); **по до́лгу** *чего* ҡушыуы буйынса.

ДО́ЛГИЙ *прил.* 1. оҙак; **до́лгое молча́ние** 1) оҙаҡ хәбәр бирмәү; 2) оҙаҡ өндәшмәү; 2. *уст.* оҙон, оҙан; **до́лгий путь** оҙон юл; ✧ **до́лгая пе́сня** осо-ҡырыйы күренмәй торған эш; **до́лгий гла́сный** *лингв.* оҙон һуҙынҡы; **отложи́ть в до́лгий я́щик** эште оҙаҡҡа һуҙыу, билдәһеҙ ваҡытҡа кисектереү.

ДО́ЛГО *нареч.* оҙаҡ, оҙаҡ ваҡыт, оҙаҡ ваҡыттар; **до́лго пришло́сь ожида́ть** оҙаҡ көтөргә тура килде; **он до́лго не мог э́того забы́ть** ул быны оҙаҡ ваҡыттар онота алманы; ✧ **до́лго ли до беды́!** бәлә аяҡ аҫтында йөрөй!, бәлә аяҡ аҫтынан килеп сыға!

ДОЛГО= *кушма һүҙҙәрҙең «оҙак, оҙакка, оҙаҡ ваҡытҡа, оҙон» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **долгосро́чный** көнө оҙаҡ, оҙаҡ сроклы; **долгогри́вый** оҙон яллы.

ДОЛГОВЕ́ЧНЫЙ *прил.* 1. (*многолетний*) оҙон ғүмерле, оҙаҡ йәшәүсән; 2. (*прочный*) ныҡ, мәңгелек; **их сча́стье каза́лось долгове́чным** уларҙың бәхете мәңгелек кеүек ине.

ДОЛГОВО́Й *прил.* бурыс; **долгово́е обяза́тельство** бурыс йөкләмәләре.

ДОЛГОВРЕ́МЕННЫЙ *прил.* оҙаҡ ваҡытҡа (*йәки* ваҡыт); **долговре́менное отсу́тствие** оҙаҡ ваҡыт булмау, оҙаҡ ваҡыт юҡ булып тороу.

ДОЛГОВЯ́ЗЫЙ *прил. разг.* һонтор, һуйҙан, селберләк.

ДОЛГОЖДА́ННЫЙ *прил.* оҙаҡ (*йәки* зарығып) көтөлгән, көтөп алынған.

ДОЛГОИГРА́ЮЩИЙ *прил.* оҙаҡ уйнала торған; **долгоигра́ющая пласти́нка** оҙаҡ уйнала торған пластинка.

ДОЛГОЛЕ́ТИЕ *с.* оҙон ғүмерлелек (*йәки* ғүмерле булыу).

ДОЛГОЛЕ́ТНИЙ *прил.* күп йыллыҡ, күп йылдарға һүҙылған, оҙаҡ ваҡытҡа барған; **долголе́тняя дру́жба** күп йыллыҡ дуҫлыҡ.

ДОЛГОНО́ЖКИ *мн.* (*ед.* **долгоно́жка** *ж.*) *зоол.* оҙонаяҡ (*ҡоротҡос бөжәк*).

ДОЛГОНО́СИКИ *мн.* (*ед.* **долгоно́сик** *м.*) *зоол.* оҙонморон (*ҡоротҡос ҡуңыҙ*).

ДОЛГОПО́ЛЫЙ *прил.* оҙон итәкле (*йәки* салғыйлы).

ДОЛГОСРО́ЧНЫЙ *прил.* оҙаҡ сроклы, оҙаҡ срокҡа бирелгән; **долгосро́чная ссу́да** оҙаҡ срокҡа бирелгән ссуда.

ДОЛГОТА́ *ж.* 1. оҙонлоҡ; **долгота́ дня** көн оҙонлоғо; 2. *геогр.* оҙонлоҡ.

ДОЛГОТЕРПЕ́НИЕ *с.* оҙаҡҡа барған түҙемлек, ҙур сабырлыҡ.

ДОЛГУНЕ́Ц *м.* (*лён*) оҙон етен.

ДОЛЕВО́Й *прил.* буй, буйға; **долево́й разре́з де́рева** ағастың буйға ҡырҡымы (*йәки* киҫеме).

ДОЛЕЖА́ТЬ *сов.* 1. *до чего* =ғансы (=гәнсе, =ҡансы, =кәнсе) ятыу, саҡлы ятыу; **долежа́ть до выздоровле́ния** һауыҡҡансы ятыу; 2. (*дозреть — о плодах*) өлгөргәнсе ятыу; **помидо́ры должны́ ещё долежа́ть** помидорҙар өлгөргәнсе ятырға тейеш.

ДОЛЁЖИВАТЬ *несов. см.* **долежа́ть.**

ДОЛЕЗА́ТЬ *несов. см.* **доле́зть.**

ДОЛЕ́ЗТЬ *сов.* тырышып-тырмашып барып (*йәки* килеп, менеп) етеү; **доле́зть до кры́ши** тырышып-тырмашып ҡыйыҡҡа менеү.

ДОЛЕТА́ТЬ *несов. см.* **долете́ть.**

ДОЛЕТЕ́ТЬ *сов.* 1. осоп барып (*йәки* килеп) етеү; **мяч долете́л до кры́ши** туп ҡыйыҡҡа осоп барып етте; 2. *перен.* (*донестись*) барып (*йәки* килеп) етеү; ишетелеү; **с о́зера долете́л крик** күл яғынан тауыш ишетелде; **до меня́ долете́ли слу́хи** хәбәр миңә тиклем килеп етте.

ДО́ЛЖЕН *в знач. сказ.* 1. *кому* (*обязан уплатить*) бурыслы, бурыс (*йәки* бирәсәк булыу); **я вам до́лжен де́сять рубле́й** минең һеҙгә ун һум бирәсәгем бар; 2. *с неопр.* (*обязан сделать*) тейеш; **я до́лжен верну́ться домо́й** мин өйгә ҡайтырға тейешмен; ✧ **должно́ быть** *в знач. вводн. сл.* ахыры, ихтимал.

ДОЛЖЕНСТВОВА́НИЕ *с. см.* **долженствова́ть.**

ДОЛЖЕНСТВОВА́ТЬ *несов. с неопр., уст.* бурыслы (*йәки* тейешле) булыу.

ДОЛЖНИ́К *м. прям. и перен.* бурыслы кеше, бирәсәге (*йәки* бурысы) булған кеше; **я ваш должни́к** мин һеҙгә бурыслымын; **несостоя́тельный должни́к** *юр.* түләүгә аҡсаһы булмаған кеше, хәлһеҙ кеше.

ДОЛЖНИ́ЦА *женск. р. к* **должни́к.**

ДО́ЛЖНО *в знач. сказ. безл. с неопр.* кәрәк, тейеш; **до́лжно слу́шать сове́ты ста́рших** ололарҙың кәңәшен тыңларға кәрәк.

ДОЛЖНОСТНО́Й *прил.* хеҙмәт, вазифа; **должностно́е лицо́** хеҙмәт урынындағы кеше.

ДО́ЛЖНОСТЬ *ж.* хеҙмәт, вазифа; **до́лжность секретаря́** секретарлек вазифаһы.

ДО́ЛЖНЫЙ *прил.* 1. тейешле; **на до́лжной высоте́** тейешле юғарылыҡта; 2. *в знач. сущ.* **до́лжное** *с.* тейешле баһа; **ну́жно отда́ть до́лжное его́ уму́** уның аҡылына тейешле баһа бирергә кәрәк.

ДОЛИВА́ТЬ *несов. см.* **доли́ть.**

ДОЛИ́НА *ж.* үҙән, туғай (*речная*); уй, ҡул (*горная*).

ДОЛИ́ТЬ *сов. что, чего* һалыу, өҫтәү, тултырыу, өҫтәп ҡойоу, ағыҙыу, ҡушыу, тул-

ҡырғансы ҡойоу; **доли́ть кака́о молоко́м** какаоға һөт өҫтәү; **доли́ть воды́ в стака́н** стаканға өҫтәп һыу ҡойоу.

ДО́ЛЛАР *м.* доллар.

ДОЛОЖИ́ТЬ I *сов. что и без доп.* 1. (*сделать доклад*) доклад яһау, һөйләп биреү; 2. (*напр. о приходе посетителя*) белдереү, әйтеү.

ДОЛОЖИ́ТЬ II *сов.* 1. *что, чего разг.* (*добавить*) өҫтәү, өҫтәп һалыу, тултырыу; **доложи́ть ка́ши в таре́лку** тәрилкәгә өҫтәп бутҡа һалыу; 2. *что* (*окончить кладку чего-л.*) һалып бөтөрөү; **доложи́ть печь** мейес һалып (*йәки* сығарып) бөтөрөү.

ДОЛО́Й *нареч. разг.* юҡ булһын, күҙгә күренмәһен, китһен, олаҡһын, юғалһын; бөтһөн; **доло́й войну́!** бөтһөн һуғыш!; **уйди́ с глаз доло́й!** юҡ бул!, кит, күҙҙән юғал!; **ша́пки доло́й!** бүректәрҙе һалырға!

ДОЛОМА́ТЬ *сов. что* ватып (*йәки* емереп, ҡырып) бөтөрөү.

ДОЛОМИ́Т *м. мин.* доломит.

ДОЛОТО́ *с.* ҡасау, долото.

ДО́ЛЬКА *ж.* 1. *уменьш. от* **до́ля** 1; өлөшсә; 2. (*часть плода цитрусовых*) бүлексә; **до́лька апельси́на** әфлисун бүлексәһе.

ДО́ЛЯ *ж.* 1. өлөш; **дели́ть на ра́вные до́ли** тигеҙ өлөштәргә бүлеү; 2. (*судьба*) яҙмыш, тәҡдир; **го́рькая до́ля** ауыр яҙмыш; ◇ **до́ля и́стины** бер ни тиклем дөрөҫлөк; **льви́ная до́ля** *см.* **льви́ный.**

ДОМ *м.* 1. өй, йорт; **деревя́нный дом** ағас өй; **дом о́тдыха** ял йорто; **де́тский дом** балалар йорто; 2. (*домашний очаг, хозяйство*) йорт, хужалыҡ; **хлопота́ть по до́му** йортто ҡайғыртыу; 3. (*династия, род*) нәҫел; **дом Рома́новых** Романовтар нәҫеле; ◇ **на́ дом** өйгә; **на дому́** өйҙә; **отказа́ть от до́ма** *кому, уст.* өйгә йөрөүҙән тыйыу, өйгә килеүҙән тыйыу; **разойти́сь по дома́м** өйҙәргә таралыу.

ДО́МА *нареч.* 1. (*у себя в доме*) өйҙә; **по вечера́м я быва́ю до́ма** кистәрен мин өйҙә булам; 2. (*на родине*) тыуған илдә, беҙҙең яҡта; **у нас до́ма убо́рка давно́ начала́сь** беҙҙең яҡта ураҡҡа күптән төштөләр; ◇ **бу́дьте как до́ма** тартынмағыҙ, үҙ өйөгөҙҙәге кеүек булығыҙ; **не все до́ма** *у кого соотв.* ҡырҡҡа бераү тулмай, туҡһан туғыҙ, утыҙ туғыҙ.

ДОМА́ШНИЙ *прил.* 1. өй, йорт; **дома́шний обе́д** өй ашы; **дома́шняя обстано́вка** өй йыһазы; **дома́шний а́дрес** өй адресе; 2. (*о животных*) йорт; 3. *в знач. сущ.* **дома́шние** *мн.* өй эсе, өйҙәгеләр; **мой дома́шние** минең өйҙәгеләр.

ДО́МБРА *ж. муз.* думбыра.

ДО́МЕННЫЙ *прил.* домна; **до́менная печь** домна мейесе.

ДО́МЕНЩИК *м.* доменщик, домна эшсеһе.

ДОМИНА́НТА *ж. книжн.* доминанта, төп идея; төп билге.

ДОМИНИО́Н *м.* доминион (*Британия империяһының үҙ алдына идара ителә торған өлөшө*).

ДОМИНИ́РОВАТЬ *несов.* (*господствовать, преобладать*) өҫтөн булыу, өҫтөнлөк итеү.

ДОМИНО́ I *с. нескл.* домино (*маскарад костюме, шул костюмдәге кеше*).

ДОМИНО́ II *с. нескл.* домино (*уйын, шул уйындың шаҡмаҡтары*).

ДОМКРА́Т *м.* домкрат (*ауыр әйберҙәрҙе күтәреү механизме*).

ДО́МНА *ж.* домна.

ДОМОВИ́ТЫЙ *прил.* йортсол, хужалыҡсыл.

ДОМОВЛАДЕ́ЛЕЦ *м.* йорт хужаһы (*йәки* биләүсе).

ДОМОВЛАДЕ́ЛИЦА *женск. р. к* **домовладе́лец.**

ДОМОВО́Й *м. фольк.* өй эйәһе.

ДОМО́ВЫЙ *прил.* өй, йорт; ◇ **домо́вая кни́га** йорт кенәгәһе.

ДОМОГА́ТЕЛЬСТВО *с.* хаҡһыҙ дәғүә (*йәки* талап).

ДОМОГА́ТЬСЯ *несов.* алырға тырышыу (*йәки* ынтылыу), ирешергә ынтылыу.

ДОМО́Й *нареч.* 1. өйгә; **он ушёл домо́й** ул өйгә ҡайтып китте; 2. (*на родину*) илгә, тыуған яҡҡа; **прие́хать на побы́вку домо́й** тыуған яҡҡа ҡунаҡҡа ҡайтыу.

ДОМОЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **домолоти́ть.**

ДОМОЛОТИ́ТЬ *сов. что* һуғып бөтөрөү (*ашлыҡты*).

ДОМОРО́ЩЕННЫЙ *прил.* 1. (*выращенный в своём хозяйстве*) өйҙә (*йәки* хужалыҡта) үҫтерелгән; 2. *перен. ирон.* ябай, тупаҫ; булыр-булмаҫ; **доморо́щенный поэ́т** булыр-булмаҫ шағир.

ДОМОСЕ́Д *м.* өйҙә ултырырға яратыусы, өй тауығы.

ДОМОСЕ́ДКА *женск. р. к* **домосе́д.**

ДОМОТА́ТЬ *сов. что* урап (*йәки* сырмап) бөтөрөп ҡуйыу.

ДОМОТКА́НЫЙ *прил.* ҡулдан һуғылған (*йәки* туҡылған).

ДОМОУПРАВЛЕ́НИЕ *с.* йорт идаралығы.

ДОМОХОЗЯ́ИН *м. уст.* өй (*йәки* йорт) хужаһы.

ДОМОХОЗЯ́ЙКА *ж.* 1. *женск. р. к* **домохозя́ин**; 2. домохозяйка.

ДОМОЧА́ДЦЫ *мн.* (*ед.* **домоча́дец** *м.*) *уст.* өйҙәгеләр.

ДО́МРА *ж.* домра (*рус халҡының ҡыллы музыка ҡоралы*).

ДОМРАБО́ТНИЦА *ж.* (**дома́шняя рабо́тница**) хеҙмәтсе (*ҡатын-ҡыҙ*).

ДОМЧА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что, разг.* елдереп килтереп еткереү, осортоп илтеп ҡуйыу, саптырып килтереп еткереү; **ло́шади ми́гом домча́ли меня́ до́ дому** аттар мине өйгә елдереп килтереп еткерҙеләр; 2. *см.* **домча́ться.**

ДОМЧА́ТЬСЯ *сов. разг.* тиҙ (*йәки* елдереп) барып етеү.

ДО́МЫСЕЛ *м.* нигеҙһеҙ фекер, фараз.

ДОНА́ШИВАТЬ *несов. см.* **донoси́ть** I.

ДОНЕ́ЛЬЗЯ *нареч. разг.* саманан (*йәки* сиктән) тыш, бигерәк; **он доне́льзя упря́м** ул сиктән тыш кире.

ДОНЕСЕ́НИЕ *с.* донесение, хәбәр, белдермә.

ДОНЕСТИ́ I *сов.* 1. *кого-что* (*доставить куда-л.*) күтәреп килтереү (*йәки* илтеү); алып барыу, илтеп еткереү; 2. *что* (*сделать

слышным, ощутимым) ишеттереү (*о звуках*); (алып) килтереү (*о запахах*).

ДОНЕСТИ́ II *сов.* **1.** (*сообщить, известить*) белдереү яһау, хәбәр итеү, белдереү; **2.** *на кого и без доп.* (*сделать донос*) әләкләү, ошаҡлау, өҫтөнән һөйләү (*йәки* яҙыу), донос яһау.

ДОНЕСТИ́СЬ *сов.* **1.** ишетелеү (*о звуках*); килеп етеү, таралыу (*о запахах*); **2.** *перен.* (*дойти до сведения*) килеп етеү, хәбәр ишетелеү, хәбәр килеү; **донёсся слух** хәбәр ишетелде.

ДОНЖУА́Н *м.* донжуан (*йөрөксән, мөхәббәт менән шаярыусы ир-кеше*).

ДОНИЗА́ТЬ *сов. что* теҙеп (*йәки* үткәреп) бөтөрөү; **донизать жемчуг** ынйыны теҙеп бөтөрөү.

ДО́НИЗУ *нареч.* аҫҡа (*йәки* түбәнгә) тиклем; **све́рху до́низу** өҫтән аҫҡа тиклем.

ДОНИ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **донизать.**

ДОНИМА́ТЬ *несов. см.* **доня́ть.**

ДОНКИХО́Т *м.* донкихот (*тормошҡа ашмаған идеалдар өсөн уңышһыҙ көрәш алып барыусы фантазёр*).

ДОНКИХО́ТСТВО *с.* донкихотлыҡ.

ДО́ННИК *м. бот.* ҡандала үләне.

ДО́НОР *м.* донор (*ауырыуҙарға, яралыларға ебәреү өсөн үҙенең ҡанын биреүсе*).

ДО́НОРСКИЙ *прил.* донор; **до́норский пункт** донорҙар пункты.

ДОНО́С *м.* донос, әләк, ошаҡ.

ДОНОСИ́ТЬ I *сов.* **1.** *что* (*окончить носку чего-л.*) ташып бөтөрөү; **2.** *что* (*окончить носить; износить совсем*) туҙғансы (*йәки* туҙҙырғансы) кейеү; туҙҙырып бөтөрөү; **3.** *кого* (*ребёнка — о беременной*) үҙ ваҡытында тыуҙырыу, етлегеп табыу (*баланы*).

ДОНОСИ́ТЬ II *несов. см.* **донести́** I.

ДОНОСИ́ТЬ III *несов. см.* **донести́** II.

ДОНОСИ́ТЬСЯ I *сов.* (*износиться*) туҙыу, ылбырап бөтөү, туҙып бөтөү.

ДОНОСИ́ТЬСЯ II *несов. см.* **донести́сь.**

ДОНО́СЧИК *м.* доноссы, ошаҡсы, әләксе, донос яһаусы.

ДОНО́СЧИЦА *женск. р. к* **доно́счик.**

ДОНЫ́НЕ *нареч.* әлегәсә, бығаса, бөгөнгәсә, хәҙергәсә.

до́нья, до́ньев *и т. д. им., род. п. и т. д. мн. от* **дно.**

ДОНЯ́ТЬ *сов. кого, разг.* йөҙәтеп (*йәки* интектереп) бөтөрөү, теңкәне ҡоротоу, мағаға тейеү, аптыратыу.

ДООКТЯ́БРЬСКИЙ *прил.* Октябрь революцияһынан элекке, Октябрь революцияһына ҡәҙәрге (*йәки* тиклемге).

ДОПАХА́ТЬ *сов. что* һөрөп бөтөрөү.

ДОПЕКА́ТЬ *несов. см.* **допе́чь.**

ДОПЕ́ТЬ *сов. что* йырлап бөтөү (*йәки* бөтөрөү).

ДОПЕЧА́ТАТЬ *сов. что* **1.** (*кончить печатать*) баҫып бөтөү (*йәки* бөтөрөү); **2.** (*дополнительно*) өҫтәп баҫыу; **допеча́тать ещё ты́сячу экземпля́ров** тағы ла мең дана өҫтәп баҫыу.

ДОПЕЧА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **допеча́тать.**

ДОПЕ́ЧЬ *сов.* **1.** *что* (*кончить печь*) бешереп бөтөү (*йәки* бөтөрөү); **2.** *чего, разг.* (*дополнительно*) өҫтәп бешереү; **3.** *перен. прост. см.* **доня́ть.**

ДОПЕ́ЧЬСЯ *сов.* бешеү, бешеп сығыу (*йәки* етеү).

ДОПИВА́ТЬ *несов. см.* **допи́ть.**

ДОПИСА́ТЬ *сов. что* **1.** (*окончить писать*) яҙып бөтөү (*йәки* бөтөрөү); **2.** (*приписать*) өҫтәп яҙыу.

ДОПИ́СЫВАТЬ *несов. см.* **дописа́ть.**

ДОПИ́ТЬ *сов. что* эсеп бөтөү (*йәки* бөтөрөү).

ДОПЛА́ТА *ж.* **1.** *см.* **доплати́ть; 2.** (*дополнительная плата*) өҫтәмә түләү; **письмо́ с допла́той** өҫтәмә түләүле хат.

ДОПЛАТИ́ТЬ *сов. что* өҫтәп түләү; ҡалған өлөшөн түләү, түләп бөтөрөү.

ДОПЛАТНО́Й *прил.* өҫтәмә түләүле; **доплатна́я ка́сса** өҫтәмә түләүҙәр кассаһы; ◇ **доплатно́е письмо́** түләүле хат.

ДОПЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **доплати́ть.**

ДОПЛЕСТИ́ *сов. что* үреп еткереү (*йәки* бөтөрөү).

ДОПЛЕСТИ́СЬ *сов. разг.* көскә барып (*йәки* ҡайтып) етеү; **он е́ле доплёлся до́ дому** ул өйөнә көскә ҡайтып етте.

ДОПЛЕТА́ТЬ *несов. см.* **доплести́.**

ДОПЛЫВА́ТЬ *несов. см.* **доплы́ть.**

ДОПЛЫ́ТЬ *сов.* йөҙөп етеү, йөҙөп барып етеү.

ДОПО́ДЛИННО *нареч. разг.* бик асыҡ, бик яҡшы; **мне э́то допо́длинно изве́стно** миңә был бик асыҡ билдәле.

ДОПО́ДЛИННЫЙ *прил. разг.* дөрөҫ, ысын, раҫ, хаҡ.

ДОПОЗДНА́ *нареч. разг.* төн уртаһы еткәнсе, бик кисләп.

ДОПОЛЗА́ТЬ *несов. см.* **доползти́.**

ДОПОЛЗТИ́ *сов.* шыуышып (*йәки* үрмәләп) барып етеү.

ДОПОЛНЕ́НИЕ *с.* **1.** өҫтәмә, ҡушымта; **дополне́ние к резолю́ции** резолюцияға өҫтәмә; **2.** *грам.* тултырыусы; ◇ **в дополне́ние** ҡушымта итеп.

ДОПО́ЛНЕННЫЙ *прич. и прил.* өҫтәлгән, арттырылған, тултырылған; **испра́вленное и допо́лненное изда́ние кни́ги** китаптың төҙәтелгән һәм өҫтәлгән баҫмаһы.

ДОПОЛНИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* **1.** өҫтәмә; **дополни́тельная подпи́ска на газе́ты** газетаға өҫтәмә яҙылыу; **2.** *грам.* тултырыусы; **дополни́тельное прида́точное предложе́ние** тултырыусы эйәрсен һөйләм; ◇ **дополни́тельные цвета́** *физ.* өҫтәмә төҫтәр.

ДОПО́ЛНИТЬ *сов. кого-что* өҫтәү, тултырыу, ҡушыу, тулыландырыу.

ДОПОЛНЯ́ТЬ *несов. см.* **допо́лнить;** ◇ **дополня́ть друг дру́га** берен-бере тултырып (*йәки* иш янына ҡуш булып) бер бөтөндө тәшкил итеү.

ДОПОЛУЧА́ТЬ *несов. см.* **дополучи́ть.**

ДОПОЛУЧИ́ТЬ *сов. что* алып бөтөрөү.

ДОПОТО́ПНЫЙ *прил. шутл.* бик борон-ғо, иҫке, хан заманынан ҡалған, иҫкереп бөткән, артта ҡалған; **допото́пные взгля́ды** иҫкереп бөткән ҡараштар.

ДОПРА́ШИВАТЬ *несов. см.* **допроси́ть.**

ДОПРИЗЫ́ВНИК *м.* допризывник (*хәрби хеҙмәткә саҡырылыу алдынан ғәскәри өйрәнеүсе үтәүсе*).

ДОПРИЗЫ́ВНЫЙ *прил.* призывка тиклем булған, призыв алды; **допризы́вный во́зраст**

призыв алды йәше; **допризы́вная подгото́вка** призывка тиклем булған әҙерлек.

ДОПРО́С *м.* яуап (*йәки* һорау) алыу, допрос.

ДОПРОСИ́ТЬ *сов. кого-что* яуап (*йәки* һорау, допрос) алыу.

ДОПРОСИ́ТЬСЯ I *сов. разг.* (*обычно с отрицанием*) һорап (*йәки* ялынып) алыу; **де́нег у него́ не допро́сишься** унан аҡса һорап ала алмаҫһың.

ДОПРОСИ́ТЬСЯ II *сов. разг.* (*узнать*) һорашып белеү; **мы не могли́ допроси́ться, кто он тако́й** беҙ уның кем икәнлеген һорашып белә алманыҡ.

ДОПРЫ́ГАТЬСЯ *сов. разг.* бәләгә тарығыу (*йәки* осрау).

ДОПРЫ́ГНУТЬ *сов.* ырғып етеү, ырғып (*йәки* һикереп) барып етеү.

ДО́ПУСК *м.* 1. (*право входа*) инергә (*йәки* күрергә) рөхсәт; **име́ть до́пуск к больно́му** ауырыу янына инергә рөхсәт булыу; 2. *тех.* тайпылыш сиге.

ДОПУСКА́ТЬ *несов. см.* **допусти́ть.**

ДОПУСКА́ТЬСЯ *несов.* 1. рөхсәт ителеү, юл ҡуйылыу, мөмкинлек бирелеү, тыйылмау; **э́то не допуска́ется** был рөхсәт ителмәй; **де́ти до шестна́дцати лет не допуска́ются** ун алты йәшкә тиклемге балаларға инеү тыйыла; 2. *страд. к* **допуска́ть** (*см.* **допусти́ть** 1, 3).

ДОПУСТИ́ТЬ *сов.* 1. *кого* рөхсәт итеү; **допусти́ть к ко́нкурсу** конкурста ҡатнашырға рөхсәт итеү; 2. *что* (*предположить*) уйлау, фараз итеү; 3. *что* (*позволить*) рөхсәт итеү, юл ҡуйыу, ирек биреү; 4. *в знач. вводн. сл.* **допу́стим** әйтәйек, фараз итәйек, ... тип уйлайыҡ; **допу́стим, что э́то так** әйтәйек, был шулай ҙа булһын ти; ◇ **допусти́ть оши́бку** хаталаныу, хата ебәреү.

ДОПУЩЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **допусти́ть** 1; 2. (*разрешение*) рөхсәт; 3. (*предположение*) фараз.

ДОПЫТА́ТЬСЯ *сов. разг.* һорашып (*йәки* соҡсоноп, төпсөнөп) белеү; **я допыта́лся, где он был** мин уның ҡайҙа булғанын һорашып белдем.

ДОПЫ́ТЫВАТЬСЯ *несов. см.* **допыта́ться.**

ДО́ПЬЯНА, ДОПЬЯНА́ *нареч. разг.* иҫергәнсе, лаяҡыл булғансы.

ДОРАБА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **дорабо́тать.**

ДОРАБО́ТАТЬ *сов. что* эшләп еткереү; **дорабо́тать прое́кт** проектты эшләп еткереү.

ДОРАБО́ТАТЬСЯ *сов. разг.* күп эшләй торғас =ға (=гә, =ҡа, =кә) осрау (*йәки* тарыу).

ДОРАБО́ТКА *ж. см.* **дорабо́тать.**

ДОРАСТА́ТЬ *несов. см.* **дорасти́.**

ДОРАСТИ́ *сов.* үҫеү, үҫеп етеү; **де́рево доросло́ до са́мой кры́ши** ағас ҡыйыҡҡа тиклем еткән; ◇ **нос не доро́с** *шутл.* танау аҫты кипмәгән, хәленән килерлек түгел.

ДОРВА́ТЬСЯ *сов. прост.* (ымһынған нәмәне) эләктереү (*йәки* алыу), (көткәнгә) барып етеү.

ДОРЕВОЛЮЦИО́ННЫЙ *прил.* революцияға тиклемге (*йәки* тиклем булған), революциянан элек булған.

ДОРЕФО́РМЕННЫЙ *прил.* реформаға тиклемге, реформанан элекке.

ДОРИСОВА́ТЬ *сов. кого-что* яһап (*йәки* төшөрөп) бөтөрөү (*рәсемде*).

ДОРИСО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **дорисова́ть.**

ДОРО́ГА *ж.* 1. *в разн. знач.* юл; **просёлочная доро́га** баҫыу юлы, ауыл-ара юл; **больша́я доро́га** оло юл; **то́рная доро́га** таҡыр юл; **желе́зная доро́га** тимер юл; **сби́ться с доро́ги** аҙашыу, юлдан яҙыу; **дать доро́гу** 1) юл биреү; 2) *перен.* мөмкинлек биреү, юл ҡуйыу; 2. (*путешествие*) юл, сәфәр; **отправля́ться в доро́гу** юлға (*йәки* сәфәргә) сығыу; ◇ **забы́ть доро́гу** *см.* **забы́ть; знать доро́гу** эшләргә рәтен (*йәки* юлын) белеү; **перебежа́ть доро́гу** *кому* юлын ҡыйыу (*йәки* киҫеү); **по доро́ге** юл ыңғайында, барышлай (*йәки* ҡайтышлай); **пойти́ по плохо́й доро́ге** насар юлға баҫыу, насар юлға кереп китеү; **проби́ть (себе́) доро́гу** *см.* **проби́ть; ска́тертью доро́га** *см.* **ска́терть; стоя́ть на доро́ге** *чьей* яйһыҙлау; ҡаршы төшөү; **стать поперёк доро́ги** *кому* кәртә булыу, арҡыры төшөү; **туда́ и доро́га** *кому* шул кәрәк.

ДО́РОГО *нареч.* 1. (*по дорогой цене*) ҡыйбат, ҡиммәт; **до́рого обошло́сь** ҡыйбатҡа төштө; 2. *перен.* (*ценой больших усилий, жертв*) ҡыйбатҡа, ауырға; **э́тот успе́х ему́ до́рого доста́лся** был уңыш уға ҡыйбатҡа (*йәки* ауырға) төштө; ◇ **любо-до́рого** *см.* **любо; до́рого бы дал** әллә ниҙәр бирер инем.

ДОРОГОВИ́ЗНА *ж.* ҡыйбатсылыҡ, ҡиммәтселек.

ДОРО́ГОЙ *нареч.* юлда, барған (*йәки* ҡайтҡан) саҡта; барғанда, ҡайтҡанда; сәфәрҙә; **доро́гой произошла́ неожи́данная встре́ча** юлда көтөлмәгән осрашыу булды.

ДОРОГО́Й *прил.* 1. (*дорогостоящий*) ҡыйбатлы, ҡыйбат хаҡлы, бәйәле; **дороги́е ве́щи** ҡыйбатлы нәмәләр; 2. *перен.* (*ценный*) ҡиммәтле; **ва́ши сове́ты мне до́роги** һеҙҙең кәңәштәрегеҙ минең өсөн ҡиммәтле; 3. (*любимый*) хөрмәтле, ҡәҙерле, ғәзиз; **дорого́й друг!** ҡәҙерле дуҫ!; **мой дорого́й сын** минең ғәзиз улым; ◇ **дорого́й цено́й** күп көс һалып (*йәки* түгеп), күп ҡорбандар аша.

ДОРО́ДНОСТЬ *ж.* тулы кәүҙәлелек, ҙур кәүҙәлелек, тулылыҡ, таҙалыҡ.

ДОРО́ДНЫЙ *прил.* тулы (*йәки* таҙа, ҙур) кәүҙәле.

ДОРОЖА́ТЬ *несов.* ҡыйбатланыу, ҡиммәтләнеү, хаҡы күтәрелеү (*йәки* артыу).

ДОРОЖИ́ТЬ *несов. кем-чем* ҡәҙерен белеү, баһалау, тәҡдир итеү, ҡәҙерләү; **дорожи́ть свои́м вре́менем** үҙ ваҡытыңдың ҡәҙерен белеү.

ДОРОЖИ́ТЬСЯ *несов. разг.* ҡыйбат һорау, ҡыйбат хаҡ ҡуйыу; **вы о́чень дорожи́тесь** һеҙ бик ҡыйбат һорайһығыҙ.

ДОРО́ЖКА *ж.* 1. һуҡмаҡ, йоморо юл; 2. (*коврик*) дорожка.

ДОРО́ЖНЫЙ *прил.* юл; **доро́жное строи́тельство** юл төҙөлөшө; **доро́жный костю́м** юл костюме.

ДОРУБИ́ТЬ *сов. что* ҡырҡып (*йәки* киҫеп) бөтөрөү.

ДОРЫ́ТЬ *сов. что* ҡаҙып (*йәки* соҡоп, өңөп) бөтөрөү.

ДОРЫ́ТЬСЯ *сов.* ҡаҙып (*йәки* соҡоп, өңөп) барып етеү.

ДОСА́ДА *ж.* 1. ғәрлек, асыу, йән көйөү; **с доса́ды** ғәрлегенән; 2. *в знач. сказ. разг.* (*неприятность*) үкенес; **кака́я доса́да!** ниндәй үкенес!

ДОСАДИ́ТЬ *сов. кому* ғәрләндереү, асыу килтереү, йән көйҙөрөү.

ДОСА́ДНЫЙ *прил.* ғәрлекле, үкенесле, күңелһеҙ; **доса́дная оши́бка** үкенесле хата.

ДОСА́ДОВАТЬ *несов.* асыу килеү, үкенеү.

ДОСАЖДА́ТЬ *несов. см.* **досади́ть.**

ДОСЕ́ЯТЬ *сов. что* 1. *с.-х.* (*окончить сев*) сәсеп бөтөрөү; 2. елгәреп (*йәки* иләп) бөтөрөү; **досе́ять муку́** ондо иләп бөтөрөү.

ДОСИДЕ́ТЬ *сов.* =ғансы (=гәнсе, =ҡансы, =кәнсе) ултырыу; **досиде́ть до конца́ заседа́ния** ултырыш бөткәнсе ултырыу.

ДОСИ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **досиде́ть.**

ДОСКА́ *ж. в разн. знач.* таҡта; **дубо́вая доска́** имән таҡта; **ша́хматная доска́** шахмат таҡтаһы; **мемориа́льная доска́** мемориаль таҡта; **доска́ почёта** почёт таҡтаһы; ◇ **до гробово́й доски́** *см.* **гробово́й; от доски́ до доски́** башынан ахырынаса (*йәки* аҙағынаса); **ста́вить на одну́ до́ску** *см.* **оди́н.**

ДОСКАЗА́ТЬ *сов. что* әйтеп (*йәки* һөйләп) бөтөрөү.

ДОСКА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **досказа́ть.**

ДОСКАКА́ТЬ *сов.* һикереп (*йәки* ырғып) барып етеү; сабып (*йәки* саптырып) барып етеү.

ДОСКАКА́ТЬСЯ *сов. разг.* саптыра (*йәки* саба) торғас бәләгә осрау (*йәки* тарыу).

ДОСКОБЛИ́ТЬ *сов. что* ҡырып бөтөрөү, еткерә ҡырыу.

ДОСКОНА́ЛЬНЫЙ *прил.* ентекле, энәһенән ебенә тиклем, бәйнә-бәйнә; **доскона́льное изуче́ние** ентекләп өйрәнеү.

ДОСЛА́ТЬ *сов. что* 1. (*послать дополнительно*) өҫтәп ебәреү, ҡалғанын ебәреү; 2. *воен.* шыуҙырып (*йәки* индереп, кертеп, төртөп) еткереү; **досла́ть патро́н в патро́нник** патронды патроникка индереп еткереү.

ДОСЛЕ́ДОВАНИЕ *с. см.* **досле́довать; напра́вить де́ло на досле́дование** эште яңынан тикшереүгә ебәреү.

ДОСЛЕ́ДОВАТЬ *сов. что* яңынан (*йәки* ҡабаттан) тикшереү.

ДОСЛО́ВНЫЙ *прил.* дөрөҫ, һүҙмә-һүҙ; түкмәй-сәсмәй; **досло́вный перево́д** һүҙмә-һүҙ тәржемә.

ДОСЛУЖИ́ТЬ *сов.* =сы (=се) эшләү, тиклем хеҙмәт итеү; **дослужи́ть до пе́нсии** пенсияға сыҡҡансы эшләү.

ДОСЛУЖИ́ТЬСЯ *сов.* хеҙмәт итеп (*йәки* эшләп) ирешеү, хеҙмәт итеп ҡаҙаныу.

ДОСЛУ́ШАТЬ *сов. кого-что* тыңлап бөтөрөү, бөткәнсе тыңлау; **дослу́шать до конца́ курс ле́кций** лекциялар курсын бөткәнсе тыңлау.

ДОСЛУ́ШИВАТЬ *несов. см.* **дослу́шать.**

ДОСМА́ТРИВАТЬ *несов. см.* **досмотре́ть.**

ДОСМО́ТР *м. спец.* тикшереү; **тамо́женный досмо́тр** таможня тикшереүе.

ДОСМОТРЕ́ТЬ *сов.* 1. *что* ҡарап бөтөрөү, бөткәнсе ҡарау; **досмотре́ть пье́су** пьесаны бөткәнсе ҡарау; 2. *за кем-чем* (*обычно с отрицанием*) ҡарап еткермәү, ҡараштырмау, күрмәй ҡалыу; **я не досмотре́л за ребёнком,** и он упа́л күрмәй ҙә ҡалғанмын, бала йығылған да төшкән.

ДОСМО́ТРЩИК *м.* (*на таможне*) тикшереүсе, тикшереп тороусы.

ДОСОВЕ́ТСКИЙ *прил.* совет власенә тиклем булған.

ДОСО́ХНУТЬ *сов.* кибеп бөтөү.

ДОСПЕВА́ТЬ *несов. см.* **доспе́ть.**

ДОСПЕ́ТЬ *сов.* өлгөрөп (*йәки* бешеп) етеү; **фру́кты ещё не доспе́ли** емештәр әле бешеп етмәгән.

ДОСПЕ́ХИ *мн.* (*ед.* **доспе́х** *м.*) хәрби кейемдәр һәм ҡоралдар (*элекке ваҡыттағы*).

ДОСРО́ЧНЫЙ *прил.* ваҡытынан элек, срогынан алда; **досро́чное выполне́ние пла́на** планды ваҡытынан алда үтәү.

ДОСТАВА́ТЬ *несов. см.* **доста́ть;** ◇ **э́того то́лько не достава́ло** шул ғына етмәй ине.

ДОСТАВА́ТЬСЯ *несов. см.* 1. **доста́ться;** 2. *страд. к* **достава́ть.**

ДОСТА́ВИТЬ *сов.* 1. *кого-что, чего* килтереү, илтеү, килтереп (*йәки* илтеп) ҡуйыу (*йәки* биреү); килтереп (*йәки* илтеп) тапшырыу; **доста́вить на́ дом** өйгә илтеү; 2. *что* (*причинить, вызвать*) булыу, тыуҙырыу, килтереү; **его́ прие́зд доста́вил мне большу́ю ра́дость** уның килеүе миңә ҙур шатлыҡ булды.

ДОСТА́ВКА *ж. см.* **доста́вить** 1; **с доста́вкой на́ дом** өйгә килтереп тапшырмалы (*мәҫ. билет*).

ДОСТАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **доста́вить.**

ДОСТА́ТОК *м.* 1. муллыҡ, етешлек; **жить в по́лном доста́тке** тулы муллыҡта йәшәү; 2. *обычно мн.* **доста́тки** *разг.* (*доходы, имущество*) байлыҡ, мөлкәт, мал-мөлкәт.

ДОСТА́ТОЧНО *нареч.* 1. етерлек, еткелек, етә; **доста́точно си́льный** етерлек көслө; **доста́точно взгляну́ть, чтобы ...** ... өсөн күҙ һалыу ғына ла етә; **э́того бы́ло доста́точно** ошо етә ине; 2. *в знач. сказ. безл.* (*хватит, довольно*) булды, етте, етер.

ДОСТА́ТОЧНЫЙ *прил.* етерлек, еткелекле, кәрәк тиклем; **вполне́ доста́точный срок** етерлек ваҡыт.

ДОСТА́ТЬ *сов.* 1. *до чего, чего* (*достичь, дотянуться*) буй етеү; **доста́ть руко́й до потолка́** түшәмгә буй етеү ; 2. *кого-что* (*взять, извлечь*) алыу, сығарыу; **доста́ть кни́гу с по́лки** кәштәнән китап алыу; 3. *кого-что* (*приобрести, получить*) алыу, табыу; **доста́ть биле́т в теа́тр** театрға билет алыу; 4. *безл. чего, разг.* (*хватить*) етеү, етерлек булыу; **зна́ний у него́ доста́нет** уның белеме етә (*йәки* етерлек); ◇ **доста́ть из-под земли́** ер аҫтынан табыу, ер тишегенән табыу; **руко́й не доста́ть** *см.* **рука́.**

ДОСТА́ТЬСЯ *сов.* 1. ҡалыу, өлөшкә сығыу (*йәки* тейеү); **мне от отца́ доста́лось мно́го книг** атайымдан күп китап ҡалды; 2. *безл. разг.* (*получить выговор*) эләгеү; **ему́ доста́нется за ша́лости** шаярғаны өсөн уға эләгер.

ДОСТИГА́ТЬ *несов. см.* **дости́гнуть.**

ДОСТИ́ГНУТЬ *сов. чего* 1. (*добиться*) ирешеү, өлгәшеү; **дости́гнуть це́ли** маҡсатҡа ирешеү; 2. барып етеү, барып сығыу; **дости́гнуть бе́рега** ярға (*йәки* һыу ситенә)

барып етеү; 3. (*дожить*) йәшәү, тороу, етеү, булыу; **дости́гнуть ста́рости** ҡартайғансы йәшәү; 4. (*дойти до какого-л. уровня*) етеү, булыу; **моро́з дости́г 40°** һыуыҡ 40°ҡа етте.

ДОСТИЖЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **дости́гнуть** 1—3; **по достиже́нии совершеннолетия** *юр.* балиғ булғас; 2. (*успех*) ирешеү, өлгәшеү; уңышлыҡ, ҡаҙаныш; **достиже́ния нау́ки и те́хники** фән һәм техника ҡаҙаныштары.

ДОСТИЖИ́МЫЙ *прил.* ирешә алырлыҡ, ирешергә мөмкин булған, ирешерлек; **э́то вполне́ достижи́мо** быға ирешергә мөмкин.

ДОСТИ́ЧЬ *сов. см.* **дости́гнуть.**

ДОСТОВЕ́РНОСТЬ *ж.* дөрөҫлөк, ысынлыҡ; **прове́рить достове́рность све́дений** мәғлүмәттәрҙең дөрөҫлөгөн тикшереү.

ДОСТОВЕ́РНЫЙ *прил.* бик дөрөҫ, ышанысл, шикһеҙ; **из достове́рных исто́чников** ышанысл сығанаҡтарҙан.

ДОСТО́ИНСТВО *с.* 1. (*моральные качества*) сифат, дәрәжә, бәҫ; **челове́ческое досто́инство** кешелек сифаты; **держа́ться с досто́инством** үҙеңде дәрәжәле тотоу, үҙ дәрәжәңде төшөрмәү; 2. (*положительное качество*) яҡшы яҡ (*йәки* сифат); **досто́инство кни́ги** китаптың яҡшы яғы; 3. (*стоимость*) =лыҡ (=лек); **облига́ция досто́инством в сто рубле́й** йөҙ һумлыҡ облигация; ◇ **оцени́ть по досто́инству** *кого-что* тейешенсә баһалау.

ДОСТО́ЙНЫЙ *прил.* 1. (*заслуживающий чего-л.*; *подходящий*) =ырлыҡ (=ерлек), лайыҡ, лайыҡлы; **о́пыт, досто́йный подража́ния** үрнәк булырлыҡ тәжрибә; **досто́йный похвалы́** маҡтауға лайыҡлы; 2. (*справедливый*) урынлы; **досто́йная ка́ра** урынлы яза; 3. *уст.* (*почтенный*) хөрмәтле; арҙаҡлы; **досто́йный челове́к** хөрмәтле кеше.

ДОСТОПА́МЯТНЫЙ *прил. книжн.* онотолмаҫлыҡ, иҫтә ҡалырлыҡ.

ДОСТОПРИМЕЧА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* атаҡлы (*йәки* иҫтәлекле) урын.

ДОСТОПРИМЕЧА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* атаҡлы, иҫтәлекле; **достопримеча́тельные места́** иҫтәлекле урындар.

ДОСТОЯ́НИЕ *с.* милек, байлыҡ; **всенаро́дное достоя́ние** бөтә халыҡ байлығы.

ДОСТОЯ́ТЬ *сов.* =ға (=гә, =ҡа, =кә) тиклем тороу; **достоя́ть до конца́** аҙағына тиклем тороу.

ДОСТРА́ИВАТЬ *несов. см.* **достро́ить.**

ДОСТРО́ИТЬ *сов. что* һалып бөтөү, төҙөп (*йәки* ҡороп) бөтөрөү.

ДОСТРО́ЙКА *ж. см.* **достро́ить.**

ДО́СТУП *м.* 1. (*место подхода*; *проход*) инеү юлы; 2. (*допуск*) инеү, инеүгә рөхсәт; **пра́во до́ступа** инеү хоҡуғы; 3. (*возможность проникновения*) инеү мөмкинлеге; **до́ступ све́жего во́здуха** саф һауа инеү мөмкинлеге.

ДОСТУ́ПНОСТЬ *ж.* 1. (*цен*) арзан булыу, һәр кем алырлыҡ булыу; 2. аңлайышлылыҡ, аңһатлыҡ; **досту́пность изложе́ния** аңлайышлы итеп һөйләү (*йәки яҙыу*).

ДОСТУ́ПНЫЙ *прил.* 1. үтерлек, йөрөрлөк, инерлек, үтә алырлыҡ, йөрөй алырлыҡ; **тропа́, досту́пная то́лько для пешехо́дов** йәйәү генә үтерлек һуҡмаҡ; 2. (*понятный*) аңһат, аңлайышлы, төшөнөрлөк; **досту́пная кни́га** аңлайышлы китап; 3. (*о ценах*) арзан, осһоҙ, һәр кем алырлыҡ; 4. (*открытый для всех*) асыҡ, һәр кем файҙалана алырлыҡ; 5. (*о человеке*) асыҡ йөҙлө, иғтибарлы, түбәнселекле, кесе бәйелле; ◇ **досту́пный зре́нию (гла́зу)** күҙ менән күрерлек.

ДОСТУЧА́ТЬСЯ *сов.* шаҡылдатып ишеттереү.

ДОСУ́Г *м.* буш ваҡыт (*йәки* ара); **на досу́ге** буш ваҡытта.

ДОСУ́ЖИЙ *прил. разг.* 1. буш; **досу́жее вре́мя** буш ваҡыт; 2. юҡ-бар, буш; **досу́жие то́лки** юҡ-бар һүҙҙәр.

ДО́СУХА *нареч.* киптергәнсе, ҡоротҡансы.

ДОСУ́ШИВАТЬ *несов. см.* **досуши́ть.**

ДОСУШИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*окончить сушку*) киптереп бөтөрөү; 2. *чего* (*дополнительно*) өҫтәп киптереү.

ДОСЧИТА́ТЬ *сов. что* 1. (*до какого-л. числа*) һанау; **досчита́ть до́ ста** йөҙгә тиклем һанау; 2. (*окончить считать*) һанап бөтөү (*йәки* сығыу), иҫәпләп бөтөү; **досчита́ть дета́ли** деталдәрҙе һанап бөтөү.

ДОСЧИТА́ТЬСЯ *сов. кого-чего* (*обычно с отрицанием*) етеү, килеп сығыу; **не досчита́ться двух штук** ике дана етмәү.

ДОСЧИ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **досчита́ть.**

ДОСЧИ́ТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **досчита́ться**; 2. *страд. к* **досчи́тывать.**

ДОСЫЛА́ТЬ *несов. см.* **досла́ть.**

ДОСЫПА́ТЬ *несов. см.* **досы́пать.**

ДОСЫ́ПАТЬ *сов. что, чего* тултырыу, тулғансы һалыу, өҫтәү; **досы́пать мешо́к до́верху** тоҡто ашҡансы тултырыу.

ДО́СЫТА, ДОСЫ́ТА *нареч. прям. и перен.* туйғансы, ҡанғансы; **накорми́ть до́сы́та** туйғансы ашатыу; **наговори́ться до́сы́та** туйғансы һөйләшеү.

ДОСЫХА́ТЬ *несов. см.* **досо́хнуть.**

ДОСЮДА *нареч. разг.* шуға тиклем, шунда ҡәҙәр.

ДОСЯГА́ЕМОСТЬ *ж.* ирешә алыу, ирешеү мөмкинлеге; **быть вне преде́лов досяга́емости** ирешә алмаҫлыҡ.

ДОСЯГА́ЕМЫЙ *прил. уст.* етә алырлыҡ, тейерлек, ирешерлек.

ДОТА́ЦИЯ *ж.* дотация (*предприятиеләргә сығымды ҡаплау өсөн дәүләт тарафынан бирелә торған ярҙам*).

ДОТЕКА́ТЬ *несов. см.* **доте́чь.**

ДОТАЩИ́ТЬ *сов. кого-что* алып барып еткереү, килтереп (*йәки* илтеп) еткереү.

ДОТАЩИ́ТЬСЯ *сов. разг.* барып (*йәки* килеп, ҡайтып) етеү; көс-хәлгә (*йәки* саҡ) барып (*йәки* килеп, ҡайтып) етеү; **он е́ле дотащи́лся до́ дому** ул өйөнә саҡ ҡайтып етте.

ДОТЕМНА́ *нареч.* эңер төшкәнсе, эңергәсә, эңергә саҡлы (*йәки* тиклем).

ДОТЕРПЕ́ТЬ *сов.* сыҙап торҙу; =ға (=гә, =ҡа, =кә) тиклем (*йәки* саҡлы) сыҙап тороу.

ДОТЕ́ЧЬ *сов.* ағып барыу (*йәки* барып етеү).

ДОТЛА́ *нареч.* бөтөнләй, бөткәнсе; **сгоре́ть дотла́** бөтөнләй янып.

ДОТО́ШНЫЙ *прил. разг.* төпсөүсән, ныҡыш, соҡсоноусан.

ДОТРА́ГИВАТЬСЯ *несов. см.* **дотро́нуться.**

ДОТРО́НУТЬСЯ *сов.* ҡағылыу, тейеү.
ДОТЯ́ГИВАТЬ *несов. см.* **дотяну́ть.**
ДОТЯ́ГИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **дотяну́ться;** 2. *страд. к* **дотя́гивать.**
ДОТЯНУ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*дотащить*) тартып (*йәки* килтереп) еткереү; 2. *без доп.* (*дожить*) ⁼ға (⁼гә, ⁼ҡа, ⁼кә) тиклем йәшәү; **он дотяну́л до девяно́ста лет** ул туҡһан йәшкә тиклем йәшәне; 3. *что, перен.* һуҙыу, тартыу; **дотяну́ли рабо́ту до са́мого ве́чера** эште кискә тиклем һуҙҙылар.
ДОТЯНУ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*достать, дотронуться*) үрелеү, үрелеп алыу, буй (*йәки* ҡул) етеү; 2. *разг.* (*вытянуться, протянуться*) һуҙылыу; 3. *разг.* (*медленно дойти*) саҡ-саҡ (*йәки* көс-хәлгә) барып (*йәки* килеп, ҡайтып) етеү.
ДОУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **доучи́ть.**
ДОУ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **доучи́ться;** 2. *страд. к* **доу́чивать.**
ДОУЧИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* уҡытып (*йәки* өйрәтеп) еткереү, ⁼ғансы (⁼гәнсе, ⁼ҡансы, ⁼кәнсе) уҡытыу, ⁼ға (⁼гә, ⁼ҡа, ⁼кә) тиклем уҡытыу; **доучи́ть сы́на до оконча́ния институ́та** улды институт тамамлағансы уҡытыу; 2. *что* ⁼ға (⁼гә, ⁼ҡа, ⁼кә) тиклем өйрәнеү (*йәки* ятлау), өйрәнеп бөтөү, ятлап бөтөрөү; **он не доучи́л трёх стро́чек в ба́сне** ул баснянең өс юлын да ятлап бөтмәгән.
ДОУЧИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*завершить образование*) уҡып (*йәки* өйрәнеп) бөтөү, уҡыуҙы (*йәки* өйрәнеүҙе) тамамлау; 2. *до чего* ⁼ғансы (⁼гәнсе, ⁼ҡансы, ⁼кәнсе) уҡыу, ⁼ға (⁼гә, ⁼ҡа, ⁼кә) тиклем (*йәки* саҡлы, ҡәҙәр) уҡыу; **доучи́лся до зимы́** ҡышҡа тиклем уҡыны.
ДОХА́ *ж.* доха (*эсе-тышы мехлы тун*).
ДО́ХЛЫЙ *прил.* 1. үлгән, үле; 2. *перен. прост.* (*хилый*) сибек, хәлһеҙ, үләкһә.
ДОХЛЯ́ТИНА *ж. прост.* (*падаль*) үләкһә, емтек.
ДО́ХНУТЬ *несов.* үлеү, ҡырылыу, ҡырғын төшөү (*хайуандарға ҡарата*).
ДОХНУ́ТЬ *сов.* 1. *однокр. разг.* һулау, һулап ҡуйыу; 2. (*подуть*) иҫеү, иҫеп ҡуйыу; **дохну́л сла́бый ветеро́к** әкрен генә ел иҫеп ҡуйҙы; ◇ **дохну́ть не́где** тын алыр урын юҡ; **дохну́ть не́когда** тын алыр ваҡыт юҡ; **не сметь дохну́ть** тын да алмау, тын да сығармау.
ДОХО́Д *м.* доход, төшөм, килер, килем; **годово́й дохо́д** йыллыҡ килер.
ДОХОДИ́ТЬ *несов. см.* **дойти́;** ◇ **ру́ки не дохо́дят** *см.* **рука́; не доходя́** барып етмәҫтән, етер саҡта.
ДОХО́ДНОСТЬ *ж.* доходлылыҡ, доход биреү.
ДОХО́ДНЫЙ *прил.* доходлы, файҙалы, табышлы, төшөмлө.
ДОХО́ДЧИВЫЙ *прил.* аңлайышлы; **дохо́дчивая пье́са** аңлайышлы пьеса.
ДОЦВЕСТИ́ *сов.* сәскә атып бөтөү.
ДОЦВЕТА́ТЬ *несов. см.* **доцвести́.**
ДОЦЕ́НТ *м.* доцент.
ДОЦЕНТУ́РА *ж.* 1. (*должность доцента*) доцентлыҡ вазифаһы, доцентлыҡ званиеһе; 2. *собир.* доценттәр.
ДО́ЧЕРНА *нареч.* ҡарайғансы, ҡап-ҡара булғансы.
ДОЧЕ́РНИЙ *прил.* 1. ҡыҙымдың, ҡыҙының, ҡыҙындың; 2. *спец.* бала; **доче́рние стё́бли** бала һабаҡтар.
ДО́ЧИСТА *нареч.* 1. (*до полной чистоты*) таҙарғансы, тап-таҙа булғансы; 2. *перен. разг.* (*без остатка, совсем*) бер нәмәһен ҡалдырмайынса, ҡырып-һепереп, бөтөнләйгә; **съесть всё до́чиста** бер нәмәһен ҡалдырмай ашап бөтөрөү.
ДОЧИ́СТИТЬ *сов. что* таҙартып (*йәки* әрсеп, ҡырып) бөтөрөү (*йәки* еткереү).
ДОЧИТА́ТЬ *сов. что* уҡып бөтөрөү; ⁼ға (⁼гә, ⁼ҡа, ⁼кә) тиклем уҡыу; **дочита́ть кни́гу до конца́** китапты аҙағына тиклем уҡыу.
ДОЧИ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **дочита́ть.**
ДО́ЧКА *ж.* 1. *см.* **дочь;** 2. (*обращение*) ҡыҙым.
ДОЧЬ *ж.* ҡыҙ.
ДОШАГА́ТЬ *сов.* атлап барып (*йәки* килеп) етеү.
ДОША́ГИВАТЬ *несов. см.* **дошага́ть.**
ДОШИВА́ТЬ *несов. см.* **доши́ть.**
ДОШИ́ТЬ *сов. что* тегеп бөтөрөү; **...**саҡлы (*йәки* тиклем) тегеү.
ДОШКО́ЛЬНИК *м.* дошкольник (1. *мәктәпкәсә йәштәге бала;* 2. *мәктәпкәсә йәштәге балаларҙы тәрбиәләүсе педагог*).
ДОШКО́ЛЬНИЦА *женск. р. к* **дошко́льник.**
ДОШКО́ЛЬНЫЙ *прил.* мәктәпкәсә; **де́ти дошко́льного во́зраста** мәктәпкәсә йәштәге балалар.
ДОЩА́НИК *м.* таҡта кәмә, яҫы төплө кәмә.
ДОЩА́ТЫЙ *прил.* таҡта; **доща́тый забо́р** таҡта ҡойма.
ДОЩИПА́ТЬ *сов. что* өҙөп (*йәки* семтеп) бөтөрөү.
ДОЩИ́ПЫВАТЬ *несов. см.* **дощипа́ть.**
ДОЯ́Р *м.* һауынсы.
ДОЯ́РКА *ж.* һауынсы (ҡатын-ҡыҙ).
ДРАВИ́ДЫ *мн.* дравидтәр (*көньяк Индияла йәшәүсе халыҡтар*).
ДРА́ГА *ж. тех.* драга (*ер ҡаҙыу машинаһы*).
ДРАГОМА́Н *м.* тәржемәсе (*Европа дәүләттәренең консығыш илдәрҙәге посольстволарында эшләүсе тәржемәсе*).
ДРАГОЦЕ́ННОСТЬ *ж.* 1. (*ювелирное изделие*) зат (*йәки* затлы, ҡиммәтле, аҫыл) әйбер; 2. *обычно мн.* **драгоце́нности** ҡыйбатлы (*йәки* затлы) нәмәләр.
ДРАГОЦЕ́ННЫЙ *прил.* 1. затлы, ҡыйбатлы, аҫыл; **драгоце́нные ка́мни** аҫыл таштар; 2. *перен.* ҡәҙерле, хөрмәтле.
ДРАГУ́Н *м.* драгун (*батша армияһында һәм ҡайһы бер сит ил армияларында кавалерия часе һалдаты йәки офицере*).
ДРАЖЕ́ *с. нескл.* драже (*борсаҡ кеүек ваҡ кәнфит*).
ДРАЗНИ́ТЬ *несов.* 1. *кого-что* үсекләү, үртәү, ирештереү; 2. *что* (*возбуждать*) ҡорсотоу, ҡыҙғытыу; **дразни́ть аппети́т** аппетитте ҡорсотоу.
ДРА́КА *ж.* һуғыш, уҫмаҡ.
ДРАКО́Н *м.* 1. *миф.* аждаһа; 2. *зоол.* аждаһа кеҫәртке, дракон.
ДРАКО́НОВСКИЙ *прил.* үтә ҡаты (*йәки* рәхимһеҙ); **драко́новские зако́ны** үтә ҡаты законлар.

ДРА́МА *ж.* 1. *лит.*, *театр.* драма; 2. *перен.* ҡайғылы ваҡиға, ауыр кисереш, бәхетһеҙлек.

ДРАМАТИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* драмалаштырыу, сәхнәләштереү.

ДРАМАТИ́ЗМ *м. прям. и перен.* драматизм, ауырлыҡ, көсөргәнешлелек; **пье́са полна́ драмати́зма** пьеса драматизм менән тулы; **драмати́зм положе́ния** хәлдең ауырлығы.

ДРАМАТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. драма; **драмати́ческий теа́тр** драма театры; 2. (*полный драматизма*) ауыр, көсөргәнешле; 3. (*напыщенный*) яһалма, ҡылансыҡ; **драмати́ческие же́сты** ҡылансыҡ хәрәкәттәр; 4. *муз.* драматик (*тембры яғынан бер ни тиклем киҫкен, көслө*); **драмати́ческий те́нор** драматик тенор.

ДРАМАТИ́ЧНЫЙ *прил. см.* **драмати́ческий** 2, 3.

ДРАМАТУ́РГ *м.* драматург.

ДРАМАТУРГИ́Я *ж.* 1. драматургия (*драма әҫәрҙәре теорияһы һәм сәнғәте*); 2. *собир. лит.* драма әҫәрҙәре.

ДРАМКРУЖО́К *м.* (**драмати́ческий кружо́к**) драма түнәрәге.

ДРА́НКА *ж.* дранка, транса.

ДРА́НЫЙ *прил. разг.* йыртыҡ, йыртылған, туҙған.

ДРАП *м.* драп (*туҡыма*).

ДРАПИРОВА́ТЬ *несов. кого-что* драпировать итеү (1. *бүлмәне балаҫтар, ситсалар, пәрҙәләр менән биҙәү, көпләү*; 2. *матур бөрмәләр яһап, берәй кешене кейендереү, бөркәндереү*).

ДРАПИРОВА́ТЬСЯ *несов.* 1. драпировать итеү; 2. *перен.* ... булып ҡыланыу, хәйләләү, ике йөҙләләнеү; 3. *страд. к* **драпирова́ть**.

ДРАПИРО́ВКА *ж.* 1. *см.* **драпирова́ть(ся)**; 2. драпировка (*киң бөрмәләп, йыйырылдырып, тәҙрәгә, ишеккә эленә торған шаршау, пәрҙә*).

ДРАПИРО́ВЩИК *м.* драпировщик, драпировать итеү оҫтаһы.

ДРА́ПОВЫЙ *прил.* драп; **дра́повое пальто́** драп пальто.

ДРАПРИ́ *с. нескл. см.* **драпиро́вка 2**.

ДРА́ТВА *ж.* сарыҡһабаҡ, еп ос.

ДРА́ТВЕННЫЙ *прил.* сарыҡһабаҡ; **дра́твенная ни́тка** сарыҡһабаҡ еп.

ДРАТЬ *несов.* 1. *что, разг.* йыртыу, туҙҙырыу, өҙгөләү, йыртҡылау; **драть о́бувь** аяҡ кейемен йыртыу; 2. *что* (*отделять, снимать*) һыҙырыу, һурҙыртыу, һуйыу, тунау; **драть лы́ко** юкә һыҙырыу; 3. *кого, разг.* (*сечь*) ярыу, сыбыҡлау, сыбыртҡылау, ҡамсылау, һыптырыу; 4. *кого* (*наказывая, дёргать*) тартыу, бороу; **драть за́ уши** ҡолағын бороу; **драть за́ во́лосы** сәсенән тартыу; 5. *что, разг.* (*раздражать*) асыттырыу, әсеттереү, яндырыу, өтөү; **пе́рец дерёт го́рло** борос тамаҡты әсеттерә; 6. *без доп.* (*царапать*) ауырттырыу, тартыу; **бри́тва дерёт** бритва ауырттыра; 7. *что и без доп.*, *перен. прост.* (*дорого брать*) хаҡты күп алыу, тунау; ◇ **драть го́рло** тамаҡ ярып аҡырыу; **драть шку́ру** ете ҡат тиреһен тунау; **моро́з дерёт по ко́же** *см.* **моро́з**.

ДРА́ТЬСЯ *несов.* 1. (*бить друг друга*) һуғышыу, яғалашыу, эләгешеү; 2. *за что, перен.* (*бороться*) көрәшеү.

ДРА́ХМА *ж.* драхма (1. *Грецияла аҡса берәмеге*; 2. *уст. элекке ваҡытта аптекала үлсәү берәмеге*).

ДРАЧЛИ́ВЫЙ *прил.* һуғышҡаҡ, сәркәш, сәкәләй.

ДРАЧУ́Н *м. разг.* һуғыш суҡмары.

ДРАЧУ́НЬЯ *женск. р. к* **драчу́н**.

ДРЕБЕДЕ́НЬ *ж. разг.* сүп-сар, юҡ-бар нәмәләр, ваҡ-төйәк, шаҡо-шоҡо.

ДРЕ́БЕЗГИ *мн.*: **в ме́лкие дре́безги** селпәрәмә килтереү (*йәки килеү*).

ДРЕБЕЗЖА́НИЕ *с. см.* **дребезжа́ть**.

ДРЕБЕЗЖА́ТЬ *несов.* шалтырау, дырылдау, сылтырау.

ДРЕВЕСИ́НА *ж.* үҙағас.

ДРЕВЕ́СНИЦА *ж.* 1. (*древесная лягушка*) ағас тәлмәрйене; 2. (*гусеница*) ағас кимергес ҡарышлауыҡ.

ДРЕВЕ́СНЫЙ *прил.* ағас; **древе́сная ма́сса** ағас массаһы; **древе́сный спирт** ағас спирте; **древе́сный у́голь** ағас күмере.

ДРЕ́ВКО *с.* һап; **дре́вко зна́мени** байраҡ һабы.

ДРЕВНЕ= *ҡушма һүҙҙәрҙең «боронғо, элекке» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **древнегре́ческий** боронғо грек.

ДРЕ́ВНИЙ *прил.* 1. боронғо; **дре́вняя исто́рия** боронғо тарих; **дре́вние языки́** боронғо телдәр; 2. (*дряхлый*) бик ҡарт, күп йәшәгән; **дре́вний стари́к** бик ҡарт кеше; 3. *в знач. сущ.* **дре́вние** *мн.* боронғолар.

ДРЕ́ВНОСТЬ *ж.* боронғолоҡ; **в глубо́кой дре́вности** бик боронғолоҡта, бик боронғо замандарҙа.

ДРЕ́ВО *с. уст. поэт.* ағас; ◇ **родосло́вное дре́во** шәжәрә, тайра.

ДРЕВОВИ́ДНЫЙ *прил.* ағас һымаҡ (*йәки кеүек*); **древови́дный па́поротник** ағас һымаҡ абаға.

ДРЕВОНАСАЖДЕ́НИЕ *с.* 1. ағас ултыртыу; 2. *обычно мн.* **древонасажде́ния** ултыртылған ағастар.

ДРЕВОСТО́Й *м. собир. лес.* ағаслыҡ, урман.

ДРЕВОТО́ЧЕЦ *м. зоол.* ағас кимергес, ағас ҡорто.

ДРЕДНО́УТ *м.* дредноут (*ҙур броненосец*).

ДРЕЗИ́НА *ж. ж.-д.* дрезина.

ДРЕЙФ *м. мор.* дрейф (*ел йәки ағым тәьҫире менән судноның үҙ юнәлешенән тайпылыуы, шулай уҡ ҙур боҙҙарҙың диңгеҙ ағымы ыңғайына күсеп йөрөүе*); ◇ **лечь в дрейф** дрейфкә ятыу (*судно бер урында торорлоҡ итеп елкәндәрҙе ҡороу*).

ДРЕЙФОВА́ТЬ *несов. мор.* 1. дрейфовать итеү; 2. *безл. что* (*сносить с места стоящее на якоре судно*) ағыҙып алып китеү (*судно тураһында*).

ДРЕЙФУ́ЮЩИЙ *прил.* күсеп йөрөүсе, дрейфовать итеүсе; **дрейфу́ющая льди́на** күсеп йөрөүсе ҙур боҙ.

ДРЕЛЬ *ж. тех.* дрель (*ағасты, металды, ташты һ. б. тишкәндә бырауҙы әйләндерә торған ҡорал*); **ручна́я дрель** ҡул дреле.

ДРЕМА́ *ж. разг.*, **ДРЁМА** *ж. обл. см.* **дремо́та**.

ДРЕМА́ТЬ *несов.* 1. йоҡомһорау, ойоу, йоҡомһорап тороу; ҡалғыу (*сидя*); юшау (*о лошади*); 2. *перен.* йоҡлау; ◇ **не дрема́ть** һаҡ (*йәки* уяу) булыу, уяу тороу, һиҙгер булыу.

ДРЕМА́ТЬСЯ *несов. безл.* йоҡомһоратыу, йоҡо баҫыу, йоҡо килеү; **мне дре́млется** мине йоҡо баҫа, йоҡлағы килеп тора.

ДРЕМО́ТА *ж.* серем, сырым, йоҡомһорау, йоҡомһорап тороу.

ДРЕМУ́ЧИЙ *прил.*: **дрему́чий лес** ҡара урман.

ДРЕНА́Ж *м.* дренаж (1. *тех. канауҙар һәм торбалар системаһы менән һаҙлыҡтарҙы киптереү; шулай уҡ шундай канауҙар, торбалар системаһының үҙе*; 2. *мед. нәҙек көпшә йәки марле ярҙамында йәрәхәттәге эренде сығарыу һәм шуның өсөн ҡулланыла торған резина йәки быяла көпшә*).

ДРЕНА́ЖНЫЙ *прил.* дренаж; **дрена́жные тру́бы** *тех.* дренаж торбалары; **дрена́жные тру́бки** *мед.* дренаж көпшәләре.

ДРЕНИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* 1. *тех.* киптереү, ҡоротоу, дренажлау; 2. *мед.* эренен сығарыу (*йәки* һурҙырыу).

ДРЕСВА́ *ж.* ваҡ таш, эре ҡом.

ДРЕССИРО́ВАННЫЙ *прил.* өйрәтелгән (*хайуан тураһында*).

ДРЕССИРОВА́ТЬ *несов. кого-что* өйрәтеү, дрессировать итеү.

ДРЕССИРО́ВКА *ж. см.* **дрессирова́ть.**

ДРЕССИРО́ВЩИК *м.* хайуан өйрәтеүсе, дрессировщик.

ДРОБИ́ЛКА *ж. тех.* онтағыс, ватҡыс, ваҡлағыс (*машина*).

ДРОБИ́ЛЬНЫЙ *прил.* ваҡлау, онтау; **дроби́льная маши́на** ваҡлау (*йәки* онтау) машинаһы.

ДРОБИ́НА *ж.* йәҙрә бөртөгө, дробь.

ДРОБИ́ТЬ *несов. что* 1. онтау, ваҡлау; **дроби́ть ка́мень** таш ваҡлау; 2. (*делить, расчленять*) ваҡлау, бүлеү, бүлгеләү; **дроби́ть вопро́с** мәсьәләне бүлгеләү.

ДРОБИ́ТЬСЯ *несов.* 1. (*раскалываться*) онталыу, ваҡланыу; 2. (*расчленяться*) ваҡланыу, бүленеү, бүлгеләнеү, вағайыу; 3. *страд. к* **дроби́ть.**

ДРОБНИ́ЦА *ж. охот.* йәҙрә һауыты.

ДРО́БНЫЙ *прил.* 1. (*расчленённый*) ваҡланған, ваҡ, бүлгеләнгән; 2. (*мелкий, частый — о звуках, шагах и т. п.*) эре, тыпыр-тыпыр (*йәки* шыптыр-шыптыр) килгән; **дро́бный дождь** эре ямғыр; **дро́бный шаг** тыпыр-тыпыр килеп атлау; 3. *мат.* кәсерле; ◇ **дро́бные числи́тельные** *грам.* кәсер һандар.

ДРОБОВИ́К *м. охот.* йәҙрә мылтыҡ.

ДРОБЬ *ж.* 1. (*для стрельбы*) йәҙрә, дробь; 2. *мат.* кәсер; **десяти́чная дробь** унарлы кәсер; ◇ **бараба́нная дробь** барабан тауышы.

ДРОВА́ *только мн.* утын; ◇ **кто в лес, кто по дрова́** *см.* **лес.**

ДРО́ВНИ *только мн.* утын санаһы.

ДРОВОКО́Л *м.* утын ярыусы (кеше).

ДРОВОСЕ́К 1. *уст.* утын ҡырҡыусы (*йәки* әҙерләүсе); 2. *зоол.* мыйыҡлы ҡуңыҙ.

ДРОВЯНО́Й *прил.* утын; **дровяно́й сара́й** утын һарайы.

ДРО́ГИ *только мн.* оҙон арба.

ДРО́ГНУТЬ I *несов.* (*зябнуть*) өшөү, өшөп ҡалтырау, дерелдәү.

ДРО́ГНУТЬ II *сов.* 1. (*слегка дёрнуться, шевельнуться*) тертелдәү, ҡалтыранып ҡуйыу, тартылыу, һелкенеү; **от взры́ва дро́гнула земля́** көслө шартлауға ер һелкенде; 2. (*задрожать*) ҡалтырау; **го́лос у него́ дро́гнул** тауышы ҡалтыраны; 3. (*прийти в замешательство*) хәрәкәткә килеү, ҡуҙғалышыу; **толпа́ дро́гнула** халыҡ ҡуҙғалышты; ◇ **рука́ не дро́гнет** *см.* **рука́.**

ДРОЖА́НИЕ *с. см.* **дрожа́ть** 1—4.

ДРОЖА́ТЬ *несов.* 1. ҡалтырау, ҡалтыраныу, дерелдәү, тертелдәү, һелкенеү; **дрожа́ть от хо́лода** һыуыҡтан ҡалтырау; **ли́стья дрожа́т** япраҡтар һелкенә; 2. (*звучать прерывисто, неровно*) ҡалтырау; **го́лос дрожи́т** тауыш ҡалтырай; 3. (*мерцать*) йымылдау, йым-йым килеү; 4. (*о сердце*) леп-леп итеп тороу, ҡалтырау, тарһылдау; 5. *перен.* (*бояться кого-л.*) ҡурҡыу, ҡалтырап төшөү; 6. *перен.* (*оберегать кого-л.*) борсолоу, хафаланыу, ҡурҡыу, һаҡлау; **мать дрожи́т за своего́ ребёнка** әсә үҙ балаһы өсөн хафалана; 7. *перен.* (*беречь что-л.*) ҡалтырап тороу; **дрожа́ть над ка́ждой копе́йкой** һәр бер тин аҡса өсөн ҡалтырап тороу.

ДРО́ЖЖИ *только мн.* әсетке, сүпрә.

ДРО́ЖКИ *только мн.* ҡуян арба, еңел арба.

ДРОЖЬ *ж.* 1. ҡалтырау, ҡалтыраныу, дерелдәү, тертелдәү; **его́ охвати́ла дрожь** ул ҡалтырай башланы; **дрожь в го́лосе** тауыш ҡалтырау; 2. (*рябь, переливы*) боҙор, быжыр.

ДРОЗД *м.* барҡылдаҡ.

ДРОМАДЕ́Р *м. зоол.* нар.

ДРО́ССЕЛЬ *м.* дроссель (1. *эл. баҡыр сыбыҡ уралған кәтүк*; 2. *тех. торба буйлап аға торған һыуҙы, парҙы һәм газды яйлап тороусы клапан, япҡыс*).

ДРО́ТИК *м. ист.* ҡыҫҡа һөңгө, дротик (*боронғо һуғыш ҡоралы*).

ДРОФА́ *ж. зоол.* туғаҙаҡ.

ДРУГ I *м. в разн. знач.* дуҫ; **ста́рый друг лу́чше но́вых двух** *посл.* бер иҫке дуҫ ике яңы дуҫтан артыҡ; ◇ **будь дру́гом** зинһар, зинһар өсөн.

ДРУГ II: **друг дру́гу** бер-береһенә; **друг за дру́гом** бер-бер артлы; **друг за дру́га** бер-береһе өсөн; **друг про́тив дру́га** бер-береһенә ҡаршы; **друг с дру́гом** бер-береһе менән; **друг о дру́ге** бер-береһе тураһында.

ДРУГО́Й *прил.* 1. бүтән, башҡа; **кто́-то друго́й** кемдер башҡа кеше; **в друго́й раз** бүтән (*йәки* башҡа) ваҡытта; 2. (*второй, следующий*) икенсе; иртәгеһен; **на друго́й день** икенсе көндө, иртәгеһен(ә); **оди́н за други́м** бер-бер артлы; 3. *в знач. сущ.* **друго́й** *м.*, **друга́я** *ж.* башҡа (*йәки* бүтән) берәү; **забо́титься о други́х** башҡалар тураһында уйлау; 4. *в знач. сущ.* **друго́е** *с.* башҡа, бүтән; **ему́ говори́шь одно́, а он де́лает совсе́м друго́е** уға бер нәмә тураһында әйтәһең, ә ул бөтөнләй башҡаны эшләй; ◇ **други́ми слова́ми** икенсе төрлө әйткәндә; икенсе һүҙ менән әйткәндә; **друго́е де́ло** *см.* **де́ло.**

ДРУ́ЖБА *ж.* дуҫлыҡ; ◇ **не в слу́жбу, а в дру́жбу** *см.* **слу́жба.**

ДРУЖЕЛЮ́БИЕ *с.* дуҫлыҡ тойғоһо (*йәки* хисе).

ДРУЖЕЛЮ́БНЫЙ *прил.* дуҫлыҡ, дуҫтарса; **дружелю́бное отноше́ние** дуҫтарса мөнәсәбәт.

ДРУ́ЖЕСКИЙ *прил.* дуҫлыҡ; **дру́жеский приве́т** дуҫлыҡ сәләме; ◇ **(быть) на дру́жеской ноге́** *см.* **нога́.**

ДРУ́ЖЕСТВЕННЫЙ *прил.* дуҫ (*йәки* дуҫтарса) булған; **дру́жественные стра́ны** дуҫ булған илдәр.

ДРУЖИ́НА *ж.* дружина (1. *боронғо Рүстә кенәздәрҙең ҡораллы отряде*; 2. *көнбайыш Европа илдәрендә ҡәбилә башы эргәһендәге һуғышсылар отряде*; 3. *батша Россияһында ополчендәрҙән торған ғәскәри часть*; 4. *берәй маҡсат менән берләшкән төркөм, отряд*).

ДРУЖИ́ННИК *м.* дружина члене.

ДРУЖИ́ТЬ *несов.* дуҫ булыу.

ДРУЖИ́ЩЕ *м. разг.* (*обращение*) дуҫҡай.

ДРУ́ЖНЫЙ *прил.* 1. дуҫ, татыу; **дру́жная семья́** татыу ғаилә; **быть дру́жными** дуҫ булыу; 2. (*происходящий одновременно; быстро возникающий*) берҙәм, әүҙем, бер юлы, бер ваҡытта; дәррәү; **дру́жная рабо́та** берҙәм эш; **дру́жная весна́** дәррәү килгән яҙ.

ДРУЖО́К *м.* (*приятель*) дуҫ, ҡушаға, әшнә.

ДРЫ́ГАТЬ *несов. чем, разг.* тыпырсыныу.

ДРЯ́БЛОСТЬ *ж.* лупшыҡлыҡ, бәлшерәп (*йәки* шәлпәйеп) бөткәнлек.

ДРЯ́БЛЫЙ *прил.* 1. лупшыҡ, шәлпәйгән, лупшыған, бәлшерәгән (*тән, тире*); 2. *перен.* (*безвольный*) бәлтерәгән, тәнтерәкләгән, ҡаҡшаған, туҙған (*кеше*).

ДРЯ́БНУТЬ *несов. разг.* бәлтерәү, тәнтерәкләү (*о человеке*); шәлпәйеү, былҡылдау, лупшып төшөү (*о коже, теле*).

ДРЯ́ЗГИ *только мн. разг.* ваҡ-төйәк ыҙғыш, һүгеш, әрләш.

ДРЯННО́Й *прил. разг.* насар, хөрт, ҡойто, әшәке; **дрянно́й челове́к** насар кеше.

ДРЯНЬ *ж. разг.* 1. *собир.* сүп-сар, иҫке-моҫҡо, алам-һалам; 2. *в знач. сказ.* бик насар, хөрт, алама; **де́ло дрянь** эш насар.

ДРЯХЛЕ́ТЬ *несов.* бәлтерәү, мәлйерәү, ҡаҡшау.

ДРЯ́ХЛОСТЬ *ж.* бәлтерәгәнлек, мәлйерәгәнлек, ҡаҡшағанлыҡ; иҫкергәнлек, туҙғанлыҡ.

ДРЯ́ХЛЫЙ *прил.* 1. бәлтерәгән, мәлйегән, ҡаҡшаған; 2. *перен. разг.* (*старый — о предметах*) иҫкергән, эштән сыҡҡан, туҙған.

ДУАЛИ́ЗМ *м.* 1. *филос.* дуализм (*донъяның нигеҙендә ике башланғыс — рух һәм материя ята тип иҫәпләүсе ялған тәғлимәт*); 2. *книжн.* (*двойственность*) икелек, икегә айырылғанлыҡ.

ДУАЛИ́СТ *м.* дуалист, дуализм яҡлы кеше.

ДУАЛИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* дуалистик; **дуалисти́ческое мировоззре́ние** донъяға дуалистик ҡараш.

ДУБ *м.* имән; **про́бковый дуб** пробка имәне.

ДУБИ́ЛЬНЫЙ *прил.* (тире) дуплау; **дуби́льная кора́** тире дуплау ҡайырыһы; **дуби́льная кислота́** дуплау кислотаһы; **дуби́льный чан** дуплау шаңы.

ДУБИ́ЛЬНЯ *ж.* дуплау бинаһы, тире иләү урыны.

ДУБИ́ЛЬЩИК *м.* тире иләүсе, дуплаусы.

ДУБИ́НА *ж.* 1. күҫәк, суҡмар; 2. *бран.* (*о человеке*) бағана, аңра, утын, күҙле бүкән.

ДУБИ́НКА *ж.* таяҡ, суҡмар; ◇ **рези́новая дуби́нка** резина суҡмар (*ҡайһы бер капиталистик илдәрҙә полиция ҡоралы*).

ДУБИ́ТЕЛЬ *м. тех.* тире дуплағыс (*дуплау өсөн ҡулланыла торған матдә*).

ДУБИ́ТЬ *несов. что* тире иләү, дуплау.

ДУБЛЕ́НИЕ *с.* тире иләү, дуплау.

ДУБЛЁР *м.* дублёр (1. *театр. бер үк ролдә башҡарыусы ике артистең береһе*; 2. *бер үк эште башҡарыусының береһе*).

ДУБЛЕ́Т *м.* дублет (1. *берәй нәмәнең икенсе данаһы*; 2. *охот. мылтыҡтың ике көбәгенән бер сәпкә бер юлы атыу*).

ДУБЛИКА́Т *м.* дубликат (*төп нөсхә менән бер үк юридик хоҡуҡта булған күсермә документ*).

ДУБЛИ́РОВАНИЕ *с. см.* **дубли́ровать.**

ДУБЛИ́РОВАТЬ *несов. кого-что* 1. (*делать повторную работу*) ҡабатлау; 2. *театр.* алыштырыу (*берәй ролдәге төп башҡарыусыны*); 3. *кино* тәржемә итеү, икенсе телгә күсереү, дублировать итеү.

ДУБНЯ́К *м.* туйра; имәнлек.

ДУБОВИ́К *м.* имән бәшмәге.

ДУБО́ВЫЙ *прил.* 1. имән; **дубо́вая ро́ща** имән урманы; 2. *перен. разг.* (*грубый, тупой*) тупаҫ, ағас, ауыр; **дубо́вый язы́к** тупаҫ (*йәки* ағас) тел.

ДУБРА́ВА *ж.* 1. имәнлек; 2. *уст. поэт.* япраҡлы урман.

ДУГА́ *ж.* 1. (*часть упряжи*) дуға; 2. (*часть окружности, круга*) дуға, кәкерсәк; ◇ **бро́ви дуго́й** ҡыйғас ҡаш; **гнуть в дугу́** *см.* **гнуть; электри́ческая дуга́** *физ.* электр дуғаһы.

ДУГООБРА́ЗНЫЙ *прил.* дуға һымаҡ, көмөрө.

ДУДЕ́ТЬ *несов. разг.* 1. (*играть на дудке*) ҡурай (*йәки* һыбыҙғы) уйнау; 2. (*губами*) һыбыҙғыға оҡшатып һыҙғырыу.

ДУ́ДКА *ж.* ҡурай, һыбыҙғы; ◇ **пляса́ть под чью-либо ду́дку** кеше ҡурайына бейеү, кеше йырын йырлау.

ДУ́ДКИ *межд. прост.* эләкмәй торһон, тәтемәй торһон әле.

ДУ́ЖКА *ж.* 1. (*у сосуда*) тотҡа; **ведёрная ду́жка** биҙрә тотҡаһы; 2. (*грудная кость у птиц*) сәтәш, йәтәс.

ДУ́ЛО *с.* көбәк ауыҙы.

ДУ́МА *ж.* 1. уй; **погрузи́ться в ду́му** уйға батыу; 2. *лит.* дума (*украин халыҡ эпосы жанры*; *19 быуатта рус поэзияһында гражданский һәм политик темаларға яҙылған шиғыр төрө*); 3. дума (*элек Россияла үҙәк һәм урындағы төрлө идара органдарының исеме*).

ДУ́МАТЬ *несов.* 1. *о ком-чём, над чем и без доп., в разн. знач.* уйлау; 2. *с неопр.* (*полагать, намереваться*) иҫәпләү, иҫәп тотоу, уйлау; **я ду́маю за́втра зако́нчить рабо́ту** мин эште иртәгә бөтөрөргә уйлайым; ◇ **ду́мать не́чего** уйлап тораһы ла юҡ, уйлар

ға ла кәрәкмәй; **и ду́мать не смей** уйыңа ла алма, уйыңа ла кертмә; **мно́го ду́мать о себе́** үҙен әллә кемгә һанау; үҙен юғары ҡуйыу; **не до́лго ду́мая** оҙаҡ уйлап тормаҫтан, уйламайынса; **не ду́мано, не га́дано** уйламаҫтан, аңғармаҫтан.

ДУ́МАТЬСЯ *несов. безл.* уйлау, уйға килеү; **мне ду́мается, что за́втра пойдёт дождь** минең уйлауымса (*йәки* уйымса) иртәгә ямғыр яуыр.

ДУ́МКА *ж.* (*подушечка*) күпсек, бәләкәй мендәр.

ДУНОВЕ́НИЕ *с.* ел иҫеү, ел өрөү.

ДУ́НУТЬ *сов. и однокр. см.* дуть 1.

ДУ́ПЕЛЬ *м. зоол.* зырҡыуыт (*ҡош*).

ДУПЛЕ́Т *м.* дуплет (*бильярд уйынында — бер шар менән икенсе шарҙы бортҡа ҡаҡсыта һуғып ояға төшөрөү*).

ДУПЛИ́СТЫЙ *прил.* (эсе) ҡыуыш, ҡыуышлы; **дупли́стое де́рево** ҡыуыш ағас.

ДУПЛО́ *с.* 1. (*в дереве*) ағас ҡыуышы; 2. (*в зубе*) теш соҡоро (*йәки* ҡыуышы).

ДУ́РА *женск. р. к* **дура́к;** ✧ **гу́ба не ду́ра** *см.* губа́ I.

ДУРА́К *м. разг.* ахмаҡ, иҫәр, юләр, һантый, алйот; ✧ **валя́ть дурака́** иҫәрләнеү, юләрләнеү, ауһарланыу; ҡыланыу, белмәмешкә һалышыу; **дура́к дурако́м** шыр иҫәр, һантыйҙың һантыйы; **наби́тый дура́к** үтә иҫәр, үтә ахмаҡ; **нашли́ дурака́!** улай булмай торһон әле!, таптығыҙ ти кешеһен!; **оста́вить в дурака́х** *кого* 1) *карт.* дурак ҡалдырыу (*кәрттә*); 2) (*обмануть*) ахмаҡ итеү, алдап китеү; **сваля́ть дурака́** ахмаҡлыҡ эшләп ташлау.

ДУРА́НДА *ж. с.-х.* ~~тұпрә~~. төпрә

ДУРА́ЦКИЙ *прил. разг.* мәғәнәһеҙ, юнһеҙ, насар; **дура́цкий разгово́р** мәғәнәһеҙ һүҙ; **дура́цкие привы́чки** насар ғәҙәттәр.

ДУРА́ЧЕСТВО *с. разг.* ахмаҡлыҡ, юләрлек, иҫәрлек, алйотлоҡ, һантыйлыҡ, тилелек; шаталаҡлыҡ, былағайлыҡ.

ДУРА́ЧИТЬ *несов. кого-что, разг.* ултыртыу, алдау; шаяртыу, шаталаҡланып алдырғатыу.

ДУРА́ЧИТЬСЯ *несов. разг.* алйотланыу, юләрләнеү; шаталаҡланыу, былағайланыу.

ДУРАЧО́К *м.*: **прики́дываться дурачко́м** иҫәргә һалышыу, башын иҫәргә һалыу.

ДУРА́ШЛИВЫЙ *прил. разг.* иҫәр (*йәки* юләр) һымаҡ.

ДУ́РЕНЬ *м. разг. см.* **дура́к.**

ДУРЕ́ТЬ *несов. разг.* 1. (*глупеть*) иҫәрләнеү; 2. (*приходить в состояние одури*) ҡаңғырыу, баш әйләнеү.

ДУРИ́ТЬ *несов. кого-что, разг.* шаярыу, аҙыу; ҡотороу, аҡылһыҙланыу.

ДУРМА́Н *м.* 1. *бот.* ҡаразирә; 2. иҫерткес (*йәки* анды томалаған) нәмә; 3. *перен.* ағыу.

ДУРМА́НИТЬ *несов. кого-что, прям. и перен.* томалау, иҫертеү, ағыулау; **дурма́нить го́лову** башты томалау.

ДУРНЕ́ТЬ *несов.* йәмһеҙләнеү, боҙолоу, йәмһеҙләнә (*йәки* боҙола) барыу, әшәкеләнеү.

ДУ́РНО *нареч.* насар, алама, яман; **ду́рно обраща́ться с ке́м-либо** берәй кеше менән насар эш итеү; **почу́вствовать себя́ ду́рно** үҙеңде насар хис итеү; 2. *в знач. сказ. безл.* насар һиҙеү, иҫ ауыу; **ему́ ду́рно** уның иҫе ауыҙы.

ДУРНО́Й *прил.* 1. насар, алама, яман, әшәке, боҙоҡ; **дурна́я пого́да** насар һауа; **дурны́е привы́чки** әшәке ғәҙәттәр; **дурно́й челове́к** насар (*йәки* әшәке) кеше; 2. (*некрасивый*) йәмһеҙ, килбәтһеҙ, шыҡһыҙ; 3. *прост.* (*глупый*) тиле; ✧ **дурна́я сла́ва** яманат; **дурно́й глаз** *см.* глаз.

ДУРНОТА́ *ж. разг.* баш әйләнеү, күңел болғаныу; **почу́вствовать дурноту́** баш әйләнеү.

ДУРШЛА́Г *м.* һөҙгөс, иләк сүмес.

ДУРЬ *ж. разг.* ахмаҡлыҡ, юләрлек, дыуамаллыҡ, ауһарлыҡ.

ДУ́ТЫЙ *прил.* 1. (эсе) ҡыуыш, ҡыуыш эсле; **ду́тые ши́ны** ҡыуыш шиндәр; 2. *перен.* (*преувеличенный*) ҡабартылған, күпертелгән; **ду́тые ци́фры** ҡабартылған цифрҙар.

ДУТЬ *несов.* 1. иҫеү, өрөү; **ве́тер ду́ет** ел иҫә; 2. *что, тех.* өрөп яһау; 3. *прост.* (*пить в большом количестве*) һемереү; ✧ **и в ус не дуть** иҫе лә китмәү, ҡайғыһы ла булмау; **дуть гу́бы** иренде ослайтыу, асыуланыу, турһайыу.

ДУТЬЁ *с. тех.* (*изготовление полых стеклянных предметов*) өрөп яһау, өрөү.

ДУ́ТЬСЯ *несов. разг.* үпкәләү, турһайыу.

ДУХ *м.* 1. рух; аҡыл; **в здоро́вом те́ле здоро́вый дух** сәләмәт тәндә сәләмәт аҡыл; 2. (*моральное состояние*) рух, дәрт; **не па́дать ду́хом** рухты төшөрмәү; **подня́ть дух** дәртте күтәреү; 3. (*содержание, отличительная особенность*) рух; **дух наро́да** халыҡтың рухы; **в ду́хе вре́мени** дәүер (*йәки* заман) рухында; 4. *разг.* (*дыхание*) тын, һулыш; **перевести́ дух** бер аҙ тын алыу; **дух за́мер** тын бөттө (*йәки* киҫелде); **у меня́ дух захва́тывает** *безл.* минең тыным ҡыҫыла; 5. *миф., рел.* ен, әруах; 6. *уст.* (*воздух*) һауа; 7. *прост.* (*запах*) еҫ; 8. *в знач. нареч.* **ду́хом** *прост.* 1) (*очень быстро*) бик тиҙ, күҙ асып йомғансы; 2) (*без остановки*) бер юлы, туҡтамай; ✧ **в э́том ду́хе** шул хәлдә, шул рәүештә; **ду́ху не хвата́ет** тәүәккәллек етмәй; **испусти́ть дух** *см.* **испусти́ть; мча́ться во весь дух** елеү, йән-фарман сабыу; **не в ду́хе** кәйефһеҙ, күңелһеҙ; **ни слу́ху ни ду́ху** бер ниндәй хәбәр-хәтер юҡ, ләм-мим хәбәр юҡ; **одни́м ду́хом** тын да алмай; **прису́тствие ду́ха** *см.* **прису́тствие; что́бы ду́ху не́ было** эҙе лә булмаһын.

ДУХИ́ *только мн.* хушбуй, еҫле май.

ДУХОВЕ́НСТВО *с. собир.* руханиҙәр, дин башлыҡтары.

ДУХО́ВКА *ж.* духовка (*мейестә*).

ДУХО́ВНЫЙ *прил.* 1. рухи, мәғәнәүи; **духо́вные интере́сы** рухи мәнфәғәттәр; **духо́вная бли́зость** рухи яҡынлыҡ; 2. (*церковный*) рухани, дини; **духо́вное лицо́** дини кеше; ✧ **духо́вное завеща́ние** яҙма васыят.

ДУХОВО́Й *прил.* 1. *муз.* тынлы, духовой (*өрөп уйнала торған*); **духово́й орке́стр** тынлы оркестр; 2. духовкалы; **духова́я печь** духовкалы мейес.

ДУХОТА́ *ж.* тынсыулыҡ, бөркөүлек.

ДУШ *м.* душ; **приня́ть душ** душта йыуыныу.

ДУША́ *ж.* 1. *филос.* (*нематериальное начало*) рух; **душа́ и те́ло** рух һәм тән (*йәки* кәүҙә); 2. (*внутренний мир человека; основные черты характера*) йән, күңел, йөрәк; **до́брая душа́** яҡшы күңелле (*кеше*); **ни́зкая душа́** ҡара йөрәк; 3. (*чувство; темперамент*) дәрт, хис; күңел; **игра́ть с душо́й** күңел биреп уйнау; 4. *перен.* (*вдохновитель, организатор*) таяныс, рухландырыусы; **он душа́ э́того предприя́тия** ул ошо предприятиенең таянысы; 5. *разг.* (*человек — при указании количества*) йән, кеше, йән эйәһе; **на у́лице ни души́** урамда бер кеше лә юҡ; **ни одно́й живо́й души́** бер йән эйәһе юҡ; 6. (*единица населения*) йән; **на ду́шу населе́ния** йән башына; 7. *разг.* (*обращение*) бәғер, йән киҫәге; **душа́ моя́** йән киҫәгем; ◇ **в душе́** күңелдән, эстән; **влезть в ду́шу** *кому* 1) (*войти в доверие*) ышанысына инеү, иғтибарын үҙенә ҡаратып алыу; 2) (*проникнуть в чью-л. жизнь*) тормош серҙәрен белеп алыу, йөрәгенә инеү; **вложи́ть ду́шу** *во что* бөтә күңелен (*йәки* дәртен) һалыу; **в чём то́лько душа́ де́ржится** йәне ус төбөндә генә тора, йәне нимәгә йәбешеп тора торғандыр; **говори́ть по душа́м** ысын күңелдән һөйләшеү; **душа́ нараспа́шку** эсендәге тышында; **душа́ не лежи́т** *к кому-чему* күңел ятмау (*йәки* тартмау); **душа́ не на ме́сте** күңел урынында түгел, күңелем борсола; **душа́ ушла́ в пя́тки** йәнем ус төбөнә килде; **душо́й и те́лом** йәне-тәне менән; **жить душа́ в ду́шу** бик татыу йәшәү; **за́ячья душа́** ҡуян йөрәк; **криви́ть душо́й** алдашыу, выжданға хыянат итеү; **мёртвые ду́ши** үле йәндәр; **не ча́ять души́** *в ком* өҙөлөп яратыу; **ни душо́й, ни те́лом** һис тә, бөтөнләй; **отвести́ ду́шу** 1) (*удовлетворить сильное желание*) күңел йыуатыу; 2) (*высказаться*) (һөйләп, әйтеп) эс бушатыу; **от всей души́** бөтә йөрәктән; **отпусти́ть ду́шу на покая́ние** тыныс ҡалдырыу, борсомау; **по душе́** күңелгә оҡшай; **ско́лько душе́ уго́дно** йәне теләгәнсә.

ДУШЕВА́Я *ж.* душ бүлмәһе.

ДУШЕВНОБОЛЬНО́Й *прил.* психик ауырыу (*кеше*), аҡылына зыян килгән, һаташып ауырый торған.

ДУШЕ́ВНЫЙ *прил.* 1. күңел, йөрәк; **душе́вная трево́га** күңел тынысһыҙлығы; 2. (*сердечный, искренний*) эскерһеҙ, саф күңелдән; **душе́вное отноше́ние** эскерһеҙ мөнәсәбәт.

ДУШЕГРЕ́ЙКА *ж. уст.* һырылған камзул, йылы камзул.

ДУШЕГУ́БКА *ж.* душегубка (*кешеләрҙе ябып газ менән тонсоҡтороп үлтереү өсөн фашист илбаҫарҙары тарафынан ҡулланылған автомашина*).

ДУ́ШЕНЬКА *ж. ласк.* йәнем, йәнкәйем, йән киҫәгем, йөрәкәйем, йөрәкәсем.

ДУШЕРАЗДИРА́ЮЩИЙ *прил.* ҡот осҡос, әрнеткес, үҙәк өҙгөс; **душераздира́ющий крик** үҙәк өҙгөс тауыш.

ДУ́ШЕЧКА *ж. см.* **ду́шенька.**

ДУШИ́СТЫЙ *прил.* хуш (*йәки* тәмле) еҫле.

ДУШИ́ТЕЛЬ *м. книжн. уст.* быуыусы, ҡыҫыусы, юл ҡуймаусы (*кеше*).

ДУШИ́ТЬ I *несов.* 1. *кого* (*за горло*) быуыу, быуып үлтереү; 2. *кого* (*стеснять дыхание*) тынды ҡыҫыу (*йәки* быуыу); **его́ ду́шит ка́шель** уны ютәл быуа; 3. *кого-что, перен.* (*угнетать, притеснять*) ҡыҫыу, баҫыу, юл ҡуймау; **души́ть свобо́ду** иректе ҡыҫыу; ◇ **души́ть в объя́тиях** һығып ҡосаҡлау; **души́ть поцелу́ями** һығып ҡосаҡлап үбеү.

ДУШИ́ТЬ II *несов. кого-что* (*напр. духами*) хушбуйлау, хушбуй һөртөү (*йәки* һибеү).

ДУШИ́ТЬСЯ I *несов.* 1. быуылыу, быуылып үлеү; 2. *страд. к* **души́ть** 1, 3.

ДУШИ́ТЬСЯ II *несов.* (*напр. духами*) хушбуйланыу, хушбуй һөртөнөү.

ДУШИ́ЦА *ж. бот.* мәтрүш.

ДУ́ШНЫЙ *прил.* бөркөү, эҫе, тынсыу; **ду́шное помеще́ние** тынсыу бүлмә.

ДУШО́К *м. разг.* 1. еҫ, һөрһөү; **мя́со с душко́м** һөрһөгән ит; 2. *перен.* еҫ, аңҡыу.

ДУЭ́ЛЬ *ж.* 1. дуэль (*ике кеше араһында булған атышыу йәки ҡылыс менән һуғышыу*); 2. *перен.* көрәш, ярышыу (*ике кеше араһында*).

ДУЭ́Т *м. муз.* 1. дуэт (*ике музыка ҡоралында бергә уйнау өсөн йәки ике тауыштан йырлау өсөн яҙылған музыкаль әҫәр һәм ике кешенән торған ансамбль*); 2. *в знач. нареч.* **дуэ́том** ике тауыш менән, ике музыка ҡоралы менән; **петь дуэ́том** ике тауыш менән йырлау.

ду́ю(сь), ду́ешь(ся) *и т. д. наст. вр. от* ду́ть(ся).

ДЫ́БОМ *нареч.* тырпайып, үрә; **во́лосы ста́ли ды́бом** сәстәре үрә торған.

ДЫБЫ́: **встать на дыбы́** 1) (*о лошади*) үрә тороу, үрәпсеү; 2) *перен.* аяҡ терәп ҡаршы тороу.

ДЫ́ЛДА *м. и ж. прост.* һондайған, һуйыл, оҙон ашҡаҡ (*килбәтһеҙ оҙон кеше тураһында*).

ДЫМ *м.* төтөн; ◇ **нет ды́ма без огня́** *погов. соотв.* елһеҙ япраҡ һелкенмәй; **дым коромы́слом** шау-шыу, тәртипһеҙлек.

ДЫМА́РЬ *м. пчел.* төтәткес.

ДЫМИ́ТЬ *несов.* төтәү, төтәтеү, төтөн ҡайтарыу (*йәки* төтөн сығарыу).

ДЫМИ́ТЬСЯ *несов.* 1. (*испускать дым*) төтөнләү, төтөн сығыу; 2. (*выделять испарения*) быуланыу, быу сығарыу; 3. (*подниматься клубами*) күтәрелеү; **над реко́й дыми́лся тума́н** йылға өҫтөндә томан күтәрелә ине.

ДЫ́МКА *ж.* һыйыҡ томан, томанланып тороу.

ДЫ́МНЫЙ *прил.* төтөнлө; **ды́мная ко́мната** төтөнлө бүлмә.

ДЫМОВО́Й *прил.* төтөн; **дымова́я труба́** төтөн торбаһы; **дымова́я заве́са** *воен.* төтөн шаршауы.

ДЫМОХО́Д *м.* төтөн юлы, ыҫлыҡ (*в печах*); төнлөк (*в юртах, банях*).

ДЫ́МЧАТЫЙ *прил.* төтөн һымаҡ, һорғолт; **ды́мчатый кварц** һорғолт кварц; **ды́мчатые очки́** һорғолт күҙлек.

ДЫ́НЯ *ж.* ҡауын.

ДЫРА́ *ж.* 1. тишек, йыртыҡ, ярыҡ, ек;

2. *разг.* (*глухое место, захолустье*) ҡараңғы (*йәки* һаңғырау) яҡ.

ДЫРЯ́ВИТЬ *несов. что, прост.* тишеү, тишкеләү, ярыҡлау.

ДЫРЯ́ВЫЙ *прил.* тишек, йыртыҡ; ◇ **дыря́вая голова́** мейеһен эскән, иҫен йотҡан, иҫәүән.

ДЫХА́НИЕ *с.* һулыш, тын, һулыш алыу; **затруднённое дыха́ние** ауыр тын алыу; **затайть дыха́ние** тын да алмай; **иску́сственное дыха́ние** яһалма һулыш алдырыу; **до после́днего дыха́ния** һуңғы һулышҡа тиклем, үлгәнсе.

ДЫХА́ТЕЛЬНЫЙ *прил. анат.* һулыш, тын; **дыха́тельные пути́** тын юлдары.

ДЫША́ТЬ *несов.* тын (*йәки* һулыш) алыу; ◇ **дыша́ть здоро́вьем** таҙалығы тышына сығыу; **дыша́ть на ла́дан** үлем хәлендә ятыу; **е́ле дыша́ть** 1) *см.* **дыша́ть (дыша́ть на ла́дан)**; 2) (*о чём-л. ветхом*) ахыр сиккә етеү, юҡҡа сығыу алдында тороу.

ДЫША́ТЬСЯ *несов. безл.*: **ды́шится легко́** тын алыуы еңел; **тяжело́ ды́шится** тын ҡыҫыла, һулыш тарая.

ДЫШЛО *с.* һыңар тәртә.

ДЬЯ́ВОЛ *м.* шайтан, иблес; ◇ **како́го дья́вола** ни бысағыма, ни шайтаныма, ни өсөн, ниңә.

ДЬЯ́ВОЛЬСКИЙ *прил.* **1.** иблес, шайтан; **дья́вольское наважде́ние** иблес ҡотҡоһо; 2. *перен.* яуыз ниәтле, мәкерле; **дья́вольский у́мысел** мәкерле ниәт, яуыз ниәтле уй; 3. *разг.* (*необычайно сильный*) бик, бик көслө; 4. *разг.* (*необычайно тяжёлый*) бик ауыр; **дья́вольская слу́жба** бик ауыр хеҙмәт.

ДЬЯК *м. ист.* дьяк (*боронғо Рәсәй учреждениенең эшен алып барыусы чиновник*).

ДЬЯ́КОН *м. церк.* дьякон (*православный сиркәүендә түбән дәрәжәләге дини кеше*).

ДЮ́ЖИЙ *прил. прост.* баҙыҡ, мыҡты; **дю́жий па́рень** мыҡты егет.

ДЮЖИНА *ж.* дюжина (*ун ике*).

ДЮЖИННЫЙ *прил.* уртаса, ғади.

ДЮЙМ *м.* дюйм (*оҙонлоҡ үлсәү берәмеге — футтың ун икенән бере —2,54 см*).

ДЮЙМО́ВЫЙ *прил.* бер дюймле, бер дюйм оҙонлоғондағы.

ДЮНЫ *мн.* (*ед.* **дю́на** *ж.*) дюналар (*диңгеҙ буйындағы ҡом түбәләре*).

ДЮРАЛЮМИ́НИЙ *м. хим.* дюралюминий (*магнийҙән, баҡырҙан һәм кремнийҙән торған еңел һәм ныҡ иретмә*).

ДЮШЕ́С *м.* дюшес (*груша сорты*).

ДЯГИЛЬ *м. бот.* шыма көпшә.

ДЯ́ДЕНЬКА *м. ласк.* ағаҡай, ағасай, ағый; бабаҡай.

ДЯ́ДЮШКА *м. ласк.* ағаҡай, ағасай.

ДЯ́ДЯ *м.* ағай (*младший брат отца, матери*); бабай (*старший брат отца, матери*).

ДЯ́ТЕЛ *м.* тумыртҡа.

Е

ЕВА́НГЕЛИЕ *с.* инжил (*христиандарҙың дини китабы*).

Е́ВНУХ *м.* алашар, евнух (*гаремдә хеҙмәт итеү өсөн бестерелгән ир кеше*).

ЕВРЕ́И *мн.* еврейҙәр.

ЕВРЕ́Й *м.* еврей.

ЕВРЕ́ЙКА *ж.* еврейка, еврей ҡатын-ҡыҙы.

ЕВРЕ́ЙСКИЙ *прил.* еврей; **евре́йский язы́к** еврей теле.

ЕВРОПЕ́ЕЦ *м.* европалы, Европа кешеһе.

ЕВРОПЕИЗА́ЦИЯ *ж. см.* **европеизи́ровать(ся)**.

ЕВРОПЕИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* европалаштырыу.

ЕВРОПЕИЗИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов.* европалашыу; 2. *несов. страд. к* **европеизи́ровать**.

ЕВРОПЕ́ЙСКИЙ *прил.* европа, Европа; **европе́йский кли́мат** Европа климаты.

ЕВРОПЕ́ЙЦЫ *мн.* европалылар.

Е́ГЕРСКИЙ *прил.* егерь; **е́герский полк** егерҙәр полкы.

Е́ГЕРЬ *м.* 1. *охот.* профессиональ һунарсы; 2. *воен.* егерь (*революцияға тиклем уҡсы-егерь полкында хеҙмәт итеүсе һалдат*).

ЕГИ́ПЕТСКИЙ *прил.* египет, Египет; **еги́петский хло́пок** египет мамығы; ◇ **еги́петская рабо́та** иң ауыр эш, хәлдән тайҙырғыс ауыр эш.

ЕГИПТО́ЛОГ *м.* египтолог (*боронғо Египетте өйрәнеүсе белгес*).

ЕГИПТЯ́НЕ *мн.* египтяндәр, египетлеләр.

ЕГИПТЯ́НИН *м.* египтян, египетле.

ЕГИПТЯ́НКА *ж.* египтянка, египтян ҡатын-ҡыҙы.

ЕГО́ *мест.* 1. *личн. род., вин. п. ед. от* **он, оно́** уның, уны; ул; **его́ нет до́ма** ул өйҙә юҡ; **я ви́жу его́** мин уны күрәм; 2. *притяж.* уның; уныҡы; **его́ дом** уның йорто; **по его́ мне́нию** уның фекеренсә, уның уйынса.

ЕГОЗА́ *м. и ж. разг.* тик тормаҫ, тынғыһыҙ, тынысһыҙ, тыҙғылдаҡ.

ЕГОЗИ́ТЬ *несов. разг.* 1. тик тормау, тыҙғылдау, тынысһыҙлыҡ күрһәтеү; 2. *перен.* (*угодничать*) ҡуштанланыу, ялағайланыу.

ЕДА́ *ж.* 1. ашау, аш; **пе́ред едо́й** аш (*йәки* ашау) алдынан; **по́сле еды́** аштан һуң, ашағас, ашағандан һуң; **во вре́мя еды́** ашағанда, ашаған ваҡытта; 2. *разг.* (*пища*) аш, ашамлыҡ; **еда́ и питьё** ашамлыҡ-эсемлек.

ЕДВА́ 1. *нареч.* (*очень мало; очень слабо*) бик әҙ, әкрен, саҡ ҡына; **едва́ освещённая ко́мната** саҡ ҡына (*йәки* бик әҙ генә) яҡтыртылған бүлмә; 2. *нареч.* (*чуть*) саҡ ҡына, саҡ-саҡ, аҙ ғына, ... яҙыу; **я едва́ не упа́л** саҡ йығылманым, йығыла яҙҙым; **едва́ жив** саҡ ҡына йәне бар; йәне сығырға ғына тора; 3. *нареч.* (*с трудом*) көскә, көскә-көскә генә; **я едва́ дошёл до́ дому** мин өйгә көскә ҡайтып еттем; 4. *союз* (*как только*) =да (=дә, =та, =тә, =ҙа, =ҙә, =ла, =лә) булды; менән үк; =ғас та, =гәс тә; **он едва́ вошёл, как на́чал говори́ть** ул кереү менән үк (*йәки* кергәс тә, ингәс тә) һөйләй башланы; ◇ **едва́ ли** ай-һай булырмы икән; белмәйем; **едва́-едва́** саҡ-саҡ, көскә-көскә.

еди́м, **еди́те** *и т. д. наст. вр. от* **есть** I.

ЕДИНЕ́НИЕ *с.* берләшеү, берлек, берҙәмлек; **в едине́нии — си́ла** берлектә — терлек; **едине́ние масс в борьбе́ за мир** тыныслыҡ өсөн көрәштә массаларҙың берҙәмлеге.

ЕДИНИ́ЦА *ж.* 1. (*цифра*) бер, берлек; 2. (*оценка успеваемости*) берле, берле билдәһе; 3. (*величина, принятая для измерения; отдельный предмет и т. п.*) берәмек; **едини́ца ве́са** үлсәү берәмеге; **хозя́йственная едини́ца** хужалыҡ берәмеге; 4. (*отдельное лицо*) шәхес, айырым кеше; 5. *мн.* **едини́цы** (*немногие*) берәм-һәрәм, ҡайһы бер, айырым кешеләр; ҡай берәүҙәр.

ЕДИНИ́ЧНОСТЬ *ж.* һирәклек, берҙән-берлек, берҙән-бер генә булыу; **едини́чность фа́кта** фактның берҙән-бер генә булыуы.

ЕДИНИ́ЧНЫЙ *прил.* 1. һирәк осрай торған; берҙән-бер; берәм-һәрәм булған, яңғыҙ бер; **едини́чный слу́чай** берҙән-бер ваҡиға; 2. (*отдельный*) айырым.

ЕДИНО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «бер, берлек, берҙәм, яңғыҙ» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **единобра́чный** бер никахлы.

ЕДИНОБО́ЖИЕ *с.* бер аллаға табыныу, бер аллалылыҡ.

ЕДИНОБО́РСТВО *с.* алыш, бергә-бер көрәш; бер үҙе ҡаршы тороу (*йәки* көрәшеү).

ЕДИНОБРА́ЧИЕ *с.* бер никахлылыҡ, бер генә ҡатын (*йәки* ир) менән тороу.

ЕДИНОБРА́ЧНЫЙ *прил.* бер никахлы, бер генә ҡатын (*йәки* ир) менән тороусы.

ЕДИНОВЛА́СТИЕ *с.* властең бер генә ҡулда булыуы, властең бер кеше ҡулында тупланыуы.

ЕДИНОВЛА́СТНЫЙ *прил.* власте бер үҙенең ҡулында тотоусы; власть бер кешенең ҡулында булған.

ЕДИНОВРЕ́МЕННЫЙ *прил.* бер тапҡыр, бер тапҡыр бирелә торған; **единовре́менное посо́бие** бер тапҡыр бирелә торған ярҙам.

ЕДИНОГЛА́СИЕ *с.* берҙәмлек, бер фекерҙә (*йәки* һүҙҙә) булыу, бер тауыштанлыҡ, бер тауыштан булыу.

ЕДИНОГЛА́СНЫЙ *прил.* бер тауыштан, берҙәм; **единогла́сное реше́ние** бер тауыштан ҡабул ителгән ҡарар; **единогла́сное мне́ние собра́ния** йыйылыштың берҙәм фекере.

ЕДИНОДУ́ШИЕ *с.* күңел берлеге, уй (*йәки* фекер) берлеге, берҙәмлек, берҙәм булыу, бер фекерҙә (*йәки* һүҙҙә) булыу.

ЕДИНОДУ́ШНЫЙ *прил.* бер күңелдән, берҙәм, килешеп, хуп күреп; **единоду́шное одобре́ние** берҙәм хуплау.

ЕДИ́НОЖДЫ *нареч. уст.* 1. (*один раз*) бер ерҙә, бер тапҡыр; 2. (*однажды*) бер тапҡыр, бер ваҡыт.

ЕДИНОКРО́ВНЫЙ *прил. уст.* ата бер, инә башҡа; **единокро́вные бра́тья** ата бер, инә башҡа туғандар.

ЕДИНОЛИ́ЧНИК *м.* яңғыҙаҡ.

ЕДИНОЛИ́ЧНЫЙ *прил.* 1. яңғыҙаҡ; **единоли́чное крестья́нское хозя́йство** яңғыҙаҡ крәстиән хужалығы; 2. (*осуществляемый одним лицом*) үҙе генә, яңғыҙы, бер үҙе хәл иткән, бер генә кешегә ҡараған; **единоли́чное реше́ние** үҙе генә хәл итеү; **единоли́чное мне́ние** бер генә кеше фекере.

ЕДИНОМЫ́СЛИЕ *с.* фекерҙәшлек, бер ҡараашта булыу, ҡараш берлеге, бер фекерлелек.

ЕДИНОМЫ́ШЛЕННИК *м.* 1. (*человек одинаковых с кем-л. убеждений и т. п.*) фекерҙәш; 2. (*сообщник*) ҡатнашыусы, бергәләп эшләүсе, яҡлаусы, серҙәш.

ЕДИНОНАЧА́ЛИЕ *с.* бер башлыҡлылыҡ, бер кешенең идара итеүе.

ЕДИНООБРА́ЗИЕ *с.* бер төрлөлөк (*йәки* төҫлөлөк).

ЕДИНООБРА́ЗНЫЙ *прил.* бер төрлө (*йәки* төҫлө); **единообра́зные фо́рмы учёта** иҫәпләүҙең бер төрлө формалары.

ЕДИНОРО́Г *м. зоол.* һыңар мөгөҙ (*диңгеҙ хайуаны*).

ЕДИНОУТРО́БНЫЙ *прил. уст.* инә бер, ата башҡа; **единоутро́бные бра́тья** инә бер, ата башҡа ир туғандар.

ЕДИ́НСТВЕННО *нареч.* 1. (*только один*) берҙән-бер; **еди́нственно досту́пный спо́соб** мөмкин булған берҙән-бер юл; 2. *в знач. частицы* (*только*) тик, бары, бары тик, фәҡәт; **он говори́л еди́нственно зате́м, что́бы...** ул бары тик шуның өсөн генә һөйләне.

ЕДИ́НСТВЕННЫЙ *прил.* 1. берҙән-бер, бер бөртөк; **еди́нственный ребёнок** берҙән-бер бала; 2. *перен. уст.* (*замечательный*) доньяла бер, берҙән-бер яҡшы; ◇ **еди́нственное число́** *грам.* берлек, берлек һаны; **оди́н-еди́нственный** берҙән-бер.

ЕДИ́НСТВО *с.* 1. берҙәмлек, берлек; **мора́льно-полити́ческое еди́нство сове́тского наро́да** совет халҡының мораль-политик берҙәмлеге; 2. (*неразрывность связи*) үҙ-ара бәйләнеш, берҙәмлек; **еди́нство тео́рии и пра́ктики** теория менән практиканың үҙ-ара бәйләнеше; 3. (*общность*) дөйөмлөлөк, уртаҡлыҡ; оҡшашлыҡ, бер төрлөлөк; **еди́нство интере́сов** мәнфәғәттәрҙең уртаҡлығы.

ЕДИ́НЫЙ *прил.* 1. (*один*) бер; **ни еди́ной мину́ты** бер генә минут та; 2. *уст.* (*единственный*) берҙән-бер; 3. (*цельный, нераздельный*) бер бөтөн, тулы, берҙәм, ойошҡан; **еди́ным фро́нтом** ойошҡан фронт менән, берҙәм фронт менән; 4. (*общий, одинаковый*) бер үк төрлө, оҡшаш, бөтәһенә лә уртаҡ булған; **еди́ные госуда́рственные це́ны** бөтәһенә лә уртаҡ дәүләт хаҡы; ◇ **все до еди́ного** береһе лә ҡалмайынса, бөтәһе лә, барыһы ла; **еди́ный биле́т** бер билет (*ҡаланың төрлө транспортында йөрөү өсөн бирелгән билет*).

Е́ДКИЙ *прил.* 1. зәһәр, зәһәрле; ашай (*йәки* киҫә, уя, яндыра) торған; **е́дкая кислота́** зәһәр кислота; 2. (*вызывающий раздражение*) асы, әсе, әсеттерә торған, танау ярырлыҡ; **е́дкий за́пах** танау ярырлыҡ әсе еҫ; 3. *перен.* (*язвительный*) әсе, зәһәрле, уҫал; **е́дкая насме́шка** әсе көлөү.

ЕДО́К *м.* 1. ғаиләағзаһы, тамаҡ, ҡашыҡ; **семья́ из трёх едоко́в** өс кешеле ғаилә; 2. *разг.* тамаҡҡа һау, ашамһаҡ; **он хоро́ший едо́к** ул бик ашамһаҡ кеше.

е́ду, **е́дешь** *и т. д. наст. вр. от* **е́хать**.

е́дче *сравнит. ст. от* **е́дкий.**

ЕЁ *мест.* **1.** *личн. род., вин. п. ед. от* **она́** уның; уны; ул; **её нет до́ма** ул өйҙә юҡ; **а ты её ви́дел?** ә һин уны күрҙеңме?; **2.** *притяж.* уның; уныҡы; **её де́ти** уның балалары.

ЁЖ *м.* **1.** терпе; **2.** *воен.* ёж (*танкыларға ҡаршы тотҡарлыҡ*).

ЕЖЕ- *ҡушма һүҙҙәрҙең «һәр, һәр бер» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **ежего́дный** һәр йыл һайын.

ЕЖЕВЕЧЕ́РНИЙ *прил.* һәр кис һайын, һәр кис була торған.

ЕЖЕВИ́КА *ж. бот.* ҡара бөрләгән, тал бөрләгәне.

ЕЖЕВИ́ЧНИК *м.* ҡара бөрләгәнлек, тал бөрләгәнлеге.

ЕЖЕВИ́ЧНЫЙ *прил.* ҡара бөрләгән, тал бөрләгәне; **ежеви́чный куст** ҡара бөрләгән ҡыуағы; **ежеви́чное варе́нье** ҡара бөрләгән вареньеһе.

ЕЖЕГО́ДНИК *м.* йыллыҡ, йылына бер тапҡыр сыға торған (*журнал*).

ЕЖЕГО́ДНЫЙ *прил.* (һәр) йыл һайын, йыл да була (*йәки* сыға, килә) торған.

ЕЖЕДНЕ́ВНЫЙ *прил.* көн һайын, көндә сыҡҡан (*йәки* килгән); һәр көнгө, көндәлек; **ежедне́вная газе́та** көндәлек газета.

Е́ЖЕЛИ *союз уст.* әгәр, әгәр ҙә.

ЕЖЕМЕ́СЯЧНИК *м.* айлыҡ, айға бер сыға торған (*журнал*).

ЕЖЕМЕ́СЯЧНЫЙ *прил.* ай һайын, һәр айҙа сыҡҡан (*йәки* булған), айлыҡ.

ЕЖЕМИНУ́ТНЫЙ *прил.* минут һайын, һәр минутта; бик йыш, өҙлөкһөҙ, туҡтауһыҙ.

ЕЖЕНЕДЕ́ЛЬНИК *м.* аҙналыҡ, аҙнаға бер сыға торған (*журнал*).

ЕЖЕНЕДЕ́ЛЬНЫЙ *прил.* аҙна һайын, һәр аҙнала сыҡҡан (*йәки* булған).

ЕЖЕНО́ЩНЫЙ *прил.* төн һайын, һәр төндө.

ЕЖЕСЕКУ́НДНЫЙ *прил.* секунд һайын, һәр секундта; туҡтауһыҙ, һәр ваҡыт.

ЕЖЕСУ́ТОЧНЫЙ *прил.* тәүлек һайын, һәр тәүлектә.

ЕЖЕЧА́СНЫЙ *прил.* сәғәт һайын, һәр сәғәттә; һәр ваҡыт.

ЁЖИК *м.* **1.** *уменьш.-ласк. от* **ёж** 1; **2.** (*о волосах, шерсти, траве и т. п.*) тырпаҡ (*сәс, йөн, үлән һ. б.*); **3.** *в знач. нареч.* **ёжиком** *разг.* (*о волосах*) тырпайып.

ЁЖИТЬСЯ *несов.* **1.** бөршәйеү, шоҡорайыу, көжөрәйеү, ҡорошоу; **ёжиться от хо́лода** һыуыҡтан көжөрәйеү; **2.** *перен.* (*стесняться*) тартыныу, оялыу.

ЕЖИ́ХА *ж.* инә терпе.

ЕЖО́ВЫЙ *прил.* терпе; **ежо́вые и́глы** терпе энәләре; ✧ **держа́ть в ежо́вых рукави́цах** *кого* ҡаты тотоу, ҡаты ҡуллылыҡ күрһәтеү.

ЕЖО́НОК *м.* терпе балаһы, бала терпе.

ЕЗДА́ *ж.* **1.** (*верхом или на чём-л.*) йөрөү, барыу; **верхова́я езда́** һыбай йөрөү; **2.** юл, юлда булыу; **в трёх часа́х езды́ от го́рода** ҡаланан өс сәғәтлек юл.

Е́ЗДИТЬ *несов.* **1.** йөрөү, барып йөрөү, барыу; йөрөп тороу (*атта, автомобилдә һ. б.*); **е́здить на рабо́ту авто́бусом** эшкә автобуста йөрөү; **2.** (*уметь пользоваться*) йөрөү, йөрөй белеү; **е́здить верхо́м** 1) һыбай йөрөү; 2) *на ком, перен.* үҙ ҡул аҫтында тотоу.

ЕЗДОВО́Й *прил.* **1.** екке, еген, менге; **ездова́я ло́шадь** екке (*йәки* менге) ат; **ездовы́е соба́ки** еген эттәре; **2.** *в знач. сущ. м.* ат тотоусы, ездовой.

ЕЗДО́К *м.* **1.** һыбайлы, ат башында йөрөүсе; **запозда́лый ездо́к** һуңға ҡалған һыбайлы; **2.** йөрөй белеүсе, оҫта йөрөүсе; **он хоро́ший ездо́к верхо́м** ул һыбай бик оҫта йөрөй.

Е́ЗЖЕНЫЙ *прил. разг.* **1.** йөрөргә өйрәтелгән, йөрөтөлгән; **е́зженая ло́шадь** йөрөргә өйрәтелгән ат; **2.** (*о дороге*) йөрөлгән, тапалған, таҡыр.

е́зжу *наст. вр. от* **е́здить.**

ЕЙ *мест. личн. дат. п. ед. от* **она́** уға; **ей ещё мно́го на́до учи́ться** *безл.* уға әле бик күп уҡырға кәрәк.

ЕЙ-БО́ГУ *межд. разг.* валлаһи; ысындан да, ысынлап та.

ЕЙ-Е́Й *межд. прост. см.* **ей-бо́гу; ей-е́й, я бо́льше не хочу́** ысындан да мин башҡаса теләмәйем.

ЁКАТЬ *несов.* **1.** уңҡылдау, өлкөлдәү, өңкөлдәү, өңк-өңк итеү (*о селезёнке у лошади*); **2.** *разг.* (*замирать, сжиматься — о сердце*) шыу итеү.

ЁКНУТЬ *сов. и однокр.* шыу итеп китеү; **се́рдце ёкнуло** йөрәк шыу итеп китте.

Е́ЛЕ *нареч.* **1.** көскә генә, саҡ ҡына; әҙ генә; **е́ле жив** саҡ ҡына йәне бар; **2.** (*насилу, с трудом*) көскә, көс-хәл менән; **я е́ле мог подня́ть я́щик** мин йәшникте көскә күтәрә алдым; ✧ **е́ле-е́ле** көскә-көскә генә, саҡ-саҡ, көс-хәл менән генә; **е́ле-е́ле душа́ в те́ле** йәне сығырға тора, йәне ус төбөндә генә (*о человеке*); таралырға тора (*о вещах, предметах*).

ЕЛЕ́Й *м.* **1.** *церк.* зәйтүн майы; **2.** *перен.* күңел баҫҡыс, йән аҙығы.

ЕЛЕ́ЙНЫЙ *прил.* сөсө телле, майлы, ялағай, йомаҡай; **еле́йный го́лос** майлы тауыш; **еле́йное выраже́ние лица́** йомаҡай сырай.

ЕЛЕ́Ц *м. зоол.* йоморо сабаҡ, бөгәрсә.

ЕЛИ́КО *нареч. книжн. уст.*: **ели́ко возмо́жно** мөмкин ҡәҙәр, мөмкин булғанса, ҡулдан килгәнсә.

ЁЛКА *ж.* **1.** *см.* **ель; 2.** (*праздничная*) ёлка; **новогодняя ёлка** яңы йыл ёлкаһы.

ЕЛО́ВЫЙ *прил.* шыршы; **ело́вые ши́шки** шыршы тубырсыҡтары.

ёлок *род. п. мн. от* **ёлка.**

ЁЛОЧКА *ж.* **1.** *уменьш.-ласк. от* ёлка; **2.** *в знач. нареч.* **ёлочкой, в ёлочку** кәкерсәкле, кәкерсәкләп.

ЁЛОЧНЫЙ *прил.* ёлка; **ёлочные украше́ния** ёлка биҙәгестәре (*йәки* уйынсыҡтары).

ЕЛЬ *ж.* шыршы.

Е́ЛЬНИК *м.* **1.** шыршылыҡ, шыршы урманы; **2.** (*нарубленные еловые ветви*) йәйек, шыршы ботаҡтары.

ем *наст. вр. от* **есть** I.

ЁМКИЙ *прил.* һыйышлы, һыйҙырышлы, сөңгөл.

ЁМКОСТЬ *ж.* һыйышлыҡ, һыйым, һыйҙырыш, һыйҙыра алыу дәрәжәһе; ✧ **ёмкость**

ры́нка *эк.* баҙарҙың тауар үткәрә алыу мөмкинлеге; **ме́ры ёмкости** һыйым үлсәүҙәре (*шыйыҡ һәм бөртөклө нәмәләрҙең күләмен үлсәү берәмектәре*).

ЕМУ́ *мест. личн. дат. п. ед. от* он, **оно́** уға; **ему́ поручи́ли отве́тственное зада́ние** уға яуаплы задание бирҙеләр.

ЕНО́Т *м.* 1. янут; 2. (*мех*) янут мехы.

ЕНО́ТОВЫЙ *прил.* янут; **ено́товая шу́ба** янут тун.

ЕПАНЧА́ *ж.* япанса (*боронғо киң плащ*).

ЕПАРХИА́ЛЬНЫЙ *прил.* епархия; **епархиа́льный о́круг** епархия округы.

ЕПА́РХИЯ *ж.* епархия (*христиандарҙа епископ тарафынан идара ителә торған сиркәү округы*).

ЕПИ́СКОП *м.* епископ (*христиандарҙа юғары дәрәжәле рухани*).

ЕРАЛА́Ш *м. разг.* тәртипһеҙлек, буталсыҡлыҡ.

ЕРЕПЕ́НИТЬСЯ *несов. прост.* киреләнеү, кәзәләнеү, тиҫкәреләнеү, ҡарышыу.

Е́РЕСЬ *ж.* 1. ересь (*сиркәүҙең хөкөм һөргән догматтарына ҡаршы килә торған дини тәғлимәт*); 2. *перен. прост.* (*чепуха*) юҡ-бар, буш (*йәки* мәғәнәһеҙ) һүҙ; **нести́ е́ресь** буш һүҙ һөйләү.

ЕРЕТИ́К *м.* еретик (*ересь яҡлы кеше*).

ЁРЗАТЬ *несов. разг.* суҡандау, остандау, тик ултырмау, борғоланыу.

Е́РИК *м.* йырын, йырмаҡ.

ЕРМО́ЛКА *ж.* ермолка (*түбәтәй һымаҡ баш кейеме*).

ЕРО́ШИТЬ *несов. что, разг.* тырпайтыу (*бороду, волосы, шерсть*); ҡағыныу (*перья*).

ЕРО́ШИТЬСЯ *несов. разг.* өрҙәйеү, туҙыу, тырпайыу.

ЕРУНДА́ *ж. разг.* 1. сафсата, буш (*йәки* юҡ) һүҙ; **говори́ть ерунду́** сафсата һатыу, бушты һөйләү; 2. (*пустяк*) еңел, анһат нәмә; юҡ нәмә, юҡ-бар; **научи́ться пла́вать— су́щая ерунда́** йөҙөргә өйрәнеү бик еңел.

ЕРУНДИ́ТЬ *несов. прост.* юҡты һөйләү, сафсата һатыу (*говорить ерунду*); кәрәкмәгән эш эшләү (*делать ерунду*).

ЁРШ *м.* 1. этеш, шырт балыҡ; 2. (*щётка*) ҡыл бумала (*лампа ҡыуығын һ. б. таҙартыу өсөн*).

ЕРШИ́СТЫЙ *прил.* 1. (*о волосах*) өрҙәйгән, тырпайған, тырпаҡ; 2. *перен.* (*задорный*) үҙ һүҙле.

ЕРШИ́ТЬ *несов. разг. см.* **еро́шить.**

ЕРШИ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **еро́шиться;** 2. *перен.* (*горячиться*) киреләнеү, үҙ һүҙләнеү; кәзәләнеү.

ЕРШО́ВЫЙ *прил.* этеш, шырт балыҡ; **ершо́вая уха́** этеш балыҡ һурпаһы.

ЕРШО́М *нареч.* тырпайып, үрә тороп, өрҙәйеп; **во́лосы стоя́ли ершо́м** сәстәре тырпайып тора ине.

ЕСАУ́Л *м. ист.* ясауыл (*элек казачий ғәскәрҙәрҙә капитан дәрәжәһендәге офицер чине*).

Е́СЛИ *союз* 1. әгәр... ⁼һа(⁼һә), ⁼һа(⁼һә) икән; **е́сли бы он знал, он э́того не сде́лал бы** әгәр ул белгән булһа, быны эшләмәгән булыр ине; 2. *в сочет. с частицами «и», «же», «даже»,* ⁼һа (⁼һә) лә, ⁼ған (⁼гән, ⁼ҡан, ⁼кән) хәлдә лә (*йәки* иҫәптә лә); **е́сли да́же он дово́лен, то никогда́ не пока́жет э́того** ул ҡәнәғәт булған хәлдә лә уны һис белдертмәйәсәк; 3. (*для выражения сильного желания*) ⁼һа(⁼һә) ине; **о, е́сли бы мне ещё раз услы́шать твой го́лос!** о, һинең тауышыңды тағы бер тапҡыр ишетһәм ине!; ◇ **е́сли бы** әгәр ҙә; **е́сли (и) не..., то (так)** булмаһа ла, ⁼маһа, ⁼мәһә; **е́сли бы да кабы́** *шутл.* әгәр ҙә мәгәр, улай ҙа былай; **е́сли (уж) на то пошло́** *в знач. вводн. сл.* улай булһа, эш улайға киткән икән, улай икән; **е́сли хоти́те (хо́чешь)** *в знач. вводн. сл.* ихтимал, буғай.

ест *наст. вр. от* **есть** I.

ЕСТЕ́СТВЕННО *нареч.* 1. тәбиғи, тәбиғи рәүештә; 2. *в знач. вводн. сл.* (*конечно*) билдәле, әлбиттә; **есте́ственно, он согласи́лся** әлбиттә, ул риза булды.

ЕСТЕ́СТВЕННОСТЬ *ж.* тәбиғилек.

ЕСТЕ́СТВЕННЫЙ *прил.* 1. тәбиғәт, тәбиғи; **есте́ственные бога́тства** тәбиғи байлыҡтар; **есте́ственные нау́ки** тәбиғәт фәндәре; 2. үҙ, тәбиғи; **есте́ственный цвет лица́** битенең үҙ төҫө; **есте́ственная смерть** үҙ үлеме; 3. (*нормальный*) тәбиғи, ябай; **есте́ственный путь разви́тия** үҫештең тәбиғи юлы; ◇ **есте́ственный отбо́р** тәбиғи һайланыш.

ЕСТЕСТВО́ *с.* 1. *книжн.* (*суть, сущность*) төп, асыл, үҙ; **естество́ вопро́са** мәсьәләнең асылы; 2. *уст.* (*природа*) тәбиғәт.

ЕСТЕСТВОВЕ́Д *м.* тәбиғәтсе, тәбиғәт фәне белгесе.

ЕСТЕСТВОВЕ́ДЕНИЕ, ЕСТЕСТВОЗНА́НИЕ *с.* тәбиғәт белеме, тәбиғәт фәне.

ЕСТЕСТВОИСПЫТА́ТЕЛЬ *м.* тәбиғәт фәндәре белгесе, тәбиғәтте өйрәнеүсе (*йәки* тикшереүсе) ғалим.

ЕСТЬ I *несов.* 1. (*питаться*) ашау; 2. *что* (*разрушать, разъедать химически*) ашау, киҫеү, өтөү; **ржа́вчина ест желе́зо** тут тимерҙе ашай; **кислота́ ест тка́ни** кислота туҡымаларҙы киҫә; 3. *что* (*раздражать — о дыме*) әсеттереү; 4. *кого, перен. прост.* (*бранить*) талау, йәнде игәү; ◇ **есть поедо́м** *см.* **поедо́м; есть глаза́ми** текәлеп (*йәки* тутнап) ҡарау.

ЕСТЬ II 1. *3 л. ед. ч. наст. вр. от* **быть;** 2. (*имеется*) бар; **есть наде́жда, что он ско́ро вернётся** уның тиҙ әйләнеп ҡайтырына ышаныс бар; **у них есть, что показа́ть** уларҙың күрһәтер нәмәләре бар; **есть чему́ поучи́ться** өйрәнерлек нәмәләр күп; ◇ **бежа́ть, что есть сил** бөтә көскә, йән-фарманға сабыу; **есть тако́е де́ло!** ярай, эшләрбеҙ!, һеҙҙеңсә булһын!, һин тигәнсә булыр!; **как есть** бөтөнләй, шул көйө; **како́й ни на е́сть** ниндәй генә булһа ла; **так и есть** *см.* **так; то́ есть (т. е.)** йәғни.

ЕСТЬ III *межд. воен.* була, есть.

ЕФРЕ́ЙТОР *м.* ефрейтор.

ЕФРЕ́ЙТОРСКИЙ *прил.* ефрейтор; **ефре́йторское зва́ние** ефрейтор званиеһе.

Е́ХАТЬ *несов.* 1. (*на чём-л., куда-л.*) барыу; **е́хать на саня́х** санала барыу; 2. (*уезжать*) китеү; **мы е́дем в экспеди́цию** беҙ экспедицияға китәбеҙ; **за́втра я е́ду в Москву́** иртәгә Мәскәүгә китәм; 3. (*двигаться*) барыу; **по́езд е́дет** поезд бара; 4. *перен. разг.* (*скользить, разъезжаться*) шыуыу,

тайыу; **но́ги на льду е́дут в ра́зные сто́роны** боҙҙа аяҡтар төрлө яҡҡа тая; ◇ **да́льше е́хать не́куда** *см.* **да́льше.**

ЕХИ́ДНА *ж.* 1. *зоол.* ехидна (*терпе һымаҡ хайуан*); 2. *зоол.* ехидна (*ағыулы йылан*); 3. *прост.* (*о человеке*) ҡара эсле кеше, ҡара йылан.

ЕХИ́ДНИЧАТЬ *несов. разг.* сәнсеү (*һүҙ менән*), төртмә телләнеү, уҫал көлөү, аҫтыртын ғына мыҫҡыллап көлөү.

ЕХИ́ДНЫЙ *прил.* аҫтыртын уҫал, мәкерле; эскерле; төртмәле, сәнсеүле; **ехи́дный челове́к** аҫтыртын уҫал кеше.

ЕХИ́ДСТВО *с.* аҫтыртын уҫаллыҡ; мәкерлелек, эскерлелек.

ЕХИ́ДСТВОВАТЬ *несов. разг. см.* **ехи́дничать.**

ешь *наст. вр. и повел. накл. от* **есть** I 1,4.

ЕЩЁ *нареч.* 1. (*вдобавок и при сравнительной степени*) тағы, тағы ла, йәнә; **возьми́ ещё и э́ту кни́гу** тағы был китапты ал; **он стал ещё сильне́е** ул тағы ла көслөрәк булып китте; 2. (*до сих пор*) әле; **он ещё не ко́нчил шко́лу** ул әле мәктәпте бөтөрмәгән; 3. (*уже́*) инде, уҡ, үк; **он уе́хал ещё неде́лю тому наза́д** ул инде бынан бер аҙна элек үк китте; 4. *в знач. усил. частицы* әле, тағы; **как ещё полу́чится!** нисек килеп сығыр әле!; ◇ **а ещё...** етмәһә...; **почему́ ты опозда́л? А ещё пионе́р!** ниңә һуңланың? Етмәһә пионер!; **всё ещё...** ... әле хәҙер ҙә, ... һаман, әлегә тиклем, ... хәҙергә ҡәҙәр; **ещё бы** әлбиттә, билдәле; **ещё ничего́** ярай әле, ярарлыҡ әле; **ещё и ещё** тағы ла күберәк; **нет ещё** әлегә юҡ, юҡ әле.

ЕЮ́ *мест. личн. тв. п. ед. от* **она́** унының менән.

Ж

Ж I *см.* **же** I.

Ж II *см.* **же** II.

ЖА́БА I *ж.* әрмәнде.

ЖА́БА II *ж. уст.*: **грудна́я жа́ба** күкрәк жабаһы (*тын ҡыҫылып, йөрәк ауыртыуы*).

ЖА́БЕРНЫЙ *прил.* айғолаҡ; айғолаҡлы; **жа́берные кла́паны** айғолаҡ япҡаҡтары; **жа́берные живо́тные** айғолаҡлы хайуандар.

ЖА́БИЙ *прил.* әрмәнде; **жа́бья икра́** әрмәнде ыуылдырығы.

ЖА́БРЫ *мн.* (*ед.* **жа́бра** *ж.*) айғолаҡ (*һыу хайуандарының тын алыу органы*); ◇ **брать (взять) за жа́бры** боғаҙынан (*йәки* яғаһынан) алыу.

ЖА́ВОРОНОК *м.* һабан турғайы.

ЖА́ДИНА *м. и ж. прост.* ҡомһоҙ, ҡарун.

ЖА́ДНИЧАТЬ *несов. разг.* 1. (*напр. в еде*) ҡомһоҙланыу, ҡомарланыу; 2. (*скупиться*) һаранланыу, ҡарунланыу.

ЖА́ДНО *нареч.* 1. ҡомһоҙланып, ҡомарланып; **жа́дно есть** ҡомһоҙланып ашау; 2. *перен.* бирелеп, йотлоғоп; **жа́дно слу́шать** бирелеп (*йәки* йотлоғоп) тыңлау.

ЖА́ДНОСТЬ *ж.* 1. (*алчность*) ҡомағайлыҡ; **жа́дность к де́ньга́м** аҡсаға ҡомағайлыҡ; 2. (*скупость*) һаранлыҡ, ҡарунлыҡ, ҡомһоҙлоҡ; **прояви́ть жа́дность** һаранлыҡ күрһәтеү; 3. *перен.* бирелеү, йотлоғоу; **он с жа́дностью набро́сился на кни́ги** ул йотлоғоп китап уҡырға тотондо.

ЖА́ДНЫЙ *прил.* 1. (*алчный*) ҡомһоҙ, ҡомағай; 2. (*скупой*) һаран, ҡарун; 3. *перен.* бирелеүсән, әүәҫ, йотлоғоп, үлеп; **жа́дный на кни́ги** китапҡа әүәҫ, китап өсөн үлеп барыусы; **с жа́дным внима́нием** бирелеп, ҙур иғтибар менән.

ЖА́ЖДА *ж.* 1. һыуһын, эске килеү; **утоли́ть жа́жду** һыуһын ҡандырыу; **возбужда́ть жа́жду** эске килтереү; 2. *перен.* (*желание, стремление*) ынтылыу, ныҡ теләү, һыуһау; **жа́жда зна́ний** белемгә ынтылыш; **жа́жда свобо́ды** ирек теләү, иреккә һыуһау.

ЖА́ЖДАТЬ *несов.* 1. *книжн. уст.* (*хотеть пить*) һыуһау, эске килеү; 2. *перен.* (*желать, стремиться*) ныҡ теләү, тырышыу, ашҡыныу; ◇ **жа́ждать кро́ви** ҡанһырау.

ЖАКЕ́Т *м.* жакет (*ҡатын-ҡыҙҙың өҫкө кейеме*).

ЖАЛЕ́ТЬ *несов.* 1. *кого-что* аяу, ҡыҙғаныу, йәлләү; **жале́ть сиро́т** етемдәрҙе ҡыҙғаныу; 2. *о чём* (*сожалеть*) үкенеү, ҡайғырыу; **жале́ть о потеря́нном вре́мени** юғалған ваҡыт өсөн үкенеү; 3. *кого-что, чего* (*щадить, беречь*) һаҡлау, аяу, йәлләү, ҡыҙғаныу; **не жале́ть жи́зни** йән аямау; ◇ **рабо́тать, не жале́я сил** көс аямай эшләү.

ЖА́ЛИТЬ *несов. кого-что* сағыу; **пчёлы жа́лят** бал ҡорттары сағалар.

ЖА́ЛКИЙ *прил.* 1. аяныс, йәл, ҡыҙғаныс, меҫкен; **име́ть жа́лкий вид** меҫкен булып күренеү, ҡыҙғаныс ҡиәфәттә булыу; 2. (*неказистый, невзрачный*) эшлектән сыҡҡан; **костю́м пришёл в жа́лкое состоя́ние** костюм эшлектән сыҡҡан; 3. (*мелкий, пустой, презренный*) ҡыҙғаныс, түбән, байғош, меҫкен; **игра́ть жа́лкую роль** ҡыҙғаныс роль уйнау; **жа́лкая улы́бка** ҡыҙғаныс йылмайыу.

ЖА́ЛКО *нареч.* 1. аяныс, йәл, ҡыҙғаныс; 2. *в знач. сказ. безл.* ҡыҙғаныс, йәл, әрәм; **мне тебя́ жа́лко** йәл һин миңә; **на э́то вре́мени жа́лко** быға ваҡыт әрәм; 3. *см.* **жаль** 3.

ЖА́ЛО *с.* 1. ҡаяу; 2. *прям. и перен.* (*остриё*) үткер ос; **жа́ло сати́ры** сатираның үткер осо.

ЖА́ЛОБА *ж.* 1. дәғүә, жалоба, шикәйәт; 2. (*сетование*) зарланыу; **пристава́ть с жа́лобами** зарланып теңкәгә тейеү; ◇ **бюро́ жа́лоб** жалобалар бюроһы; **кни́га жа́лоб и предложе́ний** жалоба һәм тәкдимдәр яҙыу кенәгәһе.

ЖА́ЛОБНЫЙ *прил.* ялыныслы, зарлы, ҡыҙғаныслы, йөрәк әрнеткес; **жа́лобный стон** йөрәк әрнеткес ыңғырашыу.

ЖА́ЛОБЩИК *м. юр.* жалоба биреүсе, шикәйәтсе.

ЖА́ЛОВАННЫЙ *прил. ист.* бүләккә алынған (*йәки* бирелгән) (*хөкүмәт йәки*

берәй кеше тарафынан); **жа́лованные зе́мли** бүләккә бирелгән ерҙәр; ✧ **жа́лованная гра́мота** *уст.* жалованный грамота (*берәй төрлө өҫтөнлөк итеүгә бирелгән акт*).

ЖА́ЛОВАНЬЕ *с.* эш (*йәки* хеҙмәт) хаҡы.

ЖА́ЛОВАТЬ *несов.* **1.** *кого-что чем, кому-чему что, уст.* бүләкләү, наградлау; **2.** *кого-что, разг.* (*любить, оказывать внимание*) ҡәҙерләү, хөрмәтләү; **его́ там не о́чень жа́луют** уны бик хөрмәтләмәйҙәр унда; **3.** *уст.* (*приходить*) килеү, күренеү; **вы давно́ к нам не жа́ловали** беҙгә күптән килгәнегеҙ юҡ; ✧ **прошу́ люби́ть и жа́ловать** һөйөп хөрмәтләүегеҙҙе үтенәм.

ЖА́ЛОВАТЬСЯ *несов.* **1.** (*подавать жалобу*) жалоба биреү; **2.** (*роптать*) зарланыу; **3.** *разг.* (*доносить, ябедничать*) ошаҡлау; ✧ **го́рько жа́ловаться** илаулау.

ЖА́ЛОСТЛИВОСТЬ *ж. разг.* ҡыҙғаныусанлыҡ, йәлләүсәнлек, шәфҡәтлелек.

ЖА́ЛОСТЛИВЫЙ *прил. разг.* ҡыҙғаныусан, йәлләүсән, шәфҡәтле, бауырмал, миһырбанлы.

ЖА́ЛОСТНЫЙ *прил. разг.* **1.** ҡыҙғаныслы, йөрәк әрнеткес; **жа́лостная пе́сня** йөрәк әрнеткес йыр; **2.** (*сострадательный*) аянныслы, мәрхәмәтле, миһырбанлы.

ЖА́ЛОСТЬ *ж.* ҡыҙғаныу, йәлләү; мәрхәмәт; **вызыва́ть жа́лость** йәлләтеү; ✧ **кака́я жа́лость!** ниндәй ҡыҙғаныс!

ЖАЛЬ 1. *в знач. сказ. безл. кого-что* аяныс, ҡыҙғаныс, йәл, әрәм; **мне жаль его́** миңә ул йәл; **2.** *в знач. сказ. кого-что, кого-чего и с неопр.* (*о чувстве грусти, горечи*) ҡыҙғаныс, үкенес, күңелһеҙ, яманһыу; **жаль, что вы уезжа́ете** һеҙҙең китеүегеҙ ҡыҙғаныс; **мне жаль слы́шать э́то** миңә быны ишетеүе күңелһеҙ; **жаль уезжа́ть** китке килмәй; **3.** *в знач. вводн. сл.* (*к сожалению*) ҡыҙғаныска (*йәки* үкенескә) ҡаршы.

ЖАЛЮЗИ́ *с. нескл.* жалюзи (*сыранан йәки ҡамыштан яһалған тәҙрә ҡорғаны*).

ЖАНДА́РМ *м.* жандарм.

ЖАНДАРМЕ́РИЯ *ж.* жандармерия (*буржуаз илдәрҙә революцион хәрәкәткә ҡаршы көрәшеү өсөн төҙөлгән полиция ғәскәре*).

ЖАНДА́РМСКИЙ *прил.* жандарм; **жанда́рмский ко́рпус** жандармдар корпусы.

ЖАНР *м.* жанр (**1.** *лит. әҙәби әҫәр төрө*; **2.** *иск. тормош-көнкүреште кәүҙәләндергән һүрәт*; **3.** *манера, стиль*).

ЖА́НРОВЫЙ *прил. лит., иск.* жанрлы; **жа́нровая жи́вопись** жанрлы живопись.

ЖАР *м.* **1.** эҫе, томра, ҡыҙыу; **2.** *разг.* (*горячие угли*) ҡуҙ; **вы́грести жар из пе́чи** мейестән ҡуҙ тартыу; **3.** (*повышенная температура*) янып барыу, тән яныу; **у него́ жар** уның тәне янып бара; **4.** *перен.* (*душевный подъём*) ашҡыныу, яныу; **рабо́тать с жа́ром** янып, ашҡынып эшләү; ✧ **как жар гори́т** янып (*йәки* баҙлап) тора; **подда́ть жа́ру** *см.* **подда́ть; чужи́ми рука́ми жар загреба́ть** башҡалар ҡулы менән ҡуҙ һоҫоу (*йәки* көрәү, тартыу), кеше көсөнән файҙаланыу.

ЖАРА́ *ж.* томра; ҡыҙыулыҡ, эҫелек.

ЖАРГО́Н *м.* жаргон (**1.** *үҙенә хас һүҙҙәре, әйтемдәре булған айырым бер социаль төркөм һөйләше*; **2.** *билдәле бер средаға ғына аңлайышлы булған шартлы тел*).

ЖАРГО́ННЫЙ *прил.* жаргон; **жарго́нное выраже́ние** жаргон һүҙ.

ЖА́РЕНЫЙ *прил.* ҡурылған, ҡыҙҙырылған.

ЖА́РЕНЬЕ *с. разг. см.* **жа́рить 1**.

ЖА́РИТЬ *несов.* **1.** *что* ҡурыу, ҡыҙҙырыу; **2.** *кого-что и без доп., разг.* (*жечь, палить — о солнце*) ҡыҙҙырыу, көйҙөрөү, яндырыу.

ЖА́РИТЬСЯ *несов.* **1.** ҡурылыу, ҡыҙҙырылыу; **мя́со жа́рится** ит ҡурыла; **2.** *разг.* ҡыҙыныу; **жа́риться на со́лнце** ҡояшта ҡыҙыныу; **3.** *страд.* к **жа́рить 1**.

ЖА́РКИЙ *прил.* **1.** эҫе, ҡыҙыу; **жа́ркий по́лдень** ҡыҙыу көн үҙәге; **2.** *перен.* (*пылкий, страстный*) ҡыҙыу, ялҡынлы; **жа́ркий спор** ҡыҙыу бәхәс; **3.** *перен.* (*интенсивный*) ҡаты; **жа́ркий бой** ҡаты һуғыш; ✧ **жа́ркая пора́ ле́та** селлә.

ЖА́РКО *нареч.* **1.** эҫе, ҡыҙыу, ҡайнар; **2.** *в знач. сказ. безл. кому* эҫе, ҡыҙыу; **мне ста́ло жа́рко** миңә эҫе булып китте.

ЖАРКО́Е *с.* ҡурҙаҡ, ҡурылған ит.

ЖАРО́ВНЯ *ж.* ҡуҙ мейесе.

ЖАРОПОНИЖА́ЮЩИЙ *прил.* **1.** температураны төшөрә торған; **2.** *в знач. сущ.* **жаропонижа́ющее** *с.* температураны төшөрә торған дарыу.

ЖАРОТРУ́БНЫЙ *прил.*: **жаротру́бный котёл** *тех.* газ торбалы пар ҡаҙаны (*эсендәге торбаларҙа ҡыҙған газ менән йылына торған пар ҡаҙаны*).

ЖАРОУПО́РНЫЙ *прил. тех.* утҡа сыҙамлы.

ЖАР-ПТИ́ЦА *ж. фольк.* ут-ҡош.

ЖАСМИ́Н *м.* йәсмин.

ЖАСМИ́ННЫЙ, ЖАСМИ́НОВЫЙ *прил.* йәсмин; **жасми́новый куст** йәсмин ҡыуағы.

ЖА́ТВА *ж.* **1.** ураҡ өҫтө; **2.** (*урожай*) уңыш; **колхо́зные поля́ да́ли бога́тую жа́тву** колхоз баҫыуҙары мул уңыш бирҙе.

ЖА́ТВЕННЫЙ *прил.* урыу, урғыс; **жа́твенная маши́на** урғыс машина.

ЖА́ТКА *ж. с.-х.* урғыс.

ЖАТЬ I *несов.* **1.** *что* һығыу, һытыу; **жать виногра́д** виноград һығыу; **2.** *что и без доп.* (*быть тесным*) ҡыҫыу; **сапо́г жмёт но́гу** итек аяҡты ҡыҫа; **3.** *кого, перен. разг.* (*притеснять*) ҡыҫыу; **4.** *что, спорт.* юғары күтәреү; ✧ **жать ру́ку** ҡул ҡыҫыу.

ЖАТЬ II *несов. что, с.-х.* урыу; **жать пшени́цу** бойҙай урыу.

ЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*льнуть*) һырығыу, һырлығыу, һыйыныу; **ребёнок жмётся к ма́тери** бала әсәһенә һыйына; **2.** (*съёживаться*) ҡурышыу, бөрөшөү, бөгәрләнеү; **жа́ться от хо́лода** һыуыҡтан ҡурышыу; **3.** *разг.* (*скупиться, жадничать*) һаранланыу, ҡарунланыу.

ЖБАН *м.* ыжбан, ҡапҡаслы тәпән.

ЖВА́ЧКА *ж.* көйшәм; һағыҙ; ✧ **жева́ть жва́чку** бер үк балыҡ башын сәйнәү, әйләнгән һайын бер үк нәмәне тылҡыу.

ЖВА́ЧНЫЙ *прил.* **1.** көйшәүсе, көйшәр; **2.** *в знач. сущ.* **жва́чные** *мн.* көйшәүселәр.

жгу(сь), жжёшь(ся) *и т. д. наст. вр. от* **жёчь(ся)**.

ЖГУТ *м.* жгут (**1.** *сепрәктән, бауҙан, ҡайыштан, һаламдан һ. б. сираҡ итеп ишелгән ҡыҫҡа бау*; **2.** *тәнде быуып ҡан туҡтатыу өсөн ҡулланылған резина трубка йәки бинт*).

ЖГУ́ТИК *м.* **1.** *уменьш. от* **жгут**; **2.** *зоол.* ҡамсы куҙәнәк (*ябай организмдәрҙең хәрәкәт итеү органы*).

ЖГУ́ЧИЙ *прил.* **1.** эҫе, ҡыҙыу, көйҙөргөс; **жгу́чее со́лнце** эҫе ҡояш; **2.** (*причиняющий боль*) йөрәк әрнеткес, бик ҡаты, яндырғыс, яндырып барған, үтеп барған; **жгу́чий моро́з** үтеп барған һыуыҡ; **3.** (*остро переживаемый; мучительный*) асы, ғазаплы, әрнеткес; **жгу́чая насме́шка** асы көлөү; **жгу́чий стыд** үлеп оялыу; ◇ **жгу́чий брюне́т** сөм ҡара сәсле (ир кеше); **жгу́чий взгляд** сүкерә (*йәки* емерә) ҡарау; **жгу́чий вопро́с** көн үҙәге мәсьәлә, үтә мөһим мәсьәлә; **жгу́чие слёзы** ҡайнар күҙ йәше.

ЖДАТЬ *несов.* **1.** *кого-что, кого-чего* көтөү, көтөп тороу; **2.** *что, чего* (*надеяться*) өмөт итеү, өмөтләнеү, ышаныу; **3.** *чего и с неопр.* көтөү, ышаныу, ... тип уйлау; **ждать бу́ри** дауыл булыр тип уйлау; ◇ **вре́мя не ждёт** ваҡыт тар; **ждать не дожда́ться** көтөп ала алмау, көтә-көтә көтөк булыу; **ждать у мо́ря пого́ды** *соотв.* алма беш, ауыҙыма төш тип тороу; аяҙ күктән ямғыр көтөү; **того́ и жди** көт тә тор.

жду, ждёшь *и т. д. наст. вр. от* **ждать**.

ЖЕ I *союз.* **1.** *противит.* ә, иһә; **он остаётся, я же уезжа́ю** ул бында ҡала, мин иһә китәм; **2.** *присоед.* ә, бит.

ЖЕ II *частица* **1.** *усил.* инде, ⁼сы (⁼се), уҡ, үк, һуң, бит; **на пе́рвой же остано́вке он реши́л сойти́ с авто́буса** беренсе туҡтауҙа уҡ ул автобустан төшөргә булды; **говори́те же!** һөйләгеҙ инде!, һөйләгеҙсе!; **ну и вы́думал же ты!** тапҡанһың да инде!; **2.** (*после наречий и местоимений означает полное тождество*) уҡ, үк; **то́т же** шул уҡ; **тако́й же** шундай уҡ; **та́к же** шулай уҡ; **тогда́ же** шул саҡта уҡ, ул ваҡытта уҡ; ◇ **всё же, всё ж** *см.* **всё I**.

ЖЕВА́НИЕ *с. см.* **жева́ть**.

ЖЁВАНЫЙ *прил.* **1.** сәйнәлгән, онталған; **жёваный хлеб** сәйнәлгән икмәк; **2.** *перен.* таушалған, иҙелгән; **жёваное пла́тье** таушалған күлдәк.

ЖЕВА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* сәйнәү (*йәки* көйшәү) өсөн булған, сәйнәгес; ◇ **жева́тельный таба́к** тел аҫтына һала торған тәмәке.

ЖЕВА́ТЬ *несов. что* ашау; көйшәү (*о козе, корове, верблюде*); сәйнәү (*о человеке*); **коза́ жуёт жва́чку** кәзә көйшәй; **ло́шадь жева́ла се́но** ат бесән ашаны; ◇ **жева́ть губа́ми** ирен ҡыбырҙатыу, тамшаныу; **жева́ть жва́чку** *см.* **жва́чка**.

ЖЕЗЛ *м.* жезл (**1.** *түрәлек һәм дәрәжә билдәһе булған таяҡ*; **2.** *транспорт хәрәкәтен регулярлаусе милиционер таяғы*; **3.** *ж.-д. тимер юлда поездар йөрөшөн тәртипкә һалыуҙа ҡулланыла торған металл таяҡ*).

ЖЕЛА́НИЕ *с.* теләк, нәфсе; **име́ть жела́ние** теләү; **сде́рживать жела́ния** нәфсене тыйыу; ◇ **загоре́ться жела́нием** зауыҡ итеү.

ЖЕЛА́ННЫЙ *прил.* **1.** теләп, көтөп алынған; көткән, теләгән; **жела́нная весть** көткән хәбәр; **2.** (*дорогой, милый*) һөйөклө, ҡәҙерле; **жела́нный друг** ҡәҙерле дуҫ.

ЖЕЛА́ТЕЛЬНО *в знач. сказ. безл. с неопр.* кәрәк, якшы булыр, ⁼ғы (⁼ге, ⁼ҡы, ⁼ке) килеү; **жела́тельно зако́нчить рабо́ту сего́дня** эште бөгөн бөтөрөргә кәрәк; **мне жела́тельно знать** минең белгем килә.

ЖЕЛА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* көтөлгән, теләгән, кәрәкле.

ЖЕЛАТИ́Н *м.* желатин (*кулинарияла, кино, фото, медицина эшендә ҡулланыла торған аҡһым матдә*).

ЖЕЛАТИ́НОВЫЙ *прил.* желатин; желатинле; **желати́новые пласти́нки** желатин пластинкалар; **желати́новая бума́га** желатинле ҡағыҙ.

ЖЕЛА́ТЬ *несов. что, чего и с неопр.* теләү; ⁼ғы (⁼ге, ⁼ҡы, ⁼ке) килеү, ... ине; **я жела́л бы знать** белгем килә, белһәң ине; **жела́ть добра́** яҡшылыҡ теләү; ◇ **оставля́ть жела́ть лу́чшего** шәптән түгел, ҡәнәғәтләнерлек түгел.

ЖЕЛА́ЮЩИЙ *прич.* **1.** теләүсе; **2.** *в знач. сущ.* **жела́ющие** *мн.* теләүселәр.

ЖЕЛВА́К *м.* төйөр, оро.

ЖЕЛЕ́ *с. нескл.* желе (**1.** *желатин менән емеш һыуы ҡушып әҙерләнгән кеҫәл һымаҡ татлы ашамлыҡ*; **2.** *һөйәкте, итте оҙаҡ ҡайнатҡандан һуң була торған ҡойҡа һымаҡ масса*).

ЖЕЛЕЗА́ *ж. анат.* биҙ; **щитови́дная железа́** ҡалҡан биҙ.

ЖЕЛЕ́ЗИСТЫЙ I *прил.* тимерле; **желе́зистая руда́** тимерле руда.

ЖЕЛЕ́ЗИСТЫЙ II *прил. анат.* биҙ; **желе́зистая кле́тка** биҙ күҙәнәге.

ЖЕЛЕ́ЗКА *ж.* **1.** *уменьш. от* **железа́**; **2.** *бот.* биҙсә (*үҫемлектәрҙә ыҫмалалы йәки майлы матдә сығара торған күҙәнәктәр*).

ЖЕЛЕЗНОДОРО́ЖНИК *м.* тимер юлсы; **День железнодоро́жника** Тимер юлсылар көнө.

ЖЕЛЕЗНОДОРО́ЖНЫЙ *прил.* тимер юл; **железнодоро́жная ве́тка** тимер юл тармағы.

ЖЕЛЕ́ЗНЫЙ *прил.* **1.** тимер; **желе́зная лопа́та** тимер көрәк; **2.** *перен.* (*непоколебимый, непреклонный*) тимер кеүек, тимерҙәй ҡаты; **желе́зная во́ля** ҡаты ихтыяр; **желе́зный зако́н** ҡаты закон; **3.** *перен.* (*сильный, крепкий*) ҡаты, ныҡ, тимер(ҙәй); **желе́зные му́скулы** ҡаты мускул; **желе́зное здоро́вье** типһә тимер өҙөрлөк; ◇ **желе́зная доро́га** тимер юл; **желе́зный век** *археол.* тимер быуаты (*кешеләрҙең тимерҙе ҡуллана башлау осоро*).

ЖЕЛЕЗНЯ́К *м. мин.* тимер рудаһы; **магни́тный железня́к** магнитле тимер рудаһы.

ЖЕЛЕ́ЗО *с.* **1.** тимер; **прока́тное желе́зо** прокат тимере; **оцинко́ванное желе́зо** цинкалаған тимер; **2.** *собир.* (*изделия*) тимер-томор; ◇ **куй желе́зо, пока́ горячо́** *посл.* тимерҙе ҡыҙыуында һуҡ.

ЖЕЛЕЗОБЕТО́Н *м.* тимер-бетон.

ЖЕЛЕЗОБЕТО́ННЫЙ *прил.* тимербетон; **железобето́нное сооруже́ние** тимер-бетон ҡоролма.

ЖЕЛЕЗОПЛАВИ́ЛЬНЫЙ *прил. тех.* тимер иретеү; **железоплави́льный заво́д** тимер иретеү заводы.

ЖЕЛЕЗОРУ́ДНЫЙ *прил.* тимер рудаһы.

ЖЁЛОБ *м.* һыулыҡ, улаҡ; **водосто́чный жёлоб** һыулыҡ, һыу улағы.

ЖЕЛО́НКА *ж. тех.* желонка (*скважиналарҙы бырауланғанда һәм уларҙы таҙартҡанда ҡулланылған ҡорал*).

ЖЕЛТЕ́ТЬ *несов.* **1.** (*становиться жёлтым*) һарғайыу, һарғая башлау, һары төҫкә инеү; **ли́стья уже́ желте́ют** япраҡтар инде һарғая башланы; **2.** (*виднеться — о чём-л. жёлтом*) һарғайып күренеү; **вдали́ желте́ла рожь** алыҫта арыш һарғайып күренә ине.

ЖЕЛТЕ́ТЬСЯ *несов. см.* **желте́ть 2.**

ЖЕЛТИЗНА́ *ж.* һарылыҡ, һары тап; **вы́звать желтизну́** һарғайтыу.

ЖЕЛТИ́ТЬ *несов. что* һарғайтыу, һары төҫкә кертеү, һарыға буяу.

ЖЕЛТОЗЁМ *м. с.-х.* һары тупраҡ.

ЖЕЛТО́К *м.* йомортҡа һарыһы.

ЖЕЛТОКО́ЖИЙ *прил.* һары тәнле.

ЖЕЛТОЛИ́ЦЫЙ *прил.* һары йөҙлө.

ЖЕЛТОПУ́ЗИК *м. зоол.* һары бауыр кеҫәртке, йылан-кеҫәртке.

ЖЕЛТОРО́ТЫЙ *прил.* **1.** (*о птенце*) һары суҡышлы; **2.** *перен. разг.* (*молодой, неопытный*) йәш, тәжрибәһеҙ, бешмәгән.

ЖЕЛТУ́ХА *ж. мед.* һары, һары булыу (*ауырыу*).

ЖЕЛТУ́ШНЫЙ *прил. мед.* һары ауырыулы, һарыға һабышҡан; **желту́шное лицо́** һары ауырыуы төҫөнә сыҡҡан.

ЖЁЛТЫЙ *прил.* һары; **жёлтая кра́ска** һары буяу; ✧ **жёлтая вода́** *см.* **вода́**; **жёлтая лихора́дка** һары биҙгәк.

ЖЕЛУДЁВЫЙ *прил.* имән сәтләүеге; **желудёвый ко́фе** имән сәтләүеге кофеһе.

ЖЕЛУ́ДОК *м.* ашҡаҙан, ҡарын; бүрләтәү, бүтәгә (*у птиц*); ✧ **расстро́йство желу́дка** эс китеү.

ЖЕЛУ́ДОЧЕК *м. анат.* ҡарынсыҡ (*йөрәктең ҡан йөрөшөн регулярлай торған өлөшө*).

ЖЕЛУ́ДОЧНЫЙ *прил.* ашҡаҙан; **желу́дочный сок** ашҡаҙан һуты.

ЖЁЛУДЬ *м.* имән сәтләүеге.

ЖЁЛЧЕОТДЕЛЕ́НИЕ *с. физиол* үт һыуы айырыу.

ЖЁЛЧНЫЙ *прил.* **1.** *физиол.* үт; **жёлчный пузы́рь** үт ҡыуығы; **2.** *перен.* (*раздражительный, злой*) асыулы, зәһәрле, уҫал; **жёлчный челове́к** асыулы, зәһәрле кеше.

ЖЁЛЧЬ *ж.* **1.** *физиол.* үт, үт һыуы; **2.** *перен.* (*раздражение*) асыу, зәһәр, ярһыу.

ЖЕМА́НИТЬСЯ *несов. разг.* ҡыланыу, наҙланыу, ҡыйшанлау, борғоланыу-һырғаланыу.

ЖЕМА́ННИЦА *ж. разг.* ҡылансыҡ, наҙлы, ҡыйшандаҡ (*ҡатын-ҡыҙ*).

ЖЕМА́ННИЧАТЬ *несов. разг. см.* **жема́ниться.**

ЖЕМА́ННЫЙ *прил.* ҡылансыҡ, наҙлы, ҡыйшандаҡ.

ЖЕМА́НСТВО *с.* ҡылансыҡлыҡ, наҙлылыҡ, ҡыйшандаҡлыҡ.

ЖЕ́МЧУГ *м.* ынйы; **низа́ть же́мчуг** ынйы теҙеү.

ЖЕМЧУ́ЖИНА *ж.* **1.** ынйы бөртөгө; **2.** *перен.* (*сокровище, лучшая вещь*) хазина, ҡиммәтле нәмә.

ЖЕМЧУ́ЖНИЦА *ж. зоол.* ынйы ҡабырсағы, ынйы моллюскылары.

ЖЕМЧУ́ЖНЫЙ *прил.* **1.** ынйы; **жемчу́жная ра́ковина** ынйы ҡабырсағы; **2.** *перен.* ынйы, ынйы һымаҡ; **жемчу́жные зу́бы** ынйы тештәр.

ЖЕНА́ *ж.* бисә, ҡатын.

ЖЕНА́ТЫЙ *прил.* бисәле, ҡатынлы, өйләнгән.

ЖЕНИ́ТЬ *сов. и несов. кого* өйләндереү; ✧ **без меня́ меня́ жени́ли** мин юҡта мине өйләндергәндәр, үҙем юҡта минең турала хәл иткәндәр.

ЖЕНИ́ТЬБА *ж.* өйләнеү.

ЖЕНИ́ТЬСЯ *сов. и несов.* өйләнеү, кәләш алыу.

ЖЕНИ́Х *м.* **1.** кейәү, кейәү егет; **2.** *разг.* (*молодой человек, достигший брачного возраста*) буйҙаҡ егет.

ЖЕНИХО́ВСКИЙ *прил. разг.* кейәү, кейәү егет; **жениxо́вский вид** кейәү егеттәр һымаҡ булыу.

ЖЕНОЛЮ́Б *м.* ҡатын-ҡыҙ һөйөүсе (*йәки* яратыусы).

ЖЕНОНЕНАВИ́СТНИК *м.* ҡатын-ҡыҙ яратмаусы, ҡатын-ҡыҙҙарҙан ҡасыусы, ҡатын-ҡыҙҙарҙы күрә алмаусы.

ЖЕНОПОДО́БНЫЙ *прил.* ҡатын-ҡыҙға оҡшаш, ҡатынша.

ЖЕ́НСКИЙ *прил.* ҡатын-ҡыҙ; **Междунаро́дный же́нский день** Халыҡ-ара ҡатын-ҡыҙҙар көнө; ✧ **же́нские боле́зни** ҡатын-ҡыҙҙар ауырыуы; **же́нский род** *грам.* женский род; **же́нский пол** *собир.* ҡатын-ҡыҙҙар.

ЖЕ́НСТВЕННОСТЬ *ж.* ҡатын-ҡыҙға хас гүзәллек (*йәки* нәфислек, күркәмлек).

ЖЕ́НСТВЕННЫЙ *прил.* ҡатын-ҡыҙҙарға хас сифат; **в ней нет ничего́ же́нственного** унда ҡатын-ҡыҙҙарға хас сифат бер ҙә юҡ.

ЖЕ́НЩИНА *ж.* ҡатын; ҡатын-ҡыҙ; **сове́тские же́нщины** совет ҡатын-ҡыҙҙары; **заму́жняя же́нщина** иргә сыҡҡан ҡатын.

ЖЕНЬШЕ́НЬ *м. бот.* женьшень (*дарыу үләне*).

ЖЁРДОЧКА *ж.* **1.** *уменьш. от* **жердь**; **2.** (*перекладина в птичьей клетке*) ҡуналҡа, төнәгес.

ЖЕРДЬ *ж.* кәртә, һайғау, шыйҙа, ҡолға.

ЖЕРЁБАЯ *прил.* быуаҙ; **жерёбая кобы́ла** быуаҙ бейә.

ЖЕРЕБЁНОК *м.* ҡолон (*сосунок*); ябағы, ябаҡ, ҡырҡмыш, ҡырҡмыш тай (*стригун*); тай (*в возрасте двух лет*).

ЖЕРЕБЕ́Ц *м.* ҡонан (*двух-трёхлетнего возраста*); дүнән (*трёх-четырёхлетнего возраста*); айғыр (*старше четырёх лет*); өйөр айғыры (*жеребец-вожак*); һәүерек (*не производитель*); аҫау айғыр (*производитель*); **заводско́й жеребе́ц** тоҡом айғыры.

ЖЕРЕБИ́ТЬСЯ *несов.* ҡолонлау.

ЖЕРЕБЬЁВКА *ж.* йәрәбә һалыу, шыбаға тотоу.

ЖЕРЕБЯ́ЧИЙ *прил.* ҡолон; **жеребя́чье ржа́ние** ҡолон кешнәүе.

ЖЕ́РЕХ *м. зоол.* ағасаҡ, ағарсаҡ, ағасъяңаҡ.

ЖЕРЛО́ *с.* ауыҙ; **жерло́ пу́шки** пушка ауыҙы; **жерло́ коло́дца** ҡоҙоҡ ауыҙы.

ЖЁРНОВ *м.* тирмән ташы.

ЖЕ́РТВА *ж.* 1. *в разн. знач.* ҡорбан; **же́ртвы агре́ссии** агрессия ҡорбандары; 2. (*самопожертвование*) үҙ-үҙеңде аямау, ҡорбан итеү; ✧ **пасть же́ртвой** ҡорбан булыу; **принести́ в же́ртву** ҡорбан итеү.

ЖЕ́РТВЕННИК *м.* ҡорбан салыу урыны.

ЖЕ́РТВОВАТЕЛЬ *м. уст.* ҡорбан итеүсе, иғана биреүсе.

ЖЕ́РТВОВАТЬ *несов.* 1. *что и без. доп.* иғана биреү, бүләк итеп биреү; 2. *кем-чем, перен.* ҡорбан итеү, фиҙа ҡылыу.

ЖЕРТВОПРИНОШЕ́НИЕ *с.* ҡорбан салыу.

ЖЕСТ *м.* 1. ишара, ым, ҡул хәрәкәте; һелтәнеш; 2. *перен.* ҡыланыш.

ЖЕСТИКУЛИ́РОВАТЬ *несов.* ҡул болғау (*һөйләгәндә*).

ЖЕСТИКУЛЯ́ЦИЯ *ж.* ҡул болғау.

ЖЁСТКИЙ *прил.* 1. ҡаты, шытыр; **жёсткие во́лосы** шытыр сәс; 2. *перен.* (*суровый, резкий*) ҡаты, уҫал, тупаҫ; 3. *перен.* (*неуклонный, безоговорочный*) киҫкен, ҡырҡа, бик ҡаты; **жёсткие усло́вия** киҫкен шарттар; **жёсткие сро́ки** ҡырҡа сроктар; ✧ **жёсткий ваго́н** *ж.-д.* ҡаты вагон; **жёсткая вода́** татырлы һыу.

ЖЕСТКО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «ҡаты, шытыр, татыр» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **жестковоло́сый** шытыр сәсле.

ЖЁСТКОСТЬ *ж.* 1. ҡатылыҡ; 2. *перен.* киҫкенлек, ҡырҡалыҡ, ҡатылыҡ.

ЖЕСТО́КИЙ *прил.* 1. аяуһыҙ, ҡанһыҙ, ҡаты күңелле, шәфҡәтһеҙ; 2. (*очень сильный*) көслө, ҡаты; **жесто́кая борьба́** ҡаты көрәш; 3. сатлама, ҡаты; **жесто́кий моро́з** сатлама һыуыҡ; ✧ **жесто́кая необходи́мость** ҡырҡа кәрәклек (*йәки* ихтыяж).

ЖЕСТОКОСЕ́РДИЕ *с.* ҡаты күңеллелек, мәрхәмәтһеҙлек, таш йөрәклелек, рәхимһеҙлек.

ЖЕСТОКОСЕ́РДНЫЙ *прил.* ҡаты күңелле, мәрхәмәтһеҙ, аяуһыҙ, ҡанһыҙ, йөрәге таш, рәхимһеҙ, миһырбанһыҙ.

ЖЕСТО́КОСТЬ *ж.* 1. аяуһыҙлыҡ, ҡанһыҙлыҡ, ҡатылыҡ; мәрхәмәтһеҙлек, рәхимһеҙлек; 2. (*жестокий поступок*) ҡаты мөғәмәлә.

ЖЕСТЬ *ж.* ҡалай.

ЖЕСТЯ́НКА *ж.* 1. *разг.* (*кусок жести*) ҡалай киҫәге; 2. (*коробка*) ҡалай һауыт.

ЖЕСТЯНО́Й *прил.* ҡалай; **жестяно́й ча́йник** ҡалай сәйнүк.

ЖЕСТЯ́НЩИК *м.* ҡалайсы (*ҡалайҙан әйбер яһаусы*).

ЖЕТО́Н *м.* жетон (1. *билдәле бер ойошма йәки түңәрәк ағзалары таға торған значок; билдәле бер ваҡиға иҫтәлегенә сығарылған металл значок;* 2. *берәй нәмә алыу өсөн шартлы билдә булған металл киҫәге*).

ЖЕЧЬ *несов.* 1. *кого-что* (*истреблять огнём*) яндырыу, үртәү; 2. *что* (*заставлять гореть*) яғыу, яндырыу; **жечь дрова́** утын яғыу; **он всю ночь жёг ла́мпу** ул төн буйы лампа яндырҙы; 3. *кого-что и без доп.* (*обжигать*) бешереү, көйҙөрөү, яндырыу, өтөү; сағыу (*о крапиве*).

ЖЕ́ЧЬСЯ *несов.* 1. *разг. см.* **жечь** 3; 2. *страд. к* **жечь** 1, 2.

ЖЖЕ́НИЕ *с.* әсетеү, әсетеп һыҙлау.

ЖЖЁНЫЙ *прил.* үртәлгән, көйҙөрөлгән (*обожжённый*); ҡыҙҙырылған (*поджаренный*); **жжёный кирпи́ч** үртәлгән кирбес.

живётся *наст. вр. от* **жи́ться**.

ЖИВЕ́Ц *м. рыб.* ем балыҡ (*ҡармаҡҡа эләктереп һалына торған кескәй тере балыҡ*).

ЖИВИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* көс биреүсе, күңел күтәреүсе, хәл индереүсе, терелтеүсе, йәнләндереүсе, дәртләндереүсе.

ЖИВИ́ТЬ *несов. кого-что* терелтеү, йәнләндереү, дәртләндереү, рухландырыу.

ЖИВИ́ЦА *ж.* сайыр.

ЖИ́ВНОСТЬ *ж. собир. разг.* ҡош-ҡорт (*йортта тәрбиәләгән*).

ЖИ́ВО *нареч.* 1. (*ясно, отчётливо*) ап-асыҡ итеп, бик асыҡ итеп; 2. (*очень, разительно*) бик, ныҡ; иҫ киткес, ғәжәп; **он мне жи́во напомина́ет мать** ул минең әсәйемде ныҡ хәтерләтә; 3. (*оживлённо*) күтәренке, йәнле, дәртле, рухлы; 4. *разг.* (*быстро*) тиҙ генә, бик тиҙ, шунда уҡ, йәһәт кенә, йылдам.

ЖИВО́Й *прил.* 1. тере; иҫән, иҫән-һау (*о человеке*); **жива́я ры́ба** тере балыҡ; 2. (*подлинный, реальный*) реаль, йәнле, ысын; **жива́я действи́тельность** йәнле ысынбарлыҡ; 3. (*оживлённый*) ҡыҙыу, йәнле; **жива́я бесе́да** йәнле әңгәмә; 4. (*подвижный*) теремек, етеҙ, тилбер йылдам, уңған; **живо́й ребёнок** теремек бала; 5. (*яркий, выразительный*) йәнле, еңел, күңелле; **жива́я речь** йәнле итеп һөйләү; ✧ **жива́я и́згородь** үҫкән ағас йәки ҡыуаҡтарҙан торған ҡойма, тәбиғи ҡойма; **жива́я приро́да** йәнле тәбиғәт; **жива́я ра́на** 1) (*ещё не зажившая рана*) яңы йәрәхәт, төҙәлмәгән йәрәхәт; 2) (*душевная боль*) төҙәлмәҫлек йәрәхәт; **живо́го ме́ста нет** һау ере юҡ, зарарланмаған ере юҡ; **живо́е преда́ние** быуындан-быуынға һөйләнә килгән риүәйә; **живо́й вес** тереләй ауырлыҡ; **живы́е цветы́** тәбиғи (*йәки* тере) сәскәләр; **заде́ть за живо́е** ауыртҡан урынға тейеү; **на живу́ю ни́тку** минән киткәнсе эйәһенә еткәнсе; арлы-бирле, өҫтән-мөҫтән генә; **ни (одно́й) живо́й души́** бер кем дә юҡ.

ЖИВОПИ́СЕЦ *м.* художник.

ЖИВОПИ́СНЫЙ *прил.* матур күренешле, матур; **живопи́сная ме́стность** матур күренешле урын.

ЖИ́ВОПИСЬ *ж.* 1. живопись (*буяу менән һүрәт эшләү сәнғәте*); **уро́ки жи́вописи** живопись дәрестәре; 2. *собир.* (*картины*) картиналар.

ЖИВОРОДЯ́ЩИЙ *прил. зоол.* терелэй тыуҙырыусы.

ЖИ́ВОСТЬ *ж.* 1. (*быстрота, проворство*) етеҙлек, теремеклек, йылдамлыҡ; 2. (*оживлённость*) йәнлелек, етеҙлек; 3. (*выразительность, яркость*) йәнлелек, асыҡлыҡ,

еңеллек, күңелллелек; ✧ **с жи́востью** тиҙ, йәһәт, йылдам.

ЖИВО́Т I *м.* ҡорһаҡ, эс; ✧ **надорва́ть живо́т со́ смеху** һын ҡатҡансы көлөү; **живо́т подвело́** ашағы килеү, асығыу.

ЖИВО́Т II *м. уст.* йән, баш; йәшәү, тормош; ✧ **не на живо́т, а на́ смерть** йәнен-тәнен аямайынса.

ЖИВОТВО́РНЫЙ *прил.* йәнләндергес, дәртләндергес, рухландырғыс; **животво́рная си́ла** рухландырғыс көс.

ЖИВОТВОРЯ́ЩИЙ 1. *прич.* йәнләндереүсе, рухландырыусы; 2. *прил. см.* **животво́рный.**

ЖИВОТНОВО́Д *м.* мал ҡараусы (*йәки* аҫыраусы).

ЖИВОТНОВО́ДСТВО *с.* малсылыҡ, мал аҫыраусылыҡ.

ЖИВОТНОВО́ДЧЕСКИЙ *прил.* малсылыҡ; **животново́дческий совхо́з** малсылыҡ совхозы.

ЖИВО́ТНОЕ *с.* хайуан; **дома́шние живо́тные** йорт хайуандары.

ЖИВО́ТНЫЙ *прил.* 1. хайуан; **живо́тный органи́зм** хайуан организме; 2. *перен.* (*грубый, низменный*) тупаҫ, хайуандарса; **живо́тное чу́вство** тупаҫ хис.

ЖИВОТРЕПЕ́ЩУЩИЙ *прил.* иң мөһим, көн үҙәгендәге; **животрепе́щущий вопро́с** иң мөһим мәсьәлә.

живу́, живёшь *и т. д. наст. вр. от* **жить.**

ЖИВУ́ЧЕСТЬ *ж.* йәшәүсәнлек, сыҙамлылыҡ, һырылыҡ, йәшәүгә һәләтлелек.

ЖИВУ́ЧИЙ *прил.* 1. йәшәүсән, бирешмәүсән, сыҙамлы, һыры; 2. *перен.* (*устойчивый*) ныҡлы, оҙаҡҡа барған.

ЖИ́ВЧИК *м.* 1. *рыб. см.* **живе́ц;** 2. *биол.* ата орлоҡ, тересә.

ЖИВЬЁМ *нареч. прост.* тереләтә, терeләй, тере көйгә.

ЖИ́ДКИЙ *прил.* 1. шыйыҡ; **жи́дкие тела́** *физ.* шыйыҡ есемдәр; **жи́дкий чай** шыйыҡ сәй; 2. (*редкий*) һирәк; **жи́дкая расти́тельность** һирәк үҫемлек; 3. *разг.* (*слабый*) йомшаҡ, көсһөҙ, зәғиф.

ЖИ́ДКОСТЬ *ж.* 1. шыйыҡса; **ме́ры жи́дкостей** шыйыҡсалар үлсәүе; 2. шыйыҡлыҡ; **жи́дкость молока́** һөттөң шыйыҡлығы; 3. һирәклек; **жи́дкость воло́с** сәстең һирәклеге.

ЖИ́ЖА *ж.* һарҡынды; **наво́зная жи́жа** тиҙәк һарҡындыһы.

жи́же *сравнит. ст. от* **жи́дкий.**

ЖИЗНЕДЕ́ЯТЕЛЬНОСТЬ *ж.* 1. *биол.* йәшәүгә һәләтлелек; **жизнеде́ятельность органи́зма** организмдең йәшәүгә һеләтлелеге; 2. *перен.* йәшәү эшмәкәрлеге, эшлеклелек.

ЖИЗНЕДЕ́ЯТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. *биол.* йәшәүгә һәләтле; 2. *перен.* эшмәкәр, эшлекле, булдыҡлы.

ЖИЗНЕЛЮБИ́ВЫЙ *прил.* тормош һөйөүсән.

ЖИ́ЗНЕННОСТЬ *ж.* 1. йәшәүгә һәләтлелек, йәшәүгә ҡулайлашыу; **жи́зненность органи́зма** организмдең йәшәүгә ҡулайлашыуы; 2. тормошсанлыҡ; **си́ла и жи́зненность сове́тского стро́я** совет ҡоролошоноң көсө һәм тормошсанлығы.

ЖИ́ЗНЕННЫЙ *прил.* 1. тормош, ғүмер, йәшәү; тормошсан; **жи́зненный о́пыт** тормош тәжрибәһе; 2. *перен.* (*важный, необходимый*) мөһим, әһәмиәтле, бик кәрәкле; **жи́зненный вопро́с** мөһим мәсьәлә.

ЖИЗНЕОПИСА́НИЕ *с.* тормош юлын яҙыу, биография.

ЖИЗНЕОЩУЩЕ́НИЕ *с.* ысынбарлыҡты тоя белеү.

ЖИЗНЕПОНИМА́НИЕ *с.* тормошто аңлау, тормошҡа ҡараш.

ЖИЗНЕРА́ДОСТНОСТЬ *ж.* дәртлелек, шат (*йәки* көр) күңелллелек.

ЖИЗНЕРА́ДОСТНЫЙ *прил.* дәртле, шат (*йәки* көр) күңелле.

ЖИЗНЕСПОСО́БНОСТЬ *ж.* йәшәүгә һәләтлелек (*йәки* булдыҡлылыҡ).

ЖИЗНЕСПОСО́БНЫЙ *прил.* йәшәүгә һәләтле (*йәки* булдыҡлы); **жизнеспосо́бный органи́зм** йәшәүгә һәләтле организм.

ЖИЗНЕСТО́ЙКИЙ *прил.* йәшәүгә һәләтле, сыҙамлы, ныҡ.

ЖИЗНЕСТО́ЙКОСТЬ *ж.* йәшәүгә һәләтлелек, сыҙамлылыҡ, ныҡлыҡ.

ЖИЗНЕУТВЕРЖДА́ЮЩИЙ *прил.* тормошто раҫлаусы.

ЖИЗНЬ *ж.* 1. тормош; йәшәү, тереклек; **борьба́ за жизнь** йәшәү өсөн көрәш; **зако́ны жи́зни** тормош закондары; **обще́ственная жизнь** ижтимағи тормош; **кипу́чая жизнь** ҡайнап торған тормош; 2. (*продолжительность существования*) ғүмер (буйы); **за всю свою́ жизнь** үҙ ғүмере буйына; **на скло́не жи́зни** ҡартайғас, олоғайғас, ҡартлыҡ көндә, ғүмер ахырында (*йәки* аҙағында); 3. (*оживление*) йәнлелек, хәрәкәт; **у́лицы полны́ жи́зни** урамдарҙа йәнлелек; ✧ **боро́ться не на жизнь, а на сме́рть** үҙ-үҙеңде аямайынса көрәшеү; **вопро́с жи́зни и́ли сме́рти** *см.* **вопро́с; жи́зни не рад** йәшәгe килмәй, торғо килмәй; **ме́жду жи́знью и сме́ртью** йәшәү менән үлем араһында; **по гроб жи́зни** *см.* **гроб; подру́га жи́зни** тормош юлдашы, ҡатын; **положи́ть жизнь** *за кого-что* үҙеңде ҡорбан итеү; **прожига́ть жизнь** аҙып-туҙып йөрөү.

ЖИ́ЛА *ж.* 1. *разг.* ҡан тамыры; 2. *разг.* (*сухожилие*) һеңер, тарамыш; 3. *горн.* юлаҡ (*билдәле бер тау тоҡомо ятҡан ер ярығы*); 4. *тех.* жила (*кабель проводаларының береһе*).

ЖИЛЕ́Т *м.* жилет (*ирҙәр кейеме*).

ЖИЛЕ́ТНЫЙ *прил.* жилет; **жиле́тный карма́н** жилет кеҫәһе.

ЖИ́ЛИСТЫЙ *прил.* 1. һеңерле, ярылы; **жи́листое мя́со** һеңерле ит; 2. тамырлы, тамырҙары беленеп торған; **жи́листая рука́** тамырлы ҡул; 3. *перен. разг.* (*сухощавый, крепкий*) һыры, тарамыш кеүек, ныҡ.

ЖИЛИ́ЩЕ *с.* торлаҡ; **благоустро́йство жили́щ** торлаҡтарҙы яйлау, төҙөкләндереү.

ЖИЛИ́ЩНЫЙ *прил.* торлаҡ; **жили́щные усло́вия** торлаҡ шарттары.

ЖИ́ЛКА *ж.* 1. *уменьш. от* **жи́ла** 1, 2; 2. *бот., зоол.* тамыр, тамырсыҡ (*япраҡтарҙа, бөжәк ҡанаттарында*); 3. (*прослойка в горных породах*) юлаҡ; **бе́лый мра́мор с кра́сными жи́лками** ҡыҙыл юлаҡлы аҡ мәрмәр; 4. *перен.* һәләтлелек, булдыҡлылыҡ; **у него́**

есть организа́торская жи́лка уның ойоштороу һәләтлеге бар.

ЖИЛО́Й *прил.* торлаҡ, торорға яраҡлы; **жило́й фонд** торлаҡ фонды.

ЖИЛПЛО́ЩАДЬ *ж.* **(жила́я пло́щадь)** торлаҡ майҙаны.

ЖИЛЬЁ *с.* **1.** (*обитаемое место*) йәшәү урыны; **2.** *разг.* (*жилище*) торлаҡ, йорт, төләк.

ЖИМ *м. спорт.* (*штанганы*) күтәреү.

ЖИ́МОЛОСТЬ *ж. бот.* айыу баланы.

ЖИР *м.* май; **расти́тельные жиры́** үҫемлек майҙары; **ры́бий жир** балыҡ майы; ✧ **нагуля́ть жи́ру** һимереү; **с жи́ру беси́ться** *см.* **беси́ться.**

ЖИРА́Ф *м.*, **ЖИРА́ФА** *ж.* жираф.

ЖИРЕ́ТЬ *несов.* һимереү, көрәйеү; түлләнеү (*о птицах*).

ЖИ́РНОСТЬ *ж.* **1.** (*молочных продуктов*) ҡуйылыҡ; **жи́рность молока́** һөт (төң) ҡуйылығы; **2.** (*упитанность*) һимеҙлек, көрлөк.

ЖИ́РНЫЙ *прил.* **1.** майлы; һөҙлөклө, тоҙлоҡло, өрөлө (*о супе*); һимеҙ (*о мясе*); **жи́рная ка́ша** майлы бутҡа; **2.** (*упитанность*) һимеҙ, көр; һимергән, көрәйгән; **жи́рная коро́ва** һимеҙ һыйыр; **3.** май; **жи́рное пятно́** май табы (*йәки* димгеле); **4.** (*о молоке и молочных продуктах*) ҡуйы, ҡаймаҡлы; **5.** (*о почве*) һутлы; **жи́рная земля́** һутлы тупраҡ; **6.** (*толстый — о линии, черте*) ҡалын; **жи́рный шрифт** *полигр.* ҡалын шрифт; ✧ **жи́рный кусо́к** майлы (*йәки* һимеҙ) ҡалъя.

ЖИРОВА́ТЬ *несов. сад.* буйға үҫеү (*емеш бирмәйенсә*).

ЖИРОВИ́К *м. мед.* оро (*кешелә*).

ЖИРОВО́Й *прил.* **1.** май; майлы; **жировы́е отложе́ния** май үреү; **2.** (*связанный с обработкой и употреблением жира*) май, май эшкәртеү; **жирова́я промы́шленность** май промышленносе.

ЖИРОПРИКА́З *м. фин.* жироприказ (*кредитор менән иҫәп яһау тураһында кредит учреждениеһенә вкладчиктең биргән яҙма бойороғо*).

ЖИТЕ́ЙСКИЙ *прил.* көндәлек, көндә була торған, ғәҙәттәге; ✧ **де́ло жите́йское** көн дә була торған эш.

ЖИ́ТЕЛЬ *м.* тороусы (*йәки* йәшәүсе) халыҡ; **коренно́й жи́тель** төп (*йәки* ерле) халыҡ.

ЖИ́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **жи́тель.**

ЖИ́ТЕЛЬСТВО *с.* тороу, йәшәү; **ме́сто жи́тельства** тороу (*йәки* йәшәү) урыны.

ЖИ́ТНИЦА *ж.* **1.** *уст.* амбар, келәт; **2.** *перен.* игенгә бай ер (*йәки* өлкә); **Украина — жи́тница СССР** Украина — СССР-ҙың игенгә бай өлкәһе.

ЖИ́ТНЫЙ *прил.* ашлыҡ; **жи́тный амба́р** ашлыҡ амбары.

ЖИТНЯ́К *м. бот.* бесәй ҡойроғо.

ЖИ́ТО *с.* ашлыҡ.

ЖИТЬ *несов.* **1.** йәшәү, көн итеү (*йәки* күреү), тереклек итеү; **жить беззабо́тно** ғәмһеҙ йәшәү; **2.** *кем-чем* бәйләнеп (*йәки* бирелеп) китеү; **он живёт люби́мой рабо́той** ул яратҡан эшенә бирелеп киткән; **3.** (*обитать*) тороу; ✧ **жи́л(и)-бы́л(и)** булған ти, йәшәгән ти; **жить-пожива́ть** йәшәй биреү, ғүмер итеү; **приказа́ть до́лго жить** үлеү.

ЖИТЬЁ *с.* **1.** *разг.* көнкүреш, тормош; **солда́тское житьё** һалдат тормошо; **2.** тороу; **дом, приго́дный для житья́** торорлоҡ йорт; ✧ **житья́ нет** көн юҡ; **житьё-бытьё** хәл-әхүәл, ғүмер итеү, көнкүреш, тормош.

ЖИ́ТЬСЯ *несов. безл. кому, разг.* йәшәү, тороу; **ему́ хорошо́ живётся** ул яҡшы тора.

жму, жмёшь *и т. д. наст. вр. от* **жать** I 1, 3, 4.

ЖМУ́РИТЬ *несов.*: **жму́рить глаза́** күҙҙе ҡыҫыу (*йәки* йомоу).

ЖМУ́РИТЬСЯ *несов.* күҙҙе ҡыҫыу; ҡыҫылыу (*күҙгә ҡарата*).

ЖМУ́РКИ *только мн.* һуҡыр тәкә, күҙбәйләш, һәпәләк (*уйын*).

жмусь, жмёшься *и т. д. наст. вр. от* **жа́ться.**

ЖМЫХИ́ *мн.* (*ед.* **жмых** *м.*) түпрә.

ЖМЫХО́ВЫЙ *прил.* түпрә; **жмыхо́вые корма́** түпрә аҙыҡтар.

ЖНЕ́ЙКА *ж. с.-х.* урғыс.

ЖНЕЦ *м.* ураҡсы.

ЖНИВЬЁ *с.* **1.** ҡауҙан, ҡамыл төбө; **2.** (*солома*) ҡамыл.

ЖНИ́ЦА *женск. р. к* **жнец.**

жну, жнёшь *и. т. д. наст. вр. от* **жать** II.

ЖОКЕ́Й *м. спорт.* жокей (*ат өйрәтеүсе*).

ЖОМ *м.* **1.** (*пресс*) һыҡҡыс; **2.** (*свекловичные выжимки*) һығынды.

ЖОНГЛЁР *м.* жонглёр (*цирк артисе*).

ЖОНГЛЁРСТВО *с.* **1.** жонглёрлыҡ; **2.** *перен.* (*ловкое, но произвольное обращение с фактами, словами и т. п.*) хәйләләү, оҫта алдау.

ЖОНГЛИ́РОВАТЬ *несов. чем и без доп.* **1.** жонглёрлыҡ итеү; **2.** *перен.* хәйләләү, оҫта алдау.

ЖРАТЬ *несов. что и без. доп., прост.* тығыныу, ҡорһаҡ тултырыу.

ЖРЕ́БИЙ *м.* **1.** йәрәбә, шыбаға; **броса́ть жре́бий** йәрәбә ташлау; **2.** *перен. поэт.* (*участь*) өлөш, яҙмыш; ✧ **жре́бий бро́шен** булыры булған, хәл ителгән.

ЖРЕЦ *м.* жрец (**1.** *мәжүсиҙәрҙә ҡорбан салыусы кеше*; **2.** *перен. берәй нәмәгә йәне-тәне менән бирелгән кеше*).

ЖРЕ́ЧЕСКИЙ *прил.* жрец.

ЖРИ́ЦА *женск. р. к* **жрец.**

жру, жрёшь *и т. д. наст. вр. от* **жрать.**

ЖУ́ЖЕЛИЦА *ж. зоол.* бызылдауыҡ (*төнгө ҡуңыҙ*).

ЖУЖЖА́НИЕ *с. см.* **жужжа́ть.**

ЖУЖЖА́ТЬ *несов.* безелдәү, безләү, бызылдау, гөжләү, геүләү; **жужжи́т шмель** иңкеш безелдәй.

ЖУК *м.* ҡуңыҙ; **ма́йский жук** май ҡуңыҙы.

ЖУ́ЛИК *м.* **1.** (*вор*) жулик, ҡараҡ, бур; **2.** *разг.* (*обманщик*) алдаҡсы, ялғансы.

ЖУЛИКОВА́ТЫЙ *прил.* жуликтәрсә.

ЖУЛЬЁ *с. собир. разг.* жуликтәр, ҡараҡтар.

ЖУ́ЛЬНИЧАТЬ *несов. разг.* алдау, хәйләләү, мутлашыу.

ЖУ́ЛЬНИЧЕСТВО *с. разг.* алдалау, хәйләлек, мутлыҡ.

ЖУПА́Н *м.* ҡыҫҡа сәкмән (*элек поляктәрҙә һәм украиндарҙа*).

ЖУРАВЛИ́НЫЙ *прил.* торна; **журавли́ные кры́лья** торна ҡанаттары.

ЖУРА́ВЛЬ *м.* 1. торна; 2. (*у колодца*) сиртмә.

ЖУРИ́ТЬ *несов. кого, разг.* шелтәләү, орошоу.

ЖУРНА́Л *м.* журнал.

ЖУРНАЛИ́СТ *м.* журналист.

ЖУРНАЛИ́СТИКА *ж.* 1. журналистика (*журналдарҙа һәм газеталарҙа әҙәби-публицистик эшмәкәрлек*); 2. *собир.* газета-журналдар (*ваҡытлы матбуғат*).

ЖУРНАЛИ́СТКА *ж.* журналистка.

ЖУРНАЛИ́СТСКИЙ *прил.* журналислек; **журнали́стские спосо́бности** журналислек һәләте.

ЖУРНА́ЛЬНЫЙ *прил.* журнал; **журна́льная статья́** журнал мәҡәләһе.

ЖУРЧА́НИЕ *с. см.* **журча́ть; журча́ние ручья́** шишмә селтерәүе.

ЖУРЧА́ТЬ *несов.* сылтырау, шылтырау, гөрләү, селтерҙәү.

ЖУ́ТКИЙ *прил.* ҡурҡыныс, ҡот осҡос, йөрәк ярғыс; дәһшәтле, хәүефле; **жу́ткая карти́на** ҡот осҡос күренеш.

ЖУ́ТКО *нареч.* 1. ҡурҡыныс, ҡот осҡос; 2. *в знач. сказ. безл. кому* ҡурҡыныс; **мне ста́ло жу́тко** миңә ҡурҡыныс булып китте.

ЖУТЬ *ж. разг.* ҡурҡыу, ҡот осоу, хәүефләнеү; **меня́ жуть берёт** мин ҡурҡам, мине ҡурҡыу ала.

ЖУ́ХЛЫЙ *прил.* тоноҡланған, уңарған (*о красках*); ҡыу, ҡыуарған (*о траве, листьях*).

ЖУ́ХНУТЬ *несов.* тоноҡланыу, уңарыу (*о красках*); ҡырыу (*о траве, листьях*).

жу́ю, жуёшь *и т. д. наст. вр. от* **жева́ть.**

ЖЮРИ́ *с. нескл.* жюри (1. *собир. конкурстарҙа, ярыштарҙа бүләк билдәләүселәр*; 2. *уст. спорт ярыштарындағы судья*).

З

ЗА *предлог* 1. *с вин. п.* (*около, вокруг*) эргәһенә, эргәһендә, янына, янында; **сесть за стол** өҫтәл эргәһенә (*йәки* янына) ултырыу; 2. *с вин.п.* (*при указании на начало действия*) ⁼ға (⁼гә, ⁼ҡа, ⁼кә); **взя́ться за рабо́ту** эшкә тотоноу; 3. *с вин. п.* (*при указании лица, предмета, позади или по другую сторону которого что-то помещено, спрятано*) ⁼ға (⁼гә, ⁼ҡа, ⁼кә); **заложи́ть ру́ки за́ спину** ҡулды артҡа ҡуйыу; 4. *с вин. п.* (*при указании цены, платы*) ⁼ға (⁼гә, ⁼ҡа, ⁼кә); **купи́ть за пять рубле́й** биш һумға һатып алыу; 5. *с вин. п.* (*позднее; больше; сверх*) ашҡан, ашыу, ауған, уҙған; **моро́з за два́дцать гра́дусов** егерме градустан ашҡан һыуыҡ; **ей далеко́ за со́рок** уның йәше күптән инде ҡырҡтан уҙған; 6. *с вин. п.* (*при указании расстояния*) арала, ерҙә, алыҫлыҡта; **находи́ться за де́сять киломе́тров от го́рода** ҡаланан ун километр алыҫлыҡта булыу; 7. *с вин. п.* (*раньше на какое-л. время*) алда(н), элек, элгәре; **за́ день до отъе́зда** китерҙән бер көн алда; 8. *с вин. п.* (*в течение какого-л. времени*) ⁼ҙа (⁼ҙә, ⁼да, ⁼дә, ⁼ла, ⁼лә, ⁼та, ⁼тә), эсендә, ваҡытында; **отдохну́ть за вре́мя о́тпуска** отпуск ваҡытында ял итеү; **сде́лать за час** бер сәғәттә эшләү; **за́ две неде́ли** ике аҙна эсендә; 9. *с вин. п.* (*при указании на лицо или предмет, к которому прикасаются*) ⁼дан (⁼дән, ⁼ҙан, ⁼ҙән, ⁼нан, ⁼нән, ⁼тан, ⁼тән); **взять за́ руку** ҡулынан тотоу; 10. *с вин. п.* (*ради, в пользу чего-л.*) өсөн; **боро́ться за мир** тыныслыҡ өсөн көрәшеү; 11. *с вин. п.* (*вместо кого-л., замещая кого-л.*) өсөн, урынына; **рабо́тать за това́рища** иптәше өсөн эшләү; 12. *с вин. п.* (*при указании лица или предмета, выступающего в качестве кого-чего-л.*) итеп, тип; **приня́ть за пра́вило** ҡағиҙә итеп ҡабул итеү, ҡағиҙә тип таныу; **счита́ть за честь** бәхет тип һанау; 13. *с вин. п.* (*при указании лица, к которому возникает какое-либо чувство*) өсөн; **я рад за вас** мин һеҙҙең өсөн шатмын; **мне сты́дно за неё** уның өсөн мин оялам; 14. *с вин. и твор. п.* (*по причине, вследствие*) ⁼ғы (⁼ге, ⁼ны, ⁼не) өсөн, ⁼ға (⁼гә) күрә; арҡаһында, ⁼лыҡтан (⁼лектән); **уважа́ть за хра́брость** ҡыйыулығы өсөн ихтирам итеү; **за отсу́тствием до́ктора** доктор булмағанлыҡтан; **за недоста́тком вре́мени** ваҡыт етмәгәнгә күрә; 15. *с вин. и твор. п.* (*через, по ту сторону, позади*) артына, артында, аръяғына, аръяғында, тышына, тышында, ситенә, ситендә; аша, арҡыры; **вы́нести за ско́бки** йәйә тышына сығарыу; **жить за го́родом** ҡала ситендә йәшәү; **вы́бросить за окно́** тәҙрә аша ташлау; 16. *с твор. п.* (*позади, вслед, следом*) арттан, артынан, бер-бер артлы ... һуң; **оди́н за други́м** береһе артынан икенсеһе; **за мной** минең арттан; 17. *с твор. п.* (*во время чего-л.*) ⁼да (⁼дә, ⁼ҙа, ⁼ҙә, ⁼ла, ⁼лә, та, ⁼тә) ваҡытында, ваҡытта, саҡта; **за у́жином** киске аш ваҡытында; **за рабо́той** эшләгәндә; 18. *с твор. п.* (*при указании лица или предмета, на которые направлено действие*) ⁼ды (⁼де, ⁼ҙы, ⁼ҙе, ⁼ны, ⁼не, ⁼ты, ⁼те); **уха́живать за больны́ми** ауырыуҙарҙы ҡарау; **следи́ть за чистото́й** таҙалыҡты тикшереп тороу; 19. *с твор. п.* (*с целью, для чего-л.*) артынан, алырға, ⁼ға (⁼гә, ⁼ҡа, ⁼кә); **пойти́ за водо́й** һыуға барыу; **посла́ть за веща́ми** әйберҙәрҙе алырға ебәреү; 20. *с твор. п.* (*при указании лица, от которого зависит наступление какого-л. действия*) ⁼да (⁼дә, ⁼ҙа, ⁼ҙә, ⁼ла, ⁼лә, ⁼на, ⁼нә, ⁼та, ⁼тә); **де́ло за ва́ми** эш һеҙҙә ҡалды; 21. *с твор. п.* ⁼лы (⁼ле), булған, менән; **бума́га за по́дписью дире́ктора** директор ҡул ҡуйған ҡағыҙ, директор ҡултамғаһы булған ҡағыҙ; **де́ло за но́мером 4** 4-се номерле дело; ◇ **вы́йти за́муж за кого́-либо** берәүгә кейәүгә сығыу; **за исключе́нием** ⁼дан башҡа; ⁼дан тыш; **за и про́тив** яҡлап һәм ҡаршы; **за счёт кого́-либо** берәй кеше иҫәбенә; **за счёт чего́-либо** берәй нәмә иҫәбенә; **ни за что́** һис бер ваҡытта ла.

ЗА- *приставка* **1.** *ҡылым янағанда ҡулланылып түбәндәгене аңлата:* 1) *эштең башланғанын, мәҫ.* **засмея́ться** көлөп ебәреү; 2) *эш йәки хәлдең һөҙөмтәһенә ирешеүҙе, мәҫ.* **завоева́ть** яулап алыу; 3) (*-ся кисәксәһе менән*) *эштең артыҡ булғанлығын, сиктән сығып киткәнлеген, мәҫ.* **засиде́ться** оҙаҡ ултырып китеү; 4) *хәрәкәттең берәй нәмә артына, берәй яҡҡа йүнәлтелгәнен, мәҫ.* **заверну́ть** (*за́ угол*) (*мөйөшкә*) боролоу; **засла́ть** (йыраҡҡа) ебәреү; 5) *эштең юл ыңғайында башҡарылыуын, мәҫ.* **забежа́ть** инеп сығыу; **2.** *исем һәм сифат янағанда ҡулланылып, предметтең икенсе яҡта йәки артта булғанлығын аңлата, мәҫ.* **заре́чье** йылға аръяғы.

ЗААЛЕ́ТЬ *сов.* **1.** (*показаться— о чём-л. алом*) алланып (*йәки* алһыуланып, ҡыҙарып күренеү; **в листве́ заале́ли гро́здьяряби́ны** япраҡтар араһынан миләш тәлгәштәре ҡыҙарып күренделәр; **2.** (*начать алеть*) аллана (*йәки* ҡыҙара) башлау.

ЗААПЛОДИ́РОВАТЬ *сов.* алҡышлай (*йәки* ҡул саба) башлау.

ЗААРЕ́НДОВА́ТЬ *сов. что* арендаға алыу, арендалау.

ЗААРКА́НИТЬ *сов. кого-что* арҡанлау, боғал һалыу, боғаллап тотоу; **заарка́нить ло́шадь** атты боғаллап тотоу.

ЗААРТА́ЧИТЬСЯ *сов.* киреләнеү, ҡарышыу, тиҫкәреләнеү; сығынсылау (*о лошади*).

ЗААТЛАНТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* Атлантик океан артындағы (*йәки* аръяғындағы); **заатланти́ческие стра́ны** Атлантик океан аръяғындағы илдәр.

ЗАБА́ВА *ж.* ирмәк, мәрәкә; уйын-көлкө, йыуаныс; **де́тские и́гры и заба́вы** балаларҙың уйын-көлкөләре; **ра́ди заба́вы** ирмәк өсөн.

ЗАБАВЛЯ́ТЬ *несов. кого-что* **1.** (*развлекать*) албырғатыу, алдаштырыу, йыуатыу; **забавля́ть дете́й и́грами** балаларҙы уйын менән албырғатыу; **2.** (*быть предметом развлечения*) ҡыҙыҡ булыу (*йәки* күренеү), мәҙәк булыу; **ва́ши угро́зы нас то́лько забавля́ют** һеҙҙең ҡурҡытыуығыҙ беҙгә ҡыҙыҡ ҡына.

ЗАБАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *чем и без доп.* (*развлекаться*) албырғау, йыуаныу, уйнау, шаярыу; **забавля́ться и́грами** уйындар менән йыуанып тороу; **2.** *кем-чем* (*делать предметом забавы*) күңел асыу, ҡыҙыҡ күреү, ирмәк табыу; ирмәк (*йәки* ҡыҙыҡ) итеү.

ЗАБА́ВНИК *м. разг.* уйынсаҡ, көлдөрөүсән, мәҙәксән, шаян.

ЗАБА́ВНО *нареч.* **1.** ҡыҙыҡ (*йәки* көлкө; күңелле) итеп; **он заба́вно расска́зывает** ул ҡыҙыҡ итеп һөйләй; **2.** *в знач. сказ. кому* ҡыҙыҡ, ирмәк, мәрәкә; **мне э́то о́чень заба́вно** миңә был бик ҡыҙыҡ.

ЗАБА́ВНЫЙ *прил.* ҡыҙыҡ, көлкө(лө), ирмәк, мәрәкә; **заба́вный слу́чай** ҡыҙыҡ ваҡиға; **заба́вный ребёнок** ирмәк бала.

ЗАБАЛЛОТИ́РОВАТЬ *сов. кого-что* һайламау, һайламай ҡалдырыу.

ЗАБАРАБА́НИТЬ *сов.* **1.** (*на барабане*) барабан ҡаға башлау; **2.** *что и без. доп.* (*застучать*) дыңғырҙата (*йәки* тыптырҙата) башлау; **дождь забараба́нил по кры́ше** ямғыр өй түбәһен тыптырҙатып яуа башланы.

ЗАБАРРИКАДИ́РОВАТЬ *сов. что* баррикадалау, баррикада төҙөү (*йәки* яһау).

ЗАБАРРИКАДИ́РОВАТЬСЯ *сов.* баррикада яһап ышыҡланыу.

ЗАБАСТОВА́ТЬ *сов.* забастовка яһау, эш ташлау.

ЗАБАСТО́ВКА *ж.* забастовка, эш ташлау; **полити́ческая забасто́вка** политик забастовка; **экономи́ческая забасто́вка** экономик забастовка; **объяви́ть забасто́вку** забастовка иғлан итеү.

ЗАБАСТО́ВОЧНЫЙ *прил.* забастовка; **забасто́вочный комите́т** забастовка комитете.

ЗАБАСТО́ВЩИК *м.* эш ташлаусы, забастовкала ҡатнашыусы.

ЗАБВЕ́НИЕ *с. уст.* иҫтән яҙыу, иҫ юйыу; ◇ **преда́ть забве́нию** *что* онотоу, иҫтән сығарыу.

ЗАБЕ́Г *м. спорт.* йүгереү; **забе́г на четы́реста ме́тров** дүрт йөҙ метрға йүгереү.

ЗАБЕ́ГАТЬ *сов.* **1.** йүгерешә башлау, йүгерешеү, сабыуыллау, ҡыуҙалышыу; **при приближе́нии по́езда все забе́гали** поезд яҡынлаша башлағас, бөтәһе лә йүгерешә башланылар; **2.** *перен.* (*о глазах, взгляде*) йүгертә (*йәки* уйнай) башлау; **глаза́ его́ трусли́во забе́гали** ул ҡурҡып күҙҙәрен ян-яҡҡа йүгертә башланы.

ЗАБЕГА́ТЬ *несов. см.* **забежа́ть**; ◇ **забега́ть вперёд** ваҡытынан алға китеү (*йәки* һикереү).

ЗАБЕ́ГАТЬСЯ *сов. разг.* йүгерә-йүгерә хәлдән тайыу, йүгереп арып бөтөү.

ЗАБЕЖА́ТЬ *сов.* **1.** (*попасть куда-л.*) (йүгереп) килеп инеү; **2.** *разг.* (*зайти мимоходом*) инеп сығыу; **забе́жать к знако́мым** таныштарға инеп сығыу.

ЗАБЕЛЕ́ТЬ *сов.* **1.** (*показаться — о чём-л. белом*) ағарып күренеү; **в темноте́ забеле́ли пала́тки** ҡараңғылыҡта тоноҡ ҡына булып палаткалар ағарып күренделәр; **2.** (*начать белеть*) ағара башлау, ағарыу; **верши́ны гор забеле́ли от сне́га** тау баштары ҡарҙан ағарҙы.

ЗАБЕЛИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*покрыть белой краской*) ағартыу, аҡлау, аҡҡа буяу; **забели́ть сте́ны** стеналарҙы ағартыу; **2.** *разг.* ҡатыу, һалыу; **забели́ть чай молоко́м** сәйгә һөт һалыу.

ЗАБЕРЕ́МЕНЕТЬ *сов.* ауырға ҡалыу, йөккә уҙыу.

ЗАБЕСПОКО́ИТЬСЯ *сов.* тынысһыҙлана башлау, тынысһыҙланып китеү, борсола башлау.

ЗАБИВА́ТЬ *несов. см.* **заби́ть** I.

ЗАБИВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **заби́ться** I; **2.** *страд. к* **забива́ть**.

ЗАБИНТОВА́ТЬ *сов. кого-что* бинтләү, бәйләү, бинтләп (*йәки* бәйләп) ҡуйыу; **забинтова́ть ра́ну** яраны бәйләп ҡуйыу.

ЗАБИНТО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **забинтова́ть**.

ЗАБИРА́ТЬ *несов. см.* **забра́ть**.

ЗАБИРА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **забра́ться**; **2.** *страд. к* **забира́ть**.

ЗАБИ́ТОСТЬ *ж.* баҫылғанлыҡ, яҙмыш (*йәки* тормош) баҫҡанлыҡ, бахырлыҡ.

ЗАБИ́ТЫЙ 1. *прич.* ҡағылған, ҡаҙаҡланған; 2. *прил.* (*запуганный*) яҙмыш баҫҡан, баҫылған, ҡағылып-һуғылып йәшәгән; **заби́тый челове́к** яҙмыш баҫҡан кеше.

ЗАБИ́ТЬ I *сов.* 1. *что* ҡағыу, ҡаҙаҡлау; **заби́ть гвоздь** ҡаҙаҡ ҡағыу; 2. *что* (*заделать*) бөтәштереү, тығыу, томалау, ҡаплау; **заби́ть ще́ли** ярыҡтарҙы бөтәштереү; 3. *что* (*заполнить до отказа*) тултырыу, тығыҙлап тултырып ҡуйыу; **заби́ть сара́й дрова́ми** һарайға утын тултырыу; 4. *что* (*закрыть наглухо*) томалау, бикләү, бикләп (*йәки* томалап) ҡуйыу; **заби́ть дверь** ишекте бикләп ҡуйыу; 5. *кого* (*замучить побоями*) туҡмап йөҙәтеү (*йәки* эштән сығарыу); 6. *что* (*заглушить — о растениях*) баҫып китеү; **не заби́ли бы сорняки́ посе́вы** баҫыуҙы ҡый үлән баҫып китмәһен; 7. *кого* (*убить на бойне*) һуйыу, боғаҙлау, салыу; **заби́ть свинью́** сусҡаны һуйыу; ✧ **заби́ть го́лову** *кому чем* башын ҡаңғыртыу, томалау; **заби́ть мяч в воро́та** тупты ҡапҡаға бәреп индереү; **заби́ть шар** (*при игре в бильярд*) шарҙы төртөп төшөрөү.

ЗАБИ́ТЬ II *сов.* 1. (*начать бить*) ҡаға (*йәки* һуға) башлау; **заби́ли бараба́ны** барабан ҡаға башл нылар; 2. (*начать вытекать струёй*) урғылыу, урғып сығыу, атылыу, бәреү; **из сква́жины заби́ла нефть** скважинанан нефть урғылды.

ЗАБИ́ТЬСЯ I *сов.* 1. йәшеренеү, боҫоу, ҡасыу; **заби́ться в у́гол** мөйөшкә йәшеренеү; 2. (*засориться*) тығылыу, томаланыу, бикләнеү; **труба́ заби́лась са́жей** торбаға ҡором тығылған.

ЗАБИ́ТЬСЯ II *сов.* (*начать биться*) һуға (*йәки* бәрә, тибә) башлау; бәрелә-һуғыла башлау, тыпырсына башлау; **се́рдце заби́лось** йөрәк тибә башланы; **пти́ца в сетя́х заби́лась** ҡош ситлектә тыпырсына башланы.

ЗАБИЯ́КА *м. и ж. разг.* сәркәш, сәкәләй, һуғыш суҡмары.

ЗАБЛАГОВРЕ́МЕННО *нареч.* ваҡытынан элек, алдан (уҡ), көн элгәре; тәүҙән үк; **извести́ть заблаговре́менно** алдан хәбәр итеү.

ЗАБЛАГОРАССУ́ДИТЬСЯ *сов. безл.* дөрөҫ тип табылыу, кәрәк булып күренеү; үҙе белгәнсә (*йәки* үҙ белдегенсә) эшләү; **он де́лает то, что ему́ заблагорассу́дится** ул үҙе белгәнсә эшләй.

ЗАБЛЕСТЕ́ТЬ *сов.* 1. (*показаться — о чём-л. блестящем*) ялтырап китеү (*йәки* тороу, күренеү); **вдали́ заблесте́ла река́** алыҫтан йылға ялтырап күренде; 2. (*начать блестеть; стать блестящим*) ялтырай (*йәки* йымылдай) башлау; йылтырап китеү; **у него́ ве́село заблесте́ли глаза́** күҙҙәре шатлыҡтан йылтырап китте.

ЗАБЛЕ́ЯТЬ *сов.* баҡыра (*йәки* мәэлдәй) башлау.

ЗАБЛИСТА́ТЬ *сов.* 1. *см.* заблесте́ть 1; 2. (*стать блестящим*) йылтырап китеү.

ЗАБЛУДИ́ТЬСЯ *сов.* аҙашыу, юлдан яҙыу; **заблуди́ться в лесу́** урманда аҙашыу; ✧ **заблуди́ться в трёх со́снах** *соотв.* өс быҙауға кәбәк айыра белмәү (*ябай мәсьәләне, эште төшөнмәү*).

ЗАБЛУ́ДШИЙ *прил.*: **заблу́дшая овца́** аҙашҡан, юлдан яҙған кеше.

ЗАБЛУЖДА́ТЬСЯ *несов.* яңылышыу, хаталаныу.

ЗАБЛУЖДЕ́НИЕ *с.* хата, яңылыш (фекер, уй); **впасть в заблужде́ние** хата фекергә төшөү; **быть в заблужде́нии** хаталаныу, яңылышыу; **ввести́ в заблужде́ние** башын бутау, яңылыштырыу.

ЗАБОДА́ТЬ *сов. кого* һөҙөү, һөҙөп имгәтеү (*йәки* үлтереү).

ЗАБО́Й I *м. горн.* забой (*рудник йәки шахтала руда һ. б. сығарыла торған урын*).

ЗАБО́Й II *м. см.* заби́ть 7; **забо́й скота́** мал салыу.

ЗАБО́ЙЩИК *м. горн.* забойщик (*забойҙа таш күмер йәки руда сығарыусы эшсе*).

ЗАБОЛА́ЧИВАНИЕ *с. см.* заболо́тить (-ся).

ЗАБОЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* заболо́тить.

ЗАБОЛА́ЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* заболо́титься; 2. *страд. к* забола́чивать.

ЗАБОЛЕВА́ЕМОСТЬ *ж.* ауырыуҙар, ауырыуҙар һаны; **сниже́ние заболева́емости** ауырыуҙар һаны кәмеү.

ЗАБОЛЕВА́НИЕ *с.* 1. *см.* заболе́ть I; 2. (*болезнь*) ауырыу, сир, сырхау; **тяжёлое заболева́ние** ҡаты сир.

ЗАБОЛЕВА́ТЬ I *несов. см.* заболе́ть I.

ЗАБОЛЕВА́ТЬ II *несов. см.* заболе́ть II.

ЗАБОЛЕ́ТЬ I *сов. чем* ауырып китеү, сирләү; **заболе́ть гри́ппом** грипп менән ауырып китеү.

ЗАБОЛЕ́ТЬ II *сов.* (*начать болеть*) ауыртыу, ауырта башлау; **у него́ заболе́ла голова́** башы ауырта башланы.

ЗА́БОЛОНЬ *ж. бот.* сөсөк (*ағастың ҡабығы аҫтындағы йәш ҡатлауы*).

ЗАБОЛО́ТИТЬ *сов. что* һаҙға әйләндереү, һаҙландырыу.

ЗАБОЛО́ТИТЬСЯ *сов.* һаҙға әйләнеү, һаҙланыу.

ЗАБОЛТА́ТЬ I *сов. что, разг.* (*размешать*) бутау (*шыйыҡ нәмәне*).

ЗАБОЛТА́ТЬ II *сов. чем* (*начать болтать*) болғау, һелкетеү; **заболта́ть нога́ми** аяҡ һелкетеү.

ЗАБОЛТА́ТЬ III *сов. разг. см.* заговори́ть II.

ЗАБО́Р *м.* ҡойма.

ЗАБО́РИСТЫЙ *прил. разг.* 1. (*едкий, крепкий*) ҡаты, үткер; көслө, тәьҫирле; **забо́ристый таба́к** ҡаты тәмәке; 2. *перен.* тоҙло, тупаҫ; **забо́ристый анекдо́т** тоҙло анекдот.

ЗАБО́РНЫЙ *прил.* ҡойма; **забо́рный столб** ҡойма бағанаһы.

ЗАБОРОНИ́ТЬ *сов. что* тырматыу.

ЗАБО́ТА *ж.* 1. ҡайғыртыу, хәстәрләү; уй, ҡайғы, вайым; **забо́та о бу́дущем** киләсәк тураһында ҡайғыртыу; 2. (*заботливое отношение*) хәстәрлек; **забо́та о челове́ке** кеше тураһында хәстәрлек күреү; 3. *обычно мн.* **забо́ты** (*хлопоты*) мәшәҡәт; **дома́шние забо́ты** йорт мәшәҡәттәре; ✧ **без забо́т** ғәмһеҙ, ҡайғыһыҙ, вайымһыҙ; **ему́ и забо́ты ма́ло** ҡайғыһында ла юҡ, иҫе лә китмәй.

ЗАБО́ТИТЬ *несов. кого-что* борсоу, тынысһыҙлау, мәшәҡәтләү; **э́то его́ ма́ло забо́тит** был уны аҙ борсой.

ЗАБО́ТИТЬСЯ *несов. о ком-чём* **1.** (*проявлять заботу*) хәстәрлек күреү, ҡайғыртыу, артынан йөрөү, хәстәрләү, мәшәҡәтләнеү; **забо́титься о здоро́вье трудя́щихся** хеҙмәтсәндәрҙең һаулығы тураһында хәстәрлек күреү; **2.** (*тревожиться, беспокоиться*) ҡайғыртыу, борсолоу, уйлау; **ему́ ни о чём не придётся забо́титься** *безл.* уға һис бер нәмә тураһында ла борсолорға тура килмәҫ.

ЗАБО́ТЛИВОСТЬ *ж.* хәстәрлек, ҡайғыртыусанлыҡ.

ЗАБО́ТЛИВЫЙ *прил.* хәстәрле, ҡайғыртыусан; **забо́тливый оте́ц** хәстәрле атай; **забо́тливые ру́ки** *перен.* хәстәрле ҡул, хәстәрле хужа.

ЗАБРАКОВА́ТЬ *сов. кого-что* яраҡһыҙ тип табыу, браҡҡа сығарыу.

ЗАБРАКО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **забракова́ть.**

ЗАБРА́ЛО *с. ист.* битлек, бит ҡаплағыс (*тимер турҡаның битте һаҡлай торған алғы өлөшө*); ✧ **вы́ступить с откры́тым забра́лом** асыҡтан-асыҡ сығыу.

ЗАБРА́СЫВАТЬ I *несов. см.* **заброса́ть.**

ЗАБРА́СЫВАТЬ II *несов. см.* **забро́сить.**

ЗАБРА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*взять*) (бергә) алыу, алып китеү; **забра́ть кни́ги с собо́й** китаптарҙы үҙең менән алыу; **2.** *кого-что, разг.* (*арестовать*) ҡулға алыу; **3.** *что* (*сузить, ушить*) йыйыу, бөрөү, тарайтыу; **забра́ть шов** йөйҙө йыйыу, тарайтыу; **4.** ситкә китеү (*йәки* тартыу), алыу; **забра́ть напра́во** уңға тартыу; ✧ **забра́ть в ру́ки** ҡулға алыу; **забра́ть (се́бе) в го́лову** *что* башына алып, белеп алып ныҡышыу.

ЗАБРА́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*залезть, вскарабкаться куда-л.*) менеү (*наверх*); инеү (*внутрь*); **забра́ться на верху́шку де́рева** ағас башына менеү; **забра́ться под одея́ло** юрған аҫтына инеү; **2.** (*проникнуть куда-л.*) инеү, үтеү; **ко́зы забрали́сь в огоро́д** кәзәләр баҡсаға ингән; **3.** (*зайти далеко*) барып сығыу, инеп китеү; **забра́ться в са́мую глубь ле́са** урмандың төпкөлөнә үк инеп китеү.

ЗАБРЕ́ДИТЬ *сов.* һаташа башлау, баҫлығыу, баҫтырылыу; **больно́й забре́дил** ауырыу һаташа башланы.

ЗАБРЕ́ЗЖИТЬ *сов.* **1.** (*засветиться*) сағылыу, аҙ ғына (*йәки* саҡ-саҡ) ялтырап күренеү, яҡтырыу; **забре́зжил огонёк** ут яҡтырып күренде; **2.** *безл.* (*о рассвете*) таң беленеү, таң ҡыйылыу.

ЗАБРЕСТИ́ *сов.* барып (*йәки* килеп) сығыу; **забрести́ далеко́ в лес** алыҫҡа урманға барып сығыу.

ЗАБРИВА́ТЬ *несов. см.* **забри́ть.**

ЗАБРИ́ТЬ *сов. кого-что, уст.* һалдатҡа алыу.

ЗАБРОДИ́ТЬ *сов.* (*о вине*) әсей башлау, әсеү.

ЗАБРОНИРОВА́ТЬ *сов. что, воен.* броняләү, броня менән ҡаплау.

ЗАБРОНИ́РОВАТЬ *сов. кого-что* беркетеп (*йәки* билдәләп) ҡуйыу; **заброни́ровать ме́сто в по́езде** поезда урын билдәләп ҡуйыу.

ЗАБРОНИРОВА́ТЬСЯ *сов. воен.* броняләнеү, броня менән ҡапланыу.

ЗАБРОНИРОВА́ТЬСЯ *сов. разг.* (*оградить, обезопасить себя чем-л.*) үҙен хәүефһеҙләндереү, үҙен һаҡлау сараларын күреү.

ЗАБРО́С *м.*: **в забро́се** ташланған хәлдә, ташландыҡ хәлдә.

ЗАБРОСА́ТЬ *сов. кого-что, прям. и перен.* күмеү, күмеп ташлау; яуҙырыу; **заброса́ть я́мы песко́м** соҡорҙарҙы ҡом менән күмеү; **заброса́ть вопро́сами** һорауҙар яуҙырыу; ✧ **заброса́ть камня́ми** *см.* **ка́мень; заброса́ть гря́зью** *см.* **грязь.**

ЗАБРО́СИТЬ *сов.* **1.** *что* (*бросить далеко*) ырғытыу, ташлау, атып бәреү, сөйөп ебәреү; **2.** *что, разг.* (*затерять*) ташлау; **я куда́-то забро́сил ключи́** мин асҡыстарҙы ҡайҙалыр ташлағанмын; **3.** *кого-что* (*перестать заниматься, заботиться*) ташлау, ҡарамау, ташлап ҡуйыу; **забро́сить хозя́йство** хужалыҡты ташлап ҡуйыу; **забро́сить му́зыку** музыканы ташлау; **4.** *что, разг.* (*доставить, завезти*) килтереү, килтереп ташлау.

ЗАБРО́ШЕННОСТЬ *ж.* ташландыҡ хәлдә булыу.

ЗАБРО́ШЕННЫЙ *прил.* ташландыҡ, ҡаралмаған; **забро́шенный сад** ташландыҡ баҡса.

ЗАБРЫ́ЗГАТЬ I *сов. кого-что* сәсрәтеп бөтөрөү; **забры́згать пла́тье гря́зью** күлдәккә бысраҡ сәсрәтеп бөтөрөү.

ЗАБРЫ́ЗГАТЬ II *сов.* (*начать брызгать*) сәсрәтә (*йәки* һиптерә, һибәләй) башлау, күҙе төшә башлау.

ЗАБРЫ́ЗГИВАТЬ *несов. см.* **забры́згать I.**

ЗАБУБЁННЫЙ *прил. прост.*: **забубённая голо́вушка** сая кеше.

ЗАБУРЛИ́ТЬ *сов.* шаулай башлау; **мо́ре забурли́ло** диңгеҙ шаулай башланы.

ЗАБУТИ́ТЬ *сов. что, тех.* бутлау (*ваҡ таштарҙы цементкә ҡатыштырып, стена һалыу*).

ЗАБУХА́ТЬ *несов. см.* **забу́хнуть.**

ЗАБУ́ХНУТЬ *сов.* шешенеү, бүртенеү, бүртеү; **ра́мы забу́хли** рамдар шешенгән.

ЗАБУШЕВА́ТЬ *сов.* ҡотора башлау; **ве́тер сно́ва забушева́л** ел яңынан ҡотора башланы.

ЗАБЫВА́ТЬ *несов. см.* **забы́ть.**

ЗАБЫВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **забы́ться; 2.** (*терять ясность ума*) аңын юғалтыу, иҫен юйыу, хәтерһеҙләнеү, онотоусан була башлау; **дед от ста́рости стал забыва́ться** олатай ҡартлығынан онотоусан була башланы; **3.** *страд. к* **забыва́ть.**

ЗАБЫВЧИ́ВОСТЬ *ж.* иҫәүәнлек, хәтерһеҙлек.

ЗАБЫВЧИ́ВЫЙ *прил.* иҫәүән, онотоусан, хәтерһеҙ.

ЗАБЫ́ТЫЙ *прич. и прил.* онотолған, онотолоп бөткән (*йәки* ҡалған); **забы́тые в ваго́не ве́щи** вагонда онотолоп ҡалған нәмәләр; **забы́тые чу́вства** онотолған хистәр.

ЗАБЫ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*перестать помнить*) онотоу, иҫтән (*йәки* хәтерҙән) сығарыу; **забы́ть но́мер кварти́ры** квартира номерен онотоу; **2.** (*случайно оставить*) онотоп ҡалдырыу; **я забы́л кни́гу до́ма** мин китапты өйҙә онотоп ҡалдырғанмын; **3.** (*забросить совсем*) онотоу, онотоп бөтөү; **я**

забы́л англи́йский язы́к мин инглиз телен онотоп бөткәнмен; ✧ **забы́ть доро́гу** *куда* барыуҙан (*йәки* йөрөүҙән) туҡтау; **и ду́мать забу́дь** уйлама ла, онот, башыңа ла индермә; **себя́ не забы́ть** үҙен онотмау.

ЗАБЫТЬЁ *с.* 1. (*беспамятство*) иҫтән (*йәки* һуштан) яҙыу, иҫ юйыу; **больно́й впал в забытьё** сирле һуштан яҙған; 2. (*дремота*) йоҡомһорап китеү, ойоп китеү (*йәки* ултырыу); **на меня́ нашло́ забытьё** ойоп киткәнмен.

ЗАБЫТЬСЯ *сов.* 1. (*задремать*) йоҡомһорау, ойоп ултырыу (*йәки* китеү); 2. (*впасть в беспамятство*) иҫ юйыу, иҫтән яҙыу; 3. (*отвлечься*) онотоп тороу, донъяны онотоу, онотолоп тыңлау (*йәки* эшләү *һ. б.*); **отпра́виться в путеше́ствие, чтóбы забы́ться** онотоп тороу өсөн сәйәхәткә китеү; 4. (*перейти границы дозволенного, не сдержать себя*) үҙен-үҙе онотоу, онотолоп китеү; **он так забы́лся, что стал груби́ть** ул онотолоп китеп, тупаҫлыҡтар әйтә башланы; 5. (*не сохраниться в памяти*) онотолоу, иҫтән сығыу.

ЗАВ *м. разг. см.* **заве́дующий.**

ЗАВ- I *ҡыҫҡартылған ҡушма һүҙҙәрҙең «мөдир» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **завскла́дом** склад мөдире.

ЗАВ- II *ҡыҫҡартылған ҡушма һүҙҙәрҙең «завод» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **завко́м** завод комитете.

ЗАВА́Л *м.* өйөм; **сне́жный зава́л** ҡар өйөмө.

ЗАВА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **завали́ть.**

ЗАВА́ЛИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **завали́ться;** 2. *страд. к* **зава́ливать.**

ЗАВА́ЛИНКА *ж.* нигеҙ тупрағы, ниргә буйы.

ЗАВАЛИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*засыпать*) күмеү, күмеп ташлау; **завали́ть я́му** соҡорҙо күмеп ташлау; 2. *кого-что* (*засыпать сверху*) баҫыу, күмеп китеү; **камня́ми завали́ло пеще́ру** *безл.* мәмерйәне таш баҫҡан; 3. *что* (*набросать, загромоздить*) ябыу, ҡаплау; **завали́ть доро́гу дере́вьями** ағастар менән юлды ябыу; 4. *что, разг.* (*переполнить*) килтереп тултырыу, өйөү; **завали́ть магази́н това́рами** магазинға тауар килтереп тултырыу; 5. *кого, перен. разг.* (*обременить*) өйөү, күмеү, күмеп ташлау; **завали́ть сро́чной рабо́той** ашығыс эштәр менән күмеү; 6. *что, перен. прост.* (*провалить*) мөмкинлек бирмәү, аяҡ салыу; (эшләй) алмау; **завали́ть экза́мен** экзаменде бирә алмау.

ЗАВАЛИ́ТЬСЯ *сов.* 1. *за что* (*упасть*) төшөү, төшөп китеү; **кни́га завали́лась за по́лку** китап кәштә артына төшкән; 2. *разг.* (*накрениться, запрокинуться*) артҡа ташланыу, ҡырынайыу, ҡыйшайыу; 3. *разг.* (*лечь, улечься*) ятыу, ауыу; **завали́ться спать** йоҡларға ятыу; 4. *перен. прост.* (*потерпеть неудачу*) барып сыҡмау, аяҡ салыныу; **де́ло завали́лось** эш барып сыҡманы.

ЗАВАЛЯ́ТЬСЯ *сов. разг.* 1. (*залежаться*) оҙаҡ ятыу, ятып ҡалыу; **заявле́ние заваля́лось в канцеля́рии** ғариза канцелярияла оҙаҡ ятҡан; 2. (*остаться непроданным*) һатылмай ятыу (*йәки* ҡалыу).

ЗАВА́РИВАТЬ *несов. см.* **завари́ть.**

ЗАВА́РИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **завари́ться;** 2. *страд. к* **зава́ривать.**

ЗАВАРИ́ТЬ *сов. что* 1. һалыу, бешереү; **завари́ть чай** сәй бешереү (*йәки* һалыу); 2. *тех.* (*при заливке, сварке*) ҡойоп ямау (*ҡойған ваҡытта ҡыуыш ҡалған урынға иретелгән металл ҡойоу*); ✧ **завари́ть ка́шу** *см.* **ка́ша.**

ЗАВАРИ́ТЬСЯ *сов.* бешеү, сығыу; **чай завари́лся** сәй сыҡҡан; ✧ **завари́лось де́ло** мәшәҡәтле эш башланып китте.

ЗАВА́РКА *ж.* 1. *см.* **завари́ть; ча́йник для зава́рки ча́я** сәй бешереү сәйнүге; 2. *разг.* бер һалырлыҡ сәй; **ча́ю оста́лось на одну́ зава́рку** бер һалырлыҡ сәй ҡалды.

ЗАВАРНО́Й *прил.* 1. ҡайнатып алынған, бешерелгән, ҡайнар һыуға баҫып ҡуйылған; **заварно́й хлеб** ҡайнар һыуға баҫып бешерелгән икмәк; 2. (*служащий для заварки*) ҡайната (*йәки* бешекләй) торған; **заварно́й котёл** ҡайната торған ҡаҙан.

ЗАВЕДЕ́НИЕ *с.* йорт; **вы́сшее уче́бное заведе́ние** юғары уҡыу йорто.

ЗАВЕ́ДОВАНИЕ *с. см.* **заве́довать; заве́дование шко́лой** мәктәпкә идара итеү.

ЗАВЕ́ДОВАТЬ *несов.* идара итеү; **заве́довать хозя́йством** хужалыҡҡа идара итеү.

ЗАВЕ́ДОМЫЙ *прил.* билдәле, сеп-сей, һәр кемгә билдәле, ап-асыҡ күренеп торған; **заве́домая ложь** ап-асыҡ күренеп торған ялған, сеп-сей ялған.

ЗАВЕ́ДУЮЩАЯ *женск. р. к* **заве́дующий.**

ЗАВЕ́ДУЮЩИЙ *м.* мөдир; **заве́дующий уче́бной ча́стью** уҡытыу эштәре мөдире.

ЗАВЕЗТИ́ *сов.* 1. *кого-что* (*по пути*) кертеп (*йәки* индереп) сығыу; **завезти́ письмо́** хат кертеп сығыу; 2. *кого-что* (*отвезти далеко*) илтеп ташлау; **завезти́ в глушь** алыҫҡа, ҡараңғы яҡҡа илтеп ташлау; 3. *что, ком.* (*доставить*) илтеү, килтереү; алып барыу; **завезти́ това́ры в магази́н** магазинға тауар илтеү.

ЗАВЕРБОВА́ТЬ *сов. кого-что* вербовать итеү, вербовкалау.

ЗАВЕРЕ́НИЕ *с.* ышандырыу.

ЗАВЕРИ́ТЕЛЬ *м. офиц.* раҫлаусы, дөрөҫләүсе.

ЗАВЕ́РИТЬ *сов.* 1. *кого-что* ышандырыу; **заве́рить в свое́й пре́данности** үҙенең ысын бирелгәнлегенә ышандырыу; 2. *что* (*удостоверить*) раҫлау, дөрөҫләү; **заве́рить по́дпись** ҡултамғаны раҫлау.

ЗАВЕРНУ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*обернуть, упаковать, укутать*) төрөү, урау; **заверну́ть ребёнка в одея́ло** баланы юрғанға төрөү; 2. *что, разг.* (*загнуть, отогнуть, подвернуть*) ҡайтарыу, һыҙғаныу, төрөү; **заверну́ть рука́в** еӊ һыҙғаныу; 3. (*свернуть в сторону*) боролоу; **заверну́ть за́ угол** мөйөштән боролоу; 4. *разг.* (*зайти мимоходом*) инеү, тейеү; 5. *что* (*завинтить*) бороу, бороп ҡуйыу; **заверну́ть кран** кранды бороу.

ЗАВЕРНУ́ТЬСЯ *сов.* 1. *во что* төрөнөү, ураныу; **заверну́ться в одея́ло** юрғанға ураныу; 2. *разг.* (*загнуться, подвернуться*) ҡайтарылыу; **пола́ пальто́ заверну́лась** пальтоның салғыйы ҡайтарылған; 3. (*плотно завинтиться*) боролоу; **кран заверну́лся** кран боролған.

ЗАВЕРТЕ́ТЬ I *сов. кого-что, перен. разг.* (*увлечь*) әүрәтеү, башын әйләндереү; үҙенә ҡаратыу.

ЗАВЕРТЕ́ТЬ II *сов. чем* (*начать вертеть*) әйләндерә (*йәки* өйөрөлтә, болғай) башлау; **соба́ка заверте́ла хвосто́м** эт ҡойроғон болғай башланы.

ЗАВЕРТЕ́ТЬСЯ I *сов. разг.* (*захлопотаться*) буталыу, ҡаңғырыу, эш менән баш әйләнеү; **заверте́ться с дела́ми** эштәр менән ҡаңғырыу.

ЗАВЕРТЕ́ТЬСЯ II *сов.* (*начать вертеться*) әйләнә (*йәки* өйөрөлә) башлау; **колесо́ заверте́лось** тәгәрмәс әйләнә башланы.

ЗАВЁРТЫВАТЬ *несов. см.* **заверну́ть.**

ЗАВЁРТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **заверну́ться;** 2. *страд. к* **завёртывать.**

ЗАВЕРША́ТЬ *несов. см.* **заверши́ть.**

ЗАВЕРША́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **заверши́ться;** 2. *страд. к* **заверша́ть.**

ЗАВЕРШЕ́НИЕ *с. см.* **заверши́ть;** ✧ **в заверше́ние (всего́)** аҙағында, һуңында, һөҙөмтәлә.

ЗАВЕРШИ́ТЬ *сов. что* тамамлау, бөтөрөү, теүәлләү; **заверши́ть семиле́тку досро́чно** ете йыллыҡты срогынан элек тамамлау.

ЗАВЕРШИ́ТЬСЯ *сов.* тамамланыу, тамам булыу, бөтөү, теүәлләнеү; **год заверши́лся но́выми произво́дственными побе́дами** йыл яңы производство уңыштары менән тамамланды.

ЗАВЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **заве́рить.**

ЗАВЕ́СА *ж. прям. и перен.* пәрҙә, ҡорған, шаршау, япма; **тю́левая заве́са** тюль ҡорған; **заве́са тума́на** томан пәрҙәһе; **сне́жная заве́са** ҡар япмаһы; ✧ **дымова́я заве́са** төтөн һалыу (*маскировка өсөн яһалған ҡуйы төтөн һыҙаты*); **огнева́я заве́са** ут шаршауы (*дошман атакаһынан һаҡлау өсөн артиллерия, пулемёт йәки мылтыҡ уты*); **приподня́ть заве́су** асып биреү, фаш итеү.

ЗАВЕ́СИТЬ *сов. кого-что* пәрҙә (*йәки* ҡорған, шаршау) ҡороу, ҡороп ҡуйыу; **заве́сить окно́** тәҙрәгә пәрҙә ҡороп ҡуйыу.

ЗАВЕСТИ́ *сов.* 1. *кого-что* (*увести, привести*) илтеп ташлау, алып килеү (*йәки* инеү); **завести́ в боло́то** һаҙлыҡҡа алып инеү; 2. *что* (*устроить, основать*) булдырыу, ҡороу, төҙөү, һалыу; **завести́ моло́чное хозя́йство** һөтсөлөк хужалығын ҡороу; 3. *кого-что* (*приобрести*) алыу, булдырыу; **завести́ соба́ку** эт булдырыу; 4. *что* (*установить, ввести*) урынлаштырыу, ҡуйыу, индереү; **завести́ но́вые поря́дки** яңы тәртип урынлаштырыу; 5. *что* (*начать*) башлау, башлап ебәреү; **завести́ разгово́р** һүҙ башлау; 6. *что* (*привести в движение*) бороу, бороп ебәреү; йөрөтөү, ебәреү; **завести́ мото́р** моторҙы ебәреү; ✧ **завести́ те́сто** ҡамыр ҡуйыу; **завести́ в тупи́к** ҡомға ултыртыу, көрсөккә килтереп терәтеү.

ЗАВЕСТИ́СЬ *сов.* 1. (*появиться*) булыу, булып китеү, күбәйеү, күбәйеп китеү; **у него́ завели́сь друзья́** уның дуҫтары күбәйҙе; 2. (*прийти в движение — о двигателе, часах*) эшләй (*йәки* йөрөй) башлау; **мото́р завёлся** мотор эшләй башланы.

ЗАВЕ́Т *м.* васыят; **заве́ты Ле́нина** Ленин васыяттары.

ЗАВЕ́ТНЫЙ *прил.* 1. (*сокровенный, особенно ценимый*) ҡәҙерле, изге; **заве́тные мечты́** изге хыялдар; 2. (*связанный с обетом, тайным условием*) йәшерен, серле; **заве́тное кольцо́** серле балдаҡ.

ЗАВЕ́ТРЕННЫЙ *прил.* ел аҫты, ел теймәгән (*йәки* ышыҡ) урын; **заве́тренная сторона́** ел аҫты яҡ.

ЗАВЕ́ШАТЬ *сов. что* элеп тултырыу (*йәки* бөтөрөү); **заве́шать сте́ны карти́нами** стенаға картиналар элеп тултырыу.

ЗАВЕ́ШИВАТЬ I *несов. см.* **заве́сить.**

ЗАВЕ́ШИВАТЬ II *несов. см.* **заве́шать.**

ЗАВЕЩА́НИЕ *с.* 1. (*документ*) васыятнама; 2. (*предсмертная воля*) васыят.

ЗАВЕЩА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* васыят; **завеща́тельное распоряже́ние** васыят ҡағыҙы.

ЗАВЕЩА́ТЬ *сов. и несов.* 1. *что* (*напр. имущество*) васыят итеү; инселәү, инселәп ҡалдырыу; 2. *кому-чему с неопр.* (*выразить предсмертную волю*) васыят әйтеү.

ЗАВЕ́ЯТЬ I *сов. что* баҫып китеү, күмеү; **бура́н заве́ял доро́гу** буран юлды баҫып киткән.

ЗАВЕ́ЯТЬ II *сов.* (*начать веять*) иҫә (*йәки* өрә) башлау; **заве́ял ветеро́к** ел иҫә башланы.

ЗАВЗЯ́ТЫЙ *прил. разг.* бик хирес, =ға (=гә, =ҡа, =кә) әүәҫ (*йәки* бирелгән), (*берәй нәмә*) менән мауыҡҡан; ысын, ата; **завзя́тый охо́тник** бик хирес һунарсы.

ЗАВИВА́ТЬ *несов. см.* **зави́ть.**

ЗАВИВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **зави́ться;** 2. *страд. к* **завива́ть.**

ЗАВИ́ВКА *ж.* 1. *см.* **зави́ть(ся); зави́вка воло́с** сәсте бөҙрәләтеү; 2. (*причёска*) завивка.

ЗАВИ́ДЕТЬ *сов. кого-что* алыҫтан күреү, күреп алыу.

ЗАВИ́ДНО *нареч.* 1. көнләшерлек, күҙ ҡыҙырлыҡ; һоҡланырлыҡ; 2. *в знач. сказ. безл. кому* көнләшеү, көнсөллөк килеү, күҙ ҡыҙыу; **ему́ ста́ло зави́дно** уның көнсөллөгө килеп китте.

ЗАВИ́ДНЫЙ *прил.* көнләшерлек, ҡыҙығырлыҡ; һоҡланырлыҡ, бына тигән; **зави́дное здоро́вье** һоҡланырлыҡ таҙалыҡ.

ЗАВИ́ДОВАТЬ *несов. кому-чему* көнләшеү, көнсөллөк килеү, ҡыҙығыу.

ЗАВИЗЖА́ТЬ *сов.* сыйылдай (*йәки* сырылдай) башлау.

ЗАВИЗИ́РОВАТЬ *сов. что* виза һалыу, рөхсәт биреү.

ЗАВИЛЯ́ТЬ *сов. чем* болғай башлау; **завиля́ть хвосто́м** ҡойроҡ болғай башлау.

ЗАВИНТИ́ТЬ *сов. что* бороу, бороп ҡуйыу; **завинти́ть винт** винтте бороп ҡуйыу.

ЗАВИНТИ́ТЬСЯ *сов.* бороп еткерелеү, боролоу; **га́йка хорошо́ завинти́лась** гайка яҡшы боролған.

ЗАВИ́СЕТЬ *несов.* 1. (*находиться в подчинении*) бәйләнешле (*йәки* буйһонған) булыу; 2. (*быть обусловленным*) бәйләнешле (*йәки* бәйле) булыу, бәйләнеү; **успе́х де́ла зави́сит от нас сами́х** эштең уңышы беҙҙең үҙебеҙгә бәйләнгән.

ЗАВИ́СИМОСТЬ *ж.* 1. бойондороҡлолоҡ; **крепостна́я зави́симость** *ист.* крепостной бойондороҡлолоҡ; 2. (*обусловленность*)

бәйләнгәнлек; в зави́симости от обстоя́тельств эштәрҙең торошона бәйләнгәнлек, хәлдең ни рәүешле булыуына бәйләнгән булыу.

ЗАВИ́СИМЫЙ *прил.* бойондороҡло, ирекһеҙ, ихтыярһыҙ, буйһонған; **зави́симое положе́ние** ирекһеҙ хәл.

ЗАВИ́СТЛИ́ВОСТЬ *ж.* көнсөллөк, көнләшеүсәнлек.

ЗАВИ́СТЛИВЫЙ *прил.* көнсөл, көнләшеүсән; **зави́стливый челове́к** көнсөл кеше.

ЗАВИ́СТНИК *м.* көнсөл кеше.

ЗА́ВИСТЬ *ж.* көнсөллөк.

ЗАВИТО́Й *прил.* бөҙрәләнгән, бөҙрәләтелгән; **завиты́е во́лосы** бөҙрәләнгән сәс.

ЗАВИТО́К *м.* 1. бөтөркә; **завитки́ воло́с** сәс бөтөркәләре; 2. (*у растений*) мыйыҡ, уралғы, кәкерсәк; **завито́к ползу́чего расте́ния** үрмә үсемлектең мыйығы.

ЗАВИ́ТЬ *сов. что* бөҙрәләү; **зави́ть во́лосы** сәс бөҙрәләү.

ЗАВИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*стать вьющимся*) бөҙрәләнеү; 2. (*сделать себе завивку*) бөҙрәләтеү; **зави́ться у парикма́хера** парикмахерҙа сәс бөҙрәләтеү; 3. йомарланыу, төймәләнеү; **капу́ста завила́сь** кәбеҫтә йомарланған.

ЗАВИХРЕ́НИЕ *с. физ.* ураңҡыу, ураңҡытыу; өйөрөлдөрөү.

ЗАВКО́М *м.* **(заводско́й комите́т)** завком (завод комитете).

ЗАВЛАДЕВА́ТЬ *несов. см.* **завладе́ть.**

ЗАВЛАДЕ́ТЬ *сов. кем-чем* 1. алыу, ҡулға алыу (*йәки* төшөрөү), яулап алыу; **завладе́ть чужи́м иму́ществом** кеше мөлкәтен ҡулға төшөрөү; 2. *перен.* (*подчинить себе, увлечь*) ҡаратып алыу, үҙ яғына ауҙарыу; **завладе́ть внима́нием** үҙеңә ҡаратып алыу.

ЗАВЛЕКА́ТЕЛЬНЫЙ *прил. разг.* ҡыҙыҡлы, ҡыҙыҡтырғыс, әүрәткес.

ЗАВЛЕКА́ТЬ *несов. см.* **завле́чь.**

ЗАВЛЕ́ЧЬ *сов. кого* 1. (*заманить*) (әүрәтеп, көсләп) алып китеү; 2. *перен.* (*увлечь, соблазнить*) күңелен биләү, үҙенә ҡаратыу, мауыҡтырыу.

ЗАВО́Д I *м. в разн. знач.* завод; **металлурги́ческий заво́д** металлургия заводы; **нефтеперего́нный заво́д** нефть ҡыуыу заводы; **ко́нный заво́д** йылҡысылыҡ заводы.

ЗАВО́Д II *м.* 1. *см.* **завести́** 6; 2. (*в механизмах*) борғос, завод; **у часо́в испо́ртился заво́д** сәғәттең борғосо боҙолған; **заво́д ко́нчился** заводы бөткән.

ЗАВОДИ́ТЬ *несов. см.* **завести́.**

ЗАВОДИ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **завести́сь;** 2. *страд. к* **заводи́ть.**

ЗАВОДНЕ́НИЕ *с. спец.* һыуландырыу; **зако́нтурное заводне́ние** ҡатлам тирәләй һыуландырыу, һыу баҫымы биреү.

ЗАВОДНО́Й *прил.* борғосло, механизмле; **заводна́я игру́шка** борғосло уйынсыҡ.

ЗАВО́ДСКИЙ, ЗАВОДСКО́Й *прил.* завод; **заводско́й комите́т** завод комитете.

ЗАВО́ДЧИК *м.* завод хужаһы.

ЗА́ВОДЬ *ж.* келәгә.

ЗАВОЕВА́НИЕ *с.* 1. *см.* **завоева́ть;** 2. (*завоёванная территория*) яулап (*йәки* һуғышып) алынған территория (*йәки* ер); 3. *обычно мн.* **завоева́ния** *перен.* (*достижения*) ҡаҙаныш; **вели́кие завоева́ния социали́зма** социализмдең бөйөк ҡаҙаныштары.

ЗАВОЕВА́ТЕЛЬ *м.* һуғышып (*йәки* яулап) алыусы, буйһондороусы.

ЗАВОЕВА́ТЬ *сов. что* 1. һуғышып (*йәки* яулап) алыу, буйһондороу; **завоева́ть страну́** илде яулап алыу; 2. *перен.* (*добиться*) булдырыу, ҡаҙаныу, ирешеү; яулап алыу; **завоева́ть побе́ду** еңеүгә ирешеү; **завоева́ть изве́стность** исем ҡаҙаныу.

ЗАВОЁВЫВАТЬ *несов. см.* **завоева́ть.**

ЗАВО́З *м.* 1. *см.* **завезти́;** 2. (*завезённые товары*) килтерелгән тауарҙар.

ЗАВОЗИ́ТЬ I *несов. см.* **завезти́.**

ЗАВОЗИ́ТЬ II *сов. что, разг.* (*измазать*) бысратып (*йәки* бұяп) бөтөрөү.

ЗАВО́ЗНЫЙ *прил.* ситтән килтерелгән (*йәки* индерелгән) (*мәҫ. тауар*).

ЗАВОЛА́КИВАТЬ *несов. см.* **заволо́чь.**

ЗАВОЛА́КИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **заволо́чься;** 2. *страд. к* **завола́кивать.**

ЗАВОЛНОВА́ТЬСЯ *сов.* 1. (*о море*) тулҡынлана башлау; 2. (*забеспокоиться*) тынысһыҙлана (*йәки* тулҡынлана) башлау.

ЗАВОЛО́ЧЬ *сов. что* ҡаплау, баҫыу, томалау; **ту́чи заволокли́ не́бо** күкте болоттар ҡаплап алды.

ЗАВОЛО́ЧЬСЯ *сов.* ҡапланыу, томаланыу; **глаза́ заволокли́сь слеза́ми** күҙҙәр йәш менән томаланды.

ЗАВОРА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **заворожи́ть.**

ЗАВОРА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **заверну́ть.**

ЗАВОРОЖИ́ТЬ *сов. кого-что, прям. и перен.* сихырлау, арбау.

ЗА́ВОРОТ *м.*: **за́ворот кишо́к** эсәк тығылыу (*йәки* уралыу).

ЗАВРА́ТЬСЯ *сов. разг.* саманан тыш ялғанлау, алдап аштырып ебәреү.

ЗАВСЕГДА́ТАЙ *м. разг.* һәр ваҡыт булыусы, көн дә булыусы; **завсегда́тай теа́тра** театрҙа һәр ваҡыт булыусы (кеше).

ЗА́ВТРА *нареч. и в знач. сущ. с. нескл.* иртәгә; **за́втра у́тром** иртәгә иртән; **до за́втра** иртәгәгә тиклем; ◇ **не сегодня́ (ны́нче) — за́втра** бөгөн булмаһа иртәгә, яҡын арала.

ЗА́ВТРАК I *м.* иртәнге аш.

ЗА́ВТРАК II *м.*: **корми́ть за́втраками** иртәгә, иртәгә тип алдап йөрөтөү.

ЗА́ВТРАКАТЬ *несов.* иртәнге аш ашау.

ЗА́ВТРАШНИЙ *прил.* иртәгәге, иртәгеһе; ◇ **за́втрашний день** иртәгәге көн.

ЗАВУАЛИ́РОВАТЬ *сов. что, прям. и перен.* ҡаплау, томалау, асыҡ күрһәтмәү; **завуали́ровать фа́кты** булған фактарҙы томалау.

ЗА́ВУЧ *м.* **(заве́дующий уче́бной ча́стью)** завуч (уҡыу-уҡытыу эштәре мөдире).

ЗАВХО́З *м.* **(заве́дующий хозя́йством)** завхоз (хужалыҡ эштәре мөдире).

ЗАВЫВА́НИЕ *с. см.* **завыва́ть; завыва́ние ве́тра** ел ыжғырыуы.

ЗАВЫВА́ТЬ *несов.* ыжғырыу, олоу; **вью́га завыва́ет** буран ыжғыра.

ЗАВЫ́СИТЬ *сов. что* саманан тыш күтәреү, арттырыу, аштырыу; **завы́сить це́ны** хаҡты саманан тыш күтәреү.

ЗАВЫ́ТЬ *сов.* олой башлау; **завы́л ве́тер** ел олой башланы.
ЗАВЫША́ТЬ *несов. см.* **завы́сить.**
ЗАВЫШЕ́НИЕ *с. см.* **завы́сить.**
ЗАВЯЗА́ТЬ I *сов. что* **1.** бәйләү; төйнәү, төйөнләү (*в узелок*); тағыу (*галстук*); **завяза́ть глаза́** күҙҙе бәйләү; **2.** *перен.* (*начать*) башлау, керешеү; **завяза́ть разгово́р** һүҙ башлау.
ЗАВЯЗА́ТЬ II *несов. см.* **завя́знуть.**
ЗАВЯЗА́ТЬСЯ *сов.* **1.** бәйләнеү, төйнәлеү; **у́зел завяза́лся** төйөн төйнәлде; **2.** *перен.* (*установиться, начаться*) башланыу; **завяза́лась интере́сная бесе́да** ҡыҙыҡ әңгәмә башланды; **3.** *бот.* (*образоваться — о плоде*) төймәләнеү, төймәләкләнеү.
ЗАВЯ́ЗКА *ж.* **1.** (*тесёмка, ленточка*) бәй, бау, бәйләүес; **2.** *лит.* баш, башланыу, башланып (*йәки* бәйләнеп) китеү; **завя́зка дра́мы** драманың башланыуы.
ЗАВЯ́ЗНУТЬ *сов. прям. и перен.* батыу, сумыу; **завя́знуть в боло́те** һаҙға батыу; **завя́знуть в долга́х** бурысҡа батыу.
ЗАВЯ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **завяза́ть** I.
ЗАВЯ́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **завяза́ться;** **2.** *страд. к* **завя́зывать.**
ЗА́ВЯЗЬ *ж. бот.* емшән, инәлек.
ЗАВЯ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **завя́лить.**
ЗАВЯ́ЛИТЬ *сов. что* ҡаҡлау, киптереү; **завя́лить ры́бу** балыҡ ҡаҡлау.
ЗАВЯ́ЛИТЬСЯ *сов.* ҡаҡланыу, кибеү.
ЗАВЯ́НУТЬ *сов.* **1.** (*стать вялым*) һулыу, ҡороу, быжыу; **2.** *перен.* (*потерять бодрость*) һулыу.
ЗАГАДА́ТЬ *сов.* **1.** *что* әйтеү, ҡойоу; **загада́ть зага́дку** йомаҡ әйтеү (*йәки* ҡойоу); **2.** *кого-что* (*задумать*) юрау, уйлау; **загада́йте како́е-нибудь число́** берәй һан уйлағыҙ; **3.** *что* (*предположить, задумать*) берәй нәмә эшләргә уйлау, алдан уйлап ҡуйыу, фараз итеү.
ЗАГА́ДИТЬ *сов. что, разг.* бысратыу, бысратып бөтөрөү, әшәкеләү, шаҡшылау.
ЗАГА́ДКА *ж.* **1.** йомаҡ, табышмаҡ; **отгада́ть зага́дку** йомаҡ юрау, табышмаҡ табыу; **2.** *перен.* сер; **зага́дки приро́ды** тәбиғәт серҙәре; ✧ **говори́ть зага́дками** кинәйәләп, ситләтеп һөйләү.
ЗАГА́ДОЧНОСТЬ *ж.* серлелек, билдәһеҙлек; аңлайышһыҙлыҡ.
ЗАГА́ДОЧНЫЙ *прил.* серле, йомаҡай; **зага́дочное собы́тие** серле ваҡиға; **зага́дочная карти́нка** серле картинка.
ЗАГА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **загада́ть.**
ЗАГА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **зага́дить.**
ЗАГА́Р *м.* ҡояшта тән ҡарайыу, ҡояшта янғанлыҡ.
ЗАГАСИ́ТЬ *сов. что, разг.* һүндереү.
ЗАГА́СНУТЬ *сов. разг.* һүнеү, һүнеп ҡуйыу.
ЗАГАТИ́ТЬ *сов. что* гать түшәү, гатләү.
ЗАГВО́ЗДКА *ж. разг.* әкәмәт, хикмәт, тотҡарлыҡ, эләкмә; **в чём загво́здка?** нимәлә тотҡарлыҡ?
ЗАГИ́Б *м.* **1.** бөгөлгән (*йәки* бөкләнгән) урын; **заги́б листа́** ҡағыҙ битенең бөкләнгән урыны; **2.** *перен.* тайпылыш, бөгөлөш; **ле́вый заги́б** *полит.* һул тайпылыш.
ЗАГИБА́ТЬ *несов. см.* **загну́ть.**
ЗАГИБА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **загну́ться;** **2.** *страд. к* **загиба́ть.**
ЗАГИПНОТИЗИ́РОВАТЬ *сов. кого-что* гипнозлау, гипноз менән тәьҫир итеү.
ЗАГЛА́ВИЕ *с.* исем, баш; **загла́вие кни́ги** китаптың исеме; **под загла́вием** исеме аҫтында.
ЗАГЛА́ВНЫЙ *прил.*: **загла́вный лист** беренсе бит; **загла́вная бу́ква** баш хәреф.
ЗАГЛА́ДИТЬ *сов. что* **1.** шымартыу, тигеҙләү; үтекләү; **загла́дить скла́дки** складканы үтекләү; **2.** *перен.* (*исправить, смягчить*) төҙәтеү, йомшартыу; **загла́дить вину́** ғәйебен төҙәтеү.
ЗАГЛА́ДИТЬСЯ *сов.* **1.** шымарыу, тигеҙләнеү; үтекләнеү; **2.** *перен.* онотола төшөү, баҫыла биреү; **оби́да загла́дилась** үпкәләү онотола төштө.
ЗАГЛА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **загла́дить.**
ЗАГЛА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **загла́диться;** **2.** *страд. к* **загла́живать.**
ЗАГЛА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **заглота́ть.**
ЗАГЛОТА́ТЬ *сов. кого-что* йотоу, йотоп ебәреү; **щу́ка заглота́ла живца́** суртан тере балыҡты йотоп ебәрҙе.
ЗАГЛО́ХНУТЬ *сов.* **1.** шымыу, тыныу, туҡтау; **зву́ки загло́хли** тауыштар тынды; **2.** (*прийти в запустение*) ташландыҡ хәлгә килеү, һүнеп ҡалыу; **сад загло́х** баҡса ташландыҡ хәлгә килгән.
ЗАГЛО́ХШИЙ *прил.* һүнгән, ташландыҡ; **загло́хший сад** ташландыҡ баҡса.
ЗАГЛУША́ТЬ *несов. см.* **заглуши́ть.**
ЗАГЛУШИ́ТЬ *сов. что* **1.** баҫып китеү, еңеү, ишеттермәү; **орке́стр заглуши́л го́лос певца́** оркестр йырсының тауышын баҫып китте; **2.** *перен.* баҫылдырыу, баҫыу; **заглуши́ть боль** һыҙлауҙы баҫыу; **3.** (*о растениях*) ҡаплау, баҫыу; **сорняки́ заглуши́ли по́ле** баҫыуҙы сүп үләндәр баҫҡан; **4.** *перен.* (*подавить*) баҫыу, баҫып ҡалыу.
ЗАГЛЯДЕ́НЬЕ *с. разг.* ҡарап туйғыһыҙ, күҙ алғыһыҙ, һоҡланғыс; **конь — одно́ загляде́нье!** аты ла, аты — ҡарап туйғыһыҙ!
ЗАГЛЯДЕ́ТЬСЯ *сов.* һоҡланып ҡарап тороу, шаҡ ҡатып ҡарап тороу, күҙ алмай ҡарап тороу (*йәки* ҡалыу); **загляде́ться на карти́ну** картинаға һоҡланып ҡарап тороу.
ЗАГЛЯ́ДЫВАТЬ *несов. см.* **загляну́ть;** ✧ **загля́дывать вперёд** киләсәк тураһында уйланыу, киләсәкте күҙ алдына килтереү.
ЗАГЛЯ́ДЫВАТЬСЯ *несов. см.* **загляде́ться.**
ЗАГЛЯНУ́ТЬ *сов.* **1.** (*взглянуть*) күҙ һалыу (*йәки* төшөрөү, югертеү); ҡарау, ҡарап алыу (*йәки* сығыу); **загляну́ть в окно́** тәҙрәгә ҡарау; **2.** (*о солнце, луне и т. п.*) төшөү, ҡарау; **3.** *разг.* (*зайти*) инеп (*йәки* кереп) сығыу; **я к вам загляну́ на дня́х** мин һеҙгә ошо көндәрҙә инеп сығырмын.
ЗАГНА́ИВАТЬСЯ *несов. см.* **загнои́ться.**
ЗА́ГНАННЫЙ 1. *прич.* ҡыуып индерелгән; **2.** *прил.* (*обессиленный*) көстән яҙған; янған; **за́гнанная ло́шадь** янған ат; **3.** *прил. перен.* (*запуганный, забитый*) ҡурҡытылған, миңрәүләндерелгән; ✧ **как за́гнанный зверь** ҡото осоп, күҙе маңғайына сығып.
ЗАГНА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*заставить войти куда-л.*) ҡыуып индереү; **загна́ть скот**

во двор малды ҡураға ҡыуып индереү; 2. *что, разг.* (*вбить*) ҡағыу, батыра һуғыу, ныҡ индереү; 3. *кого* (*довести до крайнего изнеможения*) ҡыуып арытыу, йөҙәтеү; яндырыу (*лошадь*).

ЗАГНИВА́НИЕ *с. см.* **загнива́ть.**

ЗАГНИВА́ТЬ *несов.* 1. сереп бөтөү; серей башлау; 2. *перен.* тарҡалыу, сереү.

ЗАГНИ́ТЬ *сов. см.* **загнива́ть.**

ЗАГНОЙТЬ *сов. разг. что* 1. (*довести до гниения*) серетеү, серетеп бөтөрөү; 2. (*довести до нагноения*) эренләтеү, эрен йыйҙырыу.

ЗАГНОЙТЬСЯ *сов.* эренләү, эрен йыйыу; **ра́на загнои́лась** яра эренләгән.

ЗАГНУ́ТЬ *сов. что* бөгөү, бөкләп (*йәки* ҡайтарып) ҡуйыу, кәкерәйтеү, ҡайтарыу; **загну́ть страни́цу кни́ги** китаптың битен бөкләп ҡуйыу; **загну́ть рука́в** ең ҡайтарыу; ◇ **загну́ть це́ну** бик ҡыйбат һорау; **загну́ть кре́пкое словцо́** уҫал һүҙ ысҡындырыу, ҡаты һүҙ әйтеп ташлау.

ЗАГНУ́ТЬСЯ *сов.* бөгөлөү, бөкләнеү, кәкерәйеү, ҡайтарылыу, бөкләнеп (*йәки* ҡайтарылып) ҡалыу; **у́гол страни́цы загну́лся** китап битенең мөйөшө бөкләнгән.

ЗАГОВА́РИВАТЬ *несов. см.* **заговори́ть** I 2; ◇ **загова́ривать зу́бы** юрамал яңылыштырыу, бутау (*һөйләшкәндә*).

ЗАГОВА́РИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **заговори́ться** 1; 2. (*говорить бессмыслицу*) һаташыу, һөйләнеү, юҡты-барҙы һөйләү (*ауырыу сәбәпле*).

ЗА́ГОВОР I *м.* 1. заговор (*политик маҡсатҡа ирешеү теләге менән бер нисә кешенең кемгәлер, нәмәгәлер ҡаршы эш алып барырға үҙ-ара, йәшерен һүҙ ҡуйышыуы*); 2. (*сговор*) йәшерен һөйләшеп ҡуйыу, серләшеп ҡуйыу.

ЗА́ГОВОР II *м. уст.* (*заклинание*) өшкөрөү, им-том, ырым.

ЗАГОВОРИ́ТЬ I *сов. кого-что* 1. *разг.* (*утомить разговором*) һөйләнеп арытыу (*йәки* ялҡытыу); 2. *уст.* (*заколдовать*) өшкөрөү, им-том итеү, ырымлау.

ЗАГОВОРИ́ТЬ II *сов.* 1. (*начать говорить*) һөйләй (*йәки* һөйләшә) башлау, тел асылыу; **ребёнок ско́ро заговори́т** бала тиҙҙән һөйләшә башлар; 2. *перен.* (*пробудиться*) уяныу, ҡуҙғалыу; **в нём заговори́ла со́весть** уның намыҫы ҡуҙғалды.

ЗАГОВОРИ́ТЬСЯ *сов. разг.* 1. (*увлечься разговором*) һүҙгә мауығып китеү; 2. *см.* **завра́ться.**

ЗАГОВО́РЩИК *м.* заговорщик, заговорсы, заговорҙа ҡатнашыусы.

ЗАГОВО́РЩИЦА *женск. р. к* **загово́рщик.**

ЗАГОВО́РЩИЦКИЙ *прил.* 1. заговорщик, заговорсы, заговорҙа ҡатнашыусы; **загово́рщицкий план** заговорсылар планы; 2. (*таинственный*) серле, аҫтыртын.

ЗАГОГОТА́ТЬ *сов.* 1. (*о гусях*) ҡаңғылдау, ҡаңғылдай башлау, ҡаңғылдарға тотоноу; 2. *разг.* (*захохотать*) шарҡылдау, хахылдау, шарҡылдап көлә башлау.

ЗАГОЛО́ВОК *м. см.* **загла́вие; под заголо́вком** исеме аҫтында.

ЗАГОЛО́ВОЧНЫЙ *прил. полигр.* баш; **заголо́вочный шрифт** баш хәреф.

ЗАГОЛУБЕ́ТЬ *сов.* 1. (*показаться — о чём-л. голубом*) күкһелләнеп (*йәки* зәңгәрләнеп, күгелйемләнеп) тороу (*йәки* ятыу); **вдали́ заголубе́ло мо́ре** алыҫта диңгеҙ күкһелләнеп ята; 2. (*начать голубеть*) зәңгәрләнеү, күкһелләнә (*йәки* зәңгәрләнә) башлау.

ЗАГО́Н *м.* 1. *см.* **загна́ть** 1; 2. (*для скота*) аҙбар, ялан ҡура (*йәки* кәртә); ◇ **быть в заго́не** ситкә ҡағылыу, ҡыйырһытылыу.

ЗАГО́НЩИК *м. охот.* әйҙәүсе, ҡыуып килтереүсе.

ЗАГОНЯ́ТЬ I *несов. см.* **загна́ть.**

ЗАГОНЯ́ТЬ II *сов. кого, разг.* яфалап (*йәки* интектереп, аптыратып) бөтөрөү.

ЗАГОРА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **загороди́ть.**

ЗАГОРА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **загороди́ться;** 2. *страд. к* **загора́живать.**

ЗАГОРА́ТЬ *несов. см.* **загоре́ть.**

ЗАГОРА́ТЬСЯ *несов. см.* **загоре́ться.**

ЗАГОРДИ́ТЬСЯ *сов. разг.* артыҡ ҡупырайыу, тәкәбберләнеп (*йәки* ҡупырайып) китеү.

ЗАГОРЕВА́ТЬ *сов. разг.* ҡайғыра (*йәки* бошона) башлау.

ЗАГОРЕ́ЛЫЙ *прил.* ҡояшҡа (*йәки* көнгә) янған (*йәки* янып ҡарайған); **загоре́лое лицо́** ҡояшҡа янған бит.

ЗАГОРЕ́ТЬ *сов.* ҡояшҡа (*йәки* көнгә) яныу, ҡарайыу; **загоре́ть на со́лнце** ҡояшта яныу.

ЗАГОРЕ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*начать гореть*) янып китеү, яна башлау, тоҡаныу, ҡабыныу; **дрова́ загоре́лись** утын яна башланы; 2. *перен.* (*заблестеть*) ялтырай (*йәки* яна) башлау, янып китеү, ялтырау, балҡыу, ҡабыныу; **глаза́ загоре́лись ра́достью** шатлыҡтан күҙҙәре яна башланы; 3. *безл. перен. разг.* теләге уяныу, яҫҡыу, ярһыу, ашҡыныу; **ему́ загоре́лось пое́хать** ул барырға тип ярһыны; 4. *перен.* (*начаться*) ҡыҙып (*йәки* башланып) китеү; **загоре́лся спор** бәхәс башланып китте.

ЗАГОРОДИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*обнести оградой*) кәртәләү, кәртәләп алыу, ҡоймалау; **загороди́ть огоро́д** баҡсаны кәртәләү; 2. *кого-что* (*заслонить*) ҡаплау, ышыҡлау; **загороди́ть свет** яҡтыны ҡаплау; 3. *что* (*преградить*) быуыу, ҡаплау, кәртәләү; **маши́ны загороди́ли о́ба конца́ у́лицы** машиналар урамдың ике башын да ҡаплаған; 4. *что, разг.* (*загромоздить*) тултырыу, тултырып бөтөрөү; **загороди́ть склад я́щиками** складты йәшниктәр менән тултырыу.

ЗАГОРОДИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*поставить ограду*) кәртәләнеү, ҡойма менән уратып алыныу; 2. (*заслониться*) ҡапланыу, ышыҡланыу; **загороди́ться руко́й от со́лнца** ҡулды ҡуйып ҡояштан ышыҡланыу.

ЗАГОРО́ДКА *ж.* ҡойма, кәртә, текмә, ситән.

ЗА́ГОРОДНЫЙ *прил.* ҡала ситендәге (*йәки* тышындағы); **за́городный дом** ҡала ситендәге өй.

ЗАГОРЯЧИ́ТЬСЯ *сов.* ярһый (*йәки* ҡыҙа) башлау, ярһып китеү; **ло́шадь загоряча́лась** ат ярһый башланы.

ЗАГОСТИ́ТЬСЯ *сов. разг.* оҙаҡ ҡунаҡ булыу, ҡунаҡта оҙаҡ йөрөү.
ЗАГОТА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* загото́вить.
ЗАГОТОВИ́ТЕЛЬ *м.* әҙерләүсе, йыйыусы; **загото́витель лека́рственных трав** дарыу үләндәре әҙерләүсе (*кеше йәки учреждение*).
ЗАГОТОВИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* әҙерләү, йыйыу; **заготови́тельные це́ны** әҙерләү (*йәки* йыйыу) хаҡы; **заготови́тельный пункт** әҙерләү пункты.
ЗАГОТО́ВИТЬ *сов. что, чего* әҙерләү, әҙерләп ҡуйыу; **загото́вить спра́вки** справкалар әҙерләп ҡуйыу; **загото́вить дров на́ зиму** ҡышҡылыҡҡа утын әҙерләп ҡуйыу.
ЗАГОТО́ВКА *ж.* **1.** *см.* **загото́вить; загото́вка хле́ба** иген әҙерләү; **2.** *сапожн.* заготовка (*аяҡ кейеме өсөн киҫеп әҙерләнгән күн*).
ЗАГОТОВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **загото́вить.**
ЗАГОТО́ВЩИК *м.* **1.** әҙерләүсе; **2.** (*сапожник*) заготовщик, заготовка әҙерләүсе, бесеүсе.
ЗАГРАДИ́ТЕЛЬ *м. мор.* загродитель (*заграждение ҡуйып йөрөүсе судно*).
ЗАГРАДИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил. воен.* тотҡарлыҡ итеүсе, кәртәләүсе, ҡаплап (*йәки* һаҡлап) тороусы; **загради́тельные сооруже́ния** кәртәләүсе ныҒытмалар.
ЗАГРАДИ́ТЬ *сов. что* бикләү, быуыу; ябыу, ҡаплау; **загради́ть путь** юлды бикләү.
ЗАГРАЖДА́ТЬ *несов. см.* **загради́ть.**
ЗАГРАЖДЕ́НИЕ *с.* **1.** (*ограда, забор*) кәртә, ҡойма; **2.** *воен.* заграждение; **про́волочное загражде́ние** сәнскеле тимер сыбыҡ заграждениеһе.
ЗАГРАНИ́ЦА *ж. разг.* сит ил(дәр); **торго́вля с загрáницей** сит ил менән сауҙа итеү.
ЗАГРАНИ́ЧНЫЙ *прил.* сит ил(дәр); сит илгә сығыу; **заграни́чные това́ры** сит ил тауарҙары; **заграни́чный па́спорт** сит илгә сығыу паспорты.
ЗАГРЕБА́ТЬ *несов. разг.* **1.** *что* (*сгребать*) йыйыу, өйөү; **загреба́ть се́но** бесән йыйыу; **2.** *что, перен.* көрәп алыу; **загреба́ть де́ньги** аҡса көрәп алыу; **3.** *чем и без доп.* (*грести*) ишеү; **загреба́ть весло́м** ишкәк менән ишеү; ◇ **чужи́ми рука́ми жар загреба́ть** *см.* **жар.**
ЗАГРЕМЕ́ТЬ I *сов. прост.* (*упасть со стуком*) дөп итеп (*йәки* гөрҫ итеп) ҡалыу.
ЗАГРЕМЕ́ТЬ II *сов.* (*начать греметь*) күкрәй (*йәки* гөрһөлдәй) башлау; дөбөр-шатыр килтерә (*йәки* шалтырата, шаулай) башлау; **загреме́л гром** күк күкрәй башланы.
ЗАГРЕСТИ́ *сов. см.* **загреба́ть.**
ЗАГРИ́ВОК *м.* **1.** (*у лошади*) ял төбө; **2.** *разг.* (*часть шеи ниже затылка*) елкә төбө.
ЗАГРИМИРОВА́ТЬ *сов. кого-что* гримләү, грим һалыу (*йәки* һөртөү).
ЗАГРИМИРОВА́ТЬСЯ *сов.* гримләнеү, грим һөртөү.
ЗАГРО́БНЫЙ *прил. рел.* әхирәттәге, теге донъялағы, үлгәндән һуңғы; **загро́бный мир** теге донъя, әхирәт.
ЗАГРОМОЖДА́ТЬ *несов. см.* загромоздить.
ЗАГРОМОЖДЕ́НИЕ *с. см.* загромозди́ть.
ЗАГРОМОЗДИ́ТЬ *сов. что* тауҙай өйөү, тултырыу; **загромозди́ть прохо́д веща́ми** үтеп йөрөгән юлға әйбер тултырыу.
ЗАГРОМЫХА́ТЬ *сов. разг.* дөбөрҙәй (*йәки* дөңгөрҙәй, дөбөр-шатыр килә) башлау.
ЗАГРОХОТА́ТЬ *сов.* гөрһөлдәй (*йәки* күкрәй) башлау, күкрәп ҡуйыу (*йәки* китеү); шатыр-шотор килеү.
ЗАГРУБЕ́ЛЫЙ *прил.* ҡаты, ҡытыршы; ҡатҡан, ҡытыршыланған; **загрубе́лые ру́ки** ҡытыршыланып ҡатҡан ҡулдар.
ЗАГРУБЕ́ТЬ *сов.* **1.** (*о руках, коже*) ҡатыу, ҡытыршыланыу; **2.** (*о человеке*) тупаҫланыу (*кешегә ҡарата*); **3.** (*очерстветь; потерять отзывчивость*) күңел ҡатыу, ҡатыланыу.
ЗАГРУЖА́ТЬ *несов. см.* **загрузи́ть.**
ЗАГРУЖА́ТЬСЯ *несов. разг.* **1.** *см.* **загрузи́ться; 2.** *страд. к* **загружа́ть.**
ЗАГРУ́ЖЕННОСТЬ, ЗАГРУЖЁННОСТЬ *ж.* **1.** тулы (*йәки* күп) булыу, тулылыҡ; **загру́женность желе́зных доро́г** тимер юлдарҙа йөктөң күп булыуы; **2.** *перен. разг.* эш күплек, эш күп булыулыҡ; **загру́женность рабо́той** эштең күп булыуы, эш күплек.
ЗАГРУЗИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*йөк, әйбер менән*) тултырыу, тулғансы тейәү (*йәки* һалыу), йөк тейәү; **загрузи́ть подва́лы карто́шкой** подвалды картуф менән тултырыу; **2.** *кого-что, перен.* етерлек йөкләтеү (*йәки* биреү); **загрузи́ть рабо́той** эште етерлек йөкләтеү.
ЗАГРУЗИ́ТЬСЯ *сов.* йөк алыу (*йәки* тейәү); **парохо́д загрузи́лся в Уфе́** пароход Өфөнән йөк алды.
ЗАГРУ́ЗКА *ж.* **1.** *см.* **загрузи́ть; 2.** *разг.* загрузка; **заво́д име́ет по́лную загру́зку** завод тулы загрузка менән эшләй.
ЗАГРУ́ЗОЧНЫЙ *прил.* йөк тейәй торған, йөк тейәү; **загру́зочные маши́ны** йөк тейәү машиналары.
ЗАГРУНТОВА́ТЬ *сов. что* грунтлау, грунт һалыу.
ЗАГРУНТО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **загрунтова́ть.**
ЗАГРУСТИ́ТЬ *сов.* күңелһеҙләнә (*йәки* моңая, эс боша) башлау; һағына башлау.
ЗАГРЫЗА́ТЬ *несов. см.* **загры́зть.**
ЗАГРЫ́ЗТЬ *сов. кого* **1.** талап үлтереү; **соба́ки загры́зли ко́шку** эттәр бесәйҙе талап үлтергән; **2.** *перен. разг.* (*замучить, истомить*) талау, ғазаплау, ыҙалау; **со́весть загры́зла** выждан ғазапланы.
ЗАГРЯЗНЕ́НИЕ *с. см.* **загрязни́ть(ся).**
ЗАГРЯЗНИ́ТЬ *сов. что, прям. и перен.* бысратыу, керләндереү; ҡарайтыу; **загрязни́ть помеще́ние** бинаны бысратыу.
ЗАГРЯЗНИ́ТЬСЯ *сов.* бысраныу, керләнеү, ҡарайыу.
ЗАГРЯЗНЯ́ТЬ *несов. см.* **загрязни́ть.**
ЗАГРЯЗНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **загрязни́ться; 2.** *страд. к* **загрязня́ть.**
ЗАГС *м.* **(отде́л за́писи а́ктов гражда́нского состоя́ния)** ЗАГС (гражданлыҡ хәле акттарын яҙыу бүлеге).

ЗАГУБИ́ТЬ *сов. разг.* **1.** *кого-что* (*погубить*) харап (*йәки* һәләк) итеү, башына етеү, башын ашау; **2.** *что* (*потратить напрасно*) әрәм (*йәки* һәләк) итеү, елгә ташлау; **загуби́ть мно́го де́нег** күп аҡса әрәм итеү.

ЗАГУДЕ́ТЬ *сов.* ҡысҡыра (*йәки* ҡысҡырта) башлау, һөрәнләй башлау (*о гудке*); шаулай (*йәки* сыжлай, шыжлай) башлау (*о самоваре*); геүләй башлау (*о ветре в трубе*); гөжләй башлау (*о пчёлах и т. п.*).

ЗАГУЛЯ́ТЬ *сов. разг.* күңел асырға тотоноу, типтереү, эсеүгә (*йәки* эскелеккә) бирелеү.

ЗАГУЛЯ́ТЬСЯ *сов. разг.* **1.** оҙаҡ йөрөү, оҙаҡ йөрөп китеү; **загуля́ться до ве́чера** кискә тиклем йөрөп китеү; **2.** (*предаваться веселью, кутежам*) типтереп йөрөү, эскелеккә һалышыу.

ЗАГУСТЕ́ТЬ *сов.* ҡуйырыу, ҡуйыланыу; **ка́ша загусте́ла** бутҡа ҡуйырған.

ЗАГУСТИ́ТЬ *сов. что, разг.* ҡуйыртыу.

ЗАД *м.* **1.** (*задняя часть*) арт, арт яҡ; **2.** (*седалище*) ултырыш; **3.** *мн.* **зады́** (*задворки*) аҙбар арты, әүен арты; ◇ **тверди́ть зады́** үткәндәрҙе ҡабатлау.

ЗАДА́БРИВА́ТЬ *несов. см.* **задо́брить.**

ЗАДАВА́ТЬ *несов. см.* **зада́ть;** ◇ **задава́ть тон** 1) *муз.* тон биреү; 2) (*подавать пример*) тон биреү, юл күрһәтеү, үрнәк булыу.

ЗАДАВА́ТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **зада́ться;** **2.** *страд. к* **задава́ть.**

ЗАДАВА́ТЬСЯ II *несов. разг.* (*зазнаваться*) маһайыу, ҡуҡырайыу, танау күтәреү.

ЗАДАВИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого* (*придавить насмерть*) тапап (*йәки* баҫып) үлтереү; **2.** *кого, прост.* (*задушить*) быуып үлтереү, тамаҡлау; **3.** *что, перен.* (*подавить, заглушить*) баҫыу, иҙеү, еңеү.

ЗАДА́НИЕ *с.* эш, задание; **произво́дственное зада́ние** производство заданиеһе; **дать зада́ние** эш биреү; **перевы́полнить зада́ние** бирелгән эште арттырып үтәү.

ЗА́ДАННЫЙ **1.** *прич.* бирелгән; **2.** *прил.* (*предпосланный*) билдәле булған, бирелгән; **за́данная величина́** *мат.* бирелгән дәүмәл.

ЗАДА́РИВАТЬ *несов. см.* **задари́ть.**

ЗАДАРИ́ТЬ *сов. кого* **1.** (*поднести много подарков*) бүләктәр менән күмеү, мул бүләкләү; **2.** (*подкупить, задобрить*) бүләк биреү, биренеү (*үҙенә ҡаратыу өсөн*).

ЗАДА́РОМ *нареч. прост.* бушҡа, бушлай; юҡ (*йәки* буш) хаҡҡа.

ЗАДА́ТОК *м.* **1.** задатка; **внести́ зада́ток** задатка индереү; **2.** *мн.* **зада́тки** *перен.* һәләт, өмөт; **у ребёнка хоро́шие зада́тки** бала һәләтле булмаҡсы.

ЗАДА́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*поручить выполнить*) биреү; **зада́ть рабо́ту** эш биреү; **2.** *что* (*устроить*) яһау, ойоштороу, үткәреү; **зада́ть бал** бал үткәреү; **3.** *что, чего, разг.* (*причинить*) эшләү, яһау, килтереү; **зада́ть стра́ху** ҡурҡытыу; **4.** *что, чего* (*насыпать, дать*) һалыу, биреү; **зада́ть ло́шади овса́** атҡа һоло һалыу; ◇ **зада́ть вопро́с** һорау биреү; **зада́ть зага́дку** йомаҡ әйтеү; **зада́ть жа́ру** *кому* ҡыҙҙырыу, эшен килтереп ерләү, тетмәкәйен тетеү; **зада́ть пе́рцу** *кому* кәрәген биреү, ҡыҙҙырыу; **я тебе́ зада́м!** кәрәгендә бирермен!

ЗАДА́ТЬСЯ *сов.* **1.** *чем* (*поставить себе задачей*) маҡсат (*йәки* бурыс) итеп ҡуйыу, алға ҡуйыу; **зада́ться це́лью изучи́ть англи́йский язы́к** инглиз телен өйрәнеүҙе маҡсат итеп ҡуйыу; **2.** *разг.* (*выдаться, случиться*) тап (*йәки* тура) килеү, барып сығыу; **ну и денёк сего́дня зада́лся!** бөгөн көнө лә тура килде һуң!

ЗАДА́ЧА *ж.* **1.** (*цель*) бурыс, маҡсат, эш; **зада́чи хозя́йственного и культу́рного строи́тельства** хужалыҡ һәм культура төҙөлөшө бурыстары; **ста́вить себе́ зада́чей** үҙ алдыңа бурыс итеп ҡуйыу; **2.** мәсьәлә; **арифмети́ческая зада́ча** арифметик мәсьәлә; **реши́ть зада́чу** мәсьәлә сығарыу.

ЗАДА́ЧНИК *м.* мәсьәләләр йыйынтығы; **зада́чник по арифме́тике** арифметиканан мәсьәләләр йыйынтығы.

ЗАДВИ́ГАТЬ *сов.* **1.** *что* (*начать двигать*) шыуҙыра (*йәки* ҡуҙғата) башлау, хәрәкәткә килтереү, ҡуҙғатып ебәреү; **2.** *чем* (*напр. плечами*) ҡуҙғатыу, ҡыбырҙатыу.

ЗАДВИГА́ТЬ *несов. см.* **задви́нуть.**

ЗАДВИ́ГАТЬСЯ *сов.* ҡуҙғала (*йәки* хәрәкәткә килә) башлау, хәрәкәткә килеү.

ЗАДВИГА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **задви́нуться;** **2.** (*быть задвижным*) шыуҙырмалы булыу, асылып-ябылып тороу; **я́щики стола́ задвига́ются** өҫтәл тартмалары шыуҙырмалы; **3.** *страд. к* **задвига́ть.**

ЗАДВИ́ЖКА *ж.* бик, келә, шыуҙырма; **дверна́я задви́жка** ишек биге.

ЗАДВИЖНО́Й *прил.* шыуҙырмалы; **задвижна́я ра́ма** шыуҙырмалы рам.

ЗАДВИ́НУТЬ *сов. что* **1.** *в разн. знач.* шыуҙырыу, тығыу, индереү, шыуҙырып (*йәки* тығып, этәреп) ҡуйыу; ябыу, ябып ҡуйыу; **задви́нуть за́навес** шаршауҙы тартып ябыу; **задви́нуть горшо́к в печь** көршәкте мейескә тығыу; **задви́нуть я́щик комо́да** комод тартмаһын этәреп тығып ҡуйыу; **2.** (*запереть*) бикләү, бикләп ҡуйыу, бик һалыу, эләктереү; **задви́нуть засо́в на две́ри** ишектең келәһен эләктереү.

ЗАДВИ́НУТЬСЯ *сов.* **1.** эскә инеп китеү, инеп ултырыу; **я́щик в столе́ задви́нулся** өҫтәл тартмаһы эскә инеп китте; **2.** (*запереться*) бикләнеү, бикләнеп ҡуйыу; **две́рца задви́нулась** ҡапҡас бикләнде.

ЗАДВО́РКИ *только мн.* аҙбар арты; **жить на задво́рках** ҡараңғы урында йәшәү, артҡы урамда, ситтә йәшәү.

ЗАДЕВА́ТЬ *несов. см.* **заде́ть.**

ЗАДЕ́ЛАТЬ *сов. что* **1.** (*закрыть отверстие*) томалау, бөтәштереү, томалап (*йәки* бөтәштереп) ҡуйыу; **заде́лать ще́ли** ярыҡтарҙы бөтәштереү; **2.** *разг.* (*упаковать*) ҡаҙаҡлау, төрөү, ҡаҙаҡлап (*йәки* төрөп) ҡуйыу; **заде́лать посы́лку** посылканы төрөп ҡуйыу; ◇ **заде́лать семена́** *с.-х.* орлоҡтарҙы күмеү (*йәки* сәсеү).

ЗАДЕ́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **заде́лать.**

ЗАДЁРГАННЫЙ *прич. и прил. прям. и перен.* йонсоған, йөҙәгән, интегеп бөткән; **задёрганная ло́шадь** йонсоған ат; **задёрганный челове́к** йөҙәгән кеше.

ЗАДЁРГАТЬ I *сов. кого, разг. прям. и перен.* (*измучить*) интектереп (*йәки* йөҙәтеп, йотатып) бөтөрөү.

ЗАДЁРГАТЬ II *сов. что, чем* (*начать дёргать*) тартҡылай (*йәки* ҡаҡкылай) башлау; **задёргать вожжа́ми** дилбегәне тартҡылай башлау.

ЗАДЁРГАТЬСЯ *сов.* тартыша (*йәки* ҡалтырана) башлау.

ЗАДЁРГИВАТЬ *несов. см.* **задёрнуть.**

ЗАДЁРГИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **задёрнуться; 2.** *страд. к* **задёргивать.**

ЗАДЕРЕВЕНЕ́ЛЫЙ *прил. разг.* ҡатҡан, ойоған, иҫе киткән, иҫһеҙ булған; **задеревене́лые па́льцы** ойоған (*йәки* иҫе киткән) бармаҡтар.

ЗАДЕРЕВЕНЕ́ТЬ *сов.* **1.** ағастай ҡатыу; **2.** *перен.* ҡатыу, ойоу; **но́ги от хо́лода задеревене́ли** һыуыҡтан аяҡтар ҡатты.

ЗАДЕРЖА́НИЕ *с.* **1.** *см.* **задержа́ть; задержа́ние сне́га** ҡар тотоу; **2.** (*временное нарушение чего-л.*) тотолоу, тотолоп (*йәки* туҡталып) тороу; **задержа́ние мочи́** бәүел тотолоу.

ЗАДЕРЖА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*не пустить*) тотоу, тотоп тороу; ебәрмәй (*йәки* туҡтатып) тороу; **задержа́ть го́стя на час** ҡунаҡты бер сәғәткә ебәрмәй тороу; **2.** *что* (*замедлить*) туҡтатыу; әкренәйтеү, яйлатыу; **задержа́ть шаги́** әкренерәк атлау, аҙымды яйлатыу; **задержа́ть дыха́ние** тын алыуҙы туҡтатып тороу; **3.** *что* (*удержать*) тотоу, тотоп (*йәки* алып) ҡалыу, бирмәй тороу; **задержа́ть зарпла́ту** эш хаҡын бирмәй тороу; **4.** *кого-что* (*арестовать*) тотоу, ҡулға алыу, арескә алыу; **задержа́ть на ме́сте преступле́ния** енәйәт эшләгән урынында тотоу.

ЗАДЕРЖА́ТЬСЯ *сов.* **1.** туҡталыу, оҙаҡлау, һуңлау; кисегеү; **задержа́ться в доро́ге** юлда оҙаҡлау; **2.** (*приостановиться*) өҙөлөп (*йәки* тотолоп) тороу, туҡталыу; **дыха́ние задержа́лось** тын тотолоп торҙо.

ЗАДЕ́РЖИВАТЬ *несов. см.* **задержа́ть.**

ЗАДЕ́РЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **задержа́ться; 2.** *страд. к* **заде́рживать.**

ЗАДЕ́РЖКА *ж.* **1.** *см.* **задержа́ть** 1, 3; **2.** (*промедление*) һуҙыу, туҡталып тороу; оронсоҡ; **без заде́ржки** һуҙмай, туҡталып тормай.

ЗАДЁРНУТЬ *сов. что* **1.** тартыу, төшөрөү, тартып (*йәки* төшөрөп) ҡуйыу; **задёрнуть за́навес** пәрҙәне төшөрөү; **2.** *перен.* (*закрыть, заволочь*) ҡаплау, ябыу, томалау, томалап (*йәки* ҡаплап) алыу (*төтөн, томан һ. б.*).

ЗАДЁРНУТЬСЯ *сов.* **1.** тартылыу, төшөрөлөү, төшөрөп ҡуйылыу; **за́навес задёрнулся** шаршау ябылды; **2.** *перен.* (*закрыться, заволочься*) ҡапланыу, томаланыу; **скло́ны гор задёрнулись ды́мкой** тау биттәре тоноҡ ҡына томан менән ҡапланды.

ЗАДЕ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*коснуться, зацепить*) эләгеү, бәрелеү; тейеү, ороноу, тейеп китеү; **заде́ть за сучо́к** ботаҡҡа эләгеү; **пти́ца заде́ла его́ крыло́м** ҡош уға ҡанаты менән тейеп китте; **2.** *перен. разг.* (*обидеть*) ғәрләндереү; **его́ выступле́ние си́льно меня́ заде́ло** унын сығышы мине бик ныҡ ғәрләндерҙе; **3.** *перен.* (*затронуть, взволновать*) тейеү, уятыу, тәьҫир итеү; **заде́ть самолю́бие** намыҫына тейеү; ✧ **заде́ть за живо́е** *см.* **живо́й.**

ЗАДИ́РА *м. и ж. разг.* сәкәләй, бәйләнсек, сәркәш, ирешкәк.

ЗАДИРА́ТЬ *несов. разг.* **1.** *см.* **задра́ть; 2.** *кого* (*дразнить*) үсектереү, ирештереү, бәйләнеү.

ЗАДИРА́ТЬСЯ *несов. разг.* **1.** *см.* **задра́ться; 2.** (*приставать*) бәйләнеү.

ЗАДНЕ= *ҡушма һүҙҙәрҙең «артҡы, арттан» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **задненёбные зву́ки** артҡы аңҡау өндәре; **заднеязы́чные зву́ки** тел арты өндәре.

ЗА́ДНИЙ *прил.* артҡы, арттағы; **за́днее колесо́** артҡы тәгәрмәс; **за́дний ход** артҡа китеү; ✧ **за́дний прохо́д** *анат.* арт юл; **за́дним умо́м кре́пок** тиле аҡылы төштән һуң, эш үткәс иҫкә төшөү; **за́дним число́м** 1) (*о дате на письме, документе*) үткән число менән; 2) (*позднее*) һуңынан, аҙаҡ; **за́дняя мысль** йәшерен уй (*йәки* ниәт); **стоя́ть на за́дних ла́пках** *см.* **ла́пка.**

ЗА́ДНИК *м.* (*обуви*) үксә.

ЗАДО́БРИТЬ *сов. кого, разг.* (күңелен) йомшартыу, әүрәтеү, үҙенә ҡаратыу (*һылап-һыйпап, бүләк биреп*).

ЗАДО́К *м.* арт, артҡы өлөш, артҡы яҡ; **задо́к теле́ги** арбаның арты.

ЗАДОЛБИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого* (*убить, ударяя клювом*) суҡыу, суҡып үлтереү; **2.** *что, разг.* (*тупо заучить*) аңламай (*йәки* мәғәнәһенә төшөнмәй) ятлау; **задолби́ть уро́к** дәресте аңламайынса ятлау; ✧ **задолби́ть себе́** берәй фекергә, уйға йәбешеп ятыу.

ЗАДО́ЛГО *нареч.* күп элек (*йәки* алда); **мы прие́хали на вокза́л задо́лго до отхо́да по́езда** беҙ вокзалға поезд китерҙән күп алда төшкәйнек.

ЗАДОЛЖА́ТЬ *сов. кому-чему, разг.* бурысланыу, бурысҡа батыу.

ЗАДО́ЛЖЕННОСТЬ *ж.* бурыс, үтес, бирәсәк; **погаси́ть задо́лженность** бурысты түләү.

ЗА́ДОМ *нареч.* арты менән, артҡа табан; **ло́шадь пя́тилась за́дом** ат артҡа сикте; **за́дом наперёд** алдын артҡа.

ЗАДО́Р *м.* дәрт, ялҡын, ялҡынлылыҡ, сәм; **ю́ношеский задо́р** йәшлек дәрте (*йәки* ялҡыны).

ЗАДО́РИНКА *ж.*: **ни сучка́, ни задо́ринки** шып-шыма.

ЗАДО́РНЫЙ *прил.* **1.** (*полный задора*) дәртле, ялҡынлы; сатнап торған; **задо́рная пе́сня** дәртле йыр; **2.** (*выражающий задор*) ҡыҙыу, ҡыҙыу холҡло (*йәки* тәбиғәтле).

ЗАДОХНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** тын бөтөү (*йәки* ҡурылыу, ҡыҫылыу); **задохну́ться от волне́ния** тулҡынланыуҙан тын ҡурылыу; **2.** (*умереть*) тонсоғоу, сәсәү; **задохну́ться от ды́ма** төтөнгә тонсоғоу.

ЗАДРАЗНИ́ТЬ *сов. кого, разг.* ирештереү, үсектереү, үсекләп йөҙәтеп бөтөү.

ЗАДРАПИРОВА́ТЬ *сов. кого-что* ябыу, ҡаплау, бөркәү, көпләү; **задрапирова́ть о́кна и две́ри портье́рами** тәҙрәләрҙе һәм ишектәрҙе портьералар менән ҡаплау.

ЗАДРАПИРОВА́ТЬСЯ *сов.* бөркәнеү, ураныу, төрөнөү; **задрапирова́ться в плащ** плащҡа бөркәнеү (*йәки* төрөнөү).

ЗАДРАПИРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* задрапирова́ть.

ЗАДРАПИРО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* задрапирова́ться; 2. *страд. к* задрапиро́вывать.

ЗАДРА́ТЬ *сов.* 1. *что, разг.* (*поднять*) күтәреү, ҡалҡытыу; **задра́ть го́лову** башты күтәреү; 2. *что* (*оцарапать*) һыҙырыу, йыртыу, ҡуптарыу, ҡайтарыу; **задра́ть ко́жицу на па́льце** бармаҡ тиреһен һыҙыртыу, йыртып ебәреү; 3. *кого* (*растерзать*) тамаҡлау, боғаҙлау; **волк задра́л овцу́** бүре һарыҡты тамаҡлаған; ◇ **задра́ть нос** *см.* **нос.**

ЗАДРА́ТЬСЯ *сов.* 1. *разг.* (*загнуться кверху*) һыҙырылыу, ҡубыу; ҡайтарылыу; **кора́ задрала́сь** ҡабыҡ һыҙырылған (*йәки* ҡупҡан); 2. *прост.* (*о платье и т. п.*) ҡайтарылыу, күтәрелеү.

ЗАДРЕБЕЗЖА́ТЬ *сов.* сылтырай башлау (*о стекле*); шылтырай башлау (*о посуде*); ҡалтырай башлау (*о голосе*).

ЗАДРЕМА́ТЬ *сов.* йоҡомһорау, йоҡомһорап китеү.

ЗАДРОЖА́ТЬ *сов.* ҡалтырай (*йәки* ҡалтырана, дерелдәй) башлау.

ЗАДУВА́ТЬ I *несов.* 1. (*дуть — о ветре*) иҫеү, өрөү; 2. (*дуя, проникать куда-л.*) үтеп инеү; **холо́дный ве́тер задува́л под оде́жду** һалҡын ел кейем аша үтеп инде; 3. *что* тултырыу (*мәҫ. ҡар, ҡомдо*); **ве́тер задува́л снег в откры́тую дверь сене́й** асыҡ ишектән ел соланға ҡар тултырған.

ЗАДУВА́ТЬ II *несов. см.* **заду́ть** II.

ЗАДУ́ВКА *ж. см.* **заду́ть** II; **заду́вка до́мны** домнаны тоҡандырыу.

ЗАДУ́МАТЬ *сов.* 1. *что и с неопр.* уйлау, ниәт итеү, иҫәп тотоу; **заду́мать пое́здку в го́ры** тау яғына барырға ниәт итеү; 2. *что* (*мысленно выбрать что-л.*) (күңелдән) уйлау; **я заду́маю, а ты отгада́й** мин күңелдән уйлайым, ә һин тап.

ЗАДУ́МАТЬСЯ *сов.* 1. *над чем, о чём и без доп.* уйланыу, уйға сумыу (*йәки* батыу); **глубо́ко́ заду́маться** тәрән уйға сумыу; 2. *обычно с неопр.* (*заколебаться*) икеләнеү, уйлап тороу; **он и не заду́мается, пое́дет** ул уйлап та тормаҫ, барыр.

ЗАДУ́МЧИВОСТЬ *ж.* уйсанлыҡ, уйланыу, уйға сумыу; **впасть в заду́мчивость** уйға сумыу (*йәки* ҡалыу).

ЗАДУ́МЧИВЫЙ *прил.* уйсан, уйланыусан; **заду́мчивый взгляд** уйсан ҡараш.

ЗАДУ́МЫВАТЬ *несов. см.* **заду́мать.**

ЗАДУ́МЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **заду́маться;** 2. *страд. к* **заду́мывать.**

ЗАДУРИ́ТЬ *сов.*: **задури́ть го́лову** *кому* башын әйләндереү (*йәки* ҡаңғыртыу).

ЗАДУРМА́НИТЬ *сов. кого-что* башын әйләндереү, аңын бутау.

ЗАДУ́ТЬ I *сов. что* (*потушить*) өрөп һүндереү; **заду́ть свечу́** шәмде өрөп һүндереү.

ЗАДУ́ТЬ II *сов. что, тех.* тоҡандырыу, яндырып ебәреү.

ЗАДУ́ТЬ III *сов. разг.* (*начать дуть*) өрә (*йәки* иҫә) башлау; **заду́л се́верный ве́тер** төньяҡ еле иҫә башланы.

ЗАДУШЕ́ВНОСТЬ *ж.* саф (*йәки* ысын) күңелдән булыу, эскерһеҙлек; **задуше́вность на́ших бесе́д** беҙҙең әңгәмәнең ысын күңелдән булыуы.

ЗАДУШЕ́ВНЫЙ *прил.* 1. (*сердечный, искренний*) ысын күңелдән, ихлас, эскерһеҙ; **задуше́вный друг** эскерһеҙ дуҫ; 2. (*сокровенный*) күңелдәге, йөрәктәге; **поверя́ть свои́ задуше́вные та́йны** күңелендәге серҙәрҙе һөйләү.

ЗАДУШИ́ТЬ *сов.* 1. *кого* быуып (*йәки* тонсоҡтороп, томалап) үлтереү; 2. *что, перен.* (*подавить*) быуыу, баҫыу.

ЗАДЫМИ́ТЬ I *сов. что, разг.* (*закоптить*) төтөнгә ҡарайтыу, ыҫлатыу, төтәҫләү; **весь потоло́к задыми́ли** бөтә түшәмде ыҫлатҡандар.

ЗАДЫМИ́ТЬ II *сов.* (*начать; дымить*) төтәү, төтәй башлау; ҡайтарыу **пе́чка задыми́ла** мейес төтәй башланы.

ЗАДЫМИ́ТЬСЯ I *сов. разг.* (*закоптиться*) ыҫланыу, ҡарайыу (*ыҫ, төтөндән*).

ЗАДЫМИ́ТЬСЯ II *сов.* (*начать дымиться*) төтәй башлау.

ЗАДЫХА́ТЬСЯ *несов. см.* **задохну́ться.**

ЗАДЫША́ТЬ *сов.* һулай башлау, тын (*йәки* һулыш) ала башлау.

ЗАЕДА́ТЬ *несов. см.* **зае́сть.**

ЗАЕДА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **зае́сться;** 2. *страд. к* **заеда́ть.**

ЗАЕ́ЗД *м.* 1. *см.* **зае́хать** 1, 2, 4, 5; 2. *спорт.* урау, урап килеү (*бәйгелә һәр төркөмдөң айырым сығышы*); **фина́льный зае́зд** һуңғы урау.

ЗАЕ́ЗДИТЬ *сов. кого-что* 1. йонсотоу, йөрөтөп арытыу, һамҫытыу; яндырыу; **зае́здить ло́шадь** атты йөрөтөп арытыу; 2. *перен. разг.* (*замучить непосильной работой*) һамҫытыу, арманһыҙ итеү.

ЗАЕ́ЗДОМ *нареч.* үтешләй, үтеп барышлай, юл ыңғайында, юлайҡан.

ЗАЕЗЖА́ТЬ *несов. см.* **зае́хать.**

ЗАЕ́ЗЖЕННЫЙ *прил. разг.* 1. йөрөп һамҫыған, арыған, йонсоған; **зае́зженная ло́шадь** һамҫыған ат; 2. *перен.* (*банальный*) күп сәйнәлгән (*йәки* тылҡыған), иҫкереп бөткән; **зае́зженная фра́за** күп сәйнәлгән фраза.

ЗАЕ́ЗЖИЙ *прил.* үҙғынсы, үткенсе, юлаусы; килгән; **зае́зжие арти́сты** килгән артистәр; ◇ **зае́зжий дом** *уст.* юлаусылар йорто.

ЗАЁКАТЬ *сов. разг.* өлкөлдәй (*йәки* уңҡылдай, өңкөлдәй) башлау; шыу итеп китеү; **се́рдце заёкало** йөрәгем шыу итеп китте.

ЗАЁМ *м.* 1. бурыс, үтес; **сде́лать заём** бурысҡа алыу; 2. заём; **госуда́рственный заём** дәүләт заёмы; **вы́пустить заём** заём сығарыу.

ЗАЕ́СТЬ *сов.* 1. *кого* (*загрызть*) талау; **во́лки зае́ли овцу́** бүреләр һарыҡты талаған; 2. *кого, перен. разг.* (*измучить*) талау, игәү, теңкәгә тейеү, йөҙәтеү; **зае́сть упрёками** шелтәләп йөҙәтеп бөтөрөү; 3. *что* (*закусить*) (артынан) ҡабып (*йәки* ашап) ҡуйыу; **зае́сть лека́рство сла́дким** дарыу артынан татлы нәмә ҡабып ҡуйыу; 4. *обычно безл. что, разг.* эләгеү, эләктереү; **бло́ком зае́ло верёвку** арҡан сығырға эләккән.

ЗАЕ́ХАТЬ *сов.* 1. (*к кому-л., куда-л.*) инеү, инеп сығыу, тейеү; **заéхать к знакóмым** таныштарға инеп сығыу; 2. (*за кем-чем-л.*) алырға (*йәки* артынан) инеү; **заéхать за детьми́** балаларҙы алырға инеү; 3. *разг.* (*попасть*) барып кереү (*йәки* төшөү, менеү); **заéхать в канáву** канауға барып төшөү; 4. (*подъехать сбоку*) уратып инеү; **заéхать со стороны́ сáда** баҡса яғынан уратып инеү; 5. (*за что-л.*) барып (*йәки* килеп) сығыу; **заéхать за мост** күпер артына барып сығыу.

ЗАЖА́РИВАТЬ *несов. см.* **зажáрить.**

ЗАЖА́РИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **зажáриться;** 2. *страд. к* **зажáривать.**

ЗАЖА́РИТЬ *сов. кого-что* ҡурыу, ҡыҙҙырып алыу; **зажáрить ры́бу** балыҡ ҡурыу.

ЗАЖА́РИТЬСЯ *сов.* ҡурылыу, ҡыҙҙырылыу.

ЗАЖА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*стиснуть*) ҡыҫыу, ҡыҫып тотоу; **зажáть в рукé** ҡулда ҡыҫып тотоу; 2. *что* (*плотно закрыть*) ҡаплау, томалау; йомоу; **зажáть у́ши** ҡолаҡты ҡаплау; 3. *что, перен.* (*стеснить*) ҡыҫыу, юл бирмәү; **зажáть инициати́ву** инициативаны ҡыҫыу; ◇ **зажáть рот** *кому* ауыҙын ябыу (*йәки* ҡаплау).

ЗАЖДА́ТЬСЯ *сов. разг.* көтә-көтә арып бөтөү, көтә-көтә көтөк булыу.

ЗАЖЕЛТЕ́ТЬ *сов.* 1. (*показаться—о чём-л. жёлтом*) һарғайып тороу (*йәки* күренеү); **вдали́ зажелтéли ку́чи пескá** алыҫта ҡом өйөмдәре һарғайып күренде; 2. (*начать желтеть; стать жёлтым*) һарғая башлау; һарғайыу.

ЗАЖЕСТИКУЛИ́РОВАТЬ *сов.* (ҡулдарын) һелтәй (*йәки* һелтәнә) башлау.

ЗАЖЕ́ЧЬ *сов.* 1. *что* ҡабыҙыу, тоҡандырыу, яндырыу; **зажéчь спи́чку** шырпы ҡабыҙыу; 2. *кого-что, перен.* (*возбудить, воодушевить*) дәртләндереп ебәреү, уятыу, тоҡандырыу, ҡабыҙыу; **зажéчь слу́шателей** тыңлаусыларҙы дәртләндереп ебәреү.

ЗАЖЕ́ЧЬСЯ *сов.* 1. яныу, тоҡаныу, ҡабыныу, янып китеү; **зажгли́сь огни́** уттар ҡабынды; 2. *см.* **загорéться** 2; 3. *чем, перен.* (*возбудиться, воодушевиться*) дәртләнеү, уяныу, тоҡаныу, рухланыу.

ЗАЖИВА́ТЬ *несов. см.* **зажи́ть I.**

ЗАЖИВИ́ТЬ *сов. что, разг.* уңалтыу, (дарыулап) төҙәтеү, бөтәштереү (*яраны*).

ЗАЖИВЛЕ́НИЕ *с. см.* **заживи́ть; заживлéние рáны** яраның бөтәшеүе.

ЗАЖИВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **заживи́ть.**

ЗА́ЖИВО *нареч.* тереләй, тереләтә, тере көйөнсә; **зáживо погребённый** тере көйөнсә күмелгән.

ЗАЖИГА́ЛКА *ж.* ҡабыҙғыс, тоҡандырғыс, зажигалка.

ЗАЖИГА́НИЕ *с.* 1. *см.* **зажигáть; зажигáние ёлки** ёлка уттарын тоҡандырыу; 2. *тех.* (*приспособление в двигателях внутреннего сгорания*) ҡабыҙғыс, тоҡандырғыс.

ЗАЖИГА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. тоҡандырғыс, яндырғыс; яндыра торған; **зажигáтельная бóмба** яндырғыс бомба; 2. *перен.* (*возбуждающий, волнующий*) дәртләндергес, рухландырғыс, ялҡынлы; **зажигáтельная речь** ялҡынлы телмәр.

ЗАЖИГА́ТЬ *несов. см.* **зажéчь.**

ЗАЖИГА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **зажéчься;** 2. *страд. к* **зажигáть.**

ЗАЖИ́М *м.* 1. *см.* **зажáть** 3; **зажи́м кри́тики** тәнҡитте ҡыҫыу; 2. *тех.* ҡыҫҡыс, ҡыҫтырғыс (*прибор*).

ЗАЖИМА́ТЬ *несов. см.* **зажáть.**

ЗАЖИ́МНЫЙ *прил. тех.* ҡыҫыусы, ҡыҫа торған; **зажи́мный винт** ҡыҫыусы винт.

ЗАЖИ́МЩИК *м. разг.* ҡыҫыусы, юл бирмәүсе; **зажи́мщик кри́тики** тәнҡитте ҡыҫыусы.

ЗАЖИРЕ́ТЬ *сов. разг.* артыҡ һимереү, һимереп китеү, май баҫыу.

ЗАЖИ́ТОЧНОСТЬ *ж.* муллыҡ, мул тормошло булыу, хәллелек, иркенлек.

ЗАЖИ́ТОЧНЫЙ *прил.* мул (*йәки* яҡшы, етеш) тормошло, иркен йәшәгән; **зажи́точный колхóз** мул тормошло колхоз.

ЗАЖИ́ТЬ I *сов.* төҙәлеү, бөтәшеү, уңалыу, ит үреү; **рáна зажилá** яра бөтәште.

ЗАЖИ́ТЬ II *сов.* (*начать жить*) тора (*йәки* йәшәй, ғүмер итә) башлау, тормош ҡороп ебәреү; **зажи́ть трудовóй жи́знью** эшләп йәшәй башлау; **зажи́ть семéйной жи́знью** ғаилә ҡороп ебәреү.

ЗАЖИ́ТЬСЯ *сов. разг.* оҙаҡ тороп китеү; **мы зажили́сь в дерéвне** беҙ ауылда оҙаҡ тороп киттек.

ЗАЖМУ́РИВАТЬ(СЯ) *несов. см.* **зажму́рить(ся).**

ЗАЖМУ́РИТЬ *сов. что* ҡыҫыу; **зажму́рить глазá** күҙҙе ҡыҫыу.

ЗАЖМУ́РИТЬСЯ *сов.* күҙҙе ҡыҫыу; **зажму́риться от я́ркого свéта** көслө яҡтынан күҙҙе ҡыҫыу.

ЗАЖУЖЖА́ТЬ *сов.* безелдәй (*йәки* гөжләй) башлау; гөж килеү.

ЗАЖУРЧА́ТЬ *сов.* селтерәй (*йәки* сөлтөрҙәй) башлау; **зажурчáл ручéй** гөрләүек селтерәй башланы.

ЗАЗВА́ТЬ *сов. кого-что* ҡыҫтау, ҡыҫтап саҡырыу, ҡыҫтап алып барыу (*йәки* килеү); **зазвáть в гóсти** ҡыҫтап ҡунаҡҡа саҡырыу.

ЗАЗВЕНЕ́ТЬ *сов.* шылтырай (*йәки* шыңғырҙай, яңғырай) башлау.

ЗАЗВОНИ́ТЬ *сов.* шылтырау, шыңғырау, сыңғырҙау, шалтырап (*йәки* сыңғырҙап) китеү; **зазвони́л телефóн** телефон шалтыраны.

ЗАЗВУЧА́ТЬ *сов.* яңғырау, ишетелеү; **зазвучáли знакóмые голосá** таныш тауыштар ишетелде.

ЗАЗДРА́ВНЫЙ *прил.* иҫәнлек-һаулыҡ, иҫәнлек-һаулыҡ теләгән; **заздрáвный тост** иҫәнлек-һаулыҡ тосы; **заздрáвная пéсня** иҫәнлек-һаулыҡ теләү йыры.

ЗАЗЕВА́ТЬСЯ *сов. разг.* аңшайыу, аңҡайыу, ауыҙ асып (*йәки* аңшайып) тороу.

ЗАЗЕЛЕНЕ́ТЬ *сов.* 1. (*начать зеленеть; стать зелёным*) йәшәреү, йәшәреп китеү; йәшәрә башлау; **травá зазеленéла** үлән йәшәрә башланы; 2. (*показаться—о чём-л. зелёном*) йәшәреп күренеү, йәшкелтләнеп тороу.

ЗАЗЕЛЕНИ́ТЬ *сов. что, разг.* йәшелләү, йәшелгә буяу, йәшел тейҙереү; **зазелени́ть плáтье травóй** күлдәкте үләнгә йәшелләү.

ЗАЗЕМЛЕ́НИЕ *с.* 1. заземли́ть; **заземле́ние анте́нны** антеннаны ергә тоташтырыу; 2. *тех.* (*провод*) ергә тоташҡан (*йәки* тоташтырылған) сым.

ЗАЗЕМЛИ́ТЬ *сов. что, тех.* ергә тоташтырыу (*йәки* тоташтырып ҡуйыу) (*электр сымын*).

ЗАЗЕМЛЯ́ТЬ *несов. см.* **заземли́ть.**

ЗАЗИМОВА́ТЬ *сов.* ҡышлап ҡалыу, ҡыш сығыу.

ЗАЗНАВА́ТЬСЯ *несов. см.* **зазна́ться.**

ЗАЗНА́ЙКА *м. и ж. разг.* тәкәббер, эре, ҡуҡыр.

ЗАЗНА́ЙСТВО *с. разг.* маһайғанлыҡ, мин-минлек, эрелек, кәпрәйеү, ҡуҡырайыу.

ЗАЗНА́ТЬСЯ *сов.* маһайып китеү, танау күтәрә башлау, әллә кем булып эреләнеп (*йәки* кәпрәйеп) китеү.

ЗАЗНО́БА *ж. обл.* 1. (*любовь*) ғишыҡ, һөйөү; 2. (*возлюбленная*) һөйгән йәр, йәнкәй-йәнәш.

ЗАЗНОБИ́ТЬ *сов. безл. кого* (*начать знобить*) өшөтә (*йәки* ҡалтырата) башлау.

ЗАЗО́Р *м. тех.* ара, ярыҡ (*ике йәнәшә деталь йәки предмет араһындағы асыҡлыҡ*).

ЗАЗО́РНЫЙ *прил. прост.* хурлыҡлы, ғәрләнерлек; оятлы; **зазо́рное де́ло** хурлыҡлы эш.

ЗАЗРЕ́НИЕ *с.*: **без зазре́ния со́вести** оятһыҙ рәүештә, оятын артҡа ташлап.

ЗАЗУ́БРЕННЫЙ I *прил.* кителгән, киртләсләнеп бөткән; **зазу́бренный нож** киртләсләнеп бөткән бысаҡ.

ЗАЗУ́БРЕННЫЙ II *прил.* ятланған; **зазу́бренный уро́к** ятланған дәрес.

ЗАЗУ́БРИВАТЬ I *несов. см.* **зазубри́ть** I.

ЗАЗУ́БРИВАТЬ II *несов. см.* **зазубри́ть** II.

ЗАЗУ́БРИВАТЬСЯ I *несов. см.* 1. **зазубри́ться**; 2. *страд. к* **зазу́бривать** I.

ЗАЗУ́БРИНА *ж.* китек, киртләс; **нож с зазу́бринами** китек бысаҡ.

ЗАЗУБРИ́ТЬ I *сов. что* киртләсләү, киртләсләп (*йәки* китеп) бөтөрөү; **зазубри́ть нож** бысаҡты киртләсләү.

ЗАЗУБРИ́ТЬ II *сов. что, разг.* ятлау, ятлап алыу; **зазубри́ть уро́к** дәресте ятлау.

ЗАЗУБРИ́ТЬСЯ *сов.* кителеп (*йәки* киртләсләнеп) бөтөү; **нож зазу́брился** бысаҡ кителеп бөткән.

ЗАЗЫВА́НИЕ *с. см.* **зазва́ть.**

ЗАЗЫВА́ТЬ *несов. см.* **зазва́ть.**

ЗАИ́ГРАННЫЙ *прил.* 1. уйналып туҙған, уйнала торғас эштән сыҡҡан; **заи́гранные ка́рты** уйналып туҙған кәрттәр; 2. (*ставший избитым от частого исполнения*) иҫкергән, күп уйналған; **заи́гранная роль** иҫкергән роль.

ЗАИГРА́ТЬ I *сов. что* 1. (*привести в негодность*) уйнай-уйнай туҙҙырыу, уйнап туҙҙырып бөтөрөү; **заигра́ть ка́рты** кәрттәрҙе уйнап туҙҙырып бөтөрөү; 2. *разг.* (*сделать избитым, надоевшим*) уйнай-уйнай ҡәҙерен ебәреү; **заигра́ть пье́су** күп уйнап пьесаның ҡәҙерен ебәреү.

ЗАИГРА́ТЬ II *сов.* 1. *что и без доп.* (*начать играть*) уйнай башлау; уйнарға тотоноу, уйнап ебәреү; **орке́стр заигра́л марш** оркестр марш уйнап ебәрҙе; 2. *перен.* (*засверкать, засиять*) емелдәү, ем-ем итеү, ем-ем итеп уйнау; **со́лнце заигра́ло на пове́рхности воды́** ҡояш һыу өҫтөндә ем-ем итеп уйнаны; 3. *перен.* ҡыҙарып (*йәки* балҡып) китеү; **на щека́х заигра́л румя́нец** биттәре балҡып китте.

ЗАИГРА́ТЬСЯ *сов. разг.* уйынға мауығып (*йәки* бирелеп) китеү; **де́ти заигра́лись** балалар уйынға мауығып киткән.

ЗАИ́ГРЫВАНИЕ *с. разг. см.* **заи́грывать.**

ЗАИ́ГРЫВАТЬ *несов.* 1. (*кокетничать*) шаярыу, уйнау; ирҫәкләнеү, ҡыланыу; 2. *перен.* (*заискивать*) ярамһаҡланыу, ҡойроҡ болғау.

ЗАИ́ГРЫВАТЬСЯ *несов. см.* **заигра́ться.**

ЗА́ИКА *м. и ж.* тотлоҡма, тотлоғоп һөйләүсе.

ЗАИКА́НИЕ *с. см.* **заика́ться; страда́ть заика́нием** һөйләгәндә тотлоғоп интегеү.

ЗАИКА́ТЬСЯ *несов.* 1. ыҡ-мыҡ итеү, тотлоғоу, тотлоғоп һөйләү; **ребёнок стал заика́ться** бала тотлоға башланы; 2. *см.* **заикну́ться** 2.

ЗАИКНУ́ТЬСЯ *сов. и однокр. разг.* 1. (*запнуться на полуслове*) тотлоғоп ҡалыу, туҡтап ҡуйыу; 2. *о ком-чём* (*намекнуть*) ауыҙға алыу, әйтеү; **об э́том он да́же не заикну́лся** ул был турала ауыҙына ла алманы.

ЗАИЛЕ́НИЕ *с.* ләмләнеү, ләм ултырыу.

ЗАИМООБРА́ЗНО *нареч.* бурысҡа, үтескә, көтәсәккә; **взять сто рубле́й заимообра́зно** бурысҡа йөҙ һум алып тороу.

ЗАИ́МСТВОВАНИЕ *с.* 1. *см.* **заи́мствовать; заи́мствование сюже́та** сюжетен алыу (*йәки* файҙаланыу); 2. (*то, что заимствовано*) алынған (*йәки* үҙләштерелгән) нәмә; **иноязы́чные заи́мствования** *лингв.* башҡа телдәрҙән алынған һүҙҙәр.

ЗАИ́МСТВОВАТЬ *сов. и несов. что* алыу, үҙләштереү, файҙаланыу; **заи́мствовать сло́во** һүҙ үҙләштереү.

ЗАИНДЕВЕ́ЛЫЙ *прил.* бәҫле, сасҡаулы, ҡыраулы.

ЗАИ́НДЕВЕТЬ *сов.* бәҫләнеү, сасҡауланыу, ҡырауланыу; **о́кна заи́ндевели** тәҙрә бәҫләнгән.

ЗАИНТЕРЕСО́ВАННОСТЬ *ж.* ҡыҙыҡһыныу.

ЗАИНТЕРЕСО́ВАННЫЙ 1. *прич.* ҡыҙыҡһынған, ҡыҙыҡһыныусы; 2. *прил.* ҡыҙыҡһыныусы, артынан йөрөүсе; **заинтересо́ванное лицо́** (*берәй нәмә*) артынан йөрөүсе кеше.

ЗАИНТЕРЕСОВА́ТЬ *сов. кого-что* ҡыҙыҡһындырыу; **его́ расска́з нас заинтересова́л** уның хикәйәһе беҙҙе ҡыҙыҡһындырҙы.

ЗАИНТЕРЕСОВА́ТЬСЯ *сов.* ҡыҙыҡһыныу.

ЗАИНТЕРЕСО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **заинтересова́ть.**

ЗАИНТЕРЕСО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **заинтересова́ться;** 2. *страд. к* **заинтересо́вывать.**

ЗАИНТРИГОВА́ТЬ *сов. кого-что* ҡыҙыҡһындырыу, ҡыҙыҡһыныу тыуҙырыу.

ЗАИ́СКИВАНИЕ *с. см.* **заи́скивать.**

ЗАИ́СКИВАТЬ *несов. перед кем-чем* ялағайланыу, ярамһаҡланыу, ҡуштанланыу, тәрилкә тотоу, яҡшатланыу.

ЗАЙСКИВАЮЩИЙ *прич. и прил.* ялағайланыусы, ярамһаҡланыусы, тәрилкә тотоусы, яҡшатлы булырға тырышыусы; ялағай, ярамһаҡ; **зайскивающая улыбка** ярамһаҡланып йылмайыу.

ЗАЙСКРИТЬСЯ *сов.* ялтырау, ялтырап (*йәки* янып) китеү, ялт-йолт итеү; **его́ глаза́ заискрились** күҙҙәре янып китте.

за́йма, за́йму *и т. д. род., дат. п. и т. д. ед. от* **заём.**

ЗА́ЙМОВЫЙ *прил.* заём; **за́ймовые опера́ции** заём операциялары.

ЗАЙМОДЕРЖА́ТЕЛЬ *м.* заём тотоусы, заёмы булған кеше.

займу́с(ь), займёшь(ся) *и т. д. наст. вр. от* **заня́ть(ся)** I.

ЗАЙТИ́ *сов.* 1. (*посетить кого-что-л.*) инеү, инеп сығыу; **зайти́ в магази́н** магазингә инеү; **зайти́ к прия́телю** дуҫҡа инеп сығыу; 2. *за кем-чем* алырға (*йәки* алып сығырға) инеү; **зайти́ за поку́пками** тауар алырға инеү; 3. (*уйти далеко*) инеп китеү, төпкә инеү, килеп сығыу; **зайти́ в глубь ле́са** урман төпкөлөнә инеп китеү; 4. (*обойти*) әйләнеп (*йәки* уратып) сығыу; **зайти́ спра́ва** уң яҡтан әйләнеп сығыу; 5. (*закатиться — о небесных светилах*) байыу, батыу; **со́лнце зашло́** ҡояш байыны; 6. (*начаться*) башланыу, ҡуҙғалыу; **разгово́р зашёл о колхо́зе** колхоз тураһында һүҙ башланды; ◇ **он зашёл сли́шком далеко́** ул арттырып ебәрҙе, ул аша һуҡтырҙы; **бесе́да зашла́ за́ полночь** һөйләшеү ярты төндән артыҡҡа һуҙылды.

за́йца, за́йцу *и т. д. род., дат. п. и т. д. ед. от* **за́яц.**

ЗА́ЙЧИК *м.* 1. *уменьш. от* **за́яц;** 2. (*световой*) ялтырауыҡ, сағылыш (*нур шәүләһе*).

ЗАЙЧИ́ХА *ж.* инә ҡуян.

ЗАЙЧО́НОК *м.* ҡуян балаһы.

ЗАКАБАЛЕ́НИЕ *с. см.* **закабали́ть(ся).**

ЗАКАБАЛИ́ТЬ *сов. кого-что* 1. ҡоллоҡҡа төшөрөү, ҡол итеү, ҡоллау; 2. *перен. разг.* (*поставить в зависимость от себя*) үҙ ҡулына алыу, үҙенә буйһондороу.

ЗАКАБАЛИ́ТЬСЯ *сов.* ҡоллоҡҡа төшөү, ҡол булыу.

ЗАКАБАЛЯ́ТЬ *несов. см.* **закабали́ть.**

ЗАКАБАЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **закабали́ться;** 2. *страд. к* **закабаля́ть.**

ЗАКАДЫ́ЧНЫЙ *прил. разг.:* **закады́чный друг** иң яҡын дуҫ, йән дуҫ, әхирәт.

ЗАКА́З *м.* заказ (1. *берәй әйберҙе эшләргә биреү;* 2. *заказ буйынса эшләтелгән әйбер*); ◇ **по зака́зу** ҡушыу, ҡушҡан буйынса; **на зака́з** заказ менән.

ЗАКАЗА́ТЬ *сов. что* заказ биреү, эшләргә тапшырыу; **заказа́ть костю́м** костюм тегергә заказ биреү; **заказа́ть биле́т** билеткә заказ биреү.

ЗАКАЗНО́Й *прил.* 1. (*сделанный на заказ*) заказ биреп, заказ буйынса, заказға эшләнгән; **заказна́я о́бувь** заказ биреп эшләнгән аяҡ кейеме; 2. (*о почтовых отправлениях*) заказлы; **заказно́е письмо́** заказлы хат.

ЗАКА́ЗЧИК *м.* заказ биреүсе, заказчик.

ЗАКА́ЗЧИЦА *женск. р. к* **зака́зчик.**

ЗАКА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **заказа́ть.**

ЗАКА́Л *м.* 1. *см.* **закали́ть; зака́л ста́ли** коросто һуғарыу; 2. *перен.* (*выдержка*) ныҡлыҡ, сыныҡҡанлыҡ; ◇ **челове́к ста́рого зака́ла** иҫке тәрбиә алған кеше; иҫке ғөрөф-ғәҙәттәрҙе яҡлаусы кеше; **хлеб с зака́лом** ләҫле икмәк.

ЗАКАЛЁННОСТЬ *ж.* сыныҡҡанлыҡ, ныҡлыҡ.

ЗАКАЛЁННЫЙ *прил.* (*стойкий, выносливый*) сыныҡҡан; **закалённый ребёнок** сыныҡҡан бала.

ЗАКА́ЛИВАНИЕ *с. см.* **закали́ть(ся); зака́ливание органи́зма** организмде сыныҡтырыу.

ЗАКА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **закали́ть.**

ЗАКА́ЛИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **закали́ться;** 2. *страд. к* **зака́ливать.**

ЗАКАЛИ́ТЬ *сов.* 1. *что, тех.* һуғарыу, сыныҡтырыу; 2. *кого-что, перен.* сыныҡтырыу, нығытыу; **закали́ть во́лю** ихтыярҙы сыныҡтырыу.

ЗАКАЛИ́ТЬСЯ *сов.* 1. *тех.* сынығыу; 2. *перен.* сынығыу, нығыу; **закали́ться в борьбе́** көрәштә сынығыу.

ЗАКА́ЛКА *ж.* 1. *см.* **закали́ть; иде́йная и полити́ческая зака́лка масс** массаларҙы идея һәм политик яҡтан сыныҡтырыу; 2. *см.* **зака́л** 2.

ЗАКА́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **заколо́ть** I.

ЗАКА́ЛЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **заколо́ться;** 2. *страд. к* **зака́лывать.**

ЗАКАЛЯ́ТЬ *несов. см.* **закали́ть.**

ЗАКАЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **закали́ться;** 2. *страд. к* **закаля́ть.**

ЗАКА́НЧИВАТЬ *несов. см.* **зако́нчить.**

ЗАКА́НЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **зако́нчиться;** 2. *страд. к* **зака́нчивать.**

ЗАКА́ПАТЬ I *сов. что* 1. (*запачкать*) тамыҙып бөтөрөү; 2. тамыҙыу; **зака́пать лека́рство в нос** танауға дарыу тамыҙыу.

ЗАКА́ПАТЬ II *сов.* (*начать капать*) тама (*йәки* күҙе төшә) башлау; **дождь зака́пал** ямғыр күҙе төшә башланы.

ЗАКАПРИ́ЗНИЧАТЬ *сов. разг.* үҙ һүҙләнеп (*йәки* тиҫкәреләнеп) китеү, мыжый (*йәки* көйһөҙләнә) башлау; **ребёнок закапри́зничал** бала көйһөҙләнә башланы.

ЗАКА́ПЫВАТЬ I *несов. см.* **закопа́ть.**

ЗАКА́ПЫВАТЬ II *несов. см.* **зака́пать** I.

ЗАКА́ПЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **закопа́ться;** 2. *страд. к* **зака́пывать** I.

ЗАКА́РКАТЬ *сов.* ҡарҡылдау.

ЗАКА́РМЛИВАТЬ *несов. см.* **закорми́ть.**

ЗАКАРТА́ВИТЬ *сов.* һаҡауланып һөйләү; һаҡауланыу.

ЗАКА́Т *м.* 1. байыу, батыу; **на зака́те** ҡояш байығанда; 2. (*вечерняя заря*) шәфәҡ, киске шәфәҡ, көн шаңдағы; 3. *перен.* ғүмерҙең һуңы; бөтөү (*йәки* һүнеү) алды; **жизнь его́ бли́зилась к зака́ту** уның ғүмеренең һуңы яҡынайҙы; ◇ **на зака́те дней** ғүмеренең һуңғы көндәрендә, ҡартлыҡта.

ЗАКАТА́ТЬ *сов. что* 1. төрөү, төрөп ҡуйыу; **заката́ть в полоте́нце** таҫтамалға төрөү, төрөп ҡуйыу; 2. (*заровнять*) тигеҙләү, тигеҙләп ҡуйыу; **заката́ть посы́панную песко́м доро́гу** ҡом һибелгән юлды тигеҙләү.

ЗАКАТИ́ТЬ *сов. что* (тәгәрәтеп) индереп ҡуйыу, тәгәрәтеп ебәреү; **закати́ть мяч под стол** тупты өҫтәл аҫтына тәгәрәтеп ебәреү; ◇ **закати́ть глаза́** күҙ аҡайтыу, күҙҙе аҡшайтыу; **закати́ть исте́рику** ярһып илай башлау; **закати́ть пир горо́й** ҙур кәйеф-сафа мәжлесе ҡороу; **закати́ть пощёчину** яңағына ҡундырыу.

ЗАКАТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** тәгәрәп инеү (*йәки* төшөү, китеү); **мяч закати́лся под дива́н** туп диван аҫтына тәгәрәп китте; **2.** (*зайти— о небесных светилах*) байыу, батыу; **со́лнце закати́лось** ҡояш батты; **3.** *прост.* (*уехать*) ысҡыныу; **4.** *перен.* бөтөү, һүнеү; **сла́ва его́ закати́лась** уның даны һүнде; ◇ **закати́ться ка́шлем** быуылып юткерә башлау; **закати́ться сме́хом** һыны ҡатып көлә башлау.

ЗАКА́ТЫВАТЬ I *несов. см.* **заката́ть.**

ЗАКА́ТЫВАТЬ II *несов. см.* **закати́ть.**

ЗАКА́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **закати́ться; 2.** *страд. к* **зака́тывать II.**

ЗАКАЧА́ТЬ I *сов.* **1.** *кого* (*убаюкать*) тирбәтеү, бәүетеү, тирбәтеп (*йәки* бәүетеп) йоҡлатыу; **закача́ть ребёнка** баланы тирбәтеп йоҡлатыу; **2.** *безл. кого-что* (*укачать*) бәүетеп (*йәки* тирбәтеп) баш әйләндереү.

ЗАКАЧА́ТЬ II *сов. кого-что* (*начать качать*) һелкетә (*йәки* һелкә, сайҡай) башлау; **ве́тер закача́л дере́вья** ел ағастарҙы һелкетә башланы.

ЗАКАЧА́ТЬСЯ *сов.* бәүелеү, бәүелә (*йәки* сайҡала) башлау; **ло́дка закача́лась** кәмә бәүелә (*йәки* сайҡала) башланы.

ЗАКА́ШЛЯТЬ *сов.* юткерә, ютәлләй башлау, ютәлләргә тотоноу.

ЗАКА́ШЛЯТЬСЯ *сов.* сәсәп юткерә башлау, быуылып юткереү; **зака́шляться от ды́ма** төтөнгә сәсәп юткерә башлау.

ЗАКВА́КАТЬ *сов.* баҡылдау, баҡылдай башлау; **в пруду́ заква́кали лягу́шки** быуала тәлмәрйендәр баҡылдай башланы.

ЗАКВА́СИТЬ *сов. что* асытыу, ойотоу; **заква́сить те́сто** ҡамыр асытыу; **заква́сить молоко́** ҡатыҡ ойотоу.

ЗАКВА́СИТЬСЯ *сов.* әсеү, ойоу, әсеп сығыу.

ЗАКВА́СКА *ж.* **1.** *см.* **заква́сить(ся); 2.** (*вещество*) әсетке, ҡур, ойотҡо, сүпрә; **положи́ть заква́ску в те́сто** ҡамырға сүпрә һалыу; ◇ **челове́к хоро́шей заква́ски** яҡшы тәрбиә алған, төплө белемле кеше.

ЗАКВА́ШИВАТЬ *несов. см.* **заква́сить.**

ЗАКИВА́ТЬ *сов.* һелкеү, ҡағыу, сайҡау; **закива́ть голово́й** баш ҡағыу.

ЗАКИДА́ТЬ *сов. кого-что чем, разг.* **1.** (*забросать*) тултырыу, күмеү; тултырып (*йәки* күмеп) ташлау; **закида́ть я́му песко́м** соҡорҙо ҡом менән күмеп ташлау; **2.** *перен.* яуҙырыу, күмеп ташлау; **закида́ть вопро́сами** һорауҙар менән күмеп ташлау; ◇ **ша́пками закида́ть** *см.* **ша́пка.**

ЗАКИ́ДЫВАТЬ *несов. см.* **закида́ть.**

ЗАКИ́ДЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **заки́нуться; 2.** *страд. к* **заки́дывать.**

ЗАКИ́НУТЬ *сов. что* **1.** (*забросить*) ташлау, ырғытыу, сөйөү; һалыу; **заки́нуть мяч** туп ырғытыу; **заки́нуть се́ти** ау һалыу; **2.** (*переместить*) һалыу, ташлау; **заки́нуть но́гу на́ ногу** аяҡты аяҡҡа һалыу; **заки́нуть го́лову наза́д** башты артҡа ташлау; ◇ **заки́нуть у́дочку** ҡылын тартҡылап ҡарау.

ЗАКИ́НУТЬСЯ *сов.* **1.** (*зацепиться за что-л.*) эләгеү, барып ҡабыу; **2.** (*откинуться назад*) артҡа ташланыу; **голова́ заки́нулась** баш артҡа ташланған; **3.** (*о лошади*) ситкә ташланыу, буй бирмәү.

ЗАКИПА́ТЬ *несов. см.* **закипе́ть.**

ЗАКИПЕ́ТЬ *сов.* ҡайнай башлау; **вода́ закипе́ла** һыу ҡайнай башланы.

ЗАКИСА́ТЬ *несов. см.* **заки́снуть.**

ЗАКИ́СНУТЬ *сов.* **1.** (*стать кислым*) асыу, әсеү, ойоу; **те́сто заки́сло** ҡамыр асыны; **2.** *перен. разг.* (*стать вялым, апатичным*) һаҫыу; иҙерәү.

ЗА́КИСЬ *ж. хим.* закись, әсемә; **за́кись азо́та** азот әсемәһе.

ЗАКЛА́Д *м. уст. см.* **зало́г** 1, 2; ◇ **би́ться об закла́д** *см.* **би́ться.**

ЗАКЛА́ДКА *ж.* **1.** *см.* **заложи́ть** 1—6; **2.** (*в книге*) билдә; **бума́жная закла́дка** ҡағыҙ билдә.

ЗАКЛАДНО́Й *прил. уст.* **1.** заклад; **закладна́я квита́нция** заклад квитанцияһы; **2.** *в знач. сущ.* **закладна́я** *ж.* заклад ҡағыҙы (*күсмәй торған милекте закладка һалғанда төҙөлә торған акт*).

ЗАКЛА́ДЧИК *м.* закладсы, закладҡа һалыусы (кеше).

ЗАКЛА́ДЫВАНИЕ *с. см.* **заложи́ть** 1,3—5, 8.

ЗАКЛА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **заложи́ть.**

ЗАКЛЕВА́ТЬ I *сов. кого* **1.** (*убить*) суҡып бөтөрөү; **2.** *перен. разг.* (*затравить*) тиргәп йөҙәтеп бөтөрөү.

ЗАКЛЕВА́ТЬ II *сов.* (*начать клевать*) суҡый башлау (*о птице*); сиртә башлау (*о рыбе*).

ЗАКЛЁВЫВАТЬ *несов. см.* **заклева́ть I 1.**

ЗАКЛЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **закле́ить.**

ЗАКЛЕ́ИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **закле́иться; 2.** *страд. к* **закле́ивать.**

ЗАКЛЕ́ИТЬ *сов. что* йәбештереү, йәбештереп ҡуйыу; **закле́ить конве́рт** конвертте йәбештереү.

ЗАКЛЕ́ИТЬСЯ *сов.* йәбешеү; **конве́рт закле́ился** конверт йәбеште.

ЗАКЛЕ́ЙКА *ж.* **1.** *см.* **закле́ить; 2.** (*клейкий материал*) йәбештергес, йәбештерә торған нәмә.

ЗАКЛЕЙМИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*поставить клеймо*) келәймәләү, келәймәләп ҡуйыу, келәймә һуғыу; **заклейми́ть тюки́ това́ра** тауар тюктәренә келәймә һуғыу; **2.** *перен.* нәфрәт белдереү, хурлыҡ тамғаһы һуғыу (*йәки* баҫыу); **заклейми́ть позо́ром** хурлыҡ тамғаһы баҫыу.

ЗАКЛЕПА́ТЬ *сов. что, тех.* сейнәү, сигәләү, (сейнәп) ямау; **заклепа́ть котёл** ҡаҙан сейнәү.

ЗАКЛЁПКА *ж.* **1.** *см.* **заклепа́ть; заклёпка о́бода** туғын сигәләү; **2.** (*болт*) сигә, сейнәүес; **ме́дная заклёпка** баҡыр сигә.

ЗАКЛЁПЫВАТЬ *несов. см.* **заклепа́ть.**

ЗАКЛИНА́НИЕ *с.* **1.** *см.* **заклина́ть; 2.** (*слова́*) әпсен, төпсөн (*им-том, ырым, арбау һүҙҙәре*).

ЗАКЛИНА́ТЕЛЬ *м.* сихырлаусы, арбаусы.

ЗАКЛИНА́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* (*заколдовывать*) сихырлау, арбау, ырымлау; **2.** *кого и с неопр.* (*умолять*) үтенеү, ялбарыу, инәлеү, ялбарып (*йәки* инәлеп) һорау; **я заклина́ю тебя́: будь бо́лее насто́йчив** ялбарып һорайым — һин нык бул, нык тор.

ЗАКЛИ́НИВАТЬ *несов. см.* **заклини́ть.**

ЗАКЛИНИ́ТЬ *сов. что* шыналау, шына ҡағыу; **заклини́ть бревно́** бүрәнәгә шына ҡағыу.

ЗАКЛОКОТА́ТЬ *сов.* бығырҙау, бығырҙай башлау.

ЗАКЛУБИ́ТЬСЯ *сов.* борҡоу, борҡорап күтәрелеү; **пыль заклуби́лась по доро́ге** юл буйлап борҡорап саң күтәрелде.

ЗАКЛЮЧА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **заключи́ть; 2.** (*содержать*) эсенә алыу, булыу; **заключа́ть в себе́** үҙ эсенә алыу.

ЗАКЛЮЧА́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*состоять в чём-л.*) бар (булыу), тороу; **зада́ча заключа́ется в сле́дующем** бурыс түбәндәгенән тора; **2.** *в чём* (*находиться*) булыу, бар (булыу); **3.** *чем* (*заканчиваться*) тамам булыу, тамамланыу, бөтөү; **4.** *страд. к* **заключа́ть.**

ЗАКЛЮЧЕ́НИЕ *с.* **1.** *см.* **заключи́ть** 1, 2, 5; **2.** (*нахождение под стражей*) төрмә, ябылып тороу; **3.** (*вывод*) һөҙөмтә, һығымта, йомғаҡ; **прийти́ к заключе́нию** һөҙөмтәгә килеү; **заключе́ние врача́** врачтың һығымтаһы; **4.** (*берәй нәмәнең*) һуңы, аҙағы, һуңғы өлөшө; **заключе́ние в кни́ге** китаптың аҙағы; ✧ **в заключе́ние** һөҙөмтәлә, аҙағында, һуңында, һуңғы һүҙ итеп.

ЗАКЛЮЧЁННЫЙ **1.** *прич.* төҙөлгән, тамамланған; **2.** *в знач. сущ. м.* тотҡон, ябылған, ябып ҡуйылған, ҡулға алынған (*кеше*).

ЗАКЛЮЧИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* һуңғы, йомғаҡлау; **заключи́тельное сло́во** йомғаҡлау һүҙе; **заключи́тельное заседа́ние** һуңғы ултырыш.

ЗАКЛЮЧИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* ябыу, ултыртыу, ябып ҡуйыу; **заключи́ть под стра́жу** төрмәгә ябыу, ултыртып ҡуйыу; **2.** *что* (*поместить внутрь чего-л.*) эсенә алыу, уратып алыу; **заключи́ть в ско́бки** йәйә эсенә алыу; **3.** *что* (*сделать вывод*) һөҙөмтә сығарыу, һөҙөмтә (*йәки* һығымта) яһау, һөҙөмтәгә килеү; **из его́ слов я заключи́л, что...** уның һүҙҙәренән... тигән һөҙөмтәгә килдем; **4.** *что* (*закончить*) тамамлау, тамам итеү, бөтөрөү; **заключи́ть речь приве́тствиями** телмәрҙе ҡотлау һүҙҙәре менән тамамлау; **5.** *что* (*договор и т. п.*) төҙөү; ✧ **заключи́ть брак** *уст.* өйләнешеү, никахланыу; **заключи́ть в объя́тия** ҡосаҡҡа алыу, ҡосаҡлау; **заключи́ть пари́** бәхәс тотоу, бәхәсләшеү.

ЗАКЛЯ́ТИЕ *с. уст.* **1.** *см.* **заклина́ние** 2; **2.** (*клятва, зарок*) тәүбә, ант.

ЗАКЛЯ́ТЫЙ *прил.* мәңге, ғүмерлек, яуыз; **закля́тый враг** ғүмерлек дошман.

ЗАКОВА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* бығаулау, бығаулап ҡуйыу; бығау һалыу; **закова́ть цепь** бығаулау; **закова́ть в кандалы́** бығау һалыу; **2.** *что* туңдырыу; **моро́з закова́л ре́ку** һалҡын йылғаны туңдырҙы; **3.** *кого, вет.* дағалап боҙоу (*йәки* аяғын ауырттырыу).

ЗАКО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **закова́ть.**

ЗАКОВЫЛЯ́ТЬ *сов. разг.* һылтыҡлау, туйтанлау.

ЗАКОВЫ́РИСТЫЙ *прил. прост.* хикмәтле; **закові́ристый вопро́с** хикмәтле мәсьәлә.

ЗАКОЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **заколоти́ть** I.

ЗАКОЛДО́ВАННЫЙ *прич. и прил.* сихырланған, сихырлы, тылсымлы, ырымлы; ✧ **заколдо́ванный круг** сихырлы түңәрәк (*осона-башына сыға алмаҫлыҡ буталсыҡ хәл*).

ЗАКОЛДОВА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* сихырлау, арбау; **2.** *кого, перен.* (*очаровать*) сихырлау, башын әйләндереү.

ЗАКОЛДО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **заколдова́ть.**

ЗАКОЛЕБА́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*закачаться*) сайҡалыу, бәүелеү, сайҡалып (*йәки* бәүелеп) китеү; **2.** *перен.* (*быть в нерешительности*) икеләнеп тороу; **он заколеба́лся** ул икеләнеп торҙо.

ЗАКОЛОСИ́ТЬСЯ *сов.* баш ҡоҫоу, башаҡланыу; **рожь заколоси́лась** арыш баш ҡоҫҡан.

ЗАКОЛОТИ́ТЬ I *сов. разг.* **1.** *что* (*вбить*) ҡағыу, ҡағып ҡуйыу (*ҡаҙауҙы һ. б.*); **2.** *что* (*забить*) ҡаҙаҡлау, ҡаҙаҡлап ҡуйыу; **заколоти́ть я́щик гвоздя́ми** йәшникте ҡаҙаҡлау; **3.** *кого* (*забить до смерти*) һыу эскеһеҙ итеп туҡмау, туҡмап ташлау.

ЗАКОЛОТИ́ТЬ II *сов. разг.* (*начать колотить*) туҡылдата (*йәки* дөбөрҙәтә, дөпөлдәтә) башлау.

ЗАКОЛОТИ́ТЬСЯ *сов. разг.* дөпөлдәй (*йәки* дөп-дөп итә, тибә) башлау; **се́рдце заколоти́лось** йөрәк дөпөлдәй башланы.

ЗАКОЛО́ТЬ I *сов.* **1.** *кого* (*убить чем-л. острым*) сәнсеп үлтереү; **2.** *кого* (*зарезать*) һуйыу, салыу; **заколо́ть свинью́** сусҡа һуйыу; **3.** *что* (*приколоть*) ҡаҙап ҡуйыу, сәнсеп беркетеп ҡуйыу; **заколо́ть га́лстук була́вкой** галстукты булавка менән ҡаҙап ҡуйыу.

ЗАКОЛО́ТЬ II *сов. безл.* (*начать колоть*) сәнсә башлау, сәнсеп китеү; **заколо́ло в боку́** ҡабырға сәнсеп китте.

ЗАКОЛО́ТЬСЯ *сов.* сәнселеү, сәнселеп үлеү.

ЗАКОЛЫХА́ТЬ *сов. что, разг.* тирбәтә (*йәки* елберҙәтә, сайҡалдыра, һелкетә) башлау.

ЗАКОЛЫХА́ТЬСЯ *сов.* тирбәлә (*йәки* һелкенә, елберҙәй) башлау; **заколыха́лись знамёна** байраҡтар елберҙәй башланы.

ЗАКОМПОСТИ́РОВАТЬ *сов. что, ж.-д.* компостировать итеп алыу; **закомпости́ровать биле́т** билетте компостировать итеп алыу.

ЗАКО́Н *м. в разн. знач.* закон; **основно́й зако́н** төп закон; **свод зако́нов** закондар йыйынтығы; **ко́декс зако́нов о труде́** хеҙмәт тураһындағы закондар кодексе; **вне зако́на** закондан тыш; **зако́ны обще́ственного разви́тия** йәмғиәттең үҫеш закондары; **зако́н всеми́рного тяготе́ния** *физ.* бөтә донъя тартылыш законы, ғаләмдең тартыу законы;

закóн сохранéния и превращéния энéргии *физ.* энергияның һаҡланыу һәм үҙгәреү законы; **госудáрственный план — э́то закóн** дәүләт планы — ул закон; **дéйствовать по закóну** закон буйынса эш итеү.

ЗАҠÓННОСТЬ *ж.* законлылыҡ, законлы булыу; **революциóнная закóнность** революцион законлылыҡ.

ЗАҠÓННЫЙ *прил.* **1.** (*основанный на законе*) законлы, законға ярашлы (*йәки* тура килә торған); **2.** (*обоснованный, справедливый*) законлы, урынлы, хаҡлы; хәләл; **закóнное возмущéние** урынлы асыуланыу.

ЗАҠОНОВÉД *м.* законовед, законсы, закон белгесе.

ЗАҠОНОВÉДЕНИЕ *с.* закондар белеме, закондар тураһындағы фән.

ЗАҠОНОДÁТЕЛЬ *м.* **1.** закон сығарыусы, закон сығарыуға хоҡуҡлы; **2.** *перен.* сығарыусы, индереүсе; **законодáтель мод** модалар индереүсе.

ЗАҠОНОДÁТЕЛЬНЫЙ *прил.* закон сығарыу; **законодáтельный óрган** закондар сығарыу органы.

ЗАҠОНОДÁТЕЛЬСТВО *с. юр.* **1.** (*составление и издание законов*) закон сығарыу; **вопрóсы законодáтельства** закондар сығарыу мәсьәләләре; **2.** (*совокупность законов*) закондар; **совéтское законодáтельство** совет закондары; **законодáтельство о трудé** хеҙмәт тураһындағы закондар.

ЗАҠОНОМÉРНОСТЬ *ж.* законлы (*йәки* закон буйынса) булыу; **закономéрность явлéний** күренештәрҙең закон буйынса булыуы.

ЗАҠОНОМÉРНЫЙ *прил.* закон буйынса, законға ярашлы (*йәки* нигеҙләнгән); **закономéрное развúтие** закон буйынса үҫеш.

ЗАҠОНОПÁТИТЬ *сов. что* һыҙлыҡлау, һыҙлыҡлап ҡуйыу; **законопáтить щéли** ярыҡтарҙы һыҙлыҡлау.

ЗАҠОНОПÁЧИВАТЬ *несов. см.* **законопáтить.**

ЗАҠОНОПОЛОЖÉНИЕ *с. юр. см.* **закóн** *и* **законодáтельство 2**; **по существýющим законоположéниям** йәшәп килгән закондар буйынса.

ЗАҠОНОПРОÉКТ *м.* закон проекты.

ЗАҠОНСЕРВИ́РОВАТЬ *сов. что* **1.** консервалау, консервалап ҡуйыу; **законсервúровать ры́бу** балыҡты консервалау; **2.** туҡтатыу, туҡтатып тороу; **законсервúровать предприя́тие** предприятиене туҡтатып тороу.

ЗАҠОНСЕРВИ́РОВАТЬСЯ *сов.* **1.** консерваланыу; **фрýкты законсервúровались** еләк-емеш консерваланған; **2.** (*приостановить свою деятельность*) эштән туҡтау, ябылыу.

ЗАҠОНСПЕКТИ́РОВАТЬ *сов. что* конспектләү, конспект төҙөү.

ЗАҠОНСПИРИ́РОВАТЬ *сов. кого-что* йәшереү, конспирациялау.

ЗАҠОНТРАКТОВÁТЬ *сов. кого-что* контрактациялау, контракт төҙөп ҡуйыу.

ЗАҠОНТРАКТОВÁТЬСЯ *сов.* контрактацияланыу, контракт буйынса алыныу.

ЗАҠОНТРАКТÓВЫВАТЬ *несов. см.* **законтрактовáть.**

ЗАҠОНТРАКТÓВЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **законтрактовáться**; **2.** *страд. к* **законтрактóвывать.**

ЗАҠÓНЧЕННОСТЬ *ж.* тамамланғанлыҡ, һәр яҡтан етешлек, тулылыҡ; **закóнченность поэтúческого óбраза** поэтик образдың тулылығы.

ЗАҠÓНЧЕННЫЙ **1.** *прич.* тамамланған, эшләнеп бөткән; **2.** *прил.* һәр яҡтан етеш, тамамланған, тулы; **закóнченное вы́сшее образовáние** тамамланған юғары белем; **3.** *прил.* (*достигший совершенства*) етлеккән, өлгөргән; **закóнченный худóжник** өлгөргән художник; ◇ **закóнченный дурáк** шыр тиле.

ЗАҠÓНЧИТЬ *сов. что* тамамлау, бөтөрөү, теүәлләү; **закóнчить рабóту** эште бөтөрөү.

ЗАҠÓНЧИТЬСЯ *сов.* тамамланыу, бөтөү, теүәлләнеү; **рабóчий день закóнчился** эш көнө тамамланды.

ЗАҠОПÁТЬ *сов. кого-что* күмеү, күмеп ҡуйыу; **закопáть в зéмлю** ергә күмеп ҡуйыу; **закопáть я́му** соҡорҙо күмеп ҡуйыу.

ЗАҠОПÁТЬСЯ *сов.* күмелеү; **закопáться в песóк** ҡомға күмелеү.

ЗАҠОПОШИ́ТЬСЯ *сов. разг.* ҡыбырҙай (*йәки* мыжғый, ҡайнаша) башлау.

ЗАҠОПТÉЛЫЙ *прил.* ҡоромло, ыҫланып (*йәки* ҡарайып) бөткән; **закоптéлая стенá** ыҫланып бөткән стена.

ЗАҠОПТÉТЬ *сов. разг. см.* **закоптúться 1**; **потолóк закоптéл** түшәм ыҫланған.

ЗАҠОПТИ́ТЬ I *сов. что* **1.** (*стекло и т. п.*) ҡоромлау, ҡарайтыу; **2.** (*рыбу, мясо*) ҡаҡлау.

ЗАҠОПТИ́ТЬ II *сов.* (*начать коптить*) төтәй башлау.

ЗАҠОПТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ҡоромланыу, ҡарайыу, ыҫланыу; **потолóк закоптúлся** түшәм ҡоромланып бөткән; **2.** (*о рыбе, мясе*) ҡаҡланыу.

ЗАҠОПЧЁННЫЙ **1.** *прич.* ҡаҡланған; **2.** *прил. см.* **закоптéлый.**

ЗАҠОРЕНÉЛОСТЬ *ж.* төпләнгәнлек, һеңешкәнлек, тамыр йәйгәнлек, ныҡ урынлашҡанлыҡ; ҡатып ҡалғанлыҡ.

ЗАҠОРЕНÉЛЫЙ *прил.* **1.** (*укоренившийся*) төпләнгән, ҡанға һеңешкән, тамыр йәйгән; **закоренéлые привы́чки** тамыр йәйгән ғәҙәттәр; **2.** (*неисправимый*) төҙәлмәй торған, төҙәлмәҫ, ата; сеп-сей; **закоренéлый престýпник** төҙәлмәҫ енәйәтсе.

ЗАҠОРЕНÉТЬ *сов.* төпләнеү, ҡанға һеңешеү, тамыр йәйеү, ғәҙәткә инеп китеү; **закоренéть в предрассýдках** юҡ-барға ышаныуҙың ғәҙәткә инеп китеүе.

ЗАҠОРМИ́ТЬ *сов. кого* артыҡ (*йәки* саманан тыш, үтләгәнсә) ашатыу; **закормúть кур** тауыҡтарҙы саманан тыш ашатыу.

ЗАҠОРÓБИТЬ *сов. безл. кого, разг.* ерәндерә башлау, ытырғанып китеү.

ЗАҠОРЮ́ЧКА *ж. разг.* ырғаҡ, кәкере нәмә; ҡойроҡ, борма; **хвóстик закорю́чкой** кәкере ҡойроҡ.

ЗАҠОСНÉЛОСТЬ *ж.* туңып (*йәки* ҡатып) ҡалғанлыҡ.

ЗАКОСНЕ́ЛЫЙ *прил.* туңып (*йәки* ҡатып) ҡалған, төпләнгән; **закосне́лое мне́ние** ҡатып ҡалған фекер.

ЗАКОСНЕ́ТЬ *сов.* ҡатып (*йәки* туңып) ҡалыу; **закосне́ть в неве́жестве** тупаҫлыҡта ҡатып ҡалыу.

ЗАКОСТЕНЕ́ТЬ *сов.* 1. ҡатып ҡалыу, ҡатыу, һөйәккә әйләнеү; **па́льцы закостене́ли** бармаҡтар ҡатты; 2. *перен.* ҡатып (*йәки* туңып) ҡалыу; **он закостене́л от у́жаса** ул ҡурҡыуҙан ҡатып ҡалды.

ЗАКОУ́ЛОК *м.* 1. (*узкий, глухой переулок*) тар (*йәки* ҡараңғы) тыҡрыҡ; 2. (*уголок в помещении*) мөйөш, ҡыҫырыҡ, ҡыҫыҡ урын; **иска́ть во всех закоу́лках** барлыҡ мөйөштәрҙән эҙләү.

ЗАКОЧЕНЕ́ВШИЙ *прич. и прил.* туңып (*йәки* күшегеп) бөткән, өшөп ҡатҡан; **закочене́вший котёнок** күшегеп бөткән бесәй балаһы.

ЗАКОЧЕНЕ́ТЬ *сов.* туңып (*йәки* күшегеп) бөтөү, өшөп ҡатыу; **у него́ ру́ки закочене́ли** ҡулдары туңып бөткән.

ЗАКРА́ДЫВАТЬСЯ *несов. см.* **закра́сться.**

ЗАКРА́ИВАТЬ *несов. см.* **закрои́ть.**

ЗАКРА́ИНА *ж.* (*водное пространство между берегом и краем льда*) яр буйындағы һыу (*һыу ташып, боҙ күтәрелгәс, яр буйына сыҡҡан һыу*).

ЗАКРА́ПАТЬ I *сов. что* сыбарлау.

ЗАКРА́ПАТЬ II *сов.* (*начать крапать*) һибәләй башлау; **дождь закра́пал** ямғыр һибәләй башланы.

ЗАКРА́СИТЬ *сов. что* буяу, буяп ҡуйыу; **закра́сить пя́тна** тапты буяп ҡуйыу.

ЗАКРА́СИТЬСЯ *сов.* буялыу, буяу менән ҡапланыу; **все пя́тна закра́сились** барлыҡ таптар буяу менән ҡапланды.

ЗАКРАСНЕ́ТЬ *сов.* 1. (*показаться — о чём-л. красном*) ҡыҙарып күренеү (*йәки* тороу); **и́здали закрасне́ли кры́ши домо́в** алыҫтан өй түбәләре ҡыҙарып күренә башланы; 2. (*начать краснеть; стать красным*) ҡыҙарыу, ҡыҙара башлау; ҡыҙарып китеү; **закрасне́ли я́блоки** алмалар ҡыҙара башлаған.

ЗАКРАСНЕ́ТЬСЯ *сов.* 1. *см.* **закрасне́ть** 1; 2. (*смутиться*) ҡыҙарып китеү, ҡыҙарыныу; **закрасне́ться от стыда́** оятынан ҡыҙарыныу.

ЗАКРА́СТЬСЯ *сов.* уяныу, тыуыу (*тойғо, уй тураһында*); **в его́ ду́шу закра́лось сомне́ние** күңелендә шик тыуҙы.

ЗАКРА́ШИВАТЬ *несов. см.* **закра́сить.**

ЗАКРА́ШИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **закра́ситься;** 2. *страд. к* **закра́шивать.**

ЗАКРЕПИ́ТЕЛЬ *м. фото* нығытҡыс, фиксаж, фиксатив.

ЗАКРЕПИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* беркетә (*йәки* теркәй) торған; **закрепи́тельный тало́н** беркетә торған талон.

ЗАКРЕПИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*укрепить*) нығытып (*йәки* беркетеп) ҡуйыу; **закрепи́ть до́ску гвоздём** таҡтаны ҡаҙаҡлап ҡуйыу; 2. *кого-что* (*утвердить*) беркетеү, беркетеп ҡуйыу; **закрепи́ть тра́ктор за тракто́ристом** тракторҙы тракторисҡа беркетеп ҡуйыу; 3. *что* (*упрочить*) нығытыу; **закрепи́ть успе́хи** уңыштарҙы нығытыу; 4. *что, мед.* нығытыу, ҡатырыу; **закрепи́ть желу́док** эсте ҡатырыу (*дарыу эсеп*).

ЗАКРЕПИ́ТЬСЯ *сов.* урынлашып (*йәки* нығынып) ҡалыу, нығыныу; **закрепи́ться на пози́ции** *воен.* позицияла нығынып ҡалыу

ЗАКРЕПЛЕ́НИЕ *с. см.* **закрепи́ть(ся); закрепле́ние земе́льных уча́стков** *за кем-л.* ер участкаларын беркетеү.

ЗАКРЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **закрепи́ть.**

ЗАКРЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **закрепи́ться;** 2. *страд. к* **закрепля́ть.**

ЗАКРЕПЛЯ́ЮЩИЙ 1. *прич.* беркетә (*йәки* нығыта) торған; 2. *прил. мед.* туҡтата (*йәки* ҡатыра) торған; **закрепля́ющее сре́дство** эс ҡатыра торған дарыу.

ЗАКРЕПОСТИ́ТЬ *сов. кого-что* 1. *ист.* (*сделать крепостным*) крепостной итеү; 2. *перен.* (*поработить*) ҡол итеү, ҡоллоҡҡа төшөрөү.

ЗАКРЕПОЩА́ТЬ *несов. см.* **закрепости́ть.**

ЗАКРЕПОЩЕ́НИЕ *с. см.* **закрепости́ть(ся).**

ЗАКРИСТАЛЛИЗОВА́ТЬСЯ *сов.* кристалланыу, кристалға әйләнеү; **раство́р закристаллизова́лся** иретмә кристалға әйләнгән.

ЗАКРИЧА́ТЬ *сов.* ҡысҡырып (*йәки* баҡырып) ебәреү; **закрича́ть от бо́ли** ауыртыуҙан ҡысҡырып ебәреү.

ЗАКРОИ́ТЬ *сов. что, портн., сапожн.* бесеү, киҫеү, бесеп (*йәки* киҫеп) ҡуйыу.

ЗАКРО́Й *м. см.* **закрои́ть.**

ЗАКРО́ЙНЫЙ *прил.* бесеү; **закро́йный цех** бесеү цехы.

ЗАКРО́ЙЩИК *м.* кейем бесеүсе.

ЗАКРО́ЙЩИЦА *женск. р. к* **закро́йщик.**

ЗА́КРОМ *м. с.-х.* бура.

ЗАКРУГЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **закругли́ть(ся);** 2. (*закруглённая часть, линия*) боролма, бөгөм; **на закругле́нии пути́** юл боролмаһында.

ЗАКРУГЛЁННОСТЬ *ж.* 1. түңәрәклек, йоморолоҡ; 2. *перен.* (*стиля*) шымалыҡ.

ЗАКРУГЛЁННЫЙ 1. *прич.* түңәрәкләнгән, йомороланған; 2. *прил.* (*округлый*) түңәрәк, йоморо; 3. *прил. перен.* (*о стиле*) шыма, тамамланған, йыйнаҡ; **закруглённая фра́за** шыма һөйләү.

ЗАКРУГЛИ́ТЬ *сов. что* 1. (*сделать круглым*) түңәрәкләү, йоморолау, йомороландырыу, тумалаҡлау; 2. *перен.* ослау, ҡыҫҡартыу, тамамлау; **закругли́ть фра́зу** фразаны тамамлау.

ЗАКРУГЛИ́ТЬСЯ *сов.* 1. түңәрәкләнеү, йомороланыу, тумалаҡланыу; 2. *перен. разг.* түңәрәкләү, тамамлау, ослау.

ЗАКРУГЛЯ́ТЬ *несов. см.* **закругли́ть.**

ЗАКРУГЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **закругли́ться;** 2. *страд. к* **закругля́ть.**

ЗАКРУЖИ́ТЬ *сов. кого* 1. әйләндереү, өйөрөлтөү, өйөрөлдөрөү, өйөрөлтөп башын әйләндереү; **закружи́ть кого́-либо в та́нце** берәйһен тансала өйөрөлтөү; 2. *перен. разг.* (*увлечь, влюбить в себя*) башын әйләндереү.

ЗАКРУЖИ́ТЬСЯ I *сов.* (*начать кружиться*) әйләнә (*йәки* өйөрөлә) башлау, әйләнергә (*йәки* өйөрөлөргә) тотоноу.

ЗАКРУЖИ́ТЬСЯ II *сов. разг.* сумыу, йөҙәп бөтөү; **он совсе́м закружи́лся в хло́потах** төрлө мәшәкәт менән ул тамам йөҙәп бөттө.

ЗАҠРУТИ́ТЬ I *сов.* **1.** *что* (*крутя, завинтить, завить*) бороу, урау, бороп (*йәки* урап) ҡуйыу; **закрути́ть про́волоку** сымды урау; **закрути́ть га́йку** гайканы бороп ҡуйыу; **закрути́ть усы́** мыйыҡ бороу; **2.** *что* (*скрутить*) ҡайырыу, шаҡарыу; **закрути́ть ру́ки** ҡулды ҡайырыу; **3.** *кого-что, перен. разг.* (*вскружить голову*) башын әйләндереү.

ЗАҠРУТИ́ТЬ II *сов. что* (*начать крутить*) бороу, бора башлау, әйләндереп (*йәки* өйөрөлтөп) ебәреү.

ЗАҠРУТИ́ТЬСЯ I *сов.* **1.** (*о нитке, верёвке и т. п.*) уралыу, сырмалыу; **2.** (*завинтиться*) боролоу, бороп индерелеү; **винт закрути́лся** винт бороп индерелде.

ЗАҠРУТИ́ТЬСЯ II *сов. разг.* (*начать крутиться*) өйөрөлә (*йәки* әйләнә) башлау; өйөрөлөп (*йәки* әйләнеп) китеү; **закрути́ться в та́нце** бейеп өйөрөлөп китеү.

ЗАҠРУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **закрути́ть** I 1, 2.

ЗАҠРУ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **закрути́ться** I; **2.** *страд. к* **закру́чивать.**

ЗАҠРЫВА́ТЬ *несов. см.* **закры́ть;** ◇ **закрыва́ть глаза́** *на что* күрмәмешкә һалышыу, күҙ йомоу.

ЗАҠРЫВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **закры́ться; 2.** *страд. к* **закрыва́ть.**

ЗАҠРЫ́ТИЕ *с. см.* **закры́ть; закры́тие вы́ставки** күргәҙмәнең ябылыуы.

ЗАҠРЫ́ТЫЙ **1.** *прич.* ябылған; **2.** *прил.* (*крытый*) өҫтө ябыҡ, ябыулы; **закры́тая маши́на** ябыҡ машина; **3.** *прил.* (*недоступный для посторонних*) ябыҡ; **закры́тое парти́йное собра́ние** ябыҡ партия йыйылышы; **4.** *мед.* күренеп тормаған, эстән булған; **закры́тый перело́м** эстән һыныу (*һөйәк тураһында*); **5.** иҙеүе ябыҡ; **закры́тое пла́тье** иҙеүе ябыҡ күлдәк; ◇ **в закры́том помеще́нии** өй эсендә; **закры́тое мо́ре** эске диңгеҙ; **закры́тое письмо́** ябыҡ хат; **при закры́тых дверя́х** *см.* **дверь.**

ЗАҠРЫ́ТЬ *сов.* **1.** *что* ябыу, бикләү; **закры́ть чемода́н** сумаҙанды бикләү; **закры́ть окно́** тәҙрәне ябыу; **2.** *кого-что* (*заслонить*) ҡаплау, ябыу, ышыҡлау, күләгәләү; **закры́ть лицо́ рука́ми** битте ҡулдар менән ҡаплау; **закры́ть от со́лнца** ҡояштан ышыҡлау; **3.** *что* (*прекратить ведение чего-л., ликвидировать*) ябыу, туҡтатыу, тамамлау, бөтөрөү; **закры́ть пре́ния** фекер алышыуҙы туҡтатыу; **закры́ть журна́л** журналды сығыуҙан туҡтатыу; **4.** *что* (*прекратить подачу*) туҡтатыу, ябыу; **закры́ть во́ду** һыуҙы туҡтатыу; **5.** *что* йомоу; **закры́ть глаза́** күҙҙе йомоу; ◇ **закры́ть две́ри до́ма** *перед кем, для кого* ҡабул итмәү, аяғын баҫтырмау; **закры́ть рот** *кому* ауыҙын ябыу (*һөйләргә ирек бирмәү*).

ЗАҠРЫ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ябылыу, бикләнеү; **дверь закры́лась** ишек ябылды; **2.** (*покрыться*) ябыныу, бөркәнеү; **закры́ться одея́лом** юрған ябыныу; **3.** (*сомкнуться*) йомолоу; **глаза́ закры́лись** күҙҙәр йомолдо; **4.** (*перестать существовать*) ябылыу; туҡтау, туҡтатылыу, сыҡмай башлау; **журна́л закры́лся** журнал сыҡмай башланы; **вы́ставка закры́лась** күргәҙмә ябылған; **5.** (*о ране и т. п.*) бөтәшеү, төҙәлеү, уңалыу.

ЗАҠУКОВА́ТЬ *сов.* (кәкүк) ҡыҫҡырыу, саҡырыу; **в лесу́ закукова́ла куку́шка** урманда кәкүк саҡырҙы.

ЗАҠУЛИ́СНЫЙ *прил.* (*тайный*) йәшерен, аҫтыртын; **закули́сные перегово́ры** йәшерен һөйләшеүҙәр.

ЗАҠУПА́ТЬ *несов. см.* **закупи́ть.**

ЗАҠУПИ́ТЬ *сов. что, чего* күпләп һатып алыу, һатып алып ҡуйыу (*йәки* бөтөү); **закупи́ть дров на́ зиму** ҡышлыҡҡа утын һатып алып ҡуйыу; **закупи́ть всю проду́кцию заво́да** заводтың барлыҡ продукцияһын һатып алып бөтөү.

ЗАҠУ́ПОРИВАТЬ *несов. см.* **заку́порить.**

ЗАҠУ́ПОРИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **заку́пориться; 2.** *страд. к* **заку́поривать.**

ЗАҠУ́ПОРИТЬ *сов. что* тығынлау, тығын тығыу; **заку́порить буты́лку** шешәне тығынлау.

ЗАҠУ́ПОРИТЬСЯ *сов.* тығынланыу; тығылыу (*о кровеносных сосудах*); **буты́лка заку́порилась** шешә тығынланған.

ЗАҠУ́ПОРКА *ж. см.* **заку́порить(ся); заку́порка вен** *мед.* вена (*йәки* ҡара ҡан) тамырының тығылыуы.

ЗАҠУ́ПОЧНЫЙ *прил.* һатып алыу; **заку́почная цена́** һатып алыу хаҡы.

ЗАҠУ́ПЩИК *м.* һатып алыусы.

ЗАҠУ́РИВАТЬ *несов. см.* **закури́ть.**

ЗАҠУ́РИВАТЬСЯ **1.** *несов. см.* **закури́ться** 1; **2.** *страд. к* **заку́ривать** (*см.* **закури́ть** 1).

ЗАҠУРИ́ТЬ *сов.* **1.** *что и без доп.* тоҡандырыу, ҡабыҙыу; **закури́ть тру́бку** төрөпкә ҡабыҙыу; **2.** (*стать курильщиком*) көйрәтеү, тарта башлау.

ЗАҠУРИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*начать куриться — о папиросе и т. п.*) тоҡаныу, ҡабыныу; **2.** (*задымиться*) көйрәү, төтәй башлау.

ЗАҠУСА́ТЬ *сов. кого-что, разг.* тешләп (*йәки* талап) бөтөрөү; **комары́ меня́ закуса́ли** мине серекәйҙәр талап бөтөрҙө.

ЗАҠУСИ́ТЬ I *сов. что* тешләү; **закуси́ть гу́бы** иренде тешләү; ◇ **закуси́ть удила́** 1) (*о лошади*) баш бирмәү, алып ҡасыу (*ат тураһында*); 2) (*не знать удержу в чём-л.*) тыйыла белмәү, алдына сығармау, теҙгендән ыҫҡыныу; **закуси́ть язы́к** шымып ҡалыу, телде йотоу.

ЗАҠУСИ́ТЬ II *сов.* **1.** *чем и без доп.* (*поесть немного, наскоро*) ҡапҡылап алыу, тамаҡ ялғап алыу; **пора́ уже́ закуси́ть** ҡапҡылап алырға ваҡыт; **2.** *что, чем* (*заесть*) артынан ҡабыу (*йәки* эсеү); ҡабып (*йәки* тәмләп) ҡуйыу; **закуси́ть лека́рство конфе́той** дарыу артынан кәнфит ҡабып ҡуйыу.

ЗАҠУ́СКА *ж.* **1.** *см.* **закуси́ть** II; **2.** (*лёгкая еда, кушанья*) закуска; ашамлыҡ; **холо́дная заку́ска** һалҡын закуска; ◇ **на заку́ску** *шутл.* һүҙ аҙағында.

ЗАҠУ́СОЧНАЯ *ж.* закусочный.

ЗАҠУ́СЫВАТЬ I *несов. см.* **закуси́ть** I.

ЗАҠУ́СЫВАТЬ II *несов. см.* **закуси́ть** II.

ЗАҠУ́ТАТЬ *сов. кого-что* төрөү, ураү, төрөп (*йәки* урап) бөтөрөү.

ЗАКУ́ТАТЬСЯ *сов.* төрөнөү, ураныу; **заку́таться в плащ** плащҡа төрөнөү; **заку́таться одея́лом** одеялға ураныу.

ЗАКУТИ́ТЬ *сов.* эсә (*йәки* типтерә) башлау, эсергә (*йәки* типтерергә) бирелеп китеү.

ЗАКУ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **заку́тать.**

ЗАКУ́ТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **заку́таться;** 2. *страд. к* **заку́тывать.**

ЗАЛ *м.* зал; **зри́тельный зал** тамаша залы; **чита́льный зал** уҡыу залы; **зал ожида́ния** көтөү залы; **зал заседа́ний** ултырыштар залы.

ЗА́ЛА *ж. уст. см.* **зал.**

ЗАЛА́ДИТЬ *сов. разг.* 1. *что* (*начать повторять*) ҡат-ҡат әйтеү, ҡабатлау, ныҡыу, туҡыу; **зала́дить одно́ и то́ же** бер үк нәмәне ҡабатлау; 2. *с неопр.* (*делать одно и то же*) керешеү, башлап (*йәки* өйрәнеп, тотоноп) алыу; **он зала́дил ходи́ть в ки́но** ул киноға барыуға өйрәнеп алған.

ЗАЛА́МЫВАТЬ *несов. см.* **заломи́ть** I.

ЗАЛАСКА́ТЬ *сов. кого* артыҡ иркәләү.

ЗАЛА́ЯТЬ *сов.* өрә башлау, өрөргә тотоноу; **соба́ка зала́яла** эт өрөргә тотондо.

ЗАЛЕГА́НИЕ *с.* 1. *см.* **зале́чь;** 2. *геол.* ятыу, ятыш; **глубо́кое залега́ние ка́менного у́гля́** таш күмерҙең тәрәндә ятыуы.

ЗАЛЕГА́ТЬ *несов. см.* **зале́чь.**

ЗАЛЕДЕНЕ́ЛЫЙ *прил.* 1. (*покрытый льдом*) боҙланған, боҙ ҡаплаған, боҙло; 2. (*холодный*) боҙ кеүек, һалҡын; туңып бөткән; **заледене́лые ру́ки** боҙ кеүек (*йәки* һалҡын) ҡулдар.

ЗАЛЕДЕНЕ́ТЬ *сов.* 1. (*оледенеть*) туңыу, боҙланыу, боҙ менән ҡапланыу; 2. *перен.* (*закоченеть*) туңыу, өшөү; ҡатыу.

ЗАЛЕЖА́ЛЫЙ *прил.* ятҡан, оҙаҡ ятҡан; ҡабыҡҡан, бурһыған, күгәргән; **залежа́лый това́р** ятҡан тауар.

ЗАЛЕЖА́ТЬСЯ *сов. разг.* 1. (*долго пролежать*) оҙаҡ ятыу; **больно́й залежа́лся** ауырыу оҙаҡ ятып китте; 2. (*быть неходким — о товаре*) оҙаҡ ятыу; **тако́й това́р не залежи́тся** бындай тауар оҙаҡ ятмаç; 3. (*испортиться*) бурһыу, күгәреү, ҡабығыу; **мука́ залежа́лась** он күгәргән.

ЗАЛЁЖИВАТЬСЯ *несов. см.* **залежа́ться.**

ЗА́ЛЕЖНЫЙ *прил.:* **за́лежные зе́мли** ҡалдау ерҙәр.

ЗА́ЛЕЖЬ *ж.* 1. *геол.* ятыш, ятҡылыҡ; **за́лежи ка́менного у́гля** таш күмер ятҡылығы; 2. *мн.* **за́лежи** өйөм, тау; **за́лежи сне́га** ҡар өйөмө.

ЗАЛЕЗА́ТЬ *несов. см.* **зале́зть.**

ЗАЛЕ́ЗТЬ *сов.* 1. *на что* менеү; **зале́зть на де́рево** ағас башына менеү; 2. (*проникнуть, забраться*) инеү; төшөү; **зале́зть под стол** өҫтәл аҫтына инеү; **зале́зть в карма́н** кеҫәгә төшөү; ◇ **зале́зть в долги́** *см.* **долг.**

ЗАЛЕНИ́ТЬСЯ *сов. разг.* ялҡауланыу, ялҡауланып китеү.

ЗАЛЕПЕТА́ТЬ *сов. что* бытылдай (*йәки* бытырҙай) башлау.

ЗАЛЕПИ́ТЬ *сов. что* 1. (*замазать*) һылау, һылап ҡуйыу; **залепи́ть дыру́ в стене́** стеналағы тишекте һылап ҡуйыу; 2. (*заклеить*) йәбештереү, йәбештереп ҡуйыу; **залепи́ть разби́тое окно́ бума́гой** ватыҡ тәҙрәне ҡағыҙ менән йәбештереп ҡуйыу; 3. (*закрыть, покрыть*) һыбашыу, йәбешеү; **глаза́ залепи́ло сне́гом** *безл.* күҙгә ҡар һыбашты; ◇ **залепи́ть пощёчину** яңағына ҡундырыу.

ЗАЛЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **залепи́ть.**

ЗАЛЕТА́ТЬ I *сов.* (*начать летать*) оса башлау.

ЗАЛЕТА́ТЬ II *несов. см.* **залете́ть.**

ЗАЛЕТЕ́ТЬ *сов.* 1. (*влететь*) (осоп) килеп инеү; **в окно́ залете́ла пти́ца** тәҙрәнән ҡош килеп инде; 2. (осоп) барып сығыу, инеп китеү; **самолёт залете́л за ту́чу** самолёт болот араһына инеп китте.

ЗАЛЁТНЫЙ *прил. поэт.* (осоп) килгән; **залётная пта́шка** килгән ҡош.

ЗАЛЕ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **залечи́ть.**

ЗАЛЕ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **залечи́ться;** 2. *страд. к* **зале́чивать.**

ЗАЛЕЧИ́ТЬ *сов.* 1. *что* дауалап төҙәтеү, уңалдырыу; **залечи́ть ра́ну** йәрәхәтте (*йәки* яраны) уңалдырыу; 2. *кого, разг.* (*измучить лечением*) дарыулап йөҙәтеп бөтөрөү.

ЗАЛЕЧИ́ТЬСЯ *сов.* дауаланып төҙәлеү (*йәки* уңалыу); **ра́на залечи́лась** яра дауаланып уңалды.

ЗАЛЕ́ЧЬ *сов.* 1. (*лечь надолго*) ятыу; **зале́чь спать** йоҡларға ятыу; 2. *геол.* ятыу; **руда́ залегла́ здесь неглубо́ко́** бында руда артыҡ тәрән ятмай; 3. *перен.* (*запечатлеться*) инеп ултырыу (*күңелгә, йөрәккә*).

ЗАЛИ́В *м. геогр.* ҡултыҡ.

ЗАЛИВА́ТЬ *несов. см.* **зали́ть.**

ЗАЛИВА́ТЬСЯ I *несов.* 1. *см.* **зали́ться** I; 2. *страд. к* **залива́ть.**

ЗАЛИВА́ТЬСЯ II *несов. см.* **зали́ться** II.

ЗАЛИ́ВКА *ж. см.* **зали́ть** 7, 8; **зали́вка гало́ш** галош ямау.

ЗАЛИВНО́Й *прил.* 1. (*затопляемый*) һыу баҫа (*йәки* сыға) торған; 2. *кул.* ҡойҡа ҡойоп әҙерләнгән; **заливна́я ры́ба** ҡойҡа ҡойоп әҙерләнгән балыҡ.

ЗАЛИЗА́ТЬ *сов. что* 1. ялап бөтөрөү; **ко́шка зализа́ла свою́ ра́ну** бесәй яраһын ялап бөтөргән; 2. (*пригладить*) ялап ҡуйыу; ялап ҡуйғандай итеү.

ЗАЛИ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **зализа́ть.**

ЗАЛИ́ТЬ *сов. что* 1. (*затопить*) һыу баҫыу (*йәки* сығыу); **весно́й река́ залила́ луга́** яҙ көнө туғайҙарҙы һыу баҫты; 2. (*облить*) түгеү, буяу; **зали́ть стол черни́лами** өҫтәлгә ҡара түгеү; 3. *перен.* тултырыу; **цветы́ за́лили ко́мнату арома́том** сәскәләр бүлмәне хуш еҫ менән тултырҙы; 4. *перен.* ҡаплау, сығыу; **лицо́ его́ залила́ кра́ска** йөҙөнә ҡыҙыллыҡ сыҡты; 5. (*затушить*) һыу һибеү, һибеп һүндереү; **зали́ть пожа́р** янғынды һибеп һүндереү; 6. (*покрыть чем-л. жидким*) һалыу; **зали́ть дно ло́дки смоло́й** кәмә төбөн ыҫмалалау; 7. (*влить*) һалыу, ҡойоу; **зали́ть бензи́н** бензин һалыу; 8. *прост.* (*заделать отверстие*) йәбештереү, ямау; **зали́ть кастрю́лю** кәстрүлде йәбештереү.

ЗАЛИ́ТЬСЯ I *сов.* 1. (*затопиться*) һыу менән ҡапланыу, һыу аҫтында ҡалыу; 2. (*облиться*) үҙеңә түгеү (*йәки* буяу); **зали́ться со́усом** яңылыш үҙеңә соус түгеү;

3. (*проникнуть*) инеү, төшөү, тулыу; **в воро́нки залила́сь вода́** соҡорҙарға һыу тулған.

ЗАЛИ́ТЬСЯ II *сов.* 1. (*начать издавать переливчатые звуки; запеть, залаять и т. п. с переливами*) сут-сут итеү, сутылдау (*о соловье*); дыңғырҙау, зыңғырҙау (*о звонке*); шыңратыу, яңратыу (*песней*); сәңкеү, сәүкелдәү (*о собаке*); 2. (*начать громко смеяться, плакать*) ҡысҡырып көлөргә (*йәки иларға*) тотоноу.

ЗАЛИХВА́ТСКИЙ *прил. разг.* дәртле, бик елле; **залихва́тская пе́сня** дәртле йыр.

ЗАЛО́Г I *м.* 1. заклад, закладҡа һалыу; **зало́г иму́щества** мөлкәтте закладҡа һалыу; **отда́ть в зало́г** закладҡа биреү; **вы́купить из зало́га** закладтан алыу; 2. (*предмет залога*) залог (*залогҡа һалған нәмә*); 3. *перен.* нигеҙ, билге; **чистота́ — зало́г здоро́вья** таҙалыҡ — сәләмәтлектең нигеҙе; **в зало́г дру́жбы** дуҫлыҡ билгеһе итеп.

ЗАЛО́Г II *м. грам.* дәрәжә; **действи́тельный зало́г** төп дәрәжә; **страда́тельный зало́г** төшөм дәрәжәһе; **взаимный зало́г** уртаҡлыҡ дәрәжәһе.

ЗАЛО́ГОВЫЙ *прил.* закладҡа һалыу, залог; **зало́говая квита́нция** залог квитанцияһы.

ЗАЛОГОДА́ТЕЛЬ *м. юр.* залогҡа һалыусы (*йәки* биреүсе).

ЗАЛОГОДЕРЖА́ТЕЛЬ *м. юр.* залогҡа алыусы.

ЗАЛОЖИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*положить, поместить*) ҡуйыу, һалыу; тығыу; **заложи́ть ру́ки за́ спину** ҡулды артҡа ҡуйыу; **заложи́ть ми́ну** мина ҡуйыу; 2. *что, разг.* (*затерять*) ҡуйыу, тығыу; **я заложи́л куда́-то кни́гу** китабымды ҡайҙалыр ҡуйғанмын; 3. *что* (*заполнить пустое пространство*) тултырыу, бөтәштереү; ҡаплау; **заложи́ть дыру́ в стене́ кирпичо́м** стеналағы тишекте кирбес менән бөтәштереү; 4. *что* (*загромоздить*) тултырыу, ҡаплап ташлау; **заложи́ть стол кни́гами** өҫтәлде китап менән тултырыу; 5. *что* (*отметить*) билдәләү, билдә һалыу; **заложи́ть ну́жную страни́цу** кәрәкле битте билдәләү; 6. *что* (*основать*) нигеҙ һалыу; **заложи́ть па́мятник** һәйкәлгә нигеҙ һалыу; 7. *безл. что.* тоноу, ҡыҫыу; **грудь заложи́ло** күкрәк ҡыҫа; **у́ши заложи́ло** ҡолаҡ тондо; 8. *кого-что* (*запрячь*) егеү; **заложи́ть тро́йку** тройка егеү; 9. *что* (*отдать в залог*) залогҡа һалыу; ✧ **заложи́ть фунда́мент** *чего* нигеҙ һалыу.

ЗАЛО́ЖНИК *м.* заложник, аманат.

ЗАЛО́ЖНИЦА *женск. р. к* **зало́жник.**

ЗАЛОМИ́ТЬ I *сов. что, прост.* (*запросить высокую цену*) ҡыйбат һорау; ✧ **заломи́ть ша́пку** бүректе ҡырын һалып кейеү.

ЗАЛОМИ́ТЬ II *сов. безл. что* (*начать ломить*) һыҙлай башлау; **у него́ заломи́ло но́ги** аяҡтары һыҙлай башланы.

ЗАЛОСНИ́ТЬСЯ *сов.* ҡайышланыу, ялтырап (*йәки* ҡайышланып) бөтөү; **рукава́ залосни́лись** ең ҡайышланып бөткән.

ЗАЛП *м.* залп; **дать залп** залп биреү.

ЗА́ЛПОМ *нареч.* 1. бер юлы, залп менән; **вы́стрелить за́лпом** залп менән атыу; 2. *перен. разг.* (*сразу*) бер юлы, бер тындан, тын да алмай; **вы́пить за́лпом стака́н воды́** бер стакан һыуҙы тын да алмай эсеп бөтөү.

ЗАЛУЧА́ТЬ *несов. см.* **залучи́ть.**

ЗАЛУЧИ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* үҙенә алыу, үҙ яғына ауҙарыу, саҡырып килтереү, алып килеү; **залучи́ть кого́-либо в го́сти** берәй кешене ҡунаҡҡа алып килеү.

ЗАЛЮБОВА́ТЬСЯ *сов.* һоҡланып ҡарап тороу; **залюбова́ться зака́том со́лнца** ҡояш байыуҙы һоҡланып ҡарап тороу.

ЗАМА́ЗАТЬ *сов.* 1. *что* (*покрыть краской*) буяу, буяп ҡуйыу; **зама́зать на́дпись на стене́** стеналағы яҙыуҙы буяп ҡуйыу; 2. *кого-что, разг.* (*запачкать*) бысратыу; **зама́зать пла́тье** күлдәкте бысратыу; 3. *что* (*заделать*) һылау, йәбештереү; **зама́зать о́кна на́ зиму** ҡышҡа тәҙрәләрҙе һылау; 4. *что, перен. разг.* йәшереү, йәшереп (*йәки* ҡаплап) ҡалдырыу; **зама́зать недоста́тки** етешһеҙлектәрҙе йәшереп ҡалдырыу.

ЗАМА́ЗАТЬСЯ *сов. разг.* бысраныу, буялыу, бысранып бөтөү.

ЗАМА́ЗКА *ж.* 1. *см.* **зама́зать** 3; 2. (*вещество*) замазка; **зама́зка для о́кон** тәҙрә замазкаһы.

ЗАМА́ЗЫВАНИЕ *с. см.* **зама́зать.**

ЗАМА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **зама́зать.**

ЗАМА́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **зама́заться;** 2. *страд. к* **зама́зывать.**

ЗАМА́ЛЧИВАНИЕ *с. см.* **замолча́ть** II.

ЗАМА́ЛЧИВАТЬ *несов. см.* **замолча́ть** II.

ЗАМА́НИВАТЬ *несов. см.* **замани́ть.**

ЗАМАНИ́ТЬ *сов. кого-что* ҡыҙыҡтырып (*йәки* әүрәтеп) алып килеү, алдап индереү, ҡыҙыҡтырып тартыу; **замани́ть в заса́ду** әүрәтеп засадаға алып килеү.

ЗАМА́НЧИВОСТЬ *ж.* ҡыҙыҡтырырлыҡ, ҡыҙығырлыҡ булыу.

ЗАМА́НЧИВЫЙ *прил.* ҡыҙыҡтырырлыҡ, ҡыҙығырлыҡ, ҡыҙыҡтыра торған, ҡыҙыҡтырғыс, әүрәткес; **зама́нчивая перспекти́ва** ҡыҙыҡтырғыс киләсәк.

ЗАМАРА́ТЬ *сов.* 1. *что* (*запачкать*) бысратыу, бысратып бөтөрөү; 2. *кого-что, перен.* бысратыу, бысраҡ ташлау, ҡара яғыу; яманатын һатыу; **замара́ть репута́цию авто́ра** авторитетенә ҡара яғыу.

ЗАМАРА́ТЬСЯ *сов.* 1. (*запачкаться*) бысраныу, буялыу; 2. (*обесчестить, обесславить себя*) үҙ-үҙеңде бысратыу, дәрәжәңде төшөрөү.

ЗАМАРА́ШКА *м. и ж. разг.* шапшаҡ, әрпеш, әрпәтһеҙ; **ходи́ть замара́шкой** әрпеш йөрөү.

ЗАМАРИНОВА́ТЬ *сов. что* 1. маринадлау; **замаринова́ть грибы́** бәшмәктәрҙе маринадлау; 2. *перен. прост.* туҡтатыу, тотҡарлыҡ яһау; **замаринова́ть строи́тельство** төҙөлөшкә тотҡарлыҡ яһау.

ЗАМАРИНОВА́ТЬСЯ *сов.* маринадланыу.

ЗАМАСКИРО́ВАННЫЙ *прил.* (*скрытый*) йәшерен, аҫтыртын.

ЗАМАСКИРОВА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*сделать незаметным, невидимым*) маскировкалау; **замаскирова́ть ору́дия** орудиеләрҙе маскировкалау; 2. *что, перен.* йәшереү, күрһәтмәү; **замаскирова́ть свои́ наме́рения** үҙ ниәтеңде йәшереү.

ЗАМАСКИРОВА́ТЬСЯ *сов.* 1. (*одеться в маскарадный костюм*) маскарад кейеме кейеү; 2. (*сделаться незаметным, невидимым*) маскировкаланыу.

ЗАМАСКИРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **замаскирова́ть.**

ЗАМАСКИРО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **замаскирова́ться;** 2. *страд. к* **замаскиро́вывать.**

ЗАМА́СЛИТЬ *сов. что* майға буяу (*йәки* батыу), майлап бөтөү; **зама́слить оде́жду** кейемде майға буяу.

ЗАМА́СЛИТЬСЯ *сов.* 1. майға буялып бөтөү, майланып бөтөү; **вся оде́жда его́ зама́слилась** бөтә кейеме майға буялып бөткән; 2. (*заблестеть от удовольствия, вожделения — о глазах*) ялтырау, майланыу, йылтырап, майланып китеү.

ЗАМА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **замота́ть** I.

ЗАМА́ТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **замота́ться;** 2. *страд. к* **зама́тывать.**

ЗАМАХА́ТЬ *сов. чем* болғай (*йәки* һелкә) башлау; елпей башлау (*о птицах — крыльями*); **замаха́ть рука́ми** ҡул болғай башлау.

ЗАМА́ХИВАТЬСЯ *несов. см.* **замахну́ться.**

ЗАМАХНУ́ТЬСЯ *сов.* киҙәнеү, һелтәнеү; **замахну́ться па́лкой** таяҡ менән киҙәнеү.

ЗАМА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **замочи́ть.**

ЗАМА́ЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **замочи́ться;** 2. *страд. к* **зама́чивать.**

ЗАМА́ШКИ *мн.* (*ед.* **зама́шка** *ж.*) *разг.* ғәҙәт, ҡылыҡ; **ба́рские зама́шки** байҙар ғәҙәте, байҙарса ҡыланыу.

ЗАМА́ЯТЬСЯ *сов. прост.* йөҙәү, хәлдән тайыу, интегеп бөтөү.

ЗАМАЯ́ЧИТЬ *сов.* күренеү, күренә башлау; **вдали́ замая́чили огни́ парохо́да** алыҫтан пароход уттары емелдәп күренде.

ЗАМЕДЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **заме́длить(ся);** **замедле́ние те́мпа рабо́ты** эштең темпын аҡрынайтыу; 2. (*задержка*) тотҡарлыҡ, һуңлау; **зако́нчить рабо́ту без замедле́ния** эште тотҡарлыҡһыҙ тамамлау.

ЗАМЕ́ДЛЕННЫЙ *прил.* аҡрын, яй; **идти́ заме́дленным ша́гом** яй барыу, аҡрын атлау; **бо́мба заме́дленного де́йствия** билдәләнгән ваҡытта шартлай торған бомба.

ЗАМЕ́ДЛИТЬ *сов.* 1. *что* аҡрынайтыу, яйлатыу; **заме́длить шаг** аҙымды аҡрынайтыу, яй атлау; 2. *с чем и с неопр.* (*задержаться, опоздать*) тотоу, туҡтатыу; кисектереү; **заме́длить с отве́том** яуап биреүҙе кисектереү.

ЗАМЕ́ДЛИТЬСЯ *сов.* аҡрынайыу, яйлау; **движе́ние по́езда заме́длилось** поездың барыуы аҡрынайҙы.

ЗАМЕДЛЯ́ТЬ *несов. см.* **заме́длить.**

ЗАМЕДЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **заме́длиться;** 2. *страд. к* **замедля́ть.**

ЗАМЕЛЬКА́ТЬ *сов.* күренеп китеү, күҙгә салынып ҡалыу, емелдәп күренеү; **замелька́ли огни́ дере́вни** ауыл уттары емелдәп күренде.

ЗАМЕ́НА *ж.* 1. *см.* **замени́ть;** 2. алмаш, алмашсы; **найти́ себе́ заме́ну** үҙенә алмаш табыу.

ЗАМЕНИ́МЫЙ *прил.* алмаштырырлыҡ, алмаштыра алырлыҡ, алыштырырлыҡ; **замени́мая дета́ль** алмаштыра алырлыҡ деталь.

ЗАМЕНИ́ТЕЛЬ *м.* алмаштыра алырлыҡ нәмә; **замени́тель ко́жи** күнде алмаштырырлыҡ нәмә.

ЗАМЕНИ́ТЬ *сов.* 1. *что* алмаштырыу; **замени́ть мета́лл пластма́ссой** металды пластмасса менән алмаштырыу; 2. *кого-что* (*занять место*) алмаштырыу, урынына ҡалыу; **замени́ть ребёнку мать** балаға әсә урынына ҡалыу.

ЗАМЕНЯ́ТЬ *несов. см.* **замени́ть.**

ЗАМЕ́Р *м. см.* **заме́рить; заме́р объёма** күләмде үлсәү.

ЗАМЕРЕ́ТЬ *сов.* 1. ҡатып (*йәки* туҡтап, тынһыҙ) ҡалыу, тын да сығармау, шаҡ ҡатыу; **замере́ть от у́жаса** ҡурҡыуҙан ҡатып ҡалыу; **се́рдце за́мерло** йөрәк туҡтап ҡалды; 2. (*прекратиться, затихнуть*) туҡтау, тыныу; **к ча́су но́чи всё движе́ние в го́роде за́мерло** төнгө сәғәт бергә ҡалала бөтә хәрәкәт туҡталды; **зву́ки за́мерли** тауыштар тынды; 3. (*остаться невысказанным, непроизнесённым — о словах, звуках*) әйтелмәй (*йәки* һөйләнмәй) ҡалыу.

ЗАМЕРЗА́НИЕ *с. см.* **замёрзнуть;** ◇ **то́чка замерза́ния** *физ.* туңыу нөктәһе; **на то́чке замерза́ния** бер урында, үҙгәрешһеҙ.

ЗАМЕРЗА́ТЬ *несов. см.* **замёрзнуть.**

ЗАМЁРЗНУТЬ *сов.* 1. (*оледенеть*) туңыу; **река́ замёрзла** йылға туңған; 2. (*погибнуть от мороза; сильно озябнуть*) өшөү, туңыу; **цветы́ замёрзли** сәскәләр өшөгән; **у меня́ ру́ки замёрзли** ҡулдарым өшөнө.

ЗАМЕ́РИТЬ *сов. что* үлсәү, үлсәп сығыу.

ЗА́МЕРТВО *нареч.* иҫтән яҙып, һушһыҙ булып; **упа́сть за́мертво** һушһыҙ булып йығылыу.

ЗАМЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **заме́рить.**

ЗАМЕСИ́ТЬ *сов. что* баҫыу, иҙеү, баҫып (*йәки* иҙеп) ҡуйыу; **замеси́ть те́сто** ҡамыр баҫып ҡуйыу.

ЗАМЕСТИ́ *сов.* 1. *что* һепереү, һепереп өйөү; **замести́ сор в у́гол** сүп-сарҙы һепереп мөйөшкә өйөү; 2. *кого-что и без доп.* (*занести снегом, песком*) күмеү, баҫыу, баҫып (*йәки* күмеп) китеү; **всю доро́гу замело́ сне́гом** *безл.* бөтә юлды ҡар баҫып киткән; ◇ **замести́ следы́** 1) (*уничтожить отпечатки следов*) эҙен (*йәки* осон) юғалтыу; 2) (*скрыть что-л.*) йәшереү, юҡ итеү.

ЗАМЕСТИ́ТЕЛЬ *м.* урынбаҫар; **замести́тель дире́ктора** директор урынбаҫары.

ЗАМЕСТИ́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **замести́тель.**

ЗАМЕСТИ́ТЕЛЬСТВО *с.* урынбаҫар булыу.

ЗАМЕСТИ́ТЬ *сов. см.* **замеща́ть** I

ЗАМЕТА́ТЬ I *несов. см.* **замести́.**

ЗАМЕТА́ТЬ II *сов. что, портн.* типсеү, типсеп сығыу; **замета́ть скла́дку на пла́тье** күлдәк бөрмәһен типсеп сығыу.

ЗАМЕТА́ТЬСЯ *сов.* 1. (*в бреду*) үрһәләнә, өҙгөләнә башлау; **больно́й замета́лся и на́чал бре́дить** ауырыу үрһәләнеп һаташа башланы; 2. (*в волнении*) (үрһәләнеп, (*йәки* өтәләнеп) йөрөй башлау; **в волне́нии он замета́лся по ко́мнате** ул ярһыуынан бүлмә буйлап йөрөй башланы.

ЗАМЕ́ТИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*увидеть*) күреп ҡалыу (*йәки* алыу); күреү, һиҙеү; **заме́тить в толпе́ знако́мого** халыҡ араһында танышыңды күреп ҡалыу; **я за ним не заме́тил ничего́ дурно́го** мин унда бер төрлө насарлыҡ та һиҙмәнем; **2.** *кого-что* (*отметить, запомнить*) иҫләү, хәтерләү, иҫкә алып ҡуйыу; **заме́тить у́лицу** урамды хәтерләү; **3.** *что* (*пометить*) билдәләү, билдә ҡуйыу; **4.** *что и без доп.* (*сказать, сделать замечание*) әйтеү, әйтеп ҡуйыу, иҫкәртеү.

ЗАМЕ́ТКА *ж.* **1.** (*знак, метка*) билдә, тамға; **2.** ҡыҫҡа мәҡәлә, заметка; **газе́тная заме́тка** газета заметкаһы; **3.** (*запись*) иҫтәлек, яҙма; **путевы́е заме́тки** юл яҙмалары; ✧ **брать на заме́тку** яҙып ҡуйыу; иҫтә ҡалдырыу.

ЗАМЕ́ТНО *нареч.* **1.** күренеп (*йәки* беленеп, һиҙелеп) торған, күренерлек, һиҙелерлек; беленерлек; **он заме́тно попра́вился** ул һиҙелерлек таҙарған; **2.** *в знач. сказ. безл.* күренеп (*йәки* беленеп) тороу; ✧ **чуть заме́тно** һиҙелер-һиҙелмәҫ кенә.

ЗАМЕ́ТНЫЙ *прил.* **1.** (*видимый, явный*) күренеп (*йәки* беленеп, һиҙелеп) торған, күренерлек, һиҙелерлек; беленерлек; күҙгә ташланып торған; **заме́тный след ране́ния** күренеп торған яра эҙе; **2.** (*выдающийся*) күренекле, билдәле; айырылып торған; **он стал заме́тным челове́ком** ул күренекле кеше булып киткән.

ЗАМЁТЫВАТЬ *несов. см.* **замета́ть** II.

ЗАМЕЧА́НИЕ *с.* **1.** (*краткое суждение*) иҫкәрмә, күрһәтмә, иҫкәртеү; **ве́рное замеча́ние** дөрөҫ күрһәтмә; **крити́ческое замеча́ние** тәнҡитле иҫкәрмә; **2.** (*выговор, наставление*) шелтә, иҫкәрмә.

ЗАМЕЧА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* иҫ киткес, һоҡландырғыс, бына тигән, бик яҡшы (*йәки* һәйбәт); **замеча́тельный тала́нт** бына тигән талант; **замеча́тельный челове́к** бик һәйбәт кеше.

ЗАМЕЧА́ТЬ *несов. см.* **заме́тить.**

ЗАМЕЧА́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*наблюдаться*) һиҙелеү, һиҙелеп тороу, беленеү, күренеү; **2.** *страд. к* **замеча́ть.**

ЗАМЕЧТА́ТЬСЯ *сов.* хыялға бирелеү (*йәки* батыу, сумыу).

ЗАМЕША́ТЕЛЬСТВО *с.* **1.** (*нарушение порядка*) буталсыҡ, буталыш, сыуалсыҡлыҡ, тәртипһеҙлек; **2.** (*смущение, растерянность*) ҡаушау, аптыраш, ҡаушап (*йәки* аптырап) ҡалыу; **привести́ в замеша́тельство** аптыраушта ҡалдырыу; **прийти́ в замеша́тельство** аптырап ҡалыу.

ЗАМЕША́ТЬ *сов. кого-что* бутау, ҡатнаштырыу, тартыу; **им не уда́стся замеша́ть меня́ в э́то де́ло** улар был эшкә мине бутай алмаҫтар.

ЗАМЕША́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*затеряться*) буталыу, аралашыу, буталып китеү; **2.** (*попасть в неприятную историю*) ҡатнашыу, ҡыҫылышы булыу.

ЗАМЕ́ШИВАТЬ I *несов. см.* **замеси́ть.**

ЗАМЕ́ШИВАТЬ II *несов. см.* **замеша́ть.**

ЗАМЕ́ШИВАТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **замеси́ться; 2.** *страд. к* **заме́шивать** I.

ЗАМЕ́ШИВАТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **замеша́ться; 2.** *страд. к* **заме́шивать** II.

ЗАМЕ́ШКАТЬСЯ *сов. разг.* оҙаҡлау, туҡталып тороу, һуңлау, йыбанып ҡалыу.

ЗАМЕЩА́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* (*заменять*) алмаштырыу, урынына ҡуйыу; **2.** *кого* (*временно*) алмаштырып тороу, урынына ҡалыу; **замеща́ть дире́ктора** директор урынына ҡалыу.

ЗАМЕЩЕ́НИЕ *с. см.* **замести́ть.**

ЗАМИГА́ТЬ *сов.* **1.** *чем* күҙҙе йомғолай (*йәки* сылт-сылт итә) башлау; **2.** (*замерцать*) йымылдау, емелдәү, ем-ем (*йәки* йым-йым) итеү; **замига́ли звёзды** йондоҙҙар ем-ем итте.

ЗАМИНИ́РОВАТЬ *сов. что, воен.* миналау, мина һалыу.

ЗАМИ́НКА *ж. разг.* тотҡарлыҡ, ҡыйынлыҡ , ҡамасау; **в э́том де́ле вы́шла ма́ленькая зами́нка** был эштә бәләкәй генә ҡыйынлыҡ килеп сыҡты.

ЗАМИРА́НИЕ *с. см.* **замере́ть; замира́ние зву́ков** тауыштарҙың тыныуы; **с замира́нием се́рдца** тын да алмай, йөрәк алынып, йән атып.

ЗАМИРА́ТЬ *несов. см.* **замере́ть.**

ЗА́МКНУТОСТЬ *ж.* аралашмаусылыҡ, ҡатнашмаусылыҡ.

ЗА́МКНУТЫЙ *прил.* **1.** кешегә ҡатнашмай (*йәки* аралашмай) торған, аралашмаусы, ҡатнашмаусы; үҙ-үҙенә бикләнгән, тар; **за́мкнутый о́браз жи́зни** кеше менән аралашмай йәшәү; **2.** (*замыкающийся*) тоташтырылған; **за́мкнутая крива́я** тоташтырылған ҡыя һыҙыҡ; **3.** (*не имеющий выхода*) ябыҡ; **за́мкнутый бассе́йн** ябыҡ бассейн.

ЗАМКНУ́ТЬ *сов. что* **1.** *уст. и прост.* (*запереть*) бикләү, йоҙаҡлау; **замкну́ть замо́к** йоҙаҡты бикләү; **2.** (*соединить*) тоташтырыу; **замкну́ть круг** түңәрәкте тоташтырыу.

ЗАМКНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *уст. и прост.* (*запереться*) бикләнеү; **замо́к замкну́лся** йоҙаҡ бикләнде; **2.** (*соединиться*) тоташыу; **цепь замкну́лась** сынйыр тоташты; **3.** *во что, в чём* (*обособиться*) айырылыу, бикләнеү, аралашмау; ✧ **замкну́ться в себе́** үҙ алдына бикләнеп йәшәү.

ЗАМОГИ́ЛЬНЫЙ *прил.* тоноҡ, ер аҫтынан килгән кеүек; **говори́ть замоги́льным го́лосом** тоноҡ тауыш менән һөйләү.

ЗА́МОК *м.* замок, һарай; **средневеко́вый за́мок** урта быуат һарайы; ✧ **возду́шные за́мки** *см.* **возду́шный.**

ЗАМО́К *м.* **1.** йоҙаҡ, бик; **дверно́й замо́к** ишек йоҙағы; **запере́ть на замо́к** йоҙаҡлау; **2.** *воен.* замок (*ҡоралдан атыу өсөн ҡулайлама*); **3.** *тех.* замок (*ағас конструкцияларҙың өлөштәрен ҡушыу ысулы*); ✧ **за семью́ замка́ми** ете ҡат ер аҫтында (тотоу); **под замко́м** йоҙаҡлы, бикле.

ЗАМО́ЛВИТЬ *сов.*: **замо́лвить сло́во** *перед кем за кого, о ком* кеше өсөн һүҙ әйтеү (*юллап, яҡлап*).

ЗАМОЛКА́ТЬ *несов. см.* **замо́лкнуть.**

ЗАМО́ЛКНУТЬ *сов.* туҡталыу, тыныу, туҡтап (*йәки* тынып) ҡалыу; **ребёнок замо́лк и засну́л** бала тынып йоҡлап китте; **разгово́р замо́лк** һөйләшеү туҡталды.

ЗАМОЛЧА́ТЬ I *сов.* **1.** шымыу, туҡтау, тымыу; **он замолча́л** ул һүҙҙән туҡтаны; 2. (*прекратить стрельбу*) туҡтатыу, атмай башлау; 3. (*прекратить переписку*) яҙмау, яҙмай башлау.

ЗАМОЛЧА́ТЬ II *сов. что, разг.* юрамал әйтмәү, өндәшмәү, йәшереү; **кри́тики замолча́ли но́вый рома́н** тәнҡитселәр яңы роман тураһында бер нәмә лә өндәшмәнеләр.

ЗАМОРА́ЖИВАНИЕ *с. см.* **заморо́зить.**

ЗАМОРА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **заморо́зить.**

ЗАМОРГА́ТЬ *сов. чем и без доп.* йомғолай (*йәки* ҡыҫҡылай, сылт-сылт итә) башлау; **заморга́ть глаза́ми** күҙҙәрҙе йомғолай башлау.

ЗАМОРИ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* һәләк итеү, үлтереү; **замори́ть голо́дной сме́ртью** астан үлтереү; ✧ **замори́ть червячка́** ҡапҡылап алыу, тамаҡ (*йәки* йөрәк) ялғау.

ЗАМОРО́ЖЕННЫЙ 1. *прич.* туңдырылған; 2. *прил.* (*невыразительный, холодный*) туң, һалҡын.

ЗАМОРО́ЗИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* туңдырыу; **заморо́зить ры́бу** балыҡты туңдырыу; 2. *что, разг.* һыуытыу; **заморо́зить шампа́нское** шампанскийҙе һыуытыу; 3. *что, перен.* тотонмай ятҡырып ҡалдырыу; **заморо́зить сре́дства** средстволарҙы тотонмай ятҡырып ҡалдырыу.

ЗА́МОРОЗКИ *мн.* (*ед.* **за́морозок** *м.*) ҡырау.

ЗАМОРОСИ́ТЬ *сов.* быҫҡаҡлай башлау; **дождь опя́ть замороси́л** ямғыр тағы быҫҡаҡлай башланы.

ЗАМО́РСКИЙ *прил. уст.* диңгеҙ арты (*йәки* аръяғы); **замо́рские стра́ны** диңгеҙ аръяғы илдәре; **замо́рские го́сти** диңгеҙ аръяғы илдәренән килгән ҡунаҡтар.

ЗАМО́РЫШ *м. разг.* өтөк, сибек, зәғиф, етлекмәгән.

ЗАМОСТИ́ТЬ *сов. что* таш түшәү; **замости́ть у́лицу** урамға таш түшәү.

ЗАМОТА́ТЬ I *сов. разг.* **1.** *что* (*намотать, обмотать*) урау, сырмау, урап ҡуйыу; **2.** *кого, перен. прост.* (*утомить*) арытыу, һамҫытыу, арманһыҙ итеү.

ЗАМОТА́ТЬ II *сов. чем* (*начать мотать*) болғай (*йәки* һелкә) башлау; **замота́ть хвосто́м** ҡойроҡ болғай башлау.

ЗАМОТА́ТЬСЯ *сов.* **1.** *разг.* (*накрутиться на что-л.*) уралыу, сырмалыу; 2. *разг.* (*обмотать себя чем-л.*) ураныу, төрөнөү; **3.** *перен. прост.* (*утомиться*) арыу, һамҫыу, арманһыҙ булыу.

ЗАМОЧИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*сделать мокрым*) еүешләү, сылатыу, һыулау; **замочи́ть но́ги** аяҡты сылатыу; **2.** (*подвергнуть мочению*) ебетеү; **замочи́ть бельё** кер ебетеү; **замочи́ть коноплю́** тарманы һыуға батырыу.

ЗАМОЧИ́ТЬСЯ *сов.* еүешләнеү, сыланыу, һыуланыу.

ЗАМО́ЧНЫЙ *прил.* йоҙаҡ, бик; **замо́чная сква́жина** йоҙаҡ тишеге.

ЗА́МУЖ *нареч.*: **вы́йти за́муж** кейәүгә сығыу; **вы́дать за́муж** *уст.* кейәүгә биреү; **взять за́муж** *уст. и прост.* өйләнеү.

ЗА́МУЖЕМ *нареч.* кейәүҙә, ирҙә; **быть за́мужем** кейәүҙә булыу.

ЗАМУ́ЖНИЙ *прил.* ирле; **заму́жняя же́нщина** ирле ҡатын; **заму́жняя жизнь** ир менән тороу.

ЗАМУРЛЫ́КАТЬ *сов. разг.* мырлау, мырылдай башлау.

ЗАМУРОВА́ТЬ *сов. кого-что* томалау, бикләү; **замурова́ть окно́** тәҙрәне томалау.

ЗАМУРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **замурова́ть.**

ЗАМУСО́ЛИВАТЬ *несов. см.* **замусо́лить.**

ЗАМУСО́ЛИВАТЬСЯ *несов. разг.* 1. *см.* **замусо́литься;** 2. *страд. к* **замусо́ливать.**

ЗАМУСО́ЛИТЬ *сов. что, разг.* ҡатырыу, ҡайышландырыу; майландырып (*йәки* майға ҡатырып) бөтөрөү (*жиром*); шайыҡлап бөтөрөү (*слюной*).

ЗАМУСО́ЛИТЬСЯ *сов. разг.* ҡайышланып бөтөү; майланып (*йәки* майға ҡатып) бөтөү (*от жира*); шайыҡланып бөтөү (*от слюны*).

ЗАМУ́СОРИТЬ *сов. что* сүпләп бөтөрөү, сүп менән тултырыу.

ЗАМУ́СОРИТЬСЯ *сов.* сүпләнеп бөтөү, сүп менән тулыу.

ЗАМУТИ́ТЬ *сов. что* буръяҡлау; ✧ **он воды́ не замути́т** *см.* **вода́.**

ЗАМУТИ́ТЬСЯ *сов.* буръяҡланыу, болғансыҡланыу.

ЗАМУ́ЧИТЬ *сов. кого* **1.** (*лишить жизни*) ғазаплап (*йәки* язалап) үлтереү; 2. (*изнурить*) теңкәгә тейеү, йөҙәтеү, интектереү; йөҙәтеп (*йәки* интектереп) бөтөрөү; **боле́знь заму́чила ребёнка** сир баланы интектереп бөтөрҙө.

ЗАМУ́ЧИТЬСЯ *сов.* йөҙәп (*йәки* интегеп, йонсоп, теңкә ҡороп) бөтөү.

ЗА́МША *ж.* замша (*болан йәки мышы тиреһенән эшләнгән йомшаҡ күн*).

ЗА́МШЕВЫЙ *прил.* замша; **за́мшевые ту́фли** замша туфли.

ЗАМШЕ́ЛЫЙ *прил.* мүкләнгән, мүк баҫҡан; **замше́лый пень** мүкләнгән төп.

ЗАМЫВА́ТЬ *несов. см.* **замы́ть.**

ЗАМЫКА́НИЕ *с. см.* **замкну́ть; коро́ткое замыка́ние** *эл.* ҡыҫҡа замыкание.

ЗАМЫКА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **замкну́ть; 2.** *что* (*быть в конце*) арттан барыу; **замыка́ть отря́д** отрядтең артҡы сафында барыу.

ЗАМЫКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **замкну́ться;** 2. *страд. к* **замыка́ть.**

ЗАМЫКА́ЮЩИЙ *м. воен.* арттан барыусы (*колоннаның, сафтың*).

ЗА́МЫСЕЛ *м.* **1.** (*намерение*) ниәт, теләк, уй; **престу́пные за́мыслы** енәйәтсел ниәттәр; 2. (*идея произведения*) төп фекер; **за́мысел пье́сы** пьесалағы төп фекер.

ЗАМЫ́СЛИТЬ *сов. что и с неопр.* уйлау, уйлап ҡуйыу, ниәт итеү.

ЗАМЫСЛОВА́ТОСТЬ *ж.* хикмәтлелек, әкәмәт булыу, ҡыйын (*йәки* ауыр) аңлашылыу; **замыслова́тость отве́та** яуаптың ауыр аңлашылыуы.

ЗА́МЫСЛОВА́ТЫЙ *прил.* хикмәтле, әкәмәт, ҡыйын (*йәки* ауыр) аңлайышлы, бормалы-сырмалы; **замыслова́тая статья́** ҡыйын аңлайышлы мәҡәлә; **замыслова́тая игру́шка** хикмәтле уйынсыҡ.

ЗАМЫ́ТЬ *сов. что* йыуыу, йыуып бөтөрөү.

ЗАМЫЧА́ТЬ *сов.* мөңөрәй (*йәки* баҡыра) башлау.

ЗАМЫШЛЯ́ТЬ *несов. см.* **замы́слить.**

ЗАМЯ́ТЬ *сов. что, разг.* баҫырып ҡалдырыу, туҡтатыу, бүлеү; **замя́ть де́ло** эште баҫырып ҡалдырыу; **замя́ть разгово́р** һүҙҙе туҡтатыу.

ЗАМЯ́ТЬСЯ *сов. разг.* **1.** (*смутиться*) ҡаушау, ҡаушап (*йәки* аптырап) ҡалыу; **2.** (*в замешательстве замолчать*) ҡаушап тороу, ыҡ-мыҡ итеү.

ЗАМЯ́УКАТЬ *сов.* мыйылдау, мыяулай башлау.

ЗА́НАВЕС *м.* пәрҙә, шаршау; **подня́ть за́навес** шаршауҙы күтәреү; **опусти́ть за́навес** шаршауҙы төшөрөү.

ЗАНАВЕ́СИТЬ *сов. что* шаршау (*йәки* пәрҙә) ҡороу; **занаве́сить окно́** тәҙрәгә пәрҙә ҡороу; **занаве́сить крова́ть** карауатҡа шаршау ҡороу.

ЗАНАВЕ́СКА *ж.* пәрҙә, ҡорған; **око́нные занаве́ски** тәҙрә пәрҙәһе.

ЗАНАВЕ́ШИВАТЬ *несов. см.* **занаве́сить.**

ЗАНЕМО́ЧЬ *сов. разг.* сирләп тороу, сырхап (*йәки* һыңҡарлап) йөрөү; ауырып (*йәки* ятып) китеү.

ЗАНЕ́РВНИЧАТЬ *сов. разг.* (асыуланып, борсолоп) тулап китеү, ҡыҙыу, борсола (*йәки* ҡыҙа) башлау.

ЗАНЕСЕ́НИЕ *с. см.* **занести́** 2, 4; **занесе́ние в спи́сок** исемлеккә индереү.

ЗАНЕСТИ́ *сов.* **1.** *что* (*принести*) килтереү, килтереп ташлау, индереп (*йәки* кертеп) сығыу; **това́рищ занёс мне кни́гу** иптәшем миңә китап килтерҙе; **2.** *что* (*записать*) теркәү, яҙып ҡуйыу, индереү; **занести́ в протоко́л** протоколға теркәү; **3.** *безл. кого-что* (*засы́пать*) баҫыу, күмеү, ҡаплау, баҫып (*йәки* күмеп) китеү; **весь бе́рег занесло́ песко́м** бөтә ярҙы ҡом баҫҡан; **4.** *что* (*поднять, напр. руку для удара*) күтәреү.

ЗАНЕСТИ́СЬ *сов.* (*начать нестись—о птицах*) (йомортҡа) һала башлау.

ЗАНИЖА́ТЬ *несов. см.* **зани́зить.**

ЗАНИ́ЖЕННЫЙ *прил.* кәм, бәләкәй; **зани́женные тре́бования** бәләкәй талап.

ЗАНИ́ЗИТЬ *сов. что* кәметеү, түбәнәйтеү; **зани́зить но́рмы вы́работки** эшләп сығарыу нормаларын кәметеү.

ЗАНИМА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* ҡыҙыҡлы, күңелле, ҡыҙыҡтыра торған, мауыҡтырғыс; **занима́тельный расска́з** ҡыҙыҡлы хикәйә.

ЗАНИМА́ТЬ I *несов. см.* **заня́ть** I.

ЗАНИМА́ТЬ II *несов. см.* **заня́ть** II; **занима́ть до́лжность** хеҙмәт урыны биләү; **занима́ть ви́дное положе́ние** күренекле урын тотоу.

ЗАНИМА́ТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **заня́ться** I; **2.** (*учиться*) уҡыу, әҙерләнеү; эшләп ултырыу; **не меша́й мне занима́ться** миңә әҙерләнергә ҡамасаулама; **занима́ться в библиоте́ке** китапханала эшләп ултырыу; **3.** (*преподавать*) уҡытыу, дәрес үткәреү; **занима́ться с ученика́ми** уҡыусылар менән дәрес үткәреү.

ЗАНИМА́ТЬСЯ II *несов. см.* **заня́ться** II.

ЗА́НОВО *нареч.* ҡайтанан, яңынан, ҡабаттан, өр-яңынан; **э́ту рабо́ту придётся сде́лать за́ново** был эште яңынан эшләргә тура килер.

ЗАНО́ЗА *ж.* **1.** шырпы, шырау, сүп; **вы́тащить зано́зу из па́льца** бармаҡтан шырауҙы тартып сығарыу; **2.** *м. и ж. перен. разг.* (*задира*) бәйләнсек, сәкәләй.

ЗАНО́ЗИСТЫЙ *прил. разг.* бәйләнсек, сәркәш; **зано́зистый челове́к** бәйләнсек кеше.

ЗАНОЗИ́ТЬ *сов. что* шырпы (*йәки* шырау) индереү (*йәки* ҡаҙалтыу); **занози́ть па́лец** бармаҡҡа шырау ҡаҙалтыу.

ЗАНОСИ́ТЬ I *несов. см.* **занести́.**

ЗАНОСИ́ТЬ II *сов. что* (кейеп) туҙҙырыу, ныҡ таушалдырыу; **заноси́ть пальто́** пальтоны туҙҙырыу.

ЗАНОСИ́ТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **занести́сь**; **2.** *страд. к* **заноси́ть** I.

ЗАНОСИ́ТЬСЯ II *сов. прост.* туҙыу, ныҡ таушалыу.

ЗАНО́СЧИВОСТЬ *ж.* һауалылыҡ, тәкәбберлек, маһайыусанлыҡ, эрелек.

ЗАНО́СЧИВЫЙ *прил.* һауалы, тәкәббер, маһайған, эре; **зано́счивый отве́т** һауалы яуап; **зано́счивый хара́ктер** тәкәббер характер.

ЗАНО́СЫ *мн.* (*ед.* **зано́с** *м.*) һырын, һырынды; **сне́жные зано́сы** ҡар һырындылары.

ЗАНОЧЕВА́ТЬ *сов.* ҡуныу, төнләү, йоҡлап сығыу; **заночева́ть в по́ле** яланда ҡуныу.

ЗАНО́ШЕННЫЙ *прил.* туҙған, таушалған, күп кейелгән; **зано́шенная руба́шка** таушалған күлдәк.

ЗАНУМЕРОВА́ТЬ *сов. что* номерләү, номер һуғыу (*йәки* һуғып сығыу).

ЗАНУМЕРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **занумерова́ть.**

ЗАНЫ́ТЬ *сов.* **1.** (*начать надоедливо жаловаться*) һуҡрана башлау; **2.** (*заболеть*) һыҙлай (*йәки* ауырта) башлау; **у него́ заны́ла больна́я нога́** уның ауырыҡан аяғы һыҙлай башланы.

ЗАНЯ́ТИЕ *с.* **1.** *см.* **заня́ть** II 1, 3—7; **заня́тие кре́пости** крепосте алыу; **2.** (*работа, дело, профессия*) хеҙмәт, эш, һөнәр; **род заня́тий** хеҙмәт төрө; **вы́брать себе́ заня́тие по вку́су** күңелгә оҡшаған һөнәрҙе һайлап алыу; **3.** *мн.* **заня́тия** дәрес, уҡыу, занятие; **в шко́лах начали́сь заня́тия** мәктәптәрҙә уҡыу башланды.

ЗАНЯТО́Й *прил.* эше күп, бик мәшғүл; **занято́й челове́к** эше күп (*йәки* бик мәшғүл) кеше.

ЗА́НЯТОСТЬ *ж.* эш күплек, бушамағанлыҡ, мәшғүллек; **за́нятость меша́ет ходи́ть в теа́тр** бушамағанлыҡтан театрға йөрөп булмай.

ЗА́НЯТЫЙ **1.** *прич.* эшләгән, мәшғүл булған, буш булмаған; **он за́нят свое́й рабо́той** ул үҙ эше менән мәшғүл; **2.** *прич.* (*имеющий ту или иную работу*) эшләгән, эшләй торған; **в э́той о́трасли промы́шленности за́нято свы́ше ты́сячи рабо́чих** промышленностең был тармағында мендән артыҡ эшсе эшләй; **3.** *прич.* (*не свободный*) буш түгел, эйәле, эйәһе бар; **телефо́н за́нят** телефон буш түгел, һөйләшәләр; **ме́сто за́нято** урындың эйәһе бар; **4.** *прич.* (*захваченный*) баҫып алынған; **в за́нятой кре́пости** баҫып алынған крепостә; **5.** *прил.* (*не имеющий досуга*) бушамаған, ваҡыты булмаған.

ЗАНЯ́ТЬ I *сов. что* (*взять взаймы*) бурысҡа (*йәки* үтескә) алыу.

ЗАНЯ́ТЬ II *сов.* 1. *что* алыу, алып тороу, биләү, тултырыу; **кни́ги за́няли всю по́лку** китаптар бөтә кәштәне алды; **заня́ть весь стол чертежа́ми** өҫтәл өҫтөн чертёждар менән тултырыу; 2. *что* (*ваҡытты*) алыу; **э́та рабо́та заняла́ весь день** был эш бөтә көндө алды; 3. *что* (*поместиться, расположиться*) алыу, тотоу, биләү, тороу; **заня́ть кварти́ру** квартира биләү; **заня́ть ме́сто** урын алыу; 4. *что* (*какую-л. должность*) булып эшләү; **заня́ть ме́сто секретаря́** секретарь булып эшләү; 5. *кого-что* (*развлечь*) албырғатыу, күңелен асыу, йыуатыу; **заня́ть госте́й разгово́рами** ҡунаҡтарҙы һөйләшеп албырғатыу; 6. *кого-что* (*заинтересовать*) ҡыҙыҡһындырыу, күңелен биләү; **но́вые пла́ны за́няли его́ воображе́ние** яңы пландар уның уйын биләне; 7. *что* (*завоевать, захватить*) алыу; **заня́ть неприя́тельский го́род** дошман ҡалаһын алыу; **заня́ть в соревнова́нии пе́рвое ме́сто** ярышта беренсе урынды алыу.

ЗАНЯ́ТЬСЯ I *сов.* 1. *чем* (*приступить к какому-л. делу*) шөғөлләнеү, (эшләй) башлау, тотоноу; **заня́ться рабо́той** эшкә тотоноу; **заня́ться хозя́йством** хужалыҡ эше менән шөғөлләнеү; **заня́ться литерату́рой** әҙәбиәт менән шөғөлләнеү; 2. *кем-чем* (*сосредоточить свой интерес*) ҡыҙыҡһыныу, иғтибар итеү, булышыу; **э́тим ученико́м на́до серьёзно заня́ться** был уҡыусыға ныҡ иғтибар итергә кәрәк; ◇ **заня́ться собо́й** үҙеңә иғтибар итә башлау.

ЗАНЯ́ТЬСЯ II *сов.* 1. (*загореться*) тоҡаныу, ҡабыныу; **костёр заня́лся** костёр тоҡанды; 2. (*начать брезжить*) ата башлау, һыҙылыу; **заря́ заняла́сь** таң һыҙылды.

ЗАО́БЛАЧНЫЙ *прил.* 1. болот өҫтөндәге, күктәге, болоттан юғары; **в зао́блачной высоте́** болоттан да юғары; 2. *перен.* хыяли, хыялдағы, реаль булмаған; **зао́блачные мечты́** хыялдағы уйҙар.

ЗАОДНО́ *нареч.* 1. (*единодушно, сообща*) берлектә, бергәләшеп, берләшеп, бер булып; **де́йствовать заодно́** бергәләшеп (*йәки* бер булып) эшләү; 2. *разг.* (*попутно, кстати*) бер ваҡытта, бер ыңғайҙа, бер рәттән; **купи́те заодно́ и кни́гу** бер ыңғайҙа китап та һатып алығыҙ.

ЗАОКЕА́НСКИЙ *прил.* океан аръяғындағы (*йәки* арты, артындағы); **заокеа́нские стра́ны** океан артындағы илдәр.

ЗАОСТРЁННОСТЬ *ж.* киҫкенлек; **полити́ческая заострённость** политик киҫкенлек.

ЗАОСТРЁННЫЙ *прил.* осланған, осло; **заострённый каранда́ш** осланған ҡәләм.

ЗАОСТРИ́ТЬ *сов. что* 1. ослау; **заостри́ть каранда́ш** ҡәләм ослау; 2. *перен.* көсәйтеү, киҫкенләштереү; **заостри́ть внима́ние** иғтибарҙы көсәйтеү.

ЗАОСТРИ́ТЬСЯ *сов.* 1. ослайыу, ослайып ҡалыу; **у больно́го заостри́лся нос** ауырыуҙың танауы ослайып ҡалды (*ябығыуҙан*); 2. *перен.* (*о противоречиях и т. п.*) көсәйеү, киҫкенләшеү, ҡырҡыуланыу.

ЗАОСТРЯ́ТЬ *несов. см.* **заостри́ть.**

ЗАОСТРЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **заостри́ться;** 2. *страд. к* **заостря́ть.**

ЗАО́ХАТЬ *сов. разг.* ахылдай (*йәки* аһ-ваһ итә) башлау.

ЗАО́ЧНИК *м.* ситтән тороп уҡыусы.

ЗАО́ЧНИЦА *женск. р. к* **зао́чник.**

ЗАО́ЧНЫЙ *прил.* 1. үҙе юғында булған, үҙенән башҡа булған (*йәки* эшләнгән); **зао́чный суд** үҙе юҡта булған суд; 2. ситтән тороп; **зао́чное обуче́ние** ситтән тороп уҡыу.

ЗА́ПАД *м.* көнбайыш; Көнбайыш илдәр.

ЗАПА́ДАТЬ *сов.* төшә (*йәки* ҡойола) башлау.

ЗАПАДА́ТЬ *несов. см.* **запа́сть.**

ЗА́ПАДНИЧЕСКИЙ *прил. ист.* көнбайышсылыҡ.

ЗА́ПАДНИЧЕСТВО *с. ист.* көнбайышсылыҡ (*19 быуатта Россияла барлыҡҡа килгән һәм йәмғиәт үҫешендә көнбайыш Европа юлы менән барыуҙы яҡлаусы ағым*).

ЗА́ПАДНЫЙ *прил.* 1. көнбайыш; **за́падный ве́тер** көнбайыштан иҫкән ел; 2. көнбайыш; **За́падная Евро́па** Көнбайыш Европа; **за́падная литерату́ра** көнбайыш әҙәбиәте.

ЗАПАДНЯ́ *ж.* 1. ҡапҡан; тәпе (*для мышей*); тоҙаҡ (*для птиц*); 2. *перен.* тоҙаҡ; **замани́ть в западню́** тоҙаҡҡа төшөрөү.

ЗАПА́ЗДЫВАНИЕ *с. см.* **запозда́ть.**

ЗАПА́ЗДЫВАТЬ *несов. см.* **запозда́ть.**

ЗАПА́ИВАТЬ *несов. см.* **запая́ть.**

ЗАПА́ЙКА *ж.* 1. *см.* **запая́ть;** 2. (*запаянное место*) йәбештерелгән урын.

ЗАПАКОВА́ТЬ *сов. что* төргәкләү, төрөп бәйләү (*йәки* бәйләп ҡуйыу); **запакова́ть ве́щи** әйберҙе төрөп бәйләү.

ЗАПАКОВА́ТЬСЯ *сов.* төрөп бәйләнеү (*йәки* бәйләп ҡуйылыу).

ЗАПАКО́ВЫВА́ТЬ *несов. см.* **запакова́ть.**

ЗАПАКО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **запакова́ться;** 2. *страд. от* **запако́вывать.**

ЗАПА́КОСТИТЬ *сов. что, прост.* бысратып (*йәки* әшәкеләндереп, шаҡшыландырып) бөтөрөү, әшәкеләү, шаҡшылау.

ЗАПА́Л I *м.* (*болезнь у животных*) яныу (*мал ауырыуы*).

ЗАПА́Л II *м. тех., воен.* запал, ҡабыҙғыс, тоҡандырғыс (*шартлаусан матдәләрҙе тоҡандырып ебәреү өсөн*); **оруди́йный запа́л** орудия запалы.

ЗАПАЛИ́ТЬ I *сов. что, прост.* (*поджечь*) ут төртөү, үртәү; **запали́ть соло́му** һаламға ут төртөү.

ЗАПАЛИ́ТЬ II *сов. кого, обл.* (*опоить лошадь*) (атты) яндырыу (*һыу эсереп, шәп ҡыуып*).

ЗАПАЛИ́ТЬ III *сов.* (*начать палить*) ата башлау, ут сәсеү.

ЗАПА́ЛЬЧИВОСТЬ *ж.* яндырайлыҡ, ҡыҙыулыҡ, ҡыҙыу ҡанлылык, ярһыулыҡ; **в запа́льчивости он наговори́л мно́го ли́шнего** ул яндырайлыҡ менән күп кенә артыҡ һүҙҙәр әйтеп ташлаған.

ЗАПА́ЛЬЧИВЫЙ *прил.* ҡыҙыу, ҡыҙыу ҡанлы, яндырай; асыулы, ярһыулы; **запа́льчивый челове́к** ҡыҙыу кеше; **запа́льчивая речь** асыулы телмәр.

ЗАПА́МЯТОВАТЬ *сов. что, прост.* онотоу, онотоп ебәреү, хәтерҙән сығарыу, иҫтән сығарып ебәреү.

ЗАПАНИБРА́ТА *нареч. разг.* ағай-энеләрсә, тартыныуһыҙ, тартынып-нитеп тормайынса; **он с ним запанибра́та** ул уның менән ағай-энеләрсә мөғәмәләлә.

ЗАПА́РИВАТЬ *несов. см.* **запа́рить.**

ЗАПА́РИТЬ *сов. разг.* **1.** *что (обработать паром)* бешекләү, парға тотоу, бешереү; **запа́рить ткань** туҡыманы пар менән бешекләү; **2.** *кого, прост.* (*измучить*) ҡара тиргә төшөрөү, аҡ күбеккә төшөрөү.

ЗАПА́РИТЬСЯ *сов. разг.* **1.** бүртеү, шешенеү; **бо́чка запа́рилась** силәк шешенгән; **2.** (*в бане*) хәлдән тайғансы сабыныу; **3.** (*утомиться*) хәлдән тайыу, арып аяҡтан йығылыу.

ЗАПА́РКА *ж. см.* **запа́рить 1.**

ЗАПА́РЫВАТЬ *несов. см.* **запоро́ть.**

ЗАПА́С *м. в разн. знач.* запас; **запа́с това́ров** тауар запасы; **золото́й запа́с** *эк.* алтын запасы; **запа́с слов** һүҙ запасы; **шить с запа́сом** *портн.* запас ҡалдырып тегеү; **уво́лить в запа́с** *воен.* запасҡа сығарыу; ✧ **про запа́с** һаҡлыҡ өсөн, һаҡлыҡҡа; кәрәк була ҡалһа тип.

ЗАПАСА́ТЬ *несов. см.* **запасти́.**

ЗАПАСА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **запасти́сь;** **2.** *страд. к* **запаса́ть.**

ЗАПА́СЛИВОСТЬ *ж.* хәстәрлелек, хәстәрен күреүсәнлек.

ЗАПА́СЛИВЫЙ *прил.* хәстәрле, хәстәрен күреүсән, запаслы, һаҡлыҡлы.

ЗАПАСНО́Й *прил.* **1.** запас; **запасны́е ча́сти маши́н** машинаның запас частәре; **2.** *воен.* запастағы; **запасно́й кома́ндный соста́в** запастағы команда составы; **3.** *в знач. сущ. м. воен.* запаста тороусы, запастағы; **призы́в запасны́х** запастағыларҙы саҡырыу.

ЗАПА́СНЫЙ *прил. см.* **запасно́й** 1, 2; **поста́вить по́езд на запа́сный путь** *ж.-д.* поезды запас юлға ҡуйыу.

ЗАПАСТИ́ *сов. что, чего* әҙерләү, әҙерләп ҡуйыу; **запасти́ дров на́ зиму** ҡышҡа утын әҙерләп ҡуйыу.

ЗАПАСТИ́СЬ *сов. чем, прям. и перен.* әҙерләп ҡуйыу, булдырыу; **запасти́сь дрова́ми** утын әҙерләп ҡуйыу; **запасти́сь ну́жными спра́вками** кәрәкле справкаларҙы әҙерләп ҡуйыу; ✧ **запасти́сь терпе́нием** түҙемлек етеү; түҙеү, сыҙау.

ЗАПА́СТЬ *сов.* **1.** (*ввалиться*) төпкә төшөү, эскә батыу (*йәки* инеү); **глаза́ запа́ли** күҙҙәре төпкә төшкән; **2.** *разг.* (*завалиться*) төшөү, төшөп китеү; **3.** *перен.* (*запечатлеться*) ныҡ урынлашып (*йәки* хәтерҙә) ҡалыу; **его́ слова́ глубоко́ запа́ли мне в ду́шу** уның һүҙҙәре күңелемдә ныҡ урынлашып ҡалды.

ЗА́ПАХ *м.* еҫ; **прия́тный за́пах** хуш еҫ; **за́пах цвето́в** сәскәләр еҫе.

ЗАПАХА́ТЬ I *сов. что* (*вспахать после сева*) һөрөү, һөрөп ташлау.

ЗАПАХА́ТЬ II *сов.* (*начать пахать*) һөрә башлау.

ЗАПА́ХИВАТЬ I *несов. см.* **запаха́ть.**

ЗАПА́ХИВАТЬ II *несов. см.* **запахну́ть.**

ЗАПА́ХИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **запахну́ться;** **2.** *страд. к* **запа́хивать** II.

ЗАПА́ХНУТЬ *сов. чем* еҫ килеү (*йәки* сығыу); **запа́хло га́рью** ыҫ еҫе килә.

ЗАПАХНУ́ТЬ *сов. что* **1.** (сабыуҙы) ҡаплау, ябыу; ҡаплап (*йәки* ябып) ҡуйыу; **запахну́ть шу́бу** тун сабыуын ҡаплау; **2.** (*задёрнуть*) төшөрөү, тартыу, төшөрөп ҡуйыу; **запахну́ть занаве́ску** пәрҙәне төшөрөү.

ЗАПАХНУ́ТЬСЯ *сов.* төрөнөү, ураныу; **запахну́ться в хала́т** халатҡа төрөнөү.

ЗАПА́ЧКАТЬ *сов. кого-что* **1.** бысратыу, бысратып бөтөрөү, буяу; **запа́чкать черни́лами** ҡара түгеп бысратыу; **2.** *перен. разг.* (*опозорить*) тап төшөрөү, ҡара яғыу, бысратыу; **запа́чкать своё и́мя** үҙ исемеңде бысратыу.

ЗАПА́ЧКАТЬСЯ *сов.* бысраныу, буялыу, бысранып (*йәки* буялып) бөтөү.

ЗАПА́ШКА *ж. с.-х.* **1.** *см.* **запаха́ть** I; **2.** (*количество обрабатываемой земли*) һөрөлгән ер күләме.

ЗАПА́ШНИК *м. с.-х.* запашник (*ерҙе һай һөрә торған һабан*).

ЗАПАЯ́ТЬ *сов. что* паять итеү, паятлап ямау; **запая́ть кастрю́лю** кастрюлде паять итеү.

ЗАПЕ́В *м.* йыр башы (*күмәк йырҙың бер генә кеше йырлай торған өлөшө*).

ЗАПЕВА́ЛА *м. и ж.* башлап йырлаусы.

ЗАПЕВА́ТЬ *несов. что и без доп.* башлап йырлау.

ЗАПЕКА́НКА *ж.* запеканка (**1.** *еләк-емеш араҡыһы;* **2.** *кул. ярманан йәки картуфтан өҫтө ярыланғанса ҡыҙҙырып бешерелгән ашамлыҡ*).

ЗАПЕКА́ТЬ *несов. см.* **запе́чь.**

ЗАПЕКА́ТЬСЯ *несов. см.* **1.** **запе́чься;** **2.** *страд. к* **запека́ть.**

ЗАПЕЛЕНА́ТЬ *сов. кого* биләү, биләп ҡуйыу; **запелена́ть ребёнка** баланы биләп ҡуйыу.

ЗАПЕЛЕНГОВА́ТЬ *сов. что* тотоу, урынын билдәләү (радиостанцияның).

ЗАПЕ́НИТЬСЯ *сов.* күбекләнеү.

ЗАПЕРЕ́ТЬ *сов.* **1.** *что* бикләү, бикләп ҡуйыу; **запере́ть дом** өйҙө бикләү; **2.** *кого-что* (*закрыть на ключ*) ябып (*йәки* бикләп) ҡуйыу; **3.** *кого-что, перен.* ҡамап алыу, юлын бикләү; **запере́ть неприя́тельский флот** дошман флотын ҡамап алыу.

ЗАПЕРЕ́ТЬСЯ *сов.* **1.** бикләнеү; бикләнеп алыу; **запере́ться в ко́мнате** бүлмәгә бикләнеү; **2.** *разг.* (*не сознаться*) таныу, ғәйебен танымау.

ЗАПЕРШИ́ТЬ *сов. безл. разг.* ҡымырйытыу; **у меня́ запершй́ло в го́рле** тамағымды ҡымырйыта.

ЗАПЕСТРЕ́ТЬ *сов.* **1.** (*показаться—о чём-л. пёстром*) сыбарланып күренеү; **пе́ред глаза́ми запестре́ли поля́** күҙ алдына баҫыуҙар сыбарланып күренде; **2.** *перен.* (*начать часто встречаться, повторяться*) йыш осрай (*йәки* күренә) башлау.

ЗАПЕ́ТЬ *сов.* **1.** *что* йырлай башлау, йырлап ебәреү; **2.** (*о птицах*) һайрай башлау, һайрап ебәреү; ҡыҫҡыра башлау,

ҡысҡырып ебәреү (*о петухе*); ✧ **запе́ть друго́е** бөтөнләй башҡаса һөйләй башлау.
ЗАПЕЧА́ЛИТЬСЯ *сов. разг.* ҡайғыра башлау, бойоғоп китеү.
ЗАПЕЧА́ТАТЬ *сов. что.* **1.** (*заклеить*) йәбештереү, йәбештереп ҡуйыу; **запеча́тать конве́рт** конвертте йәбештереп ҡуйыу; **2.** (*опечатать*) бикләп алыу, бикләп печатләп ҡуйыу; **запеча́тать кварти́ру** квартирҙе бикләп печатләп ҡуйыу.
ЗАПЕЧАТЛЕВА́ТЬ *несов. см.* **запечатле́ть.**
ЗАПЕЧАТЛЕВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **запечатле́ться;** **2.** *страд. к* **запечатлева́ть.**
ЗАПЕЧАТЛЕ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*изобразить*) кәүҙәләндереү; **запечатле́ть что́-либо на карти́не** берәй нәмәне картинала кәүҙәләндереү; **2.** *в чём, перен.* (*сохранить в памяти*) күңелдә һаҡлау, күңелдә (*йәки* иҫтә) ҡалдырыу, беркетеү.
ЗАПЕЧАТЛЕ́ТЬСЯ *сов.* һеңешеп (*йәки* тороп) ҡалыу; тәрән эҙ ҡалдырыу; **запечатле́ться в па́мяти** күңелгә һеңешеп ҡалыу.
ЗАПЕЧА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **запеча́тать.**
ЗАПЕ́ЧЬ *сов. что* **1.** (*испечь*) төрөп бешереү; **запе́чь я́блоко в те́сте** алманы ҡамырға төрөп бешереү; **2.** (*до корочки*) ҡурылтып (*йәки* ҡыҙартҡансы) бешереү; **запе́чь макаро́ны** макаронды ҡурылтып бешереү.
ЗАПЕ́ЧЬСЯ *сов.* **1.** ҡурылып (*йәки* ҡыҙарып) бешеү; **карто́шка запекла́сь** картуф ҡыҙарып бешкән; **2.** (*о крови*) ойошоу, ҡатыу; **3.** (*пересохнуть—о губах*) кибеү, ярылыу.
ЗАПИВА́ТЬ *несов. см.* **запи́ть.**
ЗАПИНА́ТЬСЯ *несов. см.* **запну́ться.**
ЗАПИ́НКА *ж.* тотлоғоу; **говори́ть без запи́нки** тотлоҡмай һөйләү.
ЗАПИРА́ТЕЛЬСТВО *с.* ғәйепте танымау, йәшереү, инкар итеү.
ЗАПИРА́ТЬ *несов. см.* **запере́ть.**
ЗАПИРА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **запере́ться;** **2.** *страд. к* **запира́ть.**
ЗАПИСА́ТЬ *сов.* **1.** *что* яҙыу, яҙып ҡуйыу (*йәки* алыу, барыу); **записа́ть ле́кцию** лекция яҙыу; **2.** *кого-что* (*внести в список*) яҙыу, теркәү, индереү, яҙып (*йәки* теркәп) ҡуйыу, яҙып алыу; **записа́ть на приём к врачу́** врачҡа приемға яҙыу; **записа́ть в расхо́д** *бухг.* сығымға яҙып ҡуйыу.
ЗАПИСА́ТЬСЯ *сов.* яҙылыу, яҙып ҡуйылыу; **записа́ться в библиоте́ку** китапханаға яҙылыу.
ЗАПИ́СКА *ж.* **1.** яҙыу, записка; **получи́ть запи́ску** яҙыу (*йәки* записка) алыу; **объясни́тельная запи́ска** *офиц.* аңлатма яҙыу; **2.** *мн.* **запи́ски** яҙмалар; **путевы́е запи́ски** юл яҙмалары; **учёные запи́ски институ́та** институттың ғилми яҙмалары.
ЗАПИСНО́Й *прил.* яҙыу, записка; **записна́я кни́жка** яҙыу дәфтәре.
ЗАПИ́СЫВАТЬ *несов. см.* **записа́ть.**
ЗАПИ́СЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **записа́ться;** **2.** *страд. к* **запи́сывать.**
ЗА́ПИСЬ *ж.* **1.** *см.* **записа́ть;** **за́пись наро́дных ска́зок** халыҡ әкиәттәрен яҙып алыу; **2.** *мн.* **за́писи** (*заметки*) яҙыу, яҙма; **тетра́дь с за́писями** яҙыулы дәфтәр.
ЗАПИ́ТЬ *сов.* **1.** *что, чем* эсеп ебәреү (*йәки* ҡуйыу); **запи́ть лека́рство водо́й** дарыу артынан һыу эсеп ҡуйыу; **2.** (*запьянствовать*) эскелеккә бирелеп китеү, эсә башлау.
ЗАПИХА́ТЬ *сов. кого-что, разг.* тығыу, тығыҙлап (*йәки* тынҡыслап) тултырыу; **запиха́ть бума́ги в стол** ҡағыҙҙарҙы өҫтәл тартмаһына тығыҙлап тултырыу.
ЗАПИ́ХИВАТЬ *несов. см.* **запиха́ть.**
ЗАПИЩА́ТЬ *сов.* сыйылдай (*йәки* сырҡылдай, сырҡылдаша, сипылдай, сипылдаша) башлау; **цыпля́та запища́ли** себештәр сипылдаша башланы.
ЗАПЛА́КАННЫЙ *прил.* илаған, илап бөткән (*йәки* шешенгән).
ЗАПЛА́КАТЬ *сов.* илау, илап ебәреү.
ЗАПЛАНИ́РОВАТЬ *сов. что* планлаштырыу, планлаштырып ҡуйыу; **заплани́ровать строи́тельство но́вых предприя́тий** яңы предприятиеләр төҙөүҙе планлаштырыу.
ЗАПЛА́ТА *ж.* ямау, ямаулыҡ; **наложи́ть запла́ту** ямау һалыу.
ЗАПЛАТИ́ТЬ *сов.* **1.** *что и без доп.* түләү; **заплати́ть за поку́пки** алған әйбер өсөн түләү; **2.** *чем* түләү, ҡайтарыу; **заплати́ть доброто́й за доброту́** яҡшылыҡҡа яҡшылыҡ менән ҡайтарыу.
ЗАПЛЕВА́ТЬ *сов. кого-что, разг.* төкөрөп бысратып бөтөрөү.
ЗАПЛЁВЫВАТЬ *несов. см.* **заплева́ть.**
ЗАПЛЕСКА́ТЬСЯ *сов. разг.* сәсрәй (*йәки* сәпсей) башлау, сәпсеп китеү.
ЗАПЛЕ́СНЕВЕЛЫЙ *прил.* күгәргән; **запле́сневелый хлеб** күгәргән икмәк.
ЗАПЛЕ́СНЕВЕТЬ *сов.* күгәреү, үңәҙләнеү.
ЗАПЛЕСТИ́ *сов. что* үреү, үреп ҡуйыу, ишеү; **заплести́ ко́су** сәс үреү.
ЗАПЛЕТА́ТЬ *несов. см.* **заплести́.**
ЗАПЛЕТА́ТЬСЯ *несов.* **1.** бәйләнеү, көрмәлеү; **у него́ от волне́ния язы́к заплета́ется** тулҡынланыуҙан теле көрмәлә; **2.** *страд. к* **заплета́ть.**
ЗАПЛЕ́ЧНЫЙ *прил.* елкә, арҡа, биштәрле; **запле́чный мешо́к** биштәрле тоҡ.
ЗАПЛОМБИРОВА́ТЬ *сов. что* **1.** (*положить пломбу*) пломбалау, пломба һалыу, пломба ҡуйҙырыу; яматыу; **запломбирова́ть зуб** теш яматыу; **2.** (*запечатать пломбой*) пломбалау, пломба һалыу; **запломбирова́ть това́рный ваго́н** тауар вагонына пломба һалыу.
ЗАПЛОМБИ́РОВЫВАТЬ *несов. см.* **запломбирова́ть.**
ЗАПЛУТА́ТЬСЯ *сов. прост.* аҙашыу, юлдан яҙыу.
ЗАПЛЫ́В *м. спорт.* йөҙөү, йөҙөшөү (*ярыш төрө*); **заплы́в на коро́ткую диста́нцию** яҡын араға йөҙөшөү.
ЗАПЛЫВА́ТЬ I *несов. см.* **заплы́ть** I.
ЗАПЛЫВА́ТЬ II *несов. см.* **заплы́ть** II.
ЗАПЛЫ́ТЬ I *сов.* йөҙөп китеү (*йыраҡҡа*), йөҙөп барып сығыу; **заплы́ть на середи́ну реки́** йылғаның уртаһына йөҙөп барып сығыу.
ЗАПЛЫ́ТЬ II *сов.* **1.** (*затечь*) иреп ағыу; эркелеп сығыу; **свеча́ заплыла́** шәм май иреп аҡты; **2.** (*покрыться жиром, отёками и т. п.*) ҡаплау, баҫыу; **глаза́ заплы́ли жи́ром** күҙҙәрен май баҫҡан.

ЗАПЛЯСА́ТЬ *сов. что и без доп.* бейергә тотоноу (*йәки* керешеү).

ЗАПНУ́ТЬСЯ *сов.* тотлоғоу, тотлоғоп (*йәки* туҡтап) ҡалыу; **запну́ться на полусло́ве** һүҙ уртаһында тотлоғоп ҡалыу.

ЗАПОВЕ́ДНИК *м.* заповедник (*һирәк осрай торған үҫемлектәрҙе, йәнлектәрҙе һаҡлау һәм уларҙы үрсетеү урыны*).

ЗАПОВЕ́ДНЫЙ *прил.* тейелмәй торған, тыйылған; **запове́дный лес** тейелмәй торған урман, заповедник урманы.

ЗА́ПОВЕДЬ *ж.* 1. *рел.* дин законы (*йәки* бойороғо); 2. *перен.* (*наставление*) васыят, бурыс.

ЗАПОДЛИЦО́ *нареч. спец.* (бер) тигеҙ итеп; **сде́лать поро́г заподлицо́ с по́лом** тупһаны иҙән менән тигеҙ итеп яһау.

ЗАПОДО́ЗРИВАТЬ *несов. см.* **заподо́зрить.**

ЗАПОДО́ЗРИТЬ *сов. кого-что* шикләнеү, шик тотоу, шикләнә башлау.

ЗАПО́ЕМ *нареч. разг.* тыйылғыһыҙ, бер туҡтауһыҙ; йотлоғоп, баш күтәрмәйенсә, айырыла алмайынса; **пить запо́ем** бер туҡтауһыҙ эсеү; **чита́ть запо́ем** баш күтәрмәйенсә уҡыу.

ЗАПОЗДА́ЛЫЙ *прил.* һуңлаған, һуңға ҡалған, кисеккән; **запозда́лая по́мощь** һуңлаған ярҙам.

ЗАПОЗДА́НИЕ *с.* һуңлау, һуңға ҡалыу, кисегеү; **прийти́ с больши́м запозда́нием** бик күпкә һуңлап килеү.

ЗАПОЗДА́ТЬ *сов.* һуңлау, һуңға ҡалыу, кисегеү, кисегә төшөү; **запозда́ть с упла́той** түләргә һуңлау; **по́езд запозда́л** поезд һуңланы.

ЗАПО́Й *м.* эскелек сире; тыйылғыһыҙ эсеү, баш күтәрмәйенсә эсеү; **страда́ть запо́ем** эскелек сире менән сирләү.

ЗАПО́ЛЗАТЬ *сов.* үрмәләй (*йәки* имгәкләй) башлау; **ребёнок запо́лзал по́ полу** бала иҙәндә имгәкләп йөрөй башланы.

ЗАПОЛЗА́ТЬ *несов. см.* **заползти́.**

ЗАПОЛЗТИ́ *сов.* үрмәләп (*йәки* имгәкләп, шыуышып) инеү.

ЗАПОЛНЕ́НИЕ *с. см.* **запо́лнить(ся).**

ЗАПО́ЛНИТЬ *сов. что* 1. (шығырым) тулыу; **зри́тели запо́лнили зал** тамашасылар залға тулды; 2. (*вписать требуемое*) тултырыу; **запо́лнить анке́ту** анкета тултырыу.

ЗАПО́ЛНИТЬСЯ *сов.* (шығырым) тулыу; **пло́щадь запо́лнилась наро́дом** майҙан халыҡ менән шығырым тулған.

ЗАПОЛНЯ́ТЬ *несов. см.* **запо́лнить.**

ЗАПОЛНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **запо́лниться;** 2. *страд. к* **заполня́ть.**

ЗАПОЛЫХА́ТЬ *сов. разг.* ялҡынланып (*йәки* дөрләп) яна башлау.

ЗАПОЛЯ́РНЫЙ *прил. геогр.* поляр төньяҡ арьяғындағы; **заполя́рный го́род** поляр төньяҡ арьяғындағы ҡала.

ЗАПОМИНА́НИЕ *с. см.* **запо́мнить.**

ЗАПОМИНА́ТЬ *несов. см.* **запо́мнить.**

ЗАПОМИНА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **запо́мниться;** 2. *страд. к* **запомина́ть.**

ЗАПО́МНИТЬ I *сов. кого-что* хәтерҙә (*йәки* иҫтә) ҡалдырыу, күңелгә һалыу.

ЗАПО́МНИТЬ II *несов. кого-что с отриц., разг.* (*не помнить*) хәтерләү; **тако́го дождли́вого ле́та да́же старики́ не запо́мнят** бындай ямғырлы йәйҙе хатта ҡарттар ҙа хәтерләмәй.

ЗАПО́МНИТЬСЯ *сов.* хәтерҙә (*йәки* иҫтә) ҡалыу; **мне запо́мнились э́ти стихи́** был шиғырҙар минең хәтерҙә ҡалды.

ЗА́ПОНКА *ж.* запонка (*яға һәм ең ҡаптырмалары*).

ЗАПО́Р I *м.* бик, келә, элгес; **дверь без запо́ра** бикһеҙ ишек.

ЗАПО́Р II *м. мед.* ҡаталаҡ, ҡаталау, эс ҡатыу; **страда́ть запо́ром** ҡаталаҡ менән интегеү.

ЗАПОРО́ЖЕЦ *м. ист.* Запорожье казагы.

ЗАПОРО́ТЬ *сов. кого, разг.* үлтергәнсе ярыу (*ҡамсы менән*).

ЗАПОРОШИ́ТЬ I *сов. что* 1. (ҡырпаҡ ҡар) ҡаплау; буяу (*онтаҡ нәмәгә*); **доро́гу запороши́ло сне́гом** *безл.* юлды ҡырпаҡ ҡар ҡаплаған; 2. тулыу, ҡапланыу, сүп инеү; **пы́лью ему́ запороши́ло глаза́** *безл.* уның күҙҙәренә туҙан тулған.

ЗАПОРОШИ́ТЬ II *сов. разг.* (*начать порошить*) ҡырпаҡ ҡар яуа башлау; **запороши́л снежо́к** ҡырпаҡ ҡар яуа башланы.

ЗАПОТЕВА́ТЬ *несов. см.* **запоте́ть.**

ЗАПОТЕ́ЛЫЙ *прил. разг.* тирле, тирләгән; быуланған; **запоте́лое окно́** тирләгән тәҙрә.

ЗАПОТЕ́ТЬ *сов. разг.* тирләү, быуланыу, парланыу; **окно́ запоте́ло** тәҙрә тирләгән.

ЗАПРАВИ́ЛА *м. разг.* башлап йөрөүсе, етәксе, башлыҡ.

ЗАПРА́ВИТЬ *сов. что* 1. (*всунуть*) тығыу, тығып ҡуйыу, индереү; **запра́вить брю́ки в сапоги́** салбар балаҡтарын итек ҡуңысына тығыу; 2. *кул.* ҡушыу, һалыу, ҡатыу (*тәм өсөн*); **запра́вить суп смета́ной** һурпаға ҡаймаҡ һалыу; 3. (*горючим*) заправкалау, һалыу; **запра́вить автомоби́ль бензи́ном** автомобилгә бензин һалыу.

ЗАПРА́ВИТЬСЯ *сов.* 1. (*горючим*) заправкаланыу; һалыу; 2. *прост.* (*закусить*) ашап алыу, туйғансы ашап-эсеү.

ЗАПРА́ВКА *ж.* 1. *см.* **запра́вить(ся);** 2. *кул.* тәмләткес (*ҡатыҡ, ҡорот, ҡаймаҡ, соус һ. б.*).

ЗАПРАВЛЯ́ТЬ *несов.* 1. *см.* **запра́вить;** 2. *чем, прост.* (*управлять*) алып барыу, башҡарыу; **всем до́мом заправля́ла ста́ршая дочь** өйҙәге барлыҡ эште оло ҡыҙы алып бара ине.

ЗАПРАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **запра́виться;** 2. *страд. к* **заправля́ть** 1.

ЗАПРА́ВОЧНЫЙ *прил.* заправкалау; **запра́вочный пункт** заправкалау пункты; **запра́вочная коло́нка** заправкалау колонкаһы.

ЗАПРА́ВСКИЙ *прил. разг.* ысын, ҡорона ултырған, бына тигән; **запра́вский спортсме́н** бына тигән спортсмен.

ЗАПРА́ШИВАТЬ *несов. см.* **запроси́ть.**

ЗАПРЕ́Т *м. см.* **запрети́ть;** **без запре́та** тыйыуһыҙ; **наложи́ть запре́т** тыйыу һалыу.

ЗАПРЕТИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил. офиц.* тыйыу; **запрети́тельные ме́ры** тыйыу саралары; **запрети́тельные тари́фы** тыйыу тарифтары

(*сит илдән ҡайһы бер тауарҙарҙы индереүҙе тыйыу өсөн һалынған юғары һалым*).

ЗАПРЕТИ́ТЬ *сов. что* тыйыу.

ЗАПРЕ́ТНЫЙ *прил.* тыйылған, тыйыулы; ябыҡ; **запре́тная зо́на** ябыҡ зона; ◇ **запре́тный плод** кеше ымһындырғыс нәмә.

ЗАПРЕЩА́ТЬ *несов. см.* **запрети́ть.**

ЗАПРЕЩЕ́НИЕ *с. см.* **запрети́ть; сторо́нники ми́ра тре́буют запреще́ния а́томного ору́жия** тыныслыҡ яҡлылар атом ҡоралын тыйыуҙы талап итәләр.

ЗАПРИМЕ́ТИТЬ *сов. кого-что, прост.* күреү, күреп ҡалыу (*йәки* алыу); иҫтә ҡалдырыу.

ЗАПРИХО́ДОВАТЬ *сов. что, бухг.* приходҡа индереү (*йәки* яҙып ҡуйыу).

ЗАПРОДАВА́ТЬ *несов. см.* **запрода́ть.**

ЗАПРОДА́ЖА *ж. см.* **запрода́ть.**

ЗАПРОДА́ТЬ *сов. кого-что* алдан һатыу (*йәки* һатып ҡуйыу).

ЗАПРОЕКТИ́РОВАТЬ *сов. что* проектлаштырыу, проектҡа (*йәки* планға, сметаға) индереү.

ЗАПРОКИ́ДЫВАТЬ *несов. см.* **запроки́нуть.**

ЗАПРОКИ́ДЫВАТЬСЯ *несов. см.* **запроки́нуться.**

ЗАПРОКИ́НУТЬ *сов. что, разг.* артҡа ташлау (*йәки* һалыу); **запроки́нуть го́лову** башты артҡа ташлау.

ЗАПРОКИ́НУТЬСЯ *сов.* артҡа һалынып төшөү, артҡа ҡайҡайыу; артҡа ҡайырылыу.

ЗАПРОПАСТИ́ТЬСЯ *сов. прост.* юғалып тороу, юғалыу, юҡ булыу; **где ты запропасти́лся?** һин ҡайҙа юғалдың?

ЗАПРО́С *м.* 1. *офиц.* һорау, һоратыу, запрос; **запро́с депута́та** депутаттың һорауы; **посла́ть запро́с в учрежде́ние** учреждениегә запрос ебәреү; 2. *обычно мн.* **запро́сы** талап, ихтыяж; **культу́рные запро́сы** культура ихтыяждары; ◇ **це́ны без запро́са** артыҡ булмаған хаҡ.

ЗАПРОСИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что, офиц.* һоратыу, һорау, һоратып алыу (*йәки* алдырыу); **запроси́ть спра́вку с ме́ста жи́тельства** торған урынынан справка һоратып алдырыу; 2. *что* (*цену*) артыҡ һорау (*хаҡты*).

ЗАПРОСИ́ТЬСЯ *сов. разг.* ризалыҡ һорау.

ЗА́ПРОСТО *нареч. разг.* үҙ (*йәки* тиң) итеп, тартынмай-нитмәй.

ЗАПРОТЕСТОВА́ТЬ *сов.* протест яһау (*йәки* белдереү); килешмәү, ҡаршы сығыу.

ЗАПРОТОКОЛИ́РОВАТЬ *сов. что* протоколға индереү (*йәки* яҙып ҡуйыу).

ЗАПРУ́ДА *ж.* быуа.

ЗАПРУДИ́ТЬ *сов. что* 1. (*задержать плотиной*) быуыу, быуып ҡуйыу; **запруди́ть ре́ку** йылғаны быуыу; 2. *перен. разг.* (*переполнить*) тултырыу, ҡаплап алыу; **наро́д запруди́л всю пло́щадь** халыҡ бөтә майҙанды ҡаплап алған.

ЗАПРЫ́ГАТЬ *сов.* 1. һикерә (*йәки* һикергеләй, ырғый) башлау; **запры́гать от ра́дости** шатлыҡтан һикерә башлау; 2. (*о сердце*) дөрҫөлдәп (*йәки* дөп-дөп) тибә башлау.

ЗАПРЯГА́ТЬ *несов. см.* **запря́чь.**

ЗАПРЯГА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **запря́чься;** 2. *страд. к* **запряга́ть.**

ЗАПРЯ́ЖКА *ж.* 1. *см.* **запря́чь;** 2. (*повозка с лошадьми*) егеүле ат; 3. (*упряжь*) сбруй.

ЗАПРЯ́ТАТЬ *сов. кого-что, разг.* йәшереү, йәшереп (*йәки* йыйып) ҡуйыу.

ЗАПРЯ́ТАТЬСЯ *сов.* йәшеренеү, йәшенеү, ҡасыу, боҫоу, ҡасып (*йәки* боҫоп) тороу.

ЗАПРЯ́ЧЬ *сов. кого-что, прям. и перен.* егеү.

ЗАПРЯ́ЧЬСЯ *сов. разг.* егелеү; **запря́чься в рабо́ту** эшкә егелеү.

ЗАПУ́ГАННЫЙ 1. *прич.* ҡурҡҡан, ҡурҡытылған, ҡото алынған; өркҡән; 2. *прил.* ҡото алынған, ҡурҡып бөткән; **запу́ганный ребёнок** ҡурҡып бөткән бала.

ЗАПУГА́ТЬ *сов. кого-что* ҡурҡытыу, ҡурҡытып бөтөрөү, ҡотон алыу (*йәки* осороу); өркөтөү.

ЗАПУ́ГИВАНИЕ *с. см.* **запуга́ть.**

ЗАПУ́ГИВАТЬ *несов. см.* **запуга́ть.**

ЗАПУ́ДРИТЬ *сов. что* пудра һөртөү (*йәки* яғыу), кершән һөртөү.

ЗА́ПУСК *м. см.* **запусти́ть** I 1—3; **за́пуск косми́ческой раке́ты** космос ракетаһы ебәреү.

ЗАПУСКА́ТЬ I *несов. см.* **запусти́ть** I.

ЗАПУСКА́ТЬ II *несов. см.* **запусти́ть** II.

ЗАПУСТЕ́НИЕ *с. см.* **запусте́ть.**

ЗАПУСТЕ́ТЬ *сов.* емерек (*йәки* ташландыҡ) хәлгә килеү, ҡараусыһыҙ (*йәки* кешеһеҙ) ҡалыу; **сад запусте́л** баҡса ташландыҡ хәлгә килгән.

ЗАПУСТИ́ТЬ I *сов.* 1. *что, чем* (*бросить*) ырғытыу, томороу, ебәреү; **запусти́ть ка́мнем** таш менән ебәреү; 2. *кого-что* (*заставить взлететь*) осороу, осороп ебәреү; **запусти́ть змей** ҡағыҙ осорғос осороу; 3. *что* (*привести в действие*) ебәреү; **запусти́ть мото́р** моторҙы ебәреү; 4. *что* (*засунуть*) тығыу, тығып ебәреү; **запусти́ть ру́ку в карма́н** ҡулды кеҫәгә тығыу; 5. *что* (*вонзить*) ҡаҙау, батырыу; **запусти́ть ко́гти** тырнаҡ батырыу; ◇ **запусти́ть ру́ки (ла́пы)** *во что* ҡул һуҙыу, ҡулға төшөрөү.

ЗАПУСТИ́ТЬ II *сов. что* 1. (*довести до упадка*) емерек (*йәки* ташландыҡ) хәлгә килтереү, иғтибар итмәү, ташлап ҡуйыу, рәтен ебәреү; **запусти́ть хозя́йство** хужалыҡты ташландыҡ хәлгә килтереү; **запусти́ть дела́** эштең рәтен ебәреү; 2. (*дать развиться болезни*) аҙҙырыу; **запусти́ть ра́ну** яраны аҙҙырыу.

ЗАПУ́ТАННОСТЬ *ж.* буталсыҡлыҡ, буталғанлыҡ.

ЗАПУ́ТАННЫЙ 1. *прич.* сыуалтылған; буталынған; 2. *прил.* сейәлгән, сыуалған; **запу́танные ни́тки** сейәлгән еп; 3. *прил. перен.* буталсыҡ; **запу́танное де́ло** буталсыҡ эш.

ЗАПУ́ТАТЬ *сов.* 1. *что* сейәләндереү, сыуалтыу; **запу́тать ни́тки** епте сейәләндереү; 2. *что, перен.* (*усложнить*) бутау, бутап бөтөрөү, сыуалтыу; **запу́тать де́ло** эште бутау; 3. *кого-что, перен. разг.* (*вовлечь*) бутау, ҡатнаштырыу; **запу́тать в неприя́тное де́ло** насар эшкә ҡатнаштырыу.

ЗАПУ́ТАТЬСЯ *сов.* 1. сейәлеү, сейәләнеү, сыуалыу, бәйләнеү; **во́лосы запу́та-**

лись сәстәр сыуалған; 2. (*попасть во что-л.*) уралыу; сыуаланып (*йәки* буталып) бөтөү; **запу́таться в по́лах хала́та** халат итәгенә уралыу; 3. *перен.* (*усложниться*) буталып бөтөү, буталыу; **де́ло запу́талось** эш буталды; 4. *перен. прост.* (*заблудиться*) аҙашыу; **запу́таться в лесу́** урманда аҙашыу; 5. *перен.* (*сбиться—в речи, мыслях*) буталыу, яңылышыу.

ЗАПУ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **запу́тать.**

ЗАПУ́ТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **запу́таться;** 2. *страд. к* **запу́тывать.**

ЗАПУШИ́ТЬ *сов. что* бәҫ ҡаплау, өлпәкләү, өлпәкләндереү; **и́ней запуши́л окно́** тәҙрәне бәҫ ҡаплаған.

ЗАПУ́ЩЕННОСТЬ *ж.* 1. (*болезни*) аҙған булыу; 2. (*хозяйства*) ташландыҡ хәлдә булыу.

ЗАПУ́ЩЕННЫЙ 1. *прич.* ташландыҡ хәлгә килтерелгән, ҡаралмаған; аҙҙырылған; 2. *прил.* ҡаралмаған, ташландыҡ; **запу́щенный сад** ташландыҡ баҡса; 3. *прил.* (*о болезни*) аҙған; **запу́щенная ра́на** аҙған йәрәхәт.

ЗАПЫЛА́ТЬ *сов.* 1. дөрләп (*йәки* ләүкеп) янып китеү; **запыла́л костёр** костёр дөрләп китте; 2. *перен.* (*покраснеть*) ҡыҙарыу, ҡыҙарып китеү, ҡыҙара бүртеү; **от гне́ва лицо́ его́ запыла́ло** асыуҙан уның йөҙө ҡыҙарып китте.

ЗАПЫЛИ́ТЬ *сов.* 1. *что* туҙанлау, туҙанландырыу, саңлау, саңландырыу, саң (*йәки* туҙан) менән ҡаплау; **запыли́ть боти́нки** ботинканы туҙанландырыу; 2. (*поднять пыль*) туҙан (*йәки* саң) күтәреү.

ЗАПЫЛИ́ТЬСЯ *сов.* туҙанланыу, саңланыу, саңға батыу; **оде́жда запыли́лась** кейем туҙанланған.

ЗАПЫХА́ТЬСЯ *сов. разг.* аһылдау, аһылдап төшөү, тын бөтөү; **запыха́ться от бе́га** йүгереүҙән аһылдап төшөү.

ЗАПЫХТЕ́ТЬ *сов. разг.* 1. аһылдау; 2. (*о паровозе и т. п.*) ухылдау.

ЗАПЯ́СТЬЕ *с.* 1. *анат.* шаушаҡ (*йәки* беләҙек) һөйәктәре; 2. *уст.* (*браслет*) беләҙек.

ЗАПЯТА́Я *ж.* өтөр.

ЗАПЯТНА́ТЬ *сов.* 1. *что* (*покрыть пятнами*) тап төшөрөү, таплау; 2. *кого-что, перен.* (*опорочить*) бысратыу, кер төшөрөү.

ЗАРАБА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **зарабо́тать I.**

ЗАРАБО́ТАТЬ I *сов. что, чего* эшләп табыу; **зарабо́тать де́ньги свои́м трудо́м** үҙ көсөң менән аҡса табыу.

ЗАРАБО́ТАТЬ II *сов.* (*начать работать*) эшләй башлау; **маши́на зарабо́тала** машина эшләй башланы.

ЗАРАБО́ТАТЬСЯ *сов. разг.* (*переутомиться*) һамсығансы эшләү, күп эшләп ташлау.

ЗА́РАБОТНЫЙ *прил.*: **за́работная пла́та** эш хаҡы.

ЗА́РАБОТОК *м.* эш хаҡы; **годово́й за́работок** йыллыҡ эш хаҡы; ✧ **уходи́ть на за́работки** *уст.* аҡса эшләргә китеү.

ЗАРА́ВНИВАТЬ *несов. см.* **заровня́ть.**

ЗАРА́ВНИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **заровня́ться;** 2. *страд. к* **зара́внивать.**

ЗАРАЖА́ТЬ *несов. см.* **зарази́ть.**

ЗАРАЖА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **зарази́ться;** 2. *страд. к* **заража́ть.**

ЗАРАЖЕ́НИЕ *с. см.* **зарази́ть(ся).**

ЗАРАЖЁННЫЙ 1. *прич.* ағыуланған; 2. *прил.* ағыулы; **заражённый во́здух** ағыулы һауа.

ЗАРА́З *нареч. разг.* бер юлы; **зара́з два де́ла не де́лают** бер юлы ике эш эшләмәйҙәр.

ЗАРА́ЗА *ж.* йоғош, йоғошло ауырыу.

ЗАРАЗИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* 1. йоғошло (*йәки* йоғоусан) булыу; 2. *перен.* тәьҫирлелек, тәьҫир итеүсәнлек.

ЗАРАЗИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*заразный — о болезни*) йоғошло, йоғоусан; 2. *перен.* тәьҫир итерлек, тәьҫир итә торған, мауыҡтырғыс, әүрәткес; **зарази́тельный приме́р** тәьҫир итерлек өлгө; **зарази́тельный смех** көлдөрөрлөк итеп көлөү.

ЗАРАЗИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* йоҡтороу; **зарази́ть гри́ппом** грипп йоҡтороу; 2. *что* (*пропитать чем-л. вредным*) ағыулау; **зарази́ть во́здух** һауаны ағыулау; 3. *кого-что, перен.* йоҡтороу, тәьҫир итеү, мауыҡтырыу; **он зарази́л всех свои́м весе́льем** ул үҙенең күңел күтәренкелеге менән бөтәһен дә мауыҡтырҙы.

ЗАРАЗИ́ТЬСЯ *сов.* 1. йоҡтороу, эйәртеү, эләктереү; йоғоу; 2. *перен.* эйәреү, әүрәү, бирелеү, ҡушылыу; **зарази́ться о́бщей ра́достью** дөйөм шатлыҡҡа ҡушылыу.

ЗАРА́ЗНЫЙ *прил.* йоғошло; **зара́зные боле́зни** йоғошло ауырыуҙар.

ЗАРА́НЕЕ *нареч.* алдан; **реши́ть зара́нее** алдан хәл итеү; **с зара́нее обду́манным наме́рением** алдан уйланған ниәт менән.

ЗАРАПОРТОВА́ТЬСЯ *сов. разг. ирон.* буталып, кәрәкһеҙ һүҙҙәр һөйләп ташлау.

ЗАРАСТА́ТЬ *несов. см.* **зарасти́.**

ЗАРАСТИ́ *сов.* 1. *чем* (*покрыться растительностью*) баҫыу, (үлән) баҫып китеү; **сад заро́с траво́й** баҡсаны үлән баҫҡан; **зарасти́ бородо́й** һаҡал баҫыу; 2. *разг.* (*зажить*) уңалыу, бөтәшеү; **ра́на заросла́** яра уңалған.

ЗАРВА́ТЬСЯ *сов. разг.* арттырып (*йәки* аштырып) ебәреү.

ЗАРДЕ́ТЬСЯ *сов.* ҡыҙарыу, шандаҡланыу, ҡыҙарып китеү.

ЗАРЕВЕ́ТЬ *сов.* 1. үкерә (*йәки* аҡыра) башлау; 2. *разг.* (*заплакать*) аҡырып (*йәки* үкереп) илап ебәреү.

ЗА́РЕВО *с.* шандаҡ, ҡыҙыллыҡ; **за́рево пожа́ра** янғын шандағы; **за́рево зака́та** шәфәк ҡыҙыллығы.

ЗАРЕГИСТРИ́РОВАТЬ *сов. кого-что* регистрациялау, теркәү, теркәп ҡуйыу.

ЗАРЕГИСТРИ́РОВАТЬСЯ *сов.* 1. (*встать на учёт*) регистрацияланыу, теркәлеү, теркәлеп ҡуйыу; 2. *с кем* яҙылышыу; **зарегистри́роваться в за́гсе** загста яҙылышыу.

ЗАРЕ́З *м. в знач. сказ. прост.* бәлә; эш харап; **без ло́дки заре́з рыбаку́** балыҡсының кәмәһеҙ эше харап; ✧ **до заре́зу** бик, ғәйәт, сиктән тыш.

ЗАРЕ́ЗАТЬ *сов. кого, разг.* һуйыу, салыу; боғаҙлау; **заре́зать ягнёнка** бәрәсте һуйыу; **волк заре́зал овцу́** бүре һарыҡты боғаҙла-

ған; ◇ **без ножа́ заре́зать** бысаҡһыҙ тунау (*ауыр хәлдә ҡалдырыу*).

ЗАРЕ́ЗАТЬСЯ *сов. разг.* үҙ-үҙен һуйыу, һуйылыу.

ЗАРЕЗЕРВИ́РОВАТЬ *сов. кого-что* резервкә ҡалдырыу.

ЗАРЕКА́ТЬСЯ *несов. см.* **заре́чься.**

ЗАРЕКОМЕНДОВА́ТЬ *сов.* күрһәтеү, танытыу; **зарекомендова́ть себя́ хоро́шим рабо́тником** үҙен яҡшы работник итеп танытыу.

ЗАРЕ́ЧНЫЙ *прил.* йылға аръяғындағы.

ЗАРЕ́ЧЬЕ *с.* йылға аръяғы.

ЗАРЕ́ЧЬСЯ *сов.* =маҫка (=мәҫкә) һүҙ биреү, =маҫка (=мәҫкә) ант (*йәки* тәүбә) итеү; **он заре́кся кури́ть** ул тәмәке тартмаҫҡа тәүбә иткән.

ЗАРЖА́ВЕТЬ *сов.* тутығыу, тутығып бөтөү.

ЗАРЖА́ВЛЕННЫЙ *прил.* тутыҡҡан; **заржа́вленная бри́тва** тутыҡҡан бритва.

ЗАРЖА́ТЬ *сов.* кешнәп ебәреү; **ло́шадь заржа́ла** ат кешнәп ебәрҙе.

ЗАРИСОВА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* һүрәткә (*йәки* рәсемгә) төшөрөү, һүрәтен эшләү; **2.** *что, разг.* (*заполнить рисунками*) һүрәт яһап бөтөрөү (*йәки* тултырыу).

ЗАРИСО́ВКА *ж.* **1.** *см.* **зарисова́ть; 2.** (*рисунок*) һүрәт, рәсем; **3.** *лит.* зарисовка.

ЗАРИСО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **зарисова́ть.**

ЗА́РИТЬСЯ *несов. на кого-что, прост.* күҙ ҡыҙыу, ҡыҙығыу.

ЗАРИФМОВА́ТЬ *сов. что* рифмалаштырыу, рифмаға һалыу.

ЗАРНИ́ЦА *ж.* ялағай, нәжәғәй.

ЗАРОВНЯ́ТЬ *сов. что* тигеҙләп ҡуйыу, күмеп тигеҙләү; **заровня́ть я́му** соҡорҙо күмеп тигеҙләү.

ЗАРОВНЯ́ТЬСЯ *сов.* тигеҙләнеү, күмеп тигеҙләнеү.

ЗАРОДИ́ТЬ *сов. что* тыуҙырыу, уятыу; **зароди́ть сомне́ние** шик тыуҙырыу.

ЗАРОДИ́ТЬСЯ *сов.* (*возникнуть*) тыуыу, барлыҡҡа килеү; **у нас зароди́лась но́вая иде́я** беҙҙә яңы идея тыуҙы.

ЗАРО́ДЫШ *м.* **1.** *биол.* яралғы, бәбәк; бала; **2.** *перен.* башы, башланғыс; **заро́дыш бу́дущих вели́ких дел** киләсәктәге ҙур эштәрҙең башы.

ЗАРО́ДЫШЕВЫЙ *прил. биол.* яралғы, бәбәк; бала; **заро́дышевые кле́тки** бәбәк күҙәнәктәре.

ЗАРОЖДА́ТЬ *несов. см.* **зароди́ть.**

ЗАРОЖДА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **зароди́ться; 2.** *страд. к* **зарожда́ть.**

ЗАРОЖДЕ́НИЕ *с. см.* **зароди́ть(ся).**

ЗАРОЗОВЕ́ТЬ *сов.* **1.** (*показаться — о чём-л. розовом*) алланып (*йәки* алһыуланып) күренеү; **2.** (*начать розоветь; стать розовым*) алһыуланыу, алланыу, алһыулана башлау; алһыуланып китеү; **щёки зарозове́ли** яңаҡтары алһыуланып китте.

ЗАРО́К *м.* ант, тәүбә, вәғәҙә, һүҙ; **дать заро́к** тәүбә итеү.

ЗАРОКОТА́ТЬ *сов.* гөрһөлдәй (*йәки* шаулай) башлау; **мо́ре зарокота́ло** диңгеҙ шаулай башланы.

ЗАРОНИ́ТЬ *сов. что* тыуҙырыу, ҡуҙғатыу, уятыу; **зарони́ть сомне́ние** шик тыуҙырыу; ◇ **зарони́ть и́скру** *чего* сатҡы һалыу, осҡон төшөрөү.

ЗА́РОСЛЬ *ж.* ҡыуаҡлыҡ, әрәмәлек.

ЗАРПЛА́ТА *ж.* (**за́работная пла́та**) эш хаҡы.

ЗАРУБА́ТЬ *несов. см.* **заруби́ть.**

ЗАРУБЕ́ЖНЫЙ *прил.* сит ил(дәге); **зарубе́жная пре́сса** сит ил матбуғаты.

ЗАРУБИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*убить*) сабып үлтереү; **2.** *что* (*сделать зарубку*) киртеү, киртләсләү, киртеп ҡуйыу; **3.** *что, горн.* (*сделать вруб*) ярыу, тишеү, киҫеп тишеү; ◇ **заруби́ть себе́ на носу́ (на лбу)** ҡолағына киртеп ҡуйыу.

ЗАРУ́БКА *ж.* **1.** *см.* **заруби́ть 2, 3; 2.** (*отметка*) тамға.

ЗАРУБЦЕВА́ТЬСЯ *сов.* бөтәшеү, ит үреү; **ра́на зарубцева́лась** яра ит үргән.

ЗАРУБЦО́ВЫВАТЬСЯ *несов. см.* **зарубцева́ться.**

ЗАРУГА́ТЬ *сов. кого, прост.* әрләп (*йәки* тиргәп, һүгеп) ташлау.

ЗАРУМЯ́НИВАТЬ(СЯ) *несов. см.* **зарумя́нить(ся).**

ЗАРУМЯ́НИТЬ *сов. что* **1.** ҡыҙартыу, алһыуландырыу, алһыу төҫкә кертеү; **2.** (*подрумянить*) йөҙөн килтереү.

ЗАРУМЯ́НИТЬСЯ *сов.* **1.** (*покрыться румянцем*) ҡыҙарыу, алһыуланыу, алһыу төҫкә инеү; **щёки от моро́за зарумя́нились** һыуыҡтан битләре ҡыҙарған; **2.** (*поджариться*) йөҙө килеү; **пироги́ зарумя́нились** пирогларҙың йөҙө килгән.

ЗАРУЧА́ТЬСЯ *несов. см.* **заручи́ться.**

ЗАРУЧИ́ТЬСЯ *сов.* (*һүҙ, вәғәҙә, ризалыҡ*) алып ҡуйыу; **заручи́ться согла́сием** ризалығын алып ҡуйыу.

ЗАРЫВА́ТЬ *несов. см.* **зары́ть.**

ЗАРЫВА́ТЬСЯ I *несов. см.* **зарва́ться.**

ЗАРЫВА́ТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **зары́ться; 2.** *страд. к* **зарыва́ть.**

ЗАРЫДА́ТЬ *сов.* үкереп илай башлау, үкереп иларға тотоноу.

ЗАРЫ́ТЬ *сов. кого-что* күмеү, күмеп ҡуйыу; **зары́ть в зе́млю** ергә күмеү; ◇ **зары́ть тала́нт в зе́млю** талантты баҫып ҡалдырыу (*йәки* юҡҡа сығарыу, һәләк итеү).

ЗАРЫ́ТЬСЯ *сов.* **1.** күмелеү, ҡапланыу, бөркәнеү; **зары́ться лицо́м в поду́шку** мендәргә йөҙ түбән ҡапланыу; **2.** *перен.* сумыу, бирелеү; **зары́ться в кни́ги** китапҡа бирелеү.

ЗАРЫЧА́ТЬ *сов.* арҫылдай (*йәки* ырылдай) башлау.

ЗАРЯ́ *ж.* **1.** таң (*утренняя*); шәфәҡ (*вечерняя*); **на заре́** таңда; **встать с зарёй** таңдан тороу; **2.** *перен.* таң; **на заре́ но́вой жи́зни** яңы тормош таңында; **3.** *воен.* (*утренний или вечерний сигнал*) һорнай; **игра́ть зо́рю** һорнай уйнау; ◇ **от зари́ до зари́** бер таңдан икенсе таңға тиклем; **ни свет ни заря́** *см.* **свет.**

ЗАРЯБИ́ТЬ *сов. что* (*покрыть рябью*) шөҙөрләү; шаҙралау; ◇ **у меня́ зарябило в глаза́х** *безл.* күҙ алдарым сыбарланып китте.

ЗАРЯ́Д *м.* **1.** *воен.* заряд, яһаҡ; **руже́йный заря́д** мылтыҡ заряде; **боево́й заря́д**

боевой заряд; 2. *физ.* заряд; **электри́ческий заря́д** электр заряде; 3. *перен.* (*көс, дарман һ. б.*) запасы; **заря́д эне́ргии** энергия запасы.

ЗАРЯДИ́ТЬ I *сов. что* 1. яһау, ҡороу; **заряди́ть винто́вку** винтовканы ҡороу; 2. *физ.* зарядләү; **заряди́ть батаре́ю** батареяны зарядләү.

ЗАРЯДИ́ТЬ II *сов. разг.*: **дождь заряди́л** өҙлөкһөҙ ямғыр яуырға тотондо; **он заряди́л одно́ и то́ же** ул бер үк нәмәне туҡып туҡый; бер балыҡ башын сәйнәй; **заряди́л ходи́ть в го́сти** ҡунаҡҡа йөрөргә әүәҫләнеп киткән.

ЗАРЯДИ́ТЬСЯ *сов.* 1. яһалыу, ҡоролоу; **ружьё заряди́лось** мылтыҡ ҡоролдо; **фотоаппара́т заряди́лся** фотоаппарат ҡоролдо; 2. *чем, перен. разг.* (*подбодрить себя*) көс йыйыу, хәл алыу.

ЗАРЯ́ДКА *ж.* зарядка; **у́тренняя заря́дка** иртәнге зарядка.

ЗАРЯ́ДНЫЙ *прил.* заряд; **заря́дный я́щик** заряд йәшниге.

ЗАРЯЖА́НИЕ *с. см.* **заряди́ть** I.

ЗАРЯЖА́ТЬ *несов. см.* **заряди́ть** I.

ЗАРЯЖА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **заряди́ться**; 2. *страд. к* **заряжа́ть**.

ЗАРЯ́ЖЕННЫЙ, ЗАРЯЖЁННЫЙ *прич. и прил.* яһалған, ҡоролған; **заря́женный пистоле́т** ҡоролған пистолет.

ЗАСА́ДА *ж. воен.* засада; **устро́ить заса́ду** засада ҡуйыу.

ЗАСАДИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*занять растениями*) ултыртыу; тултырып ултыртыу; **засади́ть гря́дку цвета́ми** түтәлгә сәскәләр ултыртыу; 2. *что, разг.* (*всадить*) ултыртҡансы (*йәки* инеп киткәнсе) сәнсеү (*йәки* ҡаҙау, сабыу); **засади́ть топо́р в бревно́** балтаны бүрәнәгә ултыртҡансы сабыу; 3. *кого, разг.* ултыртыу, ултыртып ҡуйыу; **засади́ть в тюрьму́** төрмәгә ултыртып ҡуйыу; **засади́ть за рабо́ту** эшкә ултыртыу.

ЗАСА́ДНЫЙ *прил. воен.* засада; **заса́дный отря́д** засада отряде.

ЗАСА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **засади́ть**.

ЗАСА́ЛЕННЫЙ 1. *прич.* майландырып бөтөрөлгән, ҡатырылған; 2. *прил.* майланған, тапланған, майланып ҡатҡан; **заса́ленный рука́в** майланып ҡатҡан ең.

ЗАСА́ЛИВАТЬ I *несов. см.* **заса́лить**.

ЗАСА́ЛИВАТЬ II *несов. см.* **засоли́ть**.

ЗАСА́ЛИВАТЬСЯ I *несов.* 1. *см.* **заса́литься**; 2. *страд. к* **заса́ливать** I.

ЗАСА́ЛИВАТЬСЯ II *несов.* 1. *см.* **засоли́ться**; 2. *страд. к* **заса́ливать** II.

ЗАСА́ЛИТЬ *сов. что* майландырыу, майға ҡатырып бөтөрөү.

ЗАСА́ЛИТЬСЯ *сов.* майланыу, май тейеү, майланып бөтөү.

ЗАСА́СЫВАТЬ *несов. см.* **засоса́ть** I.

ЗАСА́ХАРЕННЫЙ *прич. и прил.* шәкәрләнгән, шәкәр һибелгән; **заса́харенные я́годы** шәкәрләнгән еләк.

ЗАСА́ХАРИВАТЬ *несов. см.* **заса́харить**.

ЗАСА́ХАРИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **заса́хариться**; 2. *страд. к* **заса́харивать**.

ЗАСА́ХАРИТЬ *сов. что* шәкәрләү, шәкәрләп ҡуйыу.

ЗАСА́ХАРИТЬСЯ *сов.* шәкәрләнеү, ҡомоғоу; **мёд заса́харился** бал шәкәрләнгән.

ЗАСВЕРКА́ТЬ *сов.* 1. (*начать сверкать*) ялтырай (*йәки* йымылдай) башлау; **звёзды засверка́ли** йондоҙҙар йымылдай башланы; 2. (*о глазах*) ялтырап (*йәки* балҡып) китеү.

ЗАСВЕТИ́ТЬ I *сов.* (*начать светить*) асыртыу, яҡтырып китеү; сығыу; **по́сле дождя́ засвети́ло со́лнце** ямғырҙан һуң ҡояш сыҡты.

ЗАСВЕТИ́ТЬ II *сов. что, фото* яҡты төшөрөү.

ЗАСВЕТИ́ТЬСЯ *сов.* 1. балҡыу, ялтырау, балҡып (*йәки* ялтырап) күренеү, ялтырай башлау; **засвети́лись огни́** уттар ялтырап күренде; 2. *перен.* (*заблестеть*) ялтырап (*йәки* асылып) китеү; **глаза́ засвети́лись ра́достью** шатлыҡтан күҙҙәре ялтырап китте.

ЗА́СВЕТЛО *нареч.* яҡтыла, яҡты саҡта; **мы отпра́вились в доро́гу за́светло** беҙ юлға яҡтыла сығып киттек.

ЗАСВИДЕ́ТЕЛЬСТВОВАТЬ *сов. что* 1. (*подтвердить*) дөрөҫләү; **засвиде́тельствовать факт** фактты дөрөҫләү; 2. (*заверить*) раҫлау; **засвиде́тельствовать по́дпись** ҡултамғаны раҫлау; ◇ **засвиде́тельствовать своё почте́ние** *уст.* хөрмәт (*йәки* ихтирам) белдереү.

ЗАСВИСТЕ́ТЬ *сов.* һыҙғырып ебәреү.

ЗАСЕ́В *м. см.* **засе́ять**.

ЗАСЕВА́ТЬ *несов. см.* **засе́ять**.

ЗАСЕДА́НИЕ *с.* ултырыш; **откры́тое заседа́ние** асыҡ ултырыш.

ЗАСЕДА́ТЕЛЬ *м.* заседатель; **наро́дный заседа́тель** халыҡ заседателе.

ЗАСЕДА́ТЬ *несов.* ултырыш үткәреү, ултырышта булыу.

ЗАСЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **засе́ять**.

ЗАСЕ́КА *ж.* 1. киҫенте (*урманда ағастары киҫелгән урын*); 2. *воен. ист.* ауҙарылған ағастар (*дошманға ҡамасаулау өсөн*).

ЗАСЕКА́ТЬ I *несов. см.* **засе́чь** I.

ЗАСЕКА́ТЬ II *несов. см.* **засе́чь** II.

ЗАСЕКА́ТЬСЯ I *несов.* 1. *см.* **засе́чься**; 2. *страд. к* **засека́ть** I.

ЗАСЕКРЕ́ТИТЬ *сов.* 1. *что* йәшерен итеү; **засекре́тить докуме́нты** документтәрҙе йәшерен итеү; 2. *кого, разг.* йәшерен эшкә ҡуйыу (*йәки* алыу); **засекре́тить рабо́тника** работникте йәшерен эшкә ҡуйыу.

ЗАСЕКРЕ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **засекре́тить**.

ЗАСЕЛЕ́НИЕ *с. см.* **засели́ть(ся)**.

ЗАСЕЛЁННОСТЬ *ж.* (халыҡ) тығыҙлығы.

ЗАСЕЛЁННЫЙ 1. *прич.* (йәшәргә, торорға) ултырған, ултыртылған; 2. *прил.* халыҡ йәшәгән; кешеләр торған; **заселённый дом** кешеләр торған өй.

ЗАСЕЛИ́ТЬ *сов. что* 1. (*населить*) халыҡ ултыртыу, урынлаштырыу, индереү; 2. (*поселиться*) урынлашыу, ултырыу, инеү; **рабо́чие засели́ли но́вый дом** яңы йортҡа эшселәр инде.

ЗАСЕЛИ́ТЬСЯ *сов.* урынлашыу, ултырыу.

ЗАСЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **засели́ть**.

ЗАСЕЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **засели́ться**; 2. *страд. к* **заселя́ть**.

ЗАСЕМЕНИ́ТЬ *сов. разг.* ваҡ (*йәки* йыш-йыш) атлау, ваҡ-ваҡ атлап барыу (*йәки* китеү).

ЗАСЕРЕБРИ́ТЬСЯ *сов.* көмөштәй ялтырай башлау, сал керә (*йәки* ағара) башлау; көмөшләнеү; **во́лосы засеребри́лись** сәсенә сал керә башлаған.

ЗАСЕ́СТЬ *сов. разг.* 1. *за что и с неопр.* ныҡлап (*йәки* оҙаҡҡа) ултырыу, ултырып алыу; **засе́сть за рабо́ту** эшкә ултырып алыу; 2. (*надолго остаться где-л.*) ултырыу, ятыу; **засе́сть до́ма** өйҙә ятыу; 3. (*спрятаться*) йәшеренеү; **засе́сть в транше́ю** траншеяға йәшеренеү; 4. *в чём* (*застрять*) ултырып ҡалыу, инеп ултырыу; **пу́ля засе́ла в ноге́** пуля аяҡта ултырып ҡалды; ◇ **засе́сть в голове́** иҫтән сыҡмау, башҡа кереп ултырыу.

ЗАСЕ́ЧКА *ж.* 1. (*зарубка*) тамға, билдә; 2. (*рана на ноге лошади*) аяғын һуғыу, һуғылған аяҡ.

ЗАСЕ́ЧЬ I *сов. что* 1. (*сделать зарубку*) киртеп билдә һалыу, киртеп ҡуйыу; 2. (*зафиксировать*) билдәләп ҡуйыу; **засе́чь вре́мя** ваҡытты билдәләп ҡуйыу; **засе́чь направле́ние** йүнәлеште билдәләп ҡуйыу.

ЗАСЕ́ЧЬ II *сов. кого* (*забить до смерти*) һуҡтырып үлтереү.

ЗАСЕ́ЧЬСЯ *сов.* (*о лошади*) аяғын һуҡтырыу (*йәки* бәреү).

ЗАСЕ́ЯТЬ *сов. что* сәсеү, сәсеп тултырыу; **засе́ять по́ле пшени́цей** баҫыуға бойҙай сәсеү.

ЗАСИДЕ́ТЬ *сов. что, разг.* (ҡуնып) бысратыу (*йәки* бысратып бөтөрөү); **му́хи засиде́ли карти́ну** себендәр картинаны бысратып бөтөргән.

ЗАСИДЕ́ТЬСЯ *сов. разг.* оҙаҡ ултырыу (*йәки* ултырып китеү); **засиде́ться в гостя́х** ҡунаҡта оҙаҡ ултырып китеү; ◇ **засиде́ться в де́вках** кейәүгә сыҡмай ултырыу, ҡыҙ көйөнсә ҡартайыу.

ЗАСИ́ЖИВАТЬ *несов. см.* засиде́ть.

ЗАСИ́ЖИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* засиде́ться; 2. *страд. к* **заси́живать.**

ЗАСИ́ЛЬЕ *с.* баҫымсаҡ итеү, баҫым яһау, баҫыу.

ЗАСИНЕ́ТЬ *сов.* 1. (*показаться — о чём-л. синем*) күгәреп (*йәки* зәңгәрләнеп) күренеү; 2. (*начать синеть; стать синим*) зәңгәрләнә башлау; ҙәңгәрләнеү; **вдали́ засине́ло мо́ре** алыҫтан диңгеҙ зәңгәрләнеп күренә башланы.

ЗАСИ́НИВАТЬ *несов. см.* **засини́ть.**

ЗАСИНИ́ТЬ *сов. что* артыҡ күгәртеү (*йәки* синькалау); **засини́ть бельё** керҙе артыҡ синькалау.

ЗАСИЯ́ТЬ *сов.* 1. (*показаться — о чём-л. ярком, сияющем*) ялтырап (*йәки* балҡып) китеү; ялтырап (*йәки* йымылдап) күренеү; **на не́бе засия́л ме́сяц** балҡып ай ҡалҡты; 2. *перен.* (*о лице, глазах*) яҡтырып (*йәки* асылып) китеү.

ЗАСКАКА́ТЬ *сов. разг.* саба (*йәки* һикерә) башлау, сабып китеү; **ло́шадь заскака́ла** ат сабып китте; **заскака́ть от ра́дости** шатлыҡтан һикерә башлау.

ЗАСКВОЗИ́ТЬ *сов.* 1. (*стать прозрачным*) үтә күренеү; үтә күренә башлау; **ли́стья опа́ли, и ро́ща засквози́ла** япраҡтар ҡойолғас, ҡыуаҡлыҡ үтә күренә башланы; 2. (*показаться*) үтә (*йәки* аша, үтәләй) күренеү; **че́рез густы́е ве́тви засквози́ло голубо́е не́бо** ҡуйы ботаҡтар аша зәңгәр күк йөҙө күренде; 3. *безл.* үтә һуғыу (*ел тураһында*); **дверь откры́ли, и засквози́ло** ишек асҡанлыҡтан ел үтә һуҡты.

ЗАСКИРДОВА́ТЬ *сов. что, с.-х.* эҫкертләү, эҫкерткә һалыу; **заскирдова́ть ско́шенный хлеб** урылған игенде эҫкертләү.

ЗАСКО́К *м. разг.* 1. *тех.* туҡталыу, туҡтап тороу (*механизмдәр тураһында*); 2. *перен.* (*странность*) сәйерлек; **у него́ быва́ют заско́ки** уның сәйерлектәре булғылай.

ЗАСКОЛЬЗИ́ТЬ *сов.* тайыу, шыуыу, тайып (*йәки* шыуып) китеү.

ЗАСКОРУ́ЗЛЫЙ *прил.* 1. (*загрубевший, шершавый*) ҡытыршы, ҡатҡан; **заскору́злые ру́ки** ҡатҡан ҡулдар; 2. *перен.* (*косный*) ҡатып ҡалған, ата.

ЗАСКОРУ́ЗНУТЬ *сов.* 1. (*огрубеть*) ҡатыу, ҡытыршыланыу, ярылып бөтөү; **ру́ки заскору́зли** ҡулдар ҡатты; 2. *перен.* (*стать косным*) ҡатып ҡалыу.

ЗАСКОЧИ́ТЬ *сов.* 1. *разг.* (*забежать вперёд*) алға сығыу (*йәки* сығып) китеү; 2. *прост.* (*забежать мимоходом*) килеп (*йәки* барып) инеү; **заскочи́ть во двор** йортҡа килеп инеү.

ЗАСКРЕЖЕТА́ТЬ *сов. чем и без доп.* шығырҙатыу, шығырҙатырға тотоноу; **заскрежета́ть зуба́ми** теш шығырҙатыу.

ЗАСКРЕСТИ́ *сов. что и без доп., прям. и перен.* ҡыра (*йәки* тырнай) башлау, өйкәү; әрнеп китеү, өйкәп (*йәки* игәп) тороу; **что́-то заскребло́ на се́рдце** нишләптер йөрәгем әрнеп китте.

ЗАСКРЕСТИ́СЬ *сов.* ҡыштырҙата башлау; **в углу́ заскребла́сь мышь** мөйөштә сысҡан ҡыштырҙата башланы.

ЗАСКРИПЕ́ТЬ *сов.* шығырҙау, шығырҙай башлау; **дверь заскрипе́ла** ишек шығырҙаны.

ЗАСКУЛИ́ТЬ *сов.* шыңшый башлау, шыңшырға тотоноу.

ЗАСКУЧА́ТЬ *сов.* һағына (*йәки* юкһына, бойоға) башлау.

ЗАСЛА́ТЬ *сов. кого-что, разг.* 1. ебәреү, олаҡтырыу; **засла́ть в да́льние края́** йыраҡҡа олаҡтырыу; **засла́ть паке́т не по а́дресу** пакетте яңылыш адрес менән ебәреү; 2. (*с целью разузнать что-л.*) ебәреү (*берәй нәмә тураһында белеү, белешеү өсөн*); **засла́ть разве́дчиков** разведчиктәр ебәреү.

ЗАСЛЕДИ́ТЬ *сов. что, разг.* тапау, тапап бысратыу (*йәки* бөтөрөү); **заследи́ть пол гря́зными нога́ми** бысраҡ аяҡ менән иҙәнде тапап бөтөрөү.

ЗАСЛЕЗИ́ТЬСЯ *сов.* йәшләнеү; йәш килә башлау; **глаза́ заслези́лись** күҙ йәшләнә башланы.

ЗАСЛЕПИ́ТЬ *сов. что* ҡаплау, томалау; сағылдырыу; **пыль заслепи́ла глаза́** саң күҙҙе томаланы.

ЗАСЛО́Н *м.* 1. (*преграда*) кәртә, ышыҡ; 2. *воен.* заслон (*берәй операцияны үҙенең хәрәкәттәре менән ҡаплап тороусы отряд*); 3. (*в печке*) мейес ҡапҡасы, ҡапҡас.

ЗАСЛОНИ́ТЬ *сов. кого-что* 1. ҡаплау, ҡаплап алыу (*йәки* тороу), ышыҡлау; **ту́ча**

заслони́ла со́лнце болот ҡояшты ҡапланы; 2. *перен.* (*вытеснить из памяти*) онотороу, иҫтән сығарыу.

ЗАСЛОНИ́ТЬСЯ *сов.* ышыҡланыу.

ЗАСЛО́НКА *ж. см.* **засло́н** 3.

ЗАСЛОНЯ́ТЬ *несов. см.* **заслони́ть.**

ЗАСЛОНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **заслони́ться**; 2. *страд. к* **заслоня́ть.**

ЗАСЛУ́ГА *ж.* күрһәткән хеҙмәт; ✧ **награди́ть по заслу́гам** хеҙмәттәренә ҡарап наградлау; **наказа́ть по заслу́гам** урынлы яҙа биреү.

ЗАСЛУ́ЖЕННЫЙ *прил.* 1. (*справедливый*) урынлы, хаҡлы; **заслу́женная похвала́** хаҡлы маҡтау; 2. (*о звании*) атҡаҙанған; **заслу́женный де́ятель нау́ки** фәндең атҡаҙанған эшмәкәре; **заслу́женный арти́ст респу́блики** республиканың атҡаҙанған артисе; **заслу́женный ма́стер спо́рта** атҡаҙанған спорт мастеры; 3. (*имеющий большие заслуги*) күп хеҙмәт күрһәткән; **заслу́женный учёный** күп хеҙмәт күрһәткән ғалим.

ЗАСЛУ́ЖИВАТЬ *несов.* 1. *см.* **заслужи́ть;** 2. *чего* (*быть достойным*) хаҡлы (*йәки* тейешле, лайыҡлы) булыу; **э́та кни́га заслу́живает похвалы́** был китап маҡтауға лайыҡлы.

ЗАСЛУЖИ́ТЬ *сов. что* ҡаҙаныу, ирешеү, алыу; **заслужи́ть дове́рие** ышаныс ҡаҙаныу; **заслужи́ть вы́говор** шелтә алыу; **он э́то заслужи́л** ул быны урынлы алған.

ЗАСЛУ́ШАТЬ *сов. кого-что* тыңлау; **заслу́шать докла́д** доклад тыңлау.

ЗАСЛУ́ШАТЬСЯ *сов.* бирелеп (*йәки* йотлоғоп, онотолоп) тыңлау; **заслу́шаться пе́сен** йырҙы бирелеп тыңлау.

ЗАСЛУ́ШИВАТЬ *несов. см.* **заслу́шать.**

ЗАСЛУ́ШИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **заслу́шаться**; 2. *страд. к* **заслу́шивать.**

ЗАСЛЫШАТЬ *сов. что* 1. (*услышать*) ишетеү, ишетеп ҡалыу, ҡолаҡҡа салыныу; **заслы́шать го́лос** тауыш ишетеү (*йәки* ишетеп ҡалыу); 2. (*почуять*) һиҙеү, тойоу, һиҙеп ҡалыу; **заслы́шать за́пах** еҫ һиҙеү.

ЗАСЛЫШАТЬСЯ *сов. разг.* ишетелеү, ишетелеп ҡалыу.

ЗАСЛЮНИ́ТЬ *сов. что, разг.* шайыҡлау, шайыҡҡа (*йәки* һеләгәйгә) буяу.

ЗАСМА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **засмоли́ть.**

ЗАСМА́ТРИВАТЬ *несов. разг.* ҡарап-ҡарап ҡуйыу, күҙ һалыу (*йәки* төшөрөү); **засма́тривать в окно́** тәҙрәгә күҙ һалыу; ✧ **засма́тривать в глаза́** *кому* күҙгә тутнап (*йәки* текләп) ҡарау.

ЗАСМА́ТРИВАТЬСЯ *несов. см.* **засмотре́ться.**

ЗАСМЕЯ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* көлкөгә ҡалдырыу.

ЗАСМЕЯ́ТЬСЯ *сов.* көлөү, көлөп ебәреү.

ЗАСМОЛИ́ТЬ *сов. что* ыҫмалалау; **засмоли́ть ло́дку** кәмәне ыҫмалалау.

ЗАСМОТРЕ́ТЬСЯ *сов.* һоҡланып ҡарап тороу, күҙҙе алмау; **засмотре́ться на го́ры** тауҙарға һоҡланып ҡарап тороу.

ЗАСНЕЖЁННЫЙ, ЗАСНЕ́ЖЕННЫЙ *прил.* ҡар (*йәки* көрт) баҫҡан.

ЗАСНУ́ТЬ *сов.* йоҡлап (*йәки* йоҡоға) китеү; ✧ **засну́ть ве́чным сном** *см.* **сон.**

ЗАСНЯ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* төшөрөү, төшөрөп алыу; **засня́ть фильм** фильм төшөрөп алыу.

ЗАСО́В *м.* бик, келә, шыуҙырма; **запира́ть на засо́в** келә менән бикләү.

ЗАСО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **засу́нуть.**

ЗАСО́Л *м.* 1. *см.* **засоли́ть;** 2. (*качество соления*) тоҙланыу (*дәрәжәһе*); **огурцы́ сла́бого засо́ла** еңелсә тоҙланған ҡыяр.

ЗАСОЛЕ́НИЕ *с.*: **засоле́ние по́чвы** *с.-х.* тупраҡ татырланыу.

ЗАСОЛИ́ТЬ *сов. что* тоҙлау, тоҙлап ҡуйыу.

ЗАСОЛИ́ТЬСЯ *сов.* тоҙланыу.

ЗАСО́ЛКА *ж. разг. см.* **засоли́ть; засо́лка грибо́в** бәшмәк тоҙлау.

ЗАСО́ЛОЧНЫЙ *прил.* тоҙлау; **засо́лочный цех** тоҙлау цехы.

ЗАСОРЕ́НИЕ *с. см.* **засори́ть(ся).**

ЗАСОРЁННЫЙ *прич. и прил.* сүпле, сүп баҫҡан; сүп тулған; **засорённые посе́вы** сүп баҫҡан баҫыу.

ЗАСОРИ́ТЬ *сов. что* 1. сүпләү, ҡыйлау; **засори́ть пол** иҙәнде сүпләү; 2. (*повредить чем-л.*) сүп кертеү (*йәки* төшөрөү); сүп-сар тығылдырыу; **засори́ть глаза́** күҙгә сүп төшөрөү; **засори́ть трубу́** торбаға сүп-сар тығылдырыу; ✧ **засори́ть желу́док** *мед.* ашҡаҙанды боҙоу.

ЗАСОРИ́ТЬСЯ *сов.* сүпләнеү, ҡыйланыу; тығылыу, сүп тулыу; сүп төшөү (*йәки* кереү) (*о глазах*); **труба́ засори́лась** торба тығылған.

ЗАСОРЯ́ТЬ *несов. см.* **засори́ть.**

ЗАСОРЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **засори́ться;** 2. *страд. к* **засоря́ть.**

ЗАСОСА́ТЬ I *сов.* 1. *кого-что* (*поглотить*) убыу, йотоу, үҙенә тартыу, һурыу; **боло́то засоса́ло охо́тника** һаҙлыҡ һунарсыны упҡан; 2. *кого, перен.* йотоу, алып кереү, батырыу (*насар араға*).

ЗАСОСА́ТЬ II *сов. кого-что, разг.* (*начать сосать*) имеү, һурыу, имергә (*йәки* һурырға) керешеү.

ЗАСО́ХНУТЬ *сов.* 1. (*погибнуть*) кибеү, һулыу, ҡороу, һулып (*йәки* кибеп) бөтөү; **цветы́ засо́хли** сәскәләр һулыған; 2. (*высохнуть*) кибеү, ҡатыу, кибеп бөтөү; **кра́ска засо́хла** буяу кибеп бөткән.

ЗАСО́ХШИЙ *прич. и прил.* кипкән, ҡороған, ҡатҡан; **засо́хший лист** кипкән япраҡ.

ЗА́СПАННЫЙ *прил. разг.* йоҡоһо бөтмәгән, йоҡоло, йоҡонан яңы торған; **за́спанное лицо́** йоҡоло йөҙ.

ЗАСПА́ТЬСЯ *сов. разг.* оҙаҡ йоҡлау (*йәки* йоҡлап китеү).

ЗАСПЕШИ́ТЬ *сов. разг.* ҡабалана (*йәки* ашыға) башлау.

ЗАСПИРТОВА́ТЬ *сов. кого-что* спиртләү, спиртләп ҡуйыу.

ЗАСПО́РИТЬ *сов.* бәхәсләшә башлау, һүҙ көрәштерергә тотоноу.

ЗАСТА́ВА *ж.* 1. *ист.* (*место въезда в город*) ҡала ҡапҡаһы; 2. (*сторожевой пункт*) застава (*һаҡсылар пункты, һаҡсы отряд*);

пограни́чная заста́ва сик-ара заставаhы; сторожева́я заста́ва күҙәтеү заставаhы.

ЗАСТАВА́ТЬ *несов. см.* **заста́ть.**

ЗАСТА́ВИТЬ I *сов. что* 1. (*загромоздить*) тултырыу, тултырып бөтөрөү; **заста́вить всю ко́мнату ме́белью** бүлмәне мебель менән тултырыу; 2. (*загородить*) ҡаплап ҡуйыу; **заста́вить дверь шка́фом** ишекте шкаф менән ҡаплап ҡуйыу.

ЗАСТА́ВИТЬ II *сов. кого-что с неопр.* (*принудить*) мәжбүр итеү, ҡушыу; **заста́вить ждать** көтөргә мәжбүр итеү; **не заста́вить себя́ ждать** көттөрмәү; **не заста́вить проси́ть себя́** ялындырмау.

ЗАСТА́ВКА *ж.* (*в книге*) заставка (*китап бите башындағы биҙәк*).

ЗАСТАВЛЯ́ТЬ I *несов. см.* **заста́вить** I.

ЗАСТАВЛЯ́ТЬ II *несов. см.* **заста́вить** II.

ЗАСТА́ИВАТЬСЯ *несов. см.* **застоя́ться.**

ЗАСТАРЕ́ЛЫЙ *прил.* иҫке, күптәнге, элек-электән килгән; **застаре́лый ревмати́зм** күптәнге ревматизм; **застаре́лые привы́чки** иҫке ғәҙәттәр.

ЗАСТА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* тура килтереү, күреү, осратыу; **я заста́л его́ до́ма** мин уны өйөндә осраттым; 2. *кого* барып сығыу, тотоу; **заста́ть на ме́сте преступле́ния** енәйәт эшләп ятҡанда барып сығыу.

ЗАСТЁГИВАТЬ *несов. см.* **застегну́ть.**

ЗАСТЁГИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **застегну́ться;** 2. *страд. к* **застёгивать.**

ЗАСТЕГНУ́ТЬ *сов. что* ҡаптырыу, эләктереү; ҡаптырмалау; **застегну́ть пиджа́к** пинжәкте ҡаптырыу.

ЗАСТЕГНУ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*стать застёгнутым*) ҡаптырылыу, эләктерелеү, ҡаптырып ҡуйылыу; 2. *см.* **застегну́ть; застегну́ться на все пу́говицы** бар төймәләрҙе лә ҡаптырыу.

ЗАСТЁЖКА *ж.* ҡаптырма, элмәк; **застёжка у пальто́** пальто ҡаптырмаhы.

ЗАСТЕКЛИ́ТЬ *сов. что* быялалау, быяла ҡуйыу (*йәки* ҡуйҙырыу), быялалатыу; **застекли́ть о́кна** тәҙрә быялалау, тәҙрәгә быяла ҡуйҙырыу.

ЗАСТЕКЛЯ́ТЬ *несов. см.* **застекли́ть.**

ЗАСТЕЛИ́ТЬ *сов. что, прост. см.* **застла́ть** 1.

ЗАСТЕ́НОК *м.* язалау урыны (*төрмәләрҙә*).

ЗАСТЕ́НЧИВОСТЬ *ж.* тартыныусанлыҡ, оялсанлыҡ, ҡыйыуhыҙлыҡ, баҙаулыҡ.

ЗАСТЕ́НЧИВЫЙ *прил.* тартыныусан, оялсан, ҡыйыуhыҙ, баҙау; **засте́нчивый ю́ноша** оялсан егет.

ЗАСТЕСНЯ́ТЬСЯ *сов. разг.* уңайhыҙланыу, ҡыҙарыу, оялыу, уңайhыҙланып (*йәки* ҡыҙарып) китеү.

ЗАСТИГА́ТЬ *несов. см.* **засти́гнуть.**

ЗАСТИ́ГНУТЬ *сов. кого-что* барып сығыу (*йәки* барып баҫыу); (көтмәгәндә) тап булыу, эләгеү; **воро́в засти́гли на ме́сте преступле́ния** бурҙарҙы енәйәт эшләгән ваҡыттарында барып баҫҡандар; **нас засти́гла гроза́** беҙ йәшенле ямғырға эләктек.

ЗАСТИЛА́ТЬ *несов. см.* **застла́ть.**

ЗАСТИ́ЛКА *ж. см.* **застла́ть** 1; **засти́лка мостово́й** урамға таш түшәү.

ЗАСТИРА́ТЬ *сов. что, разг.* 1. (*замыть*) йыуыу, йыуып алыу; **застира́ть пятно́ на пла́тье** күлдәктәге тапты йыуып алыу; 2. (*испортить стиркой*) (*йыуып*) буҙартыу, буҙартып бөтөрөү.

ЗАСТИ́РЫВАТЬ *несов. см.* **застира́ть.**

ЗАСТИ́ЧЬ *сов. см.* **засти́гнуть.**

ЗАСТЛА́ТЬ *сов. что* 1. йәйеү, түшәү, йәйеп ҡуйыу; **застла́ть пол ковро́м** иҙәнгә келәм йәйеү; 2. *перен.* ҡаплау, ҡаплап алыу, томалау; **ту́ча застла́ла со́лнце** болот ҡояшты ҡапланы.

ЗАСТЛА́ТЬСЯ *сов.* ҡапланыу, томаланыу; **не́бо застла́лось ды́мом** күк йөҙө төтөн менән ҡапланды.

ЗАСТО́Й *м.* 1. тоткарлыҡ, торғонлоҡ, туңыу, туҡтап тороу; **засто́й в дела́х** эштә тотҡарлыҡ; 2. *мед.* туҡтау, туҡталыу; **засто́й кро́ви** ҡан йөрөшө туҡталыу.

ЗАСТО́ЙНЫЙ *прил.* 1. туҡталған, туҡтап ҡалған, аҡмаған; **засто́йное о́зеро** аҡмаған күл; 2. *ком.* (*не имеющий спроса*) үтемhеҙ; **засто́йный това́р** үтемhеҙ тауар; 3. (*продолжительный*) бөтмәгән, оҙаҡҡа киткән, оҙайған.

ЗАСТО́ЛЬНЫЙ *прил.* табын, табындағы; **засто́льная бесе́да** табындағы әңгәмә; **засто́льная пе́сня** табын йыры.

ЗАСТОНА́ТЬ *сов.* ыңғыраша башлау.

ЗАСТО́ПОРИВАТЬ *несов. см.* **засто́порить.**

ЗАСТО́ПОРИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **засто́пориться;** 2. *страд. к* **засто́поривать.**

ЗАСТО́ПОРИТЬ *сов. что* 1. *тех.* туҡтатыу; 2. *перен. разг.* (*задержать*) туҡтатып (*йәки* тотоп) тороу; **засто́порить де́ло** эште туҡтатып тороу.

ЗАСТО́ПОРИТЬСЯ *сов.* 1. *тех.* туҡтау, туҡталып тороу; 2. *перен. разг.* (*задержаться*) туҡталып тороу (*йәки* ҡалыу).

ЗАСТОЯ́ТЬСЯ *сов.* 1. оҙаҡ тороу, оҙаҡ тик тороу, тик ятыу; **конь застоя́лся** ат оҙаҡ тик торҙо; 2. (*испортиться*) оҙаҡ тороп боҙолоу; **вода́ застоя́лась** hыу оҙаҡ тороп боҙолған.

ЗАСТРА́ИВАТЬ *несов. см.* **застро́ить** I.

ЗАСТРА́ИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **застро́иться;** 2. *страд. к* **застра́ивать.**

ЗАСТРАХОВА́ТЬ *сов. кого-что* 1. страховать итеү, страховкалау; **застрахова́ть жизнь** ғүмерҙе страховкалау; 2. *перен.* (*обезопасить, предохранить*) алдан hаҡлыҡ сараhын күреү, кәртәләү.

ЗАСТРАХОВА́ТЬСЯ *сов.* 1. страховать ителеү, үҙен страховать итеү; 2. *перен.* (*обезопасить себя*) hаҡланыу, сараhын күреп ҡуйыу.

ЗАСТРАХО́ВЫВАТЬ(СЯ) *несов. см.* **застрахова́ть(ся).**

ЗАСТРЕВА́ТЬ *несов. см.* **застря́ть.**

ЗАСТРЕЛИ́ТЬ *сов. кого* атып үлтереү.

ЗАСТРЕЛИ́ТЬСЯ *сов.* атылыу, атылып үлеү.

ЗАСТРЕ́ЛЬЩИК *м.* башлап ебәреүсе; **застре́льщик соцсоревнова́ния** социалистик ярышты башлап ебәреүсе.

ЗАСТРЕ́ЛЬЩИЦА *женск. р. к* **застре́льщик.**

ЗАСТРО́ИТЬ *сов. что* (*занять постройкой*) төҙөү, һалыу (*буш ергә*).
ЗАСТРО́ИТЬСЯ *сов.* төҙөлөү, һалыныу, һалынып бөтөү (*буш ергә*).
ЗАСТРО́ЙКА *ж. см.* **застро́ить.**
ЗАСТРО́ЙЩИК *м.* төҙөүсе, һалыусы, ҡороусы.
ЗАСТРОЧИ́ТЬ I *сов. что* (*на швейной машинке*) йөйләү, тегеп сығыу; **застрочи́ть воротни́к** яғаны тегеп сығыу.
ЗАСТРОЧИ́ТЬ II *сов.* 1. (*начать шить*) йөйләп тегә башлау; 2. *что* (*начать быстро писать*) тиҙ-тиҙ яҙа (*йәки* һыҙғылай) башлау; 3. (*начать стрелять*) туҡтауһыҙ ата башлау.
ЗАСТРУ́ЙТЬСЯ *сов.* бәреп аға башлау.
ЗАСТРЯ́ТЬ *сов.* 1. барып ултырыу (*йәки* эләгеү), батыу; кипсәлеү, тығылыу; **колёса застря́ли в грязи́** тәгәрмәстәр бысраҡҡа батҡан; **пу́ля застря́ла в кости́** пуля һөйәккә барып ултырған; 2. *перен.* тотолоп ҡалыу (*йәки* ятыу); **де́ло застря́ло в канцеля́рии** эш канцелярияла тотолоп ятты; 3. *перен. разг.* (*задержаться где-л.*) юғалыу, батып ятыу; **где ты застря́л?** ҡайҙа булдың?, ҡайҙа батып яттың?; ◇ **застря́ть в го́рле** әйтә алмау, әйтмәй ҡалдырыу.
ЗАСТУДИ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* һыуытыу, һалҡынайтыу; һыуыҡ тейҙереү (*йәки* үткәреү); **застуди́ть го́рло** тамаҡҡа һыуыҡ тейҙереү.
ЗАСТУДИ́ТЬСЯ *сов. разг.* һалҡын тейеү (*йәки* тейҙереү); һыуыҡ алыу.
ЗА́СТУП *м.* (осло) тимер көрәк.
ЗАСТУПА́ТЬСЯ *несов. см.* **заступи́ться.**
ЗАСТУПИ́ТЬСЯ *сов.* яҡлау, яҡлап сығыу, арҡалау, әрсәләү; **заступи́ться за това́рища** иптәште яҡлау.
ЗАСТУ́ПНИК *м.* яҡлаусы, әрсәләүсе, ҡурсалаусы, ҡанат аҫтына алыусы.
ЗАСТУ́ПНИЦА *женск. р. к* **засту́пник.**
ЗАСТУ́ПНИЧЕСТВО *с.* яҡлау, яҡлап сығыу.
ЗАСТУЧА́ТЬ *сов.* шаҡылдата (*йәки* дөбөрҙәтә) башлау; **застуча́ть в дверь** ишек шаҡылдата башлау.
ЗАСТЫВА́ТЬ *несов. см.* **засты́ть.**
ЗАСТЫДИ́ТЬ *сов. кого, разг.* оялтыу, ҡыҙартыу.
ЗАСТЫДИ́ТЬСЯ *сов. разг.* оялыу, ҡыҙарыу, уңайһыҙланыу, оялып китеү.
ЗАСТЫ́ТЬ *сов.* 1. (*сгуститься*) ҡатыу, һыуыныу, ойоу; **клей засты́л** елем ҡатҡан; 2. *разг.* (*подмёрзнуть*) туңыу; **в вёдрах засты́ла вода́** биҙрәләге һыу туңған; 3. *разг.* (*озябнуть*) ныҡ өшөү, өшөп ҡатыу; туңып бөтөү; **засты́ть от хо́лода** һыуыҡтан өшөп ҡатыу; 4. (*замереть*) ҡатыу, ҡатып ҡалыу; **засты́ть от у́жаса** ҡурҡыуҙан ҡатып ҡалыу.
ЗАСУЕТИ́ТЬСЯ *сов.* зыҡ ҡубыу, ығы-зығы килеү; **в до́ме все засуети́лись** өйҙә бөтәһе лә ығы-зығы килде.
ЗАСУ́НУТЬ *сов. что* 1. (*во что-л.*) тығыу, тығып ҡуйыу; **засу́нуть ру́ку в карма́н** ҡулды кеҫәгә тығыу; 2. *разг.* (*спрятать, положить*) тығып (йәшереп) ҡуйыу; **засу́нуть письмо́ в я́щик стола́** хатты өҫтәл тартмаһына тығып йәшереп ҡуйыу.

ЗА́СУХА *ж.* ҡоролоҡ.
ЗАСУХОУСТО́ЙЧИВЫЙ *прил.* ҡоролоҡҡа сыҙам (*йәки* бирешмәүсән); **засухоусто́йчивые культу́ры** ҡоролоҡҡа сыҙам культуралар.
ЗАСУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **засучи́ть.**
ЗАСУЧИ́ТЬ *сов. что* төрөү, һыҙғаныу; **засучи́ть рукава́** еңдәрҙе һыҙғаныу; ◇ **приня́ться за де́ло, засучи́в рукава́** ең һыҙғанып эшкә тотоноу.
ЗАСУ́ШИВАТЬ *несов. см.* **засуши́ть.**
ЗАСУ́ШИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **засуши́ться;** 2. *страд. к* **засу́шивать.**
ЗАСУШИ́ТЬ *сов. что* 1. киптереү, ҡоротоу; **засуши́ть цвето́к** сәскәне киптереү; 2. *перен. разг.* (*лишить яркости, выразительности*) йәмен ебәреү, ҡыҙығын бөтөрөү (*картинаның, әҫәрҙең*).
ЗАСУШИ́ТЬСЯ *сов.* кибеү, ҡороу, кибеп (*йәки* ҡороп) бөтөү.
ЗАСУ́ШЛИВЫЙ *прил.* 1. (*сопровождающийся засухой*) ҡоро, яуым-төшөмһеҙ, ҡоролоҡ; **засу́шливый год** ҡоролоҡ йыл; 2. (*подверженный засухам*) кипкән, ҡыу, туҙаны осоп ятҡан; **засу́шливые сте́пи** туҙаны осоп ятҡан далалар.
ЗАСЧИТА́ТЬ *сов. что* ҡушып иҫәпләү (*йәки* һанау), иҫәпкә индереү; **засчита́ть в счёт до́лга** бурыс иҫәбенә индереп һанау.
ЗАСЧИ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **засчита́ть.**
ЗАСЫЛА́ТЬ *несов. см.* **засла́ть.**
ЗАСЫ́ПАТЬ *сов.* 1. *что* (*покрыть доверху*) күмеү; **засы́пать я́му** соҡорҙо күмеү; 2. *кого-что, перен.* (*забросать*) күмеп ташлау, яуҙырыу; **засы́пать пода́рками** бүләктәр менән күмеп ташлау; **засы́пать вопро́сами** һорауҙар яуҙырыу; 3. *что, чего, разг.* (*всыпать*) һалыу; **засы́пать ча́ю** сәй һалыу; 4. *что, чего* (*насыпать корм*) һалыу, биреү; **засы́пать ло́шади овса́** атҡа һоло һалыу.
ЗАСЫПА́ТЬ I *несов. см.* **засну́ть.**
ЗАСЫПА́ТЬ II *несов. см.* **засы́пать.**
ЗАСЫ́ПАТЬСЯ I *сов.* 1. (*попасть внутрь*) тулыу, инеү; **песо́к засы́пался в сапоги́** итеккә ҡом тулған; 2. *чем* (*покрыться*) ҡапланыу, күмелеү, тулыу; **доро́га засы́палась сухи́ми ли́стьями** юл ҡоро япраҡтар менән ҡапланған.
ЗАСЫ́ПАТЬСЯ II *сов. прост.* 1. (*попасться, быть уличённым*) тотолоу, эләгеү, ҡабыу; 2. (*обнаружить незнание в чём-л.*) (экзамен) тота (*йәки* бирә) алмау; **засы́паться на экза́мене** экзамен бирә алмау.
ЗАСЫПА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **засы́паться** I; 2. *страд. к* **засыпа́ть** II.
ЗАСЫ́ПКА *ж. см.* **засы́пать** 1, 3, 4.
ЗАСЫХА́ТЬ *несов. см.* **засо́хнуть.**
ЗАТАЁННЫЙ *прил.* 1. йәшерен, йәшерелгән, йәшереп һаҡланған; **затаённая печа́ль** йәшерен һағыш; **затаённая зло́ба** кенә; 2. (*приглушённый—о звуках*) шым, аҡрын, шыпырт ҡына; **затаённый го́вор** шыпырт ҡына һөйләшеү.
ЗАТА́ИВАТЬ *несов. см.* **затаи́ть.**
ЗАТАИ́ТЬ *сов. что* йәшереп алып ҡалыу; (йәшереп) һаҡлау; **затаи́ть зло́бу** асыу һаҡлау; ◇ **затаи́ть дыха́ние** тын да алмайынса тороу.

ЗАТАЙТЬСЯ *сов. разг.* 1. (*спрятаться*) йәшеренеү, боçоу, ҡасыу; 2. *перен.* (*уйти в себя*) йәшереү, әйтмәү, белгертмәү.

ЗАТА́ЛКИВАТЬ *несов. см.* **затолка́ть** *и* **затолкну́ть.**

ЗАТАНЦЕВА́ТЬ *сов.* бейей башлау.

ЗАТА́ПЛИВАТЬ I *несов. см.* **затопи́ть** I.

ЗАТА́ПЛИВАТЬ II *несов. см.* **затопи́ть** II.

ЗАТА́СКАННЫЙ *прил. разг.* 1. (*изношенный*) әрһеҙ кейелгән, таушалған; **зата́сканный костю́м** әрһеҙ кейелгән костюм; 2. *перен.* (*банальный*) күп сәйнәлгән; **зата́сканное выраже́ние** күп сәйнәлгән әйтем.

ЗАТАСКА́ТЬ *сов. разг.* 1. *что, разг.* әрһеҙгә кейеү, таушалдырыу, туҙҙырып бөтөрөү; **затаска́ть пальто́** пальтоны туҙҙырып бөтөрөү; 2. *что, перен.* күп сәйнәү (*йәки* ҡабатлау), күп ҡабатлап тәмен (*йәки* ҡыҙығын) бөтөрөү; **затаска́ть остро́ту** күп ҡабатлап һүҙҙең ҡыҙығын бөтөрөү; 3. *кого* (*измучить*) йөрөтөп йөҙәтеү, йөҙәтеп (*йәки* интектереп) бөтөрөү.

ЗАТА́СКИВАТЬ I *несов. см.* **затаска́ть.**

ЗАТА́СКИВАТЬ II *несов. см.* **затащи́ть.**

ЗАТА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **заточи́ть** I.

ЗАТАЩИ́ТЬ *сов. разг.* 1. *что* (*втащить*) (һөйрәп) алып килеү (*йәки* инеү, индереү); 2. *что* (*унести*) алып китеү, олаҡтырыу; 3. *кого, разг.* (*привести*) алып кереү; **я затащи́л его́ к себе́** уны үҙебеҙгә алып керҙем.

ЗАТВЕРДЕВА́ТЬ *несов. см.* **затверде́ть.**

ЗАТВЕРДЕ́ЛЫЙ *прил.* ҡатҡан, ҡаты; **затверде́лая о́пухоль** ҡаты шеш.

ЗАТВЕРДЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **затверде́ть;** 2. *мед.* (*опухоль*) ҡаты шеш; ҡаты булып шешеү.

ЗАТВЕРДЕ́ТЬ *сов.* ҡатыу, ҡатыланыу, ҡатып ҡалыу (*йәки* китеү).

ЗАТВЕРДИ́ТЬ I *сов. что* (*выучить наизусть*) ятлау, ятҡа бикләү; **затверди́ть стихи́** шиғырҙы ятҡа бикләү.

ЗАТВЕРДИ́ТЬ II *сов. что* (*начать твердить*) ҡабатлай (*йәки* ҡат-ҡат туҡый, сәйнәй) башлау; **затверди́ть одно́ и то́ же** бер үк нәмәне ҡабатлай башлау.

ЗАТВО́Р *м.* 1. *воен.* затвор; **затво́р винто́вки** винтовка затворы; 2. (*у плотины*) япҡыс.

ЗАТВОРИ́ТЬ *сов. что* ябыу, ябып ҡуйыу; **затвори́ть дверь** ишекте ябып ҡуйыу.

ЗАТВОРИ́ТЬСЯ *сов.* 1. ябылыу; **окно́ затвори́лось** тәҙрә ябылды; 2. *перен.* (*уединиться*) бикләнеп йәшәү (*йәки* ултырыу).

ЗАТВО́РНИК *м.* 1. *рел.* заһит (*үҙ бүлмәһенән сыҡмай ғына ятырға һүҙ биргән монах*); 2. *перен.* кешегә ҡатышмаусы, кешеләр менән аралашмаусы; бикләнеп йәшәүсе; **он живёт затво́рником** ул кешеләр менән аралашмай, бикләнеп йәшәй.

ЗАТВО́РНИЦА *женск. р. к* **затво́рник.**

ЗАТВОРЯ́ТЬ *несов. см.* **затвори́ть.**

ЗАТВОРЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **затвори́ться;** 2. *страд. к* **затворя́ть.**

ЗАТЕВА́ТЬ *несов. см.* **зате́ять.**

ЗАТЕВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **зате́яться;** 2. *страд. к* **затева́ть.**

ЗАТЕ́ЙЛИВЫЙ *прил.* бормалы-һырмалы; хикмәтле, әкәмәтле; **зате́йливое украше́ние** бормалы-һырмалы биҙәк; **зате́йливая речь** урап-һурап, хикмәтле итеп һөйләү; **зате́йливая игру́шка** хикмәтле уйынсыҡ.

ЗАТЕ́ЙНИК *м. разг.* 1. (*выдумщик*) мәрәкәсе, мәҙәксе; 2. (*инициатор игр*) уйынды башлап ебәреүсе, уйын ойоштороусы.

ЗАТЕ́ЙНИЦА *женск. р. к* **зате́йник** 1.

ЗАТЕКА́ТЬ *несов. см.* **зате́чь.**

ЗАТЕ́М *нареч.* 1. (*потом*) һуңынан, унан һуң, аҙаҡ; **я снача́ла позанима́юсь, а зате́м погуля́ю** мин башта уҡыйым, ә унан һуң йөрөргә сығам; 2. (*для того*) өсөн; **а я зате́м и пришёл, что́бы помо́чь вам** ә мин һеҙгә ярҙам итер өсөн килдем дә.

ЗАТЕМНЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **затемни́ть(ся);** 2. *мед.* ҡара тап; **затемне́ние в лёгких** үпкәләге ҡара тап; 3. (*светомаскировка*) ҡараңғылыҡ, ҡараңғылау; **устро́ить затемне́ние на о́кнах** тәҙрәләрҙе ҡаплап ҡараңғылау.

ЗАТЕМНЕ́ТЬ *сов.* 1. (*показаться—о чём-л. тёмном*) ҡарайып күренеү; **вдали́ затемне́л лес** алыçтан урман ҡарайып күренде; 2. (*начать темнеть*) ҡараңғыланыу.

ЗАТЕМНИ́ТЬ *сов. что* 1. (*сделать тёмным*) ҡараңғылау; 2. (*замаскировать освещение*) ҡараңғылау; **затемни́ть го́род** ҡаланы ҡараңғылау; 3. *перен.* (*помрачить*) бутау, томаландырыу, томалау; **затемни́ть созна́ние** аңды томаландырыу.

ЗАТЕМНИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*стать тёмным*) ҡараңғыланыу; 2. *перен.* буталыу, томаланыу; **мысль затемни́лась** фекер буталды.

ЗА́ТЕМНО *нареч. разг.* ҡараңғыла, яҡтырғансы, яҡтырмаç элек; **он уе́хал за́темно** ул яҡтырмаç элек киткән.

ЗАТЕМНЯ́ТЬ *несов. см.* **затемни́ть.**

ЗАТЕМНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **затемни́ться;** 2. *страд. к* **затемня́ть.**

ЗАТЕНИ́ТЬ *сов. что* күләгәләү, ышыҡлау, ҡаплау; **дли́нные ресни́цы затени́ли глаза́** оҙон керпектәре күҙҙәрен ҡаплаған.

ЗАТЕНЯ́ТЬ *несов. см.* **затени́ть.**

ЗАТЕ́ПЛИТЬСЯ *сов. прям. и перен.* уяныу, тоҡанып ҡуйыу, тыуыу; **зате́плилась наде́жда** өмөт тоҡанды.

ЗАТЕРЕ́ТЬ *сов.* 1. *что* юйып (*йәки* ҡырып, һөртөп) ташлау, юйыу; **затере́ть на́дпись** яҙыуҙы юйыу; 2. *кого-что* (*сдавить*) ҡыçыу; **льды затёрли су́дно** боҙҙар судноны ҡыçҡан; 3. *кого, перен. разг.* (*помешать карьере*) ҡыçыу, юл бирмәү, ҡыйырһытыу.

ЗАТЕ́РЯННЫЙ 1. *прич.* юғалған; 2. *прил.* (*заброшенный, покинутый*) юғалған, онотолған, иғтибарһыҙ ҡалдырылған, ситкә ҡағылған; **не чу́вствовать себя́ зате́рянным** үҙеңде ситкә ҡағылған итеп хис итмәү.

ЗАТЕРЯ́ТЬ *сов. что, разг.* юғалтыу, ҡайҙалыр ҡуйыу; **затеря́ть каранда́ш** ҡәләмде юғалтыу.

ЗАТЕРЯ́ТЬСЯ *сов. разг.* 1. юғалыу; **кни́га затеря́лась** китап юғалған; 2. (*пропасть из виду*) инеп юғалыу; **затеря́ться в толпе́** халыҡ араһына инеп юғалыу; 3. *перен.* юғалып ҡалыу, күренмәү; **дере́вня затеря́лась среди́ гор** ауыл тауҙар араһынан күренмәй.

ЗАТЕСА́ТЬ *сов. что* юныу, юнып алыу, ослау; **затеса́ть кол** бағананы ослау.

ЗАТЕСА́ТЬСЯ *сов. прост.* тыҡшыныу, ҡыҫылып-боҫолоп инеү (*тейеш булмаған урынға*).

ЗАТЁСЫВАТЬ *несов. см.* **затеса́ть.**

ЗАТЁСЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **затеса́ться;** 2. *страд. к* **затёсывать.**

ЗАТЕ́ЧЬ *сов.* 1. (*влиться*) ағып (*йәки* һарҡып) инеү (*йәки* төшөү); үтеү; **вода́ затекла́ в подва́л** баҙға һыу төшкән; 2. (*заплыть*) шешеү, ҡан төшөү, ҡабарып сығыу; **глаз затёк** күҙ шешкән; 3. (*онеметь*) ойоу; **у него́ ру́ки затекли́** уның ҡулдары ойоған.

ЗАТЕ́Я *ж.* 1. (*замысел, предприятие*) (урынһыҙ, ышанысһыҙ) башланған эш; **неуда́чная зате́я** уңышһыҙ башланған эш; 2. (*выдумка*) уйланған нәмә, уй; 3. (*забава*) әкәмәт, мәрәкә, ҡыҙыҡ нәмә; шаянлыҡ, шаярыу; **ребя́чьи зате́и** балалыҡ шаянлыҡтары; ◇ **без зате́й** әкәмәт ҡормай ғына.

ЗАТЕ́ЯТЬ *сов. что и с неопр.* 1. (*задумать*) юрыҡлау, ниәтләү, уйлау; **они́ что́-то зате́яли** улар нәмәлер юрыҡланы; 2. (*предпринять*) башлап ебәреү, башлау; **зате́ять и́гры** уйын башлап ебәреү.

ЗАТЕ́ЯТЬСЯ *сов. разг.* башланыу.

ЗАТИРА́ТЬ *несов. см.* **затере́ть.**

ЗАТИ́СКАТЬ *сов. кого, разг.* интектереп бөтөрөү.

ЗАТИ́СКИВАТЬ *несов. см.* **зати́скать** *и* **зати́снуть.**

ЗАТИ́СНУТЬ *сов. кого-что, разг.* тығыҙлап һыйҙырыу (*йәки* тығыу); этеп-төртөп кертеү (*йәки* индереү).

ЗАТИХА́ТЬ *несов. см.* **зати́хнуть.**

ЗАТИ́ХНУТЬ *сов.* 1. (*умолкнуть*) тынып ҡалыу, тыныу, шымыу, баҫылыу; **зву́ки зати́хли** тауыштар тынды; 2. (*ослабеть*) әкренәйеү, һүрелеү, баҫылыу, тынысланыу, туҡтау; **дождь зати́х** ямғыр баҫылды; 3. (*успокоиться*) тынысланыу, тыныу; **больно́й зати́х** ауырыу тынысланды.

ЗАТИ́ШЬЕ *с. в разн. знач.* тынлыҡ, баҫылып (*йәки* тынып) тороу; **зати́шье пе́ред грозо́й** йәшен алдынан булған тынлыҡ; **зати́шье по́сле бо́я** һуғыштан һуңғы тынлыҡ.

ЗАТКА́ТЬ *сов. что* сүпләмләп сигеү; сигеп сығыу; **затка́ть пла́тье серебро́м** күлдәкте көмөш менән сүпләмләп сигеү.

ЗАТКНУ́ТЬ *сов. что* 1. (*закрыть отверстие*) тығыу, тығып ҡуйыу; **заткну́ть буты́лку про́бкой** шешәгә тығын тығыу; 2. *разг.* (*засунуть за что-л.*) ҡыҫтырыу, ҡыҫтырып ҡуйыу; **заткну́ть кинжа́л за по́яс** хәнйәрҙе билбауға ҡыҫтырып ҡуйыу; ◇ **заткну́ть за́ пояс** *кого* уҙҙырып ебәреү, танауына сиртеү, өҫтөн сығыу; **заткну́ть рот** *кому* ауыҙын томалау, һүҙ әйтергә бирмәү, ауыҙын астырмау; **он любо́го заткнёт за́ пояс** *соотв.* ул теләһә кемдең танауына сиртер, ул бөтәһенән дә уҙҙырып ебәрер.

ЗАТЛЕ́ТЬ *сов.* 1. (*начать разлагаться — о трупе*) серей башлау; 2. (*начать слабо гореть*) быҫҡыу, быҫҡып ятыу.

ЗАТМЕВА́ТЬ *несов. см.* **затми́ть.**

ЗАТМЕ́НИЕ *с.* 1. *астр.* тотолоу; **затме́ние со́лнца** ҡояш тотолоу; 2. *разг.* (*помрачение сознания*) аҡыл томаланыу, зиһен таралыу, томалыҡ; **на меня́ сло́вно како́е-то затме́ние нашло́** зиһенем таралып киткәндәй булды.

ЗАТМИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*скрыть*) ҡаплау, томалау, ҡаплап (*йәки* томалап) алыу; **ту́чи затми́ли всё не́бо** болот бөтә күкте ҡаплаған; 2. *кого-что, перен.* (*превзойти*) өҫтөн сығыу, уҙҙырыу, ҡаплау; **она́ затми́ла всех свое́й красото́й** үҙенең һылыулығы менән бөтәһен дә таң ҡалдырҙы.

ЗАТО́ *союз противит.* ләкин, уның ҡарауы; **дорого́й, зато́ хоро́ший пода́рок** ҡыйбат, ләкин яҡшы бүләк.

ЗАТОВА́РЕННОСТЬ *ж. ком.* тауарҙың артыҡ булыуы, тауарҙың йыйылып ятыуы.

ЗАТОВА́РИВАНИЕ *с. см.* **затова́рить (-ся).**

ЗАТОВА́РИВАТЬ *несов. см.* **затова́рить.**

ЗАТОВА́РИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **затова́риться;** 2. *страд. к* **затова́ривать.**

ЗАТОВА́РИТЬ *сов. что, ком.* йыйып яҡтырыу (*йәки* тотоу) (*һатмай*); **затова́рить зерно́** ашлыҡты йыйып яҡтырыу.

ЗАТОВА́РИТЬСЯ *сов. ком.* 1. (*обеспечить большим количеством товара*) кәрәгенән артыҡ тәьмин итеү (*тауар менән*); 2. (*скопиться в большом количестве — о товаре*) йыйылып ҡалыу, һатылмай ятыу.

ЗАТОЛКА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*толкая, ввести куда-л.*) этеп (*йәки* төртөп) индереү, этәреү, алып барып ҡуйыу; 2. *кого* төрткөләү, төрткөләп бөтөрөү; **его́ затолка́ли в толпе́** уны халыҡ араһында төрткөләп бөтөрҙөләр.

ЗАТОЛКНУ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* этеп (*йәки* төртөп) индереү, этәреп ҡуйыу.

ЗАТО́Н *м.* ҡултыҡ, ҡолаҡ; затон (*пароходтар ҡышлай торған урын*).

ЗАТОНУ́ТЬ *сов.* батыу, төпкә китеү.

ЗАТОПИ́ТЬ I *сов. что* яғыу, яғып ебәреү; **затопи́ть пе́чку** мейескә яғып ебәреү.

ЗАТОПИ́ТЬ II *сов. что* 1. һыу баҫыу, баҫып китеү; **разли́вшаяся река́ затопи́ла луга́** йылға ташып болондарҙы баҫты; 2. батырыу; **затопи́ть корабли́** караптарҙы батырыу.

ЗАТОПИ́ТЬСЯ I *сов.* (*начать топиться*) яна башлау.

ЗАТОПИ́ТЬСЯ II *сов.* (*залиться водой*) һыу аҫтында ҡалыу, һыу баҫып китеү.

ЗАТОПЛЕ́НИЕ *с. см.* **затопи́ть** II.

ЗАТОПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **затопи́ть** II.

ЗАТОПТА́ТЬ *сов.* 1. *что* тапап бөтөрөү, тапау; **затопта́ть следы́** эҙҙе тапап бөтөрөү; **затопта́ть пол гря́зными сапога́ми** иҙәнде бысраҡ итектәр менән тапап бөтөрөү; 2. *что* (*потушить*) тапап һүндереү; **затопта́ть горя́щую тря́пку** янған сепрәкте тапап һүндереү; 3. *кого-что* (*задавить*) тапап үлтереү, тапау.

ЗАТО́Р *м.* 1. тығын, тығылыу, кипсәлеү, өйөлөү; **зато́р льда** боҙ тығылыу; **у две́ри образова́лся зато́р** ишек янына халыҡ килеп тығылған; 2. *перен.* тотҡарлыҡ; **зато́р в рабо́те** эштәге тотҡарлыҡ.

ЗАТОРМОЗИ́ТЬ *сов.* 1. (*начать тормозить*) тормозлау; 2. *что* (*остановить*

тормозом) тормоз һалыу, тормозлау, тормозлап туҡтатыу; **затормози́ть ваго́н** вагонды тормозлап туҡтатыу; 3. *что, перен. разг.* (*задержать*) тотҡарлау, тотҡарлыҡ итеү; **затормози́ть де́ло** эшкә тотҡарлыҡ итеү.

ЗАТОРМОЗИ́ТЬСЯ *сов.* 1. тормозланыу, аҡрынайыу; 2. *перен. разг.* (*задержаться*) тотҡарланыу, аҡрынайыу, туҡталыу.

ЗАТОРМОШИ́ТЬ I *сов. кого* (*утомить*) ян-яҡҡа тартҡылау, өҙгөләү; **де́ти меня́ совсе́м затормоши́ли** балалар мине ян-яҡҡа тартҡылай.

ЗАТОРМОШИ́ТЬ II *сов. кого-что, разг.* (*начать тормошить*) тартҡылай (*йәки* йолҡколай) башлау.

ЗАТОРОПИ́ТЬСЯ *сов.* ашыға (*йәки* ҡабалана) башлау, ашығыу.

ЗАТОСКОВА́ТЬ *сов. разг.* һағына (*йәки* юҡһына) башлау.

ЗАТОЧЕ́НИЕ *с. уст.* (*пребывание в ссылке, тюрьме*) һөргөндә булыу, тотҡонда йәшәү.

ЗАТОЧИ́ТЬ I *сов. что, разг.* (*заострить*) ослау, үткерләү.

ЗАТОЧИ́ТЬ II *сов. кого, уст.* ябыу, ябып ҡуйыу,ултыртыу; **заточи́ть в тюрьму́** төрмәгә ябыу.

ЗАТОШНИ́ТЬ *сов. безл. кого* күңел болғана (*йәки* бутала) башлау, ҡоҫҡо килеү, уҡшытыу; **его́ затошни́ло** күңеле болғана.

ЗАТРАВИ́ТЬ *сов. кого* 1. *охот.* баҫтыртыу, ҡыуҙыртыу; **затрави́ть за́йца** ҡуянды баҫтыртыу; 2. *перен. разг.* (*замучить преследованиями*) эҙәрләп интектереү (*йәки* теңкәгә тейеү).

ЗАТРА́ГИВАТЬ *несов. см.* **затро́нуть.**

ЗАТРАПЕ́ЗНЫЙ *прил. уст.* көн дә (*йәки* әрһеҙгә) кейә торған, ябай, көндәлек; **затрапе́зный вид** ябай ҡиәфәт; **затрапе́зное пла́тье** әрһеҙгә кейә торған күлдәк.

ЗАТРА́ТА *ж.* 1. *см.* **затра́тить; затра́та вре́мени** ваҡыт әрәм итеү; 2. *обычно мн.* **затра́ты** тотолған аҡса, сығым; **непроизводи́тельные затра́ты** файҙаһыҙ сығым.

ЗАТРА́ТИТЬ *сов. что* 1. тотоу, һалыу; **затра́тить сре́дства на обору́дование** ҡорамалдар алыу өсөн аҡса тотоу; 2. (*употребить, потратить*) түгеү, һалыу, сарыф (*йәки* әрәм) итеү; **затра́тить мно́го уси́лий** күп көс һалыу.

ЗАТРА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **затра́тить.**

ЗАТРЕ́БОВАТЬ *сов. кого-что* талап итеү, һоратып алыу, саҡыртыу, саҡыртып килтереү; **затре́бовать докуме́нт** документ һоратып алыу; **затре́бовать свиде́теля** шаһит саҡыртып килтереү.

ЗАТРЕПА́ТЬ I *сов. разг.* 1. *что* (*износить*) иҫкертеп (*йәки* туҙҙырып, таушалдырып, аламаландырып) бөтөрөү; 2. *кого* (*измучить*) йонсотоп (*йәки* интектереп, йөҙәтеп) бөтөрөү.

ЗАТРЕПЕТА́ТЬ *сов.* ҡалтырау, тетрәү, дерелдәү.

ЗАТРЕЩА́ТЬ *сов.* 1. шытырҙай (*йәки* сытыр-сытыр килә, ярыла) башлау; **лёд затреща́л** боҙ шытырҙай башланы; 2. сырылдай (*йәки* сырылдаша) башлау; **кузне́чики затреща́ли** сиңерткәләр сырылдаша башланы; 3. *перен. разг.* (*начать болтовню*) лыҡылдай (*йәки* лаҡылдай) башлау; 4. дыңғырҙай (*йәки* дыңғыр-дыңғыр килә) башлау; **бараба́ны затреща́ли** барабандар дыңғырҙай башланы.

ЗАТРО́НУТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*задеть*) тейеү, тейеп китеү, ҡағылыу, ҡағылып үтеү; **пу́ля затро́нула кость** пуля һөйәккә тейеп киткән; 2. *кого-что, перен.* (*оказать воздействие*) тәьҫир итеү; уятыу (*тойғо, уй, теләкте*); 3. *что, перен.* (*коснуться*) ҡағылыу, ҡағылып үтеү (*йәки* китеү) әйтеп үтеү; **затро́нуть вопро́с** мәсьәләгә ҡағылып үтеү.

ЗАТРУБИ́ТЬ *сов. что и без. доп.* борғо ҡысҡыртыу; ҡысҡыртыу.

ЗАТРУДНЕ́НИЕ *с.* 1. (*помеха, препятствие*) ҡыйынлыҡ, уңайһыҙлыҡ, ауырлыҡ; **устрани́ть затрудне́ние** ҡыйынлыҡты бөтөрөү; 2. (*трудное положение*) ҡыйын (*йәки* ауыр) хәл; **вы́йти из затрудне́ния** ҡыйын хәлдән сығыу.

ЗАТРУДНЁННЫЙ *прил.* ҡыйын, ауыр; **затруднённое дыха́ние** ауыр тын алыу.

ЗАТРУДНИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* ҡыйын, ауыр; **затрудни́тельное положе́ние** ҡыйын хәл.

ЗАТРУДНИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* ауырлыҡ (*йәки* ҡыйынлыҡ) килтереү; ҡыйын (*йәки* ауыр) булыу; **е́сли вас не затрудни́т** һеҙгә ҡыйынлыҡ килтермәһә; 2. *что* (*осложнить*) ҡыйынлаштырыу, ауырлаштырыу.

ЗАТРУДНИ́ТЬСЯ *сов. чем, в чём и с неопр.* ауырһыныу, ҡыйынһыныу, ҡыйынһырау; **затрудни́ться отве́тить** яуап бирергә ҡыйынһыныу.

ЗАТРУДНЯ́ТЬ *несов. см.* **затрудни́ть.**

ЗАТРУДНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **затрудни́ться**; 2. *страд. к* **затрудня́ть.**

ЗАТРЯСТИ́ *сов. кого-что* 1. (*начать трясти*) һелкетә (*йәки* сайҡай) башлау; 2. (*напр. при лихорадке*) ҡалтырата (*йәки* тетрәтә, дерелдәтә) башлау.

ЗАТРЯСТИ́СЬ *сов.* ҡалтырай (*йәки* тетрәй, дерелдәй) башлау; **затрясти́сь от стра́ха** ҡурҡыуҙан ҡалтыраныу.

ЗАТУЖИ́ТЬ *сов. разг.* ҡайғыра (*йәки* көйөнә, хәсрәтләнә) башлау.

ЗАТУМА́НИВАТЬ *несов. см.* **затума́нить.**

ЗАТУМА́НИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **затума́ниться**; 2. *страд. к* **затума́нивать.**

ЗАТУМА́НИТЬ *сов. что* 1. (*покрыть туманом*) томан менән ҡаплау, томанландырыу; 2. (*глаза*) ҡаплау; 3. *перен.* (*сделать неясным*) томалау, бутау; **затума́нить смысл** мәғәнәне бутау.

ЗАТУМА́НИТЬСЯ *сов.* 1. (*покрыться туманом*) томан менән ҡапланыу, томаланыу; 2. (*о глазах*) ҡапланыу, ҡараңғыланыу; 3. *перен.* (*сделаться неясным*) томаланыу, буталыу.

ЗАТУПИ́ТЬ *сов. что* 1. үтмәҫләү, үтмәҫләндереү, үтмәҫләп бөтөү; **затупи́ть нож** бысаҡты үтмәҫләү; 2. (*остроконечный предмет*) тупартыу, осон бөтөрөү; **затупи́ть спи́цы** бәйләм энәләрен тупартыу.

ЗАТУПИ́ТЬСЯ *сов. разг.* 1. (*напр. о ноже*) үтмәҫләнеү; 2. (*об остроконечных предметах*) тупарыу, осо бөтөү.

ЗАТУПЛЯ́ТЬ *несов. см.* затупи́ть.

ЗАТУПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* затупи́ться; 2. *страд. к* затупля́ть.

ЗАТУХА́НИЕ *с. см.* зату́хнуть.

ЗАТУХА́ТЬ *несов. см.* зату́хнуть.

ЗАТУ́ХНУТЬ *сов.* 1. (*потухнуть*) һүнеү, һүнеп ҡуйыу; **костёр зату́х** костёр һүнгән; 2. *перен.* (*прекратиться*) туҡталыу, баҫылыу; **колеба́ния зату́хли** тирбәлеүҙәр туҡталды.

ЗАТУШЕВА́ТЬ *сов. что* 1. (*покрыть тушёвкой*) тушь менән ҡаплау, тушлау, ҡарайтыу; 2. *перен.* (*сделать менее заметным*) ҡаплау, йәшереү; йомшартыу; **он стара́лся затушева́ть её оши́бки** ул уның хатаһын йәшереп ҡалдырырға тырышты.

ЗАТУШЁВЫВАТЬ *несов. см.* затушева́ть.

ЗАТУШИ́ТЬ *сов. что, разг.* 1. һүндереү; **затуши́ть свечу́** шәмде һүндереү; 2. *перен.* (*подавить*) баҫыу, күрһәтмәү, туҡтатыу.

ЗА́ТХЛОСТЬ *ж.* 1. тынсыулыҡ, тынсыған (*йәки* күгәргән) еҫ; **па́хнет за́тхлостью** тынсыған еҫ килә; 2. *перен.* (*косность*) батып (*йәки* һөрһөп) ятыу.

ЗА́ТХЛЫЙ *прил.* 1. тынсыу, тынсыған, һаҫыҡ, күгәргән, боҙолған; **за́тхлый во́здух** тынсыу һауа; **за́тхлая мука́** күгәргән он; 2. *перен.* (*косный*) боҙоҡ, һөрһөгән; **за́тхлая атмосфе́ра** боҙоҡ атмосфера.

ЗАТЫКА́ТЬ *несов. см.* заткну́ть.

ЗАТЫ́ЛОК *м.* соңҡа; ◇ **станови́ться в заты́лок** бер-бер артлы теҙелеү.

ЗАТЫЛОЧНЫЙ *прил.* соңҡа; **заты́лочная кость** *анат.* соңҡа һөйәге, арт сүмес.

ЗАТЫ́ЧКА *ж. разг.* (*пробка, втулка*) бөкө, тығын, тыҡҡыс.

ЗАТЯ́ГИВАТЬ *несов. см.* затяну́ть I.

ЗАТЯ́ГИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* затяну́ться; 2. *страд. к* затя́гивать.

ЗАТЯ́ЖКА *ж.* 1. *см.* затяну́ть I 1, 2, 4—6 *и* затяну́ться 1, 6; **затя́жка ремня́** ҡайышты тартып бәйләү; **затя́жка игры́** уйындың оҙаҡҡа һуҙылыуы; 2. (*при курении*) һурыу, эскә тартыу.

ЗАТЯЖНО́Й *прил.* оҙаҡҡа тартылған (*йәки* һуҙылған); **затяжна́я боле́знь** оҙаҡҡа һуҙылған ауырыу; ◇ **затяжно́й прыжо́к** *ав.* оҙаҡ асмайынса төшөү (*парашютте ергә яҡынлашҡанда ғына асыу*).

ЗАТЯНУ́ТЬ I *сов.* 1. *что* (*стянуть*) тартып (*йәки* тарттырып, ҡыҫып) бәйләү; **затяну́ть у́зел** төйөнсөктө тартып бәйләү; 2. *кого-что* (*засосать*) һурыу, алыу, убыу, тартып алыу; **боло́то затяну́ло коро́ву** һаҙ һыйырҙы упҡан; 3. *кого, перен. разг.* (*завлечь*) тартыу, ылыҡтырыу, ҡатыштырыу; **затяну́ть в дурну́ю компа́нию** насар компанияға ылыҡтырыу; 4. *что* (*закрыть*) ҡаплау, ябыу, томалап (*йәки* ҡаплап) алыу; **ту́чи затяну́ли не́бо** күк йөҙөн болот каплап алды; 5. *безл. что* (*заживить*) уңалыу, бөтәшеү, төҙәлеү; **ра́ну затяну́ло** яра бөтәшкән; 6. *что* (*задержать, замедлить*) һуҙыу, оҙаҡҡа һуҙыу; **затяну́ть де́ло** эште оҙаҡҡа һуҙыу.

ЗАТЯНУ́ТЬ II *сов. что* (*запеть*) йырлап ебәреү.

ЗАТЯНУ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*завязаться*) ҡыҫып бәйләнеү, тартылыу, ныҡ бәйләнеү; **у́зел затяну́лся** төйөнсөк тартып бәйләнгән; 2. (*туго стянуться*) тартып (*йәки* ҡыҫып) бәйләү, ҡыҫып быуыу, быуыныу; **затяну́ться по́ясом** билгә ҡайыш быуыу; 3. *чем* (*покрыться*) ҡапланыу, томаланыу; **пруд затяну́лся ти́ной** быуа ләм менән ҡапланған; 4. (*зажить*) уңалыу, бөтәшеү, төҙәлеү; **ра́на затяну́лась** яра уңалды; 5. (*замедлиться, продлиться*) оҙаҡҡа һуҙылыу (*йәки* тартылыу); **обсужде́ние затяну́лось** фекер алышыу оҙаҡҡа һуҙылды; 6. (*втянуть в себя*) эскә алыу (*йәки* тартыу), һурыу (*тәмәкене*).

ЗАУ́МНЫЙ *прил.* аңлайышһыҙ; **зау́мные слова́** аңлайышһыҙ һүҙҙәр.

ЗАУНЫ́ВНЫЙ *прил.* яманһыу, һағышлы; **зауны́вная пе́сня** һағышлы йыр.

ЗАУПРЯ́МИТЬСЯ *сов.* ҡарышыу, тиҫкәреләнеү.

ЗАУРЯ́ДНЫЙ *прил.* уртаса, ябай, ғәҙәти; **зауря́дный писа́тель** уртаса яҙыусы.

ЗАУСЕ́НИЦА *ж.* 1. (*на пальцах*) шайтан тырнағы; 2. *тех.* металл юныҫҡыһы; металл ҡылсығы.

ЗАУ́ТРЕНЯ *ж. церк.* заутреня (*христиан динендәге ғибәҙәттең береһенең исеме*).

ЗАУТЮ́ЖИВАТЬ *несов. см.* заутю́жить.

ЗАУТЮ́ЖИТЬ *сов. что* үтекләү, үтекләп ҡуйыу.

ЗАУТЮ́ЖИТЬСЯ *сов.* үтекләнеү, үтекләп ҡуйылыу.

ЗАУ́ЧЕННЫЙ *прич. и прил.* ятланған, ятҡа бикләнгән, ятлап алынған; **зау́ченные наизу́сть стихи́** ятҡа бикләнгән шиғырҙар; **зау́ченные приве́тствия** алдан ятланған ҡотлауҙар.

ЗАУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* заучи́ть.

ЗАУЧИ́ТЬ *сов.* 1. *что* ятлау, ятлап алыу, ятҡа бикләү; **заучи́ть стихотворе́ние наизу́сть** шиғырҙы ятлау; 2. *кого, разг.* (*замучить учением*) уҡыта-уҡыта алйытып ҡуйыу.

ЗАУЧИ́ТЬСЯ *сов. разг.* оҙаҡ уҡып арыу; уҡыуҙан башы сыҡмау.

ЗАУША́ТЕЛЬСКИЙ *прил.* тупаҫ, мыҫҡыллы; **зауша́тельская кри́тика** тупаҫ тәнҡит.

ЗАУ́ШНИЦА *ж. мед.* ҡолаҡ ауырыуы.

ЗАУ́ШНЫЙ *прил.* ҡолаҡ арты, ҡолаҡ артындағы.

ЗАФИКСИ́РОВАТЬ *сов. что* 1. (*отметить, учесть*) теркәп (*йәки* яҙып) ҡуйыу, иҫәпкә алыу; 2. (*обработать фиксажем*) төшөрөп алыу (*фотографическую пластинку*); эшләп ҡуйыу (*рисунок*).

ЗАФРАХТОВА́ТЬ *сов. что, мор.* йөк ташыуға яллау; **зафрахтова́ть су́дно** йөк ташыуға судно яллау.

ЗАХАНДРИ́ТЬ *сов. разг.* бошона (*йәки* кәйефһеҙләнә) башлау.

ЗАХВА́ЛИВАТЬ *несов. см.* захвали́ть.

ЗАХВАЛИ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* артыҡ маҡтап ебәреү (*йәки* ташлау), үтә маҡтау; **молодо́го арти́ста захвали́ли** йәш артисте артыҡ маҡтап ташланылар.

ЗАХВА́Т *м. см.* захвати́ть.

ЗАХВАТА́ТЬ *сов. что, разг.* тоттолап ҡарайтыу, ҡулдан-ҡулға йөрөтөп бысратыу.

ЗАХВАТИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*взять*) алыу; алып барыу; **захвати́ть горсть оре́-**

хов бер ус сәтләүек алыу; **он захвати́л сы́на в теа́тр** ул үҙе менән бергә улын театрға алып барҙы; 2. *кого-что и без. доп.* (*зацепить*) тотоу, эләктереү, эләктереп алыу; **маши́ной захвати́ло край оде́жды** машина сабыуҙы эләктереп алды; 3. *кого-что* (*завладеть, завоевать*) алыу, баҫып (*йәки* тартып) алыу, ҡулға төшөрөү, эләктереү; **захвати́ть чужу́ю террито́рию** кеше ерен баҫып алыу; 4. *что* (*вовремя принять меры*) *разг.* эләктереү, йоҡтороу; **захвати́ть корь** ҡыҙамыҡ эләктереү; 5. *кого-что* (*застать, застигнуть*) килеп (*йәки* барып) баҫыу, тотоу, тап булыу; **захвати́ть врасплóх** көтмәгәндә барып баҫыу; **захвати́ть на мéсте преступлéния** енәйәт өҫтөндә тотоу; **захвати́ть послéдний пóезд** һуңғы поезға өлгөрөү; **дождь захвати́л нас** ямғырға эләктек; 6. *кого-что, перен.* (*увлечь*) мауыҡтырыу, ҡыҙыҡһындырыу, тартыу, күңелде биләү; **му́зыка захвати́ла меня́** музыка күңелемде биләне; ◇ **дух захвати́ло** *безл.* тын бөттө (*йәки* ҡыҫылды).

ЗАХВА́ТНИЧЕСКИЙ *прил.* баҫып алыу; **захва́тнические пла́ны империали́стов** империалистәрҙең баҫып алыу пландары.

ЗАХВА́ТЧИК *м.* илбаҫар, баҫып алыусы.

ЗАХВА́ТЫВАТЬ I *несов. см.* **захвати́ть.**

ЗАХВА́ТЫВАТЬ II *несов. см.* **захвата́ть.**

ЗАХВА́ТЫВАЮЩИЙ *прил.* ҡыҙыҡлы, мауыҡтырғыс, үҙенә тарта торған; **захва́тывающий расска́з** ҡыҙыҡлы хикәйә; **слу́шать с захва́тывающим интерéсом** бирелеп (*йәки* йотлоғоп) тыңлау.

ЗАХВОРЕ́ТЬ *сов. разг.* ауырып китеү (*йәки* ҡуйыу).

ЗАХИРЕ́ТЬ *сов.* 1. (*похудеть, ослабеть*) хәлһеҙләнеү, бөтөрөнөү, көсһеҙләнеү; 2. *перен.* һүнеү, баҫылыу, бөтөү; **тала́нт его́ захирéл** уның таланты һүнгән.

ЗАХИХИ́КАТЬ *сов. разг.* хихылдау, кет-келдәү, кет-кет көлөү.

ЗАХЛЕБНУ́ТЬСЯ *сов.* сәсәү, сәсәп китеү.

ЗАХЛЁБЫВАТЬСЯ *несов. см.* **захлебну́ться;** ◇ **говори́ть захлёбываясь** йотлоға-йотлоға һөйләү; **захлёбываться от слёз** йәшкә төйөлөү; **захлёбываться от смéха** эс ҡатып көлөү.

ЗАХЛЕСТА́ТЬ I *сов. кого, разг.* (*засечь хлыстом*) ҡамсылау; ҡамсы менән ярыу; **захлеста́ть ло́шадь** атты ҡамсы менән ярыу.

ЗАХЛЕСТА́ТЬ II *сов. разг.* (*начать хлестать*) яра (*йәки* ҡамсылай, һыҙыра) башлау (*плетью*); бәреп (*йәки* һыҙырып) яуа башлау (*о дожде*); бәрә (*йәки* һуға) башлау (*о волнах*).

ЗАХЛЕСТНУ́ТЬ *сов. кого-что* 1. эләктереү, эләктереп (*йәки* салып) алыу; **захлестну́ть пéтлей** элмәкләп салып алыу; 2. (*обдать*) килтереп бәреү, аша һуғыу, ҡойондороу; **волно́й захлестну́ло ло́дку** *безл.* тулҡын кәмәне аша һуҡты; 3. *перен.* (*вовлечь, захватить*) уятыу, үҙенә тартыу; **волна́ революции захлестну́ла широ́кие ма́ссы** революция тулҡыны киң массаны үҙенә тартты.

ЗАХЛЁСТЫВАТЬ I *несов. см.* **захлестну́ть.**

ЗАХЛЁСТЫВАТЬ II *несов. см.* **захлеста́ть** I.

ЗАХЛО́ПАТЬ *сов.* 1. (*зааплодировать*) ҡул саба башлау; **пу́блика захло́пала докла́дчику** халыҡ докладсыға ҡул саба башланы; 2. *чем* (*кнутом, дверьми и т. п.*) шартлата башлау.

ЗАХЛО́ПНУТЬ *сов.* 1. *что* шарт (*йәки* шап иттереп) ябыу; **захло́пнуть дверь** ишекте шап иттереп ябыу; 2. *кого* (*поймать капканом*) кәптереү, эләктереү.

ЗАХЛО́ПНУТЬСЯ *сов.* шарт (*йәки* шап итеп) ябылыу; **дверь захло́пнулась** ишек шап итеп ябылды.

ЗАХЛОПОТА́ТЬ *сов.* юллау, юлларға тотоноу, артынан йөрөү.

ЗАХЛОПОТА́ТЬСЯ *сов. разг.* өтәләнеп йөрөү, мәшәҡәтләнеп арып бөтөү; **захлопота́ться по хозя́йству** йорт мәшәҡәттәре менән йөрөп арып бөтөү.

ЗАХЛО́ПЫВАТЬ *несов. см.* **захло́пнуть.**

ЗАХЛО́ПЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **захло́пнуться;** 2. *страд. к* **захло́пывать.**

ЗАХМЕЛЕ́ТЬ *сов. прост.* иҫереү, иҫереп китеү.

ЗАХНЫ́КАТЬ *сов. разг.* 1. (*начать жаловаться*) һыҡырана (*йәки* зарлана) башлау, һыҡыранырға тотоноу; 2. (*заплакать*) һыңҡылдай (*йәки* ныйылдай) башлау.

ЗАХО́Д *м.* 1. *см.* **зайти́** 1, 2, 4, 5; **захо́д в тыл неприя́теля** дошман тылына инеү; 2. байыу, батыу; **захо́д со́лнца** ҡояш байыу; 3. *ав.* әйләнеп инеү, яңынан әйләнеп (*йәки* урап) инеү; **самолёты поверну́ли и сдéлали но́вый захо́д** самолёттар яңынан бер ҡат әйләнеп килделәр.

ЗАХОДИ́ТЬ I *несов. см.* **зайти́.**

ЗАХОДИ́ТЬ II *сов.* (*начать ходить*) йөрөй башлау; **по́ морю заходи́ли во́лны** диңгеҙ өҫтөндә тулҡындар йөрөй башланы.

ЗАХОЛУ́СТНЫЙ *прил.* 1. тын, аулаҡ, ситтәге; **захолу́стный городо́к** аулаҡ ҡала; 2. *перен.* провинциаль, үҙәктән ситтә ятҡан, ҡараңғы, артта ҡалған (*культура яғынан*).

ЗАХОЛУ́СТЬЕ *с.* 1. тын (*йәки* аулаҡ) урын; 2. культура үҙәгенән алыҫ урын (*йәки* ер).

ЗАХОРОНЕ́НИЕ *с. книжн.* 1. *см.* **захорони́ть;** 2. (*могила*) ҡәбер; **раско́пки захороне́ний** ҡәберҙе асыу.

ЗАХОРОНИ́ТЬ *сов. кого-что* ерләү, күмеү.

ЗАХОТЕ́ТЬ *сов. чего и с неопр.* теләү, ... килеү; **захоте́ть пить** эске килеү.

ЗАХОТЕ́ТЬСЯ *сов. безл.* теләү, ... килеү; **мне захоте́лось пить** эскем килде.

ЗАХОХОТА́ТЬ *сов.* шарҡылдап (*йәки* хахылдап) көлөп ебәреү.

ЗАХРАПЕ́ТЬ *сов. разг.* ғырылдай (*йәки* ғыр-ғыр килә) башлау.

ЗАХРИПЕ́ТЬ *сов.* ғырылдай (*йәки* ғыжылдай) башлау.

ЗАХРОМА́ТЬ *сов.* аҡһай (*йәки* аҡһаҡлай) башлау.

ЗАХРУСТЕ́ТЬ *сов. чем и без доп.* шытырҙай (*йәки* кетерҙәй, шыбырҙай) башлау.

ЗАХУДА́ЛЫЙ *прил. прост.* бөлгән, меҫкен; насар ғына, ташландыҡ.

ЗАЦВЕСТИ́ I *сов.* 1. (*о стоячей воде*) үлән баҫыу (*йәки* үҫеү) (*һыу өҫтөнә*); 2.

разг. (*покрыться плесенью*) йәшәреү, күгәреү, күгәреп бөтөү (*икмәк һ. б.*).

ЗАЦВЕСТИ́ II *сов.* (*начать цвести*) сәскә ата башлау; **зацвели́ я́блони** алмалар сәскә ата башланы.

ЗАЦВЕТА́ТЬ *несов. см.* **зацвести́** I.

ЗАЦЕЛОВА́ТЬ *сов. кого-что, разг.* үбә башлау, үбергә тотоноу.

ЗАЦЕПИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** эләктереү, эләктереп алыу; **зацепи́ть багро́м** багор менән эләктереп алыу; **2.** *перен. разг.* (*задеть, придраться*) тешләү, төрттөрөү, төрттөрөп әйтеү.

ЗАЦЕПИ́ТЬСЯ *сов.* эләгеү; **пла́тье зацепи́лось за гвоздь** күлдәк ҡаҙаҡҡа эләкте.

ЗАЦЕ́ПКА *ж.* **1.** *см.* **зацепи́ть; 2.** *разг.* (*то, за что зацепляют*) эләкмә, эләктергес, ырғаҡ; **3.** *перен. прост.* (*знакомство, связи*) таяныс, терәк, тотонор урын; **4.** *перен. прост.* (*помеха*) тотҡарлыҡ, ҡамасаулыҡ.

ЗАЦЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **зацепи́ть.**

ЗАЦЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **зацепи́ться; 2.** *страд. к* **зацепля́ть.**

ЗАЧАРО́ВАННЫЙ *прич. и прил.* **1.** (*заколдованный*) сихырланған, арбалған, тылсымлы, сихырлы; **2.** *перен.* (*пленённый*) иҫе китеп; **он смотре́л на сце́ну, как зачаро́ванный** ул сәхнәгә иҫе китеп ҡараны.

ЗАЧАРОВА́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*околдовать*) сихырлау, арбау; **2.** *чем, перен.* (*пленить*) үҙенә ҡаратыу, һоҡландырыу, хайран (*йәки* таң) ҡалдырыу; **скрипа́ч зачарова́л всех свое́й игро́й** скрипкасы үҙенең уйнауы менән бөтә халыҡты таң ҡалдырҙы.

ЗАЧАРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **зачарова́ть.**

ЗАЧАСТИ́ТЬ *сов. разг.* **1.** (*ускориться, участиться*) йышайыу, шәбәйеү, көсәйеү; **дождь зачасти́л** ямғыр шәбәйеп китте; **2.** (*начать часто ходить куда-л.*) йыш килә (*йәки* йөрөй) башлау; **зачасти́ть в го́сти** ҡунаҡҡа йыш йөрөй башлау.

ЗАЧАСТУ́Ю *нареч. разг.* йыш ҡына, йыш-йыш; **так зачасту́ю и быва́ет** йыш ҡына шулай була.

ЗАЧА́ТОК *м.* **1.** *биол.* (*зародыш*) бәбәк, орлоҡ, яралғы; **2.** *биол.* (*остаточный орган*) ҡалдыҡ (*ҡасандыр булған ағзаның ҡалдығы*); **3.** *обычно мн.* **зача́тки** *перен.* башланғыс, беренсе (*йәки* тәүге) күренеш; **зача́тки но́вой жи́зни** яңы тормоштоң тәүге күренештәре.

ЗАЧА́ТОЧНЫЙ *прил.* башланғыс, башланған; **в зача́точном состоя́нии** башланғыс хәлендә.

ЗАЧА́ТЬ *сов. кого и без доп.* ауырға (*йәки* балаға) ҡалыу, йөклө булыу.

ЗАЧА́ХНУТЬ *сов.* **1.** (*захиреть — о человеке*) кибеү; **2.** (*завянуть — о растениях*) ҡороп (*йәки* кибеп) бөтөү, һулыу, бөтөү.

ЗАЧЕ́М *нареч.* ни өсөн, ниңә; **заче́м пришёл?** ниңә килдең?; **вот заче́м он пришёл** бына ул ни өсөн килгән икән.

ЗАЧЕ́М-ТО *нареч.* ни өсөндөр, ниңәлер.

ЗАЧЕРВИ́ВЕТЬ *сов.* ҡортлау, ҡорт баҫыу; **я́блоко зачерви́вело** алма ҡортлаған.

ЗАЧЁРКИВАТЬ *несов. см.* **зачеркну́ть.**

ЗАЧЕРКНУ́ТЬ *сов. что* һыҙып ташлау; **зачеркну́ть сло́во** һүҙҙе һыҙып ташлау.

ЗАЧЕРНЕ́ТЬ *сов.* **1.** (*показаться — о чём-л. чёрном*) ҡарайып күренеү (*йәки* тороу); **вдали́ зачерне́л лес** алыҫтан урман ҡарайып күренде; **2.** (*начать чернеть; стать чёрным*) ҡарайыу.

ЗАЧЕРНИ́ТЬ *сов. что* ҡарайтыу, ҡараға буяу, ҡап-ҡара итеү.

ЗАЧЕРПНУ́ТЬ *сов. что, чего* һирпеп (*йәки* һоҫоп) алыу; **зачерпну́ть воды́ из ведра́** биҙрәнән һыуҙы һирпеп алыу.

ЗАЧЕ́РПЫВАТЬ *несов. см.* **зачерпну́ть.**

ЗАЧЕРСТВЕ́ЛЫЙ *прил. разг.* **1.** ҡатҡан, иҫкергән; **зачерстве́лый хлеб** ҡатҡан икмәк; **2.** *перен.* күңеле ҡатҡан, ҡаты, туң; **зачерстве́лое се́рдце** туң йөрәк.

ЗАЧЕРСТВЕ́ТЬ *сов.* **1.** ҡатыу, иҫкереү, кибеү, иҫкереп ҡатып бөтөү; **хлеб зачерстве́л** икмәк иҫкергән; **2.** *перен.* күңеле ҡатыу, туңыу; **се́рдце его́ зачерстве́ло** уның күңеле ҡатҡан.

ЗАЧЕРТИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*покрыть штрихами*) һыҙып тултырыу, һыҙғылап бөтөрөү; **2.** (*зарисовать*) һыҙғылап алыу, өҫтән-мөҫтән генә яһап ташлау (*рәсемде*).

ЗАЧЕ́РЧИВАТЬ *несов. см.* **зачерти́ть.**

ЗАЧЕСА́ТЬ *сов. что* тарау, тарап ҡуйыу; **зачеса́ть во́лосы наза́д** сәсте артҡа тарап ҡуйыу.

ЗАЧЕСА́ТЬСЯ I *сов.* (*пригладить волосы*) тарап (*йәки* һыпырып) ҡуйыу.

ЗАЧЕСА́ТЬСЯ II *сов.* (*начать чесаться*) тырнана (*йәки* ҡашына) башлау; ҡысыта башлау.

ЗАЧЕ́СТЬ *сов. что* **1.** иҫәпләү, иҫәбенә индереү, һанау; **заче́сть де́сять рубле́й в упла́ту до́лга** ун һумды бурыс түләүгә иҫәпләү; **2.** (*поставить зачёт*) зачёт ҡуйыу.

ЗАЧЕ́СТЬСЯ *сов.* иҫәпләнеү, иҫәпкә алыныу, һаналыу.

ЗАЧЁСЫВАТЬ *несов. см.* **зачеса́ть.**

ЗАЧЁСЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **зачеса́ться** I; **2.** *страд. к* **зачёсывать.**

ЗАЧЁТ *м.* **1.** *см.* **заче́сть 1; 2.** (*в учебном заведении*) зачёт; **сдать все зачёты** барлыҡ зачёттарҙы тапшырыу.

ЗАЧЁТНЫЙ *прил.* зачёт; **зачётная кни́жка** зачёт кенәгәһе.

ЗАЧИ́Н *м. лит.* баш; **зачи́н пе́сни** йыр башы.

ЗАЧИНА́ТЕЛЬ *м.* башлаусы, башлап ебәреүсе; **зачина́тель движе́ния** хәрәкәтте башлап ебәреүсе.

ЗАЧИНИ́ТЬ *сов. что, разг.* **1.** (*заделать*) ямау, ямап ҡуйыу, төҙәтеү; **2.** (*заострить*) ослау, ослап ҡуйыу; **зачини́ть каранда́ш** ҡәләм ослап ҡуйыу.

ЗАЧИ́НЩИК *м.* ҡотортоусы, башлап ебәреүсе.

ЗАЧИ́НЩИЦА *женск. р. к* **зачи́нщик.**

ЗАЧИСЛЕ́НИЕ *с. см.* **зачи́слить(ся); зачисле́ние в штат** штатҡа алыу.

ЗАЧИ́СЛИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* алыу, ҡабул итеү; **зачи́слить в институ́т** институтҡа алыу (*йәки* ҡабул итеү); **2.** *что* яҙып ҡуйыу; **зачи́слить на теку́щий счёт** ағымдағы счётҡа яҙып ҡуйыу.

ЗАЧИ́СЛИТЬСЯ *сов.* инеү, алыныу; **зачи́слиться в университе́т** университетҡа инеү.

ЗАЧИСЛЯ́ТЬ *несов. см.* **зачи́слить.**

ЗАЧИСЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **зачи́слиться**; 2. *страд. к* **зачисля́ть**.

ЗАЧИТА́ТЬ *сов. что* 1. (*огласить*) уҡыу, уҡып биреү (*йәки* сығыу); **зачита́ть протоко́л** протоколды уҡып сығыу; 2. *разг.* (*истрепать*) уҡый-уҡый таушалдырып бөтөрөү (*мәҫ. китапты*).

ЗАЧИТА́ТЬСЯ *сов. разг.* уҡырға бирелеп китеү, мауығып (*йәки* бирелеп) уҡыу, уҡып ултырыу; **зачита́ться рома́ном** романды мауығып уҡыу.

ЗАЧИ́ТЫВАТЬ I *несов. см.* **заче́сть**.

ЗАЧИ́ТЫВАТЬ II *несов. см.* **зачита́ть**.

ЗАЧИ́ТЫВАТЬСЯ I *несов.* 1. *см.* **заче́сться**; 2. *страд. к* **зачи́тывать** I.

ЗАЧИ́ТЫВАТЬСЯ II *несов.* 1. *см.* **зачита́ться**; 2. *страд. к* **зачи́тывать** II.

ЗАЧУМЛЁННЫЙ *прил.* чума йоҡторған, чума менән зарарланған; чума таралған; **зачумлённая ме́стность** чума таралған урын.

ЗАЧУ́ЯТЬ *сов. кого-что, разг.* һиҙеү, һиҙеп алыу.

ЗАШАГА́ТЬ *сов.* атлау, йөрөү, йөрөй башлау; **зашага́ть по ко́мнате** бүлмә буйлап йөрөү.

ЗАША́РКАТЬ I *сов. что, разг.* тапап (*йәки* лашпылдатып) бөтөрөү; **весь пол заша́ркали** иҙәнде лашпылдатып бөтөргәндәр.

ЗАША́РКАТЬ II *сов. чем и без доп.* (*начать шаркать*) лашпылдатыу, лаштырҙатыу, лаштор-лоштор килеү; **заша́ркать нога́ми** лаштыр-лоштор килеп атлау.

ЗАШАТА́ТЬ *сов. кого-что, разг.* һелкетеү, ҡаҡшатыу, ҡуҙғатыу (*урынынан*); ҡаушатыу; **его́ зашата́ло** *безл.* башы әйләнеп китте.

ЗАШАТА́ТЬСЯ *сов.* һелкенә башлау, ҡаҡшау, ҡаушау; **зуб зашата́лся** теш ҡаҡшаған.

ЗАШВАРТОВА́ТЬ *сов. что, мор.* швартовать итеү, бәйләп ҡуйыу (*судноны гавандә канаттар менән*).

ЗАШВАРТО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **зашвартова́ть**.

ЗАШВЫ́РИВАТЬ *несов. см.* **зашвырну́ть**.

ЗАШВЫРНУ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* бырғатыу, алып ырғытыу, атып бәреү, быраҡтырыу.

ЗАШЕВЕЛИ́ТЬ *сов. что, чем* ҡыймылдата (*йәки* ҡыбырҙата) башлау.

ЗАШЕВЕЛИ́ТЬСЯ *сов.* ҡыбырҙай (*йәки* хәрәкәткә килә, һелкенә) башлау; **ли́стья зашевели́лись** япраҡтар һелкенә башланы.

ЗАШЕЛЕСТЕ́ТЬ *сов. чем и без доп.* ҡыштырҙау, шыштырҙау, ҡыштыр-ҡыштыр (*йәки* шыштыр-шыштыр) килеү.

ЗАШЕПТА́ТЬ *сов. что и без доп.* шыбырҙау, бышылдау, быш-быш (*йәки* шыбыр-шыбыр) килеү; **зашепта́ть на́ ухо** ҡолаҡҡа шыбырҙау.

ЗАШЕПТА́ТЬСЯ *сов.* шыбырҙашыу, бышылдашыу, быш-быш (*йәки* шыбыр-шыбыр) килеү.

ЗАШИБИ́ТЬ *сов. кого-что, прост.* һуғыу, бәреү, имгәтә һуғыу, бәреп алыу.

ЗАШИВА́ТЬ *несов. см.* **заши́ть**.

ЗАШИ́КАТЬ *сов. на кого-что и без доп., разг.* ышылдау, ыш-ыш итеү.

ЗАШИПЕ́ТЬ *сов.* тыжлау, тыжылдау, сыжлау, сыжылдау, шыжлау, шыжылдау (*о масле на сковороде, самоваре, раскалённом железе в воде*); ыҫылдау (*о гусе, змее*); ырҫылдау (*о кошке*).

ЗАШИ́ТЬ *сов. что* 1. (*починить*) тегеү, ямау; **заши́ть мешо́к** тоҡ ямау; 2. тегеү, тегеп ҡуйыу; **заши́ть ра́ну** *мед.* яраны тегеү; **заши́ть посы́лку в холст** посылканы киндер менән тышлап тегеү; 3. *спец.* көпләү, ҡаплау; **заши́ть до́сками** таҡта менән көпләү.

ЗАШИФРОВА́ТЬ *сов. что* шифрлау, шифр менән яҙыу (*шартлы билделәр менән яҙыу*).

ЗАШИФРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **зашифрова́ть**.

ЗАШНУРОВА́ТЬ *сов. что* шнурлау, шнур үткәреү; **зашнурова́ть боти́нки** ботинканы шнурлау.

ЗАШНУРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **зашнурова́ть**.

ЗАШПАКЛЕВА́ТЬ *сов. что* һылап тигеҙләү, шпаклёвка яһау.

ЗАШПАКЛЁВЫВАТЬ *несов. см.* **зашпаклева́ть**.

ЗАШПИ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **зашпи́лить**.

ЗАШПИ́ЛИТЬ *сов. что, разг.* ҡаҙап (*йәки* ҡыҫтырып, сәнсеп) ҡуйыу; **зашпи́лить во́лосы** сәсте ҡыҫтырғыс менән ҡыҫтырып ҡуйыу.

ЗАШТЕМПЕЛЕВА́ТЬ *сов. что* штемпель баҫыу (*йәки* һуғыу).

ЗАШТО́ПАННЫЙ *прич. и прил.* юрмәлгән; **зашто́панные чулки́** юрмәлгән ойоҡ.

ЗАШТО́ПАТЬ *сов. что* юрмәп сығыу.

ЗАШТО́ПЫВАТЬ *несов. см.* **зашто́пать**.

ЗАШТРИХОВА́ТЬ *сов. что* штрихләү.

ЗАШТРИХО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **заштрихова́ть**.

ЗАШТУКАТУ́РИТЬ *сов. что* штукатурлау, штукатурлап сығыу; **заштукату́рить сте́ны** стенаны штукатурлап сығыу.

ЗАШТУКОВА́ТЬ *сов. что, портн.* йөйөн белдермәй ямау, йөйө беленмәҫлек итеп тегеү.

ЗАШТУКО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **заштукова́ть**.

ЗАШУМЕ́ТЬ *сов.* шаулай башлау, шауларға тотоноу; **де́ти зашуме́ли** балалар шаулай башланы.

ЗАШУРША́ТЬ *сов. чем и без доп., разг.* ҡыштырҙау, шыштырҙау; **зашурша́ли камыши́** ҡамыштар шыштырҙаны.

ЗАЩЕБЕТА́ТЬ *сов. прям. и перен.* сырҡылдаша (*йәки* сутылдаша, сәркелдәй, сәркелдәшә, сутылдай) башлау; **защебета́ли пти́цы** ҡоштар сутылдаша башланы; **де́ти защебета́ли** балалар сырҡылдаша башланы.

ЗАЩЕКОТА́ТЬ *сов. кого* 1. (*измучить щекоткой*) ҡытыҡлап аңһытыу, хәлдән тайҙырыу; 2. (*начать щекотать*) ҡытыҡлай башлау.

ЗАЩЁЛКА *ж.* 1. (*щеколда*) шылдырма, шыуҙырма; 2. (*часть замка́*) элмәк, бик.

ЗАЩЁЛКАТЬ *сов.* 1. сутылдай (*йәки* сут-сут итә) башлау; **соловей защёлкал** һандуғас

сутылдай башланы; 2. *чем* шартлата (*йәки* шартылдата) башлау, шартлатырға тотоноу; **защёлкать па́льцами** бармаҡтарҙы шартлата башлау; **защёлкать кнуто́м** сыбыртҡы шартлатырға тотоноу; 3. *чем* (*каблуками и т. п.*) тыпырҙатыу, тапыр-тапыр итеү.

ЗАЩЁЛКИВАТЬ *несов. см.* **защёлкнуть.**

ЗАЩЁЛКНУТЬ *сов. что* сылт (*йәки* сырт, шылт, шалт, шарт) итеү, шарт ябыу (*йәки* бикләү); **защёлкнуть дверь** ишекте шарт ябыу.

ЗАЩЁЛКНУТЬСЯ *сов.* сылт (*йәки* сырт, шылт, шалт, шарт) итеү, шарт ябылыу (*йәки* бикләнеү).

ЗАЩЕМИ́ТЬ I *сов. что* ҡыҫтырыу, эләктереү, ҡыҫтырып ҡуйыу (*йәки* алыу); **защеми́ть клеща́ми про́волоку** сымды ҡыпһыуыр менән ҡыҫтырып ҡуйыу.

ЗАЩЕМИ́ТЬ II *сов. безл. что, разг.* (*начать щемить — о сердце, груди*) сәнсә (*йәки* әрней, һыҙлай, ҡыҫа) башлау; **защеми́ло грудь** күкрәк ҡыҫа башланы.

ЗАЩЕМЛЯ́ТЬ *несов. см.* **защеми́ть I.**

ЗАЩИПНУ́ТЬ *сов. что, разг.* ҡыҫтырып (*йәки* эләктереп) алыу (*ҡыҫҡыс менән*); семтеп алыу.

ЗАЩИ́ПЫВАТЬ *несов. см.* **защипну́ть.**

ЗАЩИ́ТА *ж.* 1. *см.* **защити́ть(ся)** *и* **защища́ть** 2; **защи́та Ро́дины** Ватанды һаҡлау; **защи́та ми́ра** тыныслыҡ яҡлау; 2. (*прикрытие*) һаҡлаусы; һаҡлау, һаҡланыу; **противота́нковая защи́та** танкынан һаҡлаусы; 3. *юр.* яҡлаусы(лар), яҡлаусы яҡ; **выступле́ние защи́ты** яҡлаусы яҡ сығып һөйләү; 4. *собир. спорт.* һаҡлаусылар, защита (*футболда, хоккейҙә*); ✧ **взять под свою́ защи́ту** *кого-что* үҙ ҡанатың аҫтына алыу.

ЗАЩИТИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* яҡлау; **защити́тельная речь** яҡлау телмәре.

ЗАЩИТИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* һаҡлау, ҡурғау, ҡурсалау; **защити́ть от врага́** дошмандан һаҡлау; 2. *что* (*отстоять*) яҡлау, яҡлап сығыу, даулау; **защити́ть свой взгля́ды** үҙеңдең ҡарашыңды даулау; 3. *кого-что* (*предохранить*) ышыҡлау, күләгәләү; **защити́ть себя́ от со́лнца** үҙеңде ҡояштан ышыҡлау; 4. *что* яҡлау; **защити́ть диссерта́цию** диссертация яҡлау.

ЗАЩИТИ́ТЬСЯ *сов.* һаҡланыу, ҡаршы тороу, үҙ-үҙеңде һаҡлау; **защити́ться от обвине́ний** ғәйепләүҙәргә ҡаршы тороу; **защити́ться от неприя́теля** дошмандан һаҡланыу.

ЗАЩИ́ТНИК *м.* 1. (*заступник*) яҡлаусы, ҡурсалаусы; **защи́тники ми́ра** тыныслыҡ яҡлаусылар; 2. *юр.* защитник; 3. *спорт.* (*в футболе, хоккее*) һаҡлаусы, һаҡсы.

ЗАЩИ́ТНИЦА *женск. р. к* **защи́тник** 1.

ЗАЩИ́ТНЫЙ *прил.* 1. һаҡлай (*йәки* ышыҡлай) торған; **защи́тные лесны́е по́лосы** ышыҡлай торған урман һыҙаттары; **защи́тные очки́** күҙҙәрҙе һаҡлай торған күҙлек; 2. *разг.* (*о цвете*) һорғолт йәшел; **сукно́ защи́тного цве́та** һорғолт йәшел төҫтәге сукно; ✧ **защи́тная окра́ска** *см.* **мимикри́я.**

ЗАЩИЩА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **защити́ть;** 2. *кого-что, юр.* яҡлау, яҡлап сығыу; **защища́ть подсуди́мого** хөкөм аҫтындағы кешене яҡлау.

ЗАЩИЩА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **защити́ться;** 2. *страд. к* **защища́ть.**

ЗАЯВИ́ТЕЛЬ *м. офиц.* белдереүсе, килеп әйтеүсе; заявка биреүсе.

ЗАЯВИ́ТЬ *сов. что, о чём* әйтеү, хәбәр итеү, белдереү.

ЗАЯВИ́ТЬСЯ *сов. разг.* килеп инеү (*йәки* сығыу), ҡайтып кереү; **он заяви́лся в пе́рвом часу́ но́чи** ул төнгө сәғәт беренселә килеп инде.

ЗАЯ́ВКА *ж.* заявка; **сде́лать зая́вку** заявка биреү.

ЗАЯВЛЕ́НИЕ *с.* 1. *офиц.* белдереү; **прави́тельственное заявле́ние** хөкүмәт белдереүе; 2. (*письменное*) ғариза; **пода́ть заявле́ние** ғариза биреү.

ЗАЯВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **заяви́ть.**

ЗАЯ́ДЛЫЙ *прил. разг.* хирес, хиресен һалған, үтә бирелгән; **зая́длый игро́к** уйынға хиресен һалған кеше.

ЗА́ЯЦ *м.* ҡуян; **за́яц-беля́к** аҡ ҡуян; **за́яц-руса́к** урғуян; ✧ **е́хать за́йцем** билетһеҙ йөрөү (*поезда һ. б.*); **за двумя́ за́йцами пого́нишься, ни одного́ не пойма́ешь** *посл. соотв.* ике ҡәмә ҡойроғон тота алмаҫһың; **одни́м уда́ром двух за́йцев уби́ть** *погов.* бер атыуҙа ике ҡуянды йығыу.

ЗА́ЯЧИЙ *прил.* ҡуян; **за́ячий мех** ҡуян мехы; ✧ **за́ячья губа́** китек ирен.

ЗВА́НИЕ *с.* 1. *офиц.* исем; **зва́ние Геро́я Социалисти́ческого Труда́** Социалистик Хеҙмәт Геройы исеме; **присво́ить почётное зва́ние** почётлы исем биреү; 2. звание, дәрәжә; **зва́ние инжене́ра** инженер званиеһе; **вы́сшее во́инское зва́ние** юғары дәрәжәләге хәрби звание; **учёное зва́ние профе́ссора** профессорлыҡ ғилми дәрәжәһе; 3. *уст.* сословие, ҡатлам; чин, дәрәжә; **тут бы́ли лю́ди вся́кого зва́ния** бында төрлө ҡатлам кешеләре бар ине.

ЗВА́НЫЙ *прил.* саҡырылған, саҡырып йыйылған; **зва́ные го́сти** саҡырылған ҡунаҡтар; **зва́ный обе́д** саҡырылған аш мәжлесе.

ЗВА́ТЕЛЬНЫЙ *прил. грам.*: **зва́тельный паде́ж** атама килеш.

ЗВАТЬ *несов. кого-что* 1. (*призывать, приглашать*) саҡырыу; **звать на по́мощь** ярҙамға саҡырыу; **звать к себе́ в го́сти** үҙеңә ҡунаҡҡа саҡырыу; 2. (*называть*) исемләү, атау; **как тебя́ зову́т?** исемең кем?; ✧ **помина́й как зва́ли** *см.* **помина́ть.**

ЗВА́ТЬСЯ *несов.* исемләнеү, аталыу.

ЗВЕЗДА́ *ж.* 1. йондоҙ; **Поля́рная звезда́** *астр.* Тимер ҡаҙыҡ йондоҙо; **пятиконе́чная звезда́** биш ҡырлы йондоҙ; 2. *перен.* йондоҙ, иң күренекле кеше, талант эйәһе; **звезда́ теа́тра** театрҙың иң күренекле артисе; ✧ **морска́я звезда́** *зоол.* диңгеҙ йондоҙо.

ЗВЁЗДНЫЙ *прил.* 1. йондоҙ; **звёздная систе́ма** йондоҙҙар системаһы; 2. йондоҙло; **звёздное не́бо** йондоҙло күк; **звёздная ночь** йондоҙло төн; ✧ **звёздный пробе́г** *спорт.* йондоҙ ярыш (*төрлө урындар бер үк ваҡытта башланып киткән ярыш; былдай ярыштың маршруты йондоҙ формаһында була*).

ЗВЕЗДООБРА́ЗНЫЙ *прил.* йондоҙ һымаҡ (*йәки* түслә, кеүек).

ЗВЕЗДОЧЁТ *м. уст.* фалсы, йондоҙға ҡарап фал асыусы.

ЗВЁЗДОЧКА *ж.* 1. *уменьш. от* звезда́; 2. *полигр.* йондоҙ (*типографик билдә*); 3. *спец.* звёздочка (*эре һирәк теше шестерня*).

ЗВЕНЕ́ТЬ *несов.* шылтырау, сылтырау, сылтыр-сылтыр итеү, теңкелдәү, зыңлау, яңғырау; сыңғыратыу, сылтыратыу, шылтыратыу; сыңлау, сеңләү; **звени́т колоко́льчик** ҡыңғырау шылтырай; ◇ **в уша́х звени́т** ҡолаҡ сеңләй.

ЗВЕНО́ *с.* 1. быуын, дүңгәләк; **зве́нья це́пи** сынйыр дүңгәләктәре; 2. *перен.* (*составная часть*) быуын, бүлек; **основно́е звено́ произво́дства** производствоның төп бүлеге; 3. тороҡ (*часть забора*); өлгө (*у окна*); 4. (*группа*) звено; **пионе́рское звено́** пионерҙәр звеноһы; **пулемётное звено́** пулемёт звеноһы; **звено́ самолётов** самолёттар звеноһы.

ЗВЕНЬЕВА́Я *женск. р. к* **звеньево́й.**

ЗВЕНЬЕВО́Й *м.* звено башлығы.

ЗВЕРЁНЫШ *м. разг.* кейек (*йәки* йәнлек) балаһы, бала кейек.

ЗВЕРЕ́ТЬ *несов.* йыртҡысланыу; ҡанһыҙланыу.

ЗВЕРИ́НЕЦ *м. уст. разг.* зверинец (*йыртҡыс хайуан, йәнлектәрҙе һаҡлау урыны*).

ЗВЕРИ́НЫЙ *прил.* 1. йәнлек; **звери́ная шку́ра** йәнлек тиреһе; 2. *перен.* ҡаты, йыртҡыстарса; **звери́ная не́нависть** йыртҡыстарса нәфрәт.

ЗВЕРОБО́Й I *м.* һунарсы (*диңгеҙ йәнлеге һунарсыһы*).

ЗВЕРОБО́Й II *м. бот.* һары мәтрүш (*урман йәки болон үләне*).

ЗВЕРОБО́ЙНЫЙ *прил.* һунарсылыҡ, кейек (*йәки* йәнлек) тотоу; **зверобо́йный про́мысел** һунарсылыҡ кәсебе.

ЗВЕРОВО́Д *м.* йәнлек аҫырау белгесе, йәнлек аҫыраусы.

ЗВЕРОВО́ДСТВО *с.* йәнлек үрсетеү, йәнлек аҫыраусылыҡ.

ЗВЕРОВО́ДЧЕСКИЙ *прил.* йәнлек үрсетеү; **зверово́дческий совхо́з** йәнлек үрсетеү совхозы.

ЗВЕРОЛО́В *м.* йәнлек аулаусы, һунарсы, кейексе.

ЗВЕРОЛО́ВНЫЙ *прил.* һунарсылыҡ, йәнлек аулау; **зверoло́вные сна́сти** йәнлек аулау ҡоралдары.

ЗВЕРОЛО́ВСТВО *с.* йәнлек аулау, һунар итеү, һунарсылыҡ.

ЗВЕРОПОДО́БНЫЙ *прил.* кейек (*йәки* йәнлек) һымаҡ, йыртҡыс хайуанға оҡшаған.

ЗВЕРОСОВХО́З *м.* йәнлек үрсетеү совхозы.

ЗВЕ́РСКИЙ *прил.* 1. (*жестокий, свирепый*) йыртҡыстарса, шәфҡәтһеҙ, рәхимһеҙ, ҡаты; **зве́рское уби́йство** йыртҡыстарса үлтереү; 2. *разг.* (*очень сильный*) бик көслө (*йәки* ҙур); **у него́ зве́рский аппети́т** уның аппетите бик ҙур.

ЗВЕ́РСТВО *с.* йыртҡыслыҡ, ҡанһыҙлыҡ, вәхшилек, рәхимһеҙлек.

ЗВЕ́РСТВОВАТЬ *несов.* йыртҡысланыу, вәхшиләнеү, яуызланыу, ҡанһыҙланыу.

ЗВЕРЬ *м.* 1. йыртҡыс, йыртҡыс хайуан (*хищное животное*); йәнлек, кейек, януар (*дикое животное*); **пушно́й зверь** мех бирә торған йәнлек; 2. *перен.* (*жестокий человек*) ҡанһыҙ, вәхши, рәхимһеҙ, яуыз; ◇ **смотре́ть зве́рем** уҫал ҡарау.

ЗВЕРЬЁ *с. собир. разг.* йәнлектәр, йыртҡыс хайуандар.

ЗВОН *м.* шылтырау, шыңғырау, сыңғырау, зың-зың итеү, сыңлау; **звон стака́нов** стакандар шылтырауы; **звон ко́локола** ҡыңғырау сыңлауы; ◇ **звон в уша́х** ҡолаҡ зыңлау; **пошёл звон по всему́ го́роду** хәбәр (*йәки* ғәйбәт) бөтә ҡалаға таралды.

ЗВОНА́РЬ *м. церк.* ҡыңғырау ҡағыусы (*сиркәүҙә*).

ЗВОНИ́ТЬ *несов.* 1. (*производить звон*) шалтыратыу, шылтыратыу, ҡағыу, шыңғырҙатыу; **звони́ть в звоно́к** ҡыңғырау шалтыратыу; 2. (*издавать звон*) шалтырау, шылтырау, шаңғырау; **телефо́н звони́т** телефон шалтырай; 3. (*вызывать по телефону; говорить по телефону*) шалтыратыу; **я звони́л ему́** мин уға шалтыраттым.

ЗВО́НКИЙ *прил.* яңғырап (*йәки* шыңғырап) торған, яңғырауыҡлы, сағыу; **зво́нкий го́лос** сағыу тауыш; **зво́нкая пе́сня** яңғырауыҡлы йыр; ◇ **зво́нкий согла́сный** *лингв.* яңғырауыҡлы тартынҡы; **зво́нкая моне́та** металл аҡса.

ЗВОНКОГОЛО́СЫЙ *прил.* сағыу (*йәки* салт, яңғырауыҡ) тауышлы.

ЗВОНО́К *м.* звонок; **электри́ческий звоно́к** электр звоногы; **дать звоно́к** звонок биреү; **разда́лся звоно́к** звонок шылтыраны.

ЗВУК *м.* 1. *в разн. знач.* тауыш; **зву́ки шаго́в** аяҡ тауыштары; **издава́ть звук** тауыш сығарыу; **ско́рость зву́ка** тауыш тиҙлеге; 2. *лингв.* өн; **гла́сный звук** һуҙынҡы өн; **согла́сный звук** тартынҡы өн; ◇ **ни зву́ка** тып-тын, шып-шым; тын да сығармау; **пусто́й звук** мәғәнәһеҙ, буш һүҙ.

ЗВУКО- *ҡушма һүҙҙәрҙең «тауыш, өн» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **звукопрово́дный** тауыш үткәреүсе (*йәки* үткәрә торған).

ЗВУКОВО́Й *прил.* 1. *физ.* тауыш; **звуковы́е во́лны** тауыш тулҡындары; 2. тауышлы; **звуково́е кино́** тауышлы кино.

ЗВУКОЗА́ПИСЬ *ж.* тауышты яҙыу (*телмәр, музыканы плёнкаға һ. б.*).

ЗВУКОНЕПРОНИЦА́ЕМЫЙ *прил.* тауыш үткәрмәүсән, ҡалын.

ЗВУКООПЕРА́ТОР *м.* тауыш операторы (*тауышты киноплёнкаға яҙыу белгесе*).

ЗВУКОПОДРАЖА́НИЕ *с.* 1. ... тауышына оҡшатыу, ... тауышын сығарыу; **звукоподража́ние пе́нию соловья́** һандуғас һайрауына оҡшатыу; **звукоподража́ние мяу́канью ко́шки** бесәй мыяулауына оҡшатыу.

ЗВУКОПОДРАЖА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* өноҡшаш, тауышҡа оҡшатып яһалған; **звукоподража́тельные слова́** өноҡшаш һүҙҙәр.

ЗВУКОПРОВО́ДНОСТЬ *ж. физ.* тауыш үткәреүсәнлек.

ЗВУКОПРОВОДЯ́ЩИЙ *прил. физ.* тауыш үткәрә торған.

ЗВУКОПРОНИЦА́ЕМЫЙ *прил.* тауыш үткәрә торған, йоҡа.
ЗВУКОСОЧЕТА́НИЕ *с.* тауыш (*йәки* өн) бәйләнеше.
ЗВУКОУЛА́ВЛИВАТЕЛЬ *м.* тауыш тотҡос.
ЗВУКОУСИЛИ́ТЕЛЬ *м.* тауыш көсәйткес.
ЗВУЧА́НИЕ *с. см.* **звуча́ть** 1.
ЗВУЧА́ТЬ *несов.* 1. (*издавать звук*) яңғырау, яңғырап тороу, ишетелеү, тауыш сығарыу; **роя́ль звучи́т хорошо́** рояль матур яңғырай; 2. *перен.* беленеп (*йәки* һиҙелеп) тороу, тойолоу, ишетелеү; **в его́ го́лосе звуча́ла ра́дость** уның тауышында шатлыҡ һиҙелеп тора ине.
ЗВУЧА́ЩИЙ *прич. и прил.* тауышлы, яңғырауыҡлы, яңғырап торған.
ЗВУ́ЧНОСТЬ *ж.* яңғырауыҡлы (*йәки* көслө тауышлы, асыҡ тауышлы) булыу; **зву́чность орке́стра** оркестрҙең көслө тауышлы булыуы.
ЗВУ́ЧНЫЙ *прил.* сағыу (*йәки* яңғырауыҡлы, көслө, асыҡ) тауышлы; **зву́чная мело́дия** яңғырауыҡлы көй; **зву́чный ко́локол** көслө тауышлы ҡыңғырау.
ЗВЯ́КАНЬЕ *с. см.* **звя́кнуть.**
ЗВЯ́КАТЬ *несов. см.* **звя́кнуть.**
ЗВЯ́КНУТЬ *сов. и однокр. чем и без доп.* шылтыратып (*йәки* сылтыратып) ҡуйыу; шылтырап (*йәки* сыңлап) китеү.
ЗГИ: ни зги не ви́дно күҙгә төртһәң дә күренмәслек ҡараңғы, дөм-ҡараңғы.
ЗДА́НИЕ *с.* йорт.
ЗДЕСЬ *нареч.* 1. (*в этом месте*) бында, ошонда; **я здесь живу́** мин бында торам; 2. (*в этот момент*) шунда, шул саҡта; **здесь он ка́шлянул** шул саҡта ул юткереп ҡуйҙы; 3. (*в этом деле*) был эштә; **здесь я ниче́м не могу́ помо́чь** был эштә мин бер ни менән дә ярҙам итә алмайым.
ЗДЕ́ШНИЙ *прил. разг.* бындағы, бында, был урындағы; **зде́шние жи́тели** бында тороусылар.
ЗДОРО́ВАТЬСЯ *несов.* иҫәнләшеү, күрешеү.
ЗДОРОВЕ́ННЫЙ *прил. прост.* 1. (*о человеке*) таҙа, ҙур кәүҙәле, әзмәүерҙәй; **здорове́нный па́рень** әзмәүерҙәй егет; 2. (*о предмете*) ҙур, бик ҙур (*йәки* ныҡ); **здорове́нная дуби́на** бик ҙур күҫәк.
ЗДОРОВЕ́ТЬ *несов. разг.* таҙара (*йәки* көрәйә) төшөү.
ЗДОРО́ВИТЬСЯ *несов. безл. разг.*: **мне не совсе́м здоро́вится** бер аҙ ауырып торам.
ЗДО́РОВО *нареч. прост.* 1. (*очень сильно*) бик ҡаты (*йәки* ныҡ); **ему́ здо́рово попа́ло** уға бик ныҡ эләкте; 2. (*хорошо, искусно*) бик яҡшы (*йәки* шәп, оҫта); **здо́рово сде́лано** бик оҫта эшләнгән; **вчера́ мы здо́рово порабо́тали** кисә беҙ бик шәп эшләп ташланыҡ.
ЗДОРО́ВЫЙ *прил.* 1. һау, сәләмәт, иҫән; **здоро́вый ребёнок** сәләмәт бала; 2. (*полезный*) файҙалы, саф; **здоро́вая пи́ща** файҙалы аҙыҡ (*йәки* ашамлыҡ); **здоро́вый во́здух** саф һауа; 3. *перен.* (*правильный*) дөрөҫ, айыҡ; **здоро́вая кри́тика** дөрөҫ тәнҡит; **здоро́вое сужде́ние** айыҡ фекер йөрөтөү; 4. *прост.* (*крепкого сложения*) таҙа, көслө, мыҡты; **здоро́вый па́рень** таҙа егет; ✧ **бу́дь(те) здоро́в(ы)!** хуш бул(ығыҙ)!
ЗДОРО́ВЬЕ *с.* һаулыҡ, сәләмәтлек, иҫәнлек, таҙалыҡ; **бере́чь здоро́вье** һаулыҡты һаҡлау; **как ва́ше здоро́вье?** сәләмәтлегегеҙ нисек?; ✧ **за ва́ше здоро́вье!** һеҙҙең һаулыҡҡа!; **на здоро́вье!** иҫәнлеккә-һаулыҡҡа!
ЗДОРОВЯ́К *м. разг.* бик таҙа кеше.
ЗДРА́ВИЕ *с.*: **здра́вия жела́ю!** *воен.* һеҙгә һаулыҡ теләйем!
ЗДРА́ВИЦА *ж.* тост күтәреү; **провозгласи́ть здра́вицу в честь юбиля́ра** юбиляр һаулығына тост күтәреү.
ЗДРА́ВНИЦА *ж.* ял йорто, санаторий.
ЗДРАВО- *ҡушма һүҙҙәрҙең «һаулыҡ, таҙалыҡ; айыҡ, дөрөҫ» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **здравомы́слящий** дөрөҫ (*йәки* айыҡ) фекерле, дөрөҫ уйлаусы.
ЗДРАВООХРАНЕ́НИЕ *с.* һаулыҡ (*йәки* сәләмәтлек) һаҡлау; **министе́рство здравоохране́ния** һаулыҡ һаҡлау министерствоһы.
ЗДРАВООХРАНИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* һаулыҡ (*йәки* сәләмәтлек) һаҡлау; **здравоохрани́тельные мероприя́тия** сәләмәтлек һаҡлау саралары.
ЗДРА́ВСТВОВАТЬ *несов.* (*быть здоровым*) һау-сәләмәт (*йәки* иҫән) булыу; ✧ **здра́вствуй(те)!** һаумы(һығыҙ)!, иҫәнме(һегеҙ)!; **да здра́вствует!** йәшәһен!
ЗДРА́ВЫЙ *прил.* дөрөҫ, төплө, аҡыллы; **здра́вый ум** төплө аҡыл; **здра́вая кри́тика** дөрөҫ тәнҡит.
ЗЕ́БРА *ж.* зебра (*ҡырағай ат тоҡомо*).
ЗЕ́БУ *м. нескл. зоол.* зебу (*көмөрө үгеҙ*).
ЗЕВ *м. анат.* тамаҡ, тамаҡ төбө.
ЗЕВА́КА *м. и ж. разг.* аңшайған, аңрайған, асыҡ ауыҙ.
ЗЕВА́ТЬ *несов.* 1. иҫнәү; 2. *разг.* (*праздно смотреть*) ауыҙ асып тороу; 3. *разг.* (*пропускать*) ауыҙ асып ҡалыу, күрмәй ҡалыу; **не зева́й!** ауыҙ асып ҡалма!
ЗЕВНУ́ТЬ *сов. и однокр.* иҫнәп ҡуйыу.
ЗЕВО́К *м.* иҫнәү; **подави́ть зево́к** иҫнәмәй ҡалыу, иҫнәмәҫкә тырышыу.
ЗЕВО́ТА *ж.* иҫнәтеү, иҫнәү, иҫнәге килеү; **напа́ла зево́та** иҫнәтә башланы.
ЗЕЛЕНЕ́ТЬ *несов.* 1. (*виднеться — о чём-либо зелёном*) йәшәреп (*йәки* йәшелләнеп) күренеү, йәшелләнеп тороу; **вдали́ зелене́ет ро́ща** алыҫта ағаслыҡ йәшәреп күренә; 2. (*становиться зелёным*) йәшәреү, йәшелләнеү; **поля́ зелене́ют** ҡырҙар йәшелләнә; 3. *разг.* (*плесневеть, покрываться налётом*) йәшелләнеп бөтөү; **бро́нза от вре́мени зелене́ет** ваҡыт үтеү менән бронза йәшелләнә.
ЗЕЛЕНИ́ТЬ *сов. что* йәшелләндереү, йәшелләү, йәшелгә буяу, йәшел төҫкә индереү.
ЗЕЛЕ́НЩИ́К *м.* йәшелсә һатыусы.
ЗЕЛЁНЫЙ *прил.* 1. йәшел; **зелёная трава́** йәшел үлән; 2. (*состоящий из свежей зелени*) йәш; **зелёный корм** йәш үлән (*йәки* аҙыҡ); 3. (*недозрелый*) бешмәгән, өлгөрмәгән; **зелёные я́блоки** бешмәгән алмалар; 4. *перен. разг.* йәш, бешеп етмәгән, тәжрибәһеҙ; **зелёный юне́ц** йәш үҫмер; ✧ **зелёный**

конве́йер йәшел конвейер (*көтөү ваҡытында йәшел мал аҙығын туҡтауһыҙ булдырып тороу системаһы*); **зелёная у́лица** 1) барлыҡ семафорҙар асыҡ, юл асыҡ; 2) юл асыҡ.

ЗЕ́ЛЕНЬ *ж.* **1.** *собир.* (*растительность*) йәшеллек, йәшел үҫемлек, йәшел үлән; **зе́лень лесо́в** урман йәшеллеге; **2.** *собир.* (*овощи*) йәшелсә; **пита́ться зе́ленью** йәшелсә ашау; **3.** (*зелёный цвет*) йәшел төҫ, йәшеллек; **4.** (*краска*) йәшел буяу.

ЗЕ́ЛЬЕ *с. уст.* (*настой на травах*) ағыулы эсемлек (*үләндән яһалған эсемлек*).

ЗЕМЕ́ЛЬНЫЙ *прил.* ер; **земе́льный уча́сток** ер участкаһы; **земе́льная рефо́рма** ер реформаһы.

ЗЕМЛЕВЕ́ДЕНИЕ *с.* ер тураһындағы фән, ерҙе өйрәнеү фәне.

ЗЕМЛЕВЛАДЕ́ЛЕЦ *м.* ер биләүсе (*йәки хужаһы*).

ЗЕМЛЕВЛАДЕ́ЛЬЧЕСКИЙ *прил.* ерҙән килгән; **землевладе́льческие дохо́ды** ерҙән килгән керемдәр.

ЗЕМЛЕВЛАДЕ́НИЕ *с.* **1.** ер биләү; **2.** (*участок земли*) ер, ер участкаһы.

ЗЕМЛЕДЕ́ЛЕЦ *м. уст.* иген игеүсе, игенсе.

ЗЕМЛЕДЕ́ЛИЕ *с.* игенселек; **занима́ться земледе́лием** игенселек менән шөғөлләнеү.

ЗЕМЛЕДЕ́ЛЬЧЕСКИЙ *прил.* игенселек; **земледе́льческий райо́н** игенселек районы.

ЗЕМЛЕКО́П *м.* ер ҡаҙыусы эшсе.

ЗЕМЛЕМЕ́Р *м.* землемер, ер үлсәүсе.

ЗЕМЛЕПО́ЛЬЗОВАНИЕ *с.* ерҙән файҙаланыу.

ЗЕМЛЕРО́ЙКА *ж. зоол.* ер тишкес (*сыҫҡан төрө*).

ЗЕМЛЕРО́ЙНЫЙ *прил.* ер ҡаҙыу; **землеро́йная маши́на** ер ҡаҙыу машинаһы.

ЗЕМЛЕСО́С *м. тех.* землесос, ер һурғыс (*һыу төбөнән һыу менән бергә балсыҡ һурып ала торған машина*).

ЗЕМЛЕТРЯСЕ́НИЕ *с.* ер тетрәү.

ЗЕМЛЕУСТРОИ́ТЕЛЬ *м.* ер төҙөүсе.

ЗЕМЛЕУСТРОИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* ер төҙөү; **землеустрои́тельные мероприя́тия** ер төҙөү эштәре.

ЗЕМЛЕУСТРО́ЙСТВО *с.* ер төҙөү (*ерҙән файҙаланыуҙы тәртипкә һалыу саралары системаһы*).

ЗЕМЛЕЧЕРПА́ЛКА *ж. тех.* ер ҡаҙғыс (*һыу төбөн ҡаҙа торған машина*).

ЗЕМЛЕЧЕРПА́НИЕ *с.* һыу төбөн ҡаҙыу.

ЗЕМЛИ́СТЫЙ *прил.* **1.** тупраҡлы, балсыҡлы, балсыҡ (*йәки* тупраҡ) ҡатыш; **земли́стый песо́к** балсыҡлы ҡом; **2.** (*о цвете лица*) ҡобараһы осҡан, үлек төҫлө.

ЗЕМЛЯ́ *ж.* **1.** (*планета*) Ер; **Земля́ враща́ется вокру́г Со́лнца** Ер Ҡояш тирәләй әйләнә; **2.** (*суша*) ер; **3.** (*почва*) тупраҡ, балсыҡ, ер; **обрабо́тка земли́** ерҙе эшкәртеү; **4.** (*страна*) ер, ил; **Сове́тская земля́** Советтәр иле; **5.** (*земная поверхность*) ер, ер өҫтө; **6.** (*земельная площадь*) ер; **па́хотная земля́** һөрөнтө ер; ◇ **за три́девять земе́ль** *фольк.* ете ҡат ер аҫтында; **как сквозь зе́млю провали́лся** *см.* **провали́ться; на земле́** ер йөҙөндә; **сровня́ть с землёй** *см.* **сровня́ть.**

ЗЕМЛЯ́К *м.* яҡташ.

ЗЕМЛЯНИ́КА *ж.* ҡайын еләге.

ЗЕМЛЯНИ́ЧНЫЙ *прил.* ҡайын еләге; **земляни́чное варе́нье** ҡайын еләге вареньеһе.

ЗЕМЛЯ́НКА *ж.* землянка.

ЗЕМЛЯНО́Й *прил.* **1.** ер; **земляны́е рабо́ты** ер эштәре; **2.** (*сделанный из земли*) балсыҡ, тупраҡ; **земляна́я плоти́на** балсыҡ быуа.

ЗЕМЛЯ́ЧЕСТВО *с.* (*объединение уроженцев одной местности*) землячество (*яҡташтар ойошмаһы*).

ЗЕМЛЯ́ЧКА *женск. р. к* **земля́к.**

ЗЕМНОВО́ДНЫЙ *прил. зоол.* **1.** ер-һыу; **лягу́шка — земново́дное живо́тное** тәлмәрйен — ер-һыу хайуаны; **2.** *в знач. сущ.* **земново́дные** *мн. зоол.* ер-һыу хайуандары.

ЗЕМНО́Й *прил.* **1.** ер; **земно́й шар** Ер шары; **2.** донъялағы, ер йөҙөндәге; **земны́е бла́га** ер йөҙөндәге рәхәтлектәр; **3.** *перен.* (*обыденный*) ябай, ғәҙәти.

ЗЕ́МСКИЙ *прил. ист.* **1.** земский; **Зе́мский собо́р** Земский собор (*Россияла төрлө сословие вәкилдәре йыйылышы*); **2.** земство, земство ҡарамағындағы; **зе́мский врач** земство врачы; **зе́мская шко́ла** земство ҡарамағындағы мәктәп; ◇ **зе́мский нача́льник** земский начальник (*батша Россияһында суд-административ власҡә эйә булған начальник*).

ЗЕ́МСТВО *с. ист.* земство (*батша Россияһында сикләнгән хоҡуҡлы урындағы идара*).

ЗЕНИ́Т *м.* **1.** *астр.* зенит, түбә (*күктең иң юғары нөктәһе*); **2.** *перен.* (*высшая степень*) иң юғары нөктә (*йәки* дәрәжә); **в зени́те сла́вы** данының иң юғары нөктәһендә.

ЗЕНИ́ТКА *ж. воен. разг.* зенит тубы.

ЗЕНИ́ТНЫЙ *прил.* **1.** *астр.* зенит, түбә; **зени́тное расстоя́ние** зенит алыҫлығы (*йәки* аралығы); **2.** *воен.* зенит (*һауаға атыу өсөн хеҙмәт итә торған*); **зени́тная артилле́рия** зенит артиллерия.

ЗЕНИ́ТЧИК *м. воен.* зенитсе (*зенит тубынан атыусы артиллерист*).

ЗЕНИ́ЦА *ж. уст.* (күҙ) ҡараһы (*йәки* бәбәге); ◇ **бере́чь как зени́цу о́ка** күҙ ҡараһы кеүек һаҡлау.

ЗЕ́РКАЛО *с.* көҙгө.

ЗЕРКА́ЛЬНЫЙ *прил.* **1.** көҙгө; көҙгөлө; **зерка́льный заво́д** көҙгө заводы; **зерка́льный шкаф** көҙгөлө шкаф; **2.** *перен.* (*гладкий, блестящий*) көҙгө кеүек, шыма, ялтырап торған; **зерка́льный парке́т** көҙгө кеүек паркет.

ЗЕРНИ́СТЫЙ *прил.* бөртөклө, ярмалы; **зерни́стый снег** ярмалы ҡар; ◇ **зерни́стая икра́** ҡара ыуылдырыҡ.

ЗЕРНО́ *с.* **1.** (*семя злаков*) бөртөк, ашлыҡ бөртөгө; **кру́пные зёрна** эре бөртөктәр; **2.** *собир.* (*хлеб*) бөртөклө ашлыҡ, орлоҡ; **3.** бөртөк; **жемчу́жное зерно́** ынйы бөртөгө; **4.** *перен.* (*ядро чего-л.*) бөртөк, яралғы, баш; асыл, төп; **зерно́ и́стины** дөрөҫлөктөң асылы.

ЗЕРНО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «бөртөк, орлоҡ, бөртөклө» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **зернодроби́лка** орлоҡ ярғыс машина.

ЗЕРНОВИ́ДНЫЙ *прил.* бөртөк (*йәки* орлоҡ) һымаҡ.

ЗЕРНОВО́Й *прил.* 1. бөртөклө, башаҡлы; **зерновы́е зла́ки** башаҡлы ашлыҡтар; 2. (*земледельческий*) игенселек; **зерново́й райо́н** игенселек районы; 3. *в знач. сущ.* **зерновы́е** *мн.* бөртөклө ашлыҡтар; **убо́рка зерновы́х** бөртөклө ашлыҡтарҙы йыйыу.

ЗЕРНОДРОБИ́ЛКА *ж. с.-х.* орлоҡ ярғыс (*йәки* ваҡлағыс) машина.

ЗЕРНООЧИСТИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил. с.-х.* ашлыҡ (*йәки* орлоҡ) таҙартҡыс (*йәки* елгәргес).

ЗЕРНООЧИ́СТКА *ж. с.-х.* ашлык (*йәки* орлоҡ) таҙартыу.

ЗЕРНОСОВХО́З *м.* (**зерново́й совхо́з**) игенселек совхозы.

ЗЕРНОСУШИ́ЛКА *ж. с.-х.* ашлыҡ (*йәки* орлоҡ) киптергес.

ЗЕРНОФУРА́ЖНЫЙ *прил. с.-х.*: **зернофура́жные культу́ры** мал ашлығы.

ЗЕРНОХРАНИ́ЛИЩЕ *с. с.-х.* иген һаҡлау урыны.

ЗЕРНОЯ́ДНЫЙ *прил. зоол.* ашлыҡ (*йәки* орлоҡ) ашаусы, орлоҡ менән туҡланыусы (*ҡош, хайуан*).

ЗЕФИ́Р *м.* 1. *поэт. уст.* (*ветерок*) йылы (*йәки* йомшаҡ) ел; 2. (*ткань*) зефир (*туҡыма*); 3. зефир (*пастиланың бер төрө*).

ЗЕФИ́РОВЫЙ *прил.* зефир; **зефи́ровая руба́шка** зефир күлдәк.

ЗИГЗА́Г *м.* 1. (*линия*) һыныҡ (*йәки* кәкере) һыҙыҡ, кәкерсәк; 2. *перен.* тайпылыш; **поли́тика зигза́гов** тайпылыштар политикаһы.

ЗИ́ЖДИТЬСЯ *несов.* нигеҙләнеү, таяныу; **его́ мне́ние зи́ждется на глубо́ких зна́ниях** уның фекере тәрән белемгә нигеҙләнгән.

ЗИМА́ *ж.* ҡыш; ✧ **ско́лько лет, ско́лько зим!** нисә айҙар, нисә йылдар (күрешмәгәнгә)!

ЗИ́МНИЙ *прил.* ҡышҡы; **зи́мний день** ҡышҡы көн; **зи́мняя оде́жда** ҡышҡы кейем.

ЗИМОВА́ТЬ *несов.* ҡышлау; ✧ **я ему́ покажу́, где ра́ки зиму́ют!** мин уға күрмәгәнен күрһәтермен!

ЗИМО́ВКА *ж.* 1. *см.* **зимова́ть;** 2. (*зимнее стойбище*) ҡышлау, ҡышлаҡ.

ЗИМО́ВЩИК *м.* ҡышлаусы, ҡышларға ҡалыусы.

ЗИМО́ВЬЕ *с. см.* **зимо́вка** 2.

ЗИМО́Й *нареч.* ҡыш көнө, ҡышын.

ЗИМОСТО́ЙКИЙ *прил.* ҡышлыҡлы, ҡышҡа сыҙам; **зимосто́йкие культу́ры** ҡышҡа сыҙам культуралар.

ЗИПУ́Н *м.* әрмәк, сәкмән.

ЗИЯ́НИЕ I *с. см.* **зия́ть.**

ЗИЯ́НИЕ II *с. лингв.* ике һуҙынҡының ҡушылыуы (*бер һүҙ аҙағында һәм икенсе һүҙ башында мәҫ. ҡайта алмайым*).

ЗИЯ́ТЬ *несов.* өңрәйеү, өңрәйеп тороу; **в груди́ зия́ла глубо́кая ра́на** күкрәгендә тәрән яра өңрәйеп тора.

зла, злу *и т. д. род., дат. п. и т. д. ед. от* **зло.**

ЗЛА́КИ *мн.* (*ед.* **злак** *м.*) ҡыяҡлылар, башаҡлылар.

ЗЛА́КОВЫЙ *прил.* ҡыяҡлы, башаҡлы; **зла́ковые расте́ния** башаҡлы үҫемлектәр.

ЗЛА́ТО *с. уст. поэт. см.* **зо́лото.**

ЗЛАТОГЛА́ВЫЙ *прил. уст. поэт.* алтын көмбәҙле.

ЗЛАТО́Й *прил. уст. поэт. см.* **золото́й.**

ЗЛАТОКУ́ДРЫЙ *прил. уст. поэт.* алтын бөҙрә сәсле.

ЗЛАТОТКА́НЫЙ *прил. уст. поэт.* алтын менән сигелгән.

ЗЛА́ЧНЫЙ *прил. уст.* уңдырышлы; ✧ **зла́чное ме́сто** *ирон.* эт аяғы ҡортлаған ер.

ЗЛИТЬ *несов. кого-что* асыуландырыу, асыуын килтереү (*йәки* ҡабартыу).

ЗЛИ́ТЬСЯ *несов.* 1. *на кого-что* асыуланыу, асыу килеү (*йәки* ҡабарыу, дыулау, зәһәрләнеү); 2. *перен.* (*бушевать*) ҡоторооноу, дыу ҡуптарыу, дыуылдау; **вьюга зли́тся** буран ҡоторона.

ЗЛО *с.* 1. (*дурное, плохое*) уҫаллыҡ, яуызлыҡ, яманлыҡ; **причини́ть зло** яманлыҡ эшләү; 2. (*беда, несчастье*) бәлә, бәхетһеҙлек, насарлыҡ; **отку́да тако́е зло?** ҡайҙан килгән бәлә?; 3. (*гнев, досада*) асыу; ғәрлек; **зло меня́ берёт** асыуым килә; ✧ **сде́лать на́ зло́** үс итеп эшләү; **ко́рень зла** *см.* **ко́рень.**

ЗЛО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «яуызлыҡ, яуыз» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **зложела́тель** яуызлыҡ теләүсе; **зловре́дный** яуыз уйлы.

ЗЛО́БА *ж.* асыу, ҡарыу, кенә; ✧ **зло́ба дня** көн үҙәгендә торған, көн үҙәгендәге.

ЗЛО́БНЫЙ *прил.* уҫал, асыулы, яуыз, кенәле; **зло́бный враг** яуыз дошман; **зло́бный взгляд** уҫал ҡараш.

ЗЛОБОДНЕ́ВНОСТЬ *ж.* әһәмиәтлелек, мөһимлек; **злободне́вность те́мы** теманың әһәмиәтлелеге.

ЗЛОБОДНЕ́ВНЫЙ *прил.* көн үҙәгендә торған, бик әһәмиәтле (*йәки* мөһим); **злободне́вный вопро́с** көн үҙәгендәге (*йәки* бик әһәмиәтле) мәсьәлә.

ЗЛО́БСТВОВАТЬ *несов.* асыу килеү (*йәки* тотоу), яуызлыҡ уйлау.

ЗЛОВЕ́ЩИЙ *прил.* ҡурҡыныс, дәһшәтле, шомло; **злове́щий вид** ҡурҡыныс күренеш; **злове́щая тишина́** шомло тынлыҡ.

ЗЛОВО́НИЕ *с.* һаҫык (*йәки* яман) еҫ.

ЗЛОВО́ННЫЙ *прил.* һаҫыҡ; **злово́нный во́здух** һаҫыҡ һауа.

ЗЛОВРЕ́ДНЫЙ *прил.* үтә зарарлы; яуыз уйлы, ҡарасле, эскерле, уҫал ниәтле; **зловре́дный челове́к** ҡарасле кеше.

ЗЛОДЕ́Й *м.* яуыз, ҡара йылан.

ЗЛОДЕ́ЙКА *женск. р. к* **злоде́й.**

ЗЛОДЕ́ЙСКИЙ *прил.* 1. яуыз, яуыздарса; **злоде́йское уби́йство** яуыздарса үлтереү; 2. (*коварный, злой*) уҫал, яман; **злоде́йская улы́бка** уҫал йылмайыу.

ЗЛОДЕ́ЙСТВО, ЗЛОДЕЯ́НИЕ *с.* уҫаллыҡ, яуызлыҡ, енәйәт.

ЗЛОЙ *прил.* 1. уҫал, яуыз, яман; **злой хара́ктер** уҫал холҡ; **злой у́мысел** яуыз уй; 2. (*сердитый, озлобленный*) асыулы; **сего́дня он зол** ул бөгөн асыулы; 3. *прям. и перен. разг.* (*едкий, острый*) асы, ҡаты; **злой пе́рец** асы борос; **злой моро́з** ҡаты һыуыҡ; **злой язы́к** асы тел; 4. (*дурной, плохой*) насар, күңелһеҙ, ауыр; **злы́е ве́сти** насар хәбәрҙәр.

ЗЛОКА́ЧЕСТВЕННЫЙ *прил. мед.* яман; **злока́чественная о́пухоль** яман шеш.

ЗЛОКЛЮЧЕ́НИЕ *с. уст.* бәлә, ҡаза, бәхетһеҙлек.

ЗЛОНАМЕ́РЕННОСТЬ *ж. книжн.* уҫал (*йәки* яуыз) ниәтлелек.

ЗЛОНАМЕ́РЕННЫЙ *прил. книжн.* уҫал ниәтле, яуыз ниәт (*йәки* уҫал уй) менән эшләнгән; **злонаме́ренный посту́пок** уҫал уй менән эшләнгән эш.

ЗЛОНРА́ВНЫЙ *прил. уст.* боҙоҡ ҡылыҡлы, яман (*йәки* уҫал) холҡло.

ЗЛОПА́МЯТНОСТЬ *ж.* ҡараслелек, эскерлелек, асыу һаҡлау, кенә ҡыуыу.

ЗЛОПА́МЯТНЫЙ *прил.* ҡарасле, эскерле, асыу һаҡлаусы, кенәсел, кенә ҡыуыусы; **злопа́мятный челове́к** кенә ҡыуыусы кеше.

ЗЛОПОЛУ́ЧНЫЙ *прил.* 1. (*неудачливый*) бәхетһеҙ, уңышһыҙ, уңмаған; 2. (*являющийся причиной неприятности*) бәләле, бәләһе булған.

ЗЛОПЫХА́ТЕЛЬ *м.* асыулы (*йәки* уҫал, дошман) кеше.

ЗЛОПЫХА́ТЕЛЬСКИЙ *прил.* асыулы, уҫал, дошман булған, ҡаныҡҡан.

ЗЛОПЫХА́ТЕЛЬСТВО *с.* дошманлыҡ (*йәки* асыу) уты менән яныу, ҡанығыу.

ЗЛОРА́ДСТВО *с.* үсәү.

ЗЛОРА́ДСТВОВАТЬ *несов.* үсәү, үсәшеү.

ЗЛОСЛО́ВИЕ *с.* яманлап һөйләү, яман телләнеү.

ЗЛОСЛО́ВИТЬ *несов.* яманлап һөйләү, яман телләнеү.

ЗЛО́СТНОСТЬ *ж.* уҫаллыҡ, яуызлыҡ, яманлыҡ, этлек.

ЗЛО́СТНЫЙ *прил.* 1. (*исполненный зла*) уҫал, яуыз; 2. (*сознательно недобросовестный*) уҫаллыҡ (*йәки* уҫал уй) менән эшләнгән; **зло́стный неплате́льщик** уҫал уй менән бурысын түләмәүсе.

ЗЛОСТЬ *ж.* яуызлыҡ, асыу, уҫаллыҡ; **сказа́ть со зло́стью** асыу менән әйтеп ташлау.

ЗЛО́ТЫЙ *м.* злотый (*Польшала аҡса берәмеге*).

ЗЛОУМЫ́ШЛЕНИЕ *с. уст.* яуыз ниәт.

ЗЛОУМЫ́ШЛЕННИК *м. уст.* енәйәтсе, яуызлыҡ эшләүсе, яуыз ниәтле, уҫал уйлы кеше.

ЗЛОУМЫ́ШЛЕННЫЙ *прил. уст.* яуыз (*йәки* уҫал) ниәт менән эшләнгән, яман уй менән эшләнгән; **злоумы́шленный посту́пок** уҫал ниәт менән эшләнгән эш.

ЗЛОУМЫШЛЯ́ТЬ *несов. что, уст.* уҫаллыҡ (*йәки* яуызлыҡ, этлек) уйлау.

ЗЛОУПОТРЕБИ́ТЬ *сов. чем* 1. (*употребить во зло*) хыянат итеү; **злоупотреби́ть дове́рием** ышанысҡа хыянат итеү; 2. (*неумеренно воспользоваться*) урынһыҙ (*йәки* артыҡ) файҙаланыу; әрәм итеү; **злоупотреби́ть вла́стью** властән артыҡ файҙаланыу; **злоупотреби́ть вре́менем слу́шателей** тыңлаусыларҙың ваҡытын әрәм итеү; **злоупотреби́ть цита́тами** цитаталарҙы кәрәгенән артыҡ ҡулланыу.

ЗЛОУПОТРЕБЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **злоупотреби́ть**; 2. (*проступок*) енәйәт, ғәйеп эш; **раскры́ть злоупотребле́ния** ғәйеп эште асыу.

ЗЛОУПОТРЕБЛЯ́ТЬ *несов. см.* **злоупотреби́ть**.

ЗЛОЯЗЫ́ЧИЕ *с. уст.* уҫал (*йәки* әсе) теллелек.

ЗЛОЯЗЫ́ЧНЫЙ *прил. уст.* уҫал (*йәки* әсе) телле; **злоязы́чный челове́к** уҫал телле кеше.

злю *наст. вр. от* **злить**.

ЗЛЮ́КА *м. и ж. разг.* асыулы (*йәки* уҫал, зәһәр) кеше.

злюсь *наст. вр. от* **зли́ться**.

ЗЛЮ́ЧКА *м. и ж. см.* **злю́ка**.

ЗЛЮ́ЩИЙ *прил. разг.* бик уҫал, үтә яуыз.

ЗМЕЕВИ́ДНЫЙ *прил.* йылан һымаҡ, уралмалы.

ЗМЕЕВИ́К *м.* 1. *тех.* уралма торба (*һыу ҡыуыу эшендә*); 2. *мин.* змеевик (*таш*).

ЗМЕЁНЫШ *м. прям. и перен.* йылан балаһы.

ЗМЕЕОБРА́ЗНЫЙ *прил. см.* **змееви́дный**.

ЗМЕИ́НЫЙ *прил.* 1. йылан; **змеи́ное жа́ло** йылан ҡаяуы; 2. *перен.* (*коварный*) зәһәр, зәһәрле, ағыулы; **змеи́ная улы́бка** зәһәрле йылмайыу.

ЗМЕИ́ТЬСЯ *несов.* 1. (*виться*) бормаланыу, бормаланып ятыу, борма-борма булып һуҙылыу; **в густо́й ржи змеи́лась тропи́нка** ҡуйы арыш араһынан борма-борма булып һуҡмаҡ һуҙылып үтә; 2. *перен.* (*блуждать, скользить — об улыбке*) күренеү, күренеп килеү, йөҙөнә (*йәки* төҫөнә) сығыу (*көлөү, йылмайыу тураһында*).

ЗМЕЙ *м.* 1. *прост.* йылан; 2. *миф.* аждаһа, юха; 3. (*игрушка*) ҡағыҙ осорғос.

ЗМЕ́ЙКОВЫЙ *прил.*: **зме́йковый аэроста́т** оҙонса аэростат.

ЗМЕЯ́ *ж. прям. и перен.* йылан; ◇ **змея́ подколо́дная** *см.* **подколо́дный**; **змею́ на груди́ отогре́ть** ҡуйында ҡара йылан аҫырау (*хәстәрлек иткән, аҫыраған кешенән яманлыҡ, яуызлыҡ күреү*).

ЗНАК *м.* 1. билдә; **вопроси́тельный знак** һорау билдәһе; **знак ра́венства** *мат.* тигеҙлек билдәһе; **молча́ние — знак согла́сия** өндәшмәү — ризалыҡ билдәһе; **подари́ть в знак дру́жбы** дуҫлыҡ билдәһе итеп бүләк итеү; 2. (*клеймо*) тамға, келәймә; **фабри́чный знак** фабрика келәймәһе; 3. (*след*) эҙ; **знак уши́ба** бәрелгәндең эҙе; 4. (*сигнал*) ишара; **подава́ть зна́ки руко́й** ҡул менән ишара яһау; ◇ **де́нежный знак** ҡағыҙ аҡса; **зна́ки отли́чия** наградалар; **зна́ки разли́чия** айырыу билдәләре; **под зна́ком чего́-либо** берәр нәмә исеме аҫтында; **почто́вый знак** почта маркаһы.

ЗНАКО́МИТЬ *несов. кого-что* таныштырыу.

ЗНАКО́МИТЬСЯ *несов.* танышыу; **знако́миться с това́рищами** иптәштәр менән танышыу.

ЗНАКО́МСТВО *с.* 1. танышлыҡ; 2. (*круг знакомых*) таныш-белештәр; **больши́е знако́мства** таныш-белештәрҙең күп булыуы; 3. (*наличие знаний*) таныш булыу; **знако́мство с литерату́рой и исто́рией** әҙәбиәт һәм тарих менән таныш булыу.

ЗНАКО́МЫЙ *прил.* 1. таныш, белгән; **быть знако́мым** таныш булыу, белеү; **знако́мая мело́дия** таныш көй; 2. *в знач. сущ.* **знако́мый** *м.*, **знако́мая** *ж.* таныш; **мой хоро́ший знако́мый** минең яҡшы танышым.

ЗНАМЕНА́ТЕЛЬ *м. мат.* бүлеүсе, ваҡлаусы.

ЗНАМЕНА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* әһәмиәтлелек; **знамена́тельность собы́тия** ваҡиғаның әһәмиәтлелеге.

ЗНАМЕНА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. әһәмиәтле, мөһим; **знамена́тельные собы́тия** әһәмиәтле ваҡиғалар; 2. *лингв.* үҙаллы; **знамена́тельные слова́** үҙаллы һүҙҙәр.

ЗНАМЕНИ́ТОСТЬ *ж.* (*знаменитый человек*) атаҡлы (*йәки* данлыҡлы) кеше; **стать знамени́тостью** атаҡлы кеше булыу.

ЗНАМЕНИ́ТЫЙ *прил.* атаҡлы, данлыҡлы, шөһрәтле; **знамени́тый писа́тель** атаҡлы яҙыусы.

ЗНАМЕНОВА́ТЬ *несов. что* белдереү, билдә булып тороу, кәүҙәләндереү.

ЗНАМЕНО́СЕЦ *м.* байраҡ йөрөтөүсе, байраҡсы.

ЗНА́МЯ *с.* байраҡ; **полково́е зна́мя** полк байрағы; **кра́сное зна́мя** ҡыҙыл байраҡ; **зна́мя коммуни́зма** коммунизм байрағы; ◇ **подня́ть зна́мя** байраҡ күтәреү (*башында тороп, берәй нәмә өсөн көрәш алып барыу*).

ЗНА́НИЕ *с.* 1. (*наука*) фән, ғилем; 2. (*знакомство с чем-л.*) белеү; **со зна́нием де́ла** эште белеп; 3. *мн.* **зна́ния** белем; **облада́ть зна́ниями** белемгә эйә булыу; **повыша́ть зна́ния** белемде күтәреү.

ЗНА́ТНОСТЬ *ж.* атаҡлылыҡ.

ЗНА́ТНЫЙ *прил.* атаҡлы; **зна́тный колхо́зник** атаҡлы колхозсы.

ЗНАТО́К *м.* белгес, яҡшы белеүсе, оҫта; **знато́к своего́ де́ла** үҙ эшен яҡшы белеүсе; **знато́к му́зыки** музыка белгесе.

ЗНАТЬ I *несов.* 1. *что* белеү; **знать уро́к** дәресте белеү; **знать своё де́ло** үҙ эшеңде белеү; 2. *кого* (*быть знакомым*) белеү, таныу; **я его́ совсе́м не зна́ю** мин уны бөтөнләй белмәйем; 3. *что* (*испытывать, переживать*) белеү, татыу, күреү, баштан кисереү; **в де́тстве он знал мно́го ра́достей** ул бала саҡта күп шатлыҡтар күргән; ◇ **дать знать** *см.* **дать; знай на́ших** беҙҙекеләр мах бирмәҫ; **знать ме́ру** сама белеү; **знать не зна́ю** бөтөнләй белмәйем; белергә лә теләмәйем; **знать своё ме́сто** үҙ урыныңды (*йәки* хәлеңде) белеү; **знать це́ну** *кому-чему* берәүҙең ҡәҙерен белеү; **как знать?** нисек бит?, нисектер?; **не знать поко́я** тынғы белмәү.

ЗНАТЬ II *ж. собир. уст.* аҡ һөйәктәр, юғары ҡатлам кешеләре.

ЗНАТЬ III *вводн. сл. прост.* күрәһең, моғайын, ахыры.

ЗНА́ТЬСЯ *несов. разг.* аралашыу, ҡатнашыу, белеү; **он ни с кем не хо́чет зна́ться** ул бер кем менән дә аралашырға теләмәй.

ЗНА́ХАРКА *женск. р. к* **зна́харь.**

ЗНА́ХАРСТВО *с.* бағымсылыҡ.

ЗНА́ХАРЬ *м.* им-томсо, бағымсы.

ЗНА́ЧАЩИЙ *прич. и прил.* мәғәнәле; мәғәнә аңлатҡан, әһәмиәтле; **ничего́ не зна́чащий** әһәмиәте булмаған, әһәмиәтһеҙ; **зна́чащие элеме́нты ре́чи** телмәрҙең мәғәнәле элементтәре.

ЗНАЧЕ́НИЕ *с.* 1. мәғәнә; **прямо́е и перено́сное значе́ние сло́ва** һүҙҙең тура һәм күсмә мәғәнәһе; 2. (*важность*) әһәмиәтлелек, әһәмиәт, мөһимлек; **полити́ческое значе́ние** политик әһәмиәт.

ЗНА́ЧИМОСТЬ *ж.* 1. (*наличие смысла*) мәғәнәлелек, мәғәнә; 2. (*важность*) әһәмиәтлелек, мөһимлек; **социа́льная зна́чимость** социаль әһәмиәтлелек.

ЗНА́ЧИМЫЙ *прил.* 1. (*со смыслом*) мәғәнәле, мәғәнә аңлатҡан; **зна́чимые ча́сти сло́ва** һүҙҙең мәғәнәле киҫәктәре; 2. *см.* **значи́тельный** 2.

ЗНА́ЧИТ *вводн. сл.* тимәк, шулай булғас; **зна́чит, пора́ е́хать** тимәк, китергә ваҡыт.

ЗНАЧИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* 1. (*большая величина, размер*) дәүмәл, ҙурлыҡ, шаҡтай ҙур булыу; 2. (*важность*) әһәмиәтлелек, мөһимлек, әһәмиәтле булыу; **значи́тельность собы́тия** ваҡиғаның мөһимлеге.

ЗНАЧИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*большой по величине*) шаҡтай ҙур, ҙур ғына; **значи́тельная су́мма** ҙур ғына сумма; 2. (*важный*) мөһим, әһәмиәтле; 3. (*выразительный*) мәғәнәле, мәғәнә аңлатҡан; **значи́тельные слова́** мәғәнәле (*йәки* мәғәнә аңлатҡан) һүҙҙәр.

ЗНА́ЧИТЬ *несов.* 1. *что* (*означать*) аңлатыу; **э́то мно́го зна́чит** был күп нәмәне аңлата; 2. (*иметь значение*) (булып) тороу, булыу; ◇ **что э́то зна́чит?** был ни тигән һүҙ?

ЗНА́ЧИТЬСЯ *несов.* иҫәпләнеү, һаналыу, тороу; **зна́читься в спи́ске** исемлектә тороу.

ЗНАЧО́К *м.* 1. значок; **университе́тский значо́к** университет значогы; 2. (*пометка*) билдә; **значки́ на поля́х кни́ги** китап биттәре ситенә яһалған билдәләр.

ЗНА́ЮЩИЙ 1. *прич.* белеүсе, белә торған; 2. *прил.* (*опытный*) тәжрибәле, белемле; **зна́ющий врач** тәжрибәле врач.

ЗНОБИ́ТЬ *несов. безл. кого-что* өшөтөү, өшөттөрөү, ҡалтыратыу; **меня́ знобит** өшөттөрә.

ЗНОЙ *м.* томра; **полу́денный зной** көн үҙәге томраһы.

ЗНО́ЙНЫЙ *прил.* 1. томра; **зно́йный день** томра көн; 2. *перен.* (*пылкий*) дәртле, ялҡынлы.

ЗОБ *м.* 1. бөрләтәү (*у птиц*); боғаҡ (*у человека*); 2. *мед.* зоб, базед ауырыуы.

ЗОБА́СТЫЙ *прил. разг.* бөрләтәүле (*о птице*); боғаҡлы (*о человеке*).

ЗО́БНЫЙ *прил. мед.* боғаҡ; **зо́бная железа́** боғаҡ биҙе.

ЗОВ *м.* 1. (*приглашение*) саҡырыу, өндәшеү; **по пе́рвому зо́ву** беренсе сыҡырыу менән; 2. (*призывный звук*) саҡырыу тауышы; **откли́кнуться на зов** саҡырыуға яуап биреү.

зову́(сь), зовёшь(ся) *и т. д. наст. вр. от* **зва́ть(ся).**

ЗОДИА́К *м. астр.* зодиак (*Ҡояш юлында ятҡан ун ике йондоҙлоҡ*).

ЗО́ДЧЕСКИЙ *прил. уст.* архитектура; **зо́дческое иску́сство** архитектура сәнғәте.

ЗО́ДЧЕСТВО *с. уст.* архитектура.

ЗО́ДЧИЙ *м. уст.* төҙөүсе, зодчий.

ЗОЛА́ *ж.* көл.

ЗОЛИ́СТЫЙ *прил. спец.* көллө.

ЗОЛИ́ТЬ *несов. что, спец.* көлләү, көлгә батырыу (*тиренең йөнөн йолотоп йәки екетеп төшөрөү өсөн*).

ЗОЛО́ВКА *ж.* ҡәйенһеңле (*младшая*); ҡәйенбикә(с) (*старшая*).

ЗОЛОТИ́СТЫЙ *прил.* алтын, алтын һымаҡ; **золоти́стые во́лосы** алтын һымаҡ сәс.

ЗОЛОТИ́ТЬ *несов. что* **1.** алтынлау, алтынға маныу, алтын югертеү; **золоти́ть ло́жку** ҡалаҡты алтынға маныу; **2.** *поэт.* (*окрашивать*) алтынландырыу, алтынға маныу; **со́лнце золоти́ло верху́шки гор** ҡояш нурҙары тау түбәләрен алтынға манды.

ЗОЛОТИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*становиться золотистым*) алтын төҫөнә инеү, һарғайыу; **рожь уже́ золоти́тся** арыш һарғая инде; **2.** (*блестеть, сверкать*) алтынланып тороу, ялтырап һары булып күренеү.

ЗОЛОТНИ́К I *м.* мыҫҡал (*элекке ауырлыҡ үлсәүе —4,26 грамм самаһы*); ◇ **мал золотни́к, да до́рог** *погов. соотв.* аҫыл таш ҙур булмай; алтын ҙур булмай.

ЗОЛОТНИ́К II *м. тех.* золотник (*пар машинаһында пар бүлгес*).

ЗОЛОТНИКО́ВЫЙ *прил. тех.* золотник; **золотнико́вая коро́бка** золотник тартмаһы.

ЗО́ЛОТО *с.* **1.** (*металл*) алтын; **черво́нное зо́лото** юғары сифатлы алтын; **не всё то зо́лото, что блести́т** *посл.* һәр бер ялтыраған нәмә алтын булмай; **2.** *собир.* (*о золотой валюте*) алтын аҡса; **сто рубле́й зо́лотом** алтын аҡса менән йөҙ һум; **3.** *собир.* алтын, алтын нәмәләр; **есть на зо́лоте** алтын һауыттан ашау; **4.** (*позолоченные нити*) уҡа, алтын уҡа; **ши́тый зо́лотом** алтын уҡа менән сигелгән; **5.** *перен. разг.* алтын; **зо́лото челове́к** алтын кеше; **6.** *перен. ласк.* (*обращение*) алтыным; **зо́лото моё!** алтыным минең!; ◇ **чёрное зо́лото** ҡара алтын (*нефть*).

ЗОЛОТО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «алтын» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **золотогри́вый** алтын яллы.

ЗОЛОТОВОЛО́СЫЙ *прил.* алтын (*йәки* һары) сәсле.

ЗОЛОТОИСКА́ТЕЛЬ *м.* алтын эҙләүсе (*йәки* ҡаҙыусы).

ЗОЛОТО́Й I *прил. прям. и перен.* алтын; **золоты́е при́иски** алтын приискеләре; **золото́е кольцо́** алтын балдаҡ; **золоты́е слова́** алтын һүҙҙәр; **золоты́е ку́дри** алтын сәс; **золото́й рабо́тник** алтын (*йәки* яҡшы) работник; ◇ **золота́я о́сень** алтын көҙ (*ағас япраҡтары һарғайған саҡ*); **золота́я середи́на** алтын урталыҡ; **золото́е дно** *см.* **дно; золоты́е ру́ки** алтын ҡулдар; **золоты́х дел ма́стер** *уст.* алтынсы, көмөшсө (*оҫта*); **сули́ть золоты́е го́ры** алтын тауҙар (*бик күп нәмәләр*) вәғәҙә итеү.

ЗОЛОТО́Й II *м.* (*монета*) алтын аҡса.

ЗОЛОТОНО́СНЫЙ *прил.* алтынлы, алтынға бай; **золотоно́сный песо́к** алтынға бай ҡом.

ЗОЛОТОПРОМЫ́ШЛЕННИК *м.* алтын прииске һе хужаһы.

ЗОЛОТОПРОМЫ́ШЛЕННОСТЬ *ж.* алтын сығарыу (*йәки* табыу) промышленносе.

ЗОЛОТОПРОМЫ́ШЛЕННЫЙ *прил.* алтын промышленносте; **золотопромы́шленный райо́н** алтын промышленносе районы.

ЗОЛОТОТЫ́СЯЧНИК *м. бот.* һарыгүҙ (*үлән*).

ЗОЛОТУ́ХА *ж. мед. уст.* ҡылауыр.

ЗОЛОТУ́ШНЫЙ *прил. мед. уст.* ҡылауырлы; **золоту́шный ребёнок** ҡылауырлы бала.

ЗОЛОЧЕ́НИЕ *с. см.* **золоти́ть 1.**

ЗОЛОЧЁНЫЙ *прил.* алтынланған, алтын ялатылған (*йәки* югертелгән); **золочёные ло́жки** алтын ялатылған ҡалаҡтар.

ЗО́ЛЬНИК *м. тех.* **1.** көллөк, көлдөксә (*пар ҡаҙаны мейесендә*); **2.** (*чан*) көлләү сапсағы (*күн иләү эшендә ҡулланыла*).

ЗО́НА *ж. в разн. знач.* зона; **климати́ческая зо́на** климат зонаһы; **зо́на расти́тельности** үҫемлектәр зонаһы; **пограни́чная зо́на** сик буйы зонаһы; **зо́на вое́нных де́йствий** һуғыш хәрәкәттәре зонаһы.

ЗОНА́ЛЬНЫЙ *прил.* зональ, айырым зонаға хас; **зона́льные языки́** зональ телдәр.

ЗОНД *м.* зонд (**1.** *мед. резина көпшә, эсәк;* **2.** *тех. ерҙе быраулау ҡоралы;* **3.** *метеорология күҙәтеүҙәрендә ҡулланыла торған һауа шары*).

ЗОНДИ́РОВАТЬ *несов.* **1.** *кого-что, мед.* зонд менән тикшереү; **2.** *что, перен.* самалап (*йәки* тартҡылап) ҡарау, ҡылын тартып ҡарау.

ЗО́ННЫЙ *прил. ж.-д.* зона; **зо́нный тари́ф** зона тарифе.

ЗОНТ *м.* **1.** *см.* **зо́нтик** 1; **2.** (*навес*) япма, баш.

ЗО́НТИК *м.* **1.** зонтик, сатыр; **2.** *бот.* көләпә, сатыр сәскә.

ЗО́НТИЧНЫЙ *прил.* **1.** зонтик; **зо́нтичный чехо́л** зонтик чехолы; **2.** зонтикле; **зо́нтичная анте́нна** зонтикле антенна; **3.** *в знач. сущ.* **зо́нтичные** *мн. бот.* сатыр (*йәки* көләпә) сәскәләр.

ЗОО= *ҡушма һүҙҙәрҙең хайуандар донъяһына ҡарағанлығын йәки зоологияға бәйләлеген аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **зоогеогра́фия** зоогеография; **зоопа́рк** зоопарк.

ЗООВЕТЕРИНА́РНЫЙ *прил.* зооветеринар; **зооветерина́рный уча́сток** зооветеринар участка.

ЗООГЕОГРА́ФИЯ *ж.* зоогеография (*ер шарында хайуандар таралыуын өйрәнеү фәне*).

ЗОО́ЛОГ *м.* зоолог, зоология фәне белгесе.

ЗООЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* зоология; **зоологи́ческий парк** зоология паркы.

ЗООЛО́ГИЯ *ж.* зоология (*хайуандар донъяһын өйрәнеү фәне*).

ЗООМОРФИ́ЗМ *м.* зооморфизм (*алланы йәнлек, йырткыстар рәүешендә һүрәтләп йөрөтөү*).
ЗООПА́РК *м.* **(зоологи́ческий парк)** зоопарк (зоология паркы).
ЗООСА́Д *м.* **(зоологи́ческий сад)** зоология баксаһы.
ЗООТЕ́ХНИК *м.* зоотехник.
ЗООТЕ́ХНИКА *ж.* зоотехника (*ауыл хужалығы малдарын үрсетеү, тәрбиәләү тураһындағы фән*).
ЗООТЕХНИ́ЧЕСКИЙ *прил.* зоотехника; **зоотехни́ческие приёмы** зоотехника алымдары.
ЗООФЕ́РМА *ж.* зооферма (*кыйбатлы мех бирә торған йәнлектәрҙе үрсетеү фермаһы*).
ЗО́РКИЙ *прил.* **1.** үткер; **зо́ркие глаза́** үткер күҙҙәр; **2.** *перен.* (*проницательный*) үтә зирәк, иғтибарлы, һиҙгер.
ЗО́РКОСТЬ *ж.* **1.** үткерлек; **2.** *перен.* (*проницательность*) үтә зирәклек, һиҙгерлек.
зо́рю *вин. п. ед. от* **заря́** 3.
ЗРАЧКО́ВЫЙ *прил. анат.* күҙ караһы (*йәки* бәбәге); **зрачко́вый нерв** күҙ караһы нервыһы.
ЗРАЧО́К *м.* күҙ караһы (*йәки* бәбәге).
ЗРЕ́ЛИЩЕ *с.* **1.** күренеш, вакиға; тамаша кылыу, карап тороу; **зре́лище пожа́ра** янғын карап тороу; **2.** (*представление*) тамаша; **ма́ссовые зре́лища** ҙур тамаша.
ЗРЕ́ЛИЩНЫЙ *прил.* тамаша; **зре́лищные предприя́тия** тамаша предприятиеләре.
ЗРЕ́ЛОСТЬ *ж.* **1.** (*состояние организма*) балиғлек, буйға еткәнлек; **2.** (*спелость*) бешкәнлек, өлгөргәнлек (*емеш һ. б.*); **3.** *перен.* төплөлөк, өлгөргәнлек; **полити́ческая зре́лость** политик өлгөргәнлек; **зре́лость мы́сли** фекер төплөлөгө; ◇ **аттеста́т зре́лости** *см.* **аттеста́т.**
ЗРЕ́ЛЫЙ *прил.* **1.** (*спелый*) бешкән, өлгөргән, етешкән (*емеш, еләк*); **зре́лые я́годы** бешкән еләктәр; **2.** (*о возрасте, поре жизни*) балиғ, буйға еткән, етлеккән; **3.** *перен.* (*обдуманный, взвешенный*) төплө, өлгөргән, нигеҙле; **зре́лое реше́ние** нигеҙле карар.
ЗРЕ́НИЕ *с.* күҙ; күреү; **име́ть хоро́шее зре́ние** яхшы күреү; **лиши́ться зре́ния** күҙҙән яҙыу; ◇ **обма́н зре́ния** күҙ алданыу; **под угло́м зре́ния** карашынан (*йәки* яктан) сығып; **по́ле зре́ния** 1) (*обозримое пространство*) күҙ күреме ер; 2) (*круг интересов*) караш түңәрәге; **то́чка зре́ния** караш нөктәһе.
ЗРЕТЬ *несов.* **1.** бешеү, өлгөрөү, етешеү; **зре́ют хлеба́** ашлык бешә; **2.** *перен.* (*достигать полного развития*) етлегеү, өлгөрөү, балиғ булыу.
ЗРИ́МЫЙ *прил.* **1.** күҙ күрерлек, күҙ күреме еткән; **зри́мое простра́нство** күҙ күреме еткән ара; **2.** *перен.* (*ощутимый, заметный*) һиҙелерлек, күҙгә күренерлек (*йәки* күренеп торған).
ЗРИ́ТЕЛЬ *м.* караусы, тамашасы.
ЗРИ́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **зри́тель.**
ЗРИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* **1.** күреү; **зри́тельная па́мять** күреп иҫтә калдырыу; **2.** *уст.* (*оптический*) карау; **зри́тельная труба́** карау торбаһы; **3.** карау, тамашасы; **зри́тельный зал** тамашасылар залы.
ЗРЯ *нареч. разг.* юкка, юкка ғына, ток-томалға, һис юкка, бушка; **зря тра́тить сре́дства** бушка акса әрәм итеү; **болта́ть зря** һис юкка һөйләнеү.
ЗРЯ́ЧИЙ *прил.* **1.** күҙле, күрә торған; **2.** *в знач. сущ. м.* күргән кеше.
ЗУБ *м.* **1.** (*мн.* **зу́бы**) теш; **пере́дние зу́бы** алғы (*йәки* кырккыс) тештәр; **коренны́е зу́бы** аҙау тештәр; **моло́чные зу́бы** һөт тештәре; **зуб му́дрости** акыл теше; **2.** (*мн.* **зу́бья**) теш; **зу́бья бороны́** тырма тештәре; ◇ **вооружённый до зубо́в** баштан-аяк коралланған; **держа́ть язы́к за зуба́ми** *см.* **язы́к; загова́ривать зу́бы** *см.* **загова́ривать; име́ть зуб** *на кого* теш кайрау, асыу (*йәки* кенә) тотоу; **навя́зло в зуба́х** тәкәтте коротоу, теңкәгә тейеү, быуынға төшөү, туйҙырып бөтөү; **не по зуба́м** кулдан килмәҫлек, көс етмәҫлек; **сти́снув зу́бы** тешен кыҫып; **точи́ть зу́бы** *на кого* теш кайрау.
ЗУБА́СТЫЙ *прил. разг.* **1.** эре (*йәки* үткер) тешле; **зуба́стая щу́ка** үткер тешле суртан; **2.** *перен.* (*острый на язык*) әсе телле, телле-тешле, үткер; **зуба́стый па́рень** әсе телле егет.
ЗУБЕ́Ц *м.* **1.** теш; **зубцы́ пилы́** бысккы тештәре; **2.** *обычно мн.* **зубцы́** теш, кыйғас; **сте́ны с зубца́ми** тешле-тешле стена; **3.** *обычно мн.* **зубцы́** шырт, кикерек; **зубцы́ далёких гор** алыҫтағы тауҙар шырты.
ЗУБИ́ЛО *с. тех.* кырккы, тешәүес.
ЗУБНО́Й *прил.* теш; **зубно́й врач** теш врачы.
ЗУБОВРАЧЕ́БНЫЙ *прил.* теш дауалау; **зубовраче́бный кабине́т** теш дауалау кабинете.
ЗУБОВРАЧЕВА́НИЕ *с.* теш дауалау.
ЗУБО́К *м.*: **вы́учить на зубо́к** яхшы итеп (*йәки* нык) өйрәнеү; **подари́ть на зубо́к** бәпес бүләге (*яңы тыуған балаға бүләк биреү*); **попа́сть на зубо́к** *кому* теленә эләгеү.
ЗУБОЛЕЧЕ́БНИЦА *ж.* теш дауалау урыны.
ЗУБОЛЕЧЕ́БНЫЙ *прил. см.* **зубовраче́бный.**
ЗУБОРЕ́ЗНЫЙ *прил.*: **зубоpе́зный стано́к** тешәү станогы.
ЗУБОСКА́ЛИТЬ *несов. прост.* көлөү, көләп тороу, мыҫкыллап көлөү.
ЗУБОЧИ́СТКА *ж.* теш казғыс (*йәки* таҙарткыс), һыҙлык.
ЗУБР *м.* зубр, кыр үгеҙе.
ЗУБРЁЖКА *ж. см.* **зубри́ть** II.
ЗУБРИ́ЛА *м. и ж. разг.* аңламайынса ятлаусы.
ЗУБРИ́ТЬ I *несов. что* **1.** (*насекать зубья на серпе, жёрнове*) тешәү; **2.** (*делать зазубрины*) кыршалдырып (*йәки* китеп) бөтөрөү, тупартыу; **зубри́ть топо́р** балтаның беҙен китеп бөтөрөү.
ЗУБРИ́ТЬ II *несов. что и без доп., разг.* ятлау, ятлап укыу; **зубри́ть уро́к** дәресте ятлап укыу.
ЗУБРО́ВКА *ж.* зубровка (**1.** *бот.* кыяк үлән; **2.** *шуны һалып әҙерләгән аракы*).

ЗУБЧА́ТКА *ж. тех.* тешле тәгәрмәс, шестерня.

ЗУБЧА́ТЫЙ *прил.* тешле, күп тешле, тешле-тешле; киртләс-киртләс; **зубча́тая стена́** тешле-тешле стена; **зубча́тое колесо́** тешле тәгәрмәс.

ЗУ́БЧИК *м. уменьш. от* зуб 2 *и* **зубе́ц** 1; **зу́бчик колеса́** тәгәрмәс теше.

ЗУД *м.* 1. ҡыжмырйытыу, ҡысытыу, ҡымырйытыу; **зуд во всём те́ле** бөтә тән ҡысыта; 2. *перен. разг.* (*непреодолимое стремление к чему-л.*) ҡырсыныу.

ЗУ́ДЕНЬ *м. зоол.* бетсә.

ЗУДЕ́ТЬ I *несов.* 1. ҡыжмырйытыу, ҡысытыу; **рука́ зуди́т** ҡул ҡысыта; 2. *перен.* (*испытывать непреодолимое стремление к чему-л.*) ҡырсыныу, ҡырсынып тороу.

ЗУДЕ́ТЬ II *несов. разг.* 1. (*издавать однообразный звук*) безләү, безелдәү, гөж килеү, гөжләү, гөжөлдәү; 2. *перен.* (*надоедать*) лаңҡылдау, ләңкелдәү, сөңкөлдәү.

ЗУЁК *м. зоол.* тәтелдәүек.

ЗУЛУ́С *м.* зулус.

ЗУЛУ́СКА *ж.* зулуска, зулус ҡатын-ҡыҙы.

ЗУЛУ́ССКИЙ *прил.* зулус; **зулу́сский язы́к** зулус теле.

ЗУЛУ́СЫ *мн.* зулустар.

ЗУ́ММЕР *м. тех.* зуммер (*электр ағымын автоматик өҙөү һәм ялғау өсөн ҡулланылған прибор*).

ЗУРНА́ *ж.* һорнай (*музыка ҡоралы*).

ЗЫ́БКИЙ *прил.* 1. һиңкелдәк, һиңкелдәп ятҡан (*о льде*); ишелеп торған (*о песке, о почве*); сайҡалып (*йәки* тирбәнеп) ятҡан (*о поверхности воды*); 2. *перен.* (*ненадёжный*) ышанысһыҙ, тотороҡһоҙ.

ЗЫБУ́ЧИЙ *прил. см.* зы́бкий 1; **зыбу́чие пески́** ишелеп торған ҡомдар.

ЗЫБЬ *ж.* 1. бөҙөр, шаҙра (*һыу өҫтөндәге*); 2. *уст. поэт.* (*во́лны*) тулҡын.

ЗЫРЯ́НЕ *мн. уст.* зыряндәр (*коми халҡының элекке исеме*).

ЗЫ́ЧНЫЙ *прил.* яңғырауыҡлы көр; **зы́чный го́лос** яңғырауыҡлы көр тауыш.

ЗЮЙД *м. мор.* 1. (*южное направление*) көньяҡ, көньяҡ юнәлеш; 2. *мор., метеор.* (*южный ветер*) көньяҡ еле.

ЗЮЙД-ВЕ́СТ *м.* 1. *мор.* (*юго-западное направление*) көньяҡ-көнбайыш (*яҡ, юнәлеш*); 2. *мор., метеор.* (*юго-западный ветер*) көньяҡ-көнбайыш еле.

ЗЮЙД-О́СТ *м.* 1. *мор.* (*юго-восточное направление*) көньяҡ-көнсығыш (*яҡ, юнәлеш*); 2. *мор., метеор.* (*юго-восточный ветер*) көньяҡ-көнсығыш еле.

ЗЯ́БКИЙ *прил. разг.* өшөмһәк, өшөксән, өшкөбә.

ЗЯ́БКО *нареч. разг.* 1. ҡужырайып, көжөрәйеп (*һыуыҡтан*); 2. *в знач. сказ.* һалҡын, һыуыҡ, өшөттөрөү; **зя́бко стоя́ть на откры́том ме́сте** асыҡ урында торғанға өшөттөрә.

ЗЯ́БЛЕВЫЙ *прил. с.-х.*: **зя́блевая вспа́шка** туңға (*йәки* зәпкә) һөрөү.

ЗЯ́БЛИК *м.* ҡыҙылтүш (*һайраусы ҡош*).

ЗЯ́БНУТЬ *несов.* 1. өшөү, туңыу, ҡужырайыу, көжөрәйеү; 2. (*о растениях*) туңыу, өшөү (*үҫемлектәр тураһында*).

ЗЯБЬ *ж. с.-х.* туңға һөрөү, зәп.

ЗЯТЬ *м.* кейәү (*муж дочери, младшей сестры и младшей золовки*); еҙнә (*муж старшей сестры и старшей золовки*).

И

И I *союз* 1. *соед.* 1) һәм, да (дә, та, тә, ҙа, ҙә, ла, лә), менән; **догна́ть и перегна́ть** ҡыуып етергә һәм уҙып китергә, ҡыуып етеп уҙып китергә; **оте́ц и мать** атай һәм әсәй, атай менән әсәй; **он пришёл и ушёл** ул килде лә китте; 2) (*тем не менее, всё же, однако*) ләкин, мәгәр, шулай ҙа, шулай булһа ла; **вса́дники скры́лись, и никто́ того́ не заме́тил** һыбайлылар күҙҙән юғалды, мәгәр быны берәү ҙә һиҙмәне; 2. *присоед.* да (дә, та, тә, ҙа, ҙә, ла, лә) һәм; **и тот, и друго́й** уныһы ла, быныһы ла; **и я хоте́л пойти́ вме́сте со все́ми** бөтәһе менән бергә мин дә барырға теләгәйнем; **и наста́ло у́тро** һәм таң атты; 3. *перечислит.* да (дә, та, тә, ҙа, ҙә, ла, лә) һәм; **и я, и он, и все мы вме́сте е́хали** мин дә, ул да һәм беҙ бөтәбеҙ ҙә бергә барҙыҡ; 4. *усил.* да (дә, та, тә, ҙа, ҙә, ла, лә) хатта; **и рабо́тал же он так, что́ забыва́л всё на све́те** эшләй ҙә ине һуң ул, хатта бөтә донъяһын онота торғайны.

И II *частица усил.* да (дә, та, тә, ҙа, ҙә, ла, лә), хатта; **и сам не рад** үҙе лә үкенеп бөтә алмай; **не могу́ и поду́мать об э́том** ул турала хатта уйлай ҙа алмайым.

И III *межд.* эй, ҡуй, йә; **и, по́лно!** ҡуй, етте!, йә, етте!

И́БИС *м. зоол.* ибис (*ҡош*).

И́БО *союз уст. книжн.* сөнки, -ға (-гә) күрә, -лыҡтан (-лектән), шуға күрә; **мы победи́ли, и́бо на́ше де́ло пра́вое** беҙ еңдек, сөнки эшебеҙ ғәҙел.

И́ВА *ж.* тал, өйәңкә; **плаку́чая и́ва** бөҙрә тал; **столе́тняя и́ва** ҡарт өйәңкә.

ИВАСИ́ *ж. нескл.* иваси (*балыҡ*).

ИВНЯ́К *м.* 1. (*заросли ивы*) таллыҡ, өйәңкелек; **во́зле реки́ рос ивня́к** йылға буйы таллыҡ; 2. *собир.* (*прутья ивы*) тал сыбығы.

И́ВОВЫЙ *прил.* тал; **и́вовые ли́стья** тал япраҡтары; **и́вовая корзи́нка** тал кәрзинкә.

И́ВОЛГА *ж.* һарығош, үтәбикә.

ИГЛА́ *ж.* 1. энә; **вяза́льная игла́** ойоҡ энәһе, бәйләм энә; **маши́нная игла́** машина энәһе; **патефо́нная игла́** патефон энәһе; 2. (*лист хвойных деревьев*) ылыҫ, энә; **и́глы сосны́** ҡарағай ылыҫы; 3. (*колючка, шип*) энә, сәнске, сәскәк; **я уколо́л па́лец игло́й шипо́вника** бармағымды гөлйемеш сәскәгенә сәнстем; 4. (*у животных*) энә; **и́глы ежа́** терпе энәләре.

ИГЛИ́СТЫЙ *прил.* энәле, сәнскеле, сәскәкле; **игли́стый ка́ктус** сәнскеле кактус; **игли́стый и́ней** энәле бәҫ.

ИГЛОВИ́ДНЫЙ *прил.* энә төҫлө (*йәки* һымаҡ), осло; **игловидные ли́стья** энә һымаҡ япраҡтар.

ИГЛОКО́ЖИЕ *мн. зоол.* шырт (*йәки* энә) тиреләләр (*тиреләре энә менән ҡапланған умыртҡаһыҙ диңгеҙ хайуандары*).

ИГНОРИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* иҫәпкә алмау, иғтибарһыҙ ҡалдырыу, әһәмиәт бирмәү, һанға һуҡмау.

И́ГО *с.* иҙеү, ҡыҫыу, золом; **колониа́льное и́го** колониаль иҙеү.

ИГО́ЛКА *ж. см.* **игла́**; ◇ **сиде́ть как на иго́лках** энәгә ултырған кеүек ултырыу, тик ултырмау, бик суҡандап ултырыу.

ИГО́ЛОЧКА *ж. уменьш. от* **иго́лка**; ◇ **оде́т с иго́лочки** өр-яңы кейем кейгән, бына тигән итеп кейенгән, энәнән-ептән генә сыҡҡан кейем кейгән.

ИГО́ЛЬНИК *м.* энә сәнскес, энә һауыты.

ИГО́ЛЬНЫЙ *прил.* энә; **иго́льное ушко́** энә күҙе.

ИГО́ЛЬЧАТЫЙ *прил.* **1.** энәле, энәләрҙән торған; **иго́льчатый бараба́н** энәле барабан (*машинала*); **2.** *см.* **игловидный.**

ИГО́РНЫЙ *прил.* уйын, уйнау; **иго́рный дом** уйын йорто, ҡомар уйындар йорто.

ИГРА́ *ж.* **1.** уйын; уйнау; **игра́ в мяч** туп уйнау; **игра́ в ша́хматы** шахмат уйнау; **аза́ртные и́гры** ҡомар уйындар; **де́тские и́гры** балалар уйыны; **2.** (*исполнение роли*) уйнау, башҡарыу; **меня́ потрясла́ игра́ э́того арти́ста** был артистең уйнауы мине хайранға ҡалдырҙы; **3.** (*на инструменте*) уйнау, тартыу; **игра́ на скри́пке** скрипка уйнау (*йәки* тартыу); **4.** уйнау, йымылдау, йылҡылдау, балҡыу; **изумру́д с изуми́тельной игро́й** һоҡландырғыс матур йымылдап торған зөбәржәт; **5.** сымырҙау, бызырҙау; **игра́ шампа́нского** шампанскиҙең сымырҙап тороуы; ◇ **би́ржевая игра́** биржа уйыны (*капиталистик илдәрҙә аҡса урынына йөрөтөлгән ҡиммәтле ҡағыҙҙарҙы һатып алып, хаҡ күтәрелгән көндө һатыу*); **игра́ воображе́ния** хыял шаярыуы, фантазия; **игра́ не сто́ит свеч** *соотв.* бер тинлек ҡуян, ун тинлек зыян; ике тинлек тә файҙаһы булмаған эш; **игра́ приро́ды** тәбиғәт шаярыуы; **игра́ слов** һүҙ уйнатыу (*һүҙҙәрҙең бер мәғәнәһен икенсеһе урынына ҡулланыу*); **игра́ с огнём** ут менән уйнау (*йәки* шаярыу); **опа́сная игра́** хәтәр эш, тәүәккәллеккә ҡоролған эш; **раскры́ть игру́** *см.* **раскры́ть.**

ИГРА́ЛЬНЫЙ *прил.* уйын; **игра́льные ка́рты** уйын кәрте.

ИГРА́ТЬ *несов.* **1.** *во что, на чём и без доп.* уйнау; **игра́ть в футбо́л** футбол уйнау; **2.** *кого-что, театр.* (*исполнять*) уйнау, башҡарыу; **она́ хорошо́ игра́ет ро́ли стару́х** ул ҡарсыҡтар ролен яҡшы башҡара; **3.** *на чём* уйнау, тартыу; **игра́ть на кура́е** ҡурай тартыу; **игра́ть на роя́ле** роялдә уйнау; **4.** (*сверкать, переливаться*) уйнау, йымылдау, йылҡылдау, балҡыу; **со́лнце игра́ет на пове́рхности воды́** һыу өҫтөндә ҡояш уйнай (*йәки* йымылдай); **руби́н хорошо́ игра́ет** рубин шәп йымылдай; **5.** (*пениться, искриться*) сымырҙау, бызырҙау; ◇ **игра́ть в великоду́шие** киң (*йәки* яҡшы) күңелле кеше булып ҡыланыу; **игра́ть в зага́дки** тура әйтмәй, уратып һөйләү; **игра́ть в молча́нку** *см.* **молча́нка; игра́ть в пря́тки** *см.* **пря́тки; игра́ть глаза́ми** күҙҙәрҙе уйнатыу; **игра́ть коме́дию** хәйләләү, мәкерләү, ҡыланыу; **игра́ть на не́рвах** нервыға тейеү, ҡанын ҡыҙҙырыу; **игра́ть на́ руку кому́-либо** берәйһенең тирмәненә һыу ҡойоу; **игра́ть роль** *см.* **роль; игра́ть пе́рвую скри́пку** беренсе скрипканы уйнау (*бер эштә өҫтөнлөк итеү*).

ИГРА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *безл. разг.* уйнағы килеү; **мне сего́дня что́-то не игра́ется** нишләптер бөгөн уйнағым килмәй; **2.** *страд. к* **игра́ть** 2, 3.

И́ГРЕК *м.* игрек (**1.** *латин алфавитендә егерме бишенсе хәреф исеме*; **2.** *мат. эҙләнә торған билдәһеҙ дәүмәл*).

ИГРЕ́НЕВЫЙ *прил.* (*о масти лошади*) саптар (*ат төҫө*).

ИГРИ́ВЫЙ *прил.* **1.** (*шаловливый, резвый*) уйынсаҡ, уйынды ярата торған, шаян; **игри́вый котёнок** шаян бесәй; **2.** (*двусмысленный*) шаярыулы, уйын ҡатыш (*йәки* ярым шаярыу менән) әйтелгән (*йәки* эшләнгән), ҡыланыулы; **игри́вый взгляд** ҡыланып ҡарау.

ИГРИ́СТЫЙ *прил.* күбекләнеп (*йәки* бызырҙап, сымырҙап) торған; **игри́стое вино́** бызырҙап торған вино.

ИГРО́К *м.* **1.** (*участник какой-л. игры*) уйынға ҡатнашыусы, уйнаусы; **в футбо́льной кома́нде оди́ннадцать игроко́в** футбол командаһында ун бер уйнаусы бар; **2.** (*любитель играть в какую-л. игру*) уйын яратыусы, уйынға әүәҫ.

ИГРУ́Н *м. разг.* уйынсаҡ, шаян, шуҡ.

ИГРУ́НЬЯ *женск. р. к* **игру́н.**

ИГРУ́ШЕЧНЫЙ *прил.* уйынсыҡ; **игру́шечный магази́н** уйынсыҡтар магазине; **игру́шечная лоша́дка** уйынсыҡ ат.

ИГРУ́ШКА *ж.* уйынсыҡ; **прода́жа де́тских игру́шек** балалар уйынсығы һатыу.

ИГУ́МЕН *м.* игумен (*ирҙәр монастыре башлығы*).

ИГУ́МЕНЬЯ *ж.* игуменья (*ҡатын-ҡыҙҙар монастыре башлығы*).

ИДЕА́Л *м.* идеал (**1.** *ынтылыштың иң юғары сиге, иң юғары маҡсаты*; **2.** *бөтә яҡтан да килгән, иң яҡшы өлгө булырлыҡ кеше йәки берәй нәмә*).

ИДЕАЛИЗА́ЦИЯ *ж. см.* **идеализи́ровать.**

ИДЕАЛИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* идеаллаштырыу (*ысында булғанынан артыҡ яҡшы итеп күҙ алдына килтереү*).

ИДЕАЛИ́ЗМ *м.* **1.** *филос.* идеализм (*материализмға ҡапма-ҡаршы булған философик йүнәлеш*); **субъекти́вный идеали́зм** субъектив идеализм; **объекти́вный идеали́зм** объектив идеализм; **2.** (*склонность к идеализации действительности*) идеаллаштырыу.

ИДЕАЛИ́СТ *м.* **1.** *филос.* идеалист, идеализм яғында тороусы; **2.** (*мечтатель*) идеалист, идеаллаштырыусы.

ИДЕАЛИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* идеалистик; **идеалисти́ческое мировоззре́ние** донъяға идеалистик ҡараш.

ИДЕАЛИ́СТКА *женск. р. к* **идеали́ст.**

ИДЕА́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*возвышенный*) идеаль, һоҡландырғыс; **идеа́льная любо́вь** һоҡландырғыс мөхәббәт; 2. *разг.* (*превосходный*) бик яҡшы (*йәки* шәп); **идеа́льный рабо́тник** бик яҡшы работник.

ИДЕ́ЙНО-ПОЛИТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* идея-политик; **иде́йно-полити́ческое воспита́ние масс** массаларҙы идея-политик яҡтан тәрбиәләү.

ИДЕ́ЙНОСТЬ *ж.* идеялылыҡ; **высо́кая иде́йность** юғары идеялылыҡ.

ИДЕ́ЙНЫЙ *прил.* 1. (*проникнутый идеей*) идеялы; **иде́йное иску́сство** идеялы сәнғәт; 2. (*идеологический*) идея, идея яғынан; **иде́йное воспита́ние** идея яғынан тәрбиәләү; 3. (*выражающий основную мысль чего-л.*) идея, төп уй; **иде́йное содержа́ние расска́за** хикәйәнең идея йөкмәткеһе.

ИДЕНТИФИКА́ЦИЯ *ж. см.* **идентифици́ровать.**

ИДЕНТИФИЦИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, книжн.* тиңләштереү, оҡшаштырыу, берҙәй һанау.

ИДЕНТИ́ЧНЫЙ *прил. книжн.* тиң, оҡшаш, берҙәй.

ИДЕОГРА́ММА *ж. лингв.* идеограмма (*шартлы рәүештә бер төшөнсәне аңлатҡан яҙыу билдәһе, мәҫ. иероглифтәр, һандар*).

ИДЕОГРА́ФИЯ *ж. лингв.* идеография (*идеограммалар менән яҙыу*).

ИДЕО́ЛОГ *м.* идеолог; **идео́логи рабо́чего кла́сса** эшселәр синыфы идеологтары.

ИДЕОЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* идеологик; **идеологи́ческие осно́вы маркси́стской па́ртии** марксистик партияның идеологик нигеҙҙәре.

ИДЕОЛО́ГИЯ *ж.* идеология; **маркси́зм-ленини́зм — идеоло́гия пролетариа́та** марксизм-ленинизм пролетариат идеологияһы.

ИДЕ́Я *ж.* 1. *филос.* идея (*дөйөм аң, төшөнсә*); 2. (*основной принцип мировоззрения*) идея (*донъяға ҡараш нигеҙ булып торған принцип*); 3. (*основная мысль чего-л.*) идея, төп уй, фекер; **иде́я рома́на** романдың идеяһы; 4. (*намерение*) уй.

ИДИЛЛИ́ЧЕСКИЙ *прил. лит.* идиллия; **идилли́ческий жанр** идиллия жанры.

ИДИ́ЛЛИЯ *ж.* идиллия (1. *лит. тәбиғәт эсендәге вайымһыҙ тормошто һүрәтләп яҙған шиғри әҫәр*; 2. *ирон. тыныс, вайымһыҙ йәшәү*).

ИДИО́М *м.*, **ИДИО́МА** *ж. лингв.* идиом, идиома (*аңлатҡан мәғәнәһе менән үҙ составындағы һүҙҙәрҙең мәғәнәһенә тура килмәгән әйтем, мәҫ. үҙәк өҙөлөү, күҙ буяу һ. б.*).

ИДИОМА́ТИКА *ж. лингв.* идиоматика (1. *идиомалар тураһындағы тәғлимәт*; 2. *бер телдәге идиомалар йыйылмаһы*).

ИДИОМАТИ́ЧЕСКИЙ *прил. лингв.* идиоматик; **идиомати́ческое выраже́ние** идиоматик әйтем.

ИДИО́Т *м.* 1. *мед.* идиот, аҡылға зәғиф кеше; 2. *прост.* алйот, ахмаҡ.

ИДИОТИ́ЗМ *м.* 1. *мед.* идиотизм (*тыумыштан зәғифлек, иҫәрлек*); 2. *разг.* (*бессмыслица, глупость*) мәғәнәһеҙлек, алйотлоҡ, ахмаҡлыҡ.

ИДИО́ТКА *женск. р. к* **идио́т.**

ИДИО́ТСКИЙ *прил.* 1. *мед.* идиоттарса; 2. *разг.* (*бессмысленный, глупый*) мәғәнәһеҙ, юнһеҙ, ахмаҡ; **идио́тский посту́пок** ахмаҡ эш.

ИДИО́ТСТВО *с. разг. см.* **идиоти́зм** 2.

И́ДИШ *м. нескл.* идиш (*Көнсығыш һәм Үҙәк Европа еврейҙәренең теле*).

И́ДОЛ *м.* 1. *рел.* бот, тораташ; 2. *уст.* (*предмет обожания*) ҡәҙерле, хөрмәтле кеше; ✧ **сиде́ть (стоя́ть) и́долом** тереләй ҡатыу, бағаналай ҡатып тороу.

ИДОЛОПОКЛО́ННИК *м. рел.* ботҡа табыныусы.

ИДОЛОПОКЛО́НСТВО *с. рел.* ботҡа табыныусылыҡ.

ИДТИ́ *несов.* 1. (*передвигаться, перемещаться где-л.; направляться куда-л.*) барыу, китеү, килеү, ҡайтыу; **идти́ вперёд** алға барыу; **идти́ в го́сти** ҡунаҡҡа барыу; **идти́ ры́сью** юртыу, юртып барыу; **идти́ домо́й** өйгә ҡайтыу; **идти́ ко дну́** (*о судне*) төпкә китеү (*батыу*); **по́езд идёт в пять часо́в** поезд сәғәт биштә китә; **кто идёт?** кем килә?; 2. *перен.* (*двигаться, развиваться в каком-либо направлении*) барыу; **идти́ к коммуни́зму** коммунизмгә барыу; **идти́ к лу́чшему** яҡшылана барыу; **хорошо́ идти́ по всем предме́там** бөтә фәндәр буйынса ла яҡшы барыу (*йәки* уҡыу); 3. *перен.* (*приближаться, наступать*) килеү; **весна́ идёт** яҙ килә; 4. (*течь, выделяться*) килеү; **из ра́ны идёт кровь** яранан ҡан килә; **вода́ идёт по ка́пле** һыу тамсылап ҡына килә; 5. *разг.* (*входить, влезать*) һыйыу, барыу; **про́бка не идёт в го́рлышко буты́лки** тығын бутылканың ауыҙына һыймай; 6. (*распространяться, подниматься, источаться*) сығыу, аңҡыу, килеү; **из самова́ра идёт пар** самауырҙан пар сыға; **от э́тих цвето́в идёт си́льный за́пах** был сәскәләрҙән көслө еҫ аңҡып тора; 7. (*пролегать, простираться*) үтеү; **доро́га идёт ле́сом** юл урман аша үтә; 8. (*лить, падать — об осадках*) яуыу; **идёт мо́крый снег** епшек ҡар яуа; 9. (*совершаться, происходить; иметь течение, ход*) барыу; **иду́т экза́мены** экзамендар бара; **дела́ иду́т успе́шно** эштәр шәп бара; 10. *перен.* (*поступать куда-л.; приступать к какой-л. деятельности*) китеү, инеү; **идти́ в вое́нное учи́лище** хәрби училищегә китеү; **он идёт в университе́т** ул университетҡа инә; **идти́ доброво́льцем** үҙе теләп китеү; 11. *разг.* (*находить сбыт*) үтеү; **э́тот това́р хорошо́ идёт** был тауар яҡшы үтә; 12. *перен.* (*поступать, выдаваться регулярно*) килеү, килеп тороу; **иду́т проце́нты** проценте килеп тора; 13. (*предназначаться, употребляться; тратиться*) китеү; **на пла́тье идёт три ме́тра шёлка** күлдәккә өс метр ебәк китә; **идти́ на расто́пку** утынға китеү; 14. (*подходить, соответствовать*) килешеү, барыу; **э́та шля́па ей идёт** уға был эшләпә килешә; 15. (*проходить, протекать*) үтеү, уҙыу; **дни иду́т свои́м чередо́м** көндәр үҙ сираты менән үтә бирә; 16. (*действовать — о механизмах, машинах*) йөрөү; **часы́ иду́т то́чно** сәғәт дөрөҫ йөрөй; 17. (*проявлять готовность*) күнеү, ризалашыу; **идти́ на компроми́сс** килешергә күнеү; **идти́ на угово́ры** ризалашыу, риза булыу; **идти́ на риск** тәүәккәллек

итеү, тәүәккәлләү; 18. (*передаваться — о деловой бумаге*) барыу, бирелеү; **докуме́нт снача́ла идёт на по́дпись** документ башта ҡул ҡуйырға бирелә; 19. (*делать ход в игре*) йөрөү; **идти́ конём** *шахм.* ат менән йөрөү; 20. (*длиться, продолжаться — о спектакле и т. п.*) барыу; ◇ **де́ло идёт к концу́** эш бөтөп бара; **де́ло идёт на лад** *см.* **лад; де́ло идёт о жи́зни и сме́рти** һүҙ йәшәү һәм үлем тураһында бара; **идёт слух** һүҙ йөрөй; **идти́ в но́гу с совреме́нностью** тормоштан ҡалышмау; **идти́ за́муж** кейәүгә барыу, тормошҡа сығыу; **идти́ на вёслах** ишкәк менән барыу, ишеү; **идти́ на всё** бөтә нәмәгә барыу; **идти́ на пониже́ние** кәмей (*йәки* әҙәйә) барыу; түбән төшөү; **сон не идёт** йоҡо килмәй; **идти́ на поса́дку** төшә башлау; **идти́ на прима́нку** 1) емгә ҡабыу, эләгеү; 2) юха телгә алданыу; **куда́ ни шло!** ҡайҙа китмәгән!; **не идти́ из ума́** иҫтән сыҡмау; **не идти́ на ум** уйлағы килмәү.

ИЕЗУ́ИТ *м.* 1. иезуит (*католиктәрҙә реакцион дини ойошма ағзаһы*); 2. *перен.* (*лицемер*) ике йөҙлө, хәйләкәр кеше.

ИЕЗУ́ИТСКИЙ *прил.* 1. иезуит; **иезу́итское о́бщество** иезуиттәр йәмғиәте; 2. *перен.* (*коварный, лицемерный*) ике йөҙлө, хәйләкәр; **иезу́итский посту́пок** ике йөҙлө ҡыланыш.

ИЕ́НА *ж.* иена (*Японияла аҡса берәмеге*).

ИЕРАРХИ́ЧЕСКИЙ *прил.* иерархия; **иерархи́ческая ле́стница** иерархия баҫҡысы.

ИЕРА́РХИЯ *ж.* иерархия (*түбән чиндәрҙең юғары чиндәргә буйһоноу тәртибе*).

ИЕРО́ГЛИФ *м.* 1. *лингв.* иероглиф (*тулы бер төшөнсәне, айырым ижекте йәки өндө белдереүсе билдә*); 2. *обычно мн.* **иеро́глифы** (*о трудно разбираемом почерке*) иероглиф (*танымаҫлыҡ буталсыҡ яҙыу*).

ИЕРОГЛИФИ́ЧЕСКИЙ *прил. лингв.* иероглиф; **иероглифи́ческое письмо́** иероглифтәр менән яҙыу.

ИЖДИВЕ́НЕЦ *м.* (*берәүҙең*) тәрбиәһендәге кеше; **у него́ пять челове́к иждиве́нцев** уның тәрбиәһендә биш кеше.

ИЖДИВЕ́НИЕ *с.* тәрбиә; **быть на иждиве́нии бра́та** ағаһы тәрбиәһендә булыу.

ИЖДИВЕ́НКА *женск. р. к* **иждиве́нец.**

ИЖДИВЕ́НЧЕСКИЙ *прил.* иждивенец; кеше елкәһендә йәшәү; **иждиве́нческий фонд** иждивенецтәр фонды; **иждиве́нческие настрое́ния** кеше елкәһендә йәшәү уйы.

ИЗ *предлог с род. п.* 1. (*откуда*) =дан (=дән, =ҙан, =ҙән, =нан, =нән, =тан, =тән); **прие́хали из Москвы́** Мәскәүҙән килделәр; **привезти́ из дере́вни** ауылдан килтереү; 2. (*при обозначении материала*) =дан (=дән, =ҙан, =ҙән, =нан, =нән, =тан, =тән); **сде́лать из де́рева** ағастан эшләү; **сде́лано из ста́ли** ҡоростан эшләнгән; 3. (*при обозначении части целого*) =дың (=дең, =ҙың, =ҙең, =ның, =нең, =тың, =тең); **одно́ из двух** икенең береһе; 4. (*при определении чего-л. сложного путём указания на единичные предметы*) =дан (=дән, =ҙан, =ҙән, =нан, =нән, =тан, =тән) торған; **коллекти́в из двадцати́ челове́к** егерме кешенән торған коллектив; 5. (*при указании на причину, основание, цель*) =лыҡтан (=лектән), сәбәпле, өсөн; **из уваже́ния к вам** һеҙҙе хөрмәт иткәнлектән; **из при́нципа** принцип өсөн; ◇ **из го́да в год** йылдан -йыл, йыл һайын; **из ко́жи лезть** тырышыу, өтәләнеп йөрөү; **из рук в ру́ки** ҡулдан -ҡулға.

ИЗ= (изо=, изъ=, ис=) *приставка, ҡылым янғанда ҡулланылып, ошондай мәғәнәләрҙе аңлатып килә:* 1) *хәрәкәттең эстән тышҡа табан йүнәлтелгән булыуын, мәҫ.* **извле́чь** алыу, тартып сығарыу; 2) *эштең аҡтыҡ сиккә еткәнлеген, эштең бөткәнлеген, мәҫ.* **изму́чить** интектереп бөтөрөү; 3) *берәй нәмәне эш процесендә тотоп бөтөргәнлекте, мәҫ.* **израсхо́довать** тотоп бөтөрөү.

ИЗБА́ *ж.* өй.

ИЗБАВИ́ТЕЛЬ *м.* һаҡлап алып ҡалыусы, ҡотҡарыусы.

ИЗБА́ВИТЬ *сов. кого-что* ҡотолдороу, ҡотҡарыу, алып ҡалыу; **изба́вить от сме́рти** үлемдән ҡотҡарыу.

ИЗБА́ВИТЬСЯ *сов.* ҡотолоу; **изба́виться от опа́сности** ҡурҡыныстан (*йәки* хәтәр эштән) ҡотолоу.

ИЗБАВЛЕ́НИЕ *с. см.* **изба́вить(ся).**

ИЗБАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **изба́вить.**

ИЗБАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **изба́виться;** 2. *страд. к* **избавля́ть.**

ИЗБАЛО́ВАННОСТЬ *ж.* иркәлек, иркәләп боҙолғанлыҡ.

ИЗБАЛО́ВАННЫЙ *прил.* иркә, иркәләп боҙолған, артыҡ иркәләнгән; **избало́ванный ребёнок** артыҡ иркәләнгән бала.

ИЗБАЛОВА́ТЬ *сов. кого* иркәләп (*йәки* иркәләтеп) боҙоу, осондороу.

ИЗБАЛОВА́ТЬСЯ *сов.* (иркәләнеп) боҙолоу, осоноп китеү; **он соверше́нно избалова́лся в моё отсу́тствие** ул мин булмағанда бөтөнләй боҙолған.

ИЗБА́Ч *м.* избач, уҡыу өйө мөдире.

ИЗБА́-ЧИТА́ЛЬНЯ *ж.* уҡыу өйө.

ИЗБЕ́ГАТЬ *сов. что, разг.* айҡап (*йәки* йөрөп) сығыу; **я избе́гал весь го́род** мин бөтә ҡаланы айҡап сыҡтым.

ИЗБЕГА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **избе́гнуть;** 2. *кого-чего и с неопр.* (*сторониться*) ҡасыу; **я избега́ю с ним встреча́ться** мин уның менән осрашыуҙан ҡасам.

ИЗБЕ́ГНУТЬ *сов. чего* (*избавиться, спастись*) һаҡланыу, ҡасыу; ҡотолоу, ҡотолоп ҡалыу.

ИЗБЕЖА́НИЕ *с.*: **во избежа́ние** һаҡланып, ҡасып, булмаһын тип; **во избежа́ние оши́бок** хаталар булмаһын тип.

ИЗБЕЖА́ТЬ *сов. см.* **избега́ть.**

ИЗБИВА́ТЬ *несов. см.* **изби́ть.**

ИЗБИЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **изби́ть;** 2. (*массовое уничтожение*) ҡырыу; ◇ **избие́ние младе́нцев** *шутл.* бала-сағаны интектереү (*йәш тәжрибәһеҙ кешеләргә бик ҡаты талаптар ҡуйғанда шаярып әйтелә*).

ИЗБИРА́ТЕЛЬ *м.* һайлаусы.

ИЗБИРА́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **избира́тель.**

ИЗБИРА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* һайлау; **избира́тельная систе́ма** һайлау системаһы.

ИЗБИРА́ТЬ *несов. см.* **избра́ть.**

ИЗБИ́ТЫЙ 1. *прич.* туҡмалған, ҡыйналған; 2. *прил.* (*проторённый, привычный*) күп тапалған, билдәле; 3. *прил. перен.* күп сәйнәлгән, тапалған, иҫкергән; **изби́тая те́ма** күп сәйнәлгән тема.

ИЗБИ́ТЬ *сов. кого* туҡмау, туҡмап (*йәки* ҡыйнап) ташлау.

ИЗБОРОЗДИ́ТЬ *сов. что* бураҙналау, йырғылап (*йәки* юлаҡландырып) бөтөрөү, йырғылау, йыйырсыҡландырыу; **овра́ги изборозди́ли всё по́ле** йырғанаҡтар баҫыуҙы йырғылап бөтөргәндәр.

ИЗБРА́НИЕ *с. см.* **избра́ть.**

ИЗБРА́ННИК *м.* һайланған кеше; **избра́нник наро́да** халыҡ һайлаған кеше; ◇ **избра́нник се́рдца** күңеле яратҡан кеше; һөйөлгән (*йәки* һөйөклө) кеше.

И́ЗБРАННЫЙ 1. *прич.* һайланған; 2. *прил.* (*отобранный, лучший*) һайлап алынған, иң яҡшы, һайланма; **и́збранные произведе́ния сове́тских писа́телей** совет яҙыусыларының һайланма әҫәрҙәре; 3. *в знач. сущ.* **и́збранные** *мн.* һайлап алынған айырым кешеләр; **для и́збранных** һайлап алынған айырым кешеләр өсөн.

ИЗБРА́ТЬ *сов. кого-что* һайлау; **избра́ть в коми́ссию** комиссияға һайлау.

ИЗБЫ́ТОК *м.* 1. (*излишек*) артыҡ, кәрәгенән артҡаны; **избы́ток хле́ба** артыҡ икмәк; 2. (*обилие, полнота*) муллыҡ, күплек, артыҡлыҡ, ташып барыу; **избы́ток чувств** тойғоларҙың ташып барыуы.

ИЗБЫ́ТОЧНЫЙ *прил.* мул, кәрәгенән артыҡ.

ИЗВАЯ́НИЕ *с.* статуя, һын.

ИЗВАЯ́ТЬ *сов. кого-что* скульптура яһау (*йәки* эшләү).

ИЗВЕ́ДАТЬ *сов. что, чего* белеү, татып белеү, кисереү; **изве́дать го́ря** ҡайғы кисереү (*йәки* күреү).

И́ЗВЕРГ *м.* яуыз, йыртҡыс, ҡанһыҙ кеше.

ИЗВЕРГА́ТЬ(СЯ) *несов. см.* **изве́ргнуть (-ся).**

ИЗВЕ́РГНУТЬ *сов. что* урғытыу, бөркөү, бәреп сығарыу; **вулка́н изве́рг пото́ки ла́вы** вулкан лава ағымын урғытты.

ИЗВЕ́РГНУТЬСЯ *сов.* урғылыу, урғыу, бөркөлөү, атылып (*йәки* ташып) сығыу.

ИЗВЕРЖЕ́НИЕ *с. см.* **изве́ргнуть(ся).**

ИЗВЕ́РИТЬСЯ *сов. разг.* төңөлөү, төңөлөп бөтөү, өмөт өҙөү, ышаныс юғалтыу; **изве́риться в свои́х си́лах** үҙ көсөнән төңөлөү.

ИЗВЕРНУ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*ловко повернуться*) ҡыйпылып (*йәки* ялтанып) ҡалыу; 2. *перен.* (рәтен табып) ҡотолоу, ысҡыныу, ҡотолоп ҡалыу.

ИЗВЕСТИ́ *сов.* 1. *что, разг.* (*истратить*) тотоп бөтөрөү; **он извёл все де́ньги на поку́пки** ул бөтә аҡсаһын әйбергә тотоп бөтөргән; 2. *кого-что, прост.* (*уничтожить*) бөтөрөү, нәҫелен ҡоротоу; **извести́ комаро́в** серәкәйҙәрҙе бөтөрөү; 3. *кого, разг.* (*измучить*) интектереп бөтөрөү, йөҙәтеү, йөҙәтеп бөтөрөү.

ИЗВЕ́СТИЕ *с.* 1. хәбәр, белдереү, белдермә, мәғлүмәт; **переда́ча после́дних изве́стий** (*по радио*) һуңғы хәбәрҙәр тапшырыу; 2. *только мн.* **изве́стия** (*периодическое издание*) хәбәрҙәр; **Изве́стия Акаде́мии нау́к** Фәндәр академияһының хәбәрҙәре.

ИЗВЕСТИ́СЬ *сов. разг.* йөҙәү, йонсоу, интегеп бөтөү; **извести́сь от бессо́нницы** йоҡоһоҙлоҡтан йонсоу.

ИЗВЕСТИ́ТЬ *сов. кого-что* хәбәр итеү, белдереү; **он извести́л о своём прие́зде** ул үҙенең килеүе тураһында хәбәр итте.

ИЗВЁСТКА *ж.* эзбиз.

ИЗВЕСТКО́ВЫЙ *прил.* эзбизле; **известко́вый раство́р** эзбизле эретмә.

ИЗВЕ́СТНО 1. *в знач. сказ. безл. кому* билдәле; **всем изве́стно** барыһына ла билдәле; 2. *в знач. вводн. сл. прост.* әлбиттә, билдәле; **как изве́стно** билдәле булыуынса.

ИЗВЕ́СТНОСТЬ *ж.* (*слава, популярность*) дан, шөһрәт, танылыу; **по́льзоваться изве́стностью** дан тотоу, шөһрәтле булыу, танылыу; ◇ **ста́вить в изве́стность** *см.* **ста́вить.**

ИЗВЕ́СТНЫЙ *прил.* 1. (*знакомый*) билдәле, таныш; **изве́стное всем собы́тие** бөтә кешегә билдәле ваҡиға; 2. (*знаменитый*) атаҡлы, данлыҡлы, танылған, мәшһүр; **изве́стный поэ́т** танылған шағир; 3. (*определённый*) билдәле бер; **в изве́стный моме́нт** билдәле бер ваҡытта; 4. (*некоторый*) ҡайһы бер; **в изве́стных слу́чаях** ҡайһы бер осраҡтарҙа.

ИЗВЕСТНЯ́К *м.* эзбизташ, бурташ.

И́ЗВЕСТЬ *ж.* эзбиз; **гашёная и́звесть** иҙелгән эзбиз.

ИЗВЕЩА́ТЬ *несов. см.* **извести́ть.**

ИЗВЕЩЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **извести́ть;** 2. (*письменное сообщение*) белдереү ҡағыҙы, хәбәр; **я получи́л извеще́ние о собра́нии** мин йыйылыш булырын белдергән ҡағыҙ алдым.

ИЗВИ́В *м.* бөгәл, боролма, бөгөлөш; **изви́вы реки́** йылға бөгәлдәре.

ИЗВИВА́ТЬСЯ *несов.* бөгөлөп (*йәки* һығылып) төшөү, борғоланыу, кәкәнләү; бормаланып ятыу; **доро́га извива́лась ме́жду садо́в** баҡсалар араһында юл бормаланып ята.

ИЗВИ́ЛИНА *ж.* бөгәл, борма, боролма; **изви́лины реки́** йылға бөгәле; **изви́лина доро́ги** юл боролмаһы; ◇ **изви́лины мо́зга** мейе йыйырсалары.

ИЗВИ́ЛИСТЫЙ *прил.* боролмалы, бормалы; **изви́листая тропи́нка** боролмалы һуҡмаҡ.

ИЗВИНЕ́НИЕ *с.* 1. ғәфү үтенеү, ғәфү итеүҙе һорау; **проси́ть извине́ния** ғәфү үтенеү; 2. (*основание для оправдания*) кисерергә (*йәки* ғәфү итергә) сәбәп булыу.

ИЗВИНИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* (*простительный*) ғәфү итмәле (*йәки* итерлек).

ИЗВИНИ́ТЬ *сов. кого-что* ғәфү итеү, кисереү; **извини́те!** ғәфү итегеҙ!; ◇ **извини́те за выраже́ние** ғәфү итегеҙ (*һүҙем өсөн*); **нет, уж извини́те!** юҡ инде, ғәфү итегеҙ!, юҡ инде, булмай торһон!

ИЗВИНИ́ТЬСЯ *сов.* ғәфү үтенеү, ғәфү итеүҙе һорау, кисереүҙе һорау; **извини́ться за опозда́ние** һуңлаған өсөн ғәфү үтенеү.

ИЗВИНЯ́ТЬ *несов. см.* **извини́ть.**

ИЗВИНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **извини́ться;** 2. *страд. к* **извиня́ть.**

ИЗВИНЯ́ЮЩИЙ *прил.* ғәфү итерлек; **извиня́ющие обстоя́тельства** ғәфү итерлек шарттар.

ИЗВЛЕКА́ТЬ *несов. см.* **извле́чь.**

ИЗВЛЕЧЕ́НИЕ *с. см.* **извле́чь** 1, 2.

ИЗВЛЕ́ЧЬ *сов.* 1. *кого-что* (*вынуть*) алыу, тартып алыу, сығарыу; **извле́чь пу́лю из ра́ны** яранан пуляне алыу; 2. *что* (*добыть*) алыу; **извле́чь сок из берёзы** ҡайын һыуын алыу; 3. *что, перен.* (*выбрать*) өҙөмтәләр алыу; ◇ **извле́чь ко́рень** *мат.* тамыр табыу; **извле́чь по́льзу** файҙаһын күреү; **извле́чь уро́к** һабаҡ алыу.

ИЗВНЕ́ *нареч.* тыштан, тышҡы яҡтан, ситтән; **по́мощь извне́** ситтән ярҙам.

ИЗВОДИ́ТЬ *несов. см.* **извести́.**

ИЗВОДИ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **извести́сь;** 2. *страд. к* **изводи́ть.**

ИЗВО́З *м. уст.* ылаусылыҡ, ылау (*йәки* ылауға) йөрөү (*перевозка грузов*); ылау сабыу (*перевозка людей, почты*).

ИЗВО́ЗНЫЙ *прил.* ылау, ылаусылыҡ; **изво́зный про́мысел** ылаусылыҡ кәсебе.

ИЗВО́ЗЧИК *м.* 1. (*кучер*) ылаусы, йөк ташыусы; 2. (*экипаж с кучером*) извозчик (*экипаж һәм уның күсере*); **е́хать на изво́зчике** извозчик менән барыу.

ИЗВО́ЛИТЬ *несов. уст.*: **чего́ изво́лите?** ни теләйһегеҙ?; **изво́льте са́ми суди́ть** рәхим итеп, үҙегеҙ уйлап ҡарағыҙ; **изво́ль(те), я согла́сен** ярай, яҡшы, мин риза.

ИЗВОРА́ЧИВАТЬСЯ *несов. разг. см.* **изверну́ться.**

ИЗВОРО́ТЛИВОСТЬ *ж.* тапҡырлыҡ, сослоҡ, йылғырлыҡ.

ИЗВОРО́ТЛИВЫЙ *прил.* тапҡыр, сос, йылғыр; **изворо́тливый челове́к** сос кеше.

ИЗВРАТИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*исказить*) боҙоу, үҙгәртеү, үҙгәртеп (*йәки* боҙоп) күрһәтеү; **извратить фа́кты** факттарҙы үҙгәртеп күрһәтеү; 2. *кого-что* (*оказать дурное влияние*) боҙоу, боҙоп бөтөрөү.

ИЗВРАЩА́ТЬ *несов. см.* **извратить.**

ИЗВРАЩЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **изврати́ть;** 2. (*отклонение от нормы*) боҙолоу (*ашау-эсеүҙәге, енси мөнәсәбәттәге нормаль булмаған хәл*).

ИЗВРАЩЁННОСТЬ *ж.* аҙғынлыҡ, боҙолғанлыҡ.

ИЗВРАЩЁННЫЙ *прил.* 1. (*искажённый*) боҙолған, үҙгәртелгән; 2. (*отклоняющийся от нормы; ненормальный*) аҙғын, боҙоҡ, боҙолған.

ИЗГИ́Б *м.* бөгөм, бөгәл, бөгөл.

ИЗГИБА́ТЬ(СЯ) *несов. см.* **изогну́ть(ся).**

ИЗГЛА́ДИТЬ *сов. что* бөтөрөү, онотторoу; (хәтерҙән) юйыу (*йәки* сығарыу); **кипу́чая жизнь изгла́дила из его́ па́мяти пережива́ния** гөрләп торған тормош уның ҡайғылы кисерештәрен онотторҙо.

ИЗГЛА́ДИТЬСЯ *сов.* бөтөү, онотолоу; (хәтерҙән) юйылыу (*йәки* сығыу); **изгла́диться из па́мяти** онотолоу, хәтерҙән сығыу.

ИЗГЛА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **изгла́дить.**

ИЗГЛА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **изгла́диться;** 2. *страд. к* **изгла́живать.**

ИЗГЛОДА́ТЬ *сов. что, разг.* кимереп (*йәки* ашап) бөтөрөү; **гу́сеницы изглода́ли ли́стья** ҡарышлауыҡтар япраҡтарҙы ашап бөтөргән.

ИЗГНА́НИЕ *с.* 1. *см.* **изгна́ть; изгна́ние врага́** дошманды ҡыуып ебәреү; 2. (*ссылка*) һөргөн; **жить в изгна́нии** һөргәндә йәшәү.

ИЗГНА́ННИК *м.* һөрөлгән (*йәки* иленән ҡыуылған, һөргөнгә ебәрелгән) кеше.

ИЗГНА́ННИЦА *женск. р. к* **изгна́нник.**

ИЗГНА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*выгнать*) ҡыуыу, ҡыуып ебәреү, һөрөү; 2. *что* (*устранить что-л., решительно избавиться от чего-л.*) алып (*йәки* сығарып) ташлау, сығарыу.

ИЗГОЛО́ВЬЕ *с.* баш яҡ, баш осо; баш аҫты (*мендәр, яҫтыҡ*); **у изголо́вья** баш осонда; **положи́ть поду́шку в изголо́вье** баш аҫтына мендәр һалыу.

ИЗГОЛОДА́ТЬСЯ *сов.* 1. асығыу, асығып бөтөү, кенәшеп бөтөү; 2. *перен.* (*истомиться, соскучиться*) танһығыу, һағыныу, һыуһау; **изголода́ться по хоро́шей кни́ге** яҡшы китап уҡыуға һыуһау.

ИЗГОНЯ́ТЬ *несов. см.* **изгна́ть.**

И́ЗГОРОДЬ *ж.* кәртә, ситән, ҡойма.

ИЗГОТА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **изгото́вить.**

ИЗГОТА́ВЛИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **изгото́виться;** 2. *страд. к* **изгота́вливать.**

ИЗГОТО́ВИТЬ *сов. что* әҙерләү, эшләп (*йәки* яһап) ҡуйыу; эшләп сығарыу; **изгото́вить две ты́сячи ме́тров тка́ни сверх пла́на** пландан тыш ике мең метр туҡыма эшләп сығарыу.

ИЗГОТО́ВИТЬСЯ *сов. воен., спорт.* әҙерләнеү; **изгото́виться к прыжку́** һикереүгә әҙерләнеү.

ИЗГОТО́ВКА *ж. см.* **изгото́вить(ся);** ◇ **взять ружьё на изгото́вку** мылтыҡты атырға әҙерләү.

ИЗГОТОВЛЕ́НИЕ *с. см.* **изгото́вить; изготовле́ние консе́рвов** консервалар әҙерләү.

ИЗГОТОВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **изгото́вить.**

ИЗГОТОВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **изгото́виться;** 2. *страд. к* **изготовля́ть.**

ИЗГРЫЗА́ТЬ *несов. см.* **изгры́зть.**

ИЗГРЫ́ЗТЬ *сов. что* кимереп (*йәки* ашап) бөтөрөү; кимереп тишеү; **мы́ши изгры́зли мешо́к** сысҡандар тоҡто тишкәндәр.

ИЗДАВА́ТЬ I *несов. см.* **изда́ть** I.

ИЗДАВА́ТЬ II *несов. см.* **изда́ть** II.

ИЗДАВА́ТЬСЯ *несов.* 1. (*печататься*) баҫып сығарылыу; **в СССР издаётся мно́го газе́т и журна́лов** СССР-ҙа бик күп газета һәм журналдар баҫып сығарыла; 2. *страд. к* **издава́ть** I.

И́ЗДАВНА *нареч.* әллә ҡасандан, элек-электән, күптән бирле, борон-борондан; **сюда́ и́здавна приезжа́ли отдыха́ть** элек-электән бында ял итергә киләләр ине.

ИЗДАЛЕКА́ *нареч.* алыҫтан, алыҫ ерҙән, йыраҡтан; ◇ **нача́ть издалека́** ситләтеп (*йәки* уратып, алыҫтан алдырып) һөйләү.

И́ЗДАЛИ *нареч. см.* **издалека́.**

ИЗДА́НИЕ *с.* 1. *см.* **изда́ть** I; **изда́ние учё́бников** дәреслектәр баҫып сығарыу; 2. (*изданное произведение*) баҫма, баҫып сығарылған әйбер; **четвёртое изда́ние собра́ния сочине́ний В. И. Ле́нина** В. И. Ленин әҫәрҙәре йыйынтығының дүртенсе баҫма-

һы; **сокращённое изда́ние** ҡыҫҡартылған баҫма.

ИЗДА́ТЕЛЬ *м.* издатель, (*китап, газета һ.б.*) баҫып сығарыусы.

ИЗДА́ТЕЛЬСКИЙ *прил.* нәшриәт; **изда́тельское де́ло** нәшриәт эше.

ИЗДА́ТЕЛЬСТВО *с.* нәшриәт; **госуда́рственное изда́тельство** дәүләт нәшриәте.

ИЗДА́ТЬ I *сов. что* **1.** баҫыу, баҫып (*йәки* баҫтырып) сығарыу; **изда́ть кни́гу** китап баҫып сығарыу; **2.** (*опубликовать*) сығарыу; **изда́ть зако́н** закон сығарыу.

ИЗДА́ТЬ II *сов. что* (*произвести, испустить*) сығарыу, биреү (*тауыш, еҫ*); **изда́ть звук** тауыш биреү.

ИЗДЕВА́ТЕЛЬСКИЙ *прил.* мыҫҡыллы, мәсхәрәле.

ИЗДЕВА́ТЕЛЬСТВО *с.* **1.** *см.* **издева́ться; 2.** (*унижение, оскорбление*) мәсхәрә, мыҫҡыл, мыҫҡыллы көләү.

ИЗДЕВА́ТЬСЯ *несов.* мыҫҡыл итеү, мәсхәрәләү.

ИЗДЕ́ЛИЕ *с.* **1.** (*изготовление*) эш, эшләү; **това́р куста́рного изде́лия** кустарь эшләгән тауар; **2.** (*продукт производства*) эшләнеп (*йәки* яһалып) сыҡҡан нәмә, әйбер, тауар; **промы́шленные изде́лия** промышленность әйберҙәре; **трикота́жные изде́лия** бәйләм әйберҙәр.

ИЗДЁРГАННЫЙ *прил. разг.* ҡаҡшаған, йонсоған, таушалған; **издёрганные не́рвы** ҡаҡшаған нервылар.

ИЗДЁРГАТЬ *сов. кого-что, разг.* ҡаҡшатыу, (өҙгөләп) йонсотоп бөтөрөү.

ИЗДЁРГАТЬСЯ *сов. разг.* (өҙгөләнеп) үртәлеп (*йәки* йонсоп) бөтөү.

ИЗДЕРЖА́ТЬ *сов. что* тотоп (*йәки* таратып) бөтөрөү; **издержа́ть все де́ньги** барлыҡ аҡсаны тотоп бөтөрөү.

ИЗДЕРЖА́ТЬСЯ *сов. разг.* тотоноп бөтөү.

ИЗДЕ́РЖИВАТЬ *несов. см.* **издержа́ть.**

ИЗДЕ́РЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **издержа́ться; 2.** *страд. к* **изде́рживать.**

ИЗДЕ́РЖКИ *мн.* (*ед.* **изде́ржка** *ж.*) сығым, расход; **путевы́е изде́ржки** юл сығымдары.

ИЗДО́ХНУТЬ *сов.* **1.** (*о животных*) үлеү; **2.** *груб.* (*о человеке*) дөмөгөү, тонсоғоу.

ИЗДРЕ́ВЛЕ *нареч. книжн. см.* **и́сстари.**

ИЗДЫХА́НИЕ *с.*: **до после́днего издыха́ния** һуңғы һулышҡа тиклем, үлгәнсе; **при после́днем издыха́нии** һуңғы һулыш алғанда, йән бирер алдында, үлем алдында.

ИЗДЫХА́ТЬ *несов. см.* **издо́хнуть.**

ИЗЖА́ЛИТЬ *сов. кого-что* сағып бөтөрөү; **пчёлы изжа́лили мне всю ше́ю** бал ҡорттары муйынымды сағып бөтөрҙө.

ИЗЖА́РИТЬ *сов. кого-что* ҡурыу, ҡурып (*йәки* ҡыҙҙырып) бешереү, ҡыҙҙырыу; **изжа́рить ку́рицу** тауыҡ ҡыҙҙырып бешереү.

ИЗЖА́РИТЬСЯ *сов.* ҡурылыу, ҡурылып бешеү, ҡыҙҙырылыу.

ИЗЖЁВАННЫЙ 1. *прич.* сәйнәлгән; **2.** *прил. прост.* (*сильно измятый*) таушалған; **изжёванное пла́тье** таушалған күлдәк.

ИЗЖЕВА́ТЬ *сов. что* сәйнәп бөтөрөү, сәйнәп эштән сығарыу.

ИЗЖИВА́НИЕ *с. см.* **изжи́ть.**

ИЗЖИВА́ТЬ *несов. см.* **изжи́ть.**

ИЗЖИВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*исчезать*) юғала (*йәки* юҡҡа сыға, бөтә) барыу; **после́дствия войны́ постепе́нно изжива́ются** һуғыш килтергән зыяндар аҡрынлап бөтә баралар; **2.** *страд. к* **изжива́ть.**

ИЗЖИ́ТЬ *сов. что* бөтөрөү, юҡҡа сығарыу; **изжи́ть име́ющиеся недоста́тки** булған етешһеҙлектәрҙе бөтөрөү.

ИЗЖО́ГА *ж.* үҙәк көйөү (*йәки* көйҙөрөү).

ИЗ-ЗА *предлог с род. п.* **1.** (*откуда*) =дан (=дән, =ҙан, =ҙән, =нан, =нән, =тан, =тән), артынан, аша; **встать из-за стола́** өҫтәл артынан (*йәки* янынан) тороу; **из-за две́ри** ишек артынан (*йәки* аша); **из-за грани́цы** сит илдән; **де́йствовать из-за угла́** мөйөштән йәшерен хәрәкәт итеү; **2.** (*при указании причины*) =ға (=гә) күрә, =ғанлыҡтан (=гәнлектән), өсөн, сәбәпле, арҡаһында, арҡала; **из-за тебя́** һинең өсөн; **из-за дождя́ я опозда́л** мин ямғыр булғанлыҡтан һуңға ҡалдым; **э́то случи́лось из-за ва́шей неосторо́жности** был һеҙҙең һаҡһыҙлығығыҙ арҡаһында булды.

ИЗЗЯ́БНУТЬ *сов. разг.* ныҡ өшөү, өшөп (*йәки* туңып) бөтөү.

ИЗЛАГА́ТЬ *несов. см.* **изложи́ть.**

ИЗЛЕНИ́ТЬСЯ *сов. разг.* ялҡауланыу, ялҡауланып бөтөү.

ИЗЛЁТ *м.* төшөү алды; **пу́ля на излёте бьёт сла́бо** йәҙрә төшөү алдынан көсһөҙ барып тейә.

ИЗЛЕЧЕ́НИЕ *с.* **1.** (*устранение болезни*) дарыулап һауыҡтырыу; **2.** (*выздоровление*) һауығыу, сәләмәтләнеү; **излече́ние наступи́ло бы́стро** тиҙ һауыҡты.

ИЗЛЕ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **излечи́ть.**

ИЗЛЕ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **излечи́ться; 2.** (*поддаваться лечению*) һауығыу; **3.** *страд. к* **изле́чивать.**

ИЗЛЕЧИ́МЫЙ *прил.* һауығырлыҡ, дауалағанда төҙәлерлек, сәләмәтләнерлек, дарыулап була торған, бөтә (*йәки* яҙыла) торған; **излечи́мая боле́знь** дауалағанда төҙәлерлек ауырыу, бөтә торған ауырыу.

ИЗЛЕЧИ́ТЬ *сов. кого-что, книжн.* **1.** дарыулап һауыҡтырыу; **2.** *перен.* (*избавить*) ҡотолдороу (*берәй уйҙан йәки насар ҡылыҡтан*).

ИЗЛЕЧИ́ТЬСЯ *сов. книжн.* **1.** дарыуланып һауығыу, терелеү; **2.** *перен.* (*избавиться*) ҡотолоу (*берәй уй йәки насар ҡылыҡтан*).

ИЗЛИВА́ТЬ *несов. см.* **изли́ть.**

ИЗЛИВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **изли́ться; 2.** *страд. к* **излива́ть.**

ИЗЛИ́ТЬ *сов. что, книжн.* **1.** *уст.* түгеү, сәсеү; **изли́ть пото́ки све́та** көлтә-көлтә нурҙар түгеү; **2.** *перен.* (*выразить*) йөрәктәген бушатыу (*йәки* асып һалыу, әйтеү); **изли́ть свою́ благода́рность** рәхмәттәр әйтеү.

ИЗЛИ́ТЬСЯ *сов. книжн. уст.* түгелеү, ағылыу, яуыу.

ИЗЛИ́ШЕК *м.* **1.** (*лишнее*) артыҡ; **прода́жа изли́шков хле́ба госуда́рству** артыҡ игенде дәүләткә һатыу; **2.** (*избыток*) артыҡ, кәрәгенән артыҡ, артҡан нәмә; **изли́шек това́ра** тауарҙың артҡаны; ◇ **с изли́шком** артығы менән.

ИЗЛИ́ШЕСТВО *с.* кәрәгенән артыҡ, норманан тыш ҡулланғанлыҡ.

ИЗЛИ́ШНИЙ *прил.* артыҡ, кәрәгенән артыҡ; **счита́ть изли́шним** артыҡ тип һанау; **изли́шняя поспе́шность** кәрәгенән артыҡ ашығыу.

ИЗЛИЯ́НИЯ *мн.* (*ед.* **излия́ние** *с.*) сер сисеү, йөрәктәген бушатыу (*йәки* асып һалыу); **дру́жеские излия́ния** дуҫтарса сер сисеү, йөрәктәген асып һалыу.

ИЗЛОВИ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* тотоу, тотоп алыу; **излови́ть во́ра** ҡараҡты тотоу.

ИЗЛОВЧИ́ТЬСЯ *сов. разг.* рәтен (*йәки* ибен, яйын) табыу, яйын тура килтереү, өлгөрөү (*уңайлы моменттә*); **он изловчи́лся и уда́рил мяч** ул, яйын табып, тупты һуғып та ебәрҙе.

ИЗЛОЖЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **изложи́ть; изложе́ние на бума́ге своего́ прое́кта** үҙеңдең проектыңды яҙып биреү; 2. (*пересказ*) изложение (*үҙ һүҙҙәре менән бер әйберҙе ҡабаттан яҙыу*).

ИЗЛОЖИ́ТЬ *сов. что* яҙып (*йәки* һөйләп) биреү; **изложи́ть своё мне́ние** үҙеңдең уйыңды һөйләп биреү.

ИЗЛО́М *м.* 1. (*место перелома, разлома*) һынған (*йәки* ватылған) урын; 2. (*поворот, сгиб*) боролма; **изло́мы доро́ги** юл боролмалары.

ИЗЛО́МАННЫЙ 1. *прич.* ватылған, һынған; боҙолған; 2. *прил.* (*не прямой*) боролмалы, кәкере-бөкөрө; **изло́манная ли́ния** кәкере-бөкөрө һыҙыҡ; 3. *прил. перен.* (*о человеке*) боҙолған (*кеше*).

ИЗЛОМА́ТЬ *сов.* 1. *что* һындырып (*йәки* ватып) бөтөрөү; **излома́ть игру́шку** уйынсыҡты ватып бөтөрөү; 2. *кого-что, перен. разг.* боҙоу, үҙгәртеү; **излома́ть хара́ктер** характерен боҙоу, үҙгәртеү.

ИЗЛОМА́ТЬСЯ *сов.* 1. ватылып (*йәки* һынып) бөтөү; 2. *перен. разг.* үҙгәреү, боҙолоу.

ИЗЛУЧА́ТЬ *несов. что* (*нур, йылы һ. б.*) сығарыу, һибеү, таратыу, сәсеү; **со́лнце излуча́ет тепло́** ҡояш йылы тарата.

ИЗЛУЧА́ТЬСЯ *несов.* 1. (*нур, йылы һ. б.*) сығыу, таралыу, һибелеү, сәселеү; 2. *страд. к* **излуча́ть.**

ИЗЛУЧЕ́НИЕ *с. см.* **излучи́ть(ся); радиоакти́вное излуче́ние** радиоактив нурҙар таратыу.

ИЗЛУ́ЧИНА *ж.* боролош, боролма, бөгөлөш, бөгөм (*йылғала һ. б.*).

ИЗЛУЧИ́ТЬ *сов. см.* **излуча́ть.**

ИЗЛУЧИ́ТЬСЯ *сов. см.* **излуча́ться** 1.

ИЗЛЮ́БЛЕННЫЙ *прил.* яратҡан, иң яратҡан; **излю́бленный приём** яратҡан алым.

ИЗМА́ЗАТЬ *сов. кого-что, разг.* буяп (*йәки* бысратып) бөтөрөү; **изма́зать па́льцы черни́лами** бармаҡтарҙы ҡараға буяп бөтөрөү.

ИЗМА́ЗАТЬСЯ *сов. разг.* бысранып (*йәки* буялып) бөтөү; **изма́заться в гли́не** балсыҡҡа буялып бөтөү.

ИЗМА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **измота́ть.**

ИЗМА́ТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **измота́ться;** 2. *страд. к* **изма́тывать.**

ИЗМЕЛЬЧА́НИЕ *с. см.* **измельча́ть** I.

ИЗМЕЛЬЧА́ТЬ I *сов.* 1. (*выродиться*) вағайыу, ваҡланыу; **фрукто́вые дере́вья измельча́ли от недоста́тка ухо́да** тәрбиә етешмәгәнлектән емеш ағастары вағайҙылар; 2. (*о водоёмах*) һайығыу.

ИЗМЕЛЬЧА́ТЬ II *несов. см.* **измельчи́ть.**

ИЗМЕЛЬЧЕ́НИЕ *с. см.* **измельчи́ть.**

ИЗМЕЛЬЧИ́ТЬ *сов. что* ваҡлау, ваҡлап (*йәки* онтап, тураҡлап) бөтөрөү.

ИЗМЕЛЬЧИ́ТЬСЯ *сов.* ваҡланыу, онталып (*йәки* туралып) бөтөү.

ИЗМЕ́НА *ж.* хыянат, һатылыу; өҫтөнән йөрөү; **госуда́рственная изме́на** дәүләткә хыянат; **супру́жеская изме́на** (*иренең йәки ҡатынының*) өҫтөнән йөрөү.

ИЗМЕНЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **измени́ть** I *и* **измени́ться; измене́ние пого́ды** һауаның үҙгәреүе; 2. (*поправка, перемена*) үҙгәреш; **внести́ измене́ния в статью́** мәҡәләгә үҙгәрештәр индереү.

ИЗМЕНИ́ТЬ I *сов. кого-что* үҙгәртеү; **измени́ть реше́ние** ҡарарҙы үҙгәртеү.

ИЗМЕНИ́ТЬ II *сов.* 1. *кому-чему* (*предать*) хыянат итеү; 2. *кому-чему* (*нарушить верность*) һүҙҙә тормау, ышанысты юғалтыу; **измени́ть своему́ сло́ву** үҙ һүҙеңдә тормау; 3. *кому* (*нарушить супружескую верность*) хыянат итеү; ◇ **го́лос ему́ измени́л** уның тауышы бөттө; **па́мять ей измени́ла** уның хәтере яңылышты (*йәки* онотто); **си́лы мне измени́ли** минән көс китте; **сча́стье ему́ измени́ло** бәхете кирегә китте.

ИЗМЕНИ́ТЬСЯ *сов.* үҙгәреү, башҡаланыу; **измени́ться к лу́чшему** яҡшыға табан үҙгәреү; **измени́ться в лице́** төҫ үҙгәреү, төҫө башҡаланыу.

ИЗМЕ́ННИК *м.* 1. хыянатсы, хаин; 2. *разг. уст.* (*в любви*) алдаҡсы, хыянатсы.

ИЗМЕ́ННИЦА *женск. р. к* **изме́нник.**

ИЗМЕ́ННИЧЕСКИЙ *прил.* хыянатсыл; **изме́ннический посту́пок** хыянатсыл эш.

ИЗМЕ́НЧИВОСТЬ *ж.* 1. үҙгәреүсәнлек; **изме́нчивость пого́ды** һауаның үҙгәреүсәнлеге; 2. *биол.* үҙгәреүсәнлек (*организмдең ата-бабаларында булмаған ҡайһы бер сифаттарҙы алыу һәләтлеге*).

ИЗМЕ́НЧИВЫЙ *прил.* үҙгәреүсән, үҙгәреп тороусан, алмашыныусан; **изме́нчивая пого́да** алмашынып тороусан һауа.

ИЗМЕНЯ́ЕМОСТЬ *ж.* үҙгәртелеш, үҙгәреүсәнлек; **изменя́емость сло́ва по падежа́м** һүҙҙәрҙең килеш менән үҙгәртелеше.

ИЗМЕНЯ́ЕМЫЙ *прил.* үҙгәреүсән, үҙгәртелә (*йәки* үҙгәрә) торған, алмашына торған; **изменя́емые ча́сти ре́чи** үҙгәреүсән һүҙ төркөмдәре.

ИЗМЕНЯ́ТЬ *несов. см.* **измени́ть.**

ИЗМЕНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **измени́ться;** 2. *страд. к* **изменя́ть.**

ИЗМЕРЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **изме́рить;** 2. *мат.* үлсәү, үлсәм.

ИЗМЕРИ́МЫЙ *прил.* үлсәнерлек, үлсәй алырлыҡ, үлсәнмәле; **измери́мая величина́** үлсәнмәле дәүмәл.

ИЗМЕРИ́ТЕЛЬ *м.* үлсәүес, үлсәгес; **измери́тель давле́ния во́здуха** һауа баҫымын үлсәгес.

ИЗМЕРИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* үлсәү; **измери́тельные прибо́ры** үлсәү приборҙары.

ИЗМЕ́РИТЬ *сов. что* үлсәү; **изме́рить больно́му температу́ру** ауырыуҙың температураһын үлсәү; **изме́рить на гла́з** күҙ менән самалау.

ИЗМЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **изме́рить.**

ИЗМОЖДЁННЫЙ *прил.* үтә йөҙәгән, әлһерәгән, йонсоған; **измождённый вид** йонсоған ҡиәфәт.

ИЗМО́КНУТЬ *сов. разг.* һыуланыу, сыланыу, (сыланып) күшегеп бөтөү; **он измо́к под дождём** ул ямғыр аҫтында ҡалып күшегеп бөткән.

ИЗМО́Р *м.*: **взять измо́ром** 1) йөҙәтеп, хәлдән тайҙырып алыу, еңеү (*мәҫ. крепостe ҡамап тороп, көсөн бөтөрөп алыу*); 2) *перен.* йөҙәтеп бөтөрөү, теңкәһен ҡоротоу, йотатыу (*кешене нәмә булһа ла һорап ялҡытып бөтөрөү*).

И́ЗМОРОЗЬ *ж.* (*иней*) бәҫ, ҡырау, ҡылау.

И́ЗМОРОСЬ *ж.* (*мелкий дождь*) быҫҡаҡ (*йәки* ваҡ) ямғыр; **осе́нняя и́зморось** көҙгө быҫҡаҡ ямғыр.

ИЗМОТА́ТЬ *сов. кого-что, разг.* әлһерәтеү, йөҙәтеү, ҡаҡшатыу, хәлдән тайҙырыу, йөҙәтеп бөтөрөү.

ИЗМОТА́ТЬСЯ *сов. разг.* әлһерәү, алйып (*йәки* йөҙәп) бөтөү, хәлдән тайыу.

ИЗМОЧА́ЛИТЬ *сов. разг.* **1.** *что* ылдыратыу, теткеләп бөтөрөү, сүбәкләү; **2.** *кого, перен.* (*утомить*) әлһерәтеү, хәлдән тайҙырыу.

ИЗМОЧА́ЛИТЬСЯ *сов. разг.* **1.** ылдырау, тетелеү, йөнтәҫләнеү, сүбәкләнеү; **2.** *перен.* (*утомиться*) әлһерәү, хәлдән тайыу, йөҙәү.

ИЗМУ́ЧЕННЫЙ **1.** *прич.* интектерелгән; **2.** *прил.* интеккән, ғазапланған; йонсоған, йөҙәгән, сиктән тыш арыған.

ИЗМУ́ЧИТЬ *сов. кого-что* яфалау, интектереү, ғазаплау, интектереп (*йәки* ғазаплап) бөтөрөү; **изму́чить ходьбо́й** күп йөрөтөп яфалау.

ИЗМУ́ЧИТЬСЯ *сов.* йөҙәү, интегеү, алйыу, йөҙәп (*йәки* интегеп, алйып) бөтөү.

ИЗМЫВА́ТЬСЯ *несов. разг.* кәмһетеү, мыҫҡыллау, мәсхәрәләү.

ИЗМЫ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **измы́лить.**

ИЗМЫ́ЛИТЬ *сов. что, разг.* тотоноп бөтөү, йыуынып (*йәки* һөртөп) бөтөрөү (*һабынды*).

ИЗМЫ́ЛИТЬСЯ *сов. разг.* тотолоп бөтөү, йыуыныуға (*йәки* кер йыуыуға) тотолоп бөтөү (*һабын тураһында*).

ИЗМЫ́СЛИТЬ *сов. см.* **измышля́ть.**

ИЗМЫШЛЕ́НИЕ *с.* **1.** *см.* **измышля́ть; 2.** (*вымысел, ложь*) уйҙырма, ялған, уйлап сығарылған нәмә.

ИЗМЫШЛЯ́ТЬ *несов. что* уйлап сығарыу; **измышля́ть вся́кие небыли́цы** булмаған юҡ-бар нәмәләр уйлап сығарыу.

ИЗМЯ́ТЬ *сов. что* иҙеп бөтөрөү; таушалдырып (*йәки* борсоп) бөтөрөү, борһалау; **измя́ть пла́тье** күлдәкте таушалдырып бөтөрөү.

ИЗМЯ́ТЬСЯ *сов.* иҙелеп бөтөү; таушалып бөтөү, борһаланыу.

ИЗНА́НКА *ж.* **1.** эске яҡ, тиҫкәре (*йәки* һул яҡ); **2.** *перен.* йәшерен (*йәки* эске) яҡ, сер; **изна́нка собы́тий** ваҡиғаларҙың сере.

ИЗНАСИ́ЛОВАНИЕ *с. см.* **изнаси́ловать.**

ИЗНАСИ́ЛОВАТЬ *сов. кого* көсләү.

ИЗНА́ШИВАЕМОСТЬ *ж.* туҙғанлыҡ, тотолғанлыҡ; **изна́шиваемость маши́ны** машинаның туҙғанлығы.

ИЗНА́ШИВАНИЕ *с. см.* **износи́ть(ся); предохрани́ть ча́сти маши́н от изна́шивания** машинаның өлөштәрен туҙыуҙан һаҡлау.

ИЗНА́ШИВАТЬ *несов. см.* **износи́ть.**

ИЗНА́ШИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **износи́ться; 2.** *страд. к* **изна́шивать.**

ИЗНЕ́ЖЕННОСТЬ *ж.* наҙлылыҡ, үтә иркәлек.

ИЗНЕ́ЖЕННЫЙ *прил.* иркә, наҙлы, иркәләп боҙолған; **изне́женный челове́к** үтә наҙлы кеше.

ИЗНЕ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **изне́жить.**

ИЗНЕ́ЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **изне́житься; 2.** *страд. к* **изне́живать.**

ИЗНЕ́ЖИТЬ *сов. кого-что* иркәләү, наҙлау, иркәләп боҙоп бөтөрөү.

ИЗНЕ́ЖИТЬСЯ *сов.* иркәләнеү, наҙланып китеү.

ИЗНЕМОГА́ТЬ *несов. см.* **изнемо́чь; изнемога́ть от уста́лости** арып аяҡтан йығылыу.

ИЗНЕМО́ЧЬ *сов.* хәлһеҙләнеү, әлһерәү, көстән тайыу, аяҡтан йығылыу.

ИЗНЕ́РВНИЧАТЬСЯ *сов.* нервный булып бөтөү.

ИЗНО́С *м.* **1.** *см.* **износи́ться** 1; **2.** *см.* **изна́шиваемость;** ◇ **не знать изно́су (изно́са)** туҙыуҙы белмәү; **до изно́су (изно́са)** туҙғансы.

ИЗНОСИ́ТЬ *сов. что* туҙҙырыу, туҙҙырып бөтөрөү (*кейемде, аяҡ кейемен*).

ИЗНОСИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** туҙыу, туҙып бөтөү; ашалыу; **ча́сти маши́н износи́лись** машинаның өлөштәре ашалған; **2.** *перен. разг.* (*состариться, одряхлеть*) туҙыу, ҡартайыу, көс китеү.

ИЗНО́ШЕННЫЙ *прил.* **1.** иҫкергән, туҙған; **изно́шенное пальто́** туҙған пальто; **2.** *перен. разг.* таушалған, туҙған; **изно́шенное лицо́** таушалған йөҙ.

ИЗНУРЕ́НИЕ *с.* **1.** *см.* **изнури́ть; 2.** (*состояние*) йөҙәү, әлһерәү, йонсоу; **дойти́ до кра́йнего изнуре́ния** йонсоуҙың сигенә етеү.

ИЗНУРЁННОСТЬ *ж.* йонсоғанлыҡ, йөҙәгәнлек.

ИЗНУРЁННЫЙ *прил.* йөҙәгән, йонсоған, әлһерәгән.

ИЗНУРИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* йөҙәткес, йонсотҡос, интектергес; **изнури́тельная боле́знь** йонсотҡос ауырыу.

ИЗНУРИ́ТЬ *сов. кого-что* йонсотоу, йөҙәтеү, әлһерәтеү.

ИЗНУРИ́ТЬСЯ *сов.* йонсоу, йөҙәү, әлһерәү.

ИЗНУРЯ́ТЬ *несов. см.* **изнури́ть.**

ИЗНУРЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **изнури́ться; 2.** *страд. к* **изнуря́ть.**

ИЗНУТРИ́ *нареч.* эске яҡтан, эстән; **дверь заперта́ изнутри́** ишек эске яҡтан бикле.

ИЗНЫВА́ТЬ *несов.* интегеү, яфа сигеү, йөҙәү; **изныва́ть от жары́** эҫелектән яфа сигеү; **изныва́ть от ску́ки** күңелһеҙлектән йөҙәү.

ИЗНЫ́ТЬ *сов. см.* **изныва́ть.**

ИЗО *предлог см.* **из; изо все́й си́лы** бөтә көскә, барлыҡ көсөнә; **изо дня́ в де́нь** көндән-көн, көндән-көнгә.

ИЗОБА́РА *ж.* изобара (1. *геофиз. картала һауа баҫымы бер төрлө булған урындарҙы тоташтырыусы һыҙыҡ*; 2. *физ. физик дәүмәлдәр араһындағы бәйлелекте даими баҫым ваҡытында һүрәтләүсе һыҙыҡ*).

ИЗОБИ́ЛИЕ *с.* күплек, байлыҡ, муллыҡ; **изоби́лие проду́ктов** продукттарҙың күплеге; **в изоби́лии** мул, муллыҡта.

ИЗОБИ́ЛОВАТЬ *несов. кем-чем и без доп.* күп (*йәки* бай, мул) булыу, тулып ятыу; **Ура́л изоби́лует поле́зными ископа́емыми** Уралда файҙалы ҡаҙылма байлыҡтар тулып ята.

ИЗОБИ́ЛЬНЫЙ *прил.* күп, бай, мул; **изоби́льная расти́тельность** мул үҫемлек.

ИЗОБЛИЧА́ТЬ *несов. см.* **изобличи́ть.**

ИЗОБЛИЧЕ́НИЕ *с. см.* **изобличи́ть.**

ИЗОБЛИЧИ́ТЕЛЬ *м.* йөҙөн асыусы, фаш итеүсе, фашлаусы.

ИЗОБЛИЧИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* йөҙөн асыусы, фаш итеүсе, фашлаусы; **изобличи́тельные докуме́нты** фашлаусы документтәр.

ИЗОБЛИЧИ́ТЬ *сов. кого* йөҙөн (*йәки* ғәйебен) асыу, фаш итеү.

ИЗОБРАЖА́ТЬ *несов. см.* **изобрази́ть.**

ИЗОБРАЖА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **изобрази́ться;** 2. *страд. к* **изобража́ть** (*см.* **изобрази́ть** 1, 2).

ИЗОБРАЖЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **изобрази́ть(ся);** 2. (*воспроизведение*) төшөрөлгән һүрәт, һын, рәсем; **моне́та с изображе́нием ге́рба** герб һүрәте төшөрөлгән аҡса; 3. (*образ предмета, отражённый где-л.*) шәүлә, билдә, эҙ; **изображе́ние в зе́ркале** көҙгөгә төшкән шәүлә.

ИЗОБРАЗИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* һүрәтләү; **изобрази́тельный приём** һүрәтләү алымы; ◇ **изобрази́тельные иску́сства** һынлы сәнғәт.

ИЗОБРАЗИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*воспроизвести*) һүрәтләндереү, һүрәтләү, кәүҙәләндереү; **изобрази́ть на полотне́ оборо́ну Волгогра́да** полотнола Волгоград обороћаһын кәүҙәләндереү; 2. *кого-что* (*представить на сцене*) күрһәтеү, (образын) биреү; 3. *что, уст.* (*выразить*) төҫөнә (*йәки* йөҙөнә) сығыу; **его́ лицо́ изобрази́ло испу́г** уның йөҙөнә ҡурҡыу билдәһе сыҡты.

ИЗОБРАЗИ́ТЬСЯ *сов.* күренеү, (төҫөнә) сығыу, (йөҙөндә) сағылыу; **на его́ лице́ изобрази́лось удивле́ние** уның аптырауы төҫөнә сыҡты.

ИЗОБРЕСТИ́ *сов. что* уйлап сығарыу; **изобрести́ спо́соб** әмәлен (*йәки* юлын) уйлап табыу.

ИЗОБРЕТА́ТЕЛЬ *м.* уйлап сығарыусы (*йәки* табыусы); **А. Н. Лоды́гин — изобрета́тель электри́ческой ла́мпочки** А. Н. Лодыгин — электр лампаһын уйлап сығарыусы.

ИЗОБРЕТА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* уйлап табыу (*йәки* сығарыу) һәләтлеге; **прояви́ть изобрета́тельность** уйлап табыу һәләтлеге күрһәтеү.

ИЗОБРЕТА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* (яңынан) уйлап сығарырға оҫта (*йәки* һәләтле).

ИЗОБРЕТА́ТЕЛЬСКИЙ *прил.* уйлап сығарыу (*йәки* табыу); **у него́ больши́е изобрета́тельские спосо́бности** унда уйлап табыу һәләте ҙур.

ИЗОБРЕТА́ТЕЛЬСТВО *с.* уйлап сығарыу эше (*йәки* һәләте); **занима́ться изобрета́тельством** уйлап сығарыу эше менән шөғөлләнеү.

ИЗОБРЕТА́ТЬ *несов. см.* **изобрести́.**

ИЗОБРЕТЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **изобрести́;** 2. (*изобретённая вещь*) уйлап сығарылған (*йәки* табылған) нәмә; **но́вые изобрете́ния сове́тских инжене́ров** совет инженерҙәренең уйлап тапҡан яңы әйберҙәре.

ИЗО́ГНУТЫЙ 1. *прич.* бөгөлгән, әйелгән; 2. *прил.* кәкере, ураҡ һымаҡ.

ИЗОГНУ́ТЬ *сов. что* бөгөү, әйеү; бөгәрләү.

ИЗОГНУ́ТЬСЯ *сов.* бөгөлөү, әйелеү; бөгәрләнеү.

ИЗО́ДРАННЫЙ 1. *прич.* тишелгән, тишелеп бөткән, сыйылып бөткән; 2. *прил.* йыртыҡ, йыртылған, йыртылып бөткән.

ИЗОДРА́ТЬ *сов. что, разг.* йыртып (*йәки* тишеп, йыртҡылап) бөтөрөү, сыйып бөтөрөү; **изодра́ть в кло́чья** киҫәктәргә йыртҡылап бөтөрөү.

ИЗОДРА́ТЬСЯ *сов. разг.* йыртылып (*йәки* тишелеп, йыртҡыланып) бөтөү; сыйылып бөтөү; **изодра́ться вконе́ц** бөтөнләй йыртҡыланып бөтөү.

ИЗОЙТИ́ *сов. чем, разг.* хәлдән тайыу; **изойти́ слеза́ми** илап хәлдән тайыу; **изойти́ кро́вью** ҡанһырау, ҡан ағып хәлдән тайыу.

ИЗОЛИ́РОВАННОСТЬ *ж.* айырымлыҡ, яңғыҙлыҡ; айырылғанлыҡ, бүленгәнлек, бүлеп ҡуйылғанлыҡ.

ИЗОЛИ́РОВАННЫЙ 1. *прич.* үҙенә айырым ҡуйылған (*йәки* урынлаштырылған); 2. *прил.* айырылған, айырым; **изоли́рованная ко́мната** айырым (*йәки* башҡаларҙан айырылған) бүлмә; 3. *прил. тех.* изоляцияланған; **изоли́рованный электри́ческий про́вод** изоляцияланған электр сымы.

ИЗОЛИ́РОВАТЬ *сов. и несов.* 1. *кого-что* айырыу, айырым тотоу (*йәки* урынға ҡуйыу); **изоли́ровать больно́го** ауырыуҙы айырым урынға ҡуйыу; 2. *что, тех.* изоляциялау; **изоли́ровать ка́бель** кабелде изоляциялау.

ИЗОЛИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов.* айырымланыу, айырым урынға ҡуйылыу, айырым тотолоу; 2. *несов. страд. к* **изоли́ровать.**

ИЗОЛИРО́ВКА *ж. см.* **изоли́ровать** 2; **изолиро́вка про́вода** сымды изоляциялау.

ИЗОЛИРО́ВОЧНЫЙ *прил. тех.* изоляциялаусы, изоляция өсөн булған, изоляцияға китә (*йәки* тотола) торған.

ИЗОЛЯ́ТОР *м.* изолятор (1. *электр тоғы үткәрмәй торған әйбер, мәҫ. каучук, быяла*; 2. *тех. электр үткәреүҙә ҡулланыла

торған ролик, электр сынаяғы; 3. *ауырыуҙар өсөн айырым бүлмә*).

ИЗОЛЯЦИО́ННЫЙ *прил.* изоляция, изоляциялау; **изоляцио́нная ле́нта** изоляция таҫмаһы.

ИЗОЛЯ́ЦИЯ *ж.* 1. *см.* **изоли́ровать(ся)**; 2. *см.* **изоля́тор** 1.

ИЗОМОРФИ́ЗМ *м. хим.* изоморфизм (*тәбиғи яҡтан бер-береһенә яҡын торған төрлө кристалл матдәләрҙең иретмәлә ҡушылып, бер формала кристалланыуы, мәҫ. асыуташтар*).

ИЗОРВА́ТЬ *сов. что* йыртыу, йыртып бөтөрөү.

ИЗОРВА́ТЬСЯ *сов.* йыртылыу, йыртылып бөтөү.

ИЗОТЕ́РМА *ж.* изотерма (1. *геогр. картала бер төрлө урта температуралы урындарҙы тоташтырыусы һыҙыҡ*; 2. *физ. дәүмәлдәр араһындағы бәйләнеште даими температура ваҡытында һүрәтләүсе һыҙыҡ*).

ИЗОТО́ПЫ *мн.* (*ед.* **изото́п** *м.*) *спец.* изотоптар (*бер үк химик элемент атомының ауырлыҡтары һәм радиоактивлектәре менән бер-береһенән айырылған төрҙәре*); **изото́пы ура́на** уран изотоптары.

ИЗОХРО́ННЫЙ *прил. физ.* бер үк дауамлылыҡтағы (*йәки* оҙайлыҡлы); **изохро́нные колеба́ния** бер үк дауамлылыҡтағы тирбәлеүҙәр.

ИЗОЩРЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **изощри́ть(ся)**; 2. (*хитрость*) хәйләлек, сослоҡ.

ИЗОЩРЁННОСТЬ *ж.* үткерлек, камиллек, һиҙгерлек, нескәлек; **изощрённость ума́** аҡыл камиллеге.

ИЗОЩРЁННЫЙ *прил.* (*утончённый*) үткер, һиҙгер, нескә, камилләшкән (*аҡыл, ишетеү, һиҙеү һ. б. тураһында*).

ИЗОЩРИ́ТЬ *сов. что* үткерләндереү, һиҙгерләтеү, үҫтереү.

ИЗОЩРИ́ТЬСЯ *сов.* үткерләнеү, һиҙгерләнеү, камилләшеү, оҫтарыу, оҫтарып алыу.

ИЗОЩРЯ́ТЬ *несов. см.* **изощри́ть.**

ИЗОЩРЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **изощри́ться**; 2. (*идти на всякие ухищрения ради чего-л.*) тырышыу, бөтә оҫталығын ҡулланыу; 3. *страд. к* **изощря́ть.**

ИЗ-ПОД, ИЗ-ПОДО *предлог с род. п.* 1. (*при обозначении направленности действия из какого-л. места, находящегося под чем-л.*) аҫтынан, түбәндән; **из-под земли́** ер аҫтынан; 2. (*при обозначении появления из какого-л. населённого места*) яғынан; **он из-под Оренбу́рга** ул Оренбург яғынан; 3. (*при освобождении от чего-л.*) ⁼дан (⁼дән, ⁼ҙан, ⁼ҙән, ⁼нан, ⁼нән, ⁼тан, ⁼тән); **вы́вести из-под уда́ра** бәләнән алып ҡалыу; 4. (*при определении вместилища*): **я́щик из-под посу́ды** һауыт-һаба йәшниге; ◇ **из-под но́су** *см.* **нос**; **из-под па́лки** *см.* **па́лка.**

ИЗРАЗЕ́Ц *м.* сынаяҡ кирбес, кафель.

ИЗРАЗЦО́ВЫЙ *прил.* сынаяҡ кирбес, кафель; **изразцо́вая печь** кафель мейес.

ИЗРА́НИТЬ *сов. кого-что* яралап (*йәки* йәрәхәтләп) бөтөрөү.

ИЗРАСХО́ДОВАТЬ *сов. что* тотоп бөтөрөү; биреү, үткәреү (*время*); **израсхо́довать все де́ньги на поку́пку** бөтә аҡсаны әйбер һатып алып бөтөрөү.

ИЗРАСХО́ДОВАТЬСЯ *сов.* 1. *разг.* (*произвести большие расходы*) тотоноп бөтөү; 2. (*прийти к концу*) тотолоп бөтөү; **бензи́н израсхо́довался** бензин бөткән.

И́ЗРЕДКА *нареч.* һирәк кенә, әллә ниҙә бер, ара-тирә, һирәк-һаяҡ; **он и́зредка быва́ет у нас** ул беҙҙә һирәк-һаяҡ булғылай; **и́зредка попада́лись кусты́** ара-тирә ҡыуаҡлыҡтар күренеп китә.

ИЗРЕ́ЗАННЫЙ 1. *прич.* тураҡланған, телгеләнгән, киҫкеләнгән; 2. *прил.* йырғыланған, йырғыланып бөткән, соҡорло-саҡырлы; **изре́занная ме́стность** йырғыланып бөткән урын.

ИЗРЕ́ЗАТЬ *сов. что* 1. (*разре́зать на части; сделать много порезов*) телгеләп (*йәки* киҫкеләп тураҡлап, ярып) бөтөрөү; 2. (*пересечь во многих местах*) йырғылау, бүлгеләү, йырғылап бөтөрөү.

ИЗРЕ́ЗАТЬСЯ *сов. разг.* телгеләнеү, киҫелеп бөтөү; **изре́заться о камы́ш** ҡамышҡа киҫелеп бөтөү.

ИЗРЕ́ЗЫВАТЬ *несов см.* **изре́зать.**

ИЗРЕКА́ТЬ *несов. см.* **изре́чь.**

ИЗРЕЧЕ́НИЕ *с.* хикмәтле һүҙ.

ИЗРЕ́ЧЬ *сов. что и без доп., уст. поэт.* һөйләп (*йәки* әйтеп) биреү; **изре́чь и́стину** дөрөҫлөктө һөйләп биреү.

ИЗРЕШЕТИ́ТЬ *сов. кого-что* тишкеләп (*йәки* селтәрләп) бөтөрөү.

ИЗРЕШЕТИ́ТЬСЯ *сов.* тишкеләнеп (*йәки* селтәрләнеп) бөтөү.

ИЗРИСОВА́ТЬ *сов. что* һүрәт (*йәки* рәсем) яһап бөтөрөү.

ИЗРИСО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **изрисова́ть.**

ИЗРУБА́ТЬ *несов. см.* **изруби́ть.**

ИЗРУБИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*на мелкие части*) тураҡлап бөтөрөү, тураҡлау, тапау; **изруби́ть на дрова́** утынға тураҡлау; **изруби́ть мя́со на котле́ты** котлетҡа ит тапау; 2. *кого* (*убить*) ҡырып бөтөрөү, турау; **изруби́ть врага́** дошманды ҡырып бөтөрөү.

ИЗРУГА́ТЬ *сов. кого-что, разг.* бик ныҡ тиргәү, эттән алып эткә һалыу, һүгеп ташлау.

ИЗРЫГА́ТЬ *несов. см.* **изрыгну́ть**; ◇ **изрыга́ть прокля́тия** *перен.* ҡарғау, ҡарғыш яуҙырыу.

ИЗРЫГНУ́ТЬ *сов. и однокр. что* 1. (*отрыгнуть*) кикереү, кикереп ебәреү (*йәки* ҡуйыу); 2. *перен.* (*напр. пламя, дым*) сәсеү.

ИЗРЫ́ТЬ *сов. что* ҡаҙып (*йәки* соҡоп) бөтөрөү; аҡтарып ташлау.

ИЗРЯ́ДНЫЙ *прил. разг.* байтаҡ, шаҡтай, күп кенә; **там изря́дная ску́ка** унда шаҡтай күңелһеҙ.

ИЗУВЕ́Р *м.* 1. (*фанатик*) изувер; 2. *перен.* (*изверг*) яуыз, ҡанһыҙ, рәхимһеҙ (*кеше*).

ИЗУВЕ́РСКИЙ *прил.* изуверҙарса, рәхимһеҙ, ҡанһыҙ; **изуве́рские пы́тки** рәхимһеҙ рәүештә язалау.

ИЗУВЕ́РСТВО *с.* 1. (*фанатизм*) изуверлек, дини фанатиклек; 2. *перен.* (*жестокость*) яуызлыҡ, ҡанһыҙлыҡ, рәхимһеҙлек.

ИЗУВЕ́РСТВОВАТЬ *несов.* ҡанһыҙ (*йәки* шәфҡәтһеҙ) булыу, рәхимһеҙлек эшләү.

ИЗУВЕ́ЧЕННЫЙ *прич. и прил.* имгәтелгән, зәғифләндерелгән; имгәнгән, зәғифләнгән.

ИЗУВЕ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **изуве́чить.**

ИЗУВЕ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **изуве́читься;** 2. *страд. к* **изуве́чивать.**

ИЗУВЕ́ЧИТЬ *сов. кого-что* имгәтеү, имгәтеп ташлау, зәғифләндереп ҡуйыу.

ИЗУВЕ́ЧИТЬСЯ *сов.* имгәнеү, зәғифләнеү.

ИЗУМИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* иҫ киткес, таң ҡалырлыҡ, шаҡ ҡатырлыҡ, һоҡландырғыс, ғәжәп.

ИЗУМИ́ТЬ *сов. кого-что* ғәжәпкә (*йәки* таң) ҡалдырыу, шаҡ ҡатырыу.

ИЗУМИ́ТЬСЯ *сов.* ғәжәпкә (*йәки* таң) ҡалыу, ғәжәпләнеү, шаҡ ҡатыу.

ИЗУМЛЕ́НИЕ *с.* ғәжәпкә (*йәки* таң) ҡалыу, ғәжәпләнеү, шаҡ ҡатыу.

ИЗУМЛЁННЫЙ *прич. и прил.* ғәжәпләнгән, иҫе киткән, аптыраған; **изумлённый вид** аптыраған ҡиәфәт.

ИЗУМЛЯ́ТЬ(СЯ) *несов. см.* **изуми́ть(ся).**

ИЗУМРУ́Д *м.* зөбәржәт.

ИЗУМРУ́ДНЫЙ *прил.* 1. зөбәржәт; **изумру́дный брасле́т** зөбәржәт ҡашлы беләҙек; 2. (*о цвете*) зөбәржәт төҫөндәге.

ИЗУРО́ДОВАННЫЙ *прич. и прил.* боҙолған, боҙолоп бөткән, ҡарағыһыҙ итеп боҙолған, йәмһеҙләндерелгән, ғәрипләндерелгән, имгәтелгән; **изуро́дованное лицо́** ҡарағыһыҙ итеп боҙолған бит.

ИЗУРО́ДОВАТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*обезобразить, испортить*) боҙоу, йәмһеҙләндереү; 2. *кого-что* (*искалечить*) имгәтеү, ғәрипләндереү; 3. *что, перен.* (*исказить, извратить*) боҙоу.

ИЗУРО́ДОВАТЬСЯ *сов.* боҙолоу, йәмһеҙләнеү; имгәнеү, ғәрипләнеү, ғәрипләнеп ҡалыу.

ИЗУ́СТНЫЙ *прил.* телдән, телдән һөйләнә торған; телдән-телгә күскән (*йәки* күсеп килгән); **изу́стное преда́ние** телдән-телгә күсеп килгән ҡомартҡы.

ИЗУЧА́ТЬ *несов. см.* **изучи́ть.**

ИЗУЧА́ТЬСЯ *несов. страд.* өйрәнелеү; **во всех вы́сших учёбных заведе́ниях изуча́ются осно́вы маркси́зма-ленини́зма** бөтә юғары уҡыу йорттарында марксизм-ленинизм нигеҙҙәре өйрәнелә.

ИЗУЧЕ́НИЕ *с. см.* **изучи́ть.**

ИЗУЧИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*освоить*) өйрәнеү; **изучи́ть стеногра́фию** стенография өйрәнеү; 2. *кого-что* (*исследовать*) тикшереү, өйрәнеү; **изучи́ть дре́внюю ру́копись** боронғо ҡульяҙманы тикшереү (*йәки* өйрәнеү).

ИЗЪЕ́ЗДИТЬ *сов. что, разг.* 1. йөрөп (*йәки* ҡыҙырып) сығыу; **изъе́здить всю страну́** бөтә илде йөрөп сығыу; 2. (*испортить, привести в негодность ездой*) йөрөп боҙоп бөтөрөү; **изъе́здить доро́гу** юлды йөрөп боҙоп бөтөрөү.

ИЗЪЕ́ЗЖЕННЫЙ 1. *прич.* йөрөп сыҡҡан; 2. *прил.* йөрөп боҙолған; **изъе́зженная доро́га** йөрөп боҙолған юл.

ИЗЪЕ́СТЬ *сов. что* 1. киҫеп (*йәки* ашап) бөтөү; **моль изъе́ла сукно́** буҫтауҙы көйә киҫеп бөткән; 2. (*о едких веществах*) яндырыу, ашап бөтөрөү; **кислота́ изъе́ла ткань** туҡыманы кислота яндырған.

ИЗЪЯВИ́ТЬ *сов. что* белдереү, әйтеү; **изъяви́ть согла́сие** ризалыҡ белдереү.

ИЗЪЯВЛЕ́НИЕ *с. см.* **изъяви́ть; изъявле́ние благода́рности** рәхмәт белдереү.

ИЗЪЯВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **изъяви́ть.**

ИЗЪЯ́Н *м.* зыян, ғәйеп; етешһеҙлек, кәмселек; **това́р с изъя́ном** кәмселеге булған тауар; **причини́ть изъя́н** зыян килтереү.

ИЗЪЯСНЯ́ТЬСЯ *несов.* һөйләшеү; **хорошо́ изъясня́ться по-англи́йски** инглизсә яҡшы һөйләшеү.

ИЗЪЯ́ТИЕ *с.* 1. *см.* **изъя́ть; изъя́тие це́нностей** ҡиммәтле нәмәләрҙе конфисковать итеү; 2. (*исключение*) (*норманан, ҡағиҙәнән*) ситтә ҡалдырыу, сығарыу; **всё без изъя́тия** бөтәһе лә ҡалмаҫтан; береһен дә сығарып ташламайынса.

ИЗЪЯ́ТЬ *сов. что* 1. алыу, ҡулланыуҙан (*йәки* көсөнән) сығарыу; **изъя́ть кни́гу из прода́жи** китапты һатыуҙан алыу (*йәки* туҡтатыу); 2. (*отобрать, конфисковать*) тартып алыу, алыу, конфисковать итеү.

ИЗЫМА́ТЬ *несов. см.* **изъя́ть.**

ИЗЫСКА́НИЕ *с.* 1. *см.* **изыска́ть;** 2. *обычно мн.* **изыска́ния** тикшереү, эҙләү; тикшеренеү, эҙләнеү; **геологи́ческие изыска́ния** геологик эҙләнеүҙәр.

ИЗЫ́СКАННОСТЬ *ж.* ҡупшылыҡ, нәфислек, нескәлек, нәзәкәтлелек; **изы́сканность наря́да** кейемдең ҡупшылығы.

ИЗЫ́СКАННЫЙ *прил.* нәфис, нәзәкәтле, нескә, ҡупшы; **изы́сканный наря́д** ҡупшы, нәфис кейем; **изы́сканное обраще́ние** нәзәкәтле мөғәмәлә.

ИЗЫСКА́ТЕЛЬ *м.* эҙләнеүсе, тикшеренеүсе; **инжене́р-изыска́тель** тикшеренеүсе инженер.

ИЗЫСКА́ТЕЛЬСКИЙ *прил.* эҙләнеүсе, тикшеренеүсе; **изыска́тельская па́ртия** тикшеренеүселәр партияһы.

ИЗЫСКА́ТЬ *сов. что, книжн.* эҙләп табыу.

ИЗЫ́СКИВАТЬ *несов. книжн.* 1. *см.* **изыска́ть;** 2. *что* (*производить исследования*) эҙләү; **изы́скивать но́вые ме́тоды** яңы юлдар эҙләү.

ИЗЮ́М *м.* йөҙөм.

ИЗЮ́МИНА *ж.* йөҙөм емеше (*йәки* бөртөгө).

ИЗЮ́МИНКА *ж.*: **челове́к с изю́минкой** күңелдә үҙенә тартып торған кеше.

ИЗЯ́ЩЕСТВО *с.* нәфислек, зифалыҡ, күркәмлек, ҡупшылыҡ.

ИЗЯ́ЩНЫЙ *прил.* 1. нәфис, зифа, күркәм, ҡупшы; **изя́щный костю́м** ҡупшы костюм; 2. *в знач. сущ.* **изя́щное** *с.* нәфислек, зифалыҡ, ҡупшылыҡ, күркәмлек; ◇ **изя́щные иску́сства** *уст.* нәфис сәнғәт (*живопись, һынлы сәнғәт, музыка*).

ИКА́ТЬ *несов.* тамаҡ саҡырыу, осҡолоҡ тотоу, сиҡаҡлау.

ИКНУ́ТЬ *сов. и однокр.* осҡолоҡ тотоп ҡуйыу.

ИКО́НА *ж.* тәре, икона.

ИКОНОГРА́ФИЯ *ж.* иконография (*ниндәй ҙә булһа сюжеттең, кешенең живопистәге, скульптуралағы һүрәттәрен тикшереү, аңлатып биреү*); **иконогра́фия Пу́шкина** Пушкин иконографияһы.

ИКО́ТА *ж.* осҡолоҡ, тамаҡ саҡырыу.

ИКРА́ *ж.* 1. ыуылдырыҡ; 2. (*кушанье*) икра; **баклажа́нная икра́** баклажан икраһы.

ИКРИ́СТЫЙ *прил.* ыуылдырыҡлы, ыуылдырығы күп; **икри́стая ры́ба** ыуылдырыҡлы балыҡ.

ИКРОМЕТА́НИЕ *с. рыб.* ыуылдырыҡ сәсеү.

И́КРЫ *мн.* (*ед.* **икра́** *ж.*) балтыр, балтыр ите.

ИКРЯНО́Й *прил.* ыуылдырыҡлы; икра; **икряно́й бочо́нок** икра мискәһе.

ИКС *м.* икс (1. *латин алфавитендә егерме дүртенсе хәреф исеме*; 2. *мат. эҙләнә торған билдәһеҙ дәүмәл*).

ИЛ *м.* ләм, мәте, лай; **на дне пруда́ скопи́лось мно́го и́ла** быуа төбөнә бик күп ләм ултырған.

И́ЛИ *союз.* 1. *разд.* йәки, әллә, йә, йә булмаһа; **вам ча́ю и́ли ко́фе?** һеҙгә сәйме, әллә кофе кәрәкме?; **за́втра и́ли послеза́втра** иртәгә йәки иртәгәнән һуңға; 2. *присоед.* йә, йә булмаһа; **на дне рек и́ли озёр** йылға йә күл төбөндә; 3. *поясн.* йәғни, икенсе төрлө әйткәндә; **аэропла́н, и́ли самолёт** аэроплан, йәғни самолёт; 4. *вопр.* әллә; **и́ли ты не слыха́л об э́том?** әллә һин был турала ишетмәнеңме?; 5. *противит.* -һа (-һә), юғиһә; **сади́сь лу́чше — и́ли совсе́м не пое́дешь** ултыра һал, юғиһә бөтөнләй тороп ҡалырһың.

И́ЛИСТЫЙ *прил.* ләмле, мәтеле, лайлалы; **и́листая по́чва** мәтеле тупраҡ.

ИЛЛЮ́ЗИЯ *ж.* иллюзия (1. *тойғоноң алдауы нигеҙендә ысынбарлыҡты боҙоп күҙ алдына килтереү, үҙ-үҙен алдау*; 2. *тормошҡа ашмай торған өмөт, хыял*).

ИЛЛЮЗО́РНЫЙ *прил.* иллюзия арҡаһында тыуған, хыяли, тормошҡа ашырылмай торған.

ИЛЛЮМИНА́ТОР *м. мор.* иллюминатор (*ҡалын быялалы тәҙрә*).

ИЛЛЮМИНА́ЦИЯ *ж.* иллюминация (*байрамдарҙа урамдарҙы, йорттарҙы яҡтыртыу, биҙәү*).

ИЛЛЮМИНИ́РОВАТЬ, ИЛЛЮМИНОВА́ТЬ *сов. и несов. что* иллюминациялау, яҡтыртыу.

ИЛЛЮСТРАТИ́ВНЫЙ *прил.* иллюстратив, күрһәтмә; күрһәтеп үтелә торған; **иллюстрати́вный ме́тод** иллюстратив метод; **иллюстрати́вный материа́л** күрһәтмә материал.

ИЛЛЮСТРА́ЦИЯ *ж.* иллюстрация (1. *рәсемдәр ҡуйыу*; 2. *китапта, журналда баҫылған рәсемдәр*; 3. *перен. күрһәтмә үрнәктәр*).

ИЛЛЮСТРИ́РОВАНИЕ *с. см.* **иллюстри́ровать.**

ИЛЛЮСТРИ́РОВАННЫЙ *прил.* рәсемле, рәсемдәр бирелгән; һүрәтле; **иллюстри́рованный журна́л** рәсемдәр бирелгән журнал.

ИЛЛЮСТРИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* 1. иллюстрациялау; рәсем ҡуйыу, һүрәттәр урынлаштырыу; **иллюстри́ровать де́тскую кни́гу** балалар китабын иллюстрациялау; 2. *перен.* (*пояснить*) миҫалдар килтереп (*йәки үрнәктәр менән*) аңлатыу.

ИЛЬ *союз разг. см.* **и́ли.**

И́ЛЬКА *ж. зоол.* илька (*йәнлек һәм уның тиреһе*).

ИЛЬМ *м. бот.* йыла.

ИМ *мест. личн.* 1. *твор. п. ед. от* **он, оно́** уның менән; 2. *дат. п. мн. от* **они́** уларға.

ИМБИ́РНЫЙ *прил.* имбирь; **имби́рное ма́сло** имбирь майы.

ИМБИ́РЬ *м. бот.* имбирь (*тропик үҫемлек*).

ИМЕ́НИЕ *с.* имение (*помещик хужалығы*).

ИМЕНИ́ННИК *м.* исем туйын байрам итеүсе кеше; ◇ **сиде́ть имени́нником** тыуған көнөн туйлағандай тик ултырыу.

ИМЕНИ́ННИЦА *женск. р. к* **имени́нник.**

ИМЕНИ́НЫ *только мн.* исем туйы (*христиандарҙа һәм католиктәрҙә*).

ИМЕНИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.*: **имени́тельный паде́ж** *грам.* төп килеш.

ИМЕНИ́ТЫЙ *прил.* атаҡлы, исеме танылған; оло, ҙур; **имени́тый гость** ҙур ҡунаҡ.

И́МЕННО *частица* 1. тап, нәк, һуң; **кто и́менно?** кем һуң?; **э́то и́менно он** был нәк ул; 2. (*при перечислении*) атап әйткәндә, йәғни; **а и́менно: я́блоки, гру́ши и сли́вы** йәғни алма, груша һәм сливалар.

ИМЕННО́Й *прил.* 1. исемле, исеме ҡуйылған; **именны́е часы́** исемле сәғәт; **именно́й чек** исеме ҡуйылған чек; 2. *грам.* исем; **именно́е склоне́ние** исемдәрҙең килеш менән үҙгәреше; ◇ **именно́й спи́сок** исемлек (*исем һәм фамилиялар күрһәтеп төҙөлгән исемлек*).

ИМЕНО́ВАННЫЙ *прич.*: **имено́ванное число́** *мат.* атама һан.

ИМЕНОВА́ТЬ *несов. кого-что* атау, исемләү.

ИМЕНОВА́ТЬСЯ *несов.* аталыу, исемләнеү.

ИМЕ́ТЬ *несов. кого-что, в разн. знач.* эйә булыу, бар булыу; **име́ть при себе́ па́спорт** янында паспорт булыу; **име́ть дете́й** балалар булыу; **ко́мната име́ет одно́ окно́** бүлмәнең бер тәҙрәһе бар; **име́ть возмо́жность** мөмкинлек булыу; ◇ **име́ть в виду́** *см.* **вид** I; **име́ть де́ло** *см.* **де́ло**; **име́ть ме́сто** булыу, булғылау; **име́ть** *что* **про́тив** *кого* ҡаршы булыу (*йәки* килеү) (*берәүҙең һүҙенә, эшенә*); **име́ть це́лью** маҡсат итеп ҡуйыу (*йәки* тотоу).

ИМЕ́ТЬСЯ *несов.* бар булыу; **име́ется ли у вас э́тот но́мер журна́ла?** журналдың ошо номере һеҙҙә бармы?; **препя́тствий не име́ется** ҡаршылыҡтар юҡ; ◇ **име́ться в виду́** күҙҙә (*йәки* иҫтә) тотолоу.

И́МИ *мест. личн. твор. п. мн. от* **они́** улар тарафынан.

ИМИТА́ТОР *м.* имитатор (*берәй кеше һөйләүен йәки йәнлек, ҡош тауыштарын оҫта ҡабатлаусы кеше*).

ИМИТА́ЦИЯ *ж.* 1. *см.* **имити́ровать;** 2. (*подделка*) оҡшатып яһау; **имита́ция же́мчуга** ынйыға оҡшатып яһау.

ИМИТИ́РОВАТЬ *несов.* 1. *кого-что* (*подражать*) оҡшатып (*йәки* үсекләп) һөйләү (*йәки* ҡыҫҡырыу, һайрау, ҡыланыу), ҡабатлау; 2. *что* (*подделывать*) оҡшатып яһау.

ИММИГРА́НТ *м.* иммигрант (*икенсе илгә күсеп килеүсе кеше*).

ИММИГРА́НТКА *женск. р. к* **иммигра́нт.**

ИММИГРА́ЦИЯ *ж.* иммиграция (*бер ил кешеләренең икенсе илгә күсеп килеүе*).

ИММИГРИ́РОВАТЬ *сов. и несов.* икенсе илгә күсеп килеү, иммиграцияға китеү.

ИММУНИЗА́ЦИЯ *ж. см.* **иммунизи́ровать.**

ИММУНИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что, мед.* иммунитет булдырыу.

ИММУНИТЕ́Т *м.* иммунитет (1. *мед. организмдең йоғошло ауырыуҙарға бирешмәүе;* 2. *юр. билдәле бер кешеләргә, мәҫ. дипломаттарға ҡарата ҡайһы бер закондарҙы ҡулланмау*).

ИМПЕРАТИ́В *м.* 1. *филос.* (*повеление*) бойороу, бойороҡ, талап итеү; 2. *грам.* бойороҡ ҡылым.

ИМПЕРА́ТОР *м.* император.

ИМПЕРА́ТОРСКИЙ *прил.* император; **импера́торский дворе́ц** император һарайы.

ИМПЕРАТРИ́ЦА *ж.* 1. (*жена императора*) император ҡатыны; 2. (*государыня*) ҡатын император.

ИМПЕРИАЛИ́ЗМ *м.* империализм.

ИМПЕРИАЛИ́СТ *м.* империалист.

ИМПЕРИАЛИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* империалистик; **империалисти́ческая поли́тика** империалистик политика.

ИМПЕ́РИЯ *ж.* империя (1. *башында император торған монархистик дәүләт;* 2. *эре империалистик колониаль держава*).

ИМПЕ́РСКИЙ *прил.* империя; **импе́рская а́рмия** империя армияһы.

ИМПОЗА́НТНЫЙ *прил.* мөһабәт, күркәм; **импоза́нтная вне́шность** мөһабәт ҡиәфәт.

ИМПОНИ́РОВАТЬ *несов. кому-чему и без доп.* яҡшы ҡараш тыуҙырыу, үҙенә йәлеп итеү, хөрмәтләү, тойғоһон уятыу; **импони́ровать свои́м слу́шателям** тыңлаусыларҙа үҙенә яҡшы ҡараш тыуҙырыу.

И́МПОРТ *м. эк.* импорт (1. *сит илдән тауар индереү;* 2. *шул тауарҙар һәм уларҙың дөйөм хаҡы*).

ИМПОРТЁР *м.* импортёр (*сит илдән тауар индереүсе*).

ИМПОРТИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* сит илдән индереү (*тауарҙы*).

И́МПОРТНЫЙ *прил.* импорт, сит илдән индерелгән; **и́мпортный това́р** импорт тауары, сит илдән индерелгән тауар.

ИМПОТЕ́НЦИЯ *ж.* 1. *мед.* импотенция (*енси көстөң зәғифлеге*); 2. *перен.* көсһөҙлөк, зәғифлек (*аҡыл эшендә*).

ИМПРЕССИОНИ́ЗМ *м.* импрессионизм *ижтимағи мәсьәләләрҙән ситләшеүсе, эстэлеккә ҡарағанда форма менән нығыраҡ мауығыусы, ысынбарлыҡты ситкә ҡағып, тормоштан алған шәхси кисерештәрҙе һәм тойғоларҙы сағылдырырға ынтылыусы, 19 быуат урталарында әҙәбиәт һәм сәнғәт өлкәһендә барлыҡҡа килгән буржуаз юнәлеш*).

ИМПРЕССИОНИ́СТ *м.* импрессионист (*импрессионизм юлынан барыусы*).

ИМПРЕССИОНИ́СТСКИЙ *прил.* импрессионистик, импрессионист.

ИМПРОВИЗА́ТОР *м.* сәсән, импровизатор.

ИМПРОВИЗА́ТОРСКИЙ *прил.* сәсәнлек, импровизаторлыҡ; **импровиза́торский тала́нт** сәсәнлек таланты.

ИМПРОВИЗА́ЦИЯ *ж.* 1. *см.* **импровизи́ровать** 1, 2; 2. импровизация (*алдан әҙерләнмәйенсә, үтәү моментендә генә уйлап шиғыр әйтеү, көй сығарыу*).

ИМПРОВИЗИ́РОВАННЫЙ *прил.* алдан әҙерлекһеҙ, хәҙер уйланылған; **импровизи́рованный ве́чер** хәҙер генә әҙерләнелгән кисә.

ИМПРОВИЗИ́РОВАТЬ *что и без доп.* 1. *несов.* (*создавать произведение без подготовки*) сәсәнлек итеү (*алдан әҙерлекһеҙ шиғыр әйтеү, көй сығарыу*); 2. *несов.* (*выдумывать, фантазировать*) башҡа ни килһә, шуны һөйләү, уйлап сығарыу; 3. *сов. перен. разг.* (*устроить что-л. без предварительной подготовки*) әҙерлекһеҙ тиҙ генә уйлап сығарыу (*йәки* эшләп ташлау); **импровизи́ровать пое́здку куда́-либо** бер-бер ергә барыуҙы тиҙ генә уйлап сығарыу.

И́МПУЛЬС *м.* 1. импульс (*ниндәй ҙә булһа эшкә дәртләндереүсе көс*); **и́мпульс к тво́рчеству** ижади импульс; 2. *физиол.* импульс; **не́рвный и́мпульс** нервы импульсе (*нервы уяткыстарының эшмәкәрлеге арҡаһында барлыҡҡа килгән ирекһеҙ хәрәкәт*).

ИМПУЛЬСИ́ВНЫЙ *прил.* импульсив, ирекһеҙ, ихтыярһыҙ; **импульси́вные движе́ния** импульсив хәрәкәттәр.

ИМУ́ЩЕСТВЕННЫЙ *прил.* милек, мөлкәт; **иму́щественный ценз** мөлкәт цензы (*капиталистик илдәрҙә һайлауға ҡатнаша алыу шарттарының береһе: уға ҡатнашыу өсөн кешенең билдәле бер суммала милке-байлығы булырға тейеш*).

ИМУ́ЩЕСТВО *с.* милек, мөлкәт; **госуда́рственное иму́щество** дәүләт милке; **дви́жимое иму́щество** күсмә милек (*мал һ. б. әйберҙәр*); **недви́жимое иму́щество** күсмәй торған мөлкәт (*өй, ер*).

ИМУ́ЩИЙ *прил.* милекле, дәүләтле, бай; ◇ **власть иму́щие** власть тотоусылар, власть башында тороусылар.

И́МЯ *с.* 1. исем; **и́мя и о́тчество** исеме һәм атаһының исеме; **полу́чено письмо́ на твоё и́мя** һинең исемгә хат бар; 2. (*известность, слава*) ат, исем, дан, шөһрәт; **до́брое и́мя** яҡшы ат; 3. *грам.*: **и́мя существи́тельное** исем; **и́мя прилага́тельное** сифат; **и́мя числи́тельное** һан; ◇ **во и́мя дру́жбы** дуҫлыҡ хаҡына (*йәки* өсөн); **называ́ть ве́щи свои́ми имена́ми** дөрөҫөн һөйләү, тураһын әйтеү; әйберҙәрҙе үҙ исемдәре менән атау; **от и́мени** исеменән.

ИНА́ЧЕ, И́НАЧЕ *нареч.* **1.** башҡаса, икенсе төрлө; **сде́лать и́на́че** башҡаса эшләү; **объясни́ть и́на́че** икенсе төрлө аңлатыу; **2.** *в знач. противит. союза разг.* юғиһә; **беги́, и́на́че опозда́ешь** югер, юғиһә һуңлайһың; ◇ **так и́ли и́на́че** *в знач. вводн. сл.* нисек (*йәки* ҡалай) булғанда ла; нисек кенә булмаһын.

ИНВАЛИ́Д *м.* инвалид; **инвали́д войны́** һуғыш инвалиде.

ИНВАЛИ́ДНОСТЬ *ж.* инвалидлек; **перейти́ на инвали́дность** инвалидлеккә (*йәки* инвалидкә) сығыу.

ИНВАЛИ́ДНЫЙ *прил.* инвалид; **инвали́дная арте́ль** инвалидтәр артеле.

ИНВЕНТАРИЗА́ЦИЯ *ж.* инвентаризациялау (*бер ойошманың хужалығындағы нәмәләрҙе иҫәпкә алып, исемлеген төҙөү*); **инвентариза́ция сельскохозя́йственных ору́дий** ауыл хужалығы ҡоралдарын инвентаризациялау.

ИНВЕНТАРИЗИ́РОВАТЬ, ИНВЕНТАРИЗОВА́ТЬ *сов. и несов. кого-что* инвентаризациялау.

ИНВЕНТА́РНЫЙ *прил.* инвентарь; **инвента́рная кни́га** инвентарь кенәгәһе.

ИНВЕНТА́РЬ *м.* инвентарь; **заводско́й инвента́рь** завод инвентаре; **живо́й инвента́рь** йәнле инвентарь (*йорттағы мал, ҡош-ҡорт*); **мёртвый инвента́рь** йәнһеҙ инвентарь (*йорт ҡаралтылары, машина һ. б.*).

ИНВЕ́РСИЯ *ж. лингв., лит.* инверсия (*һөйләмдә һүҙҙәрҙе ғәҙәттәге тәртиптә урынлаштырмау*).

ИНВЕСТИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, эк.* капитал һалыу, аҡса тотоу (*берәй предприятиегә файҙа алыу уйы менән*).

ИНВЕСТИ́ЦИЯ *ж. см.* **инвести́ровать.**

ИНВЕ́СТОР *м. эк.* инвестор (*берәй предприятиегә үҙенең аҡсаһын һалған кеше*).

ИНГАЛЯ́ЦИЯ *ж. мед.* ингаляция (*пар, газ хәленә әйләндерелгән дарыуҙы еҫкәтеп дарыулау*).

ИНГУ́Ш *м.* ингуш.

ИНГУШИ́ *мн.* ингуштар.

ИНГУ́ШКА *ж.* ингуш ҡатын-ҡыҙы.

ИНГУ́ШСКИЙ *прил.* ингуш; **ингу́шский язы́к** ингуш теле.

ИНДЕ́ЕЦ *м.* индеец.

ИНДЕ́ЙКА *ж.* **1.** (*птица*) инә күркә; **2.** (*мясо*) күркә ите.

ИНДЕ́ЙСКИЙ *прил.* инди; **инде́йские языки́** инди телдәре; ◇ **инде́йский пету́х** ата күркә.

ИНДЕ́ЙЦЫ *мн.* индеецтәр.

И́НДЕКС *м.* индекс (**1.** *берәй нәмәнең исемлеге, күрһәткесе*; **2.** *эк. ниндәй ҙә булһа экономик күренештең әҙмә-әҙлекле рәүештә үҙгәрә барыуын проценттәр менән күрһәтә торған цифрлы күрһәткес*; **3.** *мат. цифрҙарҙың йәки хәрефтәрҙең уң яғына ҡуйыла торған һан йәки күрһәткестәр*).

ИНДИА́НКА I *ж.* индианка, инди ҡатын-ҡыҙы.

ИНДИА́НКА II *ж.* һинд ҡатын-ҡыҙы.

ИНДИВИДУАЛИЗА́ЦИЯ *ж. см.* **индивидуализи́ровать.**

ИНДИВИДУАЛИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* индивидуаллаштырыу (*айырым бер хәлдә үҙенә хас булған сифаттары буйынса айырыу*).

ИНДИВИДУАЛИ́ЗМ *м.* индивидуализм (**1.** *айырым кеше мәнфәғәтен йәмғиәт, коллектив мәнфәғәтенән өҫтөн ҡуйыусы буржуаз ҡараш*; **2.** *халыҡ менән аралашмаҫҡа, үҙ шәхесен коллективтән өҫтөн ҡуйырға тырышыу*).

ИНДИВИДУАЛИ́СТ *м.* индивидуалист.

ИНДИВИДУАЛИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* индивидуалистик; **индивидуалисти́ческая филосо́фия** индивидуалистик философия.

ИНДИВИДУАЛИ́СТКА *женск. р. к* **индивидуали́ст.**

ИНДИВИДУА́ЛЬНОСТЬ *ж.* **1.** индивидуаллек (*бер шәхесте икенсе шәхестән айыра торған характерле индивидуаль үҙенсәлектәр*); **2.** (*личность*) айырым шәхес (*үҙенең ҡайһы бер яҡтары менән башҡаларҙан айырылып тороусы кеше*).

ИНДИВИДУА́ЛЬНЫЙ *прил.* **1.** (*личный*) индивидуаль, шәхескә хас; **индивидуа́льные осо́бенности** индивидуаль үҙенсәлектәр; **2.** (*относящийся к каждому в отдельности*; *особенный для каждого случая*) һәр кем(гә) айырым, үҙенә айырым, индивидуаль; **индивидуа́льное обслу́живание** һәр кемде айырым хеҙмәтләндереү; **в индивидуа́льном поря́дке** һәр кем айырым рәүештә; **индивидуа́льный перевя́зочный паке́т** *мед.* индивидуаль бәйләү пакете; **3.** (*единоличный*) яңғыҙаҡ; **индивидуа́льное крестья́нское хозя́йство** яңғыҙаҡ крәҫтиән хужалығы.

ИНДИВИ́ДУУМ *м. книжн.* индивидуум (**1.** *биол. үҙ алдына йәшәүсе зат, нәмә, организм, үҫемлек*; **2.** *айырым шәхес*).

ИНДИ́ГО *с. нескл.* индиго (*ҡара күк төҫтәге буяу*).

ИНДИ́ЕЦ *м.* һинд.

ИНДИ́ЙСКИЙ *прил.* һинд, Һиндстан; **инди́йские наре́чия** һинд һөйләштәре.

ИНДИ́ЙЦЫ *мн.* һиндтәр.

ИНДИКА́ТОР *м.* индикатор (**1.** *тех. ниндәй ҙә булһа үлсәү өсөн ҡулланылған бөтә төр прибор*; **2.** *хим. ниндәй ҙә булһа химик процестең үҙсәнлеген күрһәтеүсе матдә*).

ИНДИФФЕРЕ́НТНЫЙ *прил. книжн.* иғтибарһыҙ, илтифатһыҙ, ҡыҙыҡһынмаусан; **индифферéнтное отноше́ние** иғтибарһыҙ ҡараш.

ИНДОЕВРОПЕ́ЙСКИЙ *прил.*: **индоевропе́йские языки́** *лингв.* һинд-европа телдәре (*һинд, грек, славян, итальян, иран, герман һәм башҡа телдәр*).

ИНДОНЕЗИ́ЕЦ *м.* индонезиец.

ИНДОНЕЗИ́ЙКА *ж.* индонезийка, индонезиец ҡатын-ҡыҙы.

ИНДОНЕЗИ́ЙСКИЙ *прил.* индонези, Индонезия; **индонези́йские языки́** индонези телдәре.

ИНДОНЕЗИ́ЙЦЫ *мн.* индонезиецтәр.

ИНДУКТИ́ВНЫЙ *прил.* **1.** *лог.* индуктив, индукцияға нигеҙләнгән; **индукти́вный ме́тод** индуктив метод; **2.** *физ.* индукция; **индукти́вный ток** индукция тоғы.

ИНДУ́КТОР *м. физ.* индуктор (*алмаш ток алыу өсөн булған бәләкәй электромагнитле машина*).

ИНДУКЦИО́ННЫЙ *прил. физ., эл.* индукция; **индукцио́нная кату́шка** индукция катушкаһы.

ИНДУ́КЦИЯ *ж.* индукция (1. *лог. айырым фактар нигеҙендә дөйөм һөҙөмтә сығарыу методы*; 2. *физ., эл. берәй үткәргесте магнит янында йөрөткәндә шул үткәргестә электр тогының барлыҡҡа килеүе*; 3. *физиол. нервы системаһында уяныу һәм тотҡарлау процестәренең үҙ-ара бәйләнеше*).

ИНДУЛЬГЕ́НЦИЯ *ж. церк.* индульгенция (*кисерелгән гонаһтар өсөн бирелгән, күпселектә һатып алынған, Рим папаһы грамотаһы*).

ИНДУ́С *м. уст. см.* **инди́ец.**

ИНДУ́СКА *ж. уст. см.* **индиа́нка II.**

ИНДУСТРИАЛИЗА́ЦИЯ *ж.* индустриализация, индустриялаштырыу.

ИНДУСТРИАЛИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* индустриялаштырыу.

ИНДУСТРИА́ЛЬНЫЙ *прил.* индустриаль; **индустриа́льная страна́** индустриаль ил.

ИНДУ́СТРИЯ *ж.* индустрия; **лёгкая инду́стрия** еңел индустрия; **тяжёлая инду́стрия** ауыр индустрия.

ИНДУ́СЫ *мн. уст. см.* **инди́йцы.**

ИНДЮ́К *м.* ата күркә.

ИНДЮ́ШКА *ж.* инә күркә.

И́НЕЙ *м.* бәҫ; **дере́вья покры́ты и́неем** ағастар бәҫләнгән.

ИНЕ́РТНОСТЬ *ж.* хәрәкәтһеҙлек, һүлпәнлек, эшмәкәрһеҙлек.

ИНЕ́РТНЫЙ *прил.* 1. *физ.* инерциялы; 2. (*бездеятельный*) һүлпән, дәртһеҙ, һүнгән; эшмәкәрһеҙ, хәрәкәтһеҙ; **ине́ртный челове́к** һүлпән кеше; ◇ **ине́ртные га́зы** *хим.* ҡатышмаусан газдар.

ИНЕ́РЦИЯ *ж.* 1. *физ.* инерция (*есемдәрҙең башта алған тыныслыкты йәки бер генә төрлө хәрәкәтте һаҡлау үҙенсәлеге*); **дви́гаться по ине́рции** инерция буйынса хәрәкәт итеү; 2. *перен.* һүлпәнлек, дәртһеҙлек, эшмәкәрһеҙлек.

ИНЖЕ́КТОР *м.* инжектор (*забойҙарҙы таҙартыу, судно трюмендә һыуҙарҙы алыу һәм пар ҡаҙандарына һыу тултырыу өсөн ҡулланыла торған прибор*).

ИНЖЕНЕ́Р *м.* инженер; **го́рный инжене́р** тау эштәре инженере.

ИНЖЕНЕ́РНО-ТЕХНИ́ЧЕСКИЙ *прил.* инженер-техник; **инжене́рно-техни́ческие рабо́тники** инженер-техник работниктәр.

ИНЖЕНЕ́РНЫЙ *прил.* инженер, инженерлек; **инжене́рное управле́ние** инженерҙәр идараһы; **инжене́рное де́ло** инженерлек эше.

ИНЖИ́Р *м. бот.* инжир (*ағасы һәм емеше*).

ИНЖИ́РНЫЙ *прил.* инжир; **инжи́рное варе́нье** инжир вареньеһе.

ИНИЦИА́ЛЫ *мн.* (*ед.* **инициа́л** *м.*) инициалдар (1. *исем һәм фамилияларҙың баш хәрефтәре*; 2. *спец. китап, бүлек йәки абзац башындағы ҙур итеп баҫылған баш хәрефтәр*).

ИНИЦИАТИ́ВА *ж.* инициатива (1. *эшкә, хеҙмәткә теләк уяныу; берәй эште беренсе башлап ебәреү*; 2. *үҙ алдына актив эшләүгә һәләтлелек, булдыҡлылыҡ*).

ИНИЦИАТИ́ВНЫЙ *прил.* инициативалы; **инициати́вный челове́к** инициативалы кеше.

ИНИЦИА́ТОР *м.* инициатор, башлап ебәреүсе.

ИНКАССА́ТОР *м.* инкассатор (*инкассо эштәрен башҡарыусы*); **ба́нковский инкасса́тор** банк инкассаторы (*магазиндәрҙә тауар һатыуҙан йыйылған аҡсаларҙы алып, банкыға тапшырыу эше менән шөғөлләнеүсе*).

ИНКАССИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, фин.* инкассо эштәрен башҡарыу, инкассировать итеү; **инкасси́ровать ве́ксель** векселде инкассировать итеү.

ИНКА́ССО *с. нескл. фин.* инкассо (*берәй учреждение йәки кеше тарафынан бирелгән ышаныс документе буйынса банкынан аҡса алыу*).

ИНКВИЗИ́ТОР *м.* инквизитор (1. *ист. инквизиция судьяһы*; 2. *перен. самаһыҙ ҡатылыҡ менән эш итеп, язалап, берәй нәмәгә ирешеүсе*).

ИНКВИЗИ́ТОРСКИЙ *прил.* 1. *ист.* инквизитор; 2. *перен.* шик менән, һынаған, ҡаҙалып... -ған (-гән, -ҡан, -кән); **инквизи́торский взгляд** ҡаҙалып (*йәки* шик менән) ҡарау; 3. *перен.* (*беспощадно-жестокий*) мәрхәмәтһеҙ, ҡаты.

ИНКВИЗИЦИО́ННЫЙ *прил.* 1. *ист.* инквизиция; **инквизицио́нный суд** инквизиция суды; 2. *перен.* мәрхәмәтһеҙ, ҡаты.

ИНКВИЗИ́ЦИЯ *ж.* 1. инквизиция (*ист. 13-се быуатта Көнбайыш Европала дин ҡаршы көрәшеү өсөн католик дине тарафынан ойошторолған һәм үҙенең йыртҡыслығы менән танылған хөкөм итеү, язалау ойошмаһы*); 2. *перен.* язалау, ғазаплау.

ИНКО́ГНИТО 1. *нареч.* исемде йәшереп; **путеше́ствовать инко́гнито** исемде йәшереп сәйәхәт итеү; 2. *с. нескл.* (*пребывание под вымышленным именем*) ялған исем; **его́ инко́гнито раскры́лось** уның ялған исеме асылды.

ИНКОРПОРА́ЦИЯ *ж.* инкорпорация (1. *книжн. берәй нәмә составына инеү, ҡушылыу*; 2. *юр. төрлө ваҡыттарҙа сыҡҡан закондарҙы эстәлектәрен үҙгәртмәй генә бер системаға һалыу*).

ИНКРИМИНИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что кому-чему* ғәйепләү, ғәйебен табыу; **инкримини́ровать кому́-либо хала́тное отноше́ние к свои́м обя́занностям** берәүҙе үҙенең бурыстарына һалҡын ҡарауҙа ғәйепләү.

ИНКРУСТА́ЦИЯ *ж.* 1. *см.* **инкрусти́ровать;** 2. (*узоры*) инкрустация (*әйберҙең уйып, соҡоп алынған урынына ағас, һөйәк һәм металл кеүек нәмәләрҙән ҡуйылған биҙәк*).

ИНКРУСТИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* инкрустациялау, инкрустация һалыу, биҙәкләү.

ИНКУБА́ТОР *м.* инкубатор.

ИНКУБАТО́РИЙ *м.* инкубаторий (*инкубаторҙар өсөн йорт*).

ИНҠУБАЦИО́ННЫЙ *прил.* инкубация; **инкубацио́нный пери́од** инкубация осоро (*йәки* ваҡыты).

ИНҠУБА́ЦИЯ *ж.* инкубация (1. *мед.* *сирҙең эләккән сағынан алып, беренсе билгеләре һиҙелә башлағанға тиклемге ваҡыт*; 2. *с.-х. инкубаторға ҡуйып, себештәр сығарыу*).

ИНОГДА́ *нареч.* ҡайһы (бер) саҡта, ҡайһы ваҡыт, ара-тирә; **иногда́ он там быва́ет** ул ҡайһы саҡта унда булғылай.

ИНОГОРО́ДНИЙ *прил.* башҡа ҡалала тороусы, башҡа ҡалалағы; башҡа (*йәки* сит) ҡаланан булған; **иногоро́дние подпи́счики на газе́ту** башҡа ҡаланан газетаға яҙылыусылар.

ИНОЗЕ́МЕЦ *м. уст. см.* **иностра́нец.**

ИНОЗЕ́МНЫЙ *прил. уст. см.* **иностра́нный** 1.

ИНО́Й *прил.* 1. (*другой*) башҡа, бүтән, икенсе; **ина́я фо́рма** икенсе форма; **быть ино́го мне́ния** башҡа фекерҙә булыу; **ины́ми слова́ми** икенсе төрлө әйткәндә, икенсе һүҙ менән әйткәндә; 2. (*некоторый*) ҡайһы бер, ниндәйҙер; **ино́му челове́ку жа́рко, ино́му хо́лодно** ҡайһы бер кешегә эҫе, ҡайһы берәүгә һалҡын; 3. *в знач. сущ. м.* берәү, ҡайһы берәү; **ино́му э́то мо́жет не понра́виться** быныҡ ҡайһы берәүгә оҡшамауы мөмкин; ◇ **ино́й раз** ҡайһы ваҡыт, ҡайһы берҙә; **не кто ино́й, как..., не что ино́е, как...** тап (*үҙе*), нәҡ (*үҙе*); **тот и́ли ино́й** *см.* **тот.**

ИНОПЛЕМЕ́ННЫЙ *прил. уст.* икенсе ҡәбиләнән (*йәки* ырыуҙан), икенсе ҡәбиләнеке (*йәки* ырыуҙыҡы).

ИНОРО́ДНЫЙ *прил.* ят, сит; **иноро́дные явле́ния** ят күренештәр; **иноро́дное те́ло** ят есем.

ИНОСҠАЗА́НИЕ *с.* аллегория, кинәйә.

ИНОСҠАЗА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* ситләтеп әйтелгән, кинәйәле; **иносказа́тельное выраже́ние** кинәйәле һүҙ (*йәки* әйтем).

ИНОСТРА́НЕЦ *м.* сит ил кешеһе.

ИНОСТРА́НКА *женск. р. к* **иностра́нец.**

ИНОСТРА́ННЫЙ *прил.* 1. сит ил(деке), башҡа дәүләт(теке); **иностра́нные языки́** сит телдәр, сит ил телдәре; 2. сит ил; **Министе́рство иностра́нных дел** Сит ил эштәре министерствоһы.

ИНОХО́ДЕЦ *м.* юрға (*общее название*); саҡма юрға (*с прискакивающим ходом*); шыу юрға (*с ровным ходом*).

И́НОХОДЬ *ж.* юрға йөрөшө.

ИНОЯЗЫ́ЧНЫЙ *прил.* 1. (*говорящий на ином языке*) сит (*йәки* башҡа) телдә һөйләшеүсе; **иноязы́чное населе́ние** сит телдә һөйләшеүсе халыҡ; 2. (*принадлежащий иному языку*) сит тел; **иноязы́чные слова́** сит тел һүҙҙәре.

ИНСИНУА́ЦИЯ *ж. книжн.* яла, яла яғыу, ғәйбәт; **гну́сные инсинуа́ции поджига́телей войны́** һуғыш утын тоҡандырыусыларҙың ерәнгес ғәйбәттәре.

ИНСИНУИ́РОВАТЬ *сов. и несов. книжн.* яла яғыу, ғәйбәт ташлау (*йәки* таратыу).

ИНСПЕКТИ́РОВАТЬ *несов. кого-что* тикшереү, ҡарау, күҙәтеү; **инспекти́ровать шко́лы** мәктәптәрҙе тикшереү.

ИНСПЕ́КТОР *м.* инспектор; **фина́нсовый инспе́ктор** финанс инспекторы.

ИНСПЕ́КТОРСКИЙ *прил.* инспектор; **инспе́кторская прове́рка** инспектор тикшереүе.

ИНСПЕ́КЦИЯ *ж.* 1. тикшереү, ҡарау, күҙәтеү; **фина́нсовая инспе́кция** финанс яғынан тикшереү; 2. (*учреждение*) инспекция; **санита́рная инспе́кция** санитарный инспекция.

ИНСПИРА́ТОР *м. книжн.* ҡотҡосо, ҡотҡо һалыусы, ҡотортоусы.

ИНСПИРИ́РОВАНИЕ *с. см.* **инспири́ровать.**

ИНСПИРИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что, книжн.* ҡотортоу, йәшерен ҡотҡо һалыу, (яуыз ниәт менән) бутау; **инспири́ровать обще́ственное мне́ние** йәмәғәт фекерен бутау; **инспири́ровать проте́ст про́тив чего́-либо** берәй нәмәгә ҡаршы ҡотортоу.

ИНСТА́НЦИЯ *ж.* инстанция (*административ учреждениеләрҙең бер-береһенә буйһонған баҫҡыстары*).

ИНСТИ́НКТ *м.* 1. *биол.* инстинкт, тәбиғи һиҙеү (*йәки* һиҙенеү); **инсти́нкт самосохране́ния** үҙ-үҙеңде һаҡлау инстинкты; 2. (*непреодолимое влечение, чувство*) ҡанға һеңешкән ғәҙәт (*йәки* ҡылыҡ); 3. *перен.* (*чутьё*) эске һиҙеү, һиҙенеү; **инсти́нкт ма́тери** әсә һиҙенеүе.

ИНСТИНКТИ́ВНЫЙ *прил.* 1. *биол.* инстинктив, инстинктҡа нигеҙләнгән; 2. (*безотчётный, непроизвольный*) ихтыярһыҙ, ирекһеҙҙән булған; **инстинкти́вное движе́ние** ирекһеҙҙән булған хәрәкәт.

ИНСТИТУ́Т *м.* институт (1. *ҡайһы бер юғары уҡыу йорттарының һәм ғилми учреждениеләрҙең исеме*; 2. *юр. ижтимағи мөнәсәбәттең берәй өлкәһендәге хоҡуҡ нормалары йыйылмаһы*).

ИНСТИТУ́ТСКИЙ *прил.* институт; **институ́тская програ́мма** институт программаһы.

ИНСТРУКТА́Ж *м.* инструктаж, инструкция (*йәки* күрһәтмәләр) биреү; **получи́ть инструкта́ж** инструктаж (*йәки* күрһәтмәләр) алыу.

ИНСТРУКТИ́ВНЫЙ *прил.* инструктив, етәксе күрһәтмәләр биреүсе; **инструкти́вный докла́д** инструктив доклад.

ИНСТРУКТИ́РОВАНИЕ *с. см.* **инструкти́ровать.**

ИНСТРУКТИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* инструкциялар (*йәки* етәксе күрһәтмәләр) биреү, инструктаж яһау.

ИНСТРУ́КТОР *м.* инструктор (1. *дәүләт, кооператив йәки йәмәғәт ойошмаларының ҡарамағындағы органдарҙың эштәрен тикшереүсе, уларға күрһәтмәләр биреүсе*; 2. *ниндәй ҙә булһа берәр һөнәргә өйрәтеүсе*).

ИНСТРУ́КТОРСКИЙ *прил.* инструктор; **инстру́кторские ку́рсы** инструкторҙар курсы.

ИНСТРУ́КЦИЯ *ж.* инструкция, етәксе күрһәтмәләр; **соста́вить инстру́кцию** инструкция төҙөү.

ИНСТРУМЕ́НТ *м.* 1. инструмент, ҡорал; **хирурги́ческие инструме́нты** хирур-

гия инструменттәре; 2. музыка ҡоралы (*мәҫ. пианино*).

ИНСТРУМЕНТА́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. инструмент; **инструмента́льная сталь** инструмент ҡоросо; 2. музыка ҡоралдары менән үтәлә торған, инструменталь; **инструмента́льная му́зыка** инструменталь музыка.

ИНСТРУМЕНТОВА́ТЬ *сов. и несов. что* 1. *муз.* инструментләштереү (*музыка әҫәрен оркестр йәки музыка ҡоралдары ансамбле башҡарырлыҡ итеп эшләү*); 2. *лит.* көйгә һалыу (*өндәрҙе билдәле бер тәртиптә сиратлаштырып килтереп, шиғырға музыкаль төҫ биреү*).

ИНСТРУМЕНТО́ВКА *ж.* 1. инструментовка (*музыка теорияһы бүлеге*); 2. *муз.* инструментләштереү.

ИНСУ́ЛЬТ *м. мед.* инсульт, мейегә ҡан һауыу.

ИНСЦЕНИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* 1. сәхнәләштереү (*хикәйәне, романды сәхнәгә ҡуйырға яраҡлаштырыу*); 2. *перен.* ... булып ҡыланыу, ... булып ҡарау, ≈ға (≈гә, ≈ҡа, ≈кә) һалышыу, ... тип алдау; **инсцени́ровать о́бморок** һушын юғалтҡан булып ҡыланыу.

ИНСЦЕНИРО́ВКА *ж.* 1. *см.* **инсцени́ровать; инсцениро́вка расска́за** хикәйәне сәхнәләштереү; 2. (*постановка*) сәхнәләштерелгән әҫәр.

ИНТЕГРА́Л *м. мат.* интеграл (*үҙенең бик күп ваҡ өлөштәренең суммаһы итеп ҡаралған бер бөтөн дәүмәл*).

ИНТЕГРА́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. *мат.* интеграль; **интегра́льное исчисле́ние** интеграль исчисление; 2. *книжн.* (*цельный, единый*) бөтөн, берҙәм.

ИНТЕГРА́ЦИЯ *ж. мат.* интеграция, интеграл табыу.

ИНТЕГРИ́РОВАНИЕ *с. см.* **интегри́ровать.**

ИНТЕГРИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* 1. *мат.* интеграл табыу (*йәки* сығарыу); 2. *книжн.* йыйыу, туплау (*өлөштәрҙе бер бөтөнгә*).

ИНТЕЛЛЕ́КТ *м.* интеллект, аҡыл, кешенең уйлау һәләте; **челове́к с высо́ким интелле́ктом** юғары интеллектле кеше.

ИНТЕЛЛЕКТУА́ЛЬНЫЙ *прил.* интеллектуаль, рухи.

ИНТЕЛЛИГЕ́НТ *м.* интеллигент.

ИНТЕЛЛИГЕ́НТНОСТЬ *ж.* интеллигентлек, культуралылыҡ.

ИНТЕЛЛИГЕ́НТНЫЙ *прил.* 1. интеллигент; **интеллиге́нтный труд** интеллигенттәр хеҙмәте; 2. (*образованный, культурный*) белемле, уҡымышлы, культуралы.

ИНТЕЛЛИГЕ́НЦИЯ *ж.* 1. интеллигенция; **сове́тская интеллиге́нция** совет интеллигенцияһы; 2. *собир.* интеллигенттәр.

ИНТЕНДА́НТ *м. воен.* интендант (*интендантствола хеҙмәт итеүсе*).

ИНТЕНДА́НТСКИЙ *прил.* интендант, интендантство; **интенда́нтская слу́жба** интендантство эше.

ИНТЕНДА́НТСТВО *с.* интендантство (*армияның хужалыҡ яғын алып барыусы учреждение*).

ИНТЕНСИ́ВНОСТЬ *ж.* интенсивлек, көсөргәнешлелек, ныҡышмалылыҡ.

ИНТЕНСИ́ВНЫЙ *прил.* 1. интенсив, көсөргәнешле; ныҡышмалы; **интенси́вный труд** ныҡышмалы хеҙмәт; **интенси́вное се́льское хозя́йство** интенсив ауыл хужалығы; 2. (*яркий, густой — о цвете*) ҡуйы, асыҡ (*төҫ*).

ИНТЕНСИФИКА́ЦИЯ *ж. см.* **интенсифици́ровать.**

ИНТЕНСИФИЦИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, книжн.* интенсивләштереү, көсәйтеү, ҡеүәтләү (*көс ҡуйып, берәй нәмәнең алға барышын тиҙләтеү*).

ИНТЕРВА́Л *м.* 1. (*перерыв, промежуток времени*) ара; **поезда́ прохо́дят с интерва́лом в де́сять мину́т** поездар бер-береһенән ун минутлыҡ ара менән үтәләр; 2. *физ., муз.* интервал (*музыкала ике тауыштың бер-береһенән башҡалығы*); **интерва́л в полто́на** ярты тауышҡа интервал; 3. (*расстояние, промежуток*) алыҫлыҡ, интервал.

ИНТЕРВЕ́НТ *м.* интервент.

ИНТЕРВЕ́НЦИЯ *ж.* интервенция (*бер йәки бер нисә дәүләттең икенсе бер дәүләттең эске эштәренә тығылыуы*).

ИНТЕРВЬЮ́ *с. нескл.* интервью (*матбуғат хәбәрсеһенең ниндәй ҙә булһа берәй эшмәкәр менән күрешеп һөйләшеүе; шул һөйләшеүҙең эстәлеге яҙылған газета мәҡәләһе*).

ИНТЕРВЬЮЕ́Р *м.* интервьюсе (*берәйһенән интервью алыусы журналист*).

ИНТЕРВЬЮИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого* интервью алыу.

ИНТЕРЕ́С *м.* 1. (*внимание*) ҡыҙыҡһыныу; ҡыҙыҡ (табыу); **с захва́тывающим интере́сом** тәрән ҡыҙыҡһыныу менән; **возбужда́ть интере́с** ҡыҙыҡһыныу тыуҙырыу (*йәки* уятыу); **не представля́ть никако́го интереса** бер ҡыҙығы ла булмау; 2. (*значение*) әһәмиәт; 3. *обычно мн.* **интере́сы** (*польза, выгода*) файҙа, мәнфәғәт, интерес; **защи́та госуда́рственных интере́сов** дәүләт мәнфәғәтен яҡлау.

ИНТЕРЕ́СНЫЙ *прил.* 1. ҡыҙыҡлы, ҡыҙыҡтырырлыҡ; **интере́сная рабо́та** ҡыҙыҡтырырлыҡ эш; **интере́сная кни́га** ҡыҙыҡлы китап; 2. *разг.* (*привлекательный, красивый*) һөйкөмлө, яғымлы, сибәр.

ИНТЕРЕСОВА́ТЬ *несов. кого-что* ҡыҙыҡтырыу, ҡыҙыҡһындырыу.

ИНТЕРЕСОВА́ТЬСЯ *несов.* ҡыҙыҡһыныу; **он интересу́ется те́хникой** ул техника менән ҡыҙыҡһына.

ИНТЕРЛЮ́ДИЯ *ж.* интерлюдия (*музыкаль әҫәрҙең өлөштәрен бәйләү хеҙмәтен үтәүсе бәләкәй генә музыкаль пьеса*).

ИНТЕРМЕ́ДИЯ *ж.* 1. интермедия (*драма йәки опера әҫәрҙәре күренештәре араһында ҡуйыла торған кәлкәлә ҡыҫҡа пьеса*); 2. *см.* **интерлю́дия.**

ИНТЕРНА́Т *м.* интернат (1. *уҡыусылар өсөн дөйөм торлаҡ*; 2. *уҡыусылар уҡый һәм йәшәй торған ябыҡ уҡыу йорто*).

ИНТЕРНАЦИОНА́Л *м.* 1. (*международное объединение*) интернационал; 2. (*с прописной — гимн*) Интернационал.

ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗА́ЦИЯ *ж.* интернационализация (*берәй йылға, диңгеҙ йәки ер менән бөтә илдәргә лә файҙаланырға тигеҙ хоҡуҡ биреү*).

ИНТЕРНАЦИОНАЛИ́ЗМ *м.* интернационализм (*пролетариаттың халыҡ-ара берҙәмлеге һәм теләктәшлеге; барлыҡ халыҡтарҙың тиң хоҡуҡлығын, азатлығын яҡлау; халыҡтар араһында дуҫлыҡ һәм хеҙмәттәшлек үҫөн көрәш; шовинизм һәм милләтселеккә ҡаршы көрәш*).

ИНТЕРНАЦИОНА́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*международный*) халыҡ-ара; **интернациона́льные свя́зи** халыҡ-ара бәйләнеш; 2. интернационализм; **интернациона́льное воспита́ние молодёжи** йәштәрҙе интернационализм рухында тәрбиәләү.

ИНТЕРНИ́РОВАНИЕ *с. полит.* интернировать итеү, интернирование яһау (1. *ҡапма-ҡаршы һуғышыусы дәүләт ғәскәрҙәренең икенсе бер нейтраль илгә килеп сығып, шул ил тарафынан тотолоуы һәм ҡоралһыҙландырылыуы*; 2. *ҡаршы һуғышыусы ил граждандарының һуғыш бөткәнгә тиклем иркенән мәхрүм ителеүе*).

ИНТЕРНИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* интернировать итеү, интернирование яһау.

ИНТЕРПЕЛЛИ́РОВАТЬ *сов. и несов. спец.* интерпелляция яһау, хөкүмәткә һорау биреү.

ИНТЕРПЕЛЛЯ́ЦИЯ *ж. спец.* интерпелляция (*парламентта берәй мөһим мәсьәлә буйынса депутаттарҙың хөкүмәткә биргән һорауы*).

ИНТЕРПРЕТА́ТОР *м. книжн.* интерпретатор, интерпретация биреүсе.

ИНТЕРПРЕТА́ЦИЯ *ж. книжн.* интерпретация (1. *берәй нәмәне аңлатыу, мәғәнәһен асып биреү*; 2. *музыкаль әҫәрҙе йәки драматик ролде ижади башҡарыу, уның бөтә эстәлеген асыу*).

ИНТЕРПРЕТИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, книжн.* аңлатыу, аңлатып биреү.

ИНТЕРФЕРЕ́НЦИЯ *ж. физ.* интерференция (*тауыш, яҡтылыҡ һ. б. тулҡындарының үҙ-ара тәьҫирҙәре*).

ИНТИ́МНОСТЬ *ж.* яҡынлыҡ, дуҫлыҡ, ысын күңеллелек; **инти́мность в обраще́нии** дуҫлыҡ мөғәмәләһе.

ИНТИ́МНЫЙ *прил.* 1. (*личный, сокровенный*) йәшерен, эске, сер итеп (әйтелгән, эшләнгән); **инти́мный разгово́р** сер бүлешеү, сер сисеп һөйләшеү; 2. (*близкий, задушевный*) ысын күңелдән булған, яҡын, серҙәш, йән; **инти́мный друг** йән дуҫ.

ИНТОКСИКА́ЦИЯ *ж. мед.* ағыуланыу (*организмдең ағыуланыуы*).

ИНТОНАЦИО́ННЫЙ *прил.* интонация; **интонацио́нные осо́бенности** интонация үҙенсәлектәре.

ИНТОНА́ЦИЯ *ж.* интонация (1. *һөйләүсенең үҙ һөйләменә булған мөнәсәбәтен белдерә торған тоны, һөйләү манераһы*; 2. *лингв. һөйләмдең тауышты күтәреүгә һәм төшөрөүгә бәйләнгән ритмик көйлө төҙөлөшө, әйткәндә тауыштың күтәрелеүе йәки төшөүе*; 3. *йырлағанда йәки музыка ҡоралында уйнағанда тауыштың дөрөҫлөгө, сафлығы*).

ИНТОНИ́РОВАТЬ *несов. книжн.* интонация яһау.

ИНТРИ́ГА *ж.* 1. (аҫтыртын) бутау, аҫтан киҫеү (*боҙоҡ уй менән йәшерен эш итеү*); 2. *лит.* интрига (*роман йәки драма эстәлегенең төп һыҙығы булып торған ауыр, буталсыҡ ваҡиға*).

ИНТРИГА́Н *м.* (араны) бутаусы.

ИНТРИГА́НКА *женск. р.* ҡ **интрига́н**.

ИНТРИГОВА́ТЬ *несов.* 1. (*вести интриги против кого-чего-л.*) (араны) бутау; 2. *кого-что* (*возбуждать любопытство*) ҡыҙыҡһындырыу, ҡыҙыҡтырыу, күңелен ҡытыҡлау; **э́то меня́ о́чень интригу́ет** был мине бик ҡыҙыҡһындыра.

ИНТРОДУ́КЦИЯ *ж.* интродукция (*музыка әҫәрҙәренең инеш өлөшө*).

ИНТУИТИ́ВНЫЙ *прил.* интуитив, интуицияға нигеҙләнгән; **интуити́вное позна́ние** интуитив танып-белеү.

ИНТУИ́ЦИЯ *ж.* интуиция (1. *һиҙгерлек, зирәклек, үтә күреүсәнлек*; 2. *идеалистик философия буйынса хәҡиҡәтте фәнни тәжрибә һәм логик һығымта ярҙамынан башҡа туранан-тура танып-белеү*).

ИНФА́РКТ *м. мед.* инфаркт (*ҡан килмәгәнлектән организм туҡымаһының үлеүе, эшләмәүе*).

ИНФЕКЦИО́ННЫЙ *прил.* йоғошло; **инфекцио́нное заболева́ние** йоғошло ауырыу.

ИНФЕ́КЦИЯ *ж.* инфекция, ауырыу йоғоу (*йәки эләгеү*).

ИНФИНИТИ́В *м. грам.* инфинитив, уртаҡ ҡылым.

ИНФЛЯ́ЦИЯ *ж. эк.* инфляция (*ҡағыҙ аҡсаның саманан тыш күбәйеп китеп, ҡимммәте төшөүе*).

ИНФОРМА́ТОР *м.* информатор, информация яһаусы, хәбәр биреүсе.

ИНФОРМАЦИО́ННЫЙ *прил.* информация, информацион; **информацио́нное бюро́** информация бюроһы; **информацио́нное сообще́ние** информацион белдереү.

ИНФОРМА́ЦИЯ *ж.* 1. *см.* **информи́ровать**; 2. хәбәр, белдермә, информация; **газе́тная информа́ция** газета хәбәре; **дать информа́цию** информация биреү.

ИНФОРМИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* хәбәр итеү (*йәки* биреү), белдереү, информация яһау; **он меня́ информи́ровал о предстоя́щем собра́нии** ул буласаҡ йыйылыш тураһында миңә хәбәр итте.

ИНФРАКРА́СНЫЙ *прил.*: **инфракра́сные лучи́** *физ.* инфра-ҡыҙыл нурҙар (*күҙгә күренмәй торған йылы нурҙар*).

ИНФУЗО́РИЯ *ж. зоол.* инфузория (*микроскопик ваҡ, төҫһөҙ, һыуҙа йәшәүсе бер күҙәнәкле иң ябай хайуан*).

ИНЦИДЕ́НТ *м.* аңлашылмаусылыҡ, күңелһеҙ ваҡиға, бәрелеш; **погранӣчный инциде́нт** границалағы бәрелеш; ◇ **инциде́нт исчёрпан** һүҙҙең осона сығылды.

ИНЪЕ́КЦИЯ *ж. мед.* инъекция, дарыу ебәреү (*тире аҫтына*); **инъе́кция ка́мфоры** камфара ебәреү; **сде́лать инъе́кцию** инъекция эшләү.

ИО́Н *м. физ.* ион (*үҙендә электр заряде булған атом йәки атомдар*).

ИОНИЗА́ЦИЯ *ж. физ.* ионизация, ионлашыу (*иондар барлыҡҡа килеү*).

ИОНИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, физ.* ионизациялау.

ИО́ННЫЙ *прил. физ.* ион; **ио́нная тео́рия** ион теорияһы.
ИПОТЕ́КА *ж. эк.* ипотека (*күсерелмәй торған милекте залогҡа һалыу, шул залогҡа алынған аҡса*).
ИПОТЕ́ЧНЫЙ *прил. эк.* ипотека; **ипоте́чный банк** ипотека банкыһы.
ИПОХО́НДРИК *м.* ипохондрик, ипохондрия менән интегеүсе.
ИПОХО́НДРИЯ *ж.* ипохондрия, үтә өмөтһөҙлөк, төшөнкөлөк, шомланыу.
ИППОДРО́М *м.* ипподром (*ат сабыштырыу урыны*).
ИПРИ́Т *м. хим.* иприт (*ағыулы газ*).
ИРА́НЕЦ *м.* иран.
ИРАНИ́СТ *м.* иранист (*иран телдәрен һәм Иранды өйрәнеүсе*).
ИРА́НКА *ж.* иран ҡатын-ҡыҙы.
ИРА́НСКИЙ *прил.* иран, Иран; **ира́нские языки́** иран телдәре.
ИРА́НЦЫ *мн.* ирандар.
И́РИС *м.* ирис (1. *бот. күп йыллыҡ үлән*; 2. *анат. күҙ ҡараһы әйләнәһендәге яры*).
ИРИ́С *м.* ирис (*кәнфит*).
ИРЛА́НДЕЦ *м.* ирланд.
ИРЛА́НДКА *ж.* ирланд ҡатын-ҡыҙы.
ИРЛА́НДСКИЙ *прил.* ирланд, Ирландия; **ирла́ндский язы́к** ирланд теле.
ИРЛА́НДЦЫ *мн.* ирландтар.
ИРОНИЗИ́РОВАТЬ *несов.* ирония менән көлөү, мысҡыллау, кәмһетеп көлөү.
ИРОНИ́ЧЕСКИЙ *прил.* ирониялы, көлөп әйтелгән; **ирони́ческая улы́бка** ирониялы йылмайыу.
ИРО́НИЯ *ж.* ирония (*оҫта итеп аҫтыртын көлөү*); ✧ **иро́ния судьбы́** яҙмыш шаярыуы.
ИРРАДИА́ЦИЯ *ж.* 1. *физ.* иррадиация (*асыҡ төҫтәге предметтәрҙең ҡара фонда үҙ дәүмәлдәренән ҙур булып күренеүе*); 2. *мед.* таралыу, көсәйеү (*мәҫ. ауыртыу*).
ИРРАЦИОНА́ЛЬНЫЙ *прил.* иррациональ (1. *идеалистик философия ҡарашынса логик төшөнсә менән әйтеп биреү мөмкин булмаған, аҡыл менән ирешелә алмай торған*; 2. *мат. берәмек менән биреп булмай торған, берәмек менән үлсәнмәй торған*).
ИРРЕА́ЛЬНЫЙ *прил. книжн.* реаль булмаған (*тормошта булмай торған*).
ИРРЕГУЛЯ́РНЫЙ *прил. книжн.* иррегуляр (*дөйөм ҡағиҙәгә буйһонмаған*); **иррегуля́рные войска́** иррегуляр ғәскәр (*ныҡлы, тәртипле ҡағиҙәгә, законға ҡоролмаған ғәскәр*).
ИРРИГА́ТОР *м.* ирригатор (*һуғарыу буйынса белгес*).
ИРРИГАЦИО́ННЫЙ *прил.* һуғарыу; **ирригацио́нная систе́ма** һуғарыу системаһы.
ИРРИГА́ЦИЯ *ж.* һуғарыу.
ИСК *м.* дәғүә (*судҡа мөрәжәғәт итеү*).
ИСКАЖА́ТЬ *несов. см.* **искази́ть.**
ИСКАЖА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **искази́ться;** 2. *страд. к* **искажа́ть.**
ИСКАЖЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **искази́ть(ся);** 2. (*неправильность, ошибка*) яңылышлыҡ, хата; **гру́бые искаже́ния те́кста** текстағы тупаҫ хаталар.
ИСКАЖЁННЫЙ *прил.* 1. (*неправильный, переиначенный*) боҙолған, үҙгәртелгән, боҙоҡ, ватыҡ, боҙоп (*йәки* үҙгәртеп) эшләнгән; **предста́вить в искажённом ви́де** үҙгәртеп күҙ алдына килтереү; 2. (*о лице, наружности*) үҙгәргән, боҙолған, һытыҡ.
ИСКАЗИ́ТЬ *сов. что* боҙоу, үҙгәртеү, боҙоп күрһәтеү; **искази́ть фа́кты** фактарҙы боҙоп күрһәтеү; **боль искази́ла его́ лицо́** ауыртыу уның йөҙөн үҙгәртеп ебәрҙе.
ИСКАЗИ́ТЬСЯ *сов.* боҙолоу, үҙгәреү, үҙгәреп китеү.
ИСКАЛЕ́ЧЕННЫЙ 1. *прич.* имгәтелгән, зәғифләндерелгән; 2. *прил.* имгәнгән, зәғиф; боҙолған, ватылған; **искале́ченная рука́** зәғиф ҡул; 3. *прил. перен.* боҙолған, емерелгән; **искале́ченная жизнь** боҙолған тормош.
ИСКАЛЕ́ЧИТЬ *сов. кого-что* 1. имгәтеү, зәғифләндереү; 2. *перен.* (*испортить, нравственно изуродовать*) боҙоу, емереү.
ИСКА́НИЕ *с.* 1. *см.* **иска́ть;** 2. *мн.* **иска́ния** эҙләнеүҙәр; **тво́рческие иска́ния** ижади эҙләнеүҙәр.
ИСКА́ТЕЛЬ *м.* 1. эҙләүсе, эҙләп йөрөүсе; **иска́тели же́мчуга** ынйы эҙләүселәр; 2. *тех.* искатель (*объектты табыу өсөн ҡуйылған прибор, мәҫ. телескопта*); ✧ **иска́тель приключе́ний** мажаралар эҙләүсе.
ИСКА́ТЬ *несов. кого-что* эҙләү, эҙләнеү; **иска́ть ну́жную кни́гу** кәрәкле китапты эҙләү; ✧ **иска́ть по́вод** сәбәбен эҙләп кенә йөрөү; **иска́ть спасе́ния** ҡотолоу юлын эҙләү.
ИСКЛЕВА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* суҡыу, суҡып бөтөрөү, талау; 2. *что* (*всё съесть — о птицах*) сүпләү, сүпләп бөтөрөү.
ИСКЛЮЧА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **исключи́ть;** 2. *что* (*устранять, не допускать возможности чего-л.*) юҡҡа сығарыу.
ИСКЛЮЧА́Я 1. *деепр.* сығарып, төшөрөп; 2. *предлог с род. п.* башҡа; **исключа́я меня́** минән башҡа.
ИСКЛЮЧЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **исключи́ть; исключе́ние из спи́сков** исемлектән сығарыу; 2. (*отступление от правил, норм*) айырмалыҡ, үҙенә башҡалыҡ, норманан (*йәки* ҡағиҙәнән) ситтәлек, сығарма; **в ви́де исключе́ния** айырмалыҡ яһап, ҡағиҙәнән ситкә сығып; **де́лать исключе́ние** сығарма яһау; **все без исключе́ния** береһе лә ҡалмай; ✧ **за исключе́нием** иҫәпкә алмағанда.
ИСКЛЮЧИ́ТЕЛЬНО *частица выделит.-огранич.* бары, тик, фәҡәт, шау; **пре́мию получи́ли исключи́тельно отли́чники** бүләкте фәҡәт отличниктәр генә алды.
ИСКЛЮЧИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* 1. ғәҙәттән тыш, һирәк булыу; **исключи́тельность тако́го явле́ния** бындай хәлдәрҙең һирәк булыуы; 2. (*обособленность, замкнутость*) айырымлыҡ, үҙенә башҡалыҡ.
ИСКЛЮЧИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*являющийся исключением из общих правил*) үҙенә айырым, айырым башҡа булған; **исключи́тельное положе́ние** айырым хәл; 2. (*редкий, небывалый*) үҙенә башҡа бер, айырым, һирәк була торған; **исключи́тельный слу́чай** үҙенә башҡа бер ваҡиға; 3. (*очень хороший*) бик яҡшы (*йәки* шәп); **това́р исключи́тельного ка́чества** бик шәп сифатлы тауар; 4. (*при-

надлежащий только одному лицу, коллективу и т. д.) берҙән-бер, тик, ғына (генә, ҡына, кенә) ҡараған; **исключи́тельная со́бственность госуда́рства на зе́млю** ерҙең тик дәүләт милке генә булыуы.

ИСКЛЮЧИ́ТЬ *сов. кого-что* сығарып ташлау, сығарыу, төшөрөү; **исключи́ть из спи́сков** исемлектән төшөрөү.

ИСКОВЕ́РКАННЫЙ *прил.* эштән сығарылған, боҙолған.

ИСКОВЕ́РКАТЬ *сов. кого-что, прям. и перен.* боҙоу, ватыу, емереү, боҙоп бөтөрөү; **он искове́ркал мою́ фами́лию** ул минең фамилияны боҙоп яҙған.

ИСКОВЕ́РКАТЬСЯ *сов. прям. и перен. разг.* боҙолоу, ватылыу, емерелеү.

ИСКОВО́Й *прил.* дәғүә, дәғүәле; **исково́е заявле́ние** дәғүә ғаризаһы.

ИСКОВЫРЯ́ТЬ *сов. что, разг.* соҡоп (*йәки* ҡаҙып) бөтөрөү.

ИСКОЛЕСИ́ТЬ *сов. что, разг.* йөрөп сығыу, гиҙеү; **он исколеси́л весь Крым** ул бөтә Ҡырымды йөрөп сыҡҡан.

ИСКОЛОТИ́ТЬ *сов. разг.* 1. *кого* туҡмап ташлау; 2. *что* (*испортить*) ватып (*йәки* емереп, боҙоп) бөтөрөү; **исколоти́ть сте́ны гвоздя́ми** ҡаҙаҡ ҡағып стенаны боҙоп бөтөрөү.

ИСКОЛО́ТЬ *сов. кого-что* сәнскеләп (*йәки* тишкеләп) бөтөрөү; **исколо́ть па́лец иго́лкой** бармаҡты энә менән тишкеләп бөтөрөү.

ИСКОЛО́ТЬСЯ *сов.* сәнселеү, тишкеләнеп бөтөү.

ИСКО́МЫЙ *прил.* 1. *мат.* эҙләнгән, эҙләгән, табырға тейеш булған; **иско́мая величина́** эҙләнгән дәүмәл; 2. (*требуемый, нужный*) кәрәкле, көтөлгән, эҙләнгән; **иско́мый слу́чай предста́вился** кәрәкле осраҡ тура килде.

ИСКОНИ́ *нареч. уст.* борон-борондан, бик күптән, элек-электән; **э́тот поря́док существова́л искони́** был тәртип борон-борондан йәшәп килде.

ИСКО́ННЫЙ *прил.* боронғо, күптәнге, борон замандан килгән, әллә ҡасанғы; ғүмер буйы торған, төп; **иско́нный жи́тель** ғүмер буйы шунда тороусы (кеше).

ИСКОПА́ЕМЫЙ *прил.* 1. ҡаҙылма (*ер аҫтынан табыла торған*); **ископа́емые минера́лы** ҡаҙылма минералдар; 2. *в знач. сущ.* **ископа́емые** *мн.* ҡаҙылма (*йәки* ҡаҙылдыҡ) нәмәләр; **поле́зные ископа́емые** файҙалы ҡаҙылмалар; 3. *геол.* ҡаҙылдыҡ; **ископа́емые живо́тные** ҡаҙылдыҡ хайуандар; **ископа́емые расте́ния** ҡаҙылдыҡ үҫемлектәр.

ИСКОПА́ТЬ *сов. что* ҡаҙып бөтөрөү; **он ископа́л весь двор** ул бөтә йортто ҡаҙып бөтөргән.

ИСКОРЕНЕ́НИЕ *с. см.* **искорени́ть(ся).**

ИСКОРЕНИ́ТЬ *сов. что* бөтөрөү, юҡҡа сығарыу, тамырынан бөтөрөү, төбө-тамыры менән йолҡоп ташлау; **искорени́ть недоста́тки** етешһеҙлектәрҙе тамырынан бөтөрөү.

ИСКОРЕНИ́ТЬСЯ *сов.* бөтөү, төбө-тамыры менән юҡҡа сығыу.

ИСКОРЕНЯ́ТЬ *несов. см.* **искорени́ть.**

ИСКОРЕНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **искорени́ться**; 2. *страд. к* **искореня́ть.**

И́СКОСА *нареч.* ҡырын-ҡырын ғына, аҫтан, ҡырын, күҙ осо менән; **и́скоса погля́дывать** ҡырын-ҡырын ҡарап ҡуйыу.

И́СКРА *ж.* 1. *прям. и перен.* оҫҡон, атҡы; **вы́бить и́скру из ка́мня** таштан оҫҡон сығарыу; **электри́ческая и́скра** электр атҡыһы; **зарони́ть и́скру** *чего-л.* оҫҡон төшөрөү; **и́скра наде́жды** өмөт атҡыһы; 2. *собир.* төрткө; **мате́рия с и́скрой** төрткөлө туҡыма; ✧ **и́скры из глаз посы́пались** күҙгә ут күренде (*башҡа һуҡҡанда*).

И́СКРЕННИЙ *прил.* саф (*йәки* ихлас) күңелле, эскерһеҙ, ысын күңелдән, ихлас; **и́скренняя ра́дость** ысын күңелдән шатланыу; **и́скренняя благода́рность** ысын күңелдән рәхмәт әйтеү; **и́скренний челове́к** эскерһеҙ (*йәки* ихлас күңелле) кеше.

И́СКРЕННОСТЬ *ж.* саф күңеллелек, эскерһеҙлек, ысын күңелдәнлек, ихласлыҡ; **говори́ть с большо́й и́скренностью** ысын күңелдән һөйләү.

ИСКРИВИ́ТЬ *сов. что* 1. (*сделать кривым*) кәкерәйтеү, бөгөү; **искриви́ть гвоздь** ҡаҙаҡты кәкерәйтеү; 2. (*лицо*) салышайтыу, һытыу, ҡыйшайтыу, боҙоу.

ИСКРИВИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*стать кривым*) кәкерәйеү, бөгөлөү; 2. (*о лице*) һытылыу, салышайыу, ҡыйшайыу, боҙолоу.

ИСКРИВЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **искриви́ть(ся)**; 2. (*искривлённое место*) кәкерәйгән урын; 3. *перен.* (*искажение*) боҙоу, тайпылыу; **искривле́ние полити́ческой ли́нии** политик линиянан тайпылыу.

ИСКРИВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **искриви́ть.**

ИСКРИВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **искриви́ться**; 2. *страд. к* **искривля́ть.**

ИСКРИ́СТЫЙ *прил.* 1. уйнап (*йәки* йылтылдап) торған; оҫҡонло, оҫҡон сәсеп торған; **искри́стое вино́** уйнап (*йәки* йылтылдап) торған вино; 2. *перен.* шыңғырҙатҡан, асыҡ; **искри́стый смех** шыңғырҙатып көлөү.

И́СКРИТЬСЯ, ИСКРИ́ТЬСЯ *несов.* оҫҡонланыу, оҫҡон сәсеү; ялтырау, ялтылдау, йымылдау; **снег и́скри́лся на со́лнце** ҡар ҡояшта йымылдай ине.

И́СКРОВЕЦ *м. ист.* искровец, искрасы.

ИСКРОВО́Й *прил. эл.* оҫҡон, атҡы; **искрово́й разря́дник** оҫҡондар разрядниге.

ИСКРОМСА́ТЬ *сов. что, разг.* киҫкеләп (*йәки* тураҡлап) бөтөрөү; **искромса́ть всю мате́рию** бөтә материяны тураҡлап бөтөрөү.

ИСКРОШИ́ТЬ *сов.* 1. *что* ваҡлап (*йәки* тураҡлап) бөтөрөү; 2. *кого-что, перен. разг.* (*изрубить*) тураҡлау, тураҡлап бөтөрөү (*йәки* ташлау).

ИСКРОШИ́ТЬСЯ *сов.* ваҡланыу, тураҡланыу; ватылыу, онталыу.

ИСКУПА́ТЬ I *сов. кого, разг.* ҡойондороу, һыу индереү; **искупа́ть ребёнка** баланы ҡойондороу.

ИСКУПА́ТЬ II *несов. см.* **искупи́ть.**

ИСКУПА́ТЬСЯ I *сов. разг.* ҡойоноу, һыу инеү; **искупа́ться в реке́** йылғала һыу инеү.

ИСКУПА́ТЬСЯ II *несов.* 1. *см.* **искупи́ться**; 2. *страд. к* **искупа́ть** II.

ИСКУПИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил. книжн.* ҡотолдороусы, ҡотҡарыусы (*котолоуҙа ярҙам итеүсе*).

ИСКУПИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*заслужить прощение*) йолоу; **искупи́ть свою́ вину́** үҙ ғәйебеңде йолоу; **2.** (*возместить*) ҡаплау, ябыу.

ИСКУПИ́ТЬСЯ *сов.* йолоноу, ғәфү ителеү, кисерелеү.

ИСКУПЛЕ́НИЕ *с.* йолоу, ғәфү итеү (*йәки* ителеү), кисерелеү; **искупле́ние вины́** ғәйебе ғәфү ителеү.

ИСКУ́С *м.* һынау; **вы́держать иску́с** һынауҙан үтеү.

ИСКУСА́ТЬ *сов. кого-что* талау, тешләп бөтөрөү; **его́ искуса́ла соба́ка** уны эт талаған.

ИСКУСИ́ТЕЛЬ *м. книжн.* аҙҙырыусы, вәсүәсәсе.

ИСКУСИ́ТЬ *сов. см.* **искуша́ть.**

ИСКУ́СНИК *м. разг.* оҫта; **он большо́й иску́сник в своём де́ле** ул үҙ эшенең оҫтаһы.

ИСКУ́СНИЦА *женск. р. к* **иску́сник.**

ИСКУ́СНЫЙ *прил.* **1.** (*умелый*) оҫта; **иску́сный стрело́к** оҫта атыусы; **2.** (*мастерски исполненный*) оҫта эшләнгән; **иску́сная рабо́та** оҫта эшләнгән эш.

ИСКУ́ССТВЕННОСТЬ *ж.* яһалмалыҡ.

ИСКУ́ССТВЕННЫЙ *прил.* яһалма; **иску́сственный шёлк** яһалма ебәк.

ИСКУ́ССТВО *с.* **1.** сәнғәт; **изобрази́тельное иску́сство** һынлы сәнғәт; **произведе́ния иску́сства** сәнғәт әҫәрҙәре; **2.** (*умение, мастерство*) оҫталыҡ, таҫыллыҡ; **с больши́м иску́сством** ҙур оҫталыҡ менән; ✧ **из любви́ к иску́сству** эште яратҡанлыҡтан, эшкә бирелгәнлектән; **прикладно́е иску́сство** *см.* **прикладно́й.**

ИСКУССТВОВЕ́Д *м.* искусствовед, сәнғәт фәне ғалиме (*йәки* белгесе).

ИСКУССТВОВЕ́ДЕНИЕ *с.* искусство фәне, сәнғәт тураһындағы фән.

ИСКУША́ТЬ *несов. кого-что* әүрәтеү, аҙҙырыу; ✧ **искуша́ть судьбу́** яҙмышты һынап ҡарау, тәүәккәлләп ҡарау.

ИСКУШЕ́НИЕ *с. см.* **искуша́ть;** ✧ **подда́ться искуше́нию** әүрәп китеү; **вводи́ть в искуше́ние** әүрәтеү.

ИСКУШЁННЫЙ *прил.* (*опытный в чём-либо, искусный*) оҫтарған, шымарған; **искушённый в боя́х** көрәштәрҙә оҫтарған; ✧ **искушённый о́пытом** тәжрибәле, күпте күргән (кеше).

ИСЛА́М *м.* ислам (дине).

ИСЛА́НДЕЦ *м.* исланд.

ИСЛА́НДКА *ж.* исланд ҡатын-ҡыҙы.

ИСЛА́НДСКИЙ *прил.* исланд, Исландия; **исла́ндский язы́к** исланд теле.

ИСЛА́НДЦЫ *мн.* исландтар.

ИСПА́НЕЦ *м.* испан.

ИСПА́НКА I *ж.* испанка, испан ҡатын-ҡыҙы.

ИСПА́НКА II *ж.* (*болезнь*) испанка (*грипп ауырыуы төрө*).

ИСПА́НСКИЙ *прил.* испан, Испания; **испа́нский язы́к** испан теле.

ИСПА́НЦЫ *мн.* испандар.

ИСПАРЕ́НИЕ *с.* **1.** *см.* **испари́ть(ся); 2.** *обычно мн.* **испаре́ния** (*пар, испаряющиеся вещества*) быу, пар; **вре́дные испаре́ния** зарарлы быу.

ИСПА́РИНА *ж.* тир, ҡара тир; **у больно́го испа́рина** ауырыуҙың тире сыҡты, ауырыу тирләне.

ИСПАРИ́ТЕЛЬ *м. тех.* быуландырғыс, парландырғыс (*аппарат*).

ИСПАРИ́ТЬ *сов. что* парға (*йәки* быуға) әйләндереү.

ИСПАРИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** парға (*йәки* быуға) әйләнеү, парланыу, быуланыу; **вода́ испари́лась** һыу парға әйләнде; **2.** *перен. шутл.* (*исчезнуть*) һыҙыу, тайыу, шылыу, кәйеү; **он куда́-то испари́лся** ул ҡайҙалыр шылды.

ИСПАРЯ́ЕМОСТЬ *ж.* парға әйләнеүсәнлек, быуланыу һәләте.

ИСПАРЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **испари́ться; 2.** *страд. к* **испаря́ть.**

ИСПА́ЧКАТЬ *сов. кого-что* бысратыу, бысратып (*йәки* буяп) бөтөрөү; **испа́чкать ру́ки черни́лами** ҡара менән ҡулды бысратып бөтөрөү.

ИСПА́ЧКАТЬСЯ *сов.* бысранып (*йәки* буялып) бөтөү; **испа́чкаться в кра́ске** буяуға буялып бөтөү.

ИСПЕПЕЛИ́ТЬ *сов. кого-что, прям. и перен.* яндырып бөтөрөү, көлгә әйләндереү; **испепели́ть взгля́дом** ҡарашы менән яндырыу.

ИСПЕПЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **испепели́ть.**

ИСПЕ́ЧЬ *сов. что* бешереү, бешереп алыу; **испе́чь хлеб** икмәк бешереү.

ИСПЕ́ЧЬСЯ *сов.* бешеү, бешеп сығыу; **пиро́г хорошо́ испёкся** пирог әйбәт бешкән.

ИСПЕЩРИ́ТЬ *сов. что* сыбарлап бөтөрөү; **испещри́ть пя́тнами** таптар менән сыбарлап бөтөрөү; **испещри́ть поля́ кни́ги заме́тками** китап ситен яҙыуҙар менән сыбарлап бөтөрөү.

ИСПЕЩРЯ́ТЬ *несов. см.* **испещри́ть.**

ИСПИСА́ТЬ *сов. что* **1.** (*заполнить написанным*) яҙып тултырыу (*йәки* бөтөрөү); **исписа́ть це́лую тетра́дь** тулы бер дәфтәр яҙыу; **2.** *разг.* (*истратить*) яҙып (*йәки* яҙыуға тотоп) бөтөрөү; **исписа́ть после́дний каранда́ш** аҙаҡҡы ҡәләмде яҙып бөтөрөү.

ИСПИСА́ТЬСЯ *сов. разг.* **1.** яҙылып (*йәки* тотолоп) бөтөү; боҙолоу; **перо́ исписа́лось** перо боҙолған; **2.** (*о писателе*) яҙыу (*йәки* яҙыусылыҡ) һәләте ҡайтыу (*йәки* бөтөү).

ИСПИ́СЫВАТЬ *несов. см.* **исписа́ть.**

ИСПИ́СЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **исписа́ться; 2.** *страд. к* **испи́сывать.**

ИСПИТО́Й *прил. разг.* интеккән, таушалған; **испито́е лицо́** таушалған сырай.

ИСПОВЕ́ДАТЬСЯ *сов. уст. см.* **испове́доваться** 1, 2.

ИСПОВЕ́ДОВАТЬ 1. *сов. и несов. кого, церк.* (*подвергнуть исповеди*) тәүбә иттереү, тәүбәгә килтереү; **2.** *сов. и несов. что кому, церк.* (*покаяться в грехах*) тәүбә итеү, тәүбәгә килеү; **3.** *сов. и несов. что, перен.* (*чистосердечно рассказать*) асыу, асып һалыу (*серҙе, хәбәрҙе*); **4.** *несов. что* (*открыто признавать, следовать чему-л.*) (*юлын, динен*) тотоу; **испове́довать са́мые стро́гие нра́вственные при́нципы** иң ҡаты әхләҡлелек принцибен тотоу; **испове́довать исла́м** ислам динен тотоу.

ИСПОВЕ́ДОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов. кому, у кого, церк.* тәүбә итеү, тәүбәгә килеү; 2. *сов. и несов. кому, перен.* (*признаться*) серен асыу, асыҡтан-асыҡ һөйләп биреү; 3. *несов. страд. к* **испове́довать.**

И́СПОВЕДЬ *ж.* 1. *церк.* тәүбә, тәүбә итеү; 2. *перен.* (*откровенное признание*) ысын күңелдән уйын әйтеп биреү, үҙенең күңелен асып һалыу.

И́СПОДВОЛЬ *нареч. разг.* әҙләп-әҙләп, аҡрынлап; **и́сподволь подгото́виться к отъе́зду** аҡрынлап юлға әҙерләнеү.

ИСПОДЛО́БЬЯ *нареч.* һөрә, ҡаш емереп, ҡаш аҫтынан; **гляде́ть исподло́бья** һөрә ҡарау.

ИСПОДНИ́ЗУ *нареч. разг.* түбәндән, аҫтан, аҫтынан.

ИСПОДТИШКА́ *нареч. разг.* йәшерен, аҫтыртын, һиҙҙермәй; **де́йствовать исподтишка́** аҫтыртын эш итеү.

ИСПОКО́Н: испоко́н ве́ку (веко́в) күптән, борон-борондан, әллә ҡасандан.

ИСПОЛИ́Н *м. книжн.* 1. алпамыша, бәһлеүән, әзмәүер; 2. *перен.* бөйөк кеше; **исполи́ны нау́ки** фәндең бөйөк кешеләре.

ИСПОЛИ́НСКИЙ *прил.* 1. әзмәүерҙәй; **челове́к исполи́нского ро́ста** әзмәүерҙәй кеше; 2. ғәҙәттән тыш ҙур, бик ҙур; **исполи́нские успе́хи социалисти́ческого строи́тельства** социалистик төҙөлөштөң ғәҙәттән тыш ҙур уңыштары.

ИСПОЛКО́М *м.* **(исполни́тельный комите́т)** башҡарма комитет.

ИСПОЛНЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **испо́лнить(ся); прове́рка исполне́ния** үтәлеүен (*йәки* үтәлешен) тикшереү; 2. (*качество работы*) үтәлеш, эшләнеү; **э́та рабо́та отлича́ется изя́щным исполне́нием** был әйбер үҙенең матур эшләнеүе менән айырылып тора; ◇ **во исполне́ние** *чего* маҡсаты менән, үтәү уйы менән; **привести́ в исполне́ние** башҡарыу, үтәү, еренә еткереү.

ИСПО́ЛНЕННЫЙ 1. *прич.* башҡарылған, үтәлгән, урынына еткерелгән; 2. *прил.* (*полный*) тулған, -ға (-гә, -ҡа, -кә) бай; **испо́лненный эне́ргии** энергияға бай; **испо́лненный го́рдости** ғорурлыҡ менән, ғорурланып әйтелгән (*йәки* эшләнгән).

ИСПОЛНИ́МЫЙ *прил.* башҡарыла (*йәки* үтәлә) торған, үтәлерлек, бойомға ашырырлыҡ; **легко́ исполни́мое жела́ние** еңел үтәй алырлыҡ теләк.

ИСПОЛНИ́ТЕЛЬ *м.* 1. үтәүсе, башҡарыусы; **исполни́тель зада́ния** задание үтәүсе; 2. (*артист*) башҡарыусы; **исполни́тель наро́дных пе́сен** халыҡ йырҙарын башҡарыусы; ◇ **суде́бный исполни́тель** суд исполнителе.

ИСПОЛНИ́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **исполни́тель.**

ИСПОЛНИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. башҡарма, башҡарыусы, үтәүсе, бойомға ашырыусы; **исполни́тельный комите́т** башҡарма комитет; 2. (*старательный*) тыңлаусан, тыңлаулы, йомошсан, (эште) үтәүсән; **бик тырыш; исполни́тельный рабо́тник** бик тырыш работник; ◇ **исполни́тельный лист** башҡарыу (*йәки* үтәү) ҡағыҙы (*суд ҡарарын бойомға ашырыу өсөн суд тарафынан бирелгән бойороҡ*).

ИСПО́ЛНИТЬ *сов. что* 1. (*выполнить*) башҡарыу, үтәү, бойомға ашырыу; **испо́лнить прика́з** приказды үтәү; **испо́лнить обеща́ние** вәғәҙәнде үтәү; 2. (*об артисте*) уйнау, башҡарыу; **испо́лнить рома́нс** романс башҡарыу.

ИСПО́ЛНИТЬСЯ I *сов.* 1. (*осуществиться*) башҡарылыу, тормошҡа ашыу, үтәлеү; **моё жела́ние испо́лнилось** минең теләгем тормошҡа ашты; 2. *безл. кому-чему* (*о сроке, возрасте*) үтеү, тулыу; **ма́льчику испо́лнилось де́сять лет** малайға ун йәш тулды.

ИСПО́ЛНИТЬСЯ II *сов. чем, чего, книжн. уст.* (*наполниться, проникнуться*) тулыу; **моё се́рдце испо́лнилось ра́достью** минең йөрәгем шатлыҡ менән тулды.

ИСПОЛНЯ́ТЬ *несов. см.* **испо́лнить.**

ИСПОЛНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **испо́лниться** I; 2. *страд. к* **исполня́ть.**

ИСПОЛОСОВА́ТЬ *сов. разг.* 1. *что* (*изрезать*) тураҡлап (*йәки* телгеләп, ҡырҡҡылап) бөтөрөү, телгеләп ташлау; буй-буй һыҙғылап бөтөрөү; 2. *кого-что* (*избить*) ҡамсылау, сыбыртҡы менән ярыу.

И́СПОЛУ *нареч. уст.* уртаҡҡа, уртағына; **рабо́тать и́сполу** уртаҡҡа эшләү.

ИСПО́ЛЬЗОВАНИЕ *с. см.* **испо́льзовать.**

ИСПО́ЛЬЗОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* файҙаланыу, ҡулланыу; **испо́льзовать материа́л** материалды файҙаланыу; **широко́ испо́льзовать достиже́ния нау́ки** фән ҡаҙаныштарын киң ҡулланыу.

ИСПО́ЛЬЗОВАТЬСЯ *несов.* 1. (*находить применение*) файҙаланылыу, ҡулланылыу; 2. *страд. к* **испо́льзовать.**

ИСПО́ЛЬЩИК *м. ист.* уртаҡҡа эшләүсе, уртағына эшләп йөрөүсе (*крәҫтиән*).

ИСПО́ЛЬЩИНА *ж. ист.* уртаҡҡа эшләү (*алынған уңыштың яртыһы ер хужаһына бирелеү системаһы*).

ИСПО́РТИТЬ *сов.* 1. *что* боҙоу, эштән сығарыу, ватыу; **испо́ртить кни́гу** китапты эштән сығарыу; **испо́ртить отноше́ния** араны боҙоу; 2. *кого-что* (*оказать дурное влияние*) боҙоу; **испо́ртить ребёнка непра́вильным воспита́нием** дөрөҫ тәрбиә бирмәй баланы боҙоу.

ИСПО́РТИТЬСЯ *сов.* 1. боҙолоу, эштән сығыу; **пого́да испо́ртилась** көн боҙолдо; 2. (*нравственно*) боҙолоу.

ИСПО́РЧЕННОСТЬ *ж.* боҙолғанлыҡ.

ИСПО́РЧЕННЫЙ 1. *прич.* боҙолған; 2. *прил.* (*гнилой*) еҫләнгән, серегән, насар; **испо́рченное мя́со** еҫләнгән ит; **испо́рченный зуб** серегән теш; 3. *прил.* (*безнравственный*) аҙғын, боҙоҡ.

ИСПРАВИ́МЫЙ *прил.* төҙәтерлек, эшкә инерлек; **э́то де́ло исправи́мое** был төҙәтерлек эш.

ИСПРАВИ́ТЕЛЬНО-ТРУДОВО́Й *прил.*: **исправи́тельно-трудова́я коло́ния** холҡ төҙәтеү колонияһы, хеҙмәт менән төҙәтеү колонияһы.

ИСПРА́ВИТЬ *сов.* 1. *что* юнәтеү, төҙәтеү; **испра́вить телефо́н** телефонды төҙәтеү; 2. *кого-что* (*устранить недостатки, улучшить*) төҙәтеү; **испра́вить по́черк** яҙыуҙы төҙәтеү; **испра́вить хара́ктер** характерҙе төҙәтеү.

ИСПРА́ВИТЬСЯ *сов.* төҙәлеү.

ИСПРАВЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **испра́вить(ся);** 2. (*поправка*) төҙәтмә; **внести́ исправле́ния** төҙәтмәләр индереү.

ИСПРАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **испра́вить.**

ИСПРАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **испра́виться;** 2. *страд. к* **исправля́ть.**

ИСПРА́ВНИК *м. ист.* исправник (*батша Россияһында өйәҙ полицияһының начальнигы*).

ИСПРА́ВНОСТЬ *ж.* 1. (*хорошее состояние*) төҙөклөк, бөтөнлөк; **в по́лной испра́вности** тулы төҙөклөктә; 2. (*исполнительность*) тырышлыҡ, тыңлаусанлыҡ, күндәмлек.

ИСПРА́ВНЫЙ *прил.* 1. төҙөк, бөтөн; **испра́вный мото́р** төҙөк мотор; 2. (*исполнительный*) тырыш, тыңлаусан, күндәм.

ИСПРАЖНЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **испражни́ться;** 2. *мн.* **испражне́ния** тиҙәк.

ИСПРАЖНИ́ТЬСЯ *сов.* тышҡа сығыу, бушаныу.

ИСПРАЖНЯ́ТЬСЯ *несов. см.* **испражни́ться.**

ИСПРО́БОВАТЬ *сов. что* һынап ҡарау, һынау; **испро́бовать все возмо́жности** бөтә мөмкинлектәрҙе һынап ҡарау.

ИСПУ́Г *м.* ҡурҡыу, ҡурҡышыу; өркөү, өркөшөү (*у животных*); **с испу́гу** ҡурҡыуҙан; **в испу́ге** ҡурҡып, өркөп.

ИСПУ́ГАННЫЙ *прич. и прил.* ҡурҡҡан; өркҡән (*о животных*).

ИСПУГА́ТЬ *сов. кого* ҡурҡытыу; өркөтөү (*животных*).

ИСПУГА́ТЬСЯ *сов.* ҡурҡыу; өркөү (*о животных*).

ИСПУСКА́ТЬ *несов. см.* **испусти́ть.**

ИСПУСТИ́ТЬ *сов. что* сығарыу, ... ҡуйыу, ... ебәреү; **испусти́ть вздох** көрһөнөп ҡуйыу; ◇ **испусти́ть дух (после́дний вздох)** *уст. ирон.* һуңғы һулыш алыу (*үлеү*), йән сығыу (*йәки* биреү).

ИСПЫТА́НИЕ *с.* 1. *см.* **испыта́ть;** 2. (*экзамен*) һынау; **вступи́тельные испыта́ния** уҡыуға инеү алдынан үткәрелгән һынауҙар; 3. (*невзгоды*) кисереш; **тяжёлое испыта́ние** ауыр кисереш.

ИСПЫ́ТАННЫЙ *прич. и прил.* һынап ҡаралған, һыналған, тикшерелгән; **испы́танное сре́дство** һынап ҡаралған сара (*йәки* юл).

ИСПЫТА́ТЕЛЬ *м.* һынаусы.

ИСПЫТА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* һынау; **испыта́тельный срок** һынау срогы.

ИСПЫТА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*испробовать*) һынау, һынап ҡарау, тикшереү; **испыта́ть но́вую констру́кцию самолёта** яңы конструкция самолётҡа һынау үткәреү; **испыта́ть чью-либо ве́рность** берәүҙең тоғролоғон һынау; 2. *что* (*пережить, ощутить*) баштан кисереү, күреү, татыу; **испыта́ть на о́пыте** үҙ елкәһендә татыу; **испыта́ть угрызе́ния со́вести** выждан ғазабы кисереү; **испыта́ть удово́льствие** кәйефләнеү, рәхәтләнеү.

ИСПЫТУ́ЕМЫЙ *прил. книжн.* һынала (*йәки* тикшереләә) торған; **испыту́емый материа́л** һынала торған материал.

ИСПЫТУ́ЮЩИЙ *прил.* һынаулы, тикшереүле; **испыту́ющий взгляд** һынаулы ҡараш.

ИСПЫ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **испыта́ть; испы́тывать недоста́ток в чём-либо** берәй нәмәгә мохтаж булыу; **испы́тывать го́рдость** ғорурланыу.

ИССЕ́ЧЬ *сов.* 1. *что, уст.* (*вытесать*) соҡоу, ҡырыу, юныу; **иссе́чь ста́тую из мра́мора** мәрмәрҙән ҡырып статуя яһау; 2. *кого-что* (*изрубить*) сапҡылап (*йәки* ҡыйып) бөтөрөү.

ИССЛЕ́ДОВАНИЕ *с.* 1. *см.* **иссле́довать;** 2. (*научный труд*) ғилми әҫәр; **иссле́дование по ру́сскому языку́** рус теле буйынса ғилми әҫәр.

ИССЛЕ́ДОВАТЕЛЬ *м.* (ғилми) тикшеренеүсе.

ИССЛЕ́ДОВАТЕЛЬСКИЙ *прил.* тикшеренеү; **иссле́довательская рабо́та** тикшеренеү эше; **иссле́довательский институ́т** тикшеренеү институты.

ИССЛЕ́ДОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* 1. (*изучить*) тикшереү, тикшеренеү, (ғилми) өйрәнеү; **иссле́довать ме́стность** урынды тикшереү (*йәки* өйрәнеү); 2. (*осмотреть*) ҡарау, тикшереү, тикшереп ҡарап сығыу; **иссле́довать больно́го** ауырыуҙы тикшереү.

ИССО́ХНУТЬ *сов. прям. и перен.* кибеү, кибеп (*йәки* ҡороп) бөтөү; **иссо́хнуть от тоски́** һағыштан кибеү, ябығыу.

И́ССТАРИ *нареч.* борондан, күптән, иҫкенән, элек-электән; **так и́сстари ведётся** элек-электән шулай килә.

ИССТРАДА́ТЬСЯ *сов.* ғазапланып (*йәки* интегеп) бөтөү, һарғайыу.

ИССТРЕЛЯ́ТЬ *сов. что* 1. атып бөтөрөү; **исстреля́ть все патро́ны** бөтә патрондарҙы атып бөтөрөү; 2. *разг.* (*изрешетить*) атып, тишекләп бөтөү; **исстреля́ть всю мише́нь** бөтә мишенде атып, тишекләп бөтөү.

ИССТУПЛЕ́НИЕ *с.* шашыу, шашыныу, сығырынан сығыу, үҙен-үҙе онотоп ярһыу; **в исступле́нии** шашып, үҙен-үҙе онотоп; **довести́ до исступле́ния** сығырынан сығарыу, асыуландырыу, ярһытыу.

ИССТУПЛЁННОСТЬ *ж.* шашҡанлыҡ, ярһығанлыҡ.

ИССТУПЛЁННЫЙ *прил.* шашҡан, шашынған, ярһыған; **исступлённые кри́ки** шашып ҡысҡырған тауыштар.

ИССУШИ́ТЬ *сов.* 1. *что* ҡурыу, киптереп бөтөрөү, ҡоротоу; **жара́ иссуши́ла боло́то** эҫе көндәр һаҙлыҡты киптереп бөтөрҙө; 2. *кого, перен.* (*изнурить*) киптереү; **боле́знь его́ иссуши́ла** сир уны киптерҙе.

ИССЫХА́ТЬ *несов. см.* **иссо́хнуть.**

ИССЯКА́ТЬ *несов. см.* **исся́кнуть.**

ИССЯ́КНУТЬ *сов.* ҡороу, кибеп бөтөү, бөтөү; **исто́чник исся́к** шишмә кибеп бөткән; **си́лы исся́кли** көс бөттө.

ИСТА́ПТЫВАТЬ *несов. см.* **истопта́ть.**

ИСТА́СКАННЫЙ *прил. разг.* 1. туҙып бөткән; **иста́сканная о́бувь** туҙып бөткән аяҡ кейеме; 2. (*опошленный*) күп сәйнәлгән, кәрәге бөткән; 3. *перен.* (*о виде*) таушалған; **иста́сканное лицо́** таушалған сырай.

ИСТАСКА́ТЬ *сов. что, разг.* 1. (*износить*) кейеп туҙҙырыу, туҙҙырып бөтөрөү; 2. *перен.* (*опошлить*) ҡәҙерен ебәреү.

ИСТАСКА́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*износиться*) туҙыу, туҙып бөтөү; **2.** *перен.* (*изнуриться от невоздержанной жизни*) туҙыу, таушалыу, рәттән сығыу.

ИСТЕКА́ТЬ *несов. см.* **исте́чь.**

ИСТЁКШИЙ *прил.* үткән, уҙған; **в исте́кшем году́** уҙған йылда; **за исте́кший пери́од** үткән арала.

ИСТЕРЕ́ТЬ *сов. что, разг.* **1.** (*измельчить*) ышҡып онтау, ҡырыу; **2.** (*поранить при трении*) өйкәү, ҡырыу (*аяҡты*); **3.** (*истратить*) юйып бөтөрөү; **он истёр всю рези́нку** ул юйғысты юйып бөтөргән.

ИСТЕРЕ́ТЬСЯ *сов. разг.* (*об одежде, обуви*) ҡырылыу, туҙыу.

ИСТЕ́РЗАННЫЙ *прил.* **1.** (*израненный*) яраланып (*йәки* имгәнеп) бөткән; **2.** (*приведённый в негодность*) емерелеп (*йәки* ватылып) бөткән; **3.** (*изорванный*) өҙгөләнгән, туҙып бөткән, телгеләнгән.

ИСТЕРЗА́ТЬ *сов. кого-что* ғазаплау, яфалау, ғазаплап бөтөрөү; **его́ истерза́ли сомне́ния** уны шикләнеү ғазаплап бөтөрҙө.

ИСТЕРЗА́ТЬСЯ *сов.* ғазапланыу, яфаланыу, ғазапланып бөтөү.

ИСТЕ́РИК *м. разг.* нервыһы сирле, өйәнәкле (кеше).

ИСТЕ́РИКА *ж.* нервы өйәнәге сығыу.

ИСТЕРИ́ЧЕСКИЙ *прил.* **1.** истерикалы, истерик; **истери́ческий припа́док** истерик быума; **2.** (*нервный*) истерик; **истери́ческий смех** истерик көлөү.

ИСТЕРИ́ЧКА *женск. р. к* **исте́рик.**

ИСТЕРИ́ЧНЫЙ *прил. см.* **истери́ческий** 2.

ИСТЕРИ́Я *ж.* нервы өйәнәге, истерия.

ИСТЁРТЫЙ **1.** *прич.* ҡырылған, ышҡылған; **2.** *прил.* өйкәлеп (*йәки* ҡырылып, ышҡылып) бөткән; **истёртая моне́та** ҡырылып бөткән баҡыр аҡса; **3.** *прил.* (*стёршийся*) юйылып бөткән.

ИСТЕ́Ц *м. юр.* дәғүәсе, юллаусы.

ИСТЕЧЕ́НИЕ *с. см.* **исте́чь.**

ИСТЕ́ЧЬ *сов.* үтеү, уҙыу, тамам булыу, бөтөү; **срок истёк** срогы үтте; **вре́мя истекло́** ваҡыт уҙҙы; **исте́чь кро́вью** ҡанһырау.

И́СТИНА *ж. в разн. знач.* дөрөҫлөк, ысынлыҡ, хәҡиҡәт; **э́то соотве́тствует и́стине** был дөрөҫлөккә тура килә; **в э́том есть до́ля и́стины** бында хәҡиҡәттең бер өлөшө бар; **объекти́вная и́стина** *филос.* объектив дөрөҫлөк.

И́СТИННЫЙ *прил.* **1.** дөрөҫ, ысын; **и́стинная пра́вда** ысын дөрөҫлөк; **и́стинный смысл** ысын мәғәнәһе; **2.** (*подлинный, настоящий*) ысын булған, хаҡ, раҫ; **и́стинный друг** ысын дуҫ; **и́стинное происше́ствие** ысын булған хәл.

ИСТИ́ЦА *женск. р. к* **исте́ц.**

ИСТЛЕВА́ТЬ *несов. см.* **истле́ть.**

ИСТЛЕ́ТЬ *сов.* **1.** (*сгнить*) сереп бөтөү; **мате́рия истле́ла** материя сереп бөткән; **2.** (*сгореть*) бысҡып янып бөтөү, янып көлгә әйләнеү; **все у́гли истле́ли** барлыҡ күмер янып көлгә әйләнеп бөткән.

ИСТМА́Т *м.* (**истори́ческий материали́зм**) истмат (тарихи материализм).

ИСТО́К *м.* **1.** баш, сығанаҡ; **исто́ки реки́** йылға башы; **2.** *обычно мн.* **исто́ки** *перен.* сығанаҡ, баш, башланғыс; **исто́ки нау́ки** фән сығанағы.

ИСТОЛКОВА́НИЕ *с.* **1.** *см.* истолкова́ть; **2.** (*разъяснение*) аңлатма, аңлатыу; **ра́зные истолкова́ния одного́ явле́ния** бер үк күренеште төрлөсә аңлатыу.

ИСТОЛКОВА́ТЕЛЬ *м.* аңлатыусы, төшөндөрөүсе.

ИСТОЛКОВА́ТЬ *сов. что* аңлатып биреү, аңлатыу; аңлау; **вы неве́рно истолкова́ли мои́ слова́** һеҙ минең һүҙҙәремде дөрөҫ аңламанығыҙ.

ИСТОЛКО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **истолкова́ть.**

ИСТОЛО́ЧЬ *сов. что* төйөп (*йәки* онтап) бөтөрөү.

ИСТО́МА *ж.* иҙрәү, иҙрәп төшөү, (арып) ойоп китеү.

ИСТОМИ́ТЬ *сов. кого-что* хәлдән тайҙырыу, әлһерәтеү, арытыу, интектереп бөтөрөү; зарыҡтырыу; **истоми́ть ожида́нием** көттөрөп зарыҡтырыу.

ИСТОМИ́ТЬСЯ *сов.* хәлдән тайыу, әлһерәү, арыу, интегеп бөтөү (*напр. от жары, ходьбы*); зарығып бөтөү (*напр. от ожидания*).

ИСТОМЛЁННЫЙ *прич. и прил.* хәлдән тайған, әлһерәгән, арып бөткән, йөҙәгән, интеккән; зарыҡҡан; **истомлённый ожида́нием** көтөп зарыҡҡан; **истомлённое лицо́** йөҙәгән (*йәки* интеккән) ҡиәфәт.

ИСТОНЧИ́ТЬ *сов. что* йоҡартыу, нәҙегәйтеү.

ИСТОПИ́ТЬ I *сов. что* **1.** яғыу; **истопи́ть печь** мейес яғыу; **2.** *разг.* (*израсходовать*) яғып бөтөрөү; **истопи́ть весь у́голь** барлыҡ күмерҙе яғып бөтөрөү.

ИСТОПИ́ТЬ II *сов. что, разг.* (*расплавить*) иретеү, иретеп бөтөрөү; **истопи́ть воск** балауыҙҙы иретеп бөтөрөү.

ИСТОПИ́ТЬСЯ I *сов.* янып бөтөү, уҙыу; **печь истопи́лась** мейес уҙған.

ИСТОПИ́ТЬСЯ II *сов. разг.* (*расплавиться*) (утта) иреү, иреп бөтөү (*балауыҙ, май һ. б.*).

ИСТОПНИ́К *м.* мейес яғыусы.

ИСТОПТА́ТЬ *сов. что* **1.** (*повредить, испортить*) тапап бөтөрөү, тапау; **траву́ здесь истопта́ли** бындағы үләнде тапап бөткәндәр; **2.** *прост.* (*износить обувь*) кейеп туҙҙырыу (*аяҡ кейемен*).

ИСТОРГА́ТЬ *несов. см.* **исто́ргнуть.**

ИСТО́РГНУТЬ *сов. что, книжн. уст.* (*извергнуть, выбросить*) сығарыу, бәреү, сығарып ташлау; **вулка́н исто́рг ла́ву** вулкан лава бәрҙе; ◇ **исто́ргнуть крик** ҡысҡыртыу; **исто́ргнуть слёзы** илатыу.

ИСТОРИ́ЗМ *м.* тарихилек.

ИСТО́РИК *м.* тарихсе.

ИСТО́РИКО-РЕВОЛЮЦИО́ННЫЙ *прил.* тарихи-революцион.

ИСТО́РИКО-ФИЛОЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* тарих-филология; **исто́рико-филологи́ческий факульте́т** тарих-филология факультеты.

ИСТОРИО́ГРАФ *м.* историограф.

ИСТОРИОГРА́ФИЯ *ж.* историография (*тарих белеменең үҫешен һәм тарихи сығанаҡтарҙы өйрәнеү фәне*).

ИСТОРИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. тарих; **истори́ческая нау́ка** тарих фәне; 2. тарихи; **истори́ческий докуме́нт** тарихи документ; **истори́ческая да́та** тарихи дата; **истори́ческий рома́н** тарихи роман.

ИСТОРИ́ЧНЫЙ *прил.* тарихи, тарихҡа ярашлы, тарихсә.

ИСТО́РИЯ *ж.* 1. тарих; **исто́рия СССР** СССР тарихе; **исто́рия сре́дних веко́в** урта быуаттар тарихе; 2. (*повествование*) әңгәмә, хикәйә; **люблю́ слу́шать заня́тные исто́рии** ҡыҙыҡлы әңгәмәләр тыңларға яратам; 3. *разг.* (*происшествие*) хәл, ваҡиға; **с ним произошла́ така́я исто́рия** уның менән шундай хәл булды; **вот так исто́рия!** бына һиңә әкәмәт!; ◇ **исто́рия ума́лчивает** *о чём, шутл.* был турала бер ни билдәһеҙ; **ве́чная исто́рия** бер үк балыҡ башы.

ИСТОСКОВА́ТЬСЯ *сов. по кому-чему и без доп., разг.* һағынып һарғайыу, бик нык һағыныу, һағынып бөтөү; **истоскова́ться по ро́дине** тыуған илде бик нык һағыныу.

ИСТОЧА́ТЬ *несов. что* таратыу, аңҡытыу (*яҡты, еҫ һ. б.*).

ИСТОЧИ́ТЬ *сов. что* 1. (*сточить*) сарлап (*йәки* ҡайрап) йоҡартыу; **источи́ть но́жик** бысаҡты ҡайрап йоҡартыу; 2. (*изъесть*) тишекләп (*йәки* йырғыслап, селтәрләп) бөтөрөү; **червь источи́л де́рево** ҡорт ағасты йырғыслап бөтөргән.

ИСТОЧИ́ТЬСЯ *сов.* йоҡарыу, йоҡарып бөтөү.

ИСТО́ЧНИК *м.* 1. сығанаҡ, шишмә, күҙәү; **минера́льный исто́чник** шур (*йәки* минераль) шишмә; **СССР бога́т нефтяны́ми исто́чниками** СССР нефть сығанаҡтарына бай; 2. *перен.* сығанаҡ; **исто́чники сырья́** сырьё сығанаҡтары; 3. (*письменный памятник*) сығанаҡ, яҙма; **по достове́рным исто́чникам** ышаныслы сығанаҡтар буйынса.

ИСТОЩА́ТЬ(СЯ) *несов. см.* **истощи́ть (-ся).**

ИСТОЩЕ́НИЕ *с.* 1. (*изнурение*) арыҡланыу, хәлһеҙләнеү, ябығып бөтөү, (көс) бөтөү; **по́лное истоще́ние сил** көстөң бөтөнләй бөтөүе; 2. (*израсходование*) әҙәйеп ҡалыу, наҡыҫланыу, бөтөү (*тотоноу арҡаһында*); **истоще́ние запа́сов** запастың әҙәйеүе; 3. (*почвы*) иҫкереү, ашһыҙланыу.

ИСТОЩЁННЫЙ 1. *прич. и прил.* (*изнурённый*) ябыҡҡан, хәлһеҙләнгән, арыҡ, көсһөҙләнгән; 2. *прил.* (*о почве*) иҫкергән, ашһыҙ (*тупраҡ*).

ИСТОЩИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*изнурить*) ябыҡтырыу, хәлһеҙләндереү, арыҡлатыу; 2. *что* (*почву*) иҫкертеү; 3. *что* (*израсходовать*) тотоп бөтөрөү, бөтөрөү.

ИСТОЩИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*изнуриться*) ябығыу, кенәшеү, хәлһеҙләнеү, көс бөтөү; 2. (*о почве*) иҫкереү; 3. (*израсходоваться*) бөтөү, әҙ ҡалыу, таҡырайыу; **запа́сы истощи́лись** запас әҙ ҡалды.

ИСТРА́ТИТЬ *сов. что* 1. (*деньги, запасы*) тотоп бөтөрөү, туҙҙырыу, тотоноп бөтөү; 2. (*силы, здоровье*) түгеү, бөтөрөү (*көстө, таҙалыҡты*).

ИСТРА́ТИТЬСЯ *сов.* 1. (*израсходоваться*) тотолоп бөтөү; 2. *разг.* (*истратить много денег*) тотоноу, тотоноп бөтөү; **я соверше́нно истра́тился** мин бөтөнләй тотоноп бөттөм, бөтөнләй аҡсаһыҙ ҡалдым.

ИСТРЕБИ́ТЕЛЬ *м.* 1. ҡырыусы; **истреби́тели грызуно́в** кимереүселәрҙе ҡырыусылар; 2. *ав.* истребитель; **реакти́вный истреби́тель** реактив истребитель.

ИСТРЕБИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. юҡ иткес, емергес, ҡырыусы; **истреби́тельная война́** емергес һуғыш; 2. истребитель; **истреби́тельный отря́д** истребителдәр отряде; **истреби́тельная авиа́ция** истребитель авиация.

ИСТРЕБИ́ТЬ *сов. кого-что* юҡ итеү, ҡырып бөтөрөү.

ИСТРЕБЛЕ́НИЕ *с. см.* **истреби́ть.**

ИСТРЕБЛЯ́ТЬ *несов. см.* **истреби́ть.**

ИСТРЕПА́ТЬ *сов. что, разг.* таушалдырып (*йәки* иҫкертеп, туҙҙырып) бөтөрөү; **истрепа́ть кни́гу** китапты туҙҙырып бөтөрөү; ◇ **истрепа́ть не́рвы** нервыны боҙоу (*йәки* ҡаҡшатыу).

ИСТРЕПА́ТЬСЯ *сов. разг.* туҙып (*йәки* таушалып, иҫкереп) бөтөү; ◇ **у неё не́рвы истрепа́лись** уның нервылары ҡаҡшаған.

ИСТРЕ́СКАТЬСЯ *сов. разг.* ярылып (*йәки* сатнап) бөтөү.

ИСТУКА́Н *м.* 1. (*статуя, изваяние*) һын; бот, тораташ; 2. *бран.* күҙле бүкән; ◇ **стоя́ть как истука́н, стоя́ть истука́ном** бағаналай (*йәки* тораташ кеүек) ҡатып ҡалыу.

ИСТУПИ́ТЬ *сов. что* үтмәҫләү, үтмәҫләндереп бөтөрөү, тупартыу; **иступи́ть нож** бысаҡты үтмәҫләндереү.

ИСТУПИ́ТЬСЯ *сов.* үтмәҫләнеү, үтмәҫләнеп бөтөү, тупарыу.

И́СТЫЙ *прил.* ысын; **и́стый учёный** ысын ғалим.

ИСТЫ́КАТЬ *сов. кого-что, разг.* сәнскеләп (*йәки* ҡаҙап, тишкеләп) бөтөрөү; **исты́кать иго́лкой** энә менән сәнскеләп бөтөрөү.

ИСТЯЗА́НИЕ *с. см.* **истяза́ть.**

ИСТЯЗА́ТЕЛЬ *м.* ғазаплаусы, интектереүсе, яфалаусы.

ИСТЯЗА́ТЬ *несов. кого* аяуһыҙ ғазаплау, интектереү, яфалау.

ИСХЛЕСТА́ТЬ *сов. кого-что, разг.* ҡамсылау, һуҡтырыу, һыҙырыу.

ИСХЛЁСТЫВАТЬ *несов. см.* **исхлеста́ть.**

ИСХЛОПОТА́ТЬ *сов. что, разг.* юллап алыу; **исхлопота́ть разреше́ние** рөхсәт юллап алыу.

ИСХО́Д *м.* 1. (*способ*) юл, сара; **еди́нственный исхо́д** берҙән-бер юл; 2. (*результат*) һөҙөмтә, нәтижә; **исхо́д де́ла** эштең нәтижәһе; **исхо́д вы́боров** һайлауҙар нәтижәһе; 3. (*конец*) аҙаҡ, ахыр, бөтөү; ◇ **в исхо́де** аҙағында; **де́ньги на исхо́де** аҡса бөтөп бара; **на исхо́де** бөтөү алдында, һуңында.

ИСХОДИ́ТЬ I *сов. что, разг.* йәйәү йөрөп сығыу, ҡыҙырып сығыу; **исходи́ть весь го́род** бөтә ҡаланы йәйәү йөрөп сығыу.

ИСХОДИ́ТЬ II *сов.* **1.** *от кого, из чего* сығыу, алыныу; **э́ти све́дения исхо́дят из достове́рных исто́чников** был хәбәрҙәр ышаныслы сығанаҡтан алынғандар; **2.** *из чего (брать за основу)* алыу, ... сығып эш итеү, сығыу; **исходи́ть из реше́ния собра́ния** йыйылыш ҡарарынан сығып эш итеү.

ИСХОДИ́ТЬ III *несов. см.* **изойти́.**

ИСХО́ДНЫЙ *прил.* баштағы, тәүге, төп; **исхо́дный пункт** тәүге пункт; **исхо́дная то́чка зре́ния** баштағы (*йәки* төп) ҡараш.

ИСХОДЯ́ЩИЙ **1.** *прич.* сыға (*йәки* тарала) торған; **2.** *прил. спец.* сығым, ебәрелә (*йәки* китә) торған; **исходя́щая по́чта** ебәрелә торған почта; **исходя́щая кни́га** сығым кенәгәһе.

ИСХУДА́ЛЫЙ *прил.* бикябыҡ (*йәки* арыҡ), элмәйгән.

ИСХУДА́ТЬ *сов.* бик ныҡябығыу, арыҡланыу, элмәйеп ҡалыу.

ИСЦАРА́ПАТЬ *сов. кого-что* тырнап (*йәки* сыйып) бөтөрөү.

ИСЦАРА́ПАТЬСЯ *сов. разг.* тырналыу, сыйылып бөтөү.

ИСЦАРА́ПЫВАТЬ *несов. см.* **исцара́пать.**

ИСЦЕЛЕ́НИЕ *с. см.* **исцели́ть(ся).**

ИСЦЕЛИ́ТЕЛЬ *м. книжн.* һауыҡтырыусы, һауыҡтырғыс.

ИСЦЕЛИ́ТЬ *сов. кого-что, книжн.* һауыҡтырыу, сәләмәтләндереү, терелтеү.

ИСЦЕЛИ́ТЬСЯ *сов. книжн.* һауығыу, сәләмәтләнеү, терелеү.

ИСЦЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **исцели́ть.**

ИСЦЕЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **исцели́ться; 2.** *страд. к* **исцеля́ть.**

ИСЧЕЗА́ТЬ *несов. см.* **исче́знуть.**

ИСЧЕЗНОВЕ́НИЕ *с. см.* **исче́знуть.**

ИСЧЁЗНУТЬ *сов.* юҡ булыу, юғалыу; **исче́знуть и́з виду** күҙҙән юғалыу; **изче́знуть в толпе́** халыҡ араһына инеп юғалыу.

ИСЧЕРКА́ТЬ, ИСЧЁРКАТЬ *сов. что, разг.* һыҙғылау, һыҙғылап бөтөү; **исчерка́ть всю бума́гу** бөтә ҡағыҙҙы һыҙғылап бөтөү.

ИСЧЕ́РПАТЬ *сов. что* **1.** ваҡыт бөтөү (*йәки* сығыу); бөтөрөү, файҙаланып бөтөү; **исче́рпать все возмо́жности** бөтә мөмкинлектәрҙе лә файҙаланып бөтөү; **2.** (*решить что-л.*) ҡарап (*йәки* тикшереп) бөтөрөү; **вопро́с исче́рпан** мәсьәлә ҡаралып бөттө.

ИСЧЕ́РПЫВАТЬ *несов. см.* **исче́рпать.**

ИСЧЕ́РПЫВАЮЩИЙ *прил. книжн.* тулы, бөтә, тулыһынса; **с исче́рпывающей полното́й** бөтә тулылығы менән; **исче́рпывающий отве́т** бөтә яуап.

ИСЧЕРТИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*покрыть штрихами*) һыҙғылап бөтөү; **2.** *разг.* (*истратить*) һыҙып (*йәки* тотоноп) бөтөрөү (*кәләм, аҡбур һ. б. тураһында*).

ИСЧИСЛЕ́НИЕ *с.* **1.** *см.* **исчи́слить; 2.** *мат.* исчисление (*юғары математикала бүлек исеме*).

ИСЧИ́СЛИТЬ *сов. что* иҫәпләп сығарыу, иҫәпләү; **исчи́слить расхо́ды** тотолған аҡсаларҙы (*йәки* сығымды) иҫәпләү.

ИСЧИСЛЯ́ТЬ *несов. см.* **исчи́слить.**

ИСЧИСЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*выражаться в чём-л.*) иҫәпләнеү; **2.** *страд. к* **исчисля́ть.**

ИТА́К *союз* тимәк, шулай булғас; һөҙөмтәһендә, шулай итеп; шулай; **ита́к, вопро́с решён** шулай итеп, мәсьәлә хәл ителде; **ита́к, тепе́рь всё я́сно** тимәк, хәҙер бөтәһе лә асыҡ (*йәки* аңлайышлы).

ИТАЛЬЯ́НЕЦ *м.* итальян.

ИТАЛЬЯ́НКА *ж.* итальянка, итальян ҡатын-ҡыҙы.

ИТАЛЬЯ́НСКИЙ *прил.* итальян, Италия; **италья́нский язы́к** итальян теле.

ИТАЛЬЯ́НЦЫ *мн.* итальяндар.

ИТО́Г *м.* **1.** (*общая сумма*) дөйөм сумма; итог; **2.** (*результат*) һөҙөмтә, йомғаҡ; **ито́ги уче́бного го́да** уҡыу йылының йомғаҡтары; ◇ **в ито́ге** һөҙөмтәлә.

ИТОГО́ *нареч. книжн.* бөтәһе, барлығы; **итого́ в су́мме ты́сяча рубле́й** барлығы мең һум.

ИТО́ГОВЫЙ *прил.* **1.** дөйөм сумма, итог; **ито́говые ци́фры** итог һандары; **2.** (*завершающий*) һуңғы, йомғаҡлау; **ито́говые заня́тия** йомғаҡлау занятиеләре.

ИТО́ЖИТЬ *несов. что* **1.** *бухг.* итог сығарыу; **2.** *разг.* (*делать выводы, заключать*) һөҙөмтәләү, йомғаҡлау.

ИУДЕ́И *мн.* йәһүттәр.

ИУДЕ́Й *м.* йәһүт.

ИУДЕ́ЙКА *ж.* йәһүҙә.

ИУДЕ́ЙСКИЙ *прил.* йәһүт; **иуде́йская рели́гия** йәһүт дине.

ИХ *мест.* **1.** *личн. род., вин. п. мн. от* **они́** уларҙы; **я их давно́ ищу́** мин уларҙы күптән инде эҙләйем; **2.** *притяж.* уларҙың; уларҙыҡы; **э́то их кни́ги** был уларҙың китабы.

ИХТИОЗА́ВР *м.* ихтиозавр (*ҡаҙылдыҡ диңгеҙ хайуаны*).

ИХТИО́Л *м.* ихтиол (*дарыу*).

ИХТИО́ЛОГ *м.* ихтиолог, ихтиология ғалиме (*йәки* белгесе).

ИХТИОЛО́ГИЯ *ж.* ихтиология (*зоологияның балыҡтар тураһындағы бүлеге*).

ИША́К *м.* ишәк.

И́ШИАС *м. мед.* ишиас (*ултырыш нервыларының ауырыуы*).

ИШЬ *частица обл. прост.* ҡара; **ишь ты како́й!** ҡара һин уны, нисегерәк!; **ишь, как бы́стро рабо́тает!** ҡара, нисек тиҙ эшләй!

ИЩЕ́ЙКА *ж.* **1.** эҙләүсе эт; ищейка; **2.** *перен.* (*сыщик, шпион*) эҙләнгес, төртөнгөс, шымсы.

ищу́, и́щешь *и т. д. наст. вр. от* **иска́ть.**

ИЮ́ЛЬ *м.* июль.

ИЮ́ЛЬСКИЙ *прил.* июль; **ию́льский ве́чер** июль кисе.

ИЮ́НЬ *м.* июнь.

ИЮ́НЬСКИЙ *прил.* июнь; **ию́ньские дни** июнь көндәре.

Й

ЙОД *м.* йод.
ЙО́ДИСТЫЙ *прил.* йодлы; **йо́дистый препара́т** йодлы препарат.
ЙОДОФО́РМ *м. фарм.* йодоформ (*йодтың органик ҡушылмаһы*).
ЙОТ *м.* йот (*латин алфавитендәге* й(j) — *хәрефенең исеме*).
ЙО́ТА *ж.* йота (*грек алфавитендәге туғыҙынсы хәреф*); ◇ **ни на йо́ту** бер тамсыла, бер бөртөк тә.
ЙОТИ́РОВАННЫЙ *прил. лингв.* й(j) менән һөйләнгән (*йәки* әйтелгән).
ЙОТИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, лингв.* й (j) менән һөйләү (*йәки* әйтеү).

К

К *предлог с дат. п.* **1.** (*при обозначении направленности действия в сторону кого-чего-л.*) ⁼ға (⁼-гә, ⁼ҡа, ⁼кә, ⁼а, ⁼ә); ⁼ға (⁼гә, ⁼ҡа, ⁼кә, ⁼а, ⁼ә) табан, янына; **подъе́хать к ста́нции** станцияға килеп етеү (*йәки* яҡынлашыу); **плыть к бе́регу** ярға табан йөҙөү; **он пришёл ко мне** ул миңә килде; **2.** (*при обозначении времени, срока*) ⁼ға (⁼гә, ⁼ҡа, ⁼кә); ⁼ға (⁼гә, ⁼ҡа, ⁼кә) табан; **к пе́рвому января́** беренсе ғинуарға; **3.** (*при обозначении цели, назначения*) ⁼ға (⁼гә, ⁼ҡа, ⁼кә, ⁼на, ⁼нә); **стреми́ться к достиже́нию наме́ченной це́ли** ҡуйылған (*йәки* билдәләнгән) маҡсатҡа ирешергә тырышыу; **вперёд, к побе́де коммуни́зма!** алға, коммунизм еңеүҙәренә! **4.** (*при обозначении прибавления, присоединения, прикрепления*) ⁼ға (⁼гә, ⁼ҡа, ⁼кә, ⁼на, ⁼нә); **к тому́ же** өҫтәүенә; **присоедини́ться к большинству́** күпселеккә ҡушылыу; **прикрепи́ть к стене́** стенаға беркетеп ҡуйыу; **5.** (*при указании пригодности чего-л. для чего-л., чему-л.*) ⁼лы (⁼ле, ⁼ло, ⁼лө); ⁼һыҙ (⁼һеҙ); **не ко вре́мени** ваҡытһыҙ; **ва́ше замеча́ние бы́ло о́чень к ме́сту** иҫкәртмәгеҙ бик урынлы булды; **6.** (*в заглавиях при указании на тему произведения, на событие и т. п.*) ⁼на (⁼нә) ҡарата; **к вопро́су о формирова́нии башки́рского литерату́рного языка́** башҡорт әҙәби теленең формалашыу мәсьәләһенә ҡарата; **к столе́тию со дня рожде́ния А. С. Пу́шкина** А. С. Пушкиндең тыуыуына йөҙ йыл тулыуға ҡарата; **7.** (*в вводных словах и выражениях*) ⁼ға(⁼гә, ⁼ҡа, ⁼кә) ҡаршы; **к сожале́нию** ҡыҙғаныҫҡа ҡаршы; **к сло́ву сказа́ть** әйткәндәй, һүҙ ыңғайында әйтеп китергә кәрәк.
-КА *частица разг.* **1.** *с повел. накл.* ⁼сы (⁼се); әле; **скажи́те-ка мне** әйтегеҙсе миңә; **да́йте-ка пройти́** үткәреп ебәрегеҙ әле; **2.** *с буд. вр.* әле; **куплю́-ка я э́ту кни́гу** был китапты һатып алайым әле.
ҠАБА́К *м. уст.* ҡабаҡ (*революцияға тиклем эскелек урыны*).
ҠАБАЛА́ *ж.* **1.** *ист.* (*пожизненная зависимость*) кабала (*ғүмерлек ҡоллоҡ*); **2.** (*порабощение*) ҡоллоҡ, тулы бойондороҡлоҡ.
ҠАБАЛИ́СТИКА *ж.* кабалистика (*урта быуаттағы юҡ-барға ышаныусанлыҡ, мистик тәғлимәт һәм ғөрөф-ғәҙәттәр*).
ҠАБА́ЛЬНЫЙ *прил.* кабалалы; **каба́льный догово́р** кабалалы килешеү.
ҠАБА́Н *м.* **1.** (*дикий*) ҡабан; **2.** (*самец домашней свиньи*) ата суҫҡа (*йорт хайуаны*).
ҠАБА́НИЙ *прил.* ҡабан; **каба́ний клык** ҡабан теше.
ҠАБАРГА́ *ж. зоол.* кабарга (*хайуан*).
ҠАБАРДИ́НЕЦ *м.* кабардин.
ҠАБАРДИ́НКА I *ж.* кабардин ҡатын-ҡыҙы.
ҠАБАРДИ́НКА II *ж.* кабардинка (**1.** *кейем*; **2.** *бейеү*).
ҠАБАРДИ́НСКИЙ *прил.* кабардин; **кабарди́нский язы́к** кабардин теле.
ҠАБАРДИ́НЦЫ *мн.* кабардиндәр.
ҠАБАЧО́К *м.* (*овощ*) ҡабаҡ.
ҠА́БЕЛЬ *м.* кабель (*һыу йәки ер аҫтынан үткәреү өсөн көпләнгән, изоляцияланған электр сымы*); **телефо́нный ка́бель** телефон кабеле.
ҠА́БЕЛЬНЫЙ *прил.* кабель; кабелле; **ка́бельная ли́ния** кабелле линия; **ка́бельный заво́д** кабель заводы.
ҠАБИ́НА *ж.* кабина; **каби́на лётчика** лётчик кабинаһы; **каби́на для перегово́ров по телефо́ну** телефонда һөйләшеү кабинаһы.
ҠАБИНЕ́Т *м. в разн. знач.* кабинет; **кабине́т дире́ктора** директор кабинете; **зубовраче́бный кабине́т** теш врачы кабинете; **кабине́т мини́стров** министрҙар кабинете.
ҠАБИНЕ́ТНЫЙ *прил. прям. и перен.* кабинет; **кабине́тный шкаф** кабинет шкафы; **кабине́тный учёный** кабинет ғалиме.
ҠАБЛОГРА́ММА *ж.* каблограмма (*һыу аҫты кабеле буйлап бирелгән телеграмма*).
ҠАБЛУ́К *м.* үксә; ◇ **быть под каблуко́м** *у кого* олтораҡ булыу (*күберәк ҡатынының һүҙенән сыҡмаған иргә ҡарата әйтелә*).
ҠАБОТА́Ж *м. мор.* каботаж (*диңгеҙ яры буйындағы флот һәм караптар*).
ҠАБОТА́ЖНИК *м. мор.* каботажник (**1.** *каботажда хеҙмәт итеүсе моряк*; **2.** *разг. каботаж карабы*).
ҠАБРИОЛЕ́Т *м.* кабриолет (*ике тәгәрмәсле, бер урынлы еңел арба*).
ҠАВАЛЕ́Р I *м.* кавалер (**1.** *парлап бейеүсе ир*; **2.** *прост. ҡатын-ҡыҙ күңелен табыусы ир*).
ҠАВАЛЕ́Р II *м.* кавалер (*орден менән наградланған кеше*).
ҠАВАЛЕРИ́ЙСКИЙ *прил.* кавалерия, атлы ғәскәр; **кавалери́йский полк** кавалерия полкы.
ҠАВАЛЕРИ́СТ *м.* кавалерист.

ҠАВАЛЕ́РИЯ *ж.* кавалерия, атлы ғәскәр; ◇ **лёгкая кавале́рия** *см.* **лёгкий.**

ҠАВАЛЬКА́ДА *ж.* һыбайлылар төркөмө.

ҠАВАРДА́Ҡ *м. разг.* бола, тәртипһеҙлек, буталсыҡлыҡ.

ҠАВАТИ́НА *ж. муз.* каватина (*опералағы кескәй лирик ария*).

ҠА́ВЕРЗА *ж. разг.* мәкер, хәйлә; мәкерле шаярыу; **устро́ить ка́верзу** хәйлә ҡороу.

ҠА́ВЕРЗНЫЙ *прил. разг.* 1. (*коварный*) мәкерле, хәйләле; аҫтыртын уҫал; **ка́верзный челове́к** аҫтыртын кеше; 2. (*сложный, запутанный*) ҡатмарлы, буталсыҡ; **ка́верзный вопро́с** ҡатмарлы мәсьәлә.

ҠАВЕ́РНА *ж.* ҡыуыш урын, бушлыҡ, каверна (1. *мед. организмдә туҡымаларҙың үлеүе арҡаһында барлыҡҡа килгән бушлыҡ*; 2. *геол. тау тоҡомондағы ҡыуышлыҡ*).

ҠАВҠА́ЗСҠИЙ *прил.*: **кавка́зские языки́** кавказ телдәре.

ҠАВҠА́ЗЦЫ *мн.* кавказлылар.

ҠАВЫ́ЧҠИ *мн.* (*ед.* **кавы́чка** *ж.*) тырнаҡтар; ◇ **в кавы́чках** *ирон.* тырнаҡтар эсендә, һүҙҙә генә.

ҠАГО́Р *м.* кагор (*ҡыҙыл араҡы төрө*).

ҠАДЕ́Т I *м. уст.* кадет (*кадет корпусында уҡыусы*).

ҠАДЕ́Т II *м.* кадет (*батша Россияһында конституцион-демократик партия тип аталған буржуаз партия ағзаһы*).

ҠАДЕ́ТСҠИЙ I *прил. уст.* кадет; **каде́тский ко́рпус** кадет корпусы (*батша Россияһында дворян һәм офицер балалары уҡып торған хәрби урта мәктәп*).

ҠАДЕ́ТСҠИЙ II *прил.* кадет; **каде́тская па́ртия** кадеттәр партияһы.

ҠА́ДИ *м. нескл.*, **ҠА́ДИЙ** *м.* ҡазый.

ҠАДИ́ЛО *с. церк.* кадило (*сиркәүҙә хуш еҫле ыҫмала һалып яндыра торған тимер һауыт*).

ҠАДИ́ТЬ *несов.* 1. кадило менән ыҫлау, өтәҫләү; 2. *кому, перен.* (*льстить*) ярамһаҡланыу.

ҠА́ДҠА *ж.* сапсаҡ, тәпән.

ҠА́ДМИЙ *м.* кадмий (*химик элемент, металл*).

ҠАДР *м.* кадр (*киноплёнкалағы айырым һүрәт; айырым ваҡиғаны йәки эпизодты эсенә алған кино лентаһы*).

ҠАДРИ́ЛЬ *ж.* кадриль (*алтышар фигуранан торған парлы күмәк бейеү һәм шуға яҙылған музыка әҫәре*).

ҠАДРОВИ́Ҡ *м. разг.* кадровик (*кадрҙар составындағы кеше*).

ҠА́ДРОВЫЙ *прил.* төп, кадровый; **ка́дровый рабо́чий** төп эшсе; **ка́дровые войска́** кадровый ғәскәр (*тыныс ваҡытта ла тотола торған төп ғәскәри частәр*).

ҠА́ДРЫ *только мн.* 1. кадрҙар; **подгото́вка ка́дров** кадрҙар әҙерләү; **воспи́тывать молоды́е ка́дры** йәш кадрҙар(ҙы) тәрбиәләү; 2. *воен.* кадровый ғәскәр; **он оста́лся в ка́драх** ул кадровый ғәскәрҙә ҡалған.

ҠАДУ́ШҠА *ж.* бәләкәй сапсаҡ, күнәк.

ҠАДЫ́Ҡ *м.* кымәгәй.

ҠАЁМҠА *ж.* нәҙек ҡайма.

ҠАЖДОДНЕ́ВНЫЙ *прил.* көндәлек, көн һайын була торған; **каждодне́вная рабо́та** көндәлек эш.

ҠА́ЖДЫЙ *мест. опред.* 1. һәр, һәр бер, һайын; **на ка́ждом шагу́** аҙым һайын; **ка́ждый че́стный челове́к** һәр бер намыҫлы кеше; 2. *в знач. сущ.* **ка́ждый** *м.*, **ка́ждая** *ж.* һәр кем (*йәки* кеше); **ка́ждому э́то изве́стно** был һәр кемгә билдәле.

кажу́сь, **ка́жешься** *и т. д. наст. вр. от* **каза́ться.**

ҠА́ЖУЩИЙСЯ *прич. и прил.* күренгән, тойолған, булып күренгән; **э́то то́лько ка́жущаяся тру́дность** был ҡыйын булып тойола ғына.

ҠАЗА́Ҡ *м.* казак; **запоро́жские казаки́** Запорожье казактары.

ҠАЗАҠИ́Н *м. уст.* кәзәки.

ҠАЗА́РМА *ж.* казарма (*ғәскәри частәр ятағы*).

ҠАЗА́РМЕННЫЙ *прил.* казарма; **быть на каза́рменном положе́нии** казарма тормошо менән йәшәү.

ҠАЗА́ТЬСЯ *несов.* 1. *кем-чем* күренеү, тойолоу; **он ка́жется моло́же свои́х лет** ул төҫкә йәш күренә; 2. *безл. кому* (*представляться*) =дай (=дәй, =ҙай, =ҙәй, =лай, =ләй, =тай, =тәй) булыу, кеүек күренеү, тойолоу; **мне ка́жется, что я вас где́-то ви́дел** мин һеҙҙе ҡайҙалыр күргән кеүекмен; 3. *в знач. вводн. сл.* **ка́жется** буғай, ахыры, булһа кәрәк, төҫлө; **она́, ка́жется, уе́хала** ул киткән буғай.

ҠАЗА́Х *м.* ҡаҙаҡ.

ҠАЗА́ХИ *мн.* ҡаҙаҡтар.

ҠАЗА́ХСҠИЙ *прил.* ҡаҙаҡ; **каза́хский язы́к** ҡаҙаҡ теле.

ҠАЗА́ЦҠИЙ *прил.* казак; **каза́цкая ша́пка** казак бүрке.

ҠАЗА́ЧЕСТВО *с. собир.* казактар.

ҠАЗА́ЧИЙ *прил. см.* **каза́цкий; каза́чья са́бля** казак ҡылысы.

ҠАЗА́ЧҠА *ж.* казак ҡатын-ҡыҙы.

ҠАЗАЧО́Ҡ *м.* 1. казачок (*халыҡ бейеүе һәм шуға яҙылған музыка әҫәре*); 2. *уст.* (*слуга*) хеҙмәтсе малай.

ҠАЗА́ШҠА *ж.* ҡаҙаҡ ҡатын-ҡыҙы.

ҠАЗЕИ́Н *м.* казеин (*һөттөң аҡһым составы*).

ҠАЗЕМА́Т *м.* каземат (1. *артиллерия һәм һауа флоты утынан һаҡланыу өсөн бетондан эшләнгән нығытма*; 2. *батша Россияһында политик тотҡондарҙы яба торған айырым камера*).

ҠАЗЁННЫЙ *прил.* 1. ҡаҙна, хөкүмәт; **казённая кварти́ра** ҡаҙна квартираһы; **на казённый счёт** ҡаҙна иҫәбенә; 2. *перен.* (*бюрократический*) өҫтән генә; **казённый подхо́д к де́лу** эшкә өҫтән генә ҡарау; 3. *перен.* (*шаблонный*) формаль, һалҡын, йәнһеҙ, ҡоро; **казённый стиль** ҡоро стиль; ◇ **казённая часть ору́дия** *воен.* мылтыҡтың ҡора торған өлөшө.

ҠАЗЁНЩИНА *ж. разг.* казёнщина, ҡоро формаллек.

ҠА́ЗИЙ *м. см.* **ка́ди(й).**

ҠАЗНА́ *ж. уст.* 1. (*государственное имущество*) ҡаҙна; 2. (*деньги*) аҡса, хазина.

ҠАЗНАЧЕ́Й *м.* казначей (*учреждениелә, ойошмала булған аҡсаны һәм ҡиммәтле ҡағыҙҙарҙы һаҡлаусы*).

ҠАЗНАЧЕ́ЙСКИЙ *прил.* казначей; **казначе́йские биле́ты** казначей билеттәре (*1, 3 һәм 5 һумлыҡ ҡағыҙ аҡсалар иҫеме*).

ҠАЗНАЧЕ́ЙСТВО *с.* казначейство (*батша Россияһында урындағы финанс бүлеге*).

ҠАЗНИ́ТЬ 1. *сов. и несов. кого* язалау, язалап үлтереү; **2.** *несов. кого чем и без доп., перен.* (*мучить*) ғазаплау, яфалау, интектереү; **не казни́ меня́ молча́нием** һөйләшмәүең менән мине яфалама.

ҠАЗНИ́ТЬСЯ *несов.* ғазапланыу, үтә борсолоу.

ҠАЗНОКРА́Д *м.* ҡаҙна талаусы.

ҠАЗНЬ *ж.* **1.** үлем язаһы; **2.** *перен.* (*страдание*) ғазап, яфа.

ҠАЗУИ́СТ *м.* казуист, шымарған бәхәссе (*бәхәс һ. б. ваҡыттарҙа ялған, шикле дәлилдәрҙе оҫта файҙалана белеүсе кеше*).

ҠАЗУИ́СТИКА *ж.* казуистика (**1.** *юр. закондың дөйөм статьяларын төрлө юридик хәлдәргә ҡулланыу*; **2.** *перен. ялған йәки шикле положениеләрҙе иҫбатлауға сослоҡ*).

ҠА́ЗУС *м.* **1.** *юр.* ҡатмарлы эш, буталсыҡ эш; **2.** *разг.* ваҡиға, әкәмәт хәл.

ҠА́ЗУСНЫЙ *прил.* ҡатмарлы, буталсыҡ, ауыр, ҡыйын.

ҠАЙЛА́ *ж.*, **ҠАЙЛО́** *с.* кәйлә.

ҠАЙМА́ *ж.* ҡайма.

ҠАЙНОЗО́ЙСКИЙ *прил.*: **кайнозо́йская э́ра** кайнозой эраһы (*Ер геологик тарихенең бер осоро*).

ҠАҠ 1. *нареч. вопр.* нисек, ҡалай; **как ва́ше здоро́вье?** һаулығығыҙ нисек?; **как э́то случи́лось?** нисек булды һуң был?; **как пройти́ на ста́нцию?** станцияға ҡалай үтергә?; **как бы получи́ть э́ту спра́вку?** ҡалай итеп ошо справканы алырға инде?; **2.** *нареч. опред.* бик, шул тиклем; **как я рад тебя́ ви́деть!** һине күреүемә шул тиклем шатмын!; **3.** *нареч. относ.* нисек, ҡалай; **я не зна́ю, как э́то де́лается** мин быны ң нисек эшләнгәнен белмәйем; **я поступи́л, как вы мне сказа́ли** һеҙ нисек әйтһәгеҙ, шулай эшләнем; **4.** *частица* (*для выражения негодования, удивления, сожаления и т. п.*) нисек, ниндәй, ⁼да (⁼дә, ⁼ҙа, ⁼ҙә, ⁼ла, ⁼лә, ⁼та, ⁼тә), һуң; **как! ты опя́ть здесь!** нисек! һин тағы бында!; **5.** *частица разг.* (*с буд. вр. сов. вида в знач. прош. вр.*) ⁼мы (⁼ме); **она́ как закричи́т!** ул ҡысҡырып ебәрмәһенме!; **как польёт дождь!** ямғыр яуып ебәрмәһенме!; **6.** *союз сравнит.* (*словно, точно*) шикелле, кеүек, һымаҡ, ⁼дай (⁼дәй, ⁼ҙай, ⁼ҙәй, ⁼лай, ⁼ләй, ⁼тай, ⁼тәй); **бе́лый как снег** ҡар кеүек аҡ; **тако́й же, как пре́жде** һаман шулай, элекке һымаҡ, элеккесә; **бу́дьте как до́ма** өйөгөҙҙә кеүек хис итегеҙ; **7.** *союз присоед.* (*в качестве кого-л., будучи кем-л.*) ... итеп, ... күреп, булыу яғынан; **сове́тую вам э́то как друг** мин һеҙгә дуҫ итеп кәңәш бирәм; **8.** *союз временной* ⁼ғанда (⁼гәндә, ⁼ҡанда, ⁼кәндә), ⁼да (⁼дә, ⁼ҙа, ⁼ҙә, ⁼ла, ⁼лә, ⁼та, ⁼тә), ... менән; **как вспо́мнишь, прия́тно стано́вится** иҫкә төшкәндә рәхәт булып китә; **как прие́дешь домо́й, напиши́** өйгә ҡайтып етеү менән яҙ; ◇ **вот как!** бына нисек!; **как бу́дто** *см.* **бу́дто 2**; **ка́к бы не...** булып ҡуймаһын, булмаһа ғына ярар ине; **ка́к (бы) не так** шулай булмай ни; **как бы то ни́ было** нисек кенә булмаһын; һәр хәлдә; **как же** әлбиттә; **как же так?** нисек инде?; **как мо́жно** мөмкин тиклем; **как нельзя́ лу́чше** үтә һәйбәт, бынан да һәйбәт булыуы мөмкин түгел; **как-ника́к** ни тиһәң дә; **как попа́ло** *см.* **попа́сть**; **как ра́з 1)** (*именно, точно*) тап, нәҡ; **2)** *в знач. сказ.* (*впору, в самый раз*) тап-таман; **нет как нет** *см.* **нет**; **тут как тут** *см.* **тут**.

ҠАҠАДУ́ *м. нескл.* какаду (*тутыйғош*).

ҠАҠА́О *с. нескл.* какао.

ҠАҠА́ОВЫЙ *прил.* какао; **кака́овое де́рево** какао ағасы.

ҠА́Ҡ-ЛИБО *нареч. см.* **ка́к-нибудь 1.**

ҠА́Ҡ-НИБУДЬ *нареч.* **1.** (*каким-либо способом*) нисек булһа ла; **на́до ка́к-нибудь помо́чь ему́** нисек булһа ла уға ярҙам итергә кәрәк; **2.** *разг.* (*кое-как, небрежно*) нисек етте шулай, өҫтән-өҫтән генә; **3.** *разг.* (*в близком будущем*) нисек тә, ҡасан да булһа, бер ваҡыт; **загляни́те ко мне ка́к-нибудь на той неде́ле** алдағы аҙнала миңә нисек тә инеп сығығыҙ.

ҠАҠО́В *мест.* **1.** *вопр.* нисек, ниндәй; **како́в он собо́й?** ул үҙе нисек, төҫкә-башҡа ниндәй?; **2.** *относ.* ниндәй; **уже́ сейча́с ви́дно, како́в бу́дет урожа́й** ниндәй уңыш булыры хәҙерҙән үк күренеп тора; **3.** *опред.* ниндәйерәк, нисегерәк, ниндәй һуң; **а пого́да-то какова́!** күнө һуң ниндәй, ә!

ҠАҠОВО́ *нареч.* нисек; **каково́ ему́ тепе́рь живётся?** нисек йәшәй икән ул хәҙер?

ҠАҠО́Й *мест.* **1.** *вопр.* ниндәй, нисек; **кака́я сего́дня пого́да?** бөгөн көн нисек?; **2.** *относ.* нисәнсе, нисә, ниндәй, ҡайһы; **я забы́л, како́е сего́дня число́** мин бөгөн нисәһе икәнен онотҡанмын; **не зна́ю, каку́ю кни́гу вам дать** белмәйем, һеҙгә ниндәй китап бирергә икән; **3.** *опред.* ниндәй; **кака́я ра́дость!** ниндәй шатлыҡ!; **4.** *неопр. разг.* ниндәй, ниндәйҙер, берәй; **нет ли у вас како́го вопро́са?** һеҙҙең берәй һорауығыҙ юҡмы? ◇ **ещё како́й!** нисегерәк әле!, ниндәйерәк!; **како́й тако́й?** ниндәй тағы, тағы ниндәй?; **хоть како́й** теләһә ниндәй.

ҠАҠО́Й-ЛИБО *мест. неопр. см.* **како́й-нибудь 1.**

ҠАҠО́Й-НИБУДЬ *мест. неопр.* **1.** (*тот или иной*) теләһә ниндәй, берәй, ниндәй генә булһа ла, ниндәй ҙә булһа бер; **он и́щет како́го-нибудь реше́ния вопро́са** ул мәсьәләнең ниндәй ҙә булһа бер сиселешен эҙләй; **принеси́ мне каку́ю-нибудь кни́гу** миңә берәй китап килтер әле; **2.** *разг.* (*приблизительно, не больше*) самаһы, тирәһе, ни бары; **каки́х-нибудь два-три ме́сяца** бер ике-өс ай самаһы; **до го́рода оста́лся како́й-нибудь киломе́тр** ҡалаға ни бары бер километр ҡалғандыр; ◇ **хоть како́й-нибудь** теләһә ниндәй, ниндәй генә булһа ла.

ҠАҠО́Й-ТО *мест. неопр.* **1.** (*неизвестно какой*) бер; **вас спра́шивал како́й-то челове́к** һеҙҙе бер кеше һораны; **2.** (*похожий*

на кого-что-л.) әллә ниндәй бер; **он какой-то чудак** ул әллә ниндәй ҡыҙыҡ кеше; **это не ветер, а ураган какой-то** был ел түгел, ә әллә ниндәй бер дауыл.

КАКОФОНИЯ *ж.* какофония (*ҡолаҡ тондорғос, ҡолаҡҡа ятмаған төрлө тауыш, музыка*).

КАК-ТО *нареч.* 1. *неопр.* нисектер, әллә нисек (*йәки* ҡалай, ниндәй); **он говорит как-то непонятно** ул әллә нисек аңлайышһыҙ һөйләй; **всё это как-то странно** бөтәһе лә әллә ҡалай сәйер тойола; 2. *неопр.* (*каким-то образом*) нисек, ҡалай; **как-то он сдаст экзамен?** ул экзаменде нисек бирер икән?; 3. *времени* (*однажды*) ҡасандыр, бер саҡ, бер ваҡыт; **я как-то встретил его на улице** мин бер ваҡыт уны урамда осратҡайным; **я как-то раз был у него** унда мин ҡасандыр бер булғайным; 4. *в знач. частицы разг.* (*а именно*) йәғни; **он купил фрукты, как-то: виноград, сливы, груши** ул төрлө еләк-емеш, йәғни: виноград, слива, груша һатып алды.

КАКТУС *м.* кактус (*көньяҡ үҫемлеге*).

КАКТУСОВЫЙ *прил.* 1. кактус; **кактусовые заросли** кактус ҡыуаҡлығы; 2. *в знач. сущ.* **кактусовые** *мн. бот.* кактус һымаҡтар.

КАЛ *м.* тиҙәк.

КАЛАМБУР *м.* каламбур (*әйтелеше яғынан оҡшаш булған төрлө мәғәнәле һүҙҙәрҙе шаярып бутап ҡулланыу*).

КАЛАМБУРИТЬ *несов.* уратып һөйләү, һүҙҙәр менән шаяртып һөйләү.

КАЛАМЯНКА *ж.* киндер туҡыма.

КАЛАНЧА *ж.* 1. каланча; **пожарная каланча** пожар каланчаһы; 2. *разг. шутл.* (*об очень высоком человеке*) һонтор.

КАЛАЧ *м.* ҡалас; ◇ **калачом не заманишь** *кого* бер ни менән дә ҡыҙыҡтыра алмаҫһың; **тёртый калач** шымарған (*йәки* йышылған) кеше.

КАЛАЧИКОМ *нареч.* бөкләп; бөгәрләнеп, бөксәйеп; **собака свернулась калачиком** эт бөгәрләнеп ятты; **сидеть, поджав ноги калачиком** аяҡты бөкләп ултырыу.

КАЛЕЙДОСКОП *м.* 1. калейдоскоп (*әйләндергән һайын төрлө төҫтәге матур фигуралар, биҙәктәр күрһәтә торған прибор*); 2. *перен.* тиҙ алмашыныу; **калейдоскоп событий** ваҡиғаларҙың тиҙ алмашыныуы.

КАЛЕЙДОСКОПИЧЕСКИЙ *прил.* 1. калейдоскопик; **калейдоскопические узоры** калейдоскопик биҙәктәр; 2. *перен.* тиҙ алмашыныу, алмашынып тороу; **калейдоскопическое разнообразие впечатлений** тойғоларҙың тиҙ алмашынып тороуы.

КАЛЕКА *м. и ж.* ғәрип, зәғиф (*кеше*).

КАЛЕНДАРНЫЙ *прил.* календарь; **календарный листок** календарь бите; **календарный год** календарь йыл (*1-се ғинуарҙан 31-се декабргә тиклем*); **календарный план** календарь план.

КАЛЕНДАРЬ *м.* 1. календарь; **отрывной календарь** йыртылмалы (*йәки* алынмалы) календарь; **настольный календарь** өҫтәл календәре; 2. көн, календарь; **календарь спортивных состязаний** спорт ярышы көнө.

КАЛЕНИЕ *с. см.* **калить;** ◇ **довести до белого каления** *кого* бик ныҡ ярһытыу, асыуландырыу,

КАЛЁНЫЙ *прил.* 1. (*раскалённый*) ҡыҙҙырылған, ҡыҙған; **калёное железо** ҡыҙҙырылған тимер; 2. (*поджаренный*) ҡурылған, ҡыҙҙырылған; **калёные орехи** ҡурылған сәтләүек; ◇ **калёным железом выжечь** *что* төбө-тамыры менән юҡ итеү, юҡҡа сығарыу, ҡоротоу.

КАЛЕЧИТЬ *несов. кого-что* 1. (*делать калекой*) имгәтеү, ғәрипләндереү; 2. *перен.* (*портить*) боҙоу, яман ғөрөф-ғәҙәткә өйрәтеү.

КАЛЕЧИТЬСЯ *несов.* 1. имгәнеү, ғәрипләнеү; 2. *страд. к* **калечить.**

КАЛИБР *м.* 1. *воен.* калибр (*мылтыҡ йәки туп көбәгенең эске диаметре*); 2. *тех.* калибр, аныҡ үлсәм (*күпләп эшләп сығарылған тауарҙарҙың күләмен асыҡ билдәләү өсөн алынған үлсәм*).

КАЛИБРОВАТЬ *несов. что, тех.* 1. (*измерять калибр чего-л.*) калибрен үлсәү (*йәки* тикшереү); 2. (*проверять деления какого-л. измерительного прибора*) (*бүленмәләр шкалаһын*) тикшереү; **калибровать термометр** термометр шкалаһын тикшереү.

КАЛИЕВЫЙ *прил.* калий; **калиевые соли** калий тоҙҙары.

КАЛИЙ *м.* калий (*химик элемент, металл*).

КАЛИЙНЫЙ *прил.* калий; **калийные удобрения** калий ашламаһы.

КАЛИЛЬНЫЙ *прил.* (металл) ҡыҙҙырыу (*йәки* иретеү); **калильная печь** (металл) иретеү мейесе.

КАЛИНА *ж.* балан (*ағасы һәм емеше*).

КАЛИННИК *м.* баланлыҡ, балан ҡыуағы.

КАЛИНОВЫЙ *прил.* балан; **калиновый куст** балан ҡыуағы.

КАЛИТКА *ж.* бәләкәй ҡапҡа, ел ҡапҡа.

КАЛИТЬ *несов. что* 1. (*сильно нагревать*) ныҡ ҡыҙҙырыу, эҫетеү; 2. (*поджаривать*) ҡурыу, ҡыҙҙырыу; **калить орехи** сәтләүек ҡурыу.

КАЛЛИГРАФ *м.* каллиграф, матур яҙыусы.

КАЛЛИГРАФИЧЕСКИЙ *прил.* каллиграфик, матур; **каллиграфический почерк** матур почерк.

КАЛЛИГРАФИЯ *ж.* каллиграфия, матур яҙыу һөнәре (*йәки* сәнғәте).

КАЛМЫК *м.* ҡалмыҡ.

КАЛМЫКИ *мн.* ҡалмыҡтар.

КАЛМЫЦКИЙ *прил.* ҡалмыҡ; **калмыцкий язык** ҡалмыҡ теле.

КАЛМЫЧКА *ж.* ҡалмыҡ ҡатын-ҡыҙы.

КАЛОРИЙНОСТЬ *ж.* калориялылыҡ (*йылылыҡтың һәм энергияның калория менән билдәләнгән һаны*); **калорийность пищи** аҙыҡтың калориялылығы.

КАЛОРИЙНЫЙ *прил.* калориялы.

КАЛОРИМЕТР *м.* калориметр (*йылылыҡ миҡдарын үлсәү приборы*).

КАЛОРИМЕТРИЯ *ж.* калориметрия (*физиканың йылылыҡ миҡдарын үлсәү бүлеге*).

КАЛОРИ́ФЕР *м.* калорифер (*бинаны торбалар йәки каналдар аша ҡайнар һыу, пар йәки газ менән йылытыу ҡоролмаһы*).

КАЛО́РИЯ *ж.* калория (*йылылыҡ үлсәү берәмеге*); **больша́я кало́рия** ҙур калория; **ма́лая кало́рия** бәләкәй калория.

КАЛО́ШИ *мн.* (*ед.* **кало́ша** *ж.*) галош; ◇ **сесть в кало́шу** *соотв.* тишек кәмәгә ултырыу (*көлкөгә, уңайһыҙ хәлгә ҡалыу*); **посади́ть в кало́шу** *кого соотв.* тишек кәмәгә ултыртыу, төп башына ултыртыу.

КАЛЫ́М *м. уст.* ҡалым.

КА́ЛЬКА *ж.* 1. (*бумага или ткань*) калька (*үтә күренә торған ҡағыҙ йәки махсус материя*); 2. (*копия*) күсермә (*шул ҡағыҙ йәки материя аша төшөрөп алынған һүрәт*); 3. *лингв.* калька (*башҡа бер телдәге һүҙгә йәки әйтелешкә нигеҙләнеп яһалған һүҙ йәки әйтелеш*).

КАЛЬКИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* 1. (*снимать копию*) калькаға күсермәһен алыу; 2. *лингв.* калькалау (*икенсе бер телдән тәржемә итеп һүҙ яһау*).

КАЛЬКУЛИ́РОВАТЬ *несов. что* калькуляциялау, калькуляция яһау.

КАЛЬКУЛЯ́ТОР *м.* калькулятор, калькуляция яһаусы.

КАЛЬКУЛЯ́ЦИЯ *ж.* калькуляция (*эшләп сығарылған продукцияның үҙ хаҡын һәм һатыу хаҡын иҫәпләп сығарыу*).

КАЛЬСО́НЫ *только мн.* (ирҙәр) ыштаны.

КА́ЛЬЦЕКС *м. фарм.* кальцекс (*дарыу*).

КА́ЛЬЦИЕВЫЙ *прил.* ка́льций; **ка́льциевые со́ли** кальций тоҙҙары.

КА́ЛЬЦИЙ *м.* кальций (*химик элемент, металл*).

КАЛЬЦИНА́ЦИЯ *ж.* кальцинациялау, үртәү, яндырыу.

КАЛЬЦИНИ́РОВАННЫЙ *прич. и прил. хим.* яндырылған, үртәлгән.

КАЛЬЦИНИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, хим.* кальцинациялау, яндырыу, үртәү.

КАЛЬЦИ́Т *м. мин.* кальцит, эзбис шпаты.

КАЛЬЯ́Н *м.* ҡальян, хурхур.

КАМА́РИНСКАЯ *ж.*, **КАМА́РИНСКИЙ** *м.* камаринский (*рус халыҡ бейеү көйө һәм шул көйгә башҡарылған бейеү*).

КА́МБАЛА *ж.* камбала (*балыҡ*).

КА́МБИЙ *м. бот.* сөсөк, ағас ите.

КАМБОДЖИ́ЙЦЫ *мн.* камбоджалылар.

КА́МБУЗ *м. мор.* камбуз (*караптағы кухня*).

КАМВО́ЛЬНЫЙ *прил. текст.* 1. таралған, тәрәшләнгән; **камво́льная шерсть** таралған йөн; 2. камволь (*шундай йөндән материя эшләп сығара торған*); **камво́льный комбина́т** камволь комбинаты.

КАМЕ́ДЬ *ж.* ҡурышҡал, тәбенгә.

КАМЕ́ЛИЯ *ж. бот.* камелия (*ағасы һәм сәскәһе*).

КАМЕНЕ́ТЬ *несов.* 1. ташҡа әйләнеү (*йәки әүерелеү*); 2. *перен.* (*становиться неподвижным — о лице, членах тела*) ҡатыу, ҡатып ҡалыу; 3. *перен.* (*ожесточаться*) күңел ҡатыу, ҡаты күңелләнеү.

КАМЕНИ́СТЫЙ *прил.* ташлы; **камени́стая по́чва** ташлы тупраҡ.

КАМЕННОУГО́ЛЬНЫЙ *прил.* таш күмер; **каменноуго́льный бассе́йн** таш күмер бассейне; **каменноуго́льная промы́шленность** таш күмер промышленносе.

КА́МЕННЫЙ *прил.* 1. таш; **ка́менный дом** таш йорт; **ка́менная соль** таш тоҙ; 2. *перен.* (*неподвижный*) ҡатып ҡалған; туң; **с ка́менным лицо́м** туң сырай менән, туң сырайлы; 3. *перен.* (*жестокий*) таш, ҡанһыҙ; **ка́менное се́рдце** таш йөрәк; ◇ **ка́менный век** таш быуаты (*йәки* дәүере); **ка́менный у́голь** таш күмер.

КАМЕНОБО́ЕЦ *м.* таш ватыусы.

КАМЕНОЛО́МНЯ *ж.* таш сығарыу (*йәки* ҡаҙыу) урыны.

КАМЕНОТЁС *м.* таш юныусы (*йәки* шымартыусы).

КА́МЕНЩИК *м.* ташсы.

КА́МЕНЬ *м.* таш; **драгоце́нные ка́мни** ҡиммәтле (*йәки* аҫыл) таштар; **кольцо́ с ка́мнем** йөҙөк; ◇ **броса́ть ка́мень** *см.* **броса́ть; держа́ть ка́мень за па́зухой** *на кого, против кого* асыу тотоу; **заброса́ть камня́ми** *кого* ғәйепләү; **ка́мнем упа́сть** атҡан таш кеүек барып төшөү; **ка́мня на ка́мне не оста́вить** көлөн күккә осороу.

КА́МЕРА *ж. в разн. знач.* камера; **ка́мера хране́ния багажа́** багаж һаҡлау камераһы; **футбо́льная ка́мера** футбол камераһы.

КАМЕРА́ЛЬНЫЙ *прил.* камераль; **камера́льные рабо́ты** камераль эштәр (*экспедиция һ. б. юлдар менән йыйылған материалдарҙы кабинеттә, лабораторияла фәнни тикшереү*).

КАМЕРГЕ́Р *м. ист.* камергер (*камер-юнкерҙән юғары дәрәжә һәм шул дәрәжәләге кеше*).

КАМЕРДИ́НЕР *м. уст.* камердинер (*дворяндең бүлмә хеҙмәтсеһе*).

КА́МЕРНЫЙ *прил. муз.* камерный; **ка́мерная му́зыка** камерный музыка (*бер нисә генә кеше тарафынан уйнала торған бәләкәй музыкаль әҫәр*).

КАМЕРТО́Н *м. муз.* камертон (*музыка ҡоралын көйләү өсөн ҡулланыла торған бәләкәй генә ҡорос инструмент*).

КАМЕ́Я *ж.* биҙәкле таш, биҙәкле ҡабырсаҡ (*биҙәнеү әйбере*).

КАМЗО́Л *м. уст.* камзул.

КАМИ́Н *м.* камин (*мейес төрө*).

КАМИ́ННЫЙ *прил.* камин; **ками́нная решётка** камин рәшәткәһе.

КАМНЕ- *ҡушма һүҙҙәрҙең «таш» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* камневи́дный таш төҫлө.

КАМНЕДРОБИ́ЛКА *ж.* таш ваҡлау машинаһы.

КАМНЕРЕ́З *м.* ташҡа биҙәктәр төшөрөүсе оҫта.

КАМО́РКА *ж.* бәләкәй бүлмә, солан.

КАМПА́НИЯ *ж.* кампания (1. *воен. бер һуғыштағы армияның походы; һуғыш;* 2. *нәүбәттәге ижтимағи-политик йәки хужалыҡ бурыстарын бойомға ашырыу саралары*).

КАМСА́ *ж.* камса (*балыҡ*).

КАМУФЛЕ́Т *м. воен.* камуфлет (*мина, снаряд йәки авиабомбаларҙы ер аҫтында шартлатыу*).

ҠАМУФЛЯ́Ж *м. воен.* камуфляж, төҫ үҙгәртеү (*дошмандан һаҡлау уйы менән предметтәрҙе төрлө төҫкә буяу*).

ҠАМФАРА́ *ж. мед., тех.* камфара.

ҠАМФА́РНЫЙ *прил. мед., тех.* камфара; **камфа́рное ма́сло** камфара майы.

ҠА́МФОРА *ж. см.* **камфара́.**

ҠА́МФОРНЫЙ *прил. см.* **камфа́рный.**

ҠАМЧАДА́ЛЫ *мн.* камчадалдар.

ҠАМЫ́Ш *м.* **1.** ҡамыш; **2.** *обычно мн.* **камыши́** (*заросли*) ҡамышлыҡ.

ҠАМЫШИ́Т *м.* камышит (*ҡамыштан яһалған төҙөү материалы*).

ҠАМЫШИ́ТОВЫЙ *прил.* камышит; **камыши́товый заво́д** камышит заводы.

ҠАМЫШО́ВЫЙ *прил.* ҡамыш; **камышо́вая трость** ҡамыш таяҡ.

ҠАНА́ВА *ж.* канау.

ҠАНАВОКОПА́ТЕЛЬ *м. тех.* канау ҡаҙғыс (*машина*).

ҠАНА́ДЕЦ *м.* канада, канадец.

ҠАНА́ДКА *ж.* канад ҡатын-ҡыҙы.

ҠАНА́ДСКИЙ *прил.* канад, Ҡанада; **кана́дский наро́д** Ҡанада халҡы.

ҠАНА́ДЦЫ *мн.* канадтар, канадалылар, канадецтәр.

ҠАНА́Л *м.* 1. канал; **судохо́дный кана́л** пароход йөрөрлөк канал; **ороси́тельные кана́лы** һуғарыу каналдары; 2. *тех.* (*труба*) канал, торба; **3.** (*ствол оружия*) көбәк; **4.** *анат.* юл; **мочеиспуска́тельный кана́л** бәүел юлы; **5.** *мн.* **кана́лы** *перен.* юл; **перегово́ры вели́сь по дипломати́ческим кана́лам** һөйләшеүҙәр дипломатик юл менән алып барылды.

ҠАНАЛИЗАЦИО́ННЫЙ *прил.* канализация; **канализацио́нная систе́ма** канализация системаһы.

ҠАНАЛИЗА́ЦИЯ *ж.* канализация (*быҫраҡ һыуҙарҙы ағыҙыу өсөн ер аҫтынан үткәрелгән торбалар системаһы*).

ҠАНАРЕ́ЕЧНЫЙ *прил.* 1. һары турғай; **канаре́ечная кле́тка** һары турғай ситлеге; **2.** (*о цвете*) асыҡ һары (төҫ).

ҠАНАРЕ́ЙКА *ж.* өй турғайы, һары турғай.

ҠАНА́Т *м.* канат (*бик йыуан арҡан*); **цепно́й кана́т** *мор.* сынйыр канат.

ҠАНА́УС *м.* канаус (*туҡыма*).

ҠАНВА́ *ж.* **1.** канва, селтәр (*сигеү, ҡайыу эшендә ҡулланыла торған һирәк туҡыма*); **вышива́ть по канве́** канва менән сигеү; **2.** *перен.* нигеҙ, төп һыҙыҡ; **канва́ расска́за** хикәйәнең нигеҙе.

ҠАНДАЛЫ́ *только мн.* бығау; **закова́ть в кандалы́** бығау һалыу, бығаулау.

ҠАНДЕЛЯ́БР *м.* шәмдәл, ҡәндил.

ҠАНДИДА́Т *м.* кандидат; **кандида́т медици́нских нау́к** медицина фәндәре кандидаты; **кандида́т в чле́ны КПСС** КПСС ағзалығына кандидат.

ҠАНДИДА́ТСКИЙ *прил.* кандидатлыҡ; **кандида́тский стаж** кандидатлыҡ стажы; **кандида́тский ми́нимум** кандидатлыҡ минимумы.

ҠАНДИДАТУ́РА *ж.* кандидатура; **вы́двинуть** *чью-л.* **кандидату́ру** кандидатураһын күрһәтеү.

ҠАНДИ́ЛЬ *м.* кандиль (*алма сорты*).

ҠАНИ́КУЛЫ *только мн.* каникул.

ҠАНИКУЛЯ́РНЫЙ *прил.* каникул; **каникуля́рное вре́мя** каникул ваҡыты.

ҠАНИ́СТРА *ж.* канистра (*шыйыҡ нәмәләр һалыу өсөн ауыҙы ныҡ ябылмалы һауыт*).

ҠАНИТЕ́ЛИТЬСЯ *несов. разг.* мыштырҙау; ваҡыт уҙғарыу, бушҡа ваҡыт әрәм итеү.

ҠАНИТЕ́ЛЬ *ж.* **1.** (*тонкая витая проволока*) уҡа; **2.** *перен. разг.* канитель, бимаза.

ҠАНИТЕ́ЛЬНЫЙ *прил. разг.* канителле, бимазалы; **каните́льное де́ло** канителле эш.

ҠАНИФО́ЛИТЬ *несов. что* канифолләү, канифоль һөртөү, сайырлау.

ҠАНИФО́ЛЬ *ж.* канифоль, сайыр.

ҠАНИФО́ЛЬНЫЙ *прил.* канифоль; канифолле; **канифо́льное мы́ло** канифолле һабын; **канифо́льная фа́брика** канифоль фабрикаһы.

ҠАННИБА́Л *м. книжн.* **1.** (*людоед*) кеше ашаусы; **2.** *перен.* (*очень жестокий человек*) тупаҫ (*йәки ҡаты күңелле*) кеше.

ҠАННИБАЛИ́ЗМ *м. книжн.* **1.** (*людоедство*) кеше ашаусылыҡ; **2.** *перен.* (*зверство, жестокость*) тупаҫлыҡ, ҡатылыҡ, йыртҡыслыҡ, шәфҡәтһеҙлек.

ҠАНО́Н *м.* **1.** *церк.* (*догмат*) ҡанун; **2.** *перен.* (*правило*) ҡағиҙә.

ҠАНОНА́ДА *ж. воен.* канонада (*туптарҙан туҡтауһыҙ көслө атыу*).

ҠАНОНЕ́РКА *ж. мор.* канонерка (*уртаса ҙурлыҡтағы һуғыш карабы*).

ҠАНОНИЗА́ЦИЯ *ж. см.* **канонизи́ровать.**

ҠАНОНИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* (*признать, узаконить в качестве образца*) таныу, законлаштырыу.

ҠАНОНИ́Р *м. воен. ист.* канонир, тупсы һалдат.

ҠАНТ *м.* 1. кант (*кейем сиктәренә йә йөйөнә ҡуйыла торған тар таҫма*); **2.** (*полоска, кайма*) һыҙат, ҡайма.

ҠАНТА́ТА *ж.* кантата (**1.** *музыка ҡоралдары ҡатнашлығында айырым йәки хор менән йырлана торған ҙур әҫәр*; **2.** *лит. уст. тантаналы шиғыр*).

ҠАНТОВА́ТЬ *несов. что* **1.** кантлау, кант һалыу; **2.** *спец.* (*переворачивать*) әйләндергеләү, аҫтын-өҫкә килтереү (*йөктө, йәшникте*); **не кантова́ть!** әйләндермәҫкә!

ҠАНТО́Н *м.* кантон (**1.** *Швейцария республикаһына ингән һәр айырым ерҙәр исеме*; **2.** *Франция менән Бельгияла ваҡ административ-территориаль бүленеш*; **3.** *Башҡортостанда, Татарстанда булған элекке территориаль бүленеш исеме*).

ҠАНУ́Н *м.* ғәрәфә көн; ... алды көнө; **кану́н пра́здника** байрам алды көнө.

ҠА́НУТЬ *сов.* юҡ булыу; **ка́нуть в ве́чность** мәңгегә юҡ булыу; **как в во́ду ка́нуть** һыуға төшкән кеүек юҡ булыу.

ҠАНЦЕЛЯ́РИЯ *ж.* канцелярия.

ҠАНЦЕЛЯ́РСКИЙ *прил.* канцелярия; канцеляристәргә хас; **канцеля́рские принадле́жности** канцелярия кәрәк-яраҡтары; **канцеля́рский стиль** канцеляристәргә хас стиль.

ҠАНЦЕЛЯ́РЩИНА *ж.* **1.** канцелярия эше; **2.** *перен.* канцелярселек (*эштә артыҡ формализмгә бирелеү*).

КА́НЦЛЕР *м.* канцлер (*ҡайһы бер илдәрҙәге юғары чин исеме һәм шул исемде йөрөткән кеше*).
КАНЬО́Н *м. геогр.* йылға үҙәне; йырмаҡ.
КАОЛИ́Н *м. мин.* каолин, туйын (*аҡ балсыҡ*).
КАОЛИ́НОВЫЙ *прил. мин.* каолин; каолинле; **каоли́новая гли́на** каолин балсыҡ; **каоли́новые поро́ды** каолинле тоҡомдар.
КА́ПАТЬ *несов.* 1. (*падать каплями*) тамыу, тамсылау; 2. *что, чем и без доп.* (*наливать каплями*) тамыҙыу; ◇ **над на́ми не ка́плет** өҫтөбөҙгә таш яумай, беҙҙең арттан ҡыуып килмәйҙәр.
КАПЕ́ЛЛА *ж.* капелла (1. *муз. йырсылар хоры*; 2. *рел. католиктәр сиркәүендә хор урыны*).
КАПЕ́ЛЬ *ж.* 1. (*таяние снега*) тамсы тамыу; 2. (*падающие капли*) тамсы.
КА́ПЕЛЬКА *ж.* 1. *уменьш.-ласк. от* **ка́пля** 1; 2. *в знач. нареч.* **ка́пельку** әҙ генә, саҡ ҡына, бер тамсы ғына, остоҡ ҡына; **я съе́ла са́мую ка́пельку** мин әҙ генә ашаным.
КАПЕЛЬМЕ́ЙСТЕР *м.* капельмейстер (*хәрби оркестр дирижёры*).
КА́ПЕЛЬНИЦА *ж.* тамыҙғыс.
КА́ПЕЛЬНЫЙ *прил. разг.* (*крошечный*) бик бәләкәй, тамсылай, тамсы кеүек кенә.
КА́ПЕРСЫ *мн.*(*ед.* **ка́перс** *м.*) *бот.* каперс (*көньяҡтағы ҡыуаҡ үҫемлектең маринадланған бәбәге*).
КАПИЛЛЯ́Р *м.* 1. *физ.* капилляр (*бик нәҙек көпшә*); 2. *анат.* капилляр (*иң вак ҡан тамыры*); 3. (*всякий узкий канал*) юлаҡ.
КАПИЛЛЯ́РНОСТЬ *ж. спец.* капиллярлек (*шыйыҡлыҡтарҙың нәҙек көпшәләр — капиллярҙәр буйынса күтәрелеү үҙенсәлектәре*).
КАПИЛЛЯ́РНЫЙ *прил.* 1. капилляр; **капилля́рная систе́ма** капилляр системаһы; 2. (*представляющий собой капилляр*) юлаҡ-юлаҡ, ҡан тамырҙары кеүек.
КАПИТА́Л *м.* 1. *эк.* капитал; **промы́шленный капита́л** промышленность капиталы; **постоя́нный капита́л** даими капитал; **переме́нный капита́л** үҙгәреүсе капитал; **основно́й капита́л** төп капитал; 2. (*капиталисты; капитализм*) капитал; **стра́ны капита́ла** капитал илдәре; 3. *разг.* (*большая сумма денег*) аҡса; 4. *перен.* (*ценность*) байлыҡ.
КАПИТАЛИЗА́ЦИЯ *ж. эк.* капиталлаштырыу (1. *өҫтәмә ҡиммәтте капиталға әйләндереү*; 2. *милектең ҡиммәтен килтергән килеменә ҡарап билдәләү*).
КАПИТАЛИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, эк.* капиталлаштырыу.
КАПИТАЛИ́ЗМ *м.* капитализм.
КАПИТАЛИ́СТ *м.* капиталист.
КАПИТАЛИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* капиталистик; **капиталисти́ческий строй** капиталистик ҡоролош; **капиталисти́ческий спо́соб произво́дства** етештереүҙең капиталистик ысулы.
КАПИТАЛОВЛОЖЕ́НИЕ *с. эк.* капитал һалыу.
КАПИТА́ЛЬНЫЙ *прил.* әһәмиәтле, мөһим, ҙур; **капита́льный труд** ҙур хеҙмәт; **капита́льный вопро́с** мөһим мәсьәлә; ◇ **капита́льная стена́** капиталь стена; **капита́льное строи́тельство** капиталь төҙөлөш; **капита́льный ремо́нт** капиталь ремонт.
КАПИТА́Н *м.* капитан (1. *ғәскәри звание һәм шул званиеләге кеше*; 2. *судно командире*; 3. *спорт командаһы башлығы*).
КАПИТА́НСКИЙ *прил.* капитан; **капита́нский мо́стик** капитан баҫмаһы; **капита́нские пого́ны** капитан погондары.
КАПИТЕ́ЛЬ *ж. архит.* капитель (*таш бағананың, колоннаның юғарғы өлөшө*).
КАПИТУЛИ́РОВАТЬ *сов. и несов.* 1. *воен.* бирелеү, баш һалыу; 2. *перен.* сигенеү, сигенергә мәжбүр булыу; **капитули́ровать пе́ред тру́дностями** ауырлыҡтар алдында сигенеү.
КАПИТУЛЯ́НТ *м.* капитулянт; өркәк.
КАПИТУЛЯ́НТСТВО *с.* капитулянтлек.
КАПИТУЛЯ́ЦИЯ *ж.* капитуляция (1. *воен. еңеүсе яҡтың ҡуйған шарттарына күнеп, һуғышты туҡтатыу, бирелеү*; 2. *перен. ауырлыҡтарҙан ҡурҡып сигенеү, еңелеүеңде таныу*).
КА́ПИЩЕ *с. ист.* капище (*мәжүсиҙәр храмы*).
КАПКА́Н *м.* ҡапҡан.
КАПКА́ННЫЙ *прил.* ҡапҡан; **капка́нная дуга́** ҡапҡан йәйәһе.
КАПЛУ́Н *м.* беселгән әтәс.
КА́ПЛЯ *ж.* 1. тамсы; күҙ (*дождя*); **кру́пные ка́пли дождя́** ямғырҙың эре тамсылары; 2. *перен. разг.* әҙ генә, саҡ ҡына; **я ни ка́пли не уста́л** мин саҡ ҡына ла арыманым; ◇ **до после́дней ка́пли кро́ви** *высок.* бер тамсы ҡаны ҡалғансы; **как две ка́пли воды́** (*похож на кого*) ҡойоп ҡуйған кеүек (оҡшаш); **ка́пли в рот не брать** тамсы ла ауыҙға алмау, тәтеп тә ҡарамау; **ка́пля в мо́ре** диңгеҙҙән бер тамсы.
КА́ПНУТЬ *сов. и однокр. см.* **ка́пать.**
КА́ПОР *м.* капор (*ҡатын-ҡыҙҙар йәки балалар баш кейеме*).
КАПО́Т *м.* капот (1. *уст. ҡатын-ҡыҙ күлдәге*; 2. *тех. автомобилдә, самолётта һ. б. двигателде туҙандан һ. б. һаклау өсөн ҡулланған ҡаплауыс*).
КАПРА́Л *м. воен. ист.* капрал (*ҡайһы бер сит ил армияһында, шулай уҡ 17 быуат һәм 19 быуат башында рус армияһында түбәнге командир званиеһе һәм шул званиеләге кеше*).
КАПРИ́З *м.* 1. көйһөҙләнеү; **де́тские капри́зы** бала көйһөҙләнеүе; 2. *перен.* шаяртыу; **капри́зы судьбы́** яҙмыш шаяртыуы.
КАПРИ́ЗНИЧАТЬ *несов.* мыжыу, көйһөҙләнеү.
КАПРИ́ЗНЫЙ *прил.* 1. мыжыҡ, көйһөҙ; **капри́зный ребёнок** мыжыҡ бала; 2. *перен.* (*изменчивый, прихотливый*) үҙгәреүсән, алмашынып тороусан; **капри́зная пого́да** үҙгәреүсән һауа.
КАПРИ́ЧЧИО *с. нескл.* каприччио (*музыка әҫәре*).
КАПРО́Н *м.* капрон (*яһалма еп төрө һәм шул еептән бәйләнгән, һуғылған әйбер*).
КАПРО́НОВЫЙ *прил.* капрон; **капро́новый шарф** капрон шарф.

ҠА́ПСУЛА *ж.* капсула (1. *фарм. эсенә дарыу һалып йотоу өсөн желатиндән, ҡағыҙҙан йәки крахмалдан эшләнгән уймаҡтай һауыт*; 2. *анат. төрлө органдарҙың тышҡы ҡабы*).

ҠА́ПСЮЛЬ *м.* капсюль (*мылтыҡ, туп, мина зарядтәрендәге металл ҡалпаҡ*).

ҠА́ПСЮЛЬНЫЙ *прил.* капсюлле; **ка́псюльное ружьё** капсюлле мылтыҡ.

ҠАПТА́Ж *м.* каптаж (1. *ҡаҙылма байлыҡтар сығанағына йәки газ фонтандары тамағына ҡоролған ҡоролма*; 2. *шулар сыҡҡан ергә төҙөлгән ҡоролма*).

ҠАПТЕНА́РМУС *м. воен. уст.* каптенармус (*ғәскәри частә аҙыҡ, кейем-һалым, ҡорал өләшеп һәм һаҡлап тороусы*).

ҠАПУ́СТА *ж.* кәбеҫтә; **цветна́я капу́ста** сәскәле кәбеҫтә; **ква́шеная капу́ста** тоҙло кәбеҫтә; **пиро́г с капу́стой** кәбеҫтә пирогы.

ҠАПУ́СТНИК *м. зоол.* кәбеҫтә ҡорто.

ҠАПУ́СТНИЦА *ж. зоол.* кәбеҫтә күбәләге.

ҠАПУ́СТНЫЙ *прил.* кәбеҫтә; **капу́стный лист** кәбеҫтә япрағы; **капу́стный пиро́г** кәбеҫтә пирогы.

ҠАПЮШО́Н *м.* капюшон, башлыҡ; **плащ с капюшо́ном** башлыҡлы плащ.

ҠА́РА *ж.* ҡаты яза.

ҠАРАБИ́Н *м.* карабин (*ҡыҫҡа көбәкле мылтыҡ*).

ҠАРАБИНЕ́Р *м.* карабинер (*Италияла жандарм*).

ҠАРА́БКАТЬСЯ *несов.* үрмәләү, үрмәләп (*йәки* тырмашып) менеү.

ҠАРАВА́Й *м.* ҙур түңәрәк икмәк; ◇ **на чужо́й карава́й рот не разева́й** *посл.* кеше өлөшөнә ҡул һуҙма.

ҠАРАВА́Н *м.* 1. каруан (*обоз, ылау*); 2. каруан (*рәт-рәт булып теҙелеп барған суднолар*); 3. *перен.* каруан (*хәрәкәт итеүсе нәмәләр теҙмәһе*); **карава́н птиц** ҡоштар каруаны.

ҠАРАВА́ННЫЙ *прил.* каруан; **карава́нный путь** каруан юлы.

ҠАРАВА́Н-САРА́Й *м.* каруан-һарай (*йөк ташыусы юлсылар төшөү урыны*).

ҠАРАГА́Ч *м.* ҡарағас.

ҠАРАИ́М *м.* караим.

ҠАРАИ́МКА *ж.* караим ҡатын-ҡыҙы.

ҠАРАИ́МСКИЙ *прил.* караим; **караи́мский язы́к** караим теле.

ҠАРАИ́МЫ *мн.* караимдәр.

ҠАРАКАЛПА́К *м.* ҡарағалпаҡ.

ҠАРАКАЛПА́КИ *мн.* ҡарағалпаҡтар.

ҠАРАКАЛПА́КСКИЙ *прил.* ҡарағалпаҡ; **каракалпа́кский язы́к** ҡарағалпаҡ теле.

ҠАРАКАЛПА́ЧКА *ж.* ҡарағалпаҡ ҡатын-ҡыҙы.

ҠАРАКА́ТИЦА *ж.* 1. *зоол.* каракатица (*диңгеҙ моллюскеһе*); 2. *перен. прост.* төпөш кеше.

ҠАРА́КОВЫЙ *прил.* (*о масти лошади*) бүртә, ҡара туры (*ат төҫө*).

ҠАРАКУЛЕВО́ДСТВО *с.* ҡаракүл һарыҡ үрсетеү.

ҠАРА́КУЛЕВЫЙ *прил.* ҡаракүл; **кара́кулевый воротни́к** ҡаракүл яға.

ҠАРА́КУЛЬ *м.* ҡаракүл.

ҠАРАКУ́ЛЬСКИЙ *прил.* ҡаракүл; **карaку́льская овца́** ҡаракүл һарыҡ.

ҠАРАКУЛЬЧА́ *ж.* ҡаракүлсә (*ҡаракүлдең бер төрө*).

ҠАРА́КУЛЯ *ж.* тараҡан яҙыуы, бысраҡ яҙыу, яҙыу шәрәмәте; **писа́ть кара́кулями** бысраҡ яҙыу, арҡыс-торҡос яҙыу.

ҠАРАКУ́РТ *м.* ҡарағорт (*ағыулы үрмәксе*).

ҠАРАМЕ́ЛЬ *ж. собир.* карамель (*ҡаты кәнфиттең бер төрө*).

ҠАРАНДА́Ш *м.* ҡәләм; **хими́ческий каранда́ш** химик ҡәләм.

ҠАРАНДА́ШНЫЙ *прил.* ҡәләм; ҡәләм менән эшләнгән; **каранда́шный рису́нок** ҡәләм менән эшләнгән һүрәт.

ҠАРАНТИ́Н *м.* карантин (1. *йоғошло ауырыуҙарҙы ваҡытлыса башҡаларҙан айырыу*; 2. *йоғошло ауырыу таралған урындан килгән кешеләрҙе, тауар һ. б. ҡарап уҙғарыу өсөн санитария пункты*).

ҠАРАНТИ́ННЫЙ *прил.* карантин; **каранти́нный срок** карантин срогы; **каранти́нный пункт** карантин пункты.

ҠАРАПУ́З *м. разг.* ер ҡорто, бәләкәй бала.

ҠАРА́СЬ *м.* табан балыҡ.

ҠАРА́Т *м.* карат (*аҫыл таштарҙы үлсәү берәмеге, 0,2 грамм ауырлығында*).

ҠАРА́ТЕЛЬ *м.* яза биреүсе, язалаусы.

ҠАРА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* язалау, язаға тарттырыу; **кара́тельный отря́д** язалау отряде.

ҠАРА́ТЬ *несов. кого-что* язалау, язаға тарттырыу, яза биреү.

ҠАРАУ́Л *м.* 1. ҡарауыл; **вы́ставить карау́л** ҡарауыл ҡуйыу; **нести́ карау́л** ҡарауылда тороу; 2. *в знач. межд. разг.* (*призыв на помощь*) ҡарауыл; ◇ **взять на карау́л** *воен.* ҡарауылға алыу (*мылтыҡты*); **почётный карау́л** почётлы ҡарауыл; **хоть карау́л кричи́** ҡарауыл ҡысҡырырҙай булдым; ҡарауыл ҡысҡырһаң да...

ҠАРАУ́ЛИТЬ *несов.* 1. *кого-что и без доп.* (*сторожить*) ҡарауыллау, һаҡлау; 2. *кого-что, разг.* (*ожидать, подстерегать*) ҡарауыллау, һағалау, һағалап тороу.

ҠАРАУ́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. ҡарауыл, ҡарауылсы; **карау́льная бу́дка** ҡарауылсы будкаһы; 2. *в знач. сущ. м.* ҡарауылсы.

ҠАРАУ́ЛЬНЯ *ж.* ҡарауыл өйө.

ҠАРАЧА́ЕВЕЦ *м.* ҡарачай.

ҠАРАЧА́ЕВКА *ж.* ҡарачай ҡатын-ҡыҙы.

ҠАРАЧА́ЕВСКИЙ *прил.* ҡарачай; **карача́евский наро́д** ҡарачай халҡы.

ҠАРАЧА́ЕВЦЫ *мн.* ҡарачайҙар.

ҠАРА́ЧКИ: **на кара́чки, на кара́чках** имгәкләп, дүрт тағанлап.

ҠАРБИ́Д *м. хим.* карбид (*металл йәки металлоид менән углерод берләшмәһе*).

ҠАРБО́ЛОВЫЙ *прил.* карбол кислоталы; **карбо́ловое мы́ло** карбол кислоталы һабын; ◇ **карбо́ловая кислота́** карбол кислотаһы (*таш күмер дегетенән ҡыуып алына торған зәһәр матдә*).

ҠАРБОНА́Р, КАРБОНА́РИЙ *м. ист.* карбонар (*19 быуат башында Италияла йәшерен революцион ойошма ағзаһы*).

ҠАРБОНА́Т *м. хим.* карбонат (1. *углекислый тоҙ*; 2. *кислоталы минералдар исеме*).

ҠАРБОНИЗА́ЦИЯ *ж.* карбонлау.

КАРБОНИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* карбонлау (1. *иретмәне йәки шыйыҡлыҡты углекислый газ менән туйындырыу;* 2. *төҙөлөш материалдарын ныҡ булһын өсөн углекислый газ менән эшкәртеү ысулы*).

КАРБОРУ́НД *м. хим.* карборунд (*кремний менән углерод берләшмәһе*).

КАРБУ́НКУЛ *м.* 1. *мин. уст.* карбункул, ҡыҙыл гранат; 2. *мед.* ҙур шеш, шешек.

КАРБЮРА́ТОР *м. тех.* карбюратор (*двигателдең бер кисәге*).

КАРБЮРА́ЦИЯ *ж. тех.* карбюрация (*двигателдәрҙә шыйыҡ яғыулыҡ һәм һауа ҡушылышынан яна торған ҡатышма барлыҡҡа килеү*).

КАРБЮРИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, тех.* карбюрациялау.

КАРДАМО́Н *м. бот.* кардамон (*тропик үсемлек һәм уның орлоғо*).

КАРДИНА́Л *м.* кардинал (*католиктәр сиркәүендә юғары дәрәжә һәм шул дәрәжәләге кеше*).

КАРДИНА́ЛЬНЫЙ *прил.* иң мөһим, төп; **кардина́льный вопро́с** иң мөһим мәсьәлә.

КАРДИНА́ЛЬСКИЙ *прил.* кардинал; **кардина́льский чин** кардинал дәрәжәһе.

КАРДИОГРА́ММА *ж.* кардиограмма (*йөрәк тибешен һыҙыҡтар менән күрһәтеү*).

КАРДИО́ГРАФ *м.* кардиограф (*йөрәк тибешен яҙыу приборы*).

КАРЕ́ *с. нескл.* 1. *воен.* каре (*дошмандың атакаһын бөтә яҡтан да кире ҡағыу маҡсаты менән һалдаттарҙы дүрт мөйөш формаһында теҙеү*); 2. дүрт мөйөш (формаһындағы), дүрт мөйөшләп эшләнгән нәмә.

КАРЕ́Л *м.* карел.

КАРЕ́ЛКА *ж.* карел ҡатын-ҡыҙы.

КАРЕ́ЛЫ *мн.* карелдәр.

КАРЕ́ЛЬСКИЙ *прил.* карел, Карелия; **каре́льский язы́к** карел теле; ◇ **каре́льская берёза** карел ҡайыны.

КАРЕ́ТА *ж.* көймә, карета.

КАРЕ́ТКА *ж. тех.* каретка (1. *машиналарҙа бәләкәй барабан, вал;* 2. *ҡайһы бер механизмдәрҙең шыма, шыуып торған өлөшө*).

КАРЕ́ТНИК *м. уст.* һарай, лапаҫ.

КАРИАТИ́ДЫ *мн.* (*ед.* **кариати́да** *ж.*) *архит.* кариатида (*балкон, кәрниздәргә терәк итеп эшләнгән статуя — ҡатын-ҡыҙҙар һыны*).

КА́РИЕС *м. мед.* һөйәк сереү (*ауырыу*).

КА́РИЙ *прил.* 1. (*о цвете глаз*) ҡуңыр; 2. (*о масти лошади*) ҡара туры (*ат төҫө*).

КАРИКАТУ́РА *ж.* карикатура (1. *көлкө һүрәт;* 2. *перен. нәмәнең дә булһа көлкө, зәғиф оҡшашы*).

КАРИКАТУРИ́СТ *м.* карикатурасы.

КАРИКАТУ́РНЫЙ *прил.* көлкөлө, көлкө; **предста́вить кого́-либо в карикату́рном ви́де** көлкөлө итеп һүрәтләү (*йәки* күрһәтеү).

КАРИО́ЗНЫЙ *прил. мед.* серек, серегән; **карио́зный зуб** серек теш.

КАРКА́С *м.* каркас, һөлдә; татау (*у моста*); **карка́с зда́ния** йорт каркасы (*йәки* һөлдәһе).

КА́РКАТЬ *несов.* 1. (*кричать — о вороне*) ҡарҡылдау, ҡарҡ-ҡарҡ итеү; 2. *перен. прост.* ҡарҡылдау (*бәхетһеҙлектәр тураһында алдан белгертеп торғандай һөйләнеү*).

КА́РКНУТЬ *сов. и однокр. см.* **ка́ркать** 1.

КА́РЛИК *м.* кәрлә.

КА́РЛИКОВЫЙ *прил.* кәрлә; **ка́рликовые дере́вья** кәрлә ағастар.

КА́РЛИЦА *женск. р. к* **ка́рлик.**

КАРМА́Н *м. прям. и перен.* кеҫә; **боково́й карма́н** ян кеҫә; **бить по карма́ну** кеҫәне таҡырайтыу; **наби́ть карма́ны** кеҫә ҡалынайтыу; **э́то мне не по карма́ну** быға минең кеҫәнең көсө етмәй; ◇ **держи́ карма́н ши́ре** *см.* **держа́ть; он за сло́вом в карма́н не ле́зет** *см.* **лезть.**

КАРМА́ННЫЙ *прил.* кеҫә; **карма́нные часы́** кеҫә сәғәте; ◇ **карма́нные расхо́ды** ваҡ-төйәк сығымдар (*йәки* тотоноуҙар).

КАРМИ́Н *м.* асыҡ ҡыҙыл буяу.

КАРМИ́ННЫЙ *прил.* асыҡ ҡыҙыл; **карми́нный цвет** асыҡ ҡыҙыл төҫ.

КАРНАВА́Л *м.* карнавал; **первома́йский карнава́л** беренсе май карнавалы.

КАРНИ́З *м.* кәрниз.

КАРОТЕ́ЛЬ *ж.* тупаҡ кишер.

КАРП *м.* сазан балыҡ.

КАРСТ *м. геол.* карст (*бурташ, гипс кеүек тау тоҡомдарынан торған тупраҡ*).

КА́РТА *ж.* 1. карта; **физи́ческая ка́рта СССР** СССР-ҙың физик картаһы; 2. (*игральная*) кәрт; **сдава́ть ка́рты** кәрт таратыу; ◇ **ва́ша ка́рта би́та** һеҙҙең эш барып сыҡманы; **раскры́ть свои́ ка́рты** үҙеңдең ниәттәреңде асып биреү (*йәки* әйтеү); **ста́вить на ка́рту** *что* тәүәккәлләү, тәүәккәллеккә бил быуыу.

КАРТА́ВИТЬ *несов.* һаҡау һөйләшеү, һаҡаулау.

КАРТА́ВОСТЬ *ж.* һаҡаулыҡ.

КАРТА́ВЫЙ *прил.* һаҡау; **карта́вый ребёнок** һаҡау бала; **карта́вое произноше́ние** һаҡау һөйләү.

КАРТЁЖНИК *м. разг.* кәрткә бирелгән кеше.

КАРТЕЛИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, эк.* картелдәргә берләштереү, картелләштереү.

КАРТЕЛИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов. эк.* картелдәргә берләшеү; 2. *несов. страд. к* **картели́ровать.**

КАРТЕ́ЛЬ *ж. эк.* картель (*капиталистик монополияның бер формаһы; эре капиталистик промышленность берләшмәһе*).

КА́РТЕР *м.* картер (*механизмде зарарланыуҙан, саңдан һаҡлау өсөн яһалған ҡоролма*).

КАРТЕ́ЧЬ *ж.* картечь (1. *яҡын арағa атыуға иҫәпләнгән снаряд;* 2. *һунар мылтығы йәҙрәһе*).

КАРТИ́НА *ж.* 1. (*произведение живописи*) картина, һүрәт, рәсем; 2. *перен.* (*то, что можно видеть, представить себе*) күренеш; **карти́на гор** тауҙар күренеше; 3. *театр.* күренеш; **дра́ма в четырёх де́йствиях и семи́ карти́нах** дүрт шаршаулы, ете күренешле драма; 4. *разг.* (*кинофильм*) картина.

КАРТИ́НКА *ж.* һүрәт, картинка; **кни́жка с карти́нками** һүрәтле китап.

ҠАРТИ́ННЫЙ *прил.* 1. картина; **карти́нная галере́я** картиналар галереяһы; 2. *перен.* (*красивый*) матур, һүрәт кеүек; **карти́нная по́за** матур торош; 3. *перен.* (*образный*) образлы.

ҠАРТОГРА́ММА *ж. спец.* картограмма (*цифрҙар менән бирелгән статистик мәғлүмәттәрҙе күрһәткән чертёж*).

ҠАРТО́ГРАФ *м.* картограф (*географик карталар төҙөүсе*).

ҠАРТОГРАФИ́РОВАТЬ *несов. что, спец.* 1. (*наносить на карту*) картаға төшөрөү; 2. (*составлять картограммы*) картограммалар яһау.

ҠАРТОГРАФИ́ЧЕСКИЙ *прил. спец.* картографик; карталар эшләү; **картографи́ческая фа́брика** карталар эшләү фабрикаһы.

ҠАРТОГРА́ФИЯ *ж.* картография (*географик карталар төҙөү тураһындағы фән һәм карталар төҙөү*).

ҠАРТО́Н *м.* ҡатырға.

ҠАРТОНА́Ж *м.* ҡатырға нәмәләр.

ҠАРТОНА́ЖНЫЙ *прил.* ҡатырға, ҡатырғалар етештереү; **картона́жная фа́брика** ҡатырғалар етештереү фабрикаһы; **картона́жные изде́лия** ҡатырға нәмәләр.

ҠАРТО́НКА *ж.* (*коробка*) ҡатырға һауыт (*йәки* ҡап, тартма).

ҠАРТО́ННЫЙ *прил.* ҡатырға; **карто́нная коро́бка** ҡатырға тартма.

ҠАРТОТЕ́КА *ж.* картотека (*ниндәй ҙә булһа мәғлүмәттәрҙе эсенә алған карточкалар йыйылмаһы*); **библиоте́чная картоте́ка** китапхана картотекаһы.

ҠАРТОФЕЛЕКОПА́ТЕЛЬ *м.* картуф ҡаҙыу машинаһы.

ҠАРТОФЕЛЕСАЖА́ЛКА *ж.* картуф ултыртыу машинаһы.

ҠАРТОФЕЛЕУБО́РОЧНЫЙ *прил.* картуф алғыс; **картофелеубо́рочный комба́йн** картуф алғыс комбайн.

ҠАРТО́ФЕЛИНА *ж. разг.* (бер баш) картуф.

ҠАРТО́ФЕЛЬ *м.* картуф.

ҠАРТО́ФЕЛЬНЫЙ *прил.* картуф; **карто́фельное по́ле** картуф баҫыуы; **карто́фельная мука́** картуф оно.

ҠА́РТОЧКА *ж.* карточка (1. *нормалаштырылған ашамлыҡ һ. б. тауарҙар алыу өсөн бирелә торған бланк*; 2. *яҙыу өсөн дүрт мөйөшлө итеп киҫеп әҙерләнгән ҡатырға киҫәге*; 3. *фотография рәсеме*).

ҠА́РТОЧНЫЙ *прил.* 1. кәрт; **ка́рточная игра́** кәрт уйыны; 2. карточка; **ка́рточный катало́г** карточкалар каталогы; ◇ **ка́рточный до́мик** ҡурсаҡ өй (*ныҡ булмаған берәй нәмә тураһында*); **ка́рточная систе́ма** карточка системаһы.

ҠАРТУ́З *м.* картуз (*баш кейеме*).

ҠАРУСЕ́ЛЬ *ж.* карусель.

ҠАРУСЕ́ЛЬНЫЙ *прил.* карусель; ◇ **карусе́льный стано́к** карусель станок (*әйләнеп тора торған токарь станогы*).

ҠА́РЦЕР *м.* карцер (*гәйеплеләрҙе ваҡытлыса ябып тота торған бер кешелек бүлмә*).

ҠАРЬЕ́Р I *м.* (*ход лошади*) сабыу; **пусти́ть ло́шадь в карье́р** атты саптырыу; ◇ **с ме́ста в карье́р** тик торған урындан, ҡапыл, уйлап тормайынса, әҙерлекһеҙ.

ҠАРЬЕ́Р II *м. горн.* карьер (*өҫтә ятҡан ҡаҙылдыҡты сығарыу урыны; таш, ҡом алыу урыны*).

ҠАРЬЕ́РА *ж.* карьера (*юғарыға үрләү*).

ҠАРЬЕРИ́ЗМ *м.* карьеризм (*үҙ мәнфәғәттәрен йәмғиәттекенән юғары ҡуйып, шәхси уңыштар артынан сабыу*).

ҠАРЬЕРИ́СТ *м.* карьерист, карьера артынан ҡыуыусы.

ҠАСА́НИЕ *с. см.* **каса́ться;** ◇ **то́чка каса́ния** *мат.* тейеү нөктәһе.

ҠАСА́ТЕЛЬНАЯ *ж. мат.* тейеүсе һыҙыҡ (*кәкере һыҙыҡ менән дөйөм бер нөктәһе булған тура һыҙыҡ*).

ҠАСА́ТЕЛЬСТВО *с.* бәйләнеш, мөнәсәбәт, ҡағылыш, ҡатнашлыҡ.

ҠАСА́ТИК *м. ласк. обл.* һөйөклөм, матурым (*ирҙәргә һәм ир балаларға ҡарата*).

ҠАСА́ТКА *ж.* 1. (*деревенская ласточка*) ҡарлуғас, ауыл ҡарлуғасы; 2. *женск. р.* к **каса́тик.**

ҠАСА́ТЬСЯ *несов.* 1. тейеү, тейҙереү; **каса́ться руко́й стола́** ҡулды өҫтәлгә тейҙереү; 2. *перен.* ҡағылыу; **каса́ться како́го-либо вопро́са** берәй мәсьәләгә ҡағылып китеү; 3. (*иметь отношение к кому-чему-л.*) эше (*йәки* ҡатнашы, ҡатнашлығы) булыу, ҡағылыу; **вопро́с каса́ется вас** мәсьәлә һеҙгә ҡағыла; **э́то меня́ не каса́ется** был минең эшем түгел, быға минең ҡатнашлығым юҡ; ◇ **что каса́ется** *кого-чего, до кого-чего,* **то ...** -ға (-гә, -ҡа, -кә) килгәндә.

ҠА́СКА *ж.* каска (*баш кейеме*).

ҠАСКА́Д *м.* 1. (*водопад*) шарлауыҡ; 2. *перен.* (*обилие чего-л.*) муллыҡ, күплек, ағым; **каска́д слов** һүҙҙәр ағымы; 3. (*в оперетте*) каскад (*опереттала йыр менән башҡарыла торған танса*); ◇ **каска́д гидроэлектроста́нций** гидроэлектростанциялар теҙелмәһе.

ҠА́ССА *ж. в разн. знач.* касса; **сберега́тельная ка́сса** һаҡлыҡ кассаһы; **ка́сса взаимопо́мощи** үҙ-ара ярҙам кассаһы; **набо́рная ка́сса** *полигр.* набор кассаһы; **рабо́тать в ка́ссе** кассала эшләү; **приня́ть ка́ссу** кассаны ҡабул итеү.

ҠАССАЦИО́ННЫЙ *прил. юр.* кассация; **кассацио́нный срок** кассация срогы.

ҠАССА́ЦИЯ *ж.* кассация (1. *юр. юғары судтың түбәнге суд органы сығарған хөкөм ҡарарын ҡайтанан ҡарауы*; 2. *разг. ялыу*; 3. *һайлауҙарҙы дөрөҫ түгел тип табыу, юҡҡа сығарыу*).

ҠАССЕ́ТА *ж.* кассета (*фотография пластинкалары һалып ҡуйыла торған һауыт*).

ҠАССИ́Р *м.* кассир.

ҠАССИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, юр.* хөкөм ҡарарын үҙгәртеү (*йәки* алмаштырыу, юҡҡа сығарыу, кире ҡағыу); **касси́ровать реше́ние суда́** суд хөкөмөн үҙгәртеү (*йәки* кире ҡағыу); **касси́ровать вы́боры** һайлау һөҙөмтәһен дөрөҫ түгел тип табыу (*һайлау закондарын йәки конституцияны боҙған өсөн*).

ҠАССИ́РША *ж. разг.* кассирша.

ҠА́ССОВЫЙ *прил.* касса; **ка́ссовая кни́га** касса кенәгәһе.

ҠА́СТА *ж.* каста (1. *Индияла һәм башҡа*

Көнсығыш илдәрендә социаль сығышы, профессияһы, хоҡуҡи хәле менән башҡаларҙан айырылып йәшәүсе төркөм; 2. *перен. массанан айырылып, бикләнеп йәшәгән кешеләр төркөмө*).

КАСТАНЬЕ́ТЫ *мн.* (*ед.* **кастанье́та** *ж.*) кастаньета (*бейегәндә шыҡылдатыу өсөн бармаҡтарға кейелә торған ағас пластинкалар*).

КАСТЕЛЯ́НША *ж.* кастелянша (*больницала һ. б. бельёға хужа ҡатын-ҡыҙ*).

КАСТЕ́Т *м.* кастет (*бармаҡҡа кейеү өсөн тишеп, пластинка формаһында ҡоростан яһалған ҡорал*).

КА́СТОВЫЙ *прил.* каста; **ка́стовые предрассу́дки** каста кәртәләре.

КАСТО́Р *м.* кастор (*туҡыма*).

КАСТО́РКА *ж. разг.* касторка.

КАСТО́РОВЫЙ I *прил.* касторка; **касто́ровое ма́сло** касторка майы.

КАСТО́РОВЫЙ II *прил. текст.* кастор; **касто́ровое пальто́** кастор пальто.

КАСТРА́Т *м.* һылыулатылған кеше.

КАСТРА́ЦИЯ *ж. см.* **кастри́ровать.**

КАСТРИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого* бесеү, бестереү; һылыулау, һылыулатыу.

КАСТРЮ́ЛЯ *ж.* кәстрүл.

КАТАВА́СИЯ *ж. прост.* бола, тәртипһеҙлек.

КАТАКЛИ́ЗМ *м.* (*переворот, катастрофа*) катаклизм, киҫкен һынылыш.

КАТАКО́МБЫ *мн.* (*ед.* **катако́мба** *ж.*) катакомба (*ер аҫтынан ҡаҙылған оҙон һәм тар коридорҙар*).

КАТАЛЕ́ПСИЯ *ж. мед.* каталепсия, һуғылыу, тартышып ҡатыу.

КАТАЛЕ́ПТИК *м. мед. разг.* каталептик, һуғылмалы кеше.

КАТАЛЕПТИ́ЧЕСКИЙ *прил. мед.* каталепсик, һуғылмалы, тартышып ҡатҡан; **каталепти́ческий сон** һуғылмалы йоҡо.

КАТА́ЛИЗ *м.* катализ (*катализатор ярҙамында химик реакцияның тиҙләтелеүе йәки аҡрынайтылыуы*).

КАТАЛИЗА́ТОР *м.* катализатор (*химик реакцияны тиҙләтә йәки аҡрынайта торған матдә*).

КАТАЛО́Г *м.* каталог (*бер төрлө предметтәрҙең, мәҫ. китап һ. б., билдәле бер тәртиптә төҙөлгән исемлеге*).

КАТАЛОГИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* каталогҡа индереү, каталог төҙөү.

КАТАЛО́ЖНЫЙ *прил.* каталог; **катало́жная ка́рточка** каталог карточкаһы.

КАТА́НИЕ *с. см.* **ката́ть(ся)**; **ката́ние белья́** кер тәгәрәтеү; **ката́ние верхо́м** һыбай йөрөү; **ката́ние на ло́дке** кәмәлә йөрөү.

КАТАПУ́ЛЬТА *ж.* катапульта (1. *ист. таш һәм уҡ атырға яраҡлаштырылған әйбер*; 2. *тех. карап палубаһынан һ. б. самолёт осороу өсөн яһалған ҡоролма*).

КАТА́Р *м. мед.* катар (*берәй органдың лайлалы ярыһы шешеүе*).

КАТАРА́КТА *ж. мед.* ҡара ҡылау (*күҙ ауырыуы*).

КАТАРА́ЛЬНЫЙ *прил. мед.* катар; **катара́льное воспале́ние лёгких** үпкә катары.

КАТАСТРО́ФА *ж.* һәләкәт, катастрофа.

КАТАСТРОФИ́ЧЕСКИЙ *прил.* һәләкәтле, катастрофик; **катастрофи́ческий слу́чай** һәләкәтле ваҡиға.

КАТА́ТЬ *несов.* 1. *кого-что* тәгәрәтеү, тәгәрәтеп йөрөтөү; **ката́ть шары́** шар тәгәрәтеү; 2. *кого-что* (*для прогулки, забавы*) йөрөтөү; **ката́ть дете́й в автомоби́ле** балаларҙы автомобилдә йөрөтөү; 3. *что* (*изготовлять что-л. круглое*) әүәләп яһау, тумалаҡлау, яһау; **ката́ть ша́рики из гли́ны** балсыҡтан бәләкәй шарҙар яһау; 4. *что* (*разглаживать*) тәгәрәтеү; **ката́ть бельё** кер тәгәрәтеү; 5. *что* (*валять*) баҫыу; **ката́ть ва́ленки** быйма баҫыу.

КАТА́ТЬСЯ *несов.* 1. йөрөү, йөрөп килеү (*на автомобиле, лодке и т. п.*); шыуыу (*на салазках и на коньках*); 2. *разг.* (*валяться*) тәгәрәү, аунау, тәгәрәп йөрөү; **ката́ться по траве́** үләндә тәгәрәү; ◇ **ката́ться со́ смеху** тәгәрәп ятып көлөү; **как сыр в ма́сле ката́ться** *см.* **сыр.**

КАТАФА́ЛК *м.* катафалк, үлек оҙатыу арбаһы.

КАТЕГОРИ́ЧЕСКИЙ *прил.* ҡырт киҫеп (*йәки өҙөп*) әйтелгән, ҡырҡа; **категори́ческий отве́т** ҡырҡа яуап.

КАТЕГОРИ́ЧНОСТЬ *ж.* ҡырҡалыҡ, ҡырҡыулыҡ, ҡырт киҫеү.

КАТЕГОРИ́ЧНЫЙ *прил. см.* **категори́ческий.**

КАТЕГО́РИЯ *ж.* 1. категория; **катего́рия ка́чества** *филос.* сифат категорияһы; **катего́рия и́мени** *грам.* исем категорияһы; 2. (*разряд, группа*) төркөм, дәрәжә; **возрастна́я катего́рия** йәш дәрәжәһе.

КА́ТЕР *м.* катер (*бәләкәй судно*); **торпе́дный ка́тер** торпеда катере.

КА́ТЕТ *м. мат.* катет (*тура мөйөшлө өсмөйөштә тура мөйөш яһаусы һыҙыҡтарҙың береһе*).

КАТЕ́ТЕР *м. мед.* катетер (*һейҙек юлына индерелә торған көпшә*).

КАТЕХИ́ЗИС *м. рел.* катехизис (*христиан динен өйрәтеү өсөн һораулы-яуаплы итеп яҙылған китап*).

КАТИ́ТЬ *несов.* 1. *что* тәгәрәтеү; **кати́ть бо́чку** мискәне тәгәрәтеү; 2. *без доп., разг.* (*быстро ехать*) елеү.

КАТИ́ТЬСЯ *несов.* 1. тәгәрәү, тәгәрәп барыу, шыуыу; **шар ка́тится** шар тәгәрәй; **кати́ться на са́нках с горы́** тауҙан сана менән шыуыу; 2. (*течь, струиться*) ағыу, тәгәрәү, тамып тороу; **ка́тятся слёзы** күҙ йәштәре тәгәрәй; 3. *перен.* үтеп тороу; **день ка́тится за днём** көн артынан көн үтеп тора; ◇ **кати́ться по́д гору** *см.* **гора́.**

КАТО́Д *м. физ.* катод (*кире заряд менән зарядланған электрод*).

КАТО́ДНЫЙ *прил. физ.* катод, катодлы; **като́дные лучи́** катод нурҙары.

КАТО́К *м.* 1. каток, һырғалаҡ; 2. *тех.* тигеҙләгес машина, каток; **доро́жный като́к** юл тигеҙләгес машина; 3. (*для катания белья*) кер тәгәрәткес, бәләк.

КАТО́ЛИК *м.* католик (*католик динендәге кеше*).

КАТОЛИЦИ́ЗМ *м.* католицизм (*католиктәр дине*).

КАТОЛИ́ЧЕСКИЙ *прил.* католик; **католи́ческая це́рковь** католиктәр сиркәүе.

КАТОЛИ́ЧЕСТВО *с. см.* **католици́зм.**

КА́ТОРГА *ж.* каторга.

КАТОРЖА́НИН, КА́ТОРЖНИК *м.* каторга кешеһе.

КА́ТОРЖНЫЙ *прил.* 1. каторга; **ка́торжные рабо́ты** каторга эше; 2. *перен.* (*очень тяжёлый*) үтә ауыр; **ка́торжный труд** үтә ауыр эш.

КАТУ́ШЕЧНЫЙ *прил.* кәтүк; **кату́шечное произво́дство** кәтүктәр эшләп сығарыу.

КАТУ́ШКА *ж.* 1. (*для ниток*) кәтүк; 2. *тех.* катушка, тәгәрмәс.

КАУЗА́ЛЬНОСТЬ *ж. филос.* сәбәплелек.

КАУЗА́ЛЬНЫЙ *прил. филос.* сәбәпле.

КАУ́РЫЙ *прил.* (*о масти лошади*) ҡоба туры (*ат төҫө*).

КАУСТИ́ЧЕСКИЙ *прил. хим.* зәһәрле, ағыулы, өткөс; **каусти́ческая со́да** зәһәрле сода.

КАУЧУ́К *м.* каучук (*ҡайһы бер көньяҡ үҫемлектәрҙең һуттарынан алып, резина яһай торған матдә*); **иску́сственный (синтети́ческий) каучу́к** яһалма каучук.

КАУЧУ́КОВЫЙ *прил.* каучук; **каучу́ковый заво́д** каучук заводы.

КАУЧУКОНО́СНЫЙ *прил.* каучуклы; **каучуконо́сные расте́ния** каучуклы үҫемлектәр.

КАФЕ́ *с. нескл.* кафе.

КА́ФЕДРА *ж.* кафедра (1. *оратор, лектор сығып һөйләү өсөн юғары урын*; 2. *юғары уҡыу йортонда фән тармағы*; 3. *сиркәү мөнбәре*).

КАФЕДРА́ЛЬНЫЙ *прил.*: **кафедра́льный собо́р** кафедраль собор (*ғибәҙәт ҡылыу эштәре урындағы епископ тарафынан алып барыла торған собор*).

КА́ФЕЛЬ *м.* кафель (*ялтыр, сынаяҡ кирбес*).

КА́ФЕЛЬНЫЙ *прил.* кафель; **ка́фельная печь** кафель мейес.

КАФТА́Н *м. уст.* кафтан (*рустарҙа ирҙәр кейә торған оҙон итәкле боронғо тышҡы кейем*).

КАЦАВЕ́ЙКА *ж. уст.* кацавейка (*елбәгәй кейелә торған рус ҡатын-ҡыҙҙар кейеме*).

КАЧА́ЛКА *ж.* бәүелмәле ултырғыс.

КАЧА́НИЕ *с. см.* **кача́ть(ся).**

КАЧА́ТЬ *несов.* 1. *кого-что* бәүетеү, тирбәтеү, бәүелдереү; сайҡалдырыу, һелкетеү; **кача́ть ребёнка на каче́лях** баланы бәүелсәктә бәүелдереү; **ве́тер кача́ет верху́шки дере́вьев** ел ағас баштарын сайҡалдыра; 2. *чем* һелкетеү, сайҡау; **кача́ть ного́й** аяҡ һелкетеү; 3. *что* (*накачивать*) һурыу, сығарыу, һурҙырыу; **кача́ть во́ду из коло́дца** ҡоҙоҡтан һыу сығарыу; 4. *кого* (*подбрасывать*) сөйөү; **кача́ть юбиля́ра** юбилярҙе сөйөү; ◇ **кача́ть голово́й** баш ҡағыу.

КАЧА́ТЬСЯ *несов.* 1. бәүелеү; сайҡалыу, һелкенеү, тирбәлеү; **кача́ться на каче́лях** бәүелсәктә бәүелеү; **ло́дка кача́ется на волна́х** кәмә тулҡын өҫтөндә сайҡала; **дере́вья кача́ются от ве́тра** ағастар елгә тирбәлә; 2. (*пошатываться*) тәнтерәкләү, сайҡалыу.

КАЧЕ́ЛИ *только мн.* бәүелсәк.

КА́ЧЕСТВЕННЫЙ *прил.* 1. *филос.* сифат; **ка́чественные разли́чия** сифат айырымлыҡтары; 2. яҡшы (*йәки* юғары) сифатлы, затлы; **ка́чественная проду́кция** яҡшы сифатлы әйбер; ◇ **ка́чественный ана́лиз** *хим.* сифат яғынан анализ; **ка́чественное прилага́тельное** *грам.* төп сифат.

КА́ЧЕСТВО *с.* 1. *филос.* сифат; **перехо́д коли́чества в ка́чество** һандың сифатҡа әйләнеүе; 2. (*свойство, достоинство*) сифат, яҡ, зат; **борьба́ за ка́чество рабо́ты** эштең сифаты өсөн көрәш; 3. *шахм.* сифат яғынан; **вы́играть ка́чество** сифат яғынан отоу; **потеря́ть ка́чество** сифат яғынан юғалтыу; ◇ **в ка́честве** *кого-чего* булып, сифатында, рәүешендә; **он рабо́тает в ка́честве инжене́ра** ул инженер булып эшләй.

КА́ЧКА *ж.* бәүетеү, сайҡатыу, тирбәтеү; **морска́я ка́чка** диңгеҙ сайҡатыуы.

КАЧНУ́ТЬ(СЯ) *сов. и однокр. см.* **кача́ть (-ся).**

качу́ *наст. вр. от* **кати́ть.**

КА́ША *ж.* бутҡа; **гре́чневая ка́ша** ҡарабойҙай бутҡаһы; **ри́совая ка́ша** дөгө бутҡаһы; ◇ **берёзовая ка́ша** һыйғыр сыбыҡ; **завари́ть ка́шу** эште ҡуйыртып ебәреү (*йәки* бутау); **ка́ша в голове́** *у кого* баш буталыу; **ка́ши не сва́ришь** *см.* **свари́ть; расхлёбывать ка́шу** берәй ҡатмарлы эштең осона сығыу (*йәки* йырып сығыу); **сапоги́ ка́ши про́сят** итек ашарға һорай (*итек туҙған, тишелгән*).

КАШАЛО́Т *м. зоол.* кашалот (*кит тоҡомонан булған диңгеҙ хайуаны*).

КАШЕВА́Р *м.* аш бешереүсе, кашауар.

КА́ШЕЛЬ *м.* юткерек; **сухо́й ка́шель** ҡоро юткерек.

КАШЕМИ́Р *м.* кешмир (*туҡыма*).

КАШЕМИ́РОВЫЙ *прил.* кешмир; **кашеми́ровое пла́тье** кешмир күлдәк.

КАШИ́ЦА *ж.* шыйыҡ бутҡа.

КА́ШЛЯНУТЬ *сов. и однокр. см.* **ка́шлять.**

КА́ШЛЯТЬ *несов.* юткереү.

КАШНЕ́ *с. нескл.* кашне (*муйын яулығы*).

КАШТА́Н *м.* каштан (*ағасы һәм емеше*).

КАШТА́НОВЫЙ *прил.* 1. каштан; **кашта́новое де́рево** каштан ағасы; 2. (*о цвете*) ҡуңыр, ҡусҡыл ерән; **кашта́новые во́лосы** ҡусҡыл ерән сәс.

КАЮТА *ж.* каюта (*пароходтарҙағы бүлмә*).

КАЮТ-КОМПА́НИЯ *ж.* кают-компания (*пароходта пассажирҙәр өсөн, хәрби карапта команда составы өсөн дөйөм бүлмә*).

КА́ЯТЬСЯ *несов.* 1. *кому-чему, перед кем-чем* (*признаваться в своей вине*) үҙ ғәйебен таныу (*йәки* һөйләп биреү), (эштәренән) тәүбә итеү; 2. (*испытывать сожаление*) үкенеү, үкенеп бөтмәү; 3. *в знач. вводн. сл.* **ка́юсь** *разг.* ғәйеплемен, ғәйебемде һиҙәм.

КВАДРА́НТ *м.* квадрант (1. *мат.* түңәрәктең дүрттән бер өлөшө; 2. *воен.* артиллерияла прицелде аныҡ билдәләү приборы).

КВАДРА́Т *м.* 1. квадрат, дүрткел; 2. *мат.* квадрат (*бер үк һанды үҙ-үҙенә ҡабатлауҙан сыҡҡан һан*).

КВАДРА́ТНО-ГНЕЗДОВО́Й *прил.*: **квадра́тно-гнездово́й спо́соб поса́дки** квадрат-оялап ултыртыу ысулы.

КВАДРА́ТНЫЙ *прил.* 1. (*имеющий форму квадрата*) квадрат, дүрткел; **квадра́тный стол** дүрткел өҫтәл; 2. *мат.* квадрат; **квадра́тный ко́рень** квадрат тамыр; **квадра́тное уравне́ние** квадрат тигеҙләмә; ◇ **квадра́тные ско́бки** квадрат йәйәләр.

КВАДРАТУ́РА *ж. мат.* квадратура (*квадрат берәмектәр менән үлсәнә торған майҙан ҙурлығы*); **квадрату́ра ко́мнаты** бүлмәнең квадратураһы; ◇ **квадрату́ра кру́га** сисеп булмаған мәсьәлә.

КВАДРИЛЬО́Н *м.* квадрильон (*24 нулле цифр*).

КВА́КАНЬЕ *с.* баҡылдау; **ква́канье лягу́шек** тәлмәрйендәр баҡылдауы.

КВА́КАТЬ *несов.* баҡылдау, баҡ-баҡ итеү.

КВАЛИФИКАЦИО́ННЫЙ *прил.* квалификация; **квалификацио́нная коми́ссия** квалификация комиссияһы.

КВАЛИФИКА́ЦИЯ *ж.* 1. *см.* **квалифици́ровать;** 2. (*степень подготовленности*) квалификация; **высо́кая квалифика́ция** юғары квалификация; 3. (*специальность*) квалификация, һөнәр; **приобрести́ квалифика́цию то́каря** токарь һөнәрен өйрәнеү.

КВАЛИФИЦИ́РОВАННЫЙ *прил.* квалификациялы; квалификация талап иткән; **квалифици́рованный рабо́чий** квалификациялы эшсе; **квалифици́рованный труд** квалификация талап иткән хеҙмәт.

КВАЛИФИЦИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* 1. (*установить степень подготовки*) белемен (*йәки* белем дәрәжәһен) билдәләү; 2. (*оценить, определить*) баһа биреү, нарыҡлау.

КВАНТ *м. физ.* квант (*берәй энергияның, мәҫ. нурҙың, иң кескәй өлөшө*).

КВА́НТОВЫЙ *прил. физ.* квант; **ква́нтовая тео́рия** квант теорияһы.

КВАРТА́Л *м.* квартал (1. *ҡаланың бер өлөшө*; 2. *йылдың дүрттән бер өлөшө, өс ай*).

КВАРТА́ЛЬНЫЙ *прил.* квартал; **кварта́льный уча́сток** квартал участкаһы; **кварта́льный отчёт** квартал отчёты.

КВАРТЕ́Т *м. муз.* квартет (1. *дүрт инструмент йәки дүрт тауыш өсөн яҙылған музыка әҫәре*; 2. *дүрт башҡарыусынан торған ансамбль*).

КВАРТИ́РА *ж.* 1. квартира, фатир; 2. *мн.* **кварти́ры** *воен.* квартира; **зи́мние кварти́ры** ҡышҡы квартиралар (*ауылда ғәскәр урынлашҡан йорттар*); ◇ **гла́вная кварти́ра** *см.* **гла́вный.**

КВАРТИРА́НТ *м.* квартирала тороусы, фатирсе.

КВАРТИ́РНЫЙ *прил.* квартира, фатир; **кварти́рная пла́та** квартира хаҡы.

КВАРТИРОВА́ТЬ *несов.* 1. *разг.* квартирала (*йәки* фатирҙа) тороу; 2. (*о войсках*) (берәй урында) тороу (*ғәскәр тураһында*).

КВАРТИРОНАНИМА́ТЕЛЬ *м.* квартирала (*йәки* фатирҙа) тороусы.

КВАРТИРЬЕ́Р *м. воен.* квартирьер (*ғәскәри частарға алдан квартира әҙерләп тороусы кеше*).

КВАРТПЛА́ТА *ж.* (**кварти́рная пла́та**) квартира хаҡы.

КВАРЦ *м.* кварц.

КВА́РЦЕВЫЙ *прил.* кварц; кварцлы; **ква́рцевые поро́ды** кварц тоҡомдары; **ква́рцевая ла́мпа** кварцлы лампа.

КВАРЦИ́Т *м. мин.* кварцит.

КВАС *м.* квас; **хле́бный квас** икмәк квасы.

КВА́СИТЬ *несов. что* әсетеү; тоҙлау; ойотоу; **ква́сить капу́сту** кәбеҫтә тоҙлау; **ква́сить молоко́** һөт ойотоу.

КВАСЦЕВА́ТЬ *несов. что, спец.* әсетеү; **квасцева́ть ко́жи** күн әсетеү.

КВАСЦО́ВЫЙ *прил.* асыуташ; **квасцо́вый раство́р** асыуташ иретмәһе.

КВАСЦЫ́ *только мн.* асыуташ.

КВА́ШЕНИЕ *с. см.* **ква́сить.**

КВА́ШЕНЫЙ *прил.* әсетелгән; ойотолған; тоҙланған, тоҙло; **ква́шеная капу́ста** тоҙло кәбеҫтә.

КВАШНЯ́ *ж.* 1. (*посуда*) икмәк күнәге; 2. *разг.* (*тесто*) әсе ҡамыр.

КВЕ́РХУ *нареч.* юғарыға, өҫкә; **подня́ться кве́рху** юғарыға күтәрелеү.

КВИНТЕ́Т *м. муз.* квинтет (1. *биш инструмент йәки биш тауыш өсөн яҙылған музыка әҫәре*; 2. *биш башҡарыусынан торған ансамбль*).

КВИНТЭССЕ́НЦИЯ *ж. книжн.* квинтэссенция (*берәй нәмәнең иң мөһиме*).

КВИТ *в знач. сказ. разг.* иҫәп бөттө (*йәки* өҙөлдө), иҫәпләшеү; **мы с ним тепе́рь кви́ты** уның менән беҙҙең арала иҫәп бөттө.

КВИТАНЦИО́ННЫЙ *прил.* квитанция; **квитанцио́нная кни́жка** квитанция кенәгәһе.

КВИТА́НЦИЯ *ж.* квитанция.

КВИ́ТЫ *см.* **квит.**

КВО́РУМ *м.* кворум (*йыйылыштың тулы хоҡуҡлы булыуы өсөн йыйылышҡа килергә тейеш кешеләрҙең билдәләнгән һаны*).

КВО́ТА *ж. эк.* өлөш, норма; **нало́говая кво́та** налог нормаһы.

КЕ́ГЕЛЬНЫЙ *прил.* кегли; **ке́гельный шар** кегли шары.

КЕ́ГЛИ *мн.* (*ед.* **ке́гля** *ж.*) кегли (1. *билдәле тәртиптә ҡуйылған ҡыҫҡа таяҡтарҙы ағас шар менән бәреп йығыу уйыны*; 2. *шул уйын өсөн булған осло таяҡтар*).

КЕГЛЬ *м. полигр.* кегль (*типография хәрефтәренең ҙурлыҡ үлсәүе*).

КЕДР *м.* кедр, эрбет ағасы; **сиби́рский кедр** Себер кедры.

КЕДРО́ВЫЙ *прил.* кедр, эрбет; **кедро́вые оре́хи** эрбет сәтләүеге.

КЕКС *м.* кекс (*йөҙөм ҡушып бешергән тәмле икмәк*).

КЕ́ЛЬНЕР *м.* кельнер (*ҡайһы бер көнбайыш илдәрҙә ресторан хеҙмәтсеһе*).

КЕ́ЛЬТЫ *мн.* кельттәр (*индо-европеецтәрҙең бер тармағы*).

КЕ́ЛЬЯ *ж.* хөжрә (*монастырҙарҙа бәләкәй бүлмә*).

кем *твор. п. от* **кто.**

КЕНА́Ф *м. бот.* кенаф (*сүсле үҫемлек*).

КЕНГУРУ́ *м. нескл.* көнгөрә.

КЕНДЫ́РЬ *м. бот.* киндер.

КЕ́ПИ *с. нескл. см.* **ке́пка.**

КЕ́ПКА *ж. разг.* кепка.

КЕРА́МИКА *ж.* керамика (1. *собир. балсыҡтан яһалған һауыт-һаба*; 2. *көр-*

шәкселек эше; 3. *спец. шундай көршәктәр яһау өсөн ҡулланыла торған балсыҡ*).
КЕРАМИ́ЧЕСКИЙ *прил.* керамика; керамиканан эшләнгән; **керами́ческий заво́д** керамика заводы; **керами́ческая ва́за** керамиканан эшләнгән ваза.
КЕРОГА́З *м.* керогаз.
КЕРОСИ́Н *м.* кәрәсин.
КЕРОСИ́НКА *ж.* керосинка.
КЕРОСИ́ННЫЙ *прил. разг.* кәрәсин; **кероси́нный за́пах** кәрәсин еҫе.
КЕРОСИ́НОВЫЙ *прил.* кәрәсин; **кероси́новая ла́мпа** кәрәсин лампаһы.
КЕ́САРЕВ *прил.*: **ке́сарево сече́ние** *мед.* баланы эсте ярып алыу.
КЕССО́Н *м. тех.* кессон (*һыу аҫтында эшләү өсөн һыу үтмәҫлек итеп эшләнгән камера*).
КЕ́ТА *ж.* кета.
КЕ́ТОВЫЙ *прил.* кета; **ке́товая икра́** кета ыуылдырығы.
КЕФА́ЛЬ *ж.* кефаль (*балыҡ*).
КЕФИ́Р *м.* кефир.
КИБЕРНЕ́ТИКА *ж.* кибернетика (*төрлө процестәрҙәге үҙкөйләнештең һәм автоматик контролдең дөйөм теорияһы*).
КИБИ́ТКА *ж.* 1. (*повозка*) көймә, япмалы арба; 2. (*жилище*) тирмә.
КИВА́ТЬ *несов.* 1. *кому-чему* (*в знак согласия, приветствия*) баш ҡағыу (*йәки һелкеү*); 2. *на кого-что* (*указывать*) ымлау (*баш менән*).
КИВНУ́ТЬ *сов. и однокр. см.* **кива́ть.**
КИВО́К *м.* баш ҡағыу (*йәки* һелкеү).
КИДА́ТЬ *несов. что* ташлау, ырғытыу, бырағтырыу, сөйөү; **кида́ть ка́мни** таш ташлау; ◇ **кида́ть жре́бий** йәрәбә һалыу; **меня́ кида́ет то в жар, то в хо́лод** *безл.* бер янам, бер туңам.
КИДА́ТЬСЯ *несов. разг.* 1. *чем* (*бросаться*) ырғытышыу, бәрешеү; **кида́ться снежка́ми** ҡар бәрешеү; 2. *кем-чем, перен. разг.* (*пренебрегать*) иҫәпләшмәү, бөтөрөп ташлау; 3. (*устремляться*) ташланыу; 4. (*в порыве чувства устремляться*) ташланыу; **кида́ться в объя́тия** ҡосаҡҡа ташланыу; 5. *на кого-что* (*набрасываться*) ташланыу; 6. *с неопр.* (*с готовностью обращаться*) керешеү, йәбешеү; 7. (*прыгать куда-л.*) ташланыу; 8. (*метаться*) ташланыу; 9. *страд. к* **кида́ть.**
КИЗИ́Л *м.* ҡыҙыл (*ағасы һәм емеше*).
КИЗИ́ЛОВЫЙ *прил.* ҡыҙыл; **кизи́ловое варе́нье** ҡыҙыл вареньеһе; **кизи́ловая ро́ща** ҡыҙыл ҡыуағы.
КИЗЯ́К *м.* тиҙәк.
КИЙ *м.* кий (*бильярд таяғы*).
КИКИ́МОРА *ж. фольк.* бисура
КИЛЕВО́Й *прил. мор.* киль; ◇ **килева́я ка́чка** киль тирбәлеше.
КИЛО́ *с. нескл. разг. см.* **килогра́мм.**
КИЛО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «мең, мең тапҡыр» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **киломе́тр** километр.
КИЛОВА́ТТ *м. физ.* киловатт (*1 000 ватҡа тигеҙ электр көсө бирәмеге*).
КИЛОГРА́ММ *м.* килограмм.
КИЛОГРА́ММОВЫЙ *прил.* килограмлыҡ; **килогра́ммовая ги́ря** килограмлыҡ гер.
КИЛОГРАММОМЕ́ТР *м. физ.* килограммометр (*бер кило әйберҙе бер метр юғарылыҡҡа күтәргәндә түгелгән көскә тигеҙ булған үлсәү берәмеге*).
КИЛОМЕ́ТР *м.* километр.
КИЛОМЕТРО́ВЫЙ *прил.* километр; **километро́вое расстоя́ние** километр ара.
=КИЛОМЕТРО́ВЫЙ *ҡушма һүҙҙәрҙең «километрлы» мәғәнәһен аңлатҡан икенсе өлөшө, мәҫ.* **десятикилометро́вый** ун километрлы.
КИЛЬ *м. мор.* киль (1. *судноның төбөндә нигеҙ булып хеҙмәт итә торған дүрт ҡырлы оҙон бүрәнә*; 2. *ав. самолёт йәки дирижаблдең ҡойроғондағы нығытып ҡуйылған текә яҫылыҡ*).
КИ́ЛЬКА *ж.* килька (*ваҡ балыҡ*).
КИМОНО́ *с. нескл.* кимоно (*япондар күлдәге*).
КИНЕМА́ТИКА *ж.* кинематика (*теоретик механиканың бүлеге*).
КИНЕМАТО́ГРАФ *м.* кинематограф (*хәрәкәт итеүсе предметтәрҙе төшөрөп алыу һәм уларҙы экранда сағылдырыу приборы*).
КИНЕМАТОГРАФИ́ЧЕСКИЙ *прил.* кинематограф, кинематография; **кинематографи́ческая ле́нта** кинематограф лентаһы (*йәки* таҫмаһы).
КИНЕМАТОГРА́ФИЯ *ж.* кинематография (*фильмдәр эшләп сығарыу һәм күрһәтеү эше*).
КИНЕ́ТИКА *ж.* кинетика (*теоретик механиканың бүлеге*).
КИНЕТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* кинетик; **кинети́ческая эне́ргия** кинетик энергия.
КИНЖА́Л *м.* хәнйәр.
КИНЖА́ЛЬНЫЙ *прил.* хәнйәр.
КИНО́ *с. нескл.* кино; **звуково́е кино́** тауышлы кино; **ходи́ть в кино́** киноға йөрөү.
КИНО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «кино» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **киноэкра́н** кино экраны.
КИНОАКТЁР *м.* киноактёр.
КИНОАКТРИ́СА *ж.* киноактриса.
КИНОАППАРА́Т *м.* киноаппарат.
КИНОАРТИ́СТ *м.* кино артисе.
КИНОАРТИ́СТКА *ж.* кино артисткаһы.
КИ́НОВАРЬ *ж.* киноварь (*ҡыҙыл төҫтәге минерал һәм шуның буяуы*).
КИНОЖУРНА́Л *м.* киножурнал; **спорти́вный киножурна́л** спорт тураһындағы киножурнал.
КИНОЗВЕЗДА́ *ж. разг.* атаҡлы киноактриса.
КИНОИСКУ́ССТВО *с.* кино сәнғәте.
КИНОКАРТИ́НА *ж.* кинокартина.
КИНОЛЕ́НТА *ж.* кино лентаһы, кинолента.
КИНОМЕХА́НИК *м.* киномеханик.
КИНООПЕРА́ТОР *м.* кинооператор (*кинокартиналар төшөрөүсе кеше*).
КИНОПЕРЕДВИ́ЖКА *ж.* күсмә кино.
КИНОПЛЁНКА *ж.* киноплёнка.
КИНОПРОМЫ́ШЛЕННОСТЬ *ж.* кино промышленносе.
КИНОРЕЖИССЁР *м.* кинорежиссёр, кино режиссёры.

КИНОСЕА́НС *м.* киносеанс.
КИНОСЕ́ТЬ *ж.* кино селтәре.
КИНОСТУ́ДИЯ *ж.* кино студияһы.
КИНОСЦЕНА́РИЙ *м.* киносценарий.
КИНОСЪЁМКА *ж.* киноға төшөрөү.
КИНОТЕА́ТР *м.* кинотеатр.
КИНОУСТАНО́ВКА *ж.* киноустановка (*кинокартиналар күрһәтеү өсөн кәрәкле нәмәләр*).
КИНОФЕСТИВА́ЛЬ *м.* кинофестиваль.
КИНОФИ́ЛЬМ *м.* кинофильм.
КИНОФИЦИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* кинолаштырыу, кинофикациялау; **кинофици́ровать дере́вню** ауылды кинолаштырыу; **кинофици́ровать клуб** клубты кинолаштырыу.
КИНОХРО́НИКА *ж.* кинохроника (*көндәлек тормошта булған айырым әһәмиәтле хәл, ваҡиғалар төшөрөлгән ҡыҫҡаса кинокартина*).
КИ́НУТЬ *сов. что* (*бросить*) ташлап (*йәки* ырғытып, сөйөп) ебәреү.
КИ́НУТЬСЯ *сов. см.* **кида́ться** 3—8; **ки́нуться со всех ног** бөтә көскә югереп китеү.
КИО́СК *м.* киоск; **кни́жный кио́ск** китап киоскыһы.
КИОСКЁР *м.* киоскыла һатыусы.
КИ́ПА *ж.* 1. төргәк, бәйләм; **ки́па тетра́дей** бер төргәк дәфтәр; 2. (*упаковочная мера*) өйөм; **ки́па хло́пка** бер өйөм мамыҡ.
КИПАРИ́С *м.* кипарис, сәрүи ағасы.
КИПАРИ́СОВЫЙ *прил.* кипарис; **кипари́совая ро́ща** кипарис ҡыуағы; **кипари́совая шкату́лка** кипарис ҡумта.
КИПЕ́НИЕ *с. см.* **кипе́ть** 1; ✧ **то́чка кипе́ния** *см.* **то́чка.**
КИПЕ́ТЬ *несов.* 1. ҡайнау; **вода́ кипи́т** һыу ҡайнай; 2. *перен.* (*протекать оживлённо*) ҡайнау, ҡайнап тороу; **рабо́та кипи́т** эш ҡайнай; 3. *чем и без доп., перен.* (*быть охваченным каким-л. чувством*) ҡайнау, ташыу; **кипе́ть гне́вом** асыу ташыу.
КИПУ́ЧИЙ *прил.* 1. ҡайнап торған, күбекләнеп ятҡан, ҡайнар; **кипу́чий пото́к** ҡайнап торған ағым; 2. *перен.* ҡайнап торған, ярһыу, дәртле; **кипу́чая де́ятельность** дәртле эш.
КИПЯТИ́ЛЬНИК *м.* (һыу) ҡайнатҡыс.
КИПЯТИ́ЛЬНЫЙ *прил.* һыу ҡайнатыу (*йәки* ҡайната торған); **кипяти́льный бак** һыу ҡайнатыу бағы.
КИПЯТИ́ТЬ *несов. что* ҡайнатыу; **кипяти́ть молоко́** һөт ҡайнатыу; **кипяти́ть бельё** кер ҡайнатыу.
КИПЯТИ́ТЬСЯ *несов.* 1. ҡайнау; 2. *перен. разг.* (*горячиться*) ҡыҙыу, ҡыҙып китеү, асыуланыу, туҙып китеү; **кипяти́ться из-за пустяко́в** юҡ өсөн ҡыҙып китеү; 3. *страд. к* **кипяти́ть.**
КИПЯТО́К *м.* ҡайнар һыу.
КИПЯЧЕ́НИЕ *с. см.* **кипяти́ть.**
КИПЯЧЁНЫЙ *прил.* ҡайнаған; **кипячёная вода́** ҡайнаған һыу.
КИРА́СА *ж. воен. ист.* тимер кейем, йәүшән.
КИРАСИ́Р *м. воен. ист.* кирасир (*тимер кейем кейгән һалдат йәки офицер*).
КИРГИ́З *м.* ҡырғыҙ.
КИРГИ́ЗКА *ж.* ҡырғыҙ ҡатын-ҡыҙы.
КИРГИ́ЗСКИЙ *прил.* ҡырғыҙ, Ҡырғыҙстан; **кирги́зский язы́к** ҡырғыҙ теле.
КИРГИ́ЗЫ *мн.* ҡырғыҙҙар.
КИ́РЗА *ж.* кирза (*күн йәки резина урынына ҡулланыла торған беше туҡыма*).
КИ́РЗОВЫЙ *прил.* кирза; **ки́рзовые сапоги́** кирза итек.
КИРКА́ *ж.* киркә.
КИРПИ́Ч *м.* кирбес; **обожжённый кирпи́ч** яндырылған кирбес.
КИРПИ́ЧНЫЙ *прил.* 1. кирбес; **кирпи́чный заво́д** кирбес заводы; 2. (*о цвете*) кирбес төҫөндәге; ✧ **кирпи́чный чай** таҡта сәй.
КИСЕ́ЛЬ *м.* кеҫәл; **моло́чный кисе́ль** һөтлө кеҫәл; ✧ **седьма́я вода́ на киселе́** *см.* **вода́; за семь вёрст киселя́ хлеба́ть** *погов.* кәрәкмәгәнгә алыҫ юлға сығыу, бушҡа ел ҡыуып сығып китеү.
КИСЕ́Т *м.* янсыҡ; **кисе́т для табака́** тәмәке янсығы.
КИСЕЯ́ *ж.* кесейә.
КИС-КИ́С *межд.* бес-бес.
КИСЛИ́НКА *ж.*: **с кисли́нкой** *разг.* әскелтем; **я́блоко с кисли́нкой** әскелтем алма.
КИСЛИ́ТЬ *несов. без доп., разг.* әскелтем тәм килеү (*йәки* биреү); **я́блоко немно́го кисли́т** алма аҙыраҡ әскелтем тәм бирә.
КИСЛОРО́Д *м.* кислород.
КИСЛОРО́ДНЫЙ *прил.* кислород; ✧ **кислоро́дная поду́шка** *мед.* кислород мендәре.
КИСЛО-СЛА́ДКИЙ *прил.* әскелт, әскелтем тәмле; **кисло-сла́дкое я́блоко** әскелт алма.
КИСЛОТА́ *ж. хим.* кислота; **се́рная кислота́** көкөрт кислотаһы; **у́ксусная кислота́** һеркә кислотаһы; **соля́ная кислота́** тоҙ кислотаһы.
КИСЛО́ТНОСТЬ *ж.* кислоталылыҡ, кислоталы булыу; **повы́шенная кисло́тность желу́дочного со́ка** ашҡаҙан һутының артыҡ кислоталы булыуы.
КИСЛО́ТНЫЙ *прил. хим.* кислоталы; **кисло́тные соедине́ния** кислоталы берләшмәләр.
КИСЛОТОУПО́РНЫЙ *прил. хим., тех.* кислотаға бирешмәүсән; **кислотоупо́рный сплав** кислотаға бирешмәүсән иретмә.
КИ́СЛЫЙ *прил.* 1. әсе, асы; тоҙло; **ки́слое я́блоко** әсе алма; **ки́слая капу́ста** тоҙло кәбеҫтә; 2. *хим.* кислоталы; **ки́слые раство́ры** кислоталы иретмәләр; 3. (*прокисший*) асыған, әсегән; **ки́слый суп** әсегән аш; 4. *перен. разг.* һытыҡ, төшөнкө; **ки́слое настрое́ние** төшөнкө күңел; **ки́слое лицо́** һытыҡ йөҙ.
КИСЛЯ́ТИНА *ж. разг.* әсе нәмә.
КИ́СНУТЬ *несов.* 1. әсеү; **во вре́мя жары́ молоко́ ки́снет** эҫелә һөт әсей; 2. *перен. разг.* һаҫып ятыу (*эшһеҙ*); бойоғоу, бойоғоп йөрөү.
КИСТА́ *ж. мед.* һыулы шеш.
КИСТЕВО́Й *прил.* ҡул; **кистево́й суста́в** ҡул быуыны.
КИСТЕ́НЬ *м. уст.* киҫтән, суҡмар (*боронғо ҡорал*).
КИ́СТОЧКА *ж. уменьш. от* **кисть** 2—4;

ки́сточка для бритья́ ҡырыныу бумалаһы.

КИСТЬ *ж.* **1.** (*часть руки*) ҡул, ҡул суғы; **2.** (*для краски, клея и т. п.*) бумала; **3.** (*для украшения*) суҡ, сасаҡ, сәсәк; **по́яс с кистя́ми** суҡлы билбау; **шаль с кистя́ми** сәсәкле шәл; **4.** (*скопление плодов или цветков*) тәлгәш, суҡ; **виногра́дная кисть** виноград тәлгәше; **5.** *перен.* һүрәт төшөрөү; **владе́ть ки́стью** һүрәт төшөрә белеү.

КИТ *м.* кит.

КИТА́ЕЦ *м.* ҡытай.

КИТАИ́СТ *м.* Ҡытайҙы өйрәнеүсе (*ҡытай телен һәм уның культураһын өйрәнеүсе белгес*).

КИТА́ЙКА *ж.* китайка (*туҡыма*).

КИТА́ЙСКИЙ *прил.* ҡытай, Ҡытай; **кита́йский язы́к** ҡытай теле; ◇ **отгороди́ться кита́йской стено́й** үҙен ете ҡат стена менән уратып алыу; дүрт стена эсендә бикләнеп йәшәү.

КИТА́ЙЦЫ *мн.* ҡытайҙар.

КИТАЯ́НКА *ж.* ҡытай ҡатын-ҡыҙы.

КИ́ТЕЛЬ *м.* китель.

КИТОБО́ЙНЫЙ *прил.* кит аулау; **китобо́йный про́мысел** кит аулау промыслоһы.

КИТО́ВЫЙ *прил.* кит; **кито́вый жир** кит майы.

КИТОЛО́В *м.* кит аулаусы (*кеше һәм судно*).

КИЧИ́ТЬСЯ *несов.* маһайыу, ҡупырайыу, ҡуҡырайыу, кәпәренеү; **кичи́ться свои́ми успе́хами** үҙенең уңыштары менән маһайыу.

КИЧЛИ́ВОСТЬ *ж.* маһайыусанлыҡ, ҡупырлыҡ, ҡуҡырлыҡ, кәпәренеүлек.

КИЧЛИ́ВЫЙ *прил.* ҡупыр, ҡуҡыр.

КИШЕ́ТЬ *несов.* **1.** (*шевелиться*) мыжғыу, мыжғып ятыу, ҡыжмырҙау; **муравьи́ киша́т в мураве́йнике** ҡымырҫҡалар иләүҙәрендә мыжғып ята; **2.** *кем-чем* мыж килеп тороу, мыжғып тороу; **у́лицы киша́т наро́дом** урамда халыҡ мыж килеп тора.

КИШЕ́ЧНИК *м. анат.* эсәк-ҡарын, эсәктәр.

КИШЕ́ЧНЫЙ *прил.* эсәк; **кише́чное заболева́ние** эсәк ауырыуы.

КИШКА́ *ж.* **1.** *анат.* эсәк; **пряма́я кишка́** туры эсәк; **то́лстые кишки́** йыуан эсәктәр; **двенадцатипе́рстная кишка́** бөйән; **то́нкие кишки́** нәҙек эсәктәр; **2.** *разг.* (*шланг*) насос, эсәк; **пожа́рная кишка́** пожар насосы; ◇ **кишка́ тонка́** *у кого* хәленән (*йәки* ҡулынан) килмәй.

КИШЛА́К *м.* ҡышлаҡ.

КИШМИ́Ш *м.* кишмиш.

КИШМЯ́ *нареч.*: **кишмя́ кише́ть** мыжғып тороу, ҡайнау, ҡыжмырашыу.

КЛАВИАТУ́РА *ж.* клавиатура (*клавиштәр системаһы*); **клавиату́ра роя́ля** рояль клавиатураһы; **клавиату́ра пи́шущей маши́нки** яҙыу машинкаһы клавиатураһы.

КЛА́ВИШ *м.*, **кла́виша** *ж.* клавиш, баҫмаҡ, тел.

КЛА́ВИШНЫЙ *прил.* клавишле, баҫмаҡлы; телле; **кла́вишный музыка́льный инструме́нт** клавишле музыка ҡоралы.

КЛАД *м.* **1.** хазина; **найти́ клад** хазина табыу; **2.** *перен.* хазина, байлыҡ; **тако́й рабо́тник — большо́й клад** бындай работник — ҙур байлыҡ.

КЛА́ДБИЩЕ *с.* зыярат, ҡәберлек.

КЛАДБИ́ЩЕНСКИЙ *прил.* зыярат, ҡәберлек; **кладби́щенский сто́рож** зыярат ҡарауылсыһы.

КЛА́ДКА *ж.* **1.** *см.* **класть 5**; **производи́ть кла́дку стен** стена һалыу; **кла́дка дров** утын өйөү; **2.** (*часть сооружения*) ҡоролма; **разобра́ть часть кла́дки и сложи́ть за́ново** ҡоролманың бер өлөшөн һүтеп яңынан һалыу.

КЛАДОВА́Я *ж.* кладовой, келәт.

КЛАДОВЩИ́К *м.* кладовщик.

КЛАДОВЩИ́ЦА *ж.* кладовщица.

КЛАДЬ *ж.* йөк; **ручна́я кладь** ҡул йөгө.

КЛАН *м. ист.* клан (*кельт халыҡтарында ырыу общинаһы*).

КЛА́НЯТЬСЯ *несов.* **1.** *кому-чему* (*приветствовать поклоном*) баш эйеп иҫәнләшеү; **кла́няться знако́мому** таныш кеше менән баш эйеп иҫәнләшеү; **2.** *кому-чему* (*передавать привет*) сәләм әйтеү (*йәки* тапшырыу); **кла́няйтесь ему́ от меня́** уға минән сәләм әйтегеҙ; **3.** *перен. кому, перед кем* (*униженно просить*) инәлеү, ялбарыу; **не ста́ну я ему́ кла́няться** мин уға инәлмәйем; ◇ **переста́ть кла́няться** *с кем* араны (*йәки* танышлыҡты) өҙөү.

КЛА́ПАН *м.* **1.** *тех.* клапан; **предохрани́тельный кла́пан** һаҡлағыс клапан; **2.** *анат.* ҡапҡас; **серде́чный кла́пан** йөрәк ҡапҡасы; **3.** *портн.* япҡыс, ҡапҡас; **карма́нный кла́пан** кеҫә ҡапҡасы.

КЛАРНЕ́Т *м.* кларнет (*музыка ҡоралы*).

КЛАРНЕТИ́СТ *м.* кларнеттә уйнаусы.

КЛАСС *м.* **1.** (*общественная группа*) синыф; **рабо́чий класс** эшселәр синыфы; **антагонисти́ческие кла́ссы** ҡапма-ҡаршы синыфтар; **2.** класс; **седьмо́й класс** етенсе класс; **ученики́ вошли́ в класс** уҡыусылар класҡа инде; **3.** (*разряд*) класс; **води́тель пе́рвого кла́сса** беренсе класс шофёр; **4.** *биол.* класс; **класс млекопита́ющих** имеҙеүселәр класы; **5.** (*мера качества*) сифат; **игра́ высо́кого кла́сса** юғары сифатлы уйын.

КЛА́ССИК *м.* классик; **кла́ссики маркси́зма-ленини́зма** марксизм-ленинизм классиктәре.

КЛА́ССИКА *ж. собир.* классика; **ру́сская о́перная кла́ссика** рус опера классикаһы.

КЛАССИФИКА́ТОР *м.* классификатор (**1.** *классификациялаусы, классификациялау эше белгесе*; **2.** *горн. тау эшендә руданы бөртөк дәүмәлдәренә ҡарап сорттарға айыра торған прибор*).

КЛАССИФИКАЦИО́ННЫЙ *прил.* классификациялау; **классификацио́нные подразделе́ния** классификациялау бүлексәләре.

КЛАССИФИКА́ЦИЯ *ж.* **1.** *см.* **классифици́ровать**; **2.** (*система*) классификация; **классифика́ция расте́ний** үҫемлектәр классификацияһы.

КЛАССИФИЦИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* классификациялау, кластарға бүлеү, төркөмләү, бүлектәргә (*йәки* төркөмдәргә) айырыу; **классифици́ровать расте́ния** үҫемлектәрҙе кластарға бүлеү.

КЛАССИЦИ́ЗМ *м.* классицизм (**1.** 17 — 19 *быуат башында әҙәбиәт һәм сәнғәт-*

тәге йүнәлеш; 2. *боронғо грек һәм латин телдәрен һәм антик культураны өйрәнеүгә нигеҙләнгән белем алыу системаһы).*

КЛАССИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. классик; **класси́ческое произведе́ние** классик әҫәр; 2. (*античный*) классик; **класси́ческие языки́** классик телдәр; 3. *перен.* (*типичный*) типик, характерле, классик; **класси́ческий приме́р** классик үрнәк (*йәки* өлгө).

КЛА́ССНЫЙ *прил.* класс; **кла́ссная доска́** класс таҡтаһы; **кла́ссный руководи́тель** класс етәксеһе.

КЛА́ССОВОСТЬ *ж.* синфилыҡ.

КЛА́ССОВЫЙ *прил.* синфи; **кла́ссовый враг** синфи дошман; **кла́ссовая борьба́** синфи көрәш.

КЛАСТЬ *несов.* 1. *кого-что* яткырыу, һалыу; **класть ребёнка в посте́ль** баланы урынға яткырыу; 2. *кого-что* (*помещать*) һалыу, урынлаштырыу; **класть де́ньги в банк** банкыға аҡса һалыу; **класть в больни́цу** больницаға һалыу; 3. *что* (*прибавлять куда-л.*) һалыу, ҡушыу; **класть са́хар в чай** сәйгә шәкәр һалыу; 4. *на что, перен.* (*употреблять, расходовать*) һалыу, түгеү; **класть все си́лы на рабо́ту** бөтә көстө эшкә һалыу; 5. *что* (*строить*) һалыу, сығарыу; **класть пе́чку** мейес сығарыу; 6. *что* (*ставить знак, метку*) баҫыу; **класть печа́ть** мисәт баҫыу; ◇ **класть нача́ло** *чему* башлап ебәреү; **класть основа́ние** *чему* нигеҙ һалыу; **класть я́йца** йомортҡа һалыу.

КЛЁВ *м. см.* **клева́ть** 2; **сего́дня был хоро́ший клёв** бөгөн балыҡ яҡшы ҡапты.

КЛЕВА́ТЬ *несов.* 1. *кого-что* (*о птицах*) суҡыу, сүпләү; 2. *без доп.* (*о рыбе*) ҡабыу, сиртеү; ◇ **клева́ть но́сом** йоҡо баҫыу (*йәки* килеү), йоҡомһорап ултырыу; **у него́ де́нег ку́ры не клюю́т** уның аҡсаһы тауыҡ сүпләһә лә бөткөһөҙ.

КЛЕВА́ТЬСЯ *несов.* 1. суҡыу; 2. (*клевать друг друга*) суҡышыу.

КЛЕ́ВЕР *м.* клевер.

КЛЕ́ВЕРНЫЙ *прил.* клевер; **кле́верное по́ле** клевер баҫыуы.

КЛЕВЕТА́ *ж.* яла.

КЛЕВЕТА́ТЬ *несов. на кого-что* яла яғыу.

КЛЕВЕТНИ́К *м.* яла яғыусы.

КЛЕВЕТНИ́ЧЕСКИЙ *прил.* яла яҡкан, яласы; **клеветни́ческие вы́пады** яла яғып сығыш яһау.

КЛЕЕВАРЕ́НИЕ *с.* елем ҡайнатыу эше.

КЛЕЕВО́Й *прил.* елем; елемле; **клеево́й за́пах** елем еҫе; **клеева́я кра́ска** елемле буяу.

КЛЕЁНКА *ж.* клеёнка; **де́тская клеёнка** балалар клеёнкаһы.

КЛЕЁНЧАТЫЙ *прил.* клеёнка, клеёнканан эшләнгән; **клеёнчатый портфе́ль** клеёнка портфель.

КЛЕ́ИТЬ *несов. что* елемләү, йәбештереү, елемләп йәбештереү.

КЛЕ́ИТЬСЯ *несов.* 1. *разг.* (*становиться липким*) йәбешеү; **от смолы́ па́льцы кле́ятся** сайырҙан бармаҡтар йәбешә; 2. *перен. разг.* яйланыу, рәтләнеү; **у них де́ло не кле́ится** уларҙың эше яйланмай (*йәки* алға бармай); 3. *страд. к* **кле́ить.**

КЛЕЙ *м.* елем; **столя́рный клей** ағас елеме; **рези́новый клей** резина елеме.

КЛЕ́ЙКИЙ *прил.* йәбешкәк, һыбашҡаҡ; **кле́йкая бума́га** йәбешкәк ҡағыҙ.

КЛЕЙКОВИ́НА *ж.* елемсә, елемлек (*бөртөк ашлыҡтағы аҡһым матдә*).

КЛЕЙМЕ́НИЕ *с. см.* **клейми́ть** 1; **клейме́ние скота́** малға инәү һалыу.

КЛЕЙМЁНЫЙ *прил.* инәүле, тамға (*йәки* келәймә) һалынған (*йәки* һуғылған); **клеймёная овца́** инәүле һарыҡ.

КЛЕЙМИ́ТЬ *несов. кого-что* 1. инәүләү, инәү һалыу, тамғалау, тамға һалыу, тамға (*йәки* келәймә) һуғыу; **клейми́ть скот** малға инәү һалыу; 2. *перен.* тамға баҫыу; **клейми́ть позо́ром** хурлыҡ тамғаһы баҫыу.

КЛЕЙМО́ *с.* инәү, тамға, келәймә; **фабри́чное клеймо́** фабрика келәймәһе; **клеймо́ на ло́шади** ат тамғаһы.

КЛЕЙМО́ВЩИК *м.* келәймә һалыусы.

КЛЕ́ЙСТЕР *м.* клейстер.

КЛЁКОТ *м.* саңҡ-саңҡ, саңҡыу, саңҡылдау.

КЛЕКОТА́ТЬ *несов.* саңҡ-саңҡ итеү, саңҡыу, саңҡылдау.

КЛЁН *м.* саған.

КЛЕНО́ВЫЙ *прил.* саған; **кленóвый лист** саған япрағы.

КЛЕПА́ЛЬНЫЙ *прил.* синәү, синәгес; **клепа́льная маши́на** синәү машинаһы.

КЛЕПА́ЛЬЩИК *м.* клепальщик, синәүсе, сигәләүсе.

КЛЁПАНЫЙ *прил.* синәлгән, сигәләнгән, синәп эшләнгән; **клёпаный котёл** синәп эшләнгән (*йәки* синәлгән) ҡаҙан.

КЛЕПА́ТЬ *несов. что* синәү, сигәләү, тоташтырыу.

КЛЁПКА *ж.* 1. *см.* **клепа́ть;** 2. (*дощечка для бочки*) силәк (*йәки* мискә) таҡтаһы (*йәки* таяғы).

КЛЕПТОМА́НИЯ *ж. мед.* клептомания (*урлашырға ынтылдыра торған психик ауырыу*).

КЛЕРИКА́Л *м. полит.* клерикал (*клерикализм яҡлы кеше*).

КЛЕРИКАЛИ́ЗМ *м. полит.* клерикализм (*буржуаз илдәрҙә илдең политик һәм культура тормошона сиркәү йоғонтоһон көсәйтергә ынтылған реакцион ағым*).

КЛЕРИКА́ЛЬНЫЙ *прил. полит.* клерикаль; **клерика́льные па́ртии** клерикаль партиялар.

КЛЕРК *м.* клерк (*Көнбайыш Европа илдәрендә контора хеҙмәткәре*).

КЛЁСТ *м.* шыршы турғайы.

КЛЕ́ТКА *ж.* 1. (*для птиц, животных*) ситлек; 2. шаҡмаҡ; **шерсть в кле́тку** шаҡмаҡлы йөн туҡыма; 3. *биол.* күҙәнәк; **не́рвная кле́тка** нервы күҙәнәге; ◇ **грудна́я кле́тка** *анат.* күкрәк ситлеге.

КЛЕ́ТОЧНЫЙ *прил. биол.* күҙәнәк; **кле́точная протопла́зма** күҙәнәк протоплазмаһы.

КЛЕТЧА́ТКА *ж. бот.* күҙәнәклек (*үҫемлек күҙәнәктәре ҡабығын барлыҡҡа килтерә торған матдә*).

КЛЕ́ТЧАТЫЙ *прил.* 1. шаҡмаҡлы, сатраш; **кле́тчатый плато́к** шаҡмаҡлы яулыҡ; 2. *биол.* күҙәнәкле, күҙле; **кле́тчатое строе́ние органи́зма** организмдең күҙәнәкле төҙөлөшө.

КЛЕТЬ *ж.* 1. *горн.* клеть (*шахтаға төшөрөү һәм унан күтәреү өсөн эшләнгән ҡоролма*); 2. *обл.* (*нежилая постройка*) келәт.

КЛЁЦКИ *мн* (*ед.* **клёцка** *ж.*) сумар.

КЛЁШ *м. и в знач. неизм. прил. портн.* клёш; киң балаҡ (*у брюк*); киң итәк (*у юбки*).

КЛЕШНЯ́ *ж.* ҡыҫҡыс.

КЛЕЩ *м.* талпан.

КЛЕЩЕВИ́НА *ж. бот.* кенә уты (*орлоғонан касторка майы яһай торған үҫемлек*).

КЛЕ́ЩИ, КЛЕЩИ́ *только мн.* ҡыпһыуыр.

КЛИ́ВЕР *м. мор.* кливер (*судноның алғы башындағы өсмөйөшлө елкән*).

КЛИЕ́НТ *м.* клиент (1. *юр. эшен алып барыуҙы адвокатка тапшырған кеше*; 2. *һәр ваҡыт заказ биреүсе, һатып алыусы*; 3. *берәй кредит, сауҙа йәки промышленность ойошмаһы хеҙмәтләндергән учреждение йәки айырым кеше*).

КЛИЕ́НТКА *ж.* клиентка.

КЛИЕНТУ́РА *ж. собир.* клиенттәр.

КЛИ́ЗМА *ж.* 1. клизма (*эсәккә һыу йәки башҡа берәй шыйыҡ нәмә ебәреү*); **поста́вить кли́зму** клизма ҡуйыу; 2. (*прибор*) клизма.

КЛИК *м.* ҡысҡырыу; **кли́ки журавле́й** торналар ҡысҡырыуы.

КЛИ́КА *ж.* клика, өйөр (*яуыз ниәт менән ойошҡан кешеләр төркөмө, шайка*); **кли́ка реакционе́ров** реакционерҙәр кликаһы.

КЛИ́КАТЬ *несов. кого-что, прост.* ҡысҡырыу, саҡырыу.

КЛИ́КНУТЬ *сов. и однокр. кого-что, прост.* саҡырыу, саҡырып алыу (*йәки килтереү*); **кли́кни его́ сюда́** саҡыр уны бында.

КЛИКУ́ША *ж.* быума ауырыулы (*ҡатын-ҡыҙ*).

КЛИКУ́ШЕСТВО *с.* (*заболевание*) быума ауырыуы.

КЛИМАКТЕ́РИЙ *м. мед.* ырыуҙан ҡалыу.

КЛИМАКТЕРИ́ЧЕСКИЙ *прил. мед.* ырыуҙан ҡалыу; **климактери́ческий пери́од** ырыуҙан ҡалыу осоро.

КЛИ́МАТ *м.* климат; **морско́й кли́мат** диңгеҙ климаты.

КЛИМАТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* климат; **климати́ческие усло́вия** климат шарттары.

КЛИМАТОЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* климатология; **климатологи́ческий институ́т** климатология институты.

КЛИМАТОЛО́ГИЯ *ж.* климатология (*климат өйрәнеү фәне*).

КЛИН *м.* 1. шына; **вбить клин** шына ҡағыу; 2. (*в платье*) ҡыйыҡ; **вшить клин** ҡыйыҡ ҡушып тегеү; 3. *с.-х.* майҙан, баҫыу; **ози́мый клин** ужым баҫыуы; ◇ **кли́ном не вы́шибешь** бер нисек тә сығара алмаҫһың; **куда́ ни кинь — всё клин** *погов. соотв.* ҡайҙа барһаң да бер ҡояш; **свет не кли́ном сошёлся** *на ком-чём, погов.* шуның менән донъя емерелмәй, ошонда донъя бөтмәй.

КЛИ́НИКА *ж.* клиника (*бер үк ваҡытта студенттәр практика үтә торған һәм ғилми-тикшеренеү эштәре алып барыла торған дауалау учреждениеһе*); **глазна́я кли́ника** күҙ клиникаһы.

КЛИНИЦИ́СТ *м.* клиника врачы.

КЛИНИ́ЧЕСКИЙ *прил.* клиника; клиникалағы; **клини́ческие усло́вия** клиника шарттары.

КЛИ́НКЕР *м. тех.* клинкер (*утҡа сыҙамлы, һыу үткәрмәй торған ныҡ кирбес*).

КЛИНКО́ВЫЙ *прил.* йөҙ; **клинко́вая сталь** йөҙ ҡоросо.

КЛИНОВИ́ДНЫЙ *прил.* шына һымаҡ; **клинови́дная кость** *анат.* шына һымаҡ һөйәк.

КЛИНО́К *м.* йөҙ (*ҡылыстың, бысаҡтың үткер яғы*); ҡылыс, хәнйәр.

КЛИ́НОМ *нареч.* осло; **борода́ кли́ном** осло һаҡал.

КЛИНОПИ́СНЫЙ *прил.* шына яҙыулы; **клинопи́сный текст** шына яҙыулы текст.

КЛИ́НОПИСЬ *ж.* 1. (*способ письма*) шына яҙыу (*хәрефтәре шынаға оҡшаған боронғо яҙыу*); 2. (*текст*) шына яҙыулы текст.

КЛИ́ПЕР *м. мор.* клипер (*шәп йөрөй торған өс елкәнле судно*).

КЛИ́РИНГ *м. фин.* ҡулаҡсаһыҙ иҫәпләшеү (*һатыу-алыу эшендә*).

КЛИЧ *м.* оран, һөрән; **кли́кнуть клич** оран һалыу.

КЛИ́ЧКА *ж.* 1. (*имя домашнего животного*) исем; 2. (*прозвище человека*) ҡушамат.

КЛИШЕ́ *с. нескл. полигр.* клише (*типографияла баҫыу өсөн металл, ағас йәки ташҡа төшөрөлгән һүрәт, чертёж һ. б.*).

КЛОА́КА *ж.* клоака (1. *ҡалаларҙа бысраҡ ағып төшөү өсөн эшләнгән ер аҫты каналы*; 2. *зоол. ҡайһы бер хайуандарҙа тиҙәк, бәүел һәм енес продукттары өсөн булған дөйөм юл*).

КЛОК *м.* 1. (*пучок, прядь*) тотам, услам, шәлкем, ус; **клок се́на** бер ус бесән; **клок воло́с** бер тотам сәс; 2. (*обрывок, лоскут*) киҫәк; **изорва́ть бума́гу в кло́чья** ҡағыҙҙы киҫәктәргә йыртҡылап бөтөрөү.

КЛОКОТА́НЬЕ *с. см.* **клокота́ть** 1, 2; **клокота́нье в груди́** күкрәктәге ғырылдау.

КЛОКОТА́ТЬ *несов.* 1. (*бурлить — о жидкости*) борлау, борҡорау, урғылыу, бығырҙау, борҡ-борҡ итеү; 2. *обычно безл.* (*хрипеть*) ғырылдау, ғыр-ғыр килеү; 3. *перен.* (*бурно проявляться — о чувствах*) урғылыу, ҡайнау.

КЛОНИ́ТЬ *несов.* 1. *что* (*нагибать, наклонять*) бөгөү, эйелдереү; ҡыйшайтыу, ҡырынайтыу, баҫыу; **ло́дку клони́ло на́бок** *безл.* кәмә ҡыйшайҙы; 2. *кого чему* баҫыу, =мһыратыу (=мһерәтеү, =мһоратыу, =мһөрәтеү); **его́ кло́нит ко сну** *безл.* уны йоҡомһората, уны йоҡо баҫа; 3. *что к чему и без доп., перен.* (*иметь что-л. в виду*) алып барыу, тартыу; **клони́ть де́ло к разры́ву** эште өҙөүгә таба алып барыу.

КЛОНИ́ТЬСЯ *несов.* 1. *к кому-чему* (*нагибаться*) эйелеү, бөгөлөү; 2. *к чему, перен.* (*близиться*) ауыу, ауышыу, һарышыу, яҡынлашыу; **день кло́нится к ве́черу** көн кискә һарыша; **де́ло кло́нится к концу́** эш бөтөүгә яҡынлаша.

КЛОП *м.* 1. ҡандала; **древе́сный клоп** ағас ҡандалаһы; 2. *перен. разг.* (*о малыше*) бөрсә.

КЛОПИ́НЫЙ *прил.* ҡандала; **клопи́ный уку́с** ҡандала талауы.

КЛО́УН *м.* клоун.

КЛОУНА́ДА *ж.* клоунада (*циркта клоундар ҡатнашлығы менән үтәлгән номер*).

КЛО́УНСКИЙ *прил. прям. и перен.* клоун; **кло́унский колпа́к** клоун ҡалпағы; **кло́унские вы́ходки** ҡыланыу.

КЛОХТА́ТЬ *несов. разг.* ҡыҭҡылдау, ҡытаҡлау, ҡыт-ҡыт итеү.

КЛОЧО́К *м.* 1. *уменьш. от* **клок**; 2. (*небольшой участок чего-л.*) аҙым; **клочо́к земли́** бер аҙым ер.

КЛУБ I *м.* клуб; **се́льский клуб** ауыл клубы.

КЛУБ II *м.* борҡорау; **клубы́ ды́ма** борҡорап сыҡҡан төтөн.

КЛУ́БЕНЬ *м.* бүлбе, йомғаҡса, төйөрсә; **клу́бни карто́феля** картуф бүлбеһе.

КЛУБИ́ТЬСЯ *несов.* борҡоу, борҡолоу; **пыль клуби́тся на доро́ге** юлда саң борҡой.

КЛУБНЕПЛО́ДЫ *мн.* (*ед.* **клубнепло́д** *м.*) бүлбеле, төплө аҙыҡ (*картуф һ. б.*).

КЛУБНИ́КА *ж.* ер еләге.

КЛУБНИ́ЧНЫЙ *прил.* ер еләге; **клубни́чное варе́нье** ер еләге вареньеһе.

КЛУ́БНЫЙ *прил.* клуб; **клу́бная рабо́та** клуб эше.

КЛУБО́К *м.* йомғаҡ; **разма́тывать клубо́к** йомғаҡты һүтеү; ◇ **сверну́ться в клубо́к** бөгәрләнеп ятыу.

КЛУ́МБА *ж.* сәскә түтәле.

КЛЫК *м.* ҡаҙыҡ теш, эт теше.

КЛЫКА́СТЫЙ *прил.* ҡаҙыҡ тешле, эт тешле.

КЛЮВ *м.* суҡыш.

клюётся *наст. вр. от* **клева́ться.**

КЛЮКА́ *ж.* кәкере башлы таяҡ.

КЛЮ́КВА *ж.* мүк еләге (*үҫемлеге һәм емеше*).

КЛЮ́КВЕННЫЙ *прил.* мүк еләге; **клю́квенный кисе́ль** мүк еләге кеҫәле.

КЛЮ́НУТЬ *сов. и однокр. см.* **клева́ть.**

КЛЮЧ I *м.* 1. асҡыс; **запере́ть дверь на ключ** ишекте асҡыс менән бикләү; **ключ для часо́в** сәғәт асҡысы; **га́ечный ключ** гайка асҡысы; 2. *перен.* юл, сара; **найти́ ключ к реше́нию зада́чи** мәсьәләне сисеү юлын табыу; 3. *муз.* билдә (*музыка нотаһын күрһәтеүсе*); **скрипи́чный ключ** скрипка билдәһе; **басо́вый ключ** бас билдәһе.

КЛЮЧ II *м.* (*родник*) шишмә; **бить ключо́м** 1) урғылып (*йәки* бәреп) сығыу, ҡайнау; 2) *перен.* ҡайнау.

КЛЮЧЕВО́Й I *прил.* асҡыс, асҡыслы; **часы́ с ключевы́м заво́дом** асҡыс менән борола торған сәғәт.

КЛЮЧЕВО́Й II *прил.* шишмә; **ключева́я вода́** шишмә һыуы.

КЛЮЧИ́ЦА *ж. анат.* умрау, умрау һөйәге.

КЛЮЧИ́ЧНЫЙ *прил. анат.* умрау; **ключи́чная впа́дина** умрау соҡоро.

КЛЮ́ШКА *ж.* 1. *разг. см.* **клюка́**; 2. *спорт.* сәкән (*хоккей уйынында кәкере таяҡ*).

клюю́, клюёшь *и т. д. наст. вр. от* **клева́ть.**

КЛЯ́КСА *ж.* ҡара табы (*йәки* тамсыһы); **посади́ть кля́ксу** ҡара тамыҙыу.

КЛЯ́НЧИТЬ *несов. что и без доп., разг.* теләнеү, һораныу.

КЛЯСТЬ *несов. кого-что* ләғнәтләү, ҡәһәрләү, ҡарғау.

КЛЯ́СТЬСЯ *несов.* ант итеү; **кля́сться в ве́рности** тоғро булырға ант итеү.

КЛЯ́ТВА *ж.* ант; **взять кля́тву** ант иттереү; **сдержа́ть кля́тву** антта тороу.

КЛЯ́ТВЕННЫЙ *прил.* антлы; **кля́твенное обеща́ние** антлы вәғәҙә.

КЛЯТВОПРЕСТУПЛЕ́НИЕ *с.* антты боҙоу, антҡа хыянат итеү.

КЛЯ́УЗА *ж. разг.* ошаҡ.

КЛЯ́УЗНИК *м. разг.* ошаҡсы.

КЛЯ́УЗНИЧАТЬ *несов. разг.* ошаҡлашыу.

КЛЯ́УЗНЫЙ *прил. разг.* дәғүәле, бәхәсле; ошаҡсы; **кля́узное де́ло** бәхәсле эш; **кля́узный челове́к** ошаҡсы кеше.

КЛЯ́ЧА *ж.* арыҡ ат.

КНИ́ГА *ж.* 1. китап; **чита́ть кни́гу** китап уҡыу; 2. (*для записей*) кенәгә; **кни́га жа́лоб и предложе́ний** жалоба һәм тәҡдимдәр кенәгәһе; ◇ **ему́ и кни́ги в ру́ки** *соотв.* ул ҡоштар телен дә белә; ул үҙ эшенең солтаны.

КНИГОВЕ́Д *м.* китап эше белгесе.

КНИГОВЕ́ДЕНИЕ *с.* китап тураһындағы фән.

КНИГОЕ́Д *м. зоол.* ҡағыҙ бете.

КНИГОИЗДА́ТЕЛЬСТВО *с.* китап нәшриәте.

КНИГОНО́ША *м. и ж.* 1. (*распространитель книг*) китап таратыусы; 2. (*продавец книг*) китап һатып йөрөүсе.

КНИГОПЕЧА́ТАНИЕ *с.* китап баҫыу (*йәки* баҫтырыу).

КНИГОПЕЧА́ТНЫЙ *прил.* китап баҫыу (*йәки* баҫтырыу); **книгопеча́тное де́ло** китап баҫтырыу эше.

КНИГОТОРГО́ВЛЯ *ж.* китап сауҙаһы.

КНИГОХРАНИ́ЛИЩЕ *с.* 1. (*помещение для хранения книг*) китап һаҡлана торған бина; 2. (*большая библиотека*) ҙур китапхана.

КНИ́ЖКА *ж.* 1. *уменьш. от* **кни́га** 1; 2. (*документ*) книжка; **чле́нская кни́жка** членлыҡ книжкаһы; 3. *анат.* (*часть желудка жвачных животных*) ҡатлансыҡ, ҡырҡ ҡарта.

КНИ́ЖНИК *м.* 1. (*любитель и знаток книг*) китап белгесе (*йәки* һөйөүсе); 2. *разг.* (*работник книжной торговли*) китап сауҙаһы работнигы.

КНИ́ЖНЫЙ *прил.* 1. китап; **кни́жная по́лка** китап кәштәһе; 2. китапса; китапҡа хас, китаптан алынған; **кни́жные выраже́ния** китапса һөйләмдәр; ◇ **Кни́жная пала́та** Китап палатаһы (*СССР-ҙа үҙәк библиографик учреждение*).

КНИ́ЗУ *нареч.* аҫҡа, аҫҡа табан, түбән; **опусти́ть го́лову кни́зу** башты түбән эйеү.

КНО́ПКА *ж.* 1. (*канцелярская*) кнопка; 2. (*для одежды*) сыртлаҡ.

КНУТ *м.* сыбыртҡы.

КНУТОВИ́ЩЕ *с.* сыбыртҡы һабы.

КНЯГИ́НЯ *ж.* кенәз ҡатыны.

КНЯ́ЖЕСКИЙ *прил.* кенәз, кенәзлек; **кня́жеский дом** кенәз йорто; **кня́жеский ти́тул** кенәзлек титулы.

КНЯ́ЖЕСТВО *с.* кенәзлек.

КНЯ́ЖИТЬ *несов.* кенәзлек итеү.

КНЯЖНА́ *ж.* кенәз ҡыҙы.

КНЯЗЬ *м.* кенәз (1. *ист. ғәскәр башлығы һәм өлкә менән идара итеүсе*; 2. *нәҫелдән нәҫелгә бирелә торған титул*).

КО *предлог см.* **к.**

КОАЛИЦИО́ННЫЙ *прил. полит.* коалицион; **коалицио́нное прави́тельство** коалицион хөкүмәт.

КОАЛИ́ЦИЯ *ж. полит.* коалиция (*бер нисә дәүләттең, политик партияларҙың уртаҡ маҡсатҡа ирешеү өсөн үҙ-ара килешеүҙәре, берләшеүҙәре*).

КО́БАЛЬТ *м.* кобальт (1. *химик элемент*; 2. *ҡуйы зәңгәр төҫтәге буяу*).

КО́БАЛЬТОВЫЙ *прил.* кобальт; **ко́бальтовая кра́ска** кобальт буяу.

КОБЕ́ЛЬ *м.* арлан эт.

КО́БЗА, КОБЗА́ *ж.* кобза (*Украина халҡының боронғо ҡыллы музыка ҡоралы*).

КОБЗА́РЬ *м.* кобзарь (*кобзала уйнаусы украин халыҡ йырсыһы*).

КО́БРА *ж.* кобра, күҙлекле йылан.

КОБУРА́ *ж.* кобура (*пистолет һала торған күн һауыт*).

КО́БЧИК *м. зоол.* мүктәрге.

КОБЫ́ЛА *ж.* 1. бейә (*общее понятие*); ҡонажын (*двух-трёхлетнего возраста*); байтал (*со времени половой зрелости до первой жерёбости*); бейә (*старше четырёх лет*); 2. *спорт.* кобыла (*спортта аша һикереү өсөн бейек аяҡтарға ҡуйылған ағас*).

КОБЫ́ЛИЙ *прил.* бейә; **кобы́лье молоко́** бейә һөтө.

КОБЫЛИ́ЦА *ж. см.* **кобы́ла** 1.

КОБЫ́ЛКА *ж.* 1. *уменьш. от* **кобы́ла** 1; 2. *муз.* ат (*ҡыллы музыка ҡоралдарында ҡыл аҫтына ҡуйылған таҡта киҫәге*); 3. *зоол.* сиңерткә.

КО́ВАНЫЙ *прил.* 1. (*изготовленный ковкой*) сүкелгән, сүкеп яһалған; **ко́ваный меч** сүкеп яһалған ҡылыс; 2. (*обитый железом*) тимер, ҡалай менән көпләнгән; **ко́ваный сунду́к** тимер һандыҡ; 3. (*с подковами, подкованный*) дағалы; **ко́ваная ло́шадь** дағалы ат.

КОВА́РНЫЙ *прил.* мәкерле, яуыз уйлы, аҫтыртын уҫал; **кова́рный посту́пок** мәкерле эш.

КОВА́РСТВО *с.* мәкер, яуыз уй, аҫтыртын этлек.

КОВА́ТЬ *несов.* 1. *что* сүкеү, сүкеп яһау; **кова́ть меч** ҡылыс сүкеү; 2. *кого-что* (*подковывать*) дағалау; **кова́ть коня́** ат дағалау; 3. *что, перен.* (*создавать*) (*даими ныҡышмалы хеҙмәт менән*) барлыҡҡа килтереү, тыуҙырыу, яһау; ◇ **куй желе́зо, пока́ горячо́** *погов.* тимерҙе ҡыҙыуында һуҡ.

КОВБО́Й *м.* ковбой, йылҡы көтөүсе (*Төньяҡ Америкала һыбай көтөүсе*).

КОВБО́ЙКА *ж. разг.* (ковбойка *айырым фасон менән тегелгән шаҡмаҡлы ирҙәр күлдәге*).

КОВЁР *м.* балаҫ, келәм; ◇ **ковёр-самолёт** *фольк.* осҡос балаҫ (*әкиәттәрҙә*).

КОВЕ́РКАТЬ *несов. кого-что, прям. и перен.* боҙоу; **кове́ркать ребёнка дурны́м воспита́нием** насар тәрбиә менән баланы боҙоу; **кове́ркать слова́** һүҙҙәрҙе боҙоу.

КОВЕРКО́Т *м.* коверкот (*туҡыма*).

КОВЕРКО́ТОВЫЙ *прил.* коверкот; **коверко́товый костю́м** коверкот костюм.

КО́ВКА *ж. см.* **кова́ть** 1, 2; **ко́вка меча́** ҡылыс сүкеү; **ко́вка лошаде́й** ат дағалау.

КО́ВКИЙ *прил.* еңел сүкелә (*йәки* сүкеүгә килә) торған, йомшаҡ; **ко́вкий мета́лл** сүкеүгә килә торған металл.

КОВРИ́ЖКА *ж.* коврижка; ◇ **ни за каки́е коври́жки** алтын бирһәң дә булмай.

КОВРО́ВЩИК *м.* балаҫ һуғыусы, келәмсе.

КОВРО́ВЫЙ *прил.* 1. балаҫ (*йәки* келәм) һуғыу; **ковро́вое произво́дство** балаҫ һуғыу производствоһы; 2. (*обитый, покрытый ковром*) балаҫлы, балаҫ (*йәки* келәм) ябылған; **ковро́вые са́ни** келәм ябылған сана.

КОВЧЕ́Г *м. миф.* Нух кәмәһе (*библияла хикәйә ителеүенсә—Нух пәйғәмбәрҙең туфан ваҡытында кешеләрҙе һәм хайуандарҙы ҡотҡарып алып ҡалған кәмәһе*).

КОВШ *м.* 1. сүмес, ижау; 2. *тех.* сүмес (*производствола ҡулланыла торған ҙур металл һауыт*).

КОВЫ́ЛЬ *м.* ҡылған.

КОВЫ́ЛЬНЫЙ *прил.* ҡылған; ҡылғанлы; **ковы́льные сте́пи** ҡылғанлы далалар.

КОВЫЛЯ́ТЬ *несов.* тәнтерәкләү, һылтыҡлау, аҡһаҡлау, туйраңдау, туйтаңдау.

КОВЫРЯ́ТЬ *несов. что, в чём, разг.* соҡоу, ҡаҙыу; **ковыря́ть в зуба́х** теш соҡоу.

КОВЫРЯ́ТЬСЯ *несов. разг.* соҡоноу, ҡаҙыныу, эҙләнеү; **ковыря́ться в песке́** ҡомда соҡоноу.

КОГДА́ 1. *нареч. вопр.* ҡасан, ни ваҡытта; **ты когда́ придёшь?** һин ҡасан киләһең?; 2. *нареч. относ.* ҡасан, ни ваҡытта, =ған (=гән, =ҡан, =кән); **я не зна́ю, когда́ он придёт** мин уның ҡасан килерен белмәйем; 3. *нареч. неопр. прост.* (*иногда*) ҡайһы ваҡытта (*йәки* саҡта); ҡайһы ваҡыт; ҡай ваҡытта (*йәки* саҡта), ҡай ваҡыт, ҡайсаҡ; **я занима́юсь в библиоте́ке когда́ у́тром, когда́ ве́чером** мин китапханала ҡай ваҡыт иртән, ҡай ваҡыт кис шөғөлләнәм; 4. *союз временной* =ған (=гән, =ғас, =гәс, =ҡан, =кән, =ҡас, =кәс), һуң, саҡ, сағында; **я ля́гу спать, когда́ ко́нчу рабо́ту** эшемде бөтөргәс, йоҡларға ятам; 5. *союз условн.* ҡасан; **пусть придёт, когда́ хо́чет** ҡасан теләй, шунда килһен; ◇ **когда́ бы ни** ҡасан булмаһын.

КОГДА́-ЛИБО, КОГДА́-НИБУДЬ *нареч.* ҡасан да булһа, берәй ваҡыт, ҡасан булһа ла; **ты когда́-нибудь был в Москве́?** берәй ваҡыт Мәскәүҙә булғаның бармы?; **когда́-нибудь мы пое́дем** берәй ваҡыт беҙ барырбыҙ.

КОГДА́-ТО *нареч.* 1. (*в прошлом*) бер ваҡыт, ҡасандыр; **когда́-то я был с ним знако́м** ҡасандыр мин уның менән таныш инем; 2. (*в будущем*) ҡасан әле, ҡасан;

когда́-то ещё вы́падет тако́й счастли́вый слу́чай ҡасан тағы шулай уңай тура килә бит әле.

кого́, кому *и т. д. род., вин., дат. п. и т. д. от* **кто**.

КОГО́РТА *ж.* когорта (1. *ист. боронғо Римдә йәйәүле ғәскәр отряде;* 2. *перен. ныҡ тупланған кешеләр төркөмө*).

КО́ГОТЬ *м.* тырнаҡ (*ҡоштарҙа һәм хайуандарҙа*); **впи́ться когтя́ми** тырнаҡтарҙы батырыу; ◇ **показа́ть свои́ ко́гти** үҙенең уҫал уйын, дошманлығын күрһәтә башлау; **попа́сть в ко́гти** *к кому* тырнағына эләгеү.

КОГТИ́СТЫЙ *прил.* үткер тырнаҡлы, тырнаҡлы.

КОД *м.* код (*шартлы ҡыҫҡартмалар теҙмәһе*); **телегра́фный код** телеграф коды.

КОДЕИ́Н *м. фарм.* кодеин (*дарыу*).

КО́ДЕКС *м. прям. и перен.* кодекс; **гражда́нский ко́декс** гражданский кодекс; **ко́декс зако́нов о труде́** хеҙмәт законлары кодексе; **мора́льный ко́декс** әхләҡ кодексе.

КОДИФИКА́ЦИЯ *ж. юр.* кодификациялау, кодексҡа туплау.

КОДИФИЦИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, юр.* кодексҡа туплау, кодификациялау (*илдең ғәмәлдәге закондарын системалы бер йыйынтыҡҡа йыйыу йәки бер системаға һалыу*).

КО́Е-ГДЕ́ *нареч.* ҡайһы бер ерҙә, ҡайһы бер урында; унда-бында, ара-тирә, урыны-урыны менән; **ко́е-где́ начина́ет пробива́ться молода́я тра́вка** унда-бында йәш үлән сыға башланы.

КО́Е-КА́К *нареч.* 1. (*еле-еле*) саҡ-саҡ, көскә-көскә, көс-хәл менән; **ко́е-ка́к мы добрали́сь до́ дому** көскә-көскә өйгә ҡайтып еттек; 2. (*плохо, небрежно*) нисек етте шулай, өҫтән-мөҫтән (*йәки* арлы-бирле) генә; **рабо́та вы́полнена ко́е-ка́к** эш арлы-бирле генә эшләнгән.

КО́Е-КАКО́Й *мест. неопр.* 1. (*некоторый*) ҡайһы бер; **докла́дчик привёл ко́е-каки́е приме́ры** докладсы ҡайһы бер миҫалдар килтерҙе; 2. (*неважный, незначительный*) тура килгән; әҙ-мәҙ, ҙур булмаған.

КО́Е-КТО́ *мест. неопр.* ҡайһы берәүҙәр, ҡайһы бер кеше; **ко́е-кто́ уже́ зако́нчил рабо́ту** ҡайһы берәүҙәр эшләп тә бөткән.

КО́Е-КУДА́ *нареч.* ҡайһы бер урынға, ҡайһы бер ергә, тегендә-бында; **мне ещё на́до зайти́ ко́е-куда́** минең тағы ҡайһы бер ергә инеп сығаһым бар.

КО́ЕЧНЫЙ *прил.* койка; **ко́ечная се́тка** койка селтәре; ◇ **ко́ечный больно́й** ятып дауаланыусы, больницаға һалынған ауырыу.

КО́Е-ЧТО́ *мест. неопр.* ҡайһы бер нәмә, әҙ-мәҙ; **поговори́ть ко́е о чём** ҡайһы бер нәмәләр тураһында һөйләшеп алыу.

КО́ЖА *ж.* 1. тире (*человека, животного*); ҡау (*змеи*); 2. (*выделанная шкура*) күн; **чемода́н из свино́й ко́жи** суҡа күненән эшләнгән сумаҙан; 3. (*кожура*) ҡабыҡ, тыш; **апельси́н с то́лстой ко́жей** ҡалын ҡабыҡлы әфлисун; ◇ **лезть из ко́жи вон** тиреһенән сығырҙай булып, ярылырҙай булып тырышыу; **ко́жа да ко́сти** ҡоро һөлдә тороп ҡалған.

КО́ЖАНКА *ж. разг.* кәжән.

КО́ЖАНЫЙ *прил.* күн; **ко́жаные перча́тки** күн бирсәткә; **ко́жаный дива́н** күн диван.

КОЖЕ́ВЕННЫЙ *прил.* күн; **коже́венные това́ры** күн тауарҙар.

КОЖЕ́ВНИК *м.* тире иләүсе.

КОЖИМИ́Т *м.* яһалма күн.

КО́ЖИЦА *ж.* 1. *ласк. от* **ко́жа** 1, 3; 2. (*у плодов*) тиресә.

КО́ЖНЫЙ *прил.* тире; **ко́жные боле́зни** тире ауырыуҙары; **ко́жный покро́в** тире япма.

КОЖУРА́ *ж.* ҡабыҡ; **очи́стить я́блоко от кожуры́** алманың ҡабығын әрсеү.

КОЖУ́Х *м.* 1. (*тулуп*) тиртун; 2. *тех.* кожух (*машина йәки уның өлөштәре өсөн футляр*).

КОЗА́ *ж.* кәзә (*общее название*); бәрән кәзә (*с момента прекращения сосания до второго окота*); шешәк кәзә (*после второго и до третьего окота*); тыу кәзә (*пропустившая очередной окот*); ◇ **драть как си́дорову ко́зу** бер ҡат тиреһен тунау; **на козе́ не объе́дешь** *кого* тишек шоманға ултырта алмаҫһың.

КОЗЁЛ *м.* кәзә тәкәһе; ◇ **козёл отпуще́ния** теге йә был нәмә, эш тик уға ғына ҡушыла (*йәки*, һылтана, ауҙарыла) торған кеше; **(от него) как от козла́ молока́** *погов.* унан бер файҙа ла юҡ; **пусти́ть козла́ в огоро́д** кәзәне кәбеҫтә ҡарауылларға ҡуйыу.

КОЗЕРО́Г *м. зоол.* тау кәзәһе.

КО́ЗИЙ *прил.* кәзә; **ко́зье молоко́** кәзә һөтө.

КОЗЛЁНОК *м.* кәзә бәрәсе (*родившийся весной*); әтәмбәй, көҙгө бәрәс (*родившийся осенью*); ылаҡ, бүлтерек (*родившийся летом*).

КОЗЛИ́НЫЙ *прил.* 1. кәзә; кәзә тиреһенән (*йәки* күненән) тегелгән; **козли́ная доха́** кәзә тиреһенән тегелгән доха; 2. *перен.* кәзә; **челове́к с козли́ной боро́дкой** кәзә һаҡаллы кеше.

КОЗЛО́ВЫЙ *прил.* кәзә күненән эшләнгән (*йәки* тегелгән).

КО́ЗЛЫ *только мн.* ҡузла.

КОЗЛЯ́ТИНА *ж.* кәзә ите.

КО́ЗНИ *только мн.* хөсөтлөк, яуыз уй, аҫтыртын этлек; **стро́ить ко́зни** хөсөтлөк уйлау.

КОЗОДО́Й *м. зоол.* төн күгәрсене.

КОЗУ́ЛЯ *ж. см.* **косу́ля**.

КОЗЫРЁК *м.* козырёк; ◇ **сде́лать под козырёк** честь биреү.

КОЗЫРНО́Й *прил. карт.* уйын; **козырно́й туз** уйын тузы.

КОЗЫРНУ́ТЬ I *сов. и однокр. см.* **козыря́ть** I.

КОЗЫРНУ́ТЬ II *сов. и однокр. см.* **козыря́ть** II.

КОЗЫРНЫЙ *прил. см.* **козырно́й**.

КО́ЗЫРЬ *м.* 1. *карт.* уйын (*кәрт*); 2. *перен.* өҫтөнлөк.

КОЗЫРЯ́ТЬ I *несов. разг.* 1. *чем и без доп., карт.* уйындан йөрөү; 2. *чем, перен.* (*хвастать*) ҡупрайыу, маҡтаныу, маһайыу.

КОЗЫРЯ́ТЬ II *несов. кому-чему, воен. разг.* честь биреү.

КОЗЯ́ВКА *ж. разг.* ваҡ бөжәк (*йәки* ҡорт).

КОЙ-ГДЕ́ *нареч. разг. см.* **ко́е-где́.**
КО́ЙКА *ж.* койка.
КОЙ-КА́К *нареч. разг. см.* **ко́е-ка́к.**
КОЙ-КАКО́Й *мест. разг. см.* **ко́е-како́й.**
КОЙ-КТО́ *мест. разг. см.* **ко́е-кто́.**
КОЙ-КУДА́ *нареч. разг. см.* **ко́е-куда́.**
КОЙ-ЧТО́ *мест. разг. см.* **ко́е-что́.**
КОК *м. мор.* кок (*суднолағы повар*).
КОКАИ́Н *м. фарм.* кокаин (*дарыу*).
КОКАИНИ́СТ *м.* кокаин еҫкәүсе.
КОКА́РДА *ж.* кокарда (*фуражка тирәсенә йәки папахаға ҡуя торған значок*).
КОКЕ́ТКА *ж.* 1. (*женщина*) ирсәк, ҡылансыҡ, ҡыйшандаҡ; 2. *портн.* кокетка (*ҡатын-ҡыҙ кейемендә—күкрәктең киҫелгән өҫкө ялғауы*).
КОКЕ́ТЛИВОСТЬ *ж.* ирсәклек, ҡылансыҡлыҡ, ҡыйшандаҡлыҡ.
КОКЕ́ТЛИВЫЙ *прил.* ирсәк, ҡылансыҡ, ҡыйшандаҡ; **коке́тливый взгляд** ҡыйшандап ҡарау.
КОКЕ́ТНИЧАТЬ *несов. с кем-чем и без доп.* ирсәкләнеү, ҡылансыҡланыу, ҡыйшандау, шырҡандау.
КОКЕ́ТСТВО *с.* ирсәклек, ҡылансыҡлыҡ, ҡыйшандау.
КО́ККИ *мн.* (*ед.* **кокк** *м.*) *мед.* кокк (*шар формаһындағы бактерия*).
КОКЛЮ́Ш *м. мед.* коклюш, быума ютәл.
КО́КОН *м.* ҡузы, ҡорт йомғағы, кокон; **шелкови́чный ко́кон** ебәк ҡорто йомғағы.
КОКО́С *м.* кокос (*кокос пальмаһы һәм уның һутлы емеше*).
КОКО́СОВЫЙ *прил.* кокос; **коко́совое ма́сло** кокос майы; **коко́совая па́льма** кокос пальмаһы.
КОКС *м.* кокс (*үртәп әҙерләнгән таш күмер йәки торф*).
КОК-САГЫ́З *м.* күкһағыҙ.
КОКСО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «кокс» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **коксокомбина́т** кокс комбинаты.
КОКСОВА́ЛЬНЫЙ *прил. тех.* кокслау.
КОКСОВА́ТЬ *несов. что, тех.* кокслау, коксҡа әйләндереү.
КОКСОВА́ТЬСЯ *несов. тех.* 1. коксла写ныу; **доне́цкий у́голь хорошо́ коксу́ется** Донбасс күмере яҡшы кокслана; 2. *страд. к* **коксова́ть.**
КОКТЕ́ЙЛЬ *м.* коктейль (*шәрбәт, спиртле эсемлек*).
КОЛ *м.* ҡаҙыҡ; бағана; ◇ **хоть кол на голове́ теши́** *кому* мейеһенә ярып һалһаң да булмай.
КО́ЛБА *ж.* колба (*химик эштәрҙә ҡулланыла торған оҙон муйынлы быяла һауыт*).
КОЛБАСА́ *ж.* колбаса; тултырма (*домашняя ливерная колбаса*); **варёная колбаса́** бешкән колбаса; **копчёная колбаса́** ыҫланған колбаса.
КОЛБА́СНЫЙ *прил.* колбаса; **колба́сные изде́лия** колбаса ашамлыҡтары.
КОЛДОВА́ТЬ *несов.* сихырлау.
КОЛДОВСТВО́ *с.* сихыр, сихырсылыҡ.
КОЛДУ́Н *м.* сихырсы.
КОЛДУ́НЬЯ *женск. р. к* **колду́н.**
КОЛЕБА́НИЕ *с.* 1. *см.* **колеба́ться** 1; **колеба́ние ма́ятника** маятник тирбәлеүе; 2. *перен.* (*изменчивость*) бер күтәрелеп, бер төшөү; **колеба́ние цен** хаҡтарҙың бер күтәрелеп, бер төшөүе; 3. *перен.* (*нерешительность*) икеләнеү; **я при́нял его́ предложе́ние без колеба́ний** мин уның тәҡдимен икеләнмәйенсә ҡабул иттем.
КОЛЕБА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* тирбәлеүле, бәүелеүле; **колеба́тельные движе́ния** тирбәлеүле хәрәкәттәр.
КОЛЕБА́ТЬ *несов. что* 1. (*раскачивать*) һелкетеү, бәүелдереү, тирбәлдереү, сайҡалдырыу; 2. *перен.* икеләндереү, икеләнеү тыуҙырыу; **колеба́ть чьи́-либо убежде́ния** берәүҙең ҡарашында, уйында икеләнеү тыуҙырыу; 3. *перен.* ҡаҡшатыу; **колеба́ть авторите́т** авторитетен ҡаҡшатыу.
КОЛЕБА́ТЬСЯ *несов.* 1. (*раскачиваться*) һелкенеү, бәүелеү, тирбәлеү, сайҡалыу; 2. *перен.* (*быть в нерешительности*) икеләнеү; 3. *перен.* (*быть неустойчивым*) бер күтәрелеү, бер төшөү, үҙгәреп тороу.
КОЛЕНКО́Р *м.* коленкор (*туҡыма*).
КОЛЕНКО́РОВЫЙ *прил.* коленкор; **коленко́ровый переплёт** коленкор тыш.
КОЛЕ́ННЫЙ *прил.* тубыҡ; **коле́нная ча́шка** тубыҡ ҡапҡасы.
КОЛЕ́НО *с.* 1. (*мн.* **коле́ни**) тубыҡ, итәк; **ребёнок сиди́т на коле́нях у ма́тери** бала әсәһенең итәгендә (*йәки* алдында) ултыра; 2. (*мн.* **коле́на** *и* **коле́нья**) (*изгиб*) бөгәл, бөгөм; **коле́но кривоши́па** *тех.* кривошип бөгөмө; **коле́на реки́** йылға бөгәле; 3. (*мн.* **коле́на**) (*поколение*) быуын; **до седьмо́го коле́на** ете быуынға тиклем; 4. (*мн.* **коле́нья**) быуын; **коле́нья кукуру́зы** кукуруз быуыны; ◇ **мо́ре по коле́но** *кому* диңгеҙ тубыҡтан.
КОЛЕНОПРЕКЛОНЕ́НИЕ *с.* теҙ сүгеү, тубыҡланыу.
КОЛЕ́НЧАТЫЙ *прил.* быуынлы; бөгөмлө, кәкере; **коле́нчатый сте́бель** *бот.* быуынлы һабаҡ; **коле́нчатая труба́** кәкере торба; **коле́нчатый вал** *тех.* бөгөмлө (*йәки* кәкере) вал.
КОЛЕСИ́ТЬ *несов. разг.* 1. (*ехать дальним путём*) урап йөрөү (*йәки* барыу); 2. (*много ездить*) ил гиҙеү, арҡырыға-буйға йөрөп сығыу.
КОЛЕСНИ́ЦА *ж. уст.* ике тәгәрмәсле арба (*элек һуғыш йәки тантана ваҡыттарында егелә торған ике тәгәрмәсле арба*).
КОЛЁСНЫЙ *прил.* 1. тәгәрмәс; **колёсный ма́стер** тәгәрмәс оҫтаһы; 2. (*имеющий колесо, колёса*) тәгәрмәсле; **колёсный тра́ктор** тәгәрмәсле трактор.
КОЛЕСО́ *с.* тәгәрмәс, ҡуласа; **колесо́ теле́ги** арба тәгәрмәсе; **зубча́тое колесо́** *тех.* тешле тәгәрмәс; ◇ **вставля́ть па́лки в колёса** *см.* **па́лка; грудь колесо́м** ҡалҡыу киң күкрәк; **кружи́ться, как бе́лка в колесе́** *см.* **бе́лка.**
КОЛЕСОВА́ТЬ *сов. и несов. кого, ист.* ҡуласаға бәйләп ғазаплау, язалау.
КОЛЕЯ́ *ж.* 1. (*след от колеса*) тәгәрмәс эҙе, арба юлы; **глубо́кая колея́** тәрән тәгәрмәс эҙе; 2. *ж.-д.* юл, тимер юл; **широ́кая колея́** киң тимер юл; **у́зкая колея́** тар тимер юл; 3. *перен.* юл, эҙ, һуҡмаҡ; **жизнь вошла́ в обы́чную колею́** тормош үҙ юлына төштө; ◇ **вы́биться из колеи́** сығырҙан сығыу.

КОЛИ́БРИ *м. и ж. нескл. зоол.* колибри (*бәләкәй ҡош*).

КО́ЛИКИ *мн.* (*ед.* **ко́лика** *ж.*) ҡатыу, сәнсеү, сәнсеү (*йәки* ҡатыу) алыу; **смея́ться до ко́лик** ҡатыу алғансы көлөү.

КОЛИ́Т *м. мед.* колит (*йыуан эсәк ауырыуы*).

КОЛИ́ЧЕСТВЕННЫЙ *прил.* һан, һан яғынан; **коли́чественные измене́ния** һан яғынан үҙгәреш; **коли́чественные числи́тельные** *грам.* төп һан.

КОЛИ́ЧЕСТВО *с.* 1. *филос.* һан; **перехо́д коли́чества в ка́чество** һандың сифатҡа әйләнеүе; 2. (*число, величина*) һан, миҡдар; **большо́е коли́чество** ҙур һан; **коли́чество воды́** һыу миҡдары.

КО́ЛКА *ж. см.* **коло́ть II**; **ко́лка дров** утын ярыу.

КО́ЛКИЙ I *прил.* (*легко раскалывающийся*) шараҡ, ярылыусан; **ко́лкие дрова́** шараҡ утын.

КО́ЛКИЙ II *прил.* 1. (*колючий*) сәскәкле, сәнскәк; **ко́лкая трава́** сәнскәк үлән; 2. *перен.* төртмә, әсе; **ко́лкие слова́** төртмә һүҙҙәр.

КО́ЛКОСТЬ *ж.* төртмә һүҙ, әсе һүҙ; **говори́ть ко́лкости** төртмә һүҙҙәр әйтеү.

КОЛЛАБОРАЦИОНИ́СТ *м.* һатлыҡ йән (*икенсе донъя һуғышында фашистәр баҫып алған ерҙәрҙә уларға ярҙам иткән, илен һатҡан кеше*).

КОЛЛЕ́ГА *м. и ж.* коллега, иптәш; **он — мой колле́га по университе́ту** ул минең университет буйынса иптәшем.

КОЛЛЕГИА́ЛЬНОСТЬ *ж.* коллегиаллек (*бер группа кешеләрҙең бергәләшеп етәкселек итеү формаһы*).

КОЛЛЕГИА́ЛЬНЫЙ *прил.* коллегиаль, бергәләп, коллегия менән; **коллегиа́льное реше́ние вопро́са** мәсьәләне коллегиаль хәл итеү.

КОЛЛЕ́ГИЯ *ж.* коллегия (1. *бер нисә кешенән төҙөлөп, административ, башҡарыу, кәңәшеү органын тәшкил иткән группа*; 2. *ҡайһы бер профессия кешеләренең берләшмәһе*; 3. *Россияла 18 быуатта үҙәк хөкүмәт учреждениеләренең исеме*).

КОЛЛЕ́ДЖ *м.* колледж (*Англияла һәм АҠШ-та юғары йәки урта уҡыу йорто*).

КОЛЛЕКТИ́В *м.* коллектив; **кре́пко спа́янный коллекти́в** ныҡ ойошҡан коллектив.

КОЛЛЕКТИВИЗА́ЦИЯ *ж.* коллективләштереү; **коллективиза́ция се́льского хозя́йства** ауыл хужалығын коллективләштереү.

КОЛЛЕКТИВИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* коллективләштереү.

КОЛЛЕКТИВИ́ЗМ *м.* коллективизм, коллективлек.

КОЛЛЕКТИ́ВНОСТЬ *ж.* коллективлек, күмәклек.

КОЛЛЕКТИ́ВНЫЙ *прил.* коллектив, күмәк; **коллекти́вный труд** коллектив хеҙмәт.

КОЛЛЕ́КТОР *м.* коллектор (1. *берәй нәмә йыйыу һәм бүлеп биреү менән шөғөлләнгән учреждение*; 2. *тех.* *канализация йәки газ өсөн булған ҙур торба*; 3. *тех.* *динамо-машинаның үҙгәреүсән токты даими токҡа әйләндерә торған өлөшө*).

КОЛЛЕКЦИОНЕ́Р *м.* коллекция йыйыусы, коллекционер.

КОЛЛЕКЦИОНИ́РОВАТЬ *несов. что* йыйыу, коллекция йыйыу; **коллекциони́ровать почто́вые ма́рки** почта маркалары йыйыу.

КОЛЛЕ́КЦИЯ *ж.* коллекция (*бер төрлө нәмәләрҙең системаланып йыйылыуы*).

КОЛЛИ́ЗИЯ *ж.* бәрелеш (*кешеләр араһындағы ҡапма-ҡаршы ҡараштарҙың, ынтылыштарҙың*).

КОЛЛО́ДИЙ, КОЛЛО́ДИУМ *м.* коллодий (*медицина һәм фотография эшендә ҡулланыла торған ҡуйы йәбешкәк иретмә*).

КОЛЛО́ИД *м. хим.* коллоид (*кристаллашмай торған, һыуҙа ҡуйы йәбешкәк иретмә булып иҙелә торған матдә*).

КОЛЛО́ИДНЫЙ *прил. хим.* коллоид; **колло́идные сво́йства** коллоид үҙсәнлектәре; **колло́идный раство́р** коллоид иретмә.

КОЛЛО́КВИУМ *м.* коллоквиум (*уҡыусыларҙың белемдәрен һынау һәм күтәреү маҡсатында уҡытыусы тарафынан уҙҙырыла торған әңгәмә*).

КОЛОВОРО́Т *м. тех.* сапҡыслы бырау.

КОЛО́ДА I *ж.* 1. (*обрубок бревна*) түмәр, бүкән; 2. (*для водопоя и т. п.*) ялғаш, улаҡ.

КОЛО́ДА II *ж.* (*игральных карт*) колода (*кәрт*).

КОЛО́ДЕЦ *м.* ҡоҙоҡ; **ша́хтный коло́дец** шахта ҡоҙоғо; **артезиа́нский коло́дец** артезиан ҡоҙоғо.

КОЛО́ДКА *ж. в разн. знач.* ҡалып; **коло́дка руба́нка** йышҡы ҡалыбы; **сапо́жная коло́дка** итек ҡалыбы.

КО́ЛОКОЛ *м.* 1. ҡыңғырау; 2. *тех.* ҡалпаҡ; **водола́зный ко́локол** водолаз ҡалпағы.

КОЛОКО́ЛЬНЫЙ *прил.* ҡыңғырау; **колоко́льный звон** ҡыңғырау тауышы.

КОЛОКО́ЛЬНЯ *ж.* сиркәү манараһы; ◇ **смотре́ть со свое́й колоко́льни** тар (*йәки сикләнгән*) ҡараштан сығып эш итеү.

КОЛОКО́ЛЬЧИК *м.* 1. *уменьш. от* **ко́локол** 1; сыңғырҙаҡ; 2. *бот.* ҡыңғырау сәскә.

КОЛОНИА́ЛЬНЫЙ *прил.* колония; колониаль; **колониа́льная поли́тика империали́стов** империалистәрҙең колониаль политикаһы.

КОЛОНИЗА́ТОР *м.* колонизатор, иҙеүсе.

КОЛОНИЗА́ТОРСКИЙ *прил.* колониялаштырыу.

КОЛОНИЗАЦИО́ННЫЙ *прил.* колониялаштырыу; **колонизацио́нная поли́тика** колониялаштырыу политикаһы.

КОЛОНИЗА́ЦИЯ *ж.* колониялаштырыу (1. *илде баҫып алып үҙ колонияһына әйләндереү*; 2. *буш ятҡан ерҙәргә халыҡ күсереп ултыртыу*).

КОЛОНИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* колониялаштырыу.

КОЛОНИ́СТ *м.* колонист, колония кешеһе.

КОЛО́НИЯ *ж.* колония (1. *империалистик дәүләт тарафынан баҫып алынған,*

иҙелгән ил; 2. *башҡа бер илдә йәки ҡалала йәшәүсе икенсе ил кешеләренең берекмәһе;* 3. *башҡа илдән йәки өлкәнән килгән кешеләрҙең ойошмаһы;* 4. *берәй маҡсат менән йыйылған кешеләрҙең йәшәү урыны;* 5. *зоол. берегеп йәшәгән организмдәр төркөмө).*

КОЛО́НКА *ж.* 1. бағана; **коло́нка цифр** цифрҙар бағанаһы; 2. колонка (*ванна бүлмәһендә һыу йылытыу өсөн эшләнгән ҡаҙан; урамда водопроводтан һыу алыу өсөн яһалған кран; шыйыҡ яғыулыҡ алыу өсөн ҡуйылған ҡоролма*).

КОЛО́ННА *ж. в разн. знач.* колонна; **дом с коло́ннами** колонналы йорт; **коло́нна демонстра́нтов** демонстранттар колоннаһы; **похо́дная коло́нна** *воен.* поход колоннаһы.

КОЛОННА́ДА *ж. архит.* колонналар теҙмәһе.

КОЛО́ННЫЙ *прил.* колонналы; **коло́нный зал** колонналы зал.

КОЛОНО́К *м. зоол.* һары шәшке (*кейек һәм уның тиреһе*).

КОЛОНТИ́ТУЛ *м. полигр.* колонтитул (*китаптарҙың һәр битендә текстан өҫтә бирелгән яҙыу*).

КОЛОНЦИ́ФРА *ж. полигр.* колонцифра (*китаптың, журналдың бит номерен күрһәткән цифр*).

КОЛОРАТУ́РА *ж. муз.* колоратура (1. *тауышты ҡалтыратыу һәм башҡа юлдар менән йырҙы, көйҙө матурлау, биҙәү;* 2. *шундай көйҙө, йырҙы башҡара алырлыҡ тауыш*).

КОЛОРАТУ́РНЫЙ *прил. муз.* колоратуралы; **колорату́рное сопра́но** колоратуралы сопрано.

КОЛОРИ́Т *м.* колорит (1. *картиналағы бөтә төҫтәрҙең, буяуҙарҙың дөйөм тон яғынан үҙ-ара бәйләнеше;* 2. *перен. характерле үҙсәнлектәр йыйылмаһы*).

КОЛОРИ́ТНЫЙ *прил.* 1. колоритле; 2. *перен.* үҙенә бер төрлө, үҙенсәлекле; **колори́тная фигу́ра** үҙенә бер төрлө кеше.

КО́ЛОС *м.* башаҡ.

КОЛОСИ́СТЫЙ *прил.* күп башаҡлы, башлы; **колоси́стый сте́бель** күп башаҡлы һабаҡ.

КОЛОСИ́ТЬСЯ *несов.* баш ебәреү (*йәки ҡоҫоу*), башаҡҡа ултырыу.

КОЛОСНИКИ́ *мн.* (*ед.* **колосни́к** *м.*) 1. *тех.* рәшәткә, селтәр (*мейес ауыҙы аҫтындағы суйын рәшәткә*); 2. *театр.* арҡыры ағастар (*декорацияларҙы тотоу өсөн сәхнәнең юғары өлөшөнә рәшәткә формаһында ятҡырып эшләнгән ағастар*).

КОЛОСОВЫ́Е *мн.* башаҡлы ашлыҡтар; **убо́рка колосовы́х** башаҡлы ашлыҡтарҙы йыйыу.

КОЛО́СС *м.* 1. ҙур һын (*йәки* бағана); 2. *перен.* күренекле, атаҡлы; бик ҙур; **коло́ссы нау́ки** фәнден атаҡлы кешеләре; **коло́сс мы́сли** бик ҙур фекер эйәһе; ◇ **коло́сс на гли́няных нога́х** һаламторхан (*тыштан маһайып, эстән таралырға торған нәмә тураһында*).

КОЛОССА́ЛЬНЫЙ *прил.* бик (*йәки* ифрат) ҙур; **колосса́льные запа́сы не́фти** нефтең бик ҙур запасы.

КОЛОТИ́ТЬ *несов.* 1. *что, по чему, во что* (*стучать*) һуғыу, ҡағыу, шаҡылдатыу, дөпөлдәтеү; **колоти́ть в дверь** ишек ҡағыу; 2. *что* (*очищать от грязи, пыли*) ҡағыу; 3. *кого-что, разг.* (*бить*) дөмпәҫләү, дөппәҫләү; 4. *что, разг.* (*разбивать*) ватыу, ҡыйратыу; **колоти́ть посу́ду** һауыт-һабаны ватыу.

КОЛОТИ́ТЬСЯ *несов. разг.* 1. (*биться обо что-л.*) бәрелеү, һуғылыу; 2. (*о сердце, пульсе*) дөпөлдәү, дөп-дөп итеү, һуғыу, тибеү.

КОЛОТУ́ШКА *ж.* 1. (*деревянный молоток*) туҡмаҡ; 2. (*ночного сторожа*) шалтырмаҡ, шаҡылдауыҡ; 3. *обычно мн.* **колоту́шки** *прост.* (*удар*) туҡмаҡ; **надава́ть колоту́шек** туҡмаҡ ашатыу.

КО́ЛОТЫЙ *прил.* ярылған, тураҡланған, ваҡланған; **ко́лотые дрова́** ярылған утын.

КОЛО́ТЬ I *несов.* 1. *кого-что* (*причинять боль*) сәнсеү, ҡаҙау; 2. *кого* (*убивать*) сәнсеү, һуйыу, боғаҙлау; **коло́ть штыко́м** штык менән сәнсеү; **коло́ть коро́ву** һыйыр һуйыу; 3. *безл. что, в чём* сәнсеү; **у меня́ в боку́ ко́лет** ҡабырғам сәнсә; ◇ **пра́вда глаза́ ко́лет** *посл.* тура әйткән туғанына ярамаған.

КОЛО́ТЬ II *несов. что* ярыу, ваҡлау; ватыу; **коло́ть са́хар** шәкәр ватыу.

КОЛО́ТЬСЯ I *несов.* (*причинять уколы*) сәнсеү; **хво́я ко́лется** ылыҫ сәнсә.

КОЛО́ТЬСЯ II *несов.* ярылыу, ватылыу; **оси́новые дрова́ хорошо́ ко́лются** уҫаҡ утын яҡшы ярыла.

КОЛОШЕ́НИЕ *с.* баш ебәреү; **колоше́ние пшени́цы** бойҙайҙың баш ебәреүе.

КОЛПА́К *м.* 1. (*головной убор*) ҡалпаҡ; 2. (*покрышка*) ҡалпаҡ, ҡапҡас.

КОЛТУ́Н *м. вет., мед.* колтун (*сәс йәбешеп кейеҙләнеү ауырыуы*).

КОЛУ́Н *м.* утын ярыу балтаһы, колун.

КОЛХО́З *м.* колхоз; **колхо́з-миллионе́р** миллионер колхоз.

КОЛХО́ЗНИК *м.* колхозсы.

КОЛХО́ЗНИЦА *женск. р. к* **колхо́зник.**

КОЛХО́ЗНЫЙ *прил.* колхоз; **колхо́зный ры́нок** колхоз баҙары.

КОЛЧА́Н *м. ист.* һаҙаҡ (*уҡ һауыты*).

КОЛЧЕДА́Н *м.* колчедан (*көкөрт, мышаяҡ һ. б. берләшмәләрҙән торған минералдарҙың дөйөм исеме*).

КОЛЫБЕ́ЛЬ *ж.* 1. сәңгелдәк, бишек; **кача́ть колыбе́ль** сәңгелдәкте бәүелтеү; 2. *перен.* бишек; **колыбе́ль револю́ции** революция бишеге.

КОЛЫБЕ́ЛЬНЫЙ *прил.* сәңгелдәк, бишек; **колыбе́льная пе́сня** сәңгелдәк йыры.

КОЛЫМА́ГА *ж. ирон.* ишәүәтһеҙ.

КОЛЫХА́НИЕ *с. см.* **колыха́ть(ся).**

КОЛЫХА́ТЬ *несов. кого-что* тулҡынландырыу, һелкетеү, сайҡалдырыу, елберҙәтеү, елбер-елбер килтереү; **вода́ колы́шет ло́дку** һыу кәмәне сайҡалдыра.

КОЛЫХА́ТЬСЯ *несов.* тулҡыныу, һелкенеү, сайҡалыу, тирбәлеү, елберҙәү, елбер-елбер килеү; **трава́ колы́шется от ве́тра** үлән елгә тирбәлә; **знамёна колы́шутся** байраҡтар елберҙәй.

КОЛЫХНУ́ТЬСЯ *сов. и однокр. см.* **колыха́ться.**

КОЛЬЕ́ *с. нескл.* муйынсаҡ (*аҫыл ташлары булған йәки ынйылы*).

КОЛЬНУ́ТЬ *сов. и однокр. см.* **коло́ть** I 1, 3.

КОЛЬРА́БИ *ж. нескл. бот.* шалҡан кәбеҫтә (*кәбеҫтәнең бер төрө*).

КОЛЬЦЕВА́НИЕ *с. см.* **кольцева́ть; кольцева́ние птиц** ҡоштарҙы балдаҡлау.

КОЛЬЦЕВА́ТЬ *несов.* 1. *что* (*деревья*) ҡулсалау, дүңгәләкләү (*ағас буйға үҫмәһен өсөн ҡулсалап ҡабығын һыҙырыу; зарарлы бөжәктәр үрмәләмәһен өсөн ағас олонона түңәрәкләп ыҫмала һөртөү*); 2. *кого* (*птиц, рыб*) балдаҡлау, балдаҡ кейҙереү (*фәнни тикшереү маҡсаты менән*).

КОЛЬЦЕВИ́ДНЫЙ *прил.* ҡулса (*йәки* дүңгәләк) һымаҡ, түңәрәк.

КОЛЬЦЕВО́Й *прил.* түңәрәк, ҡулса һымаҡ; **кольцева́я фо́рма** ҡулса формаһы.

КОЛЬЦО́ *с.* 1. ҡулса, дүңгәләк, сыңға; **кольцо́ для ключе́й** аҫҡыс дүңгәләге; 2. (*украшение*) балдаҡ (*без камня*); йөҙөк (*с камнем*); 3. (*то, что имеет форму такого предмета*) дүңгәләк; **пуска́ть дым ко́льцами** төтөндән дүңгәләктәр ебәреү.

КО́ЛЬЧАТЫЙ *прил.* ҡулсалы, балдаҡлы; **ко́льчатая цепо́чка** ҡулсалы сылбыр; **ко́льчатая змея́** *зоол.* балдаҡлы йылан.

КОЛЬЧУ́ГА *ж. ист.* тимер күлдәк (*ваҡ дүңгәләктәрҙән яһалған һуғыш кейеме*).

КОЛЮ́ЧИЙ *прил.* 1. (*с колючками*) сәнскеле, сәскәкле; энәле; **колю́чая про́волока** сәнскеле тимер сыбыҡ; 2. (*колющийся*) сәнскәк; **колю́чая борода́** сәнскәк һаҡал; 3. *перен.* (*язвительный*) әсе, төртмә.

КОЛЮ́ЧКА *ж.* сәнскәк, сәнске, энә.

КО́ЛЮШКА *ж. зоол.* терпе балыҡ.

КО́ЛЮЩИЙ *прич. и прил.* осло, сәнскеле; сәнсеүле; сәнсеү, сәнсеп-сәнсеп алған; **ко́лющая боль в боку́** ҡабырғаның сәнсеп-сәнсеп ауыртыуы.

КОЛЯ́СКА *ж.* коляска.

КОМ *м.* 1. йомғаҡ, тумалаҡ, йомарлаҡ, киҫәк; **ком сне́га** ҡар тумалағы; 2. *перен.* төйөн, төйөр; **ком в го́рле** тамаҡтағы төйөн.

ком (о ком) *предл. п. от* **кто**.

КОМА́НДА *ж. в разн. знач.* команда; **сапёрная кома́нда** сапёрҙар командаһы; **пожа́рная кома́нда** пожарниктәр командаһы; **кома́нда кре́йсера** крейсер командаһы; **футбо́льная кома́нда** футболистәр командаһы; **пода́ть кома́нду** команда биреү; **отря́д под кома́ндой майо́ра** майор командаһындағы отряд.

КОМАНДИ́Р *м.* командир; **команди́р полка́** полк командире.

КОМАНДИРОВА́НИЕ *с. см.* **командирова́ть.**

КОМАНДИРО́ВАННЫЙ *прич. и прил.* командировкаға ебәрелгән, командировкалағы.

КОМАНДИРОВА́ТЬ *сов. и несов. кого-что* командировкаға ебәреү.

КОМАНДИРО́ВКА *ж.* 1. *см.* **командирова́ть; командиро́вка рабо́тников в райо́ны** работниктәрҙе райондарға командировкаға ебәреү; 2. (*служебное поручение; служебная поездка*) командировка; **возврати́ться из командиро́вки** командировканан ҡайтыу.

КОМАНДИРО́ВОЧНЫЙ *прил.* 1. командировка; **командиро́вочное удостовере́ние** командировка ҡағыҙы; 2. *в знач. сущ. м.* командировкаға ебәрелгән, командировкалағы; 3. *в знач. сущ.* **командиро́вочные** *мн.* командировка аҡсаһы.

КОМАНДИ́РСКИЙ *прил.* командир, командирлек; **команди́рские обя́занности** командирлек бурыстары.

КОМА́НДНЫЙ *прил.* 1. командир, командирлек, команда; **кома́ндный соста́в** командирҙәр составы; **кома́ндная до́лжность** командирлек вазифаһы; **кома́ндные соревнова́ния** командалар ярышы; 2. *перен.* өҫтөнлөк итеүсе, юғары; **заня́ть кома́ндное положе́ние** өҫтөнлөк алыу; ◇ **кома́ндная высота́** *воен.* әһәмиәтле бейеклектәр.

КОМА́НДОВАНИЕ *с.* 1. *см.* **кома́ндовать** 2; **поручи́ть кома́ндование отря́дом лейтена́нту** отряд менән командалауҙы лейтенантҡа тапшырыу; 2. *собир.* командирҙәр, командование; **верхо́вное кома́ндование** юғары командование.

КОМА́НДОВАТЬ *несов.* 1. команда биреү; 2. *чем* командалау; **кома́ндовать пара́дом** парад менән командалау; 3. *кем-чем, над кем-чем и без доп., перен. разг.* (*распоряжаться*) бойороп тороу, бойороу.

КОМАНДО́Р *м.* командор (*спорт ойошмаларында етәкселек итеүсе*).

КОМА́НДУЮЩИЙ *прич.* 1. командалаусы; 2. *в знач. сущ. м.* командующий; **кома́ндующий а́рмией** армия командующие.

КОМА́Р *м.* серәкәй; ◇ **кома́р но́су не подто́чит** *погов.* энә осондай ғәйебен дә тапмаҫһың.

КОМАРИ́НЫЙ *прил.* серәкәй; **комари́ный уку́с** серәкәй тешләүе (*йәки* талауы).

КОМБА́ЙН *м.* комбайн.

КОМБА́ЙНЕР *м.* комбайнсы, комбайнер.

КОМБА́ЙНОВЫЙ *прил.* комбайн; комбайн менән урылған (*йәки* һуғылған); **комба́йновая убо́рка хле́ба** игенде комбайн менән урып йыйыу.

КОМБА́Т *м. воен.* комбат (1. *батальон командире*; 2. *батарея командире*).

КОМБЕ́ДЫ *мн.* (**комите́ты бедноты́**) *ист.* ярлылар комитете.

КОМБИКО́РМ *м.* (**комбини́рованный корм**) туҡлыҡлы ҡатнаш (*йәки* ҡатышма) аҙыҡ (*малға*).

КОМБИНА́Т *м.* комбинат (1. *эк.* *төрлө тармаҡ предприятиеләрҙең берләшмәһе*; 2. *төрлө баҫҡыслы уҡыу йорттары берләшмәһе*).

КОМБИНА́ТОР *м. разг.* сос кеше.

КОМБИНА́ЦИЯ *ж.* 1. берләштереү, ҡушыу, комбинация; **комбина́ция зву́ков** өндәр комбинацияһы; 2. *перен.* сослоҡ, мутлыҡ, төрлө юл (*алым, хәйләләр*); **хи́трая комбина́ция** хәйләле юл; 3. *спорт.* йөрөш, юл, аҙым; **уда́чная комбина́ция напада́ющих** һөжүм итеүселәрҙең уңышлы юлы; **комбина́ция с же́ртвой фигу́ры** бер фигураны биреп юл асыу; 4. (*одежда*) комбинация (*ҡатын-ҡыҙҙарҙың эске бельёһы*).

КОМБИНЕЗО́Н *м.* комбинезон (*курткаһы менән салбары ҡушып тегелгән эш кейеме*).

КОМБИНИ́РОВАНИЕ *с. см.* **комбини́ров ть.**

КОМБИНИ́РОВАННЫЙ *прил.* берләштерелгән, берләшкән, комбинацияланған; **комбини́рованное пла́тье** комбинацияланған күлдәк; **комбини́рованный уда́р по врагу́** *воен.* дошманға берләшкән удар яһау.

КОМБИНИ́РОВАТЬ *несов.* 1. *что* (*соединять*) берләштереү, берләштереп төҙөү, ҡушыу, комбинациялау; 2. *разг.* (*строить комбинации*) комбинация яһау, төрлөсә уйлап (*йәки* ҡуйып) ҡарау, юлын эҙләү.

КОМБРИ́Г *м.* (**команди́р брига́ды**) *воен.* комбриг (бригада командиры).

КОМДИ́В *м.* (**команди́р диви́зии**) комдив (дивизия командиры).

КОМЕДИА́НТ *м.* 1. *уст.* кәмитсе, кәмит уйнаусы; 2. *перен.* ике йөҙлө (кеше), ҡойроҡһоҙ.

КОМЕДИ́ЙНЫЙ *прил.* *лит.*, *театр.* комедия; **комеди́йный стиль** комедия стиле.

КОМЕ́ДИЯ *ж.* 1. *лит.*, *театр.* комедия; 2. *перен.* (*смешное происшествие*) мәрәкә, кәмит; 3. *перен.* (*притворство*) ҡыланыу, уйнау; =ған (=гән, =ҡан, =кән) булыу; **разы́грывать коме́дию** ҡыланыу.

КОМЕНДА́НТ *м.* комендант; **коменда́нт кре́пости** *воен.* крепость коменданты; **коменда́нт общежи́тия** дөйөм торлаҡ коменданты.

КОМЕНДА́НТСКИЙ *прил.* 1. комендант; **коменда́нтский патру́ль** комендант патрулe; 2. *в знач. сущ.* **коменда́нтская** *ж.* комендант бүлмәһе.

КОМЕНДАТУ́РА *ж.* комендатура (*комендант урынлашкан бина һәм комендант етәкселек иткән учреждение*); **про́пуск выдаётся в комендату́ре** пропуск комендатурала бирелә.

КОМЕНДО́Р *м.* *мор.* комендор (*матрос-артиллерист*).

КОМЕ́ТА *ж.* *астр.* комета, ҡойроҡло йондоҙ.

КО́МИ *м.* *нескл.* коми.

КО́МИ *ж.* *нескл.* коми ҡатын-ҡыҙы.

КО́МИ *мн.* 1. *нескл.* комиҙәр; 2. *в знач. неизм. прил.* коми; **ко́ми язы́к** коми теле.

КО́МИК *м.* 1. комик (*комедияла уйнаусы актёр*); 2. *перен.* *разг.* мәҙәксе, кәмитсе.

КОМИНТЕ́РН *м.* (**Коммунисти́ческий интернациона́л**) *ист.* Коминтерн (Коммунистик интернационал).

КО́МИ-ПЕРМЯ́К *м.* коми-пермяк.

КО́МИ-ПЕРМЯКИ́ *мн.* коми-пермяктәр.

КО́МИ-ПЕРМЯ́ЦКИЙ *прил.* коми-пермяк; **ко́ми-пермя́цкий язы́к** коми-пермяктәр теле.

КО́МИ-ПЕРМЯ́ЧКА *ж.* коми-пермяк ҡатын-ҡыҙы.

КОМИССА́Р *м.* комиссар; **вое́нный комисса́р** хәрби комиссар.

КОМИССАРИА́Т *м.* комиссариат.

КОМИССИОНЕ́Р *м.* *ком.* комиссионер (*һатыу-алыу эшендә арала йөрөүсе кеше*).

КОМИССИО́ННЫЙ *прил.* 1. комиссион; **комиссио́нный магази́н** комиссион магазин; 2. *в знач. сущ.* **комиссио́нные** *мн.* (*деньги*) комиссия аҡсаһы.

КОМИ́ССИЯ *ж.* комиссия; **избира́тельная коми́ссия** һайлау комиссияһы; **манда́тная коми́ссия** мандат комиссияһы; **избра́ть коми́ссию** комиссия һайлау; **сдать това́р на коми́ссию** тауарҙы комиссияға биреү.

КОМИТЕ́Т *м.* комитет; **Центра́льный Комите́т КПСС** КПСС Үҙәк Комитеты.

КОМИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. *лит.*, *театр.* көлкөлө; **коми́ческая роль** көлкөлө роль; 2. *см.* **коми́чный.**

КОМИ́ЧНОСТЬ *ж.* көлкө (*йәки* мәрәкә) булыу.

КОМИ́ЧНЫЙ *прил.* көлкөлө, мәҙәк, мәрәкә, ҡыҙыҡлы.

КО́МКАТЬ *несов.* *что* 1. йомарлау, йомалаҡлау, уҡмаштырыу; 2. *перен.* *разг.* ҡыҫҡартыу, ҡыҫҡартып боҙоп бөтөрөү; **ко́мкать докла́д** докладты ҡыҫҡартыу.

КОММЕНТА́РИЙ *м.* 1. аңлатма, төшөндөрмә, комментарий; 2. *обычно мн.* **коммента́рии** (*рассуждения*) төшөндөрөп биреү, аңлатма, асыҡлама, асыҡлау; **коммента́рии изли́шни** асыҡлауҙың кәрәге юҡ, яҡшы аңлашыла.

КОММЕНТА́ТОР *м.* аңлатма (*йәки* комментарий) биреүсе.

КОММЕНТИ́РОВАТЬ *сов.* *и несов.* *что* аңлатма (*йәки* комментарий, төшөндөрөп) биреү.

КОММЕРСА́НТ *м.* сауҙагәр.

КОММЕ́РЦИЯ *ж.* сауҙа, сауҙа эштәре (*буржуаз йәмғиәттә*).

КОММЕ́РЧЕСКИЙ *прил.* сауҙа; **комме́рческие дела́** сауҙа эштәре.

КОММИВОЯЖЁР *м.* коммивояжёр (*капиталистик илдәрҙә берәй предприятиенең тауар өлгөләрен күрһәтеп йөрөп, заказдар йыйыусы агент*).

КОММУ́НА *ж.* коммуна (*хеҙмәт һәм мөлкәт уртаҡлығы нигеҙендә берләшкән кешеләр коллективе*); ◇ **Пари́жская комму́на** *ист.* Париж коммунаһы.

КОММУНА́ЛЬНО-БЫТОВО́Й *прил.* коммуналь-көнкүреш; **комму́нально-бытовы́е учрежде́ния** коммуналь-көнкүреш учреждениеләре.

КОММУНА́ЛЬНЫЙ *прил.* коммуналь; **коммуна́льное хозя́йство** коммуналь хужалыҡ; **коммуна́льные предприя́тия** коммуналь предприятиеләр; **коммуна́льные услу́ги** коммуналь хеҙмәтләндереү (*һыу, канализация һ. б.*).

КОММУНА́Р *м.* коммунар (1. *ист.* *Париж коммунаһында ҡатнашҡан кеше*; 2. *коммуна кешеһе, коммунала тороусы*).

КОММУНИ́ЗМ *м.* коммунизм; ◇ **вое́нный коммуни́зм** *см.* **вое́нный.**

КОММУНИКАТИ́ВНЫЙ *прил.* *лингв.* коммуникатив, аралашыу, элемтә; **коммуникати́вная фу́нкция языка́** телдең коммуникатив функцияһы.

КОММУНИКАЦИО́ННЫЙ *прил.* бәйләнеш, элемтә; **коммуникацио́нная ли́ния** бәйләнеш юлы.

КОММУНИКА́ЦИЯ *ж.* 1. коммуникация, бәйләнеш, элемтә; **перере́зать коммуника́ции врага́** дошмандың коммуникацияһын өҙөү; 2. *лингв.* коммуникация, аралашыу, элемтә.

КОММУНИ́СТ *м.* коммунист.

КОММУНИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* коммунист; коммунистик; **Коммунисти́ческая па́р-**

тия Коммунистәр партияһы; **коммунисти́ческое о́бщество** коммунистик йәмғиәт.

КОММУНИ́СТКА *ж.* коммунистка.

КОММУТА́ТОР *м.* коммутатор (1. *электр тогын тоташтырыу, өҙөү йәки юнәлешен үҙгәртеү приборы*; 2. *телефон аппараттарын тоташтырыу приборы*).

КОММЮНИКЕ́ *с. нескл. полит.* коммюнике, хөкүмәт белдереүе.

КО́МНАТА *ж.* бүлмә.

КО́МНАТНЫЙ *прил.* бүлмә; **ко́мнатные две́ри** бүлмә ишектәре.

КОМО́Д *м.* комод.

КОМО́К *м.* киҫәк, төйөр; һупалаҡ, йомарлаҡ.

КОМО́ЛЫЙ *прил.* (*безрогий*) туҡал, мөгөҙһөҙ; **комо́лая коро́ва** туҡал һыйыр.

КОМПА́КТНЫЙ *прил.* тығыҙ, тығыҙ ойошҡан, йыйнаҡ, ыҡсым, йыйылып торған.

КОМПАНЕ́ЙСКИЙ *прил. разг.* аралашыусан, ҡатнашыусан, алсаҡ; **он челове́к компане́йский** ул аралашыусан кеше; ✧ **на компане́йских нача́лах** бер тигеҙ шарттарҙа.

КОМПА́НИЯ *ж.* 1. (*общество*) компания, төркөм; **пойти́ на прогу́лку компа́нией** компания менән йөрөргә сығыу; 2. (*общение, знакомство*) танышлыҡ, таныш булыу, аралашыу; **води́ть с ке́м-либо компа́нию** берәй кеше менән танышлыҡ итеү; 3. (*торговое или промышленное товарищество*) компания (*буржуаз илдәрҙә сауҙа йәки промышленность эше буйынса берләшеү*); ✧ **за компа́нию** компания өсөн, иптәш булып; **в компа́нии с ке́м-либо** берәү менән иптәш булып, бергә.

КОМПАНЬО́Н *м.* компаньон, иптәш; **я нашёл себе́ компаньо́на для охо́ты** мин һунарға барырға үҙемә иптәш таптым.

КОМПАНЬО́НКА *женск. р. к* **компаньо́н.**

КОМПА́РТИЯ *ж.* (**Коммунисти́ческая па́ртия**) компартия (Коммунистәр партияһы).

КО́МПАС *м.* компас.

КО́МПАСНЫЙ *прил.* компас; **ко́мпасная стре́лка** компас стрелкаһы.

КОМПЕНСАЦИО́ННЫЙ *прил.* компенсация; **компенсацио́нная су́мма** компенсация суммаһы.

КОМПЕНСА́ЦИЯ *ж.* 1. компенсация (*файҙаланылмаған отпуск өсөн түләнә торған аҡса*); 2. *тех.* компенсация (*механизмдең дөрөҫ эшләүенә ҡамасаулаусы тышҡы тәьҫирҙәрҙе бөтөрөү*); 3. *мед.* тигеҙләнеү, яраҡлашыу; **компенса́ция поро́ка се́рдца** ауырыу йөрәктең яраҡлашыуы (*организмға*).

КОМПЕНСИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* хаҡ түләү, ҡаплау; компенсация түләү; **компенси́ровать убы́тки** зарарҙы ҡаплау.

КОМПЕНСИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов.* түләнеү, компенсацияланыу; 2. *несов. страд. к* **компенси́ровать.**

КОМПЕТЕ́НТНОСТЬ *ж.* 1. (*осведомлённость*) белеү, белгәнлек, компетентлек; 2. (*авторитетность*) нигеҙлелек, төплөлөк.

КОМПЕТЕ́НТНЫЙ *прил.* 1. (*осведомлённый*) белә торған, белгән, үҙ эшен белгән, компетентле; **компете́нтный врач** үҙ эшен белгән врач; 2. (*авторитетный*) нигеҙле, төплө; **компете́нтное мне́ние** нигеҙле фекер; 3. *юр.* (*полномочный*) тулы хоҡуҡлы, хоҡуғы булған.

КОМПЕТЕ́НЦИЯ *ж.* компетенция (1. *берәй кешенең яҡшы белгән, нык таныш булған мәсьәләләр түңәрәге*; 2. *берәй ойошманың йәки учреждениенең башҡара торған эш түңәрәге; хоҡуғы таралған өлкә*).

КОМПИЛИ́РОВАТЬ *несов. что* компиляция яһау.

КОМПИЛЯТИ́ВНЫЙ *прил.* компилятив; **компиляти́вный труд** компилятив хеҙмәт.

КОМПИЛЯ́ТОР *м.* компилятор (*компиляция менән шөғөлләнеүсе кеше*).

КОМПИЛЯ́ЦИЯ *ж.* компиляция (1. *икенсе бер кешеләрҙең әҫәрҙәренән сүпләп алып төҙөлгән әҫәр*; 2. *шул юл менән әҫәр төҙөү*).

КО́МПЛЕКС *м.* комплекс (*күренештәрҙең, әйберҙәрҙең һ. б. йыйылмаһы*); **ко́мплекс мероприя́тий** саралар комплексе.

КО́МПЛЕКСНЫЙ *прил.* комплексле; **ко́мплексная брига́да** комплексле бригада (*төрлө профессиялы эшселәрҙән торған бригада*).

КОМПЛЕ́КТ *м.* комплект (*бер бөтөн яһау өсөн кәрәкле нәмәләрҙең, ҡоралдарҙың һ. б. тулы йыйылмаһы*).

КОМПЛЕКТОВА́НИЕ *с. см.* **комплектова́ть; комплектова́ние кла́ссов к нача́лу учёбного го́да** уҡыу йылы башланыуға кластарҙы комплектләү.

КОМПЛЕКТОВА́ТЬ *несов. что* комплектләү; **комплектова́ть журна́лы** журналдарҙы комплектләү; **комплектова́ть библиоте́ку** китапхананы комплектләү.

КОМПЛЕ́КЦИЯ *ж.* тән төҙөлөшө, буй-һын.

КОМПЛИМЕ́НТ *м.* маҡтау һүҙе, комплимент; **говори́ть комплиме́нты** маҡтау һүҙҙәре әйтеү.

КОМПОЗИ́ТОР *м.* композитор.

КОМПОЗИ́ТОРСКИЙ *прил.* композитор, композиторлыҡ; **компози́торский тала́нт** композиторлыҡ таланты.

КОМПОЗИЦИО́ННЫЙ *прил.* композицион, композиция; **композицио́нное строе́ние** композиция төҙөлөшө.

КОМПОЗИ́ЦИЯ *ж.* композиция (1. *музыка әҫәре һәм уны төҙөү теорияһы*; 2. *лит., иск.* *әҫәрҙең художество төҙөлөшө*).

КОМПОНЕ́НТ *м.* компонент (*берәй нәмәнең состав элементе*).

КОМПОНОВА́ТЬ *несов. что* ҡораштырыу.

КОМПОНО́ВКА *ж.* 1. *см.* **компонова́ть;** 2. (*метод*) компоновка (*ҡораштырыу методы, ысулы*).

КОМПО́СТ *м. с.-х.* компост (*төрлө үҫемлек, хайуан, минерал ташландыҡтары серемтәһенә ер йәки торф ҡатыштырып яһалған ашлама*).

КОМПО́СТЕР *м.* компостер (*пломбаларға, билеттәргә һ. б. контроль билдәләр һала торған прибор*).

КОМПОСТИ́РОВАТЬ *несов. что, ж.-д.* компостирләү; **компости́ровать биле́ты** билеттәрҙе компостирләү.

КОМПО́СТНЫЙ *прил. с.-х.* компост; **компо́стная я́ма** компост соҡоро.

КОМПО́Т *м.* компот; **компо́т из слив** слива компоты.

КОМПРЕ́СС *м.* компресс; **согрева́ющий компре́сс** йылы компресс.

КОМПРЕ́ССИЯ *ж. тех.* ҡыҫыу (*компрессорҙағы һауаны*).

КОМПРЕ́ССНЫЙ *прил.* компресс; **компре́ссная бума́га** компресс ҡағыҙы.

КОМПРЕ́ССОР *м. тех.* компрессор (*газ, һауа, быу ҡыҫыу машинаһы*).

КОМПРОМЕТИ́РОВАТЬ *несов. кого-что* оятлы итеү, ояҡка ҡалдырыу, яманатлы итеү, уңайһыҙ хәлдә ҡалдырыу.

КОМПРОМИ́СС *м.* компромисс, килешеү, юл ҡуйышып килешеү; **идти́ на компроми́сс** килешеүгә юл ҡуйыу, юл ҡуйышып килешеү.

КОМПРОМИ́ССНЫЙ *прил.* компромиссле, килешеүле, килешеп эшләнгән; **компроми́ссное реше́ние** килешеүле ҡарар.

КОМСОМО́Л *м.* (**Коммунисти́ческий Сою́з Молодёжи**) комсомол (Ҡоммунистик Йәштәр Союзы).

КОМСОМО́ЛЕЦ *м.* комсомолец, комсомол ағзаһы.

КОМСОМО́ЛКА *ж.* комсомолка.

КОМСОМО́ЛЬСКИЙ *прил.* комсомол; **комсомо́льский биле́т** комсомол билете.

КОМСО́РГ *м.* (**комсомо́льский организа́тор**) комсорг (комсомол етәксеһе).

КОМСОСТА́В *м.* (**кома́ндный соста́в**) комсостав (командирҙар составы).

КОМФО́РТ *м.* комфорт, тулы уңайлыҡ; **жить с по́лным комфо́ртом** комфортлы тороу.

КОМФОРТА́БЕЛЬНЫЙ *прил.* тулы уңайлы, комфортлы.

КОН *м.* 1. (*очерченное место в некоторых играх*) һыҙыҡ, оя (*төрлө уйындарҙа*); 2. (*место для ставки в азартной игре*) кон (*отош уйынында уйнала торған нәмәләрҙе һала торған урын*); 3. *разг.* (*отдельная партия в игре*) кон, бер уйын (*уйындың бер тапҡыр уйналыуы*).

КОНВЕ́ЙЕР *м. тех.* конвейер (*өҙлөкһөҙ хәрәкәт итеп, йөктәрҙе йәки эшләнә торған нәмәләрҙе бер кешенән икенсе кешегә күсереп тороусы таҫма*); **рабо́тать по конве́йеру** конвейер менән эшләү; ◇ **зелёный конве́йер** *см.* **зелёный**.

КОНВЕ́ЙЕРНЫЙ *прил. тех.* конвейер, конвейерле; **конве́йерная систе́ма** конвейер системаһы.

КОНВЕ́НТ *м. ист.* конвент (*ҡайһы бер илдәрҙә конституция төҙөү йәки уны үҙгәртеү өсөн саҡырыла торған закон сығарыу органдарының исеме*); **Национа́льный конве́нт** Милли конвент (*18 быуатта Француз буржуаз революцияһы осоронда*).

КОНВЕНЦИО́ННЫЙ *прил.* конвенция, договор; **конвенцио́нные по́шлины** конвенция пошлинаһы.

КОНВЕ́НЦИЯ *ж.* конвенция, договор, килешеү (*айырым бер мәсьәлә буйынса халыҡ-ара килешеү*).

КОНВЕРГЕ́НЦИЯ *ж.* конвергенция (1. *бер-береһенә бәйле булмаған төрлө күренештәрҙең айырым сифаттары яғынан оҡшашлығы*; 2. *биол. организмдарҙың тән төҙөлөшө йәки башҡа яҡтары менән тормош шарттары тәьҫирендә оҡшаш булыуҙары*; 3. *опт. бик яҡын нәмәне ҡарағанда күҙ алмаһының күҙ төбөнә табан килеүе*).

КОНВЕРСИО́ННЫЙ *прил. эк.* конверсия; **конверсио́нный заём** конверсия заёмы.

КОНВЕ́РСИЯ *ж. эк.* конверсия (*дәүләт заёмы шарттарының үҙгәртелеүе*).

КОНВЕ́РТ *м.* конверт (1. *хат һалыу өсөн*; 2. *балалар төрөү өсөн*).

КОНВЕРТИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, эк.* конверсиялау; **конверти́ровать заём** заёмды конверсиялау.

КОНВОИ́Р *м.* 1. конвойсы, һаҡлап барыусы; 2. *мор., ав.* конвоир (*карап йәки караптарҙы һаҡлау судноһы йәки самолёты*).

КОНВОИ́РОВАТЬ *несов. кого-что* конвойлау, конвой менән оҙатыу; **конвои́ровать пле́нных** пленгә төшкәндәрҙе конвой менән оҙатыу.

КОНВО́Й *м.* конвой, һаҡсылар отряды (1. *берәйһен йәки берәй нәмәне һаҡлап оҙатып барыусы отряд*; 2. *мор., ав. сауҙа һәм транспорт судноларын һаҡлап барыусы карап йәки самолёттар*); ◇ **под конво́ем** конвой аҫтында.

КОНВО́ЙНЫЙ *прил.* 1. конвой, һаҡсы; **конво́йная слу́жба** конвой хеҙмәте; 2. *в знач. сущ. м. см.* **конвои́р** 1.

КОНВУЛЬСИ́ВНЫЙ *прил. мед.* көҙән тартҡан (*йәки* йыйырған) кеүек (*йәки* һымаҡ).

КОНВУ́ЛЬСИЯ *ж. мед.* көҙән тартыу (*йәки* йыйырыу).

КОНГЕНИА́ЛЬНЫЙ *прил.* тура килгән, оҡшаш, бер төрлө, бик яҡын; **перево́д, конгениа́льный оригина́лу** оригиналына тура килеп торған тәржемә.

КОНГЛОМЕРА́Т *м.* конгломерат (1. *төрлө өлөштәрҙең һәм нәмәләрҙең системаһыҙ ҡушылыуы*; 2. *геол. бергә йәбешкән, уҡмашҡан төрлө минерал киҫәктәренән торған тау тоҡомо*).

КОНГОЛЕ́ЗЕЦ *м.* конголезец, конголы.

КОНГОЛЕ́ЗКА *ж.* конголезка.

КОНГОЛЕ́ЗСКИЙ *прил.* конго, Ҡонго; **конголе́зский наро́д** конго халҡы.

КОНГОЛЕ́ЗЦЫ *мн.* конголезецтәр, конголылар.

КОНГРЕ́СС *м.* 1. конгресс; **Всеми́рный конгре́сс сторо́нников ми́ра** Тыныслыҡ яҡлыларҙың бөтә донъя конгресе; 2. конгресс (*Америкала һәм ҡайһы бер илдәрҙә закон сығарыу органы, парламент*).

КОНДАЧО́К *м.*: **с кондачка́** *разг.* аңламай-нитмәй, аңлашмайынса, еңел уйлап, еңел аҡыл менән.

КОНДЕНСА́ТОР *м.* конденсатор (1. *физ. электр туплау приборы*; 2. *тех. пар һыуытыу приборы*).

КОНДЕНСАЦИО́ННЫЙ *прил.* тупланған, йыйылған; туплау, йыйыу өсөн; **кон-**

денсационные установки туплау установкалары; **конденсационная вода** йыйылған һыу.

КОНДЕНСАЦИЯ *ж. см.* **конденсировать.**

КОНДЕНСИРОВАТЬ *сов. и несов. что* 1. (*накопить*) туплау, йыйыу; 2. (*превратить в жидкость*) шыйыҡлыҡҡа әйләндереү.

КОНДИТЕР *м.* кондитер (*кондитер ашамлыҡтар бешереүсе, әзерләү оҫтаһы*).

КОНДИТЕРСКИЙ *прил.* 1. кондитер; **кондитерские изделия** кондитер әйберҙәре (*кәнфит, торт һ. б.*); 2. *в знач. сущ.* **кондитерская** *ж.* кондитер магазине.

КОНДИЦИОННЫЙ *прил.* кондициялы, билдәле талаптарға яуап бирә торған; **кондиционные семена** *с.-х.* кондициялы орлоҡ.

КОНДИЦИЯ *ж.* кондиция (*берәй нәмәгә ҡарата талап ителгән норма, сифат*); **кондиция зерна** *с.-х.* орлоҡтоң тейешле сифаты.

КОНДОР *м. зоол.* кондор (*ҡош*).

КОНДУКТОР *м.* кондуктор (1. *транспорт эшендә пассажирҙәрҙе хеҙмәтләндереүсе, билет һатыусы кеше*; 2. *тех. станоктың бер өлөшө*).

КОНДУКТОРСКИЙ *прил.* кондуктор; **кондукторская бригада** кондукторҙар бригадаһы.

КОНДУКТОРША *ж. разг.* кондукторша.

КОНЕВОД *м.* йылҡысы.

КОНЕВОДСТВО *с.* йылҡысылыҡ.

КОНЕВОДЧЕСКИЙ *прил.* йылҡысылыҡ; **коневодческий совхоз** йылҡысылыҡ совхозы.

КОНЁК *м.* 1. *уменьш. от* **конь**; 2. (*гребень крыши*) атлама; 3. *перен.* (*һөйләргә*) яратҡан нәмә; **это его конёк** был уның яратҡан нәмәһе; ◇ **морской конёк** *зоол.* ат баш балыҡ.

КОНЕСОВХОЗ *м.* (**коневодческий совхоз**) йылҡысылыҡ совхозы.

КОНЕЦ *м.* 1. аҙаҡ, сик, сит, ахыр; **конец дороги** юлдың сиге; 2. (*последний момент чего-л., протекающего во времени; завершение чего-л.*) аҙаҡ, ахыр, бөтөү; **в конце дня** көн аҙағында; **работа приходит к концу** эш бөтөп бара; 3. (*у предметов*) ос, ҡырый, яҡ; **конец верёвки** бау осо; **острый конец палки** таяҡтың осло яғы; 4. *разг.* (*расстояние*) яҡ; **в оба конца я шёл пешком** ике яҡҡа ла йәйәү барҙым; 5. *мор.* арҡан, канат (*судно килеп туҡтағас бәйләй торған арҡан*); **отдать концы** канатты ысҡындырыу; 6. *перен. разг.* (*смерть*) бөтөү, үлем; ◇ **без конца** туҡтауһыҙ, бөтмәҫ-төкәнмәҫ, осһоҙ-ҡырыйһыҙ; **в конце концов** ахырҙа, һуңғы сиктә; **до конца** тулыһынса, аҙағына тиклем; **и дело с концом** *см.* **дело; из конца в конец** бер башынан икенсе башына; **и концы в воду** эҙенән елдәр иҫте, эҙе лә ҡалманы; **конца-краю нет** *чему* иге-сиге юҡ; осо-ҡыры күренмәй, сиге күренмәй; **на худой конец** бер ҙә булмаһа, һис булмағанда; **один конец** барыбер ҡотолоп булмаҫ; **палка о двух концах** таяҡ ике башлы (*аҙағы насар ҙа, яҡшы ла булыуы мөмкин булған берәй эш тураһында*); **свести концы с концами** еткереп торған булыу, тура килтереү; **со всех концов** бөтә яҡтан.

КОНЕЧНО 1. *вводн. сл.* әлбиттә, билдәле; **он, конечно, прав** ул, әлбиттә, хаҡлы; 2. *частица утверд. разг.* әлбиттә; **вы любите музыку? — Конечно!** һеҙ музыка яратаһығыҙмы? — Әлбиттә!

КОНЕЧНОСТИ *мн.* (*ед.* **конечность** *ж.*) *анат.* аяҡ-ҡул (*у человека*); ослоҡ (*у животных и насекомых*); **передние конечности** алғы ослоҡтар.

КОНЕЧНЫЙ *прил.* 1. һуңғы, аҙаҡҡы; **конечная станция** һуңғы станция; 2. (*основной*) төп, һуңғы; **конечная цель** һуңғы маҡсат; **конечная причина** төп сәбәп; 3. (*имеющий конец, предел*) сикле, сиге булған; ◇ **в конечном счёте** ахыр (*йәки* һуңғы) сиктә.

КОНИНА *ж.* йылҡы ите.

КОНИЧЕСКИЙ *прил.* 1. конус; **коническая поверхность** конус йөҙө; 2. (*имеющий форму конуса*) конус һымаҡ, конус формаһындағы.

КОНКРЕТИЗАЦИЯ *ж.* конкретләштереү, аныҡлау.

КОНКРЕТИЗИРОВАТЬ *сов. и несов. что* конкретләштереү, аныҡлау.

КОНКРЕТНОСТЬ *ж.* конкретлек, конкрет булыу.

КОНКРЕТНЫЙ *прил.* аныҡ, билдәле, конкрет; **конкретные факты** конкрет факттар.

КОНКУРЕНТ *м.* конкурент.

КОНКУРЕНТКА *женск. р. к* **конкурент.**

КОНКУРЕНЦИЯ *ж.* конкуренция (1. *капиталистәрҙең баҙар, файҙа алыу һ. б. өсөн үҙ-ара көрәше*; 2. *айырым кешеләр араһындағы ярышыу*); ◇ **вне конкуренции** тиңе (*йәки* оҡшашы) юҡ, сағыштырғыһыҙ яҡшы.

КОНКУРИРОВАТЬ *несов. с кем-чем* 1. (*бороться за достижение лучших результатов*) ярышыу, конкурент булыу; 2. (*участвовать в конкуренции*) конкуренция алып барыу.

КОНКУРС *м.* конкурс, ярыш; **конкурс пианистов** пианистәр конкурсы.

КОНКУРСНЫЙ *прил.* конкурс; **конкурсные испытания** конкурс һынауҙары; **конкурсная комиссия** конкурс комиссияһы.

КОННИК *м.* атлы; **башкирские конники** башҡорт атлылары.

КОННИЦА *ж.* атлы ғәскәр.

КОННОЗАВОДСТВО *с.* йылҡы заводы.

КОННЫЙ *прил.* 1. ат; **конный двор** ат аҙбары; 2. (*приводимый в движение лошадьми*) атлы; **конная молотилка** *с.-х.* атлы молотилка; 3. *воен.* атлы, һыбайлы; **конный отряд** һыбайлылар отряде.

КОНОВОД I *м. воен.* ат ҡараусы.

КОНОВОД II *м. разг.* (*зачинщик, вожак*) башлап (*йәки* ҡотортоп) йөрөүсе.

КОНОВЯЗЬ *ж.* ат бәйләү урыны (*йәки* бағанаһы).

КОНОКРАД *м.* ат ҡарағы.

КОНОПАТИТЬ *несов. что* һыҙлыҡлау (*паклей, пенькой и т. п.*); мүкләү (*мхом*).

КОНОПАТЫЙ *прил. разг.* 1. (*веснушчатый*) һипкелле; 2. (*обезображенный оспой*) шаҙра.

КОНОПЛЯ *ж.* тарма, киндер.

КОНОПЛЯНИК *м.* тармалыҡ.

КОНОПЛЯ́НКА *ж. зоол.* тарма турғайы.
КОНОПЛЯ́НЫЙ *прил.* тарма; **конопля́ное ма́сло** тарма майы.
КОНСЕРВАТИ́ВНОСТЬ *ж.* ҡәҙимселек, консервативлек.
КОНСЕРВАТИ́ВНЫЙ *прил.* ҡәҙимселек, консерватив; **консервати́вные взгля́ды** консерватив ҡараш.
КОНСЕРВАТИ́ЗМ *м.* консерватизм (*иҫке тәртиптәрҙе, ҡараштарҙы алға һөрөү*).
КОНСЕРВА́ТОР *м.* 1. ҡәҙимсе; 2. *полит.* консерватор (*реакцион консерватив политик партия ағзаһы*).
КОНСЕРВАТО́РИЯ *ж.* консерватория (*юғары музыка мәктәбе*).
КОНСЕРВА́ЦИЯ *ж. см.* **консерви́ровать** 2, 3; **консерва́ция древеси́ны** ағасты боҙолоу-сереүҙән һаҡлау.
КОНСЕРВИ́РОВАНИЕ *с. см.* **консерви́ровать** 1, 2; **консерви́рование фру́ктов** емештәрҙе консервалау.
КОНСЕРВИ́РОВАННЫЙ *прил.* консерваланған; **консерви́рованное мя́со** консерваланған ит.
КОНСЕРВИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* 1. консервалау; **консерви́ровать ры́бу** балыҡты консервалау; 2. (*предохранить от порчи—напр. древесину*) боҙолоу-сереүҙән һаҡлау; 3. (*временно приостановить деятельность, развитие чего-л.*) туҡтатып (*йәки* баҫып) тороу; **консерви́ровать предприя́тие** предприятиенең эшен туҡтатып тороу.
КОНСЕ́РВНЫЙ *прил.* консерва; **консе́рвный заво́д** консерва заводы.
КОНСЕ́РВЫ *только мн.* консерва; **ры́бные консе́рвы** балыҡ консерваһы.
КОНСИ́ЛИУМ *м.* консилиум, кәңәшмә (*ауырыуҙы дауалау юлдарын билдәләү тураһында врачтар кәңәшмәһе*).
КОНСИСТЕ́НЦИЯ *ж. физ.* консистенция (*берәй нәмәнең тығыҙлыҡ, ҡатылыҡ, ныҡлыҡ дәрәжәһе*).
КО́НСКИЙ *прил.* ат; **ко́нский во́лос** ат ҡылы.
КОНСОЛИДА́ЦИЯ *ж. см.* **консолиди́ровать(ся)**.
КОНСОЛИДИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* 1. (*сплотить*) туплау, нығытыу; **консолиди́ровать революцио́нные си́лы** революцион көстәрҙе туплау; 2. *фин.* срогын оҙайтыу.
КОНСОЛИДИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов.* тупланыу, нығыныу; 2. *несов. страд. к* **консолиди́ровать**.
КОНСО́ЛЬ *ж. архит.* консоль (*йорттоң алға сығып тора торған өлөштәрен, мәҫ. балконды, тотоу өсөн стенаға эшләнгән сығынты*).
КОНСОНА́НС *м.* консонанс (1. *муз. бер нисә тауыштың үҙ-ара ярашыуы*; 2. *лит. баҫым төшкән төрлө һуҙынҡы өндәрҙән торған рифма*).
КОНСОНАНТИ́ЗМ *м. лингв.* консонантизм, тартынҡылар системаһы.
КОНСО́РЦИУМ *м. эк.* консорциум (*эре банкыларҙың һәм банкирҙәрҙең эште бергә башҡарыу уйы менән ойошҡан монополистик берләшмәһе*).
КОНСПЕ́КТ *м.* конспект; **конспе́кт ле́кции** лекция конспекте.
КОНСПЕКТИ́ВНОСТЬ *ж.* ҡыҫҡалыҡ, конспект характерендә булыу, ҡыҫҡа булыу.
КОНСПЕКТИ́ВНЫЙ *прил.* конспект характерендәге, ҡыҫҡаса, ҡыҫҡа; **конспекти́вное изложе́ние собы́тий** ваҡиғаларҙы ҡыҫҡаса һөйләп биреү.
КОНСПЕКТИ́РОВАТЬ *несов. что* конспектләү, конспект төҙөү; **конспекти́ровать кни́гу** китапҡа конспект төҙөү.
КОНСПИРАТИ́ВНОСТЬ *ж.* конспиративлек, йәшерен булыу, йәшертенлек.
КОНСПИРАТИ́ВНЫЙ *прил.* конспиратив, йәшерен.
КОНСПИРА́ТОР *м.* конспиратор (*конспирацияға ҡатнашыусы кеше*).
КОНСПИРА́ЦИЯ *ж.* конспирация (*үҙенең эштәрен һиҙҙермәү һәм иптәштәрен йәшереү өсөн легаль булмаған ойошма тарафынан ҡулланыла торған метод*).
КОНСПИРИ́РОВАТЬ *несов.* конспирация ҡулланыу, конспирация ойоштороу.
КОНСТА́НТА *ж. мат., физ.* даими дәүмәл.
КОНСТА́НТНЫЙ *прил. мат., физ.* даими.
КОНСТАТА́ЦИЯ *ж. см.* **констати́ровать**.
КОНСТАТИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* күрһәтеп (*йәки* әйтеп) китеү, билдәләү; **констати́ровать фа́кты** факттарҙы күрһәтеп китеү.
КОНСТИТУИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* билдәләү, аныҡлау.
КОНСТИТУЦИОНАЛИ́ЗМ *м. полит.* конституционализм (*конституциялы монархия дәүләткә идара итеүҙең иң яҡшы системаһы тип таныған буржуаз реакцион ағым*).
КОНСТИТУЦИО́ННЫЙ *прил.* конституциялы; **конституцио́нный строй** конституциялы ҡоролош.
КОНСТИТУ́ЦИЯ *ж.* 1. конституция (*төп закон*); 2. (*строение, структура*) төҙөлөш, ҡоролош; **конститу́ция органи́зма** организм төҙөлөшө.
КОНСТРУИ́РОВАТЬ *несов. что* 1. (*создавать конструкцию*) конструкцияһын төҙөү; **конструи́ровать маши́ну** машинаның конструкцияһын төҙөү; 2. (*создавать в определённом составе*) төҙөү; **конструи́ровать прави́тельство** хөкүмәт төҙөү.
КОНСТРУКТИВИ́ЗМ *м. иск.* конструктивизм (*сәнғәт өлкәһендәге буржуаз реакцион йүнәлеш*).
КОНСТРУКТИ́ВНЫЙ *прил.* 1. конструкция, төҙөлөш; **конструкти́вные недоста́тки зда́ния** бинаның төҙөлөшөндәге етешһеҙлектәр; 2. (*деловой*) эшлекле, конструктив, нигеҙ булырға яраҡлы; **конструкти́вное предложе́ние** эшлекле (*йәки* конструктив) тәҡдим.
КОНСТРУ́КТОР *м.* конструктор (1. *конструкция авторы*; 2. *балаларға машиналар ҡороп уйнау өсөн кәрәкле материалдар йыйылмаһы*).
КОНСТРУ́КТОРСКИЙ *прил.* конструктор; **констру́кторское бюро́** конструкторҙар бюроһы.

КОНСТРУ́КЦИЯ *ж.* 1. конструкция, төҙөлөш; **маши́на сло́жной констру́кции** ҡатмарлы конструкциялы машина; 2. *обычно мн.* **констру́кции** (*сооружения*) конструкция; **железобето́нные констру́кции** тимер-бетон конструкциялар; 3. *грам.* төҙөлөш.

КО́НСУЛ *м.* консул (1. *дип.* үҙ иле мәнфәғәтен һаҡлау өсөн бер ил тарафынан икенсе ил ҡалаларына ҡуйылған кеше, вәкил; 2. *ист.* ҡайһы бер илдәрҙә юғары хөкүмәт кешеләре исеме).

КО́НСУЛЬСКИЙ *прил.* консул, консуллыҡ; **ко́нсульская до́лжность** консуллыҡ хеҙмәте.

КО́НСУЛЬСТВО *с. дип.* консуллыҡ (*вәкиллек һәм ул урынлашҡан йорт*).

КОНСУЛЬТА́НТ *м.* консультант (*үҙенең специальносенә бәйле мәсьәләләр буйынса кәңәштәр, күрһәтмәләр биреүсе кеше*).

КОНСУЛЬТАТИ́ВНЫЙ *прил.* кәңәш биреү, кәңәш биреү хоҡуғы булған; **консультати́вный о́рган** кәңәш биреү органы.

КОНСУЛЬТАЦИО́ННЫЙ *прил.* консультация; **консультацио́нное бюро́** консультация бюроһы; **консультацио́нное совеща́ние** консультация кәңәшмәһе.

КОНСУЛЬТА́ЦИЯ *ж. в разн. знач.* консультация; **получи́ть консульта́цию** консультация алыу; **расписа́ние консульта́ций по матема́тике** математика буйынса консультациялар расписаниеһе; **юриди́ческая консульта́ция** юридик консультация.

КОНСУЛЬТИ́РОВАТЬ *несов.* 1. *кого-что и без доп.* (*давать консультацию*) консультация биреү (*йәки* үткәреү); **консульти́ровать студе́нта** студентҡә консультация биреү; 2. *см.* **консульти́роваться.**

КОНСУЛЬТИ́РОВАТЬСЯ *несов.* консультация алыу; **консульти́роваться со специали́стом** специалистән консультация алыу.

КОНТА́КТ *м.* 1. *тех.* контакт (*электр сымдарының ҡушылыуы, тоташыуы; тоташҡан урын; шундай тоташыуҙы булдыра торған ҡорал*); 2. *геол.* контакт (*тау тоҡомдарының бер-береһенә барып тоташыу урыны*); 3. *перен.* бәйләнеш; **быть в конта́кте** бәйләнештә булыу.

КОНТА́КТНЫЙ *прил. тех.* контактлы; **конта́ктное сопротивле́ние** контактлы ҡаршылыҡ.

КОНТЕ́ЙНЕР *м.* контейнер (*йөк ташыу өсөн ҡулланылған йәшник*).

КОНТЕ́КСТ *м.* контекст (*тексттың тулы мәғәнәле бер өҙөгө, өлөшө*).

КОНТИНГЕ́НТ *м.* контингент (1. *коллективтең, учреждениенең һ. б. бөтә кешеләре*; 2. *эк., ком.* ҡуйылған сик, норма).

КОНТИНЕ́НТ *м.* континент.

КОНТИНЕНТА́ЛЬНЫЙ *прил.* континенталь; **континента́льный кли́мат** континенталь климат.

КОНТОКОРРЕ́НТНЫЙ *прил.*: **контокорре́нтный счёт** *фин.* контокоррент счёт (*ике арала расчёттар яһау өсөн үҙенең даими клиентенә банк учреждениеләре тарафынан асыла торған счёт*).

КОНТО́РА *ж.* контора.

КОНТО́РКА *ж.* конторка (*бейек өҫтәл*).

КОНТО́РСКИЙ *прил.* контора; **конто́рский слу́жащий** контора хеҙмәткәре.

КОНТР- *ҡушма һүҙҙәрҙең «ҡаршы, ҡаршылыҡ» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **контруда́р** ҡаршы удар.

КОНТРАБА́НДА *ж.* контрабанда (1. *пошлина һалынған йәки сығарыуы тыйылған тауарҙы бер илдән икенсе илгә йәшерен сығарыу*; 2. *собир.* шулай сығарылған *тауар*).

КОНТРАБАНДИ́СТ *м.* контрабандист (*контрабанда менән шөғөлләнеүсе кеше*).

КОНТРАБА́НДНЫЙ *прил.* контрабанда; **контраба́ндный това́р** контрабанда тауары.

КОНТРАБА́С *м.* контрабас (*музыка ҡоралы*).

КОНТРАГЕ́НТ *м.* контрагент (*килешеү буйынса үҙ өҫтөнә билдәле бер йөкләмә алған кеше йәки учреждение*).

КОНТР-АДМИРА́Л *м.* контр-адмирал (*флотта беренсе кесе адмирал званиеһе*).

КОНТРА́КТ *м.* контракт; **заключи́ть контра́кт** контракт төҙөү.

КОНТРАКТА́ЦИЯ *ж.* контрактациялау, контракт төҙөү (1. *берәй нәмәне билдәле срокка һәм шарттарҙа алыу йәки файҙаланыуға килешеү төҙөү*; 2. *алдан төҙөлгән килешеү буйынса ауыл хужалығы продукттарын әҙерләү системаһы*).

КОНТРАКТОВА́ТЬ *несов. кого-что* контракт төҙөү.

КОНТРА́ЛЬТО *с. нескл. муз.* контральто (*ҡатын-ҡыҙҙарҙың иң ҡалын тауышы; шул тауыш менән йырлаусы ҡатын-ҡыҙ*).

КОНТРАМА́РКА *ж.* контрамарка.

КОНТРА́СТ *м.* ҡапма-ҡаршылыҡ.

КОНТРАСТИ́РОВАТЬ *несов. с кем-чем* ҡапма-ҡаршы булыу (*йәки* килеп тороу); **чёрный цвет хорошо́ контрасти́рует с бе́лым** ҡара төҫ аҡ менән бик ҡапма-ҡаршы килеп тора.

КОНТРА́СТНЫЙ *прил.* ҡапма-ҡаршы; **контра́стные цвета́** ҡапма-ҡаршы төҫтәр.

КОНТРАТА́КА *ж.* контратака, ҡаршы атака.

КОНТРАТАКОВА́ТЬ *сов. и несов. кого-что* ҡаршы атакалау, контратака яһау.

КОНТРИБУ́ЦИЯ *ж.* контрибуция (*һуғышта еңелгән илдең еңгән дәүләткә түләгән аҡсаһы*).

КОНТРМАНЁВР *м.* контрманёвр (*манёврға ҡаршы манёвр*).

КОНТРНАСТУПЛЕ́НИЕ *с.* ҡаршы һөжүм.

КОНТРОЛЁР *м.* контролёр.

КОНТРОЛИ́РОВАТЬ *несов. кого-что* контроль яһау, тикшереү, күҙәтеү.

КОНТРО́ЛЛЕР *м.* контроллер (*трамвайҙа, электровозда һ. б. электродвигатель эшен регулирлап тороусы прибор*).

КОНТРО́ЛЬ *м.* 1. (*проверка*) контроль, тикшереү, күҙәтеү; **обще́ственный контро́ль** йәмәғәт күҙәтеүе; 2. (*учреждение*) контроль (*эште тикшереп барыусы учреждение*); **госуда́рственный контро́ль** дәүләт контроле; 3. *собир.* (*контролёры*) контролёрҙар, тикшереүселәр; **поста́вить контро́ль у вхо́да** ишеккә контролёрҙар ҡуйыу.

КОНТРО́ЛЬНЫЙ *прил.* контроль; **контро́льные весы́** контроль үлсәү.

КОНТРРАЗВЕ́ДКА *ж.* контрразведка (*шпиондар, диверсанттар менән көрәш алып барыу*).

КОНТРРЕВОЛЮЦИОНЕ́Р *м.* контрреволюционер.

КОНТРРЕВОЛЮЦИО́ННЫЙ *прил.* контрреволюцион; **контрреволюцио́нные ба́нды** контрреволюцион бандалар.

КОНТРРЕВОЛЮ́ЦИЯ *ж.* контрреволюция.

КОНТРУДА́Р *м.* ҡаршы удар.

КОНТУ́ЖЕННЫЙ *прич.* 1. контужен булған, шаңғыған; 2. *в знач. сущ. м.* контужен кеше.

КОНТУ́ЗИТЬ *сов. кого-что* контузия булыу, шаңғытыу; **его́ конту́зило в го́лову** *безл.* башына контузия булған.

КОНТУ́ЗИЯ *ж.* контузия, шаңғыу.

КО́НТУР *м.* (1. *берәй нәмәнең тышҡы күренешен график күрһәтеү*; 2. *эл., радио үткәргестәрҙең йомоҡ сыњйыры*).

КО́НТУРНЫЙ *прил.* контурлы; **ко́нтурная ка́рта** контурлы карта.

КОНУРА́ *ж.* 1. эт ояһы; 2. *перен. разг.* эт ояһы, тығыҙ бүлмә.

КО́НУС *м. мат.* конус.

КОНУСООБРА́ЗНЫЙ *прил.* конус һымаҡ, суҡаҡ.

КОНФЕДЕРА́ЦИЯ *ж.* конфедерация (*йәмғәт ойошмалары берләшмәһе*).

КОНФЕРА́НС *м.* конферанс (*конферансьенең сығышы*).

КОНФЕРАНСЬЕ́ *м. нескл.* конферансье (*концертте алып барыусы артист*).

КОНФЕРЕ́НЦ-ЗА́Л *м.* конференц-зал (*конференциялар, тантаналы йыйылыштар залы*).

КОНФЕРЕ́НЦИЯ *ж.* конференция; **нау́чная конфере́нция** ғилми конференция.

КОНФЕ́ТА *ж.* кәнфит.

КОНФЕ́ТНЫЙ *прил.* кәнфит; **конфе́тная бума́га** кәнфит ҡағыҙы.

КОНФЕТТИ́ *с. нескл.* ҡағыҙ тәңкәләр (*уйын кисәләрендә кешеләргә һибеү өсөн, ваҡ киҫелгән төрлө төҫтәге тәңкә ҡағыҙҙар*).

КОНФИГУРА́ЦИЯ *ж.* конфигурация (*берәй нәмәнең күренеше, формаһы; айырым предметтәрҙең бер тәртиптә урынлашып, фигура барлыҡҡа килтереүе*).

КОНФИДЕНЦИА́ЛЬНЫЙ *прил.* йәшерен; **конфиденциа́льный разгово́р** йәшерен һөйләшеү.

КОНФИСКА́ЦИЯ *ж.* конфискациялау.

КОНФИСКОВА́ТЬ *сов. и несов. кого-что* конфискациялау (*берәүҙең мал-мөлкәтен дәүләт файҙаһына тартып алыу*).

КОНФЛИ́КТ *м.* бәхәс, килешмәүселек, дау, конфликт; **вступи́ть в конфли́кт** даулашыу.

КОНФЛИ́КТНЫЙ *прил.* бәхәсле, даулы, конфликтле; **конфли́ктная коми́ссия** конфликт комиссияһы (*конфликттәрҙе хәл итә торған комиссия*).

КОНФО́РКА *ж.* 1. (*у самовара*) кәнфәркә (*самауырҙа*); 2. (*на плите*) япҡыс, ҡапҡас (*плитала*).

КОНФУ́З *м.* хурлыҡ, уңайһыҙ хәл, конфуз.

КОНФУ́ЗИТЬ *несов. кого* оятлы итеү, йөҙ ҡыҙартыу.

КОНФУ́ЗИТЬСЯ *несов.* ояҡа ҡалыу, уңайһыҙланыу, ҡыҙарыу.

КОНФУ́ЗЛИВЫЙ *прил.* оялсан, тартынысан.

КОНФУ́ЗНЫЙ *прил. разг.* ояҡа ҡалдырырлыҡ, ҡыҙартырлыҡ.

КОНЦЕВО́Й *прил.* аҙаҡтағы, аҙаҡҡы, остағы; **концева́я строка́** *полигр.* аҙаҡҡы юл.

КОНЦЕНТРА́Т *м.* концентрат (1. *махсус эшкәртеп әҙерләнгән төрлө ашамлыҡ*; 2. *с.-х. туҡлыҡлы мал аҙығы*; 3. *горн. байыҡтырылған руда*).

КОНЦЕНТРАЦИО́ННЫЙ *прил.* концентрацион; **концентрацио́нный ла́герь** концентрацион лагерь (*тотҡондарҙы ябыу урыны*).

КОНЦЕНТРА́ЦИЯ *ж.* 1. *см.* **концентри́ровать(ся)**; **концентра́ция произво́дства** етештереүҙе туплау, етештереүҙең тупланыуы; 2. *хим.* концентрация (*ҡуйылыҡ дәрәжәһе*).

КОНЦЕНТРИ́РОВАННЫЙ 1. *прич.* тупланған, йыйылған; 2. *прил.* юнәлдерелгән; **концентри́рованное внима́ние** юнәлдерелгән иғтибар; 3. *прил. с.-х.* туҡлыҡлы, туйындырылған; **концентри́рованный корм** туҡлыҡлы аҙыҡ; 4. *прил. хим.* ҡуйыртылған; **концентри́рованный раство́р** ҡуйыртылған иретмә; 5. *прил. горн.* байыҡтырылған; **концентри́рованная руда́** байыҡтырылған руда.

КОНЦЕНТРИ́РОВАТЬ *несов.* 1. *кого-что* (*собирать*) туплау, йыйыу; **концентри́ровать войска́** ғәскәр туплау; 2. *что, перен.* (*бер нөктәгә*) юнәлтеү, туплау; **концентри́ровать внима́ние** *на чём-л.* бөтә иғтибарҙы юнәлтеү; 3. *что, хим.* ҡуйыртыу; 4. *что, горн.* байыҡтырыу.

КОНЦЕНТРИ́РОВАТЬСЯ *несов.* 1. тупланыу, йыйылыу; 2. *хим.* ҡуйырыу; 3. *горн.* байыға; 4. *страд. к* **концентри́ровать**.

КОНЦЕНТРИ́ЧЕСКИЙ *прил. мат.* үҙәктәш; **концентри́ческие круги́** үҙәктәш түңәрәктәр.

КОНЦЕ́НТРЫ *мн.* (*ед.* **конце́нтр** *м.*) *мат.* үҙәктәш түңәрәктәр.

КОНЦЕ́ПЦИЯ *ж.* концепция (1. *теге йәки был күренешкә, хәлгә ҡарата тыуған фекерҙәр системаһы*; 2. *әҫәрҙәге төп уй, фекер*).

КОНЦЕ́РН *м.* концерн (*дөйөм финанс етәкселеге аҫтында капиталистик предприятиеләрҙең берләшеүе*).

КОНЦЕ́РТ *м.* концерт; **симфони́ческий конце́рт** симфоник концерт; **конце́рт для скри́пки** скрипка өсөн яҙылған концерт; ◇ **коша́чий конце́рт** бесәйҙәр мыйылдауы.

КОНЦЕРТА́НТ *м.* концерт биреүсе (*кеше*).

КОНЦЕРТИ́РОВАТЬ *несов.* концерт биреү.

КОНЦЕРТМЕ́ЙСТЕР *м. муз.* концертмейстер (1. *оркестрҙа уйнаусылар төркөмө етәксеһе*; 2. *йырсыларға, музыканттарға үҙ партияларын өйрәнеүгә ярҙам итеүсе пианист*).

КОНЦЕ́РТНЫЙ *прил.* концерт; **конце́ртная програ́мма** концерт программаһы.

КОНЦЕССИОНЕ́Р *м.* концессионер (*концессия хужаһы*).

КОНЦЕССИО́ННЫЙ *прил.* концессион, концессияға бирелгән; **концессио́нное предприя́тие** концессияға бирелгән предприятие; **концессио́нный магази́н** концессион магазин; **концессио́нный догово́р** концессион договор.

КОНЦЕ́ССИЯ *ж.* концессия (1. *дәүләт тарафынан хосуси предпринимателгә, сит ил фирмаһына промышленность предприятиеләрен, ер байлыҡтарын файҙаланыуға биреү тураһында төҙөлгән договор*; 2. *шундай юл менән төҙөлгән предприятие*).

КОНЦЛА́ГЕРЬ *м.* (**концентрацио́нный ла́герь**) концлагерь (концентрацион лагерь).

КОНЦО́ВКА *ж.* 1. *полигр.* концовка, дөйөм бөтөш (*китап йәки бүлек аҙағындағы биҙәк*); 2. (*заключительная часть*) бөтөм, аҙаҡ (*әҫәрҙең һуңғы, йомғаҡлау өлөшө*).

КОНЧА́ТЬ(СЯ) *несов. см.* **ко́нчить(ся)**.

КО́НЧЕНО *в знач. сказ. безл. разг.* 1. (*довольно*) етте, булды; **ко́нчено! С за́втрашнего дня броса́ю кури́ть!** етте! Иртәгәнән башлап тартмайым!; 2. (*покончить счёты, связи*) бөттө; **ме́жду на́ми всё ко́нчено** беҙҙең арала бер ни ҙә ҡалманы, бөттө.

КО́НЧЕНЫЙ *прил. разг.* хәл ителгән, осона сығылған, бөткән; ◇ **ко́нченый челове́к** эштән сыҡҡан кеше, бөткән кеше.

КО́НЧИК *м. уменьш. от* **коне́ц** 2; **ко́нчик карандаша́** ҡәләм осо; ◇ **ве́ртится на ко́нчике языка́** тел осонда ғына тора.

КОНЧИ́НА *ж. высок.* үлем.

КО́НЧИТЬ *сов.* 1. *что, с чем и с неопр.* бөтөрөү, тамамлау, тамам итеү; **ко́нчить ремо́нт** ремонтты тамамлау; **ко́нчить речь приве́тствием** телмәрҙе ҡотлау һүҙе менән бөтөрөү; 2. *что, с чем и с неопр.* (*положить предел чему-л., прекратить*) өҙөү, туҡтатыу; **ко́нчить кури́ть** тартыуҙы туҡтатыу; 3. *что* (*завершить обучение*) бөтөрөү, тамамлау; **ко́нчить университе́т** университет тамамлау.

КО́НЧИТЬСЯ *сов.* бөтөү, тамамланыу; **уро́к ко́нчился** дәрес бөттө.

КОНЪЮНКТИ́ВА *ж. анат.* конъюнктива (*күҙ ҡабағы аҫтындағы лайлалы тире*).

КОНЪЮНКТИВИ́Т *м. мед.* конъюнктивит (*күҙ ауырыуы*).

КОНЪЮНКТУ́РА *ж.* 1. конъюнктура (*берәй өлкәлә килеп тыуған хәл, обстановка*); 2. *эк.* конъюнктура (*тауар хужалығының хәлен характерләүсе билдәләр*); **экономи́ческая конъюнкту́ра** экономик конъюнктура (*капиталистик хужалыҡтың торошон характерләүсе билдәләр*).

КОНЬ *м. в разн. знач.* ат; **гнедо́й конь** туры ат; **пойти́ конём** *шахм.* ат менән йөрөү; **упражне́ние на коне́** *спорт.* атта күнегеү үткәреү.

КОНЬКИ́ *мн.* (*ед.* **конёк** *м.*) коньки.

КОНЬКОБЕ́ЖЕЦ *м.* конькиҙә йөрөүсе (*йәки* шыуыусы), конькисе.

КОНЬКОБЕ́ЖНЫЙ *прил.* коньки; **конькобе́жные состяза́ния** коньки ярышы; **конькобе́жный спорт** коньки спорты.

КОНЬЯ́К *м.* коньяк.

КО́НЮХ *м.* ат ҡараусы.

КОНЮ́ШНЯ *ж.* атлыҡса; ◇ **а́вгиевы коню́шни** ат аҙбары (*туҙҙырылған, бысраҡ, ташландыҡ урын*).

КООПЕРАТИ́В *м.* кооператив (*ойошма һәм магазин*).

КООПЕРАТИ́ВНЫЙ *прил.* кооператив; **кооперати́вная торго́вля** кооператив сауҙаһы.

КООПЕРА́ТОР *м.* кооператор (*кооператив эшсеһе*).

КООПЕРА́ЦИЯ *ж.* кооперация; **потреби́тельская коопера́ция** потребителдәр кооперацияһы; **жили́щная коопера́ция** торлаҡ кооперацияһы; **промысло́вая коопера́ция** һөнәрселәр кооперацияһы.

КООПЕРИ́РОВАНИЕ *с. см.* **коопери́ровать(ся)**.

КООПЕРИ́РОВАТЬ *сов. и несов.* 1. *что* (*объединить*) кооперациялаштырыу, кооперацияға берләштереү; 2. *кого* (*привлечь к участию в кооперации*) кооперацияға ылыҡтырыу.

КООПЕРИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов.* кооперацияға берләшеү, кооперациялашыу; 2. *несов. страд. к* **коопери́ровать**.

КООПТА́ЦИЯ *ж.* кооптация (*берәй һайланма ойошманың үҙ составына ҡабаттан һайлауҙар үткәрмәй генә яңы кешеләр ҡабул итеүе*).

КООПТИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого* кооптациялау.

КООРДИНА́ТЫ *мн.* (*ед.* **координа́та** *ж.*) *спец.* координата (*яҫылыҡта йәки пространствола ятҡан нөктәне билдәләй торған дәүмәлдәрҙең береһе*).

КООРДИНА́ЦИЯ *ж.* 1. *см.* **координи́ровать**; 2. (*согласованность*) координация, үҙ-ара ярашыулыҡ (*йәки* килешеүлек); **координа́ция движе́ний** үҙ-ара ярашып хәрәкәт итеү.

КООРДИНИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* координациялау, яраштырыу, килештереү; **координи́ровать свою́ рабо́ту с рабо́той други́х** үҙ эшенде икенсе кешеләрҙең эшенә ярашырыу (*йәки* ярашырып эшләү).

КОПА́Л *м.* һары ыҫмала (*лак яһауға китә*).

КОПА́НИЕ *с. см.* **копа́ть** *и* **копа́ться** 1—3.

КОПА́ТЬ *несов. что* 1. ҡаҙыу, соҡоу; **копа́ть я́му** соҡор ҡаҙыу; 2. (*выкапывать*) ҡаҙыу, сығарыу; **копа́ть карто́фель** картуф ҡаҙыу.

КОПА́ТЬСЯ *несов.* 1. *в чём* (*рыться*) ҡаҙыныу, соҡоноу; **копа́ться в песке́** ҡомда ҡаҙыныу; 2. *в чём, разг.* соҡсоноу, эҙләнеү, аҡтарыу, аҡтарыныу; **копа́ться в сундуке́** һандыҡты аҡтарыу; 3. *прост.* (*медлить*) мыштырҙау, маташыу; 4. *страд. к* **копа́ть**.

КОПЕ́ЕЧКА *ж. уменьш. от* **копе́йка**; ◇ **обойти́сь в копе́ечку** ҡыйбатҡа төшөү.

КОПЕ́ЕЧНЫЙ *прил.* 1. тинлек; **копе́ечная вещь** бер тинлек әйбер; 2. *перен.* (*мелочный*) бик ваҡсыл.

КОПЕЙКА *ж.* тин; **израсходовать всё до последней копейки** аҡсаның бер тинен дә ҡалдырмай тотоп бөтөрөү; ◇ **копейка в копейку** тине тингә (килеү), тиненә ҡәҙәр.

КОПЁР *м. тех.* копёр (*свай һуғыу машинаһы*).

КОПИ *мн.* (*ед.* **копь** *ж.*) *уст.* копи (*ер аҫты байлыҡтарын ҡаҙып сығарыу өсөн эшләнгән королма*); **каменноугольные копи** таш күмер копиҙәре.

КОПИЛКА *ж.* копилка, аҡса йыйыу һауыты.

КОПИРКА *ж. разг.* күсергес (*ҡағыҙ*); **писать под копирку** күсергес аша яҙыу.

КОПИРОВАЛЬНЫЙ *прил.* күсереү; **копировальная бумага** күсереү ҡағыҙы.

КОПИРОВАЛЬЩИК *м. см.* **копировщик.**

КОПИРОВАНИЕ *с. см.* **копировать; копирование картин** картиналарҙың күсермәһен алыу.

КОПИРОВАТЬ *несов.* **1.** *что* (*снимать копию*) күсермәһен алыу; **2.** *кого-что, перен.* (*подражать*) ... булып ҡыланыу, ... кеүек булыу; **дети любят копировать взрослых** балалар олоолар булып ҡыланырға яраталар.

КОПИРОВЩИК *м.* күсереүсе.

КОПИТЬ *несов. что* йыйыу; **копить деньги** аҡса йыйыу; **копить силы** көс йыйыу.

КОПИТЬСЯ *несов.* **1.** йыйналыу, йыйыла барыу; **2.** *страд. к* **копить.**

КОПИЯ *ж.* **1.** күсермә; **снять копию** күсермәһен алыу; **копия картины** картина күсермәһе; **2.** *перен.* тап үҙе, ҡойоп ҡуйғаны, һуйып ҡаплағаны; **он — копия отца** ул һуйып ҡаплаған атаһы.

КОПКА *ж. см.* **копать; копка гряд** түтәл ҡаҙыу.

КОПНА *ж.* **1.** сүмәлә, күбә; **2.** *перен.* сүмәлә, өлтөк; **копна волос** өлтөк сәс.

КОПНИТЬ *несов. что, с.-х.* сүмәләгә һалыу, сүмәләләү, күбәләү.

КОПОТЛИВЫЙ *прил. разг.* **1.** (*медлительный*) мыштыр, ығыш, һүлпән, әкрен; **2.** (*трудоёмкий*) мәшәҡәтле, ваҡ; **копотливая работа** мәшәҡәтле эш.

КОПОТЬ *ж.* ҡором, һөрөм, ыҫ.

КОПОШИТЬСЯ *несов.* **1.** (*шевелиться*) мыжғыу, мыжғып (*йәки* ҡайнап, мыж килеп) тороу; **муравьи копошились возле муравейника** ҡымырҫҡа иләүе янында ҡымырҫҡалар мыжғып тора; **2.** *разг.* (*возиться*) соҡсоноу, ҡаҙыныу.

КОПРА *ж.* копра (*кокос сәтләүегенең үҙәге, унан май һығалар*).

КОПТЕТЬ I *несов.* һөрөмләү; **лампа коптит** лампа һөрөмләй.

КОПТЕТЬ II *несов. разг. см.* **корпеть.**

КОПТИЛКА *ж. разг.* һуҡыр лампа.

КОПТИЛЬНЫЙ *прил.* ыҫлау, ҡаҡлау; **коптильная печь** ҡаҡлау мейесе.

КОПТИЛЬНЯ *ж.* ыҫлыҡ.

КОПТИТЬ *несов.* **1.** һөрөмләү, ҡоромлау, ыҫлау; **лампа коптит** лампа һөрөмләй; **2.** *что* ыҫлау, ҡаҡлау; **коптить рыбу** балыҡ ыҫлау; **3.** *что* (*покрывать копотью*) ыҫландырыу, ыҫлау, ҡоромлау; **коптить стекло** быяланы ҡоромлау; ◇ **коптить небо** *соотв.* эт һуғарыу; һауа киптереп йөрөү.

КОПУЛИРОВАТЬ *сов. и несов. что, сад.* ботаҡ ялғау (*ағасты киҫеп бөрөлө ботаҡ ялғау*).

КОПУЛИРОВКА *ж. сад.* ботаҡ ялғау.

КОПЧЕНИЕ *с. см.* **коптить** 2, 3.

КОПЧЁНОСТИ *мн.* (*ед.* **копчёность** *ж.*) ыҫланған (*йәки* ҡаҡланған) ашамлыҡ.

КОПЧЁНЫЙ *прил.* ыҫланған, ҡаҡланған; **копчёная рыба** ҡаҡланған балыҡ.

КОПЧИК *м. анат.* ҡоймос.

КОПЧИКОВЫЙ *прил. анат.* ҡоймос; **копчиковая кость** ҡоймос һөйәге.

КОПЫТНЫЕ *мн. зоол.* тояҡлылар.

КОПЫТО *с.* тояҡ; **парное копыто** айыры тояҡ.

КОПЬЁ *с.* һөңгө; ◇ **копья ломать** *см.* **ломать.**

КОПЬЕВИДНЫЙ *прил. бот.* һөңгө һымаҡ, оҙонса.

КОРА *ж.* **1.** ҡабыҡ; **кора сосны** ҡарағай ҡабығы; **2.** (*твёрдый слой*) ҡатлау; **ледяная кора** боҙ ҡатлауы; ◇ **кора полушарий головного мозга** баш мейеһе ярымшарҙарының ҡабығы; **земная кора** Ер ҡабығы.

КОРАБЕЛЬНЫЙ *прил.* карап; караптар төҙөүгә яраҡлы, караптар төҙөүгә (*йәки* ремонтлауға) китә торған; **корабельная мачта** карап мачтаһы; **корабельный лес** караптар төҙөүгә яраҡлы һойҙан ағастар (*йәки* урман).

КОРАБЛЕВОЖДЕНИЕ *с.* карап йөрөтөүгә өйрәтеү фәне; карапты йөрөтә белеү.

КОРАБЛЕКРУШЕНИЕ *с.* карап һәләкәте, караптың һәләкәткә осрауы.

КОРАБЛЕСТРОЕНИЕ *с.* карап төҙөү, карап төҙөү фәне.

КОРАБЛЕСТРОИТЕЛЬ *м.* карап төҙөүсе.

КОРАБЛЕСТРОИТЕЛЬНЫЙ *прил.* карап төҙөү; **кораблестроительные работы** карап төҙөү эше.

КОРАБЛИК *м.* **1.** *уменьш. от* **корабль; 2.** (*игрушка*) уйынсыҡ карап (*йәки* кәмә).

КОРАБЛЬ *м.* карап; **линейный корабль** линия карабы; **воздушный корабль** һауа карабы (*дирижабль*); ◇ **сжигать свои корабли** кире уйларға юл ҡалдырмау, ныҡлы хәл итеү.

КОРАЛЛ *м.* мәрйен (**1.** *зоол. диңгеҙ хайуаны*; **2.** *шул хайуандарҙың эҙбиз ҡалдыҡтарынан барлыҡҡа килгән асыҡ ҡыҙыл, ал, аҡ таштар*).

КОРАЛЛОВЫЙ *прил.* **1.** мәрйен; **коралловый остров** мәрйен утрауы; **коралловая нитка** мәрйен еп; **2.** (*о цвете*) янып торған ҡыҙыл; **коралловые губы** янып торған ҡыҙыл ирен.

КОРАН *м.* ҡорьән.

КОРВЕТ *м. мор.* корвет (**1.** *боронғо өс мачталы һуғыш карабы*; **2.** *бәләкәй һаҡсы йәки хәрби конвой карабы*).

КОРДА *ж.* арҡан, оҙон теҙген; **гонять лошадь на корде** атты арҡанда йөрөтөү.

КОРДЕБАЛЕТ *м. театр.* кордебалет (*күмәк бейеүҙәргә ҡатнашыусы балет артистәре*).

КОРДОН *м. воен.* кордон (**1.** *пограничниктәр йәки һаҡсылар отряде*; **2.** *урман ҡара-*

ыулы; 3. *шул ҡарауыл отряде урынлашҡан урын*).

КОРЕВО́Й *прил.* ҡыҙылса, ҡыҙамыҡ; **корева́я сыпь** ҡыҙамыҡ сабыртмаһы.

КОРЕ́ЕЦ *м.* кореец.

КОРЁЖИТЬ *несов. прост.* 1. *что* (*гнуть, ломать*) эйеү, ҡуптарыу; кәкерәйтеү, ҡалйытыу; 2. *кого-что* бөгөп һалыу; **его́ всего́ корёжит от лихора́дки** *безл.* биҙгәк уны бөгөп һалды.

КОРЁЖИТЬСЯ *несов. прост.* 1. (*гнуться, кривиться*) кәкерәйеү, ҡалйыу, ҡалтайыу; 2. бөгөлөп төшөү, йылан кеүек ураланыу, үрһәләнеү; **корёжиться от бо́ли** ауыртыуҙан бөгөлөп төшөү.

КОРЕ́ЙКА *ж.* корейка (*суҡа йәки быҙау түш ите*).

КОРЕ́ЙСКИЙ *прил.* корей, Корея; **коре́йский язы́к** корей теле.

КОРЕ́ЙЦЫ *мн.* кореецтәр, кореялылар.

КОРЕНА́СТЫЙ *прил.* 1. (*о человеке*) киң яурынлы, төпөш, тоҡор кәүҙәле, мыҡты; **корена́стый мужчи́на** киң яурынлы ир кеше; 2. (*о растениях*) йыуан.

КОРЕНИ́ТЬСЯ *несов.* нигеҙе булыу (*йәки* булып ятыу); =тан (=тән) килеү; **суеве́рия кореня́тся в невéжестве** юҡ-барға ышаныу наҙанлыҡтан килә.

КОРЕННИ́К *м.* (*лошадь*) төпкө ат, төпкә егелгән ат.

КОРЕННО́Й *прил.* 1. (*исконный, постоянный*) төп, ерле; **коренно́й москви́ч** төп мәскәүле; 2. (*существенный*) төп, төптән, тамырынан, нигеҙенән; **измени́ть что́-либо коренны́м о́бразом** берәй нәмәне тамырынан үҙгәртеү; **коренно́й вопро́с** төп мәсьәлә; ✧ **коренны́е зу́бы** аҙау тештәр.

КО́РЕНЬ *м.* 1. төп, тамыр; 2. *перен.* (*начало, источник*) нигеҙ, сығанаҡ, баш; **ко́рень зла** асыуҙың (*йәки* бәләнең) башы; 3. *грам.* тамыр; 4. *мат.* тамыр; **квадра́тный ко́рень** квадрат тамыры; ✧ **вы́рвать с ко́рнем** *что* тамырынан ҡоротоу, төбө-тамыры менән юҡ итеү; **измени́ть в ко́рне** *что* тамырынан, нигеҙенән үҙгәртеү; **ко́рень зла** яманлыҡтың тамыры; **красне́ть до корне́й воло́с** оялыуҙан ер тишегенә инеп китерҙәй булыу; **пусти́ть ко́рни** тамыр йәйеү, төпләнеү; **хлеб на корню́** *с.-х.* урылмаған, үҫеп ултырған ашлыҡ.

КОРЕ́НЬЯ *только мн.* тамыр аш (*ҡайһы бер йәшелсәләрҙең ашала торған төбө*).

КОРЕШО́К *м.* 1. *уменьш. от* **ко́рень** 1; тамырса, төпсөк; 2. (*переплёта*) китап (*йәки* дәфтәр) төбө; 3. (*квитанционной книжки*) корешок.

КОРЕЯ́НКА *ж.* кореянка, корей ҡатын-ҡыҙы.

КОРЗИ́НА *ж.* кәрзинкә; **плетёная корзи́на** үрелгән кәрзинкә; **корзи́на виногра́да** бер кәрзинкә виноград.

КОРИДО́Р *м.* коридор.

КОРИДО́РНЫЙ *прил.* 1. коридор; **коридо́рные часы́** коридор сәғәте; 2. *в знач. сущ. м.* коридорсы (*гостиницаларҙа бер нисә номерҙе ҡараусы хеҙмәткәр*); ✧ **коридо́рная систе́ма** коридор системаһы (*ишектәре бер коридорға сыҡҡан квартиралар*).

КОРИ́НКА *ж.* ҡара йөҙөм (*эсендә һөйәге булмай*).

КОРИ́ТЬ *несов. кого, разг.* 1. (*упрекать*) шелтәләү, тиргәү, әрләү; **кори́ть за гру́бость** тупаҫлыҡ өсөн әрләү; 2. *чем* (*попрекать*) үртәү, ғәйепләү.

КОРИФЕ́Й *м.* корифей (1. *ист. боронғо грек трагедияһында хорға етәкселек итеүсе*; 2. *перен. высок. берәр тармаҡтың иң күренекле эшмәкәре*).

КОРИ́ЦА *ж.* дәрсен.

КОРИ́ЧНЕВЫЙ *прил.* көрән; янып ҡарайған (*о коже*); **кори́чневый костю́м** көрән костюм; **кори́чневое от зага́ра лицо́** ҡояшта янып ҡарайған йөҙ.

КО́РКА *ж.* 1. (*кожура*) ҡабыҡ; **апельси́нная ко́рка** әфлисун ҡабығы; 2. (*кора деревьев*) ҡабыҡ, ҡайыр; 3. (*хлеба*) ҡаты, ҡыртыш; 4. (*затвердевший слой*) ҡабыҡ, ҡатлам; ҡутыр; **на ра́не образова́лась ко́рка** яраның өҫтө ҡутырланы; ✧ **прочита́ть кни́гу от ко́рки до ко́рки** китапты башынан аҙағына тиклем уҡып сығыу.

КО́РКОВЫЙ *прил. анат.* мейе ҡабығы; **ко́рковый слой** мейе ҡабығы ҡатламы.

КОРМ *м.* ҡурмы, аҙыҡ, мал аҙығы (*для животных*); ем (*для птиц*); **зада́ть ко́рму лошадя́м** аттарға ҡурмы һалыу; ✧ **скот на подно́жном корму́** тибенгә (*йәки* яланға) сыҡҡан мал, яланда йөрөгән мал.

КОРМА́ *ж. мор.* ҡойроҡ (*судноның артҡы өлөшө*).

КОРМЁЖКА *ж.* 1. *разг. см.* **корми́ть** 1—3 *и* **корми́ться** 1; **кормёжка лошаде́й** аттарҙы ашатыу; 2. (*место питания диких животных*) ашар урын, аҙыҡлы ер (*ҡырағай хайуандар өсөн*).

КОРМИ́ЛЕЦ *м.* ашатыусы, ҡараусы.

КОРМИ́ЛИЦА *ж.* һөт әсәһе.

КОРМИ́ТЬ *несов.* 1. *кого-что* (*давать корм, пищу*) ашатыу, ҡарау; **корми́ть скот** мал ҡарау (*йәки* ашатыу); **корми́ть на убо́й** һуғымға ашатыу; 2. *кого-что и без доп.* (*питать*) ашатыу; **в столо́вой хорошо́ ко́рмят** ашханала яҡшы ашаталар; 3. *кого* (*грудью*) имеҙеү; 4. *кого-что, перен.* (*содержать*) ҡарау, туйҙырыу; **корми́ть всю семью́** бөтә ғаиләне ҡарау; ✧ **соловья́ ба́снями не ко́рмят** *посл.* ҡоро һүҙ тамаҡ туйҙырмай; **хле́бом не корми́** *кого* донъяһын (*йәки* ашауын) онотоп тотоноу.

КОРМИ́ТЬСЯ *несов.* 1. ашау; 2. *чем* тороу, йәшәү; **корми́ться свои́м трудо́м** үҙ көсөң менән йәшәү (*йәки* тороу).

КОРМЛЕ́НИЕ *с. см.* **корми́ть** 1, 3; **кормле́ние скота́** мал ашатыу.

КОРМОВО́Й I *прил. с.-х.* мал аҙыҡ, ҡурмы; **кормова́я свёкла** аҙыҡ сөгөлдөрө; **кормовы́е корнепло́ды** мал өсөн тамыр аҙыҡтар; **кормова́я ба́за** мал аҙығы базаһы.

КОРМОВО́Й II *прил. мор.* ҡойроҡтағы; **кормово́е весло́** ҡойроҡтағы ишкәк.

КОРМОРЕ́ЗКА *ж.* тапағыс, тәпке (*машина*).

КОРМУ́ШКА *ж.* 1. *с.-х.* тағараҡ; кәмәшәү (*для лошадей*); 2. *перен.* (*источник наживы*) әндрәй ҡаҙнаһы.

КО́РМЧИЙ *м. уст.* ҡойроҡсо, ҡойроҡ ишеүсе.

КОРНЕВИ́ЩЕ *с.* 1. тамыр һабаҡ (*үсемлектәрҙең япраҡланып етмәгән, ер аҫты һабағы*); 2. (*основной корень*) төп тамыр.

КОРНЕВО́Й *прил.* тамыр; **корнево́е ответвле́ние** тамыр тармағы; **корневы́е слова́** *грам.* тамыр һүҙҙәр.

КОРНЕКЛУБНЕПЛО́ДЫ *мн.* (*корнеплоды и клубнеплоды*) тамыр-бүлбе емештәр.

КОРНЕНО́ЖКА *ж. зоол.* тамыраяҡ (*иң ябай төҙөлөштәге бер күҙәнәкле хайуан*).

КОРНЕПЛО́ДЫ *мн.* (*ед.* **корнепло́д** *м.*) тамыраҙыҡтар (*кишер, сөгөлдөр һ. б.*).

КОРНЕРЕ́ЗКА *ж.* тамыр киҫкес (*тамыраҙыҡтарҙы һәм бүлбеләрҙе киҫә торған машина*).

КОРНЕ́Т I *м.* корнет (*элек кавалерияла һәм сик һаклау армияһында тәүге офицер чине һәм шул чиндәге офицер*).

КОРНЕ́Т II *м.* корнет (*музыка ҡоралы*).

КОРНЕТИ́СТ *м. муз.* корнеттә уйнаусы.

КОРНИШО́Н *м.* ваҡ ҡыяр (*һеркәлә маринадланған*).

КОРНОУ́ХИЙ *прил. разг.* тоҡор ҡолаҡ; **корноу́хий пёс** тоҡор ҡолаҡ эт.

КО́РОБ *м.* ҡап, һауыт; ✧ **це́лый ко́роб** бер тоҡсай; **наговори́ть с три ко́роба** самаһыҙ күп һөйләп ташлау.

КОРОБЕ́ЙНИК *м. уст.* асламсы, ҡырҡ тартмасы.

КОРО́БИТЬ *несов.* 1. *что* (*кривить*) ҡалйытыу, ҡалтайтыу; **фане́ру коро́бит от сы́рости** *безл.* дым фанерҙе ҡалйыта; 2. *кого, перен.* ерәндереү сирҡандырыу, тән тартылыу; **меня́ коро́бит от его́ гру́бости** *безл.* унын тупаҫлығы мине сирҡандыра.

КОРО́БИТЬСЯ *несов.* ҡалйыу, ҡалтайыу.

КОРО́БКА *ж.* тартма, ҡап, ҡумта; **коро́бка спи́чек** бер ҡап шырпы; ✧ **черепна́я коро́бка** *см.* **черепно́й**; **коро́бка переда́ч** *тех.* тапшырыусы коробка.

КОРО́БОЧКА *ж.* 1. *уменьш. от* **коро́бка**; 2. *бот.* ҡап, төймәләк.

КОРО́ВА *ж.* һыйыр; **до́йная коро́ва** һауын һыйыр; **бодли́вая коро́ва** һөҙгәк (*йәки* һөҙөшкәк) һыйыр.

КОРО́ВИЙ *прил.* һыйыр; **коро́вье молоко́** һыйыр һөтө; **коро́вье ма́сло** һыйыр майы.

КОРО́ВНИК *м.* һыйыр ҡураһы (*йәки* аҙбары).

КОРОЕ́Д *м. зоол.* ҡабыҡ ҡуңыҙы.

КОРОЛЕ́ВА *ж.* 1. (*монархиня*) ҡатын король; 2. (*жена короля*) король бисәһе; 3. *шахм.* королева, ферзь.

КОРОЛЕ́ВИЧ *м. уст.* король улы.

КОРОЛЕ́ВНА *ж. уст.* король ҡыҙы.

КОРОЛЕ́ВСКИЙ *прил.* король; **короле́вская власть** король власе.

КОРОЛЕ́ВСТВО *с.* короллек.

КОРОЛЁК *м.* 1. (*сорт апельсина*) королёк (*әфлисун төрө*); 2. (*птица*) кәрлә турғай.

КОРО́ЛЬ *м. в разн. знач.* король; **коро́ль Непа́ла** Непал короле; **нефтяно́й коро́ль** нефть короле; **бубно́вый коро́ль** *карт.* бубий король; **де́лать ход королём** *шахм.* король менән йөрөү.

КОРОМЫ́СЛО *с.* көйәнтә (*для вёдер, у весов*); сиртмә (*у колодца*); ✧ **дым коромы́слом** *см.* **дым**.

КОРО́НА *ж.* 1. таж; 2. *перен.* батша, батшалыҡ; **борьба́ за коро́ну** батшалыҡ өсөн көрәш; ✧ **со́лнечная коро́на** *астр.* ҡояш шаңдағы.

КОРОНА́ЦИЯ *ж.* тәхеткә ултырыу тантанаһы (*байрамы*).

КОРО́НКА *ж.* 1. *анат.* тештең тышҡы яғы; 2. (*искусственная*) коронка; **поста́вить коро́нку на зуб** тешкә коронка ҡуйыу.

КОРО́ННЫЙ *прил.*: **коро́нная роль** *театр.* иң уңышлы роль.

КОРОНОВА́НИЕ *с. см.* **коронова́ть**.

КОРОНОВА́ТЬ *сов. и несов. кого* тәхеткә ултыртыу, таж кейҙереү.

КОРОНОВА́ТЬСЯ *сов. и несов.* тәхеткә ултырыу.

КОРО́СТА *ж.* ҡутыр.

КОРОСТЕ́ЛЬ *м.* тартай.

КОРОТА́ТЬ *несов. что, разг.* ҡыҫҡартыу, уҙҙырыу; **корота́ть ве́чер за бесе́дой** кисте һөйләшеп уҙҙырыу.

КОРО́ТКИЙ *прил.* 1. ҡыҫҡа, тоҡор, тоҡос; **коро́ткие во́лосы** ҡыҫҡа сәс; **коро́ткий хвост** тоҡор койроҡ; 2. (*по времени*) ҡыҫҡа, әҙ; **на коро́ткий срок** ҡыҫҡа ваҡытҡа; 3. (*приятельский*) дуҫтарса яҡын, әшнә; **быть в коро́тких отноше́ниях** дуҫтарса яҡын мөнәсәбәттә булыу; 4. *разг.* (*быстрый, решительный*) ҡаты, тиҙ; **коро́ткая распра́ва** ҡаты яза биреү; ✧ **быть на коро́ткой ноге́** *с кем* яҡшы әшнә булыу; **в коро́тких слова́х** ҡыҫҡаса, әҙ һүҙ менән; **коро́ткие во́лны** *радио* ҡыҫҡа тулҡын; **коро́ткая па́мять** насар хәтер; **ру́ки ко́ротки** ҡулы ҡыҫҡа.

КОРОТКО- *ҡушма һүҙҙәрҙең «ҡыҫҡа» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*: **коротковоло́сый** ҡыҫҡа (*йәки* ҡырҡҡан) сәсле.

КОРОТКОВО́ЛНОВЫЙ *прил. радио* ҡыҫҡа тулҡындағы; **коротково́лновая переда́ча** ҡыҫҡа тулҡындағы тапшырыу.

КОРОТКОВОЛО́СЫЙ *прил.* ҡыҫҡа (*йәки* ҡырҡҡан) сәсле.

КОРОТКОМЕТРА́ЖНЫЙ *прил.* ҡыҫҡа метражлы; **короткометра́жный фильм** ҡыҫҡа метражлы фильм.

КОРОТКОНО́ГИЙ *прил.* ҡыҫҡа (*йәки* тоҡор) аяҡлы.

КОРОТКОХВО́СТЫЙ *прил.* тоҡор (*йәки* ҡыҫҡа) ҡойроҡло.

КОРОТКОШЕ́ЕЙ *прил.* ҡыҫҡа муйынлы.

КОРОТКОШЁРСТНЫЙ, КОРОТКОШЁРСТЫЙ *прил.* ҡыҫҡа йөнлө.

КОРОТЫ́Ш *м. разг.* төпөш, тоҡос (кеше).

КОРО́ЧЕ: **коро́че говоря́** ҡыҫҡаһы, ҡыҫҡаса әйткәндә.

КОРПЕ́ТЬ *несов. над чем и без доп., разг.* тырышып, баш күтәрмәй (*йәки* алмай) эшләү (*йәки* ултырыу); **корпе́ть над зада́чей** мәсьәлә өҫтөндә баш күтәрмәй ултырыу.

КОРПОРА́ЦИЯ *ж.* корпорация (*бер үк профессия, бер үк сословие кешеләренең берләшмәһе*).

КО́РПУС *м.* 1. (*туловище*) кәүҙә, һын, буй (*кешелә, атта*); **пода́ться всем ко́рпусом вперёд** бөтә кәүҙәһе менән алға ынты-

лыу; 2. *мор.*, *воен.*, *тех.* корпус; **ко́рпус су́дна** судно корпусы; **та́нковый ко́рпус** танкы корпусы; **ко́рпус часо́в** сәғәт корпусы; 3. (*здание*) корпус; **заводско́й ко́рпус** завод корпусы; 4. *офиц.* корпус; **дипломати́ческий ко́рпус** дипломатик корпус.

КОРПУСНО́Й *прил. воен.* корпус; **корпусно́й команди́р** корпус командире.

КОРРЕКТИ́В *м.* төҙәтмә; **внести́ корректи́вы** төҙәтмә индереү.

КОРРЕКТИ́РОВАНИЕ *с. см.* **корректи́ровать.**

КОРРЕКТИ́РОВАТЬ *несов. что* 1. (*исправлять*) төҙәтеү; **корректи́ровать стрельбу́** атыуҙы төҙәтеү; 2. (*читать корректуру*) корректура уҡыу; **корректи́ровать статью́** мәҡәләнең корректураһын уҡыу; 3. *воен.* корректировка яһау (*снарядтең төшөү-төшмәүен күҙәтеп, төҙәтеүҙәр индереү*).

КОРРЕКТИРО́ВЩИК *м. воен.* корректировщик (*снарядтең дөрөҫ төшөү-төшмәүен күҙәтеп, төҙәтеп барыусы артиллерист, самолёт*).

КОРРЕ́КТНОСТЬ *ж.* әҙәплелек, нәзәкәтлелек.

КОРРЕ́КТНЫЙ *прил.* әҙәпле, нәзәкәтле.

КОРРЕ́КТОР *м.* корректор, корректура уҡыусы.

КОРРЕ́КТОРСКИЙ *прил.* корректор, корректорлыҡ; **корре́кторская рабо́та** корректорҙар эше.

КОРРЕКТУ́РА *ж.* корректура; **пра́вить корректу́ру** корректураны төҙәтеү.

КОРРЕКТУ́РНЫЙ *прил.* корректура; **корректу́рные зна́ки** корректура билдәләре.

КОРРЕ́КЦИЯ *ж.* төҙәтеү; **корре́кция зре́ния** насар күреүҙе төҙәтеү, күреү мөмкинлеген яҡтыртыу (*күҙлек ярҙамында*).

КОРРЕЛЯ́Т *м. филос.* мөнәсәбәттәш төшөнсә.

КОРРЕЛЯТИ́ВНЫЙ *прил. книжн.* үҙ-ара бәйләнешле; **корреляти́вные поня́тия** үҙ-ара бәйләнешле төшөнсәләр.

КОРРЕЛЯ́ЦИЯ *ж. книжн.* корреляция (*предметтәрҙең, төшөнсәләрҙең йәки күренештәрҙең үҙ-ара бәйләнеше, мөнәсәбәте*).

КОРРЕСПОНДЕ́НТ *м.* 1. хәбәрсе; **корреспонде́нт газе́ты** газета хәбәрсеһе; 2. (*переписывающийся с кем-л.*) хатлашыусы; ◇ **член-корреспонде́нт Акаде́мии нау́к СССР** *см.* член.

КОРРЕСПОНДЕ́НТСКИЙ *прил.* хәбәрсе; **корреспонде́нтский биле́т** хәбәрсе билете.

КОРРЕСПОНДЕ́НЦИЯ *ж.* 1. (*статья*) хәбәр, хат, корреспонденция (*көндәлек ваҡиғалар тураһында газетаға, журналға ебәрелгән хәбәр*); 2. *собир.* (*почтовые отправления*) хаттар, корреспонденция; 3. (*переписка*) хатлашыу, яҙышыу; **вести́ корреспонде́нцию** хатлашып тороу.

КОРРО́ЗИЯ *ж.* коррозия (1. *химик процестәрҙән металдың ашалыуы*; 2. *геол.* *һыу, һауа тәьҫире менән тау тоҡомдарының үҙгәреүе*).

КОРРУ́ПЦИЯ *ж.* һатылыу, коррупция.

КОРСА́Ж *м.* корсаж (1. *ҡатын-ҡыҙҙар күлдәгенең күкрәк өлөшө*; 2. *юбкалағы киң пояс*).

КОРСА́Р *м. ист.* корсар (*диңгеҙ юлбаҫары*).

КОРСЕ́Т *м.* корсет (*һынды матур күрһәтеү өсөн эстән кейә торған яҫы билбау*).

КОРТ *м. спорт.* корт (*теннис уйыны майҙаны*).

КОРТЕ́Ж *м.* кортеж, оҙатыу, тантаналы йөрөш; **сва́дебный корте́ж** туй оҙатыу.

КО́РТИК *м.* ҡыҫҡа хәнйәр, кортик (*диңгеҙ һәм һауа флоты офицерҙәре йөрөтә*).

КО́РТОЧКИ *только мн.*: **сиде́ть на ко́рточках** сүкәйеү, сүкәйеп ултырыу.

КОРУ́НД *м.* корунд (*ҡаты минералдарҙың бер төрө*).

КОРЧЕВА́НИЕ *с. см.* **корчева́ть.**

КОРЧЕВА́ТЬ *несов. что* төпләү, ҡуптарыу; **корчева́ть пни** түмәрҙәрҙе төпләү, ҡуптарыу.

КО́РЧИ *мн.* (*ед.* **ко́рча** *ж.*) *разг.* (*судороги*) көҙән, көҙән йыйырыу (*йәки* тартыу).

КО́РЧИТЬ *несов.* 1. *кого-что* көҙән йыйырыу (*йәки* тартыу), тартышыу, бөгәрләнеп төшөү; **его́ ко́рчило от бо́ли** *безл.* ул ауыртыуҙан бөгәрләнеп төштө; 2. *кого*, *разг.* ҡыланыу, ҡыланған булыу, ... булып ҡыланыу; **ко́рчить из себя́ знатока́** белгән кешеләй булып ҡыланыу; ◇ **ко́рчить ро́жи** ауыҙ ҡыйшайтыу, үсекләү.

КО́РЧИТЬСЯ *несов.* көҙән йыйырыу (*йәки* тартыу), тартышыу.

КОРЧМА́ *ж. уст.* корчма (*Украинала һәм Белоруссияла элек юлсылар төшә торған йорт*).

КО́РШУН *м.* төйләгән.

КОРЫ́СТНЫЙ *прил.* 1. файҙа (*йәки* табыш) алыу уйы менән эшләнгән; **с коры́стной це́лью** файҙа алыу уйы менән; 2. *см.* **корыстолюби́вый.**

КОРЫСТОЛЮБИ́ВЫЙ *прил.* ҡомһоҙ, туймаҫ, үҙ файҙаһын күҙәткән.

КОРЫСТОЛЮ́БИЕ *с.* ҡомһоҙлоҡ, ас күҙлелек, үҙ файҙаһын күҙәтеү.

КОРЫ́СТЬ *ж.* 1. (*выгода*) файҙа, табыш; 2. *см.* **корыстолю́бие.**

КОРЫ́ТО *с.* ялғаш; кәмәшәү (*кормушка*); ◇ **оказа́ться у разби́того коры́та** бер ниһеҙ тороп ҡалыу.

КОРЬ *ж. мед.* ҡыҙылса.

КО́РЮШКА *ж.* диңгеҙ сабағы.

КОРЯ́ВЫЙ *прил.* 1. (*искривлённый*) кәкере-бөкөрө, сатай-ботай; **коря́вое де́рево** кәкере-бөкөрө ағас; 2. (*шероховатый*) ҡытыршы, шаҙра; **коря́вая ко́жа** ҡытыршы тире; 3. *перен. разг.* (*нескладный, неискусный*) килешһеҙ, тупаҫ; **коря́вый стиль** тупаҫ стиль.

КОРЯ́ГА *ж.* батҡан ағас, кәрәгә.

КОРЯ́К *м.* коряк.

КОРЯ́КИ *мн.* коряктәр.

КОРЯ́КСКИЙ *прил.* коряк, Коряк; **коря́кский язы́к** коряк теле.

КОРЯ́ЧКА *ж.* коряк ҡатын-ҡыҙы.

КОСА́ I *ж.* толом, сәс үреме; **заплести́ две косы́** сәсте ике толом итеп үреү, сәсте икенән үреү.

КОСА́ II *ж. с.-х.* салғы; **точи́ть ко́су** салғы яныу; **отбива́ть ко́су** салғы тапау; ◇ **нашла́ коса́ на ка́мень** *погов.* кирегә тиҫкәре ҡауышты.

КОСА́ III *ж. геогр.* ҡомайыл, ҡомаяҡ.
КОСА́РЬ I *м.* бесәнсе.
КОСА́РЬ II *м.* (*нож*) ҙур бысаҡ.
КОСА́Ч *м.* ата ҡор, оҙан.
КО́СВЕННЫЙ *прил.* (*не прямой*) ҡыйыҡ, ҡыялатып (*йәки* ситләтеп) яһалған; ◇ **ко́свенный вопро́с** *грам.* ситләтелгән һорау (*әйәрсен һөйләмдән сыҡҡан һорау*); **ко́свенные нало́ги** *фин.* ситләтелгән һалым (*капиталистик илдәрҙә ҡулланыу нәмәләренә булған һалым*); **ко́свенная речь** *грам.* ситләтелгән телмәр.
КОСЕ́КАНС *м. мат.* косеканс.
КОСИ́ЛКА *ж.* бесән сапҡыс.
КО́СИНУС *м. мат.* косинус.
КОСИ́ТЬ I *несов.* **1.** *что* сабыу; **коси́ть траву́** үлән сабыу; **2.** *кого-что, перен.* (*уничтожать*) ҡырыу.
КОСИ́ТЬ II *несов.* **1.** *что, чем* (*перекашивать*) ҡылыйлатыу (*глаза́*); салышайтыу, бөршәйтеү, ҡыйшайтыу (*рот*); **2.** *без доп.* (*быть косоглазым*) ҡылый ҡарау; **3.** *без доп., разг.* (*находиться в косом положении*) салыш булыу, ҡыйыш тороу, ҡыйыш; **окно́ немно́го коси́т** тәҙрә аҙыраҡ ҡыйыш.
КОСИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*косо смотреть*) ҡырын ҡарау, күҙ ҡырыйы менән ҡарау; **2.** *перен.* (*смотреть недружелюбно*) ҡырын (*йәки* тиҫкәре) ҡарау; **3.** (*клониться набок*) ҡыйшайыу, ҡырынайыу; **дверь коси́тся от сы́рости** ишек еүешлектән ҡыйшая.
КОСИ́ЦА *ж.* **1.** *уменьш. от* **коса́ I**; **2.** (*прядь волос*) сәс өлтөгө.
КОСМА́ТИТЬ *несов. кого-что, разг.* туҙҙырыу, борсалау (*сәсен*).
КОСМА́ТЫЙ *прил.* лаҫбыр, ялбыр, өлтәйгән; **косма́тый медве́дь** лаҫбыр айыу.
КОСМЕ́ТИКА *ж.* **1.** косметика, биҙәнеү (*биткә, тәнгә яһалма матурлыҡ биреү*); **кабине́т косме́тики** косметика кабинете; **2.** биҙәнеү нәмәләре (*мәҫ. кершән, хушбуй һ. б.*).
КОСМЕТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* косметика, биҙәнеү; **космети́ческий кабине́т** косметика кабинете.
КОСМИ́ЧЕСКИЙ *прил.* космос, космостағы; **косми́ческий кора́бль** космос карабы; **косми́ческое простра́нство** космос киңлеге; **косми́ческие тума́нности** космостағы томанлыҡтар; **косми́ческие лучи́** космос нурҙары (*беҙҙең планетаға бөтә донъя киңлегенән төшкән айырым нурҙар*); **косми́ческая пыль** космос саңы (*йондоҙҙар араһындағы киңлектә томан һымаҡ булып тороусы бик ваҡ киҫәктәр*).
КОСМОГОНИ́ЧЕСКИЙ *прил.* космогония; **космогони́ческая гипо́теза** космогония гипотезаһы.
КОСМОГО́НИЯ *ж.* космогония (*астрономияла күк есемдәренең барлыҡҡа килеүен һәм үҫешен өйрәнә торған бүлек*).
КОСМОДРО́М *м.* космодром (*космосҡа спутник, ракета осороп ебәрә торған майҙан*).
КОСМОЛО́ГИЯ *ж.* космология (*йыһандың төҙөлөшө тураһындағы тәғлимәт*).
КОСМОНА́ВТ *м.* космонавт.
КОСМОПОЛИ́Т *м.* космополит.
КОСМОПОЛИТИ́ЗМ *м.* космополитизм (*милли культураны танымаусы, ике йөҙлөләнеп, бөтә донъяны үҙенең иле тип иҫәпләүсе реакцион буржуаз идеология*).
КОСМОПОЛИТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* космополитик; **космополити́ческие взгля́ды** космополитик ҡараш.
КО́СМОС *м.* космос; йыһан.
КОСНЕ́ТЬ *несов.* **1.** *в чём и без доп.* ҡатып ҡалыу; **косне́ть в неве́жестве** наҙанлыҡта ҡатып ҡалыу; **2.** (*терять гибкость*) көрмәлеү; **язы́к косне́ет** тел көрмәлә.
КО́СНОСТЬ *ж.* ҡатып ҡалғанлыҡ, үҫмәү, алға бармау.
КОСНОЯЗЫ́ЧИЕ *с.* **1.** һаҡаулыҡ; **2.** *перен.* тел буталыуы.
КОСНОЯЗЫ́ЧНЫЙ *прил.* **1.** һаҡау; **2.** *перен.* теле буталыусан.
КОСНУ́ТЬСЯ *сов. и однокр. см.* **каса́ться.**
КО́СНЫЙ *прил.* ҡатып (*йәки* артта) ҡалған; ынтылышһыҙ; **ко́сный челове́к** ынтылышһыҙ кеше.
КОСОБО́КИЙ *прил.* ҡыйыш янбаш; ҡыйыш, салыш, ҡырын, ҡыйшыҡ.
КОСОВИ́ЦА *ж. с.-х.* бесән өҫтө.
КОСОВИ́ЩЕ *с.* салғы һабы.
КОСОВОРО́ТКА *ж.* ҡыйыҡ яғалы күлдәк.
КОСОГЛА́ЗИЕ *с.* ҡылыйлыҡ.
КОСОГЛА́ЗЫЙ *прил.* ҡылый, ҡылый күҙле.
КОСОГО́Р *м.* тау бите (*йәки* битләүе), сағыл; **на косого́ре** тау битендә.
КОСО́Й *прил.* **1.** ҡыя, ҡыялап; **косо́й дождь** ҡыя (*йәки* ҡыялап яуған) ямғыр; **косо́й пробо́р** сәсте ҡыя ярыу; **2.** (*кривой, перекошенный*) салыш, ҡыйыш, ҡыйшайған, ҡырынайған; **коса́я ра́ма** ҡыйыш (*йәки* салыш) рам; **3.** *перен.* (*недружелюбный*) ҡырын; **броса́ть косы́е взгля́ды** ҡырын күҙ ташлау; **4.** *в знач. сущ. м. прост.* (*заяц*) ҡылый күҙ (*ҡуян*); ◇ **коса́я са́же́нь в плеча́х** аршын ярым яурынлы; **косо́й у́гол** *мат.* ҡыйыҡ мөйөш.
КОСОЛА́ПЫЙ *прил.* **1.** салыш (*йәки* кәкере) аяҡ; **косола́пый медве́дь** салыш аяҡ айыу; **2.** *перен. прост.* (*неуклюжий*) килбәтһеҙ, шөкәтһеҙ.
КОСОУГО́ЛЬНЫЙ *прил. мат.* ҡыйыш (*йәки* ҡыйыҡ) мөйөшлө.
КОСТЁЛ *м.* костёл (*Польшала католиктәр храмы*).
КОСТЕНЕ́ТЬ *несов.* **1.** шаҡырайыу, шоҡорайыу; **костене́ть от хо́лода** һыуыҡтан шоҡорайыу; **2.** *перен.* ҡатып ҡалыу, шаҡ ҡатыу.
КОСТЁР *м.* ут, костёр; **разложи́ть костёр** костёр яндырыу.
КОСТИ́СТЫЙ *прил.* **1.** эре һөйәкле; **2.** (*о рыбе*) ҡылсыҡлы.
КОСТЛЯ́ВЫЙ *прил.* **1.** ҡаҡ һөйәк, ҡаҡ һөйәккә ҡалған, һөйәктәре сығып торған; **костля́вые ру́ки** һөйәктәре сығып торған ҡулдар; **2.** *см.* **кости́стый 2.**
КО́СТНЫЙ *прил.* һөйәк; **ко́стная боле́знь** һөйәк ауырыуы; **ко́стный клей** һөйәк елеме; ◇ **ко́стный мозг** *анат.* елек (майы).
КОСТОЕ́ДА *ж. мед.* һөйәк ауырыуы.
КОСТОРЕ́З *м.* һөйәктән әйбер эшләүсе.

КО́СТОЧКА *ж.* 1. *уменьш. от* **кость;** 2. (*у плода*) һөйәк; **ко́сточка сли́вы** слива һөйәге; 3. (*на счётах*) төймә; ✧ **перемыва́ть ко́сточки** *кому* ғәйебен һатыу, тетеп һалыу.

КОСТРА́ *ж.* талҡыш.

КОСТРЕ́Ц *м.* 1. *анат.* ҡойроҡ һөйәге, ҡоймос (*һигеҙгүҙ һөйәктең түбәнге өлөшө*); 2. (*сорт мяса*) бот ите.

КОСТРИ́КА *ж. см.* **костра́.**

КОСТЫ́ЛЬ *м.* 1. ҡултыҡ таяғы; **ходи́ть на костыля́х** ҡултыҡ таяғы менән йөрөү; 2. (*большой гвоздь*) ырғаҡлы сөй.

КОСТЬ *ж.* 1. һөйәк; **visо́чная кость** сикә һөйәге; **резьба́ по ко́сти** һөйәктән һырлап эшләү; **слоно́вая кость** фил һөйәге; 2. (*игральная*) һөйәк, уйын ташы; ✧ **бе́лая кость** аҡ һөйәк; **до мо́зга косте́й** *см.* **мозг; ко́жа да ко́сти** ҡоро һөйәккә тороп ҡалған; **лечь костьми́** башын һалыу (*үлеп ҡалыу*); **пересчита́ть ко́сти** *см.* **пересчита́ть; промо́кнуть до косте́й** лыс һыу булыу.

КОСТЮ́М *м.* 1. (*одежда*) кейем; **выходно́й костю́м** әрлегә, ҡәҙерләп кейә торған кейем, байрам кейеме; 2. (*мужской или дамский*) костюм; **да́мский костю́м** ҡатын-ҡыҙҙар костюме.

КОСТЮМЕ́Р *м. театр.* костюмер (*театрҙа костюмдәр әҙерләп торған кеше*).

КОСТЮМЕ́РНАЯ *ж. театр.* костюмерная (*театрҙа костюмдәр һаҡлау бүлмәһе*).

КОСТЮМИРО́ВАННЫЙ *прил.*: **костюмиро́ванный ве́чер** костюмдәр менән үткәрелгән кисә (*маскарад костюме кейеп*).

КОСТЮМИРОВА́ТЬ *сов. и несов. кого* костюм кейҙереү (*театр йәки маскарад костюме*).

КОСТЮМИРОВА́ТЬСЯ 1. *сов. и несов.* костюм кейеү (*театр йәки маскарад костюме*); 2. *несов. страд. к* **костюмирова́ть.**

КОСТЮ́МНЫЙ *прил.* костюм; костюмлек; **костю́мные брю́ки** костюм салбары; **костю́мный материа́л** костюмлек материал.

КОСТЯ́К *м.* 1. һөлдә; 2. *перен.* төп өлөш.

КОСТЯНИ́КА *ж. бот.* ҡыҙыл бөрлөгән.

КОСТЯНО́Й *прил.* һөйәк, һөйәктән эшләнгән; **нож с костяно́й рукоя́ткой** һөйәк һаплы бысаҡ; **костяна́я мука́** һөйәк оно.

КОСУ́ЛЯ *ж.* ҡыр кәзәһе, ҡоралай.

КОСЫ́НКА *ж.* косынка, өскөл яулыҡ.

КОСЬБА́ *ж. см.* **коси́ть** I 1; **косьба́ трав** үлән сабыу.

КОСЯ́К I *м.* (*брус*) яҡ, яңаҡ.

КОСЯ́К II *м.* 1. (*гурт кобылиц*) өйөр, көтөү; **костя́к лошаде́й** йылҡы өйөрө; 2. (*стая птиц*) туп; 3. (*скопление рыбы*) эркеү, көтөү.

КОТ *м.* ата бесәй; ✧ **кот напла́кал** *см.* **напла́кать.**

КОТА́НГЕНС *м. мат.* котангенс.

КОТЁЛ *м.* 1. ҡаҙан; **чугу́нный котёл** суйын ҡаҙан; **парово́й котёл** пар ҡаҙаны; 2. *воен.* (*окружение противника*) ҡамау; **полк неприя́теля попа́л в котёл** дошман полкы ҡамауға эләккән; ✧ **о́бщий котёл** дөйөм ҡаҙан, дөйөм ашхананан туҡланыу; **как в котле́ кипе́ть** баш ҡайнап йөрөү.

КОТЕЛО́К *м.* 1. *уменьш. от* **котёл** 1; 2. (*походный*) котелок; 3. *уст.* (*шляпа*) котелок эшләпә (*ирҙәр баш кейеме*).

КОТЕ́ЛЬНАЯ *ж.* ҡаҙан бүлмәһе (*пар менән йылытыла торған ерҙә*).

КОТЕ́ЛЬНЫЙ *прил.* ҡаҙан; **коте́льный цех** ҡаҙан цехы.

КОТЕ́ЛЬЩИК *м.* ҡаҙан яһаусы.

КОТЁНОК *м.* бесәй балаһы.

КО́ТИК *м.* 1. *уменьш. от* **кот;** 2. *зоол.* котик, диңгеҙ бесәйе (*хайуан һәм уның тиреһе*).

КО́ТИКОВЫЙ *прил.* котик, диңгеҙ бесәйе; **ко́тиковая ша́пка** котик бүрек.

КОТИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, фин.* хаҡ ҡуйыу (*йәки бесеү*) (*сит ил процентле ҡағыҙҙарына, тауарҙарына хаҡ билдәләү*).

КОТИ́РОВАТЬСЯ *несов.* 1. *фин.* (*оцениваться*) хаҡы ҡуйылыу, баһаланыу; 2. *перен.* баһаланыу, юғары күтәрелеү; 3. *фин.* (*иметь хождение на бирже*) биржала йөрөү; 4. *страд. к* **коти́ровать.**

КОТИ́ТЬСЯ *несов.* балалау (*о кошке, зайчихе, крольчихе*); бәрәнләү, бәрәсләү (*о козе, об овце*).

КОТЛЕ́ТА *ж.* котлет; **карто́фельные котле́ты** картуф котлете.

КОТЛОВА́Н *м.* котлован, нигеҙ соҡоро.

КОТЛОВИ́НА *ж.* соҡор, уя, уйпат ер.

КОТО́МКА *ж.* биштәр, юл тоҡсайы.

КОТО́РЫЙ *мест.* 1. *вопр.* (*по порядку*) ҡайһы, ҡайныһы, нисә; **кото́рый час?** сәғәт нисә?; 2. *относ.* -ған (-гән, -ҡан, -кән); **э́то го́род, в кото́ром прошло́ моё де́тство** был минең бала сағым үткән ҡала; 3. *неопр.* (*не раз*) нисә, нисәнсе, күпме; **кото́рый раз я тебе́ э́то говорю́** нисәнсе тапҡыр инде һиңә был турала әйтәм.

КОТТЕ́ДЖ *м.* коттедж (*ҡала янындағы ҙур булмаған йорт*).

КО́ФЕ *м. нескл.* кофе (*ағасы, орлоғо һәм эсемлек*); **мо́лотый ко́фе** тартылған (*йәки онтаҡ*) кофе.

КОФЕИ́Н *м.* кофеин (*кофе орлоҡтарынан, сәй япраҡтарынан алына торған наркотик матдә*).

КОФЕ́ЙНИК *м.* кофейник.

КОФЕ́ЙНИЦА *ж.* 1. (*ручная мельница*) кофе тирмәне; 2. (*коробка для кофе*) кофе һауыты.

КОФЕ́ЙНЫЙ *прил.* 1. кофе; кофеле; **кофе́йные планта́ции** кофе плантациялары; **кофе́йный торт** кофеле торт; 2. (*о цвете*) көрән, кофе төҫлө; **ту́фли кофе́йного цве́та** кофе төҫөндәге туфли.

КО́ФТА *ж.* кофта.

КОЧА́Н *м.* күсән.

КОЧА́ННЫЙ *прил.* күсәнле; **коча́нная капу́ста** күсәнле кәбеҫтә.

КОЧЕВА́ТЬ *несов.* 1. (*вести кочевой образ жизни*) күсмә тормош менән йәшәү; 2. *разг.* (*часто менять местожительство*) күсеү, күсеп йөрөү.

КОЧЁВКА *ж.* 1. *см.* **кочева́ть;** 2. *см.* **кочёвье** 2.

КОЧЁВНИКИ *мн.* (*ед.* **кочёвник** *м.*) күсмә халыҡ, күскенселәр.

КОЧЕВО́Й *прил.* 1. күсмә; **кочевы́е племена́** күсмә ҡәбиләләр; **кочево́й о́браз жи́зни** күсмә тормош; 2. күсмә халыҡ, күскенселәр; **кочева́я киби́тка** күскенселәр тирмәһе.

КОЧЕ́ВЬЕ *с.* 1. *см.* **кочева́ть** 1; 2. (*стоянка и местность*) йәйләү, ҡышлау; йөрөй торған ер; **ле́тнее коче́вье** йәйләү; **зи́мнее коче́вье** ҡышлау.

КОЧЕГА́Р *м.* кочегар.

КОЧЕГА́РКА *ж.* кочегарка.

КОЧЕНЕ́ТЬ *несов.* нык өшөү, туңыу, ҡатыу; **у меня́ ру́ки кочене́ют от хо́лода** һыуыҡҡа ҡулдарым туңа.

КОЧЕРГА́ *ж.* тәртешкә.

КОЧЕРЫ́ЖКА *ж.* күсәр.

КО́ЧКА *ж.* түңгәк.

КОЧКОВА́ТЫЙ *прил.* түңгәкле; **кочкова́тый луг** түңгәкле болон.

КОША́ЧИЙ *прил.* бесәй; **коша́чий мех** бесәй тиреһе; ◇ **коша́чий конце́рт** *см.* **конце́рт.**

КОШЕЛЁК *м.* янсыҡ, көшөлөк.

КОШЁЛКА *ж. разг.* кәшүл.

КОШЕНИ́ЛЬ *ж.* кошениль (1. *ҡыҙыл буяу;* 2. *зоол. шул буяуҙы бирә торған бөжәк*).

КО́ШЕЧИЙ *прил. см.* **коша́чий.**

КО́ШКА *ж.* 1. бесәй; 2. *спец.* кошка (*ҡыйын, текә урындарға менеү өсөн табандарына ҡаҙаҡтар ҡуйып эшләнгән аяҡ кейеме*); 3. *обычно мн.* **ко́шки** *тех.* (*особого вида крюки*) тырнаҡ, ырғаҡ; ◇ **зна́ет ко́шка, чьё мя́со съе́ла** *погов. соотв.* шикле шикләнер, сәкмәнен бөркәнер; **ко́шки на се́рдце скребу́т** йөрәкте (*йәки* эсте) тырнап тороу, эс бошоу; **ме́жду ни́ми чёрная ко́шка пробежа́ла** араларынан ҡара бесәй үткән.

КОШМА́ *ж.* кейеҙ.

КОШМА́Р *м.* 1. ҡурҡыныс төш, һаташыу; 2. *перен. разг.* алама (*йәки* бик насар, хөрт, әшәке) нәмә.

КОШМА́РНЫЙ *прил.* 1. ҡурҡыныс, ҡот осҡос; бик насар; **кошма́рный сон** бик насар, ҡурҡыныс төш; 2. *перен. разг.* алама, бик насар, хөрт, әшәке; **сего́дня кошма́рная пого́да** бөгөн көн бик насар.

кошу́ *наст. вр. от* **коси́ть** I, II.

кошу́сь *наст. вр. от* **коси́ться.**

КОЩЕ́Й *м.* 1. *фольк.* кощей (*рус халыҡ әкиәттәрендә мифик зат*); 2. *перен.* (*тощий человек*) ҡаҡ һөйәк, ябыҡ оҙон кеше.

КОЩУ́НСТВЕННЫЙ *прил.* мыҫҡыллы, мәсхәрәле.

КОЩУ́НСТВО *с.* мыҫҡыл, мәсхәрә, көлөү.

КОЩУ́НСТВОВАТЬ *несов. над чем и без доп.* мыҫҡыллау, мәсхәрәләү, мыҫҡыл итеү, көлөү.

КОЭФФИЦИЕ́НТ *м.* коэффициент (1. *мат.* *һан ҡабатлаусы;* 2. *физик есемдең үҙенсәлеген билдәләүсе дәүмәл*); ◇ **коэффицие́нт поле́зного де́йствия** файҙалы эш коэффициенте (*түгелгән көстөң ҡайһы өлөшө файҙаға ярағанын билдәләй торған дәүмәл*).

КРАБ *м.* диңгеҙ ҡыҫалаһы.

КРА́ГИ *только мн.* 1. (*накладные голенища*) балтырлыҡ, күн ҡуңыс; 2. (*раструбы у перчаток*) киң беләҙек (*бейәләйҙең өҫтөнә сығарып һалырлыҡ итеп бәйләнә*).

КРА́ДЕНЫЙ *прил.* 1. урланған; 2. *в знач. сущ.* **кра́деное** *с.* урланған нәмә.

КРА́ДУЧИСЬ *разг.* 1. *деепр.* боҫоп, йәшеренеп; 2. *нареч.* (*тайком*) йәшерен, һиҙҙермәҫтән, боҫоп, аҫтыртын.

КРАЕВЕ́Д *м.* крайҙы өйрәнеүсе.

КРАЕВЕ́ДЕНИЕ *с.* крайҙы өйрәнеү.

КРАЕВЕ́ДЧЕСКИЙ *прил.* крайҙы өйрәнеү; **краеве́дческий музе́й** крайҙы өйрәнеү музейе.

КРАЕВО́Й *прил.* край; **краево́й комите́т па́ртии** партияның край комитете.

КРАЕУГО́ЛЬНЫЙ *прил. книжн.* төп нигеҙ; иң әһәмиәтле, иң мөһим; **краеуго́льный вопро́с** төп мәсьәлә; ◇ **краеуго́льный ка́мень** төп нигеҙе.

КРА́ЕШЕК *м. разг.* сит, ҡыр; **сесть на кра́ешек сту́ла** ултырғыстың ситенә ултырыу.

КРА́ЖА *ж.* урлау, урлыҡ, урлашыу.

КРАЙ *м.* 1. сит, ҡыр, тирә; **на са́мом краю́** иң ситтә; 2. (*верх стенок, бортов, сосуда и т. п.*) мөлдөрәмә, ҡыр; **нали́ть стака́н до краёв** стаканды мөлдөрәмә тултырыу; **ли́ться че́рез край** ташыу; 3. (*страна, местность*) ер, яҡ; **тёплые края́** йылы яҡтар; 4. (*административное деление*) край; **Дальневосто́чный край** Алыҫ Көнсығыш крайы; ◇ **из кра́я в край** бер сигенән икенсе сигенәсә; **конца́ кра́ю нет** *см.* **коне́ц; на край све́та** *соотв.* ҡоштар осоп етмәҫ ергә; **на краю́ ги́бели** *см.* **ги́бель; на краю́ све́та** йәһәннәм ситендә; **слы́шать кра́ем у́ха** ҡолаҡ осо менән генә ишетеү, ишетеп ҡалыу; **хвати́ть че́рез край** арттырып (*йәки* аштырып) ебәреү, сигенән сығыу.

КРА́ЙНЕ *нареч.* бик, үтә, сиктән тыш; **э́то кра́йне необходи́мо был** бик кәрәк.

КРА́ЙНИЙ *прил.* 1. (*находящийся на краю*) ситке, ситтәге; **кра́йний дом по у́лице** урамдағы ситке өй; 2. (*отдалённый*) алыҫ; **жить на Кра́йнем Се́вере** Алыҫ Төньяҡта йәшәү; 3. (*предельный, последний*) һуңғы, аҙаҡҡы, иң; **кра́йний срок** һуңғы срок; 4. (*исключительный*) һуң дәрәжәләге, һуңғы сиктәге; **кра́йние ме́ры** һуңғы сиктәге саралар; 5. *полит.* иң, киҫкен булған; **кра́йний реакционе́р** иң реакционер; ◇ **в кра́йнем слу́чае** һуңғы сиктә, бер ҙә булмағанда; **кра́йняя необходи́мость** иң кәрәкле нәмә, бик кәрәклелек; **по кра́йней ме́ре** һәр хәлдә; һис юғында, юҡ тигәндә лә.

КРА́ЙНОСТЬ *ж.* аҡтыҡ сик; **впада́ть в кра́йность** сиктән сығып китеү, арттырып ебәреү; ◇ **до кра́йности** бик, үтә, ғәҙәттән тыш.

КРАКОВЯ́К *м.* краковяк (*поляктәр бейеүе һәм шуға яҙылған музыка әҫәре*).

КРАН I *м.* кран, һемәк, морон; **водопрово́дный кран** водопровод краны; **самова́рный кран** самауыр һемәге (*йәки* мороно).

КРАН II *м. тех.* кран (*ҙур ауырлыҡтарҙы күтәреү, күсереп йөрөтөү механизме*).

КРАНОВЩИ́К *м.* крановщик, кранда эшләүсе.

КРАНОВЩИ́ЦА *женск. р. к* **крановщи́к.**

КРАП *м.* 1. (*мелкие пятна*) тап; **бе́лый мра́мор с се́рым кра́пом** һоро таплы аҡ мәрмәр; 2. (*расцветка*) сыбар биҙәк, төртөк, төрткө.

КРА́ПАТЬ *несов.* һибәләү; **дождь кра́пает** ямғыр һибәләй.

КРАПИ́ВА *ж.* кесерткән.

КРАПИ́ВНИЦА *ж.* 1. *мед.* кесерткән бизгәге, ыуа; 2. *зоол.* кесерткән күбәләге.

КРАПИ́ВНЫЙ *прил.* кесерткән; **крапи́вный лист** кесерткән япрағы; ◇ **крапи́вная лихора́дка** *см.* **крапи́вница** 1.

КРА́ПИНА, КРА́ПИНКА *ж.* бөрсөк, төрткө; **га́лстук в кра́пинку** бөрсөклө галстук.

КРАПЛЁНЫЙ *прил.* (*о картах*) тамғалы, билдә ҡуйылған.

КРА́ПЧАТЫЙ *прил.* бөрсөк төшкән, төрткөлө.

КРАСА́ *ж.* 1. *уст.* (*красота*) матурлыҡ, күркәмлек, һылыулыҡ; 2. (*украшение, слава*) күрек, йәм; **он краса́ и го́рдость нау́ки** ул фәндең күрке һәм ғорурлығы; ◇ **во всей своéй красé** 1) үҙенең бөтә матурлығында, һылыулығында; 2) *ирон.* (*со всеми недостатками*) үҙенең бөтә һәйбәт яҡтары менән.

КРАСА́ВЕЦ *м.* 1. (*о мужчине*) һылыу ир; 2. (*о ком-чём-л. очень красивом*) матур; **краса́вец-го́род** матур ҡала.

КРАСА́ВИЦА *ж.* 1. (*о женщине*) бик матур (*йәки* һылыу, зифа) ҡатын-ҡыҙ; 2. (*о ком-чём-л. очень красивом*) матур, һылыу; **краса́вица-река́** матур йылға.

КРАСА́ВЧИК *м. разг.* 1. *ласк. от* **краса́вец** 1; 2. *ирон.* (*щёголь*) ҡупшыҡай, көйәҙкәй, матурҡас, һылыуҡас.

КРАСИ́ВЫЙ *прил.* 1. матур, һылыу, сибәр; **краси́вая де́вушка** сибәр ҡыҙ; 2. *разг.* (*нравственно прекрасный*) күркәм, гүзәл; **краси́вый посту́пок** күркәм эш; 3. *ирон.* ялтырауыҡлы, матур; **краси́вые слова́** ялтырауыҡлы һүҙҙәр.

КРАСИ́ЛЬНЫЙ *прил.* буяу; **краси́льное вещество́** буяу әйбере; **краси́льный цех** әйбер буяу цехы.

КРАСИ́ЛЬНЯ *ж.* буяу йорто, әйберҙәр буяу бинаһы.

КРАСИ́ЛЬЩИК *м.* буяусы.

КРАСИ́ТЕЛЬ *м. хим.* буяу, буяғыс.

КРА́СИТЬ *несов.* 1. *что* буяу; **кра́сить ткань в си́ний цвет** туҡыманы күк буяуға буяу; 2. *кого-что* (*украшать*) биҙәү, матурлау; **труд кра́сит челове́ка** хеҙмәт кешене матурлай.

КРА́СИТЬСЯ *несов.* 1. (*пропитываться краской*) буяу инеү (*йәки* кереү); **э́тот материа́л хорошо́ кра́сится** был материалға буяу яҡшы керә; 2. *разг.* (*пачкаться*) буяуы йоғоу (*йәки* сығыу); **э́та мате́рия си́льно кра́сится** был материяның буяуы бик йоға; 3. (*подкрашивать волосы, лицо*) буяныу, биҙәнеү; **она́ си́льно кра́сится** ул бик ныҡ буяна; 4. *страд. к* **кра́сить** 1.

КРА́СКА *ж.* 1. буяу; **ма́сляная кра́ска** майлы буяу, шал; **тёртая кра́ска** иҙгән буяу; 2. *обычно мн.* **кра́ски** (*тон, колорит*) буяу, төҫ; **я́ркие кра́ски пейза́жа** тәбиғәт күренешенең асыҡ буяуҙары; 3. *обычно мн.* **кра́ски** *перен.* тасуирләү, һүрәтләү; **рассказа́ть в я́рких кра́сках** асыҡ тасуирләп һөйләп биреү; 4. (*румянец*) ҡыҙыллыҡ, алһыулыҡ, ҡыҙартыу, ҡыҙарыу; **кра́ска бро́силась ему́ в лицо́** ул ҡыҙарҙы, битенә ҡыҙыллыҡ югерҙе; **вогна́ть в кра́ску** ҡыҙартыу; ◇ **сгусти́ть кра́ски** *см.* **сгусти́ть; не жале́ть кра́сок** матур һүҙҙәрҙе йәлләмәү (*берәйһен маҡтағанда, әрләгәндә һ. б.*).

КРАСНЕ́ТЬ *несов.* 1. (*становиться красным*) ҡыҙарыу; **ви́шня уже́ красне́ет** сейә ҡыҙара ла башлаған; 2. (*становиться красным от прилива крови*) ҡыҙарыу, ҡыҙарыныу; **красне́ть от волне́ния** дулҡынланыуҙан ҡыҙарыныу; 3. *перен.* (*стыдиться*) оялып ҡыҙарыу; 4. (*виднеться — о чём-л. красном*) ҡыҙарып күренеү; **черепи́чная кры́ша красне́ла среди́ зе́лени** йәшеллектәр араһында черепица менән ябылған түбә ҡыҙарып күренә ине.

КРАСНЕ́ТЬСЯ *несов. см.* **красне́ть** 4.

КРАСНО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «ҡыҙыл, яныпторған» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **краснощёкий** янып торған алһыу битле.

КРАСНОАРМЕ́ЕЦ *м.* ҡыҙыл армеец.

КРАСНОАРМЕ́ЙСКИЙ *прил.* ҡыҙыл армеец; **красноарме́йская пе́сня** ҡыҙыл армеецтәр йыры.

КРАСНОБА́Й *м.* таҫма тел.

КРАСНОГВАРДЕ́ЕЦ *м. ист.* ҡыҙыл гвардеец.

КРАСНОГВАРДЕ́ЙСКИЙ *прил. ист.* ҡыҙыл гвардеец; **красногварде́йские отря́ды** ҡыҙыл гвардеецтәр отряде.

КРАСНОДЕРЕ́ВЕЦ *м.* ҡиммәтле мебелдәр оҫтаһы.

КРАСНОЗНАМЁННЫЙ *прил.* Ҡыҙыл Байраҡ орденле; **краснознамённый заво́д** Ҡыҙыл Байраҡ орденле завод; **Краснознамённый анса́мбль пе́сни и пля́ски Сове́тской А́рмии** Совет Армияһының Ҡыҙыл Байраҡ орденле йыр һәм бейеү ансамбле.

КРАСНОКО́ЖИЙ *прил.* 1. (*с красной кожей*) ҡыҙыл тәнле; 2. *в знач. сущ.* **краснокóжие** *мн.* (*о туземцах Америки — индейцах*) ҡыҙыл тәнлеләр.

КРАСНОЛЕ́СЬЕ *с.* ылыҫлы урман.

КРАСНОПЁРКА *ж.* (*рыба*) ҡыҙылғанат (*балыҡ*).

КРАСНОРЕЧИ́ВЫЙ *прил.* 1. сәсән, оҫта, телгә оҫта; **красноречи́вый ора́тор** телгә оҫта оратор; 2. *перен.* асыҡ, мәғәнәле; **красноречи́вый взгляд** мәғәнәле ҡараш; **красноречи́вые фа́кты** асыҡ факттар.

КРАСНОРЕ́ЧИЕ *с.* һүҙгә (*йәки* телгә) оҫталыҡ (*йәки* сәсәнлек).

КРАСНОТА́ *ж.* 1. ҡыҙыллыҡ; **краснота́ лица́** бит ҡыҙыллығы; 2. (*болезненная*) ҡыҙарыу, ҡыҙарып тороу; **краснота́ в го́рле** тамаҡтың ҡыҙарыуы.

КРАСНОФЛО́ТЕЦ *м.* ҡыҙыл флотсы.

КРАСНОФЛО́ТСКИЙ *прил.* ҡыҙыл флотсы; **краснофло́тские пля́ски** ҡыҙыл флотсылар бейеүе.

КРАСНОЩЁКИЙ *прил.* янып торған алһыу битле.

КРАСНУ́ХА *ж. мед.* ҡыҙамыҡ.

КРА́СНЫЙ *прил.* 1. ҡыҙыл; **кра́сное зна́мя** ҡыҙыл байраҡ; 2. *в знач. сущ.* **кра́сные** *мн.* ҡыҙылдар; **кра́сные за́няли го́род** ҡаланы ҡыҙылдар алды; ◇ **для кра́сного словца́** матур һүҙ өсөн; **Кра́сная А́рмия**

Ҡыҙыл Армия; **кра́сная де́вица** *см.* **деви́ца; кра́сная строка́** ҡыҙыл юл; **кра́сная цена́** иң юғары хаҡ; **кра́сное де́рево** ҡыҙыл ағас (*ҡиммәтле мебелдәр яһау өсөн ҡулланыла торған ағас*); **кра́сное словцо́** тапҡыр һүҙ; **кра́сный уголо́к** ҡыҙыл мөйөш; **О́бщество Кра́сного Креста́ и Кра́сного Полуме́сяца** Ҡыҙыл Тәре һәм Ҡыҙыл Ярты Ай Йәмғиәте; **проходи́ть кра́сной ни́тью** ҡыҙыл еп булып үтеү; **пусти́ть кра́сного петуха́** *см.* **пету́х.**

КРАСОВА́ТЬСЯ *несов.* 1. (*выделяться красотой*) матур булып күренеп тороу (*матур нәмә тураһында*); 2. (*любоваться собой*) күрһәтеү, үҙен күрһәтеү (*маҡтаныу теләге менән*).

КРАСОТА́ *ж.* матурлыҡ, һылыулыҡ, күркәмлек, гүзәллек; **красо́ты приро́ды** тәбиғәт гүзәллеге.

КРАСО́ТКА *ж. разг.* матурҡай, һылыу-ҡай.

КРА́СОЧНЫЙ *прил.* 1. буяу; **кра́сочная промы́шленность** буяу промышленносе; 2. (*в красках*) буяулы, баҙыҡ буяу менән эшләнгән; **кра́сочный портре́т** буяу портрет; 3. *перен.* (*яркий*) матур, тасуири; **кра́сочный язы́к** матур тел.

КРАСТЬ *несов.* 1. *кого-что* (*воровать*) урлау; 2. (*заниматься кражами*) урлашыу.

КРА́СТЬСЯ *несов.* боҫоп (*йәки* йәшеренеп, һиҙҙермәй генә) барыу (*йәки* инеү).

КРА́СЯЩИЙ *прил.* буяу, буяй торған; **кра́сящие вещества́** буяй торған матдәләр.

КРАТ: во́ сто крат йөҙ тапҡыр (*йәки* ҡат).

КРА́ТЕР *м.* кратер (*вулкан ауыҙы*).

КРА́ТКИЙ *прил.* 1. (*недолгий*) ҡыҫҡа; **кра́ткий срок** ҡыҫҡа срок; 2. (*сжатый*) ҡыҫҡаса, ҡыҫҡартылған; **кра́ткий курс ле́кций** лекцияларҙың ҡыҫҡаса курсы; 3. *лингв.* ҡыҫҡа; **кра́ткий гла́сный** ҡыҫҡа һуҙынҡы; ◇ **быть кра́тким** аҙ һүҙле булыу.

КРАТКОВРЕ́МЕННЫЙ *прил.* ҡыҫҡа ваҡытлы.

КРАТКОСРО́ЧНЫЙ *прил.* ҡыҫҡа сроклы.

КРА́ТКОСТЬ *ж.* ҡыҫҡалыҡ.

КРА́ТНЫЙ *прил. мат.* теүәл, ҡалдыҡ-һыҙ, тигеҙ бүленеүсе; **де́вять — числó кра́тное трём** туғыҙ өскә ҡалдыҡһыҙ бүленә.

КРАТЧА́ЙШИЙ *прил.* иң ҡыҫҡа, иң яҡын; **кратча́йший путь** иң ҡыҫҡа юл.

КРАХ *м. прям. и перен.* юҡҡа сығыу, бөтөү; емерелеү; **потерпе́ть крах** юҡҡа сығыу.

КРАХМА́Л *м.* крахмал.

КРАХМА́ЛИСТЫЙ *прил.* крахмаллы, крахмалға бай.

КРАХМА́ЛИТЬ *несов. что* крахмаллау.

КРАХМА́ЛЬНЫЙ *прил.* крахмалланған, крахмаллы; **крахма́льный воротничо́к** крахмалланған яға.

КРА́ШЕНИЕ *с. см.* **кра́сить** 1.

КРА́ШЕНЫЙ *прил.* буялған, буятылған; **кра́шеная ткань** буялған туҡыма.

КРАЮ́ХА, КРАЮ́ШКА *ж. разг.* ҡыйырсыҡ.

КРЕВЕ́ТКА *ж. зоол.* креветка (*ҡыҫала төрө*).

КРЕ́ДИТ *м. бухг.* кредит (*айырым кешегә йәки учреждениегә тейешле сумманы яҙып ҡуя торған счёт*).

КРЕДИ́Т *м. фин.* 1. кредит, бурыс; **купи́ть в креди́т** бурысҡа һатып алыу; **долгосро́чный креди́т** оҙаҡ сроклы кредит; 2. *мн.* **креди́ты** (*ассигнования*) сметаға индерелгән, смета буйынса ебәрелгән аҡса, сумма; **креди́ты на наро́дное просвеще́ние** смета буйынса халыҡ мәғарифе эшенә ебәрелгән аҡса.

КРЕДИ́ТНЫЙ *прил. фин.* кредит; ◇ **креди́тный биле́т** *уст.* ҡағыҙ аҡса.

КРЕДИТОВА́НИЕ *с. см.* **кредитова́ть.**

КРЕДИТОВА́ТЬ *сов. и несов. кого-что* 1. (*дать в долг*) бурысҡа биреү; 2. *фин.* (*предоставить кредиты*) кредит асыу; **кредитова́ть строи́тельство** төҙөлөшкә кредит асыу.

КРЕДИТОВА́ТЬСЯ 1. *сов. и несов. фин.* бурысҡа алыу (*йәки* алып тороу); 2. *несов. страд. к* **кредитова́ть.**

КРЕДИТО́Р *м.* бурысҡа (*йәки* кредиткә) биреүсе.

КРЕДИТО́РСКИЙ *прил.* бурысҡа (*йәки* кредиткә) биреү; **кредито́рский счёт** бурысҡа биреү счёты.

КРЕДИТОСПОСО́БНОСТЬ *ж. фин.* бурыс түләргә һәләтлелек.

КРЕДИТОСПОСО́БНЫЙ *прил. фин.* бурыс түләүгә һәләтле.

КРЕ́ДО *с. нескл.* ҡараш, фекер; **изложи́ть своё кре́до** үҙ ҡарашын (*йәки* фекерен) әйтеү.

КРЕ́ЙСЕР *м. воен., мор.* крейсер (*ҙур һуғыш карабы*).

КРЕ́ЙСЕРСКИЙ *прил. воен., мор.* крейсер; ◇ **кре́йсерская ско́рость** нормаль тиҙлек (*самолёт йәки судно тураһында*).

КРЕЙСИ́РОВАТЬ *несов.* 1. *мор.* йөрөп тороу, йөрөү (*ике пункт араһында*); 2. *воен.* күҙәтеп (*йәки* һаҡлап) тороу.

КРЕ́КИНГ *м. тех.* 1. нефтте эшкәртеү; 2. крекинг (*нефть ҡыуыу заводы*).

КРЕКИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, тех.* нефтте эшкәртеү (*нефттән бензин һ. б. айырып алыу*).

КРЕМ *м.* крем (1. *тәмле ашамлыҡ төрө*; 2. *ҡулға, биткә һөртә торған май*; 3. *итек майы*).

КРЕМАТО́РИЙ *м.* крематорий, мәйет яндырыу йорто.

КРЕМАЦИО́ННЫЙ *прил.* мәйет яндырыу; **кремацио́нная печь** мәйет яндырыу мейесе.

КРЕМА́ЦИЯ *ж.* кремация, мәйеттәрҙе яндырыу (*махсус мейестәрҙә*).

КРЕМЕ́НЬ *м. мин.* саҡматаш.

КРЕМЛЁВСКИЙ *прил.* кремль, Кремль; **кремлёвские воро́та** Кремль ҡапҡаһы; **кремлёвские ба́шни** Кремль башняләре.

КРЕМЛЬ *м.* кремль (*боронғо рус ҡалалары эсендәге крепость*).

КРЕМНЁВЫЙ *прил.* саҡматаш; саҡматаштан эшләнгән (*йәки* яһалған); саҡматашлы; **кремнёвая глы́ба** ҙур саҡматаш киҫәге; **кремнёвые ору́дия** саҡматаштан эшләнгән ҡоралдар; **кремнёвое ружьё** саҡматашлы мылтыҡ.

КРЕМНЕЗЁМ *м. мин.* кремнезём (*кремний менән кислород ҡатнашмаһынан торған минерал*).

КРЕ́МНИЕВЫЙ *прил.* кремний; кремнийле; **кре́мниевая кислота́** кремний кислотаһы; **кре́мниевые со́ли** кремнийле тоҙҙар.

КРЕ́МНИЙ *м.* кремний (*химик элемент*).

КРЕМНИ́СТЫЙ I *прил.* ташлы; **кремни́стый путь** ташлы юл.

КРЕМНИ́СТЫЙ II *прил.* кремнезёмлы, кремнезёмдан торған.

КРЕ́МОВЫЙ *прил.* 1. кремле; **кре́мовое пиро́жное** кремле пирожный, 2. (*о цвете*) аҡһыл һары.

КРЕН *м.* 1. ҡырынайыу, ҡыйшайыу; **дать крен впра́во** уң яҡҡа ҡырынайыу (*судно, самолёт тураһында*); 2. *перен.* боролоу, тайпылыу.

КРЕ́НДЕЛЬ *м.* керәндил.

КРЕНИ́ТЬ *несов. что* ҡырынайтыу, ҡыйшайтыу, янтайтыу; **си́льный ве́тер крени́т ло́дку** көслө ел кәмәне ҡыйшайта.

КРЕНИ́ТЬСЯ *несов.* ҡырынайтыу, ҡыйшайыу, янтайыу.

КРЕОЗО́Т *м.* креозот (*ағас күмер йәки таш күмер дегетен томалап ҡыуыу юлы менән алына торған матдә*).

КРЕО́ЛЫ *мн.* креолдар (*Европанан Көньяҡ Америкаға күсеп ултырған беренсе колонизаторҙар тоҡомо*).

КРЕП *м.* креп (1. *туҡыма*; 2. *үтә күренмәле ҡара туҡыма*).

КРЕПДЕШИ́Н *м.* крепдешин (*туҡыма*).

КРЕПДЕШИ́НОВЫЙ *прил.* крепдешин; **крепдеши́новое пла́тье** крепдешин күлдәк.

КРЕПИ́ЛЬЩИК *м. горн.* таяу һуғыусы, терәү ҡуйыусы (*шахтала*).

КРЕПИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. ныҡытыу, беркетеү; **крепи́тельные рабо́ты** ныҡытыу эштәре; 2. *мед.* эс ҡатыра торған.

КРЕПИ́ТЬ *несов. что* 1. (*прочно прикреплять, соединять*) ныҡытыу, беркетеү; 2. *перен.* ныҡытыу, көсәйтеү; **крепи́ть связь нау́ки с произво́дством** фән менән производство араһындағы бәйләнеште ныҡытыу; 3. *горн.* ныҡытмалар (*йәки* терәү) ҡуйыу, ныҡытыу; **крепи́ть забо́й** забойға терәү ҡуйыу; 4. *мор.* ныҡытып бәйләү, бәйләп ҡуйыу; **крепи́ть паруса́** елкәндәрҙе ныҡытып бәйләү; 5. *мед.* эсте ҡатырыу.

КРЕПИ́ТЬСЯ *несов.* сыҙау, түҙеү, ныҡ тороу; **крепи́тесь!** сыҙағыҙ!, түҙегеҙ!, ныҡ тороғоҙ!

КРЕ́ПКИЙ *прил.* 1. (*твёрдый, прочный*) ҡаты, баҙыҡ, ныҡ; **кре́пкое де́рево** ныҡ ағас; 2. (*здоровый, физически сильный*) ныҡ, таҙа; **кре́пкий ребёнок** таҙа бала; 3. *перен.* (*стойкий*) ныҡ, тотороҡло; **кре́пкий челове́к** ныҡ кеше; 4. (*большой, сильный*) ҡаты, көслө; **кре́пкий моро́з** ҡаты һыуыҡ; 5. (*насыщенный*) ҡуйы, ҡаты, көслө; **кре́пкий раство́р** *хим.* ҡуйы иретмә; **кре́пкий чай** ҡаты сәй; ◇ **кре́пкий на́ ухо** ҡолаҡҡа ҡаты; **кре́пкие напи́тки** көслө эсемлектәр; **кре́пкий сон** ҡаты йоҡо; **кре́пкое словцо́** һүгенеү һүҙе, тоҙло һүҙ.

КРЕПЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **крепи́ть** 1, 3, 4; **крепле́ние свай** свайҙы ныҡытыу; **крепле́ние парусо́в** елкәндәрҙе бәйләп ҡуйыу; 2. (*приспособление*) беркеткес, бау; **лы́жные крепле́ния** саңғы бауы; 3. *горн.* (*сооружение*) ныҡытма, терәү (*шахталарҙа ер ишелеп төшмәһен өсөн*).

КРЕ́ПНУТЬ *несов.* ныҡыу, көсәйә (*йәки* ныҡый) барыу; ныҡыныу, һауығыу; **больно́й с ка́ждым днём кре́пнет** ауырыу көндән-көн һауыға бара; **кре́пнет могу́щество на́шей ро́дины** тыуған илебеҙҙең ҡеүәте ныҡый.

КРЕ́ПОВЫЙ *прил.* креп; **кре́повая повя́зка** креп бәйләүес.

КРЕПОСТНИ́К *м. ист.* крепостник (*крепостной хоҡуҡты яҡлаусы, реакционер*).

КРЕПОСТНИ́ЧЕСКИЙ *прил. ист.* крепостник; **крепостни́ческое хозя́йство** крепостник хужалығы.

КРЕПОСТНИ́ЧЕСТВО *с. ист.* крепостнойлыҡ.

КРЕПОСТНО́Й I *прил. ист.* 1. крепостник; **крепостно́е хозя́йство** крепостник хужалығы; 2. *в знач. сущ.* **крепостно́й** *м.*, **крепостна́я** *ж.* крепостной; ◇ **крепостно́е пра́во** крепостной право.

КРЕПОСТНО́Й II *прил.* крепость; **крепостны́е сте́ны** крепость стеналары.

КРЕ́ПОСТЬ I *ж.* крепость, ныҡытма; **оса́да кре́пости** крепосте ҡамау.

КРЕ́ПОСТЬ II *ж.* 1. (*твёрдость, прочность*) ныҡлыҡ; 2. (*сила*) көслөлөк; **кре́пость ду́ха** рух көслөлөгө; 3. (*степень насыщенности*) ҡуйылыҡ, ҡатылыҡ, көслөлөк; **кре́пость вина́** вино көслөлөгө; **кре́пость ча́я** сәй ҡатылығы.

КРЕПЧА́ТЬ *несов.* ныҡыу; көсәйеү; **моро́з крепча́ет** һыуыҡ көсәйә.

КРЕПЬ *ж. см.* **крепле́ние** 3.

КРЕ́СЛО *с.* кресло; **мя́гкое кре́сло** йомшаҡ кресло.

КРЕСТ *м.* 1. тәре; 2. (*молитвенный жест*) суҡыныу; 3. *перен.* яҙмыш, өлөш; ◇ **крест-на́крест** әүернә кеүек; арҡыры-торҡоро; **О́бщество Кра́сного Креста́ и Кра́сного Полуме́сяца** *см.* **кра́сный; поста́вить крест** *на ком-чём* крест ҡуйыу, бөткән тип иҫәпләү, өмөттө өҙөү.

КРЕСТЕ́Ц *м. анат.* һигеҙгүҙ.

КРЕСТИ́НЫ *только мн.* исем туйы.

КРЕСТИ́ТЬ 1. *сов. и несов. кого* (*совершить обряд*) суҡындырыу; 2. *несов. кого-что* (*движением правой руки изображать крест*) суҡындырыу.

КРЕСТИ́ТЬСЯ 1. *несов.* (*крестить себя*) суҡыныу; 2. *сов. и несов.* (*подвергнуться обряду крещения*) суҡыныу.

КРЕ́СТНИК *м.* исем улы (*үҙе исем ҡушҡан ир балаға исем ҡушыусы шулай ти*).

КРЕ́СТНИЦА *ж.* исем ҡыҙы (*үҙе исем ҡушҡан ҡыҙ балаға исем ҡушыусы шулай ти*).

КРЕ́СТНЫЙ *прил.*: **кре́стный ход** *церк.* иконалар, тәреләр күтәреп йөрөү.

КРЁСТНЫЙ *прил.*: **крёстный оте́ц** исем атаһы; **крёстная мать** исем әсәһе; **крёстный сын** *см.* **кре́стник; крёстная дочь** *см.* **кре́стница.**

КРЕСТОВИ́К *м. зоол.* әүернәле үрмәксе.

КРЕСТОВИ́НА *ж.* 1. әүернә, асамай; **крестови́на для ёлки** ёлка әүернәһе; 2. *ж.-д.* рельс саталары (*рельстәрҙе бер юлдан икенсе юлға күсереү өсөн эшләнгән ҡорал*).

КРЕСТО́ВЫЙ *прил.*: **кресто́вые похо́ды** *ист.* крестовый походтар (*11-13 быуаттарҙа рыцарҙарҙең Көнсығышҡа булған походтары*).

КРЕСТОНО́СЕЦ *м.* **1.** *ист.* крестоносец; **2.** *зоол.* әүернәле ҡуңыҙ.

КРЕСТООБРА́ЗНЫЙ *прил.* тәре һымаҡ, тәрегә оҡшаш.

КРЕСТОЦВЕ́ТНЫЕ *мн. бот.* әүернә сәскәләләр.

КРЕСТЦО́ВЫЙ *прил. анат.* һигеҙгүҙ; **крестцо́вая кость** һигеҙгүҙ һөйәге.

КРЕСТЬЯ́НИН *м.* крәҫтиән.

КРЕСТЬЯ́НКА *женск. р. к* **крестья́нин.**

КРЕСТЬЯ́НСКИЙ *прил.* крәҫтиән; **крестья́нский двор** крәҫтиән йорто.

КРЕСТЬЯ́НСТВО *с.* **1.** (*класс*) крәҫтиәндәр; **колхо́зное крестья́нство** колхоз крәҫтиәндәре; **2.** *обл.* (*крестьянский труд*) игенселек, крәҫтиән эше; **занима́ться крестья́нством** игенселек менән шөғөлләнеү.

КРЕТИ́Н *м. мед.* кретин (*кретинизм менән ауырыған кеше*).

КРЕТИНИ́ЗМ *м. мед.* кретинизм (*ҡалҡан биҙҙәренең етлекмәгән булыуынан килгән ауырыу; аҡыл зәғифлеге*).

КРЕТО́Н *м.* кретон (*туҡыма*).

КРЕ́ЧЕТ *м.* шоңҡар (*самец*); әтәлге (*самка*); **кре́чет бе́лый** тойғон.

КРЕЩЕ́НИЕ *с. рел.* **1.** (*обряд*) суҡындырыу; **2.** (*праздник*) крещение (*рустарҙың дини байрамы*); ✧ **боево́е креще́ние** 1) (*первое участие в бою*) һуғышҡа беренсе тапҡыр ҡатнашыу; 2) (*первое серьёзное испытание на каком-л. поприще*) тәүге һабаҡ алыу (*берәй эштә беренсе тапҡыр һынау үтеү*).

КРЕЩЁНЫЙ *прил.* **1.** суҡынған, суҡындырылған, керәшин; **2.** *в знач. сущ. м.* (*христианин*) керәшин.

КРИ́ВДА *ж. фольк.* ялған, алдыҡ.

КРИВИЗНА́ *ж.* **1.** (*искривлённость*) кәкерелек, салышлыҡ; **2.** (*кривое место*) бөгөм, бөгәл.

КРИВИ́ТЬ *несов. что* ҡыйшайтыу, салышайтыу, ҡыйғайтыу, кәкерәйтеү; **криви́ть рот** ауыҙ ҡыйшайтыу; ✧ **криви́ть душо́й** *см.* **душа́.**

КРИВЛЯ́КА *м. и ж. разг.* борғандаҡ, ҡылансыҡ.

КРИВЛЯ́НЬЕ *с. см.* **кривля́ться.**

КРИВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* борғоланыу, ҡыланыу, ҡыланған булыу.

КРИВОБО́КИЙ *прил.* ҡыйыш яурын.

КРИВО́Й *прил.* **1.** (*изогнутый*) ҡыйыш, салыш, кәкере, борош; **2.** (*одноглазый*) һыңар күҙ (*йәки* күҙле), салыш; **3.** *в знач. сущ.* **крива́я** *ж. мат.* кәкере һыҙыҡ; ✧ **крива́я вы́везет** *соотв.* уңайы килеп сығыр әле; **крива́я улы́бка** теләр-теләмәҫ кенә йылмайыу; мыҫҡыллап йылмайыу; **криво́е зе́ркало** боҙоп күрһәтеү; **на криво́й не объе́дешь** *кого* ултырта (*йәки* алдай) алмаҫһың.

КРИВОЛИНЕ́ЙНЫЙ *прил.* кәкере һыҙыҡлы.

КРИВОНО́ГИЙ *прил.* ҡамыт аяҡ.

КРИВОТО́ЛКИ *только мн.* яңылыш һүҙҙәр, бутап (*йәки* боҙоп, арттырып) һөйләүҙәр, имеш-мимеш һүҙҙәр.

КРИВОШИ́П *м. тех.* кривошип (*машина валын хәрәкәткә килтерә торған рычаг*).

КРИ́ЗИС *м.* **1.** (*резкое изменение, перелом*) һынылыш, киҫкен үҙгәреш; **2.** *полит., эк.* кризис; **3.** *мед.* кризис (*ауырыуҙың киҫкенләшкән, хәл иткес моменте*).

КРИК *м. в разн. знач.* тауыш, ҡаты тауыш, һөрән.

КРИКЛИ́ВОСТЬ *ж.* баҡыраҡлыҡ, сарылдаҡлыҡ, сәрелдәклек, шарылдаҡлыҡ, ҡысҡырыусан булыу, ҡысҡырыш.

КРИКЛИ́ВЫЙ *прил.* **1.** (*резкий*) баҡраҡ, сарылдаҡ, сәрелдәк, шарылдаҡ, сарға; **крикли́вый го́лос** сәрелдәк тауыш; **2.** (*много кричащий*) ҡысҡыраҡ, илаҡ; **крикли́вый ребёнок** илаҡ бала; **3.** (*шумный*) тауышлы; **4.** *перен.* сағыу; **крикли́вый наря́д** сағыу кейем.

КРИ́КНУТЬ *сов. и однокр. на кого-что и без доп.* ҡысҡырып ебәреү (*йәки* ҡуйыу).

КРИКУ́Н *м. разг.* баҡраҡ, сарылдаҡ, сәрелдәк, шарылдаҡ (*кеше*).

КРИКУ́НЬЯ *женск. р. к* **крику́н.**

КРИМИНА́Л *м. разг.* криминал, уголовный енәйәт.

КРИМИНАЛИ́СТ *м. юр.* криминалист, криминалистика белгесе.

КРИМИНАЛИ́СТИКА *ж. юр.* криминалистика (*уголовный хоҡуҡ фәне*).

КРИМИНА́ЛЬНЫЙ *прил. юр.* криминаль, енәйәтле.

КРИМИНОЛО́ГИЯ *ж. юр.* криминология (*енәйәт тураһындағы тәғлимәт*).

КРИПТОГРА́ММА *ж.* криптограмма (*арналған кешегә генә аңлайышлы булған билдәләр менән яҙылған документ йәки яҙыу*).

КРИПТОГРА́ФИЯ *ж.* криптография (*йәшереп, шартлы билдәләр менән яҙыу ысулы*).

КРИПТО́Н *м. хим.* криптон (*газ*).

КРИСТА́ЛЛ *м.* кристалл; **криста́ллы со́ли** тоҙ кристалдары.

КРИСТАЛЛИЗА́ЦИЯ *ж.* кристаллашыу, кристалланыу.

КРИСТАЛЛИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. см.* **кристаллизова́ть.**

КРИСТАЛЛИЗИ́РОВАТЬСЯ *сов. и несов. см.* **кристаллизова́ться** 1.

КРИСТАЛЛИЗОВА́ТЬ *сов. и несов. что* кристаллау.

КРИСТАЛЛИЗОВА́ТЬСЯ *сов. и несов.* **1.** кристаллашыу, кристалланыу; **2.** *перен.* формалашып етеү.

КРИСТАЛЛИ́ЧЕСКИЙ *прил.* кристалл; кристалдарҙан торған; **кристалли́ческая фо́рма** кристалл формаһы; ✧ **кристалли́ческая соль** ата тоҙ.

КРИСТАЛЛОГРА́ФИЯ *ж.* кристаллография (*кристалдарҙың төҙөлөшө һәм үҙенсәлектәре тураһындағы фән*).

КРИСТА́ЛЬНЫЙ *прил.* **1.** кристалл; **криста́льная фо́рма** кристалл формаһы; **2.** *перен.* саф, таҙа, үтә күренмәле; **криста́льная вода́** саф һыу; **3.** *перен.* саф күңелле, таҙа, пак, керһеҙ; **криста́льный челове́к** саф күңелле кеше.

КРИТЕ́РИЙ *м.* критерий (*берәй нәмәне баһалауға нигеҙ булған билдә*); **ве́рный крите́рий** дөрөҫ критерий.

КРИ́ТИК *м.* тәнҡитсе; **литерату́рный кри́тик** әҙәби тәнҡитсе.
КРИ́ТИКА *ж.* 1. тәнҡит; **справедли́вая кри́тика** дөрөҫ тәнҡит; 2. (*литературный жанр*) (әҙәби) тәнҡит; **исто́рия ру́сской кри́тики** рус әҙәбиәте тәнҡите тарихе; ◇ **не выде́рживает кри́тики, ни́же вся́кой кри́тики** телгә алмаҫлыҡ, телгә лә алырлыҡ түгел.
КРИТИКА́Н *м.* бәйләнсек кеше, тырнаҡ аҫтынан кер эҙләргә яратыусы.
КРИТИКА́НСТВОВАТЬ *несов.* урынһыҙға бәйләнеп барыу, тырнаҡ аҫтынан кер эҙләү.
КРИТИКОВА́ТЬ *несов. кого-что* тәнҡитләү.
КРИТИЦИ́ЗМ *м.* критицизм (1. *тәнҡит менән ҡарау, тәнҡитле ҡараш*; 2. *философияла материализмға дошман, реакцион идеалистик ағым*).
КРИТИ́ЧЕСКИЙ I *прил.* 1. тәнҡитле, тәнҡит; **крити́ческая статья́** тәнҡит мәҡәләһе; 2. (*способный к критике*) тәнҡитсел, тәнҡиткә булдыҡлы; **крити́ческий ум** тәнҡиткә булдыҡлы аҡыл.
КРИТИ́ЧЕСКИЙ II *прил.* 1. (*переломный*) киҫкен, критик, һынылыш; **крити́ческий моме́нт** киҫкен момент; 2. (*очень трудный, опасный*) бик ауыр, ҡурҡыныс; **крити́ческое положе́ние** бик ауыр хәл; ◇ **крити́ческое состоя́ние веще́ства** *физ.* матдәнең критик хәле (*бер үк ваҡытта шыйыҡ һәм газ һымаҡ хәлдә булыуы*); **крити́ческая температу́ра** *физ.* критик температура (*шыйыҡ һәм газ һымаҡ хәлдәге температура*).
КРИТИ́ЧНОСТЬ *ж.* тәнҡит менән ҡарау.
КРИТИ́ЧНЫЙ *прил. см.* **крити́ческий** I 2.
КРИЧА́ТЬ *несов.* 1. (*издавать крик*) ҡысҡырыу, баҡырыу; **крича́ть от бо́ли** ауыртыуҙан ҡысҡырыу; 2. (*громко говорить*) ҡысҡырыу; **не кричи́, говори́ ти́хо** ҡысҡырма, әкрен һөйлә; 3. *на кого* (*бранить*) аҡырыныу, екеренеү; 4. *о ком-чём, разг.* (*много говорить*) һөйләү; **весь го́род крича́л об э́том** был турала бөтә ҡала һөйләне; 5. *перен.* (*бросаться в глаза*) ҡысҡырып тороу, күҙгә ташланыу (*йәки* бәрелеп тороу).
КРИЧА́ЩИЙ *прил.* сағыу, күҙгә бәрелеп торған; **крича́щий наря́д** сағыу кейем.
КРОВ *м. уст.* 1. (*крыша*) түбә; 2. (*жилище*) торлаҡ, һыйыныр (*йәки* торор, йәшәр) урын, төләк; 3. *перен. поэт.* (*покров*) ышыҡ; **под кро́вом но́чи** төн ышығы аҫтында.
КРОВА́ВЫЙ *прил.* 1. ҡан, ҡанлы, ҡанға батҡан; **крова́вое пятно́** ҡан табы; **крова́вый поно́с** *мед.* ҡан ҡатыш эс китеү; 2. (*кровопролитный*) ҡанлы; **крова́вая би́тва** ҡанлы һуғыш; ◇ **Крова́вое воскресе́нье** *ист.* Ҡанлы йәкшәмбе (*1905 йылдың 9 ғинуар көнө*).
КРОВА́ТЬ *ж.* карауат; **раскладна́я крова́ть** йыйылмалы карауат.
КРО́ВЕЛЬНЫЙ *прил.* түбә, түбә ябыу; **кро́вельное желе́зо** түбә ҡалайы.
КРО́ВЕЛЬЩИК *м.* түбә ябыусы кеше.
КРОВЕНО́СНЫЙ *прил.* ҡан; **кровено́сные сосу́ды** ҡан тамырҙары; **кровено́сная систе́ма** ҡан системаһы.
КРОВИ́НКА *ж. разг.*: **ни крови́нки в лице́** йөҙөндә ҡан әҫәре ҡалмаған.
КРО́ВЛЯ *ж.* түбә, ҡыйыҡ; **пло́ская кро́вля** ятыҡ түбә; ◇ **жить под одно́й кро́влей** бер ҡыйыҡ аҫтында йәшәү.
КРО́ВНЫЙ *прил.* 1. ҡан, ҡан яғынан; **кро́вное родство́** ҡан ҡәрҙәшлек; 2. *перен.* (*насущный*) иң кәрәкле (*йәки* мөһим); **кро́вные интере́сы наро́да** халыҡтың иң мөһим мәнфәғәттәре; 3. (*породистый*) тоҡом; **кро́вный руса́к** тоҡом юртағы; 4. *разг.* (*нажитый тяжёлым трудом*) интегеп (*йәки* көс түгеп) тапҡан (*йәки* алған), ҡул көсө сыҡҡан; **кро́вные де́ньги** көс түгеп тапҡан аҡса; ◇ **кро́вный враг** ҡан дошман; **кро́вная месть** ҡарымта; **кро́вная оби́да** ҡаты үпкә.
КРОВОЖА́ДНЫЙ *прил.* йыртҡыс, ҡанһыҙ, рәхимһеҙ, ҡан эскес.
КРОВОИЗЛИЯ́НИЕ *с. мед.* ҡан һауыу; **кровоизлия́ние в мозг** мейегә ҡан һауыу.
КРОВООБРАЩЕ́НИЕ *с.* ҡан әйләнеше; **пра́вильное кровообраще́ние** дөрөҫ ҡан әйләнеше.
КРОВООСТАНА́ВЛИВАЮЩИЙ *прил. мед.* ҡан туҡтата торған; **кровоостана́вливающее сре́дство** ҡан туҡтата торған дарыу.
КРОВОПИ́ЙЦА *м. и ж.* ҡан эскес, йыртҡыс, рәхимһеҙ (*кеше*).
КРОВОПОДТЁК *м.* ҡан ойошоу (*йәки* төйнәлеү, һауыу).
КРОВОПРОЛИ́ТИЕ *с.* ҡан ҡойоу (*йәки* түгеү).
КРОВОПРОЛИ́ТНЫЙ *прил.* ҡанлы; **кровопроли́тный бой** ҡанлы һуғыш.
КРОВОПУСКА́НИЕ *с. мед.* ҡан алыу (*йәки* алдырыу) (*дауалау өсөн*).
КРОВОСМЕШЕ́НИЕ *с.* ҡан ҡушылыу (*туған тейешле кеше менән енси бәйләнеш*).
КРОВОСО́СНЫЙ *прил.* ҡан һурғыс (*йәки* тартҡыс).
КРОВОТЕЧЕ́НИЕ *с.* ҡанау, ҡан ағыу.
КРОВОТОЧИ́ВЫЙ *прил.* ҡанап (*йәки* ҡаны сығып) торған; **кровоточи́вая ра́на** ҡанап торған яра.
КРОВОТОЧИ́ТЬ *несов.* ҡанау.
КРОВОХА́РКАНЬЕ *с.* ҡан төкөрөү.
КРОВОХА́РКАТЬ *несов.* ҡан төкөрөү.
КРОВЬ *ж.* 1. ҡан; **истека́ть кро́вью** ҡанһырау; **останови́ть кровь** ҡанды туҡтатыу; **пуска́ть кровь** ҡан ебәреү; **разби́ть в кровь** ҡанға туҙҙырыу; 2. *перен.* (*происхождение*) нәҫел, тоҡом; **башки́р по кро́ви** башҡорт нәҫеленән; ◇ **кровь бро́силась в го́лову** башҡа ҡан югерҙе; **кровь с молоко́м** бешкән алмалай; **кровь сты́нет в жи́лах** ҡот осто, ҡан туҡтай (*мәҫ. ҡурҡыуҙан*); **по́ртить кровь** ҡанды ҡыҙҙырыу; **проли́ть кровь** *за кого-что* ҡан түгеү (*йәки* ҡойоу); **се́рдце кро́вью облива́ется** йөрәк әрней, йөрәккә ҡан һауа; **э́то у него́ в крови́** был уның ҡанына һеңешкән.
КРОВЯНО́Й *прил.* ҡан; ҡандан әҙерләнгән; **кровяно́е давле́ние** ҡан баҫымы; **кровяна́я колбаса́** ҡан колбасаһы.
кро́ется *наст. вр. от* **кры́ться.**
КРОИ́ТЬ *несов. что* бесеү; **крои́ть пла́тье** күлдәк бесеү.
КРО́ЙКА *ж. см.* **крои́ть**; **ку́рсы кро́йки и шитья́** кейем бесеүгә һәм тегеүгә өйрәнеү курстары.

КРОКЕ́Т *м. спорт.* крокет (1. *шарҙар тәгәрәтеп уйнала торған уйын*; 2. *ошо уйын кәрәк-яраҡтары*).

КРОКИ́ *с. нескл.* кроки (*берәй урындың күҙ үлсәме менән төшөрөп алынған планы*).

КРОКИ́РОВАТЬ *несов.* кроки төшөрөү.

КРОКИРОВА́ТЬ *сов. и несов. что* крокет һуғыу.

КРОКОДИ́Л *м.* крокодил.

КРОКОДИ́ЛОВЫЙ *прил.* крокодил; крокодил тиреһенән эшләнгән; **чемода́н из крокоди́ловой ко́жи** крокодил тиреһенән эшләнгән сумаҙан; ✧ **крокоди́ловы слёзы** юрый илау, ялған күҙ йәше.

КРО́ЛИК *м.* 1. йорт ҡуяны; 2. (*мех*) йорт ҡуяны тиреһе.

КРОЛИКОВО́Д *м.* йорт ҡуяндары аҫыраусы.

КРОЛИКОВО́ДСТВО *с.* йорт ҡуяндары аҫырау.

КРОЛИКОВО́ДЧЕСКИЙ *прил.* йорт ҡуяндары аҫырау; **кроликово́дческое хозя́йство** йорт ҡуяндары аҫырау хужалығы.

КРО́ЛИЧИЙ *прил.* ҡуян; **кро́личья ша́пка** ҡуян бүрек.

КРОЛЬ *м. спорт.* кроль (*иң шәп йөҙөүҙең бер алымы*).

КРОЛЬЧА́ТНИК *м.* ҡуян ояһы.

КРОЛЬЧИ́ХА *ж.* инә йорт ҡуяны.

КРО́МЕ *предлог с род. п.* 1. (*за исключением*) башҡа, өҫтөнә, тыш; **кро́ме него́ я никого́ не ви́дел** унан башҡа берәүҙе лә күрмәнем; 2. (*помимо, сверх*) башҡа, өҫтөнә; **кро́ме того́** унан башҡа; шуның өҫтөнә; ✧ **кро́ме как** (шунан) башҡа, фәҡәт; **кро́ме шу́ток** шаяртмай ғына, ысынлап, ысындан да.

КРОМЕ́ШНЫЙ *прил.*: **тьма кроме́шная** дөм ҡараңғы; **ад кроме́шный** ҡот осҡос хәл, сыҙамаҫлыҡ хәл.

КРО́МКА *ж.* ҡыр, сит; **кро́мка тка́ни** туҡыманың сите.

КРОМСА́ТЬ *несов. что, разг.* 1. тураҡлап бөтөрөү, киҫкеләү; 2. *перен.* (*портить*) мөнтәү, мөнтәҫләп бөтөрөү; **кромса́ть ру́копись** ҡулъяҙманы мөнтәҫләп бөтөрөү.

КРО́НА I *ж.* сатыр (*ағастарҙа*).

КРО́НА II *ж.* крона (*ҡайһы бер Көнбайыш Европа илдәрендә аҡса берәмеге*).

КРОНГЛА́С *м. тех.* кронглас (*оптик приборҙар быялаһы*).

КРОНЦИ́РКУЛЬ *м.* кронциркуль (*циркуль һымаҡ күсергес инструмент; чертёж инструменте*).

КРО́НШНЕП *м. зоол.* кәкересуҡыш, кәкересуҡыш көйөлдө.

КРОНШТЕ́ЙН *м.* кронштейн (*балконды һ. б. терәтеп ҡуйған ҡыйыш терәү*).

КРОПИ́ТЬ *несов.* 1. *кого-что* (*обрызгивать*) һибеү, бөркөү; 2. (*о дожде*) һибәләү.

КРОПОТЛИ́ВЫЙ *прил.* 1. ваҡ, күп көс һалыуҙы талап иткән; **кропотли́вая рабо́та** күп көс һалыуҙы талап иткән эш; 2. (*усердный*) бөртөкләп (*йәки* ентекләп) эшләүсән.

КРОСС *м. спорт.* кросс.

КРОССВО́РД *м.* кроссворд (*һүҙҙәр табыу юлы менән сиселә торған башуатҡыс*).

КРОТ *м.* 1. һуҡыр сысҡан; 2. (*мех*) һуҡыр сысҡан тиреһе.

КРО́ТКИЙ *прил.* баҫымсаҡ, баҫынҡы, йыуаш.

КРОТО́ВЫЙ *прил.* һуҡыр сысҡан; һуҡыр сысҡан тиреһенән тегелгән; **кното́вый мех** һуҡыр сысҡан тиреһе; **крото́вый воротни́к** һуҡыр сысҡан тиреһенән тегелгән яға.

КРО́ТОСТЬ *ж.* баҫымсаҡлыҡ, баҫынҡылыҡ, йыуашлыҡ.

КРОХА́ *ж.* валсыҡ, бөртөк, семтем; **у меня́ с утра́ ни крохи́ во рту не́ было** иртәнән бирле ауыҙыма бөртөк тә ҡапҡаным юҡ.

КРОХА́ЛЬ *м. зоол.* ҡушы, ҡушы өйрәк.

КРОХОБО́Р *м.* ваҡсыл кеше.

КРОХОБО́РСТВО *с.* ваҡсыллыҡ.

КРО́ХОТНЫЙ *прил. разг.* бәләкәй (*йәки* бәләкәс) кенә; **кро́хотный ребёнок** бәләкәй генә бала.

КРО́ШЕЧНЫЙ *прил. см.* **кро́хотный.**

КРОШИ́ТЬ *несов.* 1. *что* турау, ваҡлау; тураҡлау; **кроши́ть хлеб ку́рам** тауыҡтарға икмәк турау; 2. *чем и без доп.* (*сорить*) сүпләү; 3. *кого-что, перен. разг.* (*рубить*) ҡырыу, турау, тураҡлау.

КРОШИ́ТЬСЯ *несов.* туралыу, ваҡланыу, онталыу, кителеп тороу; **зу́бы кро́шатся** теш кителә.

КРО́ШКА *ж.* 1. валсыҡ; **стряхну́ть кро́шки со ска́терти** ашъяулыҡтан валсыҡтарҙы ҡағып төшөрөү; 2. (*о ребёнке*) бәләкәсем, боростоғом.

кро́ю, кро́ешь *и т. д. наст. вр. от* **крыть.**

КРУГ *м.* 1. түңәрәк; **пло́щадь кру́га** *мат.* түңәрәк майҙаны; **описа́ть круг** түңәрәк һыҙыу; **стать в круг** түңәрәккә баҫыу; 2. (*предмет круглой формы*) түңәрәк, һупалаҡ, круг; **круг сы́ра** сыр тумалағы; **спаса́тельный круг** ҡотҡарғыс круг; 3. *перен.* (*область, сфера*) өлкә; **круг обя́занностей** хеҙмәт өлкәһе; 4. *перен.* (*группа людей*) түңәрәк, ара, даира; **в литерату́рных круга́х** әҙиптәр араһында; **в кругу́ семьи́** ғаилә эсендә; 5. *перен.* теҙмә; **круг вопро́сов** һорауҙар теҙмәһе; ✧ **поля́рный круг** *см.* **поля́рный;** **на круг** уртаса, яҡынса.

КРУ́ГЛЕНЬКИЙ *прил. уменьш. от* **кру́глый;** ✧ **кру́гленькая су́мма** шаҡтай күп аҡса.

КРУГЛЕ́ТЬ *несов. разг.* түңәрәкләнеү.

КРУГЛОГОДОВО́Й *прил.* йыл әйләнәһенә һуҙылған, йыл буйына барған; **круглогодова́я рабо́та** йыл буйына барған эш.

КРУГЛОГОЛО́ВЫЙ *прил.* йоморо башлы.

КРУГЛОЛИ́ЦЫЙ *прил.* түңәрәк йөҙлө.

КРУГЛОСУ́ТОЧНЫЙ *прил.* тәүлек әйләнәһенә (*йәки* буйына) һуҙылған (*йәки* барған); **круглосу́точное дежу́рство** тәүлек буйына барған дежурлыҡ.

КРУ́ГЛЫЙ *прил.* түңәрәк, йоморо; **кру́глый стол** түңәрәк өҫтәл; ✧ **для кру́глого счёта** тулы иҫәп өсөн; **кру́глый год** йыл әйләнәһе, йыл буйы; **кру́глый дура́к** шыр тиле; **кру́глый сирота́** үкһеҙ етем; **кру́глые су́тки** тәүлек буйына.

КРУГОВО́Й *прил.* әйләнмәле, түңәрәк буйынса; **кругово́е движе́ние** түңәрәк буйынса хәрәкәт, әйләнмәле хәрәкәт; ✧ **кру-**

гова́я пору́ка 1) (*коллективная ответственность*) һәр кем бөтәһе өсөн, бөтәһе һәр кеше өсөн үҙен яуаплы һанау; 2) (*взаимное укрывательство*) бер-береһен яҡлау; **круговы́е фу́нкции** *мат.* әйләнмә функция; **кругова́я ча́ша** табын аяғы.

КРУГОВОРО́Т *м.* **1.** әйләнеш; **круговоро́т воды́** тәбиғәттәге һыу әйләнеше; **круговоро́т времён го́да** йыл миҙгелдәренең әйләнеше; **2.** ағым, алмашыныу; **круговоро́т собы́тий** ваҡиғаларҙың алмашыныуы.

КРУГОВРАЩЕ́НИЕ *с.* түңәрәк буйынса хәрәкәт итеү, түңәрәк яһап хәрәкәтләнеү.

КРУГОЗО́Р *м.* аң (*йәки* ҡараш, белем) даирәһе.

КРУГО́М **1.** *нареч.* түңәрәк яһап, әйләнеп; **поверну́ться круго́м** әйләнеп сығыу; **2.** *нареч.* (*вокруг*) әйләнәлә, тирә-яҡта; **круго́м всё го́ры** тирә-яҡта тау ҙа тау; **3.** *нареч. разг.* (*совсем, целиком*) бөтөнләй, тулыһынса, һәр яҡлап; **он сам круго́м винова́т** һәр яҡлап ул үҙе ғәйепле; **4.** *предлог с род. п. разг.* (*вокруг*) тирәһендә, уратып; **круго́м до́ма росли́ тополя́** өй тирәләй тирәктәр үҫкән; ◇ **круго́м!** *воен.* кругом! (*команда*).

КРУГООБОРО́Т *м.* әйләнеш; **кругооборо́т капита́ла** капитал әйләнеше.

КРУГООБРА́ЗНЫЙ *прил.*: **кругообра́зные движе́ния** әйләнешле хәрәкәт.

КРУГОСВЕ́ТНЫЙ *прил.*: **кругосве́тное путеше́ствие** ер йөҙөн әйләнәп сығыу; **кругосве́тное пла́вание** ер йөҙөн пароходта әйләнеп сығыу.

КРУЖА́ЛО *с.* көмбәҙ дуғаһы (*таш көмбәҙ ҡуйыу өсөн тақталарҙан йәки металдан яһалған дуға*).

КРУЖЕВНИ́ЦА *ж.* селтәр бәйләүсе (*ҡатын-ҡыҙ*).

КРУЖЕВНО́Й *прил.* **1.** селтәр; селтәр бәйләү; **кружевно́й воротни́к** селтәр яға; **кружевно́е произво́дство** селтәр бәйләү эше; **2.** *перен.* селтәрле, селтәр һымаҡ; **кружевно́е украше́ние ба́шни** башнянең селтәрле биҙәге.

КРУ́ЖЕВО *с.* селтәр.

КРУЖЕ́НИЕ *с. см.* **кружи́ть(ся).**

КРУЖИ́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* әйләндереү; өйрөлтөү; **2.** (*описывать круги*) әйләнеү; әйләнеп йөрөү; **орёл кру́жит под облака́ми** болоттар аҫтында бөркөт әйләнә; **3.** (*блуждать*) (юл яҙып) әйләнеп йөрөү; **кружи́ть по́ лесу** урманда юл яҙып әйләнеп йөрөү; **4.** *что* (*взметать пыль, снег*) һепертеү, өйөрөү, туҙҙырыу, урањҡытыу (*ел тураһында*); ◇ **кружи́ть го́лову** башын әйләндереү.

КРУЖИ́ТЬСЯ *несов.* әйләнеү, өйөрөлөү, өйөрөлөп йөрөү; ураланыу; **я́стреб кру́жится в не́бе** күктә ҡарсыға әйләнә; **ли́стья кру́жатся в во́здухе** һауала япраҡтар өйөрөлөп йөрөй; **пыль кру́жится столбо́м** өйөрөлөп туҙан күтәрелә; **кружи́ться в пля́ске** өйөрөлөп йөрөп бейеү; **голова́ кру́жится** *прям. и перен.* баш әйләнә.

КРУ́ЖКА *ж.* көрөшкә; **кру́жка пи́ва** бер көрөшкә һыра.

КРУЖКОВО́Й *прил.* түңәрәк; **кружковы́е заня́тия** түңәрәк занятиеләре.

КРУЖКОВЩИ́НА *ж.* түңәрәкселек (*коллектив эсендәге тарҡаулыҡ, группаларға бүленеү*).

КРУ́ЖНЫЙ *прил. разг.*: **кру́жным путём** урау юл менән, урап-урап.

КРУЖО́К *м.* **1.** *уменьш. от* **круг** 1, 2; **2.** (*группа*) түңәрәк; **драмати́ческий кружо́к** драма түңәрәге.

КРУП I *м.* (*лошади*) оса.

КРУП II *м. мед.* шеш, тамаҡ шешеүе.

КРУПА́ *ж.* **1.** ярма; **гре́чневая крупа́** ҡарабойҙай ярмаһы; **2.** (*о снеге*) борғанаҡ ҡар.

КРУПИ́НКА *ж.* (*мельчайшая доля*) бөртөк, бөртөксә; **ни крупи́нки пра́вды** дөрөҫлөктөң тамсыһы ла юҡ, бер бөртөгө лә дөрөҫ түгел.

КРУПИ́ТЧАТЫЙ *прил.*: **крупи́тчатая мука́** *см.* **крупча́тка.**

КРУПИ́ЦА *ж. см.* **крупи́нка.**

КРУПНЕ́ТЬ *несов. разг.* эреләнеү, ҙурайыу.

КРУПНОЗЕРНИ́СТЫЙ *прил.* эре бөртөклө (*йәки* орлоҡло).

КРУПНОКАЛИ́БЕРНЫЙ *прил.* ҙур калибрле.

КРУ́ПНЫЙ *прил.* **1.** эре; **кру́пный песо́к** эре ҡом; **кру́пные де́ньги** эре аҡса; **кру́пным ша́гом** эре аҙымдар менән; **2.** (*рослый*) ҙур, ирәбе; **кру́пный ребёнок** ирәбе бала; **3.** (*большого масштаба*) ҙур, эре; **кру́пная промы́шленность** эре промышленность; **4.** (*значительный, важный*) ҙур, мөһим, өлкән; **кру́пный писа́тель** ҙур яҙыусы; **кру́пные собы́тия** ҙур (*йәки* мөһим) ваҡиғалар; ◇ **засня́ть кру́пным пла́ном** *фото, кино* эре планда төшөрөп алыу; **кру́пный рога́тый скот** һыйыр мал.

КРУПО́ЗНЫЙ *прил.*: **крупо́зное воспале́ние лёгких** *мед.* үпкәләрҙең шешеп ауырыуы, үпкә шешеүе.

КРУПОРУ́ШКА *ж. с.-х.* һурҙырғыс.

КРУПЧА́ТКА *ж.* крупчатка (*иң яҡшы бойҙай оно*).

КРУПЯНО́Й *прил.* ярма; **крупяно́й суп** ярма өйрәһе.

КРУТИЗНА́ *ж.* **1.** текәлек, текә; **крутизна́ подъёма** менеүгә текә; **2.** (*крутой спуск*) текә ер, текәлек.

КРУТИ́ТЬ *несов. что* **1.** (*вращать*) әйләндереү, өйөрөлтөү; **крути́ть ру́чку патефо́на** патефон әйләндереү; **2.** (*свивать*) сиратыу, ҡатыу; **крути́ть верёвку** бау сиратыу; **3.** (*свёртывать*) урау, төрөү; **крути́ть папиро́су** тәмәке төрөү; **4.** (*закручивать*) бороу; **крути́ть усы́** мыйыҡ бороу; **5.** (*кружить*) бураландырыу, ураландырыу; **ве́тер кру́тит пыль по доро́ге** ел юлдан саңды ураландыра.

КРУТИ́ТЬСЯ *несов. прям. и перен.* әйләнеү, өйөрөлөү, уралыу.

КРУТО́Й *прил.* **1.** (*обрывистый*) текә; **круто́й бе́рег** текә яр; **2.** (*резкий, внезапный*) ҡапыл, кинәт, киҫәк; **круто́й поворо́т доро́ги** юлдың кинәт боролошо; **3.** (*суровый, упрямый*) ҡаты, торпай; **круто́й нрав** торпайлыҡ; **4.** (*решительный, жестокий*) ҡаты, киҫкен; **круты́е ме́ры** ҡаты саралар;

5. ҡаты (*йәки* ныҡ) бешкән; **круто́е яйцо́** ҡаты бешкән йоморҡа; ◇ **круто́й кипято́к** боғорҙап (*йәки* ҡайнап) торған һыу.

КРУ́ТОСТЬ *ж.* 1. текәлек; **кру́тость на́сыпи** өйөлгән урындың текәлеге; 2. ҡапыллыҡ; ҡатылыҡ; торпайлыҡ; **кру́тость мер** сараларҙың ҡатылығы.

КРУ́ЧА *ж.* ярлау, текә ер.

КРУЧЕ́НИЕ *с. см.* **крути́ть** 1—4 *и* **крути́ться.**

КРУЧЁНЫЙ *прил.* сиратылған, ҡатылған; боролған, төрөлгән; **кручёные ни́тки** сиратылған еп.

КРУЧИ́НА *ж. поэт.* ҡайғы, хәсрәт, һағыш, моң.

КРУЧИ́НИТЬСЯ *несов. поэт.* ҡайғырыу, хәсрәтләнеү, моңайыу.

КРУШЕ́НИЕ *с. прям. и перен.* һәләк (*йәки* харап) булыу; юҡҡа сығыу, емерелеү; һәләкәткә осрау; **круше́ние по́езда** поездың һәләкәткә осрауы; **круше́ние наде́жд** өмөттәрҙең юҡҡа сығыуы (*йәки* емерелеүе).

КРУШИ́НА *ж. бот.* эт муйылы.

КРУШИ́ТЬ *несов. кого-что, прям. и перен.* ватыу, емереү; ҡырыу, ҡырып һалыу; **круши́ть врага́** дошманды ҡырыу (*йәки* ҡырып һалыу).

КРЫЖО́ВЕННЫЙ *прил.* крыжовник; **крыжо́венное варе́нье** крыжовник вареньеһе.

КРЫЖО́ВНИК *м.* крыжовник (*ағасы һәм емеше*).

КРЫЛА́ТЫЙ *прил.* ҡанатлы; ◇ **крыла́тые слова́** тапҡыр һүҙҙәр; **крыла́тый конь** *миф.* толпар, дөлдөл.

КРЫЛО́ *с.* 1. ҡанат; **маха́ть кры́льями** ҡанат ҡағыу; 2. (*лопасть*) көрәк; 3. (*боковая пристройка к зданию; флигель*) яҡ, ҡыр; 4. *воен.* фланг, ҡанат; ◇ **подре́зать кры́лья** *кому* ҡанаттарын киҫеү; ҡанатын ҡырҡыу; **распра́вить кры́лья** бөтә мөмкинлекте файҙаланыу.

КРЫЛЫШКО *с. уменьш. от* **крыло́** 1; ◇ **взять под своё кры́лышко** *кого* үҙ ҡанаты аҫтына алыу.

КРЫЛЬЦО́ *с.* күтәрмә, болдор.

КРЫ́НКА *ж.* оҙон көршәк (*һөт һауыты*).

КРЫ́СА *ж.* ҡомаҡ.

КРЫСЁНОК *м.* ҡомаҡ балаһы.

КРЫСИ́НЫЙ *прил.* ҡомаҡ; **крыси́ная нора́** ҡомаҡ ояһы.

КРЫСОЛО́ВКА *ж.* ҡомаҡ ҡапҡаны.

КРЫ́ТЫЙ 1. *прич.* ябылған; 2. *прил.* (*с навесом*) ябыҡ, ябылған; **кры́тый ры́нок** ябыҡ (*йәки* башы ябылған) баҙар.

КРЫТЬ *несов.* 1. *что* (*крышу и т. п.*) ябыу, ҡаплау; 2. *что* (*обшивать, обивать*) тышлау, көпләү; **крыть шу́бу сукно́м** тунды буҫтау менән тышлау; 3. *кого, прост.* (*бранить, ругать*) тетеү, тетеп ташлау.

КРЫ́ТЬСЯ *несов.* 1. (*заключаться*) тороу, ғибәрәт булыу; **в чём кро́ется причи́на э́того явле́ния?** был күренештең сәбәбе нимән тора?; 2. *страд. к* **крыть** 1, 2.

КРЫ́ША *ж.* 1. түбә, ҡыйыҡ; 2. (*дом, жилище*) торор урын (*йәки* ер); ◇ **жить под одно́й кры́шей** бер өйҙә йәшәү.

КРЫ́ШКА *ж.* ҡапҡас.

КРЮК *м.* ырғаҡ; ◇ **сде́лать крюк** урау, урау яһау, урап килеү.

КРЮЧКОВА́ТЫЙ *прил.* ырғаҡ һымаҡ, ырғаҡҡа оҡшаған, кәкере; **крючкова́тый нос** кәкере танау.

КРЮЧО́К *м.*: **крючо́к у оде́жды** кейем ҡаптырмаһы; **крючо́к для вяза́ния** бәйләй торған ырғаҡ; **крючо́к для ры́бной ло́вли** балыҡ ҡармағы; **дверно́й крючо́к** ишек элгесе, келәһе.

КРЯ́ДУ *нареч. разг.* рәттән, тотошлай.

КРЯЖ *м.* 1. (*цепь гор*) һырттар, арҡалар, тәпәш тауҙар теҙмәһе; 2. (*обрубок бревна*) түмәрсә, түмәр.

КРЯ́ЖИСТЫЙ *прил.* 1. (*толстый, крепкий*) йыуан, ҡалын, баҙыҡ; **кря́жистый дуб** йыуан имән; 2. *перен.* ныҡ, таҙа; **кря́жистый стари́к** ныҡ (*йәки* таҙа) ҡарт.

КРЯ́КАНЬЕ *с.* 1. (*крик утки*) быжҡ-быжҡ, быжҡылдау; 2. (*звуки, издаваемые человеком*) ҡыҳ, эһем-эһем.

КРЯ́КАТЬ *несов.* 1. (*об утке*) быжҡылдау, быжҡ-быжҡ итеү; 2. *разг.* (*о человеке*) ҡыҳылдау, тамаҡ ҡырыу.

КРЯ́КВА *ж. зоол.* һуна, һуна өйрәк.

КРЯ́КНУТЬ *сов. и однокр. см.* **кря́кать.**

КРЯХТЕ́ТЬ *несов. разг.* ыңғырашыу, ыһылдау, уһылдау.

КСЁНДЗ *м. церк.* ксендз (*поляктәрҙә священник*).

КСЕНО́Н *м. хим.* ксенон (*газ*).

КСИЛОГРА́ФИЯ *ж.* 1. (*гравирование*) ағасҡа һүрәт төшөрөү; 2. (*гравюра*) ағасҡа төшөрөлгән һүрәт.

КСИЛОЛИ́Т *м.* ксилолит (*яһалма төҙөлөш материалы*).

КСИЛОФО́Н *м.* ксилофон (*музыка ҡоралы*).

КСТА́ТИ *нареч.* 1. (*вовремя, в нужный момент*) урынлы, тап килтереп; **сказа́ть что́-либо кста́ти** нәмә булһа ла урынлы әйтеү; 2. (*заодно с чем-л. другим*) бер ыңғайҙа, тура килгәндә; **кста́ти зайти́ и за кни́гами** бер ыңғайҙа китаптарҙы алырға инеү; 3. *в знач. вводн. сл.* ысынлап, әйткәндәй, әйтмәксе; **я, кста́ти, в то вре́мя увлека́лся спо́ртом** әйткәндәй, ул ваҡытта мин спорт менән мауыға инем.

КТО *мест.* 1. *вопр., относ.* кем; **кто там?** кем унда?; **кто кого́?** кем кемде?; **кто не рабо́тает, тот не ест** кем эшләмәй, шул ашамай; 2. *разд. разг.* берәүҙәр, ҡайһылар; **кто пошёл в кино́, кто в теа́тр** ҡайһылары киноға, ҡайһылары театрға китте; 3. *неопр. разг.* берәү, берәйһе, кем; **е́сли кто придёт, скажи́, что я пошёл на рабо́ту** берәйһе килһә, мине эшкә киткән тиерһең; ◇ **кто́ бы ни...** кем генә булмаһын, кем дә булһа; һәр кем; **ма́ло ли кто** *см.* **ма́ло.**

КТО́-ЛИБО, КТО́-НИБУДЬ *мест. неопр.* кем булһа ла, кем дә булһа, берәйһе.

КТО́-ТО *мест. неопр.* кемдер, берәү; **кто́-то заходи́л к вам** һеҙгә кемдер килгәйне.

КУБ I *м.* куб (1. *мат. һәр яғы квадраттан торған алты ҡырлы фигура*; 2. *мат. берәй һандың өсөнсө дәрәжәһе*; 3. *бер куб метр ҙурлығындағы күләм үлсәүе*).

КУБ II *м.* (*сосуд*) куб (*һауыт*).

ҠУБА́НКА *ж. разг.* кубанка (1. *бойҙай төрө*; 2. *баш кейеме*).
ҠУ́БАРЕМ *нареч. разг.* мәтәләп, тәкмәсләп, тәгәрәп; **ку́барем скати́ться с горы́** тауҙан мәтәләп төшөп китеү.
ҠУБАТУ́РА *ж.* кубатура (*берәй нәмәнең куб үлсәүе буйынса күләме*); **кубату́ра ко́мнаты** бүлмәнең кубатураһы.
ҠУБИ́ЗМ *м. иск.* кубизм (*живопись өлкәһендәге формалистик ағым*).
ҠУ́БИК *м.* 1. *разг.* (*мера объёма*) кубик (*шыйыҡлыҡтың бер куб сантиметре*); 2. *обычно мн.* **ку́бики** (*предмет в форме куба*) шаҡмаҡ, шаҡмаҡ уйынсыҡ; **де́тские ку́бики** балаларҙың шаҡмаҡ уйынсығы.
ҠУБИ́НЕЦ *м.* кубин.
ҠУБИ́НКА *ж.* кубинка.
ҠУБИ́НСКИЙ *прил.* куба, Куба; **куби́нский са́хар** куба шәкәре.
ҠУБИ́НЦЫ *мн.* кубиндәр.
ҠУБИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. куб формаһындағы, куб; **куби́ческая фо́рма** куб формаһы; 2. *мат.* куб; **куби́ческий ко́рень** куб тамыры.
ҠУ́БОВЫЙ *прил.* күм-күк; **ку́бовый цвет** күм-күк төҫ.
ҠУ́БОК *м.* 1. кубок (*металл һауыт*); **ку́бок вина́** бер кубок ҡыҙыл араҡы; 2. *спорт.* кубок; **переходя́щий ку́бок** күсмә кубок.
ҠУБОМЕ́ТР *м.* кубометр; **кубоме́тр дров** бер кубометр утын.
ҠУ́БРИК *м. мор.* кубрик (1. *карапта команда йәшәй торған урын*; 2. *елкәнле ҙур карапта түбәнге палуба*).
ҠУБЫ́ШКА 1. *ж.* (*копилка*) аҡса һауыты (*йәки көршәге*); 2. *м. и ж.* ит бүкәне (*ҡатын-ҡыҙ, бала-саға*).
ҠУВА́ЛДА *ж.* балға.
ҠУВШИ́Н *м.* кувшин.
ҠУВШИ́НКА *ж. бот.* томбойоҡ.
ҠУВЫРКА́НЬЕ *с. см.* **кувырка́ться.**
ҠУВЫРКА́ТЬСЯ *несов. разг.* мәтәләү, тәкмәсләү, тәкмәс атыу.
ҠУВЫРКНУ́ТЬСЯ *сов. и однокр. см.* **кувырка́ться.**
ҠУВЫРКО́М *нареч. разг.* мәтәләп, тәкмәсләп, баштүбән.
ҠУГУА́Р *м. зоол.* кугуар (*ҙур ҡырағай бесәй*).
ҠУДА́ *нареч.* 1. *вопр., относ.* ҡайҙа; нимәгә, ни өсөн; **куда́ идти́?** ҡайҙа барырға?; **куда́ назна́чат, туда́ и пое́ду** ҡайҙа билдәләһәләр, шунда барам; **куда́ мне сто́лько веще́й?** нимәгә миңә шул тиклем әйбер?; 2. *неопр. разг.* берәй ергә, ҡайҙа булһа ла; **е́сли куда́ пойдёте, скажи́те мне** берәй ергә барырға булһағыҙ, миңә әйтегеҙ; 3. *в знач. частицы разг.* (*значительно, гораздо*) тағы ла; **получи́лось куда́ сложне́е, чем он ожида́л** ул көткәнгә ҡарағанда тағы ла ҡатмарлыраҡ булып сыҡты; ✧ **куда́ бы ни** ҡайҙа ғына (булмаһын); **куда́ лу́чше** күп артыҡ; **отпра́вить, куда́ Мака́р теля́т не гоня́л** әйләнеп ҡайта алмаҫлыҡ ергә ебәреү, ер ситенә олаҡтырыу; **хоть куда́** бик шәп, бына тигән.
ҠУДА́-ЛИБО, ҠУДА́-НИБУДЬ *нареч.* ҡайҙа булһа ла, берәй ергә.
ҠУДА́-ТО *нареч.* ҡайҙалыр, әллә ҡайҙа; **он куда́-то ушёл** ул ҡайҙалыр киткән.
ҠУДА́ХТАНЬЕ *с.* ҡыт-ҡыт, ҡыт-ҡытаҡ, ҡытаҡлау, ҡыҡылдау.
ҠУДА́ХТАТЬ *несов.* ҡытаҡлау, ҡыҡылдау, ҡыт-ҡыт (*йәки ҡытаҡ-ҡытаҡ*) итеү.
ҠУДЕ́ЛЬ *ж.* сүбәк.
ҠУДЕ́СНИК *м. поэт.* сихырсы.
ҠУДЛА́ТЫЙ *прил. разг.* лаҫбыр, һалбыр, йөнтәҫ.
ҠУ́ДРИ *только мн.* бөҙрә сәс.
ҠУДРЯ́ВИТЬСЯ *несов.* бөҙрәләнеү.
ҠУДРЯ́ВЫЙ *прил.* 1. бөҙрә; **кудря́вая берёза** бөҙрә ҡайын; 2. *перен.* (*манерный*) бормалы-сырмалы; **кудря́вый стиль** бормалы-сырмалы стиль.
ҠУЗНЕ́Ц *м.* тимерсе.
ҠУЗНЕ́ЧИК *м.* сиңерткә.
ҠУЗНЕ́ЧНЫЙ *прил.* тимерсе; **кузне́чный мо́лот** тимерсе сүкеше.
ҠУ́ЗНИЦА *ж.* тимерлек.
ҠУ́ЗОВ *м.* 1. кузов; 2. *обл.* (*корзинка*) тубал (*из лыка*); моҙға, туйыҙ (*из берёсты*); **назва́лся груздём, полеза́й в ку́зов** *посл. соотв.* башлама, башлағас ташлама (*бер эште үҙең башлағанһың икән, үҙең осона сыҡ*).
ҠУКАРЕ́КАТЬ *несов. разг.* кикрикүк тиеү.
ҠУ́КИШ *м. разг.* ҡуҡыш, кукиш; **показа́ть ку́киш** ҡуҡыш күрһәтеү.
ҠУ́КЛА *м.* ҡурсаҡ.
ҠУКОВА́НИЕ *с.* кәк-күк.
ҠУКОВА́ТЬ *несов.* кәк-күк, кәк-күк тиеү; кәкүк саҡырыу.
ҠУ́КОЛКА *ж.* 1. *уменьш.-ласк. от* **ку́кла**; 2. *зоол.* ҡурсаҡ.
ҠУ́КОЛЬ *м. бот.* баҡра.
ҠУ́КОЛЬНЫЙ *прил.* ҡурсаҡ; **ку́кольный теа́тр** ҡурсаҡ театры; ✧ **ку́кольная коме́дия** ҡурсаҡ уйыны (*яһалма тантана*).
ҠУ́КСИТЬСЯ *несов. разг.* кәйефһеҙ булыу, сырай һытыу.
ҠУКУРУ́ЗА *ж.* кукуруз.
ҠУКУРУ́ЗНЫЙ *прил.* кукуруз; **кукуру́зные поча́тки** кукуруз сәкәндәре.
ҠУКУ́ШКА *ж.* кәкүк.
ҠУКУ́ШКИН *прил.*: **куку́шкин лён** *бот.* кәкүк етене.
ҠУЛА́К I *м.* йоҙроҡ; **погрози́ть кулако́м** йоҙроҡ төйөү (*йәки* күрһәтеү); ✧ **смея́ться в кула́к** эстән генә, аҫтыртын ғына көлөү.
ҠУЛА́К II *м.* (*богатый крестьянин*) кулак.
ҠУЛА́ЦКИЙ *прил.* кулак; **кула́цкое хозя́йство** кулак хужалығы.
ҠУЛА́ЧЕСТВО *с. собир.* кулактар; **ликвида́ция кула́чества как кла́сса** кулактарҙы синыф булыу яғынан бөтөрөү.
ҠУЛА́ЧКИ: би́ться на кула́чки (на кула́чках) йоҙроҡлашыу, йоҙроҡ һуғышына тотоноу, уҫмаҡлашыу.
ҠУЛАЧКО́ВЫЙ *прил.*: **кулачко́вый вал** *тех.* кулачоклы вал.
ҠУЛА́ЧНЫЙ *прил.*: **кула́чный бой** *ист.* йоҙроҡ һуғышы, уҫмаҡ.
ҠУЛАЧО́К *м.* 1. *уменьш. от* **кула́к I**; 2. *тех.* кулачок (*машиналарҙың берәй*

механизмде ҡуҙғатып ебәрә торған өлөшө).

ҠУЛЕБЯ́КА *ж.* оҙонса пирог (*иттән, балыҡтан һ. б.*).

ҠУЛЁК *м.* бәләкәй ҡап; ◇ **из кулька́ в рого́жу (попра́виться, испра́виться)** *погов. соотв.* ҡаш төҙәтәм тип күҙ сығарыу.

ҠУ́ЛИ *м. нескл.* кули (*ҡайһы бер Азия илдәрендә йөк ташыусы эшсе*).

ҠУЛИ́К *м. зоол.* көйөлдө, ҡыҙғатау, тәтеүәл; ◇ **вся́кий кули́к своё боло́то хва́лит** *посл. соотв.* илле илендә, юкәле күлендә.

ҠУЛИНА́Р *м.* кулинар, аш-һыу оҫтаһы.

ҠУЛИНА́РИЯ *ж.* 1. кулинария, аш-һыу оҫталығы; 2. *собир.* (*кушанья*) ашамлыҡ; **мясна́я кулина́рия** ит ашамлығы.

ҠУЛИНА́РКА *женск. р. к* **кулина́р.**

ҠУЛИНА́РНЫЙ *прил.* ашамлыҡ, аш әҙерләү; **кулина́рный реце́пт** аш әҙерләү рецепте.

ҠУЛИ́СЫ *мн.* (*ед.* **кули́са**) *ж.* 1. *театр.* ике ян декорация; **за кули́сами** 1) сәхнә артында; 2) *перен.* йәшерен, йәшереп, аҫтыртын; 2. *перен.* (*актёрская среда*) артистар средаһы.

ҠУЛИ́Ч *м.* кулич (*пасха икмәге*).

ҠУЛИ́ЧКИ *только мн.*: **у чёрта на кули́чках** *прост.* йәһәннәм аҫтында, әллә ҡайҙа.

ҠУЛО́Н I *м. физ.* кулон (*электр тогын үлсәү берәмеге*).

ҠУЛО́Н II *м.* (*украшение*) кулон (*аҫыл ташлы мунсаҡ*).

ҠУЛУА́РНЫЙ *прил.* кулуарҙағы; **кулуа́рные встре́чи** кулуарҙағы осрашыуҙар.

ҠУЛУА́РЫ *только мн.* кулуар (*парламенттә, съезда һ. б. ултырыш залынан башҡа бүлмә, урын*).

ҠУЛЬ *м.* ҡап.

ҠУЛЬМИНАЦИО́ННЫЙ *прил.* иң юғары, кульминацион; **кульминацио́нная то́чка** кульминацион нөктә.

ҠУЛЬМИНА́ЦИЯ *ж.* 1. *астр.* кульминация (*күктәге яҡтыртҡыс планетаның меридиан аша үтеүе*); 2. *перен.* кульминация, иң юғары нөктә.

ҠУЛЬТ *м.* 1. *рел.* ғибәҙәт, табыныу; **культ со́лнца** ҡояшҡа табыныу; 2. *перен.* хөрмәт, ололау; табыныу, культ; **культ ли́чности** шәхес культе; ◇ **служи́тели ку́льта** руханиҙар.

ҠУЛЬТ- *ҡушма һүҙҙәрҙең «культура» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **культтова́ры** культура тауарҙары.

ҠУЛЬТИВА́ТОР *м. с.-х.* культиватор (*ер йомшартыу ҡоралы*).

ҠУЛЬТИВА́ЦИЯ *ж.* культивациялау, культиватор менән эшкәртеү.

ҠУЛЬТИВИ́РОВАТЬ *несов. что* 1. *с.-х.* культивациялау, культиватор менән эшкәртеү; 2. (*разводить*) үҫтереү, игеү; 3. (*развивать*) индереү, таратыу, йәйелдереү; **культиви́ровать но́вые техни́ческие приёмы** яңы техник алымдарҙы индереү.

ҠУЛЬТМА́ССОВЫЙ *прил.*: **культма́ссовая рабо́та** культмассовый эш.

ҠУЛЬТПОХО́Д *м.* культпоход; **устро́ить культпохо́д в теа́тр** театрға культпоход ойоштороу.

ҠУЛЬТРАБО́ТНИК *м.* культура работниге.

ҠУЛЬТТОВА́РЫ *только мн.* культура тауарҙары.

ҠУЛЬТУ́РА *ж.* 1. культура; **социалисти́ческая культу́ра** социалистик культура; **челове́к высо́кой культу́ры** юғары культуралы кеше; 2. *с.-х.* (*культивируемое растение*) культура; **зерновы́е культу́ры** бөртөклө культуралар; 3. (*разведение*) иген үҫтереү, игеү, үрсетеү; **культу́ра карто́феля** картуф үҫтереү; **культу́ра шелкопря́да** ебәк ҡорто үрсетеү; 4. (*обработка*) эшкәртеү; **культу́ра по́чвы** тупраҡ эшкәртеү.

ҠУЛЬТУ́РНО-БЫТОВО́Й *прил.* культура-көнкүреш; **культу́рно-бытово́е обслу́живание** культура-көнкүреш яғынан хеҙмәтләндереү.

ҠУЛЬТУ́РНО-ВОСПИТА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.*: **культу́рно-воспита́тельная рабо́та** культура-тәрбиә эше.

ҠУЛЬТУ́РНО-МА́ССОВЫЙ *прил. см.* **культма́ссовый.**

ҠУЛЬТУ́РНО-ПРОСВЕТИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* культура-ағартыу; **культу́рно-просвети́тельные учрежде́ния** культура-ағартыу учреждениеләре.

ҠУЛЬТУ́РНОСТЬ *ж.* культуралылыҡ.

ҠУЛЬТУ́РНЫЙ *прил.* 1. культура; **культу́рные потре́бности** культура ихтыяждары; **культу́рный у́ровень** культура кимәле; **культу́рная револю́ция** культура революцияһы; 2. (*воспитанный*) культуралы, белемле; **культу́рный челове́к** культуралы кеше; 3. (*обработанный; созданный человеком*) игеп үҫтерелә торған; **культу́рные расте́ния** игеп үҫтерелә торған үҫемлектәр; ◇ **культу́рный слой земли́** *археол.* ерҙең культуралы ҡатламы (*кеше йәшәгән урындарҙа органик ҡалдыҡтарҙан һәм ҡаралты емеректәренән барлыҡҡа килгән ер ҡатламы*).

ҠУЛЬТЯ́ *ж.* һынған (*йәки зәғиф*) ҡул (*йәки аяҡ*).

ҠУЛЬТЯ́ПКА *ж. разг. см.* **культя́.**

ҠУМ *м.* 1. *уст.* (*крёстный отец*) исем атаһы (*рустарҙа баланы суҡындырған ир кеше*); 2. *разг.* (*в обращении*) ҡоҙа.

ҠУМА́ *ж.* 1. *уст.* (*крёстная мать*) исем әсәһе (*рустарҙа баланы суҡындырған ҡатын кеше*); 2. *разг.* (*в обращении*) ҡоҙағый.

ҠУМА́Ч *м.* бурҙат.

ҠУМА́ЧНЫЙ, ҠУМАЧО́ВЫЙ *прил.* бурҙат; **кумачо́вая руба́ха** бурҙат күлдәк.

ҠУМИ́Р *м.* 1. (*идол*) бот, тәре; 2. *перен.* йән һөйгәне (*йәки ҡәҙере*).

ҠУМОВСТВО́ *с.* 1. (*отношения между кумовьями*) яҡынлыҡ, дуҫлыҡ; 2. *перен.* ҡоҙа-ҡоҙағыйлыҡ.

ҠУ́МУШКА *ж.* 1. *ласк. от* **кума́**; 2. *разг.* (*сплетница*) ғәйбәтсе ҡатын-ҡыҙ.

ҠУМЫ́К *м.* ҡумыҡ.

ҠУМЫ́КИ *мн.* ҡумыҡтар.

ҠУМЫ́КСКИЙ *прил.* ҡумыҡ; **кумы́кский язы́к** ҡумыҡ теле.

ҠУМЫ́С *м.* ҡымыҙ.

КУМЫСОЛЕЧЕ́БНИЦА *ж.* ҡымыҙ менән дауалау (*йәки* дауаланыу) урыны.

КУМЫСОЛЕЧЕ́НИЕ *с.* ҡымыҙ менән дауалау (*йәки* дауаланыу).

КУМЫ́ЧКА *ж.* ҡумыҡ ҡатын-ҡыҙы.

КУНЖУ́Т *м. бот.* кунжут (*үсемлек*).

КУНЖУ́ТНЫЙ *прил.* кунжут; **кунжу́тное ма́сло** кунжут майы.

КУ́НИЙ *прил.* һусар; **ку́ний мех** һусар тиреһе.

КУНИ́ЦА *ж.* 1. һусар; 2. (*мех*) һусар тиреһе.

КУПА́ЛЬНЫЙ *прил.* һыу инеү; **купа́льный сезо́н** һыу инеү осоро; **купа́льный костю́м** һыу инеү костюме.

КУПА́ЛЬНЯ *ж.* һыу инеү урыны.

КУПА́ЛЬЩИК *м.* һыу инеүсе.

КУПА́ЛЬЩИЦА *женск. р. к* **купа́льщик.**

КУПА́НИЕ *с. см.* **купа́ть(ся); здесь хоро́шее ме́сто для купа́ния** һыу инеү өсөн бында һәйбәт.

КУПА́ТЬ *несов. кого-что* һыу индереү, ҡойондороу, йыуындырыу.

КУПА́ТЬСЯ *несов.* һыу инеү, ҡойоноу, йыуыныу.

КУПЕ́ *с. нескл.* купе (*вагонда бер нисә кешелек бүлмә*).

КУПЕ́ЛЬ *ж. церк.* купель (*сиркәүҙә суҡындырғанда баланы сумдырып алыу өсөн һыу һалынған ҙур һауыт*).

КУПЕ́Ц *м.* сауҙагәр.

КУПЕ́ЧЕСКИЙ *прил.* сауҙагәр; **купе́ческий дом** сауҙагәр йорто.

КУПЕ́ЧЕСТВО *с. собир.* сауҙагәрҙәр.

КУПИ́РОВАННЫЙ *прил. ж.-д.* купеле; **купи́рованный ваго́н** купеле вагон.

КУПИ́ТЬ *сов. кого-что* һатып алыу.

КУПЛЕ́Т *м.* 1. куплет; 2. *только мн.* **купле́ты** куплеттәр, йырҙар (*көндәлек ваҡиғаларға ҡарата йырлана торған йырҙар*).

КУПЛЕТИ́СТ *м.* куплетсе (*куплеттәр йырлаусы эстрада артисе*).

КУ́ПЛЯ *ж. см.* **купи́ть; ◇ ку́пля-прода́жа** алыш-биреш.

КУ́ПОЛ *м. архит.* көмбәҙ.

КУПОЛОВИ́ДНЫЙ, КУ́ПОЛООБРА́ЗНЫЙ *прил.* көмбәҙ һымаҡ.

КУПО́Н *м.* купон (1. *ҡиммәтле ҡағыҙҙарҙан процент алыу өсөн йыртып алына торған талон*; 2. *айырым биҙәге йәки сигеүе булған күлдәклек, блузалыҡ материя киҫәге*).

КУПОРО́С *м.* купорос; **ме́дный купоро́с** күк таш, баҡыр купоросы; **желе́зный купоро́с** йәшел-зәңгәр, тимер купоросы.

КУПОРО́СНЫЙ *прил.* купорос; купорослы; **купоро́сное ма́сло** купорос майы; **купоро́сная руда́** купорослы руда.

КУПЧИ́ХА *ж.* купчиха; купец бисәһе.

КУПЮ́РА I *ж.* купюра (*әҙәби, музыка әҫәрен ҡыҫҡартыу, айырым урындарын төшөрөп ҡалдырыу*).

КУПЮ́РА II *ж. фин.* купюра (*ҡағыҙ аҡса, облигация һ. б. ҡиммәтле ҡағыҙҙарҙың өҫтөнә ҡуйылған хаҡы*).

КУРАГА́ *ж. собир.* кипкән өрөк.

КУРА́ЖИТЬСЯ *несов. разг.* үҙеңде тәрбиәһеҙ (*йәки* тупаҫ) тотоу, оятһыҙланыу.

КУРА́НТЫ *только мн.* курант (*манараға, башняға ҡуйыла торған музыкалы сәғәт*); **кремлёвские кура́нты** кремль куранттары.

КУРГА́Н *м.* ҡурған.

КУРГУ́ЗЫЙ *прил. разг.* 1. (*об одежде*) наҡыҫ; 2. (*о животных*) сонтоҡ.

КУРД *м.* курд.

КУ́РДСКИЙ *прил.* курд; **ку́рдский язы́к** курд теле.

КУ́РДЫ *мн.* курдтар.

КУРДЮ́К *м.* ҡуй.

КУРДЮ́ЧНЫЙ *прил.* ҡуй, оса; **курдю́чное са́ло** оса майы; **курдю́чная овца́** ҡуй һарығы.

КУРДЯ́НКА *ж.* курд ҡатын-ҡыҙы.

КУ́РЕВО *с.* 1. *прост.* (*табак*) тәмәке; тәмәке төтөнө; 2. (*ароматическое вещество*) көйрәткес, төтәткес, төтөн; **ку́рево для пчёл** бал ҡорттары өсөн төтәткес.

КУРЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **кури́ть; куре́ние о́пиума** опиум тартыу; 2. (*ароматическое вещество*) хуш еҫле төтәткес; төтөн.

КУРЕННО́Й *прил.*: **куренно́й атама́н** *ист.* курень атаманы.

КУРЕ́НЬ *м.* 1. *обл.* (*шалаш*) ҡыуыш; 2. *ист.* курень (*Запорожье казактарында ғәскәри часть*).

КУРИ́ЛЬНЯ *ж.* (*опиум һ. б.*) тартыу урыны.

КУРИ́ЛЬЩИК *м.* тәмәке тартыусы, тәмәкесе.

КУРИ́ЛЬЩИЦА *женск. р. к* **кури́льщик.**

КУРИ́НЫЙ *прил.* тауыҡ; **кури́ный бульо́н** тауыҡ һурпаһы; **◇ кури́ная слепота́** 1) *см.* **курослéп**; 2) *мед.* тауыҡ күҙ; **кури́ная па́мять** һыу мейе, тауыҡ баш, насар хәтер.

КУРИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. тәмәке; тәмәке тартыу, тарта торған; **кури́тельная бума́га** тәмәке ҡағыҙы; **кури́тельный таба́к** тарта торған тәмәке; 2. *в знач. сущ.* **кури́тельная** *ж.* тәмәке тартыу бүлмәһе.

КУРИ́ТЬ *несов.* 1. *что и без доп.* тартыу, көйрәтеү; **кури́ть таба́к** тәмәке тартыу; 2. *что* (*добывать что-л. перегонкой*) ҡыуыу; **кури́ть смолу́** ыҫмала ҡыуыу; 3. *чем* (*сжигать*) яндырыу; **кури́ть арома́тными смо́лами** еҫле ыҫмала яндырыу.

КУРИ́ТЬСЯ *несов.* 1. (*тлеть*) көйрәү, быҫҡыу; 2. (*выделять дымок, пар*) төтәү, быуланыу; **вулка́н кури́тся** янартау төтәй; 3. *страд. к* **кури́ть** 1.

КУ́РИЦА *ж.* тауыҡ; **◇ ку́рам на́ смех** әҙәм көлкөһө; **мо́края ку́рица** мәхлүҡ, ебегән, булдыҡһыҙ; **у него́ де́нег ку́ры не клюю́т** *см.* **клева́ть.**

КУ́РИЯ *ж.* курия (*буржуаз илдәрҙәге һайлау системаһында сословиеләренә, байлыҡтарына ҡарап бүленә торған разряд*); **рабо́чая ку́рия** эшселәр курияһы.

КУРЛЫ́КАТЬ *несов.* (*о журавлях*) торҡолдау, торойҡ-торойҡ (*йәки* тороҡ-тороҡ) тиеү.

КУРНО́Й *прил. уст.* ҡара, мөрйәһеҙ; **курна́я изба́** ҡара өй.

КУРНО́СЫЙ *прил.* йәмшек танау.

КУРОВО́Д *м.* тауыҡсы, тауыҡ үрсетеүсе.

КУРОВО́ДСТВО *с.* тауыҡсылыҡ.

КУРО́К *м.* тәте, сирткес; **спусти́ть куро́к** тәтене төшөрөү (*йәки* ысҡындырыу); **взвести́ куро́к** тәтене күтәреү.

КУРОЛЕ́СИТЬ *несов. прост.* дыу ҡуптарыу, шаталаҡланыу.

КУРОПА́ТКА *ж.* ағуна.

КУРО́РТ *м.* курорт.

КУРО́РТНИК *м.* курортсы.

КУРО́РТНИЦА *женск. р. к* **куро́ртник.**

КУРО́РТНЫЙ *прил.* курорт; **куро́ртное управле́ние** курорттар идараһы.

КУРОРТОЛО́ГИЯ *ж.* курортология (*шифалы урындарҙың сәләмәтлеккә якшы тәьҫир итеүен һәм уны файҙаланыу юлдарын өйрәнеү фәне*).

КУРОСЛЕ́П *м. бот.* тауыҡ үләне.

КУРС *м.* 1. (*направление движения*) юнәлеш, юл; **взять курс на юг** көньяҡҡа юнәлеш алыу, юл тотоу; 2. (*год обучения*) курс; **перейти́ на второ́й курс** икенсе курсҡа күсеү; 3. (*изложение научной дисциплины*) курс; **курс исто́рии па́ртии** партия тарихе курсы; 4. *перен. полит.* (*основная установка*) юл; **курс на индустриализа́цию** индустриалаштырыуға юл тотоу; 5. *только мн.* **ку́рсы** (*учебное заведение*) курс, курстар; **чертёжные ку́рсы** чертёжниктәр курсы; 6. (*ряд лечебных процедур*) курс; **курс водолече́ния** һыу менән дауаланыу курсы; 7. (*цена валюты*) курс, ҡиммәт; **повыше́ние ку́рса сове́тского рубля́** совет һумының курсы күтәрелеү; ✧ **быть в ку́рсе де́ла** эш менән таныш булыу; **ввести́ в курс де́ла** *см.* **ввести́.**

КУРСА́НТ *м.* 1. (*слушатель курсов*) курста уҡыусы, курсант; 2. *воен.* курсант (*хәрби училищелә тәрбиәләнеүсе*).

КУРСА́НТКА *женск. р. к* **курсант** 1.

КУРСА́НТСКИЙ *прил.* курсант; **курса́нтская фо́рма** курсанттар формаһы.

КУРСИ́В *м. полигр.* курсив (*яҙма хәрефкә оҡшаған баҫма хәреф*)

КУРСИ́ВНЫЙ *прил.* курсив; **курси́вный шрифт** курсив хәрефе.

КУРСИ́РОВАТЬ *несов.* йөрөп тороу; **ме́жду Москво́й и Я́лтой курси́руют авто́бусы** Мәскәү менән Ялта араһында автобустар йөрөп тора.

КУРСИ́СТКА *ж. уст.* курсистка (*батша Россияһында ҡатын-ҡыҙҙар өсөн асылған курста уҡып йөрөүсе*).

КУРСО́ВКА *ж.* курсовка (*курортта дауаланыу һәм туҡланыу өсөн ҡулға бирелгән документ*).

КУРСОВО́Й *прил.* курс; **курсово́е собра́ние студе́нтов** студенттәрҙең курс йыйылышы.

КУРТИ́НА *ж. воен. уст.* куртина (*крепостең бер өлөшө*).

КУ́РТКА *ж.* куртка (*кейем*).

КУРУЛТА́Й *м.* ҡоролтай.

КУРЧА́ВИТЬСЯ *несов.* бөҙрәләнеү.

КУРЧА́ВЫЙ *прил.* бөҙрә, бөҙрә сәсле; **курча́вые во́лосы** бөҙрә сәс; **курча́вый ребёнок** бөҙрә сәсле бала.

КУРЬЁЗ *м.* ҡыҙыҡ, көлкө (*йәки* мәрәкә) хәл; ✧ **ра́ди курьёза** ҡыҙыҡ булһын өсөн, мәрәкә итеп.

КУРЬЁЗНЫЙ *прил.* ҡыҙыҡ, мәрәкә; **курьёзный слу́чай** мәрәкә хәл.

КУРЬЕ́Р *м.* курьер (1. *учреждениелә эш ҡағыҙҙары таратып йөрөүсе*; 2. *офиц. ашығыс йомоштар менән йөрөүсе кеше, сапҡын*).

КУРЬЕ́РСКИЙ *прил.* курьер, курьерлек; **курье́рские обя́занности** курьерлек хеҙмәте; **курье́рский по́езд** курьер поезы.

КУРЯ́ТИНА *ж.* тауыҡ ите.

КУРЯ́ТНИК *м.* тауыҡ ояһы.

КУРЯ́ЩИЙ *прил. и в знач. сущ. м.* (тәмәке) тартыусы, тәмәкесе; **ваго́н для куря́щих** тәмәкеселәр өсөн вагон.

КУСА́ТЬ *несов.* 1. *кого-что* тешләү, сәйнәү; талау, ашау; **куса́ть гу́бы** иренде тешләү; **комары́ куса́ют** серәкәйҙәр тешләй; 2. *кого-что, разг.* (*о растениях*) сағыу; **крапи́ва бо́льно куса́ет** кесерткән ныҡ саға; 3. *что, тех.* киҫеү, өҙөү; **куса́ть про́волоку** сымды өҙөү.

КУСА́ТЬСЯ *несов.* тешләү, тешләшеү.

КУСА́ЧКИ *только мн. тех.* киҫкес, ҡырҡҡыс.

КУСКОВО́Й *прил.* киҫәкле, шаҡмаҡлы; **кусково́е мы́ло** киҫәкле һабын; **кусково́й са́хар** шаҡмаҡлы шәкәр.

КУСО́К *м.* 1. киҫәк, шаҡмаҡ, һыныҡ, өлөш; **кусо́к са́хара** бер шаҡмаҡ шәкәр; **кусо́к хле́ба** бер һыныҡ икмәк; 2. (*отрез*) киҫәк, ос; **кусо́к тка́ни** бер ос туҡыма; ✧ **ве́рный кусо́к хле́ба** тамаҡ туйҙырырлыҡ; **кусо́к в го́рло не идёт** тамаҡҡа аш бармай; **ла́комый кусо́к** *см.* **ла́комый.**

КУСТ *м.* 1. ҡыуаҡ; **куст сире́ни** сирень ҡыуағы; 2. *перен.* (*объединение артелей*) куст, берләшмә.

КУСТА́РНИК *м.* 1. *см.* **куст** 1; 2. *собир.* (*заросли*) ҡыуаҡлыҡ.

КУСТА́РНИКОВЫЙ *прил.* ҡыуаҡ, ҡыуаҡлыҡ; **куста́рниковое расте́ние** ҡыуаҡ үсемлек.

КУСТА́РНИЧАТЬ *несов.* 1. кустарселек итеү; 2. *перен.* кустарселек менән шөғөлләнеү.

КУСТА́РНИЧЕСТВО *с. прям. и перен.* кустарселек.

КУСТА́РНЫЙ *прил.* 1. кустарь; **куста́рные изде́лия** кустарь әйберҙәр; 2. *перен.* ябай, белер-белмәҫ эшләнгән; **куста́рный спо́соб рабо́ты** ябай юл менән эшләнгән эш.

КУСТА́РЩИНА *ж. разг.* кустарселек.

КУСТА́РЬ *м.* кустарь.

КУСТИ́СТЫЙ *прил.* 1. ҡыуаҡланып үҫкән, төп йәйеп үҫкән; **кусти́стая трава́** төп йәйеп үҫкән үлән; 2. (*покрытый кустами*) ҡыуаҡлы, ағаслы, ағас баҫҡан; **кусти́стый овра́г** ағас баҫҡан соҡор.

КУСТИ́ТЬСЯ *несов.* ҡыуаҡланыу, төп йәйеү, өлкөмләнеү.

КУСТОВО́Й *прил.* 1. (*растущий кустом*) ҡыуаҡ булып үҫеп ултырған; **кустовы́е насажде́ния** ҡыуаҡ булып үҫеп ултырған ағастар; 2. *перен.* куст; **кустово́е объедине́ние** куст берләшмәһе.

КУСТОРЕ́З *м. с.-х.* ағас ҡырҡҡыс.

КУ́ТАТЬ *несов. кого-что* урау, төрөү, сырмау; **ку́тать ребёнка в одея́ло** баланы одеялға төрөү.

КУ́ТАТЬСЯ *несов.* ураныу, төрөнөү.

КУТЁЖ *м.* әйттереү, типтереү.

КУТЕРЬМА́ *ж. разг.* шау-шыу, ығы-зығы, ғауға.

ҠУТИ́ЛА *м. разг.* типтереүсе, эскесе.
ҠУТИ́ТЬ *несов.* 1. (*вести разгульный образ жизни*) әйттереү, типтереү; 2. *разг.* (*развлекаться*) күңел асыу.
ҠУХА́РКА *ж.* кухарка, аш бешереүсе ҡатын-ҡыҙ.
ҠУ́ХНЯ *ж.* 1. кухня; **похо́дная ку́хня** поход кухняһе; 2. (*кушанья*) аш, ашамлыҡ.
ҠУ́ХОННЫЙ *прил.* кухня; **ку́хонный нож** кухня бысағы.
ҠУ́ЦЫЙ *прил.* 1. көтөк (*обрубленный — о хвосте*); сонтор ҡойроҡло (*напр. о собаке*); 2. (*короткий*) тоҡор, наҡыҫ; **ку́цый пиджа́к** наҡыҫ пинжәк; 3. *перен.* (*ограниченный*) сикле, сикләнгән, тар.
ҠУ́ЧА *ж.* 1. өйөм; көшөл (*зерна*); **ку́ча песку́** бер өйөм ҡом; 2. *перен. разг.* (*много*) өйөр, бик күп, бер өйөм, тау ҡәҙәр; **у меня́ ку́ча дел** минең эшем бик күп; **согна́ть в ку́чу** *кого-л.* өйөрөп килтереү; ◇ **вали́ть всё в одну́ ку́чу** *см.* **вали́ть.**
ҠУЧЕВО́Й *прил.*: **кучевы́е облака́** өйкөм болоттар.
ҠУ́ЧЕР *м.* күсер.
ҠУ́ЧКА *ж.* 1. *уменьш.-ласк. от* **ку́ча** 1; 2. (*группа*) төркөм; **собира́ться ку́чками** төркөм-төркөм йыйылыу; ◇ **Могу́чая ку́чка** Могучая кучка (*19 быуаттың икенсе яртыһындағы прогрессив рус композиторҙарының бер төркөмө: Балакирев, Мусоргский, Римский-Ҡорсаков, Бородин, Кюи*).
ҠУ́ЧНОСТЬ *ж.* йышлыҡ, тығыҙлыҡ.
ҠУ́ЧНЫЙ *прил.* йыш, тығыҙ, тупланған; өйөрөлөшөп торған (*йәки йөрөгән*); **ку́чная стрельба́** бер урынға туплап атыу.
кучу́ *наст. вр. от* **кути́ть.**
ҠУШ *м. разг.* ҙур өлөш (*йәки ҡалъя*); **сорва́ть куш** ҙур ҡалъя эләктереү.
ҠУША́Ҡ *м.* ҡушаҡ, билбау; **подпоя́саться кушако́м** ҡушаҡ менән бил быуыу.
ҠУ́ШАНЬЕ *с.* аш, ашамлыҡ.
ҠУ́ШАТЬ *несов. что* ашау.
ҠУШЕ́ТКА *ж.* кушетка (*артһыҙ диван*).
ҠУЩЕ́НИЕ *с. см.* **кусти́ться.**
кую́, куёшь *и т. д. наст. вр. от* **кова́ть.**
ҠШ, ҠЫШ *межд.* кеш, көш, кша (*ҡош-ҡорт ҡыуыу*).
ҠЮВЕ́Т *м.* канау (*юлдың ике яғындағы канауҙар*).
ҠЮВЕ́ТКА *ж.* кюветка (*фотография пластинкаларын һәм рәсемдәрҙе йыуыу өсөн һай һауыт*).
ҠЮРЕ́ *м. нескл.* кюре (*католик дине священниге*).

Л

ЛАБА́З *м.* лапаҫ, таҙғаҡ (*бөртөклө ашлыҡ һәм он һаҡлау йәки һатыу урыны*); **мучно́й лаба́з** он лапаҫы.
ЛАБИАЛИЗО́ВАННЫЙ *прил. лингв.* иренләшкән (*өн*).
ЛАБИА́ЛЬНЫЙ *прил. лингв.* ирен, ирен менән әйтелә торған; **лабиа́льные зву́ки** ирен өндәре.
ЛАБИРИ́НТ *м.* 1. *ист.* лабиринт (*боронғо Грецияла күп бүлмәле һәм буталсыҡ коридорлы бина, һарай*); 2. лабиринт (*паркта, баҡсала буталсыҡ юлдар, аллеялар*); 3. *анат.* лабиринт (*ҡолаҡтың эске өлөшө*); 4. *перен.* (*то, в чём трудно разобраться*) буталсыҡлыҡ, ҡатмарлылыҡ; **лабири́нт мы́слей** фекерҙәр буталыуы.
ЛАБОРА́НТ *м.* лаборант.
ЛАБОРА́НТКА *ж.* лаборантка.
ЛАБОРАТО́РИЯ *ж.* лаборатория.
ЛАБОРАТО́РНЫЙ *прил.* лаборатория; **лаборато́рные рабо́ты** лаборатория эштәре.
ЛА́ВА I *ж. геол.* лава (*янартау хәрәкәткә килгәндә атылып сыға торған шыйыҡ масса*).
ЛА́ВА II *ж. воен.* сабыуыл, лава.
ЛА́ВА III *ж. горн.* лава (*күмер сығара торған урын, бер нисә забойҙан тора*).
ЛАВА́НДА *ж. бот.* лаванда (*үҫемлек*).
ЛАВИ́НА *ж.* 1. күскен, шыуыш (*тау баштарынан шыуып төшә торған ҡар*); 2. *перен.* ябырылыш (*көслө ынтылыш менән алға хәрәкәт итеүсе нәмә*); **лави́на во́йск** ғәскәрҙең ябырылып килеүе.
ЛАВИ́РОВАНИЕ *с. см.* **лави́ровать.**
ЛАВИ́РОВАТЬ *несов.* 1. (*о судне*) лавировать итеү (*елкәнле судноның үҙ юнәлешен үҙгәртә-үҙгәртә, елгә ҡаршы барыуы*); 2. *перен.* оҫта тайпылыу, ауыр хәлдән оҫта сығыу.
ЛА́ВКА I *ж.* (*скамья*) эскәмйә.
ЛА́ВКА II *ж. уст.* (*магазин*) кибет.
ЛА́ВОЧНИК *м. уст.* кибетсе.
ЛАВР *м. бот.* лавр; ◇ **пожина́ть ла́вры** *см.* **пожина́ть; почи́ть на ла́врах** *см.* **почи́ть; чужи́е ла́вры не даю́т спать** кеше даны йоҡоно алды (*кеше данынан көнләшеү*).
ЛА́ВРА *ж. церк.* лавра (*ҡайһы бер ирҙәр монастыренең исеме*).
ЛА́ВРОВЫЙ, ЛАВРО́ВЫЙ *прил.* 1. лавр; **лавро́вый лист** лавр япрағы (*ашҡа һалалар*); 2. *в знач. сущ.* **ла́вровые** *мн. бот.* лавр һымаҡтар; ◇ **лавро́вый вено́к** лавр веногы (*еңеү символы*).
ЛАГ *м. мор.* лаг (1. *судноның үткән юлын һәм тиҙлеген билдәләй торған прибор*; 2. *судно борты*).
ЛА́ГЕРНЫЙ *прил.* лагерь; **ла́герная жизнь** лагерь тормошо (*ваҡытлы йәшәү, күсеп йөрөү менән бәйләнгән тормош*).
ЛА́ГЕРЬ *м. в разн. знач.* лагерь; **пионе́рский ла́герь** пионерҙәр лагере; **раски́нуть ла́герь** лагерь ҡороу; **жить в лагеря́х** лагерҙә йәшәү; **ла́герь ми́ра, демокра́тии и социали́зма** тыныслыҡ, демократия һәм социализм лагере.
ЛАД *м.* 1. *разг.* (*согласие*) татыу, татыулыҡ, дуҫ, дуҫлыҡ; **жить в ладу́** татыу йәшәү; 2. (*способ, образ*) көй, ҡалып, лад, ыңғай; **на но́вый лад** яңы ҡалыпҡа, яңыса; **на свой лад** үҙ ыңғайына үҙенсә; 3. *обычно мн.* **лады́** (*на грифе гитары, балалайки*) лад; 4. *обычно мн.* **лады́** (*клавиши гармо-*

ники, баяна) баҫмаҡ, тел; ✧ **де́ло идёт на лад** эш ыңғайға бара, ырай; **ни скла́ду ни ла́ду** килешһеҙ, йәбешмәй, бер ниндәй бәйләнешһеҙ.

ЛА́ДАН *м.* ладан (*хуш еҫле ыҫмала, дини йолаларҙа ыҫлау өсөн ҡулланыла*); **боя́ться как чёрт ла́дана** *кого-чего* уттан ҡурҡҡан кеүек ҡурҡыу, шайтан бисмилланан ҡурҡҡандай ҡурҡыу.

ЛА́ДАНКА *ж. уст.* бетеү.

ЛА́ДИТЬ *несов.* татыу (*йәки* килешеп, дуҫ) тороу; **они́ не ла́дят друг с дру́гом** улар үҙ-ара татыу тормай.

ЛА́ДИТЬСЯ *несов.* уңышлы барыу, яйланыу; йәтеш булыу, килешеү; **де́ло не ла́дится** эш яйланмай.

ЛА́ДНО *частица утверд. разг.* ярай, ярар; **ла́дно, будь по-тво́ему** ярай, һинеңсә булһын.

ЛАДО́НЬ *ж.* ус; ✧ **быть ви́дным как на ладо́ни** ус төбөндәге кеүек күренеп тороу.

ЛАДО́ШИ: хло́пать в ладо́ши сәпәкәйләү, ҡул сабыу, сәпәкәй итеү.

ЛАДЬЯ́ I *ж. уст. поэт.* ҙур кәмә, ҡайыҡ.

ЛАДЬЯ́ II *ж. шахм.* ладья, тура.

ла́жу *наст. вр. от* **ла́дить.**

ла́жу *наст. вр. от* **ла́зить.**

ЛАЗ *м.* тишек, ауыҙ.

ЛАЗАРЕ́Т *м.* лазарет (*бәләкәй генә хәрби больница*).

ЛА́ЗАТЬ *несов. см.* **ла́зить.**

ЛАЗЕ́ЙКА *ж.* 1. ауыҙ, тишек; **лазе́йка в забо́ре** ҡойма аша тишек; 2. *перен.* юл, ҡотолоу юлы (*ауыр хәлдән*); **найти́ лазе́йку** ҡотолоу юлын табыу.

ЛА́ЗИТЬ *несов.* менеү, үрмәләү (*вверх*); төшөү (*вниз*); инеү, тығылыу (*внутрь*); **ла́зить по дере́вьям** ағас башына менеү; **ла́зить в окно́** тәҙрә аша инеү.

ЛАЗО́РЕВЫЙ *прил. поэт. см.* **лазу́рный.**

ЛАЗУРИ́Т *м. мин.* лазурит (*аҡһыл күк төҫтәге таш*).

ЛАЗУ́РНЫЙ *прил.* зәңгәр, аҡһыл күк; **лазу́рное не́бо** зәңгәр күк.

ЛАЗУ́РЬ *ж.* 1. (*цвет*) аҡһыл күк, зәңгәр, зәңгәрлек; **небе́сная лазу́рь** күк зәңгәрлеге; 2. (*краска*) аҡһыл күк (*йәки* зәңгәр) буяу.

ЛАЗУ́ТЧИК *м. воен. уст.* 1. лазутчик (*дошман тылына сығыусы*); 2. (*шпион*) шымсы, шпион.

ЛАЙ *м.* өрөү; **соба́чий лай** эт өрөүе.

ЛА́ЙКА I *ж.* (*порода собак*) сәцкелдәк, эләксен, лайка (*эт тоҡомо*).

ЛА́ЙКА II *ж.* (*кожа*) лайка (*йомшаҡ күн*).

ЛА́ЙКОВЫЙ *прил.* лайка; **ла́йковые перча́тки** лайка бирсәткә.

ЛА́ЙНЕР *м.* лайнер (*ҙур пароход*).

ЛАК *м.* лак; **покры́ть ла́ком** лаклау, лак һөртөү.

ЛАКА́ТЬ *несов. что* сөпөлдәтеү, эсеү (*эт, бесәйгә ҡарата*).

ЛАКЕ́Й *м.* 1. *уст.* лакей; 2. *перен.* ялағай, тәрилкә тотоусы, лакей.

ЛАКЕ́ЙСКИЙ *прил.* 1. *уст.* лакей, лакейлек; **лаке́йская слу́жба** лакейлек хеҙмәте; 2. *перен.* (*угодливый*) ялағайлы, ярамһаҡлы, лакейҙәр һымаҡ; **лаке́йские привы́чки** ялағайлыҡ.

ЛАКЕ́ЙСТВОВАТЬ *несов.* ялағайланыу, тәрилкә тотоу, лакейләнеү.

ЛА́КИ *мн.* (*ед.* **лак** *м.*) лактар (*Дағстандағы халыҡ*).

ЛАКИРО́ВАННЫЙ *прил.* лаклы, лакланған; **лакиро́ванные ту́фли** лаклы туфли.

ЛАКИРОВА́ТЬ *несов. что* 1. лаклау, лак һөртөү; 2. *перен.* (*приукрашивать*) ялтыратып күрһәтеү, ысынын йәшерергә тырышыу.

ЛАКИРО́ВКА *ж.* 1. *см.* **лакирова́ть; лакиро́вка действи́тельности** ысынбарлыҡты ялтыратып күрһәтеү; 2. (*слой лака*) лак, лак ҡатлауы.

ЛАКИРО́ВЩИК *м.* ялтыратып күрһәтеүсе, ысынын йәшерергә тырышыусы.

ЛА́КМУС *м.* 1. лакмус (*күк төҫтәге буяу*); 2. *см.* **ла́кмусовый (ла́кмусовая бума́га).**

ЛА́КМУСОВЫЙ *прил.*: **ла́кмусовая бума́га** лакмус ҡағыҙы (*кислотаға һалғанда ҡыҙыл төҫкә, һелтегә һалғанда күк төҫкә инә торған ҡағыҙ*).

ЛА́КОВЫЙ *прил.* 1. лак; **ла́ковый раство́р** лак иретмәһе; 2. (*лакированный*) лаклы; **ла́ковая о́бувь** лаклы аяҡ кейеме.

ЛА́КОМИТЬСЯ *несов.* һыйланыу; **ла́комиться варе́ньем** варенье менән һыйланыу.

ЛА́КОМКА *м. и ж.* тәмле тамаҡ; **быть ла́комкой** тәмле тамаҡ булыу.

ЛА́КОМСТВО *с.* 1. *обычно мн.* **ла́комства** (*сладости*) тәм-том; тәмле нәмә; 2. (*вкусное блюдо*) тәмле аш (*йәки нәмә*).

ЛА́КОМЫЙ *прил.* 1. (*очень вкусный*) тәмле, татлы; **ла́комое блю́до** тәмле аш; 2. *перен. разг.* (*падкий на что-л.*) тәмле тамаҡ, (*берәй нәмәгә*) әүәҫ, (*берәй нәмәне*) яратҡан; **быть ла́комым до чего́-либо** берәй нәмәне артыҡ ныҡ яратыу; ✧ **ла́комый кусо́к** майлы ҡалъя.

ЛАКОНИ́ЗМ *м.* лаконизм, ҡыҫҡалыҡ, асыҡлыҡ (*фекерҙә, аңлатыуҙа*).

ЛАКОНИ́ЧЕСКИЙ *прил. см.* **лакони́чный.**

ЛАКОНИ́ЧНОСТЬ *ж.* ҡыҫҡалыҡ, аҙ һүҙлелек, ҡыҫҡа һәм асыҡ булыу.

ЛАКОНИ́ЧНЫЙ *прил.* ҡыҫҡа, аҙ һүҙле, ҡыҫҡа һәм асыҡ; **лакони́чный отве́т** ҡыҫҡа һәм асыҡ яуап.

ЛАКРИ́ЦА *ж.*, **ЛАКРИ́ЧНИК** *м. бот.* татлы тамыр (*дарыу үләне*).

ЛА́КСКИЙ *прил.* лак; **ла́кский язы́к** лак теле.

ЛАКТА́ЦИЯ *ж. физиол.* һөт төшөү, һөт биреү, имеҙеү; **пери́од лакта́ции** имеҙеү осоро.

ЛАКТО́МЕТР *м.* лактометр (*һөттөң удел ауырлығын билдәләй торған прибор*).

ЛАКТОСКО́П *м.* лактоскоп (*һөттөң ҡуйылығын билдәләү приборы*).

ЛА́МА I *ж. зоол.* лама (*хайуан*).

ЛА́МА II *м. рел.* лама (*Тибет һәм Монголияла будда диненең рухание*).

ЛАМАИ́ЗМ *м. рел.* ламаизм (*будда диненең Тибет, Монголияла таралған төрө*).

ЛА́МПА *ж.* лампа; **электри́ческая ла́мпа** электр лампаһы; **насто́льная ла́мпа** өҫтәл

лампаһы; **электро́нная ла́мпа** электрон лампа; **ла́мпа нака́ливания** үткәргесле лампа; **ла́мпа в сто свече́й** йөҙлө лампа; **рабо́тать при ла́мпе** лампа яҡтыһында эшләү.

ЛАМПА́ДА, ЛАМПА́ДКА *ж. церк.* лампада (*тәре алдына яндырып ҡуйыла торған лампа һымаҡ һауыт*).

ЛАМПА́С *м.* лампас (*салбар балаҡтарының йөйөнә тышҡы яҡтан ҡыҫтырып тегелә торған төҫлө таҫма*); **генера́льские лампа́сы** генерал лампастары.

ЛА́МПОВЫЙ *прил.* лампа; лампалы; **ла́мповое стекло́** лампа быялаһы (*йәки* ҡыуығы); **ла́мповый приёмник** лампалы приёмник.

ЛАНГУ́СТ *м.*, **ЛАНГУ́СТА** *ж. зоол.* лангуст (*диңгеҙ ҡыҫалаһы*).

ЛАНДСКНЕ́ХТ *м.* **1.** *ист.* ландскнехт (*урта быуаттарҙа Көнбайыш Европала ялланып хеҙмәт итеүсе һалдат*); **2.** (*продажный вояка*) һатылған һалдат, хаин.

ЛАНДША́ФТ *м.* **1.** (*пейзаж*) пейзаж, тәбиғәт күренеше; **2.** *геогр.* ландшафт, ер өҫтөнөң формаһы; **го́рный ландша́фт** тау ландшафты.

ЛА́НДЫШ *м.* ынйы сәскә, ландыш.

ЛА́НДЫШЕВЫЙ *прил.* ландыш; **ла́ндышевые ка́пли** ландыш дарыуы.

ЛАНОЛИ́Н *м.* ланолин (*һарыҡ йөнөн йыуғанда сыға торған ҡуйы май*).

ЛАНЦЕ́Т *м.* ланцет (*осло башлы, ике яғы ла үткер бысаҡ, хирургияла ҡулланыла*).

ЛАНЦЕ́ТНЫЙ, ЛАНЦЕТОВИ́ДНЫЙ *прил. бот.* ҡыяҡ; **ланцетови́дный лист** ҡыяҡ япраҡ.

ЛАНЬ *ж.* лань (*боландың бер төкөмө*).

ЛА́ПА *ж.* табан, тәпәй; **медве́жья ла́па** айыу табаны; ◇ **попа́сть в ла́пы** *кому* тырнағына эләгеү.

ЛАПИДА́РНЫЙ *прил.*: **лапида́рный стиль** ҡыҫҡа, асыҡ стиль.

ЛА́ПКА *ж. уменьш.-ласк. от* **ла́па**; ◇ **стоя́ть на за́дних ла́пках** *перед кем* ярарға тырышыу, ярамһаҡланыу, тәрилкә тотоу.

ЛА́ПОТЬ *м.* сабата; **ходи́ть в лаптя́х** сабата кейеп йөрөү.

ЛАПТА́ *ж.* туп һуғыу (*уйын*).

ЛА́ПЧАТЫЙ *прил.* **1.** яры тәпәйле; **ла́пчатая пти́ца** яры тәпәйле ҡош; **2.** (*похожий на лапу*) ҡаҙаяҡ; **ла́пчатый лист** ҡаҙаяҡ япраҡ; ◇ **гусь ла́пчатый** йылмаяҡ, йышылған.

ЛАПША́ *ж.* туҡмас.

ЛАРЁК *м. разг.* ларёк.

ЛАРЕ́Ц *м.* ҡумта, бәләкәй тартма (*ҡиммәтле нәмәләр һаҡлау өсөн*).

ЛАРИНГИ́Т *м. мед.* ларингит (*тамаҡ ауырыуы*).

ЛА́РЧИК *м.* ҡумта; ◇ **а ла́рчик про́сто открыва́лся** *соотв.* ҡылды ҡырҡҡа ярыуҙың кәрәге юҡ икән.

ЛАРЬ *м.* әрйә, лар.

ЛА́СКА I *ж.* иркәләү, һөйөү; **матери́нская ла́ска** әсә иркәләүе.

ЛА́СКА II *ж. зоол.* йәтсә.

ЛАСКА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* иркәләү, иркәләп әйткән, иркәләгән; **ласка́тельное и́мя** иркәләү исеме.

ЛАСКА́ТЬ *несов.* **1.** *кого* иркәләү, һөйөү; **ласка́ть ребёнка** баланы иркәләү; **2.** *кого-что, перен.* (*доставлять приятное ощущение*) иркәләү, рәхәтлек биреү, яғымлы булыу; **э́та пе́сня ласка́ет слух** был йыр яғымлы.

ЛАСКА́ТЬСЯ *несов.* иркәләнеү; **ласка́ться к ма́тери** әсәгә иркәләнеү.

ЛА́СКОВЫЙ *прил.* **1.** һөйкөмлө, иркә, яғымлы; **ла́сковый ребёнок** һөйкөмлө бала; **ла́сковый взгляд** иркәләп ҡарау; **ла́сковые слова́** яғымлы һүҙҙәр; **2.** *перен.* йомшаҡ, йылы; **ла́сковый ве́тер** йомшаҡ ел.

ЛАССО́ *с. нескл.* ҡороҡ, боғал.

ЛАСТ *м.* ишкәк тәпәй (*тюлень, морж кеүек хайуандарҙа*).

ЛА́СТИК *м.* ластик (*туҡыма*).

ЛА́СТИТЬСЯ *несов. разг.* йылышыу, һырығыу, иркәләнеү.

ЛА́СТОВИЦА *ж.* кештәк.

ЛАСТОНО́ГИЕ *мн. зоол.* ишкәк тәпәйлеләр (*диңгеҙҙә йәшәүсе ишкәк аяҡлылар отряде*).

ЛА́СТОЧКА *ж.* ҡарлуғас; **берегова́я ла́сточка** яр ҡарлуғасы; **дереве́нская ла́сточка** ауыл ҡарлуғасы; ◇ **прыжо́к ла́сточкой** ҡолас йәйеп һикереү (*һыуға*); **пе́рвая ла́сточка** беренсе ҡарлуғас (*берәй эш, хәлдең башланғыс билдәләре тураһында*).

ЛАТА́ТЬ *несов. что, разг.* ямау, ямау һалыу, төҙәтеү.

ЛАТВИ́ЙСКИЙ *прил.* латвия, Латвия; **латви́йское иску́сство** Латвия сәнғәте.

ЛАТВИ́ЙЦЫ *мн.* латвиялылар.

ЛАТИНИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* латинләштереү.

ЛАТИНИЗИ́РОВАТЬСЯ **1.** *сов. и несов.* латинләшеү; **2.** *несов. страд. к* **латинизи́ровать.**

ЛАТИНИ́СТ *м.* латин теле белгесе, латинист.

ЛАТИ́НИЦА *ж.* латин алфавите.

ЛАТИ́НСКИЙ *прил.* латин; **лати́нский язы́к** латин теле.

ЛАТИФУ́НДИЯ *ж. ист.* латифундия (*эре ер биләмәләре*).

ЛА́ТНИК *м. ист.* латник (*тимер кейем кейгән кеше*).

ЛАТУ́К *м. бот.* латук (*үҫемлек*).

ЛАТУ́ННЫЙ *прил.* еҙ; **лату́нная про́волока** еҙ сым.

ЛАТУ́НЬ *ж.* еҙ (*ҡурғаш, цинк һ. б. ҡушылған баҡыр иретмәһе*).

ЛА́ТЫ *только мн. ист.* тимер кейем (*борон һуғышсылар кейгән*).

ЛАТЫ́НЬ *ж. разг.* латин теле.

ЛАТЫ́Ш *м.* латыш.

ЛАТЫШИ́ *мн.* латыштар.

ЛАТЫ́ШКА *ж.* латышка, латыш ҡатын-ҡыҙы.

ЛАТЫ́ШСКИЙ *прил.* латыш; **латы́шский язы́к** латыш теле.

ЛАУРЕА́Т *м.* лауреат; **лауреа́т ко́нкурса пиани́стов** пианистәр конкурсының лауреаты.

ЛАФЕ́Т *м.* лафет (*артиллерия орудиеһенең аҫтына ҡуйыла торған станок*).

ЛА́ЦКАН *м.* ҡайтарма (*пальто, пинжәктә*).

ЛАЧУ́ГА *ж.* аласыҡ, суҡалаҡ; **бе́дная лачу́га** ярлы суҡалаҡ.

ла́ю, ла́ешь *и т. д. наст. вр. от* **ла́ять.**
ЛА́ЯТЬ *несов.* өрөү.
лба, лбу *и т. д. род., дат. п. ед. от* **лоб.**
ЛГАТЬ *несов.* алдау, алдашыу, ялғанлау; **лжёт и не красне́ет** алдай, исмаһам ҡыҙармай ҙа.
лгу, лжёшь *и т. д. наст. вр. от* **лгать.**
ЛГУН *м.* алдаҡсы, ялғансы.
ЛГУ́НЬЯ *женск. р. к* **лгун.**
ЛЕБЕДА́ *ж. бот.* алабута.
ЛЕБЕДИ́НЫЙ *прил. прям. и перен.* аҡҡош; **лебеди́ные кры́лья** аҡҡош ҡанаты; **лебеди́ная ше́я** аҡҡош муйыны; ◇ **лебеди́ная пе́сня** аҡҡош йыры (*талантттың һуңғы тапҡыр күренеүе, һуңғы әҫәре*).
ЛЕБЁДКА I *ж.* (*самка лебедя*) инә аҡҡош.
ЛЕБЁДКА II *ж. тех.* сығыр (*ауыр нәмәләрҙе күтәреү өсөн*).
ЛЕ́БЕДЬ *м.* аҡҡош.
ЛЕБЕЗИ́ТЬ *несов. перед кем и без доп., разг.* ярамһаҡланыу, ялағайланыу, яҡшатланыу.
ЛЕБЯ́ЖИЙ *прил.* аҡҡош; **лебя́жий пух** аҡҡош мамығы.
ЛЕВ I *м.* арыҫлан; ◇ **Лев** *астр.* Арыҫлан (*йондоҙлоҡ*).
ЛЕВ II *м.* лев (*Болгарияла акса берәмеге*).
ЛЕВА́ЦКИЙ *прил. полит.* һул.
ЛЕВА́ЧЕСТВО *с. полит.* һулсылыҡ.
ЛЕВЕ́ТЬ *несов. полит.* һулланыу.
ЛЕВИЗНА́ *ж. полит.* һуллыҡ.
ЛЕВКО́Й *м.* левкой (*гөл*).
ЛЕВО- *ҡушма һүҙҙәрҙең «һул» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **левосторо́нний** һул яҡ, һул яҡтағы.
ЛЕВОБЕРЕ́ЖНЫЙ *прил.* һул яҡ ярҙағы, һул яҡ яр буйына урынлашҡан.
ЛЕВША́ *м. и ж.* һулаҡай.
ЛЕ́ВЫЙ *прил.* 1. һул; **ле́вая рука́** һул ҡул; **ле́вый борт корабля́** караптың һул борты; 2. *полит.* һул; **ле́вый укло́н** һул тайпылыш; 3. *в знач. сущ. м. полит.* һул кеше; ◇ **встать с ле́вой ноги́** *см.* **нога́; ле́вая сторона́** тиҫкәре (*йәки* кире) яҡ.
ЛЕГА́ВЫЙ *прил.*: **лега́вая соба́ка** *охот.* һунар эте.
ЛЕГАЛИЗА́ЦИЯ *ж. см.* **легализи́ровать(ся).**
ЛЕГАЛИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* легалләштереү, легаль хәлгә күсереү.
ЛЕГАЛИЗИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов.* легалләшеү, легаль хәлгә күсеү; 2. *несов. страд. к* **легализи́ровать.**
ЛЕГА́ЛЬНЫЙ *прил.* легаль; ◇ **лега́льный маркси́зм** легаль марксизм.
ЛЕГГО́РН *м.* леггорн (тауыҡ).
ЛЕГЕ́НДА *ж.* 1. (*предание*) легенда (*тарихи ваҡиғалар йәки айырым кешеләр тураһында борондан халыҡ тарафынан һөйләнеп килгән поэтик әҫәр*); 2. (*вымышленный рассказ*) легенда; **о нём расска́зывают леге́нды** уның тураһында легендалар һөйләйҙәр; 3. *перен.* (*выдумка*) уйҙырма, уйлап сығарылған нәмә.
ЛЕГЕНДА́РНЫЙ *прил.* 1. (*заключающий в себе легенду*) легенда булған, легендар; **легенда́рное сказа́ние** легенда булған хикәйә; 2. (*героический*) ғәҙәттән тыш, тиңе булмаған, легендар; **легенда́рные по́двиги** тиңһеҙ батырлыҡтар; 3. *перен.* (*вымышленный, неправдоподобный*) уйлап сығарылған, уйҙырма; **легенда́рные слу́хи** уйлап сығарылған хәбәрҙәр.
ЛЕГИО́Н *м.* легион (1. *ист. боронғо Римдә юғары ғәскәри берәмек*; 2. *ҡайһы бер илдәрҙә ғәскәри бүлектәрҙең исеме*; 3. *перен. күп һан, күплек*).
ЛЕГИОНЕ́Р *м.* легионер.
ЛЕГИ́РОВАНИЕ *с. см.* **леги́ровать.**
ЛЕГИ́РОВАННЫЙ *прил.*: **леги́рованная сталь** ҡатыштырылған ҡорос (*кәрәкле сифат биреү өсөн башҡа металдар ҡушылған ҡорос*).
ЛЕГИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* легирләү, ҡатыштырыу.
ЛЕГИТИМА́ЦИЯ *ж. юр.* законлы тип табыу, законлылығын таныу.
ЛЁГКИЕ *мн.* (*ед.* **лёгкое** *с.*) *анат.* үпкә; **воспале́ние лёгких** үпкә шешеү; **туберкулёз лёгких** үпкә туберкулёзы.
ЛЁГКИЙ *прил.* 1. еңел; осоҡ (*о зерне*); **лёгкая но́ша** еңел йөк; 2. (*мало греющий, не тёплый*) йоҡа, елбәҙәк; **лёгкое пальто́** йоҡа пальто; 3. (*не трудный*) еңел, анһат; **лёгкая зада́ча** еңел (*йәки* анһат) мәсьәлә; 4. (*незначительный, слабый*) еңел, еңелсә, бер аҙ, саҡ ҡына; **лёгкое наказа́ние** еңел яза; **лёгкая просту́да** бер аҙ һалҡын тейҙереү; **лёгкий ветеро́к** еләҫ, еңелсә иҫкән ел; 5. (*развлекательный*) еңел, күңелле, күңел асырлыҡ; **лёгкое чте́ние** уҡырға еңел, күңелле әҫәр; 6. (*поверхностный, легкомысленный*) өҫтән генә; еңел; **лёгкие нра́вы** еңел холоҡ; 7. (*уживчивый*) илгәҙәк; **лёгкий хара́ктер** илгәҙәк холҡ; 8. (*ловкий, изящный — о движениях и т. п.*) еңел, осоп торған; ◇ **лёгкая артилле́рия** еңел артиллерия; **лёгкая атле́тика** *см.* **атле́тика; лёгкая инду́стрия** еңел индустрия; **лёгкая кавале́рия** еңел кавалерия; **лёгкая рука́** *у кого* ҡул арты еңел; **лёгкая пи́ща** еңел аҙыҡ; **лёгкие спла́вы** *тех.* еңел иретмәләр (*алюминий һәм магний иретмәләре*); **лёгок на поми́не** *соотв.* ғүмере оҙон булыр; **с лёгким па́ром** йомшаҡ; пар менән; **с лёгкой руки́** еңел ҡулдан, ҡул арты еңел булһын; **с лёгким се́рдцем** ҡайғырмай, борсолмай, уйланмай.
ЛЕГКО́ *нареч.* 1. еңелсә, саҡ ҡына; **легко́ косну́ться** саҡ ҡына ҡул тейҙереү; **легко́ ступа́ть** еңел йөрөү; 2. анһат, еңел; **зада́ча легко́ реша́ется** мәсьәлә еңел эшләнә; 3. *в знач. сказ. безл.* еңел; **э́то сде́лать не легко́** быны эшләүе еңел түгел; ◇ **легко́ сказа́ть!** әйтеүе еңел!.
ЛЕГКО- *ҡушма һүҙҙәрҙең «еңел, тиҙ» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **легкове́сный** еңел.
ЛЕГКОАТЛЕ́Т *м. спорт.* легкоатлет.
ЛЕГКОВЕ́РИЕ *с.* тиҙ ышаныу.
ЛЕГКОВЕ́РНЫЙ *прил.* тиҙ ышаныусан.
ЛЕГКОВЕ́С *м. спорт.* еңел кәүҙәле (*көрәш, бокс менән шөғөлләнеүсе*).
ЛЕГКОВЕ́СНЫЙ *прил.* 1. еңел, ҡыуғаҙаҡ; **легкове́сная моне́та** еңел монета; 2. *перен.* (*поверхностный*) һай, өҫтән-өҫтән генә; **легкове́сное сужде́ние** өҫтән-өҫтән генә фекер йөрөтөү.

ЛЕГКОВО́Й *прил.*: **легково́й автомоби́ль** еңел автомобиль.

ЛЕГКОКРЫ́ЛЫЙ *прил.* еңел, тиҙ (осоп) йөрөүсән; **легкокры́лый мотылёк** еңел күбәләк.

ЛЕГКОМЫ́СЛЕННОСТЬ *ж. см.* **легкомы́слие.**

ЛЕГКОМЫ́СЛЕННЫЙ *прил.* еңел аҡыллы, өҫтән генә, еңел; уйламай эшләнгән; **легкомы́сленное сужде́ние** өҫтән генә уйлау; **легкомы́сленный вид** еңел аҡыллы ҡиәфәт.

ЛЕГКОМЫ́СЛИЕ *с.* еңел аҡыллылыҡ.

ЛЕГКОПЛА́ВКИЙ *прил. тех.* тиҙ иреүсән (*йәки* ирей торған); **легкопла́вкий мета́лл** тиҙ ирей торған металл.

ЛЁГКОСТЬ *ж.* еңеллек, анһатлыҡ; осоҡлоҡ, осоп торғанлыҡ; йоҡалыҡ, елбәҙәклек; **лёгкость оде́жды** кейемдең йоҡалығы; **лёгкость похо́дки** еңел йөрөү; **лёгкость пера́** стиль еңеллеге.

ЛЁГОЧНЫЙ *прил.* үпкә; **лёгочные боле́зни** үпкә ауырыуҙары.

ЛЕ́ГЧЕ 1. *сравнит. ст. от прил.* **лёгкий** *и нареч.* **легко́** еңелерәк; аҡрыныраҡ; 2. *в знач. сказ. безл.* яҡшырыу, еңеләйеү; **ему́ ста́ло ле́гче** уның хәле яҡшыра башланы.

ЛЁД *м.* боҙ; **дрейфу́ющий лёд** күсеп йөрөүсе боҙ; ✧ **лёд разби́т** башы бар, беренсе аҙым яһалды.

ЛЕДЕНЕ́ТЬ *несов.* 1. (*покрываться льдом*) туңыу, боҙланыу; 2. (*замерзать*) туңыу, ҡатыу; **ру́ки леденéют** ҡулдар туңа.

ЛЕДЕНЕ́Ц *м.* леденец (*кәнфит төрө*).

ЛЕДЕНИ́ТЬ *несов. что* 1. (*студить, холодить*) туңдырыу, ҡатырыу; **ве́тер ледени́т лицо́** ел битте туңдыра; 2. *перен.* туҡтатыу, өшөтөү; **ледени́ть се́рдце** йөрәкте өшөтөү.

ЛЕДЕРИ́Н *м.* ледерин (*яһалма күн*).

ЛЕ́ДИ *ж. нескл.* леди (*Англияла юғары ҡатлам ҡатын-ҡыҙҙарына өндәшеү һүҙе*).

ЛЕ́ДНИК *м.* (*погреб*) боҙ баҙы.

ЛЕДНИ́К *м.* боҙлоҡ; **го́рный ледни́к** тау боҙлоғо.

ЛЕДНИКО́ВЫЙ *прил.* боҙлоҡ; **леднико́вый пери́од** боҙлоҡ дәүере.

ЛЕДО́ВЫЙ *прил.* боҙ, боҙ өҫтөндәге; **ледо́вый покро́в** боҙ ҡатламы; **ледо́вая доро́га** боҙ өҫтөндәге юл; ✧ **Ледо́вое побо́ище** *ист.* Боҙ өҫтөндәге һуғыш (*1242 йылдың ҡышында новгородлыларҙың Чуд күлендә немец рыцарҙәрен ҡырыуы*).

ЛЕДОКО́Л *м.* боҙуатҡыс, ледокол.

ЛЕДОРЕ́З *м.* 1. (*моста*) боҙъярғыс (*күпергә килеп бәрелгән боҙҙарҙы ватыу өсөн ҡуйылған бағана, ҡоролма*); 2. (*судно*) бәләкәй боҙуатҡыс.

ЛЕДОРУ́Б *м.* боҙ балтаһы (*боҙлоҡҡа менгәндә, боҙҙа баҫҡыс яһау өсөн ҡулланыла*).

ЛЕДОСТА́В *м.* боҙ тотоу (*йәки* туңыу).

ЛЕДОХО́Д *м.* боҙ китеү.

ЛЕДЯНО́Й *прил.* 1. боҙ; боҙло; **ледяна́я глы́ба** ҙур киҫәк боҙ; **ледяны́е верши́ны** боҙло түбәләр; 2. (*очень холодный*) үтә һыуыҡ, боҙ кеүек, боҙҙай; **ледяна́я вода́** боҙ кеүек һыу; **ледяно́й ве́тер** үтә һыуыҡ ел; 3. (*окоченевший*) туңған, туңып (*йәки* өшөп) бөткән; **ледяны́е па́льцы** туңып бөткән (*йәки* өшөгән) бармаҡтар; 4. *перен.* һалҡын, йән өшөткөс, ауыр; **ледяно́й взгляд** һалҡын (*йәки* йән өшөткөс) ҡараш; **ледяно́е молча́ние** ауыр тынлыҡ.

ЛЕЖА́ЛЫЙ *прил.* ятҡан, оҙаҡ торған, иҫкергән; **лежа́лая мука́** оҙаҡ торған он.

ЛЕЖА́НКА *ж.* 1. (*выступ у печки*) мейес башы, усаҡ ҡашы, мейес һикеһе (*мейес эргәһенә кеше ятырлыҡ итеп эшләнгән урын*); 2. (*лавка*) һике (*таҡта, ер, таштан яһалған бula*).

ЛЕЖА́ТЬ *несов.* 1. ятыу; **лежа́ть на траве́** үләндә ятыу; **лежа́ть на боку́** ҡырын ятыу; 2. (*быть больным*) сирләп ятыу, сирләү, ятыу; **лежа́ть с воспале́нием лёгких** үпкә ауырыуы менән ятыу; 3. (*находиться где-л., храниться*) ятыу, тороу, булыу; **кни́га лежи́т на столе́** китап өҫтәлдә ята; **де́ньги лежа́т в сберка́ссе** аҡса һаҡлыҡ кассаһында ята; 4. (*располагаться тем или иным образом*) ятыу, тороу; **во́лосы лежа́т во́лнами** сәс тулҡынланып тора; 5. (*быть расположенным*) ятыу, урынлашыу; **го́род лежи́т на берегу́ мо́ря** ҡала диңгеҙ яр буйына урынлашҡан; 6. (*пролегать, проходить*) үтеү, ҡарау; **доро́га лежи́т че́рез мост** юл күпер аша үтә; 7. *на ком, перен.* (*об обязанностях, заботах и т. п.*) инеү, булыу; йөкмәтеү; **э́та обя́занность лежи́т на нём** был вазифа уға йөкмәтелгән; ✧ **лежа́ть на печи́** мейес башында ятыу; **лежа́ть под сукно́м** ҡаралмай оҙаҡ ятыу; **пло́хо лежи́т** күренеп ята, йыйып ҡуйылмаған; **у меня́ душа́ не лежи́т** *к кому-чему* күңелем ятмай, йәнем тартмай, тирем һөймәй.

ЛЕЖА́ЧИЙ *прил.* ятҡан, ятып; **в лежа́чем положе́нии** ятҡан хәлдә; **лежа́чий больно́й** ятып ауырыусы; ✧ **под лежа́чий ка́мень вода́ не течёт** *посл.* ятҡан таш аҫтына һыу үтмәҫ.

ЛЕЖЕБО́КА *м. и ж. разг.* ялҡау.

ЛЁЖКА *ж.*: **лежа́ть в лёжку** *разг.* (*о больном*) тормай ятыу; **отложи́ть я́блоки в лёжку** алмаларҙы һалып ҡуйыу (*һаҡлау өсөн*).

ЛЕЖМЯ́ *нареч.*: **лежмя́ лежа́ть** *разг.* тора алмай ятыу, ләж ятыу.

ЛЕ́ЗВИЕ *с.* 1. йөҙ; **ле́звие ножа́** бысаҡ йөҙө; 2. *разг.* (*для безопасной бритвы*) лезвие.

ЛЕЗГИ́Н *м.* лезгин.

ЛЕЗГИ́НКА I *ж.* лезгинка, лезгин ҡатын-ҡыҙы.

ЛЕЗГИ́НКА II *ж.* (*танец*) лезгинка (*лезгин халҡы бейеүе һәм шул бейеү көйө*).

ЛЕЗГИ́НСКИЙ *прил.* лезгин; **лезги́нский язы́к** лезгин теле.

ЛЕЗГИ́НЫ *мн.* лезгиндәр.

ЛЕЗТЬ *несов.* 1. менеү, үрмәләү (*вверх*); төшөү (*вниз*); **лезть на де́рево** ағасҡа менеү; **лезть в я́му** соҡорға төшөү; 2. (*входить; проникать*) инеү, кереү, төшөү; **лезть в во́ду** һыуға кереү (*йәки* төшөү); **лезть в окно́** тәҙрәнән кереү; 3. (*вмешиваться во что-л.*) ҡыҫылыу, тығылыу, ҡатышыу; **лезть не в своё де́ло** кеше эшенә ҡыҫылыу; 4. (*надоедать*) тоноп килеү, бәйләнеү; **лезть с пустяка́ми** юҡ-бар нәмә менән бәйләнеү; **лезть в дра́ку** һуғышырға тоноп килеү; 5. (*выпадать; расползаться*) ҡойо-

лоу, сығыу; **во́лосы ле́зут** сәс ҡойола; **шёлк на пла́тье ле́зет** күлдәктең ебәге сыға; 6. (*входить; быть впору*) инеү, батыу; һыйыу, таман булыу; **гребёнка не ле́зет в во́лосы** тараҡ сәскә батмай; **сапоги́ не ле́зут** итек һыймай; 7. *разг.* (*за чем-л.— в шкаф, ящик и т. п.*) инеү, кереү, тығылыу; ✧ **лезть из ко́жи вон** *см.* **ко́жа; лезть на глаза́** *кому* тоноп килеү, күренергә тырышыу; **лезть на рожо́н** *см.* **рожо́н; лезть на́ стену** ҡутәрелеп бәрелеү; **он за сло́вом в карма́н не ле́зет** ул һүҙҙе һатып алмай, ул һүҙгә аптырамай.

лей, ле́йте *повел. накл. от* **лить.**

ЛЕЙБ-ГВА́РДИЯ *ж. воен.* лейб-гвардия (*башында монарх ултырған илдәрҙә айырым гвардия ғәскәре, һарай гвардияһы*).

ЛЕЙБОРИ́СТ *м.* лейборист (*Англияла эшселәр партияһы ағзаһы*).

ЛЕЙБОРИ́СТСКИЙ *прил.* лейборист; **лейбори́стское прави́тельство** лейбористәр хөкүмәте.

ЛЕ́ЙКА I *ж.* 1. (*для поливки растений*) һипкес, һиптергес; **садо́вая ле́йка** баҡса һипкес; 2. *прост.* (*воронка*) ҡойғос.

ЛЕ́ЙКА II *ж.* (*фотоаппарат*) лейка (*фотоаппарат төрө*).

ЛЕЙКЕМИ́Я *ж. мед.* аҡ ҡанлылыҡ (*ҡанда аҡ ҡан бөртөктәре күбәйеү ауырыуы*).

ЛЕЙКОЦИ́ТЫ *мн.* (*ед.* **лейкоци́т** *м.*) *физиол.* лейкоциттәр (*аҡ ҡан бөртөктәре*).

ле́йся, ле́йтесь *повел. накл. от* **ли́ться.**

ЛЕЙТЕНА́НТ *м.* лейтенант.

ЛЕЙТМОТИ́В *м.* 1. төп мотив (*музыка әҫәрҙәрендә бер нисә тапҡыр ҡабатланған һәм әҫәрҙең темаһы булып торған төп көй*); 2. *перен.* (*основная мысль*) төп фекер.

ЛЕКА́ЛО *с. тех.* лекало (*төрлө һыҙыҡтар һыҙыу өсөн ҡулланыла торған махсус линейка*).

ЛЕКА́РСТВЕННЫЙ *прил.* дарыу, дауа; **лека́рственные расте́ния** дарыу үҫемлектәре.

ЛЕКА́РСТВО *с.* дарыу, дауа.

ЛЕ́КСИКА *ж.* лексика (*ниндәй ҙә булһа бер телдең, диалекттең, яҙыусы әҫәренең һүҙлек составы, һүҙлек составына ингән бөтә һүҙҙәр*).

ЛЕКСИКО́ГРАФ *м.* лексикограф (*һүҙлек төҙөүсе специалист*).

ЛЕКСИКОГРАФИ́ЧЕСКИЙ *прил.* лексикография; **лексикографи́ческая рабо́та** лексикография эше.

ЛЕКСИКОГРА́ФИЯ *ж.* лексикография (*һүҙлек төҙөү теорияһы һәм практикаһы*).

ЛЕКСИКОЛО́ГИЯ *ж.* лексикология (*тел белемендә телдең лексик составын өйрәнеү бүлеге*).

ЛЕКСИКО́Н *м.* 1. (*запас слов*) лексикон, һүҙ запасы, лексика; 2. *уст.* (*словарь*) һүҙлек.

ЛЕ́КТОР *м.* лектор, лекциялар уҡыусы.

ЛЕКТО́РИЙ *м.* лекторий (*лекциялар ойоштороусы учреждение, лекция һөйләү урыны*).

ЛЕ́КТОРСКИЙ *прил.* лектор, лекторлыҡ; **ле́кторская гру́ппа** лекторҙар группаһы.

ЛЕКЦИО́ННЫЙ *прил.* лекция; **лекцио́нный ме́тод преподава́ния** уҡытыуҙа лекция методы; **лекцио́нный зал** лекция залы.

ЛЕ́КЦИЯ *ж.* лекция; **публи́чная ле́кция** киң массаға лекция; **посеща́ть ле́кции** лекцияларға йөрөү.

ЛЕЛЕ́ЯТЬ *несов. кого-что* (*нежить*) иркәләү, ҡәҙерләү; ✧ **леле́ять наде́жду** өмөтләнеү, өмөт итеү; **леле́ять мечту́** хыялланыу.

ЛЕ́МЕХ, ЛЕМЕ́Х *м. с.-х.* төрән.

ЛЕМЕ́ШНЫЙ *прил.* төрәнле.

ЛЕ́ММА *ж. мат.* лемма (*башҡа теореманы иҫбат итеү өсөн ярҙамсы теорема*).

ЛЕН *м. ист.* лен (*урта быуаттарҙа вассалдарға файҙаланыу өсөн бирелгән имение*).

ЛЁН *м.* етен; **лён-долгуне́ц** оҙон етен; **лён-кудря́ш** көҙрә етен; ✧ **го́рный лён** *см.* **го́рный.**

ЛЕНИ́ВЕЦ *м. см.* **лентя́й.**

ЛЕНИ́ВЫЙ *прил.* 1. ялҡау, иренсәк; сабан (*о лошади*); 2. (*вялый, медлительный — о походке и т. п.*) яй, иренеп; 3. (*о кушаньях*) тиҙ әҙерләнгән (*йәки бешереп алынған*) ашамлыҡ; **лени́вые варе́ники** тиҙ бешереп алынған сүспәрә.

ЛЕ́НИНЕЦ *м.* ленинсе.

ЛЕНИНИ́ЗМ *м.* ленинизм.

ЛЕ́НИНСКИЙ *прил.* 1. Ленин булған; Ленин һымаҡ, ленинсә; Ленин; **Ле́нинские места́** Ленин булған урындар; **ле́нинский стиль рабо́ты** эштә Ленин һымаҡ булыу; **Ле́нинская пре́мия** Ленин премияһы; 2. Ленин; ленинсел; **Ле́нинский комсомо́л** Ленин комсомолы; **ле́нинская национа́льная поли́тика** ленинсел милли политика.

ЛЕНИ́ТЬСЯ *несов.* ялҡаулыҡ, иренеү.

ЛЕ́НОСТЬ *ж.* ялҡаулыҡ, иренгәнлек.

ЛЕ́НТА *ж.* 1. таҫма; 2. *тех.* лента; **телегра́фная ле́нта** телеграф лентаһы; ✧ **ви́ться ле́нтой** таҫмалай һуҙылыу (*йылға, юл һ. б.*).

ЛЕ́НТОЧНЫЙ *прил. в разн. знач.* таҫма; **ле́нточная пила́** таҫма бысҡы; **ле́нточные че́рви** *зоол.* таҫма селәүсендәр.

ЛЕНТЯ́Й *м. разг.* ялҡау, иремтәл, иренсәк.

ЛЕНТЯ́ЙКА *женск. р. к* **лентя́й.**

ЛЕНТЯ́ЙНИЧАТЬ *несов. разг.* ялҡаулланыу, иренеү.

ЛЕНЦА́ *ж.*: **с ленцо́й** *разг.* ялҡауланып ҡына, иренеп кенә.

ЛЕНЬ *ж.* 1. ялҡаулыҡ, иренеү; 2. *в знач. сказ. разг.* (*не хочется*) ялҡау килеү, ирендереү; ✧ **все, кому́ не лень** кем теләй, теләһә кем.

ЛЕОПА́РД *м.* ҡаплан.

ЛЕПЕСТКО́ВЫЙ *прил.* таж япрағы; **лепестко́вое строе́ние** таж япрағы төҙөлөшө.

ЛЕПЕСТО́К *м.* таж япрағы; **лепесто́к ро́зы** роза таж япрағы.

ЛЕ́ПЕТ *м.* 1. (*неясная речь ребёнка*) тәтелдәү, бытылдау; 2. (*бормотание, неубедительная речь*) һөйләнеү, бытырҙау, ләпелдәү, лыбырҙау; 3. *перен.* селтерәү, сөлтөрәү, сылтырау, селтер-селтер (*йәки сөлтөр-сөлтөр*) килеү; **ле́пет ручья́** шишмә сылтырауы.

ЛЕПЕТА́НИЕ *с. см.* **лепета́ть.**

ЛЕПЕТА́ТЬ *несов.* 1. (*говорить неясно — о детях*) тәтелдәү, бытылдау; 2. (*бормотать, болтать*) һөйләнеү, бытырҙау, ләпел-

дәү, лыбырҙау; 3. *перен.* селтерәү, сөлтөрәү, сылтырау, селтер-селтер (*йәки* сөлтөр-сөлтөр, сылтыр-сылтыр) килеү.

ЛЕПЁШКА *ж.* 1. йәймә, көлсә, өшә; **сдобная лепёшка** майға баҫҡан асы йәймә; 2. (*лекарственная*) лепёшка, һиҙәп дарыу; **мя́тные лепёшки** бөтнөк лепёшкаһы; ◇ **расшиби́ться в лепёшку** үлә яҙып тырышыу (*йәки* эшләү), өтәләнеп йөрөү.

ЛЕПИ́ТЬ *несов. что* 1. (әүәләп, һылап) яһау (*йәки* эшләү), уҡмаштырыу; **лепи́ть ста́тую из гли́ны** балсыҡтан статуя яһау; 2. (*гнездо, соты*) яһау, һылау, һылап яһау; **ла́сточка ле́пит гнездо́** ҡарлуғас оя яһай.

ЛЕПИ́ТЬСЯ *несов.* 1. һылашыу, уҡмашыу, йәбешеү, йомарланыу; **снег хорошо́ ле́пится** ҡар яҡшы йомарлана; 2. (*располагаться, тесно примыкая к чему-л.*) терәп һалыныу; йәбешеп (*йәки* һырышып) тороу.

ЛЕ́ПКА *ж. см.* **лепи́ть** 1; **занима́ться ле́пкой** әүәләп, уҡмаштырып әйбер яһау.

ЛЕПНО́Й *прил.* 1. әүәләп (*йәки* һылап) яһау (*йәки* эшләү); **лепны́е рабо́ты** һылап яһау эштәре; 2. һылап (*йәки* әүәләп) эшләнгән (*йәки* яһалған, биҙәлгән); **лепно́й потоло́к** һылап биҙәлгән түбә таҡта.

ЛЕПРОЗО́РИЙ *м.* лепрозорий (*проказа менән ауырыусы кешеләрҙе дауалау учреждениеһе*).

ЛЕ́ПТА *ж.* өлөш; **внести́ свою́ ле́пту** үҙ өлөшөн һалыу.

ЛЕС *м.* 1. урман; **дрему́чий лес** ҡара урман; **де́вственный лес** кеше аяғы кермәгән урман; 2. (*строительный материал*) ағас, урман; **строево́й лес** төҙөлөш ағасы; **сплавля́ть лес** ағас ағыҙыу; ◇ **волко́в боя́ться — в лес не ходи́ть** *посл. соотв.* сиңерткәнән ҡурҡҡан — иген икмәгән; бүренән ҡурҡҡан—урманға бармаған; **как в лесу́** бер нәмә лә айыра алмау; **кора́бельный лес** *см.* **кора́бельный**; **лес ру́бят — ще́пки летя́т** *посл. соотв.* утын киҫкәндә табыҡһыҙ булмай (*ҙур эш башҡарғанда булған бәләкәй ҡобандар, юғалтыуҙар менән күп ваҡыт иҫәпләшергә тура килмәй*); **кто в лес, кто по дрова́** *погов. соотв.* береһе шәмбегә, икенсеһе йәкшәмбегә; нисек етте шулай.

ЛЕСА́ I *только мн.* (*дощатые сооружения*) баҫмалар (*төҙөлөш эштәрен юғарыла башҡарыу өсөн, ағастан эшләнгән*).

ЛЕСА́ II, **ЛЁСА** *ж. рыб.* ҡармаҡ ебе.

ЛЕСИ́СТЫЙ *прил.* урманлы, урман менән ҡапланған; **леси́стая ме́стность** урманлы урын, урманлыҡ.

ЛЕ́СКА *ж. см.* **леса́** II.

ЛЕСНИ́К *м.* урман ҡарауылсыһы.

ЛЕСНИ́ЧЕСТВО *с.* лесничество.

ЛЕСНИ́ЧИЙ *м.* лесничий.

ЛЕСНО́Й *прил.* урман; **лесна́я промы́шленность** урман промышленносе; **лесны́е пти́цы** урман ҡоштары.

ЛЕСОВО́Д *м.* лесовод, урмансылыҡ белгесе.

ЛЕСОВО́ДСТВО *с.* урмансылыҡ.

ЛЕСОВО́ДЧЕСКИЙ *прил.* урмансылыҡ; **лесово́дческая брига́да** урмансылыҡ бригадаһы.

ЛЕСОВО́З *м.* лесовоз (*ағас ташыусы судно, автомашина*).

ЛЕСОЗАВО́Д *м.* ағас заводы.

ЛЕСОЗАГОТОВИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* ағас әҙерләү; **лесозаготови́тельный пункт** ағас әҙерләү пункты.

ЛЕСОЗАГОТО́ВКИ *мн.* (*ед.* **лесозагото́вка** *ж.*) ағас әҙерләү.

ЛЕСОЗАЩИ́ТНЫЙ *прил.* урман һаҡлау; **лесозащи́тная ста́нция** урман һаҡлау станцияһы.

ЛЕСОНАСАЖДЕ́НИЕ *с.* 1. ағас ултыртыу; 2. *обычно мн.* **лесонасажде́ния** ултыртылған ағастар; **полезащи́тные лесонасажде́ния** баҫыу һаҡлау өсөн ултыртылған ағастар.

ЛЕСОПИ́ЛКА *ж.* 1. (*машина*) таҡта ярыу (*йәки* ағас бысыу) машинаһы; 2. *см.* **лесопи́льня.**

ЛЕСОПИ́ЛЬНЫЙ *прил.* таҡта ярыу, ағас бысыу; **лесопи́льный заво́д** таҡта ярыу заводы.

ЛЕСОПИ́ЛЬНЯ *ж. разг.* таҡта ярыу заводы.

ЛЕСОПИТО́МНИК *м.* урман питомниге.

ЛЕСОПОЛОСА́ *ж.* урман һыҙаты, һыҙағайым.

ЛЕСОПОСА́ДКА *ж.* 1. ағас ултыртыу; 2. *обычно мн.* **лесопоса́дки** (*саженцы*) ултыртылған ағастар.

ЛЕСОПОСА́ДОЧНЫЙ *прил.*: **лесопоса́дочная маши́на** ағас ултыртыу машинаһы.

ЛЕСОПРОМЫ́ШЛЕННОСТЬ *ж.* урман промышленносе.

ЛЕСОРАЗВЕДЕ́НИЕ *с.* ағас үрсетеү.

ЛЕСОРАЗРАБО́ТКИ *мн.* (*ед.* **лесоразрабо́тка**) *ж.* ағас әҙерләү.

ЛЕСОРУ́Б *м.* урман (*йәки* ағас) ҡырҡыусы.

ЛЕСОРУ́БНЫЙ, ЛЕСОРУ́БОЧНЫЙ *прил.* урман (*йәки* ағас) ҡырҡыу; **лесору́бный инструме́нт** ағас ҡырҡыу инструменте.

ЛЕСОСЕ́КА *ж.* ҡырҡым, ҡырҡынды.

ЛЕСОСПЛА́В *м.* ҡыуғын, ағас ағыҙыу.

ЛЕСОСТЕПНО́Й *прил.* урман-далалы; **лесостепно́й райо́н** урман-далалы район.

ЛЕСОСТЕ́ПЬ *ж.* урман-дала, урманлы дала.

ЛЕСОТА́СКА *ж. тех.* ағас сығарыусы (*ағастарҙы һыуҙан сығара, күтәрә торған машина*).

ЛЕСОТЕХНИ́ЧЕСКИЙ *прил.* урман-техника; **лесотехни́ческий институ́т** урман-техника институты.

ЛЁСС *м.* һары тупраҡ.

ЛЕ́СТНИЦА *ж.* 1. баҫҡыс; **винтова́я ле́стница** бормалы баҫҡыс; **поднима́ться по ле́стнице** баҫҡыс буйлап менеү; 2. *в знач. нареч.* **ле́стницей** баҫҡыс-баҫҡыс (*йәки* киртләс-киртләс) булып.

ЛЕ́СТНИЧНЫЙ *прил.*: **ле́стничная кле́тка** өйҙөң баҫҡыстар урынлашҡан өлөшө (*күп ҡатлы йорттарҙа*).

ЛЕ́СТНЫЙ *прил.* 1. (*содержащий похвалу*) маҡтаулы; **ле́стная оце́нка** маҡтаулы баһа; 2. (*вызывающий горделивое чувство*) маҡтанырлыҡ, күңелгә ятҡан; **ле́стное предложе́ние** күңелгә ятҡан тәҡдим.

ЛЕСТЬ *ж.* ялағайлы (*йәки* ярамһаҡлы) маҡтау; **ни́зкая лесть** түбәнлеккә төшөп булһа ла маҡтарға тырышыу, маҡтау.

ЛЕСХО́З *м.* **(лесно́е хозя́йство)** лесхоз (урман хужалығы).

ЛЁТ *м.*: **на лету́** 1) осоп барғанда, осҡанда; 2) *перен.* ашығыс, үтеп барышлай, уҙып барышлай; **хвата́ть на лету́** шунда уҡ эләктереп алыу, бер һүҙҙән үк аңлап алыу.

ЛЕТА́ *только мн.* 1. (*годы*) йыл, йылдар; **не́сколько лет тому́ наза́д** бынан бер нисә йыл элек; **в лета́х** оло, олоғайған; **по мо́лодости лет** йәшлек менән, йәшлек арҡаһында; **на ста́рости лет** ҡартлығында, ҡарт көнөндә; **во цве́те лет** сәскә атҡан сағы, ир уртаһы; **с де́тских лет** бала саҡтан; 2. (*возраст*) йәш; **ско́лько вам лет?** һеҙгә нисә йәш?

ЛЕТАРГИ́ЧЕСКИЙ *прил. мед.* летаргик; **летарги́ческое состоя́ние** летаргик хәл; ✧ **летарги́ческий сон** *см.* **летарги́я.**

ЛЕТАРГИ́Я *ж. мед.* мәрткә китеү.

ЛЕТА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* осоу; **лета́тельный аппара́т** осоу аппараты.

ЛЕТА́ТЬ *несов.* 1. осоу; **рождённый по́лзать — лета́ть не мо́жет** шыуып йөрөргә тыуған—оса алмай; 2. *перен.* (*двигаться легко и быстро*) елеү, осоу, сабыу; 3. *разг.* (*падать*) осоп төшөү, ҡолау, ауыу.

ЛЕТЕ́ТЬ *несов.* 1. осоу, осоп барыу; 2. *перен.* (*мчаться*) елеү, осоу, сабыу; **тро́йка лети́т** тройка еләү; **лете́ть на всех пара́х** йән-фарман сабыу, осоп барыу; 3. *перен.* (*о времени*) үтеү, тиҙ үтеү (*йәки* уҙыу); 4. *разг.* (*падать*) осоп төшөү, ҡолау, ауыу; **лете́ть со сту́ла** ултырғыстан осоп төшөү.

ЛЁТКА *ж. тех.* лётка (*домна мейесе ауыҙы*).

ЛЕ́ТНИЙ *прил.* йәйге; **ле́тняя пора́** йәйге осор.

=ЛЕ́ТНИЙ *ҡушма һүҙҙәрҙең «йыллыҡ, йыллы» мәғәнәләрен аңлатҡан икенсе өлөшө, мәҫ.* **многоле́тний** күп йыллыҡ.

ЛЁТНЫЙ *прил.*: **лётное по́ле** осоу майҙаны; **лётная пого́да** осорға яраҡлы көн; **лётная шко́ла** осоусылар мәктәбе; **лётный соста́в** осоусылар составы.

ЛЕ́ТО *с.* йәй; ✧ **ба́бье ле́то** *см.* **ба́бий; ско́лько лет, ско́лько зим** нисә айҙар, нисә йылдар (күрешмәгәнгә).

ЛЕТО́К *м. пчел.* кейә (*умарта ауыҙы*).

ЛЕ́ТОМ *нареч.* йәй көнө, йәйен.

ЛЕТОПИ́СЕЦ *м.* йылъяҙмасы.

ЛЕТОПИ́СНЫЙ *прил.* йылъяҙма; **летопи́сный расска́з** йылъяҙма хикәйәһе.

ЛЕ́ТОПИСЬ *ж.* йылъяҙма (*борон тарихи ваҡиғаларҙы йыл һайын теркәй барған яҙыу*); **древнеру́сские ле́тописи** боронғо рус йылъяҙмалары.

ЛЕТОСЧИСЛЕ́НИЕ *с.* йыл иҫәбе.

ЛЕТУ́Н *м. разг.* 1. (*тот, кто летает*) осоусы, осҡалаҡ; 2. *перен.* (*тот, кто часто меняет место работы*) осҡалаҡ, алағанат.

ЛЕТУ́ЧИЙ *прил.* 1. (*летящий*) осоп йөрөгән, оса торған, осоусан; 2. *хим.* тиҙ осоусан, осоп бөтөүсән; **лету́чие эфи́рные масла́** тиҙ осоусан эфир майы; 3. *перен.* (*внезапный, быстрый*) ашығыс, көтмәгәндә булған (*йәки* үткәрелгән), тиҙ, ҡыҫҡа; **лету́чее собра́ние** ашығыс (*йәки* ҡыҫҡа) йыйылыш; 4. *перен.* (*о времени, явлении*) тиҙ үткән, үҙгәреп тороусан, алмашыныусан; ✧ **лету́чая мышь** *зоол.* ярғанат; **лету́чая ры́ба** *зоол.* осар балыҡ; **лету́чий ревмати́зм** *мед.* еңел (*йәки* тиҙ үтеүсән) ревматизм.

ЛЕТУ́ЧКА *ж.* 1. *разг.* (*собрание*) ҡыҫҡа ғына йыйылыш; 2. *бот.* осоҡ (*йәки* ас) орлоҡ.

ЛЁТЧИК *м.* лётчик, осоусы; **лётчик-наблюда́тель** күҙәтсе лётчик; **лётчик-испыта́тель** һынаусы лётчик.

ЛЁТЧИЦА *женск. р. к* **лётчик.**

ЛЕЧЕ́БНИЦА *ж.* дауалау учреждениеһе; **глазна́я лече́бница** күҙ дауалау учреждениеһе.

ЛЕЧЕ́БНЫЙ *прил.* дауалау; **лече́бные сре́дства** дауалау саралары.

ЛЕЧЕ́НИЕ *с. см.* **лечи́ть(ся); амбулато́рное лече́ние** амбулаторияла дауалау; **проде́лать курс лече́ния** дауаланыу курсын үтеү (*йәки* үткәреү).

ЛЕЧИ́ТЬ *несов. кого-что* дарыулау, дауалау.

ЛЕЧИ́ТЬСЯ *несов.* дауаланыу, дарыуланыу.

лечу́ *наст. вр. от* **лете́ть.**

ЛЕЧЬ *сов.* 1. ятыу; **пора́ лечь спать** йоҡларға ятырға ваҡыт; **лечь в больни́цу** больницаға ятыу; 2. (*покрыть собой, распростереться*) ятыу, төшөү, түшәлеү; **тума́н лёг на доли́ну** туғайға томан ятты; 3. *на кого-что, перен.* (*обременить, отяготить*) төшөү; **лечь ка́мнем** таш булып төшөү; **отве́тственность ля́жет на вас** яуаплылыҡ һеҙҙең өҫкә төшә; 4. *мор., ав.* ыңғайлау, (юлға) төшөү; ✧ **на лицо́ легла́ тень** йөҙө ҡараңғыланып китте; **лечь в осно́ву** *см.* **осно́ва.**

ЛЕ́ШИЙ *м. фольк.* шүрәле.

ЛЕЩ *м.* ҡорман балыҡ.

ЛЖЕ= *ҡушма һүҙҙәрҙең «ялған» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **лжеучёный** ялған ғалим.

ЛЖЕНАУ́КА *ж.* ялған фән.

ЛЖЕПРИСЯ́ГА *ж. юр.* ялған ант.

ЛЖЕСВИДЕ́ТЕЛЬ *м. юр.* ялған шаһит.

ЛЖЕСВИДЕ́ТЕЛЬСТВО *с. юр.* ялған шаһит (*йәки* шаһитлек).

ЛЖЕСВИДЕ́ТЕЛЬСТВОВАТЬ *несов. юр.* ялған шаһитлек итеү, ялған күрһәтеүҙәр биреү.

ЛЖЕУЧЕ́НИЕ *с.* ялған өйрәтмә.

ЛЖЕЦ *м.* ялғансы, алдаҡсы.

лжи *род., дат. и предл. п. ед. от* **ложь.**

ЛЖИ́ВОСТЬ *ж.* ялғанлыҡ, алдыҡ.

ЛЖИ́ВЫЙ *прил.* ялғансы, алдаҡсы; ялған; **лжи́вый челове́к** ялғансы кеше.

ЛИ I 1. *частица вопр.* =мы (=ме, =мо, =мө) икән, =мы (=ме, =мо, =мө) һуң; **суме́ю ли я э́то сде́лать?** мин быны булдыра алырмынмы икән?; 2. *частица* (*напр. при сомнении*) =мы (=ме, =мо, =мө) икән; **вряд ли он придёт** килерме икән; **ма́ло ли** аҙмы ни; **шу́тка ли** уйынмы ни; 3. *союз. разд.* =мы (=ме, =мо, =мө), =мелер (=мылыр, =молор, =мөлөр); **был ли он там, не́ был ли — не зна́ю** ул унда булғанмы, юҡмы — белмәйем;

ви́дел ли он э́то и́ли не ви́дел — неизве́стно ул быны күргәнме(лер), юҡмы(лыр) — уныһы билдәһеҙ; 4. *союз разд.-перечисл.* =мы (=ме, =мо, =мө); **сего́дня ли, за́втра ли** бөгөнмө, иртәгәме.

ЛИ II ли (1. *Ҡытайҙа оҙонлоҡ үлсәүе;* 2. *Ҡытайҙа, Монголияла, Вьетнамда алтын-көмөш үлсәүе*).

ЛИА́НА *ж.* лиана (*үҫемлек*).

ЛИБЕРА́Л *м.* либерал.

ЛИБЕРАЛИ́ЗМ *м.* либерализм; (1. *политик юнәлеш;* 2. *разг. килешеүсәнлек, принципһеҙлек*).

ЛИБЕРА́ЛЬНИЧАТЬ *несов. разг.* юл ҡуйыу, либераллек күрһәтеү.

ЛИБЕРА́ЛЬНЫЙ *прил.* либераль; **либера́льная буржуази́я** либераль буржуазия.

ЛИ́БО *союз разд.* йәки, йә; **ли́бо сего́дня, ли́бо за́втра** йә бөгөн, йә иртәгә.

-ЛИБО *частица* булһа, булһа ла; **кто́-либо** кем булһа ла; **что́-либо** нәмә булһа ла; **куда́-либо** ҡайҙа булһа ла; **отку́да-либо** ҡайҙан булһа ла.

ЛИБРЕ́ТТО *с. нескл.* либретто (*ҙур музыка әҫәренең—операның, балеттең яҙма тексы*).

ЛИ́ВЕНЬ *м.* ҡойма яуын, шыбаҡшы, ҡойон.

ЛИ́ВЕР I *м. анат.* үпкә-бауыр.

ЛИ́ВЕР II *м. тех.* эсәк (*мискәнән шыйыҡлыҡтарҙы бушатыу өсөн*).

ЛИ́ВЕРНЫЙ *прил.* үпкә-бауыр; **ли́верная колбаса́** үпкә-бауыр колбасаһы.

ЛИВМЯ́ *нареч.*: **дождь ливмя́ льёт** *разг.* ямғыр ҡойоп яуа.

ЛИВРЕ́Я *ж.* ливрея, уҡалы кейем (*швейцар, лакейҙәр һәм күсерҙәр кейә*).

ЛИ́ГА I *ж.* лига (*ойошма, союз*); **Ли́га на́ций** *ист.* Милләттәр лигаһы.

ЛИ́ГА II *ж. муз.* лига (*ҡушып уйнарға тейешлекте күрһәтә торған билдә, ноталар өҫтөнә ҡуйыла*).

ЛИГАТУ́РА *ж.* лигатура 1. (*хим. ныҡ ҡатылыҡ биреү өсөн алтынға йәки көмөшкә ҡушыла торған баҡыр йәки аҡ ҡурғаш;* 2. *мед. операция ваҡытында ҡан тамырҙарын бәйләй торған ебәк еп;* 3. *полигр. бер-береһенә бәйле булған, бергә ҡойолған ике йәки өс хәреф*).

ЛИГНИ́Н *м.* лигнин (1. *биол. үҙағаста булған углеродҡа бай матдә;* 2. *үҙағастан эшләнгән мамыҡ*).

ЛИ́ДЕР *м.* лидер (1. *полит. берәй политик партия йәки профсоюз ойошмаһының юлбашсыһы;* 2. *спорт. ярышта беренселекте алып килеүсе;* 3. *мор. эскадрала алдан йөрөүсе миноносец*).

ЛИДИ́РОВАТЬ *сов. и несов.* алда килеү, беренсе булыу, лидер булыу.

лижу́, **ли́жешь** *и т. д. наст. вр. от* **лиза́ть.**

ЛИЗА́ТЬ *несов. кого-что* ялау; ✧ **лиза́ть пя́тки** *кому* табанын ялау, ялағайланыу, түбәнһенеү.

ЛИЗО́Л *м.* лизол (*дезинфекция өсөн ҡулланыла*).

ЛИК *м. уст.* йөҙ; ҡиәфәт, сырай.

ЛИКБЕ́З *м.* (**ликвида́ция безгра́мотности**) ликбез (грамотаһыҙлыҡты бөтөрөү).

ЛИКВИДА́ТОР *м. полит.* ликвидатор.

ЛИКВИДА́ТОРСКИЙ *прил. полит.* ликвидатор, ликвидаторлыҡ.

ЛИКВИДА́ТОРСТВО *с. полит.* ликвидаторлыҡ, ликвидаторство (*1908—1912 йылдарҙа РСДРП-ла реакцион меньшевистик ағым*).

ЛИКВИДАЦИО́ННЫЙ *прил.* ябыу, ликвидация; **ликвидацио́нная коми́ссия** ликвидация комиссияһы.

ЛИКВИДА́ЦИЯ *ж.* 1. (*прекращение деятельности*) ябыу, ликвидация; **ликвида́ция тре́ста** тресте ябыу; 2. бөтөрөү, юҡҡа сығарыу, юҡ итеү; **ликвида́ция кула́чества как кла́сса** кулактарҙы синыф булыу яғынан бөтөрөү.

ЛИКВИДИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* бөтөрөү, юҡҡа сығарыу, юҡ итеү.

ЛИКВИ́ДНЫЙ *прил. фин., ком.* үтемле, үтәт торған, аҡсаға еңел әйләндерә ала торған.

ЛИКЁР *м.* ликёр (*спиртле эсемлек*).

ЛИКЁРНЫЙ *прил.* ликёр; **ликёрный заво́д** ликёр заводы.

ЛИКОВА́НИЕ *с. см.* **ликова́ть.**

ЛИКОВА́ТЬ *несов.* ҡыуаныу, шатланыу.

ЛИЛЕ́ЙНЫЕ *мн. бот.* ләлә һымаҡтар (*ләлә, һарына, сөнбөл, томбойоҡ, һ. б.*).

ЛИЛИПУ́Т *м.* иргәйел, лилипут.

ЛИЛИПУ́ТКА *ж.* лилипутка.

ЛИ́ЛИЯ *ж.* ләлә; **водяна́я ли́лия** томбойоҡ.

ЛИЛО́ВЫЙ *прил.* алһыу күк.

ЛИМА́Н *м.* лиман (*йылға, иҙел тамағындағы диңгеҙ типкене*).

ЛИМИ́Т *м.* лимит, сикле норма.

ЛИМИТИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* лимитләү, сикләү, сикле норма ҡуйыу.

ЛИМО́Н *м.* лимон; ✧ **как вы́жатый лимо́н** һутын һығып алған лимон кеүек, шыңгән (*йәки* һулыған) гөлдәй (*көсөнән тайған кеше тураһында*).

ЛИМОННОКИ́СЛЫЙ *прил. хим.* лимон кислотаһы булған, лимон кислоталы; **лимонноќислая соль** лимон кислоталы тоҙ.

ЛИМУЗИ́Н *м.* лимузин (*түбәһе ябыҡ еңел автомобиль*).

ЛИ́МФА *ж. физиол.* лимфа (*кеше һәм хайуандар организмендәге төҫһөҙ шыйыҡса*).

ЛИМФАТИ́ЧЕСКИЙ *прил. физиол.* лимфатик, лимфа; **лимфати́ческие же́лезы** лимфа биҙҙәре.

ЛИНГВИ́СТ *м.* тел ғалиме (*йәки* белгесе), лингвист.

ЛИНГВИ́СТИКА *ж.* тел ғилеме, лингвистика.

ЛИНГВИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* лингвистик; **лингвисти́ческие иссле́дования** лингвистик тикшеренеүҙәр.

ЛИНЕ́ЙКА *ж.* 1. һыҙыҡ; **тетра́дь в две лине́йки** ике һыҙыҡлы дәфтәр; 2. линейка; **логарифми́ческая лине́йка** логарифм линейкаһы; 3. (*строй в одну линию*) линейка.

ЛИНЕ́ЙНЫЙ *прил.* 1. һыҙыҡ; һыҙыҡлы; **лине́йная мо́лния** һыҙыҡлы йәшен; 2. *в знач. сущ.* **лине́йный** *м.* (*парад ваҡытында частәрҙең торасаҡ урынын һәм юлын билдәләүсе һуғышсы*); 3. *мат.* һыҙма; **лине́йная геоме́трия** һыҙма геометрия; ✧ **лине́йные ме́ры** һыҙыҡ үлсәүҙәре.

ЛИ́НЗА *ж.* линза (*ике яғы ла ҡабарынҡы быяла*); **ли́нза микроско́па** микроскоп линзаһы.

ЛИ́НИЯ *ж.* 1. һыҙыҡ; **пряма́я ли́ния** тура һыҙыҡ; 2. (*путь сообщения*) юл; **трамва́йная ли́ния** трамвай юлы; **возду́шная ли́ния** һауа юлы; 3. (*расположение предметов в один ряд*) һыҙат; **ли́ния укрепле́ний** нығытмалар һыҙаты; 4. (*черта, определяющая направление, предел*) һыҙыҡ, юл; **ли́ния полёта снаря́да** снаряд осоу юлы; 5. *перен.* (*направление, образ действий*) тотҡан юл, юнәлеш; **генера́льная ли́ния па́ртии** партияның тотҡан төп юлы; ◇ **по ли́нии наиме́ньшего сопротивле́ния** *см.* **наиме́ньший; ли́ния оборо́ны** *воен.* оборона һыҙаты.

ЛИНКО́Р *м.* (**лине́йный кора́бль**) линкор (*ҙур һәм яҡшы ҡоралланған һуғыш карабы*).

ЛИНО́ВАНЫЙ *прил.* һыҙыҡлы, һыҙылған; **лино́ваная бума́га** һыҙыҡлы ҡағыҙ.

ЛИНОВА́ТЬ *несов. что* һыҙыу, һыҙыҡ һыҙыу.

ЛИНО́ЛЕУМ *м.* линолеум (*һыу үткәрмәй торған ҡалын туҡыма*).

ЛИНОТИ́П *м. полигр.* линотип (*хәреф ҡойоп йыйыу машинаһы*).

ЛИНОТИПИ́СТ *м. полигр.* линотипсе, линотиптә эшләүсе.

ЛИНОТИ́ПНЫЙ *прил. полигр.* линотип; **линоти́пный набо́р** линотип наборы.

ЛИНЧЕВА́ТЬ *сов. и несов. кого* судһыҙ язалап үлтереү (*Линч суды менән хөкөм итеү*).

ЛИНЬ *м.* ҡарабалыҡ.

ЛИ́НЬКА *ж. см.* **линя́ть** 2.

ЛИНЮ́ЧИЙ *прил. разг.* уңыусан, уңа торған; **линю́чий си́тец** уңа торған ситса.

ЛИНЯ́ЛЫЙ *прил. разг.* уңған, уңып (*йәки* ағарып) бөткән.

ЛИНЯ́ТЬ *несов.* 1. уңыу; **ткань линя́ет** туҡыма уңа; 2. йөнөн ҡойоу (*о животных*); төләү (*о птицах*); ҡауын һалыу (*о змеях*).

ЛИ́ПА *ж.* юкә; **ли́па в цвету́** юкә сәскә атҡан.

ЛИ́ПКИЙ *прил.* йәбешкәк, һыбашҡаҡ, һылашҡаҡ; **ли́пкая грязь** һылашҡаҡ батҡаҡ; **ли́пкий пла́стырь** йәбешкәк пластырь.

ЛИ́ПНУТЬ *несов.* 1. *к кому-чему* йәбешеү, һыбашыу, һылашыу; **бума́га ли́пнет к па́льцам** ҡағыҙ бармаҡтарға йәбешә; 2. *к кому, перен. разг.* (*неотвязно приставать*) йәбешеп (*йәки* тоноп) барыу, һағыҙаҡланыу, бәйләнеү.

ЛИ́ПОВЫЙ I *прил.* юкә; **ли́повый мёд** юкә балы.

ЛИ́ПОВЫЙ II *прил. разг.* алдыҡ; **ли́повый докуме́нт** алдыҡ документ.

ЛИ́РА I *ж.* лира (1. *уст.* боронғо гректәрҙә ҡыллы музыка ҡоралы; 2. *перен.* ижади илһам символы; 3. *уст.* Украина һәм Белоруссияла йырсыларҙың ҡыллы музыка ҡоралы*).

ЛИ́РА II *ж.* лира (*Италияла һәм Төркиәлә аҡса берәмеге*).

ЛИРИ́ЗМ *м.* 1. (*поэтическая взволнованность*) лиризм (*сәнғәт әҫәренең тойғоларға, күңел нескәлектәренә бәйлыгы, шиғрилеге*); 2. (*лирическое настроение*) нескә тойғо; **впасть в лири́зм** нескә тойғоларға бирелеү.

ЛИ́РИК *м.* лирик, лирик шағир.

ЛИ́РИКА *ж.* 1. (*жанр поэзии*) лирика (*поэтик ижадтың бер төрө; күбеһенсә, шағирҙең эске кисерештәрен, тойғоларын тасуирләү менән характерле*); 2. (*произведения*) лирика; **ли́рика Пу́шкина** Пушкин лирикаһы; 3. *перен.* (*эмоциональность, чувствительность*) нескә тойғо.

ЛИ́РИКО-ДРАМАТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. *лит.* лирика-драмалы; **ли́рико-драмати́ческая поэ́ма** лирика-драмалы поэма; 2. *муз.* лирика-драмалы (*йырсының тауышы тураһында*).

ЛИРИ́ЧЕСКИЙ *прил.* лирик; **лири́ческое стихотворе́ние** лирик шиғыр; **лири́ческое настрое́ние** лирикаға бирелеү; ◇ **лири́ческий беспоря́док** килешле тәртипһеҙлек.

ЛИСА́ *ж. прям. и перен.* төлкө; **черно-бу́рая лиса́** ҡара төлкө; **прики́дываться лисо́й** төлкөләнеү, хәйлә ҡороу, хәйләләү.

ЛИСЁНОК *м.* төлкө балаһы.

ЛИ́СИЙ *прил.* төлкө; **ли́сий мех** төлкө тиреһе (*йәки* мехы).

ЛИСИ́ЦА *ж. см.* **лиса́.**

ЛИСИ́ЧКА *ж.* 1. *уменьш.-ласк. от* **лиси́ца**; 2. (*гриб*) һары бәшмәк.

ЛИСТ *м.* 1. (*мн.* **ли́стья** *и* **листы́**) япраҡ; **сухи́е ли́стья** кипкән япраҡтар; **лавро́вый лист** лавр япрағы; 2. (*мн.* **листы́**) бит, табаҡ; **лист из тетра́ди** дәфтәр бите; **лист желе́за** табаҡ тимер; 3. (*мн.* **листы́**) (*документ*) ҡағыҙ; **похва́льный лист** маҡтау ҡағыҙы; ◇ **а́вторский лист** автор табағы; **александри́йский лист** эс йомшарта торған япраҡ; **дрожа́ть как оси́новый лист** уҫаҡ япрағындай ҡалтыраныу; **игра́ть с листа́** *муз.* нота менән уйнау (*алдан әҙерләнеп тормай*); **корректу́ра в листа́х** *полигр.* табаҡлы корректура; **приста́ть как ба́нный лист** *см.* **ба́нный.**

ЛИСТА́Ж *м. полигр.* листаж (*баҫма табаҡ һаны*).

ЛИСТА́ТЬ *несов. что* битен асыу (*китап, дәфтәр һ. б.*).

ЛИСТВА́ *ж. собир.* япраҡтар; **дере́вья оде́лись листво́й** ағастар япраҡтарға төрөндө.

ЛИ́СТВЕННИЦА *ж.* ҡарағас.

ЛИ́СТВЕННЫЙ *прил.* 1. япраҡлы; **ли́ственный лес** япраҡлы урман; 2. (*образующийся из листьев*) япраҡ; **ли́ственный перегно́й** япраҡ серемтәһе.

ЛИСТО́ВКА *ж.* листовка; **агитацио́нная листо́вка** агитацион листовка.

ЛИСТОВО́Й *прил.* 1. япраҡ; **листово́й таба́к** япраҡ тәмәке; 2. (*изготовленный в виде листов*) табаҡлы; **листово́е желе́зо** табаҡлы тимер.

ЛИСТОЕ́ДЫ *только мн. зоол.* япраҡ ҡуңыҙы.

ЛИСТО́К *м.* 1. *уменьш. от* **лист** 1, 2; 2. (*бланк*) ҡағыҙ, листок; **контро́льный листо́к** контроль ҡағыҙ.

ЛИСТОПА́Д *м.* япраҡ ҡойолоу.

ЛИТА́ВРЫ *мн. муз.* литавра; **бить в лита́вры** литавра һуғыу.

ЛИТЕ́ЙНЫЙ *прил.* 1. ҡойоу; **лите́йный цех** ҡойоу цехы; **лите́йная фо́рма** ҡойоу

ҡалыбы; 2. *в знач. сущ.* **литéйная** *ж.* литейная (*металл нәмәләрҙе иретеү, ҡойоу урыны*).

ЛИТÉЙЩИК *м.* литейщик (*металл ҡойоусы эшсе*).

ЛИ́ТЕР *м. разг.* литер (*тимер юлда һ. б. буш йөрөү йәки льгота менән файҙаланыу өсөн бирелә торған танытма*).

ЛИ́ТЕРА *ж. полигр.* хәреф, литера.

ЛИТЕРÁТОР *м.* әҙәбиәтсе.

ЛИТЕРАТУ́РА *ж.* әҙәбиәт; **ру́сская класси́ческая литерату́ра** рус классик әҙәбиәте.

ЛИТЕРАТУ́РНЫЙ *прил. в разн. знач.* әҙәби, әҙәбиәт; **литерату́рный язы́к** әҙәби тел; **литерату́рное произведéние** әҙәби әҫәр; **литерату́рный кружóк** әҙәбиәт түңәрәге.

ЛИТЕРАТУРОВÉД *м.* әҙәбиәтсе, әҙәбиәт белгесе.

ЛИТЕРАТУРОВÉДЕНИЕ *с.* әҙәбиәт фәне (*әҙәбиәт тарихе һәм теорияһы фәне*).

ЛИ́ТИЙ *м.* литий (*химик. элемент, металл*).

ЛИТÓВЕЦ *м.* литовец.

ЛИТÓВКА *ж.* литовка.

ЛИТÓВСКИЙ *прил.* литва, Литва; **литóвский язы́к** литва теле.

ЛИТÓВЦЫ *мн.* литовецтәр.

ЛИТОГРАФИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* литографияла баҫыу.

ЛИТОГРÁФИЯ *ж.* литография (1. *таш баҫмала баҫыу*; 2. *таш баҫмала баҫылған һүрәт*; 3. *таш баҫмала баҫыу цехы, урыны*).

ЛИТОГРÁФСКИЙ *прил.* литография; **литогрáфский кáмень** литография ташы; **литогрáфские крáски** литография буяуҙары.

ЛИТÓЙ *прил.* ҡойолған, ҡойоп эшләнгән; **литы́е издéлия** ҡойоп эшләнгән әйберҙәр.

ЛИТОСФÉРА *ж. геол.* литосфера (*ер шарының өҫкө ҡаты, ер ҡабығы*).

ЛИТР *м.* литр.

ЛИТРÓВЫЙ *прил.* литрлы, бер литр һыйышлы.

ЛИТЬ *несов.* 1. *что* ҡойоу, ағыҙыу, һалыу, түгеү; **лить вóду** һыу түгеү; 2. *разг.* (*литься, течь*) ағыу, ҡойоу; **дождь льёт** ямғыр ҡоя; 3. *что, тех.* ҡойоу, яһау; **лить котлы́** ҡаҙандар ҡойоу; ◇ **лить вóду на** *чью* **мéльницу** *см.* **водá; лить мáсло в огóнь** дөрләп торған утҡа кәрәсин һибеү; **лить слёзы** йәш түгеү.

ЛИТЬЁ *с.* 1. *см.* **лить** 3; **литьё метáлла** металл ҡойоу; 2. *собир.* ҡойоп яһалған нәмәләр; **чугу́нное литьё** суйындан ҡойоп яһалған нәмәләр.

ЛИ́ТЬСЯ *несов.* 1. (*течь струёй*) ағыу, түгелеү, ҡойолоу; 2. *перен.* (*распространяться — о свете, запахе*) таралыу (*нур, еҫ тураһында*); 3. *перен.* (*раздаваться — о речи, музыке*) ағылыу; **пéсня лилáсь** йыр ағылды.

ЛИФ *м.* лиф, күкрәк.

ЛИФТ *м.* лифт.

ЛИФТЁР *м.* лифтёр.

ЛИФТЁРША *женск. р. к* **лифтёр.**

ЛИ́ФЧИК *м.* күкрәксә.

ЛИХÁЧ *м.* ир-егет, сая егет; ◇ **лихáч-водитель** дыуамал шофёр.

ЛИХÁЧЕСТВО *с.* дыуамаллыҡ.

ЛИХВÁ *ж.*: **с лихвóй** артығы менән.

ЛИ́ХО I *с.*: **не поминáйте ли́хом!** яманлап иҫкә алмағыҙ!

ЛИ́ХО II *нареч.*: **ли́хо заломи́ть шáпку** бүректе егеттәрсә ҡырын кейеү.

ЛИХÓЙ I *прил.* **лихá бедá начáло** башлауы (*йәки* башлап ебәреүе) генә ҡыйын.

ЛИХÓЙ II *прил. разг.* 1. (*удалой*) ҡыйыу, тәүәккәл, сая; **лихóй мáлый** ҡыйыу егет; 2. (*задорный*) елле, ярһыу, шәп; **лихáя пля́ска** ярһып бейеү; **лихáя ездá** елдереү; 3. (*искусный*) оҫта; уңған; **лихóй танцóр** оҫта бейеүсе.

ЛИХОРÁДИТЬ *несов. безл. кого* тапма (*йәки* биҙгәк) тотоу; ҡалтыратыу, дерелдәтеү; **меня́ лихорáдит** ҡалтырата.

ЛИХОРÁДКА *ж.* 1. тапма, биҙгәк; **перемежáющаяся лихорáдка** ваҡыт-ваҡыт сыға торған биҙгәк, тотанаҡ; 2. *перен.* (*сильное волнение*) аҙаланыу, йөрәкһеү, ҡалтанлығы сығыу.

ЛИХОРÁДОЧНЫЙ *прил.* 1. тапма, биҙгәк; **лихорáдочныйознóб** биҙгәк ҡалтыратыуы; 2. *перен.* ярһыған, ярһыулы, тынысһыҙланған, өҙгәләнгән; ыҙаланыу; **лихорáдочный пульс** ярһып типкән пульс; **лихорáдочные уси́лия** ыҙаланып тырышыу.

ЛИЦЕВÁТЬ *несов. что* әйләндереп тегеү; **лицевáть пальтó** пальтоны әйләндереп тегеү.

ЛИЦЕВÓЙ *прил.* 1. бит, йөҙ; **лицевы́е му́скулы** бит иттәре; 2. (*наружный*) тышҡы, алғы, йөҙ, уң, өҫкө; **лицевáя сторонá матéрии** материяның уң яғы; **лицевáя сторонá здáния** бинаның алғы яғы.

ЛИЦЕЗРÉТЬ *несов. кого, ирон.* яҡындан күреү, күреп тороу.

ЛИЦЕИ́СТ *м.* лицейҙә уҡыусы.

ЛИЦÉЙ *м.* лицей (1. *уст. Россияла өҫтөн синыфтың ир балалары өсөн асылған урта йәки юғары мәктәп*; 2. *Европала урта мәктәп*).

ЛИЦÉЙСКИЙ *прил.* лицей, лицейҙәге; **лицéйские стихи́ Пу́шкина** Пушкиндең лицейҙә яҙған шиғырҙары.

ЛИЦЕМÉР *м.* ике йөҙлө кеше, эскерле кеше.

ЛИЦЕМÉРИЕ *с.* ике йөҙлөлөк, эскерлелек.

ЛИЦЕМÉРИТЬ *несов.* ике йөҙлөләнеү, рыяланыу.

ЛИЦЕМÉРНЫЙ *прил.* ике йөҙлө, эскерле, рыялы; **лицемéрная улы́бка** рыялы йылмайыу.

ЛИЦÉНЗИЯ *ж. эк.* лицензия (*тауарҙы сит илгә сығарыу йәки индереү өсөн хөкүмәт тарафынан бирелгән рөхсәт*).

ЛИЦÓ *с.* 1. бит, йөҙ; сырай, ҡиәфәт, төҫ; **выражéние лицá** сырай; **черты́ лицá** ҡиәфәт; **измени́ться в лицé** төҫө (*йәки* сырайы) үҙгәреү; 2. (*человек*) кеше; **истори́ческое лицó** тарихи кеше; **официáльное лицó** рәсми кеше; 3. (*лицевая сторона*) тыш, ал, уң, өҫ (яҡ); 4. *грам.* зат; **изменéние глагóла по ли́цам** ҡылымдың зат менән үҙгәреше; ◇ **в лицé** *кого* исемендә; **знать в лицó** *кого* күреп кенә белеү; **исчéзнуть с лицá земли́** ер йөҙөнән юғалыу; **лицóм к лицу́** йөҙгә-йөҙ (килеү); **на нём лицá нет** уның төҫө ҡасҡан; **невзирáя на ли́ца** кем булыуына ҡарамаҫтан; **не удá-**

рить лицо́ в грязь оятҡа ҡалмау; **от лица́** *кого* исеменән; **пе́ред лицо́м** *кого-чего* ҡаршыһында, алдында; **показа́ть това́р лицо́м** бер нәмәне яҡшы яҡтан күрһәтеү; **сказа́ть в лицо́** күҙенә ҡарап әйтеү, йөҙөнә бәреп әйтеү; **смотре́ть в лицо́** *чему* күҙенә тура ҡарау; **стере́ть с лица́ земли́** *см.* **стере́ть; физи́ческое лицо́** *юр.* хоҡуҡҡа эйә кеше; **э́то вам к лицу́** был һеҙгә килешә.

ЛИЧИ́НА *ж.* маска, ялған йөҙ, битлек; **сорва́ть личи́ну** ялған йөҙөн асыу.

ЛИЧИ́НКА *ж. зоол.* ҡарышлауыҡ, ҡорт.

ЛИ́ЧНО *нареч.* үҙе; **яви́ться ли́чно** үҙе килеү.

ЛИЧНО́Й *прил.* бит, йөҙ; **лично́е полоте́нце** бит таҫтамалы.

ЛИ́ЧНОСТЬ *ж.* шәхес; кеше; **неприкоснове́нность ли́чности** шәхестең именлеге; **роль ли́чности в исто́рии** шәхестең тарихтәге урыны.

ЛИ́ЧНЫЙ *прил.* **1.** (*принадлежащий данному лицу*) үҙ, үҙ ҡарамағындағы, үҙенең; **ли́чное мне́ние** үҙ фекере; **ли́чная со́бственность** үҙенең әйбере; **2.** (*касающийся одного лица*) шәхси; **ли́чное де́ло** шәхси эш; **3.** *грам.* зат; **ли́чное местоиме́ние** зат алмашы.

ЛИША́Й *м.* **1.** *см.* **лиша́йник; 2.** *мед.* тимерәү; **стригу́щий лиша́й** ҡырҡылсан (*тимерәү төрө*).

ЛИША́ЙНИК *м. бот.* лишай (*мүк*).

ЛИША́ТЬ *несов. см.* **лиши́ть.**

ЛИША́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **лиши́ться; 2.** *страд. к* **лиша́ть.**

ЛИШЕ́НИЕ *с.* **1.** *см.* **лиши́ть(ся); лише́ние гражда́нских прав** *юр.* гражданлыҡ хоҡуғынан мәхрүм итеү; **2.** *обычно. мн.* **лише́ния** мохтажлыҡ, фәҡирлек; **терпе́ть лише́ния** мохтажлыҡ күреү.

ЛИШИ́ТЬ *сов. кого-что, кого-чего* мәхрүм итеү, бирмәү; **лиши́ть сло́ва** һүҙ бирмәү, һөйләүҙән мәхрүм итеү.

ЛИШИ́ТЬСЯ *сов.* мәхрүм ителеү (*йәки* булыу), юғалыу, ҡалыу, яҙыу; **лиши́ться чувств** иҫтән яҙыу.

ЛИ́ШНИЙ *прил.* артыҡ; **ли́шние ве́щи** артыҡ әйберҙәр; ◇ **ли́шний раз** тағы ла; **сказа́ть ли́шнее** әйтеп һалыу, ярамағанды (*йәки* артыҡты) әйтеп ташлау.

ЛИШЬ 1. *частица* бары, тик, фәҡәт, ғына (генә, ҡына, кенә); **у меня́ лишь одна́ забо́та** бер генә ҡайғым бар; **сде́лать э́то легко́, лишь бы́ло бы жела́ние** быны эшләүе еңел, тик теләк кенә булһын; **2.** *союз* (*как только*) тик, ғына (генә, ҡына, кенә); =ғас (=гәс, =ҡас, =ҡәс) та (тә); =ғас (=гәс, =ҡас, =ҡәс) уҡ (үк); **лишь то́лько со́лнце взошло́, мы подняли́сь** көн тыуғас та торҙоҡ (*йәки* ҡуҙғалдыҡ).

ЛОБ *м.* маңлай; ◇ **семи́ пя́дей во лбу́** *см.* **пядь; у него́ на лбу напи́сано** *см.* **написа́ть; что в ло́б, что по́ лбу** барыбер.

ЛОБЗА́ТЬ *несов. кого-что, уст. поэт.* үбеү.

ЛО́БЗИК *м. тех.* лобзик (*бысып биҙәк яһай торған йоҡа тар бысҡы*).

ЛОБКО́ВЫЙ *прил.*: **лобко́вая кость** *анат.* сат (*йәки* түмһәкәй) һөйәге.

ЛО́БНЫЙ *прил.* маңлай; **ло́бные па́зухи** маңлай ҡыуышлыҡтары; ◇ **ло́бное ме́сто** *ист.* ҡалҡыу урын (*элек батша бойороҡтарын иғлан итеү, кешеләрҙе язалау урыны*).

ЛОБОВО́Й *прил.* **1.** (*направленный в упор*) ҡапма-ҡаршы, ҡаршы, туп-тура; **лобово́й ве́тер** ҡаршы ел; **2.** (*находящийся в передней части*) алдағы, алғы; **лобова́я часть та́нка** танкының алдағы өлөшө.

ЛОБОГРЕ́ЙКА *ж. с.-х.* лобогрейка.

ЛОБО́К *м. анат.* түмһәкәй.

ЛОВ *м. см.* **лови́ть** 1.

ЛОВЕЛА́С *м.* ловелас (*ҡатын-ҡыҙҙар артынан күп йөрөүсе, аҙҙырыусы*).

ЛОВЕ́Ц *м.* аусы, һунарсы (*охотник*); балыҡсы, балыҡ тотоусы (*рыболов*); ◇ **на ловца́ и зверь бежи́т** *посл. соотв.* уңар кешегә мал арты менән килә.

ЛОВИ́ТЬ *несов. кого-что* **1.** тотоу, ҡаптырыу, аулау; **лови́ть мяч** туп тотоу; **лови́ть птиц сетя́ми** ау менән ҡош тотоу, аулау; **2.** (*выслеживать кого-л., чтобы задержать*) эҙләү, тотоу; **3.** *перен.* тотоу, эләктереү; тура килтереү, тотоп алыу; **лови́ть кого́-либо на сло́ве** берәйһен әйткән һүҙендә тотоу; **лови́ть удо́бный слу́чай** уңайлы ваҡытты тура килтереү; ◇ **лови́ть взгляд** ҡараш(ын) тотоу; **в му́тной воде́ ры́бу лови́ть** бурҙаҡ һыуҙа балыҡ тотоу, кеше ҡазаһынан файҙаланып ҡалыу.

ЛОВКА́Ч *м. разг.* сос, таҫыллы, сапыҡ кеше.

ЛО́ВКИЙ *прил.* **1.** (*подвижной, гибкий*) сос, таҫыллы, өлгөрйөм, сапыҡ; **2.** (*искусный*) оҫта; **ло́вкий нае́здник** атта оҫта йөрөүсе; **3.** (*хитрый, изворотливый*) хәйләкәр, сос, оҫта; **ло́вкий шаг** оҫта (*йәки* сос) аҙым.

ЛО́ВКОСТЬ *ж.* оҫталыҡ, сослоҡ, таҫыл.

ЛО́ВЛЯ *ж. см.* **лови́ть** 1; **ло́вля силка́ми** тоҙаҡ менән тотоу (*йәки* аулау); **ры́бная ло́вля** балыҡ тотоу.

ЛОВУ́ШКА *ж. прям. и перен.* ҡапҡан, тоҙаҡ; **поста́вить лову́шку** тоҙаҡ ҡуйыу; **попа́сть в лову́шку** тоҙаҡҡа эләгеү.

ЛО́ВЧИЙ *прил.* һунар; **ло́вчая пти́ца** һунар ҡошо (*бөркөт, шоңҡар һ. б.*).

ЛОГ *м.* ҡул, ҡулауыҡ, соҡор, үҙән.

ЛОГАРИ́ФМ *м. мат.* логарифм (*дәрәжә күрһәткесе*); **табли́ца логари́фмов** логарифм таблицаһы.

ЛОГАРИФМИ́ЧЕСКИЙ *прил. мат.* логарифм; **логарифми́ческая лине́йка** логарифм линейкаһы.

ЛО́ГИКА *ж.* логика; **отсу́тствие ло́гики** логика булмау; **форма́льная ло́гика** формаль логика.

ЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* логик, логикаға нигеҙләнгән, аҡылға лайыҡ (*йәки* ятышлы); **логи́ческий вы́вод** аҡылға лайыҡ һығымта, логик һығымта.

ЛОГИ́ЧНОСТЬ *ж.* логикаға нигеҙләнгән булыу, аҡылға ятышлы (*йәки* лайыҡлы) булыу.

ЛОГИ́ЧНЫЙ *прил.* **1.** логик, логикаға нигеҙләнгән; **логи́чные до́воды** логикаға нигеҙләнгән дәлилдәр; **2.** (*последовательный*) эҙмә-эҙлекле, дөрөҫ, законлы; **логи́чный посту́пок** дөрөҫ эш.

ЛО́ГОВИЩЕ, ЛО́ГОВО *с. прям. и перен.* өң, оя; **во́лчье ло́гово** бүре ояһы; **ло́гово врага́** дошман өңө.

ЛО́ДКА *ж.* кәмә, ҡайыҡ; **па́русная ло́дка** елкәнле кәмә; **надувна́я ло́дка** һауа тултырылған кәмә; **подво́дная ло́дка** һыу аҫты кәмәһе.

ЛО́ДОЧНИК *м.* кәмәсе.

ЛО́ДОЧНЫЙ *прил.* кәмә; **ло́дочная ста́нция** кәмәләр станцияһы.

ЛОДЫ́ЖКА *ж. анат.* шайтанашыҡ.

ЛО́ДЫРНИЧАТЬ *несов. разг.* ялҡауланыу, эштән ҡасыу.

ЛО́ДЫРЬ *м. разг.* ялҡау, эш һөймәгән кеше; ✧ **гоня́ть ло́дыря** *см.* **гоня́ть.**

ЛО́ЖА I *ж. театр.* ложа (*театрҙа бүлеп эшләнгән бер нисә кешелек урын*).

ЛО́ЖА II *ж. ист.* ложа (*масондар ойошмаһы бүлеге*).

ЛО́ЖА III *ж.* (*часть ружья*) ложа (*мылтыҡ, автоматтың ағас өлөшө*).

ЛОЖБИ́НА *ж.* тар ҡул.

ЛО́ЖЕ *с.* 1. *уст.* түшәк; **бра́чное ло́же** никахлы түшәк; 2. (*русло*) үҙәк, йырҙа; **ло́же реки́** йылға үҙәге (*йәки* йырҙаһы); ✧ **Прокру́стово ло́же** Прокруст ҡалыбы (*күренештәрҙе, ҡайһы бер нәмәләрҙе тура килһә, килмәһә лә үҙе теләгән бер үлсәү менән үлсәргә, уға яраштырырға тырышыу*).

ЛО́ЖЕЧКА *ж. уменьш. от* **ло́жка**; ✧ **боли́т под ло́жечкой** күкрәк ауырта, ҡабырға аҫты ауырта.

ЛОЖИ́ТЬСЯ *несов. см.* **лечь.**

ЛО́ЖКА *ж.* ҡалаҡ; **ча́йная ло́жка** балғалаҡ; **разлива́тельная ло́жка** ижау; ✧ **ло́жка дёгтя (в бо́чке мёда)** *погов.* бер ҡалаҡ дегет бер мискә балды боҙор (*әҙ генә насар нәмә ҙур эште боҙор*); **че́рез час по ча́йной ло́жке** *погов.* онотҡанда бер, бик әкрен, әҙләп-әҙләп кенә.

ЛО́ЖНЫЙ *прил.* 1. ялған; **ло́жные слу́хи** ялған хәбәрҙәр; **ло́жная трево́га** ялған тревога; 2. (*мнимый, притворный*) яһалма, уйҙырма; **ло́жная ата́ка** яһалма атака; 3. дөрөҫ булмаған, кәрәкмәгән; **ло́жное самолю́бие** кәрәкмәгән мин-минлек; **ло́жный стыд** кәрәкмәгән оялыу; ✧ **ло́жный шаг** хата эшләү; **ло́жное положе́ние** ҡыйын, асыҡланмаған хәл.

ЛОЖЬ *ж.* ялғанлыҡ, алдау; **на́глая ложь** оятһыҙ алдау; **уличи́ть во лжи́** ялғанлыҡта (*йәки* алдауҙа) фаш итеү.

ЛОЗА́ *ж.* 1. (*ива*) тал; 2. (*стебель*) сыбыҡ; һыйҙыр сыбыҡ; **виногра́дная лоза́** виноград сыбығы.

ЛОЗНЯ́К *м.* таллыҡ.

ЛО́ЗУНГ *м.* лозунг; **вы́двинуть ло́зунг** лозунг күтәреп сығыу.

ЛОКАЛИЗА́ЦИЯ *ж. см.* **локализова́ть(ся); локализа́ция пожа́ра** янғынға таралырға юл ҡуймау.

ЛОКАЛИЗОВА́ТЬ *сов. и несов. что* юл ҡуймау, сикләү, таралыуҙан туҡтатыу, ситкә сығармау.

ЛОКАЛИЗОВА́ТЬСЯ 1. *сов. и несов.* йәйелеүҙән туҡтау, сикләнеү, ситкә сыҡмау; 2. *несов. страд. к* **локализова́ть.**

ЛОКА́ЛЬНЫЙ *прил.* ерле, урындағы (*ошо урынға хас булған*).

ЛОКА́УТ *м. полит.* локаут (*буржуазияның пролетариатҡа ҡаршы синфи көрәшенең бер юлы; капиталистең предприятиене ябып, эшселәрҙе күмәкләп эштән сығарыуы*).

ЛОКАУТИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* локаут иғлан итеү.

ЛОКОМОБИ́ЛЬ *м. тех.* локомобиль (*төрлө машиналарҙы хәрәкәткә килтерә торған күсмә пар двигателе*).

ЛОКОМОТИ́В *м.* локомотив (*тимер юлда йөк һәм юлсылар тейәлгән вагондарҙы тартып йөрөй торған машина*).

ЛО́КОН *м.* бөҙөркә (*бөҙрә сәстең төшөп торған өлөшө*).

ЛО́КОТЬ *м.* 1. терһәк; **опере́ться на ло́коть** терһәкләү, терһәккә таяныу; **почини́ть ло́коть руба́шки** күлдәктең терһәген ямау; 2. *уст.* (*мера длины*) терһәк; ✧ **бли́зок ло́коть, да не уку́сишь** *посл.* терһәк яҡын да, тешләп булмай; **чу́вство ло́ктя** берҙәмлек (ярҙамлашыу) тойғоһо.

ЛОКТЕВО́Й *прил.* терһәк; **локтева́я кость** терһәк һөйәге.

ЛОМ I *м.* (*инструмент*) лом.

ЛОМ II *м. собир.* һыныҡ; ваҡ, онтаҡ; **металли́ческий лом** металл һыныҡтары.

ЛОМА́КА *м. и ж. разг.* борғандаҡ, ҡылансыҡ.

ЛО́МАНЫЙ *прил.* 1. ватыҡ, ватылған, һынған; **ло́маные ве́щи** ватыҡ әйберҙәр; 2. *перен.* (*исковерканный, неправильный — о речи, языке*) боҙолған, боҙоп әйтелгән; ✧ **ло́маная ли́ния** *мат.* һыныҡ һыҙыҡ; **ло́маного гроша́ не сто́ит** *см.* **грош.**

ЛОМА́ТЬ *несов. что* 1. һындырыу, онтау, ватыу; **лома́ть су́чья** ботаҡтарҙы һындырыу; **лома́ть игру́шки** уйынсыҡтарҙы ватыу; 2. *перен.* ватыу, емереү, үҙгәртеү; **лома́ть ста́рые поря́дки** иҫке тәртиптәрҙе емереү; **лома́ть хара́ктер** характерҙе үҙгәртеү; ✧ **ко́пья лома́ть** *из-за чего* бик ныҡ сикләшеп алыу; **лома́ть го́лову** *над чем* баш ватыу; **лома́ть ру́ки** өҙгөләнеү, нишләргә белмәү; **лома́ть ша́пку** *перед кем* алдында темһенеп баш эйеү; **меня́ всего́ лома́ет** (*при болезни*) *безл.* бөтә тәнем ҡырылып төшөп килә, бөтә тәнем һыҙлай.

ЛОМА́ТЬСЯ *несов.* 1. һыныу, ватылыу, онталыу; **сухи́е су́чья легко́ лома́ются** ҡоро ботаҡтар тиҙ һына; 2. *перен.* (*кривляться, жеманничать*) борғоланыу, ҡыланыу; **не лома́йся!** ҡыланма!; 3. *перен.* (*разрушаться*) ватылыу, емерелеү, үҙгәреү; 4. *перен.* (*о голосе*) боҙолоу, үҙгәреү; 5. *страд. к* **лома́ть;** ✧ **лома́ть го́лову** *над чем* баш ватыу.

ЛОМБА́РД *м.* ломбард; **заложи́ть ве́щи в ломба́рд** әйберҙе ломбардҡа һалыу.

ЛОМИ́ТЬ *несов.* 1. *что, разг.* һындырыу; **ве́тер ло́мит ве́тки** ел ботаҡтарҙы һындыра; 2. *разг.* (*валить толпой*) тапап килеү (*йәки* барыу), тоноп килеү; **наро́д так и ло́мит** халыҡ тапап килә, тапап бара; 3. *безл. что и без доп.* һыҙлау, ауыртыу; **ло́мит ру́ку** ҡул һыҙлай; **ло́мит поясни́цу** бил ауырта.

ЛОМИ́ТЬСЯ *несов.* 1. (*гнуться под тяжестью*) эйелеү, бөгөлөп (*йәки* һығылып) төшөү; 2. *разг.* (*идти напролом*) баҫып килеү, тапап барыу; емереп алып барыу; **ломи́ться в дверь** ишекте емереп алып барыу; ✧ **ломи́ться в откры́тую дверь** *см.* **дверь.**

ЛО́МКА *ж. см.* **лома́ть.**

ЛО́МКИЙ *прил.* 1. (*хрупкий*) мурт, ватылыусан, ҡыйралыусан, һыныусан; 2. (*о голосе*) сәңкеү, үҙгәреүсән.

ЛОМОВО́Й *прил.* йөк (ташыусы); **ломова́я ло́шадь** йөк аты.

ЛОМО́ТА *ж.* һыҙлау, һыҙланыу.

ЛОМО́ТЬ *м.* телем, һыныҡ; ✧ **отре́занный ломо́ть к хле́бу не приста́вишь** бер теленгән телемде кире йәбештереп булмай (*ғаиләнән, коллективтән айырылған кеше хаҡында*).

ЛО́МТИК *м. уменьш. от* **ломо́ть; ре́зать ло́мтиками** йоҡа телемдәргә телеү.

ЛО́НО *с.*: **на ло́не приро́ды** тәбиғәт ҡосағында, асыҡ һауала.

ЛО́ПАСТНЫЙ *прил.* ҡалаҡлы, көрәкле; **ло́пастное колесо́** ҡалаҡлы тәгәрмәс.

ЛО́ПАСТЬ *ж.* ҡалаҡ, көрәк; баш; **ло́пасть винта́** винт көрәге; **ло́пасть за́ступа** көрәк башы.

ЛОПА́ТА *ж.* көрәк; ✧ **борода́ лопа́той** көрәк һаҡал.

ЛОПА́ТКА *ж.* 1. *уменьш. от* **лопа́та;** 2. *анат.* ҡалаҡ һөйәге; ✧ **положи́ть на о́бе лопа́тки** *кого* 1) *спорт.* арҡаһына әйләндереп һалыу, салҡан һалыу, йығыу; 2) (*победить*) еңеү, еңеп сығыу; **бежа́ть во все лопа́тки** бөтә көскә ҡасыу, үксәне ялтыратыу.

ЛО́ПАТЬСЯ *несов.* 1. ярылыу, шартлау, сатнау, өҙөлөү; 2. (*о нарыве и т. п.*) һытылыу; **нары́в ло́пается** шеш һытыла; 3. *перен. разг.* (*терпеть крах*) бөлөү, шартлау, юҡҡа сығыу, бөтөү; ✧ **терпе́ние ло́пается** тәҡәт ҡорой; сабырлығым бөтә; сыҙар хәл ҡалманы.

ЛО́ПНУТЬ *сов.* 1. ярылыу, шартлау, сатнау, өҙөлөү; **стака́н ло́пнул** стакан шартланы; **струна́ ло́пнула** ҡыл өҙөлдө; 2. (*о нарыве, гнойнике и т. п.*) һытылыу; 3. *перен. разг.* (*потерпеть крах*) бөлөү, шартлау, юҡҡа сығыу, бөтөү; **всё де́ло ло́пнуло** бөтә эш юҡҡа сыҡты; ✧ **у меня́ терпе́ние ло́пнуло** сыҙар хәлем ҡалманы, тәҡәтем ҡороно.

ЛОПОТА́ТЬ *несов. что и без доп., разг.* бытылдау; мығырҙау, аңлайышһыҙ һөйләү.

ЛОПОУ́ХИЙ *прил. разг.* һалбыр (*йәки* һалпы) ҡолаҡ; **лопоу́хий щено́к** һалпы ҡолаҡ көсөк.

ЛОПУ́Х *м.* тегәнәк.

ЛОРД *м.* лорд (*Англияла нәҫелдән килгән юғары дворянлек титулы һәм шул титулдағы кеше*); **Пала́та ло́рдов** Лордтар палатаһы (*Англия парламентенең юғары палатаһы*).

ЛОРНЕ́Т *м.* лорнет (*тотҡалы күҙлек*).

ЛОСИ́НА *ж.* 1. (*выделанная кожа*) мышы күне; 2. (*мясо*) мышы ите.

ЛОСИ́НЫЙ *прил.* мышы; мышы күненән (*эшләнгән*); **лоси́ные рога́** мышы мөгөҙө; **лоси́ные подмётки** мышы күненән ҡуйылған олтан.

ЛОСИ́ХА *ж.* инә мышы.

ЛОСК *м.* 1. (*глянец, блеск*) ялтырау, ялтырап тороу; **сапоги́ с ло́ском** ялтырап торған итек; 2. *перен.* ялтырауыҡ, ҡупшылыҡ; **вне́шний лоск** тышҡы ялтырауыҡ.

ЛОСКУ́Т *м.* киҫәк, ҡыйыҡ, ҡырҡынды, ҡорама.

ЛОСНИ́ТЬСЯ *несов.* ялтырау, йылтырау, ялтырап (*йәки* ялт итеп) тороу; ҡайышланыу, ялтырау (*о поношенной одежде*).

ЛОСОСИ́НА *ж.* һөмбаш ите.

ЛО́СОСЬ, ЛОСО́СЬ *м.* һөмбаш (*балыҡ*).

ЛОСЬ *м.* мышы.

ЛОТ *м. мор.* лот (*диңгеҙ тәрәнлеген үлсәү приборы*).

ЛОТЕРЕ́ЙНЫЙ *прил.* лотерея; **лотере́йный биле́т** лоторея билете.

ЛОТЕРЕ́Я *ж.* лоторея; **вы́играть в лотере́ю** лотереяға отоу.

ЛОТО́ *с. нескл.* лото (*уйын*).

ЛОТО́К *м.* 1. (*у разносчиков*) тартма, лоток (*һатыу итеү өсөн*); 2. (*жёлоб*) улаҡ; **ме́льничный лото́к** тирмән улағы.

ЛО́ТОС *м.* лотос (*үҫемлек*).

ЛОТО́ЧНИК *м.* лотоктан һатыусы.

ЛОТО́ЧНИЦА *женск. р.* к **лото́чник.**

ЛОХА́НКА, ЛОХА́НЬ *ж.* лаҡан; ✧ **по́чечная лоха́нка** *анат.* бөйөр ҡыуышлығы.

ЛОХМА́ТИТЬ *несов. кого-что, разг.* туҙҙырыу, ҡабартыу, өлтәйтеү, өрҙәйтеү, өлтөрәтеү.

ЛОХМА́ТИТЬСЯ *несов. разг.* туҙыу, ҡабарыу, өлтәйеү, өрҙәйеү; өлтөрәү.

ЛОХМА́ТЫЙ *прил.* йөнтәҫ, ялбыр, лаҫбыр (*о шерсти животных*); йөнтәҫ (*о материи*); өлтөк, туҙған (*о волосах человека*).

ЛОХМО́ТЬЯ *только мн.* алам-һалам кейем, туҙып (*йәки* йыртылып, ялбырҙап) бөткән кейем; **в лохмо́тьях** алам-һалам кейемдә.

ЛО́ЦМАН *м.* лоцман (*билдәле бер участкала навигация шарттарын белеп, судноларҙы шул урындарҙан үткәреүсе*).

ЛОШАДИ́НЫЙ *прил.* 1. ат; **лошади́ное ржа́ние** ат кешнәүе; 2. *разг.* (*очень крепкий — о здоровье*) аттай, ат кеүек; ✧ **лошади́ная си́ла** ат көсө (*ҡеүәт үлсәү берәмеге*); **лошади́ная до́за** ат дозаһы (*дарыу эсеүҙә ҙур дозаға ҡарата*).

ЛО́ШАДЬ *ж.* йылҡы; ат; **бегова́я ло́шадь** бәйге аты.

ЛОША́К *м.* ҡасыр.

ЛОЩЁНЫЙ *прил.* ялтыратылған, шыма, йылтырауыҡ, ялтырауыҡ; **лощёная бума́га** ялтыратылған, шыма ҡағыҙ.

ЛОЩИ́НА *ж.* уйһыулыҡ, үҙән.

ЛОЩИ́ТЬ *несов. что* ялтыратыу, шымартыу; **лощи́ть бума́гу** ҡағыҙҙы ялтыратыу.

ЛОЯ́ЛЬНОСТЬ *ж.* лояллек, лояль ҡараш.

ЛОЯ́ЛЬНЫЙ *прил.* лояль.

ЛУБ *м. бот.* 1. (*волокнистая ткань растений*) ҡабыҡ; күшкә (*берёзы*); 2. (*лыко*) ҡурыс, сей юкә; 3. (*волокнистая ткань льна и т. п.*) сүс.

ЛУБО́К *м.* 1. *см.* луб 2; 2. *мед.* ҡабыҡ (*һынған һөйәкте ҡуҙғатмай тотоу өсөн ҡуйыла*).

ЛУБО́ЧНЫЙ *прил.*: **лубо́чные карти́нки** лубочный һүрәттәр (*насар, тупаҫ эшләнгән*); **лубо́чная литерату́ра** лубочный әҙәбиәт (*примитив эстәлекле тупаҫ әҙәбиәт*).

ЛУБЯНО́Й *прил.* сүсле; **лубяны́е культу́ры** сүсле культуралар.

ЛУГ *м.* болон, туғай; **заливно́й луг** һыу баҫа торған болон.

ЛУГОВО́Й *прил.* болон, туғай; **лугово́е се́но** туғай бесәне.

ЛУДИ́ЛЬЩИК *м.* ҡурғашлаусы.

ЛУДИ́ТЬ *несов. что* ҡурғашлау, ҡурғаш югертеү.

ЛУ́ЖА *ж.* күләүек; ◇ **се́сть в лу́жу** төп башына ултырып ҡалыу, тишек кәмәгә ултырып ҡалыу.

ЛУЖА́ЙКА *ж.* аҡлан, аяҙ.

ЛУЖЁНЫЙ *прил.* ҡурғашлы, ҡурғаш югертелгән, ҡурғашланған; **лужёная кастрю́ля** ҡурғаш югертелгән кәстрүл.

лужу́ *наст. вр. от* **луди́ть.**

ЛУ́ЗА *ж.* луза (*бильярд өҫтәленең сетка ҡуйылған тишеге*); **загоня́ть шар в лу́зу** шарҙы лузаға төшөрөү.

ЛУЗГА́ *ж. собир.* ҡабыҡ; **лузга́ подсо́лнечника** көнбағыш ҡабығы.

ЛУК I *м.* (*овощ*) һуған; **лук-поре́й** киң ҡыяҡлы һуған.

ЛУК II *м.* (*оружие*) ян, йәйә; **стреля́ть из лу́ка** йәйәнән атыу.

ЛУКА́ *ж.* 1. (*седла*) ҡашаға; **за́дняя лука́** артҡы ҡашаға; 2. (*изгиб, кривизна*) бөгәл, **лука́ реки́** йылға бөгәле.

ЛУКА́ВИТЬ *несов.* мәкер ҡороу.

ЛУКА́ВСТВО *с.* 1. (*хитрость*) мәкер; 2. (*игривость*) уйынсаҡлыҡ, шаянлыҡ.

ЛУКА́ВЫЙ *прил.* 1. (*хитрый*) мәкерле; 2. (*игривый*) уйынсаҡ, шаян; **лука́вый взгляд** уйынсаҡ ҡараш; 3. *в знач. сущ. м. разг.* ен, шайтан; **лука́вый попу́тал** шайтан төштө араға, шайтан яңылыштырҙы.

ЛУ́КОВИЦА *ж.* 1. *бот.* һуғанбаш (*ҡайһы бер үҫемлектәрҙең һуғанға оҡшаған төбө*); **лу́ковица тюльпа́на** лалә һуғанбашы; 2. (*головка лука*) һуған башы; 3. *анат.* төп, тамыр; **лу́ковица во́лоса** сәс төбө.

ЛУ́КОВИЧНЫЙ *прил.* һуғанбаш; **лу́ковичные расте́ния** һуғанбаш, йыуа үҫемлектәр.

ЛУКОМО́РЬЕ *с. уст.* диңгеҙ ҡултығы.

ЛУКО́ШКО *с.* ҡуҙы, тубал.

ЛУНА́ *ж.* ай; **по́лная луна́** тулған ай; **серп луны́** ай урағы.

ЛУНАТИ́ЗМ *м. мед.* илереү, иләүһерәү.

ЛУНА́ТИК *м.* илерек, илеүһерәп йөрөгән.

ЛУ́НКА *ж.* соҡор, соҡорса, оя; **лу́нка зу́ба** теш соҡоро.

ЛУ́ННИК *ж. разг.* лунник (*Айға төшкән ракета*).

ЛУ́ННЫЙ *прил.* ай, айлы; **лу́нное затме́ние** ай тотолоу; **лу́нная ночь** айлы төн; ◇ **лу́нный ка́мень** *мин.* айташ (*йәшкелт төҫтәге таш, шпат төрө*).

ЛУНЬ *м.* көйгәнәк; ◇ **седо́й как лунь** сал сәсле.

ЛУ́ПА *ж.* лупа (*ҙурайтып күрһәтә торған быяла*).

ЛУПИ́ТЬ *несов. разг.* 1. *что* (*очищать от коры, шелухи*) һыҙырыу, һыҙыртыу, әрсеү; **лупи́ть ли́пу** юкә һыҙырыу; 2. *кого* (*бить*) лупылдатыу, төйөү.

ЛУПИ́ТЬСЯ *несов. разг.* 1. (*шелушиться*) кәүәкләнеү, һыҙырылыу, һыҙырылып төшөү, ҡубыу; 2. (*обсыпа́ться; отваливаться*) ҡубыу, ҡубып төшөү; **штукату́рка лу́пится** штукатурка ҡубып төшә; 3. *страд. к* **лупи́ть** 1.

ЛУПОГЛА́ЗЫЙ *прил. разг.* шар (*йәки балыҡ, тәлмәрйен*) күҙ.

ЛУЧ *м.* 1. нур, яҡтылыҡ; **лучи́ со́лнца** ҡояш нурҙары; 2. *перен.* нур, сатҡы; **блесну́л луч наде́жды** өмөт сатҡыһы сағылып китте; 3. *мн.* **лучи́** *физ.* нурҙар; **рентге́новские лучи́** рентген нурҙары; **инфракра́сные лучи́** инфра ҡыҙыл нурҙар, йылылыҡ нурҙары; **испуска́ть лучи́** нур сәсеү.

ЛУЧЕВО́Й *прил. в разн. знач.* нур; **лучева́я эне́ргия** *физ.* нур көсө; **лучевы́е про́секи** нурҙар сәсмәһе; ◇ **лучева́я кость** *анат.* беләк һөйәге; **лучева́я боле́знь** нурҙан ауырыу (*организмға радиоактив матдәләрҙең тәьҫир итеүенән булған ауырыу*).

ЛУЧЕЗА́РНЫЙ *прил. поэт.* шатлыҡлы, ҡыуаныслы; бәхетле; яҡты; **лучеза́рные мечты́** шатлыҡлы хыялдар.

ЛУЧЕИСПУСКА́НИЕ *с. физ.* нур һибеү (*йәки* сәсеү).

ЛУЧЕИСПУСКА́ТЕЛЬНЫЙ *прил. физ.* нур һибеү (*йәки* сәсеү).

ЛУЧЕПРЕЛОМЛЕ́НИЕ *с. физ.* нур һынылышы.

ЛУЧИ́НА, ЛУЧИ́НКА *ж.* сыра; **щепа́ть лучи́ну** сыра телеү.

ЛУЧИ́СТЫЙ *прил.* нурлы, балҡып торған, яҡты; **лучи́стый взгляд** нурлы ҡараш; ◇ **лучи́стая эне́ргия** *физ.* нур энергияһы.

ЛУЧИ́ТЬ *несов. кого* сыраҡҡа төшөү.

ЛУЧКО́ВЫЙ *прил. тех.* йәйә, ян, янға (*йәки* йәйәгә) оҡшаған; **лучко́вая пила́** йәйә бысҡы.

ЛУ́ЧШЕ 1. *сравнит. ст. от прил.* **хоро́ший** *и нареч.* **хорошо́** яҡшы, яҡшыраҡ, һәйбәтерәк; **сего́дня пого́да лу́чше, чем вчера́** бөгөн көн кисәгенән яҡшыраҡ; 2. *в знач. сказ. безл. кому* яҡшыраҡ; **ему́ тепе́рь лу́чше** уға хәҙер яҡшыраҡ; 3. *в знач. частицы* ла (лә) инде, булмаһа; **лу́чше не спра́шивай** һорама ла инде.

ЛУ́ЧШИЙ 1. *сравнит. ст. от прил.* **хоро́ший** яҡшы; **измени́ться к лу́чшему** яҡшыға табан үҙгәреү; 2. *превосх. ст. от прил.* **хоро́ший** (*самый хороший*) иң яҡшы; **лу́чший сорт** иң яҡшы сорт; 3. *в знач. сущ.* **лу́чший** *м.*, **лу́чшая** *ж.*, **лу́чшее** *с.* яҡшы кеше, яҡшы нәмә; ◇ **в лу́чшем слу́чае** иң яҡшыһы, иң яҡшы саҡта; **всё к лу́чшему** барыһы ла яҡшылыҡҡа.

ЛУЩИ́ЛЬНЫЙ *прил. с.-х.* һурҙырыу, һурҙыртыу, һыҙырыу, әрсеү; **лущи́льная маши́на** һурҙырғыс.

ЛУЩИ́ТЬ *несов. что* 1. (*очищать от скорлупы*) һурҙырыу, һурҙыртыу, һыҙырыу, һыҙыртыу, әрсеү; 2. (*семечки, орехи*) ярыу; 3. *с.-х.* (*разрыхлять*) йомшартыу (*ерҙе*).

ЛЫ́ЖИ *мн.* (*ед.* **лы́жа** *ж.*) саңғы, ҡалтағай; **ходи́ть на лы́жах** саңғыла йөрөү; ◇ **навостри́ть лы́жи** ысҡынырға (*йәки* шылырға) самалау.

ЛЫ́ЖНИК *м.* саңғысы; **пробе́г лы́жников** саңғысылар ярышы.

ЛЫ́ЖНИЦА *женск. р. к* **лы́жник.**

ЛЫ́ЖНЫЙ *прил.* саңғы; **лы́жный спорт** саңғы спорты; **лы́жная ба́за** саңғы базаһы.

ЛЫЖНЯ́ *ж.* саңғы юлы.

ЛЫ́КО *с.* юкә, ҡурыс; ◇ **лы́ка не вя́жет** лыҡа иҫерек, теле көрмәлә; **не вся́кое лы́ко в стро́ку** *погов.* ғәйеп менән ғәйеп араһында айырма бар; **не лы́ком ши́т** *погов.* башһыҙ түгел.

ЛЫСЕ́ТЬ *несов.* ялтасланыу, ҡаҡ башланыу.

ЛЫ́СИНА *ж.* 1. ялтас, ҡаҡ баш; 2. (*белое пятно на лбу животных*) аҡбаш, ҡашҡа.

ЛЫ́СЫЙ *прил.* 1. ялтас, ҡаҡ; **лы́сая голова́** ялтас баш; 2. *перен.* яланғас, шәрә; **лы́сый холм** яланғас түбә.

ЛЬ *частица см.* **ли.**

льва, льву *и т. д., род., дат. п. и т. д. ед. от* **лев.**

ЛЬВЁНОК *м.* арыҫлан балаһы.

ЛЬВИ́НЫЙ *прил.* арыҫлан; **льви́ная шку́ра** арыҫлан тиреһе; ◇ **льви́ный зев** *бот.* арыҫлан ауыҙы (*үлән*); **льви́ная до́ля** майлы ҡалья, иң яҡшы (*йәки* ҙур) өлөш.

ЛЬВИ́ЦА *ж.* инә арыҫлан.

ЛЬГО́ТА *ж.* льгота, еңеллек; **предоста́вить льго́ту** льгота биреү.

ЛЬГО́ТНЫЙ *прил.* льготалы, еңел; **на льго́тных усло́виях** льготалы шарттарҙа.

льда, **льду** *и т. д. род., дат. п. и т. д. ед. от* **лёд.**

ЛЬДИ́НА *ж.* ҙур боҙ (киҫәге).

льётся *и т. д. наст. вр. от* **ли́ться.**

льна, **льну** *и т. д. род., дат. п. и т. д. ед. от* **лён.**

ЛЬНО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «етен» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **льнокомба́йн** етен комбайны.

ЛЬНОВО́Д *м.* етенсе, етен эше белгесе.

ЛЬНОВО́ДСТВО *с.* етенселек.

ЛЬНОВО́ДЧЕСКИЙ *прил.* етенселек; **льново́дческое хозя́йство** етенселек хужалығы.

ЛЬНОКОМБА́ЙН *м.* етен комбайны.

ЛЬНОМЯ́ЛКА *ж.* талҡы, етен талҡыуыс.

ЛЬНОПРЯДИ́ЛЬНЫЙ *прил.* етен иләү; **льнопряди́льная фа́брика** етен иләү фабрикаһы.

ЛЬНОСОВХО́З *м.* етенселек совхозы.

ЛЬНОТЕРЕБИ́ЛКА *ж.* етен йолҡҡос, етен йолҡоу машинаһы.

ЛЬНОТРЕПА́ЛКА *ж.* талҡы.

ЛЬНУТЬ *несов. к кому-чему* һыйыныу, һырығыу, һырышыу, йылышыу, һарылыу; **льнуть к ма́тери** әсәгә һыйыны.

ЛЬНЯНО́Й *прил.* етен; **льняно́е ма́сло** етен майы; **льняны́е во́лосы** етен сәс, ебәләй сәс.

ЛЬСТЕЦ *м.* ялағай.

ЛЬСТИ́ВЫЙ *прил.* ҡуштан, ялағайлы; **льсти́вые слова́** ялағайланып әйтелгән һүҙҙәр.

ЛЬСТИТЬ *несов.* 1. *кому и без доп.* (*лицемерно хвалить*) ялағайланыу; 2. *кому-чему* (*доставлять удовлетворение*) күңелен күтәреү, рухландырыу, дәртләндереү; **мне льстит его́ внима́ние** уның иғтибар итеүе күңелемде күтәрә; ◇ **льстить себя́ наде́ждой** *уст.* үҙеңде өмөт менән рухландырыу (*йәки* йыуатыу); өмөтләнеү.

лью, льёшь *и т. д. наст. вр. от* **лить.**

ЛЮБВЕОБИ́ЛЬНЫЙ *прил.* күп кешене һөйөүсе; ныҡ һөйөүсе.

ЛЮБЕ́ЗНИЧАТЬ *несов. разг.* илгәҙәкләнеү, ягымлы һүҙҙәр әйтешеү.

ЛЮБЕ́ЗНОСТЬ *ж.* 1. (*учтивость*) илгәҙәклек; 2. *обычно мн.* **любе́зности** (*комплименты*) маҡтау һүҙе; ягымлы һүҙ; **говори́ть любе́зности** ягымлы һүҙҙәр һөйләү; **оказа́ть любе́зность** хөрмәт күрһәтеү; ◇ **сде́лайте любе́зность** рәхим итеп.

ЛЮБЕ́ЗНЫЙ *прил.* 1. (*учтивый*) илгәҙәк; **любе́зный челове́к** илгәҙәк кеше; 2. *уст.* (*милый, дорогой*) хөрмәтле, ҡәҙерле; 3. *в знач. сущ. м. уст.* (*в обращении*) ҡәҙерлем, хөрмәтлем; **послу́шай, любе́зный** хөрмәтлем, тыңла әле; ◇ **бу́дьте любе́зны** рәхим итеп...

ЛЮБИ́МЕЦ *м.* иркә, яратҡан (*йәки* һөйгән, һөйөклө) кеше; **о́бщий люби́мец** бөтәһе яратҡан кеше.

ЛЮБИ́МИЦА *женск. р. к* **люби́мец.**

ЛЮБИ́МЧИК *м. разг.* иркә, яратҡан (*йәки* һөйгән, һөйөклө) кеше; **люби́мчик ма́тери** әсәнең яратҡан (*йәки* иркә) балаһы.

ЛЮБИ́МЫЙ 1. *прич.* һөйгән, яратҡан; 2. *прил.* һөйгән, яратҡан, һөйөклө; **люби́мая же́нщина** яратҡан ҡатын; 3. (*предпочитаемый*) яратҡан, оҡшаған; **люби́мый цвет** оҡшаған төҫ; 4. *в знач. сущ.* **люби́мый** *м.*, **люби́мая** *ж.* һөйөклөм.

ЛЮБИ́ТЕЛЬ *м.* 1. яратыусы, һөйөүсе; **люби́тель му́зыки** музыка яратыусы; 2. (*не профессионал*) һәүәҫкәр; **тру́ппа люби́телей** һәүәҫкәрҙәр труппаһы.

ЛЮБИ́ТЕЛЬСКИЙ *прил.* һәүәҫкәр; **люби́тельский спекта́кль** һәүәҫкәрҙәр спектакле.

ЛЮБИ́ТЬ *несов.* 1. *кого-что* һөйөү, яратыу; **люби́ть ро́дину** тыуған илде һөйөү; 2. *что* (*иметь склонность*) яратыу; **люби́ть му́зыку** музыка яратыу; 3. *что* (*нуждаться*) яратыу; **цветы́ лю́бят во́ду** сәскәләр һыу ярата; ◇ **лю́бишь ката́ться, люби́ и са́ночки вози́ть** *посл. соотв.* рәхәтен күргәс, михнәтенән зарланма.

ЛЮ́БО *в знач. сказ. безл. с неопр., разг.* һөйкөмлө, һоҡландырғыс; **лю́бо смотре́ть** ҡарауға һөйкөмлө; ◇ **лю́бо-до́рого** бик яҡшы.

ЛЮБОВА́ТЬСЯ *несов.* һоҡланыу, һоҡланып (*йәки* яратып ҡарап) тороу.

ЛЮБО́ВНИК *м.* һөйәр.

ЛЮБО́ВНИЦА *ж.* һөйәркә.

ЛЮБО́ВНЫЙ *прил.* 1. ғишыҡ, мөхәббәт; **любо́вное письмо́** ғишыҡ хаты; 2. (*заботливый, бережный*) яратып (*йәки* һөйөп) эшләнгән (*йәки* әйтелгән); **любо́вное отноше́ние к де́лу** эшкә һөйөп ҡарау, эште яратып эшләү.

ЛЮБО́ВЬ *ж.* 1. (*привязанность; симпатия*) яратыу, һөйөү; **любо́вь к ро́дине** тыуған илгә булған һөйөү; 2. (*о человеке, внушающем чувство любви*) мөхәббәт, ғишыҡ; **э́то—моя́ любо́вь** был минең мөхәббәтем, ғишҡым; 3. (*любовные отношения*) ғишыҡ, мөхәббәт; 4. (*интерес, влечение*) яратыу; **у него́ больша́я любо́вь к му́зыке** ул музыканы бик ярата.

ЛЮБОЗНА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* ҡыҙыҡһыныусанлыҡ, белергә ынтылыу (*йәки* тырышыу).

ЛЮБОЗНА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* ҡыҙыҡһыныусан, белергә ынтылыусы (*йәки* тырышыусы).

ЛЮБО́Й *прил.* 1. (*всякий, каждый*) теләһә ниндәй (*йәки* ҡайһы); **в любо́й час** теләһә ҡайһы ваҡытта (*йәки* сәғәттә); 2. *в знач. сущ.* **любо́й** *м.*, **люба́я** *ж.*, **любо́е** *с.* теләһә ҡайһы, теләһә кем; **любо́й из вас** теләһә ҡайһығыҙ.

ЛЮБОПЫ́ТНЫЙ *прил.* 1. ҡыҙыҡһыныусан; **любопы́тный челове́к** ҡыҙыҡһыныусан кеше; 2. (*интересный*) ҡыҙыҡлы, ҡыҙыҡ, мәрәкә; **любопы́тный слу́чай** ҡыҙыҡ хәл; 3. *в знач. сущ.* **любопы́тный** *м.*, **любопы́тная** *ж.* ҡыҙыҡһыныусы; **толпа́ любопы́тных** ҡыҙыҡһыныусылар төркөмө.

ЛЮБОПЫ́ТСТВО *с.* ҡыҙыҡһыныу, белергә тырышыу; **удовлетвори́ть любопы́тство** ҡыҙыҡһыныуын ҡәнәғәтләндереү.

ЛЮ́БЯЩИЙ 1. *прич.* яратыусы, һөйөүсе; 2. *прил.* яратыусы, һөйөүсе; мөхәббәт (*йәки* ғишыҡ) тотоусы; **лю́бящая мать** яратыусы әсә.

ЛЮД *м. собир. разг.* халыҡ, халыҡ төркөмө; **рабо́чий люд** эшсе халыҡ.

ЛЮ́ДИ *мн.* (*ед.* **челове́к** *м.*) кешеләр, кеше; **сове́тские лю́ди** совет кешеләре; **лю́ди иску́сства** сәнғәт кешеләре; ◇ **вы́вести в лю́ди** *см.* **вы́вести; вы́йти в лю́ди** кеше булыу; **на лю́дях** кеше алдында.

ЛЮ́ДНЫЙ *прил.* кеше күп, халыҡ булған; **лю́дная у́лица** кеше күп урам.

ЛЮДОЕ́Д *м.* 1. кеше ашаусы, ҡанһыҙ, йыртҡыс; 2. (*в сказках*) кеше ашаусы (*әкиәттәге кире тип*).

ЛЮДСКО́Й *прил.* 1. кешеләр; **род людско́й** кешеләр тоҡомо; 2. *в знач. сущ.* **людска́я** *ж. уст.* хеҙмәтсе (*йәки* ялсы) өйө.

ЛЮК *м.* люк (1. *аҫҡа төшөү йәки эскә кереү өсөн иҙәндә, стенала бәләкәй генә ҡапҡаслы тишек*; 2. *пароходтың бортына туп көбәгән ҡуйырлыҡ итеп эшләнгән тишек*).

ЛЮ́ЛЬКА *ж.* сәңгелдәк, бишек.

ЛЮ́МПЕН-ПРОЛЕТАРИА́Т *м.* люмпен-пролетариат (*капиталистик илдәрҙә синфи йөҙөн юғалтҡан, тарҡалған ҡатлам: һуҡбайҙар, берәҙәктәр, һоранып йөрөүселәр*).

ЛЮ́СТРА *ж.* аҫылмалы шәмдәл, люстра.

ЛЮТЕРА́НИН *м.* лютеран (*лютеран динендәге кеше*).

ЛЮТЕРА́НСКИЙ *прил.* лютеран, лютеранлыҡ.

ЛЮТЕРА́НСТВО *с.* лютеранлыҡ, лютеран дине (*нигеҙен Лютер һалған протестанттар дине*).

ЛЮ́ТИК *м.* лютик (*үлән*).

ЛЮ́ТИКОВЫЕ *мн. бот.* лютик һымаҡтар.

ЛЮ́ТНЯ *ж.* лютня (*ҡыллы музыка ҡоралы*).

ЛЮ́ТЫЙ *прил.* 1. йыртҡыс, уҫал, ҡанһыҙ, яуыз; **лю́тый зверь** йыртҡыс хайуан; 2. *перен.* үтә, ҡаты, ауыр; **лю́тый моро́з** ҡаты һыуыҡ.

ЛЮФА́ *ж. бот.* люфа (1. *ҡабаҡтар ғаиләһенән булған үҫемлек*; 2. *шул үҫемлектән алынған губка*).

ЛЮЦЕ́РНА *ж.* люцерна (*үлән*).

ЛЯ *с. нескл. муз.* ля (*музыка гаммаһының алтынсы нотаһы*).

ЛЯГА́ТЬ *несов. кого, прям. и перен.* тибеү.

ЛЯГА́ТЬСЯ *несов.* тибешеү.

ЛЯГНУ́ТЬ *сов. и однокр. см.* **ляга́ть.**

ля́гу, ля́жешь *и т. д. наст. вр. от* **лечь.**

ЛЯГУША́ЧИЙ, ЛЯГУ́ШЕЧИЙ *прил.* тәлмәрйен; **лягу́шечье ква́канье** тәлмәрйен баҡылдауы.

ЛЯГУ́ШКА *ж.* тәлмәрйен.

ЛЯГУШО́НОК *м.* бәләкәй тәлмәрйен.

ЛЯ́ЖКА *ж. разг.* бот ите, таҡым.

ЛЯЗГ *м.* зыңлау, сыңлау, сыңғырау, сыңҡылдау, шыҡылдау, сыңҡ (*йәки* шыҡ) итеү; **лязг цепе́й** сынйыр сыңғырауы.

ЛЯ́ЗГАТЬ *несов.* 1. сыңлау, зыңлау, сыңҡылдау, шыҡылдау, зыңҡ (*йәки* сыңҡ, шыҡ) итеү; 2. *чем* зыңлатыу, сыңлатыу, сыңҡылдатыу, шыҡылдатыу, зың (*йәки* зыңҡ, сың, сыңҡ, шыҡ) итеү; **ля́згать зуба́ми** теш шыҡылдатыу.

ЛЯ́ЗГНУТЬ *сов. см.* **ля́згать.**

ЛЯ́МКА *ж.* яҫы бау, ләмкә; ◇ **тяну́ть ля́мку** егелеү (*ауыр, ҡыйын эште оҙаҡ ваҡыт түҙемле эшләү*).

ЛЯ́ПИС *м. мед.* ляпис (*көмөш нитраты*).

ЛЯ́ПИС-ЛАЗУ́РЬ *ж. см.* **лазури́т.**

ЛЯ́ПСУС *м.* тупаҫ хата.

ЛЯ́СЫ: точи́ть ля́сы *разг.* ләстит һатыу, лепылдәү.

М

МАВЗОЛЕ́Й *м.* мавзолей; **мавзоле́й В. И. Ле́нина** В. И. Ленин мавзолейе.

МАВР *м.* мавр.

МАВРИТА́НКА *ж.* мавританка, мавр ҡатын-ҡыҙы.

МАВРИТА́НСКИЙ *прил.* мавр; **маврита́нские племена́** мавр ҡәбиләләре.

МА́ВРЫ *мн.* маврҙар (*төньяҡ Африка ғәрәптәрен европалылар элек шулай атаған*).

МАГ *м.* сихырсы, күрәҙәсе; ◇ **маг и волше́бник** *шутл.* эшкә ел дауыл, ен кеүек кеше.

МАГАЗИ́Н *м.* магазин (1. *һатыу предприятиеһе*; 2. *тех. ҡайһы бер электротехник үлсәү приборҙары; механизмдә, приборҙа бер төрлө нәмәләр өсөн булған ҡумта*; 3. *пчел. умартаның алына торған өҫкө өлөшө*).

МАГАРА́ДЖА *м.* магараджа (*Һиндстанда кенәздәрҙең иң юғары титулы һәм шул титулдағы кеше*).

МАГИ́СТЕРСКИЙ *прил.* магистерлек; **маги́стерская диссерта́ция** магистерлек диссертацияһы.

МАГИ́СТР *м.* магистр (1. *революцияға тиклем Россияла һәм ҡайһы бер сит илдәр-*

ҙә ғилми дәрәжә; 2. *ист. урта быуатта монахтар йәки рыцарҙәр башлығы титулы һәм шул титулдағы кеше*).

МАГИСТРА́ЛЬ *ж.* магистраль; **железнодоро́жная магистра́ль** тимер юл магистрале; **во́дная магистра́ль** һыу магистрале.

МАГИСТРА́ЛЬНЫЙ *прил.* магистраль.

МАГИСТРА́Т *м.* магистрат (1. *ҡайһы бер көнбайыш илдәрҙә ҡала идараһы һәм шул идара урынлашкан йорт*; 2. *ист. боронғо Римдә хеҙмәт урыны һәм шул урында эшләгән кеше*).

МАГИСТРАТУ́РА *ж. собир.* магистратура (1. *ҡайһы бер капиталистик илдәрҙә, революцияға тиклем Россияла суд эшендә эшләгән бөтә хеҙмәткәрҙәрҙең дөйөм исеме*; 2. *ист. боронғо Римдә юғары хеҙмәт урыны һәм шул урында эшләгән кешеләр*).

МАГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. сихыр; **маги́ческие приёмы** сихыр алымдары; 2. *перен.* сихырлы; сихырлағандай, сихыр кеүек, ғәжәп; **лека́рство произвело́ маги́ческое де́йствие** дарыу ғәжәп тәьҫир итте; **маги́ческое сло́во** сихырлы һүҙ.

МА́ГИЯ *ж. прям. и перен.* сихыр, арбау; **чёрная ма́гия** шайтан сихыры.

МА́ГМА *ж. геол.* магма (*ер эсендәге утлы масса*).

МАГНА́Т *м.* магнат (*эре феодал; эре капиталист*).

МАГНЕЗИ́Т *м.* магнезит (*минерал*).

МАГНЕ́ЗИЯ *ж.* магнезия; **жжёная магне́зия** яндырылған магнезия (*магнит окисе*); **бе́лая магне́зия** аҡ магнезия (*магнит тоҙо*).

МАГНЕТИ́ЗМ *м.* магнетизм (1. *магнит үҙсәнлеге*; 2. *магнит күренештәре тураһындағы өйрәтмә*; 3. *перен. тартыу, йәлеп итеү көсө*).

МАГНЕТИ́Т *м.* магнетит (*магнитле тимер рудаһы*).

МАГНЕТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* магнетизм, магнит; **магнети́ческие явле́ния** магнетизм күренештәре, магнит үҙсәнлеге күренештәре.

МАГНЕ́ТО *с. нескл.* магнето (*эске яныулы двигателдәрҙә тоҡандырыу приборы*).

МА́ГНИЕВЫЙ *прил.* магний; магнийле; **ма́гниевая вспы́шка** магний гөлтләүе; **ма́гниевые ру́ды** магнийле рудалар.

МА́ГНИЙ *м.* магний (*химик элемент, металл*).

МАГНИ́Т *м.* магнит (1. *ҡайһы бер нәмәләрҙе үҙенә тартыу йәки этәреү үҙсәнлегенә эйә булған есем*; 2. *перен. үҙенә иғтибарҙы тарта, йәлеп итә алған кеше йәки әйбер*).

МАГНИ́ТИТЬ *несов. что* магнитләү.

МАГНИ́ТНЫЙ *прил.* 1. магнит; **магни́тное по́ле** магнит майҙаны; 2. магнитле; **магни́тная стре́лка** магнитле стрелка; ◇ **магни́тный железня́к** *см.* **магнети́т**; **магни́тная бу́ря** *физ.* магнит бураны.

МАГНИТОФО́Н *м.* магнитофон.

МАГНИТОФО́ННЫЙ *прил.* магнитофон.

МАГНО́ЛИЕВЫЙ *прил.* 1. магнолия; 2. *в знач. сущ.* **магно́лиевые** *мн. бот.* магнолия һымаҡтар.

МАГНО́ЛИЯ *ж. бот.* магнолия (*еҫле сәскәле ағас*).

МАГОМЕТА́НИН *м. см.* **мусульма́нин.**

МАГОМЕТА́НКА *ж. см.* **мусульма́нка.**

МАГОМЕТА́НСКИЙ *прил. см.* **мусульма́нский.**

МАГОМЕТА́НСТВО *с. см.* **мусульма́нство.**

МАДА́М *ж. нескл.* мадам (*Францияла, батша Россияһында һ. б. илдәрҙә ханым кеше*).

МАДАПОЛА́М *м.* мадаполам (*туҡыма*).

МАДЕМУАЗЕ́ЛЬ *ж. нескл.* мадемуазель (*Францияла, батша Россияһында һ. б. илдәрҙә ҡыҙҙарҙың исем-фамилияһына ҡушып әйтелгән һүҙ*).

МАДЕ́РА *ж.* мадера (*араҡы*).

МАДО́ННА *ж.* мадонна (*католиктәрҙә Мәрйәм ана; уның һүрәте, һыны*).

МАДРИГА́Л *м. лит.* мадригал (*ғәҙәттә ҡатын-ҡыҙға арналған ҡыҫҡа лирик шиғыр*).

МАДЬЯ́РСКИЙ *прил.* мадьяр (*см.* **венге́рский**).

МАДЬЯ́РЫ *мн.* мадьярҙар (*см.* **ве́нгры**).

МАЁВКА *ж.* маёвка (1. *революцияға тиклем эшселәрҙең 1 майҙа үткәрелә торған йәшерен йыйылышы*; 2. *яҙ көнө ҡала ситенә хозурға сығыу*).

МАЖО́Р *м.* 1. *муз.* мажор (*шатлыклы көй*); 2. *перен. разг.* (*бодрость*) көр (*йәки* шат, күтәренке) күңел.

МАЖО́РНЫЙ *прил.* 1. *муз.* мажор; **мажо́рная га́мма** мажор гаммаһы; 2. *перен. разг.* (*бодрый*) көр (*йәки* шат, күтәренке) күңелле.

ма́жу(сь), ма́жешь(ся) *и т. д. наст. вр. от* **ма́зать(ся).**

МА́ЗАНКА *ж.* балсыҡ өй.

МА́ЗАНЫЙ *прил.* 1. (*глинобитный*) балсыҡ; **ма́заный пол** балсыҡ иҙән, ер иҙән; 2. *разг.* (*грязный*) бысраҡ, керле, буялған.

МА́ЗАТЬ *несов.* 1. *что* һылау, яғыу, һөртөү; **ма́зать хлеб ма́слом** икмәккә май һөртөү; 2. *кого-что и без доп., разг.* (*пачкать, грязнить*) бысратыу, буяу; 3. *что и без доп., разг.* (*неумело рисовать*) буяу, бысратыу, шәрәмәтләү; 4. *разг.* (*делать промахи*) яҙа һуғыу (*йәки* бәреү, атыу).

МА́ЗАТЬСЯ *несов.* 1. (*натираться чем-л.*) буяныу, биҙәнеү; 2. *разг.* (*пачкаться при прикосновении*) бысраныу, ҡарайыу; буялыу, буяуы сығыу, яғылыу; **стена́ ма́жется** стенаның ағы сыға; 3. *страд. к* **ма́зать** 1.

МАЗИ́ЛКА *ж. разг.* бумала.

МАЗНУ́ТЬ *сов. и однокр. кого-что и без доп.* буяп алыу, һөртөп ҡуйыу.

МАЗНЯ́ *ж.* 1. (*плохой рисунок*) һүрәт шәрәмәте (*йәки* ишараты); 2. (*небрежная работа*) насар (*йәки* иғтибарһыҙ, рәтһеҙ) эшләнгән эш.

МАЗО́К *м.* 1. *жив.* буяу (*йәки* буяу һалыу) алымы; **писа́ть широ́кими мазка́ми** киң алымдар менән яһау (*һүрәтте*); 2. *мед.* мазок; **взять мазо́к** мазок алыу (*ауырыуҙы тикшереү өсөн*).

МАЗУ́РКА *ж. муз.* мазурка (*поляктәрҙең милли бейеүе һәм шуға яҙылған музыка әҫәре*).

МАЗУ́Т *м.* мазут.

МАЗУ́ТНЫЙ *прил.* мазут; **мазу́тные масла́** мазут майҙары.

МАЗЬ *ж.* 1. *мед.* мазь; **ци́нковая мазь** цинклы мазь; 2. май; **колёсная мазь** тәгәрмәс майы; **сапо́жная мазь** итек майы; ◇ **де́ло на мази́** эш көйлө.

МАИ́С *м.* маис (*кукуруза*).

МАИ́СОВЫЙ *прил.* маис.

МАЙ *м.* май.

МА́ЙКА *ж.* майка.

МАЙО́ЛИКА *ж.* майолика (*биҙәп эшләнгән балсыҡ һауыт-һаба һәм биҙәү нәмәләре*).

МАЙОНЕ́З *м. кул.* майонез (1. *йомортҡа һарыһы, горчица, һеркә һәм үҫемлек майынан торған соус*; 2. *шул соусты һалып балыҡтан һ. б. әҙерләнгән һалҡын ашамлыҡ*).

МАЙО́Р *м.* майор.

МАЙОРА́Т *м.* майорат (*хужа үлгәс, билгән ере оло улына йәки нәҫелендәге оло кешегә ҡала торған феодал варислек тәртибе, ошо тәртип йәки ҡағыҙә буйынса ҡала торған ер*).

МАЙО́РСКИЙ *прил.* майор; **майо́рское зва́ние** майор званиеһе.

МА́ЙСКИЙ *прил.* май; **ма́йская демонстра́ция** май демонстрацияһы; ◇ **ма́йский жук** *зоол.* май ҡуңыҙы.

МАК *м.* мәк (*үҫемлеге һәм орлоғо*).

МАКА́КА *ж.* макака (*маймыл*).

МАКАРО́ННЫЙ *прил.* макарон; макаронлы; **макаро́нная фа́брика** макарон фабрикаһы.

МАКАРО́НЫ *только мн.* макарон.

МАКА́ТЬ *несов. что* маныу, мансыу; **мака́ть перо́ в черни́ла** пероны ҡараға маныу.

МАКЕ́Т *м.* макет (1. *берәй нәмәнең бәләкәй өлгөһө*; 2. *полигр. нәшриәт эшендә китап һ. б. өлгө баҫмаһы*).

МАКЕ́ТНЫЙ *прил.* макет; **маке́тная мастерска́я** макеттәр мастерскойы.

МАКИНТО́Ш *м.* макинтош.

МА́КЛЕР *м.* маклер (*һатыу-алыу эштәрендә арала йөрөүсе кеше*).

МА́КЛЕРСТВО *с.* маклерлек.

МА́КЛЕРСТВОВАТЬ *несов.* маклер булып йөрөү, маклерлек эше менән шөғөлләнеү.

МАКНУ́ТЬ *сов. и однокр. что* манып алыу.

МА́КОВ: **как ма́ков цвет** мәк сәскәһе кеүек.

МА́КОВКА *ж.* 1. мәк орлоғо; 2. (*купол*) көмбәҙ; 3. *разг.* (*голова*) баш түбәһе, түбә.

МА́КОВЫЙ *прил.* 1. мәк; мәкле; **величино́й с ма́ковое зёрнышко** мәк орлоғо ҙурлығында; 2. *в знач. сущ.* **ма́ковые** *мн. бот.* мәк һымаҡтар; ◇ **(у меня́) ма́ковой роси́нки во рту не́ было** *см.* **роси́нка.**

МАКРЕ́ЛЬ *ж.* макрель (*балыҡ*).

МАКРОКО́СМ *м. книжн.* йыһан.

МАКРОСКОПИ́ЧЕСКИЙ *прил.* макроскопик, ябай күҙ менән күрерлек.

МАКСИМАЛИ́ЗМ *м.* максимализм (1. *талап итеүҙе иң һуңғы сиккә еткереү*; 2. *эсерҙәр араһында үтә һул, ярым анархистик террористик ағым*).

МАКСИМА́ЛЬНЫЙ *прил.* максималь, иң күп, ҙур, иң юғары; **максима́льная до́за** иң күп доза.

МА́КСИМУМ *м.* 1. иң күп, максимум; **ма́ксимум эне́ргии** иң күп көс; **ма́ксимум зна́ний** максимум белем; 2. *в знач. нареч. разг.* (*самое большее*) иң күп, иң күбендә, күп тигәндә; **ма́ксимум сто рубле́й** иң күбендә йөҙ һум; 3. *в знач. неизм. прил.* максимум; **програ́мма-ма́ксимум** программа-максимум.

МАКУЛАТУ́РА *ж.* макулатура (1. *полигр. типографияла баҫылған брак*; *ҡабаттан файҙаланыу өсөн булған ҡағыҙ*; 2. *перен. насар яҙылған, талантһыҙ әҫәр*).

МАКУ́ШКА *ж.* 1. баш, түбә, ос (*ағастың, тауҙың*); 2. (*верхняя часть головы*) түбә; **ша́пка на маку́шке** бүрек түбәлә тора; ◇ **у́шки на маку́шке** *у кого* һаҡ ҡолаҡ.

МАЛА́ГА *ж.* малага (*араҡы*).

МАЛА́ЕЦ *м.* малаец.

МАЛА́ЙКА *ж.* малайка, малаец ҡатын-ҡыҙы.

МАЛА́ЙСКИЙ *прил.* малайя, Малайя; **мала́йский язы́к** малайя теле.

МАЛА́ЙЦЫ *мн.* малаецтәр.

МАЛАХА́Й *м. обл.* 1. (*шапка*) ҡолаҡсын, ҡолаҡсын бүрек; 2. (*одежда*) малахай (*тыштан кейелә торған киң кейем*).

МАЛАХИ́Т *м.* малахит (*минерал*).

МАЛАХИ́ТОВЫЙ *прил.* 1. *мин.* малахит; **малахи́товая шкату́лка** малахит ҡумта; 2. (*о цвете*) асыҡ йәшел.

МАЛЕВА́ТЬ *несов. кого-что и без доп., обл.* 1. (*раскрашивать*) буяу, һүрәт яһау; 2. *разг.* (*плохо рисовать*) арлы-бирле буяу; ◇ **не так стра́шен чёрт, как его́ малю́ют** *погов.* уйлағанса уҡ ҡурҡыныс түгел.

МАЛЕ́ЙШИЙ *превосх. ст. от прил.* **ма́лый** I саҡ ҡына, бик бәләкәй; **не име́ю ни мале́йшего поня́тия** саҡ ҡына ла белмәйем.

МАЛЁК *м.* (*рыба*) селбәрә, йотколоҡ.

МА́ЛЕНЬКИЙ *прил.* 1. бәләкәй, бәләкәс, ҡыҫҡа; **ма́ленький до́мик** бәләкәй генә өй; 2. (*немногочисленный*) аҙ һанлы, бәләкәй; **ма́ленький отря́д** бәләкәй отряд; 3. (*незначительный*) бәләкәй, саҡ ҡына; **ма́ленькая неприя́тность** бәләкәй генә күңелһеҙ хәл; 4. (*малолетний*) бәләкәй, ваҡ; **ма́ленькие де́ти** ваҡ балалар; 5. *в знач. сущ.* **ма́ленький** *м.*, **ма́ленькая** *ж.* бәләкәс; **ма́ленький запла́кал** бәләкәсе илап ебәрҙе; ◇ **моё де́ло ма́ленькое** *см.* **де́ло.**

МАЛИ́НА *ж.* ҡурай еләге (*һабағы һәм емеше*).

МАЛИ́ННИК *м.* ҡурай еләклек.

МАЛИ́ННЫЙ *прил. разг. см.* **мали́новый** 1; **мали́нный сок** ҡурай еләге һуты.

МАЛИ́НОВКА *ж.* әберсә турғайы.

МАЛИ́НОВЫЙ *прил.* 1. ҡурай еләге; **мали́новое варе́нье** ҡурай еләге вареньеһе; 2. (*о цвете*) ал ҡыҙыл, һандал төҫ; ◇ **мали́новый звон** ҡыңғырауҙарҙың көйлө, яғымлы тауышы.

МА́ЛО *нареч. в разн. знач.* аҙ, әҙ; **он ма́ло сде́лал** ул аҙ эшләгән; **ма́ло кто зна́ет об э́том** был турала белеүсе аҙ; **я ма́ло где быва́л** минең булған ерҙәрем аҙ; **э́того ма́ло** был ғына аҙ; **ма́ло ли аҙмы ни**; **ма́ло ли кто** *см.* **кто; ма́ло ли что быва́ет на све́те** донъяла нәмә генә булмай; донъя булғас, булыр инде; **ма́ло ли что он говори́т** ул нәмә һөй-

ләмәҫ; **мáло-мáльски** аҙ-маҙ ғына; **мáло тогó** *в знач. вводн. сл.* ул ғына ла түгел, ул ғына етмәгән; **ни мáло не боюсь** аҙ ғына ла ҡурҡмайым; **ни мнóго ни мáло** аҙ ҙа түгел, күп тә түгел.

МАЛО- *ҡушма һүҙҙәрҙең «аҙ, бәләкәй» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **малогабарúтный** бәләкәй габаритле.

МАЛОБЛАГОПРИЯ́ТНЫЙ *прил.* бик үк уңайлы булмаған, уңайлылығы аҙ, яҡшылығы аҙ; **малоблагоприя́тные услóвия** бик үк уңайлы булмаған шарттар.

МАЛОВА́ЖНЫЙ *прил.* аҙ әһәмиәтле, әһәмиәте аҙ булған; бәләкәй; **маловáжная причúна** бәләкәй генә сәбәп.

МАЛОВА́ТО *нареч. разг.* аҙыраҡ, әҙерәк, етенкерәмәгән; **матéрии маловáто** материя етенкерәмәй.

МАЛОВЕ́Р *м.* ышанып етмәүсе, икеләнеүсе.

МАЛОВЕ́РНЫЙ *прил.* ышанып етмәгән, икеләнгән.

МАЛОВЕРОЯ́ТНЫЙ *прил.* шикле, дөрөҫлөгө икеле; **маловероя́тные слýхи** шикле хәбәрҙәр.

МАЛОВЕ́СНЫЙ *прил.* еңел; еңел үлсәүле, ауырлығы етмәгән; **маловéсный груз** еңел йөк; **маловéсная гúря** еңел үлсәүле гер.

МАЛОВО́ДНЫЙ *прил.* **1.** (*имеющий мало воды*) аҙ һыулы; һай; **маловóдные рéки** аҙ һыулы йылғалар; **2.** (*малоорошаемый*) аҙ һуғарылған; **маловóдная мéстность** аҙ һуғарылған ер.

МАЛОВО́ДЬЕ *с.* **1.** (*мелководье*) һыу аҙлыҡ, һай һыулыҡ, һайығыу; **2.** (*недостаток орошения*) һыу етешмәү, һыу аҙлыҡ.

МАЛОВРАЗУМИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* аҙ аңлайышлы, бик асыҡ түгел; **маловразумúтельный ответ́** аҙ аңлайышлы яуап.

МАЛОГОВОРЯ́ЩИЙ *прил.* аҙ аңлатҡан, бик аңлатып етмәгән, әйтеп (*йәки* күрһәтеп) тормаған; **э́то — малоговоря́щий факт** был факт күп нәмә аңлатмай.

МАЛОГРА́МОТНОСТЬ *ж.* аҙ белемлелек.

МАЛОГРА́МОТНЫЙ *прил.* **1.** аҙыраҡ уҡый-яҙа белгән; аҙ белемле, белеме аҙ; **2.** (*неумело выполненный*) белмәй эшләнгән, насар эшләнгән; **малогрáмотный чертёж** белмәй эшләнгән чертёж.

МАЛОДЕ́ЙСТВЕННЫЙ *прил.* аҙ тәьҫирле, файҙаһы аҙ, көсө аҙ; **малодéйственное срéдство** файҙаһы аҙ сара.

МАЛОДО́ЙНЫЙ *прил.* аҙ һөтлө; **малодóйная корóва** аҙ һөтлө һыйыр.

МАЛОДОКАЗА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* тулы дәлил була алмаған, иҫбат итеп еткермәй торған.

МАЛОДОСТОВЕ́РНЫЙ *прил.* бик үк дөрөҫ булмаған, ышаныуы икеле (*йәки* шикле) булған; **малодостовéрный расскáз** ышаныуы шикле булған хикәйә.

МАЛОДОСТУ́ПНЫЙ *прил.* **1.** (*о местности*) ҡыйын, барыуы (*йәки* инеүе, төшөүе) ҡыйын булған; **2.** (*из-за высоких цен и т. п.*) күптәрҙең көсө етмәҫлек, ҡыйбат; **3.** *перен.* (*трудный для понимания*) күптәргә аңлайышһыҙ, ауыр, көс етмәҫлек.

МАЛОДОХО́ДНЫЙ *прил.* килере аҙ, аҙ килерле; **малодохóдное предприя́тие** килере аҙ предприятие.

МАЛОДУ́ШИЕ *с.* ғәйрәт ҡайтыу, рух төшөү, баҙап ҡалыу.

МАЛОДУ́ШНИЧАТЬ *несов.* ғәйрәт ҡайтыу, рух төшөү, баҙап ҡалыу; **нельзя́ малодýшничать при неудáчах** уңышһыҙлыҡтарға осрағанда баҙап ҡалырға ярамай.

МАЛОДУ́ШНЫЙ *прил.* баҙау, ихтыярһыҙ, йомшаҡ; **малодýшный человéк** баҙау, ихтыярһыҙ кеше.

МАЛОЗАМЕ́ТНЫЙ *прил.* **1.** (*чуть видный*) аҙ ғына күренгән, әҙ генә беленгән, күренер-күренмәҫ; **малозамéтное пя́тнышко** әҙ генә беленгән тап; **2.** *перен.* (*ничем не выдающийся; мало себя проявляющий*) күҙгә ташланып тормаған, айырылып тормаған; ябай.

МАЛОЗАСЕЛЁННЫЙ *прил.* халыҡ аҙ ултырған, аҙ халыҡлы; **малозаселённый край** аҙ халыҡлы яҡ.

МАЛОЗЕМЕ́ЛЬЕ *с.*, **малоземéльность** *ж.* аҙ ерлелек, ер аҙлыҡ.

МАЛОЗЕМЕ́ЛЬНЫЙ *прил.* аҙ ерле, ере аҙ.

МАЛОЗНАКО́МЫЙ *прил.* аҙ таныш, танышлығы аҙ; **малознакóмые лю́ди** аҙ таныш кешеләр.

МАЛОЗНА́ЧАЩИЙ, МАЛОЗНАЧИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* аҙ әһәмиәтле, әһәмиәте аҙ (*йәки* бәләкәй); **малозначúтельный вопрóс** әһәмиәте бәләкәй мәсьәлә.

МАЛОИЗВЕ́СТНЫЙ *прил.* аҙ танылған, аҙ билдәле.

МАЛОИЗУ́ЧЕННЫЙ *прил.* аҙ өйрәнелгән (*йәки* тикшерелгән), һай (*йәки* өҫтән генә) өйрәнелгән.

МАЛОИМУ́ЩИЙ *прил.* ярлы, етешһеҙ торған.

МАЛОИНТЕРЕ́СНЫЙ *прил.* артыҡ ҡыҙыҡлы булмаған; **малоинтерéсный фильм** артыҡ ҡыҙыҡлы булмаған фильм.

МАЛОИССЛЕ́ДОВАННЫЙ *прил. см.* **малоизýченный.**

МАЛОКАЛИ́БЕРНЫЙ *прил. см.* **мелкокалúберный.**

МАЛОКВАЛИФИЦИ́РОВАННЫЙ *прил.* квалификацияһы аҙ.

МАЛОКРО́ВИЕ *с.* ҡан аҙлыҡ, аҙ ҡанлылыҡ.

МАЛОКРО́ВНЫЙ *прил.* аҙ ҡанлы; **малокрóвный человéк** аҙ ҡанлы кеше.

МАЛОКУЛЬТУ́РНЫЙ *прил.* артта ҡалған, культураһы түбән.

МАЛОЛЕ́ТНИЙ *прил.* **1.** бәләкәй, бәләкәс, сабый; **малолéтние дéти** сабый балалар; **2.** *в знач. сущ.* **малолéтние** *мн.* бәләкәстәр.

МАЛОЛЕ́ТСТВО *с. разг.* сабый (*йәки* бәләкәй) саҡ.

МАЛОЛИТРА́ЖНЫЙ *прил.* бәләкәй литражлы; **малолитрáжный автомобúль** бәләкәй литражлы автомобиль (*яғыулыҡты аҙ бөтөрә торған*).

МАЛОЛЮ́ДНОСТЬ *ж.* халыҡ аҙлыҡ.

МАЛОЛЮ́ДНЫЙ *прил.* аҙ халыҡлы, халҡы аҙ; **малолю́дная мéстность** аҙ халыҡлы урын, халыҡ аҙ урын.

МАЛО-МА́ЛЬСКИ *нареч. разг.* аҙ-маҙ ғына, саҡ ҡына.

МАЛОМЕТРА́ЖНЫЙ *прил.* бәләкәй метражлы, бәләкәй; **маломтра́жная кварти́ра** бәләкәй метражлы квартира.

МАЛОМО́ЩНОСТЬ *ж. тех., физ.* ҡеүәте (*йәки* көсө) аҙлыҡ.

МАЛОМО́ЩНЫЙ *прил.* 1. *тех., физ.* ҡеүәте бәләкәй, көсө аҙ; **маломо́щный дви́гатель** ҡеүәте бәләкәй двигатель; 2. (*бедный*) хәлһеҙ, ваҡ, көсһеҙ; **маломо́щное единоли́чное хозя́йство** көсһеҙ яңғыҙаҡ хужалыҡ.

МАЛОНАДЁЖНЫЙ *прил.* аҙ ышаныслы, ышаныс аҙ булған.

МАЛОНАСЕЛЁННЫЙ *прил.* халҡы аҙ, аҙ халыҡлы; **малонаселённый край** аҙ халыҡлы яҡ.

МАЛООБРАЗО́ВАННЫЙ *прил.* аҙ уҡыған, аҙ белемле.

МАЛООБЩИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* аҙ аралашыусан, ҡырыҫ; **малообщи́тельный челове́к** аҙ аралашыусан кеше.

МАЛОО́ПЫТНЫЙ *прил.* аҙ тәжрибәле.

МАЛООСНОВА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* етерлек нигеҙләнмәгән.

МАЛОПИТА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* туҡлығы аҙ, аҙ туҡлыҡлы.

МАЛОПЛОДОРО́ДНЫЙ *прил.* аҙ уңдырышлы; **малоплодоро́дная по́чва** аҙ уңдырышлы тупраҡ.

МАЛОПОДВИ́ЖНЫЙ *прил.* 1. аҙ ҡуҙғалыусан, ауыр; 2. (*о человеке*) ауыр, һүлпән.

МАЛОПОДГОТО́ВЛЕННЫЙ *прил.* йомшаҡ әҙерләнгән (*йәки* әҙерлекле), әҙерлеге аҙ (*йәки* йомшаҡ); **малоподгото́вленная аудито́рия** йомшаҡ әҙерлекле аудитория.

МАЛО-ПОМА́ЛУ *нареч.* аҙ-аҙлап, аҡрынлап, әҙ-мәҙ.

МАЛОПОМЕСТИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* аҙ һыйҙырышлы, бәләкәй; **малопомести́тельная ко́мната** бәләкәй бүлмә.

МАЛОПОНЯ́ТНЫЙ *прил.* аҙ аңлайышлы, аҙ аңлашыла торған; **малопоня́тная фра́за** аҙ аңлайышлы фраза.

МАЛОПРИ́БЫЛЬНЫЙ *прил.* аҙ файҙа килтерә торған, файҙаһы бәләкәй.

МАЛОПРИГО́ДНЫЙ *прил.* аҙ яраҡлы, бик үк яраҡлы булмаған; **малопригóдная для посе́ва земля́** сәсеүгә аҙ яраҡлы ер.

МАЛОПРОДУКТИ́ВНЫЙ *прил.* файҙаһы (*йәки* һөҙөмтәһе) аҙ, аҙ һөҙөмтәле; **малопродукти́вный труд** аҙ һөҙөмтәле хеҙмәт.

МАЛОРА́ЗВИТЫЙ *прил.* 1. (*недоразвитый*) сибек, етлекмәгән; 2. (*недостаточно образованный*) тар ҡарашлы, аҙ (*йәки* һай) белемле; 3. үҫеп (*йәки* нығып) етмәгән, артта ҡалған; **малора́звитые стра́ны** артта ҡалған илдәр.

МАЛОРАЗГОВО́РЧИВЫЙ *прил.* аҙ һүҙле, һөйләшмәүсән.

МАЛОРО́СЛЫЙ *прил.* кәүҙәгә бәләкәй, тоҡор.

МАЛОСВЕ́ДУЩИЙ *прил.* аҙ белеүсе, һай белемле, мәғлүмәте аҙ.

МАЛОСЕМЕ́ЙНЫЙ *прил.* аҙ (*йәки* бәләкәй) ғаиләле

МАЛОСИ́ЛЬНЫЙ *прил.* көсө бәләкәй, көсһеҙ, ҡеүәте аҙ; **малоси́льная ло́шадь** көсһеҙ ат; **малоси́льный дви́гатель** *тех.* аҙ ҡеүәте двигатель.

МАЛОСОДЕРЖА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* һай йөкмәткеле, эстәлеге ярлы, һай.

МАЛОСОЗНА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* түбән аңлы.

МАЛОСО́ЛЬНЫЙ *прил.* аҙ тоҙло, еңел тоҙланған; **малосо́льные огурцы́** еңел тоҙланған ҡыяр.

МАЛОСОСТОЯ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*небогатый*) дәүләте бәләкәй, бай булмаған; 2. *перен.* (*неубедительный*) бик төплө (*йәки* нигеҙле) булмаған; **малосостоя́тельные до́воды** бик төплө булмаған дәлилдәр.

МАЛОСПОСО́БНЫЙ *прил.* һәләте аҙ, аҙ һәләтле; **малоспосо́бный учени́к** уҡыуға һәләте аҙ бала.

МА́ЛОСТЬ *ж.* 1. *разг.* (*пустяк*) юҡ (*йәки* буш) нәмә, аҙ нәмә; **из-за вся́кой ма́лости не сто́ит ссо́риться** һәр бер юҡ нәмә өсөн талашыуҙың кәрәге юҡ; **оста́лось доработа́ть са́мую ма́лость** эшләп бөтөрөргә бик аҙ ҡалды; 2. *в знач. нареч. прост.* (*немного, чуть-чуть*) аҙыраҡ, саҡ ҡына, бер аҙ; **мне ма́лость нездоро́вится** аҙыраҡ ауырыңҡырап торам.

МАЛОСУЩЕ́СТВЕННЫЙ *прил.* аҙ әһәмиәтле, артыҡ мөһим булмаған; **малосуще́ственный до́вод** артыҡ мөһим булмаған дәлил.

МАЛОТИРА́ЖНЫЙ *прил.* аҙ тиражлы; **малотира́жная газе́та** аҙ тиражлы газета.

МАЛОУБЕДИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* бик ышандыра алмаҫлыҡ, үтә төплө булмаған, артыҡ нигеҙле булмаған, нигеҙһеҙ; **малоубеди́тельное возраже́ние** нигеҙһеҙ ҡаршы килеү.

МАЛОУПОТРЕБИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* һирәк ҡулланыла торған; **малоупотреби́тельное выраже́ние** һирәк ҡулланыла торған әйтем.

МАЛОУРОЖА́ЙНЫЙ *прил.* аҙ уңыш бирә торған, аҙ уңыш биргән, иген аҙ уңған; **малоурожа́йный год** иген аҙ уңған йыл.

МАЛОУСПЕ́ШНЫЙ *прил.* һөҙөмтәһе аҙ, аҙ һөҙөмтәле; **малоуспе́шные заня́тия** һөҙөмтәһе аҙ эш.

МАЛОЦЕ́ННЫЙ *прил. прям. и перен.* аҙ баһалы, ҡиммәте аҙ (*йәки* бәләкәй) булған, арзанлы; **малоце́нная вещь** арзанлы әйбер.

МАЛОЧИ́СЛЕННОСТЬ *ж.* аҙ һанлылыҡ, аҙлыҡ; **малочи́сленность населе́ния заполя́рных райо́нов** Заполярье райондарында халыҡтың аҙлығы.

МАЛОЧИ́СЛЕННЫЙ *прил.* аҙ һанлы; **малочи́сленный отря́д** аҙ һанлы отряд.

МАЛОЧУВСТВИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил. фото* аҙ һиҙемле, һиҙеме аҙ; **малочувстви́тельная фотографи́ческая плёнка** аҙ һиҙемле фотография плёнкаһы.

МАЛОШЁРСТНЫЙ *прил.* аҙ (*йәки* ҡыҫҡа, йоҡа, һирәк) йөнлө; **малошёрстные о́вцы** аҙ йөнлө һарыҡтар.

МА́ЛЫЙ I *прил.* 1. бәләкәс, бәләкәй; йәш; тоҡор, тәпәш; аҙ; **ма́лые де́ти** бәләкәй балалар; **ма́лый рост** бәләкәй, тәпәш буй;

2. *кратк. ф.* ҡыҫыҡ, тар, бәләкәй; **сапоги́ мне малы́** итек миңә бәләкәй; 3. (*входит в состав названий и собственных имен*): **Ма́лая Медве́дица** *астр.* Бәләкәй Етегән; ◇ **без ма́лого** тип әйтерлек, саҡ ҡына; **за ма́лым де́ло ста́ло** *см.* **де́ло; и ста́рый и ма́лый** *см.* **ста́рый; мал золотни́к, да до́рог** *см.* **золотни́к** I; **мал мала́ ме́ньше** береһенән-береһе бәләкәй (*балалар тураһында*); **ма́лая ско́рость** *ж.-д.* бәләкәй тиҙлек, яй барыу; **от ма́ла до вели́ка** *см.* **вели́кий; с ма́лых лет** бәләкәйҙән; **са́мое ма́лое** иң кәмендә, кәм тигәндә.

МА́ЛЫЙ II *м. разг.* егет кеше; **он сла́вный ма́лый** шәп егет.

МАЛЫШ *м. разг.* бәләкәй бала, сабый, бәләкәс; **малы́ш мой** бәләкәсем минең.

МА́ЛЬВА *ж.* тырнаҡ үлән.

МА́ЛЬВОВЫЕ *мн. бот.* тырнаҡ үлән һымаҡтар.

МАЛЬТУЗИА́НСТВО *с.* мальтузианство (*инглиз буржуаз экономисе Мальтус үҙенең был реакцион теорияһында хеҙмәтсәндәрҙең ауыр тормошон социал сәбәптәрҙән түгел, ә халыҡтың үрсеүенән тип аңлата*).

МА́ЛЬЧИК *м.* 1. малай, ир бала; 2. (*слуга*) малай (*революцияға тиклем ялсы ир бала*).

МАЛЬЧИКО́ВЫЙ *прил. разг.* малай; **мальчико́вая о́бувь** малайҙар аяҡ кейеме.

МАЛЬЧИ́ШЕСКИЙ *прил. прям. и перен.* балалыҡ; балаларға хас; **мальчи́шеские посту́пки** балаларға хас ҡыланыштар.

МАЛЬЧИ́ШЕСТВО *с. прям. и перен.* малайлыҡ, балалыҡ; **э́тот посту́пок — недосто́йное мальчи́шество** был эш — һис килешмәгән балалыҡ ҡыланышы.

МАЛЬЧИ́ШКА *м. разг.* малай, малайҡай.

МАЛЮ́СЕНЬКИЙ *прил. разг.* бәләкәй генә, боростоҡ.

МАЛЮ́ТКА *м. и ж.* сабый, бәпес.

МАЛЯ́ВКА *ж. см.* **малёк.**

МАЛЯ́Р *м.* буяусы, маляр (эшсе).

МАЛЯРИ́ЙНЫЙ *прил.* биҙгәк, тапма; **маляри́йный кома́р** биҙгәк серәкәйе; **маляри́йный больно́й** биҙгәк тотҡан кеше.

МАЛЯРИ́Я *ж.* биҙгәк, тапма; **тропи́ческая маляри́я** тропик биҙгәк.

МАЛЯ́РНЫЙ *прил.* буяу, буяусы, маляр; **маля́рная кисть** буяусы бумалаһы; **маля́рные рабо́ты** буяу эштәре.

МА́МА *ж.* инәй, әсәй.

МАМА́ША *ж. разг.* 1. *см.* **ма́ма;** 2. (*в обращении к пожилой женщине*) инәй, әбей.

МА́МЕНЬКИН: ма́менькин сыно́к иркә ул; **ма́менькина до́чка** иркә ҡыҙ.

МА́МОНТ *м.* мамонт.

МА́МОНТОВЫЙ *прил.* мамонт; **ма́монтовая кость** мамонт һөйәге.

МАНГА́Л *м.* мангал, өҫтө асыҡ мейес.

МАНДАРИ́Н I *м. бот.* мандарин (*ағасы һәм емеше*).

МАНДАРИ́Н II *м.* мандарин (*феодаль Ҡытайҙа юғары дәрәжәләге чиновник*).

МАНДАРИ́ННЫЙ, МАНДАРИ́НОВЫЙ *прил.* мандарин; **мандари́нный сок** мандарин һуты.

МАНДА́Т *м.* мандат (1. *вәкиллекте, эш йөкмәтелгәнлекте раҫлаған документ;* 2. *полит. беренсе бөтә донъя һуғышынан һуң, еңелгән ил колонияһы йәки уның бер өлөшө менән идара итеү өсөн еңеүсе илдәргә Милләттәр Лигаһы тарафынан бирелгән хоҡуҡ*).

МАНДА́ТНЫЙ *прил.* мандат, мандатлы; **манда́тная коми́ссия** мандат комиссияһы (*съездға, конференцияға һ. б. ҡатнашыусыларҙың тулы хоҡуҡлылығын тикшереү комиссияһы*); **манда́тные стра́ны** мандатлы илдәр (*1914-18 йылдарҙағы беренсе донъя һуғышынан һуң Милләттәр лигаһы тарафынан бирелгән мандат буйынса Англия, АҠШ, Франция тарафынан идара ителгән илдәр*).

МАНДОЛИ́НА *ж.* мандолина.

МАНЁВР *м.* манёвр (1. *воен. дошманға удар биреү өсөн ғәскәр күсереү; һуғышҡа оҡшаш шарттарҙа ғәскәр, флоттың тактик өйрәнеүҙәре;* 2. *перен. етеҙ, оҫта, эшләнгән хәрәкәт, хәйлә*).

МАНЁВРЕННОСТЬ *ж.* манёвр яһау оҫталығы, манёвр яһай белеү (*оҫта һәм тиҙ күсә алыу*); **высо́кая манёвренность войск** ғәскәрҙең оҫта манёвр яһай алыуы.

МАНЕВРИ́РОВАТЬ *несов.* 1. *воен.* манёврҙар яһау, манёвр уҙғарыу; 2. *перен.* (*искусно передвигаться, лавировать*) оҫта үтеп сығыу, оҫта йөрөү; **ло́дка ло́вко маневри́ровала среди́ судо́в** кәмә суднолар араһынан оҫта үтеп йөрөнө; 3. *перен.* (*хитрить*) хәйлә менән эшләү.

МАНЕ́Ж *м.* манеж (1. *һыбай йөрөү һәм ғәскәри күнегеүҙәр үткәреү өсөн булған бина йәки майҙан;* 2. *цирк аренаһы;* 3. *балалар өсөн ҡоймалап алынған урын*).

МАНЕ́ЖНЫЙ *прил.* манеж, манеждағы; **мане́жная езда́** манеждағы һыбай йөрөш; **мане́жный гало́п** сөкетеү (*атты*).

МАНЕКЕ́Н *м.* манекен (*кейем кейҙереп үлсәү өсөн кеше кәүҙәһенә оҡшатып эшләнгән һын*).

МАНЕ́Р *м. разг.*: **на мане́р** *чего-л.* ≈са, ... кеүек, манерҙа; **на но́вый мане́р** яңыса; **повяза́ть полоте́нце на мане́р пере́дника** таҫтамалды алъяпҡыс кеүек итеп бәйләү; **таки́м мане́ром** шул рәүешле.

МАНЕ́РА *ж.* 1. ҡыланыш, рәүеш, манера; **мане́ра говори́ть** һөйләү рәүеше; **дурны́е мане́ры** насар ҡыланыштар; 2. (*особенность творчества или исполнения*) алым, манера; **мане́ра исполне́ния** башҡарыу, уйнау алымы.

МАНЕ́РНИЧАТЬ *несов. разг.* ҡыланыу, борғоланыу, ҡыйҡандау, тәбиғи тотмау (*үҙеңде*).

МАНЕ́РНЫЙ *прил.* ҡылансыҡ, борғоланып-һырғаланып, ҡыланып торған; **мане́рные же́сты** ҡылансыҡ хәрәкәттәр.

МАНЖЕ́ТА *ж.* 1. беләҙек,ең осо; 2. *тех.* манжет (*поршенле насостарҙа күн ҡулсалар*).

МАНИАКА́ЛЬНЫЙ *прил.* мания; **маниака́льное состоя́ние** мания хәлендә булыу.

МАНИКЮ́Р *м.* маникюр; **сде́лать маникю́р** маникюр яһатыу.

МАНИКЮ́РША *ж.* маникюрша (*маникюр яһаусы ҡатын-ҡыҙ*).

МАНИПУЛИ́РОВАТЬ *несов. чем* манипуляция яһау.

МАНИПУЛЯ́ЦИЯ *ж.* 1. манипуляция (*ҡатмарлы эш, алым*); 2. *перен.* (*ловкая проделка*) алдыҡ, мутлыҡ.

МАНИ́ТЬ *несов. кого* 1. (*подзывать*) ымлап саҡырыу; 2. *перен.* (*привлекать*) үҙенә тартыу (*йәки* ылыҡтырыу), ҡотортоу; **его́ ма́нит футбо́л** уны футбол үҙенә тарта.

МАНИФЕ́СТ *м.* манифест (1. *юғары властең ҙур ваҡиға айҡанлы халыҡҡа яҙма мөрәжәғәте*; 2. *политик партия, йәмғәт ойошмаларының программа рәүешендәге яҙма мөрәжәғәте*; *партия манифесе*; 3. *әҙәбиәт һәм башҡа художество төркөмөнөң ижад принцибен аңлатҡан яҙма*).

МАНИФЕСТА́НТ *м.* манифестант (*манифестацияла ҡатнашыусы*).

МАНИФЕСТА́ЦИЯ *ж.* манифестация (*ризалыҡ йәки протест белдереп яһалған демонстрация*).

МАНИФЕСТИ́РОВАТЬ *несов.* манифестацияла ҡатнашыу.

МАНИ́ШКА *ж.* манишка (*ирҙәр күлдәгенә тегелеп йәки эләктереп ҡуйыла торған түшелдерек*; *ҡатын-ҡыҙҙар кейә торған алдыҡ кофта йәки яға*).

МА́НИЯ *ж.* 1. мания (*психик ауырыу*); **ма́ния вели́чия** бөйөклөк манияһы; 2. *перен.* (*сильное пристрастие*) артыҡ ныҡ бирелеү, мөкиббән китеү, донъяһын онотоу.

МАНКИ́РОВАТЬ *сов. и несов. чем* иғтибарһыҙ (*йәки* һалҡын) ҡарау; **манки́ровать свои́ми обя́занностями** үҙ вазифаларына иғтибарһыҙ ҡарау.

МА́ННА *ж.*: **ждать как ма́нны небе́сной** дүрт күҙ менән көтөү, көтә-көтә көтөк булыу; **ма́нной небе́сной пита́ться** *шутл.* урт итен һурып йәшәү, елгә туҡланыу.

МА́ННЫЙ *прил.* манный; **ма́нная крупа́** манный ярмаһы; **ма́нная ка́ша** манный бутҡаһы.

МАНО́МЕТР *м. физ.* манометр.

МАНСА́РДА *ж.* мансарда (*ҡыйыҡ аҫтындағы бүлмә*).

МА́НСИ *мн. нескл.* (*ед.* **ма́нси** *м. и ж. нескл.*) манси.

МАНСИ́ЙСКИЙ *прил.* манси; **манси́йский язы́к** манси теле.

МАНТИ́ССА *ж. мат.* мантисса (*логарифмдең кәсерле бүлеге*).

МА́НТИЯ *ж.* мантия (1. *плащ һымаҡ кейем*; 2. *зоол. ҡусҡарҙарҙың тәнен ябып торған тире ҡатлауы*).

МАНТО́ *с. нескл.* манто (*ҡатын-ҡыҙҙарҙың киң пальтоһы*); **мехово́е манто́** мех манто.

МАНУСКРИ́ПТ *м.* манускрипт (*боронғо ҡулъяҙма*).

МАНУФАКТУ́РА *ж.* мануфактура (1. *ист. капиталистик етештереү формаһы*; 2. *туҡыма, туҡылған нәмәләр*).

МАНУФАКТУ́РНЫЙ *прил.* мануфактура; **мануфакту́рный пери́од капитали́зма** *ист.* капитализмдең мануфактура осоро.

МАНЬЧЖУ́РСКИЙ *прил.* маньчжур, Маньчжурия; **маньчжу́рский язы́к** маньчжур теле.

МАНЬЧЖУ́РЫ *мн.* маньчжурҙар.

МАНЬЯ́К *м.* маньяк (*манияға бирелеп киткән кеше*).

МАНЯ́ЩИЙ 1. *прич.* ымлаусы, ымлап саҡырыусы, ишара итеүсе; 2. *прил.* (*заманчивый, привлекательный*) үҙенә тартыусы (*йәки* ылыҡтырыусы), ҡыҙыҡтырғыс; **маня́щие перспекти́вы** ҡыҙыҡтырғыс киләсәк.

МАРАБУ́ *м. нескл. зоол.* марабу (*ҡош*).

МАРА́ЗМ *м.* 1. *мед.* бәлтерәп төшөү, әлһерәү; **ста́рческий мара́зм** ҡартайып бәлтерәп төшөү; 2. *перен.* (*упадок*) тарҡалыу, көсһөҙләнеү (*мораль яҡтан*).

МАРА́Л *м.* марал (*болан*).

МАРА́НЬЕ *с. разг.* 1. (*плохая картина*) насар эшләнгән картина; 2. (*неразборчивое письмо*) буталсыҡ яҙыу.

МАРА́ТЬ *несов.*: **мара́ть бума́гу** ҡағыҙ бысратыу (*әһәмиәте булмаған, уңышһыҙ нәмә яҙыу*).

МАРА́ТЬСЯ *несов. разг.* 1. (*пачкаться*) бысраныу, буялыу, ҡарайыу, керләнеү; **бе́лое пла́тье бы́стро мара́ется** аҡ күлдәк тиҙ ҡарая; 2. *перен.* (*ввязываться в неприятную историю*) бысраныу; **не сто́ит мара́ться** бысраныр тороуҙың кәрәге юҡ.

МАРАФО́НСКИЙ *прил.*: **марафо́нский бег** *спорт.* марафон югереше (*42 км 195 м араны югереп уҙыуҙа ярышыу*).

МА́РГАНЕЦ *м.* марганец.

МА́РГАНЦЕВЫЙ *прил.* марганец; **ма́рганцевая руда́** марганец рудаһы.

МАРГАНЦО́ВКА *ж. разг.* марганцовка.

МАРГАНЦО́ВЫЙ *прил.* марганцовкалы; **марганцо́вый раство́р** марганцовкалы иретмә.

МАРГАРИ́Н *м.* маргарин.

МАРГАРИ́ТКА *ж.* маргаритка (*гөл*).

МА́РЕВО *м.* 1. (*мираж*) мираж, һағым; 2. (*дымка, туман*) монар, рәшә.

МАРЕ́НА *ж. бот.* марена (*үлән, тамырынан ҡыҙыл буяу яһайҙар*).

МАРЕ́НГО *прил. нескл.* һорғолт ҡара төҫ.

МАРИ́ЕЦ *м.* мари.

МАРИ́ЙКА *ж.* мари ҡатын-ҡыҙы.

МАРИ́ЙСКИЙ *прил.* мари; **мари́йский язы́к** мари теле.

МАРИ́ЙЦЫ *мн.* мариҙәр.

МАРИ́НА *ж. жив.* марина (*диңгеҙҙе тасуирлаған рәсем*).

МАРИНА́Д *м.* маринад (1. *аш тәмләү нәмәләре ҡушып, һеркәнән йәки зәйтүн майынан әҙерләнгән шыйыҡлыҡ*; 2. *маринадланған ашамлыҡ*).

МАРИНИ́СТ *м. жив.* маринист (*диңгеҙ күренештәрен һүрәтләүсе художник*).

МАРИНОВА́НИЕ *с. см.* **маринова́ть.**

МАРИНО́ВАННЫЙ 1. *прич.* маринадланған; 2. *прил.* маринадлы.

МАРИНОВА́ТЬ *несов.* 1. *что* маринадлау; 2. *кого-что, перен.* эште ҡуҙғатмай, ҡарамай ятҡырыу, юрый һуҙыу.

МАРИОНЕ́ТКА *ж.* марионетка, ҡурсаҡ (1. *балалар театрында уйнатыла торған ҡурсаҡ*; 2. *перен. кеше һүҙе менән генә йөрөүсе, кеше ҡурайына бейеүсе*).

МАРИОНЕ́ТОЧНЫЙ *прил.* марионетка; **марионе́точное прави́тельство** марионетка хөкүмәт.

МА́РКА I *ж.* 1. марка; **почто́вая ма́рка** почта маркаһы; 2. (*знак, клеймо*) келәймә, тамға; **фабри́чная ма́рка** фабрика келәймәһе; 3. (*жетон для последующей оплаты*) значок,

билд ә; 4. (*сорт товара*) сорт, сифат; **товáр вы́сшей мáрки** юғары сифатлы тауар; 5. (*престиж, репутация*) абруй, дәрәжә.

МАРКА II *ж.* марка (*кайһы бер сит илдәрҙә аҡса берәмеге*).

МАРКЁР I *м. уст.* маркёр (*бильярд уйыны ваҡытында уйындың иҫәбен алып барыусы*).

МАРКЁР II *м. с.-х.* маркёр (*орлоҡтарҙы сәсеү өсөн ергә бураҙна яһай йәки һыҙыҡ һыҙа торған ҡорал*).

МАРКИ́З *м.* маркиз (*Көнбайыш Европала дворяндарға бирелә торған титул һәм шул титулдағы кеше*).

МАРКИ́ЗА I *ж.* маркиза (*маркиз ҡатыны йәки ҡыҙы*).

МАРКИ́ЗА II *ж.* (*вид шторы-навеса*) тәҙрә япмаһы (*ҡояш төшмәһен өсөн тышҡы яҡтан ҡуйыла*).

МАРКИЗÉТ *м.* маркизет (*туҡыма*).

МАРКИЗÉТОВЫЙ *прил.* маркизет; **маркизéтовое плáтье** маркизет күлдәк.

МÁРКИЙ *прил.* кер күтәрмәй торған, тиҙ керләнеүсән, керсел.

МАРКИРОВÁТЬ I *сов. и несов. что* (*поставить клеймо*) маркалау, билдә һалыу, тамға һалыу.

МАРКИРОВÁТЬ II *сов. и несов. что, с.-х.* бураҙналау, бураҙна һалыу.

МАРКИРÓВЩИК *м.* (*тауарҙарға*) билдә (*йәки* келәймә, марка) һалыусы.

МАРКСИ́ЗМ *м.* марксизм.

МАРКСИ́ЗМ-ЛЕНИНИ́ЗМ *м.* марксизм-ленинизм; **оснóвы маркси́зма-ленини́зма** марксизм-ленинизм нигеҙҙәре.

МАРКСИ́СТ *м.* марксист.

МАРКСИ́СТСКИЙ *прил.* марксистик.

МАРКСИ́СТСКО-ЛÉНИНСКИЙ *прил.* марксист-ленинсе.

МАРКШÉЙДЕР *м. геод., геол.* маркшейдер (*геодезия һәм геология өлкәһендә эшләүсе*).

МÁРЛЕВЫЙ *прил.* марля; **мáрлевый бинт** марля бинт.

МÁРЛЯ *ж.* марля.

МАРМЕЛÁД *м.* мармелад.

МАРОДЁР *м.* мародёр (1. *һуғыш яланында үлгән һәм яраланған кешеләрҙе талаусы; һуғыш ваҡытында халыҡ талап йөрөүсе һалдат*; 2. *спекулянт*).

МАРОДЁРСТВО *с.* мародёрлыҡ.

МАРОДЁРСТВОВАТЬ *несов.* мародёрлыҡ итеү.

МАРОККÁНСКИЙ *прил.* марокко, Марокко; **мароккáнский нарóд** марокко халҡы.

МАРОККÁНЦЫ *мн.* мароккандар, марокколылар.

МÁРОЧНЫЙ *прил.* 1. марка; **мáрочная систéма оплáты** марка менән түләү системаһы; 2. (*сортовой*) маркалы, сортлы; **мáрочные ви́на** маркалы шарабтар.

МАРСЕЛЬÉЗА *ж.* марсельеза (*Францияның милли гимне*).

МАРТ *м.* март.

МАРТÉН *м.* мартен (1. *мейес*; 2. *ҡорос*).

МАРТÉНОВСКИЙ *прил.* мартен; **мартéновский цех** мартен цехы.

МÁРТОВСКИЙ *прил.* март; **мáртовский день** март көнө.

МАРТЫ́ШКА *ж.* мартышка (*бәләкәй маймыл*).

МАРШ I *м.* марш (1. *сафта атлап йөрөү ысулы*; 2. *ғәскәрҙең күсеп йөрөшө; поход*; 3. *муз. марш тактында яҙылған музыка, көй*; 4. *өҫкө ҡатҡа менә торған баҫҡыстарҙың ике майҙансыҡ араһындағы өлөшө*).

МАРШ II *межд.* 1. *воен.* (*команда*) марш; 2. *в знач. повел. накл. разг.* кит; **марш отсю́да!** кит бынан!

МÁРШАЛ *м.* маршал; **мáршал Совéтского Сою́за** Советтәр Союзы маршалы.

МÁРШАЛЬСКИЙ *прил.* маршал, маршаллыҡ; **мáршальское звáние** маршаллыҡ званиеһе.

МÁРШАЛЬСТВО *с.* маршаллыҡ.

МÁРШЕВЫЙ *прил.* марш; **мáршевый поря́док** марш тәртибе; **мáршевая рóта** марш ротаһы (*һуғыш яланындағы армияны тултырыу өсөн запастағы ғәскәрҙән ебәрелгән рота*).

МАРШИРОВÁТЬ *несов.* маршта йөрөү.

МАРШИРÓВКА *ж.* маршировка.

МАРШРУ́Т *м.* маршрут; **маршру́т перелёта** осоу маршруты.

МАРШРУ́ТНЫЙ *прил.* маршрутлы; **маршру́тный пóезд** *ж.-д.* маршрутлы поезд (*билдәләнгән пунктҡа тиклем йөгө, составы үҙгәртелмәй торған поезд*).

МÁСКА *ж.* маска, битлек (1. *битҡә кейә торған нәмә*; 2. *перен. хәйлә, ҡыланыш, күҙ буяу*; 3. *үлгәндән һүң кешенең йөҙөнән алынған гипс күсермә*; 4. *ағыулы газдан һаҡланыу өсөн битҡә кейә торған нәмә*); ✧ **сбрóсить мáску** масканы һалыу, ысын йөҙөн асыу; **сорвáть мáску** *с кого* масҡаһын (*йәки* битлеген) йыртыу, ысын йөҙөн фашлау (*йәки* асыу).

МАСКАРÁД *м.* 1. маскарад; 2. *перен.* (*притворство*) күҙ буяу, хәйлә.

МАСКАРÁДНЫЙ *прил.* маскарад; **маскарáдный костю́м** маскарад костюме.

МАСКИРОВÁТЬ *несов.* 1. *кого-что* маска ҡаплау, маскарад костюме кейҙереү; 2. *кого-что* (*прикрывать*) маскировкалау, йәшереү; **маскировáть ору́дия** орудиене маскировкалау; 3. *что, перен.* (*скрывать*) йәшереү; **маскировáть свой намéрения** үҙенең уйын йәшереү.

МАСКИРОВÁТЬСЯ *несов.* 1. маска кейеү, маскарад костюме кейеү; 2. *воен.* (*делаться незаметным*) маскировкаланыу, йәшеренеү; **маскировáться от возду́шного наблюдéния** һауа күҙәтеүенән йәшеренеү; 3. *перен.* (*притворяться*) булыу, булып ҡыланыу; 4. *страд. к* **маскировáть.**

МАСКИРÓВКА *ж.* 1. *см.* **маскировáть (-ся)**; 2. (*то, чем маскируются*) маскировка, ышыҡлама.

МАСКИРÓВОЧНЫЙ *прил.* 1. *воен.* маскировка; **маскирóвочный костю́м** маскировка костюме; 2. *перен.* йәшерә (*йәки* күрһәтмәй) торған.

МÁСЛЕНИЦА *ж.* масленица (*славяндарҙың һәм башҡа христиан динендәге халыҡтарҙың ҡышҡы бер байрамы*); ✧ **не жизнь, а мáсленица** тормош түгел, ожмах, бары ла бар.

МА́СЛЕНИЧНЫЙ *прил.* масленица; **ма́сленичное ката́ние** масленицала атта йөрөү.

МАСЛЁНКА *ж.* 1. (*для сливочного масла*) май һауыты; 2. *тех.* майлағыс.

МАСЛЁНОК *м.* майлы бәшмәк.

МА́СЛЕНЫЙ *прил. прям. и перен.* майлы; **ма́сленый блин** майлы белен; **ма́сленые глаза́** майлы күҙ.

МАСЛИ́НА *ж.* зәйтүн (*ағасы һәм емеше*).

МА́СЛИТЬ *несов. что* майлау, май һөртөү.

МА́СЛИТЬСЯ *несов.* майланыу, майы сығыу; **зама́зка ма́слится** замазканың майы сыға.

МА́СЛИЧНЫЙ *прил.* май, май бирә торған; **ма́сличные расте́ния** май үҫемлектәре, май бирә торған үҫемлектәр.

МАСЛИ́ЧНЫЙ *прил.* 1. зәйтүн; **масли́чное де́рево** зәйтүн ағасы; 2. *в знач. сущ.* **масли́чные** *мн. бот.* зәйтүн һымаҡтар.

МА́СЛО 1. май; **сли́вочное ма́сло** аҡ май; **топлёное ма́сло** һары май; **конопля́ное ма́сло** орлоҡ майы; **маши́нное ма́сло** машина майы; **сма́зочное ма́сло** майлай торған май; 2. *жив.* (*масляная краска*) май буяуы; ◇ **ерунда́ на по́стном ма́сле** буш һүҙ (*йәки* нәмә), телгә алырлыҡ та түгел, мәғәнәһеҙ; **как сыр в ма́сле ката́ться** *см.* **сыр; как по ма́слу** майлаған кеүек; **подли́ть ма́сла в ого́нь** *см.* **подли́ть.**

МАСЛО- *ҡушма һүҙҙәрҙең «май» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **маслозаво́д** май заводы.

МАСЛОБО́ЙКА *ж.* көбө, май яҙғыс.

МАСЛОБО́ЙНЫЙ *прил.* май; **маслобо́йный заво́д** май заводы.

МАСЛОДЕ́Л *м.* май яҙыусы (*эшсе*).

МАСЛОДЕ́ЛИЕ *с.* май эшләп сығарыу, май етештереү.

МАСЛОДЕ́ЛЬНЫЙ *прил.* май, май эшләп сығарыу, май етештереү; **маслоде́льный заво́д** май заводы.

МАСЛОЗАВО́Д *м.* май заводы.

МАСЛЯНИ́СТЫЙ *прил.* 1. (*содержащий масло*) майлы; **масляни́стый сыр** майлы сыр; 2. (*лоснящийся, глянцевый*) майланып (*йәки* ялтырап) торған; **масляни́стые листо́чки** ялтырап торған япраҡтар.

МА́СЛЯНЫЙ *прил.* 1. май; **ма́сляное пятно́** май табы; 2. *жив.* майҙа иҙелгән; майлы; **ма́сляная кра́ска** шал, майҙа иҙелгән буяу; **ма́сляный портре́т** майлы буяу менән эшләнгән портрет.

МАСО́НСКИЙ *прил.* масондар; **масо́нский знак** масондар билдәһе.

МАСО́НСТВО *с.* масонлыҡ.

МАСО́НЫ *мн.* (*ед.* **масо́н** *м.*) масондар (*18 быуатта барлыҡҡа килгән, үҙҙәренең йолалары булған йәшерен дини-философик йәмғиәт ағзалары*).

МА́ССА *ж.* 1. *физ.* масса; 2. (*смесь, тестообразное вещество*) масса, иҙмә; **сырко́вая ма́сса** эремсек иҙмәһе; **древе́сная ма́сса** ағас массаһы (*йәки* иҙмәһе); 3. *разг.* (*множество*) бик күп (*нәмә*), донъя тулы (*нәмә*); күпселек; **ма́сса де́льных предложе́ний** бик күп эшлекле тәҡдимдәр; **ма́сса наро́ду** донъя тулы халыҡ; 4. (*народ*) халыҡ, масса, ҡатлам; 5. (*о чём-л. большом, грузном*) өйкөм; һерәйеп (торған нәмә); **вдали́ вырисо́вывалась тёмная ма́сса зда́ния** алыҫта бер өйкөм йорт ҡарайып күренде; ◇ **в ма́ссе** күпселектә.

МАССА́Ж *м.* массаж; **лече́ние масса́жем** массаж менән дауалау.

МАССАЖИ́СТ *м.* массаж яһаусы.

МАССАЖИ́СТКА *женск. р. к* **массажи́ст.**

МАССИ́В *м.* массив (1. *таулы урындың бейек өлөшө*; 2. *географик яҡтан бер төрлөрәк булған ерҙәр, урмандар һ. б.*).

МАССИ́ВНОСТЬ *ж.* ауырлыҡ, ҙурлыҡ.

МАССИ́ВНЫЙ *прил.* ауыр, ҙур, тос; **масси́вная дверь** ҙур ауыр ишек; **масси́вная брошь** тос брошка.

МАССИ́РОВАТЬ I *несов. кого-что* массаж яһау; **масси́ровать ме́сто уши́ба** бәрелгән урынға массаж яһау.

МАССИ́РОВАТЬ II *сов. и несов. что, воен.* туплау (*бер урынға*).

МАССОВИ́К *м. разг.* массовик (1. *күмәк уйындар ойоштороусы*; 2. *халыҡ араһында эшләүсе*).

МАССО́ВКА *ж. разг.* массовка (1. *митинг, йыйылыш*; 2. *күп кешеләрҙе ылыҡтырған экскурсия*; 3. *күп кешеләр ҡатнашҡан сәхнә күренеше*).

МА́ССОВЫЙ *прил. в разн. знач.* күмәк, массовый, күпләп, күп кеше ҡатнашҡан; **ма́ссовое движе́ние сторо́нников ми́ра** тыныслыҡ яҡлыларҙың массовый хәрәкәте; **ма́ссовая экску́рсия** күп кеше ҡатнашҡан экскурсия; **това́ры ма́ссового потребле́ния** киң ҡулланыу тауарҙары.

МА́СТЕР *м.* 1. (*на заводе и т. п.*) мастер; **сме́нный ма́стер** смена мастеры; 2. (*искусный в каком-л. деле*) оҫта, мастер; **часово́й ма́стер** сәғәт оҫтаһы; **он ма́стер расска́зывать** ул һөйләргә оҫта; 3. *спорт.* мастер; ◇ **ма́стер на все ру́ки** бөтә эш ҡулынан килә, ҡулы алтын; **де́ло ма́стера бои́тся** *погов.* эш оҫтанан ҡурҡа.

МАСТЕРИ́ТЬ *несов. что, разг.* яһау, эшләү, рәтләү, әтмәләү.

МАСТЕРИ́ЦА *ж.* 1. мастерица (*тегеү фабрикаһында эшләүсе ҡатын-ҡыҙ*); 2. *разг.* (*искусная в каком-л. деле*) бик оҫта, ҡулы алтын ҡатын-ҡыҙ; **она́ мастери́ца вышива́ть** ул сигергә бик оҫта.

МАСТЕРОВО́Й *м. уст.* фабрика-завод эшсеһе; мастеровой.

МАСТЕРСКА́Я *ж.* мастерской; **столя́рная мастерска́я** столяр мастерскойы.

МАСТЕРСКО́Й *прил.* бик оҫта, бик яҡшы; **мастерско́е исполне́ние** бик оҫта башҡарылыу.

МАСТЕРСТВО́ *с.* 1. (*ремесло*) һөнәр; **слеса́рное мастерство́** слесарлек һөнәре; 2. (*умение, искусство*) оҫталыҡ; **педагоги́ческое мастерство́** педагогик оҫталыҡ.

МАСТИ́КА *ж.* мастика (1. *йәбештереү өсөн төрлө составтан яһалған ҡуйы масса*; 2. *паркет иҙәнде ышҡыу өсөн балауыҙ ҡатыштырып яһалған шыйыҡ состав*; 3. *хуш еҫле ағас һағыҙы*).

МАСТИ́ТЫЙ *прил.* 1. (*преклонных лет*) өлкән, оло йәшле; **масти́тый ста́рец** оло кеше; 2. (*уважаемый, признанный*) күп

хеҙмәт күрһәткән, хөрмәт ҡаҙанған; **мастúтый учёный** күп хеҙмәт күрһәткән ғалим.

МАСТОДÓНТ *м.* 1. *палеонт.* мастодонт (*ҙур ҡаҙылдыҡ хайуан*); 2. *перен.* ғәләмәт ҙур, килбәтһеҙ кеше (*йәки нәмә*).

МАСТЬ *ж.* 1. төҫ (*күберәк йылҡыға ҡарата*); 2. *карт.* мас (*кәрттә*); **ходúть в масть** мас сығыу.

МАСШТÁБ *м.* 1. масштаб (*картала, чертёжда бер нисә тапҡыр кәметеп алынған үлсәүҙең ысын ҙурлыҡҡа сағыштырмаһы*); **масштáб — пятьдесят километров в сантиметре** масштабы — бер сантиметрға илле километр; 2. *перен.* (*размах, значение*) күләм, масштаб; **учёный мировóго масштáба** донъя күләмендәге ғалим.

МАТ I *м. шахм.* мат; **объявúть мат** мат ҡуйыу.

МАТ II *м.* (*подстилка, циновка*) септә, балаҫ.

МАТ III *м. спец.* тоноҡлоҡ; **нанестú мат на стеклó** быяланы тоноҡландырыу, быялаға тоноҡлоҡ биреү.

МАТ IV *м.*: **кричáть благúм мáтом** *разг.* ярылырҙай (*йәки* шартларҙай) булып ҡысҡырыу, тамаҡ төбө менән аҡырыу.

МАТЕМÁТИК *м.* математик.

МАТЕМÁТИКА *ж.* математика; **высшая матемáтика** юғары математика.

МАТЕМАТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. математика, математик; **математúческие тéрмины** математика терминдәре; **математúческий анáлиз** математик анализ; 2. *перен.* (*точный*) математикалағы кеүек дөрөҫ (*йәки* асыҡ аңлайышлы); **определúть с математúческой тóчностью** математикалағы кеүек дөрөҫ билдәләү.

МАТЕРИÁЛ *м.* 1. материал; **строúтельный материáл** төҙөлөш материалы; 2. (*сведения*) материал, мәғлүмәт; 3. (*ткань*) материал, туҡыма.

МАТЕРИАЛÍЗМ *м. филос.* материализм; **диалектúческий материалúзм** диалектик материализм; **историческúй материалúзм** тарихи материализм.

МАТЕРИАЛИЗОВÁТЬ *сов. и несов. что, книжн.* материаллаштырыу (*күҙгә күренер хәлгә килтереү, материя формаһын биреү*).

МАТЕРИАЛÍСТ *м.* материалист (1. *филос. материализм ҡарашында булған кеше*; 2. *ысынбарлыҡҡа аҡыл-иҫәп менән генә мөнәсәбәт тотоусы, идеаль, мауыҡтырғыс бөйөк эштәргә ышанмаусы*; 3. *материаль файҙаны ғына күҙәтеүсе кеше*).

МАТЕРИАЛИСТÍЧЕСКИЙ *прил. филос.* материалистик; **материалистúческое понимáние прирóды** тәбиғәтте материалистик аңлау.

МАТЕРИАЛИСТÍЧНЫЙ *прил.* 1. *см.* **материалистúческий;** 2. (*практический*) тар практик.

МАТЕРИÁЛЬНЫЙ *прил.* 1. материал; **материáльные склáды** материал складтары; 2. (*имущественный, денежный*) материаль; **неуклóнный рост материáльного благосостояния совéтского нарóда** совет халҡының материаль көн-күрешенең өҙлөкһеҙ үҫеүе; 3. (*вещественный, физический*) материаль; **материáльный мир** материаль донъя.

МАТЕРÍК *м. геогр.* материк.

МАТЕРИКÓВЫЙ *прил. геогр.* материк; **материкóвый лёд** материк боҙо.

МАТЕРÍНСКИЙ *прил.* әсә; **матерúнские забóты** әсә хәстәрлеге.

МАТЕРÍНСТВО *с.* әсәлек; **охрáна матерúнства и младéнчества** әсәлекте һәм балалыҡты һаҡлау; **чýвство матерúнства** әсәлек тойғоһо.

МАТÉРИЯ *ж.* 1. *филос.* материя (*кешенең аңынан тыш һәм уға бойондороҡһоҙ йәшәй торған объектив реаллек*); 2. материя (*физик есемдәрҙе тәшкил итеүсе матдә, нәмә*); 3. туҡыма, материя; **шерстянáя матéрия** йөн туҡыма.

МАТЕРÓЙ *прил.* (*полный сил*) таҙа, ҡарт (*көскә ултырған*); **матерóй волк** ҡарт бүре.

МАТÉРЧАТЫЙ *прил.* материянан (*йәки* туҡыманан) эшләнгән; **матéрчатый переплёт кнúги** материя менән тышланған китап.

МАТЁРЫЙ 1. *разг.* (*опытный, знающий*) белеүсе, тәжрибәле; 2. (*отъявленный, неисправимый*) ипкә килмәй торған, туң, ата; **матёрый бюрокрáт** ата бюрократ.

МÁТИЦА *ж.* өрлөк.

МÁТКА *ж.* 1. *анат.* балаятҡы; 2. (*самка*) инә; **пчелúная мáтка** инә ҡорт.

МÁТОВЫЙ *прил.* 1. (*не блестящий*) ялтырауыҡһыҙ, ялтырамаған, тоноҡ; **мáтовая фотобумáга** ялтырамаған фотоҡағыҙ; 2. (*непрозрачный*) үтә күренмәй торған, тоноҡ; **мáтовое стеклó** тоноҡ быяла.

МÁТОЧНИК *м.* 1. *пчел.* инә ҡорт күҙәнәге; 2. *бот.* емешлек, емшән; 3. (*растение, используемое для выращивания новых растений*) инә, төп үҫемлек.

МÁТОЧНЫЙ *прил.* 1. *анат.* балаятҡы; **мáточное кровотечéние** балаятҡынан ҡан китеү; 2. инә; бейә; **мáточный косяк** бейә мал өйөрө.

МАТРÁС *м.* матрас; **пружúнный матрáс** пружиналы матрас.

МАТРÁСНЫЙ *прил.* матрас, матраслыҡ; **матрáсная пружúна** матрас пружинаһы; **матрáсная ткань** матраслыҡ туҡыма.

МАТРÁЦ *м. см.* **матрáс.**

МАТРИАРХÁЛЬНЫЙ *прил.* матриархаль; **матриархáльные отношéния** матриархаль мөнәсәбәттәр.

МАТРИАРХÁТ *м.* матриархат.

МÁТРИЦА *ж.* матрица (1. *тех.* аҡса, *хәреф һ. б. ҡойоу, һуғыу өсөн ҡулланылған ҡалып*; 2. *полигр. стереотип ҡойоу өсөн ҡулланылған форма*).

МАТРИЦÍРОВАНИЕ *с. см.* **матрицúровать.**

МАТРИЦÍРОВАТЬ *сов. и несов. что, полигр.* матрицаға алыу (*йәки* һалыу), матрицалау.

МАТРÓС *м.* матрос.

МАТРÓСКА *ж.* матроска (*матростар кейә торған ҙур ҡайтарма яғалы тышҡы блуза; шундай формалағы ҡатын-ҡыҙ йәки балалар кейеме*).

МАТРÓССКИЙ *прил.* матрос; **матрóсский тáнец** матростар бейеүе.

МА́ТУШКА *ж. уст.* **1.** (*мать*) әсә, әсәй; **2.** *разг.* (*обращение к пожилой женщине*) инәй; **3.** (*жена священника*) поп ҡатыны; ✧ **ма́тушки (мой)!** инәкәйем (*йәки* әсәкәйем)!

МАТЧ *м.* ярыш; **ша́хматный матч** шахмат ярышы.

МАТЬ *ж.* **1.** әсә, инә; **2.** (*самка*) инә (*малдарға ҡарата*); **3.** (*в обращении*) әсәһе; ✧ **в чём мать родила́** сыр яланғас, шәп-шәрә.

МАТЬ-И-МА́ЧЕХА, МАТЬ-МА́ЧЕХА *ж. бот.* үгәй инә үләне.

МА́УЗЕР *м.* маузер.

МАХ *м.* **1.** (*один взмах*) һелтәү, киҙәнеү; **2.** (*оборот*) бер әйләнеш; **3.** (*шаг лошади*) ат аҙымы; ✧ **дать ма́ху** хаталаныу, яңылышыу; **одни́м ма́хом** бер ынтылыуҙа, бер юлы, бер ыңғайҙан; **с ма́ху** уйлап тормай, кинәт, орҙо-бәрҙе.

МАХАО́Н *м.* сыбар күбәләк.

МАХА́ТЬ *несов. чем* **1.** һелтәү, болғау; ҡағыу, елпеү; **маха́ть платко́м** яулыҡ болғау; **пти́ца ча́сто маха́ла кры́льями** ҡош ҡанаттарын йыш-йыш ҡаҡты (*йәки* елпене); **2.** (*подавать знак рукой*) болғау; **маши́ им, что́бы шли сю́да** ҡул болға, бында килһендәр.

МАХИ́ЗМ *м. филос.* махизм (*19 быуат аҙағында философияла һәм теоретик физикала реакцион-идеалистик ағым*).

МАХИ́НА *ж. разг.* бик ҙур (*йәки* дәү) нәмә.

МАХИНА́ЦИЯ *ж.* махинация, хәйләле эш, мутлыҡ.

МАХНУ́ТЬ *сов.* **1.** *однокр. чем* һелкеп (*йәки* болғап, ҡағып, елпеп) ҡуйыу; **2.** *разг.* (*прыгнуть*) һикереү, ырғыу; **махну́ть че́рез забо́р** ҡойма аша ырғыу; ✧ **махну́ть руко́й** *на кого-что* ҡул һелтәү (*иғтибарһыҙ ҡалдырыу, ваз кисеү мәғәнәһендә*).

МАХОВИ́К *м. тех.* маховик (*машиналарҙа механизмдең тигеҙ ритм менән эшләүен тәьмин итеүсе ҙур тәгәрмәс*).

МАХОВО́Й *прил.*: **махово́е колесо́** *см.* **махови́к; махов́ые пе́рья** ҡанат ҡауырһындары (*ҡош ҡанатындағы ҙур ҡауырһындар*).

МАХО́РКА *ж.* махорка.

МАХО́РОЧНЫЙ *прил.* махорка; **махо́рочный дым** махорка төтөнө.

МАХРО́ВЫЙ *прил.* **1.** (*о цветке*) сасаҡлы; **махро́вая а́стра** сасаҡлы астра; **2.** *перен.* (*отъявленный*) һөрһөгән, сытылдап торған; **махро́вый реакционе́р** сытылдап торған реакционер; **3.** (*о ткани и изделиях из неё*) йөнтәҫ, ялбыр.

МА́ЧЕХА *ж.* үгәй әсә.

МА́ЧТА *ж.* мачта (**1.** *карап мачтаһы*; **2.** *төрлө маҡсатҡа ярашлы бейек конструкция — радиостанция антенналарын, электр сымдарын һ. б. күтәреү, элеү өсөн*).

МА́ЧТОВЫЙ *прил.* **1.** мачта; **ма́чтовые огни́** мачта уттары; **2.** һырғауыл, һөйҙән; **ма́чтовый лес** һырғауыл ағас.

МАШИ́НА *ж.* машина.

МАШИНА́ЛЬНЫЙ *прил.* уйлап-нитеп тормай, ихтыярһыҙ; **машина́льный отве́т** уйлап-нитеп тормай бирелгән яуап.

МАШИНИЗА́ЦИЯ *ж. см.* **машинизи́ровать; машиниза́ция се́льского хозя́йства** ауыл хужалығын машиналаштырыу.

МАШИНИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* машиналаштырыу.

МАШИНИ́СТ *м.* машинист.

МАШИНИ́СТКА *ж.* машинистка (*яҙыу машинкаһында баҫыусы ҡатын-ҡыҙ*).

МАШИ́НКА *ж.* машинка (**1.** *кескәй машина*; **2.** *бергәй эш башҡарыусы прибор*); ✧ **пи́шущая маши́нка** яҙыу машинкаһы.

МАШИ́ННЫЙ *прил.* машина; **маши́нное отделе́ние** машиналар бүлеге (*мәҫ. пароходта*).

МАШИНОВЕ́ДЕНИЕ *с.* машиналар тураһындағы фән.

МАШИНОПИ́СНЫЙ *прил.* машинкала баҫылған; **машинопи́сный текст** машинкала баҫылған текст.

МАШИ́НОПИСЬ *ж.* **1.** машинкала баҫыу; **ку́рсы маши́нописи** машинкала баҫыуға өйрәнеү курстары; **2.** (*текст*) машинкала баҫылған текст.

МАШИНОСТРОЕ́НИЕ *с.* машиналар төҙөү.

МАШИНОСТРОИ́ТЕЛЬ *м.* машиналар төҙөүсе.

МАШИНОСТРОИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* машиналар төҙөү; **машинострои́тельный заво́д** машиналар төҙөү заводы.

машу́, ма́шешь *и т. д. наст. от* **маха́ть.**

МАЭ́СТРО *м. нескл.* маэстро (**1.** *уст. сәнғәт өлкәһендә атаҡлы эшмәкәрҙәргә бирелә торған маҡтаулы исем*; **2.** *шахмат уйыны мастеры*).

МАЯ́К *м.* маяҡ (**1.** *судноларға юл күрһәтеп тороусы башня*; **2.** *перен.* юл *күрһәтеүсе, өмөт биреүсе нәмә, символ*).

МА́ЯТНИК *м.* маятник, тел; **часово́й ма́ятник** сәғәт теле.

МА́ЯТЬСЯ *несов. разг.* һамсыу, арманһыҙ булыу, интегеү.

МАЯ́ЧИТЬ *несов. разг.* күҙгә салыныу, күренеп тороу; ҡараҫҡыланыу, ҡараҫҡыланып күренеү.

МГЛА *ж.* **1.** (*пелена*) монар, саңыт, томан; **2.** (*темнота, сумрак*) ҡараңғылыҡ; **ночна́я мгла** төнгө ҡараңғылыҡ.

МГЛИ́СТЫЙ *прил.* монарлы, саңытлы, томанлы.

МГНОВЕ́НИЕ *с.* күҙ асып-йомған ара, бик ҡыҫҡа ваҡыт; **в одно́ мгнове́ние** күҙ асып-йомған арала; ✧ **в мгнове́ние о́ка** күҙ асып-йомғансы.

МГНОВЕ́ННЫЙ *прил.* күҙ асып-йомғансы, бик тиҙ, «һә» тигәнсе, ҡапылдан; **мгнове́нное сгора́ние** гөлт итеп ҡалыу.

МЕА́НДР *м.* **1.** *геол.* боролма, бөгөл (*һыу ағымында*); **2.** (*вид орнамента*) меандр.

МЕ́БЕЛЬ *ж.* мебель.

МЕ́БЕЛЬНЫЙ *прил.* мебель, мебеллек; **ме́бельная фа́брика** мебель фабрикаһы.

МЕ́БЕЛЬЩИК *м.* мебель яһаусы (*йәки* оҫтаһы).

МЕБЛИРО́ВАННЫЙ *прил.* мебелле; ✧ **меблиро́ванные ко́мнаты** *уст.* мебелле бүлмәләр (*тороусыларға мебеле менән бирелә торған бүлмәләр*).

МЕБЛИРОВА́ТЬ *сов. и несов. что* мебелләү, мебель ҡуйыу.

МЕБЛИРО́ВКА *ж.* 1. *см.* **меблирова́ть;** 2. *собир.* (*мебель, обстановка*) мебель, өй эсендәге мебель.

МЕГАФО́Н *м.* мегафон (*тауыш көсәйткес*).

МЕГЕ́РА *ж.* уҫал (*йәки* ағыу) ҡатын.

МЁД *м.* 1. бал; **ли́повый мёд** юкә балы; 2. *уст.* (*напиток*) бал.

МЕД- *кушма һүҙҙәрҙең «медицина» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **медпо́мощь** медицина ярҙамы.

МЕДАЛИ́СТ *м.* медалист (1. *мәктәпте яҡшы тамамлағаны өсөн миҙал алған уҡыусы*; 2. *күргәҙмәлә миҙал алған хайуан*).

МЕДАЛИ́СТКА *женск. р.* к **медали́ст.**

МЕДА́ЛЬ *ж.* миҙал; ✧ **оборо́тная сторона́ меда́ли** эштең икенсе (*йәки* кире) яғы.

МЕДАЛЬО́Н *м.* медальон (1. *эсенә рәсем ҡуйып, муйынға тағып йөрөтөлә торған биҙәү әйбере*; 2. *иск. түңәрәк рам, ошо рам эсенә ҡуйылған һүрәт*).

МЕДВЕ́ДИЦА *ж.* инә айыу; ✧ **Больша́я Медве́дица** Етегән Йондоҙ; **Ма́лая Медве́дица** Бәләкәй Етегән.

МЕДВЕ́ДКА *ж. зоол.* айыуғорт.

МЕДВЕ́ДЬ *м.* 1. айыу; **бе́лый медве́дь** аҡ айыу; 2. *разг.* (*о человеке*) айыу (*килбәтһеҙ ауыр кеше*).

МЕДВЕЖА́ТИНА *ж.* айыу ите.

МЕДВЕЖА́ТНИК *м.* 1. (*охотник*) айыу аулаусы; 2. (*вожак дрессированного медведя*) өйрәтелгән айыуҙың хужаһы; 3. (*помещение*) айыу ситлеге.

МЕДВЕ́ЖИЙ *прил.* 1. айыу; **медве́жья ла́па** айыу табаны; 2. *перен.* айыуҙай, айыу кеүек, айыуға хас; **медве́жья фигу́ра** айыуҙай кәүҙә; ✧ **оказа́ть медве́жью услу́гу** *соотв.* ҡаш төҙәтәм тип күҙ сығарыу.

МЕДВЕЖО́НОК *м.* айыу балаһы.

МЕДВЯ́НЫЙ *прил.*: **медвя́ная роса́** *бот.* татлы ысыҡ, бал ысығы.

МЕДЕПЛАВИ́ЛЬНЫЙ *прил.* баҡыр иретеү; **медеплави́льная печь** баҡыр иретеү мейесе.

МЕДЖИЛИ́С, МЕДЖЛИ́С *м.* мәжлес (*Төркиә менән Иранда закон сығарыу палатаһы, парламент*).

МЕДИА́НА *ж. мат.* медиана.

МЕДИА́ТОР *м.* медиатор (*ҡыллы музыка ҡоралдарын сиртеп уйнау өсөн*).

МЕ́ДИК *м.* медик.

МЕДИКАМЕ́НТЫ *мн.* (*ед.* **медикаме́нт** *м.*) дарыуҙар.

МЕДИЦИ́НА *ж.* медицина; **эксперимента́льная медици́на** эксперименталь медицина.

МЕДИЦИ́НСКИЙ *прил.* медицина; **медици́нский факульте́т** медицина факультете; ✧ **медици́нская сестра́** медсестра.

МЕ́ДЛЕННЫЙ *прил.* аҡрын, әкрен, һүлпән, яй; **идти́ ме́дленным ша́гом** әкрен атлап барыу.

МЕДЛИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* аҡрынлыҡ, әкренлек, һүлпәнлек, ауыр ҡуҙғалыу.

МЕДЛИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* аҡрын, һүлпән, ауыр, яй; **он о́чень медли́тельный челове́к** ул бик яй кеше.

МЕ́ДЛИТЬ *несов.* һуҙыу, ашыҡмау, яйлау; кисектереү, оҙаҡлау; **не ме́для ни мину́ты** бер минут та кисектермәй.

МЕ́ДНИК *м.* баҡырсы.

МЕ́ДНО-КРА́СНЫЙ *прил.* баҡыр төҫ, ерән ҡыҙыл.

МЕДНОЛИТЕ́ЙНЫЙ *прил.* баҡыр ҡойоу; **меднолите́йный цех** баҡыр ҡойоу цехы.

МЕДНОЛО́БЫЙ *прил. разг.* туңбаш, кәбәк баш, туң тәрәпис.

МЕДНОПРОКА́ТНЫЙ *прил. тех.* баҡыр прокатлау; **меднопрока́тный заво́д** баҡыр прокатлау заводы.

МЕ́ДНЫЙ *прил.* баҡыр, еҙ; **ме́дная руда́** баҡыр рудаһы; **ме́дная кастрю́ля** баҡыр кәстрүл; ✧ **ме́дный век** *археол.* баҡыр быуаты (*беренсе башлап металдан эшләнгән әйберҙәр барлыҡҡа килгән осор*); **гроша́ ме́дного не сто́ит** *см.* **грош.**

МЕДО́ВЫЙ *прил.* бал, баллы; **медо́вые со́ты** кәрәҙ; **медо́вый пря́ник** баллы прәник; ✧ **медо́вый ме́сяц** бал айы (*өйләнешеүҙән һуң беренсе ай*); **сказа́ть медо́вым го́лосом** сөсө телләнеү.

МЕДОНО́СНЫЙ *прил.* 1. (*выделяющий нектар*) баллы, бал бирә торған; **медоно́сные цветы́** баллы сәскәләр; 2. (*вырабатывающий мёд*) эшсе, бал ташыусы; **медоно́сные пчёлы** эшсе ҡорттар.

МЕДОТОЧИ́ВЫЙ *прил. уст.* татлы (*йәки сөсө*) телле.

МЕДПЕРСОНА́Л *м.* (**медици́нский персона́л**) медперсонал (медицина эшселәре).

МЕДПО́МОЩЬ *ж.* (**медици́нская по́мощь**) медицина ярҙамы.

МЕДПУ́НКТ *м.* (**медици́нский пункт**) медпункт (медицина пункты).

МЕДРЕСЕ́ *с. нескл.* мәҙрәсә.

МЕДСЕСТРА́ *ж.* (**медици́нская сестра́**) медсестра.

МЕДУ́ЗА *ж. зоол.* медуза (*диңгеҙ хайуаны*).

МЕДЬ *ж.* 1. баҡыр (*красная*); еҙ (*жёлтая*); 2. *собир.* (*медные изделия*) баҡыр (*йәки* еҙ) әйбер; 3. *собир. разг.* (*медные деньги*) баҡыр аҡса.

МЕДЯ́К *м. разг.* баҡыр (*йәки* ваҡ) аҡса.

МЕДЯНИ́ЦА *ж. зоол.* 1. баҡыр кеҫәртке; 2. япраҡ ҡуңыҙы.

МЕДЯ́НКА *ж.* 1. *зоол.* еҙ йылан; 2. (*краска*) йәшел буяу.

МЕЖ *предлог см.* **ме́жду; меж на́ми** беҙҙең арала; ✧ **меж те́м как..,** шул арала (*йәки* саҡта, ваҡытта)...

МЕЖА́ *ж.* сик, межа, ыҙан; **пройти́ по меже́** ыҙан буйлап барыу.

МЕЖВЕ́ДОМСТВЕННЫЙ *прил.* ведомстволар араһындағы.

МЕЖВИДОВО́Й *прил. биол.* төрлө төрҙәр араһындағы; **межвидово́е скре́щивание расте́ний** төрлө төр үҫемлектәр араһындағы һеркәләнеү.

МЕЖДОМЕ́ТИЕ *с. грам.* ымлыҡ.

МЕЖДОУСО́БИЕ *с.*, **МЕЖДОУСО́БИЦА** *ж.* үҙ-ара талаш (*йәки* һуғыш).

МЕЖДОУСО́БНЫЙ *прил.*: **междоусо́бные во́йны** үҙ-ара һуғыштар.

МЕ́ЖДУ *предлог с твор., род. п.* ара, араһында, араһындағы; **ме́жду две́рью и окно́м** ишек менән тәҙрә араһында; **ме́жду**

двена́дцатью и ча́сом сәғәт ун ике менән бер араһында; **договори́ться ме́жду собо́й** үҙ-ара бер һүҙгә килеү; ◇ **ме́жду де́лом** *см.* **де́ло; ме́жду двух огне́й** ике ут араһында; **ме́жду на́ми говоря́** *вводн. сл.* үҙ-ара ғына әйткәндә; **ме́жду про́чим** 1) (*попутно*) былай ғына; 2) (*кстати*) һүҙ араһында (*йәки* яйы килгәндә, ыңғайында) әйткәндә, ысынлап; **ме́жду тем** шул арала (*йәки* саҡта, ваҡытта); **чита́ть ме́жду строк** төбөнә төшөнөү (*яҙылған нәмәнең*).

МЕЖДУ= *ҡушма һүҙҙәрҙең «ара, араһындағы» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **междугоро́дный.**

МЕЖДУГОРО́ДНЫЙ *прил.* ҡала-ара, ҡалалар араһындағы; **междугоро́дная телефо́нная ста́нция** ҡала-ара телефон станцияһы.

МЕЖДУНАРО́ДНЫЙ *прил.* халыҡ-ара; **Междунаро́дный же́нский день** Халыҡ-ара ҡатын-ҡыҙҙар көнө.

МЕЖДУПУ́ТЬЕ *с.* рельс араһы.

МЕЖДУРЕ́ЧЬЕ *с.* ике йылға араһы.

МЕЖДУРЯ́ДЬЕ *с. с.-х.* рәт араһы.

МЕЖЕВА́НИЕ *с. см.* **межева́ть.**

МЕЖЕВА́ТЬ *несов. что* межалау, межа ярыу, ыҙан һалыу.

МЕЖЕВА́ТЬСЯ *несов.* 1. межа һалыныу, бүленеү; 2. *страд. к* **межева́ть.**

МЕЖЕВО́Й *прил.* межа, ыҙан; **межевы́е столбы́** межа бағаналары.

МЕЖЗАВО́ДСКИЙ, МЕЖЗАВОДСКО́Й *прил.* завод-ара.

МЕЖКОЛХО́ЗНЫЙ *прил.* колхоз-ара.

МЕЖКОНТИНЕНТА́ЛЬНЫЙ *прил.* континент-ара.

МЕЖНАЦИОНА́ЛЬНЫЙ *прил.* милләттәр араһындағы.

МЕЖОБЛАСТНО́Й *прил.* өлкә-ара.

МЕЖПЛАНЕ́ТНЫЙ *прил.* планеталар араһындағы.

МЕЖРАЙО́ННЫЙ *прил.* район-ара.

МЕЖРЁБЕРНЫЙ *прил. анат.* ҡабырғалар араһындағы.

МЕЖСЕССИО́ННЫЙ *прил.* сессиялар араһында булған.

МЕЖСОЮ́ЗНЫЙ *прил.* бер нисә профсоюз араһындағы.

МЕЗДРА́ *ж.* 1. (*изнанка кожи*) мездра (*мал тиреләренең эске яғындағы йомшаҡ ярыһы*); 2. (*подкожный слой*) ит менән күн араһы.

МЕЗДРИ́ТЬ *несов. что, спец.* һыҙырыу, гөрөү (*тирене ярыһынан таҙартыу*).

МЕЗОЗО́ЙСКИЙ *прил.*: **мезозо́йская э́ра** мезозой эраһы (*Ер геологик тарихенең бер осоро*).

МЕЗОНИ́Н *м.* мезонин, осортма.

МЕКСИКА́НЕЦ *м.* мексикан.

МЕКСИКА́НКА *ж.* мексиканка, мексикан ҡатын-ҡыҙы.

МЕКСИКА́НСКИЙ *прил.* мексика, Мексика; **мексика́нский наро́д** мексика халҡы.

МЕКСИКА́НЦЫ *мн.* мексикандар, мексикалылар.

МЕЛ *м.* аҡбур, бур.

МЕЛАНХО́ЛИК *м.* 1. һүлпән (*йәки* ауыр) кеше; 2. меланхолик (*өмөтһөҙлөккә, күңелһеҙ уйҙарға, төшөнкөлөккә бирелеүсән кеше*); 3. *мед.* меланхолик (*меланхолия менән интегеүсе кеше*).

МЕЛАНХОЛИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. (*о темпераменте*) һүлпән, ауыр, меланхолик; 2. (*склонный к меланхолии; грустный*) меланхолик; күңелһеҙлеккә (*йәки* төшөнкөлөккә) бирелгән.

МЕЛАНХОЛИ́ЧНЫЙ *прил. см.* **меланхоли́ческий** 2.

МЕЛАНХО́ЛИЯ *ж.* меланхолия (1. *өмөтһөҙлөккә, күңелһеҙлеккә бирелеү*; 2. *мед. күңел төшөнкөлөгөнә, өмөтһөҙлөккә төшөрә торған психик ауырыу*).

МЕЛЕ́ТЬ *несов.* һайығыу, һыу ҡайтыу.

МЕЛИНИ́Т *м.* мелинит (*шартлағыс матдә*).

МЕЛИОРАТИ́ВНЫЙ *прил.* мелиорация; **мелиорати́вные рабо́ты** мелиорация эштәре.

МЕЛИОРА́ТОР *м.* мелиоратор, мелиорация белгесе.

МЕЛИОРАЦИО́ННЫЙ *прил.* мелиорация.

МЕЛИОРА́ЦИЯ *ж.* мелиорация (*һаҙлыҡтарҙы киптереү, тупраҡ составын үҙгәртеү юлы менән сәсеү ерҙәрен яҡшыртыу, эшкә яраҡлы итеү*).

МЕЛИ́ССА *ж. бот.* мелисса (*үлән*).

МЕЛИ́ТЬ *несов. что* ыщҡыу, ағартыу (*аҡбур менән*).

МЕ́ЛКИЙ *прил.* 1. (*некрупный*) ваҡ; **ме́лкий песо́к** ваҡ ҡом; 2. (*неглубокий*) һай; **ме́лкая река́** һай йылға; **ме́лкая таре́лка** һай тәрилкә; 3. (*производимый на небольшую глубину*) һай, өҫтән генә үткән; **ме́лкая па́хота** һай һөрөү; 4. *перен.* (*незначительный; ничтожный*) ваҡ, бәләкәй, ваҡ-төйәк; **ме́лкая душо́нка** ваҡ (*йәки* түбән) кеше; ◇ **ме́лкая со́шка** бәләкәй (*авторитетһеҙ*) кеше; **ме́лким бе́сом рассыпа́ться** *см.* **бес; ме́лкое су́дно** еңел судно (*һыуға аҙ бата торған судно*).

МЕ́ЛКО *нареч.* 1. (*некрупно*) ваҡ; **ме́лко коло́ть са́хар** шәкәрҙе ваҡ ватыу; 2. *в знач. сказ. безл.* (*неглубоко*) һай; **в э́том ме́сте реки́ ме́лко** был урында йылға һай; ◇ **ме́лко пла́вать** һай йөҙөү; теше батмау (*йәки* үтмәү).

МЕЛКО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «ваҡ, һай, бәләкәй» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **мелкосо́бственнический** ваҡ милекселек.

МЕЛКОБУРЖУА́ЗНЫЙ *прил.* ваҡ буржуаз.

МЕЛКОВО́ДНЫЙ *прил.* һай, һай һыулы, ҡайтыу; **мелково́дная река́** һай йылға.

МЕЛКОВО́ДЬЕ *с.* һайлыҡ, һай һыулыҡ.

МЕЛКОДО́ННЫЙ *прил.* һай; **мелкодо́нная ло́дка** һай кәмә.

МЕЛКОЗЕРНИ́СТЫЙ *прил.* ваҡ орлоҡло (*йәки* бөртөклө).

МЕЛКОЗУ́БЧАТЫЙ *прил.* ваҡ тешле (*йәки* ҡырлы).

МЕЛКОЗУ́БЫЙ *прил.* ваҡ тешле; **мелкозу́бая пила́** ваҡ тешле бысҡы.

МЕЛКОКАЛИ́БЕРНЫЙ *прил.* бәләкәй калиберле; **мелкокали́берная винто́вка** бәләкәй калиберле мылтыҡ.

МЕЛКОКРЕСТЬЯ́НСКИЙ *прил.* ваҡ крәҫтиән; **мелкокрестья́нское хозя́йство** ваҡ крәҫтиән хужалығы.

МЕЛКОЛЕ́СЬЕ *с.* ваҡ урманлыҡ, ваҡ ағаслыҡ.

МЕЛКОЛИ́СТВЕННЫЙ *прил.* ваҡ япраҡлы.

МЕЛКОСО́БСТВЕННИЧЕСКИЙ *прил.* ваҡ милекселек, ваҡ милекселәрҙән торған.

МЕЛКОТА́ *ж.* ваҡлыҡ, ваҡ нәмә, ваҡ-төйәк, ыбыр-сыбыр.

МЕЛКОТОВА́РНЫЙ *прил.* ваҡ тауар; **мелкотова́рное хозя́йство** ваҡ тауар хужалығы.

МЕЛКОШЁРСТНЫЙ, МЕЛКОШЁРСТЫЙ *прил.* ҡыҫҡа йөнлө.

МЕЛОВО́Й *прил.* аҡбур, аҡбурлы; **меловы́е го́ры** аҡбур тауҙары; ✧ **мелова́я бума́га** аҡбурлы ҡағыҙ; **мелово́й пери́од** *геол.* аҡбур осоро.

МЕЛОДЕКЛАМА́ТОР *м.* мелодекламатор (*музыкаға ҡушылып декламация һөйләүсе*).

МЕЛОДЕКЛАМА́ЦИЯ *ж.* мелодекламация (*музыкаға ҡушылып декламация һөйләү, художестволы уҡыу*).

МЕЛОДЕКЛАМИ́РОВАТЬ *несов. что и без доп.* мелодекламация һөйләү.

МЕЛО́ДИКА *ж. иск.* **1.** (*учение о мелодии*) мелодика (*көйҙәр тураһында өйрәтмә*); **2.** (*музыкальное построение чего-л.*) аһәңлелек, моңло булыу, көйлөлөк.

МЕЛОДИ́ЧЕСКИЙ *прил.* **1.** мелодик; **мелоди́ческое строе́ние пе́сни** йырҙың мелодик төҙөлөшө; **2.** *см.* **мелоди́чный.**

МЕЛОДИ́ЧНОСТЬ *ж.* моңлолоҡ, аһәңлелек, көйлөлөк.

МЕЛОДИ́ЧНЫЙ *прил.* моңло, аһәңле, көйлө, яғымлы; **мелоди́чный го́лос** яғымлы тауыш.

МЕЛО́ДИЯ *ж.* моң, көй, мелодия.

МЕЛОДРА́МА *ж.* мелодрама (**1.** *хәл-ваҡиғаларҙы бик ауыр, ҡыҙғаныс итеп һәм уларҙы нескә тойғолар менән бәйләп һөйләгән сәхнә әҫәре*; **2.** *артыҡ ныҡ ҡайғырыу, үҙеңде меҫкен, ҡыҙғаныс итеп күрһәтеү*).

МЕЛОДРАМАТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* **1.** мелодрамаға хас, мелодраматик; **мелодрамати́ческий сюже́т** мелодрамаға хас сюжет; **2.** *перен.* (*преувеличенный, неестественный*) мелодрамалағы һымаҡ, ауыр һәм ҡыҙғаныс.

МЕЛОДРАМАТИ́ЧНЫЙ *прил. см.* **мелодрамати́ческий** 2.

МЕЛО́К *м.* аҡбур киҫәге.

МЕЛОМА́Н *м.* меломан, музыка һәм йыр һөйөүсе.

МЕЛОМА́НИЯ *ж.* меломания, музыкаға һәм йырға артыҡ әүәҫлек.

МЕЛОЧНО́Й *прил. см.* **ме́лочный.**

МЕ́ЛОЧНОСТЬ *ж.* ваҡлыҡ, ваҡсыллыҡ.

МЕ́ЛОЧНЫЙ *прил.* **1.** (*о человеке*) ваҡ, ваҡсыл; **2.** (*мелкий, ничтожный*) ваҡ, әһәмиәтһеҙ, түбән; **ме́лочные интере́сы** ваҡ мәнфәғәттәр.

МЕ́ЛОЧЬ *ж.* **1.** (*мелкие вещи*) ваҡ нәмә, ваҡ-төйәк; **2.** *собир.* (*мелкие деньги*) ваҡ аҡса; **3.** (*пустяк*) ваҡ-төйәк, әһәмиәтһеҙ (*йәки* буш) нәмә, сүп-сар, юҡ-бар нәмә; ✧ **разме́ниваться на ме́лочи** юҡ-бар нәмәләргә ваҡыт әрәм итеү.

МЕЛЬ *ж.* һай; ✧ **сиде́ть на мели́** кәмә ҡомға терәлеү.

МЕЛЬКА́НИЕ *с. см.* **мелька́ть.**

МЕЛЬКА́ТЬ *несов.* **1.** (*мерцать — о светящихся предметах*) йымылдау, йым-йым итеү; **вдали́ мелька́ли огни́** алыҫта уттар йымылданы; **2.** (*появляться и исчезать*) ялтылдау, күренеп ҡалыу; **в окне́ ваго́на и́зредка мелька́ли дере́вья** вагон тәҙрәһенән ара-тирә ағастар күренеп ҡалды; **3.** *перен.* (*появляться в сознании*) уй килеп ҡуйыу, уй төшөү; **у меня́ не раз уже́ мелька́ла дога́дка** бер нисә тапҡыр был минең башыма килеп ҡуйғайны инде.

МЕ́ЛЬКОМ *нареч.* **1.** (*недолго*) тиҙ генә, ашығыс ҡына, аҙға ғына; ҡыҫҡа ваҡытта ғына; **мне не удало́сь да́же ме́льком с ним повида́ться** миңә уның менән хатта аҙ(ға) ғына ла осрашырға тура килмәне; **2.** (*бегло*) өҫтән генә, унан-бынан ғына, саҡ-саҡ ҡына, ситләтеп кенә; **я об э́том слы́шал ме́льком** мин был турала саҡ-саҡ ҡына ишетә биреп ҡалғайным.

МЕ́ЛЬНИК *м.* тирмәнсе.

МЕ́ЛЬНИЦА *ж.* тирмән; **водяна́я ме́льница** һыу тирмәне; **кофе́йная ме́льница** кофе тирмәне.

МЕ́ЛЬНИЧИХА *ж.* тирмәнсе ҡатыны (*йәки* ҡыҙы).

МЕ́ЛЬНИЧНЫЙ *прил.* тирмән; **ме́льничный жёрнов** тирмән ташы.

МЕЛЬХИО́Р *м.* мельхиор (*баҡыр менән никель иретмәһе*).

МЕЛЬХИО́РОВЫЙ *прил.* мельхиор; **мельхио́ровый нож** мельхиор бысаҡ.

МЕЛЬЧА́ЙШИЙ *превосх. ст. от прил.* **ме́лкий** иң ваҡ, иң бәләкәй; ✧ **до мельча́йших подро́бностей** төбе-тамырына төшөп, төпсөп, ентекләп.

МЕЛЬЧА́ТЬ *несов.* **1.** (*становиться мельче*) вағайыу, ваҡланыу; **2.** *перен.* (*утрачивать значительность*) түбәнлеккә төшөү, түбәнәйеү, мәғәнәһен юғалтыу, әһәмиәтһеҙләнеү; **3.** (*о водоёмах*) һайығыу.

МЕЛЬЧИ́ТЬ *несов. что* **1.** (*дробить*) ваҡлау, онтау; **2.** *перен.* (*делать менее значительным*) ваҡлау, әһәмиәтен кәметеү.

мелю́, ме́лешь *и т. д. наст. вр.* от **моло́ть.**

МЕЛЮЗГА́ *ж. собир. разг.* ыбыр-сыбыр, ваҡ бала-саға; ваҡ-төйәк хайуандар; ваҡ халыҡ.

МЕМБРА́НА *ж. физ., тех.* мембрана (*ҡаты тетрәй торған яры йәки йоҡа пластинка*).

МЕМОРА́НДУМ *м.* меморандум (*берәй мәсьәләгә ҡарата хөкүмәттең ҡарашын белдергән дипломатик документ*).

МЕМОРИА́ЛЬНЫЙ *прил.* мемориаль, иҫтәлек, мәңгелеккә иҫтәлек; **мемориа́льная доска́** мемориаль таҡта.

МЕМУА́РЫ *только мн.* мемуар (*үткәндәр тураһында шәхси иҫтәлек рәүешендә яҙылған әҫәр*).

МЕ́НА *ж.* алмашыу, алмаштырыу, алышыу, алмаш.

МЕ́НЕЕ *сравнит. ст. от нареч.* **ма́ло** аҙыраҡ, әҙерәк, кәмерәк; ✧ **не ме́нее ва́жно**

шулай уҡ кәрәк, шулай уҡ әһәмиәтле; **тем не ме́нее** шулай ҙа, шулай булһа ла, шуға ҡарамаҫтан; **бо́лее и́ли ме́нее** *см.* **бо́лее; не бо́лее (и) не ме́нее как...** *см.* **бо́лее.**

МЕНЗУ́РКА *ж.* мензурка.

МЕНИНГИ́Т *м. мед.* менингит (*мейе ҡабығының шешеүе*).

МЕНОВО́Й *прил.* алмашыу, алмаштыра торған, алмаштырыла торған; **менова́я сто́имость** алмашыу хаҡы.

МЕНСТРУА́ЛЬНЫЙ *прил.* күрем, айлыҡ; **менструа́льный пери́од** күрем ваҡыты.

МЕНСТРУА́ЦИЯ *ж.* күрем, айлыҡ.

МЕНСТРУИ́РОВАТЬ *несов.* күрем күреү.

МЕНУЭ́Т *м.* менуэт (1. *боронғо француз бейеүе һәм шуға яҙылған көй*; 2. *шул бейеү ритмындағы музыка әҫәре*).

МЕ́НЬШЕ 1. *сравнит. ст. от прил.* **ма́лый** I 1, **ма́ленький** бәләкәйерәк; 2. *сравнит. ст. от нареч.* **ма́ло** аҙыраҡ, кәмерәк; **как мо́жно ме́ньше** мөмкин тиклем аҙыраҡ.

МЕНЬШЕВИ́ЗМ *м.* меньшевизм.

МЕНЬШЕВИ́К *м.* меньшевик.

МЕНЬШЕВИ́СТСКИЙ *прил.* меньшевистик.

МЕ́НЬШИЙ *прил.* 1. *сравнит. ст. от* **ма́лый** I 1, **ма́ленький** бәләкәйерәк; әҙерәк; **ме́ньшая часть** әҙерәк өлөшө; 2. *разг.* (*младший*) бәләкәй; **ме́ньший сын** бәләкәй ул; ◇ **по ме́ньшей ме́ре** аҙ (*йәки* кәм) тигәндә, кәмендә, иң кәмендә.

МЕНЬШИНСТВО́ *с.* аҙсылыҡ, әҙселек; ◇ **национа́льные меньши́нства** *см.* **национа́льный.**

МЕНЮ́ *с. нескл.* меню.

МЕНЯ́ *мест. личн. род., вин. п. ед. от* **я** минең, мине.

МЕНЯ́ЛА *м.* аҡса ваҡлаусы (*процент алып*).

МЕНЯ́ТЬ *несов.* 1. *кого-что* алмаштырыу, алыштырыу, алмашыу; 2. *что* (*изменять*) үҙгәртеү; **меня́ть убежде́ния** фекерҙе үҙгәртеү; 3. *что* (*разменивать*) ваҡлау, ваҡлатыу; ◇ **меня́ть куку́шку на я́стреба** *погов.* турғайҙы һайыҫҡанға алмаштырыу.

МЕНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. алмашыу, алышыу; **меня́ться кварти́рами** квартира алышыу; 2. (*изменяться*) алмашыныу, үҙгәреү; **настрое́ние больно́го меня́лось к лу́чшему** ауырыуҙың хәле яҡшыға таба үҙгәрҙе; 3. (*сменяться*) алышыныу, алмашыныу; **часовы́е меня́лись че́рез час** һаҡсылар бер сәғәттән алмашынды; 4. *страд. к* **меня́ть;** ◇ **меня́ться в лице́** төҫ үҙгәреү (*йәки* ҡасыу).

МЕ́РА *ж.* 1. (*единица измерения*) үлсәү, үлсәм; **ме́ра длины́** оҙонлоҡ үлсәүе; 2. (*предел*) сама; **знать ме́ру** сама белеү; 3. (*степень*) күләм, дәрәжә; **ме́ра вины́** ғәйептең дәрәжәһе; 4. (*мероприятие*) сара; **приня́ть все ме́ры к досро́чному выполне́нию пла́на** планды срогынан алда үтәү өсөн бөтә сараларҙы күреү; 5. *уст.* (*сосуд для измерения сыпучих тел*) үлсәмле ҡап, һауыт; **дать лошадя́м ме́ру овса́** аттарға бер ҡап һоло биреү; ◇ **без ме́ры** самаһыҙ, артыҡ, иҫәпһеҙ; **в ме́ру** етерлек, еткелек, кәрәгенсә; **не в ме́ру, сверх ме́ры, че́рез ме́ру** саманан тыш, самаһыҙ, артыҡ; **ни в ко́ей ме́ре** бер нисек тә; **по кра́йней ме́ре** *см.* **кра́йний; по ме́ньшей ме́ре** *см.* **ме́ньший; по ме́ре сил** *см.* **си́ла.**

МЕРЕ́ТЬ *несов.* 1. *разг.* (*погибать*) ҡырылыу; 2. *разг.* (*замирать*) ҡыҫылыу, туҡтау (*йөрәк, тын тураһында*).

МЕРЕ́ЩИТЬСЯ *несов.* 1. *разг.* (*казаться*) булғандай булыу, тойолоу, күҙгә күренгән шикелле булыу; 2. *уст.* (*смутно видеться*) саҡ ҡына күренеү.

МЕРЗА́ВЕЦ *м. разг.* ҡәбәхәт.

МЕ́РЗКИЙ *прил.* (1. (*отвратительный*) ерәнгес, ҡәбәхәт; **ме́рзкий посту́пок** ҡәбәхәт эш; 2. *разг.* (*плохой*) насар, хөрт; **ме́рзкая пого́да** насар һауа.

МЕРЗЛОТА́ *ж.* туңлыҡ; **ве́чная мерзлота́** мәңге туңлыҡ.

МЁРЗЛЫЙ *прил.* 1. (*промёрзший*) туңған, туң; **мёрзлая земля́** туң ер; 2. *разг.* (*подмороженный*) туңған, туң, өшөгән; **мёрзлые о́вощи** өшөгән йәшелсә.

МЁРЗНУТЬ *несов.* 1. (*коченеть*) туңыу, өшөү; **ру́ки мёрзнут** ҡулдар өшөй; 2. (*превращаться в лёд*) туңыу; **вода́ мёрзнет** һыу туңа.

МЕ́РЗОСТЬ *ж.* (*то, что вызывает омерзение*) ҡәбәхәтлек, әшәкелек; әшәке (*йәки* ҡәбәхәт, ерәнгес) нәмә.

МЕРИДИА́Н *м. геогр.* меридиан.

МЕРИДИОНА́ЛЬНЫЙ *прил. геогр., астр.* меридиан буйынса, меридиональ; **меридиона́льная ли́ния** меридиональ һыҙыҡ.

МЕРИ́ЛО *с.* үлсәм, үлсәү.

МЕ́РИН *м.* алаша.

МЕРИНО́С *м.* меринос (*бик нәҙек һәм йомшаҡ йөнлө һарыҡ тоҡомо һәм уның йөнө*).

МЕРИНО́СОВЫЙ *прил.* меринос; **мерино́совая шерсть** меринос йөнө.

МЕ́РИТЬ *несов.* 1. *кого-что* (*измерять*) үлсәү; 2. *что* (*примерять*) үлсәп (*йәки* кейеп) ҡарау; **ме́рить костю́м** костюмде кейеп ҡарау; ◇ **ме́рить на свой арши́н** *см.* **арши́н.**

МЕ́РИТЬСЯ *несов.* 1. үлсәшеү, һынашыу; **ме́риться си́лами** көс һынашыу; 2. *разг.* (*измерять свой рост*) үлсәнеү; 3. *страд. к* **ме́рить.**

МЕ́РКА *ж.* 1. (*размер*) үлсәү, үлсәм; **сшить по ме́рке** үлсәү буйынса тегеү; 2. *см.* **ме́ра** 5.

МЕРКАНТИЛИ́ЗМ *м.* 1. *эк.* меркантилизм (*сауҙа капиталы мәнфәғәтен һаҡлауға йүнәлдерелгән 16-18 быуаттарҙағы экономик тәғлимәт һәм экономик политика; меркантилистәр, илдең байлығы аҡса туплауҙан тора тип, иҫәпләп, тауарҙы сит илдәрҙән индереүгә ҡарағанда, күберәк үҙҙәренән сығарырға тырышалар*); 2. *перен. книжн.* ваҡсыллыҡ, иҫәп-хисапҡа ваҡлыҡ, үҙ файҙаһына ғына тырышыу.

МЕРКАНТИЛИ́СТ *м.* меркантилист, меркантилизм яҡлы кеше.

МЕРКАНТИ́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. *эк.* меркантилизм; **меркинти́льная поли́тика** меркантилизм политикаһы; 2. *перен. книжн.* ваҡ, ваҡсыл, һаран, ҡарун.

МЕ́РКНУТЬ *несов.* 1. (*тускнеть*) тоноҡланыу; **звёзды ме́ркнут** йондоҙҙар тоноҡ-

лана; 2. *перен.* (*утрачивать значение*) һүнә барыу, һүнеүгә (*йәки* бөтөүгә) юл тотоу; бәләкәй булып ҡалыу, юғалып ҡалыу.

МЕРЛУ́ШКА *ж.* илтер, бәрәс тиреһе.

МЕРЛУ́ШКОВЫЙ *прил.* илтер, бәрәс тиреһе; **мерлу́шковая ша́пка** илтер бүрек.

МЕ́РНЫЙ *прил.* бер тигеҙ, бер ыңғай, тигеҙ; **идти́ ме́рным ша́гом** бер ыңғай атлап барыу.

МЕРОПРИЯ́ТИЕ *с.* сара, әмәл, юл.

МЕРСЕРИЗОВА́ТЬ *сов. и несов. что, тех.* ялтыратыу (*ебәк төҫлө ялтыраһын өсөн, туҡыманы һелте менән эшкәртеү*).

МЕ́РТВЕННОСТЬ *ж.* йәнһеҙлек, үлек төҫлө булыу.

МЕ́РТВЕННЫЙ *прил.* 1. (*безжизненный*) үлек (*йәки* мәйет) төҫлө; **ме́ртвенная бле́дность** үлек төҫлө ағарыу, күм-күк булыу; 2. *перен.* (*неподвижный*) йәнһеҙ, үлгән, тынып ҡалған.

МЕРТВЕ́ТЬ *несов.* 1. (*терять признаки жизни*) һүнеү, тыныу, үлеү; 2. (*неметь*) ойоу, ҡатыу, туңыу.

МЕРТВЕ́Ц *м.* үлек, мәйет.

МЕРТВЕ́ЦКАЯ *ж. разг.* үлектәр йорто.

МЕРТВЕЧИ́НА *ж.* 1. *собир.* (*падаль*) үләкһә, емтек; 2. *перен. разг.* йәнһеҙлек, үлек.

МЕРТВО́ *нареч. в знач. сказ. безл.*: **на у́лицах бы́ло мертво́** урамдарҙа йән әйәһе юҡ ине.

МЕРТВОРОЖДЁННЫЙ *прил.* 1. үле тыуған; 2. *перен.* (*заведомо неосуществимый*) эшкә ашмаған (*йәки* яраҡһыҙ).

МЁРТВЫЙ *прил.* 1. (*умерший*) үлек, үле, үлгән; 2. *перен.* (*лишённый признаков жизни*) йәнһеҙ, йән әҫәре булмаған; **мёртвая пусты́ня** йән әҫәре булмаған, йәнһеҙ сүл; 3. (*безмолвный*) тын, тынып ҡалған; **мёртвый лес** тын урман; 4. (*засохший*) ҡороған, һулыған; **мёртвые дере́вья** ҡороған ағастар; 5. *перен. разг.* (*бесполезный*) файҙаһыҙ; **мёртвое де́ло** файҙаһыҙ эш; ✧ **мёртвая зыбь** ваҡ тулҡын (*диңгеҙҙең елһеҙ тулҡынланыуы*); **мёртвый капита́л** *фин.* файҙаһыҙға ятҡан капитал, ҡулланылмаған байлыҡ; **мёртвая приро́да** йәнһеҙ тәбиғәт; **мёртвая тишина́** ҡәбер тынлығы; **мёртвая хва́тка** ҡармап тотоп алыу, шатырҙатып тотоу; **мёртвый язы́к** үле тел (*яҙма ҡомартҡылар буйынса ғына билдәле булған тел*); **спать мёртвым сном** үлек кеүек йоҡлау, үлеп йоҡлау.

МЕРЦА́НИЕ *с. см.* **мерца́ть; мерца́ние звёзд** йондоҙҙар емелдәүе.

МЕРЦА́ТЬ *несов.* 1. емелдәү, ем-ем итеү; **вдали́ мерца́л огонёк** алыҫта ут емелдәй; 2. *биол.* тирбәлеү, һелкенеү.

МЕ́РЯТЬСЯ *несов. см.* **ме́риться.**

МЕ́СИВО *с. разг.* 1. иҙмә, ҡуйы буръяҡ нәмә; 2. (*корм*) болғау (*болғатып әҙерләнгән аҙыҡ*).

МЕСИ́ЛКА *ж.* бутауыс, болғауыс.

МЕСИ́ТЬ *несов. что* иҙеү, баҫыу, болғау; **меси́ть те́сто** ҡамыр баҫыу; ✧ **меси́ть грязь** *см.* **грязь.**

МЕСТА́МИ *нареч.* урыны (*йәки* урыны-урыны) менән, унда-бында; **места́ми уже́ скоси́ли траву́** үлән урыны-урыны менән сабылған инде.

МЕСТЕ́ЧКО I *с. уменьш.-ласк. от* **ме́сто** 1, 2; ✧ **тёплое месте́чко** төшөмлө урын, йылы урын.

МЕСТЕ́ЧКО II *с.* ауыл (*Украина һәм Белоруссияла*).

МЕСТИ́ *несов.* 1. *что* (*подметать*) һепереү; 2. *что* (*развевать*) осороу, һеперү; **ве́тер метёт опа́вшие ли́стья** ел ҡойолған япраҡтарҙы осора; 3. *что и без доп.* буранлау, һепертеү; **на дворе́ метёт** *безл.* тышта һепертә.

МЕСТКО́М *м.* (**ме́стный комите́т**) местком (урындағы комитет).

МЕ́СТНИЧАТЬ *несов. ист.* хеҙмәт урыны даулау.

МЕ́СТНИЧЕСТВО *с.* 1. *ист.* местничество (*15-17 быуаттарҙа Мәскәү Рүсендә баярҙарҙы хөкүмәт эшенә ҡуйыу тәртибе; был тәртип буйынса атаҡлы, данлы нәҫелдән булған бөрәү ҙур урынға ҡуйыла*); 2. (*узкоместные интересы*) үҙ тирәңде генә ҡайғыртыу.

МЕ́СТНОСТЬ *ж.* 1. урын, ер; **гори́стая ме́стность** таулы ер; 2. (*район, край*) ер, төбәк, яҡ; **се́льская ме́стность** ауыл ере.

МЕ́СТНЫЙ *прил.* 1. урындағы, бындағы, ерле; **ме́стное населе́ние** урындағы халыҡ; **ме́стное вре́мя** урындағы ваҡыт; **ме́стные го́воры** ерле һөйләштәр; 2. (*частичный*) дөйөм булмаған, айырым урынға хас, бер генә урында булған; **ме́стное воспале́ние** бер генә урында шешеү; **ме́стный нарко́з** бер генә урынға наркоз биреү; ✧ **ме́стный паде́ж** *грам.* урын килеш.

МЕ́СТО *с.* 1. урын; **заня́ть своё ме́сто** үҙ урыныңды алыу, үҙ урыныңда ултырыу; **рабо́чее ме́сто** эш урыны; 2. *обычно мн.* **места́** (*местность*) урын, ер, яҡ; **краси́вые места́** матур ерҙәр; 3. *мн.* **места́** (*периферия*) урын, урындағы, ерле; **делега́ты с мест** урындарҙан килгән делегаттар; 4. (*предмет, вещь*) киҫәк, төргәк, әйбер; **мы сда́ли в бага́ж два ме́ста** беҙ багажға ике төргәк (*йәки* әйбер) бирҙек; 5. (*служба, должность*) эш урыны, урын; **иска́ть ме́ста** эш эҙләү, урынға инергә йөрөү; ✧ **добра́ться до ме́ста** билдәләнгән урынға барып етеү; **знать своё ме́сто** *см.* **знать** 1; **име́ть ме́сто** *см.* **име́ть; сказа́ть к ме́сту** урынлы әйтеү; **ме́ста себе́ не находи́ть** үҙеңә урын тапмау, үҙеңде ҡайҙа ҡуйырға ла белмәү; **на ме́сте** *чьём* үҙ урынында; **не должно́ быть ме́ста** *чему* урын алырға тейеш түгел, булырға тейеш түгел; **ни с ме́ста!** урыныңдан ҡуҙғалма!, тик тор!; **о́бщее ме́сто** *см.* **о́бщий; поста́вить на своё ме́сто** *кого* үҙ урынына ултыртып ҡуйыу, ултыртыу; **се́рдце не на ме́сте** йөрәкһетә, йөрәк урынында түгел; **у́зкое ме́сто** *см.* **у́зкий.**

МЕСТОЖИ́ТЕЛЬСТВО *с.* йәшәү, торөү урыны, торған урын.

МЕСТОИМЕ́НИЕ *с. грам.* алмаш.

МЕСТОИМЕ́ННЫЙ *прил. грам.* алмаш; **местоиме́нный а́ффикс** алмаш ялғауы.

МЕСТОНАХОЖДЕ́НИЕ *с.* торған (*йәки* булған) ер (*йәки* урын); **местонахожде́ние проти́вника** дошмандың торған урыны.

МЕСТОПОЛОЖЕ́НИЕ *с.* урынлашҡан урын (*йәки ер*).

МЕСТОПРЕБЫВА́НИЕ *с. см.* **местонахожде́ние.**

МЕСТОРОЖДЕ́НИЕ *м.* сыға торған урын, ятҡылыҡ; **но́вые месторожде́ния не́фти** яңы нефть ятҡылыҡтары.

МЕСТЬ *ж.* үс, ҡон; ◇ **кро́вная месть** *см.* **кро́вный.**

МЕ́СЯЦ *м. в разн. знач.* ай; **в январе́ ме́сяце** ғинуар айында; **в про́шлом ме́сяце** үткән айҙа; **молодо́й ме́сяц** яңы ай, яңы тыуған ай; ◇ **медо́вый ме́сяц** бал айы (*өйләнешеүҙән һуң беренсе ай*).

МЕ́СЯЧНИК *м.* айлыҡ.

МЕ́СЯЧНЫЙ *прил.* айлыҡ; **ме́сячный о́тпуск** бер айлыҡ отпуск.

МЕТА́ЛЛ *м.* металл; **чёрные мета́ллы** ҡара металдар (*тимер, суйын, ҡорос*); **благоро́дные мета́ллы** ҡиммәтле металдар (*алтын, көмөш, аҡ алтын*); **цветны́е мета́ллы** төҫлө металдар.

МЕТАЛЛИЗА́ЦИЯ *ж. см.* **металлизи́ровать.**

МЕТАЛЛИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что; тех.* металлаштырыу (*берәй сифат биреү өсөн материалды йәки эшләнгән нәмәне йоҡа металл менән ябыу*).

МЕТАЛЛИ́СТ *м.* металлист.

МЕТАЛЛИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. металл, металдан эшләнгән; металл, металға хас; 2. *перен.* (*о голосе*) тимер, яңғыраҡ (*таууш*).

МЕТАЛЛОГРА́ФИЯ *ж.* металлография (*металдарҙың һәм иретмәләрҙең эске төҙөлөшө һәм физик сифаттары тураһындағы фән*).

МЕТАЛЛО́ИД *м.* металлоид (*металл булмаған*).

МЕТАЛЛОЛО́М *м.* металл һыныҡтары.

МЕТАЛЛОНО́СНЫЙ *прил. горн.* металлы; **металлоно́сный пласт** металлы ҡатлам.

МЕТАЛЛООБРАБА́ТЫВАЮЩИЙ *прил.* металл эшкәртә торған, металл эшкәртеү; **металлообраба́тывающая промы́шленность** металл эшкәртеү промышленносе.

МЕТАЛЛОПЛАВИ́ЛЬНЫЙ *прил.* металл иретеү; **металлоплави́льный цех** металл иретеү цехы.

МЕТАЛЛОПРОКА́ТНЫЙ *прил.* металл прокатлау; **металлопрока́тный заво́д** металл прокатлау заводы.

МЕТАЛЛОПРОМЫ́ШЛЕННОСТЬ *ж.* металл промышленносе.

МЕТАЛЛОПРОМЫ́ШЛЕННЫЙ *прил.*: **металлопромы́шленный райо́н** металл промышленносе районы.

МЕТАЛЛОРЕ́ЖУЩИЙ *прил.*: **металлоре́жущий стано́к** металл киҫеү станогы.

МЕТАЛЛУ́РГ *м.* металлург.

МЕТАЛЛУРГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* металлургия; **металлурги́ческий заво́д** металлургия заводы.

МЕТАЛЛУ́РГИЯ *ж.* металлургия (1. *металл эшкәртеү тураһындағы фән*; 2. *металл эшкәртеү промышленносе*).

МЕТАМОРФИ́ЗМ *м. геол.* метаморфизм (*химик һәм физик сәбәптәр менән тау тоҡомдары төҙөлөшө һәм составының үҙгәреүе*).

МЕТАМОРФО́З *м.*, **МЕТАМОРФО́ЗА** *ж.* метаморфоза (*берәй нәмәнең бер форманан икенсе формаға күсеүе*).

МЕТА́Н *м.* метан (*газ*).

МЕТА́НИЕ *с. см.* **мета́ть** I, II *и* **мета́ться.**

МЕТА́НОВЫЙ *прил.* метан.

МЕТАТЕ́ЗА *ж. лингв.* метатеза (*һүҙҙә йәнәш өндәрҙең урындарын алмаштырып әйтеү, мәҫ. буръяҡ урынына буйраҡ тип әйтеү*).

МЕТА́ТЕЛЬ *м.* (*спортсмен*) ырғытыусы, сөйөп ебәреүсе.

МЕТА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* ырғытыла (*йәки* атыла) торған; **мета́тельный снаря́д** атыла торған снаряд.

МЕТА́ТЬ I *несов.* 1. *что, чем* (*бросать*) ырғытыу, өйөү; 2. *что* (*разбрасывать*) туҙҙырыу, таратыу; 3. *кого-что* (*о некоторых животных и рыбах*) сәсеү; **ры́ба ме́чет икру́** балыҡ ыуылдырығын сәсә; 4. *что и без доп., карт.* һалыу, таратыу (*кәрт уйынында*); 5. *что* (*кидая, складывать*) өйөү, һалыу; **мета́ть стог** кәбән һалыу; ◇ **рвать и мета́ть** *см.* **рвать** I.

МЕТА́ТЬ II *несов. что* (*намётывать, смётывать*) типсеү, типсеп сығыу; **мета́ть пе́тли** 1) элмәк типсеү; 2) *охот.* эҙ юғалтыу, эҙ бутау (*ҡуян тураһында*).

МЕТА́ТЬСЯ *несов.* 1. ташланыу, бәргеләнеү, өҙгөләнеү, үрһәләнеү; **больно́й мета́лся в бреду́** ауырыу һаташып үрһәләнде; 2. *перен.* өтәләнеп йөрөү, үрһәләнеү, сыпырандау, ҡайҙа барырға белмәү; **он мета́лся как угоре́лый** ул утҡа баҫҡан бесәй кеүек өтәләнеп йөрөнө; 3. *страд. к* **мета́ть** I 1, 3, 5.

МЕТАФИ́ЗИК *м.* метафизик.

МЕТАФИ́ЗИКА *ж.* метафизика (1. *марксизмға ҡапма-ҡаршы булған идеалистик философия*; 2. *абстракт фекер йөрөтөү, томанлы фекер*).

МЕТАФИЗИ́ЧЕСКИЙ *прил.* метафизик.

МЕТА́ФОРА *ж. лит.* метафора (*берәй оҡшашлыҡ нигеҙендә күсмә мәғәнә менән әйтелгән һүҙ йәки әйтем*).

МЕТАФОРИ́ЧЕСКИЙ *прил. лит.* 1. (*иносказательный*) метафоралы, күсмә мәғәнәле; 2. (*богатый метафорами*) метафоралы, метафораға бай.

МЕТЕ́ЛИЦА *ж. см.* **мете́ль.**

МЕТЁЛКА *ж.* 1. бәләкәй һепертке; 2. *бот.* һепертке баш (*сәскә*).

МЕТЕ́ЛЬ *ж.* өйөрмә, буран.

МЕТЁЛЬЧАТЫЙ *прил. бот.* һепертке башлы, ебәләй башлы.

МЕТЕО́Р *м.* метеор (*Ер атмосфераһында етеҙ хәрәкәт итә торған утлы космик есем*).

МЕТЕОРИ́Т *м. астр.* метеорит (*йыһан киңлегенән Ерҙең атмосфераһына инеп, ергә төшкән есем*).

МЕТЕОРО́ЛОГ *м.* метеоролог, метеорология белгесе.

МЕТЕОРОЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* метеорология, метеорологик; **метеорологи́ческая ста́нция** метеорология станцияһы; **метеорологи́ческие наблюде́ния** метеорологик күҙәтеүҙәр.

МЕТЕОРОЛО́ГИЯ *ж.* метеорология (1. *Ер шары атмосфераһының төҙөлөшө, үҙсәнлектәре һәм ундағы физик процестәр тураһындағы фән;* 2. *һауа торошо тураһындағы өйрәтмә*).

МЕТИЗА́ЦИЯ *ж. биол.* метизация, метисләштереү (*тоҡом, сорт яҡшыртыу өсөн төрлө сорт үҫемлек йәки төрлө тоҡом хайуандарҙы ҡушыу*).

МЕТИ́ЗЫ *только мн. тех.* металл әйберҙәр.

МЕТИ́Л *м. хим.* метил.

МЕТИ́ЛОВЫЙ *прил. хим.* метил; **мети́ловый спирт** метил спирте.

МЕТИ́С *м.* метис (1. *метизация һөҙөмтәһендә килеп сыҡҡан хайуан йәки үҫемлек;* 2. *төрлө раса кешеләренән тыуған бала*).

МЕ́ТИТЬ I *несов. кого-что* билдә һалыу, тамға (*йәки* инәү) һалыу, билдәләү; **ме́тить бельё** бельёға билдә һалыу; **ме́тить ове́ц** һарыҡтарға инәү һалыу.

МЕ́ТИТЬ II *несов.* 1. *в кого-что* (*целить*) күҙәү, төҙәү, тоҫҡау; 2. *перен. разг.* (*намекать на кого-что-л.*) төрттөрөү, төртөү, төрттөрөп әйтеү (*йәки* һөйләү); 3. *разг.* (*стремиться*) ынтылыу.

МЕ́ТИТЬСЯ *несов. см.* **ме́тить** II 1.

МЕ́ТКА *ж.* 1. *см.* **ме́тить** I; 2. (*знак*) тамға, билдә, инәү.

МЕ́ТКИЙ *прил.* 1. мәргән; **ме́ткий стрело́к** мәргән атыусы; 2. (*точный*) тура; **ме́ткий уда́р** тура һуғыу; 3. *перен.* (*выразительный*) тапҡыр, берәгәй, дөрөҫ, уңышлы, өҫтөнә баҫҡан; **ме́ткое назва́ние** дөрөҫ исем; **ме́ткое сло́во** тапҡыр һүҙ.

МЕ́ТКОСТЬ *ж.* 1. мәргәнлек; туралыҡ; **ме́ткость вы́стрела** атыу мәргәнлеге; 2. *перен.* (*выразительность*) тапҡырлыҡ, дөрөҫлөк, уңышлылыҡ; **ме́ткость сравне́ния** сағыштырыуҙың тапҡырлығы.

МЕТЛА́ *ж.* 1. һепертке; 2. *бот.* һеперткебаш (*үлән*).

МЕТНУ́ТЬ *сов. и однокр. что* ырғытып бәреү, сөйөп ебәреү.

МЕ́ТОД *м.* 1. (*способ познания*) метод; **диалекти́ческий ме́тод** диалектик метод; 2. (*приём*) метод, ысул, юл; **ме́тоды обуче́ния** өйрәтеү (*йәки* уҡытыу) ысулдары.

МЕТО́ДИКА *ж.* методика (*берәй фәнде уҡытыу йәки берәй эште эшләү методтары, ҡағиҙәләр системаһы*); **мето́дика обуче́ния родно́му языку́** әсә телен уҡытыу методикаһы.

МЕТОДИ́СТ *м.* методист.

МЕТОДИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. методик; **методи́ческий приём** методик алым; 2. (*строго последовательный*) методик, эҙмә-эҙлекле; **методи́ческое иссле́дование явле́ний** күренештәрҙе методик (эҙмә-эҙлекле) тикшереү.

МЕТОДИ́ЧНОСТЬ *ж.* эҙмә-эҙлеклелек.

МЕТОДИ́ЧНЫЙ *прил. см.* **методи́ческий** 2.

МЕТОДОЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* методологик; **методологи́ческие указа́ния** методологик күрһәтмәләр.

МЕТОДОЛО́ГИЯ *ж.* методология (*дөйөм ғилми метод йәки айырым фәндәрҙең методтары тураһындағы тәғлимәт*).

МЕТОНИ́МИЯ *ж. лит.* метонимия (*образлы телмәрҙә бер һүҙҙе төшөнсәһе яҡын булған икенсе һүҙ менән алмаштырып ҡулланыу, мәҫ. «аҡса» урынына «кеҫә» тип әйтеү*).

МЕТР I *м.* метр (*оҙонлоҡ үлсәү берәмеге; бер метр оҙонлоҡтағы линейка*).

МЕТР II *м.* метр (1. *лит. шиғырҙа баҫымлы һәм баҫымһыҙ ижектәрҙең билдәле рәүештә теҙелеүе;* 2. *муз. музыкаль тактта ҡаты һәм йомшаҡ өлөштәрҙең дөрөҫ сираттлашыуы*).

МЕТРА́Ж *м.* метраж (1. *метр менән күрһәтелгән оҙонлоҡ;* 2. *берәй нәмәнең кв. метр менән күрһәтелгән майҙаны*).

МЕ́ТРИКА I *ж.* метрика (1. *лит. шиғыр төҙөлөшө һәм уның үлсәүе тураһында тәғлимәт;* 2. *муз. метр тураһындағы тәғлимәт*).

МЕ́ТРИКА II *ж.* метрика (*тыуыу тураһында метрика кенәгәһенән алынған яҙыу*).

МЕТРИ́ЧЕСКИЙ I *прил.:* **метри́ческая систе́ма мер** метрлы үлсәү системаһы.

МЕТРИ́ЧЕСКИЙ II *прил. лит.* метрик; **метри́ческое стихосложе́ние** метрик шиғыр төҙөлөшө.

МЕТРИ́ЧЕСКИЙ III *прил.:* **метри́ческое свиде́тельство** метрика ҡағыҙы (*йәки* таныҡлығы); **метри́ческая кни́га** метрика кенәгәһе.

МЕТРО́ *с. нескл.* метро.

МЕТРО́ЛОГ *м.* метролог, метрология белгесе.

МЕТРОЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* метрологик.

МЕТРОЛО́ГИЯ *ж.* метрология (*үлсәү берәмектәре һәм үлсәүҙәр тураһындағы фән*).

МЕТРОНО́М *м. физ., муз.* метроном (*физикала теүәл үлсәүҙәрҙә һәм музыкала темп билдәләү өсөн ҡулланылған механик прибор*).

МЕТРОПОЛИТЕ́Н *м.* метрополитен (*метро*).

МЕТРОПО́ЛИЯ *ж. полит.* метрополия (*колониялар биләгән империалистик дәүләттең төп ере*).

мету́, метёшь *и т. д. наст. вр. от* **мести́**.

МЕХ I *м.* (*мн.* **меха́**) 1. йәнлек тиреһе, мех; **ли́сий мех** төлкө тиреһе; **на меху́** мехлы, мех ҡуйылған; 2. (*мешок из шкуры животного*) турһыҡ, ҡуллыҡ, ботлоҡ; **мех для вина́** араҡы турһығы; ◇ **на ры́бьем меху́** *шутл.* әтәс тиреһе кеүек (*йылытмай торған кейемгә ҡарата*).

МЕХ II *м.* (*мн.* **мехи́**) өрҙөргөс, күрек; **кузне́чный мех** тимерлек күреге.

МЕХАНИЗА́ТОР *м.* механизатор; **механиза́торы се́льского хозя́йства** ауыл хужалығы механизаторҙары.

МЕХАНИЗА́ТОРСКИЙ *прил.* механизатор; **механиза́торские ка́дры** механизаторҙар кадры.

МЕХАНИЗА́ЦИЯ *ж.* механизациялау, механикалаштырыу.

МЕХАНИЗИ́РОВАННЫЙ *прич. и прил.* механизацияланған, механикалаштырылған.

МЕХАНИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* механизациялау, механикалаштырыу; **механизи́ровать се́льское хозя́йство** ауыл хужалығын механизациялау.

МЕХАНИЗИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов.* механизацияланыу, механикалаштырылыу; 2. *несов. страд. к* **механизи́ровать.**

МЕХАНИ́ЗМ *м.* механизм (1. *тех. машинаның йәки приборҙың үҙен хәрәкәтләндерә торған эске төҙөлөшө*; 2. *перен. берәй нәмәнең эске төҙөлөшө*).

МЕХА́НИК *м.* механик (*машиналарҙы ҡарап эшләтеүсе*).

МЕХА́НИКА *ж.* механика (1. *физикала есемдәрҙең киңлектәге хәрәкәтен өйрәнә торған бүлек, техникала хәрәкәт һәм көс тураһындағы өйрәтмәне тормошта ҡулланыу мәсьәләләрен тикшергән бүлек*; 2. *перен. төҙөлөшө ҡатмарлы нәмә*).

МЕХАНИ́СТ *м. филос.* механист (*механистик теорияны, механицизмде яҡлаусы кеше*).

МЕХАНИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил. филос.* механистик; **механисти́ческая тео́рия** механистик теория.

МЕХАНИЦИ́ЗМ *м. филос.* механицизм (*донъяның бөтә төрлөлөгөн, үҫештең ҡатмарлы закондарын механиканың иң ябай закондарына ҡайтарып ҡалдырыусы, диалектикаға ҡаршы тәғлимәт*).

МЕХАНИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. механик; **механи́ческие сво́йства** механик үҙенсәлектәр; 2. *перен.* (*поверхностный*) төптән уйламай, тикшереп тормай, механик рәүештә; **механи́ческий подхо́д к де́лу** төптән уйламай эш итеү; 3. механизмле; **механи́ческое обору́дование** механизмле ҡорамал; 4. механизм; **механи́ческий заво́д** механизмдәр заводы; 5. *перен.* (*машинальный*) үҙенән-үҙе, ихтыярһыҙ (*була, эшләнә торған*).

МЕХАНИ́ЧНЫЙ *прил. см.* **механи́ческий** 5.

МЕХОВО́Й *прил.* мех; **мехово́й воротни́к** мех яға; **мехова́я шу́ба** мех тун.

МЕХОВЩИ́К *м.* мехсы.

МЕЦЕНА́Т *м. книжн.* меценат (*фәнде һәм сәнғәтте яҡлаусы бай кеше*).

МЕЦЕНА́ТСТВО *с. книжн.* меценатлыҡ.

МЕ́ЦЦО-СОПРА́НО *с. нескл.* меццо--сопрано (*ҡатын-ҡыҙ тауышы*).

МЕЧ *м.* ҡылыс; ◇ **вложи́ть меч в но́жны** ҡылысты ҡынға тығыу (*һуғыш-талашты туҡтатыу*); **дамо́клов меч** *см.* **дамо́клов; огнём и мечо́м** *см.* **ого́нь; подня́ть меч** һуғыш асыу, ҡылыс күтәреү.

МЕЧЕНО́СЕЦ *м. ист.* ҡылыслы, ҡылыслы кеше (1. *урта быуаттың ҡылыс менән ҡоралланған һуғышсыһы*; 2. *Германиялағы агрессив католик ойошма рыцаре*).

МЕ́ЧЕНЫЙ *прил.* билдәләнгән, тамғаланған, тамғалы, инәүле; ◇ **ме́ченые а́томы** инәүле атомдар (*радиоактивле атомдар*).

МЕЧЕ́ТЬ *ж.* мәсет.

МЕЧ-РЫ́БА *ж. зоол.* ҡылыс-балыҡ (*диңгеҙ балығы*).

МЕЧТА́ *ж.* хыял, уй; **сокрове́нная мечта́** йәшерен хыял; **осуществлённая мечта́** тормошҡа ашҡан хыял.

МЕЧТА́НИЕ *с.* хыял, уй; **предава́ться мечта́ниям** хыялға бирелеү.

МЕЧТА́ТЕЛЬ *м.* хыялға бирелеүсән, хыялланырға яратыусан, уйға батыусан.

МЕЧТА́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **мечта́тель.**

МЕЧТА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* хыялға бирелеүсәнлек, хыялланырға яратыу, уйға батыусанлыҡ.

МЕЧТА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* хыялға бирелгән, хыялланырға яратҡан, уйсан; **мечта́тельный взгляд** уйсан ҡараш.

МЕЧТА́ТЬ *несов. о ком-чём, с неопр. и без доп.* хыялланыу, хыялға бирелеү, уйға батыу.

ме́чу *наст. вр. от* **ме́тить** I, II.

мечу́, ме́чешь *и т. д. наст. вр. от* **мета́ть** I, II.

мечу́сь, ме́чешься *и т. д. наст. вр. от* **мета́ться.**

МЕША́ЛКА *ж.* болғатҡыс, бутауыс.

МЕШАНИ́НА *ж. разг.* боламыҡ, болғатма; юҡ-бар буталсыҡ нәмә.

МЕША́ТЬ I *несов.* ҡамасаулау, уңайһыҙлау, яйһыҙлау; **не меша́йте мне рабо́тать!** миңә эшләргә ҡамасаула мағыҙ!; ◇ **не меша́ло бы** *кому с неопр.* зыян итмәҫ ине.

МЕША́ТЬ II *несов. что* 1. бутау, болғатыу; **меша́ть чай ло́жечкой** сәйҙе балғалаҡ менән болғатыу; 2. (*смешивать*) ҡушыу, бутау, ҡатнаштырыу, аралаштырыу; **меша́ть гли́ну с песко́м** балсыҡҡа ҡом ҡушыу.

МЕША́ТЬСЯ I *несов. разг.* 1. (*быть помехой*) буталыу, уралыу, ҡамасаулау, уңайһыҙлау; **не меша́йся под нога́ми** аяҡ аҫтында уралып йөрөмә әле; 2. *во что* (*вмешиваться*) ҡатышыу, буталыу, ҡыҫылыу, сыуалыу.

МЕША́ТЬСЯ II *несов.* 1. (*смешиваться*) ҡушылыу, ҡатышыу; 2. (*о мыслях, речи*) буталыу.

МЕ́ШКАТЬ *несов. разг.* 1. әкрен ҡыланыу, һүлпән (*йәки яй*) маташыу, мыштырҙау, быжмырҙау; **он ме́шкал с отъе́здом** ул китә алмай мыштырҙаны; 2. (*задерживаться*) оҙаҡлау, туҡталып тороу.

МЕШКОВА́ТЫЙ *прил.* 1. киң, лупыш, тоҡ һымаҡ; **мешкова́тый костю́м** киң костюм; 2. *перен.* (*неуклюжий*) шөкәтһеҙ, иләмһеҙ, әшеүәтһеҙ, лупыш; **мешкова́тая фигу́ра** лупыш кәүҙә.

МЕШКОВИ́НА *ж.* ҡалын киндер.

МЕШО́К *м.* 1. тоҡ; **мешо́к муки́** бер тоҡ он; 2. *воен.* тоҡ, ҡапҡан; ◇ **вещево́й мешо́к** биштәр; **сиде́ть мешко́м** киң булыу, тоҡ һымаҡ тороу; **спа́льный мешо́к** йоҡлау тоҡо; **у него́ мешки́ под глаза́ми** күҙ төптәре ҡабарып тора, күҙ төбө шешенке.

мешу́ *наст. вр. от* **меси́ть.**

МЕЩАНИ́Н *м.* мещан (1. *мещандар сословиеһенән булған кеше*; 2. *перен. тар ҡарашлы, үҙ файҙаһын күҙәтеүсе*).

МЕЩА́НКА *женск. р.* к **мещани́н.**
МЕЩА́НСКИЙ *прил. прям. и перен.* мещан; **меща́нское сосло́вие** мещандар сословиеһе; **меща́нская идеоло́гия** мещан идеологияһы.
МЕЩА́НСТВО *с.* 1. (*сословие*) мещандар; 2. *перен.* (*обывательщина*) мещанлыҡ.
МЕЩЕРЯ́К *м.* мишәр.
МЕЩЕРЯКИ́ *мн.* мишәрҙәр.
МЕЩЕРЯ́ЦКИЙ *прил.* мишәр; **мещеря́цкий диале́кт** мишәр диалекте.
МЕЩЕРЯ́ЧКА *ж.* мишәр ҡатын-ҡыҙы.
МЗДА́ *ж. уст.* 1. (*вознаграждение*) бүләк, хаҡ, әжер; 2. *разг.* взятка.
МИ *с. нескл. муз.* ми (*музыкаль гамманың өсөнсө нотаһы*).
МИА́ЗМЫ *мн.* (*ед.* **миа́зма** *ж.*) миазмдар (*серегән нәмәләрҙән сыҡҡан ағыулы быу*).
МИГ *м.* бик ҡыҫҡа, аҙ ваҡыт; ✧ **в оди́н миг** күҙ асып, күҙ йомғансы.
МИГА́НИЕ *с. см.* **мига́ть; мига́ние сигна́льных огне́й** сигнал уттарының емелдәүе.
МИГА́ТЬ *несов.* 1. *чем и без доп.* күҙҙе асып йомоу, күҙ йомғолау; **смотре́ть не мига́я** күҙҙе йоммай ҡарап тороу; 2. *кому, на кого-что* (*подавать знак*) күҙ ҡыҫыу; **я мига́л това́рищу** иптәшемә күҙ ҡыҫтым; 3. *перен.* (*мерцать*) ем-ем (*йәки* йылт-йылт) итеү, емелдәү, йымылдау, йылтылдау; **звёзды мига́ют** йондоҙҙар емелдәй.
МИГНУ́ТЬ *сов. и однокр. см.* **мига́ть.**
МИ́ГОМ *нареч. разг.* бик тиҙ, күҙ асып йомғансы; **я ми́гом верну́сь** күҙ асып йомғансы әйләнеп ҡайтам.
МИГРАЦИО́ННЫЙ *прил.* миграция; **миграцио́нное движе́ние** миграция хәрәкәте.
МИГРА́ЦИЯ *ж.* миграция, күсеү, күсеп китеү, күсеп йөрөү (1. *ил эсендә йәки икенсе илгә күсеү*; 2. *биол. ҡоштарҙың, хайуандарҙың күсеп йөрөүе*; 3. *элементтәрҙең, күҙәнәктәрҙең күсеүе, бүтәнсә урынлашыуы*).
МИГРЕ́НЬ *ж. мед.* мигрень (*баш ауыртыуы*).
МИГРИ́РОВАТЬ *несов.* күсеү, күсенеү, күсеп йөрөү, күсеп китеү, миграция яһау.
МИЕЛИ́Т *м. мед.* миелит (*арҡа мейеһенең шешеүе*).
МИЗАНСЦЕ́НА *ж.* мизансцена (*пьеса барышында артистәрҙең сәхнәлә урынлашыуы*).
МИЗАНТРО́П *м. книжн.* мизантроп, кеше яратмаусы.
МИЗАНТРО́ПИЯ *ж. книжн.* мизантропия, кеше яратмау.
МИЗЕ́РНЫЙ *прил.* бик бәләкәй, сәк кенә.
МИЗИ́НЕЦ *м.* сәтәкәй, бәпес бармаҡ.
МИКА́ДО *м. нескл.* микадо (*Япония императоры титулы*).
МИКРО- *ҡушма һүҙҙәрҙең «бик ваҡ, бик бәләкәй» һәм «миллиондан бер өлөш» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **микроорганизмы** бик ваҡ йән эйәләре; **микроампе́р** амперҙең миллиондан бер өлөшө.
МИКРО́Б *м.* микроб.
МИКРОБИО́ЛОГ *м.* микробиолог, микробиология белгесе.
МИКРОБИОЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* микробиология; **микробиологи́ческая лаборато́рия** микробиология лабораторияһы.
МИКРОБИОЛО́ГИЯ *ж.* микробиология (*биологияның микробтарҙы өйрәнеү бүлеге*).
МИКРОКЛИ́МАТ *м.* микроклимат (*ҙур булмаған урында климат үҙсәнлектәре, мәҫ. урман, ялан, һаҙлыҡ климаты*).
МИКРОКО́СМ *м. книжн.* микрокосм (*атомдар, электрондар һ. б. донъяһы*).
МИКРО́МЕТР *м.* микрометр (*бик бәләкәй ҡалынлыҡтарҙы дөрөҫ үлсәү приборы*).
МИКРО́Н *м.* микрон (*метрҙың миллиондан бер өлөшө*).
МИКРООРГАНИ́ЗМ *м. биол.* микроорганизм.
МИКРОСКО́П *м.* микроскоп.
МИКРОСКОПИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. микроскоп аша, микроскоп менән; **микроскопи́ческое иссле́дование** микроскоп аша тикшереү; 2. бик бәләкәй, микроскопик; **микроскопи́ческое строе́ние** микроскопик төҙөлөш; 3. *перен.* (*чрезвычайно малый*) бик бәләкәй, үтә бәләкәй, бик аҙ; **микроскопи́ческая по́рция** бик бәләкәй өлөш.
МИКРОСКОПИ́ЧНЫЙ *прил. см.* **микроскопи́ческий** 3.
МИКРОСКОПИ́Я *ж.* микроскопия (*микроскоп менән эш итеү һәм микроскопик препараттарҙы әҙерләү юлдары*).
МИКРОСКО́ПНЫЙ *прил.* микроскоп; **микроско́пное стекло́** микроскоп быялаһы.
МИКРОТО́М *м.* микротом (*микроскоп аша ҡарау өсөн бик йоҡа итеп киҫә торған ҡорал*).
МИКРОФЛО́РА *ж.* микрофлора (*тупраҡ, ашамлыҡ, һауа һ. б. тәбиғи шарттарҙа булған микроорганизмдәр*).
МИКРОФО́Н *м.* микрофон.
МИКРОФОТОГРА́ФИЯ *ж.* микрофотография (*микроскоп ярҙамында рәсемгә төшөрөп алыу*).
МИКРОЦЕФА́Л *м. антр.* бесәй баш (*йәки* башы бик бәләкәй) кеше.
МИКСТУ́РА *ж.* микстура (*төрлө дарыуҙар ҡушып эшләнгән шыйыҡ дарыу*).
МИЛИТАРИЗА́ЦИЯ *ж.* милитаризация.
МИЛИТАРИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* милитаризациялау, милитаризация үткәреү.
МИЛИТАРИ́ЗМ *м.* милитаризм (1. *империалистик дәүләттәрҙең ҡоралланыу, һуғышҡа әҙерләнеүгә юнәлдерелгән реакцион политикаһы*; 2. *капиталистик илдәрҙә хәрби көстәрҙең политик өҫтөнлөгө*).
МИЛИТАРИЗОВА́ТЬ *сов. и несов. см.* **милитаризи́ровать.**
МИЛИТАРИ́СТ *м.* милитарист.
МИЛИТАРИСТИ́ЧЕСКИЙ, МИЛИТАРИ́СТСКИЙ *прил.* милитаристик; **милитаристи́ческая поли́тика** милитаристик политика.
МИЛИЦЕ́ЙСКИЙ *прил.* милиционер, милиция; **милице́йская фо́рма** милиционер формаһы; **милице́йский уча́сток** милиция участкаһы.
МИЛИЦИОНЕ́Р *м.* милиционер.
МИЛИ́ЦИЯ *ж.* милиция.
МИЛЛИ- *ҡушма һүҙҙәрҙең «меңдән бер өлөш» тигән мәғәнәһен аңлатҡан беренсе*

өлөшө, мәҫ., **милливо́льт** вольттең меңдән бер өлөшө.

МИЛЛИА́РД 1. *числ.* миллиард; 2. *м. обычно мн.* **миллиа́рды** (*бесчисленное множество*) иҫәбе-хисабы юҡ, бөткөһөҙ күп нәмәләр; **миллиа́рды звёзд** иҫәбе-хисабы юҡ йондоҙҙар.

МИЛЛИАРДЕ́Р *м.* миллиардер.

МИЛЛИА́РДНЫЙ 1. *числ.* миллиардынсы; 2. *прил.* (*оцениваемый в миллиарды*) миллиард, миллиардтарса, миллиардлаған, миллиард менән иҫәпләнгән; **миллиа́рдные бога́тства** миллиардлаған байлыҡ.

МИЛЛИГРА́ММ *м.* миллиграмм.

МИЛЛИМЕ́ТР *м.* миллиметр.

МИЛЛИМЕТРО́ВКА *ж.* миллиметровка (*һыҙмалар яһау өсөн миллиметрҙарға бүленгән шаҡмаҡлы ҡағыҙ*).

МИЛЛИО́Н 1. *числ.* миллион; 2. *м. обычно мн.* **миллио́ны** (*множество*) сикһеҙ күп, иге-сиге юҡ, бөткөһөҙ нәмә.

МИЛЛИОНЕ́Р *м.* миллионер; **колхо́з-миллионе́р** миллионер колхоз.

МИЛЛИО́ННЫЙ 1. *числ.* миллионынсы; 2. *прил.* (*оцениваемый в миллионы*) миллион, миллиондарса, миллионлаған, миллион менән иҫәпләнгән; **миллио́нные оборо́ты** миллион менән иҫәпләнгән әйләнеш.

МИ́ЛОВАТЬ *несов. кого, уст.* (*прощать вину*) ғәфү итеү, кисереү.

МИЛОВИ́ДНОСТЬ *ж.* яғымлылыҡ, һөйкөмлөлөк.

МИЛОВИ́ДНЫЙ *прил.* яғымлы, һөйкөмлө; **милови́дное ли́чико** һөйкөмлө йөҙ.

МИЛОСЕ́РДИЕ *с.* шәфҡәт, мәрхәмәт; ◇ **сестра́ милосе́рдия** *уст.* шәфҡәт туташы.

МИ́ЛОСТИВЫЙ *прил.* мәрхәмәтле, рәхимле; ◇ **ми́лостивый госуда́рь** *см.* **госуда́рь**.

МИ́ЛОСТЫНЯ *ж.* хәйер.

МИ́ЛОСТЬ *ж.* 1. мәрхәмәт, шәфҡәт; яҡшылыҡ, рәхимлелек; **из ми́лости** яҡшылыҡ итеп, мәрхәмәт йөҙөнән; 2. (*доброе дело, благодеяние*) мәрхәмәт; **оказа́ть ми́лость** мәрхәмәт күрһәтеү; 3. *разг.* (*доверие, расположение*) ышаныс; **быть в ми́лости у кого́-либо** ышанысын ҡаҙаныу; ◇ **ми́лости про́сим** рәхим итә күрегеҙ; **по твое́й ми́лости** һинең арҡанда, һинең яҡшылығың арҡаһында; **сде́лайте ми́лость** рәхим итә күрегеҙ; **скажи́те на ми́лость** *ирон.* бынағайыш, бына һиңә кәрәк булһа, бына тағы; **смени́ть гнев на ми́лость** *см.* **гнев**.

МИ́ЛОЧКА *разг.* 1. *ж.* (*о хорошенькой женщине*) һөйкөмлө ҡатын (*йәки* ҡыҙ, ҡыҙ бала); 2. *м. и ж.* (*при обращении*) һөйөклөм, ҡәҙерлем.

МИ́ЛЫЙ *прил.* 1. (*приятный; славный*) яғымлы, һөйкөмлө, һәйбәт; **ми́лый челове́к** яғымлы кеше; **ми́лая улы́бка** һөйкөмлө йылмайыу; 2. (*дорогой, любимый*) һөйөклө, ҡәҙерле; **мой ми́лый друг** һөйөклө дуҫым; 3. *в знач. сущ.* **ми́лый** *м.*, **ми́лая** *ж.* һөйгән (кеше); **с ми́лым рай и в шалаше́** һөйгәнең менән аласыҡта ла ожмах; ◇ **вот э́то ми́ло!** бына тағы!; бына һиңә кәрәк булһа!

МИ́ЛЯ *ж.* миль (*оҙонлоҡ үлсәүе*); **морска́я ми́ля** диңгеҙ миле (*1852 метр*); **географи́ческая ми́ля** географик миль (*7420 метр*).

МИ́МИКА *ж.* 1. мимика (*психик хәлгә бәйләнешле реүештә йөҙ мускулдарының хәрәкәтләнеүе*); 2. мимика (*ошондай хәрәкәттәр менән тойғо, кисереште аңлата алыу оҫталығы*); **у э́того арти́ста хоро́шая ми́мика** был артистең мимикаһы яҡшы.

МИМИКРИ́Я *ж. биол.* мимикрия (*ҡайһы бер үҫемлек һәм йән эйәләренең формалары һәм төҫтәре менән башҡа үҫемлек, йән эйәһенә йәки тирә-юнь тәбиғәткә оҡшап үҙгәреүе*).

МИМИ́ЧЕСКИЙ *прил.* мимик; **мими́ческая сце́на** мимик күренеш.

МИ́МО *нареч. и предлог с род. п.* 1. эргәһенән, ситенән; туҡтамайынса; **он прое́хал ми́мо па́рка** ул паркка туҡтамай үтеп китте; **он прошёл ми́мо** ул эргәнән үтеп китте; 2. (*не попадая туда, куда нужно, не задевая*) яҙа, теймәйенсә, ҡағылмайынса; **бить ми́мо це́ли** яҙа ебәреү; яҙа атыу; ◇ **пройти́ ми́мо** *кого-чего* 1) (*не заметить*) күрмәй үтеү, танымау; 2) (*обойти молчанием*) иғтибарһыҙ ҡалдырыу, иғтибар итмәү; **пропусти́ть ми́мо уше́й** ҡолаҡҡа элмәү.

МИМОЕ́ЗДОМ *нареч. разг.* үтеп (*йәки* уҙып) барышлай; **мимое́здом я побыва́л у родны́х** үтеп барышлай мин туғандарымда булдым.

МИМО́ЗА *ж.* мимоза (1. *үҫемлек*; 2. *субтропик акация*).

МИМОЛЁТНОСТЬ *ж.* тиҙ үтеүсәнлек, ваҡытлы ғына булыу.

МИМОЛЁТНЫЙ *прил.* тиҙ үткән, йылдам, ҡыҫҡа (*йәки* аҙ) ваҡытҡа; **мимолётная встре́ча** аҙ ғына ваҡытҡа осрашыу; **мимолётный взгляд** күҙ ташлап ҡуйыу.

МИМОХО́ДОМ *нареч.* 1. (*попутно*) юлайҡан, юл ыңғайында, үтеп (*йәки* уҙып) барышлай; **я зашёл мимохо́дом к прия́телю** мин юл ыңғайында иптәшемә инеп сыҡтым; 2. (*между прочим*) ыңғайға, шул уҡ ваҡытта; былай ғына, һүҙ ыңғайында; **мимохо́дом упомяну́ть** һүҙ ыңғайында иҫкә алыу.

МИ́НА I *ж.* мина (1. *һыуға йәки ергә ҡуйыла торған шартлағыс снаряд*; 2. *миномёт снаряде*; 3. *үҙе хәрәкәткә килә торған шартлағыс снаряд*); ◇ **подложи́ть ми́ну** *кому, под кого* аҫтыртын ғына насарлыҡ эшләү, баҙ ҡаҙып йөрөү.

МИ́НА II *ж.* (*выражение лица*) сырай; **сде́лать ки́слую ми́ну** сырайҙы һытыу.

МИНАРЕ́Т *м.* манара.

МИНДАЛЕВИ́ДНЫЙ *прил.* миндалға оҡшаған, миндаль һымаҡ; **миндалеви́дные глаза́** миндаль һымаҡ оҙонса күҙ.

МИНДА́ЛЕВЫЙ *прил.* 1. миндаль; **минда́левое де́рево** миндаль ағасы; 2. *в знач. сущ.* **минда́левые** *мн. бот.* миндаль һымаҡтар.

МИНДА́ЛИНА *ж.* 1. (*ядро миндального ореха*) миндаль төшө; 2. *анат.* миндаль һымаҡ биҙ, миндаль биҙ; **у больно́го увели́чены минда́лины** ауырыуҙың миндаль биҙҙәре үҫкән.

МИНДА́ЛЬ *м.* миндаль (*ағасы һәм емеше*); **минда́ль цветёт ра́нней весно́й** миндаль яҙ иртә сәскә ата.

МИНДА́ЛЬНИЧАТЬ *несов. с кем-чем и без доп., разг.* 1. (*быть приторно нежным*)

сөсө телләнеү; 2. (*потакать*) йомшаҡлыҡ күрһәтеү, йомшаҡ мөғәмәлә итеү.

МИНДА́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. миндаль; миндалле; **минда́льное ма́сло** миндаль майы; **минда́льное пече́нье** миндалле печенье; 2. (*розовый*) алһыу, миндаль төҫлө.

МИНЁР *м.* минёр (1. *мина эше белгесе, миналар ҡуйыусы, алыусы*; 2. *карапта мина ҡоралын эшләтеүсе белгес*).

МИНЕРА́Л *м.* минерал.

МИНЕРАЛИЗА́ЦИЯ *ж.* минераллашыу, минералға әүерелеү (*органик есемдең минералға әүерелеүе*).

МИНЕРАЛО́Г *м.* минералог, минералогия белгесе.

МИНЕРАЛО́ГИЯ *ж.* минералогия (*минералдар тураһындағы фән*).

МИНЕРА́ЛЬНЫЙ *прил.* минераль; минераллы; **минера́льные удобре́ния** минераль ашламалар; **минера́льные во́ды** шур, минераллы һыу.

МИНИАТЮ́РА *ж.* миниатюра (1. *элекке ҡулъяҙмаға, китапҡа буяу менән эшләнгән кескәй һүрәт йәки һүрәтле баш хәрефтәр*; 2. *нескә һәм нәфис итеп эшләнгән бәләкәй һүрәт йәки портрет*; 3. *бәләкәй әҙәби йәки музыкаль әҫәр*); ◇ **в миниатю́ре** бәләкәй күләмдә.

МИНИАТЮРИ́СТ *м.* миниатюрсе (*миниатюра эшләүсе художник*).

МИНИАТЮ́РНЫЙ *прил.* 1. миниатюра; 2. *перен.* (*маленький, изящный*) бәләкәй, ыҡсым; матур, йыйнаҡ; **миниатю́рный сто́лик** бәләкәй, матур өҫтәл.

МИНИМА́ЛЬНЫЙ *прил.* иң аҙ, иң кәм, иң ҡыҫҡа, минималь; **минима́льный срок** иң аҙ (*йәки* иң ҡыҫҡа) срок.

МИ́НИМУМ *м.* 1. иң аҙ (*йәки* кәм, түбән), минимум; **ми́нимум зна́ний** белем минимумы; 2. *в знач. нареч. разг.* (*самое меньшее*) кәм тигәндә, иң кәмендә; 3. *в знач. неизм. прил.* минимум; **програ́мма-ми́нимум** программа-минимум; ◇ **прожи́точный ми́нимум** йәшәү өсөн кәрәкле нәмәләр.

МИНИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* миналау, мина ҡуйыу (*йәки* һалыу); **мини́ровать мост** күперҙе миналау.

МИНИСТЕ́РСКИЙ *прил.* министр, министрлек, министерство; **министе́рский рабо́тник** министерство работнигы.

МИНИСТЕ́РСТВО *с.* министерство.

МИНИ́СТР *м.* министр; ◇ **мини́стр без портфе́ля** портфелһеҙ министр (*ҡайһы бер капиталистик илдәрҙә ведомство менән етәкселек итмәй, махсус эштәрҙе генә үтәүсе министр*).

МИ́ННЫЙ *прил.* мина; **ми́нная ата́ка** мина атакаһы; **ми́нное по́ле** мина яланы (*миналар ҡуйылған урын*).

МИНОВА́ТЬ 1. *сов. и несов. что* (*пройти, проехать*) үтеп инеү, теймәй китеү, урап уҙыу, әйләнеп үтеү; **минова́ть дере́вню** ауылды үтеп китеү; 2. *сов. безл. чего и с неопр.* (*с отриц.*) ҡотолмау, ҡасып ҡотолмау, ситтә ҡалмау; **ему́ не минова́ть наказа́ния** ул язанан ҡасып ҡотола алмаҫ; 3. *сов.* (*пройти, окончиться*) үтеү, уҙыу, үтеп китеү, бөтөү, тымыу; **опа́сность минова́ла** ҡурҡыныс үтеп китте.

МИНО́ГА *ж.* минога (*хайуан*).

МИНОМЁТ *м.* миномёт.

МИНОМЁТЧИК *м.* миномётсы.

МИНОНО́СЕЦ *м.* миноносец (*торпеда менән ҡоралланған хәрби судно*).

МИНО́Р *м.* 1. *муз.* минор (*моңло, ҡайғылы көй*); 2. *перен. разг.* (*грусть*) күңелһеҙлек, яманһыулыҡ, кәйефһеҙлек; **быть в мино́ре** кәйефһеҙ булыу.

МИНО́РНЫЙ *прил.* 1. *муз.* минор; 2. *перен. разг.* (*грустный*) күңелһеҙ, яманһыу.

МИНУ́ВШИЙ *прил.* 1. үткән, уҙған; **мину́вшие го́ды** уҙған йылдар; **мину́вшим ле́том** үткән йәйҙә; 2. *в знач. сущ.* **мину́вшее** *с.* үткәндәр, уҙған заман, үткән ваҡыт.

МИ́НУС *м.* 1. *мат.* (*знак*) минус, алыу билдәһе; 2. *нескл. мат.* алыу; **семь ми́нус два — пять** етенән икене алһаң — биш ҡала; 3. *перен. разг.* (*недостаток*) етешһеҙлек, кәмселек; **прое́кт име́ет мно́го ми́нусов** проекттең бик күп етешһеҙлектәре бар; 4. *нескл.* һалҡынлыҡ; **ми́нус два гра́дуса** ике градус һалҡынлыҡ; 5. *нескл. мат.* (*отрицательная величина*) минус; 6. минус; **учени́к получи́л четы́ре с ми́нусом** уҡыусы минус дүртле билдәһе алған.

МИНУ́ТА *ж.* минут; ◇ **на мину́ту** бер генә минутҡа; **с мину́ты на мину́ту** хәҙер-хәҙер (*тип тороу*); **в свобо́дную мину́ту** буш ваҡытта.

МИНУ́ТНЫЙ *прил.* 1. (*показывающий минуты*) минутлыҡ, минут; **мину́тная стре́лка часо́в** сәғәттең минутлыҡ стрелкаһы; 2. (*длящийся минуту*) минутлыҡ; **мину́тный переры́в** бер минутлыҡ тәнәфес; 3. (*кратковременный*) бер минутлыҡ, ҡыҫҡа ваҡытлы; **мину́тная встре́ча** ҡыҫҡа ваҡытлы осрашыу; ◇ **мину́тное де́ло** бер минутлыҡ эш.

МИНУ́ТЬ *сов.* 1. *см.* **минова́ть** 3; **ми́нуло два дня** ике көн үтеп китте; 2. *безл. кому* (*о возрасте*) тулыу, тулып уҙыу; **ему́ ми́нуло де́сять лет** уға ун йәш тулды.

МИОКАРДИ́Т *м. мед.* миокардит (*йөрәк ауырыуы*).

МИР I *м.* 1. (*вселенная*) ғаләм, донъя, йыһан; **происхожде́ние ми́ра** йыһандың барлыҡҡа килеүе; 2. (*земной шар*) донъя, Ер йөҙө; **изве́стие облете́ло весь мир** хәбәр бөтә донъяға таралды; 3. (*люди*) халыҡ, кешелек донъяһы, ил; **взо́ры всего́ ми́ра обращены́ на нас** бөтә кешелек донъяһының иғтибары беҙгә юнәлгән; 4. (*общество*) донъя; **капиталисти́ческий мир** капиталистәр донъяһы; **ста́рый мир** иҫке донъя; 5. (*среда*) донъя, тирә-юнь; **нау́чный мир** фән донъяһы; 6. (*область жизни*; *круг явлений психической жизни*) донъя; **мир живо́тных** хайуандар донъяһы; **звёздный мир** йондоҙҙар донъяһы; **вну́тренний мир челове́ка** кешенең эске донъяһы; ◇ **всем ми́ром** бөтә ил менән; **на миру́ и смерть красна́** *посл.* ил алдында үлеү ҙә ҡурҡыныс түгел; **не от ми́ра сего́** был донъянан түгел, күктән төшкән; **пусти́ть по́ миру** *кого* бөлгөнлөккә төшөрөү, хәйерсегә ҡалдырыу, донъяһын туҙҙырыу.

МИР II *м.* 1. (*отсутствие разногласий*) татыулыҡ, татыу, дуҫ; **жить в ми́ре** татыу йәшәү; 2. (*отсутствие войны*) именлек, тыныслыҡ; **мы стои́м за мир и отста́иваем**

де́ло ми́ра беҙ тынсыслыҡ яҡлы һәм тыныслыҡ эшен яҡлайбыҙ; 3. (*мирный договор*) килешеү; **подписа́ть мир** килешеүгә ҡул ҡуйыу; 4. (*тишина, покой*) тыныслыҡ, тынлыҡ.

МИРА́Б *м.* мираб (*Урта Азияла һуғарыу системаһын, һыуҙан файҙаланыу тәртибен ҡараусы кеше*).

МИРА́Ж *м.* мираж, сағым.

МИРИА́ДЫ *только мн. книжн.* иҫәпһеҙ күп, һанһыҙ, бөткөһөҙ; **мириа́ды звёзд** иҫәпһеҙ күп йондоҙ.

МИРИ́ТЬ *несов. кого-что* 1. килештереү, яраштырыу, татыулаштырыу; **мири́ть отца́ с сы́ном** ата-улды яраштырыу; 2. *с кем-чем* (*примирять*) ризалаштырыу, күндереү.

МИРИ́ТЬСЯ *несов.* 1. *с кем-чем и без доп.* килешеү, ярашыу, татыулашыу; 2. *с чем* (*терпимо относиться*) килешеү, килешеп ҡарау, риза булыу, күнеү; **нельзя́ мири́ться с недоста́тками** етешһеҙлектәр менән килешергә ярамай.

МИ́РНЫЙ *прил.* 1. (*миролюбивый*) тыныслыҡ, һөйөүсе; **социалисти́ческое госуда́рство — ми́рная держа́ва** социалистик дәүләт—тыныслыҡ һөйөүсе держава; 2. (*не военный*) тыныс; имен, именлек; **ми́рное населе́ние** тыныс халыҡ; 3. (*спокойный*) тыныс, татыу; **ми́рная бесе́да** татыу ғына һөйләшеү; 4. (*не нарушаемый войной*) тын, тыныс; **ми́рная жизнь** тыныс тормош; ✧ **ми́рный догово́р** килешеү договоры.

МИРОВОЗЗРЕ́НИЕ *с.* донъяға ҡараш; **маркси́стско-ле́нинское мировоззре́ние** донъяға марксистик-ленинсел ҡараш.

МИРОВО́Й I *прил.* 1. ғаләм, йыһан, донъя; **мирово́е простра́нство** йыһан киңлеге; **мирова́я война́** бөтә донъя һуғышы; 2. (*известный*) бөтә донъяға танылған, данлыҡлы; **учёный с мировы́м и́менем** исеме бөтә донъяға танылған ғалим.

МИРОВО́Й II *прил.* 1. татыу, килешеп эшләнгән; **мирова́я сде́лка** килешеү, килешеп эш итеү; 2. *в знач. сущ.* **мирова́я** *ж.* килешеү; **пойти́ на мирову́ю** килешеүгә ризалашыу; ✧ **мирово́й судья́** мировой судья (*Англия, Франция, Америка һәм батша Россияһында ваҡ-төйәк эштәрҙе ҡараусы судья*).

МИРОЕ́Д *м. разг.* иҙеүсе, талаусы.

МИРОЗДА́НИЕ *с. книжн.* ғаләм, йыһан, донъя.

МИРОЛЮБИ́ВЫЙ *прил.* тыныслыҡ яҡлы (*йәки* һөйөүсе); **миролюби́вая поли́тика** тыныслыҡ политикаһы.

МИРОЛЮ́БИЕ *с.* татыулыҡ һөйөү, тыныслыҡҡа ынтылыу, тыныслыҡ яратыу.

МИРООЩУЩЕ́НИЕ *с.* донъяға ҡараш, донъяға мөнәсәбәт, ысынбарлыҡты тойоу (*йәки* белеү, һиҙеү).

МИРОПОНИМА́НИЕ *с.* донъяны аңлау, тирә-юнде аңлау.

МИРОСОЗЕРЦА́НИЕ *с.* донъяға ҡараш.

МИ́РРА *ж.* мирра (*ҡайһы бер тропик ағастарҙың ҡабығында булған хуш еҫле ыҫмала*).

МИРСКО́Й *прил. уст.* (*светский*) кеше, халыҡ; **мирска́я молва́, что морска́я волна́** *посл. соотв.* кеше һүҙе кеше үлтерә; утыҙ тештән сыҡҡан утыҙ ауыҙға етәр; ✧ **мирски́е де́ньги** халыҡ аҡсаһы, йәмәғәт аҡсаһы.

МИРТ *м. бот.* мирт (*ағас йәки ҡыуаҡ*).

МИ́СКА *ж.* сеүәтә, туҫтаҡ.

МИСС *нескл. ж.* мисс, туташ (*Англияла, Америкала*).

МИССИОНЕ́Р *м.* миссионер (*дин таратыу өсөн ебәрелгән кеше*).

МИ́ССИС *нескл. ж.* миссис (*Англияла, Америкала ҡатындарҙы хөрмәтләп өндәшеү һүҙе*).

МИ́ССИЯ *ж.* миссия (1. *тапшырылған эш, йомош*; 2. *бөйөк маҡсат, яуаплы эш*; 3. *дип. башында илсе торған даими дипломатик вәкиллек*; 4. *дип. билдәле бер маҡсат менән сит илгә ебәрелгән делегация, мәҫ. хәрби миссия*).

МИ́СТЕР *м.* мистер, әфәнде (*Англияла, Америкала ирҙәргә өндәшеү һүҙе*).

МИСТЕ́РИЯ *ж. ист.* мистерия (*боронғо грек һәм римляндәрҙең дини йолалары*).

МИ́СТИК *м.* мистик (*мистицизм яҡлы кеше*).

МИ́СТИКА *ж.* 1. (*вера в сверхъестественное*) мистика (*тәбиғи булмаған нәмәләргә, мөғжизәгә ышаныу*); 2. *перен. разг.* (*нечто загадочное*) серле нәмә.

МИСТИФИКА́ТОР *м.* алдаҡсы, күҙ буяусы.

МИСТИФИКА́ЦИЯ *ж. книжн.* алдау, яңылыштырыу, һаташтырыу.

МИСТИФИЦИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что и без доп., книжн.* алдау, яңылыштырыу, һаташтырыу.

МИСТИЦИ́ЗМ *м.* мистицизм (*тәбиғәттән тыш серле көстәр барлығына ышаныу, мистикаға бирелеү*).

МИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. мистик; 2. *перен.* (*загадочный, непонятный*) серле, аңлайышһыҙ.

МИ́ТИНГ *м.* митинг.

МИТИНГОВА́ТЬ *несов. разг.* митинг йыйыу (*йәки* үткәреү).

МИТИНГО́ВЫЙ *прил.* митинг.

МИТКАЛЁВЫЙ *прил.* миткаль.

МИТКА́ЛЬ *м.* миткаль (*туҡыма*).

МИ́ТРА *ж.* митра (*православие руханиҙәренең баш кейеме*).

МИТРОПОЛИ́Т *м.* митрополит (*православие динендә юғары дини исем һәм шул исемдәге кеше*).

МИФ *м.* 1. миф (*аллалар, батырҙар тураһында боронғо халыҡ әкиәттәре*); 2. *перен.* (*что-л. фантастическое*) әкиәт, алдыҡ, уйҙырма.

МИФИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. мифик; **мифи́ческий сюже́т** мифик сюжет; 2. *перен.* (*легендарный*) мифик; **мифи́ческая ли́чность** мифик шәхес; 3. *перен. разг.* (*вымышленный*) уйҙырма, донъяла (*йәки* ысын) булмаған.

МИФОЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* мифологик.

МИФОЛО́ГИЯ *ж.* мифология (1. *мифтәр йыйылмаһы*; 2. *мифтәрҙе өйрәнеү фәне*).

МИ́ЧМАН *м.* мичман (1. *СССР хәрби диңгеҙ флотында старшиналар составында өлкән звание*; 2. *батша Россияһында флотта беренсе офицер чины*).

МИ́ЧМАНСКИЙ *прил.* мичман; **ми́чманский чин** мичман чины.

МИЧУ́РИНЕЦ *м.* мичуринсе.
МИЧУ́РИНСКИЙ *прил.*: **мичу́ринские сорта́** Мичурин сығарған сорттар.
МИШЕ́НЬ *ж.* 1. сәп, мәрәй, мишень; 2. *перен.* аҙыҡ; **стать мише́нью для насме́шек** мыҫҡыллауға аҙыҡ булыу.
МИ́ШКА *м. разг.* 1. *шутл.* айыу; 2. (*игрушка*) мишка (*уйынсыҡ*).
МИШУРА́ *ж.* 1. уҡа (*ҡытат әйберҙәр һуғыу өсөн китә торған еп*); 2. *перен.* (*показной блеск*) алдыҡ ялтырауыҡ, арзан байлыҡ, ялған йылтырама.
МИШУ́РНЫЙ *прил.* уҡа; **мишу́рное зо́лото** алтын уҡа.
МЛАДЕ́НЕЦ *м.* йәш бала, бәпес, сабый; **грудно́й младе́нец** имсәк бала.
МЛАДЕ́НЧЕСКИЙ *прил.* 1. йәш бала, бәпес, сабый; **младе́нческий во́зраст** сабый саҡ; 2. *перен.* (*наивный*) сабый аҡылы китмәгән, сабый йәнле, бер ҡатлы.
МЛАДЕ́НЧЕСТВО *с.* балалыҡ, сабыйлыҡ, бала ваҡыт, сабый саҡ.
МЛАДО́Й *прил. уст. поэт. см.* **молодо́й**; ◇ **и стар и млад** *см.* **ста́рый**.
МЛА́ДОСТЬ *ж. уст. поэт. см.* **мо́лодость**.
МЛА́ДШИЙ *прил.* 1. (*по возрасту*) йәш, кинйә; **мла́дшее поколе́ние** йәш быуын; **мла́дший сын** кинйә ул; **мла́дший брат** ҡусты; **мла́дшая сестра́** һеңле; 2. (*по службе*) кесе, түбәнге; **мла́дший нау́чный сотру́дник** кесе ғилми сотрудник; **мла́дший лейтена́нт** кесе лейтенант.
МЛЕКОПИТА́ЮЩИЕ *мн.* (*ед.* **млекопита́ющее** *с.*) *зоол.* имеҙеүселәр.
МЛЕТЬ *несов.* 1. иҙерәү, иҙерәп төшөү (*йәки* ҡалыу), ойоп китеү; **млеть от удово́льствия** рәхәтлектән иҙерәп төшөү; 2. *разг.* (*цепенеть*) ойоу, ҡатыу, иҫ юғалтыу.
МЛЕ́ЧНЫЙ *прил.*: **Мле́чный Путь** Ҡаҙ (*йәки* Ҡош) Юлы.
МНЕ *мест. личн. дат., предл. п. ед. от* **я** миңә.
МНЕМО́НИКА *ж.* мнемоника (*хәтерҙә ҡалдырыуҙы еңеләйтеү ҡағиҙәһе һәм юлдары йыйылмаһы*).
МНЕМОНИ́ЧЕСКИЙ *прил.* мнемоника; **мнемони́ческие приёмы** мнемоника алымдары.
МНЕ́НИЕ *с.* уй, фекер; **обще́ственное мне́ние** йәмәғәт фекере.
мнётся *наст. вр. от* **мя́ться** 1.
МНИ́МЫЙ *прил.* 1. (*кажущийся*) юҡ, буш, булмаған; **мни́мая опа́сность** буш ҡурҡыныс; 2. (*притворный*) ялған, яһалма; **мни́мое раска́яние** ялған тәүбә.
МНИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* юҡтан шикләнеү, шиккә бирелеү, тиҙ шиккә төшөү; шомланыу.
МНИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* юҡтан шикләнеүсән (*йәки* ҡурҡыусан); шомланыусан.
МНИТЬ *несов. уст.* һанау, уйлау, тип иҫәпләү; ◇ **мно́го мнить о себе́** үҙеңде артыҡ ҙурға һанау.
МНИ́ТЬСЯ *несов. безл. кому и без доп., уст.* тойолоу,...һымаҡ булыу.
МНО́ГИЙ *прил.* 1. күп, ишле; **мно́гие лю́ди так ду́мают** күп кешеләр шулай уйлай; **во мно́гих отноше́ниях** күп яҡтан; 2. *в знач. сущ.* **мно́гие** *мн.* күптәр; 3. *в знач. сущ.* **мно́гое** *с.* күп, бик күп (*нәмәләр, фекерҙәр һ. б.*); **поговори́ть о мно́гом** күп нәмә тураһында һөйләшеп алыу.
МНО́ГО 1. *нареч. и числ.* күп; **мно́го рабо́тать** күп эшләү; **мно́го лет прошло́** күп йыл үтте; 2. *при сравнит. ст. прил.* күп, күп тапҡыр, күп тапҡырға; **мно́го вы́ше** күп ҙур; ◇ **ни мно́го ни ма́ло** аҙ ҙа түгел, күп тә түгел.
МНОГО- *ҡушма һүҙҙәрҙең «күп, бер нисә» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **многокварти́рный** күп квартиралы.
МНОГОА́ТОМНЫЙ *прил.* күп атомлы.
МНОГОБО́РЕЦ *м. спорт.* многоборец (*многоборье менән шөғөлләнеүсе спортсмен*).
МНОГОБО́РЬЕ *с.* многоборье (*бер нисә төр күнекмәне эсенә алған спорт ярышы*).
МНОГОБРА́ЧИЕ *с.* күп ҡатын (*йәки* ир) менән тороу.
МНОГОВА́ТО *нареч. разг.* күберәк, артығыраҡ.
МНОГОВЕКОВО́Й *прил.* быуаттар буйына килгән, күп быуаттарға һуҙылған, күп быуатлы; **многовекова́я исто́рия челове́чества** кешелек донъяһының быуаттар буйына килгән тарихе.
МНОГОВЛА́СТИЕ *с.* күп власлелек (*тигеҙ хоҡуҡлы бер нисә хөкүмәт органдарының бер үк ваҡытта йәшәүе*).
МНОГОВО́ДНЫЙ *прил.* 1. (*о водных источниках*) күп һыулы, һыуға бай, алҡын; **многово́дная река́** алҡын йылға; 2. (*о местности*) һыуға бай, һыулы.
МНОГОВО́ДЬЕ *с.* һыуға бай булыу, һыу күплек.
МНОГОГОВОРЯ́ЩИЙ *прил.* күп нәмәне асыҡлай (*йәки* белдерә) торған; күп мәғәнәле, бай йөкмәткеле.
МНОГОГОЛО́ВЫЙ *прил.* күп башлы; **многоголо́вая ги́дра** күп башлы гидра.
МНОГОГОЛО́СЫЙ *прил.* күп тауыштан торған, төрлө тауышлы; шаулы; **многоголо́сый хор** күп тауыштан торған хор; **многоголо́сая толпа́** шаулы халыҡ төркөмө.
МНОГОГРА́ННИК *м. мат.* күп ҡыр.
МНОГОГРА́ННЫЙ *прил.* 1. күп ҡырлы; **многогра́нный ка́мень** күп ҡырлы таш; 2. *перен.* (*разносторонний*) күп яҡлы, киң белемле, бик зирәк; **многогра́нный челове́к** киң белемле кеше; ◇ **многогра́нный у́гол** *мат.* күп ҡырлы мөйөш.
МНОГОДЕ́ТНЫЙ *прил.* күп балалы.
МНОГОДНЕ́ВНЫЙ *прил.* күп көнлөк.
МНОГОЖЁНСТВО *с.* күп ҡатын менән тороу.
МНОГОЖИ́ЛЬНЫЙ *прил. тех.* күп тарбаҡлы, күп осло; **многожи́льный ка́бель** күп тарбаҡлы кабель.
МНОГОЗЕМЕ́ЛЬНЫЙ *прил.* күп ерле, ере күп; **многоземе́льный райо́н** күп ерле район.
МНОГОЗНАЧИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*важный*) мөһим, ҙур әһәмиәтле; 2. (*выразительный*) тәрән мәғәнәле; **многозначи́тельный взгляд** тәрән мәғәнәле ҡараш.
МНОГОЗНА́ЧНЫЙ *прил.* 1. *мат.* күп урынлы; **многозна́чные чи́сла** күп урынлы һандар; 2. *лингв.* күп мәғәнәле; **многозна́чное сло́во** күп мәғәнәле һүҙ.

МНОГОКЛЕ́ТОЧНЫЙ *прил. биол.* күп күҙәнәкле.

МНОГОКОВШО́ВЫЙ *прил. тех.* күп (*йәки* бер нисә) сүмесле; **многоковшо́вый экскава́тор** күп сүмесле экскаватор.

МНОГОКРА́СОЧНЫЙ *прил.* 1. *полигр.* күп буяулы, төрлө төҫтәге, төрлө (*йәки* күп) төҫкә буялған, күп төр буяу менән эшләнгән; **многокра́сочный рису́нок** күп төр буяу менән эшләнгән рәсем; 2. *перен.* (*многообразный*) күп төрлө (*йәки* яҡлы); **многокра́сочная жизнь** күп яҡлы тормош.

МНОГОКРА́ТНЫЙ *прил.* 1. (*много раз повторяющийся*) күп тапҡыр, бер нисә ҡат; 2. (*увеличивающий*) күп тапҡыр ҙурайта (*йәки* бәләкәйләтә) торған; **многокра́тный бино́кль** күп тапҡыр ҙурайта торған бинокль; ◇ **многокра́тный вид глаго́ла** *грам* ҡылымдың ҡабатлаулы төрө.

МНОГОЛА́МПОВЫЙ *прил.* күп лампалы.

МНОГОЛЕ́СНЫЙ *прил.* күп урманлы, урманға бай, урманы күп.

МНОГОЛЕ́ТНИЙ *прил.* 1. күп йыллыҡ; **многоле́тний труд** күп йыллыҡ хеҙмәт; 2. *бот.* күп йыллыҡ; **многоле́тнее расте́ние** күп йыллыҡ үҫемлек; 3. (*о человеке*) күп йәшәгән (*йәки* торған); **многоле́тний ста́рец** күп йәшәгән ҡарт.

МНОГОЛЕ́ТНИК *м. бот.* күп йыллыҡ үҫемлек.

МНОГОЛЮ́ДНОСТЬ *ж.* кешенең күп булыуы, кеше (*йәки* халыҡ) күплек, халыҡтың булыуы; **многолю́дность собра́ния** йыйылышта кешенең күп булыуы.

МНОГОЛЮ́ДНЫЙ *прил.* күп кешеле, күп (*йәки* ишле) халыҡлы, халҡы күп; **многолю́дный го́род** халҡы күп ҡала.

МНОГОЛЮ́ДЬЕ *с.* күп кеше, ишле халыҡ.

МНОГОМЕ́СТНЫЙ *прил.* күп урынлы; **многоме́стный самолёт** күп урынлы самолёт.

МНОГОМИЛЛИО́ННЫЙ *прил.* миллионлаған, күп миллионлы; **многомиллио́нный сове́тский наро́д** күп миллионлы совет халҡы.

МНОГОМОТО́РНЫЙ *прил. тех.* күп (*йәки* бер нисә) моторлы.

МНОГОНАЦИОНА́ЛЬНЫЙ *прил.* күп милләтле.

МНОГОНАЧА́ЛИЕ *с.* күп кеше баш булыу.

МНОГОНО́ЖКА *ж. зоол.* күбаяҡ.

МНОГООБЕЩА́ЮЩИЙ *прил.* 1. өмөтлө; **многообеща́ющий тала́нт** өмөтлө талант; 2. мәғәнәле, серле, ишаралы; **многообеща́ющая улы́бка** мәғәнәле (*йәки* серле) йылмайыу.

МНОГООБРА́ЗИЕ *с.* күп төрлөлөк (*йәки* яҡлылыҡ), төрлө-төрлө булыу; **многообра́зие явле́ний** күренештәрҙең күп төрлөлөгө.

МНОГООБРА́ЗНЫЙ *прил.* күп төрлө (*йәки* яҡлы), төрлө-төрлө.

МНОГООТРАСЛЕВО́Й *прил.* күп тармаҡлы; **многоотраслево́е се́льское хозя́йство** күп тармаҡлы ауыл хужалығы.

МНОГОРЕЧИ́ВЫЙ *прил. см.* **многосло́вный**.

МНОГОСЕМЕ́ЙНОСТЬ *ж.* ҙур ғаиләле булыу, күп балалы булыу.

МНОГОСЕМЕ́ЙНЫЙ *прил.* ҙур ғаиләле, күп балалы.

МНОГОСЛО́ВИЕ *с.* күп (*йәки* оҙон) һөйләргә яратыу; күп һүҙлелек.

МНОГОСЛО́ВНЫЙ *прил.* күп (*йәки* оҙон) һөйләргә яратыусы, күп (*йәки* оҙон) һөйләүсән; күп һүҙле.

МНОГОСЛО́ЖНЫЙ *прил. грам.* күп ижекле; **многосло́жное сло́во** күп ижекле һүҙ.

МНОГОСТАНО́ЧНИК *м.* күп станокта эшләүсе (эшсе).

МНОГОСТАНО́ЧНИЦА *женск. р. к* **многостано́чник.**

МНОГОСТАНО́ЧНЫЙ *прил.* күп станоклы.

МНОГОСТЕПЕ́ННЫЙ *прил.*: **многостепе́нная систе́ма вы́боров** күп баҫҡыслы һайлауҙар системаһы.

МНОГОСТОРО́ННИЙ *прил.* 1. *мат.* күп ҡырлы (*йәки* яҡлы); **многосторо́нняя при́зма** күп ҡырлы призма; 2. күп яҡлы; **многосторо́нний догово́р** күп яҡлы договор; 3. (*разносторонний*) һәр яҡлап белемле, күп нәмә менән ҡыҙыҡһына торған.

МНОГОСТРАДА́ЛЬНЫЙ *прил.* күп яфа сиккән, күп ҡайғы күргән.

МНОГОТИРА́ЖКА *ж. разг.* многотиражка (*предприятие сығара торған газета*).

МНОГОТИРА́ЖНЫЙ *прил.* күп тиражлы; **многотира́жная газе́та** күп тиражлы газета.

МНОГОТО́МНЫЙ *прил.* күп томлы.

МНОГОТО́ЧИЕ *с.* күп нөктә.

МНОГОТЫ́СЯЧНЫЙ *прил.* меңләгән, меңәрләгән; **многоты́сячная толпа́** меңәрләгән халыҡ төркөмө.

МНОГОУВАЖА́ЕМЫЙ *прил.* ҡәҙерле, хөрмәтле.

МНОГОУГО́ЛЬНИК *м.* күп мөйөш.

МНОГОУГО́ЛЬНЫЙ *прил.* күп мөйөшлө.

МНОГОФА́ЗНЫЙ *прил. тех.* күп фазалы; **многофа́зный электри́ческий ток** күп фазалы электр тогы.

МНОГОЦВЕ́ТНЫЙ *прил.* 1. (*пёстрый*) сыбар, төрлө төҫтәге, күп буяулы; **многоцве́тная ткань** сыбар туҡыма; 2. *см.* **многокра́сочный** 1; 3. *бот.* (*с множеством цветков*) күп сәскәле, сәскәгә бай.

МНОГОЧИ́СЛЕННОСТЬ *ж.* күп һанлы булыу, күп (*йәки* ишле) булыу, күплек, күп һанлылыҡ; **многочи́сленность населе́ния** халыҡтың күплеге.

МНОГОЧИ́СЛЕННЫЙ *прил.* күп һанлы, күп һандағы, бик күп, ишле; **многочи́сленное семе́йство** ишле ғаилә; **многочи́сленное пото́мство** нәҫелдең күплеге, ҡалын нәҫел.

МНОГОЧЛЕ́Н *м. мат.* күп быуын.

МНОГОЧЛЕ́ННЫЙ *прил. мат.* күп быуынлы; **многочле́нная фо́рмула** күп быуынлы формула.

МНОГОЭТА́ЖНЫЙ *прил.* күп ҡатлы.

МНОГОЯЗЫ́ЧНЫЙ *прил.* күп төрлө телле, төрлө телдә һөйләшкән; **СССР — многоязы́чная страна́** СССР — төрлө телдә һөйләшкән ил.

МНОГОЯ́РУСНЫЙ *прил.* күп яруслы; **многоя́русный теа́тр** күп яруслы театр.

МНО́ЖЕСТВЕННОСТЬ *ж.* күплек.

МНО́ЖЕСТВЕННЫЙ *прил.*: **мно́жественное число́** *грам.* күплек (һан).

МНО́ЖЕСТВО *с.* күп, күплек; **у него́ мно́жество друзе́й** уның дуҫтары күп; **во мно́жестве** күплектә.

МНО́ЖИМОЕ *с. мат.* ҡабатланыусы.

МНО́ЖИТЕЛЬ *м. мат.* ҡабатлаусы.

МНО́ЖИТЕЛЬНЫЙ *прил.* күбәйтеү; **мно́жительный аппара́т** күбәйтеү аппараты.

МНО́ЖИТЬ *несов. что* 1. *мат.* ҡабатлау, арттырыу; **мно́жить пять на́ два** бишге икегә ҡабатлау; 2. (*увеличивать в числе*) күбәйтеү, арттырыу, ишәйтеү; **мно́жить ряды́ нова́торов произво́дства** производство новаторҙары сафтарын арттырыу.

МНО́ЖИТЬСЯ *несов.* 1. (*увеличиваться*) күбәйеү, артыу, ишәйеү; 2. *страд. к* **мно́жить** 1.

МНОЙ, МНО́Ю *мест. личн. твор. п. ед. от* **я** мин (әң тарафтан).

мну, мнёшь *и т. д. наст. вр. от* **мять**.

мнусь, мнёшься *и т. д. наст. вр. от* **мя́ться** 2.

МОБИЛИЗАЦИО́ННЫЙ *прил.* мобилизация; **мобилизацио́нный план** мобилизация планы.

МОБИЛИЗА́ЦИЯ *ж.* мобилизациялау, йәлеп итеү (1. *запастағыларҙы хәрби хеҙмәткә саҡырыу*; 2. *перен. күмәк эшкә йәлеп итеү*; 3. *ҡоралы көстәрҙе тыныс хәлдән хәрби хәлгә күсереү*).

МОБИЛИЗО́ВАННЫЙ *прич.* 1. мобилизовать ителгән; 2. *в знач. сущ. м.* мобилизацияланған кеше.

МОБИЛИЗОВА́ТЬ *сов. и несов.* 1. *кого* (*призвать на военную службу*) мобилизациялау, (*хәрби*) хеҙмәткә алыу; 2. *кого-что, прям. и перен.* йәлеп итеү, мобилизациялау; **мобилизова́ть резе́рвы произво́дства** производство резервтарын мобилизациялау.

МОБИЛИЗОВА́ТЬСЯ 1. *сов. и несов.* йәлеп ителеү, мобилизацияланыу, үҙенде мобилизациялау; 2. *несов. страд. к* **мобилизова́ть**.

МОБИ́ЛЬНЫЙ *прил.* тиҙ хәрәкәт итеүсе, тиҙ йөрөүсе.

МОГИКА́НЕ *мн.*: **после́дний из могика́н** һуңғы могикан (*бөтөп барған бер быуындың, социаль төркөмдөң һуңғы вәкиле*).

МОГИ́ЛА *ж.* ҡәбер, гүр.

МОГИ́ЛЬНИК *м.* боронғо ҡәберлек.

МОГИ́ЛЬНЫЙ *прил.* ҡәбер, гүр; **моги́льная тишина́** ҡәбер тынлығы; **моги́льная плита́** ҡәбер ташы.

МОГИ́ЛЬЩИК *м.* 1. ҡәбер ҡаҙыусы; 2. *перен.* ҡәбер ҡаҙыусы, үлем килтереүсе; **пролетариа́т — моги́льщик капитали́зма** пролетариат — капитализмгә ҡәбер ҡаҙыусы.

могу́, мо́жешь *и т. д. наст. вр. от* **мочь**.

МОГУ́ЧИЙ *прил.* ҡеүәтле, бик көслө, бик ҙур, ныҡ; **могу́чий сове́тский наро́д** ҡеүәтле совет халҡы; **могу́чий дуб** ныҡ имән.

МОГУ́ЩЕСТВЕННЫЙ *прил.* ҡеүәтле, ҡөҙрәтле, көслө; **могу́щественная сове́тская держа́ва** көслө совет державаһы.

МОГУ́ЩЕСТВО *с.* ҡеүәт, ҡөҙрәт, көс.

МО́ДА *ж.* мода; **по после́дней мо́де** һуңғы мода менән, һуңғы модала; **быть в мо́де** модала булыу; мода һаҡлау.

МОДА́ЛЬНОСТЬ *ж. лингв.* модаллек (*телмәр йөкмәткеһенең ысынбарлыҡҡа мөнәсәбәтен белдереүсе грамматик категория*).

МОДА́ЛЬНЫЙ *прил. лингв.* модаль; **мода́льные слова́** модаль һүҙҙәр (*мәҫ. бәлки, ихтимал һ. б.*).

МОДЕЛИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* моделен яһау (*йәки* эшләү).

МОДЕ́ЛЬ *ж.* 1. (*образец для изготовления чего-л.*) өлгө, үрнәк, модель; **вы́ставка моде́лей же́нского пла́тья** ҡатын-ҡыҙҙар күлдәге моделдәре күргәҙмәһе; 2. (*схема*) модель; **моде́ль маши́ны** машина моделе; 3. (*тип, марка*) үрнәк, модель; 4. (*то, что служит материалом для художественного изображения*) модель; 5. *тех.* (*образец, форма для отливки*) ҡалып, өлгө.

МОДЕ́ЛЬНЫЙ *прил.* модель; **моде́льный цех** моделдәр цехы; ◇ **моде́льная о́бувь** моделле аяҡ кейеме.

МОДЕ́ЛЬЩИК *м.* моделдәр яһаусы (*йәки* эшләүсе).

МОДЕРА́ТО *муз.* 1. *нареч.* (*умеренно*) ашыҡмай, яй ғына; 2. *с. нескл.* модерато (*яй ғына башҡарыла торған музыка әҫәре йәки уның бер өлөшө*).

МОДЕРА́ТОР *м.* модератор (1. *муз. баҫмаҡлы музыка ҡоралдарының тауыш көсөн көйләүсе ҡулайлама*; 2. *машиналарҙың йөрөү тиҙлеген аҡрынайта торған яйлама*).

МОДЕРНИЗА́ТОР *м.* яңыса ҡороусы, яңыртыусы, модернизатор, модернизациялаусы.

МОДЕРНИЗА́ЦИЯ *ж. см.* **модернизи́ровать**.

МОДЕРНИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* яңылыҡ индереү; модернизациялау; **модернизи́ровать самолёт** самолётты модернизациялау.

МОДЕРНИ́ЗМ *м. иск.* модернизм (*империализм осорондағы буржуаз сәнғәт һәм әҙәбиәттә реализмгә дошман булған ағымдарҙың дөйөм атамаһы*).

МОДЕРНИ́СТ *м. иск.* модернист (*модернизм яҡлы кеше*).

МОДИ́СТКА *ж. уст.* модистка (*ҡатын-ҡыҙ кейеме оҫтаһы*).

МОДИФИКА́ЦИЯ *ж. книжн.* 1. модификациялау, икенсе төргә үҙгәртеү, башҡа төргә әйләндереү; 2. модификация (*берәй нәмәнең, хәлдең үҙгәргән төрө*).

МОДИФИЦИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, книжн.* үҙгәртеү, модификациялау.

МОДИФИЦИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов.* формаһы үҙгәреү, модификацияланыу; 2. *несов. страд. к* **модифици́ровать**.

МО́ДНИК *м. разг.* мода артынан ҡыуыусы, модаға эйәреүсе.

МО́ДНИЦА *женск. р. к* **мо́дник**.

МО́ДНИЧАТЬ *несов. разг.* мода артынан ҡыуыу, мода менән кейенеү, модаға эйәреү.

МО́ДНЫЙ *прил.* 1. модалағы, модалы; **мо́дное пла́тье** модалы күлдәк; 2. (*о человеке*) модаға эйәреүсе (*кеше*).

МОДУЛИ́РОВАТЬ *несов.* 1. *муз.* модуляциялау (*бер тондан икенсе тонға күсеү*); 2. *что, физ.* модуляция-лау (*электрик тирбәлеүҙәрҙе үҙгәртеү*).

МОДУЛЯ́ТОР *м. тех.* модулятор (*киноға төшөрөү һәм радио аппараттарында тир-*

бәлеүҙе модуляциялау өсөн ҡулланыла торған прибор).

МОДУЛЯ́ЦИЯ *ж.* модуляция (1. *муз. бер тондан икенсе тонға күсеү; тауыш алмашыныу*; 2. *физ. электрик тирбәлеүҙәренең үҙгәреүе*; 3. *киноплёнкаға тауыш яҙғанда электрик тирбәлеүҙәрҙең яҡтылыҡҡа әйләнеүе*).

МО́ДУС *м.* модус, төр.

МОЁ *с. см.* **мой.**

МО́ЕЧНЫЙ *прил.* йыуыу; **мо́ечная маши́на** йыуыу машинаһы.

МОЖЖЕВЁЛОВЫЙ *прил.* артыш; **можжевёловый куст** артыш ҡыуағы.

МОЖЖЕВЕ́ЛЬНИК *м.* артыш.

МО́ЖНО *в знач. сказ. безл.* мөмкин, ярай, була; **мо́жно войти́** инергә ярай; **э́то мо́жно сде́лать** быны эшләргә мөмкин, быны эшләп була; **е́сли мо́жно так вы́разиться** шулай тиергә мөмкин булһа; ◇ **как мо́жно лу́чше** мөмкин тиклем яҡшыраҡ.

МОЗА́ИКА *ж.* 1. мозаика (*төрлө төҫтәге быялаларҙан, ваҡ таштан һ. б. эшләнгән һүрәт йәки биҙәк*); 2. *перен.* сыбар нәмә, сыбарлыҡ.

МОЗАИ́ЧНЫЙ *прил.* 1. мозаика; мозаикалы; **мозаи́чный рису́нок** мозаикалы рәсем; 2. *перен.* (*разнородный*) сыбар, буталған.

МОЗГ *м.* 1. мейе; **головно́й мозг** баш мейеһе; **спинно́й мозг** арҡа мейеһе; 2. *перен.* баш, мейе; **па́ртия — мозг рабо́чего кла́сса** партия эшселәр синыфының мейеһе; 3. *мн.* **мозги́** (*кушанье*) мейе ашы, мейенән бешерелгән ашамлыҡ; ◇ **впра́вить мозги́** аҡылға ултыртыу; **до мо́зга косте́й** бөтә торошо менән; башынан аяғына тиклем; **ко́стный мозг** елек, елек майы; **шевели́ть мозга́ми** баш ватыу, уйлау.

МОЗГОВО́Й *прил.* 1. мейе; **мозгова́я оболо́чка** мейе тиресәһе; 2. (*содержащий костный мозг*) елекле.

МОЗЖЕЧО́К *м. анат.* мейесә.

МОЗЖИ́ТЬ *несов. безл. что и без доп., разг.* һыҙлау; **в коле́не мозжи́т** тубыҡ һыҙлай.

МОЗО́ЛИСТЫЙ *прил.* һөйәлле; **мозо́листые ру́ки** һөйәлле ҡулдар.

МОЗО́ЛИТЬ *несов.*: **мозо́лить глаза́** *кому* йән көйҙөрөп күҙ алдында тороу.

МОЗО́ЛЬ *ж.* һөйәл; ◇ **наступи́ть на (люби́мую) мозо́ль** *кому* ауыртҡан ергә тейеү.

МОИ́ *мн. см.* **мой.**

МОЙ *мест. притяж.* 1. минең; **мой сын** минең улым; **по моему́ мне́нию** минең уйымса; 2. *в знач. сущ.* **моё** *с.* минеке, минең; **э́то моё был** минеке; **поживи́те-ка с моё** минең йәшкә етегеҙ әле; 3. *в знач. сущ.* **мои́** *мн.* (*домашние*) минекеләр; **мои́ ско́ро приду́т** минекеләр оҙаҡламай килер; ◇ **бо́же мой!** йә алла!; **э́то не по мое́й ча́сти** минең эшем түгел, минең быға ҡыҫылышым юҡ.

МО́ЙКА *ж.* 1. *см.* **мыть; мо́йка посу́ды** һауыт йыуыу; 2. (*машина*) йыуыу машинаһы; **мо́йка для ше́рсти** йөн йыуыу машинаһы.

МО́ККО *с. нескл.* мокко (*кофенең ҡиммәтле сорты*).

МО́КНУТЬ *несов.* сыланыу, һыуланыу, еүешләнеү; **мо́кнуть под дождём** ямғырға сыланыу.

МОКРЕ́Ц *м. вет.* бысылғы.

МОКРИ́ЦА *ж. зоол.* ҡырғаяҡ.

МО́КРО *нареч. в знач. сказ. безл.* еүеш, дымлы; **на у́лице сего́дня мо́кро** бөгөн тышта еүеш.

МОКРО́ТА *ж.* ҡаҡырыҡ; **отха́ркивать мокро́ту** ҡаҡырыу.

МОКРОТА́ *ж. разг.* дымлылыҡ, дым, еүешлек, еүеш; **на у́лице мокрота́, сля́коть** урамда еүеш, бысраҡ.

МО́КРЫЙ *прил.* дымлы, еүеш, һыулы, сыланған; **он верну́лся весь мо́крый** ул бөтөнләй сыланып ҡайтты; ◇ **глаза́ на мо́кром ме́сте** *у кого* иларғағына тора, йәше танау осонда ғына; **мо́края ку́рица** *см.* **ку́рица.**

МО́КША *ж.* муҡшы.

МОЛ I *м. мор.* мол (*порттарҙа судноларҙы тулҡындан һаҡлауға хеҙмәт итә торған ҡоролма*).

МОЛ II *частица прост.* тигән бул(ыу), тип; **он, мол, э́того не знал** ул, быны белмәнем, тигән була.

МОЛВА́ *ж.* хәбәр, һүҙ, имеш-мимеш.

МО́ЛВИТЬ *сов. и несов. что и без доп., уст.* һүҙ ҡушыу, әйтеү, һөйләү; **не́ с кем сло́ва мо́лвить** һүҙ ҡушырға бер кем юҡ, һөйләшер кеше юҡ.

МОЛДАВА́НЕ *мн.* молдавандар.

МОЛДАВА́НИН *м.* молдаван.

МОЛДАВА́НКА *ж.* молдаванка, молдаван ҡатын-ҡыҙы.

МОЛДАВА́НСКИЙ *прил.* молдаван, Молдавия; **молдава́нские пе́сни** молдавандар йыры.

МОЛДА́ВСКИЙ *прил.* молдаван, Молдавия; **молда́вский язы́к** молдаван теле.

МОЛЕ́БЕН *м. уст.* ғибаҙәт, ғибаҙәт ҡылыу.

МОЛЕВО́Й *прил.*: **молево́й сплав** *спец.* ҡыуғын.

МОЛЕ́КУЛА *ж* молекула.

МОЛЕКУЛЯ́РНЫЙ *прил.* молекуляр; **молекуля́рный вес** молекуляр ауырлыҡ.

МОЛЕ́НИЕ *с.* 1. *рел. см.* **моли́ться;** 2. *поэт. см.* **моли́ть.**

МОЛЕСКИ́Н *м.* (*ткань*) молескин (*туҡыма*).

МОЛЕСКИ́НОВЫЙ *прил.* молескин; **молески́новый пиджа́к** молескин пинжәк.

МОЛИБДЕ́Н *м.* молибден (*химик элемент, металл*).

МОЛИБДЕНИ́Т *м. мин.* молибденит (*молибден табыуға файҙаланыла торған минерал*).

МОЛИБДЕ́НОВЫЙ *прил. хим.* молибден; молибденле; **молибде́новая сталь** молибденле ҡорос.

МОЛИ́ТВА *ж.* доға.

МОЛИ́ТВЕННИК *м.* доғалыҡ.

МОЛИ́ТВЕННЫЙ *прил.* ғибаҙәт.

МОЛИ́ТЬ *несов. кого и без доп.* ялыныу, үтенеү, ялбарыу, һорау; **моли́ть о поща́де** мәрхәмәт ҡылыуҙы үтенеү.

МОЛИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** намаҙ уҡыу, ғибаҙәт ҡылыу; алланан һорау; **2.** *на кого, перен. разг.* (*обожать, боготворить*) табыныу.

МОЛЛЮ́СКИ *мн.* (*ед.* **моллю́ск** *м.*) *зоол.* моллюскелəр (*умыртҡаһыҙ йомшаҡ тəнле хайуандар*).

МОЛНИЕНО́СНЫЙ *прил.* йəшен тиҙлегендəге, йəшен кеүек тиҙ; **с молниено́сной быстрото́й** йəшен тиҙлеге менəн.

МОЛНИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что и без доп., разг.* молния ебəреү, ашығыс телеграмма ебəреү.

МО́ЛНИЯ *ж.* **1.** йəшен; **зигзагообра́зная мо́лния** һыҙылып киткəн йəшен; **шарови́дная мо́лния** йомғаҡ йəшен; **2.** (*особо срочная телеграмма*) ашығыс телеграмма, молния; **3.** (*вид стенной газеты*) молния (*стена газетаһы*); **4.** (*застёжка*) ҡаптырма йоҙаҡ; ✧ **мета́ть гро́мы и мо́лнии** *см.* **гром.**

МОЛОДЁЖНЫЙ *прил.* йəш; **молодёжная брига́да** йəштəр бригадаһы.

МОЛОДЁЖЬ *ж. собир.* йəштəр.

МОЛО́ДЕНЬКИЙ *прил. ласк. от* **молодо́й** йəш кенə; йəп-йəш.

МОЛОДЕ́ТЬ *несов.* йəшəреү, йəшəреп китеү.

МОЛОДЕ́Ц *м.* **1.** егет кеше, батыр егет; ир-егет, бəһлеүəн егет; **2.** *в знач. сказ. разг.* һəйбəт, шəп, яҡшы; **на́ши ребя́та — молодцы́!** беҙҙең егеттəр шəп ул!; **3.** *разг. см.* **моло́дчик; 4.** *в знач. нареч.* **молодцо́м** *разг.* егеттəрсə, ир-егеттəрсə, шəп; ✧ **молоде́ц к молодцу́** береһе икенсеһенəн артыҡ, урта бармаҡ кеүектəр.

МОЛОДЕ́ЦКИЙ *прил.* егет; **у́даль молоде́цкая** *фольк.* егет ҡыйыулығы; **молоде́цкий вид** егет ҡиəфəте.

МОЛОДЕ́ЧЕСТВО *с.* **1.** (*отвага*) егетлек, ирлек; **показа́ть своё молоде́чество** егетлек күрһəтеү; **2.** (*показная удаль*) əтəсләнеү, ҡуҡырайыу, батырланыу.

МОЛОДИ́ТЬ *несов. кого-что* йəшəртеү, йəш күрһəтеү; **э́та причёска вас молоди́т** сəсегеҙҙе шулай йөрөтөү һеҙҙе йəш күрһəтə.

МОЛОДИ́ТЬСЯ *несов.* үҙеңде йəшəртеү, йəшерəк булып күренергə тырышыу.

МОЛО́ДКА *ж.* (*молодая курица*) себеш тауыҡ.

МОЛОДНЯ́К *м.* **1.** *собир.* (*молодые животные, птицы*) йəш мал; бала ҡош-ҡорт, себеш; **2.** (*о лесе*) йəш урман; **3.** *собир. разг.* (*о молодёжи*) йəштəр, йəш-елкенсəктəр.

МОЛОДОЖЁНЫ *мн.* (*ед.* **молодожён** *м.*) яңы өйлəнешкəн кешелəр.

МОЛОДО́Й *прил.* **1.** йəш; **молодо́й челове́к** йəш кеше; **молоды́е ка́дры** йəш кадрҙар; **молодо́е пи́во** йəш пиво; **2.** (*недавно появившийся*) яңы, йəш; **молодо́й ме́сяц** яңы ай; **молодо́й карто́фель** йəш картуф; **молоды́е берёзки** йəш ҡайындар; **молодо́й бычо́к** йəш үгеҙ; **3.** (*присущий молодости*) йəшлек; **молодо́й задо́р** йəшлек дəрте; **4.** *в знач. сущ.* **молода́я** *ж.* яңы тормошҡа сыҡҡан ҡыҙ; **молодо́й** *м.* яңы өйлəнгəн егет; **молоды́е** *мн.* яңы өйлəнешкəн кешелəр; ✧ **из молоды́х, да ра́нний** йəш булһа ла өлгөргəн (*үҙен һəр яҡтан күрһəтеп өлгөргəн кеше тураһында*); **мо́лодо-зе́лено** бешмəгəн, бəлиғ булмаған; **молодо́й челове́к** (*обращение*) йəш кеше.

МО́ЛОДОСТЬ *ж.* йəшлек; ✧ **по мо́лодости лет** *см.* **лета́; не пе́рвой мо́лодости** йəш түгел, олоғая башлаған.

МОЛОДЦЕВА́ТОСТЬ *ж.* егетлек, егеттəр һымаҡ булыу.

МОЛОДЦЕВА́ТЫЙ *прил.* егеттəрсə, егеттəр һымаҡ.

МОЛО́ДЧИК *м. разг.* ҡойроҡһоҙ; һатлыҡ йəн, көсөк.

МОЛОДЧИ́НА **1.** *м. см.* **молоде́ц** 1; **2.** *м. и ж. в знач. сказ.* йəшə.

МОЛОЖА́ВЫЙ *прил.* йəш, йəш күренгəн, йəш сырайлы, йəш ҡиəфəтле; **моложа́вое лицо́** йəш сырай, төҫкə йəш; **моложа́вая же́нщина** йəш сырайлы ҡатын.

МОЛО́ЗИВО *с.* ыуыҙ.

МОЛО́КИ *мн.* (*ед.* **моло́ка** *ж.*) балыҡ ағы.

МОЛОКО́ *с.* һөт; **це́льное молоко́** өҫтө (*йəки* ҡаймағы) алынмаған һөт; **ки́слое молоко́** əсегəн һөт; **парно́е молоко́** яңы һауған һөт; **минда́льное молоко́** миндаль һөтө (*йəки* ағы); ✧ **кровь с молоко́м** бешкəн алмалай; **молоко́ на губа́х не обсо́хло** *у кого см.* **губа́; обжёгшись на молоке́, ду́ет на́ воду** *посл. соотв.* ауыҙы бешкəн өрөп ҡапҡан; бер ҡурҡҡан эт өс көн өрə; **(то́лько) пти́чьего молока́ не хвата́ет** *см.* **пти́чий.**

МОЛОКОСО́С *м. разг.* маңҡа, маңҡа малай.

МО́ЛОТ *м.* (ҙур) сүкеш; **паро́вой мо́лот** пар сүкеше (*пар ярҙамында эшлəй торған*).

МОЛОТИ́ЛКА *ж.* ашлыҡ һуҡҡыс, молотилка.

МОЛОТИ́ЛО *с. с.-х.* сыбағас туҡмағы, тəпəс.

МОЛОТИ́ЛЬНЫЙ *прил.* һуғыу.

МОЛОТИ́ЛЬЩИК *м.* ашлыҡ һуғыусы.

МОЛОТИ́ТЬ *несов.* **1.** *что и без доп.* ашлыҡ һуғыу; **2.** *по чему, во что, перен. разг.* төкөлдəтеү, таҡылдатыу, туҡылдатыу, төпөлдəтеү.

МОЛОТОБО́ЕЦ *м.* сүкешсе, сүкеш менəн һуғыусы (эшсе).

МОЛОТОВИ́ЩЕ *с.* сүкеш һабы.

МОЛОТО́К *м.* сүкеш; **сапо́жный молото́к** итексе сүкеше; **отбо́йный молото́к** отбойлы сүкеш; ✧ **продава́ть с молотка́** *уст.* торги менəн һатыу.

МОЛОТО́ЧЕК *м.* **1.** *уменьш. от* **мо́лот; 2.** (*ударное приспособление в механизме*) сүкеш; **молото́чек в роя́ле** рояль сүкеше; **3.** *анат.* сүкеш һөйəк (*урта ҡолаҡта*).

МО́ЛОТ-РЫБА *ж.* сүкеш-балыҡ.

МО́ЛОТЫЙ *прил.* ваҡланған, онталған, тартылған.

МОЛО́ТЬ *несов.* **1.** *что* ваҡлау, тартыу, онтау, төйөү; **моло́ть рожь** арыш тартыу; **моло́ть пе́рец** борос төйөү (*йəки* тартыу); **2.** *что и без доп., разг.* (*болтать, говорить вздор*) лығырҙау; **не мели́ чепухи́** бушты лығырҙама.

МОЛОТЬБА́ *ж.* **1.** *см.* **молоти́ть** 1; **2.** (*время*) ашлыҡ һуғыу мəле (*йəки* осоро).

МОЛО́Х I *м.* (*с прописной*) *книжн.* Молох (*кешелəрҙəн ҡорбан талап итеүсе аяуһыҙ уҫал көс символы*).

МОЛО́Х II *м.* молох (*кеҫəртке*).

МОЛОЧА́Й *м. бот.* һөтлөгəн, һөтлөкəй.

МОЛО́ЧНИК *м.* һөт һауыты.

МОЛО́ЧНИЦА *ж.* 1. һөт һатыусы ҡатын-ҡыҙ; 2. *мед.* ауыҙ боҙолоу (*имсәк балаларҙа*).

МОЛОЧНОКИ́СЛЫЙ *прил. хим.* һөт кислотаһы; **молочноки́слые бакте́рии** һөт кислотаһы бактериялары.

МОЛОЧНОТОВА́РНЫЙ *прил.*: **молочнотова́рная фе́рма** һөт-тауар фермаһы.

МОЛО́ЧНЫЙ *прил.* 1. һөт; **моло́чная фе́рма** һөт фермаһы; 2. (*выкормленный молоком*) имгән; **моло́чный телёнок** имгән быҙау; 3. (*приготовленный из молока, на молоке*) һөтлө, һөт; **моло́чная ка́ша** һөтлө бутҡа; 4. (*дающий молоко*) һөтлө, һауын; **моло́чная коро́ва** һөтлө һыйыр; 5. *в знач. сущ.* **моло́чная** *ж.* һөт магазины; 6. (*белый*) һөт кеүек (*йәки* төҫлө), аҡ; **моло́чное стекло́** аҡ быяла; ◇ **моло́чные зу́бы** һөт тештәре; **моло́чный брат** *уст.* имсәктәш ир туған; **моло́чная сестра́** *уст.* имсәктәш ҡыҙ туған.

МО́ЛЧА *нареч.* өндәшмәйенсә, бер һүҙһеҙ, һүҙ ҡушмай, шым ғына, өнһеҙ.

МОЛЧАЛИ́ВОСТЬ *ж.* өндәшмәүсәнлек, шымлыҡ, һөйләшмәүсәнлек.

МОЛЧАЛИ́ВЫЙ *прил.* 1. (*неразговорчивый*) өндәшмәүсән, шым, һөйләшмәүсән, аҙ һүҙле; 2. (*понимаемый без слов*) һүҙһеҙ, өндәшмәгән; **молчали́вое согла́сие** һүҙһеҙ ризалашыу, һүҙһеҙ килешеү; 3. *перен.* (*безмолвный*) тып-тын торған, тыныс; **молчали́вый лес** тын урман.

МОЛЧА́НИЕ *с.* өндәшмәү, һөйләшмәү, тын тороу, тынлыҡ; **храни́ть молча́ние** өндәшмәү, тынлыҡ һаҡлау; **молча́ние — знак согла́сия** өндәшмәү — ризалыҡ билдәһе.

МОЛЧА́НКА *ж.*: **игра́ть в молча́нку** *разг.* белмәмешкә һалышыу, өндәшмәй ултырыу, ауыҙға һыу ҡапҡан кеүек ултырыу.

МОЛЧА́ТЬ *несов.* 1. (*ничего не говорить*) өндәшмәү, һүҙ ҡушмау, һөйләшмәү; 2. *перен.* (*не нарушать тишины*) тып-тын тороу, өндәшмәү, яуап бирмәү, шауламау; **лес молчи́т** урман тып-тын тора; 3. (*хранить в тайне*) һөйләмәү, әйтмәү.

МОЛЧКО́М *нареч. разг. см.* **мо́лча.**

МОЛЬ *ж.* көйә; **изъе́денный мо́лью** көйә ашаған.

МОЛЬБА́ *ж.* ялыныу, инәлеү, ялбарыу; **внять мольба́м** *уст.* ялбарыуҙарға иғтибар итеү.

МОЛЬБЕ́РТ *м.* мольберт (*художниктәр ҡуллана торған станок*).

МОМЕ́НТ *м.* 1. (*миг, мгновение*) ҡыҫҡа ваҡыт, саҡ, момент; **в э́тот моме́нт** шул саҡ; 2. (*этап в жизни, развитии чего-л.*) ваҡыт, саҡ; момент; **теку́щий моме́нт** хәҙерге ваҡыт; 3. (*обстоятельство*) шарт, яҡ; **ва́жный моме́нт в выполне́нии пла́на** планды тултырыуҙа мөһим шарт; **положи́тельные моме́нты** ыңғай яҡтар; **отрица́тельные моме́нты** кире яҡтар; 4. *в знач. нареч.* **моме́нтом** *разг.* бик тиҙ, хәҙер, әһ тигәнсә.

МОМЕНТА́ЛЬНЫЙ *прил.* бик тиҙ, бик йәһәт, шунда уҡ; **момента́льный сни́мок** бик тиҙ төшөрөп алынған рәсем.

МОНА́РХ *м.* монарх.

МОНАРХИ́ЗМ *м.* монархизм.

МОНАРХИ́СТ *м.* монархист.

МОНАРХИ́СТСКИЙ *прил.* монархист; **монархи́стский за́говор** монархистәр заговоры.

МОНАРХИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. монархизм, монархия; **монархи́ческое госуда́рство** монархизм дәүләте; 2. (*основанный на принципах монархии*) монарх; **монархи́ческая власть** монарх власе.

МОНА́РХИЯ *ж.* монархия (*дәүләттең монарх тарафынан идара ителеүе; монарх тарафынан идара ителә торған дәүләт*).

МОНАСТЫ́РСКИЙ *прил.* монастырь; **монасты́рская жизнь** монастырь тормошо.

МОНАСТЫ́РЬ *м.* монастырь.

МОНА́Х *м.* 1. *рел.* монах; **постри́чься в мона́хи** монах булыу; 2. *разг.* (*аскет*) суфый кеше.

МОНА́ХИНЯ *ж.* монахиня (*монах ҡатын-ҡыҙ*).

МОНА́ШЕНКА *ж.* 1. *разг. см.* **мона́хиня;** 2. *зоол.* сыбарғанат, әҙрәсканат (*күбәләк*).

МОНА́ШЕСКИЙ *прил.* 1. монах; **мона́шеская ке́лья** монах хөжрәһе; 2. (*аскетический*) суфыйҙарса, суфый кеүек; **мона́шеское поведе́ние** үҙен суфыйҙарса тотоу.

МОНА́ШЕСТВО *с.* монахлыҡ, монах тормошо.

МОНА́ШКА *ж. разг. см.* **мона́хиня.**

МОНГО́Л *м.* монгол.

МОНГО́ЛКА *ж.* монгол ҡатын-ҡыҙы.

МОНГО́ЛЫ *мн.* монголдар.

МОНГО́ЛЬСКИЙ *прил.* монгол, Монголия; **монго́льский язы́к** монгол теле.

МОНЕ́ТА *ж.* 1. аҡса; **ме́дная моне́та** баҡыр аҡса; **серебряная моне́та** көмөш аҡса; 2. *собир. разг.* (*металлические деньги*) тимер (*йәки* ваҡ) аҡса; ◇ **принима́ть за чи́стую моне́ту** ысынға алыу; **отплати́ть той же моне́той** *соотв.* ашына күрә ҡашығы.

МОНЕ́ТНЫЙ *прил.* аҡса; **моне́тный фонд** аҡса фонды; **моне́тный двор** аҡса эшләү йорто.

МОНЕ́ТЧИК *м.* аҡса яһаусы (эшсе).

МОНИ́ЗМ *м. филос.* монизм (*донъяның нигеҙендә бер генә башланғыс: йә материя, йә рух ята, тип раҫлаған философик тәғлимәт*).

МОНИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил. филос.* монистик; **монисти́ческий взгляд на мир** донъяға монистик ҡараш.

МОНИ́СТО *с.* төймә, муйынса, ҡытай.

МОНИТО́Р *м.* 1. *воен., мор.* монитор (*ауыр артиллерия менән ҡоралланған хәрби карап*); 2. *горн.* һыу һиптергес.

МОНОГА́МИЯ *ж.* бер никахлылыҡ.

МОНОГА́МНЫЙ *прил.* бер никахлы.

МОНОГРА́ММА *ж.* монограмма (*ике йәки бер нисә хәрефте бергә тоташтырып яҙыу, сигеү йәки һүрәтләү, вензель яһау*).

МОНОГРАФИ́ЧЕСКИЙ *прил.* монографик; **монографи́ческое иссле́дование** монографик тикшеренеү.

МОНОГРА́ФИЯ *ж.* монография (*айырым бер мәсьәләне, теманы тикшереүгә бағышланған ғилми әҫәр*).

МОНО́КЛЬ *м.* монокль (*бер генә күҙгә ҡуйыла торған күҙлек*).

МОНОКУЛЬТУ́РА *ж. с.-х.* монокультура (*бер илдең йәки бер яҡтың бер культураны үҫтереүҙә специаллашеүе, шулай уҡ бер үк баҫыуға йыл һайын бер төрлө культура сәсеү*).

МОНОЛИ́Т *м.* монолит (1. *бөтөн таш; бөтөн таштан эшләнгән әйбер*; 2. *геол. тупраҡтың вертикаль төҙөлөшөн күрһәткән өлгө*).

МОНОЛИ́ТНОСТЬ *ж.* бер бөтөнлөк, ныҡлыҡ, ҡеүәтлелек.

МОНОЛИ́ТНЫЙ *прил.* 1. монолит, бөтөн бер таштан эшләнгән; 2. *перен.* (*сплочённый*) монолит, берҙәм, бер бөтөн; **моноли́тный коллекти́в** берҙәм коллектив.

МОНОЛО́Г *м. театр.* монолог (*пьесала ҡатнашыусының үҙенә йәки тамашасыларға ҡаратылған телмәре*).

МОНОМА́Н *м. мед.* мономан (*мономания менән сирләүсе кеше*).

МОНОМА́НИЯ *ж. мед.* мономания (*берәй нәмә тураһында күп уйлап һаташыу, аҡылдан яҙыу*).

МОНОМЕ́ТАЛЛИ́ЗМ *м. эк.* монометаллизм (*аҡса әйләнеше нигеҙенә металл алынған аҡса системаһы*).

МОНОМЕТАЛЛИ́ЧЕСКИЙ *прил. эк.* монометаллик; **монометалли́ческая де́нежная систе́ма** монометаллик аҡса системаһы.

МОНОПЛА́Н *м.* моноплан (*бер генә пар ҡанатлы самолёт*).

МОНОПОЛИЗА́ЦИЯ *ж. см.* **монополизи́ровать.**

МОНОПОЛИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* монополлаштереү, монополиялаштырыу; **монополизи́ровать вне́шнюю торго́влю** сит илдәр менән сауҙа итеүҙе монополиялаштырыу.

МОНОПОЛИ́СТ *м.* монополист (1. *берәй өлкәлә монополия менән файҙаланыусы кеше*; 2. *эре капиталист*).

МОНОПОЛИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* монополистик; **империали́зм явля́ется монополисти́ческим капитали́змом** империализм монополистик капитализм булып һанала.

МОНОПОЛИ́СТСКИЙ *прил.* монополистик.

МОНОПО́ЛИЯ *ж.* монополия (1. *берәй нәмәне эшләп сығарыу йәки һатыуҙа булған айырым хоҡуҡ*; 2. *капиталистәр берләшмәһе*).

МОНОПО́ЛЬНЫЙ *прил.* монополия, монополиялы; **монопо́льное пра́во** монополия хоҡуғы; **монопо́льная торго́вля** монополиялы сауҙа.

МОНОТЕ́ЙЗМ *м. книжн.* монотеизм (*бер генә аллаға ышаныу*).

МОНОТЕИСТИ́ЧЕ́СКИЙ *прил.* монотеистик; **монотеисти́ческая рели́гия** монотеистик дин.

МОНОТИ́П *м. полигр.* монотип (*хәрефте ҡойоп йыйыу машинаһы*).

МОНОТИПИ́СТ *м. полигр.* монотипсе.

МОНОТИ́ПНЫЙ *прил. полигр.* монотип; **моноти́пный набо́р** монотип наборы.

МОНОТО́ННОСТЬ *ж.* 1. (*однозвучность*) бер төрлөлөк, бер тонлылыҡ; 2. *перен.* (*однообразие*) бер төрлө (*йәки* ялҡытҡыс, үҙгәрешһеҙ) булыу.

МОНОТО́ННЫЙ *прил.* 1. (*однозвучный*) бер төрлө, бер тонлы; **моното́нное пе́ние** бер тон менән йырлау; 2. *перен.* (*однообразный*) ялҡытҡыс, үҙгәрешһеҙ, бер төрлө; **моното́нная жизнь** бер төрлө ялҡытҡыс тормош.

МОНОХРОМАТИ́ЧЕСКИЙ *прил. физ.* (*о цвете*) бер генә төҫлө.

МОНПАНСЬЕ́ *с. нескл.* монпаси.

МОНТА́Ж *м.* монтаж, ҡороу, йыйып ҡороу (1. *машинаның айырым частәрен йыйыу, машинаны эшләрлек хәлгә килтереп әҙерләү*; 2. *айырым киҫәктәрҙе билдәле бер тәртип менән теҙеп, бер бөтөн хәленә килтереү*).

МОНТА́ЖНИК *м.* монтажник (*машина частәрен йыйыусы*).

МОНТА́ЖНЫЙ *прил.* монтаж; **монта́жная мастерска́я** монтаж мастерскойы.

МОНТЁР *м.* 1. *см.* **монта́жник;** 2. монтёр.

МОНТИ́РОВАТЬ *несов. что* йыйыу, ҡороу, ҡороп әҙерләү, монтажлау; **монти́ровать маши́ну** машинаны йыйып ҡороу; **монти́ровать кинофи́льм** кинофильмде монтажлау.

МОНТИРО́ВКА *ж. см.* **монти́ровать.**

МОНУМЕ́НТ *м.* монумент (*ҙур бер ваҡиғаның йәки бөйөк бер кешенең иҫтәлеге өсөн һалынған һәйкәл*).

МОНУМЕНТА́ЛЬНОСТЬ *ж.* мөһабәтлек, ҙурлыҡ; **монумента́льность сооруже́ния** ҡоролманың мөһабәтлеге.

МОНУМЕНТА́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. мөһабәт, бик ҙур; **монумента́льное зда́ние** бик ҙур йорт; 2. *перен.* ҙур, нигеҙле; **монумента́льный труд** ҙур хеҙмәт.

МОПС *м.* мопс, сәңкелдәк (*эт тоҡомо*).

МОР *м. уст.* үләт.

МОРАЛИЗИ́РОВАТЬ *несов.* әхләҡ өйрәтеү, әҙәпкә өйрәтеү, өгөт-нәсихәт һөйләү.

МОРАЛИ́СТ *м.* әхләҡсе, әҙәпкә өйрәтеүсе.

МОРА́ЛЬ *ж.* 1. (*нравственность*) әхләҡ; **коммунисти́ческая мора́ль** коммунистик әхләҡ; 2. *разг.* (*нравоучение*) әҙәп; **чита́ть мора́ль** әҙәпкә өйрәтеү; 3. (*вывод, смысл*) мораль, тоҙ; **мора́ль ба́сни** мәҫәлдең тоҙо.

МОРА́ЛЬНО-ПОЛИТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* мораль-политик; **мора́льно-полити́ческое еди́нство сове́тского наро́да** совет халҡының мораль-политик берҙәмлеге.

МОРА́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. әхләҡ; **мора́льные усто́и** әхләҡ ҡағиҙәләре; 2. (*высоконравственный*) әҙәпле, әхләҡлы; 3. (*внутренний, духовный*) рухани; **получи́ть мора́льное удовлетворе́ние** рухани ҡәнәғәтләнеү.

МОРГ *м.* мәйетхана, морг (*мәйеттәр ҡуя торған йорт, бүлмә*).

МОРГА́ТЬ *несов.* 1. күҙ йомғолау; 2. *кому и без доп.* (*подавать знак*) күҙ ҡыҫыу; 3. (*мерцать*) йемелдәү, йымылдау, йем-йем (*йәки* йым-йым) итеү.

МОРГНУ́ТЬ *сов. и однокр. см.* **морга́ть;** ◇ **гла́зом не моргну́ть** күҙҙә йоммау (*тартынып тормау*).

МО́РДА I *ж.* 1. (*животного*) томшоҡ, морон (*хайуандарҙа*); 2. *груб. прост.* (*лицо*) йәмһеҙ йөҙ; табаҡ бит.

МО́РДА II *ж. обл.* (*для ловли рыбы*) мурҙа.

МОРДА́СТЫЙ *прил.* табаҡ (*йәки* ҙур) битле.

МОРДВА́ *ж. собир.* мордвалар.

МОРДВИ́Н *м.* мордва.

МОРДВИ́НКА *ж.* мордвинка, мордва ҡатын-ҡыҙы.

МОРДО́ВСКИЙ *прил.* мордва; **мордо́вский национа́льный костю́м** мордва милли костюме.

МО́РЕ *с. прям.* и *перен.* диңгеҙ; **откры́тое мо́ре** асыҡ диңгеҙ; **вну́треннее мо́ре** эске диңгеҙ; **вы́йти в мо́ре** диңгеҙгә сығыу; **мо́ре кро́ви** ҡан диңгеҙе; ◇ **ждать у мо́ря пого́ды** юҡҡа өмөтләнеү, булмаҫтайҙы көтөү; **(ему́) мо́ре по коле́но** *см.* **коле́но.**

МОРЕ́НА *ж. геол.* морена (*боҙлоҡтар алып төшкән тау тоҡомо өйөмө*).

МОРЁНЫЙ *прил. спец.* һыуҙа тотолған, бешеккән; **морёный дуб** бешеккән имән.

МОРЕПЛА́ВАНИЕ *с.* диңгеҙҙә йөҙөү.

МОРЕПЛА́ВАТЕЛЬ *м.* диңгеҙҙә йөҙөүсе, диңгеҙ сәйәхәтсеһе.

МОРЕПЛА́ВАТЕЛЬНЫЙ *прил.* диңгеҙҙә йөрөү; **морепла́вательные ка́чества су́дна** судноның диңгеҙҙә йөҙөү сифаттары.

МОРЕХО́ДНОСТЬ *ж.* диңгеҙҙә йөрөүгә яраҡлы булыу (*судноның*).

МОРЕХО́ДНЫЙ *прил.* диңгеҙ, диңгеҙҙә йөҙөү; **морехо́дное учи́лище** диңгеҙ училищеһе.

МОРЖ *м.* морж (*хайуан*).

МОРЖО́ВЫЙ *прил.* морж; **моржо́вый клык** морж теше.

МО́РЗЕ (*с прописной*): **а́збука Мо́рзе** Морзе алфавите.

МОРИ́ЛКА *ж. спец.* морилка (*ағас буяғанда ҡуллана торған шыйыҡлыҡ*).

МОРИ́ТЬ *несов.* **1.** *кого* (*уничтожать*) ҡырыу, үлтереү, үлтереп бөтөрөү; **мори́ть крыс** ҡомаҡтарҙы ҡырыу; **2.** *кого-что, перен. разг.* (*изнурять*) интектереү, хәлдән тайҙырыу, яфа сиктереү; **мори́ть го́лодом** астан интектереү; **3.** *что, спец.* (*выдерживать в воде*) һыуҙа тотоу; **мори́ть дуб** имәнде һыуҙа тотоу; **4.** *что* (*окрашивать морилкой*) морилка һөртөү, морилка менән буяу; **мори́ть фане́ру** фанераны морилка менән буяу.

МОРКО́ВНЫЙ *прил.* кишер; **морко́вный сок** кишер һуты.

МОРКО́ВЬ *ж.* кишер.

МОРО́ЖЕНИЦА *ж.* морожный яһаусы машина.

МОРО́ЖЕНОЕ *с.* морожный.

МОРО́ЖЕНЩИК *м.* морожный һатыусы.

МОРО́ЖЕНЩИЦА *женск. р. к* **моро́женщик.**

МОРО́ЖЕНЫЙ *прил.* туңдырылған; туңған, туң; **моро́женая ры́ба** туңдырылған балыҡ.

МОРО́З *м.* һалҡын, һыуыҡ; **треску́чие моро́зы** сатлама һыуыҡтар; **уда́рил моро́з** һыуытты; ◇ **моро́з дерёт по ко́же** тән сымырҙап китә, баштан һалҡын һыу ҡойған кеүек була.

МОРО́ЗЕЦ *м. уменьш.-ласк. от* **моро́з;** еңелсә һалҡынлыҡ.

МОРО́ЗИТЬ *несов.* **1.** *что* (*замораживать*) туңдырыу; **моро́зить я́блоки** алма туңдырыу; **2.** *кого* (*умертвлять*) туңдырыу, ҡатырыу; **моро́зить тарака́нов** тараҡандарҙы ҡатырыу; ◇ **сего́дня моро́зит** *безл.* бөгөн һыуыта, бөгөн һыуыҡ.

МОРО́ЗНЫЙ *прил.* һалҡын, һыуыҡ; **моро́зный день** һыуыҡ көн.

МОРОЗОСТО́ЙКИЙ *прил.* һалҡынға түҙемле (*йәки* сыҙамлы), һыуыҡҡа бирешмәй торған.

МОРОЗОСТО́ЙКОСТЬ *ж.* һалҡынға түҙеү (*йәки* сыҙау), һыуыҡҡа бирешмәүсәнлек.

МОРОЗОУСТО́ЙЧИВОСТЬ *ж. см.* **морозосто́йкость.**

МОРОЗОУСТО́ЙЧИВЫЙ *прил. см.* **морозосто́йкий.**

МОРОСИ́ТЬ *несов.* бысҡаҡлау, бысҡаҡлап тороу; **дождь мороси́т** ямғыр бысҡаҡлай; **на дворе́ мороси́т** *безл.* бысҡаҡлап тора.

МОРО́ЧИТЬ *несов. кого-что, разг.* ҡаңғыртыу, әйләндереү; **не моро́чь мне го́лову** башымды ҡаңғыртма.

МОРО́ШКА *ж.* һаҙ еләге (*үҫемлеге һәм емеше*).

МОРС *м.* морс; **клю́квенный морс** мүк еләгенән эшләнгән морс.

МОРСКО́Й *прил.* диңгеҙ; **морско́й бе́рег** диңгеҙ яры; **морско́й флот** диңгеҙ флоты; **морско́й бой** диңгеҙ һуғышы; ◇ **морска́я боле́знь** диңгеҙ сире (*диңгеҙҙә сайҡалыуҙан булған ауырыу*); **морско́й волк** *см.* **волк.**

МОРТИ́РА *ж. воен.* мортира (*ҡыҫҡа көбәкле артиллерия ҡоралы*).

МОРФЕ́МА *ж. лингв.* морфема (*һүҙҙең яңынан мәғәнәле киҫәктәргә бүленмәй торған өлөшө — тамыр, ялғау*).

МО́РФИЙ *м.* морфий.

МОРФИНИ́ЗМ *м.* морфинизм (*морфий эсеүгә бирелеү*).

МОРФИНИ́СТ *м.* морфинист (*морфинизмгә бирелгән кеше*).

МОРФИНИ́СТКА *женск. р. к* **морфини́ст.**

МОРФОЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* морфологик; **морфологи́ческий соста́в сло́ва** һүҙҙең морфологик составы.

МОРФОЛО́ГИЯ *ж.* морфология (**1.** *биол. үҫемлек һәм хайуан организмдәренең төҙөлөшө тураһындағы фән*; **2.** *лингв. грамматиканың һүҙ формаһын өйрәнә торған бүлеге*).

МОРЩИ́НА *ж.* йыйырсыҡ, сырыш; **глубо́кие морщи́ны** тәрән йыйырсыҡтар.

МОРЩИ́НИСТЫЙ *прил.* йыйырсыҡлы, йыйырсыҡланып бөткән; сырышҡан; **морщи́нистое лицо́** йыйырсыҡлы бит.

МОРЩИ́НИТЬ *несов. разг. см.* **мо́рщить** 1.

МО́РЩИТЬ *несов. что* **1.** йыйырыу, сырыу, сырыштырыу; сырай һытыу, сытырайыу; **мо́рщить лоб** маңлай йыйырыу; **2.** *перен.* (*воду*) бөҙөрләү, быжырлау, шаҙраландырыу (*һыу өҫтөн*).

МОРЩИ́ТЬ *несов. разг.* бөрөшөү, йыйырылыу, сырышыу, бөкләнеү; **пла́тье на спине́ морщи́т** күлдәктең арҡаһы йыйырыла (*йәки* сырышып тора).

МО́РЩИТЬСЯ *несов.* 1. (*о коже лица*) йыйырылыу; 2. (*делать гримасы*) сырылыу, йөҙ (*йәки* сырай) һытыу, сырыштырыу, сытырайыу; **мо́рщиться от бо́ли** ауыртыуҙан сытырайыу.

МОРЯ́К *м.* моряк.

МОСКАТЕ́ЛЬ *ж. собир.* москатель (*төрлө химик һатыу әйберҙәре: буяу, елем һ. б.*).

МОСКАТЕ́ЛЬНЫЙ *прил.* москатель; **москате́льные това́ры** москатель тауарҙар.

МОСКИ́Т *м.* москит (*серәкәй, көньяҡта була*).

МОСКИ́ТНЫЙ *прил.* москит; **моски́тная се́тка** москит селтәре (*москиттән һаҡланыу өсөн ҡуйылған селтәр*).

МОСО́Л *м. прост.* бот һөйәге, ҙур һөйәк.

МОСТ *м.* күпер; **железнодоро́жный мост** тимер юл күпере; **разводно́й мост** алынмалы (*йәки* һүтелмәле) күпер; **перебро́сить мост** күпер һалыу.

МО́СТИК *м.* 1. *уменьш. от* **мост; 2.** (*вышка*) күперсек; **капита́нский мо́стик** капитан күперсеге.

МОСТИ́ТЬ *несов. что* түшәү; **мости́ть у́лицу булы́жником** урамға һуйыр таш түшәү; **мости́ть пол** иҙән түшәү.

МОСТКИ́ *только мн. в разн. знач.* баҫма.

МОСТОВА́Я *ж.* түшәлгән юл, мостовой; **асфа́льтовая мостова́я** асфальт урам.

МО́СЬКА *ж. разг. см.* **мопс.**

МОТ *м. разг.* аҡса яуы, аҡсаны (*йәки* малды) туҙҙырыусы.

МОТА́ЛЬНЫЙ *прил. тех.* ураусы; **мота́льная маши́на** (*еп, сым һ. б.*) урау машинаһы.

МОТА́ЛЬНЯ *ж.* һүтеү (*йәки* тағатыу) мастерскойы.

МОТА́ТЬ I *несов.* 1. *что* урау; **мота́ть ни́тки** еп урау; 2. *чем, разг.* сайҡау, ҡағыу, һелкеү; **мота́ть голово́й** баш сайҡау; ✧ **мота́ть на у́с** ҡолаҡҡа элеү, хәтерҙә тотоу.

МОТА́ТЬ II *несов. что и без доп., разг.* (*нерасчётливо тратить*) туҙҙырыу, түгеү, әрәм-шәрәм итеү, исраф итеү.

МОТА́ТЬСЯ *несов.* 1. (*болтаться*) бәүелеү, һелкенеү, сайҡалыу; **верёвка мота́лась по ве́тру** еп елгә сайҡалып тора; 2. *страд. к* **мота́ть** I 1.

МОТИ́В *м.* 1. *муз.* көй, моң; 2. (*повод*) сәбәп, һылтау; **по ли́чным моти́вам** шәхси һылтауҙар менән; 3. (*довод*) дәлил, төп сәбәп; **привести́ моти́вы в по́льзу своего́ предложе́ния** үҙ тәкдименде нығытыу өсөн дәлилдәр килтереү; 4. *иск.* мотив (*сәнғәт әҫәре темаһының төп элементе*).

МОТИВИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* дәлил килтереү, дәлилләү, дәлил менән нығытыу, нигеҙләү; **мотиви́ровать своё предложе́ние** үҙеңдең тәкдимеңде дәлилләү.

МОТИВИРО́ВКА *ж.* 1. *см.* **мотиви́ровать;** 2. (*совокупность доводов*) дәлилдәр.

МОТНУ́ТЬ *сов. и однокр. см.* **мота́ть** I 2.

МОТНЯ́ *ж.* (*у невода*) битәл, йәтмә ҡойроғо

МОТОВИ́ЛО *с.* 1. (*для сматывания пряжи и т. п.*) тырпыса; 2. *с.-х.* мотовило (*урғыс машиналарҙа була*).

МОТО́ВКА *женск. р. к* **мот.**

МОТОВО́З *м.* мотовоз (*кескәй локомотив*).

МОТОВСТВО́ *с.* исраф итеү (*йәки* әрәм-шәрәм) итеү, мал туҙҙырыу.

МОТОГО́НКИ *только мн. спорт.* мотоциклдәр ярышы.

МОТО́К *м.* йомғаҡ, баҫма.

МОТОМЕХАНИЗИ́РОВАННЫЙ *прил.* мотомеханизациялы; **мотомеханизи́рованная часть** мотомеханизациялы часть.

МОТОПЕХО́ТА *ж.* (**моторизо́ванная пехо́та**) мотопехота (моторлаштырылған пехота).

МОТОПИЛА́ *ж.* (**моторизо́ванная пила́**) моторлы бысҡы.

МОТО́Р *м.* мотор; **четырёхта́ктный мото́р** дүрт тактлы мотор; **привести́ мото́р в де́йствие** моторҙы ебәреү (*йәки* эшләтеү).

МОТОРИЗА́ЦИЯ *ж. см.* **моторизова́ть.**

МОТОРИЗО́ВАННЫЙ *прич. и прил.* моторлаштырылған.

МОТОРИЗОВА́ТЬ *сов. и несов. что* моторлаштырыу.

МОТОРИ́СТ *м.* моторсы, моторист.

МОТОРИ́СТКА *ж.* мотористка.

МОТО́РНЫЙ I *прил.* 1. мотор; **мото́рный цех** мотор цехы; 2. (*с мотором*) моторлы; **мото́рный ваго́н** моторлы вагон.

МОТО́РНЫЙ II *прил. психол., физиол.* хәрәкәт; **мото́рные це́нтры головно́го мо́зга** баш мейеһенең хәрәкәт үҙәктәре.

МОТОРО́ЛЛЕР *м.* мотороллер (*бәләкәй тәгәрмәсле мотоцикл*).

МОТОЦИ́КЛ, МОТОЦИКЛЕ́Т *м.* мотоцикл.

МОТОЦИКЛИ́СТ *м.* мотоциклист.

МОТЫ́ГА *ж.* кәтмән, тәпке.

МОТЫ́ЖИТЬ *несов. что* ерҙе кәтмән менән эшкәртеү, кәтмәнләү.

МОТЫЛЁК *м.* күбәләк.

МОТЫЛЬКО́ВЫЕ *мн. бот.* күбәләк сәскәлеләр.

МОХ *м.* мүк; ✧ **мо́хом обрасти́** нәҫ баҫҡан.

МОХНА́ТЫЙ *прил.* 1. (*обросший шерстью, волосами*) ялбыр, лаҫтыр, һалбыр, йөнтәҫ; **мохна́тый медве́дь** йөнтәҫ айыу; 2. (*с ворсом*) йөнтәҫ, йөнлө, лаҫтыр; **мохна́тое полоте́нце** йөнтәҫ таҫтамал.

МОХОВО́Й *прил.* мүк; мүкле, мүкләнгән; **мохово́й покро́в** мүк ҡатламы; **мохово́е боло́то** мүкле һаҙ.

МОЦИО́Н *м.* прогулка яһау, йөрөп килеү.

МОЧА́ *ж.* һейҙек, бәүел, һыҡрыҡ.

МОЧА́ЛИТЬ *несов. что, спец.* йыуғысҡа әйләндереү, йыуғыслау.

МОЧА́ЛКА *ж.* йыуғыс.

МОЧА́ЛО *с.* һалабаш, йомшаҡ юкә.

МОЧА́ЛЬНЫЙ *прил.* һалабаш, йомшаҡ юкә; **моча́льный матра́ц** һалабаш матрац.

МОЧЕВИНА *ж.* һыҡрыҡса (*һыуҙа ирей торған кристаллик азотлы матдә*).

МОЧЕВО́Й *прил.* һейҙек, бәүел, һыҡрыҡ; **мочево́й пузы́рь** һейҙек ҡыуығы.

МОЧЕГО́ННЫЙ *прил.* һейҙергес, һейҙерткес, һейҙерә торған; **мочего́нное сре́дство** һейҙергес дарыу.

МОЧЕИЗНУРЕ́НИЕ *с.* йыш һейҙертеү (*ауырыу*).

МОЧЕИСПУСКА́НИЕ *с. физиол.* һейеү, бәүел итеү.

МОЧЕИСПУСКА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* һейеү, һейҙек; **мочеиспуска́тельный кана́л** һейҙек юлы.

МОЧЁНЫЙ *прил.* ебетелгән, сылатылған; **мочёные я́блоки** ебетелгән алмалар.

МОЧЕОТДЕЛЕ́НИЕ *с.* һейеү, бәүел итеү.

МОЧЕТО́ЧНИК *м. анат.* һейҙек каналы, бәүел көпшәһе.

МОЧИ́ЛЬНЫЙ *прил.* сылатыу, ебетеү; **мочи́льный чан** ебетеү тәпәне.

МОЧИ́ТЬ *несов. что* 1. еүешләү, сылатыу; **мочи́ть во́лосы** сәсте еүешләү; 2. ебетеү, һыуға батырыу; **мочи́ть бельё** бельёны ебетеү; **мочи́ть я́блоки** алманы һыуға һалыу.

МОЧИ́ТЬСЯ *несов.* 1. (*испускать мочу*) һейеү, бәүел итеү; 2. *страд. к* **мочи́ть.**

МО́ЧКА I *ж. см.* **мочи́ть** 2; **мо́чка льна** етендe һыуға батырыу.

МО́ЧКА II *ж.* 1. (*у́ха*) йәрбесәк; 2. *бот.* тамыр сәсе, тамыр суғы; 3. (*пучок льна*) тәрәш.

МОЧЬ I *несов.* 1. *с неопр.* булдыра (*йәки* эшләй) алыу, белә алыу; **он мо́жет рабо́тать на тра́кторе** ул тракторҙа эшләй ала; 2. (*обозначает вероятность какого-л. действия*) мөмкин булыу; **за́втра мо́гут прийти́ телегра́ммы** иртәгә телеграммалар килеүе мөмкин; ◇ **мо́жет быть, быть мо́жет** *в знач. вводн. сл.* ихтимал, бәлки, булыуы мөмкин; **не мо́жет быть!** булмаҫ, булыуы мөмкин түгел!

МОЧЬ II *ж. прост.* көс, хәл; **так уста́л, что мо́чи нет** шул тиклем арыным, хәлем бөттө; **бежа́ть во всю мочь** бөтә көскә югереү.

МОШЕ́ННИК *м.* мошенник, алдаҡсы, мут кеше.

МОШЕ́ННИЦА *женск. р. к* **моше́нник.**

МОШЕ́ННИЧАТЬ *несов.* алдашыу, алдау, мутлашыу.

МОШЕ́ННИЧЕСКИЙ *прил.* мошенник, алдыҡ, алдаҡсы, мут, мутлыҡ; **моше́ннические проде́лки** мошенниктәр эше.

МОШЕ́ННИЧЕСТВО *с.* алдыҡ, мутлыҡ, мәкерлелек, этлек эш; **соверши́ть моше́нничество** мутлыҡ эшләү.

МО́ШКА *ж.* ләпәк, һуҡыр себен.

МОШКАРА́ *ж. собир.* ләпәктәр, һуҡыр себендәр.

МОШНА́ *ж. разг.* (*деньги, богатство*) кеҫә, байлыҡ; ◇ **тряхну́ть мошно́й** аҡсаны ҡыҙғанмау, аҡса түгеү.

МОШО́НКА *ж. анат.* тоҡса, инәк.

МОЩЕ́НИЕ *с. см.* **мости́ть; моще́ние доро́г** юл түшәү.

МОЩЁНЫЙ *прил.* (*таш, ағас*) түшәлгән, йәйелгән; **мощёная у́лица** түшәлгән урам.

МО́ЩИ *только мн.* изге мәйет (*динселәр тарафынан изге тип иҫәпләнгән кешеләрҙең үлек кәүҙәһе*); ◇ **живы́е мо́щи** тере мәйет (*бик ябыҡ кеше тураһында*).

МО́ЩНОСТЬ *ж.* 1. (*сила*) көс, ҡеүәт; көслөлөк, ҡеүәтлелек; **рабо́тать на по́лную мо́щность** бөтә көскә (*йәки* барлыҡ көс менән) эшләү; 2. *горн.* (*толщина пласта*) ҡалынлыҡ (*ер аҫты ҡаҙылма байлыҡтары, һауа, һыу һ. б. ҡатламының*); 3. *физ., тех.* ҡеүәт; **мо́щность дви́гателя** двигателдең ҡеүәте.

МО́ЩНЫЙ *прил.* 1. (*сильный*) көслө, ҡеүәтле; **мо́щный уда́р** көслө удар; **мо́щный дви́гатель** *тех.* ҡеүәтле двигатель; 2. (*с толстым стволом*) ҙур, мөһабәт; **мо́щный дуб** мөһабәт имән; 3. *горн.* (*плотный, массивный*) ҡалын, бай; **мо́щный пласт ка́менного у́гля́** таш күмерҙең бай ҡатламы.

мощу́ *наст. вр. от* **мости́ть.**

МОЩЬ *ж.* көс, ҡарыу, ҡеүәт; **боева́я мощь** хәрби көс.

мо́ю(сь), мо́ешь(ся) *и т. д. наст. вр. от* **мы́ть(ся).**

МОЯ́ *ж. см.* **мой.**

МРАК *м.* 1. ҡараңғылыҡ; **во мра́ке но́чи** төн ҡараңғылығында; 2. *перен.* (*безнадёжность*) шомло ҡараңғылыҡ, өмөтһөҙлөк; ◇ **покры́то мра́ком неизве́стности** билдәһеҙлектең шомло ҡараңғылығына сумған.

МРАКОБЕ́С *м.* аң-белем дошманы, яңылыҡ дошманы.

МРАКОБЕ́СИЕ *с.* аң-белемгә дошманлыҡ, яңылыҡҡа дошманлыҡ.

МРА́МОР *м.* мәрмәр.

МРА́МОРНЫЙ *прил.* 1. мәрмәр; **мра́морная коло́нна** мәрмәр колонна; 2. *перен.* (*белый, гладкий*) аҡ мәрмәрҙәй; **мра́морная ше́я** мәрмәрҙәй аҡ муйын.

МРАЧНЕ́ТЬ *несов.* 1. (*темнеть*) ҡараңғыланыу; 2. (*становиться угрюмым*) күңелһеҙләнеү, һөмһөрө төшөү (*йәки* ҡойолоу).

МРА́ЧНОСТЬ *ж.* 1. (*темнота*) ҡараңғылыҡ; 2. (*угрюмость*) күңелһеҙлек.

МРА́ЧНЫЙ *прил.* 1. (*тёмный*) ҡараңғы; **мра́чная ночь** ҡараңғы төн; 2. (*угрюмый*) күңелһеҙ; **мра́чный вид** күңелһеҙ сырай; **мра́чные мы́сли** күңелһеҙ уйҙар.

МСТИ́ТЕЛЬ *м.* үс алыусы (*йәки* ҡайтарыусы); **наро́дные мсти́тели** халыҡ үсен ҡайтарыусылар.

МСТИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* үс алыусанлыҡ; кенә ҡыуыусанлыҡ.

МСТИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* үс алыусан (*йәки* ҡайтарыусан); кенә ҡыуыусан, кенәсел.

МСТИТЬ *несов. кому-чему* үс ҡайтарыу (*йәки* алыу), ҡон алыу; **мстить врагу́** дошмандан үс алыу.

МУА́Р *м.* муар (*туҡыма*).

МУА́РОВЫЙ *прил.* 1. муар; **муа́ровая ле́нта** муар таҫма; 2. (*похожий на муар*) муар төҫлө, ялтырауыҡлы; **муа́ровые обо́и** ялтырауыҡлы обойҙар.

МУДРЕНО́ *нареч.*: **не мудрено́** *в знач. сказ. безл.* ғәжәп түгел.

МУДРЁНЫЙ *прил.* 1. (*трудный для понимания*) ғәжәп, аңлауы ауыр, аңлайышһыҙ; **мудрёная ру́копись** аңлайышһыҙ ҡулъяҙма; 2. (*трудный для выполнения*) ҡыйын, ситен, ҡатмарлы; хикмәтле; **мудрёное де́ло** ҡатмарлы эш; 3. (*странный*) сәйер, әкәмәт; **мудрёный стари́к** сәйер ҡарт; ◇ **у́тро ве́чера мудрене́е** *посл.* иртә кистән хәйерлерәк.

МУДРЕ́Ц *м. уст.* аҡыл (*йәки* фекер) эйәһе, хәким.

МУДРИ́ТЬ *несов. разг.* аҡыл һатыу, **хикмәт** сығарыу, хикмәтләү.

МУ́ДРОСТЬ *ж.* 1. ҙур аҡыллылыҡ, тәрән мәғәнәле булыу, хикмәт; **му́дрость посло́вицы** мәҡәлдең тәрән мәғәнәлелеге; 2. *разг.* (*сложность*) ҡатмарлылыҡ, хикмәтле нәмә; ◇ **зуб му́дрости** аҡыл теше; **жите́йская му́дрость** тормош өйрәтеүе; **наро́дная му́дрость** халыҡ аҡылы.

МУ́ДРСТВОВАТЬ *несов. см.* **мудри́ть;** ◇ **не му́дрствуя лука́во** хикмәттәр ҡормай ғына; аҡыл һатмай ғына.

МУ́ДРЫЙ *прил.* аҡыллы, ҙур (*йәки* тәрән) аҡыллы; төплө, дөрөҫ булған; **му́дрый сове́т** төплө кәңәш; **му́дрый полково́дец** аҡыллы, тәжрибәле полководец.

МУЖ *м.* 1. (*мн.* **мужья́**) ир; 2. (*мн.* **мужи́**) *уст.* эшмәкәр, ир; **учёный муж** фән эшмәкәре.

МУЖА́ТЬ *несов.* 1. (*становиться взрослым*) (үҫеп) етеү, буйға етеү, ир ҡорона тулыу; 2. *перен.* (*крепнуть*) үҫеп етеү, нығыныу.

МУЖА́ТЬСЯ *несов.* ныҡ тороу, батырайыу, ныҡ булыу.

МУЖЕПОДО́БНЫЙ *прил.* ирҙәр төҫлө, ир сырайлы, ирҙәр кеүек.

МУ́ЖЕСТВЕННОСТЬ *ж.* ажарлылыҡ, ғәйрәтлелек, йөрәклелек.

МУ́ЖЕСТВЕННЫЙ *прил.* ажарлы, ғәйрәтле, йөрәкле, тәүәккәл; **му́жественный челове́к** ғәйрәтле кеше; **му́жественное реше́ние** тәүәккәлләп эш итеү.

МУ́ЖЕСТВО *с.* ажарлыҡ, ғәйрәтлелек, йөрәклелек; **прояви́ть му́жество** ғәйрәтлелек күрһәтеү.

МУЖИ́К *м.* 1. *уст.* крәҫтиән, ауыл кешеһе; 2. *разг.* (*мужчина*) ир, ир кеше; **де́льный мужи́к** эшлекле ир.

МУЖИ́ЦКИЙ *прил. уст.* крәҫтиән.

МУЖСКО́Й *прил.* ир кеше, ир-ат; **мужско́й костю́м** ирҙәр костюме; ◇ **мужска́я ри́фма** *лит.* баҫым һуңғы ижеккә төшкән рифма.

МУЖЧИ́НА *м.* ир кеше, ир-ат.

МУ́ЗА *ж.* муза (1. *миф. гректәрҙә сәнғәт һәм фәндә яклаусы ҡатын алла*; 2. *перен. поэт. илһам, шиғри ижад*).

МУЗЕЕВЕ́Д *м.* музей эштәрен белеүсе, музей белгесе.

МУЗЕЕВЕ́ДЕНИЕ *с.* музей фәне (*музейҙәрҙең төҙөлөшө һәм эше тураһындағы фән*).

МУЗЕ́Й *м.* музей; **музе́й Ле́нина** Ленин музейе.

МУЗЕ́ЙНЫЙ *прил.* музей; **музе́йное зда́ние** музей йорто; ◇ **музе́йная ре́дкость** бик һирәк осрай торған нәмә, хан замандан ҡалған нәмә.

МУ́ЗЫКА *ж.* 1. музыка; **занима́ться му́зыкой** музыка менән шөғөлләнеү; 2. (*произведение*) көй, музыка; **писа́ть му́зыку на слова́ Пу́шкина** Пушкин һүҙҙәренә музыка яҙыу (*йәки* көйгә һалыу); 3. (*звучание*) көй, моң, музыка; **слышна́ му́зыка** көй ишетелә; 4. *перен.* (*мелодичность*) көйлөлөк; **му́зыка стиха́** шиғырҙың көйлөлөгө.

МУЗЫКА́ЛЬНОСТЬ *ж.* 1. (*способность к музыке*) музыкаға зирәклек; **музыка́льность ребёнка** баланың музыкаға зирәклеге (*йәки* музыканы бик тиҙ отоп алыуы); 2. (*мелодичность*) көйлөлөк, моңлолоҡ, музыкаллек.

МУЗЫКА́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. музыка; **музыка́льный инструме́нт** музыка ҡоралы; 2. (*выражаемый средствами музыки*) музыкаль; **музыка́льный о́браз** музыкаль образ; 3. (*одарённый*) музыкаға зирәк; 4. (*мелодичный*) көйлө, моңло, музыкалы; **музыка́льный го́лос** моңло тауыш; ◇ **музыка́льная коме́дия** музыкалы комедия.

МУЗЫКА́НТ *м.* музыкант.

МУЗЫКОВЕ́Д *м.* музыка белгесе.

МУЗЫКОВЕ́ДЕНИЕ *с.* музыка фәне.

МУ́КА *ж.* яфа, ғазап; ◇ **хожде́ние по му́кам** *см.* **хожде́ние.**

МУКА́ *ж.* он; **пшени́чная мука́** бойҙай оно.

МУКОМО́Л *м.* тирмәнсе, он тарттырыусы.

МУКОМО́ЛЬНЫЙ *прил.*: **мукомо́льный жёрнов** тирмән ташы; **мукомо́льное произво́дство** он етештереү.

МУКОМО́ЛЬНЯ *ж.* тирмән.

МУЛ *м.* ҡасыр.

МУЛА́Т *м.* мулат (*аҡ тәнле менән негрҙарҙың ҡушылыуынан тыуған кеше*).

МУЛА́ТКА *ж.* мулатка.

МУЛИНЕ́ *с. нескл.* мулинә.

МУЛЛА́ *м.* мулла.

МУЛЬТИПЛИКА́ТОР *м.* мультипликатор (1. *пар-гидравлик преска һыу ҡыуа торған прибор*; 2. *бер үк предметте бер нисә тапҡыр төшөрөп ала торған фото камера*; 3. *мультипликация белгесе*).

МУЛЬТИПЛИКАЦИО́ННЫЙ *прил.* мультипликацион; **мультипликацио́нный фильм** мультипликацион фильм, мультфильм.

МУЛЬТИПЛИКА́ЦИЯ *ж. кино* мультипликация (*һүрәттәрҙе киноға төшөрөү, шулай төшөрөлә торған һүрәттәр*).

МУЛЯ́Ж *м.* муляж (*балауыҙ йәки гипстан эшләнгән модель*).

МУМИФИКА́ЦИЯ *ж. см.* **мумифици́ровать.**

МУМИФИЦИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* мумияға әйләндереү, мумия итеү (*мәйетте*).

МУ́МИЯ I *ж.* мумия (1. *бальзамланғанға йәки тәбиғи шарттар тәьҫирендә серемәйенсә һаҡланған мәйет*; 2. *үтәябыҡ кеше*).

МУ́МИЯ II *ж.* (*краска*) мумия (*буяу төрө*).

МУНДИ́Р *м.* мундир; ◇ **свари́ть карто́фель в мунди́ре** картуфты ҡабығы менән бешереү.

МУНДШТУ́К *м.* 1. (*для курения*) мөштөк; 2. (*в духовом инструменте*) мундштук; 3. (*удила*) ауыҙлыҡ, айыссыҡ.

МУНИЦИПАЛИЗА́ЦИЯ *ж.* муниципализация (*айырым кешеләр ҡулында булған ер һәм төҙөлөштәрҙең дәүләт тарафынан урындағы идара органдары ҡарамағына бирелеүе*).

МУНИЦИПАЛИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* муниципализация үткәреү (*йәки* яһау), муниципализациялау.

МУНИЦИПАЛИТЕ́Т *м.* муниципалитет (*буржуаз илдәрҙә урындағы идара органы һәм шул урынлашҡан йорт*).

МУНИЦИПА́ЛЬНЫЙ *прил.* муниципалитет; **муниципа́льные учрежде́ния** муниципалитет учреждениеләре.

МУРАВА́ I *ж.* (*молодая трава*) сәрхәт, йәшел (*йәки* хәтфә) үлән.

МУРАВА́ II *ж.* (*глазурь*) мурава (*көршәк һауыттарға һөртөлә торған быяла һымаҡ лак*).

МУРАВЕ́Й *м.* ҡымырҫҡа.

МУРАВЕ́ЙНИК *м.* 1. ҡымырҫҡа иләүе; 2. (*медведь*) ҡымырҫҡа ашаусы айыу.

МУРА́ВИТЬ *несов. что* муравалау, мурава менән буяу, ялтыратыу.

МУРАВЬЕ́Д *м.* ҡымырҫҡа ашаусы (*хайуан*).

МУРАВЬИ́НЫЙ *прил.* 1. ҡымырҫҡа; **муравьи́ная ку́ча** ҡымырҫҡа ояһы; **муравьи́ная кислота́** *хим.* ҡымырҫҡа кислотаһы; 2. *перен.* (*трудолюбивый, хлопотливый*) ҡымырҫҡа иләүе кеүек, мыжғып торған.

МУРА́ШКА *ж.*: **мура́шки бе́гают по спине́ (те́лу)** тән сымырҙай.

МУРЗА́ *м. ист.* мырҙа (*татар дворяне*).

МУРЛЫ́КАНЬЕ *с.* 1. (*урчание*) мырылдау, мыр-мыр килеү; **мурлы́канье ко́шки** бесәй мырылдауы; 2. *см.* **мурлы́кать** 2.

МУРЛЫ́КАТЬ *несов.* 1. мырылдау, мыр-мыр килеү; 2. *что и без доп., перен. разг.* (*тихо напевать*) мөңгөрҙәү, көйләү.

МУРОВА́ТЬ *несов. что* таш (*йәки* кирбес) һалыу (*йәки* ҡуйыу); **мурова́ть сте́ну** таш стена ҡуйыу.

МУСКА́Т *м.* мускат (1. *виноград төрө*; 2. *шул виноградтан эшләнгән эсемлек*; 3. *мускат ағасы сәтләүегенең хуш еҫле емеше*).

МУСКА́ТНЫЙ *прил.* мускат; **муска́тный оре́х** мускат орлоғо (*йәки* сәтләүеге).

МУ́СКУЛ *м.* мускул.

МУСКУЛАТУ́РА *ж.* мускулатура, мускулдар.

МУ́СКУЛИСТЫЙ *прил.* мускуллы, көслө; **му́скулистые ру́ки** таҙа, көслө ҡулдар.

МУ́СКУЛЬНЫЙ *прил.* мускул; **му́скульная си́ла** мускул көсө.

МУ́СКУС *м.* мускус (*күберәк кабарга биҙҙәренән табыла торған матдә, парфюмерияла ҡулланыла*).

МУ́СКУСНЫЙ *прил.* мускус; **му́скусный за́пах** мускус еҫе.

МУСЛИ́Н *м.* муслин (*туҡыма*).

МУСО́ЛИТЬ *несов. разг.* 1. *что* (*слюнить*) төкөрөкләү, һыулау; 2. *что и без доп., перен.* (*долго возиться с чем-л.*) оҙаҡ тылҡыу (*йәки* маташыу), сәйнәү.

МУ́СОР *м.* сүп, сүп-сар.

МУ́СОРИТЬ *несов.* сүпләү.

МУ́СОРНЫЙ *прил.* сүп, сүп-сар; **му́сорная ку́ча** сүп өйөмө; **му́сорный я́щик** сүп-сар йәшниге.

МУСС *м.* мусс (*емеш-еләктән эшләнгән татлы ашамлыҡ*).

МУССИ́РОВАТЬ *несов.* 1. *что* (*взбивать пену*) күпертеү, ҡабартыу; 2. (*пениться — о напитках*) уйнау, йымылдау (*эсемлектәр*).

МУССО́Н *м. геогр.* муссон (*ҡыш көнө диңгеҙгә, йәй көнө диңгеҙҙән ҡороға иҫә торған ел*).

МУСУЛЬМА́НИН *м.* мосолман.

МУСУЛЬМА́НКА *женск. р. к* **мусульма́нин.**

МУСУЛЬМА́НСКИЙ *прил.* мосолман, мосолманлыҡ; **мусульма́нская рели́гия** мосолман дине, ислам дине.

МУСУЛЬМА́НСТВО *с.* мосолманлыҡ.

МУТА́ЦИЯ *ж.* мутация (1. *берәй нәмәнең ҡапыл үҙгәреүе*; 2. *биол. хайуан йәки үсемлектә ҡапыл ниндәйҙер яңы сифат барлыҡҡа килеүе*; 3. *үсмер ир балалар тауышының үҙгәреүе*).

МУТИ́ТЬ *несов.* 1. *что* болғатыу, буръяҡлау, болғансыҡландырыу, бысратыу; **мути́ть во́ду** һыуҙы болғатыу; 2. *кого-что, перен.* (*подстрекать*) ҡотортоу, бутау; 3. *безл. кого, разг.* күңел болғаныу; **меня́ мути́т от э́того за́паха был** еҫтән күңелем болғана.

МУТИ́ТЬСЯ *несов.* 1. болғаныу, буръяҡланыу, болғансыҡланыу, бысраныу; 2. *перен.* (*помрачаться — о сознании, разуме*) томаланыу, ҡараңғыланыу; **ум мути́тся** аҡыл томалана.

МУТНЕ́ТЬ *несов. см.* **мути́ться.**

МУ́ТНЫЙ *прил.* 1. болғансыҡ, буръяҡ; **му́тная вода́** болғансыҡ һыу; 2. (*затуманенный*) тоноҡ, тонған; шыяланып торған, томанлы; **му́тные глаза́** шыяланып торған күҙҙәр; 3. (*окутанный мглой*) томанлы, бөләңгерт; **му́тное не́бо** бөләңгерт һауа.

МУТО́ВКА *ж.* 1. *бот.* таҡыя, суҡ (*үсемлек һабағында бер үк бейеклектә таралып китә торған япраҡтар, ботаҡтар йәки сәскәләр*); 2. (*приспособление для взбалтывания*) болғауыс, бешкәк.

МУТЬ *ж.* 1. (*осадок*) төп, ҡуйырыҡ, ултырма; 2. *перен.* (*отсутствие ясности сознания*) томанланыу, (баш) әйләнеү, (аҡыл) буталыу.

МУ́ФЕЛЬ *м.* муфель (*йоҡа ғына, утҡа сыҙамлы камера; керамик, сынаяҡ әйберҙәрҙе утта ҡыҙҙырғанда ҡулланыла*).

МУФЛО́Н *м. зоол.* муфлон (*ҡырағай һарыҡ*).

МУ́ФТА *ж.* муфта (1. *ҡулды тығып йөрөү өсөн мехтән тегелгән әйбер*; 2. *тех. вал, торба һ. б. тоташтырыуға хеҙмәт иткән ҡыҫҡа металл торба*).

МУ́ФТИЙ *м.* мөфтөй.

МУ́ХА *ж.* себен; ◇ **де́лать из му́хи слона́** *соотв.* төймәне дөйәләй итеү; **му́хи не оби́дит** кешегә тырнаҡ осондай ҙа зыяны юҡ, себенде лә рәнйетмәй.

МУХОЛО́ВКА *ж.* 1. (*приспособление*) себен ҡырғыс; 2. *зоол.* себен турғайы (*себен ашаусы сәпсек*); 3. *бот.* себен аулаусы (*бөжәктәр менән туҡланыусы үлән*).

МУХОМО́Р *м.* тырҡыш, мухомор (*бәшмәк*).

МУХО́РТЫЙ *прил.* (*о масти лошади*) кир (*ат төҫө*).

МУЧЕ́НИЕ *с.* ыҙа, ғазап, михнәт, интегеү.

МУ́ЧЕНИК *м.* яфа күреүсе, ғазап сигеүсе, интегеүсе, ғазапланыусы, ыҙаланыусы.
МУ́ЧЕНИЦА *женск. р. к* **му́ченик.**
МУ́ЧЕНИЧЕСКИЙ *прил.* интеккән, ғазаплы.
МУ́ЧЕНИЧЕСТВО *с.* ғазап, яфа, ыҙа; ғазап сигеү, ыҙа күреү.
МУЧИ́ТЕЛЬ *м.* интектереүсе, яфалаусы, ғазаплаусы, ыҙалаусы.
МУЧИ́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **мучи́тель.**
МУЧИ́ТЕЛЬНО *нареч.* (*в сильной степени, очень*) бик ныҡ, үтә.
МУЧИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* интектергес, яфалы, ғазаплы, ыҙалы; **мучи́тельный ка́шель** интектергес ютәл; **мучи́тельное сомне́ние** ғазаплы шик.
МУ́ЧИТЬ *несов. кого-что* интектереү, яфалау, ғазаплау, аңһытыу, ыҙалау, ыҙа сиктереү, ыҙалатыу.
МУ́ЧИТЬСЯ *несов.* интегеү, яфаланыу, ғазапланыу, ғазап күреү, ыҙа сигеү, ыҙаланыу; **му́читься над разреше́нием вопро́са** мәсьәләне хәл итә алмай интегеү.
МУЧНИ́СТЫЙ *прил.* онло, крахмаллы; **мучни́стое зерно́** онло ашлыҡ.
МУЧНО́Й *прил.* 1. он; **мучно́й мешо́к** он тоғо; 2. (*приготовленный из муки*) ондан бешерелгән; ҡамыр; 3. *в знач. сущ.* **мучно́е** *с.* ҡамыр ашы, он ашы.
мучу́ *наст. вр.* от **мути́ть.**
МУШИ́НЫЙ *прил.* себен; **муши́ный уку́с** себен тешләүе.
МУ́ШКА I *ж.* 1. *уменьш.-ласк. от* **му́ха;** 2. (*искусственная родинка*) яһалма (*йәки ҡуйылған*) миң.
МУ́ШКА II *ж.* (*для прицеливания*) мушка; ◇ **взять на му́шку** *кого-что* мушкаға алыу.
МУШКЕ́Т *м. ист.* мушкет (*боронғо мылтыҡ*).
МУШКЕТЁР *м. ист.* мушкетёр (*мушкет менән ҡоралланған һалдат*).
МУШМУЛА́ *ж.* мушмула (*ағасы һәм емеше*).
МУШТРА́ *ж.* муштра (*механик дисциплинаға нигеҙләнгән хәрби тәрбиә методы*).
МУШТРОВА́ТЬ *несов. кого-что* муштралау.
МУЭДЗИ́Н, МУЭЗЗИ́Н *м.* мәзин.
мха, мху *и т. д. род., дат. п. и т. д. ед. от* **мох.**
МЧАТЬ *несов.* 1. *кого-что* елдереү, осортоу, осортоп (*йәки саптырып*) алып барыу; **ло́шади мча́ли вса́дников** һыбайлыларҙы аттары елдереп алып китте; 2. *см.* **мча́ться.**
МЧА́ТЬСЯ *несов.* 1. елеү, осоу, сабыу, шәп барыу; **по́езд мчи́тся** поезд шәп бара; **мча́ться во весь опо́р** йән-фарман сабыу; 2. *перен.* (*о времени*) тиҙ үтеү (*йәки уҙыу*).
мчу(сь), мчи́шь(ся) *и т. д. наст. вр. от* **мча́ть(ся).**
МШИ́СТЫЙ *прил.* мүкле, мүк баҫҡан.
МЩЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **мстить;** 2. *см.* **месть.**
мщу *наст. вр. от* **мстить.**
МЫ *мест. личн.* беҙ; **мы с тобо́й** беҙ һинең менән.
МЫ́ЗА *ж.* утар, усадьба (*Эстонияла һәм Балтика буйында*).

МЫ́КАТЬ *несов.*: **го́ре мы́кать** *разг.* интегеү, ғазап сигеү.
МЫ́КАТЬСЯ *несов. разг.* интегеп (*йәки ғазап сигеп*) йөрөү, нужа күреү.
МЫ́ЛИТЬ *несов. кого-что* һабынлау, һабын һөртөү; **мы́лить ру́ки** ҡулды һабынлау.
МЫ́ЛИТЬСЯ *несов.* 1. (*мылить себя*) һабын һөртөү, һабынланыу; 2. (*растворяться*) күбекләнеү; **э́то мы́ло хорошо́ мы́лится** был һабын бик күбекләнә.
МЫ́ЛКИЙ *прил.* яҡшы күбекләнә торған; **мы́лкое мы́ло** яҡшы күбекләнә торған һабын.
МЫ́ЛО *с.* 1. һабын; **хозя́йственное мы́ло** кер һабыны; **туале́тное мы́ло** еҫле һабын; 2. (*пена на лошади*) аҡ күбек; **ло́шадь в мы́ле** ат аҡ күбеккә батҡан.
МЫЛОВА́Р *м.* һабын ҡайнатыусы.
МЫЛОВАРЕ́НИЕ *с.* һабын ҡайнатыу.
МЫЛОВА́РЕННЫЙ *прил.* һабын ҡайнатыу; **мылова́ренный заво́д** һабын ҡайнатыу заводы.
МЫ́ЛЬНИЦА *ж.* һабын һауыты.
МЫ́ЛЬНЫЙ *прил.* һабын; һабынлы; **мы́льная пе́на** һабын күбеге; **мы́льная вода́** һабынлы һыу; ◇ **мы́льный пузы́рь** буш хыял, һабын ҡыуығы (*нигеҙһеҙ, буш нәмә, эшкә ашырылмай торған хыял*); **мы́льный ко́рень** *бот.* һабын тамыр.
МЫЛЬНЯ́НКА *ж. бот.* һабын үләне.
МЫС *м.* 1. *геогр.* морон; 2. (*выдающаяся углом часть чего-л.*) ослауыҡ (*ослайып торған урын*).
МЫ́СЛЕННЫЙ *прил.* уйҙағы, күңелдәге, баштағы; **мы́сленный о́браз** уйҙағы (*йәки* баштағы) образ.
МЫ́СЛИМЫЙ *прил.* (*возможный*) булырға мөмкин, уйларға мөмкин, башҡа һыйҙырырға мөмкин булған; **мы́слимое ли э́то де́ло?** был эштең булыуы мөмкинме?
МЫСЛИ́ТЕЛЬ *м.* фекер эйәһе, акыл эйәһе, тәрән аҡыллы кеше.
МЫСЛИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* фекерләү, фекер йөрөтөү; **мысли́тельная спосо́бность челове́ка** кешенең фекерләү һәләте.
МЫ́СЛИТЬ *несов.* 1. фекерләү; 2. *что* (*представлять себе*) уйлау, күҙ алдына килтереү; **как вы э́то себе́ мы́слите?** был турала һеҙ нисек уйлайһығыҙ?
МЫ́СЛИТЬСЯ *несов.* уйланылыу, күҙ алдына килеү.
МЫСЛЬ *ж.* 1. (*мышление*) фекер, фекерләү; 2. (*продукт размышления; идея*) фекер, уй; **мелькну́ла мысль** уй сағылып китте; **блестя́щая мысль** шәп фекер; **основна́я мысль произведе́ния** әҫәрҙең төп уйы; 3. (*дума*) уй; **погрузи́ться в мы́сли** уйға батыу; 4. *мн.* **мы́сли** (*убеждения*) фекер, ҡараш; ◇ **за́дняя мысль** *см.* **за́дний.**
МЫТ I *м. вет.* һаҡау (*йылҡы ауырыуы*).
МЫТ II *м. ист.* мыт (*боронғо Россияла эске заставалар аша тауар йәки мал йөрөткән өсөн алынған һалым, пошлина*).
МЫТА́РСТВО *с.* интегеү, ғазап, яфа, михнәт.
МЫ́ТЫЙ 1. *прич.* йыуылған; 2. *прил.* таҙа, сайҡалған, йыуылған; **мы́тые фру́кты** йыуылған емеш.

МЫТЬ *несов. кого-что* йыуыу; ✧ **рука́ ру́ку мо́ет** *погов.* ҡул ҡулды йыуа.

МЫТЬЁ *с. см.* мыть *и* мы́ться 1; ✧ **не мытьём, так ка́таньем** *см.* **ката́нье.**

МЫ́ТЬСЯ *несов.* 1. йыуыныу; 2. *страд. к* мыть.

МЫЧА́НИЕ *с.* мөңрәү, баҡырыу, үкереү.

МЫЧА́ТЬ *несов.* 1. мөңрәү, баҡырыу, үкереү; 2. *перен. разг.* (*о человеке*) мығырҙау, мыңғырҙау, мөгөр-мөгөр килеү; **он то́лько мыча́л в отве́т** ул яуап урынына нәмәлер мығырҙаны.

МЫША́СТЫЙ *прил.* (*о масти лошади*) һоро (*ат төҫө*).

МЫШЕЛО́ВКА *ж.* сысҡан ҡапҡаны.

МЫ́ШЕЧНЫЙ *прил.* мускул; **мы́шечная боль** мускул ауыртыуы (*йәки* һыҙлауы).

МЫШИ́НЫЙ *прил.* 1. сысҡан; **мыши́ная но́рка** сысҡан ояһы; 2. (*такой, как у мыши*) сысҡан, сысҡандыҡы кеүек; **мыши́ные гла́зки** сысҡандыҡы кеүек бәләкәй күҙҙәр; 3. (*о цвете*) һоро, сысҡан төҫлө.

МЫ́ШКА *ж.*: **под мы́шкой** ҡултыҡҡа, ҡултыҡ аҫтында; **под мы́шки, под мы́шку** ҡултыҡҡа, ҡултыҡ аҫтына.

МЫШЛЕ́НИЕ *с.* фекерләү.

МЫШО́НОК *м.* сысҡан балаһы.

МЫ́ШЦА *ж.* мускул, һум ит.

МЫШЬ *ж.* сысҡан; **полева́я мышь** баҫыу сысҡаны; ✧ **лету́чая мышь** *см.* **лету́чий.**

МЫШЬЯ́К *м.* мышаяҡ.

МЫШЬЯКО́ВЫЙ *прил.* мышаяҡ, мышаяҡлы; **мышьяко́вый препара́т** мышаяҡ препараты; **мышьяко́вые ру́ды** мышаяҡлы руда.

МЭР *м.* мэр (*ҡайһы бер илдәрҙә муниципалитет башында тороусы*).

МЮРИ́Д *м.* мөрит.

МЮРИДИ́ЗМ *м.* мөритлек.

МЯ́ГКИЙ *прил.* 1. йомшаҡ; **мя́гкий хлеб** йомшаҡ икмәк; **мя́гкая шерсть** йомшаҡ йөн; **мя́гкий свет** йомшаҡ яҡтылыҡ; **мя́гкий го́лос** йомшаҡ (*йәки* яғымлы) тауыш; 2. *перен.* (*уступчивый*) йомшаҡ, йыуаш; **мя́гкий хара́ктер** йомшаҡ характер; 3. (*о погоде, климате*) йомшаҡ, йылы; **мя́гкая зима́** йомшаҡ, йылы килгән ҡыш; **мя́гкий кли́мат** йомшаҡ климат; ✧ **мя́гкая вода́** йомшаҡ һыу; **мя́гкий знак** йомшаҡлыҡ билдәһе; **мя́гкие согла́сные зву́ки** *лингв.* нәҙек тартынҡылар.

МЯГКОСЕРДЕ́ЧИЕ *с.* йомшаҡ күңеллелек, шәфҡәтлелек.

МЯГКОСЕРДЕ́ЧНЫЙ *прил.* йомшаҡ күңелле, шәфҡәтле.

МЯ́ГКОСТЬ *ж. прям. и перен.* йомшаҡлыҡ; **мя́гкость пу́ха** мамыҡтың йомшаҡлығы; **мя́гкость хара́ктера** характерҙең йомшаҡлығы.

МЯГКОТЕ́ЛЫЙ *прил.* (*бесхарактерный*) йомшаҡ, мәмәй, бешмәгән, йыуаш.

МЯГКОШЁРСТНЫЙ, МЯГКОШЁРСТЫЙ *прил.* йомшаҡ йөнлө; **мягкошёрстные о́вцы** йомшаҡ йөнлө һарыҡтар.

МЯГЧИ́ТЬ *несов. что* йомшартыу.

МЯКИ́НА *ж.* кәбәк; ✧ **ста́рого воробья́ на мяки́не не проведёшь** *посл.* ҡарт ҡарғаны кәбәк менән алдай алмаҫһың, донъя күргән кешене алдай алмаҫһың.

МЯКИ́ННЫЙ *прил.* кәбәк; кәбәкле; **мяки́нная пыль** кәбәк туҙаны; **мяки́нный корм** кәбәкле аҙыҡ.

МЯ́КИШ *м.* икмәк йомшағы.

МЯ́КНУТЬ *несов. разг.* йомшарыу.

МЯ́КОТЬ *ж.* 1. йомшаҡ, ит; **мя́коть арбу́за** ҡарбуз ите (*йәки* йомшағы); 2. *разг.* (*о мясе*) һум ит.

МЯ́ЛКА *ж.* 1. талҡы, талҡыуыс; 2. (*для кож*) тире йомшартҡыс.

МЯ́МЛИТЬ *несов.* 1. (*невнятно говорить*) ыҡ-мыҡ килеү, мығырҙау; 2. (*нерешительно действовать*) әкрен (*йәки* яй) ҡыланыу, быжмырҙау, мыштырҙау, ығышыу.

МЯ́МЛЯ *м. и ж. разг.* ныйылдаҡ, бытыҡ, мәмәй (*в разговоре*); мәмәй, йомшаҡ, ығыш (*в действиях*).

МЯСИ́СТЫЙ *прил.* итләҫ, итле.

МЯСНИ́К *м.* ит һатыусы, итсе.

МЯСНО́Й *прил.* 1. ит; **мясна́я ту́ша** ит түшкәһе; **мясна́я торго́вля** ит сауҙаһы; **мясно́й пиро́г** ит пирогы; 2. *с.-х.* (*идущий на мясо*) һуғым; **мясны́е о́вцы** һуғым һарыҡтары; 3. *в знач. сущ.* **мясно́е** *с.* ит, итле аш.

МЯ́СО *с.* ит; **варёное мя́со** бешкән ит; ✧ **ни ры́ба ни мя́со** сейле-бешле бер нәмә, бешмәгән; **пу́шечное мя́со** туп аҙығы.

МЯСОЗАГОТОВИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* ит әҙерләү; **мясозаготови́тельные организа́ции** ит әҙерләү ойошмалары.

МЯСОЗАГОТО́ВКИ *мн.* (*ед.* **мясозагото́вка** *ж.*) ит әҙерләү.

МЯСОКОМБИНА́Т *м.* ит комбинаты.

МЯСОПОСТА́ВКИ *мн.* (*ед.* **мясопоста́вка** *ж.*) ит тапшырыу.

МЯСОРУ́БКА *ж.* ит турағыс, ит тапағыс.

МЯ́ТА *ж.* бөтнөк (*үлән*).

МЯТЕ́Ж *м.* фетнә.

МЯТЕ́ЖНИК *м.* фетнәсе.

МЯТЕ́ЖНЫЙ *прил.* 1. фетнәсе; **мяте́жные войска́** фетнәселәр ғәскәре; 2. *книжн.* (*неспокойный*) тынғыһыҙ; **мяте́жный хара́ктер** тынғыһыҙ характер.

МЯ́ТЛИК *м. бот.* бажат (*үлән*).

МЯ́ТНЫЙ *прил.* бөтнөк; бөтнөклө; **мя́тные ка́пли** бөтнөк дарыуы; **мя́тные конфе́ты** бөтнөклө кәнфит.

МЯ́ТЫЙ *прил.* 1. (*об одежде, тканях*) таушалған, борсолған, бөтәрләнгән; **мя́тое пла́тье** таушалған күлдәк; 2. (*раздавленный*) иҙгән, иҙелгән, тапалған; **мя́тый карто́фель** иҙгән картуф; **мя́тая я́года** иҙелгән еләк; 3. *перен.* (*изнурённый*) таушалған, борсолған; **мя́тый вид** борсолған сырай.

МЯТЬ *несов.* 1. *что* (*разминать*) баҫыу, иҙеү; **мять гли́ну** балсыҡ баҫыу; 2. *что* (*одежду, ткани*) таушалдырыу, тапау, иҙеү, бөтәрләү; 3. *что, спец.* талҡыу, йомшартыу; **мять лён** етен талҡыу; 4. *кого-что, разг.* (*жать*) ҡыҫыу, ҡыҫҡылау.

МЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. бөтәрләнеү, таушалыу; **э́та мате́рия мнётся** был туҡыма тиҙ бөтәрләнә; 2. *перен. разг.* (*смущаться*) борғоланыу, ыҡ-мыҡ итеп тороу, тартынып тороу.

МЯ́УКАНЬЕ *с.* мыйылдау, мыяулау, мыяу-мыяу итеү.

МЯУКАТЬ *несов.* мыйылдау, мыяулау, мыяу-мыяу итеү.

МЯЧ *м.* туп; **футбольный мяч** футбол тубы; **подхватить мяч** тупты эләктереп алыу, тотоп алыу; **отбить мяч** тупты кәксетеү.

Н

НА I *предлог* **1.** *с вин. п.* (*на вопрос «куда?»*) =ға (=гә, =ҡа, =кә), өҫтөнә; **выйти на улицу** урамға сығыу; **положить на стол** өҫтәл өҫтөнә һалыу; **2.** *с вин. п.* (*при обозначении срока*) =ға (=гә, =ҡа, =кә); **взять книгу на два дня** китапты ике көнгә алыу; **3.** *с вин. п.* (*при определении денежной суммы*) =ға (=гә, =ҡа, =кә); **купить на десять рублей** ун һумға һатып алыу; **4.** *с вин. п.* (*при обозначении цели, назначения*) =лыҡ (=лек, =лоҡ, =лөк); **комната на двух человек** ике кешелек бүлмә; **материал на пальто** пальтолыҡ материал; **5.** *с вин. п.* (*при делении, умножении*) =ға (=гә, =ҡа, =кә); **разделить на три** өскә бүлеү; **помножить пять на три** биште өскә ҡабатлау; **6.** *с вин. п.* (*при обозначении образа действия*) =ға (=гә, =ҡа, =кә); **верить на слово** һүҙгә ышаныу; **читать на память** ятҡа (*йәки* күңелдән) уҡыу; **7.** *с вин. п.* (*при глаголе «переводить»*) на (=нә); **перевести книгу на башкирский язык** китапты башҡорт теленә тәржемә итеү; **8.** *с предл. п.* (*на вопрос «где?»*) =да (=дә, =ҙа, =ҙә, =ла, =лә, =та, =тә), өҫтөндә; **оставить на столе** өҫтәлдә ҡалдырыу; **жить на юге** көньяҡта йәшәү; **9.** *с предл. п.* (*при обозначении средств передвижения*) =да (=дә, =ҙа, =ҙә, =ла, =лә, =та, =тә), менән; **плыть на пароходе** пароход менән барыу; **10.** *с предл. п.* (*при посредстве*) =ға (=гә, =ҡа, =кә), менән; **жарить на масле** майға ҡурыу; **завод работает на нефти** завод нефть менән эшләй; **11.** *с предл. п.* (*при обозначении устройства, свойства, состояния*) =лы (=ле, =ло, =лө); **вагон на рессорах** рессорлы вагон; **человек на костылях** ҡултыҡ таяҡлы кеше; **12.** *с предл. п.* (*при глаголах «говорить», «читать», «писать» и т. п.*) =нда (=ндә); **говорить на русском языке** рус телендә һөйләү; **13.** *с предл. п.* (*при глаголе «играть»*) =да (=дә, =ҙа, =ҙә, =ла, =лә, =та, =тә); **играть на рояле** роялдә уйнау; **14.** *с вин. и предл. п.* (*на вопрос «когда?»*) =ына (=енә), =да (=дә, =ҙа, =ҙә, =ла, =лә, =та, =тә); **на другой день** иртәгеһенә; **на той неделе** теге аҙнала; **на праздники** байрамда, байрам ваҡытында; ◇ **ведомость на выдачу зарплаты** эш хаҡы биреү исемлеге; **глух на одно ухо** бер ҡолағы ишетмәй; **испытывать на прочность** ныҡлығын һынап ҡарау; **мастер на все руки** ҡулынан килмәгән эше юҡ; **на бегу** 1) (*во время бега*) югергәндә, югереп барғанда, югереп барышлай; 2) (*торопливо, наспех*) ашығыс, тиҙ генә, үтешләй, юл ыңғайында ғына; **на безрыбье и рак рыба** *погов. соотв.* ит юҡта үпкә лә танһыҡ; **на лету** 1) осҡанда; 2) (*быстро, легко*) етеҙ, еңел, йылдам; **на людях** кеше алдында; **на моих глазах** күҙ алдымда; **на мой взгляд** минең ҡарамаҡҡа; **на свежую голову** саф баш менән; **нечист на руку** ҡулы оҙон, ҡулы тик тормай; **подарить на память** иҫтәлек итеп биреү.

НА II *частица в знач. сказ. разг.* мә; **на, возьми** мә, ал; ◇ **вот тебе и на!** бына һиңә кәрәк булһа!; **на-поди** ни эшләмәк кәрәк, ни эшләйһең инде.

НА= *приставка* **1.** *ҡылым янағанда ҡулланылып, түбәндәгеләрҙе аңлата*: 1) *хәрәкәттең предмет өҫтөнә йүнәлтелеүен*: а) *предметкә яҡынлашып, уға тейеүҙе, мәҫ.* **налететь** (*на провод*) (*сымға*) барып бәрелеү; б) *предметкә һалыуҙы, ҡуйыуҙы, мәҫ.* **наклеить** (*на стену*) (*стенаға*) йәбештереп ҡуйыу; 2) *эш йәки хәрәкәттең предмет өҫтөндә барлыҡҡа килеүен, мәҫ.* **налипнуть** өҫтөнә йәбешеү; 3) *хәрәкәттең тулылығын, етеүен*: а) *хәрәкәттең бер нисә предметкә таралыуын, мәҫ.* **набрать** (*ягод*) (*еләк*) йыйыу; б) *билдәле бер сиккә тиклем үҫтереүҙе, мәҫ.* **нарастить** (*темпы*) (*темпты*) үҫтереү; в) *берәй нәмәне берәй нәмәгә тултырыуҙы, мәҫ.* **накачать** (*шину*) (*шинде*) өрҙөрөп тултырыу; г) *=ся кисәксәһе менән эш-хәрәкәттең тулы булғанлығын, бөткәнлеген, мәҫ.* **нагуляться** туйғансы йөрөү; 4) *эш-хәрәкәттең унса ҙур дәрәжәлә булмағанын, мәҫ.* **напевать** көйләү, йырлап ҡарау; **2.** *ҡайһы бер ҡылымдарҙың тамамланған төрөн, мәҫ.* **написать** яҙып бөтөү; **3.** *сифат һәм исем янағанда ҡулланылып, берәй нәмә өҫтөндә икәнлекте аңлата, мәҫ.* **настенный** стенаға аҫмалы (*йәки* ҡуймалы); **нагрудник** түшелдерек; **4.** *көсәйтеү дәрәжәһе рәүештәр янай, мәҫ.* **накрепко** ныҡ итеп.

НАБАВИТЬ *сов. что* өҫтәү, арттырыу, ҡушыу.

НАБАВКА *ж.* өҫтәмә; **набавка в цене** хаҡҡа өҫтәмә түләү.

НАБАВЛЯТЬ *несов. см.* **набавить.**

НАБАЛДАШНИК *м.* таяҡ башы (*йәки* тотҡаһы).

НАБАЛОВАТЬ *сов. кого, разг.* иркәләтеп боҙоу.

НАБАЛОВАТЬСЯ *сов. разг.* танһығы ҡанғансы (*йәки* туйғансы) шаярыу.

НАБАЛЬЗАМИРОВАТЬ *сов. кого-что* бәлзәмләү; **набальзамировать труп** мәйетте бәлзәмләү.

НАБАТ *м.* һөрән, һөрән һалыу, саң ҡағыу; **бить в набат** 1) һөрән һалыу; 2) *перен.* иғтибарҙы йүнәлдереү, тревога күтәреү.

НАБАТНЫЙ *прил.* һөрән, һөрән һалыу, саң ҡағыу; **набатный колокол** саң ҡағыу ҡыңғырауы.

НАБЕГ *м.* **1.** яу сабыу; һөжүм, баҫҡын, сапҡын; **2.** *перен.* инеү, килеп инеү.

НАБЕГАТЬ *несов.* **1.** *см.* **набежать; 2.** *на кого-что и без доп.* (*нападать*) һөжүм итеү, сапҡын яһау.

НАБЕ́ГАТЬСЯ *сов. разг.* 1. (*вдоволь побегать*) күп (*йәки* туйғансы) югереү; 2. (*устать*) югереп арыу; **он набе́гался за́ день** ул көн буйы югереп арыны.
НАБЕДОКУ́РИТЬ *сов. разг.* бәлә тыуҙырыу.
НАБЕЖА́ТЬ *сов.* 1. *на кого-что* (*наскочить*) югереп килеп менеү, килеп бәрелеү (*йәки* һуғылыу); **са́ни набежа́ли на ло́шадь** сана атҡа барып бәрелде; 2. *на что* (*закрыть собой*) ҡаплау; **на со́лнце набежа́ло о́блако** ҡояшты болот ҡапланы; 3. *разг.* (*сбежаться*) югерешеп килеп йыйылыу; **ребя́та набежа́ли со всех сторо́н** балалар һәр яҡтан югерешеп килде; ◇ **набежа́ли проце́нты** процент артты (*йәки* үҫте).
НАБЕЗОБРА́ЗНИЧАТЬ *сов. разг.* тәртип боҙоп ташлау.
НАБЕКРЕ́НЬ *нареч. разг.* ҡырын; **наде́ть ша́пку набекре́нь** бүректе ҡырын кейеү.
НАБЕЛИ́ТЬ *сов. что, чего* ағартыу, аҡҡа буяу; кершән (*йәки* пудра) һөртөү; **набели́ть лицо́** биткә кершән һөртөү.
НАБЕЛИ́ТЬСЯ *сов.* кершән (*йәки* пудра) һөртөнөү.
НА́БЕЛО *нареч.* аҡҡа, таҙаға; **переписа́ть на́бело** аҡҡа күсереп яҙыу.
НА́БЕРЕЖНАЯ *ж.* 1. (*берег*) (*таш һ. б.*) менән нығытылған (*йәки* кәпләнгән) яр; **грани́тная на́бережная** гранит менән кәпләнгән яр; 2. (*улица*) һыу (*йәки* яр) буйы урамы.
НАБИВА́ТЬ *несов. см.* **наби́ть.**
НАБИВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **наби́ться;** 2. *страд. к* **набива́ть.**
НАБИ́ВКА *ж.* 1. *см.* **наби́ть** 1, 3, 5; **наби́вка папиро́с** папирос тултырыу; 2. *разг.* (*то, чем набито*) тултыра торған нәмә.
НАБИВНО́Й *прил.* 1. тултырылған, тултырып яһалған; **набивно́й тюфя́к** тултырылған түшәк; 2. *текст.* биҙәкле, биҙәк төшөрөлгән (*йәки* баҫылған); **набивно́й си́тец** биҙәкле ситса.
НАБИРА́ТЬ *несов. см.* **набра́ть.**
НАБИРА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **набра́ться;** 2. *страд. к* **набира́ть.**
НАБИ́ТЫЙ *прич.* тыңҡыслап (*йәки* тығыҙ итеп) тултырылған; шығырым тулы, тулған.
НАБИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*наполнить*) тыңҡыслап (*йәки* төйгөсләп) тултырыу, тулғансы һалыу; **наби́ть по́греб льдом** мөгәрәпкә боҙ тултырыу; 2. *что* (*насадить, надеть*) кейҙереү, һуғыу; **наби́ть о́бруч на бо́чку** мискәгә ҡоршау һуғыу; 3. *что, тех.* (*натиснить, отпечатать узор*) биҙәк төшөрөү, биҙәкләү; **наби́ть си́тец** ситсаға биҙәк төшөрөү; 4. *что, кого-чего* (*настрелять*) күп итеп атып алыу; **наби́ть у́ток** күп итеп өйрәк атып алыу; 5. *что, чего* (*вколотить*) ҡағыу; **наби́ть гвозде́й** сөй (*йәки* ҡаҙаҡ) ҡағыу; 6. *что, чего* (*разбить*) ватыу, ярыу, онтау; **наби́ть посу́ды** һауыт-һаба ватыу; ◇ **наби́ть карма́н** кеҫә ҡалынайтыу, байығыу; **наби́ть оско́мину** *см.* **оско́мина; наби́ть ру́ку** оҫтарып китеү, таҫылланып алыу; **наби́ть це́ну** хаҡ күтәреү (*йәки* арттырыу).

НАБИ́ТЬСЯ *сов.* тулыу, шығырым тулыу; **в ко́мнату наби́лось мно́го наро́ду** *безл.* бүлмәгә халыҡ (*йәки* кешеләр) тулды.
НАБЛЮДА́ТЕЛЬ *м.* күҙәтсе, күҙәтеүсе, ҡарап тороусы.
НАБЛЮДА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* күҙәтеүсәнлек.
НАБЛЮДА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. оҫҡор күҙле, һынамышлы; **наблюда́тельный ребёнок** оҫҡор күҙле бала; **наблюда́тельный взгляд** һынамышлы ҡараш; 2. күҙәтеү, ҡарап тороу; **наблюда́тельный пункт** күҙәтеү пункты.
НАБЛЮДА́ТЬ *несов.* 1. *кого-что, за кем-чем и без доп.* (*следить глазами*) күҙәтеү, күҙәтеп ҡарап тороу; 2. *кого-что* (*с целью изучения*) күҙәтеү, өйрәнеп (*йәки* тикшереп) тороу; **наблюда́ть со́лнечное затме́ние** ҡояш тотолоуын күҙәтеү; 3. *за кем-чем, над кем-чем* (*иметь надзор*) күҙәтеп тороу; **милиционе́р наблюда́ет за у́личным движе́нием** милиционер урамдағы хәрәкәтте күҙәтеп тора.
НАБЛЮДА́ТЬСЯ *несов.* 1. (*бывать, случаться; обнаруживаться*) булыу; күренеү, һиҙелеү; 2. *страд. к* **наблюда́ть** 2.
НАБЛЮДЕ́НИЕ *с. см.* **наблюда́ть; быть под наблюде́нием врача́** врач күҙәтеүендә булыу.
НАБО́ЖНЫЙ *прил.* динсел, тәҡүә.
НАБО́ЙКА *ж.* 1. *см.* **наби́ть** 2; 2. *текст.* (*ткань с набивным узором*) биҙәкле туҡыма; 3. (*на каблуке*) набойка; **рези́новые набо́йки** резина набойкалар.
НАБО́ЙЩИК *м.* 1. (*рабочий*) тултырыусы (*эшсе*); 2. *текст.* биҙәкләүсе, биҙәк баҫыусы (*йәки* төшөрөүсе).
НА́БОК *нареч.* ҡырын, бер яҡҡа; **шля́па сби́лась на́бок** эшләпә ҡырын киткән.
НАБОЛЕ́ВШИЙ 1. *прич.* ауыртҡан, ауырта торған, һыҙлаусан; 2. *прил.* кисектерелмәй торған, борсой торған; **наболе́вший вопро́с** борсой торған мәсьәлә.
НАБОЛЕ́ТЬ *сов.* 1. ауыртыу, һыҙлау; 2. *перен.* әрнеү, борсолоу; **на душе́ наболе́ло** *безл.* йөрәк әрней.
НАБОЛТА́ТЬ I *сов. что, чего, разг.* (*намешать*) болғап (*йәки* туғып) ҡойыу; **наболта́ть яи́ц в молоко́** йомортҡаны һөткә туғып ҡойыу.
НАБОЛТА́ТЬ II *сов. что, чего, разг.* (*наговорить*) күп лығырҙау, юҡ-бар һөйләп ташлау.
НАБОЛТА́ТЬСЯ *сов. разг.* туйғансы (*йәки* күп) һөйләшеү, ләстит һатыу; **они́ вдо́воль наболта́лись за ве́чер** улар кис буйына туйғансы һөйләшеп ултырҙылар.
НАБО́Р *м.* 1. *см.* **набра́ть** 2; 2. (*комплект*) йыйылма, набор; **набо́р инструме́нтов** инструменттәр наборы; 3. *полигр.* набор (*йыйылған хәрефтәр*); ◇ **набо́р слов** һүҙ ҡорамаһы (*йәки* бутҡаһы).
НАБО́РНЫЙ *прил. полигр.* набор; **набо́рный цех** набор цехы.
НАБО́РЩИК *м.* хәреф йыйыусы, наборщик.
НАБО́РЩИЦА *женск. р. к* **набо́рщик.**
НАБРА́СЫВАТЬ I *несов. см.* **наброса́ть.**
НАБРА́СЫВАТЬ II *несов. см.* **набро́сить.**

НАБРА́СЫВАТЬСЯ *несов. см.* **набро́ситься.**

НАБРА́ТЬ *сов.* 1. *что, чего* йыйыу, алыу, тултырыу; **набра́ть я́год** еләк йыйыу; 2. *что, полигр.* йыйыу; **набра́ть заме́тку пети́том** мәҡәләне петит менән йыйыу; 3. *что, перен.* (*достигнуть нужной степени чего-л.*) шәбәйтеү; **набра́ть те́мпы в рабо́те** эштә темпты шәбәйтеү.

НАБРА́ТЬСЯ *сов.* (*скопиться*) йыйылыу; **набрало́сь мно́го наро́ду** *безл.* күп кеше йыйылды; ◇ **набра́ться хра́брости** батырайып (*йәки* ҡыйыуланып) китеү.

НАБРЕДА́ТЬ *несов. см.* **набрести́.**

НАБРЕСТИ́ *сов.* 1. *на кого-что* (*натолкнуться*) килеп бәрелеү; өҫтөнә барып сығыу, тап булыу, юлығыу; 2. *безл.* (*собраться*) йыйылыу; **набрело́ нема́ло люде́й** байтаҡ кеше йыйылды; 3. *на что* (*обнаружить что-л.*) тап булыу, табыу.

НАБРОСА́ТЬ *сов.* 1. *что, чего* (*накидать*) ташлау, ташлап бөтөү, өйгөләп (*йәки* күп итеп) ташлау; 2. *что* (*наспех написать*) һыҙғылау, яҙғылау, һыҙғылап (*йәки* яҙғылап) ташлау; 3. *что* (*нарисовать, изобразить*) дөйөм һыҙатта һүрәтләү, һүрәтләп биреү.

НАБРО́СИТЬ *сов. что* ябыу, һалыу; **набро́сить плато́к на пле́чи** яурынға яулыҡ һалыу (*йәки* ябыу).

НАБРО́СИТЬСЯ *сов.* 1. *на кого-что* (*напасть*) ташланыу, өҫтөнә ташланыу; атлығыу; 2. *на что, разг.* ⁼ға (⁼гә) тотоноу (*йәки* керешеү), йәбешеп ятыу; **набро́ситься на кни́ги** китап уҡырға тотоноу.

НАБРО́СОК *м.* һыҙынты, ҡаралама (*берәй нәмәнең дөйөм һыҙаттарынан ғына торған яҙмаһы*); **набро́сок рома́на** романдың ҡараламаһы.

НАБРЫ́ЗГАТЬ *сов. что, чего и без доп.* сәсрәтеү, сәсрәтеп бөтөрөү, өҫтөнә сәсрәтеү; һибеү, һирпеү.

НАБРЮ́ШНИК *м.* эс япҡысы, бауырлыҡ (*йылылыҡ һ. б. өсөн эскә яба торған*).

НАБРЮ́ШНЫЙ *прил.* эс(тәге); эскә (*йәки* ҡорһаҡҡа) ҡуйыла торған; **набрю́шный жирово́й слой** *анат.* ҡаҙы, эс майы; **набрю́шный банда́ж** *мед.* эскә ҡуйыла торған бандаж, эс бандажы.

НАБУХА́НИЕ *с. см.* **набу́хнуть; набуха́ние по́чек** бөрөләрҙең бүртеүе.

НАБУХА́ТЬ *несов. см.* **набу́хнуть.**

НАБУ́ХНУТЬ *сов.* 1. күбеү, бүртеү; бүртенеү, тиртеү; **по́чки на дере́вьях набу́хли** ағастарҙа бөрөләр бүртенде; 2. (*распухнуть*) шешеү, шешенеү; **ве́ки набу́хли** күҙ ҡабаҡтары шешенгән.

НАВА́ГА *ж.* навага (*балыҡ*).

НАВАЖДЕ́НИЕ *с.* вәсүәсә, ҡотҡо.

НАВА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **навали́ть.**

НАВА́ЛИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **навали́ться;** 2. *страд. к* **нава́ливать** (*см.* **навали́ть** 1, 2).

НАВАЛИ́ТЬ *сов. что, чего, разг.* 1. йөкмәтеү, тейәү, өҫтөнә һалыу (*йәки* ауҙарыу, йығыу, ҡолатыу, өйөү); **навали́ть мешо́к на теле́гу** тоҡто арбаға һалыу; 2. (*положить в беспорядке*) ҡалай етте шулай, теләһә нисек ауҙарыу (*йәки* һалыу, тейәү, өйөү); 3. *обычно безл. разг.* (*надуть, нагнать снега*) күп итеп яуыу.

НАВАЛИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*налечь*) бөтә ауырлығын һалыу, һөйәлеү; 2. *перен.* (*напасть*) ташланыу, ябырылыу.

НАВА́ЛКА *ж. см.* **навали́ть** 1; **нава́лка у́гля́** күмер тейәү; ◇ **в нава́лку** теләһә нисек тейәлгән.

НАВАЛООТБО́ЙЩИК *м. горн.* навалоотбойщик (*тау эшсеһе*).

НАВА́ЛОЧНЫЙ *прил.* ауҙарып тейәй торған; **нава́лочная маши́на** ауҙарып тейәй торған машина.

НАВАЛЯ́ТЬ *сов. что, чего* 1. баҫыу, баҫып ташлау; **наваля́ть ва́ленок** быйма баҫып ташлау; 2. *прост.* (*сделать небрежно*) әтмәләү.

НАВА́Р *м.* һөҙлөк.

НАВА́РИВАТЬ *несов. см.* **навари́ть.**

НАВА́РИСТЫЙ *прил.* һөҙлөклө; **нава́ристый суп** һөҙлөклө һурпа.

НАВАРИ́ТЬ *сов.* 1. *что, чего* күп итеп бешереү; **навари́ть щей** күп итеп кәбеҫтә ашы бешереү; 2. *что, тех.* (*увеличить какой-л. металлический предмет*) ҡыҙҙырып йәбештереү.

НАВА́РКА *ж.* 1. *см.* **навари́ть** 2; 2. *тех.* (*то, что наваривают*) ҡыҙҙырып йәбештерелгән әйбер.

НАВАРНО́Й *прил. тех.* ҡыҙҙырып йәбештерелгән.

НАВА́ЩИВАТЬ *несов. см.* **навощи́ть.**

НАВЕВА́ТЬ *несов. см.* **наве́ять.**

НАВЕ́ДАТЬСЯ *сов. разг.* хәл белергә инеп (*йәки* кереп) сығыу.

НАВЕ́ДЫВАТЬСЯ *несов. см.* **наве́даться.**

НАВЕЗТИ́ *сов. что, чего* ташып (*йәки* килтереп) ташлау, килтереп тултырыу; **навезти́ това́ров** тауар килтереп тултырыу.

НАВЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **наве́ять.**

НАВЕ́К, НАВЕ́КИ *нареч.* мәңгегә, мәңгелеккә, ғүмергә, ғүмерлеккә.

НАВЕРБОВА́ТЬ *сов. что, кого-чего* йыйып алыу, туплау; вербовать итеү.

НАВЕ́РНО, НАВЕ́РНОЕ *нареч. в знач. вводн. сл.* моғайын, күрәһең, шәт(тә); ⁼дыр (⁼дер, ⁼ҙыр, ⁼ҙер); **наве́рно, так и бу́дет** моғайын, шулай булыр ҙа.

НАВЕРНУ́ТЬ *сов. что* 1. (*навинтить*) бороу, бороп кейҙереү (*йәки* индереү, ҡуйыу, кертеү); 2. (*намотать*) урау, урап ҡуйыу.

НАВЕРНУ́ТЬСЯ *сов.* йәш тулыу, йәшләнеү; **на глаза́ наверну́лись слёзы** күҙгә йәш тулды.

НАВЕРНЯКА́ *нареч. разг.* 1. (*несомненно; обязательно*) әлбиттә, мотлаҡ, һис шикһеҙ; 2. (*безошибочно*) яңылышмай, ныҡ ышанып, тулы ышаныс менән; **де́йствовать наверняка́** ныҡ ышанып эш итеү.

НАВЕРСТА́ТЬ *сов. что* тултырыу, ҡаплау, эшләп бөтөрөү; **наверста́ть упу́щенное** эшләнмәй ҡалған эште эшләп бөтөрөү.

НАВЕРТЕ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*намотать*) урау, урап ҡуйыу; 2. *что, чего* бороп тишеү; **наверте́ть отве́рстий** бороп тишек тишеү.

НАВЁРТЫВАТЬ *несов. см.* **наверну́ть** *и* **наверте́ть** 1.

НАВЁРТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **навернýться;** 2. *страд. к* **навёртывать.**

НАВЕ́РХ *нареч.* 1. үргә, өҫкә, юғарыға; **положи́ть чемода́н наве́рх** сумаҙанды юғарыға ҡуйыу; **ле́стница ведёт наве́рх** баҫҡыс юғарыға алып мена; **жир всплыл наве́рх** май өҫкә ҡалҡып сыҡҡан; 2. (*ввысь, вверх*) үргә, юғары(ға); **посмотре́ть наве́рх** юғарыға ҡарау.

НАВЕРХУ́ *нареч. в разн. знач.* үрҙә, өҫтә, юғарыла.

НАВЕ́С *м.* лапаҫ, япма, әүеҫлек, түбәлек, сыт.

НАВЕСЕЛЕ́ *нареч. разг.* ҡыҙмаса.

НАВЕ́СИТЬ *сов. что* 1. элеү, ҡуйыу; **наве́сить дверь** ишек ҡуйыу; 2. (*прицепить, привязать*) тағыу, эләктереү, бәйләү.

НАВЕ́СКА *ж.* 1. *см.* **наве́сить; наве́ска проводо́в** сым элеү (*йәки* тартыу); 2. (*петля*) тимер тупһа, шалнир; **желе́зная наве́ска** тимер шалнир.

НАВЕСНО́Й *прил.* аҫма(лы), элмә(ле); **навесны́е замки́** аҫмалы йоҙаҡ.

НАВЕ́СНЫЙ *прил.* лапаҫ, япма, әүеҫлек, түбәлек, сыт; **наве́сный столб** лапаҫ бағанаһы.

НАВЕСТИ́ *сов.* 1. *кого-что* (*направить, привести*) юнәлтеү төшөрөү; **навести́ на след** эҙгә төшөрөү; 2. *кого-что, перен.* юнәлтеү, тыуҙырыу, бороу; **навести́ на мысль** фекер тыуҙырыу; **навести́ речь на что́-либо** һүҙҙе икенсе берәй нәмәгә бороу; 3. *что* (*нацелить*) төбәү, төҙәү, тоҫҡау, юнәлтеү; **навести́ револьве́р** револьверҙе тоҫҡау; 4. *что* (*устроить, сделать*) һалыу, эшләү, төҙөү; **навести́ мост** күпер һалыу; 5. *что, перен. разг.* урынлаштырыу; **навести́ поря́док** тәртип урынлаштырыу; ◇ **навести́ кри́тику** тәнҡитләү; **навести́ спра́вку** белеү, һорашып белеү, һорашыу.

НАВЕСТИ́ТЬ *сов. кого-что* хәл белергә барыу (*йәки* инеп сығыу).

НАВЕ́ТРЕННЫЙ *прил.* ел яғындағы; **наве́тренный борт корабля́** караптың ел яғындағы борты.

НАВЕ́ЧНО *нареч.* мәңгегә, мәңгелеккә, ғүмергә, ғүмерлеккә.

НАВЕ́ШАТЬ I *сов. что, чего* (*повесить*) күп итеп элеп бөтөү.

НАВЕ́ШАТЬ II *сов. что, чего* (*на весах*) үлсәп ҡуйыу; **наве́шать муки́** ондо үлсәп ҡуйыу.

НАВЕ́ШИВАТЬ I *несов. см.* **наве́сить** *и* **наве́шать** I.

НАВЕ́ШИВАТЬ II *несов. см.* **наве́шать** II.

НАВЕЩА́ТЬ *несов. см.* **навести́ть.**

НАВЕ́ЯТЬ *сов.* 1. *что* өрөп алып килеү (*йәки* килтереү); ... булып китеү; **ве́тер наве́ял прохла́ду** елаҫ булып китте; 2. *что, перен.* килтереү; **наве́ять сон** йоҡо килтереү; 3. *что, чего, с.-х.* елгәреү; **наве́ять пшени́цы** бойҙай елгәреү.

НА́ВЗНИЧЬ *нареч.* салҡан, салҡатан.

НАВЗРЫ́Д *нареч.*: **пла́кать навзры́д** үкһеп илау.

НАВИГА́ТОР *м.* навигатор (*караптарҙың барыу юлын иҫәпләп сығарыусы һәм торған урынын билдәләүсе белгес*).

НАВИГАЦИО́ННЫЙ *прил.* навигация; **навигацио́нный пери́од** навигация ваҡыты; **навигацио́нные прибо́ры** навигация приборҙары.

НАВИГА́ЦИЯ *ж.* навигация (1. *пароходтар, караптар йөрөшө*; 2. *караптар, пароходтар йөрөү ваҡыты, сезоны*; 3. *караптарҙың барыр юлын иҫәпләп сығарыу һәм диңгеҙҙәге урынын практик билдәләү фәне*).

НАВИДА́ТЬСЯ *сов. разг.* күпте күреү, башынан кисереү.

НАВИНТИ́ТЬ *сов. что* бороу, бороп кейҙереү (*йәки* ҡуйыу, индереү, кертеү).

НАВИНТИ́ТЬСЯ *сов.* боролоу, бороп кейҙерелеү (*йәки* ҡуйылыу, индерелеү, кертелеү); **га́йка навинти́лась** гайка боролған.

НАВИ́НЧИВАТЬ *несов. см.* **навинти́ть.**

НАВИСА́ТЬ *несов. см.* **нави́снуть.**

НАВИ́СЛЫЙ *прил. разг. см.* **нави́сший.**

НАВИ́СНУТЬ *сов.* 1. *на что* (*спуститься, свеситься*) һалынып (*йәки* аҫылынып) тороу, һалынып төшөү; 2. *над кем-чем, перен.* (*об опасности, бедствии и т. п.*) килеп баҫыу (*йәки* тыуыу).

НАВИ́СШИЙ 1. *прич. прям. и перен.* һалынып (*йәки* аҫылынып) торған; килеп тыуған; 2. *прил.* һалынҡы, һалынып (*йәки* аҫылынып) торған; **нави́сшие бро́ви** һалынып торған ҡаш.

НАВИ́ТЬ *сов. что, чего* 1. (*намотать*) сырмау, урау, сырмап (*йәки* урап) ҡуйыу; 2. (*изготовить витьём*) ишеү, үреү, ишеп (*йәки* үреп) ҡуйыу.

НАВЛЕКА́ТЬ *несов. см.* **навле́чь.**

НАВЛЕ́ЧЬ *сов. что* тыуҙырыу, килтереү, сығарыу; **навле́чь беду́** бәлә тыуҙырыу (*йәки* килтереү).

НАВОДИ́ТЬ *несов. см.* **навести́.**

НАВО́ДКА *ж.* 1. *см.* **навести́** 3, 4; **наво́дка мо́ста́** күпер һалыу; 2. *воен.* төбәү, төҙәү, тоҫҡау; **наво́дка ору́дий** орудиене төҙәү.

НАВОДНЕ́НИЕ *с.* 1. һыу баҫыу; 2. *см.* **наводни́ть.**

НАВОДНИ́ТЬ *сов. что* тултырыу, күмеү, килтереп тултырыу, тултырып ташлау; **наводни́ть ры́нок това́рами** баҙарға тауар килтереп тултырыу.

НАВОДНО́Й *прил.*: **наводно́й мост** һүтелмәле күпер.

НАВОДНЯ́ТЬ *несов. см.* **наводни́ть.**

НАВО́ДЧИК *м.* 1. *воен.* төбәүсе, тоҫҡаусы, күҙәүсе; 2. (*рабочий*) көмөш югертеүсе, ялатыусы, ялтыратыусы, төшөрөүсе; **наво́дчик зерка́л** көҙгөгә көмөш югертеүсе; 3. (*вор*) бурлыҡҡа башлап йөрөтөүсе.

НАВОДЯ́ЩИЙ *прил.*: **наводя́щий вопро́с** ярҙамсы һорау.

НАВО́З *м.* тиҙәк, тиреҫ.

НАВО́ЗИТЬ *несов. что, с.-х.* тиреҫләү, тиҙәкләү.

НАВОЗИ́ТЬ I *несов. см.* **навезти́.**

НАВОЗИ́ТЬ II *сов. что, кого-чего* ташып алыу (*йәки* ҡуйыу); **навози́ть дров на́ зиму** ҡышҡылыҡ утын ташып ҡуйыу.

НАВО́ЗНИК *м. зоол.* тиреҫ ҡуңыҙы.

НАВО́ЗНЫЙ *прил.* тиреҫ; **наво́зная ку́ча** тиреҫ өйөмө; **наво́зные ви́лы** тиреҫ һәнәге.

НАВО́Й *м. текст.* шөйтө (*киндер һуҡҡандағы буйлыҡ*).

НА́ВОЛОКА, НА́ВОЛОЧКА *ж.* ястыҡ (*йәки* мендәр) тышы (*верхняя*); кәпрән (*нижняя*).
НАВОРА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **наворотить.**
НАВОРОВА́ТЬ *сов. что, чего* күп итеп урлау, урлап йыйыу.
НАВОРОТИ́ТЬ *сов. что, чего, разг.* 1. теләһә нисек өйөп ҡуйыу; ауҙарып (*йәки* ҡутарып) ташлау; 2. *перен.* нисек етте шулай эшләү (*йәки* һөйләү, яҙыу).
НАВОРОШИ́ТЬ *сов. что, чего, разг.* (*о сене*) ҡабартып сығыу, әйләндереп сығыу.
НАВОРЧА́ТЬ *сов. на кого-что, разг.* һуҡранып ҡуйыу, әрләп (*йәки* орошоп) ташлау.
НАВОСТРИ́ТЬ *сов.*: **навостри́ть у́ши** ҡолаҡ ҡарпайтыу (*йәки* һағайтыу); **навостри́ть лы́жи** тайырға (*йәки* ҡасырға) әҙерләнеү.
НАВОЩИ́ТЬ *сов. что* балауыҙлау, балауыҙ һеңдереү.
НАВРА́ТЬ *сов. разг.* 1. *что, чего и без доп.* (*солгать*) алдау, ялғанлау; 2. *на кого* (*наклеветать*) яла яғыу; 3. *в чём* (*ошибиться*) яңылышыу, хаталаныу, хата ебәреү.
НАВРЕДИ́ТЬ *сов. кому-чему* (күп) зыян (*йәки* зарар) килтереү (*йәки* итеү).
НАВРЯ́Д ЛИ *частица разг.* ай-һай, -ерме икән һуң; **навря́д ли он прие́дет сего́дня** ай-һай, бөгөн ул килерме икән һуң.
НАВСЕГДА́ *нареч.* мәңгегә, ғүмергә, бөтөнләйгә.
НАВСТРЕ́ЧУ *нареч.* ҡаршы, ҡара-ҡаршы; ◇ **идти́ навстре́чу** *кому* ярҙам итеү, ярҙам ҡулын һуҙыу.
НА́ВЫК *м.* күнекмә; **трудовы́е на́выки** хеҙмәт күнекмәләре.
НАВЫ́КАТ, НАВЫ́КАТЕ: **глаза́ навы́кат (навы́кате)** аҡыш (*йәки* таҫыр) күҙ.
НАВЫ́ЛЕТ *нареч.* үтәнән-үтә(гә), үтә тишеп; **он ра́нен пу́лей навы́лет** уны пуля үтәнән-үтәгә яралаған.
НАВЫ́НОС *нареч. разг.* алып сығыуға (*йәки* сығыу өсөн) (*һатылған урынында эсмәй торған эсемлектәргә ҡарата*).
НАВЫПУСК *нареч.* өҫтөнән (һалып), сығарып; **носи́ть брю́ки навы́пуск** салбарҙы ҡуңыс өҫтөнән сығарып кейеү.
НАВЫ́РЕЗ *нареч.* киҫтереп ҡарап; **купи́ть арбу́з навы́рез** ҡарбузды киҫтереп ҡарап һатып алыу.
НАВЫ́ТЯЖКУ *нареч.*: **стоя́ть навы́тяжку** тура баҫып тороу.
НАВЬЮ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **навью́чить.**
НАВЬЮ́ЧИТЬ *сов. кого-что* артыу, артып тейәү, йөкмәтеү.
НАВЯЗА́ТЬ I *сов.* 1. *что на что* (*завязать*) тағыу, бәйләү, урау, бәйләп (*йәки* урап) ҡуйыу; 2. *что, чего* (*изготовить вязанием*) бәйләү, бәйләп ташлау; 3. *кого-что, перен.* (*принудить*) көсләп тағыу; **навяза́ть своё мне́ние** үҙ фекерен көсләп тағыу.
НАВЯЗА́ТЬ II *несов. см.* **навя́знуть.**
НАВЯЗА́ТЬСЯ *сов. разг.* бәйләнеү, тағылыу, тыҡшыныу; тырышыу; **навяза́ться в знако́мые** таныш булырға тырышыу.
НАВЯ́ЗНУТЬ *сов.* эләгеү, йәбешеү; ◇ **навя́зло в зуба́х** *см.* **зуб.**
НАВЯ́ЗЧИВЫЙ *прил.* 1. (*назойливый*) бәйләнсек, һырынҡаҡ; 2. *перен.* (*неотступный*) баштан китмәй торған, бәйләнеп ята торған, ҡотолоп булмай торған.
НАВЯ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **навяза́ть** I.
НАВЯ́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **навяза́ться;** 2. *страд. к* **навя́зывать.**
НАВЯ́ЛИТЬ *сов. что, чего* көнгә (*йәки* ҡояшҡа) ҡуйып киптереү, ҡаҡлау; **навя́лить ры́бы** балыҡ ҡаҡлау.
НАГА́ЙКА *ж.* ҡамсы, туйыр.
НАГА́Н *м.* наган.
НАГА́Р *м.* яныҡ; **нага́р на свече́** шәм янығы.
НАГИБА́ТЬ *несов. см.* **нагну́ть.**
НАГИБА́ТЬСЯ *несов. см.* 1. **нагну́ться;** 2. *страд. к* **нагиба́ть.**
НАГИШО́М *нареч. разг.* яланғас, шыр (*йәки* сер) яланғас.
НАГЛА́ДИТЬ *сов. разг.* 1. *что* (*хорошо выгладить*) яҡшылап үтекләү; 2. *что, чего* (*выгладить в каком-л. количестве*) үтекләп алыу (*йәки* ҡуйыу); **нагла́дить мно́го белья́** күп итеп бельё үтекләп алыу.
НАГЛА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **нагла́дить.**
НАГЛА́ЗНИК *м.* 1. күҙелдерек (*күҙҙе зарарланыуҙан һаҡлау өсөн*); 2. ҡолаҡса (*ат артына ҡарап бармаһын өсөн юғәнгә тегелгән күн*).
НАГЛА́ЗНЫЙ *прил.*: **нагла́зный щито́к** күҙелдерек.
НАГЛЕ́ТЬ *несов.* оятһыҙланыу, битһеҙләнеү, оятһыҙлана барыу.
НАГЛЕ́Ц *м.* оятһыҙ (*йәки* битһеҙ) кеше.
НА́ГЛОСТЬ *ж.* оятһыҙлыҡ, битһеҙлек.
НАГЛОТА́ТЬСЯ *сов.* күп йотоу; **наглота́ться пы́ли** күп саң йотоу.
НА́ГЛУХО *нареч.* томалап, ныҡ итеп.
НАГЛУШИ́ТЬ *сов. что, кого-чего, разг.* шаңғытыу, шаңҡытыу; **наглуши́ть ры́бы** балыҡ шаңҡытыу.
НА́ГЛЫЙ *прил.* оятһыҙ, битһеҙ, тупаҫ, әҙәпһеҙ, һөмһеҙ; **на́глый челове́к** оятһыҙ кеше; **на́глый отве́т** тупаҫ яуап.
НАГЛЯДЕ́ТЬСЯ *сов.* 1. *на кого-что* (*вдоволь насмотреться*) туйғансы ҡарау, күреп туйыу; 2. *кого-чего* (*многое увидеть*) күп күреү (*йәки* кисереү, осратыу).
НАГЛЯ́ДНОСТЬ *ж.* 1. (*убедительность*) асыҡлыҡ; 2. (*иллюстративность*) күргәҙмә материалдарҙы файҙаланыу (*уҡытыуҙа*).
НАГЛЯ́ДНЫЙ *прил.* 1. (*убедительный*) асыҡ, күренеп торған; **нагля́дное доказа́тельство** асыҡ дәлил; 2. күргәҙмә(ле); **нагля́дные посо́бия** күргәҙмә пособиеләр.
НАГНА́ИВАТЬСЯ *несов. см.* **нагнои́ться.**
НАГНА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* ҡыуып етеү; (ҡалған эште) эшләп ҡуйыу; **парохо́д нагна́л ба́ржу** пароход баржаны ҡыуып етте; **нагна́ть упу́щенное** ҡалған эште эшләп ҡуйыу; 2. *что, кого-чего* (*сосредоточить*) ҡыуып алып килеү, ҡыуып килтереү; 3. *что, чего, перен. разг.* (*внушить какое-л. чувство*) килтереү, һалыу; **нагна́ть стра́ху** ҡурҡыу һалыу, ҡурҡытыу; **нагна́ть сон** йоҡо килтереү; 4. *что, чего* (*добыть перегонкой*) ҡайнатып (*йәки* ҡыуып) алыу; **нагна́ть спи́рту** спирт ҡыуып алыу; ◇ **нагна́ть це́ну** хаҡын үтә арттырыу.

НАГНЕСТИ́ *сов. что* ҡыҫып тултырыу; **нагнести́ во́здух** һауа ҡыҫып тултырыу; ◇ **нагнести́ давле́ние** баҫымды арттырыу (*йәки* көсәйтеү).
НАГНЕТА́ТЕЛЬ *м. тех.* нагнетатель.
НАГНЕТА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* ҡыҫып тултыра торған; **нагнета́тельный насо́с** *тех.* ҡыҫып тултыра торған насос.
НАГНЕТА́ТЬ *несов. см.* **нагнести́.**
НАГНОЙ́ТЬСЯ *сов.* эренләү, эрен йыйыу.
НАГНУ́ТЬ *сов. что* эйеү, эйелтеү, иңкәйтеү, бөгөү; **нагну́ть ве́тку** ботаҡты эйеү.
НАГНУ́ТЬСЯ *сов.* эйелеү, иңкәйеү, бөгөлөү.
НАГОВА́РИВАТЬ *несов. см.* **наговори́ть.**
НАГОВО́Р *м.* 1. *разг.* (*клевета*) яла, ошаҡ; 2. (*заклинание*) сихыр, өшкөрөү, әфсенләү.
НАГОВОРИ́ТЬ *сов.* 1. *что, чего* (*сказать*) күп (*йәки* артыҡ) һөйләү, һөйләп ташлау; 2. *на кого-что, разг.* (*наклеветать*) ошаҡлау, яла яғыу; 3. *что, тех.* (*произвести звукозапись*) һөйләп яҙҙырыу (*пластинкаға*).
НАГОВОРИ́ТЬСЯ *сов.* туйғансы (*йәки* танһыҡ ҡанғансы) һөйләшеү.
НАГО́Й *прил. прям. и перен.* яланғас, шәп-шәрә.
НАГОЛО́, НА́ГОЛО *нареч.*: **с ша́шками на́голо́** ҡындан һурылған ҡылыстар менән; **остри́чь го́лову на́голо́** сәсте ҡырып алдырыу.
НА́ГОЛОВУ *нареч.*: **разби́ть на́голову** ҡырып бөтөрөү, тар-мар итеү.
НАГОЛОДА́ТЬСЯ *сов. разг.* асҡа интегеү.
НАГО́ЛЬНЫЙ *прил. обл.* тышһыҙ; **наго́льный тулу́п** тышһыҙ толоп.
НАГОНЯ́Й *м.*: **дать нагоня́й** бешеү, һүгеү, арт һабағын уҡытыу; **получи́ть нагоня́й** шелтә алыу.
НАГОНЯ́ТЬ *несов. см.* **нагна́ть.**
НА-ГОРА́ *нареч. горн.* өҫкә, ер өҫтөнә; **вы́дать у́голь на-гора́** таш күмерҙе ер өҫтөнә сығарыу.
НАГОРА́ТЬ *несов. см.* **нагоре́ть.**
НАГОРЕ́ТЬ *сов.* 1. (*дать нагар*) ҡоромланыу, күмерләнеү; 2. *безл. разг.* (*о горючем, электричестве*) яныу, яғылыу, яндырылыу; **кероси́ну нагоре́ло немно́го** кәрәсин әҙ янған.
НАГО́РНЫЙ *прил.* ҡалҡыулы, таулы; **наго́рная страна́** таулы ил; **наго́рный бе́рег** таулы яр.
НАГОРОДИ́ТЬ *сов. что, чего* (*о перегородках, заборах*) кәртәләү, ҡойма ҡойоу; ◇ **нагороди́ть чепухи́** юҡ-бар һөйләү; юҡ менән булашыу.
НАГО́РЬЕ *с.* ҡалҡыулыҡ, ҡалҡыу ер, таулыҡ.
НА́ГОСТИ́ТЬСЯ *сов. разг.* оҙаҡ ҡунаҡ булыу.
НАГОТА́ *ж.* яланғаслыҡ, шәрәлек, яланғас (*йәки* шәрә) ер.
НАГОТА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **нагото́вить.**
НАГОТО́ВЕ *нареч.* әҙер; **быть нагото́ве** әҙер тороу (*йәки* булыу).
НАГОТО́ВИТЬ *сов. что, чего разг.* әҙерләү, әҙерләп ҡуйыу.
НАГРА́БИТЬ *сов. что, чего* талап йыйыу.
НАГРА́ДА *ж.* награда, бүләк; **прави́тельственная награ́да** хөкүмәт наградаһы.

НАГРАДИ́ТЬ *сов. кого-что* 1. наградлау, бүләкләү, бүләк биреү; 2. *перен.* (*наделить*) йәлләмәү; **приро́да ще́дро награди́ла его́ тала́нтами** тәбиғәт уға үҙенең талантын йәлләмәгән.
НАГРАДНО́Й *прил.* 1. награда, бүләк; **наградно́й спи́сок** награда исемлеге; 2. *в знач. сущ.* **наградны́е** *мн.* бүләк аҡсаһы; **получи́ть наградны́е** бүләк аҡсаһы алыу.
НАГРАЖДА́ТЬ *несов. см.* **награди́ть.**
НАГРАЖДЕ́НИЕ *с. см.* **награди́ть; награжде́ние орде́на́ми и меда́лями** орден һәм миҙалдар менән наградлау.
НАГРАФИ́ТЬ *сов. что, чего* графалап (*йәки* һыҙып) ҡуйыу.
НАГРЕ́В *м. см.* **нагре́ть(ся); нагре́в ста́ли** ҡоростоң ҡыҙыуы.
НАГРЕВА́НИЕ *с. см.* **нагре́ть; нагрева́ние во́здуха** һауаның йылыныуы.
НАГРЕВА́ТЕЛЬ *м. тех.* йылытҡыс, ҡыҙҙырғыс, эҫеткес (*йылытыу, ҡыҙҙырыу аппараты*).
НАГРЕВА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. йылытҡыс, ҡыҙҙырғыс, эҫеткес; **нагрева́тельный прибо́р** йылытҡыс прибор; 2. *тех.* йылына (*йәки* йылытыла) торған.
НАГРЕВА́ТЬ *несов. см.* **нагре́ть.**
НАГРЕВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **нагре́ться;** 2. *страд. к* **нагрева́ть.**
НАГРЕСТИ́ *сов. что, чего* тырмап (*йәки* көрәп) йыйыу (*йәки* өйөү).
НАГРЕ́ТЬ *сов. что, чего* йылытыу, ҡыҙҙырыу, эҫетеү.
НАГРЕ́ТЬСЯ *сов.* йылыныу, ҡыҙыу, эҫеү.
НАГРИМИРОВА́ТЬ *сов. кого-что* гримләү, грим һөртөү (*йәки* яғыу).
НАГРИМИРОВА́ТЬСЯ *сов.* гримләнеү, грим һөртөү.
НАГРОМОЖДА́ТЬ *несов. см.* **нагромозди́ть.**
НАГРОМОЖДЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **нагромозди́ть;** 2. (*груда*) өйөм; **нагроможде́ние камне́й** таштар өйөмө.
НАГРОМОЗДИ́ТЬ *сов. что, чего* 1. тәртипһеҙ (*йәки* күп итеп) ҡуйыу (*йәки* һалыу); өйөп ташлау, тултырып ҡуйыу; 2. *перен. разг.* кәрәкһеҙ (*йәки* кәрәгенән тыш) тултырыу; **в статье́ а́втор нагромозди́л ку́чу приме́ров** автор мәҡәләһен кәрәгенән тыш миҫалдар менән тултырған.
НАГРУБИ́ТЬ *сов. кому* тупаҫ һүҙҙәр әйтеү.
НАГРУ́ДНИК *м.* күкрәксә, түшелдерек, селтәр; күмелдерек (*седла*).
НАГРУ́ДНЫЙ *прил.* 1. (*находящийся на груди*) түш; **нагру́дный карма́н** түш кеҫә; 2. (*носимый на груди*) күкрәккә тағыла торған; **нагру́дный знак** күкрәккә тағыла торған билдә.
НАГРУЖА́ТЬ *несов. см.* **нагрузи́ть.**
НАГРУЖА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **нагрузи́ться;** 2. *страд. к* **нагружа́ть.**
НАГРУЗИ́ТЬ *сов. кого-что* 1. тейәп тултырыу; 2. *перен. разг.* йөкмәтеү.
НАГРУЗИ́ТЬСЯ *сов.* тейәлеү, йөкмәтелеү.
НАГРУ́ЗКА *ж.* 1. *см.* **нагрузи́ть; нагру́зка муки́ на парохо́д** пароходҡа он тейәү; 2. (*груз*) йөк, ауырлыҡ; 3. (*работа*) эш, йөкләмә; **у меня́ в э́том году́ больша́я нагру́зка** быйыл минең йөкләмәм ҙур; 4.

тех. нагрузка; **рабо́та мото́ра с повы́шенной нагру́зкой** моторҙың ҙур нагрузка менән эшләүе.

НАГРЯЗНИ́ТЬ *сов.* бысратып бөтөрөү.

НАГРЯ́НУТЬ *сов.* ябырылыу, килеп сығыу (*йәки* баҫыу); ҡапыл һөжүм итеү.

НАГУ́Л *м. с.-х.* һимеҙлек, көрлөк; **сре́дний су́точный нагу́л скота́** малдың тәүлеккә уртаса көрлөгө.

НАГУ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **нагуля́ть.**

НАГУЛЯ́ТЬ *сов. что, чего, прям. и перен.* һимереү, көрәйеү, көрөгөү; **нагуля́ть жи́ру** һимереү; ◇ **нагуля́ть брюшко́** ҡорһаҡ үҫтереү.

НАГУЛЯ́ТЬСЯ *сов.* туйғансы (*йәки* танһыҡ ҡанғансы) йөрөү, йөрөп туйыу.

НАД *предлог с твор. п.* 1. (*поверх, выше кого-чего-л.*) өҫтөнән, осонан; **над го́родом лета́ли самолёты** ҡала өҫтөнән самолёттар оса ине; 2. (*при обозначении направленности действия*) өҫтөндә; **он сиди́т над реше́нием зада́чи** ул мәсьәлә (эшләү) өҫтөндә ултыра; 3. =на (=нә); **нача́льник над все́ми** бөтәһенә баш.

НАД= **(НАДО=)** *приставка* 1. *ҡылым яһағанда ҡулланылып, түбәндәгеләрҙе аңлата:* 1) *өҫтәү, ҡушыу, ҙурайтыу, арттырыу һәм ялғауҙы, мәҫ.* **надвяза́ть** өҫтәп (*йәки* ҡушып) бәйләү; **надкле́ить** ҡушып (*йәки* ялғап) йәбештереү; **надстро́ить** өҫтәп төҙөү; 2) *хәрәкәттең бөтә предметҡа таралмайынса, бер өлөшөнә генә таралғанын, мәҫ.* **надре́зать** бер аҙ киҫеү, киҫә биреп ҡуйыу; 2. *исемдәргә ялғанып, өҫ, өҫтө, өҫтөндәге мәғәнәләрен белдерә, мәҫ.* **надбро́вье** ҡаш өҫтө(ндә).

НАДАВА́ТЬ *сов. что, чего, разг.* (күп итеп) биреү, =лап (=ләп) ташлау; **надава́ть де́нег** күп итеп аҡса биреү.

НАДАВИ́ТЬ *сов.* 1. *что, на что* (*нажать*) баҫыу; 2. *что, чего* (*выжать*) һығып алыу, һығыу; **надави́ть со́ку** һутын һығыу.

НАДА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **надави́ть.**

НАДА́ИВАТЬ *несов. см.* **надои́ть.**

НАДАРИ́ТЬ *сов. что, чего, разг.* күп итеп бүләк биреү, бүләкләп ташлау.

НАДБА́ВИТЬ *сов. разг. см.* **наба́вить.**

НАДБА́ВКА *ж. разг. см.* **наба́вка.**

НАДБАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **надба́вить.**

НАДБИВА́ТЬ *несов. см.* **надби́ть.**

НАДБИ́ТЬ *сов. что, разг.* китеү, китеп төшөрөү; сатнатыу; **надби́ть ча́шку** сынаяҡты сатнатыу.

НАДБРО́ВНЫЙ *прил. анат.* ҡаш өҫтө(ндәге); **надбро́вные ду́ги** ҡаш өҫтө дуғаһы.

НАДБРЮ́ШНЫЙ *прил. анат.* ҡорһаҡ өҫтө(ндәге).

НАДВИГА́ТЬ *несов. см.* **надви́нуть.**

НАДВИГА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **надви́нуться;** 2. *страд. к* **надвига́ть.**

НАДВИ́НУТЬ *сов. что* баҫтырып (*йәки* төшөрөп) кейеү; **надви́нуть ша́пку на лоб** бүректе маңлайға төшөрөп кейеү.

НАДВИ́НУТЬСЯ *сов.* 1. яҡынлашыу, етеү, килеп етеү; 2. *перен.* яҡынлашыу, яҡынайыу; етеп килеү; **надви́нулась ста́рость** ҡартлыҡ яҡынайҙы.

НАДВО́ДНЫЙ *прил.* һыу өҫтө(ндәге).

НА́ДВОЕ *нареч.* 1. (*на две части*) икегә, ике өлөшкә, урталай; 2. *разг.* (*двусмысленно*) икеле, төрлөсә аңларлыҡ; ◇ **ба́бушка на́двое сказа́ла** *см.* **ба́бушка.**

НАДВО́РНЫЙ *прил.:* **надво́рные постро́йки** ҡаралты.

НАДВЯЗА́ТЬ *сов. что* 1. (*удлинить вязаньем*) ҡушып (*йәки* өҫтәп, ялғап) бәйләү; сабыу; **надвяза́ть чулки́** ойоҡто оҫтәп бәйләү; 2. (*надставить, удлинить*) ялғау, ялғап оҙонайтыу; **надвяза́ть верёвку** бауҙы ялғап оҙонайтыу.

НАДВЯ́ЗКА *ж.* 1. *см.* **надвяза́ть;** 2. (*надвязанная часть*) өҫтәп бәйләгән өлөшө.

НАДВЯ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **надвяза́ть.**

НАДГОРТА́ННИК *м. анат.* боғаҙ (*йәки* ҡурылдай) япҡысы.

НАДГРО́БИЕ *с.* ҡәбер һәйкәле, ҡәбер ташы.

НАДГРО́БНЫЙ *прил.* 1. (*могильный*) ҡәбер (өҫтөндәге); **надгро́бный ка́мень** ҡәбер ташы; 2. (*погребальный*) күмгәндә һөйләнә торған (*һүҙ*); мәйет күмгәндә үтәлә торған (*йолалар*).

НАДГРЫЗА́ТЬ *несов. см.* **надгры́зть.**

НАДГРЫ́ЗТЬ *сов. что* өҫтән кимереү.

НАДДАВА́ТЬ *несов. см.* **надда́ть.**

НАДДА́ТЬ *сов. что, чего, прост.* өҫтәү, арттырыу, өҫтәй биреү, арттыра биреү, өҫтәй (*йәки* арттыра) төшөү, көсәйтеү; **надда́ть жа́ру** эҫе өҫтәү.

НАДЁВАННЫЙ *прил. разг.* кейелгән.

НАДЕВА́ТЬ *несов. см.* **наде́ть.**

НАДЕВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **наде́ться;** 2. *страд. к* **надева́ть.**

НАДЕ́ЖДА *ж.* өмөт, ышаныс; **возлага́ть наде́жды** өмөт итеү; **в наде́жде на то, что...** өмөтләнеп; **потеря́ть наде́жду** өмөт өҙөү; **пита́ть наде́жду** өмөтләнеү, өмөт итеү; ◇ **подава́ть наде́жды** өмөтлө булыу.

НАДЁЖНОСТЬ *ж.* ышаныслылыҡ, ышаныслы булыу.

НАДЁЖНЫЙ *прил.* ышаныслы.

НАДЕ́Л *м. ист.* надел (*революцияға тиклем ауыл общинаһында крәҫтиән семьяһына бүлеп бирелә торған ер участкаһы*).

НАДЕ́ЛАТЬ *сов. что, чего* 1. (*сделать*) эшләү, яһау; 2. *разг.* (*причинить*) тыуҙырыу, эшләп ташлау; **наде́лать хлопо́т** мәшәҡәт тыуҙырыу.

НАДЕЛИ́ТЬ *сов. кого-что, чем* 1. (*предоставить*) бүлеп биреү, өлөш сығарыу; 2. *перен.* биреү; **приро́да надели́ла его́ тала́нтом** тәбиғәт уға талант биргән.

НАДЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **надели́ть.**

НАДЁРГАТЬ *сов. что, чего* 1. йолҡоу, йолҡоп алыу; 2. *перен. разг.* йолҡҡолап алыу, (белер-белмәҫ) сүпләп алыу; **надёргать цита́т** цитаталарҙы унан-бынан сүпләп алыу.

НАДЕРЗИ́ТЬ *сов. кому, разг.* ҡаты (*йәки* ауыр) һүҙҙәр әйтеү.

НАДЁРНУТЬ *сов. что, разг.* тартып ябыу.

НАДЕ́ТЬ *сов. что* 1. (*одежду, обувь*) кейҙереү (*на кого-л.*); кейеү (*на себя*); 2. (*приладить, укрепить*) нығытыу (*напр. коньки*); кейеү (*очки*); юғәнләү, нуҡталау (*узду, недоуздок*).

НАДЕ́ТЬСЯ *сов.* *азг.* кейелеү.

НАДЕ́ЯТЬСЯ *несов.* өмөтләнеү, ышаныу.

НАДЗИРА́ТЕЛЬ *м. уст.* надзиратель (*күҙәтеп, ҡарап, тикшереп тороусы*).

НАДЗИРА́ТЬ *несов. за кем-чем* күҙәтеп (*йәки* ҡарап, тикшереп) тороу.

НАДЗО́Р *м.* 1. *см.* **надзира́ть; быть под чьи́м-нибудь надзо́ром** кемдең дә булһа күҙәтеүендә булыу; 2. күҙәтеү, надзор; **техни́ческий надзо́р** техник надзор; **санита́рный надзо́р** санитария күҙәтеүе.

НАДИВИ́ТЬСЯ *сов. разг.*: **не могу́ надиви́ться** ҡарап туя алмайым, ғәжәпләнеп бөтә алмайым.

НАДКА́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **надколо́ть.**

НАДКЛА́ССОВЫЙ *прил.* синыфтарға бәйләнмәгән, синыфтан тыш, синфи мәнфәғәттәрҙән өҫтөн торған.

НАДКЛЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **надкле́ить.**

НАДКЛЕ́ИТЬ *сов. что* өҫтәп (*йәки* ялғап) йәбештереү, йәбештереп ҡуйыу (*йәки* оҙонайтыу).

НАДКО́ЖИЦА *ж. бот.* яры ҡатлау (*үҫемлектә*).

НАДКО́Л *м.* (*надколотое место*) ярыҡ, сатнаған урын.

НАДКОЛЕ́ННЫЙ *прил.*: **надколе́нная кость** *анат.* тубыҡ һөйәге.

НАДКОЛО́ТЬ *сов. что* 1. (*расщепить*) яра биреп ҡуйыу, сәрпәкләү; **надколо́ть поле́но** ярҡаны сәрпәкләү; 2. тишкеләп (*йәки* сәнскеләп) сығыу; **надколо́ть сли́ву для варе́нья** сливаны ҡайнатыу өсөн тишкеләп сығыу.

НАДКО́СТНИЦА *ж. анат.* һөйәк ярыһы.

НАДКО́СТНЫЙ *прил. анат.* һөйәк өҫтө(ндәге).

НАДКРЫ́ЛЬЯ *мн.* (*ед.* **надкры́лье** *с.*) *зоол.* өҫкө ҡанат (*ҡуңыҙҙың һәм башҡа яры ҡанатлыларҙың өҫтәге ҡаты ҡанаттары*).

НАДКУ́С *м.* (*надкушенное место*) тешләнгән ер (*йәки* урын).

НАДКУСИ́ТЬ *сов. что* тешләп алыу, тешләп ҡуйыу.

НАДКУ́СЫВАТЬ *несов. см.* **надкуси́ть.**

НАДЛА́МЫВАТЬ *несов. см.* **надломи́ть.**

НАДЛЕЖА́ЩИЙ *прил. книжн.* тейешле; **приня́ть надлежа́щие ме́ры** тейешле сара күреү.

НАДЛО́М *м.* 1. (*надломленное место*) сатнаған (*йәки* кителгән, һынған) урын; 2. *перен.* (*угнетённое состояние*) күңел төшөнкөлөгө.

НАДЛОМИ́ТЬ *сов.* 1. *что* сатнатыу, кителеү; биртендереү, эйеү; 2. *кого-что, перен.* (*ослабить*) ҡаҡшатыу, биртендереү.

НАДЛОМИ́ТЬСЯ *сов.* 1. сатнау, кителеү; биртенеү, эйелеү; **ве́тка надломи́лась** ботаҡ эйелгән; 2. *перен.* (*ослабнуть*) ҡаҡшау, биртенеү.

НАДМЕ́ННОСТЬ *ж.* тәкәбберлек, һауалылыҡ, эрелек.

НАДМЕ́ННЫЙ *прил.* тәкәббер, һауалы, эре.

НА́ДО *в знач. сказ. безл. кому-чему, с неопр., кого-что и кого-чего* кәрәк; **что на́до?** нимә кәрәк?; **так и на́до** шул кәрәк; ◇ **на́до полага́ть** 1) *в знач. вводн. сл.* буғай, шикелле;2) (*да, конечно*) эйе, дөрөҫ, шулай.

НАДО *предлог см.* **над.**

НА́ДОБНОСТЬ *ж.* кәрәклек, мохтажлыҡ, хәжәт, ихтыяж.

НАДОЕДА́ТЬ *несов. см.* **надое́сть.**

НАДОЕ́ДЛИВОСТЬ *ж.* ялыҡтырғыс (*йәки* ялҡытҡыс) булыу.

НАДОЕ́ДЛИВЫЙ *прил.* ялыҡтырғыс, ялҡытҡыс; теңкә ҡороҡҡос; биҙрәткес, биҙҙергес.

НАДОЕ́СТЬ *сов.* йөҙәтеү, биҙрәтеү, теңкәгә тейеү, тәҡәтте ҡоротоу, ялҡытып (*йәки* интектереп, туйҙырып) бөтөрөү; **надое́сть про́сьбами** һорап интектереп бөтөрөү; **мне надое́ло** *безл.* биҙрәп (*йәки* йөҙәп) бөттөм.

НАДОИ́ТЬ *сов. что, чего* һауып алыу.

НАДО́Й *м. с.-х.* һауым; **сре́дний надо́й** уртаса һауым.

НА́ДОЛБА *ж. воен.* бүкән бағана (*ергә ҡаҙып ултыртылған ҡыҫҡа бағана*).

НАДО́ЛГО *нареч.* оҙаҡҡа, күпкә.

НАДО́МНИК *м.* өйҙә эшләүсе.

НАДО́МНИЦА *женск. р. к* **надо́мник.**

НАДОРВА́ТЬ *сов. что* 1. бер аҙ йыртыу, йырта төшөү, ситен йыртыу, йырта биреп ҡуйыу; 2. *перен.* имгәтеү, ҡаҡшатыу, эшлектән сығарыу; **надорва́ть здоро́вье** һаулыҡты ҡаҡшатыу; ◇ **живо́т надорва́ть** эс ҡатып көлөү.

НАДОРВА́ТЬСЯ *сов.* 1. (*слегка разорваться*) өҫтән йыртыла биреү, бер аҙ йыртылыу; 2. *разг.* (*повредить себе внутренние органы*) имгәнеү, биртенеү; 3. *перен.* (*переутомиться*) ныҡ арыу, үтә йонсоу.

НАДОУ́МИТЬ *сов. кого, разг.* аҡыл өйрәтеү, аҡылға ултыртыу, аҡыл биреү.

НАДПА́РЫВАТЬ *несов. см.* **надпоро́ть.**

НАДПИ́Л *м.* 1. *см.* **надпили́ть;** 2. (*надпиленное место*) быса биреп ҡуйылған урын, бысылған урын.

НАДПИ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **надпили́ть.**

НАДПИЛИ́ТЬ *сов. что* бер аҙ бысыу, быса биреп ҡуйыу.

НАДПИСА́ТЬ *сов. что* тышына (*йәки* өҫтөнә) яҙыу; **надписа́ть а́дрес** адрес яҙыу.

НАДПИ́СЫВАТЬ *несов. см.* **надписа́ть.**

НА́ДПИСЬ *ж.* яҙыу, яҙма; **на́дпись на конве́рте** конверттәге яҙыу; **древнетю́ркские на́дписи** боронғо төрки яҙмалар.

НАДПОРО́ТЬ *сов. что* бер аҙ һүтеү, һүтә биреү.

НАДПО́ЧВЕННЫЙ *прил.* тупраҡ өҫтө(ндәге).

НАДПО́ЧЕЧНИК *м. анат.* бөйөр өҫтө биҙе.

НАДПО́ЧЕЧНЫЙ *прил. анат.* бөйөр өҫтө(ндәге).

НАДРА́ИВАТЬ *несов. см.* **надра́ить.**

НАДРА́ИТЬ *сов. что, мор.* ышҡып таҙартыу.

НАДРА́ТЬ *сов. что, чего* һыҙырыу, һыҙырып алыу, һуйып алыу; **надра́ть коры́** ҡабыҡ һыҙырып алыу; ◇ **надра́ть у́ши** *кому* ҡолағын бороу.

НАДРЕ́З *м.* 1. *см.* **надре́зать;** 2. (*надрезанное место*) киҫек, киҫә биреп ҡуйған урын.

НАДРЕ́ЗАТЬ *сов. что* бер аҙ киҫеү (*йәки* телеү, киртеү), киҫә (*йәки* телә, киртә) биреп ҡуйыу.

НАДРЕЗА́ТЬ *несов. см.* **надре́зать.**

НАДРУБА́ТЬ *несов. см.* **надруби́ть.**
НАДРУБИ́ТЬ *сов. что* киртеү, ҡырҡа биреп ҡуйыу; **надруби́ть бревно́** бүрәнәне киртеү.
НАДРУГА́ТЕЛЬСТВО *с.* мыҫҡыл, мәсхәрә.
НАДРУГА́ТЬСЯ *сов.* мыҫҡыл итеү, мәсхәрәләү, хур итеү.
НАДРЫ́В *м.* 1. *см.* **надорва́ть** 1; 2. (*надорванное место*) йыртыҡ, йыртылған урын; ◇ **говори́ть с надры́вом** ҡыҙып һөйләү; **душе́вный надры́в** рухи төшөнкөлөк.
НАДРЫВА́ТЬ *несов. см.* **надорва́ть.**
НАДРЫВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **надорва́ться**; 2. *разг.* (*работать через силу*) көсәнеп эшләү; 3. *страд. к* **надрыва́ть.**
НАДРЫ́ВНЫЙ *прил.* ҡыҙып, әсенеп, өҙгәләнеп, быуыла-быуыла; **надры́вный смех** быуыла-быуыла көлөү.
НАДСЕКА́ТЬ *несов. см.* **надсе́чь.**
НАДСЕ́ЧКА *ж.* 1. *см.* **надсе́чь**; 2. (*зарубка*) киртек.
НАДСЕ́ЧЬ *сов. что* киртеү, киртә биреп ҡуйыу.
НАДСМА́ТРИВАТЬ *несов. за кем-чем, над кем-чем* ҡарап (*йәки* күҙәтеп, тикшереп) тороу.
НАДСМО́ТР *м.* өҫтән ҡарап (*йәки* күҙәтеп, тикшереп) тороу.
НАДСМО́ТРЩИК *м.* баҡтансы, ҡараусы.
НАДСТА́ВИТЬ *сов. что* өҫтәп (*йәки* ялғап) оҙонайтыу.
НАДСТА́ВКА *ж.* 1. *см.* **надста́вить; надста́вка пла́тья** күлдәкте ялғап оҙонайтыу; 2. (*надставленное место*) ялғанған урын.
НАДСТАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **надста́вить.**
НАДСТАВНО́Й *прил.* ялғап ҡуймалы, ялғанмалы.
НАДСТРА́ИВАТЬ *несов. см.* **надстро́ить.**
НАДСТРО́ИТЬ *сов. что* өҫтәп ҡороу (*йәки* төҙөү).
НАДСТРО́ЙКА *ж.* 1. *см.* **надстро́ить; надстро́йка жилы́х домо́в** торлаҡ йорттарын өҫтәп төҙөү; 2. (*надстроенная часть*) өҫкө ҡоролма; 3. өҫҡорма; **ба́зис и надстро́йка** базис һәм өҫҡорма.
НАДСТРО́ЧНЫЙ *прил.* юл өҫтө(ндәге); **надстро́чные зна́ки** юл өҫтөндәге билдәләр.
НАДТРЕ́СНУТЫЙ *прил.* 1. сатнаған; **надтре́снутая таре́лка** сатнаған тәрликә; 2. *перен.* ҡалтыраған, ҡарлыҡҡан; **надтре́снутый го́лос** ҡалтыраған тауыш.
НАДУВА́ТЕЛЬСКИЙ *прил. разг.* алдау, ултыртыу, һемәйтеү; **надува́тельские приёмы** алдау юлдары.
НАДУВА́ТЕЛЬСТВО *с. разг.* алдыҡ, алдау, ялған.
НАДУВА́ТЬ *несов. см.* **наду́ть.**
НАДУВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **наду́ться** 1; 2. *страд. к* **надува́ть** (*см.* **наду́ть** 1, 2).
НАДУ́ВКА *ж. см.* **наду́ть** 1; **наду́вка шин** шиндәрҙе өрҙөрөп тултырыу.
НАДУВНО́Й *прил.* өрөп тултырмалы.
НАДУ́МАННЫЙ *прил.* уйланма, уйлап сығарылған (*йәки* табылған); **наду́манный о́браз** уйлап сығарылған образ.
НАДУ́МАТЬ *сов. что и с неопр., разг.* фекергә (*йәки* уйға, ҡарарға) килеү; =маҡсы (=мәксе) булыу, =ға (=гә) булыу; **он наду́мал уе́хать** ул китергә булған.
НАДУ́ТЫЙ 1. *прич.* ҡабартылған, тултырылған; 2. *прил.* (*набухший*) күпкән, бүрткән; 3. *прил. разг.* (*высокомерный*) эре, тәкәббер, һауалы, кәпәренгән; 4. *прил.* (*напыщенный — о слоге, стиле*) ҡабартылған, күпертелгән (*һүҙ, стиль, телмәр*); 5. *прил. разг.* (*угрюмый*) ҡараңғы сырайлы, асыулы.
НАДУ́ТЬ *сов.* 1. *что* өрөп (*йәки* өрҙөрөп) тултырыу; **наду́ть мяч** тупты өрөп тултырыу; 2. *что, чего* борҡотоу, туҙҙырыу; **ве́тром наду́ло пы́ли** *безл.* ел санды туҙҙырҙы; 3. *безл. кому-чему, разг.* ел бәрелеү (*йәки* бәреү); һуғыу, ҡағылыу; **мне наду́ло в у́хо** ҡолағыма ел һуҡҡан; 4. *кого, прост.* (*обмануть*) алдау, ултыртыу, һемәйтеү; ◇ **наду́ть гу́бы** үпкәләү, ирен турһайтыу.
НАДУ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*напр. о парусах, мяче*) ҡабарыу; 2. *перен. разг.* (*обидеться*) үпкәләү, турһайыу.
НАДУШИ́ТЬ *сов. кого-что* хушбый бөркөү (*йәки* һөртөү).
НАДУШИ́ТЬСЯ *сов.* хушбыйланыу.
НАДША́ХТНЫЙ *прил. горн.* шахта өҫтө(ндәге); **надша́хтные сооруже́ния** шахта өҫтөндәге ҡоролмалар.
НАДШИВА́ТЬ *несов. см.* **надши́ть.**
НАДШИ́ТЬ *сов. что* ялғап тегеү (*йәки* оҙайтыу).
НАДЫМИ́ТЬ *сов.* төтәтеү, төтәтеп ташлау, бысҡытыу.
НАДЫША́ТЬ *сов.* 1. тын менән йылытыу, тынйытыу; **надыша́ть в ко́мнате** бүлмәне тынйытыу; 2. *на что, разг.* тын менән быуландырыу, өрөп быуландырыу; **надыша́ть на стекло́** быяланы өрөп быуландырыу.
НАДЫША́ТЬСЯ *сов.* туйғансы һулау; ◇ **не нады́шится** *кто на кого* берәйһе өсөн йәне сығыу; ҡарап туя алмау.
НАЕДА́ТЬСЯ *несов. см.* **нае́сться.**
НАЕДИНЕ́ *нареч.* аулаҡта, аулаҡлап; икәүҙән-икәү, икәүләп кенә.
НАЕ́ЗД *м. уст.* 1. (*посещение*) килеү, килеп төшөү; **нае́зд госте́й** ҡунаҡтар килеп төшөү; 2. (*кавалерийский набег*) сапҡын, сапҡын яһау; ◇ **быва́ть нае́здом** уҙып барышлай тейеү.
НАЕ́ЗДИТЬ *сов.* 1. *что* (*укатать*) юл һалыу, йөрөп юл таҡырайтыу (*йәки* шымартыу); 2. *что и без доп.* (*какое-л. количество километров*) йөрөү; 3. *кого* (*выездить*) йөрөргә өйрәтеү; **нае́здить рысака́** юртаҡты йөрөргә өйрәтеү.
НАЕ́ЗДИТЬСЯ *сов. разг.* туйғансы (*йәки* танһыҡ ҡанғансы) йөрөү.
НАЕ́ЗДНИК *м.* 1. һыбай; 2. *зоол.* яйҙаҡ.
НАЕ́ЗДНИЦА *женск. р. к* **нае́здник** 1.
НАЕЗЖА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **нае́хать**; 2. *разг.* (*посещать время от времени*) килгеләү, килә-китә йөрөү.
НАЁМ *м. см.* **наня́ть; наём рабо́чих** эшселәр яллау; **рабо́тать по на́йму** ялланып эшләү.
НАЁМНИК *м.* 1. *уст.* (*работник*) ялсы, ялланып эшләүсе; 2. *перен.* һатлыҡ йән, ялсы.

НАЁМНЫЙ *прил.* 1. (*работающий по найму, производимый по найму*) ялланма; **наёмный труд** ялланма хеҙмәт; 2. (*не собственный*) ялға алынған; **наёмный дом** ялға алынған йорт.

НАЕ́СТЬСЯ *сов.* 1. *чем, чего* (*вдоволь поесть*) туйғансы ашау, ашап туйыу; 2. (*насытиться*) туйыу.

НАЕ́ХАТЬ *сов.* 1. (*натолкнуться*) өҫтөнә барып менеү, төртөлөү, бәрелеү, һуғылыу; 2. *разг.* (*приехать в большом количестве*) күп килеү, килеп тулыу.

НАЖА́ЛОВАТЬСЯ *сов. разг.* жалоба биреү, шикәйәт итеү, зарланыу, башырыу.

НАЖА́РИТЬ *сов. что, чего* ҡурыу, ҡыҙҙырыу.

НАЖА́ТЬ I *сов.* 1. *что, на что* баҫыу; ҡыҫыу; **нажа́ть на кры́шку сундука́** һандыҡ ҡапҡасын баҫыу; 2. *что, чего* һығып алыу; **нажа́ть лимо́нного со́ку** лимон һутын һығып алыу; 3. *на кого-что, перен. разг.* (*оказать воздействие*) ҡыҫым (*йәки* баҫым) яһау.

НАЖА́ТЬ II *сов. что, чего с.-х.* урыу, урып алыу (*йәки* ҡуйыу).

НАЖДА́К *м.* наждак (*һауыт-һаба һ. б. таҙартыу өсөн ҡулланыла торған минерал порошок*).

НАЖДА́ЧНЫЙ *прил.* наждак, наждаклы; **нажда́чный порошо́к** наждак порошогы; **нажда́чная бума́га** наждаклы ҡағыҙ.

НАЖЕ́ЧЬ *сов.* 1. *что, чего* үртәү; яндырыу; **наже́чь древе́сного у́гля́**; ағас күмер үртәү; **наже́чь за́ зиму мно́го дров** ҡыш сыҡҡансы күп утын яндырыу; 2. *что, разг.* (*нагреть, накалить*) йылытыу, эҫетеү, ҡыҙҙырыу, яндырыу; **со́лнцем нажгло́ спи́ну** *безл.* ҡояшта арҡа янған.

НАЖИ́ВА *ж. разг.* анһат файҙа (*йәки* табыш).

НАЖИВА́ТЬ *несов. см.* **нажи́ть.**

НАЖИВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **нажи́ться;** 2. *страд. к* **нажива́ть.**

НАЖИВИ́ТЬ *сов. что, рыб., охот.* емләү, ем ҡуйыу.

НАЖИ́ВКА *ж. рыб., охот.* ем, алдатҡыс.

НАЖИВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **наживи́ть.**

НАЖИВНО́Й I *прил.*: **де́ло наживно́е** табыла (*йәки* ирешеп була) торған нәмә.

НАЖИВНО́Й II *прил. рыб., охот.* емле, ем ҡуйған; **наживна́я снасть** ем ҡуйған снасть.

НАЖИ́М *м. см.* **нажа́ть** I 1, 3; **писа́ть с нажи́мом** баҫып яҙыу; **администрати́вный нажи́м** административ яҡтан ҡыҫым яһау.

НАЖИМА́ТЬ *несов. см.* **нажа́ть** I.

НАЖИНА́ТЬ *несов. см.* **нажа́ть** II.

НАЖИТО́Й *прил. разг.* эшләп табылған, көс менән (*йәки* көс түгеп) табылған, хәләл көс менән килгән (*мал, аҡса һ. б.*).

НАЖИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*приобрести*) табыу, булдырыу; 2. *что* (*получить прибыль*) файҙа итеү (*йәки* күреү); 3. *кого-что, чего, перен.* тарыу, юлығыу, ҡалыу, эләгеү, эләктереү, булдырыу; **нажи́ть неприя́тность** бәләгә юлығыу; **нажи́ть ревмати́зм** ревматизм эләктереү; **нажи́ть врага́** үҙенә-үҙең дошман булдырыу.

НАЖИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*обогатиться*) байығыу, байлыҡ йыйыу, күп файҙа күреү; 2. *разг.* (*долго пожить*) оҙаҡ йәшәп китеү, оҙаҡ тороу.

НАЗА́ВТРА *нареч. разг.* иртәгеһенә, икенсе көнөнә.

НАЗА́Д *нареч.* 1. (*в обратном направлении*) артҡа, артҡа табан; **сде́лать шаг наза́д** артҡа атлау; 2. (*обратно*) кире, ҡайтарып; **взять наза́д своё обеща́ние** вәғәҙәнде кире алыу; 3. (*раньше*) элек; **год наза́д** бер йыл элек.

НАЗАДИ́ *нареч. разг.* артта, артында.

НАЗАЛИЗА́ЦИЯ *ж. лингв.* танаулаштырыу, танаулашыу.

НАЗВА́НИВАТЬ *несов. разг.* өҙлөкһөҙ шалтыратыу.

НАЗВА́НИЕ *с.* 1. исем, атама; **назва́ние журна́ла** журналдың исеме; **под назва́нием** исемендәге, исемендә йөрөтөлгән; 2. (*отдельное издание*) китап; **в библиоте́ке не́сколько ты́сяч назва́ний** китапханала бер нисә мең китап бар.

НАЗВА́НЫЙ *прил. уст.*: **назва́ный сын** уллыҡҡа алынған малай; **назва́ная дочь** балалыҡҡа алынған ҡыҙ.

НАЗВА́ТЬ I *сов. кого-что* 1. (*дать имя*) атау, исемләү, исем ҡушыу; 2. (*перечислить, произнести*) (атап) күрһәтеү, һанап сығыу; 3. (*охарактеризовать*) әйтеү; **его́ мо́жно назва́ть учёным** *безл.* уны ғалим тип әйтеп була.

НАЗВА́ТЬ II *сов. кого-что* саҡырыу; **назва́ть по́лный дом госте́й** өй тултырып ҡунаҡ саҡырыу.

НАЗВА́ТЬСЯ I *сов.* исемен әйтеү, үҙенең кем булыуын танытыу (*йәки* белдереү, әйтеү); **он назва́лся врачо́м** ул үҙенең врач булыуын әйтте.

НАЗВА́ТЬСЯ II *сов. разг.* (*напроситься*) =маҡсы (=мәксә) булыу; көсләп тағылыу, бәйләнеү; **назва́ться в го́сти** ҡунаҡҡа саҡыр тип, бәйләнеү.

НАЗЕ́МНЫЙ *прил.* 1. ер өҫтө(ндәге); **назе́мная желе́зная доро́га** ер өҫтө тимер юлы; 2. (*действующий на земле*) ерҙәге, ҡоро ерҙә хәрәкәт итеүсе; **назе́мные войска́** ҡоро ерҙә хәрәкәт итеүсе ғәскәр; 3. (*существующий, живущий на суше*) ер(ҙә йәшәүсе); **назе́мные живо́тные** ер хайуандары.

НА́ЗЕМЬ *нареч.* ергә, иҙәнгә.

НАЗИДА́НИЕ *с. книжн.* өгөт, нәсихәт, вәғәз; һабаҡ; ғибрәт; **в назида́ние други́м** башҡаларға ғибрәт булһын өсөн.

НАЗИДА́ТЕЛЬНЫЙ *прил. книжн.* һабаҡ булырлыҡ, ғибрәтле; **назида́тельный приме́р** һабаҡ булырлыҡ өлгө.

НАЗЛО́, НА́ЗЛО *нареч.* юрамал, үс итеп, асыу итеп.

НАЗНАЧА́ТЬ *несов. см.* **назна́чить.**

НАЗНАЧЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **назна́чить; назначе́ние на рабо́ту** эшкә тәғәйенләү; 2. (*основная функция*) төп функция, роль, урын; **испо́льзовать по назначе́нию** урынлы файҙаланыу; 3. (*цель, задача*) маҡсат, вазифа, бурыс; **высо́кое назначе́ние писа́теля** яҙыусының бөйөк бурысы; ◇ **ме́сто назначе́ния** билдәләнгән урын (*барып эшләү һ. б. өсөн*).

НАЗНА́ЧИТЬ *сов. кого-что, в разн. знач.* билдәләү, биреү; ҡуйыу; күрһәтеү; тәғәйен-

ләү; **назна́чить председа́телем колхо́за** колхоз председателе итеп ҡуйыу; **назна́чить день отъе́зда** китер көндө билдәләү; **назна́чить пе́нсию** пенсия биреү; **назна́чить на пост мини́стра** министр посына тәғәйенләү; **назна́чить горчи́чники** горчичник ҡуйыу; **назна́чить заседа́ние** ултырыш тәғәйенләү.

НАЗО́ЙЛИВЫЙ *прил.* маҙа китәргес, теңкә ҡоротҡос; бәйләнсек, йөҙәткес, һырышҡаҡ, ялҡтырғыс; сернәшке.

НАЗРЕВА́ТЬ *несов. см.* **назре́ть.**

НАЗРЕ́ТЬ *сов.* 1. өлгөрөү, өлгөрөп етеү, етешеү; тулышыу (*о нарыве*); 2. *перен.* (*приблизиться*) яҡынлашыу, ҡотолғоһоҙ булыу.

НАЗУБО́К *нареч. разг.* һыу кеүек (итеп); **вы́учить стихотворе́ние назубо́к** шиғырҙы һыу кеүек итеп ятлау.

НАЗЫВА́ТЬ I *несов. см.* **назва́ть** I; ✧ **называ́ть ве́щи свои́ми имена́ми** *см.* **и́мя.**

НАЗЫВА́ТЬ II *несов. см.* **назва́ть** II.

НАЗЫВА́ТЬСЯ I *несов.* 1. *см.* **назва́ться** I; 2. (*носить имя, название*) аталыу, исемләнеү, исем йөрөтөү; 3. *страд. к* **называ́ть** I; ✧ **что называ́ется** *в знач. вводн. сл.* әлеге әйткәндәй, әйтмешләй.

НАЗЫВА́ТЬСЯ II *несов.* 1. *см.* **назва́ться** II; 2. *страд. к* **называ́ть** II.

НАИ= *приставка; сифат һәм рәүештәргә ялғанып, артыҡлыҡ һәм ҡайһы бер хәлдәрҙә сағыштырыу мәғәнәһен бирә ала, мәҫ.* **наилу́чший** иң яҡшы.

НАИБО́ЛЬШИЙ *прил.* иң күп (*йәки* ҙур, эре).

НАИ́ВНИЧАТЬ *несов. разг.* бер ҡатлыланыу, бер ҡатлы булып күренергә тырышыу.

НАИ́ВНОСТЬ *ж.* бер ҡатлылыҡ, хәйләһеҙлек.

НАИ́ВНЫЙ *прил.* бер ҡатлы, хәйләһеҙ; **наи́вный челове́к** бер ҡатлы кеше.

НАИВЫ́СШИЙ *прил.* иң юғары, иң ҙур.

НАИ́ГРАННЫЙ *прил.* яһалма, тыштан ғына, рыялы.

НАИГРА́ТЬ *сов. что* 1. *разг.* уйнау, башҡарыу; **наигра́ть пе́сенку** йыр башҡарыу (*йәки* йырлау); 2. (*сыграть для звукозаписи*) көй яҙҙырыу; **наигра́ть вальс на пласти́нку** пластинкаға вальс яҙҙырыу.

НАИГРА́ТЬСЯ *сов.* туйғансы (*йәки* танһыҡ ҡанғансы) уйнау.

НАИ́ГРЫВАТЬ *несов. см.* **наигра́ть.**

НА́ИГРЫШ *м.* (*искусственность*) яһалмалылыҡ (*артистең тәбиғи уйнамауы*).

НАИЗНА́НКУ *нареч.*: **вы́вернуть пальто́ наизна́нку** пальтоның тиҫкәре яғын әйләндереү.

НАИЗУ́СТЬ *нареч.* ятҡа, яттан, ҡүңелдән; **прочёсть наизу́сть** яттан һөйләү.

НАИЛУ́ЧШИЙ *прил.* иң яҡшы.

НАИМЕ́НЕЕ *нареч.* иң аҙ, бөтәһенән дә =раҡ (=рәк); **наиме́нее спосо́бный учени́к** бөтәһенән дә һәләтһеҙерәк уҡыусы.

НАИМЕНОВА́НИЕ *с.* исем, исемлек, атама.

НАИМЕ́НЬШИЙ *прил.* иң аҙ (*йәки* бәләкәй, ваҡ); ✧ **по ли́нии наиме́ньшего сопротивле́ния** ҡаршылыҡ тарҙан яғтайып, еңел юл менән.

НАИСКОСО́К, НА́ИСКОСЬ *нареч.* ҡыя, ҡыялаш.

НАИХУ́ДШИЙ *прил.* иң насар (*йәки* яман).

на́йма, на́йму *и т. д. род., дат. п. и т. д. ед. от* **наём.**

НАЙМИ́Т *м.* ялсы.

найму́(сь), наймёшь(ся) *и т. д. буд. вр. от* **наня́ть(ся).**

НАЙТИ́ I *сов. кого-что, в разн. знач.* табыу; тип табыу; **найти́ нефть** нефть табыу; **найти́ ра́дость в де́тях** балаларҙан шатлыҡ табыу; **врач нашёл, что здоро́вье больно́го улу́чшилось** врач ауырыуҙың хәле арыуланған тип тапты; ✧ **найти́ себе́ моги́лу** һәләк булыу, үлеү.

НАЙТИ́ II *сов.* 1. *на что* (*закрыть собой*) ҡаплау; **ту́ча нашла́ на со́лнце** болот ҡояшты ҡапланы; 2. *на кого-что* (*надвинуться*) барып төртөләү; барып сығыу; **парохо́д нашёл на мель** пароход һайға барып төртөлдө; 3. (*собраться*) йыйылыу; **нашло́ мно́го наро́ду** *безл.* күп халыҡ йыйылды; 4. (*проникнуть — о воздухе, жидкости, газе*) тулыу; ✧ **нашло́ весе́лье** *безл.* күңелле булып китте; **нашла́ тоска́** *безл.* эс бошоп китте.

НАЙТИ́СЬ *сов.* 1. (*отыскаться*) табылыу; 2. (*оказаться*) булыу; **нашли́сь жела́ющие** теләүселәр булды; 3. (*не растеряться*) юлын табыу, аптырап тормау (*йәки* ҡалмау), юғалып ҡалмау.

НАКА́З *м.* 1. наказ; **нака́з избира́телей** һайлаусылар наказы; 2. *уст.* (*наставление*) бойороҡ, күрһәтмә.

НАКАЗА́НИЕ *с.* яза, язалау, яза биреү; **теле́сное наказа́ние** тән язаһы; **вы́сшая ме́ра наказа́ния** иң ҡаты яза; **подве́ргнуть наказа́нию** язаға тартыу; ✧ **су́щее наказа́ние** ысын бәлә булды.

НАКАЗА́ТЬ *сов. кого-что* язалау, яза биреү.

НАКАЗУ́ЕМОСТЬ *ж. юр.* яза бирерлек булыу.

НАКАЗУ́ЕМЫЙ *прил. юр.* язаларлыҡ, яза бирелә торған.

НАКА́Л *м.* 1. *см.* **накали́ть(ся)**; 2. (*степень свечения*) накал; **ла́мпочка гори́т по́лным нака́лом** лампочка тулы накал менән яна.

НАКАЛЁННЫЙ 1. *прич.* ҡыҙған, баҙлап торған; 2. *прил.* ҡырҡыулашҡан; **накалённая атмосфе́ра** ҡырҡыулашҡан атмосфера.

НАКА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **накали́ть.**

НАКА́ЛИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **накали́ться**; 2. *страд. к* **нака́ливать.**

НАКАЛИ́ТЬ *сов. что* үтә ҡыҙҙырыу; баҙлатыу; **накали́ть утю́г** үтек ҡыҙҙырыу.

НАКАЛИ́ТЬСЯ *сов.* үтә (*йәки* ныҡ) ҡыҙыу.

НАКА́ЛЫВАТЬ I *несов. см.* **наколо́ть** I.

НАКА́ЛЫВАТЬ II *несов. см.* **наколо́ть** II.

НАКА́ЛЫВАТЬСЯ *несов. см.* **наколо́ться.**

НАКАЛЯ́ТЬ *несов. см.* **накали́ть.**

НАКАЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **накали́ться**; 2. *страд. к* **накаля́ть.**

НАКАНУ́НЕ 1. *нареч.* бер көн элек (*йәки* алдан); **накану́не он был здоро́в** бер көн элек ул һау ине; 2. *предлог с род. п.* алдынан; **накану́не пра́здника** байрам алдынан.

НАКА́ПАТЬ *сов. что, чего* тамыҙыу, тамыҙып һалыу.

НАКА́ПЛИВАТЬ *несов. см.* **накопи́ть.**

НАКА́ПЛИВАТЬСЯ *несов* 1. *см.* **накопи́ться**; 2. *страд. к* **нака́пливать**.

НАКА́ПЫВАТЬ I *несов. см.* **нака́пать**.

НАКА́ПЫВАТЬ II *несов. см.* **накопа́ть**.

НАКА́РКАТЬ *сов. что и без доп., разг.* (*напророчить беду*) ҡарҡылдап бәлә килтереү.

НАКА́Т *м.* 1. (*настил*) накат; **блинда́ж с двойны́м нака́том** ике накатлы блиндаж; 2. *воен.* накат (*аткандан һуң орудиенең элекке хәленә ҡайтыуы*).

НАКАТА́ТЬ *сов.* 1. *что, чего* (*прикатить*) күп итеп тәгәрәтеү, тәгәрәтеп килтереп ҡуйыу; 2. *что, чего* йомарлап (*йәки* тәгәрәтеп, әүәләп) яһау; **наката́ть снежко́в** ҡар тәгәрәтеү; 3. *что* (*образовать дорогу*) күп йөрөп юлды шымартыу (*йәки* төйгөсләп тигеҙләү); 4. *что* (*покрыть краской, клеем*) накат яһау, төшөрөү (*һүрәт, һыр һ. б.*); 5. *что, прост.* (*быстро написать, нарисовать*) яҙып ташлау, яҙа һалыу.

НАКАТА́ТЬСЯ *сов. разг.* туйғансы шыуыу (*йәки* йөрөү, һырғалаҡ эйеү).

НАКАТИ́ТЬ *сов.* 1. *что, чего* тәгәрәтеп килтереү; **накати́ть бо́чек в склад** мискәләрҙе складҡа тәгәрәтеп килтереү; 2. *на кого-что, разг.* (*наехать*) бәрелеү, төртөлөү, һуғылыу; **накати́ть в темноте́ на столб** ҡараңғыла бағанаға төртөлөү; 3. *что* тәгәрәтеп мендереү; **накати́ть бо́чку на теле́гу** мискәне арбаға тәгәрәтеп мендереү.

НАКАТИ́ТЬСЯ *сов.* барып менеү, тәгәрәп килеп менеү; килеп бәрелеү.

НАКА́ТОМ *нареч.* тәгәрәтеп; **грузи́ть бо́чки нака́том** мискәләрҙе тәгәрәтеп мендереп тейәү.

НАКА́ТЫВАТЬ I *несов. см.* **наката́ть** 1—4.

НАКА́ТЫВАТЬ II *несов. см.* **накати́ть**.

НАКАЧА́ТЬ *сов.* 1. *что, чего* һурҙырып сығарыу; тарттырып сығарыу; **накача́ть воды́** һыу һурҙырып сығарыу; 2. *что* өрҙөрөп тултырыу; **накача́ть балло́н** баллонды өрҙөрөп тултырыу; ◇ **не́ было печа́ли, (так) че́рти накача́ли** *соотв.* ауыртмаған башҡа тимер таяҡ.

НАКА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **накача́ть**.

НАКА́ШИВАТЬ *несов. см.* **накоси́ть**.

НАКВА́СИТЬ *сов. что, чего* әсетеү, әсетеп ҡуйыу; тоҙлау, тоҙлап ҡуйыу; **наква́сить бо́чку капу́сты** бер мискә кәбеҫтә тоҙлау.

НАКИДА́ТЬ *сов. что чего* ташлап (*йәки* ырғытып) тултырыу.

НАКИ́ДКА *ж.* 1. накидка (*кейем*); 2. (*покрывало*) мендәр ябыуы; 3. *разг.* (*прибавка*) өҫтәмә хаҡ, өҫтәү.

НАКИ́ДЫВАТЬ I *несов. см.* **накида́ть**.

НАКИ́ДЫВАТЬ II *несов. см.* **наки́нуть**.

НАКИ́НУТЬ *сов. что* 1. (*набросить*) өҫтөнә ябыу (*йәки* һалыу); 2. *разг.* (*прибавить*) өҫтәү.

НАКИ́НУТЬСЯ *сов. см.* **набро́ситься**.

НАКИПА́ТЬ *несов. см.* **накипе́ть**.

НАКИПЕ́ТЬ *сов.* 1. (ҡайнап) күбекләнеү (*о пене*); юшҡын ултырыу (*о накипи*); 2. *перен.* (*о переживаниях*) йыйылыу, тулыу, ҡабарыу, ташып барыу; **на душе́ у меня́ накипе́ла зло́ба** йөрәгемдә асыу ҡабарҙы.

НА́КИПЬ *ж.* 1. (*пена, грязь*) күбек, турта; 2. (*осадок*) юшҡын.

НАКИПЯТИ́ТЬ *сов. что, чего* ҡайнатыу, ҡайнатып алыу (*йәки* ҡуйыу).

НАКЛА́ДКА *ж.* 1. (*в причёске*) ҡуйылған сәс; 2. *тех.* рельс ҡаптырмаһы.

НАКЛАДНО́Й *прил.* 1. (өҫтән) ялатылған, югертелгән; **ло́жка накладно́го серебра́** көмөш ялатылған ҡалаҡ; 2. (*искусственный*) яһалма, йәбештерелгән (*мәҫ. сәс*); 3. *в знач. сущ.* **накладна́я** *ж.* накладной (документ); ◇ **накладно́й расхо́д** өҫтәмә сығым.

НАКЛА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **наложи́ть**.

НАКЛЕВЕТА́ТЬ *сов. на кого-что* яла яғыу.

НАКЛЁВЫВАТЬСЯ *несов. см.* **наклю́нуться**.

НАКЛЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **накле́ить**.

НАКЛЕ́ИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **накле́иться**; 2. *страд. к* **накле́ивать**.

НАКЛЕ́ИТЬ *сов.* 1. *что* йәбештереү; 2. *что, чего* (*изготовить*) йәбештереп эшләү (*йәки* яһау); **накле́ить ёлочных игру́шек** ёлка уйынсыҡтарын йәбештереп яһау.

НАКЛЕ́ИТЬСЯ *сов. разг.* йәбешеү.

НАКЛЕ́ЙКА *ж.* 1. *см.* **накле́ить**; **накле́йка афи́ш** афиша йәбештереү; 2. (*этикетка*) йәбештерелгән нәмә (*ҡағыҙ*).

НАКЛЕПА́ТЬ *сов. что* сигәләү, сейнәү.

НАКЛЁПКА *ж.* 1. *см.* **наклепа́ть**; 2. (*наклёпанная часть*) сигәләнгән нәмә, сейнәлгән урын.

НАКЛО́Н *м.* һарҡыу, ауынҡы, ауыш, иңкеү; **небольшо́й накло́н** ҙур булмаған иңкеү.

НАКЛОНЕ́НИЕ *с. грам.* һөйкәлеш; **изъяви́тельное наклоне́ние** хәбәр һөйкәлеше.

НАКЛОНИ́ТЬ *сов. что* эйеү, иңкәйтеү, эйелтеү, бөгөү.

НАКЛОНИ́ТЬСЯ *сов.* эйелеү, иңкәйеү, бөгөлөү; **ве́тки наклони́лись** ботаҡтар эйелгәндәр; **наклони́ться над ребёнком** бала өҫтөнә иңкәйеү.

НАКЛО́ННОСТЬ *ж.* 1. (*склонность*) һәүәҫлек, яратыу; 2. *обычно мн.* **накло́нности** (*привычки*) ғәҙәт.

НАКЛО́ННЫЙ *прил.* эйенке, һарҡыу, ауынҡы, ауыш; ҡыя, ҡыйыш, ҡырын; **накло́нная пло́скость** ҡыя яҫылыҡ; ◇ **кати́ться по накло́нной пло́скости** түбәнгә тәгәрәү, мораль яҡтан боҙолоу.

НАКЛОНЯ́ТЬ *несов. см.* **наклони́ть**.

НАКЛОНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **наклони́ться**; 2. *страд. к* **наклоня́ть**.

НАКЛЮ́НУТЬСЯ *сов.* моронлау; **цыплёнок наклю́нулся** себеш моронлаған.

НАКОВА́ЛЬНЯ *ж.* 1. туш, һандал (*кузнечная*); 2. *анат.* һандал һөйәк (*ҡолаҡта*).

НАКОВА́ТЬ *сов. что, чего* (сүкеп) яһау (*йәки* эшләү); **накова́ть подко́в** даға яһау.

НАКО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **накова́ть**.

НАКО́ЖНЫЙ *прил.* тире; **нако́жные боле́зни** тире ауырыуҙары.

НАКОЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **наколоти́ть**.

НАКОЛЕ́ННИК *м.* тубыҡса (*һуғылыуҙан, бәрелеүҙән һ. б. һаҡлау өсөн тубыҡҡа ҡуйыла*).

НАКОЛЁННЫЙ *прил.* тубыҡ (өҫтө); **наколённая повя́зка** тубыҡ бәйләүесе.

НАКО́ЛКА *ж.* 1. *см.* **наколо́ть** II 3, 4; 2. (*украшение*) сәс ҡаҙауы.

НАКОЛОТИ́ТЬ *сов.* 1. *что* һуғыу, ҡағыу, һуғып (*йәки* ҡағып) индереү (*йәки* кейҙереү); **наколоти́ть о́бруч на бо́чку** мискәгә ҡыршау һуғыу; 2. *что, чего, разг.* (*разбить*) ватып (*йәки* ҡыйратып) бөтөрөү.

НАКОЛО́ТЬ I *сов. что, чего* ярыу, ярып ташлау (*йәки* ҡуйыу); **наколо́ть дров** утын ярып ҡуйыу.

НАКОЛО́ТЬ II *сов.* 1. *что* сәнсеү, ҡаҙау; **наколо́ть иго́лкой па́лец** бармаҡҡа энә ҡаҙалыу; 2. *что, кого-чего* (*убить птиц, животных*) һуйыу, һуйып бөтөрөү; **наколо́ть свине́й** суcҡаларҙы һуйып бөтөрөү; 3. *что* тишкеләп сығыу; **наколо́ть узо́р** тишкеләп биҙәк һалыу; 4. *что* (*прикрепить*) сәнсеп (*йәки* ҡаҙап) ҡуйыу.

НАКОЛО́ТЬСЯ *сов.* сәнселеү, ҡаҙалыу.

НАКОНЕ́Ц 1. *нареч.* аҙаҡ килеп, ахырҙа, ахырында, һуңында; 2. *вводн. сл.* ахыр сиктә, һис булмаһа, -лыр (-лер) бит, һис юғында; ◇ **наконе́ц-то я уви́дел тебя́!** һине күрер көнөм бар икән!

НАКОНЕ́ЧНИК *м.* ос; баш; башаҡ; **наконе́чник копья́** һөңгө осо; **наконе́чник стрелы́** уҡ башағы.

НАКОПА́ТЬ *сов. что, чего* 1. ҡаҙып алыу; **накопа́ть мешо́к карто́феля** бер тоҡ картуф ҡаҙып алыу; 2. ҡаҙып сығыу (*йәки* ташлау, ҡуйыу); **накопа́ть ям** соҡор ҡаҙып ташлау.

НАКОПИ́ТЬ *сов. что, чего* 1. йыйыу, туплау; **накопи́ть де́нег** аҡса туплау; 2. *перен.* туплау; **накопи́ть большо́й о́пыт** ҙур тәжрибә туплау.

НАКОПИ́ТЬСЯ *сов.* йыйылыу, тупланыу, өйөлөү.

НАКОПЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **накопи́ть(ся)**; **накопле́ние зна́ний** белем туплау; 2. *мн.* **накопле́ния** (*сбережения*) тупланма.

НАКОПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **накопи́ть.**

НАКОПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **накопи́ться**; 2. *страд. к* **накопля́ть.**

НАКОПТИ́ТЬ *сов.* 1. (*начадить копотью*) төтәтеү, һөрөмгә батырыу, ыҫлау; 2. *что, чего* ыҫлап ҡуйыу; **накопти́ть мя́са** ит ыҫлап ҡуйыу.

НАКОРМИ́ТЬ *сов. кого-что* ашатыу, имеҙеү.

НАКОРЧЕВА́ТЬ *сов. что, чего* ҡуптарыу, аҡтарыу, ҡуптарып (*йәки* аҡтарып) сығарыу; **накорчева́ть пней** түңгәктәрҙе аҡтарып сығарыу.

НАКОСИ́ТЬ *сов. что, чего* сабыу, сабып алыу; **накоси́ть травы́** үлән сабып алыу.

НАКО́СТНИЦА *ж. вет.* ҡаты оро.

НАКО́СТНЫЙ *прил.* һөйәк өҫтө(ндәге).

НАКРА́ИВАТЬ *несов. см.* **накрои́ть.**

НАКРА́ПЫВАТЬ *несов.* һибәләү, һибәләп яуыу; **дождь накра́пывает** ямғыр һибәләп яуа.

НАКРА́СИТЬ *сов.* 1. *что* яғыу, буяу; **накра́сить гу́бы** ирен буяу; 2. *что, чего* буяп ҡуйыу (*йәки* алыу), манып алыу.

НАКРА́СИТЬСЯ *сов.* яғыныу, буяныу, һөртөнөү.

НАКРА́СТЬ *сов. что, чего* урлау, урлап йыйыу.

НАКРАХМА́ЛИТЬ *сов. что, чего* ашлау, крахмаллау, крахмаллап ҡуйыу.

НАКРА́ШИВАТЬ *несов. см.* **накра́сить.**

НАКРА́ШИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **накра́ситься**; 2. *страд. к* **накра́шивать.**

НАКРЕНИ́ТЬ *сов. что* ҡырынайтыу, ҡыйшайтыу, ыҡтырыу; **ло́дку накрени́ло** *безл.* кәмә ҡырынайҙы.

НАКРЕНИ́ТЬСЯ *сов.* ҡырынайыу, ҡыйшайыу, ығыу.

НАКРЕНЯ́ТЬ *несов. см.* **накрени́ть.**

НА́КРЕПКО *нареч.* 1. (*прочно*) ныҡ итеп; **на́крепко заби́ть дверь** ишекте ныҡ итеп ҡаҙаҡлау; 2. *разг.* (*решительно*) ҡаты итеп; **приказа́ть на́крепко** ҡаты (итеп) бойороу.

НА́КРЕСТ *нареч.* асамайлап, арҡырыбуйлы, арҡыс-торҡос, әүернә итеп.

НАКРИЧА́ТЬ *сов. на кого-что* аҡырыу, аҡырыныу, екеренеү, екереү.

НАКРИЧА́ТЬСЯ *сов. разг.* туйғансы (*йәки* үс ҡанғансы) ҡысҡырыу.

НАКРОИ́ТЬ *сов. что, чего* бесеү, бесеп әҙерләү, күп итеп бесеү.

НАКРОМСА́ТЬ *сов. что, чего, разг.* телгеләп (*йәки* тураҡлап, киҫкеләп) бөтөү (*йәки* ташлау).

НАКРОШИ́ТЬ *сов.* 1. *что, чего* ваҡлау, турау, ваҡлап (*йәки* турап) һалыу; 2. (*насорить*) ҡыйлап (*йәки* сүпләп) ташлау.

НАКРУТИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*намотать*) урау, сырмау; 2. *что, чего* (*свить*) ишеү, сиратыу, бороу; **накрути́ть верёвок** арҡан ишеп ҡуйыу.

НАКРУ́ЧИВАТЬ *несов.* 1. *см.* **накрути́ть**; 2. *что, разг.* бороу; **накру́чивать усы́** мыйыҡты бороу.

НАКРЫВА́ТЬ *несов. см.* **накры́ть.**

НАКРЫ́ТЬ *сов. кого-что* 1. ябыу, ҡаплау, бөркәү, ябып (*йәки* ҡаплап, бөркәп) ҡуйыу, йәйеү, түшәү, йәйеп (*йәки* түшәп) ҡуйыу; **накры́ть стол ска́тертью** өҫтәлгә ашъяулыҡ йәйеү; **волна́ накры́ла меня́ с голово́й** тулҡын башымдан аша ҡапланы; 2. *перен. разг.* тотоу; **накры́ть во́ра на ме́сте преступле́ния** бурҙы урлаған ерендә тотоу; ◇ **накры́ть на стол** аш өҫтәлен әҙерләү (*ашау өсөн*), аш ултыртыу.

НАКРЫ́ТЬСЯ *сов.* ябыныу, ҡапланыу, бөркәнеү.

НАКУПА́ТЬ *несов. см.* **накупи́ть.**

НАКУПА́ТЬСЯ *сов. разг.* туйғансы (*йәки* танһыҡ ҡанғансы) һыу инеү, ҡойоноу.

НАКУПИ́ТЬ *сов. что, чего* күпләп һатып алыу (*йәки* алып ҡуйыу); **накупи́ть мно́го книг** күпләп китап һатып алыу.

НАКУ́РЕННЫЙ *прил.* тәмәке төтөнө менән тулған.

НАКУРИ́ТЬ *сов.* 1. *чем и без доп.* тәмәке төтөнө менән тултырыу, тартып төтәтеп бөтөү; **накури́ть махо́ркой** махорка тартып төтәтеп бөтөү; 2. *что, чего* ҡыуып (*йәки* ҡайнатып) алыу; **накури́ть дёгтя** дегет ҡайнатып алыу.

НАКУРИ́ТЬСЯ *сов.* туйғансы (тәмәке) тартыу.

НАҠУСА́ТЬ *сов. что, разг.* (*сделать укусы — о насекомых*) тешләп бөтөрөү, талау; **комары́ накуса́ли лицо́** серәкәйҙәр битте тешләп бөтөрҙө.

НАҠУ́ТАТЬ *сов. что, чего, разг.* ҡат-ҡат кейҙереү (*йәки* урау); ҡат-ҡат урау.

НАҠУ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **наку́тать.**

НАЛАГА́ТЬ *несов. см.* **наложи́ть** 4, 5.

НАЛА́ДИТЬ *сов. что* 1. (*привести в порядок*) төҙәтеү, рәтләү, уңайлау, уңайлаштырыу, йайлау; **нала́дить стано́к** станокты йайлау; 2. (*организовать*) юлға һалыу, ойоштороу, тәртипкә (*йәки* ипкә, рәткә) килтереү; **нала́дить сери́йное произво́дство** күпләп етештереүҙе юлға һалыу.

НАЛА́ДИТЬСЯ *сов.* 1. (*прийти в порядок*) төҙәтелеү, рәтләнеү, уңайланыу, йайланыу, ыңғайланыу; **рабо́та нала́дилась** эш рәтләнде; 2. (*организоваться*) юлға һалыныу, тәртипкә (*йәки* ипкә, рәткә) килтерелеү.

НАЛА́ДЧИК *м.* наладчик, көйләүсе (*машиналарҙы, приборҙарҙы*).

НАЛА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **нала́дить.**

НАЛА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **нала́диться;** 2. *страд. к* **нала́живать.**

НАЛАКА́ТЬСЯ *сов.* эсеп туйыу (*хайуандар тураһында*).

НАЛА́КОМИТЬСЯ *сов. разг.* тәмле-татлыға туйыныу, тәмле-татлыны туйғансы ашау.

НАЛГА́ТЬ *сов.* 1. *что, чего и без доп.* алдау, ялғанлау; 2. *на кого-что* (*наклеветать*) яла яғыу.

НАЛЕ́ВО *нареч.* 1. (*в левую сторону*) һулға, һул яҡҡа; 2. (*на левой стороне*) һулда, һул яҡта.

НАЛЕГА́ТЬ *несов. см.* **нале́чь.**

НАЛЕГКЕ́ *нареч. разг.* 1. (*без багажа*) еңелсә; 2. (*в лёгкой одежде*) йоҡа кейенеп, еңелсә генә кейенеп.

НА́ЛЕДЬ *ж.* шәре, тыуыш.

НАЛЕЖА́ТЬСЯ *сов. разг.* туйғансы (*йәки* танһыҡ ҡанғансы) ятыу.

НАЛЕЗА́ТЬ *несов. см.* **нале́зть.**

НАЛЕ́ЗТЬ *сов. на кого-что и без доп. разг.* 1. (*влезть*) ябырылып килеп менеү, мыжғып (*йәки* ҡымжып) килеп һырыу (*йәки* тулыу); 2. (*надвинуться*) ябырылып килеп менеү; **льди́ны нале́зли одна́ на другу́ю** боҙҙар береһе өҫтөнә береһе килеп менде; 3. (*об обуви и одежде*) һыйыу; **сапо́г с трудо́м нале́з** итек көскә һыйҙы.

НАЛЕПИ́ТЬ *сов.* 1. *что, разг.* (*приклеить*) уҡмаштырыу, йәбештереү, һылау, йәбештереп (*йәки* һылап) ҡуйыу; 2. *что, чего* (*напр. из глины*) әүәләп яһау (*йәки* эшләү).

НАЛЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **налепи́ть.**

НАЛЁТ *м.* 1. (*авиации и т. п.*) налёт; **артиллери́йский налёт** артиллерия налёты; 2. (*вооружённое нападение*) сапҡын, ҡораллы һөжүм; 3. *мед.* сабыртма; 4. (*тонкий слой*) ҡуныҡ; **налёт пы́ли** саң (*йәки* туҙан) ҡуныу; ◇ **с налёта** 1) (*на полном ходу*) осоп барғанда, осоп барған көйө, сабып (*йәки* елеп) килеп; 2) (*сразу; не задумываясь*) туҡтамаҫтан; уйламаҫтан.

НАЛЕТА́ТЬ I *несов. см.* **налете́ть.**

НАЛЕТА́ТЬ II *сов. что, ав.* осоу; осоуҙа үткәреү; **налета́ть сто ты́сяч киломе́тров** йөҙ мең километр осоу.

НАЛЕТА́ТЬСЯ *сов. разг.* туйғансы (*йәки* танһыҡ ҡанғансы) осоу.

НАЛЕТЕ́ТЬ *сов.* 1. *на кого-что* (*напасть, атаковать с воздуха*) атылыу, ташланыу; **ко́ршун налете́л на цыплёнка** төйлөгән себешкә ташланды; 2. (*пронестись — о ветре, буре*) сығыу, күтәрелеү; **налете́л ураган** ғәрәсәт күтәрелде; 3. (*прилететь в большом количестве*) күп булып осоп килеү, осоп килеп ҡуныу; 4. *на кого-что, перен. разг.* барып сығыу, тап булыу; барып бәрелеү (*йәки* төртөлөү); **налете́ть на столб** бағанаға барып бәрелеү; 5. *на что, перен. разг.* (*наброситься с жадностью*) ябырылыу, ташланыу; 6. (*осесть тонким слоем*) ултырыу, ҡуныу; **налете́ла пыль** саң ултырҙы.

НАЛЁТЧИК *м.* талаусы, баҫҡынсы, юлбаҫар.

НАЛЕ́ЧЬ *сов.* 1. *на кого-что* (*навалиться*) терәлеү, ятыу, терәлеп (*йәки* ятып) ауырлыҡ һалыу; **нале́чь гру́дью на стол** өҫтәлгә күкрәге менән ятыу; 2. *на что, перен. разг.* ныҡ бирелеү, бөтә көстө һалыу, тырышып эшләү; **нале́чь на учёбу** уҡыуға ныҡ бирелеү.

НАЛИ́В *м.* 1. *см.* **нали́ть** 1, 2; 2. (*созревание*) тулышыу, өлгөрөү, етешеү, бешеү, емгә туйыу; **я́блоки хоро́шего нали́ва** яҡшы тулышҡан (*йәки* бешкән) алмалар; ◇ **бе́лый нали́в** аҡ алма (*алма сорты*).

НАЛИВА́ТЬ *несов. см.* **нали́ть.**

НАЛИВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **нали́ться;** 2. *страд. к* **налива́ть.**

НАЛИ́ВКА *ж.* емеш араҡыһы, наливка.

НАЛИВНО́Й *прил.* 1. бешкән, өлгөргән, һутлы; **наливно́е я́блоко** һутлы алма; 2. (*для перевозки жидких грузов*) шыйыҡсалар ташый торған; **наливно́е су́дно** шыйыҡсалар ташый торған судно; 3. (*приводимый в движение водой*) һыу; **наливна́я ме́льница** һыу тирмәне.

НАЛИЗА́ТЬСЯ *сов. разг.* (*вдоволь полизать*) туйғансы яланыу, яланып туйыу.

НАЛИ́М *м.* шамбы (*балыҡ*).

НАЛИ́МИЙ *прил.* шамбы; **нали́мья печёнка** шамбы бауыры; **нали́мья уха́** шамбы һурпаһы.

НАЛИНОВА́ТЬ *сов. что, чего* һыҙыу, һыҙып бөтөрөү (*йәки* ҡуйыу).

НАЛИПА́ТЬ *несов. см.* **нали́пнуть.**

НАЛИ́ПНУТЬ *сов.* йәбешеү, йоғоу, яғылыу.

НАЛИТО́Й *прил.* (*о плодах, зерне*) тулышҡан, һутлы.

НАЛИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*наполнить*) ҡойоп тултырыу; 2. *что, чего* (*влить*) ҡойоу, һалыу; 3. *что, чего* (*пролить*) түгеү; **нали́ть воды́ на́ пол** иҙәнгә һыу түгеү; 4. *что, чего* (*изготовить литьём*) ҡойоу, ҡойоп эшләү (*йәки* яһау).

НАЛИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*наполниться, натечь*) тулыу; ҡойолоу, түгелеү; 2. *перен. разг.* (*пополнеть*) тулыланыу; 3. (*наполниться соком — о плодах, зерне*) тулышыу,

һөтләнеү, өлгөрөү; ◇ **глаза́ налили́сь кро́вью** күҙҙәрен ҡан баҫҡан.

НАЛИЦО́ *нареч. в знач. сказ.* бар, бында, ошонда, күҙ алдында, үҙ урынында; **ули́ки налицо́** ғәйепләү өсөн дәлилдәр бар.

НАЛИ́ЧЕСТВОВАТЬ *несов.* бар булыу.

НАЛИ́ЧИЕ *с.* барлыҡ, бар булыу.

НАЛИ́ЧНИК *м.* йөҙлөк.

НАЛИ́ЧНЫЙ *прил.* 1. әҙер, бар булған; ҡулда булған, ҡулдағы; 2. *в знач. сущ.* **нали́чные** *мн.* (*деньги*) ҡулдағы аҡса; ◇ **нали́чный расчёт** *фин.* ҡулдан түләү.

НАЛО́БНЫЙ *прил.* маңлай(ҙағы); **нало́бная повя́зка** маңлай бәйләүесе.

НАЛОВИ́ТЬ *сов. что, кого-чего* бер ни тиклем тотоу.

НАЛОВЧИ́ТЬСЯ *сов. с неопр., разг.* өйрәнеү, оҫтарыу, таҫылланыу, өйрәнеп (*йәки* оҫтарып, таҫылланып) алыу.

НАЛО́Г *м.* һалым, налог.

НАЛО́ГОВЫЙ *прил.* һалым, налог; **нало́говый сбор** һалым йыйыу.

НАЛОГООБЛОЖЕ́НИЕ *с.* һалым һалыу.

НАЛОГОПЛАТЕ́ЛЬЩИК *м.* һалым түләүсе.

НАЛОГОПЛАТЕ́ЛЬЩИЦА *женск. р. к* **налогоплате́льщик.**

НАЛО́ЖЕННЫЙ *прич.*: **нало́женным платежо́м** түләп алынмалы итеп.

НАЛОЖИ́ТЬ *сов.* 1. *что, чего* (*положить сверху*) һалыу, ҡуйыу; 2. *что, мед.* бәйләү, һалыу; **наложи́ть повя́зку** повязка һалыу; 3. *что, чего* (*навалить*) һалып (*йәки* өйөп, тултырып, ауҙарып) ташлау; **наложи́ть дров в сара́й** һарайҙы утын менән тултырып ташлау; 4. *что* (*написать, поставить*) һалыу, һуғыу, ҡуйыу, баҫыу; **наложи́ть резолю́цию** резолюция һалыу; 5. *что* (*подвергнуть*) тарттырыу, биреү, һалыу; **наложи́ть штраф** штраф һалыу; ◇ **наложи́ть свой отпеча́ток** *на что* үҙенең эҙен ҡалдырыу; **наложи́ть на себя́ ру́ки** үҙ-үҙенә ҡул һалыу (*үҙен-үҙе үлтереү*).

НАЛОМА́ТЬ *сов. что, чего* һындырыу, һындырып бөтөү (*йәки* алыу, ҡуйыу).

НАЛУЩИ́ТЬ *сов. что, чего* әрсеү, һыҙырыу, мәндерәтеү, тиреү; **налущи́ть горо́ху** борсаҡ тиреү (*йәки* мәндерәтеү).

НАЛЮБОВА́ТЬСЯ *сов. кем-чем, на кого-что* туйғансы (*йәки* танһыҡ ҡанғансы) ҡарау, һоҡланып (*йәки* ҡыҙығып) ҡарау.

НАМ *местн. личн. дат. п. мн. от* **мы** беҙгә.

НАМАГНИ́ТИТЬ *сов. что* магнитләү, магнитләп ҡуйыу.

НАМА́З *м. рел.* намаҙ.

НАМА́ЗАТЬ *сов.* 1. *что, чего* һылау, яғыу, һөртөү, майлау; **нама́зать хлеб ма́слом** икмәккә май яғыу; 2. *что, разг.* (*испачкать*) бысратыу; 3. *что и без доп., разг.* (*плохо нарисовать*) бояштырыу, һыҙғылаштырыу; 4. *что, разг.* (*накрасить*) буяу.

НАМА́ЗАТЬСЯ *сов.* буяныу, һыланыу, һөртөнөү, биҙәнеү.

НАМА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **нама́зать** 1, 4.

НАМА́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **нама́заться;** 2. *страд. к* **нама́зывать.**

НАМАЛЕВА́ТЬ *сов. что, разг.* насар итеп буяу, арлы-бирле буяу.

НАМАРИНОВА́ТЬ *сов. что, чего* маринадлап ҡуйыу; **намаринова́ть грибо́в** бәшмәктәр маринадлап ҡуйыу.

НАМА́СЛИТЬ *сов. что, разг.* майлау, май һөртөү (*йәки* һалыу, яғыу).

НАМА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **намота́ть.**

НАМА́ТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **намота́ться** I; 2. *страд. к* **нама́тывать.**

НАМА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **намочи́ть.**

НАМЁК *м.* 1. ым, ишара, төрттөрөү, ситләтеп әйтелгән һүҙ; **говори́ть намёками** төрттөрөп һөйләү; 2. *перен.* (*слабое подобие чего-л.*) эҙ, әҫәр.

НАМЕКА́ТЬ *несов. см.* **намекну́ть.**

НАМЕКНУ́ТЬ *сов. и однокр. на кого-что* ситләтеп әйтеү, төрттөрөү, ымлау, ишара итеү.

НАМЕНЯ́ТЬ *сов. что, чего* 1. (*разменять*) ваҡлап алыу; 2. (*выменять*) алыштырып (*йәки* алмашып) алыу.

НАМЕРЕВА́ТЬСЯ *несов.* ниәтләнеү, йыйыныу, самалау, уйлау, иҫәпләү, =маҡсы (=мәксе) булыу; **я намерева́юсь уе́хать за́втра** мин иртәгә китергә уйлайым.

НАМЕ́РЕН *в знач. сказ. с неопр.* =маҡсы (=мәксе) була, ниәте (*йәки* уйы, самаһы) бар; **он наме́рен пое́хать в Москву́** ул Мәскәүгә бармаҡсы; **что вы наме́рены де́лать?** ни эшләмәксе булаһығыҙ?

НАМЕ́РЕНИЕ *с.* ниәт, теләк, сама, уй, иҫәп; **без вся́кого наме́рения** бер нindәй ниәтһеҙ.

НАМЕ́РЕННЫЙ *прил.* юрый (*йәки* юрамал, уйлап, аңлы рәүештә) эшләнгән; **наме́ренное оскорбле́ние** юрый мыҫҡыл итеү.

НАМЕРЗА́ТЬ *несов. см.* **намёрзнуть.**

НАМЁРЗНУТЬ *сов.* туңыу; **лёд намёрз на стёклах** быялаларға боҙ туңған.

НАМЁРЗНУТЬСЯ *сов. разг.* өшөп (*йәки* туңып) бөтөү.

НА́МЕРТВО *нареч. разг.* 1. (*до смерти*) үлтергәнсе, һәләк иткәнсе; 2. (*накрепко*) ныҡ (*йәки* тараҡлыһыҙ, һүткеһеҙ) итеп, ҡуша; **на́мертво склепа́ть дета́ли** деталдәрҙе ҡуша беркетеү.

НАМЕСИ́ТЬ *сов. что, чего* иҙеү, баҫып (*йәки* иҙеп) ҡуйыу (*йәки* әҙерләү); **намеси́ть те́ста** ҡамыр иҙеү.

НАМЕСТИ́ *сов. что, чего* 1. һепереп (*йәки* килтереп) өйөү; **намести́ ку́чу му́сора** күп итеп һепереп сүп өйөү; 2. *обычно безл.* (өрөп) килтереп өйөү; **ве́тром намело́ сне́гу** ел ҡарҙы килтереп өйгән.

НАМЕ́СТНИК *м. ист.* наместник (*батша Россияһында урындағы идара башлығы*).

НАМЕТА́ТЬ I *несов. см.* **намести́.**

НАМЕТА́ТЬ II *сов.* 1. *что, чего* ҡойоу, һалыу, өйөү; **намета́ть стого́в** кәбән һалыу; 2. *что, чего* сәсеү, һибеү; **ры́ба намета́ла икры́** балыҡ ыуылдырыҡ сәскән; 3. *что, разг.* күнектереү, өйрәтеү; **намета́ть глаз** күҙҙе күнектереү.

НАМЕТА́ТЬ III *сов. что, чего портн.* типсеү, юрмәү; **намета́ть рука́в** ең типсеү; **намета́ть пе́тель** элмәк юрмәү.

НАМЕ́ТИТЬ I *сов.* *что* **1.** (*обозначить*) күрһәтеү, билдәләү; **2.** (*вышить метку*) билдә ҡуйыу (*йәки* һалыу), инселәү.

НАМЕ́ТИТЬ II *сов.* **1.** *что, разг.* (*нацелить*) төбәү, күҙәү, тоҫҡау; **2.** *что и с неопр.* (*определить*) билдәләү, билдәләп ҡуйыу; **наме́тить день отъе́зда** китер көндө билдәләү.

НАМЕ́ТИТЬСЯ I *сов.* **1.** (*слегка обозначиться*) беленеү, күренеү, килеп сығыу; **2.** *перен.* (*появиться в перспективе*) билдәләнеү, беленеү.

НАМЕ́ТИТЬСЯ II *сов. разг.* (*нацелиться*) төбәү, күҙәү, тоҫҡау.

НАМЁТКА I *ж.* **1.** *см.* **намета́ть** III; **намётка пла́тья** күлдәк типсеү; **2.** (*нитка*) типсеү ебе.

НАМЁТКА II *ж.* (*предположение*) уйлап ҡына ҡуйылған план, уйлап (*йәки* билдәләп) ҡуйылған нәмә.

НАМЁТЫВАТЬ I *несов. см.* **намета́ть** II.

НАМЁТЫВАТЬ II *несов. см.* **намета́ть** III.

НАМЕЧА́ТЬ I *несов. см.* **наме́тить** I 1.

НАМЕЧА́ТЬ II *несов. см.* **наме́тить** II.

НАМЕЧА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **наме́титься** I; **2.** *страд. к* намеча́ть I.

НАМЕША́ТЬ *сов. что, чего* болғау, бутау, ҡушыу, ҡушып туҡыу, аралаштырыу.

НАМЕ́ШИВАТЬ I *несов. см.* **намеси́ть.**

НАМЕ́ШИВАТЬ II *несов. см.* **намеша́ть.**

НА́МИ *мест. личн. тв. п. мн. от* **мы** беҙҙең тарафтан.

НАМИНА́ТЬ *несов. см.* **намя́ть.**

НАМИ́НКА *ж. вет.* табан шешеү (*аттарҙа, һыйыр малдарҙа*).

НАМОГИ́ЛЬНЫЙ *прил.* ҡәбер өҫтө(ндәге); **намоги́льный па́мятник** ҡәбер өҫтөндәге һәйкәл.

НАМОЗО́ЛИТЬ *сов.*: **намозо́лить глаза́** *кому, разг.* йән көйҙөрөп күҙ алдында тороу.

НАМОКА́ТЬ *несов. см.* **намо́кнуть.**

НАМО́КНУТЬ *сов.* еүешләнеү, һыуланыу.

НАМО́Л *м. с.-х.* намол (*тарттырылған он күләме*).

НАМОЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **намолоти́ть.**

НАМОЛОТИ́ТЬ *сов. что, чего* һуғыу, һуғып алыу (*ашлыҡты*); **намолоти́ть зерна́** ашлыҡ һуғып алыу.

НАМОЛО́ТЬ *сов. что, чего* тарттырыу, тартыу, тарттырып алыу; **намоло́ть муки́** он тарттырып алыу.

НАМО́РДНИК *м.* **1.** һергә, борғаҡ; **2.** (*в узде*) моронса, моронлоҡ.

НАМО́РЩИТЬ *сов. что* йыйырыу, сирыштырыу, сырай һытыу.

НАМО́РЩИТЬСЯ *сов.* йыйырсыҡланыу, сирышыу.

НАМОТА́ТЬ *сов. что* ураү, сырмау; ◊ **намота́ть себе́ на ус** *соотв.* күңелгә һалып ҡуйыу; ҡолаҡҡа киртеү; маңлайға яҙып ҡуйыу.

НАМОТА́ТЬСЯ I *сов.* (*накрутиться*) уралыу, сырмалыу.

НАМОТА́ТЬСЯ II *сов. прост.* (*устать*) йөрөп (*йәки* югереп) хәлдән тайыу, арып бөтөү.

НАМО́ТКА *ж.* **1.** *см.* **намота́ть; намо́тка про́волоки** сым ураү; **2.** *разг.* (*моток*) урама.

НАМОЧИ́ТЬ *сов. что, чего* еүешләү, сылатыу, һыулау, еботеү; **намочи́ть бельё** кер еботеү.

НАМОЧИ́ТЬСЯ *сов. разг.* еүешләнеү, сыланыу, һыуланыу, ебеү.

НАМУДРИ́ТЬ *сов. разг.* аҡыл һатыу; бутап бөтөү, хикмәт ҡороу.

НАМУ́СОРИТЬ *сов.* ҡыйлау, сүпләү, ҡыйлап (*йәки* сүпләп) бөтөү.

НАМУТИ́ТЬ *сов. что* болғандырып (*йәки* буръяҡландырып) бөтөү.

НАМУ́ЧИТЬСЯ *сов. разг.* яфаланып (*йәки* интегеп, ғазапланып, йөҙәп) бөтөү.

НАМЫ́В *м.* **1.** *см.* **намы́ть; намы́в гру́нта** тупраҡ килтереп өйөү; **2.** *геол.* ярланма (*һыу ағыҙып килтереп һалған яр*).

НАМЫВА́ТЬ *несов. см.* **намы́ть.**

НАМЫ́ВКА *ж. см.* **намы́ть; намы́вка плоти́ны** быуа быуыу; **намы́вка зо́лота** алтын йыуыу.

НАМЫВНО́Й *прил.* һыу ағыҙып килтергән; **намывно́й песо́к** һыу ағыҙып килтергән ҡом.

НАМЫ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **намы́лить.**

НАМЫ́ЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **намы́литься; 2.** *страд. к* **намы́ливать.**

НАМЫ́ЛИТЬ *сов. кого-что* һабынлау; ◊ **намы́лить го́лову** *кому* бик ҡаты әрләү (*йәки* шелтәләү).

НАМЫ́ЛИТЬСЯ *сов.* һабынланыу.

НАМЫ́ТЬ *сов. что, чего* **1.** (*нанести*) килтереп өйөү; быуыу; **река́ намы́ла мель** йылға килтереп ҡомайыл өйгән; **2.** (*добыть*) йыуыу, йыуып алыу (*йәки* табыу); **намы́ть зо́лота** алтын йыуыу.

НАМЯ́ТЬ *сов. что, чего* (*разминая, приготовить*) иҙеп ҡуйыу; **намя́ть гли́ны** балсыҡты иҙеп ҡуйыу; ◊ **намя́ть бока́** *см.* **бок.**

НАНА́ЕЦ *м.* нанай.

НАНА́ЙКА *ж.* нанай ҡатын-ҡыҙы.

НАНА́ЙСКИЙ *прил.* нанай; **нана́йский язы́к** нанай теле.

НАНА́ЙЦЫ *мн.* нанайҙар.

НАНЕСТИ́ *сов.* **1.** *что, чего* (*принести*) килтереү, алып килеү (*йәки* инеү); **2.** *что, чего, разг.* килтереп (*йәки* алып килеп) өйөү (*йәки* ташлау); **ве́тром нанесло́ сугро́б** *безл.* ел көрттө килтереп өйгән; **3.** *безл. кого-что* (*натолкнуть с разгона*) ултырыу; **ло́дку нанесло́ на мель** кәмә һайға ултырҙы; **4.** *что, чего* (*снести — о птицах*) һалыу; **ку́рица нанесла́ яи́ц** тауыҡ йомортҡа һалған; **5.** *что* (*начертить*) төшөрөү; **нанести́ на ка́рту** картаға төшөрөү; ◊ **нанести́ визи́т** *кому* барыу, визит яһау.

НАНИЗА́ТЬ *сов. что, чего* епкә теҙеү; **наниза́ть бу́сы на ни́тку** мәрйенде епкә теҙеү.

НАНИ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **наниза́ть.**

НАНИМА́ТЕЛЬ *м.* яллаусы.

НАНИМА́ТЬ *несов. см.* **наня́ть.**

НАНИМА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **наня́ться; 2.** *страд. к* **нанима́ть.**

НА́НКА *ж.* нанка (*туҡыма*).

НА́НКОВЫЙ *прил.* нанка; **на́нковая ткань** нанка туҡыма.

НА́НОВО *нареч. разг.* яңынан, ҡайтанан.

НАНО́С *м.* ташылдыҡ; **речны́е нано́сы** йылға ташылдығы.

НАНОСИ́ТЬ I *сов. что, чего* ташып ҡуйыу; **наноси́ть воды́ в ка́дку** сапсаҡҡа һыу ташып ҡуйыу.

НАНОСИ́ТЬ II *несов. см.* **нанести́.**

НАНО́СНЫЙ *прил.* 1. ташылдыҡ; **нано́сный песо́к** ташылдыҡ ҡом; 2. *перен.* тәбиғи (*йәки* хас) булмаған, ситтән алынған; **нано́сное влия́ние** сит йоғонто.

НА́НСУК *м.* нансук (*туҡыма*).

НАНЮ́ХАТЬСЯ *сов. разг.* 1. (*вдоволь понюхать*) туйғансы еҫкәү, еҫкәп туйыу; 2. (*дойти до болезненного состояния*) еҫкә иҫереү.

НАНЯ́ТЬ *сов.* 1. *кого* яллау; **наня́ть пло́тника** балтасы яллау; 2. *что* ялға (*йәки* арендаға) алыу; **наня́ть такси́** ялға такси алыу; **наня́ть да́чу** арендаға дача алыу.

НАНЯ́ТЬСЯ *сов.* ялланыу; **наня́ться сто́рожем** ҡарауылсы булып ялланыу.

НАОБЕЩА́ТЬ *сов. что, чего, разг.* күп итеп вәғәҙә биреү (*йәки* ышандырыу), вәғәҙә биреп ташлау.

НАОБОРО́Т *нареч. в разн. знач.* киреһенсә; **он всё де́лает наоборо́т** ул бөтәһен дә киреһенсә эшләй; **он не рассерди́лся, а, наоборо́т, рассмея́лся** ул асыуланманы, ә, киреһенсә, көлдө.

НАОБУ́М *нареч. разг.* уйламай(ынса), уйлап (*йәки* уйлап-нитеп) тормай(ынса), уйламаҫтан; **отвеча́ть наобу́м** уйлап-нитеп тормай яуап биреү.

НАО́ТМАШЬ *нареч.* бөтә көскә, ҡоласлап, киҙәнеп; **уда́рить нао́тмашь** бөтә көскә һуғыу.

НАОТРЕ́З *нареч.* ҡырҡа, бөтөнләй; **наотре́з отказа́ть** ҡырҡа кире ҡағыу.

НАПА́ДАТЬ *сов.* күп төшөү; күп ҡойолоу (*о яблоках*); күп яуыу (*о снеге*).

НАПАДА́ТЬ I *несов. см.* **напа́сть** I.

НАПАДА́ТЬ II *несов. см.* **напа́сть** II.

НАПАДА́ЮЩИЙ *прич.* 1. һөжүм итеүсе; 2. *в знач. сущ. м. спорт.* һөжүм итеүсе.

НАПАДЕ́НИЕ *с.* 1. һөжүм; **вооружённое нападе́ние** ҡоралды һөжүм; 2. *спорт.* нападение.

НАПА́ДКИ *только мн.* бәйләнеү, ғәйеп ташлау (*йәки* ғәйепләү).

НАПА́ИВАТЬ I *несов. см.* **напои́ть.**

НАПА́ИВАТЬ II *несов. см.* **напая́ть.**

НАПА́ЙКА *ж.* 1. *см.* **напая́ть;** 2. (*то, что напаяно*) напайка (*йәбештереп ҡуйған металл киҫәге*).

НАПА́ЛМ *м.* напалм (*кеҫәл һымаҡ бензинле ҡатышма*).

НАПА́ЛМОВЫЙ *прил.* напалмлы; **напа́лмовая бо́мба** напалмлы бомба.

НАПА́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **наполо́ть.**

НАПА́РИТЬ *сов.* 1. *что, чего* быҡтырыу, быуға бешереү; 2. *кого-что, разг.* (*в бане*) сабыу.

НАПА́РИТЬСЯ *сов. разг.* туйғансы сабыныу.

НАПА́РНИК *м.* иш, һыңар, уҙаҡ.

НАПА́РНИЦА *разг. женск. р. к* **напа́рник.**

НАПА́РЫВАТЬ *несов. см.* **напоро́ть** I.

НАПАСТИ́СЬ *сов. чего, разг.* (*припасти*) етерлек әҙерләп ҡуйыу.

НАПА́СТЬ I *сов.* 1. *на кого-что* (*совершить нападение*) һөжүм итеү, яу асыу; 2. *на что, разг.* (*наброситься*) ябырылыу, ташланыу; 3. *на кого, разг.* (*придраться*) бәйләнеү; 4. *на что* (*обнаружить*) төшөү; тап булыу, табыу, осрау, юлығыу; **напа́сть на след** эҙенә төшөү; 5. *на кого* (*о чувстве, состоянии*) төшөү, килеү; **на него́ напа́л страх** уны ҡурҡыу баҫты, уның күңеленә ҡурҡыу төштө.

НАПА́СТЬ II *сов. см.* **напа́дать.**

НАПА́СТЬ III *ж. разг.* (*беда*) бәлә, ҡаза, ҡайғы.

НАПАХА́ТЬ *сов. что, чего* һөрөү, һөрөп бөтөрөү (*йәки* ташлау, ҡуйыу).

НАПА́ЧКАТЬ *сов.* бысратыу, бысратып бөтөү (*йәки* ташлау, ҡуйыу).

НАПАЯ́ТЬ *сов. что* 1. (*припаять*) йәбештереү, паять итеү; 2. *что, чего* (*изготовить паянием*) күп итеп йәбештереп (*йәки* паять итеп) ҡуйыу, йәбештереп (*йәки* паять итеп) ташлау.

НАПЕ́В *м.* көй; **наро́дные напе́вы** халыҡ көйҙәре.

НАПЕВА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **напе́ть;** 2. *что и без доп.* (*петь тихо, про себя*) көйләү.

НАПЕ́ВНОСТЬ *ж.* көйлөлөк, көйлө булыу.

НАПЕ́ВНЫЙ *прил.* көйлө, көйләп; **напе́вная речь** көйләп һөйләү.

НАПЕКА́ТЬ *несов. см.* **напе́чь.**

НАПЕРЕБО́Й *нареч. разг.* кемуҙарҙан, бер-береһенең һүҙен бүлә-бүлә.

НАПЕРЕВЕ́С *нареч.* алға эйеп; **держа́ть винто́вку наперевес** винтовканы алға эйеп тотоу.

НАПЕРЕГОНКИ́, НАПЕРЕГО́НКИ *нареч.* ҡыуышып, уҙышып, кемуҙарҙан.

НАПЕРЕКО́Р 1. *нареч.* ҡаршы, кире, оторо, арҡыры; 2. *предлог с дат. п.* ҡаршы; **напереко́р жела́ниям** теләктәргә ҡаршы.

НАПЕРЕРЕ́З *нареч.* юл ҡыйып (*йәки* киҫеп, ҡырҡып); юлына арҡыры сығып; **побежа́ть наперере́з** юғереп юлына арҡыры сығыу.

НАПЕРЕРЫ́В *нареч. см.* **наперебо́й.**

НАПЕРЕ́ТЬ *сов. на кого-что, прост.* этеү; **напере́ть на дверь** ишекте этеү.

НАПЕРЕЧЁТ *нареч.* 1. (*целиком, без исключения*) бөтәһен дә, һәммәһен дә, береһен дә ҡалдырмай, тотош; 2. *в знач. сказ.* (*мало*) бик аҙ; бармаҡ менән һанарлыҡ ҡына.

НАПЕ́РНИК *м. разг.* кәпрән.

НАПЁРСТОК *м.* уймаҡ; ◇ **с напёрсток** уймаҡтай ғына, бик бәләкәй, бәп-бәләкәй.

НАПЕРСТЯ́НКА *ж. бот.* уймаҡ үлән.

НАПЕ́РЧИТЬ *сов. что* нык борослау.

НАПЕ́ТЬ *сов. что* 1. *разг.* (*перевдать голосом*) йырлап күрһәтеү (*йәки* ҡарау); **напе́ть моти́в** көйҙө йырлап ҡарау; 2. (*спеть для звукозаписи*) йырлап яҙҙырыу (*пластинкаға*).

НАПЕЧА́ТАТЬ *сов.* 1. *кого-что* баҫыу; баҫтырыу; 2. *что, фото* төшөрөү, сығарыу.

НАПЕЧА́ТАТЬСЯ *сов.* баҫылып сығыу; **рису́нки хорошо́ напеча́тались** рәсемдәр яҡшы баҫылып сыҡҡан.

НАПЕ́ЧЬ *сов.* 1. *что, чего* (*испечь*) бешереү, бешереп алыу (*йәки* ҡуйыу, ташлау); 2. *безл. что, разг.* эҫе ҡабыу, ҡояш һуғыу,

көн һуғыу (*йәки* тейеү); **мне напекло́ го́лову на со́лнце** ҡояшта башыма эҫе ҡапты.
НАПИВА́ТЬСЯ *несов. см.* **напи́ться.**
НАПИЛИ́ТЬ *сов. что, чего* бысыу, бысып ҡуйыу; **напили́ть дров** утын бысып ҡуйыу.
НАПИ́ЛЬНИК *м.* игәү.
НАПИРА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **напере́ть; 2.** *на кого и без доп., разг.* (*теснить, наступать*) ҡыҫыу, ҡыҫырыҡлау; **3.** *на кого-что* (*делать упор*) ныҡ иғтибар итеү, баҫым яһау.
НАПИСА́НИЕ *с.* яҙылыш, яҙылыу; **пра́вильное написа́ние сло́ва** һүҙҙең дөрөҫ яҙылышы.
НАПИСА́ТЬ *сов. что* яҙыу, яҙып бөтөү (*йәки* ҡуйыу, алыу, биреү); ◇ **у него́ на лбу напи́сано** уның маңлайына яҙып ҡуйылған (*күренеп тора, асыҡ*).
НАПИТА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*накормить*) ашатыу, туйҙырыу, туйындырыу; **2.** *что* (*сделать влажным, пропитать*) һеңдереү, лысма итеү, туйындырыу, эсертеү; **3.** *что* (*наполнить каким-л. запахом воздух*) тултырыу (*еҫ менән*).
НАПИТА́ТЬСЯ *сов.* **1.** *разг. шутл.* (*наесться*) туйыу; **2.** *чем* (*намокнуть, пропитаться*) һеңеү; лыс булыу, туйыныу, эсеү, һурыу (*мәҫ. дымды, еүешлекте*); **3.** *чем* (*наполниться каким-л. запахом — о воздухе*) тулыу (*еҫ менән*).
НАПИ́ТОК *м.* эсемлек.
НАПИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *чего и без доп.* (*утолить жажду*) һыуһынды ҡандырыу; **2.** (*опьянеть*) иҫереү, иҫергәнсе эсеү.
НАПИХА́ТЬ *сов. что, чего разг.* теләһә нисек тығыу (*йәки* тултырыу), нисек етте шулай тығыу (*йәки* тултырыу).
НАПИ́ХИВАТЬ *несов. см.* **напиха́ть.**
НАПИ́ЧКАТЬ *сов. кого, разг.* **1.** (*накормить*) көсләп ашатыу (*йәки* эсереү); **2.** *перен.* (кәрәкмәгәнде) башҡа тултыртыу.
НАПЛА́ВАТЬСЯ *сов. разг.* туйғансы (*йәки* танһыҡ ҡанғансы) йөҙөү.
НАПЛА́ВИТЬ *сов. что, чего* иретеү, иретеп алыу (*йәки* сығарыу); **напла́вить о́лова** аҡ ҡурғаш иретеү.
НАПЛАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **напла́вить.**
НАПЛА́КАТЬ *сов.*: **кот напла́кал** тырнаҡ осондай, бик аҙ.
НАПЛА́КАТЬСЯ *сов.* буҙлыҡҡансы илау.
НАПЛАСТОВА́НИЕ *с. геол.* ҡатлам.
НАПЛАСТОВА́ТЬ *сов. что* ҡатлаулау, ҡатлап (*йәки* ҡат-ҡат итеп) һалыу.
НАПЛАСТОВА́ТЬСЯ *сов.* ҡатлауланып ятыу (*йәки* өйөлөү, ултырыу).
НАПЛЕВА́ТЕЛЬСКИЙ *прил. разг.*: **наплева́тельское отноше́ние к де́лу** эшкә төкөрөп ҡарау.
НАПЛЕВА́ТЬ *сов.* **1.** төкөрөү, төкөрөнөү, төкөрөп бөтөрөү; **2.** *на кого-что, перен. прост.* төкөрөп ҡарау.
НАПЛЕСКА́ТЬ *сов. что, чего и без доп.* сайпылтып (*йәки* сәсрәтеп) түгеү.
НАПЛЕСКА́ТЬСЯ *сов. разг.* (*налиться*) сайпылып (*йәки* сәсрәп) түгелеү.
НАПЛЕСТИ́ *сов. что, чего* үреп ҡуйыу, яһау, эшләү; **наплести́ корзи́н** кәрзинкә үреп ҡуйыу.
НАПЛЕ́ЧНИК *м.* иңсә (*кейемдең таҫма кеүек иңбаш аша үткән өлөшө*).
НАПЛЕ́ЧНЫЙ *прил.* иңбаштағы (*йәки* яуырындағы), иңбашҡа (*йәки* яурынға) һалына торған.
НАПЛОДИ́ТЬ *сов. что, кого-чего, разг.* үрсетеү; күп тыуҙырыу.
НАПЛОДИ́ТЬСЯ *сов. разг.* үрсеү; күп тыуыу.
НАПЛУТОВА́ТЬ *сов. разг.* хәйләләү, алдау.
НАПЛЫ́В *м.* **1.** (*нанос, накипь*) ултырма, ҡомайыл; **наплы́в в до́мне** домна төбөндәге ултырма; **2.** *вет.* оро (*аттың аяғында*); **3.** *кино* ағылыш; **4.** *перен.* ағылыу, күп килеү; **наплы́в заявле́ний в ву́зы** вуздарға ғаризаларҙың күп килеүе; **5.** *бот.* бирес, оро.
НАПЛЫВА́ТЬ *несов. см.* **наплы́ть.**
НАПЛЫ́ТЬ *сов.* **1.** *на кого-что* йөҙөп килеп менеү, ағып килеп бәрелеү; **2.** (*скопиться*) ағып килеп йыйылыу (*йәки* тулып китеү).
НАПЛЯСА́ТЬСЯ *сов. разг.* туйғансы (*йәки* танһыҡ ҡанғансы) бейеү.
НАПОВА́Л *нареч.* үлтергәнсе, бер һуғыуҙа, бер атыуҙа; **убить напова́л** бер һуғыуҙа үлтереү.
НАПОДО́БИЕ *предлог с род. п.* кеүек, һымаҡ, шикелле, төҫлө, оҡшаш(лы); **скала́ наподо́бие стены́** стенаға оҡшаш ҡая.
НАПОИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** эсереү, эсертеү; **напои́ть ло́шадь** ат эсереү; **2.** (*довести до опьянения*) иҫерткәнсе эсереү.
НАПОКА́З *нареч.* күрһәтер өсөн; **выставля́ть напока́з** күрһәтер өсөн ҡуйыу.
НАПОЛЗА́ТЬ *несов. см.* **наползти́.**
НАПОЛЗТИ́ *сов. разг.* **1.** *на кого-что* шыуышып барып (*йәки* килеп) менеү (*йәки* төртөлөү); **2.** (*заползти*) үрмәләп барып менеү (*йәки* инеү); шыуышып барып менеү (*йәки* инеү).
НАПОЛИРОВА́ТЬ *сов. что* ялтыратыу, ышҡып ялтыратыу.
НАПОЛНЕ́НИЕ *с. см.* **напо́лнить(ся); наполне́ние ба́ка водо́й** бакты һыу менән тултырыу; ◇ **пульс хоро́шего наполне́ния** *мед.* нормаль, көсһөҙләнмәгән пульс.
НАПО́ЛНИТЬ *сов. что* тултырыу.
НАПО́ЛНИТЬСЯ *сов.* тулыу.
НАПОЛНЯ́ТЬ *несов. см.* **напо́лнить.**
НАПОЛНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **напо́лниться; 2.** *страд. к* **наполня́ть.**
НАПОЛОВИ́НУ *нареч.* яртылаш.
НАПОЛОСКА́ТЬ *сов. что, чего, разг.* сайҡау, сайҡап алыу (*йәки* ташлау, ҡуйыу, бөтөү).
НАПОЛО́ТЬ *сов. что, чего* (*күпмелер*) утап сығыу (*йәки* ташлау).
НАПОМА́ДИТЬ *сов. что* помада һөртөү.
НАПОМА́ДИТЬСЯ *сов. разг.* помада һөртөнөү.
НАПОМИНА́НИЕ *с.* иҫкәртмә.
НАПОМИНА́ТЬ *несов. см.* **напо́мнить.**
НАПО́МНИТЬ *сов.* **1.** *что, о ком-чём* иҫкәртеү, иҫенә (*йәки* хәтеренә) төшөрөү; **2.** *кого-что* хәтерләтеү, иҫенә төшөрөү; **он напо́мнил мне ста́рого това́рища** ул минең элекке иптәшемде хәтерләтте.

НАПО́Р *м.* 1. ҡыҫым, баҫым; көс; 2. *перен. разг.* ныҡышмалыҡ.

НАПО́РИСТОСТЬ *ж.* ныҡышмалыҡ, тырышлыҡ, ныҡыш булыу.

НАПО́РИСТЫЙ *прил.* ныҡыш, тырыш.

НАПО́РНЫЙ *прил. тех.* ҡыҫым; **напо́рный бак** ҡыҫым багы.

НАПОРО́ТЬ I *сов. что, разг.* (*ранить*) төртөлөп ярып ебәреү, яра баҫыу.

НАПОРО́ТЬ II *сов. что, чего, разг.* (*распороть*) һүтеү, һүтеп ташлау (*йәки* алыу, ҡуйыу, биреү, сығыу).

НАПОРО́ТЬСЯ *сов. разг.* 1. *на что* (*наткнуться на что-л. острое*) төртөлөү, ҡаҙалыу, төртөлөп ярҙырыу; 2. *на кого-что, перен.* (аңламаҫтан) барып төртөлөү (*йәки* менеү, сығыу).

НАПОРОШИ́ТЬ *сов. безл. чего* (*о снеге*) ҡырпаҡлап (*йәки* өрпәкләп) яуыу.

НАПО́РТИТЬ *сов. разг.* 1. *что, чего* (*испортить*) боҙоу, боҙоп ташлау (*йәки* бөтөү, ҡуйыу); 2. *кому-чему* (*навредить*) зыян (*йәки* зарар) килтереү, зыяны (*йәки* зарары) тейеү.

НАПОСЛЕ́ДОК *нареч. разг.* аҙаҡ килеп, һуңынан, ахырҙа.

НАПРА́ВИТЬ *сов.* 1. *что* (*указать направление; устремить — напр. взор*) йүнәлтеү, йүнәлдереү, йүнәлтеп (*йәки* йүнәлдереп) ебәреү (*йәки* ҡуйыу). 2. *что, перен.* (*сосредоточить*) ҡаратып ҡуйыу; 3. *что, перен.* бороу, йүнәлтеү, йүнәйлатыу; **напра́вить разгово́р на друго́е** һүҙҙе икенсегә бороу (*йәки* йүнәлтеү); 4. *что* (*нацелить — напр. дуло ружья*) төҙәү, төбәү, тоҫҡау; 5. *кого-что* ебәреү; **напра́вить к врачу́** врачҡа ебәреү; 6. *что, разг.* (*наточить*) көйләү, рәтләү; үткерләү; яныу; 7. *что* (*наладить*) рәтләү, көйләү, яйлау, рәтләп (*йәки* юлға һалып, көйләп) ебәреү.

НАПРА́ВИТЬСЯ *сов.* йүнәлеү, йүнәйлау, китеү, барыу, юл тотоу; ...ҡарай китеү.

НАПРА́ВКА *ж. см.* **напра́вить** 6, 7; **напра́вка станка́** станокты көйләү.

НАПРАВЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **напра́вить** 1—5, 7; **направле́ние на рабо́ту** эшкә ебәреү; 2. йүнәлеш, йүнәй, яҡ; тараф, таба, ҡарай; **по направле́нию к дере́вне** ауылға табан; **идти́ в се́верном направле́нии** төньяҡҡа ҡарай (*йәки* табан) китеү; 3. *перен* йүнәлеш, ағым; **пра́вильное направле́ние в рабо́те** эштә дөрөҫ йүнәлеш; 4. (*документ*) ебәреү ҡағыҙы; **вручи́ть направле́ние на рабо́ту** эшкә ебәреү ҡағыҙы биреү; 5. *перен.* тәңгәл; **в э́том направле́нии ничего́ не сде́лано** был тәңгәлдә бер нәмә лә эшләнмәгән.

НАПРА́ВЛЕННЫЙ 1. *прич. и прил.* йүнәлтелгән, йүнәлдерелгән, төбәлгән; 2. *прил. тех.* билдәле йүнәлештә эшләүсе.

НАПРАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **напра́вить.**

НАПРАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **напра́виться;** 2. *страд. к* **направля́ть.**

НАПРАВЛЯ́ЮЩИЙ 1. *прич.* йүнәлтеүсе, йүнәлдереүсе; 2. *прил. тех.* йүнәлтеүсе; 3. *в знач. сущ. м. воен.* башлап барыусы; 4. *в знач. сущ.* **направля́ющая** *ж. мат.* йүнәлтеүсе.

НАПРА́ВО *нареч.* 1. (*в правую сторону*) уңға, уң яҡҡа; 2. (*на правой стороне*) уңда, уң яҡта; ◇ **напра́во и нале́во** ҡарапнитеп тормай, бөтәһенә лә; ян-яҡҡа.

НАПРА́ВЩИК *м.* көйләүсе, үткерләүсе, ҡайраусы.

НАПРАКТИКОВА́ТЬСЯ *сов. разг.* оҫтарыу, өйрәнеп алыу, тәжрибә алыу.

НАПРА́СЛИНА *ж. разг.* нахаҡ, ғәйеп, ялған, яла; **возвести́ напра́слину** яла яғыу.

НАПРА́СНО *нареч.* 1. (*зря, без надобности*) тейешһеҙгә, бушалағайымға, зилалайға; 2. *в знач. сказ.* бушҡа, ерле юҡҡа, заяға; **всё бы́ло напра́сно** бөтәһе лә бушҡа булған.

НАПРА́СНЫЙ *прил.* 1. (*тщетный, бесполезный*) файҙаһыҙ; 2. (*неосновательный*) урынһыҙ, кәрәкһеҙ, нигеҙһеҙ; **напра́сные опасе́ния** урынһыҙ ҡурҡыу (*йәки* шикләнеү).

НАПРА́ШИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **напроси́ться;** 2. *перен.* килеп тыуыу (*йәки* сығыу), башҡа килеү; **вы́воды напра́шиваются са́ми собо́й** һығымталар үҙенән-үҙе килеп тыуа.

НАПРИМЕ́Р *вводн. сл.* мәҫәлән.

НАПРОКА́ЗИТЬ, НАПРОКА́ЗНИЧАТЬ *сов. разг.* шаярыу, ҡотороу, мутлыҡ эшләү.

НАПРОКА́Т *нареч.* прокатҡа, ваҡытлы файҙаланыуға (*хаҡ түләп*), ялға; **взять пиани́но напрока́т** прокатҡа (*йәки* ялға) пианино алып тороу.

НАПРОЛЁТ *нареч. разг.* буйы, оҙоно, өҙлөкһөҙ; **всю ночь напролёт** төнө буйы.

НАПРОЛО́М *нареч. разг.* ватып-һындырып, уңды-һулды (*йәки* аңын-тоңон) белмәй(енсә), ҡырып-емереп, иҫәпләшеп тормаҫтан; ◇ **идти́ напроло́м** иҫәпләшеп тормайынса алға барыу.

НАПРОПАЛУ́Ю *нареч. разг.* алдын-артын уйламай(ынса), уйлап тормай(ынса); һуңын (*йәки* аҙағын) уйламай(ынса).

НАПРОСИ́ТЬСЯ *сов. разг.* 1. үтенеп һорау (*йәки* теләккә ирешеү), ризалыҡ алыу; тағылыу; **напроси́ться в го́сти** үҙен ҡунаҡҡа саҡырттырыу; 2. *на что* =ттырыу (=ттереү); **напроси́ться на похвалу́** маҡтаттырыу.

НАПРО́ТИВ 1. *нареч.* (*на противоположной стороне*) ҡаршы, ҡаршыла, ҡаршы яҡта; **он живёт напро́тив** ул ҡаршыла тора; 2. *нареч. прост.* (*наперекор*) кире, киреһен, киреһенсә; **он всё де́лает напро́тив** ул бөтә нәмәне лә киреһенсә эшләй; 3. *предлог с род. п.* ҡаршы(ла), ҡаршында; **напро́тив до́ма** өй ҡаршыһында; 4. *частица противит.* (*вовсе нет, совсем нет*) киреһенсә; **он не рассерди́лся, напро́тив, сам посмея́лся шу́тке** ул асыуланманы, киреһенсә көлөп ебәрҙе.

НАПРУ́ЖИТЬ *сов. что, разг.* (тәнде, мускулды) көсөргәндереү (*йәки* ҡатырыу), киреү, тартылдырыу.

НАПРУ́ЖИТЬСЯ *сов. разг.* (тән) мускул, көсөргәнеү (*йәки* ҡатыу), тартылыу, киреләү.

НАПРЫГАТЬСЯ *сов. разг.* туйғансы (*йәки* танһыҡ ҡанғансы) ырғыу (*йәки* һикереү).
НАПРЫСКАТЬ *сов. что, чего, чем, разг.* бөркөү, һибеү; сәсрәтеү.
НАПРЯГА́ТЬ *несов. см.* **напря́чь.**
НАПРЯГА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **напря́чься;** 2. *страд. к* **напряга́ть.**
НАПРЯЖЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **напря́чь(ся); напряже́ние го́лоса** тауышты көсәйтеү; 2. көсөргәнеш, көс һалыу; ҡыйынлыҡ, ауыр хәл; **рабо́тать с напряже́нием** көс һалып эшләү; 3. *физ., тех.* көсөргәнеш; **ток высо́кого напряже́ния** юғары көсөргәнешле ток.
НАПРЯЖЁННОСТЬ *ж.* көсөргәнешлелек, ҡыҙҡыулыҡ, киҫкенлек.
НАПРЯЖЁННЫЙ *прил.* 1. көсөргәнешле; **напряжённая рабо́та** көсөргәнешле эш; 2. (*натянутый*) киҫкен, ҡыҙҡыу; **напряжённые междунаро́дные отноше́ния** халыҡ-ара киҫкен мөнәсәбәт.
НАПРЯМИ́К *нареч. разг.* 1. тура, туп-тура, тура; **идти́ напрями́к** тура барыу; 2. *перен.* тура, туп-тура, туранан-тура, асыҡтан-асыҡ; **сказа́ть напрями́к** туранан-тура әйтеү.
НАПРЯ́СТЬ *сов. что, чего* иләү, иләп бөтөү (*йәки* алыу, ҡуйыу); **напря́сть ше́рсти** йөн иләү.
НАПРЯ́ЧЬ *сов. что* 1. киреү, тартылдырыу, йыйырыу, (тәнде, мускулды) көсөргәндереү (*йәки* ҡатырыу); 2. *перен.* көсәйтеү, ныҡлабыраҡ...; **напря́чь слух** ныҡлабыраҡ тыңлау.
НАПРЯ́ЧЬСЯ *сов.* 1. тызырайыу; тартылыу, йыйырылыу, (тән, мускул) көсөргәнеү (*йәки* ҡатыу); 2. *перен.* (*собрать все силы*) көсәнеү.
НАПУГА́ТЬ *сов. кого-что* ҡурҡытыу, өркөтөү, ҡот осороу, шөрләтеү.
НАПУГА́ТЬСЯ *сов. разг.* ҡурҡыу, өркөү, ҡот осоу, шөрләү.
НАПУ́ДРИТЬ *сов. кого-что* пудра (*йәки* кершән) һөртөү (*йәки* яғыу), пудралау.
НАПУ́ДРИТЬСЯ *сов.* пудра (*йәки* кершән) һөртөү (*йәки* яғыу), пудраланыу.
НАПУ́ЛЬСНИК *м.* беләҙек бәйләмесе, беләксә.
НАПУСКНО́Й *прил.* яһалма, ялған; хәйләле; **напускно́е споко́йствие** яһалма тыныслыҡ.
НАПУСТИ́ТЬ *сов.* 1. *что, кого-чего* (*наполнить кем-чем-л.*) ебәреү, индереү; тултырыу; 2. *что, разг.* ... биреү; **напусти́ть на себя́ ва́жность** үҙеңә мөһабәт төҫ биреү; 3. *кого-что на кого-что, прям. и перен. разг.* һөсләтеп (*йәки* ҡотортоп) ебәреү; **напусти́ть соба́к на зве́ря** эттәрҙе йәнлеккә һөсләтеп ебәреү; ◇ **напусти́ть стра́ху** *на кого* ҡотон алыу (*йәки* осороу).
НАПУСТИ́ТЬСЯ *сов. разг.* ҡысҡырып (*йәки* екеренеп) ташланыу.
НАПУ́ТАТЬ *сов.* 1. *что, чего, разг.* сыбалдырып (*йәки* буталдырып, сейнәлдереп) бөтөрөү; 2. бутау; **напу́тать в подсчётах** иҫәпләүҙә бутау.
НАПУ́ТСТВЕННЫЙ *прил.*: **напу́тственная речь** оҙатыу телмәрә.
НАПУ́ТСТВИЕ *с.* оҙатыу һүҙе, юл теләктәре (*юлға сығыусыға*).
НАПУХА́ТЬ *несов. см.* **напу́хнуть.**
НАПУ́ХНУТЬ *сов. разг.* шешеп сығыу (*йәки* китеү).
НАПЫЖИТЬСЯ *сов. разг.* 1. (*напрячься*) тызырайыу, тартылыу, көсәнеү; 2. *перен.* (*принять важный вид*) ҡуҡырайыу, кәпәренеү.
НАПЫЛИ́ТЬ *сов. разг.* саң туҙҙырыу, туҙан борҡотоу (*йәки* сығарыу), саңлау, туҙанлау.
НАПЫЩЕННЫЙ *прил.* 1. (*высокомерный*) фырт, эре, һауалы, ҡуҡырайған, кәпәренгән; 2. (*о высокопарной речи*) ҡабарынҡы.
НАПЯ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **напя́лить.**
НАПЯ́ЛИТЬ *сов. что* 1. *прост.* (*надеть что-л. неподходящее*) элеп алыу, тарта-һуҙа кейеп алыу; 2. (*натянуть на пяльцы*) киргегә киреү.
НАРАБО́ТАТЬ *сов. что, чего, разг.* (*заработать*) эшләп табыу.
НАРАБО́ТАТЬСЯ *сов. разг.* 1. (*много поработать*) туйғансы (*йәки* танһыҡ ҡанғансы) эшләү; 2. (*устать*) эшләп арыу.
НАРАВНЕ́ *нареч.* 1. (*на одной линии*) бер, тиң, бер тиң, типмә-тиң, бер тигеҙ, бер үк дәрәжәлә (*йәки* кимәлдә); 2. (*одинаково*) берҙәй, кеүек (*йәки* һымаҡ, төҫлө) үк.
НАРА́ДОВАТЬСЯ *сов. на кого-что и без доп.* ныҡ шатланыу, ҡыуаныу.
НАРАСПА́ШКУ *нареч. разг.* елбәгәй, элмәгән көйө, элмәй(енсә); ◇ **душа́ нараспа́шку** *см.* **душа́.**
НАРАСПЕ́В *нареч.* көйләп, һуҙып-һуҙып, һамаҡлап.
НАРАСТА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **нарасти́;** 2. (*усиливаться, увеличиваться*) көсәйә барыу; үҫә (*йәки* арта) барыу.
НАРАСТИ́ *сов.* 1. (*вырасти на поверхности*) үҫеп сығыу; 2. *перен.* артыу, өҫтәлеү; **нарасли́ проце́нты** проценттәр артҡан.
НАРАСТИ́ТЬ *сов. что* 1. *разг.* үҫтереү; **нарасти́ть му́скулы** мускул үҫтереү; 2. (*удлинить*) ялғап оҙайтыу (*йәки* оҙонайтыу).
НАРАСХВА́Т *нареч.* 1. кемуҙарҙан, тарт-ҡылашып, дәррәү, тиҙ ваҡыт эсендә, бик тиҙ арала; 2. *в знач. сказ.* етешмәү; **строи́тели бы́ли нарасхва́т** төҙөүселәр етешмәй ине.
НАРВА́Л *м. зоол.* һыңар мөгөҙ (*диңгеҙ хайуаны*).
НАРВА́ТЬ I *сов. что, чего* 1. (*сорвать*) өҙөп алыу (*йәки* йыйыу); **нарва́ть буке́т цвето́в** сәскә букете өҙөп йыйыу; 2. (*разорвать*) йыртып ташлау (*йәки* сығыу), йыртыу; **нарва́ть бума́ги** ҡағыҙ йыртыу.
НАРВА́ТЬ II *сов.* эренләү, эрен йыйыу; **па́лец нарва́л** бармаҡ эренләгән; **десну́ нарва́ло** *безл.* теш ите эренләгән.
НАРВА́ТЬСЯ *сов. на кого-что, разг.* осратыу, осрау, юлығыу, тап булыу; өҫтөнә барып сығыу; килеп ҡабыу (*йәки* эләгеү).
НАРЕ́З *м.* киртләс, киртмә, борма, һыр.
НАРЕ́ЗАТЬ *сов.* 1. *что, чего* турау, киҫеү; телеү, ҡырҡыу; **наре́зать хле́ба** икмәк телеү; 2. *что, тех.* (*сделать нарезы, резьбу*) бормалау, һырлау, юлаҡлау, һыр һалыу; 3. *что, чего* (*отвести участок земли*) бүлеү, бүлеп биреү, ҡырҡыу; 4. *что, чего* ҡыркып

(*йәки* киҫеп) әҙерләү; **наре́зать буке́т цвето́в** сәскәләр ҡырҡып букет яһау.
НАРЕЗА́ТЬ *несов. см.* **наре́зать.**
НАРЕ́ЗКА *ж.* 1. *см.* **наре́зать;** 2. *тех.* һыр; **наре́зка ствола́ ору́дия** орудие көбәгенең һыры.
НАРЕЗНО́Й *прил.* һырлы, киртләсле, киртмәле, бормалы.
НАРЕ́ЗЫВАТЬ *сов. см.* **наре́зать.**
НАРЕКА́НИЕ *с.* әр, шелтә.
НАРЕКА́ТЬ *несов. см.* **наре́чь.**
НАРЕКА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **наре́чься;** 2. *страд. к* **нарека́ть.**
НАРЕЧЁННЫЙ *прил. уст.* әйттерелгән, йәрәшелгән; **наречённая неве́ста** әйттерелгән (*йәки* йәрәшелгән) ҡыҙ.
НАРЕ́ЧИЕ *с. грам.* рәүеш.
НАРЕ́ЧЬ *сов. кого-что, уст.* исем ҡушыу, атау.
НАРЕ́ЧЬСЯ *сов. уст.* исемләнеү, исем алыу, аталыу.
НАРЗА́Н *м.* нарзан (*минераль һыу*).
НАРИСОВА́ТЬ *сов. кого-что* 1. һүрәт төшөрөү (*йәки* яһау); 2. *перен.* (*образно описать*) тасуирләү; кәүҙәләндереү.
НАРИЦА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.*: **имя́ нарица́тельное** *грам.* уртаҡ исем; **нарица́тельная сто́имость** *эк.* аҡсаның үҙендә күрһәтелгән хаҡы.
НАРКО́З *м. мед.* наркоз; **дать нарко́з** наркоз биреү.
НАРКО́М *м.* **(наро́дный комисса́р)** нарком (халыҡ комиссары).
НАРКОМА́Н *м.* наркоман (*наркотиктәр ҡулланыусы кеше*).
НАРКОМА́НИЯ *ж.* наркомания (*наркотиктәр ҡулланыу менән мауығыу ауырыуы*).
НАРКОМА́Т *м.* **(наро́дный комиссариа́т)** наркомат (халыҡ комиссариаты).
НАРКОТИЗА́ЦИЯ *ж. см.* **наркотизи́ровать.**
НАРКОТИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого, мед.* наркозлау, наркоз ебәреү.
НАРКО́ТИК *м.* 1. наркотик (*ауыртыуҙы баҫыу һәм йоҡлау өсөн ҡулланыла торған ағыулы матдә*); 2. *разг. см.* **наркома́н.**
НАРКОТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* наркотик; **наркоти́ческие сре́дства** наркотик нәмәләр.
НАРО́Д *м.* 1. *в разн. знач.* халыҡ; **сове́тский наро́д** совет халҡы; **башки́рский наро́д** башҡорт халҡы; **трудово́й наро́д** хеҙмәтсән халыҡ; 2. (*люди*) кеше; **на собра́нии бы́ло мно́го наро́ду** йыйылышта кеше күп булды.
НАРОДИ́ТЬ *сов. что, кого-чего, разг.* күп табыу (*йәки* тыуҙырыу) (*бала*).
НАРОДИ́ТЬСЯ *сов.* 1. тыуып үҫеү; 2. *перен.* (*возникнуть*) барлыҡҡа килеү, килеп тыуыу.
НАРО́ДНИК *м. ист.* народник.
НАРО́ДНИЧЕСТВО *с. ист.* народниклек (*19 быуаттың һуңғы яртыһында ваҡ буржуаз интеллигенцияның крәҫтиән общинаһын идеаллаштырып, эшселәр синыфының революциялағы етәкселек ролен инкар иткән ижтимағи-политик хәрәкәт*).
НАРО́ДНОСТЬ *ж.* 1. халыҡ; **наро́дности Восто́ка** Көнсығыш халыҡтары; 2. (*наро́дный характер*) халыҡсанлыҡ; **наро́дность поэ́зии Пу́шкина** Пушкин поэзияһының халыҡсанлығы.
НАРОДНОХОЗЯ́ЙСТВЕННЫЙ *прил.*: **народнохозя́йственный план** халыҡ хужалығы планы.
НАРО́ДНЫЙ *прил. в разн. знач.* халыҡ; **наро́дное тво́рчество** халыҡ ижады; **наро́дное хозя́йство** халыҡ хужалығы; **наро́дный суд** халыҡ суды.
НАРОДОВЛА́СТИЕ *с. уст.* халыҡ власе.
НАРОДОВО́ЛЕЦ *м. ист.* народоволец («*Народная воля*» *ойошмаһының члене*).
НАРОДОНАСЕЛЕ́НИЕ *с.* халыҡ, ил халҡы.
НАРОЖА́ТЬ *сов. см.* **народи́ть.**
НАРО́СТ *м.* 1. (*ненормальное утолщение*) оро; **наро́ст на стволе́ де́рева** ағас ороһо; 2. *тех.* (*осадок, накипь*) юшҡын, ултырма.
НАРОЧИ́ТОСТЬ *ж.* юрамаллыҡ, юрамал (*йәки* белә тора) эшләнгәнлек.
НАРОЧИ́ТЫЙ *прил.* юрамал, юрамал (*йәки* белә тора) эшләнгән.
НАРО́ЧНО *нареч.* 1. (*с целью*) юрамал, хас итеп, күрәләтә, белә-күрә; 2. *разг.* (*в шутку*) юрый, уйнап, шаярып; ◊ **как наро́чно** үс иткәндәй, үсеккән кеүек.
НА́РОЧНЫЙ *м.* сапҡынсы.
НАРСУ́Д *м.* **(наро́дный суд)** халыҡ суды.
НА́РТЫ *мн.* (*ед.* **на́рта** *ж.*) нарта (*эт йәки болан егеп йөрөй торған сана*).
НАРУБА́ТЬ *несов. см.* **наруби́ть.**
НАРУБИ́ТЬ *сов. что, чего* ҡырҡыу, киҫеү, ҡырҡып (*йәки* киҫеп) ташлау (*йәки* ҡуйыу, бөтөү); **наруби́ть дров** утын ҡырҡып ташлау.
НАРУ́ЖНО *нареч.* тыштан, ҡарамаҡҡа; **нару́жно он споко́ен** тыштан ул тыныс.
НАРУ́ЖНОСТЬ *ж.* 1. (*внешность*) ҡиәфәт, сырай; 2. (*внешний вид чего-л.*) тышҡы күренеш (*йәки* яҡ); **нару́жность зда́ния** йорттоң тышҡы яғы.
НАРУ́ЖНЫЙ *прил.* 1. тышҡы; **нару́жная стена́** тышҡы стена; **нару́жное схо́дство** тышҡы оҡшашлыҡ; 2. *перен.* (*показной*) яһалма, тыштан ғына булған; 3. *в знач. сущ.* **нару́жное** *с. мед.* тышҡы (*йәки* эселмәй торған) дарыу.
НАРУ́ЖУ *нареч. прям. и перен.* тышҡа, тыш яҡҡа; өҫкә.
НАРУКА́ВНИК *м.* еңсә.
НАРУКА́ВНЫЙ *прил.* ең(дәге); **нарука́вный знак** ендәге билдә.
НАРУМЯ́НИВАТЬ *несов. см.* **нарумя́нить.**
НАРУМЯ́НИТЬ *сов. что* 1. (*разрумянить*) ҡыҙартыу; 2. (*покрыть румянами*) ҡыҙыл һөртөү.
НАРУМЯ́НИТЬСЯ *сов.* ҡыҙыл һөртөнөү (*йәки* буяныу).
НАРУ́ЧНИКИ *мн.* (*ед.* **нару́чник** *м.*) ҡул бығауы, ҡулаҡта.
НАРУ́ЧНЫЙ *прил.* ҡул; **нару́чные часы́** ҡул сәғәте.
НАРУША́ТЬ *несов. см.* **нару́шить.**
НАРУШИ́ТЕЛЬ *м.* боҙоусы; **наруши́тель обще́ственного поря́дка** йәмәғәт тәртибен боҙоусы.
НАРУ́ШИТЬ *сов. что* 1. китәреү, ҡасырыу; бүлдереү; **нару́шить сон** йоҡоно ҡасырыу (*йәки* бүлдереү); 2. (*преступить,*

не соблюсти) боҙоу; **нару́шить соглаше́ние** килешеүҙе боҙоу.

НАРУ́ШИТЬСЯ *сов.* китеү, ҡасыу, бүленеү, осоу; **сон нару́шился** йоҡо ҡасты (*йәки* бүленде, осто).

НАРЦИ́СС *м.* нәркәс (*гөл*).

НА́РЫ *только мн.* урындыҡ, һике.

НАРЫ́В *м.* шеш; күпертке (*под ногтем*); бағана (*между пальцами*).

НАРЫВА́ТЬ I *несов. см.* **нарва́ть** I.

НАРЫВА́ТЬ II *несов. см.* **нарва́ть** II.

НАРЫВА́ТЬСЯ *несов. см.* **нарва́ться.**

НАРЫВНО́Й *прил.*: **нарывно́й пла́стырь** өрен йыйҙыра торған пластырь.

НАРЫ́ТЬ *сов. что, чего* 1. ҡаҙыу, ҡаҙып (*йәки* соҡоп) ташлау (*йәки* ҡуйыу, бөтөү); **нары́ть кана́в** канау ҡаҙып ҡуйыу; 2. (*роя, извлечь*) ҡаҙып (*йәки* соҡоп) алыу; **нары́ть мешо́к карто́феля** бер ток картуф ҡаҙып алыу.

НАРЯ́Д I *м.* (*одежда*) кейем, ҡупшы кейем.

НАРЯ́Д II *м.* наряд (1. *эш эшләргә бирелә торған бойороҡ*; 2. *берәй әйбер алыу йәки ебәреү өсөн бирелә торған ҡағыҙ*; 3. *воен. хәрбиҙәр тарафынан үтәлергә тейешле берәй эш, задание һәм шуны үтәүсе хәрбиҙәр төркөмө*).

НАРЯДИ́ТЬ I *сов. кого-что* 1. (*красиво одеть*) ҡупшы кейендереү, биҙәү, зиннәтләү; 2. *во что* кейҙереү; **наряди́ть в шу́бу** тун кейҙереү; 3. *кем* ...итеп кейендереү; **наряди́ть кло́уном** клоун итеп кейендереү.

НАРЯДИ́ТЬ II *сов. кого-что* (*дать наряд*) билдәләү, тәғәйенләү, итеп ҡуйыу (*йәки* билдәләү, тәғәйенләү, ебәреү); билдәләп (*йәки* тәғәйенләп) ҡуйыу (*йәки* ебәреү).

НАРЯДИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*нарядно одеться*) ҡупшы кейенеү, биҙәнеү, кейенеү-яһаныу; 2. *кем* ...булып кейенеү; **наряди́ться кло́уном** клоун булып кейенеү.

НАРЯ́ДНЫЙ *прил.* 1. ҡупшы, ҡупшы итеп кейенгән, матур итеп кейенгән; 2. (*об одежде*) ҡупшы, зиннәтле, матур.

НАРЯДУ́ *нареч.* 1. бер рәттән, ...менән бергә, кеүек (*йәки* һымаҡ) үк; **наряду́ с э́тим** ошоноң менән бергә; 2. (*наравне*) бер тигеҙ, бер; **же́нщины рабо́тали наряду́ с мужчи́нами** ҡатын-ҡыҙҙар ирҙәр менән берҙәй эшләнеләр.

НАРЯ́ДЧИК *м.* нарядсе, эшкә ебәреүсе.

НАРЯЖА́ТЬ I *несов. см.* **наряди́ть** I.

НАРЯЖА́ТЬ II *несов. см.* **наряди́ть** II.

НАРЯЖА́ТЬСЯ *несов. см.* **наряди́ться.**

НАС *мест. личн. род., вин. и предл. п. мн. от* **мы** беҙҙе.

НАСАДИ́ТЬ *сов.* 1. *что, чего* ултыртыу, күпләп ултыртыу; **насади́ть тополе́й** тирәк ултыртыу; 2. *что* (*надеть*) һаплау; **насади́ть топо́р на топори́ще** балта һаплау; 3. *кого-что, кого-чего* (*проткнув, поместить на остриё*) ҡаҙау, кейҙереү, ҡатыу; **насади́ть червяка́ на крючо́к** ҡармаҡҡа селәүсен ҡаҙау.

НАСА́ДКА *ж.* 1. *см.* **насади́ть** 2, 3; 2. *тех.* насадка (*приборҙың йәки инструменттең берәй нәмәгә кейҙерелгән өлөшө*); 3. (*приманка*) ем, алдатҡыс.

НАСАЖА́ТЬ *сов.* 1. *что, чего* (*посадить много растений*) ултыртыу, күпләп ултыртыу; **насажа́ть алле́ю лип** юкәләр аллеяһы ултыртыу; 2. *что, кого-чего* (*наполнить кем-чем-л.*; *поместить куда-л.*) тултырып (*йәки* тығыҙлап) ултыртыу (*йәки* тейәү).

НАСАЖДА́ТЬ *несов. что, книжн.* индереү, таратыу, урынлаштырыу; **насажда́ть но́вую те́хнику** яңы техника индереү.

НАСАЖДЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **насади́ть** 1 *и* **насажда́ть; насажде́ние полезащи́тных лесны́х поло́с** баҫыу ышыҡлаусы урман һыҙаттары ултыртыу; 2. *обычно мн.* **насажде́ния** ултыртылған ағастар.

НАСА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **насоли́ть.**

НАСА́СЫВАТЬ *несов. см.* **насоса́ть.**

НАСА́ХАРИВАТЬ *несов. см.* **наса́харить.**

НАСА́ХАРИТЬ *сов. что, разг.* шәкәрләү, шәкәр һибеү.

НАСВЕ́РЛИВАТЬ *несов. см.* **насверли́ть.**

НАСВЕРЛИ́ТЬ *сов. что, чего* быраулау, быраулап ҡуйыу (*йәки* сығыу).

НАСВИ́СТЫВАТЬ *несов. что и без доп.* көйләп һыҙғырыу.

НАСЕВА́ТЬ *несов. см.* **насе́ять.**

НАСЕДА́ТЬ *несов. см.* **насе́сть** 2, 3.

НАСЕ́ДКА *ж.* баҫҡан (*йәки* ултырған) тауыҡ.

НАСЕКА́ТЬ *несов. см.* **насе́чь.**

НАСЕКОМОЯ́ДНЫЙ *прил.* 1. *зоол., бот.* бөжәк ашаусы (*кош, үҫемлек*); 2. *в знач. сущ.* **насекомоя́дные** *мн. зоол.* бөжәк ашаусылар (*терпе, һуҡыр сысҡан һ. б.*).

НАСЕКО́МЫЕ *мн.* (*ед.* **насеко́мое** *с.*) бөжәктәр.

НАСЕЛЕ́НИЕ *с.* халыҡ; **населе́ние го́рода** ҡала халҡы.

НАСЕЛЁННОСТЬ *ж.* халыҡ тығыҙлығы (*һан яғынан күплеге*).

НАСЕЛЁННЫЙ 1. *прич.* (халыҡ) йәшәй торған, йәшәгән, ултырған; 2. *прил.* күп халыҡлы, халыҡ тығыҙ ултырған; **населённый край** күп халыҡлы край; **населённый пункт** халыҡ йәшәй торған урын (*ҡала, ауыл һ. б.*).

НАСЕЛИ́ТЬ *сов. что* халыҡты килтереп ултыртыу, халыҡты урынлаштырыу (*йәки* индереү); **насели́ть пусты́нный край** сүллектәргә халыҡты килтереп ултыртыу.

НАСЕЛЯ́ТЬ *несов.* 1. *см.* **насели́ть**; 2. *что* (*составлять население*) йәшәү; **Сре́днюю А́зию населя́ют мно́гие наро́ды** Урта Азияла күп төрлө халыҡтар йәшәй.

НАСЕ́СТ *м.* ҡуналҡа, төнәү, төнәгес.

НАСЕ́СТЬ *сов.* 1. (*поместиться куда-л. в большом количестве*) күпләп ултырыу (*йәки* урынлашыу); кереп тулыу; 2. (*осесть — напр. о пыли*) ултырыу, ҡуныу; 3. *на кого, разг.* (*навалиться*) өҫтөнә ташланыу (*йәки* ултырыу, ятыу).

НАСЕ́ЧКА *ж.* 1. *см.* **насе́чь**; 2. (*украшение*) биҙәк, һыр; **ружьё с золото́й насе́чкой** алтын һырлы мылтыҡ; 3. (*нарезка*) теш, киртек; **насе́чка на жернова́х стёрлась** тирмән ташының теше ашалып бөткән.

НАСЕ́ЧЬ *сов. что, чего* 1. (*вырубить, высечь*) киртеү, соҡоу, киртеп ҡуйыу, соҡоп алыу (*йәки* ҡуйыу); 2. *разг.* (*нарубить*) турау, турап ҡуйыу (*йәки* ташлау); **насе́чь капу́сты** кәбеҫтә турап ҡуйыу.

НАСЕ́ЯТЬ *сов. что, чего* 1. сәсеү, сәсеп ҡуйыу (*йәки* ташлау, сығыу); **насе́ять ржи** арыш сәсеп сығыу; 2. (*просеять*) иләү.

НАСИДЕ́ТЬ *сов. что* (*о птицах*) баҫыу, баҫып сығарыу.

НАСИДЕ́ТЬСЯ *сов. разг.* оҙаҡ ултырыу, туйғансы (*йәки* танһыҡ ҡанғансы) ултырыу.

НАСИ́ЖЕННЫЙ *прил.*: **наси́женное ме́сто** ултырып өйрәнгән урын, йылы урын; **наси́женное яйцо́** (тауыҡ) баҫҡан йомортҡа.

НАСИ́ЛИЕ *с.* 1. (*применение физической силы*) көсләү, көс ҡулланыу; 2. (*притеснение*) йәбер, золом; 3. (*принуждение*) мәжбүр итеү, ирекһеҙләү.

НАСИ́ЛОВАТЬ *несов.* 1. *кого* көсләү; 2. *кого-что* (*принуждать, неволить*) мәжбүр итеү, ирекһеҙләү.

НАСИ́ЛУ *нареч. разг.* көскә, саҡ, саҡ-саҡ.

НАСИ́ЛЬНИК *м.* көсләүсе, ирекһеҙләүсе, йәберләүсе.

НАСИ́ЛЬНИЧЕСКИЙ *прил.* көсләп (*йәки* ирекһеҙләп) тағылған (*йәки* эшләнгән).

НАСИ́ЛЬНО *нареч.* көсләп, көс менән, ирекһеҙләп; **наси́льно мил не бу́дешь** *погов. соотв.* һөймәгәнгә һөйкәлмә.

НАСИ́ЛЬСТВЕННЫЙ *прил.* көсләп тағылған; ирекһеҙ, мәжбүри; **наси́льственные ме́ры** көсләп тағылған саралар; ◇ **наси́льственная смерть** үлтерелеү.

НАСКАЗА́ТЬ *сов. разг.* 1. *что, чего* күп әйтеү (*йәки* һөйләү), әйтеп (*йәки* һөйләп) ташлау; 2. *на кого* (*наклеветать*) яла яғыу.

НАСКА́КИВАТЬ *несов. см.* **наскочи́ть.**

НАСКАНДА́ЛИТЬ *сов. разг.* ғауға (*йәки* янъял) ҡуптарыу (*йәки* сығарыу).

НАСКВО́ЗЬ *нареч.* 1. үтәнән-үтә, үтәләй; **пу́ля проби́ла до́ску наскво́зь** пуля таҡтаны үтәләй тишкән; 2. *перен. разг.* (*совершенно*) бөтөнләй, үтә, үтәнән-үтәгә; ◇ **ви́деть наскво́зь** *кого* үтәнән-үтә белеү (*йәки* күреү).

НАСКОБЛИ́ТЬ *сов.* 1. *что, чего* ҡырыу, ҡырып әҙерләү; **наскобли́ть сыр** сыр ҡырыу; 2. *что, разг.* (*сделать чистым и гладким*) ҡырып таҙартыу (*йәки* йыуыу).

НАСКО́К *м.* сапҡын; ◇ **с наско́ка** 1) (*с разгону*) ҡыҙып, бик етеҙ, шәп; 2) (*необдуманно*) уйламаҫтан (*йәки* әҙерлекһеҙ).

НАСКО́ЛЬКО *нареч.* күпмегә, ни тиклем, ни хәтле, ни ҡәҙәре, ни саҡлы, ни дәрәжәлә; -ынса; **наско́лько мне изве́стно, он прие́хал вчера́** миңә билдәле булыуынса, ул кисә килгән булырға кәрәк.

НА́СКОРО *нареч. разг.* тиҙ-тиҙ генә, ҡабалан, ашығыс, тиҙ (*йәки* йәһәт) кенә.

НАСКОЧИ́ТЬ *сов. на кого-что* 1. (*натолкнуться*) килеп бәрелеү (*йәки* һуғылыу, төкөләү, ҡағылыу); 2. (*напасть*) югереп килеп ташланыу, өҫтөнә ырғыу (*йәки* атылыу); абалау, абалап алыу; 3. *перен. разг.* (*наброситься с упрёками*) ташланыу.

НАСКРЕСТИ́ *сов. что, чего* 1. ҡырып алыу; 2. *перен. разг.* ҡырып-юнып йыйыу.

НАСКУ́ЧИТЬ *сов. кому и без доп.* ялҡытыу, бүктереү, туйҙырыу.

НАСЛАДИ́ТЬСЯ *сов. кем-чем и без доп.* рәхәтләнеү, кинәнеү, хозурланыу, кәйефләнеү, ләззәтләнеү.

НАСЛАЖДА́ТЬСЯ *несов. см.* **насладиться.**

НАСЛАЖДЕ́НИЕ *с.* рәхәт, кинәнес; хозур, ләззәт.

НАСЛА́ИВАТЬ *несов. см.* **наслойть.**

НАСЛА́ИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **наслойться;** 2. *страд. к* **насла́ивать.**

НАСЛА́ТЬ *сов. что, кого-чего, разг.* ебәреү, күп итеп ебәреү; **насла́ть пода́рков** бүләктәр ебәреү.

НАСЛЕ́ДИЕ *с.* мираҫ.

НАСЛЕДИ́ТЬ *сов. чем и без доп.* (бысраҡ) эҙ ҡалдырыу, тапап бысратыу.

НАСЛЕ́ДНИК *м.* 1. вариҫ, мираҫ алыусы; 2. *перен.* дауам итеүсе, вариҫ; **насле́дники революцио́нных тради́ций** революцион традицияларҙы дауам итеүселәр.

НАСЛЕ́ДНИЦА *женск. р. к* **насле́дник 1.**

НАСЛЕ́ДНЫЙ *прил.* мираҫ алыусы, тәхеткә ултырырға тейешле; **насле́дный принц** тәхеткә ултырырға тейешле принц.

НАСЛЕ́ДОВАТЬ *сов. и несов.* 1. *что* вариҫ булыу, мираҫ итеп алыу; **насле́довать лу́чшие тради́ции** иң яҡшы традицияларҙы мираҫ итеп алыу; 2. *кому* тәхеткә ултырыуға хаҡлы булыу.

НАСЛЕ́ДСТВЕННОСТЬ *ж. биол.* тоҡом (*йәки* нәҫел, зат) һаҡлаусылыҡ, нәҫелдән килеү.

НАСЛЕ́ДСТВЕННЫЙ *прил.* 1. мираҫ; мираҫҡа ҡалған, мираҫҡа эйә булыу; **насле́дственное пра́во** мираҫҡа эйә булыу хоҡуғы; **насле́дственное иму́щество** мираҫҡа ҡалған мөлкәт; 2. *биол.* нәҫелдән күскән, ата-бабанан күсә килгән, ата-бабанан ҡалған.

НАСЛЕ́ДСТВО *с.* 1. мираҫ; **получи́ть насле́дство** мираҫ алыу; 2. *юр.* мираҫҡа эйә булыу.

НАСЛОЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **наслои́ть(ся);** **наслое́ние гру́нта** тупраҡтың ҡатлауланып ултырыуы; 2. *геол.* ҡатлау; 3. *перен.* үҙенсәлек, үҙсәнлек, сифат (*культурала, характерҙә, аңда*).

НАСЛОИ́ТЬ *сов. что, чего* 1. (*наложить слоями*) ҡатлаулап һалыу; **наслои́ть те́сто** ҡамырҙы ҡатлаулап һалыу; 2. (*разделить на слои*) ҡатлап (*йәки* ҡатын-ҡатҡа, ҡаты менән) ярыу (*йәки* айырыу); **наслои́ть слюды́** слюданың ҡатын-ҡатҡа айырыу.

НАСЛОИ́ТЬСЯ *сов.* ҡатлауланыу, ҡатлауланып ултырыу.

НАСЛУ́ШАТЬСЯ *сов.* 1. (*вдоволь послушать*) туйғансы (*йәки* танһыҡ ҡанғансы) тыңлау; 2. (*услышать много чего-л.*) күп ишетеү.

НАСЛЫ́ШАТЬСЯ *сов. разг.* ишетеп күпте белеү.

НАСМА́РКУ *нареч. разг.*: **пойти́ насма́рку** юҡҡа сығыу, барып сыҡмау, һәләк булыу, юғалыу, елгә осоу.

НА́СМЕРТЬ *нареч.* 1. үлемесле; **ра́нить на́смерть** үлемесле яралау; 2. *перен. прост.* үлеп, үлә яҙып; бик-бик; **испуга́ться на́смерть** үлә яҙып ҡурҡыу; ◇ **стоя́ть на́смерть** йәнде аямай һуғышыу.

НАСМЕХА́ТЬСЯ *несов.* көлөү, мыҫҡыл итеү.

НАСМЕШИ́ТЬ *сов. кого* көлдөрөү.

НАСМЕ́ШКА *ж.* мыҫҡыл, мыҫҡыллап көлөү.

НАСМЕ́ШЛИВЫЙ *прил.* көлөүсән, көлөргә (*йәки* мыҫҡыл итергә) яратыусан; мыҫҡыллы, көлөүле, мыҫҡыллаулы; **насме́шливый челове́к** мыҫҡыл итергә яратыусан кеше; **насме́шливый тон** көлөүле тон.

НАСМЕ́ШНИК *м. разг.* мыҫҡыл итеүсе (*йәки* көлөүсе); мыҫҡыл итергә (*йәки* көлөргә) яратыусан кеше.

НАСМЕ́ШНИЦА *женск. р. к* **насме́шник.**

НАСМЕ́ШНИЧАТЬ *несов. над кем-чем и без доп., разг.* мыҫҡыллап көлөү, мыҫҡыллау.

НАСМЕЯ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*вдоволь посмеяться*) туйғансы (*йәки* танһыҡ ҡанғансы) көлөү; **2.** *над кем-чем* (*обидеть*) мыҫҡыл итеп көлөү.

НАСМОЛИ́ТЬ *сов. что, чего* ыҫмалалау, ыҫмалалап ҡуйыу.

НА́СМОРК *м.* тымау.

НАСМОТРЕ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *на кого-что* (*вдоволь посмотреть*) туйғансы (*йәки* танһыҡ ҡанғансы) ҡарау; **2.** *кого-чего* (*увидеть много чего-л.*) күп ҡарау (*йәки* күреү).

НАСОБИРА́ТЬ *сов. что, чего, разг.* йыйыу.

НАСОЛИ́ТЬ *сов.* **1.** *что, чего* тоҙлау, тоҙлап ҡуйыу; **насоли́ть грибо́в** бәшмәк тоҙлап ҡуйыу; **2.** *что, разг.* (*сильно посолить*) тоҙ һалыу, ныҡ тоҙлау; **3.** *кому и без доп., перен. разг.* насарлыҡ эшләү, яраға тоҙ һалыу.

НАСОРИ́ТЬ *сов.* ҡыйлау, ҡыйлап (*йәки* сүпләп) бөтөү (*йәки* ҡуйыу, ташлау).

НАСО́С I *м. тех.* насос.

НАСО́С II *м. вет.* аңҡау (*йәки* ырғаҡ) шеше (*малдарҙа*).

НАСОСА́ТЬ *сов. что, чего* һурҙырыу, һурҙырып тултырыу; **насоса́ть бо́чку кероси́на** бер мискә кәрәсин һурҙырып тултырыу.

НАСОСА́ТЬСЯ *сов.* туйғансы (*йәки* танһыҡ ҡанғансы) имеү (*йәки* һурыу).

НАСО́СНЫЙ *прил.* насос; **насо́сный по́ршень** насос бешкәге.

НАСО́ХНУТЬ *сов.* йәбешеп кибеү, ҡатыу; **на бума́ге насо́х клей** ҡағыҙға елем ҡатҡан.

НАСОЧИНИ́ТЬ, НАСОЧИНЯ́ТЬ *сов. что, чего, разг.* **1.** (*сочинить в большом количестве*) күп яҙыу; **2.** (*выдумать*) юҡ-барҙы (*йәки* булмағанды) уйлап сығарыу; **насочини́ть небыли́ц** булмағанды уйлап сығарыу.

НА́СПЕХ *нареч.* ҡабалан, ашығыс, арлы-бирле.

НАСПИРТОВА́ТЬ *сов. что* спиртләү, спирт менән һуғарыу.

НАСПИРТО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **наспиртова́ть.**

НАСПЛЕ́ТНИЧАТЬ *сов.* ғәйбәт һатыу (*йәки* һөйләү).

НАСТ *м.* туң, ҡуръяҡ.

НАСТАВА́ТЬ *несов. см.* **наста́ть.**

НАСТА́ВИТЬ I *сов.* **1.** *что, кого-чего* (*поставить*) ҡуйып сығыу (*йәки* бөтөү); теҙеп (*йәки* ултыртып) ҡуйыу; **2.** *что* (*удлинить*) ялғап (*йәки* ҡуйып, ҡушып) оҙайтыу; **3.** *что* (*нацелить*) йүнәлтеү, төҙөү, тоҫҡау, ҡаратып ҡуйыу.

НАСТА́ВИТЬ II *сов. кого, уст.* яҡшылыҡҡа өйрәтеү, өгөтләү, =ға (=гә) төшөрөү; ◇ **наста́вить на путь и́стинный** *см.* **путь.**

НАСТА́ВКА *ж.* **1.** *см.* **наста́вить** I 2 **2.** (*надставка*) ялғау.

НАСТАВЛЕ́НИЕ *с.* **1.** (*поучение*) өгөт, өгөт-нәсихәт; **2.** (*указание, совет*) кәңәш, күрһәтмә; **3.** (*инструкция*) ҡулланма.

НАСТАВЛЯ́ТЬ I *несов. см.* **наста́вить** I 2, 3.

НАСТАВЛЯ́ТЬ II *несов.* **1.** *см.* **наста́вить** II; **2.** *кого* (*внушать, поучать*) күңеленә һалыу; өйрәтеү.

НАСТАВНО́Й *прил.* **1.** (*удлинённый*) ялғаулы; **2.** (*приставляемый*) ҡуйылмалы, ялғанмалы; **наставна́я труба́** ҡуйылмалы торба.

НАСТА́ИВАТЬ I *несов. см.* **настоя́ть** I.

НАСТА́ИВАТЬ II *несов. см.* **настоя́ть** II.

НАСТА́ИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **настоя́ться** I; **2.** *страд. к* **наста́ивать** II.

НАСТА́ТЬ *сов.* килеп етеү, тыуыу, булыу, башланыу; **наста́ла весна́** яҙ булды.

НАСТЕГА́ТЬ *сов.* **1.** *что на что* һырыу, типсеү, типсеп тегеү; **настега́ть ва́ту на подкла́дку** подкладканы мамыҡ менән типсеп тегеү; **2.** *что, чего* (*изготовить*) һырыу; **настега́ть одея́л** юрған һырыу.

НА́СТЕЖЬ *нареч.* шар (*йәки* бөтөнләй, тотош) асыҡ.

НАСТЕ́ННЫЙ *прил.* стена; **насте́нный календа́рь** стена календаре.

НАСТИГА́ТЬ *несов. см.* **насти́чь, насти́гнуть.**

НАСТИ́ГНУТЬ *сов. см.* **насти́чь.**

НАСТИ́Л *м.* **1.** *см.* **настла́ть; насти́л по́ла** иҙән йәйеү; **2.** түшәмә, түшәм; **доща́тый насти́л** таҡта түшәмә.

НАСТИЛА́ТЬ *несов. см.* **настла́ть.**

НАСТИ́ЛКА *ж.* **1.** *см.* **настла́ть; 2.** *см.* **насти́л** 2.

НАСТИ́ЛЬНЫЙ *прил.* настиль (**1.** *спорт. талғын, тура барыусы*; **2.** *воен. билдәле юғарылыҡта ергә параллель бара йәки оса торған*).

НАСТИРА́ТЬ *сов. что, чего, разг.* йыуыу, йыуып алыу (*йәки* ташлау).

НАСТИ́ЧЬ *сов. кого* **1.** (*догнать*) ҡыуып етеү (*йәки* тотоу); **насти́чь беглецо́в** ҡасҡындарҙы ҡыуып тотоу; **2.** (*застигнуть*) эләгеү.

НАСТЛА́ТЬ *сов. что, чего* йәйеү, түшәү; **настла́ть ковро́в** келәм йәйеү; **настла́ть брёвен** бүрәнәләр түшәү.

НАСТО́Й *м.* сығым, төнәтмә; **насто́й кре́пкого ча́я** ҡуйы сәй сығымы.

НАСТО́ЙКА *ж.* **1.** (*спиртной напиток*) настойка (*еләк, емеш, үлән һ. б. һалып төнәтелгән араҡы*); **2.** *разг. см.* **насто́й.**

НАСТО́ЙЧИВОСТЬ *ж.* ныҡышлыҡ, ныҡышмалылыҡ, ныҡыш булыу.

НАСТО́ЙЧИВЫЙ *прил.* ныҡыш, ныҡышмалы, салпы; **насто́йчивый челове́к** ныҡыш кеше; **насто́йчивая про́сьба** ныҡышмалы һорау.

НАСТО́ЛЬКО *нареч.* шул тиклем (*йәки* саҡлы, хәтле, кәҙәре); **он насто́лько вы́рос, что нельзя́ узна́ть** ул шул хәтле үҫкән, хатта танырлыҡ та түгел.

НАСТО́ЛЬНЫЙ *прил.* **1.** өҫтәл, өҫтәлгә ҡуя торған; **насто́льная ла́мпа** өҫтәл лампаһы; **2.** *перен.* һәр ваҡыт кәрәкле; **насто́льная кни́га** һәр ваҡыт кәрәкле китап.

НАСТОРА́ЖИВАТЬ(СЯ) *несов. см.* насторожи́ть(ся).

НАСТОРОЖЕ́ *нареч.* һаҡ; **быть настороже́** һаҡ булыу.

НАСТОРО́ЖЕННОСТЬ, НАСТОРОЖЁННОСТЬ *ж.* һаҡлыҡ.

НАСТОРО́ЖЕННЫЙ, НАСТОРОЖЁННЫЙ *прил.* һаҡ.

НАСТОРОЖИ́ТЬ *сов. кого-что* һағайтыу; ◇ **насторожи́ть слух** ҡолаҡты һағайтыу.

НАСТОРОЖИ́ТЬСЯ *сов.* һағайыу.

НАСТОЯ́НИЕ *с.* талап; **по настоя́нию отца́** атайҙың талабы буйынса.

НАСТОЯ́ТЕЛЬ *м.* настоятель (1. *ирҙәр монастыренең башлығы*; 2. *православие сиркәүенең өлкән священниге*).

НАСТОЯ́ТЕЛЬНИЦА *ж.* настоятельница (*ҡатын-ҡыҙҙар монастыренең башлығы*).

НАСТОЯ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*настойчивый*) ныҡышмалы; **настоя́тельная про́сьба** ныҡышмалы һорау; 2. (*насущный*) кисектерелмәҫлек, иң кәрәкле, иң мөһим; **настоя́тельная необходи́мость** иң кәрәклелек.

НАСТОЯ́ТЬ I *сов. на чём* ныҡыу, ныҡышыу, ҡайышыу, ⁼ҙыртыу (⁼ҙертеү, ⁼тыртыу, ⁼тертеү); **настоя́ть на вы́даче де́нег** аҡса бирҙертеү.

НАСТОЯ́ТЬ II *сов. что* настойка төнәтеү (*йәки* яһау); **настоя́ть во́дку на ви́шне** сейә менән араҡынан настойка яһау.

НАСТОЯ́ТЬСЯ I *сов.* сығыу; **чай ещё не настоя́лся** сәй әле сығып етмәгән.

НАСТОЯ́ТЬСЯ II *сов. разг.* (*долго простоять*) оҙаҡ тороу (*йәки* тороп китеү).

НАСТОЯ́ЩИЙ *прил.* 1. хәҙерге; **в настоя́щее вре́мя** хәҙерге ваҡытта; 2. *книжн.* (*этот, данный*) ошо, был; **в настоя́щей кни́ге речь идёт о...** был китапта һүҙ ... тураһында бара; 3. (*образцовый*) бына тигән; **настоя́щий худо́жник** бына тигән художник; 4. (*подлинный*) ысын; **настоя́щий друг** ысын дуҫ; 5. *в знач. сущ.* **настоя́щее** *с.* хәҙергеһе; ◇ **настоя́щее вре́мя** *грам.* хәҙерге заман.

НАСТРАДА́ТЬСЯ *сов.* ғазап сигеү, күп интегеү; яфаланып (*йәки* ыҙаланып) бөтөү.

НАСТРА́ИВАТЬ I *несов. см.* **настро́ить** I.

НАСТРА́ИВАТЬ II *несов. см.* **настро́ить** II.

НАСТРА́ИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **настро́иться**; 2. *страд. к* **настра́ивать** II.

НАСТРЕЛЯ́ТЬ *сов. что, кого-чего* атып алыу (*бер ни ҡәҙәр*).

НА́СТРИГ *м.* **на́стриг ше́рсти** *с.-х.*: йөн ҡырҡыу.

НАСТРИГА́ТЬ *несов. см.* **настри́чь.**

НАСТРИ́ЧЬ *сов. что, чего* ҡырҡып алыу.

НАСТРОГА́ТЬ *сов. что, чего* йышып яһау (*йәки* әҙерләү, эшләү).

НА́СТРОГО *нареч. разг.* үтә (*йәки* бик) ҡаты, ҡырҡа; ◇ **стро́го-на́строго** *см.* **стро́го.**

НАСТРОЕ́НИЕ *с.* кәйеф; күңел; **быть не в настрое́нии** кәйефһеҙ булыу.

НАСТРО́ИТЬ I *сов. что, чего* төҙөп (*йәки* ҡороп, һалып) ҡуйыу; **настро́ить мно́го домо́в** өйҙәр төҙөп ҡуйыу.

НАСТРО́ИТЬ II *сов.* 1. *что, муз.* көйләү, көйгә һалыу; **настро́ить скри́пку** скрипканы көйләү; 2. *что* рәтләү, йайлау, көйләү; **настро́ить станки́** станоктарҙы көйләү; 3. *кого-что* итеү, ⁼ләндереү (⁼ландырыу); **настро́ить всех на весёлый лад** бөтәһен дә күңелләндереү; ◇ **настро́ить про́тив кого́-либо** берәйһенә ҡаршы ҡотортоу; **настро́ить в свою́ по́льзу** үҙ яғына ауҙарыу.

НАСТРО́ИТЬСЯ *сов.* 1. көйләнеү (*музыкаль инструменттәр, радиоприёмник һ. б.*); 2. *на что и с неопр.* ниәтләнеү, йыйыныу; **я настро́ился пойти́ в кино́** мин киноға барырға йыйындым; ◇ **настро́иться про́тив кого́-либо** берәйһенә ҡаршы уйҙа булыу.

НАСТРО́ЙКА *ж.* 1. *см.* **настро́ить** II 1, 2; 2. (*механизм*) көйләгес.

НАСТРО́ЙЩИК *м.* көйләүсе, көйгә һалыусы.

НАСТРОЧИ́ТЬ *сов.* 1. *что, портн.* юллап (*йәки* баҫтырып) тегеп сығыу; 2. *что, чего* (*изготовить в каком-л. количестве*) юллап (*йәки* баҫтырып) тегеп әҙерләү; 3. *что, чего, перен. разг.* яҙып ташлау, яҙа һалыу, сыймаҡлау; **настрочи́ть письмо́** хат яҙып ташлау.

НАСТРЯ́ПАТЬ *сов. что, чего* 1. бешереү, бешереп ҡуйыу; 2. *перен. прост.* өстән-мөстән эшләү, этмәләү, этмәләп ташлау.

НАСТУПА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* һөжүм; **наступа́тельная страте́гия** һөжүм стратегияһы.

НАСТУПА́ТЬ I *несов.* 1. *см.* **наступи́ть** I; 2. *на кого-что и без доп., воен.* һөжүм итеү; 3. *на кого-что, перен.* (*вплотную подходить*) килеп сығыу (*йәки* тоташыу).

НАСТУПА́ТЬ II *несов. см.* **наступи́ть** II.

НАСТУПИ́ТЬ I *сов. на кого-что* баҫыу.

НАСТУПИ́ТЬ II *сов.* тыуыу, булыу, башланыу; **наступи́л ве́чер** кис булды.

НАСТУПЛЕ́НИЕ I *с.* һөжүм; **стреми́тельное наступле́ние** ынтылышлы һөжүм.

НАСТУПЛЕ́НИЕ II *с. см.* **наступи́ть** II; **с наступле́нием ве́чера** кис булыу менән, кис булғас.

НАСТУ́РЦИЯ *ж.* настурция (*үҫемлек*).

НАСУ́ПИТЬ *сов.*: **насу́пить бро́ви** ҡаш йыйырыу.

НАСУ́ПИТЬСЯ *сов.* 1. (*о бровях*) йыйырылыу, төйтәйеү; 2. (*помрачнеть*) сырай һытып (*йәки* ҡаш йыйырып, буртайып) тороу.

НАСУ́ПЛЕННЫЙ *прил.* йыйырыҡ, төйтөк.

НАСУ́ПЛИВАТЬСЯ *несов. см.* **насу́питься.**

НА́СУХО *нареч.* ҡоротҡансы; ◇ **су́хо-на́сухо** *см.* **су́хо.**

НАСУЧИ́ТЬ *сов. что, чего* сиратыу, сиратып ҡуйыу (*йәки* бөтөү, ташлау).

НАСУ́ШИВАТЬ *несов. см.* **насуши́ть.**

НАСУШИ́ТЬ *сов. что, чего* киптереү, киптереп алыу (*йәки* ҡуйыу, ташлау, бөтөү); **насуши́ть грибо́в** бәшмәк киптереп ҡуйыу.

НАСУ́ЩНОСТЬ *ж.* мөһимлек, кәрәклек; **насу́щность зада́ч** мәсьәләнең мөһимлеге.

НАСУ́ЩНЫЙ *прил.* иң мөһим, иң кәрәкле; **насу́щный вопро́с** иң мөһим мәсьәлә.

НАСЧЁТ *предлог с род. п., разг.* тураһында, хаҡында, ҡарата; **он говори́л насчёт**

выполнения пла́на ул план үтәлеүе тураһында һөйләне.

НАСЧИТА́ТЬ *сов. что* 1. иҫәпләү, һанау, иҫәпләп (*йәки* һанап) белеү, иҫәбен белеү (*йәки* алыу); 2. (*присчитать*) артыҡ һанап (*йәки* иҫәпләп) сығарыу.

НАСЧИ́ТЫВАТЬ *несов.* 1. *см.* **насчита́ть;** 2. *что* һаналыу, бар (булыу); **го́род насчи́тывает свы́ше миллио́на жи́телей** ҡалала миллиондан артыҡ кеше бар.

НАСЧИ́ТЫВАТЬСЯ *несов.* һаналыу, иҫәпләнеү, бар (булыу).

НАСЫЛА́ТЬ *несов. см.* **насла́ть.**

НАСЫ́ПАТЬ *сов.* 1. *что, чего* (*всыпать*) тултырыу, һалыу; 2. *что* (*наполнить*) тултырыу; **насы́пать мешки́ крупо́й** тоҡҡа ярма тултырыу; 3. *что, чего* (*набросать, рассыпать по поверхности*) һибеү, түгеү, һибеп (*йәки* түгеп) ҡуйыу; **насы́пать песку́ на доро́жку** юлға ҡом һибеү; 4. *что* (*возвести*) өйөү; **насы́пать го́рку из песка́** ҡомдан кескәй тау өйөү.

НАСЫПА́ТЬ *несов. см.* **насы́пать.**

НАСЫ́ПАТЬСЯ *сов.* ҡойолоу, төшөү.

НАСЫПА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **насы́паться;** 2. *страд. к* **насыпа́ть.**

НАСЫ́ПКА *ж. см.* **насы́пать** 1, 2, 4.

НА́СЫПЬ *ж.* 1. өйөм, тупраҡ (*йәки* балсыҡ) өйөмө, өйөлгән тупраҡ; **железнодоро́жная на́сыпь** тимер юлдағы тупраҡ өйөмө; 2. *в знач. нареч.* **на́сыпью** тараһыҙ, һауытҡа (*йәки* тоҡҡа) һалмайынса; **грузи́ть зерно́ на́сыпью** игенде тоҡҡа һалмайынса тейәү.

НАСЫ́ТИТЬ *сов.* 1. *кого* туйҙырыу, туйғансы ашатыу, туйындырыу; 2. *что, хим.* туйындырыу; **насы́тить раство́р соля́ми** иретмәне тоҙ менән туйындырыу.

НАСЫ́ТИТЬСЯ *сов.* 1. туйыу; 2. *перен.* (*удовлетвориться*) туйыныу.

НАСЫХА́ТЬ *несов. см.* **насо́хнуть.**

НАСЫЩА́ТЬ *несов. см.* **насы́тить.**

НАСЫЩА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **насы́титься;** 2. *страд. к* **насыща́ть.**

НАСЫЩЕ́НИЕ *с. см.* **насы́тить(ся).**

НАСЫ́ЩЕННОСТЬ *ж.* 1. *хим.* туйынған булыу, туйынғанлыҡ; **насы́щенность раство́ра** иретмәнең туйынған булыуы; 2. *перен.* тулылыҡ, һуғарылғанлыҡ; **иде́йная насы́щенность рома́на** романдың идея яғынан һуғарылғанлығы.

НАСЫ́ЩЕННЫЙ *прил.* 1. *хим.* туйындырылған; **насы́щенный пар** туйындырылған быу; 2. *перен.* тулы, бай йөкмәткеле, һуғарылған.

НАТА́ЛКИВАТЬ *несов. см.* **натолкну́ть.**

НАТА́ЛКИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **натолкну́ться;** 2. *страд. к* **ната́лкивать.**

НАТА́ПЛИВАТЬ I *несов. см.* **натопи́ть** I.

НАТА́ПЛИВАТЬ II *несов. см.* **натопи́ть** II.

НАТА́ПТЫВАТЬ *несов. см.* **натопта́ть.**

НАТАСКА́ТЬ I *сов. что, кого-чего* 1. (*притащить*) ташыу, ташып ҡуйыу; 2. (*вытащить откуда-л.*) тартып сығарыу; 3. *разг.* (*украсть*) урлау, урлап ташыу (*йәки* ташып бөтөү).

НАТАСКА́ТЬ II *сов. кого* 1. (*обучить охотничью или служебную собаку*) өйрәтеү; 2. *разг.* -рға (-ргә) әҙерләү (*йәки* булышыу), ярҙам итеү; **натаска́ть ученико́в к экза́мена́м** уҡыусыларҙы экзамен бирергә әҙерләү.

НАТА́СКИВАТЬ I *несов. см.* **натаска́ть** I *и* **натащи́ть.**

НАТА́СКИВАТЬ II *несов. см.* **натаска́ть** II.

НАТА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **наточи́ть.**

НАТАЩИ́ТЬ *сов. что, чего* ташыу, ташып ҡуйыу.

НАТА́ЯТЬ *сов.* 1. *что, чего* иретеү; **ната́ять льду** боҙ иретеү; 2. *безл.* иреү; **ната́яло мно́го сне́гу** күп ҡар ирене.

НАТВОРИ́ТЬ *сов. что, чего, разг.* (ярамаған эш) эшләп ташлау.

НА́ТЕ *частица разг.* 1. *побуд.* мәгеҙ; **на́те ва́шу кни́гу** мәгеҙ китабығыҙҙы; 2. *усил.* бына һеҙгә кәрәк булһа; **а тут на́те вам!** ә хәҙер бына һеҙгә кәрәк булһа!

НАТЕКА́ТЬ *несов. см.* **нате́чь.**

НАТЕ́ЛЬНЫЙ *прил.* эске; **нате́льное бельё** эске күлдәк-ыштан.

НАТЕРЕБИ́ТЬ *сов. что, чего, с.-х.* йолҡоу, йолҡоп йыйыу; **натереби́ть льна** етен йолҡоу.

НАТЕРЕ́ТЬ *сов.* 1. *что* һөртөү; ыуыу; **натере́ть грудь ма́зью** күкрәкте май менән ыуыу; 2. *что* (*придать блеск*) ышҡып ялтыратыу; 3. *что* ҡабартыу, өйкәү, өйкәтеү; **натере́ть па́лец** бармаҡты ҡабартыу; 4. *что, чего* ҡырыу, ҡырып ҡуйыу; **натере́ть морко́ви** кишер ҡырыу.

НАТЕРЕ́ТЬСЯ *сов. разг.* һөртөү, һөртөнөү (*май кеүек нәмәләр менән*).

НАТЕРПЕ́ТЬСЯ *сов.* күпте күреү, ғазап (*йәки* яфа) сигеү.

НАТЕСА́ТЬ *сов. что, чего* юныу, юнып яһау (*йәки* эшләү); **натеса́ть досо́к** таҡта юныу.

НАТЁСЫВАТЬ *несов. см.* **натеса́ть.**

НАТЕ́ЧЬ *сов.* ағып йыйылыу, һарҡыу, һарҡып йыйылыу, эркелеү, һарҡып тулыу.

НАТЕ́ШИТЬСЯ *сов. разг.* туйғансы (*йәки* танһыҡ ҡанғансы) күңел асыу.

НАТИРА́ТЬ *несов. см.* **натере́ть.**

НАТИРА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **натере́ться;** 2. *страд. к* **натира́ть.**

НАТИ́РКА *ж. разг. см.* **натере́ть** 1, 2, 4; **нати́рка поло́в** иҙәнде ышҡып ялтыратыу.

НА́ТИСК *м.* 1. һөжүм, ҡыҫым; 2. *полигр.* баҫым (*наборҙың йәки клишенең ҡабарынҡы булып ҡағыҙҙың икенсе яғына беленеп сығыуы*).

НАТКА́ТЬ *сов. что, чего* һуғыу, туҡыу, һуғып (*йәки* туҡып) ҡуйыу; **натка́ть полотна́** киндер һуғыу.

НАТКНУ́ТЬСЯ *сов.* 1. *на что* ҡаҙалыу, сәнселеү; **наткну́ться на штык** штыкка ҡаҙалыу; 2. *на кого-что* (*неожиданно натолкнуться*) бәрелеү, төртөлөү, һуғылыу; барып сығыу; 3. *на кого-что, перен. разг.* осрау, тап булыу, юлығыу; **наткну́ться на следы́ звёря** йәнлектең эҙенә тап булыу.

НАТОЛКНУ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что, разг.* бәрелдереү, бәрҙереү; 2. *кого, перен.* (*навести на какую-л. мысль, идею и т. п.*) төшөрөү, юнәлдереү, килтереү, төшөрөп (*йәки* юнәлдереп) ебәреү.

НАТОЛКНУ́ТЬСЯ *сов. см.* **наткну́ться** 2, 3.

НАТОЛО́ЧЬ *сов. что, чего* төйөү, онтау; **натоло́чь оре́хов** сәтләүек онтау.

НАТОПИ́ТЬ I *сов. что* яғыу, яғып йылытыу; **натопи́ть печь** мейес яғыу.

НАТОПИ́ТЬ II *сов. что, чего* иретеү, иретеп алыу; **натопи́ть во́ску** балауыҙ иретеү.

НАТОПТА́ТЬ *сов. разг.* **1.** (*нагрязнить*) тапап бысратыу (*йәки* бысратып бөтөү); **2.** *что* (*протоптать*) таҡырайтыу, таҡырайтып бөтөрөү.

НАТОРГОВА́ТЬ *сов. что, чего, разг.* **1.** (*выручить от торговли*) һатыу итеп йыйыу; сауҙа итеп йыйыу; **2.** (*продать товаров на какую-л. сумму*) һатыу.

НАТОЧИ́ТЬ *сов. что, чего* үткерләү, ҡайрау, сарлау, игәү; **наточи́ть бри́тву** бритваны үткерләү.

НАТОЩА́К *нареч.* аслай, ас ҡарынға.

НАТРАВИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого* һөсләтеү; һөскөртөү; **натрави́ть соба́к на за́йца** эттәрҙе ҡуянға һөскөртөү; **2.** *что, хим.* (*вытравить*) төшөрөү; **3.** *кого, перен. разг.* ҡотортоу, талаштырыу; **натрави́ть кого́-либо про́тив кого́-либо** берәүҙе берәүгә ҡаршы ҡотортоу.

НАТРА́ВЛИВАТЬ, НАТРАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **натрави́ть.**

НАТРЕНИРО́ВАННОСТЬ *ж.* күнеккәнлек, өйрәнгәнлек, күнеккән (*йәки* өйрәнгән) булыу.

НАТРЕНИРО́ВАННЫЙ *прил.* күнеккән, өйрәнгән; **натрениро́ванный спортсме́н** күнеккән спортсмен.

НАТРЕНИРОВА́ТЬ *сов. кого-что* күнектереү, өйрәтеү.

НАТРЕНИРОВА́ТЬСЯ *сов.* күнегеү, өйрәнеү.

НАТРЕПА́ТЬ *сов. что, чего* талҡыу, талҡып ҡуйыу (*лён*); тетеү, тетеп ҡуйыу (*шерсть*).

НА́ТРИЕВЫЙ *прил.* натрий; натрийле; **на́триевые соедине́ния** натрий берләшмәләр.

НА́ТРИЙ *м.* натрий (*химик элемент, металл*).

НА́ТРОЕ *нареч.* өскә; **разре́зать на́трое** өскә ҡырҡыу (*йәки* телеү).

НАТРУБИ́ТЬ *сов. разг.*: **натруби́ть в у́ши** *прост.* ҡолаҡҡа туҡыу.

НАТРУДИ́ТЬ *сов. что, разг.* талдырыу, арытыу, хәлдән тайҙырыу; **натруди́ть но́ги** аяҡ талдырыу.

НАТРУДИ́ТЬСЯ *сов. разг.* **1.** (*вдоволь потрудиться*) туйғансы (*йәки* танһыҡ ҡанғансы) эшләү; **2.** (*утомиться*) арыу, йонсоу, талыу, хәлдән тайыу.

НАТРЯСТИ́ *сов. что, чего* **1.** (*просыпать*) ҡойоу; **натрясти́ кро́шек на́ пол** икмәк валсығын иҙәнгә ҡойоу; **2.** (*получить при встряхивании*) һелке(те)п төшөрөү, ҡойоу; **натрясти́ я́блок** һелкетеп алма ҡойоу.

НАТРЯСТИ́СЬ *сов.* **1.** ныҡ һелкенеү; **натрясти́сь в теле́ге** арбала һелкенеү; **2.** ҡалтыранып тороу, ҡалтыраныу; **он натря́сся от стра́ха** ул ҡурҡыуынан ҡалтыранды.

НАТУ́ГА *ж. разг.* көсәнеш, көсөргәнеш.

НА́ТУГО *нареч. разг.* тығыҙ итеп, тығыҙлап, ныҡ тартып; ◇ **ту́го-на́туго** *см.* **ту́го.**

НАТУ́ЖИВАТЬ(СЯ) *несов. см.* **нату́жить (-ся).**

НАТУ́ЖИТЬ *сов. что, разг.* киреү, йыйырыу, ҡабартыу; **нату́жить му́скулы** мускулдарҙы йыйырыу.

НАТУ́ЖИТЬСЯ *сов. разг.* көсәнеү, бар көстө һалыу.

НАТУ́ЖНЫЙ *прил. разг.* көсәнеп эшләнгән.

НАТУ́РА *ж.* **1.** (*характер*) холҡ, тәбиғәт, характер; **по нату́ре он хоро́ший** унын холҡо һәйбәт; **2.** *иск.* натура (*һүрәт яһаған-да художник алдында өлгө, һын булып тороусы кеше*); **рисова́ть с нату́ры** натуранан рәсем төшөрөү; **3.** әйбер, аҙыҡ, иген, натура; **плати́ть нату́рой** әйберләтә (*йәки* натуралата) түләү.

НАТУРАЛИЗА́ЦИЯ *ж. см.* **натурализова́ть.**

НАТУРАЛИ́ЗМ *м.* натурализм (*1. 19 быуаттың һуңғы яртыһында әҙәбиәттә һәм сәнғәттә барлыҡҡа килгән буржуаз юнәлеш; 2. рус әҙәбиәтендә реалистик юнәлештең тәүге исеме*).

НАТУРАЛИЗОВА́ТЬ *сов. и несов. кого, юр.* гражданлыҡ хоҡуғы биреү (*сит ил кешеһенә*).

НАТУРАЛИЗОВА́ТЬСЯ *сов. и несов. юр.* сит дәүләт гражданлығын ҡабул итеү.

НАТУРАЛИ́СТ *м.* натуралист (*1. тәбиғәт өйрәнеүсе; 2. натурализм яҡлы кеше*).

НАТУРАЛИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* натуралистик.

НАТУРА́ЛЬНЫЙ *прил.* **1.** (*естественный, природный*) тәбиғи; **2.** (*неподдельный*) ысын; **натура́льный шёлк** ысын ебәк; **3.** (*оплачиваемый натурой*) натуралата түләнә торған; **натура́льные дохо́ды** натуралата килем; ◇ **натура́льное хозя́йство** натураль хужалыҡ (*продукттарҙы һатырға түгел, ә үҙенә ҡулланыу өсөн етештереүсе хужалыҡ*); **натура́льный ряд чи́сел** *мат.* һандарҙың натураль рәте (*һандарҙың эҙлекле рәүештә теҙелеше, мәҫ.* 1, 2, 3 *һ. б.*).

НАТУ́РНЫЙ *прил.* **1.** *иск.* натуранан төшөрөү; **нату́рный класс** натуранан төшөрөү класы; **2.** *кино* тәбиғи шарттарҙа төшөрөлгән; **нату́рные съёмки** тәбиғи шарттарҙа төшөрөп алыу.

НАТУРОПЛА́ТА *ж.* әйберләтә (*йәки* натуралата) түләү.

НАТУ́РЩИК *м.* натурщик (*һүрәт яһағанда художник алдында өлгө, һын булып тороусы*).

НАТУ́РЩИЦА *женск. р. к* **нату́рщик.**

НАТЫ́КАТЬ *сов. что, чего, разг.* сәнсеп (*йәки* ҡаҙап) ҡуйыу; **наты́кать була́вок** булавкалар ҡаҙап ҡуйыу.

НАТЫКА́ТЬ *несов. см.* **наты́кать.**

НАТЫКА́ТЬСЯ *несов. см.* **наткну́ться** 1, 2.

НАТЮРМО́РТ *м. иск.* натюрморт (*йәнһеҙ әйберҙәр төшөрөлгән һүрәт һәм шул төшөрөлгән әйберҙәр үҙе*).

НАТЯ́ГИВАТЬ *несов. см.* **натяну́ть.**

НАТЯ́ГИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **натяну́ться;** **2.** *страд. к* **натя́гивать.**

НАТЯЖЕ́НИЕ *с.* **1.** *см.* **натяну́ть** 1 *и* **натяну́ться;** **натяже́ние верёвки** бауҙы тартып ҡуйыу; **2.** *мед.* ит үреү, бөтәшеү, уңалыу; **первичное натяже́ние** ит үрә башлау.

НАТЯ́ЖКА *ж. разг.* 1. *см.* **натяну́ть(ся)** 1; **натя́жка струн** ҡылдарҙы тартыу; 2. *перен.* тартып-һуҙып; **допуска́ть с большо́й натя́жкой** тартып-һуҙып үткәреү (*берәй мәсьәләне, эште*).

НАТЯЖНО́Й *прил. тех.* тартып (*йәки* һуҙып, кирип) кейҙерелә торған; **натяжны́е ши́ны** кирип кейҙерелә торған шиндәр.

НАТЯ́НУТОСТЬ *ж.* ҡырҡыулыҡ, кисҡенлек, ҡырҡыу (*йәки* кисҡен) булыу; **натя́нутость отноше́ний** мөнәсәбәттәрҙең ҡырҡыу булыуы.

НАТЯ́НУТЫЙ 1. *прич.* тартылған, һуҙылған, кирелгән; 2. *прил. перен.* (*недружелюбный*) ҡырҡыу, кисҡен; **натя́нутые отноше́ния** кисҡен мөнәсәбәттәр; 3. *прил. перен.* (*неестественный*) яһалма; **натя́нутая улы́бка** яһалма йылмайыу.

НАТЯНУ́ТЬ *сов. что* 1. тартыу, киреү, тартып (*йәки* кирип) ҡуйыу; **натяну́ть верёвку** бауҙы тартып ҡуйыу; 2. тартып кейеү, тартыу; **натяну́ть сапо́г на́ ногу** аяҡҡа итекте тартып кейеү; **натяну́ть на себя́ оде́яло** одеялды үҙеңә тартыу; 3. *перен. разг.* тартып-һуҙып, өҙөп-тартып; **натяну́ть оце́нку** тартып-һуҙып баһалау.

НАТЯНУ́ТЬСЯ *сов.* тартылыу, кирелеү, һуҙылыу.

НАУГА́Д *нареч.* тоҫмаллап; тәүәккәлләп, ни булһа ла булыр тип; **идти́ в темноте́ науга́д** ҡараңғыла тоҫмаллап барыу.

НАУГО́ЛЬНИК *м.* мөйөшлөк (1. *тура мөйөш һыҙыу линейкаһы*; 2. *рам, йәшник, китап мөйөшөн нығытыу йәки матурлау өсөн ҡуйыла торған нәмә*).

НАУДА́ЧУ *нареч.* уйлап-нитеп тормай(ынса), тәүәккәлләп; ни булһа ла булыр тип; **идти́ науда́чу** ни булһа ла булыр тип барыу.

НАУДИ́ТЬ *сов. что, кого-чего* ҡармаҡ менән тотоу.

НАУ́КА *ж.* 1. *в разн. знач.* фән, ғилем; **обще́ственные нау́ки** ижтимағи фәндәр; **есте́ственные нау́ки** тәбиғәт фәндәре; **занима́ться нау́кой** фән менән шөғөлләнеү; **Акаде́мия нау́к СССР** СССР фәндәр академияһы; 2. (*урок, назидание*) һабаҡ, ғибрәт; **вперёд тебе́ нау́ка!** бынан былай һиңә һабаҡ булыр!

НАУКООБРА́ЗНЫЙ *прил.* фәнгә оҡшаған, фәнни һымағыраҡ.

НАУ́СЬКАТЬ *сов. кого-что, разг.* һөсләү, һөскөртөү.

НАУ́СЬКИВАТЬ *несов. см.* **нау́ськать.**

НАУТЁК *нареч.*: **пусти́ться наутёк** *разг.* һыҙыу, тайыу, үксә ялтыратыу.

НАУ́ТРО *нареч.* иртәнсәккә, иртәнгә, иртәгеһенә.

НАУЧИ́ТЬ *сов. кого-что чему и с неопр.* өйрәтеү; **научи́ть ребёнка чита́ть** баланы уҡырға өйрәтеү.

НАУЧИ́ТЬСЯ *сов.* өйрәнеү, **научи́ться пла́вать** йөҙөргә өйрәнеү.

НАУ́ЧНО-ИССЛЕ́ДОВАТЕЛЬСКИЙ *прил.* ғилми-тикшеренеү; **нау́чно-иссле́довательский институ́т** ғилми-тикшеренеү институты.

НАУ́ЧНОСТЬ *ж.* фәннилек, ғилмилек, фәнни (*йәки* ғилми) булыу; **нау́чность до́водов** дәлилдәрҙең фәннилеге.

НАУ́ЧНО-ТЕХНИ́ЧЕСКИЙ *прил.* ғилми-техник.

НАУ́ЧНЫЙ *прил.* фәнни, ғилми; **нау́чный рабо́тник** ғилми работник.

НАУ́ШНИК *м. разг.* (*доносчик*) ғәйбәтсе, ошаҡсы.

НАУ́ШНИКИ *мн.* (*ед.* **нау́шник** *м.*) 1. ҡолаҡсын; **ша́пка с нау́шниками** ҡолаҡсынлы кәпәс (*йәки* бүрек); 2. *радио* наушник; **наде́ть нау́шники** наушник кейеү.

НАУ́ШНИЧАТЬ *несов. кому на кого-что и без доп., разг.* ғәйбәт һөйләү, ошаҡлау.

НАУ́ШНИЧЕСТВО *с. разг.* ғәйбәт һөйләү, ошаҡсылыҡ, ошаҡ йөрөтөү.

НАФАБРИКОВА́ТЬ *сов. что, чего* әҙерләү, баҫып сығарыу; таратыу, уйлап сығарыу.

НАФТАЛИ́Н *м.* нафталин.

НАФТАЛИ́ННЫЙ, НАФТАЛИ́НОВЫЙ *прил.* нафталин; **нафтали́нный за́пах** нафталин еҫе.

НАФТО́Л *м. хим.* нафтол (*буяуҙар производствоһында ҡулланыла торған химик берләшмә*).

НАХА́Л *м.* оятһыҙ, һөмһөҙ.

НАХА́ЛКА *женск. р. к* **наха́л.**

НАХА́ЛЬНИЧАТЬ *несов. разг.* оятһыҙланыу, һөмһөҙләнеү, битһеҙләнеү.

НАХА́ЛЬНЫЙ *прил.* оятһыҙ, һөмһөҙ.

НАХА́ЛЬСТВО *с.* оятһыҙлыҡ, һөмһөҙлөк.

НАХВА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **нахвали́ть.**

НАХВАЛИ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* үтә (*йәки* ныҡ) маҡтау, маҡтап ташлау.

НАХВАЛИ́ТЬСЯ *сов. разг.* 1. (*нахвастаться*) маҡтаныу, шапырыныу; 2. *кем-чем* (*обычно с отрицанием*) маҡтанып бөтә алмау; **оте́ц не нахва́лится сы́ном** атаһы улы менән маҡтанып бөтә алмай.

НАХВА́СТАТЬ *сов. разг.* артыҡ маҡтау, шапыртыу.

НАХВА́СТАТЬСЯ *сов. разг.* артыҡ маҡтаныу, шапырыныу.

НАХВАТА́ТЬ *сов. что, чего, разг.* 1. *прям. и перен.* тотоп алыу, алып ҡалыу (*йәки* ҡуйыу); йыйып ҡалыу; 2. *см.* **нахвата́ться** 2.

НАХВАТА́ТЬСЯ *сов. разг.* 1. күп итеп тотоп алыу (*йәки* алып ҡалыу); 2. *перен.* өҫтән-мөҫтән (*йәки* унан-бынан) алыу; **нахвата́ться све́дений** унан-бынан мәғлүмәттәр алыу.

НАХИ́МОВЕЦ *м.* нахимовсы.

НАХЛЕ́БНИК *м.* кешелә тороусы (*икенсе ғаиләлә бушҡа ашап йөрөүсе*).

НАХЛЕСТА́ТЬ *сов. кого-что, разг.* сыбыҡлау, сыбыртҡылау, ҡамсылау.

НАХЛОБУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **нахлобу́чить.**

НАХЛОБУ́ЧИТЬ *сов. что, разг.* батырып (*йәки* япырайтып, төшөрөп) кейеү (*мәҫ.* бүректе).

НАХЛОБУ́ЧКА *ж. разг.* ҡаты шелтә, әр.

НАХЛЫ́НУТЬ *сов.* 1. урғылып килеп бәрелеү, эркелеп килеп менеү; урғылып ҡойолоу (*йәки* килеп сығыу); **во́лны нахлы́нули на бе́рег** тулҡындар ярға урғылып килеп бәрелде; 2. *перен.* (*о людях*) ябырылыу, ябырылып килеп тулыу, ҡапыл эрке-

леп (*йәки* ағылып) килеп сығыу, эркелеп (*йәки* ағылып) килеү; 3. *перен.* килеп төшөү, урғылып тыуыу, ҡапыл төрлө ваҡиғалар иҫкә төшөү (*йәки* башҡа ҡилеү); **на меня́ нахлы́нули воспомина́ния** ҡапыл төрлө ваҡиғалар иҫемә килеп төштө.

НАХМУ́РЕННЫЙ *прил.* 1. йыйырылған; **нахму́ренные бро́ви** йыйырылған ҡаштар; 2. (*мрачный*) һөмөрө ҡойолған, сытырайған.

НАХМУ́РИТЬ *сов. что* ҡаш йыйырыу, сытырайыу.

НАХМУ́РИТЬСЯ *сов.* ҡаш емереү, сырай һытыу; ҡаш йыйырылыу.

НАХОДИ́ТЬ I *несов. см.* **найти́** I.

НАХОДИ́ТЬ II *несов. см.* **найти́** II.

НАХОДИ́ТЬСЯ I *несов.* 1. *см.* **найти́сь;** 2. (*быть расположенным, пребывать*) =да (=дә, =ҙа, =ҙә, =ла, =лә, =та, =тә) (тороу) **сейча́с он нахо́дится в дере́вне** ул хәҙер ауылда; 3. *страд. к* **находи́ть** I.

НАХОДИ́ТЬСЯ II *сов. разг.* 1. (*вдоволь походить*) туйғансы (*йәки* танһыҡ ҡанғансы) йөрөү; 2. (*устать*) йөрөп арыу.

НАХО́ДКА *ж.* 1. (*вещь*) табылдыҡ, табып алынған нәмә; 2. *перен.* табыш, бик яраҡлы (*йәки* ҡиммәтле, уңайлы) нәмә.

НАХО́ДЧИВОСТЬ *ж.* тапҡырлыҡ, оҫкорлоҡ.

НАХО́ДЧИВЫЙ *прил.* тапҡыр, оҫкор, сос.

НАХОЖДЕ́НИЕ *с. см.* **найти́** I; **нахожде́ние кла́да** хазина табыу.

НАХО́ХЛИТЬ *сов. что* тырпайтыу, ҡабартыу, өрпәйтеү, торғоҙоу.

НАХО́ХЛИТЬСЯ *сов.* 1. (*о птицах*) йөнөн тырпайтыу, ҡабарыныу, туҙыныу; 2. *перен. разг.* (*о человеке*) сырай һытыу (*йәки* боҙоу).

НАХОХОТА́ТЬСЯ *сов. разг.* туйғансы (*йәки* танһыҡ ҡанғансы) көлөү, эс ҡатҡансы көлөү.

НАЦАРА́ПАТЬ *сов. что* 1. *разг.* (*царапая, начертить*) һыҙғылау, сыймаҡлау; 2. (*плохо написать*) теләһә нисек (*йәки* арлы-бирле) яҙыу.

НАЦЕДИ́ТЬ *сов. что, чего* ағыҙып алыу; һарҡытып (*йәки* һөҙөп) алыу, (иләктән) үткәреп алыу.

НАЦЕ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **нацеди́ть.**

НАЦЕ́ЛИТЬ *сов.* 1. *что* төбәү, төҙәү, тоҫҡау; **наце́лить ору́дие** орудиене төҙәү; 2. *кого-что, перен. разг.* юнәлдереү, юнәлтеү; **наце́лить внима́ние** иғтибарҙы юнәлтеү.

НАЦЕ́ЛИТЬСЯ *сов.* 1. *в кого-что и без доп.* (*при стрельбе*) төбәү, төҙәү, тоҫҡау, күҙәү; 2. *на что, с неопр. и без доп., перен.* (*собраться*) йыйыныу; **наце́литься сесть за рабо́ту** эшкә ултырырға йыйыныу.

НА́ЦЕЛО *нареч. разг.* тотош, тотошлай, тулыһынса.

НАЦЕ́НИВАТЬ *несов. см.* **нацени́ть.**

НАЦЕНИ́ТЬ *сов. что, ком.* (хаҡ) өҫтәү, арттырыу.

НАЦЕ́НКА *ж.* 1. *см.* **нацени́ть; производи́ть наце́нку** хаҡ өҫтәү; 2. *ком.* (*сумма*) өҫтәмә хаҡ.

НАЦЕПИ́ТЬ *сов. что* 1. (*повесить — на крючок, гвоздь*) элеү, эләктереү; 2. *разг.* тағыу, ҡаҙау; **нацепи́ть значо́к** значок тағыу.

НАЦИ́ЗМ *м. полит.* нацизм.

НАЦИОНАЛИЗА́ЦИЯ *ж. полит.* 1. национализациялау (*хосуси милекте дәүләт милкенә әйләндереү, күсереү*); **национализа́ция земли́** ерҙе национализациялау; 2. миллиләштереү (*милли республикаларҙа һәм өлкәләрҙә йәмәғәт ойошмаларында, учреждениеләрҙә милли телде файҙаланыу һәм уларға милли кадрҙар йәлеп итеү*); **национализа́ция шко́лы** мәктәпте миллиләштереү.

НАЦИОНАЛИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, полит.* национализациялау.

НАЦИОНАЛИЗИ́РОВАТЬСЯ *полит.* 1. *сов. и несов.* национализацияланыу, национализация яһалыу; 2. *несов. страд. к* **национализи́ровать.**

НАЦИОНАЛИ́ЗМ *м. полит.* милләтселек.

НАЦИОНАЛИ́СТ *м. полит.* 1. (*приверженец национализма*) милләтсе; 2. (*участник национально-освободительного движения*) милли азатлыҡ хәрәкәте яҡлы кеше.

НАЦИОНАЛИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил. полит.* милләтселек, милләтсе; **националисти́ческая поли́тика буржуази́и** буржуазияның милләтселек политикаһы.

НАЦИОНА́ЛЬНО-ОСВОБОДИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* милли-азатлыҡ; **национа́льно-освободи́тельное движе́ние** милли-азатлыҡ хәрәкәте.

НАЦИОНА́ЛЬНОСТЬ *ж.* милләт.

НАЦИОНА́ЛЬНЫЙ *прил.* милли; **национа́льный вопро́с** милли мәсьәлә; **национа́льные обы́чаи** милли гөрөф-ғәҙәт; ◇ **национа́льные меньши́нства** аҙсылыҡ милләт.

НАЦИ́СТ *м. полит.* нацист.

НАЦИ́СТСКИЙ *прил. полит.* нацист, нацизм; **наци́стский режи́м** нацистәр режиме.

НА́ЦИЯ *ж.* 1. милләт; 2. (*государство*) ил, дәүләт; **представи́тель дру́жественной на́ции** дуҫ илдең вәкиле; **Организа́ция Объединённых На́ций** Берләшкән Милләттәр Ойошмаһы.

НАЦМЕНЬШИНСТВО́ *с.* (**национа́льное меньшинство́**) *разг.* аҙсылыҡ милләт.

НАЧАДИ́ТЬ *сов. чем и без доп.* һөрөмләп бөтөрөү, төтәтеү, еҫ сығарыу.

НАЧА́ЛО *с.* 1. баш; **нача́ло пути́** юл башы; **нача́ло учёбного го́да** уҡыу йылы башы; 2. (*основа, источник*) башланғыс, сығанаҡ; 3. *мн.* **нача́ла** нигеҙҙәр, принциптәр; **на доброво́льных нача́лах** ирекле принциптәрҙә; ◇ **быть под нача́лом** *чьим, у кого* ... етәкселегендә, ҡулы аҫтында булыу.

НАЧА́ЛЬНИК *м.* начальник, башлыҡ.

НАЧА́ЛЬНИЧЕСКИЙ *прил.* начальник; **нача́льнический вид** начальниктәр ҡиәфәте.

НАЧА́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. баштағы, тәү баштағы, тәүге; **нача́льный пери́од** тәүге осор; 2. (*первоначальный*) башланғыс; **нача́льное образова́ние** башланғыс белем.

НАЧА́ЛЬСТВЕННЫЙ *прил.* начальниктәргә хас, ҡырҡа; **нача́льственный тон** начальниктәргә хас тон.

НАЧА́ЛЬСТВО *с.* 1. *собир.* (*администрация*) начальниктәр, башлыҡтар; 2. *разг. см.* **нача́льник.**

НАЧА́ЛЬСТВОВАТЬ *несов. над кем-чем и без доп.* идара (*йәки* етәкселек) итеү, начальник булып тороу, башлыҡ булып тороу.

НАЧА́ЛЬСТВУЮЩИЙ 1. *прич.* идара (*йәки* етәкселек) итеүсе, башлыҡ (*йәки* начальник) булып тороусы; 2. *прил.* етәксе, команда; **нача́льствующий соста́в а́рмии** армияның команда составы.

НАЧА́ТЬ *сов. что и с неопр.* башлау, керешеү, тотоноу; **нача́ть строи́тельство** төҙөлөштө башлау.

НАЧА́ТЬСЯ *сов.* башланыу; **начался́ но́вый учё́бный год** яңы уҡыу йылы башланды.

НАЧЕКА́НИТЬ *сов. что, чего* һуғыу, һуғып әҙерләү (*мәҫ.* акса).

НАЧЕКУ́ *нареч.* һаҡ, әҙер.

НАЧЕРКА́ТЬ *сов. что, чего, разг.* һыҙғылап (*йәки* сыйғылап, сыймаҡлап) бөтөү (*йәки* ташлау).

НАЧЕРНИ́ТЬ *сов. что* ҡарайтыу, ҡараға буяу.

НА́ЧЕРНО *нареч.* ҡараға, ҡаралама итеп (яҙыу).

НАЧЕ́РПАТЬ *сов. что, чего* һоҫоп (*йәки* батырып, сумырып) алыу; **наче́рпать воды́** һыу һоҫоп алыу.

НАЧЕРТА́НИЕ *с.* 1. *книжн.* яҙылыш; билдәләү, күрһәтеү, билдәләп (*йәки* күрһәтеп) ҡуйыу; **начерта́ние букв** хәрефтәр яҙылышы; 2. (*очертание*) яҙылыш, һүрәт, һын.

НАЧЕРТА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.*: **начерта́тельная геоме́трия** һыҙма геометрия.

НАЧЕРТА́ТЬ *сов. что, книжн.* 1. (*написать*) яҙыу; 2. *перен.* (*наметить, указать*) билдәләү, күрһәтеү, билдәләп (*йәки* күрһәтеп) ҡуйыу.

НАЧЕРТИ́ТЬ *сов. что, чего* һыҙыу, һыҙып алыу (*йәки* төшөрөү, ҡуйыу).

НАЧЕ́РЧИВАТЬ *несов. см.* **начерти́ть.**

НАЧЁС *м.* 1. *см.* **начеса́ть;** 2. *текст.* өлпө, өбөрө.

НАЧЕСА́ТЬ *сов.* 1. *что, чего* тарап (*йәки* тәрәшләп) ҡуйыу (*йәки* бөтөү, ташлау, алыу, сығыу); **начеса́ть льну** етен тәрәшләп ҡуйыу; 2. *что, разг.* (*повредить чесанием*) тырнап (*йәки* ҡашып) сейләндереү.

НАЧЕ́СТЬ *сов. что, бухг.* начёт яһау, өҫтөнә сығарыу.

НАЧЁСЫВАТЬ *несов. см.* **начеса́ть.**

НАЧЁТ *м. бухг.* начёт (*раҫланмаған сығымды ҡаплау өсөн кире ҡайтарып бирелергә тейеш аҡса*).

НАЧЁТНИЧЕСТВО *с.* начётничество.

НАЧЁТЧИК *м.* начётчик.

НАЧИНА́НИЕ *с.* башлап ебәрелгән эш.

НАЧИНА́ТЕЛЬ *м.* башлаусы, башлап ебәреүсе, нигеҙ һалыусы.

НАЧИНА́ТЬ *несов. см.* **нача́ть.**

НАЧИНА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **нача́ться;** 2. *страд. к* **начина́ть.**

НАЧИНА́ЮЩИЙ 1. *прич.* башлаусы, башлап ебәреүсе; 2. *прил.* яңы башлаған, яңы башлап тотоноусы, йәш; **начина́ющий учё́ный** йәш ғалим; 3. *в знач. сущ.* **начина́ющий** *м.*, **начина́ющая** *ж.* өйрәнә башлаусы; **учё́бник для начина́ющих** өйрәнә башлаусылар өсөн дәреслек.

НАЧИНИ́ТЬ I *сов.* 1. *что* эсенә тултырыу (*йәки* һалыу); тултырып яһау; **начини́ть пирожки́ мя́сом** эсенә ит тултырып пирог яһау; 2. *кого, перен. разг.* биреү, яуҙырыу.

НАЧИНИ́ТЬ II *сов. что, чего, разг.* 1. (*починить в каком-л. количестве*) ямау, ямап ҡуйыу (*йәки* алыу, ташлау); **начини́ть мно́го белья́** бельёлар ямап ҡуйыу; 2. (*очинить*) ослау, ослап ҡуйыу (*йәки* алыу, ташлау).

НАЧИ́НКА *ж.* 1. *см.* **начини́ть** I 1; 2. (*то, чем начинено*) эс; *=*лы (*=*ле); **пиро́г с мясно́й начи́нкой** итле бәлеш.

НАЧИНЯ́ТЬ *несов. см.* **начини́ть** I.

НАЧИСЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **начи́слить; начисле́ние за́работной пла́ты** эш хаҡын арттырыу; 2. *бухг.* (*сумма*) өҫтәлгән сумма, арттырып иҫәпләнгән сумма.

НАЧИ́СЛИТЬ *сов. что, бухг.* иҫәпләп өҫтәү, арттырыу, өҫтәп иҫәпләү; иҫәпләп яҙыу; **начи́слить трудодни́** эш көндәрен иҫәпләп яҙыу.

НАЧИСЛЯ́ТЬ *несов. см.* **начи́слить.**

НАЧИ́СТИТЬ *сов.* 1. *что, чего* ҡырсыу, таҙалау, әрсеү, таҙартып (*йәки* әрсеп) ҡуйыу; **начи́стить ры́бы** балыҡ ҡырсыу; 2. *что, разг.* (*вычистить*) таҙартыу; **начи́стить сапоги́** итек таҙартыу.

НА́ЧИСТО *нареч.* 1. (*очень чисто*) аҡҡа; 2. *разг.* (*полностью, целиком*) бөтөнләй; **он на́чисто отказа́лся** ул бөтөнләй баш тартты.

НАЧИСТОТУ́ *нареч.* ысын күңелдән, йәшермәй (енсә), асыҡтан-асыҡ, эскерһеҙ; **объясни́ться начистоту́** асыҡтан-асыҡ һөйләшеү (*йәки* аңлашыу).

НАЧИ́ТАННОСТЬ *ж.* уҡымышлылыҡ, белемлелек, белемле (*йәки* уҡымышлы) булыу.

НАЧИ́ТАННЫЙ *прил.* уҡымышлы, белемле.

НАЧИТА́ТЬСЯ *сов.* туйғансы (*йәки* танһыҡ ҡанғансы) уҡыу.

НАЧИ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **наче́сть.**

НАЧИЩА́ТЬ *несов. см.* **начи́стить.**

НАЧУДИ́ТЬ *сов. разг.* әкәмәтләнеү, юләрләнеү; төрлө әкәмәттәр (*йәки* юләрлектәр) эшләү.

НАШ *мест. притяж.* 1. беҙҙең, *=*быҙ (*=*беҙ); **на́ша ро́дина** тыуған илебеҙ; 2. *в знач. сущ.* **на́ши** *мн. разг.* беҙҙекеләр; **на́ши прие́хали** беҙҙекеләр килде; 3. *в знач. сущ.* **на́ше** *с. разг.* үҙебеҙҙеке; ◇ **знай на́ших** *см.* **знать** I; **и на́шим и ва́шим** *см.* **ваш; на́ша берёт (взяла́)** *см.* **брать; по-на́шему** беҙҙенсә.

НАШАЛИ́ТЬ *сов.* шаярыу, шаянлыҡтар эшләп ташлау.

НАШАЛИ́ТЬСЯ *сов. разг.* туйғансы шаярыу.

НАША́РИТЬ *сов. что, разг.* эҙләп табыу, һәрмәп (*йәки* һәрмәнләп, һәрмәләнеп) табыу.

НАШАТЫ́РНЫЙ *прил.* нишатыр; **нашаты́рный спирт** нишатыр спирте.

НАШАТЫ́РЬ *м.* нишатыр.

НАШВЫРЯ́ТЬ *сов. что, чего, разг.* өйөп ташлау, ырғытып бәреү; **нашвыря́ть камне́й** таш өйөп ташлау.

нашёл, нашла́, нашло́ *прош. вр. от* **найти́** I, II.

нашёлся, нашла́сь, нашло́сь *прош. вр. от* **найти́сь.**

НАШЕЛУШИ́ТЬ *сов. что, чего, разг.* әрсеү; ҡабығын һыҙырыу, әрсеп (*йәки* һыҙырып) ҡуйыу, һурҙыртыу.

НАШЕПТА́ТЬ *сов. что, чего и без доп.* шыбырҙау, шыбырҙап һөйләү, бышылдау.

НАШЕПТА́ТЬСЯ *сов.* туйғансы бышылдашыу (*йәки* шыбырҙашыу).

НАШЁПТЫВАТЬ *несов. см.* **нашепта́ть.**

НАШЕ́СТВИЕ *с.* 1. баҫып инеү; 2. *перен. разг.* ябырылыу, ябырылып килеү.

НАШИВА́ТЬ *несов. см.* **наши́ть.**

НАШИ́ВКА *ж.* 1. *см.* **наши́ть; наши́вка пу́говиц** һиҙәп тағыу; 2. (*то, что нашито*) һыҙат (*берәй нәмәнең өҫтөнән тегеп ҡуйылған тар туҡыма, күн һ. б.*); 3. *воен.* нашивка (*погонға, еңгә тегеп ҡуйылған билдә*).

НАШИВНО́Й *прил. портн.* тегелмәле, тегеп ҡуйылған; **нашивны́е карма́ны** тегеп ҡуйылған кеҫәләр.

НАШИНКОВА́ТЬ *сов. что, чего* турау, турап ҡуйыу (*йәки* алыу, ташлау).

НАШИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*пришить*) тегеп ҡуйыу; **наши́ть карма́н** кеҫә тегеп ҡуйыу; 2. *что, чего* (*сшить в каком-л. количестве*) тегеү, тегеп ҡуйыу; **наши́ть пла́тьев** күлдәк тегеү.

НАШЛЁПАТЬ *сов. кого, разг.* сапылдата һуғыу, төшөргөләп алыу.

НАШПИГОВА́ТЬ *сов. что, чего* шпикләү, шпикләп әҙерләп ҡуйыу; **нашпигова́ть гу́ся** ҡаҙ шпикләп әҙерләп ҡуйыу.

НАШПИГО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **нашпигова́ть.**

НАШТО́ПАТЬ *сов. что, чего, разг.* бәйләп ямап ҡуйыу.

НАШУМЕ́ТЬ *сов.* 1. тауышланыу, шаулау, тауыш сығарыу, шау ҡуптарыу; 2. *перен.* дыулатыу, дыу килтереү (*йәки* ҡуптарыу), шаулатыу.

НАЩЁЛКАТЬ *сов. что, чего, разг.* ярыу, ватыу, ярып (*йәки* ватып) ташлау; **нащёлкать оре́хов** сәтләүек ярыу.

НАЩИПА́ТЬ *сов. что, чего* йолҡоу, йолҡоп йыйыу; **нащипа́ть травы́** үлән йолҡоп йыйыу.

НАЩУ́ПАТЬ *сов.* 1. *что* һәрмәп (*йәки* һәрмәнеп, ҡапшап) табыу; 2. *кого-что, перен.* эҙләп табыу; **нащу́пать по́чву для перегово́ров** һөйләшеүҙәргә юл эҙләп табыу.

НАЭЛЕКТРИЗОВА́ТЬ *сов.* 1. *что, физ.* электрләү; 2. *кого-что, перен.* тәьҫирләндереү, бик ныҡ тәьҫир итеү.

НАЭЛЕКТРИЗОВА́ТЬСЯ *сов.* 1. *физ.* электрләнеү; 2. *перен.* тәьҫирләнеү.

НАЭЛЕКТРИЗО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **наэлектризова́ть.**

НАЭЛЕКТРИЗО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **наэлектризова́ться;** 2. *страд. к* **наэлектризо́вывать.**

НАЯ́БЕДНИЧАТЬ *сов. на кого-что и без доп., разг.* ошаҡлау, ошаҡ еткереү.

НАЯВУ́ *нареч.* өндә; **не во сне́, а наяву́** төштә түгел, өндә.

НАЯ́ДА *ж.* наяда (*грек мифологияһында йылғалар һәм шишмәләр аллаһы*).

НЕ I *частица отриц.* 1. (*при глаголах*) =ма (=мә), =маҫ (=мәҫ); **я не пойду́** мин ҡайтмайым; 2. (*при именах и отрицательных глаголах*) түгел, =май (=мәй); **не о́н** ул түгел; **не могу́ не созна́ться** әйтеп бирмәй булдыра алмайым.

НЕ II (*всегда под ударением*) юҡ; **не́ о чем говори́ть** һөйләрлек бер нәмә лә юҡ.

НЕ= *приставка; исем йәки сифат яһалышында ҡулланылып, «түгел, =һыҙ (=һеҙ, =һоҙ, =һөҙ); =һыҙлыҡ (=һеҙлек, =һоҙлоҡ, =һөҙлөк)» мәғәнәләрен аңлата, мәҫ.* **не́друг** дошман; **небольшо́й** ҙур түгел; **невнима́тельный** иғтибарһыҙ; **неавторите́тность** абруйһыҙлыҡ.

НЕАККУРА́ТНОСТЬ *ж.* йыйнаҡһыҙлыҡ, ыҡсымһыҙлыҡ, һәпрәлек; насар эшләнгәнлек; **рабо́та поража́ет свое́й неаккура́тностью** эш насар эшләнгәнлеге менән кешене ғәжәпләндерә.

НЕАККУРА́ТНЫЙ *прил.* 1. (*несвоевременно и неточно сделанный*) еренә еткерелмәгән, ваҡытында үтәмәй торған; 2. (*неопрятный*) йыйнаҡһыҙ, ыҡсымһыҙлыҡ, һәпрә, толаҫ; 3. *разг.* (*небрежно сделанный*) насар эшләнгән.

НЕАППЕТИ́ТНЫЙ *прил.* 1. тәмһеҙ; 2. *перен.* ҡыҙыҡһыҙ.

НЕБЕЗ=(НЕБЕС=) *приставка; сифаттарҙың мәғәнә көсөн кәметә төшөп, «=һыҙ уҡ булмаған, =һыҙ уҡ түгел, бөтөнләй... түгел, шаҡтай, =ғына (=генә, =ҡына, =кенә)» мәғәнәләрен аңлата, мәҫ.* **небезуспе́шный** уңышһыҙ уҡ булмаған (*йәки* түгел), шаҡтай уңышлы, уңышлы ғына.

НЕБЕЗНАДЁЖНЫЙ *прил.* өмөтлө генә, ышаныслы ғына.

НЕБЕЗОБИ́ДНЫЙ *прил.* 1. (*способный обидеть*) йыуаш түгел, уҫал ғына; **небезоби́дный челове́к** уҫал ғына кеше; 2. (*обидный*) үпкәләтерлек, хәтер ҡалдырырлыҡ, 3. (*небезвредный*) зарарлы; **небезоби́дное лека́рство** зарарлы дарыу.

НЕБЕЗОПА́СНЫЙ *прил.* ҡурҡыныслы ғына, ҡурҡынысһыҙ уҡ булмаған (*йәки* түгел), ҡурҡыныслы.

НЕБЕЗОСНОВА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* нигеҙле генә, нигеҙһеҙ үк булмаған (*йәки* түгел).

НЕБЕЗРАЗЛИ́ЧНЫЙ *прил.* 1. ҡыҙығып, иғтибарлы, иғтибар менән; **небезразли́чное отноше́ние к де́лу** эшкә иғтибарлы ҡараш; 2. (*вызывающий к себе интерес*) (*үҙенә ҡарата*) ҡыҙыҡһыныу тыуҙыра торған.

НЕБЕЗРЕЗУЛЬТА́ТНЫЙ *прил.* нәтижәле генә, һөҙөмтәһеҙ үк булмаған (*йәки* түгел).

НЕБЕЗУКОРИ́ЗНЕННЫЙ *прил.* етешһеҙ (*йәки* кәмселекһеҙ) булмаған (*йәки* түгел), етешһеҙлектәре (*йәки* кәмселектәре) булған.

НЕБЕЗУПРЕ́ЧНЫЙ *прил.* бик шәптән булмаған, тел тейҙерерлек, шелтәләрлек, етешһеҙлекле.

НЕБЕЗУСПЕ́ШНЫЙ *прил.* уңышлы ғына, уңышһыҙ уҡ булмаған (*йәки* түгел).

НЕБЕЗЫЗВЕ́СТНЫЙ *прил.* билдәһеҙ булмаған (*йәки* түгел); шаҡтай билдәле, танылған.

НЕБЕЗЫНТЕРЕ́СНЫЙ *прил.* ҡыҙыҡлы ғына, ҡыҙыҡһыҙ уҡ булмаған.

НЕБЕЛЁНЫЙ *прил. текст.* аҡланмаған, ағартылмаған.

НЕБЕСКОРЫ́СТНЫЙ *прил.* үҙ файҙаһын күҙәткән; **небескоры́стная по́мощь** үҙ файҙаһын күҙәткән ярҙам.

НЕБЕ́СНЫЙ *прил.* 1. күк, күктәге, күк йөҙөндәге; **небе́сный свод** күк көмбәҙе; 2. (*о цвете*) күк.

НЕБЕСПОЛЕ́ЗНЫЙ *прил.* файҙалы ғына, файҙаһыҙ түгел.

НЕБЕСПРИСТРА́СТНЫЙ *прил.* ғәҙел үк булмаған, ғәҙел түгел.

НЕБЛАГОВИ́ДНЫЙ *прил.* ғәйеплләрлек.

НЕБЛАГОВОСПИ́ТАННЫЙ *прил.* әҙәпһеҙ, тәрбиәһеҙ.

НЕБЛАГОДА́РНОСТЬ *ж.* ҡәҙер белмәүселек.

НЕБЛАГОДА́РНЫЙ *прил.* 1. ҡәҙер белмәгән, ҡәҙерһеҙ; 2. *перен.* файҙаһыҙ, ҡәҙерһеҙ; **неблагода́рное де́ло** файҙаһыҙ эш.

НЕБЛАГОЖЕЛА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* кенәле, яуыз уй менән эшләнгән, насар ниәт менән эшләнгән.

НЕБЛАГОЗВУ́ЧИЕ *с.* яғымһыҙлыҡ, аһәңһеҙлек, матур яңғырамау.

НЕБЛАГОЗВУ́ЧНЫЙ *прил.* яғымһыҙ, аһәңһеҙ, матур яңғырамаған.

НЕБЛАГОПОЛУ́ЧИЕ *с.* тыныҫһыҙлыҡ, именһеҙлек.

НЕБЛАГОПОЛУ́ЧНО *нареч.* 1. уңышһыҙ, насар; 2. *в знач. сказ. безл.* имен түгел, именлек юҡ; **у них в семье́ неблагополу́чно** уларҙың ғаиләһендә именлек юҡ.

НЕБЛАГОПОЛУ́ЧНЫЙ *прил.* уңышһыҙ, насар; **неблагополу́чный исхо́д де́ла** эштең насар барып бөтөүе.

НЕБЛАГОПРИЯ́ТНЫЙ *прил.* 1. (*плохой, неудобный*) уңайһыҙ, насар; 2. (*отрицательный*) тиҫкәре; **неблагоприя́тный отве́т** тиҫкәре яуап.

НЕБЛАГОРАЗУ́МИЕ *с.* аҡылһыҙлыҡ, дыуамаллыҡ.

НЕБЛАГОРАЗУ́МНЫЙ *прил.* аҡылһыҙ, аҡылға ярашһыҙ, дыуамал; **неблагоразу́мный челове́к** дыуамал кеше; **неблагоразу́мный посту́пок** аҡылһыҙ ҡылыныш.

НЕБЛАГОРО́ДНЫЙ *прил.* 1. намыҫһыҙ, түбән; **неблагоро́дный посту́пок** намыҫһыҙ ҡылыныш; **неблагоро́дный челове́к** намыҫһыҙ кеше; 2. (*неизящный*) тупаҫ, йәмһеҙ; ✧ **неблагоро́дные мета́ллы** затһыҙ металдар.

НЕБЛАГОСКЛО́ННЫЙ *прил.* һалҡын, яғымһыҙ, хуп күрмәй; **неблагоскло́нный приём** һалҡын ҡаршы алыу.

НЕБЛАГОУСТРО́ЕННЫЙ *прил.* уңайһыҙ, уңайлаштырылмаған, төҙөк булмаған, уңайлыҡтары булмаған.

НЕБЛЕСТЯ́ЩИЙ *прил.* (*посредственный*) яҡшынан (*йәки* шәптән) түгел.

НЁБНЫЙ *прил.* 1. *анат.* аңҡау; 2. *лингв.* аңҡау; **нёбные согла́сные** аңҡау тартынҡылары.

НЕ́БО *с.* күк; ✧ **быть на седьмо́м не́бе** түбәһе күккә тейеү, үтә бәхетле булыу; **до небе́с превознести́** үтә маҡтап ебәреү; **копти́ть не́бо** *см.* **копти́ть**; **ме́жду не́бом и землёй** ер менән күк араһында; **под откры́тым не́бом** *см.* **откры́тый**; **попа́сть па́льцем в не́бо** яҙа әйтеү, бик нык яңылышыу, хаталаныу.

НЁБО *с. анат.* аңҡау.

НЕБОГА́ТЫЙ *прил.* 1. (*бедный*) бай булмаған (*йәки* түгел); 2. *перен.* (*ограниченный*) сикле, самалы.

НЕБОЕСПОСО́БНЫЙ *прил.* һуғышҡа һәләтһеҙ (*йәки* булдыҡһыҙ).

НЕБОЛЬШО́Й *прил.* 1. бәләкәй, бәләкәс, ҙур түгел (*йәки* булмаған); **небольша́я ко́мната** ҙур булмаған бүлмә; 2. (*незначительный по силе, глубине*) аҙ, күп булмаған, ҙур (*йәки* көслө) булмаған; **небольшо́й го́лос** көслө булмаған тауыш; 3. (*посредственный*) ҙур (*йәки* күренекле) түгел; **в э́той о́бласти он небольшо́й специали́ст** был өлкәлә ул ҙур белгес түгел; ✧ **с небольши́м** аҙ ғына артыҡ.

НЕБОСВО́Д *м.* күк көмбәҙе.

НЕБОСКЛО́Н *м.* күк сите (*офоҡ өҫтөндәге өлөшө*).

НЕБОСКРЁБ *м.* небоскрёб (*күп ҡатлы бейек йорт*).

НЕБРЕ́ЖНИЧАТЬ *несов. разг.* иғтибарһыҙланыу, арамъяланыу.

НЕБРЕ́ЖНОСТЬ *ж.* 1. урынына (*йәки* еренә) еткереп эшләмәү; ҡытыршылыҡ; иғтибарһыҙлыҡ, арамъялыҡ; **небре́жность рабо́ты** эштә ҡытыршылыҡ; 2. (*отсутствие внимания*) иғтибарһыҙлыҡ, арамъялыҡ; **допусти́ть оши́бку по небре́жности** иғтибарһыҙлыҡ менән хата ебәреү.

НЕБРЕ́ЖНЫЙ *прил.* 1. иғтибарһыҙ, арамъя; **небре́жный тон** иғтибарһыҙ тон; 2. арлы-бирле, эленке-һалынҡы, өҫтән генә, ҡытыршы; **небре́жный по́черк** ҡытыршы яҙыу.

НЕБЫВА́ЛЫЙ *прил.* 1. ғәҙәттән тыш, бығаса булмаған (*йәки* күрелмәгән), оҡшашы (*йәки* тиңдәше) булмаған; **небыва́лый урожа́й** тиңдәше булмаған уңыш; 2. (*вымышленный*) уйҙырма.

НЕБЫЛИ́ЦА *ж.* 1. (*вымысел*) юҡ-бар, тұҙға яҙмаған һүҙ (*йәки* хәбәр), уйҙырма, булмай торған нәмә; 2. (*сказка*) әкиәт.

НЕБЫТИЕ́ *с.* юҡлыҡ, йәшәүҙең юҡлығы.

НЕБЬЮ́ЩИЙСЯ *прил.* ватылмай (*йәки* ярылмай) торған.

НЕВА́ЖНО *нареч.* 1. хөрт, насар, һәйбәттән (*йәки* шәптән, яҡшынан) түгел; 2. *в знач. сказ.* әһәмиәтһеҙ, әһәмиәте юҡ, мөһим түгел; **э́то нева́жно** быныҡ ул тиклем әһәмиәте юҡ.

НЕВА́ЖНЫЙ *прил.* 1. (*несущественный*) әһәмиәтһеҙ; кескенә, ваҡ; 2. *разг.* насар, хөрт; **нева́жное здоро́вье** һаулыҡ хөрт.

НЕВДАЛЕКЕ́ *нареч.* яҡында, алыҫ түгел, алыҫ булмаған ерҙә.

НЕВДОМЁК *нареч. в знач. сказ. разг.* һиҙенмәү, аңламау, төшөнмәү; **а мне и невдомёк** һис тә төшөнмәйем.

НЕВЕ́ДЕНИЕ *с.* белмәү(селек), хәбәрһеҙлек, мәғлүмәтһеҙлек.

НЕВЕ́ДОМО *нареч. разг.* әллә, =дыр (=дер, =дор, =дөр, =ҙыр, =ҙер, =тыр, =тер); ҡайҙалыр, әллә ҡайҙан; **неве́домо кто** кемдер, әллә кем.

НЕВЕ́ДОМЫЙ *прил.* билдәһеҙ, серле, йәшерен.

НЕВЕ́ЖА *м. и ж.* тупаҫ, әҙәпһеҙ.

НЕВЕ́ЖДА *м. и ж.* наҙан.

НЕВЕ́ЖЕСТВЕННОСТЬ *ж.* наҙанлыҡ.

НЕВЕ́ЖЕСТВЕННЫЙ *прил.* наҙан; **неве́жественный челове́к** наҙан кеше; **неве́жественное сужде́ние** наҙандарса фекер йөрөтөү.

НЕВЕ́ЖЕСТВО *с.* 1. (*незнание*) наҙанлыҡ; 2. *разг.* (*невоспитанность*) тәрбиәһеҙлек, тупаҫлыҡ, әҙәпһеҙлек.

НЕВЕ́ЖЛИВОСТЬ *ж.* кеселекһеҙлек, әҙәпһеҙлек, тупаҫлыҡ.

НЕВЕ́ЖЛИВЫЙ *прил.* кеселекһеҙ, әҙәпһеҙ, тупаҫ, тәртипһеҙ; **неве́жливый челове́к** кеселекһеҙ кеше; **неве́жливый отве́т** тупаҫ яуап.

НЕВЕЗЕ́НИЕ *с. разг.* эш уңмау (*йәки* бармау), юл уңмау.

НЕВЕЛИ́КИЙ *прил.* 1. (*небольшой по размерам*) ҙур түгел; 2. (*пустяковый*) аҙ әһәмиәтле.

НЕВЕ́РИЕ *с.* 1. ышанмаусылыҡ; 2. (*атеизм*) динһеҙлек, аллаға ышанмаусылыҡ.

НЕВЕ́РНОСТЬ *ж.* 1. (*ошибочность*) яңылышлыҡ, дөрөҫ түгеллек, хаталыҡ; 2. (*измена в любви, нарушение супружеской верности*) хыянат.

НЕВЕ́РНЫЙ *прил.* 1. ышаныcһыҙ; хыянат итеүсе; тоғролоҡһоҙ; **неве́рный друг** ышаныcһыҙ дуҫ; **неве́рный муж** ҡатынына хыянат итеүсе ир; 2. (*неправильный*) яңылыш, хата, дөрөҫ булмаған; ◇ **Фома́ неве́рный** бер нәмәгә лә ышанмай торған кеше.

НЕВЕРОЯ́ТНОСТЬ *ж.* кеше ышанмаҫлыҡ, аҡылға һыймаҫлыҡ; ◇ **до невероя́тности** бигерәк, ғәҙәттән (*йәки* сиктән) тыш.

НЕВЕРОЯ́ТНЫЙ *прил.* 1. (*неправдоподобный*) әҙәм ышанмаҫлыҡ, башҡа һыймаҫлыҡ, мөмкин булмаҫлыҡ (*йәки* булмаған); 2. ғәҙәттән (*йәки* сиктән) тыш; **вре́мя лете́ло с невероя́тной быстрото́й** ваҡыт ғәҙәттән тыш тиҙ үтеп китте.

НЕВЕ́РУЮЩИЙ *прил.* 1. аллаһыҙ, динһеҙ; 2. *в знач. сущ.* **неве́рующий** *м.*, **неве́рующая** *ж.* дингә, аллаға ышанмаусы (*кеше*).

НЕВЕСЁЛЫЙ *прил.* күңелһеҙ, моңһоу, яманһыу, кәйефһеҙ; **невесёлый ребёнок** күңелһеҙ бала; **невесёлая улы́бка** күңелһеҙ йылмайыу.

НЕВЕСО́МОСТЬ *ж.* ауырһыҙлыҡ, һәлмәкһеҙлек.

НЕВЕСО́МЫЙ *прил.* 1. (*лёгкий*) ауырлығы булмаған, үлсәмһеҙ; 2. *перен.* (*незначительный*) әҙ, аҙ әһәмиәтле, әһәмиәтһеҙ; **невесо́мые аргуме́нты** әһәмиәтһеҙ дәлилдәр.

НЕВЕ́СТА *ж.* 1. кәләш; 2. (*о молодой девушке, достигшей брачного возраста*) еткән ҡыҙ.

НЕВЕ́СТКА *ж.* килен (*жена сына или младшего брата*); еңгә (*жена старшего брата*); апһын, килендәш (*жёны братьев по отношению друг к другу*).

НЕВЕ́СТЬ *нареч. прост.*: **неве́сть что** әллә нәмә; **неве́сть кто** әллә кем; **неве́сть како́й** әллә ниндәй.

НЕВЕЩЕ́СТВЕННЫЙ *прил.* рухи, абстракт, материаль булмаған.

НЕВЗГО́ДЫ *мн.* (*ед.* **невзго́да** *ж.*) михнәт, бәхетһеҙлек, ғазап, ҡыйынлыҡ, ауырлыҡ, ҡайғы-хәсрәт.

НЕВЗИРА́Я *предлог с вин. п.* ҡарамаҫтан; **невзира́я на ли́ца** кем булыуына ҡарамаҫтан.

НЕВЗНАЧА́Й *нареч.* көтмәҫтән, иҫкәрмәҫтән, аңғармаҫтан, тоймаҫтан, абайламаҫтан; **встре́титься невзнача́й** көтмәҫтән осрашыу.

НЕВЗНО́С *м.* түләмәү; **невзно́с кварти́рной пла́ты** квартира өсөн түләмәү.

НЕВЗРА́ЧНОСТЬ *ж.* күрекһеҙлек, йәмһеҙлек.

НЕВЗРА́ЧНЫЙ *прил.* күрекһеҙ, йәмһеҙ.

НЕВЗЫСКА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* әрһеҙлек, талымһыҙлыҡ, һайланмаусанлыҡ, тикшермәүсәнлек.

НЕВЗЫСКА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* әрһеҙ, талымһыҙ, аҙға ҡәнәғәт итеүсе, аҙ менән ҡәнәғәт булыусы.

НЕ́ВИДАЛЬ *ж. разг.*: **что за не́видаль!** был ни ғәжәп!; **поду́маешь, не́видаль!** ай-һай харап икән!

НЕВИ́ДАННЫЙ *прил.* күрелмәгән, әлегәсә күрелмәгән, иҫ киткес; **неви́данный слу́чай** күрелмәгән хәл.

НЕВИДИ́МКА 1. *м. и ж. фольк.* күҙгә күренмәй торған йән эйәһе; 2. *ж.* (*шпилька*) сәс ҡыҫтырғыс; ◇ **ша́пка-невиди́мка** кейһәң күрһәтмәй торған бүрек.

НЕВИ́ДИМО *нареч.*: **ви́димо-неви́димо** һанһыҙ күп.

НЕВИ́ДИМЫЙ *прил.* 1. күҙгә күренмәй торған, күрерлек булмаған; 2. (*скрытый, незаметный*) билдәһеҙ булған, беленерлек булмаған, йәшерен.

НЕВИ́ДНЫЙ *прил.* 1. (*недоступный зрению*) күҙгә күренмәй торған; 2. (*незначительный*) күренекһеҙ, аҙ әһәмиәтле, танылмаған; 3. *разг.* (*невзрачный*) күрекһеҙ, йәмһеҙ.

НЕВИ́ДЯЩИЙ *прил.* һуҡыр; насар күреүсе.

НЕВИ́ННОСТЬ *ж.* 1. (*невиновность*) ғәйепһеҙлек, гонаһһыҙлыҡ; 2. (*наивность*) саф күңеллелек, гонаһһыҙлыҡ, бер ҡатлылыҡ; 3. (*девственность*) сафлыҡ, ғиффәтлелек.

НЕВИ́ННЫЙ *прил.* 1. (*невиновный*) ғәйепһеҙ, гонаһһыҙ; 2. (*наивный*) саф, саф күңелле, гонаһһыҙ, бер ҡатлы; **неви́нный ребёнок** гонаһһыҙ сабый; 3. (*безвредный*) зыянһыҙ; **неви́нный разгово́р** зыянһыҙ һөйләшеү; 4. (*девственный*) саф, ғиффәтле.

НЕВИНО́ВНОСТЬ *ж.* ғәйепһеҙлек, гонаһһыҙлыҡ.

НЕВИНО́ВНЫЙ *прил.* ғәйепһеҙ, гонаһһыҙ.

НЕВКУ́СНЫЙ *прил.* тәмһеҙ.

НЕВМЕНЯ́ЕМОСТЬ *ж.* яуап бирә алырлыҡ булмау.

НЕВМЕНЯ́ЕМЫЙ *прил.* эшләгән енәйәте өсөн яуап бирә алмаусы (*зәғиф акыллы йәки кесе йәштәге кеше*); **невменя́емое состоя́ние** яуап бирә алмаçлыҡ хәлдә булыу.

НЕВМЕША́ТЕЛЬСТВО *с.* тығылмау(сылыҡ), ҡыçылмау(сылыҡ), ҡатнашмау(сылыҡ).

НЕВМОГОТУ́, НЕВМО́ЧЬ *нареч. в знач. сказ. разг.* түҙерлек (*йәки* сыҙарлыҡ) ... ⁼мау (⁼мәү); **мне уже́ невмоготу́ ждать** сыҙарлыҡ хәлем ҡалманы.

НЕВНИМА́НИЕ *с.*, **НЕВНИМА́ТЕЛЬНОСТЬ** *ж.* 1. (*рассеянность*) иғтибарһыҙлыҡ; 2. (*пренебрежение*) иғтибар (*йәки* илтифат, ихтирам) итмәү, һанға һуҡмау.

НЕВНИМА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*рассеянный*) иғтибарһыҙ; 2. (*нелюбезный*) кеселекһеҙ, илтифатһыҙ, ихтирамһыҙ.

НЕВНЯ́ТНЫЙ *прил.* аңлайышһыҙ, аңғармаçлыҡ.

НЕ́ВОД *м.* йылым.

НЕВОЗВРАТИ́МЫЙ, НЕВОЗВРА́ТНЫЙ *прил.* ҡайтмаç, ҡайтарылмаç, ҡайтарып булмаған, ҡайтмай (*йәки* ҡабатланмай) торған.

НЕВОЗДЕ́ЛАННЫЙ *прил.* эшкәртелмәгән.

НЕВОЗДЕ́РЖАННОСТЬ *ж.* тотанаҡһыҙлыҡ, тоторокһоҙлоҡ, тыйнаҡһыҙлыҡ.

НЕВОЗДЕ́РЖАННЫЙ *прил.* тотанаҡһыҙ, тоторокһоҙ, тыйнаҡһыҙ.

НЕВОЗМО́ЖНО *нареч. в знач. сказ. безл.* ⁼мау (⁼мәү), мөмкин түгел; **здесь невозмо́жно занима́ться** бында эшләргә мөмкин түгел.

НЕВОЗМО́ЖНОСТЬ *ж.* мөмкин булмау (*йәки* түгеллек); ◇ **до невозмо́жности** уғата, бигерәк, үтә.

НЕВОЗМО́ЖНЫЙ *прил.* 1. (*невыполнимый*) мөмкин булмаған; 2. *разг.* (*нестерпимый*) сыҙамаçлыҡ, түҙә алмаçлыҡ, йәнгә тейгес; **невозмо́жный хара́ктер** йәнгә тейгес насар холоҡ; 3. *разг.* (*недопустимый*) рөхсәт итмәçлек, һис тә ярамай торған.

НЕВОЗМУТИ́МОСТЬ *ж.* тыныс (*йәки* сабыр) булыу, ҡабынып бармау(лыҡ), иçе китмәү(лек).

НЕВОЗМУТИ́МЫЙ *прил.* 1. тыныс, ҡабынып бармаусан, иçе китмәгән; **невозмути́мый тон** тыныс ҡына тауыш; **невозмути́мый хара́ктер** тыныс тәбиғәтле (кеше); 2. (*ничем не нарушаемый*) тулы.

НЕВОЗНАГРАДИ́МЫЙ *прил.* (*очень значительный*) ҡайтарылмаçлыҡ, ҡайтарылғыһыҙ, әжерен түләп бөтөргөһөҙ; **невознагради́мая услу́га** әжерен түләп бөтөргөһөҙ ярҙам; **невознагради́мая утра́та** ҡайтарылғыһыҙ юғалтыу.

НЕВО́ЛИТЬ *несов. кого, разг.* ирекһеҙләү, көсләү, мәжбүр итеү.

НЕВО́ЛЬНИК *м.* 1. (*раб*) ҡол, тотҡон; 2. *уст.* (*пленник*) әсир.

НЕВО́ЛЬНИЦА *женск. р. к* **нево́льник.**

НЕВО́ЛЬНИЧИЙ *прил.* ҡол, әсир, тотҡон; **нево́льничий труд** ҡолдар хеҙмәте.

НЕВО́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. аңғармаçтан (*йәки* белмәçтән, осраҡлы) эшләнгән; **нево́льная ложь** аңғармаçтан ялғанлау; 2. (*непроизвольный*) ирекһеҙҙән, сараһыҙҙан; **нево́льный вздох** ирекһеҙҙән көрһөнөп ҡуйыу.

НЕВО́ЛЯ *ж.* 1. ҡоллоҡ, тотҡонлоҡ, ирекһеҙлек; 2. *прост.* (*необходимость*) тейешлек, кәрәклек, зарурлыҡ.

НЕВООБРАЗИ́МЫЙ *прил.* күҙ алдына килтергеһеҙ, ғәҙәттән тыш.

НЕВООРУЖЁННЫЙ *прил.* ҡоралланмаған, ҡоралһыҙ; ◇ **невооружённым гла́зом** ябай күҙ менән (*оптик приборҙар менән ҡоралланмайынса*).

НЕВОСПИ́ТАННОСТЬ *ж.* тәрбиәһеҙлек.

НЕВОСПИ́ТАННЫЙ *прил.* тәрбиәһеҙ.

НЕВОСПЛАМЕНЯ́ЕМЫЙ *прил.* тиҙ тоҡанмай (*йәки* ҡабынмай, ләүкемәй) торған.

НЕВОСПРИИ́МЧИВОСТЬ *ж.* 1. аңламаусылыҡ, аңралыҡ, аңышһыҙлыҡ, маҡаулыҡ; 2. *мед.*, *биол.* бирешмәүсәнлек; **невосприи́мчивость к о́спе** сәсәккә бирешмәүсәнлек.

НЕВОСПРИИ́МЧИВЫЙ *прил.* 1. аңра, маҡау, моҡот, аңышһыҙ; 2. *мед.*, *биол.* бирешмәүсән.

НЕВОСТРЕ́БОВАННЫЙ *прил.* алынмаған, эйәһе (*йәки* адресат) тарафынан килеп алынмаған (*мәç. хат, посылка*).

НЕВПОПА́Д *нареч. разг.* урынһыҙға, тейешһеҙгә.

НЕВРАЗУМИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* аңлайышһыҙ, томанлы, буталсыҡ.

НЕВРАЛГИ́ЧЕСКИЙ *прил. мед.* невралгик.

НЕВРАЛГИ́Я *ж. мед.* невралгия (*ауырыу*).

НЕВРАСТЕ́НИК *м. мед.* неврастения менән ауырыусы.

НЕВРАСТЕНИ́ЧЕСКИЙ *прил. мед.* неврастения, неврастеник; неврастеникка хас булған; **неврастени́ческие симпто́мы** неврастения симптомдары; **неврастени́ческое состоя́ние** неврастеник хәл.

НЕВРАСТЕНИ́ЧКА *женск. р. к* **неврасте́ник.**

НЕВРАСТЕНИ́Я *ж. мед.* неврастения (*нервы ауырыуы*).

НЕВРЕДИ́МЫЙ *прил.* һау-сәләмәт, имен, иçән-һау.

НЕВРЕ́ДНЫЙ *прил.* зыянһыҙ, зарарһыҙ; **невре́дное насеко́мое** зарарһыҙ бөжәк.

НЕВРИ́Т *м. мед.* неврит (*нервы ауырыуы*).

НЕВРО́З *м. мед.* невроз (*үҙәк нервы системаһының ауырыуы*).

НЕВРОЛО́ГИЯ *ж.* неврология (*нервылар системаһы һәм уның ауырыуҙары тураһындағы фән*).

НЕВРОПАТО́ЛОГ *м.* невропатолог (*невропатология буйынса белгесе*).

НЕВРОПАТОЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* невропатологик; **невропатологи́ческие иссле́дования** невропатологик тикшеренеүҙәр.

НЕВРОПАТОЛО́ГИЯ *ж.* невропатология (*нервылар системаһы ауырыуҙары тураһындағы фән*).

НЕВЫ́ГОДА *ж.* (*убыток*) зыян, зарар.

НЕВЫ́ГОДНО *нареч.* 1. файҙаһыҙ, табышһыҙ, нәтижәһеҙ, мәғәнәһеҙ, буш; 2. *в знач.*

сказ. файҙаһы булмау, файҙаһыҙ; **мне э́то невы́годно** был минең өсөн файҙаһыҙ.

НЕВЫ́ГОДНОСТЬ *ж.* 1. (*убыточность*) файҙаһыҙлыҡ; бәрәкәтһеҙлек; **невы́годность произво́дства** производствоның файҙаһыҙлығы; 2. (*неблагоприятность*) уңайһыҙлыҡ, яйһыҙлыҡ; **невы́годность положе́ния** хәлдең уңайһыҙлығы.

НЕВЫ́ГОДНЫЙ *прил.* 1. (*убыточный*) файҙаһыҙ; бәрәкәтһеҙ, зыянлы, зарарлы, төшөмһөҙ; 2. (*неблагоприятный*) уңайһыҙ, яйһыҙ; 3. (*непривлекательный*) күрекһеҙ, яғымһыҙ, күңелгә ятышһыҙ; **невы́годная вне́шность** яғымһыҙ ҡиәфәт.

НЕВЫ́ДЕРЖАННОСТЬ *ж.* 1. (*непоследовательность*) тотороҡһоҙлоҡ; 2. (*неуравновешенность*) тотанаҡһыҙлыҡ, сыҙамһыҙлыҡ.

НЕВЫ́ДЕРЖАННЫЙ *прил.* 1. (*непоследовательный*) тотороҡһоҙ; 2. (*неуравновешенный*) тотанаҡһыҙ, сабырһыҙ, сыҙамһыҙ; **невы́держанный челове́к** тотанаҡһыҙ кеше; 3. өлгөрөп (*йәки* булып) етмәгән; **невы́держанное вино́** булып етмәгән вино.

НЕВЫ́ЕЗД *м.* сығып китмәү; **дать подпи́ску о невы́езде** сығып китмәү тураһында ҡултамға биреү.

НЕВЫЛА́ЗНЫЙ *прил. разг.* 1. үткеһеҙ, үтеп сыға алмаҫлыҡ, үтеп сыҡҡыһыҙ; **невыла́зная грязь** үткеһеҙ бысраҡ; 2. *перен.* (йырып) сыға алмаҫлыҡ, арына алмаҫлыҡ; **невыла́зные долги́** йырып сыға алмаҫлыҡ бурыс.

НЕВЫНОСИ́МЫЙ *прил.* түҙә алмаҫлыҡ, сыҙағыһыҙ, түҙеп торғоһоҙ.

НЕВЫ́ПЛАКАННЫЙ *прил.* 1. (*непролитый — о слезах*) түгелмәгән (*күҙ йәше тураһында*); 2. илап баҫылмаған (*йәки* бушатылмаған); **невы́плаканное го́ре** илап баҫылмаған ҡайғы.

НЕВЫПОЛНЕ́НИЕ *с.* үтәмәү, үтәлмәү; **невыполне́ние пла́на** план үтәлмәү.

НЕВЫПОЛНИ́МЫЙ *прил.* үтәй алмаҫлыҡ, үтәгеһеҙ.

НЕВЫРАЗИ́МЫЙ *прил.* әйтеп (*йәки* һөйләп) биргеһеҙ, әйтеп бирә алмаҫлыҡ; **невырази́мый восто́рг** һөйләп биргеһеҙ ҙур шатлыҡ.

НЕВЫСО́КИЙ *прил.* 1. тәбәнәк, төпөш, тәпәш; **невысо́кий забо́р** тәпәш ҡойма; 2. түбән; **невысо́кая температу́ра** түбән температура; 3. түбән, насар; **това́р невысо́кого ка́чества** түбән сифатлы тауар; 4. (*о звуке, голосе и т. п.*) түбән, йыуан, ҡалын.

НЕВЫ́ХОД *м.* сыҡмау.

НЕ́ГА *ж.* 1. (*полное довольство*) иркен (*йәки* мул, ғәмһеҙ) тормош; 2. (*блаженство*) рәхәтлек, ирәүәнлек, хозурлыҡ; 3. (*нежность, страстность*) дәртлелек, һәүәҫлек; иркәлек.

НЕГА́ДАННЫЙ *прил. разг.* көтөлмәгән.

НЕГАТИ́В *м. фото* негатив (*былаяға, плёнкаға киреһенсә төшөрөп алынған һүрәт, шундай һүрәт төшөрөлгән пластинка йәки плёнка*).

НЕГАТИ́ВНЫЙ I *прил. фото* негатив; **негати́вное стекло́** негатив быялаһы; **негати́вное изображе́ние** киреһенсә төшөрөлгән һүрәт.

НЕГАТИ́ВНЫЙ II *прил.* кире; **негати́вный отве́т** кире яуап.

НЕГАШЁНЫЙ *прил.*: **негашёная и́звесть** иҙелмәгән эзбиз; һыуға иҙелмәгән эзбиз.

НЕ́ГДЕ *нареч. с неопр.* 1. (*нет места*) урын юҡ; **не́где встать** баҫып торорға урын юҡ; 2. (*неоткуда*) урын юҡ, бер ҡайҙан да -ып (-еп) булмай; **не́где взять** алыр урын юҡ, бер ҡайҙан алып булмай.

НЕГИ́БКИЙ *прил.* һығылмаусан.

НЕГЛА́СНЫЙ *прил.* йәшерен.

НЕГЛУБО́КИЙ *прил.* 1. *в разн. знач.* тәрән булмаған, һай; **неглубо́кая я́ма** һай соҡор; **неглубо́кая вспа́шка** һай һөрөү; **неглубо́кие зна́ния** һай белем; 2. (*не очень сильный — о чувстве, состоянии и т. п.*) һаҡ, һиҙгер; **неглубо́кий сон** һаҡ йоҡо.

НЕГО́ (*после предлогов*) *мест. личн. род. п. ед. от* **он: до него́** уға тиклем; уғаса; **за него́** уның өсөн; **по́сле него́** унан һуң.

НЕГО́ДНИК *м. разг.* эшкинмәгән.

НЕГО́ДНИЦА *женск. р. к* **него́дник.**

НЕГО́ДНОСТЬ *ж.* (*непригодность*) яраҡһыҙлыҡ, эшкинмәгәнлек.

НЕГО́ДНЫЙ *прил.* 1. (*непригодный*) яраҡһыҙ, эшкинмәгән; 2. *разг.* (*дурной, скверный*) алама, түбән, намыҫһыҙ, юнһеҙ.

НЕГОДОВА́НИЕ *с.* асыу, нәфрәт, ризаһыҙлыҡ.

НЕГОДОВА́ТЬ *несов. на кого-что, против кого-чего и без доп.* асыуланыу, нәфрәтләнеү, ризаһыҙлыҡ белдереү.

НЕГОДУ́ЮЩИЙ *прил.* асыулы, нәфрәтле.

НЕГОДЯ́Й *м.* ҡәбәхәт, бәдбәхет, әшәке (*кеше*).

НЕГОДЯ́ЙКА *женск. р. к* **негодя́й.**

НЕГР *м.* негр.

НЕГРА́МОТНОСТЬ *ж.* 1. (*неумение читать и писать*) наҙанлыҡ, белемһеҙлек; 2. (*наличие ошибок*) грамотаһыҙлыҡ.

НЕГРА́МОТНЫЙ *прил.* 1. (*не умеющий читать и писать*) уҡый-яҙа белмәгән, уҡый-яҙа белмәй торған, грамотаһыҙ; 2. (*содержащий ошибки*) наҙан яҙылған, хаталары күп булған; 3. *перен.* (*выполненный без знания дела*) белемһеҙ (*йәки* белмәй) эшләнгән.

НЕГРИТЁНОК *м.* негр балаһы.

НЕГРИТЯ́НКА *ж.* негритянка.

НЕГРИТЯ́НСКИЙ *прил.* негр; **негритя́нские пе́сни** негр йырҙары.

НЕГРО́МКИЙ *прил.* аҡрын.

НЕ́ГРЫ *мн.* негрҙар.

НЕ́ГУС *м.* негус (*Эфиопия императорының титулы*).

НЕДА́ВНИЙ *прил.* яңыраҡ булған, күптән түгел булған, яҡын аралағы, яҡын арала булған; **неда́внее собы́тие** яңыраҡ булған ваҡиға; **неда́внее знако́мство** күптән түгелге танышыу.

НЕДАЛЁКИЙ *прил.* 1. яҡын, яҡындағы, алыҫ(ҡа) булмаған; **недалёкая дере́вня** яҡындағы ауыл; **недалёкий путь** яҡын юл; 2. (*ограниченный*) сикле аҡыллы, аҡылға бер тәрлөрәк, ҡыҫҡа аҡыллы.

НЕДАЛЕКО́, НЕДАЛЁКО *нареч.* 1. яҡын, яҡындағы, алыҫ(ҡа) булмаған; 2. *в знач. сказ. безл.* алыҫ (*йәки* йыраҡ) түгел; **до го́рода недалеко́** ҡалаға йыраҡ түгел.

НЕДАЛЬНОВИ́ДНОСТЬ *ж.* алдан күрмәүселек, алдан күрә алмау.

НЕДАЛЬНОВИ́ДНЫЙ *прил.* алдан күрмәүсән.

НЕДА́РОМ *нареч.* (*не напрасно*) юҡҡа (*йәки* бушҡа ғына, тиккә генә) түгел (*йәки* булмау).

НЕДВИ́ЖИМОСТЬ *ж. юр.* күсмәй торған мөлкәт.

НЕДВИ́ЖИМЫЙ *прил. юр.* күсмәй торған.

НЕДВУСМЫ́СЛЕННЫЙ *прил.* асыҡ, тура, ике төрлө аңлашылмай торған.

НЕДЕЕСПОСО́БНОСТЬ *ж.* 1. *юр.* юридик хоҡуҡһыҙ булыу (*юридик характерҙә эш йөрөтөргә һәм үҙ эштәре өсөн яуап бирергә һәләтһеҙ булыу*); 2. (*неспособность к деятельности*) хәрәкәткә (*йәки* эшкә) һәләтһеҙлек, эшлекһеҙлек, яраҡһыҙлыҡ.

НЕДЕЕСПОСО́БНЫЙ *прил.* 1. *юр.* юридик хоҡуҡһыҙ; 2. (*неспособный к деятельности*) һәләтһеҙ, эшлекһеҙ, (эшкә) яраҡһыҙ.

НЕДЕЙСТВИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* яраҡһыҙ, ғәмәлдән сыҡҡан, көсө бөткән (*юридик яҡтан көсө булмаған*).

НЕДЕЛИКА́ТНОСТЬ *ж.* тупаҫлыҡ, нәзәкәтһеҙлек.

НЕДЕЛИКА́ТНЫЙ *прил.* тупаҫ, нәзәкәтһеҙ.

НЕДЕЛИ́МЫЙ *прил.* 1. бүленмәй торған, бүленмәҫкә тейешле; **недели́мый фонд** бүленмәй торған фонд; 2. *перен.* (*единый*) бер бөтөн, тотош; 3. *мат.* бүленмәй торған, бүленмәүсе; **недели́мое число́** бүленмәүсе һан.

НЕДЕ́ЛЬНЫЙ *прил.* аҙна, бер аҙналыҡ; **неде́льный срок** бер аҙналыҡ срок; **неде́льный за́работок** бер аҙналыҡ эш хаҡы.

НЕДЕ́ЛЯ *ж.* аҙна.

НЕДЕРЖА́НИЕ *с.*: **недержа́ние мочи́** *мед.* бәүел тота алмау.

НЕДЁШЕВО *нареч.* 1. арзан (*йәки* осһоҙ) түгел, ҡыйбат ҡына, байтаҡ ҡыйбат; 2. *перен.* (*ценой больших усилий*) ҡыйбатҡа, бик ҡыйынлыҡ менән.

НЕДИСЦИПЛИНИ́РОВАННОСТЬ *ж.* дисциплинаһыҙлыҡ, тәртипһеҙлек, тыйнаҡһыҙлыҡ.

НЕДИСЦИПЛИНИ́РОВАННЫЙ *прил.* дисциплинаһыҙ, тәртипһеҙ, тыйнаҡһыҙ.

НЕДО= *приставка*; *хәрәкәттең тулы булмағанлығын, эшләнеп етмәгәнлеген белдерә, мәҫ.* **недоспа́ть** йоҡлап туймау.

НЕДОБО́Р *м.* тулы йыймау, йыйып еткермәү.

НЕДОБРА́ТЬ *сов. что, кого-чего* йыйып еткермәү, кәм йыйыу (*йәки* алыу).

НЕДОБРОЖЕЛА́ТЕЛЬ *м.* уҫаллыҡ (*йәки* яуызлыҡ) теләүсе, яманлыҡ уйлаусы, хөсөт кеше.

НЕДОБРОЖЕЛА́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **недоброжела́тель.**

НЕДОБРОЖЕЛА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* уҫал (*йәки* яуыз) теләктә булыу, хөсөтлөк уйлау.

НЕДОБРОЖЕЛА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* уҫал *йәки* яуыз, яман) уйлы, хөсөт; **недоброжела́тельные лю́ди** уҫал уйлы кешеләр; **недоброжела́тельное отноше́ние** уҫал уйлы ҡараш.

НЕДОБРОКА́ЧЕСТВЕННОСТЬ *ж.* насар (*йәки* түбән) сифатлылыҡ.

НЕДОБРОКА́ЧЕСТВЕННЫЙ *прил.* насар (*йәки* түбән) сифатлы; **недоброка́чественный това́р** насар сифатлы тауар.

НЕДОБРОСО́ВЕСТНОСТЬ *ж.* намыҫһыҙлыҡ, выжданһыҙлыҡ.

НЕДОБРОСО́ВЕСТНЫЙ *прил.* 1. намыҫһыҙ, выжданһыҙ; **недобросо́вестный челове́к** намыҫһыҙ кеше; **недобросо́вестный посту́пок** намыҫһыҙ ҡылыныш; 2. (*небрежный*) насар (*йәки* намыҫһыҙ) эшләнгән.

НЕДО́БРЫЙ *прил.* 1. (*злой*) яуыз, уҫал; 2. *разг.* (*дурной*) яман, насар; **оста́вить недо́брую па́мять** насар тәьҫир ҡалдырыу; 3. *в знач. сущ.* **недо́брое** *с.* яманлыҡ.

НЕДОВАРИ́ТЬ *сов. что* бешереп еткермәү.

НЕДОВЕ́РИЕ *с.* ышанмаусылыҡ, ышанмау, шикләнеү.

НЕДОВЕ́РЧИВОСТЬ *ж.* ышанмаусылыҡ, шикләнеү.

НЕДОВЕ́РЧИВЫЙ *прил.* ышанмаусан, шикләнеүсән; ышанмай (*йәки* шикләнә) торған; **недове́рчивый челове́к** ышанмаусан кеше; **недове́рчивый взгляд** шикләнеүсән ҡараш.

НЕДОВЕРШЁННЫЙ *прил.* тамамланмаған, осланмаған, бөтмәгән; тамамланып (*йәки* осланып, бөтөп) етмәгән.

НЕДОВЕ́С *м.* 1. *см.* **недове́сить**; 2. (*недостаток в весе*) кәм үлсәү, үлсәп еткермәү.

НЕДОВЕ́СИТЬ *сов. что, чего* еткереп үлсәмәү, кәм үлсәү.

НЕДОВЕ́ШИВАТЬ *несов. см.* **недове́сить.**

НЕДОВО́ЛЬНЫЙ *прил.* ризаһыҙ, риза булмаған, риза түгел; ҡәнәғәтһеҙ, ҡәнәғәт түгел; **недово́льный челове́к** ҡәнәғәтһеҙ кеше; **недово́льный вид** ҡәнәғәтһеҙ ҡиәфәт.

НЕДОВО́ЛЬСТВО *с.* ҡәнәғәтһеҙлек; ризаһыҙлыҡ.

НЕДОВЫПОЛНИТЬ *сов. что* үтәп (*йәки* тултырып) еткермәү.

НЕДОГА́ДЛИВОСТЬ *ж.* аңралыҡ, маҡаулыҡ, мәшәүлек, тиҙ төшөнмәүселек.

НЕДОГА́ДЛИВЫЙ *прил.* аңра, маҡау, мәшәү, тиҙ төшөнмәүсән.

НЕДОГЛЯДЕ́ТЬ *сов. разг.* 1. *что, чего и без доп.* күрмәү, күрмәй үткәреп ебәреү; **недогляде́ть опеча́тку в те́ксте** текстағы хата яҙылғанды күрмәй үткәреп ебәреү; 2. *за кем-чем и без доп.* күреп (*йәки* ҡарап) еткермәү; **недогляде́ть за ребёнком** баланы ҡарап еткермәү.

НЕДОГОВА́РИВАТЬ *несов. см.* **недоговори́ть.**

НЕДОГОВОРЁННОСТЬ *ж.* 1. (*несогласованность*) алдан килешеп ҡуйылмағанлыҡ, алдан килешеп (*йәки* һөйләшеп) ҡуймау; 2. (*умалчивание*) әйтеп еткермәгәнлек, әйтеп еткермәү (*йәки* бөтөрмәү).

НЕДОГОВОРИ́ТЬ *сов. что, чего и без доп.* әйтеп еткермәү, әйтеп (*йәки* һөйләп) бөтөрмәү.

НЕДОГРУЗИ́ТЬ *сов.* 1. *что, кого-чего* тейәп еткермәү; **недогрузи́ть стройматериа́лы** төҙөлөш материалдарын тейәп еткермәү; 2. *кого-что, перен. разг.* (*обеспечить работой не полностью*) тулы көсөнә эшләтмәү, тулыһынса эш менән тәьмин итмәү.

НЕДОДА́ТЬ *сов. что, чего* биреп еткермәү (*йәки* бөтөрмәү).

НЕДОДЕ́ЛКА *ж. разг.* 1. (*незаконченность*) эшләнеп етмәү (*йәки* бөтмәү), эшләп еткермәү (*йәки* еткерелмәү); 2. (*изъян*) эшләп еткерелмәгән урын, кәмселек.

НЕДОДЕРЖА́ТЬ *сов. что* 1. (*продержать меньше*) кәм (*йәки* аҙ) тотоу; **недодержа́ть термо́метр** термометрҙы аҙ тотоу; 2. *фото, тех.* тотоп еткермәү.

НЕДОДЕ́РЖИВАТЬ *несов. см.* **недодержа́ть.**

НЕДОДЕ́РЖКА *ж. см.* **недодержа́ть** 2.

НЕДОЕДА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **недое́сть;** 2. (*жить впроголодь*) аслы-туҡлы йәшәү.

НЕДОЕ́СТЬ *сов. что* туйғансы ашамау.

НЕДОЗВО́ЛЕННЫЙ *прил.* тыйылған, рөхсәт ителмәгән.

НЕДОЗРЕ́ЛЫЙ *прил. прям. и перен.* өлгөрмәгән, сейле-бешле, етлекмәгән.

НЕДОИ́МКА *ж.* недоимка (*һалымдың ваҡытында түләнмәй ҡалған өлөшө*).

НЕДОИ́МЩИК *м.* недоимщик (*һалымды ваҡытында тулыһынса түләп бөтөрмәүсе*).

НЕДОКАЗУ́ЕМЫЙ *прил.* иҫбат итмәҫлек (*йәки* ителмәҫлек).

НЕДОЛГА́: (вот) и вся недолга́ ошоноң менән эш тә бөттө.

НЕДО́ЛГИЙ *прил.* ҡыҫҡа, бер аҙ, оҙаҡҡа һуҙылмаған; **по́сле недо́лгого размышле́ния** бер аҙ уйлағандан һуң.

НЕДО́ЛГО *нареч.* 1. оҙаҡ ⁼май(ынса), оҙаҡ ⁼мәй(енсә), ҡыҫҡа ваҡыт эсендә, тиҙ; **недо́лго ду́мая** оҙаҡ уйлап тормайынса; 2. *в знач. сказ. разг.* (*легко*) ап-анһат, еңел, бик тиҙ; **недо́лго и утону́ть** батып ҡуйыу ҙа ап-анһат.

НЕДОЛГОВЕ́ЧНОСТЬ *ж.* ҡыҫҡа ғүмерлелек, ҡыҫҡа ғүмерле булыу, ныҡ булмау, тиҙ туҙыусан булыу.

НЕДОЛГОВЕ́ЧНЫЙ *прил.* 1. ҡыҫҡа ғүмерле; оҙаҡ йәшәмәй торған; 2. (*непрочный*) ныҡ булмаған, тиҙ туҙа торған.

НЕДОЛЁТ *м. воен.* етмәй төшөү, (осоп) барып етмәү.

НЕДОЛИ́В *м.* һалып (*йәки* ҡойоп) еткермәү.

НЕДОЛЮ́БЛИВАТЬ *несов. кого-что* күңел итмәү, яратып еткермәү (*йәки* бөтөрмәү).

НЕДОМЕ́РИВАТЬ *несов. см.* **недоме́рить.**

НЕДОМЕ́РИТЬ *сов. что, чего* үлсәп еткермәү, кәм үлсәү.

НЕДОМЕ́РОК *м.* үлсәме килмәгән нәмә; **гало́ши-недоме́рки** үлсәме килмәгән калоштар.

НЕДОМОГА́НИЕ *с.* ауырыҡһыныу, хәлһеҙлек, кәйеф китеп тороу.

НЕДОМОГА́ТЬ *несов.* ауырыҡһыныу, хәлһеҙлек һиҙеү.

НЕДОМО́ЛВКА *ж.* әйтеп еткерелмәгән (*йәки* бөтөрмәгән) һүҙ (*йәки* фекер).

НЕДОМЫ́СЛИЕ *с.* уйлап еткермәү.

НЕДОНО́СОК *м.* етлекмәй тыуған бала.

НЕДОНО́ШЕННЫЙ *прил.* етлекмәй тыуған.

НЕДООЦЕ́НИВАТЬ *несов. см.* **недооцени́ть.**

НЕДООЦЕНИ́ТЬ *сов. кого-что, чего* баһалап еткермәү.

НЕДООЦЕ́НКА *ж. см.* **недооцени́ть; недооце́нка сил проти́вника** дошмандың көсөн баһалап еткермәү.

НЕДОПЕ́ЧЬ *сов.* 1. *что* (*не пропечь* бешереп еткермәү; 2. *что, чего* (*испечь меньше*) аҙ (*йәки* кәм) бешереү, бешереп еткермәү.

НЕДОПИВА́ТЬ *несов. см.* **недопи́ть.**

НЕДОПИ́ТЬ *сов. что, чего и без доп.* эсеп бөтөрмәү.

НЕДОПЛАТИ́ТЬ *сов. что, чего* түләп еткермәү (*йәки* бөтөрмәү).

НЕДОПЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **недоплати́ть.**

НЕДОПОЛУЧА́ТЬ *несов. см.* **недополучи́ть.**

НЕДОПОЛУЧИ́ТЬ *сов. что, чего* алып бөтөрмәү, кәм алыу.

НЕДОПРОИЗВО́ДСТВО *с. эк.* тулы етештермәү, етештереп еткермәү.

НЕДОПУСТИ́МОСТЬ *ж.* ярамаҫлыҡ, юл ҡуймаҫлыҡ.

НЕДОПУСТИ́МЫЙ *прил.* ярамаған, ярамай (*йәки* юл ҡуймай) торған; **недопусти́мый посту́пок** ярамаған эш.

НЕДОРА́ЗВИТОСТЬ *ж.* үҫеп етмәгәнлек.

НЕДОРА́ЗВИТЫЙ *прил.* үҫеп етмәгән, үҫеп етмәй ҡалған.

НЕДОРАЗУМЕ́НИЕ *с.* 1. (*путаница, ошибка*) аңлап етмәү(селек), хата, аңлашылмау(сылыҡ); 2. (*спор, ссора*) талаш, ыҙғыш.

НЕДОРОГО́Й *прил.* осһоҙ, арзан, ҡиммәт түгел.

НЕ́ДОРОСЛЬ *м.* 1. *ист.* недоросль, балиғ булмаған үҫмер (*18 — 19 быуаттарҙа Россияла балиғ булмаған һәм әле хеҙмәт итә башламаған йәш дворянгә ҡарата әйтелгән һүҙ*); 2. һаҡаллы сабый; белемһеҙ кеше, тар ҡарашлы кеше.

НЕДОСЕ́В *м. с.-х.* сәсеп еткермәү, кәм сәсеү; **недосе́в льна** етенде кәм сәсеү.

НЕДОСЛЫ́ШАТЬ *сов. что, чего и без доп.* ишетеп еткермәү; ишетмәй ҡалыу.

НЕДОСМО́ТР *м. см.* **недосмотре́ть.**

НЕДОСМОТРЕ́ТЬ *сов. за кем-чем и без доп.* ҡарап (*йәки* күҙәтеп) еткермәү, күрмәй ҡалыу.

НЕДОСОЛИ́ТЬ *сов. что* тоҙлап еткермәү, тоҙон сығарып еткермәү, еңел тоҙлау.

НЕДОСПА́ТЬ *сов.* йоҡо ҡандырмау (*йәки* туйҙырмау), туйғансы йоҡламау.

НЕДОСПЕ́ЛЫЙ *прил. см.* **недозре́лый.**

НЕДОСТАВА́ТЬ *несов. безл. кого-чего* етмәү; **ему́ недостаёт зна́ний** уға белем етмәй; ◇ **э́того ещё то́лько недостава́ло** шул ғына етмәй ине.

НЕДОСТА́ТОК *м.* 1. (*нехватка*) етмәү, еткелекһеҙ булыу, етешмәү; 2. (*изъян*)

етешһеҙлек, кәмселек; 3. *обычно мн.* **недоста́тки** *разг.* (*нужда*) етешһеҙлек, ҡыҫынҡылыҡ, мохтажлыҡ.

НЕДОСТА́ТОЧНОСТЬ *ж.* 1. етерлек булмау; **недоста́точность при́нятых мер** күрелгән сараларҙың етерлек булмауы; 2. *мед.* ҡыҫанҡылыҡ, ҡыҫан булыу; **недоста́точность серде́чного кла́пана** йөрәк ҡапҡасының ҡыҫан булыуы.

НЕДОСТА́ТОЧНЫЙ *прил.* 1. еткелекһеҙ, етерлек булмаған, еткелекле түгел; **недоста́точные запа́сы зерна́** игендең запасы етерлек түгел; 2. (*слабый, малый*) аҙ; **недоста́точная по́мощь** аҙ ярҙам; 3. (*неудовлетворительный*) ҡәнәғәтләнерлек булмаған (*йәки* түгел) еткелекһеҙ; **недоста́точные зна́ния** еткелекһеҙ белем.

НЕДОСТА́ТЬ *сов. см.* **недостава́ть.**

НЕДОСТА́ЧА *ж. разг.* етмәү, тулмау; **недоста́ча де́нег в ка́ссе** кассала аҡса етмәү.

НЕДОСТАЮЩИЙ *прил.* етмәгән, етешмәгән, кәм; **недоста́ющие страни́цы** етмәгән биттәр.

НЕДОСТИЖИ́МЫЙ *прил.* 1. ирешеп булмаҫлыҡ, тормошҡа ашыра алмаҫлыҡ; 2. *перен.* тиңдәшһеҙ, оҡшашы-тиңдәше булмаған.

НЕДОСТОВЕ́РНОСТЬ *ж.* шикле булыу, дөрөҫлөгө икеле булыу; дөрөҫ булмау.

НЕДОСТОВЕ́РНЫЙ *прил.* шикле, дөрөҫлөгө икеле; дөрөҫ булмаған.

НЕДОСТО́ЙНЫЙ *прил.* 1. торошһоҙ, торошло (*йәки* лайыҡ) булмаған, лайыҡ түгел; **недосто́йный внима́ния факт** иғтибарға лайыҡ булмаған факт; 2. (*безнравственный, бесчестный*) килешмәй торған, әҙәпһеҙ, түбән, хөрмәткә лайыҡ булмаған; **недосто́йный челове́к** түбән кеше; **недосто́йный посту́пок** килешмәй торған эш.

НЕДОСТУ́ПНЫЙ *прил.* 1. ... алмаҫлыҡ, ... булмаҫлыҡ, еткеһеҙ; барып еткеһеҙ, яҡын юлай алмаҫлыҡ, эргәһенә барырлыҡ түгел; **недосту́пная верши́на горы́** тауҙың мөнә алмаҫлыҡ түбәһе; 2. (*непонятный*) аңлашылмай торған, аңлай алмаҫлыҡ, аңлап булмаҫлыҡ, ауыр, аңлауы ҡыйын булған; **э́та кни́га недосту́пна де́тям** был китап балаларға ауыр; 3. (*дорогой по цене*) ҡыйбат; 4. (*о человеке*) ҡырыҫ, яҡын барып булмай торған.

НЕДОСУ́Г *м. разг.* (буш) ваҡыт юҡлыҡ, ваҡыт юҡ; **сосла́ться на недосу́г** буш ваҡыт юҡлыҡҡа һылтаныу.

НЕДОСЧИТА́ТЬСЯ *сов.* тулмау, етмәү, кәм сығыу.

НЕДОСЫПА́ТЬ *несов. см.* **недоспа́ть.**

НЕДОСЯГА́ЕМЫЙ *прил. см.* **недостижи́мый.**

НЕДОТРО́ГА 1. *м. и ж.* үпкәсел, ҡылтым(бый), үсексән; 2. *ж. бот.* һары ҡына.

НЕДОТЯ́ГИВАТЬ *несов. см.* **недотяну́ть.**

НЕДОТЯНУ́ТЬ *сов. что* 1. һуҙып (*йәки* тартып) еткермәү; **недотяну́ть про́волоку** сымды һуҙып еткермәү; 2. *перен.* үтәп еткермәү.

НЕДОУ́ЗДОК *м.* нуҡта.

НЕДОУМЕВА́ТЬ *несов.* төшөнөп етмәү, аптырау, аптырашта ҡалыу.

НЕДОУМЕ́ННЫЙ *прил.* аптыраулы, шикле, икеләнеүле, икеләнеп, аптырап.

НЕДОУ́ЧКА *м. и ж. разг.* һай белемле кеше, уҡыуы етмәгән кеше.

НЕДОЧЁТ *м.* етешмәү, етешһеҙлек, кәмселек; **недочёт сумм** суммаларҙың етешмәүе; **вы́явить недочёты в рабо́те** эштәге етешһеҙлектәрҙе асыу.

НЕ́ДРА *только мн.* 1. ер аҫты; **в не́драх земли́** ер аҫтында; 2. *перен.* эс, төп, төпкөл; **в не́драх души́** күңел төбөндә.

НЕДРЕ́МЛЮЩИЙ *прил.* уяу, һаҡ, һиҙгер, сос.

НЕ́ДРУГ *м.* дошман.

НЕДРУЖЕЛЮ́БНЫЙ *прил.* дошманлыҡлы, усал.

НЕДУ́Г *м.* ауырыу, хәлһеҙлек; **тяжёлый неду́г** ҡаты ауырыу.

НЕДУРНО́Й *прил.* 1. (*неплохой*) яҡшы (*йәки* арыу) ғына; 2. (*довольно красивый*) матур (*йәки* һылыу) ғына.

НЕДЮ́ЖИННЫЙ *прил.* күренекле, башҡаларҙан айырылып торған; ғәҙәттән тыш; **недю́жинный челове́к** күренекле кеше; **недю́жинная си́ла** ғәҙәттән тыш көс.

НЕЁ (*после предлогов*) *мест. личн. род., вин. п. ед. от* **она́: у неё** уның.

НЕЕСТЕ́СТВЕННОСТЬ *ж.* 1. (*ненатуральность, неискренность*) яһалмалыҡ, тәбиғи булмау; 2. (*необычность*) ғәҙәттән тыш булыу.

НЕЕСТЕ́СТВЕННЫЙ *прил.* 1. (*ненатуральный, неискренний*) яһалма, тәбиғи булмаған; 2. (*необычный*) ғәҙәттән тыш.

НЕЖДА́ННО *нареч.*: **нежда́нно-нега́данно** көтмәгәндә, көтмәҫтән, уйламағанда.

НЕЖДА́ННЫЙ *прил.* көтмәгән, көтөлмәгән.

НЕЖЕЛА́НИЕ *с.* теләмәү, теләк булмау.

НЕЖЕЛА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* теләнмәгән, кәрәкмәгән.

НЕЖЕНА́ТЫЙ *прил.* өйләнмәгән, буйҙаҡ.

НЕ́ЖЕНКА *м. и ж. разг.* иркә (*йәки* наҙлы) кеше.

НЕЖИВО́Й *прил.* 1. үле, тере булмаған; 2. (*вялый*) һүлпән, һүрән, дәртһеҙ, йәнһеҙ; 3. (*неорганический*) йәнһеҙ, тере булмаған; **нежива́я приро́да** йәнһеҙ тәбиғәт.

НЕЖИ́ЗНЕННЫЙ *прил.* 1. (*далёкий от жизни, нереальный*) кәрәкһеҙ, тормош өсөн әһәмиәте (*йәки* кәрәге) булмаған, тормошсан булмаған; 2. (*неправдоподобный*) тормошта булмаған, дөрөҫкә оҡшамаған.

НЕЖИЗНЕСПОСО́БНЫЙ *прил. прям. и перен.* йәшәүгә һәләтһеҙ.

НЕЖИЛО́Й *прил.* 1. кеше тормай (*йәки* йәшәмәй) торған; 2. (*негодный для жилья*) торорға яраҡһыҙ; **нежило́е помеще́ние** торорға яраҡһыҙ йорт.

НЕ́ЖИТЬ *несов. кого-что* иркәләү, иркәләндереү, иркәләтеү, наҙлау.

НЕ́ЖИТЬСЯ *несов.* иркәләнәү, наҙланыу, рәхәтләнеү.

НЕ́ЖНИЧАТЬ *несов. разг. с кем-чем и без доп.* 1. иркәләнеп (*йәки* наҙланып) һөйләшеү; 2. (*быть слишком мягким*) иркәләү.

НЕ́ЖНОСТЬ *ж.* 1. мөләйемлек, яғымлылыҡ, нәфислек; йомшаҡлыҡ; **не́жность ко́жи** тиренең йомшаҡлығы; **не́жность взгля́да**

ҡараштың яғымлылығы; 2. (*ласка, мягкость*) иркәләү, йомшаҡ күңеллелек; 3. *обычно мн.* **нежности** (*поступки, слова*) иркәләү (*йәки* назлау) һүҙҙәре, иркәләүҙәр, наҙлауҙар; 4. *обычно мн.* **нежности** *разг.* нескәлек, иркәлек, наҙлылыҡ; **что за нежности!** ниндәй иркәлек!

НЕЖНЫЙ *прил.* 1. (*ласковый*) һөйкөмлө, мөләйем, яғымлы, нәзберек; **нежные слова** яғымлы һүҙҙәр; **нежная дочь** мөләйем ҡыҙ; 2. (*мягкий*) йоҡа, йомшаҡ; **нежная кожа** йомшаҡ тире; 3. (*приятный по окраске, звучанию*) нәфис, яғымлы; 4. (*изнеженный*) нескә, иркә.

НЕЗАБВЕННЫЙ *прил. высок.* онотолмаҫлыҡ.

НЕЗАБУДКА *ж.* күгәрсен күҙ.

НЕЗАБЫВАЕМЫЙ *прил.* онотолмаҫлыҡ, ғәрән тәьҫир ҡалдырған.

НЕЗАВЕРШЁННЫЙ *прил.* тамамланмаған, бөтмәгән, осланмаған.

НЕЗАВИДНЫЙ *прил.* күренекһеҙ, ҡыҙығырлыҡ булмаған, насар.

НЕЗАВИСИМОСТЬ *ж.* бойондороҡһоҙлоҡ.

НЕЗАВИСИМЫЙ *прил.* 1. (*ничем не связанный*) бойондороҡһоҙ; **независимые страны** *полит.* бойондороҡһоҙ илдәр; **независимый человек** бойондороҡһоҙ кеше; 2. (*выражающий самостоятельность*) ирекле, буйһонмаусан; **независимый характер** буйһонмаусан характер; ◇ **независимо от чего-либо** -ға (-гә, -ҡа, -кә) ҡарамаҫтан.

НЕЗАВИСЯЩИЙ *прил.*: **по независящим от нас обстоятельствам** беҙҙән булмаған хәлдәр арҡаһында.

НЕЗАДАЧА *ж. разг.* уңышһыҙлыҡ.

НЕЗАДАЧЛИВЫЙ *прил. разг.* 1. (*неудачливый — о человеке*) бешмәгән, ебегән; 2. (*неудачный, несчастливый*) уңышһыҙ, бәхетһеҙ; **незадачливый день** уңшһыҙ көн.

НЕЗАДОЛГО *нареч.* аҙ ғына элек (*йәки* алда).

НЕЗАКОННОРОЖДЁННЫЙ *прил. уст.* тыума.

НЕЗАКОННОСТЬ *ж.* законһыҙлыҡ.

НЕЗАКОННЫЙ *прил.* законһыҙ, закондан тыш, законға ҡаршы, законға һыймай торған.

НЕЗАКОНОМЕРНЫЙ *прил.* законға буйһонмаған.

НЕЗАКОНЧЕННЫЙ *прил.* тамамланмаған.

НЕЗАМЕДЛИТЕЛЬНЫЙ *прил.* кисектергеһеҙ; **незамедлительный ответ** кисектергеһеҙ яуап.

НЕЗАМЕНИМЫЙ *прил.* алмаштырғыһыҙ; үтә кәрәкле; **незаменимый работник** алмаштырғыһыҙ работник.

НЕЗАМЕТНЫЙ *прил.* 1. беленмәҫлек, күренмәҫлек; **незаметные следы** беленмәҫлек эҙҙәр; 2. (*неощутимый*) һиҙелмәҫлек, һиҙмәҫлек, тойолмаҫлыҡ, тоймаҫлыҡ; 3. (*не привлекающий внимания*) күренекһеҙ; 4. (*не выделяющийся среди других*) күренекһеҙ, бәләкәй; **незаметный работник** бәләкәй работник.

НЕЗАМУЖНЯЯ *прил.* кейәүгә (*йәки* иргә) бармаған, тормошҡа сыҡмаған, буйҙаҡ.

НЕЗАМЫСЛОВАТЫЙ *прил.* 1. ябай, ҡатмарлы булмаған, хикмәтһеҙ; **незамысловатый рисунок** ябай рәсем; **незамысловатый вопрос** ябай һорау; 2. *разг.* (*бесхитростный — о человеке*) бер ҡатлы.

НЕЗАНЯТЫЙ *прил.* буш, буш булған, буш торған.

НЕЗАПАМЯТНЫЙ *прил.* бик боронғо, күптәнге, әллә ҡасанғы; **с незапамятных времён** бик боронғо замандарҙан бирле.

НЕЗАПЯТНАННЫЙ *прил.* тапланмаған, керләнмәгән.

НЕЗАРАЗНЫЙ *прил.* йоғошһоҙ; **незаразная болезнь** йоғошһоҙ сир; **незаразный больной** йоғошһоҙ ауырыу.

НЕЗАСЛУЖЕННЫЙ *прил.* тейешһеҙ, урынһыҙ, нахаҡ.

НЕЗАТЕЙЛИВЫЙ *прил.* ябай, ҡатмарлы булмаған, хикмәтһеҙ, әкәмәтһеҙ.

НЕЗАУРЯДНЫЙ *прил.* ғәҙәттән тыш, (башҡаларҙан) айырылып торған.

НЕЗАЧЕМ *нареч. разг.* тиккә, бушҡа, юҡҡа, кәрәге юҡ; **незачем ходить туда** унда барыуҙың кәрәге юҡ.

НЕЗВАНЫЙ *прил.* саҡырылмаған; **незваный гость** саҡырылмаған ҡунаҡ.

НЕЗДЕШНИЙ *прил. разг.* бында тормай (*йәки* йәшәмәй) торған, ситтән килгән.

НЕЗДОРОВИТЬСЯ *несов. безл. кому*: **мне нездоровится** мин ауырыбыраҡ торам.

НЕЗДОРОВЫЙ *прил.* 1. ауырыу, сирле, сырхау; **нездоровый организм** ауырыу организм; **нездоровый вид** ауырыу төҫ, 2. (*вредный для здоровья*) сәләмәтлек өсөн зарарлы; **нездоровый климат** сәләмәтлек өсөн зарарлы климат; 3. *перен.* (*ненормальный*) зарарлы, дөрөҫ булмаған, нормаль булмаған; **нездоровое явление** нормаль булмаған күренеш.

НЕЗДОРОВЬЕ *с.* сәләмәтһеҙлек, һаулыҡ юҡлыҡ.

НЕЗЛОБИВОСТЬ, НЕЗЛОБИВОСТЬ *ж.* хәйләһеҙлек, саф күңеллелек, эскерһеҙлек.

НЕЗЛОБИВЫЙ, НЕЗЛОБИВЫЙ *прил.* хәйләһеҙ, саф күңелле, эскерһеҙ; **незлобивый человек** саф күңелле кеше.

НЕЗЛОПАМЯТНЫЙ *прил.* кенә тотмаусы, үс (*йәки* асыу) һаҡламаусы.

НЕЗНАКОМЕЦ *м.* ят кеше, таныш булмаған (*йәки* белмәгән) кеше.

НЕЗНАКОМКА *женск. р. к* **незнакомец.**

НЕЗНАКОМСТВО *с.* таныш булмау; **незнакомство с вопросом** мәсьәлә менән таныш булмау.

НЕЗНАКОМЫЙ *прил.* ят, таныш булмаған, белмәгән.

НЕЗНАНИЕ *с.* белмәү.

НЕЗНАЧАЩИЙ *прил.* әһәмиәтһеҙ.

НЕЗНАЧИТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*небольшой*) бәләкәй, аҙ, ҙур булмаған; **незначительная сумма** бәләкәй сумма; 2. (*маловажный*) аҙ әһәмиәтле, әһәмиәте аҙ булған, әһәмиәтһеҙ; **незначительный вопрос** аҙ әһәмиәтле мәсьәлә.

НЕЗРЕЛОСТЬ *ж.* 1. өлгөрмәгәнлек; 2. *перен.* етлекмәгәнлек.

НЕЗРЕ́ЛЫЙ *прил.* 1. өлгөрмәгән, бешмәгән, етешмәгән, сей; **незре́лая гру́ша** бешмәгән груша; 2. *перен.* етлекмәгән, өлгөрөп (*йәки* үҫеп) етмәгән, бешмәгән; **незре́лая мысль** өлгөрөп етмәгән фекер.

НЕЗРИ́МЫЙ *прил. книжн.* 1. (*невидимый*) күренмәгән, беленмәгән, һиҙелмәгән; 2. (*скрытый*) серле, төшөнмәҫлек.

НЕЗЫБЛЕМОСТЬ *ж. книжн.* 1. (*устойчивость*) ныҡлыҡ, тотороҡлолоҡ, ныҡ (*йәки* тотороҡло) булыу; 2. (*непоколебимость, неизменность*) ҡаҡшамаҫлыҡ, емерелмәҫлек, ҡаҡшамаҫ (*йәки* емерелмәҫ) булыу; **незы́блемость сове́тского стро́я** совет ҡоролошоноң ҡаҡшамаҫ булыуы.

НЕЗЫБЛЕ́МЫЙ *прил. книжн.* 1. (*устойчивый*) ныҡ, тотороҡло; 2. (*непоколебимый, неизменный*) ҡаҡшамаҫ, емерелмәҫ.

НЕИЗБЕ́ЖНОСТЬ *ж.* ҡотолғоһоҙлоҡ, ҡотолғоһоҙ булыу.

НЕИЗБЕ́ЖНЫЙ *прил.* ҡотолғоһоҙ.

НЕИЗВЕ́ДАННЫЙ *прил.* 1. (*неизученный*) өйрәнелмәгән, тикшерелмәгән; 2. (*ещё не испытанный*) һыналмаған, татып ҡаралмаған, кисерелмәгән, баштан үткәрелмәгән; **неизве́данное чу́вство** кисерелмәгән тойғо.

НЕИЗВЕ́СТНО *нареч.* 1. билдәһеҙ; 2. *в знач. сказ. безл.* билдәһеҙ, билдәһеҙ булыу, таныш булмау; **мне э́то неизве́стно был** миңә билдәһеҙ.

НЕИЗВЕ́СТНОСТЬ *ж.* билдәһеҙлек, билдәле (*йәки* таныш) булмағанлыҡ.

НЕИЗВЕ́СТНЫЙ *прил.* 1. билдәһеҙ, билдәле (*йәки* таныш) булмаған; **неизве́стная доро́га** билдәһеҙ юл; 2. (*не пользующийся известностью*) танылмаған, күренекһеҙ; **неизве́стный писа́тель** күренекһеҙ яҙыусы; 3. *в знач. сущ.* **неизве́стный** *м.*, **неизве́стная** *ж.* белмәгән кеше, кем икәне билдәле булмаған кеше, таныш булмаған кеше; 4. *в знач. сущ.* **неизве́стное** *с. мат.* билдәһеҙ һан.

НЕИЗГЛАДИ́МЫЙ *прил.* онотолмаҫлыҡ, юйылмаҫлыҡ, иҫтән (*йәки* хәтерҙән) сыҡҡыһыҙ, тәрән; **неизглади́мое впечатле́ние** тәрән тәьҫир.

НЕИЗЛЕЧИ́МЫЙ *прил.* дауалап бөтөрөп булмай торған, дауалап бөтмәй торған.

НЕИЗМЕ́ННОСТЬ *ж.* үҙгәрмәүсәнлек, даимилек.

НЕИЗМЕ́ННЫЙ *прил.* 1. (*постоянный*) үҙгәрмәй торған, даими; **неизме́нное пра́вило** үҙгәрмәй торған ҡағиҙә; 2. (*обычный*) ғәҙәттәге, һәр ваҡыттағы; 3. (*верный, преданный*) ышаныслы, тоғро; **неизме́нный друг** ышаныслы дуҫ.

НЕИЗМЕНЯ́ЕМЫЙ *прил.* үҙгәртелмәҫ, үҙгәрмәүсән.

НЕИЗМЕРИ́МЫЙ *прил.* сағыштырғыһыҙ, үтә (*йәки* сикһеҙ) ҙур, үлсәгеһеҙ, үлсәмәҫлек, икһеҙ-сикһеҙ; **неизмери́мые простра́нства** икһеҙ-сикһеҙ киңлек.

НЕИЗЪЯСНИ́МЫЙ *прил.* аңлатҡыһыҙ, төшөндөргөһөҙ; аңлатып бирә алмаҫлыҡ, аңлатып булмай торған.

НЕИМЕ́НИЕ *с.* булмау, юҡлыҡ; **за неиме́нием вре́мени** ваҡыт булмау сәбәпле.

НЕИМОВЕ́РНЫЙ *прил.* ғәҙәттән тыш; **неимове́рные тру́дности** ғәҙәттән тыш ауырлыҡтар.

НЕИМУ́ЩИЙ *прил.* ярлы, фәҡир.

НЕИНТЕРЕ́СНЫЙ *прил.* ҡыҙыҡ булмаған, ҡыҙыҡһыҙ, күңелһеҙ; **неинтере́сный расска́з** ҡыҙыҡһыҙ хикәйә; **неинтере́сный челове́к** күңелһеҙ кеше; **неинтере́сная вне́шность** күңелһеҙ ҡиәфәт.

НЕИСКОРЕНИ́МЫЙ *прил.* төҙәтеүе ҡыйын булған, төҙәткеһеҙ; ныҡ тамыр йәйгән, ҡумырғыһыҙ.

НЕЙСКРЕННИЙ *прил.* ысын күңелдән булмаған; ике йөҙлө, рыялы, эскерле; **нейскренний челове́к** эскерле кеше; **нейскреннее отноше́ние** ысын күңелдән булмаған мөғәмәлә.

НЕЙСКРЕННОСТЬ *ж.* ысын күңелдән булмағанлыҡ; ике йөҙлөлөк, эскерлелек.

НЕИСКУШЁННОСТЬ *ж.* тәжрибәһеҙлек, йышылмағанлыҡ, шымармағанлыҡ, оҫтармағанлыҡ.

НЕИСКУШЁННЫЙ *прил.* тәжрибәһеҙ, йышылмаған, шымармаған, оҫтармаған.

НЕИСПОЛНИ́МЫЙ *прил.* үтәп булмаҫлыҡ, үтәй (*йәки* үтәлә) алмаҫлыҡ, үтәгеһеҙ, үтәлмәҫлек.

НЕИСПОЛНИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* тапшырылған эште урынына еткереп үтәмәүсән; арамъя.

НЕИСПО́РЧЕННЫЙ *прил.* боҙолмаған, саф.

НЕИСПРАВИ́МЫЙ *прил.* төҙәлмәҫлек, төҙәткеһеҙ.

НЕИСПРА́ВНОСТЬ *ж.* төҙөк булмау, ватыҡлыҡ, боҙоҡ булыу; (үҙ) ваҡытында =мау (=мәү); **стано́к в неиспра́вности** станок төҙөк түгел; **неиспра́вность платеже́й** үҙ ваҡытында түләнмәү.

НЕИСПРА́ВНЫЙ *прил.* 1. (*повреждённый*) төҙөк булмаған, ватыҡ, боҙоҡ; **неиспра́вный радиоприёмник** ватыҡ радиоприёмник; 2. (*неаккуратный*) (үҙ) ваҡытында =маған (=мәгән); **неиспра́вный плате́льщик** түләүен үҙ ваҡытында түләмәгән кеше.

НЕИССЯКА́ЕМЫЙ *прил. прям. и перен.* бөткөһөҙ, бөтмәҫ-төкәнмәҫ, икһеҙ-сикһеҙ.

НЕЙСТОВСТВО *с.* 1. (*исступление*) ярһыулыҡ, ҡоторғанлыҡ, шашҡанлыҡ; 2. (*жестокость*) аяуһыҙлыҡ, ҡанһыҙлыҡ, ҡаты күңеллелек, рәхимһеҙлек, йәнһеҙлек.

НЕЙСТОВСТВОВАТЬ *несов.* ярһыу, ҡотороноу, шашыу; **пу́блика в теа́тре нейстовствовала** халыҡ театрҙа шашты ғына; **мо́ре нейстовствовало** диңгеҙ ҡотороноо.

НЕЙСТОВЫЙ *прил.* 1. ярһыулы, ҡоторонҡо; **нейстовые аплодисме́нты** ҡоторонҡо алҡыштар; 2. (*чрезвычайно сильный*) ғәҙәттән тыш көслө; **нейстовая бу́ря** ғәҙәттән тыш көслө дауыл.

НЕИСТОЩИ́МЫЙ *прил. прям. и перен.* бөткөһөҙ, бөтмәҫ-төкәнмәҫ; икһеҙ-сикһеҙ, бай; **неистощи́мое бога́тство** бөтмәҫ-төкәнмәҫ байлыҡ; **неистощи́мый собесе́дник** телгә-аҡылға бай әңгәмәсе.

НЕИСТРЕБИ́МЫЙ *прил.* юҡ иткеһеҙ, ҡырып бөтөргөһөҙ, ҡырып бөтөрә алмаҫлыҡ.

НЕИСЧЕРПА́ЕМЫЙ *прил. см.* **неистощи́мый.**

НЕИСЧИСЛИ́МЫЙ *прил.* һанһыҙ, һанап бөтөргөһөҙ, иҫәп-хисапһыҙ.

НЕЙ (*после предлогов*) *мест. личн. дат., предл. п. ед. от* **она́: за ней** уның артынан; **к ней** уға; **над ней** унан; уның өҫтөндә; **пе́ред ней** унан алда; уның алдында; **под ней** уның аҫтында; **с ней** уның менән.

НЕЙЛО́Н *м.* нейлон (*яһалма сүс һәм шунан эшләнгән туҡыма*).

НЕЙЛО́НОВЫЙ *прил.* нейлон, нейлондан эшләнгән; **нейло́новые чулки́** нейлон ойоҡ.

НЕЙРО́Н *м.* нейрон (*нервы туҡымаһының төп элементе*).

НЕЙРОХИРУ́РГ *м.* нейрохирург, нейрохирургия белгесе.

НЕЙРОХИРУРГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* нейрохирургия; **нейрохирурги́ческий институ́т** нейрохирургия институты.

НЕЙРОХИРУРГИ́Я *ж.* нейрохирургия (*хирургияның бер тармағы, үҙәк һәм периферия нервы системаһы ауырыуҙарын дауалау менән шөғөлләнә*).

НЕЙТРАЛИЗА́ЦИЯ *ж.* **1.** (*ослабление, уничтожение чьего-л. влияния, чьей-л. силы*) йомшартыу, юҡ итеү, бөтөрөү; **2.** *хим.* нейтралләштереү.

НЕЙТРАЛИЗОВА́ТЬ *сов. и несов.* **1.** *кого-что* (*сделать нейтральным*) нейтралләштереү, нейтрализациялау; **нейтрализова́ть а́рмию** армияны нейтралләштереү; **2.** *кого-что* (*ослабить, уничтожить чьё-л. влияние*) йомшартыу, юҡ итеү, бөтөрөү; **3.** *что, хим.* нейтралләштереү; **нейтрализова́ть раство́р** иретмәне нейтралләштереү.

НЕЙТРАЛИТЕ́Т *м.* нейтралитет, бер яҡҡа ла ҡатнашмау (сылыҡ); **сохраня́ть нейтралите́т** *полит.* нейтралитет һаҡлау.

НЕЙТРА́ЛЬНОСТЬ *ж.* нейтраллек, бер яҡҡа ла ҡатнашмау.

НЕЙТРА́ЛЬНЫЙ *прил. в разн. знач.* нейтраль, битараф; **нейтра́льные стра́ны** *полит.* нейтраль илдәр; **нейтра́льная террито́рия** *полит.* нейтраль территория; **нейтра́льное отноше́ние** нейтраль мөнәсәбәт; **нейтра́льный раство́р** *хим.* нейтраль иретмә.

НЕЙТРО́Н *м. физ.* нейтрон.

НЕКАЗИ́СТЫЙ *прил. разг.* күрекһеҙ, йәмһеҙ, килбәтһеҙ.

НЕКВАЛИФИЦИ́РОВАННЫЙ *прил.* квалификацияһыҙ.

НЕ́КИЙ *мест. неопр.* ниндәйҙер, ҡайһылыр.

НЕ́КОГДА I *нареч. в знач. сказ.* (*нет времени*) ваҡыт юҡ, буш ваҡыт юҡ; **мне не́когда** ваҡытым юҡ.

НЕ́КОГДА II *нареч.* (*когда-то*) ҡасандыр, әллә ҡасан; **не́когда здесь был пусты́рь** ҡасандыр бында бушлыҡ булған.

НЕ́КОГО *мест. отриц. с неопр.* ⁼р (⁼рға, ⁼ргә, ⁼лыҡ, ⁼лек) кеше юҡ; **не́кого посла́ть** ебәрер кеше юҡ.

НЕКОМПЕТЕ́НТНОСТЬ *ж.* етерлек таныш булмағанлыҡ, компетентһеҙлек.

НЕКОМПЕТЕ́НТНЫЙ *прил.* етерлек таныш булмаған, компетентһеҙ.

НЕКОМПЛЕ́КТНЫЙ *прил.* комплектһеҙ (*тулы комплектле итеп эшләнмәгән*).

НЕКОРРЕ́КТНЫЙ *прил.* **1.** тупаҫ, әҙәпһеҙ; **некорре́ктный челове́к** тупаҫ кеше; **некорре́ктное обраще́ние** тупаҫ мөғәмәлә; **2.** *шахм.* хата; **некорре́ктная комбина́ция** хата комбинация.

НЕ́КОТОРЫЙ *мест. неопр.* **1.** (*какой-то*) бер аҙ (*йәки* ни ҡәҙәр, талай); **не́которое вре́мя сиде́ли мо́лча** бер талай өнһөҙ ултырҙылар; **2.** *мн.* **не́которые** (*не все, отдельные*) ҡайһы бер, бәғеҙе; **3.** *в знач. сущ.* **не́которые** *мн.* ҡайһы берәүҙәр.

НЕКРАСИ́ВЫЙ *прил.* **1.** йәмһеҙ, насар, ямаҡ, иләмһеҙ; **2.** *разг.* (*нечестный*) намыҫһыҙ, рәтһеҙ, насар; **некраси́вый посту́пок** насар ҡылыҡ.

НЕКРЕ́ПКИЙ *прил.* **1.** мурт, муртлыҡ, ныҡ түгел; **некре́пкий лёд** мурт боҙ; **2.** (*слабый физически*) сибек; **3.** (*ненасыщенный*) шыйыҡ; **некре́пкий чай** шыйыҡ сәй; **4.** (*слабо действующий*) йомшаҡ; **некре́пкий таба́к** йомшаҡ тәмәке.

НЕКРИТИ́ЧЕСКИЙ, НЕКРИТИ́ЧНЫЙ *прил.* тәнҡитһеҙ.

НЕКРОЛО́Г *м.* некролог.

НЕКРО́ПОЛЬ *м. ист.* некрополь (*боронғо ҡалаларҙағы ҙур зыярат*).

НЕКСТА́ТИ *нареч.* ваҡытһыҙ; урынһыҙ; **прийти́ некста́ти** ваҡытһыҙ килеү.

НЕКТА́Р *м.* нектар (**1.** *грек мифологияһында аллаларға мәңге йәшлек һәм матурлыҡ килтерә торған эсемлек*; **2.** *бот.* *үҫемлектәрҙең сәскәләрендә була торған татлы һут*).

НЕКТА́РНИК *м. бот.* баллыҡ, нектарник (*сәскәле үҫемлектәрҙә тәмле һут етештерә торған орган*).

НЕ́КТО *мест. неопр.* кемдер, әллә кем, бер кеше, тигән берәү, берәү, ниндәйҙер (кеше); **подошёл не́кто в плаще́** плащ кейгән берәү килеп баҫты; **не́кто Петро́в** ниндәйҙер Петров.

НЕ́КУДА *нареч. с неопр.* ⁼р (⁼рға, ⁼ргә) урын (*йәки* ер) юҡ; **не́куда идти́** барыр ер юҡ; ◇ **да́льше (е́хать) не́куда** *см.* **да́льше.**

НЕКУЛЬТУ́РНОСТЬ *ж.* культураһыҙлыҡ.

НЕКУЛЬТУ́РНЫЙ *прил.* **1.** (*отсталый; грубый*) культураһыҙ; **2.** *бот.* культуралаштырылмаған.

НЕКУРЯ́ЩИЙ *прил.* **1.** (тәмәке) тартмай торған; **2.** *в знач. сущ. м.* тәмәке тартмаусы.

НЕЛА́ДНО *нареч.* **1.** *прост.* (*нехорошо, дурно*) алама, насар; **2.** *в знач. сказ.* (эш) шәптән (*йәки* яҡшынан) түгел, хөрт, насар; **у неё нела́дно со здоро́вьем** уның таҙалығы шәптән түгел.

НЕЛА́ДНЫЙ *прил.* ярамаған, яҡшынан булмаған, насар; **у них происхо́дит что́-то нела́дное** улар араһында ниндәйҙер насар бер хәл бар; ◇ **будь он нела́ден!** йәлсемәгер, ҡаҙалып киткере!

НЕЛАДЫ *только мн. разг.* **1.** (*недоразумение, ссора*) талаш, ыҙғыш, тартыш; **2.** (*неудача*) уңышһыҙлыҡ; **3.** (*неполадки*) етешһеҙлек, кәмселек, етешмәгән урын.

НЕЛА́СКОВЫЙ *прил.* ҡырыҫ, һөймәлекһеҙ, яғымһыҙ; **нела́сковый ребёнок** ҡырыҫ бала; **нела́сковый взгляд** яғымһыҙ ҡараш.

НЕЛЕГА́ЛЬНЫЙ *прил.* йәшерен, йәшертен, тыйылған.

НЕЛЁГКИЙ *прил.* еңел (*йәки* анһат) булмаған; ҡыйын, ауыр; **нелёгкая но́ша** ауыр йөк; **нелёгкая рабо́та** ауыр эш; **нелёгкая зада́ча** ҡыйын мәсьәлә; ◇ **нелёгкая принесла́** *кого* нимәгә кәрәге бар; кәрәге бер тин ине; нимәгә хәжәте бар (*ваҡытһыҙ, кәрәкһеҙгә килгән кешегә ҡарата*).

НЕЛЕ́ПОСТЬ *ж.* 1. мәғәнәһеҙлек; **неле́пость мы́сли** фекерҙең мәғәнәһеҙлеге; 2. юҡ-бар; **говори́ть неле́пости** юҡ-бар һөйләү.

НЕЛЕ́ПЫЙ *прил.* 1. (*бессмысленный*) мәғәнәһеҙ; 2. (*нескладный, неуклюжий*) тупаҫ, рәтһеҙ, килбәтһеҙ, шөкәтһеҙ, килешһеҙ.

НЕЛЕ́СТНЫЙ *прил.* хуп күрмәгән, хупламаған, насар; **неле́стная характери́стика** насар характеристика.

НЕЛИКВИ́Д *м. фин.* неликвид (*предприятиенең үҙендә файҙаланып булмағаны өсөн һатылырға, бөтөрөлөргә тейеш булған мөлкәт*).

НЕЛИКВИ́ДНЫЙ *прил. фин.* неликвид; **неликви́дный фонд** неликвид фонд.

НЕЛИ́ШНЕ *нареч. в знач. сказ. с неопр.* артыҡ түгел (*йәки* булмаҫ); **нели́шне бу́дет сказа́ть** әйтеп китеү артыҡ булмаҫ.

НЕЛО́ВКИЙ *прил.* 1. (*неуклюжий*) ҡулапаш, ҡулайһыҙ, уңайһыҙ; **нело́вкий челове́к** кулапаш кеше; **нело́вкое движе́ние** уңайһыҙ хәрәкәт; 2. *перен.* (*неприятный, стесняющий*) уңайһыҙ; **попа́сть в нело́вкое положе́ние** уңайһыҙ хәлгә ҡалыу; 3. (*неудобный*) яйһыҙ, рәтһеҙ, яйһыҙ, ҡулайһыҙ; **нело́вкая по́за** яйһыҙ торош.

НЕЛО́ВКО *нареч.* 1. уңайһыҙ; яйһыҙ; 2. *в знач. сказ. безл. кому* уңайһыҙ; **ему́ ста́ло нело́вко** уға уңайһыҙ булып китте.

НЕЛО́ВКОСТЬ *ж.* 1. ҡулапашлыҡ, ҡулайһыҙлыҡ; уңайһыҙлыҡ, яйһыҙлыҡ, ипһеҙлек, рәтһеҙлек; **нело́вкость движе́ний** хәрәкәттәрҙең уңайһыҙлығы; 2. (*неловкий поступок*) килешмәгән (*йәки* ярамаған) эш; 3. (*смущение*) уңайһыҙланыу; **почу́вствовать нело́вкость** уңайһыҙланыу.

НЕЛОГИ́ЧНЫЙ *прил.* логикаһыҙ, эҙмә-эҙлекһеҙ, ҡаршылыҡлы, мәғәнәһеҙ; **нелоги́чный посту́пок** ҡаршылыҡлы эш; **нелоги́чный челове́к** логикаһыҙ кеше.

НЕЛЬЗЯ́ *нареч. в знач. сказ.* 1. (*невозможно*) мөмкин түгел; 2. (*не допускается*) ярамай; **здесь кури́ть нельзя́** бында тартырға ярамай; ◇ **как нельзя́ лу́чше** *см.* **как**; **нельзя́ ли** булмаймы; **нельзя́ сказа́ть, что́бы...** ... тип әйтеп булмай.

НЕ́ЛЬМА *ж.* нельма (*балыҡ*).

НЕЛЮБЕ́ЗНЫЙ *прил.* ягымһыҙ, тупаҫ; ҡараңғы сырайлы; **нелюбе́зный хозя́ин** ҡараңғы сырайлы хужа; **нелюбе́зный отве́т** тупаҫ яуап.

НЕЛЮБИ́МЫЙ *прил.* һөймәгән, яратмаған.

НЕЛЮБО́ВЬ *ж.* һөймәү, яратмау.

НЕЛЮДИ́М *м.* ҡырыҫ (кеше).

НЕЛЮДИ́МЫЙ *прил.* ҡырыҫ; **нелюди́мый хара́ктер** ҡырыҫ характер; **нелюди́мый челове́к** ҡырыҫ кеше.

НЁМ (*после предлогов*) *мест. личн. предл. п. ед. от* **он, оно́: на нём** уның өҫтөндә; **о нём** уның тураһында; **при нём** уның алдында (*йәки* эргәһендә).

НЕМА́ЛО *нареч.* аҙ түгел, байтаҡ.

НЕМАЛОВА́ЖНЫЙ *прил.* яҡшы уҡ әһәмиәтле, байтаҡ әһәмиәткә эйә булған.

НЕМА́ЛЫЙ *прил.* яҡшы уҡ ҙур, байтаҡ, арыу уҡ ҙур, ҙур ғына; **нема́лые де́ньги** байтаҡ аҡса; **нема́лая услу́га** ҙур ғына ярҙам; **нема́лый срок** ҙур ғына срок.

НЕМЕ́ДЛЕННЫЙ *прил.* кисектергеһеҙ, ашығыс.

НЕМЕ́ДЛЯ *нареч.* кисектермәй (енсә), тиҙ генә; хәҙер үк, тиҙ арала, шунда уҡ, дәррәү.

НЕМЕ́РКНУЩИЙ *прил. высок. прям. и перен.* һүнмәҫ; **неме́ркнущая сла́ва** һүнмәҫ дан.

НЕМЕ́ТЬ *несов.* 1. телдән яҙыу (*йәки* ҡалыу); бөтекләнеү, көрмәлеү, тел бәйләнеү; 2. *перен.* (*умолкать*) һүҙһеҙ ҡатып ҡалыу, шаҡ ҡатыу; 3. *перен.* (*цепенеть*) ҡатыу, ойоу; **па́льцы неме́ют** бармаҡтар ойой.

НЕ́МЕЦ *м.* немец.

НЕМЕ́ЦКИЙ *прил.* немец; **неме́цкий язы́к** немец теле.

НЕМИЛОСЕ́РДНЫЙ *прил.* 1. *уст.* аяуһыҙ, рәхимһеҙ, мәрхәмәтһеҙ; ҡанһыҙ, ҡаты күңелле; шәфҡәтһеҙ, мөрәүәтһеҙ; 2. *перен. разг.* аяуһыҙ, үтә, бигерәк, саманан тыш, сатнама, саҫҡау; **немилосе́рдный моро́з** сатнама һыуыҡ.

НЕМИ́ЛЫЙ *прил. разг.* яратмаған, күңелгә ятмаған.

НЕМИНУ́ЕМЫЙ *прил.* ҡотолғоһоҙ.

НЕ́МКА *ж.* немка.

НЕМНО́ГИЙ *прил.* 1. ҡайһы бер, бер аҙ, аҙыраҡ, бер нисә; 2. *в знач. сущ.* **немно́гие** *мн.* ҡайһы берәүҙәр генә.

НЕМНО́ГО *нареч.* 1. берауыҡ, берғауым, бер ҡәҙәр, аҙ-маҙ, бер аҙ, аҙыраҡ, саҡ ҡына; боростоҡ; аҙ ғына; **вы́пить немно́го воды́** аҙыраҡ һыу эсеү; **голова́ немно́го боли́т** бер аҙ баш ауырта; 2. (*недолго*) берауыҡ, бер талай; **прошло́ немно́го вре́мени** бер талай ваҡыт үтте; 3. *в знач. сказ.* аҙ, күп түгел; **э́то совсе́м немно́го** был бер ҙә күп түгел.

НЕМНОГОСЛО́ВНЫЙ *прил.* ҡыҫҡа, аҙ һүҙле; **немногосло́вный отве́т** ҡыҫҡа яуап; **немногосло́вный челове́к** аҙ һүҙле кеше.

НЕМНОГОЧИ́СЛЕННЫЙ *прил.* аҙ, аҙ һанлы; **немногочи́сленное о́бщество** аҙ һанлы йәмғиәт; **немногочи́сленные сре́дства** аҙ средство.

НЕМО́Й *прил.* 1. телһеҙ; 2. *перен.* тып-тын, тып-тымыҡ, тулы; **нема́я тишина́** тулы тынлыҡ; 3. (*безмолвный*) өнһөҙ, йәшерен, эске; **немо́й вопро́с** өнһөҙ һорау; 4. *в знач. сущ.* **немо́й** *м.*, **нема́я** *ж.* телһеҙ кеше; ◇ **нема́я ка́рта** яҙыуһыҙ карта (*кала, йылға, тау һ. б. исемдәре яҙылмаған карта*); **нем как моги́ла** сер һыя! торған кеше; **немо́е кино́** тауышһыҙ кино.

НЕМОЛОДО́Й *прил.* йәш булмаған, йәш түгел, урта йәштәге (*йәки* йәштәрҙәге); **немолода́я же́нщина** урта йәштәрҙәге ҡатын; **немолодо́е лицо́** ул төҫкә йәш түгел.

НЕМОТА́ *ж.* телһеҙлек.

НЕ́МОЩНОСТЬ *ж.* хәлһеҙлек, көрһеҙлек; көсһөҙлөк; ҡарыуһыҙлыҡ.

НЕ́МОЩНЫЙ *прил.* хәлһеҙ, көрһеҙ; көсһөҙ; ҡарыуһыҙ, мөсһөҙ; **не́мощное те́ло** хәлһеҙ тән; **не́мощный стон** көсһөҙ ыңғырашыу.

НЕ́МОЩЬ *ж. разг.* үтә хәлһеҙлек; ҡарыуһыҙлыҡ, ләғирлек.

НЕМУ́ (*после предлогов*) *мест. личн. дат. п. ед. от* **он, оно́: к нему́** уға.

НЕМУДРЁНЫЙ *прил. разг.* **1.** ябай, еңел, аңлайышлы, хикмәтһеҙ, әкәмәтһеҙ; **2.** (*простодушный — о человеке*) бер ҡатлы.

НЕМУЗЫКА́ЛЬНЫЙ *прил.* көйһөҙ, музыкаға һәләтлеге булмаған.

НЕ́МЦЫ *мн.* немецтәр.

НЕМЫСЛИМЫЙ *прил.* аҡылға һыймаҫлыҡ, күҙ алдына килтергеһеҙ, кеше ышанмаҫлыҡ.

НЕНАВИ́ДЕТЬ *несов. кого-что* күрә алмау, йән һөймәү, яратмау.

НЕНАВИ́СТНИК *м.* күрә алмаусы.

НЕНАВИ́СТНИЧЕСТВО *с.* күрә алмау.

НЕНАВИ́СТНЫЙ *прил.* ек күрһәткес, ерәндергес.

НЕ́НАВИСТЬ *ж.* күрә алмау(сылыҡ), нәфрәт.

НЕНАГЛЯ́ДНЫЙ *прил.* һөйөклө, ҡәҙерле.

НЕНАДЁВАННЫЙ *прил. разг.* кейелмәгән (кейем).

НЕНАДЁЖНОСТЬ *ж.* ышаныcһыҙлыҡ, инабатһыҙлыҡ.

НЕНАДЁЖНЫЙ *прил.* ышаныcһыҙ, инабатһыҙ; **ненадёжные све́дения** ышаныcһыҙ мәғлүмәттәр; **ненадёжная защи́та** ышаныcһыҙ терәк.

НЕНА́ДОБНОСТЬ *ж.* кәрәкһеҙлек, кәрәге юҡлыҡ, кәрәкһеҙ булыу.

НЕНАДО́ЛГО *нареч.* аҙ ғына, ҡыҫҡа ваҡытҡа.

НЕНАПАДЕ́НИЕ *с.* һөжүм итешмәү; **догово́р о ненападе́нии** һөжүм итешмәү тураһындағы килешеү.

НЕНАРУШИ́МЫЙ *прил.* тулы; **ненаруши́мая тишина́** тулы тынлыҡ.

НЕНА́СТНЫЙ *прил.* йонсоу, ебеткәк; **нена́стный день** йонсоу көн.

НЕНАСТОЯ́ЩИЙ *прил. разг.* **1.** яһалма; **ненастоя́щее зо́лото** яһалма алтын; **2.** ялған, ысын булмаған; **ненастоя́щая дру́жба** ялған дуҫлыҡ.

НЕНА́СТЬЕ *с.* йонсоу (*йәки* ебеткәк) көн, ыныйыҡ.

НЕНАСЫ́ТНЫЙ *прил.* **1.** мәскәй, туймаҫ, ҡомағай, ҡомһоҙ; **2.** *перен.* ҡомһоҙ, ҡәнәғәтһеҙ, көнәрке.

НЕНАТУРА́ЛЬНЫЙ *прил.* яһалма, тәбиғи булмаған, ысын булмаған; **ненатура́льный шёлк** яһалма ебәк.

НЕ́НЕЦ *м.* ненец.

НЕ́НЕЦКИЙ *прил.* ненец; **не́нецкий язы́к** ненец теле.

НЕ́НКА *ж.* ненка.

НЕНОРМА́ЛЬНОСТЬ *ж.* **1.** (*отклонение от нормы*) нормалһеҙлек, нормаль булмау (*йәки* булмағанлыҡ); **2.** (*ненормальное явление*) нормаль булмаған хәл (*йәки* күренеш).

НЕНОРМА́ЛЬНЫЙ *прил.* **1.** нормаль булмаған (*йәки* түгел); **ненорма́льная температу́ра** нормаль булмаған температура; **2.** *в знач. сущ.* **ненорма́льный** *м.*, **ненорма́льная** *ж.* аҡылға зәғиф кеше.

НЕНУ́ЖНЫЙ *прил.* кәрәкһеҙ, кәрәкмәгән.

НЕ́НЦЫ *мн.* ненецтәр.

НЕОБДУ́МАННЫЙ *прил.* уйланылмаған, уйланмай эшләнгән.

НЕОБЕСПЕ́ЧЕННОСТЬ *ж.* **1.** тәьмин ителмәү (*йәки* ителмәгәнлек); **2.** (*нужда*) етешмәүселек, мохтажлыҡ.

НЕОБЕСПЕ́ЧЕННЫЙ *прил.* тәьмин ителмәгән.

НЕОБЖИТО́Й, НЕОБЖИ́ТЫЙ *прил.* кеше йәшәмәгән (*йәки* тормаған), кеше йәшәмәй торған.

НЕОБИТА́ЕМЫЙ *прил.* кеше йәшәмәй (*йәки* тормай) торған, кешеһеҙ; **необита́емый о́стров** кеше йәшәмәй торған утрау.

НЕОБОЗРИ́МОСТЬ *ж.* киңлек, икһеҙ-сикһеҙлек, иге-сиге булмау, күҙ күреме етмәҫлек.

НЕОБОЗРИ́МЫЙ *прил.* икһеҙ-сикһеҙ, иге-сиге юҡ, осһоҙ-ҡырыйһыҙ, күҙ күреме еткеһеҙ.

НЕОБОСНО́ВАННОСТЬ *ж.* нигеҙһеҙлек, нигеҙләнмәгәнлек, нигеҙләнмәгән булыу.

НЕОБОСНО́ВАННЫЙ *прил.* нигеҙһеҙ, нигеҙләнмәгән.

НЕОБРАБО́ТАННЫЙ *прил.* эшкәртелмәгән, эшләнмәгән; **необрабо́танная земля́** эшкәртелмәгән ер.

НЕОБРАЗО́ВАННОСТЬ *ж.* белемһеҙлек, наҙанлыҡ, уҡымағанлыҡ, наҙан (*йәки* уҡымаған) булыу.

НЕОБРАЗО́ВАННЫЙ *прил.* белемһеҙ, наҙан, уҡымаған.

НЕОБРАТИ́МЫЙ *прил.* кире ҡайтмаҫ кеүек, кире ҡабатланмай торған; **необрати́мый проце́сс** кире ҡабатланмай торған процесс.

НЕОБРЕМЕНИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* еңел, анһат, мәшәҡәтһеҙ, ҡыйын булмаған.

НЕОБУ́ЗДАННОСТЬ *ж.* югәнһеҙлек, баш-аяҡһыҙлыҡ, тотанаҡһыҙлыҡ.

НЕОБУ́ЗДАННЫЙ *прил.* югәнһеҙ, баш-аяҡһыҙ, тотанаҡһыҙ, ҡоторонҡо.

НЕОБХОДИ́МО *в знач. сказ. безл. с неопр.* кәрәк, тейеш, мотлаҡ; **необходи́мо приня́ть ме́ры** сара күрергә кәрәк.

НЕОБХОДИ́МОСТЬ *ж.* **1.** (*надобность*) тейешлек, кәрәклек, хәжәт, кәрәкле булыу; **2.** *филос.* зарурлыҡ.

НЕОБХОДИ́МЫЙ *прил.* **1.** (*очень нужный*) кәрәкле, үтә (*йәки* уғата) кәрәкле; **необходи́мые све́дения** үтә кәрәкле мәғлүмәттәр; **2.** (*обязательный*) ҡотолғоһоҙ, мотлаҡ, мәжбүри; **3.** *филос.* зарур.

НЕОБЩИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* ҡатнашмаусылыҡ, ҡырағайлыҡ, аралашмаусылыҡ.

НЕОБЩИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* ҡатнашмаған, ҡырағай, аралашмаусан, аралашмай торған; **необщи́тельный челове́к** аралашмаусан кеше; **необщи́тельный хара́ктер** ҡырағай характер.

НЕОБЪЁЗЖЕННЫЙ *прил.* (*о лошади*) аҫау.

НЕОБЪЯСНИ́МЫЙ *прил.* аңлатмаçлыҡ, аңлатып булмаған (*йәки* булмай торған).

НЕОБЪЯ́ТНЫЙ *прил.* сикһеҙ киң, сиге булмаған, икһеҙ-сикһеҙ.

НЕОБЫКНОВЕ́ННЫЙ *прил.* 1. (*незаурядный, исключительный*) ғәҙәттән тыш, оҡшашы-тиңдәше булмаған, күрелмәгән, таң ҡалырлыҡ, иç китерлек; **необыкнове́нные спосо́бности** таң ҡалырлыҡ һәләтлелек; **необыкнове́нный слу́чай** иç китерлек ваҡиға; 2. (*странный, необычный*) ғәжәп, аптырарлыҡ, сәйер, ҡыҙыҡ; 3. (*чрезвычайный*) ғәжәп, ғәҙәттән тыш, иç китерлек.

НЕОБЫЧА́ЙНОСТЬ *ж.* ғәҙәттән тыш булыу, үҙенә башҡа (*йәки* бер төрлө) булыу; **необыча́йность явле́ния** күренештең ғәҙәттән тыш булыуы.

НЕОБЫЧА́ЙНЫЙ *прил. см.* **необыкнове́нный** 1, 3.

НЕОБЯЗА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. мәжбүри булмаған; 2. (*не выполняющий своих обещаний; невнимательный*) вәғәҙәһеҙ, вәғәҙәһендә тормай торған; иғтибарһыҙ, илтифатһыҙ; **необяза́тельный челове́к** иғтибарһыҙ кеше.

НЕОГРАНИ́ЧЕННЫЙ *прил.* сикләнмәгән.

НЕОДИНА́КОВЫЙ *прил.* бер төрлө (*йәки* берҙәй, оҡшаш) булмаған.

НЕОДНОКРА́ТНЫЙ *прил.* бер нисә тапҡыр (*йәки* рәт, мәртәбә) =ған (=гән), ҡат-ҡат (*йәки* ҡабат-ҡабат) =ған (=гән); **неоднокра́тные напомина́ния** бер нисә тапҡыр яһалған иçкәртеүҙәр.

НЕОДНОРО́ДНЫЙ *прил.* 1. (*несходный*) оҡшаш (*йәки* бер төрлө) булмаған, төрлө-төрлө; **неодноро́дные явле́ния** оҡшаш булмаған күренештәр; 2. (*несходный по составу*) төрлө-төрлө составлы, төрлө составтан торған; **неодноро́дная ма́сса** төрлө составтан торған масса.

НЕОДОБРЕ́НИЕ *с.* хупламау, хуп күрмәү, яраҡлы тапмау.

НЕОДОБРИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* хупламаған, хуп күрмәгән, шелтәле; насар, тиçкәре; **неодобри́тельная оце́нка** насар баһа; **неодобри́тельный взгляд** шелтәле ҡараш.

НЕОДОЛИ́МЫЙ *прил.* еңелмәй торған, еңелмәç(лек), еңеп булмаçлыҡ; **неодоли́мая страсть** еңелмәй торған дәртлелек; **неодоли́мая кре́пость** еңелмәç крепость.

НЕОДУШЕВЛЁННЫЙ *прил.* йәнһеҙ.

НЕОЖИ́ДАННОСТЬ *ж.* көтөлмәгән хәл, көтмәгәнлек; **вздро́гнуть от неожи́данности** ҡапыл һиçкәнеп китеү (*ҡурҡыуҙан*).

НЕОЖИ́ДАННЫЙ *прил.* көтөлмәгән, көтмәгәндә =ған (=гән, =ҡан, =кән); **неожи́данная мысль** көтөлмәгән фекер; **неожи́данный гость** көтмәгәндә килеп сыҡҡан ҡунаҡ.

НЕОЛИ́Т *м. археол.* неолит (*таш быуаттың иң һуңғы осоро*).

НЕОЛОГИ́ЗМ *м. лингв.* неологизм (*телдәге яңы һүҙҙәр һәм һүҙбәйләнештәр*).

НЕО́Н *м.* неон (*химик элемент, газ*).

НЕО́НОВЫЙ *прил.* неон; **нео́новый свет** неон яҡтылығы ;**нео́новая ла́мпа** неон лампа.

НЕОПА́СНЫЙ *прил.* зыянһыҙ, ҡурҡынысһыҙ; **неопа́сное путеше́ствие** ҡурҡынысһыҙ сәйәхәт; **неопа́сный зверь** зыянһыҙ йәнлек.

НЕОПЕРИ́ВШИЙСЯ *прил.* 1. (*о птенце*) ҡауырһынланмаған, ҡанатланмаған; 2. *перен. разг.* тәжрибәһеҙ, йәш, донъя күрмәгән, әсеһен-сөсөһөн татымаған.

НЕОПИСУ́ЕМЫЙ *прил.* һөйләп (*йәки* яҙып, әйтеп, аңлатып) биргеһеҙ, тел менән әйтеп бирерлек булмаған; бик көслө, иç киткес ҙур; **лицо́ неопису́емой красоты́** һөйләп биргеһеҙ матур йөҙлө; **неопису́емое наслажде́ние** иç киткес ҙур кинәнес.

НЕОПЛА́ТНЫЙ *прил.* түләй алмаçлыҡ, түләп булмаçлыҡ; **неопла́тный долг** түләй алмаçлыҡ бурыс.

НЕОПРА́ВДАННЫЙ *прил.* 1. нигеҙләнмәгән, нигеҙһеҙ; **неопра́вданный вы́вод** нигеҙһеҙ һығымта; 2. (*нецелесообразный*) урынһыҙ, тейешһеҙ, аҡланмаған; **неопра́вданные расхо́ды** урынһыҙ сығымдар.

НЕОПРЕДЕЛЁННОСТЬ *ж.* 1. (*неясность*) асыҡһыҙлыҡ, асыҡ булмау; 2. (*неопределённое положение*) билдәһеҙ хәл.

НЕОПРЕДЕЛЁННЫЙ *прил.* 1. билдәһеҙ; **челове́к неопределённых заня́тий** кәсебе билдәһеҙ кеше; 2. (*неотчётливый, уклончивый*) асыҡ булмаған, икеле; **неопределённый отве́т** асыҡ булмаған яуап; ◇ **неопределённая фо́рма глаго́ла** *грам.* уртаҡ ҡылым; **неопределённое уравне́ние** *мат.* билдәһеҙ тигеҙләмә.

НЕОПРЕДЕЛИ́МЫЙ *прил.* билдәләү мөмкин булмаған, билдәләп булмаған.

НЕОПРОВЕРЖИ́МЫЙ *прил.* кире ҡағылмаçлыҡ, кире ҡағып булмай торған; инҡар ителмәçлек.

НЕОПРЯ́ТНОСТЬ *ж.* шамтырлыҡ, һәпрәлек.

НЕОПРЯ́ТНЫЙ *прил.* шамтыр, тырҡыш, ҡойолдороҡ, һәпрә, керле; **неопря́тный челове́к** һәпрә кеше; **неопря́тный костю́м** керле костюм.

НЕО́ПЫТНОСТЬ *ж.* тәжрибәһеҙлек.

НЕО́ПЫТНЫЙ *прил.* тәжрибәһеҙ.

НЕОРГАНИЗО́ВАННОСТЬ *ж.* ойошмағанлыҡ, тарҡаулыҡ, ойошмаған (*йәки* тарҡау) булыу.

НЕОРГАНИЗО́ВАННЫЙ *прил.* ойошмаған, тарҡау; **неорганизо́ванная борьба́** тарҡау көрәш; **неорганизо́ванный учени́к** тарҡау уҡыусы; **неорганизо́ванные ма́ссы** ойошмаған масса.

НЕОРГАНИ́ЧЕСКИЙ *прил.* органик булмаған; **неоргани́ческие вещества́** органик булмаған матдәләр; ◇ **неоргани́ческая хи́мия** органик булмаған химия.

НЕОСВЕДОМЛЁННОСТЬ *ж.* белмәүселек, хәбәрһеҙлек, белеп еткермәү, хәбәрҙар булмау.

НЕОСВЕДОМЛЁННЫЙ *прил.* белмәгән, хәбәрҙар булмаған, мәғлүмәтһеҙ.

НЕОСЛА́БНЫЙ *прил.* һүлпәнәймәй (*йәки* йомшармай, бушамай, һүрелмәй) торған; өҙлөкһеҙ, даими, ныҡ.

НЕОСМОТРИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* һаҡһыҙлыҡ, уйлап эш итмәгәнлек, алабарманлыҡ.

НЕОСМОТРИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* һаҡһыҙ, уйламай эшләүсе (*йәки* эшләнгән), алабар-

ман; **неосмотри́тельный челове́к** алабарман кеше; **неосмотри́тельный посту́пок** уйламай эшләнгән эш.

НЕОСНОВА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* төпһөҙлөк, нигеҙһеҙлек.

НЕОСНОВА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* төпһөҙ, дәлилһеҙ, нигеҙһеҙ; **неоснова́тельный до́вод** нигеҙһеҙ дәлил.

НЕОСПОРИ́МЫЙ *прил.* бәхәсһеҙ.

НЕОСТОРО́ЖНОСТЬ *ж.* һаҡһыҙлыҡ, абайһыҙлыҡ; **допусти́ть неосторо́жность** һаҡһыҙлыҡ эшләп ташлау.

НЕОСТОРО́ЖНЫЙ *прил.* һаҡһыҙ, абайһыҙ, иплəп =мау (=мəү); **неосторо́жный путеше́ственник** абайһыҙ сәйәхәтсе; **неосторо́жное обраще́ние с огнём** ут менән һаҡһыҙ ҡыланыу; **неосторо́жное обраще́ние с часа́ми** сәғәт менән иплəп эш итмәү.

НЕОСУЩЕСТВИ́МОСТЬ *ж.* тормошҡа (*йәки* бойомға, эшкә) ашмаулыҡ, тормошҡа ашмау.

НЕОСУЩЕСТВИ́МЫЙ *прил.* тормошҡа (*йәки* бойомға, эшкә) ашмаҫтай.

НЕОСЯЗА́ЕМЫЙ *прил.* тоймаҫлыҡ (*йәки* һиҙмәҫлек, тойолмаҫлыҡ, һиҙелмәҫлек) булған, тойолмаҫ, һиҙелмәҫ.

НЕОТВРАТИ́МОСТЬ *ж.* ҡотолғоһоҙлоҡ, ҡотолғоһоҙ булыу.

НЕОТВРАТИ́МЫЙ *прил.* ҡотолғоһоҙ.

НЕОТВЯ́ЗНЫЙ *прил.* бәйләнсек, һырышҡаҡ, шепшә.

НЕОТВЯ́ЗЧИВЫЙ *прил.* бәйләнсек, һырышҡаҡ, шепшә.

НЕОТДЕЛИ́МЫЙ *прил.* айыр(ыл)ғыһыҙ, бүл(ен)геһеҙ.

НЕОТЁСАННЫЙ *прил.* **1.** юнылмаған, шымартылмаған; **2.** *перен. разг.* (*грубый, некультурный*) тупаҫ, донъя күрмәгән (*культураһыҙ, культураға эйә булмаған*).

НЕ́ОТКУДА *нареч. с неопр.* ... урын (*йәки* ер) юҡ; бер ҡайҙан да ... булмай, бер ерҙән дә ... булмай; **добы́ть не́откуда** табыр урын юҡ.

НЕОТЛО́ЖНОСТЬ *ж.* ашығыслыҡ, кисектергеһеҙ булыу.

НЕОТЛО́ЖНЫЙ *прил.* ашығыс, кисектергеһеҙ, кисектерергә ярамай торған.

НЕОТЛУ́ЧНЫЙ *прил.* **1.** айырылмаҫ, айырылмай торған; **неотлу́чный спу́тник** айырылмаҫ юлдаш; **2.** бер ҡайҙа китмәйенсә; **неотлу́чное дежу́рство** бер ҡайҙа китмәйенсә дежурҙа тороу.

НЕОТРАЗИ́МЫЙ *прил.* **1.** кире ҡаҡкыһыҙ (*йәки* ҡағылғыһыҙ, ҡағылмаҫлыҡ); **неотрази́мая ата́ка** кире ҡаҡкыһыҙ атака; **2.** *перен.* ҡаршы тороп булмай торған; **неотрази́мые до́воды** ҡаршы тороп булмай торған дәлилдәр; **3.** *перен.* (*обаятельный, захватывающий*) таң ҡалдырғыс, һоҡландырғыс.

НЕОТРЫ́ВНЫЙ *прил.* өҙлөкһөҙ, туҡтауһыҙ.

НЕОТСТУ́ПНЫЙ *прил.* **1.** (*настойчивый*) ныҡышмалы, өҙлөкһөҙ, бер туҡтауһыҙ, тайпылышһыҙ; **2.** *см.* **неотвя́зный.**

НЕОТЧЁТЛИВЫЙ *прил.* танымаҫлыҡ, асыҡ булмаған, танылғыһыҙ (*яҙыу, һөйләү, һүрәт*).

НЕОТЧУЖДА́ЕМЫЙ *прил. юр.* тартып алынмай торған.

НЕОТЪЕ́МЛЕМЫЙ *прил.* айырып (*йәки* тартып) алғыһыҙ.

НЕОФИ́Т *м. книжн.* неофит (*берәй тәғлимәтте, ижтимағи хәрәкәтте, динде һ. б. яҡлаусы яңы кеше*).

НЕОФИЦИА́ЛЬНЫЙ *прил.* рәсми (*йәки* официаль) булмаған.

НЕОХО́ТА *ж.* **1.** (*нежелание*) теләмәү, теләр-теләмәҫ; **2.** *в знач. сказ. кому, разг.* =ғы (=ге, =ҡы, =ке) килмәү; **неохо́та мне сейча́с петь** хәҙер минең йырлағым килмәй.

НЕОЦЕНИ́МЫЙ *прил.* баһалағыһыҙ, баһалап бөтөргөһөҙ, үтә ҡиммәтле.

НЕОЩУТИ́МЫЙ, НЕОЩУТИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* һиҙелмәҫлек, тойолмаҫлыҡ.

НЕПА́ЛЕЦ *м.* непал.

НЕПА́ЛКА *ж.* непал ҡатын-ҡыҙы.

НЕПА́ЛЬСКИЙ *прил.* непал, Непал; **непа́льское прави́тельство** Непал хөкүмәте; **непа́льский наро́д** непал халҡы.

НЕПА́ЛЬЦЫ *мн.* непалдар.

НЕПАРНОКОПЫ́ТНЫЕ *мн. зоол.* йоморотояҡлылар.

НЕПА́РНЫЙ *прил.* һыңар, парһыҙ, ишһеҙ, ҡушһыҙ.

НЕПАРТИ́ЙНЫЙ *прил.* **1.** (*не состоящий в партии*) партияһыҙ; **2.** (*не соответствующий принципам какой-л. политической партии*) партия программаһына (*йәки* принциптәренә, маҡсаттарына) яраҡһыҙ, партия ағзаһына ярамаған (*йәки* килешмәгән); **непарти́йное поведе́ние** партия ағзаһына ярамаған ҡылыҡ.

НЕПЕРЕВОДИ́МЫЙ *прил.* тәржемә ителмәй (*йәки* итеп булмай) торған.

НЕПЕРЕДАВА́ЕМЫЙ *прил.* һөйләп биргеһеҙ, һөйләп биреп булмай торған.

НЕПЕРЕХО́ДНЫЙ *прил.*: **неперехо́дные глаго́лы** *грам.* күсемһеҙ ҡылымдар.

НЕПЕЧА́ТНЫЙ *прил. разг.* (*о словах*) оят, әшәке.

НЕПИ́САНЫЙ *прил.* яҙылмаған.

НЕПИТА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* туҡлыҡһыҙ.

НЕПЛАТЁЖ *м.* түләмәү.

НЕПЛАТЁЖЕСПОСО́БНОСТЬ *ж. фин.* түләргә хәленән килмәү, бурыс түләй алмау.

НЕПЛАТЁЖЕСПОСО́БНЫЙ *прил. фин.* түләргә хәленән килмәгән, түләй алмай торған.

НЕПЛАТЕ́ЛЬЩИК *м.* түләмәүсе.

НЕПЛОДОРО́ДНЫЙ *прил.* уңдырышһыҙ.

НЕПЛОХО́Й *прил.* насар булмаған (*йәки* түгел), арыу (*йәки* яҡшы) уҡ; ҡәнәғәтләнерлек.

НЕПОБЕДИ́МОСТЬ *ж.* еңелмәҫлек, еңелмәҫ булыу.

НЕПОБЕДИ́МЫЙ *прил.* **1.** еңелмәҫ; **2.** *перен.* бик көслө, еңеп булмай торған, еңелгеһеҙ.

НЕПОВИ́ННЫЙ *прил.* ғәйепһеҙ, гонаһһыҙ.

НЕПОВИНОВЕ́НИЕ *с.* буйһонмау, баш эймәү (*йәки* бирмәү), тыңламау.

НЕПОВОРО́ТЛИВОСТЬ *ж.* нәкәҫлек, һүлпәнлек, думбайлыҡ, ауыр һөйәклелек.

НЕПОВОРО́ТЛИВЫЙ *прил.* нәкәҫ, һүлпән, думбай, ауыр һөйәкле.

НЕПОВТОРИ́МЫЙ *прил.* ҡабатланғыһыҙ, тиңһеҙ, оҡшашы булмаған.

НЕПОГО́ДА *ж.* йонсоу көн.

НЕПОГРЕШИ́МОСТЬ *ж.* яңылышмау(санлыҡ), хаталанмау(санлыҡ).

НЕПОГРЕШИ́МЫЙ *прил.* яңылышмай (*йәки* хаталанмай) торған, яңылышмаусан, хаталанмаусан.

НЕПОДАЛЁКУ *нареч.* алыҫ түгел, яҡын тирәлә, яҡында.

НЕПОДА́ТЛИВОСТЬ *ж.* **1.** (*прочность, крепость материала*) ыңғайға бармау, эшкәртеүгә килмәү; **2.** *перен.* (*упорство*) ыҡҡа килмәү, үҙ һүҙлелек, һүҙҙән кире ҡайтмау.

НЕПОДА́ТЛИВЫЙ *прил.* **1.** *разг.* ыңғайға (*йәки* яйға) бармаусан, эшкәртеүгә килмәүсән, эшкәртеү ҡыйын булған; **непода́тливый материа́л** эшкәртеүгә килмәүсән материал; **2.** *перен.* (*упорный*) еңмеш, үҙ һүҙле, һүҙенән кире ҡайтмай торған, ыҡҡа килмәүсән; **непода́тливый челове́к** еңмеш кеше.

НЕПОДВЕ́ДОМСТВЕННЫЙ *прил.* =ға (=гә, =ҡа, =кә) ҡарамаған (*йәки* буйһонмаған), ... ҡарамағында булмаған; **неподве́домственные учрежде́ния** ҡарамағында булмаған учреждениеләр.

НЕПОДВИ́ЖНОСТЬ *ж.* хәрәкәтһеҙлек; яй, ығыш, мыштырҙыҡ; ҡатып ҡалған булыу.

НЕПОДВИ́ЖНЫЙ *прил.* **1.** (*не двигающийся*) хәрәкәтһеҙ; **2.** (*медлительный — о человеке*) яй, ығыш, мыштыр; **3.** (*застывший*) ҡатып ҡалған; **неподви́жный взгляд** ҡатып ҡалған ҡараш.

НЕПОДГОТО́ВЛЕННОСТЬ *ж.* әҙерлекһеҙлек, әҙерлеге булмағанлыҡ.

НЕПОДГОТО́ВЛЕННЫЙ *прил.* әҙерлекһеҙ, әҙерлеге булмаған; **неподгото́вленный ле́ктор** әҙерлекһеҙ лектор.

НЕПОДДЕ́ЛЬНЫЙ *прил.* **1.** (*подлинный*) ысын, ялған түгел (*йәки* булмаған); **2.** (*искренний*) ысын күңелдән булған, эскерһеҙ; **неподде́льная ра́дость** ысын күңелдән булған шатлыҡ.

НЕПОДКУ́ПНОСТЬ *ж.* тоғро булыу.

НЕПОДКУ́ПНЫЙ *прил.* тоғро; **неподку́пный челове́к** тоғро кеше; **неподку́пный хара́ктер** тоғро холоҡ.

НЕПОДОБА́ЮЩИЙ *прил.* яраҡһыҙ, килешһеҙ, тейешһеҙ, килешмәй торған.

НЕПОДРАЖА́ЕМЫЙ *прил.* оҡшашһыҙ.

НЕПОДХОДЯ́ЩИЙ *прил.* яраҡһыҙ, ҡулай (*йәки* уңай) булмаған; ярамаған.

НЕПОДЧИНЕ́НИЕ *с.* буйһонмау, баш эймәү (*йәки* бирмәү), тыңламау.

НЕПОЗВОЛИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* юл ҡуйғыһыҙ (*йәки* ҡуймаҫлыҡ), ярамаҫлыҡ, ярамай торған, юл ҡуйырға ярамай торған.

НЕПОЗНАВА́ЕМЫЙ *прил. филос.* танып белеп булмаҫлыҡ, танып беленмәй торған.

НЕПОКОЛЕБИ́МОСТЬ *ж.* ныҡлыҡ, ҡаҡшамаҫлыҡ, ныҡ (*йәки* ҡаҡшамаҫ) булыу.

НЕПОКОЛЕБИ́МЫЙ *прил.* ныҡ, ҡаҡшамаҫ.

НЕПОКО́РНОСТЬ *ж.* буйһонмау(санлыҡ), баш бирмәү(сәнлек).

НЕПОКО́РНЫЙ *прил.* буйһонмаусан, баш бирмәүсән, буйһонмай (*йәки* баш бирмәй) торған, буйһонмауҙы күрһәткән; **непоко́рный хара́ктер** буйһонмаусан характер; **непоко́рные ре́чи** буйһонмауҙы күрһәткән телмәрҙәр.

НЕПОЛА́ДКИ *мн.* (*ед.* **непола́дка** *ж.*) *разг.* **1.** етешһеҙлек; **устрани́ть непола́дки в мото́ре** моторҙағы етешһеҙлектәрҙе бөтөрөү; **2.** (*ссоры*) ыҙғыш, талаш, аңлашылмаусылыҡ.

НЕПОЛНОПРА́ВНЫЙ *прил.* тулы хоҡуҡлы булмаған.

НЕПОЛНОТА́ *ж.* кәмлек, тулы булмау; **неполнота́ све́дений** мәғлүмәттәрҙең тулы булмауы.

НЕПОЛНОЦЕ́ННОСТЬ *ж.* кәмселеклек, түбән сифатлылыҡ.

НЕПОЛНОЦЕ́ННЫЙ *прил.* кәмселекле, ҡураныс, түбән сифатлы.

НЕПО́ЛНЫЙ *прил.* **1.** бүҫкә, кәм; **непо́лная корзи́на** бүҫкә кәрзинкә; **2.** тулы булмаған; **непо́лный пе́речень** тулы булмаған исемлек; **непо́лная сре́дняя шко́ла** тулы булмаған урта мәктәп; ◇ **непо́лное предложе́ние** *грам.* кәм һөйләм.

НЕПОМЕ́РНЫЙ *прил.* самаһыҙ, сикһеҙ, саманан (*йәки* сиктән) тыш.

НЕПОНИМА́НИЕ *с.* аңламау, төшөнмәү.

НЕПОНЯ́ТЛИВОСТЬ *ж.* аңһыҙлыҡ, аңышһыҙлыҡ, маҡаулыҡ.

НЕПОНЯ́ТЛИВЫЙ *прил.* аңһыҙ, аңышһыҙ, маҡау.

НЕПОНЯ́ТНО *нареч.* **1.** аңлайышһыҙ, аңлашылмаған; **2.** (*странно*) аңлайышһыҙ, ғәжәп, сәйер; **3.** *в знач. сказ. безл.* аңлашылмау; **непоня́тно, что он хоте́л сказа́ть** уның ни әйтергә теләгәне аңлашылмай.

НЕПОНЯ́ТНЫЙ *прил.* **1.** аңлайышһыҙ, аңлашылмаған; **2.** (*странный*) аңлайышһыҙ, ғәжәп, сәйер.

НЕПОПАДА́НИЕ *с. воен.* яҙа тейеү (*йәки* китеү).

НЕПОПРАВИ́МОСТЬ *ж.* төҙәтеп булмау(лыҡ), төҙәтелмәҫлек булыу.

НЕПОПРАВИ́МЫЙ *прил.* төҙәтелмәҫлек, төҙәтеп булмаҫлыҡ.

НЕПОРО́ЧНОСТЬ *ж.* **1.** (*девственность; невинность*) сафлыҡ, ғиффәтлелек; **2.** (*нравственная чистота*) тапһыҙлыҡ, керһеҙлек; гонаһһыҙлыҡ, ғәйепһеҙлек.

НЕПОРО́ЧНЫЙ *прил.* **1.** (*девственный; невинный*) саф, ғиффәтле; **2.** (*нравственно чистый*) тапһыҙ, керһеҙ; гонаһһыҙ, ғәйепһеҙ.

НЕПОРЯ́ДОК *м.* тәртипһеҙлек.

НЕПОРЯ́ДОЧНОСТЬ *ж.* рәтһеҙлек, юнһеҙлек.

НЕПОРЯ́ДОЧНЫЙ *прил.* намыҫһыҙ, насар, рәтһеҙ, юнһеҙ; **непоря́дочный челове́к** намыҫһыҙ кеше; **непоря́дочный посту́пок** юнһеҙ ҡылыныш.

НЕПОСЕ́ДА *м. и ж. разг.* ҡыпан, тик тормаҫ, бездәндәк, тынғыһыҙ (кеше).

НЕПОСЕ́ДЛИВОСТЬ *ж.* тынғыһыҙлыҡ, осоҡлоҡ, тик тормаулыҡ, ҡыпанлыҡ, бездәндәклек.

НЕПОСЕ́ДЛИВЫЙ *прил.* тынғыһыҙ, осоҡ, тик тормаҫ; **непосе́дливый ма́льчик** осоҡ малай; **непосе́дливый хара́ктер** тынғыһыҙ характер.

НЕПОСЕЩА́ЕМОСТЬ *ж.* йөрөмәү.

НЕПОСИ́ЛЬНЫЙ *прил.* көс етмәҫлек, көс еткеһеҙ, көстән тыш.

НЕПОСЛЕ́ДОВАТЕЛЬНОСТЬ *ж.* эҙмә-эҙлекһеҙлек.

НЕПОСЛЕ́ДОВАТЕЛЬНЫЙ *прил.* эҙмә-эҙлекһеҙ.

НЕПОСЛУША́НИЕ *с.* тыңламау, буйһонмау.

НЕПОСЛУ́ШНЫЙ *прил.* тыңлауһыҙ, буйһонмаусан, ҡарышҡаҡ; **непослу́шный ребёнок** ҡарышҡаҡ бала.

НЕПОСРЕ́ДСТВЕННОСТЬ *ж.* 1. (*естественность*) саф күңеллелек, эскерһеҙлек; 2. (*непосредственное поведение*) тәбиғилек, тәбиғи булыу; **де́тская непосре́дственность** балаларға хас тәбиғилек.

НЕПОСРЕ́ДСТВЕННЫЙ *прил.* 1. тура, туранан-тура; **непосре́дственный нача́льник** туранан-тура начальник; 2. (*естественный*) саф күңелле, тәбиғи, эскерһеҙ; **непосре́дственная нату́ра** саф күңелле тәбиғәт.

НЕПОСТИЖИ́МЫЙ *прил.* аңлағыһыҙ, аҡыл ирешмәҫлек (*йәки* етмәҫлек); ◇ **уму́ непостижи́мо** аҡылға (*йәки* башҡа) һыймаҫлыҡ.

НЕПОСТОЯ́ННЫЙ *прил.* 1. (*изменчивый*) үҙгәреүсән, алмашыныусан; **непостоя́нная пого́да** алмашыныусан һауа; 2. аумаҡай, борғандаҡ, тотҡаһыҙ, тотороҡһоҙ; **непостоя́нный челове́к** аумаҡай кеше.

НЕПОСТОЯ́НСТВО *с.* 1. (*изменчивость*) үҙгәреүсәнлек, алмашыныусанлыҡ, үҙгәргән булыу; 2. (*поведения, характера*) аумаҡайлыҡ, борғандаҡлыҡ, тотороҡһоҙлоҡ.

НЕПОТОПЛЯ́ЕМОСТЬ *ж. мор.* батмаулыҡ, батмаусанлыҡ.

НЕПОЧА́ТЫЙ *прил.* иҫәпһеҙ-хисапһыҙ; **непоча́тый запа́с эне́ргии** энергияның иҫәпһеҙ-хисапһыҙ запасы; ◇ **непоча́тый край** *кого-чего* иҫәпһеҙ күп, иҫәбе-хисабы юҡ.

НЕПОЧТИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* хөрмәтһеҙлек, хөрмәт (*йәки* ихтирам) итмәү, хөрмәтһеҙлек күрһәтеү, ололамау.

НЕПОЧТИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* хөрмәтләмәүсе, хөрмәт күрһәтмәүсе, ихтирам итмәүсе.

НЕПРА́ВДА *ж.* ялған; ◇ **все́ми пра́вдами и непра́вдами** *см.* **пра́вда.**

НЕПРАВДОПОДО́БНЫЙ *прил.* 1. кеше ышанмаҫлыҡ, дөрөҫкә оҡшамаған; **неправдоподо́бный слух** кеше ышанмаҫлыҡ хәбәр; 2. (*необычный, неестественный*) ғәҙәттәгесә (*йәки* тәбиғи) булмаған.

НЕПРА́ВИЛЬНОСТЬ *ж.* 1. дөрөҫ түгеллек (*йәки* булмау); 2. (*ошибка*) яңылыш(лыҡ), хата(лыҡ).

НЕПРА́ВИЛЬНЫЙ *прил.* 1. дөрөҫ булмаған (*йәки* түгел); **непра́вильное воспита́ние** дөрөҫ булмаған тәрбиә; 2. (*ошибочный*) яңылыш, хата.

НЕПРАВОМЕ́РНЫЙ *прил.* законһыҙ, законға ҡаршы булған.

НЕПРАВОМО́ЧНОСТЬ *ж. юр.* хоҡуҡһыҙлыҡ.

НЕПРАВОМО́ЧНЫЙ *прил. юр.* хоҡуҡһыҙ, хоҡуғы юҡ; **он неправомо́чен подписа́ть докуме́нт** уның документкә ҡул ҡуйырға хоҡуғы юҡ.

НЕПРАВОСПОСО́БНОСТЬ *ж. юр.* хоҡуҡһыҙлыҡ, хоҡуғы булмау (*йәки* юҡлыҡ).

НЕПРАВОСПОСО́БНЫЙ *прил. юр.* хоҡуҡһыҙ, хоҡуғы булмаған (*йәки* юҡ).

НЕПРАВОСУ́ДНЫЙ *прил. юр.* законға һыйышһыҙ (*йәки* ҡаршы).

НЕПРАВОТА́ *ж.* хаталыҡ, яңылышлыҡ.

НЕПРА́ВЫЙ *прил.* хаталаныусы, яңылышыусы; **вы непра́вы** һеҙ яңылышаһығыҙ (*йәки* хаталанаһығыҙ).

НЕПРАКТИ́ЧНЫЙ *прил.* 1. (*о человеке*) тормош тәжрибәһе булмаған, тәжрибәһеҙ; 2. (*невыгодный, неудобный*) ҡулланыуға уңайһыҙ (*йәки* лайыҡһыҙ).

НЕПРЕВЗОЙДЁННЫЙ *прил.* 1. (*исключительный*) тиңдәшһеҙ, тиңдәше булмаған, иң һәйбәт (*йәки* яҡшы); 2. сиктән тыш; **непревзойдённая жесто́кость** сиктән тыш ҡанһыҙлыҡ.

НЕПРЕДВИ́ДЕННЫЙ *прил.* алдан күрелмәгән, көтөлмәгән.

НЕПРЕДНАМЕ́РЕННЫЙ *прил.* (алдан) уйлап (*йәки* ниәтләп) эшләнмәгән, юрамал түгел.

НЕПРЕДУСМО́ТРЕННЫЙ *прил.* алдан ҡаралмаған (*йәки* ҡарап ҡуйылмаған, күрелмәгән).

НЕПРЕДУСМОТРИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* алдан күрә алмаусанлыҡ (*йәки* алмау); уйламай эшләү.

НЕПРЕДУСМОТРИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*недальновидный*) алдан ҡайғыртмаусан (*йәки* хәстәрлек күрмәүсән, күрә алмаусан); 2. киләсәкте күҙ алдында тотоп эшләмәгән, уйламай эшләнгән; **непредусмотри́тельный посту́пок** уйланмай эшләнгән эш.

НЕПРЕЗЕНТА́БЕЛЬНЫЙ *прил.* һынһыҙ, олпатһыҙ, күрекһеҙ; шыҡһыҙ.

НЕПРЕКЛО́ННОСТЬ *ж.* ныҡлыҡ.

НЕПРЕКЛО́ННЫЙ *прил.* ныҡ, ныҡлы; **непрекло́нная во́ля** ныҡлы ихтыяр; **непрекло́нное реше́ние** ныҡлы ҡарар.

НЕПРЕЛО́ЖНЫЙ *прил. книжн.* 1. (*нерушимый*) боҙолмай (*йәки* үҙгәртелмәй) торған; **непрело́жное пра́вило** үҙгәртелмәй торған ҡағиҙә; 2. (*неоспоримый*) кире ҡаҡҡыһыҙ (*йәки* ҡаҡмаҫлыҡ).

НЕПРЕМЕ́ННЫЙ *прил.* мотлаҡ, иң кәрәкле, тейешле, мәжбүри.

НЕПРЕОБОРИ́МЫЙ *прил.* еңелмәҫ(лек); **непреобори́мая си́ла** *чего-л.* еңелмәҫ көсө.

НЕПРЕОДОЛИ́МОСТЬ *ж.* еңеп сыҡҡыһыҙлыҡ, еңеп сыға алмаҫлыҡ.

НЕПРЕОДОЛИ́МЫЙ *прил.* еңеп сыҡҡыһыҙ (*йәки* сыҡмаҫлыҡ).

НЕПРЕРЕКА́ЕМЫЙ *прил.* бәхәс ителмәҫлек, ҡаршы килмәҫлек, һис шикһеҙ; **непререка́емая и́стина** бәхәс ителмәҫлек хәҡиҡәт.

НЕПРЕРЫ́ВНОСТЬ *ж.* өҙлөкһөҙлөк, тоташлыҡ.

НЕПРЕРЫ́ВНЫЙ *прил.* өҙләкһеҙ, туҡтауһыҙ, тоташ; **непреры́вные дожди́** өҙләкһеҙ ямғырҙар; **непреры́вный пото́к маши́н** машиналарҙың туҡтауһыҙ ағылышы.

НЕПРЕСТА́ННЫЙ *прил.* туҡтауһыҙ, өҙләкһеҙ.

НЕПРИВЕ́ТЛИВЫЙ *прил.* 1. ҡараңғы сырайлы (*йәки* йөҙлө), томһа; **неприве́тливый челове́к** томһа кеше; **неприве́тливая встре́ча** ҡараңғы йөҙ менән ҡаршы алыу; 2. *перен.* күңелһеҙ, ҡараңғы.

НЕПРИВЛЕКА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* һөйкөмһөҙ, яғымһыҙ, күрекһеҙ.

НЕПРИВЫ́ЧНОСТЬ *ж.* күнекмәгәнлек, ғәҙәтләнмәгәнлек, өйрәнмәгәнлек.

НЕПРИВЫ́ЧНЫЙ *прил.* күнегелмәгән, ғәҙәтләнелмәгән, өйрәнелмәгән; ғәҙәткә инмәгән, ғәҙәттә булмаған (*о человеке*); **непривы́чная обстано́вка** өйрәнелмәгән шарт.

НЕПРИГЛЯ́ДНОСТЬ *ж.* күрекһеҙлек, иләмһеҙлек.

НЕПРИГЛЯ́ДНЫЙ *прил.* күрекһеҙ, ҡотһоҙ, иләмһеҙ.

НЕПРИГО́ДНОСТЬ *ж.* яраҡһыҙлыҡ.

НЕПРИГО́ДНЫЙ *прил.* яраҡһыҙ.

НЕПРИЕ́МЛЕМОСТЬ *ж.* ҡабул итерлек булмау, килешерлек булмау, юл ҡуймаҫлыҡ булыу.

НЕПРИЕ́МЛЕМЫЙ *прил.* ҡабул итмәҫлек, килешеп булмаҫлыҡ, юл ҡуймаҫлыҡ; **неприе́млемые усло́вия** килешеп булмаҫлыҡ шарттар.

НЕПРИ́ЗНАННЫЙ *прил.* танылмаған.

НЕПРИКА́ЯННЫЙ *прил. разг.* маҙаһыҙ, тынғыһыҙ, үҙенә-үҙе урын тапмай торған.

НЕПРИКОСНОВЕ́ННОСТЬ *ж.* тейелмәй (*йәки* тотолмай) торған булыу; именлек, ҡағылғыһыҙлыҡ; **неприкоснове́нность депута́та** депутаттың именлеге.

НЕПРИКОСНОВЕ́ННЫЙ *прил.* 1. тейелмәй торған, теймәй һаҡлана торған; **неприкоснове́нный запа́с** теймәй һаҡлана торған запас; 2. ҡағылғыһыҙ, тейелмәй торған; **неприкоснове́нное лицо́** тейелмәй торған кеше.

НЕПРИКРА́ШЕННЫЙ *прил.* тәбиғи, арттырылмаған, ҡабартылмаған, саф; **неприкра́шенная и́стина** ҡабартылмаған дөрөҫлөк.

НЕПРИКРЫ́ТЫЙ *прил.* 1. (*не закрытый плотно*) ныҡ ябылмаған; 2. (*не имеющий покрова*) ҡапланмаған; 3. *перен.* асыҡтан-асыҡ, ап-асыҡ, асыҡ; **неприкры́тая ложь** ап-асыҡ ялған.

НЕПРИЛИ́ЧИЕ *с.* әҙәпһеҙлек, әҙәпһеҙ (*йәки* килешмәгән) ҡыланыш.

НЕПРИЛИ́ЧНЫЙ *прил.* әҙәпһеҙ, ярамай (*йәки* килешмәй) торған.

НЕПРИМЕНИ́МЫЙ *прил.* ҡулланғыһыҙ, ҡулланып (*йәки* файҙаланып) булмай торған.

НЕПРИМЕ́ТНЫЙ *прил.* 1. (*незаметный, неощутимый*) күренмәй торған, һиҙелмәҫлек, күҙгә салынмаҫлыҡ; 2. (*не выделяющийся*) күренекһеҙ, айырылып тормаған.

НЕПРИМИРИ́МЫЙ *прил.* 1. (*о человеке*) килешмәүсән, килешмәй (*йәки* ярашмай, һыйышмай) торған, килешә (*йәки* һыйыша) алмаҫлыҡ; 2. (*ожесточённый*) килештергеһеҙ, яраштырғыһыҙ; аяуһыҙ, ҡаты; **непримири́мые противоре́чия** яраштырғыһыҙ ҡаршылыҡтар; **непримири́мая борьба́** ҡаты көрәш.

НЕПРИНУЖДЁННОСТЬ *ж.* тәбиғилек, тартынмау, иркен тотоу.

НЕПРИНУЖДЁННЫЙ *прил.* тәбиғи, тартыныуһыҙ, иркен, көсәнеүһеҙ.

НЕПРИСПОСО́БЛЕННОСТЬ *ж.* яраҡлашмағанлыҡ, ҡулайлашмағанлыҡ, яраҡлашмаған (*йәки* ҡулайлашмаған) булыу.

НЕПРИСПОСО́БЛЕННЫЙ *прил.* яраҡлашмаған, ҡулайлашмаған.

НЕПРИСТО́ЙНОСТЬ *ж.* 1. әҙәпһеҙлек, оятһыҙлыҡ; 2. (*поступок, слово и т. д.*) әҙәпһеҙ ҡыланыш (*йәки* һүҙ *һ. б.*).

НЕПРИСТО́ЙНЫЙ *прил.* әҙәпһеҙ, оятһыҙ.

НЕПРИСТУ́ПНОСТЬ *ж.* 1. яҡын килерлек булмау, яҡын барырға мөмкин булмау, ныҡлыҡ; ала алмаҫлыҡ булыу; 2. *перен.* (*надменность*) тәкәбберлек, һауалылыҡ.

НЕПРИСТУ́ПНЫЙ *прил.* 1. яҡын барғыһыҙ, менеп булмаҫлыҡ; **непристу́пная скала́** менеп булмаҫлыҡ ҡая; 2. (*хорошо защищённый*) алып булмаҫлыҡ, ала алмаҫлыҡ; **непристу́пная кре́пость** ала алмаҫлыҡ крепость; 3. *перен.* (*надменный*) тәкәббер, һауалы, ҡырыҫ.

НЕПРИТВО́РНЫЙ *прил.* хәйләһеҙ, эскерһеҙ, рияһыҙ, ысын күңелдән; **непритво́рная ра́дость** эскерһеҙ шатлыҡ.

НЕПРИТЯЗА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* талапсан булмаған, талымһыҙ, ябай; **непритяза́тельный зри́тель** талапсан булмаған тамашасы; **непритяза́тельный вкус** талымһыҙ тат.

НЕПРИХОТЛИ́ВОСТЬ *ж.* 1. (*нетребовательность*) әрһеҙлек, үкһеҙлек, талапсан булмау; талымһыҙлыҡ; 2. (*простота*) ғадилек, ябайлыҡ.

НЕПРИХОТЛИ́ВЫЙ *прил.* 1. (*нетребовательный*) әрһеҙ, үкһеҙ, талапсан булмаған, талымһыҙ; **неприхотли́вый вкус** талымһыҙ тат; 2. (*простой*) ғади, ябай; **неприхотли́вый рису́нок** ғади рәсем.

НЕПРИЧА́СТНОСТЬ *ж.* ҡатнаш (*йәки* ҡыҫылыш) булмағанлыҡ, ҡатнашмағанлыҡ, ҡатнашмау; **неприча́стность к де́лу** эшкә ҡыҫылышы булмағанлыҡ.

НЕПРИЧА́СТНЫЙ *прил.* ҡатнашы (*йәки* ҡыҫылышы) булмаған, ҡатнашмаған.

НЕПРИЯ́ЗНЕННЫЙ *прил.* эсбәйелле, эскерле, хас.

НЕПРИЯ́ЗНЬ *ж.* күрә алмаусылыҡ, хаслыҡ, нәфрәт.

НЕПРИЯ́ТЕЛЬ *м. собир.* дошман.

НЕПРИЯ́ТЕЛЬСКИЙ *прил.* дошман; **неприя́тельский флот** дошман флоты.

НЕПРИЯ́ТНОСТЬ *ж.* күңелһеҙлек, уңайһыҙлыҡ, күңелһеҙ (*йәки* уңайһыҙ) хәл.

НЕПРИЯ́ТНЫЙ *прил.* 1. насар; **неприя́тный за́пах** насар еҫ; 2. күңелһеҙ, уңайһыҙ, яйһыҙ; **неприя́тный слу́чай** күңелһеҙ ваҡиға.

НЕПРОБУ́ДНЫЙ *прил.* ҡаты, ныҡ; **непробу́дный сон** ҡаты йоҡо.

НЕПРОВОДНИ́К *м. физ.* электр (*йәки* йылы) үткәрмәүсе.

НЕПРОГЛЯ́ДНЫЙ *прил.* дөм ҡараңғы, күҙгә төртһәң күренмәҫлек; **непрогля́дная ночь** дөм ҡараңғы төн.

НЕПРОДОЛЖИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* ҡыҫҡа булыу, ҡыҫҡалыҡ, оҙаҡҡа һуҙылмау.

НЕПРОДОЛЖИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* ҡыҫҡа ваҡытлы, оҙаҡҡа һуҙылмай торған; **непродолжи́тельный о́тпуск** ҡыҫҡа ваҡытлы ял.

НЕПРОДУКТИ́ВНЫЙ *прил.* 1. файҙаһыҙ, һөҙөмтәһеҙ, нәтижәһеҙ; **непродукти́вные заня́тия** файҙаһыҙ эштәр; 2. *лингв.* продуктив булмаған, яңы һүҙҙәр яһамай торған; **непродукти́вные а́ффиксы** продуктив булмаған аффикстәр.

НЕПРОЕ́ЗЖИЙ *прил.* үткеһеҙ, үтеүе ҡыйын булған, үтеп булмаҫлыҡ, үтә алмаҫлыҡ.

НЕПРОИЗВОДИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* файҙаһыҙлыҡ, һөҙөмтәһеҙлек.

НЕПРОИЗВОДИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*не имеющий полезных результатов*) файҙаһыҙ, һөҙөмтәһеҙ, нәтижәһеҙ; **непроизводи́тельные расхо́ды** файҙаһыҙ сығымдар; 2. (*не создающий материальных ценностей*) материаль ҡиммәтлектәр етештереүҙә ҡатнашмай торған; **непроизводи́тельная часть населе́ния** халыҡтың материаль ҡиммәтлектәр етештереүҙә ҡатнашмай торған өлөшө.

НЕПРОИЗВО́ЛЬНОСТЬ *ж.* ирекһеҙлек, ихтыярһыҙлыҡ, ихтыярҙан (*йәки* теләктән) тыш булыу.

НЕПРОИЗВО́ЛЬНЫЙ *прил.* ирекһеҙ, ихтыярһыҙ, ихтыярҙан (*йәки* теләктән) тыш.

НЕПРОЛА́ЗНЫЙ *прил. разг.* үткеһеҙ, үтеп булмаҫлыҡ, үтә алмаҫлыҡ; **непрола́зная грязь** үткеһеҙ быссраҡ.

НЕПРОМОКА́ЕМЫЙ *прил.* (*һыу, дым*) үткәрмәй торған.

НЕПРОНИЦА́ЕМОСТЬ *ж.* 1. (*һыуҙы, тауышты, яҡтыны һ. б.*) үткәрмәүсәнлек; дөм ҡараңғылыҡ; 2. *перен.* (*скрытность*) аҫтыртынлыҡ.

НЕПРОНИЦА́ЕМЫЙ *прил.* 1. (*һыуҙы, тауышты, яҡтыны һ. б.*) үткәрмәй торған; 2. (*очень тёмный*) дөм ҡараңғы; 3. *перен.* (*скрытный*) аҫтыртын.

НЕПРОПОРЦИОНА́ЛЬНОСТЬ *ж.* пропорцияһыҙлыҡ.

НЕПРОПОРЦИОНА́ЛЬНЫЙ *прил.* пропорцияһыҙ.

НЕПРОСВЕЩЁННЫЙ *прил.* белемһеҙ, уҡымышһыҙ, наҙан.

НЕПРОСТИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* кисерелмәҫлек, ғәфү итмәҫлек.

НЕПРОТИВЛЕ́НИЕ *с.*: **непротивле́ние злу (наси́лием)** яуызлыҡҡа ҡаршылашмау (*йәки* ҡаршы тормау), сабыр итеү (*Лев Толстойҙың дини-философик тәғлимәте*).

НЕПРОХОДИ́МОСТЬ *ж.* 1. үткеһеҙлек, арҡыры үтеп булмау(лыҡ), үтә алмаҫлыҡ булыу; 2. *мед.* үткәрмәүсәнлек, тығылыу; **непроходи́мость кише́чника** эсәктәрҙең үткәрмәүсәнлеге.

НЕПРОХОДИ́МЫЙ *прил.* 1. ылай, үткеһеҙ, үтеп булмаҫлыҡ; **непроходи́мое боло́то** үтеп булмаҫлыҡ һаҙлыҡ; 2. *перен. разг.* шыр, уғата, үтә; **непроходи́мый дура́к** шыр тиле.

НЕПРО́ЧНОСТЬ *ж.* ныҡ түгеллек (*йәки* булмағанлыҡ), ватылыусанлыҡ.

НЕПРО́ЧНЫЙ *прил.* 1. ныҡ булмаған, мурт, һыныусан, ватылыусан; **непро́чный чемода́н** ныҡ булмаған сумаҙан; 2. *перен.* тотороҡһоҙ, ныҡ булмаған; **непро́чная дру́жба** ныҡ булмаған дуҫлыҡ.

НЕПРО́ШЕННЫЙ *прил.* 1. саҡырылмаған; **непро́шенный гость** саҡырылмаған ҡунаҡ; 2. (*ненужный*) урынһыҙ, кәрәкһеҙ; **непро́шенное вмеша́тельство** урынһыҙ ҡыҫылыу.

НЕПЬЮ́ЩИЙ *прил.* 1. эсмәй торған (*араҡы*); 2. *в знач. сущ. м.* эсмәүсе (*араҡы*), һыпы.

НЕРАБОТОСПОСО́БНОСТЬ *ж.* эшкә һәләтһеҙлек (*йәки* яраҡһыҙлыҡ, булдыҡһыҙлыҡ), эшкә һәләтһеҙ (*йәки* яраҡһыҙ, булдыҡһыҙ) булыу.

НЕРАБОТОСПОСО́БНЫЙ *прил.* эшкә һәләтһеҙ (*йәки* яраҡһыҙ, булдыҡһыҙ).

НЕРАБО́ЧИЙ *прил.* 1. (*не предназначенный для работы — о животных*) эшләмәй торған, эшкә яраҡһыҙ; 2. эшләмәй торған; **нерабо́чий день** эшләмәй торған көн; **нерабо́чее настрое́ние** эшләге килмәү.

НЕРА́ВЕНСТВО *с.* 1. тигеҙһеҙлек; **социа́льное нера́венство** социаль тигеҙһеҙлек; 2. *мат.* тигеҙһеҙлек.

НЕРАВНОДУ́ШНЫЙ *прил.* әүәҫ, ҡомар, яратыусы, ярата торған, үлеп бара торған, күңел итеүсе (*йәки* һалыусы).

НЕРАВНОМЕ́РНОСТЬ *ж.* тигеҙһеҙлек.

НЕРАВНОМЕ́РНЫЙ *прил.* тигеҙһеҙ.

НЕРАВНОПРА́ВИЕ *с.* тиң хоҡуҡһыҙлыҡ, тиң хоҡуҡлы булмау.

НЕРАВНОПРА́ВНОСТЬ *ж.* тиң хоҡуҡһыҙлыҡ.

НЕРАВНОПРА́ВНЫЙ *прил.* тиң хоҡуҡһыҙ, тиң хоҡуғы булмаған.

НЕРА́ВНЫЙ *прил.* 1. (*неодинаковый по величине*) тигеҙһеҙ, тигеҙ булмаған; **нера́вные си́лы** тигеҙ булмаған көстәр; 2. тиң булмаған; **поги́бнуть в нера́вном бою́** тиң булмаған һуғышта һәләк булыу.

НЕРАДИ́ВОСТЬ *ж.* вайымһыҙлыҡ, иренсәклек; уңмағанлыҡ.

НЕРАДИ́ВЫЙ *прил.* вайымһыҙ, иренсәк, арамъя (эшкә); уңмаған; **нерадивый рабо́тник** эшкә арамъя кеше; **нерадивое отноше́ние к заня́тиям** занятиеләргә вайымһыҙ ҡарау.

НЕРАЗБЕРИ́ХА *ж. разг.* буталсыҡ, сыуалсыҡ.

НЕРАЗБО́РЧИВОСТЬ *ж.* 1. (*нечёткость*) танығыһыҙ (*йәки* танымаҫлыҡ) булыу; 2. (*невзыскательность*) һайланмаусан (*йәки* талымһыҙ) булыу; 3. (*беспринципность*) тартынмаусан (*йәки* сирҡанмаусан, сикәнмәүсән, ытырғанмаусан) булыу.

НЕРАЗБО́РЧИВЫЙ *прил.* 1. (*нечёткий, неясный*) танығыһыҙ, танымаҫлыҡ, таныпы (*йәки* айырып) булмаҫлыҡ; 2. (*невзыскательный*) һайланмаусан, талымһыҙ; 3. (*беспринципный*) тартынмаусан, сирҡанмаусан, сикәнмәүсән, ытырғанмаусан.

НЕРАЗВЕ́ДАННЫЙ *прил.* тикшерелмәгән.

НЕРА́ЗВИТЫЙ *прил.* 1. үҫешмәгән, үҫеп етмәгән, үҫмәй ҡалған; **нера́звитые му́скулы** үҫешмәгән мускулдар; 2. (*недостаточно раскрытый*) тулыһынса асылмаған (*йәки* асып бирелмәгән), тулы асып әйтелмәгән; **нера́звитая мысль** тулыһынса асылмаған фекер; 3. (*малообразованный*) уҡымаған, донъя күрмәгән, томана.

НЕРАЗГА́ДАННЫЙ *прил.* асылмаған, аңлашылып (*йәки* асыҡланып) етмәгән, асыҡланмаған.

НЕРАЗГОВО́РЧИВОСТЬ *ж.* һөйләшмәүсәнлек, һүҙгә һаранлыҡ, томҫайғанлыҡ, һөйләшергә яратмау.

НЕРАЗГОВО́РЧИВЫЙ *прил.* һөйләшмәүсән, һүҙгә һаран, томҫайған, әҙ һүҙле, һөйләшергә яратмай торған.

НЕРАЗДЕЛИ́МЫЙ *прил.* бүлгеһеҙ, айырылғыһыҙ.

НЕРАЗДЕ́ЛЬНЫЙ *прил.* бүленмәй торған.

НЕРАЗЛИЧИ́МЫЙ *прил.* айырылғыһыҙ, айырып белгеһеҙ, айырып белеп булмаҫлыҡ, ҡарап (*йәки* күреп) айырғыһыҙ; **неразличи́мые отте́нки** ҡарап айырғыһыҙ төҫмөрләнештәр.

НЕРАЗЛОЖИ́МЫЙ *прил.* тараҡҡыһыҙ, бүлгеһеҙ, тарҡатҡыһыҙ; **неразложи́мое словосочета́ние** тарҡатҡыһыҙ һүҙбәйләнештәр.

НЕРАЗЛУ́ЧНЫЙ *прил.* айырылмаҫ, айырылмай торған; **неразлу́чные друзья́** айырылмаҫ дуҫтар.

НЕРАЗМЕ́ННЫЙ *прил.* ваҡланмай (*йәки* ваҡлап булмай) торған; **неразме́нная моне́та** ваҡланмай торған аҡса.

НЕРАЗРЕШЁННЫЙ *прил.* 1. хәл ителмәгән, сиселмәгән; **неразрешённый вопро́с** хәл ителмәгән мәсьәлә; 2. (*запрещённый*) тыйылған, рөхсәт ителмәгән.

НЕРАЗРЕШИ́МЫЙ *прил.* хәл иткеһеҙ (*йәки* итмәҫлек), сисеп (*йәки* хәл итеп) булмаҫлыҡ.

НЕРАЗРЫ́ВНЫЙ *прил.* ныҡ, тығыҙ, өҙөлмәҫ (лек), айырылмаҫ (лыҡ), емерелмәҫ, ҡаҡшамаҫ; **неразры́вная дру́жба** айырылмаҫ дуҫлыҡ.

НЕРАЗУ́МНО *нареч.* 1. уйламай, аҡылһыҙ; **он поступа́ет неразу́мно** ул уйламай эш итә; 2. *в знач. сказ.* аҡылға ятышлы (*йәки* ярашлы) түгел; **поступа́ть так неразу́мно** улай эш итеү аҡылға ярашлы түгел.

НЕРАЗУ́МНЫЙ *прил.* аҡылһыҙ, мәғәнәһеҙ; аҡылға һыймай торған, аҡылға ятышһыҙ (*йәки* һыйғыһыҙ).

НЕРАСПОЛОЖЕ́НИЕ *с.* күңел ятмау, оҡшатмау.

НЕРАСПОРЯДИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* идара итә (*йәки* ҡушып эшләтә) белмәүсе, ойоштороуға һәләтһеҙ, ойоштороу һәләте булмаған.

НЕРАССУДИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* алабарман, уйламай эш итеүсе; уйламай эшләнгән; **нерассуди́тельный челове́к** алабарман кеше; **нерассуди́тельный посту́пок** уйламай эшләнгән эш.

НЕРАСТВОРИ́МЫЙ *прил.* иремәй торған.

НЕРАСТОРЖИ́МЫЙ *прил.* боҙғоһоҙ, юҡҡа сығарғыһыҙ; боҙмаҫлыҡ, боҙа алмаҫлыҡ; өҙөлмәҫ, айырылғыһыҙ.

НЕРАСТОРО́ПНОСТЬ *ж.* ығышлыҡ, мыштырлыҡ, лупышлыҡ.

НЕРАСТОРО́ПНЫЙ *прил.* ығыш, мыштыр, лупыш.

НЕРАСЧЁТЛИВОСТЬ *ж.* иҫәпһеҙлек, иҫәпләмәй эш итеү.

НЕРАСЧЁТЛИВЫЙ *прил.* иҫәпһеҙ, иҫәпләмәй эш итеүсән; иҫәпләмәй эшләнгән; **нерасчётливый челове́к** иҫәпләмәй эш итеүсән кеше; **нерасчётливый посту́пок** иҫәпләмәй эшләнгән ҡылаыш.

НЕРВ *м. анат., физиол.* нервы; **зри́тельный нерв** күреү нервыһы; ◇ **де́йствовать на не́рвы** *кому* нервыға тейеү, асыу килтереү; **трепа́ть не́рвы** *кому* теңкәгә (*йәки* йәнгә) тейеү.

НЕРВА́ЦИЯ *ж. бот.* һеңерсәләр (*үҫемлек япраҡтарында була торған һырҙар, һеңерҙәр системаһы*).

НЕРВИ́РОВАТЬ *несов. кого-что* нервыға тейеү, асыу килтереү.

НЕ́РВНИЧАТЬ *несов.* ҡыҙыу, сәпсәләнеү, ғасабиланыу.

НЕРВНОБОЛЬНО́Й *м.* нервы ауырыулы (кеше).

НЕ́РВНОСТЬ *ж.* ҡыҙыу ҡанлылыҡ, ҡыҙыусанлыҡ, ҡыҙып китеүсәнлек.

НЕ́РВНЫЙ *прил.* 1. *анат., физиол.* нервы; **не́рвная систе́ма** нервылар системаһы; 2. (*раздражительный*) нервылы, ҡыҙыу (сан), ҡыҙып (*йәки* борсолоп) барыусан; **не́рвный челове́к** ҡыҙыу кеше; 3. (*порывистый, судорожный*) нервылы, борсолоулы киҫкен; **не́рвные движе́ния** борсолоулы киҫкен хәрәкәттәр.

НЕРВО́ЗНОСТЬ *ж.* нервозлыҡ, ҡыҙыусанлыҡ; нервыға тейә торған булыу.

НЕРВО́ЗНЫЙ *прил.* 1. (*раздражительный*) нервылы, ҡыҙыусан; 2. (*заставляющий нервничать*) нервыға тейә торған; **нерво́зная обстано́вка** нервыға тейә торған шарт.

НЕРЕА́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*фантастический*) реаль булмаған; 2. (*невыполнимый*) үтәлмәҫлек, тормошҡа ашырылмаҫлыҡ.

НЕРЕ́ДКИЙ *прил.* йыш ҡына була торған.

НЕРЕНТА́БЕЛЬНЫЙ *прил.* рентабелле булмаған, рентабелһеҙ, файҙаһыҙ, файҙа килтермәй торған; **нерента́бельное произво́дство** рентабелһеҙ производство.

НЕ́РЕСТ *м. рыб.* ыуылдырыҡ сәсеү.

НЕРЕШИ́МОСТЬ, НЕРЕШИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* ҡыйыуһыҙлыҡ, икеләнеүлек, баҙнатһыҙлыҡ.

НЕРЕШИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* ҡыйыуһыҙ, икеләнеүсән, икеләнеүле, баҙнатһыҙ, тәүәккәлһеҙ.

НЕРЖАВЕ́ЮЩИЙ *прил.*: **нержаве́ющая сталь** тутыҡмаусы ҡорос.

НЕРО́БКИЙ *прил.* ҡыйыу, йөрәкле; **неро́бкий челове́к** ҡыйыу кеше; **неро́бкая улы́бка** ҡыйыу йылмайыу.

НЕРО́ВНЫЙ *прил.* 1. (*о поверхности*) тигеҙһеҙ, соҡор-саҡырлы, ҡытыршы; 2.

(*кривой*) кәкере, төҙ (*йәки* тура) булмаған; ҡыйыш; **неро́вная ли́ния** кәкере һыҙыҡ; 3. (*по размеру*) тигеҙ ҙурлыҡта булмау; 4. (*неравномерный*) тигеҙһеҙ, тигеҙ түгел; 5. (*неуравновешенный*) тотороҡһоҙ; **неро́вный хара́ктер** тотороҡһоҙ холоҡ.

НЕРО́ВНЯ *м. и ж. разг.* тиң булмаған (*йәки* түгел) кеше.

НЕ́РПА *ж. зоол.* нерпа (*имеҙеүсе хайуан*).

НЕРУ́ДНЫЙ *прил. геол.* руда булмаған (*йәки* түгел).

НЕРУКОТВО́РНЫЙ *прил. высок.* кеше ҡулы эшләй алмаған (*йәки* алмай торған).

НЕРУШИ́МОСТЬ *ж.* емерелмәҫ(лек) (*йәки* ҡаҡшамаҫлыҡ) булыу, ныҡ булыу, ныҡлыҡ.

НЕРУШИ́МЫЙ *прил.* емерелмәҫ, ҡаҡшамаҫ, ныҡ; **неруши́мая дру́жба** ҡаҡшамаҫ дуҫлыҡ.

НЕРЯ́ХА *м. и ж.* әрпеш, шарҡанай, шамтыр, шалҡы, шаҡшы, бысраҡ (*кеше*).

НЕРЯ́ШЕСТВО *с. разг.*, **НЕРЯ́ШЛИВОСТЬ** *ж.* әрпешлек, шамтырлыҡ, шалҡылыҡ, шаҡшылыҡ.

НЕРЯ́ШЛИВЫЙ *прил.* 1. (*неопрятный*) әрпеш, шамтыр, шалҡы, шаҡшы, бысраҡ, толаҫ, ҡойолдороҡ; 2. (*небрежный*) илке-һалҡы, арлы-бирле эшлә(н)гән; нисек етте шулай эшләнгән.

НЕСАМОСТОЯ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* үҙ алдына эш итә алмау, үҙаллы булмау; кешегә эйәреп эшләү, кеше ярҙамында эшләү.

НЕСАМОСТОЯ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* үҙ алдына эш итә алмаған, үҙаллы булмаған, үҙ алдына эш итә алмай торған; кешегә эйәреп (*йәки* кеше ярҙамында) эшләгән; **несамостоя́тельный челове́к** үҙ алдына эш итә алмаусы кеше; **несамостоя́тельная жизнь** үҙаллы булмаған тормош.

НЕСБЫ́ТОЧНЫЙ *прил.* эшкә (*йәки* тормошҡа, бойомға) ашмаҫлыҡ.

НЕСВАРЕ́НИЕ *с.*: **несваре́ние желу́дка** *мед.* аш һеңдермәү.

НЕСВЕ́ДУЩИЙ *прил.* эште белмәй торған, мәғлүмәтһеҙ, белемһеҙ, белмәгән.

НЕСВЕ́ЖИЙ *прил.* 1. (*испорченный*) иҫкергән, боҙолған, боҙоҡ, иҫке; һеҫһегән; **несве́жее мя́со** һеҫһегән ит; 2. (*от утомления*) арыған, таушалған; **несве́жий вид** арыған ҡиәфәт; 3. *разг.* (*не новый, устарелый*) иҫке, иҫкергән, ваҡыты үткән; **несве́жие све́дения** иҫкергән (*йәки* иҫке) мәғлүмәттәр; 4. (*загрязнённый, нечистый*) таҙа түгел, иҫке; **несве́жая вода́** иҫке һыу.

НЕСВО́ЙСТВЕННЫЙ *прил.* хас булмаған (*йәки* түгел), ят, сит.

НЕСВЯ́ЗНЫЙ *прил.* бәйләнешһеҙ, бер-береһенә бәйләнмәгән; **несвя́зная речь** бәйләнешһеҙ телмәр.

НЕСГИБА́ЕМЫЙ *прил.* 1. бөгөлмәй (*йәки* бөгөп булмай) торған; 2. *перен.* ҡаҡшамаҫ, һынмаҫ, ныҡ (тора торған); **несгиба́емая во́ля** ҡаҡшамаҫ ихтыяр.

НЕСГОВО́РЧИВОСТЬ *ж.* әҙ һүҙлелек, һүҙгә һаран булыу.

НЕСГОВО́РЧИВЫЙ *прил.* әҙ һүҙле, һүҙгә һаран.

НЕСГОРА́ЕМЫЙ *прил.* янмай торған; **несгора́емые материа́лы** янмай торған материалдар; **несгора́емый шкаф** янмай торған шкаф.

НЕСДЕ́РЖАННОСТЬ *ж.* тотанаҡһыҙлыҡ, үҙен тота алмау; киҫкенлек, ҡырҡалыҡ.

НЕСДЕ́РЖАННЫЙ *прил.* 1. үтәлмәгән; **несде́ржанное обеща́ние** үтәлмәгән вәғәҙә; 2. (*не умеющий владеть собой*) тотанаҡһыҙ, үҙен тота алмаусы; 3. (*резкий, возбуждённый*) киҫкен, ҡырҡа, асыулы; **несде́ржанный тон** киҫкен тауыш.

НЕСЕ́НИЕ *с.* үтәү, башҡарыу, атҡарыу; **несе́ние карау́льной слу́жбы** ҡарауыл хеҙмәтен үтәү.

НЕСЕРЬЁЗНОСТЬ *ж.* уйлап эш итмәү, едти ҡарамау; әһәмиәтһеҙлек.

НЕСЕРЬЁЗНЫЙ *прил.* 1. еңел аҡыллы, уйлап эш итмәүсән; **несерьёзные лю́ди** еңел аҡыллы кешеләр; 2. едти булмаған; **несерьёзный вид** едти булмаған ҡиәфәт; 3. (*незначительный*) әһәмиәтһеҙ; **несерьёзное де́ло** әһәмиәтһеҙ эш.

НЕСЕССЕ́Р *м.* несессер, ҡумта.

НЕСЖИМА́ЕМЫЙ *прил.* ҡыҫыуға килмәй (*йәки* бармай) торған.

НЕСИМПАТИ́ЧНЫЙ *прил.* һөйкөмһөҙ, мөхәббәтһеҙ, яғымһыҙ.

НЕСКАЗА́ННЫЙ *прил.* әйтеп биргеһеҙ (*йәки* бөткөһөҙ); **несказа́нная ра́дость** әйтеп бөткөһөҙ ҡыуаныс.

НЕСКЛА́ДНЫЙ *прил.* 1. мөсәһеҙ, әшәүәтһеҙ, килбәтһеҙ (*о человеке*); йәтешһеҙ, йәпһеҙ (*о предметах*); килешһеҙ, йәпһеҙ, килбәтһеҙ (*об одежде*); 2. (*несвязный*) бәйләнешһеҙ; **нескла́дный расска́з** бәйләнешһеҙ хикәйә.

НЕСКЛОНЯ́ЕМЫЙ *прил. грам.* килеш менән үҙгәрмәй торған; **несклоня́емое существи́тельное** килеш менән үҙгәрмәй торған исем.

НЕ́СКОЛЬКО I *числ.* бер нисә; **не́сколько** лет бер нисә йыл.

НЕ́СКОЛЬКО II *нареч.* (*немного, чуть-чуть*) берғауым, бер аҙ, аҙ ғына, саҡ ҡына, бер ни тиклем; =ыраҡ (=ерәк); **сде́лать не́сколько бо́льше, чем намеча́ли** билдәләгәнгә ҡарағанда артығыраҡ эшләү.

НЕСКОНЧА́ЕМЫЙ *прил.* бөткөһөҙ, бөтмәҫ-төкәнмәҫ, бөтмәҫ, осһоҙ-ҡырыйһыҙ; **нескончаемые спо́ры** бөтмәҫ бәхәстәр.

НЕСКРО́МНОСТЬ *ж.* 1. (*неприличие*) урынһыҙлыҡ, урынһыҙ булыу, әҙәпһеҙлек; **нескро́мность вопро́са** һорауҙың урынһыҙ булыуы; 2. (*бесцеремонность*) баҫалҡыһыҙлыҡ, әҙәпһеҙлек.

НЕСКРО́МНЫЙ *прил.* 1. (*неприличный*) урынһыҙ; әҙәпһеҙ; **нескро́мный вопро́с** урынһыҙ һорау; **нескро́мный анекдо́т** әҙәпһеҙ көләмәс; 2. (*бесцеремонный*) баҫалҡыһыҙ; **нескро́мный челове́к** баҫалҡыһыҙ кеше.

НЕСЛО́ЖНЫЙ *прил.* 1. (*простой*) ҡатмарлы булмаған, ябай; **несло́жный механи́зм** ябай механизм; 2. (*нетрудный*) еңел, анһат; **несло́жный вопро́с** еңел мәсьәлә.

НЕСЛЫ́ХАННЫЙ *прил.* быҒаса булмаған, ишетелмәгән, иҫ киткес, ҡолаҡ ишетмәгән, таң ҡалырлыҡ; **неслы́ханная уда́ча** иҫ киткес уңыш.

НЕСЛЫ́ШНЫЙ *прил.* шым, шым ғына; **идти́ неслы́шными шага́ми** шым ғына атлап барыу.

НЕСМЕ́ЛЫЙ *прил.* баҫымсаҡ; ҡыйыуһыҙ; **несме́лый ребёнок** баҫымсаҡ бала; **несме́лый взгляд** ҡыйыуһыҙ ҡараш.

НЕСМЕ́ТНЫЙ *прил.* һанһыҙ, иҫәбенә сыҡкыһыҙ, һанап бөткөһөҙ; иҫәпһеҙ-хисапһыҙ.

НЕСМОЛКА́ЕМЫЙ *прил.* тынғыһыҙ, туҡтауһыҙ, оҙаҡ тынмаған (*йәки* баҫылмаған), оҙаҡҡа һуҙылған.

НЕСМОТРЯ́ *предлог с вин. п.* ҡарамаҫтан; **несмотря́ ни на что́** һис нимәгә ҡарамаҫтан.

НЕСМЫВА́ЕМЫЙ *прил.* **1.** йыуылмаҫлыҡ, йыуып бөтөргөһөҙ; **2.** *перен.* юйылмаҫлыҡ, бөтмәҫлек; **несмыва́емый позо́р** юйылмаҫлыҡ хурлыҡ.

НЕСМЫШЛЁНЫЙ *прил. разг.* бер ни аңламаған, аҡылһыҙ, аңра.

НЕСМЫШЛЁНЫШ *м. разг.* бер ни аңламаған, аҡылһыҙ, аңра (*бала*).

НЕСНО́СНЫЙ *прил.* сыҙағыһыҙ, түҙгеһеҙ, сыҙап (*йәки* түҙеп) торғоһоҙ.

НЕСОБЛЮДЕ́НИЕ *с.* һаҡламау, еренә еткермәү; **несоблюде́ние дие́ты** диета һаҡламау.

НЕСОВЕРШЕННОЛЕ́ТИЕ *с.* йәше етмәгәнлек (*йәки* етмәү), балиғ булмағанлыҡ.

НЕСОВЕРШЕННОЛЕ́ТНИЙ *прил.* **1.** йәше етмәгән, балиғ булмаған; **2.** *в знач. сущ.* **несовершенноле́тний** *м.*, **несовершенноле́тняя** *ж.* йәше етмәгән кеше, балиғ булмаған кеше.

НЕСОВЕРШЕ́ННЫЙ I *прил.* булып етмәгән, еренә еткереп эшләнмәгән, камилләшмәгән; **несоверше́нная карти́на** булып етмәгән картина.

НЕСОВЕРШЕ́ННЫЙ II *прил.*: **несоверше́нный вид** *грам.* тамамланмаған төр.

НЕСОВМЕСТИ́МЫЙ *прил.* бергә (*йәки* йәнәшә) ҡуйғыһыҙ, һыйышмаҫлыҡ, бергә һыйыша алмай торған; **несовмести́мые поня́тия** йәнәшә ҡуйғыһыҙ төшөнсәләр.

НЕСОВПАДЕ́НИЕ *с.* тура килмәү.

НЕСОГЛА́СИЕ *с.* **1.** (*разногласие*) берлек булмау, фекер айырымлығы; **2.** (*отказ*) ризаһыҙлыҡ, килешмәүлек, килешмәгәнлек; **подтверди́ть своё несогла́сие** үҙеңдең килешмәгәнлегеңде раҫлау.

НЕСОГЛАСО́ВАННОСТЬ *ж.* килешмәгәнлек, берҙәмлек булмау, берҙәмлек юҡлыҡ.

НЕСОГЛАСО́ВАННЫЙ *прил.* **1.** килешелмәй эшләнгән; **несогласо́ванные де́йствия** килешелмәй эшләнгән эштәр; **2.** яраштырылмаған; **несогласо́ванный прое́кт** яраштырылмаған проект; **3.** *грам.* ярашмаған.

НЕСОЗНА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* аңһыҙлыҡ.

НЕСОЗНА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* **1.** аңһыҙ; **несозна́тельный ребёнок** аңһыҙ бала; **2.** аңһыҙ; дөрөҫ ҡарамау, аңлап еткермәү; **несозна́тельное отноше́ние к свои́м обя́занностям** үҙ вазифаларыңды аңлап еткермәү.

НЕСОИЗМЕРИ́МОСТЬ *ж.* **1.** *мат.* үлсәүҙәшһеҙлек; **2.** *перен.* сағыштырыу мөмкин булмау, сағыштырғыһыҙ булыу.

НЕСОИЗМЕРИ́МЫЙ *прил.* **1.** *мат.* үлсәүҙәшһеҙ; **2.** *перен.* сағыштырыу мөмкин булмаған, сағыштырғыһыҙ, сағыштырмаҫлыҡ; **несоизмери́мые поня́тия** сағыштырыу мөмкин булмаған төшөнсәләр.

НЕСОКРУШИ́МЫЙ *прил.* ныҡ(лы), ҡаҡшамаҫ(лыҡ), емерелмәҫ(лек); **несокруши́мая си́ла** ҡаҡшамаҫ көс; **несокруши́мая во́ля** ныҡ ихтыяр.

НЕСО́ЛОНО *нареч.*: **несо́лоно хлеба́вши** *прост.* һемәйеп, өмөтө бушҡа сығып.

НЕСОМНЕ́ННЫЙ *прил.* шикһеҙ, һис шикһеҙ, ап-асыҡ.

НЕСООБРА́ЗНЫЙ *прил.* **1.** (*противоречащий чему-л.*) ярашһыҙ, тура (*йәки* тап) килмәй торған, ҡаршы килә торған; **2.** (*нелепый*) аҡылға һыймаҫлыҡ, мәғәнәһеҙ; **несообра́зный вопро́с** мәғәнәһеҙ һорау.

НЕСООТВЕ́ТСТВИЕ *с.* тура килмәү(лек).

НЕСОРАЗМЕ́РНОСТЬ *ж.* килешһеҙлек, үлсәүҙәшһеҙлек, бер-береһенә тура килмәү, килешһеҙ булыу.

НЕСОРАЗМЕ́РНЫЙ *прил.* килешһеҙ, үлсәүҙәшһеҙ, бер-береһенә тура килмәй торған.

НЕСОСТОЯ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* **1.** (*необеспеченность*) дәүләтһеҙ (*йәки* мал-мөлкәтһеҙ, хәлһеҙ) булыу; **2.** (*должника*) түләй алмау; **3.** *перен.* (*необоснованность*) нигеҙһеҙлек; **несостоя́тельность до́водов** дәлилдәрҙең нигеҙһеҙлеге.

НЕСОСТОЯ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* **1.** (*небогатый, необеспеченный*) дәүләтһеҙ, мал-мөлкәтһеҙ, хәлһеҙ; **несостоя́тельные лю́ди** хәлһеҙ кешеләр; **2.** түләй алмаған (*йәки* алмай торған); **несостоя́тельный должни́к** бурысын түләй алмаған кеше; **3.** *перен.* (*необоснованный*) нигеҙһеҙ, төпһөҙ; **несостоя́тельная тео́рия** нигеҙһеҙ теория.

НЕСПЕ́ЛЫЙ *прил.* өлгөрмәгән, бешмәгән; **неспе́лые я́блоки** өлгөрмәгән алмалар.

НЕСПЕ́ШНЫЙ *прил.* ҡабалан (*йәки* ашығыс) булмаған; **неспе́шная рабо́та** ҡабалан булмаған эш.

НЕСПОКО́ЙНО *нареч.* **1.** тыныcһыҙ, тынғыһыҙ; **2.** *в знач. сказ. безл.* тыныс түгел; **у меня́ на се́рдце неспоко́йно** йөрәгем тыныс түгел.

НЕСПОКО́ЙНЫЙ *прил.* тыныcһыҙ, тынғыһыҙ.

НЕСПОСО́БНОСТЬ *ж.* һәләтһеҙлек, булдыҡһыҙлыҡ.

НЕСПОСО́БНЫЙ *прил.* һәләтһеҙ, булдыҡһыҙ, былҡым, бешәлкәһеҙ.

НЕСПРАВЕДЛИ́ВОСТЬ *ж.* **1.** (*неправильность*) яңылышлыҡ, дөрөҫ булмау (*йәки* түгеллек); **2.** (*поступка*) ғәҙелһеҙлек; дөрөҫ булмағанлыҡ.

НЕСПРАВЕДЛИ́ВЫЙ *прил.* **1.** ғәҙел булмаған; **несправедли́вый челове́к** ғәҙел булмаған кеше; **несправедли́вый пригово́р** ғәҙел булмаған хөкөм; **2.** (*неправильный*) яңылыш, дөрөҫ булмаған; **несправедли́вое мне́ние** яңылыш фекер.

НЕСПРОСТА́ *нареч. разг.* юҡҡа ғына =ма (=мә), топ-томалға =ма (=мә); **неспроста́ он э́то сказа́л** ул быны юҡҡа ғына әйтмәгән.

НЕСРАВНЕ́ННЫЙ *прил.* сағыштырғыһыҙ, уғата һәйбәт, бик яҡшы; **несравне́нный го́лос** уғата һәйбәт тауыш.

НЕСРАВНИ́МЫЙ *прил.* 1. (*очень хороший*) бик яҡшы, уғата һәйбәт, гүзәл; 2. (*непохожий*) сағыштырғыһыҙ, тиңләштереп булмай торған, бөтөнләй оҡшамаған; **несравни́мые величи́ны** *мат.* сағыштырғыһыҙ дәүмәлдәр.

НЕСТЕРПИ́МЫЙ *прил.* түҙәлмәҫлек, сыҙамаҫлыҡ, түҙеп (*йәки* сыҙап) торғоһоҙ; **нестерпи́мая боль** түҙәлмәҫлек ауыртыу.

НЕСТИ́ *несов.* 1. *кого-что* алып барыу (*йәки* килеү), (күтәреп) илтеү; **нести́ чемода́н** сумаҙан алып барыу; 2. *что* күреү, осрау, юлығыу; тартылыу; **нести́ поте́ри** юғалтыуҙарға осрау; **нести́ наказа́ние** язаға тартылыу; **нести́ убы́тки** зарар күреү; 3. *кого-что* (*мчать*) шәп алып барыу, елдереп (*йәки* ҡыуалап) алып барыу; **ве́тер несёт ту́чи** ел болоттарҙы ҡыуалап алып бара; 4. *что* (*выполнять*) үтәү, башҡарыу; тороу; **нести́ карау́л** ҡарауылда тороу; **нести́ обя́занности заве́дующего** мөдир вазифаһын үтәү; 5. *что* (*влечь за собой*) килтереү, алып килеү; **о́сень несёт дожди́** көҙ ямғырҙар алып килә; 6. *безл. чем* килеү, сығыу, аңҡыу; **нести́ тепло́м** йылы килеү; 7. *что, разг.* һөйләү; **нести́ небыли́цы** юҡ-бар һөйләү; 8. *что* (*класть яйца*) һалыу; **ку́ры несу́т я́йца** тауыҡтар йомортҡа һала.

НЕСТИ́СЬ *несов.* 1. (*мчаться*) шәп барыу (*йәки* ағылыу), югереү, елеү; **ту́чи несли́сь по не́бу** күктә болоттар ағылды; 2. (*распространяться, раздаваться*) ишетелеү, таралыу; **несу́тся пе́сни** йырҙар ишетелә; 3. (*о птицах*) йомортҡа һалыу; 4. (*быстро проходить — о времени*) үтеү, уҙыу.

НЕСТО́ЙКИЙ *прил.* тотороҡһоҙ; оҙаҡҡа бармай торған; **несто́йкий за́пах** оҙаҡҡа бармай торған еҫ.

НЕСТРОЕВИ́К *м. воен.* нестроевик (*строевой булмаған ғәскәри частәрҙә хеҙмәт итеүсе*).

НЕСТРОЕВО́Й I *прил. воен.* 1. строевой булмаған, стройҙан тыш; 2. *в знач. сущ. м. разг.* нестроевой.

НЕСТРОЕВО́Й II *прил.* (*о лесе*) төҙөлөшкә яраҡһыҙ, төҙөү эшенә тотолмай торған.

НЕСТРО́ЙНЫЙ *прил.* 1. килбәтһеҙ; **нестро́йная фигу́ра** килбәтһеҙ һын; 2. (*беспорядочно расположенный*) тәртипһеҙ; **нестро́йные ряды́** тәртипһеҙ сафтар; 3. (*несогласованный*) аһәңһеҙ, рәтһеҙ; **нестро́йное пе́ние** рәтһеҙ йырлау.

НЕСУДИ́МОСТЬ *ж. юр.* судҡа тартылмағанлыҡ, хөкөм ителмәгәнлек.

НЕСУРА́ЗНОСТЬ *ж. разг.* 1. (*нелепость*) мәғәнәһеҙлек, тупаҫлыҡ; 2. (*нескладность*) килбәтһеҙлек, килбәтһеҙ булыу, килешһеҙ булыу.

НЕСУРА́ЗНЫЙ *прил. разг.* 1. (*нелепый*) мәғәнәһеҙ, тупаҫ; 2. (*нескладный, неуклюжий*) килбәтһеҙ, тупаҫ.

НЕСУСВЕ́ТНЫЙ *прил. разг.* 1. (*невообразимый*) аҡылға һыймаҫлыҡ, мәғәнәһеҙ, күҙ алдына килтергеһеҙ; 2. (*очень сильный*) бик көслө; **несусве́тная боль** көслө ауыртыу.

НЕСУ́ШКА *ж. с.-х.* (*о курице, утке и т. п.*) һалған тауыҡ (*йәки* өйрәк).

НЕСУЩЕ́СТВЕННЫЙ *прил.* әһәмиәтһеҙ, мөһим булмаған.

НЕСХО́ДНЫЙ *прил.* оҡшамаған, оҡшаш булмаған (*йәки* түгел); ◇ **несхо́дная цена́** ҡыйбат баһа, килешеп булмай торған баһа.

НЕСЧАСТЛИ́ВЕЦ *м. разг.* бәхетһеҙ кеше.

НЕСЧАСТЛИ́ВЫЙ *прил.* 1. бәхетһеҙ; **несчастли́вый челове́к** бәхетһеҙ кеше; 2. (*неудачный*) уңмаған; **несчастли́вый день** уңмаған көн.

НЕСЧА́СТНЫЙ *прил.* 1. бәхетһеҙ; **несча́стная жизнь** бәхетһеҙ тормош; **несча́стный слу́чай** бәхетһеҙ ваҡиға; 2. моңһоу, ҡайғылы; **несча́стный вид** ҡайғылы төҫ; 3. (*злополучный, злосчастный*) уңмаған; **несча́стный день** уңмаған көн.

НЕСЧА́СТЬЕ *с.* 1. бәхетһеҙлек, ҡайғы-хәсрәт; 2. (*несчастный случай*) ҡаза, бәлә-ҡаза; ◇ **к несча́стью** *в знач. вводн. сл.* бәхетһеҙлеккә ҡаршы.

НЕСЧЁТНЫЙ *прил.* һанһыҙ, иҫәпһеҙ күп; **несчётные си́лы** һанһыҙ көстәр.

НЕСЪЕДО́БНЫЙ *прил.* ашарға яраҡһыҙ, ашамай торған.

НЕСЫ́ТНЫЙ *прил.* туҡлыҡһыҙ.

НЕТ 1. *в знач. сказ. безл.* юҡ; **у меня́ нет вре́мени** минең ваҡытым юҡ; 2. *частица отриц.* юҡ; **нет, я не согла́сен** юҡ, мин риза түгел; ◇ **на нет и суда́ нет** *погов. соотв.* юҡтың яуабы юҡ; **не́т- не́т да и...** юҡ тигәндә лә, һирәк-мирәк булһа ла; **нет и нет, нет да нет** юҡ та юҡ; **нет как нет** юҡтыҡ юҡ; **нет (того́) что́бы** *с неопр.* ⁼уҙы (⁼үҙе) белмәй, ⁼у (⁼ү) урынына; **свести́ на не́т** юҡҡа сығарыу; **сойти́ на не́т** 1) (*исчезнуть совсем*) юҡ булыу; 2) (*утратить всякое значение*) юҡҡа сығыу.

НЕТАКТИ́ЧНОСТЬ *ж.* әҙәпһеҙлек, торпайлыҡ.

НЕТАКТИ́ЧНЫЙ *прил.* әҙәпһеҙ, торпай, ипһеҙ; **нетакти́чный челове́к** торпай кеше.

НЕТАЛА́НТЛИВЫЙ *прил.* талантһыҙ; **немета́нтливый писа́тель** талантһыҙ яҙыусы; **нетала́нтливая кни́га** талантһыҙ яҙылған китап.

НЕТВЁРДЫЙ *прил.* 1. йомшаҡ; **нетвёрдая по́чва** йомшаҡ тупраҡ; 2. (*неуверенный*) батыр булмаған, ҡыйыуһыҙ, тәнтерәкләгән; **нетвёрдая похо́дка** тәнтерәкләп атлау; 3. (*о знаниях*) шәп булмаған (*йәки* түгел).

НЕТЕРПЕЛИ́ВЫЙ *прил.* түҙемһеҙ, сыҙамһыҙ, сабырһыҙ, тәҡәтһеҙ; **нетерпели́вый челове́к** сабырһыҙ кеше; **нетерпели́вое ожида́ние** түҙемһеҙ көтөү.

НЕТЕРПЕ́НИЕ *с.* түҙемһеҙлек, сабырһыҙлыҡ, тәҡәтһеҙлек; **ждать с нетерпе́нием** түҙемһеҙлек менән көтөү; **прояви́ть нетерпе́ние** түҙмәү.

НЕТЕРПИ́МОСТЬ *ж.* 1. (*недопустимость*) түҙеп тормаҫлыҡ булыу; 2. (*нетерпимое отношение*) түҙмәү(лек), сыҙамау(лыҡ).

НЕТЕРПИ́МЫЙ *прил.* 1. (*недопустимый*) түҙгеһеҙ, түҙеп (*йәки* сыҙап) торғоһоҙ,

тҙмәҫлек, сыҙамаҫлыҡ, тҙә (*йәки* сыҙай) алмаҫлыҡ; түҙеп (*йәки* сыҙап) булмаған; **нетерпи́мое положе́ние** түҙеп торғоһоҙ хәл; 2. (*лишённый терпимости*) түҙеп (*йәки* сыҙап) тора алмай торған; яратмай торған; **он нетерпи́м к чужо́му успе́ху** ул икенсе кешеләрҙең уңышҡа ирешеүҙәрен яратмай.

НЕТЛЕ́ННЫЙ *прил.* (*вечный*) *книжн.* мәңгелек, мәңге онотолмаҫ.

НЕТОПЫ́РЬ *м. зоол.* ваҡ ярғанат.

НЕТОРОПЛИ́ВЫЙ *прил.* быжмыр, мыштыр, яй, һалмаҡ, ашыҡмаҫ; **нетороплива́я похо́дка** һалмаҡ атлау; **нетороплива́я речь** яй телмәр.

НЕТО́ЧНОСТЬ *ж.* 1. дөрөҫ булмау (*йәки* түгеллек); **нето́чность подсчётов** иҫәпләүҙәрҙең дөрөҫ булмауы; 2. (*ошибка*) хаталыҡ, яңылышлыҡ; **в рабо́те име́ются нето́чности** эштә яңылышлыҡтар бар.

НЕТО́ЧНЫЙ *прил.* 1. дөрөҫ булмаған (*йәки* түгел); **нето́чные подсчёты** дөрөҫ булмаған иҫәпләүҙәр; 2. (*допускающий неточность, ошибку*) хата, яңылыш.

НЕТРЕ́БОВАТЕЛЬНОСТЬ *ж.* 1. талапһыҙлыҡ, талап итмәүлек, талапсан түгеллек, талап итмәү; **нетре́бовательность к себе́** үҙ-үҙеңә талапсан булмау; 2. (*неприхотливость*) талымһыҙлыҡ.

НЕТРЕ́БОВАТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. талапсан булмаған, талап итмәй торған, талапһыҙ; **нетре́бовательный учи́тель** талапһыҙ уҡытыусы; 2. (*неприхотливый*) талымһыҙ.

НЕТРЕ́ЗВЫЙ *прил.* иҫерек; **в нетре́звом ви́де** иҫерек көйө(нсә).

НЕТРО́НУТЫЙ *прил.* тейелмәгән, бөтөн, ҡул теймәгән.

НЕТРУ́ДНЫЙ *прил.* еңел, анһат.

НЕТРУДОВО́Й *прил.* 1. эшләмәй торған, эшләмәгән, ҡул көсө менән йәшәмәй торған; **нетрудово́е населе́ние** ҡул көсө менән йәшәмәй торған халыҡ; 2. эшләп табылмаған; ҡул көсө менән табылмаған; **нетрудово́й дохо́д** эшләп табылмаған килем.

НЕТРУДОСПОСО́БНОСТЬ *ж.* эшкә (*йәки* хеҙмәткә) яраҡһыҙлыҡ, эшкә (*йәки* хеҙмәткә) яраҡһыҙ булыу.

НЕТРУДОСПОСО́БНЫЙ *прил.* эшкә (*йәки* хеҙмәткә) яраҡһыҙ.

НЕТРУДЯ́ЩИЙСЯ *прил.* эшләмәй йәшәүсе, кеше иҫәбенә йәшәүсе.

НЕ́ТТО *неизм. прил. и нареч. ком.* нетто, саф ауырлыҡ (*тауарҙың, әйберҙең һауытынан башҡа ауырлығы*).

НЕУБЕДИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* ышандырғыһыҙлыҡ, ышандыра алмау(лыҡ), ышанырлыҡ булмау.

НЕУБЕДИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* ышандырғыһыҙ, ышандыра алмаҫлыҡ, ышандырырлыҡ булмаған; **неубеди́тельный до́вод** ышандырғыһыҙ дәлил.

НЕУВАЖЕ́НИЕ *с.* хөрмәтләмәү, ололамау, һанға һуҡмау, ихтирам итмәү.

НЕУВАЖИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* ғәфү итмәҫлек, дәлилһеҙ; **опозда́ть по неуважи́тельной причи́не** дәлилһеҙ сәбәп менән һуңлау.

НЕУВЕ́РЕННОСТЬ *ж.* икеләнеү(лек), баҙнатһыҙлыҡ, ҡыйыуһыҙлыҡ, ышанып етмәү(лек); **неуве́ренность в свои́х си́лах** үҙеңдең көсөңә ышанып етмәү.

НЕУВЕ́РЕННЫЙ *прил.* икеләнеүле; ышанып етмәгән (*йәки* етмәй торған); **неуве́ренный в себе́** үҙеңә ышанып етмәгән; **неуве́ренный отве́т** икеләнеүле яуап.

НЕУВЯДА́ЕМЫЙ, НЕУВЯДА́ЮЩИЙ *прил. книжн.* мәңгелек, мәңге онотолмаҫ, ғүмерлек; **неувяда́емая сла́ва** мәңгелек дан.

НЕУВЯ́ЗКА *ж. разг.* берҙәмһеҙлек, берҙәмлек булмау; **устрани́ть неувя́зки в рабо́те** эштәге берҙәмһеҙлекте бөтөрөү.

НЕУГАСИ́МЫЙ *прил. высок. прям. и перен.* һүнмәҫ, һүнмәй торған.

НЕУГОМО́ННЫЙ *прил. разг.* тынғыһыҙ, ҡумыр, тынмалыҡһыҙ; **неугомо́нный ребёнок** тынмалыҡһыҙ бала; **неугомо́нная молодёжь** тынғыһыҙ йәштәр.

НЕУДА́ЧА *ж.* уңышһыҙлыҡ.

НЕУДА́ЧЛИВЫЙ *прил.* эше уңмай торған.

НЕУДА́ЧНИК *м.* эше уңмай торған кеше.

НЕУДА́ЧНИЦА *женск. р. к* **неуда́чник.**

НЕУДА́ЧНЫЙ *прил.* 1. уңышһыҙ; **неуда́чная охо́та** уңышһыҙ һунар; 2. (*плохо получившийся*) уңышһыҙ, насар, насар сыҡҡан; **неуда́чный фотосни́мок** насар сыҡҡан фото.

НЕУДЕРЖИ́МЫЙ *прил.* тыйылғыһыҙ, тыйып булмай торған; тыйыла алмаҫлыҡ.

НЕУДО́БНЫЙ *прил.* 1. уңайһыҙ, яйһыҙ, йәпһеҙ, ҡулайһыҙ, ипһеҙ; **неудо́бное кре́сло** уңайһыҙ кресло; **неудо́бная по́за** йәпһеҙ торош; 2. *перен.* уңайһыҙ, ҡыйын; **поста́вить в неудо́бное положе́ние** уңайһыҙ хәлгә ҡуйыу.

НЕУДОБОВАРИ́МЫЙ *прил.* 1. һеңешһеҙ, ауыр һеңә торған; **неудобовари́мая пи́ща** һеңешһеҙ аш; 2. *перен. ирон.* аңлауы ҡыйын булған, аңлайышһыҙ.

НЕУДОБОПРОИЗНОСИ́МЫЙ *прил.* 1. (*трудный для произношения*) әйтеүе ҡыйын булған, ҡыйын әйтелешле; 2. (*неприличный*) әҙәпһеҙ.

НЕУДО́БСТВО *с.* уңайһыҙлыҡ, яйһыҙлыҡ.

НЕУДОВЛЕТВОРЁННОСТЬ *ж.* ҡәнәғәтләнмәгәнлек, ҡанмағанлыҡ.

НЕУДОВЛЕТВОРЁННЫЙ *прил.* ҡәнәғәтләнмәгән, ҡанмаған; ҡәнәғәтләндерелмәгән; **неудовлетворённое любопы́тство** ҡәнәғәтләндерелмәгән ҡыҙыҡһыныу.

НЕУДОВЛЕТВОРИ́ТЕЛЬНО *нареч.* 1. ҡәнәғәтләнерлек =мау (=мәү), насар; **неудовлетвори́тельно вы́полнить поруче́ние** тапшырылған эште ҡәнәғәтләнерлек үтәмәү; 2. *в знач. сущ. с. нескл. уст.* (*отметка*) насар билдәһе.

НЕУДОВЛЕТВОРИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* ҡәнәғәтләнерлек булмаған (*йәки* түгел); **неудовлетвори́тельная рабо́та** ҡәнәғәтләнерлек булмаған эш.

НЕУДОВО́ЛЬСТВИЕ *с.* ризаһыҙлыҡ; **вы́разить своё неудово́льствие** үҙеңдең ризаһыҙлығыңды белдереү.

НЕУЖЕ́ЛИ *частица вопр.* ⁼мы (⁼ме, ⁼мо, ⁼мө) ни, ⁼маҫмы (⁼мәҫме) икән (ни); ысынмы, шулаймы; **неуже́ли он согласи́лся?** ул риза булдымы ни?; **неуже́ли он не придёт?** ул килмәҫме икән ни?

НЕУЖИ́ВЧИВОСТЬ *ж.* һыйышмау(лыҡ), тынышмау(лыҡ), һыйыша (*йәки* тыныша) алмау.

НЕУЖИ́ВЧИВЫЙ *прил.* һыйышмаусан, һыйышмай торған, тынышмаусан; **неужи́вчивый челове́к** тынышмаусан кеше; **неужи́вчивый хара́ктер** һыйышмаусан холҡ.

НЕУЗНАВА́ЕМОСТЬ *ж.*: **измени́ться до неузнава́емости** танымаҫлыҡ булып үҙгәреү.

НЕУЗНАВА́ЕМЫЙ *прил.* танығыһыҙ, танымаҫлыҡ; **го́род стал неузнава́ем** ҡала танығыһыҙ булып киткән.

НЕУКЛО́ННЫЙ *прил.* ныҡ, тайпылышһыҙ, тайшаныуһыҙ.

НЕУКЛЮ́ЖИЙ *прил.* **1.** (*неповоротливый*) ибәтәйһеҙ, ҡулапаш, һынһыҙ; **2.** (*о предметах*) килбәтһеҙ, әшәүәтһеҙ, рәтһеҙ; **3.** (*о движениях, походке и т. п.*) лупыш, шөкәтһеҙ, һумалтыр.

НЕУКОСНИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил. книжн.* һүҙһеҙ, ҡаршылыҡһыҙ, мотлаҡ.

НЕУКРОТИ́МЫЙ *прил.* ҡулға әйәләштереп (*йәки* өйрәтеп) булмаған, ыҡҡа килтереп булмаған; ҡулға эйәләтеп (*йәки* өйрәтеп) булмай торған; тыйғыһыҙ; ҡоторонҡо; ярһыулы; **неукроти́мая ло́шадь** өйрәтеп булмаған ат; **неукроти́мый гнев** ярһыулы асыу.

НЕУЛОВИ́МЫЙ *прил.* **1.** тоттормай (*йәки* тотоп булмай) торған; **неулови́мый кузне́чик** тоттормай торған сиңерткә; **2.** (*еле заметный*) күҙгә салынмаҫлыҡ, һиҙелер-һиҙелмәҫ; күренер-күренмәҫ, ишетелер-ишетелмәҫ; тотоп алғыһыҙ; **неулови́мое движе́ние** һиҙелер-һиҙелмәҫ хәрәкәт.

НЕУМЕ́ЛЫЙ *прил.* ҡулапаш; белдекһеҙ; таҫылһыҙ; һәләтһеҙ; **неуме́лое движе́ние** ҡулапаш хәрәкәт; **неуме́лые ру́ки** һәләтһеҙ ҡулдар.

НЕУМЕ́НИЕ *с.* (эшләй) белмәү; **по неуме́нию** эшләй белмәгәнлектән.

НЕУМЕ́РЕННОСТЬ *ж.* саманан тыш булыу; сама белмәү.

НЕУМЕ́РЕННЫЙ *прил.* саманан (*йәки* сиктән) тыш; сама белмәүсе, самаһыҙ; **неуме́ренная стро́гость** саманан тыш ҡатылыҡ.

НЕУМЕ́СТНОСТЬ *ж.* урынһыҙлыҡ.

НЕУМЕ́СТНЫЙ *прил.* урынһыҙ; **неуме́стный вопро́с** урынһыҙ һорау.

НЕУ́МНЫЙ *прил.* аҡылһыҙ; **неу́мный челове́к** аҡылһыҙ кеше; **неу́мное реше́ние** аҡылһыҙ ҡарар.

НЕУМОЛИ́МЫЙ *прил.* **1.** (*непреклонный*) ыҡҡа килмәй торған, инәлеп күндереп булмай торған; инәлеүгә (*йәки* ялбарыуға, үтенеүгә) бармай торған; **2.** (*выражающий непреклонность, твёрдость*) ҡаҡшамаҫ, ныҡ, ҡаты; **3.** *перен.* боҙолмаҫ, үҙгәртеп булмай торған; боҙолмай торған; **неумоли́мый пригово́р** үҙгәртеп булмай торған хөкөм.

НЕУМОЛКА́ЕМЫЙ, НЕУМО́ЛЧНЫЙ *прил. см.* **несмолка́емый.**

НЕУМЫШЛЕННЫЙ *прил.* яман ниәт менән эшләнмәгән, боҙоҡлоҡ уйлап эшләнмәгән, ихтыярһыҙ эшләнгән.

НЕУПЛА́ТА *ж.* түләмәү, түләнмәү.

НЕУПОТРЕБИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* ҡулланылмай торған; **неупотреби́тельное сло́во** ҡулланылмай торған һүҙ.

НЕУРАВНОВЕ́ШЕННОСТЬ *ж.* тотанаҡһыҙлыҡ.

НЕУРАВНОВЕ́ШЕННЫЙ *прил.* тотанаҡһыҙ; **неуравнове́шенный челове́к** тотанаҡһыҙ кеше.

НЕУРОЖА́Й *м.* уңыш булмау, уңыш насар булыу, иген уңмау.

НЕУРОЖА́ЙНЫЙ *прил.* уңыш булмаған, уңыш насар булған, иген уңмаған; **неурожа́йный год** иген уңмаған йыл.

НЕУРО́ЧНЫЙ *прил.*: **рабо́тать в неуро́чное вре́мя** билдәләнгән ваҡыттан тыш эшләү; **прийти́ в неуро́чное вре́мя** ваҡытһыҙ килеү.

НЕУРЯ́ДИЦА *ж. разг.* **1.** (*беспорядок*) тәртипһеҙлек; **2.** (*ссора*) тынышмаусылыҡ, ығы-зығы, орош-талаш.

НЕУСИ́ДЧИВЫЙ *прил.* сыҙамһыҙ, түҙемһеҙ, ултырымһыҙ, оҙаҡ ултырып эшләмәүсән; йөрөмтәл.

НЕУСПЕВА́ЕМОСТЬ *ж.* өлгәшмәү(лек).

НЕУСПЕВА́ЮЩИЙ *прил.* **1.** өлгәшмәй торған, өлгәшмәүсе; **2.** *в знач. сущ.* **неуспева́ющий** *м.*, **неуспева́ющая** *ж.* өлгәшмәүсе.

НЕУСПЕ́Х *м.* уңышһыҙлыҡ.

НЕУСТА́ННЫЙ *прил.* даими, арымай-талмай.

НЕУСТО́ЙКА *ж.* неустойка (*йөкләмәне үтәмәгән өсөн түләнә торған штраф*).

НЕУСТО́ЙЧИВОСТЬ *ж.* **1.** үҙгәреүсәнлек, аунаҡлыҡ, аунаҡлап тороу; **неусто́йчивость положе́ния** хәлдең үҙгәреүсәнлеге; **2.** *перен.* аумаҡайлыҡ; **мора́льная неусто́йчивость** мораль аумаҡайлыҡ.

НЕУСТО́ЙЧИВЫЙ *прил.* **1.** аушандаҡ, аунаҡ; **неусто́йчивый стул** аушандаҡ ултырғыс; **2.** *перен.* аумаҡай; **неусто́йчивый хара́ктер** аумаҡай характер; **3.** (*часто меняющийся*) үҙгәреүсән; **неусто́йчивая пого́да** үҙгәреүсән һауа.

НЕУСТРАНИ́МЫЙ *прил.* бөтөргөһөҙ, бөтөрмәҫлек, бөтөрөп булмай торған; ҡотолғоһоҙ; **нет неустрани́мых препя́тствий** ҡотолғоһоҙ ҡаршылыҡтар юҡ.

НЕУСТРАШИ́МОСТЬ *ж.* айбарлылыҡ, ҡурҡмаулыҡ.

НЕУСТРАШИ́МЫЙ *прил.* айбарлы, ҡыйыу, ҡурҡыуҙы белмәй торған, ҡурҡыуһыҙ.

НЕУСТРО́ЕННОСТЬ *ж.* рәткә (*йәки* тәртипкә) һалынмау.

НЕУСТРО́ЕННЫЙ *прил.* **1.** рәтләнмәгән, рәткә (*йәки* тәртипкә) һалынмаған; **неустро́енный быт** рәтләнмәгән көнкүреш; **неустро́енная жизнь** рәткә һалынмаған тормош; **2.** (*о человеке*) тормош ҡормаған, урынлашмаған.

НЕУСТРО́ЙСТВО *с.* тәртипкә һалынмағанлыҡ, тәртипкә (*йәки* рәткә) һалынмау.

НЕУСТУ́ПЧИВОСТЬ *ж.* еңмешлек, һүҙенән кире ҡайтмау(лыҡ); һүҙен бирмәү(лек).

НЕУСТУ́ПЧИВЫЙ *прил.* еңмеш, һүҙенән кире ҡайтмай торған; һүҙен бирмәүсән; **неусту́пчивый челове́к** һүҙенән кире ҡайтмай торған кеше.

НЕУСЫ́ПНЫЙ *прил.* бер туҡтауһыҙ; **неусы́пный надзо́р** бер туҡтауһыҙ күҙәтеү.

НЕУТЕШИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* йыуанысһыҙ, күңелһеҙ.

НЕУТЕ́ШНЫЙ *прил.* йыуатҡыһыҙ, йыуатып булмаҫлыҡ.

НЕУТОЛИ́МЫЙ *прил.* 1. ҡанмаҫлыҡ, ҡандыра алмаҫлыҡ, бик ныҡ, баҫып булмай торған; **неутоли́мая жа́жда** бик ныҡ һыуһау; 2. *перен.* бик көслө, ғәҙәттән тыш; **неутоли́мая жа́жда зна́ний** белемгә ғәҙәттән тыш һыуһау.

НЕУТОМИ́МЫЙ *прил.* арыуһыҙ, арымай-талмай торған; арыу-талыуҙы белмәй торған; **неутоми́мый путеше́ственник** арыу-талыуҙы белмәй торған сәйәхәтсе.

НЕ́УЧ *м. разг.* наҙан, туң.

НЕУЧТИ́ВОСТЬ *ж.* әҙәпһеҙлек, ихтирамһыҙлыҡ.

НЕУЧТИ́ВЫЙ *прил.* ихтирамһыҙ; **неучти́вое обраще́ние** ихтирамһыҙ мөғәмәлә.

НЕУЮ́ТНЫЙ *прил.* уңайһыҙ, яйһыҙ, ипһеҙ, ыҡсымһыҙ, йыйнаҡһыҙ, ҡотһоҙ.

НЕУЯЗВИ́МОСТЬ *ж.* 1. түҙемлелек, һүҙ күтәреүсәнлек; **неуязви́мость хара́ктера** характерҙең түҙемлелеге; 2. (*безупречность*) ныҡлыҡ, бәйләнә алмаҫлыҡ булыу; тел тейҙергеһеҙлек.

НЕУЯЗВИ́МЫЙ *прил.* 1. (*такой, которого трудно уязвить*) түҙемле; 2. (*безупречный*) ныҡ, бәйләнә алмаҫлыҡ, төплө, тел тейҙергеһеҙ; **неуязви́мое доказа́тельство** төплө дәлил.

НЕФРИ́Т I *м.* нефрит (*минерал*).

НЕФРИ́Т II *м. мед.* бөйөр шеше ауырыуы.

НЕФТЕ= *ҡушма һүҙҙәрҙең «нефть, нефтле» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **нефтегру́з** нефть тейәү; **нефтедобы́ча** нефть табыу; **нефтеперерабо́тка** нефть эшкәртеү.

НЕФТЕБА́ЗА *ж.* нефтебаза.

НЕФТЕДОБЫВА́ЮЩИЙ *прил.* нефть таба (*йәки* сығара) торған.

НЕФТЕНАЛИВНО́Й *прил.* нефть ташый торған, нефть; **нефтеналивно́е су́дно** нефть судноһы.

НЕФТЕНО́СНЫЙ *прил.* нефтле; **нефтено́сный пласт** нефтле ҡатлам.

НЕФТЕПЕРЕГО́ННЫЙ *прил.* нефть ҡыуа торған (*нефтте керәсингә, бензингә һ. б. айыра торған*); **нефтеперего́нный заво́д** нефть ҡыуа торған завод.

НЕФТЕПЕРЕРАБА́ТЫВАЮЩИЙ *прил.* нефть эшкәртә торған.

НЕФТЕПРОВО́Д *м.* нефть үткәргес (*йәки* ағыҙғыс); нефтепровод (*нефтте йәки нефть продукттарын насостар ярҙамында һурҙырып икенсе урынға ағыҙа торған торба юлы*).

НЕФТЕПРОДУ́КТЫ *мн.* (*ед.* **нефтепроду́кт** *м.*) нефть продукттары.

НЕФТЕПРО́МЫСЕЛ *м.* нефть промыслаһы.

НЕФТЕПРОМЫ́ШЛЕННОСТЬ *ж.* нефть промышленносе.

НЕФТЕПРОМЫ́ШЛЕННЫЙ *прил.*: **нефтепромы́шленный райо́н** нефть промышленносе районы.

НЕФТЕСКВА́ЖИНА *ж.* нефть скважинаһы.

НЕФТЕХРАНИ́ЛИЩЕ *с.* нефть һаҡлау ҡоролмаһы, нефтехранилище.

НЕФТЬ *ж.* нефть.

НЕФТЯ́НИК *м.* нефтсе (*рабочий*); нефть белгесе (*специалист по нефти*).

НЕФТЯНО́Й *прил.* нефть; нефть менән эшләй торған; **нефтяна́я промы́шленность** нефть промышленносе; **нефтяно́й исто́чник** нефть сығанағы; **нефтяно́й дви́гатель** нефть менән эшләй торған двигатель.

НЕХВА́ТКА *ж. разг.* ҡыҫанысл ыҡ, етмәү, етешмәү.

НЕХИ́ТРЫЙ *прил.* 1. (*о человеке*) хәйләһеҙ, бер ҡатлы; 2. *разг.* (*простой*) ябай, ҡатмарһыҙ, анһат, еңел; **нехи́трое устро́йство** ябай төҙөлөш.

НЕХОДОВО́Й *прил. разг.* үтемһеҙ, үтмәҫ; **неходово́й това́р** үтемһеҙ тауар.

НЕХОРО́ШИЙ *прил.* насар, яман, алама; **нехоро́ший челове́к** алама кеше; **нехоро́ший взгляд** яман ҡараш.

НЕ́ХОТЯ *нареч.* теләр-теләмәҫ, теләмәй(енсә); **не́хотя отвеча́ть на вопро́сы** һорауҙарға теләмәйенсә яуап биреү.

НЕЦЕЛЕСООБРА́ЗНОСТЬ *ж.* маҡсатҡа яуап бирмәү, маҡсатҡа ярашлы булмау, маҡсатҡа тура килмәү.

НЕЦЕЛЕСООБРА́ЗНЫЙ *прил.* маҡсатҡа яуап бирмәгән, маҡсатҡа ярашһыҙ, файҙаһыҙ; **нецелесообра́зная тра́та вре́мени** ваҡытты файҙаһыҙға әрәм итеү.

НЕЦЕНЗУ́РНЫЙ *прил.* (*неприличный*) әҙәпһеҙ, оятһыҙ, әшәке.

НЕЧА́ЯННЫЙ *прил.* 1. (*случайный, ненамеренный*) аңғармаҫтан, осраҡлы, абайламаҫтан, яңылыш; **нечаянный вы́стрел** аңғармаҫтан атып ебәреү; 2. (*неожиданный*) көтмәҫтән булған, көтмәгән, көтөлмәгән; **неча́янная встре́ча** көтөлмәгән осрашыу.

НЕ́ЧЕГО I *мест. отриц. с неопр.* бер нәмә лә юҡ, бер ни ҙә юҡ, бер нәмә лә (*йәки* ни ҙә) =ма (=мә); **мне бо́льше не́чего сказа́ть** мин башҡаса бер ни ҙә әйтә алмайым; ◇ **де́лать не́чего** *см.* **де́лать; не́чего сказа́ть** *см.* **сказа́ть; от не́чего де́лать** *см.* **де́лать.**

НЕ́ЧЕГО II *в знач. сказ. с неопр. разг.* 1. (*не следует*) ла (лә) юҡ, ла (лә) кәрәкмәй, ла (лә) ярамай; **об э́том и ду́мать не́чего** был турала уйларға ла ярамай; 2. (*незачем*) ярамай, кәрәге юҡ; =маҫ (=мәҫ) ине; **не́чего разгова́ривать** һөйләшеүҙең кәрәге юҡ.

НЕЧЕЛОВЕ́ЧЕСКИЙ *прил.* кеше көсөнән (*йәки* хәленән) килмәҫлек, кеше булдыра алмаҫлыҡ; саманан (*йәки* сиктән) тыш; **нечелове́ческие уси́лия** кеше булдыра алмаҫлыҡ тырышлыҡ.

НЕЧЕ́СТНОСТЬ *ж.* намыҫһыҙлыҡ, выжданһыҙлыҡ.

НЕЧЕ́СТНЫЙ *прил.* намыҫһыҙ, инабатһыҙ, хыянатлы; **нече́стный челове́к** ина-

батһыҙ кеше; **нечéстный постýпок** намыҫһыҙ эш.

НÉЧЕТ *м. разг.* таҡ (*йоптоң киреһе*); **чёт и нéчет** таҡмы, йопмо (*уйын*).

НЕЧЁТКИЙ *прил.* тоноҡ, бөләнгерт; танымаҫлыҡ; асыҡ итеп =мау (=мәү); **нечёткий пóчерк** танымаҫлыҡ почерк; **нечёткое произношéние** асыҡ итеп әйтмәү.

НЕЧЁТНЫЙ *прил.* таҡ; **нечётное числó** таҡ һан.

НЕЧИСТОПЛÓТНОСТЬ *ж.* 1. (*неопрятность*) шамтырлыҡ, бысраҡлыҡ, шалҡылыҡ, шаҡшылыҡ; 2. *перен.* (*нечестность*) намыҫһыҙлыҡ, выжданһыҙлыҡ, оятһыҙлыҡ.

НЕЧИСТОПЛÓТНЫЙ *прил.* 1. (*неопрятный*) шамтыр, бысраҡ, шалҡы; 2. *перен.* (*нечестный*) намыҫһыҙ, выжданһыҙ, оятһыҙ; **нечистоплóтные приёмы** оятһыҙ алымдар.

НЕЧИСТОТÁ *ж.* 1. бысраҡлыҡ; 2. *мн.* **нечистóты** йыуынтыҡ, ташландыҡ нәмәләр.

НЕЧИ́СТЫЙ *прил.* 1. (*грязный*) бысраҡ, керле; 2. (*мутный — о цвете*) саф булмаған (*йәки* түгел), таҙа булмаған; тоноҡ, асыҡ булмаған; 3. *перен.* (*нечестный*) алдаулы, алдауға (*йәки* хәйләгә) ҡоролған; 4. (*с примесью чего-л.*) ҡыйлы, сүпле; **нечи́стая рожь** ҡыйлы арыш; ◇ **нá руку нечи́ст** ҡулы тик тормай.

НЕЧЛЕНОРАЗДÉЛЬНЫЙ *прил.* аңлайышһыҙ; **нечленораздéльная речь** аңлайышһыҙ телмәр.

НÉЧТО *мест. неопр.* ниҙер, нимәлер, бер нәмә; **с ним случи́лось нéчто стрáнное** унын менән ғәжәп бер нәмә булып алды.

НЕЧУВСТВИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* һиҙмәү, тоймау, һиҙмәүсәнлек, тоймаусанлыҡ.

НЕЧУВСТВИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* һиҙмәүсән, тоймаусан, һиҙемһеҙ; **нечувстви́тельный человéк** һиҙемһеҙ кеше.

НЕШИРÓКИЙ *прил.* киң булмаған, шаҡтай тар.

НЕЩÁДНЫЙ *прил.* аяуһыҙ, рәхимһеҙ; **нещáдный зной** аяуһыҙ томра; **нещáдная месть** аяуһыҙ үс.

НЕЭКОНÓМНЫЙ *прил.* бәрәшән, һаҡлыҡһыҙ; **неэконóмная хозя́йка** бәрәшән хужа ҡатын; **неэконóмное расхóдование средств** аҡсаны һаҡлыҡһыҙ тотоу.

НЕЯ́ВКА *ж.* килмәү.

НЕЯ́СНО *нареч.* 1. асыҡ =мау (=мәү), асыҡ түгел; **нея́сно говори́ть** асыҡ һөйләмәү; 2. *в знач. сказ. безл.* асыҡ түгел; **нея́сно, что он дýмает** унын ни уйлағаны асыҡ түгел.

НЕЯ́СНОСТЬ *ж.* (*неопределённость*) аңлайышһыҙлыҡ, аныҡһыҙлыҡ, аныҡ (*йәки* аңлайышлы) булмау; **нея́сность слов** һүҙҙәрҙең аңыҡ булмауы.

НЕЯ́СНЫЙ *прил.* 1. асыҡ булмаған, асыҡ күренмәгән, тоноҡ; **нея́сные очертáния гор** асыҡ күренмәгән тау һыҙаттары; 2. (*неопределённый*) аңлайышһыҙ; **нея́сная мысль** аңлайышһыҙ фекер.

НИ I 1. *частица усил.* (*в отрицательных предложениях*) да (дә, ҙа, ҙә, ла, лә, та, тә); генә (ғына) булмаһын; **по дорóге мне не встрéтился ни оди́н человéк** юлда миңә бер кеше лә осраманы; 2. *частица усил.* =ма (=мә), ғына (генә, ҡына, кенә) =һа ла, ғына (генә, ҡына, кенә) =һын (=һен); да (дә, ла, лә); **во чтó бы то ни стáло** нисек кенә булһа ла; **ктó бы ни́ был** кем генә булмаһын; 3. *союз* (*при присоединении однородных членов предложения*) да (дә, та, тә); **ни встать, ни сесть** тороп та ултырып та булмай; ◇ **ни-ни́** юҡ, юҡ; **ни с мéста!** урыныңдан ҡуҙғалма!; **ни шáгу дáльше** бер аҙым да ары атламаҫҡа.

-НИБУДЬ *частица* да (дә, ҙа, ҙә, ла, лә, та, тә) булһа, ...булһа ла; **ктó-нибудь** кем дә булһа, кем булһа ла; **чтó-нибудь** ни ҙә булһа, ней булһа ла; нәмә лә булһа, нәмә булһа ла; **когдá-нибудь** ҡасан да булһа, ҡасан булһа ла, берәй ваҡыт; **гдé-нибудь** ҡайҙа булһа ла, ҡайҙа тура килһә, шунда; **кудá-нибудь** ҡайҙа булһа ла, берәй ергә; **откýда-нибудь** ҡайҙан булһа ла.

НИ́ВА *ж.* 1. баҫыу, ҡыр; **колхóзные ни́вы** колхоз баҫыуҙары; 2. *перен.* өлкә; **труди́ться на ни́ве просвещéния** мәғариф өлкәһендә хеҙмәт итеү.

НИВЕЛИ́Р *м. геод.* нивелир (*ер өҫтөндәге урындарҙың сағыштырма бейеклектәрен билдәләү приборы*).

НИВЕЛИ́РОВАНИЕ *с. см.* **нивели́ровать** 1.

НИВЕЛИ́РОВАТЬ *сов. и несов.* 1. *что, геод.* нивелирләү; 2. *кого-что, перен.* (*уравнять*) тигеҙләү, юйыу, (*ике араләғы айырманы*) бөтөрөү; **нивели́ровать осóбенности** айырымлыҡтарҙы тигеҙләү.

НИВЕЛИРÓВКА *ж. см.* **нивели́ровать** 1.

НИВЕЛИРÓВЩИК *м.* нивелировщик, нивелирләү белгесе.

НИВХИ *мн.* нивхтар (*Амур йылғаһының түбән ағымында һәм Сахалиндә йәшәүсе халыҡ*).

НИГДÉ *нареч.* бер ҡайҙа ла, бер ерҙә лә, бер урында ла, һис ҡайҙа; **нигдé его́ нет** ул бер ерҙә лә юҡ.

НИГИЛИ́ЗМ *м.* нигилизм (1. *19 быуаттың 60-сы йылдарында Россияла дворян ғөрөф-ғәҙәттәренә ҡырҡа ҡаршы сығыусы интеллигент-разночинецтәр юнәлеше*; 2. *бөтә нәмәне инкар итеү, дөйөм ҡабул ителгән нормаларҙы ҡабул итмәү*).

НИГИЛИ́СТ *м.* нигилист (*нигилизм яҡлы кеше*).

НИГИЛИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* нигилистик.

НИГРОЗИ́Н *м. хим.* нигрозин (*буяу*).

НИДЕРЛÁНДЕЦ *м.* нидерланд.

НИДЕРЛÁНДКА *ж.* нидерландка.

НИДЕРЛÁНДСКИЙ *прил.* нидерланд, Нидерланды; **нидерлáндское искýсство** нидерландтар сәнғәте.

НИДЕРЛÁНДЦЫ *мн.* нидерландтар.

НИ́ЖЕ 1. *сравнит. ст. от прил.* **ни́зкий** *и нареч.* **ни́зко** түбәнерәк, тәпәшерәк; 2. *нареч.* түбәнерәк, аҫтараҡ, түбәнгә(рәк), аҫҡа(раҡ); **смотри́ ни́же** түбәнгәрәк ҡара; 3. *предлог с род. п.* түбән; **пять грáдусов ни́же нуля́** нулдән биш градусҡа түбән; ◇ **ни́же вся́кой кри́тики** *см.* **кри́тика**.

НИЖЕПОДПИСÁВШИЙСЯ *прил. книжн.* түбәндә ҡул ҡуйған (*йәки* ҡуйыусы);

я, нижеподписа́вшийся, доверя́ю... мин, түбәндә ҡул ҡуйыусы... ышанып тапшырам.

НИЖЕСЛЕ́ДУЮЩИЙ *прил. книжн.* түбәндәге.

НИЖЕУПОМЯ́НУТЫЙ *прил. книжн.* түбәндә әйтелгән (*йәки* иҫкә алынған).

НИЖНЕ= *ҡушма һүҙҙәрҙең «түбәнге өлөшөндә, түбәнендә урынлашҡан» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **нижнево́лжский** Волганың түбәнендә урынлашҡан.

НИ́ЖНИЙ *прил.* 1. түбәнге, аҫҡы; **ни́жний эта́ж** аҫҡы ҡат; 2. эске; **ни́жнее бельё** эске бельё; ◇ **ни́жняя пала́та** *полит.* түбәнге палата.

нижу́, ни́жешь *и т. д. наст. вр. от* **низа́ть**.

НИЗ *м.* 1. (*нижняя часть*) түбән, аҫ; түбән (*йәки* аҫ) яҡ; 2. *мн.* **низы́** *разг.* иҙелеүсе синыфтар, түбәнге ҡатлам; 3. *мн.* **низы́** *муз.* түбән (*йәки* ҡалын) тауыштар, ноталар.

НИЗА́ТЬ *несов. что* (*епкә, тимер сыбыҡҡа һ. б.*) теҙеү; **низа́ть бу́сы** мәрйен теҙеү.

НИЗВЕРГА́ТЬ *несов. см.* **низве́ргнуть.**

НИЗВЕРГА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **низве́ргнуться;** 2. *книжн.* (*падать сверху*) өҫтән (*йәки* юғарынан) төшөү; 3. *страд. к* **низверга́ть.**

НИЗВЕ́РГНУТЬ *сов. книжн.* 1. *что* (*сбросить сверху*) төшөрөү, өҫтән ташлау (*йәки* тәгәрәтеп ебәреү); **низве́ргнуть ка́мни с горы́** тауҙан таштар тәгәрәтеп ебәреү; 2. *кого-что, перен.* (*свергнуть*) ҡолатыу, ҡолатып (*йәки* бәреп) төшөрөү; **низве́ргнуть царя́** батшаны ҡолатып төшөрөү.

НИЗВЕ́РГНУТЬСЯ *сов. книжн.* йығылып (*йәки* ҡолап, ауып) төшөү.

НИЗВЕРЖЕ́НИЕ *с. см.* **низве́ргнуть.**

НИЗИ́НА *ж.* уйпат (*йәки* уйһыу) ер; **село́ располо́жено в низи́не** ауыл уйпат ергә урынлашҡан.

НИ́ЗКИЙ *прил.* 1. (*невысокий*) тәбәнәк, ләпәк, тәпәшәк; 2. (*небольшой, незначительный*) түбән; **ни́зкая температу́ра** түбән температура; **ни́зкие це́ны** түбән хаҡ; 3. (*плохой по качеству*) түбән; **си́тец ни́зкого ка́чества** түбән сифатлы ситса; 4. *перен.* (*бесчестный*) алама, яман; **ни́зкий челове́к** алама кеше; 5. *муз.* ҡалын; **ни́зкий го́лос** ҡалын тауыш; ◇ **ни́зкий лоб** тар маңлай.

НИЗКО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «түбән, ҡыҫҡа, тар» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **низколо́бый** тар маңлайлы; **низкосо́ртный** түбән сортлы.

НИЗКОВО́ЛЬТНЫЙ *прил. эл.* түбән вольтле.

НИЗКООПЛА́ЧИВАЕМЫЙ *прил.* түбән хаҡ түләнә торған.

НИЗКОПОКЛО́ННИК *м.* ярамһаҡланыусы, ялағай, тәрилкә тотоусы.

НИЗКОПОКЛО́ННИЧАТЬ *несов. перед кем-чем* ярамһаҡланыу, ялағайланыу, тәрилкә тотоу, тубыҡланыу.

НИЗКОПОКЛО́НСТВО *с.* ярамһаҡлылыҡ, ялағайлыҡ, тәрилкә тотоу.

НИЗКОПРО́БНЫЙ *прил.* 1. (*о золоте, серебре*) түбән пробалы (*башҡа металдар ҡушылған*); 2. *перен. разг.* (*плохой*) насар сифатлы.

НИЗКОРО́СЛЫЙ *прил.* тәбәнәк, ҡыҫҡа буйлы, тарбаҡ, тәпәш, ҡарһаҡ; **низкоро́слое де́рево** тәпәш ағас.

НИЗКОСО́РТНЫЙ *прил.* түбән сортлы.

НИЗЛАГА́ТЬ *несов. см.* **низложи́ть.**

НИЗЛОЖЕ́НИЕ *с. см.* **низложи́ть.**

НИЗЛОЖИ́ТЬ *сов.* 1. *кого, книжн.* тәхеттән ҡолатыу, власть башынан төшөрөү; **низложи́ть короля́** королде тәхеттән ҡолатыу; 2. *что перен.* төшөрөү; **низложи́ть чей-либо авторите́т** берәйһенең абруйын төшөрөү.

НИ́ЗМЕННОСТЬ *ж. геогр.* уйһыулыҡ.

НИ́ЗМЕННЫЙ *прил.* 1. *геогр.* уйһыу, уйпат; **ни́зменная ме́стность** уйһыу ер; 2. *перен.* (*бесчестный, подлый*) әшәке, ҡәбәхәт, түбән; **ни́зменные побужде́ния** әшәке ниәттәр.

НИЗОВО́Й *прил.* 1. (*находящийся внизу*) түбәндән иҫкән, түбән ерҙәрҙә үҫкән (*йәки* үҫә торған); түбәндә булған; **низово́й ве́тер** түбәндән иҫкән ел; **низова́я трава́** түбән ерҙәрҙә үҫә торған үлән; 2. йылға тамағындағы, йылға тамағына урынлашҡан; **низовы́е города́** йылға тамағына урынлашҡан ҡалалар; 3. түбәнге; **низовы́е организа́ции** түбәнге ойошмалар.

НИЗО́ВЬЕ *с.* тамаҡ, түбән ағым, түбәнге яҡ.

НИ́ЗОМ *нареч.* аҫтан, түбәндән; **е́хать ни́зом** аҫтан барыу.

НИ́ЗОСТЬ *ж.* түбәнлек, әшәкелек, ҡәбәхәтлек.

НИЗРИ́НУТЬСЯ *сов. книжн.* (түбән) ташланыу; **низри́нуться со скалы́** ҡаянан ташланыу.

НИ́ЗШИЙ *прил.* 1. (*простейший*) иң ябай, түбән; **ни́зший тип живо́тных** хайуандарҙың түбән тибы; 2. (*младший*) иң бәләкәй, иң түбән; **ни́зшее зва́ние** иң түбән звание; 3. (*начальный*) башланғыс; **ни́зшее образова́ние** башланғыс белем.

НИКА́К *нареч.* нисек тә, һис тә, һис бер; **ника́к нельзя́** һис тә мөмкин түгел; ◇ **ника́к нет** *уст.* һис юҡ.

НИКАКО́Й *мест. отриц.* 1. (*какой бы то ни было*) ниндәй генә... булмаһын, бер ниндәй ҙә, һис бер, бер төрлө лә; **нет никако́го сомне́ния** бер ниндәй ҙә шик юҡ; 2. *разг.* (*вовсе не, совсем не*) бер (ниндәй) ҙә; **никако́й он мне не дя́дя** ул миңә бер ҙә ағай түгелсе; 3. *разг.* (*плохой*) эшкинмәгән; **шахмати́ст он никако́й** ул эшкинмәгән шахматист.

НИ́КЕЛЕВЫЙ *прил.* никель; **ни́келевый блеск** никель ялтырауығы; **ни́келевые инструме́нты** никель инструменттәр.

НИКЕЛИ́Н *м.* никелин (1. *мин. никелле ҡыҙыл колчедан*; 2. *тех. баҡыр, никель һәм марганец иретмәһе*).

НИКЕЛИРО́ВАННЫЙ *прил.* никелләнгән, никелле; **никелиро́ванная посу́да** никелле һауыт-һаба.

НИКЕЛИРОВА́ТЬ *сов. и несов. что* никелләү.

НИКЕЛИРО́ВКА *ж.* 1. *см.* **никелирова́ть; никелиро́вка дета́лей** деталдәрҙе никелләү; 2. (*слой никеля*) (*ялатылған, югертелгән*) никель; **никелиро́вка ча́йника потускне́ла** сәйгүндең никеле ҡарайған.

НИКЕЛИРО́ВОЧНЫЙ *прил.* никелләй торған, никелләү.

НИ́КЕЛЬ *м.* никель (*химик элемент, металл*).

НИ́КНУТЬ *несов.* һалыныу, һалпайыу, эйелеү; ятыу, йығылыу, ығыу; **трава́ ни́кнет** үлән ыға.

НИКОГДА́ *нареч.* бер ваҡытта ла, бер ҡасан да; ✧ **как никогда́** бер ваҡытта ла булмағанса.

НИКО́Й *мест. отриц.*: **нико́им о́бразом** бер нисек тә, бер нисек итеп тә.

НИКОТИ́Н *м.* никотин (*тәмәкеләге ағыулы матдә*).

НИКТО́ *мест. отриц.* берәү ҙә, бер кем дә, бер кеше лә, һис кем, һис берәү; **никто́ не зна́ет** бер кем дә белмәй.

НИКУДА́ *нареч.* бер ҡайҙа ла, бер ергә лә, һис ҡайҙа; бер нигә лә, бер нәмәгә лә, һис нигә; **никуда́ не годи́тся** бер нигә лә ярамай.

НИКЧЁМНЫЙ *прил. разг.* файҙаһыҙ, шалтан, кәрәкһеҙ; бер нигә лә ярамаған; **никчёмные разгово́ры** файҙаһыҙ (*йәки* кәрәкһеҙ) һүҙҙәр.

НИМ (*после предлогов*) *мест. личн. твор. п. ед. от* **он, оно́: за ним** уның артынан; унан һуң; **над ним** уның өҫтөндә; унан; **над ним смея́лись** унан көлдөләр; **пе́ред ним** уның алдында; унан алда; **под ним** уның аҫтында; **с ним** уның менән.

НИМА́ЛО *нареч.* һис тә, бер ҙә, аҙ ғына ла, саҡ ҡына ла; **одно́ друго́му нима́ло не меша́ет** береһе икенсеһенә һис тә ҡамасауламай.

НИ́МИ (*после предлогов*) *мест. личн. твор. п. мн. от* **они́: за ни́ми** улар артынан; уларҙан һуң; **над ни́ми** улар өҫтөнән; уларҙан; **пе́ред ни́ми** улар алдынан; уларҙан алда; **под ни́ми** улар аҫтында; **с ни́ми** улар менән.

НИ́МФА *ж.* нимфа (*грек мифологияһында тәбиғәттең төрлө көстәрен кәүҙәләндергән ҡатын ҡиәфәтендәге алла*).

НИО́БИЙ *м.* ниобий (*химик элемент, металл*).

НИОТКУ́ДА *нареч.* бер ҡайҙан да, бер ерҙән дә, һис ҡайҙан; **ниотку́да нет изве́стий** бер ҡайҙан да хәбәр юҡ.

НИПОЧЁМ *нареч. в знач. сказ. разг.* бер ни түгел; **ему́ моро́зы нипочём** уға һыуыҡ бер ни түгел.

НИ́ППЕЛЬ *м. тех.* ниппель (*трубопроводтар, шлангтар һ. б. тоташтыра торған металл көбәк*).

НИСКО́ЛЬКО *нареч.* бер ҙә, һис тә; **он ниско́лько не приба́вил в ве́се** ауырлығы бер ҙә артмаған.

НИСПАДА́ТЬ *несов. книжн.* (*об одежде, тканях*) һалынып төшөү (*кейем һ. б.*).

НИСПРОВЕРГА́ТЬ *несов. см.* **ниспрове́ргнуть.**

НИСПРОВЕ́РГНУТЬ *сов. кого-что, книжн.* 1. (*сбросить вниз*) түбән төшөрөү, ауҙарыу, ауҙарып төшөрөү; 2. *перен.* (*свергнуть*) (*власть һ. б.*) башынан төшөрөү, ҡолатыу.

НИСПРОВЕРЖЕ́НИЕ *с. см.* **ниспрове́ргнуть.**

НИСХОДЯ́ЩИЙ *прил.* түбәнәйә барыусы, олонан кесегә таба кәмеп барыусы; **нисходя́щее ударе́ние** *лингв.* түбәнәйә барыусы баҫым; ✧ **нисходя́щая ли́ния родства́** атанан балаһына, балаһынан балаһына һ. б.

НИТЕВИ́ДНЫЙ *прил.* ептәй, еп һымаҡ (*йәки* кеүек); ✧ **нитеви́дный пульс** *мед.* ҡан тамырының беленер-беленмәҫ тибеүе.

НИ́ТКА *ж.* 1. еп; **вдеть ни́тку в иго́лку** энә һаплау (*йәки* һабаҡлау); 2. (бер) теҙмә, еп; **ни́тка же́мчуга** еп ынйы; ✧ **бе́лыми ни́тками ши́то** аҡ еп менән тегелгән, ептең осо күренеп тора (*йәшерергә маташып та, оҫта йәшерә белмәү*); **обобра́ть до ни́тки** алдап алып бөтөрөү, йышыу; **промо́кнуть до ни́тки** лыс һыу булыу.

НИ́ТОЧКА *ж. уменьш. от* **ни́тка** *и* **нить;** ✧ **висе́ть на ни́точке** ҡыл өҫтөндә генә аҫылынып тороу; **по ни́точке разобра́ть** энәһенән ебенә тикшереү.

НИ́ТОЧНЫЙ *прил.* еп; **ни́точная фа́брика** еп фабрикаһы.

НИТРА́Т *м. хим.* нитрат (*азот кислотаһының тоҙо*).

НИТРОГЛИЦЕРИ́Н *м. мед., хим.* нитроглицерин (*глицерингә азот һәм көкөрт кислоталары ҡушып яһалған май һымаҡ шыйыҡса*).

НИТЧА́ТКА *ж.* 1. *бот.* еп ылымыҡ; 2. *зоол.* еп селәүсен.

НИ́ТЧАТЫЙ *прил. бот., зоол.* еп һымаҡ; **ни́тчатые че́рви** еп селәүсендәр.

НИТЬ *ж.* 1. еп; **нить утка́** *текст.* арҡау ебе; 2. *перен.* теҙмә; **нить воспомина́ний** иҫтәлектәр теҙмәһе; ✧ **проходи́ть кра́сной ни́тью** *см.* **кра́сный.**

НИ́ТЯНЫЙ *прил.* еп, ептән эшләнгән (*йәки* һуғылған, бәйләнгән); **ни́тяные перча́тки** еп бирсәткә.

НИХ (*после предлогов*) *мест. личн. род., предл. п. мн. от* **они́: из-за них** улар арҡаһында; улар аша; **вокру́г них** улар тирәһендә; **на них** улар өҫтөнә; уларға; **за них** улар өсөн; уларҙы яҡлап; **у них** уларҙың; **при них** улар алдында; улар эргәһендә; **от них** уларҙан; **среди́ них** улар араһында.

НИЦ *нареч. книжн.* йөҙтүбән; **лежа́ть ниц** йөҙтүбән ятыу.

НИЧЕГО́ *нареч. разг.* 1. (*довольно сносно*) арыу уҡ, яҡшы (*йәки* ярайһы) ғына; **он чу́вствовал себя́ ничего́** ул үҙен арыу ғына һиҙҙе; **живёт ничего́ себе́** ярайһы ғына тора; 2. *в знач. сказ.* (*довольно хорошо*) яман түгел; **пи́ща там ничего́** унда ашау яман түгел; 3. *в знач. сказ.* (*всё равно*; *пусть*) зарар юҡ; барыбер; ярар, ярай; **пусть придёт, ничего́** ярай, килә бирһен; ✧ **ничего́ себе́** ярайһы ғына.

НИЧЕГОНЕДЕ́ЛАНИЕ *с. разг.* эшһеҙлек, буш йөрөү (*йәки* ятыу); эт һуғарыу, кәләп һалыу.

НИЧЕ́Й *мест.* 1. *отриц.* (*никому не принадлежащий*) бер кемдеке (*йәки* берәүҙеке)

лә түгел, эйәһеҙ, хужаһыҙ; **э́ти ве́щи ничьи́ был** әйберҙәр бер кемдеке лә түгел; 2. *неопр.* һис бер кешенең, кемдең дә, кемдеке булһа ла; **ничье́й по́мощью не пренебрега́й** бер кемдең дә ярҙамынан ҡасма; 3. *в знач. сущ.* **ничья́** *ж. спорт.* бер яҡтың да еңмәүе.

НИЧЕ́ЙНЫЙ *прил. разг.* 1. *см.* **ниче́й** 1; 2. *спорт.* отошһоҙ, бер яҡтың да еңмәүе менән.

НИЧКО́М *нареч.* йөҙтүбән.

НИЧТО́ *мест. отриц.* 1. бер нәмә лә, бер ни ҙә; **его́ ничто́ не интересу́ет** уны бер нәмә лә ҡыҙыҡһындырмай; 2. *в знач. сущ. м. нескл. перен.* бер кем дә, бер нәмә лә; ◇ **ничего́ не поде́лаешь** бер ни ҙә эшләп булмай; **ничего́ подо́бного** *см.* **подо́бный; преврати́ться в ничто́** юҡ булыу.

НИЧТО́ЖЕСТВО *с.* (*о человеке*) түбән кеше.

НИЧТО́ЖНЫЙ *прил.* 1. (*очень малый*) бик бәләкәй, кескәй, бик аҙ (*йәки* ваҡ); 2. (*незначительный*) әһәмиәтһеҙ, юҡ хөкөмөндәге, юҡ тип әйтерлек; **ничто́жная причи́на** әһәмиәтһеҙ сәбәп; 3. (*о человеке*) түбән, ваҡ (кеше).

НИЧУ́ТЬ *нареч. разг.* саҡ ҡына ла, аҙғына ла, бер ҙә, һис тә; **он ничу́ть не похуде́л** ул саҡ ҡына ла ябыҡмаған; **ничу́ть не быва́ло** һис юҡ, һис улай түгел.

НИ́ША *ж.* ниша (*статуялар, мебель һ. б. ҡуйыу өсөн*).

НИЩА́ТЬ *несов.* хәйерселәнеү, бөлгөнлөккә төшә барыу, хәйерсегә ҡалыу.

НИ́ЩЕНКА *ж.* хәйерсе (*йәки* теләнсе) ҡатын-ҡыҙ.

НИ́ЩЕНСКИЙ *прил.* 1. ярлы, фәҡир; **ни́щенское существова́ние** фәҡир йәшәү; 2. *перен.* (*ничтожно малый*) бик аҙ (*йәки* бәләкәй).

НИ́ЩЕНСТВО *с.* 1. (*собирание милостыни*) хәйерселек, теләнселек; 2. (*крайняя бедность*) хәйерселек.

НИ́ЩЕНСТВОВАТЬ *несов.* 1. (*собирать милостыню*) хәйерселәү, һоранып йәшәү, хәйер һорау; 2. (*жить в крайней бедности*) ярлылыҡта (*йәки* хәйерселектә) йәшәү, ярлы йәшәү.

НИЩЕТА́ *ж.* 1. (*нужда*) ярлылыҡ, хәйерселек; 2. *перен.* ярлылыҡ; **духо́вная нищета́** рухи ярлылыҡ.

НИ́ЩИЙ *прил. и в знач. сущ. м.* хәйерсе.

НО I *союз* 1. *противит.* ләкин, әммә, мәгәр; 2. *в знач. сущ. с. нескл.* әтнәкә; **в э́том де́ле есть ма́ленькое но** был эштең бәләкәй генә әтнәкәһе бар.

НО II *межд.* на-а-а (*ат ҡыуыу һүҙе*).

НОВА́ТОР *м.* новатор.

НОВА́ТОРСКИЙ *прил.* новатор; новаторлыҡ, яңысылыҡ; **нова́торский почи́н** новатор башланғысы; **нова́торские иде́и** новаторлыҡ идеялары.

НОВА́ТОРСТВО *с.* новаторлыҡ, яңылыҡ; новаторсылыҡ, яңысылыҡ.

НОВЕ́ЛЛА I *ж. лит.* новелла (*бәләкәй хикәйә*).

НОВЕ́ЛЛА II *ж. юр.* новелла, өҫтәмә (*закондар йыйынтығына, уставҡа һ. б. индерелгән иң һуңғы өҫтәмә*).

НОВЕЛЛИ́СТ *м. лит.* новелласы, бәләкәй хикәйәләр яҙыусы.

НО́ВЕНЬКИЙ *прил.* 1. *ласк. от* **но́вый** 1; 2. *в знач. сущ.* **но́венький** *м.*, **но́венькая** *ж. разг.* яңы кеше; **в кла́ссе есть но́венькие** класта яңы кешеләр бар.

НОВИЗНА́ *ж.* яңылыҡ.

НОВИ́НКА *ж.* яңылыҡ, яңы сыҡҡан нәмә; **кни́жные нови́нки** яңы сыҡҡан китаптар; ◇ **в нови́нку** яңылыҡ.

НОВИЧО́К *м. разг.* яңы кеше (*берәй эшкә яңы тотонған кеше, яңы килгән кеше*).

НОВО= *ҡушма һүҙҙәрҙең* 1) «*яңы, тәү* (*йәки беренсе*) *мәртәбә*»; 2) «*хәҙерге*» *мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **новоизобретённый** яңы уйлап сығарылған; **новогре́ческий** хәҙерге грек.

НОВОБРА́НЕЦ *м.* новобранец (*хәрби хеҙмәткә яңы ғына алынған кеше*).

НОВОБРА́ЧНЫЙ *прил.* 1. яңы өйләнгән; 2. *в знач. сущ.* **новобра́чный** *м.*, **новобра́чная** *ж.* яңы өйләнешеүселәр (*йәки* өйләнешкән кешеләр).

НОВОВВЕДЕ́НИЕ *с.* яңылыҡ, яңы ҡуйылған (*йәки* индерелгән тәртип).

НОВОГО́ДНИЙ *прил.* яңы йыл; **нового́дний пода́рок** яңы йыл бүләге.

НОВОИЗОБРЕТЁННЫЙ *прил.* яңы уйлап сығарған.

НОВОИСПЕЧЁННЫЙ *прил. шутл.* 1. яңы ғына булған; **новоиспечённый до́ктор** яңы ғына доктор булған кеше; 2. (*недавно сделанный*) яңы ғына эшләнгән (*сығарылған, яҙылған һ. б.*); **новоиспечённый прое́кт** яңы ғына эшләнгән проект.

НОВОКАИ́Н *м.* новокаин (*дарыу*).

НОВОКАИ́НОВЫЙ *прил.* новокаин, новокаин һалынған, новокаинле; **новокаи́новые препара́ты** новокаинле препараттар.

НОВОЛУ́НИЕ *с.* 1. (*фаза луны*) яңы ай, тыуған ай; 2. (*время появления нового месяца*) ай башы.

НОВООБРАЗОВА́НИЕ *с.* яңы барлыҡҡа килгән нәмә; **новообразова́ния в слова́рном соста́ве языка́** телдең һүҙлек составында яңы барлыҡҡа килгән һүҙҙәр.

НОВОПРИБЫ́ВШИЙ *прил.* яңы килгән.

НОВОРОЖДЁННЫЙ *прил.* 1. яңы тыуған; 2. *в знач. сущ.* **новорождённый** *м.*, **новорождённая** *ж.* яңы тыуған бала.

НОВОСЁЛ *м.* яңы (күсеп) килеп ултырған кеше.

НОВОСЕ́ЛЬЕ *с.* өй туйы, күсенеү һыйы.

НОВОСТРО́ЙКА *ж.* 1. (*новое здание*) яңы төҙөлгән (*йәки* һалынған) йорт; **шко́ла-новостро́йка** яңы һалынған мәктәп; 2. (*строительство новых зданий*) яңы төҙөлөш; **рабо́тать на новостро́йке** яңы төҙөлөштә эшләү.

НО́ВОСТЬ *ж.* 1. яңылыҡ; **но́вости нау́ки и те́хники** фән һәм техника яңылыҡтары; 2. (*известие*) яңы хәбәр (*йәки* нәмә); **после́дние но́вости** һуңғы хәбәрҙәр.

НО́ВШЕСТВО *с.* яңылыҡ.

НО́ВЫЙ *прил.* 1. яңы; **но́вый шкаф** яңы шкаф; **но́вые знако́мые** яңы таныштар; **но́вое лека́рство** яңы дарыу; **но́вый учи́-**

тель яңы уҡытыусы; **2.** яңы, хәҙерге; **но́вое вре́мя** хәҙерге ваҡыт; **учебник но́вой исто́рии** яңы тарих дәреслеге; **3.** *в знач. сущ.* **но́вое** *с.* яңылыҡ; **борьба́ но́вого со ста́рым** яңылыҡтың иҫкелек менән көрәше; **что но́вого?** яңылыҡ бармы?, ни яңылыҡтар бар?

НОВЬ *ж.* ҡыртыш, сиҙәм.

НОГА́ *ж.* аяҡ; **идти́ в но́гу** 1) бер аяҡтан атлау, ҡуша атлау; 2) *перен.* бер фекерҙә булыу, бер һүҙҙә булыу, бер эҙҙән барыу; ✧ **быть без за́дних ног** арып хәлдән тайыу; **быть одно́й ного́й в моги́ле** үлер хәлдә булыу, үлем алдында булыу; **быть на дру́жеской ноге́** *с кем* дуҫ булыу, дуҫтарса мөнәсәбәттә булыу; **вверх нога́ми** *см.* **вверх; в нога́х (посте́ли)** аяҡ осонда; **встать с ле́вой ноги́** һул аяҡ менән тороу, кәйеф ҡырылыу, кәйеф китеү; **е́ле но́ги таска́ть** аяҡты саҡ һөйрәп йөрөү; **е́ле но́ги унести́** *см.* **унести́; на широ́кую но́гу** мул, иркен, бай; **ноги́ моéй не бу́дет там** мин унда аяҡ баҫмамын; **ног под собо́й не слы́шать** *см.* **слы́шать; перенести́ боле́знь на нога́х** ауырыуҙы йөрөп үткәреү; **со всех ног (бро́ситься)** ашығыс, бик ҡабалан; **стать на́ ноги** 1) (*стать самостоятельным*) үҙ алдына йәшәй башлау; 2) (*выздороветь*) аяҡҡа баҫыу, һауығыу; **хрома́ть на о́бе ноги́** ныҡ аҡһау, күп етешһеҙлеге булыу.

НОГА́ЕЦ *м.* нуғай.

НОГА́ЙКА *ж.* нуғай ҡатын-ҡыҙы.

НОГА́ЙСКИЙ *прил.* нуғай; **нога́йский язы́к** нуғай теле.

НОГА́ЙЦЫ *мн.* нуғайҙар.

НОГОТО́К *м.* **1.** *уменьш.-ласк. от* **но́готь; 2.** *мн.* **ноготки́** *бот.* тырнаҡ гөл; ✧ **с ногото́к** бәләкәй генә, тырнаҡтай ғына.

НО́ГОТЬ *м.* тырнаҡ; ✧ **до ко́нчиков ногте́й** баштан аяҡ, торғаны (менән).

НОГТЕВО́Й *прил.* тырнаҡ; **ногтева́я щётка** тырнаҡ щёткаһы.

НОГТОЕ́ДА *ж. мед.* йыланҡараҡ (*тырнаҡ аҫты шешеү*).

НО́ЕВ: Но́ев ковче́г Нух кәмәһе.

НОЖ *м.* бысаҡ.

НОЖЕВО́Й *прил.* бысаҡ; **ножево́й черено́к** бысаҡ һабы; **ножева́я ра́на** бысаҡ яраһы.

НО́ЖИК *м.* бәке; **перочи́нный но́жик** ҡәләм бәкеһе.

НО́ЖКА *ж.* **1.** *уменьш.-ласк. от* **нога́;** тәпәй; **2.** (*мебели*) аяҡ; **3.** (*гриба*) һап, һабаҡ; ✧ **подста́вить но́жку** *см.* **подста́вить.**

НО́ЖНИЦЫ *только мн.* ҡайсы; **портно́вские но́жницы** кейем ҡайсыһы.

НОЖНО́Й *прил.* аяҡ; **ножна́я шве́йная маши́на** аяҡ машинаһы.

НО́ЖНЫ, НОЖНЫ *только мн.* ҡын; ✧ **вложи́ть меч в но́жны́** *см.* **меч.**

НОЖО́ВКА *ж.* ҡул бысҡыһы.

НОЗДРЕВА́ТЫЙ *прил.* тишек-тошоҡло, күҙле-күҙле, ҡыуышлы; **ноздрева́тый сыр** күҙле-күҙле сыр.

НОЗДРЯ́ *ж.* танау тишеге.

НОКА́УТ *м. спорт.* нокаут (*бокс уйынында көрәшселәрҙең береһе йығылып, ун секунд эсендә тора алмаһа, еңелгән тип иҫәпләү*).

НОКТЮ́РН *м. муз.* ноктюрн (*лирик характерҙағе ҙур булмаған музыкаль әҫәр*).

НОЛЕВО́Й *прил.* ноль; **нолева́я температу́ра** ноль температура; ✧ **нолева́я стри́жка** таҡыр итеп алыу (*сәсте*).

НОЛЬ *м.* ноль (*цифр билдәһе 0*); ✧ **но́ль-но́ль** нәҡ, теп-теүәл.

НОМЕНКЛАТУ́РА *ж.* номенклатура (*фәндең, производствоның һ. б. берәй тармағы буйынса ҡулланылған атамалар теҙмәһе*).

НОМЕНКЛАТУ́РНЫЙ *прил.* номенклатур; номенклатура; **номенклату́рный спи́сок** номенклатура исемлеге; **номенклату́рный рабо́тник** номенклатур работник (*юғары органдар тарафынан персональ рәүештә билдәләнә йәки раҫлана торған работник*).

НО́МЕР *м.* **1.** *в разн. знач.* номер; **но́мер облига́ции** облигация номере; **но́мер телефо́на** телефон номере; **ту́фли три́дцать восьмо́й но́мер** утыҙ һигеҙенсе номер туфли; **эстра́дный но́мер** эстрада номере; **2.** һан; **после́дний но́мер журна́ла** журналдың һуңғы һаны.

НОМЕРНО́Й *прил.* номер; **номерно́й знак** номер билдәһе.

НОМИНА́Л *м. фин.* номинал (*әйберҙең өҫтөндә күрһәтелгән хаҡы*); **прода́жа по номина́лу** номинал буйынса һатыу.

НОМИНА́ЛЬНЫЙ *прил.* **1.** *фин.* номиналь; **номина́льная сто́имость** номиналь хаҡ; **2.** (*фиктивный*) номиналь.

НОМИНАТИ́ВНЫЙ *прил. грам.* номинатив (*атаусы*).

НОМОГРА́ММА *ж. мат.* номограмма (*геометрик дәүмәлдәрҙең графиге*).

НОНПАРЕ́ЛЬ *ж. полигр.* нонпарель (*ваҡ типография шрифте*).

НОРА́ *ж.* өң, өн, йәнлек ояһы.

НОРВЕ́ЖЕЦ *м.* норвег.

НОРВЕ́ЖКА *ж.* норвежка.

НОРВЕ́ЖСКИЙ *прил.* норвег, Норвегия; **норве́жский язы́к** норвег теле; **норве́жская а́рмия** Норвегия армияһы.

НОРВЕ́ЖЦЫ *мн.* норвегтәр.

НОРД *м.* **1.** *мор.* (*северное направление*) төньяҡ; **2.** *мор., метеор.* (*северный ветер*) төньяҡ еле.

НОРД-ВЕ́СТ *м.* **1.** *мор.* (*северо-западное направление*) төньяҡ-көнбайыш (*яҡ, юнәлеш*); **2.** *мор., метеор.* (*северо-западный ветер*) төньяҡ-көнбайыш ел.

НОРД-О́СТ *м.* **1.** *мор.* (*северо-восточное направление*) төньяҡ-көнсығыш (*яҡ, юнәлеш*); **2.** *мор., метеор.* (*северо-восточный ветер*) төньяҡ-көнсығышел.

НО́РКА *ж.* **1.** *зоол.* шәшке (*йәнлек*); **2.** (*мех*) шәшке тиреһе.

НО́РМА *ж.* норма; күләм; **дневна́я но́рма** көндәлек норма; **но́рма выпаде́ния оса́дков** яуым-төшөм күләме; **но́рмы поведе́ния** тәртип һаҡлау нормаһы.

НОРМАЛИЗА́ЦИЯ *ж. см.* **нормализова́ть.**

НОРМАЛИЗОВА́ТЬ *сов. и несов. что* нормалаштырыу, нормаға килтереү (*йәки* һалыу).
НОРМАЛИЗОВА́ТЬСЯ 1. *сов. и несов.* нормалашыу, нормаға килеү (*йәки* һалыныу); 2. *несов. страд. к* **нормализова́ть.**
НОРМА́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. нормаль, ғәҙәттәге; **норма́льный вес** нормаль ауырлыҡ; **норма́льная температу́ра** нормаль температура; 2. (*психически здоровый*) аҡылы теүәл, иҫе-һушы дөрөҫ.
НОРМАТИ́В *м.* норматив (*норма күрһәткес*).
НОРМАТИ́ВНЫЙ *прил.* 1. норматив, норматив менән билдәләнә торған; **нормати́вный запа́с дета́лей** деталдәрҙең норматив запасы; 2. (*определяющий нормы*) норматив; нормаларҙы билдәләүсе; **нормати́вная грамма́тика** норматив грамматика.
НОРМИРОВА́НИЕ *с. см.* **нормирова́ть; нормирова́ние за́работной пла́ты** эш хаҡтарын нормаға һалыу.
НОРМИРО́ВАННЫЙ *прич. и прил.* нормалаштырылған, нормаға һалынған.
НОРМИРОВА́ТЬ *сов. и несов. что* нормалаштырыу, нормаға һалыу.
НОРМИРО́ВКА *ж. см.* **нормирова́ть.**
НОРМИРО́ВОЧНЫЙ *прил.* нормалаштыра торған.
НОРМИРО́ВЩИК *м.* нормировщик.
НОРМИРО́ВЩИЦА *женск. р. к* **нормиро́вщик.**
НОРОВИ́ТЬ *несов. разг.* тырышыу, ынтылыу, тырышып (*йәки* ынтылып) ятыу.
НОС *м.* 1. танау; **нос с горби́нкой** көмөрө танау; **говори́ть в нос** танау менән һөйләшеү; 2. (*клюв*) суҡыш; 3. морон; **нос ло́дки** кәмә мороно; ✧ **води́ть за́ нос** *см.* **води́ть; встре́титься нос к но́су** йөҙгә-йөҙ осрашыу; **задра́ть нос** танау күтәреү; **заруби́ть себе́ на носу́** иҫкә алыу, иҫкә һалып ҡуйыу; **клева́ть но́сом** *см.* **клева́ть; из-под но́са** танау аҫтынан; **наста́вить нос** *кому* төп башына ултыртыу; **на носу́** бына ғына тора, терәлеп тора; яҡын арала булырға тейеш нәмә; **не ви́деть да́льше своего́ но́са** күҙ алдындағынан башҡаны күрә белмәү; **оста́вить с но́сом** *кого* алдау, төп башына ултыртыу; **оста́ться с но́сом** һемәйеү, тишек шоманға (*йәки* ярыҡ кәмәгә) ултырыу; **пове́сить нос** *соотв.* балта һыуға төшөү; **подня́ть (задра́ть) нос** танау күтәреү, эреләнеү; **сова́ть (свой) нос** танау(ын) тығыу; **ты́кать (свой) нос** *во что* кеше эшенә тығылыу, ҡыҫтыбыйланыу.
НОСА́ТЫЙ *прил. разг.* ҙур танаулы.
НО́СИК *м.* 1. *уменьш.-ласк. от* **нос** 1, 2; 2. (*у чайника, молочника и т. п.*) һемәк.
НОСИ́ЛКИ *только мн.* носилка.
НОСИ́ЛЬНЫЙ *прил.* кейелә торған, кеймәле; **носи́льные ве́щи** кейелә торған әйберҙәр.
НОСИ́ЛЬЩИК *м.* (*напр. на вокзале*) носильщик.
НОСИ́ТЕЛЬ *м.* һөйләшеүсе; **носи́тель ру́сского языка́** рус телендә һөйләшеүсе; ✧ **раке́та-носи́тель** *см.* **раке́та.**
НОСИ́ТЬ *несов.* 1. *см.* **нести́** 1, 3, 8; 2. *что* (*одеваться*) кейеү, кейеп йөрөү; **носи́ть вое́нную фо́рму** хәрби форма кейеп йөрөү; 3. *что* (*иметь при себе*) йөрөтөү, тағып йөрөү; **носи́ть часы́** сәғәт тағып йөрөү; 4. *что* үҫтереү; **носи́ть бо́роду** һаҡал үҫтереү; 5. *что* (*иметь, заключать в себе*) булыу, ине; **спор носи́л принципиа́льный хара́ктер** бәхәс принципиаль характерҙа ине; 6. *кого, разг.* (*быть беременной*) күтәреү; ауырлы булыу; **носи́ть ребёнка** йөклө булыу; ✧ **носи́ть на рука́х** *кого* ус төбөндә йөрөтөү (*йәки* иркәләү).
НОСИ́ТЬСЯ *несов.* 1. (*бегать, летать*) ҡыҙыу (*йәки* осоп) йөрөү, югерешеп йөрөү, йән-яҡҡа сабыу; 2. *с кем-чем, разг.* мауығып йөрөү, берәй нәмәгә ныҡ бирелеп йөрөү; **носи́ться с молоды́м поэ́том** йәш шағир менән мауығып йөрөү; 3. *страд. к* **носи́ть** 1.
НО́СКА *ж. см.* **носи́ть** 1—4 *и* **нести́** 1, 8; **но́ска дров** утын ташыу.
НОСКИ́ *мн.* (*ед.* **носо́к** *м.*) ойоҡбаш, башалтай.
НО́СКИЙ *прил.* 1. *разг.* (*прочный*) ныҡ, сыҙамлы, төтөмлө; **но́ская о́бувь** ныҡ аяҡ кейеме; 2. (*несущий много яиц*) түлле.
НОСОВО́Й *прил.* 1. танау, суҡыш; **носовы́е боле́зни** танау ауырыуҙары; **носовы́е согла́сные** *лингв.* танау тартынҡылары; **носово́й плато́к** ҡулъяулыҡ; 2. (*находящийся на носу самолёта, судна и т. п.*) (самолёттың, судноның) мороно яғындағы.
НОСОГЛО́ТКА *ж. анат.* йотҡолоҡ өҫтө.
НОСО́К *м.* 1. *уменьш.-ласк. от* **нос** 2; 2. (*передняя часть ступни, обуви*) ос, баш; **уда́рить мяч носко́м** тупты аяҡ осо менән тибеп ебәреү; **боти́нки с тупы́ми носка́ми** тупаҡ башлы ботинка.
НОСОРО́Г *м. зоол.* 1. (*млекопитающее*) носорог; 2. (*жук*) мөгөҙлө ҡуңыҙ.
НО́ТА I *ж. муз.* нота; **но́та «до»** «до» нотаһы; **петь по но́там** нота буйынса йырлау.
НО́ТА II *ж. дип.* нота (*бер хөкүмәттең икенсе хөкүмәткә ебәргән официаль дипломатик хаты*).
НОТАРИА́ЛЬНЫЙ *прил.* нотариаль; нотариус тарафынан раҫланған; **нотариа́льная конто́ра** нотариаль контора; **нотариа́льная ко́пия** нотариус тарафынан раҫланған күсермә.
НОТАРИА́Т *м.* нотариат (*нотариаль конторалар системаһы*).
НОТА́РИУС *м.* нотариус.
НОТА́ЦИЯ I *ж.* өгөт, нәсихәт.
НОТА́ЦИЯ II *ж.* нотация (*шартлы яҙма билдәләр системаһы*); **ша́хматная нота́ция** шахмат нотацияһы.
НОТИФИКА́ЦИЯ *ж. см.* **нотифици́ровать.**
НОТИФИЦИ́РОВАТЬ *сов. и несов.* 1. *что, дип.* нота менән белдереү; 2. *кого-что, фин.* векселгә протест яһау.
НО́ТНЫЙ *прил.* нота; **но́тная бума́га** нота ҡағыҙы; **но́тный знак** нота тамғаһы.
НОЧЕВА́ТЬ *сов. и несов.* ҡуныу, ҡунып китеү, йоҡлау, төн үткәреү; **ночева́ть под откры́тым не́бом** тышта йоҡлау.
НОЧЁВКА *ж.* ҡуныу; төнәү (*птиц*).

НОЧЛЕ́Г *м.* 1. ҡуныр урын; 2. *см.* **ночёвка; останови́ться на ночле́г** ҡунырға туҡтау.

НОЧЛЕ́ЖКА *ж. разг.* ночлежка, ҡуныу (*йәки* йоҡлау) йорто.

НОЧЛЕ́ЖНИК *м. разг.* ночлежкала йоҡлап йөрөүсе.

НОЧЛЕ́ЖНЫЙ *прил.* ҡуныу, йоҡлау; **ночле́жный дом** ҡуныу йорто (*капиталистик илдәрҙә ярлы халыҡҡа түбән хаҡ менән ҡунырға бирелгән йорт*).

НОЧНИ́К *м.* һуҡыр шәм.

НОЧНИ́ЦА *ж. зоол.* төн күбәләге, өкө күбәләк.

НОЧНО́Й 1. *прил.* төн; төнгө; **ночно́й мрак** төн ҡараңғыһы; **ночна́я сме́на** төнгө смена; **ночно́й сто́рож** төнгө ҡарауылсы; 2. *в знач. сущ.* **ночно́е** *с.* ҡырҙа ҡунып ат ашатыу; **отпра́виться в ночно́е** ат ашатырға ҡуна барыу.

НОЧЬ *ж.* төн; **глубо́кая ночь** ете төн уртаһы; **поноча́м** төндәрен; **споко́йной но́чи!** тыныс йоҡо!

НО́ЧЬЮ *нареч.* төнөн, төндә; **днём и но́чью** көнөн-төнөн.

НО́ША *ж.* һалыҡ, күтәрем, йөк; **тяжёлая но́ша** ауыр йөк.

НО́ШЕНЫЙ *прил.* кейелгән.

ношу́ *наст. вр. от* **носи́ть.**

НО́ЩНО *нареч.*: **де́нно и но́щно** *см.* **де́нно.**

но́ю, **но́ешь** *и т. д. наст. вр. от* **ныть.**

НО́ЮЩИЙ *прил.* һыҙлай торған, һыҙлаулы, һыҙлап; **но́ющая боль** һыҙлап ауыртыу.

НОЯ́БРЬ *м.* ноябрь.

НОЯ́БРЬСКИЙ *прил.* ноябрь; **ноя́брьские дни** ноябрь көндәре.

НРАВ *м.* 1. холҡ, ҡылыҡ; 2. *обычно мн.* **нра́вы** (*обычаи*) ғөрөф-ғәҙәт, ғәҙәт, йола.

НРА́ВИТЬСЯ *несов.* 1. (*вызывать расположение к себе*) оҡшау, күңелгә ятыу; 2. *безл. с неопр.* яратыу; **ему́ нра́вится е́здить верхо́м** ул һыбай йөрөргә ярата.

НРАВОУЧЕ́НИЕ *с.* өгөт-нәсихәт, вәғәз.

НРАВОУЧИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* өгөт-нәсихәтле.

НРА́ВСТВЕННОСТЬ *ж.* әхлаҡ, әхлаҡлелек; **челове́к высо́кой нра́вственности** юғары әхлаҡ кешеһе.

НРА́ВСТВЕННЫЙ *прил.* 1. әхлаҡле; **нра́вственный челове́к** әхлаҡле кеше; 2. рухи; **нра́вственное удовлетворе́ние** рухи ҡәнәғәтләнеү.

НУ I *межд. разг.* 1. (*выражает побуждение*) йә; **ну, скоре́й!** йә, тиҙерәк!; 2. (*выражает удивление, негодование и т. д.*) әй; **ну и трус!** әй ҡурҡаҡ та һуң!

НУ II *частица вопр.* шулаймы ни, булмаҫ та; **я сего́дня уезжа́ю. — Ну?** мин бөгөн китәм.— Шулаймы ни?; ◇ **да ну́ вас!** ҡуйығыҙсы әле!; **ну и ну!** ай-һай!; **ну, коне́чно** әлбиттә; **ну нет!** юҡ, юҡ!; **ну́ тебя!** ҡамасаулап йөрөмә әле, кит әле бынан!; **ну, хорошо́** яҡшы, яҡшы!

НУ́ДНЫЙ *прил. разг.* ялҡытҡыс, ялҡтырғыс; **ну́дный челове́к** ялҡытҡыс кеше.

НУЖДА́ *ж.* 1. (*бедность*) мохтажлыҡ, нужа; 2. (*потребность*) кәрәклек, ихтыяж, хәжәт; кәрәк-яраҡ; **ну́жды и запро́сы трудя́щихся** хеҙмәтсәндәрҙең ихтыяждары һәм һорауҙары; **в слу́чае нужды́** кәрәк була ҡалһа; **без кра́йней нужды́** сиктән тыш кәрәк булмайынса.

НУЖДА́ЕМОСТЬ *ж.* мохтажлыҡ, кәрәкһенеүлек.

НУЖДА́ТЬСЯ *несов.* 1. (*жить в бедности*) мохтажлыҡта йәшәү; 2. *в ком-чём* кәрәкһенеү, мохтаж (*йәки* кәрәк) булыу; **нужда́ться в деньга́х** аҡсаға мохтаж булыу.

НУ́ЖНО *в знач. сказ. безл. кому-чему, кого-что, кого-чего и с неопр.* кәрәк; **ну́жно торопи́ться** ашығырға кәрәк.

НУ́ЖНЫЙ *прил.* кәрәк(ле), тейеш(ле), кәрәк (*йәки* тейеш) булған; **получи́ть ну́жные указа́ния** кәрәкле күрһәтмәләр алыу.

НУ́-КА *межд. разг.* йә (әле), йәгеҙ, ... әле; **ну́-ка, расскажи́те** йәгеҙ, һөйләгеҙ әле.

НУЛЕВО́Й *прил. см.* **нолево́й.**

НУЛЬ *м. см.* **ноль;** ◇ **свести́ к нулю́** юҡҡа сығарыу.

НУМЕРА́ТОР *м. тех.* нумератор (1. *тәртип номерҙәре баҫа торған аппарат*; 2. *электр звоногында звоноктың ҡайҙан бирелгәнен күрһәткес*).

НУМЕРА́ЦИЯ *ж.* 1. *см.* **нумерова́ть; нумера́ция страни́ц** биттәрҙе нумерләү; 2. (*цифровое обозначение*) номерҙәр.

НУМЕРО́ВАННЫЙ *прил.* нумерле, нумерләнгән, нумер һуғылған.

НУМЕРОВА́ТЬ *сов. и несов. что* нумерләү, нумер һуғыу.

НУМИЗМА́Т *м.* нумизмат (*нумизматика белгесе; боронғо аҡсалар һәм миҙалдар йыйыусы*).

НУМИЗМА́ТИКА *ж.* нумизматика (*боронғо аҡсаларҙы һәм миҙалдарҙы өйрәнә торған фән*).

НУМИЗМАТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* нумизматик; **нумизмати́ческая колле́кция** нумизматик коллекция.

НУ-НУ́ *межд. разг.* 1. йә-йә; **ну-ну́, встава́й!** йә-йә, тор!; 2. (*для выражения согласия с собеседником, желания успокоить его*) йә инде; **ну-ну́, не серди́сь** йә инде асыуланма.

НУТРО́ *с.* 1. *прост.* эс-бауыр, эс, эс-ҡарын; 2. *перен.* (*чутьё, инстинкт*) күңел, эс-күңел.

НЫ́НЕШНИЙ *прил. разг.* хәҙерге; **ны́нешняя молодёжь** хәҙерге йәштәр.

НЫ́НЧЕ *нареч. разг.* хәҙер; **ны́нче жить хорошо́** хәҙер йәшәүе рәхәт; ◇ **не ны́нче-за́втра** *см.* **за́втра.**

НЫРНУ́ТЬ *сов. и однокр. см.* **нырять.**

НЫРО́К *м. зоол.* сүрәгәй, сумғалаҡ (*өйрәк*).

НЫРЯ́ТЬ *несов.* 1. сумыу, сумып китеү; 2. *перен. разг.* (*быстро проникать куда-л.*) тиҙ инеп китеү, инеп юғалыу.

НЫТИ́К *м. разг.* шыңшыҡ, һыҡра, мыжыҡ.

НЫТЬ *несов.* 1. (*болеть*) ярһыу, һыҙлау, һулҡылдау, һыҙып ауыртыу, әрнеү, сәңкеү; **зуб но́ет** теш һыҙлай; **се́рдце но́ет** йөрәк әрней; 2. (*жаловаться*) шыңшыу, һыҡраныу, ныйылдау.

НЫТЬЁ *с. см.* **ныть** 2; **надое́дливое нытьё** ялҡтырғыс ныйылдау.

НЭП *м.* (**но́вая экономи́ческая поли́тика**) *ист.* 1. нэп (яңы экономик политика); 2. *разг.* (*время*) нэп осоро.

НЭ́ПМАН *м. ист.* нэпман (*нэп осорондағы сауҙагәр, предприниматель*).

НЭ́ПМАНСКИЙ *прил. ист.* нэпман; **нэ́пманский магази́н** нэпман магазине.

НЭ́ПОВСКИЙ *прил. ист.* нэп.

НЮА́НС *м. книжн.* нюанс, нескәлек, төҫмөр; **нюа́нсы цве́та** төҫ нескәлектәре.

НЮ́НИ *мн.*: **распусти́ть ню́ни** шыңшып (*йәки* һуҡранып) китеү.

НЮ́НЯ *м. и ж. разг.* (*бесхарактерный человек*) ебегән (кеше), йомшаҡ ихтыярлы кеше.

НЮХ *м. разг.* 1. еҫ тойоу, һиҙеү, һиҙем; **у соба́к хоро́ший нюх** эттәр еҫте яҡшы тоя; 2. *перен.* (*чутьё, смекалка*) һиҙгерлек.

НЮ́ХАТЕЛЬНЫЙ *прил.* еҫкәй торған; **ню́хательный таба́к** еҫкәй торған тәмәке.

НЮ́ХАТЬ *несов. кого-что* еҫкәү.

НЯ́НЧИТЬ *несов. кого-что* бала ҡарау.

НЯ́НЧИТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **ня́нчить;** 2. *разг.* ҡайғыртыу, иркәләү, эпәүләү; **дово́льно с ним ня́нчиться!** етер инде уны эпәүләргә!

НЯ́НЬКА *ж. разг.* 1. *см.* **ня́ня** 1; 2. *перен.* нянька; **что я за ня́нька тебе́!** мин һиңә нянька түгел бит!

НЯ́НЯ *ж.* 1. (*при детях*) бала ҡараусы; 2. *разг.* (*санитарка*) няня (*ауырыуҙар ҡараусы ҡатын-ҡыҙ*).

О

О I *предлог* 1. *с вин. п.* (*при обозначении соприкосновения, столкновения*) =ға (=гә, =ҡа, =кә), =на (=нә); **опере́ться о край стола́** өҫтәл ситенә таяныу; **споткну́ться о ка́мень** ташҡа абыныу; 2. *с вин. п.* (*в наречных выражениях*): **бок о́ бок** йәнәш; **стена́ о́б стену** стеналаш; 3. *с предл. п.* (*при указании на предмет, на который направлены мысль, речь, чувство*) турала, хаҡта (*к 1-му и 2-му лицам*); тураһында, хаҡында (*к 3-му лицу*); **ле́кция о диалекти́ческом материали́зме** диалектик материализм тураһында лекция; **речь идёт о тебе́** һүҙ һинең турала бара; 4. *с предл. п. уст.* (*при обозначении числа однородных частей*) =ло (=лө, =лы, =ле); **стол о трёх но́жках** өс аяҡлы өҫтәл; ◇ **па́лка о двух конца́х** *см.* **коне́ц; рука́ о́б руку** *см.* **рука́.**

О II *межд.* 1. (*при обращении*) о, әй; һәй, их; **о Ро́дина-мать!** о Ватаным-әсәм!; **о друзья́!** әй дуҫтар (*йәки* дуҫтарым)!; 2. (*при выражении восхищения, удивления, сожаления*) атаҡ, аһ, ай, һай, әй, һәй, уй, эх, эй; **о, как хорошо́!** ай, ниндәй яҡшы!; **о, как жаль!** эх, ниндәй ҡыҙғаныс!; 3. (*при усилении утверждения, отрицания*) ә, и; **о, да!** ә, эйе!; **о, нет!** ә, юҡ!

О= (**ОБ=, ОБО=, ОБЪ=**) *приставка; түбәндәгеләрҙе аңлата:* 1) *хәрәкәттең предметтең бөтә яғына таралғанын, мәҫ.* **обежа́ть** *вокруг чего-л.* тирәләй йүгереп сығыу; **охвати́ть** ҡамап алыу; **осмотре́ть** ҡарап сығыу; 2) *хәрәкәттең предмет эргәһенән йүнәлтелгәнен, уны урап үтеүен, мәҫ.* **обежа́ть** (*стороной*) эргәһенән, теймәй йүгереп үтеү; 3) *хәрәкәттең бер нисә предметкә таралғанын, мәҫ.* **обе́гать** йүгереп йөрөп (*йәки* әйләнеп) сығыу; **одари́ть** бүләкләп сығыу; 4) *хәрәкәттә берәйһен уҙып китеүҙе, алдынғылыҡты, мәҫ.* **обогна́ть** уҙып китеү; **обскака́ть** саптырып уҙып китеү; **обыгра́ть** отоп бөтөрөү; 5) *хәрәкәттең саманан тыш артыҡлығын, мәҫ.* **окорми́ть** сиктән тыш ашатыу; **опои́ть** саманан тыш эсереү; 6) *эш барышында берәйһенә зарар итеүҙе, мәҫ.* **обве́сить** кәм үлсәү; **обсчита́ть** кәм иҫәпләп биреү; 7) =ся *киҫәксәһе менән хаталанғанлыҡты, ялғышҡанлыҡты, мәҫ.* **ослы́шаться** яңылыш ишетеү; 8) *эш барышында берәй нәмә менән тәьмин итеүҙе, мәҫ.* **озелени́ть** йәшелләү, йәшәртеү; **оснасти́ть** йыһазландырыу; 9) *берәй нәмәгә әүерелеүҙе, ниндәйҙер бер үҙсәнлек, сифат биреүҙе, мәҫ.* **обогати́ть** байыҡтырыу; **опеча́литься** ҡайғыға ҡалыу (*йәки* төшөү); **осложни́ть** ҡатмарландырыу; 10) *һөҙөмтәне, мәҫ.,* **огло́хнуть** һаңғырауланыу; **осле́пнуть** һуҡырайыу.

ОА́ЗИС *м.* оазис (*сүлдәге һыулы һәм үҫемлекле урын*).

ОБ *предлог см.* **о** I.

О́БА *числ. м. и с.* икеһе(лә), икәүе(лә), һәр икеһе, ике; ҡуш; **о́ба сы́на рабо́тают** ике улы ла эшләй; ◇ **смотре́ть в о́ба** һаҡ булыу, алдыңды-артыңды ҡарап йөрөү, һаҡ һүҙле булыу.

ОБАГРИ́ТЬ *сов. кого-что, книжн.* 1. (*окрасить в красный цвет*) ҡыҙартыу, ҡып-ҡыҙыл итеү; 2. (*окровавить*) ҡанға батырыу (*йәки* буяу).

ОБАГРИ́ТЬСЯ *сов. книжн.* 1. (*окраситься в красный цвет*) ҡыҙарыу, ҡып-ҡыҙыл булыу; 2. (*окровавиться*) ҡанға батыу (*йәки* буялыу).

ОБАГРЯ́ТЬ *несов. см.* **обагри́ть.**

ОБАГРЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обагри́ться;** 2. *страд. к* **обагря́ть.**

ОБАЛДЕВА́ТЬ *несов. см.* **обалде́ть.**

ОБАЛДЕ́ЛЫЙ *прил. прост.* иҫәңгерәгән.

ОБАЛДЕ́ТЬ *сов. прост.* иҫәңгерәү.

ОБАНКРО́ТИТЬСЯ *сов.* бөлөү, банкрот булыу.

ОБАЯ́НИЕ *с.* һоҡландырғыс тәьҫир, мауыҡтырыу; **находи́ться под обая́нием кого́-чего́-либо** кемгәлер (*йәки* нәмәгәлер) бик һоҡланыу.

ОБАЯ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* һөйкөмлөлөк, мөләйемлек.

ОБАЯ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* һөйкөмлө, мөләйем; **обая́тельный челове́к** мөләйем кеше.

ОБВА́Л *м.* емерелеү, ишелеү, бөҫерелеү; **стена́ грози́т обва́лом** стена емерелеп төшөргә генә тора.

ОБВА́ЛИВАТЬ I *несов. см.* **обвали́ть.**
ОБВА́ЛИВАТЬ II *несов. см.* **обваля́ть.**
ОБВА́ЛИВАТЬСЯ I *несов.* 1. *см.* **обвали́ться**; 2. *страд. к* **обва́ливать** I.
ОБВА́ЛИВАТЬСЯ II *несов.* 1. *см.* **обваля́ться**; 2. *страд. к* **обва́ливать** II.
ОБВАЛИ́ТЬ *сов. что* емереү, ҡолатыу, ишелдереү.
ОБВАЛИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*упасть*) емерелеү, ишелеп төшөү; 2. (*осыпаться*) ҡубыу, ҡубып төшөү, ҡойолоу.
ОБВАЛЯ́ТЬ *сов. что* әүәләү, тәгәрәтеү.
ОБВАЛЯ́ТЬСЯ *сов.* аунаҡлап бысраныу.
ОБВА́РИВАТЬ *несов. см.* **обвари́ть.**
ОБВА́РИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обвари́ться**; 2. *страд. к* **обва́ривать** (*см.* **обвари́ть** 1).
ОБВАРИ́ТЬ *сов. кого-что* 1. (*обдать кипятком*) бешекләү, ҡайнар һыу менән сайҡау; 2. (*ошпарить*) бешереү; **обвари́ть но́гу** аяҡты бешереү.
ОБВАРИ́ТЬСЯ *сов.* бешеү (*ҡайнар һыуға һ. б.*).
ОБВЕВА́ТЬ *несов. см.* **обве́ять** 1.
ОБВЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **обве́ять** 2.
ОБВЕНЧА́ТЬ *сов. кого, церк.* никахландырыу.
ОБВЕНЧА́ТЬСЯ *сов. церк.* никахланыу, никахланышыу.
ОБВЕ́С I *м. см.* **обве́сить** I; **торго́вля без обме́ра и обве́са** теүәл үлсәп һатыу итеү.
ОБВЕ́С II *м. спец.* пәрҙә, обвес.
ОБВЕ́СИТЬ I *сов. кого, разг.* алдап (*йәки* хаталанып) кәм үлсәү.
ОБВЕ́СИТЬ II *сов. разг. см.* **обве́шать.**
ОБВЕ́СИТЬСЯ I *сов. разг.* хаталаныу (*үлсәгәндә*).
ОБВЕ́СИТЬСЯ II *сов. разг.* тағыу, аҫыу, тағып бөтөү.
ОБВЕСТИ́ *сов.* 1. *кого* (*вокруг чего-л.*) әйләндереп йөрөтөп сығыу, уратып сығыу; 2. *кого-что* (*оглядеть*) күҙ йөрөтөп сығыу, ҡарап сығыу; 3. *что* (*оградить*) әйләнәһен кәртәләп алыу, әйләнәһенә ҡойма тотоу; 4. *что* (*очертить*; *окаймить*) тирәләй һыҙып сығыу, ҡаймалау; 5. *кого-что* (*в футболе, хоккее*) уратып үтеү; ✧ **обвести́ вокру́г па́льца** ултыртып китеү; тишек шоманға (*йәки* кәмәгә) ултыртыу.
ОБВЕ́ТРЕТЬ *сов. см.* **обве́триться.**
ОБВЕ́ТРИВАТЬ(СЯ) *несов. см.* **обве́трить (-ся).**
ОБВЕ́ТРИТЬ *сов. безл. что* елгә ҡарайтыу, ярылдырыу, ярҙырыу; **гу́бы обве́трили** ирендәр елгә ярылған.
ОБВЕ́ТРИТЬСЯ *сов.* елгә ҡарайыу (*йәки* ярылыу), ел ҡағыу; **моё лицо́ обве́трилось** битем елгә ярылды.
ОБВЕТША́ЛЫЙ *прил.* иҫкергән, туҙған, иҫке; **обветша́лая кро́вля** туҙған ҡыйыҡ.
ОБВЕТША́ТЬ *сов.* иҫкереү, туҙыу, иҫкереп (*йәки* туҙып) бөтөү.
ОБВЕ́ШАТЬ *сов. кого-что* элеп (*йәки* аҫып) сығыу, аҫҡылап (*йәки* элгеләп) бөтөү.
ОБВЕ́ШАТЬСЯ *сов.* тағыу, аҫыу, тағып бөтөү.
ОБВЕ́ШИВАТЬ I *несов. см.* **обве́сить** I.
ОБВЕ́ШИВАТЬ II *несов. см.* **обве́шать.**
ОБВЕ́ШИВАТЬСЯ I *несов.* 1. *см.* **обве́ситься** I; 2. *страд. к* **обве́шивать** I.
ОБВЕ́ШИВАТЬСЯ II *несов.* 1. *см.* **обве́шаться, обве́ситься** II; 2. *страд. к* **обве́шивать** II.
ОБВЕ́ЯТЬ *сов.* 1. *кого-что* елләтеү; 2. *что, с.-х.* елгәреү.
ОБВИВА́ТЬ *несов. см.* **обви́ть.**
ОБВИВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обви́ться**; 2. *страд. к* **обвива́ть.**
ОБВИНЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **обвини́ть**; **предъяви́ть обвине́ние** ғәйепләү, хөкөмгә тартыу; 2. (*приговор*) хөкөм, ғәйепләү хөкөмө; **вы́нести обвине́ние** ғәйепләү хөкөмө сығарыу; 3. *юр.* (*обвиняющая сторона*) ғәйепләүсе яҡ; **свиде́тели обвине́ния** ғәйепләүсе яҡ шаһиттәре.
ОБВИНИ́ТЕЛЬ *м.* ғәйепләүсе.
ОБВИНИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* ғәйепләү; **обвини́тельная речь** ғәйепләү телмәре.
ОБВИНИ́ТЬ *сов. кого-что* 1. (*счесть виновным*) ғәйепләү, ғәйеп ташлау; хөкөмгә тартыу (*йәки* тарттырыу); 2. (*осудить*) хөкөм итеү.
ОБВИНЯ́ЕМЫЙ *м.* ғәйепләнеүсе.
ОБВИНЯ́ТЬ *несов. см.* **обвини́ть.**
ОБВИСА́ТЬ *несов. см.* **обви́снуть.**
ОБВИ́СЛЫЙ *прил. разг.* һалынҡы, һалпы, һалпайып төшкән.
ОБВИ́СНУТЬ *сов.* һалыныу, һалынып (*йәки* һалпайып) төшөү, аҫылыныу, һалпайыу.
ОБВИ́ТЬ *сов.* 1. *что* урау, уратыу, уратып алыу; сырмау, сырмап алыу; **обви́ть го́лову косо́й** сәсен башына уратып һалыу; **плющ обви́л терра́су** үрмә гөл террасаны сырмап алған; 2. *кого-что* (*обнять*) ҡосаҡлау, ҡосаҡлап алыу; **обви́ть ше́ю рука́ми** муйындан ҡосаҡлап алыу.
ОБВИ́ТЬСЯ *сов.* 1. уралыу, сырмалыу; 2. (*обнять — о руках*) ҡосаҡлау.
ОБВО́Д *м.* 1. *см.* **обвести́**; 2. (*линия, кайма*) һыҙыҡ, ҡайма, һыҙат.
ОБВОДИ́ТЬ *несов. см.* **обвести́.**
ОБВОДНЕ́НИЕ *с. спец. см.* **обводни́ть.**
ОБВОДНИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил. спец.* һыу үткәреү, һуғартыу, һыу менән тәьмин итеү; **обводни́тельная систе́ма** һыу үткәреү системаһы.
ОБВОДНИ́ТЬ *сов. что, спец.* һыу үткәреү, һуғартыу, һыу менән тәьмин итеү.
ОБВО́ДНЫЙ *прил.* әйләнмә, уратып (*йәки* ситләтеп) үтә торған; **обво́дный кана́л** уратып үтә торған канал.
ОБВОДНЯ́ТЬ *несов. см.* **обводни́ть.**
ОБВОЛА́КИВАТЬ *несов. см.* **обволо́чь.**
ОБВОЛА́КИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обволо́чься**; 2. *страд. к* **обвола́кивать.**
ОБВОЛО́ЧЬ *сов. что* ҡаплау, солғау, томалау, баҫыу, уратыу; ҡаплап (*йәки* солғап, томалап, баҫып, уратып) алыу; **ту́чи обволокли́ не́бо** болоттар күк йөҙөн ҡаплап алды.
ОБВОЛО́ЧЬСЯ *сов.* ҡапланыу, солғаныу, томаланыу, баҫылыу; ҡаплап (*йәки* солғап, томалап, баҫып) алыныу.
ОБВОРОВА́ТЬ *сов. кого-что, разг.* урлап сығыу (*йәки* китеү).
ОБВОРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **обворова́ть.**

ОБВОРОЖИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* таң ҡалдырғыс, һоҡландырғыс; **обворожи́тельный ребёнок** һоҡландырғыс бала.
ОБВОРОЖИ́ТЬ *сов. кого* һоҡландырыу, таң ҡалдырыу.
ОБВЯЗА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*обмотать*) ураү, уратып бәйләү; 2. *что* (*завязать*) сырмап бәйләү; 3. *что* (*окаймить*) ситен ҡайып сығыу.
ОБВЯЗА́ТЬСЯ *сов.* ураныу, солғаныу, урап бәйләнеү.
ОБВЯ́ЗКА *ж.* 1. *см.* **обвяза́ть;** 2. *спец.* беркеткес.
ОБВЯ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **обвяза́ть.**
ОБВЯ́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обвяза́ться;** 2. *страд. к* **обвя́зывать.**
ОБГЛА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **обглода́ть.**
ОБГЛОДА́ТЬ *сов. что* кимереү, мөнйөү, кимереп (*йәки* мөнйөп) бөтөрөү.
ОБГО́Н *м.* уҙыш.
ОБГОНЯ́ТЬ *несов. см.* **обогна́ть.**
ОБГОРА́ТЬ *несов. см.* **обгоре́ть.**
ОБГОРЕ́ЛЫЙ *прил.* янған, көйгән, яныптыу (*йәки* көйөп) бөткән.
ОБГОРЕ́ТЬ *сов.* 1. яныып (*йәки* көйөп) бөтөү; 2. *разг.* (*под солнцем*) бешеү, яныу, бешеп (*йәки* яныып) бөтөү.
ОБГРЫЗА́ТЬ *несов. см.* **обгры́зть.**
ОБГРЫ́ЗТЬ *сов. что* мөнтәү, мөнйөү, кимереү, кимереп (*йәки* мөнтәп, мөнйөп) бөтөрөү.
ОБДАВА́ТЬ *несов. см.* **обда́ть.**
ОБДА́ТЬ *сов. кого-что* 1. (*облить*) ҡойондороу, сайҡап алыу, сайҡау; **его́ о́бдало волно́й** *безл.* уны тулҡын ҡойондорҙо; **обда́ть кипятко́м** эҫе һыу менән сайҡау; 2. (*обвеять*) бәреү, бәрелеү; **обда́ть тепло́м** йылы килеп бәрелеү; 3. *безл. перен.* солғап алыу; **меня́ о́бдало че́м-то родны́м** мине ниндәйҙер туғанлыҡ хисе солғап алды; ◇ **обда́ть презре́нием** нәфрәтле ҡараш ташлау; **обда́ть хо́лодом** бик һалҡын мөғәмәлә итеү, эре тороу.
ОБДЕЛИ́ТЬ *сов. кого и без доп.* өлөштән мәхрүм итеү, өлөшһөҙ ҡалдырыу, өлөштө кәм биреү.
ОБДЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **обдели́ть.**
ОБДЁРГАТЬ *сов. что, разг.* йолҡоу, тирә-яҡтан йолҡоп сығыу, йолҡоп тигеҙләп сығыу.
ОБДЁРГИВАТЬ *несов. см.* **обдёргать.**
ОБДЁРНУТЬ *сов. разг. см.* **одёрнуть** 1.
ОБДИРА́ТЬ *несов. см.* **ободра́ть** 1, 2, 4.
ОБДИ́РКА *ж. с.-х.* һурҙырыу, һурҙыртыу; **обди́рка овса́** һоло һурҙыртыу.
ОБДИ́РНЫЙ *прил.* (*очищенный*) һурҙыр(ыл)ған; **обди́рная мука́** һурҙырған он.
ОБДУВА́ТЬ *несов. см.* **обду́ть.**
ОБДУ́МАННЫЙ *прил.* бөтә яҡлап уйланған, уйлап эшләнгән.
ОБДУ́МАТЬ *сов. что* бөтә яҡлап уйлау, төрлө яҡтан уйлап ҡарау; уйлап хәл итеү (*йәки* итеп ҡуйыу).
ОБДУ́МЫВАТЬ *несов. см.* **обду́мать.**
ОБДУ́ТЬ *сов. что* өрҙөрөп таҙартыу, елдә тотоп таҙартыу; өрөп төшөрөү.
ОБЕ *ж. см.* **о́ба; взять обе́ими рука́ми** ике (*йәки* ҡуш) ҡуллап алыу; ◇ **обе́ими рука́ми ухвати́ться** *см.* **рука́.**
ОБЕ́ГАТЬ *сов. кого-что* югереп йөрөп (*йәки* әйләнеп) сығыу.
ОБЕГА́ТЬ I *несов. см.* **обе́гать.**
ОБЕГА́ТЬ II *несов. см.* **обежа́ть.**
ОБЕ́Д *м.* 1. төшкө аш, төшкөлөк; 2. (*обеденное время*) төш, төш ваҡыты.
ОБЕ́ДАТЬ *несов.* төшкө (*йәки* төшкөлөк) ашау.
ОБЕ́ДЕННЫЙ *прил.* төшкө аш, төшкөлөк; **обе́денное вре́мя** төш ваҡыты; **обе́денный стол** аш өҫтәле.
ОБЕДНЕ́НИЕ *с. см.* **обедне́ть** *и* **обедни́ть.**
ОБЕДНЕ́ТЬ *сов.* ярлыланыу, фәҡирләнеү, фәҡирлеккә төшөү.
ОБЕДНИ́ТЬ *сов. кого-что* ярлыландырыу, фәҡирләндереү, фәҡирлеккә төшөрөү.
ОБЕ́ДНЯ *ж. церк.* обедня (*христиандарҙың иртәнге йәки төшкө ғибәҙәте*).
ОБЕДНЯ́ТЬ *несов. см.* **обедни́ть.**
ОБЕЖА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*быстро обойти*) ҡыҙырып сығыу, урап (*йәки* әйләнеп) йөрөп сығыу; **обежа́ть все магази́ны** бөтә магазиндәрҙе ҡыҙырып сығыу; 2. *что и без доп.* (*круго́м*) әйләнә (*йәки* тирәләй) югереп сығыу.
ОБЕЗ= (**ОБЕС=**) *приставка; берәй нәмәнән мәхрүм итеү, айырыу, ҡотҡарыу, мәхрүм булыу, айырылыу, ҡотолоу мәғәнәләрен аңлата, мәҫ.* **обеззара́зить** йоғошһоҙландырыу; **обезнадёжить** өмөт өҙҙөрөү; **обезлю́деть** кешеһеҙ ҡалыу; **обесси́леть** хәлдән тайыу.
ОБЕЗБО́ЛИВАТЬ *несов. см.* **обезбо́лить.**
ОБЕЗБО́ЛИВАЮЩИЙ *прил.* ауыртыуҙы баҫа (*йәки* бөтөрә) торған; **обезбо́ливающие сре́дства** ауыртыуҙы баҫа торған дарыуҙар.
ОБЕЗБО́ЛИТЬ *сов. что* ауыртыуҙы баҫыу (*йәки* бөтөрөү).
ОБЕЗВО́ДИТЬ *сов. что* һыуһыҙландырыу, һыуын ҡоротоу.
ОБЕЗВО́ЖИВАТЬ *несов. см.* **обезво́дить.**
ОБЕЗВРЕ́ДИТЬ *сов. кого-что* зарарһыҙландырыу, зыянһыҙландырыу.
ОБЕЗВРЕ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **обезвре́дить.**
ОБЕЗГЛА́ВИТЬ *сов.* 1. *кого-что* башын сабып үлтереү; башын өҙөү; 2. *что, перен.* етәксеһеҙ (*йәки* башлыҡһыҙ) ҡалдырыу.
ОБЕЗГЛА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **обезгла́вить.**
ОБЕЗДО́ЛЕННЫЙ 1. *прич.* мәхрүм ителгән; 2. *прил.* бәхетһеҙ, бөтә нәмәнән мәхрүм ителгән; иҙелгән, йәберләнгән.
ОБЕЗДО́ЛИВАТЬ *несов. см.* **обездо́лить.**
ОБЕЗДО́ЛИТЬ *сов. кого-что* мәхрүм итеү, тартып алыу.
ОБЕЗЖИ́РИВАНИЕ *с. см.* **обезжи́рить.**
ОБЕЗЖИ́РИВАТЬ *несов. см.* **обезжи́рить.**
ОБЕЗЖИ́РИТЬ *сов. что* майһыҙландырыу, майын сығарыу (*йәки* айырыу, бөтөрөү).
ОБЕЗЗАРА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **обеззара́зить.**
ОБЕЗЗАРА́ЗИТЬ *сов. что, мед.* йоғошһоҙландырыу.
ОБЕЗЗЕ́МЕЛИВАТЬ *несов. см.* **обезземе́лить.**

ОБЕЗЗЕМЕ́ЛИТЬ *сов. кого-что* ерһеҙ ҡалдырыу, ерҙән яҙҙырыу (*йәки* мәхрүм итеү).

ОБЕЗЛЕ́СЕТЬ *сов.* урманы ҡырҡылып бөтөү, урманһыҙ ҡалыу.

ОБЕЗЛЕ́СИТЬ *сов. что* урманһыҙ ҡалдырыу, урманын киҫеп бөтөрөү.

ОБЕЗЛИ́ЧЕННЫЙ *прил.* үҙсәнлеген юғалтҡан.

ОБЕЗЛИ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **обезли́чить.**

ОБЕЗЛИ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обезли́читься;** 2. *страд. к* **обезли́чивать.**

ОБЕЗЛИ́ЧИТЬ *сов. кого-что* үҙсәнлеген юҡ итеү (*йәки* юҡҡа сығарыу).

ОБЕЗЛИ́ЧИТЬСЯ *сов.* үҙсәнлеге юйылыу, юҡҡа сығыу.

ОБЕЗЛИ́ЧКА *ж.* эйәһеҙлек; индивидуаль яуаплылыҡ булмау.

ОБЕЗЛЮ́ДЕТЬ *сов.* кешеһеҙ ҡалыу.

ОБЕЗОБРА́ЗИТЬ *сов. кого-что* йәмһеҙләндереү; ҡуркен китәреү (*йәки* ебәреү).

ОБЕЗОБРА́ЗИТЬСЯ *сов.* йәмһеҙләнеү, йәме китеү.

ОБЕЗОПА́СИТЬ *сов. кого-что* ҡурҡыныстан (*йәки* хәүеф-хәтәрҙән) һаҡлау, ҡурҡыныcһыҙлыҡты (*йәки* хәүефһеҙлекте, именлекте) тәьмин итеү.

ОБЕЗОПА́СИТЬСЯ *сов.* ҡурҡыныстан (*йәки* хәүеф-хәтәрҙән) һаҡланыу, ҡурҡыныcһыҙлығы (*йәки* хәүефһеҙлеге, именлеге) тәьмин ителеү.

ОБЕЗОРУ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **обезору́жить.**

ОБЕЗОРУ́ЖИТЬ *сов. кого-что* 1. ҡоралһыҙландырыу; 2. *перен.* ҡаршылашыуҙан (*йәки* һүҙ көрәштереүҙән) мәхрүм итеү, ҡаршы сыға алмаҫлыҡ итеү, һүҙ ҡуҙғатыуға урын ҡалдырмау.

ОБЕЗУ́МЕТЬ *сов.* аҡылдан яҙыу (*йәки* шашыу).

ОБЕЗЬЯ́НА *ж.* 1. маймыл; 2. *разг.* (*о том, кто гримасничает, кривляется*) маймыл, борғандаҡ, шиҡандаҡ.

ОБЕЗЬЯ́НИЙ *прил.* маймыл; **обезья́ний пито́мник** маймыл питомниге.

ОБЕЗЬЯ́ННИК *м.* маймыл ситлеге (*зоопаркта*).

ОБЕЗЬЯ́ННИЧАТЬ *несов. разг.* маймыллаPыу.

ОБЕЗЬЯНОПОДО́БНЫЙ *прил.* маймыл төҫлө (*йәки* һымаҡ), маймылға оҡшашлы (*йәки* оҡшаған).

обе́их, обе́им *и т. д. род., вин., дат. п. и т. д. от* **о́бе.**

обе́й *повел. накл. от* **оби́ть.**

ОБЕЛИ́СК *м.* обелиск (*юғарыға ослая барған, күп ҡырлы бағана рәүешендәге таш, һәйкәл*).

ОБЕЛИ́ТЬ *сов. кого* (*оправдать, снять подозрения*) аҡлау, ғәйепһеҙ табыу.

ОБЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **обели́ть.**

ОБЕРЕГА́ТЬ *несов. кого-что* һаҡлау, һаҡлап алып ҡалыу.

ОБЕРЕГА́ТЬСЯ *несов.* 1. һаҡланыу; 2. *страд. к* **оберега́ть.**

ОБЕРЕ́ЧЬ *сов. см.* **оберега́ть.**

ОБЕРЕ́ЧЬСЯ *сов. см.* **оберега́ться** 1.

ОБЕРНУ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*обвить*) ураy, урап ҡуйыу; 2. *что* (*завернуть*) төрөү, ураy, тышлау; **оберну́ть кни́гу газе́той** китапты газетаға төрөү; 3. *что* бороу; **оберну́ть лицо́ к сосе́ду** битте күршегә табан бороу; 4. *что, перен.* бороу; **оберну́ть де́ло в свою́ по́льзу** эште үҙ файҙаңа бороу; 5. *кого-что, фольк.* (*превратить*) әйләндереү, әүерелдереү.

ОБЕРНУ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*повернуться назад*) боролоу, боролоп (*йәки* әйләнеп) ҡарау; 2. *перен.* (*принять иное направление*) әйләнеү, боролоу; икенсе төрлө юл (*йәки* юнәлеш) алыу; 3. (*сделать полный круг*) әйләнеп сығыу; **спу́тник оберну́лся вокру́г Земли́ сто раз** спутник Ер тирәләй йөҙ рәт әйләнеп сыҡты; 4. *эк.* әйләнеш яһау, оборот яһау; **капита́л оберну́лся за ме́сяц** капитал бер айҙа әйләнеш яһаны; 5. *разг.* (*справиться*) әйләнеп (*йәки* барып) ҡайтыу, урап килеү; өлгөрөү, етешеү, өлгәшеү; **мы одни́м тра́ктором оберне́мся** беҙ бер трактор менән дә етешербеҙ; 6. *кем-чем, в кого, во что, фольк.* (*превратиться*) әйләнеү, әүерелеү; **оберну́ться лисо́й** төлкөгә әүерелеү.

ОБЁРТКА *ж.* 1. *см.* **оберну́ть** 2; 2. тышлыҡ, тыш; **тетра́дь в жёлтой обёртке** һары тышлы дәфтәр.

ОБЕРТО́Н *м. муз., физ.* обертон (*төп тонға айырым төҫмөр бирә торған өҫтәмә тауыш, тон*).

ОБЁРТОЧНЫЙ *прил.* әйбер төрә торған; **обёрточная бума́га** әйбер төрә торған ҡағыҙ.

ОБЁРТЫВАТЬ *несов. см.* **оберну́ть** 1—4.

ОБЁРТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **оберну́ться** 1, 2; 2. *страд. к* **обёртывать.**

ОБЕСКРО́ВИТЬ *сов. кого-что* 1. ҡанһыратыу, ҡанын ағыҙып бөтөрөү; 2. *перен.* көсһеҙләндереү, хәлһеҙләндереү, ҡарыуһыҙлау.

ОБЕСКРО́ВЛИВАНИЕ *с. см.* **обескро́вить.**

ОБЕСКРО́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **обескро́вить.**

ОБЕСКУРА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **обескура́жить.**

ОБЕСКУРА́ЖИТЬ *сов. кого* ышанысын бөтөрөү, аптыраушта ҡалдырыу.

ОБЕСПА́МЯТЕТЬ *сов. разг.* 1. (*лишиться памяти*) хәтерһеҙләнеү, хәтер юғалыу; 2. (*лишиться чувств*) һушһыҙ булыу, һуштан (*йәки* иҫтән) яҙыу, иҫ юғалыу.

ОБЕСПЕ́ЧЕНИЕ *с.* 1. *см.* **обеспе́чить;** 2. тәьминәт; **социа́льное обеспе́чение** социаль тәьминәт.

ОБЕСПЕ́ЧЕННОСТЬ *ж.* 1. тәьмин ителгәнлек, тәьмин ителгән булыу; **обеспе́ченность школ уче́бниками** мәктәптәрҙең дәреслектәр менән тәьмин ителгәнлеге; 2. (*зажиточность*) мул (*йәки* яҡшы) тормошло булыу, етешлек.

ОБЕСПЕ́ЧЕННЫЙ *прил.* 1. тәьмин ителгән; **обеспе́ченная ста́рость** тәьмин ителгән ҡартлыҡ; 2. (*зажиточный*) мул тормошло, етеш.

ОБЕСПЕ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **обеспе́чить.**

ОБЕСПЕ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обеспе́читься;** 2. *страд. к* **обеспе́чивать.**

ОБЕСПЕ́ЧИТЬ *сов.* 1. *кого-что* тәьмин итеү; тәьмин итеп (*йәки* кәрәк-ярағын етештереп) ҡуйыу; **обеспе́чить свою́ семью́** үҙ ғаиләңде тәьмин итеү; 2. *что* (*гарантировать*) тәьмин итеү, гарантиялау, булдырыу.

ОБЕСПЕ́ЧИТЬСЯ *сов.* әҙерләп ҡуйыу, тәьмин ителеү.

ОБЕСПОКО́ИТЬ *сов. кого* тынысһыҙлау, тынысһыҙландырыу, борсоу, маҙаһыҙлау.

ОБЕСПОКО́ИТЬСЯ *сов.* тынысһыҙланыу, борсолоу, маҙаһыҙланыу.

ОБЕССИ́ЛЕТЬ *сов.* көсһөҙләнеү, хәлһеҙләнеү, моҙорау, әлһерәү, хәлдән тайыу (*йәки* яҙыу), мәлйерәү.

ОБЕССИ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **обесси́лить.**

ОБЕССИ́ЛИТЬ *сов. кого-что* көсһөҙләндереү, хәлһеҙләндереү, моҙоратыу, әлһерәтеү, хәлдән тайҙырыу, мәлйерәтеү.

ОБЕССЛА́ВИТЬ *сов. кого-что* яманатын һатыу (*йәки* сығарыу), абруйын юйыу.

ОБЕССЛА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **обесслάвить.**

ОБЕССМЕ́РТИТЬ *сов. кого-что* мәңгеләштереү, мәңгелек итеү, мәңге онотмаҫлыҡ яһау.

ОБЕССМЫ́СЛИВАТЬ *несов. см.* **обессмы́слить.**

ОБЕССМЫ́СЛИТЬ *сов. что* мәғәнәһеҙләндереү, мәғәнәһен бөтөрөү (*йәки* юҡҡа сығарыу).

ОБЕССУ́ДИТЬ *сов.*: **не обессу́дь(те)** *уст.* ғәйепләмә(геҙ), ғәйепкә алма(ғыҙ).

ОБЕСЦВЕ́ТИТЬ *сов.* 1. *что* (*сделать менее ярким*) төҫһөҙләндереү, уңдырыу; 2. *кого-что, перен.* (*сделать невыразительным*) үҙенсәлеген бөтөрөү (*йәки* юғалтыу).

ОБЕСЦВЕ́ТИТЬСЯ *сов.* 1. (*стать менее ярким*) төҫһөҙләнеү, уңыу; 2. *перен.* (*стать невыразительным*) үҙенсәлеге бөтөү (*йәки* юғалыу).

ОБЕСЦВЕ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **обесцве́тить.**

ОБЕСЦВЕ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обесцве́титься;** 2. *страд. к* **обесцве́чивать.**

ОБЕСЦЕ́НЕНИЕ, ОБЕСЦЕ́НИВАНИЕ *с. см.* **обесце́нить(ся).**

ОБЕСЦЕ́НИВАТЬ *несов. см.* **обесце́нить.**

ОБЕСЦЕ́НИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обесце́ниться;** 2. *страд. к* **обесце́нивать.**

ОБЕСЦЕ́НИТЬ *сов. кого-что* хаҡын төшөрөү, арзанайтыу, осһоҙландырыу; ҡәҙерен китәреү (*йәки* ебәреү).

ОБЕСЦЕ́НИТЬСЯ *сов.* хаҡы төшөү, арзанайыу, осһоҙланыу; ҡәҙере китеү.

ОБЕСЧЕ́СТИТЬ *сов. кого-что* хур итеү, хурлыҡҡа төшөрөү, йөҙгә ҡара яғыу.

ОБЕ́Т *м.* 1. *рел.* нәҙер; 2. *книжн.* вәғәҙә, ант, һүҙ биреү.

ОБЕТОВА́ННЫЙ *прил.*: **обетова́нная земля́** *книжн.* барырға ашҡынып торған ер.

ОБЕЩА́НИЕ *с.* вәғәҙә, һүҙ.

ОБЕЩА́ТЬ *что и с неопр.* 1. *сов. и несов.* вәғәҙә итеү (*йәки* биреү), һүҙ биреү; 2. *несов.* өмөтләндереү, өмөт биреү (*йәки* булыу), булырға оҡшау; **день обеща́ет быть я́сным** көн аяҙ булырға оҡшай; **урожа́й обеща́ет быть хоро́шим** уңыштың яҡшы буласағына өмөт бар.

ОБЖА́ЛОВАНИЕ *с. см.* **обжа́ловать.**

ОБЖА́ЛОВАТЬ *сов. что, юр.* жалоба биреү (*суд хөкөмөнә риза булмайынса юғары судҡа жалоба биреү*).

ОБЖА́РИВАТЬ *несов. см.* **обжа́рить.**

ОБЖА́РИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обжа́риться;** 2. *страд. к* **обжа́ривать.**

ОБЖА́РИТЬ *сов. что* ҡыҙҙырыу, ҡурыу (*төрлө яҡлап*).

ОБЖА́РИТЬСЯ *сов.* ҡыҙҙырылыу, ҡурылыу (*төрлө яҡлап*).

ОБЖЕ́ЧЬ *сов.* 1. *кого-что* бешереү, яндырыу, көйҙөрөү, яндырып (*йәки* өтөп) алыу; **обже́чь себе́ па́лец** бармаҡты бешереү; 2. *кого-что* (*о крапиве*) сағыу; 3. *что* үртәү, яндырыу; **обже́чь кирпи́ч** кирбес үртәү.

ОБЖЕ́ЧЬСЯ *сов.* 1. бешеү, бешереп алыу; **обже́чься горя́чим ча́ем** эҫе сәйгә бешеү; 2. *на чём и без доп., перен. разг.* (*потерпеть неудачу*) ныҡ отолоу, ауыҙ бешеү; ◇ **обжёгшись на молоке́, ду́ешь на́ воду** *соотв.* ауыҙы бешкән һалҡын һыуҙы ла өрөп эскән.

ОБЖИВА́ТЬ *несов. см.* **обжи́ть.**

ОБЖИВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обжи́ться;** 2. *страд. к* **обжива́ть.**

О́БЖИГ *м.* үртәү, яндырыу.

ОБЖИГА́НИЕ *с. тех. см.* **обже́чь** 3.

ОБЖИГА́ТЕЛЬНЫЙ *прил. тех.* үртәү, яндырыу; **обжига́тельная печь** үртәү мейесе.

ОБЖИГА́ТЬ *несов. см.* **обже́чь.**

ОБЖИГА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обже́чься;** 2. *страд. к* **обжига́ть.**

ОБЖИРА́ТЬСЯ *несов. см.* **обожра́ться.**

ОБЖИ́ТЬ *сов. что, разг.* торорлоҡ хәлгә килтереү; урынлашып алыу, тороп күнегеү, эйәләшеү.

ОБЖИ́ТЬСЯ *сов. разг.* күнегеп (*йәки* өйрәнеп, эйәләшеп) китеү.

ОБЖО́РА *м. и ж. разг.* мәскәй, бирән, аскернә, убыр, ғуж.

ОБЖО́РСТВО *с. разг.* мәскәйлек, ҡомағайлыҡ, аскернәлек.

ОБЗАВЕДЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **обзавести́(сь);** **обзаведе́ние хозя́йством** хужалыҡ булдырыу (*йәки* ҡороп ебәреү); 2. *разг.* (*вещи, инвентарь*) кәрәк-яраҡ, көнкүреш әйберҙәре.

ОБЗАВЕСТИ́СЬ *сов. разг.* 1. (*приобрести что-л.*) булдырыу, табыу; йыһазланыу, тейенеү; **обзавести́сь ме́белью** мебелдәр булдырыу (*йәки* табыу); 2. (*завести, создать*) ҡороу, көтөү, -ле (-лы) булыу; **обзавести́сь семьёй** ғаилә ҡороу, ғаиләле булыу.

ОБЗАВОДИ́ТЬСЯ *несов. см.* обзавести́сь.

ОБЗО́Р *м.* 1. *см.* **обозре́ть;** 2. (*сжатое сообщение*) күҙәтеү; **междунаро́дный обзо́р** халыҡ-ара күҙәтеү.

ОБЗО́РНЫЙ *прил.* обзор; **обзо́рная ле́кция** обзор лекция.

ОБЗЫВА́ТЬ *несов. см.* **обозва́ть.**

ОБИВА́ТЬ *несов. см.* **оби́ть.**

ОБИВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **оби́ться;** 2. *страд. к* **обива́ть.**

ОБИ́ВКА *ж.* 1. *см.* **оби́ть;** 2. (*материал*) көпләү (*йәки* тышлау) материалы, көплөк, тышлыҡ.

ОБИ́ВОЧНЫЙ *прил.* көплөк, тышлыҡ, көпләй (*йәки* тышлай) торған.

ОБИ́ДА *ж.* үпкә, хәтер ҡалыу (*йәки* ҡалдырыу), күңел ҡырылыу, рәнйеү; **не в оби́ду бу́дет ска́зано** хәтерең (*йәки* хәтерегеҙ) ҡалмаһын; ✧ **быть в оби́де** *на кого* үпкә тотоу, үпкәләү; **не дать в оби́ду** *кого* яҡлау, рәнйетергә ирек бирмәү.

ОБИ́ДЕТЬ *сов. кого* 1. (*нанести обиду*) үпкәләтеү, ҡылтайтыу, рәнйетеү, хәтер ҡалдырыу; 2. *разг.* (*лишить чего-л.*) үгәйһетеү; ситләтеү, кәмһетеү; мәхрүм итеү; **приро́да не оби́дела его́ тала́нтом** тәбиғәт уны таланттан мәхрүм итмәгән; ✧ **му́хи не оби́дит** *см.* **му́ха.**

ОБИ́ДЕТЬСЯ *сов.* үпкәләү, ҡылтайыу, рәнйеү, хәтер ҡалыу, бартанлау.

ОБИ́ДНО *нареч. и в знач. сказ. безл. кому* күңелгә ауыр, ҡыйын, ҡыҙғаныс, аяныс; **мне оби́дно ви́деть э́то** быны күреү миңә ҡыйын.

ОБИ́ДНЫЙ *прил.* үпкәләрлек, үпкәләтерлек, рәнйетерлек, хәтер ҡалырлыҡ, күңелгә ауыр; **оби́дный упрёк** күңелгә ауыр шелтә.

ОБИ́ДЧИВОСТЬ *ж.* үпкәселлек, ҡылтымлыҡ.

ОБИ́ДЧИВЫЙ *прил.* үпкәсел, ҡылтым, ҡылтымбый; **оби́дчивый ребёнок** үпкәсел бала.

ОБИ́ДЧИК *м. разг.* үпкәләтеүсе, хәтер ҡалдырыусы, рәнйетеүсе.

ОБИ́ДЧИЦА *женск. р. к* **оби́дчик.**

ОБИЖА́ТЬ(СЯ) *несов. см.* **оби́деть(ся).**

ОБИ́ЖЕННЫЙ 1. *прич.* үгәйһетелгән, ситләтелгән, рәнйетелгән, йәберһетелгән; 2. *прил.* үпкәле, рәнйеүле, йәберле; **оби́женный вид** үпкәле ҡиәфәт.

ОБИ́ЛИЕ *с.* 1. (*большое количество*) бик күплек; **оби́лие ры́бы** балыҡтың бик күплеге; 2. (*достаток*) муллыҡ, бәрәкәт.

ОБИ́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. мул, бик күп, туп-тулы; **оби́льный урожа́й** мул уңыш; 2. (*богатый чем-л.*) бай, күп.

ОБИНУ́ЯСЬ: не обину́ясь *уст.* икеләнмәй, уйлап тормай.

ОБИНЯ́К *м.*: **говори́ть обиняка́ми** ситләтеп һөйләү; **без обиняко́в** кинәйәһеҙ, туп-тура, йәшермәйенсә.

ОБИРА́ТЬ *несов. см.* **обобра́ть.**

ОБИТА́ЕМЫЙ *прил.* кеше йәшәгән (*йәки* торған), кеше йәшәй (*йәки* тора) торған; **обита́емый дом** кеше йәшәй торған йорт; **обита́емый о́стров** кеше йәшәгән утрау.

ОБИТА́ТЕЛЬ *м. книжн.* тороусы, йәшәүсе; **обита́тели го́рода** ҡалала тороусылар.

ОБИТА́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **обита́тель.**

ОБИТА́ТЬ *несов. книжн.* тороу, йәшәү, көн күреү (*йәки* итеү).

ОБИ́ТЕЛЬ *ж. книжн.* 1. монастырь, сиркәү; 2. *уст.* (*жилище*) торған урын, торған өй (*йәки* бүлмә).

ОБИ́ТЬ *сов. что* 1. (*отряхнуть*) һуҡҡылап (*йәки* ҡағып, бәреп, ҡойоп, һелкетеп) төшөрөү; **оби́ть снег** ҡарҙы ҡағып төшөрөү; 2. *разг.* (*повредить*) ҡырҡыу, йыртыу, боҙоу, емереү, туҙҙырыу; **оби́ть края́ брю́к** салбар балағы остарын туҙҙырыу; 3. *чем* (*покрыть, обтянуть*) көпләү, тышлау; **оби́ть дверь сукно́м** ишекте буҫтау менән көпләү; ✧ **оби́ть (все) поро́ги** күп тупһа тапау (*берәй эш артынан йөрөп йөҙәп бөтөү*).

ОБИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*обтрепаться*) ҡырылыу, туҙыу; **подо́л пла́тья оби́лся** итәк сите ҡырылды; 2. (*отвалиться*) кителеп бөтөү, ҡубып төшөү.

ОБИХО́Д *м.* 1. (*привычный образ жизни*) көндәлек тормош, тормош шарты; **повседне́вный обихо́д** көндәлек тормош; 2. (*употребление в быту*) кәрәк-яраҡ; **предме́ты дома́шнего обихо́да** көндәлек йорт кәрәк-яраҡтары; **войти́ в обихо́д** ғәҙәткә инеү.

ОБИХО́ДНЫЙ *прил.* ғәҙәттәге, ғәҙәтләнгән, көндәлек, көндәге, көн дә ҡулланыла торған; **обихо́дные слова́ и выраже́ния** ғәҙәттәге һүҙҙәр һәм әйтемдәр.

ОБКА́ЛЫВАТЬ I *несов. см.* **обколо́ть** I.

ОБКА́ЛЫВАТЬ II *несов. см.* **обколо́ть** II.

ОБКА́ПЫВАТЬ *несов. см.* **обкопа́ть.**

ОБКА́РМЛИВАТЬ *несов. см.* **обкорми́ть.**

ОБКАТА́ТЬ *сов. что* 1. *разг.* (*обвалять*) аунатып (*йәки* тәгәрәтеп, әүәләп) алыу; 2. (*сделать гладким*) тапау, таҡырайтыу, тигеҙләү, йөрөп шымартыу; **обката́ть доро́жку** юлды таҡырайтыу; 3. *спец.* (*испытать, проверить*) йөрөтөп һынау, йөрөтөп һынап ҡарау; **обката́ть автомоби́ль** автомобилде йөрөтөп һынау.

ОБКА́ТКА *ж. см.* **обката́ть** 2, 3.

ОБКЛА́ДКА *ж.* 1. *см.* **обложи́ть** 1, 2; 2. *спец.* түшәмә; **дерно́вая обкла́дка** ҡыртыш түшәмә.

ОБКЛА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **обложи́ть.**

ОБКЛА́ДЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обложи́ться;** 2. *страд. к* **обкла́дывать.**

ОБКЛЕВА́ТЬ *сов. что* тирәләй суҡып сығыу (*йәки* бөтөрөү).

ОБКЛЁВЫВАТЬ *несов. см.* **обклева́ть.**

ОБКЛЕ́ИТЬ *сов. см.* **окле́ить.**

ОБКОЛО́ТЬ I *сов. что* сабып (*йәки* ватып) ташлау, китеп (*йәки* ватып) төшөрөү; тирәләй ватып сығыу; **обколо́ть лёд со ступе́нек** баҫҡыстан боҙҙо сабып ташлау.

ОБКОЛО́ТЬ II *сов. что, разг.* 1. (*поранить уколами*) сәнсеп яралау; 2. (*сделать уколы вокруг чего-л.*) сәнсеп сығыу.

ОБКО́М *м.* (**областно́й комите́т**) обком (өлкә комитет).

ОБКОПА́ТЬ *сов. разг. см.* **окопа́ть** 1.

ОБКОРМИ́ТЬ *сов. кого-что* кәрәгенән тыш (*йәки* артыҡ күп) ашатыу.

ОБКРА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **обокра́сть.**

ОБКРОМСА́ТЬ *сов. что, разг.* мөнтәҫләп (*йәки* мөнтәп) бөтөрөү; **обкромса́ть во́лосы** сәсте мөнтәп бөтөрөү.

ОБКУ́РИВАТЬ *несов. см.* **обкури́ть.**

ОБКУРИ́ТЬ *сов. разг.* 1. *см.* **окури́ть;** 2. *что* яйлау, яйын алыу; **обкури́ть тру́бку** трубканы тарта-тарта яйлау.

ОБКУСА́ТЬ *сов. что* кимереп бөтөрөү, тирәләй кимереп (*йәки* тешләп) сығыу.

ОБКУ́СЫВАТЬ *несов. см.* **обкуса́ть.**

ОБЛА́ВА *ж.* 1. (*при охоте*) ҡамау, уратып (*йәки* әйләндереп) алыу; 2. (*на людей*) ҡамаҡ, ҡамау.

ОБЛАГА́ТЬ *несов. см.* **обложи́ть** 4.

ОБЛАГОДЕ́ТЕЛЬСТВОВАТЬ *сов. кого, уст. и ирон.* яҡшылыҡ ҡылыу (*йәки* эшләү).

ОБЛАГОРА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **облагоро́дить.**

ОБЛАГОРА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **облагоро́диться;** 2. *страд. к* **облагора́живать.**

ОБЛАГОРО́ДИТЬ *сов.* 1. *кого-что* (мораль, әхләҡ яғынан) юғары күтәреү; аҫылландырыу, нәфисләндереү; 2. *что, спец.* (*улучшить породу, качество*) тоҡомон (*йәки* сифатын) яҡшыртыу.

ОБЛАГОРО́ДИТЬСЯ *сов.* 1. юғары күтәрелеү, аҫылланыу, нәфисләнеү; 2. *спец.* (*улучшиться в породе, качестве*) тоҡомо (*йәки* сифаты) яҡшырыу.

ОБЛАДА́НИЕ *с. см.* **облада́ть.**

ОБЛАДА́ТЕЛЬ *м. книжн.* эйә, хужа, биләүсе, ҡулда тотоусы.

ОБЛАДА́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **облада́тель.**

ОБЛАДА́ТЬ *несов. чем* эйә (*йәки* хужа) булыу, =лы (=ле) булыу; ҡулда тотоу; **облада́ть хоро́шим го́лосом** яҡшы тауышҡа эйә булыу; **облада́ть тала́нтом** талантлы булыу.

ОБЛА́ЗИТЬ *сов. что, разг.* (менеп-төшөп) бөтә ерҙе йөрөп сығыу.

О́БЛАКО *с.* болот; **пе́ристые облака́** ҡыйғас болоттар; **кучевы́е облака́** өйкөм болоттар; ◇ **вита́ть в облака́х** күктә йөҙөү (*көндәлек ысын тормоштан алыҫ булыу*); **под облака́ми** бик юғарыла.

ОБЛА́МЫВАТЬ *несов. см.* **облома́ть** *и* **обломи́ть.**

ОБЛА́МЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **облома́ться** *и* **обломи́ться;** 2. *страд. к* **обла́мывать.**

ОБЛА́ПИТЬ *сов. кого-что, разг.* (*обхватить лапами*) ҡосаҡлау, ҡосаҡлап алыу (*эт, айыу һ. б. ҡарата*).

ОБЛАСКА́ТЬ *сов. кого* иркәләү, һөйөү; һылау-һыйпау, күңелен күреү (*йәки* табыу).

ОБЛАСТНО́Й *прил.* 1. өлкә; **областно́й комите́т па́ртии** партияның өлкә комитете; 2. (*местный*) ерле, урындағы; **областно́е произноше́ние** ерле әйтелеш; **областно́е сло́во** урындағы һүҙ.

О́БЛАСТЬ *ж.* 1. *в разн. знач.* өлкә; **Моско́вская о́бласть** Мәскәү өлкәһе; **о́бласть ве́чных снего́в** мәңгелек ҡарҙар өлкәһе; **о́бласть нау́ки** фән өлкәһе; 2. *мед.* (*часть организма*) тәңгәл, тапҡыр, тирә; **бо́ли в о́бласти се́рдца** йөрәк тәңгәле ауыртa; ◇ **отойти́ в о́бласть преда́ния** йәшәмәү, ҡулланыуҙан сығыу, юҡ булыу.

ОБЛА́ТКА *ж.* облатка (1. *мед.* эсенә дарыу һалып йотор өсөн крахмал йә желатиндән яһалған капсуль; 2. *хат йәбештереү өсөн ҡулланыла торған елемле ҡағыҙ*).

ОБЛАЧА́ТЬ *несов. см.* **облачи́ть.**

ОБЛАЧА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **облачи́ться;** 2. *страд. к* **облача́ть.**

ОБЛАЧЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **облачи́ть;** 2. *церк.* христиан руханиҙарының ғибәҙәт кейеме.

ОБЛАЧИ́ТЬ *сов. кого, шутл.* кейҙереү, кейендереү, кейем кейҙереү; **облачи́ть ма́льчика в отцо́вское пальто́** малайға атаһының пальтоһын кейҙереү.

ОБЛАЧИ́ТЬСЯ *сов. шутл.* кейеү, кейенеү.

О́БЛАЧНОСТЬ *ж.* болотлолоҡ, болотло булыу; болоттар, болот өйкөмө.

О́БЛАЧНЫЙ *прил.* болотло; болот ҡаплаған; **о́блачное не́бо** болотло күк.

ОБЛА́ЯТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*накинуться с лаем*) өрә-өрә ташланыу; 2. *кого-что, охот.* =ғын өрөп белгертеү, иҫкәртеү; **обла́ять бе́лку** тейен барлығын өрөп белгертеү; 3. *кого, прост.* (*обругать*) әшәке һүҙ менән һүгеү.

ОБЛЕГА́ТЬ *несов. кого-что* (*об одежде*) кипсәлеү, һыбашыу, тәнгә ятып тороу.

ОБЛЕГЧА́ТЬ *несов. см.* **облегчи́ть.**

ОБЛЕГЧА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **облегчи́ться;** 2. *страд. к* **облегча́ть.**

ОБЛЕГЧЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **облегчи́ть(ся);** 2. еңеллек; **почу́вствовать облегче́ние** еңеллек һиҙеү.

ОБЛЕГЧИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*уменьшить в весе*) еңеләйтеү, бушата (*йәки* еңеләйтә) төшөү; 2. *что* (*упростить*) ябайлаштырыу; 3. *что* (*сделать менее трудным*) еңеләйтеү; **облегчи́ть усло́вия труда́** эш шарттарын еңеләйтеү; 4. *кого-что, перен.* (*успокоить*) баҫыу, тынысландырыу, еңеләйтеү.

ОБЛЕГЧИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*уменьшиться в весе*) еңеләйеү, бушау; 2. (*стать менее трудным*) еңеләйеү; еңеләйеп китеү; анһатланыу, еңелләнеү; **усло́вия рабо́ты облегчи́лись** эш шарттары еңеләйҙе; 3. (*успокоиться*) баҫылыу, тынысланыу.

ОБЛЕДЕНЕ́ЛЫЙ *прил.* боҙло, боҙланған, боҙ ҡапланған.

ОБЛЕДЕНЕ́НИЕ *с. см.* **обледене́ть.**

ОБЛЕДЕНЕ́ТЬ *сов.* боҙланыу, боҙ менән ҡапланыу.

ОБЛЁЗЛЫЙ *прил. разг.* 1. төләгән (*йәки* сәсе) ҡойолған, өтәләнгән; **облёзлый котёнок** йөнө ҡойолоп бөткән бесәй балаһы; 2. (*потёртый, полинявший*) ҡубып (*йәки* туҙып) бөткән, төҫөн һалған, төҫө бөткән.

ОБЛЕ́ЗТЬ *сов. разг.* 1. юлыу, ҡойолоу (*о волосах, шерсти*); төләү (*о перьях*); 2. (*о краске и т. п.*) ҡубыу, юйылыу, һыҙырылыу.

ОБЛЕНИ́ТЬСЯ *сов.* ялҡауланыу, ялҡаулыҡҡа һалышыу.

ОБЛЕПИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*пристать со всех сторон*) һырыу, йәбешеү, йәбешеп (*йәки* һырып, һылашып) бөтөү; 2. *что* (*обклеить*) йәбештереп бөтөрөү (*йәки* сығыу); **облепи́ть сте́ны объявле́ниями** стенаға иғландар йәбештереп бөтөрөү; 3. *кого-что, перен. разг.* (*плотно окружить*) һырып (*йәки* уратып) алыу.

ОБЛЕПИ́ХА *ж. бот.* һырғанаҡ (*ҡыуағы һәм емеше*).

ОБЛЕСИ́ТЬ *сов. что* урман үҫтереү, ағас ултыртып сығыу; **облеси́ть степны́е райо́ны** далалы райондарға ағас ултыртыу.

ОБЛЕТА́ТЬ I *несов. см.* **облете́ть.**

ОБЛЕТА́ТЬ II *сов. что* **1.** (*побывать во многих местах*) осоп әйләнеп сығыу; **2.** *ав.* (*проверить в полёте*) осоп һынау үткәреү, осоп һынап ҡарау; **облета́ть самолёт** самолётты осоп һынау.

ОБЛЕТЕ́ТЬ *сов.* **1.** *см.* **облета́ть** II 1; **2.** *кого-что* (*пролететь стороной*) ситләтеп осоп китеү; **3.** *кого-что, перен.* таралыу, таралып өлгөрөү, бик тиҙ таралыу; **ра́достная весть облете́ла всю о́бласть** шатлыҡлы хәбәр бөтә өлкәгә таралды; **4.** *без доп.* ҡойолоп бөтөү (*йәки* төшөү); **ли́стья облете́ли** япраҡтар ҡойолоп бөттө.

ОБЛЕ́ЧЬ *сов.* **1.** *кого, шутл.* (*одеть*) кейендереү, кейҙереү; **2.** *что, перен.* (*выразить*) һөйләү, әйтеү, әйтеп биреү; **обле́чь свою́ мысль в досту́пную фо́рму** фекерҙе аңлашыла торған формала әйтеп биреү; **3.** *кого-что* (*наделить*) биреү, тапшырыу, =ло (=лө, =ле, =лы) итеү; **обле́чь вла́стью** власле итеү; **обле́чь дове́рием** ышанып тапшырыу.

ОБЛЕ́ЧЬСЯ *сов.* **1.** *шутл.* (*одеться*) кейенеү; **2.** (*воплотиться в какую-л. форму*) ... аша бирелеү.

ОБЛИВА́НИЕ *с.* **1.** *см.* **облива́ть; 2.** (*водная процедура*) һыу ҡойоноу, һыуҙа йыуыныу.

ОБЛИВА́ТЬ *несов. см.* **обли́ть.**

ОБЛИВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обли́ться; 2.** *страд. к* **облива́ть;** ◇ **облива́ться по́том** тиргә батыу, йән тиргә төшөү; **облива́ться слеза́ми** йәш түгеү; **се́рдце кро́вью облива́ется** *см.* **кровь.**

ОБЛИГА́ЦИЯ *ж.* облигация.

ОБЛИЗА́ТЬ *сов. кого-что* ялау; ◇ **па́льчики обли́жешь** *соотв.* теленде йоторһоң.

ОБЛИЗА́ТЬСЯ *сов.* яланыу (*хайуан тураһында*).

ОБЛИЗНУ́ТЬ *сов. и однокр. кого-что* ялап алыу (*йәки* ҡуйыу).

ОБЛИЗНУ́ТЬСЯ *сов. и однокр.* яланып алыу (*йәки* ҡуйыу).

ОБЛИ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **облиза́ть.**

ОБЛИ́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **облиза́ться; 2.** *перен.* тамшаныу (*өмөт итеп*); **3.** *страд. к* **обли́зывать.**

О́БЛИК *м.* **1.** килбәт, ҡиәфәт; **прия́тный о́блик** яғымлы ҡиәфәт; **2.** *перен.* йөҙ, тышҡы күренеш; **о́блик го́рода** ҡаланың тышҡы күренеше.

ОБЛИНЯ́ТЬ *сов. разг.* **1.** (*утратить первоначальный цвет*) уңыу, төҫөн юғалтыу, төҫһеҙләнеү; **2.** ҡаулаһын (*йәки* йөнөн, ябағаһын, бактаһын) ҡойоу (*о животных*); төләү (*о птицах*).

ОБЛИПА́ТЬ *несов. см.* **обли́пнуть.**

ОБЛИ́ПНУТЬ *сов. разг.* йәбешеү, йәбешеп бөтөү.

ОБЛИСПОЛКО́М *м.* **(областно́й исполни́тельный комите́т)** облисполком (өлкә башҡарма комитет).

ОБЛИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*окатить*) өҫтөнә түгеү, өҫтөнә түгеп бысратыу (*йәки* буяп) бөтөрөү; **2.** *что, спец.* яғыу, югертеп сығыу, ҡаплау; **обли́ть ми́ску глазу́рью** мисканы ялтырауыҡ менән ҡаплау; ◇ **обли́ть помо́ями** *кого-что* ҡара яғыу, бысраҡ ташлау.

ОБЛИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*облить себя*) ҡойоноу, ҡойоноп алыу; **2.** (*покрыться чем-л.*) батыу, түгеү; **обли́ться по́том** тиргә батыу.

ОБЛИЦЕВА́ТЬ *сов. что* көпләү, ҡаплау, йөҙләү, тышлау; **облицева́ть коло́нну мра́мором** колоннаны мәрмәр менән йөҙләү.

ОБЛИЦО́ВКА *ж.* **1.** *см.* **облицева́ть; 2.** (*материал*) көплөк, йөҙлөк; тышлыҡ, тышлау материалы; **мра́морная облицо́вка** мәрмәр йөҙлөк.

ОБЛИЦО́ВОЧНЫЙ *прил.* көпләү, ҡаплау, йөҙләү, тышлау; көплөк, йөҙлөк, тышлыҡ; **облицо́вочный материа́л** көпләү материалы.

ОБЛИЦО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **облицева́ть.**

ОБЛИЧА́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* (*разоблачать*) фаш итеү, йөҙөн (*йәки* ғәйебен) асыу; **2.** *что* (*обнаруживать*) күрһәтеү, күрһәтеп тороу.

ОБЛИЧИ́ТЕЛЬ *м.* фаш итеүсе, йөҙөн (*йәки* ғәйебен) асыусы.

ОБЛИЧИ́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **обличи́тель.**

ОБЛИЧИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* фаш иткес (*йәки* итеүсе, итә торған); **обличи́тельная речь** фаш итә торған телмәр.

ОБЛИ́ЧЬЕ *с.* **1.** *прост.* (*наружность*) йөҙ, сырай, килбәт; **2.** *перен.* (*внешний вид чего-л.*) тышҡы күренеш, ҡиәфәт.

ОБЛОБЫЗА́ТЬ *сов. кого-что, шутл.* үбеү.

ОБЛОБЫЗА́ТЬСЯ *сов. шутл.* үбешеү.

ОБЛОЖЕ́НИЕ *с. см.* **обложи́ть** 4; **обложе́ние нало́гами** налог һалыу.

ОБЛО́ЖЕЧНЫЙ *прил.* тышлыҡ; **обло́жечная бума́га** тышлыҡ ҡағыҙ.

ОБЛОЖИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*кругом*) тирәләй һалыу, тирәлә(те)п түшәү; **обложи́ть больно́го поду́шками** ауырыуҙы тирәләп мендәрҙәр һалыу; **2.** *что* (*обволочь*) ҡаплау, ҡаплап бөтөрөү (*йәки* алыу); **ту́чи обложи́ли не́бо** болоттар күк йөҙөн ҡапланы; **3.** *кого-что* (*окружить*) ҡамау, уратып (*йәки* ҡамап) алыу; **обложи́ть медве́дя** *охот.* айыуҙы ҡамау; **обложи́ть кре́пость** крепосте ҡамап алыу; **4.** *кого-что* һалыу; **обложи́ть нало́гом** налог һалыу.

ОБЛОЖИ́ТЬСЯ *сов.* ян-яҡҡа өйөп ҡуйыу (*йәки* һалыу); әйләнәһенә һалыу; **обложи́ться кни́гами** ян-яҡҡа китаптар өйөп ҡуйыу.

ОБЛО́ЖКА *ж.* тыш; **кни́га в краси́вой обло́жке** матур тышлы китап.

ОБЛОЖНО́Й *прил.*: **обложно́й дождь** баҫып яуған ямғыр.

ОБЛОКА́ЧИВАТЬ(СЯ) *несов. см.* **облокоти́ть(ся).**

ОБЛОКОТИ́ТЬ *сов. что* таяныу, терһәкте терәтеү; **облокоти́ть ру́ки на стол** ҡулдар менән өҫтәлгә таяныу.

ОБЛОКОТИ́ТЬСЯ *сов.* таяныу, терһәк терәү.

ОБЛОМА́ТЬ *сов.* 1. *что* һындырып бөтөрөү (*йәки* алыу, сығыу); **облома́ть засо́хшие су́чья** ҡороған ботаҡтарҙы һындырып бөтөрөү; 2. *кого-что, перен. прост.* (*сломить сопротивление*) киреләнеүен еңеү, ипкә килтереү, һүҙгә күндереү.

ОБЛОМА́ТЬСЯ *сов.* ватылыу, һыныу, ватылып (*йәки* һынып) төшөү.

ОБЛОМИ́ТЬ *сов. что* һындырып төшөрөү (*йәки* ташлау).

ОБЛОМИ́ТЬСЯ *сов.* һынып (*йәки* ватылып, емерелеп) төшөү.

ОБЛО́МОК *м.* һыныҡ, киҫәк; **обло́мок ста́туи** статуя ватығы.

ОБЛУПИ́ТЬ *сов. что, разг.* әрсеү, ҡабығын (*йәки* ҡайырын, ҡыртышын) әрсеү.

ОБЛУПИ́ТЬСЯ *сов.* ҡубыу, ҡубып төшөү (*йәки* сығыу); **кра́ска облупи́лась** буяу ҡубып төшкән.

ОБЛУЧА́ТЬ *несов. см.* **облучи́ть.**

ОБЛУЧЕ́НИЕ *с. см.* **облучи́ть.**

ОБЛУЧИ́ТЬ *сов. кого-что* нурландырыу; **облучи́ть ква́рцем** кварц менән нурландырыу.

ОБЛУЧО́К *м.* ҡуҙла.

ОБЛЫСЕ́ТЬ *сов.* ялтасланыу, ялтасланып бөтөү.

ОБЛЮБОВА́ТЬ *сов. кого-что* (оҡшағанын) һайлау, күңелгә оҡшатыу; **облюбова́ть себе́ шля́пу** үҙеңә оҡшаған эшләпәне һайлау.

ОБМА́ЗАТЬ *сов.* 1. *что* (*намазать чем-л.*) һылау, һылап бөтөрөү (*йәки* сығыу); 2. *кого-что, разг.* (*запачкать*) бысратыу, буяу, бысратып (*йәки* буяп) бөтөрөү.

ОБМА́ЗАТЬСЯ *сов. разг.* буялыу, бысраныу, буялып (*йәки* бысранып) бөтөү.

ОБМА́ЗКА *ж.* 1. *см.* **обма́зать;** 2. (*вещество*) һылау материалы (*балсыҡ һ. б.*).

ОБМА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **обма́зать.**

ОБМА́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обма́заться;** 2. *страд. к* **обма́зывать.**

ОБМАКНУ́ТЬ *сов. что* маныу, манып алыу; **обмакну́ть перо́ в черни́ла** пероны ҡараға манып алыу.

ОБМА́Н *м.* 1. ялған; ялғанлау, алдау; **ввести́ в обма́н** алдау, яңылыш юлға кертеү; 2. (*ошибочное представление*) яңылыш; **обма́н зре́ния** яңылыш күреү.

ОБМА́НКА *ж. мин.* обманка (*икенсе минералдарға йәки металл рудаларына хас ҡайһы бер минерал исемдәренең состав өлөшө*); **ци́нковая обма́нка** цинк обманкаһы.

ОБМА́ННЫЙ *прил.* ялған; алдау; яңылыш; **добы́ть обма́нным путём** алдау юлы менән алыу.

ОБМАНУ́ТЬ *сов. кого-что* алдау, алдатыу, алдашыу, алдаштырыу, ялғанлау.

ОБМАНУ́ТЬСЯ *сов.* алданыу.

ОБМА́НЧИВЫЙ *прил.* ышанысһыҙ, алдата торған, ялған; **обма́нчивая вне́шность** алдата торған ҡиәфәт.

ОБМА́НЩИК *м.* алдаҡсы, ялғансы.

ОБМА́НЩИЦА *женск. р. к* **обма́нщик.**

ОБМА́НЫВАТЬ *несов. см.* **обману́ть.**

ОБМА́НЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обману́ться;** 2. *страд. к* **обма́нывать.**

ОБМА́СЛИТЬ *сов. что, разг.* 1. майлау, май яғыу; 2. (*запачкать маслом*) майлатып (*йәки* май буяп) бөтөрөү.

ОБМА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **обмота́ть.**

ОБМА́ТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обмота́ться;** 2. *страд. к* **обма́тывать.**

ОБМА́ХИВАТЬ *несов. см.* **обмахну́ть.**

ОБМА́ХИВАТЬСЯ *несов. см.* **обмахну́ться.**

ОБМАХНУ́ТЬ *сов.* 1. *однокр. кого-что* елпеү, елпеп өрҙөрөү; 2. *что* елпеп (*йәки* өрөп, һепереп) төшөрөү; **обмахну́ть пыль с книг** китаптарҙың туҙанын өрөп төшөрөү.

ОБМАХНУ́ТЬСЯ *сов. и однокр.* елпенеү; **обмахну́ться ве́ером** елпеүес (*йәки* веер) менән елпенеү.

ОБМЕЛЕ́ТЬ *сов.* һайығыу, һайығайыу.

ОБМЕ́Н *м.* 1. *см.* **обменя́ть(ся); обме́н мне́ний** фекер алышыу; 2. *эк.* алмашыу; ◇ **обме́н веще́ств** *физиол.* матдәләр алмашыныуы.

ОБМЕ́НИВАТЬ *несов. см.* **обменя́ть.**

ОБМЕ́НИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обменя́ться;** 2. *страд. к* **обме́нивать.**

ОБМЕ́ННЫЙ *прил.* алмаштырыу; алмаштырыла торған; **обме́нный фонд** алмаштырыла торған фонд.

ОБМЕНЯ́ТЬ *сов. кого-что* алмашыу, алмаштырыу.

ОБМЕНЯ́ТЬСЯ *сов.* 1. *кем-чем* алмашыу; **обменя́ться кни́гами** китаптар алмашыу; 2. *чем, перен.* уртаҡлашыу; алышыу; **обменя́ться мне́ниями** фекер алышыу.

ОБМЕ́Р *м. см.* **обме́рить.**

ОБМЕРЕ́ТЬ *сов. разг.* шаҡ ҡатыу, аптырап (*йәки* ҡатып) ҡалыу; **он о́бмер от испу́га** ул ҡурҡыуынан ҡатып ҡалды.

ОБМЕРЗА́ТЬ *несов. см.* **обмёрзнуть.**

ОБМЁРЗНУТЬ *сов.* боҙланыу, боҙ ҡатыу; **усы́ обмёрзли** мыйыҡтар боҙланған.

ОБМЕ́РИВАТЬ *несов. см.* **обме́рить.**

ОБМЕ́РИВАТЬСЯ *несов. см.* 1. **обме́риться;** 2. *страд. к* **обме́ривать.**

ОБМЕ́РИТЬ *сов.* 1. *что* (*измерить*) үлсәү, үлсәп алыу (*йәки* сығыу); **обме́рить уча́сток** участканы үлсәп сығыу; 2. *кого, разг.* (*обмануть*) кәм үлсәп алдау, алдап үлсәп еткермәү.

ОБМЕ́РИТЬСЯ *сов. разг.* үлсәгәндә яңылышыу, яңылыш үлсәү.

ОБМЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **обме́рить.**

ОБМЕРЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обме́риться;** 2. *страд. к* **обмеря́ть.**

ОБМЕСТИ́ *сов. что* һөртөү, һыпырыу, таҙартыу; һепереп төшөрөү (*йәки* сығарыу, алыу); **обмести́ сте́ны** стенаны һөртөү; **обмести́ пыль с по́лки** кәштәнән саңды һепереп алыу.

ОБМЕТА́ТЬ I *несов. см.* **обмести́.**

ОБМЕТА́ТЬ II *сов. что* 1. юрмәү; **обмета́ть пе́тли** элмәктәр юрмәү; 2. *безл. разг.* осоноу, сабыртып сығыу, сабыртыу; **гу́бы обмета́ло** ирен осонған.

ОБМЁТЫВАТЬ *несов. см.* обмета́ть II.

ОБМИНА́ТЬ *несов. см.* **обмя́ть.**

ОБМИРА́ТЬ *несов. см.* **обмере́ть.**

ОБМОЗГОВА́ТЬ *сов. что, прост.* яҡшылап (*йәки* төрлө яҡлап) уйлау.

ОБМОЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **обмолоти́ть.**

ОБМО́ЛВИТЬСЯ *сов.* 1. (*оговориться*) яңылыш әйтеү (*йәки* һөйләү), яңылыш әйтеп һалыу (*йәки* ҡуйыу); 2. (*вскользь, мельком сказать что-л.*) әйтеү; ◇ **не обмо́лвиться (ни еди́ным) сло́вом** бер һүҙ ҙә әйтмәү.

ОБМО́ЛВКА *ж.* яңылыш әйткән (*йәки* ысҡынған) һүҙ.

ОБМОЛО́Т *м.* 1. *см.* **обмолоти́ть; зако́нчить обмоло́т в срок** ашлыҡ һуғыуҙы ваҡытында бөтөрөү; 2. (*количество обмолоченного зерна*) төшөм; **большо́й обмоло́т** ҙур төшөм.

ОБМОЛОТИ́ТЬ *сов. что* ашлыҡ (*йәки* иген) һуғыу.

ОБМОРА́ЖИВАНИЕ *с. см.* **обморо́зить (-ся).**

ОБМОРА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **обморо́зить.**

ОБМОРА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обморо́зиться;** 2. *страд. к* **обмора́живать.**

ОБМОРО́ЗИТЬ *сов. что* өшөтөү, туңдырыу; **обморо́зить щёки** битте туңдырыу.

ОБМОРО́ЗИТЬСЯ *сов.* өшөү, туңыу, өшөп (*йәки* туңып) бөтөү.

О́БМОРОК *м.* һуғылма, һуштан яҙыу; **па́дать в о́бморок** һуштан (*йәки* иҫтән) яҙыу.

О́БМОРОЧНЫЙ *прил.* һуштан яҙған; **о́бморочное состоя́ние** һуштан яҙған хәлдә булыу.

ОБМОТА́ТЬ *сов. что* урау, сырмау; **обмота́ть го́лову платко́м** башҡа яулыҡ урау.

ОБМОТА́ТЬСЯ *сов. разг.* ураныу, сырманыу; **обмота́ться полоте́нцем** таҫтамалға ураныу.

ОБМО́ТКА *ж.* 1. *см.* **обмота́ть;** 2. *эл.* обмотка, урама; **про́вод без обмо́тки** урамаһыҙ сым; **про́волочная обмо́тка** сым обмоткаһы; 3. *обычно мн.* **обмо́тки** обмотка; сылғау; **навёртывать обмо́тки на́ ноги** аяҡҡа сылғау урау.

ОБМОЧИ́ТЬ *сов. что* сылатыу, һыулау, еүешләү; **обмочи́ть рукава́** еңде сылатыу.

ОБМУНДИРОВА́НИЕ *с.* обмундирование (*формалы кейем-һалым*); **зи́мнее обмундирова́ние** ҡышҡы обмундирование.

ОБМУНДИРОВА́ТЬ *сов. кого-что* обмундирование менән тәьмин итеү, обмундирование биреү.

ОБМУНДИРОВА́ТЬСЯ *сов.* обмундирование алыу.

ОБМУНДИРО́ВОЧНЫЙ *прил.* обмундирование; **обмундиро́вочные де́ньги** обмундирование аҡсаһы, обмундирование алыу өсөн билдәләнгән аҡса.

ОБМУНДИРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **обмундирова́ть.**

ОБМУНДИРО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обмундирова́ться;** 2. *страд. к* **обмундиро́вывать.**

ОБМУРОВА́ТЬ *сов. что, тех.* муровать итеү, тирәләй кирбес стена һалып сығыу, кирбес менән ҡаплап ҡалдырыу (*балсыҡ йәки цемент менән һылап*).

ОБМУРО́ВКА *ж. тех.* 1. *см.* **обмурова́ть;** 2. (*облицовка*) обмуровка (*пар ҡаҙандары, мейестәр һәм башҡаларҙың утҡа сыҙам йөҙлөгө*).

ОБМУРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **обмурова́ть.**

ОБМЫВА́НИЕ *с. см.* **обмы́ть.**

ОБМЫВА́ТЬ *несов. см.* **обмы́ть.**

ОБМЫВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обмы́ться;** 2. *страд. к* **обмыва́ть.**

ОБМЫ́ЛОК *м. разг.* һабын ҡалдығы (*йәки* киҫәге).

ОБМЫ́ТЬ *сов. кого-что* йыуыу; **обмы́ть лицо́** битте йыуыу.

ОБМЫ́ТЬСЯ *сов.* 1. йыуыныу; 2. (*стать чистым*) йыуылыу.

ОБМЯКА́ТЬ *несов. см.* **обмя́кнуть.**

ОБМЯ́КНУТЬ *сов. разг.* 1. (*стать мягким*) йомшарыу, йомшаҡланыу, иҙелеү; 2. (*стать вялым*) әлһерәү, мәлйерәү, бәлтерәү, иҙерәү; 3. *перен.* (*смягчиться*) күңел ireү (*йәки* йомшарыу).

ОБМЯ́ТЬ *сов. что* таушалдырыу; тапау, иҙеү; әүшәләү; **обмя́ть се́но** бесәнде тапау.

ОБНАГЛЕ́ТЬ *сов.* оятһыҙланыу, битһеҙләнеү, оятты юғалтыу.

ОБНАДЁЖИВАТЬ *несов. см.* **обнадёжить.**

ОБНАДЁЖИТЬ *сов. кого* өмөтләндереү, ышандырыу, ышандырып тынысландырыу.

ОБНАЖА́ТЬ *несов. см.* **обнажи́ть.**

ОБНАЖА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обнажи́ться;** 2. *страд. к* **обнажа́ть.**

ОБНАЖЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **обнажи́ть(ся); обнаже́ние ко́рня** тамырҙы асыу; 2. *геол.* өҫкә сығып ятыу.

ОБНАЖЁННЫЙ *прил.* 1. (*оголённый*) яланғас, асыҡ, шәрә; 2. (*без растительности; без листвы, хвои*) яланғас, ҡола, асыҡ; **ве́тер кача́ет обнажённые дере́вья** ел яланғас ағастарҙы сайҡалдыра; **вдали́ простира́ется обнажённая степь** алыҫта ҡола ялан күренеп ята; 3. *перен.* (*откровенный*) асыҡтан-асыҡ; 4. (*лежащий на поверхности*) өҫкә сығып ятҡан (*тау тоҡомдары*).

ОБНАЖИ́ТЬ *сов. что* 1. (*оголить*) яланғаслау, шәрә (*йәки* асыҡ, яланғас) ҡалдырыу; 2. (*лишить листвы, хвои*) яланғаслау, асыҡ (*йәки* яланғас) ҡалдырыу; 3. (*вынуть из ножен*) һурыу, һурып сығарыу (*йәки* алыу); **обнажи́ть са́блю** ҡылысты ҡынынан һурып алыу; 4. *перен.* (*раскрыть*) асыу, асып һалыу; **обнажи́ть недоста́тки** кәмселектәрҙе асып һалыу.

ОБНАЖИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*оголиться*) яланғасланыу, асылыу, шәрәләнеү, шәрә (*йәки* асыҡ, яланғас) ҡалыу; 2. (*лишиться растительности, листвы, хвои*) яланғасланыу, яланғас (*йәки* асыҡ) ҡалыу; **лес обнажи́лся** урман яланғасланды; **го́ры обнажи́лись** тауҙар яланғасланды; 3. *перен.* (*обнаружиться, раскрыться*) асылыу, беленеү.

ОБНАРО́ДОВАНИЕ *с. см.* **обнаро́довать.**

ОБНАРО́ДОВАТЬ *сов. что* (халыҡҡа) белдереү (*йәки* иғлан итеү); баҫтырып сығарыу; **обнаро́довать ука́з** указды иғлан итеү.

ОБНАРУ́ЖЕНИЕ, ОБНАРУЖЕ́НИЕ *с. см.* **обнару́жить(ся).**

ОБНАРУ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **обнару́жить.**

ОБНАРУ́ЖИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* обнару́житься; 2. *страд.* к **обнару́живать.**

ОБНАРУ́ЖИТЬ *сов.* 1. *что* (*открыть взору*) күрһәтеү; **обнару́жить зу́бы** тештәрҙе күрһәтеү; 2. *что* (*показать, проявить*) белдереү; **обнару́жить свою́ ра́дость** шатлығыңды белдереү; 3. *кого-что* (*отыскать*) табыу; **обнару́жить пропа́вшую ру́копись** юғалған ҡулъяҙманы табыу; 4. *что* (*раскрыть*) асыу, асып һалыу; **обнару́жить преступле́ние** енәйәтте асыу.

ОБНАРУ́ЖИТЬСЯ *сов.* 1. (*стать видимым*) күренеү; 2. (*стать известным*) асылыу, беленеү, билгеле булыу; 3. (*отыскаться*) табылыу, килеп сығыу; **пропа́вшая кни́га обнару́жилась** юғалған китап табылды.

ОБНЕСТИ́ *сов.* 1. *кого-что* (*пронести вокруг чего-л.*) йөрөтөп сығыу; 2. *что* (*огородить*) текмәләү, ҡоймалау, кәртәләү, ҡоймалап (*йәки* кәртәләп, текмәләп, ситәнләп) алыу; **обнести́ сад забо́ром** баҡсаны ҡоймалап алыу; 3. *кого* (*угостить*) һоғондороп (*йәки* таратып, өләшеп, һыйлап) сығыу, һыйлау; **обнести́ госте́й конфе́тами** ҡунаҡтарға кәнфит таратып сығыу; 4. *кого* (*пропустить при угощении*) бирмәй үтеп китеү, буш ҡалдырыу.

ОБНИМА́ТЬ *несов. см.* **обня́ть.**

ОБНИМА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обня́ться;** 2. *страд.* к **обнима́ть.**

ОБНИ́МКА *ж.*: **в обни́мку** ҡосаҡлашып.

ОБНИЩА́ЛЫЙ *прил.* хәйерселәнгән, хәйерселеккә төшкән, бөлгән.

ОБНИЩА́НИЕ *с. см.* **обнища́ть.**

ОБНИЩА́ТЬ *сов.* хәйерселәнеү.

ОБНО́ВА *ж. см.* **обно́вка.**

ОБНОВИ́ТЬ *сов. что* 1. (*заменить новым*) яңыртыу, яңылау; **обнови́ть репертуа́р** репертуарҙы яңыртыу; 2. (*восстановить*) төҙәтеү, юнәтеү, ямау; һипләү (*йортто*); 3. *перен.* (*сделать иным, возродить*) яңыртыу; 4. *разг.* (*впервые употребить*) беренсе тапҡыр (*йәки* тәү башлап) кейеү (*йәки* ҡулланыу); **обнови́ть пла́тье** күлдәкте беренсе тапҡыр кейеү.

ОБНОВИ́ТЬСЯ *сов.* яңырыу, яңыртылыу.

ОБНО́ВКА *ж. разг.* яңы алынған кейем (*йәки* әйбер).

ОБНОВЛЕ́НИЕ *с. см.* **обнови́ть(ся); обновле́ние инвентаря́** инвентарҙе яңыртыу.

ОБНОВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **обнови́ть.**

ОБНОВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обнови́ться;** 2. *страд.* к **обновля́ть.**

ОБНОСИ́ТЬ I *сов. что, разг.* (*обтрепать*) туҙҙырып бөтөрөү.

ОБНОСИ́ТЬ II *несов. см.* **обнести́.**

ОБНОСИ́ТЬСЯ *сов. разг.* туҙыу, иҫкереү.

ОБНО́СКИ *мн.* (*ед.* **обно́сок** *м.*) *разг.* иҫке-моҫҡо.

ОБНЮ́ХАТЬ *сов. кого-что* еҫкәү, еҫкәп сығыу.

ОБНЮ́ХИВАТЬ *несов. см.* **обню́хать.**

ОБНЯ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* ҡосаҡлау, ҡосаҡлап алыу; 2. *кого-что, перен.* (*окутать, охватить*) солғап (*йәки* урап, ҡаплап) алыу; **пла́мя о́бняло дом** ялҡын өйҙө солғап алды; 3. *что, перен.* (*осмыслить, постигнуть*) белеү, төшөнөү, аңлау, ирешеү.

ОБНЯ́ТЬСЯ *сов.* ҡосаҡлашыу.

ОБО *предлог см.* **о** I.

ОБОБРА́ТЬ *сов.* 1. *что, разг.* йыйыу, өҙөп (*йәки* тиреп, йыйып) бөтөрөү; **обобра́ть огурцы́ с гря́дки** ҡыярҙарҙы түтәлдән йыйып бөтөрөү; 2. *кого-что, разг.* (*ограбить*) тунау, йышыу, алдаштырып алып бөтөрөү.

ОБОБЩА́ТЬ *несов. см.* **обобщи́ть.**

ОБОБЩЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **обобщи́ть;** 2. (*мысль, положение общего характера*) йомғаҡ, дөйөм һөҙөмтә.

ОБОБЩЕСТВИ́ТЬ *сов. кого-что* йәмәғәтләштереү, дөйөмләштереү, йәмәғәт милкенә әүерелдереү.

ОБОБЩЕСТВИ́ТЬСЯ *сов.* йәмәғәтләшеү, дөйөмләшеү.

ОБОБЩЕСТВЛЕ́НИЕ *с. см.* **обобществи́ть(ся).**

ОБОБЩЕСТВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **обобществи́ть.**

ОБОБЩЕСТВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обобществи́ться;** 2. *страд.* к **обобществля́ть.**

ОБОБЩИ́ТЬ *сов. что* дөйөмләштереү, йомғаҡлау.

ОБОВШИ́ВЕТЬ *сов.* бетләү.

ОБОГАТИ́ТЕЛЬ *м.* 1. (*специалист*) байыҡтырыусы; 2. (*вещество*) байыҡтырғыс.

ОБОГАТИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* байыҡтыра торған, байыҡтырғыс, байыҡтырыу; **обогати́тельная фа́брика** байыҡтырыу фабрикаһы.

ОБОГАТИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*сделать богатым*) байытыу; 2. *что, перен.* байыҡтырыу, үҫтереү; **обогати́ть свой о́пыт** үҙ тәжрибәңде арттырыу; 3. *что, горн.* байыҡтырыу; **обогати́ть руду́** руданы байыҡтырыу.

ОБОГАТИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*разбогатеть*) байыу; 2. *перен.* байығыу, үҫеү; **страна́ обогати́лась но́выми ка́драми** ил яңы кадрҙар менән байыҡты; 3. *горн.* байығыу.

ОБОГАЩА́ТЬ *несов. см.* **обогати́ть.**

ОБОГАЩА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обогати́ться;** 2. *страд.* к **обогаща́ть.**

ОБОГАЩЕ́НИЕ *с. см.* **обогати́ть(ся).**

ОБОГНА́ТЬ *сов. кого-что, прям. и перен.* уҙып китеү.

ОБОГНУ́ТЬ *сов. что* 1. бөгөү, һуғыу, бөгөп кейҙереү (*йәки* ҡуйыу); **обогну́ть о́бруч вокру́г бо́чки** мискәгә ҡоршау һуғыу; 2. (*обойти кругом*) уратып (*йәки* ситләтеп) үтеү.

ОБОГОТВОРИ́ТЬ *сов. кого-что* аллалаштырыу, алла тип таныу, аллаға ҡараған кеүек ҡарау.

ОБОГРЕ́В *м.*, **ОБОГРЕВА́НИЕ** *с. см.* **обогре́ть(ся).**

ОБОГРЕВА́ТЕЛЬ *м.* йылытҡыс; **электри́ческий обогрева́тель** электр йылытҡыс.

ОБОГРЕВА́ТЬ *несов. см.* **обогре́ть.**

ОБОГРЕВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обогре́ться;** 2. *страд.* к **обогрева́ть.**

ОБОГРЕ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* йылытыу.

ОБОГРЕ́ТЬСЯ *сов.* йылыныу.

ОБОД *м.* 1. (*колеса*) туғын; 2. сит, тирәс, ҡоршау; **обод бло́ка** блок ҡоршауы; **обод си́та** иләк тирәсе.

ОБОДО́К *м.* 1. *уменьш. от* **обод** 2; 2. (*каёмка*) тар ҡайма.

ОБО́ДРАННЫЙ 1. *прич.* һыҙырылған, ҡайыҙланған; 2. *прил. разг.* йыртылған, иҫкергән, туҙған.

ОБОДРА́ТЬ *сов.* 1. *что* (*снять верхний слой*) һыҙырыу, ҡабығын һуйыу (*йәки* алыу), ҡайыҙлау; 2. *кого* (*снять шкуру*) тунау; **ободра́ть овцу́** һарыҡ тунау; 3. *что, разг.* (*изорвать*) йыртыу, йыртып, туҙҙырып бөтөрөү; 4. *что, разг.* (*поцарапать*) сыйыу; **ободра́ть лицо́** битте сыйыу; ◇ **ободра́ть как ли́пку** шыр яланғас ҡалдырыу, бөлдөрөү.

ОБОДРА́ТЬСЯ *сов.* 1. һыҙырылыу, ҡайыҙланыу; 2. *разг.* (*изорваться*) йыртылыу, йыртылып туҙып бөтөү.

ОБОДРЕ́НИЕ *с. см.* **ободри́ть.**

ОБОДРИ́ТЬ *сов. кого* рухландырыу, дәртләндереү, рухын (*йәки* күңелен) күтәреү.

ОБОДРИ́ТЬСЯ *сов.* рухланыу, дәртләнеү, рух (*йәки* күңел) күтәрелеү.

ОБОДРЯ́ТЬ *несов. см.* **ободри́ть.**

ОБОДРЯ́ЮЩИЙ 1. *прич.* рухландырған, дәртләндергән, рухландырғыс, дәртләндергес, күңел күтәргес; 2. *прил.* рухландыра (*йәки* дәртләндерә, күңел күтәрә) торған; **ободря́ющий тон** дәртләндергес тон.

ОБОЕПО́ЛЫЙ *прил. биол.* ике енесле.

ОБОЖА́НИЕ *с. см.* **обожа́ть.**

ОБОЖА́ТЕЛЬ *м. шутл.* өҙөлөп һөйөүсе, (*йәки* яратыусы).

ОБОЖА́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **обожа́тель.**

ОБОЖА́ТЬ *несов. кого-что* өҙөлөп яратыу, һөйөү.

ОБОЖДА́ТЬ *сов. кого-что и без доп., разг.* көтөп (*йәки* тороп) тороу.

ОБОЖЕСТВИ́ТЬ *сов. кого-что* табыныу, аллалаштырыу, алла тип таныу (*йәки* ҡарау).

ОБОЖЕСТВЛЕ́НИЕ *с. см.* **обожестви́ть.**

ОБОЖЕСТВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **обожестви́ть.**

ОБОЖРА́ТЬСЯ *сов. прост.* артыҡ ашау, тығыныу.

ОБО́З *м.* ылау; ◇ **тяну́ться в обо́зе** артта барыу.

ОБОЗВА́ТЬ *сов. кого-что* исем тағыу (*йәки* атау); **обозва́ть лгуно́м** ялғансы исеме тағыу.

ОБОЗЛИ́ТЬ *сов. кого-что* үртәү, асыуландырыу, асыу килтереү (*йәки* ҡабартыу).

ОБОЗЛИ́ТЬСЯ *сов.* асыуланыу, асыу килеү (*йәки* ҡабарыу).

ОБОЗНАВА́ТЬСЯ *несов. см.* **обозна́ться.**

ОБОЗНА́ТЬСЯ *сов. разг.* яңылышыу (*таныш булмаған кешене, әйберҙе танышҡа оҡшатып алданыу*).

ОБОЗНАЧА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **обозна́чить;** 2. (*значить*) аңлатыу, белдереү, күрһәтеү; **бу́ква «х» в матема́тике обознача́ет неизве́стную величину́** «х» хәрефе математикала билдәһеҙ дәүмәлде белдерә.

ОБОЗНАЧА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обозна́читься;** 2. *страд. к* **обознача́ть** 1.

ОБОЗНАЧЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **обозна́чить;** 2. (*знак*) билдә, тамға.

ОБОЗНА́ЧИТЬ *сов. что* 1. (*отметить*) билдәләү, тамғалау; билдә ҡуйыу, тамғалап сығыу; 2. (*сделать заметным*) күренеп торорлоҡ (*йәки* һиҙелерлек, беленерлек) итеү.

ОБОЗНА́ЧИТЬСЯ *сов.* төҫмөрләнеү, күренеү, беленеү, күренә (*йәки* беленә) башлау; **вдали́ обозна́чились очерта́ния гор** алыҫтан һыҙатланып тауҙар күренә башланы.

ОБО́ЗНИК *м.* ылаусы, йөксө.

ОБО́ЗНЫЙ *прил.* ылау; **обо́зные ло́шади** ылау аттары.

ОБОЗРЕВА́ТЕЛЬ *м.* күҙәтеүсе, обзор яһаусы, күҙәтеп барыусы.

ОБОЗРЕВА́ТЬ *несов. см.* **обозре́ть.**

ОБОЗРЕ́НИЕ *с.* 1. (*обзор*) күҙәтеү, обзор; **литерату́рное обозре́ние** әҙәби күҙәтеү; 2. (*вид театрального представления*) обозрение (*сәхнә әҫәре*).

ОБОЗРЕ́ТЬ *сов. что, книжн.* 1. (*осмотреть*) байҡау, ҡарап (*йәки* күҙ йөрөтөп) сығыу; 2. *перен.* тикшереп (*йәки* ҡарап) сығыу; **обозре́ть фа́кты** факттарҙы ҡарап сығыу.

ОБОЗРИ́МЫЙ *прил. книжн.* ҡарап сығырлыҡ, күҙ күреме етерлек; **обозри́мое простра́нство** күҙ күреме етерлек ер.

ОБО́И *только мн.* обой.

обо́их, обо́им *и т. д. род., вин., дат. п. и т. д. от* **о́ба.**

ОБО́ЙМА *ж.* 1. *воен.* обойма; 2. *спец.* атлама.

обойму́, обоймёшь *и т. д. буд. вр. от* **обня́ть** *и* **объя́ть.**

ОБО́ЙНЫЙ *прил.* 1. обой; **обо́йная фа́брика** обой фабрикаһы; 2. тышлау, көпләү; **обо́йные материа́лы** көпләү материалдары.

ОБОЙТИ́ *сов.* 1. *что и без доп.* (*пройти вокруг чего-л.*) әйләнеп үтеү, уратып (*йәки* ситләтеп) уҙыу, теймәй уҙыу; **обойти́ го́род с ю́га** ҡаланы көньяҡтан ситләтеп үтеү; 2. *что, перен.* ҡағылмау, теймәү; **обойти́ щекотли́вый вопро́с молча́нием** сытырыҡлы мәсьәләгә ҡағылмау; 3. *что, перен.* әйтмәй ҡуйыу (*йәки* китеү), ҡасыу; баш тартыу; **обойти́ затрудне́ние** ауырлыҡтан баш тартыу; 4. *кого, разг.* (*опередить*) уҙыу, уҙып китеү, алға сығыу; 5. *кого-что* (*пройти; побывать*) йөрөп (*йәки* урап, әйләнеп) сығыу, әйләнеп йөрөп сығыу; 6. *кого, перен.* (*оставить без награды*) бирмәй ҡалдырыу, мәхрүм итеү; 7. *кого-что, перен.* (*распространиться*) таралыу, барып етеү, йәйелеү; **но́вость обошла́ весь райо́н** яңы хәбәр бөтә районға таралды; 8. *кого-что, воен.* тылға инеү, әйләнеп артына төшөү.

ОБОЙТИ́СЬ *сов.* 1. *с кем-чем* (*поступить как-л.*) мөғәмәлә (*йәки* эш) итеү, ҡарау; 2. (*о стоимости*) тороу, төшөү; **костю́м обошёлся недо́рого** костюм ҡыйбатҡа төшмәне; 3. *чем, разг.* (*удовлетвориться*) ҡәнәғәтләнеү, ҡәнәғәт булыу; еткереү; 4. *обычно безл. без кого-чего* ≈һыҙ (≈һеҙ, ≈һоҙ, ≈һөҙ) ҙа тороу, ... булмаһа ла тороу; **обойти́сь без телефо́на** телефонһыҙ ҙа тороу;

5. *разг.* (*уладиться*) үтеү, үтеп китеү; **всё обошло́сь благополу́чно** бөтәһе лә имен үтеп китте; ✧ **обойти́сь в копе́ечку** *см.* **копе́ечка.**

ОБО́ЙЩИК *м.* көпләүсе.

ОБОКРА́СТЬ *сов. кого-что* урлап сығыу.

ОБОЛГА́ТЬ *сов. кого-что* яла яғыу, ғәйбәт һөйләү.

ОБОЛО́НЬ *ж. бот.* ашҡаяҡ.

ОБОЛО́ЧКА *ж.* 1. ҡабыҡ, тыш; **оболо́чка плода́** емеш ҡабығы; 2. (*у стратостата и т. п.*) тыш, көплөк, ҡап; 3. *анат.* яры, тиресә; **сли́зистая оболо́чка** лайлалы тиресә; 4. *перен.* ҡиәфәт; **э́то — его́ вне́шняя оболо́чка** был уның тышҡы ҡиәфәте.

ОБОЛЬСТИ́ТЕЛЬ *м. уст.* ҡыҙыҡтырыусы, алдап һоҡландырыусы.

ОБОЛЬСТИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* үтә һөйкөмлө, бик яғымлы, ҡыҙыҡтырғыс, йәлеп иткес, һоҡландырғыс.

ОБОЛЬСТИ́ТЬ *сов. кого-что* ҡыҙыҡтырыу, ҡыҙыҡһындырып үҙенә тартыу, алдап һоҡландырыу.

ОБОЛЬСТИ́ТЬСЯ *сов.* ҡыҙығып алданыу.

ОБОЛЬЩА́ТЬ *несов. см.* **обольсти́ть.**

ОБОЛЬЩА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обольсти́ться;** 2. *страд. к* **обольща́ть.**

ОБОМЛЕ́ТЬ *сов. разг.* иҫ китеү, шаҡ ҡатыу, ҡатып ҡалыу; **обомле́ть от у́жаса** ҡурҡыуҙан шаҡ ҡатыу.

ОБОМШЕ́ЛЫЙ *прил.* мүкле, мүкләнгән, мүк баҫҡан (*йәки* ҡаплаған); **обомше́лый пень** мүкле төп.

ОБОМШЕ́ТЬ *сов.* мүкләнеү, мүк баҫыу.

ОБОНЯ́НИЕ *с.* (еҫ) һиҙеү (*йәки* тойоу); **о́рганы обоня́ния** һиҙеү ағзалары.

ОБОНЯ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* еҫ һиҙеү, еҫ һиҙә торған; **обоня́тельный нерв** еҫ һиҙеү нервыһы.

ОБОНЯ́ТЬ *несов. что* еҫ һиҙеү (*йәки* тойоу).

ОБОРА́ЧИВАЕМОСТЬ *ж. в разн. знач.* әйләнеш, йөрөш; **обора́чиваемость ваго́нов** вагондар йөрөшө; **обора́чиваемость това́ров** тауарҙар әйләнеше.

ОБОРА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **оберну́ть** 3—5 *и* **обороти́ть.**

ОБОРА́ЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **оберну́ться;** 2. *страд. к* **обора́чивать.**

ОБОРВА́НЕЦ *м. разг.* йолҡош.

ОБО́РВАННЫЙ *прич. и прил.* йолҡошланған, йыртылған, йолҡошланып (*йәки* йыртылып) бөткән, йыртыҡ.

ОБОРВА́ТЬ *сов.* 1. *что* (*сорвать всё*) өҙөп алыу (*йәки* бөтөрөү), йолҡоу; тирәләй йолҡоп сығыу; 2. *что* (*разорвать*) өҙөү, тартып өҙөү; 3. *что, перен.* (*прекратить*) туҡтатыу, бүлеү; **оборва́ть разгово́р** һөйләшеүҙе бүлеү; 4. *кого, перен. разг.* (*заставить замолчать*) ҡырт киҫеү (*йәки* киҫеп туҡтатыу), кинәт бүлеү.

ОБОРВА́ТЬСЯ *сов.* 1. (*оторваться*) өҙөлөү, өҙөлөп сығыу (*йәки* китеү); 2. (*упасть*) ҡолап (*йәки* осоп) китеү (*йәки* төшөү); 3. *перен.* (*внезапно прекратиться*) кинәт туҡталыу, бүленеп (*йәки* туҡталып) ҡалыу; ҡапыл тыныу (*йәки* туҡтау); **му́зыка оборвала́сь** музыка кинәт туҡталды; 4. *разг.* (*обноситься*) өҙгөләү, өҙгөләп бөтөү, ҡылҡаһын тетеү (*кейемде һ. б.*); ✧ **се́рдце оборвало́сь** *у кого* йөрәк шыу итте.

ОБО́РВЫШ *м. см.* **оборва́нец.**

ОБО́РКА *ж.* балитәк, әүеркә; **пла́тье с обо́рками** балитәкле күлдәк.

ОБОРО́НА *ж.* 1. *см.* **обороня́ть(ся);** **оборо́на го́рода** ҡала оборонаһы; 2. *в разн. знач.* оборона; **перейти́ от оборо́ны к наступле́нию** оборонанан һөжүмгә күсеү; **крепи́ть оборо́ну страны́** илдең оборонаһын нығытыу; **прорва́ть вра́жескую оборо́ну** дошман оборонаһын өҙөү.

ОБОРО́НЕЦ *м. ист.* оборонасы (*оборонасылыҡ яҡлы кеше*).

ОБОРОНИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* оборона; **оборони́тельная та́ктика** оборона тактикаһы; **оборони́тельные сооруже́ния** оборона ҡоролмалары.

ОБОРО́ННЫЙ *прил.* оборона; **оборо́нная промы́шленность** оборона промышленносе.

ОБОРОНОСПОСО́БНОСТЬ *ж.* оборонаға һәләтлелек, оборона һәләтлеге.

ОБОРОНОСПОСО́БНЫЙ *прил.* оборонаға һәләтле.

ОБОРО́НЧЕСТВО *с. ист.* оборонасылыҡ (*беренсе империалистик һуғыш йылдарында «ватанды һаҡлау» лозунгыһы аҫтында буржуаз дәүләтте һәм милли буржуазияны яҡлап, эшселәр синыфы мәнфәғәтен һатҡан оппортунистик партиялар политикаһы*).

ОБОРОНЯ́ТЬ *несов. кого-что* һаҡлау, ҡурғау.

ОБОРОНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. һаҡланыу, һөжүмгә ҡаршы тороу; 2. *страд. к* **обороня́ть.**

ОБОРО́Т *м.* 1. әйләнеш, оборот, йөрөш; **оборо́т колеса́** тәгәрмәс әйләнеше; 2. (*полный цикл*) әйләнеш, оборот, йөрөш; **оборо́т ваго́нов** вагондар йөрөшө; **оборо́т капита́ла** капитал әйләнеше; 3. (*обращение, употребление*) ҡулланыш, ҡулланыу, файҙаланыу; **ввести́ в оборо́т** ҡулланыуға (*йәки* файҙаланыуға) индереү; 4. (*оборотная сторона*) икенсе (*йәки* арт, теге) яҡ; **сде́лать на́дпись на оборо́те** икенсе яғына яҙып ҡуйыу; 5. *спец.* бөгөм, бөгөлөш, быуын; **в трубе́ три оборо́та** өс бөгөмлө торба; 6. юнәлеш, яҡ; ағым; **боле́знь приняла́ дурно́й оборо́т** ауырыу насар юнәлеш алды; 7. (*выражение*) әйтелеш, әйтем; **прича́стный оборо́т** *грам.* сифат ҡылым әйтеме; ✧ **брать в оборо́т** буйһондороп эшләтеү, ҡыҫмаҡҡа алыу.

ОБОРОТЕ́НЬ *м. фольк.* әүермән.

ОБОРО́ТИСТЫЙ *прил. см.* **оборо́тливый.**

ОБОРОТИ́ТЬ *сов. уст. см.* **оберну́ть** 3—5.

ОБОРОТИ́ТЬСЯ *сов. уст. см.* **оберну́ться** 1, 4, 6.

ОБОРО́ТЛИВОСТЬ *ж. разг.* етеҙлек, өлгөрлөк, осҡорлоҡ.

ОБОРО́ТЛИВЫЙ *прил. разг.* етеҙ, өлгөр, осҡор.

ОБОРО́ТНЫЙ *прил.* 1. *эк.* обороттағы; **оборо́тный капита́л** обороттағы капитал; 2. икенсе яҡ; **оборо́тная сторона́ бума́ги** ҡағыҙҙың икенсе яғы; ✧ **оборо́тная сторона́ меда́ли** *см.* **меда́ль.**

ОБОРУ́ДОВАНИЕ *с.* 1. *см.* **обору́довать;** 2. (*приборы*) ҡорамал, йыһаз; **получи́ть но́вое обору́дование** яңы ҡорамал алыу.

ОБОРУ́ДОВАТЬ *сов. и несов. что* ҡорамалландырыу, йыһазландырыу.

ОБОСНОВА́НИЕ *с.* 1. *см.* **обоснова́ть;** 2. (*довод*) нигеҙ, дәлил.

ОБОСНО́ВАННОСТЬ *ж.* нигеҙләнгәнлек, төплөлөк; **нау́чная обосно́ванность вы́водов** һығымталарҙың ғилми нигеҙләнгәнлеге.

ОБОСНО́ВАННЫЙ *прил.* нигеҙле, нигеҙләнгән, төплө.

ОБОСНОВА́ТЬ *сов. что* нигеҙләү, дәлилләү.

ОБОСНОВА́ТЬСЯ *сов. разг.* урынлашыу.

ОБОСНО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **обоснова́ть.**

ОБОСНО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обоснова́ться;** 2. *страд. к* **обосно́вывать.**

ОБОСО́БИТЬ *сов.* 1. *кого-что* бүлеп (*йәки* айырып) ҡуйыу, айырыу; 2. *что, грам.* айырымлау.

ОБОСО́БИТЬСЯ *сов.* 1. айырылыу, айырылып (*йәки* бүленеп) ҡуйыу; 2. (*замкнуться в себе*) бикләнеү, бикләнеп йәшәү; 3. *грам.* айырымланыу.

ОБОСОБЛЕ́НИЕ *с. см.* **обосо́бить(ся).**

ОБОСО́БЛЕННОСТЬ *ж.* бүленгәнлек, яңғыҙлыҡ, үҙенә башҡалыҡ; айырымланғанлыҡ, айырымланған булыу.

ОБОСО́БЛЕННЫЙ *прил.* 1. бүленгән, яңғыҙланған, үҙенә башҡа; 2. *грам.* айырымланған.

ОБОСОБЛЯ́ТЬ *несов. см.* **обосо́бить.**

ОБОСОБЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обосо́биться;** 2. *страд. к* **обособля́ть.**

ОБОСТРЕ́НИЕ *с. см.* **обостри́ть(ся); обостре́ние боле́зни** сирҙең ҡырҡыулашыуы (*йәки* көсәйеүе).

ОБОСТРЁННОСТЬ *ж.* 1. (*повышенная чувствительность*) һиҙгер (*йәки* артыҡ үткер, көсәйгән) булыу; 2. (*напряжённость*) ҡырҡыулашыу, киҫкенләшеү, киҫкенләшкәнлек.

ОБОСТРЁННЫЙ *прил.* 1. (*о чертах лица*) осло, ослайған; **обострённые ску́лы** осло бит һөйәге; 2. (*повышенно чувствительный*) артыҡ үткер, һиҙгерләнгән, һиҙгер; көсәйгән; **обострённый слух** артыҡ көсәйтеп ишетеү; 3. (*напряжённый*) ҡырҡыулашҡан, киҫкенләшкән; **обострённая обстано́вка** ҡырҡыулашҡан хәл.

ОБОСТРИ́ТЬ *сов. что* 1. (*сделать более восприимчивым*) көсәйтеү, үткерләтеү, һиҙгерләтеү; үткерләштереү, һиҙгерләштереү; **обостри́ть зре́ние** күреү һәләтен көсәйтеү; 2. (*сделать более напряжённым*) ҡырҡыулаштырыу, киҫкенләштереү.

ОБОСТРИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*о чертах лица*) ослайыу, һурылыу, һурылып (*йәки* тартылып) китеү; 2. (*стать более чувствительным*) көсәйеү, үткерләнеү, һиҙгерләнеү; **зре́ние обостри́лось** күреү һәләте көсәйҙе; 3. (*стать более тяжёлым*) көсәйеү; **боле́знь обостри́лась** ауырыу көсәйҙе; 4. (*стать более напряжённым*) ҡырҡыулашыу, киҫкенләшеү; **кла́ссовые противоре́чия обостри́лись** синфи ҡаршылыҡтар киҫкенләште.

ОБОСТРЯ́ТЬ *несов. см.* **обостри́ть.**

ОБОСТРЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обостри́ться;** 2. *страд. к* **обостря́ть.**

ОБО́ЧИНА *ж.* сит, ҡыр, юл сите; **е́хать обо́чиной доро́ги** юл ситенән барыу.

ОБОЮ́ДНОСТЬ *ж.* ике яҡлап булыу, үҙ-ара (*йәки* ике яҡлы) булыу.

ОБОЮ́ДНЫЙ *прил.* ике яҡлап, үҙ-ара; **по обою́дному соглаше́нию** үҙ-ара килешеү буйынса.

ОБОЮДО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «ике яғы ла, ике яҡ өсөн дә» тигән мәғәнәләрҙе аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **обоюдополе́зный** ике яҡ өсөн дә файҙалы; **обоюдоо́стрый** ике яғы ла үткер.

ОБРАБА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **обрабо́тать.**

ОБРАБА́ТЫВАЮЩИЙ *прич.* эшләп сығарыусы, эшкәртеүсе; ✧ **обраба́тывающая промы́шленность** эшкәртеүсе промышленность.

ОБРАБО́ТАТЬ *сов.* 1. *что* эшкәртеү, эшкә индереү; иләү; **обрабо́тать зе́млю** ерҙе эшкәртеү; **обрабо́тать ко́жу** тире иләү; 2. *кого-что, перен. разг.* (*воздействовать*) йоғонто яһау, үҙенә күндереү, үҙ яғына ауҙарыу.

ОБРАБО́ТКА *ж. см.* **обрабо́тать; обрабо́тка желе́за** тимерҙе эшкәртеү.

ОБРА́ДОВАТЬ *сов. кого* шатландырыу, ҡыуандырыу, һөйөндөрөү, кинәндереү.

ОБРА́ДОВАТЬСЯ *сов.* шатланыу, ҡыуаныу, һөйөнөү, кинәнеү.

О́БРАЗ I *м.* (*мн.* **о́бразы**) 1. (*облик*) йөҙ, ҡиәфәт; **потеря́ть челове́ческий о́браз** кешелек ҡиәфәтен юғалтыу; 2. *обычно мн.* **о́бразы** күренеш; **све́тлые о́бразы бу́дущего** киләсәктең яҡты күренештәре; 3. *иск., лит.* образ; 4. (*способ, порядок чего-л.*) рәүеш, ысул, хәл, тәртип, төҙөлөш; юл; **о́браз жи́зни** йәшәү рәүеше; **о́браз де́йствия** хәрәкәт ысулы; **о́браз мы́слей** фекер йөрөтөү юлы; ✧ **гла́вным о́бразом** башлыса, күбеһенсә; **по о́бразу и подо́бию** өлгөһө буйынса, миҫал итеп алып; **ра́вным о́бразом** берҙәй, тигеҙ алғанда; **реши́тельным о́бразом** ҡырҡа рәүештә; **таки́м о́бразом** шул рәүештә, шулай итеп.

О́БРАЗ II *м.* (*мн.* **образа́**) *церк.* тәре, икон.

ОБРАЗЕ́Ц *м.* 1. өлгө, үрнәк; **образе́ц ко́жи** тире өлгөһө; 2. өлгө, үрнәк; **образе́ц нра́вственности** әхлаҡлылыҡ үрнәге; 3. (*устройство, вид*) төр, образец; ысул; **тка́ни но́вых образцо́в** яңы төр туҡымалар; **дом вы́строен по стари́нному образцу́** өй иҫке ысулда эшләнгән.

ОБРАЗИ́НА *ж. прост.* ҡотһоҙ, шөкәтһеҙ, әшәке кеше.

О́БРАЗНОСТЬ *ж.* образлылыҡ, тасуирилек.

О́БРАЗНЫЙ *прил.* образлы, тасуири; **о́бразная речь** образлы телмәр.

ОБРАЗОВА́НИЕ I *с.* 1. *см.* **образова́ть(ся); образова́ние госуда́рства** дәүләт ойоштороу; 2. (*результат какого-л. процесса*) барлыҡҡа килеү; **го́рные образова́ния** тауҙарҙың барлыҡҡа килеүе.

ОБРАЗОВА́НИЕ II *с.* 1. (*обучение*) уҡыу; белем алыу, мәғариф; **наро́дное образова́-**

ние халыҡ мәғарифе; 2. (*совокупность знаний*) белем; **вы́сшее образова́ние** юғары белем.

ОБРАЗО́ВАННОСТЬ *ж.* уҡымышлылыҡ, белемлелек.

ОБРАЗО́ВАННЫЙ 1. *прич.* барлыҡҡа килтерелгән, төҙөлгән, ойошторолған; 2. *прил.* уҡымышлы, белемле.

ОБРАЗОВА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* белем бирә (*йәки* ала, арттыра, үҫтерә) торған; **образова́тельная экску́рсия** белем бирә торған экскурсия; ◇ **образова́тельный ценз** белем цензы (*берәй хоҡуҡ алыу өсөн кәрәкле булған белем кимәле*).

ОБРАЗОВА́ТЬ *сов. и в формах наст. вр. несов. что* 1. (*создать; составить*) тәшкил итеү; барлыҡҡа килтереү, булдырыу; 2. (*основать*) ойоштороу, төҙөү; **образова́ть коми́ссию** комиссия ойоштороу.

ОБРАЗОВА́ТЬСЯ *сов. и в формах наст. вр. несов.* 1. (*возникнуть*) барлыҡҡа килеү; 2. (*организоваться*) ойошоу, ойошторолоу, төҙөлөү; 3. *разг.* (*уладиться*) яйланыу.

ОБРАЗО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **образова́ть.**

ОБРАЗО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **образова́ться;** 2. *страд. к* **образо́вывать.**

ОБРАЗУ́МИТЬ *сов. кого-что, разг.* аҡылға ултыртыу (*йәки* индереү).

ОБРАЗУ́МИТЬСЯ *сов. разг.* аҡылға ултырыу (*йәки* инеү), аҡылланыу.

ОБРАЗЦО́ВЫЙ *прил.* өлгөлө, өлгө (*йәки* үрнәк) булырлыҡ; **образцо́вый поря́док** өлгө булырлыҡ тәртип.

ОБРА́ЗЧИК *м. прям. и перен.* үрнәк, өлгө; **обра́зчик мате́рии** туҡыма өлгөһө.

ОБРА́МИТЬ *сов. что, разг.* (*вставить в раму*) рамлау, рамға ҡуйыу.

ОБРАМЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **обра́мить;** 2. (*то, что обрамляет*) рам, ҡайма, рамка.

ОБРАМЛЯ́ТЬ *несов. см.* **обра́мить.**

ОБРАСТА́НИЕ *с. см.* **обрасти́.**

ОБРАСТА́ТЬ *несов. см.* **обрасти́.**

ОБРАСТИ́ *сов.* 1. *чем и без доп.* ҡапланыу, ҡаплау; **обрасти́ траво́й** үлән менән ҡапланыу; **обрасти́ жи́ром** май ҡаплау; 2. *чем, разг.* (*покрыться волосами, шерстью*) баҫыу; 3. *чем, разг.* булдырыу, ойоштороу; **обрасти́ хозя́йством** хужалыҡ булдырыу; ◇ **мо́хом обрасти́** *см.* **мох.**

ОБРА́Т *м. спец.* айыртҡан һөт.

ОБРАТИ́МОСТЬ *ж.* элекке хәлгә әүерелеү (*йәки* әйләнеү, ҡайтыу) һәләте; **обрати́мость хими́ческих реа́кций** химик реакцияларҙың элекке хәлгә ҡайтыу һәләте.

ОБРАТИ́МЫЙ *прил.* ҡайтмалы, кире әүерелмәле, элекке хәленә әүерелә (*йәки* әйләнә, ҡайта) торған; **обрати́мые реа́кции** ҡайтмалы реакциялар.

ОБРАТИ́ТЬ *сов. что* 1. (*повернуть*) төбәү, бороу, ҡаратыу, юнәлдереү; 2. (*устремить; направить*) бороу; юнәлтеү, ҡарау, төбәлеү; **обрати́ть глаза́ на сце́ну** сәхнәгә ҡарау; 3. (*превратить*) әйләндереү; әүерелдереү; **обрати́ть во́ду в пар** һыуҙы быуға әйләндереү; 4. (*употребить*) ҡулланыу, тотоу; **обрати́ть часть дохо́дов на обору́дование** килерҙең бер өлөшөн ҡорамалдар алыуға тотоу; ◇ **обрати́ть в бе́гство** ҡасырға мәжбүр итеү, тырым-тыраҡай ҡасырыу; **обрати́ть на путь и́стины** *см.* **путь.**

ОБРАТИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*устремиться*) боролоу, юнәлеү, әйләнеү; 2. (*превратиться*) әйләнеү, әүерелеү; 3. (*взяться за что-л.*) тотоноу, керешеү, шөғөлләнә башлау; **обрати́ться к нау́ке** фән менән шөғөлләнә башлау; 4. *к кому-чему* мөрәжәғәт итеү, барыу; **обрати́ться к врачу́** врачҡа барыу.

ОБРА́ТНО *нареч.* 1. (*назад*) кире; 2. *разг.* (*наоборот*) киреһенсә; ◇ **туда́ и обра́тно** *см.* **туда́.**

ОБРА́ТНЫЙ *прил.* 1. (*ведущий назад*) кире, артҡа, кире ҡайта торған; **обра́тный ход** кире ҡайта торған юл; 2. (*задний, оборотный*) тиҫкәре, икенсе, теге, артҡы; **на обра́тной стороне́ бума́ги** ҡағыҙҙың икенсе яғында; 3. (*противоположный*) ҡапма-ҡаршы, кире; **обра́тный смысл** ҡапма-ҡаршы мәғәнә; 4. *мат.* кире; **обра́тная пропорциона́льность** кире пропорциялылыҡ; ◇ **обра́тный а́дрес** кире адрес; **обра́тный биле́т** барыу һәм ҡайтыу билете; **обра́тная си́ла зако́на** *юр.* закондың кире көсө (*закондың үҙе сығыуынан элек булған эштәргә ҡарата ҡулланылыуы*).

ОБРАЩА́ТЬ *несов. см.* **обрати́ть.**

ОБРАЩА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обрати́ться;** 2. *книжн.* (*двигаться, вращаться*) йөрөү, әйләнеү; **Земля́ обраща́ется вокру́г Со́лнца** Ер Ҡояш тирәләй әйләнә; 3. *эк.* әйләнеү; **капита́л обраща́ется бы́стро** капитал тиҙ әйләнә; 4. *с кем* (*обходиться*) мөғәмәлә итеү; 5. *с чем* (*пользоваться*) эш итеү; **осторо́жно обраща́ться с прибо́рами** приборҙар менән һаҡ эш итеү; 6. *страд. к* **обраща́ть** (*см.* **обрати́ть** 3).

ОБРАЩЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **обрати́ть(ся)** *и* **обраща́ть(ся); обраще́ние просты́х дробе́й в десяти́чные** ябай кәсерҙәрҙе унарлы кәсерҙәргә әйләндереү; 2. (*призыв, просьба*) саҡырыу, мөрәжәғәт; 3. (*обхождение*) мөғәмәлә; **хоро́шее обраще́ние** яҡшы мөғәмәлә; 4. *эк.* әйләнеш; **обраще́ние това́ров** тауар әйләнеше; 5. (*употребление*) ҡулланыу; **пусти́ть в обраще́ние но́вое сло́во** ҡулланыуға яңы һүҙ индереү; 6. *грам.* өндәш һүҙ.

ОБРЕ́З *м.* 1. (*край*) ҡыр, сит; **кни́га с золоты́м обре́зом** алтынситле китап; 2. (*оружие*) обрез (*көбәге киҫелгән мылтыҡ*); ◇ **в обре́з** саҡ-саҡ (*етеү*).

ОБРЕ́ЗАНИЕ *с. рел.* сөннәтләү, сөннәткә (*йәки* бабаға) биреү.

ОБРЕ́ЗАТЬ *сов.* 1. *что* ҡыҫҡартыу, киҫеп алыу (*йәки* ташлау); ҡөҙәү (*гривы и хвосты*); мөнтәү (*со всех сторон*); 2. *что* (*поранить*) киҫеү, киҫеп яралау (*йәки* ебәреү); 3. *кого-что, перен. разг.* (*резко прервать*) ҡырт туҡтатыу (*йәки* киҫеү, бүлеү); 4. *кого-что, рел.* сөннәтләү, сөннәткә (*йәки* бабаға) биреү.

ОБРЕЗА́ТЬ *несов. см.* **обре́зать.**

ОБРЕ́ЗАТЬСЯ *сов. разг.* киҫелеү, киҫеп яралау.

ОБРЕЗА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обре́заться;** 2. *страд. к* **обреза́ть.**

ОБРЕ́ЗКА *ж. см.* **обре́зать** 1.

ОБРЕ́ЗОК *м.* киҫенте, ҡырҡынды.
ОБРЕКА́ТЬ *несов. см.* **обре́чь.**
ОБРЕМЕНИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* ауыр, мәшәҡәтле; **обремени́тельное поруче́ние** мәшәҡәтле йомош.
ОБРЕМЕНИ́ТЬ *сов. кого-что* ҡамасаулау, мәшәҡәтләп бөтөү, борсоу, имгәкләү; **обремени́ть про́сьбой** һорауҙар менән борсоу.
ОБРЕМЕНЯ́ТЬ *несов. см.* **обремени́ть.**
ОБРЕСТИ́ *сов. кого-что, книжн.* табыу, ирешеү; **обрести́ сча́стье** бәхеткә ирешеү; **обрести́ но́вых друзе́й** яңы дуҫтар табыу.
ОБРЕТА́ТЬ *несов. см.* **обрести́.**
ОБРЕЧЁННОСТЬ *ж.* йөҙ тотоу, дусар булыу (*йәки* ителеү).
ОБРЕЧЁННЫЙ *прил.* йөҙ тотҡан, дусар булған (*йәки* ителгән).
ОБРЕ́ЧЬ *сов. кого-что* йөҙ тоттороу, дусар итеү; **обре́чь на ги́бель** һәләкәткә дусар итеү.
ОБРИСОВА́ТЬ *сов.* 1. *что* (*очертить*) тирәләй һыҙып алыу; 2. *кого-что, перен.* (*описать*) һүрәтләү, тасүирләү, сифатлау, һөйләп биреү.
ОБРИСОВА́ТЬСЯ *сов.* 1. (*стать видимым*) күренә (*йәки* беленә) башлау; **вдали́ обрисова́лись го́ры** алыҫта тауҙар күренә башланы; 2. *перен.* (*стать очевидным*) беленеү, асыҡланыу.
ОБРИСО́ВКА *ж. см.* **обрисова́ть(ся).**
ОБРИСО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **обрисова́ть.**
ОБРИСО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обрисова́ться;** 2. *страд. к* **обрисо́вывать.**
ОБРИ́ТЬ *сов. кого-что* ҡырыу, ҡырып ташлау (*йәки* алыу); **обри́ть бо́роду** һаҡалды ҡырыу.
ОБРИ́ТЬСЯ *сов.* ҡырыныу, ҡырынып алыу.
ОБРО́К *м. ист.* оброк (*крепостнойлыҡ ваҡытында крәҫтиәндәрҙән әйберләтә йәки аҡсалата алынған һалым*).
ОБРОНИ́ТЬ *сов.* 1. *что, разг.* төшөрөп ҡалдырыу (*йәки* юғалтыу); 2. *что* (*сбросить*) ҡойоу; **оброни́ть листву́** япраҡ ҡойоу; 3. *что и без доп.* ысҡындырыу, ≈п һалыу; **оброни́ть сло́во** һүҙ ысҡындырыу, уйламай әйтеп һалыу.
ОБРО́ЧНЫЙ *прил. ист.* оброктан килгән (*йәки* йыйылған); оброк түләүсе; **обро́чные зе́мли** арендаға бирелә торған ерҙәр.
ОБРУБА́ТЬ *несов. см.* **обруби́ть.**
ОБРУБИ́ТЬ *сов. что* 1. (*укоротить*) киҫеп (*йәки* сабып) ҡыҫҡартыу, киҫеп алыу (*йәки* ташлау); 2. (*подшить*) ситен бөгөү; **обруби́ть платки́** яулыҡтарҙың ситен бөгөү.
ОБРУ́БОК *м.* 1. (*бревна и т. п.*) түмәр, бүкән; 2. (*обрубленная часть*) ҡырҡынды.
ОБРУГА́ТЬ *сов.* 1. *кого* (*обозвать грубым словом*) һүгеү, орошоу, әрләү, тиргәү; 2. *кого-что, разг.* (*неодобрительно отозваться*) яманлау, тетеп һалыу.
ОБРУСЕ́ЛЫЙ *прил.* руслашҡан.
ОБРУСЕ́НИЕ *с. см.* **обрусе́ть.**
ОБРУСЕ́ТЬ *сов.* руслашыу.
О́БРУЧ *м.* ҡоршау.
ОБРУЧА́ЛЬНЫЙ *прил.* никах; **обруча́льное кольцо́** никах балдағы.
ОБРУЧА́ТЬ(СЯ) *несов. см.* **обручи́ть(ся).**
ОБРУЧИ́ТЬ *сов. кого* никахлау.
ОБРУЧИ́ТЬСЯ *сов.* никахланыу, никахланышыу.
ОБРУ́ШИВАТЬ(СЯ) *несов. см.* **обру́шить (-ся).**
ОБРУ́ШИТЬ *сов. что* 1. (*развалить*) ишелдереп (*йәки* емереп) төшөрөү; 2. *перен.* (*направить*) ташлау, йүнәлтеү; **обру́шить уда́р на врага́** дошманға ташланыу.
ОБРУ́ШИТЬСЯ *сов.* 1. (*рухнуть*) ишелеп (*йәки* емерелеп) төшөү; 2. *на кого-что, перен.* (*напасть*) ташланыу, һөжүм итеү; 3. *перен.* (*о несчастье и т. п.*) төшөү, өҫтөнә төшөү.
ОБРЫ́В *м.* 1. *см.* **оборва́ть** 2 *и* **оборва́ться** 1; 2. *спец.* өҙөк, өҙөк урын, өҙөлгән ер; **обры́в в про́воде** сымдың өҙөк ере; 3. (*крутой откос*) текә яр, ярлау.
ОБРЫВА́ТЬ I *несов. см.* **оборва́ть.**
ОБРЫВА́ТЬ II *несов. см.* **обры́ть.**
ОБРЫВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **оборва́ться** 1—3; 2. *страд. к* **обрыва́ть** I.
ОБРЫ́ВИСТЫЙ *прил.* 1. текә; **обры́вистый бе́рег** текә яр; 2. *перен.* өҙөк-өҙөк, өҙөклө-өҙөклө; **обры́вистая речь** өҙөк-өҙөк телмәр.
ОБРЫ́ВОК *м.* 1. киҫәк, өҙөк, ос; **обры́вки бума́ги** ҡағыҙ киҫәктәре; 2. *перен.* өҙөк; **обры́вки зна́ний** өҙөк-өҙөк белем.
ОБРЫ́ЗГАТЬ *сов. кого-что* бөркөү, сәсрәтеү.
ОБРЫ́ЗГАТЬСЯ *сов.* өҫкә сәсрәтеү.
ОБРЫ́ЗГИВАТЬ *несов. см.* **обры́згать.**
ОБРЫ́СКАТЬ *сов. что, разг.* гиҙеү, эҙләп, (*йәки* гиҙеп, йөрөп) сығыу; **обры́скать весь свет** бөтә донъяны гиҙеп сығыу.
ОБРЫ́ТЬ *сов. что* 1. (*изрыть вокруг*) тирәләй ҡаҙып (*йәки* соҡоп) сығыу; 2. (*тирәләй*) ҡаҙып (*йәки* йомшартып) сығыу; **обры́ть я́блоню** алмағас төбөн ҡаҙып, йомшартып сығыу.
ОБРЮ́ЗГЛЫЙ *прил.* йыйырылып (*йәки* шешенеп) һалынып төшкән.
ОБРЮ́ЗГНУТЬ *сов.* бүртенеү, шешенеү, тиреләре һалынып төшөү.
ОБРЮ́ЗГШИЙ *прил. см.* **обрю́зглый.**
ОБРЯ́Д *м.* йола, ғөрөф-ғәҙәт.
ОБРЯ́ДОВЫЙ *прил.* йола, ғөрөф-ғәҙәт; **обря́довые пе́сни** йола йырҙары.
ОБСАДИ́ТЬ *сов. что* (*окружить деревьями*) тирәләй ағас ултыртыу (*йәки* ултыртып сығыу).
ОБСА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **обсади́ть.**
ОБСА́СЫВАТЬ *несов. см.* **обсоса́ть.**
ОБСЕКА́ТЬ *несов. см.* **обсе́чь.**
ОБСЕМЕНЕ́НИЕ *с. см.* **обсемени́ть(ся).**
ОБСЕМЕНИ́ТЬ *сов. что, с.-х.* сәсеү, ашлыҡ сәсеү.
ОБСЕМЕНИ́ТЬСЯ *сов. бот.* орлоҡланыу, орлоҡ биреү.
ОБСЕМЕНЯ́ТЬ *несов. см.* **обсемени́ть.**
ОБСЕМЕНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обсемени́ться;** 2. *страд. к* **обсеменя́ть.**
ОБСЕРВАТО́РИЯ *ж.* обсерватория (*астрономик, метеорологик һ. б. күҙәтеү эштәре алып барыу өсөн бина*).
ОБСЕ́ЧЬ *сов. что* 1. (*отсечь*) киҫеп (*йәки* ҡырҡып) төшөрөү (*йәки* ташлау); 2. (*обтесать*) шымартыу.

ОБСКАКА́ТЬ *сов. кого-что и без доп.* (*вокруг*) саптырып әйләнеп сығыу.

ОБСКУРАНТИ́ЗМ *м.* обскурантизм (*аң-белемгә, прогресқә дошманлыҡ*).

ОБСЛЕ́ДОВАНИЕ *с. см.* **обсле́довать.**

ОБСЛЕ́ДОВАТЕЛЬ *м.* тикшереүсе.

ОБСЛЕ́ДОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* тикшереү, тикшереп сығыу.

ОБСЛУ́ЖИВАНИЕ *с. см.* **обслу́живать.**

ОБСЛУ́ЖИВАТЬ *несов.* 1. *кого-что* хеҙмәтләндереү; **обслу́живать покупа́телей** һатып алыусыларҙы хеҙмәтләндереү; 2. *что* (*работать на чём-л.*) эшләү; **обслу́живать не́сколько станко́в** бер нисә станокта эшләү.

ОБСЛУ́ЖИВАЮЩИЙ *прич. и прил.* хеҙмәтләндереүсе, эшләүсе; **обслу́живающий персона́л** хеҙмәтләндереүсе персонал.

ОБСЛУЖИ́ТЬ *сов. см.* **обслу́живать** 1.

ОБСЛЮНИ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* шайыҡлап бөтөрөү (*йәки* буяп бөтөрөү).

ОБСОСА́ТЬ *сов. что* һурып бөтөрөү.

ОБСО́ХНУТЬ *сов.* кибеү, ҡороу, кибеп (*йәки* ҡороп) бөтөү; ◇ **молоко́ на губа́х не обсо́хло** *см.* **губа́** I.

ОБСТА́ВИТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*оградить*) тирәләй теҙеп (*йәки* ҡуйып) сығыу; 2. *что* (*меблировать*) йыһазландырыу, мебель менән йыһазлау; 3. *что, перен.* (*устроить*) ойоштороу, ҡороу, рәтләү; **хорошо́ обста́вить пра́зднование** байрамды яҡшы ойоштороу; 4. *кого, прост.* (*обмануть*) алдау, алдап китеү, ултыртыу, төп башына ултыртыу.

ОБСТА́ВИТЬСЯ *сов. разг.* 1. (*окружить себя чем-л.*) ян-яҡҡа теҙеп (*йәки* өйөп) ҡуйыу, күмелеү; **обста́виться кни́гами** китаптарға күмелеү; 2. (*обзавестись мебелью*) йыһазлау, мебель ҡуйыу.

ОБСТАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **обста́вить.**

ОБСТАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обста́виться;** 2. *страд. к* **обставля́ть.**

ОБСТАНО́ВКА *ж.* 1. (*меблировка*) йыһаз, мебель; 2. *театр.* обстановка (*пьесаның декорация һәм бутафория өлөшө*); 3. (*положение*) хәл, шарт; **междунаро́дная обстано́вка** халыҡ-ара хәл.

ОБСТИРА́ТЬ *сов. кого-что, разг.* кер йыуып бөтөрөү (*йәки* ҡуйыу, сығыу), кер йыуып биреү.

ОБСТИ́РЫВАТЬ *несов. см.* **обстира́ть.**

ОБСТОЯ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* 1. (*детальность*) ентеклелек, тулылыҡ, ентекләп эшләнгәнлек; 2. (*рассудительность*) төплөлөк, уйлап эшләнгәнлек, аҡыл менән эш иткәнлек.

ОБСТОЯ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*детальный*) ентекле, тулы; 2. *разг.* (*рассудительный*) төплө, уйлап (*йәки* аҡыл менән) эш итә торған; **обстоя́тельный челове́к** төплө кеше.

ОБСТОЯ́ТЕЛЬСТВЕННЫЙ *прил. грам.* хәл; **обстоя́тельственное прида́точное предложе́ние** эйәрсен хәл һөйләм.

ОБСТОЯ́ТЕЛЬСТВО *с.* 1. (*событие, факт*) ваҡиға, хәл, шарт; 2. *мн.* **обстоя́тельства** шарттар, хәлдәр, сәбәптәр; **при да́нных обстоя́тельствах** ошо шарттарҙа; 3. *грам.* хәл; **обстоя́тельство вре́мени** ваҡыт хәле; ◇ **смотря́ по обстоя́тельствам** ниндәй шарт булыуға ҡарап; **стече́ние обстоя́тельств** төрлө хәлдәрҙең бергә тура килеүе.

ОБСТОЯ́ТЬ *несов.* тороу, барыу, берәй хәлдә булыу; **как обстоя́т дела́?** эштәр нисек тора?; **с выполне́нием пла́на обстои́т благополу́чно** план үтәү һәйбәт бара.

ОБСТРА́ГИВАТЬ *несов. см.* **обстрога́ть.**

ОБСТРА́ИВАТЬ *несов. см.* **обстро́ить.**

ОБСТРА́ИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обстро́иться;** 2. *страд. к* **обстра́ивать.**

ОБСТРЕ́Л *м.* 1. (*стрельба по цели*) атыу; 2. *воен.* (*зона для стрельбы*) атыу зонаһы, ут аҫты; ◇ **брать под обстре́л** ҡаты тәнҡитләү.

ОБСТРЕ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **обстреля́ть.**

ОБСТРЕ́ЛЯННЫЙ 1. *прич.* утҡа тотолған, ут аҫтында булған; 2. *прил.* һуғышта (*йәки* ут эсендә) булған; **обстре́лянный солда́т** һуғышта булған һалдат.

ОБСТРЕЛЯ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* атыу (*йәки* тупҡа) тотоу, ут асыу; 2. *что* (*испытать в стрельбе*) атып һынап ҡарау.

ОБСТРИГА́ТЬ *несов. см.* **обстри́чь.**

ОБСТРИ́ЧЬ(СЯ) *сов. см.* **остри́чь(ся).**

ОБСТРОГА́ТЬ *сов. что* йышыу, йышып шымартыу; **обстрога́ть до́ску** таҡта йышыу.

ОБСТРО́ИТЬ *сов. что, разг.* (*окружить строениями*) тирәләй (*йәки* әйләнәһенә) һалыу.

ОБСТРО́ИТЬСЯ *сов. разг.* яңы биналар (*йәки* өйҙәр) һалыныу; **дере́вня обстро́илась** ауылда яңы өйҙәр һалынды.

ОБСТРУ́КЦИЯ *ж.* обструкция (*парламенттә урындан ҡыҫҡырып, юрамал оҙон телмәр һөйләп, ултырышты, берәүҙең сығышын һуҙыуға йәки өҙөүгә йүнәлтелгән көрәш методы*).

ОБСТУПА́ТЬ *несов. см.* **обступи́ть.**

ОБСТУПИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* һырып (*йәки* ҡамап, уратып) алыу; **де́ти обступи́ли учи́теля** балалар уҡытыусыны һырып алдылар; 2. *кого, перен.* (*охватить — о мыслях, воспоминаниях*) солғап алыу.

ОБСУДИ́ТЬ *сов. что* фекер алышыу, һәр яҡлап тикшереү.

ОБСУЖДА́ТЬ *несов. см.* **обсуди́ть.**

ОБСУЖДЕ́НИЕ *с. см.* **обсуди́ть.**

ОБСУ́ШИВАТЬ *несов. см.* **обсуши́ть.**

ОБСУ́ШИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обсуши́ться;** 2. *страд. к* **обсу́шивать.**

ОБСУШИ́ТЬ *сов. кого-что* киптереү, ҡоротоу, елләтеү.

ОБСУШИ́ТЬСЯ *сов.* кибенеү.

ОБСЧИТА́ТЬ *сов. кого* кәм биреү, кәм һанап (*йәки* иҫәпләп) биреү.

ОБСЧИТА́ТЬСЯ *сов.* яңылыш иҫәпләү (*йәки* һанау).

ОБСЧИ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **обсчита́ть.**

ОБСЧИ́ТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обсчита́ться;** 2. *страд. к* **обсчи́тывать.**

ОБСЫ́ПАТЬ *сов. кого-что* һибеү, һибеп сығыу, бөтә еренә һибеү; **обсы́пать торт са́харом** торт өҫтөнә шәкәр һибеү.

ОБСЫПА́ТЬ *несов. см.* **обсы́пать.**

ОБСЫ́ПАТЬСЯ *сов. разг. см.* **осы́паться.**

ОБСЫПА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обсы́паться;** 2. *страд. к* **обсыпа́ть.**

ОБСЫХА́ТЬ *несов. см.* **обсо́хнуть.**

ОБТА́ИВАТЬ *несов. см.* **обта́ять.**

ОБТА́ПТЫВАТЬ *несов. см.* **обтопта́ть.**

ОБТАЧА́ТЬ *сов. что* үтәләй тегеү, үтәләй тегеп сығыу.

ОБТА́ЧИВАТЬ I *несов. см.* **обтача́ть.**

ОБТА́ЧИВАТЬ II *несов. см.* **обточи́ть.**

ОБТА́ЯТЬ *сов.* иреү, епшеү.

ОБТЕКА́ЕМЫЙ *прил.* шылғаяҡ, шылғыр, ыңғай ағышлы.

ОБТЕКА́ТЬ *несов. см.* **обте́чь.**

ОБТЕРЕ́ТЬ *сов.* **1.** *что* ҡоротоу, һөртөү, һөртөп (*йәки* ҡоротоп) алыу; **обтере́ть лоб** маңлайҙы һөртөү; **2.** *кого-что* (*обмыть*) һөртөү; йыуыу, йыуып төшөрөү.

ОБТЕРЕ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*вытереться*) һөртөнөү, ҡоротоноу; **обтере́ться полоте́нцем** таҫтамалға һөртөнөү; **2.** *разг.* (*обноситься*) ышҡылып (*йәки* өйкәлеп) туҙыу.

ОБТЕРПЕ́ТЬСЯ *сов. разг.* күнегеү, эйәләшеү, күнегеп (*йәки* эйәләшеп) китеү.

ОБТЕСА́ТЬ *сов. что* юныу, яндау (*бревно*); шымартыу (*камень*); сутлау (*сте́ны вновь построенного дома изнутри*).

ОБТЕСА́ТЬСЯ *сов. разг.* шымарыу (*кеше тураһында*).

ОБТЁСЫВАТЬ *несов. см.* **обтеса́ть.**

ОБТЁСЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обтеса́ться;** **2.** *страд. к* **обтёсывать.**

ОБТЕ́ЧЬ *сов. что и без доп.* тирәләй (*йәки* уратып) ағыу.

ОБТИРА́НИЕ *с.* **1.** *см.* **обтере́ть(ся);** **2.** (*лечебная процедура*) тәнде сылатып ышҡыу.

ОБТИРА́ТЬ *несов. см.* **обтере́ть.**

ОБТИРА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обтере́ться;** **2.** *страд. к* **обтира́ть.**

ОБТОПТА́ТЬ *сов. что* тапау, тирәләй тапап сығыу.

ОБТОЧИ́ТЬ *сов. что* ҡырып шымартыу; ҡырып яһау (*йәки* эшкәртеү) (*обработать на станке*).

ОБТО́ЧКА *ж. см.* **обточи́ть; обто́чка дета́лей** деталдәрҙе ҡырып шымартыу.

ОБТРЕПА́ТЬ *сов. что* өлтөрәтеү, ҡырыу, ҡырып бөтөрөү; **обтрепа́ть рукава́** еңдәрҙе ҡырып бөтөрөү.

ОБТРЕПА́ТЬСЯ *сов.* өлтөрәү, ҡырылыу, өлтөрәп (*йәки* ҡырылып) бөтөү.

ОБТЮРА́ТОР *м.* обтюратор (**1.** *воен. затворҙың бер өлөшө;* **2.** *тех. киноаппараттарҙа кадрҙар алмашынғанда яҡтылыҡ ҡаплауыс;* **3.** *мед. аңҡауҙың дөрөҫ әйтергә ҡамасаулай торған ерен ҡаплауға ҡулланылған пластинка*).

ОБТЯ́ГИВАТЬ *несов. см.* **обтяну́ть.**

ОБТЯ́ЖКА *ж.* **1.** *см.* **обтяну́ть;** **2.** (*то, чем обтянуто что-л.*) көп, тыш; ✧ **в обтя́жку** тәнгә һыбашып тора.

ОБТЯНУ́ТЬ *сов.* **1.** *что* тышлау, көпләү; **обтяну́ть дива́н клеёнкой** диванды клеёнка менән көпләү; **2.** *кого-что* (*об одежде*) тәнгә һыбашып тороу.

ОБУВА́ТЬ *несов. см.* **обу́ть.**

ОБУВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обу́ться;** **2.** *страд. к* **обува́ть.**

ОБУВНО́Й *прил.* аяҡ кейеме; **обувна́я фа́брика** аяҡ кейеме фабрикаһы.

ОБУВЩИ́К *м.* аяҡ кейеме тегеүсе.

О́БУВЬ *ж.* аяҡ кейеме.

ОБУ́ГЛИВАНИЕ *с. см.* **обу́глить(ся).**

ОБУ́ГЛИВАТЬ *несов. см.* **обу́глить.**

ОБУ́ГЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обу́глиться;** **2.** *страд. к* **обу́гливать.**

ОБУ́ГЛИТЬ *сов. что* өҫтөн күмерләндереү.

ОБУ́ГЛИТЬСЯ *сов.* күмерләнеү.

ОБУ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **обу́зить.**

ОБУ́ЗА *ж.* имгәк, йөк, ауырлыҡ.

ОБУЗДА́ТЬ *сов.* **1.** *кого* (*надеть узду*) югәнләү, нуҡталау; **2.** *кого-что, перен.* (*сдержать, умерить*) теҙгенләү, югәнләү; тайыу, баҫыу.

ОБУ́ЗДЫВАТЬ *несов. см.* **обузда́ть.**

ОБУ́ЗИТЬ *сов. что* тарайтыу, тарайтынҡырау; **обу́зить пла́тье** күлдәкте тарайтыу.

ОБУРЕВА́ТЬ *несов. кого* тулҡынландырыу, бик борсоу.

ОБУСЛО́ВИТЬ *сов. что* **1.** (*оговорить*) шарт ҡуйыу, шарт менән сикләү; **2.** (*послужить причиной*) сәбәп(се) булыу.

ОБУСЛО́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **обусло́вить.**

ОБУСЛО́ВЛИВАТЬСЯ *несов. страд. к* **обусло́вливать.**

ОБУ́ТЬ *сов.* **1.** *кого* аяҡҡа (*йәки* аяғына) кейҙереү; **обу́ть ребёнка** баланың аяғына кейҙереү; **2.** *что, разг.* (*надеть на ноги*) аяҡҡа кейеү; **3.** *кого-что, разг.* (*снабдить обувью*) (*аяҡ кейеме менән*) тәьмин итеү.

ОБУ́ТЬСЯ *сов.* аяҡҡа кейеү.

О́БУХ, ОБУ́Х *м.* төйҙә; ✧ **как о́бухом по голове́** башҡа һуҡҡандай булды.

ОБУЧА́ТЬ *несов. см.* **обучи́ть.**

ОБУЧА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обучи́ться;** **2.** *страд. к* **обуча́ть.**

ОБУЧЕ́НИЕ *с. см.* **обучи́ть(ся).**

ОБУЧИ́ТЬ *сов. кого, чему и с неопр.* уҡытыу, өйрәтеү.

ОБУЧИ́ТЬСЯ *сов.* уҡыу, өйрәнеү.

ОБУЯ́ТЬ *сов. кого-что* солғап (*йәки* биләп) алыу, ҡаплау, биләү; **его́ обуя́л страх** уны ҡурҡыу солғап алды.

ОБХА́ЖИВАТЬ *несов. кого-что, разг.* ялағайланып үтенеү, ҡулға төшөрөргә тырышыу.

ОБХВА́Т *м.* ҡолас, ҡосаҡ; **де́рево в два обхва́та** ике ҡолас йыуанлығы ағас.

ОБХВАТИ́ТЬ *сов. см.* **охвати́ть.**

ОБХВА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **обхвати́ть.**

ОБХО́Д *м.* **1.** *см.* **обходи́ть** I; **2.** (*место*) урап (*йәки* әйләнеп) үтеү юлы; ✧ **в обхо́д** 1) (*кругом*) уратып, ситләтеп; 2) *воен.* (*окружая*) тылға төшөп, ҡамап, уратып алып.

ОБХОДИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* яҡшы мөғәмәлә, илтифатлылыҡ, кеселекле булыу.

ОБХОДИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* яҡшы мөғәмәләле, илтифатлы, кеселекле.

ОБХОДИ́ТЬ I *несов. см.* **обойти́.**

ОБХОДИ́ТЬ II *сов. что, разг.* йөрөп (*йәки* әйләнеп) сығыу; **обходи́ть весь го́род** бөтә ҡаланы әйләнеп сығыу.

ОБХОДИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обойти́сь;** **2.** *страд. к* **обходи́ть** I.

ОБХОДНО́Й, ОБХО́ДНЫЙ *прил.* **1.** *воен.* ҡамау, уратып алыу; **обхо́дное движе́ние** уратып алыу хәрәкәте; **2.** (*о дороге*) урау;

обхо́дный путь урау юл; ◇ обходно́й лист обходной ҡағыҙ.

ОБХО́ДЧИК *м.* обходчик (*йөрөп тороусы*).

ОБХОЖДЕ́НИЕ *с.* мөғәмәлә, эш итеү; **ве́жливое обхожде́ние** әҙәпле мөғәмәлә.

ОБЧИ́СТИТЬ *сов. что* 1. *разг.* (*сделать чистым*) өҫтөн таҙартыу; 2. *перен. прост.* (*обокрасть*) урлау, урлап сығыу.

ОБЧИ́СТИТЬСЯ *сов.* таҙарыныу, сүп-сарҙан арыныу.

ОБША́РИВАТЬ *несов. см.* **обша́рить.**

ОБША́РИТЬ *сов. что, разг.* айҡау, аҡтарып ҡарап сығыу, тикшереп сығыу.

ОБШИВА́ТЬ *несов. см.* **обши́ть.**

ОБШИ́ВКА *ж.* 1. *см.* **обши́ть;** 2. (*то, чем обшито что-л.*) көп, тыш; **желе́зная обши́вка две́ри** ишектең тимер көбө.

ОБШИ́ВОЧНЫЙ *прил. спец.* көплөк, тышлыҡ; **обши́вочный материа́л** көплөк материал.

ОБШИ́РНЫЙ *прил. прям. и перен.* киң, ҙур; **обши́рные пло́щади** киң майҙандар; **обши́рные пла́ны** ҙур пландар.

ОБШИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*пришить по краю, вокруг*) ситләп тегеп сығыу, тотоу (*уҡа, таҫма һ. б.*); 2. *что* тышлау; 3. *что* (*обить досками*) көпләү (*таҡта, тимер һ. б. менән*); **обши́ть тёсом** йоҡа таҡта менән көпләү; 4. *кого-что* кейем тегеп биреү; **обши́ть всю семью́** бөтә ғаиләгә кейем тегеп биреү.

ОБШЛА́Г *м.* ең ҡайтармаһы, ҡайтарма.

ОБЩА́ТЬСЯ *несов.* аралашыу, ҡатнашыу, барып-килеп йөрөшөү; **обща́ться со мно́гими людьми́** күп кешеләр менән аралашыу.

ОБЩЕ- *ҡушма һүҙҙәрҙең «дөйөм, ғәҙәттәге, бөтәһе, бөтәһенә лә, һәр кем өсөн» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **общенациона́льный** дөйөм милли; **общереспублика́нский** бөтә республика; **общеизве́стный** бөтәһенә лә билдәле.

ОБЩЕВОЙСКОВО́Й *прил.* дөйөм ғәскәри; **общевойсково́е кома́ндование** дөйөм ғәскәри командование.

ОБЩЕГОРОДСКО́Й *прил.* дөйөм (*йәки* бөтә) ҡала; **общегородско́е собра́ние** дөйөм ҡала йыйылышы.

ОБЩЕГОСУДА́РСТВЕННЫЙ *прил.* дөйөм (*йәки* бөтә) дәүләт; **общегосуда́рственный бюдже́т** дөйөм дәүләт бюджете.

ОБЩЕДОСТУ́ПНОСТЬ *ж.* һәр кем алырлыҡ булыу, һәр кемдең көсө етерлек булыу; һәр кемгә аңлайышлы булыу.

ОБЩЕДОСТУ́ПНЫЙ *прил.* 1. (*доступный для всех*) һәр кемдең көсө етерлек, һәр кем аңларлыҡ; 2. (*понятный*) һәр кемгә аңлайышлы, һәр кем аңларлыҡ; **общедосту́пная статья́** һәр кем аңларлыҡ мәҡәлә.

ОБЩЕЖИТЕ́ЙСКИЙ *прил.* дөйөм көндәлек тормош, тормошта йыш осрай торған.

ОБЩЕЖИ́ТИЕ *с.* 1. (*помещение*) дөйөм торлаҡ, ятаҡ; 2. (*общественный быт*) йәмәғәт тормошо; 3. (*повседневная жизнь*) көндәлек тормош.

ОБЩЕЗАВО́ДСКИЙ, ОБЩЕЗАВОДСКО́Й *прил.* дөйөм (*йәки* бөтә) завод.

ОБЩЕИЗВЕ́СТНЫЙ *прил.* һәр кемгә билдәле, һәр кемгә аңлайышлы; **общеизве́стный факт** һәр кемгә билдәле факт.

ОБЩЕНАРО́ДНЫЙ *прил.* дөйөм (*йәки* бөтә) халыҡ; **общенаро́дное достоя́ние** дөйөм халыҡ милке.

ОБЩЕНАЦИОНА́ЛЬНЫЙ *прил.* дөйөм милли.

ОБЩЕ́НИЕ *с.* аралашыу, ҡатнашыу; **те́сное обще́ние** яҡын аралашыу; **язы́к — ору́дие обще́ния люде́й** тел — кешеләрҙең аралашыу ҡоралы.

ОБЩЕОБРАЗОВА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* дөйөм белем; **общеобразова́тельная шко́ла** дөйөм белем мәктәбе.

ОБЩЕОБЯЗА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* дөйөм (*йәки* һәр кемгә) мәжбүри.

ОБЩЕПАРТИ́ЙНЫЙ *прил.* дөйөм партия; **общепарти́йное де́ло** дөйөм партия эше.

ОБЩЕПОЛИТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* дөйөм политик.

ОБЩЕПОНЯ́ТНЫЙ *прил.* һәр кем аңларлыҡ, һәр кемгә аңлайышлы.

ОБЩЕПРИ́ЗНАННЫЙ *прил.* һәр кемгә аңлайышлы, һәр кемгә билдәле; **общепри́знанный факт** һәр кемгә билдәле факт.

ОБЩЕПРИ́НЯТЫЙ *прил.* ғәҙәттәге, бөтәһе тарафынан ҡабул ителгән; **общепри́нятый поря́док** ғәҙәттәге тәртип.

ОБЩЕРАСПРОСТРАНЁННЫЙ *прил.* дөйөм таралған; **общераспространённое мне́ние** дөйөм таралған фекер.

ОБЩЕРЕСПУБЛИКА́НСКИЙ *прил.* дөйөм (*йәки* бөтә) республика; **общереспублика́нское совеща́ние** дөйөм республика кәңәшмәһе.

ОБЩЕСОЮ́ЗНЫЙ *прил.* бөтә Союз; **предприя́тие общесою́зного значе́ния** бөтә Союз әһәмиәтендәге предприятие.

ОБЩЕ́СТВЕННИК *м.* йәмәғәт эшенә ҡатнашыусы.

ОБЩЕ́СТВЕННИЦА *женск. р. к* **обще́ственник.**

ОБЩЕ́СТВЕННОСТЬ *ж.* йәмәғәтселек; **сове́тская обще́ственность** совет йәмәғәтселеге.

ОБЩЕ́СТВЕННЫЙ *прил.* 1. йәмғиәт; **обще́ственный строй** йәмғиәт ҡоролошо; **обще́ственные нау́ки** ижтимағи фәндәр; 2. йәмәғәт; **обще́ственная со́бственность** йәмәғәт милке; **обще́ственный де́ятель** йәмәғәт эшмәкәре; 3. (*совместный*) бергәләп; **обще́ственная обрабо́тка земли́** ерҙе бергәләп эшкәртеү; 4. йәмәғәт, йәмәғәтселек; **обще́ственный суд** йәмәғәтселек (*йәки* йәмәғәт) суды; **обще́ственное мне́ние** йәмәғәтселек фекере.

О́БЩЕСТВО *с.* 1. йәмғиәт; **коммунисти́ческое о́бщество** коммунистик йәмғиәт; 2. йәмғиәт; **спорти́вное о́бщество** спорт йәмғиәте; 3. (*среда; компания*) ара; кешеләр, халыҡ; **в о́бществе свои́х друзе́й** үҙ дуҫтарың араһында; **попа́сть в дурно́е о́бщество** яман кешеләргә эләгеү.

ОБЩЕСТВОВЕ́ДЕНИЕ *с.* йәмғиәт тураһында фән.

ОБЩЕТЕОРЕТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* дөйөм теоретик; **общетеорети́ческий вопро́с** дөйөм теоретик мәсьәлә.

ОБЩЕУПОТРЕБИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* бөтәһе ҡуллана торған, дөйөм ҡулланыла торған.

ОБЩЕЧЕЛОВЕ́ЧЕСКИЙ *прил.* бөтә кешелек өсөн уртаҡ; **общечелове́ческие стремле́ния** бөтә кешелек өсөн уртаҡ ынтылыш.

О́БЩИЙ *прил.* 1. дөйөм, уртаҡ; **о́бщее положе́ние** дөйөм хәл; **о́бщие де́ньги** уртаҡ аҡса; 2. (*совокупный*) барлыҡ, бөтә; **о́бщая су́мма** бөтә сумма; **о́бщее число́ специали́стов страны́** илдең бөтә специалистәр һаны; ◇ **в о́бщем** ғөмүмән; **о́бщее собра́ние** дөйөм йыйылыш; **в о́бщей сло́жности** тулайым алғанда; **в о́бщем и це́лом** дөйөм алғанда; **найти́ о́бщий язы́к** уртаҡ тел табыу, бер фекергә килеү; **не име́ть ничего́ о́бщего** *с кем-чем* бер ниндәй ҙә уртаҡлығы (*йәки* мөнәсәбәте, оҡшашлығы) юҡ; **о́бщее ме́сто** күп сәйнәлгән нәмә.

О́БЩИНА, ОБЩИ́НА *ж. ист.* община.

О́БЩИННЫЙ, ОБЩИ́ННЫЙ *прил. ист.* община; **о́бщи́нная земля́** община ере.

ОБЩИПА́ТЬ *сов. кого-что* йолҡоу, йолҡолау; **общипа́ть ку́рицу** тауыҡ йолҡоу.

ОБЩИ́ПЫВАТЬ *несов. см.* **общипа́ть.**

ОБЩИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* аралашыусанлыҡ, кешегә ҡатнашыусанлыҡ.

ОБЩИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* аралашыусан, кешегә ҡатнашыусан.

О́БЩНОСТЬ *ж.* дөйөмлөк, уртаҡлыҡ, берлек; **о́бщность языка́** тел уртаҡлығы.

ОБЩО́ *нареч. разг.* дөйөм һыҙаттарҙа (*йәки* рәүештә, характерҙә); **вопро́с изло́жен сли́шком общо́** мәсьәлә бигерәк дөйөм һыҙатта аңлатылған.

ОБЪЕДА́ТЬ *несов. см.* **объе́сть.**

ОБЪЕДА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **объе́сться;** 2. *страд. к* **объеда́ть.**

ОБЪЕДЕ́НИЕ *с. разг.* ашап туймаҫлыҡ (*йәки* туйғыһыҙ) тәмле булыу; **пиро́г — пря́мо объеде́ние** пирог ашап туйғыһыҙ тәмле.

ОБЪЕДИНЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **объедини́ть(ся);** **объедине́ние сил** көстәрҙе берләштереү; 2. (*союз, организация*) берләшмә, ойошма; **литерату́рное объедине́ние** әҙәби берләшмә.

ОБЪЕДИНЁННЫЙ *прич. и прил.* берләшкән; **Организа́ция Объединённых На́ций** Берләшкән Милләттәр Ойошмаһы.

ОБЪЕДИНИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* берләштереү; **объедини́тельный съезд** берләштереү съезы.

ОБЪЕДИНИ́ТЬ *сов. кого-что* берләштереү, ойоштороу.

ОБЪЕДИНИ́ТЬСЯ *сов.* берләшеү, ойошоу.

ОБЪЕДИНЯ́ТЬ *несов. см.* **объедини́ть.**

ОБЪЕДИНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **объедини́ться;** 2. *страд. к* **объединя́ть.**

ОБЪЕ́ДКИ *мн.* (*ед.* **объе́док** *м.*) ҡаты-ҡото, һыныҡ-һаныҡ.

ОБЪЕ́ЗД *м.* 1. *см.* **объе́хать;** 2. (*кружный путь*) урау юл.

ОБЪЕ́ЗДИТЬ *сов.* 1. *см.* **объе́хать** 3; 2. *кого* (*лошадь*) менгегә (*йәки* егеүгә) өйрәтеү.

ОБЪЕ́ЗДЧИК *м.* 1. ҡарауылсы, һаҡсы; **лесно́й объе́здчик** урман ҡарауылсыһы; 2. (*лошадей*) ат өйрәтеүсе.

ОБЪЕЗЖА́ТЬ I *несов. см.* **объе́хать.**

ОБЪЕЗЖА́ТЬ II *несов. см.* **объе́здить.**

ОБЪЕ́КТ *м.* 1. объект; **объе́кт наблюде́ния** күҙәтеү объекты; **объе́кт изуче́ния** өйрәнеү объекты; **оборо́нный объе́кт** оборона объекты; 2. *грам.* тултырыусы.

ОБЪЕКТИ́В *м.* объектив (*оптик приборҙың бер өлөшө*); **объекти́в фотоаппара́та** фотоаппарат объективе.

ОБЪЕКТИВИ́ЗМ *м.* 1. *филос.* объективизм; 2. *см.* **объекти́вность** 2.

ОБЪЕКТИВИ́СТ *м.* объективист (*объективизм яҡлы кеше*).

ОБЪЕКТИ́ВНОСТЬ *ж.* 1. *филос.* объективлек; 2. (*беспристрастность*) ғәҙеллек, тоғролоҡ.

ОБЪЕКТИ́ВНЫЙ *прил.* 1. *филос.* объектив; **объекти́вная реа́льность** объектив реаллек (*кеше аңына бәйләнмәй һәм унан тыш йәшәй торған ысынбарлыҡ*); 2. (*беспристрастный*) ғәҙел, тоғро.

ОБЪЁМ *м.* 1. күләм, дәүмәл, ҙурлыҡ; **объём ку́ба** кубтың дәүмәле; 2. *перен.* күләм, тәрәнлек; **объём рабо́т** эш күләме.

ОБЪЁМИСТЫЙ *прил.* ҙур күләмле; **объёмистая ру́копись** ҙур күләмле ҡулъяҙма.

ОБЪЁМНЫЙ *прил.* күләм яғынан, күләмгә ҡарата; **объёмный ана́лиз** *хим.* күләм яғынан анализ.

ОБЪЕ́СТЬ *сов. что* ян-яҡлап ашау, тирәләй кимереү, кимереп сығыу.

ОБЪЕ́СТЬСЯ *сов.* күбенеү, үтләү, артыҡ ашап ташлау, күбенгәнсе (*йәки* үтләгәнсе) ашау.

ОБЪЕ́ХАТЬ *сов. кого-что* 1. (*стороной*) урап (*йәки* уратып, ситләтеп) үтеү; 2. *разг.* (*перегнать*) үтеп (*йәки* уҙып) китеү; 3. (*побывать*) йөрөп (*йәки* ҡарап, әйләнеп, ҡыҙырып) сығыу; ◇ **на козе́ не объе́дешь** *см.* **коза́.**

ОБЪЯВИ́ТЬ *сов.* 1. *что, о чём* белдереү, иғлан итеү; 2. *что* биреү; **объяви́ть вы́говор** шелтә биреү.

ОБЪЯВЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **объяви́ть;** 2. (*извещение*) иғлан, белдереү.

ОБЪЯВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **объяви́ть.**

ОБЪЯСНЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **объясни́ть(ся)** *и* **объясня́ться;** 2. (*оправдание, причина*) аңлатма, төшөндөрмә; **предста́вить свои́ объясне́ния** аңлатма яҙып биреү; ◇ **объясне́ние в любви́** һөйгәнлекте әйтеү (*йәки* әйтеп биреү).

ОБЪЯСНИ́МЫЙ *прил.* аңлатырлыҡ, аңлата алырлыҡ, төшөндөрөп бирерлек.

ОБЪЯСНИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* аңлатма, аңлатмалы, аңлатып бирә торған; **объясни́тельная запи́ска** аңлатма яҙыуы; **объясни́тельное чте́ние** аңлатмалы уҡыу.

ОБЪЯСНИ́ТЬ *сов. что* аңлатыу, төшөндөрөү, аңлатып (*йәки* төшөндөрөп) биреү.

ОБЪЯСНИ́ТЬСЯ *сов.* 1. аңлашыу, һөйләшеү; 2. (*стать понятным*) аңлашылыу, асыҡланыу, билдәле булыу.

ОБЪЯСНЯ́ТЬ *несов. см.* **объясни́ть.**

ОБЪЯСНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **объясни́ться;** 2. (*разговаривать*) аңлашыу, һөйләшеү; **глухонемы́е объясня́ются же́стами** телһеҙ кешеләр ишара менән һөйләшә; 3. *чем* (*находить объяснение в чём-л.*) бәйләнеү, бәйләнгән булыу; **э́то объясня́ется це́лым ря́дом тру́дностей** был төрлө ауырлыҡтарға бәйләнгән; 4. *страд. к* **объясня́ть.**

ОБЪЯ́ТИЕ *с.* ҡолас, ҡосаҡ; **раскры́ть объя́тия** ҡолас йәйеү; ✧ **души́ть в объя́тиях** *см.* **души́ть; встре́тить с распростёртыми объя́тиями** *кого* ҡуш ҡуллап ҡаршылау.

ОБЪЯ́ТЬ *сов. книжн. см.* **обня́ть.**

ОБЫВА́ТЕЛЬ *м.* обыватель (*тар ҡарашлы, үҙ мәнфәғәтен генә ҡүҙәтеүсе кеше*).

ОБЫВА́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **обыва́тель.**

ОБЫВА́ТЕЛЬЩИНА *ж.* обывателлек, тар ҡарашлылыҡ.

ОБЫГРА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* отоу, еңеп сығыу; **обыгра́ть в ша́шки** шашка уйнап отоу; 2. *что, разг.* уйнап тауышын яҡшыртыу, көйөнә килтереү; **обыгра́ть но́вую скри́пку** яңы скрипканы уйнай-уйнай тауышын яҡшыртыу; 3. *что, разг.* үҙ файҙаңа ҡулланыу, файҙаланыу; **обыгра́ть неуда́чное выраже́ние собесе́дника** әңгәмәсенең уңышһыҙ әйткән һүҙҙәрен үҙеңә файҙаланыу.

ОБЫ́ГРЫВАТЬ *несов. см.* **обыгра́ть.**

ОБЫ́ДЕННОСТЬ *ж.* көндәлек, ғәҙәттәгелек, ғәҙәти булыу.

ОБЫ́ДЕННЫЙ *прил.* көндәлек, көн дә була (*йәки* осрай) торған, ғәҙәти, ғәҙәттәге.

ОБЫДЁНЩИНА *ж.* көн дә ҡабатлана торған нәмә.

ОБЫКНОВЕ́НИЕ *с.* ғәҙәт; **по обыкнове́нию** ғәҙәттәгесә; **про́тив обыкнове́ния** ғәҙәттәгегә ҡаршы, ғәҙәтте боҙоп.

ОБЫКНОВЕ́ННО *нареч.* һәр ҡасан, ғәҙәттә; **обыкнове́нно по утра́м я де́лаю заря́дку** ғәҙәттә иртән мин зарядка яһайым.

ОБЫКНОВЕ́ННЫЙ *прил.* 1. (*постоянный; обычный*) ҡәҙимге, ғәҙәттәге, һәр ваҡыт була торған; 2. (*заурядный*) ғәҙәти, уртаса, ябай; **обыкнове́нная исто́рия** ғәҙәти ваҡиға.

О́БЫСК *м.* тентеү.

ОБЫСКА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* тентеү, тентеп сығыу; 2. *что* (*осмотреть всё*) эҙләү, эҙләп сығыу, ҡарап бөтөрөү.

ОБЫ́СКИВАТЬ *несов. см.* **обыска́ть.**

ОБЫ́ЧАЙ *м.* йола, ғөрөф, ғөрөф-ғәҙәт; ✧ **в обы́чае** ғәҙәтенә ингән.

ОБЫ́ЧНО *нареч.* ғәҙәттә.

ОБЫ́ЧНЫЙ *прил.* 1. *см.* **обыкнове́нный;** 2. *юр.* йола; **обы́чное пра́во** йола хоҡуғы.

ОБЮРОКРА́ТИТЬСЯ *сов.* бюрократлашыу, бюрократҡа әйләнеү.

ОБЯ́ЗАННОСТЬ *ж.* бурыс, хеҙмәт, вазифа, йөкләмә; **вмени́ть в обя́занность** йөкмәтеү.

ОБЯ́ЗАННЫЙ *прил.* 1. тейешле; **мы обя́заны помога́ть друг дру́гу** беҙ бер-беребеҙгә ярҙам итергә тейешбеҙ; 2. (*испытывающий благодарность*) бурыслы; **я вам о́чень обя́зан** мин һеҙгә бик бурыслымын.

ОБЯЗА́ТЕЛЬНО *нареч.* әлбиттә, шикһеҙ; **обяза́тельно приду́** һис шикһеҙ киләм.

ОБЯЗА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* мәжбүрилек.

ОБЯЗА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*непременный*) мәжбүри; 2. (*услужливый*) һәр ваҡыт ярҙам итергә әҙер, ярҙамсыл.

ОБЯЗА́ТЕЛЬСТВО *с.* 1. йөкләмә, вәғәҙә; 2. (*денежный заёмный документ*) обязательство (*аҡса документе*).

ОБЯЗА́ТЬ *сов. кого-что* 1. (*заставить сделать что-л.*) йөкләү, йөкләтеү, мәжбүр итеү; 2. (*вызвать чувство признательности*) ҡәнәғәтләнеү, хөрмәт тойғоһо тыуҙырыу.

ОБЯЗА́ТЬСЯ *сов.* йөкләмә алыу, һүҙ биреү.

ОБЯ́ЗЫВАТЬ(СЯ) *несов. см.* **обяза́ть(ся).**

ОВА́Л *м.* овал, оҙонса түңәрәк.

ОВА́ЛЬНЫЙ *прил.* овал, оҙонса түңәрәк.

ОВА́ЦИЯ *ж.* алҡыш; **бу́рная ова́ция** көслө алҡыш.

ОВДОВЕ́ТЬ *сов.* тол ҡалыу.

ОВЁС *м.* һоло.

ОВЕ́Н *м.* (*с прописной*) Тәкә (*йондоҙлоҡ*).

ове́ц *род., вин. п. мн. от* **о́вцы** (*см.* **овца́**).

ОВЕ́ЧИЙ *прил.* һарыҡ; **ове́чья шерсть** һарыҡ йөнө.

ОВЕ́ЧКА *ж.* 1. *уменьш.-ласк. от* **овца́;** 2. *перен.* йыуаш кеше, мәүеш; **прики́нуться ове́чкой** мәүеш булып ҡыланыу.

ОВЕЩЕСТВИ́ТЬ *сов. что, книжн.* материаль (*йәки* реаль) хәлгә килтереү, матдиләштереү.

ОВЕЩЕСТВИ́ТЬСЯ *сов. книжн.* материаль (*йәки* реаль) хәлгә инеү, матдиләшеү.

ОВЕЩЕСТВЛЕ́НИЕ *с. см.* **овеществи́ть(-ся).**

ОВЕЩЕСТВЛЯ́ТЬ(СЯ) *несов. см.* **овеществи́ть(ся).**

ОВЕ́ЯТЬ *сов.* 1. *см.* **обве́ять** 1; 2. *кого-что, перен.* ҡүмелеү.

ОВИ́Н *м.* әүен.

ОВЛАДЕВА́ТЬ *несов. см.* **овладе́ть.**

ОВЛАДЕ́НИЕ *с. см.* **овладе́ть; овладе́ние те́хникой** техникаға эйә булыу.

ОВЛАДЕ́ТЬ *сов.* 1. *кем-чем* (*захватить*) алыу, ҡулға алыу (*йәки* төшөрөү); 2. *кем-чем, перен.* (*подчинить*) буйһондороу; 3. *кем* (*охватить*) солғап алыу, баҫыу; батыу, сумыу; **им овладе́ло разду́мье** ул уйға батты; 4. *чем* (*усвоить*) үҙләштереү, эйә булыу; **овладе́ть зна́ниями** белемдәрҙе үҙләштереү; ✧ **овладе́ть собо́й** үҙеңде ҡулға алыу.

О́ВОД *м.* уҡра (*бычачий*); бөгәләк, бөгәлсән (*лошадиный*); рәшә (*овечий*).

ОВОЩЕВО́Д *м.* йәшелсәсе, йәшелсә үҫтереүсе.

ОВОЩЕВО́ДСТВО *с.* йәшелсәселек.

ОВОЩЕВО́ДЧЕСКИЙ *прил.* йәшелсәселек; **овощево́дческий совхо́з** йәшелсәселек совхозы.

ОВОЩЕРЕ́ЗКА *ж.* йәшелсә турағыс.

ОВОЩЕХРАНИ́ЛИЩЕ *с.* йәшелсә һаҡлау урыны.

О́ВОЩИ *мн.* (*ед.* **о́вощ** *м.*) йәшелсә; ✧ **вся́кому о́вощу своё вре́мя** *посл.* һәр емеш үҙ ваҡытында өлгөрә; һәр эштең үҙ мәле бар.

ОВОЩНО́Й *прил.* йәшелсә; **овощны́е консе́рвы** йәшелсә консерваһы.

ОВРА́Г *м.* йырын, йырынты, соҡор.

ОВРА́ЖИСТЫЙ *прил.* йырынлы, йырынтылы.

овса́, **овсу́** *и т. д. род., дат. п. и т. д. ед. от* **овёс**.

ОВСЮ́Г *м. бот.* ҡара һоло.

ОВСЯ́НИЦА *ж. с.-х.* һолобаш (үлән).

ОВСЯ́НКА I *ж. разг.* 1. (*крупа*) һоло ярмаһы; 2. (*каша*) һоло бутҡаһы.

ОВСЯ́НКА II *ж. зоол.* һоло турғайы.

ОВСЯНО́Й, ОВСЯ́НЫЙ *прил.* һоло; **овсяно́е по́ле** һоло баҫыуы; **овся́ная ка́ша** һоло бутҡаһы.

ОВЦА́ *ж.* һарыҡ; бәрән һарыҡ (*с момента прекращения сосания до второго окота*); шешәк һарыҡ (*после второго окота до третьего*); тыу һарыҡ (*пропустившая очередной окот*); **тонкору́нная овца́** нәҙек йөнлө һарыҡ, мамыҡ (*йәки* ебәк) йөнлө һарыҡ; **курдю́чная овца́** ҡуй, ҡуй һарыҡ; ✧ **заблу́дшая овца́** *см.* **заблу́дший**.

ОВЦЕБЫ́К *м.* һарыҡ-үгеҙ (*һарыҡ һәм үгеҙ билдәләре булған һөтимәр*).

ОВЦЕВО́Д *м.* һарыҡсылыҡ белгесе.

ОВЦЕВО́ДСТВО *с.* һарыҡсылыҡ.

ОВЦЕВО́ДЧЕСКИЙ *прил.* һарыҡсылыҡ; **овцево́дческий совхо́з** һарыҡсылыҡ совхозы.

ОВЦЕМА́ТКА *ж.* инә һарыҡ.

ОВЧА́Р *м.* һарыҡ ҡараусы.

ОВЧА́РКА *ж.* көтөү эте, овчарка.

ОВЧА́РНЯ *ж.* һарыҡ аҙбары.

ОВЧИ́НА *ж.* иләнгән һарыҡ тиреһе.

ОВЧИ́НКА *ж. уменьш. от* **овчи́на**; ✧ **не́бо с овчи́нку показа́лось** *кому соотв.* ҡурҡыштан ҡот осто; **овчи́нка вы́делки не сто́ит** *соотв.* эшләгән ялы ла юҡ; бер тинлек ҡуян, ун тинлек зыян.

ОВЧИ́ННЫЙ *прил.* һарыҡ тиреһенән тегелгән; **овчи́нный тулу́п** һарыҡ тиреһенән тегелгән толоп, тиртун.

ОГА́РОК *м.* шәм төбө (*йәки* төпсөгө).

ОГИБА́ТЬ *несов. см.* **обогну́ть**.

ОГЛАВЛЕ́НИЕ *с.* йөкмәтке, эстәлек.

ОГЛАСИ́ТЬ *сов. что* 1. (*объявить*) халыҡҡа белдереү, уҡып сығыу, иғлан итеү; 2. (*наполнить звуками*) яңғыратыу; **де́ти огласи́ли ко́мнату сме́хом** балалар көлөшөп бүлмә яңғыраттылар; 3. *уст.* (*предать огласке*) фаш итеү, асыу.

ОГЛАСИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*наполниться звуками*) яңғырау, яңғырап китеү; **лес огласи́лся кри́ками** тауышҡа урман яңғыраны; 2. *уст.* (*разгласиться*) фаш ителеү, асылыу, хәбәр таралыу.

ОГЛА́СКА *ж.* фаш булыу (*йәки* ителеү).

ОГЛАША́ТЬ *несов. см.* **огласи́ть**.

ОГЛАША́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **огласи́ться**; 2. *страд. к* **оглаша́ть**.

ОГЛАШЕ́НИЕ *с. см.* **огласи́ть** 1, 3; **оглаше́ние постановле́ния** ҡарарҙы уҡып сығыу; **оглаше́нию не подлежи́т** бөтә кешегә лә белдерергә ярамай.

ОГЛО́БЛЯ *ж.* тәртә; ✧ **поверну́ть огло́бли** буш (ҡул менән) китеү.

ОГЛО́ХНУТЬ *сов.* һаңғырауланыу.

ОГЛУША́ТЬ *несов. см.* **оглуши́ть**.

ОГЛУШИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* ҡолаҡ тондорғос, шаңҡытыулы; **оглуши́тельный гром** ҡолаҡ тондорғос күк күкрәү.

ОГЛУШИ́ТЬ *сов. кого* 1. ҡолаҡ тондороу, шаңҡытыу; **взрыв оглуши́л его́** шартлау уның ҡолағын шаңҡытты; 2. (*лишить сознания*) миңрәтеү, зыңғылдата һуғыу, иҫәңгерәтеү; 3. *перен. разг.* (*ошеломить*) таң ҡалдырып (*йәки* аптыратып, аңҡайтып) ҡуйыу.

ОГЛЯДЕ́ТЬ *сов. кого-что* күҙ йөрөтөп (*йәки* ташлап) сығыу.

ОГЛЯДЕ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*осмотреться*) ян-яҡҡа ҡараныу; 2. *разг.* (*привыкнуть к темноте*) күҙ күнегеү (*йәки* өйрәнеү); 3. *перен.* (*освоиться*) күнегеү, өйрәнеү, өйрәнеп (*йәки* күнегеп) етеү.

ОГЛЯ́ДКА *ж.*: **без огля́дки** 1) (*бежать быстро*) ҡарамайынса, алдын-артын ҡарап тормай югереү; 2) (*не рассуждая*) уйламай-нитмәй; **с огля́дкой** алдын-артын ҡарап, һаҡлыҡ менән.

ОГЛЯ́ДЫВАТЬ *несов. см.* **огляде́ть**.

ОГЛЯ́ДЫВАТЬСЯ *несов. см.* **огляде́ться** 1 *и* **огляну́ться**.

ОГЛЯНУ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*посмотреть назад*) әйләнеп (*йәки* боролоп) ҡарау; 2. *разг.* (*посмотреть вокруг себя*) тирә-яҡҡа ҡараныу; ✧ **не успе́ешь огляну́ться, как ...** күҙ асып йомғансы ...

ОГНЕ= *ҡушма һүҙҙәрҙең «ут» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **огнетуши́тель** ут һүндергес.

ОГНЕВО́Й *прил.*: **огнева́я заве́са** ут (*йәки* атыу) позицияһы; **огневы́е сре́дства** атыу ҡоралдары; **огнева́я то́чка** *воен.* ут нөктәһе (*ут асыу ҡоралдары торған урын*).

ОГНЕДЫ́ШАЩИЙ *прил.* янар, ут сәскән (*йәки* сәсрәткән).

ОГНЕМЁТ *м. воен.* огнемёт.

О́ГНЕННЫЙ *прил.* 1. ут, ялҡын; **о́гненные языки́ (пла́мени)** ут телдәре; 2. (*о цвете*) ут төҫлө; 3. *перен.* (*пламенный*) ялҡынлы; **о́гненный взгляд** ялҡынлы ҡараш; **о́гненные ре́чи** ялҡынлы телмәр.

ОГНЕПОКЛО́ННИК *м. рел.* утҡа табыныусы (*кеше*).

ОГНЕПОКЛО́ННИЧЕСТВО *с. рел.* утҡа табыныу(сылыҡ).

ОГНЕПРИПА́СЫ *только мн.* атыу (*йәки* ут асыу) кәрәк-яраҡтары.

ОГНЕСТО́ЙКИЙ *прил.* утҡа сыҙам (*йәки* бирешмәй, янмай) торған; **огнесто́йкие сооруже́ния** утҡа сыҙам ҡоролмалар.

ОГНЕСТО́ЙКОСТЬ *ж.* утҡа сыҙамлылыҡ, утҡа сыҙамлы булыу, утҡа янмау (*йәки* бирешмәү).

ОГНЕСТРЕ́ЛЬНЫЙ *прил.* ата торған, атыу; **огнестре́льное ору́жие** атыу ҡоралы; ✧ **огнестре́льная ра́на** пуля яраһы, снаряд ярсығы яраһы.

ОГНЕТУШИ́ТЕЛЬ *м.* ут һүндергес.

ОГНЕУПО́РНОСТЬ *ж.* утҡа сыҙамлылыҡ, утҡа сыҙамлы булыу.

ОГНЕУПО́РНЫЙ *прил.* утҡа сыҙам(лы); **огнеупо́рный кирпи́ч** утҡа сыҙамлы кирбес.

ОГНЕУПО́РЫ *только мн.* утҡа сыҙамлы материалдар.

ОГНИ́ВО *с.* саҡма.

огня́, огню́ *и т. д. род., дат. п. и т. д. ед. от* **ого́нь.**

ОГО́ *межд.* эһэ, эй, һай-һай; **ого́, как ты вы́рос!** һай-һай, ҡайһылай үҫкәнһең!

ОГОВА́РИВАТЬ *несов. см.* **оговори́ть.**

ОГОВА́РИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **оговори́ться;** 2. *страд. к* **огова́ривать.**

ОГОВО́Р *м.* (*клевета*) япһарма, яла.

ОГОВОРИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что, разг.* (*оклеветать*) яла яғыу, кеше өҫтөнән һөйләү; 2. *что* (*заранее условиться*) һөйләшеп (*йәки* килешеп) ҡуйыу, алдан килешеү; 3. *что* (*сделать оговорку*) аңлатма биреү, иҫкәрмә яҙыу, төҙәтмә индереү.

ОГОВОРИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*сделать оговорку*) иҫкәртеп (*йәки* әйтеп) китеү; 2. (*обмолвиться*) яңылыш әйтеп ҡуйыу, яңылыш һүҙ ысҡындырыу.

ОГОВО́РКА *ж.* 1. (*дополнительное замечание*) иҫкәрмә; төҙәтмә, өҫтәмә; 2. (*обмолвка*) хата әйтелгән һүҙ (*йәки* әйтем).

ОГОЛЕ́НИЕ *с. см.* **оголи́ть(ся).**

ОГОЛЁННЫЙ 1. *прич.* яланғасландырылған, яланғас (*йәки* асыҡ) ҡалдырылған; 2. *прил.* (*нагой, голый*) яланғас, шәрә, асыҡ; 3. *прил.* (*без растительности, листвы, хвои*) яланғас, ҡола, асыҡ; **оголённая земля́** ҡола ялан; **оголённая ве́тка** яланғас ботаҡ; 4. *прил.* тышы һыҙырып алынған; **оголённый про́вод** тышы һыҙырып алынған сым.

ОГОЛИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*снять одежду; обнажить*) асыу, шәрә (*йәки* асыҡ, яланғас) ҡалдырыу, яланғаслау; 2. *что* (*лишить листвы, хвои*) яланғасландырыу, ҡойоу; **ве́тер оголи́л дере́вья** ел ағастарҙың япрағын ҡойған; 3. *что* (*лишить покрывающего слоя*) һыҙырыу, һыҙырып алыу; **оголи́ть про́вод** сымдың тышын һыҙырып алыу; 4. *что* (*вынуть из ножен*) һурыу, һурып алыу; 5. *что, воен.* асыҡ ҡалдырыу, асыу; **оголи́ть фланг** флангыны асыҡ ҡалдырыу.

ОГОЛИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*снять одежду*) асылыу, шәрә (*йәки* асыҡ, яланғас) ҡалыу, яланғасланыу; 2. (*лишиться покрывающего слоя*) һыҙырылыу, һыҙырып алыныу; 3. (*лишиться листвы, хвои*) ҡойолоу; 4. *воен.* асылыу, асыҡ ҡалыу.

ОГОЛТЕ́ЛЫЙ *прил. разг.* шашынған, ҡоторонған; **оголте́лый враг** ҡоторонған дошман.

ОГОЛЯ́ТЬ *несов. см.* **оголи́ть.**

ОГОЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **оголи́ться;** 2. *страд. к* **оголя́ть.**

ОГОНЁК *м.* 1. *уменьш.-ласк. от* **ого́нь** 1; 2. (*пятно света*) ут яҡтыһы; 3. *перен.* (*увлечение, задор*) дәрт, сатҡы; **рабо́тать с огонько́м** дәрт менән эшләү; ✧ **зайти́ на огонёк** тәҙрәлә ут күргәс, хужалар өйҙәлер, тип инеү.

ОГО́НЬ *м.* 1. (*пламя*) ут, ялҡын; 2. (*свет*) яҡты, яҡтылыҡ, ут яҡтыһы; **в окне́ горе́л ого́нь** тәҙрәнән ут яҡтыһы күренә; 3. *перен.* (*страстность, пыл*) дәрт, сәм; 4. *воен.* ут, атыш; **вести́ ого́нь** атыш алып барыу; **откры́ть ого́нь** ут асыу; ✧ **боя́ться как огня́** уттан ҡурҡҡандай ҡурҡыу; **днём с огнём не найти́** *см.* **днём; из огня́ да в по́лымя** *погов. соотв.* бүренән ҡасҡан айыуға; **ме́жду двух огне́й** ике ут уртаһында ҡалыу; **нет ды́ма без огня́** *см.* **дым; огнём и мечо́м (пройти́)** көл итеп, ҡырып-һепереп; **пройти́ ого́нь и во́ду (и ме́дные тру́бы)** *соотв.* йылан аяғын киҫкән булыу; донъяның әсеһен, сөсөһөн татыу; ут-һыу кисеү.

ОГОРА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **огороди́ть.**

ОГОРА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **огороди́ться;** 2. *страд. к* **огора́живать.**

ОГОРО́Д *м.* йәшелсә баҡсаһы.

ОГОРОДИ́ТЬ *сов. что* кәртәләү, кәртәләп алыу, кәртә тотоу.

ОГОРОДИ́ТЬСЯ *сов.* кәртәләнеү, кәртәләп алыныу.

ОГОРО́ДНИК *м.* йәшелсәсе.

ОГОРО́ДНИЦА *женск. р. к* **огоро́дник.**

ОГОРО́ДНИЧАТЬ *несов. разг.* йәшелсә үҫтереү.

ОГОРО́ДНИЧЕСТВО *с.* йәшелсә үҫтереү.

ОГОРО́ДНЫЙ *прил.* йәшелсә баҡсаһы; баҡса; **огоро́дные расте́ния** баҡса үҫемлектәре.

ОГОРО́ШИТЬ *сов. кого-что, разг.* аптырашта ҡалдырыу, аптыратыу, аңҡайтыу; **огоро́шить неожи́данным вопро́сом** көтөлмәгән һорау биреп аптыратыу.

ОГОРЧА́ТЬ(СЯ) *несов. см.* **огорчи́ть(ся).**

ОГОРЧЕ́НИЕ *с.* кәйеф ҡырылыу, йән әсенеү (*йәки* әсеү).

ОГОРЧЁННЫЙ *прич. и прил.* әсенгән.

ОГОРЧИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* әсендерә торған; **огорчи́тельная но́вость** әсендерә торған яңылыҡ.

ОГОРЧИ́ТЬ *сов. кого* әсендереү, йәнде әсетеү, кәйефте ҡырыу.

ОГОРЧИ́ТЬСЯ *сов.* әсенеү, йән әсеү, кәйеф ҡырылыу.

ОГРА́БИТЬ *сов. кого-что* талау, талап (*йәки* тартып) алыу.

ОГРАБЛЕ́НИЕ *с. см.* **огра́бить.**

ОГРА́ДА *ж.* кәртә, ситән, ҡойма; **ка́менная огра́да** таш ҡойма.

ОГРАДИ́ТЬ *сов.* 1. *что* кәртәләү, ҡоймалау; кәртә тотоп сығыу; 2. *кого-что, перен.* арсалау, һаҡлау, сик ҡуйыу.

ОГРАДИ́ТЬСЯ *сов.* кәртәләнеү, бүленеү.

ОГРАЖДА́ТЬ *несов. см.* **огради́ть.**

ОГРАЖДА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **огради́ться;** 2. *страд. к* **огражда́ть.**

ОГРАЖДЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **огради́ть(ся); огражде́ние железнодоро́жного перее́зда** тимер юл үткелен кәртәләү; 2. (*ограда*) кәртә, ҡойма, ситән, ограждение.

ОГРАНИЧЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **ограни́чить;** 2. (*то, что стесняет*) ҡуйылған сик, сикләү.

ОГРАНИ́ЧЕННОСТЬ *ж.* 1. (*незначительность*) сикләнгәнлек, сикләнгән булыу; 2. *перен.* тарлыҡ, тар ҡарашлылыҡ, һайлыҡ; **ограни́ченность ума́** аҡыл һайлығы.

ОГРАНИ́ЧЕННЫЙ 1. *прич.* сикләнгән, сик ҡуйылған; 2. *прил.* наҡыҫ, сикле, һанаулы, ҡыҫҡа; **ограни́ченные возмо́жности** сикле мөмкинлектәр; **ограни́ченный срок** ҡыҫҡа срок; 3. *прил. перен.* тар, һай, тар ҡарашлы; **ограни́ченный челове́к** тар ҡарашлы кеше.

ОГРАНИ́ЧИВАТЬ *несов.* 1. *см.* **ограни́чить** 1; 2. *что (являться пределом чего-л.)* сикләү, сик булып тороу.

ОГРАНИ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **ограни́читься**; 2. *страд. к* **ограни́чивать**.

ОГРАНИЧИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* сикләүсе, сикләй торған; **ограничи́тельное распоряже́ние** сикләй торған бойороҡ.

ОГРАНИ́ЧИТЬ *сов.* 1. *кого-что* сикләү, сик ҡуйыу, ҡыҫыу, ҡыҫа төшөү; **ограни́чить себя́ в чём-либо** үҙ-үҙеңде берәй нәмәлә сикләү; 2. *см.* **ограни́чивать** 2.

ОГРАНИ́ЧИТЬСЯ *сов.* 1. *(удовлетвориться)* сикләнеү; 2. *(свестись к чему-л.)* ҡайтып ҡалыу, сикләнеү.

ОГРЕ́Х *м. с.-х.* сей ҡалдырылған урын; **паха́ть без огре́хов** сей ҡалдырмай һөрөү; 2. *прост. (недоделка)* хата, эшләп еткермәү.

ОГРО́МНЫЙ *прил.* бик ҙур (*йәки* өлкән), сикһеҙ ҙур.

ОГРУБЕ́ЛЫЙ *прил.* тупаҫланған, ҡатыланған, шырауланған.

ОГРУБЕ́ТЬ *сов.* 1. *(стать жёстким)* ҡатыланыу, ҡатып китеү, шырауланыу; **ко́жа огрубе́ла** тире ҡатып китте; 2. *(о человеке)* тупаҫланыу.

ОГРЫЗА́ТЬСЯ *несов. см.* **огрызну́ться**.

ОГРЫЗНУ́ТЬСЯ *сов.* 1. *(о собаке)* ырлау, ырылдау; 2. *перен. разг.* тупаҫ яуап биреү.

ОГРЫ́ЗОК *м.* 1. ҡалдыҡ; **огры́зок я́блока** алма ҡалдығы; 2. *разг.* төпсөк; **огры́зок карандаша́** ҡәләм төпсөгө.

ОГУ́ЗОК *м.* 1. *(мясо)* һум ит; 2. *(шкура)* арт һан тиреһе.

ОГУ́ЛОМ *нареч. разг.* берҙән, бөтәһен бергә, бер юлы; **нельзя́ вини́ть всех огу́лом** бөтә кешене берҙән ғәйепләп булмай.

ОГУ́ЛЬНЫЙ *прил.* нигеҙһеҙ, дәлилһеҙ; **огу́льное обвине́ние** нигеҙһеҙ ғәйепләү.

ОГУРЕ́Ц *м.* ҡыяр.

ОГУРЕ́ЧНЫЙ *прил.* ҡыяр; **огуре́чные семена́** ҡыяр орлоғо.

ОГУ́РЧИК *м.* 1. *уменьш.-ласк. от* **огуре́ц**; 2. *прост. (о человеке)* алма кеүек (*таҙа, тулы сырайлы кеше*).

О́ДА *ж. лит.* ода, маҡтау шиғыры.

ОДАРЁННОСТЬ *ж.* талантлылыҡ, һәләтлелек.

ОДАРЁННЫЙ *прил.* талантлы, һәләтле.

ОДА́РИВАТЬ *несов. см.* **одари́ть**.

ОДАРИ́ТЬ *сов.* 1. *кого* бүләкләү, бүләк биреп сығыу; 2. *кого-что, перен.* биреү, бүләк итеү; **приро́да одари́ла его́ хоро́шим го́лосом** тәбиғәт уға яҡшы тауыш биргән.

ОДАРЯ́ТЬ *несов. см.* **одари́ть**.

ОДЕВА́НИЕ *с. см.* **одева́ть(ся)**.

ОДЕВА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **оде́ть**; 2. *кого-что* кейендереү; **одева́ть дете́й со вку́сом** балаларҙы матур итеп кейендереү.

ОДЕВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **оде́ться**; 2. кейенеү, кейенеп йөрөү; **про́сто одева́ться** ябай кейенеп йөрөү; **уме́ть одева́ться** кейенә белеү; 3. *страд. к* **одева́ть**.

ОДЕ́ЖДА *ж.* 1. кейем, кейем-һалым, өҫ-баш; **ве́рхняя оде́жда** өҫкө кейем; 2. *спец. (юл, урам, стена, ҡоролмала һ. б.)* япма, өҫ, тыш, йөҙ.

ОДЁЖКА *ж. разг. уменьш.-ласк. от* **оде́жда** 1; кейем-һалым, кейем-һалымҡай; ◇ **по одёжке протя́гивай но́жки** *погов.* юрғаныңа ҡарап аяғыңды һуҙ.

ОДЕКОЛО́Н *м.* одеколон.

ОДЕЛИ́ТЬ *сов. кого-что* өлөшләү, өлөш сығарыу.

ОДЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **одели́ть**.

ОДЁР *м. разг.* арыҡ (*йәки* лапшыҡ) ат.

ОДЁРГИВАТЬ *несов. см.* **одёрнуть**.

ОДЕРЕВЕНЕ́ЛЫЙ *прил.* ҡатҡан, ҡатып ҡалған; **одеревене́лые па́льцы** ҡатҡан бармаҡтар.

ОДЕРЕВЕНЕ́ТЬ *сов.* ҡатыу, ҡатып ҡалыу; **па́льцы на нога́х одеревене́ли от хо́лода** аяҡ бармаҡтары туңып ҡатҡан.

ОДЕРЖА́ТЬ *сов.*: **одержа́ть побе́ду** еңеү, еңеп сығыу; **одержа́ть верх** өҫтөн сығыу (*йәки* булыу), өҫтөнлөк алыу.

ОДЕ́РЖИВАТЬ *несов. см.* **одержа́ть**.

ОДЕРЖИ́МЫЙ *прил.* 1. ныҡ бирелгән, артыҡ бирелгән; 2. *в знач. сущ.* **одержи́мый** *м.*, **одержи́мая** *ж.* аҡылдан шашҡан кеше.

ОДЁРНУТЬ *сов.* 1. *что* тартҡылап төҙәтеү; 2. *кого, перен. разг.* тыйыу; **одёрнуть наха́ла** оятһыҙ кешене тыйыу.

ОДЕ́ТЫЙ *прил.* кейенгән, кейенгән килеш.

ОДЕ́ТЬ *сов.* 1. *кого* кейендереү; 2. *кого-что, разг. (обеспечить одеждой)* өҫ-башты бөтәйтеү, кейендереү.

ОДЕ́ТЬСЯ *сов.* 1. кейенеү; **оде́ться тепло́** йылы кейенеү; 2. *(приобрести одежду)* кейенеү, кейенеп алыу; **вся семья́ оде́лась и обу́лась** бөтә ғаилә баштан-аяҡ кейенгән.

ОДЕЯ́ЛО *с.* одеял; **стёганое одея́ло** юрған.

ОДЕЯ́НИЕ *с. шутл. см.* **оде́жда** 1.

ОДИ́Н *числ.* 1. *(число)* бер; 2. *в знач. прил. (без других, в одиночестве)* бер үҙе, яңғыҙ, үҙе генә; 3. *в знач. прил. (тот же самый; одинаковый)* бер, бер үк, шул уҡ; шундай, бер тигеҙ; **одного́ во́зраста** бер йәштә, бер йәштәрҙә; 4. *в знач. мест. (какой-то, некий)* берәү; кемдер; **ему́ сказа́л оди́н челове́к** уға кемдер әйткән; 5. *в знач. мест. (только, исключительно)* бары, тик, фәҡәт; **вы оди́н мо́жете э́то сде́лать** бары тик һеҙ генә был эште эшләй алаһығыҙ; 6. *в знач. мест. (какой-л. в ряду сходных)* бер, берәү, береһе; **то оди́н, то друго́й** йә береһе, йә икенсеһе; 7. *в знач. сущ.* **оди́н** *м.*, **одна́** *ж.*, **одно́** *с.* бер, берәү; **одно́ друго́му не меша́ет** береһе икенсеһенә ҡамасауламай; ◇ **все до одного́** *см.* **весь**; **(все) как оди́н** бер кеше кеүек, бер күңелдән; **в оди́н го́лос** *см.* **го́лос**; **всё одно́** *см.* **весь**; **за оди́н присе́ст** *см.* **присе́ст**; **оди́н-еди́нственный** *см.* **еди́нственный**; **оди́н коне́ц** *см.* **коне́ц**; **оди́н на**

оди́н бермә-бер, йөҙгә-йөҙ килеп; **оди́н-одинёшенек** япа-яңғыҙ; **одни́м ду́хом** *см.* **дух; одни́м ма́хом** *см.* **мах; одни́м сло́вом** *см.* **сло́во; одно́ к одному́** бере өҫтөнә бере; **ста́вить на одну́ до́ску** *с кем* тиң һанау, тиң күреү, бер ҡалыпҡа һуғыу, бер дәрәжәгә (*йәки* бер рәткә) ҡуйыу.

ОДИНА́КОВО *нареч.* 1. бер төрлө (*йәки* төҫлө, тигеҙ), берҙәй; бер тиҫтер; 2. (*в равной мере, степени*) шикелле, кеүек, һымаҡ.

ОДИНА́КОВЫЙ *прил.* бер төрлө (*йәки* төҫлө, тигеҙ), берҙәй; бер тиҫтер (*о росте, длине*); **одина́ковые взгля́ды** бер төрлө ҡараштар.

ОДИНА́РНЫЙ *прил.* бер ҡатлы; бер иңле (*о материи*); **одина́рная дверь** бер ҡатлы ишек.

ОДИ́ННАДЦАТЫЙ *числ.* ун беренсе.

ОДИ́ННАДЦАТЬ *числ.* ун бер.

ОДИНО́КИЙ *прил.* 1. яңғыҙ, айырым; **одино́кий до́мик** яңғыҙ өй; 2. (*не имеющий близких*) яңғыҙ.

ОДИНО́ЧЕСТВО *с.* яңғыҙлыҡ.

ОДИНО́ЧКА 1. *м. и ж.* яңғыҙ кеше; **куста́рь-одино́чка** яңғыҙ кустарь; 2. *м. и ж. разг.* (*не имеющий близких*) яңғыҙ кеше; 3. *ж. разг.* (*тюремная камера*) одиночка; ◇ **в одино́чку** 1) (*поодиночке*) яңғыҙ, япа-яңғыҙ, бер үҙе; 2) (*собственными силами*) үҙ көсө менән.

ОДИНО́ЧНЫЙ *прил.* 1. яңғыҙ, бер үҙе, үҙе генә; **одино́чные пти́цы** яңғыҙ йәшәүсе ҡоштар; 2. (*для одного*) бер кешелек; 3. (*отдельный*) айырым, берәм-һәрәм.

ОДИО́ЗНОСТЬ *ж. книжн.* одиозлыҡ (*һөйкөмһөҙлөк, ерәнес булыу*).

ОДИО́ЗНЫЙ *прил. книжн.* одиоз; **одио́зная ли́чность** одиоз кеше.

ОДИЧА́ЛЫЙ *прил.* ҡырағайланған, ҡырыҫ, ҡырыҫланған.

ОДИЧА́ТЬ *сов.* 1. ҡырағайланыу, ҡырыҫланыу; 2. *перен.* (*отвыкнуть от людей*) биҙеү, күңел ҡайтыу.

ОДНА́ *ж. см.* **оди́н.**

ОДНА́ЖДЫ *нареч.* 1. (*как-то раз*) бер заман, ҡасандыр бер ваҡыт, көндәрҙән бер көн; 2. (*один раз*) бер ҡат (*йәки* тапҡыр, мәртәбә, ҡабат, рәт); **то́лько одна́жды он слы́шал тако́й го́лос** ул бындай тауышты тик бер генә мәртәбә ишетте.

ОДНА́КО 1. *союз противит.* ләкин, мәгәр, шулай ҙа; 2. *вводн. сл.* шулай ҙа, шулай булһа ла; **как, одна́ко, обстоя́т дела́?** шулай ҙа, эштәр ни хәлдә?

ОДНИ́ *мн. см.* **оди́н.**

ОДНО́ *с. см* **оди́н.**

ОДНО- *ҡушма һүҙҙәрҙең «бер, -лаш (-ләш, -даш, -дәш, -ҙаш, -ҙәш, -таш, -тәш)» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **одноэта́жный** бер ҡатлы; **однофами́лец** фамилиялаш.

ОДНОБО́КИЙ *прил. прям. и перен.* бер яҡлы, бер яҡтан ғына сығып эшләнгән; **однобо́кое реше́ние** бер яҡлы ҡарар.

ОДНОБО́КОСТЬ *ж.* бер яҡлылыҡ, бер яҡлы булыу.

ОДНОБО́РТНЫЙ *прил.* бер яҡҡа ҡапламалы, бер яҡҡа ҡаптырмалы; **однобо́ртный пиджа́к** бер яҡҡа ҡаптырмалы пинжәк.

ОДНОВРЕМЕ́ННО, ОДНОВРЕ́МЕННО *нареч.* бер ваҡытта, бер үк ваҡытта, бер юлы.

ОДНОВРЕМЕ́ННОСТЬ, ОДНОВРЕ́МЕННОСТЬ *ж.* бер үк ваҡытта булыу; **одновре́ме́нность собы́тий** ваҡиғаларҙың бер үк ваҡытта булыуы.

ОДНОВРЕМЕ́ННЫЙ, ОДНОВРЕ́МЕННЫЙ *прил.* бер үк ваҡытта була торған, бер үк ваҡыттағы, бер юлы; **одновре́ме́нные де́йствия** бер үк ваҡыттағы хәрәкәттәр.

ОДНОГЛА́ЗЫЙ *прил.* бер (*йәки* һыңар) күҙле.

ОДНОГОДИ́ЧНЫЙ *прил.* (бер) йыллыҡ; **одногоди́чные ку́рсы** йыллыҡ курс.

ОДНОГО́ДКА *ж.*, **ОДНОГО́ДОК** *м. см.* **одноле́ток.**

ОДНОГО́РБЫЙ *прил.*: **одного́рбый верблю́д** нар, бер үркәсле дөйә.

ОДНОДНЕ́ВКА *ж.* 1. *зоол.* һыу мырҙары, бер көнлөктәр; **ба́бочка-одноднéвка** бер көнлөк күбәләк; 2. *разг.* бер көнлөк, бер көн йәшәүсе.

ОДНОДНЕ́ВНЫЙ *прил.* бер көнлөк; **одноднéвная рабо́та** бер көнлөк эш; **одноднéвный дом о́тдыха** бер көнлөк ял йорто.

ОДНОДО́ЛЬНЫЙ *прил. бот.* бер өлөшлө (*үҫемлектәр*).

ОДНОДО́МНЫЙ *прил. бот.* бер өйлө; **однодо́мные расте́ния** бер өйлө үҫемлектәр.

ОДНОЗАРЯ́ДНЫЙ *прил.* бер зарядле, бер яһаулы; **однозаря́дное ружьё** бер зарядле мылтыҡ.

ОДНОЗВУ́ЧНЫЙ *прил.* бер төрлө тауышлы.

ОДНОЗНА́ЧНЫЙ *прил.* 1. (*тождественный*) мәғәнәләш; 2. (*с одним значением*) бер генә мәғәнәле; 3. *мат.* бер урынлы, бер цифрҙан торған; **однозна́чное число́** бер урынлы һан.

ОДНОИМЁННЫЙ *прил.* исемдәш, шул уҡ исемле, бер исемдәге.

ОДНОКАЛИ́БЕРНЫЙ *прил.* калибрҙәре бер булған, бер үк калибрле.

ОДНОКА́ШНИК *м. разг.* һабаҡташ, бергә уҡыған иптәш.

ОДНОКЛА́ССНИК *м.* класташ, һабаҡташ.

ОДНОКЛА́ССНИЦА *женск. р. к* **однокла́ссник.**

ОДНОКЛЕ́ТОЧНЫЙ *прил. биол.* бер күҙәнәкле.

ОДНОКЛУ́БНИК *м. разг.* клубташ (*бер спорт ойошмаһының ағзалары*).

ОДНОКОВШО́ВЫЙ *прил. тех.* бер сүмесле; **одноковшо́вый экскава́тор** бер сүмесле экскаватор.

ОДНОКОЛЕ́ЙКА *ж. ж.-д. разг.* бер колеялы тимер юл.

ОДНОКОЛЕ́ЙНЫЙ *прил. ж.-д.* бер колеялы.

ОДНОКО́ЛКА *ж.* ҡуян арба.

ОДНОКО́ННЫЙ *прил.* бер атлы, бер ат егелә торған.

ОДНОКРА́ТНЫЙ *прил.* бер тапҡыр (*йәки* ҡабат, рәт) булған (*йәки* эшләнгән); ◇ **однокра́тный глаго́л** *грам.* ҡабатлауһыҙ ҡылым.

ОДНОКУ́РСНИК *м.* курсташ, бер курста уҡыусы.
ОДНОКУ́РСНИЦА *женск. р. к* **однокýрсник.**
ОДНОЛЕ́ТКА *женск. р. к* **однолéток.**
ОДНОЛЕ́ТНИЙ *прил.*: **однолéтние растéния** *бот.* бер йыллыҡ үҫемлектәр.
ОДНОЛЕ́ТНИК *м. бот.* бер йыллыҡ үҫемлек.
ОДНОЛЕ́ТОК *м. разг.* йәштәш.
ОДНОМА́СТНЫЙ *прил.* бер төҫлө, бер үк төҫтәге.
ОДНОМА́ЧТОВЫЙ *прил.* бер мачталы.
ОДНОМЕ́СТНЫЙ *прил.* бер урынлы (*йәки* кешелек).
ОДНОМОТО́РНЫЙ *прил.* бер моторлы.
ОДНОНО́ГИЙ *прил.* бер (*йәки* һыңар) аяҡлы.
ОДНООБРА́ЗИЕ *с.* бер төрлөлөк (*йәки* төҫлөлөк).
ОДНООБРА́ЗНЫЙ *прил.* бер төрлө (*йәки* төҫлө).
ОДНОПАЛА́ТНЫЙ *прил. полит.* бер палаталы; **однопалáтная систéма** бер палаталы система.
ОДНОПА́ЛУБНЫЙ *прил.* бер палубалы.
ОДНОПА́ЛЫЙ *прил.* бер (*йәки* һыңар) бармаҡлы (*о человеке*); һыңар тояҡлы (*о животных*).
ОДНОПЛЕМЕ́ННЫЙ *прил.* ырыуҙаш, ҡәбиләләш.
ОДНОПОЛЧА́НИН *м.* полкташ, бер үк полк кешеһе.
ОДНОПО́ЛЫЙ *прил. бот.* бер енесле.
ОДНОРО́ГИЙ *прил.* бер (*йәки* һыңар) мөгөҙлө.
ОДНОРО́ДНОСТЬ *ж.* тиңдәшлек, бер төрлөлөк (*йәки* төҫлөлөк), оҡшашлыҡ.
ОДНОРО́ДНЫЙ *прил.* тиң, бер төрлө (*йәки* төҫлө), оҡшаш; **однорóдные явлéния** бер төрлө күренештәр; ◇ **однорóдные члéны предложéния** *грам.* һөйләмдең тиң киҫәктәре.
ОДНОРУ́КИЙ *прил.* бер (*йәки* һыңар) ҡуллы.
ОДНОСЕЛЬЧА́НИН *м.* ауылдаш.
ОДНОСЕЛЬЧА́НКА *женск. р. к* **односельчáнин.**
ОДНОСКА́ТНЫЙ *прил.* бер яҡҡа һөҙәк; **односкáтная кры́ша** бер яҡҡа һөҙәк ҡыйыҡ, бер яҡлы ҡыйыҡ.
ОДНОСЛО́ЖНЫЙ *прил.* 1. *лингв.* бер ижекле; 2. *перен.* ҡыҫҡа, өҙөк-өҙөк; **однослóжный отвéт** ҡыҫҡа яуап.
ОДНОСПА́ЛЬНЫЙ *прил.* бер кешелек; **односпáльная кровáть** бер кешелек карауат.
ОДНОСТВО́ЛЬНЫЙ *прил.* бер көбәкле.
ОДНОСТВО́РЧАТЫЙ *прил.* бер ҡапҡаслы, бер генә яҡҡа асылмалы.
ОДНОСТОРО́ННИЙ *прил.* 1. (*о ткани*) ике яғы ике төрлө; **односторóнний драп** ике яғы ике төрлө драп; 2. (*с одной стороны*) бер яҡлы; **односторóнний паралúч** бер яҡлы паралич; 3. (*в одну сторону*) бер яҡлы, бер яҡҡа ғына, бер яҡҡа табан; **односторóннее движéние трáнспорта** транспорттың бер яҡҡа табан хәрәкәт итеүе; 4. *перен.* бер яҡлы; **односторóннее решéние вопрóса** мәсьәләне бер яҡлы хәл итеү.
ОДНОСТОРО́ННОСТЬ *ж.* бер яҡлылыҡ; **односторóнность взглядóв** ҡараштарҙың бер яҡлы булыуы.
ОДНОСТРУ́ННЫЙ *прил. муз.* бер ҡыллы.
ОДНОТИ́ПНОСТЬ *ж.* бер (үк) типта булыу.
ОДНОТИ́ПНЫЙ *прил.* бер тип, бер (үк) типтағы; **однотúпные пострóйки** бер типтағы ҡаралтылар.
ОДНОТО́МНИК *м. разг.* бер томлыҡ.
ОДНОТО́МНЫЙ *прил.* бер томлы; **однотóмный словáрь** бер томлы һүҙлек.
ОДНОУ́ХИЙ *прил.* бер ҡолаҡлы.
ОДНОФА́ЗНЫЙ *прил.* бер фазалы.
ОДНОФАМИ́ЛЕЦ *м.* фамилиялаш, бер үк фамилиялы.
ОДНОФАМИ́ЛИЦА *женск. р. к* **однофамúлец.**
ОДНОЦВЕ́ТНЫЙ *прил.* 1. бер үк төҫтәге; бер (генә) төҫлө, бер генә буяулы; 2. *перен.* (*однообразный*) бер төрлө (*йәки* төҫлө), оҡшашлы.
ОДНОЧЛЕ́Н *м. мат.* бер быуын.
ОДНОЭТА́ЖНЫЙ *прил.* бер ҡатлы.
ОДОБРЕ́НИЕ *с.* маҡтау, хуплау, яраҡлы тип табыу; **вóзгласы одобрéния** хуплау тауыштары.
ОДОБРИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* хуплаулы.
ОДО́БРИТЬ *сов. кого-что* маҡтау, хуплау, яраҡлы тип табыу.
ОДОБРЯ́ТЬ *несов. см.* **одóбрить.**
ОДОЛЕВА́ТЬ *несов. см.* **одолéть.**
ОДОЛЕ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*осилить*) еңеү, еңеп сығыу; 2. *кого, перен. разг.* (*замучить*) йөҙәтеү, йөҙәтеп бөтөрөү, теңкәгә тейеү, аптыратыу; **мýхи одолéли** себендәр йөҙәтеп бөтөрҙө; **егó одолéл сон** уны йоҡо баҫты; **кáшель одолéл** ютәл йөҙәтеп бөтөрҙө; 3. *что, перен. разг.* (*усвоить*) үҙләштереү, эйә булыу, йырып сығыу; **одолéть инострáнный язы́к** сит телде үҙләштереү.
ОДОЛЖА́ТЬ *несов. см.* **одолжúть.**
ОДОЛЖЕ́НИЕ *с.* яҡшылыҡ итеү, яҡшылыҡ эшләү (*йәки* күрһәтеү); ◇ **сдéлайте одолжéние** *уст.* 1) (*просьба*) зинһар ..., зинһар тип әйтәм; 2) (*вежливое согласие*) =һағыҙсы (=һәгеҙсе), =һағыҙ (=һәгеҙ) бик яҡшы булыр ине; ... күрегеҙ; **мóжно у вас э́ту кнúгу взять почитáть? — Сдéлайте одолжéние** һеҙҙән был китапты уҡырға алып торорға мөмкинме? — Ала күрегеҙ.
ОДОЛЖИ́ТЬ *сов. что, чего* 1. (*дать в долг*) бурысҡа (*йәки* үтескә, әжәткә) биреү; 2. *разг.* (*дать на время*) биреп тороу.
ОДОМА́ШНИВАТЬ(СЯ) *несов. см.* **одомáшнить(ся).**
ОДОМА́ШНИТЬ *сов. кого-что* ҡулға өйрәтеү, эйәләштереү.
ОДОМА́ШНИТЬСЯ *сов.* ҡулға өйрәнеү, эйәләшеү.
ОДОНТО́ЛОГ *м. мед.* одонтолог, теш врачы.
ОДОНТОЛО́ГИЯ *ж. мед.* одонтология (*теш һәм уны дауалау тураһындағы фән*).
ОДР *м. уст.* түшәк; **на смéртном одрé** үлем түшәгендә.

одра́, одру́ *и т. д. род., вин., дат. п. и т. ед. от* **одёр.**

ОДРЯХЛЕ́ТЬ *сов.* ҡартайыу, ҡаҡшау, туҙыу.

ОДУВА́НЧИК *м.* бәпембә, салмабаш.

ОДУ́МАТЬСЯ *сов.* уйҙан (*йәки* фекерҙән) ҡайтыу, кире уйлау, фекерҙе үҙгәртеү; **в после́днюю мину́ту он оду́мался** һуңғы минутта ғына ул фекерен үҙгәртте.

ОДУРА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **одура́чить.**

ОДУРА́ЧИТЬ *сов. кого-что, разг.* алдап көлкөгә ҡалдырыу, хурлыҡҡа төшөрөү.

ОДУРЕ́ЛЫЙ *прил. разг.* иҫәңгерәгән, юләрләнгән.

ОДУРЕ́ТЬ *сов. разг.* иҫәңгерәү, юләрләнеү.

ОДУРМА́НИВАТЬ *несов. см.* **одурма́нить.**

ОДУРМА́НИТЬ *сов. кого-что* башын ҡатырыу, иҫертеү, тилертеү.

О́ДУРЬ *ж. разг.* тилелек, иҫтән (*йәки* һуштан) яҙыу; **спо́рить до о́дури** һуштан яҙғансы бәхәсләшеү.

ОДУРЯ́ТЬ *несов. кого-что, разг.* иҫәңгерәтеү.

ОДУРЯ́ЮЩИЙ *прил.* иҫәңгерәткес, иҫәңгерәтә торған.

ОДУТЛОВА́ТОСТЬ *ж.* бурҫлаҡ битле булыу, тумпайып тороу.

ОДУТЛОВА́ТЫЙ *прил.* бурҫлаҡ битле, тумпайған.

ОДУХОТВОРЕ́НИЕ *с. см.* **одухотвори́ть 2.**

ОДУХОТВОРИ́ТЬ *сов. кого-что* 1. (*воодушевить*) рух(ын) күтәреү, дәртләндереү, рухландырыу; 2. (*природу, животных*) йәнле (*йәки* рухлы) тип һанау, илаһи көс тип таныу.

ОДУХОТВОРЯ́ТЬ *несов. см.* **одухотвори́ть.**

ОДУШЕВИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что, уст.* (*воодушевить*) рухландырыу, рухын күтәреү, дәртләндереү; 2. *что* (*природу*) йәнле тип таныу.

ОДУШЕВИ́ТЬСЯ *сов.* рухланыу, рух күтәрелеү, дәртләнеү.

ОДУШЕВЛЕ́НИЕ *с. см.* **одушеви́ть 2.**

ОДУШЕВЛЁННЫЙ *прил.* 1. (*воодушевлённый*) рухландырылған; рухлы, дәртле, дәртләндерелгән, күтәренке; 2. *грам.* йәнле; **одушевлённые предме́ты** йәнле предметтәр.

ОДУШЕВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **одушеви́ть.**

ОДУШЕВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **одушеви́ться**; 2. *страд. к* **одушевля́ть.**

ОДЫ́ШКА *ж.* тын ҡыҫылыу (*йәки* ҡурылыу), күкрәк ҡыҫыу.

ОЖЕРЕБИ́ТЬСЯ *сов.* ҡолонлау.

ОЖЕРЕ́ЛЬЕ *с.* муйынса.

ОЖЕСТОЧА́ТЬ *несов. см.* **ожесточи́ть.**

ОЖЕСТОЧА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **ожесточи́ться**; 2. *страд. к* **ожесточа́ть.**

ОЖЕСТОЧЕ́НИЕ *с. см.* **ожесточи́ть (-ся).**

ОЖЕСТОЧЁННЫЙ *прич. и прил.* киҫкен, ҡаты, рәхимһеҙ, аяуһыҙ.

ОЖЕСТОЧИ́ТЬ *сов. кого-что* аяуһыҙландырыу, рәхимһеҙләндереү, шәфҡәтһеҙләндереү.

ОЖЕСТОЧИ́ТЬСЯ *сов.* аяуһыҙланыу, рәхимһеҙләнеү, шәфҡәтһеҙләнеү.

ОЖЕ́ЧЬ *сов. см.* **обже́чь.**

ОЖЕ́ЧЬСЯ *сов. см.* **обже́чься.**

ОЖИВА́ТЬ *несов. см.* **ожи́ть.**

ОЖИВИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* терелтеү; 2. *что, перен.* йәнләндереү, йәнләндереп ебәреү; **оживи́ть рабо́ту кружка́** түңәрәктен эшен йәнләндереп ебәреү.

ОЖИВИ́ТЬСЯ *сов. в разн. знач.* йәнләнеү; асылып (*йәки* рухы күтәрелеп) китеү; **у́лицы оживи́лись** урамдар йәнләнде; **больно́й на вре́мя оживи́лся** ауырыуҙың ваҡытлыса рухы күтәрелеп китте.

ОЖИВЛЕ́НИЕ *с. см.* **оживи́ть(ся).**

ОЖИВЛЁННОСТЬ *ж.* йәнлелек.

ОЖИВЛЁННЫЙ *прич. и прил.* йәнле, ҡыҙыу; **оживлённая диску́ссия** ҡыҙыу дискуссия.

ОЖИВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **оживи́ть.**

ОЖИВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **оживи́ться**; 2. *страд. к* **оживля́ть.**

ОЖИДА́НИЕ *с.* 1. *см.* **ожида́ть**; 2. *обычно мн.* **ожида́ния** (*надежда на что-л.*) өмөт.

ОЖИДА́ТЬ *несов. кого-что, кого-чего* көтөү, көтөп тороу.

ОЖИДА́ТЬСЯ *несов.* 1. көтөлөү; 2. *страд. к* **ожида́ть.**

ОЖИРЕ́НИЕ *с. см.* **ожире́ть.**

ОЖИРЕ́ТЬ *сов.* һимереү, май баҫыу.

ОЖИ́ТЬ *сов.* 1. терелеү; 2. *перен.* (*воспрянуть духом*) элекке хәлгә ҡайтыу; эшләү һәләтлеге алыу; 3. *перен.* (*возродиться — напр. о чувствах*) иҫкә төшөү; **всё о́жило в па́мяти** үткәндәр иҫкә төштө; 4. (*наполниться жизнью, движением*) йәнләнеү; **лес о́жил** урман йәнләнде.

ОЖО́Г *м.* 1. (*повреждение*) бешеү; 2. (*обожжённое место*) бешкән урын.

ОЗАБО́ТИТЬ *сов. кого-что* борсоу, борсолдороу, мәшәҡәтләү.

ОЗАБО́ТИТЬСЯ *сов.* борсолоу, мәшәҡәтләнеү, ҡайғыртыу.

ОЗАБО́ЧЕННОСТЬ *ж.* борсолоу, мәшәҡәт, ҡайғыртыусанлыҡ.

ОЗАБО́ЧЕННЫЙ *прил.* борсоулы, борсолған.

ОЗАГЛА́ВИТЬ *сов. что* исем ҡуйыу (*мәҫ. китапҡа, мәҡәләгә*).

ОЗАГЛА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **озагла́вить.**

ОЗАДА́ЧЕННОСТЬ *ж.* аптырағанлыҡ.

ОЗАДА́ЧЕННЫЙ *прил.* аптыраған, аптыраша ҡалған, аптыраулы.

ОЗАДА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **озада́чить.**

ОЗАДА́ЧИТЬ *сов. кого-что* аптыраша ҡалдырыу.

ОЗАРИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*осветить*) яҡтыртыу; 2. *кого-что, перен.* (*оживить*) йәнләндереү, нурландырыу, яҡтыртып ебәреү; 3. *кого-что, перен.* (*неожиданно прийти на ум*) башҡа килеү, уй төшөү.

ОЗАРИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*осветиться*) яҡтырыу; 2. *перен.* (*оживиться*) йәнләнеү, нурланыу, яҡтырып китеү.

ОЗАРЯ́ТЬ *несов. см.* **озари́ть.**

ОЗАРЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **озари́ться**; 2. *страд. к* **озаря́ть.**

ОЗВЕРЕ́ЛЫЙ *прил.* йыртҡысланған.
ОЗВЕРЕ́ТЬ *сов.* йыртҡысланыу.
ОЗВУ́ЧЕНИЕ *с. см.* **озву́чить.**
ОЗВУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **озву́чить.**
ОЗВУ́ЧИТЬ *сов. что* тауышлы итеү, тауышлылындырыу.
ОЗДОРОВИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* һауыҡтырыу, һауыҡтырғыс, сәләмәтләндергес, сәләмәтләндерә (*йәки* һауыҡтыра) торған; **оздорови́тельные мероприя́тия** һауыҡтырыу саралары.
ОЗДОРОВИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* һауыҡтырыу, сәләмәтләндереү, таҙартыу; 2. *что, перен.* юлға һалып (*йәки* көйләп) ебәреү, рәткә һалыу; **оздорови́ть обстано́вку в коллекти́ве** коллективтә хәлде юлға һалып ебәреү.
ОЗДОРОВЛЕ́НИЕ *с. см.* **оздорови́ть.**
ОЗДОРОВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **оздорови́ть.**
ОЗЕЛЕНЕ́НИЕ *с. см.* **озелени́ть.**
ОЗЕЛЕНИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* йәшелләндереү, ағас ултыртыу; **озелени́тельные рабо́ты** ағас ултыртыу эштәре.
ОЗЕЛЕНИ́ТЬ *сов. что* йәшелләндереү, ағас (*йәки* үҫемлек) ултыртыу.
ОЗЕЛЕНЯ́ТЬ *несов. см.* **озелени́ть.**
О́ЗЕМЬ *нареч. разг.* ергә; **гро́хнуться о́земь** ергә гөп итеп йығылыу.
ОЗЁРНЫЙ *прил.* күл; күлле, күлдәргә бай; **озёрная ры́ба** күл балығы; **озёрный край** күлле (*йәки* күлдәргә бай) яҡ.
О́ЗЕРО *с.* күл.
ОЗИ́МЫЙ *прил.* 1. ужым; **ози́мая пшени́ца** ужым бойҙайы; 2. *в знач. сущ.* **ози́мы** *мн.* ужым ашлыҡтар.
О́ЗИМЬ *ж.* 1. (*всходы*) ужым; 2. (*поле*) ужым баҫыуы.
ОЗИРА́ТЬ *несов. кого-что* күҙҙән кисереү, күҙ йөрөтөп сығыу.
ОЗИРА́ТЬСЯ *несов.* ҡараныу, ҡаранғылау.
ОЗЛО́БИТЬ *сов. кого-что* асыу тоттороу.
ОЗЛО́БИТЬСЯ *сов.* асыу тотоу.
ОЗЛОБЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **озло́бить(ся);** 2. (*злость*) асыу; асыуланыу, асыу килеү.
ОЗЛО́БЛЕННЫЙ *прил.* асыуланған, асыуы килгән, асыулы.
ОЗЛОБЛЯ́ТЬ *несов. см.* **озло́бить.**
ОЗЛОБЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **озло́биться;** 2. *страд. к* **озлобля́ть.**
ОЗНАКО́МИТЬ *сов. кого-что с чем* таныштырыу.
ОЗНАКО́МИТЬСЯ *сов.* танышыу.
ОЗНАКОМЛЕ́НИЕ *с. см.* **ознако́мить (-ся).**
ОЗНАКОМЛЯ́ТЬ *несов. см.* **ознако́мить.**
ОЗНАКОМЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **ознако́миться;** 2. *страд. к* **ознакомля́ть.**
ОЗНАМЕНОВА́НИЕ *с.*: **в ознаменова́ние** берәй нәмә хөрмәтенә.
ОЗНАМЕНОВА́ТЬ *сов. что* 1. (*охарактеризовать собой*) билдәләү, билдә булып тороу; 2. (*отметить чем-л.*) билдәләп үтеү, ҡаршылау; **ознаменова́ть пра́здник произво́дственными побе́дами** байрамды производствола еңеүҙәр менән ҡаршылау.
ОЗНАМЕНОВА́ТЬСЯ *сов.* билдәләнеү, билдәле булыу, билдәләнеп үтеү.
ОЗНАЧА́ТЬ *несов. что* аңлатыу, белдереү.
ОЗНА́ЧЕННЫЙ *прил. книжн.* билдәләнгән, һөйләп (*йәки* әйтеп) үтелгән.
ОЗНО́Б *м.* ҡалтыраныу, дерелдәү.
ОЗОЛОТИ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* (*щедро одарить деньгами*) байытыу, алтынға күмеү.
ОЗО́Н *м.* озон (*газ*).
ОЗОНА́ТОР *м.* озонатор (*һауаны озонлау приборы*).
ОЗОНИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* 1. *хим.* (*обратить в озон*) озонға әйләндереү; 2. (*очистить озоном*) озон менән таҙалау, озонлау.
ОЗОРНИ́К *м. разг.* шаян, тыйнаҡһыҙ, шуҡ.
ОЗОРНИ́ЦА *женск. р. к* **озорни́к.**
ОЗОРНИЧА́ТЬ *несов. разг.* шаярыу, тыйнаҡһыҙланыу.
ОЗОРНО́Й *прил. разг.* шаян; тыйнаҡһыҙ, шуҡ.
ОЗОРСТВО́ *с. разг.* шаянлыҡ, тыйнаҡһыҙлыҡ, шуҡлыҡ.
ОЗЯ́БНУТЬ *сов. разг.* өшөү, туңыу.
ОЙ *межд.* ай, ай-һай, абау.
ОЙ ЛИ *межд. прост.* ай-һай, шулаймы икән.
ОЙРО́ТЫ *мн. уст.* ойроттар (*см.* **алта́йцы**).
ОКАЗА́НИЕ *с. см.* **оказа́ть.**
ОКАЗА́ТЬ *сов. что* күрһәтеү, белдереү, яһау, итеү; **оказа́ть по́мощь** ярҙам итеү; **оказа́ть дове́рие** ышаныс белдереү.
ОКАЗА́ТЬСЯ *сов.* 1. (*обнаружиться, выясниться*) булып сығыу, беленеү; **оказа́лось, что они́ сосе́ди** улар күрше булып сыҡтылар; 2. (*очутиться*) барып (*йәки* килеп) сығыу, ҡалыу, булыу, булып сығыу; **он оказа́лся до́ма** ул өйҙә булып сыҡты; **оказа́ться в смешно́м положе́нии** көлкөгә ҡалыу.
ОКА́ЗИЯ *ж.* 1. *уст.* (*удобный случай*) ыңғай (*йәки* яйы) тура килеү, яйы сығыу; 2. (*в сочет. со словами «что за», «вот так» и т. п.*) әкәмәт; **вот так ока́зия!** бына һиңә әкәмәт!; **что за ока́зия!** был ниндәй әкәмәт!
ОКА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **оказа́ть.**
ОКА́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **оказа́ться;** 2. *в знач. вводн. сл.* **ока́зывается** икән; **он, ока́зывается, из Москвы́** ул Мәскәүҙән икән дәбаһа; 3. *страд. к* **ока́зывать.**
ОКАЙМИ́ТЬ *сов. что* 1. ҡаймалау, ситләү, ирнәү, ирнәләү; 2. *перен.* уратыу, уратып алыу, әйләндереп алыу.
ОКАЙМЛЯ́ТЬ *несов. см.* **окайми́ть.**
ОКА́ЛИНА *ж. тех.* ҡаҫмаҡ, көйөк; **желе́зная ока́лина** тимер көйөгө.
ОКАМЕНЕ́ЛЫЙ *прил.* 1. (*превратившийся в камень*) ташҡа әүерелгән (*йәки* әйләнгән), таш булған, таш кеүек ҡатҡан; 2. *перен.* (*неподвижный, безжизненный*) ҡатып ҡалған, хәрәкәтһеҙ.
ОКАМЕНЕ́ТЬ *сов.* 1. ташҡа әүерелеү (*йәки* әйләнеү); 2. *перен.* таш кеүек ҡатып ҡалыу, хәрәкәтһеҙ ҡалыу; **окамене́ть от удивле́ния** аптырауҙан хәрәкәтһеҙ ҡалыу.

ОКАНТОВА́ТЬ *сов. что* 1. ҡаймалау; 2. *спец.* ҡырлы итеп юныу (*йәки* тоҫлау); **окантова́ть брус** бурсаны ҡырлы итеп юныу.

ОКАНТО́ВКА *ж.* 1. *см.* **окантова́ть**; 2. (*кант, кайма*) ҡайма; **краси́вая оканто́вка** матур ҡайма.

ОКАНТО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **окантова́ть.**

ОКА́НЧИВАТЬ *несов. см.* **око́нчить.**

ОКА́НЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **око́нчиться**; 2. *страд. к* **ока́нчивать.**

ОКА́ПЫВАТЬ *несов. см.* **окопа́ть.**

ОКА́ПЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **окопа́ться**; 2. *страд. к* **ока́пывать.**

ОКАТИ́ТЬ *сов. кого-что* ҡойондороу.

ОКАТИ́ТЬСЯ *сов.* ҡойоноу.

ОКА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **окати́ть.**

ОКА́ЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **окати́ться**; 2. *страд. к* **ока́чивать.**

ОКАЯ́ННЫЙ *прил. уст.* ҡәһәр һуҡҡыры, ҡәһәр һуҡҡан, ләғин, мәлғун.

ОКЕА́Н *м. прям. и перен.* океан; ◇ **возду́шный океа́н** һауа океаны, атмосфера.

ОКЕАНОГРАФИ́ЧЕСКИЙ *прил.* океанографик.

ОКЕАНОГРА́ФИЯ *ж.* океанография (*диңгеҙ һәм океандарҙы өйрәнеү фәне*).

ОКЕА́НСКИЙ *прил.* океан; **океа́нский парохо́д** океан пароходы.

ОКИ́ДЫВАТЬ *несов. см.* **оки́нуть.**

ОКИ́НУТЬ *сов.*: **оки́нуть взгля́дом** ян-яҡҡа ҡарау, ҡараныу, күҙ ташлау.

О́КИСЕЛ *м. хим.* окисел (*химик элемент менән кислород берләшмәһе*).

ОКИСЛЕ́НИЕ *с. хим.* окисләнеү, әселәнеү.

ОКИСЛИ́ТЕЛЬ *м. хим.* окисләндереүсе, әселәндереүсе.

ОКИСЛИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил. хим.* окисләндереүсе, әселәндереүсе.

ОКИСЛИ́ТЬ *сов. что, хим.* окисләндереү, әселәндереү.

ОКИСЛИ́ТЬСЯ *сов. хим.* окисләнеү, әселәнеү.

ОКИСЛЯ́ТЬ *несов. см.* **окисли́ть.**

ОКИСЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **окисли́ться**; 2. *страд. к* **окисля́ть.**

О́КИСЬ *ж. хим.* окись (*матдәнең уртаса әсеүе*).

ОККУПА́НТ *м.* илбаҫар, баҫып алыусы, оккупант.

ОККУПАЦИО́ННЫЙ *прил.* оккупация; оккупацион; **оккупацио́нные расхо́ды** оккупация расходтары; **оккупацио́нные войска́** оккупацион ғәскәрҙәр.

ОККУПА́ЦИЯ *ж.* оккупация, баҫып алыу.

ОККУПИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* оккупациялау, баҫып алыу, ил баҫыу.

ОКЛА́Д *м.* 1. оклад, хеҙмәт хаҡы; **ме́сячный окла́д** айлыҡ хеҙмәт хаҡы; 2. *фин.* (*налог*) аҡсалата һалым.

ОКЛА́ДИСТЫЙ *прил.*: **окла́дистая борода́** көрәк һаҡал.

ОКЛАДНО́Й *прил. фин.* оклад, хеҙмәт хаҡы; аҡсалата һалым; **окладно́й нало́г** оклад һалымы.

ОКЛЕВЕТА́ТЬ *сов. кого-что* яла яғыу.

ОКЛЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **окле́ить.**

ОКЛЕ́ИТЬ *сов. что* йәбештереү, йәбештереп сығыу.

ОКЛЕ́ЙКА *ж. см.* **окле́ить.**

О́КЛИК *м.* өндәшеү, тауыш биреү, һөрәнләү.

ОКЛИКА́ТЬ *несов. см.* **окли́кнуть.**

ОКЛИ́КНУТЬ *сов. кого* өндәшеү, һөрәнләү.

ОКНО́ *с.* 1. тәҙрә; 2. (*просвет, отверстие*) тишек, асыҡ урын; 3. *разг.* (*промежуток времени*) буш ваҡыт (*йәки* сәғәт); **окно́ ме́жду уро́ками** дәрестәр араһындағы буш ваҡыт.

О́КО *с. уст. поэт.* күҙ; **хоть ви́дит о́ко, да зуб неймёт** *посл.* күҙ күрә, ә ҡул (*йәки* буй) етмәй; **о́ко за о́ко, зуб за зуб** *соотв.* ҡанға ҡан, үлемгә улем; **берё́чь как зени́цу о́ка** *см.* **зени́ца**; ◇ **в мгнове́ние о́ка** *см.* **мгнове́ние.**

ОКОВА́ТЬ *сов. что* сырмау (*тимер йәки ҡалай менән*), көпләү.

ОКО́ВКА *ж. см.* **окова́ть.**

ОКО́ВЫ *только мн.* 1. *уст.* бығау (*ножные*); ҡулаҡта (*ручные*); 2. *перен.* бығау; **разби́ть око́вы ра́бства** ҡоллоҡ бығауын емереү.

ОКО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **окова́ть.**

ОКОЛА́ЧИВАТЬСЯ *несов. прост.* һерәндәп (*йәки* буталып) йөрөү.

ОКОЛДОВА́ТЬ *сов. кого-что, прям. и перен.* сихырлау.

ОКОЛДО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **околдова́ть.**

ОКОЛЕВА́ТЬ *несов. см.* **околе́ть.**

ОКОЛЁСИЦА *ж.*: **нести́ околёсицу** *разг.* буш һүҙ һөйләү.

ОКОЛЕ́ТЬ *сов.* үлеү (*хайуандар тураһында*).

ОКО́ЛИЦА *ж.* баҫыу кәртәһе; **за око́лицей села́** баҫыу кәртәһе аръяғында.

ОКОЛИ́ЧНОСТИ *мн.* (*ед.* **околи́чность** *ж.*) *уст.*: **говори́ть без околи́чностей** тура әйтеү (*йәки* һөйләү).

О́КОЛО 1. *нареч.* йәнәш, эргәләш, яҡын, тирәһендә, эргәһендә, янында, ҡырында, ҡаршында; 2. *предлог с род. п.* тирәһе, самаһы; **мы шли о́коло ча́са** бер сәғәт самаһы барҙыҡ; ◇ **вокру́г да о́коло** әйләнә-тирәләп кенә (*эш, хәлдең айышына төшөнмәй*).

ОКОЛОПЛО́ДНИК *м. бот.* емешлек эргәлеге.

ОКОЛО́ТОК *м.* 1. *уст.* (*окрестность*) күрше-тирә, әйләнә-тирә, тирә-яҡ; тирә; **в на́шем около́тке** беҙҙең тирәлә; 2. *уст.* околоток (*батша Россияһында полиция ҡарамағындағы ҡаланың бер участкаһы*); 3. *ж.-д.* тимер юл бүлексәһе.

ОКОЛОУ́ШНЫЙ *прил. анат.* ҡолаҡ яны(ндағы); **околоу́шная железа́** ҡолаҡ яны биҙе.

ОКОЛОЦВЕ́ТНИК *м. бот.* сәскә эргәлеге.

ОКОЛПА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **околпа́чить.**

ОКОЛПА́ЧИТЬ *сов. кого-что, прост.* алдап китеү, төп башына ултыртыу.

ОКО́ЛЫШ *м.* тирәс (*на фуражке*); ҡырпыу (*на шапке*).

ОКО́ЛЬНИЧИЙ *м. ист.* окольничий (*боронғо Рәсәйҙә юғары чинле баяр*).

ОКО́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. урау (юл); **око́льный путь** урау юл; 2. *перен.* хәйләле, мәкерле, аҫтыртын, йәшерен; **узна́ть что́-либо око́льным путём** берәй нәмә тураһында хәйләле юлдар менән белеү.

ОКОЛЬЦЕВА́ТЬ *сов.* 1. *кого* (*птиц, рыб*) балдаҡлау, балдаҡ кейҙереү; 2. *что* (*дерево*) мунау.

ОКОЛЬЦО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **окольцева́ть.**

о́кон *род. п. мн. от* **о́кна** (*см.* **окно́**).

ОКОНЕ́ЧНОСТЬ *ж.* сик, ос, ҡыр, сит.

ОКО́ННЫЙ *прил.* тәҙрә; **око́нное стекло́** тәҙрә быялаһы.

ОКОНФУ́ЗИТЬ *сов. кого, прост.* оялтыу, оятҡа ҡалдырыу, оятлы итеү.

ОКОНФУ́ЗИТЬСЯ *сов. прост.* оялыу, оятлы булыу, оятҡа ҡалыу, йөҙ ҡыҙарыу.

ОКОНЧА́НИЕ *с.* 1. (*завершение*) бөтөү, тамам булыу; 2. (*конец*) аҙаҡ, ахыр, һуң; **оконча́ние рома́на в сле́дующем но́мере** романдың аҙағы киләһе һанда; 3. *грам.* ялғау; **паде́жные оконча́ния** килеш ялғауҙары.

ОКОНЧА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* аҙаҡҡы, аҡтыҡҡы, ахырғы; **оконча́тельное реше́ние** аҡтыҡҡы ҡарар.

ОКО́НЧИТЬ *сов. что* бөтөрөү, тамамлау, теүәлләү; **око́нчить рабо́ту** эште бөтөрөү; **око́нчить шко́лу** мәктәпте тамамлау.

ОКО́НЧИТЬСЯ *сов.* бөтөү, тамамланыу.

ОКО́П *м.* окоп.

ОКОПА́ТЬ *сов. что* 1. (*вскопать вокруг*) тирәләй ҡаҙыу, ян-яҡҡа ҡаҙып сығыу; 2. (*обвести рвом, канавой*) уратып алыу (*ҡанау, вал менән*).

ОКОПА́ТЬСЯ *сов.* 1. *воен.* окоп ҡаҙып урынлашыу; 2. *перен. разг.* (*найти себе надёжное пристанище*) йылы (*йәки* тыныс) урынға урынлашыу.

О́КОРОК *м.* бот ите.

ОКОСТЕНЕВА́ТЬ *несов. см.* **окостене́ть.**

ОКОСТЕНЕ́ЛЫЙ *прил.* 1. (*превратившийся в кость*) һөйәккә әйләнгән; 2. (*застывший — о трупе*) ҡатҡан, ҡатып ҡалған; 3. (*утративший гибкость*) тупаҫланған; 4. *перен.* (*переставший развиваться*) ҡатып ҡалған, иҫкесә тороп ҡалған.

ОКОСТЕНЕ́ТЬ *сов.* 1. (*превратиться в кость*) һөйәкләнеү, һөйәккә әйләнеү; 2. (*застыть — о трупе*) ҡатыу, ҡатып ҡалыу; 3. (*окоченеть*) өшөү, туңыу, туңып ҡатыу; 4. *перен.* (*перестать развиваться*) ҡатып ҡалыу, иҫкесә тороп ҡалыу, үҫеүҙән (*йәки* алға барыуҙан) туҡтау.

ОКО́Т *м. см.* **окоти́ться.**

ОКОТИ́ТЬСЯ *сов.* балалау (*о кошке*); бәрәнләү, бәрәсләү (*напр. об овце, козе*).

ОКОЧЕНЕ́ЛЫЙ *прил.* өшөгән, туңған, ҡатҡан, туңып ҡатҡан.

ОКОЧЕНЕ́ТЬ *сов.* ҡатыу, туңыу, туңып ҡатыу.

ОКРА́ИНА *ж.* 1. сит, ҡырый; **на окра́ине го́рода** ҡала ситендә; 2. (*пограничная область*) сик.

ОКРА́ИННЫЙ *прил.* ситтәге, ситендәге; **окра́инный райо́н го́рода** ҡаланың ситтәге районы.

ОКРА́СИТЬ *сов. что* 1. (*покрыть краской*) буяу; 2. (*сделать красным — о лучах солнца, огне и т. п.*) ҡыҙғылт төҫ биреү, ҡыҙартыу; 3. *перен.* (*придать особый тон, оттенок*) сағылыш биреү, төҫ индереү, биҙәү.

ОКРА́СИТЬСЯ *сов.* буялыу.

ОКРА́СКА *ж.* 1. *см.* **окра́сить** 1, 2; 2. *перен.* (*оттенок*) сағылыш, үҙенсәлек, төҫ; **стихи́ с лири́ческой окра́ской** лирика сағылған шиғырҙар.

ОКРА́ШИВАТЬ *несов. см.* **окра́сить.**

ОКРА́ШИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **окра́ситься**; 2. *страд. к* **окра́шивать** (*см.* **окра́сить** 1, 2).

ОКРЕ́ПНУТЬ *сов.* 1. (*стать прочнее*) нығыу, нығыныу, сынығыу; 2. (*стать здоровее*) таҙарыу, таҙарып алыу; 3. (*усилиться*) көсәйеү; **ве́тер окре́п** ел көсәйҙе.

ОКРЕСТИ́ТЬ *сов.* 1. *кого, рел.* суҡындырыу; 2. *кого-что кем-чем, разг.* (*назвать*) исем тағыу (*йәки* биреү, атау).

ОКРЕ́СТНОСТЬ *ж.* тирә, тирә-яҡ, әйләнә-тирә; **в окре́стностях го́рода** ҡаланың әйләнә-тирәһендә.

ОКРЕ́СТНЫЙ *прил.* тирә-яҡтағы, әйләнә-тирәләге; **окре́стные колхо́зы** тирә-яҡтағы колхоздар.

ОКРИВЕ́ТЬ *сов. прост.* ҡылыйланыу, һыңар күҙгә ҡалыу.

О́КРИК *м.* 1. *см.* **о́клик**; 2. аҡырыу, екереү, ҡысҡырыу; **гру́бый о́крик** тупаҫ екереү.

ОКРИ́КНУТЬ *сов. кого* өндәшеү, һөрәнләү, ҡысҡырып саҡырыу.

ОКРОВА́ВИТЬ *сов. кого-что* ҡанатыу, ҡанға буяу (*йәки* батырыу).

ОКРОВА́ВИТЬСЯ *сов. разг.* ҡанға буялыу (*йәки* батыу).

ОКРО́Л *м.* балалау (*йорт ҡуяны*).

ОКРОПИ́ТЬ *сов. кого-что* бөркөү, һибеү.

ОКРОПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **окропи́ть.**

ОКРО́ШКА *ж.* 1. окрошка (*квасҡа төрлө йәшелсә һәм ит турап әҙерләнгән һыуыҡ аш*); 2. *перен. разг.* (*беспорядочная смесь*) рәтһеҙ (*йәки* тәртипһеҙ) ҡатнашма, боламыҡ.

О́КРУГ *м.* округ; **избира́тельный о́круг** һайлау округы.

ОКРУ́ГА *ж. разг.* тирә-яҡ, әйләнә-тирә, яҡын-тирә.

ОКРУГЛЕ́НИЕ *с. см.* **округли́ть(ся).**

ОКРУГЛЁННЫЙ *прич. и прил.* түңәрәкләнгән; **округлённый счёт** түңәрәкләнгән иҫәп.

ОКРУГЛЕ́ТЬ *сов. разг.* түңәрәкләнеү.

ОКРУГЛИ́ТЬ *сов. что* 1. (*сделать круглым*) түңәрәкләү, түңәрәк итеү; 2. түңәрәкләү, түңәрәкләп иҫәпләү; **округли́ть счёт** иҫәпте түңәрәкләү; 3. *перен. разг.* (*увеличить*) күбәйтеү, ҙурайтыу.

ОКРУГЛИ́ТЬСЯ *сов.* 1. түңәрәкләнеү; 2. *перен. разг.* (*увеличиться*) күбәйеү, ҙурайыу.

ОКРУ́ГЛОСТЬ *ж.* түңәрәклек, йоморолоҡ.

ОКРУ́ГЛЫЙ *прил.* 1. түңәрәк; 2. (*плавный — о движениях*) талғын, йомшаҡ, шыма,

яй; 3. *перен. разг.* тулы; **округлые фразы** тулы әйтем.

ОКРУГЛЯТЬ *несов. см.* **округлить.**

ОКРУГЛЯТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **округлиться**; 2. *страд. к* **округлять.**

ОКРУЖАТЬ *несов.* 1. *см.* **окружить;** 2. *кого-что* уратып алыу, тирәһендә (*йәки* эргәһендә, янында) булыу (*йәки* тороу); **парк окружал дом** парк өйҙө уратып алған.

ОКРУЖАЮЩИЙ 1. *прич.* ҡамалған, солғап алған, уратып (*йәки* әйләндереп) алған; 2. *прил.* тирәләге, тирә-яҡтағы, яҡын-тирәләге; **окружающая обстановка** тирәләге хәл; 3. *в знач. сущ.* **окружающее** *с.* солғап (*йәки* тирәләп) алған, тирә-яҡтағы (*йәки* тирәләге) нәмәләр; **всё окружающее радовало его** тирә-яҡтағы бөтә нәмә уны шатландыра ине; 4. *в знач. сущ.* **окружающие** *мн.* тирәләгеләр, тирәләге кешеләр; **окружающие заметили его радостное настроение** тирәләге кешеләр уның шат кәйефен һиҙеп алдылар.

ОКРУЖЕНИЕ *с.* 1. *см.* **окружить** 1; 2. (*окружающая обстановка*) әйләнә-тирәләге хәл, тормош шарттары; **географическое окружение** географик шарттар; 3. (*окрестность*) яҡын-тирә, төбәк; 4. *воен.* ҡамау; **попасть в окружение** ҡамауға эләгеү.

ОКРУЖИТЬ *сов. кого-что* 1. (*расположиться*) ҡамау, солғап (*йәки* уратып, ҡамап, әйләндереп, һырып) алыу; 2. *перен.* ...итеү, алыу, уратып алыу; **окружить вниманием** иғтибар итеү.

ОКРУЖНОЙ *прил.* 1. округ; **окружная избирательная комиссия** округ һайлау комиссияһы; 2. тирәләй уратып алған; **окружная железная дорога** тирәләй уратып алған тимер юл.

ОКРУЖНОСТЬ *ж.* түңәрәк, әйләнә; **этот дуб в окружности имеет три метра** был имәндең әйләнәһе өс метр.

ОКРУТИТЬ *сов. разг.* 1. *что* урау, урап (*йәки* сырмап) ҡуйыу (*йәки* алыу); 2. *кого* (*обвенчать*) никахландырыу.

ОКРУЧИВАТЬ *несов. см.* **окрутить.**

ОКРЫЛИТЬ *сов. кого-что* дәртләндереү, ҡанатландырыу, рухландырыу, дәрт биреү.

ОКРЫЛИТЬСЯ *сов.* 1. *бот., зоол.* ҡанатланыу; 2. *перен.* (*воодушевиться*) дәртләнеү, ҡанатланыу, рухланыу.

ОКРЫЛЯТЬ(СЯ) *несов. см.* **окрылить(ся).**

ОКРЫСИТЬСЯ *сов. прост.* асыуланыу, ҡабарыныу, ҡуҙғыу; асыулы (*йәки* уҫал) яуап биреү.

ОКСИДИРОВАНИЕ *с. см.* **оксидировать.**

ОКСИДИРОВАТЬ *сов. и несов. что, тех.* оксидләү (*матурлау өсөн йәки тутыҡмаһын өсөн металды оксидләү*).

ОКТАВА *ж.* октава (1. *муз. гамманың һигеҙенсе тоны һәм шул һигеҙенсе тонға тиклем булған ара*; 2. *муз. иң ҡалын бас төрө*; 3. *лит. шиғырҙа махсус һигеҙ юллы рифмалы строфа*).

ОКТАЭДР *м. мат.* октаэдр, һигеҙ ҡыр.

ОКТЕТ *м. муз.* октет (1. *һигеҙ тауыш йәки һигеҙ инструмент өсөн яҙылған музыка әҫәре*; 2. *һигеҙ башҡарыусынан торған ансамбль*).

ОКТЯБРЬ *м.* 1. октябрь (*ай исеме*); 2. (*с прописной буквы*) Октябрь (*Бөйөк Октябрь социалистик революцияһы*).

ОКТЯБРЬСКИЙ *прил.* октябрь; **октябрьские дни** октябрь көндәре.

ОКТЯБРЯТА *мн.* (*ед.* **октябрёнок** *м.*) октябряттәр.

ОКУКЛИВАТЬСЯ *несов. см.* **окуклиться.**

ОКУКЛИТЬСЯ *сов. зоол.* ҡурсаҡланыу, ҡурсаҡҡа әүерелеү (*йәки* әйләнеү).

ОКУЛИРОВАТЬ *сов. и несов. что, сад.* бөрө ашлау (*ашлау төрө*).

ОКУЛИРОВКА *ж. см.* **окулировать.**

ОКУЛИСТ *м.* күҙ врачы.

ОКУЛЯР *м.* окуляр (*оптик прибор быялаһы*).

ОКУНАТЬ *несов. см.* **окунуть.**

ОКУНАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **окунуться**; 2. *страд. к* **окунать.**

ОКУНУТЬ *сов. кого-что* сум(д)ырыу, сум(д)ырып (*йәки* манып, һыуға тығып) алыу.

ОКУНУТЬСЯ *сов.* 1. сумыу, сумып алыу (*йәки* сығыу); 2. *перен.* күмелеү, сумыу; **окунуться в работу** эшкә күмелеү.

ОКУНЬ *м.* алабуға.

ОКУПАТЬ(СЯ) *несов. см.* **окупить(ся).**

ОКУПИТЬ *сов. что* ҡаплау; **окупить расходы** сығымды ҡаплау.

ОКУПИТЬСЯ *сов.* 1. ҡапланыу, ҡайтарылыу (*йәки* ҡайтарып алыныу); **расходы окупились** сығымдар ҡапланды; 2. *перен. разг.* (*вознаградиться*) ҡайтарылыу.

ОКУРИВАНИЕ *с. см.* **окуривать.**

ОКУРИВАТЬ *несов. см.* **окурить.**

ОКУРИТЬ *сов. что* төтәтеү, төтәҫләү; **окурить растения** үҫемлектәрҙе төтәҫләү.

ОКУРОК *м.* төпсөк (*тәмәке ҡалдығы*).

ОКУТАННЫЙ *прич.*: **окутанный тайной** сер булып тороу.

ОКУТАТЬ *сов. кого-что* 1. (*закутать*) урау, төрөү; **окутать шею шарфом** муйынға шарф урау; 2. *перен.* (*окружить*) солғап (*йәки* уратып, ҡаплап) алыу, ҡаплау, ҡамау.

ОКУТАТЬСЯ *сов.* 1. (*закутаться*) ураныу, төрөнөү; 2. *перен.* (*покрыться со всех сторон*) ҡапланыу, төрөнөү, солғаныу, ҡаплап (*йәки* солғап) алыныу.

ОКУТЫВАТЬ *несов. см.* **окутать.**

ОКУТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **окутаться**; 2. *страд. к* **окутывать.**

ОКУЧИВАНИЕ *с. см.* **окучить.**

ОКУЧИВАТЬ *несов. см.* **окучить.**

ОКУЧИТЬ *сов. что* күмеү; **окучить картофель** картуф күмеү.

ОКУЧНИК *м.* күмгес.

ОЛАДЬЯ *ж.* ҡоймаҡ.

ОЛЕАНДР *м. бот.* олеандр (*үҫемлек*).

ОЛЕДЕНЕЛЫЙ *прил.* 1. (*покрытый льдом*) боҙланған, боҙ менән ҡапланған; 2. (*окоченевший*) туңған, туңып ҡатҡан.

ОЛЕДЕНЕТЬ *сов.* 1. (*покрыть льдом*) боҙланыу, туңыу, боҙға әүерелеү, боҙ менән ҡапланыу; **река оледенела** йылға туңды; 2. (*окоченеть*) боҙ кеүек булыу; өшөп ҡатыу (*йәки* туңыу).

ОЛЕЙН *м. хим.* олеин (*төçһөҙ, еçһеҙ, бер ниндәй тәме булмаған шыйыҡ техник кислота*).
ОЛЕНЕВО́Д *м.* болан үрсетеүсе.
ОЛЕНЕВО́ДСТВО *с.* болансылыҡ, болан аçыраусылыҡ.
ОЛЕНЕВО́ДЧЕСКИЙ *прил.* болансылыҡ; **оленево́дческий колхо́з** болансылыҡ колхозы.
ОЛЕНЁНОК *м.* болан балаһы.
ОЛЕ́НИЙ *прил.* болан; ◇ **оле́ний мох** болан мүге.
ОЛЕ́НИНА *ж.* болан ите.
ОЛЕ́НЬ *м.* болан.
ОЛЕОГРАФИ́ЧЕСКИЙ *прил.* олеографик.
ОЛЕОГРА́ФИЯ *ж.* олеография (*һүрәт баçыуҙың боронғо ысулы һәм шул ысул менән баçылған һүрәт*).
ОЛИ́ВА, ОЛИ́ВКА *ж. бот.* зәйтүн (*ағасы һәм емеше*).
ОЛИ́ВКОВЫЙ *прил.* 1. зәйтүн; **оли́вковое ма́сло** зәйтүн майы; 2. (*о цвете*) һарғылт йәшел.
ОЛИГАРХИ́ЧЕСКИЙ *прил.* олигархия.
ОЛИГА́РХИЯ *ж.* олигархия (1. *борон заманда һәм урта быуатта бәләкәй бер бай төркөм идараһы һәм шул төркөм үҙе*; 2. *перен. финанс магнаттарҙан, империалистәрҙән торған бәләкәй төркөмдөң политикала һәм экономикала хакимлеге*).
ОЛИ́МП *м.* (*с прописной*) *миф.* Олимп (*боронғо гректәр мифологияһында аллалар йәшәгән урын һәм уларҙың йыйылыуы*).
ОЛИМПИА́ДА *ж.* олимпиада (1. *дүрт йылда бер үткәрелә торған халыҡ-ара ярышыу йыйыны*; 2. *берәй төр ярыш*).
ОЛИМПИ́ЕЦ *м. миф.* олимпиец (*боронғо грек мифологияһында Олимпта йәшәүсе алла*).
ОЛИМПИ́ЙСКИЙ *прил. миф.* Олимп; **олимпи́йские бо́ги** Олимп аллалары; ◇ **олимпи́йское споко́йствие** мөһабәт тыныслыҡ.
ОЛИ́ФА *ж.* олиф.
ОЛИЦЕТВОРЕ́НИЕ *с.* кәүҙәләнеш; **он — олицетворе́ние доброты́** ул — яҡшылыҡтың кәүҙәләнеше.
ОЛИЦЕТВОРИ́ТЬ *сов. что* кәүҙәләндереү, йәнләндереү, тере (*йәки* йәнле) итеп күрһәтеү.
ОЛИЦЕТВОРЯ́ТЬ *несов. см.* **олицетвори́ть.**
О́ЛОВО *с.* аҡ ҡурғаш.
ОЛОВЯ́ННЫЙ *прил.* 1. аҡ ҡурғаш; аҡ ҡурғашлы; **оловя́нный сли́ток** аҡ ҡурғаш ҡойомо; **оловя́нные ру́ды** аҡ ҡурғаш рудалары; 2. *перен.* (*о глазах, взгляде*) тоноҡ.
О́ЛУХ *м. прост.* маҡау, кәбәк баш, мәжнүн, аңра.
ОЛЬХА́ *ж.* ерек.
ОЛЬХО́ВЫЙ *прил.* ерек; **ольхо́вый лист** ерек япрағы.
ОЛЬША́НИК *м.* ереклек.
ОМ *м. физ.* ом (*электр ҡаршылығын үлсәү берәмеге*).
ОМА́Р *м.* омар (*диңгеҙ ҡыçалаһы*).
ОМЕ́ГА *ж.* омега (*грек алфавитенең һуңғы хәрефенең исеме*); ◇ **а́льфа и оме́га** *см.* **а́льфа; от а́льфы до оме́ги** *см.* **а́льфа.**
ОМЕ́ЛА *ж. бот.* омела (*паразит үçемлек*).
ОМЕРЗЕ́НИЕ *с.* ерәнеү; **чу́вство омерзе́ния** ерәнеү тойғоһо.
ОМЕРЗИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* ерәнгес, сиркәнес.
ОМЕРТВЕ́ЛОСТЬ *ж.* үлгән булыу, йәнһеҙләнгәнлек, үлгәнлек.
ОМЕРТВЕ́ЛЫЙ *прил.* үле, үлек, үлгән.
ОМЕРТВЕ́НИЕ *с. см.* **омертве́ть** 1.
ОМЕРТВЕ́ТЬ *сов.* 1. (*потерять чувствительность*) үлеү, үле хәлгә килеү; 2. *перен.* (*оцепенеть*) ҡатып ҡалыу, өнһөҙ ҡалыу; **омертве́ть от стра́ха** ҡурҡыуҙан өнһөҙ ҡалыу; 3. *перен.* (*опустеть, затихнуть*) буш ҡалыу, тормош һүнеү, тынып ҡалыу.
ОМЕРТВИ́ТЬ *сов. что* (*клетки, ткани и т. п.*) үлтереү, үле хәлгә килтереү.
ОМЕРТВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **омертви́ть.**
ОМЁТ *м.* һалам өйөмө, эçкерт.
ОМЛЕ́Т *м.* омлет (*йомортҡа тәбейәһе*).
ОМОВЕ́НИЕ *с. рел.* тәһәрәт алыу.
ОМОЛА́ЖИВАНИЕ *с. см.* **омолоди́ть.**
ОМОЛА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **омолоди́ть.**
ОМОЛА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **омолоди́ться**; 2. *страд. к* **омола́живать.**
ОМОЛОДИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* йәшәртеү; **улы́бка омолоди́ла его́ лицо́** йылмайыу уның йөҙөн йәшәртеп ебәрҙе; **омолоди́ть органи́зм** ағзаны йәшәртеү; 2. *что, сад.* ҡарт ағастарҙың ботаҡтарын ҡырҡыу (*йәш ботаҡтар үçһен өсөн*).
ОМОЛОДИ́ТЬСЯ *сов.* йәшәреү.
ОМОЛОЖЕ́НИЕ *с. биол.* йәшәреү, йәшәртеү.
ОМО́НИМ *м. лингв.* омоним (*өн составы бер булып, мәғәнәләре башҡа һүҙҙәр*).
ОМОНИ́МИКА *ж.* омонимика (1. *лингв. берәй телдең омонимдәре, омонимдәр системаһы*; 2. *лексикологияның омонимдәрҙе өйрәнеү бүлеге*).
ОМОНИМИ́ЧЕСКИЙ *прил. лингв.* омонимик; **омоними́ческие слова́** омонимик һүҙҙәр.
ОМОНИМИ́Я *ж. лингв.* омонимия (*мәғәнәләре башҡа һүҙҙәрҙең өн составы яғынан оҡшашлығы*).
ОМОЧИ́ТЬ *сов. что, книжн.* еүешләү, еүешләтеү, сылатыу, һыулау.
ОМРАЧА́ТЬ *несов. см.* **омрачи́ть.**
ОМРАЧА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **омрачи́ться**; 2. *страд. к* **омрача́ть.**
ОМРАЧИ́ТЬ *сов. кого-что* ҡайғыға ҡалдырыу, хәсрәткә төшөрөү, күңелһеҙләндереү; боҙоу, ҡырыу; **омрачи́ть настрое́ние** кәйефте боҙоу.
ОМРАЧИ́ТЬСЯ *сов.* ҡайғыға ҡалыу, хәсрәтләнеү, ҡараңғыланыу, күңелһеҙләнеү, кәйефе боҙолоу, күңеле ҡырылыу.
О́МУЛЬ *м.* омуль (*балыҡ*).
О́МУТ *м.* 1. (*яма на дне*) соңғол; 2. (*водоворот*) упҡын; һеүән; 3. *перен.* (*обстановка*) эс, ҡосаҡ; батҡаҡлыҡ; ◇ **в ти́хом о́муте че́рти во́дятся** *посл. соотв.* йыуаштан йыуан сыға; тымыҡ күлгә шайтан оялай; тымыҡ күлдә ҡорт баçыр.
ОМША́НИК *м. пчел.* умарта баҙы.
ОМЫВА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **омы́ть**; 2. *что* сикләү, әйләндереп алыу; **мо́ре омыва́ет о́стров** утырауҙы диңгеҙ уратып алған.

ОМЫВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **омы́ться;** 2. *страд. к* **омыва́ть** 1.

ОМЫ́ТЬ *сов. книжн. см.* **обмы́ть.**

ОМЫ́ТЬСЯ *сов. книжн. см.* **обмы́ться.**

ОН *мест. личн. м.* ул.

ОНА́ *мест. личн. ж.* ул.

ОНА́ГР *м. зоол.* ҡырағай ишәк, онагр.

ОНАНИ́ЗМ *м.* онанизм, ҡул зинаһы.

ОНДА́ТРА *ж. зоол.* ондатра (*ҡиммәтле тиреле йәнлек*).

ОНЕМЕ́ЛЫЙ *прил.* 1. *уст.* (*немой*) телһеҙ, теле бәйләнгән; 2. *разг.* (*оцепенелый — напр. о ногах*) ҡатып ҡалған, тоймай башлаған, ойоған.

ОНЕМЕ́НИЕ *с. см.* **онеме́ть.**

ОНЕМЕ́ТЬ *сов.* 1. телһеҙләнеү, телдән яҙыу, тел бәйләнеү; ҡатып ҡалыу, шаҡ ҡатыу; **онеме́ть от стра́ха** ҡурҡыуҙан тел бәйләнеү; 2. (*оцепенеть — напр. о ногах*) иҫе китеү, ойоу.

ОНИ́ *мест. личн. мн.* улар.

О́НИКС *м. мин.* оникс (*аҡыҡ*).

ОНКО́ЛОГ *м. мед.* онколог (*онкология буйынса эшләүсе врач*).

ОНКОЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил. мед.* онкология; **онкологи́ческий институ́т** онкология институты.

ОНКОЛО́ГИЯ *ж. мед.* онкология (*медицинала шеш ауырыуҙарын һәм уларҙы дауалау методтарын өйрәнеү бүлеге*).

ОНО́ *мест. личн. с.* ул.

ОНОМА́СТИКА *ж. лингв.* ономастика (1. *яңғыҙлыҡ исемдәр йыйынтығы;* 2. *тел фәненең яңғыҙлыҡ исемдәрҙе өйрәнеү бүлеге*).

ОНОМАТОЛО́ГИЯ *ж. см.* **онома́стика** 2.

ОНТОГЕНЕ́З, ОНТОГЕНЕ́ЗИС *м. биол.* онтогенез (*организмдең тыуыуҙан алып йәшәү ахырына тиклем индивидуаль үҫеше*).

ОНУ́ЧА *ж.* сылғау.

О́НЫЙ *мест. указ. уст.* 1. (*тот*) анау, ул, теге, шул; 2. (*вышеупомянутый*) юғарыла әйтелгән, иҫкәртелгән; ◇ **во вре́мя о́но** бик боронғо, әллә ҡасан, борон заманда, ҡасандыр, бик элек.

ОПАДА́ТЬ *несов. см.* **опа́сть.**

ОПА́ЗДЫВАНИЕ *с. см.* **опозда́ть.**

ОПА́ЗДЫВАТЬ *несов. см.* **опозда́ть.**

ОПА́ИВАТЬ *несов. см.* **опои́ть.**

ОПА́К *м.* 1. (*белая глина*) аҡ балсыҡ; 2. *собир.* аҡ балсыҡтан яһалған һауыт-һаба.

ОПА́КОВЫЙ *прил.* аҡ балсыҡтан яһалған (*йәки* эшләнгән); **опа́ковая посу́да** аҡ балсыҡтан яһалған һауыт-һаба.

ОПА́Л *м. мин.* аҡ аҡыҡ.

ОПА́ЛА *ж.* 1. *ист.* батша ҡәһәре (*йәки* язаһы); 2. *перен.* (*немилость*) күрә алмау, яратмау.

ОПА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **опали́ть** 1.

ОПАЛИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* өтөү; **опали́ть ку́рицу** тауыҡты өтөү; 2. *что* (*обжечь*) көйҙөрөү, көйҙөрөп алыу; **опали́ть бро́ви** ҡашты көйҙөрөү; 3. *что* (*иссушить кожу*) яндырыу, елгә ҡурыу, ел ашау.

ОПАЛИ́ТЬСЯ *сов. разг.* өтөлөү, бешеү, көйөү.

ОПА́ЛОВЫЙ *прил.* 1. *мин.* аҡ аҡыҡ; **опа́ловая брошь** аҡ аҡыҡ брошка; 2. (*о цвете*) аҡыҡ (*йәки* аҡ аҡыҡ) төҫлө.

ОПА́ЛЬНЫЙ *прил. ист.* ҡәһәрләнгән, язаланған, батша ҡәһәренә эләккән.

ОПА́РА *ж.* әсетке, ҡамыр башы.

ОПА́РНИК *м.* әсетке (*йәки* икмәк) күнәге.

ОПАРШИ́ВЕТЬ *сов. разг.* таҙланыу, ҡутырлау, ҡорсаңғылау.

ОПАСА́ТЬСЯ *несов. кого-чего и с неопр.* 1. (*бояться*) ҡурҡыу, шикләнеү, хәүефләнеү, аяныу; 2. (*остерегаться*) һаҡланыу.

ОПАСЕ́НИЕ *с.* ҡурҡыу, шикләнеү, һаҡланыу, шик.

ОПА́СКА *ж. разг. см.* **опасе́ние.**

ОПА́СЛИВЫЙ *прил. разг.* ҡурҡаҡ, шиксел; ҡурҡыусан, шикләнеүсән, хәүефләнеүсән.

ОПА́СНО *нареч. и в знач. сказ.* ҡурҡыныс, хәүефле, хәтәрле.

ОПА́СНОСТЬ *ж.* ҡурҡыныс, хәүеф-хәтәр.

ОПА́СНЫЙ *прил.* ҡурҡыныс(лы), хәүефле, хәтәр(ле); **опа́сная доро́га** ҡурҡыныслы юл; **опа́сный престу́пник** ҡурҡыныслы енәйәтсе.

ОПА́СТЬ *сов.* 1. (*осыпаться*) ҡойолоу, ҡойолоп төшөү; **ли́стья опа́ли** япраҡтар ҡойолдо; 2. (*уменьшиться*) кәмеү, ҡайтыу; **о́пухоль опа́ла** шеш ҡайтты; 3. *разг.* (*похудеть*) ябығыу, тартылыу; **ло́шадь опа́ла те́лом** ат ябыҡты.

ОПАХА́ЛО *с. уст.* ҙур елпеүес.

ОПЕ́КА *ж.* 1. *юр.* опека (*балаларҙы, психик ауырыуҙарҙы, ҡарттарҙы тәрбиәләүҙе өҫкә алыу менән бергә уларҙың шәхси һәм милек хоҡуҡтарын һаклауҙы ҡайғыртыу*); **учреди́ть опе́ку** опека ойоштороу; 2. *юр.* опека (*опекунлыҡ итеү йөкмәтелгән кешеләр, учреждение һ. б.*); 3. *перен.* (*забота*) ҡарау, тәрбиәләү; хәстәрлек, ҡайғыртыу; **роди́тельская опе́ка** ата-әсәнең хәстәрлеге; ◇ **междунаро́дная опе́ка** халыҡ-ара опека (*ҡайһы бер бойондороҡло илдәрҙең Берләшкән Милләттәр Ойошмаһы ҡушыуы һәм күҙәтеүе аҫтында идара ителеү системаһы*).

ОПЕКА́ТЬ *несов. кого-что* 1. *юр.* опекун булыу, опекунлыҡ итеү; 2. *перен.* (*заботиться*) тәрбиәләү, хәстәрлек күреү, ҡайғыртыу.

ОПЕКУ́Н *м.* опекун.

ОПЕКУ́НСКИЙ *прил.* опекун; **опеку́нские дела́** опекун эштәре.

ОПЕКУ́НСТВО *с.* опекунлыҡ.

ОПЕКУ́НША *женск. р. к* **опеку́н.**

ОПЁНОК *м.* баллы бәшмәк, һылыуҡай.

О́ПЕРА *ж.* опера.

ОПЕРАТИ́ВНОСТЬ *ж.* оперативлек; **прояви́ть операти́вность** оперативлек күрһәтеү.

ОПЕРАТИ́ВНЫЙ *прил.* 1. *мед.* операция; **удали́ть о́пухоль операти́вным путём** шеште операция юлы менән бөтөрөү; 2. оператив; **операти́вная гру́ппа** оператив группа; 3. (*действенный*) эшлекле, оператив.

ОПЕРА́ТОР *м.* оператор (1. *киноға төшөрөүсе, кинооператор;* 2. *ҡатмарлы механизмде ҡарап эшләтеүсе юғары квалификациялы эшсе;* 3. *транспортта диспетчер ярҙамсыһы*).

ОПЕРАЦИО́ННЫЙ *прил.* 1. операция; **операцио́нный стол** операция өҫтәле; 2. *в*

знач. сущ. **операцио́нная** *ж.* операция яһау бүлмәһе.

ОПЕРА́ЦИЯ *ж.* операция (1. *мед. хирургия юлы менән ярҙам итеү*; 2. *берҙәм стратегик планды үтәүгә йүнәлдерелгән һуғыш хәрәкәттәре*; 3. *сауҙа йәки финанс эштәре*; 4. *производствола технологик процестең тамам булған бер өлөшө*).

ОПЕРЕДИ́ТЬ *сов. кого-что, прям. и перен.* уҙыу, уҙып китеү.

ОПЕРЕЖА́ТЬ *несов. см.* **опереди́ть.**

ОПЕРЕ́НИЕ *с.* ҡауырһын, ҡош йөнө; ◇ **хвостово́е опере́ние самолёта** *ав.* самолёттың ҡойроҡ өлөшөндәге вертикаль һәм горизонталь яҫылыҡтар.

ОПЕРЕ́ТОЧНЫЙ *прил.* оперетта; **опере́точный актёр** оперетта актёры.

ОПЕРЕ́ТТА *ж.* оперетта (*музыкалы, йыр-бейеүле комедия; шул әҫәрҙе башҡарыу һәм әҫәр уйналған урын*).

ОПЕРЕ́ТЬ *сов. что* терәү, һөйәү (*йәки* терәтеп, һөйәп) ҡуйыу.

ОПЕРЕ́ТЬСЯ *сов.* 1. терәлеү, һөйәлеү, таяныу; 2. *перен.* (*найти поддержку*) арҡаланыу, таяныу, ышаныу; **опере́ться на това́рищей** иптәштәргә таяныу.

ОПЕРИ́РОВАТЬ 1. *сов. и несов. кого-что* операция яһау; 2. *несов. воен.* һуғыш операцияһы алып барыу; **опери́ровать в тылу́ проти́вника** дошман тылында һуғыш операцияһы алып барыу; 3. *несов. чем* таяныу, килтереү, файҙаланыу, таянып эш итеү; **опери́ровать то́чными све́дениями** дөрөҫ мәғлүмәттәргә таянып эш итеү.

ОПЕРИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*о птицах*) йөн сығыу, ҡанат үҫеү, ҡанатланыу; 2. *перен. разг.* (*возмужать*) буйға етеү, үҫеп етеү.

О́ПЕРНЫЙ *прил.* опера; **о́перный теа́тр** опера театры.

ОПЕРЯ́ТЬСЯ *несов. см.* **опери́ться.**

ОПЕЧА́ЛИТЬ *сов. кого-что* ҡайғыға һалыу (*йәки* ҡалдырыу).

ОПЕЧА́ЛИТЬСЯ *сов.* 1. ҡайғыға ҡалыу; 2. (*выразить печаль — о лице*) кәйефһеҙлек, күңелһеҙлек күрһәтеү.

ОПЕЧА́ТАТЬ *сов. что* мисәтләү, мисәтләп алыу (*йәки* ҡуйыу); **опеча́тать кварти́ру** квартираны мисәтләп ҡуйыу.

ОПЕЧА́ТКА *ж.* баҫма хатаһы (*китап баҫҡанда киткән хата, яңылыш*).

ОПЕЧА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **опеча́тать.**

ОПЕ́ШИТЬ *сов. разг.* ҡаушау, аптырап ҡалыу; **опе́шить от ра́дости** шатлыҡтан ҡаушап китеү.

ОПИВА́ТЬСЯ *несов. см.* **опи́ться.**

ОПИ́ВКИ *только мн. разг.* эсемлек ҡалдыҡтары, шешә төбө.

О́ПИЙ *м.* әфиүн.

ОПИ́ЛКИ *только мн.* бысҡы онтағы.

ОПИРА́ТЬ(СЯ) *несов. см.* **опере́ть(ся).**

ОПИСА́НИЕ *с.* 1. *см.* **описа́ть** 1, 2; 2. (*словесная передача*) тасуирләү, тасуирләп (*йәки* яҙып, һөйләп) биреү; **описа́ние путеше́ствия** сәйәхәтте тасуирләп биреү.

ОПИСА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* тасуирле, тасуири.

ОПИСА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*изобразить средствами языка*) тасуирләү, тасуирләп (*йәки* һөйләп, яҙып) биреү; 2. *что* яҙып сығыу (*йәки* алыу, биреү); **описа́ть ме́стный го́вор** ерле һөйләште яҙып алыу; 3. *что, юр.* опись яһау, яҙып алыу, яҙыу; **описа́ть иму́щество** милеккә опись яһау; 4. *что, мат.* түңәрәкләп (*йәки* ҡамап) һыҙыу; **описа́ть окру́жность вокру́г квадра́та** квадратты ҡамап түңәрәк һыҙыу.

ОПИСА́ТЬСЯ *сов.* яҙыуҙа хата ебәреү, яңылыш яҙып ҡуйыу.

ОПИ́СКА *ж.* яҙыу хатаһы, яҙыуҙағы яңылышлыҡ.

ОПИ́СЫВАТЬ *несов. см.* **описа́ть.**

О́ПИСЬ *ж.* 1. *см.* **описа́ть** 3; 2. (*список*) опись, исемлек.

ОПИ́ТЬСЯ *сов. разг.* артыҡ эсеү.

О́ПИУМ *м.* 1. әфиүн; 2. *перен.* ағыу; **рели́гия — о́пиум для наро́да** дин — халыҡ өсөн ағыу.

ОПЛА́КАТЬ *сов. кого-что* юҡһынып (*йәки* ҡыҙғанып, ҡайғырып) илау.

ОПЛА́КИВАТЬ *несов. см.* **опла́кать.**

ОПЛА́ТА *ж. см.* **оплати́ть; сде́льная опла́та** эшләнгән эш күләменә ҡарап түләү.

ОПЛАТИ́ТЬ *сов. что* түләү.

ОПЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **оплати́ть.**

ОПЛЕВА́ТЬ *сов. кого-что, разг.* 1. төкөрөп бөтөрөү, төкөрөп бысратып бөтөрөү; 2. *перен.* (*оскорбить*) хур (*йәки* мәсхәрә) итеү, бысратыу, бысраҡ ташлау.

ОПЛЁВЫВАТЬ *несов. см.* **оплева́ть.**

ОПЛЕСТИ́ *сов. что* сырмап (*йәки* уратып) алыу.

ОПЛЕТА́ТЬ *несов. см.* **оплести́.**

ОПЛЕУ́ХА *ж. разг.* 1. сикәгә (*йәки* яңаҡҡа) һуғыу; 2. *перен.* (*оскорбление*) мәсхәрә.

ОПЛЕШИ́ВЕТЬ *сов. разг.* пеләшләнеү.

ОПЛОДОТВОРЕ́НИЕ *с. см.* **оплодотвори́ть.**

ОПЛОДОТВОРИ́ТЬ *сов. кого-что* аталандырыу.

ОПЛОДОТВОРИ́ТЬСЯ *сов.* аталаныу.

ОПЛОДОТВОРЯ́ТЬ *несов. см.* **оплодотвори́ть.**

ОПЛОДОТВОРЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **оплодотвори́ться**; 2. *страд. к* **оплодотворя́ть.**

ОПЛОМБИРОВА́ТЬ *сов. что* пломбалап алыу, пломба һалып ҡуйыу; **опломбирова́ть склад** складты пломбалап алыу.

ОПЛОМБИРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **опломбирова́ть.**

ОПЛО́Т *м. высок.* терәк, таяныс; **СССР — опло́т ми́ра** СССР — тыныслыҡ терәге.

ОПЛОША́ТЬ *сов. разг.* абайламай ҡалыу, яңылышлыҡ яһау, яңылышып ҡуйыу (*йәки* китеү).

ОПЛО́ШНОСТЬ *ж.* абайһыҙлыҡ, иғтибарһыҙлыҡ, яңылышлыҡ; **допусти́ть опло́шность** хаталаныу.

ОПЛЫВА́ТЬ I *несов. см.* **оплы́ть** I.

ОПЛЫВА́ТЬ II *несов. см.* **оплы́ть** II.

ОПЛЫ́ТЬ I *сов. кого-что и без доп.* тирәләй йөҙөп сығыу; **оплы́ть о́стров** утрауҙы тирәләй йөҙөп сығыу.

ОПЛЫ́ТЬ II *сов.* 1. (*отечь; ожиреть*) шешенеү; (май) үреү, һимереү; 2. (*растаять сверху — о свече*) ireп ағыу (*йәки* ағып тұныу) (*шәмгә ҡарата*); 3. (*обвалиться*) емерелеү, ишелеү, емерелеп (*йәки* ишелеп) төшөү; **бе́рег оплы́л** яр ишелеп төшкән.

ОПОВЕСТИ́ТЬ *сов. кого-что* хәбәр итеү, белдереү.

ОПОВЕЩА́ТЬ *несов. см.* **оповести́ть.**

ОПОВЕЩЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **оповести́ть;** 2. (*известие*) хәбәр, хәбәр итеү.

ОПОГА́НИВАТЬ *несов. см.* **опога́нить.**

ОПОГА́НИТЬ *сов. кого-что, разг.* бысратыу, шаҡшылау; **опога́нить ведро́** биҙрәне бысратыу.

ОПО́ЕК *м. спец.* быҙау күне.

ОПОЗДА́ВШИЙ *прич.* 1. һуңлаған, һуңға ҡалған (кеше); 2. *в знач. сущ.* **опозда́вший** *м.*, **опозда́вшая** *ж.* һуңлаусы.

ОПОЗДА́НИЕ *с.* һуңлау, һуңға ҡалыу, кисегеү.

ОПОЗДА́ТЬ *сов.* 1. (*прибыть позже, чем нужно*) һуңлау, һуңға ҡалыу, кисегеү; 2. (*своевременно не выполнить*) кисектереү, һуңлатыу.

ОПОЗНАВА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* таныу; **опознава́тельные зна́ки** таныу билдәләре.

ОПОЗНАВА́ТЬ *несов. см.* **опозна́ть.**

ОПОЗНА́НИЕ *с. см.* **опозна́ть.**

ОПОЗНА́ТЬ *сов. кого-что* таныу.

ОПОЗО́РИТЬ *сов. кого-что* хур (*йәки* мәсхәрә) итеү, оятҡа ҡалдырыу, йөҙөн ҡыҙартыу.

ОПОЗО́РИТЬСЯ *сов.* хур (*йәки* оятлы, мәсхәрә) булыу, оятҡа ҡалыу.

ОПОИ́ТЬ *сов. кого* 1. (*чрезмерно напоить*) артыҡ эсереп зарарлау; 2. (*напоить чем-л. хмельным*) (*иҫерткес эсемлек*) эсереү; 3. *уст.* (*отравить*) ағыулау, ағыу эсереү.

ОПО́Й *м. вет.* аттың аяғына һыу төшөү.

ОПО́ЙКОВЫЙ *прил.* быҙау күненән тегелгән; **опо́йковые сапоги́** быҙау күненән тегелгән итек.

ОПО́КА *ж.* 1. *тех.* ҡалып, ҡыҫа (*ҡойоу эшендә*); 2. *геол.* опока (*тау тоҡомо*).

ОПОЛА́СКИВАТЬ *несов. см.* **ополосну́ть.**

ОПОЛЗА́ТЬ I *несов. см.* **оползти́** I.

ОПОЛЗА́ТЬ II *несов. см.* **оползти́** II.

О́ПОЛЗЕНЬ *м.* ишелеп (*йәки* емерелеп) төшөү.

ОПОЛЗТИ́ I *сов.* 1. *что и без доп.* (*вокруг чего-л.*) уратып шыуышыу (*йәки* имгәкләү); 2. (*огибая что-л.*) шыуышып (*йәки* имгәкләп) ситләтеп үтеү (*йәки* үтеп китеү).

ОПОЛЗТИ́ II *сов.* сүгеү, ултырыу, ишелеп (*йәки* емерелеп) төшөү; **сте́ны до́ма оползли́** өй стенаһы сүккән.

ОПОЛОСНУ́ТЬ *сов. что* сайҡау, сайҡап алыу.

ОПОЛОУ́МЕТЬ *сов. прост.* аҡылға еңелләнеү, иҫәүәнләнеү; иҫәүәнләнеп ҡалыу; **ополоу́меть от стра́ха** ҡурҡыуҙан иҫәүәнләнеп ҡалыу.

ОПОЛЧА́ТЬ(СЯ) *несов. см.* **ополчи́ть(ся).**

ОПОЛЧЕ́НЕЦ *м.* ополченец.

ОПОЛЧЕ́НИЕ *с.* ополчение (1. *борон һуғыш ваҡытында киң халыҡ массаларын ҡоралландырып төҙөлгән ғәскәр*; 2. *киҫкен һуғыш шарттарында хәрби хеҙмәттән бушатылған, ләкин ҡорал тоторға һәләтле кешеләрҙән төҙөлгән ярҙамсы резерв ғәскәр*).

ОПОЛЧЕ́НСКИЙ *прил.* ополчение, ополченец; **ополче́нские ча́сти** ополчение частәре.

ОПОЛЧИ́ТЬ *сов. кого-что* 1. *уст.* (*вооружить*) ҡоралландырыу, ополчение йыйыу; 2. *перен. разг.* (*восстановить против кого-л.*) дошманлаштырыу, ҡаршы ҡотортоу.

ОПОЛЧИ́ТЬСЯ *сов. на кого-что, против кого-чего* 1. *уст.* (*вооружиться*) ҡоралланыу, ополчениегә ойошоп ҡаршы күтәрелеү; 2. (*пойти войной*) һуғышҡа күтәрелеү; **ополчи́ться на врага́** дошманға ҡаршы һуғышҡа күтәрелеү; 3. *перен.* ҡаршы көрәшеү, һөжүм итеү; **ополчи́ться про́тив меща́нства** мещанлыҡҡа ҡаршы көрәшеү.

ОПО́МНИТЬСЯ *сов.* 1. (*прийти в сознание*) айныу, һушҡа (*йәки* иҫкә) килеү; 2. (*одуматься*) аҡылға килеү, үҙеңде ҡулға алыу, уйлап ҡарау.

ОПО́Р *м.*: **скака́ть во весь опо́р** бөтә көс менән, йән-фарман (сабыу).

ОПО́РА *ж.* 1. (*то, на что опираются*) таяу, терәү, терәк; 2. *перен.* (*поддержка*) таяныс.

ОПОРА́ЖНИВАТЬ *несов. см.* **опоро́жнить.**

ОПОРА́ЖНИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **опоро́жниться;** 2. *страд. к* **опора́жнивать.**

ОПО́РКИ *мн.* (*ед.* **опо́рок** *м.*) иҫке итек, туҙған башмаҡ.

ОПО́РНЫЙ *прил.* таяу, терәк, терәү; **опо́рная ба́лка** терәк урҙа; ◇ **опо́рная ба́за** төп база.

ОПОРО́ЖНИТЬ *сов. что* бушатыу.

ОПОРО́ЖНИТЬСЯ *сов.* бушау; **бо́чка опоро́жнилась** мискә бушаны.

ОПОРОЖНЯ́ТЬ *несов. см.* **опоро́жнить.**

ОПОРОЖНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **опоро́жниться;** 2. *страд. к* **опорожня́ть.**

ОПОРО́С *м.* сусҡа балалауы.

ОПОРОСИ́ТЬСЯ *сов.* балалау (*сусҡаға ҡарата*).

ОПОРО́ЧИВАТЬ *несов. см.* **опоро́чить.**

ОПОРО́ЧИТЬ *сов. кого-что* исемен һатыу, яманатлы итеү, хурлыҡҡа төшөрөү.

ОПОСТЫЛЕТЬ *сов. разг.* ялҡытыу, ялҡтырыу, биҙҙереү.

ОПОХМЕЛИ́ТЬСЯ *сов. разг.* баш төҙәтеү.

ОПОХМЕЛЯ́ТЬСЯ *несов. см.* **опохмели́ться.**

ОПОШЛЕ́НИЕ *с. см.* **опо́шлить(ся).**

ОПО́ШЛИТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*сделать пошлым*) әшәкеләү, әшәкеләндереү, хурлау, яман күрһәтеү; 2. *что* (*сделать избитым, затасканным*) ҡәҙерһеҙләү, ҡәҙерен китәреү (*йәки* ебәреү); баһаһын (*йәки* ҡиммәтен, баҙарын) төшөрөү.

ОПО́ШЛИТЬСЯ *сов.* 1. (*стать пошлым*) әшәкеләнеү, боҙолоу; 2. (*стать избитым*) ҡәҙерһеҙләнеү, ҡәҙере китеү.

ОПОШЛЯ́ТЬ *несов. см.* **опо́шлить.**

ОПОШЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **опо́шлиться;** 2. *страд. к* **опошля́ть.**

ОПОЯ́САТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*подпоясать*) билбау бәйләү, билен быуыу, бил быуҙырыу; 2. *кого-что, уст.* (*надеть оружие на пояс*) тағыу, билгә ҡорал тағыу; 3. *что, перен.* (*окружить*) әйләндереп (*йәки* уратып) алыу; **река́ опоя́сала дере́вню** йылға ауылды уратып алған.

ОПОЯ́САТЬСЯ *сов.* 1. (*подпоясаться*) бил быуыу, билбау бәйләү; 2. *уст.* (*надеть оружие на пояс*) билгә ҡорал тағыу.

ОПОЯ́СЫВАТЬ *несов. см.* **опоя́сать.**

ОПОЯ́СЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **опоя́саться;** 2. *страд. к* **опоя́сывать.**

ОППОЗИЦИОНЕ́Р *м.* оппозиционер.

ОППОЗИЦИО́ННЫЙ *прил.* 1. (*противодействующий чему-л.*) оппозиция; **оппозицио́нная группиро́вка** оппозиция төркөмө; 2. (*несогласный с чем-л.*) килешмәү, килешмәй ҡарау; **оппозицио́нные настрое́ния** килешмәй ҡарау.

ОППОЗИ́ЦИЯ *ж.* 1. (*противодействие чему-л.*) оппозиция (*икенсе бер политикаға, ҡараштарға үҙ ҡараштарын, үҙ политикаһын ҡаршы ҡуйыу, ҡаршы булыу, ҡаршылыҡ күрһәтеү*); **быть в оппози́ции** *к кому-чему-л.* ҡаршы тороу, килешмәү; 2. оппозиция (*берәй йәмғиәт, ойошма һ. б. эсендә күпселектең ҡарашына, политикаһына үҙенең ҡарашын, политикаһын һ. б. ҡаршы ҡуйыусы төркөм*); **парла́ментская оппози́ция** парламент оппозицияһы.

ОППОНЕ́НТ *м.* оппонент (*берәй кешенең фекеренә ҡаршы сығып һөйләүсе кеше*); **официа́льный оппоне́нт** рәсми оппонент (*диссертация яҡлағанда, ғилми диспутта сығып һөйләү өсөн алдан билдәләп ҡуйылған кеше*).

ОППОНИ́РОВАТЬ *несов. кому* оппонент булыу.

ОППОРТУНИ́ЗМ *м.* оппортунизм (*эшселәр хәрәкәтендә, пролетар партиялар эсендә марксизм-ленинизмға дошман йүнәлеш. Ул революцион көрәштән баш тартып, буржуазия менән килешеүсәнлек политикаһын яҡлай*).

ОППОРТУНИ́СТ *м.* оппортунист (*оппортунизм яҡлы кеше*).

ОППОРТУНИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* оппортунистик.

ОППОРТУНИ́СТСКИЙ *прил.* оппортунист; **оппортуни́стская гру́ппа** оппортунистәр төркөмө.

ОПРА́ВА *ж.* тирәс; **опра́ва для очко́в** күҙлек тирәсе.

ОПРАВДА́НИЕ *с.* 1. *см.* **оправда́ть;** 2. *юр.* аҡлау ҡарары, ғәйепһеҙ тип табыу; 3. (*довод*) дәлил, һылтау, сәбәп; **найти́ оправда́ние** сәбәп табыу.

ОПРАВДА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* аҡлау, аҡлаусы; **оправда́тельный пригово́р** аҡлау хөкөмө.

ОПРАВДА́ТЬ 1. *кого-что, юр.* (*доказать невиновность*) аҡлау, ғәйепһеҙ тип табыу; 2. *что* (*быть достойным чего-л.*) аҡлау; **оправда́ть дове́рие** ышанысты аҡлау; 3. *что* (*окупить*) ҡаплау, ҡайтарыу; **оправда́ть расхо́ды** сығымдарҙы ҡаплау; 4. *что, бухг.* (*подтвердить документами*) раҫлау, дөрөҫләү, иҫбат итеү.

ОПРАВДА́ТЬСЯ *сов.* 1. (*доказать свою правоту*) аҡланыу, аҡланып сығыу; 2. (*оказаться правильным*) дөрөҫләнеү, дөрөҫ булып сығыу, раҫланыу; 3. (*окупиться*) ҡапланыу, ҡайтарылыу.

ОПРА́ВДЫВАТЬ *несов. см.* **оправда́ть.**

ОПРА́ВДЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **оправда́ться;** 2. *страд. к* **опра́вдывать.**

ОПРА́ВИТЬ I *сов. что* төҙәтеү, ипләү, ипкә һалыу, рәтләү; **опра́вить пла́тье** күлдәкте рәтләү.

ОПРА́ВИТЬ II *сов. что* тирәсләү, тирәс ҡуйыу; **опра́вить драгоце́нный ка́мень** аҫыл ташҡа тирәс ҡуйыу.

ОПРА́ВИТЬСЯ *сов.* 1. *без доп.* (*поправить свою одежду, причёску*) төҙәтенеү, ипләнеү, рәтләнеү; 2. *от чего и без доп.*, (*выздороветь*) һауығыу, арыуланыу, төҙәлеү, аяҡҡа баҫыу; 3. *от чего и без доп. перен.* (*овладеть собой*) баш-күҙ алыу, иҫ алыу (*йәки йыйыу*), иҫкә килеү; 4. *без доп., разг.* (*отправить естественную надобность*) бушаныу, тышҡа сығыу, тәбиғи хәжәтте үтәү.

ОПРАВЛЯ́ТЬ I *несов. см.* **опра́вить** I.

ОПРАВЛЯ́ТЬ II *несов. см.* **опра́вить** II.

ОПРАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **опра́виться;** 2. *страд. к* **оправля́ть** I.

ОПРА́ШИВАТЬ *несов. см.* **опроси́ть.**

ОПРЕДЕЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **определи́ть** 1—3, 5 *и* **определи́ться** 2, 3; 2. (*формулировка*) билдәләмә; **нау́чное определе́ние** ғилми билдәләмә; 3. *юр.* ҡарар, хөкөм; **определе́ние суда́** суд ҡарары; 4. *грам.* аныҡлаусы.

ОПРЕДЕЛЁННОСТЬ *ж.* асыҡлыҡ, аныҡлыҡ.

ОПРЕДЕЛЁННЫЙ 1. *прич.* билдәләнгән, ныҡ билдәләнеп ҡуйылған, билдәле; 2. *прил.* (*ясный, отчётливый*) асыҡ, аныҡ; **дать определённый отве́т** асыҡ яуап биреү; 3. *прил.* (*некоторый, известный*) билдәле, ҡайһы бер; **в определённых слу́чаях** ҡайһы бер осраҡтарҙа.

ОПРЕДЕЛИ́МЫЙ *прил.* аныҡларлыҡ, асыҡларлыҡ, билдәләрлек.

ОПРЕДЕЛИ́ТЕЛЬ *м.* 1. (*книга для справок*) айырғыс, белешмә; 2. *мат.* билдәләүсе.

ОПРЕДЕЛИ́ТЕЛЬН Й *прил. грам.* аныҡлаусы; **определи́тельное предложе́ние** аныҡлаусы һөйләм.

ОПРЕДЕЛИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*установить*) билдәләү, асыҡлау, аныҡлау, белеү; **определи́ть боле́знь** ауырыуҙы белеү; 2. *что* (*дать формулировку*) билдәләү, билдәләмә биреү; 3. *что* (*назначить*) билдәләү; **определи́ть час заня́тий** занятиеләр сәғәтен билдәләү; 4. *что* (*обусловить*) сәбәпсе (*йәки* сәбәп) булыу; **хоро́шая обрабо́тка по́чвы определи́ла бога́тый урожа́й** ерҙе яҡшы эшкәртеү мул уңыш алыуға сәбәп булды; 5. *кого, уст.* (*устроить*) урынға ҡуйыу, билдәләү, тәғәйенләү.

ОПРЕДЕЛИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*стать ясным*) билдәләнеү, билдәле булыу, аныҡланыу, асыҡланыу; 2. (*выяснить своё местонахождение*) белеү, ҡайҙа икәнлекте билдәләү; 3. *уст.* (*устроиться куда-л.*) урынлашыу, эшкә кереү.

ОПРЕДЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **определи́ть.**

ОПРЕДЕЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **определи́ться;** 2. *страд. к* **определя́ть.**

ОПРЕСНЕ́НИЕ *с. см.* **опресни́ть.**

ОПРЕСНИ́ТЕЛЬ *м.* сөсөткөс, сөсөләндергес (*һыуҙан тоҙҙо айырыу өсөн ҡулланыла торған аппарат*).

ОПРЕСНИ́ТЬ *сов. что* сөсөтөү, сөсөләндереү; **опресни́ть морску́ю во́ду** диңгеҙ һыуын сөсөләндереү.

ОПРЕСНЯ́ТЬ *несов. см.* **опресни́ть.**

ОПРИ́ЧНИК *м. ист.* опричник (*опричнинала тороусы*).

ОПРИ́ЧНИНА *ж. ист.* опричнина (**1.** *Иван Грозныйҙың баяр-кенәздәр оппозицияһын тар-мар итеү, үҙәкләштерелгән дәүләтте нығытыу өсөн үткәргән ғәҙәттән тыш саралар системаһы*; **2.** *шул замандағы махсус ғәскәр*).

ОПРО́БОВАНИЕ *с. см.* **опро́бовать.**

ОПРО́БОВАТЬ *сов. что* һынау, һынап ҡарау; **опро́бовать но́вую маши́ну** яңы машинаны һынап ҡарау.

ОПРОВЕРГА́ТЬ *несов. см.* **опрове́ргнуть.**

ОПРОВЕ́РГНУТЬ *сов. что* кире ҡағыу, юҡҡа сығарыу, ялғанлығын асыу; **опрове́ргнуть ло́жное сообще́ние** ялған хәбәрҙе юҡҡа сығарыу.

ОПРОВЕРЖЕ́НИЕ *с.* **1.** *см.* **опрове́ргнуть; 2.** (*заявление*) кире ҡағыу.

ОПРОКИДНО́Й *прил.* ауҙарма, ауҙарыла торған; **опрокидно́й ку́зов** ауҙарма кузов.

ОПРОКИ́ДЫВАТЬ *несов. см.* **опроки́нуть.**

ОПРОКИ́ДЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **опроки́нуться; 2.** *страд. к* **опроки́дывать.**

ОПРОКИ́НУТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*повалить; перевернуть*) ауҙарыу, ауҙарып ташлау, түңкәреү, ҡаплау, ҡолатыу, сәүмектереү; **опроки́нуть стул** ултырғысты ауҙарыу; **опроки́нуть седока́ в грязь** һыбайлыны бысраҡҡа ҡолатыу; **2.** *кого-что* (*сбить с позиций*) сигендереү, ҡыуып ебәреү; **опроки́нуть войска́ проти́вника** дошман ғәскәрен ҡыуып ебәреү; **3.** *что, перен.* (*ниспровергнуть*) емереү, юҡҡа сығарыу.

ОПРОКИ́НУТЬСЯ *сов.* **1.** (*повалиться; перевернуться*) ауыу, түңкәрелеү, ҡапланыу, сәүмегеү; **кастрю́ля опроки́нулась** кастрюль ҡапланды; **2.** (*упасть на спину*) салҡан төшөү (*йәки* ҡолау, йығылыу).

ОПРОМЕ́ТЧИВОСТЬ *ж.* дыуамаллыҡ, алабарманлыҡ, уйламай эшләү.

ОПРОМЕ́ТЧИВЫЙ *прил.* дыуамал, алабарман, уйламай эшләнгән.

О́ПРОМЕТЬЮ *нареч.* ашығыс, ашыҡ-бошоҡ, кинәт; **бежа́ть о́прометью** ашығып йүгереү.

ОПРО́С *м. см.* **опроси́ть; всенаро́дный опро́с** бөтә халыҡтан һорап сығыу.

ОПРОСИ́ТЬ *сов. кого-что* һорашыу, һорап (*йәки* һорашып) сығыу.

ОПРО́СНЫЙ *прил.* һорашыу, һорап (*йәки* һорашып) сығыу; **опро́сный лист** һорап сығыу ҡағыҙы.

ОПРОСТОВОЛО́СИТЬСЯ *сов. разг.* яңылышлыҡ эшләп ташлау, яңылышыу.

ОПРОТЕСТОВА́ТЬ *сов. что, юр., ком.* протест яһау (*йәки* белдереү, яҙыу); **опротестова́ть пригово́р суда́** суд ҡарарына риза булмайынса протест яҙыу.

ОПРОТЕСТО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **опротестова́ть.**

ОПРОТИ́ВЕТЬ *сов.* ек күренеү, биҙҙереү, туйҙырыу, туйҙырып бөтөрөү, күңел биҙеү.

ОПРЫ́СКАТЬ *сов. кого-что* һибеү, һибеп сығыу; бөркөү; һиптереү.

ОПРЫ́СКАТЬСЯ *сов.* (*үҙ өҫтөңә*) һибеү (*йәки* бөркөү), һөртөнөү; **опры́скаться духа́ми** хушбуй һөртөнөү.

ОПРЫСКИ́ВАТЕЛЬ *м.* һиптергес, бөркөүес.

ОПРЫ́СКИВАТЬ *несов. см.* **опры́скать.**

ОПРЫ́СКИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **опры́скаться; 2.** *страд. к* **опры́скивать.**

ОПРЯ́ТНОСТЬ *ж.* бөхтәлек, таҙалыҡ.

ОПРЯ́ТНЫЙ *прил.* бөхтә, таҙа.

ОПТА́НТ *м. юр.* оптант (*оптацияға хоҡуғы бар кеше*).

ОПТА́ЦИЯ *ж. юр.* оптация (*бер дәүләттән икенсе дәүләткә күскән ерҙә йәшәүсе халыҡтың граждандлыҡ һайлау хоҡуғы*).

О́ПТИК *м.* оптик, оптика белгесе.

О́ПТИКА *ж.* оптика (**1.** *физиканың яҡтылыҡты өйрәнә торған бүлеге*; **2.** *собир. оптик приборҙар һәм инструменттәр*).

ОПТИМА́ЛЬНЫЙ *прил. книжн.* оптималь, иң ҡулай(лы), иң яҡшы; **оптима́льные сро́ки се́ва** сәсеүҙең иң ҡулай ваҡыты.

ОПТИМИ́ЗМ *м.* оптимизм.

ОПТИМИ́СТ *м.* оптимист.

ОПТИМИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* оптимистик; **оптимисти́ческий взгляд на ве́щи** мәсьәләгә оптимистик ҡараш.

ОПТИМИ́СТКА *женск. р. к* **оптими́ст.**

ОПТИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что, юр.* оптациялау.

ОПТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* **1.** оптик; күҙ; **опти́ческий прибо́р** оптик прибор; **опти́ческий обма́н** күҙ алданыуы; **2.** оптика; **опти́ческий магази́н** оптика магазине.

ОПТОВИ́К *м.* эре сауҙагәр (*күмәртәләп һатыу итеүсе*).

ОПТО́ВЫЙ *прил.* күмәртәләп (*йәки* тулайым) һатыла торған; күмәртәләп һатыу (итә торған); **опто́вая торго́вля** күмәртәләп һатыу итеү.

О́ПТОМ *нареч.* **1.** (*в большом количестве*) күмәртә(ләп), тулайым, күпләп; **торго́вля о́птом** күмәртәләп һатыу; **2.** *перен. разг.* (*всё сразу*) бер юлы, тотош, берҙән.

ОПУБЛИКОВА́НИЕ *с. см.* **опубликова́ть.**

ОПУБЛИКОВА́ТЬ *сов. что* баҫтырыу, баҫтырып сығарыу.

ОПУБЛИКО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **опубликова́ть.**

ОПУСКА́ТЬ *несов. см.* **опусти́ть.**

ОПУСКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **опусти́ться; 2.** *страд. к* **опуска́ть.**

ОПУСКНО́Й *прил.* төшөрмәле, төшөрөлә торған, төшөрөлмәле, төшөрөп асылмалы; **опускны́е о́кна** төшөрөп асылмалы тәҙрәләр.

ОПУСТЕ́ЛЫЙ *прил.* буш, ташландыҡ; **опусте́лый дом** ташландыҡ өй.

ОПУСТЕ́ТЬ *сов.* бушау, буш ҡалыу.

ОПУСТИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* төшөрөү, түбән төшөрөү, төшөрөп ҡуйыу; **опусти́ть за́навес** пәрҙәне төшөрөү; **2.** *что* (*наклонить*) эйеү, түбән эйеү; **опусти́ть го́лову** башты эйеү; **3.** *что* һалыу, төшөрөп ебәреү, тығыу; **опусти́ть ру́ку в карма́н** ҡулды кеҫәгә тығыу; **опусти́ть письмо́ в я́щик** хатты йәшниккә һалыу; **4.** *кого-что* (*пропустить*)

төшөрөү, төшөрөп ҡалдырыу; **опусти́ть сло́во при чте́нии** уҡығанда һүҙҙе төшөрөп ҡалдырыу; 5. *что* (*ослабить, отпустить*) ысҡындырыу, бушатыу, бушата төшөү; **опусти́ть подпру́гу** айылды бушатыу.

ОПУСТИ́ТЬСЯ *сов.* 1. төшөү, эйелеү; **ли́стья опусти́лись и побле́кли** япраҡтар эйелде һәм һулығып китте; 2. (*сесть*) ултырыу; 3. (*наклониться*) эйелеү, түбән эйелеү; 4. *перен.* (*стать неопрятным*) һәпрәләнеү, өҫ-башты ҡарамау, кеше ҡарар ере ҡалмау, боҙолоу, түбәнлеккә төшөү; ◇ **ру́ки опусти́лись** *см.* **рука́.**

ОПУСТОША́ТЬ *несов. см.* **опустоши́ть.**

ОПУСТОШИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* һәләкәтле, бөлдөргөс, ҡороҡос, емергес, ҡыйратҡыс.

ОПУСТОШИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*разорить*) һәләк итеү, ҡоротоу, харап (*йәки* вайран) итеү; 2. *что, разг.* (*опорожнить*) бушатыу; 3. *кого-что, перен.* (*лишить нравственных сил*) түбәнлеккә төшөрөү, рухын һүндереү, өмөтөн юғалттырыу.

ОПУ́ТАТЬ *сов. кого-что* 1. сырмау, урап бәйләү, урап (*йәки* сырмап) алыу; 2. *перен.* алдау, баш әйләндереү, үҙенә ҡаратыу; **опу́тать ле́стью** маҡтап башты әйләндереү.

ОПУ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **опу́тать.**

ОПУХА́ТЬ *несов. см.* **опу́хнуть.**

ОПУ́ХНУТЬ *сов.* шеше(не)ү, елһенеү.

О́ПУХОЛЬ *ж.* шеш, өпәк, ҡоро шеш, оро; **злока́чественная о́пухоль** яман шеш.

ОПУША́ТЬ *несов. см.* **опуши́ть.**

ОПУША́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **опуши́ться;** 2. *страд. к* **опуша́ть.**

ОПУШИ́ТЬ *сов. что* 1. *чем* ҡырпыулау, ҡырпыу тотоу; 2. (*о снеге, инее и т. п.*) ҡаплау, бәҫләү.

ОПУШИ́ТЬСЯ *сов.* 1. йөнләнеү, йөн үҫеү (*йәки* сығыу); **птене́ц опуши́лся** ҡош балаһына йөн үҫкән; 2. (*покрыться снегом, инеем и т. п.*) ҡапланыу, бәҫләнеү.

ОПУ́ШКА I *ж.* (*меховая обшивка*) ҡырпыу.

ОПУ́ШКА II *ж.* (*край леса*) урман сите (*йәки* ауыҙы, буйы, ҡыры).

ОПУЩЕ́НИЕ *с. мед.* (түбән) төшөү; **опуще́ние желу́дка** ҡарын төшөү.

ОПЫЛЕ́НИЕ *с. бот.* һеркәләнеү, һеркәлә(ндере)ү, һеркәләнеш.

ОПЫ́ЛИВАТЕЛЬ *м.* һипкес, бөрккөс (*үҫемлектәргә дарыу һиптереү ҡоралы*).

ОПЫ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **опыли́ть** 2.

ОПЫЛИ́ТЕЛЬ *м.* 1. һеркәләүсе (*ел, һыу, бөжәктәр һәм ҡоштар*); 2. *см.* **опы́ливатель.**

ОПЫЛИ́ТЬ *сов. что* 1. *бот.* (*произвести опыление*) һеркәләндереү, һеркәләү; 2. *с.-х.* бөркөү, туҙанлау, саңлау (*үҫемлеккә саң кеүек ағыулы ҡатнашма һибеү*).

ОПЫЛИ́ТЬСЯ *сов.* һеркәләнеү, һеркәгә ултырыу.

ОПЫЛЯ́ТЬ *несов. см.* **опыли́ть** 1.

ОПЫЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **опыли́ться;** 2. *страд. к* **опыля́ть.**

О́ПЫТ *м. в разн. знач.* тәжрибә; һынау; **обме́н о́пытом** тәжрибә уртаҡлашыу; **провести́ о́пыт** тәжрибә яһау; ◇ **искушённый о́пытом** *см.* **искушённый.**

О́ПЫТНИК *м.* тәжрибәсе.

О́ПЫТНОСТЬ *ж.* тәжрибәлелек.

О́ПЫТНЫЙ *прил.* тәжрибә, һынау; тәжрибәле; **о́пытная ста́нция** тәжрибә станцияһы; **о́пытный педаго́г** тәжрибәле уҡытыусы.

ОПЬЯНЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **опьяне́ть;** 2. *перен.* (*восторг, экстаз*) ҙур шатлыҡ, ныҡ ҡыуаныс.

ОПЬЯНЕ́ТЬ *сов. прям. и перен.* иҫереү.

ОПЬЯНИ́ТЬ *сов. кого-что, прям. и перен.* иҫертеү.

ОПЬЯНЯ́ТЬ *несов. см.* **опьяни́ть.**

ОПЯ́ТЬ *нареч.* ҡабат, тағы, тағы ла, йәнә; ◇ **опя́ть-таки** тағы ла; яңынан.

ОРА́ВА *ж. прост.* көтөү, өйөр; **ора́ва ребя́т** бер көтөү бала.

ОРА́КУЛ *м.* оракул (1. *боронғо заманда имеш алла исеменән киләсәк тураһында төрлө хәбәр биреүсе жрец;* 2. *перен. книжн. әйткән һүҙе ҡаршылыҡһыҙ хаҡ, дөрөҫ тип табылған кеше*).

ОРАНГУТА́НГ *м.* орангутанг (*кешегә оҡшаш эре маймыл*).

ОРА́НЖЕВЫЙ *прил.* ҡыҙғылт һары, әфлисун төҫлө; **ора́нжевый цвет** ҡыҙғылт һары төҫ.

ОРАНЖЕРЕ́ЙНЫЙ *прил.* оранжерея; оранжереяла үҫтерелгән; **оранжере́йные цветы́** оранжереяла үҫтерелгән сәскәләр; ◇ **оранжере́йное расте́ние** *ирон.* наҙлы кеше.

ОРАНЖЕРЕ́Я *ж.* оранжерея (*үҫемлектәр үҫтереү өсөн быяла түбәле йылы урын*).

ОРА́ТОР *м.* оратор, телмәр һөйләүсе.

ОРАТО́РИЯ *ж. муз.* оратория (*хор, йырсы — солистәр һәм оркестр өсөн яҙылған ҙур музыкаль әҫәр*).

ОРА́ТОРСКИЙ *прил.* оратор, ораторлыҡ; **ора́торское иску́сство** ораторлыҡ оҫталығы.

ОРА́ТОРСТВОВАТЬ *несов.* *рон.* ораторлыҡ итеү.

ОРА́ТЬ *несов. разг.* 1. (*кричать*) аҡырыу, баҡырыу, ҡысҡырыу; 2. (*громко плакать*) аҡырып (*йәки* ҡысҡырып, үкереп) илау; 3. (*громко говорить*) ҡысҡырып һөйләшеү; 4. *на кого* (*бранить*) екереү, екеренеү; 5. *что и без доп.* (*громко петь*) ҡысҡырып йырлау.

ОРБИ́ТА *ж.* 1. *астр.* орбита (*күк есемдәренең йөрөү юлы*); 2. *перен. книжн.* сфера, даирә; 3. (*глазница*) күҙ соҡоро.

ОРГ= *ҡушма һүҙҙәрҙең «ойоштороу» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **оргбюро́** ойоштороу бюроһы; **оргвопро́с** ойоштороу мәсьәләһе.

О́РГАН *м.* 1. ағза; **о́рганы слу́ха** ишетеү ағзалары; 2. *перен.* (*орудие, средство*) ҡорал, сара; **сове́тская печа́ть — мо́щный о́рган коммунисти́ческого воспита́ния** совет матбуғаты — массаларҙы коммунистик рухта тәрбиәләүҙең ҡеүәтле ҡоралы; 3. (*учреждение, организация*) орган; **парти́йные и сове́тские о́рганы** партия һәм совет органдары; 4. (*печатное издание*) орган.

ОРГА́Н *м.* орган (*музыка ҡоралы*).

ОРГАНИЗА́ТОР *м.* ойоштороусы.

ОРГАНИЗА́ТОРСКИЙ *прил.* ойоштороусылыҡ; ойоштороу; **организа́торский тала́нт** ойоштороусылыҡ таланты.

ОРГАНИЗАЦИО́ННЫЙ *прил.* ойоштороу; **организацио́нные вопро́сы** ойоштороу мәсьәләләре.

ОРГАНИЗА́ЦИЯ *ж.* 1. *см.* **организова́ть(ся); организа́ция кружка́** түңәрәк ойоштороу; 2. (*организованность*) ойошҡанлыҡ; 3. ойошма; **парти́йная организа́ция** партия ойошмаһы.

ОРГАНИ́ЗМ *м.* организм; **кре́пкий органи́зм** ныҡ организм.

ОРГАНИЗО́ВАННЫЙ 1. *прич.* ойошҡан, ойошторолған, берҙәм, тәртипкә һалынған; 2. *прил.* йыйнаҡ, тәртипле; **организо́ванный челове́к** йыйнаҡ кеше; 3. *прил.* (*упорядоченный*) ойошҡан, тәртипкә һалынған; **организо́ванная борьба́** ойошҡан (*йәки* берҙәм) көрәш.

ОРГАНИЗОВА́ТЬ *сов. и несов.* 1. *что* ойоштороу; **организова́ть спорти́вное о́бщество** спорт йәмғиәте ойоштороу; **организова́ть соревнова́ние** ярыш ойоштороу; 2. *кого-что* (*объединить, сплотить*) туплау, берләштереү, ойоштороу; **организова́ть крестья́нство в колхо́зы** крәҫтиәндәрҙе колхозға берләштереү; 3. *что* (*упорядочить*) дөрөҫ ойоштороу, тәртипкә һалыу; **организова́ть своё вре́мя** ваҡытыңды дөрөҫ ойоштороу.

ОРГАНИЗОВА́ТЬСЯ 1. *сов. и несов.* (*возникнуть*) ойошторолоу; 2. *сов. и несов.* (*объединиться*) ойошоу, берләшеү; 3. *несов. страд. к* **организова́ть.**

ОРГАНИЗО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **организова́ть.**

ОРГАНИЗО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **организова́ться;** 2. *страд. к* **организо́вывать.**

ОРГАНИ́СТ *м.* органист (*органда уйнаусы*).

ОРГАНИ́ЧЕСКИЙ I *прил.* органик, йәнле, тере; **органи́ческая приро́да** йәнле тәбиғәт; ◇ **органи́ческая хи́мия** органик химия.

ОРГАНИ́ЧЕСКИЙ II *прил.* 1. *мед.* орган; 2. *перен.* (*внутренний*) эске, тәбиғи, төп, органик.

ОРГАНИ́ЧНЫЙ *прил.* органик, тәбиғи.

ОРГА́ННЫЙ *прил.* орган; **орга́нная му́зыка** орган музыкаһы.

ОРГБЮРО́ *с.* ойоштороу бюроһы.

ОРГВОПРО́С *м.* ойоштороу мәсьәләһе.

О́РГИЯ *ж.* оргия (1. *ист. боронғо гректәрҙә Дионис алла хөрмәтенә үткәрелгән байрам;* 2. *перен. ҡоторонҡо, типтереүле эске мәжлесе*).

ОРДА́ *ж.* 1. *ист.* орда; **Золота́я орда́** Алтын орда; 2. *перен.* (*беспорядочная толпа*) өйөр (*йәки* көтөү) халыҡ; 3. (*вражеское войско*) ҡоторонған дошман ғәскәре, банда, илбаҫар.

О́РДЕН *м.* орден; **о́рден Ле́нина** Ленин ордене; **о́рден «Побе́да»** «Еңеү» ордене; **о́рден Кра́сного Зна́мени** Ҡыҙыл Байраҡ ордене; **о́рден Кра́сной Звезды́** Ҡыҙыл Йондоҙ ордене; **о́рден «Знак Почёта»** «Почёт билдәһе» ордене; **о́рден Оте́чественной войны́** Ватан һуғышы ордене; **о́рден «Мать-геро́иня»** «Героиня әсә» ордене.

ОРДЕНОНО́СЕЦ *м.* орденле, орденле кеше.

ОРДЕНОНО́СНЫЙ *прил.* орденле; **ордено́сный заво́д** орденле завод.

О́РДЕНСКИЙ *прил.* орден; **о́рденская ле́нта** орден таҫмаһы.

О́РДЕР *м.* 1. (*мн.* **ордера́**) ордер; **о́рдер на кварти́ру** квартира алыу ордере; 2. (*мн.* **о́рдеры** *и* **ордера́**) *архит.* ордер (*архитектура композицияһының бер төрө*).

ОРДИНА́РЕЦ *м. воен.* ординарец (*штаб йәки командир янындағы йомош үтәүсе һалдат йәки офицер*).

ОРДИНА́РНЫЙ *прил.* 1. *книжн.* (*обыкновенный*) ғәҙәти; **ордина́рный слу́чай** ғәҙәти ваҡиға; 2. *уст.* (*штатный*) штаттағы, штатта торған; **ордина́рный профе́ссор** штаттағы профессор.

ОРДИНА́ТОР *м.* ординатор (*больница, клиникаларҙа һ. б. дауалаусы врач*).

ОРДИНАТУ́РА *ж.* ординатура (1. *практик медицина аспирантураһы төрө;* 2. *ординаторлыҡ хеҙмәте*).

ОРЁЛ *м. прям. и перен.* бөркөт; **орёл-крику́н** баҡраҡ бөркөт; **орёл-моги́льник** таҙғара; ◇ **двугла́вый орёл** *см.* **двугла́вый.**

ОРЕО́Л *м.* 1. (*светлый круг*) ореол, сәселеп торған нур; 2. *перен.* нур, дан, хөрмәт; **в орео́ле сла́вы** дан нурында; 3. *фото* уратып алған яҡтылыҡ һыҙаты.

ОРЕ́Х *м.* 1. сәтләүек; **лесны́е оре́хи** урман сәтләүеге; **кедро́вые оре́хи** эрбет сәтләүеге; 2. (*древесина орехового дерева*) сәтләүек ағасы; **стол из оре́ха** сәтләүек ағасынан яһалған өҫтәл; ◇ **ему́ доста́лось на оре́хи** уға эләкте, уның кәрәген бирҙеләр; **разде́лать под оре́х** *кого соотв.* тетмәкәйен тетеү, пыр туҙҙырыу.

ОРЕ́ХОВКА *ж.* (*птица*) кедр турғайы.

ОРЕ́ХОВЫЙ *прил.* 1. сәтләүек; сәтләүекле; **оре́ховое де́рево** сәтләүек ағасы; **оре́ховый торт** сәтләүекле торт; 2. сәтләүек ағасынан эшләнгән (*йәки* яһалған); **оре́ховая ме́бель** сәтләүек ағасынан яһалған мебель.

ОРЕ́ШНИК *м.* сәтләүеклек.

ОРИГИНА́Л *м.* 1. (*подлинник*) төп нөсхә, оригинал; **оригина́л статьи́** мәҡәләнең төп нөсхәһе; 2. *разг.* (*чудак*) ҡыҙыҡ (*йәки* ирмәк, ғәжәп, мәҙәк) кеше; **он большо́й оригина́л** ул бик ғәжәп кеше.

ОРИГИНА́ЛЬНИЧАТЬ *несов. разг.* башҡаларға оҡшамаҫҡа тырышыу, үҙенсә ҡыланырға тырышыу.

ОРИГИНА́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*подлинный*) төп, оригиналь; **оригина́льные экземпля́ры расте́ний** үҫемлектәрҙең төп экземплярҙәре; 2. (*самобытный*) үҙенсәлекле; 3. (*своеобразный*) үҙенә генә хас, үҙенсә, оригиналь.

ОРИЕНТАЛИ́ЗМ *м.* ориентализм (1. *Көнсығышты өйрәнеү, Көнсығыш менән, уның культураһы менән мауығыу;* 2. *Көнсығышҡа хас булыу*).

ОРИЕНТАЛИ́СТ *м.* ориенталист (*ориенталистика буйынса белгес*).

ОРИЕНТАЛИ́СТИКА *ж.* ориенталистика (*Көнсығыштың тарихен, экономикаһын, телен, сәнғәтен һ. б. өйрәнеү фәне*).

ОРИЕНТА́ЛЬНЫЙ *прил.* көнсығыш, көнсығышҡа хас.

ОРИЕНТА́ЦИЯ *ж.* 1. (*определение своего местонахождения*) юҫыҡлау, ориентировка алыу, үҙең торған урынды билдәләү; 2. *перен.* (*умение разобраться в чём-л.*) таныш булыу, хәбәрҙар булыу, белеү; 3. *перен.* (*направленность деятельности*) ориентация тотоу, иҫәп тотоу, юнәлеш алыу, күҙҙә тотоу.

ОРИЕНТИ́Р *м.* ориентир.

ОРИЕНТИ́РОВАТЬ *сов. и несов.* 1. *кого в чём* (*помочь разобраться*) таныштырыу, төшөндөрөү; 2. *кого-что, на кого-что, перен.* (*поставить цель*) юнәлеш биреү, юнәлдереү.

ОРИЕНТИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов.* юҫыҡ алыу, айышына төшөнөп алыу, юнәлеш ала (*йәки* аңлай) белеү, юл таба белеү; торған урынынды билдәләү; **ориенти́роваться в темноте́** ҡараңғыла юл таба алыу; 2. *сов. и несов. в чём, перен.* танышыу, өйрәнеү, төшөнөп алыу; **ориенти́роваться в но́вой обстано́вке** яңы шарттарға төшөнөп алыу; 3. *сов. и несов. на кого-что, перен.* күҙҙә тотоу, иҫәп тотоу; **ориенти́роваться на ма́ссового чита́теля** киң уҡыусы массаға иҫәп тотоу; 4. *несов. страд. к* **ориенти́ровать** 2.

ОРИЕНТИРО́ВКА *ж.* 1. *см.* **ориенти́ровать** *и* **ориенти́роваться** 1—3; **спо́собы ориентиро́вки в лесу́** урманда юлды еңел таба белеү саралары; 2. *перен.* ориентировка тота белеү, айышына төшөнә белеү.

ОРИЕНТИРО́ВОЧНЫЙ *прил.* 1. ориентир; **ориентиро́вочный пункт** ориентир пункты; 2. (*предварительный, приблизительный*) яҡынса, сама менән бирелгән.

ОРКЕ́СТР *м.* оркестр (1. *музыкаль әҫәрҙе башҡарыуҙа ҡатнашҡан инструменттәр һәм әҫәрҙе башҡарыусылар*; 2. *театрҙа сәхнә алдындағы музыканттар урыны*).

ОРКЕСТРА́НТ *м.* оркестрҙә уйнаусы.

ОРКЕСТРОВА́ТЬ *сов. и несов. что* оркестрләү, оркестргә һалыу; **оркестрова́ть пе́сню** йырҙы оркестргә һалыу.

ОРКЕСТРО́ВКА *ж. см.* **оркестрова́ть.**

ОРКЕСТРО́ВЫЙ *прил.* 1. оркестр; **оркестро́вая па́ртия** оркестр партияһы; 2. оркестр өсөн (яҙылған); **оркестро́вая му́зыка** оркестр өсөн яҙылған музыка.

орла́, орлу́ *и т. д. род., вин., дат. п. и т. д. ед. от* **орёл.**

ОРЛА́Н *м.* (*птица*) диңгеҙ бөркөтө.

ОРЛЁНОК *м.* бөркөт балаһы, бала бөркөт.

ОРЛИ́НЫЙ *прил.* 1. бөркөт; **орли́ное гнездо́** бөркөт ояһы; 2. *перен.* ҡыйыу, батыр, мәғрүр, үткер; **орли́ный взгляд** батыр ҡараш; ◇ **орли́ный нос** көмөрө танау.

ОРЛИ́ЦА *ж.* инә бөркөт.

ОРЛЯ́НКА *ж.* аҡса сөйөү уйыны.

ОРНА́МЕНТ *м.* орнамент (*төрлө формалағы биҙәк, һыр*).

ОРНАМЕНТА́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. *иск.* орнамент; **орнамента́льная рабо́та** орнамент эштәре; 2. *лит.* орнаментле, ҡабарынҡы, бормалы-һырмалы.

ОРНАМЕНТА́ЦИЯ *ж. иск.* 1. (*украшение орнаментом*) биҙәкләү, һырлау; **орнамента́ция сосу́дов** һауыттар биҙәкләү; 2. (*характер орнамента*) орнаментация, орнаменттәр системаһы.

ОРНАМЕНТИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* биҙәкләү, һырлау.

ОРНАМЕНТИРО́ВКА *ж. см.* **орнаменти́ровать.**

ОРНИТО́ЛОГ *м.* орнитолог, орнитология буйынса белгес.

ОРНИТОЛО́ГИЯ *ж.* орнитология (*зоологияның ҡоштарҙы өйрәнеү бүлеге*).

ОРОБЕ́ЛЫЙ *прил.* ҡаушаған, ҡаушап ҡалған.

ОРОБЕ́ТЬ *сов.* ҡаушап китеү (*йәки* ҡалыу).

ОРОГОВЕ́ТЬ *сов.* мөгөҙләнеү, мөгөҙ матдәгә әүерелеү.

ОРОГРАФИ́ЧЕСКИЙ *прил.* орография, орографик; **орографи́ческая ка́рта** орографик карта.

ОРОГРА́ФИЯ *ж.* орография (*физик географияла ер өҫтө төҙөлөшөн өйрәнеү бүлеге*).

ОРОСИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* һуғарыу; **ороси́тельный кана́л** һуғарыу каналы.

ОРОСИ́ТЬ *сов. что* 1. (*обрызгать*) еүешләү, сылатыу, дымландырыу; **дождь ороси́л зе́млю** ямғыр ерҙе еүешләне; 2. һуғарыу; **ороси́ть пусты́ню** сүлде һуғарыу.

ОРОСИ́ТЬСЯ *сов.* еүешләнеү, сыланыу, дымланыу; һуғарылыу.

ОРОША́ТЬ *несов. см.* **ороси́ть.**

ОРОША́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **ороси́ться;** 2. *страд. к* **ороша́ть.**

ОРОШЕ́НИЕ *с. см.* **ороси́ть.**

ОРТОДО́КС *м. книжн.* ортодокс (*ортодоксаль ҡараштағы кеше*).

ОРТОДОКСА́ЛЬНОСТЬ *ж. книжн.* ортодоксаллек.

ОРТОДОКСА́ЛЬНЫЙ *прил. книжн.* ортодоксаль (*берәй өйрәтмәне тайпылышһыҙ яҡлаусы; эҙмә-эҙлекле*).

ОРТОПЕ́Д *м.* ортопед, ортопедия белгесе.

ОРТОПЕ́ДИЯ *ж.* ортопедия (*медицинала арҡа һөйәге, ҡул-аяҡ кәкерәйеүен өйрәнеү, дауалау бүлеге*).

ору́, орёшь *и т. д. наст. вр. от* **ора́ть.**

ОРУ́ДИЕ *с.* 1. ҡорал, эш ҡоралы; **ору́дия произво́дства** етештереү ҡоралдары; 2. *перен.* (*средство, способ*) ҡорал, сара; **язы́к — ору́дие обще́ния люде́й** тел — кешеләрҙең аралашыу ҡоралы; 3. *воен.* туп, орудие.

ОРУДИ́ЙНЫЙ *прил.* орудие; **оруди́йный расчёт** орудие расчёты (*орудиене хеҙмәтләндереүселәр*).

ОРУ́ДОВАТЬ *несов. разг.* 1. *чем* эшләү, эш итеү, эш итә (*йәки* ҡуллана) белеү; **ору́довать пило́й** бысҡы менән эш итеү; 2. *без доп.* (*действовать*) башҡарыу, алып барыу, идара (*йәки* хужалыҡ) итеү, хужа булыу.

ОРУЖЕ́ЙНИК *м.* ҡорал яһаусы, оҫта.

ОРУЖЕ́ЙНЫЙ *прил.* ҡорал; **оруже́йный заво́д** ҡорал заводы.

ОРУЖЕНО́СЕЦ *м.* ҡорал йөрөтөүсе (*урта быуаттарҙа рыцарҙең ҡоралын йөрөтөүсе йәш һуғышсы*).

ОРУ́ЖИЕ *с. прям. и перен.* ҡорал; ◇ **броса́ть ору́жие** *см.* **броса́ть; бряца́ть ору́жием** *см.* **бряца́ть; подня́ть ору́жие** *см.* **подня́ть.**

ОРФОГРАФИ́ЧЕСКИЙ *прил.* орфография, орфографик; **орфографи́ческий слова́рь** орфография һүҙлеге; **орфографи́ческая оши́бка** орфографик хата.

ОРФОГРА́ФИЯ *ж.* орфография, дөрөҫ яҙыу ҡағиҙәләре.

ОРФОЭПИ́ЧЕСКИЙ *прил.* орфоэпия, орфоэпик; **орфоэпи́ческие но́рмы ру́сского языка́** рус теленең орфоэпик нормалары.

ОРФОЭ́ПИЯ *ж.* орфоэпия (*әҙәби дөрөҫ әйтеү ҡағиҙәләре, һүҙҙәрҙе дөрөҫ әйтеү ҡағиҙәләрен үтәү*).

ОРХИДЕ́Я *ж.* орхидея (*үҫемлек*).

ОСА́ *ж.* һағыҙаҡ.

ОСА́ДА *ж.* ҡамау, солғау, ҡамап (*йәки* солғап) алыу.

ОСАДИ́ТЬ I *сов. что* ҡамау, солғау, ҡамап (*йәки* солғап, уратып) алыу; **осади́ть го́род** ҡаланы ҡамап алыу.

ОСАДИ́ТЬ II *сов. что* (*заставить выделиться из раствора*) тондороу, төбөнә ултыртыу; **осади́ть муть** буръяғын тондороу.

ОСАДИ́ТЬ III *сов.* 1. *кого и без доп.* сапҡанда ҡапыл туҡтатыу; сиктереү; кинәт сигендереү; **осади́ть ло́шадь** атты сигендереү; 2. *кого, перен.* (*одёрнуть*) ҡырҡа туҡтатыу, тыйыу.

ОСА́ДКА *ж.* 1. (*опускание сооружения, грунта*) баҫылыу, ултырыу, батыу, сүгеү; 2. *мор.* (*глубина погружения судна в воду*) батыу кимәле (*судноның һыуға*).

ОСА́ДНЫЙ *прил.* ҡамау, солғау; **оса́дная артилле́рия** ҡамау артиллерияһы.

ОСА́ДОК *м.* 1. ултырма, һарҡынды, һарҡыт; **дать оса́док** ултырма биреү; 2. *обычно мн.* **оса́дки** *геол.* ултырма тоҡомдар; 3. *перен.* ауыр тәьҫир, насар эҙ; **от разгово́ра с ним у меня́ оста́лся неприя́тный оса́док** уның менән һөйләшкәндән һуң күңелемдә насар эҙ ҡалды; 4. *мн.* **оса́дки** яуын, яуын-төшөм; **атмосфе́рные оса́дки** атмосфера яуын-төшөмдәре.

ОСА́ДОЧНЫЙ *прил.* 1. ултырма, һарҡынды, һарҡыт; **оса́дочный слой** ултыртма ҡатлама; 2. *геол.* ултырған; **оса́дочные го́рные поро́ды** ултырған тау тоҡомдары; 3. һарҡытыу; **оса́дочный чан** һарҡытыу чаны.

ОСАЖДА́ТЬ I *несов. см.* **осади́ть** I.

ОСАЖДА́ТЬ II *несов. см.* **осади́ть** II.

ОСАЖДА́ТЬСЯ *несов.* 1. (*выделяться из жидкости*) ултырыу, һарҡыу, тоноу; 2. (*об атмосферных осадках*) яуыу, төшөү; 3. *страд. к* **осажда́ть** II.

ОСА́НИСТЫЙ *прил.* мөһабәт ҡиәфәтле, килбәтле, һынлы.

ОСА́НКА *ж.* ҡиәфәт, килеш-килбәт, килбәт, һын; **го́рдая оса́нка** ғорур ҡиәфәт.

ОСАТАНЕ́ЛЫЙ *прил. разг.* ҡоторонған, енләнгән, шашҡан.

ОСАТАНЕ́ТЬ *сов. разг.* ҡотороноу, үтә ярһыу, бик ныҡ асыуланыу, енләнеү.

ОСВА́ИВАТЬ *несов. см.* **осво́ить.**

ОСВА́ИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **осво́иться;** 2. *страд. к* **осва́ивать.**

ОСВЕДОМИ́ТЕЛЬ *м.* белдереүсе, хәбәр биреүсе (*йәки* итеүсе), белдереп тороусы.

ОСВЕДОМИ́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **осведоми́тель.**

ОСВЕДОМИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* белдереүсе, хәбәр биреүсе.

ОСВЕ́ДОМИТЬ *сов. кого-что* белдереү, хәбәр итеү, таныштырыу.

ОСВЕ́ДОМИТЬСЯ *сов.* белешеү, һорашыу, һорашып белеү.

ОСВЕДОМЛЕ́НИЕ *с. см.* **осве́домить(ся).**

ОСВЕДОМЛЁННОСТЬ *ж.* хәбәрҙарлыҡ, таныш булыу (*был эш менән*).

ОСВЕДОМЛЁННЫЙ *прил.* хәбәрҙар, таныш, белгән.

ОСВЕДОМЛЯ́ТЬ *несов. см.* **осве́домить.**

ОСВЕДОМЛЯ́ТЬСЯ *несов. см.* 1. **осве́домиться;** 2. *страд. к* **осведомля́ть.**

ОСВЕЖА́ТЬ *несов. см.* **освежи́ть.**

ОСВЕЖА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **освежи́ться;** 2. *страд. к* **освежа́ть.**

ОСВЕЖЕВА́ТЬ *сов. кого-что* (*хайуан һуйғанда*) тиреһен тунап эсен таҙартыу.

ОСВЕЖЕ́НИЕ *с. см.* **освежи́ть(ся).**

ОСВЕЖИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* еләҫ, һалҡынса, һыуыҡ, саф; сафландыра (*йәки* еңеләйтеп ебәрә, хәл кертә) торған; **освежи́тельный напи́ток** хәл кертә торған эсемлек.

ОСВЕЖИ́ТЬ *сов.* 1. *что* сафландырыу, еләҫләндереү, елләтеү; 2. *кого* (*восстановить силы*) көс (*йәки* хәл) кертеү, еңеләйтеп ебәреү; **купа́ние освежи́ло его́** һыу инеү уға хәл кертте; 3. *что* (*обновить*) яңыртыу; 4. *что* (*восстановить в памяти*) хәтергә (*йәки* иҫкә) төшөрөү.

ОСВЕЖИ́ТЬСЯ *сов.* 1. сафланыу, еләҫләнеү; 2. (*восстановить свои силы*) хәл алыу (*йәки* кереү), еңеләйеп китеү; 3. (*восстановиться в памяти*) хәтергә килеү, иҫкә төшөү.

ОСВЕТИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* яҡтыртҡыс; **освети́тельные прибо́ры** яҡтыртҡыс приборҙар.

ОСВЕТИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* яҡтыртыу; **у́треннее со́лнце освети́ло верши́ны гор** иртәнге ҡояш тау баштарын яҡтыртты; 2. *что, перен.* нурландырыу, йәнләндереү, дәртләндереү, нурландырып (*йәки* йәнләндереп, дәртләндереп, яҡтыртып) ебәреү; **ра́достная улы́бка освети́ла её лицо́** шатлыҡлы йылмайыу уның йөҙөн яҡтыртып ебәрҙе; 3. *что, перен.* (*изложить, истолковать*) аңлатып биреү, төшөндөрөү; һөйләп биреү, яҡтыртыу; **освети́ть положе́ние** хәлде аңлатып биреү.

ОСВЕТИ́ТЬСЯ *сов. прям. и перен.* яҡтырып китеү, йәнләнеү, нурланыу, йәнләнеп (*йәки* нурланып) китеү.

ОСВЕЩА́ТЬ *несов. см.* **освети́ть.**

ОСВЕЩА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **освети́ться;** 2. *страд. к* **освеща́ть.**

ОСВЕЩЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **освети́ть;** 2. (*свет*) яҡтылыҡ, яҡты ут; **иску́сственное освеще́ние** яһалма яҡтылыҡ; 3. *перен.* (*объяснение чего-л.*) аңлатма.

ОСВЕЩЁННОСТЬ *ж. физ.* яҡтыртылғанлыҡ, яҡтыртылыш.
ОСВИДЕ́ТЕЛЬСТВОВАНИЕ *с. см.* **освиде́тельствовать.**
ОСВИДЕ́ТЕЛЬСТВОВАТЬ *сов. кого-что* ҡарап тикшереү (*йәки* тикшереп сығыу); **освиде́тельствовать больно́го** ауырыуҙы ҡарап тикшереп сығыу.
ОСВИСТА́ТЬ *сов. кого-что* ризаһыҙлыҡ белдереп (*йәки* хурлап) һыҙғырыу.
ОСВИ́СТЫВАТЬ *несов. см.* **освиста́ть.**
ОСВОБОДИ́ТЕЛЬ *м.* азат итеүсе, ҡотҡарыусы, ирекка сығарыусы.
ОСВОБОДИ́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **освободи́тель.**
ОСВОБОДИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* азатлыҡ, ирек, ирекле; **освободи́тельное движе́ние** азатлыҡ хәрәкәте.
ОСВОБОДИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*предоставить свободу*) азат итеү, ирекка сығарыу, ҡотҡарыу; 2. *кого-что* (*высвободить*) ысҡындырыу; 3. *кого от чего* (*избавить*) бушатыу; **освободи́ть от дежу́рства** дежурлыҡтан бушатыу; 4. *кого* (*снять с должности*) сығарыу, алыу, бушатыу; 5. *что* (*сделать пустым*) бушатыу; **освободи́ть чемода́ны** сумаҙандарҙы бушатыу.
ОСВОБОДИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*стать свободным*) азат булыу, ирекка сығыу, ҡотолоу; 2. (*высвободиться*) ысҡыныу; 3. (*избавиться*) ҡотолоу; 4. (*стать незанятым*) бушау; **э́то ме́сто освободи́лось** был урын бушаны.
ОСВОБОЖДА́ТЬ *несов. см.* **освободи́ть.**
ОСВОБОЖДА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **освободи́ться;** 2. *страд. к* **освобожда́ть.**
ОСВОБОЖДЕ́НИЕ *с. см.* **освободи́ть(ся).**
ОСВОЕ́НИЕ *с. см.* **осво́ить; освое́ние целины́** сиҙәмде үҙләштереү; **освое́ние но́вой те́хники** яңы техниканы үҙләштереү.
ОСВО́ИТЬ *сов. что* эйә булыу, үҙләштереү; **осво́ить но́вое произво́дство** яңы производствоны үҙләштереү.
ОСВО́ИТЬСЯ *сов.* 1. эйәләшеү, үҙләшеү, күнегеү, күнегеп китеү; **ма́льчик бы́стро осво́ился в де́тском саду́** малай балалар баҡсаһына тиҙ эйәләште; 2. *с чем* (*постичь, усвоить что-л.*) үҙләштереү, үҙләштереп (*йәки* төшөнөп) алыу.
ОСВЯТИ́ТЬ *сов. что, церк.* изге (аш) итеү; изге һанау.
ОСВЯЩА́ТЬ *несов. см.* **освяти́ть.**
ОСЕВО́Й *прил.* күсәр; **осева́я ли́ния** күсәр һыҙығы.
ОСЕДА́НИЕ *с. см.* **осе́сть.**
ОСЕДА́ТЬ *несов. см.* **осе́сть.**
ОСЕДЛА́ТЬ *сов.* 1. *кого* (*прикрепить седло*) эйәрләү; 2. *кого-что, разг.* (*сесть верхом*) атланып ултырыу; 3. *кого, перен. разг.* (*подчинить себе*) муйынына атланып алыу, үҙенә буйһондороу.
ОСЕ́ДЛОСТЬ *ж.* ултыраҡ тормош.
ОСЁДЛЫВАТЬ *несов. см.* **оседла́ть.**
ОСЕ́ДЛЫЙ *прил.* ултыраҡ; **осе́длые племена́** ултыраҡ ҡәбиләләр.
ОСЁЛ *м. прям. и перен.* ишәк.
ОСЕЛО́К *м.* 1. (*точильный камень*) беләү, ҡайраҡ; 2. *спец.* ҡиммәтле металдарҙы һынау ташы.
ОСЕМЕНЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **осемени́ть; иску́сственное осемене́ние живо́тных** хайуандарҙы яһалма аталандырыу; 2. *биол.* аталаныу, аталандырыу.
ОСЕМЕНИ́ТЬ *сов. кого-что, биол., с.-х.* яһалма аталандырыу.
ОСЕМЕНЯ́ТЬ *сов. см.* **осемени́ть.**
ОСЕНИ́ТЬ *сов. кого* ҡапыл тыуыу (*йәки* башҡа килеү, иҫкә төшөү); **его́ осени́ла блестя́щая иде́я** уның башына ҡапыл бик шәп фекер килде.
ОСЕ́ННИЙ *прил.* көҙгө; **осе́нние цветы́** көҙгө сәскәләр.
О́СЕНЬ *ж.* көҙ.
О́СЕНЬЮ *нареч.* көҙ көнө, көҙөн, көҙлөктә.
ОСЕНЯ́ТЬ *несов. см.* **осени́ть.**
ОСЕРЧА́ТЬ *сов. прост.* асыуланыу, асыуланып китеү, асыу килеү.
ОСЕ́СТЬ *сов.* 1. сүгеү, ултырыу, баҫылыу; **дом осе́л** өй сүккән; 2. ҡаплау, ҡуныу; **пыль осе́ла** туҙан ҡунған; 3. (*выделиться в виде осадка*) ултырыу; 4. (*поселиться*) ултырыу, ултыраҡ тормошҡа күсеү.
ОСЕТИ́Н *м.* осетин.
ОСЕТИ́НКА *ж.* осетинка, осетин ҡатын-ҡыҙы.
ОСЕТИ́НСКИЙ *прил.* осетин, Осетин; **осети́нский язы́к** осетин теле.
ОСЕТИ́НЫ *мн.* осетиндәр.
ОСЁТР *м.* бикре.
ОСЕТРИ́НА *ж.* бикре ите.
ОСЕТРО́ВЫЙ *прил.* 1. бикре; **осетро́вая икра́** бикре ыуылдырығы; 2. *в знач. сущ.* **осетро́вые** *мн. зоол.* бикре һымаҡтар.
ОСЕ́ЧКА *ж.* 1. атылмай ҡалыу; 2. *перен. разг.* (*неудача*) уңышһыҙлыҡҡа осрау, эш барып сыҡмау.
ОСЕ́ЧЬСЯ *сов. разг.* (*запнуться*) тотлоғоп ҡалыу, ҡапыл туктау (*һөйләүҙән*).
ОСИ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **оси́лить.**
ОСИ́ЛИТЬ *сов. кого-что, прям. и перен. разг.* еңеү, еңеп сығыу, йырып сығыу.
ОСИ́НА *ж.* уҫаҡ.
ОСИ́ННИК *м.* уҫаҡлыҡ, уҫаҡ урманы.
ОСИ́НОВИК *м.* уҫаҡ бәшмәге.
ОСИ́НОВЫЙ *прил.* уҫаҡ; **оси́новый лист** уҫаҡ япрағы; ◇ **дрожа́ть как оси́новый лист** ныҡ ҡалтырау, дерелдәге сығыу.
ОСИ́НЫЙ *прил.* һағыҙаҡ; **оси́ный рой** һағыҙаҡ күсе; ◇ **оси́ное гнездо́** ҡоҙғондар ояһы (*бер-береһенә дошман йәки йәмғиәткә зарарлы кешеләр төркөмө һәм уларҙың торған урыны*); **оси́ная та́лия** нескә бил.
ОСИ́ПЛЫЙ *прил.* ҡарлыҡҡан, ғыжылдауыҡ.
ОСИ́ПНУТЬ *сов.* ҡарлығыу, ғыжылдау.
ОСИРОТЕ́ЛЫЙ *прил.* 1. етем ҡалған, етем; 2. *перен.* эйәһеҙ (ҡалған), буш, ташланған; **осироте́лый дом** эйәһеҙ ҡалған өй.
ОСИРОТЕ́ТЬ *сов.* 1. етем ҡалыу; 2. *перен.* (*почувствовать себя одиноким*) етемһерәү, яңғыҙ хис итеү; 3. (*опустеть*) буш ҡалыу, йәме китеү (*йәки* бөтөү).
ОСКА́Л *м.* ыржыҡ ауыҙ.
ОСКА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **оска́лить.**
ОСКА́ЛИВАТЬСЯ *несов. см.* **оска́литься.**
ОСКА́ЛИТЬ *сов. что* ыржайтыу.
ОСКА́ЛИТЬСЯ *сов.* ыржайыу.

ОСКАЛЬПИ́РОВАТЬ *сов. кого-что* баш тиреһен тунап алыу.

ОСКАНДА́ЛИТЬСЯ *сов. разг.* хур булыу, оятка (*йәки* көлкөгә) ҡалыу.

ОСКВЕРНЕ́НИЕ *с. см.* **оскверни́ть(ся).**

ОСКВЕРНИ́ТЕЛЬ *м.* бысратыусы, шаҡшылаусы, хурлаусы.

ОСКВЕРНИ́ТЬ *сов. кого-что* хур итеү, бысратыу, тап төшөрөү, ҡара яғыу.

ОСКВЕРНИ́ТЬСЯ *сов.* бысраныу, шаҡшыланыу.

ОСКВЕРНЯ́ТЬ *несов. см.* **оскверни́ть.**

ОСКВЕРНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **оскверни́ться;** 2. *страд. к* **оскверня́ть.**

ОСКЛА́БИТЬСЯ *сов. разг.* теш ыржайтып йылмайыу (*йәки* көлөү).

ОСКО́ЛОК *м.* 1. ярсыҡ, ватыҡ; **оско́лок снаря́да** снаряд ярсығы; 2. *перен.* ҡалдыҡ; **оско́лок ста́рого ми́ра** иҫке донъя ҡалдығы.

ОСКО́ЛОЧНЫЙ *прил.* ярсыҡ; ярсыҡлы; **оско́лочное ране́ние** ярсыҡ яраһы; **оско́лочная грана́та** ярсыҡлы граната.

ОСКО́МИНА *ж.*: **наби́ть оско́мину** 1) теш ҡамаштырыу; 2) (*очень надоесть*) теңкәгә тейеү.

ОСКОПИ́ТЬ *сов. кого-что* бесеү, һылыулау (*малды*).

ОСКОПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **оскопи́ть.**

ОСКОРБИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* намыҫҡа тейә торған, рәнйетеүле, мыҫҡыллы.

ОСКОРБИ́ТЬ *сов. кого-что* мыҫҡыл итеү, намыҫҡа тейеү, мыҫҡыллау, рәнйетеү; ◇ **оскорби́ть де́йствием** һуғыу, бәреү, яңаҡлау.

ОСКОРБИ́ТЬСЯ *сов.* хурланыу, ғәрләнеү, рәнйеү.

ОСКОРБЛЕ́НИЕ *с.* хурлау, мыҫҡыллау, рәнйетеү; **осы́пать оскорбле́ниями** бик ныҡ хурлап ташлау.

ОСКОРБЛЯ́ТЬ *несов. см.* **оскорби́ть.**

ОСКОРБЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **оскорби́ться;** 2. *страд. к* **оскорбля́ть.**

ОСКУДЕВА́ТЬ *несов. см.* **оскуде́ть.**

ОСКУДЕ́ТЬ *сов.* ярлыланыу, фәҡирләнеү.

осла́, ослу́ *и т. д. род., вин., дат. п. и т. д. ед. от* **осёл.**

ОСЛАБЕВА́ТЬ *несов. см.* **ослабе́ть.**

ОСЛАБЕ́ТЬ *сов.* 1. көсһөҙләнеү, хәлһеҙләнеү; **больно́й ослабе́л** ауырыу хәлһеҙләнгән; 2. (*притупиться*) насарайыу, насарланыу; **зре́ние ослабе́ло** күҙҙәр насарайҙы; 3. (*стать менее тугим*) бушайыу; **по́яс ослабе́л** билбау бушайҙы.

ОСЛА́БИТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*лишить прежней силы*) көсһөҙләндереү, хәлһеҙләндереү, быуынды бөтөрөү; 2. *что* (*уменьшить силу чего-л.*) кәметеү, йомшартыу; **осла́бить внима́ние** иғтибарҙы йомшартыу; 3. *что* (*сделать менее тугим*) бушайтыу, бушайта төшөү.

ОСЛАБЛЕ́НИЕ *с. см.* **осла́бить** *и* **ослабе́ть.**

ОСЛАБЛЯ́ТЬ *несов. см.* **осла́бить.**

ОСЛА́БНУТЬ *сов. разг. см.* **ослабе́ть.**

ОСЛА́ВИТЬ *сов. кого-что, разг.* исемен һатыу, хурлау, ғәйбәтен һөйләү (*йәки* һатыу), яманатын һатыу.

ОСЛАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **осла́вить.**

ОСЛЁНОК *м.* ишәк ҡолоно.

ОСЛЕПИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. күҙ сағылдырғыс (*йәки* сағылдырырлыҡ), үтә яҡты, яп-яҡты; **ослепи́тельное со́лнце** күҙ сағылдырғыс ҡояш; 2. *разг.* күҙ нурын (*йәки* яуын) алып торған, күҙ яуын алырлыҡ; **ска́терть ослепи́тельной белизны́** күҙ яуын алып торған аҡ ашъяулыҡ; 3. *перен.* иҫ киткес, таң ҡалдырғыс (*йәки* ҡалдырырлыҡ), һоҡландырғыс, ғәжәп; **ослепи́тельная красота́** һоҡландырғыс һылыулыҡ.

ОСЛЕПИ́ТЬ *сов.* 1. *кого* (*лишить зрения*) һуҡырайтыу, күҙҙән яҙҙырыу, күҙһеҙ ҡалдырыу; 2. *кого* (*лишить на время способности видеть*) күҙҙе сағылдырыу; 3. *кого-что, перен.* (*поразить*) таң (*йәки* хайран) ҡалдырыу, һоҡландырыу, күҙ яуын алыу; 4. *кого, перен.* аҡылды китәреү (*йәки* юйыу); яңылыштырыу, күҙҙе томалау; **гнев ослепи́л его́** асыу уның аҡылын юйҙы.

ОСЛЕПЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **ослепи́ть;** 2. *перен.* аҡыл томаланыу, шәйләмәү, белештермәү.

ОСЛЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **ослепи́ть.**

ОСЛЕ́ПНУТЬ *сов.* 1. (*лишиться зрения*) һуҡырайыу, күҙһеҙ ҡалыу, күҙҙән яҙыу; 2. (*временно потерять способность видеть*) күҙ сағылыу.

ОСЛИ́ЗЛЫЙ *прил.* лайлалы, шыялы.

ОСЛИ́ЗНУТЬ *сов.* лайлаланыу, шыяланыу.

ОСЛИ́НЫЙ *прил.* ишәк; **осли́ные у́ши** ишәк ҡолағы.

ОСЛИ́ЦА *ж.* инә ишәк.

ОСЛОЖНЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **осложни́ть(ся);** 2. (*препятствие*) тотҡарлыҡ, ҡамасау, ҡыйынлыҡ, ҡатмарлылыҡ; 3. өҙлөгөү; **осложне́ние по́сле гри́ппа** гриптан һуң өҙлөгөү.

ОСЛОЖНИ́ТЬ *сов. что* ҡатмарландырыу, ҡыйынлаштырыу, ауырлаштырыу.

ОСЛОЖНИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*стать труднее*) ауырлашыу, ҡатмарланыу, ҡыйынлашыу, ауырайыу; 2. *чем* (*о болезни*) өҙлөгөү, өҙлөгөп китеү.

ОСЛОЖНЯ́ТЬ *несов. см.* **осложни́ть.**

ОСЛОЖНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **осложни́ться;** 2. *страд. к* **осложня́ть.**

ОСЛУ́ШАТЬСЯ *сов. разг.* тыңламау, ҡушҡанды эшләмәү, буйһонмау, баш бирмәү.

ОСЛЫ́ШАТЬСЯ *сов.* яңылыш ишетеү.

ОСМА́ТРИВАТЬ *несов. см.* **осмотре́ть.**

ОСМА́ТРИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **осмотре́ться;** 2. *страд. к* **осма́тривать.**

ОСМЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **осмея́ть.**

ОСМЕЛЕ́ТЬ *сов.* батырланыу, батырайыу, ҡыйыуланыу, баҙнат итеү.

ОСМЕ́ЛИВАТЬСЯ *несов. см.* **осме́литься.**

ОСМЕ́ЛИТЬСЯ *сов.* баҙыу, баҙнат итеү, батырсылыҡ (*йәки* ҡыйыулыҡ) итеү.

ОСМЕЯ́НИЕ *с. см.* **осмея́ть.**

ОСМЕЯ́ТЬ *сов. кого-что* көлөү, көлкөгә ҡалдырыу.

ОСМОЛИ́ТЬ *сов. что* ыҫмалалау, ыҫмалалап сығыу, ыҫмала менән ҡаплау.

О́СМОС *м. физ.* осмос (*иреткес матдәнең икенсе бер бүленгән ерҙән иретмәгә үтеп инеүе, һаркыуы*).

ОСМО́ТР *м.* **осмотре́ть.**

ОСМОТРЕ́ТЬ *сов. кого-что* ҡарау, байҡау, ҡарап сығыу, күҙҙән уҙғарыу (*йәки* кисереү); **осмотре́ть вы́ставку** күргәҙмәне ҡарап сығыу; **осмотре́ть больно́го** ауырыуҙы ҡарау.

ОСМОТРЕ́ТЬСЯ *сов.* 1. ҡараныу, ян-яҡҡа (*йәки* тирә-яҡҡа) ҡараныу, ҡаранып алыу; 2. *перен.* (*привыкнуть*) таныштыу, тирә-яҡ менән танышыу; **осмотре́ться в но́вом го́роде** яңы ҡала менән танышыу.

ОСМОТРИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* һаҡлыҡ; **прояви́ть осмотри́тельность** һаҡлыҡ күрһәтеү.

ОСМОТРИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* һаҡ, алдын-артын уйлаусан; **осмотри́тельный челове́к** һаҡ кеше.

ОСМО́ТРЩИК *м.* тикшереүсе, ҡарап тикшереп тороусы.

ОСМЫ́СЛЕННОСТЬ *ж.* уйланғанлыҡ, мәғәнәлелек, аҡыл менән (*йәки* уйлап) эшләнгәнлек.

ОСМЫ́СЛЕННЫЙ 1. *прич.* аңлашылған; 2. *прил.* аңлы, уйланған, мәғәнәле, аҡыл менән эшләнгән; **осмы́сленный взгляд** мәғәнәле ҡараш.

ОСМЫ́СЛИВАТЬ *несов. см.* **осмы́слить.**

ОСМЫ́СЛИТЬ *сов. что* аңлау, төшөнөү, мәғәнәһен белеү.

ОСМЫСЛЯ́ТЬ *несов. см.* **осмы́слить.**

ОСНАСТИ́ТЬ *сов. что* 1. *мор.* йыһазландырыу, ҡоралландырыу, ҡорамалландырыу; **оснасти́ть су́дно** судно йыһазландырыу; 2. ҡоралландырыу; **оснасти́ть наро́дное хозя́йство передово́й те́хникой** халыҡ хужалығын алдынғы техника менән ҡоралландырыу.

ОСНА́СТКА *ж.* 1. *см.* **оснасти́ть;** 2. (*снасти*) йыһаз, ҡорамал.

ОСНАЩА́ТЬ *несов. см.* **оснасти́ть.**

ОСНАЩЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **оснасти́ть** 2; 2. (*оборудование*) ҡорамал, йыһаз.

ОСНАЩЁННОСТЬ *ж.* йыһазландырылған булыу, ҡорамалландырылған булыу.

ОСНО́ВА *ж.* 1. (*остов*) нигеҙ, төп; 2. *мн.* **осно́вы** нигеҙҙәр; **осно́вы маркси́зма-ленини́зма** марксизм-ленинизм нигеҙҙәре; 3. *текст.* буйлыҡ, буй еп, буй (*туҡыу эшендә*); 4. *грам.* нигеҙ; ◇ **класть в осно́ву** нигеҙ итеп алыу; **лечь в осно́ву** *чего* нигеҙ булып тороу; **на осно́ве** *чего* ...таянып.

ОСНОВА́НИЕ *с.* 1. *см.* **основа́ть;** 2. (*фундамент*) нигеҙ; **дом на ка́менном основа́нии** таш нигеҙле өй; 3. (*причина, повод*) ерлек, сәбәп, нигеҙ; **без вся́кого основа́ния** һис бер нигеҙһеҙ; **на како́м основа́нии вы э́то сде́лали?** ни сәбәпле һеҙ быны эшләнегеҙ?; 4. *мат.* нигеҙ; **основа́ние треуго́льника** өсмөйөш нигеҙе; 5. *хим.* нигеҙ; ◇ **до основа́ния** бөткәнсе, нигеҙенә тиклем.

ОСНОВА́ТЕЛЬ *м.* нигеҙләүсе, нигеҙ һалыусы, һалыусы.

ОСНОВА́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **основа́тель.**

ОСНОВА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* нигеҙлелек, төплөлөк, нигеҙле булыу.

ОСНОВА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*веский*) нигеҙле, төплө; **основа́тельный до́вод** нигеҙле дәлил; 2. (*дельный, серьёзный*) эшлекле, төплө; **основа́тельный челове́к** төплө кеше; 3. (*крепкий, прочный*) ныҡ; **основа́тельная постро́йка** ныҡ төҙөлөш; 4. *разг.* (*большой по размеру, весу*) ауыр, ҙур; **основа́тельный груз** ҙур йөк.

ОСНОВА́ТЬ *сов. что* 1. (*создать*) нигеҙ һалыу (*йәки* ҡороу, төҙөү); асыу; 2. *на чём* нигеҙләү; **основа́ть свои́ вы́воды на фа́ктах** үҙ йомғаҡтарынды фактарға нигеҙләү.

ОСНОВА́ТЬСЯ *сов.* 1. (*возникнуть*) нигеҙ һалыныу (*йәки* ҡоролоу, төҙөлөү); 2. (*поселиться*) нигеҙләнеү, төпләнеү, урынлашыу; **основа́ться на но́вом ме́сте** яңы ергә урынлашыу.

ОСНОВНО́Й *прил.* 1. төп, асыл, иң мөһим; 2. *в знач. сущ.* **основно́е** *с.* төп мәсьәлә, иң мөһим нәмә; **нельзя́ упуска́ть из ви́ду основно́го** төп мәсьәләне иҫтән сығарырға ярамай; ◇ **в основно́м** нигеҙҙә, дөйөм алғанда; **основно́й капита́л** *эк.* төп капитал.

ОСНО́ВНЫЙ I *прил. текст.* буйлыҡ; **осно́вные ни́ти** буйлыҡ ептәре.

ОСНО́ВНЫЙ II *прил. хим.* нигеҙ; **осно́вные о́кислы** нигеҙ окиселдәр.

ОСНОВОПОЛАГА́ЮЩИЙ *прил. книжн.* нигеҙ булып тороусы, төп; **основополага́ющие труды́ кла́ссиков маркси́зма-ленини́зма** марксизм-ленинизм классиктәренең нигеҙ булып тороусы әҫәрҙәре.

ОСНОВОПОЛО́ЖНИК *м.* нигеҙ һалыусы.

ОСНО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **основа́ть.**

ОСНО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **основа́ться;** 2. *на чём* (*опираться*) таяныу, нигеҙләнеү; **осно́вываться на фа́ктах** фактарға нигеҙләнеү; 3. *страд. к* **осно́вывать.**

ОСО́БА *ж.* кеше, бер кеше; ◇ **свое́й (со́бственной) осо́бой** үҙе.

ОСО́БЕННО *нареч.* бигерәк тә, айырыуса, айырата; бик (үк); ◇ **не осо́бенно** бик үк... түгел; шулай уҡ... түгел, бик күптән түгел.

ОСО́БЕННОСТЬ *ж.* үҙенсәлек.

ОСО́БЕННЫЙ *прил.* 1. үҙенә бер төрлө, үҙенә башҡа; айырым; **он отлича́ется осо́бенной музыка́льностью** ул үҙенә башҡа музыкаллек менән айырылып тора; 2. (*специальный*) махсус.

ОСОБНЯ́К *м.* айырым йорт.

ОСОБНЯКО́М *нареч.* айырым, яңғыҙ; **жить особняко́м** яңғыҙ йәшәү.

ОСО́БЫЙ *прил.* 1. (*особенный, необычный*) айырым, үҙенә башҡа, үҙенә бер төрлө; 2. (*отдельный*) айырым, махсус.

О́СОБЬ *ж. биол.* зат, шәхес, индивидуум, айырым нәмә.

ОСОВЕ́ЛЫЙ *прил. разг.* тонған, мәлйерәгән, һәлперәгән; **осове́лый вид** мәлйерәгән ҡиәфәт.

ОСОВЕ́ТЬ *сов. разг.* мәлйерәү, мәлйерәп төшөү; һәлперәү.

ОСОЗНАВА́ТЬ *несов. см.* **осозна́ть.**

ОСОЗНА́ТЬ *сов. что* аңлау, аңлап үҙләштереү, төшөнөү; **осозна́ть своё положе́ние** үҙ хәлеңде аңлау.

ОСО́КА *ж.* ҡурән.

ОСОКО́РНИК *м.* күк тирәклек.

ОСОКО́РЬ *м.* күк тирәк.

ОСО́Т *м.* билсән, ҡалсан.

О́СПА *ж.* сәсәк; **чёрная о́спа** ҡара сәсәк; ◇ **ве́тряная о́спа** *см.* **ве́тряный.**

ОСПА́РИВАТЬ *несов.* 1. *см.* **оспо́рить;** 2. *что* (*добиваться чего-л.*) дау лау, алырға

тырышыу; дәғүәләү; **оспа́ривать пе́рвую пре́мию** беренсе премияны даулау.

О́СПЕННЫЙ *прил.* сәсәк; **о́спенный больно́й** сәсәк менән ауырыусы.

О́СПИНА *ж.* шаҙра, сәсәк шаҙраһы.

ОСПОПРИВИВА́НИЕ *с.* сәсәк һалыу (*йәки* һалдырыу), сәсәк сәнсеү.

ОСПОПРИВИВА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* сәсәк һалыу (*йәки* сәнсеү); **оспопрививательный пункт** сәсәк һалыу пункты.

ОСПО́РИТЬ *сов. что* дөрөҫ түгеллеген иҫбат итеү, ҡаршы килеү, килешмәү, ризалашмау.

ОСРАМИ́ТЬ *сов. кого-что* оятҡа ҡалдырыу, оятлы (*йәки* хур) итеү.

ОСРАМИ́ТЬСЯ *сов.* оятҡа ҡалыу, оятлы (*йәки* хур) булыу.

ОСТ *м.* 1. *мор.* (*восточное направление*) көнсығыш; 2. *мор.*, *метеор.* (*восточный ветер*) көнсығыш еле.

ОСТАВА́ТЬСЯ *несов. см.* **оста́ться.**

ОСТА́ВИТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*не взять с собой*) ҡалдырыу; 2. *кого-что* (*заставить остаться*) ҡалдырыу, алып ҡалыу; **оста́вить госте́й ночева́ть** ҡунаҡтарҙы ҡунырға алып ҡалыу; 3. *кого-что* (*покинуть*) ташлау, ҡалдырыу, ташлап (*йәки* ҡалдырып) китеү; **оста́вить друзе́й** дуҫтарҙы ташлау; 4. *что и с неопр.* (*бросить заниматься чем-л.*) туҡтатыу, өҙөү, бөтөрөү; сик ҡуйыу; **оста́вить разгово́р** һөйләшеүҙе туҡтатыу; 5. *кого, перен.* бөтөү, юҡ булыу, китеү; **созна́ние оста́вило меня́** һушым китте; ✧ **оста́вить без внима́ния** *см.* **внима́ние; оста́вить в дурака́х** *см.* **дура́к; оста́вить в поко́е** теймәү, борсомау, тынғы биреү; **оста́вить за собо́й** *кого-что* 1) (*удалиться, уйдя вперёд*) йыраҡлашыу, артта ҡалдырыу; 2) (*опередить в каком-л. отношении*) уҙып китеү, артта ҡалдырыу; **ка́мня на ка́мне не оста́вить** *см.* **ка́мень; оста́вить с но́сом** *см.* **нос.**

ОСТАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **оста́вить;** ✧ **оставля́ет жела́ть лу́чшего** *см.* **жела́ть.**

ОСТАЛЬНО́Й *прил.* 1. ҡалған(ы), бүтән(е), башҡа(һы); 2. *в знач. сущ.* **остальны́е** *мн.* башҡалар, ҡалғандар, бүтәндәр; **ну́жно спроси́ть у остальны́х** ҡалғандарҙан һорарға кәрәк; 3. *в знач. сущ.* **остально́е** *с.* ҡалған, башҡа, бүтән.

ОСТАНА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **останови́ть.**

ОСТАНА́ВЛИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **останови́ться;** 2. *страд. к* **остана́вливать.**

ОСТА́НКИ *только мн.* мәйет, үлек, кәүҙә.

ОСТАНОВИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*прекратить ход*) туҡтатыу, туҡтатып ҡуйыу, туҡтата һалыу; **останови́ть часы́** сәғәтте туҡтатыу; 2. *кого-что* (*сдержать, запретить*) тыйыу; **останови́ть шалуна́** шаянды тыйыу; 3. *что* (*сосредоточить*) төшөрөү, ташлау, йүнәлдереү; **останови́ть внима́ние** *на ком-чём* иғтибарҙы йүнәлдереү; **останови́ть взор** *на ком-чём* күҙ төбәү.

ОСТАНОВИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*перестать двигаться*) туҡтау, туҡта(лы)п ҡалыу; 2. (*временно расположиться*) туҡтау, төшөү; **останови́ться в гости́нице** гостиницаға төшөү; 3. *на ком-чём* (*сосредоточиться — о мыслях, внимании и т. п.*) туҡталыу, туҡталып үтеү (*йәки* тороу).

ОСТАНО́ВКА *ж.* 1. *см.* **останови́ть(ся)** 1; 2. (*место*) туҡтау урыны, туҡталыш, остановка; **трамва́йная остано́вка** трамвай остановкаһы (*йәки* туҡталышы); 3. (*пауза*) туҡталыш, пауза (*һүҙҙә, хәрәкәттә һ. б.*); ✧ **остано́вка** *за кем-чем* эш нәмәлә тора (*нәмәгә була туҡталып тора*).

ОСТА́ТОК *м.* 1. ҡалдыҡ, ҡалған өлөш; **оста́ток пути́** юлдың ҡалған өлөшө; **оста́ток пирога́** пирог ҡалдығы; **оста́ток вре́мени** ҡалған ваҡыт; 2. *обычно мн.* **оста́тки** (*отходы*) ҡалдыҡ; **нефтяны́е оста́тки** нефть ҡалдыҡтары; 3. *мат.* ҡалдыҡ; ✧ **без оста́тка** бөтөнләй, тулыһынса.

ОСТА́ТОЧНЫЙ *прил.* ҡалдыҡ; **оста́точные су́ммы** ҡалдыҡ суммалар; **оста́точные о́рганы** ҡалдыҡ органдар.

ОСТА́ТЬСЯ *сов. в разн. знач.* ҡалыу; **оста́ться для рабо́ты в дере́вне** ауылда эшләргә ҡалыу; **э́то навсегда́ оста́нется в моё́й па́мяти** был минең хәтеремдә мәңге ҡалыр; **оста́ться при пре́жнем мне́нии** элекке фекерҙә ҡалыу; **оста́ться без де́ла** эшһеҙ ҡалыу; **оста́ться в живы́х** үлмәй ҡалыу; ✧ **оста́ться на боба́х** *см.* **боб; оста́ться на бума́ге** *см.* **бума́га** I; **оста́ться ни с че́м** бер нәмәһеҙ ҡалыу.

ОСТЕКЛЕНЕ́ТЬ *сов.* тоноу, йәнһеҙләнеү (*күҙ тураһында*).

ОСТЕКЛИ́ТЬ *сов. что* быялалау, быяла ҡуйыу.

ОСТЕКЛЯ́ТЬ *несов. см.* **остекли́ть.**

ОСТЕОЛО́ГИЯ *ж.* остеология (*анатомияла кешенең һөйәк төҙөлөшөн өйрәнеү бүлеге*).

ОСТЕПЕНИ́ТЬ *сов. кого* аҡылға ултыртыу, баҫынҡыландырыу.

ОСТЕПЕНИ́ТЬСЯ *сов.* аҡылға ултырыу, баҫынҡыланыу.

ОСТЕПЕНЯ́ТЬ(СЯ) *несов. см.* **остепени́ть(ся).**

ОСТЕРВЕНЕ́ЛЫЙ *прил.* ҡоторонған, шашынған, асыуы ҡабарған, ярһыған.

ОСТЕРВЕНЕ́ТЬ *сов.* ҡотороноу, шашыныу, ярһыу.

ОСТЕРВЕНИ́ТЬСЯ *сов. см.* **остервене́ть.**

ОСТЕРЕГА́ТЬСЯ *несов.* һаҡланыу, һаҡ булыу; **остерега́ться просту́ды** һалҡын тейеүҙән һаҡланыу.

ОСТЕРЕ́ЧЬСЯ *сов. см.* **остерега́ться.**

ОСТИ́СТЫЙ *прил.* ҡылсыҡлы; **ости́стый ко́лос** ҡылсыҡлы башаҡ.

О́СТОВ *м.* 1. *тех.* каркас; **о́стов корабля́** карап каркасы; 2. *анат.* һөлдә; **о́стов живо́тного** хайуан һөлдәһе; 3. *перен.* төп фекер, нигеҙ; **о́стов рома́на** романдың нигеҙе.

ОСТО́ЙЧИВЫЙ *прил. мор.* (*о судне*) аумай (*йәки* ҡапланмай) торған.

ОСТОЛБЕНЕ́ТЬ *сов.* (*застыть в изумлении*) ҡатып ҡалыу.

ОСТОЛО́П *м.* алйот, ахмаҡ, аңра, миңрәү, юләр.

ОСТОРО́ЖНОСТЬ *ж.* абайлылыҡ, һаҡлыҡ, һаҡ булыу.

ОСТОРО́ЖНЫЙ *прил.* абай, һаҡ.

ОСТОЧЕРТЕ́ТЬ *сов. разг.* артыҡ биҙҙереү, маҙаға (*йәки* йәнгә) тейеү, ялҡытып (*йәки* туйҙырып) бөтөрөү.

ОСТРА́СТКА *ж. разг.* ҡурҡытыу.
ОСТРЕ́Ц *м. бот.* ҡыяҡ үлән.
ОСТРИГА́ТЬ *несов. см.* **остри́чь.**
ОСТРИГА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **остри́чься;** 2. *страд. к* **остригать.**
ОСТРИЁ *с.* 1. (*кончик*) ос; **остриё иго́лки** энә осо; 2. (*лезвие*) йөҙ; 3. *перен.* иң үткер ос; **остриё кри́тики** тәнҡиттең үткер осо.
ОСТРИ́ТЬ I *несов. что* (*заострять*) ослау, үткерләү; сарлау, ҡайрау.
ОСТРИ́ТЬ II *несов.* (*говорить остроты*) тапҡыр (*йәки* үткер) һүҙҙәр әйтеү.
ОСТРИ́ЧЬ *сов. кого-что* ҡырҡыу, киҫеү, алыу; **остри́чь но́гти** тырнаҡ киҫеү; **остри́чь овцу́** һарыҡ йөнө алыу.
ОСТРИ́ЧЬСЯ *сов.* сәс алдырыу.
ОСТРО= *кушма һүҙҙәрҙең «осло, оҙонса, үткер, оҙон, бик, ғәҙәттән тыш, үтә» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **остроголо́вый** осло башлы; **остроинфекцио́нный** үтә (*йәки* бик, ғәҙәттән тыш) йоғошло.
О́СТРОВ *м.* утрау.
ОСТРОВЕ́РХИЙ *прил.* осло башлы.
ОСТРОВИТЯ́НИН *м.* утрау кешеһе.
ОСТРОВИТЯ́НКА *женск. р. к* **островитя́нин.**
ОСТРОВНО́Й *прил.* утрау; утрауҙағы, утрауға урынлашҡан; **островно́й жи́тель** утрау кешеһе; **островно́е госуда́рство** утрауға урынлашҡан дәүләт.
ОСТРО́Г *м. уст.* баструк (*төрмә*).
ОСТРОГА́ *ж.* һалдау (*балыҡ сәнсеү ҡоралы*).
ОСТРОГА́ТЬ *сов. см.* **обстрога́ть.**
ОСТРОГЛА́ЗЫЙ *прил. разг.* 1. (*зоркий*) үткер күҙле; 2. (*с бойкими глазами*) йылтыи күҙле.
ОСТРОГУ́БЦЫ *только мн.* ҡарғаморон.
ОСТРОЗАРА́ЗНЫЙ *прил.* үтә йоғошло.
ОСТРОЗУ́БЫЙ *прил.* үткер тешле.
ОСТРОКОНЕ́ЧНЫЙ *прил.* үткер осло, осло башлы (*йәки* түбәле); **остроконе́чная ша́пка** осло түбәле бүрек.
ОСТРОЛИ́СТ *м. бот.* осло япраҡ (*ағас йәки ҡыуаҡлыҡ*).
ОСТРОЛИ́ЦЫЙ *прил.* оҙонса битле.
ОСТРОНО́СЫЙ *прил.* осло танаулы (*о людях*); осло моронло (*о животных*); осло суҡышлы (*о птицах*); осло башлы (*о предметах*).
ОСТРОСЛО́В *м.* сәсән, үткер телле, тапҡыр һүҙле (кеше).
ОСТРОСЛО́ВИТЬ *несов. см.* **остри́ть** II.
ОСТРО́ТА *ж.* тапҡыр (*йәки* үткер) һүҙ.
ОСТРОТА́ *ж.* үткерлек; ҡырҡыулыҡ, әселек; киҫкенлек, көсөргәнешлелек; **острота́ зре́ния** күреү үткерлеге; **острота́ за́паха** еҫтең ҡырҡыулығы.
ОСТРОУГО́ЛЬНИК *м. мат.* ҡыҫынҡы мөйөш.
ОСТРОУГО́ЛЬНЫЙ *прил.* ҡыҫынҡы мөйөшлө; **остроуго́льный треуго́льник** ҡыҫынҡы мөйөшлө өсмөйөш.
ОСТРОУ́МИЕ *с.* тапҡырлыҡ, үткер аҡыллылыҡ (*йәки* фекерлелек).
ОСТРОУ́МНИЧАТЬ *несов. разг.* үткер фекерле булып күренергә тырышыу, тапҡырлыҡ күрһәтергә маташыу.
ОСТРОУ́МНЫЙ *прил.* тапҡыр, йор, тапҡыр һүҙле, үткер аҡыллы, үткер телле; **остроу́мный челове́к** үткер аҡыллы кеше.
ОСТРОУ́ХИЙ *прил.* осло ҡолаҡлы.
О́СТРЫЙ *прил.* 1. үткер, осло; **о́стрый нож** үткер бысаҡ; 2. (*суживающийся*) осло, ослайған; **о́стрый нос ло́дки** кәмәнең осло мороно; 3. (*хорошо развитой; проницательный*) үткер, сос;зирәк, тапҡыр; **о́стрый ум** үткер аҡыл; **о́строе зре́ние** сос күҙ; 4. (*язвительный*) зәһәрле, сәнскеле, төртмә, әсе, үткер; **о́строе сло́во** төртмә һүҙ; **о́стрый язы́к** үткер тел; 5. (*о вкусе, запахе*) ҡырҡыу, өткөс, әсе; 6. (*сильный*) көслө; **о́строе жела́ние** көслө теләк; 7. (*напряжённый*) киҫкен, көсөргәнешле; **о́строе положе́ние** көсөргәнешле хәл; ✧ **о́стрый у́гол** *мат.* осло мөйөш.
ОСТРЯ́К *м.* үткер телле, тапҡыр һүҙле (*кеше*).
ОСТУДИ́ТЬ *сов. что* һыуытыу.
ОСТУЖА́ТЬ *несов. см.* **остуди́ть.**
ОСТУПА́ТЬСЯ *несов. см.* **оступи́ться.**
ОСТУПИ́ТЬСЯ *сов.* яҙа (*йәки* яңылыш) баҫыу.
ОСТЫВА́ТЬ *несов. см.* **осты́нуть, осты́ть.**
ОСТЫ́НУТЬ, ОСТЫ́ТЬ *сов.* 1. һыуыныу; **чай осты́л** сәй һыуынған; 2. *перен.* һыуыныу, һүрелеү, баҫылыу; **гнев его́ осты́л** уның асыуы баҫылды.
ОСТЬ *ж.* 1. *бот.* ҡылсыҡ; 2. (*у меха*) ҡыл, шырт.
ОСУДИ́ТЬ *сов.* 1. *кого, юр.* ғәйепләү, ғәйепләп хөкөм итеү; 2. *кого-что* шелтәләү, яманлау, ғәйеп итеү; **осуди́ть дурно́й посту́пок** насар эште шелтәләү; 3. *на что и с неопр., перен.* (*обречь*) дусар итеү; ✧ **не осуди́(те)** *уст.* ғәфү ит(егеҙ).
ОСУЖДА́ТЬ *несов. см.* **осуди́ть.**
ОСУЖДЕ́НИЕ *с.* 1. *юр.* ғәйепләү, ғәйепләп хөкөм итеү; 2. (*порицание*) хупламау, шелтәләү.
ОСУЖДЁННЫЙ *прич.* 1. хөкөм ителгән, ғәйепләнеп хөкөм ителгән; 2. *в знач. сущ. м.* хөкөм ителеүсе, ғәйепләнеп хөкөм ителеүсе (*кеше*).
ОСУ́НУТЬСЯ *сов.* бик ябығыу, һурылыу, тартылыу.
ОСУША́ТЬ *несов. см.* **осуши́ть.**
ОСУШЕ́НИЕ *с. см.* **осуши́ть** 1.
ОСУШИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* киптереү, ҡоротоу; **осуши́тельные рабо́ты** киптереү эштәре.
ОСУШИ́ТЬ *сов. что* 1. киптереү, ҡоротоу; **осуши́ть боло́то** һаҙ киптереү; 2. (*выпить*) эсеп бөтөрөү, бөткәнсе эсеү; ✧ **осуши́ть слёзы** *кому* йыуатыу; **осуши́ть глаза́** илап туҡтау.
ОСУЩЕСТВИ́МОСТЬ *ж.* тормошҡа (*йәки* бойомға, эшкә) ашырырлыҡ булыу, үтәлерлек булыу.
ОСУЩЕСТВИ́МЫЙ *прил.* тормошҡа (*йәки* бойомға) ашырлыҡ, үтәлерлек.
ОСУЩЕСТВИ́ТЬ *сов. что* тормошҡа (*йәки* бойомға) ашырыу, үтәү.
ОСУЩЕСТВИ́ТЬСЯ *сов.* тормошҡа (*йәки* бойомға) ашыу.
ОСУЩЕСТВЛЕ́НИЕ *с. см.* **осуществи́ть (-ся).**

ОСУЩЕСТВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **осуществи́ть.**

ОСУЩЕСТВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **осуществи́ться;** **2.** *страд. к* **осуществля́ть.**

ОСЧАСТЛИ́ВИТЬ *сов. кого-что* бәхетле итеү.

ОСЧАСТЛИ́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **осчастли́вить.**

ОСЫ́ПАТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*посыпать со всех сторон чем-л.*) һибеү, һибеп сығыу; **2.** *кого-что* (*сплошь покрыть*) күмеү, ҡаплау; **3.** *кого чем, перен.* күмеү, күмеп ташлау; **осы́пать пода́рками** бүләккә күмеү; **4.** *что* ҡойоу; **дере́вья осы́пали свой ли́стья** ағастар япраҡтарын ҡойҙолар; **5.** *что* (*развалить*) таратыу.

ОСЫПА́ТЬ *несов. см.* **осы́пать.**

ОСЫ́ПАТЬСЯ *сов.* **1.** (*обвалиться*) емерелеү, ишелеү, ишелеп (*йәки* емерелеп) төшөү; **2.** (*опасть*) ҡойолоу, ҡубыу, ҡубып (*йәки* ҡойолоп) төшөү; **лепестки́ осы́пались** сәскә япраҡтары ҡойолдо.

ОСЫПА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **осы́паться;** **2.** *страд. к* **осыпа́ть.**

О́СЫПЬ *ж. геол.* һибелмә.

ОСЬ *ж.* **1.** күсәр; **ось теле́ги** арба күсәре; **2.** *спец.* үҙәк; **ось враще́ния** әйләнеү үҙәге.

ОСЬМУ́ШКА *ж. уст.* әсмүхә.

ОСЯЗА́ЕМЫЙ **1.** *прич.* һиҙелә торған; **2.** *прил.* (*заметный*) һиҙелеп (*йәки* тойолоп) торған, һиҙелерлек, тойолорлоҡ; **осяза́емые результа́ты** һиҙелерлек һөҙөмтәләр.

ОСЯЗА́НИЕ *с.* һиҙеү, тойоу; **о́рганы осяза́ния** тойоу ағзалары.

ОСЯЗА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* **1.** һиҙә торған, һиҙеү; **осяза́тельный о́рган** һиҙеү органы; **2.** һиҙелерлек, күҙгә күренерлек; **лече́ние дало́ осяза́тельные результа́ты** дауаланыу күҙгә күренерлек һөҙөмтәләр бирҙе.

ОСЯЗА́ТЬ *несов. кого-что* һиҙеү, тойоу.

ОТ *предлог с род. п.* **1.** ⁼дан (⁼дән, ⁼ҙан, ⁼ҙән, ⁼нан, ⁼нән, ⁼тан, ⁼тән); ⁼дың (⁼дең, ҙың, ⁼ҙең, ⁼ның, ⁼нең, ⁼тың, ⁼тең); **от пальто́ оторвала́сь пу́говица** пальтоның төймәһе өҙөлгән; **от го́рода до ста́нции** ҡаланан станцияға тиклем; **отлича́ть добро́ от зла** яҡшылыҡты яманлыҡтан айырыу; **год о́т году** йылдан -йыл (ға); **день ото дня́** көндән- -көнгә; **2.** (*при указании времени*) ⁼да (⁼дә, ⁼ҙа, ⁼ҙә, ⁼ла, ⁼лә, ⁼та, ⁼тә); **письмо́ от деся́того ию́ля** унынсы июлдә яҙылған хат.

ОТ⁼ (ОТО⁼, ОТЪ⁼) *приставка* **1.** *ҡылымдар яһалышында түбәндәге мәғәнәләрҙе аңлата:* 1) *берәй нәмәнән* (*кемдән*) *алыҫлашыуҙы, ситләшеүҙе, мәҫ.* **отбежа́ть** югереп китеү; **отгрести́** ишеп китеү; **отступи́ть** артҡа сигеү; 2) *предметтән уның бер өлөшөн йәки икенсе предметте айырыуҙы, мәҫ.* **отвинти́ть** бороп алыу; **отвяза́ть** сисеп алыу; **откуси́ть** тешләп алыу; **отре́зать** киҫеп алыу; 3) *бер нәмәгә яуап рәүешендәге хәрәкәтте, мәҫ.* **отблагодари́ть** рәхмәт белдереү (*йәки* әйтеү); 4) *хәрәкәттең тамам булыуын, мәҫ.* **отбараба́нить** барабан ҡағыуҙан туктау; 5) *берәй нәмәнән ҡотолоуҙы, уны алып ташлауҙы, мәҫ.* **откача́ть** һурҙырып сығарыу; **отучи́ть** биҙҙереү, ташлатыу; 7) ⁼*ся ялғауы менән берәй нәмәнән баш тартыуҙы, мәҫ.* **отговори́ться** һылтау табыу; 8) *эште, хәрәкәтте тойоуҙы, һиҙеүҙе юғалтыуға тиклем алып барып еткереү, мәҫ.* **отлежа́ть** яйһыҙ ятып ойотоу; **2.** *сифат яһалышында ҡулланылып, уның ниндәй һүҙ төркөмөнән яһалғанын аңлата, мәҫ.* **отглаго́льный** ҡылымдан яһалған.

ОТА́ВА *ж.* ҡурпы.

ОТА́ПЛИВАТЬ *несов. см.* **отопи́ть.**

ОТА́РА *ж.* һарыҡ көтөүе.

ОТБА́ВИТЬ *сов. что, чего* бүҫкәртеү, кәметеү, аҙайтыу, кәметә (*йәки* аҙайта) төшөү.

ОТБА́ВКА *ж. разг. см.* **отба́вить.**

ОТБАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **отба́вить;** ◇ **хоть отбавля́й** теләһәң ҡойон (*йәки* күмел), тулып ята.

ОТБЕГА́ТЬ *несов. см.* **отбежа́ть.**

ОТБЕЖА́ТЬ *сов.* югереп китеү.

ОТБЕ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **отбели́ть.**

ОТБЕ́ЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отбели́ться;** **2.** *страд. к* **отбе́ливать.**

ОТБЕЛИ́ТЬ *сов. что* ағартыу, ағартып алыу; **отбели́ть холст** киндер ағартыу.

ОТБЕЛИ́ТЬСЯ *сов.* ағартылыу, ағартылып бөтөү.

ОТБЕ́ЛКА *ж. разг. см.* **отбели́ть(ся);** **отбе́лка холста́** киндер ағартыу.

ОТБЕ́ЛЬНЫЙ *прил. текст.* ағартыу; ағартылған; **отбе́льный цех** ағартыу цехы; **отбе́льная пря́жа** ағартылған еп.

ОТБИВА́ТЬ *несов. см.* **отби́ть;** ◇ **отбива́ть шаг** шыҡ-шыҡ (*йәки* шартлата) баҫып атлау.

ОТБИВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отби́ться;** **2.** *страд. к* **отбива́ть.**

ОТБИ́ВКА *ж. разг. см.* **отби́ть.**

ОТБИВНО́Й *прил.* **1.** тапау, сүкеү; **отбивно́й мо́лот** тапау сүкеше; **2.** отбивной (*итте тапап, йомшартып әҙерләнгән*); **отбивна́я котле́та** отбивной котлет.

ОТБИРА́ТЬ *несов. см.* **отобра́ть.**

ОТБИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*отколоть*) һындырып (*йәки* ватып) төшөрөү; **отби́ть ру́чку у ча́йника** сәйгүндең тотҡаһын ватып төшөрөү; **2.** *что* ҡаҡсытыу, кәксетеү, һуғып ебәреү; **отби́ть мяч** тупты ҡаҡсытыу; **3.** *кого-что* кире ҡағыу; **отби́ть ата́ку** атаканы кире ҡағыу; **4.** *кого-что* (*отнять с боем*) һуғышып кире ҡайтарып алыу, ҡотҡарыу, азат итеү, кире алыу; **отби́ть го́род** ҡаланы һуғышып кире алыу; **5.** *кого-что, разг.* (*отделить от общей массы*) айырыу, айырып алыу; **6.** *кого-что, разг.* (*забрать себе*) тартып алыу, үҙенә ҡаратыу; **7.** *что, разг.* (*напр. запах, привкус*) бөтөрөү, баҫыу; **8.** *что, разг.* (*напр. охоту, желание*) һүндереү; **9.** *что* (*повредить*) имгәтеү; **отби́ть ру́ку** ҡулды имгәтеү; **10.** *что* тапау, сүкеү; **отби́ть ко́су** салғы тапау; **11.** *что* көй сығарып (көйгә килтереп) һуғыу; **отби́ть такт** тактҡа һуғыу, һуғып такт сығарыу.

ОТБИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** кителеп (*йәки* ватылып, һынып) төшөү; **но́сик ча́йника отби́лся** сәйгүн һеҥәге кителеп төшкән; **2.** һөжүмде кире ҡағыу; **отби́ться от врага́** дошман һөжүмен кире ҡағыу; **3.** айырылыу, айырылып ҡалыу; **ло́шадь отби́лась от табуна́** ат өйөрҙән айырылып ҡалған; ◇ **отби́ться от рук** буйһонмай (*йәки* баш бирмәй) баш-

лау, һыртлап китеү; **отби́ться от до́ма** өйҙән биҙеү.

ОТБЛАГОДАРИ́ТЬ *сов. кого-что* рәхмәт әйтеү (*йәки* белдереү).

О́ТБЛЕСК *м.* сағылыш, шәүлә; **о́тблески пла́мени** ялҡын сағылышы; **о́тблеск мо́лнии** йәшендең ялт-йолт итеүе.

ОТБО́Й *м.* **1.** *см.* **отби́ть** 2, 3, 10 *и* **отби́ться** 2; **2.** (*сигнал*) отбой (*берәй нәмәнең бөтөүен, туҡталыуын белдереү*); ◇ **бить отбо́й** кире сигеү, кире ҡайтыу (*фекерҙән һ. б.*); **отбо́ю нет** *от кого-чего* ҡасып ҡотолмаҫлыҡ, йырып сыға алмаҫлыҡ; артыҡ күп.

ОТБО́ЙКА *ж. горн. см.* **отби́ть** 1; **отбо́йка у́гля́** күмер ватыу.

ОТБО́ЙНЫЙ *прил. горн.* ватыу, вата торған; **отбо́йный молото́к** вата торған сүкеш.

ОТБО́Р *м. см.* **отобра́ть;** ◇ **есте́ственный отбо́р** *см.* **есте́ственный; иску́сственный отбо́р** яһалма һайланыш.

ОТБО́РНЫЙ *прил.* **1.** һайланма, һайлап алынған, иң яҡшы; **отбо́рные семена́** һайлап алынған орлоҡтар; **2.** *разг.* (*неприличный*) әшәке, оятһыҙ; **отбо́рные слова́** әшәке һүҙҙәр.

ОТБО́РОЧНЫЙ *прил.* һайлап алыу; **отбо́рочная коми́ссия** һайлап алыу комиссияһы.

ОТБРА́СЫВАТЬ *несов. см.* **отбро́сить.**

ОТБРИ́ТЬ *сов. кого, разг.* (*резко ответить, отвергая что-л.*) ҡырт яуап ҡайтарыу (*берәй нәмәне кире ҡағып*).

ОТБРО́СИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*откинуть в сторону*) ситкә бырғытыу (*йәки* ырғытып алып ташлау); **2.** *что* асыу, ситкә тартыу; **отбро́сить портье́ру** портьераны ситкә тартыу; **3.** *что, перен.* (*отвергнуть*) кире ҡағыу, ҡабул итмәү, алып ташлау; **отбро́сить сомне́ния** шикләнеүҙәрҙе кире ҡағыу; **4.** *кого-что, воен.* сигенергә мәжбүр итеү, ҡыуып ебәреү, сигендереү; **отбро́сить проти́вника за́ реку** дошманды йылға аръяғына сигендереү; ◇ **отбро́сить тень** күләгә төшөрөү.

ОТБРО́СЫ *мн.* (*ед.* **отбро́с** *м.*) ташландыҡ, сүп-сар, ҡый-һай; **я́ма для отбро́сов** сүп-сар соҡоро.

ОТБУКСИ́РОВАТЬ *сов. что* буксиргә алып илтеп ҡуйыу, буксирҙә тарттырып сығарыу.

ОТБЫВА́ТЬ *несов. см.* **отбы́ть.**

ОТБЫ́ТИЕ *с. см.* **отбы́ть; отбы́тие по́езда** поездың китеүе.

ОТБЫ́ТЬ *сов.* **1.** (*уехать*) китеү, сығып китеү, юлға сығыу, китеп барыу; **2.** *что и без доп.* үтәү, атҡарыу, тултырыу, үткәреп ебәреү, тултырып сығыу; **отбы́ть срок слу́жбы** хеҙмәт итеү срогын тултырыу.

ОТВА́ГА *ж.* батырлыҡ, ҡыйыулыҡ, ғәйрәт.

ОТВА́ДИТЬ *сов. кого-что, разг.* биҙҙереү, һыуындырыу, ташлатыу; һүрелдереү, һүрелтеү; **отва́дить от куре́ния** тәмәке тартыуҙы ташлатыу.

ОТВА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **отва́дить.**

ОТВА́ЖИВАТЬСЯ *несов. см.* **отва́житься.**

ОТВА́ЖИТЬСЯ *сов.* баҙнат итеү, ҡыйыулыҡ (*йәки* батырсылыҡ) итеү, тәүәккәлләү; **я не отва́жился с ним спо́рить** уның менән бәхәсләшергә баҙнат итмәнем.

ОТВА́ЖНОСТЬ *ж.* батырлыҡ, ҡыйыулыҡ, йөрәклелек, ғәйрәтлелек.

ОТВА́ЖНЫЙ *прил.* батыр, ҡыйыу, йөрәкле, ғәйрәтле, баҙнатлы, ҡурҡмаҫ.

ОТВА́Л *м.* **1.** *см.* **отвали́ть** 1, 3, 4; **2.** (*часть плуга*) кәҫ таҡта; **3.** (*пласт земли*) кәҫ; **4.** (*насыпь*) өйөм; ташландыҡ руда, тау тоҡомо; ◇ **до отва́ла (отва́лу)** шартлағансы, баштан ашҡансы.

ОТВА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **отвали́ть.**

ОТВА́ЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отвали́ться;** **2.** *страд. к* **отва́ливать.**

ОТВАЛИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* ауҙарыу, ситкә ауҙарып (*йәки* этәреп) ташлау; **отвали́ть кирпи́ч** кирбес ауҙарып ташлау; **2.** *что, прост.* (*расщедриться*) (йомартланып) биреп (*йәки* сығарып, өйөп) ҡуйыу (*йәки* ташлау), йомартланып күп биреү; **отвали́ть де́сять рубле́й** йомартланып ун һум сығарып биреү; **3.** *без доп.* ҡуҙғалып китеү; **парохо́д отвали́л от при́стани** пароход пристанДән ҡуҙғалып китте; **4.** *без доп., прост.* (*отойти — о толпе*) китеү.

ОТВАЛИ́ТЬСЯ *сов.* ҡубыу, ҡубып төшөү; **кора́ ду́ба ко́е-где́ отвали́лась** имәндең ҡабығы урыны-урыны менән ҡубып төшкән.

ОТВАЛЯ́ТЬ *сов. что* баҫыу; **отваля́ть два́дцать пар ва́ленок** егерме пар быйма баҫыу.

ОТВА́Р *м.* һурпа, һарҡынды; **мясно́й отва́р** ит һурпаһы.

ОТВА́РИВАТЬ *несов. см.* **отвари́ть.**

ОТВА́РИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отвари́ться;** **2.** *страд. к* **отва́ривать.**

ОТВАРИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*сварить*) бешереп алыу; **2.** *тех.* утта ҡыҙҙырып ҡуптарып (*йәки* айырып) алыу.

ОТВАРИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*свариться*) бешеү, бешеп етеү; **2.** *тех.* утта ҡыҙып ҡубып төшөү.

ОТВАРНО́Й *прил.* **1.** бешкән, бешер(ел)гән; **отварно́е мя́со** бешкән ит; **2.** *разг.* (*прокипячённый*) ҡайнаған, ҡайнатылған.

ОТВЕ́ДАТЬ *сов. что, чего, разг.* **1.** (*попробовать*) тәмен татып (*йәки* тәмләп, ашап) ҡарау, ауыҙ итеү; **2.** (*испытать*) татыу, баштан кисереү.

ОТВЕДЕ́НИЕ *с. см.* **отвести́; отведе́ние ру́сла реки́** йылғаның үҙәген ситкә бороп ебәреү.

ОТВЕ́ДЫВАТЬ *несов. см.* **отве́дать.**

ОТВЕЗТИ́ *сов. кого-что* **1.** илтеү, илтеп ҡуйыу, илтеп биреү (*йәки* тапшырыу) (*атта, машинала, поезда һ. б.*); **отвезти́ пи́сьма на по́чту** хаттарҙы почтаға илтеп тапшырыу; **2.** (*увезти в сторону*) ситкә алып китеү (*йәки* илтеп ташлау); **отвезти́ ка́мни в сто́рону от доро́ги** таштарҙы юлдан ситкә илтеп ташлау.

ОТВЕРГА́ТЬ *несов. см.* **отве́ргнуть.**

ОТВЕ́РГНУТЬ *сов.* **1.** *кого-что* кире ҡағыу, ҡабул итмәү; **отве́ргнуть предложе́ние** тәҡдимде кире ҡағыу; **2.** *кого* (*не ответить взаимностью*) тиң күрмәү, яратмау; **3.** *кого* (*изгнать из своей среды*) ситкә ҡағыу (*йәки* тибәреү), ситләтеү.

ОТВЕРДЕВА́ТЬ *несов. см.* **отверде́ть.**

ОТВЕРДЕ́ЛЫЙ *прил.* ҡатыланған, ҡатҡан, ҡатып ҡалған.

ОТВЕРДЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **отверде́ть** 1, 3; 2. (*что-л. отвердевшее*) ҡатҡан урын, ҡатыланған ер.

ОТВЕРДЕ́ТЬ *сов.* 1. ҡатыланыу, ҡатыу, ҡатып ҡалыу; 2. *лингв.* ҡатыланыу (*тартынҡы өндәр хаҡында*).

ОТВЕ́РЖЕННЫЙ *прил.* 1. ситләтелгән, ситкә ҡағылған; 2. *в знач. сущ.* **отве́рженный** *м.*, **отве́рженная** *ж.* ситләтелгән кеше, ситкә ҡағылған кеше.

ОТВЕРНУ́ТЬ *сов. что* 1. (*отвинтить*) бороп алыу; 2. (*открыть*) бороп асыу; **отверну́ть кран** кранды бороп асыу; 3. *прост.* ҡайырып алыу, ҡайырып өҙөү, ҡайырыу, ҡайырып сығарыу; **отверну́ть ку́кле ру́ки** ҡурсаҡтың ҡулын ҡайырып алыу; 4. ситкә бороу; **отверну́ть лицо́** йөҙҙө ситкә бороу; 5. ҡайтарыу, ҡайтарып ҡуйыу; **отверну́ть по́лу пальто́** пальто́ сабыуын ҡайтарып ҡуйыу.

ОТВЕРНУ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*отвинтиться*) боролоп сығыу; 2. (*открыться*) боролоп асылыу; **кран отверну́лся** кран боролоп асылған; 3. ситкә боролоу, боролоу; **она́ отверну́лась от меня́** ул минән ситкә боролдо; 4. ҡайтарылыу, ҡайтарып ҡуйылыу; **рука́в отверну́лся** еҙ ҡайтарылды; 5. *от кого-чего, перен.* ҡасыу, ситләшеү, ташлау; **все от него́ отверну́лись** бөтәһе лә унан ситләште.

ОТВЕ́РСТИЕ *с.* тишек, ярыҡ.

ОТВЁРТКА *ж.* отвёртка, борғос.

ОТВЁРТЫВАТЬ *несов. см.* **отверну́ть.**

ОТВЁРТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отверну́ться;** 2. *страд. к* **отвёртывать.**

ОТВЕ́С *м.* 1. (*груз*) ауыртмаҡ, шаҡул (*бау осона таҡылған ауырлыҡ*); 2. (*вертикальный склон*) текәлек, текә; текә ҡая.

ОТВЕ́СИТЬ *сов.* 1. *что, чего* (*взвесить*) үлсәп биреү; 2. *что, прост.* (*дать, нанести удар и т. п.*) һуғыу, туҡмау, биреп алыу; ✧ **отве́сить покло́н** сәләмләп баш әйеү.

ОТВЕ́СНЫЙ *прил.* текә; **отве́сная скала́** текә ҡая.

ОТВЕСТИ́ *сов.* 1. *кого-что* (*доставить куда-л.*) илтеү, илтеп ҡуйыу; **отвести́ дете́й в де́тский сад** балаларҙы балалар баҡсаһына илтеп ҡуйыу; 2. *кого-что* (*в сторону*) ситкә алып китеү; 3. *кого-что, воен.* сиктереү, күсереү; **отвести́ войска́** ғәскәрҙе сиктереү; 4. *кого, перен.* (*отвлечь от чего-л.*) ситләштереү, биҙҙереү; 6. *что* (*направить в сторону*) ситкә йүнәлдереү, ситкә бороп ебәреү; **отвести́ во́ду** һыуҙы ситкә бороп ебәреү; 7. *кого-что, перен. разг.* (*отклонить*) кире ҡағыу, отвод яһау; **отвести́ кандидату́ру** кандидатураны кире ҡағыу; **отвести́ уда́р** һуғыуҙы кире ҡағыу; 8. *что* (*выделить, предоставить*) бүлеп биреү; **отвести́ уча́сток земли́** ер участкаһы бүлеп биреү; ✧ **отвести́ ду́шу** *см.* **душа́; отвести́ глаза́ кому́-либо** берәйһенең иғтибарын икенсе яҡҡа бороу, алдау.

ОТВЕ́Т *м. в разн. знач.* яуап; **(быть) в отве́те** яуаплы булыу; **в отве́т** яуап итеп; ✧ **ни отве́та ни приве́та** хәбәр-хәтер юҡ.

ОТВЕТВИ́ТЬ *сов. что* ботаҡландырыу, тармаҡландырыу.

ОТВЕТВИ́ТЬСЯ *сов.* ботаҡланыу, тармаҡланыу.

ОТВЕТВЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **ответви́ть(ся);** 2. (*отросток*) ботаҡ, тармаҡ; 3. тармаҡ; **ответвле́ние желе́зной доро́ги** тимер юл тармағы; **ответвле́ние кана́ла** канал тармағы.

ОТВЕТВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **ответви́ть.**

ОТВЕТВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **ответви́ться;** 2. *страд. к* **ответвля́ть.**

ОТВЕ́ТИТЬ *сов. в разн. знач.* яуап биреү (*йәки* ҡайтарыу); **отве́тить на вопро́с** һорауға яуап биреү (*йәки* ҡайтарыу); **отве́тить уро́к** һабаҡты белеп яуап биреү; **отве́тить за свой посту́пок** эшләгән эшеңә яуап биреү.

ОТВЕ́ТНЫЙ *прил.* яуап; **отве́тное письмо́** яуап хаты.

ОТВЕ́ТСТВЕННОСТЬ *ж.* яуаплылыҡ.

ОТВЕ́ТСТВЕННЫЙ *прил. в разн. знач.* яуаплы; **отве́тственный реда́ктор** яуаплы редактор; **отве́тственное отноше́ние к де́лу** эшкә яуаплы ҡараш; **отве́тственная рабо́та** яуаплы эш.

ОТВЕ́ТЧИК *м.* 1. *юр.* яуап биреүсе, яуапҡа тарттырылыусы; 2. *разг.* яуап бирергә тейешле кеше.

ОТВЕ́ТЧИЦА *женск. р. к* **отве́тчик.**

ОТВЕЧА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **отве́тить;** 2. (*быть ответственным*) яуаплы булыу; **отвеча́ть за пору́ченное де́ло** тапшырылған эшкә яуаплы булыу; 3. *чему* (*соответствовать*) ярау, яуап биреү, тура килеү; ✧ **отвеча́ть голово́й** *см.* **голова́.**

ОТВЕ́ШИВАТЬ *несов. см.* **отве́сить.**

ОТВИНТИ́ТЬ *сов. что* бороп алыу (*йәки* сығарыу, төшөрөү).

ОТВИНТИ́ТЬСЯ *сов.* боролоу, боролоп алыныу (*йәки* сығыу, төшөү).

ОТВИ́НЧИВАТЬ *несов. см.* **отвинти́ть.**

ОТВИ́НЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отвинти́ться;** 2. *страд. к* **отви́нчивать.**

ОТВИСА́ТЬ *несов. см.* **отви́снуть.**

ОТВИСЕ́ТЬСЯ *сов. разг.* эленеп тороп тигеҙләнеү (*йәки* шымарыу, төҙәйеү, турайыу); **пла́тье отвисе́лось** күлдәк эленеп тороп тигеҙләнгән.

ОТВИ́СЛЫЙ *прил. разг.* һалбыр; һалынҡы, һалпайған, һалбыраған; шалбыҡ (*о губах*).

ОТВИ́СНУТЬ *сов.* һалбырайыу, һалыныу, һалынып төшөү (*йәки* тороу); шалбайыу (*о губах*).

ОТВЛЕКА́ТЬ *несов. см.* **отвле́чь.**

ОТВЛЕКА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отвле́чься** 1; 2. *страд. к* **отвлека́ть.**

ОТВЛЕЧЕ́НИЕ *с. см.* **отвле́чь(ся).**

ОТВЛЕЧЁННЫЙ 1. *прич.* ситкә йүнәлдерелгән, айырылған; 2. *прил.* ситләштерелгән, көндәлек ысынбарлыҡтан алыҫ, абстракт; **отвлечённое поня́тие** абстракт төшөнсә; ✧ **отвлечённое и́мя существи́тельное** *грам.* абстракт исем; **отвлечённое число́** *мат.* исемһеҙ һан.

ОТВЛЕ́ЧЬ *сов.* 1. *кого-что* албырғатыу, (иғтибарын) ситкә йүнәлтеү (*йәки* йүнәлдереү), башҡа нәмәгә йүнәлдереү; 2. *кого* айырыу; **отвле́чь от дел** эштән айырыу; 3. *что* (*абстрагировать*) айырып алыу, абстрактлаштырыу.

ОТВЛЕ́ЧЬСЯ *сов.* 1. (*переключить внимание на что-л. другое*) албырғау, ситкә китеү, (иғтибарҙы) ситкә йүнәлдереү; 2. (*абстрагироваться*) абстракт рәүештә күҙ алдына килтереү.

ОТВО́Д *м. см.* **отвести́; дать отво́д кандида́ту** кандидатҡа отвод яһау; ◇ **для отво́да глаз** күҙ буяу өсөн.

ОТВОДИ́ТЬ *несов. см.* **отвести́.**

ОТВО́ДНЫЙ *прил.* ситкә ебәреү (*йәки* ташлау); **отво́дный кана́л** (һыуҙы) ситкә ебәреү каналы.

ОТВО́ДОК *м. сад.* бөрө-ботаҡ.

ОТВОЕВА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*отобрать*) һуғышып ҡайтарып алыу; 2. *кого-что, перен.* (*добиться в результате борьбы, труда*) яулап алыу; 3. *без доп., разг.* (*кончить воевать*) һуғышты бөтөрөү; 4. *что и без доп., разг.* (*провоевать*) һуғышыу, һуғышта булыу, һуғышып үткәреү.

ОТВОЕВА́ТЬСЯ *сов. разг.* һуғышты бөтөрөү.

ОТВОЁВЫВАТЬ *несов. см.* **отвоева́ть** 1, 2.

ОТВОЗИ́ТЬ *несов. см.* **отвезти́.**

ОТВОРА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **отвороти́ть.**

ОТВОРА́ЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отвороти́ться;** 2. *страд. к* **отвора́чивать.**

ОТВОРИ́ТЬ *сов. что* асыу, асып ебәреү; **отвори́ть о́кна** тәҙрәләрҙе асып ебәреү.

ОТВОРИ́ТЬСЯ *сов.* асылыу, асылып китеү.

ОТВОРО́Т *м.* ҡайтарма; **жаке́т с широ́кими отворо́тами** киң ҡайтарма яғалы жакет.

ОТВОРОТИ́ТЬ *сов. что, разг.* тәгәрәтеп ситкә алып ташлау, ситкә күсереү; **отвороти́ть ка́мень** ташты тәгәрәтеп ситкә күсереү.

ОТВОРОТИ́ТЬСЯ *сов. уст.* боролоу, ситкә боролоу.

ОТВОРЯ́ТЬ *несов. см.* **отвори́ть.**

ОТВОРЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отвори́ться;** 2. *страд. к* **отворя́ть.**

ОТВРАТИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. ерәнгес, сикәнес, сирҡаныс, әшәке, шаҡшы; **отврати́тельный за́пах** ерәнгес еҫ; 2. *разг.* бик насар; хөрт, бик хөрт; **отврати́тельная пого́да** бик насар көн.

ОТВРАТИ́ТЬ *сов. что, книжн.* (*предотвратить*) булдырмау, булдырмай ҡалыу.

ОТВРАЩА́ТЬ *несов. см.* **отврати́ть.**

ОТВРАЩЕ́НИЕ *с.* ерәнеү, сикәнеү, сирҡаныу, нәфрәт; **чу́вство отвраще́ния** ерәнеү тойғоһо.

ОТВЫКА́ТЬ *несов. см.* **отвы́кнуть.**

ОТВЫ́КНУТЬ *сов.* 1. *от чего и с неопр.* биҙеү, күңел ҡайтыу; **отвы́кнуть от куре́ния** тәмәке тартыуҙан биҙеү; 2. *от кого-чего* (*стать далёким*) төңөлөү, һыуыныу; **ребёнок отвы́к от роди́телей** бала ата-әсәһенән төңөлгән.

ОТВЯЗА́ТЬ *сов. кого-что* сисеү, ысҡындырыу, сисеп алыу; сисеп (*йәки* ысҡындырып) ебәреү; **отвяза́ть соба́ку** этте бәйҙән ысҡындырып ебәреү.

ОТВЯЗА́ТЬСЯ *сов.* 1. сиселеү; **шнур отвяза́лся** шнур сиселгән; 2. (*освободиться от привязи*) бәйҙән ысҡыныу; 3. *от кого-чего, перен. разг.* (*избавиться*) ҡотолоу; 4. *перен. разг.* (*перестать надоедать*) бәйләнеүҙән туҡтау.

ОТВЯ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **отвяза́ть.**

ОТВЯ́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отвяза́ться;** 2. *страд. к* **отвя́зывать.**

ОТГАДА́ТЬ *сов. что и без доп.* (*йомаҡты һ. б.*) юрау, уйлап табыу (*йәки* белеү), аңлап алыу.

ОТГА́ДКА *ж.* 1. *см.* **отгада́ть;** 2. йомаҡ яуабы.

ОТГА́ДЧИК *м. разг.* уйлап (*йәки* юрап) белеүсе, йомаҡты табыусы.

ОТГА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **отгада́ть.**

ОТГИБА́ТЬ *несов. см.* **отогну́ть.**

ОТГИБА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отогну́ться;** 2. *страд. к* **отгиба́ть.**

ОТГЛАГО́ЛЬНЫЙ *прил. грам.* ҡылымдан яһалған; **отглаго́льное и́мя существи́тельное** ҡылымдан яһалған исем.

ОТГЛА́ДИТЬ *сов. что* яҡшы итеп үтекләү, үтекләп алыу (*йәки* сығыу); **отгла́дить костю́м** костюмде үтекләп алыу.

ОТГЛА́ДИТЬСЯ *сов.* үтекләнеү.

ОТГЛА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **отгла́дить.**

ОТГЛА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отгла́диться;** 2. *страд. к* **отгла́живать.**

ОТГНИВА́ТЬ *несов. см.* **отгни́ть.**

ОТГНИ́ТЬ *сов.* сереп төшөү.

ОТГОВА́РИВАТЬ *несов. см.* **отговори́ть.**

ОТГОВА́РИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отговори́ться;** 2. *страд. к* **отгова́ривать.**

ОТГОВОРИ́ТЬ *сов. кого* өгөтләп тыйыу (*йәки* алып ҡалыу), дүндереү, кире уйлатыу; **отговори́ть от поє́здки** барыуҙан дүндереү.

ОТГОВОРИ́ТЬСЯ *сов.* һылтау табыу.

ОТГОВО́РКА *ж.* һылтау; **без отговоро́к** һылтауһыҙ, һылтауһыҙ-ниһеҙ.

ОТГОЛО́СОК *м.* 1. (*отзвук*) яңғырауыҡ, яңғыраҡ, шаңдау; 2. *перен.* (*следствие чего-л.*) эҙ, һөҙөмтә.

ОТГО́Н *м.* 1. *см.* **отогна́ть** 2, 3; **отго́н скота́ на зи́мние па́стбища** малдарҙы тибенлеккә ҡыуыу; 2. (*пребывание на пастбищах — о скоте*) ҡыуғын; 3. (*продукт отгонки*) ҡыуҙыҡ, ҡыуыуҙан алынған продукт.

ОТГО́НКА *ж. см.* **отогна́ть** 3; **отго́нка ма́сел из не́фти** нефттән май ҡыуыу.

ОТГО́ННЫЙ *прил.* ҡыуғын; **отго́нное животново́дство** ҡыуғын малсылыҡ.

ОТГОНЯ́ТЬ *несов. см.* **отогна́ть.**

ОТГОРА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **отгороди́ть.**

ОТГОРА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отгороди́ться;** 2. *страд. к* **отгора́живать.**

ОТГОРА́ТЬ *несов. см.* **отгоре́ть.**

ОТГОРЕ́ТЬ *сов.* 1. (*перестать гореть*) һүнеү, яныуҙан туҡтау; 2. (*перегорев, отвалиться*) янып төшөү.

ОТГОРОДИ́ТЬ *сов. кого-что* 1. кәртәләп (*йәки* ҡоймалап бүлеп) алыу; 2. *перен.* (*обособить*) ситләтеү, айырыу.

ОТГОРОДИ́ТЬСЯ *сов.* 1. кәртәләнеү, ҡоймаланыу, бүленеү; 2. *перен.* (*обособиться*) ситләшеү, айырылыу.

ОТГРАНИ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **отграни́чить.**

ОТГРАНИ́ЧИТЬ *сов. что* сик һыҙыу, айырыу, бүлеү, сиген билдәләп сығыу.

ОТГРЕБА́ТЬ *несов. см.* **отгрести́.**

ОТГРЕМЕ́ТЬ *сов.* 1. (*перестать греметь*) күкрәп туктау; 2. *перен.* (*окончиться*) яңрап туктау.

ОТГРЕСТИ́ *сов.* 1. *что* көрәү, көрәп ташлау, тырмау, тырмалап алып ташлау; 2. (*вёслами*) ишеп ҡуҙғалып китеү; **отгрести́ от бе́рега** ишеп ярҙан ҡуҙғалып китеү.

ОТГРУЖА́ТЬ *несов. см.* **отгрузи́ть.**

ОТГРУЗИ́ТЬ *сов. что* 1. (*снять часть груза*) йөктө кәметеү (*йәки* бушатынҡырау); 2. (*погрузить*) тейәп ебәреү; **отгрузи́ть у́голь** күмер тейәп ебәреү.

ОТГРУ́ЗКА *ж. см.* **отгрузи́ть.**

ОТГРЫЗА́ТЬ *несов. см.* **отгры́зть.**

ОТГРЫ́ЗТЬ *сов. что* тешләп (*йәки* кимереп) өҙөп алыу, тешләп өҙөп сығарыу, сәйнәп өҙөү.

ОТГУ́Л *м.* артыҡ сәғәт (*йәки* көн) эшләгән өсөн ял; **получи́ть отгу́л за сверхуро́чную рабо́ту** эш сәғәтенән тыш эшләгән өсөн ял алыу.

ОТГУ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **отгуля́ть** 1.

ОТГУЛЯ́ТЬ *сов. разг.* 1. *что* ял итеү; артыҡ сәғәт (көн) эшләгән өсөн ял итеү; **отгуля́ть о́тпуск** отпускыны ял итеп үткәреү; 2. *что* (*отпраздновать*) байрам итеү; 3. (*кончить гулять*) йөрөүҙән туктау.

ОТДАВА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **отда́ть;** 2. *чем* аңҡыу, еҫ килеү; **бо́чка отдаёт ры́бой** мискәнән балыҡ еҫе килә; 3. *чем, перен. разг.* (*напоминать*) сағылыу, тойолоу, һиҙелеү; **э́тот расска́з отдаёт старино́й** был хикәйәлә иҫкелек һиҙелә.

ОТДАВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отда́ться;** 2. *страд. к* **отдава́ть** 1.

ОТДАВИ́ТЬ *сов. что* баҫып (*йәки* ҡыҫып) имгәтеү, ауырттырыу; **отдави́ть но́гу** аяҡты баҫып ауырттырыу.

ОТДА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **отдави́ть.**

ОТДА́ИВАТЬ *несов. см.* **отдои́ть** 1.

ОТДАЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **отдали́ть(ся);** 2. *уст.* (*даль*) алыҫ ара; йыраҡлыҡ, сит; **в отдале́нии** йыраҡта.

ОТДАЛЁННОСТЬ *ж.* алыҫлыҡ, йыраҡлыҡ, йыраҡ булыу.

ОТДАЛЁННЫЙ 1. *прич.* алыҫайтылған, йыраҡлатылған; 2. *прил.* алыҫ, йыраҡ, алыҫтағы, йыраҡтағы; **отдалённые райо́ны** алыҫ райондар; 3. *прил.* (*не имеющий прямой связи*) ситләтеп, йыраҡтан, бер аҙ, аҙыраҡ; **отдалённый намёк** ситләтеп төрттөрөү, әйтеү.

ОТДАЛИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* алыҫлатыу, алыҫайтыу, алыҫлаштырыу, йыраҡлаштырыу; **отдали́ть предме́т от фотоаппара́та** фотоаппараттан предметте йыраҡайтыу; 2. *что* кисектереү; **отдали́ть встре́чу** осрашыуҙың ваҡытын кисектереү.

ОТДАЛИ́ТЬСЯ *сов.* 1. *от кого-чего* алыҫайыу, алыҫлашыу, йыраҡлашыу; 2. *от чего, перен.* ситкә китеү; **отдали́ться от те́мы** теманан ситкә китеү.

ОТДАЛЯ́ТЬ *несов. см.* **отдали́ть.**

ОТДАЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отдали́ться;** 2. *страд. к* **отдаля́ть.**

ОТДА́РИВАТЬ *несов. см.* **отдари́ть.**

ОТДАРИ́ТЬ *сов. кого, разг.* бүләккә ҡаршы бүләк биреү.

ОТДА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*возвратить*) ҡайтарыу, кире (*йәки* ҡайтарып) биреү; 2. *кого-что* биреү; **отда́ть ребёнка на воспита́ние** баланы тәрбиәләргә биреү; **отда́ть кни́ги в переплёт** китаптарҙы төпләргә биреү; 3. *кого-что, разг.* (*продать*) биреү, һатыу, һатып ебәреү; 4. *что* (*заплатить*) түләү; 5. *без доп.* (*об оружии*) тибеү, бәреү, ҡаҡсытыу, ҡаҡлыҡтырыу; **ружьё о́тдало в плечо́** мылтыҡ иңбашҡа типте; 6. *безл. без доп.* (*отозваться болью*) ауыртыу, бәреү, ауыртып китеү; **о́тдало в спи́ну** арҡа ауыртып китте; **о́тдало в го́лову** ауыртыу башҡа бәрҙе; 7. *что, мор.* (*отвязать*) сисеү, сисеп ебәреү, ысҡындырыу, төшөрөү, һалыу, ташлау; **отда́ть концы́** бауҙы сисеү (*пароходты бәйләгән бауҙы*); ◇ **отда́ть до́лжное** *кому-чему* баһалап еткереү; **отда́ть после́дний долг** *см.* **долг; отда́ть прика́з** приказ биреү.

ОТДА́ТЬСЯ *сов.* 1. *в разн. знач.* бирелеү; **отда́ться му́зыке** музыкаға бирелеү; **целико́м отда́ться де́тям** тулыһынса балалар тәрбиәләүгә бирелеү; **отда́ться воспомина́ниям** иҫтәлектәргә бирелеү; 2. (*о звуке*) ишетелеү.

ОТДА́ЧА *ж.* 1. *см.* **отда́ть** 1, 2, 5, 6 *и* **отдава́ть;** 2. *спорт.* (*ответный удар*) кире һуғыу (*йәки* бәреү); 3. *воен.* (*оружия, орудия при выстреле*) тибеү, бәреү, ҡаҡсытыу, ҡаҡлығыу; 4. *уст.* (*коэффициент полезного действия*) биреү; файҙалы эш коэффициенте.

ОТДВИЖНО́Й *прил.* шыуҙырма, шыуҙырмалы; **отдвижно́й засо́в** шыуҙырмалы бик.

ОТДЕЖУ́РИТЬ *сов.* 1. *что* дежурҙа булыу (*йәки* тороу), дежур итеү; **отдежу́рить ночь** бер төн дежур итеү; 2. *без доп.* (*окончить дежурство*) дежур итеп бөтөү.

ОТДЕ́Л *м. в разн. знач.* бүлек; **отде́л сати́ры и ю́мора** сатира һәм юмор бүлеге; **отде́л снабже́ния** тәьмин итеү бүлеге; **отде́л ка́дров** кадрҙар бүлеге.

ОТДЕ́ЛАТЬ *сов. что* 1. (*придать законченный вид*) эшен бөтөрөү, еренә еткереү; **отде́лать по́весть** повестең эшен бөтөрөү; 2. (*отремонтировать*) ремонтлау; 3. (*украсить*) матурлау, биҙәкләү; ... тотоу; **отде́лать пла́тье обо́ркой** күлдәккә балитәк тотоу.

ОТДЕ́ЛАТЬСЯ *сов. разг. в разн. знач.* ҡотолоу; **отде́латься от заня́тий** занятиеләрҙән ҡотолоу; **отде́латься обеща́нием** вәғәҙә менән генә ҡотолоу; **дёшево отде́латься** еңел ҡотолоу.

ОТДЕЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **отдели́ть(ся); отделе́ние слюны́** шайыҡ бүленеү; 2. *обычно мн.* **отделе́ния** шыйыҡса; **гно́йные отделе́ния** эренле шыйыҡса; 3. (*обособленная часть помещения*) бүлмә; 4. бүлек; **конди́терское отделе́ние** кондитер бүлеге; 5. бүлек; **второ́е отделе́ние конце́рта** концерттең икенсе бүлеге; 6. (*отдельное учреждение*) бүлек; **райо́нное отделе́ние мили́ции** милицияның район бүлеге; 7. *воен.* (*воинское подразделение*) отделение; **команди́р отделе́ния** отделение командире.

ОТДЕЛИ́МЫЙ *прил.* бүленә (ала) торған.

ОТДЕЛИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* бүлеү, айырыу; **отдели́тельная черта́** айырыу һыҙығы.

ОТДЕЛИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*часть от целого*) айырып (*йәки* бүлеп) алыу; 2. *кого-что* (*обособить*) айырыу, айырымландырыу; **отдели́ть це́рковь от госуда́рства** сиркәүҙе дәүләттән айырыу; 3. *что* (*выделить*) бүлеү, бүлеп биреү.

ОТДЕЛИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*отпасть*) айырылыу, бүленеү; 2. (*отойти*) айырылып китеү (*йәки* сығыу); **отдели́ться от толпы́** халыҡ төркөмөнән айырылып сығыу; 3. *уст.* (*обособиться*) айырылып (*йәки* бүленеп) башҡа сығыу; **ста́рший сын его́ отдели́лся** оло улы башҡа сыҡты.

ОТДЕ́ЛКА *ж.* 1. *см.* **отде́лать**; 2. (*украшение*) эшләнеш, биҙәк, отделка.

ОТДЕ́ЛОЧНЫЙ *прил.* биҙәкләү, отделка; **отде́лочный цех** биҙәкләү цехы.

ОТДЕ́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **отде́лать.**

ОТДЕ́ЛЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отде́латься**; 2. *страд. к* **отде́лывать.**

ОТДЕ́ЛЬНО *нареч.* башҡа, айырым; **он живёт отде́льно от родны́х** ул туғандарынан башҡа тора.

ОТДЕ́ЛЬНОСТЬ *ж.*: **в отде́льности** айырым.

ОТДЕ́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. айырым; **отде́льная кварти́ра** айырым квартира; 2. (*единичный*) ҡайһы бер, айырым; **отде́льные ли́ца** ҡайһы бер кешеләр.

ОТДЕЛЯ́ТЬ *несов.* 1. *см.* **отдели́ть**; 2. *что* (*служить границей*) айырып тороу; **река́ отделя́ет по́ле от дере́вни** йылға баҫыуҙы ауылдан айырып тора.

ОТДЕЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отдели́ться**; 2. *страд. к* **отделя́ть.**

ОТДЁРГИВАТЬ *несов. см.* **отдёрнуть.**

ОТДЁРНУТЬ *сов. что* тартыу, тартып алыу; тартып асып ҡуйыу; **отдёрнуть занаве́ску** пәрҙәне тартып асып ҡуйыу; **отдёрнуть ру́ку** ҡулды тартып алыу.

ОТДИРА́ТЬ *несов. см.* **отодра́ть** 1.

ОТДОИ́ТЬ *сов.* 1. *что* һауып алыу; **отдои́ть молока́** һөт һауып алыу; 2. *кого и без доп.* (*кончить доить*) һауып бөтөрөү.

ОТДОХНУ́ТЬ *сов.* ял итеү, ял итеп алыу; **отдохну́ть душо́й** күңел (*йәки* йән) тыныслығы табыу.

ОТДУБА́СИТЬ *сов. кого, прост.* дөмбәҫләү, дөмбәҫләп ташлау.

ОТДУВА́ТЬСЯ *несов.* 1. (*тяжело дышать*) ауыр һулыш алыу; 2. *прост.* (*нести ответственность*) икенсе кеше өсөн яуап биреү, икенсе кеше өсөн ауырлыҡ күтәреү.

ОТДУ́ТЬ *сов. кого, прост.* туҡмап ташлау.

ОТДУ́ШИНА *ж.* 1. еллек, төнлөк; төтөн сығыу юлы; **отду́шина в печи́** мейес төнлөгө; 2. *перен.* тынйслыҡ; **найти́ себе́ в чём-либо отду́шину** берәй нәмәнән үҙеңә тынислыҡ табыу.

О́ТДЫХ *м.* ял; **без о́тдыха** ялһыҙ; ◇ **не дава́ть ни о́тдыху, ни сро́ку** *кому* тын алырға ла ирек бирмәү.

ОТДЫХА́ТЬ *несов. см.* **отдохну́ть.**

ОТДЫХА́ЮЩИЙ *прич.* 1. ял иткән; 2. *в знач. сущ.* **отдыха́ющий** *м.*, **отдыха́ющая** *ж.* ял итеүсе.

ОТДЫША́ТЬСЯ *сов.* тигеҙ (*йәки* һалмаҡ) тын ала башлау, бер аҙ тын алыу (*арығандан һуң*).

ОТЁК *м.* шеш, шешенеү, елһенеү, ҡабарыу; **отёк ног** аяҡтар шешенеү.

ОТЕКА́ТЬ *несов. см.* **отёчь.**

ОТЁЛ *м.* быҙаулау.

ОТЕЛИ́ТЬСЯ *сов.* быҙаулау.

ОТЕ́ЛЬ *м.* отель (*гостиница*).

ОТЕПЛЕ́НИЕ *с. см.* **отепли́ть.**

ОТЕПЛИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* йылыта торған, йылытыу; **отепли́тельные прибо́ры** йылытыу приборҙары.

ОТЕПЛИ́ТЬ *сов. что* йылытыу, йылылау; **отепли́ть зда́ние** бинаны йылытыу.

ОТЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **отепли́ть.**

ОТЕРЕ́ТЬ *сов. см.* **обтере́ть** 1.

ОТЕРЕ́ТЬСЯ *сов. см.* **обтере́ться** 1.

ОТЕСА́ТЬ *сов. см.* **обтеса́ть.**

ОТЕ́Ц *м.* 1. ата, атай; 2. *мн.* **отцы́** (*предки*) ата-баба(лар); 3. *книжн.* (*основоположник*) ата, нигеҙ һалыусы; 4. *разг.* (*обращение*) бабай.

ОТЕ́ЧЕСКИЙ *прил.* аталарса; **оте́ческая забо́та** аталарса хәстәрлек.

ОТЕ́ЧЕСТВЕННЫЙ *прил.* ватан, тыуған ил; **оте́чественные това́ры** тыуған ил тауарҙары; ◇ **Оте́чественная война́** Ватан һуғышы.

ОТЕ́ЧЕСТВО *с.* ватан, тыуған ил.

ОТЁЧНЫЙ *прил.* шешенгән, елһенгән; **отёчное лицо́** елһенгән йөҙ.

ОТЕ́ЧЬ *сов.* 1. шешеү, шешенеү, елһенеү, ҡабарыу; **но́ги отекли́** аяҡтар шешенде; 2. (*о свече*) эреп ағып төшөү.

ОТЖА́ТЬ I *сов.* 1. *что* һығыу; **отжа́ть бельё** керҙе һығыу; 2. *кого-что, разг.* (*оттеснить*) ҡыҫырыҡлау, ҡыҫырыҡлап сығарыу.

ОТЖА́ТЬ II *сов. что, с.-х.* урып бөтөү (*йәки* бөтөрөү); **колхо́з отжа́л рожь** колхоз арышты урып бөткән.

ОТЖЕ́ЧЬ *сов. что, тех.* ҡыҙҙырып алыу, ҡыҙҙырыу; **отже́чь сталь** ҡорос ҡыҙҙырыу.

ОТЖИВА́ТЬ *несов. см.* **отжи́ть.**

ОТЖИ́ВШИЙ 1. *прич.* йәшен йәшәгән; 2. *прил.* (*устарелый; чуждый*) иҫкергән, хәҙерге заманға ят; **отжи́вшие взгля́ды** иҫкергән ҡараштар.

ОТЖИ́М *м. см.* **отжа́ть** I 1.

ОТЖИМА́ТЬ *несов. см.* **отжа́ть** I.

ОТЖИ́МКА *ж. разг. см.* **отжи́м.**

ОТЖИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (ғүмер) уҙҙырыу, йәшәү; **отжи́ть свой век** үҙ ғүмерен йәшәү; 2. (*устареть*) иҫкереү, ҡулланыуҙан сығыу; **э́тот обы́чай о́тжил был** йола иҫкергән.

ОТЗВЕНЕ́ТЬ *сов.* 1. (*прозвенеть*) шыңғырҙау, шалтырау, сыңғырау; 2. (*перестать звенеть*) шыңғырҙап (*йәки* шалтырап, сыңғырап) туҡтау (*йәки* ҡуйыу, тыныу).

ОТЗВОНИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*прозвонить*) шалтырау, һуғыу; 2. (*перестать звонить*) шалтырап (*йәки* һуғып) туҡтау.

О́ТЗВУК *м.* 1. (*эхо*) яңғырыҡ; 2. (*звук, доносящийся издалека*) яңғырау; **о́тзвуки взры́вов** шартлауҙар яңғырауы; 3. *перен.*

әҙ, тәьҫир, сағылыш; **о́тзвуки стари́нных леге́нд** боронғо легендалар сағылышы.

ОТЗВУЧА́ТЬ *сов.* яңғырап туҡтау, тыныу, тынып ҡалыу.

ОТЗОВИ́ЗМ *м. полит.* отзовизм (*1905 йыл революцияһынан һуң РСДРП сафтарында барлыҡҡа килгән оппортунистик ағым. Улар Дәүләт думаһынан социал-демократ депутаттарҙы ҡайтарыуҙы һәм легаль ойошмаларҙа эшләүҙе бөтөнләй туҡтатыуҙы талап иттеләр*).

ОТЗОВИ́СТ *м. полит.* отзовист (*отзовизм яҡлы кеше*).

ОТЗО́Л *м.* 1. *см.* **отзоли́ть;** 2. (*раствор*) һелте (*тире иләгәндә ҡулланыла торған эзбиз ҡатыш һелте*).

ОТЗОЛИ́ТЬ *сов. что, спец.* һелтеләү, эзбиз ҡатыш һелте менән эшкәртеү.

ОТЗО́ЛЬНЫЙ *прил. спец.* һелте, һелтеләү; **отзо́льный чан** һелте чаны.

ОТЗЫ́В *м. см.* **отозва́ть** 2.

О́ТЗЫВ *м.* 1. (*оценка, рецензия*) баһа, баһалама, баһа биреү; **о́тзыв о кни́ге** китапҡа баһа биреү; 2. *воен.* (*пароль*) отзыв.

ОТЗЫВА́ТЬ I *несов. см.* **отозва́ть.**

ОТЗЫВА́ТЬ II *несов. чем, разг.* аңҡыу, еҫ килеү (*йәки* еҫ бәреү, аңҡыу), тәм килеү; **здесь отзыва́ет че́м-то за́тхлым** *безл.* был ерҙән ниндәйҙер тынсыған еҫ килә.

ОТЗЫВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отозва́ться;** 2. *страд. к* **отзыва́ть** I.

ОТЗЫВНО́Й *прил. дип.* саҡырып алыу (*йәки* ҡайтарыу); **отзывны́е гра́моты** саҡырып ҡайтарыу ҡағыҙҙары.

ОТЗЫ́ВЧИВЫЙ *прил.* кеше хәлен уртаҡлашыусан, ярҙамсыл, кеше мохтажын аңлаусан; **отзы́вчивый челове́к** ярҙамсыл кеше.

ОТИРА́ТЬ *несов. см.* **отере́ть.**

ОТИРА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отере́ться;** 2. *страд. к* **отира́ть.**

ОТКА́З *м.* 1. *см.* **отказа́ть(ся);** 2. (*отрицательный ответ*) кире ҡағыу, отказ биреү; ✧ **до отка́за** шығырым, артыҡ сиккәсә; **де́йствовать без отка́за** һис бер ҡаршылыҡһыҙ (*йәки* туҡтамай) эшләү.

ОТКАЗА́ТЬ *сов.* 1. *кому и без доп.* кире ҡағыу, отказ биреү; **отказа́ть в про́сьбе** үтенесте кире ҡағыу; 2. *кому в чём* (*лишить*) тыйыу, мәхрүм итеү; 3. *кому от чего, уст.* (*уволить*) сығарыу (*эштән, эшләгән урынынан*); 4. *без доп., разг.* (*перестать действовать*) туҡталыу, эшләүҙән туҡтау, эшләмәй башлау; **мото́р отказа́л** мотор эшләмәй башланы; ✧ **не откажи́(те)** *в чём и с неопр.* зинһар өсөн.

ОТКАЗА́ТЬСЯ *сов. от чего, с неопр. и без доп.* баш тартыу, таныу; **отказа́ться петь** йырлауҙан баш тартыу; **отказа́ться от свои́х слов** үҙ һүҙеңде таныу; ✧ **не откажу́сь, не отказа́лся бы** *с неопр.* ҡаршы түгел, әҙермен.

ОТКА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **отказа́ть.**

ОТКА́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отказа́ться;** 2. *прост.* (*отпираться*) таныу.

ОТКА́ЛЫВАТЬ I *несов. см.* **отколо́ть** I.

ОТКА́ЛЫВАТЬ II *несов. см.* **отколо́ть** II.

ОТКА́ЛЫВАТЬСЯ I *несов.* 1. *см.* **отколо́ться** I; 2. *страд. к* **отка́лывать** I.

ОТКА́ЛЫВАТЬСЯ II *несов.* 1. *см.* **отколо́ться** II; 2. *страд. к* **отка́лывать** II.

ОТКА́ПЫВАТЬ *несов. см.* **откопа́ть.**

ОТКА́РМЛИВАНИЕ *с. см.* **откорми́ть.**

ОТКА́РМЛИВАТЬ *несов. см.* **откорми́ть.**

ОТКА́Т *м. воен.* кире тибеү (*туптың атҡанда артҡа тибеүе*), кире ҡайтыу, артҡа сигеү; **отка́т ору́дия** орудиенең кире ҡайтыуы.

ОТКАТА́ТЬ *сов. что, разг.* тәгәрәтеү, тәгәрәтеп бөтөрөү; **откатать бельё** кер тәгәрәтеү.

ОТКАТИ́ТЬ *сов.* 1. *что* тәгәрәтеү, тәгәрәтеп ҡуйыу (*йәки* ебәреү); **откати́ть ваго́н** вагонды этәп ебәреү; 2. *разг.* (*отъехать*) шәп итеп сығып китеү (*ат, машина һ. б.*).

ОТКАТИ́ТЬСЯ *сов.* 1. тәгәрәү, тәгәрәп китеү, ситкә тәгәрәү; **колесо́ откати́лось** тәгәрмәс тәгәрәп китте; 2. *перен.* сигенеү; **враг откати́лся за́ реку** дошман йылға аръяғына сигенде.

ОТКА́ТКА *ж.* 1. *см.* **откати́ть(ся);** 2. *горн.* (ҡаҙылманы тышҡа) сығарыу, юғары мендереү, күтәреү; **отка́тка у́гля из ша́хты** шахтанан күмер сығарыу.

ОТКА́ТЧИК *м.* откатчик (*шахталарҙа күмер һ. б. ташыусы*).

ОТКА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **откати́ть** 1.

ОТКА́ТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **откати́ться;** 2. *страд. к* **отка́тывать.**

ОТКАЧА́ТЬ *сов.* 1. *что* һурҙырыу, һурҙырып сығарыу; **откача́ть во́ду** һыуҙы һурҙырып сығарыу; 2. *кого* яһалма һулыш алдырып (*йәки* сайҡалдырып) һушына килтереү; **откача́ть утону́вшего** һыуға батҡан кешене сайҡалдырып һушына килтереү.

ОТКА́ЧИВАНИЕ *с. см.* **откача́ть.**

ОТКА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **откача́ть.**

ОТКА́ЧКА *ж. разг. см.* **откача́ть** I.

ОТКАЧНУ́ТЬ *сов. кого-что* ҡуҙғатып (*йәки* сайҡалдырып) ебәреү.

ОТКАЧНУ́ТЬСЯ *сов.* сайҡалып (*йәки* ҡуҙғалып) китеү (*в сторону*); артҡа сайҡалып китеү (*назад*).

ОТКА́ШЛИВАТЬСЯ *несов. см.* **отка́шляться.**

ОТКА́ШЛЯНУТЬ *сов. что* юткереү, юткереп алыу.

ОТКА́ШЛЯТЬСЯ *сов.* юткереү; тамаҡ ҡырып алыу (*йәки* ҡуйыу).

ОТКИДА́ТЬ *сов. что* алып ташлаштырыу.

ОТКИДНО́Й *прил.* асылмалы, ҡайтармалы, әйләндереп һалынмалы.

ОТКИ́ДЫВАТЬ *несов. см.* **отки́нуть** *и* **откида́ть.**

ОТКИ́ДЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отки́нуться;** 2. *страд. к* **отки́дывать.**

ОТКИ́НУТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*отбросить*) ситкә алып ташлау, ырғытып ебәреү; 2. *что* асыу; **отки́нуть кры́шку роя́ля** рояль ҡапҡасын асыу; 3. *что, перен.* ташлау, онотоу, баштан (*йәки* уйҙан, зиһендән, хәтерҙән) сығарыу; **отки́нуть гру́стные мы́сли** күңелһеҙ уйҙарҙы баштан сығарыу; 4. *что* төшөрөү, ҡайтарыу; **отки́нуть воротни́к шу́бы** тундың яғаһын төшөрөү; 5. *что* артҡа ташлау; **отки́нуть го́лову** башты артҡа ташлау.

ОТКИ́НУТЬСЯ *сов.* артҡа ташланыу (*йәки* ятыу, һөйәлеү); **отки́нуться на спи́нку сту́ла** ултырғыстың артына һөйәлеү.

ОТКЛА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **отложи́ть.**

ОТКЛА́НИВАТЬСЯ *несов. см.* **откла́няться.**

ОТКЛА́НЯТЬСЯ *сов. уст.* (*проститься*) хушлашыу.

ОТКЛЕ́ИВАТЬ *несов. что* (йәбештерелгәнде) ҡуптарып алыу, ҡуптарыу.

ОТКЛЕ́ИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **откле́иться;** 2. *страд. к* **откле́ивать.**

ОТКЛЕ́ИТЬ *сов. что* ҡуптарыу, ҡуптарып алыу; **откле́ить ма́рку** марканы ҡуптарып алыу.

ОТКЛЕ́ИТЬСЯ *сов.* ҡубыу, ҡубып сығыу.

О́ТКЛИК *м.* 1. (*ответ на зов, обращение*) яуап тауышы, тауыш ҡайтарыу, яуап биреү (*йәки* ҡайтарыу); 2. (*эхо*) яңғырыҡ, яңғырау; 3. *перен.* (*чувство симпатии*) тәьҫир, әҫәрләнеү; 4. *обычно мн.* **о́тклики** уртаҡлашыу, баһа биреү; **о́тклики кри́тики на кни́гу** тәнҡитселәрҙең китапты баһалауы.

ОТКЛИКА́ТЬСЯ *несов. см.* **откли́кнуться.**

ОТКЛИ́КНУТЬСЯ *сов.* 1. тауыш (*йәки* яуап) ҡайтарыу (*йәки* биреү); **откли́кнуться на зов** саҡырыуға яуап биреү; 2. (*на события*) ҡараштың (*йәки* фекерҙе) әйтеү.

ОТКЛОНЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **отклони́ть(ся); отклоне́ние стре́лки часо́в** сәғәт телдәренең ауышыуы; 2. (*несовпадение*) ситкә сығыу; **отклоне́ние от но́рмы** норманан ситкә сығыу.

ОТКЛОНИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*в сторону*) ауыштырыу; урынынан ҡуҙғатыу (*йәки* күсереү); 2. *кого, перен.* (*удержать от чего-л.*) тыйыу, тотоп ҡалыу; 3. *что, перен.* (*отвергнуть*) кире ҡағыу, ҡабул итмәү.

ОТКЛОНИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*сдвинуться в сторону*) ауышыу, ҡуҙғалыу; 2. (*уклониться*) саңҡайыу, тайпылыу, тайшаныу; **он е́ле-е́ле отклони́лся от уда́ра** ул һуғыуҙан саҡ тайшанып ҡалды; 3. *перен.* ситкә китеү (*йәки* сығыу); **отклони́ться от те́мы докла́да** доклад темаһынан ситкә сығыу.

ОТКЛОНЯ́ТЬ *несов. см.* **отклони́ть.**

ОТКЛОНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отклони́ться;** 2. *страд. к* **отклоня́ть.**

ОТКЛЮЧА́ТЬ *несов. см.* **отключи́ть.**

ОТКЛЮЧИ́ТЬ *сов. что* өҙөү, киҫеү; **отключи́ть телефо́н** телефонды өҙөү.

ОТКОВА́ТЬ *сов. что* 1. (*выковать*) сүкеп яһау; 2. (*отбить*) (*сүкеп*) алыу, алып ташлау; **откова́ть подко́ву** дағаны сүкеп алыу (*йәки* ташлау).

ОТКО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **откова́ть.**

ОТКОВЫ́РИВАТЬ *несов. см.* **отковыря́ть.**

ОТКОВЫРЯ́ТЬ *сов. что* соҡоп (*йәки* ҡуптарып) сығарыу, ҡуптарыу.

ОТКОЗЫРЯ́ТЬ I *сов. карт.* козырь кәрт менән баҫыу.

ОТКОЗЫРЯ́ТЬ II *сов. кому и без доп., разг.* козырять итеү, честь биреү.

ОТКОЛОТИ́ТЬ *сов. разг.* 1. *что* (*отбить*) һуҡҡылап ҡуптарып алыу, һуҡҡылап асыу; **отколоти́ть кры́шку я́щика** йәшниктең ҡапҡасын һуҡҡылап асыу; 2. *кого* (*избить*) тайҡлау, бәргеләү, туҡмап ташлау.

ОТКОЛО́ТЬ I *сов.* 1. *что* (*отделить*) телеп (*йәки* ватып, ярып, китеп) алыу (*йәки* төшөрөү); **отколо́ть кусо́к у́гля́** бер киҫәк күмер ватып алыу; 2. *кого, перен.* айырып алыу; **отколо́ть коро́ву от ста́да** һыйырҙы көтөүҙән айырып алыу.

ОТКОЛО́ТЬ II *сов. что* ысҡындырыу; **отколо́ть бант** бантты ысҡындырыу.

ОТКОЛО́ТЬСЯ I *сов.* 1. (*отделиться*) ярылып (*йәки* ватылып, һынып) төшөү; **льди́на отколо́лась** боҙ ватылып төштө; 2. *перен.* (*порвать с кем-л.*) айырылыу, бүленеү, бәйләнеште өҙөү; **отколо́ться от това́рищей** иптәштәрҙән айырылыу.

ОТКОЛО́ТЬСЯ II *сов.* ысҡыныу; **була́вка отколо́лась** булавка ысҡынған.

ОТКОМАНДИРОВА́ТЬ *сов. кого-что* икенсе урынға (эшкә) күсереү.

ОТКОМАНДИРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **откомандирова́ть.**

ОТКОПА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*копая, извлечь*) ҡаҙып алыу, ҡаҙып (*йәки* соҡоп) сығарыу; 2. *что, перен. разг.* (*найти*) табыу, эҙләп табыу, соҡоп килтереп сығарыу; **откопа́ть ре́дкую кни́гу** һирәк осрай торған китапты табыу.

ОТКО́РМ *м. с.-х. см.* **откорми́ть; отко́рм свине́й** сусҡаларҙы һимертеү.

ОТКОРМИ́ТЬ *сов. кого-что* көрәйтеү, һимертеү, һуғымға ашатыу.

ОТКО́РМЛЕННЫЙ 1. *прич.* һимертелгән, көрәйтелгән; 2. *прил.* көр, һимеҙ; **отко́рмленная коро́ва** көр һыйыр.

ОТКО́С *м.* 1. (*склон*) битләү, бит, һөҙәк ер; **отко́с холма́** ҡалҡыулыҡ бите; 2. (*на железной дороге*) юл өйөмө, откос; **пусти́ть по́езд под отко́с** поезды рельстән сығарып тәгәрәтеү; 3. *спец.* терәүес, таяу.

ОТКОЧЕВА́ТЬ *сов.* бер ерҙән күсенеп китеү.

ОТКОЧЁВЫВАТЬ *несов. см.* **откочева́ть.**

ОТКРЕПИ́ТЬ *сов. кого* учёттан төшөрөү.

ОТКРЕПИ́ТЬСЯ *сов.* учёттан төшөү.

ОТКРЕПЛЕ́НИЕ *с. см.* **открепи́ть(ся).**

ОТКРЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **открепи́ть.**

ОТКРЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **открепи́ться;** 2. *страд. к* **открепля́ть.**

ОТКРЕ́ЩИВАТЬСЯ *несов. разг.* (*всячески отказываться*) ситтә тороп ҡалырға тырышыу, баш тартыу.

ОТКРОВЕ́НИЕ *с.* асыш, яңылыҡ асыу, яңылыҡ.

ОТКРОВЕ́ННИЧАТЬ *несов. разг.* сер асыу (*йәки* сисеү), асыҡтан-асыҡ (*йәки* туп-тура) һөйләшеү.

ОТКРОВЕ́ННОСТЬ *ж.* саф күңеллелек, эскерһеҙлек, йәшермәйенсә һөйләү.

ОТКРОВЕ́ННЫЙ *прил.* 1. (*искренний*) ихлас, эскерһеҙ, саф (*йәки* ысын) күңелдән; 2. (*открытый*) асыҡтан-асыҡ, билдәле, ап-асыҡ, асыҡ күренеп торған.

ОТКРОМСА́ТЬ *сов. что, разг.* мөнтәп (*йәки* мөнтәҫләп) киҫеп алыу.

ОТКРУТИ́ТЬ *сов. что, разг.* бороп алыу (*йәки* сығарыу); **открути́ть га́йку** гайканы бороп алыу.

ОТКРУТИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*отвинтиться*) боролоп сығыу; 2. *перен.* **прост.** (*укло-*

ниться) ҡотолоу, хәйлә табып ҡотолоп ҡалыу.

ОТКРУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **открути́ть.**

ОТКРУ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **открути́ться;** 2. *страд. к* **откру́чивать.**

ОТКРЫВА́ТЬ *несов. см.* **откры́ть.**

ОТКРЫВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **откры́ться;** 2. *страд. к* **открыва́ть.**

ОТКРЫ́ТИЕ *с.* 1. *см.* **откры́ть; откры́тие театра́льного сезо́на** театр сезонының асылыуы; 2. асыш, уйлап сығарылған яңы нәмә, уйлап табыу; **нау́чное откры́тие** фәнни асыш.

ОТКРЫ́ТКА *ж.* открытка, асыҡ хат.

ОТКРЫ́ТЫЙ 1. *прич.* асылған; 2. *прил.* асыҡ; **откры́тое письмо́** асыҡ хат; **откры́тое заседа́ние** асыҡ ултырыш; 3. ялан; **откры́тая ме́стность** ялан ер; 4. (*прямой, явный*) тура; асыҡ; асыҡтан-асыҡ, туранан-тура; **откры́тая борьба́** асыҡтан-асыҡ көрәш; 5. (*искренний*) эскерһеҙ, ихлас, саф (*йәки* ысын) күңелдән; ◇ **ломи́ться в откры́тую дверь** *см.* **дверь; на откры́том во́здухе** *см.* **во́здух; откры́тое голосова́ние** тура тауыш биреү; **откры́тый вопро́с** хәл ителмәгән мәсьәлә; **откры́тая ра́на** бөтәшмәгән яра; **откры́тый слог** *лингв.* асыҡ ижек; **под откры́тым не́бом** асыҡта, асыҡ һауала, тышта.

ОТКРЫ́ТЬ *сов. что* 1. *прям. и перен.* асыу; **откры́ть дверь** ишек асыу; **откры́ть кры́шку** ҡапҡасты асыу; **откры́ть путь** юл асыу; 2. (*раскрыть*) асыу; **откры́ть но́ты** ноталарҙы асыу; 3. *разг.* (*ввести в действие, пустить*) ебәреү, биреү; **откры́ть во́ду** һыу ебәреү; 4. (*положить начало*) асыу, башлау, башлап ебәреү; **откры́ть но́вую шко́лу** яңы мәктәп асыу; **откры́ть собра́ние** йыйылышты асыу; 5. (*обнаружить*) асыу, табыу; **откры́ть за́лежи руды́** руда ятышы табыу; ◇ **откры́ть Аме́рику** *ирон.* Америка асыу (*күптән билдәле булған нәмәне яңы тип һөйләү*); **откры́ть глаза́** *кому* дөрөҫлөктө асып биреү, күҙен асыу.

ОТКРЫ́ТЬСЯ *сов.* 1. асылыу; **окно́ откры́лось** тәҙрә асылған; **ра́на откры́лась** яра асылған; 2. *перен.* (*стать доступным*) киң асылыу, асылған булыу; **пе́ред на́ми откры́лись все пути́** беҙҙең алда бөтә юлдар асылған; 3. (*стать видным*) асылыу, күренеү; күренә башлау; **пе́ред на́ми откры́лся краси́вый вид** беҙҙең алда матур күренеш асылды; 4. (*признаться*) дөрөҫөн әйтеп биреү, серҙе асыу; **он во всём откры́лся дру́гу** ул үҙ дуҫына бөтә серен асып һалды; 5. (*начаться*) башланыу; **навига́ция откры́лась** навигация башланды; 6. (*обнаружиться*) беленеү.

ОТКУ́ДА *нареч. относ. и вопр.* ҡайҙан, ҡайһы ерҙән, ҡайһы урындан; ◇ **отку́да ни возьми́сь** *см.* **взя́ться.**

ОТКУ́ДА-ЛИ́БО, ОТКУ́ДА-НИБУДЬ *нареч.* ҡайҙан булһала.

ОТКУ́ДА-ТО *нареч.* әллә ҡайҙан, ҡайҙандыр.

О́ТКУП *м.* откуп (1. *ист. хосуси кешегә дәүләт һалымдарын йыйырға бирелгән хоҡуҡ*; 2. *берәй нәмәнән ҡотолоу өсөн түләнгән аҡса*).

ОТКУПИ́ТЬСЯ *сов. разг.* хаҡ (*йәки* взятка) биреп (*йәки* түләп) ҡотолоу.

ОТКУПНО́Й *прил. ист.* откуп; **откупна́я систе́ма торго́вли** һатыу итеүҙә откуп системаһы.

ОТКУ́ПОРИВАНИЕ *с. см.* **отку́порить.**

ОТКУ́ПОРИВАТЬ *несов. см.* **отку́порить.**

ОТКУ́ПОРИТЬ *сов. что* асыу, бөкөһөн (*йәки* тығынын) алыу; **отку́порить буты́лку** шешәне асыу.

ОТКУПЩИ́К *м. ист.* откупщик (*откуп хужаһы*).

ОТКУСИ́ТЬ *сов. что, чего* 1. тешләп алыу; **откуси́ть кусо́чек я́блока** бер ҡабым алма тешләп алыу; 2. *тех.* өҙөү, ҡырҡыу, өҙөп (*йәки* ҡырҡып) алыу; **откуси́ть клеща́ми кусо́к про́волоки** сым осон ҡыпһыуыр менән өҙөп алыу.

ОТКУ́СЫВАТЬ *несов. см.* **откуси́ть.**

ОТЛАГА́ТЕЛЬСТВО *с. книжн.* кисектереү, һуңлатыу.

ОТЛАГА́ТЬ *несов. см.* **отложи́ть** 4, 5.

ОТЛАГА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отложи́ться;** 2. *страд. к* **отлага́ть.**

ОТЛАКИРОВА́ТЬ *сов. что* лаклау, лаклап ҡуйыу; **отлакирова́ть ме́бель** мебелде лаклау.

ОТЛА́МЫВАТЬ *несов. см.* **отлома́ть** *и* **отломи́ть.**

ОТЛА́МЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отлома́ться** *и* **отломи́ться;** 2. *страд. к* **отла́мывать.**

ОТЛЕГА́ТЬ *несов. см.* **отле́чь.**

ОТЛЕЖА́ТЬ *сов.* 1. *что* ипһеҙ ятып берәй ерҙе ойотоу; **отлежа́ть себе́ ру́ку** ипһеҙ ятып ҡулды ойотоу; 2. *разг.* (*о больном*) тора алмай ятыу; **он отлежа́л це́лый ме́сяц** ул бер ай буйына тора алмай ятҡан.

ОТЛЕЖА́ТЬСЯ ятып хәл алыу, ял итеү; ятыу.

ОТЛЁЖИВАТЬ *несов. см.* **отлежа́ть.**

ОТЛЁЖИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отлежа́ться;** 2. (*лежать, выжидая что-л.*) ятып үткәреү.

ОТЛЕПИ́ТЬ *сов. что, разг.* ҡуптарыу, ҡуптарып алыу.

ОТЛЕПИ́ТЬСЯ *сов.* ҡубыу, ҡубып сығыу (*йәки* төшөү).

ОТЛЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **отлепи́ть.**

ОТЛЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отлепи́ться;** 2. *страд. к* **отлепля́ть.**

ОТЛЁТ *м. см.* **отлете́ть** 1; **отлёт птиц** ҡоштарҙың осоп китеүе; ◇ **на отлёте** бер яҡ ситтәрәк; **держа́ть на отлёте** берәй нәмәне ҡулды һуҙған килеш тотоу.

ОТЛЕТА́ТЬ I *несов. см.* **отлете́ть.**

ОТЛЕТА́ТЬ II *сов.* 1. (*кончить летать*) осоуҙан туҡтау; 2. *разг.* (*пробыть лётчиком*) бер ни ҡәҙәр ваҡыт лётчик булыу.

ОТЛЕТЕ́ТЬ *сов.* 1. (*улететь*) осоп китеү; 2. (*отскочить*) ҡаҡсыу, ырғыу, барып төшөү; **мяч отлете́л далеко́** туп йыраҡҡа барып төштө; 3. *разг.* (*оторваться*) өҙөлөп төшөү; **пу́говица отлете́ла** төймә өҙөлөп төштө.

ОТЛЕ́ЧЬ *сов.* 1. баҫылыу, туҡтау; **боль отлегла́** ауыртыу баҫылды; 2. *безл.* (*испытать облегчение*) еңеләйеп китеү (*йәки*

ҡалыу); тынысланып китеү; **у меня́ от се́рдца отлегло́** йөрәгем баҫылып китте.

ОТЛИ́В *м.* 1. *мор.* һыу кәмеү (*йәки* ҡайтыу); **начался́ отли́в** һыу ҡайта башланы; 2. *перен.* (*убыль*) кәмеү, ҡайтыу, төшөү; 3. (*оттенок*) төҫ сағылышы, сағылыш; =һыл (=һел), =һыу (=һеү); **чёрный с си́ним отли́вом** күкһел ҡара; **се́рый с серебри́стым отли́вом** аҡһыл һоро, көмөшһеү һоро.

ОТЛИВА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **отли́ть;** 2. *чем* төҫ сағылыу, булып күренеү, ялтырау; **морска́я вода́ отлива́ет зелёным** диңгеҙ һыуы йәшел булып күренә.

ОТЛИ́ВКА *ж.* 1. *спец. см.* **отли́ть** 2, 4; 2. *тех.* (*изделие*) ҡойолма (*ҡойоп яһалған әйбер*).

ОТЛИПА́ТЬ *несов. см.* **отли́пнуть.**

ОТЛИ́ПНУТЬ *сов. разг.* ҡубып сығыу (*йәки* төшөү).

ОТЛИ́ТЬ *сов.* 1. *что, чего* (*вылить*) бер аҙ бушатыу (*йәки* һалыу), бушата төшөү, һалып алыу; 2. *что* (*выкачиванием удалить*) һоҫоп (*йәки* һурҙырып) алып бөтөрөү; 3. *кого, разг.* (*привести в чувство*) һыу бөркөп (*йәки* һибеп) һушына килтереү; 4. *что* (*изготовить литьём*) ҡойоу, ҡойоп яһау (*йәки* эшләү); **отли́ть дета́ль** деталь ҡойоп яһау.

ОТЛИ́ТЬСЯ *сов.* ҡойолоу, ҡойоп яһалыу; ◇ **отолью́тся ко́шке мы́шкины слёзки** *соотв.* яфалаған өсөн күрәсәген күрер әле, ҡарғыш төшөр әле.

ОТЛИЧА́ТЬ *несов. см.* **отличи́ть.**

ОТЛИЧА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отличи́ться;** 2. *чем* (*характеризоваться*) айырылыу, айырылып тороу; 3. *страд. к* **отлича́ть.**

ОТЛИ́ЧИЕ *с.* айырма, айырмалыҡ; **суще́ственное отли́чие** иң әһәмиәтле айырма; ◇ **зна́ки отли́чия** *см.* **знак.**

ОТЛИЧИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. айырыу, айыра (*йәки* белдерә) торған; **отличи́тельный знак** айырыу билдәһе; 2. (*характерный*) характерле; **отличи́тельные осо́бенности** характерле үҙсәнлектәр.

ОТЛИЧИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*различить*) айырыу, айыра белеү, таныу; 2. *кого* (*отметить наградой*) бүләкләү, награда биреү.

ОТЛИЧИ́ТЬСЯ *сов.* 1. алдын (*йәки* әҫтөн) сығыу, уңыш ҡаҙаныу, батырлыҡ күрһәтеү; **отличи́ться в состяза́ниях** ярышта өҫтөн сығыу; 2. *разг.* (*сделать глупость, оплошность*) ахмаҡлыҡ эшләп ташлау.

ОТЛИ́ЧНИК *м.* отличник.

ОТЛИ́ЧНИЦА *женск. р. к* **отли́чник.**

ОТЛИ́ЧНО *нареч.* 1. бик яҡшы (*йәки* һәйбәт, шәп); 2. *в знач. сказ.* ярай, ярар, яҡшы, һәйбәт, бик шәп, бик һәйбәт (*йәки* яҡшы); **он сейча́с придёт. — Отли́чно!** Ул хәҙер килер.— Бик яҡшы!; 3. *в знач. сущ. с. нескл.* бик яҡшы, отлично; **учи́ться на отли́чно** бик яҡшыға уҡыу.

ОТЛИ́ЧНЫЙ *прил.* бик (*йәки* үтә) яҡшы, бик һәйбәт (*йәки* шәп).

ОТЛО́ГИЙ *прил.* һөҙәк; **отло́гий бе́рег** һөҙәк яр.

ОТЛОЖЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **отложи́ть** 3—5 *и* **отложи́ться;** 2. *геол.* ултырма; **известко́вые отложе́ния** эзбиз ултырмалары; ◇ **жировы́е отложе́ния** май ҡатламы.

ОТЛОЖИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*в сторону*) айырып ҡуйыу (*йәки* һалыу), ситкә алып һалыу, айырып (*йәки* ситкә) һалып ҡуйыу; 2. *кого-что* (*выпрячь*) туғарыу; **отложи́ть лошаде́й** аттарҙы туғарыу; 3. *что, биол.* һалыу, сәсеү; **отложи́ть икру́** ыуылдырыҡ сәсеү; 4. *что, геол.* ултыртыу; 5. *что* (*отсрочить*) кисектереү; ◇ **отложи́ть в до́лгий я́щик** *см.* **до́лгий.**

ОТЛОЖИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*осесть*) ултырыу (*һауыттың төбөнә һ. б. ҡатлам булып*); 2. *перен.* (*запечатлеться*) инеп ултырыу (*мәҫ. йөрәк түренә*).

ОТЛОЖНО́Й *прил.* ҡайтарма, ҡайтармалы; **отложно́й воротни́к** ҡайтармалы яға.

ОТЛОМА́ТЬ *сов. что* һындырып алыу (*йәки* төшөрөү, сығарыу).

ОТЛОМА́ТЬСЯ *сов.* һынып төшөү (*йәки* сығыу).

ОТЛОМИ́ТЬ *сов. что* һындырып алыу (*йәки* төшөрөү), ватыу, ватып төшөрөү.

ОТЛОМИ́ТЬСЯ *сов.* һынып төшөү (*йәки* сығыу), ватылып төшөү.

ОТЛУПИ́ТЬ *сов. кого, прост.* ныҡ туҡмау.

ОТЛУЧА́ТЬ *несов. см.* **отлучи́ть.**

ОТЛУЧА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отлучи́ться;** 2. *страд. к* **отлуча́ть.**

ОТЛУЧИ́ТЬ *сов. кого-что, уст.* айырыу, айырып ҡуйыу, ҡыуыу, һөрөү; **отлучи́ть от груди́** имсәктән айырыу; **отлучи́ть от це́ркви** сиркәүҙән ҡыуыу.

ОТЛУЧИ́ТЬСЯ *сов.* китеп тороу, юҡ булып тороу, сығып китеү; **он на мину́ту отлучи́лся** ул бер минутҡа ғына сығып китте.

ОТЛУ́ЧКА *ж.* китеү, китеп тороу, юҡ булыу; **самово́льная отлу́чка** рөхсәтһеҙ китеү.

ОТЛЫ́НИВАТЬ *несов. прост.* ялҡаулаңыу, баш тартыу, һылтау табып ... ҡасыу (*йәки* ситләшеү).

ОТМА́ЛЧИВАТЬСЯ *несов. см.* **отмолча́ться.**

ОТМА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **отмота́ть.**

ОТМАХА́ТЬ *сов. прост.* (*быстро пройти*) тиҙ (*йәки* шәп) үтеү (*ҙур араны*).

ОТМА́ХИВАТЬ *несов.* 1. *см.* **отмаха́ть;** 2. *кого-что* (*отгонять*) һелтәнеп ҡыуыу.

ОТМА́ХИВАТЬСЯ *несов.* 1. (*отгонять от себя*) һелтәнеү; 2. *перен.* (*отказываться*) ҡул һелтәү (*кире ҡағыу, баш тартыу, риза булмау*).

ОТМАХНУ́ТЬ *сов. и однокр. см.* **отма́хивать** 2.

ОТМАХНУ́ТЬСЯ *сов. и однокр. см.* **отма́хиваться.**

ОТМА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **отмочи́ть.**

ОТМЕЖЕВА́НИЕ *с. см.* **отмежева́ть(ся).**

ОТМЕЖЕВА́ТЬ *сов.* 1. *что* (*отделить межой*) межалау, межалап алыу; 2. *кого-что, перен.* (*отделить, обособить*) айырып (*йәки* бүлеп) алыу, айырымландырыу.

ОТМЕЖЕВА́ТЬСЯ *сов.* айырымланыу, айырылыу, ситләшеү.

ОТМЕЖЁВЫВАТЬ *несов. см.* **отмежева́ть.**

ОТМЕЖЁВЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отмежева́ться;** 2. *страд. к* **отмежёвывать.**

ОТМЕЛЬ *ж.* һайлыҡ, һай урын.

ОТМЕ́НА *ж. см.* **отмени́ть; отме́на спекта́кля** спектаклде булдырмау; ✧ **в отме́ну** *чего* алмашына, урынына.

ОТМЕНИ́ТЬ *сов. что* бөтөрөү; туҡтатыу, көсөнән (*йәки* юҡҡа) сығарыу; **отмени́ть ка́рточную систе́му** карточка системаһын бөтөрөү; **отмени́ть прика́з** приказды көсөнән сығарыу; **отмени́ть спекта́кль** спектаклде булдыртмау.

ОТМЕ́ННЫЙ *прил.* бик (*йәки* үтә) яҡшы, бик һәйбәт, уғата яҡшы; **отме́нная рабо́та** үтә яҡшы эш.

ОТМЕНЯ́ТЬ *несов. см.* **отмени́ть.**

ОТМЕРЕ́ТЬ *сов.* **1.** ҡороу, һулыу; **побе́ги о́тмерли** үҫентеләр ҡороған; **2.** *перен.* үлеү, онотолоу, юҡҡа сығыу; **ста́рые обы́чаи о́тмерли** иҫке йолалар онотолдо.

ОТМЕРЗА́ТЬ *несов. см.* **отмёрзнуть.**

ОТМЁРЗНУТЬ *сов.* **1.** (*погибнуть от холода*) һыуыҡтан харап (*йәки* һәләк) булыу; **молоды́е побе́ги отмёрзли** йәш үҫентеләр туңып һәләк булды; **2.** *разг.* өшөү, туңыу; **па́льцы отмёрзли** бармаҡтар туңған.

ОТМЕ́РИВАТЬ *несов. см.* **отме́рить.**

ОТМЕ́РИТЬ *сов. что* үлсәү, үлсәп алыу (*йәки* биреү, ҡуйыу, ташлау).

ОТМЕРЯ́ТЬ *несов. разг. см.* **отме́рить.**

ОТМЕСТИ́ *сов. что* **1.** һепереп ташлау, һепереү; **отмести́ снег от крыльца́** баҫҡыс эргәһендәге ҡарҙы һепереп ташлау; **2.** *перен.* кире ҡағыу, алып ташлау; **отмести́ до́воды проти́вников** ҡаршы сығыусыларҙың дәлилдәрен кире ҡағыу.

ОТМЕ́СТКА *ж.*: **в отме́стку** үс итеп.

ОТМЕТА́ТЬ *несов. см.* **отмести́.**

ОТМЕ́ТИНА *ж.* **1.** (*знак*) билдә, тамға; **2.** ҡашҡа; **коро́ва с отме́тиной на лбу** ҡашҡа һыйыр.

ОТМЕ́ТИТЬ *сов.* **1.** *что* билдәләү, тамғалау, тамға һалыу, билдә ҡуйыу; **2.** *кого-что* яҙып алыу, теркәү, билдә ҡуйыу, билдәләү; **отме́тить опозда́вших** һуңға ҡалыусыларҙы яҙып алыу (*йәки* билдәләү); **3.** *что* (*подчеркнуть*) әйтеп китеү, иҫкә алып китеү, күрһәтеп китеү; **отме́тить недоста́тки в рабо́те** эштә булған етешһеҙлектәрҙе әйтеп китеү; **4.** *кого-что* (*обратить внимание*) иғтибар итеү, әһәмиәт биреү; **5.** *кого-что* (*отличить*) билдәләп үтеү, наградлау, бүләкләү; **отме́тить передовико́в пре́мией** алдынғыларҙы бүләкләү; **6.** *кого, разг.* (*при выезде*) йорт кенәгәһенән төшөрөү.

ОТМЕ́ТИТЬСЯ *сов.* **1.** яҙылыу, исемлектә теркәлеү; **2.** *разг.* (*при выезде*) йорт кенәгәһенән төшөү.

ОТМЕ́ТКА *ж.* **1.** (*знак*) билдә, тамға; **2.** (*оценка*) отметка.

ОТМЕЧА́ТЬ *несов. см.* **отме́тить.**

ОТМЕЧА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отме́титься; 2.** (*наблюдаться*) һиҙелеү, күренеү; **отмеча́ется пониже́ние температу́ры** температураның түбәнәйеүе һиҙелә; **3.** *страд. к* **отмеча́ть.**

ОТМИРА́НИЕ *с. см.* **отмере́ть.**

ОТМИРА́ТЬ *несов. см.* **отмере́ть.**

ОТМОКА́ТЬ *несов. см.* **отмо́кнуть.**

ОТМО́КНУТЬ *сов.* еүешләнеү, ебеү, еүешләнеп (*йәки* ебеп) бөтөү.

ОТМОЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **отмолоти́ть 1.**

ОТМОЛОТИ́ТЬ *сов.* **1.** (ашлыҡ) һуғып алыу; **мы отмолоти́ли два дня** беҙ ике көн ашлыҡ һуғып алдыҡ; **2.** *что и без доп.* (*закончить молотьбу*) һуғып бөтөрөү.

ОТМОЛЧА́ТЬСЯ *сов. разг.* өндәшмәй ҡалыу.

ОТМОРА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **отморо́зить.**

ОТМОРО́ЗИТЬ *сов. что* өшөтөү, өшөттөрөү, туңдырыу.

ОТМОТА́ТЬ *сов. что, чего* һүтеп (*йәки* тағатып) алыу; **отмота́ть мото́к ше́рсти** бер йомғаҡ йөндө тағатып ташлау.

ОТМОЧИ́ТЬ *сов. что* еүешләп (*йәки* сылатып) ҡуптарып алыу; ебетеү; **отмочи́ть ко́жу** күнде ебетеү.

ОТМУ́ЧИТЬСЯ *сов. разг.* интегеүҙән ҡотолоу.

ОТМЫВА́ТЬ *несов. см.* **отмы́ть.**

ОТМЫВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отмы́ться; 2.** *страд. к* **отмыва́ть.**

ОТМЫКА́ТЬ *несов. см.* **отомкну́ть.**

ОТМЫКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отомкну́ться; 2.** *страд. к* **отмыка́ть.**

ОТМЫ́ТЬ *сов. что* **1.** йыуыу, йыуып таҙартыу; йыуып төшөрөү; **отмы́ть грязь** бысраҡты йыуып төшөрөү; **2.** (*размыть*) өңөү, ашау; **вода́ отмы́ла бе́рег** һыу ярҙы ашаған.

ОТМЫ́ТЬСЯ *сов.* йыуылып таҙарыу; йыуылып төшөү.

ОТМЫ́ЧКА *ж.* отмычка (*асҡысһыҙ йоҙаҡты асыу ҡоралы*).

ОТМЯКА́ТЬ *несов. см.* **отмя́кнуть.**

ОТМЯ́КНУТЬ *сов. разг.* ебеү, йомшарыу.

ОТНЕ́КИВАТЬСЯ *несов. разг.* баш тартыу, риза булмау, киреләнеү.

ОТНЕСТИ́ *сов.* **1.** *кого-что* (*доставить куда-л.*) илтеү, илтеп биреү (*йәки* ҡуйыу), алып барыу; **2.** *кого-что* (*перенести на какое-л. расстояние*) күсереп ҡуйыу; **3.** *обычно безл. что* (*переместить, отодвинуть*) алып китеү; **ло́дку отнесло́ тече́нием** ағым кәмәне алып китте; **4.** *кого-что* (*причислить*) ... тип иҫәпләү (*йәки* һанау); **отнести́ ру́копись к 12 ве́ку** ҡулъяҙманы 12 быуатта яҙылған тип һанау; ✧ **отнести́ за счёт** *см.* **счёт.**

ОТНЕСТИ́СЬ *сов.* ҡарау, күрһәтеү, мөғәмәлә итеү; **отнести́сь к больно́му внима́тельно** ауырыуҙы иғтибар менән ҡарау.

ОТНИКЕЛИРОВА́ТЬ *сов. что* никелләп сығыу (*йәки* никель югертеп) сығыу.

ОТНИМА́ТЬ *несов. см.* **отня́ть.**

ОТНИМА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отня́ться; 2.** *страд. к* **отнима́ть.**

ОТНОСИ́ТЕЛЬНО 1. *нареч.* сағыштырмаса, аҙмы-күпме, яҡшы уҡ; **2.** *предлог с род. п.* тураһында, ҡарата; **относи́тельно его́ возвраще́ния све́дений нет** уның әйләнеп ҡайтыуы тураһында мәғлүмәттәр юҡ.

ОТНОСИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* **1.** сағыштырма, сағыштырмаса; **относи́тельная глубина́** сағыштырмаса тәрәнлек; **2.** (*сравнительно небольшой*) артыҡ ҙур булмаған; **относи́тельный успе́х** артыҡ ҙур булмаған уңыш; ✧ **относи́тельное прилага́тельное** *грам.*

шартлы сифат; **относи́тельное местоиме́ние** *грам.* шартлы алмаш.

ОТНОСИ́ТЬ *несов. см.* **отнести́.**

ОТНОСИ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отнести́сь;** 2. (*входить в число чего-л.*) инеү; 3. *к кому-чему* бәйләнеше (*йәки* ҡыҫылышы, ҡағылышы, ҡатнашы, ҡатнашлығы) булыу; **э́тот вопро́с к те́ме докла́да не отно́сится** доклад темаһына был мәсьәләнең бәйләнеше юҡ; *4. страд. к* **относи́ть.**

ОТНОШЕ́НИЕ *с.* 1. ҡараш; 2. *мн.* **отноше́ния** бәйләнеш, мөнәсәбәт; **дру́жеские отноше́ния** дуҫлыҡ мөнәсәбәттәре; **дипломати́ческие отноше́ния** дипломатик мөнәсәбәттәр; 3. (*официальная бумага*) эш ҡағыҙы, отношение; ✧ **в отноше́нии** *кого-чего* яғынан, ҡарата; **во всех отноше́ниях** бөтә яҡлап, бөтә яҡтан да; **в э́том отноше́нии** был яҡтан; **по отноше́нию** *к кому-чему* ҡарағанда, тураһында.

ОТНЫ́НЕ *нареч. книжн.* бөгөндән алып (*йәки* башлап), бынан һуң, бынан былай (*йәки* түбән).

ОТНЮ́ДЬ *нареч.* бер ҙә, һис; **отню́дь не так** бер ҙә улай түгел.

ОТНЯ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* көсләп алыу, тартып алыу; 2. *что, перен.* (*лишить чего-л.*) өҙөү, алыу; **отня́ть наде́жду** өмөтөн өҙөү; 3. *что* (*убрать*) алып ҡуйыу; **отня́ть ле́стницу от стены́** стенанан баҫҡысты алып ҡуйыу; 4. *что, разг.* (*ампутировать*) киҫеү, киҫеп алыу; 5. *что, разг.* (*вычесть*) алыу; **от пяти́ отня́ть два** биштән икене алыу; ✧ **отня́ть от груди́** имсәктән айырыу.

ОТНЯ́ТЬСЯ *сов.* 1. хәрәкәт итмәй (*йәки* йөрөмәй) башлау; **нога́ отняла́сь** аяҡ хәрәкәт итмәй; 2. *разг.* (*онеметь*) ҡалыу, ойоу; **от стра́ха у него́ отня́лся язы́к** ҡурҡыуҙан ул телһеҙ ҡалған; ✧ **ру́ки отня́ли́сь** *см.* **рука́.**

ОТО *предлог. см.* **от.**

ОТОБЕ́ДАТЬ *сов.* 1. (*кончить обедать*) төшкө ашты ашап бөтөү; 2. *уст.* (*пообедать*) төшкө аш ашарға килеп китеү.

ОТОБРАЖА́ТЬ *несов. см.* **отобрази́ть.**

ОТОБРАЖА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отобрази́ться;** 2. *страд. к* **отобража́ть.**

ОТОБРАЖЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **отобрази́ть(ся);** 2. (*изображение*) кәүҙәләнеш.

ОТОБРАЗИ́ТЬ *сов. кого-что* һүрәтләндереү, кәүҙәләндереү, сағылдырыу, һынландырыу.

ОТОБРАЗИ́ТЬСЯ *сов.* һүрәтләнеү, кәүҙәләнеү, сағылыу, һынланыу.

ОТОБРА́ТЬ *сов. кого-что* 1. (*отнять*) тартып алыу; 2. (*взять обратно*) кире алыу; 3. (*выбрать*) айырыу, һайлау, һайлап алыу.

ОТОВА́РИВАТЬ *несов. см.* **отова́рить.**

ОТОВА́РИТЬ *сов. что, ком.* тауар биреү, тауар менән тәьмин итеү.

ОТОВСЮ́ДУ *нареч.* унан-бынан, һәр урындан, һәр яҡтан.

ОТОГНА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* ҡыуып ебәреү; 2. *кого-что, с.-х.* (*перегнать*) ҡыуыу; **отогна́ть ове́ц на зи́мние па́стбища** һарыҡтарҙы ҡышҡы көтөүлеккә ҡыуыу; 3. *что, спец.* ҡыуыу, ҡыуып алыу; **отогна́ть скипида́р** скипидар ҡыуып алыу.

ОТОГНУ́ТЬ *сов. что* 1. (*распрямить*) турайтыу, яҙылдырыу, яҙыу, төҙәйтеү; 2. төрөү, ҡайтарыу; **отогну́ть рукава́** еңде ҡайтарыу.

ОТОГНУ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*распрямиться*) турайыу, яҙылыу, төҙәйеү; 2. (*согнуться в сторону и т. п.*) ҡайтарылыу.

ОТОГРЕВА́ТЬ *несов. см.* **отогре́ть.**

ОТОГРЕВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отогре́ться;** 2. *страд. к* **отогрева́ть.**

ОТОГРЕ́ТЬ *сов. кого-что* йылытыу, йылытып алыу; ✧ **змею́ на груди́ отогре́ть** *см.* **змея́.**

ОТОГРЕ́ТЬСЯ *сов.* йылыныу, йылынып алыу.

ОТОДВИГА́ТЬ *несов. см.* **отодви́нуть.**

ОТОДВИГА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отодви́нуться;** 2. *страд. к* **отодвига́ть.**

ОТОДВИ́НУТЬ *сов. что* 1. этеү, этәреү, этәреп шыуҙырыу, күсереү, күсереп ҡуйыу, этеп ебәреү (*йәки* ҡуйыу); **отодви́нуть стол** өҫтәлде этәреү; 2. *что, перен. разг.* (*отсрочить*) кисектереү, күсереү.

ОТОДВИ́НУТЬСЯ *сов.* 1. күсеү, шыуыу, күсеп (*йәки* шыуып) ултырыу; **отодви́нуться в у́гол** мөйөшкә күсеп ултырыу; 2. *перен. разг.* кисектерелеү, күсерелеү.

ОТОДРА́ТЬ *сов.* 1. *что* (*оторвать*) һыҙырыу, һыҙырып алыу; **отодра́ть обо́и** обойҙарҙы һыҙырып алыу; 2. *кого, разг.* (*высечь*) туҡмау, һыҙырыу; 3. *кого, разг.* (*за уши, за волосы*) тартыу, бороу.

ОТОДРА́ТЬСЯ *сов. прост.* ҡубып төшөү (*йәки* сығыу).

ОТОЖДЕСТВИ́ТЬ *сов. кого-что* тиңләштереү, берҙәй тип таныу, тиң итеп күреү.

ОТОЖДЕСТВЛЕ́НИЕ *с. см.* **отождестви́ть.**

ОТОЖЕСТВИ́ТЬ *несов. см.* **отождестви́ть.**

ОТОЖЕСТВЛЕ́НИЕ *с. см* **отождествле́ние.**

ОТОЖЕСТВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **отождествля́ть.**

ОТОЖДЕСТВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **отождестви́ть.**

ОТОЗВА́ТЬ *сов. кого-что* 1. саҡырып алыу; **отозва́ть соба́ку** этте саҡырып алыу; 2. саҡырып ҡайтарыу; **отозва́ть посла́** илсене саҡырып ҡайтарыу.

ОТОЗВА́ТЬСЯ *сов.* 1. (*откликнуться*) яуап (*йәки* тауыш) биреү; 2. *на ком-чём* (*сказаться*) тәьҫир итеү; **переутомле́ние отозва́ло́сь на его́ здоро́вье** үтә арыу уның һаулығына тәьҫир итте; 3. *о ком-чём* (*высказаться*) ҡарашты (*йәки* фекерҙе) әйтеү.

ОТОЙТИ́ *сов.* 1. китеү, ситкә китеү; **отойти́ в сто́рону** ситкә китеү; 2. (*о средствах передвижения*) китеү; 3. (*отступить*) сигенеү; 4. *от кого-чего* (*отклониться*) ситкә китеү; кире ҡайтыу; **отойти́ от те́мы** теманан ситкә китеү; 5. (*отдалиться*) ситләшеү; йыраҡлашыу, алыҫлашыу; 6. (*отстать, отделиться от чего-л.*) ҡубыу, ҡубып төшөү, айырылыу, айырылып сығыу; **штукату́рка отошла́** штукатурка ҡубып төшкән; 7. (*исчезнуть*) бөтөү; **пятно́ отошло́** тап бөттө; 8. (*восстановить чувствительность*) яҙылыу, йылы кереү, тоя (*йәки* һиҙә) башлау; 9. (*прийти в себя*) аңына

килеү, һушына килеү; 10. (*перестать сердиться*) баҫылыу, тынысланыу; 11. (*перейти в чьё-л. владение*) күсеү; 12. (*миновать, кончиться*) үтеү, бөтөү; ◇ **отойти́ в ве́чность** 1) (*умереть*) үлеү; 2) (*пройти*) үтеү, эҙһеҙ юғалыу; **отойти́ в про́шлое** *см.* **про́шлый; отойти́ ко сну́** *см.* **сон.**

ОТОМКНУ́ТЬ *сов. что, уст.* асыу (*напр. замо́к*); алыу, ысҡындырыу; ◇ **отомкну́ть штык** штыкты алыу.

ОТОМКНУ́ТЬСЯ *сов. уст.* асылыу; ысҡыныу, алыныу.

ОТОМСТИ́ТЬ *сов. кому-чему* ҡонон (*йәки* үс) алыу.

ОТОПИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* яғыу, йылытыу; **отопи́тельная систе́ма** йылытыу системаһы; **отопи́тельный сезо́н** яғыу сезоны.

ОТОПИ́ТЬ *сов. что* йылытыу, яғып йылытыу.

ОТОПЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **отопи́ть**; 2. (*система нагревания*) яғыу, йылытыу; **водяно́е отопле́ние** һыу менән йылытыу.

ОТОПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **отопи́ть.**

ОТОРА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **оторочи́ть.**

ОТО́РВАННОСТЬ *ж.* айырылғанлыҡ, бәйләнеш юҡлыҡ.

ОТОРВА́ТЬ *сов.* 1. *что* өҙөү, өҙөп алыу, йыртып алыу; **оторва́ть листо́к из блокно́та** блокноттан бер бит ҡағыҙ йыртып алыу; 2. *кого-что* (*с усилием отстранить*) алыу, алып ташлау; 3. *кого-что, перен.* айырыу, алыу, бүлеү; **оторва́ть глаза́ от кни́ги** китаптан күҙҙе алыу; 4. *кого* (*разлучить*) айырыу; **война́ оторвала́ его́ от семьи́** һуғыш уны ғаиләһенән айырҙы.

ОТОРВА́ТЬСЯ *сов.* 1. *от чего и без доп.* өҙөлөү, өҙөлөп төшөү (*йәки* сығыу); **лист оторва́лся от ве́тки** япраҡ ботаҡтан өҙөлөп төштө; 2. *от чего* (*отделиться*) күтәрелеү, күтәрелеп китеү; **самолёт оторва́лся от земли́** самолёт ерҙән күтәрелде; 3. *от кого-чего, перен.* айырылыу, ситләшеү; **оторва́ться от друзе́й** дуҫтарҙан айырылыу; 4. *от чего* (*отвлечься*) бүленеү, туҡтап тороу, туҡтау; **оторва́ться от рабо́ты** эштән туҡтау; 5. *от кого-чего* (*отвести взгляд*) күҙҙе алыу.

ОТОРОПЕ́ЛЫЙ *прил. разг.* аптыраған, ҡаушаған, ҡаушап (*йәки* аптырап) ҡалған; **оторопе́лый вид** аптыраған ҡиәфәт.

ОТОРОПЕ́ТЬ *сов. разг.* аптырау, ҡаушау, ҡаушап (*йәки* аптырап) ҡалыу.

О́ТОРОПЬ *ж. разг.* аптырау, ҡаушау.

ОТОРОЧИ́ТЬ *сов. что* әҙепләү, ҡырпыулау, ҡаймалау, ҡырпыу (*йәки* ҡайма, таҫма) тотоу; **оторочи́ть костю́м ме́хом** костюмде мех менән ҡырпыулау.

ОТОРО́ЧКА *ж.* ҡырпыу (*полоска меха*); әҙеп, ҡайма, таҫма (*пришитая полоска материи или тесьма*).

ОТОСЛА́ТЬ *сов. кого-что* 1. (*отправить*) ебәреү; **отосла́ть телегра́мму** телеграмма ебәреү; 2. (*предложить обратиться*) ебәреү, күрһәтеү, =рға (=рғә) кәңәш биреү.

ОТОСПА́ТЬСЯ *сов. разг.* туйғансы йоҡлау, йоҡо туйҙырыу, йоҡо туйыу.

ОТОЩА́ТЬ *сов. разг.* ныҡ арыҡланыу (*йәки* ябығыу), һөлдәгә тороп ҡалыу.

ОТПАДА́ТЬ *несов. см.* **отпа́сть.**

ОТПА́ИВАТЬ I *несов. см.* **отпои́ть.**

ОТПА́ИВАТЬ II *несов. см.* **отпая́ть.**

ОТПА́ИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отпая́ться**; 2. *страд. к* **отпа́ивать** II.

ОТПА́РИВАТЬ *несов. см.* **отпа́рить.**

ОТПАРИ́РОВАТЬ *сов.* 1. *что* (*при фехтовании*) кире ҡағыу, кире ҡайтарыу; **отпари́ровать уда́р** һуғыуҙы кире ҡағыу; 2. *что и без доп., перен.* юҡҡа сығарыу, кире ҡағыу; **отпари́ровать возраже́ние** дәлилде кире ҡағыу.

ОТПА́РИТЬ *сов. что, разг.* 1. (*отутюжить*) еүеш сепрәк аша үтекләү; 2. (*размягчить паром*) парлап ҡуптарып алыу.

ОТПА́РЫВАТЬ *несов. см.* **отпоро́ть.**

ОТПА́РЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отпоро́ться**; 2. *страд. к* **отпа́рывать.**

ОТПА́СТЬ *сов.* 1. ҡубып төшөү, ватылып төшөү; **штукату́рка отпа́ла** штукатурка ҡубып төштө; 2. *перен. книжн.* айырылыу, төшөп ҡалыу, сығыу; **отпа́сть от организа́ции** ойошманан төшөп ҡалыу; 3. (*утратить силу, смысл*) көсөн юғалтыу, юҡҡа сығыу; **возраже́ние отпа́ло** дәлил юҡҡа сыҡты; 4. (*исчезнуть*) бөтөү; **жела́ние отпа́ло** теләк бөттө.

ОТПАЯ́ТЬ *сов. что* (*что-л. припаянное*) иретеп алыу (*йәки* төшөрөү).

ОТПАЯ́ТЬСЯ *сов.* (*о чём-л. припаянном*) ireп төшөү (*йәки* ҡубыу).

ОТПЕВА́ТЬ *несов. см.* **отпе́ть** 2.

ОТПЕРЕ́ТЬ *сов. что* асыу, асып ебәреү.

ОТПЕРЕ́ТЬСЯ *сов.* 1. асылыу, асылып китеү; **дверь отперла́сь** ишек асылып китте; 2. *разг.* (*отказаться*) таныу, баш тартыу; **отпере́ться от свои́х слов** үҙ һүҙҙәренде таныу.

ОТПЕ́ТЫЙ 1. *прич.* йырланған; йыназаһы уҡылған; 2. *прил. разг.* (*пропащий, конченый*) бөткән, өмөтһөҙ, төҙәлмәҫлек; **отпе́тый челове́к** төҙәлмәҫлек кеше.

ОТПЕ́ТЬ *сов.* 1. *что и без доп.* (*кончить петь*) йырлап (*йәки* һайрап, ҡыҫҡырып) туҡтау; йырлап (*йәки* һайрап) бөтөү; 2. *кого, церк.* йыназа уҡыу.

ОТПЕЧА́ТАТЬ *сов.* 1. *что* баҫып сығарыу (*типографским способом*); баҫыу (*на пишущей машинке*); 2. *фото* карточка эшләү; 3. *что и без доп., разг.* (*кончить печатать*) баҫып бөтөү; 4. (*оставить след*) эҙ ҡалдырыу; **отпеча́тать па́льцы на стекле́** быяла өҫтөндә бармаҡ эҙҙәре ҡалдырыу; 5. *что* (*сняв печать, открыть*) печатен алып (*йәки* ватып) асыу; **отпеча́тать ко́мнату** печатен алып бүлмәне асыу.

ОТПЕЧА́ТАТЬСЯ *сов.* эҙ ҡалыу; **на доро́ге отпеча́тались чьи́-то следы́** юлда кемдендер аяҡ эҙе ҡалған.

ОТПЕЧА́ТОК *м.* 1. эҙ; **отпеча́ток босо́й ноги́** ялан аяҡ эҙе; 2. *перен.* әҫәр, йоғонто, тәьҫир; **накла́дывать на что́-либо отпеча́ток** берәй нәмәгә йоғонто яһау.

ОТПЕЧА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **отпеча́тать.**

ОТПЕЧА́ТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отпеча́таться**; 2. *страд. к* **отпеча́тывать.**

ОТПИВА́ТЬ *несов. см.* **отпи́ть.**

ОТПИ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **отпили́ть.**

ОТПИЛИ́ТЬ *сов. что* бысып алыу (*йәки* төшөрөү, ташлау).

ОТПИРА́ТЕЛЬСТВО *с.* таныу, баш тартыу.

ОТПИРА́ТЬ *несов. см.* **отпере́ть.**

ОТПИРА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отпере́ться;** 2. *страд. к* **отпира́ть.**

ОТПИСА́ТЬСЯ *сов. разг.* яҙып ташлау (*һорауға формаль рәүештә генә яуап яҙыу*).

ОТПИ́СКА *ж.* формаль яуап.

ОТПИ́СЫВАТЬСЯ *несов. см.* **отписа́ться.**

ОТПИ́ТЬ *сов. что, чего* әҙ генә эсеү, аҙ ғына эсеп ебәреү.

ОТПИ́ХИВАТЬ(СЯ) *несов. см.* **отпихну́ть(ся).**

ОТПИХНУ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* этеү, этәреү, этеп (*йәки* этәреп) ебәреү; **отпихну́ть ло́дку от бе́рега** кәмәне ярҙан этеп ебәреү.

ОТПИХНУ́ТЬСЯ *сов. разг.* этелеү, этәрелеү, этәрелеп китеү.

ОТПЛА́ТА *ж.* түләү, яуап ҡайтарыу (*йәки* биреү), ҡонон ҡайтарыу.

ОТПЛАТИ́ТЬ *сов. кому-чему* 1. (*совершить что-л. в ответ на чей-л. поступок*) түләү, яуап ҡайтарыу, яуап биреү (*мәс. яҡшылыҡҡа яҡшылыҡ менән*); 2. (*отомстить*) ҡонон ҡайтарыу; ◇ **отплати́ть той же моне́той** *см.* **моне́та.**

ОТПЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **отплати́ть.**

ОТПЛЁВЫВАТЬ *несов. см.* **отплю́нуть.**

ОТПЛЁВЫВАТЬСЯ *несов. разг.* 1. төкөрөнөү; 2. *страд. к* **отплёвывать.**

ОТПЛЫВА́ТЬ *несов. см.* **отплы́ть.**

ОТПЛЫ́ТИЕ *с.* йөҙөп китеү, китеү, ҡуҙғалып китеү; **отплы́тие корабля́** караптың ҡуҙғалып китеүе.

ОТПЛЫ́ТЬ *сов.* 1. йөҙөп китеү; **отплы́ть от бе́рега** йөҙөп ярҙан китеү; 2. (*о судах*) китеү, ҡуҙғалып китеү; **кора́бль отплы́л но́чью** карап төндә ҡуҙғалып киткән.

ОТПЛЮ́НУТЬ *сов. что и без доп., разг.* төкөрөү, төкөрөп ташлау.

ОТПЛЯСА́ТЬ *сов. разг.* 1. *что* (*сплясать*) бейеп алыу; 2. *без доп.* (*кончить плясать*) бейеп бөтөү (*йәки* туҡтау); 3. *что* (*утомить пляской*) бейеп арытыу (*йәки* талдырыу); **отпляса́ть все но́ги** бейеп аяҡтарҙы талдырыу.

ОТПЛЯ́СЫВАТЬ *несов.* 1. *см.* **отпляса́ть** 1, 3; 2. *разг.* (*плясать с увлечением*) бирелеп бейеү.

О́ТПОВЕДЬ *ж.* шелтәле яуап, ҡырҡа яуап.

ОТПОИ́ТЬ *сов. кого* 1. (*выкормить*) имеҙеп (*йәки* эсереп) үҫтереү; **отпои́ть телёнка** быҙауҙы имеҙеп үҫтереү; 2. *разг.* (*вылечить молоком и т. п.*) эсереп һауыҡтырыу (*йәки* сәләмәтләндереү).

ОТПОЛА́СКИВАТЬ *несов. см.* **отполоска́ть** 1.

ОТПОЛЗА́ТЬ *несов. см.* **отползти́.**

ОТПОЛЗТИ́ *сов.* үрмәләп (*йәки* шыуышып) китеү.

ОТПОЛИРОВА́ТЬ *сов. что* шымартыу, шымартып ялтыратыу (*йәки* ялтыратып сығыу).

ОТПОЛИРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **отполирова́ть.**

ОТПОЛОСКА́ТЬ *сов. разг.* 1. *что* сайҡап алыу (*йәки* йыуыу); 2. *что и без доп.* (*кончить полоскать*) сайҡап бөтөрөү (*йәки* бөтөү).

ОТПО́Р *м.* отпор, кире ҡағыу; **дать отпо́р агре́ссорам** агрессорҙарға отпор биреү.

ОТПОРО́ТЬ *сов. что* һүтеү, һүтеп алыу.

ОТПОРО́ТЬСЯ *сов.* һүтелеү, һүтелеп сығыу.

ОТПОТЕВА́ТЬ *несов. см.* **отпоте́ть.**

ОТПОТЕ́ТЬ *сов. разг.* быуланыу, тирләү парланыу.

ОТПОЧКОВА́ТЬСЯ *сов.* 1. *биол.* бөрөнән үрсеп китеү, бөрөләнеп айырылып сығыу; 2. *перен.* айырылып сығып барлыҡҡа килеү, айырылып сығыу (*бер бөтөндән*).

ОТПОЧКО́ВЫВАТЬСЯ *несов. см.* **отпочкова́ться.**

ОТПРАВИ́ТЕЛЬ *м.* ебәреүсе; **отправи́тель гру́зов** йөк ебәреүсе.

ОТПРАВИ́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **отправи́тель.**

ОТПРА́ВИТЬ *сов. кого-что* ебәреү, һалыу, оҙатыу; **отпра́вить кни́ги по́чтой** почта аша китап һалыу; **отпра́вить парохо́д** пароходты ебәреү; ◇ **отпра́вить в рот** ауыҙға һалыу; **отпра́вить на дно** *см.* **дно;** **отпра́вить на тот свет** теге донъяға оҙатыу.

ОТПРА́ВИТЬСЯ *сов.* 1. (*направиться куда-л.*) китеү; 2. (*о транспорте*) ҡуҙғалып китеү; **по́езд уже́ отпра́вился** поезд ҡуҙғалып киткән инде; ◇ **отпра́виться на тот свет** теге донъяға китеү (*үлеү*).

ОТПРА́ВКА *ж. разг. см.* **отпра́вить(ся).**

ОТПРАВЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **отпра́вить(ся);** 2. (*почтовое*) ебәрелгән әйбер; **заказно́е отправле́ние** заказной ебәрелгән әйбер.

ОТПРАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **отпра́вить.**

ОТПРАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отпра́виться;** 2. *от чего* (*исходить*) =дан (=дән, =ҙан, =ҙән, =нан, =нән, =тан, =тән) сығып эш итеү, =ға (=гә, =ҡа, =кә) таянып эш итеү; **отправля́ться от прове́ренных да́нных** тикшерелгән мәғлүмәттәргә таянып эш итеү; 3. *страд. к* **отправля́ть.**

ОТПРАВНО́Й *прил.* 1. ебәреү, оҙатыу, китеү; **отправно́й пункт гру́за** йөк ебәреү пункты; 2. (*исходный*) нигеҙ итеп алынған, башланғыс; **отправна́я мысль** нигеҙ итеп алынған фекер.

ОТПРА́ЗДНОВАТЬ *сов.* 1. *что* байрам итеү; 2. *без доп. разг.* (*кончить праздновать*) байрам итеп бөтөү.

ОТПРА́ШИВАТЬСЯ *несов. см.* **отпроси́ться.**

ОТПРОСИ́ТЬСЯ *сов.* рөхсәт алып (*йәки* һорап) китеү.

ОТПРЫ́ГИВАТЬ *несов. см.* **отпры́гнуть.**

ОТПРЫ́ГНУТЬ *сов.* 1. (*в сторону*) һикереп (*йәки* ырғып) китеү; 2. *разг.* (*обратно*) ҡаҡсыу, ҡаҡлығыу, ҡаҡсып (*йәки* ҡаҡлығып) китеү; **мяч отпры́гнул от стены́** туп стенанан ҡаҡсып китте.

О́ТПРЫСК *м.* 1. *бот.* үҫенте, үренте; 2. *перен. ирон.* (*потомок*) тоҡом, ҡалдыҡ.

ОТПРЯГА́ТЬ *несов. см.* **отпря́чь.**

ОТПРЯ́НУТЬ *сов.* ялтаныу, тайпылыу.

ОТПРЯ́ЧЬ *сов. кого-что* туғарыу.

ОТПРЯ́ЧЬСЯ *сов.* туғарылыу.

ОТПУ́ГИВАТЬ *несов. см.* **отпугну́ть.**

ОТПУГНУ́ТЬ *сов. кого* 1. ҡурҡытыу,

ҡурҡытып ебәреү; **отпугну́ть воро́ну** ҡарғаны ҡурҡытып ебәреү; 2. *перен.* (*оттолкнуть*) үҙеңдән ситләштереү.

О́ТПУСК *м.* 1. ял, отпуск; **очередно́й о́тпуск** сираттағы отпуск; 2. *тех.* ҡайтарыу; **о́тпуск ста́ли** ҡоросто ҡайтарыу (*ҡоросто эшкәртеп ватылыусанлығын кәметеү*).

ОТПУСКА́ТЬ *несов. см.* **отпусти́ть.**

ОТПУСКНИ́К *м.* отпускыға сығыусы, отпускылағы кеше.

ОТПУСКНО́Й *прил.* 1. отпуск, ял; **отпускно́е вре́мя** отпуск ваҡыты; 2. *в знач. сущ.* **отпускны́е** *мн. разг.* (*деньги*) отпуск аҡсаһы; 3. *эк.* һатыу; **отпускны́е це́ны на това́ры** тауарҙың һатыу хаҡы.

ОТПУСТИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* ебәреү, ҡайтарыу; **отпусти́ть рабо́чих** эшселәрҙе ҡайтарыу; **отпусти́ть экипа́ж** экипажды ебәреү; 2. *кого-что* (*освободить*) сығарып ебәреү; **отпусти́ть пти́чку из клéтки** ситлектән ҡошто сығарып ебәреү; 3. *что* (*перестать держать*) ысҡындырыу; **он отпусти́л мою́ ру́ку** ул ҡулымды ысҡындырҙы; 4. *что* (*ослабить*) бушатыу, бушата биреү; **отпусти́ть реме́нь** ҡайышты бушатыу; 5. *что* (*отрастить*) еткереү, үҫтереү, ебәреү; **отпусти́ть усы́** мыйыҡ ебәреү; 6. *что* (*продать, выдать*) ебәреү, һатыу; **отпусти́ть това́р** тауар ебәреү; 7. *что* (*ассигновать, предоставить*) ебәреү, биреү; **отпусти́ть сре́дства на наро́дное образова́ние** халыҡ мәғарифенә аҡса биреү; 8. *что, разг.* ысҡындырыу, әйтеп һалыу; **отпусти́ть шу́тку** шаян һүҙ ысҡындырыу; 9. *что, спец.* (*наточить*) тапау, үткерләү; **отпусти́ть ко́су** салғы тапау; 10. *что, тех.* ҡайтарыу; **отпусти́ть сталь** ҡоросто ҡайтарыу; 11. *что, уст.* (*простить грех и т. п.*) ярлыҡау.

ОТРАБА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **отрабо́тать** 1, 5.

ОТРАБО́ТАННЫЙ *прич. и прил.* эштә ҡулланылған, файҙаланылған, эшләп үткәргән, эшләп сығарылған; **отрабо́танный пар** файҙалан(ыл)ған пар.

ОТРАБО́ТАТЬ *сов.* 1. *что и без доп.* (*возместить трудом*) эшләп түләү; 2. *что* (*проработать какое-л. время*) эшләү, эшләп үткәреү; 3. *без доп., разг.* (*кончить работать*) эште бөтөрөү; 4. *что и без доп., перен. разг.* (*износиться*) эштән сығыу, яраҡһыҙланыу, туҙыу; 5. *что* яҡшы итеп өйрәнеү; **отрабо́тать поворо́ты** боролмаларҙы яҡшы итеп өйрәнеү.

ОТРАБО́ТКА *ж.* 1. *см. от* **отрабо́тать** 1, 5; **отрабо́тка до́лга** бурысты эшләп түләү; 2. *мн.* **отрабо́тки** *ист.* отработка (*крәҫтиәндәрҙең арендаға алынған ер, бурыс һ. б. өсөн помещиккә йәки кулаҡҡа эшләүе*).

ОТРА́ВА *ж.* ағыу, зәһәр.

ОТРАВИ́ТЕЛЬ *м.* ағыулаусы.

ОТРАВИ́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **отрави́тель.**

ОТРАВИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* ағыулау, ағыулап үлтереү; 2. *кого-что, перен.* (*оказать вредное влияние*) ағыулау; **отрави́ть созна́ние рели́гией** аңды дин менән ағыулау; 3. *что, перен.* (*испортить*) боҙоу, йәмен ебәреү, ләззәтен бөтөрөү; **отрави́ть хоро́шее настрое́ние** яҡшы кәйефте боҙоу.

ОТРАВИ́ТЬСЯ *сов.* ағыуланып үлеү, ағыуланыу.

ОТРАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **отрави́ть.**

ОТРАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отрави́ться;** 2. *страд. к* **отравля́ть.**

ОТРАВЛЯ́ЮЩИЙ *прич. и прил.* ағыулай (*йәки ағыулап үлтерә*) торған; **отравля́ющие вещества́** ағыулай торған матдәләр.

ОТРА́ДА *ж.* ҡыуаныс, шатлыҡ, һөйөнөс, кинәнес.

ОТРА́ДНЫЙ *прил.* ҡыуаныслы, шатлыҡлы, һөйөнөслө, кинәнесле; **отра́дное явле́ние** ҡыуаныслы хәл.

ОТРАЖА́ТЕЛЬ *м. тех.* ҡайтарғыс, сағылдырғыс (*прибор*).

ОТРАЖА́ТЕЛЬНЫЙ *прил. физ., тех.* ҡайтарыу, сағылдырыу; **отража́тельная спосо́бность** сағылдырыу һәләтлеге.

ОТРАЖА́ТЬ *несов. см.* **отрази́ть.**

ОТРАЖА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отрази́ться;** 2. *страд. к* **отража́ть.**

ОТРАЖЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **отрази́ть(ся); отраже́ние зву́ка** тауыштың сағылыуы; 2. (*изображение*) һынын күреү, сағылыу, күренеү, кәүҙәләнеү; сағылыш, кәүҙәләнеш; кәүҙәлән(дер)еү, сағыл(дыр)ыу; **отраже́ние жи́зни в иску́сстве** сәнғәттә тормоштоң кәүҙәләнеүе; **отраже́ние эпо́хи** эпоха сағылышы.

ОТРАЗИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что, прям. и перен.* кире ҡағыу; **отрази́ть уда́р** һуғыуҙы кире ҡағыу; **отрази́ть напа́дки** ғәйепләүҙе кире ҡағыу; 2. *что* (*воспроизвести*) сағылдырыу, күрһәтеү; **зе́ркало отрази́ло её улы́бку** көҙгө уның йылмайыуын күрһәтте; 3. *что* (*выразить, показать*) кәүҙәләндереү, сағылдырыу, һүрәтләү, тасуирләү; **отрази́ть действи́тельность** ысынбарлыҡты кәүҙәләндереү.

ОТРАЗИ́ТЬСЯ *сов.* 1. сағылыу; **в воде́ отрази́лся лу́нный свет** һыуҙа ай яҡтыһы сағылды; 2. (*проявиться*) һиҙелеү, беленеү, күренеү; **на его́ лице́ отрази́лось удово́льствие** уның йөҙөндә ҡәнәғәтләнеү һиҙелде; 3. *на ком-чём* (*оказать влияние*) тәьҫир итеү.

ОТРАПОРТОВА́ТЬ *сов.* рапорт биреү.

ОТРАСЛЕВО́Й *прил.* тармаҡ; **отраслево́е совеща́ние** тармаҡ буйынса кәңәшмә.

О́ТРАСЛЬ *ж.* 1. тармаҡ; **важне́йшие о́трасли наро́дного хозя́йства** халыҡ хужалығының мөһим тармаҡтары; 2. *уст.* (*ветвь*) үренде; 3. *уст.* (*потомок*) нәҫел тармағы, тоҡом, нәҫел.

ОТРАСТА́ТЬ *несов. см.* **отрасти́.**

ОТРАСТИ́ *сов.* үҫеү, етеү.

ОТРАСТИ́ТЬ *сов. что* еткереү, үҫтереү; **отрасти́ть бо́роду** һаҡал үҫтереү.

ОТРА́ЩИВАТЬ *несов. см.* **отрасти́ть.**

ОТРЕ́БЬЕ *с. собир.* 1. *уст.* (*отбросы*) ҡалдыҡ-боҫтоҡ; ташландыҡ; 2. *перен.* тарҡалдыҡ; **фаши́стское отре́бье** фашистәр тарҡалдығы.

ОТРЕГУЛИ́РОВАТЬ *сов. что* рәтләү, рәтләп ебәреү, ипкә килтереү, юнгә һалыу; **отрегули́ровать механи́зм** механизмде рәтләп ебәреү.

ОТРЕДАКТИ́РОВАТЬ *сов. что* редакторлау, редакторлап сығыу.

ОТРЕ́З *м.* киҫем, киҫәк; **отре́з на пла́тье** күлдәклек киҫем.

ОТРЕ́ЗАТЬ *сов.* 1. *что* киҫеү, ҡырҡыу, киҫеп (*йәки* ҡырҡып) алыу; 2. *что* (*отпилить*) киҫеп (*йәки* ҡырҡып) төшөрөү; 3. *что* юлын киҫеү; **отре́зать пути́ к отступле́нию** сигенеү юлын киҫеү; 4. *что и без доп., разг.* (*резко ответить*) ҡырт киҫеп яуап ҡайтарыу.

ОТРЕЗА́ТЬ *несов. см.* **отре́зать.**

ОТРЕ́ЗАТЬСЯ *сов.* (*стать отрезанным*) киҫелеү, ҡырҡылыу, киҫеп (*йәки* ҡырҡып) алыныу.

ОТРЕЗА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отре́заться;** 2. *страд. к* **отреза́ть** (*см.* **отре́зать** 1—3).

ОТРЕЗВЕ́ТЬ *сов. прям. и перен.* айныу, айығыу.

ОТРЕЗВИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* айнытҡыс.

ОТРЕЗВИ́ТЬ *сов. кого-что, прям. и перен.* айнытыу, айыҡтырыу.

ОТРЕЗВИ́ТЬСЯ *сов.* айныу, айығыу.

ОТРЕЗВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **отрезви́ть.**

ОТРЕЗВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отрезви́ться;** 2. *страд. к* **отрезвля́ть.**

ОТРЕ́ЗОК *м.* 1. (*ткани*) ҡырҡынды, киҫәк; 2. (*часть чего-л.*) бер өлөш, ара; **отре́зок вре́мени** ваҡыт араһы; **отре́зок доро́ги** юлдың бер өлөшө; 3. *мн.* **отре́зки** *ист.* киҫенте (*1861 йылда крепостной право бөтөрөлгәндә крәҫтиәндәрҙән тартып алынған ерҙәр*).

ОТРЕКА́ТЬСЯ *несов. см.* **отре́чься.**

ОТРЕКОМЕНДОВА́ТЬ *сов. кого-что, уст.* 1. (*познакомить*) таныштырыу; 2. (*отозваться о ком-чём-л.*) тәҡдим итеү.

ОТРЕКОМЕНДОВА́ТЬСЯ *сов.* танышыу (*исемде әйтеп*).

ОТРЕКОМЕНДО́ВЫВАТЬ(СЯ) *несов. см.* **отрекомендова́ть(ся).**

ОТРЕМОНТИ́РОВАТЬ *сов. что* юнәтеү, төҙәтеү, ремонтлау, ремонт үткәреү.

ОТРЕ́ПЬЕ *с. собир.,* **отре́пья** *мн. разг.* иҫке-моҫҡо кейем.

ОТРЕЧЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **отре́чься;** 2. (*документ*) ваз кисеү ҡағыҙы (*үҙенең хоҡуҡтарынан*).

ОТРЕ́ЧЬСЯ *сов.* таныу, баш тартыу; **отре́чься от престо́ла** тәхеттән баш тартыу.

ОТРЕША́ТЬ *несов. см.* **отреши́ть.**

ОТРЕША́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отреши́ться;** 2. *страд. к* **отреша́ть.**

ОТРЕШИ́ТЬ *сов. кого, уст.* урынынан сығарыу, бушатыу; **отреши́ть его́ от до́лжности** вазифаһынан бушатыу.

ОТРЕШИ́ТЬСЯ *сов. книжн.* (*отказаться, освободиться*) ҡотолоу.

ОТРИЦА́НИЕ *с.* 1. *см.* **отрица́ть;** 2. *филос.* инкар, инкар итеү; 3. *грам.* юҡлыҡ.

ОТРИЦА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. кире, ҡаршы; **отрица́тельный отве́т** кире яуап; 2. *мат.* тиҫкәре; **отрица́тельное число́** тиҫкәре һан; 3. *физ.* кире; **отрица́тельный заря́д** кире заряд; 4. насар; **отрица́тельная характери́стика** насар характеристика; 5. (*исходящий из отрицания чего-л.*) инкар итеүгә ҡоролған; **отрица́тельный ме́тод** инкар итеүгә ҡоролған метод.

ОТРИЦА́ТЬ *несов.* 1. *что и без доп.* (*не соглашаться с чем-л.*) иҫәпләшмәү, иҫәпкә алмау; 2. *что* (*отвергать*) инкар итеү, танымау, кире ҡағыу; **отрица́ть чьи́-либо успе́хи** берәй кешенең уңыштарын инкар итеү.

ОТРО́Г *м. геогр.* тау тармағы.

О́ТРОДУ *нареч. разг.* һис бер, ғүмерҙә, бер ваҡытта ла, һис бер ваҡытта, һис ҡасан да.

ОТРО́ДЬЕ *с. разг.* тумаса, нәҫел-нәсәп.

ОТРО́ЕК *м. пчел.* бала күс, яңы күс.

ОТРОИ́ТЬ *сов. кого-что, пчел.* күс айырыу.

ОТРОИ́ТЬСЯ *сов. пчел.* күс айырылып сығыу.

О́ТРОК *м.* 1. *уст.* (*подросток*) үҫмер бала, йәш үҫмер; 2. *ист.* (*член княжеской дружины*) отрок (*боронғо Россияла кенәз дружинаһының кесе члене*).

ОТРО́СТОК *м.* үренде, үҫенте (1. *бот.* үҫемлектә бәләкәй тармаҡ; 2. *анат.* берәй ағза тармағы, *мәҫ.* һуҡыр эсәк үҫентеһе).

О́ТРОЧЕСКИЙ *прил.* үҫмер саҡ, йәш үҫмер; үҫмерлек, үҫмерлек осоро; **о́троческие го́ды** үҫмер саҡ, йәш үҫмерлек йылдары.

О́ТРОЧЕСТВО *с. книжн.* үҫмерлек, үҫмерлек осоро, йәш үҫмер саҡ.

О́ТРУБ *м. ист.* отруб (*1906 — 1916 йылдарҙа йәмғәт еренән крәҫтиәндәргә общинанан сыҡҡанда бүлеп бирелгән ер участкаһы*).

ОТРУ́Б *м.* ағастың киҫелгән урыны.

ОТРУБА́ТЬ *несов. см.* **отруби́ть** 1.

О́ТРУБИ *только мн.* көрпә, өнөрө.

ОТРУБИ́ТЬ *сов.* 1. *что* сабып өҙөү, киҫеп алыу (*йәки* ташлау, төшөрөү); 2. *что и без доп., разг.* (*резко ответить*) ҡырт киҫеп әйтеү.

О́ТРУБНЫЙ *прил. с.-х.* көрпә, өнөрө; **о́трубный корм** көрпә аҙыҡ.

ОТРУГА́ТЬ *сов. кого-что, разг.* тиргәп (*йәки* әрләп) ташлау.

ОТРУХЛЯ́ВЕТЬ *сов. разг.* сереү.

ОТРЫ́В *м. см.* **оторва́ть** 1, 4 *и* **оторва́ться** 1—3; ◇ **без отры́ва от произво́дства** производствола эшләгән көйөнә.

ОТРЫВА́ТЬ I *несов. см.* **оторва́ть.**

ОТРЫВА́ТЬ II *несов. см.* **отры́ть.**

ОТРЫВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **оторва́ться;** 2. *страд. к* **отрыва́ть** I; ◇ **не отрыва́ясь** туҡтатмай (ынса).

ОТРЫ́ВИСТЫЙ *прил.* өҙөк-өҙөк; өҙөп-өҙөп, бүлеп-бүлеп; **отры́вистый звук** өҙөк-өҙөк өн; **отры́вистая речь** өҙөп-өҙөп һөйләү.

ОТРЫВНО́Й *прил.* өҙмәле, йыртмалы; **отрывно́й календа́рь** өҙмәле календарь.

ОТРЫ́ВОК *м.* өҙөмтә, өҙөк, йорҡаҡ; **отры́вок из рома́на** романдан өҙөмтә.

ОТРЫ́ВОЧНЫЙ *прил.* өҙөк-өҙөк, өҙөк-йыртыҡ; тулы булмаған; бәйләнешһеҙ; **отры́вочные све́дения** тулы булмаған мәғлүмәттәр; **отры́вочные фра́зы** өҙөк-өҙөк фразалар.

ОТРЫ́ГИВАТЬ *несов. см.* **отрыгну́ть.**

ОТРЫГНУ́ТЬ *сов. что, чего* кикереү, кикереп сығарыу.

ОТРЫ́ЖКА *ж.* кикереү, кикертеү.

ОТРЫ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*вырыть*) ҡаҙып алыу (*йәки* сығарыу); 2. *кого-что, пе-*

рен. разг. (*разыскать*) эҙләп табыу; 3. *что, воен.* ҡаҙыу; **отры́ть око́п** окоп ҡаҙыу.

ОТРЯ́Д *м. в разн. знач.* отряд; **партиза́нский отря́д** партизандар отряде; **пионе́рский отря́д** пионерҙәр отряде; **отря́д грызуно́в** *зоол.* кимереүселәр отряде.

ОТРЯДИ́ТЬ *сов. кого-что* ебәреү; **отряди́ть бойцо́в в разве́дку** боецтарҙы разведкаға ебәреү.

ОТРЯ́ДНЫЙ *прил.* отряд; **отря́дный сбор** отряд йыйылышы.

ОТРЯЖА́ТЬ *несов. см.* **отряди́ть.**

ОТРЯ́ХИВАТЬ *несов. см.* **отряхну́ть.**

ОТРЯ́ХИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отряхну́ться;** 2. *страд. к* **отря́хивать.**

ОТРЯХНУ́ТЬ *сов. что* ҡағып (*йәки* һелкеп) төшөрөү.

ОТРЯХНУ́ТЬСЯ *сов.* ҡағыныу, һелкенгеләү.

ОТСАДИ́ТЬ *сов.* 1. *кого* (*посадить отдельно*) айырым ултыртыу; 2. *кого* (*животное*) айырып ҡуйыу, айырым урынлаштырыу; 3. *что* (*растение*) күсереп ултыртыу.

ОТСА́ДКА *ж. разг. см.* **отсади́ть** 2, 3.

ОТСА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **отсади́ть.**

ОТСА́ЖИВАТЬСЯ *несов. см.* **отсе́сть.**

ОТСАЛЮТОВА́ТЬ *сов.* салют биреү.

ОТСА́СЫВАТЬ *несов. см.* **отсоса́ть** 1, 2.

ОТСВЕ́Т, О́ТСВЕТ *м.* яҡтылыҡ сағылышы, сағылма.

ОТСВЕ́ЧИВАТЬ *несов.* яҡтылыҡ сағылдырыу, яҡты төшөү.

ОТСЕБЯ́ТИНА *ж. разг.* 1. (*слова*) башҡа кеше тексына үҙеңдән өҫтәлгән һүҙҙәр; 2. (*поступки, действия*) үҙ белдеге менән генә эшләнгән эш.

ОТСЕ́В *м.* 1. *см.* **отсе́ять(ся)** 1, 2; **отсе́в уча́щихся** уҡыусыларҙың уҡыуҙан китеүе; 2. (*то, что отсеяно, отсеялось*) иләк аҫты.

ОТСЕВА́ТЬ *несов. см.* **отсе́ять** 1.

ОТСЕВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отсе́яться** 1; 2. *страд. к* **отсева́ть.**

ОТСЕВНО́Й *прил. с.-х.* иләнгән, иләгән.

ОТСЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **отсе́ять** 1, 2.

ОТСЕ́ИВАТЬСЯ 1. *несов. см.* **отсе́яться** 1, 2; 2. *страд. к* **отсе́ивать.**

ОТСЕ́К *м.* отсек (1. *мор. карапта махсус эшләнгән бүлмә*; 2. *айырым бүлмә*).

ОТСЕКА́ТЬ *несов. см.* **отсе́чь.**

ОТСЕ́СТЬ *сов.* күсеп ултырыу.

ОТСЕЧЕ́НИЕ *с. книжн. см.* **отсе́чь** 1; ◇ **дать го́лову на отсече́ние** *см.* **голова́.**

ОТСЕ́ЧЬ *сов. что* 1. (*отрубить*) сабып өҙөү (*йәки* төшөрөү); 2. (*лишить связи*) ҡыйыу, киҫеү, бүлеп алыу, айырыу.

ОТСЕ́ЯТЬ *сов.* 1. *что* иләү, иләп айырыу; **отсе́ять сор** иләп сүпте айырыу; 2. *кого-что, перен.* (*отобрать*) һайлап алыу, иләктән үткәреү, һайлап сығарып ташлау; 3. *что и без доп., разг.* (*закончить сев*) сәсеүҙе тамамлау, сәсеү эштәрен бөтөрөү.

ОТСЕ́ЯТЬСЯ *сов.* 1. иләнеү, иләнеп айырылыу; **о́труби отсе́ялись** өнөрө иләнеп айырылған; 2. *перен.* (*выбыть из состава*) төшөп ҡалыу; сығып (*йәки* ташлап) китеү; 3. *разг. см.* **отсе́ять** 3.

ОТСИДЕ́ТЬ *сов. что* 1. ипһеҙ (*йәки* оҙаҡ) ултырып ойотоу (*йәки* талдырыу); **отсиде́ть но́гу** (ипһеҙ ултырып) аяҡты ойотоу; 2. *разг.* ултырыу, ултырып үткәреү; **отсиде́ть два часа́ в саду́** баҡсала ике сәғәт ваҡытты ултырып үткәреү; 3. (*отбыть срок наказания*) ултырып сығыу (*төрмәлә*).

ОТСИДЕ́ТЬСЯ *сов. разг.* ҡасып ултырып ҡалыу; **отсиде́ться в пала́тке от дождя́** ямғырҙан ҡасып палаткала ултырып ҡалыу.

ОТСИ́ЖИВАТЬ(СЯ) *несов. см.* **отсиде́ть(-ся).**

ОТСКА́БЛИВАТЬ *несов. см.* **отскобли́ть.**

ОТСКА́БЛИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отскобли́ться;** 2. *страд. к* **отска́бливать.**

ОТСКАКА́ТЬ *сов. разг.* 1. (*отъехать вскачь*) саптырып үтеп китеү, саптырып ситкә китеү; 2. *без доп.* (*кончить скакать*) сабыуҙан туҡтау.

ОТСКА́КИВАТЬ *несов. см.* **отскочи́ть.**

ОТСКОБЛИ́ТЬ *сов. что* ҡырып алыу (*йәки* ташлау, төшөрөү).

ОТСКОБЛИ́ТЬСЯ *сов.* ҡырып алыныу (*йәки* төшөрөлөү).

ОТСКОЧИ́ТЬ *сов.* 1. (*отодвинуться прыжком*) сабып китеү, атлығып ситкә китеү, ситкә ташланыу; 2. (*в обратном направлении*) ҡаҡлығыу, ҡаҡсылыу, ҡаҡсыу; **мяч отскочи́л от стены́** туп стенанан ҡаҡлыҡты; 3. *разг.* (*оторваться*) өҙөлөп сығыу (*йәки* төшөү); **пу́говица отскочи́ла** төймә өҙөлөп төштө.

ОТСЛА́ИВАТЬСЯ *несов. см.* **отслои́ться.**

ОТСЛОЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **отслои́ть(ся);** 2. (*слой*) ултырған ҡатлам.

ОТСЛОИ́ТЬ *сов. что* ҡатлау-ҡатлау итеп ҡубарып алыу.

ОТСЛОИ́ТЬСЯ *сов.* ҡатлауланыу, ҡатлауланып бөтөү, ҡатлау-ҡатлау булып ултырыу.

ОТСЛУЖИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*проработать некоторое время*) хеҙмәт итеү, эшләү; 2. *что, воен.* хәрби хеҙмәт срогын тултырып ҡайтыу; 3. (*износиться*) иҫкереү, туҙыу, туҙып бөтөү, яраҡһыҙ хәлгә килеү; 4. *что, церк.* ғибәҙәтте тамамлау, ғибәҙәт ҡылып бөтөү.

ОТСОВЕ́ТОВАТЬ *сов. с неопр.* (*берәй эште эшләмәҫкә*) кәңәш биреү; **врачи́ отсове́товали ему́ е́хать на юг** врачтар уға көньяҡҡа бармаҫҡа кәңәш биргәндәр.

ОТСОРТИРОВА́ТЬ *сов. что* сорттарға айырыу (*йәки* айырып ҡуйыу), һайлап айырыу.

ОТСОРТИРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **отсортирова́ть.**

ОТСОСА́ТЬ *сов.* 1. *что, чего* имеп (*йәки* һурып) эсеү; 2. *что, тех.* һурҙыртып алыу; 3. *без доп., разг.* (*кончить сосать*) имеп (*йәки* һурып) бөтөү, имеүҙән туҡтау.

ОТСО́ХНУТЬ *сов.* 1. ҡороп бөтөү (*йәки* төшөү); **ве́тка отсо́хла** ботаҡ ҡороған; 2. *перен. разг.* (*о частях тела*) ҡороу.

ОТСРО́ЧИВАТЬ *несов. см.* **отсро́чить.**

ОТСРО́ЧИТЬ *сов. что* кисектереү.

ОТСРО́ЧКА *ж.* кисектереү; **отсро́чка отъе́зда** китеүҙе кисектереү.

ОТСТАВА́НИЕ *с. см.* **отста́ть** 1—4.

ОТСТАВА́ТЬ *несов. см.* **отста́ть.**

ОТСТА́ВИТЬ *сов.* 1. *что* шыуҙырып (*йәки* ситкә алып, этәп) ҡуйыу; **отста́вить стул** ултырғысты этәп ҡуйыу; 2. *кого, уст.*

(*уволить*) хеҙмәттән сығарыу; ◇ **отста́вить! отставить!** (*бирелгән команданы «үтәмәҫкә» мәғәнәһендә*).

ОТСТА́ВКА *ж.* отставка (*хәрби хеҙмәттән бөтөнләйгә китеү*); ◇ **отста́вка прави́тельства** хөкүмәттең (*йәки* кабинеттең) отставкаға китеүе (*парламенттә ышаныҫһыҙлыҡ белдереү йәки дәүләт башлығы алышыныу сәбәпле власть башынан китеү*).

ОТСТАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **отста́вить.**

ОТСТАВНО́Й *прил.* 1. (*находящийся в отставке*) отставкаға сыҡҡан, отставкалағы; 2. күсермәле, күсереп йөрөтмәле (*йәки* ҡуймалы); **отставна́я ле́стница** күсермәле баҫҡыс.

ОТСТА́ИВАТЬ I *несов. см.* **отстоя́ть** I.

ОТСТА́ИВАТЬ II *несов. см.* **отстоя́ть** II 1.

ОТСТА́ИВАТЬСЯ *несов. разг. см.* **отстоя́ться.**

ОТСТА́ЛОСТЬ *ж.* артталыҡ, артта ҡалғанлыҡ.

ОТСТА́ЛЫЙ *прил.* арттағы, артта ҡалған; **отста́лая страна́** артта ҡалған ил.

ОТСТА́ТЬ *сов.* 1. (*оказаться позади*) артта ҡалыу; 2. *от чего, разг.* тороп ҡалыу; **отста́ть от по́езда** поездан тороп ҡалыу; 3. (*о часах*) артта ҡалыу; 4. (*отделиться*) ҡубыу; **кора́ отста́ла** ҡабыҡ ҡупҡан; 5. (*перестать надоедать*) теңкәгә тейеүҙән туҡтау, мәшәҡәтләмәү, маҙаһыҙламау, бимазаламау; **отста́ньте от меня́!** бәйләнмәгеҙ!

ОТСТАЮ́ЩИЙ *прич. и прил.* өлгәшмәүсе, артта ҡалыусы.

ОТСТЕГА́ТЬ *сов. кого* сыбыҡлау, һыҙырыу, һуҡтырыу.

ОТСТЁГИВАТЬ *несов. см.* **отстегну́ть.**

ОТСТЁГИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отстегну́ться;** 2. *страд. к* **отстёгивать.**

ОТСТЕГНУ́ТЬ *сов. что* сисеү, ысҡындырыу.

ОТСТЕГНУ́ТЬСЯ *сов.* сиселеү, ысҡыныу; **пу́говица отстегну́лась** төймә ысҡынған.

ОТСТИРА́ТЬ *сов. что* йыуып таҙалау (*йәки* таҙартыу).

ОТСТИРА́ТЬСЯ *сов.* йыуылып таҙарыу; **руба́шка отстира́лась** күлдәк йыуылып таҙарҙы.

ОТСТО́Й *м.* ултырма, турта.

ОТСТО́ЙНИК *м. тех.* отстойник, тондороу бассейне.

ОТСТОЯ́ТЬ I *сов. кого-что* (*защитить*) һаҡлау, яҡлау, һаҡлап алып ҡалыу; **отстоя́ть свои́ права́** үҙ хоҡуҡтарыңды яҡлау.

ОТСТОЯ́ТЬ II *сов. что и без доп.* 1. (*простоять до конца*) баҫып тороу (*йәки* уҙғарыу); **отстоя́ть ва́хту** вахтала тороу; 2. *разг.* (*утомить ноги*) баҫып тороп талдырып бөтөрөү (*аяҡты*).

ОТСТОЯ́ТЬ III *несов. от чего* (*находиться*) арыраҡ (*йәки* ситтәрәк) тороу, йыраҡлыҡта булыу; **дере́вня отстои́т от ста́нции на киломе́тр** ауыл станциянан бер километр йыраҡлыҡта.

ОТСТОЯ́ТЬСЯ *сов.* (*о жидкости*) тоноу.

ОТСТРАДА́ТЬ *сов.* ғазап сигеүҙән туҡтау, ауырлыҡты үткәреп ебәреү.

ОТСТРА́ИВАТЬ *несов. см.* **отстро́ить.**

ОТСТРА́ИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отстро́иться;** 2. *страд. к* **отстра́ивать.**

ОТСТРАНЕ́НИЕ *с. см.* **отстрани́ть** *и* **отстрани́ться** 2.

ОТСТРАНИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*отодвинуть*) этеү, этеп (*йәки* төртөп) ебәреү; 2. *кого* (*уволить*) эштән сығарыу (*йәки* алыу).

ОТСТРАНИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*отодвинуться*) ситкә китеү (*йәки* тайпылыу), юл биреү; 2. (*уклониться*) баш тартыу, ташлау.

ОТСТРАНЯ́ТЬ *несов. см.* **отстрани́ть.**

ОТСТРАНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отстрани́ться;** 2. *страд. к* **отстраня́ть.**

ОТСТРЕ́ЛИВАТЬСЯ *несов. см.* **отстреля́ться.**

ОТСТРЕЛЯ́ТЬСЯ *сов.* ҡаршы атышып һаҡланыу, ҡаршы атып ҡотолоу.

ОТСТРИГА́ТЬ *несов. см.* **отстри́чь.**

ОТСТРИ́ЧЬ *сов. что* ҡырҡып алыу (*йәки* ташлау).

ОТСТРОГА́ТЬ *сов. что* 1. (*обстрогать*) йышыу, йышып шымартыу; 2. (*снять рубанком*) йышып төшөрөү.

ОТСТРО́ИТЬ *сов. что* 1. (*выстроить*) төҙөп (*йәки* һалып, ҡороп) бөтөрөү; 2. (*восстановить*) яңынан төҙөү (*йәки* һалыу, ҡороу).

ОТСТРО́ИТЬСЯ *сов.* 1. (*закончить постройку чего-л. для себя*) төҙөп бөтөү (*йәки* тамамлау); 2. (*вновь построиться*) яңынан төҙөлөү.

ОТСТРОЧИ́ТЬ *сов. что, разг.* йөйләп тегеп сығыу.

ОТСТУ́КАТЬ *сов. что* 1. *разг.* таҡылдатып сығарыу; **отсту́кать мело́дию** таҡылдатып көй сығарыу; 2. *прост.* (*напр. на машинке*) таҡылдатып баҫып алыу (*машинкала*).

ОТСТУ́КИВАТЬ *несов. см.* **отсту́кать.**

О́ТСТУП *м.* буш урын (*тексты башлар алдынан ҡалдырылған урын*).

ОТСТУПА́ТЕЛЬНЫЙ *прил. воен.* сигенеү; **отступа́тельные опера́ции** сигенеү операциялары.

ОТСТУПА́ТЬ(СЯ) *несов. см.* **отступи́ть (-ся).**

ОТСТУПИ́ТЬ *сов.* 1. (*назад*) сигеү, сигенеү; 2. *перед чем, перен.* сигенеп ҡалыу; 3. *от чего* (*изменить чему-л.*) кире ҡайтыу; боҙоу; 4. (*сделать отступ*) буш урын ҡалдырыу.

ОТСТУПИ́ТЬСЯ *сов.* 1. *от чего* (*отказаться*) баш тартыу, кире уйлау; 2. *от чего* (*изменить своему слову*) кире ҡайтыу, һүҙҙә тормау, вәғәҙәне боҙоу; 3. *от кого* аралашмау, ташлау; бәйләнеште өҙөү; **друзья́ от него́ отступи́лись** уны дуҫтары ташланы.

ОТСТУПЛЕ́НИЕ *с.* 1. *воен.* (*отход назад*) сигеү, сигенеү; 2. (*нарушение чего-л., отказ от чего-л.*) боҙоу; баш тартыу; 3. (*отклонение*) ситкә китеү, тайпылыу; **лири́ческое отступле́ние** *перен. шутл.* ниндәй ҙә булһа тойғо тәьҫирендә төп теманан тайпылыу.

ОТСТУ́ПНИК *м.* мөртәт.

ОТСТУ́ПНИЦА *женск. р. к* **отсту́пник.**

ОТСТУПЯ́ *нареч.* сигенеп, буш (*йәки* асыҡ) ара ҡалдырып, урын ҡалдырып; **нача́ть, немно́го отступя́ от кра́я страни́цы**

(дәфтәр) битенең ситенән бер аҙ буш урын ҡалдырып башлау.

ОТСУ́ТСТВИЕ *с.* юҡ булыу, булмау, юҡлыҡ; **в отсу́тствие** юғында, юҡ сағында.

ОТСУ́ТСТВОВАТЬ *несов.* 1. булмау; **он вчера́ отсу́тствовал** ул кисә булманы; 2. (*не иметься*) юҡ; **лёгкие у рыб отсу́тствуют** балыҡтарҙың үпкәләре юҡ.

ОТСУ́ТСТВУЮЩИЙ 1. *прич.* булмаған; 2. *прил.* (*о взгляде, виде и т. п.*) һалҡын; 3. *в знач. сущ.* **отсу́тствующие** *мн.* булмаусылар; **спи́сок отсу́тствующих** булмаусылар исемлеге.

ОТСЧИТА́ТЬ *сов.* *что* һанап айырып (*йәки* бүлеп) ҡуйыу; һанап үлсәү, үлсәп сығыу (*йәки* бүлеү).

ОТСЧИ́ТЫВАТЬ *несов.* *см.* **отсчита́ть.**

ОТСЫЛА́ТЬ *несов.* *см.* **отосла́ть.**

ОТСЫ́ПАТЬ *сов.* *что, чего* бушатыу, бушатып алыу, бүлеп һалып биреү, һалып алыу; **отсы́пать ведро́ овса́** бер биҙрә һоло һалып биреү.

ОТСЫПА́ТЬ *несов.* *см.* **отсы́пать.**

ОТСЫПА́ТЬСЯ *несов.* *см.* **отоспа́ться.**

ОТСЫРЕ́ЛЫЙ *прил.* дымланған, еүешләнгән, дым тартҡан; **отсыре́лая мука́** дымланған он.

ОТСЫРЕ́ТЬ *сов.* дымланыу, еүешләнеү.

ОТСЫХА́ТЬ *несов.* *см.* **отсо́хнуть.**

ОТСЮ́ДА *нареч.* 1. (*от этого места*) бынан, ошо ерҙән, ошо урындан, ошонан, шунан, был урындан (*йәки* ерҙән); 2. (*по этой причине*) ошо сәбәптән, бынан, ошонан, шунан сығып.

ОТТА́ИВАТЬ *несов.* *см.* **отта́ять.**

ОТТА́ЛКИВАТЬ *несов.* *см.* **оттолкну́ть.**

ОТТА́ЛКИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **оттолкну́ться;** 2. *физ.* ҡаршы йүнәлеш алыу (*электр зарядтәре*); 3. *страд.* *к* **отта́лкивать.**

ОТТА́ЛКИВАЮЩИЙ 1. *прич.* этеүсе, этеп ебәреүсе; 2. *прил.* биҙҙергес, биҙҙерә торған; **отта́лкивающий вид** биҙҙергес ҡиәфәт.

ОТТА́ПТЫВАТЬ *несов.* *см.* **оттопта́ть.**

ОТТАСКА́ТЬ *сов.* *кого, разг.* тартҡылау, тартыу; **оттаска́ть за́ уши** ҡолағынан тартҡылау.

ОТТА́СКИВАТЬ *несов.* *см.* **оттащи́ть.**

ОТТА́ЧИВАТЬ *несов.* *см.* **отточи́ть.**

ОТТАЩИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* һөйрәп алып китеү, һөйрәп күсереп ҡуйыу; 2. *кого, разг.* (*отвести в сторону*) ситкә алып китеү; 3. *кого, перен. разг.* (*с трудом оторвать*) айырыу, айырып алыу.

ОТТА́ЯТЬ *сов.* 1. иреү; **о́кна отта́яли** тәҙрәләр ирегән; 2. *что* иретеү; өбәтеү (*рыбу*); **отта́ять заморо́женное мя́со** туң(ған) итте иретеү.

ОТТЕНИ́ТЬ *сов.* *что* 1. (*выделить, наложив тень*) күләгәләү, ҡараҡ тон биреү, күләгә төшөрөү (*картинала*); 2. *перен.* айырыуса асыҡ итеп күрһәтеү, айырып әйтеү, күберәк туҡталыу.

ОТТЕ́НОК *м.* сағылыш, төр, төҫмөрләнеш.

ОТТЕНЯ́ТЬ *несов.* *см.* **оттени́ть.**

О́ТТЕПЕЛЬ *ж.* епшек көн, мәреү.

ОТТЕРЕ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*напр. пятно*) ышҡып (*йәки* ыуып) бөтөрөү; 2. *что* (*начистить*) һөртөп таҙартыу; **оттере́ть кастрю́лю** кәстрүлде һөртөп таҙартыу; 3. *кого-что, разг.* ыуғылап (*йәки* ышҡып) иҫенә килтереү, ыуғылап (*йәки* ышҡып) иҫен ҡайтарыу; **оттере́ть замёрзшие ру́ки** өшөгән ҡулдарҙы ыуғылап иҫенә килтереү; 4. *кого-что, разг.* (*оттеснить*) ҡыҫырыҡлап сығарыу, ҡыҫырыҡлау.

ОТТЕРЕ́ТЬСЯ *сов.* йыуып төшөрөлөү, таҙартылыу; **пятно́ оттёрлось** тап йыуып төшөрөлдө.

ОТТЕСНИ́ТЬ *сов.* *кого-что* ҡыҫырыҡлау, ҡыҫырыҡлап сығарыу; сигендереү, ҡасырыу, ҡыуып сығарыу; **оттесни́ть проти́вника** дошманды сигендереү.

ОТТЕСНЯ́ТЬ *несов.* *см.* **оттесни́ть.**

ОТТИРА́ТЬ *несов.* *см.* **оттере́ть.**

ОТТИРА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **оттере́ться;** 2. *страд.* *к* **оттира́ть.**

О́ТТИСК *м.* 1. оттиск (*баҫып алынған яҙыу, һүрәт һ. б.*); **корректу́рный о́ттиск** корректура оттискеһе; **о́ттиск гравю́ры** гравюра оттискеһе; 2. оттиск (*журналда йәки йыйынтыҡта баҫылған мәҡәләнең айырым төпләнгән данаһы*); **о́ттиск статьи́** мәҡәләнең оттискеһе.

ОТТИ́СКИВАТЬ *несов.* *см.* **отти́снуть.**

ОТТИ́СНУТЬ *сов.* 1. *кого-что, разг.* (*оттеснить*) ҡыҫырыҡлап сығарыу; 2. *что, полигр.* баҫып алыу, оттиск алыу.

ОТТОГО́ *нареч.* шунлыҡтан, шуға күрә; ⁼ғанға (⁼гәнгә) күрә, ⁼ғанлыҡтан (⁼гәнлектән); шуның арҡаһында; **он не знал о собра́нии, оттого́ и не пришёл** ул йыйылыш булырын белмәгән, шуға күрә килмәгән.

ОТТОЛКНУ́ТЬ *сов.* *кого-что* 1. (*отпихнуть*) этеп (*йәки* этәреп) ебәреү; 2. *перен.* (*отдалить от себя*) ситләтеү, биҙҙереү, алыҫлаштырыу.

ОТТОЛКНУ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*отодвинуться*) этәрелеп ҡуҙғалып китеү; 2. *от чего, перен.* таянып башлап китеү, таянып эш итеү, ⁼тан сығып эш итеү; **оттолкну́ться от основно́го те́зиса** төп тезистан сығып эш итеү.

ОТТОПТА́ТЬ *сов.* *что, разг.* тапап бөтөрөү, баҫыу; **оттопта́ть но́гу** аяҡҡа баҫыу.

ОТТОПЫ́РИВАТЬ *несов.* *см.* **оттопы́рить.**

ОТТОПЫ́РИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **оттопы́риться;** 2. *страд.* *к* **оттопы́ривать.**

ОТТОПЫ́РИТЬ *сов.* *что, разг.* 1. (*заставить топорщиться*) ҡабартыу, тырпайтыу, туптайтыу; **оттопы́рить карма́н** кеҫәне ҡабартыу; 2. (*выпятить*) ослайтыу, турһайтыу, былтайтыу; **оттопы́рить гу́бы** ирендәрҙе ослайтыу.

ОТТОПЫ́РИТЬСЯ *сов.* *разг.* 1. (*стать торчащим*) тырпайыу, ҡабарыу, туптайыу; 2. (*выпятиться*) ослайыу, турһайыу, былтайыу.

ОТТОРГА́ТЬ *несов.* *см.* **отто́ргнуть.**

ОТТО́РГНУТЬ *сов.* *что, книжн.* көсләп тартып алыу.

ОТТОРЖЕ́НИЕ *с.* *книжн.* *см.* **отто́ргнуть.**

ОТТОЧИ́ТЬ *сов.* *что* 1. (*сделать острым*) үткерләү, үткерләп сығыу; сарлау, сарлап алыу (*на точиле*); ослау (*карандаш*);

2. *перен.* (*напр. слово, фразу*) шымартыу (*һүҙҙе, әйтемде һ. б.*).

ОТТРЕПА́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*очистить трепанием — напр. лён*) талҡып таҙартыу; **2.** *кого, разг.* тартыу, тартҡылау; бороу (*за уши*); **3.** *что и без доп., разг.* (*кончить трепать*) талҡып бөтөү; **оттрепа́ть лён** етен талҡыу.

ОТТУ́ДА *нареч.* унан, шунан, шул яҡтан (*йәки* урындан).

ОТТУШЕВА́ТЬ *сов. что* күләгәләү, күләгә төшөрөү (*рәсемдә*).

ОТТУШЁВЫВАТЬ *несов. см.* **оттушева́ть.**

ОТТЯ́ГИВАТЬ *несов. см.* **оттяну́ть.**

ОТТЯ́ЖКА *ж.* (*замедление*) оҙаҡҡа һуҙыу, оҙаҡҡа ебәреү, кисектереү.

ОТТЯНУ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* ситкә тартыу, ситкә алып китеү; **оттяну́ть кана́т впра́во** арҡанды уң яҡҡа тартыу; **2.** *что, перен.* оҙаҡҡа һуҙыу (*йәки* ебәреү); **оттяну́ть выполне́ние реше́ния** ҡарарҙы үтәүҙе оҙаҡҡа һуҙыу; **3.** *что, разг.* (*тяжестью*) (ауыр нәмә күтәреп) ауырттырыу, баҫыу; **оттяну́ть ру́ку тяжёлым чемода́ном** ауыр сумаҙан күтәреп ҡулды ауырттырыу; **4.** *кого-что* (*отвлечь*) алып китеү, ситкә алып китеү, күсереү; **оттяну́ть часть пехо́ты с фла́нга** пехотаның бер өлөшөн флангынан алыу; **5.** *что, тех.* (*удлинить*) һуҙыу, ҡыҙҙырып сүкеп оҙонайтыу.

ОТУ́ЖИНАТЬ *сов.* **1.** (*кончить ужинать*) ашап бөтөү; **2.** *уст.* (*поужинать*) киске ашты ашап алыу.

ОТУМА́НИВАТЬ *несов. см.* **отума́нить.**

ОТУМА́НИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отума́ниться; 2.** *страд. к* **отума́нивать.**

ОТУМА́НИТЬ *сов. кого-что* **1.** (*затуманить*) томанлау, ҡараңғылау; **2.** *перен.* башын бутау, зиһенен сыуалтыу, миңрәүләтеү, ҡаңғыртыу, башын әйләндереү; **вино́ отума́нило его́** вино уның башын әйләндерҙе.

ОТУМА́НИТЬСЯ *сов.* **1.** (*затуманиться*) томанланыу, ҡараңғыланыу; **2.** *перен.* (*опечалиться, омрачиться*) башы буталыу (*йәки* әйләнеү), ҡаңғырыу, зиһене сыуалыу, миңрәүләнеү.

ОТУПЕ́ЛЫЙ *прил. разг.* аңраланған, миңрәүләнгән.

ОТУПЕ́НИЕ *с. см.* **отупе́ть.**

ОТУПЕ́ТЬ *сов.* аңраланыу, миңрәүләнеү, һиңмайланыу.

ОТУТЮ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **отутю́жить.**

ОТУТЮ́ЖИТЬ *сов. что* тырышып (*йәки* ентекләп) үтекләп алыу (*йәки* ҡуйыу).

ОТУЧА́ТЬ *несов. см.* **отучи́ть.**

ОТУЧА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отучи́ться; 2.** *страд. к* **отуча́ть.**

ОТУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **отучи́ть.**

ОТУЧИ́ТЬ *сов. кого-что от чего и с неопр.* (*ярамаған тейешһеҙ нәмәнән*) биҙҙереү, ташлатыу; **отучи́ть от куре́ния** тәмәке тартыуҙан биҙҙереү.

ОТУЧИ́ТЬСЯ *сов. от чего и с неопр.* биҙеү, ташлау (*ярамаған, тейешһеҙ нәмәне*).

ОТФОРМОВА́ТЬ *сов. что, тех.* формаға (*йәки* ҡалыпҡа) һуғыу (*йәки* ҡойоу).

ОТФЫ́РКИВАТЬСЯ *несов. разг.* бышҡырыныу.

ОТФЫ́РКНУТЬСЯ *сов. и однокр.* бышҡырып ҡуйыу.

ОТХА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **отходи́ть II.**

ОТХА́РКАТЬ *сов. что* ҡаҡырыу.

ОТХА́РКАТЬСЯ *сов.* ҡаҡырыныу.

ОТХВАТИ́ТЬ *сов. что, разг.* (*отрубить, отрезать*) өҙөп (*йәки* ҡырҡып) алыу, сабып өҙөү, өҙөп сығарыу.

ОТХВА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **отхвати́ть.**

ОТХЛЕБНУ́ТЬ *сов. что, чего и без доп., разг.* әҙерәк эсеп алыу, эсеп ебәреү.

ОТХЛЁБЫВАТЬ *несов. см.* **отхлебну́ть.**

ОТХЛЕСТА́ТЬ *сов. кого-что, разг.* **1.** ҡамсылау, сыбыртҡылау; **2.** *перен.* ҡаты тәнҡитләп алыу, тиргәп ташлау, бик ҡаты тиргәп алыу.

ОТХЛО́ПАТЬ *сов. разг. что* ҡул сабып ҡулды ауырттырып бөтөрөү; **отхло́пать все ру́ки** сәпәкәйләп ҡулдарҙы ауырттырып бөтөрөү.

ОТХЛЫ́НУТЬ *сов.* **1.** кире китеү, ҡаҡлығыу, кәклегеү, кәксеү, ҡаҡсыу, ҡаҡсылыу, кәкселеү; **во́лны отхлы́нули от бе́рега** тулҡындар ярҙан ҡаҡсыны; **2.** *перен.* (*отступить*) сигенеү, ташланыу; **толпа́ отхлы́нула** халыҡ сигенде.

ОТХО́Д I *м.* **1.** *см.* **отойти́** 1—5, 11; **2.** (*отправление*) китеү, ҡуҙғалып китеү; **отхо́д по́езда** поездың китеүе.

ОТХО́Д II *м. см.* **отхо́ды.**

ОТХОДИ́ТЬ I *несов. см.* **отойти́.**

ОТХОДИ́ТЬ II *сов. кого, разг.* тәрбиәләп һауыҡтырыу (*йәки* сәләмәтләндереү).

ОТХОДИ́ТЬ III *сов. что, разг.* (*утомить*) йөрөп ауырттырыу, талдырыу; **отходи́ть все но́ги** йөрөп аяҡтарҙы талдырыу.

ОТХО́ДЧИВЫЙ *прил.* асыуы тиҙ ҡайтыусан, кенә тотмаусан; **он челове́к отхо́дчивый** ул кенә тотмаусан кеше.

ОТХО́ДЫ *мн.* (*ед.* **отхо́д** *м.*) ҡалдыҡ(тар); **отхо́ды нефтяно́й промы́шленности** нефть промышленносе ҡалдыҡтары.

ОТХО́ЖИЙ *прил.*: **отхо́жий про́мысел** *ист.* ситкә китеп эшләү; **отхо́жее ме́сто** *прост.* бәҙрәф.

отца́, **отцу́** *и т. д. род., вин., дат. п. и т. д. ед. от* **оте́ц.**

ОТЦВЕСТИ́ *сов.* **1.** сәскә атыу; **ли́пы отцвели́** юкәләр сәскә атҡан; **2.** *перен.* (*поблекнуть, постареть*) һулыу, сәскәһен ҡойоу, шиңеү.

ОТЦВЕТА́ТЬ *несов. см.* **отцвести́.**

ОТЦЕДИ́ТЬ *сов. что, чего* һөҙөп ағыҙып алыу.

ОТЦЕ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **отцеди́ть.**

ОТЦЕПИ́ТЬ *сов. что* **1.** ысҡындырыу, ысҡындырып ҡалдырыу; **отцепи́ть ваго́н** вагонды ысҡындырыу; **2.** *разг.* (*снять что-л. приставшее*) алып ташлау; **отцепи́ть репе́йник** дегәнәкте алып ташлау.

ОТЦЕПИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ысҡыныу, ысҡынып китеү (*йәки* ҡалыу); **2.** *перен. прост.* (*перестать надоедать*) теңкәгә тейеүҙән (*йәки* бәйләнеүҙән) туҡтау.

ОТЦЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **отцепи́ть.**

ОТЦЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отцепи́ться; 2.** *страд. к* **отцепля́ть.**

ОТЦЕПНО́Й *прил.* ысҡындырмалы; **отцепно́й ваго́н** ысҡындырмалы вагон.

ОТЦЕ́ПЩИК *м.* ыҫҡындырыусы.
ОТЦО́ВСКИЙ *прил.* ата(лыҡ); **отцо́вский нака́з** ата нәсихәте; **отцо́вские чу́вства** аталыҡ хистәре.
ОТЦО́ВСТВО *с.* аталыҡ.
ОТЧА́ИВАТЬСЯ *несов. см.* **отча́яться.**
ОТЧА́Л *м. см.* **отча́лить.**
ОТЧА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **отча́лить.**
ОТЧА́ЛИТЬ *сов.* 1. *что, мор.* (*отвязать причал*) арҡандарҙы сисеү; 2. *без доп.* (*о судах*) ярҙан ҡуҙғалып китеү.
ОТЧА́СТИ *нареч.* бер ни тиклем, бер ни саҡлы (*йәки* саҡлым, ҡәҙәр, ҡәҙәрле, тикле), бер аҙ, аҙыраҡ; **отча́сти он прав** бер ни тиклем ул хаҡлы.
ОТЧА́ЯНИЕ *с.* өмөтһеҙләнеү, өмөтһеҙләнеү, рух төшөү, рух төшөнкөлөгө.
ОТЧА́ЯННЫЙ *прил.* 1. өмөтһеҙ; **отча́янный взгляд** өмөтһеҙ ҡараш; 2. *разг.* (*безрассудно смелый*) үтә тәүәккәл, артыҡ ҡыйыу; 3. *разг.* (*страстно увлекающийся чем-либо*) үтә һәүәҫ, артыҡ бирелгән; 4. *разг.* (*тяжёлый, безвыходный*) үтә насар, бик яман, хөрт; **отча́янное положе́ние** үтә насар хәл.
ОТЧА́ЯТЬСЯ *сов.* 1. (*прийти в отчаяние*) өмөт өҙөү, өмөтһеҙләккә бирелеү; 2. *на что, разг.* (*осмелиться*) батырсылыҡ (*йәки* баҙнат) итеү.
ОТЧЕГО́ *нареч. вопр. и относ.* ниңә, нилектән, ни сәбәптән, ни өсөн; **отчего́ он не пришёл?** ниңә ул килмәне?; **я не зна́ю, отчего́ он не пришёл** ни сәбәптән ул килмәгәндер, мин белмәйем.
ОТЧЕГО́-ЛИБО, ОТЧЕГО́-НИБУДЬ *нареч.* нилектәндер, ни сәбәптәндер, ниңәлер.
ОТЧЕГО́-ТО *нареч.* ни сәбәптәндер, ни өсөндөр.
ОТЧЕКА́НИВАТЬ *несов. см.* **отчека́нить.**
ОТЧЕКА́НИТЬ *сов.* 1. *что* ҡойоу, һуғыу; **отчека́нить серебряную моне́ту** көмөш аҡса һуғыу; 2. *что и без доп., перен.* асыҡ итеп һөйләү, айырым-асыҡ итеп әйтеү; **отчека́нить ка́ждое сло́во** һәр бер һүҙҙе асыҡ итеп һөйләү.
ОТЧЁРКИВАТЬ *несов. см.* **отчеркну́ть.**
ОТЧЕРКНУ́ТЬ *сов. что* һыҙып айырып алыу, һыҙып билдәләү; **отчеркну́ть карандашо́м ну́жное ме́сто в кни́ге** китаптың кәрәк ерҙәрен ҡәләм менән билдәләү.
ОТЧЕРПНУ́ТЬ *сов. что, чего, разг.* һоҫоп алыу (*йәки* алып кәметеү, алып кәмето төшөү).
ОТЧЁРПЫВАТЬ *несов. см.* **отчерпну́ть.**
ОТЧЕРТИ́ТЬ *сов. что, разг.* һыҙып айырып ҡуйыу.
ОТЧЁРЧИВАТЬ *несов. см.* **отчерти́ть.**
О́ТЧЕСТВО *с.* атаһының исеме.
ОТЧЁТ *м.* отчёт; **фина́нсовый отчёт** *бухг.* финанс отчёты; **отчёт о нау́чной рабо́те** фәнни эш отчёты; **отдава́ть отчёт в свои́х посту́пках** эшләгән эштәреңә отчёт биреү; ◇ **дать себе́ отчёт** *в чём* аңлау, төшөнөү; **не отдава́я себе́ отчёта** уйлап-нитеп тормай.
ОТЧЁТЛИВОСТЬ *ж.* асыҡлыҡ, аныҡлыҡ, аныҡ булыу.
ОТЧЁТЛИВЫЙ *прил.* асыҡ, аныҡ, ныҡлы, ҡаты; **отчётливое изображе́ние** аныҡ тасуирләү; **отчётливое произноше́ние** аныҡ әйтелеш.
ОТЧЁТНО-ВЫ́БОРНЫЙ *прил.* отчёт-һайлау; **отчётно-вы́борное собра́ние** отчёт-һайлау йыйылышы.
ОТЧЁТНОСТЬ *ж.* отчёт (*йәки* хисап) биреү.
ОТЧЁТНЫЙ *прил.* отчёт; **отчётный докла́д** отчёт доклады.
ОТЧИ́ЗНА *ж. высок.* ватан, тыуған ил.
О́ТЧИЙ *прил. уст. и высок.* ата; **о́тчий дом** ата йорто.
О́ТЧИМ *м.* үгәй атай.
ОТЧИСЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **отчи́слить;** 2. *обычно мн.* **отчисле́ния** (*отчисленная сумма*) бүленгән (*йәки* билдәләнгән) сумма; **отчисле́ния на строи́тельство** төҙөлөшкә бүленгән суммалар.
ОТЧИ́СЛИТЬ *сов.* 1. *что* (*вычесть*) сигереү, тотоп алып ҡалыу; **отчи́слить де́сять рубле́й из за́работной пла́ты** эш хаҡынан ун һум тотоп алып ҡалыу; 2. *кого* (*исключить*) сығарыу, ҡыуыу, ҡыуып сығарыу.
ОТЧИ́СЛИТЬСЯ *сов.* сығыу, ҡыуылыу, ҡыуып сығарылыу.
ОТЧИСЛЯ́ТЬ *несов. см.* **отчи́слить.**
ОТЧИСЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отчи́слиться;** 2. *страд. к* **отчисля́ть.**
ОТЧИ́СТИТЬ *сов. что* таҙалау, таҙартыу.
ОТЧИ́СТИТЬСЯ *сов. разг.* таҙаланыу, таҙарыу.
ОТЧИТА́ТЬ *сов. кого-что, разг.* ҡыҙҙырыу, орошоу, орошоп (*йәки* шелтәләп) алыу, ҡыҙҙырып ташлау; **отчита́ть шалуна́** шаянды орошоп алыу.
ОТЧИТА́ТЬСЯ *сов.* отчёт (*йәки* хисап) биреү.
ОТЧИ́ТЫВАТЬ(СЯ) *несов. см.* **отчита́ть (-ся).**
ОТЧИЩА́ТЬ *несов. см.* **отчи́стить.**
ОТЧИЩА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отчи́ститься;** 2. *страд. к* **отчища́ть.**
ОТЧУЖДА́ТЬ *несов. что, юр.* тартып алыу (*дәүләт йәки йәмәғәт ойошмалары ҡарамағына биреү өсөн*).
ОТЧУЖДЕ́НИЕ *с.* 1. (*отдаление, обособленность*) йыраҡлашыу, ситләшеү; 2. *см.* **отчужда́ть.**
ОТЧУЖДЁННОСТЬ *ж.* йыраҡлашыу, ситләшеү, ят булыу.
ОТЧУЖДЁННЫЙ 1. *прич.* йыраҡлашҡан, ситләшкән, ят булған; 2. *прил.* ят; **отчуждённый взгляд** ят ҡараш; 3. *прил. юр.* тартып алынған.
ОТШАГА́ТЬ *сов. что, разг.* йәйәү барыу, йәйәү үтеү; **мы отшага́ли сего́дня де́сять киломе́тров** беҙ бөгөн ун километр йәйәү барҙыҡ.
ОТШАГНУ́ТЬ *сов. разг.* артҡа (*йәки* ситкә) атлау.
ОТШАТНУ́ТЬ *сов. обычно безл. кого, разг.* ситкә (*йәки* артҡа) тайшанып китеү; **его́ отшатну́ло в сто́рону** ул ситкә тайшанып китте.
ОТШАТНУ́ТЬСЯ *сов.* 1. тайпылыу, тайшаныу, ялтаныу, ҡапыл ҡуҙғалып (*йәки* һикереп) китеү, сигенеп ҡуйыу; 2. *перен. разг.* (*прекратить общение с кем-л.*) ара-

лашмай башлау, йыраҡлашыу, ташлашыу, ҡатнашмау, ситләшеү.

ОТША́ТЫВАТЬСЯ *несов. см.* **отшатну́ться.**

ОТШВЫ́РИВАТЬ *несов. см.* **отшвырну́ть.**

ОТШВЫРНУ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* быр-ғытыу, бырағтырыу, атып бәреү.

ОТШЕ́ЛЬНИК *м.* 1. *уст.* дәрүиш, суфый; 2. *перен.* (*живущий в уединении*) яңғыҙ йәшәүсе, кешегә ҡатышмаусы.

ОТШЕ́ЛЬНИЧЕСКИЙ *прил.* дәрүиш, суфый; **отше́льническая жизнь** суфый тормошо.

ОТШИ́Б *м.*: **на отши́бе** бер яҡ ситтә.

ОТШИБА́ТЬ *несов. см.* **отшиби́ть.**

ОТШИБИ́ТЬ *сов. что* 1. *прост.* (*отбить*) һуғып (*йәки* бәреп) һындырыу (*йәки* төшөрөү); 2. *разг.* (*повредить*) бәреп имгәтеү; 3. *обычно безл. разг.* юғалтыу, юҡ итеү; бөтөү; **па́мять отши́бло** хәтер бөткән.

ОТШЛЁПАТЬ *сов. кого, разг.* биргеләп алыу, шап итеү, сәпеү, сабыу.

ОТШЛИФОВА́ТЬ *сов. что, прям и перен.* шымартыу.

ОТШЛИФО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **отшлифова́ть.**

ОТШПИ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **отшпи́лить.**

ОТШПИ́ЛИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отшпи́литься**; 2. *страд. к* **отшпи́ливать.**

ОТШПИ́ЛИТЬ *сов. что, разг.* шпилькаһы алыу (*йәки* ысҡындырыу).

ОТШПИ́ЛИТЬСЯ *сов. разг.* шпилькаһы төшөү, ысҡыныу.

ОТШТАМПОВА́ТЬ *сов. что* штампалап яһау.

ОТШТАМПО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **отштампова́ть.**

ОТШТУКАТУ́РИТЬ *сов. что, разг.* штукатурлау, һылау.

ОТШУМЕ́ТЬ *сов.* 1. тыныу, тымыу, шымыу; **отшуме́ла гроза́** күк күкрәү тымған; 2. *перен.* шаулап үтеү, тыныу, баҫылыу; **отшуме́ли сраже́ния** һуғыштар шаулап үтте.

ОТШУТИ́ТЬСЯ *сов. разг.* шаяртып яуап биреү, көлкөгә әйләндереү.

ОТШУ́ЧИВАТЬСЯ *несов. см.* **отшути́ться.**

ОТЩЁЛКНУТЬ, ОТЩЕЛКНУ́ТЬ *сов. что, разг.* шап иттереп (*йәки* шартлатып) асыу.

ОТЩЕПА́ТЬ *сов. что, чего, разг.* телеп алыу; **отщепа́ть лучи́ны** сыра телеп алыу.

ОТЩЕПЕ́НЕЦ *м.* мөртәт.

ОТЩЕПЕ́НКА *женск. р. к* **отщепе́нец.**

ОТЩЕПИ́ТЬ *сов. что* ярыу, телеү, телеп (*йәки* ярып) алыу.

ОТЩЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **отщепи́ть.**

ОТЩИПА́ТЬ *сов. что, разг.* семтеү, семтеп алыу (*йәки* айырыу).

ОТЩИПНУ́ТЬ *сов. и однокр. что* семтеп (өҙөп) алыу (*йәки* төшөрөү).

ОТЩИ́ПЫВАТЬ *несов. см.* **отщипа́ть** *и* **отщипну́ть.**

ОТЪЕДА́ТЬ *несов. см.* **отъе́сть.**

ОТЪЕДА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отъе́сться**; 2. *страд. к* **отъеда́ть.**

ОТЪЕ́ЗД *м. см.* **отъе́хать**; ◇ **быть в отъе́зде** ваҡытлыса өйҙә булмау (*берәй ергә китеп*).

ОТЪЕ́ЗДИТЬ *сов. разг.* 1. *что* юлда үткәреү, йөрөп үткәреү; 2. *без доп.* (*кончить ездить*) йөрөп туҡтау.

ОТЪЕЗЖА́ТЬ *несов. см.* **отъе́хать.**

ОТЪЕЗЖА́ЮЩИЙ *прич.* 1. киткән; 2. *в знач. сущ.* **отъезжа́ющий** *м.*, **отъезжа́ющая** *ж.* китеүсе.

ОТЪЕ́СТЬ *сов. что* (*отгрызть*) кимереү, ашап (*йәки* кимереп) бөтөрөү.

ОТЪЕ́СТЬСЯ *сов.* һимереү, һимереп китеү, түл йыйыу.

ОТЪЕ́ХАТЬ *сов.* китеү, ҡуҙғалып китеү, китеп барыу, сығып китеү; **отъе́хать от го́рода** ҡаланан сығып китеү.

ОТЪЯ́ВЛЕННЫЙ *прил.* билдәле, танылған, беренсе, бөтәһенән дә уҙҙырған, үтә; **отъя́вленный негодя́й** үтә ҡәбәхәт кеше.

ОТЫГРА́ТЬ *сов.* 1. *что* (*вернуть проигранное*) уйнап ҡайтарыу, уйнап кире отоп алыу; 2. *что, спорт.* уйнап үҙенә алыу; 3. *что и без доп., разг.* (*кончить играть*) уйнап бөтөү, уйындан туҡтау.

ОТЫГРА́ТЬСЯ *сов.* 1. *см.* **отыгра́ть** 1; 2. *перен. разг.* еңел ҡотолоу, (хәйләләп) ҡыйын хәлдән сығыу.

ОТЫ́ГРЫВАТЬ *несов. см.* **отыгра́ть** 1, 2.

ОТЫ́ГРЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отыгра́ться**; 2. *страд. к* **оты́грывать.**

ОТЫГРЫШ *м. разг.* 1. *см.* **отыгра́ть**; 2. (*отыгранные вещи, деньги*) отош, кире отҡан аҡса, әйбер.

ОТЫМЁННЫЙ *прил. грам.* исем, исемдән яһалған; **отымённый глаго́л** исем ҡылым.

ОТЫСКА́ТЬ *сов. кого-что* эҙләп табыу.

ОТЫСКА́ТЬСЯ *сов.* табылыу, килеп сығыу; **тетра́дь отыска́лась** дәфтәр табылды.

ОТЫ́СКИВАТЬ *несов. см.* **отыска́ть.**

ОТЫ́СКИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отыска́ться**; 2. *страд. к* **оты́скивать.**

ОТЯГОТИ́ТЬ *сов. книжн.* 1. *что* (*сделать тяжёлым*) ауырлыҡ һалыу (*йәки* килтереү, төшөрөү); 2. *кого-что, перен.* (*обременить*) мәшәҡәтләү, йонсотоу.

ОТЯГОЩА́ТЬ *несов. см.* **отяготи́ть.**

ОТЯГЧА́ТЬ *несов. см.* **отягчи́ть.**

ОТЯГЧИ́ТЬ *сов.* 1. *см.* **отяготи́ть**; 2. *что, перен.* (*ухудшить*) ауырлаштырыу, ауырайтыу; **отягчи́ть вину́** ғәйепте ауырайтыу.

ОТЯЖЕЛЕ́ТЬ *сов.* 1. ауырайыу, һалмаҡланыу; 2. (*стать грузным, неповоротливым*) думбайланыу, ауырайыу.

ОТЯЖЕЛИ́ТЬ *сов. кого-что, прям. и перен.* ауырайтыу, ауыр яһау.

ОФИЦЕ́Р *м.* офицер.

ОФИЦЕ́РСКИЙ *прил.* офицер; **офице́рский соста́в** офицерҙәр составы.

ОФИЦЕ́РСТВО *с.* 1. *собир.* офицерҙәр; 2. (*звание*) офицерлек, офицер званиеһе.

ОФИЦИА́ЛЬНЫЙ *прил.* рәсми; **официа́льное лицо́** рәсми кеше; **официа́льное приглаше́ние** рәсми саҡырыу ҡағыҙы.

ОФИЦИА́НТ *м.* официант.

ОФИЦИА́НТКА *женск. р. к* **официа́нт.**

ОФИЦИО́З *м. полит.* официоз (*капитализм илдәрендә формаль яҡтан хөкүмәткә бәйләнешле булмаған, ә ысынында уны яҡлаған, уның фекерен үткәргән баҫма орган*).

ОФИЦИО́ЗНЫЙ *прил.* официоз; **официо́зная газе́та** официоз газета.

ОФОРМИ́ТЕЛЬ *м.* оформить итеүсе.

ОФО́РМИТЬ *сов.* 1. *что* оформить итеү; **офо́рмить стенгазе́ту** стена газетаһын оформить итеү; 2. *что* (*придать законную силу*) рәсмиләштереү, оформить итеү; 3. *что* матурлау, биҙәү, йыйыштырыу; **пра́здничко офо́рмить избира́тельные уча́стки** һайлау участкаларын байрамса матурлау; 4. *кого* (*принять, зачислить*) урынлаштырыу, (эшкә) алыу, оформить итеү.

ОФО́РМИТЬСЯ *сов.* 1. оформить ителеү, инеү, урынлашыу; **офо́рмиться на рабо́ту** эшкә оформить ителеү; 2. (*принять завершённую форму*) формалашыу, кәрәкле (*йәки* тейешле) форма алыу, формалашып етеү.

ОФОРМЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **офо́рмить(ся);** 2. (*внешний вид*) тышҡы күренеш.

ОФОРМЛЯ́ТЬ *несов. см.* **офо́рмить.**

ОФОРМЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **офо́рмиться;** 2. *страд. к* **оформля́ть.**

ОФО́РТ *м.* офорт (*гравюра төрө*).

ОФСЕ́Т *м. полигр.* офсет (*китап баҫыу ысулы*).

ОФТАЛЬМОЛО́ГИЯ *ж. мед.* офтальмология (*күҙ ауырыуҙары һәм уларҙы дауалау тураһындағы фән*).

ОХ *межд.* ах, ваһ, уф, ух.

ОХА́ИВАТЬ *несов. см.* **оха́ять.**

О́ХАНЬЕ *с.* ахылдау, ухылдау, уфылдау, аһ-ваһ итеү.

ОХА́ПКА *ж.* бер ҡосаҡ, бер күтәрем; **оха́пка дров** бер ҡосаҡ утын; ◇ **в оха́пку** ҡосаҡҡа алып.

ОХАРАКТЕРИЗОВА́ТЬ *сов. кого-что* характеристика биреү, тасуирләү.

О́ХАТЬ *несов. см.* **о́хнуть.**

ОХА́ЯТЬ *сов. кого-что, прост.* хурлау, яманлау.

ОХВА́Т *м.* 1. *см.* **охвати́ть** 2, 5; 2. *см.* **обхва́т.**

ОХВАТИ́ТЬ *сов. кого-что* 1. (*обнять*) ҡосаҡлау, ҡосаҡҡа алыу; 2. (*окружить*) уратыу, уратып алыу; **охвати́ть го́род ва́лом** ҡаланы вал менән уратып алыу; 3. (*объять, окутать*) солғап (*йәки* ҡаплап) алыу; **пла́мя охвати́ло дом** ялҡын өйҙө солғап алды; 4. (*завладеть, захватить*) уратып (*йәки* солғап) алыу; **чу́вство не́жности охвати́ло его́** нескә тойғолар уны солғап алды; 5. *разг.* (*вовлечь*) тартыу, ылыҡтырыу; **охвати́ть обще́ственной рабо́той** йәмәғәт эшенә ылыҡтырыу.

ОХВА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **охвати́ть.**

ОХВО́СТЬЕ *с. собир.* 1. *с.-х.* арт, ҡойроҡ; 2. *перен.* ҡойроҡ, ҡалдыҡ (*берәй кешенең ҡуштан ярҙамсыһы, булышсыһы йәки тар-мар ителгән дошмандың ҡалдығы*).

ОХЛАДЕВА́ТЬ *несов. см.* **охладе́ть.**

ОХЛАДЕ́ТЬ *сов.* һыуыныу, ҡыҙыҡһынмай башлау, һалҡын ҡарау; **охладе́ть к пре́жним друзья́м** элекке дуҫтарҙан һыуыныу.

ОХЛАДИ́ТЕЛЬ *м. тех.* һыуытҡыс, туңдырғыс.

ОХЛАДИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*остудить*) һыуытыу, һалҡынайтыу, һыуындырыу; 2. *кого-что, перен.* һыуытыу, баҫыу, ҡайтарыу, һүндереү; **охлади́ть восто́рг** ҡыуаныстыһ һүндереү.

ОХЛАДИ́ТЬСЯ *сов.* һыуыныу, һыуыу, һалҡынайыу.

ОХЛАЖДА́ТЬ *несов. см.* **охлади́ть.**

ОХЛАЖДА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **охлади́ться;** 2. *страд. к* **охлажда́ть.**

ОХЛО́ПОК *м. спец.* ҡағынды, талҡыш, сүбәк; **льняно́й охло́пок** етен сүбәге.

ОХМЕЛЕ́ТЬ *сов. разг. прям. и перен.* иҫереү, иҫереп китеү.

О́ХНУТЬ *сов. и однокр. разг.* ахылдап (*йәки* ухылдап) ҡуйыу.

ОХОРА́ШИВАТЬСЯ *несов. разг.* ҡупшыланыу, матурланыу, һылыуланыу, биҙәнеү.

ОХО́ТА I *ж.* һунар, һунарсылыҡ, ау, аусылыҡ; **охо́та на медве́дя** айыу һунары.

ОХО́ТА II *ж.* 1. (*склонность*) теләк, әүәҫ, һәүәҫ, әүәҫлек, дәрт (итеү) теләү; 2. *в знач. сказ. безл. разг.* теләк, дәрт (итеү), теләү; **охо́та учи́ться** уҡыуға дәрт итеү.

ОХО́ТИТЬСЯ *несов.* 1. *на кого-что, за кем-чем* аулау, аусылыҡ (*йәки* һунарсылыҡ) итеү; 2. *за кем-чем, перен. разг.* алырға (*йәки* табырға) тырышып йөрөү, теләү, эҙләп йөрөү; **охо́титься за ре́дкой кни́гой** һирәк осрай торған китапты эҙләп йөрөү.

ОХО́ТНИК I *м.* һунарсы, аусы.

ОХО́ТНИК II *м.* 1. (*вызвавшийся добровольно*) үҙе теләүсе; 2. *разг.* (*любитель*) һөйөүсе, яратыусы, һәүәҫкәр, әүәҫ кеше; 3. *разг.* (*желающий*) теләүселәр; **на кни́гу нашло́сь мно́го охо́тников** китапты алырға теләүселәр күп булды.

ОХО́ТНИЦА *женск. р. к* **охо́тник** II 2.

ОХО́ТНИЧИЙ *прил.* һунар, һунарсылыҡ, ау, аусылыҡ; **охо́тничье ружьё** һунар мылтығы; **охо́тничий про́мысел** аусылыҡ кәсебе.

ОХО́ТНО *нареч.* бик теләп, ҙур теләк менән; **охо́тно согласи́ться** бик теләп риза булыу.

О́ХРА *ж.* охра (*буяу*).

ОХРА́НА *ж.* 1. *см.* **охраня́ть; охра́на лесо́в** урман һаҡлау; 2. (*отряд, группа*) һаҡ, һаҡсы, һаҡсылыҡ отряде.

ОХРАНЕ́НИЕ *с. воен.* һаҡсы отряд.

ОХРАНИ́ТЬ *сов. см.* **охраня́ть.**

ОХРА́НКА *ж. ист.* охранка (*батша заманында йәшерен полиция*).

ОХРА́ННИК *м.* 1. (*страж*) һаҡсы, ҡарауылсы; 2. *ист.* (*агент охранки*) охранник (*элек йәшерен полиция агенте*).

ОХРА́ННЫЙ *прил.* һаҡ, һаҡсы; **охра́нная ро́та** һаҡсы рота; ◇ **охра́нная гра́мота** һаҡлау грамотаһы (*берәй кешенең йәки уның милкенең дәүләт власе тарафынан һаҡланыуы тураһында бирелгән документ*).

ОХРАНЯ́ТЬ *несов. кого-что* һаҡлау; **охраня́ть социалисти́ческую со́бственность** социалистик милекте һаҡлау.

ОХРИ́ПЛЫЙ *прил. разг.* ҡарлыҡҡан; **охри́плый го́лос** ҡарлыҡҡан тауыш.

ОХРИ́ПНУТЬ *сов.* ҡарлығыу, тамаҡ ҡарлығыу.

ОХРОМЕ́ТЬ *сов. разг.* аҡһау, сатанлау, һылтаҡлау.

ОЦАРА́ПАТЬ *сов. кого-что* сыйыу, тырнау, сыйып (*йәки* тырнап) бөтөрөү (*йәки* алыу).
ОЦАРА́ПАТЬСЯ *сов.* сыйылыу, тырналыу сыйылып (*йәки* тырналып) бөтөү.
ОЦЕ́НИВАТЬ *несов. см.* **оцени́ть.**
ОЦЕНИ́ТЬ *сов. кого-что* 1. (*назначить цену*) баһа (*йәки* хаҡ) биреү (*йәки* ҡуйыу), хаҡын билдәләү; 2. (*признать достоинства*) баһалау, баһа биреү; **оцени́ть по досто́инству** тейешле баһа биреү.
ОЦЕ́НКА *ж.* 1. *см.* **оцени́ть; оце́нка това́ров** тауарҙарға баһа ҡуйыу; 2. (*мнение*) баһалау, баһа биреү; 3. (*отметка*) билдә.
ОЦЕ́НОЧНЫЙ *прил.* баһа (*йәки* хаҡ) биреү (*йәки* ҡуйыу), хаҡын билдәләү; **оце́ночные но́рмы** хаҡ ҡуйыу нормалары.
ОЦЕ́НЩИК *м.* баһа (*йәки* хаҡ) ҡуйыусы (*йәки* билдәләүсе).
ОЦЕПЕНЕ́ЛЫЙ *прил.* аптыраған, ҡатып ҡалған.
ОЦЕПЕНЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **оцепене́ть;** 2. *биол.* ҡатып ҡалғанлыҡ, ҡатҡанлыҡ.
ОЦЕПЕНЕ́ТЬ *сов.* ҡатып (*йәки* аптырап) ҡалыу.
ОЦЕПИ́ТЬ *сов. кого-что* ҡамап (*йәки* уратып) алыу; **оцепи́ть пло́щадь** майҙанды уратып алыу.
ОЦЕПЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **оцепи́ть;** 2. (*отряд*) ҡамап (*йәки* уратып) алыусы отряд.
ОЦЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **оцепи́ть.**
ОЦИНКОВА́ТЬ *сов. что* цинклау, цинк менән ҡаплау, цинк югертеү.
ОЦИНКО́ВКА *ж. см.* **оцинкова́ть.**
ОЦИНКО́ВОЧНЫЙ *прил.* цинклау, цинк менән ҡаплау, цинк югертеү; **оцинко́вочный цех** цинклау цехы.
ОЦИНКО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **оцинкова́ть.**
ОЧА́Г *м.* 1. усаҡ; 2. *перен.* (*семья, родной дом*) ғаилә, өй эсе; 3. *перен.* (*источник чего-л.*) сығанаҡ, усаҡ; **оча́г культу́ры** культура усағы.
ОЧАРОВА́НИЕ *с.* һоҡланыу, таң (*йәки* хайран) ҡалыу.
ОЧАРО́ВАННЫЙ *прил.* һоҡланған, таң (*йәки* хайран) ҡалған.
ОЧАРОВА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* бик яҡшы, һоҡландырғыс, таң ҡалдырғыс; **очарова́тельный го́лос** һоҡландырғыс тауыш.
ОЧАРОВА́ТЬ *сов. кого-что* һоҡландырыу, таң (*йәки* хайран) ҡалдырыу, ғашиҡ итеү.
ОЧАРОВА́ТЬСЯ *сов. разг.* һоҡланыу, таң (*йәки* хайран) ҡалыу.
ОЧАРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **очарова́ть.**
ОЧАРО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **очарова́ться;** 2. *страд. к* **очаро́вывать.**
ОЧЕВИ́ДЕЦ *м.* үҙ күҙе менән күреүсе, шаһит.
ОЧЕВИ́ДИЦА *женск. р. к* **очеви́дец.**
ОЧЕВИ́ДНО *нареч.* 1. асыҡ, ап-асыҡ, һис шикһеҙ; 2. *в знач. сказ. безл.* асыҡ, аңлайышлы; 3. *в знач. вводн. сл.* моғайын, күрәһең, ихтимал; **очеви́дно, он не придёт** күрәһең, ул килмәҫ.
ОЧЕВИ́ДНЫЙ *прил.* асыҡ, ап-асыҡ, асыҡ күренеп торған, һис шикһеҙ, билдәле, бәхәсһеҙ; **очеви́дный факт** асыҡ факт.
О́ЧЕНЬ *нареч.* бик, уғата, ифрат, ғәйәт.
ОЧЕРЕДНО́Й *прил.* 1. сираттағы, нәүбәттәге; **очередно́й о́тпуск** нәүбәттәге отпуск; **очередны́е зада́чи** сираттағы бурыстар; 2. (*повторяющийся*) ғәҙәттәге; **очередна́я глу́пость** ғәҙәттәге иҫәрлек; 3. *бот.* (*расположенный по спирали*) бер-бер артлы торған; **очередны́е ли́стья** бер-бер артлы торған япраҡтар.
ОЧЕРЁДНОСТЬ *ж.* бер-бер артлылыҡ, сират, сиратлылыҡ; **установи́ть очерёдность** сират булдырыу.
О́ЧЕРЕДЬ *ж.* 1. нәүбәт, сират; **соблюда́ть о́чередь** сират һаҡлау 2. (*группа людей*) сират, сиратта тороусылар; **стоя́ть в о́череди** сиратта тороу; ✧ **в пе́рвую о́чередь** тәү башта, иң беренсе сиратта.
О́ЧЕРК *м.* очерк; **о́черки по исто́рии Башки́рии** Башҡортостан тарихе очерктәре.
ОЧЕРКИ́СТ *м.* очеркист, очерктәр яҙыусы.
ОЧЕРНИ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* ҡара (*йәки* яла) яғыу, яманатын сығарыу.
ОЧЕРНЯ́ТЬ *несов. см.* **очерни́ть.**
ОЧЕРСТВЕ́ЛЫЙ *прил.* тупаҫ, ҡаты, рәхимһеҙ, туң.
ОЧЕРСТВЕ́ТЬ *сов.* рәхимһеҙләнеү, ҡаты күңелләнеп китеү.
ОЧЕРТА́НИЯ *мн.* (*ед.* **очерта́ние** *с.*) 1. һыҙатланыш; **очерта́ния гор** тауҙар һыҙатланышы; 2. *перен.* (*общий вид*) һыҙат.
ОЧЕРТИ́ТЬ *сов. что* 1. түңәрәкләп һыҙыу, түңәрәкләп һыҙып алыу (*йәки* сығыу); **очерти́ть ука́занное ме́сто** күрһәтелгән урынды түңәрәкләп һыҙып алыу; 2. (*описать*) дөйөм рәүештә һөйләп (*йәки* яҙып) биреү; **очерти́ть ход собы́тий** ваҡиғаларҙың барышын дөйөм рәүештә һөйләп биреү; ✧ **очертя́ го́лову** йән-фарманға, аҡ-ҡараны күрмәй.
ОЧЕ́РЧИВАТЬ *несов. см.* **очерти́ть.**
ОЧЁС *м. собир. см.* **очёски.**
ОЧЕСА́ТЬ *сов. что* тарап таҙартыу; **очеса́ть лён** етенде тарап таҙартыу.
ОЧЁСКИ *мн.* сүбәк, тараҡ аҫты; **льняны́е очёски** сүбәк.
ОЧЁСЫВАТЬ *несов. см.* **очеса́ть.**
О́ЧИ *мн. см.* **о́ко.**
ОЧИНИ́ТЬ *сов. что* ослау; **очини́ть каранда́ш** ҡәләм ослау.
ОЧИСТИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* таҙалау, таҙартыу, әрсеү, таҙалай (*йәки* таҙарта, әрсей) торған.
ОЧИ́СТИТЬ *сов.* 1. *кого-что, прям. и перен.* таҙалау, таҙартыу; **очи́стить двор** ҡураны таҙартыу; **очи́стить язы́к от изли́шних иностра́нных слов** телде кәрәгенән артыҡ ҡулланылыусы сит ил һүҙҙәренән таҙартыу; 2. *что* (*напр. овощи, фрукты*) әрсеү, ҡырсыу, таҙартыу; **очи́стить огурцы́** ҡыяр әрсеү; **очи́стить ры́бу** балыҡ ҡырсыу; 3. *что* (*освободить*) бушатыу.
ОЧИ́СТИТЬСЯ *сов.* 1. таҙаланыу, таҙарыу; **спирт очи́стился** спирт таҙарҙы; 2. асылыу, әрселеү; **река́ очи́стилась ото льда** йылға боҙҙан әрселде.
ОЧИ́СТКА *ж. см.* **очи́стить(ся);** ✧ **для очи́стки со́вести** күңел (*йәки* выждан) тыныслығы өсөн.

ОЧИ́СТКИ *только мн.* ҡалдыҡ, ҡабыҡ; **карто́фельные очи́стки** картуф ҡабығы.

ОЧИЩА́ТЬ *несов. см.* очи́стить.

ОЧИЩА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **очи́ститься**; 2. *страд. к* **очища́ть.**

ОЧИЩЕ́НИЕ *с. см.* **очи́стить(ся).**

ОЧКИ́ *только мн.* күҙлек; ◇ **смотре́ть сквозь ро́зовые очки́** *см.* **ро́зовый.**

ОЧКО́ *с.* 1. (*значок*) очко (*кәрттә йәки һөйәктә*); 2. (*в играх, спорте*) очко (*спорт уйынында һанау берәмеге*); 3. *прост.* (*карточная игра*) очко (*кәрт уйыны*); 4. *с.-х.* күҙ (*у картофеля*); бөрө (*у растения*); 5. *спец.* (*отверстие*) тишек; 6. *полигр.* очко (*типография литерендә ҡабарынҡы төшөрөлгән хәреф йәки билдә*); ◇ **втере́ть очки́** *см.* **втере́ть.**

ОЧКОВТИРА́ТЕЛЬ *м. разг.* күҙ буяусы.

ОЧКОВТИРА́ТЕЛЬСТВО *с. разг.* күҙ буяу (*йәки* буяусылыҡ).

ОЧКО́ВЫЙ *прил.* 1. *разг.* күҙлек; **очко́вые стёкла** күҙлек быялаһы; 2. (*о животных*) күҙлекле; **очко́вая змея́** күҙлекле йылан.

ОЧНУ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*проснуться*) уяныу; 2. (*прийти в себя*) иҫкә (*йәки* аңға, һушҡа) килеү.

О́ЧНЫЙ *прил.*: **о́чное обуче́ние** уҡыу йортона йөрөп уҡыу; **о́чная ста́вка** күҙләштереү.

ОЧУМЕ́ЛЫЙ *прил. прост.* иҫәрләнгән, юләрләнгән, тилергән, аҡылдан яҙған.

ОЧУМЕ́ТЬ *сов. прост.* иҫәрләнеп (*йәки* тилереп) китеү, юләрләнеү, аҡылдан яҙыу.

ОЧУТИ́ТЬСЯ *сов.* булыу, сығыу, ҡалыу, барып сығыу; **очути́ться в незнако́мом ме́сте** таныш булмаған ергә барып сығыу; **очути́ться в нело́вком положе́нии** уңайһыҙ хәлдә ҡалыу.

ОЧУ́ХАТЬСЯ *сов. прост.* иҫ йыйыу (*йәки* һушҡа) килеү.

ОШАЛЕ́ЛЫЙ *прил. прост.* шашҡан, аҡылдан (*йәки* иҫтән) яҙған; **ошале́лый вид** шашҡан ҡиәфәт.

ОШАЛЕ́ТЬ *сов. прост.* шашыу, аҡылдан (*йәки* иҫтән) яҙыу, тилереү, иҫәрләнеү.

ОШАРА́ШИВАТЬ *несов. см.* **ошара́шить.**

ОШАРА́ШИТЬ *сов. кого-что, прост.* сиктән тыш аптырашта ҡалдырыу, аптыратыу, хайран ҡалдырыу.

ОШВАРТОВА́ТЬ *сов. что, мор.* бәйләп ҡуйыу (*пароходты причалға*).

ОШВАРТОВА́ТЬСЯ *сов. мор.* причалға туҡтау.

ОШЕ́ЙНИК *м.* муйынса, ҡарғы.

ОШЕЛОМИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* шаҡ ҡатырырлыҡ (*йәки* ҡатырғыс), хайран ҡалырлыҡ; **ошеломи́тельное изве́стие** шаҡ ҡатырғыс хәбәр.

ОШЕЛОМИ́ТЬ *сов. кого-что* аптырашта ҡалдырыу, хайран ҡалдырыу, шаҡ ҡатырыу.

ОШЕЛОМЛЯ́ТЬ *несов. см.* **ошеломи́ть.**

ОШЕЛОМЛЯ́ЮЩИЙ 1. *прич.* шаҡ ҡатырыусы, хайран ҡалдырыусы; 2. *прил. см.* **ошеломи́тельный.**

ОШЕЛЬМОВА́ТЬ *сов. кого-что, разг.* хурлау, яла яғыу, бысратыу, насар (*йәки* ялған) хәбәр таратыу.

ОШИБА́ТЬСЯ *несов. см.* **ошиби́ться.**

ОШИБИ́ТЬСЯ *сов.* хаталаныу, яңылышыу.

ОШИ́БКА *ж.* хата, яңылыш.

ОШИ́БОЧНОСТЬ *ж.* хаталыҡ, яңылышлыҡ.

ОШИ́БОЧНЫЙ *прил.* хата, яңылыш.

ОШИ́КАТЬ *сов. кого-что, разг.* ышылдап (*йәки* һыҙғырып) ризаһыҙлыҡ белдереү.

ОШПА́РИВАТЬ *несов. см.* **ошпа́рить.**

ОШПА́РИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **ошпа́риться**; 2. *страд. к* **ошпа́ривать.**

ОШПА́РИТЬ *сов. разг.* 1. *что* (*обдать кипятком*) бешекләү, бешекләндереү; 2. *кого-что* бешереү; **ошпа́рить ру́ку** ҡулды бешереү.

ОШПА́РИТЬСЯ *сов. разг.* бешеү.

ОШТРАФОВА́ТЬ *сов. кого-что* штраф һалыу.

ОШТУКАТУ́РИТЬ *сов. что* шкатурлау, шкатурлап сығыу.

ОЩЕНИ́ТЬСЯ *сов.* балалау (*эт, бүре, төлкө тураһында*).

ОЩЕ́РИВАТЬ(СЯ) *несов. см.* **още́рить (-ся).**

ОЩЕ́РИТЬ *сов. что, разг.* ыржайтыу; **още́рить зу́бы** тештәрҙе ыржайтыу.

ОЩЕ́РИТЬСЯ *сов. разг.* ыржайыу.

ОЩЕТИ́НИВАТЬ *несов. см.* **ощети́нить.**

ОЩЕТИ́НИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **ощети́ниться**; 2. *страд. к* **ощети́нивать.**

ОЩЕТИ́НИТЬ *сов. что* ҡабартыу, тырпайтыу.

ОЩЕТИ́НИТЬСЯ *сов.* 1. (*поднять торчком щетину и т. п.*) ҡабарыныу, йөнөн тырпайтыу; 2. (*подняться торчком — о щетине и т. п.*) ҡабарыу, тырпайыу; 3. *на кого, перен.* (*рассердиться*) ҡабарыныу, асыуланыу, асыу килеү.

ОЩИПА́ТЬ *сов. см.* **общипа́ть.**

ОЩИ́ПЫВАТЬ *несов. см.* **ощипа́ть.**

ОЩУ́ПАТЬ *сов. кого-что* һәрмәү, ҡапшау, ҡармау, һәрмәп (*йәки* ҡапшап, ҡармап) ҡарау.

ОЩУ́ПЫВАТЬ *несов. см.* **ощу́пать.**

О́ЩУПЬ *ж.*: **на о́щупь** һәрмәп (*йәки* ҡапшап) ҡарап; **определи́ть о́пухоль на о́щупь** шеште ҡапшап ҡарап белеү.

О́ЩУПЬЮ *нареч.* 1. һәрмәп, һәрмәнеп, ҡарманып; **идти́ о́щупью в темноте́** ҡараңғыла һәрмәнеп барыу; 2. *перен.* (*наугад*) тоҫмаллап, тоҫмал менән.

ОЩУТИ́МЫЙ, ОЩУТИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* ныҡ һиҙелерлек (*йәки* беленерлек), ҙур уҡ, яҡшы уҡ; **ощути́тельные успе́хи** ҙур уҡ уңыштар.

ОЩУТИ́ТЬ *сов. что, в разн. знач.* һиҙеү, тойоу.

ОЩУЩА́ТЬ *несов. см.* **ощути́ть.**

ОЩУЩА́ТЬСЯ *несов.* 1. (*быть заметным*) беленеү, һиҙелеү, тойолоу; 2. *страд. к* **ощуща́ть.**

ОЩУЩЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **ощути́ть**; 2. (*впечатление, чувство*) һиҙенеү, тойғо, хис; **ощуще́ние свобо́ды** азатлыҡ тойғоһо; **ощуще́ние ра́дости** шатлыҡ хисе.

ОЯГНИ́ТЬСЯ *сов.* бәрәсләү (*һарыҡ, кәзә тураһында*).

ОЯ́ЛОВЕТЬ *сов.* ҡыҫыр ҡалыу (*һыйыр, бейә тураһында*).

П

ПА *с. нескл.* па (*танцыла айырым бер фигура*).

ПА́ВА *ж. зоол.* инә тауис.

ПАВИЛЬО́Н *м.* павильон (1. *баҡса, парктарҙа берәй маҡсат менән төҙөлгән королма, мәҫ. сәскәләр павильоны*; 2. *күргәҙмә экспонаттар урынлаштырыу бинаһы*; 3. *кино һәм фотокарточкалар төшөрөү бинаһы*).

ПАВЛИ́Н *м. зоол.* тауис.

ПАВЛИ́НИЙ *прил.* тауис; **павли́ний хвост** тауис ҡойроғо; ◇ **воро́на в павли́ньих пе́рьях** *см.* **воро́на.**

ПА́ВОДОК *м.* ташҡын, яҙғы ташҡын, өйәр һыуы.

ПА́ВШИЙ *прич.* 1. ҡолаған; үлгән; 2. *в знач. сущ.* **па́вшие** *мн. высок.* һәләк (*йәки* ҡорбан) булғандар; **па́мятник па́вшим в боя́х за Сове́тскую Ро́дину** Совет Ватаны өсөн көрәштә һәләк булғандарға һәйкәл.

ПАГИНА́ЦИЯ *ж. полигр.* китап биттәрен номерләү.

ПА́ГОДА *ж.* пагода (*буддисттәр храмы*).

ПА́ГУБНОСТЬ *ж.* зарарлылыҡ , һәләкәтлелек.

ПА́ГУБНЫЙ *прил.* зарарлы, һәләкәтле; **па́губные после́дствия** аҙағы зарарлы булыу.

ПА́ДАЛЬ *ж.* емтек, үләкһә.

ПА́ДАНЕЦ *м.* (ергә) ҡойолған емеш.

ПА́ДАТЬ *несов.* 1. йығылыу, ҡолау, ауыу; **па́дать на́взничь** салҡатан йығылыу; **па́дать с ло́шади** аттан ҡолау; **забо́р па́дает** ҡойма ауа; 2. (*идти—об осадках*) төшөү, яуыу; 3. *разг.* (*выпадать—о зубах, волосах*) ҡойолоу, төшөү; 4. *прям. и перен.* төшөү; **тень па́дает на зе́млю** күләгә ергә төшә; **подозре́ние па́дает на него́** шик уға төшә; 5. *на что* төшөү; **ударе́ние па́дает на пе́рвый слог** баҫым беренсе ижеккә төшә; 6. (*свисать, ниспадать*) төшөп тороу; **во́лосы у неё па́дают до плеч** сәстәре иңенә төшөп тора; 7. (*уменьшаться*) төшөү; кәмеү, әҙәйеү; **давле́ние па́дает** баҫым төшә; 8. *перен.* бөтә барыу, һүнеү; төшөү; **настрое́ние па́дает** күңел төшә; 9. *книжн.* (*нравственно*) боҙолоу, юлдан яҙыу; 10. (*до́хнуть — о животных*) үлеү; ◇ **па́дать в о́бморок** һуштан яҙыу, иҫ китеү; **па́дать ду́хом** өмөтһеҙләнеү, рух төшөү.

ПАДЕ́Ж *м. грам.* килеш.

ПАДЁЖ *м.* мал ҡырылыу (*йәки* үлеү), үләт.

ПАДЕ́ЖНЫЙ *прил.* килеш; **паде́жные оконча́ния** килеш ялғауҙары.

ПАДЕ́НИЕ *с. см.* **па́дать** 1, 3 — 8; **паде́ние скота́** мал ҡырылыу.

ПАДИША́Х *м.* батша.

ПА́ДКИЙ *прил.* ҡомһоҙ, әүәҫ, йығылып ятыусан; **он па́док до сла́дкого** ул тәмле нәмәгә әүәҫ.

паду́, падёшь *и т. д. буд. вр. от* **пасть** I.

ПАДУ́ЧИЙ *прил.* 1. *уст.* (*падающий*) ҡойолған, йығылған; атылған (*о звёздах*); 2. *в знач. сущ.* **паду́чая** *ж. разг.* быума ауырыулы.

ПА́ДЧЕРИЦА *ж.* үгәй ҡыҙ.

ПАЕВО́Й *прил.* пай; **паево́й взнос** пай взносы.

ПАЁК *м.* паёк.

ПАЖ *м.* паж (1. *атаҡлы юғары ҡатлам кешеләрҙә йәки батша һарайында хеҙмәт итеп йөрөүсе, дворян фамилияһындағы үсмер ир бала*; 2. *батша һарайындағы иң бәләкәй вазифа*; 3. *батша Россияһында Пажеский корпуста тәрбиәләнеүсе*).

ПА́ЖЕСКИЙ *прил.*: **Па́жеский ко́рпус** Пажеский корпус (*дворяндәр өсөн хәрби уҡыу йорто*).

ПАЗ *м.* 1. (*щель, скважина*) ек, йөй, ярыҡ; 2. (*выемка*) ырма, ырыҡ.

ПА́ЗУХА *ж.* 1. *разг.* ҡуйын; 2. *анат.* ҡыуышлыҡ; **ло́бные па́зухи** маңлай ҡыуышлығы; ◇ **держа́ть ка́мень за па́зухой** *см.* **ка́мень.**

ПАЙ *м.* пай, өлөш; **вступи́тельный пай** инеү пайы; ◇ **на working** **пая́х** уртаҡлашып, аҡса һалышып.

ПА́ЙКА *ж. см.* **пая́ть; па́йка прово-до́в** сымдарҙы паять итеү.

ПА́ЙЩИК *м.* пайсы.

ПА́ЙЩИЦА *женск. р. к* **па́йщик.**

ПАК *м.* йыллаған боҙ (*йылдар буйы йөҙөп йөрөгән боҙ*).

ПАКГА́УЗ *м.* пакгауз (*тимер юл станцияларында, порттарҙа тауар һәм башҡа нәмәләр һаҡлау склады*).

ПАКЕ́Т *м.* 1. төргәк; 2. (*конверт с письмом*) пакет; ◇ **индивидуа́льный перевя́зочный паке́т** *см.* **индивидуа́льный** 2.

ПАКИСТА́НЦЫ *мн.* пакистанлылар.

ПА́КЛЯ *ж.* сүбәк.

ПАКОВА́ТЬ *несов. что* төргәккә (*йәки* түккә) бәйләү, түкләү, төргәкләү, төрөү.

ПА́КОСТИТЬ *несов. прост.* 1. *что* (*грязнить*) бысратыу, әшәкеләү, буяу; 2. *что* (*портить*) боҙоу, эшлектән сығарыу; 3. *кому и без доп.* этлек (*йәки* насарлыҡ) эшләү (*берәйһенә*).

ПА́КОСТНИК *м. разг.* алама, әшәке, шаҡшы (*кеше*).

ПА́КОСТНЫЙ *прил. разг.* алама, әшәке.

ПА́КОСТЬ *ж. разг.* 1. (*гадкий поступок*) әшәкелек, бысраҡлыҡ, насарлыҡ, этлек; 2. (*мерзкая вещь, дрянь*) хәшәрәт, әшәке; 3. (*непристойное выражение, слово*) бысраҡ, әшәке һүҙ.

ПАКТ *м.* пакт (*халыҡ-ара килешеү договоры*); **пакт о ненападе́нии** һөжүм итешмәү тураһында пакт.

пал, па́ла *и т. д. прош. вр. от* **пасть** I.

ПАЛАНКИ́Н *м.* паланкин (*Көнсығышта атаҡлы кешеләрҙе ултыртып, күтәреп йөрөй торған ябыҡ носилка*).

ПАЛАНТИ́Н *м.* палантин (*ҡатын-ҡыҙҙар өсөн мехтан йәки бәрхәттән тегелгән накидка*).

ПАЛА́С *м.* балаҫ.

ПАЛА́ТА *ж.* 1. (*в больнице*) палата (*больницаларҙа ауырыуҙар ята торған бүлмә*); 2. палата (*СССР Верховный Советe составындағы закон сығарыу учреждениеһе*); 3. па

лата (*кайһы бер илдәрҙә һайланмалы йәки вакытлы учреждениеләрҙең исеме*); 4. палата (*кайһы бер учреждение исеме*); **книжная пала́та** китап палатаһы; 5. *мн.* **пала́ты** *уст.* булат, һарай; **ка́менные пала́ты** таш булаттар; ◇ **у него́ ума́ пала́та** ул аҡыл тоҡсайы, аҡыл эйәһе.

ПАЛАТАЛИЗА́ЦИЯ *ж. лингв.* палаталләштереү, нәҙегәйтеү.

ПАЛАТАЛИЗОВА́ТЬ *сов. и несов. что, лингв.* палаталләштереү, нәҙегәйтеү.

ПАЛАТАЛИЗОВА́ТЬСЯ *сов. и несов. лингв.* палаталләшеү, нәҙегәйеү.

ПАЛАТА́ЛЬНЫЙ *прил. лингв.* палаталь, нәҙек; **палата́льные зву́ки** нәҙек өндәр.

ПАЛА́ТКА *ж.* 1. палатка, сатыр; 2. (*ларёк*) палатка; **хле́бная пала́тка** икмәк палаткаһы.

ПАЛА́ТНЫЙ *прил.* палата, палаталағы; **пала́тная сестра́** палата сестраһы.

ПАЛА́ТОЧНЫЙ *прил.* 1. палатканан (*йәки* сатырҙан) торған; **пала́точный посёлок** сатырҙарҙан торған посёлок; 2. палатка, палаткалағы; **пала́точная торго́вля** палаткала һатыу итеү, палаткала һатыу.

ПАЛА́Ч *м.* палач.

ПАЛА́Ш *м.* палаш (*төҙ, яҫы ҡылыс*).

ПА́ЛЕВЫЙ *прил.* тоноҡ һары.

ПАЛЁНЫЙ *прил.* көйгән, көйҙөрөлгән, өтөлгән, яндырылған; **па́хнет палёным** көйгән еҫ килә, көйөк еҫе килә.

ПАЛЕО́ГРАФ *м.* палеограф (*палеография белгесе*).

ПАЛЕОГРАФИ́ЧЕСКИЙ *прил.* палеография, палеографик; **палеографи́ческий музе́й** палеография музейе; **палеографи́ческий ана́лиз те́кста** текстҡа палеографик анализ.

ПАЛЕОГРА́ФИЯ *ж.* палеография (*боронғо ҡулъяҙмаларҙың тышҡы күренеше һәм яҙыу төрө тураһындағы фән; берәй ҡулъяҙманың тышҡы күренеше һәм яҙыу үҙенсәлеге*).

ПАЛЕОЗО́ЙСКИЙ *прил.*: **палеозо́йская э́ра** палеозой эраһы (*Ер геологик тарихенең бир осоро*).

ПАЛЕОЛИ́Т *м. археол.* палеолит (*таш быуатының тәүге осоро*).

ПАЛЕОНТО́ЛОГ *м.* палеонтолог (*палеонтология белгесе*).

ПАЛЕОНТОЛО́ГИЯ *ж.* палеонтология (*ҡаҙылдыҡ рәүештә табыла торған боронғо хайуандар һәм үҫемлектәр тураһындағы фән*).

ПА́ЛЕЦ *м.* 1. бармаҡ; **безымя́нный па́лец** сығанаҡ бармаҡ; **большо́й па́лец** баш бармаҡ; **сре́дний па́лец** урта бармаҡ; **указа́тельный па́лец** һуҡ бармаҡ; 2. *тех.* (*зубец*) теш, тояҡ, бармаҡ (*машиналарҙа, механизмдәрҙә һ. б.*); ◇ **гляде́ть** *на что* **сквозь па́льцы** бармаҡ аша ҡарау; **знать как свои пять па́льцев** үҙеңдең биш бармағың кеүек белеү, бик яҡшы белеү; **обвести́ вокру́г па́льца** *см.* **обвести́; па́лец о па́лец не уда́рить** ҡыл башы ла ҡыбырҙатмау, арҡыры ятҡанды буйға ла алып һалмау; **па́льцем не шевельну́ть** ҡыл да ҡыбырҙатмау; ҡыл башы ла ҡыбырҙатмау; **па́льца в рот не клади́** *кому* абай бул, унан һаҡ бул; **па́льцем не тро́нуть** *кого-что* бармаҡ осо менән дә сиртмәү, һис ҡул күтәрмәү; **па́льцем пока́зывать** *на кого-что* бармаҡ төртөп күрһәтеү; **по па́льцам пересчита́ть мо́жно** *кого-что* бармаҡ менән һанап сығырға мөмкин.

ПАЛИСА́ДНИК *м.* (*садик перед домом*) өй алды баҡсаһы, тәҙрә алды баҡсаһы.

ПАЛИ́ТРА *ж.* палитра (1. *һүрәт төшөрөүсенең буяу таҡтаһы*; 2. *картина яҙыу өсөн ҡулланылған буяуҙар*; 3. *перен. композитор, яҙыусы һәм башҡаларҙың ижадындағы тасуири алымдар йыйылмаһы*).

ПАЛИ́ТЬ I *несов.* 1. *кого-что* өтөү; **пали́ть гу́ся** ҡаҙ өтөү; 2. *кого-что и без доп.* бешереү, ҡыҙҙырыу; **со́лнце пали́т** ҡояш бешерә; 3. *что, разг.* (*сжигать*) үртәү, яндырыу; **пали́ть дрова́** утынды яндырыу; 4. *что, разг.* көйҙөрөү, яндырыу; **пали́ть бельё утюго́м** бельёны үтек менән көйҙөрөү.

ПАЛИ́ТЬ II *несов. разг.* (*стрелять*) атыу (*пушканан, мылтыҡтан һ. б.*).

ПА́ЛИЦА *ж. уст.* суҡмар (*боронғо һуғыш ҡоралы*).

ПА́ЛКА *ж.* таяҡ; ◇ **вставля́ть па́лки в колёса** тәгәрмәскә таяҡ тығыу, эшкә аяҡ салыу; **па́лка о двух конца́х** *см.* **коне́ц**.

ПАЛО́МНИК *м.* хажи, паломник («*изге урындарға*» *барып ғибәҙәт ҡылыусы*).

ПАЛО́МНИЧЕСТВО *с.* 1. *рел.* хажға барыу, «изге урындарға» барыу; 2. *перен. разг.* күмәкләп килеү, күмәкләп булыу, тапау (*берәй урынды*).

ПА́ЛОЧКА *ж.* 1. *уменьш. от* **па́лка**; таяҡса, таяҡсыҡ; 2. *мед.* оҙонса микроб.

ПА́ЛОЧНЫЙ *прил.* таяҡ менән, таяҡ ярҙамында; **па́лочные уда́ры** таяҡ менән һуғыу; ◇ **па́лочная дисципли́на** таяҡ дисциплинаһы (*иҙеү, туҡмау юлы менән индерелгән дисциплина*).

ПА́ЛТУС *м.* палтус (*балыҡ*).

ПА́ЛУБА *ж.* палуба; **ни́жняя па́луба** түбәнге палуба; **ве́рхняя па́луба** юғарғы палуба.

ПА́ЛУБНЫЙ *прил.* палуба; палубалағы; палубалы; **па́лубный груз** палубалағы йөк; **па́лубное су́дно** палубалы карап.

ПАЛЬБА́ *ж. разг.* атыу, атыш.

ПА́ЛЬМА *ж.* пальма; **фи́никовая па́льма** хөрмә пальмаһы; ◇ **па́льма пе́рвенства** беренселек, беренсе урын.

ПА́ЛЬМОВЫЙ *прил.* пальма; **па́льмовая ветвь** пальма ботағы

ПАЛЬТО́ *с. нескл.* пальто.

ПАЛЬЦЕОБРА́ЗНЫЙ *прил.* бармаҡ рәүешендә, бармаҡ һымаҡ (*йәки* төҫлө), бармаҡҡа оҡшаған; **пальцеобра́зный отро́сток** бармаҡҡа оҡшаған үҫенте.

ПА́ЛЬЧАТЫЙ *прил.* 1. *см.* **пальцеобра́зный**; **па́льчатые ли́стья** бармаҡ һымаҡ япраҡтар; 2. *тех.* (*с зубцами*) тешле; **па́льчатый культива́тор** тешле культиватор.

ПАЛЯ́ЩИЙ *прич. и прил.* көйҙөргөс, бешерә торған, ҡыҙыу; **паля́щие лучи́ со́лнца** ҡояштың көйҙөргөс нурҙары.

ПАМПА́СЫ *только мн. геогр.* пампастар (*Көньяҡ Америка далалары*).

ПАМФЛЕ́Т *м.* памфлет (*берәй кешегә йәки берәй нәмәгә ҡаршы яҙылған үткер мәҡәлә*).
ПАМФЛЕТИ́СТ *м.* памфлеттәр яҙыусы.
ПА́МЯТКА *ж.* (*иҫтә тотоу өсөн яҙылған*) ҡағыҙ, яҙыу; иҫтәлек; **па́мятка шофёра** шофёрҙар өсөн иҫтәлек.
ПА́МЯТЛИВЫЙ *прил. разг.* хәтерле, зиһенле.
ПА́МЯТНИК *м.* 1. *прям. и перен.* һәйкәл; **па́мятник Пу́шкину** Пушкин һәйкәле; 2. (*сохранившийся предмет прошлого*) ҡомартҡы; **археологи́ческие па́мятники** археологик ҡомартҡылар.
ПА́МЯТНЫЙ *прил.* 1. (*незабываемый*) онотолмаҫ, иҫтән сыҡмаҫлыҡ, хәтерҙә һаҡланырлыҡ; **па́мятное собы́тие** онотолмаҫ ваҡиға; 2. (*для напоминания*) иҫтәлектәр, билешмәләр; **па́мятная кни́жка** иҫтәлектәр дәфтәре.
ПА́МЯТЬ *ж.* 1. хәтер, зиһен, иҫ; **запечатле́ться в па́мяти** иҫтә ҡалыу; 2. иҫтәлек; төҫ; **подари́ть на па́мять** иҫтәлек итеп биреү, иҫтәлеккә биреү; **посвяти́ть па́мяти** *кого, чьей* иҫтәлегенә бағышлау, арнау; **э́то ружьё — па́мять об отце́** был мылтыҡ — атайымдың төҫө; 3. (*сознание*) һуш, иҫ; **лежа́ть без па́мяти** һушһыҙ ятыу; ◇ **ве́чная па́мять** мәңге онотолмаҫ, хәтерҙә мәңге һаҡланыр; **знать на па́мять** ятҡа белеү; **кури́ная па́мять** *см.* **кури́ный**; **люби́ть без па́мяти** үлеп яратыу; **на моéй па́мяти** хәтеремдә, мин белгәндә; **по ста́рой па́мяти** элекке ғәҙәт буйынса, үткәндәген иҫкә алып.
ПАН *м.* пан (*революцияға тиклем Польшалағы, Украина һәм Белоруссиялағы помещик*); ◇ **ли́бо пан, ли́бо пропа́л** киткән баш киткән..., йә баш, йә мал.
ПАН- *ҡушма һүҙҙәрҙең ниндәй ҙә булһа бер нәмәне тотошо менән, барлыҡ күренештәре менән үҙ эсенә алғанды аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **панислами́зм** панисламизм; **пантюрки́зм** пантюркизм.
ПАНА́МА *ж.* панама (*эшләпә*).
ПАНАРИ́ЦИЙ *м. мед.* шешек, бағана (*бармаҡта*).
ПАНБА́РХАТ *м.* панбархат (*туҡыма*).
ПАНЕГИ́РИК *м.* панегирик (1. *ист. лит. маҡтау һүҙе, маҡтау телмәре*; 2. *перен. артыҡ ҡабартып, күккә осороп маҡтау*).
ПАНЕГИРИ́СТ *м.* панегирист (1. *ист., лит. панегирик авторы*; 2. *перен. берәй кеше йә берәй нәмәне кәрәгенән артыҡ маҡтаусы*).
ПАНЕ́ЛЬ *ж.* панель (1. *тротуар*; 2. *өйҙәрҙә, йорттарҙа стенаның таҡта йәки фанер менән көпләнгән йәки ағас биҙәктәренә оҡшатып буялған түбәнге өлөшө*).
ПАНИБРА́ТСКИЙ *прил. разг.* әшнәләрсә иркен; **панибра́тское отноше́ние** әшнәләрсә иркен мөғәмәлә.
ПАНИБРА́ТСТВО *с. разг.* әшнәлек.
ПА́НИКА *ж.* паника, ҡаушау; **се́ять па́нику** паника таратыу.
ПАНИКЁР *м.* паникаға бирелеүсе, кәүгәсел.
ПАНИКЁРСТВОВАТЬ *несов. разг.* паникёрланыу, паникаға бирелеү.
ПАНИКЁРША *женск. р. к* **паникёр.**
ПАНИХИ́ДА *ж. церк.* панихида, йыназа; ◇ **гражда́нская панихи́да** *см.* **гражда́нский.**
ПАНИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. паникалы, паникаға бирелеп; **пани́ческое бе́гство** паникаға бирелеп ҡасыу; 2. *разг.* (*легко поддающийся панике*) паникаға бирелеүсән, ҡурҡаҡ.
ПАННО́ *с. нескл.* панно (1. *стенаға йәки түшәмгә ҡуйыу өсөн эшләнгән төрлө һүрәттәр, биҙәктәр*; 2. *түшәмдең, стенаның ошо биҙәктәр, һүрәттәр төшөрөлгән өлөшө*).
ПАНО́ПТИКУМ *м.* паноптикум (*балауыҙҙан эшләнгән төрлө һындар, төрлө матур нәмәләр музейе*).
ПАНОРА́МА *ж.* панорама (1. *бейеклектән асылған киң күренеш*; 2. *түңәрәк бина стенаһына уратып ҡуйылған ҙур һүрәт*; 3. *воен. артиллерияла ҡулланыла торған оптик прибор*).
ПАНОРА́МНЫЙ *прил.*: **панора́мный фильм** панорамный фильм (*залды яртылаш йәки түңәрәкләп әйләндереп алған экранда күрһәтеү өсөн махсус эшләнгән фильм*); **панора́мная съёмка** панорамный фильм төшөрөп алыу; **панора́мный кинотеа́тр** панорамный кинотеатр (*панорамный фильмдәр күрһәтә торған кинотеатр*).
ПАНСИО́Н *м.* пансион (1. *революцияға тиклемге Россияла үҙенең ятағы булған, ябыҡ урта уҡыу йорто*; 2. *тулы тәьминәтле ҙур булмаған гостиница*; 3. *фатирҙа тороусыларҙы ашау-эсеү һәм башҡа кәрәк-яраҡтар менән тәьмин итеү*).
ПАНСИОНЕ́Р *м.* пансионер (1. *пансионда уҡыусы*; 2. *пансионда тороусы*).
ПА́НСКИЙ *прил.* пан.
ПАНТАЛО́НЫ *только мн.* 1. *уст.* (*мужские*) салбар; 2. (*женские*) панталон.
ПАНТАЛЫ́К *м. разг.*: **сбить с панталы́ку** ҡаңғыртыу, ауара итеү, аңҡы-тиңке итеү; **сби́ться с панталы́ку** ҡаңғырыу, ауара булыу, аңҡы-тиңке килеү.
ПАНТЕИ́ЗМ *м.* пантеизм (*тәбиғәтте аллалаштырыусы дини-философик ҡараш*).
ПАНТЕИ́СТ *м.* пантеист (*пантеизмде яҡлаусы, пантеизм яҡлы кеше*).
ПАНТЕО́Н *м.* пантеон (1. *боронғо гректәрҙә һәм римляндарҙа күп аллаларға бағышланған изге йорт*; 2. *күп аллалы диндәрҙә бөтә булған аллаларҙың дөйөм исеме*; 3. *күренекле кешеләрҙең мәйеттәре һаҡлана торған йорт*).
ПАНТЕ́РА *ж.* сыбар ҡаплан.
ПАНТО́ГРАФ *м.* пантограф (1. *һыҙма, план кеүек нәмәләрҙең үлсәм-күләмен үҙгәртеп, күсермәһен ала торған прибор*; 2. *тех. электровоздарҙа һәм моторлы вагондарҙа ток алып тороусы ҡоролма*).
ПАНТОКРИ́Н *м. фарм.* пантокрин (*сыбар боландар мөгөҙөнән алына торған дарыу*).
ПАНТОМИ́МА *ж. театр.* пантомима (*һүҙһеҙ, тик ым-ишара менән башҡарыла торған театраль тамаша*).

ПА́НТЫ *только мн.* панта (*йәш сыбар болан мөгөҙө*).

ПА́НЦИРНЫЙ *прил.* 1. панцирь; **крова́ть с па́нцирной се́ткой** панцирь сеткалы карауат; 2. панцирле; **па́нцирные я́щеры** панцирле кеҫәрткеләр.

ПА́НЦИРЬ *м.* 1. *ист.* (*латы*) тимер күлдәк, һарайта; 2. *зоол.* ҡабырсаҡ, панцирь; **па́нцирь черепа́хи** гөбөргәйел ҡабырсағы; 3. панцирь, металл көп; **па́нцирь корабля́** карап панцире.

ПА́ПА I *м.* (*отец*) атай.

ПА́ПА II *м. церк.* папа (*католиктәрҙең иң ҙур дини башлығы*).

ПАПА́ХА *ж.* папаха (*бүрек*).

ПАПА́ША *м. разг.* атакай (*өндәшкән саҡта*).

ПА́ПЕРТЬ *ж. церк.* сиркәү күтәрмәһе (*йәки болдоро*).

ПАПИЛЬО́ТКА *ж.* папильотка (*сәс бөҙрәләткес*).

ПАПИРО́СА *ж.* папирос.

ПАПИРО́СНИЦА *ж.* папирос һауыты.

ПАПИРО́СНЫЙ *прил.* папирос; **папиро́сная фа́брика** папирос фабрикаһы.

ПАПИ́РУС *м.* папирус (1. *бот. тропик ҡамыш*; 2. *ист. шул ҡамыштан эшләнгән ҡағыҙ; ошо ҡағыҙға яҙылған яҙма ҡомартҡы*).

ПА́ПКА *ж.* папка; **па́пка для бума́г** ҡағыҙ папкаһы.

ПА́ПОРОТНИК *м.* абаға, ҡаҙаяҡ, ирбасы.

ПА́ПОРОТНИКОВЫЙ *прил.* абаға, ҡаҙаяҡ; **па́поротниковый сте́бель** ҡаҙаяҡ һабағы.

ПАПУА́ССКИЙ *прил.* папуас; **папуа́сские языки́** папуас телдәре.

ПАПУА́СЫ *мн.* папуастар (*Яңы Гвинеяла һәм Меланезияның ҡайһы бер башҡа утрауҙарында йәшәүсе халыҡ*).

ПАПЬЕ́-МАШЕ́ *с. нескл.* папье-маше (*елем, гипс, аҡбур ҡушып иҙелгән ҡағыҙ, төрлө нәмә ҡатырып эшләү өсөн ҡулланыла*); **игру́шки из папье́-маше́** папье-машенән яһалған уйынсыҡтар.

ПАР I *м.* быу, боҫ, пар; **рту́тные пары́** терегөмөш быуы; **превраща́ться в пар** парға әйләнеү; ◇ **быть под пара́ми** (*о паровозе, пароходе*) китергә әҙер тороу; **зада́ть па́ру** *кому* эшен килтереп әрләү, тетмәкәйен тетеү; **на всех пара́х** йән-фарман(ға); **подда́ть па́ру** *см.* **подда́ть.**

ПАР II *м. с.-х.* пар; **паха́ть пар** парға һөрөү; **чёрный пар** ҡара пар.

ПА́РА *ж.* 1. (*комплект*) бер кейем, бер пар; **па́ра чуло́к** бер кейем ойоҡ; 2. (*один из двух однородных предметов*) һыңары; 3. (*упряжка в две лошади*) пар ат; **е́здить на па́ре** пар атта йөрөү; 4. (*о людях*) бер пар; **супру́жеская па́ра** ирле-ҡатынлы пар; 5. костюм (*салбары һәм пинжәге*); **он в но́вой па́ре** ул яңы костюм кейгән; 6. иш, иптәш; **без па́ры** ишһеҙ; 7. *в знач. сказ. разг.* тиң; **он тебе́ не па́ра** ул һиңә тиң түгел; 8. *разг.* ҡуш, ике; **па́ра я́блок** ике алма; ◇ **два сапога́ па́ра** *соотв.* силәгенә күрә ҡапҡасы; **па́ра сил** *мех.* ҡара-ҡаршы ике көс.

ПАРАБЕ́ЛЛУМ *м.* парабеллум (*пистолет*).

ПАРА́БОЛА *ж. мат.* парабола.

ПАРАБОЛО́ИД *м. мат.* параболоид.

ПАРА́ГРАФ *м.* параграф (1. *китаптың, мәҡәләнең ҙур булмаған бер бүлеге*; 2. *§ билдәһе*).

ПАРА́Д *м.* 1. парад; **первома́йский пара́д** Беренсе май парады; **физкульту́рный пара́д** физкультура парады; **принима́ть пара́д** парад ҡабул итеү; 2. *разг.* (*празднество*) байрам; ◇ **быть в по́лном пара́де** тантаналы күренештә булыу, килештереп байрамса кейенеү.

ПАРАДИ́ГМА *ж. грам.* парадигма (*һүҙҙең килеш йәки зат менән үҙгәреү өлгөһөн күрһәткән таблица*).

ПАРА́ДНОСТЬ *ж.* байрамсалыҡ, тантаналылыҡ.

ПАРА́ДНЫЙ *прил.* 1. парад; **пара́дное ше́ствие** парад менән килеү; 2. байрам; **пара́дное пла́тье** байрам кейеме; 3. (*праздничный*) байрамса, тантаналы, парадтағы кеүек; **пара́дный обе́д** байрамса әҙерләнгән аш; 4. (*главный — о входе в дом*) түр, алғы; 5. *в знач. сущ.* **пара́дное** *с.* түр ишек.

ПАРАДО́КС *м.* парадокс (*ғәҙәттәге, дөйөм ҡабул ителгән фекерҙән ныҡ айырылып торған фекер*).

ПАРАДОКСА́ЛЬНЫЙ *прил.* парадоксаль, кеше ышанмаҫлыҡ, ғәжәпләндергес; **парадокса́льный вы́вод** парадоксаль һығымта.

ПАРАЗИ́Т *м.* 1. *биол.* паразит (*башҡа организм иҫәбенә йәшәй торған хайуан йәки үҫемлек*); 2. (*тунеядец*) әрәмтамаҡ, һороғорт, паразит.

ПАРАЗИТА́РНЫЙ *прил. книжн.* паразиттәрсә, кеше иҫәбенә торған; **паразита́рный о́браз жи́зни** паразиттәрсә тормош.

ПАРАЗИТИ́ЗМ *м.* 1. *биол.* паразитизм, паразитлек (*хайуандар һәм үҫемлектәр донъяһында бер заттың икенсеһе иҫәбенә йәшәүе*); 2. *книжн.* (*тунеядство*) әрәмтамаҡлыҡ, паразитлек.

ПАРАЗИТИ́РОВАТЬ *несов.* 1. *биол.* паразит булып йәшәү; 2. *книжн.* (*жить чужим трудом*) кеше иҫәбенә йәшәү, әрәмтамаҡ булып йәшәү.

ПАРАЗИТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* паразит; **паразити́ческие расте́ния** паразит үҫемлектәр; **паразити́ческие кла́ссы** паразит кластар.

ПАРАЗИ́ТНЫЙ *прил.* 1. *биол.* паразит; **парази́тные грибы́** паразит бәшмәктәр; 2. *тех.* кәрәкһеҙ, зыянлы; **парази́тные колеба́ния** кәрәкһеҙ тирбәлеүҙәр.

ПАРАЗИТОЛО́ГИЯ *ж.* паразитология (*паразиттәрҙе һәм уларға ҡаршы көрәш юлдарын өйрәнә торған фән*).

ПАРАЛИЗОВА́ТЬ *сов. и несов. кого-что* 1. паралич (*йәки* фалиж) һуғыу; 2. *перен.* парализовать итеү, туҡтатыу, көсөн алыу, баҫыу.

ПАРАЛИЗОВА́ТЬСЯ 1. *сов. и несов.* паралич (*йәки* фалиж) һуғыу (*йәки* булыу); 2. *несов. страд.* к **парализова́ть.**

ПАРАЛИ́ТИК *м. разг.* паралич кеше, паралитик.

ПАРАЛИ́Ч *м.* паралич, фалиж; **его́ разби́л парали́ч** уны паралич һуҡҡан.

ПАРАЛИ́ЧНЫЙ *прил.* паралич (*йәки* фалиж) һуҡҡан, паралич; **парали́чный больно́й** паралич һуҡҡан ауырыу.

ПАРАЛЛЕЛЕПИ́ПЕД *м. мат.* параллелепипед.

ПАРАЛЛЕЛИ́ЗМ *м.* **1.** *мат.* параллеллек; **параллели́зм ли́ний** һыҙыҡтарҙың параллеллеге; **2.** (*полное совпадение*) ҡатар (*йәки* бергә) килеү, ҡабатлау, параллеллек; **параллели́зм в рабо́те двух учрежде́ний** ике учреждениенең эшендәге параллеллек; **3.** *лит.* параллелизм (*бер-бер артлы килгән һөйләмдәрҙе синтаксик һәм интонацион яҡтан бер төрлө итеп төҙөү*).

ПАРАЛЛЕЛОГРА́ММ *м. мат.* параллелограм.

ПАРАЛЛЕ́ЛЬ *ж.* **1.** *мат.* параллель һыҙыҡ; **2.** *геогр.* параллель (*ер шары өҫтөнән экваторға параллель үткәрелгән шартлы һыҙыҡтар*); **3.** *перен.* оҡшаш яҡ (*йәки* нәмә), параллель; **истори́ческие паралле́ли** тарихи оҡшаш яҡтар; **4.** *перен.* (*сравнение, сопоставление*) сағыштырыу, сағыштырма, ҡатар ҡуйыу; **провести́ паралле́ль ме́жду явле́ниями** күренештәрҙе ҡатар ҡуйыу.

ПАРАЛЛЕ́ЛЬНЫЙ *прил.* **1.** *мат.* параллель; **паралле́льные ли́нии** параллель һыҙыҡтар; **2.** буй булған (*йәки* ятҡан); **паралле́льные у́лицы** буй ятҡан урамдар; **3.** (*сходный*) оҡшаш, тиң; **паралле́льные явле́ния** тиң күренештәр; **4.** (*протекающий одновременно*) бергә, бер үк ваҡытта булған (*йәки* башҡарылған).

ПАРАЛОГИ́ЗМ *м. лог.* паралогизм (*логик хаталар арҡаһында сығарылған яңылыш һөҙөмтә*).

ПАРА́МЕТР *м.* параметр (**1.** *мат. үҙенең даими ҡиммәтен бер мәсьәлә шарттарында ғына һаҡлай алған математик дәүмәл;* **2.** *физ., тех. ниндәй ҙә булһа күренештең, әйберҙең төп сифатын билдәләгән үлсәм*).

ПАРАНДЖА́ *ж.* бөркәнсек, пәрәнжә.

ПАРАНО́ЙЯ *ж. мед.* паранойя (*психик ауырыу*).

ПАРАПЕ́Т *м.* парапет (*тимер, сөгөн, гранит һ. б. эшләнгән тәпәш рәшәткә*).

ПАРАТИ́Ф *м.* паратиф (*тифкә оҡшаған йоғошло ауырыу*).

ПАРАФИ́Н *м.* парафин (*нефттән алына торған аҡ матдә*).

ПАРАФИ́НОВЫЙ *прил.* парафин; парафинле; **парафи́новая све́чка** парафин шәм.

ПАРАФИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, дип.* параф ҡуйыу, парафировать итеү (*берәй документҡа рәсми ҡул ҡуйылғанға тиклем инициалдар менән генә ҡул ҡуйып тороу*); **парафи́ровать догово́р** договорға параф ҡуйыу.

ПАРАФРА́З *м*, **ПАРАФРА́ЗА** *ж.* **1.** *см.* **перифра́з, перифра́за**; **2.** *муз.* парафраза (*башҡа кешенең музыкаль темаһын алып, төрлө матурлауҙар, өҫтәмәләр индереп үҙгәртеп эшләү*).

ПАРАФРАЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, лит., муз.* парафразалау.

ПАРАШЮ́Т *м.* парашют.

ПАРАШЮТИ́ЗМ *м.* парашютизм (*парашют спорты*).

ПАРАШЮТИ́РОВАТЬ *сов. и несов. ав.* иң аҡрын тиҙлектә осоу (*самолёт, аэростат тураһында*).

ПАРАШЮТИ́СТ *м.* парашютсе.

ПАРАШЮТИ́СТКА *женск. р. к* **парашюти́ст.**

ПАРАШЮ́ТНЫЙ *прил.* **1.** парашют; **парашю́тный шёлк** парашют ебәге; **2.** парашютист; **парашю́тный деса́нт** парашютистәр десанты.

ПА́РЕНЫЙ *прил.* быҡтырылған, бығып бешкән; **па́реные о́вощи** бығып бешкән йәшелсә; ◇ **деше́вле па́реной ре́пы** *соотв.* ҡуян тиреһенән дә арзан.

ПА́РЕНЬ *м. разг.* егет; **он неплохо́й па́рень** ул насар егет түгел; ◇ **руба́ха-па́рень** *см.* **руба́ха.**

ПАРИ́ *с. нескл.* бәхәс; **держа́ть пари́** бәхәсләшеү; **вы́играть пари́** отоу.

ПАРИ́К *м.* парик (*яһалма сәс*).

ПАРИКМА́ХЕР *м.* парикмахер.

ПАРИКМА́ХЕРСКАЯ *ж.* парикмахерский.

ПАРИКМА́ХЕРСКИЙ *прил.* парикмахер; **парикма́херские но́жницы** парикмахер ҡайсыһы.

ПАРИ́ЛЬНЫЙ *прил.* быуландырыу, парландырыу, бешекләү, быуға тотоу; **пари́льное помеще́ние** парландырыу бинаһы.

ПАРИ́ЛЬНЯ *ж.* **1.** (*в бане*) сабыныу бүлмәһе; **2.** *тех.* (*на фабрике*) парильня, бешекләү бүлмәһе.

ПАРИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, прям. и перен.* кире ҡағыу.

ПАРИТЕ́Т *м.* **1.** *юр.* паритет, тиңлек, тиң хоҡуҡлылыҡ; **2.** *эк.* паритет (*төрлө ил аҡсаларының алтынлата бер-береһенә торошо*).

ПА́РИТЬ I *несов.* **1.** *что* быҡтырыу; **па́рить ре́пу** шалҡан быҡтырыу; **2.** *что* (*очищать паром*) бешекләү; **па́рить бо́чку из-под кумы́са** ҡымыҙ көбөһөн бешекләү; **3.** *кого-что* (*в бане*) сабыу; **па́рить спи́ну** арҡаны сабыу; **4.** *обычно безл.* ҡыҙҙырыу, яндырыу; **пе́ред грозо́й па́рит** ямғыр алдынан ҡыҙҙыра; **5.** (*выделять тепло*) быуланыу, парланыу; **земля́ па́рит** ер быуланып ята.

ПА́РИТЬ II *несов. что, с.-х.* парға һөрөп ҡалдырыу.

ПАРИ́ТЬ *несов.* кәйелеп осоу; ◇ **пари́ть в облака́х** хыялға (*йәки* уйға) сумыу.

ПА́РИТЬСЯ *несов.* **1.** (*вариться*) бығыу; **2.** (*очищаться паром*) бешегеү; **3.** (*в бане*) сабыныу; **4.** *разг.* бышлығыу; **па́риться в шу́бе** тун кейеп бышлығыу; **5.** *страд. к* **па́рить** I 1—3.

ПА́РИЯ *м. и ж.* пария (**1.** *Һиндстанда бөтә хоҡуҡтан мәхрүм ителгән иң түбән ҡатлам кешеһе;* **2.** *перен. кәмһетелгән, иҙелгән, ҡағылған-һуғылған кеше*).

ПАРК *м.* парк (**1.** *ҙур баҡса, йөрөр өсөн юлдар яһалған кескәй урман;* **2.** *воен. склад;* **3.** *трамвай, вагон һ. б. юнәтә һәм ҡуя торған урын;* **4.** *спец. ауыл хужалығы һәм промышленностең теге йәки был тарма-*

ғындағы етештереү сараларының йыйылмаһы).

ПАРКЕ́Т *м.* 1. *собир.* паркет (*иҙәнгә түшәлә торған бер үлсәүҙәге, формалағы, ҡалынлыҡтағы таҡталар*); **настила́ть парке́т** паркет түшәү; 2. (*пол*) паркет (*шундай таҡталарҙан торған иҙән*).

ПАРКЕ́ТНЫЙ *прил.* паркет, паркетле; **парке́тный пол** паркет иҙән.

ПАРЛА́МЕНТ *м.* парламент (*закондар сығарырға хоҡуҡлы, иң юғары, һайланыулы вәкилдәр йыйылышы*); **вы́боры в парла́мент** парламентҡа һайлау.

ПАРЛАМЕНТАРИ́ЗМ *м.* парламентаризм (*башында парламент торған дәүләт идараһы системаһы*).

ПАРЛАМЕНТА́РИЙ *м.* парламентарий (*парламент члены*).

ПАРЛАМЕНТА́РНЫЙ *прил.* парламентар; **парламента́рная респу́блика** парламентар республика.

ПАРЛАМЕНТЁР *м.* илсе, парламентёр (*үҙ-ара һуғыш алып барған илдәрҙең йәки ғәскәрҙәрҙең береһенән икенсеһенә һөйләшергә ебәрелгән кеше*).

ПАРЛАМЕНТЁРСТВО *с.* парламентёрлыҡ.

ПАРЛА́МЕНТСКИЙ *прил.* парламент; парламентле; **парла́ментская рефо́рма** парламент реформаһы.

ПАРНИ́К *м.* парник (*йәшелсәләр үҫтереү өсөн*).

ПАРНИКО́ВЫЙ *прил.* парник; парниктә үҫкән; **парнико́вые огурцы́** парниктә үҫкән ҡыярҙар.

ПАРНО́Й *прил.* яңы һауған (*о молоке*); яңы һуйған (*о мясе, рыбе*).

ПАРНОКОПЫТНЫЕ *мн. зоол.* айыры тояҡтар, ҡуш тояҡлылар.

ПА́РНЫЙ *прил.* 1. ҡуш, ике, парлы; **па́рные ли́стья** ҡуш япраҡ; 2. һыңар; **па́рный боти́нок** ботинканың һыңары; 3. пар ат; **па́рный экипа́ж** пар ат көймәһе; 4. ҡушлап, парлап (булған); **па́рная гре́бля** ҡушлап ишеү.

ПАРО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «быу, пар, боҫ» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **паротурби́на** пар турбинаһы.

ПАРОВА́ТЬ *несов. см.* **па́рить** II.

ПАРОВИ́К *м. тех.* пар ҡаҙаны.

ПАРОВО́З *м.* паровоз.

ПАРОВО́ЗНЫЙ *прил.* паровоз; **парово́зное депо́** паровоз депоһы.

ПАРОВОЗОРЕМО́НТНЫЙ *прил.* паровоздар ремонтлау; **паровозоремо́нтный заво́д** паровоздар ремонтлау заводы.

ПАРОВОЗОСТРОИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* паровоздар төҙөү (*йәки* эшләп сығарыу); **паровозострои́тельный заво́д** паровоздар эшләү заводы.

ПАРОВО́Й I *прил.* 1. пар; пар менән эшләтелгән (*йәки* йылытылған); **парово́й котёл** пар ҡаҙаны; **парово́е отопле́ние** пар менән йылытыу; 2. *кул.* быҡтырылған, парҙа бешкән; **парово́е котле́ты** быҡтырылған котлет.

ПАРОВО́Й II *прил. с.-х.* пар; **парово́е по́ле** пар баҫыуы.

ПАРОДИ́ЙНЫЙ *прил. лит.* пародиялы; **пароди́йное стихотворе́ние** пародиялы шиғыр.

ПАРОДИ́РОВАНИЕ *с. см.* **пароди́ровать.**

ПАРОДИ́РОВАТЬ *сов. и несов.* 1. *кого-что, лит.* пародия яҙыу; 2. *кого* (*изобразить в смешном виде*) көлкө итеп күрһәтеү.

ПАРОДИ́СТ *м.* пародист, пародия яҙыусы.

ПАРО́ДИЯ *ж.* пародия (1. *лит. берәй әҫәргә оҡшатып, уны көлкөгә ҡалдырып яҙылған әҫәр*; 2. *перен. уңышһыҙ оҡшатыу*).

ПАРОКО́ННЫЙ *прил.* пар атлы; **пароко́нный плуг** пар атлы һабан.

ПАРОКСИ́ЗМ *м.* пароксизм (1. *мед. берәй ауырыу өйәнәгенең ҡабатланыуы*; 2. *перен. книжн. көслө тойғоноң, кисерештең ҡапыл уянып китеүе*).

ПАРО́ЛЬ *м.* пароль.

ПАРО́М *м.* паром.

ПАРО́МНЫЙ *прил.* паром; **паро́мный кана́т** паром арҡаны.

ПАРО́МЩИК *м.* паромсы.

ПАРООБРА́ЗНЫЙ *прил. физ.* быу (*йәки* пар) хәлендәге, быу (*йәки* пар) һымаҡ; **парообра́зное состоя́ние** быу хәлендәге торошо; **парообра́зные вещества́** пар һымаҡ есемдәр.

ПАРОПРОВО́Д *м. тех.* пар оҙатҡыс (*йәки* үткәргес).

ПАРОРАСПРЕДЕЛИ́ТЕЛЬ *м. тех.* пар бүлгес.

ПАРОТИ́Т *м. мед.* паротит (*ҡолаҡ арты биҙенең шешеүе*).

ПАРОТУРБИ́НА *ж. тех.* пар турбинаһы.

ПАРОХО́Д *м.* пароход.

ПАРОХО́ДНЫЙ *прил.* пароход; **парохо́дная труба́** пароход торбаһы.

ПАРОХО́ДСТВО *с.* пароходство (1. *пароход транспорты менән шөғөлләнгән предприятие*; 2. *уст. пароход транспорты*).

ПАРТ= *ҡушма һүҙҙәрҙең «партия» тигән мәғәнәне аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **партакти́в** партактив; **партбюро́** партбюро.

ПА́РТА *ж.* парта.

ПАРТБИЛЕ́Т *м.* (**парти́йный биле́т**) партбилет (партия билете).

ПАРТЕ́Р *м.* партер (*театрҙа тамаша залының түбәнге ҡаты*).

ПАРТИ́ЕЦ *м. разг.* партиялы, партия ағзаһы.

ПАРТИЗА́Н *м.* партизан.

ПАРТИЗА́НИТЬ *несов. разг.* партизанлыҡ итеү, партизан булып йөрөү.

ПАРТИЗА́НКА *ж.* партизанка.

ПАРТИЗА́НСКИЙ *прил.* 1. партизан; **партиза́нский отря́д** партизандар отряде; 2. *перен.* системаһыҙ, тәртипһеҙ.

ПАРТИЗА́НСТВО *с.* партизандар көрәше (*йәки* хәрәкәте).

ПАРТИЗА́НЩИНА *ж.* партизансылыҡ (*планһыҙ, тәртипһеҙ алып барылған эш*).

ПАРТИ́ЙНОСТЬ *ж.* партиялылыҡ.

ПАРТИ́ЙНЫЙ *прил.* 1. партия; партиялы, партияла торған; **парти́йная организа́ция** партия ойошмаһы; **парти́йный рабо́тник** партиялы эшсе; 2. *в знач. сущ.* **парти́йный** *м.*, **парти́йная** *ж.* партиялы, партия ағзаһы.

ПАРТИТУ́РА *ж. муз.* партитура (*күп тауышлы музыкаль әҫәрҙә бөтә тауыштарҙың йыйылмаһы*).

ПА́РТИЯ *ж.* 1. партия; **Коммунисти́ческая па́ртия Сове́тского Сою́за** Советтәр Союзының Коммунистәр партияһы; **полити́ческие па́ртии** политик партиялар; 2. (*группа*) партия, төркөм; **геологи́ческая па́ртия** геологтар төркөмө; 3. (*количество чего-л.*) партия; **па́ртия това́ра** бер партия тауар; 4. *муз.* партия (*күп тауышлы музыкаль әҫәрҙең айырым бер өлөшө*); 5. (*в игре*) партия; **сыгра́ть па́ртию в ша́хматы** бер партия шахмат уйнап алыу; 6. *уст.* иш, тиң; **он для тебя́ не па́ртия** ул һиңә тиң түгел; ◇ **сде́лать вы́годную па́ртию** *уст.* уңышлы өйләнеү (*йәки* кейәүгә сығыу).

ПАРТКАБИНЕ́Т *м.* (**парти́йный кабине́т**) парткабинет.

ПАРТКО́М *м.* (**парти́йный комите́т**) партком.

ПАРТНЁР *м.* 1. (*в игре*) иш, ҡуш, партнёр; 2. *разг.* (*компаньон*) иптәш.

ПАРТНЁРША *женск. р. к* **партнёр.**

ПАРТО́РГ *м.* (**парти́йный организа́тор**) парторг.

ПАРТОРГАНИЗА́ЦИЯ *ж.* (**парти́йная организа́ция**) партия ойошмаһы.

ПАРТСОБРА́НИЕ *с.* (**парти́йное собра́ние**) партия йыйылышы.

ПАРТШКО́ЛА *ж.* (**парти́йная шко́ла**) партия мәктәбе.

ПА́РУС *м.* елкән; ◇ **на всех паруса́х** елдереп, осортоп.

ПАРУСИ́НА *ж.* беше киндер.

ПАРУСИ́НОВЫЙ *прил.* (беше) киндер; **паруси́новые брю́ки** киндер салбар.

ПА́РУСНИК *м.* 1. (*судно*) елкәнле карап; 2. (*занимающийся парусным спортом*) елкәнсе, елкәнле кәмәлә ярышыусы.

ПА́РУСНЫЙ *прил.* 1. елкән; елкән тегә торған; **па́русные и́глы** елкән тегә торған энәләр; 2. елкәнле; **па́русная ло́дка** елкәнле кәмә; 3. елкәнсе, елкәнле кәмәләр менән; **па́русный спорт** елкәнселәр спорты.

ПАРФЮМЕ́Р *м.* парфюмер (1. *парфюмерия нәмәләре эшләүсе кеше*; 2. *уст. парфюмерия нәмәләре һатыусы кеше*).

ПАРФЮМЕ́РИЯ *ж.* парфюмерия (1. *собир. парфюмерия нәмәләре*; 2. *парфюмерия эшләп сығарыу*).

ПАРФЮМЕ́РНЫЙ *прил.* парфюмерия; **парфюме́рный магази́н** парфюмерия магазине.

ПАРЧА́ *ж.* ҡытат.

ПАРЧО́ВЫЙ *прил.* ҡытат.

ПАРША́ *ж. мед.* таҙ.

ПАРШИ́ВЕТЬ *несов. разг.* таҙ булыу (*о людях*); ҡорсаңғылау (*о животных*).

ПАРШИ́ВЕЦ *м. бран.* әшәке, алама.

ПАРШИ́ВЫЙ *прил.* 1. (*больной паршой*) таҙ (*о людях*); ҡорсаңғы (*о животных*); 2. *перен. прост.* (*дрянной*) әшәке, алама.

ПАС I *межд.* 1. пас (*кәрт уйынында уйынға ҡатышмауҙы белдереү өсөн әйтелә торған һүҙ*); 2. *в знач. сказ. разг.* булдыра алмау, кире сигенеү; **в таки́х дела́х я пас** мин был эште булдыра алмайым.

ПАС II *м. спорт.* пас (*туп уйындарында тупты партнёрға оҙатыу*); **то́чный пас** туры пас.

ПА́СЕКА *ж.* умарталыҡ.

ПА́СЕЧНИК *м.* умартасы.

ПА́СЕЧНЫЙ *прил.* умарталыҡ; **па́сечное хозя́йство** умартасылыҡ хужалығы.

ПА́СКВИЛЬ *м.* пасквиль (*кешегә бысраҡ яғып, яманатын һатып яҙылған нәмә*).

ПА́СКВИЛЬНЫЙ *прил.* пасквиль; **па́сквильная статья́** пасквиль мәҡәлә.

ПАСКВИЛЯ́НТ *м.* пасквиль яҙыусы.

ПАСЛЁН *м. бот.* эт ҡарағаты.

ПА́СМУРНЫЙ *прил.* 1. йонсоу; болотло; **па́смурная пого́да** йонсоу көн; 2. *перен.* (*невесёлый*) күңелһеҙ, бошонҡо, төшөнкө, ҡараңғы; **па́смурное настрое́ние** бошонҡо күңел.

ПАСОВА́ТЬ I *несов.* 1. (*в карточной игре*) уйнамау, ҡатышмау (*кәрт уйынында*); 2. *перед кем-чем и без доп., перен.* бирешеү, шөрләү, ҡаушап ҡалыу; **не пасова́ть пе́ред тру́дностями** ауырлыҡҡа бирешмәү.

ПАСОВА́ТЬ II *несов. спорт.* пас биреү (*тупты партнёрға оҙатыу*).

ПАСПАРТУ́ *с. нескл.* паспарту (*фото һүрәт, гравюра өсөн ҡатырға рамка йәки йәбештерелгән ҡалын ҡағыҙ*).

ПА́СПОРТ *м. в разн. знач.* паспорт.

ПАСПОРТИЗА́ЦИЯ *ж.* паспорт биреү, паспорт системаһы индереү; паспорттар яҙыу.

ПА́СПОРТНЫЙ *прил.* паспорт; **па́спортный отде́л** паспорт бүлеге.

ПАССА́Ж *м.* пассаж (1. *ике яҡлап лавкалар урынлашҡан, түбәһе быяла галерея*; 2. *музыкаль әҫәрҙең бер киҫәге*).

ПАССАЖИ́Р *м.* пассажир; **зал для пассажи́ров** пассажирҙәр залы.

ПАССАЖИ́РСКИЙ *прил.* пассажир; **пассажи́рский по́езд** пассажирҙәр поезы.

ПАССА́Т *м. геогр.* пассат (*ҡоро тропик ел*).

ПАССИ́В *м.* 1. *бухг.* пассив (*предприятиенең бөтә бурәсәктәре*); 2. *грам.* төшөм дәрәжәһе.

ПАССИ́ВНОСТЬ *ж.* пассивлек, һүлпәнлек; **проявля́ть пасси́вность в рабо́те** эштә пассивлек күрһәтеү.

ПАССИ́ВНЫЙ *прил.* 1. пассив, һүлпән; **пасси́вный челове́к** пассив кеше; 2. *бухг.* пассив; **пасси́вные опера́ции** пассив операциялары; 3. *грам.* пассив, төшөм дәрәжә ҡылымы; ◇ **пасси́вное избира́тельное пра́во** пассив һайланыу хоҡуғы.

ПА́СТА *ж.* паста; **зубна́я па́ста** теш пастаһы.

ПА́СТБИЩЕ *с.* көтөүлек, утлауыҡ, үреш; **го́рное па́стбище** тау көтөүлеге.

ПА́СТБИЩНЫЙ *прил.* көтөүлек; көтөүҙә йөрөтөү; **па́стбищное животново́дство** көтөүлек малсылығы.

ПАСТЕ́ЛЬ *ж. жив.* пастель (1. *һүрәт төшөрә торған йомшаҡ ҡына буяу ҡәләмдәре*; 2. *шул ҡәләмдәр менән төшөрөлгән һүрәт*).

ПАСТЕ́ЛЬНЫЙ *прил. жив.* пастель; пастель менән эшләнгән; **пасте́льный рису́нок** пастель менән эшләнгән һүрәт.

ПАСТЕРИЗА́ТОР *м.* пастеризатор (*пастеризациялау аппараты*).

ПАСТЕРИЗА́ЦИЯ *ж.* пастеризациялау.

ПАСТЕРИЗОВА́ТЬ *сов. и несов. что* пастеризациялау (*ашам-эсемлек нәмәләрендәге зарарлы микроорганизмдәрҙе зарарһыҙлау өсөн 100 градустан юғары булмаған эҫелектә тотоу*); **пастеризова́ть молоко́** һөттө пастеризациялау (*йәки* эҫетеү).

ПАСТЕРНА́К *м. бот.* ҡуянтубыҡ, бүтбүлдек.

ПАСТИ́ *несов. кого-что* көтөү; **пасти́ скот** мал көтөү.

ПАСТИЛА́ *ж.* пастила (*еләк-емеш иҙмәһенә шәкәр ҡушып яһалған ҡаҡ*).

ПАСТИ́СЬ *несов.* көтөүҙә йөрөү.

ПА́СТОР *м.* пастор (*протестант дине побы*).

ПАСТОРА́ЛЬ *ж.* пастораль (*14-18 быуаттарҙа Европа әҙәбиәтендә һәм сәнғәтендә көтөүселәр тормошон идеализировать итеп яҙған әҫәр*).

ПАСТУ́Х *м.* көтөүсе.

ПАСТУ́ШЕСКИЙ *прил.* көтөүсе.

ПАСТУ́ШИЙ *прил.* көтөүсе; **пасту́ший рожо́к** көтөүсе һыбыҙғыһы; ◊ **пасту́шья су́мка** *бот.* көтөүсе муҡсаһы.

ПАСТУ́ШКА *женск. р. к* **пасту́х**.

ПА́СТЫРЬ *м.* 1. *уст. поэт.* (*пастух*) көтөүсе; 2. (*священник*) пастырь (*мәхәллә етәксеһе, поп*).

ПАСТЬ I *сов.* 1. *см.* **па́дать** 1, 4, 6, 8, 9, 11; 2. *книжн.* (*погибнуть*) һәләк булыу; 3. (*сдаться*) йөгөнөү, бирелеү; **го́род пал** ҡала бирелде; 4. (*быть свергнутым*) ҡолатылыу, емерелеү; ◊ **пасть же́ртвой** *см.* **же́ртва**; **пасть ду́хом** рух төшөү.

ПАСТЬ II *ж. прям. и перен.* ауыҙ.

ПАСТЬБА́ *ж. см.* **пасти́**; **круглосу́точная пастьба́** малды тәүлек әйләнәһенә көтөү.

ПА́СХА *ж. рел.* пасха (1. *христиандарҙа һәм еврейҙәрҙә дини байрам*; 2. *ошо байрам көнөнә эремсектән бешерелгән татлы ашамлыҡ*).

ПАСХА́ЛЬНЫЙ *прил. рел.* пасха; **пасха́льные дни** пасха көндәре.

ПАСЫНКОВА́ТЬ *сов. и несов. что, с.-х.* тармаҡһыҙлау.

ПА́СЫНОК *м.* 1. *прям. и перен.* үгәй ул; 2. *с.-х.* тармаҡ, үгәй ботаҡ (*үҫемлектең төбөнән йәки һабаҡ япраҡтары төбөнән сыҡҡан үҫенте*).

ПАСЬЯ́НС *м. карт.* пасьянс (*уйын кәрттәрен билдәле система буйынса таратып һалыу*).

ПАТ I *м.* (*мармелад*) пат, ҡаҡ.

ПАТ II *м. шахм.* пат.

ПАТЕ́НТ *м.* патент (1. *уйлап табыусының уйлап тапҡан әйберенә хоҡуғын раҫлаусы документ*; 2. *уст. сауҙа йәки һөнәрселек менән шөғөлләнеүгә хоҡуҡ бирә торған танытма*).

ПАТЕ́НТНЫЙ *прил.* патент; **пате́нтный сбор** патент йыйымы (*сауҙаға, һөнәрселеккә патент биргәндә түләтелә*).

ПАТЕНТО́ВАННЫЙ *прич. и прил.* патентләнгән, патент менән нығытылған; патентле; **патенто́ванное лека́рство** патентле дарыу.

ПАТЕНТОВА́ТЬ *сов. и несов. что* патент биреү (*йәки* алыу), патент менән нығытыу.

ПАТЕ́ТИКА *ж.* патетика (*тулҡынланып әйтелгән күтәренке тон*).

ПАТЕТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* патетик, ялҡынлы, тулҡынлы; **патети́ческая речь** ялҡынлы телмәр.

ПАТЕФО́Н *м.* патефон.

ПАТЕФО́ННЫЙ *прил.* патефон; **патефо́нные пласти́нки** патефон пластинкалары.

ПАТОГЕНЕ́З *м. мед.* патогенез (*берәй сирҙең эҙмә-эҙлекле көсәйә барыуы; патологияның ошо процесте өйрәнеүсе бүлеге*).

ПАТО́ЛОГ *м. мед.* патолог (*патология буйынса белгес—врач*).

ПАТОЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. *мед.* патологик; 2. *перен.* нормаль булмаған, патологик, норманан тайпылған; **патологи́ческое явле́ние** патологик күренеш.

ПАТОЛО́ГИЯ *ж.* 1. патология (*сирҙәрҙең процесен өйрәнә торған фән*); 2. *перен. книжн.* норманан тайпылыу, нормаль булмау.

ПАТРИА́РХ *м.* 1. *ист.* ырыу башы, олатай; 2. *церк.* патриарх (*православие сиркәүендәге иң юғары рухани титул һәм шул титулдағы рухани*).

ПАТРИАРХА́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. *ист.* патриархаль; **патриарха́льный строй** патриархаль ҡоролош; 2. (*устарелый*) иҫкергән, патриархаль; **патриарха́льные взгля́ды** иҫкергән ҡараштар.

ПАТРИАРХА́Т *м. ист.* патриархат (*бөтә эштәр башында ир торған ырыу формаһы*).

ПАТРИО́Т *м.* патриот.

ПАТРИОТИ́ЗМ *м.* патриотизм; **сове́тский патриоти́зм** совет патриотизме.

ПАТРИОТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* патриотик; **патриоти́ческие чу́вства** патриотик тойғолар.

ПАТРИОТИ́ЧНЫЙ *прил.* патриотик.

ПАТРИО́ТКА *женск. р. к* **патрио́т**.

ПАТРИЦИА́Т *м. ист.* патрицийҙәр.

ПАТРИ́ЦИЙ *м. ист.* патриций (*боронғо Римдә юғары сословие вәкиле*).

ПАТРО́Н I *м.* 1. *ист.* патрон (*боронғо Римдә ярлы йәки хоҡуҡһыҙҙарҙы үҙ яҡлауына алыусы тулы хоҡуҡлы гражданин*); 2. (*глава, хозяин*) баш, хужа; 3. (*начальник*) башлыҡ.

ПАТРО́Н II *м.* 1. патрон (*мылтыҡ, револьвер патроны*); 2. *тех.* патрон (*токарь станогында эшкәртеләсәк деталде тотоусы ҡыҫтырғыс*); 3. *эл.* патрон (*электр лампочкаһын бороп ҡуя торған ҡулайлама*); 4. *портн., сапожн.* өлгө.

ПАТРОНА́Ж *м.* патронаж (*ауырыу кешеләрҙе, балаларҙы, өйгә йөрөп, медицина яғынан хеҙмәтләндереү*).

ПАТРОНА́Т *м.* патронат (*СССР-ҙа ата-әсәһеҙ балаларҙы дәүләт органдарының тапшырыуы, күҙәтеүе һәм ярҙамы аҫтында айырым кешеләр ҡулында тәрбиәләү*).

ПАТРОНИ́РОВАТЬ *несов. кого-что* патронатлыҡ итеү.

ПАТРО́ННЫЙ *прил.* патрон; **патро́нная ги́льза** патрон гильзаһы.

ПАТРОНТА́Ш *м.* саҡса, патронташ (*патрон һауыты*).

ПА́ТРУБОК *м. тех.* патрубок (*һыу, газ һ. б. үткәргәндә ҡулланыла торған ҡыҫҡа торбалар*).

ПАТРУЛИ́РОВАНИЕ *с. см.* патрули́ровать.

ПАТРУЛИ́РОВАТЬ *несов. кого-что и без доп.* патрулдә тороу, һаҡлау, патруллек итеү, патруль булып йөрөү.

ПАТРУ́ЛЬ *м.* патруль.

ПАТРУ́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. патруллек; патрулдә тороусы; **патру́льная слу́жба** патруллек хеҙмәте; **патру́льный самолёт** патрулдә тороусы самолёт; 2. *в знач. сущ. м.* патрульный.

ПА́УЗА *ж.* 1. *прям. и перен.* пауза, тыныш, туҡтап тороу; **сде́лать па́узу** тыныш яһау; 2. *муз.* пауза.

ПАУ́К *м.* үрмәксе.

ПАУКООБРА́ЗНЫЙ *прил.* 1. үрмәксе һымаҡ; 2. *в знач. сущ.* **паукообра́зные** *мн. зоол.* үрмәксе һымаҡтар.

ПАУПЕРИЗА́ЦИЯ *ж. книжн.* пауперизация (*капиталистик йәмғиәттә хеҙмәтсән халыҡтың ҡупләп бөлгөнлөккә төшөүе*).

ПАУПЕРИ́ЗМ *м. книжн.* бөлгөнлөк, фәҡирлек.

ПАУТИ́НА *ж.* 1. үрмәксе ауы (*йәки* ояһы); 2. *перен.* ау; **опу́тать паути́ной лжи** ялғанлыҡ ауына сырмау.

ПАУТИ́НКА *ж. разг.* 1. үрмәксе ауы ебе; 2. (*вязанье, вышивка*) паутинка, селтәр.

ПАУ́ЧИЙ *прил.* үрмәксе.

ПА́ФОС *м.* пафос, ялҡынлы дәрт, күтәренке рух; **говори́ть с па́фосом** күтәренке рух менән һөйләү; **па́фос созида́тельного труда́** ижади хеҙмәт пафосы.

ПАХ *м.* сат, сандыр.

ПА́ХАРЬ *м.* игенсе, һабансы.

ПАХА́ТЬ *несов. что и без доп.* һөрөү; ◇ **и мы паха́ли** *ирон.* эшем кешеһе ни.

ПА́ХНУТЬ *несов.* 1. *чем и без доп.* еҫ сығыу, еҫ бөркөү, еҫ аңҡыу; **па́хнет се́ном** *безл.* бесән еҫе сыға; **цветы́ прия́тно па́хнут** сәскәләр хуш еҫ бөркә; 2. *чем, перен. разг.* аңҡыу; **па́хнет старино́ю** *безл.* иҫкелек аңҡый; 3. *чем, перен. разг.* эш ⁼ка (⁼кә, ⁼ға, ⁼гә) бара; **па́хнет ссо́рой** *безл.* эш ыҙғышҡа бара; ◇ **по́рохом па́хнет** һуғыш еҫе килә.

ПАХНУ́ТЬ *сов. обычно безл. чем и без доп., разг.* иҫеп ҡуйыу; **пахну́ло хо́лодом** һыуыҡ ел иҫеп ҡуйҙы; **пахну́ло зно́ем** эҫе ел иҫеп ҡуйҙы.

ПА́ХОВО́Й *прил.* сат, сандыр; **пахова́я гры́жа** сат бүҫере.

ПА́ХОТА *ж.* 1. *см.* **паха́ть**; 2. (*вспаханное поле*) һөрөлгән баҫыу (*йәки* ер).

ПА́ХОТНЫЙ *прил.* 1. һөрөлгән, һөргән; **па́хотный слой земли́** ерҙең һөрөлгән ҡатламы; 2. (*предназначенный для пахоты*) ер һөрөү; **па́хотный инвента́рь** ер һөрөү инвентаре; 3. (*пригодный для пахоты*) һөрөргә яраҡлы, һөрөнтө; **па́хотная земля́** һөрөнтө ер.

ПА́ХТА *ж.* май айраны.

ПА́ХТАНЬЕ *с. см.* **па́хтать**.

ПА́ХТАТЬ *несов. что* май бешеү (*йәки* төшөрөү).

ПАХУ́ЧИЙ *прил.* еҫле, хуш еҫле; **паху́чая трава́** еҫле үлән.

ПАЦИЕ́НТ *м.* пациент (*врачҡа йөрөгән ауырыу кеше*).

ПАЦИЕ́НТКА *женск. р. к* **пацие́нт**.

ПАЦИФИ́ЗМ *м.* пацифизм (*бөтә төр һуғышты кире ҡаҡҡан буржуаз политика*).

ПАЦИФИКА́ЦИЯ *ж. книжн.* пацификация (*ғәскәр көстәре менән восстаниеләрҙе, халыҡ күтәрелештәрен баҫтырыу*).

ПАЦИФИ́СТ *м.* пацифист (*пацифизмде яҡлаусы кеше*).

ПАЦИФИ́СТСКИЙ *прил.* пацифистик; **пацифи́стские выступле́ния** пацифистик сығыштар.

ПА́ЧКА *ж.* 1. төргәк, ҡап, бәйләм, пачка; **па́чка пече́нья** бер төргәк печенье; **па́чка папиро́с** бер ҡап папирос; 2. *театр.* пачка (*балериналарҙың сәхнә кейеме*); 3. *в знач. нареч.* **па́чками** *разг.* ҡосаҡ-ҡосаҡ, услап-услап, төргәкләп, бәйләмләп, ҡабы-ҡабы менән.

ПА́ЧКАТЬ *несов.* 1. *кого-что* бысратыу; **па́чкать ру́ки** ҡулды бысратыу; 2. *что и без доп., разг.* (*сделать что-л. неумело*) бысратыу, боҙоу; **он не рису́ет, а па́чкает** һүрәтте төшөрмәй ул, бысрата ғына; ◇ **па́чкать репута́цию** *чью* исеменә тап төшөрөү.

ПА́ЧКАТЬСЯ *несов.* 1. бысраныу, бысрау; 2. *перен. разг.* бысраныу, буталыу; **па́чкаться не хо́чется** бысранғы килмәй (*насар эшкә ҡатнашырға теләмәүҙе белдереп әйтелә*); 3. *страд. к* **па́чкать** 1.

ПАЧКОТНЯ́ *ж. разг.* буянма, бысратма; **не карти́на, а пачкотня́** картина түгел, ә буянма ғына.

ПАЧКУ́Н *м. разг.* (*тот, кто неумело делает что-л.*) эшләй белмәй эшләүсе, бысратыусы.

ПАЧКУ́НЬЯ *женск. р. к* **пачку́н**.

ПАША́ *м.* паша (*элекке Төркиәлә һәм Египетта юғары титул һәм шул титулдағы кеше*).

ПАШАЛЫ́К *м. ист.* пашалыҡ (*элекке Төркиәлә паша ҡулы аҫтындағы өлкә*).

ПА́ШНЯ *ж.* һөрөлгән ер.

ПАШТЕ́Т *м. кул.* паштет (*ашамлыҡ*).

пашу́, па́шешь *и т. д. наст. вр. от* **паха́ть**.

ПА́ЮСНЫЙ *прил.*: **па́юсная икра́** паюслы уылдырыҡ (*үҙенең яры ҡабығы менән тоҙланған ҡара уылдырыҡ*).

ПАЯ́ЛЬНИК *м. тех.* паяльник, йәбештергес.

ПАЯ́ЛЬНЫЙ *прил. тех.* паять итеү; **пая́льная ла́мпа** паять итеү лампаһы.

ПАЯ́ЛЬЩИК *м.* паять итеүсе.

ПАЯ́СНИЧАТЬ *несов. разг.* былағайланыу, биғәләшләнеү, яшыҡланыу.

ПАЯ́ТЬ *несов. что* паять итеү, ҡурғаш ҡуйып йәбештереү.

ПАЯ́Ц *м.* клоун, кәмит.

ПЕВЕ́Ц *м.* йырсы, йыраусы.

ПЕВИ́ЦА *женск. р. к* **певе́ц**.

ПЕВУ́ЧЕСТЬ *ж.* моңлолоҡ, аһәңлелек; көйлөлөк.

ПЕВУ́ЧИЙ *прил.* 1. *разг.* йырсы, моңло, йырларға яратыусы; **певу́чий наро́д** йырларға яратыусы халыҡ; 2. (*мелодичный*) көйлө.

ПЕ́ВЧЕСКИЙ *прил.* певчий; **пе́вческая капе́лла** певчийҙәр капеллаһы (*хоры*).

ПЕ́ВЧИЙ *прил.* 1. (*о птицах*) һайраусы; 2. *в знач. сущ. м.* певчий (*сиркәү хорында йырлай торған кеше*).

ПЕ́ГИЙ *прил.* (*о масти лошади*) сыбар, ала.

ПЕДАГО́Г *м.* педагог.

ПЕДАГО́ГИКА *ж.* педагогика.

ПЕДАГОГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. педагогия, педагог, педагоглыҡ; **педагоги́ческий институ́т** педагогия институты; **педагоги́ческий сове́т** педагогтар советы; **педагоги́ческий тала́нт** педагоглыҡ таланты; 2. педагогик, педагогика; **педагоги́ческая литерату́ра** педагогик әҙәбиәт.

ПЕДАГОГИ́ЧНЫЙ *прил.* педагогика талаптарына ярашлы, педагогик яҡтан дөрөҫ; **педагоги́чный посту́пок** педагогик яҡтан дөрөҫ эш.

ПЕДА́ЛЬ *ж.* педаль (*напр. велосипеда*); тәбәлдерек (*ткацкого станка*).

ПЕДА́НТ *м.* 1. (*учёный*) педант (*үҙ фәненән башҡаны белергә теләмәүсе, үҙен өҫтөн торорға яратыусы ғалим*); 2. (*формалист*) ваҡсыл кеше, темтек.

ПЕДАНТИ́ЗМ *м.* педантлыҡ.

ПЕДАНТИ́ЧНЫЙ *прил.* педант; ваҡсыл, темтек; **педанти́чный челове́к** педант кеше.

ПЕДЕРА́СТИЯ *ж.* педерастия (*ирҙәр араһындағы енси мөнәсәбәт*).

ПЕДИА́ТР *м.* педиатр (*балалар врачы*).

ПЕДИАТРИ́ЧЕСКИЙ *прил.* педиатрия; **педиатри́ческая кли́ника** педиатрия клиникаһы.

ПЕДИАТРИ́Я *ж.* педиатрия (*медицинаның балалар ауырыуы тураһындағы бүлеге*).

ПЕДИКЮ́Р *м.* педикюр (*аяҡ тырнағын таҙартыу һәм ялтыратыу, һөйәлдәрҙе ҡырҡыу*).

ПЕДИКЮ́РША *ж.* педикюрша (*педикюр яһаусы ҡатын-ҡыҙ*).

ПЕДО́МЕТР *м.* педометр (*аҙым һанын иҫәпләй торған аппарат*).

ПЕЙЗА́Ж *м.* тәбиғәт күренеше, пейзаж.

ПЕЙЗАЖИ́СТ *м.* пейзажсы, пейзажист (*тәбиғәт күренештәрен рәсемгә төшөрөүсе художник*).

ПЕЙЗА́ЖНЫЙ *прил.* тәбиғәт күренештәрен һүрәтләүсе; **пейза́жная жи́вопись** тәбиғәт күренешен һүрәтләүсе живопись.

пёк, пекла́ *и т. д. прош. вр. от* **печь** I.

ПЕКА́РНЫЙ *прил.* икмәк бешереү; **пека́рное де́ло** икмәк бешереү эше.

ПЕКА́РНЯ *ж.* икмәк бешереү йорто, пекарня.

ПЕ́КАРСКИЙ *прил.* икмәк бешереүсе, пекарь; **пе́карский фа́ртук** икмәк бешереүсе алъяпҡысы.

ПЕ́КАРЬ *м.* икмәк бешереүсе, пекарь.

ПЕКЛЕВА́ННЫЙ *прил.* пеклеван; **пеклева́нная мука́** пеклеван он.

ПЕ́КЛО *с. разг.* 1. (*зной; жаркое место*) томора эҫелек, үтә ҡыҙыу урын; 2. *перен.* (*һуғыштың, бәхәстең һ. б.*) ҡыҙыу барған урыны, ут эсе.

пеку́, печёшь *и т. д. наст. вр. от* **печь** I.

ПЕЛЕНА́ *ж.* япма, шаршау, пәрҙә; **пелена́ тума́на** томан шаршауы; **сне́жная пелена́** ҡар япмаһы.

ПЕЛЕНА́НИЕ *с. см.* **пелена́ть.**

ПЕЛЕНА́ТЬ *несов. кого* биләү; **пелена́ть ребёнка** баланы биләү.

ПЕ́ЛЕНГ *м. радио* пеленг (*компастың теле күрһәткән йүнәлеш менән берәй нәмәгә йәки тауышҡа ҡараған йүнәлеш араһындағы мөйөш*).

ПЕЛЕНГА́ТОР *м. радио* пеленгатор (*пеленговать итеү приборы*).

ПЕЛЕНГА́ЦИЯ *ж. см.* **пеленгова́ть.**

ПЕЛЕНГОВА́ТЬ *сов. и несов. что, радио* урынын билдәләү, пеленговать итеү.

ПЕЛЁНКА *ж.* юргәк, биләү; ◇ **с пелёнок** биләүҙән, бала саҡтан уҡ.

ПЕЛЕРИ́НА *ж.* пелерина (1. *яурынға һалып йөрөй торған ҡыҫҡа ғына накидка*; 2. *түңәрәк яға*).

ПЕЛИКА́Н *м.* пеликан (*ҡош*).

ПЕЛЬМЕ́НИ *мн.* (*ед.* **пельме́нь** *м.*) билмән.

ПЕ́МЗА *ж.* күбек таш, пемза.

ПЕ́НА *ж. в разн. знач.* күбек, күперек; **морска́я пе́на** диңгеҙ күбеге; **покры́тый пе́ной** (*о лошади*) аҡ күбеккә батҡан; ◇ **с пе́ной у рта** ауыҙынан күбек сәсрәтеп (*бик ныҡ асыуланып, ҡабарынып*).

ПЕНА́Л *м.* ҡәләм һауыты.

ПЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **петь**; **пе́ние птиц** ҡоштар һайрауы; 2. йыр; **преподава́тель пе́ния** йыр уҡытыусыһы.

ПЕ́НИСТЫЙ *прил.* күбекле, күпереп торған (*йәки ятҡан*); **пе́нистое пи́во** күбекле һыра.

ПЕ́НИТЬ *несов. что* күбекләндереү, күпертеү.

ПЕ́НИТЬСЯ *несов.* күбекләнеү, күпереү.

ПЕНИЦИЛЛИ́Н *м.* пенициллин.

ПЕ́НКА I *ж.* шекәрә, ҡаҫмаҡ; күбек; **молоко́ с пе́нками** шекәрәле һөт; ◇ **снима́ть пе́нки** өҫтөн һөҙөп алыу (*эшләмәгән көйгә үҙенә иң яҡшыһын, файҙалыһын алыу*).

ПЕ́НКА II *ж. мин.* пенка (*минерал*).

ПЕ́ННИ *с. нескл.* 1. *см.* **пенс**; 2. пенни (*фин аҡсаһы берәмеге*).

ПЕ́ННЫЙ *прил.* күбекле, күбекләнеп (*йәки* күпереп) торған; **пе́нная волна́** күбекле тулҡын.

ПЕ́НОЧКА *ж.* (*птица*) (һарыҡас) турғай.

ПЕНС *м.* пенс (*инглиз аҡсаһы берәмеге*).

ПЕНСИОНЕ́Р *м.* пенсионер; **персона́льный пенсионе́р** персональ пенсионер.

ПЕНСИОНЕ́РКА *женск. р. к* **пенсионе́р.**

ПЕНСИО́ННЫЙ *прил.* пенсия; **пенсио́нная кни́жка** пенсия книжкаһы.

ПЕ́НСИЯ *ж.* пенсия; **вы́йти на пе́нсию** пенсияға сығыу.

ПЕНСНЕ́ *с. нескл.* пенсне (*тирәсһеҙ күҙлек*).

ПЕНЬ *м.* төп, түңгәк; **корчева́ть пни** төпләү, төптәрҙе ҡуптарыу, аҡтарыу; ◇ **стоя́ть как пень** бағана һымаҡ ҡатып тороу; **вали́ть че́рез пень коло́ду** *см.* **вали́ть.**

ПЕНЬКА́ *ж.* тарма (*йәки* киндер) сүсе.

ПЕНЬКО́ВЫЙ *прил.* сүс; **пенько́вый кана́т** сүс арҡан.

ПЕ́НЯ *ж.* (*штраф*) пеня; **наложи́ть пе́ню** пеня һалыу.

ПЕНЯ́ТЬ *несов. на кого-что, кому-чему, разг.* үпкәләү; **не́чего на зе́ркало пеня́ть, ко́ли ро́жа крива́** *посл.* ауыҙың ҡыйыш булһа, көҙгөгә үпкәләмә.

ПЕ́ПЕЛ *м.* көл; **обрати́ть в пе́пел** көлгә әйләндереү, көлөн күккә осороу.

ПЕПЕЛИ́ЩЕ *с.* 1. (*место пожара*) үртәнде; 2. *уст.* (*родной дом*) төйәк, тыуған йорт; **верну́ться на своё пепели́ще** тыуған йортона ҡайтыу.

ПЕ́ПЕЛЬНИЦА *ж.* пепельница.

ПЕ́ПЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. көл; 2. (*о цвете*) көл төҫлө, аҡһыл һоро; **пе́пельные во́лосы** аҡһыл һоро сәс.

ПЕПСИ́Н *м.* пепсин (1. *физиол. ашҡаҙан биҙенән сыҡҡан һут*; 2. *фарм. аш һеңдереү өсөн ҡулланыла торған дарыу*).

ПЕРВЕ́ЙШИЙ *прил. разг.* 1. (*самый важный*) иң беренсе; 2. (*лучший*) иң яҡшы, иң юғары.

ПЕ́РВЕНЕЦ *м.* 1. баш бала, тоңҡос; 2. *перен.* тәүге эш (*йәки* емеш); **э́та кни́га — мой пе́рвенец** был китап минең тәүге эшем.

ПЕ́РВЕНСТВО *с.* беренселек, алдынғылыҡ; **завоева́ть пе́рвенство** беренселекте яулап алыу; ◇ **па́льма пе́рвенства** *см.* **па́льма.**

ПЕ́РВЕНСТВОВАТЬ *несов.* беренсе урында тороу, алдын булыу, алдынғы булып тороу.

ПЕРВИ́ЧНЫЙ *прил.* 1. (*первый*) тәүге, беренсе; **перви́чный слой земли́** ерҙең тәүге ҡатламы; 2. (*начальный*) башланғыс; **перви́чный пери́од боле́зни** ауырыуҙың башланғыс осоро; 3. (*низовой*) тәүге; **перви́чная парторганиза́ция** тәүге партия ойошмаһы.

ПЕРВО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «беренсе, тәүге» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **первокла́ссник** беренсе кла́сс уҡыусыһы.

ПЕРВОБЫТНООБЩИ́ННЫЙ *прил.*: **первобытнообщи́нный строй** тәүтормош-община ҡоролошо.

ПЕРВОБЫ́ТНЫЙ *прил.* 1. тәүтормош; **первобы́тный челове́к** тәүтормош кешеһе; 2. *перен.* (*дикий, некультурный*) ҡырағай, артта ҡалған, культураһыҙ; **первобы́тные нра́вы** ҡырағай ғәҙәттәр; 3. (*нетронутый*) тәбиғи, (кеше) ҡулы теймәгән, аяҡ баҫмаған; **первобы́тный лес** кеше ҡулы теймәгән урман; 4. боронғо; **первобы́тный бык** боронғо үгеҙ.

ПЕРВОИСТО́ЧНИК *м.* беренсе (*йәки* төп) сығанаҡ.

ПЕРВОКЛА́ССНИК *м.* беренсе класс уҡыусыһы.

ПЕРВОКЛА́ССНЫЙ *прил.* иң яҡшы, иң юғары сифатлы.

ПЕРВОКУ́РСНИК *м.* беренсе курс студенте.

ПЕРВОМА́ЙСКИЙ *прил.*: **первома́йская демонстра́ция** Беренсе май демонстрацияһы.

ПЕРВОНАЧА́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*самый первый*) тәүге, беренсе; **первонача́льный прое́кт** тәүге проект; 2. (*являющийся началом*) башланғыс, беренсе баҫҡыс; **первонача́льное обуче́ние** башланғыс өйрәтмә; 3. (*элементарный*) иң ябай, элементар, беренсе; **первонача́льные све́дения из грамма́тики** грамматиканан беренсе мәғлүмәттәр.

ПЕРВООСНО́ВА *ж. книжн.* нигеҙ, асыл, төп, башланғыс.

ПЕРВООЧЕРЕДНО́Й *прил.* беренсе сираттағы, кисектермәҫлек; **первоочередна́я зада́ча** беренсе сираттағы бурыс.

ПЕРВОПЕЧА́ТНИК *м.* тәү башлап китап сығарыусы; **первопеча́тник Ива́н Фёдоров** тәү башлап китап сығарыусы Иван Фёдоров.

ПЕРВОПЕЧА́ТНЫЙ *прил.* тәү башлап баҫылған; **первопеча́тные кни́ги** тәү башлап баҫылған китаптар.

ПЕРВОПРИЧИ́НА *ж. книжн.* төп (*йәки* баш) сәбәп.

ПЕРВОПУ́ТОК *м. разг.* тәүге сана юлы.

ПЕРВОРАЗРЯ́ДНЫЙ *прил.* иң яҡшы, беренсе.

ПЕРВОСО́РТНЫЙ *прил.* беренсе (*йәки* иң яҡшы) сорт; **первосо́ртный това́р** беренсе сорт тауар.

ПЕРВОСТЕПЕ́ННЫЙ *прил.* иң мөһим, беренсе (*йәки* төп) урындағы (*йәки* дәрәжәләге); **первостепе́нная зада́ча** иң мөһим бурыс.

ПЕРВОТЁЛКА *ж. с.-х.* тана һыйыр.

ПЕРВОЦВЕ́Т *м. бот.* 1. һөтлөкәй, һөтлөгән; яҙ гөлө; 2. *собир.* тәүсәскә.

ПЕ́РВЫЙ 1. *числ.* беренсе; **пе́рвый том** беренсе том; 2. *прил.* беренсе, тәүге; **пе́рвая по́мощь** тәүге ярҙам; **пе́рвые впечатле́ния** беренсе тәьҫир; **игра́ть пе́рвые ро́ли** беренсе ролдә уйнау; **с пе́рвого ра́за** тәү баштан уҡ; 3. *в знач. сущ.* **пе́рвое** *с.* беренсе блюда; ◇ **быть пе́рвым** алдын булыу; **не пе́рвой мо́лодости** йәшлектән уҙған (*йәки* сыҡҡан); **пе́рвое вре́мя** *см.* **вре́мя; пе́рвый блин ко́мом** *см.* **блин; пе́рвый встре́чный** *см.* **встре́чный; пе́рвым де́лом** *см.* **де́ло; с пе́рвого взгля́да** *см.* **взгляд.**

ПЕРГА́ *ж. пчел.* һитә, манса.

ПЕРГА́МЕН *м. см.* **перга́мент** 1, 2.

ПЕРГА́МЕНТ *м.* пергамент (1. *быҙау тиреһенән эшләнеп, ҡағыҙ урынына ҡулланылған нәмә*; 2. *шул тирегә яҙылған яҙыу*; 3. *май һеңдермәй торған ялтыр ҡағыҙ*).

ПЕРГА́МЕНТНЫЙ *прил.* пергамент; **перга́ментная бума́га** пергамент ҡағыҙ.

ПЕРЕ= *приставка; ҡылымдар яһағанда ҡулланылып, түбәндәгене аңлата:* 1) *эш-хәрәкәттең берәй нәмә аша йүнәлеүен, мәҫ.* **перебро́сить** аша ташлау; **перешагну́ть** аша атлау; 2) *ваҡыт үткәреүҙе, мәҫ.* **перезимова́ть** ҡыш үткәреү; **переночева́ть** төн үткәреү (*йәки* ҡуныу); 3) *эш-хәрәкәтте ҡабатлап (йәки ҡабаттан) башҡарыуҙы, мәҫ.* **перестро́ить** ҡайтанан (*йәки* ҡабаттан) төҙөү; **переспроси́ть** ҡабатлап һорау; 4) *эш-хәрәкәтте кәрәгенән арттырып ебәреүҙе, мәҫ.* **пересоли́ть** артыҡ тоҙло итеү; 5) *эш-хәрәкәттә башҡаларҙан арттырып ебәреүҙе, мәҫ.* **переси́лить** тартышып еңеү; **перекрича́ть...** нығырак ҡысҡырыу; 6) *эш-хәрәкәтте тамамлап ҡуйыуҙы, мәҫ.* **перемы́ть** йыуып бөтөрөү; 7) *берәй нәмәне бүлеүҙе, мәҫ.* **переруби́ть** өҙә сабыу, сабып өҙөү; 8) **=ся** *кушымсаһы менән, эш-хәрәкәттә ике йәки*

бер нисә кеше ҡатнашыуҙы, мәç. **переру́гиваться** тиргәшеү, әрләшеү.

ПЕРЕАДРЕСОВА́ТЬ *сов. что* адресен үҙгәртеп яҙыу, бүтән адрес менән ебәреү, яңы адрескә ебәреү.

ПЕРЕАТТЕСТОВА́ТЬ *сов. кого-что* яңынан (*йәки* ҡабаттан) аттестовать итеү.

ПЕРЕБАЗИ́РОВАТЬ *сов. что* (яңы ергә, урынға) күсереү (*йәки* урынлаштырыу); **перебази́ровать промы́шленность** промышленносте яңы ергә күсереү.

ПЕРЕБАЗИ́РОВАТЬСЯ *сов.* (яңы ергә, урынға) күсеү (*йәки* урынлашыу).

ПЕРЕБАЗИРО́ВКА *ж. см.* **перебази́ровать(ся).**

ПЕРЕБЕГА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **перебежа́ть**; 2. (*передвигаться — о тени, свете*) күсеү, күсеп йөрөү (*шәүлә, яҡтылыҡ тураһында*).

ПЕРЕБЕЖА́ТЬ *сов.* 1. *что, через что* аша (*йәки* арҡыры) йүгереп сығыу (*йәки* үтеү); **перебежа́ть (че́рез) доро́гу** юл аша йүгереп сығыу; 2. (*на другое место*) йүгереп күсеү, йүгереп барып тороу; **перебежа́ть к сосе́днему де́реву** йүгереп йәнәштәге ағасҡа күсеү; 3. (*перейти на сторону врага*) (дошман) яғына сығыу (*йәки* ҡасыу); 4. *чем* йүгертеү; **перебежа́ть глаза́ми** күҙ йүгертеү; ◇ **перебежа́ть доро́гу** *см.* **доро́га.**

ПЕРЕБЕ́ЖКА *ж.* йүгереп үтеү, йүгереп күсеү; **де́лать перебе́жку** (араны) йүгереп үтеү.

ПЕРЕБЕ́ЖЧИК *м.* һатлыҡ йән, дошман яғына ҡасып сығыусы, дошманға бирелеүсе.

ПЕРЕБЕ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **перебели́ть.**

ПЕРЕБЕЛИ́ТЬ *сов. что* (*заново*) яңынан (*йәки* ҡабаттан) ағартыу.

ПЕРЕБЕСИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*о животных*) ҡоторошоп бөтөү; 2. *перен. разг.* (*остепениться*) аҡылға ултырыу, тыйылыу.

ПЕРЕБИВА́ТЬ *несов. см.* **переби́ть.**

ПЕРЕБИВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **переби́ться** 2; 2. *страд. к* **перебива́ть.**

ПЕРЕБИНТОВА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*заново*) тағатып (*йәки* яңынан) бәйләү (*мәç. яраны*); 2. *кого* (*всех, многих*) бәйләп сығыу; 3. *что* (*забинтовать всю поверхность*) бинт менән сырмап бөтөрөү.

ПЕРЕБИНТО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **перебинтова́ть.**

ПЕРЕБИРА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **перебра́ть**; 2. *что* (*поочерёдно касаться чего-л.*) сирткеләштереү, баҫҡылаштырыу; **перебира́ть стру́ны мандоли́ны** мандолина ҡылдарын сирткеләштереү; 3. *что* (*теребить*) тартҡылау, бөтөргәләү; **перебира́ть плато́к** яулыҡты бөтөргәләү; 4. *чем* тыбырсыныу; тыпырҙатыу; **перебира́ть нога́ми** тыбырсыныу.

ПЕРЕБИРА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **перебра́ться**; 2. *страд. к* **перебира́ть** 1—3.

ПЕРЕБИ́ТЬ *сов.* 1. *кого* (*убить*) үлтереп (*йәки* ҡырып) бөтөрөү; 2. *что* (*разбить всё, многое*) ватып (*йәки* ҡырып) бөтөрөү; 3. *кого-что* (*прервать*) бүлдереү, өҙөү (һүҙҙе, уйҙы); **переби́ть ора́тора** ораторҙың һүҙен бүлдереү; 4. *что* (*вбить в другое место*) күсереп ҡағыу; 5. *что* (*обить заново*) яңынан көпләү; ◇ **переби́ть доро́гу** ҡулынан тартып алыу, икенсе кешегә тейешлене эләктереп алыу; **переби́ть поку́пку** (*берәй нәмә һатып алырға торғанда*) араға төшөү.

ПЕРЕБИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*разбиться — о многом*) ватылып (*йәки* ҡыйралып) бөтөү; 2. *разг.* (*с трудом прожить*) аслы-туҡлы (*йәки* тартып-һуҙып) көн итеү (*йәки* үткәреү).

ПЕРЕБО́Й *м.* 1. тигеҙһеҙ тибеү; **перебо́и се́рдца** йөрәктең тигеҙһеҙ тибеүе; 2. (*задержка*) өҙөклөк, өҙөк, тотҡарлыҡ.

ПЕРЕБОЛЕ́ТЬ *сов. чем и без доп.* 1. (*многими болезнями*) ауырыу; **чем то́лько он не переболе́л!** уның инде ауырымаған ауырыуы ҡалманы!; 2. (*перенести какую-л. болезнь*) ауырыу, (ауырыуҙы) үткәреү.

ПЕРЕБО́Р *м. разг. см.* **перебира́ть** 2, 3.

ПЕРЕБО́РКА *ж.* (*перегородка*) бүлкә, бүлмә; **доща́тая перебо́рка** таҡта бүлмә.

ПЕРЕБОРОНИ́ТЬ *сов. что, с.-х.* ҡабаттан (*йәки* икенсе ҡатҡа) тырматыу (*йәки* ҡабартыу, тырмалап сығыу).

ПЕРЕБОРОНОВА́ТЬ *сов. см.* **переборони́ть.**

ПЕРЕБОРО́ТЬ *сов.* 1. *кого-что, прям. и перен.* еңеп сығыу, еңеү; **переборо́ть смуще́ние** уңайһыҙланыуҙы еңеү; **переборо́ть себя́** үҙен-үҙе ҡулға алыу; 2. *кого, разг.* (*победить всех, многих*) еңеп сығыу.

ПЕРЕБОРЩИ́ТЬ *сов. разг.* аштырып (*йәки* арттырып, шаштырып) ебәреү.

ПЕРЕБРА́НИВАТЬСЯ *несов. с кем и без доп., разг.* әрләшеү, тиргәшеү, һүгешеү, талашыу.

ПЕРЕБРАНИ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* әрләмәгән (*йәки* тиргәмәгән, һүкмәгән) кешене ҡалдырмау, әрләп (*йәки* тиргәп, һүгеп) сығыу; **перебрани́ть всех сосе́дей** бөтә күршеләрен әрләп сығыу.

ПЕРЕБРАНИ́ТЬСЯ *сов. с кем и без доп., разг.* әрләшеп (*йәки* тиргәшеп, һүгешеп) китеү, әрләшеп (*йәки* тиргәшеп, һүгешеп) бөтөү.

ПЕРЕБРА́НКА *ж. разг.* һүгеш, талаш.

ПЕРЕБРА́СЫВАТЬ *несов. см.* **перебро́са́ть** *и* **перебро́сить.**

ПЕРЕБРА́СЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **перебро́ситься**; 2. *страд. к* **перебра́сывать.**

ПЕРЕБРА́ТЬ *сов.* 1. *что* айырыу, ҡарап сығыу; **перебра́ть карто́фель** картуфты айырыу; **перебра́ть все пи́сьма** бөтә булған хаттарҙы ҡарап сығыу; 2. *кого-что, перен.* иҫкә төшөрөү, хәтерҙән үткәреү (*йәки* үткәреп сығыу); **он перебра́л всех свои́х знако́мых** ул үҙенең бөтә таныштарын хәтеренән үткәреп сыҡты; 3. *что, разг.* тағатып (*йәки* таратып) йыйыу; **перебра́ть механи́зм часо́в** сәғәт механизмен таратып йыйыу; 4. *что* (*взять по частям*) ташыу, алып бөтөү; **он перебра́л у меня́ все карандаши́** ул бар ҡәләмдәремде алып бөткән; 5. *что, чего* (*взять лишнее*) артыҡ алыу, кәрәгенән тыш алыу; **перебра́ть сверх но́рмы** норманан тыш алыу; 6. *что, полигр.* (*набрать заново*) ҡабаттан (*йәки* ҡайтанан, яңынан) йыйыу.

ПЕРЕБРА́ТЬСЯ *сов. разг.* 1. аша сығыу; **перебра́ться че́рез ре́ку** йылға аша сығыу; 2. (*переселиться*) күсеү, күсеп килеү; **перебра́ться на но́вую кварти́ру** яңы квартираға күсеү.

ПЕРЕБРОДИ́ТЬ *сов.* 1. (*напр. о вине*) әсеүе етеү; 2. (*перекиснуть — напр. о тесте*) үтә әсеү, ҡырҡыуланыу.

ПЕРЕБРОСА́ТЬ *сов. что* ташлап бөтөрөү.

ПЕРЕБРО́СИТЬ *сов.* 1. *кого-что* (аша) ташлау, ырғытыу; **перебро́сить че́рез забо́р** ҡойма аша ташлау; 2. *что* (*перекинуть*) һалыу; **перебро́сить мост че́рез ре́ку** йылға аша күпер һалыу; 3. *кого-что* (*переместить*) икенсе урынға күсереү; илтеү, килтереү; **перебро́сить ка́дры** кадрҙарҙы күсереү; **перебро́сить това́р** тауар илтеү (*йәки* килтереү).

ПЕРЕБРО́СИТЬСЯ *сов.* 1. (аша) һикереү, ырғыу; **перебро́ситься че́рез забо́р** ҡойма аша һикереү; 2. (*перейти; перекинуться*) (аша) сығыу, күсеү; **урага́н перебро́сился на сосе́дний райо́н** ғәрәсәт күрше районға күсте; 3. *чем, разг.* (*бросить друг другу*) ташлашыу, ырғытышыу; 4. *чем, перен.* әйтешеп (*йәки* һөйләшеп) алыу; **перебро́ситься слова́ми** һүҙ әйтешеп алыу.

ПЕРЕБРО́СКА *ж. см.* **перебро́сить** 3.

ПЕРЕБУДИ́ТЬ *сов. кого-что* уятып бөтөү.

ПЕРЕБЫВА́ТЬ *сов.* 1. (*побывать всюду*) булыу, йөрөп сығыу; **он перебыва́л у всех знако́мых** ул бөтә таныштарына йөрөп сыҡты; 2. (*побывать в разное время*) булыу, булып үтеү (*йәки* сығыу); **на вы́ставке перебыва́ло мно́го наро́ду** күргәҙмәлә күп халыҡ булып үтте.

ПЕРЕВА́Л *м.* 1. *см.* **перевали́ть** 4; 2. (*дорога через хребет*) артылыш, артылыу.

ПЕРЕВА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **перевали́ть.**

ПЕРЕВА́ЛИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **перевали́ться;** 2. (*о походке*) аушаңлап атлау, алпан-толпан килеү; 3. *страд. к* **перева́ливать.**

ПЕРЕВАЛИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что, разг.* бушатыу (*бер урындан икенсе урынға*); **перевали́ть се́но с во́за на маши́ну** бесәнде йөктән машинаға бушатыу; 2. *кого-что* (*переместить через что-л.*) аша һалыу (*йәки* төшөрөү, сығарыу); 3. *кого-что* (*перевернуть*) әйләндереү (*бер яҡтан икенсе яҡҡа*); 4. *что, через что* (*перейти*) артылыу, аша сығыу; **перевали́ть че́рез хребе́т** тау аша артылыу; 5. *безл. кому, разг.* ашыу, уҙып китеү; **ему́ перевали́ло за со́рок** уның йәше ҡырҡтан ашҡан.

ПЕРЕВАЛИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (аша) тәгәрәп (*йәки* ауып) төшөү; **перевали́ться че́рез забо́р** ҡойма аша ауып төшөү; 2. *разг.* әйләнеп ятыу; **он перевали́лся на друго́й бок** ул икенсе яҡҡа әйләнеп ятты.

ПЕРЕВА́ЛОЧНЫЙ *прил.* йөк бушатыу; **перева́лочный пункт** йөк бушатыу пункты.

ПЕРЕВА́РИВАНИЕ *с. см.* **перевари́ть(ся).**

ПЕРЕВА́РИВАТЬ *несов. см.* **перевари́ть;** ◇ **не перева́ривать** *кого-чего* йәне һөймәү, яратмау.

ПЕРЕВА́РИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **перевари́ться;** 2. *страд. к* **перева́ривать.**

ПЕРЕВАРИ́ТЬ *сов. что* 1. (*сварить заново*) яңынан (*йәки* ҡабаттан) бешереү, ҡайнатыу; 2. (*варить больше, чем нужно*) ныҡ бешереп ташлау, оҙаҡ ҡайнатып ташлау; **перевари́ть яйцо́** йомортҡаны ныҡ бешереп ташлау; 3. (*переработать пищу — о желудке*) һеңдереү; 4. *перен. разг.* (*усвоить*) төшөнөү, башҡа һеңдереү.

ПЕРЕВАРИ́ТЬСЯ *сов.* 1. үтә ныҡ бешеп китеү, иҙелеп китеү; **лапша́ перевари́лась** туҡмас иҙелеп киткән; 2. (*при пищеварении*) һеңеү; **пи́ща перевари́лась** аш һеңде.

ПЕРЕВЕЗТИ́ *сов. кого-что* ташыу, ташып ҡуйыу, күсереү, (аша) сығарыу (*через что-л.*); илтеү, килтереү (*с места на место*); **перевезти́ че́рез ре́ку** йылға аша сығарыу; **перевезти́ из дере́вни в го́род** ауылдан ҡалаға илтеү.

ПЕРЕВЕРНУ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* түңкәреү, түңкәреп ҡуйыу; әйләндереү, әйләндереп һалыу; **переверну́ть поду́шку** мендәрҙе әйләндереп һалыу; 2. *что* (*перелистать*) (икенсе яғын) асыу; **переверну́ть страни́цу** биттең икенсе яғын асыу; 3. *что, разг.* (*перерыть*) аҡтарыу, аҫтын-өҫкә әйләндереү; 4. *кого-что, перен. разг.* (*вызвать какое-л. сильное чувство*) дер һелкетеү, аптыратыу; асыуҙы ҡабартыу.

ПЕРЕВЕРНУ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*опрокинуться*) түңкәрелеү, түңкәрелеп китеү; **ло́дка переверну́лась** кәмә түңкәрелде; 2. әйләнеү, әйләнеп китеү (*йәки* ятыу); **переверну́ться на пра́вый бок** уң яҡ ҡабырғаға әйләнеп ятыу; 3. *перен. разг.* (*резко измениться*) ныҡ үҙгәреү, икенселәнеү; ◇ **перевернётся в гробу́** *кто, шутл.* ҡәберенән тороп сығыр, үлгән еренән һикереп торор.

ПЕРЕВЕРСТА́ТЬ *сов. что, полигр.* яңынан (*йәки* ҡабаттан) верстать итеү.

ПЕРЕВЁРТЫВАТЬ *несов. см.* **переверну́ть.**

ПЕРЕВЁРТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **переверну́ться;** 2. *страд. к* **перевёртывать.**

ПЕРЕВЕ́С *м.* 1. *см.* **переве́сить** 1, 3, 4; 2. *перен.* өҫтөнлөк; **переве́с на на́шей стороне́** өҫтөнлөк беҙҙең яҡта; 3. *разг.* (*излишек*) (үлсәүҙә) артығы; артҡаны; **за переве́с я доплачу́** артығына түләрмен.

ПЕРЕВЕ́СИТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*взвесить заново*) яңынан (*йәки* ҡабаттан) үлсәү; 2. *что* (*повесить на другое место*) күсереп элеү; 3. *кого-что* (*превзойти в весе*) ауырыраҡ (*йәки* ауыр) тартыу, баҫып китеү; 4. *что и без доп., перен. разг.* (*оказаться более значительным*) өҫтөн сығыу, өҫтөнлөк алыу.

ПЕРЕВЕ́СИТЬСЯ *сов.* (аша) аҫылыныу, аҫылынып тороу; **переве́ситься че́рез забо́р** ҡойма аша аҫылыныу.

ПЕРЕВЕСТИ́ *сов.* 1. *кого-что* күсереү; **перевести́ библиоте́ку в друго́е помеще́ние** китапхананы икенсе бинаға күсереү; 2. *кого-что* (аша) сығарыу, алып сығыу; **перевести́ че́рез у́лицу** урам аша сығарыу; 3. *что, перен.* бороу; **перевести́ разгово́р на друго́е** һүҙҙе икенсегә бороу; 4. *что* (*переслать деньги*) ебәреү, күсереү; 5. *что* (*на другой язык*) тәржемә итеү; 6. *что* (*выразить в других знаках, величинах*) күсереү, әйләндереү; **перевести́ в метри́ческие ме́ры** метрик үлсәүгә күсереү; 7. *что* (*свести изображение*) төшөрөү, күсереү; **перевести́ рису́нок** һүрәтте күсереү; 8.

кого-что, разг. (*уничтожить*) ҡырыу, үлтереп бөтөрөү; **перевести́ мух** себендәрҙе ҡырып бөтөрөү; 9. *что, разг.* (*истратить*) әрәм-шәрәм итеү, туҙҙырыу; ◇ **перевести́ дух** тын алыу, тын алып ҡалыу.

ПЕРЕВЕСТИ́СЬ *сов.* 1. күсеү; **перевести́сь на другу́ю рабо́ту** икенсе эшкә күсеү; 2. *разг.* (*исчезнуть*) бөтөү, ҡороу; **не перевели́сь ещё у нас богатыри́** беҙҙә әле батырҙар бөтмәгән; 3. (*свестись — о рисунке и т. п.*) төшөү (*һүрәт һ. б. тураһында*).

ПЕРЕВЕ́ШАТЬ *сов.* 1. *что* (*повесить всё, многое*) элгеләп бөтөрөү; 2. *кого* (*казнить всех, многих*) аҫып бөтөрөү; 3. *что* (*взвесить всё, многое*) үлсәп сығыу, үлсәп бөтөрөү; **переве́шать все ды́ни** барлыҡ ҡауындарҙы үлсәп сығыу.

ПЕРЕВЕ́ШИВАТЬ *несов. см.* **переве́сить** *и* **переве́шать.**

ПЕРЕВЕ́ШИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **переве́ситься;** 2. *страд. к* **переве́шивать.**

ПЕРЕВИВА́ТЬ *несов. см.* **переви́ть.**

ПЕРЕВИВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **переви́ться;** 2. *страд. к* **перевива́ть.**

ПЕРЕВИДА́ТЬ *сов. кого-что, разг.* күреү, күпте күреү; **он мно́го перевида́л на своём веку́** ул үҙ ғүмерендә күпте күргән.

ПЕРЕВИНТИ́ТЬ *сов. что* яңынан (*йәки* ҡабаттан) бороу.

ПЕРЕВИ́НЧИВАТЬ *несов. см.* **перевинти́ть.**

ПЕРЕВИРА́ТЬ *несов. см.* **заврать.**

ПЕРЕВИ́ТЬ *сов. что* 1. (*заново*) яңынан (*йәки* ҡабаттан) үреү, ҡабаттан үреп (*йәки* ишеп) сығыу; яңынан (*йәки* ҡабаттан) ишеү; 2. (*переплести*) ҡушып үреү, үреп ҡуйыу; **переви́ть ко́су ле́нтой** сәсте таҫма менән үреп ҡуйыу; 3. (*обвить чем-л.*) ураү, сырмау.

ПЕРЕВИ́ТЬСЯ *сов.* уралып (*йәки* сырмалып) бөтөү; уралып (*йәки* сырмалып) үҫеү (*о растениях*); **хмель переви́лся с черёмухой** ҡомалаҡ муйыл ағасына уралып үҫкән.

ПЕРЕВО́Д *м.* 1. *см.* **перевести́; перево́д по слу́жбе** икенсе эшкә күсереү; 2. (*на другой язык*) тәржемә; **во́льный перево́д** ирекле тәржемә; 3. (*денежное отправление*) перевод, аҡса; ◇ **нет перево́ду** *кому-чему* бөтөрлөк түгел, һәр ваҡыт бар.

ПЕРЕВОДИТЬ *несов. см.* **перевести́;** ◇ **не переводя́ дыха́ния** бер тында, шунда уҡ.

ПЕРЕВОДИ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **перевести́сь;** 2. *страд. к* **переводи́ть.**

ПЕРЕВОДНО́Й *прил. разг.* 1. *см.* **перево́дный;** 2. төшөргөс; **переводна́я бума́га** төшөргөс ҡағыҙ.

ПЕРЕВО́ДНЫЙ *прил.* 1. (почта менән) ебәреү, күсереү, перевод; **перево́дный бланк** перевод бланкыһы; 2. тәржемә ителгән; **перево́дная литерату́ра** тәржемә әҙәбиәт; 3. *тех.* күсергес.

ПЕРЕВО́ДЧЕСКИЙ *прил.* тәржемәселек; **перево́дческое де́ло** тәржемәселек эше.

ПЕРЕВО́ДЧИК *м.* тәржемәсе.

ПЕРЕВО́ДЧИЦА *женск. р. к* **перево́дчик.**

ПЕРЕВО́З *м.* 1. *см.* **перевезти́;** 2. (*место переправы*) перевоз (*йылға аша сығыу урыны*).

ПЕРЕВОЗИ́ТЬ *несов. см.* **перевезти́.**

ПЕРЕВО́ЗКА *ж. см.* **перевезти́.**

ПЕРЕВО́ЗНЫЙ *прил.* (һыу аша) сығарыусы, ташыусы; **перево́зный парохо́д** һыу аша сығарыусы пароход.

ПЕРЕВО́ЗОЧНЫЙ *прил.* күсереү, (аша) сығарыу, ташыу; **перево́зочные сре́дства** ташыу средстволары.

ПЕРЕВО́ЗЧИК *м.* паромсы, кәмәсе.

ПЕРЕВОЛНОВА́ТЬ *сов. кого-что, разг.* борсоп бөтөрөү.

ПЕРЕВОЛНОВА́ТЬСЯ *сов. разг.* борсолоп бөтөү.

ПЕРЕВООРУЖА́ТЬ *несов. см.* **перевооружи́ть.**

ПЕРЕВООРУЖА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **перевооружи́ться;** 2. *страд. к* **перевооружа́ть.**

ПЕРЕВООРУЖЕ́НИЕ *с. см.* **перевооружи́ть(ся).**

ПЕРЕВООРУЖИ́ТЬ *сов. кого-что* яңы ҡоралдар менән ҡоралландырыу.

ПЕРЕВООРУЖИ́ТЬСЯ *сов.* яңы ҡоралдар менән ҡоралланыу.

ПЕРЕВОПЛОТИ́ТЬ *сов. кого-что* кәүҙәләндереү, яңы төҫ (*йәки* икенсе төрлө форма) биреү.

ПЕРЕВОПЛОТИ́ТЬСЯ *сов.* яңы төҫ (*йәки* кәүҙәләнеш) алыу.

ПЕРЕВОПЛОЩА́ТЬ *несов. см.* **перевоплоти́ть.**

ПЕРЕВОПЛОЩА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **перевоплоти́ться;** 2. *страд. к* **перевоплоща́ть.**

ПЕРЕВОПЛОЩЕ́НИЕ *с. см.* **перевоплоти́ть(ся).**

ПЕРЕВОРА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **переверну́ть.**

ПЕРЕВОРА́ЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **переверну́ться;** 2. *страд. к* **перевора́чивать.**

ПЕРЕВОРО́Т *м.* 1. ҡырҡа боролош (*йәки* һынылыш); **переворо́т в нау́ке** фәндә ҡырҡа боролош; 2. *полит.* алмашыныу, переворот; **социа́льный переворо́т** социаль переворот; 3. *см.* **переверну́ться.**

ПЕРЕВОРОШИ́ТЬ *сов. что, разг.* 1. әйләндереү, ҡаҡҡылау, ҡуҙғатыу; **переворошить се́но** бесәнде ҡуҙғатыу; 2. (*привести в беспорядок*) бутап бөтөрөү, аҫтын өҫкә килтереү; 3. *перен.* хәтергә (*йәки* иҫкә) төшөрөү, үткәндәрҙе (хәтерҙә) ҡуҙғатыу, үткәндәрҙе күҙ алдына килтереү; **перевороши́ть в па́мяти собы́тия после́дних лет** һуңғы йылдарҙағы хәлдәрҙе иҫкә төшөрөү; 4. *перен.* (*резко изменить*) аҫтын өҫкә килтереү, ныҡ үҙгәртеү.

ПЕРЕВОСПИТА́НИЕ *с. см.* **перевоспита́ть.**

ПЕРЕВОСПИТА́ТЬ *сов. кого-что* яңынан тәрбиәләү, яңыса тәрбиә биреү.

ПЕРЕВОСПИТА́ТЬСЯ *сов.* яңынан тәрбиәләнеү, яңыса тәрбиә алыу.

ПЕРЕВОСПИ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **перевоспита́ть.**

ПЕРЕВОСПИ́ТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **перевоспита́ться;** 2. *страд. к* **перевоспи́тывать.**

ПЕРЕВРА́ТЬ *сов. что, разг.* боҙоу, боҙоп әйтеү (*йәки* һөйләү).

ПЕРЕВЫБИРА́ТЬ *несов. см.* **перевы́брать.**

ПЕРЕВЫ́БОРНЫЙ *прил.* һайлау, яңы-(нан) һайлауҙар; **перевы́борное собра́ние** һайлау йыйылышы.

ПЕРЕВЫ́БОРЫ *только мн.* 1. һайлау-(ҙар); **перевы́боры местко́ма** местком һайлау; 2. (*повторные выборы*) ҡабаттан (*йәки* яңынан) һайлау.

ПЕРЕВЫ́БРАТЬ *сов. кого-что, разг.* ҡабаттан (*йәки* яңынан) һайлау.

ПЕРЕВЫПОЛНЕ́НИЕ *с. см.* **перевы́полнить.**

ПЕРЕВЫ́ПОЛНИТЬ *сов. что* арттырып үтәү.

ПЕРЕВЫПОЛНЯ́ТЬ *несов. см.* **перевы́полнить.**

ПЕРЕВЬЮ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **перевью́чить.**

ПЕРЕВЬЮ́ЧИТЬ *сов. кого-что* 1. (*заново*) ҡабаттан (*йәки* яңынан) артыу, бушатып яңынан тейәү; 2. (*всё, многое, всех, многих*) барыһын да тейәп (*йәки* артып) бөтөрөү.

ПЕРЕВЯЗА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*раны, ауырткан урынды*) бәйләү; **перевяза́ть ра́ну** яраны бәйләү; 2. *что* (*обвязать крест-накрест*) бәйләү, бәйләп ҡуйыу; **перевяза́ть паке́т** пакетте бәйләү; 3. *кого-что* (*завязать или связать заново*) ҡабаттан (*йәки* яңынан һүтеп, сисеп, тағатып) бәйләү; 4. *что* (*связать всё*) бәйләү, бәйләп сығыу.

ПЕРЕВЯЗА́ТЬСЯ *сов.* 1. (яраны, ауыртҡан урынды) бәйләү (*йәки* бәйләтеү); **он перевяза́лся** ул яраһын бәйләне; 2. *разг.* (*обвязаться кругом*) быуыу; **он перевяза́лся кушако́м** биленә билбау быуҙы.

ПЕРЕВЯ́ЗКА *ж.* 1. *см.* **перевяза́ть; перевя́зка ра́неных** яраланыусыларҙың яраларын бәйләү; 2. *разг.* (*то, чем перевязано*) бәйләүес.

ПЕРЕВЯ́ЗОЧНЫЙ *прил.* 1. яра бәйләү; бәйләүес; **перевя́зочный пункт** яра бәйләү пункты; **перевя́зочный материа́л** бәйләүес материал; 2. *в знач. сущ.* **перевя́зочная** *ж.* яра бәйләү бүлмәһе.

ПЕРЕВЯ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **перевяза́ть.**

ПЕРЕВЯ́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **перевяза́ться;** 2. *страд. к* **перевя́зывать.**

ПЕ́РЕВЯЗЬ *ж.* 1. иңбаш ҡайышы, ҡайыш, тартбайыл; **пе́ревязь для са́бли** ҡылыс ҡайышы; 2. (*полоса материи, перекинутая через плечо*) (иңбаш аша һалынған) бау, бәй; 3. *см.* **перевя́зка** 2.

ПЕРЕВЯ́СЛО *с. с.-х.* көлтә бауы.

ПЕРЕГА́Р *м. разг.* тәмһеҙ (*йәки* насар, һаҫыҡ) еҫ, көйгән еҫ; **таба́чный перега́р** һаҫыҡ тәмәке еҫе.

ПЕРЕГИ́Б *м.* 1. *см.* **перегну́ть;** 2. (*линия сгиба*) бөгөлгән (*йәки* бөкләнгән) ер (*йәки* урын), бөгөм; 3. *перен.* (*крайность*) бөгөлөш (*бер эште, берәй сараны тейешенән уҙҙырып ебәреп, зарар килтереү*).

ПЕРЕГИБА́ТЬ *несов. см.* **перегну́ть.**

ПЕРЕГИБА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **перегну́ться;** 2. *страд. к* **перегиба́ть.**

ПЕРЕГЛА́ДИТЬ *сов. что* 1. (*заново*) ҡабаттан (*йәки* яңынан) үтекләү; 2. (*всё, многое*) үтекләп сығыу (*йәки* бөтөрөү); **перегла́дить всё бельё** бөтә керҙе үтекләп сығыу.

ПЕРЕГЛА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **перегла́дить.**

ПЕРЕГЛЯ́ДЫВАТЬСЯ *несов. см.* **перегляну́ться.**

ПЕРЕГЛЯНУ́ТЬСЯ *сов.* күҙ ташлашып (*йәки* ҡарашып) алыу.

ПЕРЕГНА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* икенсе урынға ҡыуыу, әйҙәү; **скот перегна́ли на зи́мнее па́стбище** малдарҙы тибенгә ҡыуҙылар; 2. *кого-что, прям. и перен.* уҙыу, уҙып китеү; **догна́ть и перегна́ть** ҡыуып етеп, уҙып китеү; 3. *что* (*подвергнуть перегонке*) ҡыуыу; **перегна́ть нефть** нефть ҡыуыу.

ПЕРЕГНИВА́ТЬ *несов. см.* **перегни́ть.**

ПЕРЕГНИ́ТЬ *сов.* сереү, сереп бөтөү.

ПЕРЕГНОИ́ТЬ *сов. кого-что* се345ретеү, серетеп бөтөрөү.

ПЕРЕГНО́Й *м.* 1. (*составная часть почвы*) серемтә; 2. (*перегнивший навоз*) күң.

ПЕРЕГНО́ЙНЫЙ *прил.* серемтәле; **перегно́йная по́чва** серемтәле тупраҡ.

ПЕРЕГНУ́ТЬ *сов.* 1. *что* бөкләү, бөгөү; **перегну́ть лист бума́ги попола́м** ҡағыҙ битен урталай бөкләү; 2. *без доп., перен. разг.* арттырып (*йәки* аштырып) ебәреү; **ну, э́то ты перегну́л** быныһын аштырып ебәрҙең әй; 3. *разг.* (*согнуть чрезмерно*) үтә бөгөү (*йәки* бөгөп ташлау); ◇ **перегну́ть па́лку** аштырып ебәреү, сиктән сығып китеү.

ПЕРЕГНУ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*согнуться вдвое*) бөкләнеү, бөгөлөү; 2. (*согнуть тело*) бөгөлөү, эйелеү; **перегну́ться че́рез плете́нь** ситән аша эйелеү.

ПЕРЕГОВА́РИВАТЬСЯ *несов.* 1. (*обмениваться словами*) үҙ-ара һөйләшеү, һөйләшеп алыу; 2. *разг.* (*вести переговоры, договариваться*) һөйләшеүҙәр алып барыу, һөйләшеп ҡуйыу.

ПЕРЕГОВОРИ́ТЬ *сов.* 1. һөйләшеп алыу, кәңәшләшеп алыу; **переговори́ть по телефо́ну** телефон аша һөйләшеп алыу; 2. *что и без доп. разг.* (*поговорить обо всём*) һөйләшеү, һөйләшеп бөтөү; 3. *кого, перен. разг.* (*күп йәки ҡыҫҡырып һөйләп, башҡаларға*) һөйләргә бирмәү; **его́ не переговори́шь** һүҙгә тиһәң, ул алдына кеше сығармаҫ.

ПЕРЕГОВО́РНЫЙ *прил.* һөйләшеү; **перегово́рный пункт** һөйләшеү пункты.

ПЕРЕГОВО́РЫ *мн.* 1. һөйләшеүҙәр; **перегово́ры о переми́рии** килешеү тураһында һөйләшеүҙәр; 2. һөйләшеү; **перегово́ры по телефо́ну** телефонда һөйләшеү.

ПЕРЕГО́Н *м.* 1. *см.* **перегна́ть** 1; 2. *ж.-д.* (*участок пути*) аралыҡ, ике станция араһы.

ПЕРЕГО́НКА *ж.* 1. *см.* **перегна́ть** 1; 2. ҡыуыу; **суха́я перего́нка** королай ҡыуыу.

ПЕРЕГО́ННЫЙ *прил.* ҡыуыу; **перего́нный аппара́т** ҡыуыу аппараты.

ПЕРЕГОНЯ́ТЬ *несов. см.* **перегна́ть.**

ПЕРЕГОРА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **перегороди́ть.**

ПЕРЕГОРА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **перегороди́ться;** 2. *страд. к* **перегора́живать.**

ПЕРЕГОРА́НИЕ *с. см.* **перегоре́ть.**

ПЕРЕГОРА́ТЬ *несов. см.* **перегоре́ть.**

ПЕРЕГОРЕ́ЛЫЙ *прил.* 1. янған, көйгән, янып (*йәки* көйөп) бөткән; **перегоре́лое ма́сло** көйгән май; 2. (*истлевший*) сереп (*йәки* бәҫәреп) бөткән; **перегоре́лое се́но** сереп бөткән бесән.

ПЕРЕГОРЕ́ТЬ *сов.* 1. яныу, янып өҙөлөү (*йәки* һыныу); **ла́мпочка перегоре́ла** лампаһы янған; 2. (*превратиться в золу*) яныу, янып бөтөү; 3. (*подгореть*) көйөү, ҡара яныу; **мя́со перегоре́ло** ит көйгән; 4. (*сгнить*) яныу, ҡыҙыу; бәҫәреү; **наво́з перегоре́л** тиреҫ янған; 5. *перен.* онотолоу, һүнеү, бөтөү, ҡара көйөү; **боль в душе́ перегоре́ла** йөрәк әрнеүе бөттө.

ПЕРЕГОРОДИ́ТЬ *сов. что* бүлеү, кәртәләү; **перегороди́ть ко́мнату** бүлмәне бүлеү.

ПЕРЕГОРОДИ́ТЬСЯ *сов. разг.* бүленеү, кәртәләнеү.

ПЕРЕГОРО́ДКА *ж.* бүлкә, бүлмә.

ПЕРЕГРЕ́В *м. см.* **перегре́ть(ся).**

ПЕРЕГРЕВА́ТЬ *несов. см.* **перегре́ть.**

ПЕРЕГРЕВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **перегре́ться**; 2. *страд. к* **перегрева́ть.**

ПЕРЕГРЕ́ТЬ *сов. что* 1. артыҡ (*йәки* үтә) эҫетеү (*йәки* ҡыҙҙырыу); **перегре́ть молоко́** һөттө артыҡ эҫетеү; 2. *тех.* үтә эҫетеп (*йәки* йылытып, ҡыҙҙырып) ебәреү.

ПЕРЕГРЕ́ТЬСЯ *сов.* 1. үтә эҫеп (*йәки* ҡыҙып) китеү, артыҡ (*йәки* үтә) эҫеү (*йәки* ҡыҙыу); **утю́г перегре́лся** үтек артыҡ ҡыҙып киткән; 2. (*на солнце*) (ҡояшта) яныу, эҫе ҡабыу.

ПЕРЕГРУЖА́ТЬ *несов. см.* **перегрузи́ть.**

ПЕРЕГРУЖА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **перегрузи́ться**; 2. *страд. к* **перегружа́ть.**

ПЕРЕГРУ́ЖЕННОСТЬ, ПЕРЕГРУЖЁННОСТЬ *ж.* 1. саманан тыш күп тейәлгән булыу (тейәлгәнлек); **перегру́женность маши́ны** машинаға йөктөң саманан тыш күп тейәлгән булыуы; 2. (*в работе*) эштең үтә (*йәки* сиктән тыш) күп булыуы; 3. (*излишество*) артыҡ күп булыу; **перегру́женность рома́на де́йствующими ли́цами** романда ҡатнашыусыларҙың артыҡ күп булыуы.

ПЕРЕГРУЗИ́ТЬ *сов.* 1. *что* бушатыу, тейәү, бушатып тейәү; **перегрузи́ть я́щики с бе́рега на паро́м** ящиктәрҙе ярҙан паромға тейәү; 2. *что* (*сверх меры*) артыҡ (*йәки* саманан тыш) күп тейәү; 3. *кого-что, перен.* (*работой*) (эш менән) баҫып ташлау, эште күп йөкмәтеү; 4. *что, перен.* тултырыу, артыҡ ҙурайтып ебәреү; **перегрузи́ть статью́ ци́фрами** мәҡәләне цифрҙар менән тултырыу.

ПЕРЕГРУЗИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*с одного транспорта на другой*) тейәү, бушатып тейәнеү (*бер транспорттан икенсеһенә*); 2. *разг.* (*нагрузиться чрезмерно*) күп тейәп ташлау, йөктө артыҡ күп алыу.

ПЕРЕГРУ́ЗКА *ж. см.* **перегрузи́ть(ся).**

ПЕРЕГРУ́ЗОЧНЫЙ *прил.* бушатып тейәү; **перегру́зочные рабо́ты** бушатып тейәү эштәре; **перегру́зочные механи́змы** бушатып тейәү механизмдәре.

ПЕРЕГРУППИРОВА́ТЬ *сов. кого-что* яңынан төркөмдәргә айырыу (*йәки* бүлеү); **перегруппирова́ть войска́** ғәскәрҙе яңынан төркөмдәргә бүлеү.

ПЕРЕГРУППИРОВА́ТЬСЯ *сов.* яңынан төркөмдәргә бүленеү.

ПЕРЕГРУППИРО́ВКА *ж. см.* **перегруппирова́ть(ся).**

ПЕРЕГРУППИРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **перегруппирова́ть.**

ПЕРЕГРУППИРО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **перегруппирова́ться**; 2. *страд. к* **перегруппиро́вывать.**

ПЕРЕГРЫЗА́ТЬ *несов. см.* **перегры́зть.**

ПЕРЕГРЫ́ЗТЬ *сов.* 1. *что* сәйнәп (*йәки* тешләп) өҙөү; **перегры́зть ни́тку** епте тешләп өҙөү; 2. *кого-что* (*загрызть всех, многих*) быуып (*йәки* тамаклап) ташлау; 3. *что* (*разгрызть всё, многое*) ашап (ярып) бөтөрөү; **перегры́зть все оре́хи** бөтә сәтләүекте ашап бөтөрөү.

ПЕРЕГРЫ́ЗТЬСЯ *сов.* 1. *разг.* (*о животных*) тешләшеп бөтөү; 2. *перен. прост.* (*переругаться*) талашып (*йәки* ыҙғышып) бөтөү.

ПЕ́РЕД *предлог с твор. п.* 1. (*впереди, напротив кого-чего-л.*) алдына, ҡаршыһына; алдында, ҡаршыһында; **пе́ред до́мом** өй ҡаршыһында; **пе́ред тобо́й** һинең ҡаршыңда; **пе́ред на́ми** беҙҙең алдыбыҙҙа; 2. (*по отношению к кому-чему-л.*) алдында, алда; **отвеча́ть пе́ред зако́ном** закон алдында яуап биреү; **не отступа́ть пе́ред тру́дностями** ауырлыҡтар алдында сигенмәү; **я пе́ред ва́ми винова́т** мин һеҙҙең алда ғәйепле; 3. (*по сравнению с кем-чем-л.*) алдында, янында; **ты ничто́ пе́ред ним** уның алдында һин сүп; 4. (*за некоторое время до чего-л.*) алда, алдан, алдынан, ⁼дан (⁼дән, ⁼зан, ⁼ҙән, ⁼нан, ⁼нән, ⁼тан, ⁼тән), элек; **он прие́хал пе́ред на́ми** ул беҙҙән алда килгән; **пе́ред едо́й** аш алдынан, ашар алдан.

ПЕРЁД *м.* ал; **перёд пла́тья** күлдәктең алды.

ПЕРЕДАВА́ТЬ *несов. см.* **переда́ть.**

ПЕРЕДАВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **переда́ться**; 2. *страд. к* **передава́ть.**

ПЕРЕДАВИ́ТЬ *сов. кого-что* һытып (*йәки* тапап) иҙеп бөтөрөү.

ПЕРЕДА́ТОЧНЫЙ *прил.* тапшырыу; **переда́точный пункт** тапшырыу пункты.

ПЕРЕДА́ТЧИК *м. радио* радио тапшырғыс, передатчик.

ПЕРЕДА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*вручить, отдать*) тапшырыу, (ҡулына) биреү; **переда́ть запи́ску** яҙыуҙы тапшырыу; 2. *что* (*сообщить, рассказать*) әйтеү, тапшырыу, һөйләп биреү, белдереү; **э́того невозмо́жно переда́ть** быны һөйләп бирерлек түгел; 3. *что* әйтеү, тапшырыу, биреү; **переда́ть конце́рт по ра́дио** радио аша концерт биреү; 4. *что* (*воспроизвести*) (*сәхнәлә, картинала*) биреү, кәүҙәләндереү; 5. *что* (*какие-л. свойства, качества*) өйрәтеү, биреү; **переда́ть де́тям любо́вь к труду́** балаларҙы эш һөйөргә өйрәтеү; 6. *что* йоҡтороу; **переда́ть грипп** грипп йоҡтороу; 7. *кого-что* (*отдать в чьё-л. распоряжение*) тапшырыу, биреү; **переда́ть де́ло в суд**

эште судҡа биреү; 8. *что, разг.* (*дать лишнее*) артыҡ биреү; **передáть пять рублéй** биш һум артыҡ биреү.

ПЕРЕДÁТЬСЯ *сов.* күсеү; **егó волнéние передалóсь и мне** уның тулҡынланыуы миңә лә күсте.

ПЕРЕДÁЧА *ж.* 1. *см.* **передáть**; 2. (*по радио, телевидению*) тапшырыу; **прогрáмма сегóдняшних передáч** бөгөнгө тапшырыуҙар программаһы; 3. (*в больнице и т. п.*) аҙыҡ, ашамлыҡ, передача; 4. *тех.* передача, тоташтырғыс; **ремённая передáча** ҡайыш тоташтырғыс.

ПЕРЕДВИГÁТЬ *несов. см.* **передвúнуть.**

ПЕРЕДВИГÁТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **передвúнуться**; 2. (*ходить*) йөрөү; **передвигáться с трудóм** көскә йөрөү; 3. *страд. к* **передвигáть.**

ПЕРЕДВИЖÉНИЕ *с. см.* **передвúнуть(ся)** *и* **передвигáться** 2; **передвижéние войск** ғәскәрҙе күсереү.

ПЕРЕДВÍЖКА *ж. разг.* 1. *см.* **передвúнуть(ся)** *и* **передвигáться** 2; **передвúжка мéбели** мебелде күсереү; 2. күсмә; **библиотéка-передвúжка** күсмә китапхана.

ПЕРЕДВИЖНÓЙ *прил.* күсмә; **передвижнáя вы́ставка** күсмә күргәҙмә; **передвижнóе кинó** күсмә кино.

ПЕРЕДВÍНУТЬ *сов. что* 1. күсереү, шылдырыу, күсереп (*йәки* шылдырып) ҡуйыу; **передвúнуть войскá** ғәскәрҙе күсереү; **передвúнуть часовýю стрéлку** сәғәт телен күсереү; 2. *разг.* кисектереү, күсереү; **передвúнуть срóки выполнéния рабóты** эште үтәү ваҡытын кисектереү.

ПЕРЕДВÍНУТЬСЯ *сов.* шылыу, күсеү, шылып (*йәки* күсеп) ултырыу; **передвúнуться с мéста на мéсто** икенсе урынға күсеп ултырыу.

ПЕРЕДÉЛ *м.* ҡабаттан (*йәки* яңынан) бүлеү; **передéл землú** ерҙе ҡабаттан бүлеү.

ПЕРЕДÉЛАТЬ *сов.* 1. *что* (*сделать иначе*) үҙгәртеп (*йәки* юнәтеп, төҙәтеп) алыу (*йәки* яһау, эшләү, тегеү); **передéлать пальтó** пальтоны төҙәтеп, үҙгәртеп тегеү; 2. *кого-что, перен.* үҙгәртеү; **передéлать свой харáктер** үҙ характереңде үҙгәртеү; 3. *что* (*сделать из одного другое*) =дан (=дән, =ҙан, =ҙән, =нан, =нән, =тан, =тән) яһау (*йәки* эшләү); **передéлать ромáн в пьéсу** романдан пьеса эшләү; 4. *что, разг.* (*сделать всё, многое*) эшләп ташлау (*йәки* бөтөрөү); **передéлать мнóго дел** бик күп эш эшләп ташлау.

ПЕРЕДÉЛАТЬСЯ *сов. разг.* яңынан (*йәки* ҡайтанан) эшләнеү.

ПЕРЕДÉЛКА *ж.* 1. *см.* **передéлать(ся)**; 2. (*то, что переделано*) үҙгәртелгән (*йәки* төҙәтелгән) нәмә; ◇ **попáсть в передéлку** ҡыйынлыҡҡа осорау, күңелһеҙ хәлгә ҡалыу.

ПЕРЕДÉЛЫВАТЬ *несов. см.* **передéлать.**

ПЕРЕДÉЛЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **передéлаться**; 2. *страд. к* **передéлывать.**

ПЕРЕДЁРГИВАТЬ *несов. см.* **передёрнуть.**

ПЕРЕДЁРГИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **передёрнуться**; 2. *страд. к* **передёргивать.**

ПЕРЕДЕРЖÁТЬ *сов. что* оҙаҡ (*йәки* артыҡ) тотоу; ◇ **передержáть экзáмен** ҡабаттан имтихан биреү.

ПЕРЕДÉРЖИВАТЬ *несов. см.* **передержáть.**

ПЕРЕДÉРЖКА *ж. см.* **передержáть.**

ПЕРЕДЁРНУТЬ *сов.* 1. *что* тартып ҡуйыу (*йәки* алыу); **передёрнуть вóжжи** дилбегәне тартып ҡуйыу; 2. *чем* һелкетеү; 3. *безл. кого-что* һелкенеп (*йәки* ҡалтыранып) ҡуйыу, сирҡанып китеү; **егó передёрнуло от отвращéния** ул ерәнеп сирҡанып китте; 4. *что, разг.* (*переменить карту*) (кәртте) йәшереп алыштырыу; 5. *что, перен.* (*подменить*) боҙоп күрһәтеү.

ПЕРЕДЁРНУТЬСЯ *сов. разг.* һелкенеп (*йәки* ҡалтыранып) ҡуйыу; ытырғаныу, сирҡанып китеү; **передёрнуться от ознóба** өшөп, ҡалтыранып ҡуйыу.

ПЕРЕДНЕНЁБНЫЙ *прил.*: **передненёбные звýки** *лингв.* аңҡау алды өндәре.

ПЕРЕДНЕЯЗЫ́ЧНЫЙ *прил.*: **переднеязы́чные звýки** *лингв.* тел осо өндәре.

ПЕРÉДНИЙ *прил.* алғы; **перéднее колесó** алғы тәгәрмәс; **на перéднем плáне** алғы планда; **перéдний край** алғы сик, алғы яҡ; ◇ **перéдний ýгол** *см.* **ýгол.**

ПЕРÉДНИК *м.* алъяпҡыс.

ПЕРÉДНЯЯ *ж.* алғы бүлмә (*йәки* яҡ).

ПЕРЕДО *предлог см.* **пéред; передо мной** минең алдымда.

ПЕРЕДОВÉРИТЬ *сов. что, офиц.* (*үҙеңә ҡушылған эште*) икенсе кешегә тапшырыу (*йәки* ышаныу); **передовéрить хранéние докумéнтов технúческому рабóтнику** документтәрҙе һаҡлау эшен техник работникка тапшырыу.

ПЕРЕДОВЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **передовéрить.**

ПЕРЕДОВÍК *м.* алдынғы; **передовикú произвóдства** производство алдынғылары.

ПЕРЕДОВÍЦА *ж. разг.* баш мәҡәлә.

ПЕРЕДОВÓЙ *прил.* 1. *в разн. знач.* алдынғы; **передовы́е взгля́ды** алдынғы ҡараш; **передовáя наýка** алдынғы фән; **передовы́е совхóзы** алдынғы совхоздар; 2. *в знач. сущ.* **передовáя** *ж.* алғы позиция; ◇ **передовáя статья́** баш мәҡәлә.

ПЕРЕДÓК *м.* 1. (*экипажа, повозки*) арба (*йәки* көймә) алды; алғы күсәр; 2. (*часть обуви*) йөҙ (*аяҡ кейемендә*).

ПЕРЕДÓХНУТЬ *сов. разг.* үлеп (*йәки* ҡырылып) бөтөү.

ПЕРЕДОХНÝТЬ *сов.* 1. (*вздохнуть*) тын алып ҡуйыу, көрһөнөп ҡуйыу; 2. *разг.* (*немного отдохнуть*) ял итеп (*йәки* хәл йыйып) алыу.

ПЕРЕДРÁЗНИВАТЬ *несов. см.* **передразнúть.**

ПЕРЕДРАЗНÍТЬ *сов. кого-что и без доп.* үсекләү, үсекләп күрһәтеү.

ПЕРЕДРÁТЬСЯ *сов. разг.* һуғышып бөтөү.

ПЕРЕДРÓГНУТЬ *сов. разг.* өшөп туңып бөтөү.

ПЕРЕДРЯ́ГА *ж. разг.* ауыр (*йәки* ҡыйын) хәл, ҡыйынлыҡ; **попáсть в передря́гу** ауыр хәлгә эләгеү.

ПЕРЕДÝМАТЬ *сов.* 1. (*изменить решение*) элекке уйҙан ҡайтыу, ҡайтауыллау,

кире уйлау; 2. *что, о чём* (*обдумать многое*) күп уйлау, ҡат-ҡат уйлау, төрлөһөн уйлап бөтөү; **все ду́мы переду́мал** уйлар уйымды уйлап бөттөм.

ПЕРЕДУШИ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* быуып бөтөрөү (*йәки* ташлау); **лиса́ переду́шила кур** төлкө тауыҡтарҙы быуып ташлаған.

ПЕРЕДЫ́ШКА *ж.* ял, тыныу; **без переды́шки** тынмай, алһыҙ-ялһыҙ; **сде́лать переды́шку** тын алыу, ялға туҡтау.

ПЕРЕЕДА́ТЬ *несов. см.* **перее́сть.**

ПЕРЕЕ́ЗД *м.* 1. *см.* **перее́хать** 1, 2; **перее́зд на но́вое ме́сто** икенсе урынға күсеү; 2. (*место*) аша сығыу урыны.

ПЕРЕЕЗЖА́ТЬ *несов. см.* **перее́хать.**

ПЕРЕЕ́СТЬ *сов.* 1. *чего и без доп.* (*съесть лишнее*) бүккәнсе (*йәки* артыҡ) ашау; 2. *что* (*о кислотах и т. п.*) ашау, ҡырҡыу; **ржа́вчина перее́ла про́волоку** тут сыбыҡтимерҙе ашаған.

ПЕРЕЕ́ХАТЬ *сов.* 1. *что, через что* арҡыры (*йәки* аша) сығыу; **перее́хать ре́ку** йылғаны аша сығыу; 2. (*переселиться*) күсеү, күсеп (*йәки* күсенеп) китеү (*йәки* килеү, барыу); 3. *кого-что* (*раздавить*) тапау, тапап китеү.

ПЕРЕЖА́РИВАТЬ *несов. см.* **пережа́рить.**

ПЕРЕЖА́РИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **пережа́рить;** 2. *страд. к* **пережа́ривать.**

ПЕРЕЖА́РИТЬ *сов. что* 1. (*зажарить слишком сильно*) үтә (*йәки* артыҡ) ҡурып ебәреү, ныҡ ҡыҙҙырыу; 2. *разг.* (*изжарить всё, многое*) ҡурып (*йәки* ҡыҙҙырып) бөтөрөү.

ПЕРЕЖА́РИТЬСЯ *сов.* ныҡ (*йәки* артыҡ) ҡурылыу, (ҡыҙыуҙа тороп) ҡатып китеү.

ПЕРЕЖДА́ТЬ *сов. что и без доп.* көтөп (*йәки* тороп) тороу; **пережда́ть дождь** ямғыр тымғанын көтөп тороу, ямғыр үткәнсе тороп тороу.

ПЕРЕЖЕВА́ТЬ *сов. что* сәйнәү, сәйнәп иҙеү.

ПЕРЕЖЁВЫВАТЬ *несов.* 1. *см.* **пережева́ть;** 2. *что, перен.* сәйнәү, тылҡау, ҡат-ҡат һөйләү; **пережёвывать всем изве́стные и́стины** бөтә кешегә билдәле хәҡиҡәтте ҡат-ҡат һөйләү.

ПЕРЕЖЕНИ́ТЬ *сов. кого, разг.* өйләндереп бөтөү.

ПЕРЕЖЕНИ́ТЬСЯ *сов.* өйләнешеп бөтөү.

ПЕРЕЖЕ́ЧЬ *сов. что* 1. артыҡ ҡыҙҙырыу; көйҙөрөү, яндырып (*йәки* көйҙөрөп) ҡуйыу; **пережечь ко́фе** кофене көйҙөрөү; 2. (*об электрических приборах*) ныҡ ҡыҙҙырып яндырып ҡуйыу (*электр приборҙарын*); 3. (*всё, многое*) яндырып бөтөрөү; **пережечь все дрова́** бөтә утынды яндырып бөтөрөү; 4. (*кислотой, огнём и т. п.*) яндырып (*йәки* үртәп, ҡыҙҙырып) өҙөү; 5. *спец.* (*переработать*) үртәү, яндырыу; **пережечь и́звесть** эзбис үртәү.

ПЕРЕЖИВА́НИЕ *с.* 1. *см.* **пережи́ть** 2—5 *и* **пережива́ть** 2; 2. *обычно мн.* **пережива́ния** кисереш.

ПЕРЕЖИВА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **пережи́ть** 2—5; 2. *что и без доп., разг.* (*волноваться*) ҡайғырыу, борсолоу, өҙөлөү (*берәү өсөн*).

ПЕРЕЖИГА́ТЬ *несов. см.* **пережечь.**

ПЕРЕЖИДА́ТЬ *несов. см.* **пережда́ть.**

ПЕРЕЖИТО́Е *с.* (баштан) кисерелгәндәр (*йәки* үткәндәр).

ПЕРЕЖИ́ТОК *м.* ҡалдыҡ; **борьба́ с пережи́тками капитали́зма** капитализм ҡалдыҡтарына ҡаршы көрәш.

ПЕРЕЖИ́ТЬ *сов.* 1. *что* үткәреү, йәшәү; **пережи́ть зи́му** ҡыш үткәреү; **жизнь пережи́ть — не по́ле перейти́** *посл.* донъя көтөү анһат түгел ул; 2. *кого-что* оҙағыраҡ йәшәү (*йәки* тороу); **он пережи́л своего́ мла́дшего бра́та** ул ҡустыһынан оҙағыраҡ йәшәне; 3. *что и без доп.* (*остаться в живых*) тороп (*йәки* үлмәй) ҡалыу; 4. *что и без доп.* (*вытерпеть*) түҙеү, түҙеп ҡалыу, сыҙау, күтәрә алыу; **пережи́ть го́ре** ҡайғыға түҙеү; 5. *что* (*испытать*) кисереү, баштан үткәреү, татыу.

ПЕРЕЖО́Г *м. разг.* артыҡ (*йәки* күп) яндырыу; **пережо́г у́гля́** күмерҙе артыҡ яндырыу.

ПЕРЕЗАБЫ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* онотоп бөтөрөү.

ПЕРЕЗАКЛА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **перезаложи́ть.**

ПЕРЕЗАКЛЮЧА́ТЬ *несов. см.* **перезаключи́ть.**

ПЕРЕЗАКЛЮЧИ́ТЬ *сов. что* яңынан (*йәки* ҡайтанан) төҙөү (*договорҙы һ. б.*).

ПЕРЕЗАЛОЖИ́ТЬ *сов. что* яңынан закладҡа һалыу.

ПЕРЕЗАРЯДИ́ТЬ *сов. что* ҡайтанан (*йәки* яңынан) яһау, яңынан ҡороп ҡуйыу.

ПЕРЕЗАРЯЖА́ТЬ *несов. см.* **перезаряди́ть.**

ПЕРЕЗВА́НИВАТЬ *несов. см.* **перезвони́ть.**

ПЕРЕЗВО́Н *м.* (*колоколов*) ҡыңғырауҙар шылтырауы (*йәки* сыңлауы).

ПЕРЕЗВОНИ́ТЬ *сов.* ҡайтанан (*йәки* яңынан) шылтыратыу.

ПЕРЕЗИМОВА́ТЬ *сов.* 1. (*провести зиму где-л.*) ҡышлау; 2. *без доп.* (*благополучно провести зиму — о растениях, животных*) ҡышты үткәреү, ҡыш сығыу.

ПЕРЕЗНАКО́МИТЬ *сов. кого-что, разг.* таныштырып сығыу.

ПЕРЕЗНАКО́МИТЬСЯ *сов. разг.* танышып сығыу.

ПЕРЕЗРЕВА́ТЬ *несов. см.* **перезре́ть.**

ПЕРЕЗРЕ́ЛЫЙ *прил.* 1. үтә (*йәки* ныҡ) бешкән; **перезре́лый арбу́з** ныҡ бешкән ҡарбуз; 2. *перен. разг.* йәше сыҡҡан, ултырған; **перезре́лая неве́ста** ултырған ҡыҙ.

ПЕРЕЗРЕ́ТЬ *сов.* 1. үтә (*йәки* ныҡ) бешеү; **я́блоко перезре́ло** алма үтә бешкән; 2. *перен. разг.* йәше сығыу (*йәки* үтеү).

ПЕРЕИГРА́ТЬ *сов.* 1. *что* (*заново*) ҡабат (*йәки* яңынан) уйнау; 2. *что* (*всё, многое*) уйнап сығыу (*йәки* бөтөү); 3. *без доп., разг., театр.* арттырып (*йәки* аштырып) ебәреү (*роль башҡарғанда*); **актёр переигра́л** актёр арттырып ебәрҙе.

ПЕРЕИ́ГРЫВАТЬ *несов. см.* **переигра́ть.**

ПЕРЕИЗБИРА́ТЬ *несов. см.* **переизбра́ть.**

ПЕРЕИЗБРА́НИЕ *с. см.* **переизбра́ть; переизбра́ние месткo'ма** яңынан местком һайлау.

ПЕРЕИЗБРА́ТЬ *сов. кого-что* ҡайтанан (*йәки* яңынан) һайлау.

ПЕРЕИЗДАВА́ТЬ *несов. см.* **переизда́ть.**

ПЕРЕИЗДА́НИЕ *с.* 1. *см.* **переизда́ть; переизда́ние рома́на** романды яңынан баҫып сығарыу; 2. (*книга*) ҡабатлап (*йәки* яңынан) баҫылған (*йәки* сығарылған) китап.

ПЕРЕИЗДА́ТЬ *сов. что* ҡайтанан (*йәки* ҡабатлап, яңынан) баҫып сығарыу; **переизда́ть кни́гу** китапты ҡабаттан баҫып сығарыу.

ПЕРЕИМЕНОВА́НИЕ *с. см.* **переименова́ть.**

ПЕРЕИМЕНОВА́ТЬ *сов. кого-что* исемен алмаштырыу, яңы исем биреү.

ПЕРЕИМЕНО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **переименова́ть.**

ПЕРЕИ́МЧИВОСТЬ *ж. разг.* отҡорлоҡ, отоп алыусанлыҡ.

ПЕРЕИ́МЧИВЫЙ *прил. разг.* отҡор, отоп алыусан.

ПЕРЕИНА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **переина́чить.**

ПЕРЕИНА́ЧИТЬ *сов. что, разг.* үҙгәртеү, икенсегә әйләндереү, боҙоп әйтеү; **переина́чить и́мя** исемен боҙоп әйтеү.

ПЕРЕЙТИ́ *сов.* 1. *что, через что* үтеү, (аша) сығыу; **перейти́ грани́цу** сикте аша сығыу; 2. күсеү; **перейти́ на другу́ю рабо́ту** икенсе эшкә күсеү; **перейти́ в другу́ю ко́мнату** икенсе бүлмәгә күсеү; 3. (*изменить; примкнуть к другим*) сығыу; **перейти́ на сто́рону проти́вника** дошман яғына сығыу; **перейти́ в католи́чество** католик диненә сығыу; 4. *во что* (*превратиться*) әүерелеү, әйләнеү; **степь перешла́ в пусты́ню** дала сүлгә әйләнде; 5. *за что, разг.* ашыу, уҙыу; **вре́мя перешло́ за́ полночь** ярты төн уҙып китте; ✧ **перейти́ доро́гу** *кому* ҡулынан тартып алыу, икенсе кешегә тейешлене эләктереп алыу.

ПЕРЕКА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **перекали́ть.**

ПЕРЕКА́ЛИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **перекали́ться;** 2. *страд. к* **перека́ливать.**

ПЕРЕКАЛИ́ТЬ *сов. что* үтә ҡыҙҙырыу, бигерәк ҡыҙҙырып ебәреү.

ПЕРЕКАЛИ́ТЬСЯ *сов.* үтә ҡыҙыу, бигерәк ҡыҙып китеү.

ПЕРЕКАЛЯ́ТЬ *несов. разг. см.* **перекали́ть.**

ПЕРЕКАЛЯ́ТЬСЯ *несов. разг.* 1. *см.* **перекали́ться;** 2. *страд. к* **перекаля́ть.**

ПЕРЕКА́ПЫВАТЬ *несов. см.* **перекопа́ть.**

ПЕРЕКА́РМЛИВАТЬ *несов. см.* **перекорми́ть.**

ПЕРЕКА́Т *м.* 1. *см.* **перекати́ть;** 2. *обычно мн.* **перека́ты** гөүләп, яңғырап тороу, ваҡыт-ваҡыт дөңгөрҙәп китеү; 3. (*на реке*) шаршы, шарҙаҡ.

ПЕРЕКАТИ́-ПО́ЛЕ *с.* ҡамғаҡ, пәрей арбаһы.

ПЕРЕКАТИ́ТЬ *сов. что* тәгәрәтеп илтеү (*йәки* күсереү).

ПЕРЕКАТИ́ТЬСЯ *сов.* үтеп (*йәки* уҙып) китеү, тәгәрәп сығыу; **мяч перекати́лся за черту́** туп һыҙыҡтан үтеп китте.

ПЕРЕКА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **перекати́ть.**

ПЕРЕКА́ТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **перекати́ться;** 2. *страд. к* **перека́тывать.**

ПЕРЕКАЧА́ТЬ *сов. что* качать итеп бушатыу.

ПЕРЕКА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **перекача́ть.**

ПЕРЕКА́ЧКА *ж. см.* **перекача́ть; перека́чка не́фти** нефтте качать итеп бушатыу.

ПЕРЕКА́ШИВАТЬ(СЯ) *несов. см.* **перекоси́ть(ся).**

ПЕРЕКВАЛИФИКА́ЦИЯ *ж. см.* **переквалифици́ровать(ся).**

ПЕРЕКВАЛИФИЦИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* квалификацияһын үҙгәртеү, яңы квалификация биреү; яңы профессияға өйрәтеү.

ПЕРЕКВАЛИФИЦИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов.* квалификацияны үҙгәртеү, яңы (*йәки* икенсе) квалификация алыу; яңы профессияға өйрәнеү; 2. *несов. страд. к* **переквалифици́ровать.**

ПЕРЕКИДА́ТЬ *сов. что* ырғытыу, ырғытып бөтөрөү.

ПЕРЕКИДНО́Й *прил.* 1. арҡыры (*йәки* аша) һалынмалы; **перекидно́й мост** аша һалынмалы күпер; 2. (иңбашҡа) аҫмалы; **перекидна́я су́мка** аҫмалы сумка.

ПЕРЕКИ́ДЫВАТЬ *несов. см.* **перекида́ть** *и* **переки́нуть.**

ПЕРЕКИ́ДЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **переки́нуться;** 2. *страд. к.* **переки́дывать.**

ПЕРЕКИ́НУТЬ *сов.* 1. *см.* **перебро́сить** 1; 2. *что* (аша) һалыу (*аяҡты, кәүҙәне, әйберҙе*); **переки́нуть полоте́нце че́рез плечо́** таҫтамалды иңбашҡа һалыу; 3. *что и без доп.* (*кинуть дальше*) аша (*йәки* уҙҙыра) ташлау; 4. *что* (*для переправы*) (*соҡор, йылға*) аша һалыу; 5. *кого-что, разг.* күсереү; **переки́нуть молодёжь на строи́тельство** йәштәрҙе төҙөлөшкә күсереү.

ПЕРЕКИ́НУТЬСЯ *сов.* 1. аша төшөү (*йәки* сығыу, һикереү); **переки́нуться че́рез забо́р** ҡойма аша төшөү; 2. (*быстро распространиться*) күсеү; **ого́нь переки́нулся на сосе́дний стог** ут күрше кәбәнгә күсте; 3. *чем* (*напр. мячом*) ташлашыу, ырғытышыу (*үҙ-ара*); 4. *чем, перен.* (*напр. словом, взглядом*) күҙ ташлашып алыу, әйтешеп (*йәки* һөйләшеп) алыу.

ПЕРЕКИСА́ТЬ *несов. см.* **переки́снуть.**

ПЕРЕКИ́СНУТЬ *сов.* әсеп (*йәки* әсешеп) бөтөү, күпсеп сығыу.

ПЕ́РЕКИСЬ *ж. хим.* перекись (*матдә әсеүенең иң юғары дәрәжәһе*).

ПЕРЕКЛА́ДИНА *ж.* арҡыры ағас, тата, баҫма.

ПЕРЕКЛАДНЫ́Е *мн.*: **е́хать на перекладны́х** *уст.* һәр станцияла алмаштырыла торған почта аттарында йөрөү.

ПЕРЕКЛА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **переложи́ть.**

ПЕРЕКЛЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **перекле́ить.**

ПЕРЕКЛЕ́ИТЬ *сов. что* 1. (*приклеить заново, на другое место*) яңынан (*йәки* ҡайтанан) йәбештереү; икенсе ергә йәбештереү; 2. (*заново оклеить чем-л.*) яңынан (*йәки* ҡайтанан) йәбештереп сығыу; **обо́и пришло́сь перекле́ить** обойын ҡайтанан йәбештереп сығырға тура килде.

ПЕРЕКЛЕ́ЙКА *ж. см.* **перекле́ить.**

ПЕРЕКЛЕЙМИ́ТЬ *сов. кого-что* 1. (*заново*) яңынан тамғалау (*йәки* тамға һуғып сығыу); 2. (*всё, многое*) тамғалап (*йәки* тамға һуғып) сығыу.

ПЕРЕКЛЕПА́ТЬ *сов. что* 1. (*заново*) ҡайтанан (*йәки* яңынан) сигәләү; 2. (*всё, многое*) сигәләп сығыу (*йәки* бөтөрөү).

ПЕРЕКЛИКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** тауыш бирешеү (*йәки* береү); һөрәнләшеү (*о людях*); баҡылдашыу (*о лягушках*); ҡаңҡылдашыу (*о гусях и журавлях*); **2.** *перен.* тап килеү, оҡшаш булыу.

ПЕРЕКЛИ́ЧКА *ж.* **1.** *см.* **перекликáться** 1; **2.** (*проверка*) барлау; **3.** (*взаимный вызов*) саҡырышыу (*тәжрибәләр менән уртаҡлашыу өсөн*); **перекли́чка городóв** ҡалаларҙың саҡырышыуы.

ПЕРЕКЛЮЧА́ТЕЛЬ *м.* переключатель (*электр тогының йүнәлешен үҙгәрткес*).

ПЕРЕКЛЮЧА́ТЬ *несов. см.* **переключи́ть.**

ПЕРЕКЛЮЧА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **переключи́ться;** **2.** *страд. к* **переключáть.**

ПЕРЕКЛЮЧИ́ТЬ *сов.* **1.** *что, тех.* икенсе проводҡа тоташтырыу (*электр тогын*); икенсе ыңғайға йүнәлтеү (*йәки* йүнәлдереү), бороп ебәреү; **переключи́ть motóр** моторҙы икенсе ыңғайға бороп ебәреү; **2.** *кого-что* күсереү; **переключи́ть завóд на произвóдство трáкторов** заводты тракторҙар эшләп сығарыуға күсереү; **3.** *что, перен.* (*придать новое направление — напр. беседе*) күсереү, бороп ебәреү (*һүҙҙе, уйҙы*).

ПЕРЕКЛЮЧИ́ТЬСЯ *сов. прям. и перен.* күсеү; **переключи́ться на другу́ю рабóту** башҡа эшкә күсеү; **разговóр переключи́лся на другу́ю тéму** һүҙ икенсегә күсте.

ПЕРЕКОВА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*заново*) яңынан (*йәки* ҡайтанан) дағалау; **2.** *кого-что* (*всех, многих*) дағалап сығыу (*йәки* бөтөрөү); **3.** *что* (*переделать ковкой*) яңынан сүкеү; **перекуём мечи́ на орáла** ҡылыстарҙы һабан итеп сүкейек; **4.** *кого-что, перен.* (*изменить, перевоспитать*) тамырынан үҙгәртеү; икенсе төрлө тәрбиәләү.

ПЕРЕКОВЕ́РКАТЬ *сов. что, разг.* боҙоп бөтөрөү, боҙоу.

ПЕРЕКÓВКА *ж. см.* **перековáть; перекóвка лошадéй** аттарҙы дағалау.

ПЕРЕКÓВЫВАТЬ *несов. см.* **перековáть.**

ПЕРЕКОЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **переколоти́ть.**

ПЕРЕКОЛОТИ́ТЬ *сов. что, разг.* ватып-ҡырып бөтөрөү; **переколоти́ть всю посу́ду** бөтә һауыт-һабаны ватып-ҡырып бөтөрөү.

ПЕРЕКОЛÓТЬ I *сов.* **1.** *что* (*приколоть иначе или на другое место*) башҡаса (*йәки* икенсе урынға) ҡаҙап ҡуйыу; **2.** *что* (*исколоть*) сәнскеләп бөтөрөү; **3.** *кого-что* (*убить*) сәнсеп, үлтереп бөтөрөү.

ПЕРЕКОЛÓТЬ II *сов. что* (*расколоть*) ярып ташлау, ваҡлап бөтөрөү; **переколóть дровá** утынды ярып ташлау.

ПЕРЕКОНСТРУИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* яңынан (*йәки* ҡайтанан) төҙөү, үҙгәртеп төҙөү.

ПЕРЕКОПА́ТЬ *сов. что* **1.** (*вскопать*) ҡаҙып бөтөрөү (*йәки* сығыу, ташлау); **2.** (*заново*) ҡайтанан (*йәки* яңынан) ҡаҙыу; **3.** (*выкопать поперёк чего-л.*) арҡыры ҡаҙып сығыу; **перекопáть дорóгу** юлды арҡыры ҡаҙып сығыу.

ПЕРЕКОПТИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*заново*) яңынан (*йәки* ҡайтанан) ыҫлау; **2.** (*передержать на огне*) үткәрә ыҫлау, ныҡ ыҫлап ебәреү; **3.** (*всё, многое*) ыҫлап бөтөрөү.

ПЕРЕКОРМИ́ТЬ *сов. кого* күп (*йәки* артыҡ) ашатып ташлау (*йәки* ҡуйыу); бүктереү, кәйектереү, майымлатыу.

ПЕРЕКОРÓБИТЬ *сов. обычно безл. разг.* **1.** *что* ҡалтайып (*йәки* салышайып, ҡалйып) бөтөү; **стол перекорóбило от сы́рости** өҫтәл дым тартып ҡалтайып бөткән; **2.** *кого, перен.* сирҡандырыу, ерәндереү; **меня́ перекорóбило от егó слов** уның һүҙҙәре мине ерәндерҙе.

ПЕРЕКОРÓБИТЬСЯ *сов. разг.* ҡалтайып (*йәки* салышайып, ҡалйып) бөтөү.

ПЕРЕКÓРЫ *только мн. разг.* әйтешеү, һүҙгә килешеү.

ПЕРЕКÓС *м.* салыш, ҡыйыш, салышлыҡ, ҡыйышлыҡ.

ПЕРЕКОСИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*искривить*) салышайтыу, ҡайшайтыу, салышайтып (*йәки* ҡыйшайтып) бөтөрөү; **2.** *обычно безл. кого-что, перен.* ҡыйшайыу, салышайыу, сытыйыу; **егó перекоси́ло от бóли** ул ауыртыуҙан сытыйҙы.

ПЕРЕКОСИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** салышайыу, ҡайшайыу; **2.** *перен.* (*о лице*) сырай (*йәки* йөҙ) һытылыу, салышайыу.

ПЕРЕКОЧЕВА́ТЬ *сов.* **1.** күсеү, күсеп китеү; **2.** *перен. разг.* күсенеү, күсеү, күсеп китеү (*йәки* барыу, килеү); **перекочевáть на нóвую квартиру** яңы квартираға күсеү.

ПЕРЕКОЧЁВЫВАТЬ *несов. см.* **перекочевáть.**

ПЕРЕКÓШЕННЫЙ **1.** *прич.* салышайтылған, ҡайшайтылған; **2.** *прил.* ҡыйыш, салыш-солош, салышайған, ҡайшайған.

ПЕРЕКРА́ИВАТЬ *несов. см.* **перекрои́ть.**

ПЕРЕКРА́СИТЬ *сов. что* **1.** (*заново*) ҡайтанан (*йәки* яңынан) буяу; **2.** (*всё, многое*) буяп сығыу (*йәки* бөтөрөү).

ПЕРЕКРА́СИТЬСЯ *сов.* төҫө алмашыныу, үҙгәреү.

ПЕРЕКРАХМА́ЛИТЬ *сов. что* **1.** (*больше, чем нужно*) ныҡ (*йәки* үткәрә, артыҡ) крахмаллап ҡуйыу; **2.** (*заново*) ҡайтанан (*йәки* яңынан) крахмаллау; **3.** (*всё, многое*) крахмаллап бөтөрөү (*йәки* сығыу).

ПЕРЕКРА́ШИВАТЬ *несов. см.* **перекрáсить.**

ПЕРЕКРА́ШИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перекрáситься;** **2.** *страд. к* **перекрáшивать.**

ПЕРЕКРЕСТИ́ТЬ *сов.* **1.** *когó-что* суҡындырыу; **2.** *кого, разг.* (*при переходе в другую веру*) икенсе дингә күсереү; **3.** *кого-что, разг.* (*дать новое имя, название*) яңы исем ҡушыу, исемен алыштырыу.

ПЕРЕКРЕСТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** суҡыныу; **2.** *разг.* (*при переходе в другую веру*) икенсе дингә күсеү.

ПЕРЕКРЁСТНЫЙ *прил.* төрлө яҡлап, ян-яҡтан; **перекрёстный огóнь** ян-яҡтан атыу; ✧ **перекрёстный посéв** *с.-х.* арҡырыға-буйға (*йәки* сатрашлап) сәсеү; **перекрёстный допрóс** ике яҡлап яуап алыу.

ПЕРЕКРЁСТОК *м.* юл (*йәки* урам) саты; ✧ **на всех перекрёстках** һәр бер юл сатында, һәр ерҙә.

ПЕРЕКРИЧА́ТЬ *сов. кого-что* уҙҙыра (*йәки* ныҕыраҡ) ҡысҡырыу.

ПЕРЕКРОИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*заново*) ҡайтанан (*йәки* яңынан) бесеү; **2.** *разг.* (*всё, многое*) бесеп ташлау (*йәки* бөтөрөү); **3.**

перен. разг. (*подвергнуть коренной переделке*) тамырынан үҙгәртеү.

ПЕРЕКРУТИ́ТЬ *сов. что, разг.* 1. (*испортить*) үткәрә бороу; **перекрути́ть кран** һемәкте үткәрә бороу; 2. (*закрутить слишком сильно*) ҡаты (*йәки* ныҡ) сиратыу, үткәрә бороу, ҡаты ишеү; **перекрути́ть верёвку** бауҙы ныҡ бороу.

ПЕРЕКРУТИ́ТЬСЯ *сов. разг.* 1. (*испортиться*) (ҡаты боролоуҙан) боҙолоу (*йәки* өҙөлөү); 2. (*повернуться вокруг своей оси*) әйләнеү, өйөрөлөү.

ПЕРЕКРУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **перекрути́ть.**

ПЕРЕКРУ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **перекрути́ться;** 2. *страд. к* **перекру́чивать.**

ПЕРЕКРЫВА́ТЬ *несов. см.* **перекры́ть.**

ПЕРЕКРЫ́ТИЕ *с.* 1. *см.* **перекры́ть** 1, 2, 4, 5; 2. (*опора крыши*) арҡыры ағастар, түшәм, ҡыйыҡ таяуҙары.

ПЕРЕКРЫ́ТЬ *сов. что* 1. (*заново, ещё раз*) ҡайтанан (*йәки* яңынан) ябыу; 2. (*сделать покрытие в здании*) башын ябыу; 3. *карт.* ябыу, баҫыу (*кәрт уйынында*); 4. (*превысить*) арттырып (*йәки* уҙҙырып) ебәреү; 5. (*закрыть путь*) бикләү, ябыу; **перекры́ть во́ду** һыуҙы бикләү.

ПЕРЕКУВЫ́РКИВАТЬ(СЯ) *несов. см.* **перекувырну́ть(ся).**

ПЕРЕКУВЫРНУ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* түңкәреү, ауҙарыу.

ПЕРЕКУВЫРНУ́ТЬСЯ *сов. разг.* баш аша (*йәки* түңҡанбаш, баштүбән) әйләнеү, баштүбән тәгәрәү (*йәки* барып төшөү), түңҡанбаш барып төшөү.

ПЕРЕКУПА́ТЬ I *несов. см.* **перекупи́ть.**

ПЕРЕКУПА́ТЬ II *сов. кого, разг.* 1. (*причинить вред*) оҙаҡ (*йәки* артыҡ) ҡойондороп (*йәки* һыу индереп) сирләтеү; **перекупа́ть ребёнка** баланы оҙаҡ ҡойондороп сирләтеү; 2. (*выкупать всех, многих*) ҡойондороп алыу (*йәки* сығыу).

ПЕРЕКУПА́ТЬСЯ *сов. разг.* оҙаҡ (*йәки* артыҡ) ҡойоноу (*йәки* һыу инеү); **он перекупа́лся и простуди́лся** оҙаҡ һыу инә торғас, һалҡын алдырған.

ПЕРЕКУПИ́ТЬ *сов. кого-что* 1. (*перебить покупку у кого-л.*) һуғып алыу, (кеше) араһына төшөп һатып алыу; 2. яңынан (*йәки* ҡабат) һатып алыу (*вновь купить проданное*); һатырға алыу (*купить для перепродажи*).

ПЕРЕКУ́ПЩИК *м.* алыпһатар, алып һатыусы.

ПЕРЕКУ́ПЩИЦА *женск. р. к* **перекупщик.**

ПЕРЕКУ́Р *м. разг.* тәмәке тартып алыу, ҡыҫҡа ғына тәнәфес.

ПЕРЕКУСА́ТЬ *сов. кого-что* талап (*йәки* тешләп) бөтөрөү.

ПЕРЕКУСА́ТЬСЯ *сов.* талашып (*йәки* тешләшеп) бөтөү.

ПЕРЕКУСИ́ТЬ *сов.* 1. *что* тешләп өҙөү; **перекуси́ть ни́тку** епте тешләп өҙөү; 2. *что* (*прокусить насквозь*) үтә тешләү; 3. *чего и без доп., разг.* (*поесть слегка*) ҡапҡылап алыу, үҙәк ялғау, тамаҡ ялғап алыу.

ПЕРЕКУ́СЫВАТЬ *несов. см.* **перекуси́ть.**

ПЕРЕЛА́МЫВАТЬ *несов. см.* **перелома́ть** *и* **переломи́ть.**

ПЕРЕЛА́МЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **перелома́ться** *и* **переломи́ться;** 2. *страд. к* **перела́мывать.**

ПЕРЕЛЕЖА́ТЬ *сов. разг.* 1. оҙаҡ ятып ташлау (*йәки* ҡуйыу); **перележа́ть на со́лнце** ҡояшта оҙаҡ ятып ҡуйыу; 2. (*испортиться от долгого хранения*) артыҡ (*йәки* күп) ятыу, оҙаҡ ятып боҙолоу.

ПЕРЕЛЕЗА́ТЬ *несов. см.* **переле́зть.**

ПЕРЕЛЕ́ЗТЬ *сов. что, через что* аша сығыу (*йәки* төшөү).

ПЕРЕЛЕ́СОК *м.* ағаслыҡ, ҡыуаҡлыҡ.

ПЕРЕЛЁТ *м.* 1. *см.* **перелете́ть;** 2. (*переселение птиц*) ҡоштар килеү (*йәки* китеү); 3. *ав.* осоу, осоп үтеү; **перелёт че́рез Се́верный по́люс** Төньяҡ полюс аша осоп үтеү.

ПЕРЕЛЕТА́ТЬ *несов. см.* **перелете́ть.**

ПЕРЕЛЕТЕ́ТЬ *сов.* 1. *что, через что* аша осоп үтеү (*йәки* сығыу); 2. (*с места на место*) осоп барып төшөү; (осоп) күсеп китеү (*йәки* барыу, килеү) (*о птицах*); 3. (*упасть дальше*) аша барып төшөү.

ПЕРЕЛЁТНЫЙ *прил.*: **перелётные пти́цы** күсер ҡоштар.

ПЕРЕЛЕ́ЧЬ *сов.* күсеп ятыу; әйләнеп (*йәки* башҡаса) ятыу; **переле́чь на дива́н** диванға күсеп ятыу; **переле́чь с одного́ бо́ка на друго́й** икенсе яҡҡа әйләнеп ятыу.

ПЕРЕЛИ́В *м.* 1. *см.* **перели́ть;** 2. төрлө төҫкә инеү (*красок, звуков*); йым-йым итеү (*красок*).

ПЕРЕЛИВА́НИЕ *с. см.* **перели́ть(ся)** *и* **перелива́ться** 2, 3; **перелива́ние кро́ви больно́му** ауырыуға ҡан ебәреү.

ПЕРЕЛИВА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **перели́ть;** 2. *см.* **перелива́ться** 2, 3; **перелива́ть все́ми цвета́ми ра́дуги** йәйғор һымаҡ төрлө төҫкә инеү; ◇ **перелива́ть из пусто́го в поро́жнее** *см.* **поро́жний.**

ПЕРЕЛИВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **перели́ться;** 2. (*о красках*) төрлө төҫкә инеү, йымылдап тороу; 3. (*о звуках*) шишмәләй шылтырау, ҡош һайрағандай булыу (*тауышҡа ҡарата*); 4. *страд. к* **перелива́ть** 1 (*см.* **перели́ть** 1).

ПЕРЕЛИ́ВЧАТЫЙ *прил.* йымылдап торған, төрлө төҫкә ингән (*о красках*); шишмәләй сылтыраған, һайрап торған (һымаҡ) (*о звуках*).

ПЕРЕЛИСТА́ТЬ *сов. что* 1. (*китап, дәфтәр һ. б.*) биттәрен аҡтарып сығыу (*йәки* асып ҡарау); 2. (*бегло прочитать*) күҙ югертеп (уҡып) сығыу.

ПЕРЕЛИ́СТЫВАТЬ *несов. см.* **перелиста́ть.**

ПЕРЕЛИ́ТЬ *сов. что* 1. (*из одной посуды в другую*) ҡойоу, бушатыу (*бер һауыттан икенсеһенә*); 2. (*налить больше*) аштыра ҡойоу (*йәки* һалыу); 3. *тех.* (*литьём переделать одну вещь в другую*) иретеп ҡойоу; 4. (*заново*) ҡайтанан (*йәки* яңынан) ҡойоу.

ПЕРЕЛИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*переместиться — о жидкости*) ҡойолоу, бушатылыу (*бер һауыттан икенсеһенә*); 2. (*вылиться*) ташып сығыу, ташыу; 3. (*проникнуть куда-л. — о жидкости*) инеү, тулыу.

ПЕРЕЛИЦЕВА́ТЬ *сов. что* әйләндереп тегеү; **перелицева́ть пальто́** пальтоны әйләндереп тегеү.

ПЕРЕЛИЦО́ВКА *ж. см.* **перелицева́ть.**

ПЕРЕЛИЦО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **перелицева́ть.**

ПЕРЕЛОВИ́ТЬ *сов. кого-что* аулап (*йәки* тотоп) бөтөрөү.

ПЕРЕЛО́Г *м. с.-х.* шөйтөм, ҡарағура.

ПЕРЕЛОЖЕ́НИЕ *с. муз., лит.* һалыу.

ПЕРЕЛОЖИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*в другое место*) (күсереп) икенсе ергә һалыу; 2. *что, перен.* (*возложить на другого*) икенсе кешегә йөкмәтеү (*йәки* тағыу); 3. *что чем* араһына ... ҡуйып (*йәки* түшәп) һалыу; **переложи́ть посу́ду соло́мой** һауыт-һабаның араһына һалам түшәп һалыу; 4. *что* (*сложить заново, иначе*) яңынан (*йәки* башҡаса) һалыу; **переложи́ть сте́ну** стенаны яңынан һалыу; 5. *что, чего, разг.* (*положить лишнее*) артыҡ (*йәки* күп) һалып ташлау; 6. *что, муз., лит.* һалыу; **переложи́ть стихи́ на му́зыку** шиғырҙы музыкаға һалыу.

ПЕРЕЛО́М *м.* 1. *см.* **переломи́ть;** 2. һыныу; **перело́м ко́сти** һөйәк һыныу; 3. (*место*) һынған ер (*йәки* урын); 4. *перен.* (*резкое изменение*) һынылыш, үҙгәреш; **год вели́кого перело́ма** бөйөк һынылыш йылы; ◇ **на перело́ме** һынылыш алдынан.

ПЕРЕЛОМА́ТЬ *сов. что* һындырып (*йәки* ватып, ҡыйратып) бөтөрөү.

ПЕРЕЛОМА́ТЬСЯ *сов. разг.* һынып (*йәки* ватылып, ҡыйралып) бөтөү.

ПЕРЕЛОМИ́ТЬ *сов. что* 1. (*разделить надвое, на части*) һындырыу (*икегә һ. б.*); 2. *перен.* ҡырҡа үҙгәртеү, еңеү; **переломи́ть свой хара́ктер** үҙендең холҡондо ҡырҡа үҙгәртеү; 3. *перен. разг.* (*перебороть*) еңеү; **переломи́ть сон** йоҡоно еңеү.

ПЕРЕЛОМИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*разделиться надвое, на части*) һыныу (*икегә һ. б.*); 2. *перен. разг.* (*напр. о характере*) ҡырҡа үҙгәреү; 3. *перен.* (*напр. о пог д*) ындырыу, үтеп китеү; **моро́з переломи́лся** көндө һындырҙы.

ПЕРЕЛО́МНЫЙ *прил.* һынылыш, үҙгәреш; **перело́мный пери́од** һынылыш осоро.

ПЕРЕМА́ЗАТЬ *сов.* 1. *что* (*заново*) ҡайтанан буяп (*йәки* һылап) ҡуйыу; һылап бөтөрөү; 2. *кого-что, разг.* (*загрязнить*) бысратып (*йәки* буяп) бөтөрөү.

ПЕРЕМА́ЗАТЬСЯ *сов. разг.* бысранып (*йәки* буялып) бөтөү.

ПЕРЕМА́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **перемоло́ть.**

ПЕРЕМА́ЛЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **перемоло́ться;** 2. *страд. к* **перема́лывать.**

ПЕРЕМА́НИВАТЬ *несов. см.* **перемани́ть.**

ПЕРЕМАНИ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* әүрәтеп (*йәки* ҡыҙыҡтырып) үҙенә алыу, үҙ яғына тартыу (*йәки* күсереү).

ПЕРЕМА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **перемота́ть.**

ПЕРЕМА́ХИВАТЬ *несов. см.* **перемахну́ть.**

ПЕРЕМАХНУ́ТЬ *сов. прост.* 1. *что, через что* һикереп (*йәки* ырғып) сығыу, аша һикереү (*йәки* ырғыу); **перемахну́ть че́рез забо́р** ҡойма аша ырғып сығыу; 2. (*переехать на новое место*) китеп барыу, ысҡыныу.

ПЕРЕМЕЖА́ТЬ *несов. что* аралаштырыу, ҡатнаштырыу, ҡатнаштырып (*йәки* аралаштырып) һөйләү (*йәки* эшләү, яһау).

ПЕРЕМЕЖА́ТЬСЯ *несов. чем, с чем* аралашыу, ҡатнашыу.

ПЕРЕМЕЖА́ЮЩИЙСЯ 1. *прич.* ҡабатланыусы, ҡабатланып (*йәки* алмашынып) тороусы; 2. *прил.* ҡабатланып тора торған, миҙгел-миҙгел (*йәки* килке-килке) булған; **перемежа́ющаяся лихора́дка** *мед.* килке-килке сыға (*йәки* тота) торған биҙгәк; 3. *прил.* (*чередующийся*) бер-бер артлы булған (*йәки* килгән).

ПЕРЕМЕЖЕВА́ТЬ *сов. что* 1. (*заново*) ҡайтанан (*йәки* яңынан) мижалап сығыу; 2. (*всё, многое*) мижалап сығыу (*барыһында*).

ПЕРЕМЕЖЁВЫВАТЬ *несов. см.* **перемежа́ть.**

ПЕРЕМЕ́НА *ж.* 1. *см.* **перемени́ть;** 2. (*изменение*) үҙгәреш, үҙгәреү; **переме́на жи́зни** тормош үҙгәреүе, тормоштағы үҙгәреш; 3. (*перерыв*) тәнәфес, ял.

ПЕРЕМЕНИ́ТЬ *сов. что* 1. (*изменить*) үҙгәртеү, үҙгәртеп ебәреү; **перемени́ть причёску** причёсканы үҙгәртеү; 2. (*сменить*) алмаштырыу; **перемени́ть бельё** күлдәк-ыштанды алмаштырыу.

ПЕРЕМЕНИ́ТЬСЯ *сов.* 1. үҙгәреү, үҙгәреп китеү; алмашыныу; **пого́да перемени́лась** һауа алмашынды; 2. *к кому-чему, с кем-чем* (*изменить своё отношение*) мөнәсәбәтте үҙгәртеү.

ПЕРЕМЕ́ННЫЙ *прил.* алмашыныусан, үҙгәреүсе, үҙгәреүсән; ваҡыт-ваҡыт (*йәки* килке-килке) булған; **переме́нный ве́тер** алмашыныусан ел; **переме́нная величина́** *мат.* үҙгәреүсән дәүмәл; **переме́нный ток** *эл.* алмаш ток; ◇ **переме́нный капита́л** *эк.* үҙгәреүсе капитал.

ПЕРЕМЕ́НЧИВОСТЬ *ж. разг.* (тиҙ) үҙгәреүсәнлек, алмашыныусанлыҡ.

ПЕРЕМЕ́НЧИВЫЙ *прил. разг.* (тиҙ) үҙгәреүсән, алмашынып тороусан; **переме́нчивая пого́да** үҙгәреүсән һауа.

ПЕРЕМЕРЗА́ТЬ *несов. см.* **перемёрзнуть.**

ПЕРЕМЁРЗНУТЬ *сов. разг.* 1. ныҡ өшөү, туңыу; **я перемёрз в доро́ге** мин юлда ныҡ өшөнөм; 2. туңып (*йәки* өшөп) бөтөү; **все цветы́ перемёрзли** бөтә гөлдәр туңып бөткәндәр; 3. (*промёрзнуть насквозь — о водоёмах*) үтә (*йәки* ҡуша) туңыу.

ПЕРЕМЕ́РИТЬ *сов. что* 1. (*измерить заново*) ҡайтанан (*йәки* яңынан) үлсәү; 2. (*измерить всё, многое*) үлсәп сығыу (*йәки* бөтөү); 3. (*примерить заново*) ҡайтанан (*йәки* яңынан) кейеп ҡарау; 4. (*примерить всё, многое*) (үлсәп) кейеп ҡарау; **переме́рить все шля́пы** бөтә эшләпәләрҙе кейеп ҡарау.

ПЕРЕМЕСИ́ТЬ *сов. что* баҫып бөтөрөү; **перемеси́ть те́сто** ҡамырҙы баҫып бөтөрөү.

ПЕРЕМЕСТИ́ТЬ *сов. кого-что* күсереү, күсереп ҡуйыу; **перемести́ть ме́бель** мебелде күсереп ҡуйыу; **перемести́ть на друѓую рабо́ту** икенсе эшкә күсереү.

ПЕРЕМЕСТИ́ТЬСЯ *сов.* күсеү.

ПЕРЕМЁТ *м.* йәтмә.

ПЕРЕМЕТА́ТЬ I *сов. что* **1.** (*сложить заново*) ҡайтанан (*йәки* яңынан, ҡабат) өйөү (*йәки* һалыу); **переметáть стог** кәбәнде ҡайтанан һалыу; **2.** (*сложить всё, многое*) өйөп (*йәки* һалып) бөтөрөү.

ПЕРЕМЕТА́ТЬ II *сов. что* **1.** (*сметать заново, ещё раз, иначе*) ҡайтанан (*йәки* яңынан, башҡаса) типсеү (*йәки* юрмәп сығыу); **2.** (*сметать всё, многое*) типсеп (*йәки* юрмәп) сығыу.

ПЕРЕМЕ́ТИТЬ *сов. что* **1.** (*заново*) ҡайтанан (*йәки* яңынан) билгеләп сығыу; **2.** (*всё, многое*) билгеләп сығыу (*йәки* бөтөрөү).

ПЕРЕМЕТНУ́ТЬСЯ *сов. разг.* **1.** (*перепрыгнуть*) һикереп (аша) сығыу; **2.** (*изменить*) ҡасып сығыу (*икенсе яҡҡа*).

ПЕРЕМЁТНЫЙ *прил.* **1.** йәтмә; **перемётный крючóк** йәтмә ҡармағы; **2.** аша һалмалы, артмалы; **перемётная сýмка** артмаҡ (*эйәрҙә*); ◇ **сумá перемётная** (*о человеке*) туҙҡалтырса, аумаҡай (*кеше*).

ПЕРЕМЁТЫВАТЬ I *несов. см.* **переметáть** I.

ПЕРЕМЁТЫВАТЬ II *несов. см.* **переметáть** II.

ПЕРЕМЁТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **переметнýться**; **2.** *страд. к* **перемётывать** I.

ПЕРЕМЕША́ТЬ *сов. что* **1.** (*смешать*) ҡатыштырыу, бутау; **2.** (*переместить*) бутап (*йәки* болғап) ебәреү; **перемешáть ýгли в пéчке** мейестәге күмерҙе бутап ебәреү; **3.** (*привести в беспорядок*) бутап бөтөрөү; **перемешáть все бумáги** бөтә ҡағыҙҙарҙы бутап бөтөрөү; **4.** *разг.* (*спутать*) бутау.

ПЕРЕМЕША́ТЬСЯ *сов.* **1.** ҡатышыу, буталыу, ҡушылып (*йәки* буталып, аралашып) бөтөү; **2.** *перен.* (*баш*) буталып бөтөү; **в головé у меня́ всё перемешáлось** башым бөтөнләй буталып бөттө.

ПЕРЕМЕ́ШИВАТЬ I *несов. см.* **перемесúть.**

ПЕРЕМЕ́ШИВАТЬ II *несов. см.* **перемешáть.**

ПЕРЕМЕЩА́ТЬ *несов. см.* **переместúть.**

ПЕРЕМЕЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **переместúться**; **2.** *страд. к* **перемещáть.**

ПЕРЕМЕЩЕ́НИЕ *с. см.* **переместúть(ся)**; **перемещéние по слýжбе** икенсе эшкә күсереү (*йәки* күсеү).

ПЕРЕМЕЩЁННЫЙ *прил.*: **перемещённые лúца** үҙ иленән көсләп алып кителгән кешеләр.

ПЕРЕМИ́ГИВАТЬСЯ *несов. см.* **перемигнýться.**

ПЕРЕМИГНУ́ТЬСЯ *сов.* күҙ ҡыҫышып ҡуйыу (*йәки* алыу).

ПЕРЕМИНА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перемя́ться**; **2.** *разг.* (*от смущения*) (ҡаушап, ҡыйыуһыҙланып) тапанып тороу.

ПЕРЕМИ́РИЕ *с.* ваҡытлы килешеү.

ПЕРЕМНОЖА́ТЬ *несов. см.* **перемнóжить.**

ПЕРЕМНО́ЖИТЬ *сов. что* арттырып сығыу, бер-береһенә арттырып (*йәки* ҡабатлап) сығыу.

ПЕРЕМОГА́ТЬ *несов. что, разг.* сыҙау, түҙеү, сыҙап (*йәки* түҙеп) тороу; **перемогáть боль** ауыртыуҙы еңеү.

ПЕРЕМОГА́ТЬСЯ *несов. разг.* сыҙарға (*йәки* түҙергә, бирешмәҫкә) тырышыу (*ауырыу, ауыртыу* һ. б.).

ПЕРЕМО́КНУТЬ *сов. разг.* лыс (*йәки* манма) һыу булыу; күшегеү (*только о живых существах*).

ПЕРЕМО́Л *м. с.-х. см.* **перемолóть.**

ПЕРЕМОЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **перемолотúть.**

ПЕРЕМО́ЛВИТЬ *сов. что, разг.* һүҙ ҡушыу, һөйләшеү; **нé с кем слóва перемóлвить** бер ауыҙ һүҙ ҡушырлыҡ та кеше юҡ.

ПЕРЕМО́ЛВИТЬСЯ *сов. разг.* һүҙ ҡушыу, һөйләшеү.

ПЕРЕМОЛОТИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*всё, многое*) һуғып бөтөрөү; **2.** (*заново*) ҡайтанан (*йәки* яңынан) тарт(тыр)ыу.

ПЕРЕМОЛО́ТЬ *сов. что* (*всё, многое*) тарт(тыр)ып бөтөрөү.

ПЕРЕМОЛО́ТЬСЯ *сов.* тартылыу, тартылып бөтөү; ◇ **перемéлется — мукá бýдет** *погов.* тора-бара һәйбәтләнер (*йәки* уңайы сығыр) әле.

ПЕРЕМОНТИ́РОВАТЬ *сов. что, тех.* ҡайтанан (*йәки* яңынан) йыйыу (*йәки* ҡороу, монтаж яһау).

ПЕРЕМОРИ́ТЬ *сов. кого-что* ҡырып (*йәки* үлтереп) бөтөрөү.

ПЕРЕМОТА́ТЬ *сов. что* **1.** (*заново*) ҡайтанан (*йәки* яңынан) урау; **2.** (*смотать на что-л. другое*) (икенсе әйбергә) урау; **3.** (*всё, многое*) урап бөтөрөү.

ПЕРЕМОЧИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*всё, многое*) лыс (*йәки* манма) һыу итеү; **2.** (*испортить долгим мочением*) ныҡ ебетеү, һыуҙа оҙаҡ тотоу, муртайтыу.

ПЕРЕМО́ЧЬ *сов. прост. см.* **перемогáть.**

ПЕРЕМУДРИ́ТЬ *сов. разг.* үтә хикмәтләндереп (*йәки* арттырып) ебәреү.

ПЕРЕМУ́ЧИТЬСЯ *сов. разг.* яфаланып (*йәки* ыҙаланып, ғазапланып) бөтөү.

ПЕРЕМЫВА́ТЬ *несов. см.* **перемы́ть**; ◇ **перемывáть кóсточки** *см.* **кóсточка.**

ПЕРЕМЫ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*заново*) ҡайтанан (*йәки* яңынан) йыуыу; **2.** (*всё, многое, всех, многих*) йыуып сығыу (*йәки* бөтөрөү); йыуындырып бөтөрөү (*детей*).

ПЕРЕМЫ́ЧКА *ж.* **1.** (*перехват*) тоташтырғыс (*ике нәмәне бер-береһенә тоташтырыусы*); **2.** (*заграждение*) быуа, кәртә (*ер эшендә һыуҙы ҡамау өсөн ҡуйылған кәртә*); **3.** *тех.* (*перекрытие*) арҡа, ҡаш.

ПЕРЕМЯ́ТЬ *сов. что* **1.** (*измять всё, многое*) иҙеп (*йәки* таушалдырып, бөтәрләп) бөтөрөү; **2.** (*размять заново*) ҡайтанан (*йәки* яңынан) иҙеү, йәмшәйтеү.

ПЕРЕМЯ́ТЬСЯ *сов.* таушалып (*йәки* бөтәрләнеп) бөтөү.

ПЕРЕНАПРЯГА́ТЬ *несов. см.* **перенапря́чь.**

ПЕРЕНАПРЯГА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перенапря́чься**; **2.** *страд. к* **перенапрягáть.**

ПЕРЕНАПРЯЖЕ́НИЕ *с.* **1.** *см.* **перенапря́чь(ся)**; **2.** *эл.* юғары көсөргәнешлелек.

ПЕРЕНАПРЯ́ЧЬ *сов. что* артыҡ көс һалыу, көсөргәнеү; **перенапря́чь сúлы** үтә көсөргәнеү.

ПЕРЕНАПРЯ́ЧЬСЯ *сов.* үтә көсөргәнеү, кәрәгенән артыҡ көсәнеү.

ПЕРЕНАСЕЛЕ́НИЕ *с.* халыҡ артыҡлығы, артыҡ халыҡ.

ПЕРЕНАСЕЛЁННОСТЬ *ж.* халыҡ артыҡлығы, халыҡ күплеге (*билдәле бер урында*).

ПЕРЕНАСЕЛЁННЫЙ 1. *прич.* халыҡ күп ултыртылған; 2. *прил.* халҡы артыҡ, халҡы йыш (*йәки* тығыҙ) ултырған; **перенаселённый райо́н** халҡы тығыҙ ултырған район.

ПЕРЕНАСЕЛИ́ТЬ *сов. что* халыҡ күп ултыртыу, кеше күп урынлаштырыу.

ПЕРЕНАСЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **перенасели́ть.**

ПЕРЕНАСЫ́ТИТЬ *сов. что* үтә (*йәки* үткәрә) туйындырыу; **перенасы́тить раство́р со́лью** иретмәне тоҙ менән үткәрә туйындырыу.

ПЕРЕНАСЫЩА́ТЬ *несов. см.* **перенасы́тить.**

ПЕРЕНЕСЕ́НИЕ *с. см.* **перенести́.**

ПЕРЕНЕСТИ́ *сов.* 1. *кого-что* (*через что-л.*) күсереү, (аша) алып сығыу, сығарыу, ташыу; 2. *что* (*переместить из одного места в другое*) (урынынан) күсереү; 3. *кого-что, перен.* (уй, хыял менән) алып китеү (*йәки* килеү); **мы́сли перенесли́ его́ в про́шлое** уйҙары уны элекке ваҡыттарға алып китте; 4. *что* (*направить*) (*икенсегә*) йүнәлдереү, күсереү; **перенести́ внима́ние на друго́е** иғтибарҙы икенсе нәмәгә күсереү; 5. *что* (*назначить на другое время*) (икенсе ваҡытҡа) күсереү, кисектереү; 6. *что* (*испытать*) баштан кисереү, күреү; (ауырыу) үткәреү; **перенести́ мно́го го́ря** күп ҡайғылар күреү; 7. *что* (*преодолеть*) сыҙау, сыҙап (*йәки* түҙеп) тороу, бирешмәү; **э́ти расте́ния хорошо́ перенесли́ за́суху** был үҫемлектәр ҡоролоҡҡа бирешмәнеләр.

ПЕРЕНЕСТИ́СЬ *сов.* 1. (*стремительно переместиться*) елдерә (*йәки* бара) һалыу, осоп барып етеү; ел(дер)еп аша сығыу; 2. *перен.* (*переключиться—о мыслях, интересах и т. п.*) (*икенсегә*) күсеү (*уй, иғтибар тураһында*); 3. *перен.* (*представить себя в другом положении*) (*уй, хыял менән үҙеңде башҡа хәлгә*) ҡуйып (*йәки* күсереп) ҡарау; **он мы́сленно перенёсся в де́тство** ул уйы менән үҙенең бала сағына ҡайтты.

ПЕРЕНИМА́ТЬ *несов. см.* **переня́ть.**

ПЕРЕНО́С *м.* 1. *см.* **перенести́** 1—5; 2. (*знак*) һыҙыҡса (*һүҙҙе күсереү билдәһе*).

ПЕРЕНОСИ́ТЬ *несов. см.* **перенести́;** ◇ **не переноси́ть** *кого-чего* яратмау, йәне һөймәү, күрә алмау.

ПЕРЕНОСИ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **перенести́сь;** 2. *страд. к* **переноси́ть.**

ПЕРЕНО́СИЦА *ж.* танау биле (*йәки* төбө).

ПЕРЕНО́СКА *ж. см.* **перенести́** 1—4; **перено́ска ме́бели** мебелде күсереү.

ПЕРЕНО́СНЫЙ *прил.* 1. күсермәле, күсереп йөрөтмәле; аша сығара (*йәки* ташый) торған (*о лодке*); **перено́сная ла́мпа** күсермәле лампа; 2. (*не буквальный*) күсмә; **перено́сное значе́ние сло́ва** һүҙҙең күсмә мәғәнәһе.

ПЕРЕНО́СЧИК *м.* таратыусы, йоҡтороусы.

ПЕРЕНОЧЕВА́ТЬ *сов.* йоҡлап (*йәки* ҡунып) сығыу, төн үткәреү.

ПЕРЕНУМЕРОВА́ТЬ *сов. что* 1. (*заново*) ҡайтанан (*йәки* яңынан) номерләү; 2. (*всё, многое*) номер һуғып сығыу.

ПЕРЕНУМЕРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **перенумерова́ть.**

ПЕРЕНЯ́ТЬ *сов. что* отоу, үҙләштереү, отоп (*йәки* үҙләштереп) алыу; **переня́ть о́пыт** тәжрибә үҙләштереү.

ПЕРЕОБОРУ́ДОВАНИЕ *с. см.* **переобору́довать.**

ПЕРЕОБОРУ́ДОВАТЬ *сов. и несов. что* ҡайтанан (*йәки* яңынан) йыһазландырыу (*йәки* ҡорамалландырыу).

ПЕРЕОБУВА́ТЬ *несов. см.* **переобу́ть.**

ПЕРЕОБУВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **переобу́ться;** 2. *страд. к* **переобува́ть.**

ПЕРЕОБУ́ТЬ *сов.* 1. *кого* икенсе аяҡ кейеме кейҙереү; **переобу́ть ребёнка** балаға икенсе аяҡ кейеме кейҙереү; 2. *что* ҡайтанан (*йәки* яңынан) кейеү (*снять и снова надеть*); икенсе аяҡ кейеме кейеү, аяҡҡа алмаштырып кейеү (*надеть другую обувь*).

ПЕРЕОБУ́ТЬСЯ *сов. см.* **переобу́ть** 2.

ПЕРЕОБУЧА́ТЬ *несов. см.* **переобучи́ть.**

ПЕРЕОБУЧА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **переобучи́ться;** 2. *страд. к* **переобуча́ть.**

ПЕРЕОБУЧИ́ТЬ *сов. кого-что* ҡайтанан (*йәки* яңынан) өйрәтеү (*йәки* уҡытыу).

ПЕРЕОБУЧИ́ТЬСЯ *сов.* ҡайтанан (*йәки* яңынан) өйрәнеү (*йәки* уҡыу).

ПЕРЕОДЕВА́НИЕ *с. см.* **переоде́ть(ся).**

ПЕРЕОДЕВА́ТЬ *несов. см.* **переоде́ть.**

ПЕРЕОДЕВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **переоде́ться;** 2. *страд. к* **переодева́ть.**

ПЕРЕОДЕ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* кейемен (*йәки* өҫтөн) алмаштырыу, алмаштырып кейҙереү, икенсе кейем кейҙереү; **переоде́ть ребёнка** баланың кейемен алмаштырыу; 2. *что* алмаштырып кейеү, икенсе кейем кейеү; **переоде́ть пла́тье** күлдәк алмаштырып кейеү.

ПЕРЕОДЕ́ТЬСЯ *сов.* 1. *во что и без доп.* өҫ (кейем) алмаштырыу, икенсе кейем кейенеү; **переоде́ться в но́вое пла́тье** яңы күлдәк кейеү; 2. *в кого, кем* (*замаскироваться*)... булып кейенеү, (*икенсе кешенең*) кейемен кейеү; **переоде́ться же́нщиной** ҡатындар булып кейенеү.

ПЕРЕОСВИДЕ́ТЕЛЬСТВОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* ҡайтанан (*йәки* яңынан) тикшереп ҡарау.

ПЕРЕОСВИДЕ́ТЕЛЬСТВОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов. разг.* ҡайтанан (*йәки* яңынан) ҡаралыу; 2. *несов. страд. к* **переосвиде́тельствовать.**

ПЕРЕОХЛАДИ́ТЬ *сов. что* артыҡ һыуытып ебәреү, һалҡынайтып ташлау (*йәки* ебәреү).

ПЕРЕОХЛАЖДА́ТЬ *несов. см.* **переохлади́ть.**

ПЕРЕОХЛАЖДЕ́НИЕ *с.* артыҡ һыуытып ебәреү, һалҡынайтып ташлау (*йәки* ебәреү).

ПЕРЕОЦЕ́НИВАТЬ *несов. см.* **переоцени́ть.**

ПЕРЕОЦЕНИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*заново*) ҡайтанан баһа (*йәки* хаҡ) ҡуйып сығыу; 2. *кого-что* (*слишком высоко оценить*) үтә (*йәки* артыҡ) баһалау; **переоцени́ть свои́ спосо́бности** үҙ һәләтлегеңде үтә баһалау.

ПЕРЕОЦЕ́НКА *ж. см.* **переоцени́ть.**
ПЕРЕПАДА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **перепа́сть;** 2. (*об осадках*) төшкөләп ҡуйыу; **и́зредка перепада́ют дожди́** әллә ниҙә бер ямғыр төшкөләп ҡуя.
ПЕРЕПА́ИВАТЬ I *несов. см.* **перепои́ть.**
ПЕРЕПА́ИВАТЬ II *несов. см.* **перепая́ть.**
ПЕРЕПА́ЛКА *ж.* 1. *прост. см.* **перестре́лка;** 2. *перен. разг.* әрләш, һүгеш, тиргәш.
ПЕРЕПА́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **перепoло́ть.**
ПЕРЕПА́РХИВАТЬ *несов. см.* **перепорхну́ть.**
ПЕРЕПА́РЫВАТЬ *несов. см.* **перепоро́ть.**
ПЕРЕПА́СТЬ *сов. обычно безл. кому-чему, разг.* (*достаться*) тейеү, эләгеү.
ПЕРЕПАХА́ТЬ *сов. что* 1. (*заново*) ҡайтанан (*йәки* яңынан) һөрөү; 2. (*целиком*) һөрөп бөтөү (*йәки* сығыу).
ПЕРЕПА́ХИВАТЬ *несов. см.* **перепаха́ть.**
ПЕРЕПА́ЧКАТЬ *сов. кого-что* бысратып бөтөрөү.
ПЕРЕПА́ЧКАТЬСЯ *сов.* бысранып бөтөү.
ПЕРЕПА́ШКА *ж. см.* **перепаха́ть.**
ПЕРЕПАЯ́ТЬ *сов. что* 1. (*заново*) ҡайтанан паять итеү (*йәки* йәбештереү); 2. (*всё, многое*) паять итеп сығыу (*йәки* бөтөрөү).
ПЕРЕПЕ́В *м. см.* **перепева́ть.**
ПЕРЕПЕВА́ТЬ *несов. что, разг.* (*повторять*) ҡабатлау (*башҡалар һүҙен, билдәле булғанды*).
ПЕРЕПЕКА́ТЬ *несов. см.* **перепе́чь.**
ПЕРЕПЕКА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **перепе́чься;** 2. *страд. к* **перепека́ть.**
ПЕ́РЕПЕЛ *м.* бүҙәнә, бытбылдыҡ.
ПЕРЕПЕЛЕНА́ТЬ *сов. кого-что* 1. (*заново*) ҡайтанан (*йәки* яңынан) биләү; 2. (*всех, многих*) биләп бөтөү.
ПЕРЕПЕЛЁНЫВАТЬ *несов. см.* **перепелена́ть.**
ПЕРЕПЕЛИ́НЫЙ *прил.* бүҙәнә, бытбылдыҡ; **перепели́ное гнездо́** бүҙәнә ояһы.
ПЕРЕПЁЛКА *ж.* инә бүҙәнә.
ПЕРЕПЕ́РЧИВАТЬ *несов. см.* **перепе́рчить.**
ПЕРЕПЕ́РЧИТЬ *сов. что* боросто артыҡ һалып ебәреү.
ПЕРЕПЕ́ТЬ *сов. что* (*спеть всё, многое*) йырлап сығыу (*йәки* бөтөү), күп йыр йырлау.
ПЕРЕПЕЧА́ТАТЬ *сов. что* 1. (*заново*) ҡайтанан (*йәки* яңынан) баҫыу; 2. (*на пишущей машинке*) машинкала ҡайтанан баҫыу.
ПЕРЕПЕЧА́ТКА *ж. см.* **перепеча́тать.**
ПЕРЕПЕЧА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **перепеча́тать.**
ПЕРЕПЕ́ЧЬ *сов. что* 1. (*слишком*) үткәрә бешереү (*йәки* бешереп ҡатырып бөтөрөү); 2. (*всё, многое*) бешереп бөтөрөү.
ПЕРЕПЕ́ЧЬСЯ *сов.* (үтә бешеп) ҡатыу, ҡатып китеү.
ПЕРЕПИВА́ТЬСЯ *несов. см.* **перепи́ться.**
ПЕРЕПИ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **перепили́ть.**
ПЕРЕПИЛИ́ТЬ *сов. что* 1. (*надвое*) уртаға (*йәки* икегә) бысыу; бысып сығарыу (*йәки* төшөрөү); 2. (*всё, многое*) бысып бөтөрөү (*йәки* сығыу).
ПЕРЕПИСА́ТЬ *сов.* 1. *что* (*заново*) ҡайтанан (*йәки* яңынан) яҙыу; 2. *что* (*списать*) күсереп яҙыу; 3. *кого-что* исемлек төҙөп сығыу, яҙып сығыу; **переписа́ть прису́тствующих** килгәндәрҙең исемлеген төҙөп сығыу.
ПЕРЕПИ́СКА *ж.* 1. *см.* **переписа́ть** 1, 2 *и* **перепи́сываться** 1; 2. *собир.* хаттар; **изда́ние перепи́ски К. Ма́ркса и Ф. Э́нгельса** К. Маркс менән Ф. Энгельстең яҙышҡан хаттарын баҫып сығарыу.
ПЕРЕПИ́СЧИК *м.* күсереп яҙыусы, күсереп яҙа торған кеше.
ПЕРЕПИ́СЧИЦА *женск. р. к* **перепи́счик.**
ПЕРЕПИ́СЫВАТЬ *несов. см.* **переписа́ть.**
ПЕРЕПИ́СЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *с кем-чем и без доп.* хат яҙышыу (*йәки* алышыу), хатлашыу; 2. *страд. к* **перепи́сывать.**
ПЕ́РЕПИСЬ *ж.* һан алыу.
ПЕРЕПИ́ТЬСЯ *сов. разг.* ныҡ эсеп ташлау, лаяҡыл иҫереү.
ПЕРЕПЛА́ВИТЬ I *сов. что* 1. ҡайтанан (*йәки* яңынан) иретеү; иретеп ҡойоу; **перепла́вить колокола́ на пу́шки** ҡыңғырауҙарҙы иретеп пушкалар ҡойоу; 2. (*всё, многое*) иретеп бөтөрөү; **перепла́вить две то́нны чугуна́** ике тонна суйын иретеү.
ПЕРЕПЛА́ВИТЬ II *сов. что* (*по воде*) ағыҙып бөтөү, (һыу менән) ебәреп бөтөү; **перепла́вить лес** ағасты ағыҙып бөтөү.
ПЕРЕПЛА́ВИТЬСЯ *сов.* бөтөнләй ирeп бөтөү (*металл нәмәләр тураһында*).
ПЕРЕПЛАВЛЯ́ТЬ I *несов. см.* **перепла́вить** I.
ПЕРЕПЛАВЛЯ́ТЬ II *несов. см.* **перепла́вить** II.
ПЕРЕПЛАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **перепла́виться;** 2. *страд. к* **переплавля́ть** I.
ПЕРЕПЛАНИ́РОВАТЬ *сов. что* ҡайтанан (*йәки* яңынан) планлаштырыу.
ПЕРЕПЛАНИРО́ВКА *ж. см.* **перепланировать; перепланиро́вка городо́в** ҡалаларҙы ҡайтанан планлаштырыу.
ПЕРЕПЛАНИРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **перепланировать.**
ПЕРЕПЛАТИ́ТЬ *сов.* 1. *что и без доп.* (*заплатить лишнее*) артыҡ түләү; 2. *что, разг.* (*выплатить много*) күп аҡса тотоу (*йәки* түләү).
ПЕРЕПЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **переплати́ть.**
ПЕРЕПЛЕСТИ́ *сов. что* 1. (*книгу и т. п.*) төпләү (*китап һ. б.*); 2. (*прутья, нити и т. п.*) үреү, сүреп сығыу; 3. (*сцепить пальцы, ру́ки*) (бармаҡтарҙы, ҡулдарҙы) сатмаштырыу; 4. (*опутать*) сырмау, сырмап бөтөү; 5. *перен.* (*быть связанным*) бәйләнеү, бәйләнешле булыу; 6. (*заплетая, перевить чем-л.*)... менән үреү; **переплести́ ко́сы ле́нтами** сәсте таҫма менән үреү; 7. (*заново*) ҡайтанан (*йәки* яңынан) үреү.
ПЕРЕПЛЕСТИ́СЬ *сов.* 1. (*сплестись*) сырмалышыу, уралышыу, сырмалышып (*йәки* уралышып) бөтөү; 2. *перен.* (*соединиться*) бергә ҡушылыу, сыуалып бөтөү.
ПЕРЕПЛЁТ *м.* 1. *см.* **переплести́** 1; **отда́ть кни́гу в переплёт** китапты төпләргә биреү; 2. (*крышка книги*) тыш, китап тышы; 3. (*оконный*) әүернә рам, тәҙрә рамы; ◇

попа́сть в переплёт ауыр хәлгә төшөү, бәләгә эләгеү.

ПЕРЕПЛЕТА́ТЬ *несов. см.* **переплести́.**

ПЕРЕПЛЕТА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **переплести́сь;** 2. *страд. к* **переплета́ть.**

ПЕРЕПЛЕТЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **переплести́** 2—6 *и* **переплести́сь; переплете́ние ни́тей** еп үреү; 2. *текст.* ишелеш.

ПЕРЕПЛЁТНЫЙ *прил.* 1. китап төпләү; **переплётное де́ло** китап төпләү эше; 2. *в знач. сущ.* **переплётная** *ж.* китап төпләү мастерскойы.

ПЕРЕПЛЁТЧИК *м.* китап төпләүсе.

ПЕРЕПЛЫВА́ТЬ *несов. см.* **переплы́ть.**

ПЕРЕПЛЫ́ТЬ *сов. что, через что и без доп.* (аша) йөҙөп сығыу, аша сығыу, иңләү.

ПЕРЕПОДГОТА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **переподгото́вить.**

ПЕРЕПОДГОТО́ВИТЬ *сов. кого-что* яңынан әҙерләү, белемен арттырыу (*йәки* камилләштереү).

ПЕРЕПОДГОТО́ВИТЬСЯ *сов.* яңынан әҙерләнеү, белемде арттырыу (*йәки* камилләштереү).

ПЕРЕПОДГОТО́ВКА *ж. см.* **переподгото́вить(ся); переподгото́вка учителе́й** уҡытыусыларҙың белемен арттырыу.

ПЕРЕПОДГОТОВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **переподгото́вить.**

ПЕРЕПОДГОТОВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **переподгото́виться;** 2. *страд. к* **переподготовля́ть.**

ПЕРЕПОЙ́ТЬ *сов. кого* 1. (*опоить*) күп (*йәки* артыҡ) эсереп ташлау; 2. *разг.* (*спиртными напитками*) иҫертеп бөтөрөү, ныҡ эсереп ташлау.

ПЕРЕПО́Й *м.*: **с перепо́я, с перепо́ю** *прост.* күп эсеүҙән.

ПЕРЕПОЛА́СКИВАТЬ *несов. см.* **переполоска́ть.**

ПЕРЕПОЛЗА́ТЬ *несов. см.* **переползти́.**

ПЕРЕПОЛЗТИ́ *сов.* 1. *что, через что* шыуышып (*йәки* шылышып) аша сығыу; 2. *через что, разг.* (*с трудом перейти*) көс-хәл менән аша сығыу.

ПЕРЕПОЛНЕ́НИЕ *с. см.* **перепо́лнить(ся).**

ПЕРЕПО́ЛНИТЬ *сов.* 1. *что* ныҡ тултырыу, туп-тулы итеү, таштырыу; 2. *кого-что, перен.* (йөрәген, күңелен) тултырыу.

ПЕРЕПО́ЛНИТЬСЯ *сов.* 1. ташыу, шығырым тулыу; 2. *перен.* (күңеле, йөрәге) тулыу; **се́рдце перепо́лнилось ра́достью** йөрәк шатлыҡ менән тулды.

ПЕРЕПОЛНЯ́ТЬ *несов. см.* **перепо́лнить.**

ПЕРЕПОЛНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **перепо́лниться;** 2. *страд. к* **переполня́ть.**

ПЕРЕПОЛОСКА́ТЬ *сов. что* 1. (*заново*) ҡайтанан (*йәки* яңынан) сайҡау; 2. (*всё, многое*) сайҡап бөтөрөү.

ПЕРЕПОЛО́ТЬ *сов. что* 1. (*заново*) ҡайтанан (*йәки* яңынан) утау; 2. (*всё, многое*) утап бөтөрөү (*йәки* сығыу).

ПЕРЕПОЛО́Х *м.* ғауға, шау-шыу, ығы-зығы; **подня́ть переполо́х** ғауға ҡуптарыу.

ПЕРЕПОЛОШИ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* ығы-зығы сығарыу, ғауға ҡуптарыу; ҡурҡытыу, мөфтәләгә төшөрөү.

ПЕРЕПОЛОШИ́ТЬСЯ *сов. разг.* ығы-зығы килеү, ҡурҡыу, ҡуҙғыу.

ПЕРЕПО́НКА *ж.* яры; **бараба́нная перепо́нка** *анат.* ҡолаҡ пәрҙәһе.

ПЕРЕПО́НЧАТЫЙ *прил.* ярылы.

ПЕРЕПОРО́ТЬ *сов. что* (*распороть всё, многое*) һүтеп бөтөү (*йәки* сығыу, бөтөрөү).

ПЕРЕПО́РТИТЬ *сов. кого-что* боҙоп бөтөрөү.

ПЕРЕПО́РТИТЬСЯ *сов.* боҙолоп бөтөү.

ПЕРЕПОРУЧА́ТЬ *несов. см.* **перепоручи́ть.**

ПЕРЕПОРУЧИ́ТЬ *сов. что* башҡаға тапшырыу (*бәрәй йомошто, эште*).

ПЕРЕПОРХНУ́ТЬ *сов.* осоп икенсе урынға барып ҡуныу.

ПЕРЕПОЯ́САТЬ *сов. кого-что* 1. (*опоясать*) бил(ен) быуыу (*йәки* быуып ҡуйыу); 2. (*заново, иначе*) яңынан (*йәки* яҡшылап) бил(ен) быуыу.

ПЕРЕПОЯ́САТЬСЯ *сов. чем и без доп.* 1. (*опоясаться*) билде быуыу (*йәки* быуып ҡуйыу); 2. (*заново, иначе*) яңынан (*йәки* ҡайтанан) билде быуыу.

ПЕРЕПОЯ́СЫВАТЬ *несов. см.* **перепоя́сать.**

ПЕРЕПОЯ́СЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **перепоя́саться;** 2. *страд. к* **перепоя́сывать.**

ПЕРЕПРА́ВА *ж.* 1. *см.* **перепра́вить** 1 *и* **перепра́виться;** 2. (*место*) аша сығыу урыны; 3. (*приспособление*) переправа (*паро́м, кәмә һ. б. һыу аша сығыу өсөн булған нәмәләр*).

ПЕРЕПРА́ВИТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*перевезти*) аша сығарыу; 2. *кого-что* (*отправить*) ебәреү, (ары) оҙатыу; 3. *что, разг.* (*исправить*) төҙәтеү, юнәтеү.

ПЕРЕПРА́ВИТЬСЯ *сов.* (аша) сығыу; **перепра́виться че́рез ре́ку** йылғаны аша сығыу.

ПЕРЕПРА́ВКА *ж. разг. см.* **перепра́вить; перепра́вка веще́й** әйберҙәрҙе оҙатыу.

ПЕРЕПРАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **перепра́вить.**

ПЕРЕПРАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **перепра́виться;** 2. *страд. к* **переправля́ть.**

ПЕРЕПРА́ВОЧНЫЙ *прил.* һыу аша сығарыу; **перепра́вочные сре́дства** һыу аша сығарыу средстволары.

ПЕРЕПРЕВА́ТЬ *несов. см.* **перепре́ть.**

ПЕРЕПРЕ́ЛЫЙ *прил.* янған, сереп (*йәки* янып, күгәреп, бурһып) бөткән; **перепре́лое зерно́** янған иген.

ПЕРЕПРЕ́ТЬ *сов.* 1. (*сгнить*) сереп (*йәки* янып, күгәреп, бурһып) бөтөү; 2. (*перевариться*) ныҡ (*йәки* иҙелеп) бешеү; **мя́со перепре́ло** ит иҙелеп бешкән.

ПЕРЕПРО́БОВАТЬ *сов. что* (барыһын да) ҡабып (*йәки* ашап, эсеп) ҡарау, (барыһынан да) ауыҙ итеү.

ПЕРЕПРОДАВА́ТЬ *несов. см.* **перепрода́ть.**

ПЕРЕПРОДА́ЖА *ж. см.* **перепрода́ть.**

ПЕРЕПРОДА́ТЬ *сов. кого-что* алып һатыу.

ПЕРЕПРОИЗВО́ДСТВО *с. эк.* кәрәгенән артыҡ етештереү, артыҡ етештереү.

ПЕРЕПРУДИ́ТЬ *сов. что, разг.* быуыу, быуып ҡуйыу; **перепруди́ть ре́ку** йылғаны быуыу.

ПЕРЕПРУ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **перепруди́ть.**

ПЕРЕПРЫ́ГИВАТЬ *несов. см.* **перепры́гнуть.**

ПЕРЕПРЫ́ГНУТЬ *сов.* 1. *что, через что* (аша) һикереү, (аша) ырғыу, һикереп (*йәки* ырғып) сығыу; **перепры́гнуть че́рез руче́й** йылға аша һикереп сығыу; 2. (*прыжком переместиться куда-л.*) һикереү, ырғыу, һикереп (*йәки* ырғып) төшөү; **перепры́гнуть с ка́мня на ка́мень** таштан ташҡа һикереү.

ПЕРЕПРЯГА́ТЬ *несов. см.* **перепря́чь.**

ПЕРЕПРЯ́ЧЬ *сов. кого* туғарып, яңынан егеү, алмаштырып егеү.

ПЕРЕПУ́Г *м. разг.* ныҡ ҡурҡыу, ҡот(о) алыныу; **с перепу́гу** ныҡ ҡурҡыуҙан, ҡурҡып, ҡурҡҡанға.

ПЕРЕПУГА́ТЬ *сов. кого-что* ныҡ ҡурҡытыу, ҡот(он) алыу.

ПЕРЕПУГА́ТЬСЯ *сов.* ныҡ ҡурҡыу, ҡурҡышып (*йәки* өркөшөп) бөтөү, ҡот(о) алыныу.

ПЕРЕПУ́ТАТЬ *сов. что* 1. сейәләтеү, сыбалтыу, сейәләтеп (*йәки* сыбалтып) бөтөрөү; **перепу́тать ни́тки** епте сейәләтеү; 2. бутап (*йәки* яңылыштырып) бөтөрөү, бутау, яңылыштырыу; **перепу́тать адреса́** адрестарҙы бутап бөтөрөү.

ПЕРЕПУ́ТАТЬСЯ *сов.* 1. (*спутаться*) сейәләлеп (*йәки* сейәлеп, сыбалып) бөтөү; 2. *перен. разг.* буталып (*йәки* яңылышып) бөтөү; **мы́сли перепу́тались** уйҙар буталып бөттө.

ПЕРЕПУ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **перепу́тать.**

ПЕРЕПУ́ТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **перепу́таться;** 2. *страд. к* **перепу́тывать.**

ПЕРЕПУ́ТЬЕ *с.* юл саты, юл айырмаһы; ◇ **на перепу́тье** ике аралы, ике айыры була алмай.

ПЕРЕРАБА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **перерабо́тать.**

ПЕРЕРАБА́ТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **перерабо́таться;** 2. *страд. к* **перераба́тывать.**

ПЕРЕРАБО́ТАТЬ *сов.* 1. *что* (*в какой-л. продукт*) эшкәртеү, эшләү; 2. *что* (*об органических процессах*) һеңдереү, үҙләштереү; 3. *что* (*переделать*) яңынан (*йәки* ҡайтанан) эшләү; **перерабо́тать план** планды ҡайтанан эшләү; 4. *что и без доп., разг.* (*проработать лишнее*) артыҡ эшләү; **он перерабо́тал три часа́** ул өс сәғәт артыҡ эшләне; 5. *см.* **перерабо́таться** 2.

ПЕРЕРАБО́ТАТЬСЯ *сов.* 1. (*преобразоваться*) һеңеү, үҙләштерелеү; 2. *разг.* (*переутомиться*) күп эшләп өҙлөгөү, эшләп хәлдән тайыу.

ПЕРЕРАБО́ТКА *ж.* 1. *см.* **перерабо́тать** 1—3; **перерабо́тка по́вести** повесте эшкәртеү; 2. (*то, что переработано*) эшләнгән (*йәки* эшкәртелгән, үҙгәртелгән) нәмә; 3. *разг.* (норманан) арттырып эшләнгән эш (*ваҡыт*); **уплати́ть за перерабо́тку** арттырып эшләнгән эш өсөн түләү.

ПЕРЕРАСПРЕДЕЛЕ́НИЕ *с. см.* **перераспредели́ть.**

ПЕРЕРАСПРЕДЕЛИ́ТЬ *сов. что* яңынан (*йәки* ҡабаттан) бүлеү, башҡаса бүлеү.

ПЕРЕРАСПРЕДЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **перераспредели́ть.**

ПЕРЕРАСТА́НИЕ *с. см.* **перерасти́.**

ПЕРЕРАСТА́ТЬ *несов. см.* **перерасти́.**

ПЕРЕРАСТИ́ *сов.* 1. *кого-что* (буйға) уҙып китеү; **сын переро́с отца́** улы атаһын (буйға) уҙып киткән; 2. *кого-что, перен.* (*обогнать в развитии*) (аң яғынан) уҙып китеү, өҫтөн булыу; 3. *во что* үсеп әүерелеү (*йәки* әйләнеү); 4. *без доп.* (*стать старше, чем требуется*) йәше үтеү, йәше уҙыу; **для де́тского са́да ребёнок перерос** балалар баҡсаһына йөрөргә баланың йәше уҙған.

ПЕРЕРАСХО́Д *м.* 1. *см.* **перерасхо́довать;** 2. артыҡ сығым; **перерасхо́д про́тив сме́ты** сметала күрһәтелгәндән артыҡ сығым.

ПЕРЕРАСХО́ДОВАТЬ *сов. и несов. что* артыҡ тотоноу (*йәки* сығым яһау).

ПЕРЕРАСЧЁТ *м.* ҡайтанан (*йәки* яңынан) иҫәпләү (*йәки* иҫәп-хисап яһау).

ПЕРЕРВА́ТЬ *сов. что* 1. өҙөү, өҙөп ташлау (*йәки* алыу); **перерва́ть верёвку** арҡанды өҙөп ташлау; 2. *разг.* (*разорвать всё, многое*) йыртып (*йәки* йыртҡылап) бөтөрөү; 3. *разг.* (*разъединить*) өҙөү, бүлеү; **телефо́нный разгово́р перерва́ли** һөйләшеп торғанда телефонды өҙҙөләр.

ПЕРЕРВА́ТЬСЯ *сов.* 1. (*разорваться*) өҙөлөү, өҙөлөп китеү; 2. *разг.* (*прекратиться*) өҙөлөп (*йәки* туҡталып) тороу.

ПЕРЕРЕГИСТРА́ЦИЯ *ж.* яңынан (*йәки* ҡайтанан) иҫәпкә алыу (*йәки* теркәп ҡуйыу, регистрациялау).

ПЕРЕРЕГИСТРИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* 1. (*заново*) яңынан иҫәпкә алыу, яңынан яҙыу (*йәки* теркәп сығыу, регистрациялау); **перерегистри́ровать чита́теля библиоте́ки** уҡыусыны китапханаға яңынан яҙыу; 2. (*всё, многое, всех, многих*) (барыһын да) иҫәпкә алыу (*йәки* алып бөтөрөү), теркәп сығыу.

ПЕРЕРЕГИСТРИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов.* яңынан иҫәпкә алыныу, яңынан теркәлеү (*йәки* яҙылыу, регистрацияға инеү); 2. *несов. страд. к* **перерегистри́ровать.**

ПЕРЕРЕ́ЗАТЬ *сов.* 1. *что* (*разрезать на части*) киҫеү (урталайға, икегә) ҡырҡып (*йәки* киҫеп) төшөрөү; 2. *что* (*преградить*) киҫеү, арҡыры төшөү; **перере́зать путь неприя́телю** дошмандың юлын киҫеү; 3. *кого* (*зарезать всех, многих*) һуйып бөтөрөү; 4. *что* (*пересечь*) киҫеп үтеү; **го́рные отро́ги перере́зали обши́рную равни́ну** тау тармаҡтары киң тигеҙлекте киҫеп үткәндәр; 5. *что, разг.* (*порезать всё, многое*) киҫеү, киҫеп (*йәки* ҡырҡып) бөтөү; **перере́зать себе́ ве́ны** тамырҙы киҫеү.

ПЕРЕРЕЗА́ТЬ, ПЕРЕРЕ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **перере́зать.**

ПЕРЕРЕША́ТЬ *несов. см.* **перереши́ть.**

ПЕРЕРЕШИ́ТЬ *сов. что, разг.* ҡабат (*йәки* яңынан) сығарыу, башҡа ҡарар сығарыу, башҡаса хәл итеү.

ПЕРЕРЖА́ВЕТЬ *сов.* 1. (*покрыться ржавчиной*) тутығып бөтөү; 2. (*испортиться от ржавчины*) тутығып һыныу (*йәки* һынып төшөү).

ПЕРЕРИСОВА́ТЬ *сов.* 1. *что* (*заново*) (һүрәт) яңынан яһау (*йәки* төшөрөү); яңынан күсереп (*йәки* төшөрөп) алыу; 2. *кого-что* (*всё, многое, всех, многих*)

(һүрәткә) төшөрөп сығыу, (барыһын да) яһап ҡуйыу.

ПЕРЕРИСÓВЫВАТЬ *несов. см.* **перерисовáть.**

ПЕРЕРОДИ́ТЬ *сов. кого-что* тамырынан үҙгәртеү, бөтөнләй яңыртыу.

ПЕРЕРОДИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*измениться, преобразиться*) (тамырынан) үҙгәреү, бөтөнләй икенселәнеү, яңырыу; 2. (*утратить свои свойства*) аҙыу, элекке сифатын юғалтыу, боҙолоу; **порóда скотá переродúлась** малдың өрөтө аҙҙы.

ПЕРЕРОЖДÁТЬ *несов. см.* **переродúть.**

ПЕРЕРОЖДÁТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **переродúться;** 2. *страд. к* **перерождáть.**

ПЕРЕРОЖДÉНИЕ *с. см.* **переродúться.**

ПЕРЕРÓСТОК *м. разг.* йәше уҙған (*йәки* үткән); **ученúк-перерóсток** йәше уҙған уҡыусы.

ПЕРЕРУБИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*надвое*) урталай (*йәки* икегә) киҫеү (*йәки* ҡырҡыу), ҡырҡҡылау, киҫкеләү; 2. *что, разг.* (*всё, многое*) киҫкеләп (*йәки* ҡырҡҡылап) бөтөрөү; 3. *кого-что, разг.* (*изрубить мечами, саблями и т. п.*) сапҡылау, сабып ташлау.

ПЕРЕРУГÁТЬСЯ *сов. разг.* үҙ-ара тиргәшеп (*йәки* ызғышып, әрләшеп) бөтөү.

ПЕРЕРУ́ГИВАТЬСЯ *несов.* тиргәшеү, һүгешеү, әрләшеү.

ПЕРЕРЫ́В *м.* 1. *см.* **перервáть(ся);** 2. *разг.* (*место*) өҙөк, өҙөлгән урын (*йәки* ер); 3. (*напр. в работе*) туҡталып (*йәки* туҡтап) тороу, тыныш; ял, тәнәфес.

ПЕРЕРЫВÁТЬ I *несов. см.* **перервáть.**

ПЕРЕРЫВÁТЬ II *несов. см.* **перерыть.**

ПЕРЕРЫВÁТЬСЯ I *несов.* 1. *см.* **перервáться;** 2. *страд. к* **перерывáть** I.

ПЕРЕРЫВÁТЬСЯ II *несов. страд. к* **перерывáть** II.

ПЕРЕРЫ́ТЬ *сов. что* 1. ҡаҙып (*йәки* соҡоп) бөтөрөү; **перерыть всё пóле** яланды ҡаҙып бөтөрөү; 2. (*вырыть ров и т. п. поперёк чего-л.*) (арҡырыға) ҡаҙып (*йәки* соҡоп) сығыу; 3. (*в поисках чего-л.*) аҡтарыу, аҡтарып сығыу (*йәки* бөтөү), аҫтын-өҫкә әйләндереү.

ПЕРЕРЯДИ́ТЬСЯ *сов. разг.* икенсе кейем кейеү.

ПЕРЕРЯЖÁТЬСЯ *несов. см.* **перерядúться.**

ПЕРЕСАДИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* күсереү, күсереп ултыртыу; **пересадúть ученикá на другу́ю пáрту** уҡыусыны икенсе партаға күсереп ултыртыу; **пересадúть огурцы́** ҡыярҙарҙы күсереп ултыртыу; 2. *что, мед.* күсереү, алып ҡуйыу, ултыртыу (*йәрәхәтле урынға тәндең икенсе бер өлөшөн*); 3. *что* (*насадить на что-л. другое*) (икенсегә) ултыртыу, ҡуйыу; **пересадúть топóр на другóе топорúще** балтаны икенсе һапҡа һаплау.

ПЕРЕСÁДКА *ж.* 1. *см.* **пересадúть;** 2. (*в пути*) төшөп (*йәки* күсеп) ултырыу, пересадка (*юл йөрөгәндә*).

ПЕРЕСÁЖИВАТЬ *несов. см.* **пересадúть.**

ПЕРЕСÁЖИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **пересéсть;** 2. *страд. к* **пересáживать.**

ПЕРЕСÁЛИВАТЬ *несов. см.* **пересолúть.**

ПЕРЕСДАВÁТЬ *несов. см.* **пересдáть.**

ПЕРЕСДÁТЬ *сов. что* 1. (*сдать в аренду ещё раз или кому-л. другому*) яңынан (*йәки* ҡабаттан) арендаға биреү; 2. *карт.* (*сдать заново*) яңынан таратыу (*йәки* таратып сығыу); 3. *разг.* (*экзамен, зачёт*) яңынан (*йәки* ҡабаттан) биреү (*йәки* тапшырыу).

ПЕРЕСДÁЧА *ж. см.* **пересдáть.**

ПЕРЕСЕВÁТЬ *несов. см.* **пересéять.**

ПЕРЕСЕДЛÁТЬ *сов. кого* 1. (*заново*) яңынан (*йәки* ҡабаттан) эйәрләү; 2. (*всех, многих*) эйәрләү, эйәрләп сығыу (*йәки* бөтөрөү).

ПЕРЕСЁДЛЫВАТЬ *несов. см.* **переседлáть.**

ПЕРЕСЕКÁТЬ *несов. см.* **пересéчь.**

ПЕРЕСЕКÁТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **пересéчься;** 2. *страд. к* **пересекáть.**

ПЕРЕСЕЛÉНЕЦ *м.* күсеп килгән кеше.

ПЕРЕСЕЛÉНИЕ *с. см.* **переселúть(ся).**

ПЕРЕСЕЛИ́ТЬ *сов. кого-что* күсереү, күсереп ултыртыу (*йәки* алып килеү).

ПЕРЕСЕЛИ́ТЬСЯ *сов.* күсеү, күсеп ултырыу, күсеп барыу (*йәки* килеү); **переселúться на нóвую квартúру** яңы квартираға күсеү.

ПЕРЕСЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **переселúть.**

ПЕРЕСЕЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **переселúться;** 2. *страд. к* **переселя́ть.**

ПЕРЕСÉСТЬ *сов.* 1. күсеп (*йәки* килеп, барып) ултырыу; **он пересéл поблúже к окну́** ул тәҙрәгә яҡын күсеп ултырҙы; 2. (*сделать пересадку*) күсеп ултырыу; **пересéсть на другóй пóезд** икенсе поезға күсеп ултырыу.

ПЕРЕСЕЧÉНИЕ *с.* 1. *см.* **пересéчь(ся);** 2. (*место*) киҫеш, сат; **на пересечéнии дорóг** юл сатында.

ПЕРЕСЕЧЁННЫЙ 1. *прич.* өҙөлгән, (арҡыры-буй) киҫелгән, бүленгән; 2. *прил.* соҡорло-саҡырлы, тигеҙһеҙ; **пересечённая мéстность** соҡорло-саҡырлы урын.

ПЕРЕСÉЧЬ *сов. что* 1. *разг.* (*рассечь надвое, на части*) киҫеп (*йәки* сабып) төшөрөү; 2. (*перейти поперёк*) арҡыры сығыу, (аша) киҫеп үтеү; 3. *перен.* киҫеү, арҡыры төшөү; **пересéчь путь неприя́телю** дошмандың юлын киҫеү; 4. (киҫеп) үтеү; **желéзная дорóга пересечёт нáшу óбласть** тимер юл беҙҙең өлкәнән үтә.

ПЕРЕСÉЧЬСЯ *сов.* киҫешеү, киҫешеп үтеү.

ПЕРЕСÉЯТЬ *сов. что* 1. (*засеять повторно*) яңынан (*йәки* ҡайтанан) сәсеү; 2. (*просеять повторно*) яңынан (*йәки* ҡайтанан) иләү.

ПЕРЕСИДÉТЬ *сов.* 1. *без доп., разг.* (*пробыть дольше*) оҙаҡ ултырып китеү, оҙаҡ ултырыу; 2. *кого, разг.* (*просидеть дольше других*) оҙағыраҡ ултырыу; 3. *что и без доп., разг.* (*просидеть, пережидая*) ултырып тороу, көтөп ултырыу.

ПЕРЕСИ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **пересидéть.**

ПЕРЕСИ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **пересúлить.**

ПЕРЕСИ́ЛИТЬ *сов.* 1. *кого-что* өҫтөн сығыу, еңеү, еңеп сығыу; 2. *что, перен.* еңеү, баҫыу; **пересúлить сон** йоҡоно еңеү.

ПЕРЕСИ́НИВАТЬ *несов. см.* **пересинúть.**

ПЕРЕСИНИ́ТЬ *сов. что* 1. (*заново*) яңынан (*йәки* ҡайтанан) синкалау; 2. (*слиш-*

ком) нык синкалап ташлау; 3. (*всё, многое*) синкалап бөтөрөү.

ПЕРЕСКА́З *м. см.* **пересказа́ть; переска́з собы́тий** булған хәлдәрҙе һөйләп биреү.

ПЕРЕСКАЗА́ТЬ *сов. что* 1. (үҙ һүҙҙәрең менән) һөйләп биреү (*йәки* сығыу); 2. (барыһын да) һөйләп биреү (*йәки* бөтөрөү); **я сто́лько ви́дел, что всего́ не переска́жешь** мин күргәндәрҙе һөйләп бөтөрөрлөк түгел.

ПЕРЕСКА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **пересказа́ть.**

ПЕРЕСКА́КИВАТЬ *несов. см.* **перескочи́ть.**

ПЕРЕСКОЧИ́ТЬ *сов.* 1. *что, через что* (аша, арҡыры) һикереп сығыу; 2. (*скачком переместиться*) һикереү, һикереп менеү (*йәки* төшөү); 3. *перен. разг.* күсеү, һикереү; **перескочи́ть с одно́й те́мы на другу́ю** бер теманан икенсеһенә һикереү.

ПЕРЕСЛАСТИ́ТЬ *сов. что, разг.* артыҡ нык татландырып (*йәки* шәрбәтләндереп) ебәреү.

ПЕРЕСЛА́ТЬ *сов. что* ебәреү, һалып ебәреү; **пересла́ть по по́чте** почта менән ебәреү.

ПЕРЕСМА́ТРИВАТЬ *несов. см.* **пересмотре́ть.**

ПЕРЕСМЕ́ИВАТЬСЯ *несов. разг.* көлөшөү (*бер-береһенә ҡарашып, берәй кешенән*).

ПЕРЕСМЕ́ШНИК *м. разг.* мәрәкәсел, кешенән көлөргә яратыусы (кеше).

ПЕРЕСМО́ТР *м. см.* **пересмотре́ть.**

ПЕРЕСМОТРЕ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*просмотреть заново*) яңынан (*йәки* ҡайтанан) ҡарап сығыу; **пересмотре́ть все кни́ги** бөтә китаптарҙы яңынан ҡарап сығыу; 2. *что* (*обсудить заново*) яңынан (*йәки* ҡабаттан) тикшереү (*йәки* ҡарау); **пересмотре́ть пригово́р** приговорҙы яңынан ҡарау; 3. *кого-что* (*повидать всё, многое, всех, многих*) (барыһын да) күреү (*йәки* ҡарап сығыу); **пересмотре́ть все пье́сы Че́хова** Чеховтың бөтә пьесаларын ҡарап сығыу.

ПЕРЕСНИМА́ТЬ *несов. см.* **пересня́ть.**

ПЕРЕСНИМА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **пересня́ться;** 2. *страд. к* **переснима́ть.**

ПЕРЕСНЯ́ТЬ *сов. кого-что* яңынан (*йәки* ҡабаттан) рәсемгә төшөрөү; яңынан (*йәки* ҡабаттан) төшөрөп алыу; **пересня́ть план уча́стка** участкаының планын ҡайтанан төшөрөү.

ПЕРЕСНЯ́ТЬСЯ *сов. фото* яңынан (*йәки* ҡабаттан) рәсемгә төшөү.

ПЕРЕСО́Л *м.* артыҡ (*йәки* үтә) тоҙло булыу; **недосо́л на столе́, а пересо́л на спине́** *посл.* (ашыңдың) тоҙо сыҡмаһа сыҡмаһын, тик асы булмаһын.

ПЕРЕСОЛИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*положить слишком много соли*) тоҙҙо күп һалыу, тоҙон асы итеү; 2. *что* (*всё, многое*) тоҙлап бөтөрөү (*йәки* сығыу); 3. *без доп., перен. разг.* арттырып (*йәки* аштырып) ебәреү.

ПЕРЕСОРТИРОВА́ТЬ *сов. что* 1. (*заново*) яңынан (*йәки* ҡабаттан) сортҡа айырыу; 2. (*всё, многое*) сортҡа айырып сығыу, сортлап сығыу.

ПЕРЕСОРТИРО́ВКА *ж. см.* **пересортирова́ть.**

ПЕРЕСОРТИРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **пересортирова́ть.**

ПЕРЕСОСТА́ВИТЬ *сов. что* яңынан (*йәки* ҡабаттан) төҙөү (*китап, доклад һ. б.*).

ПЕРЕСОСТАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **пересоста́вить.**

ПЕРЕСО́ХНУТЬ *сов.* 1. кибеп, ҡатып бөтөү; артыҡ нык кибеү, шаурап тороу, кибеп бөтөү; **хлеб пересо́х** икмәк кибеп, ҡатып бөткән; **в го́рле пересо́хло** *безл.* тамаҡ кипте, сарсаны; 2. (*о водоёме*) ҡороу.

ПЕРЕСПА́ТЬ *сов. разг.* 1. (*проспать слишком долго*) артыҡ йоҡлау; 2. *без доп.* (*переночевать*) йоҡлап сығыу, ҡунып китеү.

ПЕРЕСПЕВА́ТЬ *несов. см.* **переспе́ть.**

ПЕРЕСПЕ́ЛЫЙ *прил.* нык (*йәки* үтә) бешкән (*еләк-емешкә ҡарата*).

ПЕРЕСПЕ́ТЬ *сов.* үтә бешеү.

ПЕРЕСПО́РИТЬ *сов. кого* (бәхәсләшеп) еңеү; **его́ не переспо́ришь** уны бәхәсләшеп еңеп булмаҫ.

ПЕРЕСПРА́ШИВАТЬ *несов. см.* **переспроси́ть.**

ПЕРЕСПРОСИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что и без доп.* (*спросить ещё раз*) ҡабатлап һорау; 2. *кого* (*всех, многих*) һорап сығыу, һорашып сығыу.

ПЕРЕССО́РИТЬ *сов. кого-что, разг.* талаштырып (*йәки* ыҙғыштырып) бөтөрөү.

ПЕРЕССО́РИТЬСЯ *сов.* талашып (*йәки* ыҙғышып) бөтөү.

ПЕРЕСТАВА́ТЬ *несов. см.* **переста́ть.**

ПЕРЕСТА́ВИТЬ *сов. кого-что* күсереп ҡуйыу, икенсе урынға (*йәки* урынын алмаштырып) ҡуйыу; **переста́вить ме́бель** мебелде күсереп ҡуйыу.

ПЕРЕСТАВЛЯ́ТЬ *несов.* 1. *см.* **переста́вить;** 2. *что* (*со словом «но́ги»*) атлап барыу; **е́ле но́ги переставля́ет** саҡ көс-хәл менән атлап бара, аяғын саҡ һөйрәп бара.

ПЕРЕСТА́ИВАТЬ *несов. см.* **перестоя́ть.**

ПЕРЕСТАНО́ВКА *ж.* күсереп ҡуйыу, икенсе урынға (*йәки* урынын алмаштырып) ҡуйыу.

ПЕРЕСТАРА́ТЬСЯ *сов. разг.* кәрәгенән тыш көс һалыу, кәрәгенән тыш тырышлыҡ күрһәтеү.

ПЕРЕСТА́РОК *м. прост.* йәше үткән (*йәки* уҙған) ҡатын-ҡыҙ.

ПЕРЕСТА́ТЬ *сов.* 1. *с неопр.* туҡтау, ташлау; **он переста́л кури́ть** ул тәмәкене ташланы, тартыуын ташланы; 2. *с неопр. и без доп.* (*прекратиться — об осадках*) туҡтау, тымыу; **дождь переста́л** ямғыр тымды.

ПЕРЕСТЁГИВАТЬ *несов. см.* **перестегну́ть.**

ПЕРЕСТЕГНУ́ТЬ *сов. что* яңынан элеү (*йәки* ҡаптырыу).

ПЕРЕСТЕЛИ́ТЬ *сов. прост. см.* **перестла́ть.**

ПЕРЕСТИЛА́ТЬ *несов. см.* **перестла́ть.**

ПЕРЕСТИРА́ТЬ *сов. что* 1. (*заново*) яңынан (*йәки* ҡайтанан) йыуыу; 2. (*всё, многое*) йыуып бөтөрөү (*йәки* сығыу).

ПЕРЕСТИ́РЫВАТЬ *несов. см.* **перестира́ть.**

ПЕРЕСТЛА́ТЬ *сов. что* 1. (*постлать заново*) яңынан түшәү (*йәки* йәйеү); **перестла́ть посте́ль** урынды яңынан йәйеү; 2. (*настлать заново*) яңынан (*йәки* алыштырып) түшәү; **перестла́ть пол** иҙәнде алыштырып түшәү.

ПЕРЕСТОЯ́ТЬ *сов.* 1. *что, разг.* көтөп тороу, (үткәнсе, бөткәнсе) тороп тороу; 2. *без доп.* (*измениться качественно*) оҙаҡ (*йәки* артыҡ) тороп боҙолоу.

ПЕРЕСТРАДА́ТЬ *сов. что и без доп.* күп ғазап (*йәки* яфа) сигеү, күпте күреү, күпте баштан үткәреү (*йәки* кисереү).

ПЕРЕСТРА́ИВАТЬ *несов. см.* **перестро́ить.**

ПЕРЕСТРА́ИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **перестро́иться;** 2. *страд. к* **перестра́ивать.**

ПЕРЕСТРАХОВА́ТЬ *сов. кого-что* 1. (*снова*) ҡабаттан (*йәки* яңынан) страховать итеү; 2. (*всё, многое, всех, многих*) страховать итеп бөтөү.

ПЕРЕСТРАХОВА́ТЬСЯ *сов.* 1. (*снова*) ҡабатлап (*йәки* яңынан) страховать ителеү; 2. *перен. разг.* кәртәләнеү, үҙен кәртәләү, яуаплылыҡты үҙ өҫтөнән төшөрөргә тырышыу.

ПЕРЕСТРАХО́ВКА *ж. см.* **перестрахова́ть** *и* **перестрахова́ться** 1.

ПЕРЕСТРАХО́ВЩИК *м. разг.* үҙенән яуаплылыҡты төшөрөргә тырышыусы.

ПЕРЕСТРАХО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **перестрахова́ть.**

ПЕРЕСТРАХО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **перестрахова́ться;** 2. *страд. к* **перестрахо́вывать.**

ПЕРЕСТРЕ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **перестреля́ть.**

ПЕРЕСТРЕ́ЛИВАТЬСЯ *несов.* 1. атышыу; 2. *страд. к* **перестре́ливать.**

ПЕРЕСТРЕ́ЛКА *ж.* атыш.

ПЕРЕСТРЕЛЯ́ТЬ *сов. кого-что* атып бөтөрөү.

ПЕРЕСТРО́ИТЬ *сов.* 1. *что* башҡаса (*йәки* үҙгәртеп) ҡалыу, яңынан ҡалыу (*йәки* ҡороу, төҙөү); **перестро́ить зда́ние** йортто яңынан ҡалыу; 2. *что* үҙгәртеү, үҙгәртеп (*йәки* башҡаса) ҡороу (*йәки* төҙөү); **перестро́ить фра́зу** фразаны башҡаса төҙөү; 3. *кого-что* (*расположить по-иному*) яңынан (*йәки* башҡаса) теҙеү (*йәки* теҙеп ҡуйыу); **перестро́ить войска́** ғәскәрҙе яңынан теҙеү; 4. *что, муз.* башҡаса, икенсе төрлөгә көйләү; 5. *что* (*напр. радиоприёмник*) башҡа (*йәки* икенсе) тулҡынға ҡороу (*йәки* күсереү).

ПЕРЕСТРО́ИТЬСЯ *сов.* 1. сафҡа яңынан (*йәки* башҡаса) теҙелеү (*йәки* тороу, баҫыу); **ро́та бы́стро перестро́илась** рота тиҙ генә яңынан теҙелде; 2. *перен.* башҡаса (*йәки* үҙгәртеп) ҡороу, төҙөү.

ПЕРЕСТРО́ЙКА *ж. см.* **перестро́ить** 1, 2, 5 *и* **перестро́иться** 2.

ПЕРЕСТУ́КИВАТЬСЯ *несов.* 1. (*напр. о колёсах*) туҡылдашыу, тыҡ-тыҡ килеү; 2. *с кем и без доп.* туҡылдашып хәбәрләшеү, туҡылдашып стена аръыры һөйләшеү (*мәҫ. төрмәләге тотҡондар үҙ-ара*).

ПЕРЕСТУПА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **переступи́ть;** 2. (*двигаться, идти*) атлау, баҫып (*йәки* атлап) барыу.

ПЕРЕСТУПИ́ТЬ *сов.* 1. *что, через что* аша атлау, атлап аша сығыу, ашаҡлау; 2. *что и без доп., перен.* аша сығыу, сиктән сығыу; **переступи́ть грани́цы прили́чия** әҙәп сигенән сығыу.

ПЕРЕСУ́ДЫ *мн. разг.* ғәйбәт.

ПЕРЕСУ́ШИВАТЬ *несов. см.* **пересуши́ть.**

ПЕРЕСУ́ШИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **пересуши́ться;** 2. *страд. к* **пересу́шивать.**

ПЕРЕСУШИ́ТЬ *сов. что* 1. (*заново*) яңынан (*йәки* ҡайтанан) киптереү; 2. (*слишком*) ныҡ киптереү, (киптереп) ҡатырып бөтөрөү; 3. (*всё, многое*) киптереп бөтөрөү.

ПЕРЕСУШИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*стать суше, чем нужно*) (артыҡ) ныҡ кибеү; 2. (*о всём, многом*) кибеп бөтөү.

ПЕРЕСЧИТА́ТЬ *сов. кого-что* 1. (*сосчитать*) һанап сығыу; 2. (*заново*) яңынан (*йәки* ҡайтанан) һанап сығыу; **пересчита́ть де́ньги** аҡсаны яңынан һанап сығыу; ◇ **пересчита́ть ко́сти** *кому* берәйһенең ҡабырғаһын һанау, һырт ҡайышын алыу.

ПЕРЕСЧИ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **пересчита́ть.**

ПЕРЕСЫЛА́ТЬ *несов. см.* **пересла́ть.**

ПЕРЕСЫ́ЛКА *ж. см.* **пересла́ть.**

ПЕРЕСЫ́ЛЬНЫЙ *прил.* (тотҡондарҙы) ебәреү, оҙатыу; **пересы́льный пункт** тотҡондарҙы оҙатыу пункты.

ПЕРЕСЫ́ПАТЬ *сов. что* 1. (*вы́сыпать в другое место*) икенсе (*йәки* башҡа) урынға һалыу (*йәки* тултырыу), бушатыу (*ваҡ, бөртөклө нәмәләрҙе*); 2. (*обсы́пать чем-л.*) (араларына) һибеү, һибеп сығыу; **пересы́пать ве́щи нафтали́ном** әйберҙәргә нафталин һибеү; 3. *перен.* =лар (=ләр, =дар, =дәр, =ҙар, =ҙәр, =тар, =тәр) ҡыҫтырып һөйләү; **пересы́пать речь шу́тками** мәрәкә (*йәки* мәрәкә һүҙҙәр) ҡыҫтырып һөйләү.

ПЕРЕСЫПА́ТЬ I *несов. см.* **пересы́пать.**

ПЕРЕСЫПА́ТЬ II *несов. см.* **переспа́ть.**

ПЕРЕСЫХА́НИЕ *с. см.* **пересо́хнуть; пересыха́ние водоёма** һыу ятҡылығының ҡороуы.

ПЕРЕСЫХА́ТЬ *несов. см.* **пересо́хнуть.**

ПЕРЕТА́ПЛИВАТЬ I *несов. см.* **перетопи́ть** I.

ПЕРЕТА́ПЛИВАТЬ II *несов. см.* **перетопи́ть** II.

ПЕРЕТА́ПЛИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **перетопи́ться;** 2. *страд. к* **перета́пливать** II.

ПЕРЕТАСКА́ТЬ *сов. кого-что, разг.* 1. ташып бөтөрөү; **перетаска́ть тюки́ на склад** тюктәрҙе складҡа ташып бөтөрөү; 2. (*постепенно выкрасть*) урлау, берәмләп урлап бөтөрөү.

ПЕРЕТА́СКИВАТЬ *несов. см.* **перетаска́ть** *и* **перетащи́ть.**

ПЕРЕТАСОВА́ТЬ *сов. что, карт.* бутау, аралаштырыу.

ПЕРЕТАСО́ВКА *ж. см.* **перетасова́ть.**

ПЕРЕТАСО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **перетасова́ть.**

ПЕРЕТАЩИ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* 1. һөйрәп (*йәки* тартып) аша сығарыу (*йәки* алып сығыу); **перетащи́ть мешо́к че́рез поро́г** тоҡто тупһа аша тартып сы-

ғарыу; 2. һөйрәп (*йәки* тартып) алып килеү (*йәки* барыу), күсереү; **перетащи́ть стол в у́гол** өҫтәлде мөйөшкә күсереү.

ПЕРЕТЕКА́ТЬ *несов. см.* **перете́чь.**

ПЕРЕТЕРЕ́ТЬ *сов. что* 1. ышҡып (*йәки* ҡырып) өҙөү; **перетере́ть верёвку** бауҙы ышҡып өҙөү; 2. (*растереть*) ыуыу, ыуып онтау; 3. (*вытереть всё, многое*) һөртөп сығыу.

ПЕРЕТЕРЕ́ТЬСЯ *сов.* ышҡылып (*йәки* ашалып, ҡырылып) өҙөлөү; **кана́т перетёрся** канат ышҡылып өҙөлгән.

ПЕРЕТЕРПЕ́ТЬ *сов. что, разг.* (баштан) күпте кисереү, бик күпте күреү; **перетерпе́ть мно́го го́ря** күп ҡайғы кисереү.

ПЕРЕТЕ́ЧЬ *сов.* (*бер урындан икенсе урынға*) ағып сығыу (*йәки* бөтөү).

ПЕРЕТИРА́ТЬ *несов. см.* **перетере́ть.**

ПЕРЕТИРА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **перетере́ться;** 2. *страд. к* **перетира́ть.**

ПЕРЕТО́ЛКИ *только мн. разг.* ғәйбәт, юҡ-бар һүҙҙәр; **то́лки и перето́лки** ғәйбәт һүҙҙәр.

ПЕРЕТОЛКОВА́ТЬ *сов.* 1. *что* (*истолковать неверно*) икенсе төрлө, яңылыш аңлатыу (*йәки* аңлау); 2. *о ком-чём, с кем, разг.* һөйләшеү, һөйләшеп алыу; **нам с тобо́й ну́жно о мно́гом перетолкова́ть** беҙгә күп нәмәләр тураһында һөйләшеп алырға кәрәк.

ПЕРЕТОЛКО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **перетолкова́ть** 1.

ПЕРЕТОЛО́ЧЬ *сов. что* 1. (*всё, многое*) төйөп (*йәки* онтап) бөтөрөү; 2. (*заново*) яңынан (*йәки* ҡайтанан) төйөү, онтау.

ПЕРЕТОПИ́ТЬ I *сов. что* 1. (*всё, многое*) яғыу, яғып сығыу (*йәки* бөтөрөү); 2. (*заново*) яңынан (*йәки* ҡабаттан) яғыу.

ПЕРЕТОПИ́ТЬ II *сов. что* иретеү; һыҙҙырыу (*сало*).

ПЕРЕТОПИ́ТЬ III *сов. кого-что* (*утопить*) (һыуға) батырып бөтөрөү.

ПЕРЕТОПИ́ТЬСЯ *сов.* 1. иреү; һыҙҙырылыу (*о сале*); **ма́сло перетопи́лось** май ирегән; 2. (*растопиться целиком*) иреп (*йәки* һыҙып) бөтөү.

ПЕРЕТОПТА́ТЬ *сов. кого-что* тапап (*йәки* иҙеп) бөтөрөү.

ПЕРЕТРАВИ́ТЬ *сов. кого-что* 1. (*извести отравой*) (ағыу менән) ҡырып бөтөрөү, ҡырыу; 2. *охот.* тотоп (*йәки* аулап) бөтөү.

ПЕРЕТРЕВО́ЖИТЬ *сов. кого-что, разг.* хафаландырыу, ныҡ борсоу; ҡуҙғытыу, тынысһыҙлап бөтөрөү; **перетрево́жить пчёл в у́лье** умарта ҡорттарын ҡуҙғытыу.

ПЕРЕТРЕВО́ЖИТЬСЯ *сов. разг.* хафаланып, борсолоп бөтөү; ҡурҡыуға ҡалыу, ҡуҙғыу, тынысһыҙланыу.

ПЕРЕТРЕ́СКАТЬСЯ *сов. разг.* сатнау, сатнап (*йәки* ярылып) бөтөү.

ПЕРЕТРУ́СИТЬ *сов. разг.* ныҡ ҡурҡыу, шөрләү.

ПЕРЕТРУСИ́ТЬ *сов. что, прост.* ҡағып-һуғып әйләндереү, ҡаҡҡылау.

ПЕРЕТРЯСТИ́ *сов. что* (туҙанын) ҡағыу, һелкеү, ҡаҡҡылау, һелккеләү, ҡағып (*йәки* һелкеп) сығыу (*йәки* ҡарау).

ПЕРЕТРЯ́ХИВАТЬ *несов. см.* **перетряхну́ть.**

ПЕРЕТРЯХНУ́ТЬ *сов. что* (*таҙартыу йәки ҡабартыу өсөн*) ҡағыу, һелкеү, ҡағып-һуғып ҡуйыу.

ПЕРЕ́ТЬ *несов. прост.* 1. (*идти*) барыу, һалдырыу; 2. (*идти, не считаясь с запрещением*) тоноп (*йәки* баҫып) килеү; 3. (*идти в большом количестве*) ябырылып (*йәки* тоноп, баҫып) килеү; 4. (*выбиваться наружу*) сығыу, этәреп сығып килеү.

ПЕРЕТЯ́ГИВАТЬ *несов. см.* **перетяну́ть.**

ПЕРЕТЯ́ГИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **перетяну́ться;** 2. *страд. к* **перетя́гивать.**

ПЕРЕТЯ́ЖКА *ж. см.* **перетяну́ть** 3, 5.

ПЕРЕТЯНУ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*перетащить куда-л.*) (аша) тартып сығарыу (*йәки* алыу, килтереү); 2. *кого-что, перен. разг.* (*привлечь*) үҙ яғына ауҙарыу (*йәки* тартыу), үҙ янына алыу; 3. *что, полигр.* күсереү, икенсе яҡҡа сығарыу (*наборҙың бер өлөшөн*); 4. *что* (*туго перевязать*) тартып (*йәки* ҡыҫып) бәйләү; 5. *что* (*заново натянуть*) яңынан тартыу, тарттырыу; 6. *что и без доп.* (*оказаться тяжелее; перевесить*) баҫыу, ауыр тартыу; 7. *кого и без доп., разг.* (*оказаться сильнее*) тартышып еңеү.

ПЕРЕТЯНУ́ТЬСЯ *сов.* ҡыҫып (*йәки* тартып) бәйләү; **перетяну́ться по́ясом** билбауҙы ҡыҫып бәйләү.

ПЕРЕУБЕДИ́ТЬ *сов. кого* дүндереү, кире күндереү, фекерен (*йәки* уйын) үҙгәртеү; **его́ не переубеди́шь** уны дүндерә алмаҫһың.

ПЕРЕУБЕЖДА́ТЬ *несов. см.* **переубеди́ть.**

ПЕРЕУ́ЛОК *м.* тыҡрыҡ, аралыҡ.

ПЕРЕУСЕ́РДСТВОВАТЬ *сов. разг.* арттырып ебәреү, артығыраҡ тырышыу.

ПЕРЕУСТРА́ИВАТЬ *несов. см.* **переустро́ить.**

ПЕРЕУСТРО́ИТЬ *сов. что* үҙгәртеп (*йәки* яңынан) ҡороу (*йәки* һалыу, эшләү, төҙөү).

ПЕРЕУСТРО́ЙСТВО *с. см.* **переустро́ить.**

ПЕРЕУТОМИ́ТЬ *сов. кого-что* ныҡ арытыу, бик йонсотоп бөтөрөү.

ПЕРЕУТОМИ́ТЬСЯ *сов.* ныҡ арыу, бик йонсоп китеү.

ПЕРЕУТОМЛЕ́НИЕ *с. см.* **переутоми́ться.**

ПЕРЕУТОМЛЯ́ТЬ *несов. см.* **переутоми́ть.**

ПЕРЕУТОМЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **переутоми́ться;** 2. *страд. к* **переутомля́ть.**

ПЕРЕУЧЕ́СТЬ *сов. что* яңынан (*йәки* ҡайтанан) иҫәпләү, иҫәпкә алыу.

ПЕРЕУЧЁТ *м. см.* **переуче́сть.**

ПЕРЕУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **переучи́ть.**

ПЕРЕУ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **переучи́ться;** 2. *страд. к* **переу́чивать.**

ПЕРЕУЧИ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **переуче́сть.**

ПЕРЕУЧИ́ТЬ *сов.* 1. *кого* (*обучить заново, чему-л. иному*) яңынан уҡытыу (*йәки* өйрәтеү); яңынан уҡытып (*йәки* өйрәтеп) алыу; 2. *что* (*выучить снова*) яңынан (*йәки* ҡабаттан) уҡыу (*йәки* өйрәнеү); 3. *кого, разг.* (*обучить всех, многих*) уҡытып (*йәки* өйрәтеп) сығарыу.

ПЕРЕУЧИ́ТЬСЯ *сов.* башҡа нәмәгә, икенсе һөнәргә уҡыу (*йәки* өйрәнеү).

ПЕРЕФОРМИРОВА́ТЬ *сов. кого-что* яңынан (*йәки* үҙгәртеп) формировать итеү.

ПЕРЕФОРМИРОВА́ТЬСЯ *сов. воен.* яңынан (*йәки* үҙгәртеп) формировать ителеү; **полк переформирова́лся** полк ҡайтанан формировать ителде.

ПЕРЕФОРМИРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **переформирова́ть.**

ПЕРЕФОРМИРО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **переформирова́ться;** 2. *страд. к* **переформиро́вывать.**

ПЕРЕФРАЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* (*берәүҙең һүҙҙәрен*) бер аҙ үҙгәртеп һөйләү (*йәки* әйтеү), икенсе төрлө итеп әйтеү.

ПЕРЕФРАЗИРО́ВКА *ж.* 1. *см.* **перефрази́ровать;** 2. (*перефразированные слова*) үҙгәртелгән (*йәки* үҙгәртеп әйтелгән) һүҙ.

ПЕРЕХВА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **перехвали́ть.**

ПЕРЕХВАЛИ́ТЬ *сов. кого-что* 1. (*слишком расхвалить*) артыҡ (*йәки* үткәрә) маҡтау, күберәк маҡтап ташлау (*йәки* ебәреү); 2. (*всех, многих, всё, многое*) маҡтап сығыу (*йәки* бөтөү).

ПЕРЕХВА́Т *м.* 1. *прост. см.* **перехвати́ть** 1—4, 7; 2. (*место*) өҙөлөп торған, нәҙек урын; билтәк.

ПЕРЕХВАТИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*задержать*) эләктереп (*йәки* тотоп) алыу, туҡтатыу (*китеп, осоп барғанда, юлда*); 2. *что* (*захватить что-л.*) эләктереү, ҡулға төшөрөү (*башка кешегә булған нәмәне*); **перехвати́ть письмо́** кеше хатын эләктереү; 3. *что* (*схватить, обхватить другой рукой*) тотоу, тотоп алыу; 4. *что* (*перевязать поперёк*) быуып (*йәки* ҡыҫып, уратып) бәйләү, быуып ҡуйыу; 5. *что* (*приостановить на мгновение дыхание, голос и т. п.*) тынды ҡыҫыу, ҡыҫып (*йәки* ҡурып) алыу, быуып тороу; тын ҡыҫылыу; 6. *что, чего и без доп., разг.* (*наскоро съесть*) тамаҡҡа ҡапҡылап алыу (*йәки* китеү); 7. *что, чего и без доп., разг.* (*взять взаймы*) бурысҡа (*йәки* үтескә, көтәсәккә) алып тороу; 8. *без доп., разг.* (*проявить неумеренность в чём-л.*) арттырып (*йәки* аштырып) ебәреү.

ПЕРЕХВА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **перехвати́ть.**

ПЕРЕХВОРА́ТЬ *сов. чем и без доп., разг.* 1. (*о всех, многих*) ауырыу, сирләү, сирләп сығыу, ауырышып алыу, ауырып үткәреү; 2. (күп ауырыуҙар менән) ауырыу; **в де́тстве он мно́гим перехворáл** ул бала сағында күп ауырыуҙар менән ауырыны.

ПЕРЕХИТРИ́ТЬ *сов. кого-что* хәйләлә уҙҙырып (*йәки* арттырып) ебәреү, хәйләлә еңеү (*йәки* еңеп сығыу).

ПЕРЕХО́Д *м.* 1. *см.* **перейти́** 1—4; **перехо́д от социали́зма к коммуни́зму** социализмдән коммунизмға күсеү; 2. (*место*) аша сығыу урыны; баҫма; 3. (*расстояние, которое можно пройти за день*) (бер көнлөк) юл, ара; 4. (*коридор, галерея и т. п.*) коридор, аралыҡ (*ике бинаны тоташтыра торған*).

ПЕРЕХОДИ́ТЬ *несов. см.* **перейти́.**

ПЕРЕХО́ДНЫЙ *прил.* 1. күсеү; **перехо́дный экза́мен** күсеү экзамене; 2. (*промежуточный*) күсеү; **перехо́дный во́зраст** күсеү йәше; ◇ **перехо́дный глаго́л** *грам.* күсемле ҡылым.

ПЕРЕХОДЯ́ЩИЙ 1. *прич.* аша сығыусы, сығып барыусы; 2. *прил.* күсмә; **переходя́щее зна́мя** күсмә байраҡ; 3. *прил. разг. см.* **перемежа́ющийся;** 4. *прил. фин.* күсә торған; **переходя́щие су́ммы** күсә торған суммалар.

ПЕ́РЕЦ *м.* борос; ◇ **зада́ть пе́рцу** *см.* **зада́ть.**

ПЕРЕЦЕДИ́ТЬ *сов. что* 1. (*заново*) яңынан (*йәки* икенсе ҡат) һөҙөү; 2. (*перелить цедя*) һөҙөп һалыу; 3. (*всё, многое*) һөҙөп бөтөрөү.

ПЕРЕЦЕ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **перецеди́ть.**

ПЕРЕЦЕЛОВА́ТЬ *сов. кого-что* үбеп сығыу.

ПЕРЕЦЕЛОВА́ТЬСЯ *сов.* үбешеп бөтөү (*йәки* сығыу).

ПЕРЕЧЕКА́НИВАТЬ *несов. см.* **перечека́нить.**

ПЕРЕЧЕКА́НИТЬ *сов. что* 1. (*переделать чеканкой*) яңынан һуғыу, ҡайтанан яһау (*мәҫ. аҡсаны, миҙалды*); 2. (*отчеканить всё, многое*) яһап (*йәки* һуғып) бөтөү (*мәҫ. аҡсаны, миҙалды*).

ПЕРЕЧЕКА́НКА *ж. см.* **перечека́нить.**

ПЕ́РЕЧЕНЬ *м.* исемлек, теҙмә; **пе́речень книг** китаптар исемлеге.

ПЕРЕЧЕРКА́ТЬ, ПЕРЕЧЁРКАТЬ *сов. что, разг.* һыҙып (*йәки* һыҙғылап) бөтөрөү.

ПЕРЕЧЁРКИВАТЬ *несов. см.* **перечеркну́ть** *и* **перечеркáть, перечёркать.**

ПЕРЕЧЕРКНУ́ТЬ *сов. что* һыҙып ташлау; **перечеркну́ть страни́цу** бер битте һыҙып ташлау.

ПЕРЕЧЕРТИ́ТЬ *сов. что* 1. (*заново*) яңынан һыҙыу, ҡайтанан һыҙып сығыу; 2. (*снять копию*) күсермәһен алыу, күсереп алыу; 3. *разг.* (*всё, многое*) һыҙып (*йәки* эшләп) бөтөрөү.

ПЕРЕЧЕ́РЧИВАТЬ *несов. см.* **перечерти́ть.**

ПЕРЕЧЕСА́ТЬ *сов. кого-что* 1. (*заново*) яңынан (*йәки* ҡабаттан) тарау; 2. (*всё, многое; всех, многих*) тарап сығыу (*йәки* бөтөрөү).

ПЕРЕЧЕСА́ТЬСЯ *сов. разг.* үҙ сәсеңде яңынан тарау.

ПЕРЕЧЕ́СТЬ I *сов. см.* **пересчита́ть.**

ПЕРЕЧЕ́СТЬ II *сов. см.* **перечита́ть; мать не́сколько раз перечла́ письмо́ сы́на** әсә улының хатын ҡат-ҡат уҡып сыҡты.

ПЕРЕЧЁСЫВАТЬ *несов. см.* **перечеса́ть.**

ПЕРЕЧИНИ́ТЬ *сов. что, разг.* ямап сығыу (*йәки* бөтөрөү) (*напр. бельё*); ослап ҡуйыу (*напр. карандаши*).

ПЕРЕЧИСЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **перечи́слить;** 2. *бухг.* (*перечисленная сумма*) күсерелгән аҡса; 3. (*перечень*) исемлек, теҙмә.

ПЕРЕЧИ́СЛИТЬ *сов.* 1. *кого-что* исемләп һанап сығыу; **перечи́слить отсу́тствующих** килмәгәндәрҙе исемләп һанап сығыу; 2. *кого* (*зачислить в другое место*) күсереү; **перечи́слить в запа́с** запасҡа күсереү; 3. *что, бухг.* күсереү; **перечи́слить де́ньги на теку́щий счёт** ағымдағы счётҡа аҡса күсереү.

ПЕРЕЧИСЛЯ́ТЬ *несов. см.* **перечи́слить.**

ПЕРЕЧИ́СТИТЬ *сов. что* 1. (*всё, многое*) таҙартып бөтөрөү (*йәки* сығыу); 2. (*заново*) яңынан (*йәки* ҡайтанан) таҙартыу.

ПЕРЕЧИТА́ТЬ *сов. кого-что* 1. (*заново*) яңынан (*йәки* ҡабатлап) уҡып сығыу; 2. (*всё, многое, всех, многих*) (барыһын да) уҡып сығыу (*йәки* бөтөү).

ПЕРЕЧИ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **перечита́ть** *и* **перече́сть** II.

ПЕРЕ́ЧИТЬ *несов. разг.* ҡаршы килеү (*йәки* төшөү, әйтеү), ҡаршылашыу.

ПЕРЕЧИЩА́ТЬ *несов. см.* **перечи́стить.**

ПЕ́РЕЧНИЦА *ж.* борос һауыты.

ПЕРЕЧУ́ВСТВОВАТЬ *сов. что* (күпте) баштан кисереү (*йәки* үткәреү), хис итеү.

ПЕРЕША́ГИВАТЬ *несов. см.* **перешагну́ть.**

ПЕРЕШАГНУ́ТЬ *сов. что, через что* аша атлау, атлап (*йәки* аша атлап) сығыу.

ПЕРЕШЕ́ЕК *м. геогр.* муйын.

ПЕРЕШЁПТЫВАТЬСЯ *несов.* бышылдашыу, шыбырҙашыу, быш-быш һөйләшеү.

ПЕРЕШИБА́ТЬ *несов. см.* **перешиби́ть.**

ПЕРЕШИБИ́ТЬ *сов. что, разг.* бәреп (*йәки* һуғып) һындырыу, өҙә (*йәки* һындыра) һуғыу.

ПЕРЕШИВА́ТЬ *несов. см.* **переши́ть.**

ПЕРЕШИ́ВКА *ж. см.* **переши́ть; переши́вка пла́тья** күлдәкте төҙәтеп тегеү.

ПЕРЕШИ́ТЬ *сов. что* яңынан (*йәки* төҙәтеп) тегеү; **переши́ть пальто́** пальтоны төҙәтеп тегеү.

ПЕРЕШНУРОВА́ТЬ *сов. что* яңынан бәйләү (*йәки* сырмау, шнурлау).

ПЕРЕШНУРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **перешнурова́ть.**

ПЕРЕШТО́ПАТЬ *сов. что* типсеп ямап бөтөрөү.

ПЕРЕШТУКАТУ́РИТЬ *сов. что* 1. (*заново*) яңынан (*йәки* ҡайтанан) штукатурлау; 2. (*всё, многое*) штукатурлап сығыу (*йәки* бөтөрөү).

ПЕРЕЩЕГОЛЯ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* арттырып (*йәки* уҙҙырып) ебәреү (*берәй эштә, һүҙҙә һ. б.*).

ПЕРЕЭКЗАМЕНОВА́ТЬ *сов. кого-что, разг.* 1. (*заново*) яңынан (*йәки* ҡайтанан) экзамен алыу; 2. (*всех, многих*) экзамен алып бөтөрөү (*йәки* сығыу).

ПЕРЕЭКЗАМЕНО́ВКА *ж.* яңынан (*йәки* ҡайтанан) экзамен алыу.

ПЕРЕЭКЗАМЕНО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **переэкзаменова́ть.**

ПЕ́РИ *ж. нескл. миф.* бәрей.

ПЕРИГЕ́Й *м. астр.* перигей (*ай орбитаһының Ергә иң яҡын нөктәһе*).

ПЕРИ́ЛА *только мн.* таянғыс, баҫҡыс рәшәткәһе.

ПЕРИ́НА *ж.* түшәк, яҫтыҡ.

ПЕРИ́ОД *м.* 1. (*промежуток времени*) осор, дәүер, заман, ваҡыт; 2. *геол.* осор, дәүер; **леднико́вый пери́од** боҙ дәүере; 3. *мат.* период; 4. *грам.* теҙем.

ПЕРИОДИЗА́ЦИЯ *ж.* дәүерҙәргә (*йәки* осорҙарға) бүлеү.

ПЕРИОДИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. (*билдәле бер ваҡытта*) ҡабатлана торған, миҙгелмиҙгел; **периоди́ческие при́ступы боле́зни** ауырыуҙың миҙгел-миҙгел өйәнәге сығыу; 2. ваҡытлы; **периоди́ческая печа́ть** ваҡытлы матбуғат (*газета һәм журналдар*); ◇ **периоди́ческая десяти́чная дробь** *мат.* периодик унарлы кәсер; **периоди́ческая систе́ма элеме́нтов** *хим.* элементтәрҙең периодик системаһы.

ПЕРИОДИ́ЧНОСТЬ *ж.* ваҡыт-ваҡыт ҡабатланып тороу, периодик рәүештә булып тороу.

ПЕРИОДИ́ЧНЫЙ *прил. см.* **периоди́ческий** 1.

ПЕРИПЕТИ́И *мн.* (*ед.* **перипети́я** *ж.*) перипетия, көтөлмәгән төрлө ҡыйын хәлдәр (*йәки* ваҡиғалар, үҙгәрештәр, бороломтар).

ПЕРИСКО́П *м.* перископ (*оптик прибор*); **периско́п подво́дной ло́дки** һыу аҫты кәмәһенең перископы.

ПЕРИСТОЛИ́СТНЫЙ *прил. бот.* ҡауырһын (*йәки* ҡыйғас) япраҡлы.

ПЕ́РИСТЫЙ *прил.* 1. *зоол.* ҡауырһынлы; 2. *см.* **перистоли́стный;** ◇ **пе́ристые облака́** шәкәрә (*йәки* ҡыйғас) болоттар.

ПЕРИТОНИ́Т *м. мед.* перитонит (*ҡарын ауырыуы*).

ПЕРИФЕРИ́ЙНЫЙ *прил.* перифериялағы; **периферийные ву́зы** перифериялағы югары уҡыу йорттары.

ПЕРИФЕРИ́ЧЕСКИЙ *прил. спец.* периферик, тышҡы өлөштәге; **перифери́ческая не́рвная систе́ма** периферик нервы системаһы.

ПЕРИФЕРИ́Я *ж.* периферия (1. *үҙәктән ситтә булған өлкәләр, шулай уҡ урындағы ойошмалар, учреждениеләр*; 2. *спец. берәй нәмәнең үҙәктән алыҫлашҡан өлөшө*).

ПЕРИФРА́З *м.*, **ПЕРИФРА́ЗА** *ж. лит.* перифраз (*берәй һүҙҙең йәки әйтемдең мәғәнәһен киңерәк итеп бер нисә һүҙ йәки һүҙ бәйләнеше менән аңлатыу, мәҫ. «нефть» урынына «ҡара алтын»*).

ПЕРИФРАЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, лит.* икенсе һүҙ менән әйтеү, икенсе төрлө итеп әйтеү; **перифрази́ровать посло́вицу** мәҡәлде икенсе һүҙҙәр менән әйтеү.

ПЕРКА́ЛЬ *м. и ж. текст.* перкаль (*туҡыма*).

ПЕРЛ *м.* 1. *уст.* (*жемчуг*) ынйы; 2. *перен.* иң яҡшыһы, бына тигәне, ынйы бөртөгөндәйе, иң яҡшы өлгөһө; **пе́рлы остроу́мия** аҡыл үткерлегенең иң яҡшы өлгөһө.

ПЕРЛАМУ́ТР *м.* перламутр, мәрүәт.

ПЕРЛАМУ́ТРОВЫЙ *прил.* перламутр; **перламу́тровая пу́говица** перламутр һиҙәп.

ПЕРЛО́ВЫЙ *прил.*: **перло́вая крупа́** арпа ярмаһы; **перло́вая ка́ша** арпа бутҡаһы.

ПЕРЛО́Н *м.* перлон (*синтетик туҡыма*).

ПЕРМАНЕ́НТНОСТЬ *ж.* даимилек, өҙлөкһөҙлөк.

ПЕРМАНЕ́НТНЫЙ *прил.* даими, өҙлөкһөҙ, туҡтауһыҙ дауам итеүсе.

ПЕРНА́ТЫЙ *прил.* 1. (*покрытый перьями*) ҡанатлы, ҡауырһынлы; 2. *в знач. сущ.* **перна́тые** *мн.* ҡоштар; **расска́зы о жи́зни перна́тых** ҡоштар тормошо тураһындағы хикәйәләр.

ПЕРО́ *с.* 1. ҡауырһын, (ҡош) йөнө; **гуси́ное перо́** ҡаҙ йөнө; 2. (*для письма*) перо; ҡауырһын (*гусиное*); **ру́чка с перо́м** пероло ручка; 3. *перен. книжн.* (*писательская манера*) ҡәләм; **у него́ о́строе перо́** уның ҡәләме үткер; 4. (*плавник рыбы*) йөҙгөс, ҡанат; 5. *разг.* (*зелень лука и чеснока*) ҡыяҡ (*һуғанда, һарымһаҡта*); 6. *тех.* (*лопасть*) көрәк; ✧ **владе́ть перо́м** яҙыусылыҡ һәләте булыу; яҙыусылыҡ һәләтенә эйә булыу; **ни пуха́ ни пера́** *см.* **пух**; **одни́м ро́счерком пера́** *см.* **ро́счерк**.

ПЕРОЧИ́ННЫЙ *прил.*: **перочи́нный нож** ҡәләм бәкеһе.

ПЕРПЕНДИКУЛЯ́Р *м. мат.* перпендикуляр.

ПЕРПЕНДИКУЛЯ́РНЫЙ *прил. мат.* перпендикулярь; **перпендикуля́рная ли́ния** перпендикулярь һыҙыҡ.

ПЕРПЕ́ТУУМ-МО́БИЛЕ *с. нескл.* перпетуум-мобиле (*мәңгелек двигатель*).

ПЕРРО́Н *м.* перрон (*вокзалдағы пассажирҙәр платформаһы*).

ПЕРРО́ННЫЙ *прил.* перрон; **перро́нный биле́т** перрон билете.

ПЕРС *м.* фарсы.

ПЕ́РСИ *только мн. уст. поэт.* күкрәк, түш.

ПЕРСИ́ДСКИЙ *прил.* фарсы, Персия; **перси́дский язы́к** фарсы теле.

ПЕ́РСИК *м.* персик (*ағасы һәм емеше*).

ПЕ́РСИКОВЫЙ *прил.* персик; **пе́рсиковое варе́нье** персик вареньеһе.

ПЕРСИЯ́НКА *ж.* фарсы ҡатын-ҡыҙы.

ПЕРСО́НА *ж.* 1. *ирон.* персона, ҙур (*йәки дәрәжәле*) кеше; 2. *офиц.* кеше; **обе́д на де́сять персо́н** ун кешелек аш; ✧ **со́бственной персо́ной** *ирон.* үҙе.

ПЕРСОНА́Ж *м. лит.* персонаж, ҡатнашыусы.

ПЕРСОНА́Л *м.* персонал; **медици́нский персона́л** медицина персоналы.

ПЕРСОНА́ЛЬНЫЙ *прил.* персональ; **персона́льная пе́нсия** персональ пенсия.

ПЕРСПЕКТИ́ВА *ж.* 1. (*видимая даль*) алыҫлыҡ, алыҫ (*йәки йыраҡтан*) күренгән күренеш; 2. алыҫтан күренеш, перспектива; **зако́ны перспекти́вы** алыҫтан күренеш закондары; 3. *обычно мн.* **перспекти́вы** *перен.* перспектива (*киләсәккә пландар*); ✧ **в перспекти́ве** киләсәктә.

ПЕРСПЕКТИ́ВНЫЙ *прил.* перспектив; **перспекти́вный план разви́тия хозя́йства** хужалыҡ үҫешенең перспектив планы.

ПЕРСТ *м. уст.* бармаҡ; ✧ **оди́н как перст** япа-яңғыҙ, бер үҙе.

ПЕ́РСТЕНЬ *м.* йөҙөк.

ПЕ́РСЫ *мн.* фарсылар.

ПЕРТУРБА́ЦИЯ *ж.* 1. *книжн.* (көтмәгәндәге) үҙгәреш, буталыш; ... аҫты-өҫкә килеү; 2. *астр.* пертурбация (*планетаның юлынан тайпылыуы*).

ПЕРФОРА́ТОР *м.* перфоратор (1. *горн. тау тоҡомдарын быраулау приборы*; 2. *ҡағыҙға, кинолентаға һ. б. тишектәр тишеү приборы*).

ПЕРФОРА́ЦИЯ *ж.* 1. *см.* **перфори́ровать**; 2. *см.* **прободе́ние**; 3. *кино, тех.* тишектәр (*кино лентаһының йәки ҡағыҙҙың ситендәге тишектәр*).

ПЕРФОРИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* 1. *мед.* тишеү, тишеп ебәреү (*эске органдарҙы*); 2. *горн.* перфораторлау (*перфоратор менән тау тоҡомдары массивен өлөштәргә бүлеү*); 3. *тех., кино* тишеү, тишкеләп сығыу.

ПЕ́РХОТЬ *ж.* кәүәк, ҡауаҡ.

ПЕРЦО́ВКА *ж.* боросло араҡы.

ПЕРЦО́ВЫЙ *прил.* борос; боросло; **перцо́вая во́дка** боросло араҡы.

ПЕРЧА́ТКА *ж.* бирсәткә; ✧ **броса́ть перча́тку** *см.* **броса́ть**; **подня́ть перча́тку** *см.* **подня́ть**.

ПЕ́РЧИТЬ *несов. что* борослау, борос һалыу (*йәки һибеү*).

ПЕРШИ́ТЬ *несов. безл. разг.* ҡымырйыу, ҡытыҡлап тороу; **у меня́ в го́рле перши́т** тамағым ҡымырйый.

ПЁС *м.* эт.

ПЕ́СЕНКА *ж. ласк. от* **пе́сня**; ✧ **его́ пе́сенка спе́та** йыры йырланған (*ваҡыты, ғүмере үткән*).

ПЕ́СЕННИК *м.* (*сборник песен*) йыр китабы.

ПЕ́СЕННЫЙ *прил.* йыр; **пе́сенный стиль** йыр стиле.

ПЕСЕ́Ц *м.* 1. аҡ төлкө; 2. (*мех*) аҡ төлкө мехы.

ПЕСКА́РЬ *м.* ташбаш.

ПЕСНОПЕ́НИЕ *с.* 1. *церк.* дини йыр; 2. *уст. поэт.* шиғыр, шиғри әҫәр.

ПЕСНЬ *ж.* 1. *уст. см.* **пе́сня**; 2. *лит.* (*глава поэмы*) йыр, поэманың айырым бүлеге; ✧ **песнь пе́сней** йырҙарҙың йыры.

ПЕ́СНЯ *ж.* йыр; **наро́дная пе́сня** халыҡ йыры; **засто́льная пе́сня** табын йыры; ✧ **до́лгая пе́сня** *см.* **до́лгий**; **лебеди́ная пе́сня** *см.* **лебеди́ный**; **ста́рая пе́сня** иҫке таныш нәмә; **тяну́ть одну́ и ту́ же пе́сню** бер үк йырҙы йырлау; *соотв.* бер балыҡ башын сәйнәү.

ПЕСО́К *м.* 1. ҡом; 2. *разг.* (*сахар*) ҡом шәкәр.

ПЕСО́ЧНЫЙ *прил.* 1. ҡом, ҡомло; **песо́чная пыль** ҡом саңы; **песо́чные часы́** ҡом сәғәт; 2. (*о цвете*) һор, ҡом төҫлө; **песо́чное пальто́** һор пальто; 3. *кул.* ыуалып торған ҡамырҙан бешерелгән; **песо́чное пече́нье** ыуалып торған ҡамырҙан бешерелгән печенье.

ПЕССИМИ́ЗМ *м.* пессимизм, рухи төшөнкөлөк, өмөтһеҙлек.

ПЕССИМИ́СТ *м.* пессимист, рухы төшөнкө кеше, донъянан төңөлгән кеше.

ПЕССИМИСТИ́ЧЕСКИЙ, ПЕССИМИСТИ́ЧНЫЙ *прил.* пессимистик, рухы төшөнкө, төңөлгән.

ПЕСТ *м.* төйгөс.

ПЕ́СТИК *м.* 1. *уменьш. от* **пест**; 2. *бот.* емешлек, инәлек.

ПЕ́СТОВАТЬ *несов. кого-что, уст.* (*заботливо растить*) ҡарап (*йәки тәрбиәләп*) үҫтереү.

ПЕСТРЕ́ТЬ I *несов.* 1. (*видннеться — о чём-л. пёстром*) сыбарланып (*йәки сыбар булып*) күренеү; 2. *чем, от чего* (*быть пёстрым*) сыбарланыу, сыбарланып тороу;

поля́ пестре́ют цвета́ми яландар сәскәләр менән сыбарланып тора.

ПЕСТРЕ́ТЬ II *несов.* **1.** (*мелькать перед глазами*) күренеү, күҙгә ташланыу (*йәки* бәрелеү); **2.** *чем, перен.* йыш осрау, тулыу, тулып ятыу; **статья́ пестри́т цита́тами** мәҡәлә цитаталар менән тулған; **3.** *разг.* (*быть слишком пёстрым*) сып-сыбар булыу, үтә сыбар булыу.

ПЕСТРИ́ТЬ *несов.* **1.** *что* (*делать пёстрым*) сыбарлау; **2.** *безл.* (күҙ алды) сыбарланыу, күҙ ҡамашыу.

ПЕСТРУ́ШКА *ж. зоол.* ала турғай.

ПЁСТРЫЙ *прил.* **1.** сыбар, ала-ҡола; **2.** *перен.* (*неоднородный*) төрлө, сыбар.

ПЕ́СТРЯДЬ *ж. текст.* сыбар туҡыма.

ПЕСЦО́ВЫЙ *прил.* аҡ төлкө; **песцо́вый воротни́к** аҡ төлкө яға.

ПЕСЧА́НИК *м. геол.* ҡомташ.

ПЕСЧА́НЫЙ *прил.* ҡомло; **песча́ный бе́рег реки́** йылғаның ҡомло яры.

ПЕСЧИ́НКА *ж.* ҡом бөртөгө.

ПЕТИ́Т *м. полигр.* петит (*ваҡ шрифт*).

ПЕТИ́ЦИЯ *ж.* петиция (*күп кеше тарафынан юғары органдарға, хөкүмәт башлыҡтарына бирелә торған үтенес ҡағыҙы*).

ПЕТЛИ́ЦА *ж.* **1.** (*петля на верхней одежде*) элмәк; **2.** (*нашивка*) петлица (*форменный кейемдең яғаһына төҫлө материянан теге ҡуйылған нашивка*).

ПЕ́ТЛЯ *ж.* **1.** тоҡан, элмәк, боғал; **завяза́ть пе́тлю** тоҡан бәйләү; **2.** *перен.* (*виселица*) боғал, дар ағасы; **3.** (*на одежде*) ҡаптырма, элмәк; **4.** (*при вязании*) күҙ; **5.** тимер тупһа, шалнир; **дверь соскочи́ла с пе́тель** ишек тимер тупһанан сыҡты; **6.** *мн.* **пе́тли** *охот.* (*следы зверя*) эҙ; ◇ **хоть в пе́тлю лезь** сыҙамаһаң аҫылынып үл.

ПЕТЛЯ́ТЬ *несов. разг.* **1.** (*двигаться не по прямой линии*) борғоланып, урап-һурап барыу; **2.** (*пролегать изгибами*) бормаланып ятыу.

ПЕТРОГРА́ФИЯ *ж. геол.* петрография (*геологияның тау, таш тоҡомдарын өйрәнә торған бүлеге*).

ПЕТРУ́ШКА I *ж.* петрушка (*йәшелсә*).

ПЕТРУ́ШКА II *м. театр.* петрушка (*курсаҡ театрында баш ролде башҡарыусы*).

ПЕТУ́Х *м.* **1.** әтәс; **2.** *перен. разг.* (*забияка*) сәркәш, сәкәләй, әтәс, һуғыш суҡмары; ◇ **пусти́ть кра́сного петуха́** ҡыҙыл әтәс ебәреү, ут һалыу (*йәки* төртөү); **пусти́ть петуха́** сыйылдаҡ тауыш ысҡындырыу.

ПЕТУ́ШИЙ *прил.* әтәс; **пету́ший хвост** әтәс ҡойроғо; **петушúй гребешо́к** *бот.* әтәс кикреге, хәтфә гөл.

ПЕТУШИ́НЫЙ *прил.* **1.** әтәс; **2.** *перен.* (*задиристый*) әтәс кеүек ҡуны барған, сәркәш; **3.** (*о голосе*) асы, яңғырап торған (*тауыш тураһында*).

ПЕТУШИ́ТЬСЯ *несов. разг.* әтәсләнеү, ҡуҡырайыу, кәперәйеү.

ПЕТЬ *несов.* **1.** *что и без доп.* йырлау, көйләү; **петь ба́сом** ҡалын тауыш менән йырлау; **петь в о́пере** опера йырлау; **2.** *без доп.* һайрау (*о птицах*); ҡысҡырыу (*о петухе*).

ПЕХО́ТА *ж.* пехота, йәйәүле ғәскәр.

ПЕХОТИ́НЕЦ *м.* пехотинец, пехота һалдаты.

ПЕХО́ТНЫЙ *прил.* пехота, йәйәүле ғәскәр; **пехо́тные ча́сти** пехота частәре.

ПЕЧА́ЛИТЬ *несов. кого-что* ҡайғыға ҡалдырыу (*йәки* төшөрөү), хәсрәтләндереү, бошондороу.

ПЕЧА́ЛИТЬСЯ *несов.* ҡайғырыу, хәсрәтләнеү, бошоноу, көйөү.

ПЕЧА́ЛЬ *ж.* ҡайғы, хәсрәт, көйөк, көйөнөс; ◇ **не́ было печа́ли, (так) че́рти накача́ли** *см.* **накача́ть**; **тебе́-то кака́я печа́ль?** һинең ни эшең бар?

ПЕЧА́ЛЬНЫЙ *прил. в разн. знач.* ҡайғылы, көйөнөслө, күңелһеҙ, бойоҡ, ҡыҙғаныс; **печа́льная пе́сня** ҡайғылы йыр; **печа́льный слу́чай** күңелһеҙ хәл; **печа́льный взгляд** бойоҡ ҡараш.

ПЕЧА́ТАНИЕ *с. см.* **печа́тать**; **печа́тание книг** китап баҫыу.

ПЕЧА́ТАТЬ *несов.* **1.** *что* баҫыу; **печа́тать газе́ты** газета баҫыу; **2.** *кого-что* (*издавать*) баҫтырыу; **3.** *что, фото* (ҡағыҙға) төшөрөү, сығарыу.

ПЕЧА́ТАТЬСЯ *несов.* **1.** баҫылыу, баҫылып сығыу; **2.** *страд. к* **печа́тать.**

ПЕЧА́ТНИК *м.* печатник.

ПЕЧА́ТНО *нареч.* матбуғат аша; **печа́тно заяви́ть о чём-либо** берәй нәмә тураһында матбуғат аша белдереү.

ПЕЧА́ТНЫЙ *прил.* **1.** китап баҫыу; **печа́тный стано́к** китап баҫыу станогы; **2.** (*напечатанный*) баҫып сығарылған, баҫылған, баҫылып сыҡҡан, баҫма; **печа́тный текст** баҫылған текст; **3.** (*как напечатанный*) баҫма; **писа́ть печа́тными бу́квами** баҫма хәрефтәр менән яҙыу; **4.** (*с узорами*) аҫалы, биҙәкле; ◇ **печа́тный лист** *полигр.* баҫма табаҡ.

ПЕЧА́ТЬ *ж.* **1.** печать, мөһөр; **удостове́рить по́дпись печа́тью** ҡултамғаны печать менән раҫлау; **2.** *перен.* (*след*) эҙ, билге; **3.** (*процесс изготовления*) баҫылыу, (китап) баҫыу; **кни́га вы́шла из печа́ти** китап баҫылып сыҡты; **4.** матбуғат; **рабо́тники печа́ти** матбуғат работниктәре; **периоди́ческая печа́ть** ваҡытлы матбуғат; **5.** (*шрифт*) баҫылыу, баҫылған хәреф төрө; **кру́пная печа́ть** эре баҫылған; ◇ **печа́ть молча́ния** һөйләүҙән тыйыу.

ПЕЧЁНКА *ж.* бауыр (ашы); **жа́реная печёнка** ҡыҙҙырылған бауыр; ◇ **сиде́ть в печёнках** *у кого* ныҡ борсоу, теңкәһенә тейеү.

ПЕЧЁНЫЙ *прил.* бешкән, бешерелгән.

ПЕ́ЧЕНЬ *ж. анат.* бауыр.

ПЕЧЕ́НЬЕ *с.* печенье (*ашамлыҡ*).

ПЕ́ЧКА *ж.* мейес; ◇ **танцева́ть от пе́чки** берәй эште (*йәки* нәмәне) тағы ла баштан, ғәҙәтләнгән урынынан башлау.

ПЕЧНИ́К *м.* мейес сығырыусы, мейесс е.

ПЕЧНО́Й *прил.* мейес; **печна́я труба́** мейес мөрйәһе; **печно́е отопле́ние** мейес менән йылытыу, мейес яғып йылытыу.

ПЕЧУ́РКА *ж.* тимер мейес.

ПЕЧЬ I *несов.* **1.** *что* бешереү; **2.** *кого-что, во что и без доп.* ҡыҙҙырыу; **сего́дня весь**

день печёт со́лнце бөгөн көнө буйы ҡояш ҡыҙҙыра; ◇ **как блины́ печь** ҡоймаҡ бешергән кеүек бик тиҙ.

ПЕЧЬ II *ж.* мейес; **ру́сская печь** рус мейесе; **до́менная печь** домна мейесе.

ПЕ́ЧЬСЯ I *несов.* 1. (*напр. о пирогах*) бешеү; 2. *разг.* (*на солнце*) яныу, бешеү (*ҡояшта*); 3. *страд. к* **печь** I 1.

ПЕ́ЧЬСЯ II *несов.* (*заботиться*) ҡайғыртыу, хәстәрлек итеү (*йәки* күреү), (берәйһе өсөн) янып-көйөп йөрөү.

ПЕШЕХО́Д *м.* йәйәүле.

ПЕШЕХО́ДНЫЙ *прил.*: **пешехо́дная тропи́нка** һуҡмаҡ.

ПЕ́ШИЙ *прил.* йәйәү, йәйәүлеләр; **пе́ший строй** йәйәүлеләр сафы.

ПЕ́ШКА *ж.* 1. *шахм.* пешка; **пойти́ пе́шкой** пешка менән йөрөү; 2. *перен. разг.* (*о человеке*) ҡоро һүрәт, бәләкәй кеше.

ПЕШКО́М *нареч.* йәйәү(ләп); **идти́ пешко́м** йәйәү китеү, йәйәүләү.

ПЕШНЯ́ *ж.* һөймән, бороз.

ПЕЩЕ́РА *ж.* мәмерйә.

ПЕЩЕ́РИСТЫЙ *прил. анат.* көпшәк, ҡупшыҡ; **пеще́ристая ткань** көпшәк туҡыма.

ПЕЩЕ́РНЫЙ *прил.* мәмерйә; мәмерйәләге; **пеще́рный ход** мәмерйә юлы; **пеще́рный челове́к** мәмерйә кешеһе; **пеще́рное о́зеро** мәмерйәләге күл.

ПИАНИ́НО *с. нескл.* пианино.

ПИАНИ́СТ *м.* пианист.

ПИАНИ́СТКА *женск. р. к* **пиани́ст.**

ПИА́НО *нареч. муз.* пиано, әкрен генә; **игра́ть пиа́но** әкрен генә уйнау.

ПИА́СТР *м.* пиастр (*Төркиә, Египет һ. б. ҡайһы бер илдәрҙәге ваҡ аҡса*).

ПИВНА́Я *ж.* һырахана.

ПИВНО́Й *прил.* 1. пиво; **пивно́й ларёк** һыра ларёгы; 2. *в знач. сущ.* **пивна́я** *ж. разг.* һырахана.

ПИ́ВО *с.* һыра.

ПИВОВА́Р *м.* һырасы, һыра ҡайнатыусы.

ПИВОВАРЕ́НИЕ *с.* һыра ҡайнатыу.

ПИВОВА́РЕННЫЙ *прил.* һыра ҡайнатыу; **пивова́ренный заво́д** һыра ҡайнатыу заводы.

ПИ́ГАЛИЦА *ж.* 1. (*птица*) бибек, тәгәрлек; 2. *разг.* (*о человеке*) кәгез, кәрләпә (*кеше*).

ПИГМЕ́Й *м.* иргәйел, иргәнәк.

ПИГМЕ́НТ *м.* пигмент (*хайуандар йәки үҫемлектәр организмендә төҫ бирә торған матдә*).

ПИГМЕНТА́ЦИЯ *ж.* пигментация, пигментацияланыу (*тере организм туҡымаларының пигменттән төҫләнеүе*).

ПИГМЕ́НТНЫЙ *прил.* пигмент; **пигме́нтные кле́тки** пигмент күҙәнәктәре.

ПИДЖА́К *м.* пинжәк.

ПИЖА́МА *ж.* пижама (*кейем*).

ПИЖО́Н *м. разг.* фырт (кеше), пижон.

ПИК *м.* пик, тау сусағы; ◇ **часы́ пик** пик сәғәте (*транспортта, электростанцияла һ. б. эшендә иң ҡыҙыу ваҡыт*).

ПИ́КА *ж.* һөңгө; ◇ **в пи́ку ко́му-либо** берәйһенә үс итеп.

ПИКА́НТНЫЙ *прил.* 1. (*очень интересный*) ҡыҙыҡһыныу уятҡан, ҡыҙыҡтырғыс, ҡыҙыҡлы; **пика́нтная но́вость** ҡыҙыҡтырғыс яңылыҡ; 2. (*не вполне пристойный*) әҙәпһеҙ; **пика́нтный анекдо́т** әҙәпһеҙ анекдот; 3. *перен.* (*соблазнительный*) тартып торған, ҡыҙығырлыҡ.

ПИКЕ́ I *с. нескл.* пике (*туҡыма*).

ПИКЕ́ II *с. нескл.*: **самолёт перешёл в пике́** *ав.* самолет шыҡайып түбән төшә башланы.

ПИКЕ́ЙНЫЙ *прил.* пике; **пике́йная руба́шка** пике күлдәк.

ПИКЕ́Т I *м.* пикет (*бәләкәй генә һаҡсы отряд*).

ПИКЕ́Т II *м.* пикет (1. *ж.-д. километрҙың ундан бер өлөшөн билдереүсе оҙонлоҡ үлсәүе бирәмеге;* 2. *геодезик эштәрҙә номер һуғып, ергә ҡағылған ҡаҙыҡ*).

ПИКЕ́Т III *м. карт.* пикет (*кәрт уйыны*).

ПИКЕ́ТЧИК *м.* пикетсе, һаҡсы.

ПИ́КИ *мн.* (*ед.* **пи́ка** *ж.*) *карт.* пика, ҡарға (кәрт).

ПИКИ́РОВАНИЕ *с. см.* **пики́ровать.**

ПИКИРОВА́НИЕ *с. см.* **пикирова́ть.**

ПИКИ́РОВАТЬ *сов. и несов. ав.* шыҡыйып (*йәки* баштүбән) осоу, пикировать итеү.

ПИКИРОВА́ТЬ *сов. и несов. что, с.-х.* күсереп ултыртыу.

ПИКИ́РОВАТЬСЯ *несов.* төртөшөп (*йәки* төртмә һүҙҙәр) әйтешеү, ҡаҙалып һөйләшеү.

ПИКИРО́ВКА I *ж. см.* **пикирова́ть.**

ПИКИРО́ВКА II *ж. см.* **пики́роваться.**

ПИКНИ́К *м.* пикник, хозур (*күңел асыу өсөн күмәкләшеп ҡырға сығыу*).

ПИ́КНУТЬ *сов. разг.* өн (*йәки* тауыш) сығарыу, берәй һүҙ әйтеү; **не пи́кни** өнөң сыҡмаһын.

ПИ́КОВЫЙ *прил. карт.* пика, ҡарға; **пи́ковая да́ма** пика дамаһы; ◇ **оста́ться при пи́ковом интере́се** уңышһыҙлыҡҡа осрау, бер нәмәһеҙ ҡалыу.

ПИКРИ́НОВЫЙ *прил.*: **пикри́новая кислота́** пикрин кислотаһы (*ағыулы матдә*).

ПИКТОГРА́ФИЯ *ж. лингв.* пиктография (*бик боронғо һүрәт яҙыуы*).

ПИЛА́ *ж.* бысҡы.

ПИЛА́-РЫ́БА *ж.* бысҡы балыҡ.

ПИЛЁНЫЙ *прил.* бысылған, киҫелгән; шаҡмаҡлы (*о сахаре*); **пилёный лес** киҫелгән урман.

ПИЛИ́КАТЬ *несов. разг.* сыйылдатыу, дырылдатыу, сыйылдығын сығарыу; **пили́кать на скри́пке** скрипканы сыйылдатыу.

ПИЛИ́ТЬ *несов.* 1. *что* бысыу, киҫеү; 2. *кого-что, перен. разг.* (*изводить*) талау, йән игәү.

ПИ́ЛКА I *ж. см.* **пили́ть** 1.

ПИ́ЛКА II *ж.* 1. (*ручная пила*) ҡул бысҡыһы; 2. (*для ногтей*) игәү.

ПИЛОМАТЕРИА́ЛЫ *мн.* (*ед.* **пиломатериа́л** *м.*) ағас материалдар (*бысып-ярып әҙерләнгән ағастар*).

ПИЛОРА́МА *ж. тех.* пилорама (*бысҡы станогы*).

ПИЛО́Т *м.* пилот, осоусы.

ПИЛОТА́Ж *м. ав.* пилотаж (*осоу аппаратын идара итә белеү оҫталығы*).

ПИЛОТИ́РОВАНИЕ *с. см.* **пилоти́ровать.**

ПИЛОТИ́РОВАТЬ *несов. что, ав.* (*осоу аппараты менән*) идара итеү, пилотировать.

итеү; **пилоти́ровать самолёт** самолёт менән идара итеү.

ПИЛО́ТКА *ж.* пилотка (*баш кейеме*).

ПИЛЬ *межд. охот.* һер-р, һөс-с (*этҡә ташланырға ҡушыу, бойороу*).

ПИ́ЛЬЩИК *м.* бысҡысы, бысыусы.

ПИЛЮ́ЛЯ *ж.* пилюл, төймә дарыу; ◇ **проглоти́ть пилю́лю** ауыр һүҙҙе өндәшмәй тыңлау, йотоу; **позолоти́ть пилю́лю** юхалау, юхаларға тырышыу (*насарлыҡ эшләп, шуны йомшартырға тырышыу*).

ПИЛЯ́СТРА *ж. архит.* пилястр (*бер башы менән стенаға инеп торған дүрт ҡырлы колонна*).

ПИМЫ́ *мн.* (*ед.* **пим** *м.*) **1.** (*меховые сапоги*) тире итек (*төньяк халыҡтарында*); **2.** (*валенки*) быйма.

ПИНГВИ́Н *м.* пингвин (*ҡош*).

ПИНЦЕ́Т *м.* пинцет, эҫкәк.

ПИО́Н *м.* пион (*үҫемлек, гөл*).

ПИОНЕ́Р *м.* пионер.

ПИОНЕР= *ҡушма һүҙҙәрҙең «пионер» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **пионервожа́тый** пионервожатый, пионерҙәр етәксеһе.

ПИОНЕ́РКА *ж.* пионерка.

ПИОНЕРОТРЯ́Д *м.* (**пионе́рский отря́д**) пионерҙәр отряде.

ПИОНЕ́РСКИЙ *прил.* пионер; **пионе́рский ла́герь** пионерҙәр лагере.

ПИПЕ́ТКА *ж.* пипетка, тамыҙғыс.

ПИР *м.* һый, мәжлес, туй; **пир на весь мир** бик ҙур һәм мул мәжлес; ◇ **в чужо́м пиру́ похме́лье** *см.* **похме́лье.**

ПИРАМИ́ДА *ж.* пирамида (**1.** *мат. нигеҙе күп мөйөштән йәки өсмөйөштән торған күп ҡырлы фигура*; **2.** *ист. боронғо Египеттә фирғәүендәрҙең ҡәберҙәре өҫтөнә дүрт ҡырлы итеп һалынған ҙур таш ҡоролма*; **3.** *перен. бер төркөм предметтәрҙе аҫтан-өҫкә табан тарая барыу тәртибендә һалыу*; **4.** *спорт. кешеләрҙең өҫтө-өҫтөнә бер нисә ҡат булып теҙелгән акробатик фигура*; **5.** *воен. мылтыҡтарҙы көбәктәре менән ҡушырып һөйәп ҡуйыу*).

ПИРАМИДА́ЛЬНЫЙ *прил.* пирамидаль, пирамида кеүек; **пирамида́льная со́пка** пирамида кеүек сусаҡ тау; **пирамида́льный то́поль** пирамидаль тирәк.

ПИРАМИДО́Н *м.* пирамидон (*дарыу*).

ПИРА́Т *м. ист.* диңгеҙ юлбаҫары, пират.

ПИРА́ТСКИЙ *прил. ист.* пират; **пира́тское су́дно** пираттар карабы.

ПИРОВА́ТЬ *несов.* һыйланыу, туйҙа (*йәки* мәжлестә) булыу.

ПИРО́Г *м.* бәлеш, пирог; **пиро́г с мя́сом** ит бәлеше.

ПИРО́ГА *ж.* пирога (*тышы көплө оҙон тар кәмә*).

ПИРО́ЖНОЕ *с.* пирожный.

ПИРОЖО́К *м.* пирог; **пирожки́ с капу́стой** кәбеҫтә пирогы.

ПИРОКСИЛИ́Н *м.* пироксилин (*шартлағыс матдә*).

ПИРО́МЕТР *м.* пирометр (*юғары температураны үлсәү приборы*).

ПИРОТЕ́ХНИК *м.* пиротехник, пиротехника белгесе.

ПИРОТЕ́ХНИКА *ж. тех.* пиротехника (*техниканың яныусы һәм шартлағыс составтар әҙерләй торған тармағы*).

ПИРС *м. мор.* пирс (*суднолар туҡтау өсөн эшләнгән ҡоролма*).

ПИРУЭ́Т *м.* пируэт (*бейегәндә аяҡ осонда бер тапҡыр әйләнеп сығыу*).

ПИ́РШЕСТВО *с. книжн.* туй, мәжлес.

ПИСА́НИЕ *с.* **1.** *см.* **писа́ть; 2.** *ирон.* яҙыу, яҙылған әйбер; **получи́л ва́ше писа́ние** мин һеҙҙең яҙыуығыҙҙы алдым; ◇ **свяще́нное писа́ние** изге (дини) китап.

ПИСАНИ́НА *ж. разг.* яҙыу шәрәмәте, яҙған-һыҙған нәмә.

ПИ́САНЫЙ *прил. уст.* ҡулдан яҙылған; ◇ **как по пи́саному** бик шыма; **пи́саный краса́вец, пи́саная краса́вица** һүрәттәге һымаҡ (*йәки* яһап ҡуйған кеүек) матур (*ир йәки ҡатын-ҡыҙ тураһында*).

ПИ́САРЬ *м. уст.* писер.

ПИСА́ТЕЛЬ *м.* яҙыусы.

ПИСА́ТЕЛЬНИЦА *женск. р.* ҡ **писа́тель.**

ПИСА́ТЕЛЬСКИЙ *прил.* яҙыусы, яҙыусылыҡ; **писа́тельская среда́** яҙыусылар средаһы; **писа́тельский тала́нт** яҙыусылыҡ таланты.

ПИСА́ТЬ *несов.* **1.** *что и без доп., в разн. знач.* яҙыу; **писа́ть ме́лко** ваҡ яҙыу; **писа́ть отчёт** отчет яҙыу; **он мне давно́ не пи́шет** ул миңә күптән яҙмай; **писа́ть рома́н** роман яҙыу; **2.** *кого-что и без доп.* (*рисовать*) яҙыу, һүрәт төшөрөү (*йәки* яһау, эшләү); **писа́ть акваре́лью** акварель менән һүрәт төшөрөү; ◇ **ви́лами на воде́ пи́сано** *см.* **ви́лы; пиши́ пропа́ло** *см.* **пропа́сть.**

ПИСА́ТЬСЯ *несов.* яҙылыу; **здесь пи́шется «о»** был урында «о» яҙыла.

ПИСЕ́Ц *м. ист.* күсереп яҙыусы, күсереүсе.

ПИСК *м.* сыйылдау, сырылдау, сипылдау (*тауышы*).

ПИСКЛИ́ВЫЙ *прил.* сыйылдаҡ, сырылдыҡ, сырҡылдаҡ, сәрелдәк; **пискли́вый го́лос** сыйылдаҡ тауыш.

ПИ́СКНУТЬ *сов. и однокр.* сый (*йәки* сей) итеп ҡалыу.

ПИСКУ́Н *м. разг.* сыйылдаҡ, сипылдаҡ, сәрелдәк.

ПИССУА́Р *м.* писсуар.

ПИСТОЛЕ́Т *м.* пистолет.

ПИСТОЛЕ́ТНЫЙ *прил.* пистолет; **пистоле́тный вы́стрел** пистолеттән атыу.

ПИСТО́Н *м.* пистон (**1.** *атыу ҡоралында*; **2.** *уйынсыҡ пистолетҡа ҡуйып шартлатыу өсөн эсенә аҙ ғына дары һалып йәбештерелгән ҡағыҙ киҫәге*; **3.** *муз. тынлы музыка ҡоралының клапаны*; **4.** *ҡатырғанан, күндән яһалған әйберҙәрҙең шнур кейҙереү өсөн тишелгән тишектәренә нығытылған металл ҡыҫа*).

ПИСЧЕБУМА́ЖНЫЙ *прил.* **1.** яҙыу ҡағыҙы; **писчебума́жное произво́дство** яҙыу ҡағыҙы производствоһы; **2.** яҙыу-һыҙыу; **писчебума́жные принадле́жности** яҙыу-һыҙыу әйберҙәре.

ПИ́СЧИЙ *прил.* яҙыу; **пи́счая бума́га** яҙыу ҡағыҙы.

ПИСЬМЕНА́ *только мн. уст.* хәрефтәр, яҙыу тамғалары; **еги́петские письмена́** египет яҙыуы тамғалары.

ПИ́СЬМЕННОСТЬ *ж.* 1. яҙма, яҙыу, әлифба; **башки́рская пи́сьменность** башҡорт яҙыуы; 2. (*совокупность письменных памятников*) яҙма ҡомартҡылар.

ПИ́СЬМЕННЫЙ *прил.* 1. яҙыу, яҙма, яҙылған; **пи́сьменная рабо́та** *школ.* яҙма эш; 2. яҙыу, яҙышыу; **пи́сьменный стол** яҙыу өҫтәле.

ПИСЬМО́ *с.* 1. хат; **заказно́е письмо́** заказлы хат; 2. яҙыу, яҙа белеү; **учи́ться письму́** яҙырға өйрәнеү; 3. (*графические знаки*) яҙма, яҙыу; **ара́бское письмо́** ғәрәп яҙыуы; 4. (*документ*) ҡағыҙ; **заёмное письмо́** заём ҡағыҙы.

ПИСЬМОВОДИ́ТЕЛЬ *м. уст.* канцелярияла эш башҡарыусы.

ПИСЬМОНО́СЕЦ *м.* хат ташыусы, почта йөрөтөүсе.

ПИТА́НИЕ *с.* 1. *см.* **пита́ть(ся)**; 2. аҙыҡ, ашау; **диети́ческое пита́ние** диетик аҙыҡ; 3. *тех.* кәрәкле энергия, көс; **пита́ние ра́ции** рацияға кәрәкле көс; ◇ **обще́ственное пита́ние** йәмәғәт туҡланыуы.

ПИТА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* туҡлыҡлы булыу; **пита́тельность моло́чной пи́щи** һөт аҙығының туҡлыҡлы булыуы.

ПИТА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. туҡлыҡлы, файҙалы; **пита́тельная пи́ща** туҡлыҡлы аҙыҡ; 2. (*питающий*) туйҙырыусы, туҡландырыусы, (аҙыҡ менән) тәьмин итеүсе; **пита́тельный насо́с** туҡландырыусы насос.

ПИТА́ТЬ *несов.* 1. *кого* ашатыу-эсереү, туҡландырыу, туйҙырыу, туйындырыу; 2. *что* (*снабжать необходимым*) тәьмин итеү, туйындырыу, аҙыҡ (*йәки* нигеҙ) булыу; ◇ **пита́ть дове́рие** ышаныу; **пита́ть не́нависть** күрә алмау.

ПИТА́ТЬСЯ *несов.* 1. (*кормиться*) ашау-эсеү, ашау, туҡланыу; 2. аҙыҡланыу, туйыныу; **тка́ни челове́ческого органи́зма пита́ются кислоро́дом** кеше организменең туҡымалары кислород менән аҙыҡлана; 3. *страд.* к **пита́ть**.

ПИТО́МЕЦ *м. книжн.* тәрбиәләнгән (*йәки* уҡыған) кеше, уҡыусы.

ПИТО́МНИК *м.* үрсеткес, питомник.

ПИТО́Н *м.* питон (*йылан*).

ПИТЬ *несов. что и без доп.* эсеү; **пить чай** сәй эсеү; **хо́чется пить** *безл.* эске килә; ◇ **как пить дать** һис һүҙһеҙ (*йәки* шикһеҙ).

ПИТЬЁ *с.* 1. *см.* **пить**; **э́та вода́ не годна́ для питья́** был һыу эсеүгә яраҡһыҙ; 2. (*напиток*) эсемлек; **о́чень вку́сное питьё** бик тәмле эсемлек.

ПИТЬЕВО́Й *прил.* эсеүгә (*йәки* эсергә) яраҡлы; **питьева́я вода́** эсергә яраҡлы һыу.

ПИХА́ТЬ *несов. разг.* 1. *кого-что* (*толкать*) этәреү, этеү, төртөү; 2. *что* (*засовывать*) тығыу.

ПИХА́ТЬСЯ *несов. разг.* 1. (*толкать кого-л.*) этәреү, төртөү; 2. (*толкать друг друга*) этәрешеү, төртөшөү; 3. *страд.* к **пиха́ть**.

ПИХНУ́ТЬ *сов. и однокр. см.* **пиха́ть**.

ПИ́ХТА *ж.* аҡ шыршы.

ПИ́ЧКАТЬ *несов. кого* 1. *разг.* күп итеп (*йәки* көсләп) ашатыу (*йәки* эсереү), тығындырыу; 2. *перен.* юҡ-бар нәмә менән баш(ын) ҡатырыу.

ПИЧУ́ГА *ж. разг.* ҡошсоҡ, ҡошҡай.

пишу́, **пи́шешь** *и т. д. наст. вр. от* **писа́ть**.

ПИ́ШУЩИЙ 1. *прич.* яҙыусы; 2. *прил.* яҙыу, яҙа торған; **пи́шущая маши́нка** яҙыу машинкаһы.

ПИ́ЩА *ж.* 1. аҙыҡ, ашамлыҡ, ризыҡ, аҙыҡ-түлек; **лёгкая пи́ща** еңел аҙыҡ; 2. *перен.* аҙыҡ; **духо́вная пи́ща** рухи аҙыҡ; ◇ **дава́ть пи́щу** *чему, для чего* берәй нәмәнең килеп сығыуына (*йәки* таралыуына) сәбәпсе булыу, аҙыҡ булыу.

ПИЩА́ТЬ *несов.* 1. сипылдау, сырылдау (*о птицах*); сәңгелдәү (*о щенятах*); сый-сый килеү (*йәки* илау) (*о ребёнке*); 2. *что и без доп., разг.* (*говорить, петь тонким голосом*) сыйылдау, сыйылдап һөйләшеү (*йәки* йырлау).

ПИЩЕВАРЕ́НИЕ *с.* аш һеңеү (*йәки* һеңдереү).

ПИЩЕВАРИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* аш һеңеү; **пищевари́тельные проце́ссы** аш һеңеү процестәре.

ПИЩЕВИ́К *м.* аҙыҡ-түлек промышленносе эшсеһе.

ПИЩЕВО́Д *м.* ҡыҙыл үңәс, аш юлы.

ПИЩЕВО́Й *прил.* аҙыҡ, ашамлыҡ, аҙыҡ-түлек; **пищевы́е проду́кты** ашамлыҡ нәмәләр; **пищева́я промы́шленность** аҙыҡ-түлек промышленносе.

ПИЯ́ВКА *ж.* һөлөк; **ста́вить пия́вки** һөлөк һалыу.

ПЛАВ *м.*: **на плаву́** һыу өҫтөндә (булыу), йөҙөп барыу.

ПЛА́ВАНИЕ *с. см.* **пла́вать**; **да́льнее пла́вание** алыҫтарға йөҙөп йөрөү.

ПЛА́ВАТЕЛЬНЫЙ *прил.* йөҙөү; **пла́вательная перепо́нка у птиц** ҡоштарҙың йөҙөү ярылары.

ПЛА́ВАТЬ *несов.* 1. йөҙөү, йөҙөп йөрөү; **он хорошо́ пла́вает** ул яҡшы йөҙә; 2. (*не погружаться в жидкость — о предметах*)... эсендә ятыу, (... эсенә) батып ятыу; 3. *разг.* (*служить на судне*) (пароходта) хеҙмәт итеү; 4. *перен. разг.* (*отвечать путано*) (белем етмәй) бутау, һай йөҙөү; ◇ **ме́лко пла́вать** *см.* **ме́лко**.

ПЛАВИ́ЛЬНИК *м. тех.* плавильник (*металл иретеү приборы*).

ПЛАВИ́ЛЬНЫЙ *прил. тех.* иретеү, металл иретеү; **плави́льная печь** металл иретеү мейесе.

ПЛАВИ́ЛЬНЯ *ж.* плавильня (*металл иретеү бинаһы*).

ПЛАВИ́ЛЬЩИК *м.* плавильщик, металл иретеүсе (*эшсе*).

ПЛА́ВИТЬ *несов. что* иретеү; **пла́вить мета́лл** металл иретеү.

ПЛА́ВИТЬСЯ *несов.* 1. иреү; 2. *страд.* к **пла́вить**.

ПЛА́ВКА *ж.* 1. *см.* **пла́вить**; **пла́вка ста́ли** ҡорос иретеү; 2. плавка, иретмә; **полу́чена пе́рвая пла́вка чугуна́** суйындың тәүге иретмәһе алынды.

ПЛА́ВКИ *только мн.* плавка (*йөҙөү өсөн тегелгән трусик*).

ПЛА́ВКИЙ *прил.* иреүсән, ирей торған; **пла́вкий мета́лл** иреүсән металл.

ПЛАВЛЕ́НИЕ *с. см.* **пла́вить(ся)**.

ПЛА́ВЛЕНЫЙ *прил.*: **пла́вленый сыр** йомшаҡ сыр.

ПЛАВНИ́К *м.* йөҙгөс.

ПЛА́ВНОСТЬ *ж.* һалмаҡлыҡ, талғынлыҡ.

ПЛА́ВНЫЙ *прил.* һалмаҡ, талғын; **пла́вная похо́дка** һалмаҡ йөрөш; ◇ **пла́вные согла́сные зву́ки** *лингв.* талғын тартынҡы өндәр («*р*» *һәм* «*л*» *өндәре*).

ПЛАВУНЕ́Ц *м. зоол.* һыу ҡуңыҙы.

ПЛАВУ́ЧЕСТЬ *ж.* йөҙә алыулыҡ.

ПЛАВУ́ЧИЙ *прил.* йөҙмә, йөҙөп йөрөгән, йөҙөүсе; **плаву́чий мост** йөҙмә күпер.

ПЛАГИА́Т *м.* плагиат (*кеше яҙған хеҙмәтте үҙенеке тип күрһәтеү*).

ПЛАГИА́ТОР *м.* плагиатор, плагиатсы, әҙәбиәт ҡарағы.

ПЛАГИА́ТОРСТВО *с.* плагиаторлыҡ, әҙәби ҡараҡлыҡ.

ПЛА́ЗМА *ж. биол.* плазма (*ҡандың, лимфаның шыйыҡ өлөшө*).

ПЛАЗМАТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* плазматик; **плазмати́ческое вещество́ кле́ток** күҙәнәктәрҙең плазматик матдәһе.

ПЛА́КАЛЬЩИЦА *ж. уст.* илаусы, сеңләүсе (*боронғо йола буйынса үлекте күмгәндә илар өсөн ялланған ҡатын-ҡыҙ*).

ПЛАКА́Т *м.* плакат.

ПЛАКА́ТНЫЙ *прил.* плакат; **плака́тная мастерска́я** плакат мастерскойы.

ПЛА́КАТЬ *несов. прям. и перен.* илау; **го́рько пла́кать** ҡаты илау; ◇ **пла́кали де́нежки** аҡса осто, аҡсаһынан ҡолаҡ ҡаҡты.

ПЛА́КАТЬСЯ *несов. на кого-что и без доп.* зарланыу, илау; **пла́каться на свою́ судьбу́** үҙ яҙмышынан зарланыу.

ПЛАКИРОВА́ТЬ *сов. и несов. что* **1.** (*металлом*) ялатыу, югертеү; **2.** (*дёрном*) (кәҫ менән) ҡаплау, ябыу (*ямғыр һыуы емереүенән һаҡлау өсөн*).

ПЛАКИРО́ВКА *ж. см.* **плакирова́ть.**

ПЛА́КСА *м. и ж. разг.* илаҡ, һытыҡ (*кеше*).

ПЛАКСИ́ВЫЙ *прил. разг.* **1.** илаҡ, һытыҡ, илаусан; **плакси́вый ребёнок** илаҡ бала; **2.** (*жалобный*) илап барған, иларға торған кеүек, илаҡ; **плакси́вый го́лос** илаҡ тауыш.

ПЛАКУ́ЧИЙ *прил.*: **плаку́чая и́ва** бөҙрә тал; **плаку́чая берёза** тәлгәш ҡайын.

ПЛАМЕНЕ́ТЬ *несов.* ялҡынланыу, балҡыу, ялҡынланып (*йәки* балҡып) яныу, балҡып янып тороу; **зака́т пламене́ет** ҡояш байышы ялҡынлана.

ПЛА́МЕННЫЙ *прил.* **1.** (*цвета пламени*) ут ҡыҙыл, янып (*йәки* балҡып) торған; **пла́менные фла́ги** балҡып, янып торған флагтар; **2.** *перен.* (*пылкий*) ялҡынлы, ҡайнар; **пла́менная любо́вь** ҡайнар һөйөү, ялҡынлы мөхәббәт.

ПЛА́МЯ *с. прям. и перен.* ялҡын; **вспы́хнуть пла́менем** ялҡынланып янып китеү.

ПЛАН *м.* **1.** *в разн. знач.* план; **перспекти́вный план** перспектив план; **соста́вить план** план төҙөү; **снять план ме́стности** урындың планын төшөрөп алыу; **план докла́да** доклад планы; **вопро́с обсужда́лся в теорети́ческом пла́не** мәсьәлә теоретик планда тикшерелде; **2.** (*место, расположение в перспективе*) урын, план; **на за́днем пла́не сце́ны** сәхнәнең артҡы планында.

ПЛАНЁР *м.* планёр (*моторһыҙ осҡос аппарат*).

ПЛАНЕРИ́ЗМ *м.* планеризм (*планер менән осоу спорты*).

ПЛАНЕРИ́СТ *м.* планерист (*планерҙә осоусы пилот*).

ПЛАНЁРНЫЙ *прил.* планёр; **планёрный спорт** планёр спорты.

ПЛАНЕ́ТА *ж.* **1.** планета (*Ҡояш тирәһендә әйләнеп, унан яҡтылыҡ алыусы күктәге есемдәр*); **2.** *книжн.* (*Земля*) Ер.

ПЛАНЕТА́РИЙ *м.* планетарий (**1.** *планеталарҙың һәм күк йөҙөндәге есемдәрҙең хәрәкәт итеүҙәрен күрһәтә торған прибор*; **2.** *шул прибор ярҙамында планета һәм күктәге есемдәрҙең торошон, хәрәкәт итеүен күрһәтә торған йорт*).

ПЛАНЕ́ТНЫЙ *прил.* планета; **плане́тная систе́ма** планета системаһы.

ПЛАНИМЕ́ТР *м.* планиметр (*чертёжда ябыҡ фигураларҙың майҙандарын үлсәү приборы*).

ПЛАНИМЕ́ТРИЯ *ж.* планиметрия (*геометрияның фигураларҙы өйрәнә торған бүлеге*).

ПЛАНИ́РОВАНИЕ I *с. см.* **плани́ровать** I; **плани́рование наро́дного хозя́йства** халыҡ хужалығын планлаштырыу.

ПЛАНИ́РОВАНИЕ II *с. см.* **плани́ровать** II; **плани́рование самолёта** самолетты аҡрынлап түбәнәйтеү.

ПЛАНИ́РОВАТЬ I *несов. что* планлаштырыу, план төҙөү; **плани́ровать зда́ние** йорттоң планын төҙөү; **плани́ровать экспеди́цию на а́вгуст** экспедицияны августа планлаштырыу.

ПЛАНИ́РОВАТЬ II *несов. ав.* (моторҙы туҡтатып) аҡрынлап түбәнәйеү, төшә (*йәки* түбәнәйә) барыу.

ПЛАНИРО́ВКА *ж. см.* **плани́ровать** I; **планиро́вка рабо́т** эштәрҙе планлаштырыу.

ПЛАНИСФЕ́РА *ж. астр.* планисфера (*ер шарының йәки күк йөҙөнөң сфераһы ярымшарҙар формаһында төшөрөлгән карта*).

ПЛА́НКА *ж.* планка, йоҡа тар таҡта.

ПЛАНКТО́Н *м. биол.* планктон (*диңгеҙҙәрҙә, йылғаларҙа йәшәүсе һәм тулҡын көсө менән хәрәкәт итеүсе ваҡ ҡына хайуандар һәм үҫемлектәр*).

ПЛАНОВИ́К *м.* плановик, плансы.

ПЛА́НОВОСТЬ *ж.* планлылыҡ; **пла́новость хозя́йства** хужалыҡтың планлылығы.

ПЛА́НОВЫЙ *прил.* **1.** план; **пла́новый отде́л** пландар (төҙөү) бүлеге; **2.** планлы; **пла́новое строи́тельство** планлы төҙөлөш.

ПЛАНОМЕ́РНОСТЬ *ж.* планлылыҡ; **планоме́рность разви́тия социалисти́ческого хозя́йства** социалистик хужалыҡтың планлы рәүештә үҫеүе.

ПЛАНОМЕ́РНЫЙ *прил.* планлы, планлы рәүештә.

ПЛАНТА́ТОР *м.* плантатор (*плантация хужаһы*).

ПЛАНТАЦИО́ННЫЙ *прил.* плантация, плантациялағы; **плантацио́нный чай** план-

тация сәйе; **плантацио́нные рабо́ты** плантациялағы эштәр.

ПЛАНТА́ЦИЯ *ж.* плантация (1. *махсус ауыл хужалығы культураһы сәселгән ҙур участка*; 2. *айырым культуралар үҫтерә торған эре хужалык*).

ПЛАНШЕ́Т *м.* планшет (1. *геод. ҡағыҙ йәбештерелгән таҡта*; 2. *географик һәм типографик карталар һалыу өсөн эшләнгән яҫы сумка*; 3. *геод. мензула ярҙамында төшөрөлгән план*).

ПЛАНШЕ́ТКА *ж. разг. см.* **планше́т** 1, 2.

ПЛАСТ *м.* ҡатлау, ҡатлам, кәл; **пласт по́чвы** тупраҡ ҡатлауы; **у́гольный пласт** күмер ҡатлауы; ◇ **лежа́ть пласто́м** ләж ятыу, һушһыҙ булып ятыу.

ПЛАСТА́ТЬ *несов. что, разг.* 1. (*резать пластами*) ҡатлаулау; 2. (*потрошить рыбу*) балыҡ таҙартыу, (балыҡ) эсен ярып таҙартыу.

ПЛА́СТИКА *ж.* пластика (1. *иск. әүәләп, ҡырып, ҡойоп фигуралар яһау сәнғәте*; 2. *иск. һындағы, хәрәкәттәге матурлыҡ, нәфислек*; 3. *матур ритмик тән хәрәкәттәре яһау оҫталығы*).

ПЛАСТИЛИ́Н *м.* пластилин.

ПЛАСТИ́НА *ж.* пластина, ярҡа; **желе́зная пласти́на** тимер пластина; **деревя́нная пласти́на** ярҡа.

ПЛАСТИ́НКА *ж.* 1. *уменьш. от* **пласти́на**; 2. (*для патефона*) пластинка; 3. *фото* пластинка (*фотографик һүрәттәр төшөрөү өсөн*).

ПЛАСТИ́НЧАТЫЙ *прил.* пластинкалы, пластинка һымаҡ (*йәки* кеүек); **пласти́нчатые грибы́** *бот.* пластинкалы бәшмәктәр.

ПЛАСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. пластика; **пласти́ческое иску́сство** пластика сәнғәте; 2. (*изящный*) пластик, матур, зифа, күркәм, ритмик; **пласти́ческие движе́ния** пластик хәрәкәттәр; 3. (*способный принимать любую внешнюю форму*) һығылмалы, йомшаҡ, үҙле; 4. *мед.* пластик; **пласти́ческая опера́ция** пластик операция (*тирене тәндең таҙа еренән ауырыу еренә алып ҡуйыу операцияһы*).

ПЛАСТИ́ЧНЫЙ *прил.* 1. (*плавный, изящный*) матур, зифа, күркәм (*бигерәк тә кеше тәненең формаһы һәм хәрәкәте*); 2. *перен.* (*гармоничный, выразительный*) гармониялы, йәтеш; 3. *см.* **пласти́ческий** 3.

ПЛАСТМА́ССА *ж.* (**пласти́ческая ма́сса**) пластмасса; **изде́лия из пластма́ссы** пластмассанан эшләнгән әйберҙәр.

ПЛАСТОВА́ТЬ *несов. см.* **пласта́ть.**

ПЛАСТОВО́Й *прил.* ҡатлаулы, ҡатлы-ҡатлы; **пластово́й у́голь** ҡатлаулы күмер.

ПЛАСТУ́Н *м.* пластун (*Кубань һәм Ҡара диңгеҙ казактары ғәскәренең йәйәүле часендә хеҙмәт итеүсе казак*).

ПЛА́СТЫРЬ *м.* пластырь; **положи́ть на ра́ну пла́стырь** йәрәхәткә пластырь йәбештереү.

ПЛА́ТА *ж.* 1. хаҡ; **за́работная пла́та** эш хаҡы; 2. *перен.* түләү, бүләк, әжер; **вот пла́та за все ва́ши забо́ты** бына һеҙҙең бөтә хәстәрлегегеҙҙең бүләге.

ПЛАТА́Н *м.* платан (*ағас*).

ПЛАТЁЖ *м.* 1. *см.* **плати́ть; платёж с рассро́чкой** бүлеп, ваҡлап түләү; 2. (*сумма*) (түләнәсәк) аҡса, түләү; ◇ **нало́женным платежо́м** *см.* **нало́женный.**

ПЛАТЁЖЕСПОСО́БНОСТЬ *ж. фин.* түләй алыусылыҡ, түләүгә һәләтлелек.

ПЛАТЁЖЕСПОСО́БНЫЙ *прил. фин.* түләүгә хәле еткән, түләүгә һәләтле.

ПЛАТЁЖНЫЙ *прил.* түләү; **платёжная ве́домость** түләү ведомосы; **платёжная си́ла де́нег** аҡсаның түләү көсө.

ПЛА́ТЕЛЬНЫЙ *разг.* күлдәк; **пла́тельные пу́говицы** күлдәк һиҙәптәре.

ПЛАТЕ́ЛЬЩИК *м.* түләүсе; **плате́льщик нало́гов** налог түләүсе.

ПЛА́ТИНА *ж.* платина, аҡ алтын.

ПЛАТИНИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, тех.* аҡ алтын менән ялатыу, аҡ алтын югертеү.

ПЛА́ТИНОВЫЙ *прил.* аҡ алтын, платина; **пла́тиновые изде́лия** аҡ алтын әйберҙәр.

ПЛАТИ́ТЬ *несов.* 1. *что и без доп.* түләү; 2. *чем, перен.* ҡайтарыу, түләү; **плати́ть услу́гой за услу́гу** ярҙамға ярҙам менән ҡайтарыу.

ПЛА́ТНЫЙ *прил.* 1. түләүле, хаҡлы, хаҡ менән (булған); **пла́тный прое́зд** түләүле юл; 2. (*получающий деньги*) түләүле, аҡсаға эшләүсе; 3. (*оплачиваемый*) түләүле, түләнә торған; 4. (*вносящий плату*) аҡса түләгән; **пла́тный пассажи́р** аҡса түләгән пассажир.

ПЛАТО́ *с. нескл.* яйла, ялпы тау.

ПЛАТО́К *м.* яулыҡ; **носово́й плато́к** ҡулъяулыҡ.

ПЛАТОНИ́ЧЕСКИЙ *прил.* платоник; **платони́ческая любо́вь** платоник һөйөү (*йәки* мөхәббәт).

ПЛАТФО́РМА *ж.* платформа (1. *ҡалҡыу урынға эшләнгән тигеҙ майҙансыҡ*; *станцияларҙа тимер юл буйына яһалған ошондай урын*; 2. *тимер юл буйындағы бәләкәй станция*; 3. *өҫтө асыҡ, стенаһыҙ йөк вагоны*; 4. *перен. ниндәй ҙә булһа партияның, төркөмдөң эш итеү программаһы, ҡараш системаһы*).

ПЛА́ТЬЕ *с.* 1. *собир.* өҫ кейеме, кейем; **мужско́е пла́тье** ирҙәр кейеме; 2. (*женское*) (ҡатын-ҡыҙҙар) күлдәге.

ПЛАТЯНО́Й *прил.* кейем, өҫ кейеме; **платяно́й шкаф** кейем шкафы.

ПЛАУ́Н *м. бот.* көкөрт үләне.

ПЛАФО́Н *м.* плафон (*электр лампалары абажуры*).

ПЛА́ХА *ж. ист.* плаха (*элекке заманда үлем язаһы бирелгән кешенең башын киҫеү урыны*).

ПЛА́ХТА *ж.* плахта (*ябай итеп һуғылған буйлы йәки шаҡмаҡлы, украин туҡымаһы һәм ошо туҡыманан тегелгән юбка*).

ПЛАЦ *м. воен.* майҙан, плац (*парад һәм ғәскәри занятиеләр үткәреү өсөн*).

ПЛАЦДА́РМ *м.* плацдарм (1. *воен. һуғыш операциялары әҙерләнә һәм йәйелдерелә торған урын*; 2. *полит. бер дәүләттең икенсеһенә һуғыш башлау өсөн файҙаланған территорияһы*).

ПЛАЦЕ́НТА *ж. анат.* бала яҫтығы, һуңғылыҡ (*у женщины*); сүп, сыу (*у животных*).

ПЛАЦКА́РТА *ж. ж.-д.* плацкарт (*вагонда номерләнгән урынды күрһәтеп бирелгән өҫтәлмә билет*).

ПЛАЦКА́РТНЫЙ *прил. ж.-д.* плацкартлы; **плацка́ртный ваго́н** плацкартлы вагон.

ПЛАЧ *м.* 1. илау, илаш, илау-һыҡтау; **гро́мкий плач** ҡысҡырып илау; 2. (*обрядовая песня*) сеңләү (*туйҙа, үлекте күмеүҙә йәки үлгән кешене иҫкә төшөрөү ашында ҡыҙғаныс йыр йырлау*); ◇ **плач расте́ний** *бот.* шур.

ПЛАЧЕ́ВНЫЙ *прил.* 1. (*жалобный*) ҡыҙғаныслы, аяныс, күңелһеҙ; **плаче́вный го́лос** ҡыҙғаныслы тауыш; 2. *перен.* ҡыҙғаныслы, иларлыҡ, насар; **плаче́вный результа́т** насар һөҙөмтә.

ПЛА́ЧУЩИЙ 1. *прич.* илаусы; **пла́чущий ребёнок** илаусы бала; 2. *прил.* (*о звуках, тоне голоса*) иламһыраған, илаҡ; **пла́чущий го́лос** иламһыраған тауыш.

ПЛАШМЯ́ *нареч.* лыпын, яҫы яғы менән, ләж; **упа́сть плашмя́** лыпын төшөү.

ПЛАЩ *м.* плащ.

ПЛАЩ-ПАЛА́ТКА *ж.* плащ-палатка.

ПЛЕБЕ́Й *м. ист.* плебей (1. *боронғо Римдә ирекле, ләкин тәүҙә политик яҡтан хоҡуҡһыҙ булған түбән синыфтарҙан сыҡҡан кеше*; 2. *дворяндәр араһында: дворян булмаған, түбән ҡатлам кешеһе*).

ПЛЕБИСЦИ́Т *м.* плебисцит (*бөтә халыҡтың тауыш биреүе*).

ПЛЕВА́ *ж.* яры, йоҡа тире, бөркәнсек.

ПЛЕВА́ТЕЛЬНИЦА *ж.* төкөрөк һауыты.

ПЛЕВА́ТЬ *несов.* 1. төкөрөү; 2. *на кого-что, перен. прост.* төкөрөү, төкөрөп ҡарау; ◇ **плева́ть в потоло́к** түшәмгә төкөрөп ятыу.

ПЛЕВА́ТЬСЯ *несов. разг.* төкөрөнөү.

ПЛЕ́ВЕЛ *м. бот.* тиле (*йәки ауһар*) бойҙай (*ҡый үлән*).

ПЛЕВО́К *м.* төкөрөк.

ПЛЕ́ВРА *ж. анат.* плевра, үпкә ярыһы (*күкрәк ҡыуышлығының эске яғын һәм үпкәләрҙе ҡаплап торған яры*).

ПЛЕВРИ́Т *м. мед.* плеврит (*үпкә ярыһының шешеүе*).

ПЛЕД *м.* ҡалын (*йәки йылы*) шәл.

ПЛЕМЕННО́Й *прил.* 1. *ист.* ҡәбилә; **племенно́й быт** ҡәбилә тормошо; 2. (*породистый*) тоҡом(ло); **племенно́й бык** тоҡом үгеҙе; 3. тоҡом малы; **племенна́я фе́рма** тоҡом малы фермаһы.

ПЛЕ́МЯ *с.* 1. *ист.* ҡәбилә; 2. *высок.* тоҡом; **э́то на́ше пле́мя** был беҙҙең тоҡом; ◇ **ни ро́ду ни пле́мени** *см.* **род.**

ПЛЕМЯ́ННИК *м.* эне, ир туған (*бер туғандың ир балаһы*).

ПЛЕМЯ́ННИЦА *ж.* һеңле, ҡыҙ туған (*бер туғандың ҡыҙ балаһы*).

ПЛЕН *м.* 1. плен, тотҡон, әсир; **быть в плену́** тотҡонда булыу; 2. *перен.* тотҡонлоҡ, тотҡон; **в плену́ предрассу́дков** хөрәфәттәр тотҡононда.

ПЛЕНА́РНЫЙ *прил.* пленар, ғөмүми; **плена́рное заседа́ние** пленар ултырыш.

ПЛЕНИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* һоҡландырғыс, һоҡланғыс, һоҡландырырлыҡ, таң ҡалдырырлыҡ, ғәжәп матур; **плени́тельная красота́** һоҡландырғыс матурлыҡ; **плени́тельный го́лос** ғәжәп матур тауыш.

ПЛЕНИ́ТЬ *сов. кого-что* һоҡландырыу, үҙенә тартыу, әсир итеү; **плени́ть свои́м красноре́чием** үҙенең оҫта һөйләүе менән һоҡландырыу.

ПЛЕНИ́ТЬСЯ *сов.* һоҡланыу, таң ҡалыу, әсир булыу, мауығыу; **я плени́лся её красото́й** мин уның матурлығына таң ҡалдым.

ПЛЁНКА *ж.* 1. (*кожица*) яры, йоҡа тире; 2. (*тонкий слой чего-л.*) ҡаҫмаҡ, шәкәрә; **плёнка льда** боҙ шәкәрәһе; 3. *фото, кино* плёнка; **прояви́ть плёнку** плёнканы асыҡландырыу.

ПЛЕ́ННИК *м.* тотҡон, әсир, пленгә төшкән кеше.

ПЛЕ́ННИЦА *женск. р. к* **пле́нник.**

ПЛЕ́ННЫЙ *прил.* 1. пленгә төшкән, тотҡон, әсир; 2. *в знач. сущ. м. см.* **пле́нник.**

ПЛЁНОЧНЫЙ *прил.* плёнкалы; **плёночный фотоаппара́т** плёнкалы фотоаппарат.

ПЛЕ́НУМ *м.* пленум.

ПЛЕНЯ́ТЬ *несов. см.* **плени́ть.**

ПЛЕНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **плени́ться;** 2. *страд. к* **пленя́ть.**

ПЛЁС *м.* 1. (*широкое водное пространство*) плёс (*йылғаның бер боролошонан икенсе боролошона тиклем булған араһы*); 2. (*участок русла реки*) ятыу, ятҡы.

ПЛЕ́СЕНЬ *ж.* үңәҙ, бәҫ, күгәргән урын.

ПЛЕСК *м.* сапылдау, сәпелдәү, шапылдау (тауышы); ҡарпыу (*рыбы*); **плеск волн** тулҡын сапылдауы.

ПЛЕСКА́ТЬ *несов.* 1. сапылдау, сәпелдәү, шапылдау, сапылдап килеп бәреү; сайпылып килеп инеү; **во́лны пле́щут о бе́рег** тулҡындар ярға сапылдап килеп бәреләләр; 2. *что, чем* (*брызгать*) һибеү, сәсрәтеү; сайпылдырыу; 3. *перен.* (*реять — напр. о флагах*) елберҙәү.

ПЛЕСКА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **плеска́ть** 1; 2. (*переливаться через край*) сайҡалып түгелеү, сайпылыу; 3. ҡарпыу; **в реке́ пле́щется ры́ба** йылғала балыҡ ҡарпый; 4. (*друг на друга*) (һыуҙа) быстырҙау, (һыу) сәсрәтеү, супырҙашыу; **де́ти пле́щутся в реке́** балалар йылғала быстырҙайҙар; 5. *см.* **плеска́ть** 3.

ПЛЕ́СНЕВЕТЬ *несов.* үңәҙләнеү, бәҫләнеү, күгәреү, ҡаҡһыу.

ПЛЕСНЕВО́Й *прил.* үңәҙле, күгәргән; ◇ **плесневы́е грибы́** *биол.* үңәҙ, бәҫ бәшмәге.

ПЛЕСНУ́ТЬ *сов. и однокр. см.* **плеска́ть** 1, 2.

ПЛЕСТИ́ *несов. что* 1. үреү, бәйләү; **плести́ корзи́ны** кәрзин үреү; **плести́ кружева́** селтәр бәйләү; 2. *перен.* тыуҙырыу, килтереп сығарыу; **плести́ интри́ги** ара боҙоштороу; 3. *разг.* (*говорить несуразное*) уйлап сығарыу, уйлап сығарып һөйләү, юҡты һөйләү, туҙға яҙмағанды һөйләү; **плести́ чушь** юҡты һөйләү.

ПЛЕСТИ́СЬ *несов.* 1. *разг.* (*медленно идти*) көс-хәл менән барыу, саҡ-саҡ (*йәки көскә-көскә*) генә барыу; 2. *страд.*

к плести́; ◇ плести́сь в хвосте́ һөйрәлеп барыу, ҡойроҡта һөйрәлеү.

ПЛЕТЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **плести́**; 2. (*способ соединения*) үрелеү, бәйләнеү (*эше йәки сифаты*); **корзи́на ме́лкого плете́ния** тығыҙ үрелгән кәрзинкә; 3. (*плетёное изделие*) үрмә, үрелгән (*йәки* бәйләм, бәйләнгән) әйбер.

ПЛЕТЁНЫЙ *прил.* үрелгән, бәйләнгән, үрмә; **плетёный стул** үрелгән ултырғыс; **плетёная корзи́на** биштәр.

ПЛЕТЕ́НЬ *м.* ситән, шаҡарма.

ПЛЁТКА *ж.* ҡамсы, һабау.

ПЛЕТЬ *ж.* 1. ҡамсы; 2. (*у растения*) һабаҡ; **арбу́зная плеть** ҡарбуз һабағы.

ПЛЕЧЕВО́Й *прил.* ҡулбаш, иңбаш; **плечева́я кость** ҡулбаш һөйәге.

ПЛЕ́ЧИКО *с. разг.* 1. *уменьш.-ласк. от* **плечо́** 1; эске күлдәк бауы; 2. *мн.* **пле́чики** (*вешалка для одежды*) күлдәк (*йәки* пальто) элгесе.

ПЛЕЧИ́СТЫЙ *прил.* яурынтаҡ, киң яурынлы; **плечи́стый мужчи́на** яурынтаҡ ир.

ПЛЕЧО́ *с.* 1. *анат.* ҡулбаш, иңбаш; яурын (*заплечье*); 2. *тех.* иңбаш, көйәнтә (*һалмауырҙың терәк нөктәһенән көс төшкән нөктәгә тиклем булған өлөшө*); ◇ **вы́нести на свои́х плеча́х** үҙ елкәңдә татыу; **име́ть го́лову на плеча́х** баш менән, уйлап, аңлап эш итеү; **име́ть за плеча́ми** баштан үткәреү (*йәки* кисереү); **(как) гора́ с плеч (свали́лась)** *см.* **гора́**; **плечо́м к плечу́** йәнәш, бергә; **пожа́ть плеча́ми** *см.* **пожа́ть**; **по плечу́** көс етерлек, хәлдән килерлек; **с плеча́** 1) (*изо всей силы*) сүкерә, ныҡ киҙәнеп; 2) (*без раздумий*) уйламаҫтан.

ПЛЕШИ́ВЕТЬ *несов.* ялтасланыу, таҡырланыу.

ПЛЕШИ́ВЫЙ *прил.* ялтыр (*йәки* ҡаҡ, таҡыр) баш, ялтас.

ПЛЕШИ́НА *ж.* 1. (*на шерсти, мехе*) йөнһөҙ (*йәки* йөнө ҡырылған, яланғас) урын; 2. (*место, лишённое растительности*) таҡыр, ҡаҡ урын, яланғас ер.

ПЛЕШЬ *ж.* ҡаҡбаш, ялтыр баш, ялтас.

ПЛЕЯ́ДА *ж. книжн.* плеяда (*бер осорҙа бер үк эш өлкәһендә эшләгән күренекле кешеләр төркөмө*).

ПЛИ *межд. воен.* пли, атырға (*команда*).

ПЛИ́НТУС *м.* плинтус (*стена менән иҙән араһын ҡаплаған йоҡа таҡта*).

ПЛИССЕ́ *с. нескл.* плиссе, бөрмә.

ПЛИССИРОВА́ТЬ *несов. что* плиссе һалыу, плисселәү, бөрмәләү.

ПЛИССИРО́ВКА *ж.* 1. *см.* **плиссирова́ть**; 2. *см.* **плиссе́**.

ПЛИТА́ *ж.* плита (1. *тигеҙ, яҫы металл йәки таш киҫәге*; 2. *кәнфәркәле мейес*).

ПЛИ́ТКА *ж.* 1. *уменьш. от* **плита́** 1; 2. плитка (*дүрт ҡырлы бәләкәй генә киҫәк әйбер*); **пли́тка шокола́да** бер плитка шоколад; 3. плитка (*электр плитә*).

ПЛИ́ТОЧНЫЙ *прил.*: **пли́точный заво́д** плита нәмәләр яһау заводы; **пли́точный пол** плита иҙән; **пли́точный чай** таҡта сәй.

ПЛОВ *м.* былау.

ПЛОВЕ́Ц *м.* йөҙөүсе.

ПЛОД *м.* 1. емеш, орлоҡ; **съедо́бные плоды́** ашай торған емештәр; 2. (*орган растения*) бәбәк; 3. (*человека и животных*) яралғы, түл, (ҡорһаҡтағы) бала; 4. *перен.* емеш, һөҙөмтә; **вот плоды́ мои́х трудо́в** бына минең хеҙмәттәремдең емеше; ◇ **запре́тный плод** *см.* **запре́тный**.

ПЛОДИ́ТЬ *несов.* 1. *кого, разг.* (*детей*) тыуҙырыу, табыу; 2. *кого-что* (*животных или растения*) үрсетеү.

ПЛОДИ́ТЬСЯ *несов.* 1. үрсеү, артыу, күбәйеү, ишәйеү, тыуыу; 2. *перен.* таралыу, йәйелеү, сығып тороу.

ПЛО́ДНЫЙ *прил. биол.* 1. бәбәкле, түлле, аталы; **пло́дное яйцо́** аталы йомортҡа; 2. (*способный давать плод*) емеш бирә торған; **пло́дная ви́шня** емеш бирә торған сейә ағасы.

ПЛОДОВИ́ТОСТЬ *ж.* 1. (*способность плодиться*) үрсемлелек, үрсеүсәнлек; 2. *перен.* күп әҫәрҙәр биреүсәнлек, күп ижад итеүсәнлек, күп ижад итеү.

ПЛОДОВИ́ТЫЙ *прил.* 1. (*о растениях*) емешле, орлоҡло; 2. (*о людях, животных*) үрсемле, түлле, тиҙ үрсеүсән; 3. *перен.* күп әҫәрҙәр биреүсе, күп ижад итеүсе; **плодови́тый писа́тель** күп әҫәрҙәр биреүсе яҙыусы.

ПЛОДОВО́ДСТВО *с.* емешселек, еләк-емеш үҫтереү.

ПЛОДОВО́ДЧЕСКИЙ *прил.* емешселек, еләк-емеш үҫтереүгә бәйле; **плодово́дческий совхо́з** емешселек совхозы.

ПЛОДО́ВЫЙ *прил.* емеш, еләк-емеш; **плодо́вые дере́вья** емеш ағастары.

ПЛОДОНОСИ́ТЬ *несов.* емеш биреү; **э́то де́рево плодоно́сит** был ағас емеш бирә.

ПЛОДОНО́СНОСТЬ *ж.* емеш биреүсәнлек.

ПЛОДОНО́СНЫЙ *прил.* емеш бирә торған, емеш биргән.

ПЛОДОНОШЕ́НИЕ *с. см.* **плодоноси́ть**.

ПЛОДООВОЩНО́Й *прил.* емеш-йәшелсә; **плодоовощно́й магази́н** емеш-йәшелсә магазины.

ПЛОДОРО́ДИЕ *с.* уңдырышлылыҡ, уңдырыш.

ПЛОДОРО́ДНЫЙ *прил.* уңдырышлы; **плодоро́дная по́чва** уңдырышлы тупраҡ.

ПЛОДОСБО́Р *м.* емеш йыйыу.

ПЛОДОТВО́РНОСТЬ *ж.* нәтижәлелек, файҙалылыҡ, уңышлылыҡ, нәтижәле булыу.

ПЛОДОТВО́РНЫЙ *прил.* нәтижәле, һөҙөмтәле, файҙалы, емешле, уңышлы; **плодотво́рный труд** нәтижәле хеҙмәт.

ПЛОДОХРАНИ́ЛИЩЕ *с.* еләк-емеш һаҡлай торған урын.

ПЛО́МБА *ж.* пломба (1. *тауарға, бикле ишеккә һ. б. келәймәләп ҡуйылған ҡурғаш киҫәге*; 2. *теш ямай торған әйбер*).

ПЛОМБИ́Р *м.* пломбир (*морожный*).

ПЛОМБИРОВА́НИЕ *с. см.* **пломбирова́ть**; **пломбирова́ние ваго́на** вагонды пломбалау; **пломбирова́ние зу́ба** тешкә пломба һалыу, теште ямау.

ПЛОМБИРО́ВАННЫЙ 1. *прич.* пломба һалынған, пломбаланған; 2. *прил.* ямалған, пломбаланған; **пломбиро́ванные зу́бы** ямалған тештәр.

ПЛОМБИРОВА́ТЬ *несов. что* 1. пломба һалыу, пломбалау; **пломбирова́ть това́ры** тауарҙарға пломба һалыу; 2. ямау, пломба һалыу; **пломбирова́ть зу́бы** тештәрҙе ямау.

ПЛО́СКИЙ *прил.* 1. яҫы, ялпаҡ; **пло́ская кры́ша** яҫы түбә; 2. йәйпәк, ялпаҡ; **пло́ский я́щик** йәйпәк тартма; 3. *перен.* тапалған, сөсө, тоҙһоҙ, тупаҫ; **пло́ская шу́тка** тупаҫ шаярыу.

ПЛОСКОГО́РЬЕ *с. геогр.* яҫы таулыҡ, яйла.

ПЛОСКОГРУ́ДЫЙ *прил.* таҡта (күкрәк) күкрәкле.

ПЛОСКОГУ́БЦЫ *только мн.* ҡарғаморон.

ПЛОСКОДО́НКА *ж.* яҫы төплө кәмә.

ПЛОСКОДО́ННЫЙ *прил.* яҫы төплө; **плоскодо́нная ло́дка** яҫы төплө, күкрәкһеҙ кәмә.

ПЛОСКОСТО́ПИЕ *с. мед.* яҫы табанлылыҡ.

ПЛО́СКОСТЬ *ж.* 1. *мат.* яҫылыҡ; 2. *ав.* (*крыло самолёта*) самолёт ҡанаты; 3. *перен.* (*область, точка зрения*) күҙлек, өлкә; **рассмотре́ть вопро́с в друго́й пло́скости** мәсьәләне икенсе күҙлектән тикшереү (*йәки* ҡарау); ✧ **кати́ться по накло́нной пло́скости** *см.* **накло́нный.**

ПЛОТ *м.* 1. һал; 2. (*помост*) баҫма (*кер йыуыу, һыу алыу өсөн ҡуйылған*).

ПЛОТВА́ *ж.* сабаҡ (*балыҡ*).

ПЛОТИ́НА *ж.* быуа, плотина.

ПЛО́ТНИК *м.* балтасы, балта оҫтаһы.

ПЛО́ТНИЧАТЬ *несов.* балта оҫтаһы булып эшләү.

ПЛО́ТНИЧИЙ *прил.* балтасы, балта оҫтаһы; **пло́тничьи инструме́нты** балта оҫтаһы ҡоралдары.

ПЛО́ТНО *нареч.* 1. (*вплотную*) нык, тығыҙ, йыш, беше итеп; 2. (*наглухо*) нык, ҡыҫып, терәп, еткерә; **пло́тно закры́ть дверь** ишекте еткерә ябыу; 3. (*сытно*) нык.

ПЛО́ТНОСТЬ *ж.* 1. бешелек, ныҡлыҡ, тығыҙлыҡ; **пло́тность населе́ния** халыҡтың тығыҙлығы; **пло́тность тка́ни** туҡыманың бешелеге; 2. *физ.* тығыҙлыҡ; **едини́ца пло́тности** тығыҙлыҡ берәмеге.

ПЛО́ТНЫЙ *прил.* 1. беше, нык, тығыҙ, ҡуйы; **пло́тная ма́сса** тығыҙ масса; **пло́тный шёлк** беше ебәк; 2. (*полный, упитанный*) мыҡты, тос; **пло́тный мужчи́на** мыҡты ир кеше; 3. *разг.* (*сытный*) нык, туҡлыҡлы; **пло́тный обе́д** туҡлыҡлы төшкө аш.

ПЛОТОВЩИ́К *м.* һалсы, һаллаусы.

ПЛОТОГО́Н *м.* һалсы, һал ағыҙыусы (*йәки* ҡыуыусы).

ПЛОТОЯ́ДНЫЙ *прил.* 1. йыртҡыс; **плотоя́дный зверь** йыртҡыс йәнлек; 2. *перен.* (*чувственный*) хайуани (*йәки* енси) теләкле.

ПЛОТЬ *ж.* 1. *уст.* (*тело*) тән, кәүҙә; 2. *перен. книжн.* материаль кәүҙәләнеү.

ПЛО́ХО *нареч.* 1. насар, яман, алама; 2. *в знач. сказ. безл.* насар, ауыр; **ему́ пло́хо** уға насар (*йәки* ауыр); 3. *в знач. сущ.* **пло́хо** *с. уст.* (*отметка*) насар билдәһе; ✧ **пло́хо лежи́т** *см.* **лежа́ть.**

ПЛОХО́Й *прил.* 1. *в разн. знач.* насар, яман, алама, хөрт; **плохо́й таба́к** насар тәмәке; **плохо́й челове́к** яман кеше; **плохо́й сон** насар йоҡо; **плохо́й актёр** хөрт актёр; 2. *разг.* насар; **больно́й о́чень плох** ауырыу бик насар; ✧ **(с ним) шу́тки пло́хи** (уның менән) шаярырға ярамай.

ПЛОША́ТЬ *несов. разг.* яңылышлыҡ яһау, яңылышыу; **смотри́, не плоша́й!** ҡара уны, яңылышма!

ПЛО́ШКА *ж.* 1. *прост.* йәйкә, йәйпес (һауыт); 2. (*для освещения*) шәмлек, шәм һауыты.

ПЛОЩА́ДКА *ж.* майҙан, майҙансыҡ, площадка; **спорти́вная площа́дка** спорт майҙаны; **пере́дняя площа́дка трамва́я** трамвайҙың алдағы площадкаһы.

ПЛОЩАДНО́Й *прил.* тупаҫ, әҙәпһеҙ, әшәке; **площадна́я брань** тупаҫ һүгенеү.

ПЛО́ЩАДЬ *ж. в разн. знач.* майҙан; **Кра́сная пло́щадь** Ҡыҙыл майҙан; **посевна́я пло́щадь** сәсеү майҙаны; **пло́щадь кру́га** *мат.* түңәрәк майҙаны.

ПЛУГ *м.* һабан; **тра́кторный плуг** трактор һабаны; ✧ **снегово́й плуг** ҡар таҙартҡыс.

ПЛУТ *м.* 1. (*обманщик*) алдаҡсы; 2. (*хитрец*) мут, хәйләкәр.

ПЛУТА́ТЬ *несов. разг.* аҙашыу, аҙашып йөрөү; **плута́ть по́ лесу** урманда аҙашып йөрөү.

ПЛУ́ТНИ *мн. разг.* хәйлә, хәйләле эштәр.

ПЛУТОВА́ТЫЙ *прил.* 1. (*склонный к обману*) шуғыраҡ, алдаштырырға, хәйләләргә яратҡан; 2. (*выражающий лукавство*) хәйләле, мут; **плутова́тый взгляд** хәйләле ҡараш.

ПЛУТОВА́ТЬ *несов. разг.* хәрәмләшеү, хәйләләү, алдау, мутлашыу; **плутова́ть при игре́ в ка́рты** кәрт уйнағанда хәрәмләшеү.

ПЛУТОВСТВО́ *с.* алдыҡ, хәйлә, мутлыҡ.

ПЛУТОКРА́ТИЯ *ж.* 1. плутократия (*дәүләт власе ҙур байҙар — плутократтар ҡулында булған политик ҡоролош*); 2. *собир.* плутократтар (*капиталистик илдәрҙә үҙенең байлығы арҡаһында көс һәм власть менән файҙаланыусы кешеләр*).

ПЛЫВУ́Н *м.* туйын (*тупраҡ аҫтындағы һыулы ҡатлам*).

ПЛЫТЬ *несов.* 1. йөҙөү, йөҙөп барыу (*йәки* йөрөү), йөҙөп китеп барыу; **плыть про́тив тече́ния** ағымға ҡаршы йөҙөү; 2. барыу; **плыть на парохо́де** пароходта барыу; 3. *перен.* йөҙөү; **луна́ плыла́ среди́ облако́в** ай болоттар араһында йөҙҙө; 4. *перен.* (*плавно двигаться*) үтеү, ағылыу; 5. *перен.* күҙгә талғын ғына ҡуҙғалғандай (*йәки* йөҙгәндәй, баргандай, шыуып киткәндәй) булып күренеү; **всё плывёт пе́ред глаза́ми** күҙгә бөтәһе лә талғын ғына йөҙгәндәй булып күренә; ✧ **плыть по тече́нию** һыу ыңғайына йөҙөү.

ПЛЮГА́ВЫЙ *прил. разг.* меҫкен генә ҡиәфәтле, шыҡһыҙ, килбәтһеҙ, ҡойто.

ПЛЮ́НУТЬ *сов. и однокр. см.* **плева́ть;** ✧ **раз плю́нуть** *кому* бер ни тормай, еңел (*эшләүе, башҡарыуы*).

ПЛЮС *м.* 1. *мат.* (*знак*) плюс; 2. *нескл. мат.* ҡушыу, плюс; **два плюс три — пять**

икегә өстө ҡушһаң — биш була; 3. *перен.* (*преимущество*) яҡшы яҡ, өҫтөнлөк; **в э́том есть свои́ плю́сы** быныӊ үҙенең өҫтөнлөктәре бар; 4. *нескл.* плюс (*температураның нулдән юғарылығын күрһәткән билдә*); 5. *нескл. мат.* (*положительная величина*) плюс; **ми́нус на ми́нус даёт плюс** минус та минус плюс бирә; 6. плюс; **учени́к получи́л пять с плю́сом** уҡыусы плюсле биш алды.

ПЛЮ́ХАТЬСЯ *несов. см.* **плю́хнуться.**

ПЛЮ́ХНУТЬСЯ *сов. разг.* лап (*йәки* шап) итеп барып төшөү, йығылыу, лап итеп ултырыу; **плю́хнуться на стул** ултырғысҡа лап итеп ултырыу.

ПЛЮШ *м.* хәтфә.

ПЛЮ́ШЕВЫЙ *прил.* хәтфә; хәтфә менән көпләнгән; **плю́шевый дива́н** хәтфә менән көпләнгән диван.

ПЛЮ́ШКА *ж.* күмәс.

ПЛЮЩ *м.* сырмауыҡ, үрмә гөл.

ПЛЮ́ЩИТЬ *несов. что, тех.* ялпайтыу, йәмшәйтеү, йәйеү.

плюю́(сь), плюёшь(ся) *и т. д. наст. вр. от* **плева́ть(ся).**

ПЛЯЖ *м.* ҡырсын, ҡомлоҡ (*һыу инә торған һөҙәк яр*); **песча́ный пляж** ҡомло ҡырсын, ҡомлоҡ.

ПЛЯС *м. см.* **пляса́ть; пусти́ться в пляс** бейей башлау, бейергә төшөү.

ПЛЯСА́ТЬ *несов. что и без доп., разг.* бейеү; **пляса́ть вприся́дку** сүгәләп бейеү.

ПЛЯ́СКА *ж. см.* **пляса́ть; анса́мбль пе́сни и пля́ски** йыр һәм бейеү ансамбле.

ПЛЯСОВО́Й *прил.* 1. бейеү; **плясова́я пе́сня** бейеү таҡмағы; 2. *в знач. сущ.* **плясова́я** *ж.* бейеү көйө; **заигра́ли плясову́ю** бейеү көйөн уйнап ебәрҙеләр.

ПЛЯСУ́Н *м. разг.* бейеүсе, оҫта бейеүсе, бейеү оҫтаһы.

ПЛЯСУ́НЬЯ *женск. р. к* **плясу́н.**

ПНЕВМА́ТИКА *ж.* пневматика (*ҡыҫылған һауа ярҙамында эшләй торған механизмдәр йыйылмаһы*).

ПНЕВМАТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* пневматик (*ҡыҫылған һауа менән эшләй торған*); **пневмати́ческое ружьё** пневматик мылтыҡ.

ПНЕВМОНИ́Я *ж. мед.* пневмония, үпкә шеше.

пня, пню *и т. д. род., дат. п. и т. д. ед. от* **пень.**

ПО *предлог* 1. *с дат. п.* (*при обозначении места, предмета, на поверхности которого происходит действие*) ₌дан (₌дән, ₌ҙан, ₌ҙән, ₌нан, ₌нән, ₌тан, ₌тән); ₌ға (₌гә, ₌ҡа, ₌кә) буйлап; **гла́дить по голове́** башынан һыйпау; **идти́ по доро́ге** юлдан барыу; **разложи́ть по столу́** өҫтәлгә таратып ташлау; **хло́пнуть по плечу́** иңбашҡа һуғыу, иңбашынан ҡағыу; **по реке́** йылға буйлап; 2. *с дат. п.* (*при обозначении места, предмета, в границах которого происходит действие*) ₌ға (₌гә, ₌да, ₌дә, ₌ҙа, ₌ҙә, ₌ҡа, ₌кә, ₌ла, ₌лә, ₌та, ₌тә); **гуля́ть по са́ду** баҡсала йөрөү; **рассади́ть по места́м** урындарға ултыртып сығыу; **ходи́ть по теа́трам** театрҙан-театрға йөрөү; 3. *с дат. п.* (*в направлении чего-л., следуя чему-л.*) буйына, ыңғайына; **гла́дить по ше́рсти** йөн ыңғайына һыпырыу; **идти́ по ве́тру** ел ыңғайына барыу; 4. *с дат. п.* (*в соответствии, согласно с чем-л.*) менән; **писа́ть по ста́рой орфогра́фии** иҫке орфография менән яҙыу; **жени́ться по любви́** яратышып өйләнеү; 5. *с дат. п.* (*при указании на основание для действия, состояния*) ₌ына (₌енә) ҡарап; **суди́ть по вне́шности** тышҡы ҡиәфәтенә ҡарап ҡына (кешене) тикшереү; 6. *с дат. п.* менән, буйынса, яғынан; **брат по ма́тери** әсәһе яғынан ағай тейешле кеше; **педаго́г по профе́ссии** профессияһы буйынса уҡытыусы; 7. *с дат. п.* (*при указании на предмет, посредством которого совершается действие*) менән, арҡыры, аша; **отпра́вить по по́чте** почта аша ебәреү; 8. *с дат. п.* (*вследствие, в результате чего-л.*) арҡаһында, сәбәпле, менән; **по боле́зни** ауырыу сәбәпле; **не по своей́ вине́** үҙ ғәйебе менән түгел; 9. *с дат. п.* (*при указании на цель действия*) буйынса, менән; **по де́лу** эш менән; 10. *с дат. п.* (*при указании на круг, область деятельности*) буйынса; **рабо́тать по профсою́зной ли́нии** профсоюз буйынса эшләү; 11. *с дат. п.* (*при обозначении отрезка времени, срока*) ₌ен (₌ын), ₌дар (₌дәр, ₌ҙар, ₌ҙәр, ₌лар, ₌ләр, ₌тар, ₌тәр) буйына; **по вечера́м** кистәрен; **игра́ть по це́лым дням** көндәр буйына уйнау; 12. *с дат. п.* ₌ды (₌де, ₌ҙы, ₌ҙе); **тоска́ по ро́дине** илде һағыныу; 13. *с вин. п.* тиклем, хәтле, саҡлы, ала; ₌дан (₌дән, ₌ҙан, ₌ҙән, ₌нан, ₌нән, ₌тан, ₌тән); **по грудь** күкрәгенән ала, күкрәгенә тиклем; **по коле́но** тубыҡтан; **по сей день** ошо көнгә тиклем; 14. *с предл. п.* һуң; **по ухо́де** киткәндән һуң; 15. *с дат., вин. п.* (*в сочет. с числ. при указании на количество*) ₌ар(ҙән), ₌әр(ҙән); ₌шар(ҙән), ₌шәр(ҙән); **по одному́** берәр(ҙән); ◇ **по вы́бору** һайлап; **по душе́** *см.* **душа́; по и́мени** исемле; **по мне́** миңә ҡалһа, миңә килгәндә.

ПО₌ *приставка* 1. *ҡылым яһағанда ҡулланылып, түбәндәгене аңлата:* 1) *ниндәй ҙә булһа сифат, үҙсәнлек алыуҙы, мәҫ.* **побеле́ть** ағарыу; 2) *эштең бөтөүен, мәҫ.* **посе́ять** сәсеү, сәсеп бөтөү; 3) *эштең башланыуын, мәҫ.* **побежа́ть** йүгереп китеү; 4) *эштең, хәрәкәттең ҡабатланыуын, мәҫ.* **погля́дывать** ҡараштырыу; **повыдёргивать** йолҡҡолау, йолҡоп-йолҡоп алыу; 2. *сифат яһағанда ҡулланылып, «һуң, һайын, башынан» мәғәнәләрен аңлатып килә, мәҫ.* **посме́ртный** үлгәндән һуң; **поси́льный** көсөнә ҡарап; **поме́сячный** ай һайын; 3. *сифат һәм рәүештәрҙә аҙһытыу дәрәжәһен биреү өсөн ҡулланыла, мәҫ.* **помоло́же** йәшерәк; **понове́е** яңыраҡ; 4. *сифат яһап, буйы(ндағы), яңы(ндағы) мәғәнәләрен аңлатып килә, мәҫ.* **побере́жье** яр буйы; 5. *сифат, зат алмашы менән килеп рәүеш яһай, мәҫ.* **по-но́вому** яңыса; **по-мо́ему** минеңсә.

ПОБАГРОВЕ́ТЬ *сов.* ҡыҙарыу, ҡыҙарып китеү; **не́бо побагрове́ло от за́рева** шаңдаҡтан күк ҡыҙарҙы; **побагрове́ть от гне́ва** асыуҙан ҡыҙарыу.

ПОБА́ИВАТЬСЯ *несов. кого-чего и с неопр.* ҡурҡыу, ҡурҡыңҡырап тороу, ҡурҡа төшөү.

ПОБАЛАГУ́РИТЬ *сов. разг.* мәрәкәләү, мәрәкәләп алыу.

ПОБА́ЛИВАТЬ *несов. разг.* ауырыбыраҡ тороу, ауырып алғылау, сирләштерәү.

ПОБАЛОВА́ТЬ *сов. кого, разг.* шаяртыу, наҙлау, шаяртып алыу.

ПОБАЛОВА́ТЬСЯ *сов. разг.* **1.** (*некоторое время*) шаярыу, шаярып алыу; **2.** *чем* үҙ күңелеңде күтәрәү, үҙеңде наҙлау.

ПОБАСЁНКА *ж. разг.* **1.** (*забавный рассказ*) бәләкәй генә көлкө хикәйә; **2.** (*выдумка, небылица*) буш һүҙ, юҡ нәмә.

ПОБЕ́Г I *м.* ҡасыу, ҡасып китеү; **побе́г из тюрьмы́** төрмәнән ҡасыу.

ПОБЕ́Г II *м.* үренде, шытым; **молоды́е побе́ги** йәш үренделәр.

ПОБЕ́ГАТЬ *сов.* шәп-шәп йөрөп алыу, югергеләү, югереп алыу.

ПОБЕГУ́ШКИ *мн.*: **быть на побегу́шках** 1) ваҡ-төйәк йомошҡа йөрөү; 2) *перен.* кемдең дә булһа тулы бойондороғонда булыу, әйткән бер йомошона югереп тороу.

ПОБЕ́ДА *ж.* еңеү, еңеш, өҫтөн сығыу; **одержа́ть побе́ду** еңеп сығыу.

ПОБЕДИ́ТЕЛЬ *м.* еңеүсе, еңеп (*йәки* өҫтөн) сығыусы.

ПОБЕДИ́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **победи́тель.**

ПОБЕДИ́ТЬ *сов. кого-что и без доп.* еңеү, еңеп сығыу.

ПОБЕ́ДНЫЙ *прил.* **1.** еңеү; **побе́дная песнь** еңеү йыры; **2.** *см.* **победоно́сный** 2.

ПОБЕДОНО́СНЫЙ *прил.* **1.** еңеүсән, еңелмәҫ; **победоно́сная Сове́тская А́рмия** еңелмәҫ Совет Армияһы; **2.** *перен.* еңгән, өҫтөн (*йәки* еңеп) сыҡҡан; **говори́ть с победоно́сным ви́дом** еңеп сыҡҡан һымаҡ үҙен өҫтөн ҡуйып һөйләү.

ПОБЕЖА́ТЬ *сов.* **1.** (*передвигаться бегом*) югереү, югереп китеү; **2.** (*обратиться в бегство*) ҡасыу, ҡасып китеү; **3.** аға башлау; **с гор побежа́ли ручьи́** тауҙан өйәрҙәр аға башланы.

ПОБЕЖДА́ТЬ *несов. см.* **победи́ть.**

ПОБЕЛЕ́ТЬ *сов.* ағарыу, ағарып китеү.

ПОБЕЛИ́ТЬ *сов. что* ағартыу, аҡлау, бурлау; **побели́ть сте́ны** стеналарҙы ағартыу.

ПОБЕ́ЛКА *ж. см.* **побели́ть.**

ПОБЕРЕ́ЖЬЕ *с.* яр буйы; **Черномо́рское побере́жье** Ҡара диңгеҙ яр буйы.

ПОБЕРЕ́ЧЬ *сов. кого-что* һаҡлау, һаҡлап тороу.

ПОБЕРЕ́ЧЬСЯ *сов.* һаҡланыу, һаҡ булыу; **врач сове́товал мне побере́чься** врач миңә һаҡланырға кәңәш бирҙе.

ПОБЕСЕ́ДОВАТЬ *сов.* әңгәмәләшеп (*йәки* һөйләшеп) алыу.

ПОБЕСПОКО́ИТЬ *сов. кого* бер аҙ борсоп алыу, тынысһыҙлау, мәшәҡәтләү, бер аҙ тынысһыҙлап (*йәки* мәшәҡәтләп) алыу.

ПОБЕСПОКО́ИТЬСЯ *сов.* **1.** (*поволноваться*) бер аҙ тынысһыҙланыу, бер аҙ тынысһыҙланып (*йәки* борсолоп, мәшәҡәтләнеп) алыу; **2.** (*проявить заботу*) ҡайғыртыу, уйлау.

ПОБИРА́ТЬСЯ *несов. разг.* теләнеү, һорансылау, һоранып йөрөү.

ПОБИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого* туҡмау, ҡыйнау; **2.** *кого* (*победить*) еңеү, еңеп сығыу; **3.** *кого* (*убить*) ҡырыу, ҡырып һалыу; **4.** *что* (*уничтожить растение, посевы*) һуғыу, (ҡырау, һыуыҡ) алыу; **град поби́л пшени́цу** бойҙайҙы борсаҡ һуҡҡан; **5.** *что, разг.* (*разбить*) ватыу, ҡыйратыу; ✧ **поби́ть реко́рд** рекорд ҡуйыу (*йәки* биреү).

ПОБИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*оказаться помятым*) ватылыу, иҙелеү, иҙелеп бөтөү; **2.** *разг.* ватылыу, ҡырылыу; **посу́да поби́лась** һауыт-һаба ватылған; **3.** *над чем, с кем-чем и без доп., перен. разг.* хитланыу, этләнеү, көс һалыу; ✧ **поби́ться об закла́д** бәхәсләшеү.

ПОБЛАГОДАРИ́ТЬ *сов. кого-что* рәхмәт әйтеү (*йәки* белдереү).

ПОБЛА́ЖКА *ж. разг.* артыҡ иркәләү, ҡотортоу, осондороу.

ПОБЛЕДНЕ́ТЬ *сов.* ағарыныу, ағарынып китеү, ҡобараһы осоу, төҫө ҡасыу (*йәки* китеү).

ПОБЛЁКЛЫЙ *прил.* һулыған, шиңгән, төҫһөҙләнгән; **поблёклые цветы́** һулыған сәскәләр.

ПОБЛЁКНУТЬ *сов.* һулыу, шиңеү, төҫө китеү (*йәки* ҡасыу), уңыу.

ПОБЛЁСКИВАТЬ *несов.* йымылдау, йымылдап ҡуйыу (*йәки* ҡалыу).

ПОБЛИ́ЗОСТИ *нареч.* яҡында, яҡын тирәлә; эргәһендә, эргәлә.

ПОБО́И *только мн.* һуғыу, туҡмау, һуғылыу, туҡмалыу; һуғылған (*йәки* туҡмалған) урын.

ПОБО́ИЩЕ *с.* **1.** *уст.* (*сражение*) ҙур һуғыш (*йәки* бәрелеш); **2.** *уст.* (*место битвы*) һуғыш (*йәки* бәрелеш) урыны; **3.** *разг.* (*драка*) һуйыш, үлеш-ҡырылыш.

ПОБОЛЕ́ТЬ I *сов. разг.* (*быть некоторое время больным*) ауырыу, ауырып алыу (*йәки* ятыу).

ПОБОЛЕ́ТЬ II *сов.* (*о какой-л. части тела*) ауыртыу, ауыртып тороу.

ПОБОЛТА́ТЬ I *сов.* **1.** *что, разг.* (*размешать*) болғатып алыу (*йәки* ҡуйыу); **2.** *чем* һелкетеп (*йәки* болғап) алыу.

ПОБОЛТА́ТЬ II *сов. разг.* (*поговорить о чём-л. несерьёзном*) һөйләшеп алыу (*йәки* тороу).

ПОБО́РНИК *м. книжн.* ысын күңелдән яҡлаусы, көрәшеүсе; **побо́рник ми́ра и свобо́ды** тыныслыҡ һәм ирек өсөн көрәшеүсе.

ПОБО́РНИЦА *женск. р. к* **побо́рник.**

ПОБОРО́ТЬ *сов.* **1.** *кого* (көрәшеп) еңеү, йығыу, еңеп сығыу; **2.** *что* (*преодолеть*) баҫыу, еңеү; ✧ **поборо́ть себя́** үҙеңде ҡулға алыу.

ПОБОРО́ТЬСЯ *сов.* көрәшеү, ҡаршылыҡ күрһәтеү.

ПОБО́РЫ *мн.* (*ед.* **побо́р** *м.*) (көс етмәҫлек) ауыр һалым.

ПОБО́ЧНЫЙ *прил.* **1.** икенсе дәрәжәләге, өҫтәмә; **побо́чный дохо́д** өҫтәмә килер; **2.** *уст.* тыума; **побо́чные де́ти** тыума балалар.

ПОБОЯ́ТЬСЯ *сов. кого-чего и с неопр.* ҡурҡыу, ҡурҡыңҡырап тороу, ҡурҡа төшөү.

ПОБРАНИ́ТЬ *сов. кого-что* орошоу, әйткеләү.

ПОБРАНИ́ТЬСЯ *сов.* (*взаимно*) әйтешеү, эрләшеү.

ПОБРАТА́ТЬСЯ *сов.* туғанлашыу, дуҫлашыу.

ПОБРАТИ́М *м.* туғанлашҡан кеше, йән дуҫ.

ПОБРЕ́ЗГАТЬ *сов.* ерәнеү, сикәнеү; ◇ **не побре́згай(те)!** тартынма(ғыҙ)!

ПОБРЕСТИ́ *сов.* саҡ-саҡ ҡына (*йәки* көскә, ауыр) атлап барыу.

ПОБРИ́ТЬ *сов. кого-что* (һаҡалды *йәки* сәсте) ҡырыу, ҡырып алыу.

ПОБРИ́ТЬСЯ *сов.* ҡырыныу, ҡырынып алыу.

ПОБРОДИ́ТЬ *сов.* йөрөү, йөрөп килеү.

ПОБРОСА́ТЬ *сов.* **1.** *что* ташлап (*йәки* быраҡтырып) бөтөрөү, атып бәреү; **2.** *кого-что* (*оставить без надзора, поддержки*) ташлап китеү.

ПОБРЫ́ЗГАТЬ *сов. кого-что, на кого-что и без доп.* һибәләү, һибәләп алыу, һипкеләү, һипкеләп алыу; **до́ждик побры́згал** ямғыр һибәләп алды; **побры́згать водо́й** һыу һибәләү.

ПОБРЮЗЖА́ТЬ *сов. разг.* (аҙыраҡ) мығырҙаныу, мыжып алыу.

ПОБРЯ́КИВАТЬ *несов. разг.* шалтыратып (*йәки* сылтыратып) ҡуйыу.

ПОБРЯКУ́ШКА *ж. разг.* **1.** шалтырауыҡ, сыңғырҙауыҡ (*уйынсыҡ һ. б.*); **2.** *обычно мн.* **побряку́шки** *перен.* шаҡыр-шоҡор, ваҡ-төйәк.

ПОБУДИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* мәжбүр итеүсе, этәргес, уятыусы, уятҡыс; **побуди́тельная причи́на** мәжбүр итеүсе сәбәп; ◇ **побуди́тельный зало́г** *грам.* йөкмәтеү дәрәжәһе.

ПОБУДИ́ТЬ I *сов. кого* **1.** (*будить некоторое время*) уятыу, уятырға тырышыу; **2.** *разг.* (*всех, многих*) уятып сығыу (*йәки* бөтөү).

ПОБУДИ́ТЬ II *сов. кого-что к чему и с неопр.* мәжбүр итеү, (теләк) уятыу, сәбәп булыу; **обстоя́тельства побуди́ли меня́ уе́хать отту́да** ундағы хәлдәр мине унан китергә мәжбүр иттеләр.

ПОБУ́ДКА *ж. воен.* **1.** *см.* **побуди́ть** I 2; **2.** (*сигнал к подъёму*) уятыу сигналы; **у́тренняя побу́дка** иртәнге уятыу сигналы.

ПОБУЖДА́ТЬ *несов. см.* **побуди́ть** II.

ПОБУЖДЕ́НИЕ *с.* теләк, уй, ниәт; **по со́бственному побужде́нию** үҙ теләге менән.

ПОБУРЕ́ТЬ *сов.* һоролоныу, көрәнләнеү.

ПОБЫВА́ТЬ *сов.* булғылау, булыу.

ПОБЫ́ВКА *ж. разг.* (армиянан) ҡунаҡҡа ҡайтыу.

ПОБЫ́ТЬ *сов.* **1.** булыу; **он по́был у нас два дня** ул беҙҙә ике көн булды; **2.** (*пробыть некоторое время в какой-л. должности*) булып алыу (*йәки* тороу).

ПОВА́ДИТЬСЯ *сов. разг.* ғәҙәтләнеү, өйрәнеү, эйәләшеү, ғәҙәт итеү.

ПОВА́ДКА *ж. разг.* ғәҙәт, ҡылыҡ, холҡ.

ПОВА́ДНО *нареч.*: **чтоб не́ было пова́дно** *разг.* икенсе улай булмаһын (*йәки* эшләмәһен) өсөн.

ПОВАЛИ́ТЬ I *сов. кого-что* (*опрокинуть*) ауҙарыу, ҡолатыу, йығытыу.

ПОВАЛИ́ТЬ II *сов. разг.* ағыла (*йәки* ябырыла) башлау (*о толпе*); ҡүтәрелә (*йәки* борҡола) башлау (*о дыме, паре*); яуа башлау (*о снеге*).

ПОВАЛИ́ТЬСЯ *сов.* ауыу, ҡолау, йығылыу.

ПОВА́ЛЬНЫЙ *прил.* ил менән, барыһы ла, ғөмүми; **пова́льное увлече́ние** барыһы ла мауығып китеү.

ПОВАЛЯ́ТЬ *сов. что* әүәләү, тәгәрәтеү; **поваля́ть те́сто** ҡамыр әүәләү; **поваля́ть по́ полу** иҙән буйынса тәгәрәтеү.

ПОВАЛЯ́ТЬСЯ *сов.* **1.** аунау, тәгәрәү, аунаҡсыу, тәгәрләү; **поваля́ться на снегу́** ҡарҙа аунау; **2.** *разг.* (*полежать в постели*) аунап ятыу.

ПО́ВАР *м.* аш бешереүсе, повар.

ПОВАРЁШКА *ж. разг.* ҡашыҡ, ижау, сүмес.

ПОВАРИ́ТЬ *сов. что* бешерә биреү (*йәки* төшөү), бешереңкерәү.

ПОВАРИ́ТЬСЯ *сов.* бешерелеү, бешереңкерәү.

ПОВАРИ́ХА *женск. р. к* **по́вар.**

ПОВЕ́ДАТЬ *сов. что, книжн.* һөйләү, әйтеү, һөйләп (*йәки* әйтеп, асып) биреү.

ПОВЕДЕ́НИЕ *с.* үҙ-үҙеңде тотоу, ҡылыҡ.

ПОВЕЗТИ́ *сов.* **1.** *кого-что* алып китеү (*йәки* барыу); **2.** *безл. кому* уң булыу, (юл, эш) уңыу; **ему́ повезло́** ул уңды.

ПОВЕЛЕВА́ТЬ *несов.* **1.** *кем-чем, книжн.* идара итеү, ҡулында тотоу; **2.** *см.* **повеле́ть.**

ПОВЕЛЕ́НИЕ *с. книжн.* бойороҡ, әмер, ҡушыу.

ПОВЕЛЕ́ТЬ *сов. с неопр., книжн.* бойороу, ҡушыу.

ПОВЕЛИ́ТЕЛЬ *м. книжн.* хаким, батша, хужа.

ПОВЕЛИ́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **повели́тель.**

ПОВЕЛИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* бойороу; **говори́ть повели́тельным то́ном** бойороу тоны менән әйтеү; ◇ **повели́тельное наклоне́ние** *грам.* бойороҡ ҡылым.

ПОВЕНЧА́ТЬ *сов. кого, церк.* никах уҡыу (*йәки* уҡытыу), никахландырыу.

ПОВЕНЧА́ТЬСЯ *сов. церк.* никахланыу, никах уҡытыу.

ПОВЕРГА́ТЬ *несов. см.* **пове́ргнуть.**

ПОВЕ́РГНУТЬ *сов. кого-что* **1.** *уст.* (*свалить*) йығыу, ауҙарыу, ҡолатыу; **2.** *во что* төшөрөү; **э́та весть пове́ргла её в отча́яние** был хәбәр уны өмөтһеҙлеккә төшөрҙө.

ПОВЕ́РЕННЫЙ **1.** *прич.* тикшерелгән, дөрөҫләнгән, ышанып тапшырылған; **2.** *в знач. сущ. м. офиц.* вәкил; **3.** *в знач. сущ.* **пове́ренный** *м.*, **пове́ренная** *ж.* (*наперсник, наперсница*) серҙәш, ышаныслы кеше; ◇ **прися́жный пове́ренный** *см.* **прися́жный.**

ПОВЕ́РИТЬ *сов.* **1.** *кому-чему, в кого-что* ышаныу; **я тебе́ пове́рил** мин һиңә ышандым; **2.** *кому что* (*доверить*) ышаныу, ышанып һөйләү; **пове́рить та́йну дру́гу** дуҫҡа серҙе ышанып һөйләү.

ПОВЕ́РКА *ж.* **1.** ҡарау, тикшереү; **пове́рка вре́мени** сәғәтте ҡарау; **2.** (*перекличка*)

барлау; **на пове́рку пришли́ все** барлауға бөтәһе лә килделәр.

ПОВЕРНУ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* бороу, бороп ебәреү (*йәки* ҡуйыу), әйләндереү; **поверну́ть выключа́тель** выключателде бороу; **2.** *кого-что и без доп.* (*при движении*) боролоу, бороу; **поверну́ть напра́во** уңға боролоу.

ПОВЕРНУ́ТЬСЯ *сов. прям. и перен.* боролоу, әйләнеү, боролоп (*йәки* әйләнеп) китеү; **он поверну́лся ко мне** ул миңә табан әйләнде; **де́ло поверну́лось совсе́м ина́че** эш бөтөнләй икенсе төрлөгә боролоп китте.

ПОВЕ́РОЧНЫЙ *прил.* һынау, тикшереү; **пове́рочные испыта́ния** тикшереү һынауҙары.

ПОВЕРТЕ́ТЬ *сов. кого-что* борғолау, борғолап алыу.

ПОВЕРТЕ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*сделать несколько оборотов*) әйләнеү, өйөрөлөү; **2.** *разг.* (*из стороны в сторону*) әйләнгеләү, борғоланыу; **3.** *разг.* (*пробыть где-л. некоторое время*) уралыу, аҙыраҡ булыу.

ПОВЁРТЫВАТЬ *несов. см.* **поверну́ть.**

ПОВЁРТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **поверну́ться; 2.** *страд. к* **повёртывать.**

ПОВЕ́РХ 1. *предлог с род. п.* өҫтөнән, өҫтөнә; **пове́рх руба́шки** күлдәк өҫтөнән; **2.** *предлог с род. п.* өҫтөнән, ашаһынан; **посмотре́ть пове́рх очко́в** күҙлек өҫтөнән ҡарау; **3.** *нареч.* өҫтә, юғарыла.

ПОВЕ́РХНОСТНОСТЬ *ж.* өҫтән-мөҫтән генә булғанлыҡ, һайлыҡ.

ПОВЕ́РХНОСТНЫЙ *прил.* **1.** өҫкө, өҫтәге, өҫтә ятҡан; **пове́рхностный слой по́чвы** тупраҡтың өҫкө ҡатламы; **2.** *перен.* өҫтән, өҫтән генә, һай; **пове́рхностное сужде́ние** өҫтән генә фекер йөрөтөү.

ПОВЕ́РХНОСТЬ *ж.* өҫ(т), йөҙ; **пове́рхность земли́** ер өҫтө; ◇ **скользи́ть по пове́рхности** *чего* өҫтән-мөҫтән генә ҡарау, асылына төшмәү.

ПО́ВЕРХУ *нареч. разг.* **1.** өҫт(өн)ән; **2.** *перен.* (*поверхностно*) өҫтән генә.

ПОВЕ́РЬЕ *с.* ышаныу, хөрәфәт; **стари́нное пове́рье** боронғо хөрәфәт.

ПОВЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **пове́рить** 2.

ПОВЕ́СА *м.* елғыуар; шаян (*кеше*).

ПОВЕСЕЛЕ́ТЬ *сов.* күңел асылып (*йәки* күтәрелеп) китеү.

ПОВЕСЕЛИ́ТЬ *сов. кого-что* күңелен күтәреү (*йәки* асыу), кәйефен күтәреү.

ПОВЕСЕЛИ́ТЬСЯ *сов.* күңел асыу (*йәки* асып алыу), кәйефләнеү.

ПОВЕ́СИТЬ *сов.* **1.** *что* элеү, элеп ҡуйыу; **2.** *кого* (*лишить жизни*) аҫыу, аҫып үлтереү.

ПОВЕ́СИТЬСЯ *сов.* аҫылыныу, аҫылынып үлеү.

ПОВЕСТВОВА́НИЕ *с.* **1.** *см.* **повествова́ть; начáть повествова́ние** яҙа (*йәки* һөйләй) башлау; **2.** *лит.* (*рассказ*) хикәйә.

ПОВЕСТВОВА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* хикәйә; **повествова́тельный стиль** хикәйә стиле; ◇ **повествова́тельное предложе́ние** *грам.* хәбәр һөйләм.

ПОВЕСТВОВА́ТЬ *несов. о чём* хикәйәләү, хикәйә итеү, һөйләп (*йәки* яҙып) биреү.

ПОВЕСТИ́ *сов.* **1.** *кого-что и без доп.* алып барыу (*йәки* килеү, китеү); **2.** *чем по чему* йөрөтөү, йөрөтә башлау, йөрөтөп сығыу; **повести́ смычко́м по стру́нам** ҡылдар өҫтөнән смычокты йөрөтөп сығыу; **3.** *что* (*проложить*) үткәреү, һалыу; **4.** *чем* һикертеү, һелкетеү; **повести́ плечо́м** иңбашты һелкетеү.

ПОВЕСТИ́СЬ *сов. разг.* **1.** (*стать обычным*) ғәҙәтләнеү, ғәҙәткә инеү, ғәҙәт булып китеү; **уж так повело́сь** шулай ғәҙәтләнелгән инде; **2.** *с кем* (*начать дружить*) дуҫлашыу, дуҫ булышыу; **с кем поведёшься, от того́ и наберёшься** *посл. соотв.* кем арбаһына ултырһаң, шуның йырын йырларһың.

ПОВЕ́СТКА *ж.* **1.** повестка, саҡырыу ҡағыҙы; **2.** *разг.* (*распорядок дня*) көн тәртибе.

ПО́ВЕСТЬ *ж.* повесть.

ПОВЕ́ТРИЕ *с. разг.* ныҡ таралған ғәҙәт.

ПОВЕ́ШЕНИЕ *с.* аҫыу, дарға аҫыу.

ПОВЕ́ЯТЬ *сов.* **1.** (*подуть*) иҫеү, өрөү, иҫеп (*йәки* өрөп) ебәреү (*талғын ел тураһында*); **2.** *обычно безл. чем, прям. и перен.* аңҡый (*йәки* килә) башлау, бәреү; **пове́яло весно́й** яҙ еҫе аңҡый башланы; **на меня́ вдруг пове́яло де́тством** ҡапыл балалыҡ йылдарым иҫемә төштө.

ПОВЗДО́РИТЬ *сов.* әрләшеп, ыҙғышып алыу.

ПОВЗРОСЛЕ́ТЬ *сов.* үҫеү, үҫеп етеү (*йәки* китеү), ололар ҡиәфәтенә инеү.

ПОВИВА́ЛЬНЫЙ *прил.*: **повива́льная ба́бка** *уст.* кендек әбейе (*йәки* инәһе).

ПОВИДА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что, разг.* күреп сығыу, күреү; **2.** *что* (*пережить*) күпте күреү.

ПОВИДА́ТЬСЯ *сов. разг.* күрешеү, күреп һөйләшеү, осрашыу.

ПО-ВИ́ДИМОМУ *вводн. сл.* күрәһең, булһа кәрәк, -ға оҡшай; **весна́, по-ви́димому, бу́дет ра́нняя** яҙ иртә булырға оҡшай.

ПОВИ́ДЛО *с.* повидло.

ПОВИЛИ́КА *ж. бот.* кесерткән ебәге (*үлән*).

ПОВИЛЯ́ТЬ *сов.* **1.** *чем* болғап (*йәки* һелкеп) ҡуйыу; **2.** *перен. разг.* (*похитрить*) ҡойроҡ болғау.

ПОВИ́ННОСТЬ *ж.* йөкләмә; **трудова́я пови́нность** хеҙмәт йөкләмәһе.

ПОВИ́ННЫЙ *прил.* ғәйепле; **он в э́том не пови́нен** ул бында ғәйепле түгел; ◇ **прийти́ с пови́нной (голово́й)** үҙен ғәйепле итеп таныу, үҙ ғәйебен таныу.

ПОВИНОВА́ТЬСЯ *сов. и несов.* буйһоноу, тыңлау; **повинова́ться ста́ршим** ололарҙы тыңлау.

ПОВИНОВЕ́НИЕ *с.* буйһоноу, тыңлау.

ПОВИСА́ТЬ *несов. см.* **пови́снуть.**

ПОВИСЕ́ТЬ *сов.* (бер аҙ) аҫылынып (*йәки* эленеп) тороу.

ПОВИ́СНУТЬ *сов.* **1.** аҫылыныу, эләгеү, аҫылынып (*йәки* эләгеп) тороу; аҫылыныу, һарылыу (*о человеке*); **пови́снуть на чьём-либо плече́** берәйһенә һарылыу; **2.** (*представиться взору*) һалынып (*йәки* аҫылынып) тороу, аҫылынып торған һымаҡ ку-

ренеү; **в не́бе пови́сла огро́мная луна́** ай ҙур булып аҫылынып торған һымаҡ күренде; ✧ **пови́снуть в во́здухе** ярты юлда ҡалыу (*асыҡ йәки билдәле булмау арҡаһында, берәй эштең үтәлмәүе, башҡарылмауы, тормошҡа ашырылмауы*).

ПОВИТУ́ХА *ж. уст.* кендек әбейе (*йәки* инәһе).

ПОВЛЕ́ЧЬ *сов.* 1. *кого-что, книжн.* (*повести за собой*) һөйрәкләп алып китеү (*йәки* килеү); 2. *что* (*вызвать*) килтереп сығарыу, тыуҙырыу.

ПОВЛИЯ́ТЬ *сов. на кого-что* тәьҫир итеү, йоғонто яһау.

ПО́ВОД I *м.* (*ремень*) теҙген; ✧ **быть на поводу́ у кого́-либо** берәйһенең йырын йырлау, ҡурайына бейеү.

ПО́ВОД II *м.* (*обстоятельство*) сәбәп, һылтау; ✧ **дать по́вод** *кому* сәбәп булыу; **по по́воду** буйынса, хаҡында, айҡанлы.

ПОВОДИ́ТЬ I *несов. см.* **повести́** 4.

ПОВОДИ́ТЬ II *сов.* 1. *кого* йөрөтөү, алып йөрөү; **он поводи́л взмы́ленную ло́шадь** ул аҡ кубеккә батҡан атты йөрөттө; 2. *чем по чему* йөрөтөү, йөрөтөп сығыу; **поводи́ть па́льцем по стеклу́** быяла өҫтөнән бармаҡ йөрөтөү.

ПОВОДО́К *м.* 1. (*для лошади*) теҙгенсә; 2. (*для собаки*) сынйыр, муйынсаҡ бауы.

ПОВОДЫ́РЬ *м.* етәкләүсе, етәкләп йөрөүсе.

ПОВОЕВА́ТЬ *сов.* һуғышыу, һуғышып (*йәки* көрәшеп) алыу.

ПОВОЗИ́ТЬСЯ *сов.* 1. әйләнгеләү, тулғаныу; 2. *с кем-чем, над кем-чем* мәшәҡәтләнеү, маташыу, булашыу; **он о́чень люби́л повози́ться с сы́ном** ул улы менән булашырға ярата торғайны.

ПОВО́ЗКА *ж.* таҡта арба, арба.

ПОВО́ЙНИК *м. уст.* повойник (*кейәүгә сыҡҡан рус крәҫтиән ҡатын-ҡыҙҙарының баш кейеме*).

ПОВОЛО́КА *ж.*: **глаза́ с поволо́кой** һөрмәле күҙ.

ПОВОЛОЧИ́ТЬ *сов. см.* **поволо́чь.**

ПОВОЛО́ЧЬ *сов. кого-что, разг.* һөйрәү, һөйрәп алып китеү.

ПОВОРА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **поверну́ть.**

ПОВОРА́ЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **поверну́ться;** 2. *страд. к* **повора́чивать.**

ПОВОРОЖИ́ТЬ *сов. разг.* күрәҙәлек итеү, юрау.

ПОВОРО́Т *м.* 1. *см.* **поверну́ть(ся);** 2. (*место*) боролма, бөгөм; **на поворо́те доро́ги** юл боролмаһында; 3. *перен.* боролош, һынылыш; **поворо́т де́ла в на́шу по́льзу** эштең боролошо беҙҙең файҙаға.

ПОВОРО́ТЛИВЫЙ *прил.* сос, етеҙ, өлгөр, йылғыр, еңел һөйәкле.

ПОВОРО́ТНЫЙ *прил.* 1. (*служащий для поворота*) бор(ол)а торған, бор(ол)оу; 2. *перен.* боролош, һынылыш; **поворо́тный пункт в разви́тии чего́-либо** берәй нәмәнең үҫешендәге һынылыш пункты.

ПОВОРЧА́ТЬ *сов.* һуҡраныҡ (*йәки* һөйләнеп, мыжып) алыу.

ПОВРЕДИ́ТЬ *сов.* 1. *кому-чему* зарарлау, зарар итеү, зарар (*йәки* зыян) килтереү; 2. *что* (*испортить*) боҙоу, ватыу.

ПОВРЕЖДА́ТЬ *несов. см.* **повреди́ть.**

ПОВРЕЖДЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **повреди́ть;** 2. (*место*) ватыҡ, боҙоҡ (урын), зыян, зарар.

ПОВРЕМЕНИ́ТЬ *сов. с чем и без доп.* бер аҙ көтөү, көтөп тороу, кисектереү, тороп тороу; **повремени́ть с отъе́здом** сығып китеүҙе кисектереү; **повремени́те, всё бу́дет гото́во** көтөп тороғоҙ, бөтәһе лә әҙер булыр.

ПОВРЕМЕ́ННЫЙ *прил.* 1. (*периодический*) ваҡыт-ваҡыт, миҙгел-миҙгел, ваҡытлы; 2. ваҡытҡа ҡарап (*йәки* сәғәтләп) түләнә торған; **повреме́нная опла́та** ваҡытҡа ҡарап түләү.

ПОВСЕДНЕ́ВНЫЙ *прил.* көндәге, көндәлек, һәр ваҡыт була торған, ғәҙәттәге, ғәҙәти, даими.

ПОВСЕМЕ́СТНЫЙ *прил.* бөтә ерҙә лә, һәр ҡайҙа ла (*йәки* ерҙә лә, урында ла) була торған; **повсеме́стное явле́ние** һәр ҡайҙа ла була торған күренеш, хәл.

ПОВСТА́НЕЦ *м.* баш күтәреүсе, баш күтәреүҙә ҡатнашыусы.

ПОВСТА́НЧЕСКИЙ *прил.* баш күтәреүсе; **повста́нческие отря́ды** баш күтәреүселәр отряде, баш күтәреүсе отрядтәр.

ПОВСТРЕЧА́ТЬ *сов. кого-что, разг.* осратыу, юлығыу, тап булыу, тура килтереү.

ПОВСТРЕЧА́ТЬСЯ *сов. разг.* осрау, юлығыу, тап булыу; **он мне повстреча́лся на у́лице** ул миңә урамда осраны.

ПОВСЮ́ДУ *нареч.* бөтә ерҙә лә, бөтә урында ла, һәр ҡайҙа ла, һәр ерҙә лә.

ПОВТОРЕ́НИЕ *с. см.* **повтори́ть(ся).**

ПОВТОРИ́ТЬ *сов. что* ҡабатлау.

ПОВТОРИ́ТЬСЯ *сов.* ҡабатланыу.

ПОВТО́РНЫЙ *прил.* ҡабат, икенсе ҡат (*йәки* рәт, мәртәбә, тапҡыр), ҡабаттан, яңынан; **повто́рное чте́ние** ҡабат уҡыу.

ПОВТОРЯ́ТЬ *несов. см.* **повтори́ть.**

ПОВТОРЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **повтори́ться;** 2. *страд. к* **повторя́ть.**

ПОВЫ́СИТЬ *сов.* 1. *что* ҡалҡытыу, күтәреү; **повы́сить у́ровень воды́** һыу кимәлен күтәреү; 2. *что* арттырыу, көсәйтеү; **повы́сить производи́тельность труда́** хеҙмәт етештереүсәнлеген күтәреү; 3. *что* яҡшыртыу, күтәреү; **повы́сить ка́чество проду́кции** продукция сифатын яҡшыртыу; 4. *кого* (*по службе*) үрләтеү, күтәреү; ✧ **повы́сить го́лос (тон)** ҡысҡырып (*йәки* екереп) әйтеү, асыуланып, ҡысҡырып һөйләү.

ПОВЫ́СИТЬСЯ *сов.* 1. ҡалҡыу, күтәрелеү; **у́ровень воды́ значи́тельно повы́сился** һыу кимәле байтаҡ күтәрелде; 2. артыу, көсәйеү, күтәрелеү; **тре́бования повы́сились** талаптар артты; 3. *в чём* (*напр. в чьём-л. мнении*) үрләү, үҫеү; **повы́ситься в глаза́х люде́й** кеше алдында исем күтәрелеү.

ПОВЫША́ТЬ *несов. см.* **повы́сить.**

ПОВЫША́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **повы́ситься;** 2. *страд. к* **повыша́ть.**

ПОВЫШЕ́НИЕ *с. см.* **повы́сить(ся).**

ПОВЫ́ШЕННЫЙ *прил.* юғары, күтәренке; артҡан, күтәрелгән, көсәйгән; **повы́-**

шенная температу́ра юғары температура; повы́шенное настрое́ние күтәренке күңел.

ПОВЯЗА́ТЬ *сов. что* бәйләү, бәйләп ҡуйыу.

ПОВЯЗА́ТЬСЯ *сов.* бәйләү, бәйләп алыу, быуыу; **повяза́ться платко́м** яулыҡ бәйләү; **повяза́ться кушако́м** билбау быуыу.

ПОВЯ́ЗКА *ж.* бәйләүес, повязка; **наложи́ть повя́зку на ра́ну** яраны бәйләү.

ПОВЯ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **повяза́ть.**

ПОВЯ́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **повяза́ться;** 2. *страд. к* **повя́зывать.**

ПОВЯ́НУТЬ *сов.* шиңеү, һулыу, һулып (*йәки* шиңеп, быжып) бөтөү.

ПОГАДА́ТЬ *сов.* (кәрт, ноҡот) һалыу, күрәҙәлек итеү.

ПОГА́НИТЬ *несов. что, прост.* бысратыу, шаҡшылау.

ПОГА́НКА *ж.* 1. (*гриб*) ағыулы бәшмәк; 2. (*утка-нырок*) сыпҡай (өйрәк).

ПОГА́НЫЙ *прил.* 1. (*несъедобный*) ашалмай торған, ашарға яраҡһыҙ; 2. *разг.* (*отвратительный*) насар, ерәнес, сиркәнес; 3. *разг.* бысраҡ, шаҡшы; **пога́ное ведро́** бысраҡ биҙрә.

ПОГА́НЬ *ж. собир. прост.* шаҡшы (*йәки* әшәке) нәмә, әшәкелек, бысраҡлыҡ.

ПОГАСА́ТЬ *несов. см.* **пога́снуть.**

ПОГАСИ́ТЬ *сов. что* 1. һүндереү; **погаси́ть ла́мпу** лампаны һүндереү; 2. *перен.* түләү, түләп бөтөрөү (*йәки* ҡуйыу), ҡайтарып биреү; **погаси́ть задо́лженность** бирәсәкте түләп бөтөрөү.

ПОГА́СНУТЬ *сов.* һүнеү, һүнеп китеү; бөтөү, байыу; **день пога́с** ҡояш байыны; **све́чи пога́сли** ут һүнде.

ПОГАША́ТЬ *несов. см.* **погаси́ть 2.**

ПОГАШЕ́НИЕ *с. см.* **погаси́ть 2.**

ПОГИБА́ТЬ *несов. см.* **поги́бнуть.**

ПОГИ́БЕЛЬ I *ж. уст.* һәләкәтлек, үлем, һәләк булыу.

ПОГИ́БЕЛЬ II *ж.*: **в три поги́бели** бишкә бөгөп (буйһондороу).

ПОГИ́БНУТЬ *сов.* үлеү, һәләк (*йәки* харап, ҡорбан) булыу; **поги́бнуть сме́ртью хра́брых** батырҙарса һәләк булыу.

ПОГИ́БШИЙ 1. *прич.* һәләк булған, һәләкәткә осраған; 2. *прил.* бөткән, эштән (*йәки* кешелектән) сыҡҡан, тарҡалған; **он поги́бший челове́к** ул кешелектән сыҡҡан кеше.

ПОГЛА́ДИТЬ *сов.* 1. *кого-что* һыйпау; 2. *что* үтекләү, үтекләп ҡуйыу (*йәки* алыу); **погла́дить бельё** кер үтекләү.

ПОГЛА́ЖИВАТЬ *несов. кого-что* һыйпаштырыу.

ПОГЛАЗЕ́ТЬ *сов. разг.* ҡарап тороу, күҙ һатыу.

ПОГЛОДА́ТЬ *сов. разг.* 1. *что* (*всё, многое*) кимереп бөтөү; 2. *что, чего* (*погрызть немного*) кимереп алыу.

ПОГЛОТИ́ТЕЛЬ *м. хим.* йотҡос, һеңдергес, һурғыс.

ПОГЛОТИ́ТЬ *сов.* 1. *что* һеңдереү, һурыу тартыу; **поглоти́ть вла́гу** дым тартыу; 2. *кого-что, перен.* (*принять в себя*) йотоу, убыу, күмеү; 3. *кого-что, перен.* (*увлечь*) зиһенен (*йәки* күңелен, уйын) биләү, тартыу, баҫып алыу; 4. *что* (*потребовать*) убыу, ашау, талап итеү (*ваҡыт, көс, акса һ. б.*).

ПОГЛОТИ́ТЬСЯ *сов.* һеңеү, һеңеп бөтөү.

ПОГЛОЩА́ТЬ *несов. см.* **поглоти́ть.**

ПОГЛОЩА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **поглоти́ться;** 2. *страд. к* **поглоща́ть.**

ПОГЛУМИ́ТЬСЯ *сов.* бер аҙ мыҫҡыллау, көлөү, көлөп (*йәки* мыҫҡыл итеп) алыу.

ПОГЛУПЕ́ТЬ *сов.* аңраланыу, алйыу, алйып китеү.

ПОГЛЯДЕ́ТЬ *сов.* 1. *на кого-что и без доп.* ҡарау, күҙ һалыу, ҡарап алыу; 2. *за кем-чем, разг.* (*присмотреть*) ҡарап (*йәки* күҙ һалып) тороу, күҙ-ҡолаҡ булыу; ◇ **погляжу́, погляди́м** ҡарап ҡарармын (*йәки* ҡарарбыҙ).

ПОГЛЯДЕ́ТЬСЯ *сов.* (үҙеңә) ҡарап алыу (*йәки* ҡуйыу).

ПОГЛЯ́ДЫВАТЬ *несов.* 1. ҡараштырыу, ҡарап алғылау, ҡараштырып ҡуйыу, күҙ һалғылау; 2. *за кем-чем, разг.* ҡараштырып (*йәки* күҙ һалып) тороу, байҡаштырыу; **погля́дывать за детьми́** балаларҙы ҡараштырып тороу.

ПОГНА́ТЬ *сов. кого-что* ҡыуыу, ҡыуалау, ҡыуып сығарыу (*йәки* ебәреү), ҡыуа башлау.

ПОГНА́ТЬСЯ *сов.* 1. *за кем* (*вдогонку*) ҡыуыу, ҡыуып китеү (*йәки* барыу); 2. *за чем, разг.* ҡыуыу; **погна́ться за сла́вой** дан артынан ҡыуыу.

ПОГНИ́ТЬ *сов.* сереү, сереп бөтөү.

ПОГНУ́ТЬ *сов. что* бөгөү, кәкерәйтеү.

ПОГНУ́ТЬСЯ *сов.* бөгөлөү, кәкерәйеү.

ПОГНУША́ТЬСЯ *сов. кого-чего и с неопр.* сикәнеү, ерәнеү, ғәрләнеү, ғәрлек (*йәки* хурлыҡ) тип һанау.

ПОГОВА́РИВАТЬ *несов. разг.* 1. һөйләнеү, һүҙ сығарыу (*йәки* ҡуҙғатыу); **он на́чал погова́ривать об отъе́зде** ул китеү тураһында һүҙ ҡуҙғатты; 2. *обычно безл.* һөйләү, хәбәр таратыу, һүҙ йөрөү; **погова́ривают, что он ско́ро прие́дет** уны тиҙҙән килә тип һөйләйҙәр.

ПОГОВОРИ́ТЬ *сов.* һөйләшеү, һөйләшеп алыу (*йәки* ултырыу).

ПОГОВО́РКА *ж.* әйтем; **войти́ в погово́рку** әйтем булып китеү.

ПОГО́ДА *ж.* көн, көндәр, һауа; **дождли́вая пого́да** ямғырлы көндәр; **пого́да по́ртится** көн (*йәки* һауа) боҙола; ◇ **де́лать пого́ду** хәл итеү, шарт тыуҙырыу; **ждать у мо́ря пого́ды** *см.* **мо́ре.**

ПОГОДИ́ТЬ *сов. разг.* тороп (*йәки* көтөп) тороу, сабыр итеү; **погоди́, я до тебя́ доберу́сь!** сабыр ит, мин һиңә лә етешермен!; ◇ **немно́го погодя́** бер аҙҙан.

ПОГО́ДОК *м.* бер йәш кесе (*йәки* өлкән), бер туған; **сестра́ — мне пого́док** һеңлем минән бер йәш кесе.

ПОГО́ЖИЙ *прил.* асыҡ, сыуаҡ, аяҙ, яҡшы; **пого́жий день** сыуаҡ көн.

ПОГОЛО́ВНЫЙ *прил.* 1. баш иҫәбенән; **поголо́вный подсчёт скота́** малдың баш иҫәбен алыу; 2. (*всеобщий*) тотош, тулыһынса, береһен дә ҡалдырмай, береһе лә ҡалмай.

ПОГОЛО́ВЬЕ *с.* баш иҫәбе (*йәки* һаны); **ко́нское поголо́вье** аттарҙың һаны.

ПОГОЛОДА́ТЬ *сов.* асығып алыу, асығыу.

ПОГО́ННЫЙ *прил.* оҙонлоҡ үлсәгес; **пого́нный метр** оҙонлоҡ үлсәгес метр.

ПОГО́НЩИК *м.* ҡыуыусы, ҡыуғынсы, мал әйҙәүсе.

ПОГО́НЫ *мн.* (*ед.* **пого́н** *м.*) погондар.

ПОГО́НЯ *ж.* ҡыуыу, эҙәрләү, баҫтырыу, артынан төшөү; 2. *собир.* (*те, кто преследует*) ҡыуыусы, эҙәрләүсе, баҫтырыусы (*кешеләр*); 3. *перен.* (*стремление к чему-л.*) ҡыуыу, йөрөү, ынтылыу; **в пого́не за сла́вой** дан артынан ҡыуыу, данға ынтылыу.

ПОГОНЯ́ТЬ I *несов. кого* 1. ҡыуыу, ҡыуалау; **погоня́ть лошаде́й** аттарҙы ҡыуыу; 2. *перен. разг.* (*торопить*) ҡыуыу, ашыҡтырыу, ҡабаландырыу.

ПОГОНЯ́ТЬ II *сов. кого* (*гонять некоторое время*) бер аҙ ҡыуып алыу (*йәки* барыу, йөрөтөү), ҡыуалау.

ПОГОРЕВА́ТЬ *сов.* ҡайғырып алыу.

ПОГОРЕ́ЛЕЦ *м.* мөлкәте янған кеше.

ПОГОРЕ́ТЬ *сов.* 1. *разг.* (*сгореть целиком или в большом количестве*) яныу, янып бөтөү; 2. *разг.* (*сгнить, сопреть*) яныу, янып сереү; 3. (*некоторое время*) яна биреү, бер аҙ яныу; **свеча́ погоре́ла немно́го и пога́сла** май шәм бер аҙ яна бирҙе лә һүнде; 4. (*засохнуть от зноя*) яныу, кибеү, ҡороу (*эҫелә*); 5. *перен. прост.* (*потерпеть неудачу*) яныу, бәләгә ҡалыу.

ПОГОРЯЧИ́ТЬСЯ *сов.* ҡыҙып китеү, ҡыҙып (*йәки* туҙып) алыу.

ПОГО́СТ *м.* ауыл ҡәберлеге, зыярат.

ПОГОСТИ́ТЬ *сов.* ҡунаҡ (*йәки* бер аҙ ҡунаҡ) булыу.

ПОГРАН= *ҡушма һүҙҙәрҙең «сик буйы, сик буйындағы» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **погранзаста́ва** сик буйындағы застава.

ПОГРАНИ́ЧНИК *м.* пограничник, ил сиген һаҡлаусы.

ПОГРАНИ́ЧНЫЙ *прил.* 1. сик буйы, сик буйындағы, ил сигендәге; **пограни́чный райо́н** сик буйы районы; 2. ил сиген һаҡлаусы, пограничник; **пограни́чный отря́д** ил сиген һаҡлаусы отряд.

ПО́ГРЕБ *м.* мөгәрәп, баҙ, ҡарбаҙ.

ПОГРЕБА́ЛЬНЫЙ *прил.* күмеү, ерләү; **погреба́льный обря́д** мәйетте күмеү (*йәки* ерләү) йолаһы.

ПОГРЕБА́ТЬ *несов. см.* **погрести́** I.

ПОГРЕБЕ́НИЕ *с. см.* **погрести́** I.

ПОГРЕМУ́ШКА *ж.* шылтырауыҡ, шалтырҙаҡ (*уйынсыҡ*).

ПОГРЕСТИ́ I *сов.* 1. *кого* (*похоронить*) ерләү, күмеү; 2. *кого-что* (*засыпать, завалить*) күмеп (*йәки* баҫып) китеү.

ПОГРЕСТИ́ II сов. ишә биреү, бер аҙ ишеү (*веслом*); йыйыу, йыя биреү (*граблями*).

ПОГРЕ́ТЬ *сов. кого-что и без доп.* йылытып алыу, бер аҙ йылытыу, эҫетеп алыу; **погре́ть во́ду** һыуҙы бер аҙ йылытыу.

ПОГРЕ́ТЬСЯ *сов.* йылынып (*йәки* ҡыҙынып) алыу, бер аҙ йылыныу (*йәки* ҡыҙыныу).

ПОГРЕШИ́ТЬ *сов. книжн.* хаталаныу, хаталыҡ (*йәки* яңылышлыҡ) эшләү; **погреши́ть про́тив и́стины** хаталаныу.

ПОГРЕ́ШНОСТЬ *ж.* яңылыш, хата, яңылышлыҡ, хаталыҡ.

ПОГРОЗИ́ТЬ *сов.* ҡурҡытыу, янау.

ПОГРО́М *м.* 1. (*грабёж, убийство*) погром, үлтереү, ҡырыу; 2. (*разорение*) ҡыйралыш, ҡыйратыу.

ПОГРО́МЩИК *м.* погромщик (*погром ойоштороусы йәки уға ҡатнашыусы*).

ПОГРУБЕ́ТЬ *сов.* тупаҫланыу, ҡалынайыу, тупаҫланып (*йәки* ҡалынайып) китеү, ҡатыу, ҡатып (*йәки* ҡытыршыланып) бөтөү; **у него́ го́лос погрубе́л** уның тауышы ҡалынайған.

ПОГРУЖА́ТЬ *несов. см.* **погрузи́ть.**

ПОГРУЖА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **погрузи́ться;** 2. *страд. к* **погружа́ть.**

ПОГРУЖЕ́НИЕ *с. см.* **погрузи́ть** 1 *и* **погрузи́ться** 1, 2.

ПОГРУЗИ́ТЬ *сов. кого-что* 1. батырыу, сумдырыу, тығыу; **погрузи́ть весло́ в во́ду** ишкәкте һыуға батырыу; 2. (*для отправки*) тейәү; **погрузи́ть това́р на парохо́д** пароходҡа тауар тейәү.

ПОГРУЗИ́ТЬСЯ *сов.* 1. *во что и без доп.* сумыу, батыу, күмелеү; **погрузи́ться в во́ду** һыуға сумыу; 2. *во что, перен.* сумыу, батыу, талыу; **го́род погрузи́лся в темноту́** ҡала ҡараңғылыҡҡа сумған; **он погрузи́лся в размышле́ния** ул уйға батҡан; 3. тейәлеү; **отря́д погрузи́лся в по́езд** отряд поезға тейәлде; ✧ **с голово́й погрузи́ться** *см.* **голова́.**

ПОГРУ́ЗКА *ж. см.* **погрузи́ть** 2 *и* **погрузи́ться** 3.

ПОГРУ́ЗОЧНЫЙ *прил.* тейәү, тейәй торған; **погру́зочные рабо́ты** тейәү эштәре.

ПОГРУСТИ́ТЬ *сов.* (бер аҙ) бошоноп (*йәки* күңелһеҙләнеп, моңайып) алыу.

ПОГРЫ́ЗТЬ *сов. что* 1. (*некоторое время*) ярыу, ярып ултырыу; **погры́зть се́мечки** көнбағыш ярыу; 2. *разг.* (*всё, многое*) кимереп бөтөрөү (*йәки* ташлау), ярып бөтөрөү; **мы́ши погры́зли переплёты у книг** сысҡандар китап тыштарын кимереп бөтөргәндәр.

ПОГРЫ́ЗТЬСЯ *сов. прям. и перен.* талашып (*йәки* сәйнәшеп) бөтөү.

ПОГРЯЗА́ТЬ *несов. см.* **погря́знуть.**

ПОГРЯ́ЗНУТЬ *сов. в чём, прям. и перен.* батыу, сумыу, батып (*йәки* сумып) ҡалыу.

ПОГУБИ́ТЬ *сов. кого-что* һәләк (*йәки* әрәм) итеү, башына етеү; **град погуби́л хлеба́** боҙ игенде һәләк итте.

ПОГУДЕ́ТЬ *сов.* геүелдәү, геүелдәп алыу; **гудо́к погуде́л и умо́лк** гудок геүелдәп алды ла тымды.

ПОГУ́ЛИВАТЬ *несов. разг.* йөрөштөрөү, типтергеләү.

ПОГУЛЯ́ТЬ *сов.* 1. йөрөү, йөрөп алыу (*йәки* килеү); 2. *разг.* (*повеселиться*) күңел асыу, уйнап алыу.

ПОД I *м.* мейес төбө.

ПОД II *предлог* 1. *с вин. п.* (*на вопрос «куда»*) аҫтына, аҫтынан; **положи́ть под стекло́** быяла аҫтына һалыу; 2. *с вин. п.* аҫтына, =ға (=гә, =ҡа, =кә); **отда́ть под суд** судҡа биреү; 3. *с вин. п.* (*близко к чему-л.*

по времени) алдынан; =ға (=гә, =ҡа, =кә) табан, яҡын; **под пра́здник** байрам алдынан; **под ве́чер** кискә табан; 4. *с вин. п.* (*при указании на возраст*) самаһы; тирәһе, яҡын; **лет под шестьдеся́т** алтмыштар самаһы; 5. *с вин. п.* (*в сопровождении чего-л.*) (тауышы) аҫтында, =ға (=гә, =ҡа, =кә) (ҡушылып); **под аплодисме́нты** ҡул сабыуҙар аҫтында; **пляса́ть под бая́н** баянға бейеү; 6. *с вин. п.* (*при указании на назначение предмета*) =ға (=гә, =ҡа, =кә); **буты́лка под молоко́** һөт шешәһе; 7. *с вин. п.* (*наподобие*) =ға (=гә, =ҡа, =кә) оҡшатып; =на (=нә) килтереп; **отде́лать под мра́мор** мәрмәргә оҡшатып эшләү; **вы́брать под цвет** төҫөнә килтереп һайлап алыу; 8. *с твор. п.* (*на вопрос «где»*) аҫтында, төбөндә; **стоя́ть под де́ревом** ағас төбөндә тороу; **под голово́й** баш аҫтында; 9. *с твор. п.* аҫтында; **под огнём проти́вника** дошман уты аҫтында; **оста́ться под дождём** ямғырға (*йәки* ямғыр аҫтында) ҡалыу; 10. *с твор. п.* аҫтында, күҙәтеүендә; **под надзо́ром** күҙәтеү аҫтында; **под руково́дством** етәкселегендә, етәкселеге аҫтында; 11. (*в результате, вследствие*) аҫтында, =дан (=дән, =ҙан, =ҙән, =нан, =нән, =тан, =тән); **под впечатле́нием** тәьҫире аҫтында, тәьҫиренән; **под тя́жестью плодо́в** емештәрҙең ауырлығынан; 12. *с твор. п.* (*близко к чему-л. по месту*) янын(д)а, эргәһен(д)ә; **под го́родом** ҡала янында; 13. *с твор. п.* (*при указании на характерный признак*) =ле (=лы); ... булған; **дом под желе́зной кры́шей** ҡалай түбәле өй; **ло́дка под пару́сами** елкәнле кәмә; **ры́ба под со́усом** соуслы балыҡ; 14. *с твор. п.* (*при выделении из числа других предметов*) аҫтында, менән; **писа́ть под псевдони́мом** ҡушамат менән яҙыу; 15. *с твор. п.* (*при разъяснении смысла*) =дан (=дән, =ҙан, =ҙән, =нан, =нән, =тан, =тән), аҫтында; **что понима́ть под э́тим сло́вом?** был һүҙҙән ни аңларға һуң?; ◇ **взять по́д руку** ҡултыҡлап алыу; **не под си́лу** хәлдән килмәү, көс етмәү; **(остри́чь) под маши́нку** машинка менән (алыу); **под бо́ком** эргәлә, ҡул (*йәки* аяҡ) осонда; **под замко́м** йоҙаҡлы; **под но́сом** танау аҫтында; **под распи́ску** ҡул ҡуйҙырып; **под ста́ть** яраҡлы, тура килгән; **под че́стное сло́во** һүҙенә (*йәки* антына) ышанып.

ПОД= (**подо=**, **подъ=**) *приставка* 1. *ҡылым яһағанда ҡулланылып, түбәндәгене аңлата*: 1) *аҫтан өҫкә булған хәрәкәтте, мәҫ.* **подбро́сить** сөйөп ебәреү; 2) *берәй нәмәнең аҫтын(д)а булған хәрәкәтте, мәҫ.* **подложи́ть** (*берәй нәмәнең аҫтына*) һалыу; **подгоре́ть** аҫты көйөү; **подши́ть** аҫтан тегеү; 3) *берәй нәмәгә яҡынайыуҙы, мәҫ.* **подойти́** (эргәһенә) барыу; 4) *ҡушыуҙы, өҫтәүҙе, мәҫ.* **подли́ть** өҫтәп ҡойоу; 5) *берәй эште эшләңкерәп алыуҙы, мәҫ.* **подкра́сить** буяштырып ҡуйыу; **подлечи́ться** дауаланып алыу; 2. *исем һәм сифат яһағанда түбәндәге мәғәнәләрҙе аңлата*: 1) *берәй нәмәнең аҫҡы өлөшөн, мәҫ.* **подборо́док** эйәк; 2) *ҙур ойошма кеүек нәмәләрҙең бүлектәрен, өлөштәрен, мәҫ.* **подгру́ппа** төркөмсә; **подотде́л** бүлексә; 3) *берәй нәмәгә ҡараған-ды, берәй нәмәнең ҡарамағында булғанды, мәҫ.* **подве́домственный** ҡарамағында булған; 4) *эргәһендә булғанды, мәҫ.* **подмоско́вный** Мәскәү эргәһендәге; 5) *дәрәжәһе яғынан башҡаларынан түбән булыуҙы йәки ярҙамсы вазифаһын башҡарыуҙы, мәҫ.* **подшту́рман** штурман ярҙамсыһы; 6) *йәшерен рәүештә эшләнгән хәрәкәтте, мәҫ.* **подслу́шать** (йәшеренеп) тыңлап тороу; 7) *ҡабатлап йәки ҡушылып эшләнгән хәрәкәтте, мәҫ.* **подпева́ть** ҡушылып йырлау.

ПОДАВА́ЛЬЩИК *м.* биреп тороусы, алып-биреп тороусы.

ПОДАВА́ЛЬЩИЦА *женск. р. к* **подава́льщик**.

ПОДАВА́ТЬ *несов. см.* **пода́ть**; ◇ **подава́ть наде́жды** *см.* **наде́жда**.

ПОДАВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **пода́ться**; 2. *страд. к* **подава́ть**.

ПОДАВИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*слегка надавить*) (бер аҙ) баҫып тороу, баҫа биреү, баҫҡылау; 2. *кого-что* (*раздавить всех, многих*) һытыу, һытып (*йәки* иҙеп) бөтөрөү; 3. *что* баҫтырыу; **подави́ть восста́ние** восстаниене баҫтырыу; 4. *что, перен.* тыйып (*йәки* баҫып, тыйылып) ҡалыу, тыйылыу, туҡталыу; **подави́ть улы́бку** йылмаймай тыйылып ҡалыу; 5. *чем, перен.* баҫып (*йәки* ҡаплап) тороу, баҫып килеү; **подави́ть вели́чием** мөһабәтлелеге менән баҫыу; 6. *кого-что, перен.* (*привести в мрачное состояние*) рухын төшөрөү, күңел төшөнкөлөгөнә килтереү.

ПОДАВИ́ТЬСЯ *сов.* тамаҡҡа тороу (*йәки* ҡаҙалыу, ултырыу), төйөлөү.

ПОДА́ВЛЕННОСТЬ *ж.* бойоҡлоҡ, күңел (*йәки* рух) төшөнкөлөгө.

ПОДА́ВЛЕННЫЙ *прил.* 1. (*заглушённый*) әкрен, ишетелер-ишетелмәҫ; 2. бойоҡ, төшөнкө; **пода́вленное настрое́ние** бойоҡ күңел.

ПОДАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **подави́ть** 3—7.

ПОДАВЛЯ́ЮЩИЙ 1. *прич.* баҫа торған; 2. *прил.* иң ҙур, күпселек; **подавля́ющее большинство́** ҙур күпселек; 3. *прил.* (*гнетущий*) баҫып барған, ауыр.

ПОДА́ВНО *нареч. разг.* күптән, һис шикһеҙ.

ПОДА́ГРА *ж.* подагра (*быуын ауырыуы*).

ПОДА́ГРИК *м. разг.* подагрик (*подагра менән ауырыусы кеше*).

ПОДАРИ́ТЬ *сов. кого-что* бүләк итеү, бүләк итеп биреү; **подари́ть на па́мять** иҫтәлеккә бүләк итеү.

ПОДА́РОК *м.* бүләк.

ПОДА́РОЧНЫЙ *прил.* бүләклек, бүләккә алынған, бүләк; **пода́рочные кни́ги** бүләк китаптар.

ПОДА́ТЕЛЬ *м.* биреүсе, тапшырыусы.

ПОДА́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **пода́тель**.

ПОДА́ТЛИВЫЙ *прил.* 1. үҙле, йомшаҡ, эшкәртеүгә килә торған; **пода́тливый материа́л** эшкәртеүгә килә торған материал; 2. *перен.* (*уступчивый*) йомшаҡ, кеше ыңғайына торған, ыңғайлы, ыҡҡа килгән (*кеше*).

ПОДАТНО́Й *прил. ист.* 1. һалым, түләмә; **податно́е обложе́ние** түләмә һалыу;

2. (*платящий подати*) һалым (*йәки* түләмә) түләүсе; 3. *в знач. сущ. м.* (*инспектор*) һалым йыйыусы.

ПОДАТЬ *ж. ист.* һалым, түләм (*Россияла революцияға тиклем йән башынан алына торған налог*).

ПОДА́ТЬ *сов.* 1. *что* биреү, алып (*йәки* килтереп) биреү; **пода́ть пальто́** пальтоны алып биреү; 2. *что* (*еду, питьё*) килтереү, ултыртыу, биреү (*аш-һыуҙы*); **пода́ть обе́д** ашарға биреү; 3. *что и без доп.* (*дать милостыню*) (хәйер) биреү; 4. *что* (килтереп) ҡуйыу, биреү, килтереп тороу; **по́езд по́дали на пе́рвую платфо́рму** поезды беренсе юлға ҡуйҙылар; **пода́ть лес на стро́йку** төҙөлөшкә ағас килтереп тороу; 5. *что и без доп.* биреү; **пода́ть заявле́ние** ғариза биреү; 6. *что, разг.* (*подвинуть*) (этәреп) ебәреү, алып китеү, күсереп ҡуйыу; **пода́ть маши́ну вперёд** машинаны алғараҡ ҡуйыу; 7. *что* итеү, биреү; **пода́ть сове́т** кәңәш итеү; **пода́ть сигна́л** сигнал биреү; ◇ **пода́ть го́лос** 1) (*сказать что-л.*) тауыш биреү, өндәшеү; 2) *за кого* (*проголосовать*) тауыш биреү; **пода́ть ру́ку** ҡул һуҙыу; **руко́й пода́ть** *см.* **рука́**.

ПОДА́ТЬСЯ *сов.* 1. (урынынан) ҡуҙғалыу, китеү; тайшаныу; 2. *перен. разг.* (*согласиться, уступить уговорам*) бирешеү, риза булыу, күнеү; 3. *разг.* (*уехать*) китеү, китеп барыу; **пода́ться в го́род** ҡалаға китеп барыу.

ПОДА́ЧА *ж. см.* **пода́ть.**

ПОДА́ЧКА *ж. разг.* 1. һыныҡ, бер киҫәк, өләм; **броса́ть соба́ке пода́чку** эткә өләм ташлау; 2. *перен.* хәйер, саҙаҡа.

ПОДАЯ́НИЕ *с.* хәйер-саҙаҡа.

ПОДБА́ВИТЬ *сов. что, чего* өҫтәү, бер аҙ өҫтәп ебәреү.

ПОДБАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **подба́вить.**

ПОДБЕГА́ТЬ *несов. см.* **подбежа́ть.**

ПОДБЕЖА́ТЬ *сов.* 1. *к кому-чему* югереп килеү; 2. *подо что* югереп барып инеү.

ПОДБЕЛИ́ТЬ *сов. что* 1. (*краской, белилами*) ағарта биреү, бер аҙ ағартыу, әҙерәк ағартыу; 2. (*сметаной, молоком*) аҡ һалыу, (ҡатыҡ, ҡаймаҡ) ҡатыу.

ПОДБИВА́ТЬ *несов. см.* **подби́ть.**

ПОДБИРА́ТЬ *несов. см.* **подобра́ть.**

ПОДБИРА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **подобра́ться;** 2. *страд. к* **подбира́ть.**

ПОДБИ́ТЬ *сов.* 1. *что* ҡағыу, ҡағып (*йәки* ҡаҙаҡлап) ҡуйыу; **подби́ть подо́шву** олтан ҡағыу; 2. *что чем, разг.* (*подшить с изнанки*) эсләү, эслек ҡуйыу; **подби́ть пальто́ шёлком** пальтоны ебәк менән эсләү; 3. *на что и с неопр., перен. разг.* (*подстрекнуть*) ҡотортоу, әйҙәләү, әүҙереү; 4. *кого-что, разг.* (*уронить, сбить, ударив снизу*) һуғып (*йәки* бәреп) төшөрөү, (аҫтан) һуғып (*йәки* бәреп) ебәреү, һуғып (*йәки* бәреп) имгәтеү (*йәки* ыҙғарлау); 5. *кого, разг.* (*подстрелить*) атып төшөрөү, атып йәрәхәтләү.

ПОДБОДРИ́ТЬ *сов. кого, разг.* күңелен күтәреү, дәртләндереү, күңелен күтәреп (*йәки* дәртләндереп) ебәреү.

ПОДБОДРИ́ТЬСЯ *сов.* бер аҙ күңелләнеп (*йәки* дәртләнеп) китеү.

ПОДБОДРЯ́ТЬ(СЯ) *несов. см.* **подбодри́ть(-ся).**

ПОДБО́Р *м.* 1. *см.* **подобра́ть: подбо́р ка́дров** кадрҙар һайлап алыу; 2. (*собрание, ассортимент*) һайланма әйбер, йыйылма, коллекция; **интере́сный подбо́р карти́н** һүрәттәрҙең ҡыҙыҡлы һайланмаһы; ◇ **(как) на подбо́р** бөтәһе лә бер тигеҙ.

ПОДБОРО́ДНИК *м.* 1. (*часть конской узды*) һағалдырыҡ (*югәндә*); 2. (*напр. у скрипки*) эйәк мендәре (*скрипка һ. б. эйәк ҡуйыу өсөн ҡулайлама*).

ПОДБОРО́ДОК *м.* эйәк.

ПОДБОЧЕ́НИВАТЬСЯ *несов. см.* **подбоче́ниться.**

ПОДБОЧЕ́НИТЬСЯ *сов. разг.* бөйөргә таяныу (*йәки* таянып тороу).

ПОДБРА́СЫВАТЬ *несов. см.* **подбро́сить.**

ПОДБРИВА́ТЬ *несов. см.* **подбри́ть.**

ПОДБРИ́ТЬ *сов. что* ян-яғын ҡырып ҡуйыу, ситтәрен ҡырып алыу.

ПОДБРО́СИТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*бросить вверх*) сөйөү, ырғытыу, һикертеү, сөйөп (*йәки* ырғытып, һикертеп) ебәреү; 2. *обычно безл. кого-что* һиңкетеп (*йәки* һикертеп) ебәреү; **нас си́льно подбро́сило на уха́бе** беҙҙе урғыльянда ныҡ ҡына һиңкетеп алды; 3. *что, чем, разг.* (*сделать резкое движение головой, рукой и т. п.*) кинәт күтәреп (*йәки* ташлап) ебәреү; һикертеп ебәреү (*о лошади*); 4. *что, чего* (*подложить*) өҫтәү, өҫтәп ташлау; 5. *кого-что* (*тайком подложить*) ташлап (*йәки* ҡалдырып) китеү, килтереп ташлау.

ПОДБРЮ́ШНИК *м.* бауырлыҡ, бауырғалыҡ.

ПОДВА́Л *м.* 1. подвал, иҙән аҫты; 2. (*в газете*) подвал (*газета битенең түбәнге өлөшө*).

ПОДВА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **подвали́ть.**

ПОДВАЛИ́ТЬ *сов. разг.* 1. *что* (*берәй нәмәгә терәп, буйына, эргәһенә*) өйөү; **подвали́ть брёвна к стене́** стенаға терәп бүрәнә өйөү; 2. *что, чего, разг.* (*прибавить*) өҫтәп һалыу (*йәки* биреү); **подвали́ть в костёр хво́росту** утҡа сытыр өҫтәп һалыу.

ПОДВА́ЛЬНЫЙ *прил.* подвал; **подва́льное помеще́ние** подвал өй (*йәки* бүлмә, склад).

ПОДВЕ́ДОМСТВЕННЫЙ *прил.* ҡарамағындағы, ҡарамағында булған, ведомство ҡарамағындағы; **подве́домственное учрежде́ние** ведомство ҡарамағындағы учреждение.

ПОДВЕЗТИ́ *сов.* 1. *кого-что* алып килеү (*йәки* барыу), килтереү; **шофёр подвёз его́ до дере́вни** шофёр уны ауылға хәтле алып килде; 2. *что, чего* килтереү, алып килеү; **подвезти́ това́р в магази́н** магазингә тауар килтереү; 3. *безл. прост.* *см.* **повезти́** 2.

ПОДВЕНЕ́ЧНЫЙ *прил.* никах ваҡытында кейә торған; **подвене́чное пла́тье** никах ваҡытында кейә торған күлдәк.

ПОДВЕРГА́ТЬ *несов. см.* **подве́ргнуть.**

ПОДВЕРГА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **подве́ргнуться;** 2. *страд. к* **подверга́ть.**

ПОДВЕ́РГНУТЬ *сов. кого-что чему*

... итеү, дусар итеү, ҡуйыу, ҡалдырыу; **подве́ргнуть опа́сности** ҡурҡыныс аҫтына ҡуйыу; **подве́ргнуть насме́шкам** көлкөгә ҡалдырыу; **подве́ргнуть испыта́нию** һынау; **подве́ргнуть сомне́нию** шик тыуҙырыу (*йәки* төшөрөү, аҫтына ҡуйыу).

ПОДВЕ́РГНУТЬСЯ *сов.* ... ителеү, дусар ителеү, ҡуйылыу, ҡалдырылыу; **подве́ргнуться кри́тике** тәнҡит ителеү.

ПОДВЕ́РЖЕННЫЙ *прич. и прил.* дусар (*йәки* хөкөм) ителгән, ⁼лы (⁼ле, ⁼ло, ⁼лө), ⁼ға (⁼гә, ⁼ҡа, ⁼кә) бирелеүсән (*йәки* бирешеүсән); **он подве́ржен боле́зням** ул сирләшкә, сиргә тиҙ бирешә.

ПОДВЕРНУ́ТЬ *сов. что* 1. ҡайтарыу, һыҙғаныу, төрөп (*йәки* ҡайтарып) ҡуйыу, (күтәреп) ҡыҫтырып ҡуйыу; **подверну́ть рукава́** еңде ҡайтарып ҡуйыу; 2. (*завернуть подо что-л.*) ҡыҫтырыу, ҡымтыу; **подверну́ть одея́ло под тюфя́к** одеялды түшәк аҫтына ҡымтыу; 3. (*согнув, поместить под себя*) (аяҡты) бөкләп ултырыу; (ҡулды) аҫҡа ҡуйып ятыу; 4. (*повредить*) кимәлйетеү; 5. (*завинтить*) бороу, бора биреү, бороп ҡуйыу; 6. (*убавить огонь*) баҫыу, баҫа биреү (*лампаны*).

ПОДВЕРНУ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*загнуться*) ҡайтарылыу, ҡыҫылып (*йәки* бөкләнеп) ҡалыу; 2. (*неловко подогнуться*) ҡайшалыу, ҡайырылып ҡалыу (*йәки* ҡуйыу); 3. (*оказаться повреждённым*) кимәлйеү, биртенеү; 4. (*завинтиться*) боролоу, борола биреү; 5. *разг.* тап булыу, килеп сығыу, юлығыу, эләгеү; **мне подверну́лась интере́сная кни́га** миңә ҡыҙыҡ китап эләкте; ✧ **подверну́ться по́д руку** *см.* **рука́**.

ПОДВЁРТЫВАТЬ *несов. см.* **подверну́ть**.

ПОДВЁРТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **подверну́ться**; 2. *страд. к* **подвёртывать**.

ПОДВЕ́СИТЬ *сов. кого-что* аҫып (*йәки* элеп, тағып) ҡуйыу.

ПОДВЕ́СКА *ж.* сулпы, алҡа; **лю́стра со стекля́нными подве́сками** быяла сулпылы люстра.

ПОДВЕСНО́Й *прил.* аҫмалы, аҫылмалы; **подвесна́я ла́мпа** аҫмалы лампа.

ПОДВЕСТИ́ *сов.* 1. *кого-что* алып килеү, килтереү, килтереп еткереү; **подвести́ ло́шадь к крыльцу́** атты баҫҡыс янына килтереү; 2. *что* (аҫтына, аҫҡа) ҡуйыу, һалыу; **подвести́ фунда́мент под зда́ние** йортҡа нигеҙ һалыу; 3. *кого-что, перен. разг.* ултыртыу, алдау, уңайһыҙ хәлгә ҡалдырыу; **он меня́ едва́ не подвёл** ул мине саҡ ултыртманы; 4. *что* (*собрав, сделать общий вывод*) йомғаҡлау, йомғаҡ яһау; **подвести́ ито́ги** йомғаҡлау; 5. *что* буяу, һөрмә тартыу, һөрмәләү; **подвести́ глаза́** күҙҙе һөрмәләү; ✧ **живо́т от го́лода подвело́** асыҡтырҙы, ашағы килде; **подвести́ основа́ние** (*аргументировать*) нигеҙләү; **подвести́ часы́** сәғәтте ҡуйыу, стрелкаһын күсереү.

ПОДВЕ́ТРЕННЫЙ *прил.* ел аҫты, ел теймәгән, ышыҡ; **подве́тренная сторона́** ышыҡ яҡ, ел аҫты.

ПОДВЕ́ШИВАТЬ *несов. см.* **подве́сить**.

ПОДВЗДО́ШНЫЙ *прил. анат.* күкрәк ауыҙындағы; **подвздо́шная кость** янбаш һөйәге.

ПОДВИВА́ТЬ *несов. см.* **подви́ть**.

ПОДВИВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **подви́ться**; 2. *страд. к* **подвива́ть**.

ПО́ДВИГ *м.* подвиг, батырлыҡ.

ПОДВИ́ГАТЬ *сов.* 1. *чем* ҡыбырҙатып ҡуйыу, ҡыбырҙатыу, һелкетеү; 2. *что* (*некоторое время*) бер аҙ (*йәки* әҙерәк) ҡыбырҙатыу, ҡыбырҙатып алыу.

ПОДВИГА́ТЬ *несов. см.* **подви́нуть**.

ПОДВИ́ГАТЬСЯ *сов.* йөрөп алыу; ҡыймылдап алыу.

ПОДВИГА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **подви́нуться**; 2. *страд. к* **подвига́ть**.

ПОДВИ́Д *м. биол.* төрсә.

ПОДВИ́ЖНИК *м.* 1. *рел.* аскет; 2. *книжн.* йәнен фиҙа ҡылыусы, фиҙакәр (кеше); ҡәһәрман; **подви́жник нау́ки** фән ҡәһәрманы.

ПОДВИ́ЖНИЧЕСТВО *с.* 1. *рел.* аскетлек; 2. *книжн.* фиҙакәрлек.

ПОДВИЖНО́Й *прил.* 1. йөрөмәле, шыуҙырмалы, ҡуҙғала торған, хәрәкәт итә торған; **подвижны́е ча́сти маши́ны** машинаның ҡуҙғала (*йәки* йөрөй) торған өлөштәре; 2. күсмә, күсеп йөрөй торған; **подвижно́й магази́н** күсмә магазин; 3. (*о человеке, животном*) бик теремек, тик тормаҫ, етеҙ, йылғыр; хәрәкәтсел, уйнап торған (*о лице*); 4. *перен.* осҡор, сапсан; **подвижно́й ум** осҡор аҡыл; ✧ **подвижно́й соста́в** *ж.-д.* йөрөй торған состав; **подви́жные и́гры** хәрәкәтле уйындар.

ПОДВИ́ЖНОСТЬ *ж.* шыуҙырмалы булыу, ҡуҙғала (*йәки* йөрөй) алыу; теремеклек, етеҙлек, йылғырлыҡ; хәрәкәтселлек; осҡорлоҡ; **отлича́ться подви́жностью** йылғыр булыу.

ПОДВИ́ЖНЫЙ *прил. см.* **подвижно́й** 3, 4.

ПОДВИЗА́ТЬСЯ *несов. книжн.* эшләп йөрөү, тырмашып ятыу; **он успе́шно подвиза́ется на сце́не** ул сәхнәлә уңышлы ғына эшләп йөрөй.

ПОДВИНТИ́ТЬ *сов. что* бороу, әҙерәк бороп ҡуйыу.

ПОДВИ́НУТЬ *сов.* 1. *кого-что* күсереү, шыуҙырыу, шылдырыу, этәреп ҡуйыу; **подви́нуть стул к столу́** ултырғысты өҫтәлгә яҡынайтыу; 2. *что, перен. разг.* алға ебәреү, ҡуҙғатыу, ыратыу; **подви́нуть рабо́ту** эште алға ебәреү.

ПОДВИ́НУТЬСЯ *сов.* 1. шыуыу, шылыу, яҡынайыу, яҡын килеү; 2. *перен.* алға барыу (*йәки* китеү); **рабо́та подви́нулась вперёд** эш алға китте.

ПОДВИ́НЧИВАТЬ *несов. см.* **подвинти́ть**.

ПОДВИ́ТЬ *сов. что* бөҙрәләү, бөҙрәләй биреп ҡуйыу.

ПОДВИ́ТЬСЯ *сов. разг.* сәс бөҙрәләү (*йәки* бөҙрәләтеү).

ПОДВЛА́СТНЫЙ *прил.* ҡул аҫтындағы, ҡулындағы, буйһонған.

ПОДВО́ДА *ж.* ылау.

ПОДВОДИ́ТЬ *несов. см.* **подвести́**.

ПОДВО́ДНИК *м.* подводник (1. *һыу аҫты кәмәһендә хеҙмәт итеүсе моряк*; 2. *һыу аҫты эштәренең оҫтаһы*).

ПОДВО́ДНЫЙ *прил.* һыу аҫты, һыу аҫтындағы (*йәки* төбөндәге); **подво́дные расте́ния** һыу аҫты үҫемлектәре; **подво́дная ло́дка** һыу аҫты кәмәһе.

ПОДВО́З *м. см.* **подвезти́** 1.

ПОДВОЗИ́ТЬ *несов. см.* **подвезти́** 1.

ПОДВО́ЗЧИК *м.* ташыусы, алып килеп йөрөүсе.

ПОДВО́Й *м. сад.* ялғанмыш (*ялғау юлы менән үҫтерелгән емеш ағасы*).

ПОДВО́РНЫЙ *прил. ист.* йорт башына төшә (*йәки* һалына) торған, йорт һайын эшләнә торған, өй бөрөнсә эшләнә торған; **подво́рная по́дать** йорт башына һалына торған һалым.

ПОДВОРО́ТНЯ *ж.* 1. (*щель*) ҡапҡа аҫты; 2. (*доска*) ҡапҡа аҫты таҡтаһы.

ПОДВО́Х *м. разг.* этлек, хөсөтлөк, уҫаллыҡ; **от него́ то́лько и жди подво́ха** унан берәй этлек көт тә тор.

ПОДВЫВА́ТЬ *несов. разг.* 1. ҡушылып олоу; **волчи́ца подвыва́ет во́лку** инә бүре ата бүрегә ҡушылып олой; 2. (*выть время от времени*) олоп-олоп ҡуйыу.

ПОДВЫ́ПИТЬ *сов. чего и без доп., разг.* төшөрөп алыу, (әҙерәк) эсеп алыу.

ПОДВЯЗА́ТЬ *сов. что* тағыу, бәйләү, тағып (*йәки* бәйләп) алыу (*йәки* ҡуйыу); **подвяза́ть пла́тье пояско́м** күлдәктең билғауын бәйләү.

ПОДВЯЗА́ТЬСЯ *сов.* бәйләү, быуыу, билде бәйләп (*йәки* быуып) ҡуйыу; **подвяза́ться кушако́м** билбау быуып алыу; **подвяза́ться платко́м** яулыҡ бәйләү.

ПОДВЯ́ЗКА *ж.* 1. *см.* **подвяза́ть; подвя́зка помидо́ров** помидорҙарҙы бәйләү; 2. (*для чулок*) ҡысмау, ҡуңысбау, бәйләүес.

ПОДВЯ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **подвяза́ть.**

ПОДВЯ́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **подвяза́ться;** 2. *страд. к* **подвя́зывать.**

ПОДГИБА́ТЬ *несов. см.* **подогну́ть.**

ПОДГИБА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **подогну́ться;** 2. *страд. к* **подгиба́ть.**

ПОДГЛЯДЕ́ТЬ *сов.* 1. *см.* **подгля́дывать;** 2. *что* (*случайно увидеть*) күреп ҡалыу.

ПОДГЛЯ́ДЫВАТЬ *несов.* ҡараштырыу, аҫтан ғына күҙәтеү.

ПОДГНИВА́ТЬ *несов. см.* **подгни́ть.**

ПОДГНИ́ТЬ *сов.* 1. (*сгнить в нижней части*) аҫты (*йәки* нигеҙе) сереү; 2. (*слегка сгнить*) серей башлау, әҙерәк сереү.

ПОДГОВА́РИВАТЬ *несов. см.* **подговори́ть.**

ПОДГОВОРИ́ТЬ *сов. кого* ҡоторторҙоу, ҡотортоп эшләтеү.

ПОДГОЛО́СОК *м.* 1. *муз.* ҡушылыусы тауыш (*йырҙа төп тауышҡа ҡушылған тауыш*); 2. *перен.* ҡуштан, ялағай.

ПОДГО́НКА *ж. см.* **подогна́ть** 3.

ПОДГОНЯ́ТЬ *несов. см.* **подогна́ть.**

ПОДГОРА́ТЬ *несов. см.* **подгоре́ть.**

ПОДГОРЕ́ЛЫЙ *прил.* көйгән; күмһегән (*о молоке*); **подгоре́лый хлеб** көйгән икмәк.

ПОДГОРЕ́ТЬ *сов.* 1. көйөү; күмһеү (*о молоке*); 2. (*сгореть снизу*) аҫтан (*йәки* төптән) яныу.

ПОДГОТА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **подгото́вить.**

ПОДГОТА́ВЛИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **подгото́виться;** 2. *страд. к* **подгота́вливать.**

ПОДГОТОВИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* әҙерлек, әҙерләү; **подготови́тельные рабо́ты** әҙерлек эштәре.

ПОДГОТО́ВИТЬ *сов.* 1. *что* әҙерләү, әҙерләп ҡуйыу; **подгото́вить рабо́чее ме́сто** эш урыны әҙерләү; 2. *кого-что* (*обучить*) (уҡытып, өйрәтеп) әҙерләү, әҙерләп сығарыу; 3. *кого-что* (*провести предварительную работу*) (алдан) әҙерләү; **подгото́вить ле́кцию** лекция әҙерләү.

ПОДГОТО́ВИТЬСЯ *сов.* әҙерләнеү.

ПОДГОТО́ВКА *ж.* 1. *см.* **подгото́вить(ся);** 2. (*запас знаний*) әҙерлек.

ПОДГОТО́ВЛЕННОСТЬ *ж.* алдан әҙерләнгәнлек, әҙерлелек; **сте́пень подгото́вленности** әҙерлеклек дәрәжәһе.

ПОДГОТО́ВЛЕННЫЙ 1. *прич.* әҙерләнгән; 2. *прил.* әҙерлекле.

ПОДГОТОВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **подгото́вить.**

ПОДГОТОВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **подгото́виться;** 2. *страд. к* **подготовля́ть.**

ПОДГРЕБА́ТЬ *несов. см.* **подгрести́.**

ПОДГРЕСТИ́ *сов.* 1. *что* тырмап өйөү (*йәки* килтереү) (*напр. сено*); (һепереп) өйөү (*напр. сор*); 2. (ишеп) килеү (*йәки* яҡынлау), (ишеп) килеп туҡтау; **подгрести́ к бе́регу** ишә-ишә ярға яҡынлау.

ПОДГРУ́ППА *ж.* төркөмсә.

ПОДГУЛЯ́ТЬ *сов. разг.* иҫереп, ҡыҙып алыу.

ПОДДАВА́ТЬ *несов. см.* **подда́ть.**

ПОДДАВА́ТЬСЯ *несов. см.* **подда́ться.**

ПОДДАВКИ́ *только мн. разг.* бирешкә уйнау (*кем шашкаларын биреп бөтһә, шул еңә торған уйын*).

ПОДДА́КИВАТЬ *несов.* эйеләү, хуплап (*йәки* йөпләп, эйе, эйе тип) тороу.

ПОДДА́КНУТЬ *сов. и однокр.* эйеләп (*йәки* хуплап, йөпләп) ҡуйыу.

ПО́ДДАННАЯ *женск. р. к* **по́дданный.**

ПО́ДДАННЫЙ *м.* ... кешеһе, ... гражданине, подданный (*билдәле бер дәүләт гражданлығындағы кеше*).

ПО́ДДАНСТВО *с.* ... кешеһе булыу, подданство, подданныйлыҡ (*билдәле бер дәүләттең гражданы булыу*).

ПОДДА́ТЬ *сов.* 1. *что, чем* (*подбросить вверх*) бәреп (*йәки* һуғып) ебәреү (*аҫтан өҫкә табан*); 2. *чего, разг.* көсәйтеү, шәбәйтеү, арттырыу, өҫтәү; **подда́ть хо́ду** аҙымды шәбәйтеү; 3. *что* (*в игре*) биреү, ашатыу; **подда́ть пе́шку** пешканы ашатыу; ◇ **подда́ть жа́ру** рухландырыу, дәртләндереү; **подда́ть па́ру** көс биреү, көс уятыу.

ПОДДА́ТЬСЯ *сов. кому-чему и без доп., в разн. знач.* бирешеү, бирелеү; **подда́ться на угово́ры** димгә бирелеү; **дверь с трудо́м поддала́сь** ишек ҡыйынлыҡ менән асылды.

ПОДДЕВА́ТЬ *несов. см.* **подде́ть.**

ПОДДЁВКА *ж.* бөрмәле (*йәки* бөрмә билле) бишмәт, тун (*ирҙәр кейеме*).

ПОДДЕ́ЛАТЬ *сов. что* (алдап) яһау, оҡшатып яһау; **подде́лать чужу́ю по́дпись** икенсе кешенең ҡултамғаһын яһап ҡуйыу.

ПОДДЕ́ЛАТЬСЯ *сов.* 1. *под кого-что* булырға (*йәки* оҡшарға, оҡшатырға) тырышыу; яраҡлашыу; **подде́латься под че́й-**

-либо стиль берәйһенең стиленә оҡшатырға тырышыу; 2. *к кому, разг.* ярау, ярамһаҡланыу; **поддéлаться к начáльнику** түрәгә ярау.

ПОДДÉЛКА *ж.* 1 *см.* **поддéлать;** 2. (*подделанная вещь*) ялған, яһалма, оҡшатып яһалған, фальш нәмә.

ПОДДÉЛЫВАТЬ *несов. см.* **поддéлать.**

ПОДДÉЛЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **поддéлаться;** 2. *страд. к* **поддéлывать.**

ПОДДÉЛЬНЫЙ *прил.* ялған, алдыҡ; **поддéльный докумéнт** ялған документ.

ПОДДЕРЖÁТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*не дать упасть*) тотоу, тотоп алыу; 2. *кого-что* (*оказать помощь*) ярҙам итеү, булышыу; 3. *кого-что* (*выступить в защиту*) яҡлау; 4. *что* (*не дать прекратиться, нарушиться*) туҡтатмау, өҙмәү, булдырыу; дауам иттереү; **поддержáть разговóр** һөйләшеүҙе дауам иттереү (*йәки* туҡтатмау).

ПОДДÉРЖИВАТЬ *несов.* 1. *см.* **поддержáть;** 2. *что* тотоп (*йәки* күтәреп) тороу; **столбы́ поддéрживают кры́шу** бағаналар ҡыйыҡты күтәреп торалар.

ПОДДÉРЖКА *ж.* 1. *см.* **поддержáть;** 2. (*помощь*) ярҙам; 3. *перен. разг.* терәк, таяныс; **онá — моя́ поддéржка** ул — минең таянысым.

ПОДДЁРНУТЬ *сов. что, разг.* тартып (*йәки* күтәреп, ҡыҫтырып) ҡуйыу.

ПОДДÉТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*зацепив, поднять*) (эләктереп) ҡалҡытыу (*йәки* күтәреү), эләктереү, эләктереп алыу, элеп алыу; 2. *кого и без доп., перен. разг.* (*сказать колкость*) (һүҙ менән) төрттөрөп (*йәки* сәнсеп) алыу.

ПОДДРÁЗНИВАТЬ *несов. кого* үсектергеләү, ирештереү, ҡотортоу.

ПОДДРАЗНИ́ТЬ *сов. см.* **поддрáзнивать.**

ПОДДУВÁЛО *с.* еллек (*мейестә*).

ПОДДУВÁТЬ *несов. безл.* бер аҙ (*йәки* әҙерәк) өрөү, ел ҡағыу (*йәки* һуғыу); **от окнá поддувáет** тәҙрәнән бер аҙ өрә.

ПОДÉЙСТВОВАТЬ *сов. на кого-что и без доп.* тәьҫир итеү, йоғонто яһау; **лекáрство хорошó подéйствовало на больнóго** дарыу ауырыуға яҡшы тәьҫир итте.

ПОДЕКÁДНЫЙ *прил.* декада һайын, декадаға бер; **подекáдный отчёт** декадаға бер була торған отчёт.

ПОДÉЛАТЬ *сов. что, разг.* 1. (*некоторое время*) эшләп алыу (*йәки* тороу) (*билдәле бер ваҡытта*); 2. (*устроить что-л.*) эшләү, эшләп ҡуйыу; ◇ **что (ж) подéлать (подéлаешь)** ни эшләргә (*йәки* эшләйһең) инде.

ПОДЕЛИ́ТЬ *сов. что* бүлеү, бүлеп биреү, бүлешеү; **дéти подели́ли я́блоко пополáм** балалар алманы урталай бүлделәр.

ПОДЕЛИ́ТЬСЯ *сов. чем с кем, прям. и перен.* уртаҡлашыу, бүлешеү; **он подели́лся рáдостью со свои́ми товáрищами** ул үҙенең иптәштәре менән шатлығын уртаҡлашты.

ПОДÉЛКА *ж.* 1. *разг.* (*изготовление*) әҙерләү, эшләп сығарыу; 2. *обычно мн.* **подéлки** (*мелкое изделие*) ваҡ (*йәки* ваҡ-төйәк) әйберҙәр.

ПОДЕЛÓМ *нареч. разг.* шул кәрәк, урынлы, эшенә күрә, үсем; **поделóм емý** шул кәрәк уға.

ПОДÉЛЫВАТЬ *несов. разг.* эшләштереү, эш бөтөрөү; **как поживáете, что подéлываете?** нисек йәшәйһегеҙ, ни эш бөтөрәһегеҙ?

ПОДЁНКА *ж. зоол.* һыу мыры, бер көнлөк (*бөжәк*).

ПОДЁННЫЙ *прил.* 1. көнләп, көнлөкләп, көнлөклө, көнлөк; **подённая плáта** көнлөк хаҡы; 2. *в знач. сущ.* **подённая** *ж. разг. см.* **подёнщина;** 3. *в знач. сущ. м.* көнлөксө.

ПОДЁНЩИК *м.* көнлөксө.

ПОДЁНЩИНА *ж.* көнлөклө эш, көнлөкләп эшләү.

ПОДЁНЩИЦА *женск. р. к* **подёнщик.**

ПОДЁРГАТЬ *сов.* 1. *кого-что* тартҡылау, тартҡыслау, тартып-тартып ҡарау; 2. *что, разг.* (*выдернуть всё, многое*) тартып (*йәки* һурып) алыу, алып бөтөрөү.

ПОДЁРГИВАНИЕ *с. см.* **подёргивать(ся); нéрвное подёргивание лицá** биттең тартыуы.

ПОДЁРГИВАТЬ *несов.* 1. *см.* **подёргать** 1; 2. *безл. кого-что, разг.* тартыу, тартыштырыу.

ПОДЁРГИВАТЬСЯ *несов.* тартышыу, тартыу.

ПОДЕРЖÁНИЕ *с.*: **на подержáние** ҡулланып (*йәки* тотоноп) торорға.

ПОДÉРЖАННЫЙ *прил.* тотолған, кейелгән, ҡулланылған; **магази́н подéржанных вещéй** тотолған әйберҙәр магазине.

ПОДЕРЖÁТЬ *сов. кого-что* бер аҙ тотоу, тотоп тороу.

ПОДЕРЖÁТЬСЯ *сов.* (күпмелер ваҡыт) тотоноп тороу, (бер аҙ) тороу.

ПОДÉРНУТЬ *сов. что* ҡаплау, ябыу, пәрҙәләү; **рéку подёрнуло льдом** *безл.* йылғаны йоҡа боҙ ҡаплаған.

ПОДÉРНУТЬСЯ *сов.* ҡапланыу, ябылыу, пәрҙәләнеү.

ПОДЕШЕВÉТЬ *сов.* осһоҙланыу, арзанайыу.

ПОДЖÁРИВАТЬ *несов. см.* **поджáрить.**

ПОДЖÁРИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **поджáриться;** 2. *страд. к* **поджáривать.**

ПОДЖÁРИСТЫЙ *прил.* ҡыҙарып бешкән, ҡыҙыуға бешкән.

ПОДЖÁРИТЬ *сов. кого-что, чего* ҡурыу, ҡыҙҙырыу.

ПОДЖÁРИТЬСЯ *сов.* ҡурылыу, ҡыҙыу, ҡыҙып етеү.

ПОДЖÁРЫЙ *прил.* эсе эскә йәбешкән, асҡаҡ, сандыр.

ПОДЖÁТЬ *сов. что* ҡымтыу (*губы*); бөкләү (*ноги*); ҡыҫыу, ҡыҫтырыу (*хвост*).

ПОДЖЕЛÝДОЧНЫЙ *прил.*: **поджелýдочная железá** ашҡаҙан аҫты биҙе; **поджелýдочный сок** ашҡаҙан аҫты һуты.

ПОДЖÉЧЬ *сов. что* 1. (*зажечь*) яндырыу, тоҡандырып ебәреү; 2. (*вызвать пожар*) ут төртөү, үрт (*йәки* ут) һалыу.

ПОДЖИВÁТЬ *несов. см.* **поджи́ть.**

ПОДЖИГÁТЕЛЬ *м.* ҡотортоусы, башлап ебәреүсе; ◇ **поджигáтели войны́** һуғыш тоҡандырыусылар.

ПОДЖИДÁТЬ *несов. кого-что, чего* көтөү, көтөп тороу (*йәки* ултырыу); **поджидáть гóстя** ҡунаҡ көтөп тороу.

ПОДЖИ́ЛКИ *только мн. разг.* һеңер, тарамыш; ◇ **поджи́лки трясу́тся** *у кого* тубыҡ быуындары ҡалтырап китте.

ПОДЖИМА́ТЬ *несов. см.* **поджа́ть.**

ПОДЖИ́ТЬ *сов. разг.* бөтәшә (*йәки* уңала) биреү (*яра, йәрәхәт тураһында*).

ПОДЖО́Г *м.* ут төртөү, үрт (*йәки* ут) һалыу.

ПОДЗАГОЛО́ВОК *м.* бүлексә.

ПОДЗАДО́РИВАТЬ *несов. см.* **подзадо́рить.**

ПОДЗАДО́РИТЬ *сов. кого-что, разг.* ҡотортоу, отҡоу, намыҫландырыу, сәмләндереү.

ПОДЗАТЫ́ЛЬНИК *м. разг.* елкә төбөнә ултыртыу, һуғыу (*йәки* ҡундырыу); **дать подзаты́льник** елкә төбөнә ҡундырыу.

ПОДЗАЩИ́ТНЫЙ *м. юр.* яҡланыусы, яҡлана торған кеше; **адвока́т бесе́довал со свои́м подзащи́тным** адвокат үҙе яҡлай торған кешеһе менән һөйләшеп алды.

ПОДЗЕМЕ́ЛЬЕ *с.* ер аҫты, ер аҫты ҡыуышлығы.

ПОДЗЕ́МНЫЙ *прил.* ер аҫты(ндағы); **подзе́мное о́зеро** ер аҫтындағы күл; **подзе́мные рабо́ты** ер аҫты эштәре.

ПОДЗЕРКА́ЛЬНИК *м.* көҙгө аҫты, көҙгө ултыртҡыс (*стена көҙгөһө ултырта торған тәпәшәк өҫтәл*).

ПОДЗО́Л *м. с.-х.* көлһыу (*йәки* көл һымаҡ тупраҡ).

ПОДЗО́ЛИСТЫЙ *прил. с.-х.* көллө, көлһыу.

ПОДЗО́Р *м.* 1. семәр, ҡуҙыр, сасаҡлы әҙеп; 2. *архит.* һырлы, ҡуҙырлы кәрниз (*ағас өйҙәрҙең һырлап, ҡуҙырлап яһалған кәрнизе*).

ПОДЗО́РНЫЙ *прил.* күҙәткес, күҙәтеү; **подзо́рная труба́** күҙәтеү торбаһы.

ПОДЗУ́ЖИВАТЬ *несов.* ҡотортоу, сәмләндереү.

ПОДЗЫВА́ТЬ *несов. см.* **подозва́ть.**

ПОДИ́ *прост.* 1. *повел. накл. от* **пойти́** кил, кит, йөрө, бар; **поди́ сюда́** кил бында; **поди́ прочь** кит бынан; 2. *вводн. сл.* (*вероятно, пожалуй*) =дыр (=дер, =ҙыр, =ҙер), бәлки; **ты, поди́, всю рабо́ту уже́ сде́лал?** һин бөтә эште эшләп бөтөрөп ҡуйғанһыңдыр әле?; ◇ **на́-поди** *см.* **на** II.

ПОДИВИ́ТЬСЯ *сов. кому-чему, на кого-что, разг.* һоҡланыу, ғәжәпләнеү, иҫе китеү.

ПОДИРА́ТЬ *несов.*: **моро́з по ко́же подира́ет** тән сымырҙап китә, баштан-аяҡ һалҡын һыу ҡойған кеүек була.

ПОДКА́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **подколо́ть.**

ПОДКА́ПЫВАТЬ *несов. см.* **подкопа́ть.**

ПОДКА́ПЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **подкопа́ться**; 2. *страд. к* **подка́пывать.**

ПОДКАРАУ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **подкарау́лить.**

ПОДКАРАУ́ЛИТЬ *сов. кого-что, разг.* аңдыу, һағалау, аңдып (*йәки* һағалап) тороу.

ПОДКА́РМЛИВАТЬ *несов. см.* **подкорми́ть.**

ПОДКА́РМЛИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **подкорми́ться**; 2. *страд. к* **подка́рмливать.**

ПОДКАТИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (тәгәрәтеп) килтереү, яҡынайтыу; **подкати́ть бо́чку к маши́не** мискәне машина эргәһенә тәгәрәтеп килтереү; 2. *разг.* (*быстро подъехать*) осортоп (*йәки* елдереп) килеп туҡтау; **к до́му подкати́ла маши́на** өй эргәһенә машина елдереп килеп туҡтаны; 3. *обычно безл. разг.* (*о боли и т. п.*) (тамаҡҡа, йөрәккә) килеп тығылыу, төйөлөү.

ПОДКАТИ́ТЬСЯ *сов.* 1. тәгәрәп килеү, (тәгәрәп) килеп етеү (*к кому-чему-л.*); тәгәрәп инеп китеү (*подо что-л.*); 2. *см.* **подкати́ть** 3.

ПОДКА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **подкати́ть.**

ПОДКА́ТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **подкати́ться**; 2. *страд. к* **подка́тывать.**

ПОДКАЧА́ТЬ *сов.* 1. *что, чего* (*прибавить*) һурҙыра биреү, һурҙырып өҫтәп ҡуйыу, һурҙырып бер аҙ (*йәки* әҙерәк) өҫтәү; 2. *без доп., разг.* һынатыу, эш боҙоп ҡуйыу; **он не подкача́л, поруче́ние вы́полнил** ул һынатманы, тапшырылған эште үтәне.

ПОДКА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **подкача́ть 1.**

ПОДКА́ШИВАТЬ *несов. см.* **подкоси́ть.**

ПОДКИДНО́Й *прил.* 1. юғарыға ташлай (*йәки* сөйөп ебәрелә) торған; 2. (*подкинутый тайком*) аҫтыртын һалып кителгән; **подкидно́е письмо́** аҫтыртын һалып кителгән хат; 3. *в знач. сущ. м. разг.* подкидной (*кәрт*).

ПОДКИ́ДЫВАТЬ *несов. см.* **подки́нуть.**

ПОДКИ́ДЫШ *м.* ташландыҡ бала.

ПОДКИ́НУТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*вверх*) сөйөү, сорғау, юғарыға ырғытыу, һикертеү, һикертеп ебәреү; 2. *что, чего* өҫтәү, өҫтәп һалыу (*йәки* ташлау); **подки́нуть дров в пе́чку** мейескә утын өҫтәү; 3. *чем, разг.* (*о животных*) артын һикертеү, һикертеп ебәреү; 4. *кого-что* (*подложить тайком*) аҫтыртын ташлап китеү, ҡалдырып китеү.

ПОДКЛА́ДКА *ж.* 1. эс, инес, эслек; 2. (*предмет для опоры*) подкладка; **ре́льсовая подкла́дка** рельс подкладкаһы; 3. *перен.* (*основа*) нигеҙ.

ПОДКЛАДНО́Й *прил.* аҫҡа һалмалы.

ПОДКЛА́ДОЧНЫЙ *прил.* инеслек, эслек; **подкла́дочный материа́л** эслек материал.

ПОДКЛА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **подложи́ть.**

ПОДКЛА́СС *м. биол.* ярым класс (*хайуандар һәм үҫемлектәр системаһындағы класс төркөмсәһе*).

ПОДКЛЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **подкле́ить.**

ПОДКЛЕ́ИТЬ *сов. что* йәбештереү, йәбештереп сығыу (*йәки* ҡуйыу).

ПОДКЛЕ́ЙКА *ж.* 1. *см.* **подкле́ить**; 2. *разг.* (*то, что подклеено*) йәбештереп ҡуйылған нәмә.

ПОДКЛЕ́ТЬ *ж.* аҫҡы өй.

ПОДКЛЮЧА́ТЬ *несов. см.* **подключи́ть.**

ПОДКЛЮЧИ́ТЬ *сов. что* тоташтырыу, тоташтырып ҡуйыу; **подключи́ть газ** газ(ға) тоташтырыу, газ индереү (*йортҡа*).

ПОДКЛЮЧИ́ЧНЫЙ *прил. анат.* умрау аҫты; **подключи́чная ве́на** умрау аҫты венаһы.

ПОДКО́ВА *ж.* даға.

ПОДКОВА́ТЬ *сов. кого* **1.** дағалау; **2.** *перен.* (*дать запас знаний*) әҙерләү, (белем менән) ҡоралландырыу.

ПОДКО́ВНЫЙ *прил.* даға, дағалау; **подко́вные гво́зди** даға сөйҙәре.

ПОДКОВООБРА́ЗНЫЙ *прил.* даға һымаҡ, дағаға оҡшаш.

ПОДКО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **подкова́ть.**

ПОДКОВЫ́РИВАТЬ *несов. см.* **подковырну́ть.**

ПОДКОВЫРНУ́ТЬ *сов. разг.* **1.** *что* соҡоп сығарыу, ҡуптарып алыу; **2.** *кого, перен. разг.* сағыу, төртөү, сәнсеү (*һүҙ менән*).

ПОДКО́ЖНЫЙ *прил.* **1.** тире аҫты(ндағы); **подко́жный слой жи́ра** тире аҫты май ҡатламы; **2.** (*производимый под кожу*) тире аҫтына ебәрелә (*йәки* эшләнә) торған; **подко́жный укол** тире аҫтына эшләнгән укол.

ПОДКОЛЕ́ННЫЙ *прил. анат.* тубыҡ аҫты(ндағы); **подколе́нные мы́шцы** тубыҡ аҫты иттәре.

ПОДКОЛО́ДНЫЙ *прил.*: **змея́ подколо́дная** *бран.* ҡара йылан (кеше), яһил.

ПОДКОЛО́ТЬ *сов.* **1.** *что* ҡаҙап (*йәки* сәнсеп) ҡуйыу; **2.** *см.* **подде́ть 2.**

ПОДКОМИ́ССИЯ *ж.* ярҙамсы комиссия, подкомиссия.

ПОДКОНТРО́ЛЬНЫЙ *прил.* контроль аҫтындағы, контроль аҫтында булған.

ПОДКО́П *м.* **1.** *см.* **подкопа́ть(ся)**; **2.** (*подземный ход*) ер аҫты юлы; **3.** *обычно мн.* **подко́пы** *перен. разг.* соҡор (*йәки* баҙ) ҡаҙыу.

ПОДКОПА́ТЬ *сов. что* **1.** (*раскопать*) аҫтан (*йәки* аҫтын) ҡаҙыу, аҫтан соҡоу, ер аҫты юлы яһау; **2.** *разг.* (*часть клубней от куста картофеля*) (картуфты) юллап алыу.

ПОДКОПА́ТЬСЯ *сов.* **1.** аҫтан юл ҡаҙып инеү, ҡаҙып (*йәки* соҡоп) инеү; **2.** *под кого, перен. разг.* бәйләнеп ғәйеп табыу, соҡор (*йәки* баҙ) ҡаҙыу; **под него́ не подкопа́ешься, он рабо́тает хорошо́** уға бәйләнә алмайһың, ул яҡшы эшләй.

ПОДКО́РМ *м.* **1.** *см.* **подкорми́ть**; **2.** *с.-х.* (*добавочный корм*) өҫтәмә аҙыҡ; **жи́дкий подко́рм** шыйыҡ өҫтәмә аҙыҡ.

ПОДКОРМИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого* көрәйтеү, һимертеү, ашатыу, туйындырыу; **2.** *что, с.-х.* (*удобрениями*) ашлау, ашлама индереү.

ПОДКОРМИ́ТЬСЯ *сов. разг.* көрәйеп алыу, туйыныу, яҡшы ашап нығынып алыу.

ПОДКОСИ́ТЬ *сов.* **1.** что (*подре́зать косой*) (салғы менән) сабыу; **2.** *кого, прям. и перен.* (*свалить с ног; лишить силы*) аяҡтан йығыу, хәлдән тайҙырыу; **3.** *что, чего* (*накосить ещё немного*) тағы саба биреү, бер аҙ сабып алыу.

ПОДКОСИ́ТЬСЯ *сов.*: **у меня́ но́ги подкоси́лись** минең хәлем бөттө, һығылып төштөм, быуындарым ҡалтырап китте.

ПОДКРА́ДЫВАТЬСЯ *несов. см.* **подкра́сться.**

ПОДКРА́СИТЬ *сов. что* (*слегка*) буяп алыу, бер аҙ (*йәки* әҙерәк) буяу.

ПОДКРА́СИТЬСЯ *сов. разг.* бер аҙ (*йәки* әҙерәк) буянып алыу.

ПОДКРА́СТЬСЯ *сов.* **1.** боҫоп барыу (*йәки* килеү); **2.** *перен.* килеп етеү, ҡапыл (көтмәҫтән) килеп етеү; **зима́ подкра́лась незаме́тно** ҡыш һиҙҙермәй генә килеп етте.

ПОДКРА́ШИВАТЬ *несов. см.* **подкра́сить.**

ПОДКРА́ШИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подкра́ситься**; **2.** *страд. к* **подкра́шивать.**

ПОДКРЕПИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* нығытыу, көсләндереү, хәлләндереү, хәл кертеү; **сте́ну подкрепи́ли подпо́ркой** стенаны терәү-таяу менән нығыттылар; **сон подкрепи́л больно́го** йоҡо ауырыуға хәл кертте; **2.** *что* нығытыу, иҫбатлау; **подкрепи́ть своё заключе́ние приме́рами** үҙеңдең һығымтаңды миҫалдар менән нығытыу.

ПОДКРЕПИ́ТЬСЯ *сов.* (ашап-эсеп) нығытынып алыу; **подкрепи́ться пе́ред доро́гой** юлға сығыр алдынан (ашап-эсеп) нығытынып алыу.

ПОДКРЕПЛЕ́НИЕ *с.* **1.** *см.* **подкрепи́ть(ся)**; **2.** *воен.* подкрепление, өҫтәмә көс, ярҙам.

ПОДКРЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **подкрепи́ть.**

ПОДКРЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подкрепи́ться**; **2.** *страд. к* **подкрепля́ть.**

ПОДКРУТИ́ТЬ *сов. что* бора биреү, бер аҙ (*йәки* әҙерәк) бороу.

ПОДКРУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **подкрути́ть.**

ПОДКУЗЬМИ́ТЬ *сов. кого, разг.* ултыртыу, һемәйтеү, төп башына ултыртыу.

ПОДКУЛА́ЧНИК *м.* кулак йырын йырлаусы, кулак яҡлы (кеше).

ПО́ДКУП *м. см.* **подкупи́ть.**

ПОДКУПА́ТЬ *несов. см.* **подкупи́ть.**

ПОДКУПИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** һатып алыу (*акса йәки бүләк биреп, һыйлап*); **подкупи́ть свиде́телей** шаһиттәрҙе һатып алыу; **2.** *перен.* (*вызвать симпатии*) үҙенә ҡаратыу (*йәки* тартыу), үҙ яғына ауҙарыу.

ПОДКУПНО́Й *прил.* һатлыҡ, һатыла торған; **подкупно́й свиде́тель** һатлыҡ шаһит.

ПОДКУ́РИВАТЬ *несов. см.* **подкури́ть.**

ПОДКУРИ́ТЬ *сов. кого, пчел.* (аҙыраҡ) төтөн ебәреү, төтәҫләү (*бал ҡорттарын*).

ПОДЛА́ДИТЬ *сов. что, разг.* **1.** (*голос или музыкальный инструмент*) көйләү (*музыка ҡоралын*); **2.** (*приспособить*) (ыңғайына) яйлау, яраҡлаштырыу.

ПОДЛА́ДИТЬСЯ *сов. разг.* **1.** (*в пении или игре*) (ыңғайына төшөп) ҡушылыу, яйлашыу (*йыуында, йырҙа һ. б.*); **2.** *разг.* (*приспособиться*) ярау, яраҡлашыу, яраҡлашырға (*йәки* тура килтерергә) тырышыу.

ПОДЛА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **подла́дить.**

ПОДЛА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подла́диться**; **2.** *страд. к* **подла́живать.**

ПОДЛА́МЫВАТЬ(СЯ) *несов. см.* **подломи́ть(ся).**

ПО́ДЛЕ *предлог с род. п. и наречие* эргә (һендә), ян(ында), ҡыр(ында), ҡаш(ында); **по́дле окна́** тәҙрә эргәһендә; **сядь по́дле** эргәгә ултыр.

ПОДЛЕЖА́ТЬ *несов. чему* тейешле булыу; **подлежа́ть обложе́нию нало́гом** налог һалынырға тейешле; **не подлежи́т сомне́нию** шикләнергә урын юҡ.

ПОДЛЕ́ЖАЩЕЕ *с. грам.* эйә.

ПОДЛЕЗА́ТЬ *несов. см.* **подле́зть.**

ПОДЛЕ́ЗТЬ *сов.* шыуышып инеү, имгәкләп (*йәки* мүкәйләп) инеү.

ПОДЛЕ́СОК *м.* ҡыуаҡтар, йәш ағастар.

ПОДЛЕТА́ТЬ *несов. см.* **подлете́ть.**

ПОДЛЕТЕ́ТЬ *сов.* **1.** (*прилететь*) осоп килеү; **2.** *разг.* (*быстро подойти, подбежать*) югереп (*йәки* осоп) килеп етеү; **3.** (*взлететь*) һикереү; **мяч подлете́л до потолка́** туп түшәмгә тиклем һикерҙе.

ПОДЛЕ́Ц *м.* әшәке, әҙәм аҡтығы.

ПОДЛЕ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **подлечи́ть.**

ПОДЛЕ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подлечи́ться;** **2.** *страд. к* **подле́чивать.**

ПОДЛЕЧИ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* бер аҙ (*йәки* әҙерәк) дауалап алыу.

ПОДЛЕЧИ́ТЬСЯ *сов. разг.* бер аҙ (*йәки* әҙерәк) дауаланып алыу.

ПОДЛИВА́ТЬ *несов. см.* **подли́ть.**

ПОДЛИ́ВКА *ж. кул.* тоҙлоҡ, соус.

ПОДЛИ́ЗА *м. и ж. разг.* ялағай, ярамһаҡ, тәрилкә тотоусы, йолмаҡай.

ПОДЛИЗА́ТЬ *сов. что* ялап таҙартып ҡуйыу.

ПОДЛИЗА́ТЬСЯ *сов. разг.* ялағайланыу, ярамһаҡланыу, тәрилкә тотоу, ҡуштанланыу.

ПОДЛИ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **подлиза́ть.**

ПОДЛИ́ЗЫВАТЬСЯ *несов. см.* **подлиза́ться.**

ПО́ДЛИННИК *м.* төп нөсхә, оригинал.

ПО́ДЛИННО *нареч.* ысын, төп.

ПО́ДЛИННОСТЬ *ж.* (төп) нөсхә булыу, дөрөҫлөк, ысын булыу; **заве́рить по́длинность по́дписи** ҡултамғаның ысын үҙенеке булыуын раҫлау.

ПО́ДЛИННЫЙ *прил.* **1.** (*не скопированный*) төп нөсхә, оригинал, үҙ; **по́длинная по́дпись** үҙенең ҡултамғаһы; **2.** (*истинный*) ысын; **по́длинная пра́вда** ысын дөрөҫлөк.

ПОДЛИ́ТЬ *сов. что, чего* өҫтәп һалыу (*йәки* ҡойоу); **подли́ть су́пу** өҫтәп һурпа һалыу; ◇ **подли́ть ма́сла в ого́нь** утҡа кәрәсин һибеү.

ПО́ДЛИЧАТЬ *несов.* әшәке, яуызлыҡ (*йәки* ҡәбәхәтлек) эшләү.

ПОДЛО́Г *м.* ялған яһау; **подло́г докуме́нтов** ялған документтәр яһау.

ПОДЛОЖИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* (аҫтына) һалыу, (аҫтына) ҡыҫтырып ҡуйыу; **подложи́ть ка́мень под колесо́** тәгәрмәс аҫтына таш ҡыҫтырып ҡуйыу; **2.** *что, чего* өҫтәү, өҫтәп һалыу; **подложи́ть карто́шки в суп** ашҡа өҫтәп картуф һалыу; **3.** *что* (*положить тайком*) йәшереп һалыу, йәшерен һалып китеү.

ПОДЛО́ЖНОСТЬ *ж.* ялғанлыҡ; **установи́ть подло́жность докуме́нта** документтең ялғанлығын асыу.

ПОДЛО́ЖНЫЙ *прил.* ялған, алдыҡ, алдап яһалған; **подло́жный докуме́нт** ялған документ.

ПОДЛОКО́ТНИК *м.* таянсыҡ, терһәклек (*ултырғыста*).

ПОДЛОМИ́ТЬ *сов. что* (аҫтан) һындырыу, имгәтеү; **подломи́ть сук** ботаҡты һындырыу.

ПОДЛОМИ́ТЬСЯ *сов.* (аҫтан) ярылыу, ватылыу, һыныу; **лёд подломи́лся** боҙ ватылды; ◇ **но́ги подломи́лись** аяҡтар тотмай һығылып төштө.

ПО́ДЛОСТЬ *ж.* әшәкелек, ҡәбәхәтлек, этлек.

ПОДЛУ́ННЫЙ *прил. уст. поэт.* был (*йәки* ошо) донъя, ер йөҙө; **подлу́нный мир** был донъя.

ПО́ДЛЫЙ *прил.* әшәке, ҡәбәхәт, яуыз; **по́длый посту́пок** әшәке эш.

ПОДМА́ЗАТЬ *сов.* **1.** *что* майлау, бер аҙ (*йәки* әҙерәк) майлау, һылау, һылаштырыу; **2.** *кого, перен. разг.* майлау, взятка биреү.

ПОДМА́ЗАТЬСЯ *сов. разг.* **1.** (*подкраситься*) буяныу; **2.** *к кому-чему, перен.* һыйпаланыу, ярамһаҡланыу.

ПОДМА́ЗКА *ж. см.* **подма́зать.**

ПОДМА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **подма́зать.**

ПОДМА́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подма́заться;** **2.** *страд. к* **подма́зывать.**

ПОДМАЛЕВА́ТЬ *сов.* **1.** *прост. см.* **подкра́сить;** **2.** *что, иск.* (*эшләнәсәк һүрәттең төп өлөштәрен*) әҙерләп буяп сығыу.

ПОДМАНДА́ТНЫЙ *прил.* мандат менән идара ителә торған; **подманда́тная террито́рия** халыҡ-ара ойошманың мандаты буйынса берәй империалистик дәүләт тарафынан идара ителгән ил.

ПОДМА́НИВАТЬ *несов. см.* **подмани́ть.**

ПОДМАНИ́ТЬ *сов. кого-что* ымлап саҡырыу (*йәки* саҡырып килтереү).

ПОДМА́СЛИТЬ *сов.* **1.** *что* бер аҙ (*йәки* әҙерәк) майлау, өҫтәп май һалыу; **2.** *кого, перен. разг.* ярамһаҡланыу, яҡшатланыу, ялағайланыу; майлау, взятка биреү (*дать взятку*).

ПОДМАСТЕ́РЬЕ *м.* мастер ярҙамсыһы, өйрәнсек.

ПОДМА́ХИВАТЬ *несов. см.* **подмахну́ть.**

ПОДМАХНУ́ТЬ *сов. что, разг.* ҡабаланып (*йәки* уҡып тормай) ҡул ҡуйып ебәреү.

ПОДМА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **подмочи́ть.**

ПОДМЕ́Н *м.*, **ПОДМЕ́НА** *ж. см.* **подмени́ть.**

ПОДМЕ́НИВАТЬ *несов. см.* **подмени́ть.**

ПОДМЕНИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (һиҙҙермәй генә) алмаштырыу; **2.** *кого* (*временно*) алмаштырып тороу (*ваҡытлыса*).

ПОДМЕНЯ́ТЬ *несов. см.* **подмени́ть.**

ПОДМЕРЗА́ТЬ *несов. см.* **подмёрзнуть.**

ПОДМЁРЗНУТЬ *сов.* туңа биреү, бер аҙ (*йәки* әҙерәк) туңыу (*йәки* туңдырыу).

ПОДМЕСИ́ТЬ *сов. что, чего* ҡушып баҫыу.

ПОДМЕСТИ́ *сов. что* һепереү, һепереп сығарыу.

ПОДМЕТА́ЛЬЩИК *м.* һепереүсе.

ПОДМЕТА́ЛЬЩИЦА *женск. р. к* **подмета́льщик.**

ПОДМЕТА́ТЬ I *несов. см.* **подмести́.**

ПОДМЕТА́ТЬ II *сов. что* (*приметать*) типсеү, типсеп сығыу.

ПОДМЕ́ТИТЬ *сов. кого-что* күреп (*йәки* һиҙеп) ҡалыу, белеп (*йәки* аңғарып) ҡуйыу.

ПОДМЁТКА *ж.* олтан, подмётка; ◇ **в подмётки не годи́тся** *кому* тырнағына ла тормай, олтораҡҡа ла ярамай.

ПОДМЁТЫВАТЬ *несов. см.* **подмета́ть** II.

ПОДМЕЧА́ТЬ *несов. см.* **подме́тить.**

ПОДМЕША́ТЬ *сов. что, чего* ҡушыу, өҫтәп һалыу.

ПОДМЕ́ШИВАТЬ I *несов. см.* **подмеси́ть.**

ПОДМЕ́ШИВАТЬ II *несов. см.* **подмеша́ть.**

ПОДМИ́ГИВАТЬ *несов. см.* **подмигну́ть.**

ПОДМИГНУ́ТЬ *сов. и однокр. кому* күҙ ҡыҫыу (*йәки* ҡыҫып ҡуйыу).

ПОДМИНА́ТЬ *несов. см.* **подмя́ть.**

ПОДМО́ГА *ж. разг.* ярҙам, булышлыҡ.

ПОДМО́КНУТЬ *сов.* (аҫтан) дым тартыу, еүешләнеү, (аҫтан) дымланыу.

ПОДМОРА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **подморо́зить.**

ПОДМОРО́ЗИТЬ *сов.* **1.** *что* аҙыраҡ туңдырыу, бер аҙ (*йәки* әҙерәк) өшөтөү; **подморо́зить мя́со** итте бер аҙ туңдырыу; **2.** *безл.* бер аҙ (*йәки* әҙерәк) туңдырыу, туңдыра төшөү; **сего́дня у́тром подморо́зило** бөгөн иртәнсәк туңдыра төшкән.

ПОДМО́СТКИ *только мн.* **1.** (*помост*) таҡта түшәмә, һәндерә, күтәрмә; **2.** (*сцена*) сәхнә.

ПОДМО́ЧЕННЫЙ **1.** *прич.* сыланған, дымланған, еүешләнгән, һыуланған; **2.** *прил. разг.* (*о репутации, имени*) исеме (*йәки* даны, яманаты) сыҡҡан, абруйы төшкән.

ПОДМОЧИ́ТЬ *сов. что* еүешләү, һыулау, һыу үткәреү, дымлау.

ПОДМЫВА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **подмы́ть;** **2.** *обычно безл. кого, разг.* ҡыҙышыу, теләү; **меня́ так и подмыва́ло сказа́ть** әйтергә ҡыҙышып торҙом.

ПОДМЫВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подмы́ться;** **2.** *страд. к* **подмыва́ть 1.**

ПОДМЫ́ТЬ *сов.* **1.** *кого* (*тәндең бер өлөшөн*) йыуыу; **2.** *что, разг.* (*наскоро вымыть*) йыуыштырып алыу; **3.** *что* өңөү, ашау, уйыу; **река́ подмы́ла бе́рег** йылға ярҙы йыуып өңгән.

ПОДМЫ́ТЬСЯ *сов.* йыуыныу, йыуынып алыу.

ПОДМЫ́ШЕЧНЫЙ *прил. анат.* ҡултыҡ аҫты(ндағы); **подмы́шечная впа́дина** ҡултыҡ аҫты соҡоро.

ПОДМЫ́ШКА *ж.* ҡултыҡ аҫты.

ПОДМЫ́ШНИК *м.* ҡултыҡ аҫты кештәге.

ПОДМЯ́ТЬ *сов. кого-что* (аҫҡа) баҫып алыу, (баҫып) иҙеү.

ПОДНАДЗО́РНЫЙ *прил.* күҙәтеү аҫтындағы, күҙәтеүҙәге.

ПОДНАЖА́ТЬ *сов. разг.* **1.** *на кого-что и без доп.* ныҡыраҡ этәреү (*йәки* баҫыу); **поднажа́ть на дверь** ишекте ныҡыраҡ этәреү; **2.** *на кого-что и без доп., перен.* (*побудить*) ашыҡтырыу, ҡыҫыу, ҡыҫмаҡҡа алыу; **поднажа́ть на лентя́ев** ялҡауҙарҙы ҡыҫыу; **3.** *на что и без доп., перен.* (*приналечь*) көс һалыу, ныҡыраҡ тырышыу.

ПОДНАЧА́ЛЬНЫЙ *прил. уст.* бойондороҡло, буйһонған, буйһоноусы, ҡул аҫтындағы.

ПОДНЕБЕ́СЬЕ *с. поэт.* күк йөҙө, һауа.

ПОДНЕВО́ЛЬНЫЙ *прил.* **1.** (*зависимый*) бойондороҡло, ирекһеҙ; **2.** (*принудительный*) мәжбүри, ирекһеҙ.

ПОДНЕСТИ́ *сов.* **1.** *кого-что* килтереү, алып килеү, яҡын килтереү; **2.** *что, чего* (*угостить*) һоноу, (алып) биреү, һыйлап биреү; **3.** *кого-что* (*подарить*) бүләк итеү (*йәки* итеп биреү).

ПОДНИМА́ТЬ *несов. см.* **подня́ть.**

ПОДНИМА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подня́ться;** **2.** *страд. к* **поднима́ть.**

ПОДНОВИ́ТЬ *сов. что* яңыртыу.

ПОДНОВИ́ТЬСЯ *сов. разг.* яңыртылыу.

ПОДНОВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **поднови́ть.**

ПОДНОВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **поднови́ться;** **2.** *страд. к* **подновля́ть.**

ПОДНОГО́ТНАЯ *ж. разг.* сер, йәшерен һүҙ, уй; **я зна́ю всю его́ подного́тную** мин уның бөтә йәшерен серен беләм.

ПОДНО́ЖИЕ *с.* **1.** итәк, төп; **подно́жие горы́** тау итәге; **2.** (*пьедестал*) нигеҙ; **подно́жие ста́туи** статуя нигеҙе.

ПОДНО́ЖКА *ж.* **1.** (*висячая ступенька*) баҫҡыс; **2.** *разг.* аяҡ салыу; **дать подно́жку** аяҡ салыу.

ПОДНО́ЖНЫЙ *прил.*: **подно́жный корм** (үҫеп ултырған) үлән.

ПОДНО́С *м.* батмус.

ПОДНОСИ́ТЬ *несов. см.* **поднести́.**

ПОДНО́СЧИК *м.* алып биреп тороусы, ташыусы, илтеп-килтереп биреп тороусы.

ПОДНОШЕ́НИЕ *с.* (*подарок*) бүләк.

ПОДНЫРНУ́ТЬ *сов.* аҫтына сумыу.

ПОДНЯ́ТИЕ *с. см.* **подня́ть(ся); подня́тие тя́жестей** ауыр әйберҙәр күтәреү.

ПОДНЯ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*взять с земли, с полу*) күтәреү, күтәреп алыу; **подня́ть мешо́к** тоҡ күтәреү; **2.** *что, перен. разг.* (*разобрать*) ҡарау, аҡтарып ҡарап сығыу; **подня́ть архи́в** архивте ҡарап сығыу; **3.** *кого-что* (*переместить наверх*) мендереү; **подня́ть ве́щи на тре́тий эта́ж** әйберҙәрҙе өсөнсө ҡатҡа мендереү; **4.** *что* (*вверх*) күтәреү; **подня́ть воротни́к** яғаны күтәреү; **5.** *кого-что* (*вернуть в прежнее положение*) торғоҙоу, аяҡҡа баҫтырыу; **подня́ть ло́шадь** атты торғоҙоу; **6.** *кого-что, прям и перен.* күтәреү, ҡуҙғатыу, аяҡҡа баҫтырыу, торғоҙоу; **подня́ть наро́д** халыҡты күтәреү; **подня́ть с посте́ли** түшәктән торғоҙоу; **7.** *что* (*наладить, восстановить*) торғоҙоу, аяҡҡа баҫтырыу; **подня́ть хозя́йство** хужалыҡты аяҡҡа баҫтырыу; **8.** *что* күтәреү, ҡуптарыу, башлау, ҡуҙғатыу; **подня́ть шум** тауыш ҡуптарыу; **подня́ть де́ло про́тив кого́-либо** берәйһенә ҡаршы эш ҡуҙғатыу; **9.** *что* (*сделать более высоким*) күтәрә (*йәки* бейегәйтә, ҡалҡыта) биреү (*йәки* төшөү); **подня́ть фунда́мент** нигеҙҙе күтәрә биреү; **10.** *что, прям. и перен.* күтәреү, арттырыу, көсәйтеү; **подня́ть це́ны** хаҡты арттырыу; **подня́ть интере́с** ҡыҙыҡһыныуҙы арттырыу; **подня́ть настрое́ние** күңел күтәреү; **11.** *кого, разг.* (*вылечить лежачего больного*) һауыҡтырыу; аяҡҡа баҫтырыу; **12.** *кого, разг.* (*вырастить, воспитать*) тәрбиәләп үҫтереү, аяҡҡа баҫтырыу; **13.** *кого, охот.* (*вспугнуть, выгнать*) ҡурҡытып ҡыуып сығарыу; ◇ **подня́ть глаза́** күҙ күтәреү, күтәрелеп ҡарау; **подня́ть го́лос** (*решительно высказаться*) ҡаты әйтеү, ҡырҡа киҫеп әйтеү; **подня́ть го́лову** кәйефләнеү, башты юғары тотоу; **подня́ть меч, ору́жие** ҡорал күтәреү, һуғыш башлау (*йәки* асыу); **подня́ть на́ смех** *кого* көлкөгә ҡалдырыу, көлөү; **подня́ть перча́тку** *уст.* дуэлде ҡабул итеү.

ПОДНЯ́ТЬСЯ *сов.* 1. менеү, күтәрелеү; **подня́ться по ле́стнице** баҫҡыстан менеү; 2. ҡалҡыу, сығыу; күтәрелеү; **луна́ подняла́сь** ай ҡалҡты; **тума́н подня́лся́ с реки́** йылға өҫтөнән томан күтәрелде; 3. *прям. и перен.* тороу, ҡалҡыу, аяҡҡа баҫыу; **подня́ться по́сле боле́зни** сирҙән һуң аяҡҡа баҫыу; **го́род подня́лся́ из руи́н** ҡала емерелеп бөткән еренән аяҡҡа баҫты; 4. тороу, ҡуҙғалыу, күтәрелеү; **подня́ться навстре́чу кому́-либо** берәйһен ҡаршылап урындан тороу; **подня́ться ра́но** иртә ҡуҙғалыу (*йәки* тороу); 5. күтәрелеү; күтәрелеп сығыу; **подня́ться ввысь** юғарыға күтәрелеү; **подня́ться на защи́ту** яҡларға күтәрелеп сығыу; 6. (*начаться*) күтәрелеү, ҡубыу, сығыу; **подняла́сь мете́ль** буран сыҡты; 7. *перен.* күтәрелеү, ҡалҡыу, үҫеү; **подня́ться в глаза́х люде́й** халыҡ алдында даны үҫеү; 8. *прям. и перен.* күтәрелеү, артыу; **температу́ра подняла́сь** температура артты; **настрое́ние подняло́сь** күңел күтәрелде; ◇ **подня́ться на́ ноги** *см.* **нога́**.

ПОДО *предлог см.* под II.

ПОДО *приставка см.* **под=**; *ҡулланыла:* 1) *«й» алдынан, мәҫ.* **подойти́**; 2) *ике йәки бер нисә тартынҡы алдынан, мәҫ.* **подогну́ть**; 3) *«ь» билдәһе алдынан килгән тартынҡы булғанда, мәҫ.* **подошью́**.

ПОДОБА́ТЬ *несов. обычно безл.* *кому-чему* килешеү, яраү, оҡшау, барыу, тейеш булыу; **тебе́ не подоба́ет говори́ть э́то** һиңә быны әйтеү килешмәй.

ПОДОБА́ЮЩИЙ 1. *прич.* тейеш булған, килешкән, яраған, оҡшаған; 2. *прил.* тейешле, килешле; **взять подоба́ющий тон** тейешле тон алыу.

ПОДО́БИЕ *с.* 1. оҡшаған нәмә, йорат; 2. *мат.* оҡшашлыҡ (*геометрияла, ҙурлығы яғынан айырылып, формаһы яғынан фигураларҙың тап килеүе*); ◇ **по о́бразу и подо́бию** *см.* **о́браз**.

ПОДОБЛАЧНЫЙ *прил.* болот аҫты(ндағы), бик юғары.

ПОДО́БНО *предлог с дат. п.* һымаҡ, кеүек, шикелле, оҡшаш, =дай (=дәй, =тай, =тәй).

ПОДО́БНЫЙ *прил.* 1. (*сходный с кем-чем-либо*) һымаҡ, оҡшаш, кеүек; 2. (*такой же*) бындай, шундай, ундай; **подо́бные ве́щи** шундай уҡ нәмәләр; 3. *мат.* оҡшаш; **подо́бные треуго́льники** оҡшаш өсколдәр; ◇ **ничего́ подо́бного** һис тә улай түгел; **и тому́ подо́бное (и т. п.)** һәм шуның кеүектәр (һ. ш. к.).

ПОДОБОСТРА́СТИЕ *с.*, **ПОДОБОСТРА́СТНОСТЬ** *ж.* ялағайлыҡ, ярамһаҡлыҡ.

ПОДОБОСТРА́СТНЫЙ *прил.* ялағай, ярамһаҡ.

ПОДОБРА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* йыйып алыу, алып ҡуйыу; үҙенә алыу; **подобра́ть до́ску** таҡтаны алып ҡуйыу; 2. *что* (*убрать, спрятать подо что-л.*) йыйыу, тығыу, йәшереү; **подобра́ть во́лосы** сәсте йыйыу; 3. *что* (*втянуть, поджать*) ҡымтыу, (эскә) тартыу, тарта биреү; **подобра́ть гу́бы** иренде ҡымтыу; 4. *что* (*приподнять вверх*) күтәреү, күтәреп ҡыҫтырып ҡуйыу; **подобра́ть подо́л** итәкте күтәреп ҡыҫтырып ҡуйыу; 5. *что* (*найти подходящее чему-л.*) һайлау, һайлап алыу, табыу; **подобра́ть ключ** асҡыс һайлау.

ПОДОБРА́ТЬСЯ *сов.* 1. йыйылыу, тупланыу; **у нас подобрала́сь хоро́шая библиоте́ка** беҙҙә яҡшы китапхана тупланды; 2. *разг.* (*подкрасться*) боҫоп (*йәки* йәшенеп, һиҙҙермәй) барыу; 3. *разг.* (*принять подтянутый вид*) турайыу, төҙәтенеү; 4. *разг.* (*сжаться*) ҡымтыныу, йыйыныу.

ПОДОБРЕ́ТЬ *сов.* яҡшыланып (*йәки* киң күңеллеләнеп) китеү.

ПОДОБРУ́ *нареч.*: **подобру́-поздоро́ву (убира́йся)** *прост.* һау сағыңда китеп ҡал.

ПОДО́ВЫЙ *прил.* 1. мейес төбө; **подо́вый кирпи́ч** мейес төбө кирбесе; 2. (*испечённый на поду*) мейес төбөндә бешерелгән.

ПОДОГНА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* ҡыуып (яҡын) килтереү, (яҡын) килтереп ҡуйыу; **подогна́ть скот к воро́там** малдарҙы ҡапҡаға ҡыуып килтереү; 2. *кого-что* (*загнать подо что-л.*) (аҫтына) индереп ҡуйыу; **подогна́ть ло́дку под мост** кәмәне күпер аҫтына индереп ҡуйыу; 3. *кого-что и без доп.* ҡыуыу, ҡыуалау, ашыҡтырыу, ҡыҫтау; **подогна́ть лошаде́й** аттарҙы ҡыуалау; **подогна́ть отстающих** артта ҡалыусыларҙы ашыҡтырыу; 4. *что* (*приладить*) ашлау, таҫлау, яраҡлаштырыу, таманлау, тура килтереү; **подогна́ть ра́мы к о́кнам** рамдарҙы тәҙрәләргә яраҡлап ултыртыу; 5. *что, разг.* (*приурочить*) тура (*йәки* тап) килтереү.

ПОДОГНУ́ТЬ *сов. что* 1. бөгөү, бөкләү; **подогну́ть край листа́ желе́за** ҡалайҙың ситен бөгөү; 2. бөкләү, салыу; **подогну́ть под себя́ но́ги** аяҡ бөкләп ултырыу.

ПОДОГНУ́ТЬСЯ *сов.* 1. бөгөлөү, бөкләнеү, эйелеү; **листы́ в кни́ге подогну́лись** китап биттәре бөкләнгән; 2. (*о ногах*) бөгөлөп төшөү (*аяҡтар*).

ПОДОГРЕВА́НИЕ *с. см.* **подогре́ть**.

ПОДОГРЕВА́ТЕЛЬ *м. тех.* йылытҡыс (*прибор*).

ПОДОГРЕВА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* йылытҡыс, йылыта торған.

ПОДОГРЕВА́ТЬ *несов. см.* **подогре́ть**.

ПОДОГРЕВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **подогре́ться**; 2. *страд. к* **подогрева́ть**.

ПОДОГРЕ́ТЬ *сов.* 1. *что* йылытыу; 2. *кого-что, перен. разг.* (*слегка взбудоражить*) күңелен күтәреп ебәреү.

ПОДОГРЕ́ТЬСЯ *сов.* йылыныу.

ПОДОДВИГА́ТЬ *несов. см.* **пододви́нуть**.

ПОДОДВИГА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **пододви́нуться**; 2. *страд. к* **пододвига́ть**.

ПОДОДВИ́НУТЬ *сов. кого-что* яҡыныраҡ килтереү (*йәки* шылдырыу); яҡынайтыу, яҡынлатыу.

ПОДОДВИ́НУТЬСЯ *сов.* яҡыныраҡ килеү (*йәки* барыу).

ПОДОДЕЯ́ЛЬНИК *м.* юрғанға (*йәки* одеялға) кейҙерелгән тыш, юрған көбө.

ПОДОЖДА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что, чего и без доп.* көтөп тороу; 2. *с неопр., с чем и без доп.* (*повременить*) сабыр итеү, тороп тороу; **подожда́ть с отве́том** яуап бирмәйерәк тороу.

ПОДОЗВА́ТЬ *сов. кого-что* саҡырып алыу, саҡырып килтереү, саҡырыу.

ПОДОЗРЕВА́ТЬ *несов.* 1. *кого-что* шикләнеү, шик тотоу, көҙөкләнеү; 2. *что, о чём* (*предполагать...* тип уйлау (*йәки* белеү, күреү); **я подозрева́ю, что он заболе́л** мин уны ауырыйҙыр тип уйлайым.

ПОДОЗРЕ́НИЕ *с.* шик, шөбһә, көҙөк, шикләнеү; **быть под подозре́нием** шик аҫтында булыу.

ПОДОЗРИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* шикләнеүсәнлек, шикләнеп ҡарау; **изли́шняя подозри́тельность** артыҡ шикләнеп ҡарау.

ПОДОЗРИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. шикле, шөбһәле, көҙөклө; **подозри́тельный челове́к** шикле кеше; 2. шикләнеүсән, шөбһәләнеүсән; **он стал о́чень подозри́тельным** ул үтә шикләнеүсән булып китте.

ПОДОИ́ТЬ *сов. кого* һауыу, һауып алыу.

ПОДО́ЙНИК *м.* һөт күнәге (*йәки* биҙрәһе), силәге.

ПОДОЙТИ́ *сов.* 1. яҡын килеү (*йәки* барыу); **подойти́ к до́му** өйгә яҡын килеү; 2. килеү, килеп туҡтау (*йәки* етеү); **подошёл по́езд** поезд килеп туҡтаны; **подошли́ экза́мены** экзамендәр килеп етте; 3. килеп етеү, тотоноу; **подойти́ к изуче́нию дробе́й** кәсерҙәрҙе өйрәнергә тотоноу; 4. мөнәсәбәттә булыу, =дан (=дән, =ҙан, =ҙән, =нан, =нән, =тан, =тән) сығып ҡарау (*йәки* килеү); **крити́чески подойти́ к а́втору** авторға тәнҡит күҙлегенән сығып ҡарау; 5. (*оказаться годным*) ярау, оҡшау, барыу, тура килеү; 6. *разг.* (*подняться — о тесте*) ҡабарыу, күтәрелеү (*камырға карата*).

ПОДОКО́ННИК *м.* тәҙрә түпһаһы (*йәки* төбө).

ПОДО́Л *м.* итәк.

ПОДО́ЛГУ *нареч.* оҙаҡ, оҙаҡ ваҡыттар.

ПОДОЛЬСТИ́ТЬСЯ *сов. разг.* ялағайланып (*йәки* ярамһаҡланып) бераүгә ярау.

ПОДО́НКИ *только мн.* 1. (*остатки жидкости*) һарҡынды, ҡалдыҡ, турта; 2. *перен.* ҡалдыҡ, әҙәм аҡтығы, тарҡалған элементтәр.

ПОДОПЕ́ЧНЫЙ *прил.* опека аҫтындағы, опекалағы.

ПОДОПЛЁКА *ж.* сер, йәшерен сәбәп.

ПОДОПРЕВА́ТЬ *несов. см.* **подопре́ть.**

ПОДОПРЕ́ТЬ *сов.* серей (*йәки* яна, ҡыҙа, бурһый) башлау, бер аҙ бурһыу (*йәки* яныу, ҡыҙыу).

ПОДО́ПЫТНЫЙ *прил.* тәжрибә, тәжрибә алып барыла торған; **подо́пытные живо́тные** тәжрибә хайуандары.

ПОДОРВА́ТЬ *сов. что* 1. шартлатыу; **подорва́ть мост** күперҙе шартлатыу; 2. *перен.* юғалтыу, китәреү, ебәреү, төшөрөү, ҡаҡшатыу; **подорва́ть че́й-либо авторите́т** берәйһенең авторитетен төшөрөү; **подорва́ть здоро́вье** һаулыҡты ҡаҡшатыу.

ПОДОРВА́ТЬСЯ *сов.* 1. шартлау, шартлап һәләк булыу; 2. *перен.* төшөү, емерелеү, ҡаҡшау; **его́ авторите́т подорва́лся** уның авторитете ҡаҡшаны.

ПОДОРОЖА́ТЬ *сов.* ҡыйбатланыу, хаҡ күтәрелеү.

ПОДОРО́ЖНАЯ *ж. ист.* юл таныҡлығы, юл ҡағыҙы (*тимер юл булмаған заманда, ылауҙа йөрөү өсөн бирелгән документ*).

ПОДОРО́ЖНИК *м. бот.* юл япрағы.

ПОДОСА́ДОВАТЬ *сов. разг.* көйөү, үкенеү, көйөп үкенеп ҡуйыу.

ПОДОСИ́НОВИК *м.* уҫаҡ бәшмәге.

ПОДОСЛА́ТЬ *сов. кого-что* аҫтыртын эш менән ебәреү, йәшертен ебәреү.

ПОДОСНО́ВА *ж.* 1. *текст.* аҫҡы буйлыҡ (*буйлығы ике булған туҡымаларҙа була*); 2. *перен.* (*истинная причина*) төп нигеҙ, төп (*йәки* ысын) сәбәп.

ПОДОСПЕ́ТЬ *сов. разг.* етешеү, килеп етеү (*йәки* өлгөрөү); **по́мощь подоспе́ла во́время** ярҙам ваҡытында килеп етте.

ПОДОСТЛА́ТЬ *сов. что* аҫҡа түшәү (*йәки* йәйеү).

ПОДОТКНУ́ТЬ *сов. что, разг.* 1. ҡыҫтырыу, ҡымтыу, тығыу, ҡыҫтырып (*йәки* тығып) ҡуйыу; **подоткну́ть под бок одея́ло** одеялды ҡырыйҙан ҡыҫтырыу; 2. ҡыҫтырыу, (күтәреп) ҡыҫтырып ҡуйыу; **подоткну́ть фа́ртук** алъяпҡысты ҡыҫтырып ҡуйыу.

ПОДОТЧЁТНЫЙ *прил.* 1. (*о деньгах*) һуңынан иҫәпләшеү шарты менән бирелгән (аҡса); 2. (*о человеке, учреждении*) отчёт бирергә тейешле.

ПОДО́ХНУТЬ *сов.* 1. (*умереть — о насекомых, животных*) үлеү, ҡырылыу; 2. *прост.* (*о человеке*) тонсоғоу, дөмөгөү.

ПОДОХО́ДНЫЙ *прил.*: **подохо́дный нало́г** килер һалымы (*килергә ҡарап һалынған һалым*).

ПОДО́ШВА *ж.* 1. олтан, табан; 2. итәк; **подо́шва горы́** тау итәге.

ПОДПАДА́ТЬ *несов. см.* **подпа́сть.**

ПОДПА́ИВАТЬ I *несов. см.* **подпая́ть.**

ПОДПА́ИВАТЬ II *несов. см.* **подпои́ть.**

ПОДПА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **подпали́ть.**

ПОДПА́ЛИНА *ж.* 1. янған (*йәки* көйгән) ер (*йәки* урын); 2. (*пятно на шерсти*) тимгел (*бер төҫтәге мал йәки кейек йөнөндә аҡһыл йәки һарғылт төҫтәге тап*).

ПОДПАЛИ́ТЬ *сов. что* 1. (*поджечь*) тоҡандырыу, ут төртөү, үртәү; 2. (*слегка обжечь*) саҡ ҡына өтөү, өтәсләү.

ПОДПА́РЫВАТЬ *несов. см.* **подпоро́ть.**

ПОДПА́СОК *м.* көтөүсе ярҙамсыһы, көтөүсе малай.

ПОДПА́СТЬ *сов.* бирелеү, ҡул аҫтына төшөү; **подпа́сть под чьё-либо влия́ние** берәйһенең йоғонтоһона бирелеү.

ПОДПАЯ́ТЬ *сов. что* паять итеү, паять итеп төҙәтеү.

ПОДПЕВА́ЛА *м. и ж.* 1. ҡушылып йырлаусы; 2. *перен. разг.* йырын йырлаусы, көйөн көйләүсе.

ПОДПЕВА́ТЬ *несов.* 1. ҡушылып йырлау; 2. *перен. разг.* йырын йырлау, көйөн көйләү.

ПОДПЕРЕ́ТЬ *сов. что* терәтеп ҡуйыу, терәү (*йәки* таяу) ҡуйыу.

ПОДПЕРЕ́ТЬСЯ *сов. разг.* таяныу, терәлеү.

ПОДПИ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **подпили́ть.**

ПОДПИЛИ́ТЬ *сов. что* 1. (*подре́зать пилой снизу*) (төптән) бысыу; 2. (*укоротить*) бысып ҡыҫҡартыу; 3. (*напильником*) игәү.

ПОДПИ́ЛОК *м.* игәү.

ПОДПИРА́ТЬ *несов. см.* **подпере́ть.**

ПОДПИРА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подпере́ться;** **2.** *страд. к* **подпира́ть.**

ПОДПИСА́НИЕ *с. см.* **подписа́ть; подписа́ние догово́ра** договорға ҡул ҡуйыу.

ПОДПИСА́ТЬ *сов.* **1.** *что* ҡул ҡуйыу; **подписа́ть прика́з** приказға ҡул ҡуйыу; **2.** *что* яҙып ҡуйыу; **подписа́ть а́дрес на конве́рте** конверткә адрес яҙып ҡуйыу; **3.** *кого-что* (*включить в число подписчиков*) яҙыу; **подписа́ть на журна́л** журнал алдырырға яҙыу.

ПОДПИСА́ТЬСЯ *сов.* **1.** ҡул ҡуйыу; **2.** яҙылыу; **подписа́ться на газе́ту** газетаға яҙылыу.

ПОДПИ́СКА *ж.* **1.** *см.* **подписа́ть** 3 *и* **подписа́ться** 2; **подпи́ска на журна́л** журналға яҙылыу; **2.** яҙма йөкләмә, подписка; **дать подпи́ску о невы́езде** йәшәгән урындан китмәскә подписка биреү.

ПОДПИСНО́Й *прил.* яҙҙырып алына торған, алдан яҙылыу буйынса алына торған; **подписно́е изда́ние** алдан яҙылыу буйынса алына торған китап; ◇ **подписно́й лист** ҡул ҡуйыу ҡағыҙы (*берәйһенә ярҙам йыйыу өсөн ярҙам биреүселәр ҡул ҡуя торған ҡағыҙ бите*).

ПОДПИ́СЧИК *м.* яҙылыусы; **постоя́нный подпи́счик** даими рәүештә яҙылыусы.

ПОДПИ́СЧИЦА *женск. р. к* **подпи́счик.**

ПОДПИ́СЫВАТЬ *несов. см.* **подписа́ть.**

ПОДПИ́СЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подписа́ться;** **2.** *страд. к* **подпи́сывать.**

ПО́ДПИСЬ *ж.* **1.** *см.* **подписа́ть** 1; **отда́ть бума́ги на по́дпись** ҡағыҙҙарҙы ҡул ҡуйырға биреү; **2.** ҡултамға; **сбор по́дписей** ҡултамғаларын йыйыу; **3.** (*надпись*) яҙылып ҡуйылған һүҙ, яҙыу.

ПОДПЛЕСТИ́ *сов. что* ҡушып үреү.

ПОДПЛЕТА́ТЬ *несов. см.* **подплести́.**

ПОДПЛЫВА́ТЬ *несов. см.* **подплы́ть.**

ПОДПЛЫ́ТЬ *сов.* йөҙөп килеү.

ПОДПОИ́ТЬ *сов. кого-что* иҫерткәнсе (*йәки* иҫергәнсе) эсереү, иҫертеү.

ПО́ДПОЛ *м. обл. см.* **подпо́лье** 1.

ПОДПОЛЗА́ТЬ *несов. см.* **подползти́.**

ПОДПОЛЗТИ́ *сов.* **1.** *к кому-чему* шыуышып килеү, үрмәләп яҡынлашыу; **2.** *подо что* шыуышып (*йәки* үрмәләп, имгәкләп) инеү (*берәй нәмә аҫтына*).

ПОДПОЛКО́ВНИК *м.* подполковник.

ПОДПО́ЛЬЕ *с.* **1.** (*подвал*) иҙән аҫты, баҙ; **2.** йәшерен эш, подполье; **уйти́ в подпо́лье** подпольегә күсеү.

ПОДПО́ЛЬНЫЙ *прил.* подполье, йәшерен; **подпо́льная типогра́фия** йәшерен типография.

ПОДПО́ЛЬЩИК *м.* подпольщик, подпольелә эшләүсе.

ПОДПО́РА, ПОДПО́РКА *ж.* таяу, терәк.

ПОДПОРО́ТЬ *сов. что* һүтеү, эстән һүтә биреү.

ПОДПОРО́ТЬСЯ *сов.* һүтелеү, эстән һүтелә биреү, бер аҙ һүтелеү.

ПОДПОРУ́ЧИК *м.* подпоручик (*батша армияһында прапорщик менән поручик араһындағы офицер чине һәм шул чиндәге кеше*).

ПОДПО́ЧВА *ж.* тупраҡ аҫты (*йәки* ҡатуы).

ПОДПО́ЧВЕННЫЙ *прил.* тупраҡ аҫты(ндағы); **подпо́чвенные во́ды** тупраҡ аҫтындағы һыуҙар.

ПОДПОЯ́САТЬ *сов. кого-что* билен быуыу, билбау бәйләү.

ПОДПОЯ́САТЬСЯ *сов.* бил быуыу, билбау бәйләү.

ПОДПОЯ́СЫВАТЬ *несов. см.* **подпоя́сать.**

ПОДПОЯ́СЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подпоя́саться;** **2.** *страд. к* **подпоя́сывать.**

ПОДПРА́ВИТЬ *сов.* **1.** *что* төҙәтеү, төҙәтештереү; **2.** *кого, разг.* (*подлечить*) төҙәтеү (һаулыҡты), аяҡҡа баҫтырыу.

ПОДПРАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **подпра́вить.**

ПОДПРА́ПОРЩИК *м.* подпрапорщик (*батша армияһында түбәнге нач. составтың юғары званиеһе һәм шул званиеләге кеше*).

ПОДПРЕВА́ТЬ *несов. см.* **подопре́ть.**

ПОДПРУ́ГА *ж.* айыл.

ПОДПРЫ́ГИВАТЬ *несов. см.* **подпры́гнуть.**

ПОДПРЫ́ГНУТЬ *сов.* һикереү, ырғыу, һикереп (*йәки* ырғып) китеү.

ПОДПРЯГА́ТЬ *несов. см.* **подпря́чь.**

ПОДПРЯ́ЧЬ *сов. кого-что* мисәп егеү.

ПОДПУСКА́ТЬ *несов. см.* **подпусти́ть.**

ПОДПУСТИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* яҡын ебәреү, ҡушыу; **охо́тник подпусти́л медве́дя побли́же** һунарсы айыуҙы яҡыныраҡ ебәрҙе; **подпусти́ть телёнка к коро́ве** быҙауҙы һыйырға ҡушыу; **2.** *что, чего, разг.* ҡушыу, өҫтәү; **подпусти́ть бели́л в кра́ску** буяуға аҡ буяу өҫтәү; ◇ **подпусти́ть шпи́льку** сәнсеп алыу (*һүҙ менән*).

ПОДРАБА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **подрабо́тать.**

ПОДРАБО́ТАТЬ *сов.* **1.** *что, разг.* (*доработать*) эшләп еткереү, (тағы ла ҡарап) эшләп сығыу; **2.** *что, чего и без доп.* (*заработать дополнительно*) (өҫтәмә рәүештә) эшләп аҡса табыу.

ПОДРА́ВНИВАТЬ *несов. см.* **подровня́ть.**

ПОДРА́ГИВАТЬ *несов. разг.* ҡалтырау, ҡалтыраныу.

ПОДРАЖА́НИЕ *с.* **1.** *см.* **подража́ть; подража́ние взро́слым** ололарса ҡыланыу; **2.** (*имитация*) эйәреп (*йәки* оҡшатып) эшләнгән нәмә (*йәки* яҙылған әҫәр).

ПОДРАЖА́ТЕЛЬ *м.* эйәреүсе, оҡшатыусы.

ПОДРАЖА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* эйәреп (*йәки* оҡшатып) яҙылған (*йәки* эшләнгән); **подража́тельная литерату́ра** эйәреп яҙылған әҙәбиәт.

ПОДРАЖА́ТЬ *несов. кому-чему* оҡшатыу, оҡшатып (*йәки* булып) ҡыланыу, эйәреү; **подража́ть пе́нию птиц** ҡош булып һайрау; **подража́ть похо́дке това́рища** иптәшең булып атлау.

ПОДРАЗДЕ́Л *м.* бүлексә.

ПОДРАЗДЕЛЕ́НИЕ *с.* **1.** *см.* **подраздели́ть;** **2.** (*часть, раздел*) өлөш, бүлек; **3.** *воен.* подразделение.

ПОДРАЗДЕЛИ́ТЬ *сов. кого-что* бүлеү, бүлгеләү.

ПОДРАЗДЕЛЯ́ТЬСЯ *несов.* бүленеү, бүлгеләнеү.

ПОДРАЗНИ́ТЬ *сов. кого-что* (аҙыраҡ) үсекләү, үсектереү, ирештереү, үсектереп (*йәки* ирештереп) алыу.

ПОДРАЗУМЕВА́ТЬ *несов. что...* уйлау, аңлау, күҙҙә тотоу; **что вы под э́тим подразумева́ете?** быны менән һеҙ ни әйтергә уйлайһығыҙ?

ПОДРАЗУМЕВА́ТЬСЯ *несов.* тотолоу, аңлашылыу; **э́то само́ собо́ю подразумева́ется** был үҙенән-үҙе аңлашыла.

ПОДРА́МНИК, ПОДРА́МОК *м.* кирге, рам (*һүрәт яһау өсөн киндер туҡыма кирелгән ағас рам*).

ПОДРАСТА́НИЕ *с. см.* **подрасти́.**

ПОДРАСТА́ТЬ *несов. см.* **подрасти́.**

ПОДРАСТА́ЮЩИЙ *прич. и прил.* үсеп килгән, үҫә торған (*йәки* барған); **подраста́ющее поколе́ние** үсеп килгән йәш быуын.

ПОДРАСТИ́ *сов.* үҫеү, үҫә биреү (*йәки* төшөү).

ПОДРАСТИ́ТЬ *сов. кого-что* үҫтереү, үҫтерә биреү.

ПОДРА́ТЬСЯ *сов.* һуғышыу, һуғышып китеү.

ПОДРА́ЩИВАТЬ *несов. см.* **подрасти́ть.**

ПОДРЁБЕРНЫЙ *прил.* ҡабырға аҫты(ндағы); **подрёберные мы́шцы** ҡабырға аҫты мускулдары.

ПОДРЕ́ЗАТЬ *сов.* 1. *что* киҫеп (*йәки* ҡырҡып) ҡыҫҡартыу; **подре́зать во́лосы** сәсте ҡыҫҡартыу; 2. *что, чего, разг.* (*нарезать дополнительно*) өҫтәп, тағы телеү (*йәки* киҫеү); ◇ **подре́зать кры́лья** *см.* **крыло́.**

ПОДРЕЗА́ТЬ *несов. см.* **подре́зать.**

ПОДРЕ́ЗКА *ж.* 1. *см.* **подре́зать; подре́зка дере́вьев** ағастарҙың башын киҫеп ҡыҫҡартыу; 2. *тех.* подрезка (*токарный станокта металл нәмәләрҙең арҡыры киҫемен эшкәртеү*).

ПОДРЕМА́ТЬ *сов.* серем итеп алыу.

ПОДРИСОВА́ТЬ *сов. что* 1. һүрәтте йәнә эшләү, етмәгән ерен яһау, төҙәтеү; 2. (*подкрасить брови, губы и т. п.*) буяу, биҙәнеү (*каш, ирендә һ. б.*).

ПОДРИСО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **подрисова́ть.**

ПОДРО́БНОСТЬ *ж.* ентеклелек, тулылыҡ; ваҡ-төйәк, бәләкәй нәмә (*йәки* деталь).

ПОДРО́БНЫЙ *прил.* ентекле, тулы, бәйнә-бәйнә (һөйләнгән).

ПОДРОВНЯ́ТЬ *сов. что* тигеҙләү, шымартыу.

ПОДРО́СТОК *м.* үҫмер.

ПОДРУБА́ТЬ I *несов. см.* **подруби́ть** I.

ПОДРУБА́ТЬ II *несов. см.* **подруби́ть** II.

ПОДРУБИ́ТЬ I *сов.* 1. *что* (*надрубить снизу*) төптән ҡырҡыу (*йәки* киҫеү); 2. *что* (*укоротить*) киҫеп (*йәки* ҡырҡып) ҡыҫҡартыу; 3. *что, чего, разг.* (*нарубить дополнительно*) өҫтәп, тағы киҫеү (*йәки* ҡырҡыу).

ПОДРУБИ́ТЬ II *сов. что* ситен бөгөү, бөгөп (тегеп) сығыу; **подруби́ть полоте́нце** таҫтамалдың ситен бөгөү.

ПОДРУ́ГА *ж.* дуҫ, әхирәт (*ҡатын-ҡыҙҙарға ҡарата*); ◇ **подру́га жи́зни** *см.* **жизнь.**

ПОДРУЖИ́ТЬСЯ *сов.* дуҫлашыу, дуҫлашып китеү.

ПОДРУ́ЖКА *ж. разг.* дуҫҡай, әхирәткәй.

ПОДРУ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **подрули́ть.**

ПОДРУЛИ́ТЬ *сов.* (рулен бороп) алып килеү, килтереү (*самолётты, автомашинаны һ. б.*).

ПОДРУМЯ́НИВАТЬ *несов. см.* **подрумя́нить.**

ПОДРУМЯ́НИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **подрумя́ниться;** 2. *страд. к* **подрумя́нивать.**

ПОДРУМЯ́НИТЬ *сов. что* 1. (*сделать слегка румяным лицо, щёки*) (аҙыраҡ) ҡыҙартыу, алһыуландырыу; 2. (*выпекая, жаря, сделать румяным*) ҡыҙартып бешереү.

ПОДРУМЯ́НИТЬСЯ *сов.* 1. (*стать слегка румяным*) аҙыраҡ ҡыҙарыу; 2. (*подкрасить себя*) биткә һандал һөртөү, ҡыҙыл һөртөү; 3. (*стать поджаристым*) ҡыҙарып бешеү, ҡыҙарыу.

ПОДРУ́ЧНЫЙ *прил.* 1. ҡул осондағы, ҡулға тура килгән; һәр ваҡыт кәрәкле; **подру́чный инструме́нт** ҡул осондағы (*йәки* аҫтындағы) инструмент; 2. *в знач. сущ. м.* ярҙамсы; **у сле́саря дво́е подру́чных** слесарҙең ике ярҙамсыһы бар.

ПОДРЫ́В *м. см.* **подорва́ть(ся); подры́в го́рной поро́ды** тау тоҡомон шартлатыу.

ПОДРЫВА́ТЬ I *несов. см.* **подорва́ть.**

ПОДРЫВА́ТЬ II *несов. см.* **подры́ть.**

ПОДРЫВА́ТЬСЯ I *несов.* 1. *см.* **подорва́ться;** 2. *страд. к* **подрыва́ть** I.

ПОДРЫВА́ТЬСЯ II *несов.* 1. *см.* **подры́ться;** 2. *страд. к* **подрыва́ть** II.

ПОДРЫВНО́Й *прил.* 1. шартлатыу; шартлатҡыс; **подрывны́е рабо́ты** шартлатыу эштәре; **подрывно́й материа́л** шартлатҡыс материал; 2. *перен.* емергес, ҡороҭҡос; **подрывна́я рабо́та диверса́нтов** диверсанттарҙың емергес эштәре.

ПОДРЫ́ТЬ *сов. что* (аҫтан, төптән) ҡаҙыу (*йәки* соҡоу).

ПОДРЫ́ТЬСЯ *сов.* (аҫтан, төптән) ҡаҙып (*йәки* соҡоп) инеү.

ПОДРЫХЛИ́ТЬ *сов. что, разг.* йомшарта төшөү, бер аҙ (*йәки* әҙерәк) йомшартыу.

ПОДРЫХЛЯ́ТЬ *несов. см.* **подрыхли́ть.**

ПОДРЯ́Д I *м.* подряд (*берәүҙең берәй эште килешеп билдәле хаҡҡа эшләргә йөкләмә алыуы һәм шул шарт менән алынған эш*).

ПОДРЯ́Д II *нареч.* рәттән, бер рәттән, бер-бер артлы, бер ыңғай, бер юлы; **прочесть подря́д сто страни́ц** бер юлы йөҙ бит уҡыу.

ПОДРЯДИ́ТЬ *сов. кого-что* яллау; **подряди́ть гру́зчика** тейәргә кеше яллау.

ПОДРЯДИ́ТЬСЯ *сов. разг.* ялланыу.

ПОДРЯ́ДНЫЙ *прил.* подряд; **подря́дные рабо́ты** подряд эштәре.

ПОДРЯ́ДЧИК *м.* подрядчик (*договор буйынса эшләүсе*).

ПОДРЯЖА́ТЬ *несов. см.* **подряди́ть.**

ПОДРЯЖА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **подряди́ться;** 2. *страд. к* **подряжа́ть.**

ПОДРЯ́СНИК *м.* подрясник (*поптар кейеменең бер төрө*).

ПОДСАДИ́ТЬ *сов.* 1. *кого* (ярҙам итеп) ултыртыу, мендереү; **подсади́ть на ло́шадь** атҡа мендереү; 2. *кого* (*посадить рядом, вместе*) йәнәш (*йәки* янына) ултыртыу, ҡуш ултыртыу; 3. *что, чего* (*растения*) (өҫтәп) ултыртыу; **подсади́ть цветы́** өҫтәп сәскә ултыртыу.

ПОДСА́ДКА *ж. см.* **подсади́ть** 2, 3.
ПОДСА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **подсади́ть.**
ПОДСА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **подсе́сть;** 2. *страд. к* **подса́живать.**
ПОДСА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **подсоли́ть.**
ПОДСА́ХАРИТЬ *сов. что, разг.* шәкәрләү, шәкәр һибеү (*йәки* ҡушыу).
ПОДСВЕ́ЧНИК *м.* шәмдәл, шәм һауыты.
ПОДСВИ́НОК *м.* йәш суҡа (*дүрт менән ун ай араһындағы суҡа балаһы*).
ПОДСВИ́СТЫВАТЬ *несов.* ҡушылып һыҙғырыу, көй ыңғайына һыҙғырыу.
ПОДСЕ́В *м.* 1. *см.* **подсе́ять;** 2. (*то, что посеяно добавочно*) өҫтәп сәселгән (культура).
ПОДСЕВА́ТЬ *несов. см.* **подсе́ять.**
ПОДСЕДЕ́ЛЬНИК *м.* ыңғырсаҡ бауы.
ПОДСЕДЛА́ТЬ *сов. кого* эйәрләү (*атты*).
ПОДСЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **подсе́ять.**
ПОДСЕ́КА *ж. с.-х.* әрселмә, төпләгән ер (*ашлыҡ сәсер өсөн ағастан әрселгән ер*).
ПОДСЕКА́ТЬ *несов. см.* **подсе́чь.**
ПОДСЕМЕ́ЙСТВО *с. биол.* ярым семья (*үҫемлек һәм хайуандар системаһында семьяға ҡараған төркөм*).
ПОДСЕ́СТЬ *сов.* 1. (*сесть рядом*) яҡын (*йәки* йәнәш, эргәһенә) килеп ултырыу; 2. (*сесть в качестве попутчика*) (юл ыңғайында) ултырыу.
ПОДСЕ́ЧЬ *сов. что* 1. (*вырубить*) төпләү (*иген игеү өсөн ерҙе ағастарҙан таҙартыу*); 2. (*подрезать*) аҫтан киҫеү (*йәки* ҡырҡыу).
ПОДСЕ́ЯТЬ *сов. что, чего* өҫтәп сәсеү.
ПОДСИДЕ́ТЬ *сов. кого, прост.* (*устроить подвох*) зарар килтереү, зыян һалыу, бәләгә төшөрөү.
ПОДСИ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **подсиде́ть.**
ПОДСИ́НИВАТЬ *несов. см.* **подсини́ть.**
ПОДСИНИ́ТЬ *сов. что* синькалау; **подсини́ть бельё** кер синькалау.
ПОДСКА́БЛИВАТЬ *несов. см.* **подскобли́ть.**
ПОДСКАЗА́ТЬ *сов.* 1. *что и без доп.* (арттан) әйтеп ебәреү (*йәки* тороу); 2. *что, перен.* (*навести на мысль*) уйға (*йәки* фекергә) төшөрөү, төшөрөп ебәреү.
ПОДСКА́ЗКА *ж. разг. см.* **подсказа́ть.**
ПОДСКА́ЗЧИК *м. разг.* аҫтыртын әйтеп тороусы.
ПОДСКА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **подсказа́ть.**
ПОДСКАКА́ТЬ *сов.* сабып килеү (*йәки* килеп етеү) (*ат менән*).
ПОДСКА́КИВАТЬ *несов. см.* **подскака́ть** *и* **подскочи́ть.**
ПОДСКОБЛИ́ТЬ *сов. что* ҡырыштырыу, (яҙылғанды) ҡырыу, ҡырып алыу (*йәки* төшөрөү).
ПОДСКО́К *м.* һикереп ҡуйыу.
ПОДСКОЧИ́ТЬ *сов.* 1. (*вверх*) өҫкә һикереү, ырғыу, ырғып (*йәки* һикереп) ҡуйыу (*йәки* китеү); 2. *перен. разг.* ҡапыл күтәрелеү, кинәт менеү; **у больно́го подскочи́ла температу́ра** ауырыуҙың температураһы ҡапыл күтәрелде; 3. (*быстро подбежать*) шәп йүгереп килеү, сабып килеү.
ПОДСКРЕСТИ́ *сов. что, разг.* ҡырып таҙартыу, ҡырыу; ҡырындыһын, ҡалдығын ҡырып алыу.

ПОДСЛАСТИ́ТЬ *сов. что, разг.* татлыраҡ итеү, әҙерәк татлау.
ПОДСЛЕ́ДСТВЕННЫЙ *прил.* 1. тикшерелә торған, тикшереү алып барыла торған; 2. *в знач. сущ.* **подсле́дственный** *м.*, **подсле́дственная** *ж.* тикшереү аҫтындағы кеше.
ПОДСЛЕПОВА́ТЫЙ *прил.* 1. һуҡрас, үтә күрәш, күҙгә насар; 2. *перен.* (*об окнах*) бик бәләкәй, һуҡыр (*тәҙрә*).
ПОДСЛУ́ЖИВАТЬСЯ *несов. см.* **подслужи́ться.**
ПОДСЛУЖИ́ТЬСЯ *сов. разг.* ялағайланып ярап алыу, ялағайланып маҡсатына ирешеү.
ПОДСЛУ́ШАТЬ *сов. кого-что* (һиҙҙермәй) тыңлап тороу, йәшеренеп (*йәки* аҫтыртын) тыңлау.
ПОДСЛУ́ШИВАТЬ *несов. см.* **подслу́шать.**
ПОДСМА́ТРИВАТЬ *несов.* аҫтан ғына (*йәки* һиҙҙермәй) ҡарап тороу, ҡараштырыу.
ПОДСМЕ́ИВАТЬСЯ *несов.* көлөү (*берәйһенән*), мыҫҡыл итеү.
ПОДСМОТРЕ́ТЬ *сов.* 1. *см.* **подсма́тривать;** 2. *кого-что* (*случайно увидеть*) күреп ҡалыу.
ПОДСНЕ́ЖНИК *м.* яҙ күрке.
ПОДСНЕ́ЖНЫЙ *прил.* ҡар аҫты(ндағы).
ПОДСОБИ́ТЬ *сов. кому, прост.* ярҙам итеү, булышыу.
ПОДСОБЛЯ́ТЬ *несов. см.* **подсоби́ть.**
ПОДСО́БНЫЙ *прил.* ярҙамсы, өҫтәмә, ҡушымта; **подсо́бный рабо́чий** ярҙамсы эшсе; **подсо́бный за́работок** өҫтәмә эш хаҡы.
ПОДСО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **подсу́нуть.**
ПОДСОЗНА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* аңлар-аңламаҫтан, аңға килмәҫтән, инстинкт буйынса эшләнгән; **подсозна́тельное движе́ние** инстинкт буйынса эшләнгән хәрәкәт.
ПОДСОЛИ́ТЬ *сов.* 1. *что* тоҙ һала биреү, өҫтәп тоҙ һалыу; 2. *что, чего, разг.* тағы тоҙлау; **подсоли́ть огурцо́в** тағы бер аҙ ҡыяр тоҙлау.
ПОДСО́ЛНЕЧНИК *м.* көнбағыш.
ПОДСО́ЛНЕЧНЫЙ *прил.* көнбағыш; **подсо́лнечное ма́сло** көнбағыш майы.
ПОДСО́ЛНУХ *м. разг. см.* **подсо́лнечник.**
ПОДСО́СНЫЙ *прил. с.-х.* имеҙеүсе, имеҙгән; имеүсе, имгән; **подсо́сные свинома́тки** имеҙгән сусҡалар; **подсо́сный телёнок** имгән быҙау.
ПОДСО́ХНУТЬ *сов.* аҙыраҡ ҡороу, кибеү, һурҡыу.
ПОДСПО́РЬЕ *с. разг.* ярҙам, булышлыҡ.
ПОДСПУ́ДНЫЙ *прил.* хәрәкәтһеҙ ятҡан, ҡулланылмай торған, баҫырылып ятҡан; йәшерен.
ПОДСТА́ВИТЬ *сов.* 1. *кого-что* аҫҡа (*йәки* аҫтына) ҡуйыу, аҫтына ултыртыу; **подста́вить ведро́ под кран** биҙрәне һемәк аҫтына ҡуйыу; 2. *что* һуғыу, ҡуйыу; **подста́вить подпо́рку под забо́р** ҡоймаға таяу һуғыу; 3. *что* ҡуйыу, тотоу; **подста́вить лицо́ ве́тру** битте елгә ҡаршы тотоу; 4. *что* (*приставить, придвинуть*) ҡуйыу, килтереп ҡуйыу; **подста́вить ле́стницу к окну́** тәҙрәгә баҫҡыс килтереп ҡуйыу; 5. *кого-что*

(*заменить*) алмаштырыу; ◇ **подста́вить но́жку** *кому* аяҡ салыу.

ПОДСТА́ВКА *ж.* 1. (*подпорка*) таяу, терәк, терәткес; 2. (*приспособление*) төп, аҫ (*берәй нәмә аҫтына ҡуйыу өсөн*).

ПОДСТАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **подста́вить.**

ПОДСТАВНО́Й *прил.* 1. (аҫтан) ҡуйылмалы, терәп (*йәки* һөйәп) ҡуймалы; **подставна́я ле́стница** терәп ҡуймалы баҫҡыс; 2. ялған; **подставно́й свиде́тель** ялған шаһит.

ПОДСТАКА́ННИК *м.* стакан аҫты (*стакан ултыртыу өсөн эшләнгән тотҡалы һауыт*).

ПОДСТА́НЦИЯ *ж.* подстанция, ярҙамсы станция.

ПОДСТЕГА́ТЬ *сов. что* эстән һырыу.

ПОДСТЁГИВАТЬ I *несов. см.* **подстега́ть.**

ПОДСТЁГИВАТЬ II *несов. см.* **подстегну́ть.**

ПОДСТЕГНУ́ТЬ *сов. кого* 1. сыбыртҡылау, ҡыуыу, һуғыу; **подстегну́ть ло́шадь** атты сыбыртҡылау; 2. *перен. разг.* ҡыуыу, ашыҡтырыу; **подстегну́ть отстаю́щих** артта ҡалғандарҙы ашыҡтырыу.

ПОДСТЕРЕГА́ТЬ *несов. см.* **подстере́чь.**

ПОДСТЕРЕ́ЧЬ *сов. кого-что* аңдыу, һағалау, аңдып (*йәки* һағалап) тороу.

ПОДСТИ́ЛКА *ж.* 1. (*то, что подостлано*) түшәк; 2. (*для скота*) түшәмә, түшәү.

ПОДСТРА́ИВАТЬ *несов. см.* **подстро́ить.**

ПОДСТРЕКА́ТЕЛЬ *м.* ҡотҡосо, ҡотҡо һалыусы, ҡотортоусы.

ПОДСТРЕКА́ТЕЛЬСТВО *с.* ҡотҡо, отҡо, ҡотортоу, ҡотҡо һалыу.

ПОДСТРЕКА́ТЬ *несов. см.* **подстрекну́ть.**

ПОДСТРЕКНУ́ТЬ *сов.* 1. *кого* ҡотортоу; 2. *что* ҡуҙғатыу, ҡорсотоу; **подстрекну́ть чьё-либо любопы́тство** берәйһенең ҡыҙыҡһыныуын ҡорсотоу.

ПОДСТРЕ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **подстрели́ть.**

ПОДСТРЕЛИ́ТЬ *сов. кого* атып алыу (*йәки* төшөрөү, йығыу); **подстрели́ть пти́цу** ҡошто атып төшөрөү.

ПОДСТРИГА́ТЬ *несов. см.* **подстри́чь.**

ПОДСТРИГА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **подстри́чься;** 2. *страд. к* **подстрига́ть.**

ПОДСТРИ́ЧЬ *сов. кого-что* ҡырҡып (*йәки* киҫеп) алыу, киҫеү.

ПОДСТРИ́ЧЬСЯ *сов.* сәс алдырыу (*йәки* ҡырҡтырыу).

ПОДСТРО́ИТЬ *сов. что* 1. (*построить рядом*) (төкәтеп, терәтеп) төҙөү (*йәки* һалыу); 2. *муз.* -ға (-гә, -ҡа, -кә) ҡарап көйләү; **подстро́ить гита́ру под роя́ль** гитараны роялгә ҡарап көйләү; 3. *перен.* (аҫтыртын) этлек эшләү, көтмәгән нәмәне эшләп ҡуйыу; **подстро́ить шу́тку** берәүҙе шаяртып, ҡыҙыҡ эшләп ҡуйыу.

ПОДСТРО́ЧНИК *м.* һүҙмә-һүҙ тәржемә.

ПОДСТРО́ЧНЫЙ *прил.* 1. бит аҙағындағы; **подстро́чное примеча́ние** бит аҙағындағы иҫкәрмә; 2. һүҙмә-һүҙ; **подстро́чный перево́д** һүҙмә-һүҙ тәржемә.

ПО́ДСТУП *м.* яҡынлашыу юлы (*йәки* урыны) (*мәҫ. ҡалаға, крепосткә*); **на по́дступах к го́роду** ҡалаға яҡынлашыу юлында, ҡалаға яҡын ерҙә.

ПОДСТУПА́ТЬ(СЯ) *несов. см.* **подступи́ть(ся).**

ПОДСТУПИ́ТЬ *сов.* 1. яҡынлашыу, яҡын килеү; **подступи́ть к го́роду** ҡалаға яҡынлашыу; 2. (*оказаться в непосредственной близости*) яҡын (*йәки* терәлеп, тейеп) тороу; **го́ры подступи́ли к са́мому мо́рю** тауҙар диңгеҙгә килеп терәләләр; 3. килеү, килеп тығылыу; **слёзы подступи́ли к глаза́м** күҙҙәренә йәш килде (*шатлыҡтан, ҡыҙғаныуҙан һ. б.*).

ПОДСТУПИ́ТЬСЯ *сов.* яҡын барыу (*йәки* килеү).

ПОДСУДИ́МАЯ *женск. р. к* **подсуди́мый.**

ПОДСУДИ́МЫЙ *м.* хөкөм ителеүсе (кеше).

ПОДСУ́ДНОСТЬ *ж. юр.* судта ҡаралырға тейешлелек.

ПОДСУ́ДНЫЙ *прил. юр.* судҡа бирелерлек, хөкөм ителерлек, билдәле суд инстанцияһына ҡараған; **э́то подсу́дное де́ло** был судҡа бирелерлек эш.

ПОДСУ́МОК *м. воен.* патрон сумкаһы.

ПОДСУ́НУТЬ *сов. кого-что* 1. (*подо что-либо*) аҫтына тығыу (*йәки* тығып, һалып ҡуйыу); 2. (*подложить тайком*) һиҙҙермәй (*йәки* көтмәгәндә) килтереп һалыу, тығыу.

ПОДСУРЬМИ́ТЬ *сов. что, уст.* һөрмә тартыу.

ПОДСУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **подсучи́ть.**

ПОДСУЧИ́ТЬ *сов. что* 1. (*дополнительно*) ҡушып сиратыу; 2. *разг.* (*засучить*) төрөү, һыҙғаныу (еңде).

ПОДСУ́ШИВАТЬ *несов. см.* **подсуши́ть.**

ПОДСУ́ШИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **подсуши́ться;** 2. *страд. к* **подсу́шивать.**

ПОДСУШИ́ТЬ *сов. что* киптерә биреү, бер аҙ (*йәки* әҙерәк) киптереү.

ПОДСУШИ́ТЬСЯ *сов.* кибә төшөү, бер аҙ (*йәки* әҙерәк) кибеү.

ПОДСЧЁТ *м.* 1. *см.* **подсчита́ть; подсчёт при́были** килерҙе иҫәпләү; 2. *мн.* **подсчёты** иҫәпләп сығарыу һөҙөмтәһе, иҫәп-хисап; **по мои́м подсчётам** минең хисап буйынса.

ПОДСЧИТА́ТЬ *сов. кого-что* һанау, иҫәпләү, һанап сығарыу.

ПОДСЧИ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **подсчита́ть.**

ПОДСЫЛА́ТЬ *несов. см.* **подосла́ть.**

ПОДСЫ́ПАТЬ *сов. что, чего* өҫтәп һибеү (*йәки* һалыу), һала биреү.

ПОДСЫПА́ТЬ *несов. см.* **подсы́пать.**

ПОДСЫ́ПКА *ж. см.* **подсы́пать.**

ПОДСЫХА́ТЬ *несов. см.* **подсо́хнуть.**

ПОДТА́ИВАТЬ *несов. см.* **подта́ять.**

ПОДТА́ЛКИВАТЬ *несов. см.* **подтолкну́ть.**

ПОДТА́ПЛИВАТЬ I *несов. см.* **подтопи́ть** I.

ПОДТА́ПЛИВАТЬ II *несов. см.* **подтопи́ть** II.

ПОДТА́СКИВАТЬ *несов. см.* **подтащи́ть**

ПОДТАСОВА́ТЬ *сов. что* 1. аралаштырыу, бутау; **подтасова́ть ка́рты** кәрттәрҙе аралаштырыу; 2. *перен.* боҙоу, боҙоп күрһәтеү; **подтасова́ть фа́кты** фактарҙы боҙоп күрһәтеү.

ПОДТАСО́ВКА *ж. см.* **подтасова́ть.**

ПОДТАСО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **подтасова́ть.**

ПОДТАЧА́ТЬ *сов. что* тегеү, тегеп сығыу.

ПОДТА́ЧИВАТЬ I *несов. см.* **подтача́ть.**

ПОДТА́ЧИВАТЬ II *несов. см.* **подточи́ть.**

ПОДТАЩИ́ТЬ *сов. кого-что* һөйрәп (*йәки* тартып, күтәреп) килтереү.

ПОДТА́ЯТЬ *сов.* ирей төшөү, бер аҙ (*йәки* әҙерәк) ирей.

ПОДТВЕРДИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* дөрөҫләй (*йәки* раҫлай) торған.

ПОДТВЕРДИ́ТЬ *сов. что и без доп.* 1. (*признать правильность*) дөрөҫләү, раҫлау; 2. (*удостоверить*) (дөрөҫ тип) белдереү, әйтеү.

ПОДТВЕРДИ́ТЬСЯ *сов.* дөрөҫ булып сығыу, раҫланыу.

ПОДТВЕРЖДА́ТЬ *несов. см.* **подтверди́ть.**

ПОДТВЕРЖДА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **подтверди́ться;** 2. *страд. к* **подтвержда́ть.**

ПОДТЁК *м.* 1. (*след растёкшейся жидкости*) (шыйыҡлыҡ түгелгәндән ҡалған) тап (*йәки* эҙ); 2. (*на теле*) күгәргән (*йәки* күгәреп сыҡҡан, ҡара янған) урын (*һуғыу-һуғылыуҙан һ. б.*)

ПОДТЕКА́ТЬ *несов. см.* **подте́чь.**

ПОДТЕ́КСТ *м.* төпкә ятҡан мәғәнә, подтекст.

ПОДТЕРЕ́ТЬ *сов. что* ҡоротоу, һөртөп (*йәки* ҡоротоп) алыу.

ПОДТЕСА́ТЬ *сов. что* яндау, сутлау, юнып шымартыу.

ПОДТЁСЫВАТЬ *несов. см.* **подтеса́ть.**

ПОДТЕ́ЧЬ *сов.* 1. (*подо что-л.*) (аҫтына) ағып инеү; 2. *разг.* (*припухнуть*) шешеп сығыу, күгәреп (*йәки* ҡара янып) сығыу.

ПОДТИРА́ТЬ *несов. см.* **подтере́ть.**

ПОДТОЛКНУ́ТЬ *сов. кого-что* 1. (*слегка толкнуть*) этәреү, саҡ ҡына этәреп ебәреү, төртөү, төртөп алыу (*йәки* ҡуйыу); 2. *перен. разг.* (*побудить к чему-л.*) рухландырыу, ҡыҙыҡтырыу (*эшкә, хәрәкәткә*).

ПОДТОПИ́ТЬ I *сов. что, разг.* яғып алыу; өҫтәп яғыу; **подтопи́ть печь** мейескә яғып алыу.

ПОДТОПИ́ТЬ II *сов. что, чего* тағы бер аҙ иретеү; **подтопи́ть ма́сла** тағы бер аҙ май иретеү.

ПОДТОЧИ́ТЬ *сов.* 1. *что* үткерләй төшөү, үткерерәк итеү; ослай биреү, ослораҡ итеү; **подточи́ть каранда́ш** ҡәләмде ослай биреү; 2. *что* ҡырҡыу, ашау, кимереү; **моль подточи́ла шерсть** көйә йөндө ҡырҡҡан; 3. *что* ашау, өңөү; **река́ подточи́ла бе́рег** йылға ярҙы ашаған; 4. *кого-что, перен.* ҡаҡшатыу, ҡарыуын бөтөрөү (*йәки* ебәреү); **боле́знь подточи́ла его́** ауырыу уның ҡарыуын ебәргән; ✧ **кома́р но́су не подто́чит** *см.* **кома́р.**

ПОДТРУ́НИВАТЬ *несов. см.* **подтруни́ть.**

ПОДТРУНИ́ТЬ *сов. над кем-чем* шаяртыу, ирештереү.

ПОДТУШЕВА́ТЬ *сов. что* (тушь менән) һүрәтте төҙәтеү, күләгәләр яһау.

ПОДТУШЁВКА *ж. см.* **подтушева́ть.**

ПОДТЫКА́ТЬ *несов. см.* **подоткну́ть.**

ПОДТЯ́ГИВАТЬ *несов. см.* **подтяну́ть.**

ПОДТЯ́ГИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **подтяну́ться;** 2. *страд. к* **подтя́гивать.**

ПОДТЯ́ЖКИ *только мн.* тарттырғыс, подтяжка.

ПОДТЯ́НУТЫЙ *прил.* 1. (*ввалившийся — о животе, боках*) (эсе-эскә) тартылған; 2. *перен.* ыҡсым, йыйнаҡ; **у него́ всегда́ подтя́нутый вид** ул һәр ваҡыт ыҡсым ҡиәфәттә.

ПОДТЯНУ́ТЬ *сов.* 1. *что* тартыу, тарта биреү; күтәреү; **подтяну́ть подпру́ги** айылды тарта биреү; **подтяну́ть голени́ще сапога́** итек ҡуңысын күтәреү; 2. *кого-что* (*подтащить*) тартып (*йәки* һөйрәп) килтереү (алып килеү); **подтяну́ть ло́дку к бе́регу** кәмәне яр буйына тартып килтереү; 3. *кого-что* (*затащить подо что-л.*) аҫҡа (*йәки* аҫтына) тартыу, тартып алып инеү; 4. *кого-что* (*сосредоточить*) йыйыу, туплау, тартыу; **подтяну́ть войска́ к го́роду** ғәскәрҙе ҡала янына туплау; 5. *кого-что, перен. разг.* күтәреү, ҡыуа төшөү, яҡшыраҡ эшләттереү, (уңышҡа ирешергә) ярҙам итеү; **подтяну́ть отстаю́щих** артта ҡалыусыларҙы яҡшыраҡ эшләттереү; 6. *без доп.* (*присоединиться к поющему*) (йырға) ҡушылыу, ҡушылып китеү.

ПОДТЯНУ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*на руках*) (ҡулға аҫылынып) менеү, күтәрелеү, кәүҙәне күтәреү; 2. *воен.* (*сосредоточиться*) йыйылыу, тупланыу, бергә килеү; 3. *перен. разг.* яҡшыраҡ эшләй башлау, тырыша башлау; **в после́днее вре́мя они́ подтяну́лись** һуңғы көндәрҙә улар тырыша башланылар; 4. (*стать подобранным*) төҙәтенеү, ыҡсымланыу, турайыу.

ПОДУ́МАТЬ *сов.* 1. уйлау, уйлап алыу, уйлап тороу; 2. *в знач. межд.* **поду́маешь** *разг.* исең киткән икән, харап икән; ✧ **поду́мать то́лько, ско́лько он путеше́ствовал!** уйлап ҡараһаң, ул күпме сәйәхәт иткән!; **и не поду́маю!** уйламайым да!; уйлап та бирмәйем!

ПОДУ́МЫВАТЬ *несов. разг.* (*намереваться*) теләү, ниәтләү.

ПОДУРА́ЧИТЬ *сов. кого-что, разг.* шаяртып алыу, көләп алдаштырыу.

ПОДУРА́ЧИТЬСЯ *сов. разг.* шаярыу, шаярып алыу, күңел асып алыу.

ПОДУРНЕ́ТЬ *сов.* йәмһеҙләнә биреү (*йәки* төшөү), бер аҙ йәмһеҙләнеү.

ПОДУ́ТЬ *сов.* 1. иҫә (*йәки* өрә) башлау, иҫеп (*йәки* өрөп) ебәреү; **к ве́черу поду́л ве́тер** кискә табан ел иҫә башланы; 2. (*некоторое время*) өрөү, өрөп алыу; **поду́ть на чай** сәйгә өрөп алыу.

ПОДУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **подучи́ть.**

ПОДУ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **подучи́ться;** 2. *страд. к* **поду́чивать.**

ПОДУЧИ́ТЬ *сов. разг.* 1. *кого* (*немного обучить чему-л.*) өйрәтеү, өйрәтеп алыу; 2. *что* (*заучить получше*) яҡшыраҡ өйрәнеү, өйрәнә биреү; 3. *кого* (*подговорить*) ҡотортоу, өйрәтеү (*насарлыҡҡа*).

ПОДУЧИ́ТЬСЯ *сов. разг.* бер аҙ (*йәки* әҙерәк) өйрәнеү, өйрәнеп алыу.

ПОДУШИ́ТЬ I *сов. кого, разг.* (*задушить всех, многих*) тамаҡлау, үлтереү, быуып ташлау.

ПОДУШИ́ТЬ II *сов. кого-что* бер аҙ (*йәки* әҙерәк) хушбуй һөртөү; **подуши́ть плато́к** яулыҡҡа әҙерәк хушбуй һөртөү.

ПОДУШИ́ТЬСЯ *сов.* бер аҙ (*йәки* әҙерәк) хушбуйланыу, хушбуй һөртөү.

ПОДУ́ШКА *ж.* 1. мендәр; 2. *тех.* нигеҙ, күкрәк (*төрлө механизм йәки королмаларҙа нигеҙ*).

ПОДУ́ШНЫЙ *прил. ист.* йән башынан алына торған, йән башына һалына торған (*һалым*).

ПОДХАЛИ́М *м.* ялағай, ярамһаҡ, йомаҡай, тәрилкә тотоусы.

ПОДХАЛИМА́Ж *м. разг. см.* **подхали́мство.**

ПОДХАЛИ́МНИЧАТЬ *несов. разг.* ялағайланыу, ярамһаҡланыу, яҡшатланыу, ҡуштанланыу.

ПОДХАЛИ́МСТВО *с.* ялағайлыҡ, ярамһаҡлыҡ, ҡуштанлыҡ.

ПОДХВАТИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*поднять*) (тотоп) күтәреп алыу; 2. *кого-что* (*не дать упасть*) (йығылтмай) тотоп алыу; 3. *кого-что* эләктереп алыу; **подхвати́в ша́пку, он вы́бежал на у́лицу** бүркен эләктереп алды ла урамға сығып югерҙе; 4. *что, перен. разг.* эләктереү, йоҡтороу (*сирҙе*); **подхвати́ть лихора́дку** биҙгәк эләктереү; 5. *без доп.* (*стремительно рвануться — напр. о лошадях*) ҡапыл ҡуҙғалып китеү, кинәт сабырға тотоноу (*аттар тураһында*); 6. *что* (*поддержать начатое другим*) эләктереп алыу, элеп алып китеү; күтәреп алыу; 7. *что и без доп.* (*начать подпевать*) ҡушылып йырлай башлау.

ПОДХВА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **подхвати́ть.**

ПОДХЛЕСТНУ́ТЬ *сов. см.* **подстегну́ть.**

ПОДХО́Д *м.* 1. *см.* **подойти́** 1, 3; 2. (*место*) -ға (-гә, -ҡа, -кә) яҡын урын (*йәки* ер), -ға (-гә, -ҡа, -кә) килеү юлы; **подхо́д к реке́** йылғаға килеү юлы; 3. *перен.* яҡын килеү, мөнәсәбәт; **пра́вильный подхо́д к де́лу** эшкә дөрөҫ мөнәсәбәт.

ПОДХОДИ́ТЬ *несов. см.* **подойти́.**

ПОДХОДЯ́ЩИЙ 1. *прич.* килеп етеп бара торған, килеп еткән; 2. *прил.* яраҡлы, уңайлы, ярарлыҡ, йәтеш; **подходя́щий моме́нт** уңайлы момент; **подходя́щее помеще́ние** яраҡлы йорт.

ПОДХОМУ́ТНИК *м.* ҡамыт кейеҙе.

ПОДЦЕПИ́ТЬ *сов.* 1. *что, разг.* тағыу, тағып алыу; **подцепи́ть ваго́н к по́езду** поезға вагонды тағыу; 2. *кого-что* эләктереү, эләктереп алыу; **подцепи́ть бревно́ багро́м** бүрәнәне багор менән эләктереп алыу; 3. *что, перен. разг.* тейҙереү, эләктереү, йоҡтороу; **подцепи́ть грипп** грипп эләктереү.

ПОДЦЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **подцепи́ть.**

ПОДЧА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **подча́лить.**

ПОДЧА́ЛИТЬ *сов.* килеп туҡтау; **парохо́д подча́лил** пароход килеп туҡтаны.

ПОДЧА́С *нареч. разг.* ҡайһы берҙә, ҡайһы ваҡыт(та) (*йәки* саҡта).

ПОДЧА́СОК *м. воен.* часовой ярҙамсыһы.

ПОДЧЕЛЮСТНО́Й *прил. анат.* яңаҡ аҫты(ндағы); **подчелюстна́я железа́** яңаҡ аҫты биҙе.

ПОДЧЁРКИВАНИЕ *с. см.* **подчеркну́ть.**

ПОДЧЁРКИВАТЬ *несов. см.* **подчеркну́ть.**

ПОДЧЁРКНУТЫЙ 1. *прич.* аҫтына һыҙылған; 2. *прил.* һиҙелеп торған, айырыуса; яһалма, тыштан булған; **подчёркнутое внима́ние** айырыуса иғтибар; **подчёркнутая ве́жливость** яһалма ихтирам.

ПОДЧЕРКНУ́ТЬ *сов. что* 1. аҫтына һыҙыу; 2. айырым (*йәки* баҫым яһап) әйтеү, айырып алыу; **подчеркну́ть ва́жность вопро́са** мәсьәләнең мөһимлеген айырып әйтеү.

ПОДЧЕРНИ́ТЬ *сов. что* ҡарайтыу, ҡараға буяу; **подчерни́ть бро́ви** ҡаш ҡарайтыу.

ПОДЧИНЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **подчини́ть(ся);** **держа́ть в подчине́нии** буйһондороп тотоу; 2. *грам.* эйәреү.

ПОДЧИНЁННЫЙ 1. *прич.* буйһондоролған; 2. *в знач. сущ.* **подчинённый** *м.*, **подчинённая** *ж.* буйһонған, ҡул аҫтындағы кеше.

ПОДЧИНИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* баш эйҙереү, буйһондороу; 2. *кого-что* (*передать в чьё-л. ведение*) ҡарамағына биреү, буйһондороу; 3. *что, грам.* эйәртеү.

ПОДЧИНИ́ТЬСЯ *сов.* баш эйеү, буйһоноу, тыңлау.

ПОДЧИНЯ́ТЬ *несов. см.* **подчини́ть.**

ПОДЧИНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **подчини́ться;** 2. *страд. к* **подчиня́ть.**

ПОДЧИ́СТИТЬ *сов. что* 1. (*сделать чище*) таҙартыу, аҙыраҡ таҙалау; 2. (*стереть написанное*) ҡырыу, юйып ташлау; 3. *разг.* (*съесть без остатка*) таҙартыу; (ҡырып-һепереп) ашап бөтөрөү.

ПОДЧИ́СТКА *ж.* 1. *см.* **подчи́стить;** 2. *разг.* (*подтёртое место*) юйылған урын (*ҡағыҙҙа*).

ПОДЧИСТУ́Ю *нареч. прост.* бөтөргәнсе, бөткәнсе, ҡырып-юнып, ҡырып-һепереп.

ПОДЧИЩА́ТЬ *несов. см.* **подчи́стить.**

ПОДШЁРСТОК *м.* мамыҡ (*эре йөн аҫтындағы*).

ПОДШЕ́ФНЫЙ *прил.* шефҡа алынған.

ПОДШИБА́ТЬ *несов. см.* **подшиби́ть.**

ПОДШИБИ́ТЬ *сов. прост.* 1. *что* (*ударить*) бәреп ебәреү, һуғып имгәтеү; 2. *кого-что* (*сбить ударом*) бәреп төшөрөү, һуғып йығыу; 3. *кого-что* (*подстрелить*) атып төшөрөү.

ПОДШИВА́ТЬ *несов. см.* **подши́ть.**

ПОДШИ́ВКА *ж.* 1. *см.* **подши́ть;** **подши́вка ва́ленок** быйма төпләү; 2. төпләм; **подши́вка газе́т** газеталар төпләме; 3. *разг.* (*то, что с изнанки подшито к краю чего-л.*) эс, эслек, инес.

ПОДШИ́ПНИК *м.* подшипник.

ПОДШИ́ПНИКОВЫЙ *прил.* подшипник; **подши́пниковый заво́д** подшипниктәр заводы.

ПОДШИ́ТЬ *сов. что* 1. (эстән-аҫтан) тегеп ҡуйыу, тегеү; табансалау, төпләү; **подши́ть подкла́дку** эслекте тегеп ҡуйыу; **подши́ть ва́ленки** быйма төпләү; 2. бөгөү; **подши́ть подо́л пла́тья** күлдәктең итәген бөгөү; 3. тегеп ҡуйыу; **подши́ть протоко́л к де́лу** протоколды делоға тегеп ҡуйыу.

ПОДШПИ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **подшпи́лить.**

ПОДШПИ́ЛИТЬ *сов. что, разг.* ҡыҫтырып, ҡаптырып ҡуйыу (*сәсте, бантты һ. б.*).

ПОДШТО́ПАТЬ *сов. что* үрмәләштереп (*йәки* унан-бынан ямаштырып) биреү.

ПОДШТУКАТУ́РИТЬ *сов. что* штукатурканы төҙәтеү, урыны-урыны менән штукатурлау.

ПОДШТУ́РМАН *м. мор.* штурман ярҙамсыһы.

ПОДШУТИ́ТЬ *сов. над кем-чем* шаярыу, шаяртыу, мәрәкәләү, мәҙәк итеү.

ПОДШУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **подшути́ть.**

ПОДЪЕДА́ТЬ *несов. см.* **подъе́сть.**

ПОДЪЕ́ЗД *м.* 1. (*путь к чему-л.*) килеү (*йәки* сығыу, инеү) юлы; 2. (*вход в здание*) урамъяҡ ишек (*йорт ишеге*).

ПОДЪЕЗЖА́ТЬ *несов. см.* **подъе́хать.**

ПОДЪЁМ *м.* 1. *см.* **подня́ть(ся); подъём фла́га** флагты күтәреү; 2. (*рост, развитие*) күтәрелеш, күтәрелеү, үҫеш; **подъём наро́дного хозя́йства** халыҡ хужалығының күтәрелеүе; 3. (*воодушевление*) дәрт, күтәренке рух (*йәки* күңел); **арти́сты игра́ли с подъёмом** артистәр дәрт менән уйнанылар; 4. (*участок дороги*) үр, үрләс; **круто́й подъём** текә үр; 5. (*ноги́*) алҡым; 6. (*побудка*) уяныу, йоҡонан тороу; **затруби́ли подъём** йоҡонан торорға сигнал булды; ◇ **тяжёл на подъём** ауыр ҡуҙғалыусан, һүлпән; **лёгок на подъём** еңел ҡуҙғалыусан, күндәм, ауан.

ПОДЪЁМНИК *м. тех.* күтәргес, күтәрә торған машина, лифт.

ПОДЪЁМНЫЙ *прил.* 1. күтәреү; **подъёмный кран** күтәреү краны; 2. күтәрелмәле, асылмалы, алынмалы; **подъёмный мост** күтәрелмәле күпер; 3. *в знач. сущ.* **подъёмные** *мн.* (*деньги*) юл аҡсаһы.

ПОДЪЕ́СТЬ *сов. что, разг.* 1. (*подгрызть*) (аҫтан, төптән) кимереү, ашау; 2. (*съесть до конца*) ашап бөтөрөү.

ПОДЪЕ́ХАТЬ *сов.* 1. килеү, килеп туҡтау (*йәки* етеү); **подъе́хал автомоби́ль** автомобиль килеп туҡтаны; **мы подъе́хали к го́роду** беҙ ҡалаға килеп еттек; 2. *разг.* килеп төшөү, барып сығыу; **я к тебе́ за́втра подъе́ду** мин иртәгә һиңә барып сығырмын; 3. *перен. разг.* яйын (*йәки* көйөн) эҙләү, ҡылын тартып ҡарау; **к нему́ на́до уме́ть подъе́хать** уның көйөн таба белергә кәрәк.

ПОДЪЯЗЫ́ЧНЫЙ *прил. анат.* тел аҫты(ндағы); **подъязы́чная железа́** тел аҫты биҙе.

ПОДЪЯРЕ́МНЫЙ *прил. книжн.* ирекһеҙ, ҡоллоҡтағы; **подъяре́мный труд** ирекһеҙ хеҙмәт.

ПОДЫГРА́ТЬСЯ *сов. см.* **поды́грываться.**

ПОДЫ́ГРЫВАТЬСЯ *несов. к кому-чему, под кого-что, разг.* юкә сөй ҡағыу, һалам ҡыҫтырыу, юрый оҡшатҡан булыу.

ПОДЫМА́ТЬ(СЯ) *несов. разг. см.* **подня́ть(ся).**

ПОДЫСКА́ТЬ *сов. кого-что* табыу, эҙләп табыу, һайлап алыу.

ПОДЫ́СКИВАТЬ *несов. см.* **подыска́ть.**

ПОДЫТО́ЖИВАТЬ *несов. см.* **подыто́жить.**

ПОДЫТО́ЖИТЬ *сов. что* иҫәпләү, иҫәпләп сығарыу, йомғаҡлау; **подыто́жить расхо́ды** расходтарҙы иҫәпләп сығарыу.

ПОДЫХА́ТЬ *несов. см.* **подо́хнуть.**

ПОДЫША́ТЬ *сов.* 1. һулау, бер аҙ (*йәки* әҙерәк) тын алыу; **подыша́ть све́жим во́здухом** саф һауа һулау; 2. *на кого-что* (*дохнуть несколько раз*) өрөү.

ПОДЬЯ́ЧИЙ *м. ист.* подьячий (*Мәскәү Русендә канцелярияла хеҙмәт итеүсе чиновник, дьяк ярҙамсыһы*).

ПОЕДА́ТЬ *несов. кого-что* ашап бөтөрөү, ашау.

ПОЕДИ́НОК *м.* 1. (*борьба с оружием в руках*) (икәүҙән-икәү, бергә-бер) алышыу, атышыу; 2. *прям. и перен.* алышыу, көрәш; **поеди́нок боксёров** боксёрҙар көрәше; **слове́сный поеди́нок** һүҙ көрәштереү.

ПОЕДО́М *нареч.*: **есть поедо́м** *кого, прям. и перен.* талау.

ПОЁЖИВАТЬСЯ *несов. см.* **поёжиться.**

ПОЁЖИТЬСЯ *сов.* бөкөрәйеү, бөрөшөү, көжөрәйеү; **поёжиться от хо́лода** һыуыҡтан көжөрәйеү.

ПО́ЕЗД *м.* 1. поезд; 2. (*вереница повозок*) (бер-бер артлы барған) саналар, арбалар теҙмәһе; ◇ **сва́дебный по́езд** *уст.* туй каруаны (*туйға ҡатнашыусылар ултырып барған бер нисә арба йәки сана*).

ПОЕ́ЗДКА *ж.* юл йөрөү, сәфәр, барып ҡайтыу (*йәки* килеү), йөрөп ҡайтыу; **соверши́ть пое́здку за́ город** ҡала ситенә барып ҡайтыу.

ПОЕЗДНО́Й *прил.* поезд; **поездна́я брига́да** поезд бригадаһы.

ПОЕЗЖА́Й(ТЕ) *повел. накл. от* **е́хать.**

ПОЁМНЫЙ *прил.* һыу сыға (*йәки* баҫа) торған; **поёмные луга́** һыу баҫа торған болондар.

ПОЕ́СТЬ *сов.* 1. *что, чего* тамаҡ ялғау, ашап (*йәки* ҡапҡылап) алыу; 2. *что, разг.* (*съесть без остатка*) ашап бөтөрөү; 3. *что* (*испортить*) киҫеү, киҫеп (*йәки* ашап) бөтөү, кимереү, кимереп бөтөү; **моль пое́ла мех** көйә мехты киҫеп бөткән.

ПОЕ́ХАТЬ *сов.* 1. китеү, барыу; **пое́хать в Москву́** Мәскәүгә китеү; **пое́хать в го́сти** ҡунаҡҡа барыу; 2. *разг.* (*покатиться*) шыуыу, тайыу, һалыулау, һалыулап китеү; **са́ни пое́хали в сто́рону** сана бер ситкә һалыулап китте.

ПОЖА́ДНИЧАТЬ *сов.* ҡомһоҙланыу, ас күҙләнеү, ҡарунланыу.

ПОЖАЛЕ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* йәлләү, ҡыҙғаныу, аяу; **пожале́ть кале́ку** ғарипте йәлләү; 2. *о ком-чём* үкенеү; **он пожале́л о поте́рянном вре́мени** ул бушҡа үткән ваҡыт өсөн үкенде.

ПОЖА́ЛОВАТЬ *сов. уст.* 1. *кого чем, кому что* бүләкләү, бүләк биреү; 2. килеү, килеп сығыу, рәхим итеү; **прошу́ пожа́ловать ко мне в го́сти** миңә ҡунаҡҡа килеүегеҙҙе һорайым; **добро́ пожа́ловать!** рәхим итегеҙ!

ПОЖА́ЛОВАТЬСЯ *сов.* 1. зарланыу, һуҡраныу; **пожа́ловаться на головну́ю боль** баш ауыртыуынан зарланыу; 2. (*подать жалобу*) жалоба биреү, шикәйәт итеү.

ПОЖА́ЛУЙ *вводн. сл. и частица* ихтимал, бәлки; мөмкин.

ПОЖА́ЛУЙСТА *частица* 1. (*вежливое обращение*) зинһар, -ғыҙсы (-геҙсе); **да́йте мне, пожа́луйста, воды́** миңә һыу бирегеҙсе; 2. (*вежливое выражение согласия*) рәхим итегеҙ; **мо́жно зайти́? — Пожа́луйста** инергә мөмкинме? — Рәхим итегеҙ; ◆ **скажи́(те) пожа́луйста** *в знач. вводн. сл.* быны һиңә (һеҙгә) кәрәк булһа.

ПОЖА́Р *м.* янғын, үрт; **туши́ть пожа́р** янғын һүндереү; ◇ **как на пожа́р бежа́ть** йән-

фарманға сабыу (*йәки* югереү), ут ҡапҡандай ашығыу.

ПОЖА́РИТЬ *сов. что* ҡурыу, ҡыҙҙырыу, ҡурып (*йәки* ҡыҙҙырып) алыу.

ПОЖА́РИЩЕ *с.* янғын (*йәки* үрт) урыны; **ме́сто пожа́рища** янғын урыны.

ПОЖА́РНИК *м.* пожарник.

ПОЖА́РНЫЙ *прил.* 1. ут (*йәки* янғын) һүндереү; **пожа́рная кома́нда** янғын һүндереү командаһы; 2. *в знач. сущ. м.* пожарник, пожарный; ✧ **в пожа́рном поря́дке** *шутл.* ҡабалан-ҡарҫалан.

ПОЖА́ТИЕ *с.* ҡул ҡыҫыу.

ПОЖА́ТЬ I *сов. что* (*руку*) ҡул ҡыҫыу; ✧ **пожа́ть плеча́ми** иңбашты һикертеү.

ПОЖА́ТЬ II *сов. что* 1. *уст.* урыу; **пожа́ть рожь** арыш урыу; 2. *перен. книжн.* рәхәтен күреү, игелеген күреү; **пожа́ть плоды́ свои́х трудо́в** үҙ хеҙмәтенән игелеген күреү.

ПОЖА́ТЬСЯ *сов.* бөршәйеү, шөкөрәйеү, көжөрәйеү; **пожа́ться от хо́лода** һыуыҡтан бөршәйеү.

ПОЖЕВА́ТЬ *сов.* 1. *что* (бер аҙ) сәйнәү, сәйнәп ҡарау, көйшәү; 2. *что, чего и без доп.* (*поесть немного*) бер аҙ (*йәки* әҙерәк) ашау, ашаныу, ҡапҡылап алыу.

ПОЖЕЛА́НИЕ *с.* теләк.

ПОЖЕЛА́ТЬ *сов. что, чего* теләү; **пожела́ть счастли́вого пути́** хәйерле юл теләү.

ПОЖЕЛТЕ́ЛЫЙ *прил.* һарғайған; **пожелте́лые ли́стья** һарғайған япраҡтар.

ПОЖЕЛТЕ́ТЬ *сов.* һарғайыу.

ПОЖЕМА́НИТЬСЯ *сов. разг.* ҡыланыу, ҡыйшандау, наҙланыу, ҡыланып (*йәки* ҡыйшандап) алыу.

ПОЖЕНИ́ТЬ *сов. кого* өйләндереү, кәләш алып биреү.

ПОЖЕНИ́ТЬСЯ *сов.* өйләнеү, кәләш алыу.

ПОЖЕ́РТВОВАНИЕ *с.* 1. *см.* **поже́ртвовать**; 2. ярҙам; **сбор поже́ртвований** ярҙам йыйыу.

ПОЖЕ́РТВОВАТЬ *сов.* 1. *что* (*принести в дар*) ярҙам итеү, ярҙам итеп биреү; 2. *кем-чем, перен.* һәләк булыу, ҡорбан итеү; **поже́ртвовать собо́й** үҙ-үҙенде корбан итеү.

ПОЖЕ́ЧЬ *сов. что* 1. (*истребить огнём*) көйҙөрөү, үртәү, яндырып бөтөрөү; 2. *разг.* яғып бөтөрөү; **поже́чь все дрова́** бар утынды яғып бөтөрөү.

ПОЖИ́ВА *ж. разг.* табыш, файҙа.

ПОЖИВА́ТЬ *несов.* йәшәү, ғүмер итеү, көн күреү, тороу; **как вы пожива́ете?** нисек йәшәйһегеҙ?

ПОЖИВИ́ТЬСЯ *сов. разг.* кеше хаҡына кереү, табыш итеү, кеше иҫәбенә байыу.

ПОЖИ́ВШИЙ 1. *прич.* йәшәгән, торған, тереклек (*йәки* ғүмер) иткән; 2. *прил.* күпте күргән, күп кисергән (*йәки* йәшәгән); **пожи́вший челове́к** күпте күргән кеше.

ПОЖИ́ЗНЕННЫЙ *прил.* ғүмерлек; **пожи́зненная пе́нсия** ғүмерлек пенсия.

ПОЖИЛО́Й *прил.* оло йәштәге, олоғая башлаған.

ПОЖИМА́ТЬ *несов. см.* **пожа́ть I.**

ПОЖИМА́ТЬСЯ *несов. см.* **пожа́ться.**

ПОЖИНА́ТЬ *несов. см.* **пожа́ть II 2**; ✧ **пожина́ть ла́вры** дан ҡаҙаныу.

ПОЖИРА́ТЬ *несов.* 1. *кого-что* ҡомһоҙланып ашау (*хайуан тураһында*); 2. *что, перен.* (*поглощать много чего-л.*) алып бөтөү, тотоп бөтөрөү; 3. *что, перен.* (*уничтожать — об огне*) ялмап алыу, һепереп сығыу (*ут тураһында*); ✧ **пожира́ть глаза́ми** *кого-что* йотлоғоп ҡарау.

ПОЖИ́ТКИ *только мн. разг.* кәрәк-яраҡ, ваҡ-төйәк.

ПОЖИ́ТЬ *сов.* 1. тороу, ғүмер (*йәки* тереклек) итеү; **он по́жил у нас два дня** ул беҙҙә ике көн торҙо; 2. *разг.* (*провести время в удовольствиях*) теттереп йәшәү, рәхәт тороу.

ПОЖРА́ТЬ *сов.* 1. *см.* **пожира́ть**; 2. *что, чего и без доп., прост.* ашау, ашап алыу.

ПОЖУРИ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* орошоу, орошоп алыу, шелтәләү.

ПО́ЗА *ж.* 1. торош, ҡиәфәт, (торған) хәл; **лежа́ть в неудо́бной по́зе** уңайһыҙ ятыу; **ребёнка снима́ли в ра́зных по́зах** баланы төрлө торошта карточкаға төшөрҙөләр; 2. *перен.* (*притворство, рисовка*) хәйлә, күҙ буяу; ✧ **стать в по́зу** (иғтибар итерлек) торош алыу.

ПОЗАБА́ВИТЬ *сов. кого-что* күңел(ен) асыу, күңелләндереү, йыуатыу, албырғатыу.

ПОЗАБА́ВИТЬСЯ *сов. разг.* күңел асыу (*йәки* асып алыу).

ПОЗАБО́ТИТЬСЯ *сов.* ҡайғыртыу, хәстәрен күреү.

ПОЗАБЫВА́ТЬ *несов. см.* **позабы́ть.**

ПОЗАБЫ́ТЬ *сов. кого-что, о ком-чём и с неопр.* онотоу, онотоп ҡуйыу (*йәки* ҡалдырыу), иҫтән (*йәки* хәтерҙән) сығарыу, сығарып ҡуйыу.

ПОЗАВИ́ДОВАТЬ *сов. кому-чему* көнләшеү, ҡыҙығыу, тарһыныу.

ПОЗА́ВТРАКАТЬ *сов.* иртәнге ашты ашау (*йәки* ашап алыу).

ПОЗАВЧЕРА́ *нареч.* элекке (*йәки* өсөнсө) көн.

ПОЗАВЧЕРА́ШНИЙ *прил.* элекке (*йәки* өсөнсө) көнгө.

ПОЗАДИ́ *нареч. и предлог с род. п.* артта; **е́хать позади́ всех** бөтәһенән дә артта барыу; **са́мое тру́дное уже́ позади́** иң ҡыйыны инде артта ҡалды.

ПОЗАИ́МСТВОВАТЬ *сов. что* 1. (*перенять*) алыу, үҙләштереү; **позаи́мствовать ме́тод рабо́ты** эш ысулын үҙләштереү; 2. *разг.* (*взять в долг*) көтөргә (*йәки* әжәткә, бурысҡа, утескә) алыу.

ПОЗАНИМА́ТЬСЯ *сов. разг.* аҙыраҡ эшләп алыу.

ПОЗАПРО́ШЛЫЙ *прил.* өсөнсө, үткәндән элекке; **позапро́шлый год** өсөнсө йыл.

ПОЗА́РИТЬСЯ *сов. прост.* ҡыҙығыу, күҙ төшөү (*берәй нәмәне булдырырға, алырға теләп*).

ПОЗВА́ТЬ *сов. кого-что* саҡырыу, саҡырып алыу.

ПОЗВЕНЕ́ТЬ *сов.* сыңғырҙап (*йәки* сыңлап, сеңләп) тороу, сылтырҙап китеү.

ПОЗВОЛЕ́НИЕ *с.* рөхсәт, ризалыҡ; **проси́ть позволе́ния** рөхсәт һорау; **с ва́шего позволе́ния** һеҙҙең ризалығығыҙ менән; ✧

с позволе́ния сказа́ть *вводн. сл. ирон.* таш-ҡа үлсәйем.

ПОЗВОЛИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* юл ҡуйылырлыҡ, риза булырлыҡ, рөхсәт итерлек, ярарлыҡ.

ПОЗВО́ЛИТЬ *сов.* **1.** *что и с неопр.* рөхсәт итеү, рөхсәт (*йәки* ризалыҡ) биреү; **позво́льте мне прийти́** миңә килергә рөхсәт итегеҙ; **2.** (*дать возможность что-л. сделать*) мөмкинлек биреү, ихтыяр итеү; **3.** *повел.* **позво́ль(те)** рөхсәт ит(егеҙ); ◇ **позво́лить себе́** үҙеңә юл ҡуйыу.

ПОЗВОЛЯ́ТЬ *несов. см.* **позво́лить.**

ПОЗВОНИ́ТЬ *сов.* **1.** (ҡыңғырау) шылтыратыу; **2.** (*телефон аша*) шалтыратыу; **я позвоню́ за́втра** мин иртәгә шалтыратырмын.

ПОЗВОНО́К *м. анат.* умыртҡа, умыртҡа һөйәге.

ПОЗВОНО́ЧНИК *м. анат.* умыртҡалыҡ, арҡа һөйәге.

ПОЗВОНО́ЧНЫЙ *прил.* **1.** умыртҡалы; **позвоно́чные живо́тные** умыртҡалы хайуандар; **2.** *в знач. сущ.* **позвоно́чные** *мн. зоол.* умыртҡалылар; ◇ **позвоно́чный столб** *анат.* умыртҡалыҡ, арҡа һөйәге.

ПО́ЗДНИЙ *прил.* **1.** һуң, һуңғы; һуң килгән; **по́здняя о́сень** һуң көҙ; **2.** (*задержавшийся, запоздалый*) һуңлаған, һуңға (*йәки* аҙаҡҡа) ҡалған; **по́здний гость** һуңлаған ҡунаҡ.

ПО́ЗДНО *нареч. и в знач. сказ. безл.* һуң; **он по́здно верну́лся домо́й** ул өйгә һуң ҡайтты; **по́здно встать** һуң тороу; **бы́ло уже́ по́здно** һуң ине инде; ◇ **лу́чше по́здно, чем никогда́** һуң булһа ла эшләгән яҡшы.

ПОЗДОРО́ВАТЬСЯ *сов.* күрешеү, иҫәнләшеү, һаулыҡ һорашыу.

ПОЗДОРОВЕ́ТЬ *сов.* һауығыу, таҙарыу, таҙарып (*йәки* һауығып) китеү.

ПОЗДОРО́ВИТЬСЯ *сов. безл.*: **не поздоро́вится** *кому, разг.* башынан һыйпамаҫтар.

ПОЗДРАВИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* ҡотлау, тәбрикләү; **поздрави́тельная телегра́мма** ҡотлау телеграммаһы.

ПОЗДРА́ВИТЬ *сов. кого-что* ҡотлау, тәбрикләү.

ПОЗДРАВЛЕ́НИЕ *с.* ҡотлау һүҙе (*йәки* ҡағыҙы).

ПОЗДРАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **поздра́вить.**

ПОЗЕВА́ТЬ *сов.* иҫнәү, иҫнәп алыу.

ПОЗЕЛЕНЕ́ТЬ *сов.* **1.** йәшәреү, йәшелләнеү, йәшелләнеп китеү; **2.** *перен.* ҡомһарыу, күгәреү; **позелене́ть от зло́сти** асыуҙан ҡомһарыу; **3.** (*покрыться зеленью*) күк баҫыу, йәшелләнеп бөтөү; **медь позелене́ла** еҙ йәшелләнеп бөткән.

ПОЗЕМЕ́ЛЬНЫЙ *прил.* ер (биләү); **поземе́льный нало́г** ер һалымы.

ПОЗЁМКА *ж.* йәйәүле (*йәки* һепертмә) буран.

ПОЗЁР *м.* өрөнкө, ҡуҡыр, ҡуҡырайырға яратыусы, фырт.

ПОЗИ́РОВАТЬ *несов.* **1.** (бер ҡиәфәт менән) баҫып тороу, ҡиәфәт алыу, позаға баҫыу; **2.** *перен.* ҡыланыу.

ПОЗИТИ́В *м. фото* позитив (*негативтән төшөрөлгән һүрәт*).

ПОЗИТИВИ́ЗМ *м.* позитивизм (*идеалистик философияның бер төрө*).

ПОЗИТИВИ́СТ *м.* позитивист, позитивизм яҡлы кеше.

ПОЗИТИ́ВНЫЙ I *прил.* позитив; **позити́вное изображе́ние** позитив һүрәт.

ПОЗИТИ́ВНЫЙ II *прил.* **1.** (*основанный на опыте*) позитив, фактарға нигеҙләнгән; **2.** (*положительный*) ыңғай, позитив; **позити́вное сужде́ние** ыңғай фекер йөрөтөү.

ПОЗИЦИО́ННЫЙ *прил.* позицион; **позицио́нная война́** позицион һуғыш (*ике яҡтан да ныҡытылған позициянан тороп һуғышыу*).

ПОЗИ́ЦИЯ *ж.* **1.** урын, позиция; **удо́бная пози́ция** уңайлы урын; **2.** *перен.* (*точка зрения*) ҡараш, фекер; **отста́ивать свою́ пози́цию** үҙ ҡарашыңды яҡлау; **3.** *муз., спорт.* торош.

ПОЗЛИ́ТЬ *сов. кого, разг.* үсектереү, асыуландырыу.

ПОЗЛИ́ТЬСЯ *сов. разг.* үсегеү, асыуланыу.

ПОЗЛОРА́ДСТВОВАТЬ *сов.* үсәешеп тороу.

ПОЗЛОСЛО́ВИТЬ *сов.* яманлап (*йәки* төртөп, ҡара яғып) һөйләп алыу.

ПОЗНАВА́ЕМОСТЬ *ж. книжн.* танып беленеүселек (*йәки* беленеү).

ПОЗНАВА́ЕМЫЙ *прил. книжн.* танып беленә торған, танып беленерлек (*йәки* белерлек).

ПОЗНАВА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* төшөнөү, танып белеү; **познава́тельный проце́сс** танып белеү процесе.

ПОЗНАВА́ТЬ *несов. см.* **позна́ть.**

ПОЗНАВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** танылыу, беленеү; **друзья́ познаю́тся в беде́** *посл.* дуҫтар ауырлыҡ төшкәндә танылалар; **2.** *страд. к* **познава́ть.**

ПОЗНАКО́МИТЬ *сов. кого* таныштырыу.

ПОЗНАКО́МИТЬСЯ *сов.* танышыу.

ПОЗНА́НИЕ *с.* **1.** *см.* **позна́ть; позна́ние ми́ра** ысынбарлыҡты төшөнөү; **2.** танып белеү; **диалекти́ческий ме́тод позна́ния явле́ний приро́ды** тәбиғәт күренештәрен танып белеүҙең диалектик методы; **3.** *мн.* **позна́ния** белем; **у него́ больши́е позна́ния** уның белеме ҙур.

ПОЗНА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* белеү, танып белеү, төшөнөү, аңлау; **2.** *что* (*испытать*) татыу, татып ҡарау, кисереү.

ПОЗОЛО́ТА *ж.* ялатылған (*йәки* югертелгән) алтын (*берәй нәмә өҫтөнә*); **позоло́та часо́в стёрлась** сәғәттең ялатылған алтыны ҡырылып бөткән.

ПОЗОЛОТИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*покрыть позолотой*) алтынлау, алтын ялатыу (*йәки* югертеү); **2.** (*придать золотистый цвет*) алтын төҫө биреү.

ПОЗОЛО́ЧЕННЫЙ *прич. и прил.* алтынланған, алтын ялатылған (*йәки* югертелгән).

ПОЗО́Р *м.* мәсхәрә, хурлыҡ, оят.

ПОЗО́РИТЬ *несов. кого-что* мәсхәрәләү, хурлау, мәсхәрәгә (*йәки* хурлыҡҡа) ҡалдырыу, йөҙөнә ҡара яғыу.

ПОЗО́РИТЬСЯ *несов.* мәсхәрәгә (*йәки* оятҡа, хурлыҡҡа) ҡалыу, үҙ йөҙөнә ҡыҙыллыҡ килтереү.

ПОЗО́РНЫЙ *прил.* мәсхәрәле, хурлыҡлы, оятҡа ҡалдырған; **позо́рное поведе́ние** хурлыҡлы ҡылыҡ; ◇ **пригвозди́ть к позо́рному столбу́** *кого* яманатын асыу, хур итеү.

ПОЗУМЕ́НТ *м.* уҡалы кәйтән, көмөш (*йәки* алтын) уҡа.

ПОЗЫ́В *м.* килеү, (теләк) булыу; **позы́в ко сну́** йоҡо килеү.

ПОЗЫВНО́Й *прил.* **1.** саҡырыу, саҡырыусы; **позывны́е сигна́лы** саҡырыу сигналдары; **2.** *в знач. сущ.* **позывны́е** *мн.* танытыу сигналдары.

ПОИГРА́ТЬ *сов.* уйнап алыу, бер аҙ (*йәки* әҙерәк) уйнау.

ПОИ́ГРЫВАТЬ *несов. разг.* уйнаштырыу, уйнаштырып алыу.

ПОИЗДЕРЖА́ТЬСЯ *сов. разг.* тотоноп бөтөү (*мәҫ. аҡсаны*).

ПОИ́ЛКА *ж.* һыу эсергес, ялғаш; **автомати́ческая пои́лка** автоматик һыу эсергес.

ПОИМЁННО *нареч.* исемләп; **вы́звать поимённо** исемләп саҡырыу.

ПОИМЁННЫЙ *прил.* исем; **поимённый спи́сок** исемдәр теҙмәһе, исемлек.

ПОИМЕНОВА́ТЬ *сов. кого-что* исемләү, исемләп һанап сығыу.

ПО́ИМКА *ж. см.* **пойма́ть; по́имка лиси́ц** төлкө тотоу.

ПОИМУ́ЩЕСТВЕННЫЙ *прил.* мөлкәт; **поиму́щественный нало́г** мөлкәт һалымы, мөлкәткә ҡарап һалынған һалым.

ПОИНТЕРЕСОВА́ТЬСЯ *сов.* ҡыҙыҡһыныу, белге килеү.

ПО́ИСК *м.* **1.** *мн.* **по́иски** эҙләнеүҙәр, тикшереүҙәр; эҙләү; **геологи́ческие по́иски** геологик эҙләнеүҙәр; **по́иски ну́жного а́дреса** кәрәкле адресте эҙләү; **2.** *воен.* разведка.

ПОИСКА́ТЬ *сов. кого-что* эҙләштереү, эҙләп ҡарау.

ПО́ИСКОВЫЙ *прил.* эҙләү, эҙләп табыу, разведка, эҙләнеү; **по́исковые рабо́ты** эҙләү эштәре.

ПОИСТИ́НЕ *нареч. книжн.* ысынлап, дөрөҫөн дә, ысын мәғәнәһендә; **э́то поисти́не прекра́сное произведе́ние** был ысын мәғәнәһендә бик һәйбәт әҫәр.

ПОИ́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* эсереү, эсертеү; һуғарыу (*скотину*); **2.** *кого-что, разг.* (*угощать*) эсереү, һыйлау; **пои́ть госте́й ча́ем** ҡунаҡтарҙы сәй менән һыйлау; **3.** *что, перен.* (*давать влагу, насыщать*) һуғарыу, дым биреү; ◇ **пои́ть (и) корми́ть** аҫырау, ҡарау, тәрбиәләү.

ПО́ЙЛО *с.* ашлы һыу.

ПО́ЙМА *ж.* һыу баҫа (*йәки* сыға) торған ер, һыу баҫыр туғай.

ПОЙМА́ТЬ *сов. кого-что* тотоу, эләктереү, тотоп (*йәки* эләктереп) алыу.

пойму́, поймёшь *и т. д. наст. вр. от* **поня́ть.**

ПОЙТИ́ *сов.* **1.** барыу, китеү, китеп барыу; **я пошёл по́лем** мин яландан барҙым; **2.** (*начать действовать — о механизмах*) йөрөп (*йәки* ҡуҙғалып) китеү; **часы́ пошли́** сәғәт йөрөп китте; **3.** *от кого-чего, из чего* сығыу; **из трубы́ пошёл дым** торбанан төтөн сыҡты; **4.** (*об осадках*) яуа башлау; **пошёл дождь** ямғыр яуа башланы; **5.** (*употр. в 1 и 2 л. ед. ч. прош. вр. в знач.* «*уходи, поезжай*») **пошёл, пошла́** кит, ҡуҙғал, юлыңда бул, юҡ бул; **пошёл вон отсю́да!** кит бынан!; **6.** (*поддаться на приманку*) килеү, ҡабыу; **7.** (*поступить куда-л.*) инеү, барып инеү (*йәки* кереү); **пойти́ в ученики́** өйрәнсек булып инеү; **8.** (*найти сбыт*) үтеү, үтә башлау; **това́р пошёл хорошо́** тауар яҡшы үтә башланы; **9.** оҡшау, килешеү; **э́то пла́тье пошло́ бы вам** был күлдәк һеҙгә килешер ине; **10.** (*проходить — о времени*) үтеү, үтә башлау; ◇ **пойти́ на у́быль** кәмей башлау; **пойти́ по ли́нии наиме́ньшего сопротивле́ния** еңел юлдан китеү, ауырлыҡтан (*йәки* ҡыйынлыҡтан) ҡасыу; **пошла́ поте́ха** китте тауыш-буталыш.

ПОКА́ **1.** *нареч.* әлегә, хәҙер (гә), әле; **он пока́ у́чится** ул уҡый әле; **2.** *союз* (*в то время как*) саҡта, сағында, =ғанда (=гәндә, =ҡанда, =кәндә); **пока́ он у́чится, на́до ему́ помо́чь** ул уҡығанда уға ярҙам итергә кәрәк; **куй желе́зо, пока́ горячо́** *посл.* тимерҙе ҡыҙыуында һуҡ; **3.** *союз* (*до того времени как*) тиклем, =ғансы (=гәнсе, =ҡансы, =кәнсе); **сиди́ здесь, пока́ я приду́** мин килгәнсе шунда ултырып тор; ◇ **(ну) пока́** хуш, һау бул (ығыҙ).

ПОКА́З *м.* күрһәтеү.

ПОКАЗА́НИЕ *с.* **1.** (*свидетельство, рассказ*) күрһәтмә, күрһәтеү, һөйләү; **показа́ния литерату́рных исто́чников** әҙәби сығанаҡтарҙың күрһәтеүе; **2.** (судта) күрһәтеү, яуап (*йәки* һөйләп) биреү, һөйләү; **дава́ть показа́ния суду́** судта һөйләп биреү; **3.** күрһәтеү; **показа́ние термо́метра** термометрҙың күрһәтеүе.

ПОКАЗА́ТЕЛЬ *м.* күрһәткес.

ПОКАЗА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* **1.** (*типичный*) характерле, типик, үҙенсәлекле; **показа́тельное явле́ние** типик күренеш; **2.** күрһәтмә; **показа́тельный суд** күрһәтмә суд; **3.** үрнәк, өлгөлө, үрнәк булырлыҡ; **показа́тельный совхо́з** үрнәк совхоз.

ПОКАЗА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что, на кого-что, в разн. знач.* күрһәтеү, күрһәтеп биреү; танытыу; **я показа́л ему́ ко́мнату** мин уға бүлмәне күрһәттем; **термо́метр показа́л ноль гра́дусов** термометр ноль градус күрһәтте; **показа́ть приме́р** өлгө күрһәтеү; **я ему́ покажу́!** күрһәтермен әле мин уға!; **он показа́л себя́ хоро́шим рабо́тником** ул үҙен яҡшы эшсе итеп танытты (*йәки* күрһәтте); **2.** *что, на кого* (судта) һөйләп (*йәки* яуап) биреү, күрһәтеү; ◇ **не показа́ть ви́ду** тышҡа сығармау, белдермәү; **показа́ть на дверь** *см.* **дверь; показа́ть нос** *куда, где* күренеү, килеп сығыу (*берәй ергә*).

ПОКАЗА́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*стать видным*) күренеү; **2.** тойолоу, күренеү; **день ожида́ния показа́лся мне го́дом** бер көн көтөү бер йыл булып тойолдо.

ПОКАЗНО́Й *прил.* **1.** (*лучший, образцовый*) өлгө, өлгөлө, үрнәк, үрнәк булырлыҡ; **2.** (*внешний, искусственный*) яһалма, күрһәтер өсөн генә булған, юрамал, алдыҡ.

ПОКА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **показа́ть;** ◇ **глаз не пока́зывать** аяҡ баҫмау, күҙгә күренмәү; **па́льцем пока́зывать** *см.* **па́лец.**

ПОКА́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **показа́ться**; 2. *страд. к* **пока́зывать.**
ПОКАЛЕ́ЧИТЬ *сов. кого-что, разг.* имгәтеү, ғәриплəндереү, боҙоу.
ПОКАЛЕ́ЧИТЬСЯ *сов. разг.* имгәнеү, ғәриплəнеү.
ПОКА́ЛЫВАТЬ *несов. что, в чём, разг.* сәнсеү, сәнсеп-сәнсеп алыу; **у меня́ в боку́ пока́лывает** *безл.* минең ҡабырғам сәнсә.
ПОКА́МЕСТ *нареч. и союз разг. см.* **пока́.**
ПОКА́ПАТЬ *сов.* 1. *что, чего* тамыҙып алыу, әҙерәк тамыҙыу; 2. (*о дожде*) тамсылау, һибәләү, һибәләп алыу.
ПОКАПРИ́ЗНИЧАТЬ *сов.* ҡылтайыу, көйһөҙләнеү, көйһөҙләнеп алыу.
ПОКАРА́ТЬ *сов. кого-что* язалау, яза биреү.
ПОКАРАУ́ЛИТЬ *сов. кого-что, разг.* ҡарауыллап (*йәки* һаҡлап, ҡарап) тороу; күҙ-ҡолаҡ булып тороу.
ПОКАТА́ТЬ *сов. кого* йөрөтөү, йөрөтөп алыу (*йәки* килтереү); **поката́ть на велосипе́де** велосипедтә йөрөтөп килтереү.
ПОКАТА́ТЬСЯ *сов.* йөрөү, йөрөп килеү (*йәки* алыу); **поката́ться на конька́х** конькиҙә шыуып алыу.
ПОКАТИ́ТЬ *сов.* 1. *что* тәгәрәтеү, тәгәрәтеп алып китеү; **покати́ть бо́чку к маши́не** мискәне машинаға табан тәгәрәтеү; 2. *разг.* (*быстро поехать*) китеү, китеп барыу.
ПОКАТИ́ТЬСЯ *сов.* 1. тәгәрәп китеү; **мяч покати́лся** туп тәгәрәп китте; 2. (*поехать*) китеп барыу, ысҡыныу; **маши́на покати́лась по хоро́шей доро́ге** машина яҡшы юлдан китте; 3. (*о слезах, поте*) ағыу, аға башлау (*йәш, тир тураһында*); ✧ **покати́ться со́ смеху** эсе (һыны) ҡатып көлөү, тәгәрәп (*йәки* йығылып) көлөү.
ПОКА́ТОСТЬ *ж.* һөҙәклек, иңкеүлек, һарҡыулыҡ.
ПОКА́ТЫЙ *прил.* һөҙәк, иңкеү, һарҡыу; **пока́тый холм** һөҙәк түбә.
ПОКАЧА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*некоторое время*) бәүетеү, бәүетә тороу, бер аҙ (*йәки* әҙерәк) бәүетеү; **покача́ть ребёнка** баланы бәүетеү; 2. *чем* һелкеү, сайҡау; **покача́ть голово́й** баш һелкеү.
ПОКАЧА́ТЬСЯ *сов.* бәүелеү, бәүелеп (*йәки* һелкенеп, сайҡалып) тороу.
ПОКА́ЧИВАНИЕ *с. см.* **пока́чивать(ся).**
ПОКА́ЧИВАТЬ *несов.* 1. *кого-что* бәүетеү; **пока́чивать лю́льку** сәңгелдәкте бәүетеү; 2. *чем* һелкетеү, сайҡау; **пока́чивать голово́й** башты сайҡау.
ПОКА́ЧИВАТЬСЯ *несов.* сайҡалыу, тирбәлеү, бәүелеү.
ПОКАЧНУ́ТЬ *сов. кого-что* ҡыбырҙатып (*йәки* тирбәтеп) ҡуйыу, тирбәтеп (*йәки* сайҡалдырып) ебәреү, ҡыйшайтыу.
ПОКАЧНУ́ТЬСЯ *сов.* сайҡалып (*йәки* бәүелеп) китеү.
ПОКА́ШЛИВАТЬ *несов.* ютәлләштереү, юткереп ҡуйыу.
ПОКА́ШЛЯТЬ *сов.* юткереп алыу.
ПОКАЯ́НИЕ *с.* тәүбә; ✧ **отпусти́ть ду́шу на покая́ние** *см.* **душа́.**
ПОКАЯ́ННЫЙ *прил.* тәүбә итеү; **покая́нные слова́** тәүбә итеү һүҙҙәре.
ПОКА́ЯТЬСЯ *сов.* тәүбә итеү, үкенеү.
ПОКВИТА́ТЬСЯ *сов. разг.* 1. (*отдать долг сполна*) иҫәпләшеү, иҫәпте өҙөү; 2. *перен.* (*отомстить*) үс алыу, иҫәпләшеү.
ПОКИВА́ТЬ *сов.* баш һелкеп ҡуйыу.
ПОКИДА́ТЬ I *сов. разг. см.* **поброса́ть.**
ПОКИДА́ТЬ II *несов. см.* **поки́нуть.**
ПОКИ́НУТЬ *сов. кого-что* 1. ташлау, ташлап китеү; **поки́нуть го́род** ҡаланы ташлап китеү; 2. *перен.* бөтөү, ҡайтыу; **си́лы поки́нули его́** уның ҡарыуы ҡайтҡан (көсө бөткән).
ПОКИПЕ́ТЬ *сов.* ҡайнай биреү, әҙерәк ҡайнау.
ПОКИПЯТИ́ТЬ *сов. что* ҡайната биреү, әҙерәк ҡайнатып алыу.
ПОКИПЯТИ́ТЬСЯ *сов.* 1. ҡайнап ултырыу; 2. *перен.* (*посердиться*) ҡыҙыу, ҡыҙып, сәпсеп алыу.
ПОКЛАДА́Я: рабо́тать не поклада́я рук арымай-талмай, бер туҡтауһыҙ эшләү.
ПОКЛА́ДИСТЫЙ *прил. разг.* ыҡҡа барыусан, ыңғайлы, яйлы; **покла́дистый хара́ктер** ыҡҡа барыусан характер.
ПОКЛА́ЖА *ж.* йөк, һалыҡ.
ПОКЛЕВА́ТЬ *сов.* 1. *что* (*склевать всё*) сүпләү, суҡыу, сүпләп бөтөрөү; 2. *что, чего* (*склевать немного*) сүпләштереү, әҙерәк суҡып алыу; 3. *что и без доп.* (*о рыбе, птице*) ҡабыу, сиртеү.
ПОКЛЁП *м. разг.* яла; **возводи́ть поклёп** яла яғыу.
ПОКЛО́Н *м.* 1. баш эйеү (*ҙурлап, иҫәнләшеп, рәхмәт белдереп һ. б.*); 2. (*приветствие, привет*) сәләм; ✧ **идти́ на покло́н** баш эйеү, ялыныу.
ПОКЛОНЕ́НИЕ *с.* баш эйеү, табыныу.
ПОКЛОНИ́ТЬСЯ *сов.* 1. баш эйеп иҫәнләшеү, эйелеп һаулыҡ һорашыу; 2. *перен.* (*попросить*) үтенеп һорау, ялыныу.
ПОКЛО́ННИК *м.* 1. (*почитатель*) хөрмәтләүсе, баш эйеүсе, ололаусы; 2. (*влюблённый*) һөйөүсе, яратыусы, ғашиҡ (*кеше*); 3. (*сторонник какой-л. религии*) (аллаға) табынған (кеше).
ПОКЛО́ННИЦА *женск. р. к* **покло́нник.**
ПОКЛОНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. (*чрезмерно почитать*) табыныу, баш эйеү, һоҡланыу; **я поклоня́юсь его́ тала́нту** мин уның талантына баш эйәм; 2. (*божеству*) табыныу.
ПОКЛЯ́СТЬСЯ *сов.* ант итеү.
ПОКОВЕ́РКАТЬ *сов. что, разг.* боҙоу, эштән сығарыу, ватып (*йәки* емереп) бөтөрөү.
ПОКО́ВКА *ж. тех.* 1. сүкеү, сүкеп яһау; дағалау; 2. (*заготовка металла или изделия*) сүкелгән металл киҫәге.
ПОКОВЫЛЯ́ТЬ *сов. разг.* аҡһап (*йәки* сатанлап) атлау, һылтыҡлап йөрөү.
ПОКОВЫРЯ́ТЬ *сов. что, в чём, разг.* соҡоноу, соҡоштороу; **поковыря́ть в зуба́х** теш соҡоу.
ПОКО́ИТЬСЯ *несов.* 1. *на чём* ултырыу; ятыу; **э́тот дом поко́ится на ка́менном фунда́менте** был өй таш нигеҙҙә ултыра; 2. (*быть похороненным*) ятыу, күмелеү.
ПОКО́Й *м.* 1. тып-тын, тынлыҡ; **над о́зером цари́л поко́й** күл өҫтө тып-тын; **в приро́де абсолю́тного поко́я нет** тәбиғәттә аб-

солют тынлыҡ юҡ; 2. тыныслыҡ, тынғы, тик тороу; **больно́му ну́жен поко́й** ауырыуға тыныслыҡ кәрәк; 3. *уст.* (*комната*) бүлмә, торлаҡ, өй; ◇ **не знать поко́я** *см.* **знать** I; **оста́вить в поко́е** *см.* **оста́вить; приёмный поко́й** ҡабул итеү бүлмәһе (*больницала*); **удали́ться на поко́й** ҡартайғас, ялға сығыу, эштән бушаныу.

ПОКО́ЙНИК *м.* үлек, мәйет.

ПОКО́ЙНИЦА *женск. р. к* **поко́йник.**

ПОКО́ЙНИЦКАЯ *ж.* үлектәр (*йәки* мәйеттәр) бүлмәһе (*больницала, госпиталдә*).

ПОКО́ЙНЫЙ *прил.* 1. тыныс, тымыҡ; **поко́йное о́зеро** тымыҡ күл; **поко́йная ста́рость** тыныс ҡартлыҡ; 2. үлгән, мәрхүм; **поко́йная мать** мәрхүм әсә; 3. *в знач. сущ.* **поко́йный** *м.*, **поко́йная** *ж.* үлгән кеше, мәрхүм; ◇ **поко́йной но́чи** тыныс йоҡо; **будь поко́ен** тыныс бул.

ПОКОЛЕБА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*покачать*) һелкендереү, тирбәлдереү, ҡыбырҙатыу, ҡыймылдатыу; 2. *что, перен.* ҡаҡшатыу; **поколеба́ть осно́вы капитали́зма** капитализм нигеҙҙәрен ҡаҡшатыу; 3. *кого, перен.* (*вызвать в ком-л. сомнение*) шик (*йәки* шөбһә) төшөрөү, икеләндереү, шикләндереү.

ПОКОЛЕБА́ТЬСЯ *сов.* 1. сайҡалыу, бәүелеп (*йәки* сайҡалып) тороу; икеләнеү, икеләнеп тороу; 2. *перен.* төшөү, ҡаҡшау; **его́ авторите́т поколеба́лся** уның абруйы төштө.

ПОКОЛЕ́НИЕ *с.* быуын; нәҫел; **тре́тье поколе́ние** өсөнсө быуын; **молодо́е поколе́ние** йәш быуын; ◇ **из поколе́ния в поколе́ние** 1) (*по наследству*) нәҫелдән-нәҫелгә; 2) (*по традиции*) быуындан-быуынға.

ПОКОЛОТИ́ТЬ *сов.* 1. *что, по чему, во что и без доп.* бәреү, һуғыу, һуғып ҡарау; 2. *кого* (*побить*) туҡмау, дөмбәҫләү; 3. *что, прост.* (*разбить*) ҡырып (*йәки* ҡыйратып) бөтөрөү.

ПОКОЛО́ТЬ I *сов. кого-что* сәнсеп алыу, сәнсеү, сәнскеләү, тишеү, тишкеләү.

ПОКОЛО́ТЬ II *сов. что, чего* ярып (*йәки* ваҡлап) бөтөрөү; **поколо́ть дрова́** утынды ярып бөтөрөү; **поколо́ть са́хару** шәкәр ваҡлау.

ПОКО́НЧИТЬ *сов.* 1. *что, с чем* тамам итеү, тамамлау, бөтөрөү; **поко́нчить с убо́ркой хлеба** иген йыйыуҙы тамамлау; 2. *с кем-чем* (*уничтожить*) бөтөрөү; юҡ итеү, ҡоротоу; ◇ **поко́нчить с собо́й** үҙен-үҙе үлтереү.

ПОКОПА́ТЬ *сов. что и без доп.* ҡаҙа (*йәки* соҡой) биреү.

ПОКОПА́ТЬСЯ *сов. разг.* ҡаҙыныу, соҡоноу, эҙләнеү.

ПОКОРЁЖИТЬ *сов. что, прост.* боршайтыу, кәкерәйтеү, ҡалйыҡтырыу, көмөрәйтеү, ҡалтайтыу.

ПОКОРЁЖИТЬСЯ *сов. прост.* боршайыу, кәкерәйеү, ҡалйығыу, көмөрәйеү, ҡалтайыу.

ПОКОРЕ́НИЕ *с. см.* **покори́ть; покоре́ние приро́ды** тәбиғәтте буйһондороу.

ПОКОРИ́ТЕЛЬ *м.* буйһондороусы, баш эйҙереүсе, еңеүсе; ◇ **покори́тель серде́ц** *шутл.* үҙенә ҡаратыусы, үҙенә ғашиҡ иттереүсе.

ПОКОРИ́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **покори́тель.**

ПОКОРИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* буйһондороу, алыу, еңеү; **покори́ть кре́пость** крепосте алыу; 2. *кого-что, перен.* (*овладеть чем-л.*) еңеп алыу, буйһондороп алыу; эйәрләү; **покори́ть ко́смос** космосты еңеп алыу; 3. *кого-что* (*очаровать*) үҙеңә ҡаратыу (*йәки* әүрәү, ауҙарыу); **покори́ть се́рдце** үҙеңде һөйҙөрөү (*йәки* яраттырыу), йөрәген биләү.

ПОКОРИ́ТЬСЯ *сов.* буйһоноу, баш эйеү, бирелеү; **не покори́ться судьбе́** яҙмышҡа буйһонмау.

ПОКОРМИ́ТЬ *сов. кого-что* ашатыу, ашатып алыу, бер аҙ (*йәки* әҙерәк) ашатыу.

ПОКОРМИ́ТЬСЯ *сов. разг.* ашау, ашап алыу, бер аҙ (*йәки* әҙерәк) ашап алыу.

ПОКО́РНЕЙШЕ *нареч. уст.*: **поко́рнейше прошу́** үтенеп (*йәки* ялбарып) һорайым; **поко́рнейше благодарю́** ысын күңелдән рәхмәт әйтәм.

ПОКО́РНО *нареч.* 1. баш эйеп; **он поко́рно согласи́лся** ул баш эйеп риза булды; 2. *уст.*: **прошу́ поко́рно** үтенеп һорайым; **благодарю́ поко́рно** ҙур рәхмәт; ◇ **поко́рно благодарю́** *ирон.* бик рәхмәт, рәхмәт инде.

ПОКО́РНОСТЬ *ж.* буйһоноусанлыҡ, баш эйеүсәнлек, тыңлаусанлыҡ.

ПОКО́РНЫЙ *прил.* буйһоноусан, тыңлаусан; ◇ **ваш поко́рный слуга́** *уст.* һеҙҙең (*йәки* беҙ) фәҡирегеҙ.

ПОКОРО́БИТЬ *сов.* 1. *что* салышайыу, ҡалйыу, ҡалтайыу, көмөрәйеү; **пол покоро́било** *безл.* иҙән таҡталары ҡалйып бөткән; 2. *кого, перен. разг.* ерәндереү, сикәндереү, ытырғандырыу; **его́ покоро́било от э́тих слов** был һүҙҙәр уны ерәндерҙе.

ПОКОРО́БИТЬСЯ *сов.* салышайыу, ҡалйығыу, көмөрәйеү, ҡалтайыу.

ПОКОРЯ́ТЬ *несов. см.* **покори́ть.**

ПОКОРЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **покори́ться;** 2. *страд. к* **покоря́ть.**

ПОКО́С *м.* 1. (*косьба*) бесән сабыу; 2. (*время косьбы*) бесән өҫтө, бесән мәле (*йәки* ваҡыты); 3. (*место косьбы*) сабын, сабынлыҡ, ялан, болон.

ПОКОСИ́ТЬ I *сов.* 1. *что* (*скосить, выкосить*) сабып бөтөү (*йәки* бөтөрөү); 2. *что и без доп.* (*некоторое время*) сабыу, бер аҙ сабып алыу.

ПОКОСИ́ТЬ II *сов.* 1. *безл. что* салышайтыу, ҡыйшайтыу, салышайыу; **дверь покоси́ло** ишек салышайған; 2. *что, чем* (*посмотреть искоса*) ҡырын ҡарау, күҙ сите менән ҡарап ҡуйыу.

ПОКОСИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*искривиться*) ҡыйшайыу, салышайыу, ҡырынайыу, боршайыу; **ра́ма покоси́лась** рама салышайған; 2. (*косо посмотреть*) ҡырын ҡарау.

ПОКРА́ПАТЬ *сов.* быҫҡаҡлау, быҫҡаҡлап яуыу, һибәләү, һибәләп тороу, тамсылау.

ПОКРА́ПЫВАТЬ *несов. см.* **покра́пать.**

ПОКРА́СИТЬ *сов.* 1. *что* буяу, буяп ҡуйыу; 2. *что и без доп.* (*некоторое время*) буяп алыу.

ПОКРА́СКА *ж. см.* **покра́сить** 1; **покра́ска двере́й** ишектәрҙе буяу.

ПОКРАСНЕ́ТЬ *сов.* ҡыҙарыу, ҡыҙарып китеү; **ви́шня покрасне́ла** сейә ҡыҙарҙы;

покрасне́ть от стыда́ оялып (*йәки* оятынан) ҡыҙарыу.

ПОКРАСОВА́ТЬСЯ *сов. разг.* ҡыланып (*йәки* ҡупшыланып, маһайып, кәперәйеп) йөрөү.

ПОКРАХМА́ЛИТЬ *сов. что* крахмаллау, крахмаллай биреү; **покрахма́лить бельё** керҙе крахмаллау.

ПОКРИВИ́ТЬ *сов. что* ҡыйшайтыу, салышайтыу, боршайтыу.

ПОКРИВИ́ТЬСЯ *сов.* 1. ҡыйшайыу, салышайыу; 2. *разг.* (*сделать гримасу*) ҡыйшайтыу, салышайтыу, боршайтыу (*битте, иренде*).

ПОКРИ́КИВАТЬ *несов.* ҡысҡырыныу, ҡысҡырғылау, ҡысҡырып-ҡысҡырып ҡуйыу.

ПОКРИТИКОВА́ТЬ *сов. кого-что, разг.* тәнҡитләү, тәнҡитләп алыу.

ПОКРИЧА́ТЬ *сов.* 1. *на кого и без доп.* ҡысҡырыу, ҡысҡырып алыу; 2. *кого и без доп., разг.* (*криком позвать*) (ҡысҡырып) саҡырыу.

ПОКРО́В *м.* 1. ҡаплам, япма; пәрҙә; **снежный покро́в** ҡар япмаһы; 2. *уст.* (*покрывало*) япма, ябыу; ✧ **под покро́вом но́чи** төн ҡараңғылығында, төн ҡараңғылығынан файҙаланып; **снять покро́в** асыҡлау, асыу, ысын йөҙөн күрһәтеү.

ПОКРОВИ́ТЕЛЬ *м.* ҡурсалаусы, яҡлаусы, ҡанат аҫтына алыусы, ҡурғаусы.

ПОКРОВИ́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **покрови́тель.**

ПОКРОВИ́ТЕЛЬСТВЕННЫЙ *прил.* яҡлай торған, яҡлау, ҡанат аҫтына алған; **говори́ть покрови́тельственным то́ном** яҡлау тоны менән һөйләү.

ПОКРОВИ́ТЕЛЬСТВО *с.* ҡурсалау, яҡлау(сылыҡ), ҡурғау, ҡанат аҫтына алыу.

ПОКРОВИ́ТЕЛЬСТВОВАТЬ *несов. кому-чему* ҡурсалау, яҡлау, ҡурғау, ҡанат аҫтына алыу.

ПОКРО́Й *м.* өлгө, бесем; **покро́й пла́тья** күлдәк бесеме; ✧ **на оди́н покро́й, одного́ покро́я** бер ҡалыпҡа һуғылған, бер ҡалып (*кешеләргә ҡарата*).

ПОКРОПИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*слегка окропить*) һибеү, һипкеләү; 2. *кого-что и без доп.* (*некоторое время*) һибәләп алыу, (ямғыр) күҙе төшкөләү.

ПОКРОШИ́ТЬ *сов. что, чего* ваҡлау, турау, ваҡлай (*йәки* турай) биреү.

ПОКРУЖИ́ТЬ *сов. кого-что и без доп.* әйләндереп тороу, урап (*йәки* тирәләп) йөрөү.

ПОКРУЖИ́ТЬСЯ *сов.* әйләнеп (*йәки* өйрөлөп) алыу.

ПОКРУТИ́ТЬ *сов. что, чем* әйләндереү, өйрөлдөрөү; **покрути́ть вещь в рука́х** әйберҙе ҡулда әйләндереү.

ПОКРУТИ́ТЬСЯ *сов.* әйләнеү, өйрөлөү.

ПОКРЫВА́ЛО *с.* япма, ябыу.

ПОКРЫВА́ТЬ *несов. см.* **покры́ть.**

ПОКРЫВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **покры́ться**; 2. *страд. к* **покрыва́ть.**

ПОКРЫ́ТИЕ *с.* 1. *см.* **покры́ть** 1, 2, 4, 5, 7—10; 2. (*то, что покрывает*) япма, ҡапланған (*йәки* япҡан) нәмә.

ПОКРЫ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* ябыу, йәйеү; **покры́ть стол ска́тертью** өҫтәлгә ашъяулыҡ йәйеү; 2. *что* (*обить*) көпләү, ҡаплау; 3. *что* ҡаплау, ябыу; **облака́ покры́ли не́бо** күкте болот ҡапланы; 4. *что* (*закрасить*) буяу, һөртөү; 5. *что* (*оплатить*) ҡаплау, түләп бөтөү; 6. *что* (*заглушить — о звуках*) баҫыу; 7. *что* (*преодолеть какое-л. расстояние*) үтеү; 8. *кого* (*случить с самцом*) ҡасыртыу; тороҡтороу (*кобыл*); ҡарыҡтырыу, өйөктөрөү (*собак, кошек и кроликов*); баҫтырыу (*птиц*); 9. *что, перен.* (*напр. проступок*) йәшереү, баҫырыу; 10. *что* тышлау; **покры́ть шу́бу сукно́м** тунды буҫтау менән тышлау; ✧ **покры́ть позо́ром** *кого-что* хурлыҡҡа төшөрөү; **покры́ть сла́вой** *кого-что* данға күмеү; **покры́то та́йной** серле, йәшерен.

ПОКРЫ́ТЬСЯ *сов.* 1. ябыныу, бөркәнеү, ҡапланыу; **покры́ться одея́лом** юрған ябыныу; 2. ҡапланыу, күмелеү; **поля́ покры́лись сне́гом** яландар ҡар менән ҡапланды; 3. (*заглушиться*) ҡапланыу, баҫылып ҡалыу; 4. (*возместиться*) ҡаплау.

ПОКРЫ́ШКА *ж.* 1. *разг.* (*крышка*) ҡапҡас, япҡыс; 2. покрышка (*автомобиль, велосипед һ. б. тәгәрмәстәренең, футбол, волейбол һ. б. туптарының тышы*); ✧ **ни дна ни покры́шки** *см.* **дно.**

ПОКРЯ́КИВАТЬ *несов.* 1. быжҡылдап ҡуйыу, быжҡ-быжҡ итеп ҡуйыу; 2. *перен. разг.* (*о человеке*) тамаҡ ҡырып ҡуйыу, тамаҡ ҡырыу.

ПОКРЯХТЕ́ТЬ *сов. разг.* уһылдау, уһылдап (*йәки* ыһылдап) алыу.

ПОКУ́ДА *нареч. и союз разг. см.* **пока́.**

ПОКУПА́ТЕЛЬ *м.* һатып алыусы.

ПОКУПА́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **покупа́тель.**

ПОКУПА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* һатып алыу (*йәки* алырлыҡ); **покупа́тельная спосо́бность** һатып алыу һәләтлеге.

ПОКУПА́ТЕЛЬСКИЙ *прил.* һатып алыусы.

ПОКУПА́ТЬ I *несов. кого-что* һатып алыу.

ПОКУПА́ТЬ II *сов. кого, разг.* (*вы́купать*) һыу индереү (*йәки* индереп алыу), йыуындырып (*йәки* ҡойондороп) алыу.

ПОКУПА́ТЬСЯ *сов. разг.* (*вы́купаться*) һыу инеү (*йәки* инеп алыу), йыуынып (*йәки* ҡойоноп) алыу.

ПОКУ́ПКА *ж.* 1. *см.* **покупа́ть I**; 2. (*купленная вещь*) һатып алынған әйбер (*йәки* нәмә).

ПОКУПНО́Й *прил.* 1. (*купленный*) һатып алынған; 2. *см.* **покупа́тельный; покупна́я спосо́бность** һатып алыу һәләтлеге.

ПОКУ́РИВАТЬ *несов. что и без доп., разг.* тәмәке тартҡылау.

ПОКУРИ́ТЬ *сов. что и без доп.* тәмәке тартыу.

ПОКУСА́ТЬ *сов. кого-что* тешләү, талау, тешләп-тешләп алыу.

ПОКУСИ́ТЬСЯ *сов. на кого-что и с неопр.* (*попытаться что-л. сделать*) теләү, эшләргә ынтылыу (*йәки* уйлап ҡарау); хасланыу, ҡул һуҙыу; **покуси́ться на чужо́е иму́щество** кеше мөлкәтенә хасланыу.

ПОКУТИ́ТЬ *сов. разг.* әйттереп (*йәки* типтереп) алыу.

ПОКУ́ШАТЬ *сов. см.* **пое́сть.**

ПОКУША́ТЬСЯ *несов. см.* **покуси́ться.**

ПОКУШЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **покуси́ться;** 2. (*попытка убить кого-л.*) үлтерергә уйлау (*йәки* итеү).

ПОЛ I *м.* (*мн.* **полы́**) иҙән; **деревя́нный пол** ағас иҙән.

ПОЛ II *м.* (*мн.* **по́лы**) енес, зат; ◇ **прекра́сный пол** ҡатын-ҡыҙ халҡы.

ПОЛ=, ПОЛ- *ҡушма һүҙҙәрҙең «ярты» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **полвторо́го** икенсе ярты; **полдере́вни** ярты ауыл; **пол-я́блока** ярты алма.

ПОЛА́ *ж.* 1. сабыу; салғый (*уголок полы, затыкаемый за пояс*); 2. (*навешенное полотнище*) шаршау, итәк; **пола́ пала́тки** палатка итәге; ◇ **из-под полы́** ҡуйындан, йәшертен, аҫтыртын (*һатыу*).

ПОЛАГА́ТЬ *несов.* уйлау, иҫәпләү, ... тип белеү (*йәки* йөрөү, уйлау, һанау); **я полага́ю, что сде́лаю рабо́ту к сро́ку** мин эште ваҡытында бөтөрмөн тип уйлайым; ◇ **на́до полага́ть** *см.* **на́до.**

ПОЛАГА́ТЬСЯ I *несов. см.* **положи́ться.**

ПОЛАГА́ТЬСЯ II *несов.* тейеш, ярау, тейешле булыу; **так полага́ется** шулай булырға тейеш; **кури́ть не полага́ется** тәмәке тартырға ярамай.

ПОЛА́ДИТЬ *сов. разг.* килешеү, риза булышыу, ярашыу, һыйышыу; **они́ не пола́дили ме́жду собо́й** улар үҙ-ара һыйыша алманылар.

ПОЛА́КОМИТЬСЯ *сов.* һыйланыу, һыйланып алыу.

ПОЛАСКА́ТЬ *сов. кого* һөйләп (*йәки* иркәләп) алыу.

ПОЛАСКА́ТЬСЯ *сов.* иркәләнеү, иркәләнеп (*йәки* иркәләтеп) алыу.

ПОЛА́СТИТЬСЯ *сов. разг. см.* **поласка́ться.**

ПОЛА́ТИ *только мн.* һәндерә.

ПОЛА́ЯТЬ *сов.* өрөү, өрөп алыу.

ПО́ЛБА *ж.* борай.

ПОЛБЕДЫ́ *ж. в знач. сказ. разг.* ярты бәлә.

ПОЛБУТЫ́ЛКИ *ж.* шешәнең яртыһы, ярты шешә.

ПОЛВЕ́КА *м.* ярты быуат.

ПОЛГО́РЯ *с. в знач. сказ. разг.* ярты ҡайғы.

ПО́ЛДЕНЬ *м.* төш, төшлөк, көн уртаһы (*йәки* үҙәге).

ПОЛДНЕ́ВНЫЙ *прил.* төшкө; **полдне́вная жара́** төшкө эҫелек.

ПО́ЛДНИК *м.* төштән һуң ҡапҡылап алыу.

ПОЛДНЯ́ *м.* ярты көн.

ПОЛДОРО́ГИ *ж.* ярты юл.

ПОЛДЮ́ЖИНЫ *ж.* ярты дюжина.

ПО́ЛЕ *с.* 1. ялан, ялан ер; 2. (*засеянное*) баҫыу, ҡыр; 3. *перен.* (*основа, фон*) фон, ерлек; **си́тец ро́зовыми цвета́ми по голубо́му по́лю** күк ерлектә ҡыҙыл сәскәле ситса; 4. сит; **поля́ тетра́ди** дәфтәрҙең ситe; 5. (*у шляпы*) тирәс, сит; 6. *перен.* (*область, сфера*) өлкә; ◇ **по́ле бо́я** һуғыш майҙаны; **находи́ться в по́ле зре́ния** күҙ алдында булыу.

ПОЛЁВКА *ж.* ҡыр сысҡаны.

ПОЛЕВО́Д *м.* полевод, баҫыусы.

ПОЛЕВО́ДСТВО *с.* баҫыусылыҡ.

ПОЛЕВО́ДЧЕСКИЙ *прил.* баҫыусылыҡ; **полево́дческие брига́ды** баҫыусылыҡ бригадалары.

ПОЛЕВО́Й *прил.* 1. баҫыу, ҡыр; **полевы́е рабо́ты** баҫыу эштәре; **полева́я езда́** юлһыҙ, ҡырҙан йөрөү; 2. *воен.* һуғыш майҙанындағы, хәрби; **полево́й го́спиталь** һуғыш майҙанындағы госпиталь; **полева́я по́чта** хәрби почта; ◇ **полева́я су́мка** полевой сумка.

ПОЛЕГА́НИЕ *с. с.-х.* ығыу, ятыу.

ПОЛЕГО́НЬКУ *нареч. разг.* әкрен генә, яй, ашыҡмай ғына.

ПОЛЕЖА́ТЬ *сов. разг.* ята биреү, ятып алыу, ятыу; **полежа́ть в посте́ли** постелдә ята биреү.

ПОЛЁЖИВАТЬ *несов. разг.* ятып тороу, ятҡылау, ятып-ятып алыу.

ПОЛЕЗАЩИ́ТНЫЙ *прил.* баҫыу һаҡлаусы; **полезащи́тные лесны́е по́лосы** баҫыу һаҡлаусы урман һыҙаттары.

ПОЛЕ́ЗНОСТЬ *ж.* файҙалылыҡ.

ПОЛЕ́ЗНЫЙ *прил.* 1. файҙалы; **поле́зное расте́ние** файҙалы үҫемлек; 2. яраҡлы, файҙалы; **поле́зная жила́я пло́щадь** торорға яраҡлы майҙан.

ПОЛЕ́ЗТЬ *сов. разг.* 1. (*начать лезть*) менә башлау, менеп китеү; 2. *прост.* (*начать делать что-л.*) тотоноу; **поле́з дра́ться** һуғышырға тотондо; 3. (*за чем-л.*) ҡул тығыу, тығылыу; **поле́зть в портфе́ль за карандашо́м** ҡәләм эҙләп портфелгә тығылыу.

ПОЛЕМИЗИ́РОВАТЬ *несов. с кем и без доп.* бәхәсләшеү, һүҙ көрәштереү.

ПОЛЕ́МИКА *ж.* бәхәс, һүҙ көрәштереү, полемика.

ПОЛЕМИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. бәхәсле; **полеми́ческая статья́** бәхәсле мәҡәлә; 2. һүҙ көрәштерә торған, бәхәсләшә торған; **полеми́ческий тон** бәхәсләшкән тон.

ПОЛЕНИ́ТЬСЯ *сов.* иренеү, ялҡауланыу.

ПОЛЕ́ННИЦА *ж.* әрҙәнә.

ПОЛЕ́НО *с.* ярҡа, тумрау, бер ағас утын.

ПОЛЕ́СЬЕ *с.* шар, һаҙ әрәмәлеге.

ПОЛЁТ *м.* осоу; осош; ◇ **полёт мы́сли** фекер (*йәки* уй, хыял) ҡанаты, илһам ҡанаты; **пти́ца высо́кого полёта** *ирон.* ҙур, түрә кеше; **с высоты́ пти́чьего полёта** күк башынан (*бик юғарынан*).

ПОЛЕТА́ТЬ *сов.* осоу, осоп алыу.

ПОЛЕТЕ́ТЬ *сов.* 1. осоп китеү; 2. *разг.* (*упасть*) йығылып (*йәки* ҡолап) китеү, осоп төшөү; 3. *перен.* (*помчаться*) елеп (*йәки* осоп) барыу, елеп китеп барыу; 4. *перен.* (*начать быстро распространяться*) бик шәп тарала башлау; 5. (*быстро протекать — о времени*) бик тиҙ үтеү, бик тиҙ үтеп китеү (*йәки* тороу).

ПОЛЕЧИ́ТЬ *сов. кого-что* дауалау, дарыулау, дауалап алыу.

ПОЛЕЧИ́ТЬСЯ *сов.* дауаланыу, дарыуланыу, дауаланып алыу.

ПОЛЕ́ЧЬ *сов.* 1. *разг.* (*лечь — о всех, многих*) ятыу, ятып бөтөү; 2. (*быть убитыми*) ятып (*йәки* үлеп) ҡалыу; 3. ығыу, ятыу;

по́сле ли́вня пшени́ца полегла́ ҡойоп яуған ямғырҙан һуң бойҙай ятты.

ПО́ЛЗАТЬ *несов.* 1. шыуышыу, шыуышып (*йәки* имгәкләп, үрмәләп) йөрөү; 2. *перен. разг.* (*унижаться*) ярарға тырышыу, тәрилкә тотоу; ◇ **по́лзать в нога́х** *у кого* аяғына йығылыу, алдына йөгөнөү.

ПОЛЗКО́М *нареч.* шыуышып, үрмәләп.

ПОЛЗТИ́ *несов.* 1. шыуышыу, үрмәләү, шыуышып (*йәки* үрмәләп) барыу, имгәкләү; **ползти́ на́ гору** тауға үрмәләү; **ребёнок ползёт на четверёньках** бала имгәкләй, бала дүрт тағанлап йөрөй; 2. *перен. разг.* (*медленно передвигаться*) бик әкрен барыу (*йәки* килеү); 3. (*медленно скользить*) шыуыу, шыуып барыу; 4. (*стлаться, цепляясь за что-л.— о растениях*) үрмәләү, уралып (*йәки* үрмәләп) үҫеү; 5. *перен.* һуҙылып (*йәки* һыҙылып) ятыу; **тропи́нка ползёт в го́ру** һуҡмаҡ тауға таба һыҙылып ята; 6. *перен.* (*медленно распространяться — о слухах, звуках и т. п.*) йөрөү, таралыу; 7. (*осыпа́ться*) ишелеү, емерелеү; **бе́рег реки́ ползёт** йылға яры ишелә; 8. *разг.* (*разлезаться — о ткани*) ылдырап, йыртылып тороу.

ПОЛЗУ́Н *м.* 1. *разг.* (*о детях*) имгәкләп йөрөгән бала; 2. *тех.* ползун (*машинаның шыуып йөрөй торған өлөшө*).

ПОЛЗУНО́К *м. см.* **ползу́н** 1.

ПОЛЗУ́ЧИЙ *прил.* 1. шыуыусы, һөйрәлеүсе; **ползу́чее живо́тное** һөйрәлеүсе хайуан; 2. *бот.* үрмә; **ползу́чие расте́ния** үрмә үҫемлектәр.

ПОЛИ- *ҡушма һүҙҙәрҙең «күп, төрлө» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **поливитами́н** төрлө витаминдәр.

ПОЛИА́НДРИЯ *ж. книжн.* полиандрия, күп ирлелек (*бер үк ваҡытта бер нисә ир менән тороу йолаһы*).

ПОЛИАРТРИ́Т *м. мед.* полиартрит (*быуын һыҙлауы*).

ПОЛИ́В *м. см.* **поли́ть** 1.

ПОЛИВА́ТЬ *несов. см.* **поли́ть.**

ПОЛИВИТАМИ́Н *м.* төрлө витаминдәр.

ПОЛИВНО́Й *прил.* һуғарыла торған, һуғарылмалы; һыу һибә торған; **поливны́е зе́мли** һуғарыла торған ерҙәр; **поливна́я бо́чка** һыу һибә торған мискә.

ПОЛИ́ВОЧНЫЙ *прил.* һыу һибә (*йәки* һиптерә) торған.

ПОЛИГА́МИЯ *ж. книжн.* полигамия, күп никахлылыҡ.

ПОЛИГИ́НИЯ *ж. книжн.* полигиния, күп бисәлелек.

ПОЛИГЛО́Т *м.* полиглот, күп тел белеүсе.

ПОЛИГО́Н *м. воен.* полигон (*атырға өйрәнеү урыны*).

ПОЛИГРАФИ́СТ *м.* полиграфист (*полиграфия эшсеһе*).

ПОЛИГРАФИ́ЧЕСКИЙ *прил.* полиграфия; **полиграфи́ческая промы́шленность** полиграфия промышленносе.

ПОЛИГРАФИ́Я *ж.* полиграфия (*китап, газета, журнал һ. б. баҫтырыу производствоһы*).

ПОЛИКЛИ́НИКА *ж.* поликлиника.

ПОЛИМЕ́РЫ *только мн.* полимерҙәр (*молекулаларындағы атом һаны яғынан төрлө булған бер үк химик составлы матдәләр*).

ПОЛИМОРФИ́ЗМ *м.* полиморфизм (1. *биол. бер үк төрҙән булып, төҙөлөш формаһы яғынан башҡа булған заттар;* 2. *хим. бер үк матдәнең төрлө формала кристаллашыу үҙенсәлеге*).

ПОЛИМОРФИ́ЧЕСКИЙ, ПОЛИМО́РФНЫЙ *прил. биол., хим.* полиморфизм билгеһе булған.

ПОЛИНЯ́ЛЫЙ *прил.* уңған, буҙарған, ағарып бөткән.

ПОЛИНЯ́ТЬ *сов.* уңыу, буҙарыу, көнгә ағарыу.

ПОЛИОМИЕЛИ́Т *м. мед.* полиомиелит (*арҡа мейеһенең шешеүе, күберәк балаларҙа була*).

ПОЛИ́П *м.* полип (1. *зоол. ҡуҙғалмай бер урында йәшәй торған диңгеҙ хайуаны;* 2. *мед. лайлалы тиресәләге шеш*).

ПОЛИРОВА́ЛЬНЫЙ *прил.* полировка, ялтыратыу; **полирова́льный стано́к** полировка станогы.

ПОЛИРО́ВАННЫЙ *прич. и прил.* полировкалаған, полировка яһалған, шымартылған; **поли́рованная ме́бель** полировкалаған мебель.

ПОЛИРОВА́ТЬ *несов. что* полировкалау, шымартыу, көҙгө кеүек итеп ялтыратыу.

ПОЛИРО́ВКА *ж.* 1. *см.* **полирова́ть;** 2. (*отполированная поверхность*) полировка (*полировать ителгән урын*).

ПОЛИРО́ВЩИК *м.* полировщик.

ПО́ЛИС *м.* полис (*страхование тураһындағы документ*).

ПОЛИСМЕ́Н *м.* полисмен (*Англия һәм АҠШ-та полицейский*).

ПОЛИТ- *ҡушма һүҙҙәрҙең «политик» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **политучёба** политик уҡыу.

ПОЛИТБЮРО́ *с.* (**полити́ческое бюро́**) политбюро.

ПОЛИТЕИ́ЗМ *м. книжн.* политеизм, күп аллаға ышаныусанлыҡ.

ПОЛИТЕХНИЗА́ЦИЯ *ж.* политехнизация (*уҡыусыларҙы теоретик яҡтан да һәм практик яҡтан да производствоның төп тармаҡтары менән таныштырыу*).

ПОЛИТЕ́ХНИКУМ *м.* политехникум (*төрлө техник белем бирә торған урта уҡыу йорто*).

ПОЛИТЕХНИ́ЧЕСКИЙ *прил.* политехник; **политехни́ческий институ́т** политехник институт.

ПОЛИТЗАКЛЮЧЁННЫЙ *м.* политик тотҡон.

ПОЛИ́ТИК *м.* политик.

ПОЛИ́ТИКА *ж.* 1. политика; **ми́рная поли́тика СССР** СССР-ҙың тыныслыҡ политикаһы; 2. *разг.* ниәт, уй, хәйлә; **я твою́ поли́тику зна́ю** мин һинең хәйләңде беләм; 3. *разг.* (*участие в революционнной борьбе*) революцион хәрәкәттә ҡатнашыу.

ПОЛИТИКА́Н *м.* политикан (1. *төрлө юл тотоусы принципһеҙ политик;* 2. *үҙенә файҙалы маҡсатҡа ирешеү өсөн оҫта эш иткән йылғыр, хәйләкәр, карьерист кеше*).

ПОЛИ́ТИКО- *кушма һүҙҙәрҙең «политик» мәғәнәһен аңлаткан беренсе өлөшө, мәҫ.* **поли́тико-воспита́тельный** политик-тәрбиә.

ПОЛИТИНФОРМА́ЦИЯ *ж.* (**полити́ческая информа́ция**) политинформация.

ПОЛИТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. политик; **полити́ческие собы́тия** политик ваҡиғалар; 2. *в знач. сущ.* **полити́ческий** *м.*, **полити́ческая** *ж. уст.* политик тотҡон.

ПОЛИТИ́ЧНЫЙ *прил. разг.* оҫта, һаҡ, алдын-артын уйлаусан; **полити́чный посту́пок** оҫта эшләү, эште оҫта алып барыу.

ПОЛИТКАТОРЖА́НИН *м. ист.* политкаторжанин (*Октябрь революцияһынан элек политик эшмәкәрлеге өсөн каторгала булған кеше*).

ПОЛИТКРУЖО́К *м.* (**полити́ческий кружо́к**) политик түңәрәк.

ПОЛИТРАБО́ТА *ж.* (**полити́ческая рабо́та**) политик эш.

ПОЛИТРАБО́ТНИК *м.* (**полити́ческий рабо́тник**) политик работник, политработник.

ПОЛИТРУ́К *м.* (**полити́ческий руководи́тель**) политик етәксе, политрук.

ПОЛИТСОСТА́В *м.* (**полити́ческий соста́в**) политик состав.

ПОЛИТУ́РА *ж.* политура (*полировка өсөн спиртле лак*).

ПОЛИТУЧЁБА *ж.* (**полити́ческая учёба**) политик уҡыу.

ПОЛИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* һибеү, һыу һибеү (*йәки* ҡойоу), һуғарыу; **поли́ть цветы́** гөлдәргә һыу һибеү; 2. *без доп.* (*начать лить*) яуа башлау; **по́ли́л дождь** ямғыр яуа башланы; 3. *что и без доп.* (*некоторое время*) бер аҙ яуыу, яуып алыу; **дождь по́ли́л и переста́л** ямғыр бер аҙ яуҙы ла туҡтаны.

ПОЛИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*облить себя*) ҡойоноу; 2. (*начать литься*) аға башлау; 3. *перен.* башланыу; **полила́сь задуше́вная бесе́да** ысын күңелдән һөйләшеүҙәр башланды.

ПОЛИТЭКОНО́МИЯ *ж.* (**полити́ческая эконо́мия**) политик экономия, политэкономия.

ПОЛИТЭМИГРА́НТ *м.* (**полити́ческий эмигра́нт**) политик эмигрант.

ПОЛИФО́НИЯ *ж. муз.* полифония, күп тауышлылыҡ.

ПОЛИХРО́МИЯ *ж. иск.* күп төҫлөлөк.

ПОЛИЦЕ́ЙСКИЙ *прил.* 1. полиция; **полице́йский чино́вник** полиция чиновнигe; 2. *в знач. сущ. м.* полицейский; 3. полицияға таянған, тупаҫ көс, баш баштаҡлыҡҡа ҡоролған; **полице́йские ме́тоды управле́ния** идара итеүҙә полиция методтары.

ПОЛИЦЕЙМЕ́ЙСТЕР *м.* полицмейстер (*капиталистик илдәрҙә һәм батша Россияһында эре ҡалаларҙа полиция башлығы*).

ПОЛИ́ЦИЯ *ж.* полиция.

ПОЛИЦМЕ́ЙСТЕР *м. см.* **полицейме́йстер.**

ПОЛИ́ЧНОЕ *с.*: **пойма́ть с поли́чным** енәйәт өҫтөндә тотоу.

ПОЛИШИНЕ́ЛЬ *м.* полишинель (*Францияла халыҡ театрының көлкө персонажы*); ◇ **секре́т полишине́ля** билдәле сер (*бөтә кешегә әллә ҡасан билдәле сер*).

ПОЛК *м.* 1. *воен.* полк; 2. *перен. разг.* (*толпа, множество*) ғәскәр, күп халыҡ; ◇ **на́шего полку́ при́было** беҙҙекеләр күбәйҙе, беҙҙең сафтар көсәйҙе.

ПО́ЛКА I *ж.* 1. кәштә; **кни́жная по́лка** китап кәштәһе; 2. *ж.-д.* полка, һәндерә (*вагонда*).

ПО́ЛКА II *ж. см.* **поло́ть; по́лка морко́ви** кишер утау.

ПОЛКО́ВНИК *м.* полковник.

ПОЛКОВО́ДЕЦ *м.* ғәскәри етәксе, полководец.

ПОЛКОВО́Й *прил. воен.* полк; **полково́е зна́мя** полк байрағы.

ПОЛНЕ́ТЬ *несов.* йыуанайыу, ҡалынайыу.

ПОЛНИ́ТЬ *несов. кого-что, разг.* тулыландырыу, ҡалынайтыу; **э́то пла́тье вас полни́т** был күлдәк һеҙҙе тулыландырып күрһәтә.

ПО́ЛНО *в знач. сказ. с неопр., разг.* етер, етте; ҡуй(ығыҙ), ташла(ғыҙ), юҡ менән булма; **по́лно пла́кать!** етте, илама!; **по́лно вам огорча́ться!** ҡуйығыҙ, ҡайғырмағыҙ!

ПОЛНО́ *нареч. разг.* туп-тулы, бик күп; **в до́ме полно́ де́вушек** өйҙә ҡыҙҙар туп-тулы.

ПОЛНО- *кушма һүҙҙәрҙең «тулы» мәғәнәһен аңлаткан беренсе өлөшө, мәҫ.* **полновла́стный** тулы власле.

ПОЛНОВЕ́СНЫЙ *прил.* 1. тулы үлсәүле (*йәки* ауырлыҡлы), тулы ауырлыҡтағы, нормаль; **полнове́сная ги́ря** тулы ауырлыҡлы гер; 2. *перен. разг.* (*сильный*) көслө, ҡаты; **полнове́сный уда́р** ҡаты һуғыу; 3. *перен.* (*настоящий, полный*) тулы, бөтә яҡтан камил (килгән); **полнове́сное сча́стье** тулы бәхет.

ПОЛНОВЛА́СТИЕ *с.* тулы власлелек.

ПОЛНОВЛА́СТНЫЙ *прил.* тулы власле.

ПОЛНОВО́ДНЫЙ *прил.* алҡын, тулы (*йәки* күп) һыулы; **полново́дная река́** күп һыулы йылға.

ПОЛНОВО́ДЬЕ *с.* һыу күтәрелгән (*йәки* күбәйгән) саҡ.

ПОЛНОГЛА́СИЕ *с. лингв.* тулы һуҙынҡылыҡ (*рус телендә тартынҡы өндәр араһында оро, оло, ере, ело формаһында килеү, мәҫ. иҫке славян телендәге* **врата́, зла́то, пред** *урынына* **воро́та, зо́лото, пе́ред** *килеү*).

ПОЛНОЗВУ́ЧНЫЙ *прил.* көслө тауышлы; **полнозву́чный барито́н** көслө тауышлы баритон.

ПОЛНОКРО́ВИЕ *с.* тулы ҡанлылыҡ, ҡан күплек.

ПОЛНОКРО́ВНЫЙ *прил.* 1. сәләмәт, таҙа, көр күңелле; **полнокро́вная молода́я же́нщина** таҙа йәш ҡатын; 2. *перен.* тулы ҡанлы (*төрлө ваҡиға, тәьҫир һ. б. бай*); **полнокро́вная жизнь** тулы ҡанлы тормош.

ПОЛНОЛУ́НИЕ *с.* тулған ай.

ПОЛНОМЕТРА́ЖНЫЙ *прил. кино* тулы метражлы; **полнометра́жный фильм** тулы метражлы фильм.

ПОЛНОМО́ЧИЕ *с.* хоҡуҡ, вәкиллек хоҡуғы; **полномо́чие наро́дного судьи́** халыҡ судьяһының хоҡуғы.

ПОЛНОМО́ЧНЫЙ *прил.* хоҡуғы булған, хоҡуҡлы; **полномо́чный представи́тель** хоҡуҡлы вәкил.

ПОЛНОПРА́ВИЕ *с.* тулы хоҡуҡлылыҡ, тулы хоҡуҡлы булыу.

ПОЛНОПРА́ВНЫЙ *прил.* тулы хоҡуҡлы; **полнопра́вный граждани́н** тулы хоҡуҡлы гражданин.

ПО́ЛНОСТЬЮ *нареч.* тулыһынса, тулыһы менән; **он по́лностью вы́полнил обяза́тельства** ул йөкләмәләрен тулыһынса үтәне; **целико́м и по́лностью** тулыһынса.

ПОЛНОТА́ *ж.* 1. (*высшая степень чего-л.*) тулылыҡ; **полнота́ ра́дости** шатлыҡтың тулылығы; 2. (*толщина*) йыуанлыҡ, һимеҙлек; **здоро́вая полнота́** таҙалыҡты күрһәткән һимеҙлек; ◇ **со всей полното́й** тулыһынса, бөтә яҡлап; **от полноты́ чувств** хистәрҙең тулылығынан, тойғо ашҡыныуынан.

ПО́ЛНОТЕ *в знач. сказ. с неопр., разг.* етте, етер, булды инде; **по́лноте шали́ть** етте, шаярмағыҙ инде.

ПОЛНОТЕ́ЛЫЙ *прил.* тулы (*йәки* ҡалын) кәүҙәле, йыуан, һимеҙ.

ПОЛНОЦЕ́ННЫЙ *прил.* 1. тулы ҡиммәтле; **полноце́нная валю́та** тулы ҡиммәтле валюта; 2. *перен.* тулы ҡиммәтле, һәр яғы килгән, яҡшы сифатлы; **полноце́нный рабо́тник** һәр яғы килгән работник; **полноце́нная рабо́та** яҡшы сифатлы эш.

ПОЛНО́ЧНЫЙ *прил.* ярты төнгө, төн уртаһы; **полно́чный час** ярты төнгө сәғәт.

ПО́ЛНОЧЬ *ж.* ярты төн, төн уртаһы.

ПО́ЛНЫЙ *прил.* 1. тулы; **по́лное ведро́** тулы биҙрә; **по́лный отве́т** тулы яуап; 2. *перен.* (*выражающий что-л.; исполненный чем-л.*) тулы, тулған; **взгляд, по́лный ра́дости** шатлыҡ менән тулған ҡараш; 3. *перен.* (*увлечённный кем-чем-л.*)... тәьҫирендә бирелгән; 4. (*абсолютный*) тулыһынса, бөтөнләйгә; **по́лная побе́да социали́зма** социализмдең бөтөнләйгә еңеүе; 5. (*достигший высшего развития*) тулыһынса, тулы, бөтә; **в по́лную мощь** бөтә көсөнә; 6. (*в меру толстый*) тулы, һимеҙ, ҡалын; ◇ **под по́лным ве́тром** *мор.* көслө ел ыңғайына; **полны́м-полно́** туп-тулы; **хлопо́т по́лон рот** *см.* **рот**; **у них дом — по́лная ча́ша** уларҙың өйө тулы байлыҡ.

ПО́ЛО *с. нескл. спорт.* поло (*һыбай туп уйнау*); ◇ **во́дное по́ло** һыуҙа туп уйнау.

ПОЛО́ВА *ж. с.-х.* кәбәк.

ПОЛОВЕ́ЦКИЙ *прил. ист.* ҡыпсаҡ; **полове́цкие пля́ски** ҡыпсаҡтар бейеүе.

ПОЛОВИ́К *м.* иҙән балаҫы (*йәки* түшәмәһе).

ПОЛОВИ́НА *ж.* ярты, яртыһы; ярым; **полови́на я́блока** ярты алма; **полови́на рабо́ты** эштең яртыһы; **три с полови́ной** өс ярым.

ПОЛОВИ́НКА *ж.* яртыһы, ярты яғы.

ПОЛОВИ́ННЫЙ *прил.* ярты; **за полови́нную сто́имость** ярты хаҡына.

ПОЛОВИ́НЧАТОСТЬ *ж.* ярты-йортолоҡ; **полови́нчатость реше́ния** ҡарарҙың ярты-йортолоғо.

ПОЛОВИ́НЧАТЫЙ *прил.* 1. *спец.* (*состоящий из двух разных частей*) ике өлөштән торған; 2. *перен.* икеле-микеле, ярты-йорто, ярым-ярты; **полови́нчатый отве́т** икеле-микеле яуап.

ПОЛОВИ́ЦА *ж.* иҙән таҡтаһы (*йәки* һайғағы).

ПОЛО́ВНИК *м. разг.* ижау, сүмес.

ПОЛОВО́ДЬЕ *с.* ташҡын, ташыу; **весе́ннее полово́дье** яҙғы ташыу; **ле́тнее полово́дье** йәйге ташҡын.

ПОЛОВО́Й I *прил.* иҙән; **полова́я доска́** иҙән таҡтаһы.

ПОЛОВО́Й II *прил.* енес, енси; **половы́е при́знаки** енси билгеләр.

ПОЛОВО́Й III *уст.* (*слуга в трактире*) половой (*трактир хеҙмәтсеһе*).

ПО́ЛОВЦЫ *мн. ист.* ҡыпсаҡтар (*боронғо төрки халыҡтарҙың береһе*).

ПО́ЛОГ *м.* шаршау, карауат шаршауы, сымылдыҡ.

ПОЛО́ГИЙ *прил.* һөҙәк, һарҡыу; **поло́гий бе́рег реки́** йылғаның һөҙәк яры.

ПОЛОЖЕ́НИЕ *с.* 1. урын, торош; **определи́ть положе́ние плане́ты** планетаның урынын билдәләү; 2. (*поза*) килеш, хәл, көйө; **чита́ть в лежа́чем положе́нии** ятҡан көйө уҡыу; 3. (*роль человека в обществе*) хәл, тотҡан урын, роль; **социа́льное положе́ние** социаль хәл; 4. (*состояние, обстоятельство*) хәл; **междунаро́дное положе́ние** халыҡ-ара хәл; 5. (*свод правил*) положение; **положе́ние о нало́ге** налог тураһындағы положение; 6. (*утверждение, тезис*) положение, төп фекер; **основны́е положе́ния кни́ги** китаптың төп фекерҙәре; ◇ **быть в положе́нии** ауырлы булыу, йөккә ҡалыу; **положе́ние ху́же губерна́торского** *см.* **губерна́торский**.

ПОЛОЖИ́ТЕЛЬНО *нареч.* 1. (*утвердительно*) ыңғай; **отве́тить положи́тельно** ыңғай яуап биреү; 2. *в знач. частицы* (*совершеннно, совсем*) бөтөнләй; **он положи́тельно ничего́ не сде́лал** ул бөтөнләй бер нәмә эшләмәгән.

ПОЛОЖИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. ыңғай; **положи́тельный геро́й рома́на** романдың ыңғай геройы; **положи́тельное влия́ние** ыңғай тәьҫир; 2. (*деловой, практический*) тәжрибәле, эшлекле, төплө; **положи́тельный ум** төплө аҡыл; 3. (*определённый, окончательный*) өҙөп (*йәки* ҡырҡа) әйтелгән, ҡәтғи; 4. *мат., физ.* ыңғай; **положи́тельная величина́** ыңғай дәүмәл; **положи́тельный заря́д** ыңғай заряд.

ПОЛОЖИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что, чего* ҡуйыу, һалыу, һалып ҡуйыу; **положи́ть кни́гу на стол** китапты өҫтәлгә ҡуйыу; **положи́ть ребёнка в посте́ль** баланы урынға һалыу; 2. *в знач. вводн. сл.* **поло́жим** әйтәйек, шулай ти; шулай булһын да; ◇ **положа́ ру́ку на́ се́рдце** ысын күңелдән; **положи́ть жизнь** *см.* **жизнь**; **положи́ть на о́бе лопа́тки** *см.* **лопа́тка**; **положи́ть нача́ло** *чему* башлау; **положи́ть себе́ за пра́вило** *уст.* үҙеңә ҡағиҙә итеп алыу.

ПОЛОЖИ́ТЬСЯ *сов.* ышаныу, таяныу.

ПО́ЛОЗ I *м.* 1. (*у саней*) сана табаны; 2. (*брус*) шылдырғыс, тәгәрәткес (*ауыр нәмәне шыуҙырып ҡуҙғатыу өсөн ҡулланыла торған йоморо нәмә*).

ПО́ЛОЗ II *м. зоол.* уҫал туҙбаш йылан.

ПОЛО́К *м.* 1. (*в бане*) ләүкә; 2. *спец.* (*телега*) яҫы арба (*ҙур һәм ауыр нәмәләр йөрөтөү өсөн булған арба*).

ПОЛО́ЛЬНИК *м. с.-х.* (*орудие*) утауыс.

ПОЛО́ЛЬНЫЙ *прил. с.-х.* утау; **поло́льный агрега́т** утау агрегаты.
ПОЛО́ЛЬЩИК *м.* утаусы.
ПОЛО́ЛЬЩИЦА *женск. р. к* **поло́льщик.**
ПОЛОМА́ТЬ *сов. что* һындырыу, һындырып бөтөрөү, ватыу, ҡыйратыу, ватып (*йәки* һындырып) ташлау.
ПОЛОМА́ТЬСЯ *сов.* 1. һыныу, ватылыу, ҡыйралыу; 2. *перен. разг.* (*покривляться*) киреләнеү, ҡыланыу.
ПОЛО́МКА *ж.* 1. *см.* **полома́ть;** 2. (*повреждённое место*) ватыҡ, һыныҡ (*урын*).
ПОЛО́Н *м. уст. см.* **плен.**
ПОЛОНЕ́З *м.* полонез (*бейеү һәм шуға яҙылған музыка әҫәре*).
ПОЛО́НИЙ *м.* полоний (*радиоактив химик элемент*).
ПОЛО́ПАТЬСЯ *сов. разг.* ярылыу, ярылып бөтөү, шартлау; **от кипятка́ стака́ны поло́пались** ҡайнар һыуға стакандар ярылып китте.
ПОЛОСА́ *ж.* 1. оҙонса киҫәк, таҫма киҫәк, бер буй (нәмә); **полоса́ желе́за** оҙонса тимер киҫәге; **разре́зать бумагу́ на по́лосы** ҡағыҙҙы буй-буй ҡырҡыу; 2. (*широкая линия*) буй, һыҙыҡ; **кра́сные по́лосы на платке́** яулыҡтағы ҡыҙыл һыҙыҡтар; 3. һыҙат; **полоса́ ле́са** урман һыҙаты; **чернозёмная полоса́** ҡара тупраҡ һыҙаты; 4. *уст.* (*земельный участок*) тар ер; 5. *полигр.* бит; **пе́рвая полоса́ газе́ты** газетаның тәүге бите; 6. (*период*) осор, ара.
ПОЛОСА́ТЫЙ *прил.* буй-буй биҙәкле, буйлы; **полоса́тый хала́т** буйлы халат.
ПОЛОСКА́НИЕ *с.* 1. *см.* **полоска́ть; полоска́ние белья́** кер сайҡау; 2. (*лекарство*) (тамаҡ, ауыҙ) сайҡау дарыуы.
ПОЛОСКА́ТЕЛЬНИЦА *ж.* сынаяҡ йыуыу һауыты.
ПОЛОСКА́ТЬ *несов.* 1. *что* сайҡау; **полоска́ть бельё** кер сайҡау; **полоска́ть рот** ауыҙ сайҡау; 2. *что, чем, перен.* елберҙәтеү; **ве́тер поло́щет флаг** ел флагты елберҙәтә.
ПОЛОСКА́ТЬСЯ *несов.* 1. сәпелдәтеү, сәпелдәшеп һыу инеү (*йәки* ҡойоноу); **ма́льчики поло́щутся в реке́** малайҙар йылғала сәпелдәшеп һыу инәләр; 2. *перен.* (*колебаться от ветра*) елберҙәү, сайҡалыу.
ПОЛОСОВА́ТЬ *несов.* 1. *кого, разг.* (*бить, оставляя рубцы*) яра һуғыу (эҙ ҡалдырып); 2. *что, тех.* буй-буй йыртыу (*йәки* телеү, ҡырҡыу); **полосова́ть жесть** ҡалайҙы буй-буй ҡырҡыу.
ПОЛОСОВО́Й *прил. тех.* оҙонса, буй-буй, тар оҙон, таҫма һымаҡ; **полосово́е желе́зо** оҙонса тимер.
ПО́ЛОСТЬ *ж. анат.* ҡыуышлыҡ; **брюшна́я по́лость** эс ҡыуышлығы.
ПОЛОТЕ́НЦЕ *с.* таҫтамал.
ПОЛОТЁР *м.* полотёр (*иҙән ышҡыусы эшсе*).
ПОЛО́ТНИЩЕ *с.* иң; **одея́ло в четы́ре поло́тнища** дүрт иңле юрған; ◇ **поло́тнище пилы́** бысҡы яҫылығы (*иңе*).
ПОЛОТНО́ *с.* 1. киндер (туҡыма), полотно; 2. (*дорожная насыпь*) полотно (*таш, ҡом һ. б. -ҙан торған юл өйөмө, шундай юл*); 3. *жив.* полотно (*художниктең һүрәте; берәй нәмәне киң, тәрән һүрәтләгән әҫәр*); 4. *тех.* таҫма; **полотно́ конве́йера** конвейер таҫмаһы.
ПОЛОТНЯ́НЫЙ *прил.* киндер (*йәки* полотно) һуғыу; киндер, полотно; **полотня́ная фа́брика** киндер һуғыу фабрикаһы; **полотня́ная руба́шка** киндер күлдәк.
ПОЛО́ТЬ *несов. что* утау.
ПОЛОУ́МИЕ *с. разг.* яртаҡыл(лыҡ), иҫәрлек, тилелек.
ПОЛОУ́МНЫЙ *прил. разг.* яртаҡыл, аҡылдан яҙған.
ПОЛПРЕ́Д *м.* (**полномо́чный представи́тель**) хоҡуҡлы вәкил.
ПОЛПРЕ́ДСТВО *с.* (**полномо́чное представи́тельство**) хоҡуҡлы вәкиллек.
ПОЛПУТИ́ *м.* ярты юл; **верну́ться с полпути́** ярты юлдан әйләнеү; **на полпути́** *прям. и перен.* ярты юлда.
ПОЛСЛО́ВА *с.* 1. һүҙҙең яртыһы; 2. (*несколько слов*) бер аҙ һүҙ; ◇ **поня́ть с полсло́ва (с полусло́ва)** бер һүҙҙән аңлап алыу.
ПОЛТИ́ННИК *м. разг.* ярты һумлыҡ (*йәки* тәңкә), илле тин(лек) аҡса.
ПОЛТОРА́ *м. и с.* бер ярым.
ПОЛТОРА́СТА *числ.* йөҙ илле.
ПОЛТОРЫ́ *ж. см.* **полтора́.**
ПОЛУ- *ҡушма һүҙҙәрҙең «ярты, ярым, яртылаш» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **полушерстяно́й** яртылаш йөн.
ПОЛУБОТИ́НКИ *мн.* (*ед.* **полуботи́нок** *м.*) һай ботинка.
ПОЛУВЕКОВО́Й *прил.* ярты быуатлы (*йәки* быуатлыҡ).
ПОЛУГЛА́СНЫЙ *прил. лингв.* ярым һуҙынҡы.
ПОЛУГО́ДИЕ *с.* ярты йыл.
ПОЛУГОДИ́ЧНЫЙ *прил.* ярты йыл (*йәки* йылға) булған, ярты йыллыҡ.
ПОЛУГОДОВА́ЛЫЙ *прил.* ярты йәштәге (*йәки* йәшлек).
ПОЛУГОДОВО́Й *прил.* ярты йыллыҡ.
ПОЛУГО́ДОК *м.* алты айлыҡ (*мал*).
ПОЛУГОЛО́ДНЫЙ *прил.* ярым ас, аслы-туҡлы.
ПОЛУГРА́МОТНЫЙ *прил.* бик аҙ грамоталы, ярым наҙан.
ПОЛУ́ДА *ж.* 1. (*лужение*) ҡурғаш югертеү; 2. (*слой олова*) полуда (*металл өҫтөнә югертелгән ҡурғаш ҡатлауы*).
ПОЛУ́ДЕННЫЙ *прил.* 1. төшкө, көн уртаһындағы; **полу́денный зной** төшкө томра; 2. *уст. поэт.* (*южный*) көньяҡ.
ПОЛУДИ́КИЙ *прил.* ярым ҡырағай.
ПОЛУЖИВО́Й *прил.* саҡ тере, ни үле (*йәки* тере) түгел, үлер хәленә еткән.
ПОЛУЗАБЫ́ТЫЙ *прил.* ярым онотолған, онотолоп барған; **полузабы́тая пе́сня** онотолоп барған йыр.
ПОЛУЗАБЫТЬЁ *с.* ярым һушһыҙлыҡ.
ПОЛУЗРЕ́ЛЫЙ *прил.* ярты лаш өлгөргән (*йәки* етешкән, бешкән).
ПОЛУКОЛОНИА́ЛЬНЫЙ *прил.* ярым колониаль; **полуколониа́льные стра́ны** ярым колониаль илдәр.
ПОЛУКОЛО́НИЯ *ж.* ярым колония.
ПОЛУКОЧЕВО́Й *прил.* ярым күсмә; **полукочева́я жизнь** ярым күсмә тормош.

ПОЛУКРО́ВКА *ж. с.-х.* ярым тоҡомло мал.

ПОЛУКРО́ВНЫЙ *прил. с.-х.* ярым тоҡомло; **полукро́вное живо́тное** ярым тоҡомло мал (*атаһы йәки инәһе тоҡомло булған мал*).

ПОЛУКРУ́Г *м.* ярым түңәрәк, түңәрәк яртыһы.

ПОЛУКРУ́ГЛЫЙ *прил.* ярым түңәрәк.

ПОЛУЛЕЖА́ТЬ *несов.* ҡырын ятып тороу, яртылаш ятып тороу.

ПОЛУМА́СКА *ж.* ярым маска (*биттең юғары яғын ғына ҡаплай торған маска*).

ПОЛУМЕ́РА *ж.* ярым сара.

ПОЛУМЁРТВЫЙ *прил.* үлем өҫтөндәге, үлергә етешкән.

ПОЛУМЕ́СЯЦ *м.* ярты ай.

ПОЛУМЕ́СЯЧНЫЙ *прил.* ярты айлыҡ.

ПОЛУМРА́К *м.* ярым ҡараңғылыҡ (*йәки* ҡараңғы).

ПОЛУ́НДРА *межд. мор.* полундра («*һаҡ бул!*» *мәғәнәһендәге ымлыҡ һүҙ*).

ПОЛУНО́ЧНИК *м. разг.* төн ҡошо, төн убыры, төндә йөрөүсе.

ПОЛУНО́ЧНИЦА *женск. р. к* **полуно́чник.**

ПОЛУНО́ЧНИЧАТЬ *несов. разг.* төнләтеп ултырыу, төнөн оҙаҡ ултырыу, оҙаҡ кис ултырыу.

ПОЛУОБНАЖЁННЫЙ *прил.* ярым яланғас.

ПОЛУОБОРО́Т *м.* ярты әйләнеш, ярым боролош.

ПОЛУОДЕ́ТЫЙ *прил.* яртылаш кейенгән.

ПОЛУОКРУ́ЖНОСТЬ *ж.* ярты түңәрәк, ярым түңәрәк.

ПОЛУОСВЕЩЁННЫЙ *прил.* яртылаш (*йәки* саҡ) яҡтыртылған.

ПОЛУО́СТРОВ *м.* ярымутрау.

ПОЛУОТВО́РЕННЫЙ *прил. см.* **полуоткры́тый.**

ПОЛУОТКРЫ́ТЫЙ *прил.* яртылаш асылған, аҙыраҡ асылған.

ПОЛУОФИЦИА́ЛЬНЫЙ *прил.* ярым рәсми.

ПОЛУПИ́ТЬСЯ *сов. разг.* ҡуба биреү.

ПОЛУПОДВА́Л *м.* ярым баҙ (*йәки* подвал).

ПОЛУПОДВА́ЛЬНЫЙ *прил.* ярым баҙ (*йәки* подвал); **полуподва́льное помеще́ние** ярым подвал бина.

ПОЛУПРОВОДНИ́К *м. физ.* ярым үткәргес, полупроводник.

ПОЛУПРОЗРА́ЧНЫЙ *прил.* тоноҡ, бөләңгерт; **полупрозра́чное стекло́** тоноҡ быяла.

ПОЛУПРОЛЕТА́РИЙ *м.* ярым пролетарий (*йылдың бер өлөшөн капиталистик предприятиелә, икенсе өлөшөн үҙенең хужалығында эшләүсе эшсе*).

ПОЛУПУСТЫ́НЯ *ж.* ярым сүл.

ПОЛУПЬЯ́НЫЙ *прил.* ҡыҙмаса, ярым иҫерек.

ПОЛУРАЗДЕ́ТЫЙ *прил.* ныҡ кейенмәгән, ярым яланғас.

ПОЛУРАЗРУ́ШЕННЫЙ *прил.* ярым емерек.

ПОЛУРАСКРЫ́ТЫЙ *прил.* яртылаш асылған, бер аҙ асыла биргән.

ПОЛУСАПО́ЖКИ *мн.* (*ед.* **полусапо́жек** *м.*) ҡыҫҡа ҡуңыслы итек.

ПОЛУСВЕ́Т *м.* ярым яҡтылыҡ, ҡараңғылы-яҡтылы (*урын, ваҡыт, саҡ*).

ПОЛУСИДЕ́ТЬ *несов.* яртылаш (*йәки* ята) ултырыу.

ПОЛУСМЕ́РТЬ *ж.*: **до полусме́рти** үлә яҙғансы, үлгәнсе.

ПОЛУСО́Н *м.* уяулы-йоҡоло, йоҡлар-йоҡламаҫ ятҡан хәл.

ПОЛУСО́ННЫЙ *прил.* ууяныр-уянмаҫ, уяулы-йоҡоло.

ПОЛУСТА́НОК *м. ж.-д.* бәләкәй станция.

ПОЛУСТИ́ШИЕ *с. лит.* ярты юл (*шиғырҙа*).

ПОЛУТЁМНЫЙ *прил.* ярым ҡараңғы, ҡараңғылы-яҡтылы.

ПОЛУТЕ́НЬ *ж.* ярым күләгә.

ПОЛУТОРА- *ҡушма һүҙҙәрҙең «... ярым» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **полуторагоди́чный** йыл (*йәки* йәш) ярымлыҡ.

ПОЛУТОРАМЕ́СЯЧНЫЙ *прил.* ай ярымлыҡ.

ПОЛУ́ТОРКА *ж. разг.* полуторка (*тонна ярымлыҡ автомобиль*).

ПОЛУ́ТОРНЫЙ *прил.* бер ярым(лыҡ); **в полу́торном разме́ре** бер ярым ҙурлыҡта.

ПОЛУТЬМА́ *ж.* ярым ҡараңғылыҡ.

ПОЛУФАБРИКА́Т *м.* ярым фабрикат (*артабан эшкәртелергә тейеш изделие*).

ПОЛУФИНА́Л *м. спорт.* ярым финал.

ПОЛУЧАСОВО́Й *прил.* ярты сәғәтлек.

ПОЛУЧА́ТЕЛЬ *м.* алыусы, ҡабул итеүсе.

ПОЛУЧА́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **получа́тель.**

ПОЛУЧА́ТЬ *несов. см.* **получи́ть.**

ПОЛУЧА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **получи́ться; 2.** *страд. к* **получа́ть.**

ПОЛУЧЕ́НИЕ *с. см.* **получи́ть.**

ПОЛУЧИ́ТЬ *сов. что* **1.** алыу; **получи́ть письмо́** хат алыу; **2.** (*добыть; произвести*) алыу, табыу, сығарыу, килтереп сығарыу; **получи́ть бензи́н из не́фти** нефттән бензин алыу; **получи́ть интере́сные вы́воды** ҡыҙыҡ һөҙөмтәләр килтереп сығарыу; **3.** (*заболеть*) эләктереү; **получи́ть на́сморк** тымау эләктереү; **4.** (*подвергнуться чему-л.*) **получи́ть вы́говор** шелтә алыу; **получи́ть распростране́ние** таралыу; **получи́ть примене́ние** ҡулланылыу.

ПОЛУЧИ́ТЬСЯ *сов.* килеп (*йәки* булып) сығыу; **результа́ты рабо́ты получи́лись прекра́сные** эш һөҙөмтәләре һәйбәт булып сыҡты; **получи́лось недоразуме́ние** аңлашылмау килеп сыҡты.

ПОЛУ́ЧКА *ж. разг.* эш хаҡы; эш хаҡы алыу.

ПОЛУША́ЛОК *м. прост.* бәләкәй шәл.

ПОЛУША́РИЕ *с.* ярымшар; **се́верное полуша́рие** төньяҡ ярымшар.

ПОЛУШЁЛКОВЫЙ *прил.* яртылаш ебәк, ебәк ҡатыш.

ПОЛУШЕРСТЯНО́Й *прил.* яртылаш йөн, йөн ҡатыш; **полушерстяна́я ткань** йөн ҡатыш туҡыма.

ПОЛУ́ШКА *ж. уст.* сирек тин (*сирек тинле боронғо баҡыр аҡса*).

ПОЛУШУ́БОК *м.* ҡыҫҡа тун.

ПОЛУШУТЛИ́ВЫЙ *прил.* шаярыу ҡатыш, ярым шаярыулы; **говори́ть полушутли́вым то́ном** шаярыу ҡатыш һөйләү.

ПОЛУШУТЯ́ *нареч.* шаяра биреп, мәрәкәләй биреп, шаярыу ҡатыш.

ПОЛУЯ́ВЬ *ж.* уяулы-йоҡоло, йоҡлар-йоҡламаҫ, йоҡо аралаш.

ПОЛЧАСА́ *м.* ярты сәғәт.

ПО́ЛЧИЩЕ *с.* 1. ишле ғәскәр; 2. *обычно мн.* **по́лчища** *перен.* бик ҙур төркөм, өйөр, көтөү; **по́лчища мух** себен көтөүе.

ПО́ЛЫЙ *прил.* эсе ҡыуыш (*йәки* буш); **по́лый шар** эсе ҡыуыш шар; ◇ **по́лая вода́** ҡар һыуы, яҙғы ташҡын һыуы.

ПО́ЛЫМЯ *с. уст.* ялҡын; ◇ **из огня́ да в по́лымя** *см.* **ого́нь.**

ПОЛЫ́ННЫЙ *прил.* әрем(ле); **полы́нный за́пах** әрем еҫе.

ПОЛЫ́НЬ *ж.* әрем.

ПОЛЫНЬЯ́ *ж.* йылыу, ҡаран.

ПОЛЫСЕ́ТЬ *сов.* пеләшләнеү, ялтыр башланыу.

ПОЛЫХА́ТЬ *несов.* дөрләп яныу; **ого́нь полыха́л с невероя́тной си́лой** ут ғәләмәт дөрләп янды.

ПО́ЛЬЗА *ж.* файҙа, табыш.

ПО́ЛЬЗОВАНИЕ *с. см.* **по́льзоваться** 1.

ПО́ЛЬЗОВАТЬ *несов. кого-что, уст.* дауалау, дарыулау.

ПО́ЛЬЗОВАТЬСЯ *несов.* 1. файҙаланыу; **вре́менно по́льзоваться кабине́том** кабинетте ваҡытлыса файҙаланыу; 2. (*использовать в своих интересах*) файҙаланыу, ҡулланыу; **по́льзоваться слу́чаем** ваҡыттан файҙаланыу; 3. (*обладать чем-л.*) эйә булыу, файҙаланыу.

ПО́ЛЬКА I *ж.* полька (*бейеү һәм шуға яҙылған музыка әҫәре*).

ПО́ЛЬКА II *ж.* поляк ҡатын-ҡыҙы.

ПО́ЛЬСКИЙ *прил.* поляк, Польша; **по́льский язы́к** поляк теле; **по́льская земля́** Польша ере.

ПОЛЬСТИ́ТЬ *сов. кому-чему* 1. (*лицемерно похвалить*) ялағайланыу, юкә сөй (*йәки* шына) ҡағыу; 2. күңелен күтәреү, кинәндереү; **ему́ польсти́ло всео́бщее внима́ние** *безл.* дөйөм иғтибар уны кинәндерҙе.

ПОЛЬСТИ́ТЬСЯ *сов.* ҡыҙығыу.

ПОЛЮБЕ́ЗНИЧАТЬ *сов.* татлы телләнеү, илгәҙәкләнеү.

ПОЛЮБИ́ТЬ *сов. кого-что* яратыу, һөйөү, ғашиҡ булыу, күңел төшөү.

ПОЛЮБИ́ТЬСЯ *сов. разг.* күңелгә оҡшау, яратып китеү; **он мне полюби́лся с пе́рвого ра́за** ул миңә беренсе күреүҙән үк оҡшаны; бер күреүҙә яраттым.

ПОЛЮБОВА́ТЬСЯ *сов.* һоҡланып (*йәки* ҡыҙығып) ҡарап тороу; **я полюбова́лся восхо́дом со́лнца** мин ҡояш сығыуын һоҡланып ҡарап торҙом; ◇ **полюбу́йтесь!** бына күрегеҙ инде (*ниндәй насар, юнһеҙ һ. б. мәғәнәһендә*)!

ПОЛЮБО́ВНЫЙ *прил.* дуҫтарса, татыу(лыҡ менән); **полюбо́вное соглаше́ние** татыулыҡ менән килешеү.

ПОЛЮБОПЫ́ТСТВОВАТЬ *сов.* ҡыҙыҡһыныу, белге килеү.

ПО́ЛЮС *м.* 1. полюс, ҡотоп; **Се́верный по́люс** Төньяҡ полюс; 2. *физ.* полюс (*магниттең, электромагниттең йәки электр сымының ике ҡапма-ҡаршы остарының береһе*); 3. *перен.* бер-береһенә ҡапма-ҡаршы нәмәләр.

ПОЛЯ́К *м.* поляк.

ПОЛЯ́КИ *мн.* поляктәр.

ПОЛЯ́НА *ж.* аҡлан.

ПОЛЯРИЗА́ЦИЯ *ж. физ.* поляризация (*яҡтылыҡ һәм электромагнит тулҡындарының бер яҫылыҡ йүнәлешендә урынлашыу үҙенсәлеге*).

ПОЛЯ́РНИК *м.* полярник.

ПОЛЯ́РНЫЙ *прил.* 1. поляр; **поля́рный круг** поляр түңәрәк; 2. *перен.* (*противоположный*) ҡапма-ҡаршы; **поля́рные хара́ктеры** ҡапма-ҡаршы характерҙәр; ◇ **поля́рное сия́ние** *см.* **сия́ние.**

ПОМА́ДА *ж.* помада (*хуш еҫле май*); **губна́я пома́да** ирен помадаһы.

ПОМА́ДИТЬ *несов. кого-что* помадалау, помада һөртөү.

ПОМА́ДКА *ж.* помадка (*кәнфиттең бер төрө*).

ПОМА́ЗАНИЕ *с. церк.* миро һөртөү (*тәхеткә ултырыусы батшаға, шулай уҡ яңы тыуған баланы суҡындырғанда, үлер алдынан кешегә «изге» май һөртөү йолаһы*).

ПОМА́ЗАТЬ *сов. что* буяу, майлау.

ПОМА́ЗАТЬСЯ *сов. разг.* һөртөнөү, майланыу.

ПОМАЗО́К *м.* кескәй бумала.

ПОМАКА́ТЬ *сов. что* тығып, манып алыу; **помака́ть хлеб в варе́нье** икмәкте вареньеғә манып алыу.

ПОМАЛЕ́НЬКУ *нареч. разг.* әкренләп, яйлап, бер көйө.

ПОМА́ЛКИВАТЬ *несов. разг.* шымыу, тымыу, ауыҙ асмау, өндәшмәү.

ПОМАНИ́ТЬ *сов. кого-что* ымлау, ымлап саҡырыу.

ПОМА́РКА *ж.* төҙәтмә, төҙәтелгән урын (*яҙыуҙа*).

ПОМА́СЛИТЬ *сов. что* майлау, май һөртөү (*йәки* яғыу).

ПОМАХА́ТЬ *сов. чем* болғау, һелкеү; **помаха́ть платко́м на проща́ние** хушлашҡанда яулыҡ болғау.

ПОМА́ХИВАТЬ *несов. см.* **помаха́ть.**

ПОМА́ЯТЬСЯ *сов. разг.* ыҙаланып (*йәки* интегеп, йонсоп) алыу.

ПОМЕ́ДЛИТЬ *сов.* яйлау, оҙаҡлау, һуҙыу, ... тороу.

ПОМЕЛИ́ТЬ *сов. что* (*бер аҙ*) аҡбур һөртөү.

ПОМЕЛО́ *с.* бумала, мейес һеперткеһе.

ПОМЕНЯ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* алмаштырыу, алмашыу.

ПОМЕНЯ́ТЬСЯ *сов.* алмашыу.

ПОМЕРА́НЕЦ *м. бот.* померанец, әсе әфлисун (*ағасы һәм емеше*).

ПОМЕРА́НЦЕВЫЙ *прил.* әсе әфлисун; **помера́нцевые цветы́** әсе әфлисун сәскәләре.

ПОМЕРЕ́ТЬ *сов. разг.* үлеү, үлеп ҡалыу.

ПОМЕРЕ́ЩИТЬСЯ *сов. разг.* ... булып тойолоу, шулай булып күренеү, шулай тойолоу; **э́то тебе́ помере́щилось** был һиңә шулай тойолған.

ПОМЁРЗНУТЬ *сов. разг.* (*погибнуть от мороза*) өшөп (*йәки* туңып) үлеү (*о людях, животных*); туңып бөтөү, ҡырау һуғыу (*о растениях*).

ПОМЕ́РИТЬ *сов. что* 1. (*примерить*) кейеп ҡарау; 2. (*мерить некоторое время*) үлсәү, үлсәп ҡарау (*йәки* алыу).

ПОМЕ́РИТЬСЯ *сов.* һынашыу, һынашып ҡарау; **поме́риться си́лами** көс һынашып ҡарау.

ПОМЕ́РКНУТЬ *сов.* 1. тоноҡланыу, ҡараңғыланыу, тоноҡланып (*йәки* ҡараңғыланып) китеү; **звёзды поме́ркли** йондоҙҙар тонoҡланды; 2. *перен.* (*утратить силу, значение*) һүнеү, көсө бөтөү; **сла́ва его́ поме́ркла** уның даны һүнде.

ПОМЕРТВЕ́ЛЫЙ *прил.* ҡобараһы осҡан, ағарған; ҡатҡан.

ПОМЕСИ́ТЬ *сов. что* иҙеү, иҙеп (*йәки* баҫып) алыу; **помеси́ть гли́ну** балсыҡ баҫып алыу.

ПОМЕСТИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* урынлаштырыу; 2. *что* һалыу; **помести́ть де́ньги в сберка́ссу** аҡсаны һаҡлыҡ кассаһына һалыу.

ПОМЕСТИ́ТЬСЯ *сов.* урынлашыу, һыйыу.

ПОМЕ́СТЬЕ *с.* поместье (1. *помещик биләгән ер*; 2. *хеҙмәт иткән өсөн батша бүләк иткән ер*).

ПО́МЕСЬ *ж.* аҙман, ҡатнаш тоҡом.

ПОМЕ́СЯЧНЫЙ *прил.* айлыҡ, ай һайын, айына бер; **поме́сячная зарпла́та** айлыҡ эш хаҡы.

ПОМЁТ *м.* мал (*йәки* ҡош) тиҙәге.

ПОМЕ́ТА *ж.* билдә, тамға, яҙыу; **де́лать поме́ты на поля́х кни́ги** китап биттәре ситенә билдәләр ҡуйыу; **граммати́ческая поме́та** грамматик билдә.

ПОМЕ́ТИТЬ *сов. кого-что* билдә ҡуйыу, тамға ҡуйыу, тамға һуғыу.

ПОМЕ́ХА *ж.* ҡамасау, оронсоҡ, тотҡарлыҡ; **служи́ть поме́хой** ҡамасаулау, тотҡарлыҡ булып тороу.

ПОМЕЧА́ТЬ *несов. см.* **поме́тить.**

ПОМЕЧТА́ТЬ *сов.* хыялланыу, хыялланып алыу.

ПОМЕ́ШАННЫЙ *прил.* 1. аҡылдан яҙған, тилергән; 2. *перен. разг.* үтә мауыҡҡан, ныҡ бирелгән, ағыуланған; **он поме́шан на теа́тре** ул театрға ныҡ бирелгән; 3. *в знач. сущ.* **поме́шанный** *м.*, **поме́шанная** *ж.* тиле (кеше); ◇ **он хо́дит как поме́шанный** ул тиле кеше кеүек йөрөй.

ПОМЕША́ТЕЛЬСТВО *с.* аҡылдан яҙғанлыҡ, тилелек.

ПОМЕША́ТЬ I *сов. кому-чему* ҡамасаулау.

ПОМЕША́ТЬ II *сов. что* болғау, бутау; **помеша́ть суп ло́жкой** ашты ҡашыҡ менән бутау.

ПОМЕША́ТЬСЯ *сов.* 1. *без доп.* (*сойти с ума*) аҡылдан яҙыу, тилереү; 2. *на ком-чём, перен.* мауығыу, күңел биреү, ағыуланыу.

ПОМЕЩА́ТЬ *несов. см.* **помести́ть.**

ПОМЕЩА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **помести́ться;** 2. (*находиться*) урынлашыу; 3. *страд. к* **помеща́ть.**

ПОМЕЩЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **помести́ть; помеще́ние статьи́ в газе́ту** газетаға мәҡәләне урынлаштырыу; 2. (*здание, строение*) бина, йорт.

ПОМЕ́ЩИК *м.* помещик, алпауыт.

ПОМЕ́ЩИЦА 1. *женск. р. к* **поме́щик;** 2. *разг.* (*жена помещика*) помещик ҡатыны.

ПОМИДО́Р *м.* помидор.

ПОМИДО́РНЫЙ *прил.* помидор; **помидо́рная расса́да** помидор үрсетмәһе.

ПОМИ́ЛОВАНИЕ *с. см.* **поми́ловать** 1; **проси́ть поми́лования** ғәфү итеүҙе үтенеү.

ПОМИ́ЛОВАТЬ *сов. кого* 1. (*простить*) ғәфү итеү, кисереү; 2. ғәфү итеү, кисереү, ҡотҡарыу; **поми́ловать престу́пника** хөкөм ителгән кешене ҡотҡарыу; ◇ **поми́луй(те)** (*для выражения несогласия*) ғәфү ите(геҙ), юҡ, нишләп (*риза булмау мәғәнәһендә*).

ПОМИЛОСЕ́РДСТВОВАТЬ *сов. уст.* мәрхәмәтлелек (*йәки* шәфҡәтлелек) күрһәтеү.

ПОМИ́МО *предлог с род. п.* башҡа, =һыҙ (=һеҙ, =һоҙ, =һөҙ), тыш; **э́то соверши́лось поми́мо меня́** был эш минән башҡа эшләнгән.

ПОМИНА́ТЬ *несов. кого-что, о ком-чём, уст.* иҫкә алыу (*йәки* төшөрөү), телгә алыу; **помина́ть уме́рших** үлгән кешеләрҙе иҫкә алыу; ◇ **не помина́йте ли́хом** яманлап иҫкә алмағыҙ; **помина́й как зва́ли** *погов.* эҙе лә ҡалманы, елдәр иҫте (*бер хәбәрһеҙ, тиҙ юғалған кеше, әйбер хаҡында*).

ПОМИ́НКИ *только мн.* үлгән кешене иҫкә төшөрөү ашы.

ПОМИНУ́ТНЫЙ *прил.* 1. (*исчисляемый по минутам*) минут һайын; 2. (*частый*) бик йыш, минут һайын; **помину́тные вы́зовы к телефо́ну** минут һайын телефонға саҡырыу.

ПОМИРА́ТЬ *несов. см.* **помере́ть;** ◇ **помира́ть со́ смеху** эс (*йәки* һын) ҡатып көлөү.

ПОМИРИ́ТЬ *сов. кого-что* яраштырыу, килештереү, татыулаштырыу.

ПОМИРИ́ТЬСЯ *сов.* 1. *с кем-чем и без доп.* килешеү, ярашыу, татыулашыу; 2. *с чем* (*примириться*) күнеү, буйһоноу, риза булыу.

ПО́МНИТЬ *несов. кого-что, о ком-чём, про кого-что* иҫтә (*йәки* хәтерҙә) тотоу, хәтерләү; ◇ **не по́мнить себя́ от ра́дости** шатлыҡтан бөтә донъяны онотоу.

ПО́МНИТЬСЯ *несов.* (*сохраняться в памяти*) иҫтә (*йәки* хәтерҙә) ҡалыу.

ПОМНО́ГУ *нареч. разг.* күп, күп итеп, күпләп, күп-күп, оҙаҡ итеп; **он говори́т помно́гу** ул күп һөйләй.

ПОМНОЖА́ТЬ *несов. см.* **помно́жить.**

ПОМНО́ЖИТЬ *сов. что на что* ҡабатлау.

ПОМОГА́ТЬ *несов. см.* **помо́чь.**

ПОМО́И *только мн.* йыуынты (һыу); ◇ **обли́ть помо́ями** *см.* **обли́ть.**

ПОМО́ЙКА *ж. разг.* сүп-сар соҡоро, йыуынты һыу түгә торған соҡор.

ПОМО́ЙНЫЙ *прил.* сүп-сар, йыуынты (һыу); **помо́йная я́ма** сүп-сар соҡоро; **помо́йное ведро́** йыуынты һыу биҙрәһе.

ПОМО́Л *м.* 1. тартыу; **мука́ ме́лкого помо́ла** ваҡ тартылған он; 2. (*количество смолотого зерна*) тарттырып алынған он, тартым.

ПОМО́ЛВИТЬ *сов. кого, уст.* кәләш әйттереү, ҡыҙ йәрәшеү.

ПОМО́ЛВКА *ж. уст. см.* **помо́лвить.**
ПОМОЛИ́ТЬСЯ *сов.* ғибәҙәт ҡылыу, намаҙ уҡыу.
ПОМОЛОДЕ́ТЬ *сов.* йәшәреп китеү.
ПОМОЛО́ТЬ *сов.* 1. *что и без доп.* тарттырып алыу; 2. *что, прост.* (*смолоть всё*) тарттырып бөтөү (*ашлыкты*).
ПОМОЛЧА́ТЬ *сов.* тымып (*йәки* өндәшмәй) тороу, шымып ултыра (*йәки* тора) биреү, (һөйләүҙән) туҡтап тороу.
ПОМО́ЛЬЩИК *м.* он тарттырырға килеүсе.
ПОМО́Р *м.* помор.
ПОМОРГА́ТЬ *сов. чем и без доп.* күҙ ҡыҫҡылау, күҙҙе сылт-сылт йомғолау.
ПОМО́РКА *ж.* помор ҡатын-ҡыҙы, поморка.
ПОМОРО́ЗИТЬ *сов. что* өшөтөү, туңдырыу.
ПОМО́РЩИТЬ *сов. что* йыйырыу, сырыштырыу; **помо́рщить лоб** маңлайҙы йыйырыу.
ПОМО́РЩИТЬСЯ *сов.* сытырайыу, сырылыу; **помо́рщиться от бо́ли** һыҙланыуҙан сытырайыу.
ПОМО́РЫ *мн.* поморҙар (*Аҡ диңгеҙ һәм Төньяҡ Боҙло океан буйҙарында йәшәй торған рус халҡы*).
ПОМО́РЬЕ *с.* диңгеҙ буйы (*йәки* яры буйы).
ПОМО́СТ *м.* түшәтмә, таҡта йәйелгән бейек урын.
ПО́МОЧИ *только мн.* 1. таҫма, ҡайыш, бау (*берәй нәмәне аҫыу, бәйләү һ. б. өсөн*); 2. *см.* **подтя́жки;** ◇ **ходи́ть на помоча́х** *у кого соотв.* кеше ҡурайына бейеү, кеше теҙгененә һөйрәлеү.
ПОМОЧИ́ТЬ *сов. что* һыулау, сылатыу, еүешләү, ебетеү; **помочи́ть себе́ го́лову** башты һыулау.
ПО́МОЧЬ *ж. уст.* өмә.
ПОМО́ЧЬ *сов.* 1. *кому-чему* ярҙам итеү, ҡотҡарыу; 2. *кому-чему и без доп.* (*о враче, лекарстве*) килешеү, файҙа итеү; **э́то лека́рство помогло́ мне** был дарыу миңә килеште; ◇ **помо́чь го́рю** бәләнән ҡотҡарыу.
ПОМО́ЩНИК *м.* 1. ярҙамсы, ярҙам итеүсе; 2. (*должностное лицо*) ярҙамсы; **помо́щник нача́льника** начальник ярҙамсыһы.
ПОМО́ЩНИЦА *женск. р. к* **помо́щник** 1.
ПО́МОЩЬ *ж.* ярҙам, булышлыҡ; **ско́рая по́мощь** *мед.* тиҙ ярҙам; **пе́рвая по́мощь** *мед.* беренсе ярҙам; ◇ **пода́ть ру́ку по́мощи** *см.* **рука́.**
ПО́МПА I *ж.* (*показная пышность*) тышҡы тантана, шаулау, осоноу; **проводи́ть с по́мпой** шаулап шәп итеп оҙатыу.
ПО́МПА II *ж.* (*насос*) помпа.
ПОМПО́Н *м.* тумалаҡ (*йәки* шар һымаҡ) биҙәк; **шля́па с помпо́ном** тумалаҡ биҙәкле эшләпә.
ПОМРАЧА́ТЬСЯ *несов. см.* **помрачи́ться.**
ПОМРАЧЕ́НИЕ *с.*: **уму́ помраче́ние!** ғәжәп!, таң ҡалдырырлыҡ!
ПОМРАЧИ́ТЬСЯ *сов. уст.* 1. (*потемнеть*) тоноҡланыу, томалана төшөү; 2. *перен.* (*стать печальным — о глазах, лице и т. п.*) ҡараңғыланыу, моңһоуланыу (*караш, төҫ һ. б. тураһында*); ◇ **рассу́док помрачи́лся** аҡылым юйылды, аҡылым китте.
ПОМРАЧНЕ́ТЬ *сов.* ҡараңғыланып китеү, бөләңгертләнеү (*о погоде*); ҡараңғыланып (*йәки* күңелһеҙләнеп, бойоғоп) китеү (*о человеке*).
ПОМУТИ́ТЬ *сов. что* 1. буръяҡлау, болғансыҡлау; 2. *перен.* томалау; **помути́ть рассу́док** иҫте (*йәки* аҡылды) томалау.
ПОМУТИ́ТЬСЯ *сов.* 1. буръяҡланыу; 2. *перен.* (*о сознании, разуме*) томаланыу, ҡараңғыланыу.
ПОМУТНЕ́НИЕ *с. см.* **помутне́ть; помутне́ние раство́ра** иретмәнең буръяҡланыуы.
ПОМУТНЕ́ТЬ *сов.* буръяҡланыу, болғансыҡланыу (*о жидкостях*); тоноҡланыу, һүнә барыу (*о глазах*).
ПОМУ́ЧИТЬ *сов. кого* ғазаплау, ыҙалау, интектереү, ғазаплап (*йәки* ыҙалап, интектереп) алыу.
ПОМУ́ЧИТЬСЯ *сов.* ыҙаланып (*йәки* интегеп, ғазапланып) алыу.
ПОМЧА́ТЬ *сов. кого-что* саптырып (*йәки* елдереп) алып китеү.
ПОМЧА́ТЬСЯ *сов.* 1. сабып (*йәки* елеп) китеү; **ло́шади помча́лись по доро́ге** аттар юл буйлап сабып киттеләр; 2. (*побежать*) сабып (*йәки* югереп) китеү (*йәки* килеү); **де́ти помча́лись в шко́лу** балалар мәктәпкә югерҙеләр.
ПОМЫКА́ТЬ *несов. кем* мәжбүр итеү, ҡоллау, бағындырыу.
ПОМЫ́ЛИТЬ *сов. что* һабынлау, һабынлап алыу.
ПО́МЫСЕЛ *м. книжн.* уй, ниәт.
ПОМЫ́СЛИТЬ *сов. см.* **помышля́ть.**
ПОМЫТА́РИТЬ *сов. кого-что, разг.* ыҙалатыу, интектереү.
ПОМЫ́ТЬ *сов. кого-что* йыуыу, йыуып алыу.
ПОМЫ́ТЬСЯ *сов.* йыуыныу, йыуынып алыу.
ПОМЫШЛЕ́НИЕ *с.* уй, фекер.
ПОМЫШЛЯ́ТЬ *несов. о ком-чём и с неопр.* уйлау, ниәтләп (*йәки* уйлап) ҡарау.
ПОМЯНУ́ТЬ *сов. см.* **помина́ть; помяну́ть добро́м** яҡшы яҡ менән иҫкә алыу.
ПОМЯ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*измять*) таушалдырыу, бөтәрләп бөтөрөү, йәмшәйтеү, йәмшәйтеп бөтөрөү; тапап бөтөрөү, иҙеү; 2. *кого-что* (*повредить*) имгәтеү.
ПОМЯ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*измяться — напр. о платье*) таушалып (*йәки* бөтәрләнеп, тапалып) бөтөү; 2. *разг.* (*помедлить с чем-л.*) тартынып, икеләнеп тороу.
ПОНАБЛЮДА́ТЬ *сов. кого-что, за кем-чем* күҙәтеп (*йәки* ҡарап) тороу.
ПОНАВЕЗТИ́ *сов. что, кого-чего, разг.* килтереп тултырыу; **понавезли́ това́ров** тауар килтереп тултырғандар.
ПОНАДЕ́ЯТЬСЯ *сов. на что и с неопр.* ышаныу, ышанып ҡалыу.
ПОНА́ДОБИТЬСЯ *сов.* кәрәк (*йәки* хәжәт) булыу; **э́та кни́га мне не ско́ро пона́добится** был китап миңә тиҙ генә кәрәк булмаясаҡ.
ПОНАЕ́ХАТЬ *сов. обычно безл. разг.* килеп тулыу; **понае́хало мно́го наро́ду** халыҡ килеп тулған.

ПОНАПРА́СНУ *нареч.* тиккә, бушҡа, юҡҡа, тикмәгә, тиктәҫкә; **не волну́й его́ понапра́сну** һин уны юҡҡа борсома.

ПОНАСТРО́ИТЬ *сов. что, чего, разг.* теҙеп (*йәки* һалып) ташлау (*йәки* ҡуйыу).

ПОНАТУ́ЖИТЬСЯ *сов. разг.* көсәнеү, көсөргәнеү.

ПОНАЧА́ЛУ *нареч. разг.* башта.

ПОНЕВО́ЛЕ *нареч. разг.* ирекһеҙҙән, сараһыҙҙан, теләһәң-теләмәһәң дә, ирекһеҙ көндән; **согласи́ться понево́ле** ирекһеҙ көндән килешеү.

ПОНЕДЕ́ЛЬНИК *м.* дүшәмбе.

ПОНЕ́ЖИТЬ *сов. кого* иркәләү, иркәләп алыу.

ПОНЕ́ЖИТЬСЯ *сов.* иркәләнеп алыу.

ПОНЕМНО́ГУ *нареч.* 1. (*в небольшом количестве*) әҙләп, әҙләп-әҙләп кенә; 2. (*постепенно*) әкренләп, әҙләп; ✧ **как пожива́ете? — Понемно́гу!** нисек йәшәйһегеҙ? — Әкренләп, бер көйө!

ПОНЕМНО́ЖКУ *нареч. разг. см.* **понемно́гу.**

ПОНЕСТИ́ *сов.* 1. *кого-что* (күтәреп) алып китеү (*йәки* барыу); **понести́ ребёнка домо́й** баланы күтәреп алып ҡайтыу; 2. *кого-что* (*некоторое время*) аҙыраҡ күтәреп (*йәки* тотоп) алып барыу; 3. *кого-что и без доп.* (*помчать — о лошади*) алып ҡасыу, тулап сабып сығып китеү; **ло́шади понесли́** аттар алып ҡасты; 4. *кого-что* (*напр. о ветре*) әләктереп (*үҙе менән*) алып китеү; **ве́тер понёс ло́дку** ел кәмәне алып китте; 5. *безл. чем* (*о холоде, ветре, запахе и т. п.*) (*еҫ, ел, һалҡын*) сығыу (*йәки* инеү, килеү *һ. б.*); **понесло́ у́тренним ветерко́м** иртәнге ел сыҡты; **понесло́ сы́ростью** тынсыған дым еҫе килә; 6. *что, перен.* (*потерпеть*) күреү, татыу, баштан кисереү; **понести́ убы́ток** зыян күреү; 7. *что и без доп., разг.* (*начать говорить что-л. неразумное*) (*юҡты, кәрәкмәгәнде*) һөйләргә тотоноу.

ПОНЕСТИ́СЬ *сов.* 1. (*побежать*) йүгереп китеү; 2. (*помчаться — о лошадях*) елеү, (тулап) сабып китеү; 3. (*о запахе, звуке*) таралыу, аңҡыу (*еҫ, тауыш*); **зву́ки понесли́сь по́ лесу** тауыштар урман буйлап таралды.

ПО́НИ *м. нескл.* пони (*ваҡ тоҡом аты*).

ПОНИЖА́ТЬ *несов. см.* **пони́зить.**

ПОНИЖА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **пони́зиться;** 2. *страд. к* **понижа́ть.**

ПОНИЖЕ́НИЕ *с. см.* **пони́зить(ся); пониже́ние температу́ры** температура кәмеү (*йәки* төшөү).

ПОНИ́ЗИТЬ *сов.* 1. *что* (*сделать более низким*) тәпәшәйтеү, түбәнәйтеү; 2. *что* (*уменьшить*) төшөрөү, кәметеү, түбәнәйтеү; **пони́зить це́ны на това́р** тауар хаҡын төшөрөү; 3. *кого, разг.* (*в должности*) төшөрөү, түбәнәйтеү; 4. *что, муз.* ҡалынайтыу (*музыка тонын*).

ПОНИ́ЗИТЬСЯ *сов.* 1. (*стать более низким*) тәпәшәйеү, түбәнәйеү; 2. (*уменьшиться*) төшөү, кәмеү; 3. (*о голосе, звуках*) әкренәйеү, баҫыла төшөү.

ПО́НИЗУ *нареч.* түбәндән, аҫтан, ерҙән, ер өҫтөнән; түбән, аҫҡа; **дым сте́лется по́низу** төтөн түбәнгә йәйелә.

ПОНИКА́ТЬ *несов. см.* **пони́кнуть.**

ПОНИ́КНУТЬ *сов.* 1. эйелеү, һығылып төшөү; эйеү, һалындырыу, бөгөү; **пони́кнуть голово́й** башты түбән эйеү; 2. *перен.* (*впасть в уныние*) моңайыу, күңелһеҙләнеп (*йәки* бойоғоп) китеү.

ПОНИМА́НИЕ *с.* аңлау, төшөнөү; **э́то вы́ше моего́ понима́ния** быға минең баш етерлек түгел, быға минең аҡылым етмәй.

ПОНИМА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **поня́ть;** 2. *что, в чём* аңлау; ✧ **понима́ешь ли** *в знач. вводн. сл.* беләһеңме, беләһегеҙме; **вот э́то я понима́ю!** бына быныһы шәп, бик шәп булған!

ПОНОЖО́ВЩИНА *ж. разг.* сәнсешеү, бысаҡҡа-бысаҡ килеү.

ПОНОМА́РЬ *м.* пономарь (*сиркәүҙә түбән дәрәжәләге хеҙмәтсе*).

ПОНО́С *м.* эс китеү.

ПОНОСИ́ТЬ I *сов.* 1. *кого* йөрөтөү, тотоп (*йәки* күтәреп, алып) йөрөп тороу; **поноси́ть ребёнка на рука́х** баланы ҡулда йөрөтөү; баланы күтәреп йөрөтөп тороу; 2. *что* (*одежду*) кейә биреү, кейеү; **пальто́ мо́жно ещё поноси́ть** пальтоны тағы ла кейеп була әле.

ПОНОСИ́ТЬ II *несов. кого-что* (*ругать*) тиргәү, тетеп һалыу.

ПОНОСИ́ТЬСЯ *сов.* (*об одежде и т. п.*) кейелеү.

ПОНО́ШЕННЫЙ *прил.* кейелгән, туҙған, иҫкергән.

ПОНРА́ВИТЬСЯ *сов.* оҡшау, күңелгә ятыу.

ПОНТО́Н *м.* понтон (1. *кәмәләр өҫтөнә һалынған күпер*; 2. *киң яҫы төплө судно*; 3. *һыуға батҡан судноларҙы күтәреү өсөн ҡулланылған эсе ҡыуыш ҡорос ҡоролма*).

ПОНТО́ННЫЙ *прил.* понтон; **понто́нный мост** понтон күпер.

ПОНУДИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* мәжбүри, мәжбүри рәүештә; ✧ **понуди́тельный зало́г** *грам.* йөкмәтеү дәрәжәһе.

ПОНУ́ДИТЬ *сов. кого* мәжбүр итеү, көсләү, көсләп ҡушыу.

ПОНУЖДА́ТЬ *несов. см.* **поню́дить.**

ПОНУЖДЕ́НИЕ *с. см.* **пону́дить.**

ПОНУКА́НИЕ *с. см.* **понука́ть.**

ПОНУКА́ТЬ *несов. кого* 1. налау, на-на итеп ҡыуыу, әйҙәү; 2. *перен. разг.* (*торопить*) ҡабаландырыу, ашыҡтырыу, ҡыҫтау.

ПОНУ́РИТЬ *сов.*: **пону́рить го́лову** башты эйеү.

ПОНУ́РИТЬСЯ *сов.* баш эйеү (*йәки* һалындырыу).

ПОНУ́РЫЙ *прил.* башы түбән эйелгән, һалынҡы, бойоҡ, күңелһеҙ.

ПО́НЧИК *м.* пончик (*майҙа бешерелгән асы күмәс*).

ПОНЫ́НЕ *нареч. уст.* бөгөнгәсә, хәҙергә (*йәки* ошоға, әлегә) тиклем, хәҙергәсә, әлегәсә.

ПОНЮ́ХАТЬ *сов. что* еҫкәү, еҫкәп ҡарау.

ПОНЮ́ШКА *ж. разг.* бер еҫкәрлек тәмәке; ✧ **пропа́сть ни за поню́шку табаку́** *погов.* юҡҡа әрәм булыу.

ПОНЯ́ТИЕ *с.* 1. аң, төшөнсә; **поня́тие о предме́те** предмет тураһында төшөнсә; **дать поня́тие о чём-либо** берәй нәмә менән

таныштырыу; 2. (*представление о чём-л.*) белеү; 3. *разг.* (*мнение*) фекер, уй.

ПОНЯ́ТЛИВОСТЬ *ж.* зирәклек, зиһенлелек, белекле булыу.

ПОНЯ́ТЛИВЫЙ *прил.* зирәк, зиһенле, тиҙ аңғарыусан, белекле.

ПОНЯ́ТНО *нареч.* 1. аңлайышлы; **говори́те поня́тно** аңлайышлы итеп һөйләгеҙ; 2. *в знач. вводн. сл. разг.* (*конечно*) әлбиттә, билдәле; **я, поня́тно, обо́ всём напишу́ вам** мин, әлбиттә, бөтәһе тураһында һеҙгә яҙырмын.

ПОНЯ́ТНОСТЬ *ж.* аңлайышлылыҡ.

ПОНЯ́ТНЫЙ *прил.* 1. (*ясный, вразумительный*) аңлайышлы, аңларлыҡ, төшөнөрлөк; 2. (*объяснимый*) нигеҙле, урынлы; **его́ оби́да вполне́ поня́тна** уның үпкәләүе бик урынлы; ◇ **поня́тное де́ло** *в знач. вводн. сл.* әлбиттә.

ПОНЯТО́Й *м.* бүнәтәй.

ПОНЯ́ТЬ *сов. кого-что* 1. аңлау, төшөнөү, аңғарыу; 2. (*оценить по достоинству*) аңлау, белеү; ◇ **дать поня́ть** аңғартыу.

ПООБЕ́ДАТЬ *сов.* төшкө аш ашап алыу.

ПООБЕЩА́ТЬ *сов. что и с неопр., разг.* вәғәҙә итеү (*йәки* биреү).

ПО́ОДАЛЬ *нареч.* арыраҡ; **река́ протека́ет по́одаль от до́ма** йылға өйҙән арыраҡ аға.

ПООДИНО́ЧКЕ *нареч.* берәмләп, берәм-һәрәм.

ПООТВЫ́КНУТЬ *сов. разг.* һыуына (*йәки* биҙә, күңел ҡайта, онота) барыу.

ПООХО́ТИТЬСЯ *сов.* бер аҙ һунарҙа (*йәки* ауҙа) йөрөү.

ПООЧЕРЕ́ДНЫЙ *прил.* алмашлап, нәүбәтләп, сиратлап, сират менән.

ПООЩРЕ́НИЕ *с.* (*награда*) бүләк, награда, маҡтау ҡағыҙы.

ПООЩРИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* дәртләндерә (*йәки* күңелен күтәрә) торған, маҡтап ебәргән.

ПООЩРИ́ТЬ *сов. см.* **поощря́ть.**

ПООЩРЯ́ТЬ *несов. кого-что* дәртләндереү, ҡыҙыҡтырыу, күңелен күтәреп ебәреү.

ПОП *м.* поп.

ПОПАДА́НИЕ *с. см.* **попа́сть; попада́ние в цель** сәпкә тейҙереү; ◇ **прямо́е попада́ние** тура тейеү (*йәки* тейҙереү).

ПОПА́ДАТЬ *сов.* төшөп бөтөү, ҡойолоп төшөү.

ПОПАДА́ТЬ *несов. см.* **попа́сть.**

ПОПАДА́ТЬСЯ *несов. см.* **попа́сться.**

ПОПАДЬЯ́ *ж. разг.* поп ҡатыны.

ПОПА́РИТЬ *сов. кого-что* сабып алыу, сабыу (*мунсала*).

ПОПА́РИТЬСЯ *сов.* сабыныу, сабынып алыу.

ПОПА́РНО *нареч.* икешәрләп, парлап, парлашып, ҡушарлап.

ПОПАСТИ́ *сов. кого-что* (*малдарҙы*) көтөү, көтә төшөү.

ПОПАСТИ́СЬ *сов.* көтөүҙә йөрөү (*йәки* йөрөй биреү).

ПОПА́СТЬ *сов.* 1. *в кого-что, чем* тейеү, тейҙереү; тура килтереү; **попа́сть в цель** сәпкә тейҙереү; 2. (*очутиться*) барыу, барып (*йәки* килеп) сығыу, барып инеү; **попа́сть в незнако́мый го́род** таныш булмаған ҡалаға барып сығыу; 3. *во что, на что, подо что* (*оказаться в каких-л. условиях*) эләгеү, ҡалыу; **попа́сть под дождь** ямғырға эләгеү; 4. *во что* (*нечаянно наступить*) тап булыу, тура килеү, барып төшөү; **попа́сть в грязь** бысраҡҡа тура килеү; 5. *во что, на что* (*быть принятым куда-л.*) инеү, эләгеү; **попа́сть в институ́т** институтҡа инеү; 6. *безл. кому-чему, разг.* эләгеү, төшөү; **попадёт мне до́ма** өйҙә миңә эләгәсәк; ◇ **где попа́ло** ҡайҙа етһә унда; **как попа́ло** нисек етте шулай; **кто попа́ло** теләһә кем; **куда́ попа́ло** теләһә ҡайҙа.

ПОПА́СТЬСЯ *сов.* 1. эләгеү, төшөү; тотолоу; **попа́сться в капка́н** ҡапҡанға эләгеү; 2. *кому, разг.* (*встретиться*) осрау, юлығыу, тура килеү, тап булыу; **по пути́ мне никто́ не попа́лся** юлда миңә бер кем дә юлыҡманы; ◇ **попа́сться на глаза́** күҙенә эләгеү.

ПОПА́ХИВАТЬ *несов. обычно безл. чем и без доп., разг.* әҙерәк еҫ килеү (*йәки* еҫ сығыу); **попа́хивает га́рью** әҙерәк көйөк еҫе килә.

ПОПЕРЁК *нареч. и предлог с род п.* арҡырыға, арҡыры; **поперёк у́лицы** урам арҡыры; **распили́ть бревно́ поперёк** бүрәнәне арҡыры бысыу; ◇ **вдоль и поперёк** *см.* **вдоль; стать поперёк го́рла** *см.* **го́рло; стать поперёк доро́ги** *см.* **доро́га.**

ПОПЕРЕМЕ́ННО *нареч.* алмашлап, алмаш-тилмәш.

ПОПЕРЕ́ЧНИК *м.* иңе, арҡырыһы; **о́зеро киломе́тра четы́ре в попере́чнике** иңе дүрт километр тирәһе күл.

ПОПЕРЕ́ЧНЫЙ *прил.* арҡыры; ◇ **попере́чная пила́** арҡыры бысҡы.

ПОПЕРХНУ́ТЬСЯ *сов.* сәсәү, сәсәп китеү.

ПОПЕ́РЧИТЬ *сов. что* борослау, борос һибеү.

ПОПЕ́ТЬ *сов. что и без доп.* йырлау, йырлап алыу.

ПОПЕЧЕ́НИЕ *с.* ҡарау, тәрбиәләү, бағыу; **остави́ть на чьё-либо попече́ние** тәрбиәләүгә бирәйһенә ҡалдырыу.

ПОПЕЧИ́ТЕЛЬ *м.* попечитель (1. *офиц. балиғ булмаған балаларҙы тәрбиәләү өсөн билдәләнгән кеше*; 2. *уст. революцияға тиклем бәрәй ведомство ҡарамағындағы учреждение менән етәкселек итеүсе*).

ПОПЕЧИ́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **попечи́тель.**

ПОПЕЧИ́ТЕЛЬСТВО *с.* 1. попечительство (*балиғ булмаған балаларға һәм ярҙамға мохтаж кешеләргә ярҙам күрһәтеү саралары системаһы*); 2. *см.* **попече́ние.**

ПОПИВА́ТЬ *несов. разг.* 1. *что* (*пить понемногу*) ашыҡмай ғына эсеү, эскеләү; 2. (*пьянствовать*) (араҡы) эскеләү.

ПОПИЛИ́ТЬ *сов. что и без доп.* 1. (*пилить некоторое время*) бысыу, бысып алыу; 2. *перен.* (*играть на смычковом музыкальном инструменте*) уйнау, һыҙҙырыу, уйнап (*йәки* һыҙҙырып) алыу.

ПОПИРА́ТЬ *несов. см.* **попра́ть.**

ПОПИРОВА́ТЬ *сов.* туйҙа (*йәки* мәжлестә) булыу, туй яһау, әйттереү, типтереү.

ПОПИСА́ТЬ *сов. что и без доп.* яҙғылап алыу.

ПОПИ́СКИВАТЬ *несов. разг.* сыйҡылдау, сыйылдап ҡуйыу.

ПОПИ́СЫВАТЬ *несов. что и без доп., разг.* яҙғылау, яҙыштырыу.

ПОПИ́ТЬ *сов. чего и без доп., разг.* **1.** (*пить что-л. некоторое время*) бер аҙ эсеп алыу; **2.** (*утолить жажду*) эсеү, һыуһын ҡандырыу.

ПОПЛАВО́К *м.* **1.** *рыб.* ҡалҡыуыс, төрткө; **2.** (*плавучий знак*) ҡалҡыуыс, ҡыуға (*һыуҙың тәрән ерен күрһәтә торған билдә*); **3.** *воен.* йөҙгөс (*кәмә урынына ҡулланыла торған резина тоҡ*); **4.** *ав.* йөҙгөс (*һыуға ултырған самолёт аҫтына ҡуйыла торған резина*).

ПОПЛА́КАТЬ *сов.* илап алыу.

ПОПЛАТИ́ТЬСЯ *сов. разг.* яҙаһын күреү, кәрәген алыу.

ПОПЛЕВА́ТЬ *сов. разг.* төкөрөү, төкөрөп ҡуйыу.

ПОПЛЁВЫВАТЬ *несов. разг.* төкөргөләү, төкөрөп-төкөрөп алыу.

ПОПЛЕСТИ́СЬ *сов. разг.* һөйрәлеп атлап барыу (*йәки* килеү, китеү), ҡыйынлыҡ менән, саҡ-саҡ атлап барыу (*йәки* килеү, китеү).

ПОПЛУТА́ТЬ *сов. разг.* әҙерәк аҙашып йөрөү.

ПОПЛЫ́ТЬ *сов.* йөҙөп (*йәки* ағып) китеү, йөҙә (*йәки* аға) башлау.

ПОПЛЯСА́ТЬ *сов. что и без доп., разг.* бейеп алыу; ◇ **ты у меня́ попля́шешь** мин һине бейетермен әле.

ПОПО́ВИЧ *м. разг.* поп улы.

ПОПО́ВНА *ж. разг.* поп ҡыҙы.

ПОПО́ВЩИНА *ж.* дини нәмә, дин экәмәте.

ПОПО́ЙКА *ж. разг.* эскелек, эсеү мәжлесе.

ПОПОЛА́М *нареч.* **1.** (*на две равные части*) урталай, уртаға; **распили́ть бревно́ попола́м** бүрәнәне уртаға бысыу; **2.** (*в смешении с чем-л.*) яртылаш; **молоко́ попола́м с водо́й** яртылаш һыу ҡатыш һөт; **3.** (*на паях*) уртаҡҡа; **купи́ть попола́м** *что-л.* уртаҡҡа һатып алыу.

ПОПОЛЗНОВЕ́НИЕ *с.* аҫтыртын ниәт (*йәки* теләк).

ПОПОЛЗТИ́ *сов.* шыуып (*йәки* имгәкләп, үрмәләп) китеү.

ПОПОЛНЕ́НИЕ *с.* **1.** *см.* **попо́лнить(ся)**; **пополне́ние запа́сов** запасты арттырыу; **2.** *воен.* өҫтәлмә ғәскәр; **мы жда́ли пополне́ний** беҙ өҫтәлмә ғәскәр көтә инек.

ПОПОЛНЕ́ТЬ *сов.* көрәйеү, тулыланыу, ҡалынайыу, һимереү.

ПОПО́ЛНИТЬ *сов. что* тулыландырыу, арттырыу, тултыра биреү, ҡушыу, өҫтәү; **попо́лнить библиоте́ку** китапхананы тулыландырыу.

ПОПО́ЛНИТЬСЯ *сов.* тулыланыу, артыу.

ПОПОЛНЯ́ТЬ *несов. см.* **попо́лнить.**

ПОПОЛНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **попо́лниться**; **2.** *страд. к* **пополня́ть.**

ПОПОЛОСКА́ТЬ *сов. что* сайҡап алыу.

ПОПОЛО́ТЬ *сов. что и без доп.* утау, бер аҙ утап алыу.

ПОПОЛУ́ДНИ *нареч.* төш ауғас, төштән һуң.

ПОПОЛУ́НОЧИ *нареч.* төн уртаһы ауғас, ярты төндән һуң.

ПОПО́МНИТЬ *сов. что, кому-чему, разг.* онотмау, үсен алыу.

ПОПО́НА *ж.* ат ябыуы.

ПОПО́РТИТЬ *сов. что, разг.* әҙерәк боҙоу (*йәки* ватыу, имгәтеү).

ПОПО́РТИТЬСЯ *сов. разг.* боҙолоу.

ПОПОТЕ́ТЬ *сов. разг.* **1.** тирләү; **2.** *над чем, перен.* көс түгеү (*йәки* һалыу); **попоте́ть над зада́чей** мәсьәләне сығарыу өсөн көс түгеү.

ПОПО́ТЧЕВАТЬ *сов. см.* **по́тчевать.**

ПОПРАВИ́МЫЙ *прил.* төҙәтерлек, төҙәтә алырлыҡ.

ПОПРА́ВИТЬ *сов. кого-что, в разн. знач.* төҙәтеү, юнәтеү, ипләү, рәтләү; яҡшыртыу; **попра́вить своё здоро́вье** үҙеңдең һаулығыңды яҡшыртыу; **попра́вить рису́нок** рәсемде төҙәтеү.

ПОПРА́ВИТЬСЯ *сов.* **1.** (*исправить свою ошибку в сказанном*) үҙен төҙәтеү (*һөйләгәндә*); **2.** (*выздороветь; пополнеть*) һауығыу, төҙәлеү, сәләмәтләнеү; көрәйеү, таҙарыу; **3.** (*улучшиться*) яҡшырыу, әйбәтләнеү.

ПОПРА́ВКА *ж.* төҙәтмә; **внести́ в текст попра́вку** текстҡа төҙәтмә индереү.

ПОПРАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **попра́вить.**

ПОПРАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **попра́виться**; **2.** *страд. к* **поправля́ть.**

ПОПРА́ТЬ *сов. что* боҙоу, һанға һуҡмау; **попра́ть чьи́-либо права́** берәүҙең хоҡуғын һанға һуҡмау.

ПО-ПРЕ́ЖНЕМУ *нареч.* элеккесә, әүәлгесә, боронғоса.

ПОПРЁК *м. разг.* әр, шелтә.

ПОПРЕКА́ТЬ *несов. см.* **попрекну́ть.**

ПОПРЕКНУ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* шелтәләү, әйткеләү, әйткеләп алыу.

ПОПРИВЫ́КНУТЬ *сов. разг.* ғәҙәтләнеү, өйрәнеү, эйәләшеп китеү.

ПОПРИДЕРЖА́ТЬ *сов.* **1.** *кого* тартынҡырау, тотонҡорау, тарта биреү; **попридержа́ть лошаде́й** аттарҙы тотонҡорап барыу; **2.** *что, разг.* (*на некоторое время сохранить, не расходовать*) тотонмай тороу; тотоп тороу; **попридержа́ть де́ньги** аҡсаны тотонмай тороу; **попридержа́ть дефици́тные това́ры** дефицит тауарҙарҙы тотоп тороу.

ПО́ПРИЩЕ *с.* майҙан, өлкә; эшмәкәрлек майҙаны (*йәки* өлкәһе); **на нау́чном по́прище** фән өлкәһендә.

ПОПРО́БОВАТЬ *сов.* **1.** *см.* **про́бовать**; **2.** *повел.* **попро́буй(те)** *разг.* тейеп (*йәки* тотоноп) ҡына ҡара(ғыҙ).

ПОПРОСИ́ТЬ *сов. см.* **проси́ть** 1—3.

ПОПРОСИ́ТЬСЯ *сов. см.* **проси́ться** 1, 2.

ПО́ПРОСТУ *нареч. разг.* **1.** ябай, ябай ғына итеп, былай ғына; **2.** *в знач. усил. частицы* (*просто-напросто*) ысынын (*йәки* дөрөҫөн) әйткәндә; **его́ по́просту вы́бросили за дверь** дөрөҫөн әйткәндә уны сығарып ебәрҙеләр.

ПОПРОША́ЙКА *м. и ж. разг.* теләнсе (*берәй нәмә һорап ялҡыта торған кеше*).

ПОПРОШАЙНИЧАТЬ *несов.* **1.** *уст.* (*нищенствовать*) һоранып (*йәки* теләнеп, хәйер һорашып) йөрөү; **2.** *разг.* (*выпрашивать*) һораныу, гел (*йәки* гелән) теләнеү.

ПОПРОШАЙНИЧЕСТВО *с.* **1.** *уст.* (*нищенство*) хәйерселек, теләнселек; **2.** *разг.* (*надоедливое выпрашивание*) һоранып теңкәгә тейеү, һоранып ялҡытып бөтөрөү.

ПОПРОЩАТЬСЯ *сов.* хушлашыу, һаубуллашыу.

ПОПРЫГАТЬ *сов.* һикергеләп алыу, ырғандау; бер-бер артлы ырғыу.

ПОПРЫГУН *м.* *разг.* ырғандаҡ, суҡандаҡ, тик тормаҫ, һикрәндәк.

ПОПРЫГУНЬЯ *женск. р. к* **попрыгун.**

ПОПРЫСКАТЬ *сов. разг.* **1.** *кого-что чем* бөркөү; **попрыскать духами** хушбуй бөркөү; **2.** *без доп.* (*о дожде*) һибәләү.

ПОПРЯТАТЬ *сов. кого-что, разг.* йәшереп ҡуйыу (*йәки* бөтөрөү).

ПОПРЯТАТЬСЯ *сов.* *разг.* йәшенеү, йәшеренеү, ҡасыу, боҫоу.

ПОПУГАЙ *м.* тутыйғош; ◇ **повторять как попугай** тутыйғош кеүек ҡабатлау.

ПОПУГАТЬ *сов. кого, разг.* ҡурҡытып алыу, өркөтөү.

ПОПУДРИТЬ *сов. кого-что* пудралау, кершәнләү, пудра (*йәки* кершән) һөртөү.

ПОПУДРИТЬСЯ *сов.* пудраланыу, пудра һөртөнөү, кершән яғыныу.

ПОПУЛЯРИЗАТОР *м.* популярләштереүсе.

ПОПУЛЯРИЗАЦИЯ *ж. см.* **популяризировать.**

ПОПУЛЯРИЗИРОВАТЬ, ПОПУЛЯРИЗОВАТЬ *сов. и несов. что* **1.** (*доступно изложить*) аңлайышлы итеп яҙыу (*йәки* һөйләү); **2.** (*распространить, разъяснить*) таратыу, аңлатыу, (берәй нәмәне) популярләштерәү.

ПОПУЛЯРНОСТЬ *ж.* **1.** (*простота, доступность*) ябайлыҡ, аңлайышлылыҡ, (*һөйләү, яҙыу теле*) еңел булыу; **популярность изложения** яҙыуҙың (*йәки* һөйләүҙең) аңлайышлылығы; **2.** (*известность, слава*) дан, шөһрәт, билдәле булыу, популярлек, танылғанлыҡ; **пользоваться широкой популярностью** данлыҡлы булыу.

ПОПУЛЯРНЫЙ *прил.* **1.** (*простой, доступный*) ябай, аңлайышлы; **2.** (*известный*) популяр, ныҡ таралған, танылған; **популярный писатель** популяр яҙыусы.

ПОПУРРИ *с. нескл.* попурри (*төрлө музыкаль әҫәрҙәрҙең өҙөктәренән төҙөлгән пьеса*).

ПОПУСТИТЕЛЬСТВО *с.* *книжн.* ирек (*йәки* юл) ҡуйыу.

ПОПУСТИТЕЛЬСТВОВАТЬ *несов. кому-чему, книжн.* ирек (*йәки* юл) ҡуйыу, ыңғайына ҡуйыу (*ярамаған эштәргә*).

ПО-ПУСТОМУ, ПОПУСТУ *нареч. разг.* бушҡа, юҡҡа, тиккә, топтомалға, тиктәҫкә, тикмәгә.

ПОПУТАТЬ *сов. кого, разг.* ҡотортоу, аҙҙырыу, юлдан яҙҙырыу; **бес попутал** шайтан ҡотортто.

ПОПУТНЫЙ *прил.* **1.** (*одного направления*) ыңғай, юл ыңғайында тура килгән; **попутный ветер** ыңғай ел; **2.** (*совершаемый одновременно*) ыңғайында, һүҙ ыңғайында; **попутный вопрос** һүҙ ыңғайында бирелгән һорау.

ПОПУТЧИК *м.* **1.** юлдаш; **2.** *перен.* юлаусы.

ПОПУТЧИЦА *женск. р. к* **попутчик 1.**

ПОПЫТАТЬ *сов. что, чего и с неопр., разг.* һынап (*йәки* самалап) ҡарау, ... ҡарау; **попытать счастья** бәхетте һынап ҡарау.

ПОПЫТАТЬСЯ *сов.* тырышып (*йәки* һынап, самалап) ҡарау.

ПОПЫТКА *ж.* тырышыу, һынап ҡарау; **предпринять попытку** һынап ҡарау.

ПОПЫХИВАТЬ *несов. разг.* быҫҡыу, быҫҡытыу, ваҡыт-ваҡыт төтөн сығарыу.

ПОПЫХТЕТЬ *сов.* **1.** *разг.* бер аҙ мышылдап алыу, аһылдап (*йәки* уһылдап) алыу; **2.** *перен.* бер аҙ көсөргәнеү (*йәки* тырышыу, көс һалыу).

ПОПЯТИТЬСЯ *сов.* сигенеү.

ПОПЯТНЫЙ *прил.*: **идти на попятный** *разг.* һүҙенән ҡайтыу, дүнеү, сигенеү.

ПОРА *ж.* **1.** (*время*) ваҡыт, миҙгел, мәл, саҡ; **пора обмолота** иген һуғыу ваҡыты; **2.** *в знач. сказ.* ваҡыт; **пора на работу** эшкә барырға ваҡыт; ◇ **в (самую) пору** ваҡытында; **в ту пору** ул ваҡытта; **до сих пор** 1) (*о времени*) ошоға тиклем, ошоға ҡәҙәр; 2) (*о месте*) ошо ергә тиклем; **до каких пор** ҡайһы ваҡытҡа тиклем; **до поры, до времени** *см.* **время; до тех пор** шуға тиклем, шул ваҡытҡа тиклем; **на первых порах** тәү башта; **с давних пор** әллә ҡасандан бирле, борондан, күптән.

ПОРАБОТАТЬ *сов.* эшләп алыу.

ПОРАБОТИТЕЛЬ *м.* ҡол итеүсе, ҡоллоҡҡа төшөрөүсе.

ПОРАБОТИТЬ *сов. кого-что* **1.** (*обратить в рабство*) ҡол итеү, ҡоллоҡҡа төшөрөү; 2. (*подчинить своей власти*) буйһондороу, бағындырыу.

ПОРАБОЩАТЬ *несов.* *см.* **поработить.**

ПОРАБОЩЕНИЕ *с. см.* **поработить.**

ПОРАВНЯТЬСЯ *сов.* ҡушлау, йәнәшләү; (арттан) килеп етеү, ҡыуып етеү.

ПОРАДОВАТЬ *сов. кого-что* һөйөндөрөү, шатландырыу, ҡыуандырыу.

ПОРАДОВАТЬСЯ *сов.* һөйөнөү, шатланыу, ҡыуаныу.

ПОРАЖАТЬ *несов. см.* **поразить.**

ПОРАЖАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **поразиться;** **2.** *страд. к* **поражать.**

ПОРАЖЕНИЕ *с.* **1.** *см.* **поразить** 1, 2; **2.** *мед.* зарарланыу; **поражение зрительного нерва** күреү нервыһының зарарланыуы; ◇ **нанести поражение** еңеү, ҡыйратыу; **поражение в правах** *юр.* хоҡуҡтан мәхрүм итеү; **потерпеть поражение** еңелеү.

ПОРАЖЕНЧЕСТВО *с.* пораженчество, еңелеү яғында тороу (**1.** *һуғышта үҙ хөкүмәтенең еңелеүен күҙәткән политика;* **2.** *берәй идея, уй, эштең барып сығыуына икеләнеп ҡарау, ышанмау*).

ПОРАЗВЕДАТЬ *сов. что, разг.* асыҡлау, байҡау, тикшереү, разведка яһау, асыҡлап (*йәки* тикшереп, разведка яһап) сығыу.

ПОРАЗВЛЕЧЬ *сов. кого-что, разг.* күңелен асыу, әүрәтеү, йыуатыу.

ПОРАЗВЛЕ́ЧЬСЯ *сов. разг.* күңел асыу (*йәки* асып алыу).

ПОРАЗДУ́МАТЬ *сов. о ком-чём и без доп., разг.* ҡайтауыллау, кире уйлау, дүнеү, ҡайтауыллап (*йәки* кире уйлап, дүнеп) бөтөү.

ПОРАЗИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* иҫ киткес, һоҡландырғыс, таң ҡалдырғыс, ғәжәп; **порази́тельная красота́** иҫ киткес матурлыҡ.

ПОРАЗИ́ТЬ *сов. кого-что* 1. *уст.* (*нанести удар*) сәнсеү, үлтереү, имгәтеү; 2. (*попав, нанести повреждение*) тейҙереү, (*атып*) ватыу, емереү, зыян итеү; 3. (*победить*) еңеү, емереү, ҡыйратыу; **порази́ть врага́** дошманды еңеү; 4. *мед.* зарарлау, һуғыу; **туберкулёз порази́л ле́вое лёгкое** туберкулёз һул үпкәгә һуҡҡан; 5. *перен.* (*удивить*) аптыратыу, хайранға (*йәки* таңға, ғәжәпкә) ҡалдырыу.

ПОРАЗИ́ТЬСЯ *сов.* аптырау, хайран (*йәки* таң) ҡалыу.

ПОРАЗМЫ́СЛИТЬ *сов. о ком-чём и без доп., разг.* яҡшылап (*йәки* ныҡлап, төптән) уйлау, ныҡлап уйлап ҡарау.

ПОРА́НИТЬ *сов. кого-что, разг.* яралау, йәрәхәтләү.

ПОРА́НИТЬСЯ *сов. разг.* яраланыу, йәрәхәтләнеү.

ПОРАСКИДА́ТЬ *сов. кого-что, разг.* ташлап бөтөү, таратып ташлау.

ПОРАСКИ́НУТЬ *сов.*: **пораски́нуть умо́м** *разг.* яҡшылап уйлап ҡарау, һәр яҡлап уйлау.

ПОРАССКАЗА́ТЬ *сов. что, о ком-чём, разг.* һөйләү, һөйләштереү, һөйләңкерәү, бөтәһенә лә һөйләп сығыу.

ПОРАССПРОСИ́ТЬ *сов. кого, разг.* һорашыу, һорашып сығыу, һораштырыу.

ПОРАСТА́ТЬ *несов. см.* **порасти́** 2.

ПОРАСТИ́ *сов.* 1. (*прибавиться в росте*) үҫә биреү (*йәки* төшөү), бер аҙ үҫеү; 2. *чем* ҡапланыу, баҫыу; **тропи́нка поросла́ траво́й** һуҡмаҡты үлән баҫҡан.

ПОРВА́ТЬ *сов. что* 1. (*разорвать*) йыртыу, йыртҡылап бөтөү (*йәки* ташлау), өҙөү; 2. *перен.* (*прекратить связь*) өҙөү; **порва́ть отноше́ния с ке́м-либо** берәйһе менән мөнәсәбәтте өҙөү.

ПОРВА́ТЬСЯ *сов.* 1. (*разорваться*) йыртылыу, йыртылып бөтөү; 2. *перен. разг.* (*прекратиться*) туҡталып (*йәки* өҙөлөп) ҡалыу.

ПОРЕВЕ́ТЬ *сов. разг.* үкереп (*йәки* аҡырып) илау, илап алыу.

ПОРЕДЕ́ТЬ *сов.* һирәгәйә биреү, (бер аҙ) һирәгәйеү; кәмеү, аҙәйеү; **берёзы пореде́ли** ҡайындар һирәгәйгәндәр; **пу́блика в буфе́те пореде́ла** буфеттә халыҡ аҙәйҙе.

ПОРЕ́З *м.* (*рана*) яра; киҫелгән (*йәки* ҡырҡылған) ер.

ПОРЕ́ЗАТЬ *сов.* 1. *что, чего* ҡырҡыу, телеү, турау, киҫеү; **поре́зать мя́со** ит турау; 2. *что* (*поранить*) яралау, йәрәхәтләү, ҡырҡыу, киҫеү, ҡырҡып (*йәки* киҫеп) ебәреү; **поре́зать ру́ку ножо́м** бысаҡ менән ҡулды киҫеп ебәреү.

ПОРЕ́ЗАТЬСЯ *сов.* ҡырҡылыу, киҫелеү, яраланыу, ҡырҡып (*йәки* киҫеп) ебәреү; **поре́заться стекло́м** быялаға киҫелеү.

ПОРЕЗВИ́ТЬСЯ *сов.* бер аҙ уйнап (*йәки* шаярып) алыу, бер аҙ күңел асыу.

ПОРЕ́Й *м. бот.* татлы һуған.

ПОРЕКОМЕНДОВА́ТЬ *сов.* 1. *кого* тәҡдим итеү; 2. *что и с неопр.* (*посоветовать*) кәңәш биреү; **порекомендова́ть проче́сть хоро́шую кни́гу** яҡшы китапты уҡырға кәңәш биреү.

ПОРЕ́ЧЬЕ *с. обл.* йылға буйы, үҙән.

ПОРЕШИ́ТЬ *сов. что, на чём и с неопр., разг.* хәл итеү, хәл итеп ҡуйыу.

ПОРЖА́ВЕТЬ *сов. разг.* тутығыу, тутығып бөтөү.

ПОРИСОВА́ТЬ *сов. кого-что и без доп.* һүрәт төшөрөп алыу, рәсем яһай (*йәки* эшләй) тороу.

ПОРИСОВА́ТЬСЯ *сов. разг.* (*үҙен күрһәтергә тырышып*) ҡыланыу.

ПО́РИСТЫЙ *прил.* күҙәүле, күҙгәнәсле, тишекле; **по́ристая ко́жа** күҙгәнәсле тире.

ПОРИЦА́НИЕ *с.* шелтә, әр; **вы́нести порица́ние** шелтә биреү.

ПОРИЦА́ТЬ *несов. кого-что* шелтәләү, әрләү.

ПО́РКА *ж. см.* **поро́ть** II.

ПОРНОГРАФИ́ЧЕСКИЙ *прил.* әҙәпһеҙ, оятһыҙ, порнографик.

ПОРНОГРА́ФИЯ *ж.* порнография (*енси мөнәсәбәттәргә бәйле нәмәләрҙе әҙәпһеҙ, оятһыҙ рәүештә тасуирләү, яҙыу, һөйләү*).

ПО́РОВНУ *нареч.* тигеҙ, тигеҙләп, тигеҙ итеп, бер тигеҙ; **раздели́ть по́ровну** тигеҙ бүлеү.

ПОРО́Г *м.* тупһа; **переступи́ть поро́г** тупһаны аша атлау; ◇ **на поро́г не пуска́ть** *кого* тупһаға ла баҫтырмау (*өйгә индермәү*); **оби́ть (все) поро́ги** *см.* **оби́ть**.

ПОРО́ДА *ж.* 1. тоҡом, нәҫел, өрөт; **поро́да башки́рских лошаде́й** башҡорт аты тоҡомо; 2. (*растений*) төр, сорт; 3. (*категория людей*) бер төр, зат; 4. (*минерал*) тоҡом; **го́рные поро́ды** тау тоҡомдары.

ПОРО́ДИСТЫЙ *прил.* яҡшы тоҡомло (*йәки* тоҡомдан булған); **поро́дистая ло́шадь** яҡшы тоҡом аты.

ПОРОДИ́ТЬ *сов.* 1. *кого, уст.* (*родить*) (донъяға) тыуҙырыу; 2. *что, перен.* (*послужить причиной*) килтереп сығарыу, сәбәпсе булыу.

ПОРОДНИ́ТЬСЯ *сов.* туғанлашыу, туған (*йәки* ҡәрҙәш) булыу.

ПОРОЖДА́ТЬ *несов. см.* **породи́ть**.

ПОРОЖДЕ́НИЕ *с. книжн.* тыуҙырған нәмә, нигеҙендә килеп сыҡҡан нәмә.

ПОРО́ЖИСТЫЙ *прил.* тупһалы (*йылға*).

ПОРО́ЖНИЙ *прил. разг.* буш; ◇ **перелива́ть из пусто́го в поро́жнее** *погов.* юҡты бушҡа ауҙарыу.

ПОРОЖНЯ́К *м.* порожняк, буш поезд (*йәки* ылауҙар, вагон).

ПОРОЖНЯКО́М *нареч. разг.* буш, йөкһөҙ, буш көйө.

ПО́РОЗНЬ *нареч. разг.* айырым, башҡа, башҡа-башҡа, айырым-айырым.

ПОРОЗОВЕ́ТЬ *сов.* алланыу.

ПОРО́Й *нареч.* ҡайһы ваҡыт (*йәки* саҡта).

ПОРО́К *м.* 1. (*предосудительный недостаток чего-л.*) ғәйеп, етешһеҙлек, кәмселек,

ыҙғар; 2. *уст.* (*разврат*) аҙғынлыҡ, боҙоҡлоҡ; 3. (*физический недостаток*) ғәриплек, етешһеҙлек; ◇ **поро́к се́рдца** *мед.* йөрәк ауырыуы.

ПОРОСЁНОК *м.* суҫҡа балаһы.

ПОРОСИ́ТЬСЯ *несов.* балалау (*суҫҡаға ҡарата*).

ПО́РОСЛЬ *ж.* үренте, үҫенте (*ҡырҡҡан ағастың төбөнән, тамырҙан, орлоҡтан сыҡҡан йәш ағас, үлән*).

ПОРОСЯ́ТИНА *ж.* суҫҡа балаһы ите.

ПОРОСЯ́ЧИЙ *прил.* суҫҡа балаһы; **порося́чий визг** суҫҡа балаһының сыйылдауы.

ПОРО́ТЬ I *несов. что* (*разрезать по швам*) һүтеү.

ПОРО́ТЬ II *несов. кого, разг.* (*бить*) (*сыбыҡ, ҡамсы менән*) ярыу, һыҙырыу.

ПО́РОХ *м.* дары; ◇ **держа́ть по́рох сухи́м** һәр ваҡыт әҙер тороу; **не хвата́ет по́роху** көсө етмәй; **по́рохом па́хнет** *см.* **па́хнуть.**

ПОРОХОВНИ́ЦА *ж.*: **есть ещё по́рох в пороховни́цах** көрәшер хәл бар әле, дәрт һүнмәгән әле.

ПОРОХОВО́Й *прил.* дары; **пороховой дым** дары төтөнө.

ПОРО́ЧИТЬ *несов. кого-что* яманлау, хурлау, ҡара яғыу.

ПОРО́ЧНОСТЬ *ж.* 1. боҙоҡлоҡ, әҙәпһеҙлек, яман ҡылыҡ; **поро́чность поведе́ния** яман ҡылыҡ; 2. (*неправильность*) дөрөҫ түгеллек, яңылышлыҡ, хаталыҡ.

ПОРО́ЧНЫЙ *прил.* 1. боҙоҡ, әҙәпһеҙ; **поро́чный челове́к** әҙәпһеҙ, боҙоҡ кеше; 2. (*неправильный*) яңылыш, хата, дөрөҫ булмаған; **поро́чные ме́тоды** яңылыш методтар.

ПОРО́ША *ж.* өрпәк ҡар.

ПОРОШИ́ТЬ *несов.* ҡырпаҡ ҡар яуыу, өрпәкләү.

ПОРОШКО́ВЫЙ *прил.* порошок; **порошко́вые сме́си** порошоктар ҡатышмаһы.

ПОРОШКООБРА́ЗНЫЙ *прил.* порошок һымаҡ, онтак.

ПОРОШО́К *м.* порошок; ◇ **стере́ть в порошо́к** *кого соотв.* көлөн күккә осороу, көл итеү.

ПОРО́Ю *нареч. см.* **поро́й.**

ПОРТ *м.* порт; **торго́вый порт** сауҙа порты; **войти́ в порт** портҡа инеү; **возду́шный порт** авиация порты; **есте́ственный порт** тәбиғи порт.

ПОРТА́Л *м.* портал (1. *архит. ҙур йорттоң матурлап эшләнгән ишеге*; 2. *тех.* «П» *хәрефенә оҡшаш часть — машина часе*).

ПОРТА́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. *архит.* портал; **порта́льные коло́нны** портал колонналары; 2. *тех.* порталлы; **порта́льный кран** порталлы кран.

ПОРТАТИ́ВНОСТЬ *ж.* ыҡсымлыҡ, уңайлылыҡ, портативлек.

ПОРТАТИ́ВНЫЙ *прил.* ыҡсым, уңайлы, портатив.

ПОРТВЕ́ЙН *м.* портвейн.

ПО́РТИК *м. архит.* портик (*бинаға терәтеп, колоннада менән күтәртеп яһалған япма галерея*).

ПО́РТИТЬ *несов. кого-что, в разн. знач.* боҙоу; **по́ртить отноше́ния** араны боҙоу; **по́ртить механи́зм** механизмен боҙоу; **по́ртить зре́ние** күҙҙе боҙоу; **по́ртить настрое́ние** кәйефте боҙоу.

ПО́РТИТЬСЯ *несов. в разн. знач.* боҙолоу; **в воде́ ко́жа по́ртится** һыу тейһә күн боҙола; **пого́да по́ртится** көп боҙолоп тора.

ПОРТМОНЕ́ *с. нескл. уст.* пыртманит.

ПОРТНИ́ХА *ж.* тегенсе, тегеүсе (*ҡатын-ҡыҙ*).

ПОРТНО́ВСКИЙ *прил.* теген, тегенсе; **портно́вские но́жницы** тегенсе ҡайсыһы; **портно́вская мастерска́я** теген мастерскойы.

ПОРТНО́Й *м.* тегенсе, тегеүсе; **мужско́й портно́й** ирҙәр кейеме тегенсеһе.

ПОРТНЯ́ЖНИЧАТЬ *несов. разг.* тегенеү, кейем—һалым тегеү.

ПОРТНЯ́ЖНЫЙ *прил.* теген.

ПОРТО́ВЫЙ *прил.* порт; портлы; **порто́вые рабо́чие** порт эшселәре; **порто́вый го́род** портлы ҡала.

ПО́РТО-ФРА́НКО *с. нескл. ком.* порто-франко (*порттың пошлинаһыҙ тауар йөрөтөү хоҡуғы һәм шул хоҡуғы булған порт*).

ПОРТРЕ́Т *м.* 1. портрет, һүрәт, рәсем; 2. *перен.* күсермә, копия; **сын — портре́т свое́й ма́тери** улы тас әсәһе; 3. *лит.* портрет, йөҙ, төҫ-баш; **портре́т гла́вного геро́я рома́на** романдағы төп геройҙың портрете.

ПОРТРЕТИ́СТ *м.* портретсе, портрет яһаусы художник.

ПОРТРЕ́ТНЫЙ *прил.* портрет, һүрәт; **портре́тное схо́дство** йөҙ оҡшашлығы.

ПОРТСИГА́Р *м.* портсигар, папирос һауыты.

ПОРТУГА́ЛЕЦ *м.* португал.

ПОРТУГА́ЛКА *ж.* португалка, португал ҡатын-ҡыҙы.

ПОРТУГА́ЛЬСКИЙ *прил.* португал, Португалия; **португа́льский язы́к** португалдар теле; **португа́льская а́рмия** Португалия армияһы.

ПОРТУГА́ЛЬЦЫ *мн.* португалдар.

ПОРТУПЕ́Я *ж. воен.* портупея (*ҡорал йөрөтөү өсөн булған ҡайыш билбау йәки иңбаш аша эленгән ҡайыш*).

ПОРТФЕ́ЛЬ *м.* портфель.

ПОРТЬЕ́РА *ж.* ишек (*йәки* тәҙрә) ҡорғаны (*йәки* шаршауы).

ПОРТЯ́НКА *ж.* сылғау.

ПОРУБИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*вырубить*) ҡырҡып бөтөү (*йәки* ташлау); 2. *кого-что* (*убить холодным оружием*) тураҡлау, тураҡлап бөтөрөү, ҡырҡҡылау; 3. *что, чего и без доп.* (*некоторое время*) ҡырҡып алыу, бер аҙ ҡырҡыу; **поруби́ть дров** утын ҡырҡып алыу.

ПОРУ́БКА *ж.* 1. *см.* **поруби́ть** 1; 2. (*незаконная рубка леса*) рөхсәтһеҙ ағас (*йәки* урман) ҡырҡыу; 3. (*место*) ҡырҡынды.

ПОРУ́БЩИК *м.* урман ҡырҡыусы.

ПОРУГА́НИЕ *с. книжн.* мәсхәрәләү, хурлау.

ПОРУ́ГАННЫЙ *прил. книжн.* мәсхәрәләнгән, мәсхәрә (*йәки* хур) ителгән; **пору́ганная честь** мәсхәрә ителгән намыҫ.

ПОРУГА́ТЬ *сов. кого-что* орошоп (*йәки* тиргәп, һүгеп, әрләп) алыу.

ПОРУГА́ТЬСЯ *сов.* тиргәшеү, әрләшеү, әйткеләшеү.

ПОРУ́КА *ж.*: **взять на пору́ки** порукаға алыу; **отпусти́ть на пору́ки** порукаға биреү.

ПОРУЧА́ТЬ *несов. см.* **поручи́ть.**

ПОРУЧЕ́НИЕ *с.* тапшырыу, йомош ҡушыу; **по ва́шему поруче́нию** һеҙҙең тапшырыуығыҙ (*йәки* ҡушыуығыҙ) буйынса.

ПОРУ́ЧИК *м.* поручик (*батша армияһында офицер чине һәм шул чиндәге кеше*).

ПОРУЧИ́ТЕЛЬ *м.* өҫтөнә алыусы (*йәки* йөкләүсе), яуаплылыҡты үҙ өҫтөнә алыусы; порукаға алыусы.

ПОРУЧИ́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **поручи́тель.**

ПОРУЧИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* өҫкә алыу тураһындағы, яуаплылыҡты өҫкә алыу (*йәки* биреү) тураһындағы; **поручи́тельное письмо́** яуаплылыҡты өҫкә алыу тураһындағы хат.

ПОРУЧИ́ТЕЛЬСТВО *с.* өҫкә алыу, яуаплылыҡты өҫкә алыу; порукаға алыу.

ПОРУЧИ́ТЬ *сов.* 1. *кому-чему, что и с неопр.* йөкмәтеү, тапшырыу, эш ҡушыу; 2. *кого, кому* (*вверить чьим-л. заботам*) тапшырыу, ҡарарға биреү (*йәки* ҡалдырыу); **поручи́ть дете́й кому́-либо** балаларҙы берәйһенә тапшырыу.

ПОРУЧИ́ТЬСЯ *сов.* өҫкә алыу, яуаплылыҡты үҙ өҫтөнә алыу.

ПО́РУЧНИ *мн.* (*ед.* **по́ручень** *м.*) тотҡа, тотонғос.

ПОРФИ́Р *м. мин.* порфир (*вулканик тау тоҡомо*).

ПОРФИ́РА *ж.* порфира (*ҡуйы ҡыҙыл төҫтәге оҙон мантия—монарх власенең символы*).

ПОРХА́ТЬ *несов.* 1. пыр-пыр осоу, леп-леп осоу, осоп-ҡунып йөрөү; **ба́бочки порха́ют** күбәләктәр леп-леп осоп йөрөйҙәр; 2. *перен.* (*о людях*) күңел асып ҡына, еңел көн итеү, байрамса йәшәү.

ПОРХНУ́ТЬ *сов.* пырылдап осоп китеү.

ПОРЦИО́ННЫЙ *прил.* порциялы, порциялап.

ПО́РЦИЯ *ж.* порция, өлөш.

ПО́РЧА *ж.* 1. *см.* **по́ртить(ся)**; **по́рча инструме́нтов** инструменттәрҙе боҙоу; 2. *обл.* (*в поверьях*) сихыр, сихырлап боҙоу.

ПО́РЧЕНЫЙ *прил. разг.* боҙолған, боҙоҡ; **по́рченые проду́кты** боҙолған продукттар.

ПО́РШЕНЬ *м.* поршень, бешкәк.

ПОРШНЕВО́Й *прил.* бешкәк; бешкәкле; **поршнева́я кры́шка** бешкәк ҡапҡасы; **поршнево́й насо́с** бешкәкле насос.

ПО́РЫ *мн.* (*ед.* **по́ра** *ж.*) 1. *анат.* күҙгәнәс; 2. (*промежуток между частицами вещества*) күҙәү, ваҡ ҡына тишектәр, ярыҡтар.

ПОРЫ́В I *м.* 1. (*ветра*) ҡапыл иҫеү (*йәки* өрөү), иҫеп ебәреү; 2. (*чувств*) илһам, дәрт, ялҡын; кинәт (бер эшкә) ынтылыу, көслө теләк; **поры́в ра́дости** шатлыҡ дәрте.

ПОРЫ́В II *м.* (*место*) өҙөлгән (*йәки* йыртылған) урын.

ПОРЫВА́ТЬ *несов. см.* **порва́ть** 2.

ПОРЫВА́ТЬСЯ I *несов.* 1. *см.* **порва́ться** 2; 2. *страд. к* **порыва́ть.**

ПОРЫВА́ТЬСЯ II *несов.* 1. *разг.* (*порывисто вставать*) кинәт ҡалҡыныу, ҡапыл аяҡҡа баҫыу; 2. *с неопр.* (*пытаться*) ынтылыу, ынтылыш яһау; **больно́й порыва́лся встать** ауырыу торорға ынтылды.

ПОРЫ́ВИСТОСТЬ *ж.* 1. ҡапыл (*йәки* кинәт) иҫеү(лек); **поры́вистость ве́тра** елдең ҡапыл иҫкәнлеге; 2. (*резкость*) киҫкенлек; 3. (*пылкость*) ҡыҙыулыҡ, сапсанлыҡ.

ПОРЫ́ВИСТЫЙ *прил.* 1. (*неровный, с резкими порывами*) ҡапыл (*йәки* кинәт) иҫеп ебәргән; 2. (*резкий*) ҡапыл, кинәт, киҫкен; 3. (*пылкий*) ҡыҙыу, сапсан, елкенсәк (*кеше*).

ПОРЫЖЕ́ЛЫЙ *прил. разг.* уңған, буҙарған, төҫө киткән, көрән-ҡыҙғылт булып ҡалған.

ПОРЫЖЕ́ТЬ *сов.* уңыу, буҙарыу, төҫө китеү.

ПОРЫ́ТЬ *сов. что и без доп.* ҡаҙыу, ҡаҙып алыу.

ПОРЫ́ТЬСЯ *сов. разг.* ҡаҙыныу, аҡтарыныу, соҡсоноу; ✧ **поры́ться в па́мяти** иҫкә төшөрөргә тырышыу.

ПОРЯ́ДКОВЫЙ *прил.* рәт; **поря́дковый но́мер** рәт номеры; ✧ **поря́дковое числи́тельное** *грам.* рәт һаны.

ПОРЯ́ДКОМ *нареч. разг.* 1. (*довольно сильно*) шаҡтай, байтаҡ, етерлек, ныҡ; 2. (*как следует*) рәтләп, юнләп, яҡшылап.

ПОРЯ́ДОК *м. в разн. знач.* тәртип; **привести́ в поря́док** тәртипкә килтереү; **алфави́тный поря́док** алфавит тәртибе; **в поря́дке обсужде́ния** фекер алышыу тәртибендә; **явле́ния одного́ поря́дка** бер типтағы күренештәр; ✧ **в поря́дке** 1) (*в исправности*) төҙөк; 2) (*благополучно*) яҡшы; **в поря́дке веще́й** нормаль, тәбиғи; **для поря́дка** 1) (*для поддержания порядка*) тәртип булһын өсөн; 2) (*для соблюдения правил*) йола һаҡлау маҡсатында; **поря́док дня** *см.* **день; призва́ть к поря́дку** *см.* **призва́ть** 2; **свои́м поря́дком** кәрәгенсә, тейешенсә, үҙ яйы менән.

ПОРЯ́ДОЧНОСТЬ *ж.* намыҫлылыҡ, яҡшылыҡ; **э́то говори́т о его́ поря́дочности** был уның яҡшылығын күрһәтә.

ПОРЯ́ДОЧНЫЙ *прил.* 1. (*значительный*) байтаҡ, арыу уҡ; **сего́дня поря́дочный моро́з** бөгөн арыу уҡ һыуыҡ; 2. (*довольно хороший*) юнле, рәтле, яҡшы; 3. (*честный*) намыҫлы, яҡшы, арыу, рәтле, юнле.

ПОСА́Д *м. ист.* посад (*боронғо Рустә ҡала ситендәге сауҙа, һөнәрселек районы*).

ПОСАДИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что, в разн. знач.* ултыртыу; **посади́ть цветы́** сәскәләр ултыртыу; **посади́ть за стол** өҫтәл артына ултыртыу; **уме́ло посади́ть самолёт** самолётты оҫта ултыртыу; 2. *кого* ябыу, бикләп ҡуйыу; **посади́ть пти́цу в кле́тку** ҡошто ситлеккә ябыу; ✧ **посади́ть в кало́шу** *см.* **кало́ши**; **посади́ть пятно́** тап төшөрөү.

ПОСА́ДКА *ж.* 1. *см.* **посади́ть** 1; **поса́дка карто́феля** картуф ултыртыу; 2. *ав.* төшөү, ултырыу; **вы́нужденная поса́дка** ирекһеҙҙән (ергә) төшөү; 3. (*при верховой езде*) ултырыу (*ат өҫтөндә*).

ПОСА́ДНИК *м. ист.* посадник (*боронғо Рустә ҡала йәки өлкә менән идара итеү өсөн кенәз ҡуйған йәки вече һайлаған кеше*).

ПОСА́ДНИЦА *женск. р. к* **поса́дник.**
ПОСА́ДОЧНЫЙ *прил.* **1.** ултыртыу; ултырта (*йәки* сәсә) торған; **поса́дочные маши́ны** сәсә торған машиналар; **поса́дочные рабо́ты** (үҫемлек) ултыртыу эштәре; **2.** *ав.* самолёт төшә (*йәки* ултыра) торған; **поса́дочная площа́дка** самолёт төшә торған майҙан; **3.** (*служащий для посадки*) ултырта торған, ултыртыу (өсөн булған); **поса́дочный тало́н** ултыртыу өсөн бирелгән талон (*поезға һ. б.*).
ПОСА́ДСКИЙ *прил. ист.* посад; **поса́дское населе́ние** посад халҡы.
ПОСАЖЁНЫЙ *прил.*: **посажёный оте́ц** үкел (*йәки* морондоҡ, ҡиәмәтлек) атай; **посажёная мать** үкел (*йәки* морондоҡ, ҡиәмәтлек әсәй.
ПОСА́ПЫВАТЬ *несов.* мышнау, мышылдау, мышылдап ҡуйыу.
ПОСА́СЫВАТЬ *несов. что, разг.* һурғылау, һурып-һурып ҡуйыу; **поса́сывать тру́бку** төрөпкә һурғылау.
ПОСВА́ТАТЬ *сов. кого* ҡоҙалау, яусылау, ҡыҙ әйттереү (*йәки* димләү).
ПОСВА́ТАТЬСЯ *сов.* ҡоҙалашыу, ҡоҙа ебәреү, яусылау.
ПОСВЕЖЕ́ТЬ *сов.* **1.** *обычно безл.* һалҡынайыу, һалҡынайтыу; **к но́чи посвеже́ло** төнгә табан һалҡынайтты; **2.** (*стать здоровее*) матурланып (*йәки* йәшәреп) китеү.
ПОСВЕТИ́ТЬ *сов. кому-чему и без доп.* яҡтылыҡ төшөрөү, яҡтыртып тороу.
ПОСВЕТЛЕ́ТЬ *сов.* **1.** яҡтыраҡ булып китеү, яҡтыранҡырап китеү; **2.** (*стать радостнее*) асылып (*йәки* яҡтырып) китеү; **лицо́ его́ посветле́ло** уның йөҙө асылып китте.
ПО́СВИСТ *м.* һыҙғырыу.
ПОСВИСТА́ТЬ *сов.* **1.** *см.* **посвисте́ть; 2.** *кого-что* (*подозвать свистом*) һыҙғырып саҡырып алыу.
ПОСВИСТЕ́ТЬ *сов.* һыҙғырыу, һыҙғырып алыу.
ПОСВИ́СТЫВАТЬ *несов.* һыҙғырғылау, һыҙғырып-һыҙғырып алыу (*йәки* ҡуйыу).
ПО-СВО́ЙСКИ *нареч. разг.* **1.** *уст.* (*по своему усмотрению*) үҙеңсә (үзенсә, үҙемсә); **распра́виться с ке́м-либо по-сво́йски** берәйһенән үҙеңсә үс алыу; **2.** (*по-родственному*) үҙ (кеше) итеп; **скажу́ тебе́ по-сво́йски** мин һиңә үҙ кеше итеп әйтәм.
ПОСВЯТИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что, во что* таныштырыу, асыу, һөйләп биреү; **посвяти́ть дру́га в свою́ та́йну** дуҫыңа үҙендең сереңде асыу; **2.** *кого-что кому-чему* арнау, бағышлау, биреү; **посвяти́ть свою́ жизнь иску́сству** үҙеңде сәнғәт эшенә биреү.
ПОСВЯЩА́ТЬ *несов. см.* **посвяти́ть.**
ПОСВЯЩЕ́НИЕ *с.* **1.** *см.* **посвяти́ть 1; 2.** (*надпись*) арнап (*йәки* бағышлап) яҙған яҙыу; **посвяще́ние в стиха́х** арнап яҙылған шиғыр.
ПОСЕ́В *м.* **1.** *см.* **посе́ять; посе́в ози́мых** ужымдарҙы сәсеү; **2.** (*то, что посеяно*) сәселгән ашлыҡ, сәсеү(лек); **пло́щадь посе́вов** сәсеү майҙаны.
ПОСЕВНО́Й *прил.* **1.** сәсеү; орлоҡ; **посевна́я пло́щадь** сәсеү майҙаны; **посевно́й горо́х** орлоҡ борсағы; **2.** *в знач. сущ.* **посевна́я** *ж. разг.* иген сәсеү, сәсеү ваҡыты (*йәки* кампанияһы).
ПОСЕДЕ́ТЬ *сов.* (сәс) ағарыу, салланыу, сал кереү.
ПОСЕЙЧА́С *нареч. разг.* ошоға тиклем, хәҙергә (*йәки* ошо көнгә) хәтле(м).
ПОСЕКРЕ́ТНИЧАТЬ *сов. разг.* серләшеү, аулаҡта һөйләшеү.
ПОСЕЛЕ́НЕЦ *м.* **1.** башлап килеүсе (*йәки* ултырыусы), беренсе башлап килеп ултырыусы; **2.** *уст.* (*сосланный на поселение*) һөрөлгән кеше.
ПОСЕЛЕ́НИЕ *с.* **1.** *см.* **посели́ть** 1 *и* **посели́ться; 2.** (*селение*) ауыл, посёлок; **3.** *уст.* (*ссылка*) һөргөн, көсләп ебәреү.
ПОСЕЛИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* урынлаштырыу, (торорға) урын биреү; **посели́ть делега́тов в гости́нице** делегаттарҙы гостиницаға урынлаштырыу; **2.** *что, перен.* (*вызвать*) ... тыуҙырыу, уятыу, килтереп сығарыу; **посели́ть сомне́ние** шик тыуҙырыу.
ПОСЕЛИ́ТЬСЯ *сов.* урынлашыу, (торорға) урын алыу; **посели́ться в це́нтре го́рода** ҡаланың үҙәгенә урынлашыу.
ПОСЕЛКО́ВЫЙ *прил.* посёлок; **поселко́вый сове́т** посёлок советы.
ПОСЁЛОК *м.* посёлок; **рабо́чий посёлок** эшселәр посёлогы.
ПОСЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **посели́ть.**
ПОСЕЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **посели́ться; 2.** *страд. к* **поселя́ть.**
ПОСЕМУ́ *нареч. уст.* шуға, шуға күрә.
ПОСЕРДИ́ТЬСЯ *сов.* асыуланып алыу.
ПОСЕРЕБРИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*покрыть слоем серебра*) көмөшләү, көмөш югертеү (*йәки* ялатыу); **2.** *перен.* ағартыу, көмөшләндереү; сал төшөү (*о седине*).
ПОСЕРЕДИ́НЕ *нареч. и предлог с род. п.* уртала, урталыҡта; **посереди́не двора́** йорт уртаһында.
ПОСЕРЕ́ТЬ *сов.* һороланыу, һорғолланыу, һоро төҫкә инеү; **не́бо посере́ло** күк һороланды.
ПОСЕТИ́ТЕЛЬ *м.* йомош менән килеүсе (*йәки* йөрөүсе), ҡарарға (*йәки* күрергә, хәл белергә) килеүсе; **постоя́нные посети́тели чита́льни** уҡыу өйөнә һәр ваҡыт йөрөүселәр.
ПОСЕТИ́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **посети́тель.**
ПОСЕТИ́ТЬ *сов. кого-что* килеп (*йәки* барып) сығыу, ҡарарға (*йәки* күрергә) килеү (*йәки* барыу); **посети́ть больно́го** ауырыуҙың хәлен белергә барып (*йәки* килеп) сығыу; **посети́ть музе́й** музей ҡарарға барыу.
ПОСЕ́ТОВАТЬ *сов.* **1.** *на кого-что* (*пожаловаться*) зарланыу, һуҡраныу; **2.** *о ком-чём* (*пожалеть*) үкенеү, ҡыҙғаныу.
ПОСЕ́ЧЬСЯ *сов.* **1.** (*о волосах*) ҡойолоу; **2.** (*о тканях*) йыртылыу, туҙыу, ҡырҡылып туҙыу.
ПОСЕЩА́ЕМОСТЬ *ж.* йөрөү, йөрөш, килгән (*йәки* йөрөгән) кешеләр һаны; **посеща́емость музе́ев растёт** музейҙарға йөрөү арта бара.
ПОСЕЩА́ТЬ *несов. см.* **посети́ть.**
ПОСЕЩЕ́НИЕ *с. см.* **посети́ть; посеще́ние теа́тра** театрға барыу.

ПОСЕ́ЯТЬ *сов. что* **1.** сәсеү; **что посе́ешь, то и пожнёшь** *посл.* ни сәсһәң, шуны урырһың; **2.** *перен. разг.* (*потерять*) юғалтыу.
ПОСИДЕ́ЛКИ *мн. обл.* аулаҡ өй, йыйылып уйнау (*йәки* ултырыу) (*аулаҡ өйҙә*).
ПОСИДЕ́ТЬ *сов.* бер аҙ (*йәки* әҙерәк) ултырыу, ултырып тороу; **посиде́ть на све́жем во́здухе** әҙерәк саф һауала ултырыу.
ПОСИ́ЖИВАТЬ *несов. разг.* ултырыу, ултыра биреү.
ПОСИ́ЛЬНЫЙ *прил.* хәлдән (*йәки* ҡулдан) килерлек (*йәки* килгән тиклем), килгәнсә, көс еткәнсә (*йәки* етерлек, көс еткән тиклем); **оказа́ть поси́льную по́мощь** хәлдән килгәнсә ярҙам итеү.
ПОСИНЕ́ЛЫЙ *прил.* күгәргән, буҙарған.
ПОСИНЕ́ТЬ *сов.* күгәреү, күгәреп бөтөү, буҙарыу; **посине́ть от хо́лода** һыуыҡтан күгәреү.
ПОСКАКА́ТЬ *сов.* **1.** ырғыу, һикергеләү, ырғый-ырғый китеү; **поскака́ть на одно́й ноге́** һыңар аяҡта һикергеләү; **2.** (*поехать вскачь*) сабып сығып китеү.
ПОСКОБЛИ́ТЬ *сов. что* ҡырып алыу, ҡырыштырыу, ҡырыу.
ПОСКОЛЬЗНУ́ТЬСЯ *сов.* тайып китеү.
ПОСКО́ЛЬКУ *союз* (*так как*) сәбәпле, =лыҡтан (=лектән, =лоҡтан, -лөктән); =ғына (=генә, =ҡына, -кенә) күрә; =ғас (=гәс, =ҡас, =кәс); икән; **поско́льку ты спеши́шь, поговори́м по́сле** һин ҡабаланғас, аҙаҡ һөйләшербеҙ инде.
ПОСКРЕСТИ́ *сов. что* тырнаштырыу; ҡырыу, ҡырғылау.
ПОСКРЕСТИ́СЬ *сов. разг.* шытырҙатыу, шытырҙатып ҡуйыу.
ПОСКРИПЕ́ТЬ *сов. чем и без доп.* шығырҙау, әҙерек шығырҙау.
ПОСКРИ́ПЫВАТЬ *несов. чем и без доп.* шығырҙау, шығыр-шығыр килеү (*йәки* килгеләү), ваҡыт-ваҡыт шығырҙап ҡуйыу.
ПОСКУПИ́ТЬСЯ *сов.* һаранланыу.
ПОСКУЧА́ТЬ *сов.* бошоноп (*йәки* юҡһынып, эс бошоп) алыу.
ПОСЛАБЛЕ́НИЕ *с.* йомшаҡлыҡ, юл ҡуйыу.
ПОСЛА́НЕЦ *м.* илсе, вәкил; **посла́нцы наро́да** халыҡ вәкилдәре.
ПОСЛА́НИЕ *с.* (*письмо*) хат, яҙма мөрәжәғәт; **любо́вное посла́ние** мөхәббәт хаты.
ПОСЛА́ННИК *м.* **1.** *дип.* вәкил, посланник; **2.** *книжн.* (*посланец*) илсе, вәкил.
ПОСЛА́ТЬ *сов. кого-что и без доп.* ебәреү, оҙатыу; **посла́ть за до́ктором** докторға кеше ебәреү; **посла́ть письмо́** хат ебәреү; ✧ **посла́ть к чёрту** тиргәп ҡыуып ебәреү; **чем бог посла́л** *уст. соотв.* бары менән байрам.
ПО́СЛЕ 1. *нареч.* аҙаҡтан, аҙаҡ, һуңынан; **2.** *предлог с род. п.* һуң, аҙаҡ; **я не ви́дел его́ по́сле возвраще́ния** ҡайтҡандан һуң мин уны күрмәнем.
ПОСЛЕ= *ҡушма һүҙҙәрҙең «һуң, аҙаҡ, һуңғы, аҙаҡҡы» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **послевое́нный** һуғыштан һуңғы.
ПОСЛЕ́Д *м. см.* **плаце́нта.**
ПОСЛЕДИ́ТЬ *сов. за кем-чем* күҙәтеү, күҙәтеп тороу, ҡараштырыу.
ПОСЛЕ́ДНИЙ *прил.* **1.** аҙаҡҡы, һуңғы, ахырғы; **после́дний день неде́ли** аҙнаның аҙаҡҡы көнө; **до после́днего вздо́ха** һуңғы һулышҡа тиклем; **боро́ться до после́днего** ахырына (*йәки* һуңғы сигенә) тиклем көрәшеү; **за после́днее вре́мя** һуңғы ваҡытта; **после́дняя инста́нция** һуңғы инстанция; **2.** (*предсмертный*) һуңғы, аҙаҡҡы, аҡтыҡ; **собра́в после́дние си́лы** аҡтыҡ көстө йыйып; **3.** (*предыдущий*) үткән, һуңғы; **на после́днем собра́нии** үткән йыйылышта; **4.** (*новейший*) һуңғы, яңы; **после́днее достиже́ние те́хники** техниканың һуңғы өлгәшеүҙәре; **5.** (*самый плохой*) аҡтыҡҡы, иң насар; **руга́ть после́дними слова́ми** иң насар һүҙҙәр менән тиргәү; **6.** *в знач. сущ.* **после́днее** *с.* ҡалдыҡ, һуңғыһы, аҙаҡҡыһы, аҡтығы; **отда́ть после́днее** аҡтығын биреү.
ПОСЛЕ́ДОВАТЕЛЬ *м.* эйәреүсе, юлынан барыусы, эшен дауам иттереүсе, шәкерт; **после́дователи Мичу́рина** Мичурин юлынан барыусылар.
ПОСЛЕ́ДОВАТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **после́дователь.**
ПОСЛЕ́ДОВАТЕЛЬНОСТЬ *ж.* бер-бер артлы булғанлыҡ; эҙмә-эҙлелек; **после́довательность в рассужде́ниях** фекер эҙмә-эҙлелеге.
ПОСЛЕ́ДОВАТЕЛЬНЫЙ *прил.* **1.** (*следующий один за другим*) бер-бер артлы; **после́довательное соедине́ние труб** торбаларҙың бер-бер артлы ялғаныуы; **2.** (*логичный*) эҙмә-эҙлекле.
ПОСЛЕ́ДОВАТЬ *сов.* **1.** *за кем-чем* (*пойти, поехать*) эйәреү, артынан барыу (*йәки* төшөү), эҙенән (*йәки* юлынан) барыу; **2.** *кому-чему* үрнәк алыу, эйәреү, =са (=сә) эшләү; **во всём после́довать учи́телю** бөтәһендә лә уҡытыусыға эйәреү; **3.** (*произойти после чего-л.*) (артынса) булыу; **отве́та на телегра́мму не после́довало** *безл.* телеграммаға яуап булманы.
ПОСЛЕ́ДСТВИЕ *с.* эҙемтә, һөҙөмтә, нәтижә; ✧ **оста́вить без после́дствий** яуапһыҙ (*йәки* нәтижәһеҙ) ҡалдырыу.
ПОСЛЕ́ДУЮЩИЙ *прил.* киләһе, унан (*йәки* шунан, бынан, ошонан) һуңғы.
ПОСЛЕ́ДЫШ *м.* **1.** *прост.* кинйә, төпсөк (бала); **2.** *перен. разг.* һуңғалаҡ (*реакцион ҡараш, артталыҡтың һуңғы, ахырғы вәкиле*).
ПОСЛЕЗА́ВТРА *нареч.* иртәнән һуңға.
ПОСЛЕЛО́Г *м. лингв.* бәйләүес.
ПОСЛЕОБЕ́ДЕННЫЙ *прил.* төштән һуңғы, төшкө аштан һуңғы.
ПОСЛЕРЕВОЛЮЦИО́ННЫЙ *прил.* революциянан һуңғы.
ПОСЛЕРОДОВО́Й *прил.* бала тапҡандан һуңғы.
ПОСЛЕСЛО́ВИЕ *с.* һуңғы һүҙ, һүҙ аҙағы.
ПОСЛО́ВИЦА *ж.* мәҡәл; ✧ **войти́ в посло́вицу** *см.* **войти́.**
ПОСЛО́ВНЫЙ *прил.* һүҙләп, һүҙгә, һәр һүҙ өсөн; **посло́вная опла́та** һәр һүҙ өсөн түләү.
ПОСЛУЖИ́ТЬ *сов.* **1.** *чем* (*явиться*) булыу; **послужи́ть причи́ной** сәбәпсе булыу; **2.** (*некоторое время*) (бер аҙ) хеҙмәт итеү (*йәки* итеп алыу).

ПОСЛУЖНО́Й *прил.*: **послужно́й спи́сок** хеҙмәт дәфтәре (*хеҙмәт итеү хаҡында яҙып барыла торған айырым дәфтәр*).

ПОСЛУША́НИЕ *с.* һүҙ тыңлау, әйткәнде тыңлау, буйһоноу.

ПОСЛУ́ШАТЬ *сов.* **1.** *кого-что* тыңлау; **послу́шать ле́кцию** лекция тыңлау; **2.** *кого-что* (*повиноваться*) тыңлау, буйһоноу; **3.** *что и без доп.* (*некоторое время*) тыңлап ҡарау (*йәки* тороу); ◇ **послу́шай (те)** *повел.* ҡара(ғыҙ) әле, тыңла(ғыҙ) әле.

ПОСЛУ́ШАТЬСЯ *сов.* һүҙ тыңлау, буйһоноу.

ПО́СЛУШНИК *м. церк.* послушник (*монах булырға әҙерләнеүсе кеше*).

ПО́СЛУШНИЦА *женск. р. к* **по́слушник.**

ПОСЛУ́ШНЫЙ *прил.* тыңлаусан, тыңлаулы, буйһоноусан, йыуаш, ыңғай.

ПОСЛЫ́ШАТЬСЯ *сов.* **1.** ишетелеү, ишетелеп ҡалыу; **послы́шались шаги́** аяҡ тауышы ишетелде; **2.** (*показаться*) ишетелгәндәй булыу; **мне послы́шался стук** *безл.* миңә шаҡылдаған тауыш ишетелгәндәй булды.

ПОСЛЮНИ́ТЬ *сов. что* шайыҡлау, төкөрөкләү.

ПОСМА́ТРИВАТЬ *несов.* ҡараштырыу, ҡарап-ҡарап алыу.

ПОСМЕ́ИВАТЬСЯ *несов.* көлөп (*йәки* көлөп-көлөп) ҡуйыу, көлгөләү.

ПОСМЕ́ННЫЙ *прил.* алмашлап, сиратлап, алмаш-тилмәш, смена менән; **посме́нное дежу́рство** алмашлап дежурҙа тороу.

ПОСМЕ́РТНЫЙ *прил.* үлгәндән һуңғы (*йәки* һуң), үлгәс; **посме́ртные изда́ния** үлгәс сыҡҡан баҫмалары; **посме́ртное награжде́ние** үлгәндән һуң наградлау.

ПОСМЕ́ТЬ *сов.* **1.** *с неопр.* ҡыйыу, баҙнат итеү, тәүәккәлләү; **не посме́ть войти́** инергә ҡыймау; **2.** *что, чего* хаҡы бар (*йәки* юҡ); **ты не посме́ешь э́того сказа́ть** һинең быны әйтергә хаҡың юҡ; ◇ **то́лько посме́й его́ тро́нуть!** уға тейеп кенә ҡара (әле)!

ПОСМЕШИ́ТЬ *сов. кого-что* көлдөрөү, көлдөрөп алыу.

ПОСМЕ́ШИЩЕ *с.* **1.** (*предмет насмешек*) көлкө, әҙәм көлкөһө; **быть посме́шищем** көлкөгә ҡалыу, әҙәм көлкөһөнә ҡалыу; **2.** (*глумление*) мыҫҡыл, мәсхәрә, мыҫҡыл итеү.

ПОСМЕЯ́ТЬСЯ *сов.* **1.** көлөп алыу; **2.** *над кем-чем* көлөү, (*бер эште, кешене*) ҡыҙыҡ итеү, көлөп ҡарау.

ПОСМОТРЕ́ТЬ *сов.* **1.** *что, во что, на кого-что, за кем-чем и без доп., в разн. знач.* ҡарау; **посмотре́ть кинофи́льм** кинофильм ҡарау; **посмотре́ть в окно́** тәҙрәнән ҡарау; **посмотре́ть на сы́на** улына ҡарап ҡуйыу; **2.** *с отриц.* ҡарап тормау, иғтибар итмәү; **я не посмотрю́, что ты ста́рше меня́** мин һин өлкән кеше тип ҡарап тормам; **3.** *обычно 1 л. ед. и мн. ч.* ҡарап ҡарармын (*йәки* ҡарарбыҙ); **посмотрю́, е́сли успе́ю — зайду́** ҡарармын әле, өлгөрһәм — инеп сығырмын.

ПОСМОТРЕ́ТЬСЯ *сов.* ҡарау, ҡараныу.

ПОСО́БИЕ *с.* **1.** (*денежная помощь*) пособие; **2.** (*книга, карта и т. п.*) дәреслек, китап, ҡулланма, әсбап; **нагля́дные посо́бия** күргәҙмә әсбаптар.

ПОСОБИ́ТЬ *сов. кому-чему, прост.* ярҙам итеү, булышыу.

ПОСО́БНИК *м.* ярҙамсы, булышсы (*берәй насар эшкә*).

ПОСО́БНИЦА *женск. р. к* **посо́бник.**

ПОСО́БНИЧЕСТВО *с. книжн.* ярҙамлашыу, ярҙам итеү, булышлыҡ (*насар эшкә*).

ПОСО́ВЕСТИТЬСЯ *сов.* оялыу, тартыныу.

ПОСОВЕ́ТОВАТЬ *сов. кому-чему что и с неопр.* кәңәш биреү (*йәки* итеү).

ПОСОВЕ́ТОВАТЬСЯ *сов.* кәңәш һорау, кәңәшләшеү.

ПОСОДЕ́ЙСТВОВАТЬ *сов. кому-чему* ярҙам итеү, булышыу.

ПОСО́Л *м.* посол, илсе (*юғары дәрәжәләге дипломатик вәкил*).

ПОСОЛИ́ТЬ *сов.* **1.** *что и без доп.* (*для вкуса*) тоҙлау, тоҙ һалыу (*йәки* һибеү); **2.** *что, чего* (*заготовить впрок*) тоҙлау; **посоли́ть огурцо́в** ҡыяр тоҙлау.

ПОСОЛОВЕ́ЛЫЙ *прил. разг.* мәлйерәгән, иҫе-аҡылы киткән, күҙе тонған.

ПОСОЛОВЕ́ТЬ *сов. разг.* мәлйерәү, хәлһеҙләнеү, иҙрәп төшөү (*о человеке*); төҫһеҙләнеү, тоноу (*о глазах, взгляде*).

ПОСО́ЛЬСКИЙ *прил.* посол, посольство.

ПОСО́ЛЬСТВО *с.* илселек, посольство.

ПОСОСА́ТЬ *сов. что* имеү, имеп алыу.

ПО́СОХ *м.* (оҙон) таяҡ.

ПОСО́ХНУТЬ *сов.* **1.** (*засохнуть*) һулыу, ҡороу; **2.** (*некоторое время*) кибеңкерәү, кибеп (*йәки* ҡороп) тороу, һурығыу.

ПОСПА́ТЬ *сов.* (бер аҙ) йоҡлап алыу.

ПОСПЕВА́ТЬ I *несов. см.* **поспе́ть I.**

ПОСПЕВА́ТЬ II *несов. см.* **поспе́ть II.**

ПОСПЕ́ТЬ I *сов.* (*созреть*) өлгөрөү, бешеү; **я́блоки поспе́ли** алмалар беште.

ПОСПЕ́ТЬ II *сов. разг.* (*успеть*) барып өлгөрөү, етешеү; **поспе́ть на по́езд** поезға барып өлгөрөү.

ПОСПЕШИ́ТЬ *сов.* ашығыу, ҡабаланыу.

ПОСПЕ́ШНОСТЬ *ж.* ашығыслыҡ, ашығыулыҡ, ҡабаланлыҡ.

ПОСПЕ́ШНЫЙ *прил.* ашығыс, ҡабалан; **поспе́шный отъе́зд** ашығыс китеү.

ПОСПЛЕ́ТНИЧАТЬ *сов.* ғәйбәт һатып алыу, әҙерәк ғәйбәт һатыу.

ПОСПО́РИТЬ *сов.* **1.** *с кем и без доп.* бәхәсләшеү, һүҙ көрәштереү, бәхәсләшеп (*йәки* һүҙ көрәштереп) алыу; **2.** (*заключить пари*) бәхәсләшеү; **3.** *с кем-чем, перен.* (*вступить в соревнование*) алышыу.

ПОСРАМИ́ТЬ *сов. кого-что, книжн.* мәсхәрәләү, хурлау, мәсхәрә (*йәки* хур) итеү.

ПОСРАМИ́ТЬСЯ *сов. книжн.* әҙәм мәсхәрәһе булыу, хур булыу, хурлыҡҡа ҡалыу.

ПОСРАМЛЕ́НИЕ *с. книжн.* **1.** *см.* **посрами́ть;** **2.** (*позор, стыд*) мәсхәрә, мыҫҡыл, хурлыҡ.

ПОСРАМЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **посрами́ться;** **2.** *страд. к* **посрамля́ть.**

ПОСРЕДИ́ *нареч. и предлог с род. п.* уртаһында, араһында, уртала, эсендә; **посреди́ у́лицы** урам уртаһында; **посреди́ разгово́ра мы заду́мались** һүҙ араһында беҙ уйға ҡалдыҡ.

ПОСРЕ́ДНИК *м.* арала йөрөүсе, яраштырыусы, килештереүсе.

ПОСРЕ́ДНИЦА *женск. р. к* **посре́дник.**

ПОСРЕ́ДНИЧАТЬ *несов. разг.* арала йөрөү, яраштырыу, килештереү.

ПОСРЕ́ДНИЧЕСТВО *с.* (арала йөрөп) ярҙам итеү, яраштырыу, килештереү.

ПОСРЕ́ДСТВЕННО *нареч.* **1.** уртаса, бик үк яҡшы түгел; **2.** *в знач. сущ. с. нескл.* (*отметка*) урта, уртаса билдәһе.

ПОСРЕ́ДСТВЕННЫЙ *прил.* уртаса, бер урта, урта ҡул, самалы.

ПОСРЕ́ДСТВО *с.*: **при посре́дстве** *кого-чего* ярҙамында, ярҙамы менән; **че́рез посре́дство** *кого-чего* ярҙамы аша (*йәки* арҡыры).

ПОСРЕ́ДСТВОМ *предлог с род. п.* ярҙамында, ярҙамы менән.

ПОСРЕ́ДСТВУЮЩИЙ *прил.* аралағы, арала була (*йәки* бәйләй, йөрөй) торған; **посре́дствующее звено́** аралағы, бәйләй торған бүлек.

ПОССО́РИТЬ *сов. кого* талаштырыу, араларын боҙоу, ыҙғыштырыу, сәкәләштереү.

ПОССО́РИТЬСЯ *сов.* талашыу, ыҙғышыу, сәкәләшеү, ирешеү, боҙолошоу.

ПОСТ I *м.* **1.** пост, һаҡ, күҙәтеү урыны; **стоя́ть на посту́** поста тороу; **2.** (*лицо или группа лиц*) күҙәтеүселәр, постағы кешеләр; **3.** (*должность*) ҙур, яуаплы урын; **занима́ть пост дире́ктора** директор булып ултырыу; ✧ **на посту́** үҙ урынында, үҙ эшендә.

ПОСТ II *м. рел.* пост (*христиан дине буйынса ете аҙна һөтлө һәм итле аш ашамау йолаһы*).

ПОСТА́В *м.* **1.** (*жёрнова*) тирмән ташы; **ме́льница на оди́н поста́в** бер ташлы тирмән; **2.** *обл.* (*ткацкий стан*) киндер (һуғыу) станы.

ПОСТА́ВИТЬ I *сов.* **1.** *кого-что* (*придать стоячее положение*) ултыртыу, баҫтырып ҡуйыу; **2.** *что* (*поместить, расположить*) ҡуйыу; **поста́вить маши́ну в гара́ж** машинаны гаражға ҡуйыу; **3.** *что* (*приложить*) ҡуйыу, һалыу; **поста́вить ба́нки** банка һалыу; **4.** *что* (*построить, установить*) һалыу, ҡуйыу; **поста́вить па́мятник** һәйкәл ҡуйыу; **поста́вить избу́** өй һалыу; **поста́вить телефо́н** телефон ҡуйыу; **5.** *что* ҡуйыу; **поста́вить но́вую пье́су** яңы пьеса ҡуйыу; **6.** *кого* (*назначить*) ҡуйыу, урынлаштырыу, ҡушыу; **поста́вить на но́вую рабо́ту** яңы эшкә ҡуйыу; ✧ **поста́вить на голосова́ние** тауышҡа ҡуйыу.

ПОСТА́ВИТЬ II *сов. что* (*доставить, снабдить*) тапшырыу, алып барып биреү, тәьмин итеү; **поста́вить зерно́** иген тапшырыу.

ПОСТА́ВКА *ж.* тапшырыу, тәьмин итеү, алып килеп биреү, биреп (*йәки* килтереп) тороу; **поста́вка хле́ба госуда́рству** дәүләткә иген тапшырыу; **своевре́менная поста́вка сырья́** сырьёны ваҡытында килтереп тороу.

ПОСТАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **поста́вить** II.

ПОСТАВЩИ́К *м.* тәьмин итеүсе, килтереп тороусы; **поставщи́к строи́тельных материа́лов** төҙөү материалдары менән тәьмин итеп тороусы.

ПОСТАМЕ́НТ *м.* постамент (*һәйкәл, статуя, ваза кеүектәрҙең төбө, нигеҙе*).

ПОСТАНОВИ́ТЬ *сов. с неопр.* ҡарар сығарыу.

ПОСТАНО́ВКА *ж.* **1.** ҡуйылыш; **пра́вильная постано́вка вопро́са** мәсьәләнең дөрөҫ ҡуйылышы; **2.** *разг.* (*спектакль*) спектакль; **3.** ҡуйылыш, ҡуйыу, тороу, торош; **пра́вильная постано́вка ног в та́нце** бейегәндә аяҡтарҙың дөрөҫ ҡуйылышы; **постано́вка ко́рпуса при бе́ге** йүгергәндә кәүҙәне тотоу.

ПОСТАНОВЛЕ́НИЕ *с.* ҡарар; **вы́нести постановле́ние** ҡарар сығарыу.

ПОСТАНО́ВОЧНЫЙ *прил. театр.* пьесаны сәхнәгә ҡуйыу; **постано́вочный план** пьесаны сәхнәгә ҡуйыу планы.

ПОСТАНО́ВЩИК *м.* ҡуйыусы, сәхнәгә ҡуйыусы.

ПОСТАРА́ТЬСЯ *сов.* тырышыу, тырышып ҡарау.

ПОСТАРЕ́ТЬ *сов.* ҡартайыу, ҡартайып китеү.

ПО-СТА́РОМУ *нареч.* боронғоса, элеккесә, иҫкесә.

ПОСТЕЛИ́ТЬ *сов. разг. см.* **постла́ть.**

ПОСТЕ́ЛЬ *ж.* урын, ятыу урыны, постель; **де́тская посте́ль** бала урыны; **убра́ть посте́ль** урын йыйыу.

ПОСТЕ́ЛЬНЫЙ *прил.* урын, постель; **посте́льные принадле́жности** постель кәрәк-ярағы; **посте́льный режи́м** (ауырған саҡта) урында ятыу режиме.

ПОСТЕПЕ́ННЫЙ *прил.* аҡрын, әкрен, аҡрынлап, яйлап, үҙ ыңғайына; **постепе́нное охлажде́ние** аҡрынлап һыуытыу (*йәки* һыуыныу).

ПОСТЕРЕ́ЧЬ *сов. кого-что и без доп.* ҡарау, һаҡлау, көтөү, ҡарауыллау, ҡарап (*йәки* һаҡлап) тороу.

ПОСТЕСНЯ́ТЬСЯ *сов.* оялыу, тартыныу, баҙау.

ПОСТИГА́ТЬ *несов. см.* **пости́гнуть.**

ПОСТИ́ГНУТЬ *сов.* **1.** *что* (*понять*) аңлау, төшөнөү; **пости́гнуть смысл** мәғәнәһенә төшөнөү; **2.** *кого-что* (*случиться с кем-л.*) осрау, төшөү; **его́ пости́гло несча́стье** *безл.* ул бәхетһеҙлеккә осраны.

ПОСТИЖЕ́НИЕ *с. см.* **пости́гнуть** 1; **постиже́ние зако́нов исто́рии** тарих закондарын аңлау.

ПОСТИЖИ́МЫЙ *прил.* аңларлыҡ, төшөнөрлөк, ирешерлек, өлгәшерлек.

ПОСТИЛА́ТЬ *несов. см.* **постла́ть.**

ПОСТИ́ЛКА *ж. разг. см.* **подсти́лка.**

ПОСТИ́ЛОЧНЫЙ *прил.*: **пости́лочная соло́ма** түшәүгә ярарлыҡ һалам.

ПОСТИРА́ТЬ *сов. что* йыуып ҡуйыу (*йәки* бөтөү).

ПОСТИ́ТЬСЯ *несов.* пост тотоу (*христиан дине буйынса һөтлө, итле аш ашамау*).

ПОСТИ́ЧЬ *сов. см.* **пости́гнуть; пости́чь та́йны приро́ды** тәбиғәт серҙәренә төшөнөү.

ПОСТЛА́ТЬ *сов. что* **1.** түшәү, йәйеү; **постла́ть ска́терть** ашъяулыҡ йәйеү; **2.** (*напр. постель*) урын һалыу (*йәки* түшәү, йәйеү).

ПО́СТНЫЙ *прил.* **1.** итһеҙ-һөтһөҙ, ҡыҫыр; **по́стный обе́д** ҡыҫыр аш; **2.** *разг.* (*не жирный*) майһыҙ, ябыҡ; **3.** *перен.* (*скучный*) бойоҡ; ✧ **ерунда́ на по́стном ма́сле** *см.* **ма́сло.**

ПОСТОВО́Й *прил.* 1. пост(а тороу); **постова́я слу́жба** поста тороу хеҙмәте; **постово́й милиционе́р** постағы милиционер; 2. *в знач. сущ. м.* постовой, поста тороусы.

ПОСТО́Й *м.* ҡунырға, фатиргә инеү (*йәки* төшөү); **взять за посто́й** ҡунған өсөн хаҡ алыу.

ПОСТО́ЛЬКУ *союз* =ған (=гән, =ҡан, =кән) икән, шулай булғас; **поско́льку реше́ние при́нято, посто́льку необходи́мо его́ осуществле́ние** ҡарар ҡабул ителгән икән, уны тормошҡа ашырырға кәрәк.

ПОСТОРОЖИ́ТЬ *сов. разг. см.* **постере́чь.**

ПОСТОРОНИ́ТЬСЯ *сов.* юл биреү, тайпылыу, ҡайырылыу.

ПОСТОРО́ННИЙ *прил.* 1. (*чужой*) ят, сит; 2. (*побочный*) сит, башҡа, бүтән, ҡағылышһыҙ; **посторо́нние дела́** сит эштәр; 3. *в знач. сущ.* **посторо́нний** *м.*, **посторо́нняя** *ж.* сит кеше; **посторо́нним вход воспрещён** сит кешеләргә инеү тыйыла.

ПОСТОЯ́ЛЕЦ *м. уст.* тороусы, квартирала тороусы.

ПОСТОЯ́ЛЫЙ *прил.*: **постоя́лый двор** *уст.* юлаусылар йорто.

ПОСТОЯ́ННЫЙ *прил.* 1. (*непрерывный*) өҙлөкһөҙ, һәр ваҡыт, туҡтауһыҙ, даими; **постоя́нное наблюде́ние** өҙлөкһөҙ күҙәтеп тороу; 2. (*неизменный в своих склонностях*) үҙгәрмәүсән, тотороҡло, ышаныслы; 3. (*долговременный*) даими; **постоя́нное расписа́ние поездо́в** поездарҙың даими расписаниеһе; ◇ **постоя́нная а́рмия** даими армия; **постоя́нная величина́** *мат.* даими дәүмәл; **постоя́нный капита́л** *эк.* даими капитал; **постоя́нный ток** *физ.* даими ток.

ПОСТОЯ́НСТВО *с.* 1. (*верность, неизменность*) тотороҡлолоҡ, ныҡлыҡ, тотороҡло булыу; 2. *спец.* үҙгәрмәүсәнлек, даимилек.

ПОСТОЯ́ТЬ *сов.* 1. баҫып тороу, тора биреү; 2. *за кого-что* (*защитить*) һаҡлау, яҡлау, арҡалау, ҡурсалау, ҡурғау; **постоя́ть за ро́дину** илде һаҡлау; ◇ **посто́й(те)** *повел.* тороп тор(оғоҙ), туҡта(ғыҙ) әле; **посто́йте, я сейча́с вспо́мню!** тороп торођоҙ, хәҙер иҫемә төшөрәм!; **мы не постои́м за цено́й** беҙ хаҡына ҡарап тормабыҙ.

ПОСТРАДА́ВШИЙ *прич.* 1. ғазапланған, бәләгә осраған, интеккән, зарар (*йәки* зыян) күргән; 2. *в знач. сущ.* **пострада́вший** *м.*, **пострада́вшая** *ж.* зарар (*йәки* зыян) күреүсе, бәләгә осраусы, интегеүсе (*кеше*).

ПОСТРАДА́ТЬ *сов.* 1. *за кого-что, из-за кого-чего, от кого-чего* яфа күреү, ғазап сигеү, интегеү; 2. *от чего, из-за чего и без доп.* (*понести урон*) бәләгә тап булыу (*йәки* осрау), интегеү; 3. (*некоторое время*) ғазапланыу, ғазап сигеү, интегеү (*күпмелер ваҡыт*).

ПОСТРАНИ́ЧНЫЙ *прил.* битләп; **пострани́чный подсчёт** битләп иҫәпләү.

ПОСТРА́НСТВОВАТЬ *сов.* ил гиҙеү (*йәки* гиҙеп ҡайтыу), бер тиклем сәйәхәттә йөрөп ҡайтыу.

ПОСТРАЩА́ТЬ *сов. кого-что, прост.* ҡурҡытыу, ҡурҡытып алыу.

ПОСТРЕ́Л *м. разг.* шуҡ (бала); **наш постре́л везде́ поспе́л** *погов.* беҙҙең шуҡтың етешмәгән ере юҡ.

ПОСТРЕ́ЛИВАТЬ *несов.* 1. (*изредка стрелять*) атҡылау, атҡылап ҡуйыу, атып-атып ҡуйыу; 2. *безл. разг.* сәнсеп-сәнсеп алыу (*йәки* ҡуйыу); **в у́хе постре́ливает** ҡолаҡ сәнсеп-сәнсеп ҡуя.

ПОСТРЕЛЯ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что и без доп.* (*некоторое время*) атып алыу, (бер аҙ) атыу; 2. *кого, разг.* (*застрелить всех, многих*) атып бөтөрөү.

ПО́СТРИГ *м. церк.* монах булыу (*сәс ҡырҡтырып, монахлыҡ ҡабул итеү йолаһы*).

ПОСТРИГА́ТЬ *несов. см.* **постри́чь.**

ПОСТРИГА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **постри́чься;** 2. *страд. к* **постригать.**

ПОСТРИЖЕ́НИЕ *с. см.* **постри́чь** 2.

ПОСТРИ́ЧЬ *сов.* 1. *кого-что* сәс алыу (*йәки* алдырыу), сәс ҡырҡыу (*йәки* ҡырҡтырыу); тырнаҡ ҡырҡыу (*ногти*); 2. *кого, церк.* (*в монахи*) (сәсен ҡырҡып) монах итеү, монах яһау.

ПОСТРИ́ЧЬСЯ *сов.* 1. сәс алдырыу (*йәки* ҡырҡтырыу); 2. (*в монахи*) монахлыҡҡа сәс ҡырҡтырыу.

ПОСТРОЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **постро́ить** *и* **постро́иться** 2; 2. (*структура*) төҙөлөш, ҡоролош; **ве́рное построе́ние фра́зы** фразаның дөрөҫ төҙөлөшө.

ПОСТРО́ИТЬ *сов.* 1. *что* (*произвести постройку*) һалыу, төҙөү; ҡаҙыу, үткәреү; **постро́ить шко́лу** мәктәп һалыу; **постро́ить кана́л** канал ҡаҙыу; 2. *что* (*создать, устроить*) ҡороу, төҙөү; **постро́ить коммуни́зм** коммунизм төҙөү; 3. *что, мат.* һыҙыу; **постро́ить треуго́льник** өскөл һыҙыу; 4. *кого-что, воен.* сафҡа теҙеү.

ПОСТРО́ИТЬСЯ *сов.* 1. (*построить дом и т. п.*) (үҙенә йорт) һалып алыу; 2. *воен.* (*стать в строй*) сафҡа теҙелеү.

ПОСТРО́ЙКА *ж.* 1. *см.* **постро́ить** 1; **постро́йка жилы́х зда́ний** торлаҡ йорттар һалыу; 2. (*строение*) һалынған (*йәки* эшләнгән) ҡаралды; **деревя́нные постро́йки** ағас ҡаралдылар; 3. (*место*) төҙөлөш, ҡоролош урыны.

ПОСТРО́МКИ *мн.* (*ед.* **постро́мка** *ж.*) мисәү бауы, постромка.

ПОСТРО́ЧНЫЙ *прил.* юллап, һәр юлға, юл иҫәбенән; **постро́чная опла́та** юл иҫәбенән түләү.

ПОСТСКРИ́ПТУМ *м. книжн.* постскриптум (*хат аҙағына өҫтәп, ғәҙәттә P. S. хәрефтәре менән башлап яҙып ҡуйыу*).

ПОСТУ́КИВАТЬ *несов.* шаҡылдатҡылау, туҡылдатҡылау, шаҡылдатҡылап (*йәки* туҡылдатҡылап) ҡуйыу.

ПОСТУЛА́Т *м. книжн.* постулат (*дәлилһеҙ, иҫбатлап тормай нигеҙ итеп алынған фекер*).

ПОСТУЛИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, книжн.* постулат итеп һөйләү, нигеҙгә алыу.

ПОСТУПА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* ынтылышлы, алға ынтылыусы, прогрессив; **поступа́тельное движе́ние иску́сства** сәнғәттең прогрессив хәрәкәте.

ПОСТУПА́ТЬ(СЯ) *несов. см.* **поступи́ть(ся).**

ПОСТУПИ́ТЬ *сов.* 1. (*совершить какой-л. поступок*) эшләү; **он поступи́л непра́вильно** ул дөрөҫ эшләмәне; 2. *с кем-чем* (*обойтись*) эш итеү, мөғәмәлә итеү; **как с ним поступи́ть?** уның менән ни эшләргә?; 3. (*устроиться, зачислиться*) инеү, кереү, урынлашыу; **поступи́ть в институ́т** институтҡа инеү; **поступи́ть на рабо́ту** эшкә урынлашыу; 4. (*прибыть, попасть*) килеү, алыныу, сығыу; **поступи́ла жа́лоба** жалоба килде; **кни́га поступи́ла в прода́жу** китап һатыуға сыҡты; 5. (*о воздухе, воде и т. п.*) барып етеү, килеү; **газ поступи́л в кварти́ры** квартираларға газ килде.

ПОСТУПИ́ТЬСЯ *сов.* баш тартыу, ташлау.

ПОСТУПЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **поступи́ть** 3—5; **поступле́ние на рабо́ту** эшкә инеү; 2. (*деньги*) кергән аҡса.

ПОСТУ́ПОК *м.* (эшләнгән) эш, ҡылыныш; **сме́лый посту́пок** ҡыйыу эшләнгән эш.

ПО́СТУПЬ *ж.* атлау, баҫып йөрөү, аҙым, йөрөш; **твёрдая по́ступь** ныҡлы аҙым.

ПОСТУЧА́ТЬ *сов.* шаҡыу, шаҡылдатыу, таҡылдатыу, ҡағыу; туҡылдатып (*йәки* шаҡылдатып) алыу.

ПОСТУЧА́ТЬСЯ *сов.* тәҙрә (*йәки* ишек) ҡағыу.

ПОСТФА́КТУМ *нареч. книжн.* ошонан (*йәки* бынан, шунан, унан) һуң, булып үткән факттан (*йәки* ваҡиғанан) һуң.

ПОСТЫДИ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* оялтыу, ғәрләндереү, ҡыҙартыу, оялтып (*йәки* ғәрләндереп, ҡыҙартып) алыу.

ПОСТЫДИ́ТЬСЯ *сов. кого-чего и с неопр., разг.* оялыу, ғәрләнеү, ҡыҙарыу.

ПОСТЫ́ДНЫЙ *прил.* оятлы, хурлыҡлы, мәсхәрә(ле), йөҙгә ҡыҙыллыҡ килтергән.

ПОСТЫЛЫЙ *прил. разг.* һөйкөмһеҙ, ерәнгес, теңкәгә тейгән, туйҙырған.

ПОСУ́ДА *ж.* 1. *собир.* һауыт-һаба, ҡашығаяҡ; 2. *разг.* (*сосуд*) һауыт.

ПОСУ́ДИНА *ж. разг.* һауыт.

ПОСУДИ́ТЬ *сов.*: **посуди́те са́ми** үҙегеҙ уйлап ҡарағыҙ.

ПОСУ́ДНЫЙ *прил.* һауыт-һаба, ҡашығаяҡ; **посу́дный магази́н** һауыт-һаба магазине.

ПОСУЕТИ́ТЬСЯ *сов.* ығы-зығы килеп алыу, мәшәҡәт ҡуптарып алыу.

ПОСУЛИ́ТЬ *сов. что и с неопр., разг.* вәғәҙә итеү (*йәки* биреү).

ПО́СУРЬМИ́ТЬ *сов. что* һөрмәләү, һөрмә тартыу.

ПОСУ́ТОЧНЫЙ *прил.* тәүлекләп; **посу́точное дежу́рство** тәүлекләп дежур итеү.

ПО́СУХУ *нареч. разг.* ҡорола, ҡоронан, ҡоро ерҙән.

ПОСУШИ́ТЬ *сов. что, чего* киптереп ҡуйыу, бер аҙ киптереү, киптерә төшөү, киптереңкерәү.

ПОСУШИ́ТЬСЯ *сов.* киптереү, киптеренеп тороу; киптеренеү, кибенеү.

ПОСЧАСТЛИ́ВИТЬСЯ *сов. безл. кому и без доп.* бәхеткә ирешеү, бәхеткә (*йәки* уңайы) тура килеү, яйы килеү; **мне посчастли́вилось доста́ть э́ту кни́гу** мин ошо китапты табыу бәхетенә ирештем.

ПОСЧИТА́ТЬ *сов. кого-что и без доп.* иҫәпләү, һанау, иҫәпләп (*йәки* һанап) иҫәбенә сығыу.

ПОСЧИТА́ТЬСЯ *сов.* 1. *разг.* (*рассчитаться*) иҫәпләшеү; 2. (*свести счёты*) иҫәпте өҙөү, үс алыу; 3. (*принять в расчёт, во внимание*) иҫәпләшеү, иҫәпкә (*йәки* иғтибарға) алыу.

ПОСЫЛА́ТЬ *несов. см.* **посла́ть.**

ПОСЫ́ЛКА *ж.* 1. *см.* **посла́ть; посы́лка това́ров** тауарҙар ебәреү; 2. посылка; **получи́ть посы́лку** посылка алыу; 3. *филос.* (*суждение*) таяныс, таянсыҡ; ✧ **быть на посы́лках у кого́-либо** берәйһенең йомошона йөрөү.

ПОСЫ́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. ебәрелә торған; 2. *в знач. сущ.* **посы́льный** *м.*, **посы́льная** *ж.* йомошсо, йомошҡа йөрөүсе, посыльный.

ПОСЫ́ПАТЬ *сов. что* һибеү; **посы́пать доро́жки песко́м** юлға ҡом һибеү.

ПОСЫПА́ТЬ *несов. см.* **посы́пать.**

ПОСЫ́ПАТЬСЯ *сов.* һибелә (*йәки* ҡойола, яуа) башлау; **докла́дчику посы́пались вопро́сы** докладсыға һорауҙар яуа башланы.

ПОСЫПА́ТЬСЯ *несов. страд. к* **посыпа́ть.**

ПОСЯГА́ТЕЛЬСТВО *с. книжн.* ҡул һуҙыу, хасланыу.

ПОСЯГА́ТЬ *несов. см.* **посягну́ть.**

ПОСЯГНУ́ТЬ *сов. на кого-что, книжн.* ҡул һуҙыу, хасланыу.

ПОТ *м.* тир; ✧ **в по́те лица́ труди́ться** *уст.* ҡара тир түгеп эшләү; **по́том и кро́вью** ҡан-тир түгеп, мең ғазап сигеп.

ПОТАЙНО́Й *прил.* йәшерен.

ПОТАКА́ТЬ *несов. кому в чём, чему, разг.* хуплап тороу, юл (*йәки* ирек) ҡуйыу, ыңғайына (*йәки* үҙ алдына) ҡуйыу, буйлатыу, уҙындырыу.

ПОТАНЦЕВА́ТЬ *сов. что и без доп.* бейеп алыу.

ПОТАСКА́ТЬ *сов. разг.* 1. *что и без доп.* (*некоторое время*) ташыу, ташып алыу; 2. *что* (*всё, многое*) ташып бөтөү (*йәки* бөтөрөү).

ПОТАСО́ВКА *ж. разг.* 1. (*ссора с дракой*) түбәләшеү, уҫмаҡлашыу; 2. (*побои*) туҡмау, түбәләү.

ПОТА́ЧКА *ж. разг.* хуплау, буйлатыу, юл (*йәки* ыңғайына, иркенә) ҡуйыу, уҙындырыу.

ПОТА́Ш *м. хим.* поташ (*һелтеле ҡаты аҡ матдә*).

ПОТАЩИ́ТЬ *сов. кого-что* (һөйрәп) алып китеү.

ПОТАЩИ́ТЬСЯ *сов. разг.* һөйрәлеп (*йәки* ығышып) барыу.

ПОТВЕРДЕ́ТЬ *сов.* ҡатыланып китеү, ҡата төшөү, ҡатыңҡырау.

ПОТВО́РСТВО *с.* яҡлау, буйлатыу, юл ҡуйыу, ирек биреү.

ПОТВО́РСТВОВАТЬ *несов. кому-чему* яҡлау, буйлатыу, ярамаған эшкә юл ҡуйыу, ирек биреү.

ПОТВО́РЩИК *м.* буйлатыусы, юл ҡуйыусы, ирек биреүсе.

ПОТВО́РЩИЦА *женск. р. к* **потво́рщик.**

ПОТЁК *м.* (*һыу, май һ. б.*) аҡҡан эҙ, юл, юлаҡ.

ПОТЁМКИ *только мн.* ҡараңғы, ҡараңғылыҡ; ✧ **чужа́я душа́ — потёмки** *посл.* кешенең эсендә (*йәки* күңелендә) ни барын белеп булмай.

ПОТЕМНЕ́НИЕ *с. см.* **потемне́ть.**

ПОТЕМНЕ́ТЬ *сов.* 1. ҡараңғыланыу, ҡараңғы төшөү; 2. *безл.* ҡараңғыланыу, ҡарайыу, ҡараңғыланып китеү; **в глаза́х потемне́ло** күҙ алды ҡараңғыланып китте.

ПОТЕНЦИА́Л *м.* потенциал (1. *физ. пространствоның билдәле бер нөктәһендәге энергия запасын характерләй торған дәүмәл*; 2. *перен. берәй нәмәнең ҡеүәт дәрәжәһе, берәй маҡсат өсөн файҙаланылған саралар*).

ПОТЕНЦИА́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. потенциаль, потенциялағы, йәшерен; **потенциа́льная эне́ргия** потенциаль энергия; 2. (*возможный*) булыуы ихтимал (*йәки* мөмкин булған); **потенциа́льный проти́вник** булыуы ихтимал булған дошман.

ПОТЕ́НЦИЯ *ж.* потенция (*билгеле шарттарҙа килеп сығыуы мөмкин булған йәшерен көс*).

ПОТЕПЛЕ́НИЕ *с. см.* **потепле́ть; наступи́ло потепле́ние** көндәр йылынды.

ПОТЕПЛЕ́ТЬ *сов.* 1. *безл.* йылыныу, йылына төшөү, йылытып ебәреү; **к ве́черу потепле́ло** кискә табан йылытып ебәрҙе; 2. (*о взгляде*) яғымлыланыу (*караш, күҙгә ҡарата*).

ПОТЕРЕ́ТЬ *сов. что* ышҡыу, ыуыу, өйкәү, ҡырыу.

ПОТЕРПЕ́ВШИЙ *прич. и прил.* 1. зарар (*йәки* зыян) күргән, бәләгә осраған; 2. *в знач. сущ.* **потерпе́вший** *м.*, **потерпе́вшая** *ж.* зарар (*йәки* зыян) күргән кеше, бәләгә осраусы.

ПОТЕРПЕ́ТЬ *сов.* 1. *что и без доп.* (*проявить терпение*) түҙеү, сыҙау, сабыр итеү; 2. *что* (*перенести что-л. неприятное*) осрау, юлығыу; **потерпе́ть неуда́чу** уңышһыҙлыҡҡа осрау; **потерпе́ть пораже́ние** еңелеү.

ПОТЁРТЫЙ *прич. и прил.* ҡырылған, туҙған, кейеп туҙҙырылған, таушалған; **потёртый костю́м** ҡырылған костюм.

ПОТЕ́РЯ *ж.* 1. (*утрата*) юғалтыу; 2. (*то, что потеряно*) юғалған нәмә.

ПОТЕ́РЯННЫЙ 1. *прич.* юғалған; 2. *прил. перен.* аптырап (*йәки* юғалып) ҡалған, уңайһыҙланған, бойоҡ; **он хо́дит с поте́рянным ви́дом** ул бойоҡ сырай менән йөрөй.

ПОТЕРЯ́ТЬ *сов. кого-что* 1. юғалтыу, төшөрөп ҡалдырыу; **потеря́ть кни́гу** китап юғалтыу; 2. яҙыу, айырылыу, өҙөү; **потеря́ть рассу́док** аҡылдан яҙыу; **потеря́ть това́рища** иптәштән айырылыу; **потеря́ть наде́жду** өмөт өҙөү; ✧ **потеря́ть в ве́се** ябығыу; **потеря́ть кого́-либо и́з виду** берәйһенән күҙ яҙыу.

ПОТЕРЯ́ТЬСЯ *сов.* 1. юғалыу, юҡ булыу; 2. (*лишиться уверенности*) аптырап (*йәки* юғалып) ҡалыу, аптырау; **я ка́к-то потеря́лся** нисектер аптырап ҡалдым.

ПОТЕСНИ́ТЬ *сов. кого-что* ҡыҫырыҡлау, тығыҙлау, һырыҡтырыу.

ПОТЕСНИ́ТЬСЯ *сов.* тығыҙланыу, йышланыу, ҡыҫылыу.

ПОТЕ́ТЬ *несов.* 1. тирләү; 2. *над чем и без доп., перен. прост.* тирләү, тирләп төшөү, тир сығарыу; 3. *разг.* (*запотевать*) тирләү, быуланыу; **стёкла в о́кнах поте́ют** тәҙрә быялаһы тирләй.

ПОТЕ́ХА *ж.* ҡыҙыҡ, мәрәкә, ирмәк, көлкө; **пошла́ поте́ха** китте тауыш-буталыш.

ПОТЕ́ЧЬ *сов.* 1. аға башлау; 2. (*продырявиться*) тишелеү; аға башлау; **ведро́ потекло́** биҙрә тишелде.

ПОТЕША́ТЬ *несов. см.* **поте́шить.**

ПОТЕША́ТЬСЯ *несов.* 1. *чем и без доп., уст.* (*забавляться*) күңел асыу, йыуаныу; 2. *над кем-чем* (*подсмеиваться*) шаяртыу, уйнап (*йәки* шаяртып) көлөү, (шаяртып) ирештереү.

ПОТЕ́ШИТЬ *сов. кого-что* йыуатыу, күңелен асыу, әүрәтеү; **поте́шить ребя́т** балаларҙы әүрәтеү.

ПОТЕ́ШИТЬСЯ *сов.* 1. *уст.* (*повеселиться*) йыуаныу, күңел асыу; 2. *над кем-чем, разг.* (*посмеяться*) мыҫҡыл итеү, көлөү, көлкө яһау.

ПОТЕ́ШНЫЙ *прил.* 1. (*забавный*) *разг.* көлкө, ҡыҙыҡ; 2. *в знач. сущ. м. ист.* потешный (*Петр I-нең йәш сағында хәрби уйындар өсөн ойошторған отрядтарында хеҙмәт иткән кеше*).

ПОТИРА́ТЬ *несов. что* ыуыу, ышҡыу; **потира́ть ру́ки** ҡулдарҙы ыуыу.

ПОТИХО́НЬКУ *нареч. разг.* 1. (*медленно*) яй(лап), әкрен, аҡрын; **е́хать потихо́ньку** яй барыу; 2. (*незаметно*) һиҙҙермәй, белдермәй, йәшерен, аҫтыртын; **уйти́ потихо́ньку** һиҙҙермәй китеү.

ПОТЛИ́ВЫЙ *прил.* тирсел.

ПОТНИ́К *м.* үндек (*у седла*); ыңғырсаҡ кейеҙе (*у седёлки*).

ПО́ТНЫЙ *прил.* 1. тирле; 2. (*покрытый влажным налётом*) быуланған, тирләгән; **по́тные о́кна** быуланған тәҙрә.

ПОТОВО́Й *прил.* тир; **потовы́е же́лезы** *анат.* тир биҙҙәре.

ПОТОГО́ННЫЙ *прил.* 1. *мед.* тирләтә (*йәки* тир сығара) торған; 2. *в знач. сущ.* **потого́нное** *с.* тирләткес (*дарыу*); 3. *перен.* (*выматывающий силы*) хәлдән тайҙыра торған, хәлдән тайҙырғыс.

ПОТО́К *м.* 1. ағым, ташҡын, урғылыш, шарлама; **го́рный пото́к** тау шарламаһы; 2. *перен.* ағым, ағыш, ағылыш; **пото́ки слов** һүҙҙәр ағымы; 3. (*группа*) поток (*занятиене билдәле бер сират менән үтеүсе уҡыусылар төркөмө*).

ПОТОЛКА́ТЬСЯ *сов.* бер аҙ йөрөү, әҙерәк йөрөп алыу, буталып (*йәки* бәрелеп-һуғылып) йөрөү.

ПОТОЛКОВА́ТЬ *сов. о ком-чём, разг.* бер аҙ һөйләшеү, һөйләшеп (*йәки* әңгәмәләшеп, гәпләшеп) алыу.

ПОТОЛО́К *м.* 1. түшәм; 2. *ав.* түшәм, потолок (*осоусы аппараттарҙың юғары күтәрелеү сиге*); ✧ **брать с потолка́** түшәмдән алыу; **плева́ть в потоло́к** *см.* **плева́ть.**

ПОТОЛСТЕ́ТЬ *сов.* йыуанайыу, һимереү, ҡалынайыу.

ПОТО́М *нареч.* аҙаҡтан, аҙаҡ, һуңынан, унан (*йәки* бынан) һуң.

ПОТО́МОК *м.* **1.** нәҫел, тоҡом; **2.** *мн.* **пото́мки** (*будущее поколение*) киләсәк быуын.

ПОТО́МСТВЕННЫЙ *прил.* төп, сығышы менән; **пото́мственный шахтёр** сығышы менән шахтёр.

ПОТО́МСТВО *с.* **1.** (*молодое поколение*) быуын, нәҫел, тоҡом; **2.** *собир.* (*потомки*) йәш быуын.

ПОТОМУ́ *нареч.* **1.** шунлыҡтан, шуға күрә, шуның өсөн; **2.** (*в составе союза* **потому́ что**) сөнки; **мы победи́м, потому́ что мы с наро́дом** беҙ еңәсәкбеҙ, сөнки беҙ халыҡ менән.

ПОТОНУ́ТЬ *сов.* **1.** батыу; **2.** *перен.* күмелеү, ҡалыу, баҫылыу; **дере́вни потону́ли в снегу́** ауылдар ҡарға күмелгән.

ПОТО́П *м. разг.* ҙур ташҡын; ◇ **всеми́рный пото́п** *миф.* туфан; **до пото́па** *шутл.* борон-борон заманда, туфандан элек, Нух заманында.

ПОТО́ПАТЬ *сов. разг.* тапылдатыу, тап-топ итеү, аяҡ тибеп ҡуйыу.

ПОТОПИ́ТЬ I *сов. что и без доп.* бер аҙ (мейес) яғып алыу, йылытыу; **потопи́ть кварти́ру** квартираны йылытыу.

ПОТОПИ́ТЬ II *сов. кого-что* (*пустить ко дну*) һыуға батырыу, сумырыу.

ПОТОПТА́ТЬ *сов. что* тапау, тапап (*йәки* иҙеп) бөтөрөү.

ПОТОРА́ПЛИВАТЬ *несов. кого-что, разг.* ҡабаландырыу, ашыҡтырыу, өтәҫләү, әйҙәләү.

ПОТОРА́ПЛИВАТЬСЯ *несов. разг.* ҡабаланыу, ашығыу.

ПОТОРГОВА́ТЬ *сов. кем-чем и без доп.* әҙерәк һатыу, бер аҙ сауҙа итеп алыу.

ПОТОРГОВА́ТЬСЯ *сов.* бер аҙ һатыулашыу, һатыулаша биреү, һатыулашып алыу.

ПОТОРОПИ́ТЬ *сов. кого-что* ҡабаландырыу, ашыҡтырыу, өтәҫләү, әйҙәләү.

ПОТОРОПИ́ТЬСЯ *сов.* ҡабаланыу, ашығыу; ашығып эшләп ташлау.

ПОТО́ЧНОСТЬ *ж.* ағымлылыҡ; **пото́чность технологи́ческого проце́сса** технологик процестең ағымлылығы.

ПОТО́ЧНЫЙ *прил. тех.* туҡтауһыҙ, өҙлөкһөҙ, ағым менән алып барылған; **пото́чный ме́тод** ағым методы (*эшләп сығарыуҙа*).

ПОТРА́ВА *ж.* тапатыу, (*ашлыҡты, үләнде һ. б.*) малдан ашатыу.

ПОТРАВИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*попортить*) тапау, тапатыу (ашлыҡты, үләнде малдан); **2.** *кого-что, разг.* (*отравить*) ағыулау, ағыулап үлтереү.

ПОТРА́ТИТЬ *сов. что* тотоноу, тотоноп бөтөү, туҙҙырыу, әрәм (*йәки* исраф) итеү.

ПОТРА́ТИТЬСЯ *сов.* тотоноу, тотоноп бөтөү.

ПОТРЕБИ́ТЕЛЬ *м.* **1.** ҡулланыусы, тотоноусы; **2.** (*покупатель*) һатып алыусы, потребитель.

ПОТРЕБИ́ТЕЛЬСКИЙ *прил.* **1.** ҡулланыусы, потребитель, һатып алыусы; **потреби́тельская коопера́ция** потребителдәр кооперацияһы; **2.** *перен.* үҙ ихтыяждарын ғына ҡәнәғәтләндереүгә ынтылыусан; **потреби́тельское отноше́ние** үҙ ихтияждарын ғына ҡәнәғәтләндереүгә ынтылыусан ҡараш.

ПОТРЕБИ́ТЬ *сов. см.* **потребля́ть.**

ПОТРЕБЛЕ́НИЕ *с. см.* **потребля́ть; ли́чное потребле́ние** үҙенә тотоноу; **това́ры широ́кого потребле́ния** киң ҡулланыу тауарҙары.

ПОТРЕБЛЯ́ТЬ *несов. что* ҡулланыу, тотоноу; **потребля́ть электроэне́ргию** электр энергияһын ҡулланыу.

ПОТРЕ́БНОСТЬ *ж.* **1.** (*надобность*) ихтыяж, кәрәклек, талап; **удовлетвори́ть расту́щие потре́бности населе́ния** халыҡтың үҫә барған ихтыяждарын ҡәнәғәтләндереү; **2.** (*желание, стремление*) теләк, ынтылыу; **потре́бность сде́лать что́-либо** берәй нәмә эшләргә теләү.

ПОТРЕ́БНЫЙ *прил.* кәрәкле.

ПОТРЕ́БОВАТЬ *сов.* **1.** *что, чего* (*просить, добиваться*) талап итеү, һорау; **2.** *кого-что* (*вызвать*) саҡырыу, саҡыртыу.

ПОТРЕ́БОВАТЬСЯ *сов.* **1.** (*стать нужным*) талап ителеү, кәрәк булыу, һоралыу; **2.** *безл.* кәрәк булыу; **на э́ту рабо́ту потре́буется две неде́ли** был эшкә ике аҙна кәрәк булыр.

ПОТРЕВО́ЖИТЬ *сов. кого-что* тынысһыҙлау, борсоу, мәшәҡәтләү.

ПОТРЕВО́ЖИТЬСЯ *сов.* тынысһыҙланыу, борсолоу, мәшәҡәтләнеү.

ПОТРЕ́ПАННЫЙ **1.** *прич. и прил.* туҙған, тетелгән, ылдыраған, таушалған, ойпаланған; **2.** *прил. перен.* (*изнурённый*) таушалған.

ПОТРЕПА́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*истрепать*) туҙҙырыу, тартҡылау, йолҡҡолау; **2.** *кого-что* ҡаҡҡылау, һөйгөләү; **потрепа́ть по плечу́** ҡулбашынан һөйөп ҡаҡҡылап алыу.

ПОТРЕПА́ТЬСЯ *сов.* (*истрепаться*) туҙыу, туҙып (*йәки* таушалып, ойпаланып) бөтөү.

ПОТРЕ́СКАТЬСЯ *сов.* сатнау, ярылыу, сатнап (*йәки* ярылып) бөтөү; **от хо́лода ко́жа на рука́х потре́скалась** һыуыҡҡа ҡул ярылып бөттө.

ПОТРЕ́СКИВАТЬ *несов.* сырт-сырт (*йәки* шарт-шорт) килеү (*йәки* итеп ҡуйыу), сытыр-сытыр килеү.

ПОТРО́ГАТЬ *сов. кого-что* тейеү, тотоу, һәрмәү, тотоп (*йәки* һәрмәп) ҡарау.

ПОТРОХА́ *мн.* үпкә-бауыр, эсәк-ҡарын, эс-ҡарын; ◇ **со все́ми потроха́ми** башы-аяғы менән (*кеше тураһында*).

ПОТРОШИ́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* (*очищать от внутренностей*) (эсен ярып) таҙартыу; **2.** *что, перен. разг.* эсен аҡтарыу.

ПОТРУДИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** эшләү, көс һалыу (*йәки* түгеү), хеҙмәт итеү; **он нема́ло потруди́лся на своём веку́** ул үҙ ғүмерендә аҙ эшләмәне; **2.** *с неопр.* (*счесть возможным сделать что-л.*) кәрәкле һанау, кәрәк тип табыу, иренмәү; **потруди́тесь прийти́ ещё раз** иренмәй генә тағы бер килегеҙ.

ПОТРЯСА́ТЬ *несов. см.* **потрясти́.**

ПОТРЯСА́ЮЩИЙ *прич. и прил.* хайран (*йәки* таң) ҡалырлыҡ, иҫ китерлек, бик көслө; **потряса́ющее впечатле́ние** иҫ китерлек тәьҫир.

ПОТРЯСЕ́НИЕ *с.* **1.** (бик) ауыр кисереш, тәрән борсолоу, (рухи) ҡаҡшау; **не́рвное потрясе́ние** нервы ҡаҡшауы; **2.** (*коренная*

ломка) нигеҙенән (*йәки* тамырынан) үҙгәртеү.

ПОТРЯСТИ́ *сов.* **1.** *кого-что, чем* ҡағыу, һелкеү, һелкетеү, һелкетеп ҡарау; **потрясти́ мешо́к** тоҡто ҡағыу; **2.** *что* (*заставить дрожать*) тетрәтеү, дер һелкетеү; **3.** *что, перен.* (*пошатнуть*) ҡаҡшатыу; **4.** *кого-что, перен.* (*взволновать*) ғәжәпкә (*йәки* хайранға) ҡалдырыу, тетрәтеү; **э́то собы́тие потрясло́ сердца́** был ваҡиға йөрәктәрҙе тетрәтте.

ПОТРЯ́ХИВАТЬ *несов. кого-что, чем, разг.* һелкеләү, ҡаҡҡылау.

ПОТУ́ГИ *мн.* (*ед.* **потуга** *ж.*) **1.** көсәнеү, тулғаҡ тотоу; **2.** *перен. разг.* көсәнеү, көсәнеп маташыу, тырышыу.

ПОТУЖИ́ТЬ *сов. о ком-чём, уст.* ҡайғырыу, ҡайғырып алыу (*йәки* ҡуйыу).

ПОТУ́ПИТЬ *сов. что* башты эйеү (*голову*); аҫҡа ҡарау (*глаза*).

ПОТУ́ПИТЬСЯ *сов.* башты эйеп тороу (*о голове*); аҫҡа ҡарап тороу (*о глазах*).

ПОТУПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **поту́пить.**

ПОТУПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **поту́питься;** **2.** *страд. к* **потупля́ть.**

ПОТУСКНЕ́ТЬ *сов.* тоноҡланыу; ҡарайыу; нуры китеү, һүнеү (*о взгляде*).

ПОТУСТОРО́ННИЙ *прил.* теге донъялағы, ерҙә булмаған; **потусторо́нний мир** теге донъя, әхирәт.

ПОТУХА́НИЕ *с. см.* **поту́хнуть.**

ПОТУХА́ТЬ *несов. см.* **поту́хнуть.**

ПОТУ́ХНУТЬ *сов.* **1.** һүнеү, һүнеп китеү (*йәки* ҡуйыу); **2.** *перен.* (*прекратиться*) һүнеү, бөтөү.

ПОТУЧНЕ́ТЬ *сов.* һимереү, ҡалынайыу, йыуанайыу, һимереп китеү, ҡалыная төшөү.

ПОТУШИ́ТЬ I *сов. что* һүндереү; **потуши́ть ла́мпу** лампаны һүндереү.

ПОТУШИ́ТЬ II *сов. что* (*поварить*) быҡтырып (*йәки* томалап) бешереү.

ПО́ТЧЕВАТЬ *несов. кого, чем, прост.* һыйлау, ҡыҫтау, ҡыҫтап һыйлау.

ПОТЯГА́ТЬСЯ *сов. разг.* ярышып (*йәки* уҙышып, көс һынашып) ҡарау, көрәшеп алыу.

ПОТЯ́ГИВАНИЕ *с. см.* **потя́гивать** *и* **потяну́ться** 1.

ПОТЯ́ГИВАТЬ *несов.* **1.** *что, за что и без доп., разг.* **1.** тартыу, тартҡылау, тартып-тартып ҡуйыу; **2.** *что* (*пить понемногу*) әҙләп-әҙләп эсеү; **3.** *что* (*неторопливо курить*) яйлап (*йәки* ашыҡмайынса) тәмәке һурыу.

ПОТЯ́ГИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **потяну́ться** 1; **2.** *страд. к* **потя́гивать.**

ПОТЯНУ́ТЬ *сов. кого-что, за что и без доп.* тартыу, тарта башлау; килеү, аңҡыу, иҫеү; **потяну́ть за рука́в** еңенән тартыу; **потяну́л предрассве́тный ветеро́к** таң еле иҫә башланы; **его́ потяну́ло домо́й** *безл.* өйгә ҡайтҡыһы килде, уны үҙ йорто тартты.

ПОТЯНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** һуҙылыу, кирелеү; **2.** *к кому* үрелеү, һонолоу; **3.** *прям. и перен.* эйәреү, аҡрын (*йәки* яй) ғына ҡуҙғалыу (*йәки* барыу), теҙелеп китеү; **потяну́лись обо́зы оди́н за други́м** ылауҙар береһе артынан береһе теҙелеп китте; **потяну́лись се́рые бу́дни** ябай көндәр теҙелеп китте.

ПОУБА́ВИТЬ *сов. что, чего, разг.* әҙерәк кәметеү, кәметә төшөү (*йәки* биреү), бер аҙ аҡрынайтыу.

ПОУ́ЖИНАТЬ *сов.* киске ашты ашау (*йәки* ашап алыу).

ПОУМНЕ́ТЬ *сов.* аҡыллана төшөү, аҡылға ултырыу, аҡыл кереү.

ПОУРО́ЧНЫЙ *прил.* дәреслəп, дәрес иҫәбенән; **поуро́чная опла́та** дәрес иҫәбенән түләү.

ПОУСЕ́РДСТВОВАТЬ *сов. разг.* тырышыу, тырышлыҡ күрһәтеү.

ПОУТРУ́ *нареч. разг.* иртәнсәк, иртән, иртүк; **вы́ехать поутру́** иртүк сығып китеү.

ПОУЧА́ТЬ *несов. кого-что* **1.** (*учить чему-л.*) өйрәтеү; **2.** (*наставлять*) өгөтләү, өгөт биреү.

ПОУЧЕ́НИЕ *с.* **1.** *см.* **поуча́ть;** **2.** (*наставление*) өгөт, нәсихәт.

ПОУЧИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* **1.** өйрәтә (*йәки* өгөтләй) торған, өгөтләгән; **поучи́тельный сове́т** өгөтләп бирелгән кәңәш; **2.** (*назидательный*) ғибрәтле, һабаҡ (*йәки* ғибрәт) булырлыҡ.

ПОУЧИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* бер аҙ уҡып, өйрәнеп алыу; **поучи́ть уро́ки** дәресте бер аҙ уҡып алыу; **2.** *кого-что чему* бер аҙ уҡытып (*йәки* өйрәтеп) алыу.

ПОФРАНТИ́ТЬ *сов. разг.* ҡуҡырайыу, ҡупайыу (*ҡупшы кейем менән*), ҡупырайыу.

ПОФЫ́РКАТЬ *сов.* бышҡырыу, бышҡырып-бышҡырып ҡуйыу.

ПОФЫ́РКИВАТЬ *несов. разг. см.* **пофы́ркать.**

ПОХА́БНЫЙ *прил. прост.* оятһыҙ, әҙәпһеҙ, бысраҡ телле.

ПОХА́ЖИВАТЬ *несов. разг.* **1.** (*медленно ходить*) йөрөштөрөү, йөрөп тороу; **2.** (*приходить куда-л. время от времени*) килеп (*йәки* килгеләп) йөрөү, килгеләштереү.

ПОХАНДРИ́ТЬ *сов. разг.* бошоноу, кәйефһеҙләнеп йөрөү.

ПОХВАЛА́ *ж.* маҡтау; **отозва́ться с похвало́й** маҡтап һөйләү; **заслужи́ть похвалу́** маҡталырға лайыҡ булыу.

ПОХВА́ЛИВАТЬ *несов. кого-что, разг.* маҡташтырыу, маҡтау.

ПОХВАЛИ́ТЬ *сов. кого-что* маҡтау, маҡтап ҡуйыу.

ПОХВАЛИ́ТЬСЯ *сов.* маҡтаныу, маҡтанып алыу.

ПОХВАЛЬБА́ *ж. разг.* маҡтансыҡлыҡ, шапырыныусылыҡ, ҡуҡырлыҡ.

ПОХВА́ЛЬНЫЙ *прил.* **1.** маҡтау; **похва́льная гра́мота** маҡтау грамотаһы; **2.** (*заслуживающий одобрения*) маҡтаулы, маҡтарлыҡ; **похва́льное наме́рение** маҡтаулы теләк.

ПОХВАЛЯ́ТЬСЯ *несов. разг.* маҡтаныу, маҡтанып йөрөү.

ПОХВА́РЫВАТЬ *несов. разг.* ауырыбыраҡ (*йәки* сирләберәк) тороу, ауырыштырыу, сирләштереү.

ПОХВА́СТАТЬСЯ *сов. см.* **похвали́ться,** ◇ **не могу́ похва́статься** *кем-чем* маҡтана алмайым, яҡшы тип әйтә алмайым.

ПОХВОРА́ТЬ *сов. разг.* ауырып (*йәки* сирләп) алыу.

ПОХИТИ́ТЕЛЬ *м.* урлаусы, урлап алып китеүсе, алып ҡасыусы.

ПОХИ́ТИТЬ *сов. кого-что* урлау, урлап алып китеү, алып ҡасыу.

ПОХИХИ́КАТЬ *сов. разг.* хихылдап көлөү, хихылдау, хихылдыҡы сығыу.

ПОХИЩА́ТЬ *несов. см.* **похи́тить.**

ПОХИЩЕ́НИЕ *с. см.* **похи́тить; похище́ние докуме́нтов** документтәр урлау.

ПОХЛЁБКА *ж.* өйрә, һурпа.

ПОХЛО́ПАТЬ *сов. кого-что, чем и без доп.* һуғып-һуғып алыу, ҡағыу, һөйөү; **похло́пать по плечу́** арҡаһынан ҡағыу; **похло́пать в ладо́ши** ҡул сабып алыу.

ПОХЛОПОТА́ТЬ *сов.* 1. *за кого-что* юллау, артынан йөрөү; 2. *о чём* (*стараться добиться чего-л.*) тырышыу, ҡайғыртыу; 3. мәшәҡәтләнеү, мәшәҡәтләнеп (*йәки* маташып) йөрөү; **похлопота́ть по хозя́йству** йорт эштәре менән маташыу.

ПОХЛО́ПЫВАТЬ *несов. кого-что, чем и без доп., разг.* һуҡҡылау, ҡаҡҡылау.

ПОХМЕ́ЛЬЕ *с.* эске (*йәки* иҫереү) зәле; баш төҙәтеү; ◇ **в чужо́м пиру́ похме́лье** *соотв.* ҡара эт бәләһе аҡ эткә.

ПОХНЫ́КАТЬ *сов. разг.* һыңҡылдап ҡыйыу, ныйылдап (*йәки* шыңшып) йөрөү.

ПОХО́Д I *м.* 1. поход; **вы́ступить в похо́д** походҡа сығыу; 2. (*военные действия*) поход, һуғыш хәрәкәттәре.

ПОХО́Д II *м. разг.* (*излишек*) артыҡ, мул; **килогра́мм с похо́дом** артығы менән бер килограмм.

ПОХОДА́ТАЙСТВОВАТЬ *сов. о ком-чём, за кого-что* юллау, артынан йөрөү.

ПОХОДИ́ТЬ I *сов.* (*некоторое время*) йөрөштөрөп тороу, бер аҙ йөрөп алыу, (әҙерәк) йөрөп килеү.

ПОХОДИ́ТЬ II *несов. на кого-что* оҡшау, оҡшаш (*йәки* тартым) булыу; **сын о́чень похо́дит на отца́** улы атаһына бик оҡшаған; улы — һуйып ҡаплаған атаһы.

ПОХО́ДКА *ж.* йөрөш, атлау; **лёгкая похо́дка** еңел атлау.

ПОХО́ДНЫЙ *прил.* 1. поход; **похо́дным поря́дком** поход менән; 2. (*передвижной*) походтағы, күсмә; **похо́дная радиоста́нция** күсмә радиостанция.

ПО́ХОДЯ *нареч. разг.* 1. (*на ходу, торопливо*) аяғөҫтө йөрөп; **заку́сывать по́ходя** аяғөҫтө йөрөп ашау; 2. (*быстро, не разбираясь, мимоходом*) тиҙ-тиҙ генә, эш араһында ғына, ашыҡ-бошоҡ, унан-бынан, өҫтән генә; **нельзя́ реша́ть вопро́сы по́ходя** мәсьәләләрҙе өҫтән генә хәл итергә ярамай.

ПОХОЖДЕ́НИЕ *с.* баштан үткәндәр, күргәндәр, мажаралар.

ПОХО́ЖИЙ *прил.* 1. (*имеющий сходство с кем-чем-л.*) окшаш, оҡшашлы, оҡшаған; **он о́чень похо́ж на отца́** ул атаһына бик оҡшаған; 2. *кратк. ф.* **похо́же** *в знач. вводн. сл.* булһа кәрәк, буғай, ахыры, ахырыһы; **вы, похо́же, нездоро́вы** һеҙ ауырып торағыһыҙ ахыры; ◇ **похо́же на то, что...** =ға (=гә, =ҡа, =кә) оҡшай, күрәһең, булһа кәрәк; **ни на что́ не похо́же** бер нәмәгә лә ярамаған, бик насар.

ПОХОЛОДА́НИЕ *с. см.* **похолода́ть; осе́ннее похолода́ние** көҙгә табан һалҡынайтыу.

ПОХОЛОДА́ТЬ *сов. безл.* һыуытыу, һыуыта (*йәки* һалҡынайта) төшөү; **к ве́черу похолода́ло** кискә табан һыуытты.

ПОХОЛОДЕ́ТЬ *сов.* 1. һыуыу, һыуыныу; 2. *перен.* ҡатыу, ҡатып ҡалыу; **похолоде́ть от у́жаса** ҡурҡыуҙан ҡатып ҡалыу.

ПОХОРОНИ́ТЬ *сов. кого-что, прям. и перен.* күмеү, ерләү.

ПОХОРО́ННЫЙ *прил.* 1. күмеү, ерләү; **похоро́нная проце́ссия** күмеү (*йәки* ерләү) процессияһы; **похоро́нный марш** матәм маршы; 2. *перен. разг.* (*печальный*) ҡайғылы, хәсрәтле, бойоҡ; 3. *в знач. сущ.* **похоро́нная** *ж. разг.* үлеү тураһындағы ҡағыҙ.

ПО́ХОРОНЫ *только мн.* (үлекте) күмеү, ерләү.

ПОХОРОШЕ́ТЬ *сов.* матурланыу, матурланып китеү.

ПОХОТЛИ́ВЫЙ *прил.* енси теләкле, аҙғын нәфселе.

ПО́ХОТЬ *ж.* енси теләк, аҙғын нәфсе.

ПОХОХОТА́ТЬ *сов.* шарҡылдап (*йәки* ҡысҡырып) көлөп алыу.

ПОХРА́ПЫВАТЬ *несов. разг.* хырылдау, ғырылдау, хырылдап (*йәки* ғырылдап) ҡуйыу.

ПОХРУ́СТЫВАТЬ *несов.* шытырҙау, шығырҙау, шығыр-шығыр килеү.

ПОХУДЕ́ТЬ *сов.* ябығыу, ябығып китеү, арыҡланыу.

ПОЦАРА́ПАТЬ *сов. кого-что* 1. (*царапнуть несколько раз*) тырнап (*йәки* сыйып) алыу; 2. сыйҙыртыу, һыҙыртыу; **поцара́пать себе́ ру́ку** ҡулды сыйҙыртыу.

ПОЦЕЛОВА́ТЬ *сов. кого-что* үбеү, үбеп алыу.

ПОЦЕЛОВА́ТЬСЯ *сов.* үбешеү.

ПОЦЕЛУ́Й *м.* үбеү, үбеш.

ПОЧАСОВО́Й *прил.* сәғәтләп, сәғәт иҫәбенән; **почасова́я опла́та** сәғәт иҫәбенән түләү.

ПОЧА́ТОК *м.* сәкән, сәкәнбаш; **поча́ток кукуру́зы** кукуруз сәкәне.

ПО́ЧВА *ж.* 1. тупраҡ, ер; **плодоро́дная по́чва** уңдырышлы тупраҡ; 2. *перен.* (*основание*) нигеҙ, төп, ерлек; ◇ **на по́чве** *чего* билдәле сәбәптән, сәбәпле, арҡаһында, =лыҡтан (=лектән); **подгото́вить по́чву** *для чего* шарттар тыуҙырыу; **теря́ть по́чву под нога́ми** үҙенең аяҡ аҫты йомшара башлағанын һиҙеү; ышанмай башлау.

ПО́ЧВЕННЫЙ *прил.* тупраҡ ер; **по́чвенные зо́ны** тупраҡ зоналары.

ПОЧВОВЕ́Д *м.* тупраҡсы, тупраҡты өйрәнеүсе белгес (*йәки* ғалим).

ПОЧВОВЕ́ДЕНИЕ *с.* тупраҡты тикшереү һәм өйрәнеү фәне.

ПОЧВООБРАБА́ТЫВАЮЩИЙ *прил.* тупраҡ эшкәртеү (*йәки* эшкәртә торған); **почвообраба́тывающие маши́ны** тупраҡ эшкәртеү машиналары.

ПОЧВОУГЛУБИ́ТЕЛЬ *м.* тупраҡ тәрәнәйткес.

ПОЧЁМ *нареч. разг.* ни хаҡ, күпме тора; **почём мука́?** он ни хаҡ?; ◇ **почём я зна́ю?** мин ҡайҙан беләйем?

ПОЧЕМУ́ *нареч.* 1. *вопр.* ни өсөн; ниңә; нилектән; ни сәбәпле; 2. *относ.* шуға күрә; =лыҡтан (=лектән); **он забы́л а́дрес, почему́**

и не писа́л ул адресте онотҡан, шуға күрә лә хат яҙмаған.

ПОЧЕМУ́-ЛИБО, ПОЧЕМУ́-НИБУДЬ *нареч.* ниңәлер, ниндәй ҙә булһа бер сәбәп менән.

ПОЧЕМУ́-ТО *нареч.* ни өсөндөр, ни сәбәптәндер, нилектәндер.

ПО́ЧЕРК *м.* почерк, яҙыу, ҡулдан яҙыу рәүеше; у него́ **хоро́ший по́черк** уның яҙыуы матур.

ПОЧЕРНЕ́ТЬ *сов.* ҡарайыу, ҡара төҫкә инеү, ҡап-ҡара булыу.

ПОЧЕРНИ́ТЬ *сов. что* ҡарайтыу, ҡараға буяу.

ПОЧЕ́РПАТЬ *сов. что, чего* сумырып (*йәки* һоҫоп) алыу.

ПОЧЕРПА́ТЬ *несов. см.* **почерпну́ть 2.**

ПОЧЕРПНУ́ТЬ *сов.* **1.** *что, чего, разг.* алыу, сумырып алыу; **почерпну́ть воды́** һыу алыу; **2.** *что, перен.* алыу, файҙаланыу; **почерпну́ть но́вые све́дения из после́дних журна́лов** һуңғы журналдарҙан яңы мәғлүмәттәр алыу.

ПОЧЕРСТВЕ́ТЬ *сов.* **1.** ҡатыу, кибеү, иҫкереү; **2.** *перен.* туңыу, күңел ҡатыу, ҡаты күңеллеләнеү.

ПОЧЕРТИ́ТЬ *сов. что и без доп.* бер аҙ һыҙыу, чертёж яһау.

ПОЧЕСА́ТЬ *сов.* **1.** *что* тырнау, тырнап алыу; **почеса́ть ру́ку** ҡулды тырнау; **2.** *что* (*очистить*) тарау, тетеү; **почеса́ть лён** етен тарау; **3.** *что и без доп.* (*некоторое время*) тарап (*йәки* тетеп) алыу.

ПОЧЕСА́ТЬСЯ *сов.* **1.** тырнашып (*йәки* тырнанып) алыу; **соба́ка почеса́лась** эт тырнашып алды; **2.** (*некоторое время*) әҙерәк ҡысытыу.

ПО́ЧЕСТИ *мн.* (*ед.* **по́честь** *ж.*) ҡәҙер, хөрмәт; **ока́зывать по́чести** хөрмәт күрһәтеү.

ПОЧЕ́СТЬ *сов. кого-что чем, каким, за кого-что, уст.* тип таныу (*йәки* һанау, иҫәпләү, табыу); **он почёл э́то свои́м до́лгом** ул быны үҙенең бурысы тип иҫәпләне.

ПОЧЁСЫВАТЬ *несов. что, разг.* ҡашып-ҡашып ҡуйыу (*йәки* алыу), ҡашыштырыу.

ПОЧЁСЫВАТЬСЯ *несов. разг.* ҡашыныу, бер аҙ ҡашыныу.

ПОЧЁТ *м.* хөрмәт, ихтирам, ҡәҙер-хөрмәт, почёт; ◇ **быть в почёте** ихтирам ителеү.

ПОЧЁТНЫЙ *прил.* **1.** хөрмәтле, ҡәҙерле; **почётный гость** ҡәҙерле ҡунаҡ; **2.** (*избираемый в знак уважения*) почётлы; **почётный прези́диум** почётлы президиум; **3.** (*являющийся выражением почёта*) почёт; **почётный карау́л** почёт ҡарауылы; **почётная гра́мота** почёт грамотаһы; **4.** (*являющийся честью*) маҡтаулы; **почётная обя́занность** маҡтаулы бурыс.

ПО́ЧЕЧНЫЙ I *прил. бот., биол.* бөрө; **по́чечная чешуя́** бөрө ҡабығы.

ПО́ЧЕЧНЫЙ II *прил. анат., мед.* бөйөр; **по́чечные лоха́нки** бөйөр ҡыуышлығы.

ПОЧИВА́ТЬ *несов. уст.* **1.** (*спать*) йоҡлау, йоҡлап алыу; **2.** (*быть погребённым*) ҡәберҙә ятыу.

ПОЧИ́ВШИЙ *м.* мәрхүм, үлгән.

ПОЧИ́Н *м.* эш башы, башланғыс, башлап ебәреү, башлау; **це́нный почи́н** кәрәкле башланғыс; **для почи́на** башлар өсөн.

ПОЧИНИ́ТЬ *сов. что* төҙәтеү, юнәтеү, ямау.

ПОЧИ́НКА *ж. см.* **почини́ть; почи́нка о́буви** аяҡ кейемен ямау.

ПОЧИ́НОЧНЫЙ *прил.* ямау-төҙәтеү; **почи́ночная мастерска́я** ямау-төҙәтеү мастерскойы.

ПОЧИНЯ́ТЬ *несов. см.* **почини́ть.**

ПОЧИ́СТИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* таҙартыу, таҙартып алыу; **почи́стить ту́фли** туфли таҙартып алыу; **2.** *что, чего* (*освободить от шелухи и т. п.*) әрсеү, таҙартыу (*ҡабығынан һ. б.*); **почи́стить я́блоко** алманың ҡабығын әрсеү.

ПОЧИ́СТИТЬСЯ *сов.* таҙартыныу, таҙартынып алыу.

ПОЧИТА́НИЕ *с. см.* **почита́ть** II.

ПОЧИТА́ТЕЛЬ *м.* ололаусы, хөрмәтләүсе.

ПОЧИТА́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **почита́тель.**

ПОЧИТА́ТЬ I *сов. кого-что и без доп.* бер аҙ уҡыу, уҡып алыу; (уҡып) танышып сығыу; **почита́ть в доро́ге** юлда барғанда бер аҙ уҡыу.

ПОЧИТА́ТЬ II *несов. кого-что* (*чтить*) ололау, хөрмәтләү, ихтирам итеү.

ПОЧИТА́ТЬ III *несов. см.* **поче́сть.**

ПОЧИ́ТЫВАТЬ *несов. что, разг.* уҡыштырғылау, бер аҙ уҡып алыу.

ПОЧИ́ТЬ *сов. уст.* үлеү, вафат булыу; ◇ **почи́ть на ла́врах** ирешелгән уңыштарға ҡәнәғәт булып, тынысланып ятыу.

ПО́ЧКА I *ж. бот., биол.* бөрө, көсөк.

ПО́ЧКА II *ж. анат.* бөйөр.

ПОЧКОВА́НИЕ *с. биол.* енесһеҙ (*бөрөнән*) үрсеү, бөрөләнеү.

ПОЧКОВА́ТЬСЯ *несов. биол.* бөрөләнеү, бөрөләнеп үрсеү, көсөкләү.

ПОЧКОВИ́ДНЫЙ *прил.* бөрө һымаҡ, бөрө формаһында булған.

ПОЧМО́КАТЬ *сов. разг.* сапылдап (*йәки* сапылдатып, супылдатып) ҡуйыу (*ирен менән*).

ПОЧМО́КИВАТЬ *несов. разг.* сапылдатыу, сапылдатып (*йәки* супылдатып) ҡуйыу.

ПО́ЧТА *ж.* **1.** (*учреждение связи*) почта; **пойти́ на по́чту** почтаға барыу; **2.** (*пересылка, доставка корреспонденции*) почта; **3.** (*корреспонцендия*) хаттар, корреспонденция, почта; **у́тренняя по́чта** иртәнге почта; **разноси́ть по́чту** хат, газеталар, журналдар таратыу.

ПОЧТАЛЬО́Н *м.* почтальон, хат ташыусы.

ПОЧТА́МТ *м.* почтамт (*ҡалалағы почтаның үҙәк бүлеге*).

ПОЧТЕ́НИЕ *с.* хөрмәт, ихтирам; **ока́зывать почте́ние** хөрмәт күрһәтеү; ◇ **моё почте́ние** сәләм бирҙек.

ПОЧТЕ́ННЫЙ *прил.* хөрмәтле, ҡәҙерле, оло, ҙур, өлкән; **почте́нный челове́к** ҡәҙерле кеше; **почте́нный во́зраст** оло йәш.

ПОЧТИ́ *нареч.* ... тиерлек, ... тиһәң дә ярай, ... әйтеп була, яҙыу, -ға (-гә) яҡын; **я почти́ зако́нчил рабо́ту** мин эшемде эш-

ләп бөттөм тиерлек; **он почти́ что попра́вился** уны һауыкты тиһәң дә ярай.

ПОЧТИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. хөрмәтле, ихтирамлы; хөрмәт (*йәки* ихтирам) итеүсе; **почти́тельное отноше́ние** хөрмәт менән ҡарау, ихтирам итеү; 2. *перен. разг.* ҙур, оло; **почти́тельное расстоя́ние** ҙур ара.

ПОЧТИ́ТЬ *сов. кого-что* хөрмәтләү, хөрмәт күрһәтеү, ихтирам итеү, ололау; **почти́ть па́мять встава́нием** хөрмәтләп, аяҡ өҫтө тороп иҫкә алыу.

ПОЧТО́ВЫЙ *прил.* почта; **почто́вый я́щик** почта йәшниге.

ПОЧУ́ВСТВОВАТЬ *сов. что* һиҙеү, тойоу, хис итеү; **почу́вствовать го́лод** асығып китеү; **почу́вствовать себя́ ли́шним** үҙенден артыҡ икәнендә һиҙеп ҡалыу; **почу́вствовать себя́ лу́чше** үҙендә яҡшыраҡ тойоу.

ПОЧУДИ́ТЬ *сов. разг.* юләрләнеү, юләрләнеп алыу, кеше көлдөрөп алыу.

ПОЧУ́ДИТЬСЯ *сов. безл.* тойолоу, һымаҡ булыу, кеүек күренеү; **мне почу́дился телефо́нный звоно́к** миңә телефон шылтыраған һымаҡ булды.

ПОЧУ́ЯТЬ *сов. кого-что* һиҙеү, һиҙеп ҡалыу; **соба́ка почу́яла зве́ря** эт йәнлек барлығын һиҙеп ҡалды.

ПОША́ЛИВАТЬ *несов. разг.* шаярыу, шаярғылау, шаярыңҡырау; **се́рдце ста́ло поша́ливать** йөрәк шаярыңҡырай башланы.

ПОШАЛИ́ТЬ *сов.* шаярып алыу, шаярыу.

ПОША́МКАТЬ *сов. чем и без доп., разг.* ауыҙҙы шапылдатып ҡуйыу (*йәки* алыу), ауыҙҙы шапылдатыу.

ПОША́РИТЬ *сов. разг.* һәрмәү, һәрмәштереү, һәрмәнеү; **поша́рить в карма́нах** кеҫәне һәрмәштереү.

ПОШАТНУ́ТЬ *сов. что* 1. ҡыйшайтыу, ҡырынайтыу, ҡаҡшатыу, ҡумшытыу, урынынан ҡуҙғатыу; **пошатну́ть забо́р** ҡойманы ҡыйшайтыу; 2. *перен.* (*поколебать*) ҡаҡшатыу, ҡаҡшатып ҡуйыу.

ПОШАТНУ́ТЬСЯ *сов.* 1. сайҡалыу, тәнтерәкләү, сайҡалып (*йәки* тәнтерәкләп) китеү, ҡыйшайыу, ҡырынайыу, ҡыйшайып (*йәки* ҡырынайып) ҡалыу; 2. *перен.* ҡаҡшау, ҡаҡшай башлау; **здоро́вье его́ пошатну́лось** уның һаулығы ҡаҡшаны.

ПОША́ТЫВАТЬСЯ *несов.* алпан-толпан килеү, тәнтерәкләү; **идти́ поша́тываясь** тәнтерәкләп барыу.

ПОШВЫ́РИВАТЬ *несов. что, чем, разг.* ырғытыштырыу, бәргеләштереү.

ПОШВЫРЯ́ТЬ *сов. что, разг.* ырғытып (*йәки* ташлап, бырахтырып) бөтөү.

ПОШЕВЕ́ЛИВАТЬ *несов. что, чем* ҡыймылдатҡылау, ҡыймылдатып (*йәки* ҡыбырҙатып) ҡуйғылау, ҡуҙғатыу, ҡуҙғатып тороу; **пошеве́ливать у́гли в пе́чке** мейестәге ҡуҙҙы ҡуҙғатып тороу.

ПОШЕВЕ́ЛИВАТЬСЯ *несов.* ҡыймылдау, ҡыбырҙау, ҡыймылдап (*йәки* ҡыбырҙап) ҡуйыу, ҡуҙғалыу; ◇ **пошеве́ливайся!** йәһәтерәк бул!, тиҙерәк бул!

ПОШЕВЕЛИ́ТЬ *сов. что, чем* ҡыймылдатып (*йәки* ҡыбырҙатып) ҡуйыу, ҡуҙғатыу; **пошевели́ть руко́й** ҡулды ҡыбырҙатып ҡуйыу.

ПОШЕВЕЛИ́ТЬСЯ *сов.* ҡыймылдау, ҡыбырҙау, ҡуҙғалыу, ҡыймылдап (*йәки* ҡыбырҙап) ҡуйыу; **невозмо́жно пошевели́ться** ҡыймылдап та булмай.

ПОШЕПТА́ТЬ *сов. что и без доп.* бышылдап (*йәки* шыбырҙап) әйтеү, бышылдау, шыбырҙау.

ПОШЕПТА́ТЬСЯ *сов.* бышылдашыу, шыбырҙашыу, бышылдашып (*йәки* шыбырҙашып) алыу.

ПОШИ́Б *м. разг.* алым, ҡылыҡ, булмыш.

ПОШИ́В *м. см.* **поши́ть; фабри́чный поши́в оде́жды** кейемдең фабрикала тегелгән булыуы.

ПОШИ́ВКА *ж. см.* **поши́ть; поши́вка белья́** бельё тегеү.

ПОШИ́ВОЧНЫЙ *прил. разг.* тегеү; **поши́вочная мастерска́я** тегеү мастерскойы.

ПОШИ́ТЬ *сов. что, разг.* тегеү, тегеп алыу (*йәки* ҡуйыу), тектереү; **поши́ть о́бувь** аяҡ кейеме тегеп алыу.

ПОШЛЁПАТЬ *сов. разг.* 1. *кого-что, чем* шапылдатып (*йәки* сәпелдәтеп) алыу (*йәки* ҡуйыу), шапылдатҡылау, сәпелдәткеләү; 2. (*пойти, шлёпая*) шапылдатып (*йәки* лаҫҡылдатып) барыу; **пошлёпать по гря́зи** бысраҡтан лаҫҡылдатып барыу.

ПО́ШЛИНА *ж. эк.* пошлина (*ситкә сығарыла һәм ситтән индерелә торған тауарҙарға, милектәргә һалына торған налог, аҡсалата йыйым*).

ПО́ШЛИННЫЙ *прил. эк.* пошлина; **по́шлинный сбор** пошлина аҡсаһы.

ПО́ШЛОСТЬ *ж.* әшәкелек, әҙәпһеҙлек, (рухи яҡтан) түбәнлек, бысраҡлыҡ.

ПО́ШЛЫЙ *прил.* әшәке, әҙәпһеҙ, бысраҡ, (рухи яҡтан) түбән; **по́шлый челове́к** рухи яҡтан түбән кеше; **по́шлые остро́ты** әҙәпһеҙ һүҙ.

ПОШЛЯ́К *м. разг.* әшәке кеше.

ПОШТО́ПАТЬ *сов. что* юрмәп алыу, юрмәп ямап ҡуйыу.

ПОШТУ́ЧНЫЙ *прил.* берәмләп, дана башынан (булған); **поштучная прода́жа** берәмләп һатыу.

ПОШУМЕ́ТЬ *сов.* шаулашыу, шаулашып алыу.

ПОШУТИ́ТЬ *сов.* шаярыу, шаяртыу, шаярып (*йәки* шаяртып) алыу.

ПОЩА́ДА *ж.* аяу, мәрхәмәт; **без поща́ды** аяуһыҙ.

ПОЩАДИ́ТЬ *сов. кого-что* 1. (*проявить сострадание*) аяу; **не пощади́ть и жи́зни** йәнен дә аямау; 2. *перен.* (*сохранить*) һаҡлап ҡалыу, һаҡлау; 3. (*пожалеть*) аяу, һаҡлау, йәлләү; **пощади́ть самолю́бие** күңелен һаҡлау.

ПОЩЕГОЛЯ́ТЬ *сов. разг.* ҡупшыланып йөрөп ҡалыу, кейенеп-яһанып йөрөү.

ПОЩЕКОТА́ТЬ *сов. кого-что* ҡытыҡлау, ҡытыҡлап алыу.

ПОЩЁЛКАТЬ *сов.* 1. *что, чего, чем и без доп.* шартлатыу, шартылдатыу, шаҡылдатыу, шартлатып (*йәки* шартылдатып) ҡуйыу; **пощёлкать кнуто́м** сыбыртҡы шартлатып ҡуйыу; **пощёлкать языко́м** тел шартлатыу; **пощёлкать зуба́ми** теш шаҡылдатыу;

2. (*о птицах*) сутылдау, сутылдап ҡуйыу, сут-сут итеү.

ПОЩЁЛКИВАТЬ *несов.* 1. *что, чем и без доп.* шартлатҡылау, шартылдатҡылау, шартлатыу, шартылдау; 2. (*о птицах*) сутылдау, сут-сут итеү.

ПОЩЁЧИНА *ж.* 1. (*удар по щеке*) яңаҡлау, сикәләү, сикәгә һуғыу (*йәки* ҡундырыу); 2. *перен.* (*оскорбление*) хур (*йәки* мысҡыл) итеү.

ПОЩИПА́ТЬ *сов. что, чего* йолҡҡолау, йолҡоп-йолҡоп (*йәки* семтеп-семтеп) алыу, семтештереү.

ПОЩИ́ПЫВАТЬ *несов. что* йолҡҡолау, семеткеләү, унан-бынан семтеү.

ПОЩУ́ПАТЬ *сов. кого-что* һәрмәп (*йәки* ҡапшап, тотоп) ҡарау.

ПОЭ́ЗИЯ *ж.* 1. (*искусство*) поэзия, шиғыр, шиғриәт; 2. *лит.* шиғыр, поэзия; 3. *перен.* нәфислек, гүзәллек, матурлыҡ; **поэ́зия приро́ды** тәбиғәт матурлығы.

ПОЭ́МА *ж.* поэма.

ПОЭ́Т *м.* шағир.

ПОЭТЕ́ССА *ж.* шағирә.

ПОЭТИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* поэтикләштереү, матурлап биҙәп күрһәтеү, шағирәнә итеп тасуирләү.

ПОЭ́ТИКА *ж. лит.* поэтика (1. *поэтик ижад тураһындағы фән*; 2. *берәй шағиргә, йүнәлешкә, дәүергә хас булған поэтик форма һәм принциптәр системаһы*).

ПОЭТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. поэтик, шиғри; **поэти́ческое произведе́ние** шиғри әҫәр; 2. (*склонный к поэзии*) ижади; **поэти́ческий тала́нт** ижади талант; 3. (*возвышенный, полный лиризма*) гүзәл, поэтик, нәфис.

ПОЭТИ́ЧНОСТЬ *ж.* нәфислек, гүзәллек, поэтиклек.

ПОЭТИ́ЧНЫЙ *прил.* шиғри, гүзәл, нәфис.

ПОЭ́ТОМУ *нареч.* шуның өсөн, шуға, шуға күрә, шунлыҡтан.

пою́, поёшь *и т. д. наст. вр. от* **петь.**

пою́ *наст. вр. от* **пои́ть.**

ПОЯВИ́ТЬСЯ *сов.* 1. килеп сығыу, күренеү, күренеп ҡалыу; **луна́ появи́лась** ай күре нде; 2. (*возникнуть*) килеп сығыу, барлыҡҡа килеү, тыуыу; ✧ **появи́ться на свет** *см.* **свет** II.

ПОЯВЛЕ́НИЕ *с. см.* **появи́ться.**

ПОЯВЛЯ́ТЬСЯ *несов. см.* **появи́ться.**

ПОЯ́РКОВЫЙ *прил.* бәрән йөнөнән эшләнгән (*йәки* баҫылған); **поя́рковая шля́па** бәрән йөнөнән баҫылған эшләпә.

ПОЯ́РОК *м.* бәрән йөнө, сәскә йөн.

ПО́ЯС *м.* 1. (*ремень*) билбау, ҡушаҡ, пояс; 2. (*талия*) бил; **по по́яс в воде́** билдән ала һыуҙа тороу; 3. *геогр.* бүлкәт, пояс; **жа́ркий по́яс** эҫе бүлкәт; 4. *эк.* бүлкәт, пояс; ✧ **заткну́ть за́ пояс** *см.* **заткну́ть; спаса́тельный по́яс** ҡотҡарғыс дүңгәләк (*һыуҙа батмаҫ өсөн кейеләә*).

ПОЯСНЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **поясни́ть;** 2. (*объяснение*) аңлатма; **дать поясне́ние** аңлатма биреү.

ПОЯСНИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* асыҡлаусы, аныҡлаусы; аңлатмалы, аңлатма; **поясни́тельные слова́** *грам.* аныҡлаусы һүҙҙәр; **поясни́тельный текст** аңлатма текст.

ПОЯСНИ́ТЬ *сов. что* асыҡлау, аныҡлау, аңлатыу, асыҡлап (*йәки* аңлатып) биреү.

ПОЯСНИ́ЦА *ж.* бил.

ПОЯСНИ́ЧНЫЙ *прил.* бил, билдәге; **поясни́чная мы́шца** бил мускулы.

ПОЯСНО́Й *прил.* 1. бил; билбау; **поясно́й реме́нь** бил ҡайышы; 2. (*до пояса*) билгә тиклем, бил тиңентен; **поясно́й портре́т** бил тиңентен төшкән рәсем; 3. *геогр., эк.* бүлкәт, пояс; **поясно́е вре́мя** бүлкәт ваҡыты.

ПОЯСНЯ́ТЬ *несов. см.* **поясни́ть.**

ПРАБА́БКА, ПРАБА́БУШКА *ж.* ҡарт өләсәй (*өләсәйҙең йәки олатайҙың әсәһе*).

ПРА́ВДА *ж.* 1. (*истина, правдивость*) хәҡиҡәт, хаҡлыҡ, ғәҙеллек, дөрөҫлөк; 2. *в знач. нареч. и сказ.* дөрөҫ, раҫ, ысын, хаҡ; 3. *в знач. вводн. сл.* (*действительно*) дөрөҫ, дөрөҫөн дә, ысынын да, ысынлап та, ысын; **он, пра́вда, не обеща́л** дөрөҫ, ул вәғәҙә итмәне; ✧ **все́ми пра́вдами и непра́вдами** алдап-юлдап, һәр төрлө юл менән; **по пра́вде говоря́** *в знач. вводн. сл.* дөрөҫөн әйткәндә; **пра́вду-ма́тку ре́зать** күҙгә ҡарап тура әйтеү, күҙен сығарғансы әйтеү; **пра́вду сказа́ть** тураһын әйткәндә; **смотре́ть пра́вде в глаза́** дөрөҫлөктән ҡасмау, дөрөҫлөктән ҡурҡмау.

ПРАВДИ́ВОСТЬ *ж.* дөрөҫлөк, ысынлыҡ, ғәҙеллек.

ПРАВДИ́ВЫЙ *прил.* 1. (*основанный на правде*) дөрөҫ, хаҡ, раҫ, ысын; 2. (*склонный к правдивости*) хыянатһыҙ, ғәҙел, тоғро; **правди́вый челове́к** хыянатһыҙ (*йәки* ғәҙел) кеше.

ПРАВДОПОДО́БИЕ *с.* дөрөҫлөк ишараты (*йәки* ғәләмәте), ысынға (*йәки* дөрөҫкә) оҡшаш.

ПРАВДОПОДО́БНЫЙ *прил.* ысынға (*йәки* дөрөҫкә) оҡшаған, кеше ышанырлыҡ; **правдоподо́бный расска́з** дөрөҫкә оҡшаған хикәйә.

ПРА́ВЕДНИК *м. ирон.* хыянатһыҙ, тоғролоҡло кеше.

ПРА́ВЕДНЫЙ *прил. книжн.* хыянатһыҙ, ғәҙел, тоғролоҡло; ✧ **по́сле трудо́в пра́ведных** *шутл.* бик ҙур эш ҡыйратҡас.

ПРАВЕ́ТЬ *несов. полит.* уңлашыу, уңлаша барыу.

ПРА́ВИЛО *с.* 1. *в разн. знач.* ҡағиҙә, тәртип; **граммати́ческие пра́вила** грамматика ҡағиҙәләре; **пра́вила вну́треннего распоря́дка** эске тәртип ҡағиҙәләре; **соблюда́ть пра́вила у́личного движе́ния** урамда йөрөү ҡағиҙәләрен ерено еткереү (*йәки* үтәү); 2. (*норма поведения*) ҡағиҙә, ғәҙәт, ҡылыҡ; **взять себе́ за пра́вило** үҙеңә ғәҙәт итеп алыу; ✧ **как пра́вило** ҡағиҙә буларак; **по всем пра́вилам** урынына (*йәки* еренә) еткереп.

ПРАВИ́ЛО *с.* 1. *тех.* тигеҙләгес (*тигеҙләү йәки тигеҙлекте билдәләү өсөн*); 2. *уст.* (*руль*) кәмә ҡойроғо, һал ҡойроғо.

ПРА́ВИЛЬНО *нареч.* 1. дөрөҫ; 2. *в знач. сказ. разг.* дөрөҫ, хаҡ, ысын.

ПРА́ВИЛЬНОСТЬ *ж.* дөрөҫ булыу, дөрөҫлөк; **пра́вильность отве́та** яуаптың дөрөҫлөгө.

ПРА́ВИЛЬНЫЙ *прил.* 1. дөрөҫ; **пра́вильное реше́ние** дөрөҫ хәл итеү; **пра́виль-**

ная поли́тика дөрөҫ политика; 2. (*подходящий*) тәртипле; **пра́вильное пита́ние** тәртипле ашау; ◇ **пра́вильная дробь** *мат.* дөрөҫ кәсер; **пра́вильные черты́ лица́** килешле йөҙ, дөрөҫ төҙөлөшлө матур бит; **пра́вильный треуго́льник** *мат.* төҙөк өсмөйөш.

ПРАВИ́ТЕЛЬ *м.* хаким, хөкүмәт башлығы, дәүләт менән идара итеүсе.

ПРАВИ́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **прави́тель.**

ПРАВИ́ТЕЛЬСТВЕННЫЙ *прил.* хөкүмәт; **прави́тельственная коми́ссия** хөкүмәт комиссияһы.

ПРАВИ́ТЕЛЬСТВО *с.* хөкүмәт.

ПРА́ВИТЬ I *несов. кем-чем и без доп.* 1. (*руководить*) идара (*йәки* етәкселек, хакимлек) итеү, хөкөм һөрөү; **пра́вить госуда́рством** дәүләт менән идара итеү; 2. (*направлять движение*) тотоу, тотоп барыу, йөрөтөү; **пра́вить лошадьми́** ат тотоп барыу; **пра́вить маши́ной** машина йөрөтөү.

ПРА́ВИТЬ II *несов. что* 1. төҙәтеү; **пра́вить ру́копись** ҡулъяҙманы төҙәтеү; 2. *спец.* (*точить*) йөҙөн сығарыу, яныу, үткерләү.

ПРАВЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **пра́вить** I 1; **фо́рма правле́ния** идара итеү формаһы; 2. (*учреждение*) идара; **правле́ние колхо́за** колхоз идараһы; ◇ **бразды́ правле́ния** *см.* **бразды́.**

ПРА́ВНУК *м.* бүлә (*ейәндең йәки ейәнсәрҙең улы*).

ПРА́ВНУЧКА *ж.* бүләсәр (*ейәндең йәки ейәнсәрҙең ҡыҙы*).

ПРА́ВО I *с.* 1. хоҡуҡ; **избира́тельное пра́во** һайлау хоҡуғы; **гражда́нское пра́во** *юр.* гражданлыҡ хоҡуғы; **пра́во на социа́льное обеспе́чение** социаль тәьмин ителеүгә хоҡуҡ; 2. (*основание, причина*) хаҡ; **по како́му пра́ву?** ни хаҡың бар?; 3. *мн.* **права́** *разг.* (*документ*) право (*автомобиль, мотоцикл һ. б. йөрөтөүгә*); ◇ **на права́х** хоҡуғында, ...булып; **на ра́вных права́х** тиң хоҡуҡлы, тиң булып.

ПРА́ВО II *вводн. сл. разг.* ысын, ысынлап та, ысындан да, дөрөҫтән дә; **я, пра́во, не зна́ю** ысын, мин белмәйем.

ПРАВО= I *ҡушма һүҙҙәрҙең «хоҡуҡ» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **правоотноше́ние** хоҡуҡ мөнәсәбәте.

ПРАВО= II *ҡушма һүҙҙәрҙең «уң яҡ, уң яҡтағы, уңдағы, уң» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **правосторо́нний** уң яҡтағы.

ПРАВОБЕРЕ́ЖНЫЙ *прил.* уң яҡ ярҙағы, йылғаның уң яғындағы, уң яҡ яр буйы, уң яҡ яр буйындағы.

ПРАВОВЕ́Д *м. уст.* хоҡуҡ белгесе, юрист.

ПРАВОВЕ́ДЕНИЕ *с. уст.* хоҡуҡ белеме, хоҡуҡ тураһындағы фән.

ПРАВОВЕ́РНЫЙ *прил.* 1. *рел.* динсел, дингә ныҡ ышаныусы; 2. (*мусульманский*) мосолман.

ПРАВОВО́Й *прил.* хоҡуҡ; **правовы́е но́рмы** хоҡуҡ нормалары.

ПРАВОМЕ́РНОСТЬ *ж.* нигеҙле, урынлы булыу, хаҡлылыҡ, законлылыҡ.

ПРАВОМЕ́РНЫЙ *прил.* нигеҙле, урынлы, хаҡлы, законлы.

ПРАВОМО́ЧИЕ *с. юр.* хоҡуҡлы (*йәки* хоҡуҡҡа эйә) булыу, тулы хоҡуҡлылыҡ.

ПРАВОМО́ЧНЫЙ *прил. юр.* тулы хоҡуҡлы.

ПРАВОНАРУШЕ́НИЕ *с. юр.* закон боҙоу; тәртип боҙоу; енәйәт эшләү.

ПРАВОНАРУШИ́ТЕЛЬ *м. юр.* закон боҙоусы; тәртип боҙоусы; енәйәтсе.

ПРАВОПИСА́НИЕ *с.* дөрөҫ яҙыу, орфография; **пра́вила правописа́ния** дөрөҫ яҙыу ҡағиҙәләре.

ПРАВОПОРЯ́ДОК *м. юр.* хоҡуҡ тәртибе.

ПРАВОСЛА́ВИЕ *с.* православие.

ПРАВОСЛА́ВНЫЙ *прил.* православие; **правосла́вная це́рковь** православие сиркәүе.

ПРАВОСПОСО́БНОСТЬ *ж. юр.* хоҡуҡлы (*йәки* хоҡуҡҡа эйә) булыу.

ПРАВОСПОСО́БНЫЙ *прил. юр.* хоҡуҡҡа эйә булған, хоҡуҡлы, үҙенең эштәре өсөн яуаплы.

ПРАВОСТОРО́ННИЙ *прил.* уң яҡ (*йәки* яҡтағы).

ПРАВОСУ́ДИЕ *с.* 1. (*судебная деятельность государства*) суд органдарының эше; 2. (*справедливое решение*) ғәҙел хөкөм, тоғро хөкөм.

ПРАВОТА́ *ж.* дөрөҫлөк, хаҡлыҡ.

ПРАВОФЛАНГО́ВЫЙ *прил.* 1. уң яҡтағы, уң флангылағы; 2. *в знач. сущ. м.* уң флангылағы кеше.

ПРА́ВЩИК *м. полигр.* төҙәтеүсе.

ПРА́ВЫЙ I *прил.* 1. уң, уң яҡ; 2. *полит.* уң; **пра́вый укло́н** уң тайпылыш; 3. *в знач. сущ.* **пра́вые** *мн. полит.* уңдар; ◇ **пра́вая рука́** *чья* уң ҡанаты, уң ҡулы, яҡын ярҙамсыһы; **пра́вая сторона́** (тауарҙың) уң яғы.

ПРА́ВЫЙ II *прил.* 1. (*справедливый*) ғәҙел, хаҡ; 2. (*невиновный*) ғәйепһеҙ, гонаһһыҙ; 3. дөрөҫ, хаҡлы; **вы пра́вы** һеҙ хаҡлы.

ПРА́ВЯЩИЙ *прич. и прил.* хаким, хакимлек (*йәки* етәкселек, идара) итеүсе.

ПРАГМАТИ́ЗМ *м.* прагматизм (1. *философиялағы объектив ысынбарлыҡты инкар иткән, тик буржуазияға файҙа килтерә торған нәмәләрҙе генә хәҡиҡәт итеп таныған хәҙерге реакцион ағым*; 2. *фәндә тарихи ваҡиғаларҙың эстәлеген генә биреп, уларҙың объектив закондарын күрһәтмәгән юнәлеш*).

ПРА́ДЕД *м.* 1. ҡарт олатай (*олатайҙың йәки өләсәйҙең атаһы*); 2. *мн.* **пра́деды** (*предки*) ата-бабалар.

ПРАДЕ́ДОВСКИЙ *прил.* 1. ҡарт олатай; **праде́довский сад** ҡарт олатай баҡсаһы; 2. (*старинный*) боронғо, ҡәҙимге, ата-бабалар(ға хас); **праде́довский обы́чай** ата-бабалар йолаһы.

ПРАДЕ́ДУШКА *м. см.* **пра́дед** 1.

ПРА́ЗДНЕСТВО *с.* байрам, тантаналы байрам.

ПРА́ЗДНИК *м. в разн. знач.* байрам; ◇ **бу́дет и на на́шей у́лице пра́здник** беҙҙең урамда ла байрам булыр әле; беҙгә лә көн килер әле.

ПРА́ЗДНИЧНОСТЬ *ж.* байрамса булыу, байрам төҫө алыу, байрамсалыҡ.

ПРА́ЗДНИЧНЫЙ *прил.* 1. байрам; **пра́здничный конце́рт** байрам концерте; 2.

(*нарядный*) байрамса булған, байрамға хас; **пра́здничный наря́д** байрам кейеме.

ПРА́ЗДНОВАНИЕ *с. см.* **пра́здновать; пра́зднование Пе́рвого ма́я** Беренсе май байрамын байрам итеү.

ПРА́ЗДНОВА́ТЬ *несов. что* байрам итеү.

ПРАЗДНОСЛО́ВИЕ *с.* буш һүҙ һөйләү.

ПРА́ЗДНОСТЬ *ж.* 1. буш йөрөү, тик йөрөү, эшһеҙ йөрөү; **жить в пра́здности** эшһеҙ ғүмер үткәреү, эт һуғарыу; 2. *перен.* (*бессодержательность, пустота*) мәғәнәһеҙлек.

ПРАЗДНОШАТА́ЮЩИЙСЯ *прил. и в знач. сущ. м. разг.* буш (*йәки* тик) йөрөүсе, эшһеҙ ғүмер үткәреүсе.

ПРА́ЗДНЫЙ *прил.* 1. (*ничем не занятый, свободный*) эшһеҙ; 2. *перен.* (*бессодержательный, пустой*) буш, мәғәнәһеҙ; **пра́здный разгово́р** бушты бушҡа бушатыу; **пра́здный вопро́с** һүҙ юҡта һүҙ табыу.

ПРА́КТИК *м.* тәжрибәле кеше, эш кешеһе, практик.

ПРА́КТИКА *ж.* 1. *филос.* практика; **сочета́ть тео́рию с пра́ктикой** теорияны практика менән бәйләү; 2. (*жизнь, действительность*) тормош, ғәмәл; **примени́ть на пра́ктике** тормошта ҡулланыу; **на пра́ктике совсе́м не так** ғәмәлдә бөтөнләй улай түгел; 3. (*опыт*) тәжрибә, күнекмә; **изуче́ние пра́ктики сове́тских шахмати́стов** совет шахматсылары тәжрибәһен өйрәнеү; 4. практика; **пра́ктика студе́нтов** студенттәр практикаһы; 5. *уст.* кәсеп, шөғөлләнеү; **враче́бная пра́ктика** врачлыҡ кәсебе.

ПРАКТИКА́НТ *м.* практикант, практика үтеүсе.

ПРАКТИКА́НТКА *женск. р. к* **практика́нт.**

ПРАКТИКОВА́ТЬ *несов.* 1. *что, книжн.* (*применять на деле*) ҡулланыу; **практикова́ть но́вый ме́тод рабо́ты** эштең яңы методын ҡулланыу; 2. *без доп., уст.* эшләү, берәй эш менән шөғөлләнеү; **э́тот врач практику́ет де́сять лет** был врач ун йыл эшләй инде.

ПРАКТИКОВА́ТЬСЯ *несов.* 1. (*упражняться*) тәжрибә алыу, өйрәнеү, күнегеү; **практикова́ться в пла́вании** йөҙөргә өйрәнеү; 2. (*применяться на деле*) ҡулланылыу; **э́то ча́сто практику́ется** был йыш ҡулланыла.

ПРА́КТИКУМ *м.* практикум (*практик дәрес төрө*).

ПРАКТИЦИ́ЗМ *м. книжн.* 1. практицизм (*практиканы теориянан өҫтөн ҡуйыу, практик эшкә генә бирелеп, теорияны, фәнде һанға һуҡмау*); 2. (*деловитость*) эшлеклелек.

ПРАКТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. практик; **практи́ческая де́ятельность** практик эшмәкәрлек; 2. тәжрибә(ле), эшлекле; **у него́ практи́ческий ум** ул йәшәй белә.

ПРАКТИ́ЧНОСТЬ *ж.* 1. (*деловитость*) тәжрибәлелек, эшлеклелек; 2. ҡулайлылыҡ, уңайлылыҡ, йәтешлек; **практи́чность тка́ни** туҡыманың йәтешлеге.

ПРАКТИ́ЧНЫЙ *прил.* 1. (*деловитый*) тәжрибәле, булдыҡлы, эшлекле; **практи́чный челове́к** тәжрибәле кеше; 2. (*выгодный, удобный*) ҡулайлы, уңайлы, йәтеш, эшкә яраҡлы; **практи́чная вещь** уңайлы әйбер.

ПРАМА́ТЕРЬ *ж. уст.* баш (*йәки* тәүге) инә, әсә (*ырыуҙы башлап ебәреүсе әсә*).

ПРА́ОТЕЦ *м. уст.* баш (*йәки* тәүге) ата (*ырыу, нәҫел башы*); ◇ **отпра́виться к пра́отцам** *шутл.* ата-бабалар янына китеү (*үлеү*).

ПРА́ПОРЩИК *м.* прапорщик (*батша армияһында кесе офицер чине һәм шул чиндәге кеше*).

ПРАПРА́ВНУК *м.* тыуа (*бүлә йәки бүләсәрҙең улы*).

ПРАПРА́ВНУЧКА *ж.* тыуасар (*бүлә йәки бүләсәрҙең ҡыҙы*).

ПРАПРА́ДЕД *м.* ҡарт олатайҙың (*йәки* ҡарт өләсәйҙең) атаһы.

ПРАРО́ДИНА *ж.* төп ил, беренсе торған ер, тыуған ер.

ПРАРОДИ́ТЕЛЬ *м.* 1. ырыу башлығы; 2. *мн.* **прароди́тели** (*предки*) ата-бабалар.

ПРАХ *м.* 1. *уст. поэт.* саң, көл, туҙан; 2. (*останки*) мәйет, үле кәүҙә (*үлгән кешенең кәүҙәһе йәки яндырылғандан һуң ҡалған көл*); ◇ **пойти́ пра́хом** елгә осоу, көл булыу; **разби́ть в прах** көлөн күккә осороу.

ПРА́ЧЕЧНАЯ *ж.* прачечный (*кер йыуыу йорто*).

ПРА́ЧКА *ж.* кер йыуыусы.

ПРА́ЩУР *м.* боронғо (*йәки* тәүге) ата (*нәҫел башлығы*).

ПРАЯЗЫК *м. лингв.* баба тел.

ПРЕ= *приставка* 1. *ҡылым яһағанда ҡулланылып, түбәндәгене аңлата*: 1) *бер сифаттан икенсе сифатҡа әүерелеүҙе, үҙгәреүҙе, мәҫ.* **преобразова́ть** үҙгәртеп ҡороу; 2) *эштең үтә ныҡ булыуын, мәҫ.* **превозноси́ть** үтә маҡтау, күккә күтәреү; 3) **пере=** *приставкаһының мәғәнәһен, мәҫ.* **преступи́ть** аша сығыу, боҙоу; 2. *сифат һәм рәүештәр яһағанда ҡулланылып, артыҡлыҡ дәрәжәһен белдерә, мәҫ.* **преми́лый** бигерәк һөйкөмлө; **преспоко́йно** тып-тыныс ҡына.

ПРЕБЫВА́НИЕ *с. см.* **пребыва́ть; ме́сто постоя́нного пребыва́ния** һәр ваҡыт торған (*йәки* йәшәгән) урын.

ПРЕБЫВА́ТЬ *несов.* тороу, булыу; **пребыва́ть в Москве́** Мәскәүҙә булыу; **пребыва́ть в неве́дении** хәбәрһеҙ булыу, белмәйенсә тороу.

ПРЕВАЛИ́РОВАТЬ *несов. над кем-чем и без доп., книжн.* өҫтөнлөк итеү, өҫтөн (*йәки* артыҡ) булыу.

ПРЕВЕНТИ́ВНЫЙ *прил. книжн.* (*предупреждающий*) һаҡлыҡ, һаҡлыҡ (*йәки* һаҡлау) өсөн яһалған; **превенти́вная приви́вка** һаҡлыҡ өсөн яһалған прививка; **превенти́вные ме́ры** һаҡлыҡ саралары.

ПРЕВЗОЙТИ́ *сов. кого-что* өҫтөн сығыу, уҙып китеү, уҙҙырыу, арттырыу, арттырып ебәреү, артып китеү; **превзойти́ всех му́жеством** батырлыҡта бөтәһенән өҫтөн сығыу; **превзойти́ ожида́ния** көткәндән дә арттырып ебәреү; ◇ **превзойти́ самого́ себя́** эшләй алмаҫ эште эшләп ҡуйыу, үҙең аптырарлыҡ эш эшләү.

ПРЕВОЗМОГА́ТЬ *несов. см.* **превозмо́чь.**

ПРЕВОЗМО́ЧЬ *сов. кого-что* еңеү, түҙеү, бирешмәү; **превозмо́чь сон** йоҡоға бирешмәү; ✧ **превозмо́чь себя́** үҙеңде еңеү.

ПРЕВОЗНЕСТИ́ *сов. кого-что* күтәреү, самаһыҙ маҡтау, сиктән тыш күтәреп ебәреү; ✧ **до небе́с превознести́** *см.* **не́бо.**

ПРЕВОЗНОСИ́ТЬ *несов. см.* **превознести́.**

ПРЕВОЗНОШЕ́НИЕ *с. см.* **превознести́.**

ПРЕВОСХОДИ́ТЕЛЬСТВО *с. уст.* ғали йәнәп.

ПРЕВОСХОДИ́ТЬ *несов. см.* **превзойти́.**

ПРЕВОСХО́ДНЫЙ *прил.* бик яҡшы (*йәки* шәп); ✧ **превосхо́дная сте́пень** *грам.* артыҡлыҡ дәрәжәһе (*сифатта, рәүештә*).

ПРЕВОСХО́ДСТВО *с.* өҫтөнлөк, өҫтөнлөк итеү, артыҡлыҡ; **чи́сленное превосхо́дство** һан яғынан артыҡлыҡ (*йәки* күберәк булыу); **превосхо́дство в во́здухе** *воен.* һауала өҫтөнлөк итеү.

ПРЕВРАТИ́ТЬ *сов. кого-что* әйләндереү, әүерелдереү; **преврати́ть возмо́жность в действи́тельность** мөмкинлекте ысынбарлыҡҡа әйләндереү (*тормошҡа ашырыу*); ✧ **преврати́ть в шу́тку** уйынға бороу.

ПРЕВРАТИ́ТЬСЯ *сов.* әйләнеү, әүерелеү; ✧ **преврати́ться в слух** ҡолаҡ торғоҙоп тыңлау, йотолоп (*йәки* бирелеп) тыңлау.

ПРЕВРА́ТНОСТЬ *ж.* 1. боҙолоп үҙгәртелгәнлек, яңылышлыҡ, яңылыш булыу; **превра́тность слу́хов** йөрөгән хәбәрҙең яңылыш булыуы; 2. *обычно мн.* **превра́тности** *уст.* (*злоключения*) көтөлмәгән үҙгәреш, кирелек; **превра́тности судьбы́** яҙмыштың кирелектәре.

ПРЕВРА́ТНЫЙ *прил.* 1. *уст.* (*изменчивый*) үҙгәреүсән, үҙгәреп тороусан; 2. (*ложный*) яңылыш, боҙолған, киреһенсә аңланған; **превра́тное представле́ние** яңылыш уйлау.

ПРЕВРАЩА́ТЬ *несов. см.* **преврати́ть.**

ПРЕВРАЩА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **преврати́ться;** 2. *страд. к* **превраща́ть.**

ПРЕВРАЩЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **преврати́ть(ся); зако́н превраще́ния и сохране́ния эне́ргии** *физ.* энергияның әүерелеү һәм һаҡланыу законы; 2. (*изменение*) ҡапыл (*йәки* көтөлмәгән) үҙгәреш, үҙгәреп китеү, әүерелеү.

ПРЕВЫ́СИТЬ *сов. что* 1. арттырыу, арттырып үтәү (*йәки* ебәреү), аштырыу, артыу, артып китеү; **превы́сить годово́й план** йыллыҡ пландан арттырыу; **расхо́д не превы́сит двухсо́т рубле́й** сығым ике йөҙ һумдан артмаҫ; 2. (*выйти за пределы допустимого*) ситкә сығыу, аштырып (*йәки* арттырып) ебәреү.

ПРЕВЫША́ТЬ *несов. см.* **превы́сить.**

ПРЕВЫ́ШЕ *нареч. высок.* юғарыраҡ, юғары; ✧ **превы́ше всего́** барынан да юғары, бөтәһенән дә өҫтөн (тороу).

ПРЕВЫШЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **превы́сить; превыше́ние дохо́дов над расхо́дами** сығымдың килерҙән артып китеүе; 2. (*излишек*) артыҡ; **вы́полнить план с превыше́нием** планды артығы менән (*йәки* арттырып) үтәү.

ПРЕГРА́ДА *ж. прям. и перен.* тотҡарлыҡ, кәртә, ҡаршылыҡ; **есте́ственная прегра́да** тәбиғи тотҡарлыҡ; ✧ **грудобрю́шная прегра́да** *см.* **грудобрю́шный.**

ПРЕГРАДИ́ТЬ *сов. что* кәртәләү, кәртә ҡуйыу, арҡыры төшөү, тотҡарлыҡ итеү; **прегради́ть путь** юлына арҡыры төшөү.

ПРЕГРАЖДА́ТЬ *несов. см.* **прегради́ть.**

ПРЕГРАЖДЕ́НИЕ *с. см.* **прегради́ть.**

ПРЕГРЕШЕ́НИЕ *с. книжн.* гонаһ, ярамаған эш.

ПРЕД *предлог см.* **пе́ред.**

ПРЕД- (**ПРЕДЪ-**) *приставка* 1. *ҡылымдар яһағанда ҡулланылып, эштең алдан эшләнеүен мәғәнәһен аңлата, мәҫ.* **предви́деть** алдан күреү; 2. *исемдәр һәм сифаттар яһағанда ҡулланылып, «алды» мәғәнәһен аңлата, мәҫ.* **предба́нник** мунса алды; **предпра́здничный** байрам алды.

ПРЕДАВА́ТЬ *несов. см.* **преда́ть.**

ПРЕДАВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **преда́ться;** 2. *страд. к* **предава́ть.**

ПРЕДА́НИЕ I *с. см.* **преда́ть; преда́ние суду́** судҡа биреү.

ПРЕДА́НИЕ II *с.* (*устный рассказ*) (*быуындан-быуынға күсә килгән*) ауыҙ-тел ҡомартҡыһы.

ПРЕ́ДАННОСТЬ *ж.* бирелгәнлек, йәне-тәне менән бирелгәнлек, ысын күңелдән бирелгәнлек, тоғролоҡ; **пре́данность ро́дине** ватанға йәне-тәне менән бирелгәнлек.

ПРЕ́ДАННЫЙ 1. *прич.* һатылған, тотоп бирелгән; 2. *прил.* йәне-тәне менән бирелгән, ысын күңелдән бирелгән, тоғро, ысын; **пре́данный друг** тоғро (*йәки* ысын) дуҫ.

ПРЕДА́ТЕЛЬ *м.* һатлыҡ йән, хыянатсы, хаин.

ПРЕДА́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **преда́тель.**

ПРЕДА́ТЕЛЬСКИЙ *прил.* 1. хыянатсыл; **преда́тельский посту́пок** хыянатсыл эш; 2. *перен.* (*коварный, обманчивый*) мәкерле, яуыз уйлы; алдатҡыс, шикле, ышанысһыҙ; **преда́тельская пого́да** ышанысһыҙ һауа.

ПРЕДА́ТЕЛЬСТВО *с.* һатылыу, хыянат итеү, хаинлек.

ПРЕДА́ТЬ *сов. кого-что* һатыу, тотоп биреү, хыянат итеү; ✧ **преда́ть гла́сности** *см.* **гла́сность; преда́ть забве́нию** *см.* **забве́ние; преда́ть земле́** ерләү; **преда́ть огню́ и мечу́** ҡырып һепереү, утҡа тотоу; **преда́ть суду́** судҡа биреү, хөкөмгә тарттырыу.

ПРЕДА́ТЬСЯ *сов.* бирелеү, сумыу; **преда́ться мечта́м** хыялға сумыу.

ПРЕДБА́ННИК *м.* мунса алды, алғы яҡ.

ПРЕДВАРИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* алдан, башта, элек, баштағы, көн элгәре, көн борон; **предвари́тельная прода́жа биле́тов** көн элгәре билеттәр һатыу, билеттәрҙе алдан һатыу; **предвари́тельные ито́ги** алдан сығарылған нәтижә.

ПРЕДВАРИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что, уст.* (*предупредить*) алдан хәбәр итеү, алдан белгертеп (*йәки* белдереп) ҡуйыу; 2. *что* (*опередить*) ...алда өлгөрөү, алдан сараһын күреп ҡуйыу, алдан эшләп ҡуйыу; **предвари́ть собы́тия** ваҡиғаларҙан алда сараһын күреп ҡуйыу.

ПРЕДВАРЯ́ТЬ *несов. см.* **предвари́ть.**

ПРЕДВЕ́СТИЕ *с.* билге, ғәләмәт; **предве́стие весны́** яҙ билгеләре.

ПРЕДВЕ́СТНИК *м.* белгертеүсе, хәбәр биреүсе, хәбәрсе; **предве́стник бу́ри** дауыл хәбәрсеһе.

ПРЕДВЕЩА́ТЬ *несов. что* **1.** (*предсказывать*) әшкәртеү, алдан әйтеү (*йәки* белгертеү, хәбәр биреү); **2.** (*служить предзнаменованием*) күрһәтеп (*йәки* белгертеп) тороу, алдан уҡ белдереп тороу.

ПРЕДВЗЯ́ТОСТЬ *ж.*: **предвзя́тость сужде́ния** алдан уҡ билдәле бер фекергә (*йәки* уйға, ҡарашҡа) килгәнлек.

ПРЕДВЗЯ́ТЫЙ *прил.* алдан уҡ бер фекергә (*йәки* уйға, ҡарашҡа) килгән.

ПРЕДВИ́ДЕНИЕ *с.* алдан күреү(лек), алдан күрә белеү(лек).

ПРЕДВИ́ДЕТЬ *несов. что* алдан күреү (*йәки* күреп тороу, һиҙеү, һиҙенеү); **предви́деть ход собы́тий** ваҡиғаларҙың барышын алдан күреү.

ПРЕДВИ́ДЕТЬСЯ *несов.* көтөлөү, күренеү; **никаки́х измене́ний не предви́дится** *безл.* бер төрлө лә үҙгәрештәр көтөлмәй.

ПРЕДВКУСИ́ТЬ *сов. см.* **предвкуша́ть.**

ПРЕДВКУША́ТЬ *несов. что* (*буласаҡ бер нәмәне уйлап*) көн элгәре (*йәки* көн борон) кинәнеү, алдан ләззәтләнеү; **предвкуша́ть успе́х** алдағы уңышҡа көн элгәре кинәнеү.

ПРЕДВОДИ́ТЕЛЬ *м.* башлыҡ, етәксе; **предводи́тель пле́мени** ҡәбилә башлығы; ✧ **предводи́тель дворя́нства** *уст.* дворяндәр предводителе (*дворяндәрҙең һайлап ҡуйылған етәксеһе*).

ПРЕДВОДИ́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **предводи́тель.**

ПРЕДВОДИ́ТЕЛЬСТВО *с.*: **под предводи́тельством** етәкселегендә.

ПРЕДВОДИ́ТЕЛЬСТВОВАТЬ *несов. кем-чем* етәкселек итеү, башлыҡ булыу.

ПРЕДВОЕ́ННЫЙ *прил.* һуғыш алды, һуғыштан алдағы, һуғыш алдынан булған, һуғышҡа ҡәҙәр булған.

ПРЕДВОЗВЕСТИ́ТЬ *сов. что, уст.* алдан хәбәр итеү (*йәки* биреү), алдағыны юраү, алдағын әйтеп ҡуйыу, алдан белгертеп ҡуйыу, әшкәртеү.

ПРЕДВОЗВЕЩА́ТЬ *несов. см.* **предвозвести́ть.**

ПРЕДВОСХИ́ТИТЬ *сов. что, книжн.* алдан белеп алыу, алдан уйлап табыу, алдан эшләп ҡуйыу, (алдан) өлгөрөү; **предвосхи́тить чьё-либо откры́тие** берәй кешенән алда асыш яһап өлгөрөү.

ПРЕДВОСХИЩА́ТЬ *несов. см.* **предвосхи́тить.**

ПРЕДВЫ́БОРНЫЙ *прил.* һайлау алды; **предвы́борное собра́ние** һайлау алды йыйылышы.

ПРЕДГО́РНЫЙ *прил.* тау эргәһендәге (*йәки* итәгендәге).

ПРЕДГО́РЬЕ *с.* тау итәге (*йәки* эргәһе, буйы, ҡыҙырымы).

ПРЕДГРОЗОВО́Й *прил.* йәшенле ямғыр алдынан булған, дауыл алдынан булған; **предгрозова́я тишина́** йәшенле ямғыр алдынан булған тынлыҡ.

ПРЕДДВЕ́РИЕ *с.* **1.** *книжн.* ишек алды; яҡын-тирә; **преддве́рие Кавка́за** Кавказға яҡын ер, Кавказ тупһаһы; **2.** *перен.* ... алды, ... башы; инеү (*йәки* башлау) алды; **в преддве́рии револю́ции** революция алдынан (*йәки* алдында).

ПРЕДЕ́Л *м.* **1.** (*рубеж*) сик, ҡыр; **вы́ехать за преде́лы го́рода** ҡала сигенән тышҡа китеү; **2.** *мн.* **преде́лы** эс; **в преде́лах го́рода** ҡала эсендә; **3.** *перен.* юғары дәрәжә; **преде́л соверше́нства** камилләшеүҙең иң юғары дәрәжәһе; **4.** *мат.* сикләнмә; ✧ **перейти́ преде́лы дозво́ленного** арттырып (*йәки* аштырып) ебәреү, сиктән сығыу.

ПРЕДЕ́ЛЬНЫЙ *прил.* иң, иң һуңғы, артыҡ (*йәки* һуңғы) дәрәжәләге; **преде́льная ско́рость** иң шәп тиҙлек.

ПРЕДЗАКА́ТНЫЙ *прил.* ҡояш байыр (*йәки* батыр) алдындағы; **в предзака́тный час** ҡояш байыр алдынан.

ПРЕДЗНАМЕНОВА́НИЕ *с.* алдағын белгерткән (*йәки* әшкәрткән) ғәләмәт (*йәки* билге); **хоро́шее предзнаменова́ние** яҡшылыҡҡа булған билге.

ПРЕДИКА́Т *м.* **1.** *лог.* предикат (*логик хәбәр*); **2.** *грам.* хәбәр (*һөйләм киҫәге*).

ПРЕДИКАТИ́ВНЫЙ *прил. грам.* предикатив; **предикати́вное прилага́тельное** предикатив сифат.

ПРЕДИСЛО́ВИЕ *с.* һүҙ башы, инеш һүҙ; ✧ **без предисло́вий** оҙонға һуҙмай.

ПРЕДЛАГА́ТЬ *несов. см.* **предложи́ть.**

ПРЕДЛО́Г I *м.* һылтау, сәбәп; **под каки́м-либо предло́гом** ниндәй булһа ла берәй сәбәп табып.

ПРЕДЛО́Г II *м. грам.* предлог (*рус телендә* **в, на, у** *кеүек ярҙамсы һүҙҙәр*).

ПРЕДЛОЖЕ́НИЕ I *с.* **1.** *см.* **предложи́ть; предложе́ние услу́г** ярҙам итергә әҙерлеген белдереү; **2.** тәҡдим; **внести́ предложе́ние** тәҡдим индереү; ✧ **сде́лать предложе́ние** өйләнешеү тураһында тәҡдим яһау.

ПРЕДЛОЖЕ́НИЕ II *с.* **1.** *грам.* һөйләм; **гла́вное предложе́ние** баш һөйләм; **2.** *лог.* хөкөм.

ПРЕДЛОЖИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что, чего и с неопр.* тәҡдим итеү; күрһәтеү; **предложи́ть ча́ю** сәй тәҡдим итеү; **предложи́ть кандида́та в депута́ты** депутатлыҡҡа кандидат итеп күрһәтеү; **2.** *что* (*поручить выполнить*) биреү; **предложи́ть тру́дную зада́чу** ҡыйыныраҡ мәсьәлә биреү; **3.** *что и с неопр.* (*предписать*) ҡушыу, талап итеү; ✧ **предложи́ть ру́ку и се́рдце** *кому, уст.* ҡулын һорау (*үҙенә кейәүгә сығыуын һорау*).

ПРЕДЛО́ЖНЫЙ *прил. грам.* предлоглы; **предло́жная констру́кция** предлоглы конструкция; **предло́жный паде́ж** предложный падеж.

ПРЕДМА́ЙСКИЙ *прил.* май алды; **предма́йское соревнова́ние** май алды ярышы.

ПРЕДМЕ́СТЬЕ *с.* бистә, ҡала янындағы ауыл; **в предме́стьях го́рода** ҡала эргәһендә.

ПРЕДМЕ́Т *м.* **1.** нәмә, әйбер, кәрәк-яраҡ; **предме́ты дома́шнего обихо́да** өй кәрәк-яраҡтары; **предме́ты широ́кого потребле́ния** киң ҡулланыу әйберҙәре; **2.** (*тема*) предмет, тема, нәмә; **предме́т нау́чного иссле́дования** ғилми-тикшеренеү предмете; **предме́т спо́ра** бәхәс тыуҙырған нәмә;

3. предмет, фән; **сдать экза́мены по всем предме́там** бөтә фәндәрҙән дә имтихан биреү; 4. (*объект*) аҙыҡ; **быть предме́том насме́шек** кеше көлкөһөнә аҙыҡ булыу, көлкөгә ҡалыу; ◇ **на сей предме́т** был турала, был осраҡта; **предме́т любви́** яратҡан (*йәки* һөйгән) кеше.

ПРЕДМЕ́ТНЫЙ *прил.* нәмә, предмет, предметлек; **предме́тное значе́ние** предмет (*йәки* предметлек) мәғәнәһе; ◇ **предме́тная систе́ма преподава́ния** предметләп (*йәки* фәндәрҙе айырым) уҡытыу системаһы.

ПРЕДНАЗНАЧА́ТЬ *несов. см.* **предназна́чить.**

ПРЕДНАЗНАЧЕ́НИЕ *с. уст.* (*судьба*) күрәсәк, яҙмыш, тәҡдир.

ПРЕДНАЗНА́ЧИТЬ *сов. кого-что* билгеләү, алдан билгеләп ҡуйыу, тәғәйенләү.

ПРЕДНАМЕ́РЕННОСТЬ *ж.* алдан уйланғанлыҡ, алдан уйлап (*йәки* юрый) эшләнгәнлек.

ПРЕДНАМЕ́РЕННЫЙ *прил.* алдан уҡ уйлап эшләнгән, юрый эшләнгән; **преднаме́ренное де́йствие** алдан уҡ уйлап эшләнгән эш.

ПРЕДНАЧЕРТА́НИЕ *с. высок.* алдан уҡ яһалған (*йәки* билдәләнгән) күрһәтмә; **сле́довать чьи́м-либо предначерта́ниям** кемдең дә булһа бирәүҙең алдан яһалған күрһәтмәләренә эйәреү.

ПРЕДНАЧЕРТА́ТЬ *сов. что, высок.* алдан билдәләү, алдан билдәләп (*йәки* күрһәтеп, тәғәйенләп) ҡуйыу.

ПРЕ́ДО *предлог см.* **пе́ред.**

ПРЕДОБЕ́ДЕННЫЙ *прил.* төш алды, төшкө аш алдындағы.

ПРЕ́ДОК *м.* 1. төп ата (*йәки* әсә), боронғо ата-баба (*ырыу башы*); 2. *мн.* **пре́дки** *перен.* ата-бабалар.

ПРЕДОКТЯ́БРЬСКИЙ *прил.* Октябрь алды; Октябрь байрамы алды.

ПРЕДОПЕРАЦИО́ННЫЙ *прил. мед.* операция алды, операция алдынан булған.

ПРЕДОПРЕДЕЛЕ́НИЕ *с. уст.* яҙмыш, тәҡдир.

ПРЕДОПРЕДЕЛИ́ТЬ *сов. что* алдан билдәләү, билдәләп ҡуйыу.

ПРЕДОПРЕДЕЛИ́ТЬСЯ *сов.* алдан билдәләнеү, алдан билдәләп ҡуйылыу.

ПРЕДОПРЕДЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **предопредели́ть.**

ПРЕДОПРЕДЕЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **предопредели́ться;** 2. *страд. к* **предопределя́ть.**

ПРЕДОСТА́ВИТЬ *сов.* 1. *кого-что, кому-чему* (үҙенә) биреү; **предоста́вить о́тпуск** отпуск биреү; **предоста́вить пра́во** хоҡуҡ биреү; 2. *кому-чему что и с неопр.* ирек биреү, ихтыярына ҡуйыу, мөмкинлек биреү, ҡалдырыу; **предоста́вить ему́ самому́ реша́ть э́тот вопро́с** был мәсьәләне хәл итеүҙе уның үҙенә ҡалдырыу; ◇ **предоста́вить самому́ себе́** 1) (*дать самостоятельность*) үҙ ыңғайына ҡуйыу, юл ҡуйыу; 2) (*оставить без присмотра*) үҙ ҡарамағына (*йәки* үҙ алдына) ҡалдырыу.

ПРЕДОСТАВЛЕ́НИЕ *с. см.* **предоста́вить; предоставле́ние жило́й пло́щади** бүлмә (*йәки* квартира) биреү.

ПРЕДОСТАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **предоста́вить.**

ПРЕДОСТЕРЕГА́ТЬ *несов. см.* **предостере́чь.**

ПРЕДОСТЕРЕЖЕ́НИЕ *с.* иҫкәртеү, киҫәтеү; **сде́лать предостереже́ние** киҫәтеү.

ПРЕДОСТЕРЕ́ЧЬ *сов. кого* иҫкәртеү, һаҡ (*йәки* аң) булырға ҡушыу, киҫәтеү, киҫәтеп ҡуйыу.

ПРЕДОСТОРО́ЖНОСТЬ *ж.* абай булыу, һаҡлыҡ, һаҡланыу; **ме́ры предосторо́жности** һаҡлыҡ саралары; **предосторо́жность не меша́ет** абай булыу зыян итмәҫ.

ПРЕДОСУДИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* ғәйеп ителерлек, ғәйепкә алырлыҡ.

ПРЕДОТВРАТИ́ТЬ *сов. что* булдырмау, юл ҡуймау, булдырмай ҡалыу, алдан сара күреп һаҡлап ҡалыу.

ПРЕДОТВРАЩА́ТЬ *несов. см.* **предотврати́ть.**

ПРЕДОТВРАЩЕ́НИЕ *с. см.* **предотврати́ть; предотвраще́ние агре́ссии** агрессияға юл ҡуймау.

ПРЕДОХРАНЕ́НИЕ *с. см.* **предохрани́ть; предохране́ние де́рева от гние́ния** ағастарҙы сереүҙән һаҡлау.

ПРЕДОХРАНИ́ТЕЛЬ *м.* һаҡлағыс, предохранитель.

ПРЕДОХРАНИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* һаҡлағыс, һаҡлыҡ, һаҡлай торған; **предохрани́тельный кла́пан** һаҡлағыс клапан.

ПРЕДОХРАНИ́ТЬ *сов. кого-что, от кого-чего* һаҡлау, һаҡлап алып ҡалыу.

ПРЕДОХРАНЯ́ТЬ *несов. см.* **предохрани́ть.**

ПРЕДПИСА́НИЕ *с.* 1. *см.* **предписа́ть;** 2. *уст.* бойороҡ, әмер, приказ; **секре́тное предписа́ние** йәшерен бойороҡ; 3. (*указание*) ҡушыу, ҡушҡан нәмәләр, кәңәш; **по предписа́нию врача́** врачтың ҡушыуы буйынса.

ПРЕДПИСА́ТЬ *сов. что и с неопр.* 1. *офиц.* бойороҡ биреү, бойороу, ҡушыу; 2. ҡушыу; билдәләү; **предписа́ть дие́ту** диета билдәләү; **предписа́ть посте́льный режи́м** гел ятып торорға ҡушыу.

ПРЕДПИ́СЫВАТЬ *несов. см.* **предписа́ть.**

ПРЕДПЛЕ́ЧЬЕ *с. анат.* ҡушар һөйәге.

ПРЕДПЛУ́ЖНИК *м. с.-х.* алтөрән, шырт.

ПРЕДПЛЮСНА́ *ж. анат.* туларһыҡ, ҡушарбаш.

ПРЕДПОЛАГА́ЕМЫЙ *прич. и прил.* алдан уйланған, самалап ҡуйылған, сама менән әйтелгән.

ПРЕДПОЛАГА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **предположи́ть;** 2. *с неопр.* (*иметь намерение*) =маҡ (=мәк) булыу, ниәт итеү, уйлау; **я предполага́ю око́нчить рабо́ту сего́дня** мин эшемде бөгөн бөтөрөргә уйлайым; 3. *что* (*иметь условием*) шарт булып тороу, шарт итеп ҡуйыу; **успе́х де́ла предполага́ет предвари́тельную подгото́вку** эштең уңышлы барып сығыуына алдан әҙерлек шарт булып тора.

ПРЕДПОЛАГА́ТЬСЯ *несов.* 1. уйланылыу, алда (*йәки* күҙ алдында) тотолоу; 2. *страд. к* **предполага́ть.**

ПРЕДПОЛОЖЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **предположи́ть; де́лать разли́чные предположе́ния**

төрлөсә уйлап ҡарау; 2. (*предварительное намерение*) ниәт, уй, фараз; у **него́ бы́ло предположе́ние уе́хать** ул китеү ниәте менән йөрөй ине.

ПРЕДПОЛОЖИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* сама менән сығарылған, уйланылған, фараз ителгән, самаланған; **предположи́тельный результа́т** фараз ителгән һөҙөмтә.

ПРЕДПОЛОЖИ́ТЬ *сов. что* фараз итеү, уйлау, самалау, ... икән тиеү, ... булһын тиеү, ... тип уйлау.

ПРЕДПОСЕВНО́Й *прил.* сәсеү алды (*йәки* алдынан); **предпосевны́е рабо́ты** сәсеү алды эштәре.

ПРЕДПОСЛА́ТЬ *сов. что, чему, книжн.* инеш рәүешендә әйтеп (*йәки* биреп, яһап) китеү; **ле́кции была́ предпо́слана истори́ческая спра́вка** лекция алдынан инеш рәүешендә тарихи белешмә биреп кителде.

ПРЕДПОСЛЕ́ДНИЙ *прил.* һуңғынан алдағы(һы); **в предпосле́днем но́мере газе́ты** газетаның һуңғы номеренән алдағыһында.

ПРЕДПОСЫЛА́ТЬ *несов. см.* **предпосла́ть.**

ПРЕДПОСЫ́ЛКА *ж.* 1. (*предварительное условие*) тәүшарт; **созда́ть ну́жные предпосы́лки** кәрәкле тәүшарт булдырыу; 2. (*исходный пункт рассуждения*) нигеҙ шарт; **исходи́ть из пра́вильной предпосы́лки** дөрөҫ нигеҙ шарттарҙан сығып эшләү.

ПРЕДПОЧЕ́СТЬ *сов. кого-что и с неопр.* артығыраҡ (*йәки* артыҡ) күреү, яҡшыраҡ табыу, яҡшыраҡ тип иҫәпләү; **он предпочёл идти́ пешко́м** ул йәйәү барыуҙы яҡшыраҡ күрҙе; **я предпочёл бы вот э́то** мин ошонолһон алыр инем.

ПРЕДПОЧИТА́ТЬ *несов. см.* **предпоче́сть.**

ПРЕДПОЧТЕ́НИЕ *с. см.* **предпоче́сть; отда́ть предпочте́ние чему́-либо** берәй нәмәне икенсеһенә ҡарағанда артыҡ күреү.

ПРЕДПОЧТИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* артығыраҡ (*йәки* яҡшыраҡ, уңайлыраҡ) булыу.

ПРЕДПОЧТИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* иң яҡшы(һы), иң уңайлы(һы), иң ҡулай.

ПРЕДПРА́ЗДНИЧНЫЙ *прил.* байрам алды.

ПРЕДПРИИ́МЧИВОСТЬ *ж.* булдыҡлылыҡ, юнселлек, тернәкселлек, юнен табып ҡына барыу(лыҡ).

ПРЕДПРИИ́МЧИВЫЙ *прил.* булдыҡлы, юнсел, тернәксел; **предприи́мчивый челове́к** юнсел кеше.

ПРЕДПРИНИМА́ТЕЛЬ *м.* 1. (*капиталист*) предприниматель (*берәй предприятиене тотоусы капиталист*); 2. (*делец*) (төрлө эшкә) сос, үтеп-һүтеп барған кеше.

ПРЕДПРИНИМА́ТЬ *несов. см.* **предприня́ть.**

ПРЕДПРИНЯ́ТЬ *сов. что* башлау, керешеү, тотоноу, эш эшләү, башҡарыу; ≈ергә (≈ырға) булыу, (сара) күреү; **предприня́ть пое́здку** барып килергә булыу; **предприня́ть необходи́мые ме́ры** тейешле сара күреү; **предприня́ть нау́чное иссле́дование** фәнни тикшеренеүгә керешеү.

ПРЕДПРИЯ́ТИЕ *с.* 1. предприятие; **рабо́тать на предприя́тии** предприятиелә эшләү; 2. (*предпринятое дело*) уйланған (*йәки* башланған) эш.

ПРЕДРАСПОЛАГА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **предрасположи́ть;** 2. *кого-что, к чему* тыуҙырыу, теләк килтереү, ≈һын (≈һен) килтереү, уятыу, ынтылдырыу, ярҙам итеү; **дождь предрасполага́ет ко сну́** ямғыр йоҡоно килтерә (ойотоп бара).

ПРЕДРАСПОЛОЖЕ́НИЕ *с.* 1. (*склонность*) күңел ятыу, һәләтлелек; **предрасположе́ние к нау́чной рабо́те** фәнни эшкә күңел ятыу; 2. бирешеү, кенә (ҡына) барыу; **предрасположе́ние к просту́де** һыуыҡ тейеп кенә барыу.

ПРЕДРАСПОЛО́ЖЕННЫЙ *прич. и прил.* бирешеүсән, мәйел, ≈сан (≈сән); **челове́к, предрасполо́женный к боле́зням** ауырыуға бирешеүсән кеше, сирләшкә кеше.

ПРЕДРАСПОЛОЖИ́ТЬ *сов. кого* алдан әҙерләп ҡуйыу (*рухи яҡтан*), (күңелен, уйын) ауҙарыу (*йәки* бороу); **предрасположи́ть кого́-либо в свою́ по́льзу** берәүҙең күңелен көн элек үҙ яғына бороу.

ПРЕДРАССВЕ́ТНЫЙ *прил.* таң алды, таң алдындағы; **предрассве́тный ветеро́к** таң алды еле.

ПРЕДРАССУ́ДОК *м.* хөрәфәт; **религио́зный предрассу́док** дини хөрәфәт.

ПРЕДРЕКА́ТЬ *несов. см.* **предре́чь.**

ПРЕДРЕ́ЧЬ *сов. книжн. см.* **предсказа́ть.**

ПРЕДРЕША́ТЬ *несов. см.* **предреши́ть.**

ПРЕДРЕШИ́ТЬ *сов. что* көн элгәре хәл итеү, алдан хәл итеп ҡуйыу.

ПРЕДСЕДА́ТЕЛЬ *м. в разн. знач.* председатель.

ПРЕДСЕДА́ТЕЛЬСКИЙ *прил.* председатель; **председа́тельское ме́сто** председатель урыны.

ПРЕДСЕДА́ТЕЛЬСТВО *с.* председателлек; **под председа́тельством** председателлегендә.

ПРЕДСЕДА́ТЕЛЬСТВОВАТЬ *несов.* председателлек итеү, председатель булыу.

ПРЕДСЕДА́ТЕЛЬСТВУЮЩИЙ *прич. и в знач. сущ. м.* председателлек итеүсе, председатель булыусы (кеше).

ПРЕДСЕ́РДИЕ *с. анат.* йөрәк алды, йөрәктең алғы бүлексәләре.

ПРЕДСКАЗА́НИЕ *с.* 1. *см.* **предсказа́ть; предсказа́ние пого́ды** һауаның (*йәки* көндөң) ниндәй булырын алдан әйтеү; 2. (*предсказанное*) әйткән(е), алдан әйтеп ҡуйған фекер, ҡараш; **твоё предсказа́ние сбыло́сь** (һинең) әйткәнең килде.

ПРЕДСКАЗА́ТЕЛЬ *м. уст.* алдан әйтеүсе, әүлиәлек итеүсе.

ПРЕДСКАЗА́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **предсказа́тель.**

ПРЕДСКАЗА́ТЬ *сов. что* алдан әйтеү (*йәки* әйтеп ҡуйыу).

ПРЕДСКА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **предсказа́ть.**

ПРЕДСМЕ́РТНЫЙ *прил.* үлер алдынан, үлем алдындағы (*йәки* алды); **предсме́ртный бред** үлер алдынан һаташыу; **предсме́ртные слова́** үлер алдынан әйтелгән һүҙҙәр.

ПРЕДСТАВА́ТЬ *несов. см.* **предста́ть.**

ПРЕДСТАВИ́ТЕЛЬ *м.* 1. (*доверенное лицо, уполномоченный*) вәкил; 2. үрнәк, береһе; **представи́тель парнокопы́тных** айы-

ры тояҡтарҙың береһе; 3. *лит.*, *иск.* вәкил; **представи́тель социалисти́ческого реали́зма** социалистик реализм вәкиле.

ПРЕДСТАВИ́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **представи́тель.**

ПРЕДСТАВИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. *полит.*, *юр.* вәкилдәр(ҙән торған), һайланма; **представи́тельные учрежде́ния** һайланма учреждение; 2. (*солидный*) олпатлы, мөһабәт, өлкәр; **представи́тельная вне́шность** олпатлы ҡиәфәт.

ПРЕДСТАВИ́ТЕЛЬСТВО *с. в разн. знач.* вәкиллек, вәкилдәр; **торго́вое представи́тельство** сауҙа вәкиллеге.

ПРЕДСТА́ВИТЬ *сов.* 1. *что* (*пода́ть*) биреү, тапшырыу; **предста́вить спи́сок сотру́дников** сотрудниктәрҙең исемлеген биреү; 2. *что* (*предъявить, выдвинуть*) күрһәтеү, килтереү; **предста́вить докуме́нты** документтәр күрһәтеү; **предста́вить доказа́тельства** дәлилдәр килтереү; 3. *кого, к чему* күрһәтеү, тәҡдим итеү, тәғәйенләү; **предста́вить к о́рдену** орденгә тәғәйенләү; 4. *кого, кому* (*познакомить*) таныштырыу; **предста́вить го́стя** ҡунаҡты таныштырыу; 5. *кого-что* (*вообразить*) күҙ алдына килтереү; 6. *кого-что* (*изобразить, показать*) һүрәтләү, күрһәтеү, ... булып ҡыланып күрһәтеү; **предста́вить кого́-либо** берәй кеше булып ҡыланып күрһәтеү; 7. *что* (*причинить*) килтереү; **э́то не предста́вит никаки́х затрудне́ний** был бер ниндәй ҙә ҡыйынлыҡ килтермәҫ; ◇ **предста́вьте себе́** *в знач. вводн. сл.* уйлап ҡарағыҙ, күҙ алдына килтереп ҡарағыҙ, йә ҡара инде.

ПРЕДСТА́ВИТЬСЯ *сов.* 1. (*отрекомендоваться*) танышыу, үҙен таныштырыу; 2. *кому* (*явиться в воображении*) күҙ алдына килеү, күҙ алдына баҫыу; 3. *кому-чему* (*предстать, показаться*) килеп баҫыу, пәйҙә булыу; 4. *кому* (*померещиться*) һымаҡ (*йәки* кеүек) булып күренеү (*йәки* тойолоу); **ему́ предста́вилось, что кто́-то прошёл в ко́мнату** уға кемдер бүлмәгә үткән һымаҡ булып күренде; 5. (*возникнуть, появиться*) тыуыу, булыу, килеп сығыу; 6. *кем-чем, разг.* (*притвориться*) ... булып ҡыланыу, һалышыу; **предста́виться больны́м** ауырыуға һалышыу.

ПРЕДСТАВЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **предста́вить(ся)**; 2. *офиц.* ҡағыҙ (*ғариза, жалоба һ. б.*); 3. *театр.* (*спектакль*) (сәхнәгә ҡуйылған) әҫәр, спектакль, тамаша; 4. *филос.*, *психол.* үткәнде фараз итеү, яңынан кисереү, күҙ алдына килтереү; 5. (*понятие*) аңлау, белеү; **я об э́том не име́ю никако́го представле́ния** был турала бер нәмә лә белмәйем.

ПРЕДСТАВЛЯ́ТЬ *несов.* 1. *см.* **предста́вить**; 2. *кого-что* (*быть, являться чьим-либо представителем*) булыу, булып тороу; 3. *кого-что* вәкиле булыу, ... исеменән эш алып барыу; **представля́ть учрежде́ние** учреждениенең вәкиле булыу; 4. *что* (*выражать*) күҙәтеү, яҡлау, сағылдырыу; **представля́ть интере́сы масс** масса мәнфәғәтен яҡлау.

ПРЕДСТАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **предста́виться**; 2. *страд. к* **представля́ть.**

ПРЕДСТА́ТЬ *сов. перед кем-чем* ...алдына килеп (*йәки* сығып) баҫыу, күҙ алдына килеп баҫыу; **предста́ть пе́ред судо́м** суд алдына килеп баҫыу.

ПРЕДСТОЯ́ТЬ *несов. кому-чему* =һы (=һе) булыу, алда тороу; **мне предстои́т командиро́вка** минең командировкаға барып киләһем бар әле.

ПРЕДСТОЯ́ЩИЙ *прил.* алда торған, алдағы, киләһе; **в предстоя́щем году́** алдағы йылда, йәренгә.

ПРЕДТЕ́ЧА *м. и ж. книжн.* (*предвестник, предвестница*) башланғыс, юл һалыусы, юл асыусы, алдан хәбәр биреүсе; **ла́сточка — предте́ча тёплых дней** ҡарлуғас — алдағы йылы көндәрҙең хәбәрсеһе.

ПРЕДУБЕДИ́ТЬ *сов. кого-что, уст.* алдан (*йәки* көн борон, көн элгәре) үҙеңдең яғыңа ауҙарып ҡуйыу, ышандырып ҡуйыу.

ПРЕДУБЕЖДА́ТЬ *несов. см.* **предубеди́ть.**

ПРЕДУБЕЖДЕ́НИЕ *с.* алдан уҡ яңылыш фекергә килеп ҡуйыу, алдан уҡ насар ҡарашҡа килеү, алдан уҡ тиҫкәре фекерҙә булыу.

ПРЕДУГАДА́ТЬ *сов. что* алдан (*йәки* көн элгәре, көн борон) белеү (*йәки* һиҙеү, һиҙеп тороу).

ПРЕДУГА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **предугада́ть.**

ПРЕДУДА́РНЫЙ *прил. лингв.* баҫым алды (*йәки* алдындағы); **предуда́рный слог** баҫым алдындағы ижек.

ПРЕДУМЫ́ШЛЕННЫЙ *прил. уст.* алдан уйлап эшләнгән, берәй ниәт менән эшләнгән, юрый эшләнгән; **предумы́шленный посту́пок** юрый эшләнгән эш.

ПРЕДУПРЕДИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* иғтибарлылыҡ, кеселекле булыу, кешенең күңелен табыу.

ПРЕДУПРЕДИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*предохраняющий*) һаҡлыҡ, киҫәтеү; **предупреди́тельные ме́ры** һаҡлыҡ саралары; 2. (*услужливый, любезный*) иғтибарлы, кеселекле, ихтирамлы.

ПРЕДУПРЕДИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*заранее известить*) алдан белдереү, хәбәр итеү, иҫкәртеү, иҫкәртеп ҡуйыу; 2. *что* (*предотвратить*) (*алдан саранын, хәстәрен күреп*) булдырмау (*йәки* юл ҡуймау).

ПРЕДУПРЕЖДА́ТЬ *несов. см.* **предупреди́ть.**

ПРЕДУПРЕЖДЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **предупреди́ть**; **предупрежде́ние заболева́ний** сирләмәҫкә алдан сараһын күреү; 2. (*предупреждающее замечание*) иҫкәртеү, киҫәтеү; **вы́говор с предупрежде́нием** иҫкәртеп шелтә биреү.

ПРЕДУСМА́ТРИВАТЬ *несов. см.* **предусмотре́ть.**

ПРЕДУСМОТРЕ́ТЬ *сов. что* күҙҙә (*йәки* күҙ уңында) тотоу, алдан иҫәпкә алыу, алдын-артын уйлап ҡуйыу; **ну́жно предусмотре́ть все возмо́жности** *безл.* нәмә булырын алдан күҙҙә тоторға кәрәк; **предусмо́трено зако́ном** *безл.* законда ҡаралған.

ПРЕДУСМОТРИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* алдан күрә белеү; хәстәрлелек, алдын-артын уйлап эшләү.

ПРЕДУСМОТРИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* алдан күрә белгән, алдан күреүсән; хәстәрле, алдын-артын уйлап эшләгән; **предусмотри́тельный челове́к** алдан күрә белеүсе кеше.

ПРЕДЧУ́ВСТВИЕ *с.* алдан һиҙеү, һиҙенеү, күңел тойоу (*йәки* һиҙеү).

ПРЕДЧУ́ВСТВОВАТЬ *несов. что* алдан һиҙеү, һиҙенеү, күңел тойоу (*йәки* һиҙеү).

ПРЕДШЕ́СТВЕННИК *м.* 1. элгәр, нигеҙ әҙерләгән кеше, башлап ебәреүсе; **предше́ственники нау́чного социали́зма** фәнни социализмде башлап ебәреүселәр; 2. (*по должности*) элек эшләүсе, элек эшләгән кеше; **мой предше́ственник** минән элек эшләгән кеше.

ПРЕДШЕ́СТВЕННИЦА *женск. р. к* **предше́ственник.**

ПРЕДШЕ́СТВОВАТЬ *несов. чему* алдынан булыу (*йәки* булып алыу); **э́тому предше́ствовал ряд собы́тий** быны алдынан күп кенә ваҡиғалар булып алды.

ПРЕДШЕ́СТВУЮЩИЙ 1. *прич.* ²ға (²гә) тикле (*йәки* хәтле) булған; алдынан, элек килгән (*йәки* булған); 2. *прил. см.* **преды-ду́щий.**

ПРЕДЪЯВИ́ТЕЛЬ *м.* күрһәтеүсе, күрһәткән кеше, тапшырыусы, килтереп биреүсе; **предъяви́тель про́пуска** пропуск күрһәтеүсе; **предъяви́тель и́ска** юллаусы, суд арҡыры талап итеүсе.

ПРЕДЪЯВИ́ТЬ *сов. что* 1. (*показать*) күрһәтеү; **предъяви́ть па́спорт** паспорт күрһәтеү; 2. (*заявить*) белдереү, талап ҡуйыу; **предъяви́ть тре́бование** талап ҡуйыу.

ПРЕДЪЯВЛЕ́НИЕ *с. см.* **предъяви́ть.**

ПРЕДЫДУ́ЩИЙ *прил.* бынан алдағы, үткән, алда (*йәки* алдынан) булған, тиклем булған; **на предыду́щем заня́тии** үткән дәрестә.

ПРЕЕ́МНИК *м.* 1. (*наследник*) урынына ҡалған кеше; 2. (*продолжатель*) (*берәйһенең эшен*) дауам иттереүсе; 3. (*тот, кто занял место своего предшественника*) алмашҡа килеүсе.

ПРЕЕ́МНИЦА *женск. р. к* **прее́мник.**

ПРЕЕ́МСТВЕННОСТЬ *ж.* күсәгилешлелек, күсә килгәнлек, быуындан-быуынға күсә барыу.

ПРЕЕ́МСТВЕННЫЙ *прил.* күсә барған, быуындан-быуынға күсә килгән; **прее́мственный поря́док насле́дования** мираҫтың быуындан-быуынға күсә килгән тәртибе.

ПРЕ́ЖДЕ 1. *нареч.* (*раньше*) бынан элек, элгәре, элек; 2. *нареч.* (*сначала*) тәүҙә, әүәл, башта, алда; 3. *предлог с род. п.* (*раньше кого-л.*) элек, алда; ✧ **пре́жде всего́** иң тәүҙә (*йәки* элек).

ПРЕЖДЕВРЕ́МЕННОСТЬ *ж.* ваҡыты етмәҫ борон булыу, ваҡытынан элек булыу.

ПРЕЖДЕВРЕ́МЕННЫЙ *прил.* ваҡыты етмәҫ борон, ваҡытынан элек.

ПРЕ́ЖНИЙ *прил.* әүәлге, элекке, үткән, үткәндәге.

ПРЕЗЕНТА́БЕЛЬНЫЙ *прил.* олпатлы, мөһабәт.

ПРЕЗИДЕ́НТ *м.* президент; **президе́нт Акаде́мии нау́к** Фәндәр академияһы президенте.

ПРЕЗИ́ДИУМ *м.* президиум; **Прези́диум Верхо́вного Сове́та БАССР** БАССР Верховный Советы Президиумы.

ПРЕЗИРА́ТЬ *несов.* 1. *кого-что* ерәнеп (*йәки* нәфрәт менән) ҡарау, екһенеү, йәне һөймәү, яратмау; **презира́ть ложь** ялғанды яратмау; 2. *что* (*не бояться чего-л.*) иғтибар итмәү, һанға һуҡмау, ҡурҡмау; **презира́ть тру́дности** ҡыйынлыҡтарҙан ҡурҡмау.

ПРЕЗРЕ́НИЕ *с.* 1. (*чувство пренебрежения*) ерәнеп (*йәки* нәфрәт менән) ҡарау, екһенеү, йәне һөймәү, яратмау; 2. (*пренебрежительное отношение*) иғтибар итмәү, һанға һуҡмау, ҡурҡмау.

ПРЕЗРЕ́ННЫЙ *прил.* ерәнес, ҡәбәхәт.

ПРЕЗРЕ́ТЬ *сов. книжн. см.* **презира́ть** 2.

ПРЕЗРИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* мыҫҡыллы, кәмһетеүле, һанға һуҡмай (*йәки* һуҡмаған); **презри́тельная усме́шка** мыҫҡыллы йылмайыу.

ПРЕИМУ́ЩЕСТВЕННЫЙ *прил.* өҫтөн, өҫтөн булған (*йәки* торған), өҫтөнлөк итә торған.

ПРЕИМУ́ЩЕСТВО *с.* өҫтөнлөк; **име́ть преиму́щество** өҫтөн булыу; **получи́ть преиму́щество** өҫтөнлөк алыу; ✧ **по преиму́ществу** күберәк, күбеһенсә.

ПРЕИСПО́ДНЯЯ *ж. уст.* тамуҡ, йәһәннәм.

ПРЕИСПО́ЛНЕННЫЙ *прил. книжн.* тулған, тулып ятҡан, бик күп булған; **преиспо́лненный благода́рности** рәхмәттәр менән тулған.

ПРЕИСПО́ЛНИТЬСЯ *сов. чем, чего, книжн.* ниндәйҙер хис менән шашыныу (*йәки* ярһыу), хис эскә һыймау; **преиспо́лниться ра́достью** бик ныҡ шатланыу.

ПРЕЙСКУРА́НТ *м.* прейскурант (*тауарҙарҙың хаҡын күрһәткән исемлек*).

ПРЕКЛОНЕ́НИЕ *с.* бик ихтирам итеү, ололау, баш эйеү, табыныу.

ПРЕКЛОНИ́ТЬ *сов. что, уст.* түбән эйеү (*йәки* бөгөү); **преклони́ть го́лову** башты түбән эйеү; **преклони́ть коле́ни** *высок.* теҙ сүгеү, тубыкланыу.

ПРЕКЛОНИ́ТЬСЯ *сов.* бик ихтирам итеү, ололау, баш эйеү, табыныу.

ПРЕКЛО́ННЫЙ *прил.*: **прекло́нный во́зраст** олоғайған, ҡартайған, күп йәшәгән.

ПРЕКЛОНЯ́ТЬ *несов. см.* **преклони́ть.**

ПРЕКЛОНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **преклони́ться**; 2. *страд. к* **преклоня́ть.**

ПРЕКОСЛО́ВИТЬ *несов. кому-чему, уст.* ҡырталашыу, ҡаршылашыу, ҡарышыу.

ПРЕКРА́СНО *нареч.* 1. бик (*йәки* бигерәк) матур, бик яҡшы, бик һәйбәт, бик шәп; **я э́то прекра́сно по́мню** мин быны бик яҡшы хәтерләйем; 2. *в знач. сказ. и утверд. частицы* шәп, бик яҡшы; **е́хать бы́ло прекра́сно** барғанда бик яҡшы булды.

ПРЕКРА́СНЫЙ *прил.* 1. (*очень красивый*) гүзәл, бик матур; **прекра́сный вид** гүзәл күренеш; 2. (*очень хороший*) бик яҡшы, бик һәйбәт, бик шәп; **прекра́сный челове́к** бик яҡшы кеше; 3. *в знач. сущ.* **прекра́сное** *с.* гүзәллек, матурлыҡ; ✧ **в оди́н прекра́сный день** көндәрҙең бер көнөндә; **прекра́сный пол** *см.* **пол** II.

ПРЕКРАТИ́ТЬ *сов. что* туҡтатыу, өҙөү, бөтөрөү; **прекрати́ть пре́ния** фекер алышыуҙы туҡтатыу.

ПРЕКРАТИ́ТЬСЯ *сов.* туҡтау, өҙөлөү, бөтөү; **дождь прекрати́лся** ямғыр туҡтаны.

ПРЕКРАЩА́ТЬ *несов. см.* **прекрати́ть.**

ПРЕКРАЩА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **прекрати́ться;** 2. *страд. к* **прекраща́ть.**

ПРЕКРАЩЕ́НИЕ *с. см.* **прекрати́ть(ся).**

ПРЕЛЕ́СТНЫЙ *прил.* һоҡландырғыс, матур, бик һылыу, һөйкөмлө, мөләйем, күркәм.

ПРЕЛЕ́СТЬ *ж.* 1. һоҡланырлыҡ, матурлыҡ, һөйкөмлөлөк, күркәмлек, мөләйемлек; 2. *в знач. сказ.* бик матур, иҫ киткес шәп, бер ҡашыҡ һыу менән йоторлоҡ; **э́та вещь—про́сто пре́лесть** был әйбер иҫ киткес шәп.

ПРЕЛИМИНА́РИИ *только мн. дип.* алдан, башта һөләшеү (*йәки* килешеү).

ПРЕЛОМИ́ТЬ *сов. что* 1. *физ.* һындырыу; 2. *перен.* (*изменить смысл*) үҙгәртеп аңлау, икенсегә бороу.

ПРЕЛОМИ́ТЬСЯ *сов.* 1. *физ.* һыныу; 2. *перен.* (*изменить свой смысл*) башҡаса аңлашылыу, үҙгәреү.

ПРЕЛОМЛЕ́НИЕ *с.* 1. *физ.* һыныу; **преломле́ние луче́й** нурҙарҙын һыныуы; 2. *перен.* (*изменение смысла*) башҡаса аңлау, икенсегә бороу.

ПРЕЛОМЛЯ́ТЬ *несов. см.* **преломи́ть.**

ПРЕЛОМЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **преломи́ться;** 2. *страд. к* **преломля́ть.**

ПРЕ́ЛОСТЬ *ж.* бурһығанлыҡ, бәҫәргәнлек, сереү.

ПРЕ́ЛЫЙ *прил.* бурһыған, серегән, күгәргән, бәҫәргән, ҡабыҡҡан; янған (*о сене*).

ПРЕЛЬ *ж.* 1. серек (*йәки* серей башлаған, бурһыған, бәҫәргән, ҡабыҡҡан) нәмә (*йәки* урын); **я́блоки тро́нуты пре́лью** алмалар серей башлаған; 2. *собир.* боҙолғандар, серектәр; **на́до перебра́ть о́вощи и вы́бросить прель** йәшелсәне айырып, серектәрен ташларға, кәрәк.

ПРЕЛЬСТИ́ТЬ *сов. кого, чем* күңелен тартыу (*йәки* биләү), сихырлау; ҡыҙыҡтырыу, әүрәтеү; **прельсти́ть обеща́ниями** вәғәҙәләр биреп әүрәтеү; **чем он прельсти́л тебя́?** ни нәмәһенә ҡыҙыҡтың шуның?

ПРЕЛЬСТИ́ТЬСЯ *сов.* ҡыҙығыу, әүрәү.

ПРЕЛЬЩА́ТЬ *несов. см.* **прельсти́ть.**

ПРЕЛЬЩА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **прельсти́ться;** 2. *страд. к* **прельща́ть.**

ПРЕЛЮБОДЕ́ЙСТВОВАТЬ *несов. уст.* уйнаш итеү, зина ҡылыу.

ПРЕЛЮБОДЕЯ́НИЕ *с. уст.* уйнаш, зина.

ПРЕЛЮ́ДИЯ *ж.* 1. *муз.* прелюдия (*ҙур музыкаль әҫәрҙәң инеш өлөшө*; *ҙур булмаған айырым музыкаль әҫәр*); 2. *перен.* (*предве́стие*) инеш, тәүге билге.

ПРЕМИА́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. премия; премиаль, премия рәүешендәге; **премиа́льный фонд** премия фонды; 2. *в знач. сущ.* **премиа́льные** *мн.* премия аҡсаһы.

ПРЕМИ́НУТЬ *сов. с неопр. книжн.* (*с отрицанием «не»*) (*көтөргә ҡуймай*) эшләй һалыу, аҙаҡҡа ҡалдырмау; **не преми́нул прийти́** килмәй ҡалманы, килә һалды.

ПРЕМИРОВА́НИЕ *с. см.* **премирова́ть.**

ПРЕМИРОВА́ТЬ *сов. и несов. кого-что* бүләкләү, премия биреү.

ПРЕ́МИЯ *ж.* бүләк, премия; **удосто́ить Ле́нинской пре́мии** Ленин премияһы биреү; ◇ **страхова́я пре́мия** *фин.* страхование премияһы (*аҡсаһы*).

ПРЕМУ́ДРОСТЬ *ж. ирон.* хикмәт, экен-сөкөн; **заче́м э́ти прему́дрости?** ниңә ул экен-сөкөндәр?

ПРЕМУ́ДРЫЙ *прил.* 1. *уст.* үтә аҡыллы, тәрән аҡыллы; 2. (*трудный для понимания*) бик хикмәтле, сытырлы.

ПРЕМЬЕ́Р *м.* 1. *см.* **премье́р-мини́стр;** 2. *театр.* премьер (*беренсе, баш ролдәрҙе башҡарыусы артист*).

ПРЕМЬЕ́РА *ж. театр.* премьера (*пьесаның сәхнәгә беренсе тапҡыр ҡуйылыуы*).

ПРЕМЬЕ́Р-МИНИ́СТР *м.* премьер-министр (*хөкүмәт башлығы*).

ПРЕНЕБРЕГА́ТЬ *несов. см.* **пренебре́чь.**

ПРЕНЕБРЕЖЕ́НИЕ *с.* кәмһетеп ҡарау, түбәнһетеү; һанға һуҡмау, иҫәпкә алмау, иғтибар итмәү.

ПРЕНЕБРЕЖИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* һанға һуҡмау, иғтибарһыҙлыҡ кәмһетеү.

ПРЕНЕБРЕЖИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* иҫе китмәгән, һанға һуҡмаған, иғтибар итмәгән, кәмһетеүле; **пренебрежи́тельный взгляд** кәмһетеүле ҡараш.

ПРЕНЕБРЕ́ЧЬ *сов.* 1. *кем-чем* (*проявить презрительное отношение*) кәмһетеп ҡарау, түбәнһетеү; 2. *чем* (*оставить без внимания*) һанға һуҡмау, иҫәпкә алмау, иғтибар итмәү; **пренебре́чь дру́жеским сове́том** дуҫтарса кәңәште һанға һуҡмау.

ПРЕ́НИЯ *только мн.* фекер алышыуҙар; **откры́ть пре́ния** фекер алышыуға күсеү; ◇ **пре́ния сторо́н** *юр.* судта ҡаршы аҡтарҙың сығыштары.

ПРЕОБЛАДА́НИЕ *с. см.* **преоблада́ть.**

ПРЕОБЛАДА́ТЬ *несов. над кем-чем, среди кого-чего и без доп.* өҫтөнлөк тотоу (*йәки* итеү), күпселекте тәшкил итеү, күберәк булыу; **среди́ студе́нтов преоблада́ют комсомо́льцы** студенттарҙың күпселеген комсомолеңтәр тәшкил итә; **в на́шей ме́стности преоблада́ет ли́ственный лес** беҙҙен аҡта күберәк япраҡлы урман.

ПРЕОБЛАДА́ЮЩИЙ *прич. и прил.* өҫтөнлөк итеүсе, күпселекте тәшкил итеүсе, күберәк, күбеһе, күбеһенсә; **преоблада́ющее мне́ние** күпселек фекер.

ПРЕОБРАЖА́ТЬ *несов. см.* **преобрази́ть.**

ПРЕОБРАЖА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **преобрази́ться;** 2. *страд. к* **преобража́ть.**

ПРЕОБРАЖЕ́НИЕ *с. см.* **преобрази́ть(ся); преображе́ние приро́ды** тәбиғәтте үҙгәртеү.

ПРЕОБРАЗИ́ТЬ *сов. кого-что* икенсе төҫкә индереү, үҙгәртеү, үҙгәртеп ҡороу, әүерелдереү, икенсе төрлө итеү.

ПРЕОБРАЗИ́ТЬСЯ *сов.* икенсе (*йәки* яңы) төҫкә инеү, икенсе (*йәки* яңы) төс алыу, үҙгәреү, икенселәнеү; **она́ соверше́нно преобрази́лась** ул бөтөнләй икенселәнгән.

ПРЕОБРАЗОВА́НИЕ *с.* 1. *см.* **преобразова́ть(ся); преобразова́ние се́льского хозя́йства** ауыл хужалығын нигеҙенән үҙгәртеү; 2. (*коренное изменение*) ҙур үҙгәреш, тамырынан үҙгәртеп ҡороу.

ПРЕОБРАЗОВА́ТЕЛЬ *м.* 1. нигеҙҙән үҙгәртеүсе, үҙгәртеп ҡороусы; **Мичу́рин — преобразова́тель приро́ды** Мичурин тәбиғәтте үҙгәртеүсе; 2. *физ.* үҙгәрткес (*электр көсөн*).

ПРЕОБРАЗОВА́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **преобразова́тель** 1.

ПРЕОБРАЗОВА́ТЬ *сов. что* 1. үҙгәртеү, нигеҙҙән үҙгәртеү, үҙгәртеп ҡороу; **преобразова́ть систе́му управле́ния** идара итеү системаһын үҙгәртеп ҡороу; 2. *физ., мат.* әүерелдереү; **преобразова́ть переме́нный ток в постоя́нный** алмаш токты даими токҡа әүерелдереү.

ПРЕОБРАЗОВА́ТЬСЯ *сов.* 1. үҙгәреү, нигеҙенән үҙгәреү, үҙгәртеп ҡоролоу; 2. *физ., мат.* әүерелеү.

ПРЕОБРАЗО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **преобразова́ть.**

ПРЕОБРАЗО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **преобразова́ться;** 2. *страд. к* **преобразо́вывать.**

ПРЕОДОЛЕВА́ТЬ *несов. см.* **преодоле́ть.**

ПРЕОДОЛЕ́НИЕ *с. см.* **преодоле́ть; преодоле́ние тру́дностей** ҡыйынлыҡтарҙы еңеп сығыу.

ПРЕОДОЛЕ́ТЬ *сов. что* 1. еңеп сығыу, еңеү; **преодоле́ть препя́тствия** ҡаршылыҡтарҙы еңеп сығыу; **преодоле́ть лень** ялҡаулыҡты еңеү; 2. (*пересилить, превозмочь*) еңеү, түҙеү, сыҙау, бирешмәү; **преодоле́ть боль** ауыртыуға түҙеү.

ПРЕОДОЛИ́МЫЙ *прил.* еңеп сығырлыҡ, еңә алырлыҡ, көс етерлек.

ПРЕПАРА́Т *м.* препарат (1. *өйрәнеү, тикшеренеү өсөн әҙерләнгән йәнлек йәки үҫемлек организменең бер өлөшө;* 2. *химик яҡтан тикшереү өсөн әҙерләнгән есем;* 3. *лабораторияла йәки фабрикала әҙерләнгән дарыу йәки химик продукт*).

ПРЕПАРА́ТОР *м.* препаратор (*препараттар әҙерләүсе*).

ПРЕПАРИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* препарат әҙерләү (*йәки* яһау).

ПРЕПИНА́НИЕ *с.*: **зна́ки препина́ния** тыныш билдәләре.

ПРЕПИРА́ТЕЛЬСТВО *с.* бушҡа һүҙ көрәштереү, юҡ өсөн бәхәсләшеү.

ПРЕПИРА́ТЬСЯ *несов.* һүҙ көрәштереү, ҡырталашыу, бушҡа һүҙ сығарыу.

ПРЕПОДАВА́НИЕ *с. см.* **преподава́ть; преподава́ние ру́сского языка́** рус теле уҡытыу.

ПРЕПОДАВА́ТЕЛЬ *м.* уҡытыусы.

ПРЕПОДАВА́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **преподава́тель.**

ПРЕПОДАВА́ТЕЛЬСКИЙ *прил.* уҡытыусы; **преподава́тельский соста́в** уҡытыусылар составы.

ПРЕПОДАВА́ТЬ *несов. что и без доп.* уҡытыу; **преподава́ть литерату́ру** әҙәбиәт уҡытыу; **преподава́ть в институ́те** институтта уҡытыу.

ПРЕПОДА́ТЬ *сов. что, книжн.* аңлатып, төшөндөрөп биреү, өйрәтеү; **препода́ть сове́т** кәңәш биреү.

ПРЕПОДНЕСТИ́ *сов.* 1. *кого-что* (*подарить*) биреү, бүләк итеп биреү; **преподнести́ юбиля́ру а́дрес** юбилярға адрес биреү; 2. *что, перен. разг.* (*көтмәгән бер насар*) эш эшләп ҡуйыу, хәбәр әйтеп һалыу; **преподнести́ неприя́тную весть** күңелһеҙ хәбәр әйтеп һалыу.

ПРЕПОДНОСИ́ТЬ *несов. см.* **преподнести́.**

ПРЕПОДНОШЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **преподнести́** 1; 2. (*подарок*) (бирелгән) бүләк; **це́нное преподноше́ние** ҡиммәтле бүләк.

ПРЕПО́НА *ж. уст.* оронсоҡ, ҡамасаулыҡ, тоҡҡарлыҡ; **чини́ть препо́ны** аяҡ салыу, тоҡҡарлыҡ яһау.

ПРЕПОРУЧА́ТЬ *несов. см.* **препоручи́ть.**

ПРЕПОРУЧИ́ТЬ *сов. кого-что, кому, уст.* тапшырыу, ҡарамағына ҡалдырып (*йәки* ташлап) китеү.

ПРЕПРОВОДИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* оҙатыу, ебәреү; **препроводи́тельная бума́га** оҙатыу ҡағыҙы.

ПРЕПРОВОДИ́ТЬ *сов. кого-что, офиц.* ебәреү, оҙатыу; оҙатып (*йәки* алып) барыу; **препроводи́ть докуме́нты по назначе́нию** документтәрҙе тейешле урынға ебәреү; **препроводи́ть аресто́ванного** ҡулға алынған кешене оҙатып алып барыу.

ПРЕПРОВОЖДА́ТЬ *несов. см.* **препроводи́ть.**

ПРЕПРОВОЖДЕ́НИЕ *с. см.* **препроводи́ть.**

ПРЕПЯ́ТСТВИЕ *с. прям. и перен.* тоҡҡарлыҡ, ҡамасаулыҡ, ҡаршылыҡ; **преодоле́ть все препя́тствия** бөтә тоҡҡарлыҡтарҙы үтеп сығыу; **есте́ственные препя́тствия** тәбиғи ҡаршылыҡтар.

ПРЕПЯ́ТСТВОВАТЬ *несов. кому-чему* тоҡҡарлыҡ яһау, ҡамасаулау, аяҡ салыу, ҡаршылыҡ тыуҙырыу.

ПРЕРВА́ТЬ *сов.* 1. *что* туҡтатыу, өҙөү, бүлеү; **прерва́ть разгово́р** һүҙҙе өҙөү; **прерва́ть молча́ние** тынлыҡты боҙоу; 2. *кого и без доп.* (*перебить ре́чь*) өҙөү, бүлдереү; **прерва́ть ле́ктора вопро́сом** һорау биреп, лекторҙың һүҙен бүлдереү.

ПРЕРВА́ТЬСЯ *сов.* туҡталыу, өҙөлөү, бүленеү, бүленеп (*йәки* өҙөлөп) ҡалыу; **разгово́р прерва́лся** һүҙ бүленеп ҡалды.

ПРЕРЕКА́НИЯ *мн.* (*ед.* **пререка́ние** *с.*) *см.* **пререка́ться.**

ПРЕРЕКА́ТЬСЯ *несов.* ҡаршы әйтешеү, телләшеү, бәхәсләшеү.

ПРЕ́РИЯ *ж. геогр.* прерия (*Төньяҡ Америкала киң дала*).

ПРЕРЫВА́ТЬ *несов. см.* **прерва́ть.**

ПРЕРЫВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **прерва́ться;** 2. *страд. к* **прерыва́ть.**

ПРЕРЫВА́ЮЩИЙСЯ *прил.* тотлоҡҡан; **прерыва́ющийся го́лос** тотлоҡҡан тауыш.

ПРЕРЫ́ВИСТЫЙ *прил.* өҙөк-өҙөк, ҡалтыраған; **преры́вистое дыха́ние** өҙөк-өҙөк итеп һулыш алыу.

ПРЕСЕКА́ТЬ *несов. см.* **пресе́чь.**

ПРЕСЕКА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **пресе́чься;** 2. *страд. к* **пресека́ть.**

ПРЕСЕЧЕ́НИЕ *с. см.* **пресе́чь;** ◇ **ме́ра пресече́ния** *юр.* ғәйепләнгән кешегә ҡарата суд органдарының күргән сараһы (*енәйәт эшләмәһен, судтан ҡасмаһын өсөн*).

ПРЕСЕ́ЧЬ *сов. что* ҡырҡа бөтөрөү (*йәки* туҡтатыу), тамырынан өҙөү; **пресе́чь боле́знь** ауырыуҙы бөтөрөү.

ПРЕСЕ́ЧЬСЯ *сов.* бөтөү, өҙөлөү, туҡталыу.

ПРЕСЛЕ́ДОВАНИЕ *с. см.* **пресле́довать; пресле́дование зве́ря** кейекте эҙәрләү.

ПРЕСЛЕ́ДОВАТЕЛЬ *м.* ҡыуыусы, ҡыуып килеүсе, эҙәрләүсе, эҙәрлекләүсе.

ПРЕСЛЕ́ДОВАТЬ *несов.* 1. *кого-что* (*гнаться*) ҡыуып барыу, эҙәрләү, артынан төшөү; ҡалмау; **пресле́довать врага́** дошмандың артынан төшөү; 2. *кого, перен.* (*донимать, мучить*) ғазаплау, яфалау, интектереү; 3. *кого-что* (*притеснять*) ҡыҫыу, эҙәрләү, эҙәрлекләү; 4. *что* (*стремиться к чему-л.*) күҙәтеү, күҙ алдында тотоу; **пресле́довать ли́чные интере́сы** үҙ файҙаңды күҙәтеү; ✧ **пресле́довать по суду́** *юр.* судҡа биреү.

ПРЕСЛОВУ́ТЫЙ *прил. ирон.* даны сыҡҡан, күп һөйләнгән, данлыҡлы.

ПРЕСМЫКА́ТЬСЯ *несов.* 1. *уст.* (*передвигаться ползком*) шыуышыу, һөйрәлеү, шыуып барыу; 2. *перед кем-чем, перен.* ҡойроҡ болғау, табан ялау, яҡшатланыу, тәрилкә тотоу.

ПРЕСМЫКА́ЮЩИЕСЯ *мн. зоол.* һөйрәлеүселәр (*мәҫ. йылан, кеҫәртке*).

ПРЕСНОВО́ДНЫЙ *прил.* 1. (*с пресной водой*) сөсө һыулы; **пресново́дное о́зеро** сөсө һыулы күл; 2. (*живущий в пресной воде*) сөсө һыуҙа йәшәй торған; **пресново́дные ры́бы** сөсө һыуҙа йәшәй торған балыҡтар.

ПРЕ́СНЫЙ *прил. прям. и перен.* сөсө, тоҙһоҙ; **пре́сная вода́** тоҙһоҙ (*йәки* сөсө) һыу; **пре́сный хлеб** сөсө икмәк; **пре́сный анекдо́т** тоҙһоҙ көләмәс.

ПРЕСС *м.* пресс (*баҫтырыу, ҡыҫыу механизме*); **штампо́вочный пресс** штамповка пресы; ✧ **брюшно́й пресс** *анат.* эс ите (*йәки* мускулы).

ПРЕ́ССА *ж.* ваҡытлы матбуғат; **сове́тская пре́сса** совет ваҡытлы матбуғаты.

ПРЕСС-КОНФЕРЕ́НЦИЯ *ж.* пресс-конференция (*матбуғат вәкилдәренә ижтимағи-политик мәсьәләләр буйынса информация яһау өсөн рәсми кеше тарафынан үткәрелгән йыйылыш*).

ПРЕССО́ВАННЫЙ *прич. и прил.* пресланған, пресс менән баҫтырылған (*йәки* ҡыҫылған), ҡыҫып бәйләнгән; **прессо́ванное се́но** ҡыҫып бәйләнгән бесән.

ПРЕССОВА́ТЬ *несов. что* преслау, пресс менән баҫтырыу, ҡыҫыу; **прессова́ть торф** торф преслау.

ПРЕСС-ПАПЬЕ́ *с. нескл.* пресс-папье (1. *киптергес*; 2. *ҡағыҙҙарҙы баҫтырып ҡуя торған ауыр әйбер*).

ПРЕСТА́ВИТЬСЯ *сов. уст.* (*умереть*) үлеү, йән биреү, вафат булыу.

ПРЕСТАРЕ́ЛЫЙ *прил.* бик ҡарт, бик ҡартайған.

ПРЕСТИ́Ж *м. книжн.* абруй, авторитет, дәрәжә, шөһрәт.

ПРЕСТО́Л *м.* 1. тәхет; **све́ргнуть с престо́ла** тәхеттән төшөрөү (*йәки* ҡолатыу); 2. *церк.* престол (*сиркәү алтарендә бәләкәй бейек өҫтәл*).

ПРЕСТОЛОНАСЛЕ́ДИЕ *с.* тәхеттең мираҫ буйынса күсеүе.

ПРЕСТОЛОНАСЛЕ́ДНИК *м.* тәхет варисе, шаһзада.

ПРЕСТУПА́ТЬ *несов. см.* **преступи́ть.**

ПРЕСТУПИ́ТЬ *сов. что, книжн.* ашатлау, боҙоу; **преступи́ть зако́н** законды боҙоп эш итеү, закондан тыш эш ҡылыу.

ПРЕСТУПЛЕ́НИЕ *с.* енәйәт, хыянат; **соверши́ть преступле́ние** енәйәт эшләү.

ПРЕСТУ́ПНИК *м.* енәйәтсе, енәйәт эшләүсе (*йәки* ҡылыусы).

ПРЕСТУ́ПНИЦА *женск. р. к* **престу́пник.**

ПРЕСТУ́ПНОСТЬ *ж.* енәйәтлелек, енәйәтле булыу; енәйәттәр һаны.

ПРЕСТУ́ПНЫЙ *прил.* енәйәтле, енәйәтсел; енәйәт ҡылған (*йәки* эшләгән); **престу́пные де́йствия** енәйәтле эштәр.

ПРЕСЫ́ТИТЬ *сов. кого-что* туйҙырыу, туйҙырып (*йәки* ялҡытып, биҙрәтеп) бөтөрөү.

ПРЕСЫ́ТИТЬСЯ *сов.* туйыу, туйып (*йәки* ялҡып, биҙрәп) бөтөү.

ПРЕСЫЩА́ТЬ *несов. см.* **пресы́тить.**

ПРЕСЫЩА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **пресы́титься;** 2. *страд. к* **пресыща́ть.**

ПРЕСЫЩЕ́НИЕ *с. см.* **пресы́титься.**

ПРЕСЫ́ЩЕННЫЙ *прич. и прил.* үтә туйған, туйып ялҡып бөткән, кәрәгенән артыҡ алған.

ПРЕТВОРЕ́НИЕ *с. см.* **претвори́ть(ся); претворе́ние в жизнь пла́на семиле́тки** ете йыллыҡ планды тормошҡа ашырыу.

ПРЕТВОРИ́ТЬ *сов. что, во что, книжн.* тормошҡа ашырыу; **претвори́ть план в жизнь** планды тормошҡа ашырыу.

ПРЕТВОРИ́ТЬСЯ *сов.* тормошҡа ашыу.

ПРЕТВОРЯ́ТЬ *несов. см.* **претвори́ть.**

ПРЕТВОРЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **претвори́ться;** 2. *страд. к* **претворя́ть.**

ПРЕТЕНДЕ́НТ *м.* (*бер әйберҙе алыу өсөн*) дәғүә итеүсе, дәғүәләүсе, даулаусы, претендент.

ПРЕТЕНДЕ́НТКА *женск. р. к* **претенде́нт.**

ПРЕТЕНДОВА́ТЬ *несов. на что* 1. дәғүә итеү, дәғүәләү, дәғүә ҡылыу; **претендова́ть на каку́ю-либо до́лжность** берәй эш урынына дәғүә итеү; 2. булырға тырышыу, ... булып күренергә тырышыу (*йәки* маташыу); **претендова́ть на остроу́мие** үткер һүҙле булып күренергә маташыу.

ПРЕТЕ́НЗИЯ *ж.* дәғүә, дәғүә итеү, претензия, талап; **прете́нзия на насле́дство** мираҫ дәғүә итеү; ✧ **быть в прете́нзии** *на кого-что* ризаһыҙлыҡ белдереү, берәүгә үпкә тотоу, хәтер ҡалыу; **челове́к с прете́нзиями** үҙен әллә кемгә һанаусы кеше.

ПРЕТЕНЦИО́ЗНЫЙ *прил. книжн.* оригиналь (*йәки* шәп) булып күренергә тырышҡан.

ПРЕТЕРПЕВА́ТЬ *несов. см.* **претерпе́ть.**

ПРЕТЕРПЕ́ТЬ *сов. что* 1. (*вытерпеть*) баштан үткәреү, кисереү, татыу, күреү; 2. (*подвергнуться чему-л.*) осрау, кисереү; **претерпе́ть измене́ния** үҙгәрештәр кисереү.

ПРЕТИ́ТЬ *несов. кому-чему* ерәндереү, күңел болғатыу, йән һөймәү, оҡшамау; **ложь прети́т мне** алдыҡты йәнем һөймәй.

ПРЕТКНОВЕ́НИЕ *с.*: **ка́мень преткнове́ния** *книжн.* тотҡарлыҡ, кәртә.

ПРЕТЬ *несов.* 1. яныу, ҡыҙыу, сереү; **се́но пре́ет** бесән яна; 2. *кул.* бығыу, бығып бешеү; **ка́ша пре́ет** бутҡа бығып ултыра.

ПРЕУВЕЛИЧЕ́НИЕ *с. см.* **преувели́чить;** ✧ **без преувеличе́ния** арттырмайынса.

ПРЕУВЕЛИ́ЧЕННЫЙ *прич. и прил.* арттырылған, ҙурайтылған, шапыртылған, ҡабартылған, күпертелгән.

ПРЕУВЕЛИ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **преувели́чить.**

ПРЕУВЕЛИ́ЧИТЬ *сов. что и без доп.* арттырыу, шапыртыу, ҡабартыу, күпертеү, арттырып ебәреү; **он лю́бит преувели́чить** ул арттырырға ярата.

ПРЕУМЕНЬША́ТЬ *несов. см.* **преуме́ньши́ть.**

ПРЕУМЕНЬШЕ́НИЕ *с. см.* **преуме́ньши́ть.**

ПРЕУМЕ́НЬШИТЬ, ПРЕУМЕНЬШИ́ТЬ *сов. что* аҙайтыу, кесерәйтеү, кәметеү, кесерәйтеп (*йәки* кәметеп, аҙайтып) күрһәтеү; **преуме́ньши́ть разме́р расхо́дов** сығым күләмен кәметеү.

ПРЕУСПЕВА́НИЕ *с. см.* **преуспе́ть** *и* **преуспева́ть** 2; **преуспева́ние в нау́ках** фән өлкәһендә уңыштарға ирешеү.

ПРЕУСПЕВА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **преуспе́ть;** 2. *ирон.* көйләнеү, яйланыу; **он преуспева́ет** уның эше яйға һалынған.

ПРЕУСПЕ́ТЬ *сов.* уңышҡа өлгәшеү (*йәки* ирешеү), уңыу.

ПРЕФЕ́КТ *м.* префект (*ҡайһы бер илдәрҙә полиция башлығы*).

ПРЕФЕКТУ́РА *ж.* префектура (*префект урынлашҡан бина*).

ПРЕФЕРА́НС *м.* преферанс (*кәрт уйыны*).

ПРЕ́ФИКС *м. грам.* префикс, алъялғау (*һүҙ алдына ҡушыла торған ялғау*).

ПРЕФИКСА́ЛЬНЫЙ *прил. грам.* префиксле, префиксаль, алъялғаулы; **префикса́льные глаго́лы** префиксаль ҡылымдар.

ПРЕХОДЯ́ЩИЙ *прил.* ваҡытлы, тиҙ үтеп китеүсән.

ПРЕЦЕДЕ́НТ *м. книжн.* өлгө, үрнәк, аҡланырлыҡ миҫал (1. *бөгөнгө көн өсөн үрнәк булырлыҡ, миҫалға ярарлыҡ тарихтә булған хәл, ваҡиға;* 2. *юр. өлгө итеп алырлыҡ элекке суд һ. б. органдарҙың ҡарары*).

ПРИ *предлог с предл. п.* 1. (*около, возле, у чего-либо*) эргәһендә (*йәки* эргәлә), янында (*йәки* янда), ҡаршында; **при вхо́де** ишек янында; **жить при ста́нции** станция эргәһендә тороу; **я бу́ду при вас** һеҙҙең янда булырмын; 2. (*при указании на подчинённое, подсобное отношение к чему-л.*) эргәһендәге, ҡараған, ҡарамағында(ғы); **лаборато́рия при институ́те** институт эргәһендәге лаборатория; **состоя́ть при шта́бе** штаб ҡарамағында булыу; 3. (*во время*) заманында, ваҡытында; **при Петре́ Пе́рвом** Пётр Беренсе заманында; 4. (*при обозначении сопутствующих обстоятельств, обстановки*) ваҡытта, саҡта; ⁼да (⁼дә, ⁼ҙа, ⁼ҙә, ⁼ла, ⁼лә, ⁼та, ⁼тә); **при по́мощи друзе́й** дуҫтар ярҙамында; **при нали́чии де́нег** аҡса булғанда; **при перехо́де че́рез у́лицу** урамды аша сыҡҡан ваҡытта; **при жела́нии мо́жно всего́ доби́ться** теләк булғанда, бөтә нәмәгә ирешеп була; **при его́ зна́ниях он мо́жет э́то легко́ сде́лать** уның белеме менән быны еңел эшләп була; 5. (*при указании на наличие чего-л. у кого-л.*) (үҙ) янында, (үҙе) менән; **име́ть при себе́ па́спорт** паспортты үҙең менән алыу, паспортың янында булыу; 6. (*в присутствии*) (күҙ) алдында; **при посторо́нних** сит кешеләр алдында; ✧ **быть при́ сме́рти** үлем алдында булыу, үлем түшәгендә ятыу; **при всём том ...** ... шуларҙың бөтәһенә ҡарамаҫтан, шуларҙың барыһын алғанда ла; **при э́том ...** ... шул ваҡытта.

ПРИ⁼ *приставка* 1. *ҡылым яһағанда ҡулланылып, түбәндәгене аңлата:* 1) *берәй ергә етеүҙе, еткереүҙе, урынына еткереүҙе, еткереп эшләүҙе, мәҫ.* **прибежа́ть** йүгереп килеп етеү; **пригото́вить** әҙерләп ҡуйыу (*йәки* бөтөү); **приучи́ть** өйрәтеп алыу; 2) *якынайтып, тейҙереп ҡуйыуҙы, мәҫ.* **приста́вить** һөйәтеп ҡуйыу, береһен икенсеһенә тейҙереп ҡуйыу; 3) *куша ныҡытыуҙы, мәҫ.* **приши́ть** ҡуша тегеү (*йәки* баҫыу); 4) *өҫтәп баҫыуҙы, тығыҙлауҙы, мәҫ.* **придави́ть** баҫтырыу; 5) *кешенең үҙенә йүнәлтелгән эште, мәҫ.* **привле́чь** йәлеп итеү; 6) *өҫтәп алыуҙы, биреүҙе, мәҫ.* **прикупи́ть** өҫтәп һатып алыу; 7) *тулы булмаған эште, мәҫ.* **привста́ть** торонҡорап ҡуйыу; 2. *исемдәр, сифаттар яһағанда ҡулланылып, берәй ерҙең тирәһен, буйын, эргәһен аңлата, мәҫ.* **Приура́лье** Урал буйҙары; **прибре́жный** яр буйындағы, яр буйы.

ПРИБА́ВИТЬ *сов.* 1. *что, чего* өҫтәү, өҫтәп һалыу; **приба́вить са́хару в чай** сәйгә шәкәр өҫтәү; 2. *что, чего* (*увеличить размер, силу, скорость*) өҫтәү, арттырыу; тиҙләтеү, шәбәйтеү; **приба́вить ша́гу** аҙымды шәбәйтеү; **приба́вить ско́рость** тиҙлекте арттырыу; 3. *что и без доп., разг.* һимереү, көрәйеү; **я приба́вил в ве́се** мин һимерҙем; 4. *что и без доп.* (*сообщить в дополнение к чему-л*). ҡушып, өҫтәп һөйләү (*йәки* яҙыу); **приба́вить к ска́занному** әйткәнгә ҡушыу; 5. *в чём и без доп., портн.* оҙайтыу, киңәйтеү, ҡушыу; **на́до приба́вить в длину́** *безл.* буйға оҙайтырға кәрәк; 6. *что и без доп., перен. разг.* (*приврать*) арттырыу, арттырып һөйләү; 7. *что, разг.* (*сложить*) ҡушыу; **к десяти́ приба́вить два** унға икене ҡушыу.

ПРИБА́ВИТЬСЯ *сов.* 1. (*добавиться*) өҫтәлеү, ҡушылыу; 2. *обычно безл.* артыу, оҙайыу, киңәйеү, ҙурайыу; **рабо́ты приба́вилось** эш артты; 3. *разг.* (*увеличиться в весе*) артыу, һимереү, көрәйеү.

ПРИБА́ВКА *ж. разг.* 1. *см.* **приба́вить** 1—5 *и* **приба́виться** 2, 3; **произвести́ приба́вку зарпла́ты** эш хаҡын арттырыу; 2. (*то, что прибавлено*) өҫтәмә (*аҡса йәки башҡа берәй нәмә*); **получи́ть приба́вку** өҫтәмә эш хаҡы алыу; ✧ **в приба́вку** өҫтәүенә.

ПРИБАВЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **приба́вить(ся);** 2. (*то, что прибавлено*) өҫтәлгән, ҡушылған өлөш; ✧ **прибавле́ние семе́йства** ғаиләлә бала тыуыу.

ПРИБАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **приба́вить.**

ПРИБАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **приба́виться;** 2. *страд. к* **прибавля́ть.**

ПРИБА́ВОЧНЫЙ *прил.* өҫтәмә, өҫтәлмә; **приба́вочная сто́имость** *эк.* өҫтәмә ҡиммәт.

ПРИБАУ́ТКА *ж.* һамаҡ, әйтемләү, таҡмаза; **говори́ть с прибау́тками** һамаҡлап һөйләү.

ПРИБЕГА́ТЬ I *несов. см.* **прибежа́ть.**

ПРИБЕГА́ТЬ II *несов. см.* **прибе́гнуть.**

ПРИБЕ́ГНУТЬ *сов. к кому-чему* (*сара күреү уйы менән берәй эшкә*) тотоноу, керешеү, ҡулланыу; **прибе́гнуть к ору́жию** ҡоралға тотоноу; **прибе́гнуть к по́мощи врача́** врачтан ярҙам һорау; **прибе́гнуть к хи́трости** хәйләләргә керешеү, хәйлә юлына баҫыу.

ПРИБЕДНЯ́ТЬСЯ *несов. разг.* **1.** (*прикидываться бедным*) фәҡиргә, ярлыға һалышыу; **2.** (*преуменьшать свои возможности*) меҫкенләнеү, үҙен меҫкен итеп күрһәтеү.

ПРИБЕЖА́ТЬ *сов.* йүгереп килеү, йүгереп килеп етеү.

ПРИБЕ́ЖИЩЕ *с. книжн.* ышыҡ, инер урын; һыйыныр урын, таяныс, арҡа терәркеше.

ПРИБЕРЕГА́ТЬ *несов. см.* **прибере́чь.**

ПРИБЕРЕ́ЧЬ *сов. что, чего* һаҡлау, һаҡлап (*йәки* һаҡлыҡҡа) ҡалдырыу, тотонмай тороу; **прибере́чь де́ньги к ле́ту** йәйгә аҡса һаҡлау.

ПРИБИВА́ТЬ *несов. см.* **приби́ть.**

ПРИБИРА́ТЬ *несов. см.* **прибра́ть.**

ПРИБИРА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **прибра́ться;** **2.** *страд. к* **прибира́ть.**

ПРИБИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* ҡаҙаҡлау, ҡағыу, ҡаҙаҡлап (*йәки* ҡағып) ҡуйыу; **приби́ть кры́шку** ҡапҡасын ҡаҙаҡлап ҡуйыу; **2.** *что* (*дождём, градом и т. п.*) баҫыу, йығыу; **дождём приби́ло пыль** *безл.* ямғыр туҙанды баҫты; **3.** *обычно безл. кого-что* (*пригнать*) һуғыу, килтереү; **ве́тром ло́дку приби́ло к бе́регу** ел кәмәне ярға һуҡҡан.

ПРИБЛИЖА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **прибли́зить;** **2.** *что и без доп.* (*об оптических приборах*) яҡынайтып (*йәки* ҙурайтып) күрһәтеү.

ПРИБЛИЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **прибли́зиться;** **2.** *страд. к* **приближа́ть.**

ПРИБЛИЖЕ́НИЕ *с.* **1.** *см.* **прибли́зить(ся);** **приближе́ние по́езда** поездың яҡынлашыуы; **2.** *мат.* яҡынлау; **сте́пень приближе́ния** яҡынлау дәрәжәһе.

ПРИБЛИЖЁННОСТЬ *ж. мат.* яҡынсалыҡ.

ПРИБЛИЖЁННЫЙ I *прил. мат.* яҡынса; **приближённый результа́т** яҡынса һөҙөмтә.

ПРИБЛИЖЁННЫЙ II *прил. и в знач. сущ. м.* яҡын, яҡын булған, ышанысын ҡаҙанған (*кеше*).

ПРИБЛИЗИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* яҡынсалыҡ, сама менән алынғанлыҡ; **приблизи́тельность подсчётов** иҫәптең яҡынсалығы.

ПРИБЛИЗИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* яҡынса, сама менән алынған; **приблизи́тельные ци́фры** сама менән алынған цифрҙар.

ПРИБЛИ́ЗИТЬ *сов.* **1.** *что* яҡынайтыу, яҡын килтереү (*йәки* тотоу); **прибли́зить кни́гу к глаза́м** китапты күҙгә яҡын тотоу; **2.** *кого-что* (*сделать близким себе*) яҡынайтыу, яҡын күреү, үҙ күрә башлау, дуҫ күреү.

ПРИБЛИ́ЗИТЬСЯ *сов.* **1.** (*подойти на близкое расстояние*) яҡынлау, яҡын килеү; **2.** (*по времени*) яҡынайыу, яҡынлашыу.

ПРИБЛУ́ДНЫЙ *прил. прост.* (*напр. об овце*) аҙашып килеп ҡушылған, аҙашҡан.

ПРИБО́Й *м.* бәрмә тулҡын, ярға бәрә торған тулҡын; **морско́й прибо́й** диңгеҙ тулҡыны; **шум прибо́я** бәрмә тулҡындар тауышы, диңгеҙ ярына килеп бәрелгән тулҡындар тауышы.

ПРИБО́Р *м.* прибор, кәрәк-яраҡ; һауыт-һаба, ҡашығаяҡ (*обеденный и т. п.*); **счётный прибо́р** иҫәпләү приборы; **пи́сьменный прибо́р** яҙыу приборы; **накры́ть стол на пять прибо́ров** өҫтәлгә биш кешелек ҡашығаяҡ әҙерләп ҡуйыу.

ПРИБОРОСТРОЕ́НИЕ *с.* приборҙар яһау (*йәки* эшләп сығарыу).

ПРИБРА́ТЬ *сов.* **1.** *что и без доп., разг.* йыйыштырыу, йыйыштырып ҡуйыу, тәртипкә килтереү; **прибра́ть в ко́мнате** бүлмәне йыйыштырыу; **2.** *что* (*убрать, спрятать*) йыйыу, алып ҡуйыу; ✧ **прибра́ть к рука́м** *см.* **рука́.**

ПРИБРА́ТЬСЯ *сов. разг.* йыйыштырыныу, тәртипкә килтереү; **прибра́ться в ко́мнате** бүлмәне тәртипкә килтереү.

ПРИБРЕ́ЖНЫЙ *прил.* яр буйындағы; **прибре́жные ка́мни** яр буйындағы таштар.

ПРИБРЕ́ЖЬЕ *с.* яр буйы.

ПРИБУКСИ́РОВАТЬ *сов. что* буксир менән тарттырып алып килеү, буксир менән килтереү.

ПРИБЫВА́ТЬ *несов. см.* **прибы́ть.**

ПРИ́БЫЛЬ *ж.* **1.** файҙа, төшөм, табыш; **максима́льная при́быль** *эк.* максималь табыш; **2.** (*размножение, увеличение*) артыу, ишәйеү; **при́быль населе́ния** халыҡтың артыуы.

ПРИ́БЫЛЬНОСТЬ *ж.* файҙалы (*йәки* төшөмлө, табышлы) булыу, файҙалылыҡ, табышлылыҡ.

ПРИ́БЫЛЬНЫЙ *прил.* төшөмлө, файҙалы, табышлы, уңышлы; **при́быльное хозя́йство** табышлы хужалыҡ.

ПРИБЫ́ТИЕ *с. см.* **прибы́ть** 1; **прибы́тие по́езда** поездың килеүе.

ПРИБЫ́ТЬ *сов.* **1.** (*прийти, приехать*) килеү, килеп төшөү; **2.** (*увеличиться*) артыу, өҫтәлеү; **вода́ прибыла́** һыу артты; ✧ **на́шего полку́ при́было** *см.* **полк.**

ПРИВА́ДИТЬ *сов. кого-что, охот., рыб.* эйәләштереү; **прива́дить ко́рмом** ем менән (*йәки* ашатып) эйәләштереү.

ПРИВА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **прива́дить.**

ПРИВА́Л *м.* **1.** ял, ял итеү; **останови́ться на прива́л** ялға туҡтау; **2.** (*место остановки*) ял иткән ер, ялға туҡталған урын.

ПРИВА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **привали́ть.**

ПРИВАЛИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* һөйәү, һөйкәү, һөйәп (*йәки* терәп) ҡуйыу; **привали́ть ка́мень к стене́** ташты стенаға һөйәп ҡуйыу; **2.** *мор.* (*пристань*) килеп туҡтау; ✧ **привали́ло мно́жество наро́ду** *безл.* күп халыҡ килеп тулды; **сча́стье ему́ привали́ло** уға бәхет ҡапҡаһы асылды.

ПРИВАЛИ́ТЬСЯ *сов.* һөйәлеү, һөйкәлеү, терәлеү.

ПРИВА́РИВАТЬ *несов. см.* **привари́ть.**

ПРИВАРИ́ТЬ *сов. что, тех.* (иретеп, ҡыҙҙырып) йәбештереү.

ПРИВА́РКА *ж.* 1. *см.* **привари́ть;** 2. *тех.* (*то, что приварено*) (иретеп) йәбештерелгән урын (*йәки* ер).

ПРИВА́РОК *м.* ҡайнар аш.

ПРИВА́ТНЫЙ *прил. уст.* рәсми булмаған, хосуси; **в прива́тном поря́дке** хосуси рәүештә.

ПРИВЕДЕ́НИЕ *с. см.* **привести́; приведе́ние в поря́док** тәртипкә килтереү.

ПРИВЕЗТИ́ *сов. кого-что* (*тейәп, һалып*) килтереү, алып килеү, алып ҡайтыу; **в магази́н привезли́ но́вые кни́ги** магазингә яңы китаптар килтергәндәр.

ПРИВЕРЕ́ДЛИВОСТЬ *ж. разг.* талымсан булыу; мыжыҡлыҡ, көйләтеүсәнлек.

ПРИВЕРЕ́ДЛИВЫЙ *прил. разг.* талымлы, нәзберек; мыжыҡ, көйләткән.

ПРИВЕРЕ́ДНИК *м. разг.* мыжыҡ, көйһөҙ.

ПРИВЕРЕ́ДНИЦА *женск. р. к* **привере́дник.**

ПРИВЕРЕ́ДНИЧАТЬ *несов. разг.* ваҡ булыу, һайланыу; мыжыу, көйләтеү.

ПРИВЕ́РЖЕНЕЦ *м.* яҡлы, эйәреүсе, тарафдар, яҡлаусы; **приве́рженец тео́рии Да́рвина** Дарвин теорияһын яҡлаусы.

ПРИВЕ́РЖЕННОСТЬ *ж.* бирелгәнлек, ысын күңелдән ышанғанлыҡ.

ПРИВЕ́РЖЕННЫЙ *прил.* яҡлы, яҡлаусы; бирелгән, күңелен һалған.

ПРИВЕРНУ́ТЬ *сов. что* 1. (*завинтить*) бороп ҡуйыу (*йәки* нығытыу), бороп нығытып ҡуйыу; 2. (*уменьшить пламя*) төшөрөү, төшөрөңкөрәү, кәметеү, баҫыу, баҫа төшөү (*газды, лампаны*).

ПРИВЁРТЫВАТЬ *несов. см.* **приверну́ть.**

ПРИВЕ́СИТЬ *сов. что* аҫып (*йәки* элеп, тағып) ҡуйыу.

ПРИВЕСНО́Й *прил.* аҫылмалы, эленмәле.

ПРИВЕ́СОК *м. разг.* (кәрәкмәгән) артыҡ нәмә.

ПРИВЕСТИ́ *сов. кого-что, в разн. знач.* алып килеү (*йәки* ҡайтыу), килтереү; **привести́ дете́й домо́й** балаларҙы өйгә алып ҡайтыу; **привести́ к побе́де** еңеүгә килтереү; **привести́ в чу́вство** иҫенә килтереү; **привести́ в поря́док** тәртипкә килтереү, рәтләү; ◇ **к добру́ не приведёт** яҡшыға булмаҫ; **не приведи́ бог!** алла һаҡлаһын!; **привести́ в восто́рг** ҡыуандырыу, һоҡландырыу; **привести́ к прися́ге** *кого-что* ант иттереү; **привести́ приме́р** миҫал килтереү.

ПРИВЕСТИ́СЬ *сов. безл. разг.* тура килеү; **ему́ не привело́сь там быва́ть** уға унда булырға тура килмәне.

ПРИВЕ́Т *м.* сәләм.

ПРИВЕ́ТЛИВОСТЬ *ж.* алсаҡлыҡ, асыҡ йөҙлөлөк, мөләйемлек, яғымлылыҡ, кешегә йылы ҡарау.

ПРИВЕ́ТЛИВЫЙ *прил.* алсаҡ, асыҡ йөҙлө, көләс, мөләйем; йомшаҡ, яғымлы, йылы; **приве́тливый хозя́ин** асыҡ йөҙлө хужа; **приве́тливое сло́во** йылы һүҙ.

ПРИВЕ́ТСТВЕННЫЙ *прил.* тәбрик иткән, тәбрик(ле), ҡотлау(лы); **приве́тственная телегра́мма** ҡотлау телеграммаһы.

ПРИВЕ́ТСТВИЕ *с.* 1. (*слова́, жест*) сәләм, сәләмләү, иҫәнләшеү; 2. (*устное или письменное обращение*) ҡотлау, тәбрикләү (һүҙе).

ПРИВЕ́ТСТВОВАТЬ *несов. кого-что* сәләмләү, сәләм биреү, иҫәнләшеү; ҡотлау, тәбрикләү; хуплау, ҡотлап ҡаршы алыу; **приве́тствовать** *чью-л.* **инициати́ву** инициативаны ҡотлап ҡаршы алыу.

ПРИВЕ́ШИВАТЬ *несов. см.* **приве́сить.**

ПРИВИВА́ТЬ *несов. см.* **приви́ть.**

ПРИВИВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **приви́ться;** 2. *страд. к* **приви́ть.**

ПРИВИ́ВКА *ж.* 1. *см.* **приви́ть** 1, 2 *и* **приви́ться** 1; **приви́вка я́блони** алма ағасын ашлау; **сде́лать приви́вку** прививка яһау; 2. *сад.* прививка (*ялғап, ҡушып үҫтерелгән үҫемлек*).

ПРИВИ́ВОЧНЫЙ *прил.* прививка; **приви́вочный пункт** прививка яһау пункты, сәсәк һалыу пункты.

ПРИВИДЕ́НИЕ *с.* өрәк.

ПРИВИ́ДЕТЬСЯ *сов. разг.* күҙгә күренеү, бар булып күренеү, күҙ алдына килеү; төшкә кереү.

ПРИВИЛЕГИРО́ВАННОСТЬ *ж.* привилегиялы (*йәки* айырым хоҡуҡлы) булыу; өҫтөнлөк итеү.

ПРИВИЛЕГИРО́ВАННЫЙ *прил.* привилегиялы, айырым хоҡуҡлы; өҫтөнлөк итеүсе; **привилегиро́ванное положе́ние** привилегиялы хәл.

ПРИВИЛЕ́ГИЯ *ж.* привилегия, айырым хоҡуҡ; өҫтөнлөк.

ПРИВИНТИ́ТЬ *сов. что* винт менән нығытып ҡуйыу, винтләп ҡуйыу.

ПРИВИНТИ́ТЬСЯ *сов.* винт менән нығытылыу, винтләп ҡуйылыу.

ПРИВИ́НЧИВАТЬ *несов. см.* **привинти́ть.**

ПРИВИ́НЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **привинти́ться;** 2. *страд. к* **приви́нчивать.**

ПРИВИРА́ТЬ *несов. см.* **привра́ть.**

ПРИВИ́ТЬ *сов. что* 1. ашлау, ялғау, ботаҡҡа ялғау; **приви́ть я́блоне айву́** айваны алмағасҡа ашлау; 2. *мед.* һалыу, сәсеү, прививка яһау; **приви́ть о́спу** сәсәк һалыу; 3. *перен.* ғәҙәтләндереү, күндереү, өйрәтеү, ... һеңдереү; **приви́ть трудовы́е на́выки** хеҙмәткә, эшкә күндереү.

ПРИВИ́ТЬСЯ *сов.* 1. ашланыу, ялғаныу, ялғанып үҫеп китеү; **черено́к приви́лся** ботаҡ ялғанып үҫеп китте; 2. *мед.* сығыу, ҡалҡыу; **о́спа привила́сь** сәсәк сыҡты; 3. *перен.* (*укорениться*) ғәҙәткә инеү, ғәҙәт булып китеү, урынлашыу, һеңешеү.

ПРИ́ВКУС *м.* 1. тәм, ят тәм; **го́рький при́вкус** асы тәм; 2. *перен.* ҡатыш, ҡушылған (*нәмә*); **стихи́ с при́вкусом романти́зма** романтизм ҡушылған шиғыр.

ПРИВЛЕКА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* һөйкөмлөлөк, яғымлылыҡ.

ПРИВЛЕКА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* һөйкөмлө, яғымлы.

ПРИВЛЕКА́ТЬ *несов. см.* **привле́чь.**

ПРИВЛЕЧЕ́НИЕ *с. см.* **привле́чь** 2—4; **привлече́ние же́нщин к руководя́щей рабо́те** ҡатын-ҡыҙҙарҙы етәкселек эшенә йәлеп итеү.

ПРИВЛЕ́ЧЬ *сов.* 1. *кого-что* (*притянуть к себе*) яҡын килтереү, үҙенә тартыу; 2. *кого-что* тартыу, йәлеп итеү; ылыҡтырыу, (үҙ яғына) ауҙарыу; **привле́чь внима́ние** иғтибарын тартыу; **привле́чь молодёжь к обще́ственной рабо́те** йәштәрҙе йәмәғәт

эшенә ылыҡтырыу; 3. *кого к чему* тартыу, тарттырыу; **привле́чь к суду́** судҡа тартыу; **привле́чь к отве́тственности** яуапҡа тарттырыу; 4. *кого-что, чем* (*вызвать симпатию*) үҙенә ҡаратыу, (күңелен) тартыу, һөйҙөрөү; **привле́чь свое́й доброто́й** яҡшылығы менән үҙенә ҡаратыу.

ПРИВНЕСЕ́НИЕ *с. см.* **привнести́.**

ПРИВНЕСТИ́ *сов. что, книжн.* өҫтәү, өҫтәп индереү, ҡушыу.

ПРИВНОСИ́ТЬ *несов. см.* **привнести́.**

ПРИВО́Д I *м. юр.* тотоп алып килеү.

ПРИВО́Д II *м. тех.* привод (1. *механизмде, машинаны хәрәкәткә килтереү өсөн булған йайлама*; 2. *әйләнеү хәрәкәтен бер урындан икенсе урынға тапшырыу ҡулайламаһы*).

ПРИВОДИ́ТЬ *несов. см.* **привести́.**

ПРИВОДИ́ТЬСЯ *несов. разг.* 1. *см.* **привести́сь**; 2. (*о родстве*) (туған) булыу.

ПРИВОДНЕ́НИЕ *с.* һыуға ултырыу.

ПРИВОДНИ́ТЬСЯ *несов.* һыуға ултырыу.

ПРИВОДНО́Й *прил. тех.* привод; **приводно́й реме́нь** привод ҡайышы.

ПРИВО́З *м.* 1. *см.* **привезти́; приво́з това́ров** тауар килтереү; 2. (*то, что привезено*) (килтерелгән) әйбер; **сего́дня на база́ре большо́й приво́з** бөгөн баҙарға әйбер күп килгән (*йәки* сыҡҡан).

ПРИВОЗИ́ТЬ *несов. см.* **привезти́.**

ПРИВОЗНО́Й, ПРИВО́ЗНЫЙ *прил.* килтерелә торған, килтерелгән, алып киленгән.

ПРИВО́Й *м. сад.* ялғаулыҡ (*икенсе үҫемлеккә ашлана, ялғана торған үҫемлек*).

ПРИВОКЗА́ЛЬНЫЙ *прил.* вокзал эргәһендәге (*йәки* янындағы).

ПРИВОЛА́КИВАТЬ *несов. см.* **приволо́чь.**

ПРИВОЛОЧИ́ТЬ *сов. см.* **приволо́чь.**

ПРИВОЛО́ЧЬ *сов. кого-что, разг.* һөйрәп (*йәки* өҫтөрәп) килтереү, алып килеү.

ПРИВО́ЛЬЕ *с.* 1. (*пространство*) киңлек, сәхрә; 2. (*свобода*) ирек, иркен(лек); **здесь де́тям приво́лье** балаларға бында иркен.

ПРИВО́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*о местности*) иркен, киң; 2. (*об условиях жизни*) хөр, рәхәт; **приво́льное житьё** рәхәт йәшәү.

ПРИВОРА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **привороже́ить.**

ПРИВОРОЖИ́ТЬ *сов. кого-что* 1. *уст.* сихырлап ҡуйыу, боҙоу, сихырлап һөйҙөрөү (*йәки* әүрәтеү); 2. *перен.* сихырлау, үҙенә ҡаратыу.

ПРИВРА́ТНИК *м.* ҡапҡа ҡарауылсыһы.

ПРИВРА́ТНИЦА *женск. р. к* **привра́тник.**

ПРИВРА́ТЬ *сов. что и без доп., разг.* арттырып ебәреү, күпертеп (*йәки* арттырып) һөйләү, ишкә бишне ҡушыу.

ПРИВСКА́КИВАТЬ *несов. см.* **привскочи́ть.**

ПРИВСКОЧИ́ТЬ *сов.* һикереп тороу.

ПРИВСТАВА́ТЬ *несов. см.* **привста́ть.**

ПРИВСТА́ТЬ *сов.* ҡалҡыныу, күтәрелә төшөү, тора биреп ҡуйыу.

ПРИВХОДЯ́ЩИЙ *прил.* өҫтәмә, көтөлмәгән, күҙ алдында тотолмаған; **привходя́щие обстоя́тельства** күҙ алдында тотолмаған хәлдәр.

ПРИВЫКА́ТЬ *несов. см.* **привы́кнуть.**

ПРИВЫ́КНУТЬ *сов.* 1. *с неопр.* ғәҙәтләнеү, күнегеү, өйрәнеү; **привы́кнуть кури́ть** тәмәке тартырға ғәҙәтләнеү; 2. *к кому-чему и без доп.* өйрәнеү, эйәләшеү; **ребёнок привы́к ко мне** бала миңә эйәләште.

ПРИВЫ́ЧКА *ж.* ғәҙәт, күнегеү, күнекмә; **войти́ в привы́чку** ғәҙәткә инеү.

ПРИВЫ́ЧНЫЙ *прил.* 1. (*вошедший в привычку*) ғәҙәткә ингән, ғәҙәти, ғәҙәтләнгән, күнегелгән, өйрәнелгән; ғеҙәттәге, ғәҙәттә була торған; **привы́чное де́ло** ғәҙәтләнгән эш; 2. өйрәнгән, ғәҙәтләнгән; **привы́чные ру́ки** өйрәнгән ҡул.

ПРИВЯ́ЗАННОСТЬ *ж.* 1. (*чувство*) бирелгәнлек, эйәләшеү, эҫенеү, яҡын күреү; **привя́занность к семье́** ғаиләгә эҫенеү; 2. (*предмет привязанности*) яратҡан эш; эҫенгән кеше.

ПРИВЯЗА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* бәйләү, ҡуша бәйләү, бәйләп ҡуйыу; **привяза́ть коня́** атты бәйләп ҡуйыу; 2. *кого, перен.* (*внушить привязанность*) эйәләштереү, эҫендереү.

ПРИВЯЗА́ТЬСЯ *сов.* 1. (*привязать себя*) (үҙеңде) ҡуша бәйләп ҡуйыу; 2. *к чему* (*прикрепиться*) бәйләнеү, бәйләп ҡуйылыу; 3. *к кому-чему, перен.* (*привыкнуть*) эйәләшеү, эҫенеп китеү, өйрәнеү; 4. *к кому, перен. разг.* (*пристать, надоесть*) бәйләнеү, теңкәгә тейеү, йөҙәтеү.

ПРИВЯЗНО́Й *прил.* бәйләп ҡуйылған (*йәки* ҡуйыла торған), бәйле.

ПРИВЯ́ЗЧИВОСТЬ *ж.* 1. тиҙ бирелеүсәнлек, мауығыу, эйәләшеү; 2. (*надоедливость*) бәйләнсек булыу, бәйләнеү, йөҙәтеү, бәйләнсеклек, теңкәгә тейеү.

ПРИВЯ́ЗЧИВЫЙ *прил. разг.* 1. тиҙ бирелә (*йәки* мауыға, эйәләшә, яҡынлаша) торған; 2. (*надоедливый*) бәйләнсек, теңкәгә тейә торған.

ПРИВЯ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **привяза́ть.**

ПРИВЯ́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **привяза́ться**; 2. *страд. к* **привя́зывать.**

ПРИ́ВЯЗЬ *ж.* (*бәйләп ҡуйыу өсөн*) бәй, бау, сылбыр; **держа́ть соба́ку на при́вязи** этте бәйҙә тотоу.

ПРИГА́Р *м. разг.* көйөк, көйгән ер (*йәки* урын).

ПРИГВОЖДА́ТЬ *несов. см.* **пригвозди́ть.**

ПРИГВОЗДИ́ТЬ *сов. кого* ҡуҙғала алмаҫлыҡ (*йәки* ҡыймылдамаҫлыҡ) хәлгә килтереү; ◇ **пригвозди́ть к позо́рному столбу́** *см.* **позо́рный.**

ПРИГИБА́ТЬ *несов. см.* **пригну́ть.**

ПРИГИБА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **пригну́ться**; 2. *страд. к* **пригиба́ть.**

ПРИГЛА́ДИТЬ *сов. что* 1. һыйпап ҡуйыу, тигеҙләү, һырын тигеҙләп (*йәки* шымартып) ҡуйыу; **пригла́дить во́лосы** сәсте һыйпап ҡуйыу; 2. *перен. разг.* шымартыу; **пригла́дить стиль статьи́** мәҡәләнең стилен шымартыу.

ПРИГЛА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **пригла́дить.**

ПРИГЛАСИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* саҡырған, саҡырыу; **пригласи́тельный биле́т** саҡырыу билеты.

ПРИГЛАСИ́ТЬ *сов. кого-что* 1. саҡырыу; **пригласи́ть на рабо́ту** эшкә саҡырыу; **пригласи́ть в го́сти** ҡунаҡҡа саҡырыу; 2. тәҡ-

дим итеү; **пригласи́ть сесть** ултырырға тәкдим итеү.

ПРИГЛАША́ТЬ *несов. см.* **пригласи́ть.**

ПРИГЛАШЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **пригласи́ть;** 2. (*записка*) саҡырыу ҡағыҙы (*йәки* хаты); **разосла́ть приглаше́ния** саҡырыу ҡағыҙҙары ебәреү.

ПРИГЛАШЁННЫЙ *прич.* 1. саҡырылған; 2. *в знач. сущ.* **приглашённый** *м.*, **приглашённая** *ж.* саҡырылған, саҡырыу буйынса килгән (*йәки* килеүсе) кеше, ҡунаҡ; **приглашённые се́ли за стол** ҡунаҡтар өҫтәл артына ултырҙылар.

ПРИГЛУША́ТЬ *несов. см.* **приглуши́ть.**

ПРИГЛУШИ́ТЬ *сов. что* 1. (*немного ослабить*) баҫа биреү (*йәки* төшөү), кәметеү, аҙайтыу; 2. *перен. разг.* баҫыу (*мәҫ. тойғоно, ауыртыуҙы*).

ПРИГЛЯДЕ́ТЬ *сов. разг.* 1. *за кем-чем* ҡарап тороу, күҙ-ҡолаҡ булыу, күҙ һалыу; **пригляде́ть за до́мом** өйгә күҙ-ҡолаҡ булып тороу; 2. *кого-что* (*подыскать*) күҙ һалып ҡуйыу, һайлау, һайлап ҡуйыу.

ПРИГЛЯДЕ́ТЬСЯ *сов. разг.* 1. (*привыкнуть, освоиться*) күҙ өйрәнеү, күреп күнегеп бөтөү; **пригляде́ться в темноте́** ҡараңғыға күҙ өйрәнеү; 2. (*узнать, изучить*) ныҡлап (*йәки* иғтибарлап, тикшереп) ҡарау, күҙ һалыу.

ПРИГЛЯ́ДЫВАТЬ(СЯ) *несов. см.* **пригляде́ть(ся).**

ПРИГЛЯНУ́ТЬСЯ *сов. разг.* оҡшау, күҙ төшөү; **ему́ приглянУ́лась одна́ де́вушка** уның бер ҡыҙға күҙе төшкән.

ПРИГНА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* ҡыуып алып килеү (*йәки* ҡайтыу), ҡыуып килтереү; килтереү, алып килеү; **пригна́ть ста́до к реке́** көтөүҙе йылғаға ҡыуып килтереү; 2. *что* (*приладить*) (бер-береһенә) йәтешләп яраҡлаштырып ҡуйыу, йәтеш итеп тура килтереү; **пригна́ть дверь к косяку́** ишекте (яңаҡҡа йәтешләп) ултыртыу.

ПРИГНУ́ТЬ *сов. кого-что* эйелдереү, эйелтеү, эйеп (*йәки* бөгөп) ҡуйыу.

ПРИГНУ́ТЬСЯ *сов.* эйелеү, бөгөлөү.

ПРИГОВА́РИВАТЬ *несов.* 1. *см.* **приговори́ть;** 2. *разг.* (*сопровождать словами какое-л. действие*) һөйләнә-һөйләнә, әйтә-әйтә (*эшләү*).

ПРИГОВО́Р *м. юр.* приговор, хөкөм, суд ҡарары; **вы́нести пригово́р** приговор (*йәки* хөкөм) сығарыу.

ПРИГОВОРИ́ТЬ *сов. кого-что к чему* хөкөм итеү, хөкөмгә тарттырыу.

ПРИГОДИ́ТЬСЯ *сов.* кәрәк булыу, файҙаға яраү, файҙаһы тейеү.

ПРИГО́ДНОСТЬ *ж.* яраҡлылыҡ, кәрәге булыу.

ПРИГО́ДНЫЙ *прил.* яраҡлы, кәрәкле.

ПРИГО́ЖИЙ *прил.* 1. *поэт.* (*о человеке*) матур, һөйкөмлө, сибәр; 2. *разг.* (*ясный, солнечный — о погоде, времени года*) аяҙ, ҡояшлы, сыуаҡ.

ПРИГОЛУ́БИТЬ *сов. кого, разг.* һөйөү, иркәләү.

ПРИГОНЯ́ТЬ *несов. см.* **пригна́ть.**

ПРИГОРА́ТЬ *несов. см.* **пригоре́ть.**

ПРИГОРЕ́ЛЫЙ *прил.* көйгән (*о хлебе и т. п.*); күмһегән (*о молоке*).

ПРИГОРЕ́ТЬ *сов.* көйөү (*о хлебе и т. п.*); күмһеү (*о молоке*); **молоко́ пригоре́ло** һөт күмһегән.

ПРИ́ГОРОД *м.* биҫтә, ҡала тирәһендәге (*йәки* эргәһендәге) ауыл.

ПРИ́ГОРОДНЫЙ *прил.* ҡала тирәһендәге (*йәки* эргәһендәге); **при́городный по́езд** ҡала тирәһендә йөрөй торған поезд.

ПРИГО́РОК *м.* түбә, ҡалҡыулыҡ, ҡаштаҡ.

ПРИ́ГОРШНЯ, ПРИГО́РШНЯ *ж.* ус, ҡуш ус; **при́го́ршня я́год** бер ус еләк; ◇ **по́лными при́го́ршнями** ҡуш услап, күп итеп.

ПРИГОРЮ́НИВАТЬСЯ *несов. см.* **пригорю́ниться.**

ПРИГОРЮ́НИТЬСЯ *сов. поэт., разг.* моңайыу, бойоғоп китеү, ҡайғыға ҡалыу.

ПРИГОТА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **пригото́вить.**

ПРИГОТА́ВЛИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **пригото́виться;** 2. *страд. к* **пригота́вливать.**

ПРИГОТОВИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* әҙерлек, әҙерләү.

ПРИГОТО́ВИТЬ *сов.* 1. *что* әҙерләү, әҙерләп ҡуйыу; **пригото́вить посте́ль** постель әҙерләү; 2. *кого* (*заранее подготовить к чему-л.; предупредить*) (алдан) әҙерләү; **пригото́вить к экза́менам** экзамендәргә әҙерләү; 3. *что* (*состряпать*) бешереү, аш әҙерләү.

ПРИГОТО́ВИТЬСЯ *сов.* әҙерләнеү, әҙерләнеп ҡуйыу.

ПРИГОТОВЛЕ́НИЕ *с. см.* **пригото́вить (-ся); приготовле́ния к отъе́зду** китергә әҙерләнеү.

ПРИГОТОВЛЯ́ТЬ(СЯ) *несов. см.* **пригото́вить(ся).**

ПРИГРАНИ́ЧНЫЙ *прил.* сиккә яҡын, сик буйындағы.

ПРИГРЕВА́ТЬ *несов. см.* **пригре́ть.**

ПРИГРЕ́ЗИТЬСЯ *сов.* 1. (*представиться в воображении*) күҙ алдына килеү; 2. (*присниться*) төшкә инеү.

ПРИГРЕСТИ́ *сов. разг.* 1. *что* (*собрать*) көрәү, йыйыу, көрәп (*йәки* йыйып) өйөү; 2. (*гребя вёслами*) ишеп килеү.

ПРИГРЕ́ТЬ *сов. кого-что* 1. йылытыу; 2. *первн. разг.* урын биреү, иркәләү, хәстәрен күреү (*берәйһен үҙ ҡурсалауыңа алыу*).

ПРИГРОЗИ́ТЬ *сов. кому* ҡурҡытыу, янау.

ПРИГУ́БИТЬ *сов. что, чего и без доп.* татыу, татып (*йәки* тәмләп) ҡарау.

ПРИДАВА́ТЬ *несов. см.* **прида́ть.**

ПРИДАВИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*прижать*) баҫтырыу, баҫтырып ҡуйыу, ҡыҫыу, ҡыҫтырыу; 2. *кого, перен. прост.* ҡыҫыу, баҫыу, иҙеү (*рухи яҡтан*); 3. *кого-что, разг.* (*задавить*) баҫып үлтереү, һытыу.

ПРИДА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **придави́ть.**

ПРИДА́НОЕ *с.* 1. игәт, бирнә; 2. (*детское*) бәпес бүләге.

ПРИДА́ТОК *м. анат.* (өҫтәмә) үҫенте.

ПРИДА́ТОЧНЫЙ *прил.* өҫтәмә; **прида́точная по́чка** *бот.* өҫтәмә бөрө; ◇ **прида́точное предложе́ние** *грам.* эйәрсен һөйләм.

ПРИДА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*прибавить*) өҫтәп биреү; 2. *что, чего* (*усилить, увеличить*) (*көс, дәрт*) биреү; **прида́ть бо́дрости**

дәрт биреү, дәртләндереү, күңелде күтәреү; **3.** *что* (*сообщить качество, свойство*) (*берәй сифатты, үҙсәнлекте*) биреү; **придáть мéбели блеск** мебелде ялтыратыу; **придáть нýжную фóрму** кәрәкле форма биреү; **4.** *что, чего* (*вложить какой-л. смысл*) берәй әһәмиәт (*йәки* мәғәнә) биреү; **я не прúдал э́тому никакóго значéния** мин быға бер ниндәй ҙә әһәмиәт бирмәнем.

ПРИДÁЧА *ж.* өҫтәмә, өҫтәү; ✧ **в придáчу** өҫтәүенә, ... тыш, өҫтәп.

ПРИДВИГÁТЬ *несов. см.* **придвúнуть.**

ПРИДВИГÁТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **придвúнуться; 2.** *страд. к* **придвигáть.**

ПРИДВИ́НУТЬ *сов. что* (*тартып, шыуҙырып*) яҡынайтыу; яҡын килтереү, (эргәһенә) күсереү.

ПРИДВИ́НУТЬСЯ *сов.* яҡынайыу, яҡын килеү.

ПРИДВÓРНЫЙ *прил.* **1.** батша һарайындағы; **придвóрный поэ́т** батша һарайындағы шағир; **2.** *в знач. сущ. м.* батша һарайындағы түрә.

ПРИДÉЛАТЬ *сов. что* эшләп (*йәки* яһап) ҡуйыу.

ПРИДÉЛЫВАТЬ *несов. см.* **придéлать.**

ПРИДЕРЖÁТЬ *сов. кого-что* аҙыраҡ тотоп тороу, тота биреү, тотонҡорау; ✧ **придержáть язы́к** *см.* **язы́к.**

ПРИДÉРЖИВАТЬ *несов. см.* **придержáть.**

ПРИДÉРЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *за что* (*слегка держаться*) тотононҡорау, тотоноп барыу (*йәки* тороу); **придéрживаться за перúла** таянғысҡа тотоноп тороу; **2.** *чего* барғанда бер нәмәгә яҡыныраҡ килеү; ... менән (*йәки* буйынан) барыу, ... тотоу; **придéрживаться прáвой стороны́** уң яҡтан барыу, уңға тотоу; **3.** *чего, перен.* (*кәңәшен, һүҙен, һ. б. юлын*) тотоу, эйәреү, үтәү; **придéрживаться прáвил ýличного движéния** урамда йөрөү ҡағиҙәләрен үтәү; **4.** *страд. к* **придéрживать.**

ПРИДИ́РА *м. и ж. разг.* бәйләнсек.

ПРИДИРÁТЬСЯ *несов. см.* **придрáться.**

ПРИДИ́РКА *ж.* бәйләнеү, бәйләнсеклек.

ПРИДИ́РЧИВОСТЬ *ж.* бәйләнеүсәнлек, бәйләнсеклек.

ПРИДИ́РЧИВЫЙ *прил.* бәйләнсек; **придúрчивый человéк** бәйләнсек кеше.

ПРИДОРÓЖНЫЙ *прил.* юл буйындағы (*йәки* эргәһендәге, янындағы).

ПРИДРÁТЬСЯ *сов.* **1.** *к кому-чему и без доп.* бәйләнеү; **придрáться к пустякý** ваҡ-төйәк өсөн бәйләнеү; **2.** *к чему* (*воспользоваться как предлогом*) (*берәй нәмәне*) һылтау итеп алыу, һылталау.

ПРИДÝМАТЬ *сов. что* уйлап табыу, башҡа килеү; уйлап сығарыу.

ПРИДÝМЫВАТЬ *несов. см.* **придýмать.**

ПРИДУРКОВÁТЫЙ *прил.* тиле-миле, аңраҡ.

ПРИ́ДУРЬ *ж.*: **с прúдурью** *разг.* 1) (*о человеке*) иҫәр, аҡылға һай, тиле-миле (кеше); 2) (*о лошади*) сығынсы (*ат*).

ПРИДУШИ́ТЬ *сов. кого* быуып үлтереү.

ПРИЕДÁТЬСЯ *несов. см.* **приéсться.**

ПРИÉЗД *м. см.* **приéхать; в день приéзда** килгән көндө; **с приéздом!** килеүегеҙ (*йәки* ҡайтыуығыҙ) менән!

ПРИЕЗЖÁТЬ *несов. см.* **приéхать.**

ПРИЕЗЖÁЮЩИЙ *прич.* **1.** килеүсе; **2.** *в знач. сущ.* **приезжáющий** *м.*, **приезжáющая** *ж.* (ситтән) килгән (кеше).

ПРИÉЗЖИЙ *прил.* **1.** (ситтән) килгән (*йәки* килеүсе); **2.** *в знач. сущ.* **приéзжий** *м.*, **приéзжая** *ж.* (ситтән) килгән (кеше), ситтән килеүсе.

ПРИЁМ *м.* **1.** *см.* **приня́ть** 1—3, 7; **приём в пáртию** партияға ҡабул итеү; **установúть часы́ приёма** ҡабул итеү сәғәттәрен билдәләү; **приём заявлéний** ғаризалар ҡабул итеү; **2.** (*встреча*) ҡаршылау, ҡаршы алыу; **оказáть тёплый приём** йылы ҡаршылау; **3.** (*способ осуществления чего-л.*) алым, ысул; ✧ **в одúн приём** бер алымда.

ПРИÉМЛЕМЫЙ *прил. книжн.* яраҡлы, ҡабул итерлек, риза булырлыҡ, лайыҡлы.

ПРИЁМНИК *м.* **1.** йыйғыс (соҡор); **в приёмник полилáсь водá** һыу йыя торған соҡорға һыу төшә башланы; **2.** (*радиоприёмник*) радио алғыс.

ПРИЁМНЫЙ *прил.* **1.** алыу, алғыс, ҡабул итеү (*йәки* итеүсе); **2.** *в знач. сущ.* **приёмная** *ж.* ҡабул итеү бүлмәһе; ✧ **приёмная дочь** аҫырауға алған ҡыҙ; **приёмный отéц** сит баланы аҫырауға (*йәки* тәрбиәгә) алған ата; **приёмный сын** аҫрау ул.

ПРИЁМОЧНЫЙ *прил.* алыу(сы), ҡабул итеү(се); **приёмочный пункт** ҡабул итеү пункты.

ПРИЁМЩИК *м.* ҡабул итеп алыусы (*йәки* тороусы), приёмщик.

ПРИЁМЩИЦА *женск. р. к* **приёмщик.**

ПРИЁМЫШ *м. разг.* аҫрауға алған бала.

ПРИÉСТЬСЯ *сов. разг.* ялҡтырыу, биҙҙереү; **мне э́то приéлось** был мине ялҡтырҙы инде.

ПРИÉХАТЬ *сов.* (*ултырып*) килеү, ҡайтыу; **приéхать домóй** өйгә ҡайтыу.

ПРИЖÁТЬ *сов.* **1.** *кого-что* ҡыҫыу, баҫыу; **2.** *кого, перен. разг.* (*притеснить*) ҡыҫыу, йәберләү; ✧ **прижáть к стенé** *кого* бөтә яҡтан килтереп ҡыҫыу.

ПРИЖÁТЬСЯ *сов.* һырығыу, һырыныу.

ПРИЖÉЧЬ *сов. что, мед.* (*берәй зәһәр нәмә*) һөртөү (*йәки* баҫыу), көйҙөрөү.

ПРИЖИВÁЛКА *женск. р. к* **приживáльщик.**

ПРИЖИВÁЛЬЩИК *м.* әрәмтамаҡ, кеше елкәһендә йәшәүсе.

ПРИЖИВÁТЬСЯ *несов. см.* **прижúться.**

ПРИЖИГÁНИЕ *с. см.* **прижéчь; прижигáние рáны йóдом** йәрәхәткә йод һөртөү.

ПРИЖИГÁТЬ *несов. см.* **прижéчь.**

ПРИЖИ́ЗНЕННЫЙ *прил.* үҙе иҫән сағында (*йәки* саҡта); **прижúзненное издáние Пýшкина** Пушкиндең үҙе иҫән сағында баҫылып сыҡҡан әҫәрҙәре.

ПРИЖИМÁТЬ *несов. см.* **прижáть.**

ПРИЖИМÁТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **прижáться; 2.** *страд. к* **прижимáть.**

ПРИЖИ́МИСТОСТЬ *ж. разг.* һаранлыҡ, ҡормошлоҡ.

ПРИЖИ́МИСТЫЙ *прил. разг.* һаран, ҡытымыш, ҡормош.

ПРИЖИ́ТЬ *сов. кого, разг.* уйнаштан (*йәки* йөрөп) бала табыу.

ПРИЖИ́ТЬСЯ *сов.* 1. эйәләшеү, өйрәнеү, эйәләшеп (*йәки* өйрәнеп) китеү, үҙләшеү, ерләшеү; 2. (*о растениях*) үҫеп китеү, ерләшеү (*үҫемлек хаҡында*).

ПРИЗ *м.* бүләк, приз.

ПРИЗАДУ́МАТЬСЯ *сов.* бер аҙ (*йәки* әҙерәк) уйға ҡалыу, әҙерәк уйланыу, уйланып тороу.

ПРИЗАДУ́МЫВАТЬСЯ *несов. см.* **призаду́маться.**

ПРИЗАНЯ́ТЬ *сов. что, чего, разг.* бер аҙ үтескә (*йәки* күтөргә, әжәткә) алыу.

ПРИЗВА́НИЕ *с.* 1. (*способность*) һәләтлелек; **призва́ние к жи́вописи** живопискә һәләтлелек; 2. (*предназначение*) бурыс, вазифа; **истори́ческое призва́ние пролетариа́та** пролетариаттың тарихи бурысы.

ПРИЗВА́ТЬ *сов. кого-что* 1. саҡырыу, саҡырып алыу; **призва́ть на по́мощь** ярҙамға саҡырыу; 2. *к чему* (*привлечь*) саҡырыу, өндәү; **призва́ть к поря́дку** тәртипкә өндәү.

ПРИЗЕ́МИСТЫЙ *прил.* төпөш, туҡыш; тәпәш, тәпәшәк; **призе́мистый челове́к** төпөш кеше; **призе́мистый дом** тәпәш өй.

ПРИЗЕМЛЕ́НИЕ *с. см.* приземли́ться.

ПРИЗЕМЛИ́ТЬСЯ *сов. ав., спорт.* ергә төшөү, ултырыу.

ПРИЗЕМЛЯ́ТЬСЯ *несов. см.* **приземли́ться.**

ПРИ́ЗМА *ж. мат., физ.* призма; **пряма́я при́зма** тура призма; **пра́вильная при́зма** дөрөҫ призма; ✧ **смотре́ть сквозь при́зму** *чего* үҙ күҙлеге аша ҡарау, ... тәьҫиренән сығып эш итеү.

ПРИЗМАТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. *мат., физ.* призма формаһындағы; 2. (*снабжённый призмой*) призмалы; **призмати́ческий бино́кль** призмалы бинокль.

ПРИЗНАВА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **призна́ть;** 2. *кого-что* таныу, бар тип белеү; **он никого́ не признаёт** ул бер кемде лә бар тип тә белмәй.

ПРИЗНАВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **призна́ться;** 2. *страд. к* **признава́ть.**

ПРИ́ЗНАК *м.* билге, билдә, ғәләмәт.

ПРИЗНА́НИЕ *с.* 1. *см.* **призна́ть** 2 *и* **призна́ться** 1; 2. (*слова́*) әйтеп биреү, асып һалыу; **вы́слушать чьё-либо призна́ние** берәүҙең әйтеп биргән һүҙҙәрен тыңлау; 3. (*общественное уважение*) танылыу, хөрмәтләнеү.

ПРИ́ЗНАННЫЙ *прич. и прил.* танылған; **все́ми при́знанный поэ́т** бөтә халыҡ тарафынан танылған шағир.

ПРИЗНА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* берәүҙең ҡәҙерен белеү, ҡәҙер-хөрмәтен таныу, рәхмәт әйтеү.

ПРИЗНА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* рәхмәт белдергән.

ПРИЗНА́ТЬ *сов. кого-что* 1. *разг.* (*распознать*) таныу, белеү; 2. иҡрар итеү, таныу, тип табыу; **призна́ть пра́вильность обвине́ния** ғәйепләүҙең дөрөҫлөгөн таныу; **призна́ть необходи́мым** кәрәкле тип табыу.

ПРИЗНА́ТЬСЯ *сов.* 1. таныу, иҡрар итеү, әйтеп (*йәки* һөйләп) биреү; 2. *в знач. вводн. сл.* дөрөҫөн әйткәндә, асыҡтан-асыҡ әйткәндә; **призна́ться, э́то мне непоня́тно** дөрөҫөн әйткәндә, миңә был аңлашылмай.

ПРИЗОВО́Й *прил.* призле, бүләкләнер, бүләк менән булған; **призовы́е места́** призле (*йәки* бүләкләнер) урындар.

ПРИ́ЗРАК *м.* шәүлә, өрәк.

ПРИ́ЗРАЧНЫЙ *прил.* 1. (*воображаемый*) хыялда ғына булған, хыялдағы; 2. (*неясный*) томанлы, тоноҡ.

ПРИЗРЕ́НИЕ *с. см.* **призре́ть; оста́ться без призре́ния** тәрбиәсеһеҙ (*йәки* ҡараусыһыҙ) ҡалыу.

ПРИЗРЕ́ТЬ *сов. кого, книжн.* бағыу, ҡарау, хәстәрен күреү, тәрбиәгә алыу.

ПРИЗЫ́В *м.* 1. *см.* **призва́ть** 1; **призы́в на вое́нную слу́жбу** хәрби хеҙмәткә саҡырыу; 2. (*просьба, мольба*) ялыныу, ялбарыу, һорау, инәлеү, үтенеү; 3. (*лозунг*) саҡырыу; 4. *собир. воен.* хәрби хеҙмәткә алынғандар.

ПРИЗЫВА́ТЬ *несов. см.* **призва́ть.**

ПРИЗЫВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *разг.* хәрби хеҙмәткә саҡырылыу, призывка барыу, хәрби хеҙмәткә алыныу; 2. *страд. к* **призыва́ть.**

ПРИЗЫВНИ́К *м.* призывник (*призыв йәшенә еткән кеше*).

ПРИЗЫВНО́Й *прил.* призыв; **призывно́й во́зраст** призыв йәше; **призывно́й пункт** призыв пункты.

ПРИЗЫ́ВНЫЙ *прил.* саҡырған, оран һалған; **призы́вный крик** саҡырған тауыш.

ПРИ́ИСК *м.* прииск; **золото́й при́иск** алтын прииске**һ**е.

ПРИИСКА́ТЬ *сов. кого-что* эҙләп табыу, табып алыу.

ПРИИ́СКИВАТЬ *несов. см.* **прииска́ть.**

ПРИИСКО́ВЫЙ *прил.* прииск; **прииско́вые рабо́чие** прииск эшселәре.

ПРИЙТИ́ *сов.* 1. килеү, килеп етеү; **прийти́ домо́й** ҡайтыу, ҡайтып килеү; **прийти́ на заня́тия** дәрескә килеү; 2. (*наступить*) килеү, килеп етеү; **пришла́ весна́** яҙ килде; 3. (*с предлогом «в» в сочетании с некоторыми существительными*) китеү, килеү; **прийти́ в восто́рг** ныҡ шатланып китеү, ҡыуанып китеү; **прийти́ в у́жас** ҡот осоу, ҡурҡып китеү; **прийти́ в упа́док** емерелеү, тарҡалыу; ✧ **прийти́ в го́лову** башҡа килеү; **прийти́ в себя́** тынысланыу.

ПРИЙТИ́СЬ *сов.* 1. (*совпасть с чем-л.*) тура килеү; 2. (*подойти*) таман булыу, ярау; **прийти́сь по ноге́** аяҡҡа таман булыу; ✧ **как придётся** нисек етте шулай, нисек тура килһә, шулай; **прийти́сь по вку́су** оҡшау.

ПРИКА́З *м.* приказ, бойороҡ, фарман, әмер; **боево́й прика́з** *воен.* хәрби приказ; **отда́ть прика́з** бойороҡ биреү; **вы́полнить прика́з** бойороҡто үтәү.

ПРИКАЗА́НИЕ *с.* бойороу, әмер биреү.

ПРИКАЗА́ТЬ *сов. кому и с неопр.* бойороу, ҡушыу, бойороҡ биреү; ✧ **приказа́ть до́лго жить** *см.* **жить.**

ПРИКА́ЗЧИК *м. уст.* приказчик (1. *һатыусы*; 2. *помещик имениеһе менән идара итеүсе*).

ПРИКА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **приказа́ть.**

ПРИКА́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **приколо́ть.**

ПРИКА́НЧИВАТЬ *несов. см.* **прико́нчить.**
ПРИКА́ПЛИВАТЬ *несов. см.* **прикопи́ть.**
ПРИКАРМА́НИВАТЬ *несов. см.* **прикарма́нить.**
ПРИКАРМА́НИТЬ *сов. что, разг.* үҙләштереү, үҙенеке итеү, хужа булып алыу, урлау, сәлдереү.
ПРИКА́РМЛИВАТЬ *несов. кого* өҫтәп ашатыу.
ПРИКАСА́ТЬСЯ *несов. см.* **прикосну́ться.**
ПРИКАТИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*доставить*) тәгәрәтеп килтереү; 2. *разг.* (*приехать*) килеү, килеп туҡтау (*ат, машина һ. б. менән*).
ПРИКАТИ́ТЬСЯ *сов.* тәгәрәп килеү, тәгәрәп килеп туҡтау.
ПРИКА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **прикати́ть.**
ПРИКИ́ДЫВАТЬ *несов. см.* **прики́нуть.**
ПРИКИ́ДЫВАТЬСЯ *несов. см.* **прики́нуться.**
ПРИКИ́НУТЬ *сов. разг.* 1. *что, чего* (*прибавить*) өҫтәү, өҫтәп ебәреү, арттырыу; 2. *что* (*примерить*) кейеп (*йәки* бәйләп, тағып, ҡуйып) ҡарау; 3. *что* (*приблизительно взвесить*) үлсәү, үлсәп ҡарау; 4. *что и без доп.* (*рассчитать, сообразить*) иҫәпләп алыу, уйлап (*йәки* самалап) ҡарау.
ПРИКИ́НУТЬСЯ *сов.* булып ҡыланыу (*йәки* күренеү), һалышыу, башын һалыу; **прики́нуться больны́м** ауырыуға һалышыу.
ПРИКЛА́Д *м.* 1. (*ружья*) приклад, мылтыҡ түтәһе; 2. *портн., сапожн.* өҫтәмә материал (*кейем тегеү өсөн кәрәкле нәмәләр, мәҫ. аҫтарлыҡ, төймә, ҡаптырма, еп һ. б.*).
ПРИКЛАДНО́Й *прил.* практик, прикладной, теоретик булмаған; **прикладна́я меха́ника** прикладной механика; ◇ **прикладно́е иску́сство** көнкүреш өсөн художестволы әйберҙәр эшләү сәнғәте.
ПРИКЛА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **приложи́ть** 1.
ПРИКЛА́ДЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **приложи́ться;** 2. *страд. к* **прикла́дывать.**
ПРИКЛЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **прикле́ить.**
ПРИКЛЕ́ИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **прикле́иться;** 2. *страд. к* **прикле́ивать.**
ПРИКЛЕ́ИТЬ *сов. что* йәбештереп ҡуйыу, елемләп (*йәки* келәйләп) йәбештереү.
ПРИКЛЕ́ИТЬСЯ *сов.* йәбешеү, йәбешеп ҡуйыу.
ПРИКЛЕПА́ТЬ *сов. что* сигәләү, сигәләп ҡуйыу.
ПРИКЛЁПЫВАТЬ *см.* **приклепа́ть.**
ПРИКЛОНИ́ТЬ *сов.*: **не́где го́лову приклони́ть** морон терәр (*йәки* төртөр) ер юҡ.
ПРИКЛОНЯ́ТЬ *несов. см.* **приклони́ть.**
ПРИКЛЮЧА́ТЬСЯ *несов. см.* **приключи́ться.**
ПРИКЛЮЧЕ́НИЕ *с.* 1. (*происшествие*) (көтмәгәндә булған) хәл (*йәки* ваҡиға, нәмә); 2. (*похождение*) мажара; баштан үткәндәр.
ПРИКЛЮЧЕ́НЧЕСКИЙ *прил.* мажаралы; **приключе́нческий рома́н** мажаралы роман.
ПРИКЛЮЧИ́ТЬСЯ *сов. разг.* булыу, осрау, башҡа (бәлә) төшөү.
ПРИКОВА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* беркетеү, ҡаҙаҡлап ҡуйыу, бығаулап (*йәки* сынйырлап) ҡуйыу; 2. *что, перен.* (иғтибарҙы, күңелде) үҙенә тартыу (*йәки* йәлеп итеү); **прикова́ть к себе́ внима́ние** иғтибарҙы үҙенә тартыу; ◇ **боле́знь прикова́ла его́ к посте́ли** сир уны аяҡтан йыҡты; **страх прикова́л его́ к ме́сту** ҡурҡыуынан ул баҫҡан ерендә ҡатып ҡалды.
ПРИКО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **прикова́ть.**
ПРИКОВЫЛЯ́ТЬ *сов. разг.* тәнтерәкләп килеү, саҡ-саҡ һөйрәлеп барыу (*йәки* килеү, ҡайтыу).
ПРИКО́Л *м.* ҡаҙыҡ; **на прико́ле** бәйҙә.
ПРИКОЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **приколоти́ть.**
ПРИКО́ЛКА *ж. разг.* ҡаҙауыс, сәс ҡыҫтырғыс.
ПРИКОЛОТИ́ТЬ *сов. что, разг.* ҡаҙаҡлау, ҡаҙаҡлап ҡуйыу.
ПРИКОЛО́ТЬ *сов. что* ҡаҙау, ҡаҙап ҡуйыу.
ПРИКОМАНДИРОВА́ТЬ *сов. кого-что* командировать итеү, ваҡытлыса эшкә ебәреү (*учреждение, ғәскәри часть һ. б. ҡарамағына*).
ПРИКОМАНДИРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **прикомандирова́ть.**
ПРИКО́НЧИТЬ *сов. разг.* 1. *что* тамамлау, бөтөрөү; 2. *кого-что, перен.* (*умертвить*) үлтереү, үлтереп ташлау.
ПРИКОПИ́ТЬ *сов. что, чего, разг.* туплау, йыйыу.
ПРИКО́РМ *м.*, **ПРИКО́РМКА** *ж.* ем.
ПРИКОРНУ́ТЬ *сов. разг.* терәлеп (*йәки* һөйәлеп) йоҡлау.
ПРИКОСНОВЕ́НИЕ *с. см.* **прикосну́ться; лёгкое прикоснове́ние** саҡ ҡына тейеп китеү.
ПРИКОСНОВЕ́ННОСТЬ *ж. книжн.* ҡағылыш, ҡатнашлыҡ.
ПРИКОСНОВЕ́ННЫЙ *прил. книжн.* ҡағылған, ҡатнашы бар (*йәки* булған).
ПРИКОСНУ́ТЬСЯ *сов.* ҡағылыу, тейеү, ҡағылып (*йәки* тейеп) китеү.
ПРИКРА́СИТЬ *сов. что* арттырып һөйләү, өҫтәп матурлап һөйләү.
ПРИКРА́СЫ *мн.* (*ед.* **прикра́са** *ж.*) *разг.* 1. (*преувеличения*) (һөйләгәндә үҙенән) ҡушып арттырып ебәреү, матурлау, биҙәү; 2. (*украшения*) биҙәк, биҙәнеү нәмәләре.
ПРИКРА́ШИВАТЬ *несов. см.* **прикра́сить.**
ПРИКРЕПИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* теркәү, беркетеү; **прикрепи́тельный тало́н** беркетеү талоны.
ПРИКРЕПИ́ТЬ *сов. кого-что, в разн. знач.* беркетеү, беркетеп ҡуйыу, теркәү, ҡаҙау; **прикрепи́ть к груди́ значо́к** күкрәккә значок ҡаҙау; **прикрепи́ть ученика́ к ма́стеру** өйрәнсек эшсене мастергә беркетеү.
ПРИКРЕПИ́ТЬСЯ *сов.* 1. йәбешеү, беркетелеү; 2. (*стать на учёт*) теркәлеү, учётка kereү.
ПРИКРЕПЛЕ́НИЕ *с. см.* **прикрепи́ть** *и* **прикрепи́ться** 2; **прикрепле́ние к поликли́нике** поликлиникаға беркетеү.
ПРИКРЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **прикрепи́ть.**
ПРИКРЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **прикрепи́ться;** 2. *страд. к* **прикрепля́ть.**

ПРИКРИ́КНУТЬ *сов. на кого-что* (асыуланып) ҡысҡырып ҡуйыу, ҡысҡырыу.

ПРИКРУТИ́ТЬ *сов. разг.* 1. *кого-что* (*привязать*) урап бәйләү, шаҡарып (*йәки* ҡайырып) бәйләү; 2. *что* (*уменьшить*) бер аҙ төшөрөү (*йәки* баҫыу), бороп кәметеү, баҫа төшөү; **прикрути́ь фити́ль в ла́мпе** лампаны баҫа төшөү.

ПРИКРУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **прикрути́ть.**

ПРИКРЫВА́ТЬ *несов. см.* **прикры́ть.**

ПРИКРЫВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **прикры́ться**; 2. *страд. к* **прикрыва́ть.**

ПРИКРЫ́ТИЕ *с.* 1. *см.* **прикры́ть(ся)**; 2. (*защита, охрана*) япма, ышыҡ, һаҡ (*ҡаплап, ышыҡлап, торған нәмә*); **хоро́шее прикры́тие от дождя́** ямғырҙан яҡшы ышыҡ.

ПРИКРЫ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*защитить, предохранить*) ябыу, йәшереү, ышыҡлап ҡуйыу; 2. *кого-что, перен.* (*скрыть*) йәшереү, ҡаплап ҡалыу; 3. *кого-что, воен.* ҡаплау, ышыҡлап (*йәки* ҡаплап) тороу; **прикры́ть артиллери́йским огнём** артиллерия уты менән ҡаплап тороу; 4. *что* (*неплотно закрыть*) әҙерәк ябыу, яба биреү; 5. *что, разг.* (*прекратить, закрыть*) ябыу, туҡтатыу.

ПРИКРЫ́ТЬСЯ *сов.* 1. *чем* (*накрыться*) ҡапланыу, ябыныу, ышыҡланыу; 2. *чем, перен.* (*скрыть свои намерения*) йәшеренеү, ышыҡланып ҡалыу; 3. (*неплотно закрыться*) ябыла биреү.

ПРИКУПА́ТЬ *несов. см.* **прикупи́ть.**

ПРИКУПИ́ТЬ *сов. кого-что, чего* өҫтәп һатып алыу.

ПРИКУ́РИВАТЬ *несов. см.* **прикури́ть.**

ПРИКУРИ́ТЬ *сов. что и без доп.* тәмәке ҡабыҙыу (*йәки* тоҡандырыу).

ПРИКУ́С *м.* тешләү (*тешләгәндә аҫҡы һәм өҫкө тештәрҙең бер-береһенә ҡарата торошо*); **пра́вильный прику́с** дөрөҫ тешләү.

ПРИКУСИ́ТЬ *сов. что* тешләп алыу; **прикуси́ть язы́к** 1) телде тешләп алыу; 2) *перен.* телен йотоу, ауыҙын йомоу.

ПРИКУ́СЫВАТЬ *несов. см.* **прикуси́ть.**

ПРИЛА́ВОК *м.* прилавка; ✧ **рабо́тник прила́вка** магазиндә эшләүсе.

ПРИЛАГА́ТЕЛЬНОЕ *с.*: **и́мя прилага́тельное** *грам.* сифат (*һүҙ төркөмө*).

ПРИЛАГА́ТЬ *несов. см.* **приложи́ть** 2, 3.

ПРИЛА́ДИТЬ *сов. что* рәтләү, юнләү, рәтләп (*йәки* эшләп) ҡуйыу.

ПРИЛА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **прила́дить.**

ПРИЛАСКА́ТЬ *сов. кого* һөйөү, иркәләү, иркәләп алыу.

ПРИЛАСКА́ТЬСЯ *сов.* иркәләнеү.

ПРИЛЕГА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **приле́чь**; 2. *к чему* яҡын булыу (*йәки* ятыу, тороу), тоташыу; **сад прилега́ет к реке́** баҡса йылғаға барып тоташа.

ПРИЛЕЖА́НИЕ *с.* тырышлыҡ, тырышыу; **он отлича́ется прилежа́нием** ул тырышлығы менән айырылып тора.

ПРИЛЕЖА́ЩИЙ *прил. мат.* сиктәш; **прилежа́щая сторона́** сиктәш яҡ.

ПРИЛЕ́ЖНЫЙ *прил.* тырыш.

ПРИЛЕПИ́ТЬ *сов. что* йәбештереү.

ПРИЛЕПИ́ТЬСЯ *сов.* йәбешеү, йәбешеп ятыу.

ПРИЛЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **прилепи́ть.**

ПРИЛЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **прилепи́ться**; 2. *страд. к* **прилепля́ть.**

ПРИЛЁТ *м. см.* **прилете́ть; прилёт птиц** ҡоштар килеүе.

ПРИЛЕТА́ТЬ *несов. см.* **прилете́ть.**

ПРИЛЕТЕ́ТЬ *сов.* 1. осоп килеү; 2. *разг.* (*примчаться*) югереп (*йәки* сабып) килеп етеү.

ПРИЛЕ́ЧЬ *сов.* 1. (*лечь ненадолго*) ятып алыу (*йәки* тороу); 2. (*пригнуться*) ятыу, ығыу.

ПРИЛИ́В *м.* 1. һыу ҡалҡыу (*океан һәм диңгеҙ һыуының билдәле ваҡытта күтәрелеүе*); 2. (*прибытие во множестве*) ағылыу, йыйылыу, күпләп килеү; 3. (*приток крови*) ҡан югереү (*йәки* һауыу); 4. *тех.* (деталдең) йыуан ере (*йәки* урыны).

ПРИЛИВА́ТЬ *несов. см.* **прили́ть.**

ПРИЛИ́ЗАННЫЙ *прил. разг.* шыма итеп таралған (*о волосах*); яланған, ялаған (*о шерсти животных*).

ПРИЛИЗА́ТЬ *сов. что* 1. (*пригладить языком*) ялап шымартыу; 2. *разг.* (*причесать*) шыма итеп тарау.

ПРИЛИЗА́ТЬСЯ *сов. разг.* артыҡ шыма итеп тараныу.

ПРИЛИ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **прилиза́ть.**

ПРИЛИ́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **прилиза́ться**; 2. *страд. к* **прили́зывать.**

ПРИЛИПА́ТЬ *несов. см.* **прили́пнуть.**

ПРИЛИ́ПНУТЬ *сов.* 1. (*пристать — о чём-л. липком*) һылашыу, йәбешеү, йәбешеп ҡалыу; 2. *перен. разг.* (*надоесть*) йәбешеү, тағылып алыу, бәйләнеү.

ПРИЛИ́ПЧИВЫЙ *прил.* 1. (*легко прилипающий*) һылашҡаҡ, йәбешкәк, йәбешеүсән; 2. *перен. разг.* (*надоедливый*) бәйләнсек, бәйләнеүсән.

ПРИЛИ́ТЬ *сов.* 1. (*притечь — о жидкости*) югереү, һауыу, һарҡыу; 2. *перен.* (*внезапно возникнуть*) ҡапыл уяныу, ташып килеү (*тойғо тураһында*).

ПРИЛИ́ЧИЕ *с.* әҙәп, әҙәп һаҡлау, әҙәплелек; **для прили́чия** әҙәп һаҡлау өсөн.

ПРИЛИ́ЧНЫЙ *прил.* 1. әҙәпле; 2. *разг.* (*удовлетворительный*) яҡшы ғына, күп кенә, ҡәнәғәтләнерлек; **сего́дня прили́чная пого́да** бөгөн көн яҡшы ғына.

ПРИЛОВЧИ́ТЬСЯ *сов. разг.* өйрәнеп (*йәки* оҫтарып) алыу; рәтен (*йәки* уңайын) табып алыу.

ПРИЛОЖЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **приложи́ть; приложе́ние докуме́нтов к заявле́нию** ғаризаға документтәрҙе ҡушыу; 2. ҡушымта; **журна́л с приложе́ниями** ҡушымталы журнал; 3. *грам.* өҫтәлмәлек.

ПРИЛОЖИ́ТЬ *сов. что* 1. ҡуйыу; **приложи́ть ру́ку ко лбу́** ҡулды маңлайға ҡуйыу; 2. (*присоединить*) ҡушыу, ҡушып ебәреү (*йәки* һалыу); 3. (*применить*) һалыу, ҡуйыу; ҡулланыу; **приложи́ть си́лу** көс һалыу.

ПРИЛОЖИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*приблизить вплотную ухо, глаз*) яҡын килеү, терәлеү; 2. хөрмәтләп (*йәки* ололап) үбеү; **приложи́ться к зна́мени** байраҡты ололап үбеү; 3. (*нацелиться*) тоҫҡау, төҙәү, күҙәү; ✧ **остально́е прило́жится** ҡалғаны бер ыңғай үтәлер; башы булһа, ҡойроғо булыр.

ПРИЛЬНУ́ТЬ *сов.* һырығыу, һарылыу, яҡын уҡ килеү.

ПРИ́МА *ж.* прима (1. *муз. гаммала беренсе төп тауыш*; 2. *скрипканың беренсе ҡылы*; 3. *оркестрҙа, хорҙа беренсе партияны башҡарыусы ҡорал йәки кеше*).

ПРИ́МА-БАЛЕРИ́НА *ж.* прима-балерина (*баш ролдәрҙе башҡарыусы балерина*).

ПРИМАДО́ННА *ж. театр. уст.* примадонна (*операла йәки опереттала баш ролдәрҙе башҡарыусы йырсы ҡатын-ҡыҙ*).

ПРИМА́ЗАТЬСЯ *сов. разг.* тағылыу, йәбешеү.

ПРИМА́ЗЫВАТЬСЯ *несов. см.* **прима́заться.**

ПРИМА́НИВАТЬ *несов. см.* **примани́ть.**

ПРИМАНИ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* ҡыҙыҡтырыу, тартыу, ылыҡтырыу, алдаштырып саҡырыу; үҙенә (*йәки* үҙ яғына) алыу, тартыу.

ПРИМА́НКА *ж.* 1. ем, ҡаптырғыс, алдатҡыс; **прима́нка для ры́бы** балыҡты алдатыу өсөн ем; 2. *перен.* алдатҡыс, ҡыҙыҡтырғыс (*нәмә*).

ПРИМА́Т *м. филос.* примат (*өҫтөнлөк, беренселек*).

ПРИМА́ТЫ *мн. зоол.* приматтар (*юғары төҙөлөшлө имеҙеүселәр отряде*).

ПРИМА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **примочи́ть.**

ПРИМА́ЩИВАТЬСЯ *несов. см.* **примости́ться.**

ПРИМЕЛЬКА́ТЬСЯ *сов.* ғәҙәтләнелеү, таныш булып бөтөү, күҙ өйрәнеп бөтөү.

ПРИМЕНЕ́НИЕ *с. см.* **примени́ть(ся); примене́ние минера́льных удобре́ний** минераль ашламалар ҡулланыу.

ПРИМЕНИ́МЫЙ *прил.* ҡулланырлыҡ, ярарлыҡ, ҡулланырға яраған.

ПРИМЕНИ́ТЕЛЬНО *нареч.* ҡарата, ярашлы рәүештә; **примени́тельно к да́нному слу́чаю** ошо ваҡиғаға ҡарата.

ПРИМЕНИ́ТЬ *сов. что* ҡулланыу, файҙаланыу.

ПРИМЕНИ́ТЬСЯ *сов.* яраҡлашыу, күнегеү, үҙләшеү.

ПРИМЕНЯ́ТЬ *несов. см.* **примени́ть.**

ПРИМЕНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **примени́ться;** 2. *страд. к* **применя́ть.**

ПРИМЕ́Р *м.* 1. өлгө, үрнәк; **показа́ть приме́р** үрнәк күрһәтеү; **по приме́ру** өлгөһө менән, үрнәге буйынса; **приме́р му́жества** батырлыҡ үрнәге; 2. миҫал; **поясни́ть на приме́ре** миҫал килтереп аңлатыу; **алгебраи́ческие приме́ры** алгебраик миҫалдар; ✧ **для приме́ра** ғибрәт өсөн; **к приме́ру** мәҫәлән.

ПРИМЕРЗА́ТЬ *несов. см.* **примёрзнуть.**

ПРИМЁРЗНУТЬ *сов.* йәбешеп туңыу, туңып йәбешеү.

ПРИМЕ́РИВАТЬ *несов. см.* **приме́рить.**

ПРИМЕ́РИТЬ *сов. что* үлсәү, үлсәп (*йәки* кейеп, ҡуйып) ҡарау; **приме́рить костю́м** костюмде кейеп ҡарау.

ПРИМЕ́РКА *ж. см.* **приме́рить; приме́рка пальто́** пальто кейеп ҡарау.

ПРИМЕ́РНЫЙ *прил.* 1. (*образцовый*) өлгө, үрнәк, өлгө (*йәки* үрнәк) булырлыҡ; 2. (*приблизительный*) яҡынса, самалап (*йәки* сама менән) алынған.

ПРИМЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **приме́рить.**

ПРИМЕСИ́ТЬ *сов. что, чего* ҡатыштырып иҙеү, ҡушып баҫыу.

ПРИ́МЕСЬ *ж.* ҡатыш, ҡатышҡан (*йәки* ҡушылған) нәмә; **гли́на с при́месью песка́** ҡом ҡатыш балсыҡ.

ПРИМЕ́ТА *ж.* 1. билдә, тамға; **осо́бые приме́ты** айырым билдәләр; 2. (*в суеверных представлениях*) ырым, юрау; **ве́рить в приме́ты** ырымдарға ышаныу; ✧ **быть на приме́те** күҙ алдында тотоу.

ПРИМЕТА́ТЬ *сов. что* типсеү, типсеп сығыу.

ПРИМЕ́ТИТЬ *сов. кого-что, разг.* күреп алыу, иҫләү, иғтибар итеү.

ПРИМЕ́ТНЫЙ *прил.* 1. (*заметный*) күренеп (*йәки* һиҙелеп) торған; билдәле; 2. (*имеющий приметы*) тамғалы; **приме́тная ру́чка** тамғалы ручка.

ПРИМЁТЫВАТЬ *несов. см.* **примета́ть.**

ПРИМЕЧА́НИЕ *с.* иҫкәрмә.

ПРИМЕЧА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* иғтибар итерлек, бик иҫтә ҡалырлыҡ; яҡшы, гүзәл; **примеча́тельное собы́тие** гүзәл ваҡиға.

ПРИМЕЧА́ТЬ *несов. разг.* 1. *см.* **приме́тить;** 2. *за кем-чем, прост.* (*наблюдать*) күҙәтеү, ҡарап тороу.

ПРИМЕША́ТЬ *сов. что, чего, прям. и перен.* ҡатыштырыу, ҡушыу, аралаштырыу, бутау.

ПРИМЕ́ШИВАТЬ I *несов. см.* **примеси́ть.**

ПРИМЕ́ШИВАТЬ II *несов. см.* **примеша́ть.**

ПРИМИНА́ТЬ *несов. см.* **примя́ть.**

ПРИМИНА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **примя́ться;** 2. *страд. к* **примина́ть.**

ПРИМИРЕ́НЕЦ *м. полит.* килешеүсе, килешеп ҡараусы.

ПРИМИРЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **примири́ть(ся); примире́ние проти́вников** ҡаршы яҡтарҙы килештереү; 2. (*мир, согласие*) тыныслыҡ, татыулыҡ.

ПРИМИРЕ́НЧЕСКИЙ *прил. полит.* килешеүсәнлек; **примире́нческая поли́тика** килешеүсәнлек политикаһы.

ПРИМИРЕ́НЧЕСТВО *с. полит.* килешеп ҡараусылыҡ, килешеүсәнлек.

ПРИМИРИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* килешергә (*йәки* татыулашырға) теләгән.

ПРИМИРИ́ТЬ *сов. кого-что* 1. (*помирить*) килештереү, татыулаштырыу, яраштырыу; 2. (*вызвать терпимое отношение*) күндереү, (түҙергә) риза итеү, ризалаштырыу.

ПРИМИРИ́ТЬСЯ *сов.* 1. *с кем-чем и без доп.* килешеү, татыулашыу, ярашыу; 2. *с чем* (*терпимо отнестись к чему-л.*) күнеү, риза булыу, буйһоноу.

ПРИМИРЯ́ТЬ *несов. см.* **примири́ть.**

ПРИМИРЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **примири́ться;** 2. *страд. к* **примиря́ть.**

ПРИМИТИ́В *м.* примитив (*ябай, тупаҫ нәмә*).

ПРИМИТИ́ВНОСТЬ *ж.* 1. (*простота, несложность*) примитивлек, ябайлыҡ; 2. (*ограниченность*) тупаҫлыҡ, тар ҡарашлылыҡ.

ПРИМИТИ́ВНЫЙ *прил.* 1. (*простой, несложный*) примитив, ябай; 2. (*ограниченный*) тупаҫ, тар ҡарашлы, сикле; 3. (*первобытный*) примитив; боронғо.

ПРИМКНУ́ТЬ *сов.* 1. (*встать рядом*) яҡын килеү, янына (*йәки* эргәһенә) килеп баҫыу; 2. *к кому-чему* (*присоединиться*) ҡушылыу, эйәреү; ✧ **примкну́ть штык** *воен.* штык кейҙереү.

ПРИМО́ЛКНУТЬ *сов. разг.* шымыу, тымыу, шым булыу, туҡтау.

ПРИМО́РСКИЙ *прил.* диңгеҙ буйындағы (*йәки* эргәһендәге); диңгеҙ буйына хас; **примо́рский го́род** диңгеҙ буйындағы ҡала.

ПРИМО́РЬЕ *с.* диңгеҙ буйы (*йәки* эргәһе).

ПРИМОСТИ́ТЬСЯ *сов. разг.* нисек етте шулай урынлашыу.

ПРИМОЧИ́ТЬ *сов. что, разг.* сылатыу, һыулау, еүеш әйбер ябыу (*йәки* һалыу).

ПРИМО́ЧКА *ж.* сылатҡыс, примочка (*ауыртҡан урынға ҡаплау өсөн әҙерләнгән шыйыҡ дарыу*).

ПРИ́МУЛА *ж. бот.* примула, яҙ гөлө.

ПРИ́МУС *м.* примус.

ПРИМЧА́ТЬСЯ *сов.* югереп (*йәки* елеп, сабып) килеп етеү.

ПРИМЫКА́НИЕ *с. грам.* йәнәшәлек.

ПРИМЫКА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **примкну́ть;** 2. (*находиться рядом*) йәнәшә булыу (*йәки* тороу), килеп тоташыу; **на́ши дворы́ примыка́ют друг к дру́гу** беҙҙең йорттар йәнәшә тора.

ПРИМЯ́ТЬ *сов. что* йәмшәйтеү, йәнсеү, иҙеү, тапау.

ПРИМЯ́ТЬСЯ *сов.* йәмшәйеү, йәнселеү.

ПРИНАДЛЕЖА́ТЬ *несов.* 1. *кому-чему* (*составлять чью-л. собственность*) =дыҡы (=деке, =зыҡы, =ҙеке, =ныҡы, =неке, =тыҡы, =теке) булыу, (*берәүгә*) ҡарау; 2. *к чему, чему* булыу, тороу, инеү, һаналыу; **он принадлежи́т к гру́ппе выдаю́щихся де́ятелей** ул күренекле кешеләр төркөмөнә инә.

ПРИНАДЛЕ́ЖНОСТЬ *ж.* 1. кәрәк-яраҡ, әйбер, йыһаз, ҡорал; **канцеля́рские принадле́жности** канцелярия кәрәк-яраҡтары; 2. ҡарағанлыҡ, булыулыҡ; **принадле́жность к па́ртии** партиялы булыулыҡ; ✧ **по принадле́жности** тейешле урынға (*йәки* кешегә).

ПРИНАЛЕ́ЧЬ *сов. на что, разг.* 1. нығыраҡ (*йәки* көс менән) баҫыу (*йәки* этәреү), көс һалыу; нығыраҡ (*йәки* шәберәк) эшләй башлау; **принале́чь на вёсла** шәберәк ишә башлау; 2. *перен.* нығыраҡ (*йәки* көс һалыбыраҡ) эшләй башлау, эшләргә тотоноу.

ПРИНАРЯДИ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* матур итеп (*йәки* ҡупшы) кейендереү.

ПРИНАРЯДИ́ТЬСЯ *сов. разг.* матур итеп кейенеү, кейенеп-яһанып алыу.

ПРИНАРЯЖА́ТЬ *несов. см.* **принаряди́ть.**

ПРИНАРЯЖА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **принаряди́ться;** 2. *страд. к* **принаряжа́ть.**

ПРИНЕВО́ЛИВАТЬ *несов. см.* **принево́лить.**

ПРИНЕВО́ЛИТЬ *сов. кого, разг.* мәжбүр итеү, ирекһеҙләү.

ПРИНЕСТИ́ *сов.* 1. *кого-что* (*неся, доставить*) (күтәреп) килтереү (*йәки* алып килеү, алып ҡайтыу); **принести́ ребёнка** баланы күтәреп алып ҡайтыу; 2. *что* (*дать какой-л. результат*) килтереү; **принести́ по́льзу** файҙа килтереү; 3. *кого, разг.* (*родить—о животных*) (үрсем, уңыш) килтереү (*йәки* биреү); 4. *что* биреү, итеү, әйтеү; **принести́ благода́рность** рәхмәт әйтеү; **принести́ кля́тву** ант биреү; **принести́ в же́ртву** ҡорбан итеү.

ПРИНЕСТИ́СЬ *сов. разг.* тиҙ килеп етеү, килеү; ишетелеү.

ПРИНИЖА́ТЬ *несов. см.* **прини́зить.**

ПРИНИ́ЖЕННОСТЬ *ж.* кәмһетелгәнлек, мескенлек.

ПРИНИ́ЖЕННЫЙ *прич. и прил.* кәмһетелгән, мескен.

ПРИНИ́ЗИТЬ *сов.* 1. *кого* түбәнһетеү, кәмһетеү; 2. *кого-что* (*умалить*) түбәнәйтеү, кесерәйтеү; **прини́зить значе́ние чего́-либо** берәй нәмәнең әһәмиәтен кесерәйтеү.

ПРИНИКА́ТЬ *несов. см.* **прини́кнуть.**

ПРИНИ́КНУТЬ *сов.* 1. *к кому-чему* һыйыныу, һырығыу, (*башын, ҡолағын, кәүҙәһен яҡын*) ҡуйыу; **прини́кнуть у́хом к земле́** ҡолағын ергә ҡуйып тыңлау; 2. *перен. разг.* (*притихнуть, притаиться*) боҫоу, шымып ҡалыу.

ПРИНИМА́ТЬ *несов. см.* **приня́ть.**

ПРИНИМА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **приня́ться;** 2. *страд. к* **принима́ть.**

ПРИНОРА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **принорови́ть.**

ПРИНОРА́ВЛИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **принорови́ться;** 2. *страд. к* **принора́вливать.**

ПРИНОРОВИ́ТЬ *сов. что, разг.* яраҡлаштырыу, уңайлаштырыу, (рәтен табып) ҡулайлаштырып алыу, тура килтереү.

ПРИНОРОВИ́ТЬСЯ *сов.* яраҡлашыу, уңайлашыу, ҡулайлашыу, юлын (*йәки* рәтен) табып алыу.

ПРИНОСИ́ТЬ *несов. см.* **принести́.**

ПРИНОШЕ́НИЕ *с.* бүләк.

ПРИНУДИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* мәжбүрилек.

ПРИНУДИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* мәжбүри; **принуди́тельные ме́ры** мәжбүри саралар.

ПРИНУ́ДИТЬ *сов. кого-что* мәжбүр итеү, көсләп эшләтеү, ирекһеҙләү.

ПРИНУЖДА́ТЬ *несов. см.* **прину́дить.**

ПРИНУЖДЕ́НИЕ *с. см.* **прину́дить; сде́лать по принужде́нию** мәжбүр иткәнгә (*йәки* ирекһеҙҙән) эшләү.

ПРИНУЖДЁННОСТЬ *ж.* тәбиғи булмау, яһалмалыҡ (*ҡылыҡ, һөйләү, мөғәмәләнең*).

ПРИНУЖДЁННЫЙ *прил.* тәбиғи булмаған, яһалма, көсәнеп эшләнгән (*ҡылыҡ, һөйләү, мөғәмәлә*).

ПРИНЦ *м.* принц (*батшалыҡ итеүсе ғаилә ағзаһы; батша улы, шаһзада*).

ПРИНЦЕ́ССА *ж.* принцесса (*принц ҡатыны йәки ҡыҙы*).

ПРИ́НЦИП *м.* принцип (*нигеҙ, асыл, төп сығанаҡ, төп ҡағиҙә*); ✧ **в при́нципе** нигеҙҙә.

ПРИНЦИПИА́ЛЬНОСТЬ *ж.* принципиаллек, принципиаль булыу.

ПРИНЦИПИА́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. принципиаль, принципкә нигеҙләнгән; **принципиа́льный вопро́с** принципиаль мәсьәлә, төп мәсьәлә; **говори́ть о са́мом принципиа́льном** иң асылын, төп мәсьәләгә ҡағылғанын һөйләү; 2. (*придерживающийся принципов*) принципле, принципиаль; **принципиа́льный челове́к** принципле кеше.

ПРИНЮ́ХАТЬСЯ *сов. разг.* 1. (*привыкнуть*) (еҫкә) танау өйрәнеү, (еҫкә) күнеп китеү; 2. (*распознать запах*) еҫкәнеү, еҫкәнеп һиҙеү.

ПРИНЮ́ХИВАТЬСЯ *несов. см.* **принюхаться.**

ПРИНЯ́ТИЕ *с. см.* **приня́ть; приня́тие резолю́ции** резолюция ҡабул итеү.

ПРИНЯ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*взять у кого-л.*) (ҡулынан) алыу; 2. *кого-что* (*включить в состав*) ҡабул итеү, алыу; **приня́ть в па́ртию** партияға ҡабул итеү; 3. *кого-что* ҡабул итеү (*йәки* итеп алыу); **приня́ть больны́х** ауырыуҙарҙы ҡабул итеү; **приня́ть рабо́ту** эш ҡабул итеп алыу; **приня́ть предложе́ние** тәҡдимде ҡабул итеү; **приня́ть телефоногра́мму** телефонограмма ҡабул итеү; 4. *что* ...итеү (*йәки* килеү, күреү); **приня́ть прися́гу** ант итеү; **приня́ть реше́ние** ҡарарға килеү; 5. *что* (*приобрести какой-л. вид*) төҫ, күренеш алыу, ... булып китеү; **приня́ть суро́вый вид** йөҙөнә ҡатылыҡ билдәһе сығарыу; 6. *кого-что* (*признать, счесть*) ... тип һанау, ... тип белеү, =ға (=гә, =ҡа, =кә) алыу; **я при́нял его́ за знако́мого** мин уны таныш кеше тип белдем; **приня́ть в шу́тку** көлкөгә алыу; 7. *что, чего* (*выпить, проглотить*) эсеү, йотоу; ◇ **приня́ть бой** *воен.* дошман башлаған һуғыштан баш тартмау; **приня́ть в до́лю** өлөшкә кертеү; **приня́ть душ** душҡа инеү; **приня́ть на себя́** *см.* **себя́.**

ПРИНЯ́ТЬСЯ *сов.* 1. *за что* (*приступить*) (эшкә) тотоноу (*йәки* керешеү); 2. (*привиться*) тамыр йәйеү, үҫеп китеү (*о растениях*); сығыу (*об оспе и т. д.*).

ПРИОБОДРИ́ТЬ *сов. кого-что* бер аҙ дәртләндереп (*йәки* күңелен күтәреп) ебәреү, бер аҙ рухын күтәреү.

ПРИОБОДРИ́ТЬСЯ *сов.* аҙыраҡ дәртләнеп (*йәки* күңел күтәрелеп, рухланып) китеү.

ПРИОБОДРЯ́ТЬ(СЯ) *несов. см.* **приободри́ть(ся).**

ПРИОБРЕСТИ́ *сов.* 1. *кого-что* алыу, булдырыу; һатып алыу; табыу; **приобрести́ зна́ния** белем алыу; 2. *что* (*заслужить*) алыу, ирешеү, ҡаҙаныу; **приобрести́ сла́ву** дан ҡаҙаныу.

ПРИОБРЕТА́ТЬ *несов. см.* **приобрести́.**

ПРИОБРЕТЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **приобрести́; приобрете́ние о́пыта** тәжрибә алыу; 2. (*достижение*) ҡаҙаныш, уңыш, өлгәшеү; **це́нное приобрете́ние культу́ры** культураның ҡиммәтле ҡаҙанышы; 3. (*покупка*) һатып алынған нәмә, тауар.

ПРИОБЩА́ТЬ *несов. см.* **приобщи́ть.**

ПРИОБЩА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **приобщи́ться;** 2. *страд. к* **приобща́ть.**

ПРИОБЩЕ́НИЕ *с. см.* **приобщи́ть** 1 *и* **приобщи́ться.**

ПРИОБЩИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* таныштырыу, ылыҡтырыу, тартыу, аралаштырыу; **приобщи́ть к культу́ре** культураға ылыҡтырыу; 2. *что* (*приложить*) ҡушыу, теркәү, ҡушып һалыу; **приобщи́ть докуме́нты к де́лу** документтәрҙе эш ҡағыҙҙарына теркәп ҡуйыу.

ПРИОБЩИ́ТЬСЯ *сов.* ҡатышып китеү, ылығыу, ҡушылыу, аралашыу; **приобщи́ться к культу́ре** культураға ылығыу.

ПРИОДЕ́ТЬ *сов. кого, разг.* яҡшы кейем кейендереү; өҫ-башын ҡарау, кейем-һалым биреү.

ПРИОДЕ́ТЬСЯ *сов. разг.* яҡшы итеп кейенеү; өҫ-башты ҡарау, кейем-һалым алыу.

ПРИОЗЁРНЫЙ *прил.* күл буйындағы (*йәки* эргәһендәге); **приозёрные луга́** күл буйындағы туғайлыҡ.

ПРИОРИТЕ́Т *м.* приоритет, беренселек (1. *берәй нәмәне асыуҙа, ижад итеүҙә, уйлап табыуҙа һ. б. беренселек;* 2. *берәй нәмәнең өҫтөнлөгө*).

ПРИОСА́НИВАТЬСЯ *несов. см.* **приоса́ниться.**

ПРИОСА́НИТЬСЯ *сов. разг.* (күкрәк киреп) турайыу, (иңбаш яҙып) һын турайтыу.

ПРИОСТАНА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **приостанови́ть.**

ПРИОСТАНА́ВЛИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **приостанови́ться;** 2. *страд. к* **приостана́вливать.**

ПРИОСТАНОВИ́ТЬ *сов. кого-что* туҡтатып тороу, бер аҙға туҡтатыу.

ПРИОСТАНОВИ́ТЬСЯ *сов.* туҡтау, туҡталыу, туҡталып тороу, бер аҙға туҡтау.

ПРИОСТАНО́ВКА *ж. см.* **приостанови́ть (-ся); приостано́вка вое́нных де́йствий** һуғышты туҡтатып тороу (*йәки* туҡтатыу).

ПРИОТВОРИ́ТЬ *сов. что* бер аҙ асыу, ҡыҫып тороу (*йәки* ҡуйыу), ҡыҫа биреү (*йәки* төшөү).

ПРИОТВОРИ́ТЬСЯ *сов.* аҙыраҡ асылыу, асыла төшөү; **дверь приотвори́лась** ишек бер аҙ асылды.

ПРИОТВОРЯ́ТЬ *несов. см.* **приотвори́ть.**

ПРИОТВОРЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **приотвори́ться;** 2. *страд. к* **приотворя́ть.**

ПРИОТКРЫВА́ТЬ *несов. см.* **приоткры́ть.**

ПРИОТКРЫВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **приоткры́ться;** 2. *страд. к* **приоткрыва́ть.**

ПРИОТКРЫ́ТЬ *сов. что* аҙыраҡ (*йәки* бер аҙ) асыу, аса төшөү, ҡыҫып ҡуйыу.

ПРИОТКРЫ́ТЬСЯ *сов.* бер аҙ асылыу, асыла төшөү.

ПРИОХО́ТИТЬ *сов. кого, разг.* теләк тыуҙырыу, дәрт ҡуҙғатыу, ҡыҙыҡтырыу, ҡыҙыҡһындырыу, ҡорсотоу (*берәй эшкә*).

ПРИОХО́ТИТЬСЯ *сов. разг.* дәртләнеү, ҡыҙыҡһыныу, ҡырсыныу (*берәй эшкә*).

ПРИПАДА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **припа́сть;** 2. *разг.* (*прихрамывать*) бер аҙ аҡһау, туйтаңлау; **он припада́ет на ле́вую но́гу** ул һул аяғына аҡһай.

ПРИПА́ДОК *м.* быума, һуғылма, өйәнәк; **серде́чный припа́док** йөрәк өйәнәге; ◇ **в припа́дке гне́ва** асыу ярһыуы менән; **припа́док сме́ха** тыйыла алмай көлөү.

ПРИПА́ДОЧНЫЙ *прил.* 1. быума сирле, һуғылмалы, өйәнәкле; 2. *в знач. сущ.* **припа́дочный** *м.*, **припа́дочная** *ж. разг.* быума сирле, һуғылмалы кеше.

ПРИПА́ИВАТЬ *несов. см.* **припая́ть.**

ПРИПА́ЙКА *ж.* 1. *см.* **припая́ть;** 2. (*припаянная часть*) (берәй нәмәнең) иретеп йәбештерелгән өлөшө.

ПРИПА́РКА *ж.* ҡыҙҙырғыс (әйбер).

ПРИПАСА́ТЬ *несов. см.* **припасти́.**

ПРИПАСТИ́ *сов. что, чего, разг.* әҙерләү, әҙерләп ҡуйыу; **припасти́ дров на́ зиму** ҡышҡа утын әҙерләп ҡуйыу.

ПРИПА́СТЬ *сов. к кому-чему, на что* ятыу, һыйыныу, һырығыу; сүгеү.

ПРИПА́СЫ *мн.* 1. (*провизия*) һаҡлыҡ, запас, һаҡлыҡҡа ҡуйған (*нәмә, аҙык-түлек*); 2. кәрәк-яраҡ; **охо́тничьи припа́сы** һунарсылыҡ кәрәк-яраҡтары; **боевы́е припа́сы** һуғыш кәрәк-яраҡтары (*мәҫ. снаряд, патрон*).

ПРИПА́ХИВАТЬ *несов.* 1. *чем* (*слегка пахнуть*) еҫ киленкерәү, аҙыраҡ еҫ сығыу, еҫе килеп тороу; **те́сто че́м-то припа́хивает** ҡамырҙан ниндәйҙер бер еҫ килеп тора; 2. *без доп.* (*об испорченных продуктах*) еҫләнеү, еҫләнә башлау, һаҫый башлау; **мя́со на́чало припа́хивать** ит еҫләнә башлаған.

ПРИПАЯ́ТЬ *сов. что* иретеп йәбештереү, паять итеү.

ПРИПАЯ́ТЬСЯ *сов.* иреп йәбешеү, паять ителеү.

ПРИПЕ́В *м.* припев, ҡушымта (*йырҙа*).

ПРИПЕВА́ТЬ *несов. разг.* әкрен генә йырлау, көйләү (*бер нәмә эшләгәндә*).

ПРИПЕВА́ЮЧИ *нареч.*: **жить припева́ючи** *разг.* рәхәт йәшәү, мул йәшәү, йырлап йәшәү.

ПРИПЁК I *м.* 1. ҡояш ҡыҙыуы, ҡояш ҡыҙҙырған урын; **сиде́ть на припёке** ҡояш ҡыҙҙырған урында ултырыу; 2. (*жара*) эҫе, көн ҡыҙыуы.

ПРИПЁК II *м.* (*увеличение в весе при выпечке*) бешкәндә артыу, артым (*ондоң икмәк итеп бешерелгәндән һуң ауырлыкҡа артыуы*).

ПРИПЕКА́ТЬ *несов. см.* **припе́чь.**

ПРИПЕРЕ́ТЬ *сов.* 1. *что* терәтеү, терәтеп ҡуйыу; **припере́ть дверь доско́й** ишекте таҡта менән терәтеп ҡуйыу; 2. *кого-что, прост.* (*прижать*) килтереп ҡыҫыу, ҡыҫырыҡлау; ◇ **припере́ть к стене́** *см.* **прижа́ть (прижа́ть к стене́).**

ПРИПЕ́РЧИВАТЬ *несов. см.* **припе́рчить.**

ПРИПЕ́РЧИТЬ *сов. что, разг.* борослау, бер аҙ борос һибеү.

ПРИПЕЧА́ТАТЬ *сов. что* 1. (*добавить к напечатанному*) өҫтәмә баҫыу, өҫтәмә рәүештә баҫтырыу; 2. *разг.* (*поставить печать*) печать һалыу (*йәки* баҫыу).

ПРИПЕЧА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **припеча́тать.**

ПРИПЕ́ЧЬ *сов.* 1. *что, разг.* (*дать пригореть*) көйҙөрөп ебәреү, утта артыҡ тотоу; 2. *кого-что и без доп.* ҡояш ҡыҙҙырыуы; **со́лнце подняло́сь и припекло́** ҡояш сыҡты һәм ҡыҙҙыра башланы.

ПРИПИРА́ТЬ *несов. см.* **припере́ть.**

ПРИПИСА́ТЬ *сов.* 1. *что и без доп.* (*добавить к написанному*) өҫтәп яҙыу; **приписа́ть ещё не́сколько строк к письму́** хатҡа тағы бер нисә юл өҫтәп яҙыу; 2. *кого-что* (*причислить*) яҙыу, теркәү, беркетеү; яҙып (*йәки* теркәп) ҡуйыу; **приписа́ть к призывно́му уча́стку** призыв участкаһына яҙыу; 3. *что* (*отнести на счёт кого-чего-л.*)... тип иҫәпләү, =дан (=дән, =ҙан, =ҙән, =тан, =тән) күреү, япһарыу, яғыу; **я приписа́л э́то его́ рассе́янности** мин быны уның иҫһеҙлегенә япһарҙым.

ПРИПИСА́ТЬСЯ *сов.* яҙылыу, беркетелеү, теркәлеп ҡуйыу.

ПРИПИ́СКА *ж.* 1. *см.* **приписа́ть** 1, 2; 2. (*дополнение к написанному*) өҫтәп яҙылған яҙыу, өҫтәмә (*йәки* ҡушымта) яҙыу.

ПРИПИСНО́Й *прил.* (*кемдеңдер, нәмәнеңдер ҡарамағына*) яҙылған, теркәлгән.

ПРИПИ́СЫВАТЬ *несов. см.* **приписа́ть.**

ПРИПИ́СЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **приписа́ться;** 2. *страд. к* **припи́сывать.**

ПРИПЛА́ТА *ж.* 1. *см.* **приплати́ть;** 2. (*деньги*) өҫтәп түләнгән аҡса.

ПРИПЛАТИ́ТЬ *сов. что* өҫтәп түләү (*йәки* биреү).

ПРИПЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **приплати́ть.**

ПРИПЛЕСТИ́ *сов. что* (*вплести*) ҡушып үреү.

ПРИПЛЕСТИ́СЬ *сов. разг.* көскә-көскә (*йәки* көс-хәл менән) килеп етеү, тырышып-тырмашып барып етеү.

ПРИПЛЕТА́ТЬ *несов. см.* **приплести́.**

ПРИПЛО́Д *м.* үрсем.

ПРИПЛЫВА́ТЬ *несов. см.* **приплы́ть.**

ПРИПЛЫ́ТЬ *сов.* (йөҙөп) килеү, (йөҙөп) барып етеү.

ПРИПЛЮСНУТЫЙ *прил.* йәмшәйгән, йәмшек, йәнсек, йәнселгән, ялпаҡ.

ПРИПЛЮСНУТЬ *сов. что* йәмшәйтеү, йәнсеү, ялпайтыу.

ПРИПЛЮСОВА́ТЬ *сов. что, разг.* (*һанағанда, иҫәптә*) ҡушыу, өҫтәү.

ПРИПЛЮСО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **приплюсова́ть.**

ПРИПЛЮЩИВАТЬ *несов. см.* **приплю́снуть.**

ПРИПЛЯ́СЫВАТЬ *несов.* бейегәндәй аяҡты тыпырҙатыу.

ПРИПОДНИМА́ТЬ *несов. см.* **приподня́ть.**

ПРИПОДНИМА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **приподня́ться;** 2. *страд. к* **приподнима́ть.**

ПРИПО́ДНЯТОСТЬ *ж.* күтәренкелек.

ПРИПО́ДНЯТЫЙ 1. *прич.* күтәрелә төшкән, бер аҙ күтәрелгән; 2. *прил.* күтәренке; **припо́днятое настрое́ние** күтәренке күңел.

ПРИПОДНЯ́ТЬ *сов. кого-что, прям. и перен.* бер аҙ күтәреү, күтәрә төшөү (*йәки* биреү), ҡалҡытыу.

ПРИПОДНЯ́ТЬСЯ *сов.* бер аҙ күтәрелеү, күтәрелә төшөү (*йәки* биреү), ҡалҡына биреү.

ПРИПОДЫМА́ТЬ *несов. разг. см.* **приподня́ть.**

ПРИПОДЫМА́ТЬСЯ *несов. разг.* 1. *см.* **приподня́ться;** 2. *страд. к* **приподыма́ть.**

ПРИПО́Й *м. тех.* припой (*йәбештереү өсөн ҡулланыла торған металл йәки металдар ҡушылмаһы*).

ПРИПОЛЗА́ТЬ *несов. см.* **приползти́.**

ПРИПОЛЗТИ́ *сов.* шыуып (*йәки* шыуышып, имгәкләп, дүрт тағанлап) килеп етеү.

ПРИПОЛЯ́РНЫЙ *прил.* поляр түңәрәгендәге (*йәки* тирәһендәге).

ПРИПОМИНА́ТЬ *несов. см.* **припо́мнить** 1.

ПРИПОМИНА́ТЬСЯ *несов. см.* **припо́мниться.**

ПРИПО́МНИТЬ *сов.* 1. *кого-что* хәтергә килтереү, иҫкә төшөрөү; таныу; 2. *что кому,*

разг. хәтерләтеү, иҫенә төшөрөү (*үс алыу уйы менән*); **я тебе́ э́то припо́мню!** мин быны иҫеңә төшөрөрмөн әле!

ПРИПО́МНИТЬСЯ *сов.* иҫкә төшөү, хәтергә килеү; **мне припо́мнился день встре́чи** осрашыуҙың көнө иҫемә төштө.

ПРИПОРОШИ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* өрпәкләү, һипкеләү.

ПРИПРА́ВА *ж.* тәмләткес (*мәҫ. һуған, борос һ. б.*).

ПРИПРА́ВИТЬ *сов. что* 1. *кул.* (аш) тәмләү, тәмләткес һалыу; **припра́вить суп тома́том** ашҡа томат һалыу; 2. *полигр.* төҙәтеү, приправить итеү.

ПРИПРАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **припра́вить.**

ПРИПРЫ́ГИВАТЬ *несов. разг.* һикерәндәү, ырғандау, һикергеләү, һикерә-һикерә килеү (*йәки* барыу).

ПРИПРЯГА́ТЬ *несов. см.* **припря́чь.**

ПРИПРЯ́ЖКА *ж.* 1. *см.* **припря́чь;** 2. *обл.* (*лошадь*) мисәп егелгән ат, мисәү аты, прәшкә.

ПРИПРЯ́ТАТЬ *сов. кого-что, разг.* йәшереү, йәшереп ҡуйыу.

ПРИПРЯ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **припря́тать.**

ПРИПРЯ́ЧЬ *сов. кого* мисәп егеү, мисәүләү.

ПРИПУ́ГИВАТЬ *несов. см.* **припугну́ть.**

ПРИПУГНУ́ТЬ *сов. кого-что* ҡурҡытыу, өркөтөү, ҡурҡытып алыу.

ПРИПУ́ДРИВАТЬ *несов. см.* **припу́дрить.**

ПРИПУ́ДРИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **припу́дриться;** 2. *страд. к* **припу́дривать.**

ПРИПУ́ДРИТЬ *сов. что* саҡ ҡына пудралау, аҙыраҡ пудра (*йәки* кершән) һөртөү.

ПРИПУ́ДРИТЬСЯ *сов.* саҡ ҡына кершән (*йәки* пудра) һөртөнөү.

ПРИПУСКА́ТЬ *несов. см.* **припусти́ть.**

ПРИПУСТИ́ТЬ *сов.* 1. *кого, разг.* (*подпустить, подвести*) ҡушыу, ебәреү; 2. *кого* (*к случке*) ҡаплатыу, ҡушыу, ҡасырыу (*малды*); 3. *кого и без доп., разг.* (*погнать*) шәбәйтеү, тиҙләтеү, шәберәк барыу; 4. *разг.* (*о дожде*) көсәйеү; 5. *что и без доп., портн.* бер аҙ (*киңлеккә, оҙонлоҡҡа, буйға*) ҡалдырыу (*кейем бескәндә*).

ПРИПУ́ТАТЬ *сов. кого, разг.* (*берәй эшкә берәүҙе*) ғәйепһеҙгә бутау.

ПРИПУ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **припу́тать.**

ПРИПУХА́ТЬ *несов. см.* **припу́хнуть.**

ПРИПУ́ХЛОСТЬ *ж.* шешкәнлек, ҡабарғанлыҡ.

ПРИПУ́ХЛЫЙ *прил.* шешкән, без аҙ шешкән, ҡабарған.

ПРИПУ́ХНУТЬ *сов.* әҙерәк (*йәки* бер аҙ) шешеү, шешеп тороу, ҡабарыу.

ПРИРАБА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **прирабо́тать.**

ПРИРАБО́ТАТЬ *сов. что, чего* өҫтәп эшләп алыу.

ПРИ́РАБОТОК *м.* (*төп эш хаҡынан тыш*) эшләп алған аҡса.

ПРИРА́ВНИВАТЬ I *несов. см.* **приравня́ть.**

ПРИРА́ВНИВАТЬ II *несов. см.* **прировня́ть.**

ПРИРА́ВНИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **приравня́ться;** 2. *страд. к* **прира́внивать** I.

ПРИРАВНЯ́ТЬ *сов. кого-что к кому-чему* тиңләштереү, тиңәштереү, тиңләү, тигеҙләү.

ПРИРАВНЯ́ТЬСЯ *сов. разг.* тиңләшеү, тиңәлеү, тиң булыу, тигеҙләнеү, тигеҙ булыу.

ПРИРАСТА́ТЬ *несов. см.* **прирасти́.**

ПРИРАСТИ́ *сов.* 1. *к чему* (*срастись*) йәбешеп (*йәки* ҡушылып) үҫеү, үҫеп китеү, уңалыу; 2. *к чему, перен.* (*остаться неподвижным*) йәбешеп (*йәки* ҡатып) ҡалыу; 3. (*увеличиться в количестве*) үҫеү, артыу, күбәйеү.

ПРИРАСТИ́ТЬ *сов. что* йәбештереп үҫтереү; ҡушыу.

ПРИРАЩЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **прирасти́** *и* **прирасти́ть; приращéние черенка́** сыбыҡсаның үҫеп китеүе; 2. (*увеличение, прибавление*) артыу, өҫтәлеү.

ПРИРА́ЩИВАТЬ *несов. см.* **прирасти́ть.**

ПРИРЕВНОВА́ТЬ *сов. кого* көнләшеү, көнләй башлау.

ПРИРЕ́ЗАТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*умертвить*) салыу, һуйыу; 2. *что, чего* (*прибавить*) ер киҫтереп үҙ еренә ҡушыу, кеше ерен киҫтереп (*йәки* баҫып) алыу; 3. *кого-что, разг.* (*зарезать всех, многих*) һуйып бөтөрөү; **прирéзать всю пти́цу** бар ҡош-ҡортто һуйып бөтөрөү.

ПРИРЕЗА́ТЬ *несов. см.* **прирéзать.**

ПРИРЕ́ЧНЫЙ *прил.* йылға буйындағы (*йәки* янындағы, эргәһендәге).

ПРИРОВНЯ́ТЬ *сов. что* тигеҙләү, тигеҙ итеү.

ПРИРО́ДА *ж.* 1. тәбиғәт; **сéверная приро́да** төньяҡ тәбиғәте; **явлéния приро́ды** тәбиғәт күренештәре; 2. (*сущность, характер*) тәбиғәт, асыл, нигеҙ; ✧ **в приро́де вещéй** ғәҙәти; **от приро́ды** тыумыштан.

ПРИРО́ДНЫЙ *прил.* 1. (*естественный*) тәбиғи; 2. (*врождённый*) тыумыштан булған, тәбиғи, тыуыуы менән, ысын; **приро́дный ум** тыумыштан булған аҡыл.

ПРИРОДОВЕ́ДЕНИЕ *с. уст.* тәбиғәт белеме; тәбиғәт хаҡында фән.

ПРИРОЖДЁННЫЙ *прил.* тыумыштан булған, тәбиғи, ысын; **прирождённый музыка́нт** ысын музыкант; **прирождённый тала́нт** тәбиғи талант.

ПРИРО́СТ *м.* үҫеш, артыу, үрсеү; **приро́ст населéния** халыҡ һанының артыуы.

ПРИРО́СТОК *м. разг.* үҫенте, ботаҡ.

ПРИРУБЕ́ЖНЫЙ *прил.* сик янындағы, дәүләт сигендәге.

ПРИРУЧА́ТЬ *несов. см.* **приручи́ть.**

ПРИРУЧА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **приручи́ться;** 2. *страд. к* **прируча́ть.**

ПРИРУЧИ́ТЬ *сов. кого-что* ҡулға эйәләштереү (*йәки* өйрәтеү), илектереү, эйәләштереү.

ПРИРУЧИ́ТЬСЯ *сов.* ҡулға эйәләшеү (*йәки* өйрәнеү), илегеү, эйәләшеү.

ПРИСА́ЖИВАТЬСЯ *несов. см.* **присéсть** 2.

ПРИСА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **присоли́ть.**

ПРИСА́СЫВАТЬСЯ *несов. см.* **присоса́ться.**

ПРИСВА́ИВАТЬ *несов. см.* **присво́ить.**

ПРИ́СВИСТ *м.* 1. (*свист*) һыҙғырыу, һыҙғырыныу; **петь с при́свистом** һыҙғырынып йырлау; 2. (*свистящий призвук*) һыҙғырыҡ тауыш.

ПРИСВИ́СТЫВАТЬ *несов.* **1.** һыҙғырыныу, һыҙғырғылау; **2.** (*говорить с присвистом*) һыҙғырған тауыштар сығарып һөйләшеү.

ПРИСВОЕ́НИЕ *с. см.* **присво́ить; присвое́ние чьего́-либо иму́щества** берәйһенең мөлкәтен үҙенә алыу.

ПРИСВО́ИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*завладеть чужим*) үҙенә алыу, үҙләштереү, үҙенеке итеү; **2.** *что кому-чему, офиц.* чин (*йәки* исем, дәрәжә) биреү; **присво́ить зва́ние Геро́я Сове́тского Сою́за** Советтәр Союзы Геройы исеме биреү.

ПРИСЕДА́НИЕ *с. см.* **присе́сть** 1 *и* **приседа́ть** 2.

ПРИСЕДА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **присе́сть** 1; **2.** (*при ходьбе*) атлағанда сүгеп-сүгеп китеү.

ПРИСЕ́СТ *м.*: **за оди́н присе́ст** бер ултырыуҙа.

ПРИСЕ́СТЬ *сов.* **1.** (*опуститься*) сүгеү, сүгәләү, сүкәйеү, сүгәләп ултырыу; **присе́сть на ко́рточки** сүгәләп (*йәки* сүкәйеп) ултырыу; **2.** (*сесть*) ултырып алыу; **прися́дьте хоть на мину́тку** бер генә минутҡа булһа ла ултырып алығыҙ.

ПРИ́СКАЗКА *ж. лит.* әкиәт башы, әкиәттең инеш өлөшө (*йәки* бөтөмө).

ПРИСКАКА́ТЬ *сов.* **1.** һикерәндәп (*йәки* ырғандап) килеү; **прискака́ть на одно́й ноге́** һыңар аяҡлап һикерәндәп килеү; **2.** (*на лошади*) саптырып (*йәки* сабып) килеп етеү (*атта*); **3.** *разг.* (*быстро приехать*) бик тиҙ килеү.

ПРИСКА́КИВАТЬ *несов.* **1.** *см.* **прискака́ть;** **2.** *разг.* (*подпрыгивать*) һикергеләү, һикереп китеү.

ПРИСКО́РБИЕ *с.*: **к приско́рбию** үкенескә ҡаршы; **с глубо́ким приско́рбием** тәрән ҡайғы менән.

ПРИСКО́РБНЫЙ *прил.* ҡайғылы, үкенесле, хәсрәтле; **приско́рбный слу́чай** үкенесле ваҡиға.

ПРИСКУ́ЧИТЬ *сов. разг.* ялҡытыу, эс бошороу, туйҙырып бөтөрөү.

ПРИСЛА́ТЬ *сов. кого-что* ебәреү; **присла́ть де́ньги** аҡса ебәреү; **присла́ть автомоби́ль за ке́м-либо** берәйһе артынан автомобиль ебәреү.

ПРИСЛО́ВЬЕ *с. разг.* мәҙәк әйтем (*телмәрҙе матурлау өсөн ҡыҫтырылған һүҙ, әйтем*).

ПРИСЛОНИ́ТЬ *сов. что* һөйәү, һөйәп ҡуйыу; терәп (*йәки* терәтеп) ҡуйыу.

ПРИСЛОНИ́ТЬСЯ *сов.* һөйәлеү, һөйәлеп (*йәки* таянып) тороу.

ПРИСЛОНЯ́ТЬ *несов. см.* **прислони́ть.**

ПРИСЛОНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **прислони́ться;** **2.** *страд. к* **прислоня́ть.**

ПРИСЛУ́ГА *ж.* **1.** *уст.* (*служанка*) аҫырау, хеҙмәтсе ҡатын; **2.** *собир. уст.* (*дворня*) хеҙмәтселәр, ялсылар; **3.** *собир. воен.* (*артиллерия, пулемёт, миномёт*) командаһы.

ПРИСЛУ́ЖИВАТЬ *несов.* **1.** хеҙмәтсе булып тороу, йомош-юлға йөрөү; **2.** *разг. см.* **прислу́живаться.**

ПРИСЛУ́ЖИВАТЬСЯ *несов.* ҡуштанланыу, ярамһаҡланыу, ярарға тырышыу.

ПРИСЛУ́ЖНИК *м.* **1.** *уст.* (*слуга*) аҫырау, хеҙмәтсе, ялсы; **2.** *разг.* ҡуштан, ялағай.

ПРИСЛУ́ЖНИЧЕСТВО *с.* ҡуштанланыу, ялағайлыҡ.

ПРИСЛУ́ШАТЬСЯ *сов.* **1.** ҡолаҡ һалыу, тыңлап тороу; **прислу́шаться к шо́роху** ҡыштырҙаған тауышҡа ҡолаҡ һалыу; **2.** *перен.* иғтибар итеү, иғтибарға алыу, ҡолаҡ һалыу; **прислу́шаться к мне́нию това́рищей** иптәштәрҙең фекеренә ҡолаҡ һалыу.

ПРИСЛУ́ШИВАТЬСЯ *несов. см.* **прислу́шаться.**

ПРИСМА́ТРИВАТЬ *несов. см.* **присмотре́ть.**

ПРИСМА́ТРИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **присмотре́ться;** **2.** *страд. к* **присма́тривать.**

ПРИСМИРЕ́ТЬ *сов.* тыныу, тынысланыу, йыуашайыу.

ПРИСМО́ТР *м.* ҡарау, күҙ-ҡолаҡ булыу, абайлау, күҙәтеү.

ПРИСМОТРЕ́ТЬ *сов.* **1.** *за кем-чем* күҙ-ҡолаҡ булыу, ҡарау, ҡарап тороу; тәрбиә итеү; **2.** *кого-что* (*подыскать, наметить*) эҙләп ҡарап ҡуйыу.

ПРИСМОТРЕ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*внимательно вглядеться*) текләп (*йәки* ентекләп, ныҡлап) ҡарау; **2.** (*освоиться; привыкнуть*) танышыу, эйәләшеү, өйрәнеү; өйрәнеп бөтөү; **присмотре́ться к рабо́те** эш менән танышыу; **присмотре́ться в темноте́** ҡараңғыға күҙ өйрәнеү.

ПРИСНИ́ТЬСЯ *сов.* төшкә инеү (*йәки* кереү).

ПРИСОВОКУПИ́ТЬ *сов. что, книжн.* **1.** (*присоединить*) ҡушыу, беркетеү, теркәү; **2.** (*сказать в добавление*) өҫтәп әйтеү.

ПРИСОВОКУПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **присовокупи́ть.**

ПРИСОЕДИНЕ́НИЕ *с. см.* **присоедини́ть** (**-ся**).

ПРИСОЕДИНИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*соединить*) ҡушыу, берләштереү, беректереү, тоташтырыу, ялғау; **присоедини́ть про́вод** сымдарҙы тоташтырыу; **2.** *кого-что* (*причислить*) ҡушып иҫәпләү, өҫтәп иҫәпләү.

ПРИСОЕДИНИ́ТЬСЯ *сов.* ҡушылыу, берләшеү, берегеү, ялғаныу.

ПРИСОЕДИНЯ́ТЬ *несов. см.* **присоедини́ть.**

ПРИСОЕДИНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **присоедини́ться;** **2.** *страд. к* **присоединя́ть.**

ПРИСОЛИ́ТЬ *сов. что, разг.* (әҙерәк) тоҙлау.

ПРИСОСА́ТЬСЯ *сов.* ҡаҙалып йәбешеү, һурыу, имеү.

ПРИСОСЕ́ДИТЬСЯ *сов. разг.* йәнәш ултырыу, күрше булыу.

ПРИСО́СКА *ж.*, **ПРИСО́СОК** *м. биол.* имгес, һурғыс.

ПРИСО́ХНУТЬ *сов.* йәбешеп кибеү (*йәки* ҡатыу).

ПРИСПЕ́ТЬ *сов. разг.* килеп етеү; **приспе́ло вре́мя е́хать** *безл.* китергә лә ваҡыт килеп етте.

ПРИСПЕ́ШНИК *м. книжн.* ҡуштан ярҙамсы (*йәки* булышсы), ялсы.

ПРИСПИ́ЧИТЬ *сов. безл. кому, прост.* бик йәһәт кәрәк булыу, ҡыҫталыу.

ПРИСПОСА́БЛИВАТЬ *несов. см.* **приспосо́бить.**

ПРИСПОСА́БЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **приспосо́биться;** **2.** *страд. к* **приспоса́бливать.**

ПРИСПОСО́БИТЬ *сов. кого-что* яраҡлаштырыу, йәтешләү, ҡулайлаштырыу, ҡулайлау, яйлау.

ПРИСПОСО́БИТЬСЯ *сов.* яраҡлашыу, ҡулайлашыу, өйрәнеп алыу, күнегеү; **расте́ния приспосо́бились к но́вому кли́мату** үҫемлектәр яңы климатҡа яраҡлаштылар.

ПРИСПОСОБЛЕ́НЕЦ *м.* обстановкаға яраҡлашыусы, аумаҡай кеше.

ПРИСПОСОБЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **приспосо́бить(ся)**; **приспособле́ние к но́вым усло́виям** яңы тормош шарттарына күнегеү; 2. (*устройство*) йәйланма, ҡорал, прибор; **регулиро́вочное приспособле́ние** *тех.* көйләгес прибор; **прице́льное приспособле́ние** *воен.* сәплек, мәрәйлек.

ПРИСПОСО́БЛЕННОСТЬ *ж.* яраҡлашыу, яраҡлашҡанлыҡ, йәтешләнеү; **приспосо́бленность к жи́зни** тормошҡа яраҡлашыу.

ПРИСПОСОБЛЕ́НЧЕСТВО *с.* (обстановкаға) яйлашыу, яраҡлашыу.

ПРИСПОСОБЛЯ́ЕМОСТЬ *ж.* обстановкаға яраҡлашыу (*йәки* йәтешләнеү, яйлашыу).

ПРИСПОСОБЛЯ́ТЬ *несов. см.* **приспосо́бить.**

ПРИСПОСОБЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **приспосо́биться**; 2. *страд. к* **приспособля́ть.**

ПРИСПУСКА́ТЬ *несов. см.* **приспусти́ть.**

ПРИСПУСТИ́ТЬ *сов. что* төшөрә биреү, әҙерәк төшөрөү.

ПРИСПУСТИ́ТЬСЯ *сов.* бер аҙ (*йәки* әҙерәк) төшөү (*йәки* кәмеү).

ПРИ́СТАВ *м. уст.* пристав (*батша Россияһында урындағы полиция башлығы*); ✧ **судéбный при́став** суд ҡарарын башҡарыусы, судебный пристав.

ПРИСТАВА́ТЬ *несов. см.* **приста́ть.**

ПРИСТА́ВИТЬ *сов.* 1. *что* терәп (*йәки* терәтеп) ҡуйыу; һөйкәп (*йәки* һөйәп) ҡуйыу; 2. *что* (*пришить, удлиняя*) ялғау, ялғап тегеү; 3. *кого-что, разг.* (*назначить для надзора*) ҡарарға (*йәки* күҙ-ҡолаҡ булырға) ҡуйыу (*йәки* билдәләү).

ПРИСТА́ВКА *ж.* 1. ҡушылма, приставка (*берәй нәмәгә ҡушып ҡуйылған нәмә*); **приста́вка к фотока́мере** фотокамера ҡушылмаһы; 2. *грам.* приставка, алъялғау.

ПРИСТАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **приста́вить.**

ПРИСТАВНО́Й *прил.* өҫтәп (*йәки* ҡушып) ҡуйылған; һөйәп ҡуйылған; өҫтәп (*йәки* терәп, һөйәп) ҡуймалы; **приставна́я ле́стница** һөйәп ҡуймалы баҫҡыс.

ПРИСТА́ВОЧНЫЙ *прил. грам.* приставка, алъялғау, приставкалы; **приста́вочные глаго́лы** приставкалы ҡылымдар.

ПРИ́СТАЛЬНЫЙ *прил.* иғтибар менән (*йәки* төбәп, текәлеп) ҡараған, текәлгән; **при́стальный взгляд** текәлеп ҡарау.

ПРИСТА́НИЩЕ *с.* һыйыныу урыны, төлөк , төйәк, тороР (*йәки* керер) урын.

ПРИСТАНЦИО́ННЫЙ *прил.* (тимер юл) станцияһы янындағы.

ПРИ́СТАНЬ *ж.* пристань; **пассажи́рская при́стань** пассажирҙар пристане; ✧ **ти́хая при́стань** тыныс тормош, рәхәт ғүмер.

ПРИСТА́ТЬ *сов.* 1. *к кому-чему* (*прилипнуть*) йәбешеү, һыланыу, һылашыу; 2. *к кому, разг.* (*о болезни*) эләгеү, эләктереү; 3. *к кому-чему, разг.* (*обратиться с неотвязными просьбами и т. п.*) бәйләнеү, бәйләнеп теңкәгә тейеү; **приста́ть с вопро́сами** һорау биреп теңкәгә тейеү; 4. *к чему и без доп.* (*причалить — о судах*) ярға килеп туҡтау; ✧ **не приста́ло вам так говори́ть** *безл.* былай һөйләү һеҙгә бер ҙә килешмәй; **приста́л как ба́нный лист** *см.* **ба́нный.**

ПРИСТЁГИВАТЬ *несов. см.* **пристегну́ть.**

ПРИСТЕГНУ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*прикрепить*) эләктереү, ҡаптырыу; 2. *кого-что, разг* (*припрячь*) ҡушып (*йәки* мисәп) егеү.

ПРИСТЕЖНО́Й *прил.* эләктереп (*йәки* ҡаптырып) ҡуйыла торған, эләктермәле, алынмалы; **пристежно́й воротни́к** эләктермәле яға.

ПРИСТО́ЙНЫЙ *прил.* әҙәпле, килешле, тәртипле, юнле; **присто́йное поведе́ние** әҙәпле ҡылыҡ.

ПРИСТРА́ИВАТЬ *несов. см.* **пристро́ить.**

ПРИСТРА́ИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **пристро́иться**; 2. *страд. к* **пристра́ивать.**

ПРИСТРА́СТИЕ *с.* 1. әүәҫлек, ҡомарлыҡ, мауығыу; **пристра́стие к чте́нию** китап уҡырға ҡомарлыҡ; 2. (*несправедливое отношение*) ғәҙелһеҙлек.

ПРИСТРАСТИ́ТЬ *сов. кого* әүәҫләндереү, ҡыҙыҡтырыу, дәртен ҡуҙғатыу.

ПРИСТРАСТИ́ТЬСЯ *сов.* әүәҫләнеү, бирелеү, ҡомарланыу.

ПРИСТРА́СТНОСТЬ *ж. см.* **пристра́стие** 2.

ПРИСТРА́СТНЫЙ *прил.* ғәҙел (*йәки* объектив) түгел, объектив булмаған; **пристра́стное мне́ние** объектив булмаған фекер.

ПРИСТРА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **пристрочи́ть.**

ПРИСТРЕ́ЛИВАТЬ I *несов. см.* **пристрели́ть.**

ПРИСТРЕ́ЛИВАТЬ II *несов. см.* **пристреля́ть.**

ПРИСТРЕ́ЛИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **пристреля́ться**; 2. *страд. к* **пристре́ливать** II.

ПРИСТРЕЛИ́ТЬ *сов. кого-что* атып үлтереү.

ПРИСТРЕ́ЛКА *ж. воен.* пристрелка, һынау атышы (*һынау өсөн атып ҡарау, атып ҡарап мылтыҡтың атыуын дөрөҫләү*).

ПРИСТРЕЛЯ́ТЬ *сов. что, воен.* атып һынап ҡарау, атып ҡарау; **пристреля́ть ору́дие** орудиене атып ҡарау.

ПРИСТРЕЛЯ́ТЬСЯ *сов. воен.* ата-ата дөрөҫ прицел алыу.

ПРИСТРО́ИТЬ *сов.* 1. *что* (*дополнительно построить*) терәп (*йәки* төкәтеп) һалыу (*йорт, ҡаралдыны*); 2. *кого-что, разг.* (*расположить*) яйлап (*йәки* иплəп) һалып ҡуйыу; бәйләп ҡуйыу, урынлаштырыу; 3. *кого-что, разг.* (*устроить*) урынлаштырыу; **пристро́ить на рабо́ту** эшкә урынлаштырыу; 4. *кого-что* (*выстроить рядом*) сафҡа теҙеү.

ПРИСТРО́ИТЬСЯ *сов.* 1. *разг.* (*расположиться*) урынлашыу; 2. *к кому-чему, перен.* (*присоединиться, пристать*) ҡушылыу, ҡушылып (*йәки* ҡатышып) китеү; 3. *воен.* (*примкнуть к строю*) бер сафҡа теҙелеү.

ПРИСТРО́ЙКА *ж.* 1. *см.* **пристро́ить** 1; 2. (*здание*) төкәтмә, ҡушып (*йәки* төкәтеп) һалынған йорт (*йәки* ҡаралды).

ПРИСТРОЧИ́ТЬ *сов. что, портн.* тегеү, тегеп сығыу (*машинала*).

ПРИСТРУ́НИВАТЬ *несов. см.* **пристру́нить**.

ПРИСТРУ́НИТЬ *сов. кого-что* (ныҡлап) ҡулға алыу, тыйыу, тыйып ҡалыу.

ПРИСТУ́КНУТЬ *сов.* 1. *чем* һуғып алыу, таҡылдатып (*йәки* туҡылдатып) алыу; 2. *кого, прост.* (*убить*) үлтереү, үлтерә һуғыу.

ПРИ́СТУП *м.* 1. (*атака*) һөжүм; **пойти́ на при́ступ** һөжүм яһау; 2. (*припадок*) өйәнәк, тотма; **при́ступ лихора́дки** биҙгәк өйәнәге; ✧ **при́ступу нет** *к кому* яҡын барып булмай; **при́ступ сме́ха** тыйыла алмай көлөү.

ПРИСТУПА́ТЬ *несов. см.* **приступи́ть**.

ПРИСТУПИ́ТЬ *сов.* 1. *к чему* башлау, керешеү, тотоноу; **приступи́ть к рабо́те** эшкә тотоноу; 2. *к кому-чему, уст.* (*близко подойти*) яҡын барыу (*йәки* килеү), яҡынлашыу; **приступи́ть к го́роду** ҡалаға яҡынлашыу; 3. *с чем* (*настойчиво обратиться*) бәйләнеү.

ПРИСТУПИ́ТЬСЯ *сов. разг.* яҡын килеү, яҡынлашыу; ✧ **не присту́пишься** *к кому-чему* яҡын да килә алмаҫһың.

ПРИСТУ́ПОК *м. разг.* баҫҡыс, баҫма.

ПРИСТЫДИ́ТЬ *сов. кого* оялтыу, ҡыҙартыу.

ПРИСТЯ́ЖКА *ж.* 1. (*запряжка лошади*) мисәп егеү, мисәүләү; 2. (*пристяжная лошадь*) мисәүҙәге ат.

ПРИСТЯЖНО́Й *прил.* 1. мисәүҙәге, мисәүләп егелгән; 2. *в знач. сущ.* **пристяжна́я** *ж.* мисәү аты, мисәүләп егелгән ат.

ПРИСУДИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что, юр.* хөкөм сығарыу, хөкөм итеү; 2. *что* бирергә ҡарар сығарыу, ҡарар итеү, бирергә булыу, биреү; **присуди́ть пе́рвую пре́мию** беренсе премияны бирергә булыу (*йәки* биреү).

ПРИСУЖДА́ТЬ *несов. см.* **присуди́ть**.

ПРИСУЖДЕ́НИЕ *с. см.* **присуди́ть**; **присужде́ние учёной сте́пени** ғилми дәрәжә биреү.

ПРИСУ́ТСТВЕННЫЙ *прил. уст.*: **прису́тственный день** эш көнө; **прису́тственные часы́** ҡабул итеү сәғәттәре.

ПРИСУ́ТСТВИЕ *с.* (*ниндәйҙер мәлдә берәй ерҙә*) булыу (*кеше, әйбер һ. б. хаҡында*); **в прису́тствии всех** барыһы ла булған саҡта, бөтә кеше алдында; ✧ **прису́тствие ду́ха** ҡаушап ҡалмау, ныҡ (*йәки* тыныс) булыу, һалҡын ҡанлылыҡ.

ПРИСУ́ТСТВОВАТЬ *несов.* булыу, ҡатнашыу.

ПРИСУ́ТСТВУЮЩИЙ *прич. и в знач. сущ.* **прису́тствующие** *мн.* булыусылар, ҡатнашыусылар.

ПРИСУ́ЩИЙ *прил.* хас, хас булған; **с прису́щим ему́ ю́мором** уға хас булған юмор менән.

ПРИСЧИТА́ТЬ *сов. что* иҫәпкә ҡушып ҡуйыу, хисаплағанда өҫтәү.

ПРИСЫЛА́ТЬ *несов. см.* **присла́ть**.

ПРИСЫ́ЛКА *ж. см.* **присла́ть**; **присы́лка де́нег** аҡса ебәреү.

ПРИСЫ́ПАТЬ *сов.* 1. *что, чего* (*прибавить*) өҫтәп һалыу (*йәки* һибеү), һипкеләп ҡуйыу; 2. *что* (*посыпать*) һибеү, һипкеләү; **присы́пать пу́дрой** пудра һибеү.

ПРИСЫПА́ТЬ *несов. см.* **присы́пать**.

ПРИСЫ́ПКА *ж.* 1. *см.* **присы́пать**; 2. (*порошок*) онтаҡ (нәмә).

ПРИСЫХА́ТЬ *несов. см.* **присо́хнуть**.

ПРИСЯ́ГА *ж.* ант; **привести́ к прися́ге** ант иттереү.

ПРИСЯГА́ТЬ *несов. см.* **присягну́ть**.

ПРИСЯГНУ́ТЬ *сов.* ант итеү.

ПРИСЯ́ЖНЫЙ *прил. разг.* ғәҙәттәге, даими, һәр ваҡыт (була торған); **прися́жный гармони́ст** һәр ваҡыт уйнай торған гармунсы; ✧ **прися́жный пове́ренный** *уст.* адвокат; **прися́жный заседа́тель** *уст.* присяжный заседатель, суд заседателе.

ПРИТАЙ́ТЬ *сов.*: **притайть дыха́ние** тын да сығармау; тынын тотоу.

ПРИТАЙ́ТЬСЯ *сов.* йәшенеү, йәшеренеү, ышыҡланып (*йәки* боҫоп) тороу.

ПРИТА́ПТЫВАТЬ *несов. см.* **притопта́ть**.

ПРИТА́СКИВАТЬ *несов. см.* **притащи́ть**.

ПРИТАЧА́ТЬ *сов. что, портн., сапожн.* тегеп (*йәки* һырып) ҡуйыу.

ПРИТА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **притача́ть**.

ПРИТАЩИ́ТЬ *сов. кого-что* һөйрәп килтереү, һөйрәп алып килеү.

ПРИТАЩИ́ТЬСЯ *сов. разг.* көс-хәл менән килеү, көскә-көскә (*йәки* саҡ-саҡ) килеп етеү.

ПРИТВОРИ́ТЬ *сов. что* ябыу; ҡыҫып ҡуйыу, еткермәй ябыу.

ПРИТВОРИ́ТЬСЯ I *сов.* (*закрыться*) ябылыу; еткерә (*йәки* яҡшы) ябылмау.

ПРИТВОРИ́ТЬСЯ II *сов.* һалышыу, башын һалыу, ... булып ҡыланыу; **притвори́ться глухи́м** һаңғыраулыҡҡа һалышыу.

ПРИТВО́РНЫЙ *прил.* яһалма, ялған, рыялы, хәйләле; **притво́рный смех** яһалма көлөү.

ПРИТВО́РСТВО *с.* хәйлә, рыя, алдалау, юрый ҡыланыу.

ПРИТВО́РЩИК *м.* хәйләкәр, рыяланыусы, юрый ҡыланыусы.

ПРИТВО́РЩИЦА *женск. р. к* **притво́рщик**.

ПРИТВОРЯ́ТЬ *несов. см.* **притвори́ть**.

ПРИТВОРЯ́ТЬСЯ I *несов.* 1. *см.* **притвори́ться** I; 2. *страд. к* **притворя́ть**.

ПРИТВОРЯ́ТЬСЯ II *несов. см.* **притвори́ться** II.

ПРИТЕКА́ТЬ *несов. см.* **прите́чь**.

ПРИТЕРЕ́ТЬ *сов. что* ашлап (*йәки* ныҡлап) ябыу; **притере́ть про́бку к буты́лке** шешәнең тығынын ныҡлап тығыу.

ПРИТЕРПЕ́ТЬСЯ *сов. разг.* сыҙау, күнеп бөтөү, түҙергә өйрәнеү.

ПРИТЁРТЫЙ *прич. и прил.* ашланған, ашлап (*йәки* ныҡлап) ябылған.

ПРИТЕСНЕ́НИЕ *с.* (*угнетение*) иҙеү, йәберләү, йәбер, ҡыҫым.

ПРИТЕСНИ́ТЕЛЬ *м.* залим, иҙеүсе, йәберләүсе, ҡыҫыусы.

ПРИТЕСНИ́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **притесни́тель**.

ПРИТЕСНИ́ТЬ *сов. кого-что* ҡағыу, ҡыйырһытыу, иҙеү, йәберләү, ҡыҫыу.

ПРИТЕСНЯ́ТЬ *несов. см.* **притесни́ть**.

ПРИТЕ́ЧЬ *сов.* 1. (*о жидкости, воздухе*) ағып килеү (*йәки* килеп етеү); 2. *перен.*

(*явиться, прийти*) килеү, ағып тороу (*мәҫ. эш, фекер*).

ПРИТИРА́НИЕ *с.* (*вещество*) һөртөнөү нәмәләре.

ПРИТИРА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **притере́ть**; 2. *что* (*втирать*) һөртөү, һөрткөләү, яғыу.

ПРИТИ́СКИВАТЬ *несов. см.* **прити́снуть.**

ПРИТИ́СНУТЬ *сов. кого-что, разг.* ҡыҫыу, килтереп ҡыҫыу.

ПРИТИ́ХНУТЬ *сов.* 1. тымыу, тынып ҡалыу, шымыу; 2. (*стать тише, слабее*) тына төшөү, баҫыла төшөү.

ПРИТКНУ́ТЬ *сов. кого-что, прям. и перен., разг.* нисек етте шулай урынлаштырыу, тығыу (*берәй эшкә, урынға*).

ПРИТКНУ́ТЬСЯ *сов. разг.* һыйыныу; нисек етте шулай урынлашыу.

ПРИТО́К *м.* 1. ағылыу, килеү, инеү; **прито́к в ко́мнату све́жего во́здуха** саф һауаның бүлмәгә инеүе; 2. *перен.* килеү, артыу; **прито́к сил** көс артыу; 3. *геогр.* ҡушым (*йәки* ҡояр) йылға, ҡушылдыҡ.

ПРИ́ТОЛОКА *ж.* ишек башы һәм яңаҡтары, ишек ҡашағаһы.

ПРИТО́М *союз. присоед.* шуның менән бергә, шуның өҫтөнә, өҫтәүенә.

ПРИТО́Н *м.* әшәкелек (*йәки* боҙоҡтар) ояһы.

ПРИТО́ПНУТЬ *сов. чем* тыпылдатып баҫып ҡуйыу; (асыуланып) аяҡ тибеү (*в гневе*).

ПРИТОПТА́ТЬ *сов. что* тапау, тапап ташлау.

ПРИТО́ПЫВАТЬ *несов.* 1. *см.* **прито́пнуть**; 2. *чем* тыпылдатып тороу, тып-тып баҫыу.

ПРИТОРА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **приторочи́ть.**

ПРИ́ТОРНОСТЬ *ж.* 1. үтә татлылыҡ (*йәки* сөсөлөк); 2. *перен.* (*слащавость*) сөсө теллелек.

ПРИ́ТОРНЫЙ *прил.* 1. үтә татлы, сөскөлтөм; артыҡ майлы; 2. *перен.* (*слащавый*) сөсө телле, эс бошорғос, күңел болғатҡыс; **при́торная улы́бка** күңел болғатҡыс йылмайыу.

ПРИТОРОЧИ́ТЬ *сов. что, воен., охот.* эйәр артына (*йәки* ҡанъяғаға) бәйләп ҡуйыу.

ПРИТРА́ГИВАТЬСЯ *несов. см.* **притро́нуться.**

ПРИТРО́НУТЬСЯ *сов.* 1. *к кому-чему* тейеү, тейеп ҡарау, ҡағылыу, ороноу; 2. *к чему* (*попробовать, отведать*) ауыҙ итеү, тәмләп (*йәки* татып) ҡарау.

ПРИТУЛИ́ТЬСЯ *сов. разг.* һыйыныу, һырығыу, ятыу.

ПРИТУПИ́ТЬ *сов. что* 1. үтмәҫләү, тупартыу, йөҙөн ҡайтарыу; 2. *перен.* (*ослабить*) тупаҫландырыу, ҡороһон ебәреү, насарландырыу.

ПРИТУПИ́ТЬСЯ *сов.* 1. үтмәҫләнеү, тупарыу; 2. *перен.* (*ослабеть*) тупаҫланыу, насарланыу, йомшарыу, ҡороһо ҡайтыу; **зре́ние притупи́лось** күҙҙең ҡороһо ҡайтты.

ПРИТУПЛЕ́НИЕ *с. см.* **притупи́ть(ся).**

ПРИТУПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **притупи́ть.**

ПРИТУПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **притупи́ться**; 2. *страд. к* **притупля́ть.**

ПРИТУХА́ТЬ *несов. см.* **приту́хнуть.**

ПРИТУ́ХНУТЬ *сов. разг.* һүнә (*йәки* кәмей, төшә) барыу.

ПРИТУШИ́ТЬ *сов. что, прост.* 1. (*потушить*) һүндереү; 2. (*убавить огонь, свет*) баҫыу, баҫа биреү; баҫыра биреү (*самовар*).

ПРИ́ТЧА *ж.* кинәйәле, ғибрәтле хикәйә, мәҫәл; **что за при́тча!** ғәжәп, бына әкәмәт, ни хикмәт!; ◇ **при́тча во язы́цех** бөтә кеше ауыҙындағы һүҙ.

ПРИТЯГА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* үҙенә тарта (*йәки* йәлеп итә) торған, ҡыҙыҡтырғыс, мауыҡтырғыс.

ПРИТЯ́ГИВАТЬ *несов.* 1. *см.* **притяну́ть**; 2. *кого-что, перен.* үҙенә тартыу, үҙен яраттырыу.

ПРИТЯЖА́ТЕЛЬНЫЙ *прил. грам.*: **притяжа́тельное местоиме́ние** эйәлек алмашы; **притяжа́тельное прилага́тельное** эйәлек сифаты.

ПРИТЯЖЕ́НИЕ *с.* тартыу, тартылыу, тартым; **зако́н земно́го притяже́ния** ерҙең үҙенә тартыу законы.

ПРИТЯЗА́НИЕ *с.* 1. (*требование*) даулау, дәғүәләшеү, дәғүә итеү; **притяза́ние на насле́дство** мираҫ даулау; 2. (*претензия*) (... булырға, булып күренергә) тырышыу (*йәки* ынтылыу); **притяза́ние на учёность** ғалим булып күренергә тырышыу.

ПРИТЯЗА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* талап итеүсән, дәғүәләшкән; ... булырға тырышҡан (*йәки* ынтылған).

ПРИТЯНУ́ТЬ *сов. кого-что* 1. яҡын тартыу, тартып килтереү; **притяну́ть ло́дку к бе́регу** кәмәне ярға тартып килтереү; 2. *к чему, перен. разг.* тартыу, тарттырыу; **притяну́ть к отве́ту** яуапҡа тартыу; ◇ **притяну́ть за́ волосы** бер-береһенә бәйле булмаған факттарҙы нигеҙһеҙ бәйләп маташыу.

ПРИУБРА́ТЬ *сов. что, разг.* әҙерәк йыйыштырыу, тәртипкә килтереү, биҙәштереү.

ПРИУДА́РИТЬ *сов.* 1. *кого-что, чем, разг.* (*стукнуть слегка*) еңелсә һуғыу, һуҡҡылау; 2. *за кем, перен. разг.* (*начать ухаживать*) (*берәй ҡыҙ*) артынан йөрөй башлау.

ПРИУКРА́СИТЬ *сов. что* 1. әҙерәк матурлау, биҙәштереү; 2. *перен.* арттырып (*йәки* үтә матурлап) һөйләү (*йәки* күрһәтеү); **приукра́сить чьи́-либо досто́инства** берәүҙе үтә ныҡ маҡтау.

ПРИУКРАША́ТЬ, ПРИУКРА́ШИВАТЬ *несов. см.* **приукра́сить.**

ПРИУМЕНЬША́ТЬ *несов. см.* **приуме́ньши́ть.**

ПРИУМЕ́НЬШИТЬ, ПРИУМЕНЬШИ́ТЬ *сов. что* кәметеңкерәү, аҙайтыңҡырау, бер аҙ кәметеү, кәмәтә (*йәки* аҙайта) биреү (*йәки* төшөү), кесерәйтә төшөү.

ПРИУМНОЖА́ТЬ *несов. см.* **приумно́жить.**

ПРИУМНОЖА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **приумно́житься**; 2. *страд. к* **приумножа́ть.**

ПРИУМНОЖЕ́НИЕ *с. см.* **приумно́жить(ся).**

ПРИУМНО́ЖИТЬ *сов. что* арттырыу, арттыра биреү, өҫтәү; үрсетеү.

ПРИУМНО́ЖИТЬСЯ *сов.* тағы ла артыу, өҫтәлеү, арта биреү.

ПРИУМОЛКА́ТЬ *несов. см.* **приумо́лкнуть.**

ПРИУМО́ЛКНУТЬ *сов.* шымып (*йәки* тымып, тынып) тороу.

ПРИУНЫ́ТЬ *сов. разг.* бойоғоп китеү, күңелһеҙләнеү, рух төшөү.

ПРИУРО́ЧИВАТЬ *несов. см.* **приуро́чить.**

ПРИУРО́ЧИТЬ *сов. что, к чему* (*вакытына*) тура килтереү; **приуро́чить изда́ние кни́ги к годовщи́не Октября́** китапты Октябрь байрамына тура килтереп сығарыу.

ПРИУСА́ДЕБНЫЙ *прил.* өй янындағы, йорт эргәһендәге, кәртә эсендәге.

ПРИУТИХА́ТЬ *несов. см.* **приути́хнуть.**

ПРИУТИ́ХНУТЬ *сов.* бер аҙ тыныу (*йәки* шымыу, тымыу); тынып (*йәки* шымып) тороу; **ве́тер приути́х** ел бер аҙ тынды.

ПРИУЧА́ТЬ *несов. см.* **приучи́ть.**

ПРИУЧА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **приучи́ться;** 2. *страд. к* **приуча́ть.**

ПРИУЧИ́ТЬ *сов. кого-что* өйрәтеү, күндереү, күнектереү, ғәҙәтләндереү; **приучи́ть к поря́дку** тәртипкә күндереү.

ПРИУЧИ́ТЬСЯ *сов.* өйрәнеү, күнегеү, ғәҙәтләнеү.

ПРИФРАНТИ́ТЬСЯ *сов. разг.* ҡупшыланыу, ҡупшы итеп кейенеү, яһаныу.

ПРИФРОНТОВО́Й *прил.* фронт янындағы (*йәки* тирәһендәге, буйындағы), фронт алды; **прифронтова́я полоса́** фронт алды һыҙаты.

ПРИХВА́РЫВАТЬ *несов. см.* **прихворну́ть.**

ПРИХВАСТНУ́ТЬ *сов. разг.* бер аҙ (*йәки* әҙерәк) маҡтаныу; маҡтанып алыу (*йәки* ҡуйыу).

ПРИХВАТИ́ТЬ *сов. разг.* 1. *кого-что* (*стиснуть, закрепить*) эләктереү, эләктереп (*йәки* ҡыҫып тотоп) алыу; эләктереп (*йәки* бәйләштереп) ҡуйыу; 2. *кого-что, чего* (*взять с собой*) үҙе менән алыу, янға алыу; 3. *что и без доп.* (*слегка заморозить*) саҡҡына туңдырыу, ҡырау тейеү (*йәки* һуғыу, алыу).

ПРИХВА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **прихвати́ть.**

ПРИХВОРНУ́ТЬ *сов. разг.* ауырып (*йәки* сирләп) алыу, сирләштереү.

ПРИ́ХВОСТЕНЬ *м. бран.* ялағай, ҡойроҡ болғаусы, ярамһаҡ.

ПРИХЛЕБА́ТЕЛЬ *м. разг.* әрәмтамаҡ, ялағай, тәрилкә тотоусы.

ПРИХЛЕБНУ́ТЬ *сов. и однокр. что* эсеп ҡуйыу.

ПРИХЛЁБЫВАТЬ *несов. что, разг.* туҡтай-туҡтай эсеү, әҙләп-әҙләп (*йәки* йотомлап) эсеү.

ПРИХЛО́ПНУТЬ *сов.* 1. *кого-что, по чему* ус менән шап иттереп һуғыу; һуғып үлтереү; **прихло́пнуть руко́й по́ столу** ус менән өҫтәлгә шап иттереп һуғыу; 2. *что* (*закрыть*) шартлатып ябып (*йәки* бикләп) ҡуйыу; 3. *кого-что, разг.* (*прищемить*) ҡыҫтырыу, ҡыҫыу (*ишек, ҡапҡас һ. б. менән яңылыш*).

ПРИХЛО́ПЫВАТЬ *несов.* 1. *см.* **прихло́пнуть;** 2. (*в такт*) һуҡҡылау, сапҡылау; **прихло́пывать в ладо́ши** ҡул сабып тороу.

ПРИХЛЫ́НУТЬ *сов.* 1. шаулап ағып килеү, урғылып килеү, баҫыу, баҫып алыу; югереү (*о крови*); 2. (*о людях*) ағылып (*йәки* ябырылып) килеү; 3. *перен.* (*о чувствах*) ҡапыл килеп баҫыу, тоҡаныу.

ПРИХО́Д *м.* 1. *см.* **прийти́** 1, 2; 2. *бухг.* керем; **прихо́д и расхо́д** керем-сығым; 3. *церк.* приход, мәхәллә.

ПРИХОДИ́ТЬ *несов. см.* **прийти́.**

ПРИХОДИ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **прийти́сь;** 2. *кому* (*являться, доводиться*) булыу; **он мне прихо́дится дя́дей** ул минә ағай була.

ПРИХО́ДНЫЙ *прил. бухг.* керем; **прихо́дная ве́домость** керемдәр ведомосе.

ПРИХО́ДОВАТЬ *несов. что, бухг.* керемгә яҙыу, килергә индереү.

ПРИХО́ДО-РАСХО́ДНЫЙ *прил. бухг.* керем-сығым(дар); **прихо́до-расхо́дная кни́га** керем-сығым кенәгәһе.

ПРИХО́ДСКИЙ *прил. церк.* приход, мәхәллә; **прихо́дская це́рковь** приход сиркәүе.

ПРИХОДЯ́ЩИЙ 1. *прич.* килеүсе, килә ятҡан; 2. *прил.* килгән, килә (*йәки* килеп йөрөй) торған; **приходя́щая ня́ня** йортҡа килеп эшләй торған хеҙмәтсе ҡатын.

ПРИХО́ЖАЯ *ж.* алғы бүлмә, алғы яҡ; **раздева́ться в прихо́жей** алғы бүлмәлә сисенеү.

ПРИХОРА́ШИВАТЬ *несов. кого-что, разг.* биҙәү, ҡупшылау, матурлау.

ПРИХОРА́ШИВАТЬСЯ *несов. разг.* биҙәнеү, ҡупшыланыу, матурланыу.

ПРИХОТЛИ́ВОСТЬ *ж.* 1. (*требовательность*) талымлылыҡ, көһәүселек, һайланыусанлыҡ; 2. (*затейливость*) әкәмәтлек, хикмәтле булыу.

ПРИХОТЛИ́ВЫЙ *прил.* 1. (*капризный, требовательный*) талымлы, көһәүсел, һайлансыҡ, төрләнсек, төрләнеүсән; 2. (*затейливый*) хикмәтле, әкәмәтле; **прихотли́вый узо́р** хикмәтле биҙәк (*йәки* һыр).

ПРИ́ХОТЬ *ж.* талым, көһәү, нәфсе, урынлы-урынһыҙ теләк.

ПРИХРА́МЫВАНИЕ *с. см.* **прихра́мывать.**

ПРИХРА́МЫВАТЬ *несов.* аҡһаңҡырау, сатанлау.

ПРИЦЕ́Л *м.* 1. *см.* **прице́литься;** 2. (*приспособление*) прицел, мәрәйлек; ◊ **взять на прице́л** *кого-что* прицелгә (*йәки* мәрәйгә) алыу.

ПРИЦЕ́ЛИВАНИЕ *с. см.* **прице́литься.**

ПРИЦЕ́ЛИВАТЬСЯ *несов. см.* **прице́литься.**

ПРИЦЕ́ЛИТЬСЯ *сов.* төҙәү, күҙәү, тоҫҡау.

ПРИЦЕ́ЛЬНЫЙ *прил.* төҙәү, тоҫҡау; төҙәп, тоҫҡап, күҙәп (*эшләнгән*); **прице́льный ого́нь** тоҫҡап атыу.

ПРИЦЕ́НИВАТЬСЯ *несов. см.* **прицени́ться.**

ПРИЦЕНИ́ТЬСЯ *сов.* хаҡын һорау (*йәки* һорашыу, белешеү).

ПРИЦЕ́П *м.* тағылма (*вагон, арба һ. б.*).

ПРИЦЕПИ́ТЬ *сов. что* 1. тағыу, эләктереп ҡуйыу; **прицепи́ть ваго́н** вагонды тағыу; 2. *разг.* (*приколоть*) ҡаҙап (*йәки* сәнсеп) ҡуйыу.

ПРИЦЕПИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*прикрепиться*) тағылыу, эләгеү, йәбешеү; 2. (*пристать к чему-л.*) ҡаҙалыу, сәнселеү, һырыу; **репе́йник прицепи́лся к оде́жде** кейемде дегәнәк һырыған; 3. *перен. разг.* (*о болезни*) эләгеү

йоғоу (*сир тураһында*); 4. *перен. разг.* (*придраться*) бәйләнеү.

ПРИЦЕ́ПКА *ж. см.* **прицепи́ть** 1.

ПРИЦЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **прицепи́ть.**

ПРИЦЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **прицепи́ться;** 2. *страд. к* **прицепля́ть.**

ПРИЦЕПНО́Й *прил.* тағыла торған, тағылма; **прицепно́й ваго́н** тағылма вагон.

ПРИЧА́Л *м.* 1. *см.* **прича́лить;** 2. (*место*) судно туҡтау урыны; 3. (*канат*) канат; арҡан (*пароходты, судноны бәйләп ҡуйыу өсөн*).

ПРИЧА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **прича́лить.**

ПРИЧА́ЛИТЬ *сов.* 1. *что* (*привязать*) бәйләп ҡуйыу; 2. (*пристать*) килеп туҡтау.

ПРИЧА́ЛЬНЫЙ *прил.* бәйләй торған; **прича́льный кана́т** бәйләй торған арҡан (*мәҫ. паромды*).

ПРИЧА́СТИЕ I *с. грам.* сифат ҡылым.

ПРИЧА́СТИЕ II *с. см.* **причаще́ние.**

ПРИЧА́СТНОСТЬ *ж.* ҡатнашлығы (*йәки* ҡатнашы) булыу.

ПРИЧА́СТНЫЙ I *прил.* ҡатнашы бар (*йәки* булған); **быть прича́стным к чему́-либо** берәй нәмәгә ҡатнашы булыу.

ПРИЧА́СТНЫЙ II *прил. грам.* сифат ҡылым; **прича́стный оборо́т** сифат ҡылым әйтеме.

ПРИЧАЩЕ́НИЕ *с. церк.* причащение (*христиан динендә сиркәү араҡыһы эсеү һәм сиркәү икмәге ҡабыу йолаһы*).

ПРИЧЁМ 1. *союз* (*при этом, к тому же*) өҫтәүенә, тағы, шуның менән бергә; **он мно́го рабо́тает, причём успева́ет и чита́ть** ул күп эшләй, шуның менән бергә уҡырға ла өлгөрә; 2. *нареч.* (*зачем, с какой стати*) ниңә, ниңә кәрәк; **причём тут слёзы?** күҙ йәше ниңә бында?

ПРИЧЕСА́ТЬ *сов. кого-что* тарау, сәс тарау; прическа яһау; **причеса́ть ребёнка** баланың сәсен тарау.

ПРИЧЕСА́ТЬСЯ *сов.* сәс тарау, тарап ҡуйыу.

ПРИЧЁСКА *ж.* 1. *см.* **причеса́ть(ся); причёска воло́с** сәс тарау; 2. причёска, сәс үреше; **пы́шная причёска** ҡабарып торған причёска.

ПРИЧЁСЫВАТЬ *несов. см.* **причеса́ть.**

ПРИЧЁСЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **причеса́ться;** 2. *страд. к* **причёсывать.**

ПРИЧИ́НА *ж.* сәбәп, һылтау, йоҫоҡ; **без вся́кой причи́ны** һис бер сәбәпһеҙ.

ПРИЧИНИ́ТЬ *сов. что* килтереү, сәбәпсе булыу, эшләү, яһау; **причини́ть убы́тки** зарар килтереү; **причини́ть беспоко́йство** мәшәҡәтләү, борсоу.

ПРИЧИ́ННОСТЬ *ж. филос.* сәбәплелек.

ПРИЧИ́ННЫЙ *прил. филос.* сәбәплелек; **причи́нная связь** сәбәплелек бәйләнеше; ◇ **причи́нные прида́точные предложе́ния** *грам.* сәбәп эйәрсен һөйләмдәр.

ПРИЧИНЯ́ТЬ *несов. см.* **причини́ть.**

ПРИЧИСЛЕ́НИЕ *с. см.* **причи́слить.**

ПРИЧИ́СЛИТЬ *сов.* 1. *что* (*прибавить*) ҡушып (*йәки* өҫтәп) иҫәпләү; 2. *кого-что* (*отнести к числу кого-чего-л.*) иҫәбенә (*йәки* рәтенә) индереү, ... тип һанау (*йәки* иҫәпләү).

ПРИЧИСЛЯ́ТЬ *несов. см.* **причи́слить.**

ПРИЧИТА́НИЕ *с.* 1. *см.* **причита́ть;** 2. (*обрядовая песня*) сеңләү.

ПРИЧИТА́ТЬ *несов.* таҡмаҡлап (*йәки* әйтемләп) илау; сеңләү, көйләп илау.

ПРИЧИТА́ТЬСЯ *несов.* бирелергә тейеш (*йәки* тейешле) булыу; **вам причита́ется де́сять рубле́й** һеҙгә ун һум тейешле.

ПРИЧМО́КИВАТЬ *несов. см.* **причмо́кнуть.**

ПРИЧМО́КНУТЬ *сов.* (ауыҙҙы) сапылдатыу, супылдатыу, сыпылдатыу.

ПРИЧТ *м. церк.* причт (*бер сиркәүҙең дини хеҙмәтселәре*).

ПРИЧУ́ДА *ж.* сәйер эш, кеҙелек, холҡһоҙлоҡ, каприз.

ПРИЧУ́ДИТЬСЯ *сов. разг.* күҙгә күренеү, тойолоу.

ПРИЧУ́ДЛИВОСТЬ *ж.* әкәмәтлелек, хикмәтлелек; холҡһоҙлоҡ.

ПРИЧУ́ДЛИВЫЙ *прил.* 1. (*затейливый*) ғәжәп, әкәмәтле, хикмәтле; **причу́дливый узо́р** хикмәтле биҙәк; 2. *разг.* (*капризный*) кеҙеле, холҡһоҙ, капризле.

ПРИШВАРТОВА́ТЬ *сов. что, мор., ав.* килтереп туҡтатыу (*йәки* бәйләп ҡуйыу).

ПРИШВАРТОВА́ТЬСЯ *сов. мор., ав.* килеп туҡтау.

ПРИШВАРТО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **пришвартова́ть.**

ПРИШВАРТО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **пришвартова́ться;** 2. *страд. к* **пришварто́вывать.**

ПРИШЕ́ЛЕЦ *м.* керҙәш, килмешәк, ситтән килгән кеше.

ПРИШЁПТЫВАТЬ *несов. что и без доп.* бышылдап әйтеү (*йәки* һөйләшеү).

ПРИШЕ́СТВИЕ *с. книжн.* килеү, пәйҙә булыу, килеп сығыу; ◇ **второ́е прише́ствие** *ирон. соотв.* ҡыҙыл ҡар яуғас.

ПРИШИБИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что, прост.* һуғып (*йәки* баҫып) үлтереү, һуғып имгәтеү; 2. *кого, перен. разг.* (*привести в угнетённое состояние*) баҫыу, иҙеү, рухын төшөрөү.

ПРИШИ́БЛЕННЫЙ *прич. и прил. разг.* иҙелгән, меҫкенләнгән, рухы төшкән.

ПРИШИВА́ТЬ *несов. см.* **приши́ть.**

ПРИШИВНО́Й *прил.* тегеп ҡуйған.

ПРИШИ́ТЬ *сов. что* тегеү, тегеп ҡуйыу; тағыу (*пуговицу*); **приши́ть воротни́к** яғаны тегеп ҡуйыу.

ПРИШЛЁПНУТЬ *сов. кого-что, разг.* 1. (*придавить*) һытыу, баҫып һытыу; 2. *разг.* (*слегка ударить*) һуғып алыу (*йәки* ҡуйыу).

ПРИ́ШЛЫЙ *прил.* (ситтән) килгән, ситтән килеп урынлашҡан, килмешәк.

ПРИШПИ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **пришпи́лить.**

ПРИШПИ́ЛИТЬ *сов. что* ҡаҙап (*йәки* сәнсеп, беркетеп) ҡуйыу.

ПРИШПО́РИВАТЬ *несов. см.* **пришпо́рить.**

ПРИШПО́РИТЬ *сов. кого* 1. шпорлау, тибенгеләү; 2. *перен. разг.* ҡыҙғатыу, төрткөләп тороу.

ПРИЩЁЛКИВАТЬ *несов. см.* **прищёлкнуть.**

ПРИЩЁЛКНУТЬ *сов. чем* шартлатыу, шартылдатыу, сартылдатыу; **прищёлкнуть языко́м** тел шартлатыу.

ПРИЩЕМИ́ТЬ *сов. что* ҡыҫыу, ҡыҫтырыу.
ПРИЩЕМЛЯ́ТЬ *несов. см.* **прищеми́ть.**
ПРИЩЕ́П *м. сад.* **1.** (*расщеплённое место в растении*) прищеп (*ботаҡ ялғау өсөн ярыҡ*); **2.** (*привитое растение*) ялғанған ағас.
ПРИЩЕПИ́ТЬ *сов. что, сад.* бөрө (*йәки* ботаҡ) ялғау (*йәки* ашлау).
ПРИЩЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **прищепи́ть.**
ПРИЩЕ́ПОК *м.* **1.** *сад.* (*черенок*) ялғам (*бөрө йәки ботаҡ*); **2.** (*зажим*) ҡыҫтырғыс (*кер киптергәндә*).
ПРИЩУ́РИВАТЬ *несов. см.* **прищу́рить.**
ПРИЩУ́РИВАТЬСЯ *несов. см.* **прищу́риться.**
ПРИЩУ́РИТЬ *сов. что* күҙҙе ҡыҫыу, секерәйтеп ҡарау.
ПРИЩУ́РИТЬСЯ *сов.* күҙен ҡыҫып ҡарау.
ПРИЮ́Т *м.* **1.** (*пристанище*) төйәк, төләк һыйыныр урын; **2.** *уст.* приют (*етем балаларҙы тәрбиәләү йорто*).
ПРИЮТИ́ТЬ *сов. кого-что* урын биреү, урынлаштырыу, ҡанат аҫтына алыу, һыйындырыу.
ПРИЮТИ́ТЬСЯ *сов.* һыйыныу, һыйынып тороу; урынлашыу.
ПРИЯ́ТЕЛЬ *м.* дуҫ, яҡын кеше, әшнә.
ПРИЯ́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **прия́тель.**
ПРИЯ́ТЕЛЬСКИЙ *прил.* дуҫтарса, әшнәләрсә.
ПРИЯ́ТНО *нареч.* **1.** рәхәт, һәйбәт, яҡшы; татлы, тәмле; **2.** *в знач. сказ. безл.* һәйбәт, күңелле; **мне э́то о́чень прия́тно** был минең өсөн бик һәйбәт.
ПРИЯ́ТНЫЙ *прил.* **1.** рәхәт, һәйбәт, яҡшы; татлы, тәмле, хуш; күңелле; **прия́тный за́пах** хуш еҫ; **прия́тная но́вость** яҡшы хәбәр; **2.** (*привлекательный*) яғымлы, һөйкөмлө, йәтеш; **прия́тная вне́шность** яғымлы ҡиәфәт.
ПРО *предлог с вин. п. разг.* (*относительно*) тураһында, турында, хаҡында; **он расска́зывал про свою́ пое́здку** ул үҙенең йөрөп ҡайтыуы тураһында һөйләне; ✧ **про запа́с** *см.* **запа́с; про себя́** *см.* **себя́.**
ПРО- *приставка; ҡылым яһағанда ҡулланылып, түбәндәгене аңлата:* 1) *берәй нәмә аша үтеүҙе, үткәреүҙе, мәҫ.* **проте́чь** ағып сығыу, һарҡыу; 2) *өҙөп, ярып, тишеп сығыуҙы, мәҫ.* **проткну́ть** үтә сәнсеү; 3) *эргәнән, яндан үтеп киткәнде, мәҫ.* **пробежа́ть** югереп уҙып китеү; 4) *эштең бөткәнлеген, мәҫ.* **пропе́ть** йырлап бөтөү; 5) *билдәле бер ваҡытта булған эште, мәҫ.* **проспа́ть** йоҡлап үткәреү; 6) *зыян, ҡайғы һ. б. килтергән эште, мәҫ.* **просчита́ться** отолоу, яңылышыу.
ПРОАНАЛИЗИ́РОВАТЬ *сов. что* анализ яһау (*йәки* яһап сығыу).
ПРО́БА *ж.* **1.** *см.* **про́бовать 1; взять на про́бу** һынауға алыу; **2.** (*образчик*) өлгө, үрнәк, проба; **3.** (*клеймо на драгоценных металлах*) проба, келәймә, тамға; **4.** проба (*алтын, көмөштөң сафлыҡ дәрәжәһе*); **зо́лото 56-й про́бы** 56-сы пробалы алтын.
ПРОБАВЛЯ́ТЬСЯ *несов. разг.* **1.** (*довольствоваться, ограничиваться чем-л.*) (аҙ менән) ҡәнәғәтләнеү, ҡәнәғәт булыу, сикләнеү; **2.** (*кормиться*) туйынып тороу, тамаҡ аҫырау.
ПРОБАСИ́ТЬ *сов. что и без доп., разг.* ҡалын тауыш менән көйләү (*йәки* йырлау).
ПРОБЕ́Г *м.* **1.** *см.* **пробежа́ть** 1—3; **2.** *спорт.* ярыш, уҙыш, югереш; **3.** (*нахождение транспорта в пути*) юлда барыу (*йәки* булыу) (*поездың, машинаның һ. б. юлда булыуы*); **4.** (*расстояние*) ара, алыҫлыҡ, юл.
ПРОБЕ́ГАТЬ *сов.* **1.** югереп (*йәки* югергеләп) йөрөү, (йөрөп) ваҡыт үткәреү; **2.** *что, разг.* (*пропустить*) унда-бында йөрөй торғас, берәй нәмәнән буш ҡалыу; **пробе́гать обе́д** унда-бында йөрөп төшкө аштан ҡалыу.
ПРОБЕГА́ТЬ *несов. см.* **пробежа́ть.**
ПРОБЕЖА́ТЬ *сов.* **1.** (*мимо кого-чего-л., через что-л.*) югереп үтеү (*йәки* уҙыу); **2.** *что и без доп.* (югереп) үтеү (*йәки* барыу); **пробежа́ть два́дцать киломе́тров** егерме километр үтеү; **3.** *перен.* үтеү, үтеп китеү, сағылып ҡалыу; **дрожь пробежа́ла по те́лу** тән ҡалтыранып китте; **4.** *что, перен.* (*бегло прочесть*) тиҙ генә уҡып (*йәки* ҡарап, күҙ югертеп) сығыу.
ПРОБЕЖА́ТЬСЯ *сов.* **1.** югереп килеү (*йәки* алыу); **пробежа́ться по са́ду** баҡса буйлап югереп килеү; **2.** (*быстро проехать*) үтеү, шәп барыу, югереп үтеү.
ПРОБЕ́Л *м.* **1.** биш (*йәки* тултырылмаған) урын; **пробе́лы на бла́нках** бланкыларҙа буш ҡалған урын; **2.** (*недостаток*) етешһеҙлек, кәмселек.
ПРОБИВА́ТЬ *несов. см.* **проби́ть** 1, 2.
ПРОБИВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **проби́ться** 1—3, 5; **2.** *страд. к* **пробива́ть.**
ПРОБИРА́ТЬ *несов. см.* **пробра́ть.**
ПРОБИРА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **пробра́ться; 2.** *страд. к* **пробира́ть.**
ПРОБИ́РКА *ж.* пробирка (*быяла көпшә*).
ПРОБИ́РНЫЙ *прил.* проба яһау; **проби́рное клеймо́** проба келәймәһе.
ПРОБИ́РОВАТЬ *несов. что* **1.** (*определять*) пробаһын билдәләү; **2.** (*наносить пробу*) проба (*йәки* келәймә, тамға) һуғыу, пробалау.
ПРОБИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* (бәреп, һуғып) тишеү; тишеп сығыу (*йәки* сығарыу, инеү, үтеү); **проби́ть сте́ну** стенаны тишеп сығыу; **2.** *что, разг.* (*проложить путь, дорогу*) юл һалыу; **3.** *во что* ҡағыу; **проби́ть в гонг** шаң ҡағыу; **4.** (*о часах*) һуғыу; шылтырау; **про́било двена́дцать часо́в** *безл.* сәғәт ун икене һуҡты; **про́бил звоно́к** звонок шылтыраны; ✧ **проби́ть себе́ доро́гу** үҙенә юл асыу; **час про́бил!** мәле килде!, сәғәте һуҡты!
ПРОБИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*прорваться сквозь что-л.*) ярып (*йәки* үтеп, йырып) сығыу; **2.** (*о растительности*) сығыу, шытып (*йәки* тишеп) сығыу; **3.** *перен.* (*обнаружиться — о чувствах, переживаниях*) бәреп сығыу, төҫөнә сығыу (*уй, тойғо тураһында*); **4.** *перен. разг.* тырышыу, көс һалыу, мәшәҡәтләнеү, маташыу; **я це́лый день проби́лся над э́той зада́чей** мин көн буйы ошо мәсьәлә менән маташтым; **5.** *разг.* (*кое-как прожить*) (*билдәле бер ваҡытҡа тиклем*) тартып-һуҙып йәшәү.

ПРО́БКА *ж.* 1. (*материя из коры*) кигермәк, мәшкә, пробка; 2. (*для закупорки*) бөкө, тығын; **стекля́нная про́бка** быяла тығын; 3. *перен.* тығын, тығылыу; **в дверя́х образова́лась про́бка** ишеккә халыҡ килеп тығылды; 4. *эл.* пробка (*электр һаҡлағыс*).

ПРО́БКОВЫЙ *прил.* пробка; пробканан эшләнгән; **про́бковый дуб** пробка имәне; **про́бковый по́яс** пробка билбау (*һыуға төшкәндә кейелә*).

ПРОБЛЕ́МА *ж.* проблема (*хәл ителергә тейеш булған теоретик йәки практик мәсьәлә*).

ПРОБЛЕМАТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. (*предположительный*) проблематик, хәл ителмәгән, сиселеп етмәгән, проблема булып торған; бәхәсле; 2. (*сомнительный*) шикле, икеле.

ПРОБЛЕМАТИ́ЧНОСТЬ *ж.* 1. (*предположительность*) проблематиклек, хәл ителмәгәнлек; 2. (*сомнительность*) шиклелек.

ПРОБЛЕМАТИ́ЧНЫЙ *прил. см.* **проблемати́ческий.**

ПРОБЛЕ́МНЫЙ *прил.* проблемалы, берәй проблеманы күтәреп сыҡҡан, берәй нәмәне хәл итеүҙе ҡуйған.

ПРО́БЛЕСК *м.* 1. сатҡы; **про́блески све́та** яҡтылыҡ сатҡыһы; 2. *обычно мн.* **про́блески** *перен.* сатҡы, билдә; сағылыш, шәүлә; **про́блески надё́жды** өмөт сатҡылары.

ПРОБЛУЖДА́ТЬ *сов.* аҙашып йөрөү.

ПРО́БНЫЙ *прил.* 1. пробаға (*йәки* тикшереп ҡарарға) алынған, һынау (өсөн); **про́бный това́р** һынау өсөн алынған тауар; 2. (*с клеймом пробы*) пробалы; **про́бное зо́лото** пробалы алтын.

ПРО́БОВАТЬ *несов.* 1. *что* һынау, һынап ҡарау; **про́бовать свои́ си́лы** үҙ көсөңдө һынап ҡарау; 2. *что* (*отведывать*) тәмләү, тәмләп (*йәки* татып) ҡарау; 3. *с неопр.* (*пытаться что-то сделать*) эшләп (*йәки* тырышып) ҡарау.

ПРОБОДЕ́НИЕ *с. мед.* тишелеү, тишелеп сығыу; **прободе́ние кише́чника** эсәк тишелеү.

ПРОБО́ИНА *ж.* тишек, ярыҡ, уйым.

ПРОБО́Й *м.* (*для замка*) күгән ҡаптырмаһы (*күгәндең йоҙаҡ элә торған тимере*).

ПРОБО́ЙНИК *м. тех.* тишкес, пробойник (*инструмент*).

ПРОБОЛЕ́ТЬ *сов.* ауырып алыу (*йәки* үткәреү).

ПРОБОЛТА́ТЬ *сов. разг.* 1. лығырҙап (*йәки* һөйләнеп) ваҡыт уҙғарыу (*йәки* үткәреү); 2. *что и без доп.* (*выдать секрет*) һөйләп ташлау, ысҡындырып һалыу (*серҙе*).

ПРОБОЛТА́ТЬСЯ I *сов. разг.* (*провести некоторое время без дела*) бушҡа ваҡыт уҙғарыу, урам ҡыҙырыу.

ПРОБОЛТА́ТЬСЯ II *сов. разг.* (*проговориться*) (һиҙмәҫтән) һөйләп ташлау, ысҡындырып һалыу.

ПРОБО́Р *м.* сәс бүлеме (*йәки* юлы); **косо́й пробо́р** ҡыя бүлеп тарау.

ПРОБОРМОТА́ТЬ *сов. что и без доп.* мығырҙау, мығырҙаныу.

ПРО́БОЧНИК *м. разг.* штопор, шешә тығынын асҡыс.

ПРОБРА́ТЬ *сов. разг.* 1. *кого-что* үтә һуғыу, үтеү; **моро́з пробра́л меня́ до косте́й** һыуыҡ һөйәгемә үтте; 2. *кого, перен.* (*выбранить*) шелтәләү, шелтә биреү, һүгеп ташлау, әрләү, орошоу, быжғытыу.

ПРОБРА́ТЬСЯ *сов.* 1. (*с трудом пройти*) саҡ-саҡ үтеү, ауырлыҡ менән йырып сығыу; 2. (*тайком пройти*) йәшеренеп (*йәки* ҡасып, боҫоп) ҡына үтеү.

ПРОБРОДИ́ТЬ *сов.* ҡыҙырып йөрөү, (ваҡытты) йөрөп уҙғарыу.

ПРОБУДИ́ТЬ *сов.* 1. *кого* уятыу; 2. *кого-что, перен.* тыуҙырыу, уятыу; **пробуди́ть любо́вь к спо́рту** спортҡа теләк тыуҙырыу.

ПРОБУДИ́ТЬСЯ *сов.* 1. уяныу; 2. *перен.* тыуыу, уяныу; **пробуди́лась охо́та к чте́нию** уҡыуға дәрт тыуҙы.

ПРОБУЖДА́ТЬ *несов. см.* **пробуди́ть.**

ПРОБУЖДА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **пробуди́ться**; 2. *страд. к* **пробужда́ть.**

ПРОБУЖДЕ́НИЕ *с. см.* **пробуди́ть(ся)**; **пробужде́ние созна́ния у ребёнка** баланың аңлай башлауы.

ПРОБУРА́ВИТЬ *сов. что* бырау менән тишеү.

ПРОБУРА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **пробура́вить.**

ПРОБУРИ́ТЬ *сов. что* быраулау, быраулап тишеү.

ПРОБУРЧА́ТЬ *сов. что и без доп., разг.* мығырҙау, мығырҙап ҡуйыу.

ПРОБЫ́ТЬ *сов.* булыу, тороу; **я пробы́л на ю́ге два ме́сяца** мин көньяҡта ике ай булдым.

ПРОВА́Л *м.* 1. *см.* **провали́ться** 2; **прова́лы по́чвы** тупраҡтың ишелеп төшөүе; 2. (*яма*) емерек (*йәки* емерелеп төшкән) урын, соҡор; 3. *перен.* уңышһыҙ сығыу, емерелеү; **прова́л рабо́ты** эштең барып сыҡмауы (*йәки* емерелеүе); ✧ **прова́л в па́мяти** онотолоу, хәтер (*йәки* иҫ) юйылып тороу.

ПРОВА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **провали́ть.**

ПРОВА́ЛИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **провали́ться**; 2. *страд. к* **прова́ливать.**

ПРОВАЛИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*обрушить*) емереү, емереп (*йәки* ишеп) төшөрөү; 2. *что, перен. разг.* (*испортить, погубить дело; отвергнуть*) емереү, бөлдөрөү, харап итеү (*эште*); үткәрмәү, кире ҡағыу; 3. *кого, перен. разг.* (*на экзамене*) имтиханда үткәрмәү.

ПРОВАЛИ́ТЬСЯ *сов.* 1. төшөү, төшөп китеү; **провали́ться в я́му** соҡорға барып төшөү; 2. (*обрушиться*) емерелеү, емерелеп (*йәки* уйылып, ишелеп) төшөү; **кры́ша провали́лась** түбә емерелеп төштө; 3. (*ввалиться — о глазах, щеках*) батыу, күҙ төбө төшөү; 4. *перен. разг.* (*потерпеть неудачу*) уңышһыҙлыҡҡа осрау, (эш, уй, ниәт) емерелеү (*йәки* барып сыҡмау); 5. *перен. разг.* (*на экзамене*) имтиханда үтмәү, имтихан тота алмау; ✧ **гото́в сквозь зе́млю провали́ться** ер тишегенә инеп китерҙәй булдым; **как сквозь зе́млю провали́лся** ергә һеңгәндәй юҡ булды, күҙҙән юғалды.

ПРОВАЛЯ́ТЬСЯ *сов. разг.* 1. аунау, аунап (*йәки* ятып) үткәреү; 2. (*пролежать без употребления*) буталып ятыу.

ПРОВАНСА́ЛЬ *м. кул.* провансаль (*соус*).

ПРОВА́НСКИЙ *прил.*: **прова́нское ма́сло** зәйтүн майы.

ПРОВА́РИВАТЬ *несов. см.* **провари́ть** 1.

ПРОВА́РИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **провари́ться**; 2. *страд. к* **прова́ривать.**

ПРОВАРИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*сварить до готовности*) бешереү, бешкәнсә ҡайнатыу; 2. *что и без доп.* (*в течение какого-л. времени*) бер аҙ ваҡыт ҡайнатыу, бешереү.

ПРОВАРИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*свариться до готовности*) ҡайнап бешеп өлгөрөү, бешеп етеү; 2. (*в течение какого-л. времени*) ҡайнап бешеп ултырыу.

ПРОВЕ́ДАТЬ *сов. разг.* 1. *кого-что* (*навестить*) килеп хәлен белеү, хәл белешеү, күреп китеү; 2. *что, о ком-чём* (*узнать*) белеү, белешеү, һорашып белеү.

ПРОВЕДЕ́НИЕ *с. см.* **провести́** 1—3, 5, 6, 8; **проведе́ние в жизнь поли́тики па́ртии** партияның политикаһын тормошҡа үткәреү.

ПРОВЕ́ДЫВАТЬ *несов. см.* **прове́дать.**

ПРОВЕЗТИ́ *сов. кого-что* 1. (һалып, тейәп) аша алып барыу (*йәки* килеү); **провезти́ ле́сом** урман аша алып барыу; 2. (*перевезти*) алып барыу (*йәки* килеү), килтереү.

ПРОВЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **прове́ять.**

ПРОВЕНТИЛИ́РОВАТЬ *сов. что* елләтеп алыу, һауа алмаштырып алыу.

ПРОВЕ́РЕННЫЙ *прич. и прил.* һыналған, тикшерелгән; **прове́ренный рабо́тник** һыналған работник.

ПРОВЕ́РИТЬ *сов. кого-что* 1. тикшереү, ҡарау, тикшереп сығыу, барлау; **прове́рить докуме́нты** документтәрҙе тикшереү; 2. (*подвергнуть испытанию*) һынау, һынап ҡарау; **прове́рить зна́ния** белемен һынап ҡарау; **прове́рить часы́** сәғәтте дөрөҫләү.

ПРОВЕ́РИТЬСЯ *сов. разг.* 1. (*пройти проверку*) тикшерелеү, ҡаралыу, үҙеңде тикшертеү (*йәки* ҡаратыу); 2. (исемлектән) үҙеңде ҡарау (*йәки* эҙләү, табыу); **прове́риться в спи́ске избира́телей** һайлаусылар исемлегенән үҙеңде эҙләү.

ПРОВЕ́РКА *ж. см.* **прове́рить(ся); прове́рка докуме́нтов** документтәрҙе тикшереү.

ПРОВЕРНУ́ТЬ *сов. что* 1. *разг.* (*просверлить*) бырау менән тишеү, быраулап тишеү; тишек тишеү; 2. (*через что-л.*) үткәреү; туратып сығарыу; 3. *перен. разг.* (*быстро сделать*) тиҙ генә эшләп алыу (*йәки* бөтөрөү).

ПРОВЕ́РОЧНЫЙ *прил.* тикшереү, һынау; **прове́рочный дикта́нт** һынау диктанты.

ПРОВЕРТЕ́ТЬ *сов. см.* **провернуть** 1.

ПРОВЁРТЫВАТЬ *несов. см.* **проверну́ть.**

ПРОВЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **прове́рить.**

ПРОВЕРЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **прове́риться**; 2. *страд. к* **проверя́ть.**

ПРОВЕ́С I *м. ком.* (*недостаток в весе*) (үлсәүҙәге) кәмлек, кәм сығыу.

ПРОВЕ́С II *м.* (*провисшее место*) һалынып, бөгөлөп төшкән урын.

ПРОВЕ́СИТЬ I *сов. что, ком.* (*недовесить*) үлсәүҙә яңылышыу, кәм үлсәү.

ПРОВЕ́СИТЬ II *сов. что* 1. (*просушить на воздухе*) (һауала) элеп киптереү; 2. (*проверить прямизну*) тигеҙләү, тигеҙлеген тикшереү.

ПРОВЕСТИ́ *сов.* 1. *кого-что* (аша) алып сығыу, сығарыу, үткәреү, уҙғарыу; **провести́ кратча́йшим путём** тура юл менән алып сығыу; 2. *что* (*прочертить*) һыҙыу, үткәреү, һалыу; 3. *что* (*построить*) һалыу, үткәреү; **провести́ желе́зную доро́гу** тимер юл һалыу; 4. *чем по чему* һыпырыу, һыпырып ебәреү (*йәки* ҡуйыу); **провести́ руко́й по волоса́м** ҡул менән сәсте һыпырыу; 5. *что* (*выдвинуть, добиться утверждения чего-л.*) үткәреү, бойомға (*йәки* тормошҡа) ашырыу, раҫлатыу; **провести́ иде́ю в жизнь** идеяны тормошҡа ашырыу; 6. *что* (*осуществить, произвести*) уҙғарыу, үтәү, үткәреү; **уда́чно провести́ о́пыт** тәжрибәне уңышлы үткәреү; 7. *что* (*какое-л. время*) уҙҙырыу, үткәреү; **ве́село провести́ пра́здник** байрамды күңелле үткәреү; 8. *что* (*оформить*) теркәү, үткәреү; **провести́ счёт по ка́ссовой кни́ге** счётты касса кенәгәһенә теркәү; 9. *кого* (*обмануть*) алдау, ултыртыу; **ло́вко ты меня́ провёл!** һин мине оҫта ултырттың!

ПРОВЕ́ТРИВАТЬ *несов. см.* **прове́трить.**

ПРОВЕ́ТРИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **прове́триться**; 2. *страд. к* **прове́тривать.**

ПРОВЕ́ТРИТЬ *сов. что* елләтеү, елләтеп алыу; **прове́трить помеще́ние** бинаны елләтеп алыу.

ПРОВЕ́ТРИТЬСЯ *сов.* 1. елләү, һауа алмашыныу; **ко́мната уже́ прове́трилась** бүлмә елләне инде; 2. (*побыть на свежем воздухе*) саф һауала йөрөп килеү, һауа алмаштырып килеү; 3. *перен. разг.* (*развлечься*) донъя күреп, күңел асып килеү.

ПРОВЕ́ЯТЬ *сов. что* елгәреү, елгәреп алыу.

ПРОВИА́НТ *м. уст.* аҙыҡ-түлек, ашамлыҡ запасы.

ПРОВИДЕ́НИЕ *с. рел.* тәҡдир, яҙмыш, алла ҡөҙрәте; алла, хаҡ тәғәлә.

ПРОВИ́ДЕТЬ *несов. что, книжн.* (алдағыны) күҙ алдына килтереү.

ПРОВИ́ДЕЦ *м. книжн.* алдан күреүсе, алдан күрә белеүсе, әүлиә.

ПРОВИ́ЗИЯ *ж.* аҙыҡ, ашау-эсеү нәмәләре.

ПРОВИ́ЗОР *м.* провизор (*квалификациялы аптека эшсеһе*).

ПРОВИНИ́ТЬСЯ *сов.* ғәйепле булыу, хата (*йәки* ярамаған эш) эшләү.

ПРОВИ́ННОСТЬ *ж. разг.* ғәйеп, гонаһ, яҙыҡ.

ПРОВИНЦИА́Л *м.* провинциал, провинция кешеһе.

ПРОВИНЦИАЛИ́ЗМ *м.* 1. провинциаллек, томаналыҡ (*провинция кешеһенә хас булған уй, фекер, ҡыланыш*); 2. *лингв.* провинциализм (*әҙәби телгә хас булмаған ерле һүҙ, әйтем*).

ПРОВИНЦИА́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. провинция, провинцияла йәшәгән (*йәки* торған, булған, эшләгән); **провинциа́льный актёр** провинцияла эшләгән артист; 2. *перен.* бер ҡатлы, артта ҡалған, провинция кешеһенә хас булған.

ПРОВИ́НЦИЯ *ж.* провинция (1. *ҡайһы бер илдәрҙә административ бүленеш берәмеге*; 2. *уст. үҙәк ҡалаларҙан йыраҡ булған урындар*).

ПРОВИСА́ТЬ *несов. см.* **прови́снуть.**

ПРОВИСЕ́ТЬ *сов.* эленеп тороу; **бельё провисе́ло це́лый день** кер көн буйы эленеп торҙо.
ПРОВИ́СНУТЬ *сов.* һалыныу, һалынып (*йәки* бөгөлөп) төшөү.
ПРО́ВОД *м.* сым, провод.
ПРОВОДИ́МОСТЬ *ж. физ.* үткәреүсәнлек (*үҙе аша электр тогын, йылылыҡ, тауыш һәм башҡаларҙы*).
ПРОВОДИ́ТЬ I *несов.* 1. *см.* **провести́**; 2. *что, физ.* үткәреү, проводник булыу.
ПРОВОДИ́ТЬ II *сов. кого-что* оҙатыу, оҙата (*йәки* оҙатып) барыу; оҙата сығыу; оҙатып (*йәки* ҡарап) ҡалыу; **проводи́ть сы́на в а́рмию** улды армияға оҙатыу; **проводи́ть глаза́ми** арттан ҡарап ҡалыу.
ПРОВО́ДКА *ж.* 1. *см.* **провести́** 1, 3, 8; 2. (*провода́*) сым, проводка.
ПРОВОДНИ́К I *м.* 1. *физ.* үткәргес(*электр тогын, йылылыҡ, тауыш һәм башҡаларҙы*); 2. *перен.* таратыусы, йәйелдереүсе; **ра́дио — проводни́к культу́ры** радио— культура таратыусы.
ПРОВОДНИ́К II *м.* 1. (*провожатый*) оҙата барыусы, оҙатыусы, юл күрһәтеүсе; 2. *ж.-д.* проводник.
ПРОВОДНИ́ЦА *женск. р. к* **проводни́к** II.
ПРО́ВОДЫ *только мн.* оҙатыу.
ПРОВОЖА́ТЫЙ *м.* оҙата барыусы, оҙатыусы, юл күрһәтеүсе.
ПРОВОЖА́ТЬ *несов. см.* **проводи́ть** II.
ПРОВО́З *м. см.* **провезти́**; **пла́та за прово́з** һалып алып килгән өсөн бирелгән хаҡ.
ПРОВОЗГЛАСИ́ТЬ *сов. кого-что* иғлан итеү; **провозгласи́ть респу́блику** республика иғлан итеү.
ПРОВОЗГЛАША́ТЬ *несов. см.* **провозгласи́ть.**
ПРОВОЗГЛАШЕ́НИЕ *с. см.* **провозгласи́ть.**
ПРОВОЗИ́ТЬ I *несов. см.* **провезти́**.
ПРОВОЗИ́ТЬ II *сов. кого-что* (*в течение какого-л. времени*) аҙыраҡ (*йәки* бер аҙ) ташыу, сығарыу.
ПРОВОЗИ́ТЬСЯ *сов.* маташыу, булашыу; ваҡыт уҙғарыу; **весь день они́ провози́лись там** көн буйы улар шунда маташтылар.
ПРОВОЗНО́Й *прил.* йөрөтөү, килтереү, алып барыу; **провозна́я пла́та** йөрөтөү хаҡы.
ПРОВОКА́ТОР *м.* 1. провокатор, йәшерен агент; 2. (*подстрекатель*) ҡотҡосо.
ПРОВОКАЦИО́ННЫЙ *прил.* провокацияға нигеҙләнгән, провокацион; **провокацио́нный план** провокацион план.
ПРОВОКА́ЦИЯ *ж.* 1. провокация (*революцион ойошмаларға аҫтыртын үтеп ингән йәшерен полиция агенттәре эшмәкәрлеге*); 2. (*подстрекательство*) ҡотҡо, ҡотортоу; 3. *мед.* провокация, уятыу (*ниндәй ҙә булһа бер сирҙе яһалма рәүештә булдырыу*); **провока́ция при́ступа маля́рии** биҙгәк өйәнәген уятыу; 4. *с.-х.* провокация (*орлоҡтоң шытыуын яһалма рәүештә тиҙләтеү*).
ПРО́ВОЛОКА *ж.* сым, тимер сыбыҡ.
ПРОВОЛОЧИ́ТЬ *сов. кого-что* һөйрәкләп (*йәки* өҫтөрәтеп, һөйрәтеп, һөйрәп) алып барыу.

ПРОВОЛО́ЧКА *ж. разг.* тотҡарлыҡ, ҡамасау.
ПРО́ВОЛОЧНЫЙ *прил.* сым, тимер сыбыҡ; **про́волочное загражде́ние** сәнскеле тимер сыбыҡ ҡойма.
ПРОВОЛО́ЧЬ *сов. разг. см.* **проволочи́ть.**
ПРОВО́РНЫЙ *прил.* етеҙ, өлгөр, сапсан, йылдам, йор.
ПРОВОРОВА́ТЬСЯ *сов. разг.* урлашыу, урлашып эләгеү.
ПРОВОРО́НИТЬ *сов. кого-что, разг.* ауыҙ асып (*йәки* аңшайып) ҡалыу, ысҡындырыу; һемәйеп (*йәки* ултырып) ҡалыу.
ПРОВО́РСТВО *с.* етеҙлек, өлгөрлөк, йылдамлыҡ.
ПРОВОРЧА́ТЬ *сов.* 1. ырылдап ҡуйыу; 2. *что и без доп., разг.* (*сердито пробормотать*) һуҡраныу, (асыуланып) мығырҙау, һуҡранып, мығырҙанып йөрөү.
ПРОВОЦИ́РОВАТЬ *сов. и несов.* 1. *кого-что на что* (*подстрекнуть*) ҡотортоу; 2. *что* (*умышленно вызвать*) ҡотҡо һалыу; **провоци́ровать войну́** һуғыш ҡотҡоһо һалыу; 3. *что, мед.* уятыу, провокация һалыу.
ПРОВЯ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **провя́лить.**
ПРОВЯ́ЛИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **провя́литься**; 2. *страд. к* **провя́ливать.**
ПРОВЯ́ЛИТЬ *сов. что* ҡаҡлау, киптереү; **провя́лить мя́со** ит ҡаҡлау.
ПРОВЯ́ЛИТЬСЯ *сов.* ҡаҡланыу, кибеү.
ПРОГАДА́ТЬ *сов. разг.* яңылышыу, отолоу, көткәнсә барып сыҡмау.
ПРОГА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **прогада́ть.**
ПРОГА́ЛИНА *ж. разг.* аҡлан, аяҙ (*урманда*).
ПРОГИ́Б *м.* 1. *см.* **прогну́ть(ся)**; **проги́б потолка́** түшәмдең һығылып төшөүе; 2. (*место*) бөгөм, бөгөлгән урын.
ПРОГИБА́ТЬ *несов. см.* **прогну́ть.**
ПРОГИБА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **прогну́ться**; 2. *страд. к* **прогиба́ть.**
ПРОГЛА́ДИТЬ *сов.* 1. *что* үтекләү, үтекләп сығыу (*йәки* бөтөү); 2. *что и без доп.* (*некоторое время*) үтекләп алыу.
ПРОГЛА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **прогла́дить** 1.
ПРОГЛА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **проглоти́ть.**
ПРОГЛОТИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* йотоу, йотоп ебәреү; 2. *что, перен. разг.* өндәшмәй ҡалыу, йотоу, баҫып ҡалыу, белгертмәү; **проглоти́ть оби́ду** үпкәләүҙе белгертмәү (*йәки* баҫып ҡалыу); 3. *что, перен. разг.* һыу кеүек эсеү; тын да алмай уҡыу; **я проглоти́л э́ту кни́гу за оди́н день** мин был китапты бер көндә тын да алмай уҡып сыҡтым; ◇ **проглоти́ть язы́к** телде йотоу, өндәшмәү; **язы́к проглóтишь!** телеңде йоторһоң!, бик татлы!
ПРОГЛЯДЕ́ТЬ *сов. разг.* 1. *кого-что* (*прозевать*) күрмәү, күрмәй (*йәки* белмәй) ҡалыу, күҙҙән ысҡындырыу; 2. *что* (*наскоро ознакомиться*) күҙ югертеп сығыу, күҙҙән кисереү, өҫтән генә ҡараштырып сығыу; ◇ **все глаза́ прогляде́ла** көтә-көтә көтөк булдым, күҙ керпектәрем талғансы ҡараным.
ПРОГЛЯ́ДЫВАТЬ *несов.* 1. *см.* **прогляде́ть** 2; 2. *см.* **проглянýть.**
ПРОГЛЯНУ́ТЬ *сов.* күренеү, күренеп ҡалыу, күҙгә сағылыу.

ПРОГНА́ТЬ *сов. кого-что* ҡыуыу, ҡыуып ебәреү (*йәки* сығарыу); **прогна́ть коро́в на луг** һыйырҙарҙы болонға ҡыуыу; **прогна́ть соба́ку на у́лицу** этте тышҡа ҡыуып сығарыу.

ПРОГНЕ́ВАТЬ *сов. кого-что, уст.* асыуландырыу.

ПРОГНЕ́ВАТЬСЯ *сов. уст.* асыуланыу.

ПРОГНЕВИ́ТЬ *сов. см.* **прогне́вать.**

ПРОГНИВА́ТЬ *несов. см.* **прогни́ть.**

ПРОГНИ́ТЬ *сов.* сереп бөтөү (*йәки* сығыу).

ПРОГНО́З *м.* алдан әйтеү (*йәки* әйтеп ҡуйыу); **прогно́з пого́ды** һауа торошон алдан әйтеү.

ПРОГНУ́ТЬ *сов. что* бөгөү, эйелдереү, һығып төшөрөү.

ПРОГНУ́ТЬСЯ *сов.* бөгөлөү, эйелеү, һығылып төшөү.

ПРОГОВА́РИВАТЬСЯ *несов. см.* **проговори́ться.**

ПРОГОВОРИ́ТЬ *сов.* 1. *что и без доп.* (*произнести*) әйтеү, әйтеп ҡуйыу, әйтә һалыу; 2. (*некоторое время*) һөйләшеп ваҡыт уҙғарыу.

ПРОГОВОРИ́ТЬСЯ *сов.* әйтеп һалыу, һөйләп ташлау, ысҡындырып ҡуйыу; **проговори́ться о свои́х наме́рениях** үҙ уйҙарын һөйләп ташлау.

ПРОГОЛОДА́ТЬСЯ *сов.* асығыу, ашағы килеү, ҡарын асыу.

ПРОГОЛОСОВА́ТЬ *сов.* тауыш биреү; тауышҡа ҡуйыу (*йәки* ҡуйып үткәреү).

ПРОГО́Н *м. обл.* (*дорога*) мал (*йәки* көтөү) юлы.

ПРОГОНЯ́ТЬ *несов. см.* **прогна́ть.**

ПРОГОРА́ТЬ *несов. см.* **прогоре́ть** 1—3.

ПРОГОРЕ́ТЬ *сов.* 1. (*выгореть до дыр*) үртәлеү, янып боҙолоу (*йәки* тишелеү); 2. (*сгореть*) янып бөтөү; 3. *перен. разг.* (*потерпеть неудачу*) бөлөү, юҡҡа сығыу; **де́ло прогоре́ло** эш юҡҡа сыҡты; 4. (*быть зажжённым в течение какого-л. времени*) яныу, янып тороу (*йәки* ултырыу).

ПРОГО́РКЛЫЙ *прил.* асышҡан, асы тәм кергән, иҫкергән; **прого́рклое ма́сло** иҫкергән (*йәки* асы тәм кергән) май.

ПРОГО́РКНУТЬ *сов.* асышыу, асы тәм кереү, иҫкереү.

ПРОГОСТИ́ТЬ *сов.* ҡунаҡ булыу (*йәки* булып ятыу).

ПРОГРА́ММА *ж. в разн. знач.* программа; **програ́мма коммунисти́ческого строи́тельства** коммунистик төҙөлөштөң программаһы; **програ́мма к экза́мену по матема́тике** математиканан имтихандар программаһы; **програ́мма конце́рта** концерт программаһы; **програ́мма и уста́в КПСС** КПСС-тың программа һәм уставы.

ПРОГРА́ММНЫЙ *прил.* программа; **обсужде́ние програ́ммных вопро́сов** программа мәсьәләләрен тикшереү; **програ́ммное выступле́ние** программа төҫөндәге сығыш.

ПРОГРЕВА́ТЬ *несов. см.* **прогре́ть.**

ПРОГРЕВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **прогре́ться;** 2. *страд. к* **прогрева́ть.**

ПРОГРЕМЕ́ТЬ *сов.* 1. (*издать громкие звуки*) яңғырау, яңғырап китеү, күкрәү, күкрәп ҡуйыу; 2. (*проехать*) дөбөрҙәп уҙып китеү; 3. *перен.* яңғырау, шаулау; **его́ и́мя прогреме́ло на весь мир** уның исеме бөтә донъяға шауланы.

ПРОГРЕ́СС *м.* прогресс; алға **барыу,** үҫә барыу (*йәки* барыш).

ПРОГРЕССИ́ВНОСТЬ *ж.* алдынғылыҡ, прогрессивлек; **прогресси́вность сове́тской нау́ки** совет фәненең алдынғылығы.

ПРОГРЕССИ́ВНЫЙ *прил.* 1. (*постепенно возрастающий*) үҫә (*йәки* арта) бара торған, арта барыусы, прогрессив; **прогресси́вная опла́та труда́** үҫә барған эш хаҡы; 2. (*передовой*) алдынғы, прогрессив.

ПРОГРЕССИ́РОВАТЬ *несов.* 1. (*постепенно усиливаться*) көсәйеү; **боле́знь прогресси́рует** ауырыу көсәйә; 2. (*двигаться вперёд*) алға барыу (*йәки* китеү), үҫеү.

ПРОГРЕ́ССИЯ *ж. мат.* прогрессия (*арта йәки кәмей барыусы һандар рәте*).

ПРОГРЕ́ТЬ *сов. что* йылытыу, ҡыҙҙырыу.

ПРОГРЕ́ТЬСЯ *сов.* йылыныу, ҡыҙыу.

ПРОГРОМЫХА́ТЬ *сов. разг.* дөбөрҙәү, шалтырау, дөбөр-шатыр килеү; дөбөрҙәтеү, шалтыратыу; дөбөр-шатыр үтеп китеү; **прогромыха́л гром** дөбөр-шатыр килеп күк күкрәне; **теле́га прогромыха́ла по мостово́й** арба асфальттан дөбөр-шатыр килеп үтеп китте.

ПРОГРОХОТА́ТЬ *сов. разг.* гөрһөлдәү, дөбөрҙәү, гөрһөлдәп (*йәки* дөбөрҙәп) ҡуйыу, гөрһөлдәтеү, дөбөрҙәтеү; гөрһөлдәп (*йәки* дөбөрҙәп) үтеп китеү.

ПРОГРЫЗА́ТЬ *несов. см.* **прогры́зть.**

ПРОГРЫ́ЗТЬ *сов. что* тишеү, кимереп тишеү.

ПРОГУДЕ́ТЬ *сов.* гөрөлдәү, гөрләү; гудок булыу (*о гудке*).

ПРОГУ́Л *м.* прогул, эшкә сыҡмау (*йәки* килмәү).

ПРОГУ́ЛИВАТЬ *несов.* 1. *см.* **прогуля́ть;** 2. *кого* (*водить гулять*) йөрөтөү, йөрөтөп килтереү.

ПРОГУ́ЛИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **прогуля́ться;** 2. *страд. к* **прогу́ливать** (*см.* **прогу́ливать** 2 *и* **прогуля́ть** 2—4).

ПРОГУ́ЛКА *ж.* саф һауала йөрөп килеү, күңел асырға сығыу (*йәки* барыу), прогулка; **за́городная прогу́лка** ҡала ситенә күңел асырға сығыу.

ПРОГУ́ЛЬЩИК *м.* эшкә сыҡмаусы (*йәки* килмәүсе), прогулсы.

ПРОГУ́ЛЬЩИЦА *женск. р. к* **прогу́льщик.**

ПРОГУЛЯ́ТЬ *сов.* 1. (*пробыть на прогулке*) саф һауала йөрөү (*йәки* булыу), йөрөп ҡайтыу; 2. *что и без доп.* (*пропустить*) йөрөп тороп ҡалыу; **прогуля́ть у́жин** йөрөп киске аштан тороп ҡалыу; 3. *что и без доп.* (*сделать прогул*) эшкә сыҡмау, бармай (*йәки* килмәй) ҡалыу (*йәки* йөрөү); **прогуля́ть заня́тия** уҡырға бармай йөрөү.

ПРОГУЛЯ́ТЬСЯ *сов.* (саф һауала) йөрөү, (ашыҡмай ғына) йөрөп килеү.

ПРОДАВА́ТЬ *несов. см.* **прода́ть.**

ПРОДАВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **прода́ться;** 2. *страд. к* **продава́ть.**

ПРОДАВЕ́Ц *м.* һатыусы, һатып тороусы.

ПРОДАВИ́ТЬ *сов. что* баçып ватыу (*йәки* емереү), ҡыçып ватыу.

ПРОДА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **продави́ть.**

ПРОДАВЩИ́ЦА *женск. р. к* **продаве́ц.**

ПРОДА́ЖА *ж.* 1. *см.* **прода́ть; прода́жа иму́щества** мөлкәтте һатыу; 2. (*торговля*) һатыу, һатылыу; **быть в прода́же** һатыуҙа булыу, һатылыу; **поступи́ть в прода́жу** һатыуға сығыу.

ПРОДА́ЖНОСТЬ *ж.* һатылыусан булыу, һатылыу (сылыҡ).

ПРОДА́ЖНЫЙ *прил.* 1. һатыла торған, һатыласаҡ; **прода́жная вещь** һатыласаҡ әйбер; **прода́жная цена́** һатыла торған хаҡ; 2. *перен.* һатлыҡ, (аҡсаға) һатылған; **прода́жная душа́** һатлыҡ йән.

ПРОДА́ЛБЛИВАТЬ *несов. см.* **продолби́ть.**

ПРОДА́ТЬ *сов. кого-что* 1. һатыу, һатып ебәреү; 2. *перен.* (*предать*) хыянат итеү, һатыу.

ПРОДА́ТЬСЯ *сов.* һатылыу.

ПРОДВИГА́ТЬ *несов. см.* **продви́нуть.**

ПРОДВИГА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **продви́нуться;** 2. *страд. к* **продвига́ть.**

ПРОДВИЖЕ́НИЕ *с. см.* **продви́нуть(ся); продвиже́ние по слу́жбе** эш буйынса үрләү; **продвиже́ние по скло́ну горы́** тау итәге буйлап барыу.

ПРОДВИ́НУТЬ *сов.* 1. *что* этәреү, шыуҙырыу; **продви́нуть сунду́к к две́ри** һандыҡты ишеккә табан шыуҙырыу; 2. *кого-что* (*направить куда-л.*) ебәреү; **продви́нуть полк к передово́й ли́нии** полкты алғы линияға ебәреү; 3. *что, перен.* ҡуҙғатып ебәреү, алға ебәреү; **продви́нуть де́ло** эште ҡуҙғатып ебәреү; 4. *кого-что* (*выдвинуть*) күтәреү, үрләтеү.

ПРОДВИ́НУТЬСЯ *сов.* 1. (*пройти вперёд*) алға барыу (*йәки* китеү); 2. *перен.* алға китеү; **де́ло продви́нулось** эш алға китте; 3. (*выдвинуться*) күтәрелеү, үрләү.

ПРОДЕВА́ТЬ *несов. см.* **проде́ть.**

ПРОДЕЖУ́РИТЬ *сов.* дежур тороу (*йәки* булыу).

ПРОДЕКЛАМИ́РОВАТЬ *сов. что и без доп.* 1. яттан уҡып (*йәки* һөйләп) сығыу; 2. (*проговорить напыщенно*) шиғыр һөйләгәндәй һөйләү.

ПРОДЕ́ЛАТЬ *сов. что* эшләү, эшләп ташлау, яһау; **проде́лать огро́мную рабо́ту** бик күп эш эшләп ташлау.

ПРОДЕ́ЛКА *ж.* мутлыҡ, хәйләле эш.

ПРОДЕ́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **проде́лать.**

ПРОДЕМОНСТРИ́РОВАТЬ *сов. кого-что* күрһәтеү; **продемонстри́ровать еди́нство** берҙәмлек күрһәтеү; **продемонстри́ровать фильм** фильм күрһәтеү.

ПРОДЁРГИВАТЬ *несов. см.* **продёрнуть.**

ПРОДЕРЖА́ТЬ *сов. кого-что, в разн. знач.* тотоу, тотоп тороу; **продержа́ть окно́ откры́тым** тәҙрәне асыҡ тотоу; **продержа́ть письмо́ у себя́** хатты үҙеңдә тотоу; **полчаса́ продержа́ть ребёнка на рука́х** баланы ярты сәғәт буйы ҡулда тотоп тороу; **продержа́ть в больни́це** больницала тотоу.

ПРОДЕРЖА́ТЬСЯ *сов.* тороу, тора алыу, түҙеп тороу.

ПРОДЁРНУТЬ *сов. разг.* 1. *что* (*продеть*) үткәреү, һаплау, кейҙереү; 2. *кого, перен.* эләктереү, тәнҡитләү; **продёрнуть в газе́те** газетала эләктереү.

ПРОДЕ́ТЬ *сов. что* үткәреү, һаплау, кейҙереү; **проде́ть ни́тку в иго́лку** энәгә еп һаплау.

ПРОДЕФИЛИ́РОВАТЬ *сов.* марш атлап үтеп китеү (*йәки* үтеү).

ПРОДЕШЕВИ́ТЬ *сов. что* бик осһоҙ (*йәки* арзан) һатыу (*йәки* һатып ебәреү).

ПРОДИКТОВА́ТЬ *сов. что* 1. әйтеп тороу (*йәки* яҙҙырыу); 2. *перен.* бойороу, үҙенекенсә эшләтеү; көсләп тағыу, ҡабул итергә мәжбүр итеү; **продиктова́ть свои́ усло́вия** үҙенең шарттарын көсләп тағыу (*йәки* ҡабул итергә мәжбүр итеү).

ПРОДИРА́ТЬ *несов. см.* **продра́ть.**

ПРОДИРА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **продра́ться;** 2. *страд. к* **продира́ть.**

ПРОДЛЕВА́ТЬ *несов. см.* **продли́ть.**

ПРОДЛЕ́НИЕ *с. см.* **продли́ть; продле́ние сро́ка командиро́вки** командировканың срогын оҙайтыу.

ПРОДЛИ́ТЬ *сов. что* һуҙыу, оҙайтыу; **продли́ть о́тпуск** отпускыны оҙайтыу.

ПРОДЛИ́ТЬСЯ *сов.* һуҙылыу, барыу, оҙайыу; **боле́знь до́лго не продли́тся** сир оҙаҡҡа бармаç.

ПРОДМА́Г *м.* (**продово́льственный магази́н**) аҙыҡ магазине.

ПРОДНАЛО́Г *м. ист.* аҙыҡ налогы (*1921 йылда аҙыҡ развёрсткаһы урынына индерелгән налог*).

ПРОДОВО́ЛЬСТВЕННЫЙ *прил.* аҙыҡ, аҙыҡ-түлек; **продово́льственный магази́н** аҙыҡ магазине.

ПРОДОВО́ЛЬСТВИЕ *с.* аҙыҡ, аҙыҡ-түлек, ашамлыҡ, ашау-эсеү нәмәләре.

ПРОДОЛБИ́ТЬ *сов. что* тишеү, соҡоп тишеү.

ПРОДОЛГОВА́ТОСТЬ *ж.* оҙонса булыу, оҙонсалыҡ.

ПРОДОЛГОВА́ТЫЙ *прил.* оҙонса, оҙонсараҡ; **продолгова́тое лицо́** оҙонса йөҙ.

ПРОДОЛЖА́ТЕЛЬ *м.* дауам итеүсе (*йәки* иттереүсе).

ПРОДОЛЖА́ТЬ *несов.* 1. *что и с неопр.* дауам итеү; **продолжа́ть борьбу́** көрәште дауам итеү; 2. *см.* **продо́лжить** 1.

ПРОДОЛЖА́ТЬСЯ *несов.* һуҙылыу, барыу, дауам итеү; **молча́ние продолжа́лось недо́лго** тынлыҡ оҙаҡҡа барманы; **бура́н ещё продолжа́ется** буран һаман дауам итә әле.

ПРОДОЛЖЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **продолжа́ть (-ся); продолже́ние учёбного ку́рса** уҡыу йылын оҙайтыу; 2. дауам, һуҙым; **продолже́ние сле́дует** дауамы бар; ◇ **в продолже́ние не́скольких дней** бер нисә көн буйына, бер нисә көн эсендә.

ПРОДОЛЖИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* 1. дауамлылыҡ, оҙаҡ булғанлыҡ; **продолжи́тельность перегово́ров** һөйләшеүҙәрҙең дауамлылығы; 2. (*время, срок*) (бер эш булғанда) үткән ваҡыт.

ПРОДОЛЖИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* дауамлы, оҙаҡҡа һуҙылған, оҙайлы, оҙон; **продолжи́тельная боле́знь** оҙаҡҡа һуҙылған ауырыу.

ПРОДО́ЛЖИТЬ *сов. что* 1. (*продлить, увеличить*) оҙайтыу, һуҙыу, дауам иттереү;

продо́лжить курс лече́ния дауаланыуҙы дауам иттереү; 2. дауам итеү, һуҙыу; **продо́лжить расска́з** хикәйәне дауам итеү.

ПРОДО́ЛЖИТЬСЯ *сов. см.* **продолжа́ться.**

ПРОДО́ЛЬНЫЙ *прил.* буйға, буй; **продо́льная распи́лка** буйға ярыу (*йәки* бысыу); **продо́льная пила́** буй бысҡы.

ПРОДОХНУ́ТЬ *сов. разг.* тын алыу, һулау (*тулы күкрәк менән*).

ПРОДРАЗВЁРСТКА *ж. ист.* аҙыҡ развёрсткаһы (*хәрби коммунизм ваҡытында индерелгән аҙыҡ әҙерләү системаһы*).

ПРОДРА́ТЬ *сов. что, разг.* йыртыу, йыртып тишеү (*йәки* сығарыу); ✧ **глаза́ продра́ть** күҙен тырнап асыу (*йәки* уяныу).

ПРОДРА́ТЬСЯ *сов. разг.* йыртылыу, йыртылып (*йәки* тишелеп) сығыу.

ПРОДРО́ГНУТЬ *сов.* нык (*йәки* үҙәккә үткәнсе) өшөү, дер-дер ҡалтырау, туңып бөтөү.

ПРОДУВА́НИЕ *с. см.* **проду́ть; продува́ние самова́ра** самауырҙы өрөү.

ПРОДУВА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **проду́ть;** 2. *что и без доп., разг.* ел ҡағыу, ел һуғып (*йәки* иҫеп) тороу; **ве́тер прия́тно продува́ет** ел рәхәт кенә итеп иҫеп тора.

ПРОДУВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **проду́ться;** 2. *страд. к* **продува́ть.**

ПРОДУ́ВКА *ж. тех.* өрҙөрөү, өрҙөрөп таҙартыу.

ПРОДУВНО́Й I *прил. разг.* (*хитрый*) хәйләкәр, мут.

ПРОДУВНО́Й II *прил. тех.* өрҙөргөс.

ПРОДУ́ВОЧНЫЙ *прил. см.* **продувно́й.**

ПРОДУ́КТ *м.* 1. (*результат чего-л.*) емеш; **э́тот труд — проду́кт мно́гих лет рабо́ты** был хеҙмәт күп йыллыҡ эш емеше; 2. продукт; **проду́кты перего́нки не́фти** нефть ҡыуыу продукттары; **проду́кты се́льского хозя́йства** ауыл хужалығы продукттары; 3. *обычно мн.* **проду́кты** аҙыҡ-түлек, ашамлыҡ; **мя́со-моло́чные проду́кты** ит-һөт аҙығы.

ПРОДУКТИ́ВНОСТЬ *ж.* 1. (*производительность*) емешлелек, һөҙөмтәлелек, нәтижәлелек; 2. *с.-х.* продуктлылыҡ, аҙыҡлылыҡ, продукт (*йәки* аҙыҡ) биреүсәнлек; **повыше́ние продукти́вности животново́дства** малсылыҡтың продуктлылығын күтәреү.

ПРОДУКТИ́ВНЫЙ *прил.* 1. (*производительный*) емешле, һөҙөмтәле, нәтижәле; **продукти́вный труд** һөҙөмтәле хеҙмәт; 2. *с.-х.* туҡлыҡлы; аҙыҡ бирә торған, аҙыҡ-түлек өсөн асыралған (*йәки* тотолған), һуғым; **продукти́вный скот** аҙыҡ-түлек өсөн тотолған мал, һуғым малы; **продукти́вные корма́** туҡлыҡлы мал аҙыҡтары.

ПРОДУКТО́ВЫЙ *прил.* аҙыҡ-түлек, ашамлыҡ; **продукто́вый магази́н** аҙыҡ-түлек магазине.

ПРОДУКТООБМЕ́Н *м.* продукт алмашыу (*йәки* алмаштырыу).

ПРОДУ́КЦИЯ *ж.* продукция, етештерелгән әйбер (*йәки* продукт), эшләп сығарылған тауар; **валова́я проду́кция** валовой продукция; **гото́вая проду́кция** әҙер продукция.

ПРОДУ́МАННЫЙ *прич. и прил.* яҡшылап (*йәки* ентекләп) уйланған (*йәки* уйланылған), уйлап эшләнгән; **проду́манный отве́т** уйлап бирелгән яуап.

ПРОДУ́МАТЬ *сов.* 1. *что* яҡшылап (*йәки* ентекләп, ныҡлап) уйлау; **проду́мать план рабо́т** эш планын уйлау; 2. (*некоторое время*) (бер аҙ ваҡыт) уйлап ултырыу (*йәки* тороу), уйлау.

ПРОДУ́МЫВАТЬ *несов. см.* **проду́мать** 1.

ПРОДУ́ТЬ *сов.* 1. *что* өрөү, өрҙөрөү, өрөп таҙартыу; 2. *безл. кого* (*просквозить*) һыуыҡ һуғыу, ел бәреү; һалҡын тейеү.

ПРОДУ́ТЬСЯ *сов. прост.* (*проиграться*) оттороу, отолоу.

ПРОДУ́ШИНА *ж.* 1. (*отверстие*) тишек, төнлөк; 2. (*прорубь*) мәке, туңмай торған ер (*йылғала*).

ПРОДЫМИ́ТЬ *сов. что* төтәҫләү, ыҫлап бөтөрөү.

ПРОДЫМИ́ТЬСЯ *сов.* төтөн һеңеп бөтөү, төтәҫләнеү, ыҫланыу.

ПРОДЫРЯ́ВИТЬ *сов. что, разг.* тишкеләү, тишкеләп (*йәки* ылдыратып) бөтөрөү.

ПРОДЫРЯ́ВИТЬСЯ *сов. разг.* тишелеү, тишкеләнеп бөтөү, туҙып (*йәки* ылдырап) бөтөү.

ПРОДЫРЯ́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **продыря́вить.**

ПРОДЫРЯ́ВЛИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **продыря́виться;** 2. *страд. к* **продыря́вливать.**

ПРОЕДА́ТЬ *несов. см.* **прое́сть.**

ПРОЕ́ЗД *м.* 1. *см.* **прое́хать** *и* **прое́здить** 2, 3; 2. (*место*) үтеү өсөн юл, йөрөү урыны, тыҡырыҡ, тар юл.

ПРОЁЗДИТЬ *сов.* 1. (*провести время в езде*) йөрөү, йөрөп үткәреү; 2. *что, разг.* (*истратить на поездку*) юлға тотоп бөтөрөү, йөрөү өсөн тотоу; 3. *кого* (*на лошади — с целью её выездки*) (атты) йөрөтөү, йөрөтөп килтереү.

ПРОЕЗДНО́Й *прил.* йөрөү; **проездно́й биле́т** йөрөү билете.

ПРОЁЗДОМ *нареч. разг.* үтеп (*йәки* китеп) барышлай, юлайҡан, юл ыңғай(ына).

ПРОЕЗЖА́ТЬ *несов. см.* **прое́хать** 1, 3, 4 *и* **прое́здить** 2, 3.

ПРОЕЗЖА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **прое́хаться;** 2. *страд. к* **проезжа́ть.**

ПРОЕЗЖА́ЮЩИЙ 1. *прич.* (*поезда, машинала, атта һ. б.*) үтеүсе, үтеп (*йәки* китеп, уҙып) барыусы; 2. *в знач. сущ.* **проезжа́ющий** *м.*, **проезжа́ющая** *ж. уст.* үткенсе, юлсы.

ПРОЁЗЖИЙ 1. *прил.* йөрөлә (*йәки* йөрөй) торған, (*ат, машина менән*) үтерлек; 2. *в знач. сущ.* **прое́зжий** *м.*, **прое́зжая** *ж.* юлсы, үткенсе, үтеп барыусы.

ПРОЕ́КТ *м.* проект.

ПРОЕКТИ́РОВАНИЕ I *с. см.* **проекти́ровать** I; **проекти́рование шко́льного зда́ния** мәктәп бинаһына проект төҙөү.

ПРОЕКТИ́РОВАНИЕ II *с. см.* **проекти́ровать** II.

ПРОЕКТИ́РОВАТЬ I *несов.* 1. *что* (*разрабатывать проект*) проектлау, проект төҙөү; 2. *что и с неопр.* (*предполагать*) уйлау, ниәтләп тороу; **я проекти́рую уе́**

хать в а́вгусте мин август айында китергә уйлайым.

ПРОЕКТИ́РОВАТЬ II *несов. что* 1. *мат.* проекциялау, проекция һыҙыу; 2. (*на экран*) ҙурайтып экранда күрһәтеү.

ПРОЕКТИРО́ВЩИК *м.* проект төҙөүсе, проектировщик.

ПРОЕКТИРО́ВЩИЦА *женск. р. к* **проектиро́вщик.**

ПРОЕ́КТНЫЙ *прил.* проект, проект буйынса ҡаралған; **прое́ктная мо́щность** проект буйынса ҡаралған ҡеүәт; **прое́ктное бюро́** проект бюроһы.

ПРОЕКЦИО́ННЫЙ *прил.* проекцион; **проекцио́нный фона́рь** проекцион фонарь (*экранда ҙурайтып күрһәтә торған фонарь*).

ПРОЕ́КЦИЯ *ж.* проекция (1. *мат. фигураны яҫылыкта һүрәтләп биреү*; 2. *һүрәт, һыҙыҡ һ. б. оптика ярҙамында ҙурайтып күрһәтеү*).

ПРОЁМ *м.* уйым; **око́нный проём** тәҙрә уйымы.

ПРОЕ́СТЬ *сов. что* 1. киҫеү, ашау, тишеп сығыу; **моль прое́ла сукно́** буҫтауҙы көйә киҫкән; **ржа́вчина прое́ла ведро́** биҙрәне тут ашаған; 2. *разг.* (*истратить на еду*) ашауға тотоу (*йәки* тотоп бөтөрөү).

ПРОЕ́ХАТЬ *сов.* 1. *что и без доп.* (*миновать что-л., проследовать по какому-л. пути*) (*атта, машинала, поезда*) уҙыу, үтеү; 2. *без доп.* (*пробыть в пути*) юлда булыу, барыу (*күпмелер ваҡыт*); **он прое́хал пять дней** ул биш көн юлда булды; 3. *что* (*покрыть какое-л. расстояние*) гиҙеп (*йәки* йөрөп) сығыу; **он прое́хал всю Башки́рию** ул бөтә Башҡортостанды йөрөп сыҡҡан; 4. *что* (*не остановиться, где следует*) үтеп (*йәки* уҙып) китеү.

ПРОЕ́ХАТЬСЯ *сов. разг.* йөрөп ҡайтыу, бер аҙ йөрөп килеү; ◇ **прое́хаться на че́й-либо счёт** берәйһенә төрттөрөп яман һүҙ әйтеү, яманлау, берәйһенең ҡапҡаһын ҡағыу.

ПРОЖА́РИВАТЬ *несов. см.* **прожа́рить.**

ПРОЖА́РИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **прожа́риться;** 2. *страд. к* **прожа́ривать.**

ПРОЖА́РИТЬ *сов. что* 1. ҡурыу, бешкәнсе ҡурыу; **прожа́рить мя́со** ит ҡурыу; 2. *разг.* (*сильно прогреть*) бик ныҡ ҡыҙҙырыу; утта (*йәки* ҡыҙыуҙа) тотоу (*дезинфекция өсөн*).

ПРОЖА́РИТЬСЯ *сов.* (*о пище*) ҡурылыу, ҡурылып сығыу (*йәки* етеү).

ПРОЖДА́ТЬ *сов. кого-что, чего* көтөп тороу; **я прожда́л це́лый час** мин бер сәғәт көтөп торҙом.

ПРОЖЕВА́ТЬ *сов. что* сәйнәү, яҡшылап сәйнәү.

ПРОЖЁВЫВАТЬ *несов. см.* **прожева́ть.**

ПРОЖЕКТЁР *м. ирон.* прожектёр (*еңел-елпе проекттар төҙөргә яратыусы*).

ПРОЖЕ́КТОР *м.* прожектор (*көслө яҡтылыкты кәрәк ергә йыйып төшерә торған прибор*).

ПРОЖЕ́КТОРНЫЙ *прил.* прожектор; **проже́кторный луч** прожектор нуры; **проже́кторные ла́мпы** прожектор лампалары.

ПРОЖЕ́ЧЬ *сов. что* яндырып тишеү, тишә яндырыу; яндырыу (*кислотой*).

ПРОЖЖЁННЫЙ 1. *прич.* яндырып тишелгән; 2. *прил. разг.* йышылған, йышылып бөткән; **прожжённый плут** йышылып бөткән алдаҡсы.

ПРОЖИВА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **прожи́ть** 2; 2. (*жить*) йәшәү, тороу.

ПРОЖИВА́ТЬСЯ *несов. см.* **прожи́ться.**

ПРОЖИГА́ТЕЛЬ *м.*: **прожига́тель жи́зни** ғүмерен кәйеф-сафа ҡылып уҙҙырыусы; аҙып-туҙып йөрөүсе, типтереүсе.

ПРОЖИГА́ТЬ *несов. см.* **проже́чь;** ◇ **прожига́ть жизнь** *см.* **жизнь.**

ПРОЖИ́ЛКА *ж.* юлаҡ, һыҙат; **бе́лая прожи́лка в се́ром мра́море** һоро мәрмәрҙә аҡ юлаҡ; **лицо́ в прожи́лках** юлаҡлы бит, тамырҙары беленеп торған бит.

ПРОЖИ́ТИЕ *с.*: **на прожи́тие** йәшәү, тороу өсөн (кәрәкле).

ПРОЖИ́ТОЧНЫЙ *прил.* йәшәү, тороу; **прожи́точный ми́нимум** йәшәү минимумы.

ПРОЖИ́ТЬ *сов.* 1. йәшәү, тороу, ғүмер итеү; **прожи́ть до глубо́кой ста́рости** бик ныҡ ҡартайғансы йәшәү; **прожи́ть на ю́ге два ме́сяца** көньяҡта ике ай тороу; 2. *что, разг.* (*истратить*) тотоп бөтөрөү.

ПРОЖИ́ТЬСЯ *сов. разг.* бөтә байлығын (*йәки* йымытырын) ашап (*йәки* тотоноп) бөтөү.

ПРОЖО́РЛИВОСТЬ *ж.* ҡомағайлыҡ, туймаҫ тамаҡ булыу, мәскәйлек.

ПРОЖО́РЛИВЫЙ *прил.* ҡомағай, туймаҫ тамаҡ, мәскәй.

ПРОЖУЖЖА́ТЬ *сов.* безелдәп (*йәки* бызылдап) осоп китеү, безелдәп үтеү; ◇ **прожужжа́ть у́ши** *см.* **у́хо.**

ПРО́ЗА *ж.* 1. *лит.* проза, сәсмә әҫәр; **писа́ть про́зой** проза менән яҙыу; 2. *перен.* көндәлек (*йәки* ғәҙәти) тормош; көндәге бер төрлөлөк; **жите́йская про́за** көндәлек бер төрлө тормош.

ПРОЗА́ИК *м. лит.* прозаик (*проза әҫәрҙәре яҙыусы*).

ПРОЗАИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. *лит.* проза (менән яҙылған), прозаик; **прозаи́ческое произведе́ние** прозаик әҫәр; 2. (*непоэтичный*) прозаға хас, шиғри түгел; 3. *перен.* (*обыденный*) поэзиянан (*йәки* шиғриәттән) мәхрүм, көндәлек, ғәҙәти, ябай, төҫһөҙ.

ПРОЗАИ́ЧНЫЙ *прил. см.* **прозаи́ческий** 2, 3.

ПРОЗАКЛА́ДЫВАТЬ *сов. и несов. что, разг.* закладҡа һалыу (*йәки* биреү).

ПРОЗВА́НИЕ *с. см.* **про́звище.**

ПРОЗВА́ТЬ *сов. кого-что* ҡушамат биреү (*йәки* тағыу), исем атау.

ПРОЗВЕНЕ́ТЬ *сов.* сыңғырау, сыңлау, шылтырау, сылтырау, яңғырау; **прозвене́л колоко́льчик** ҡыңғырау шылтыраны.

ПРО́ЗВИЩЕ *с.* ҡушамат, ҡушамат исем, ләҡәп.

ПРОЗВОНИ́ТЬ *сов.* 1. (*о звонке, колоколе*) шылтырау, шыңғырҙау, шылтыратыу; 2. (*в течение какого-л. времени*) шылтыратып тороу.

ПРОЗВУЧА́ТЬ *сов.* 1. (*издать звуки*) яңғырау, яңғырап китеү; 2. (*послышаться*) беленеп (*йәки* һиҙелеп) тороу, ишетелеү, ишетелеп ҡалыу.

ПРОЗЕВА́ТЬ *сов. что, разг.* ауыҙ асып (*йәки* аңшайып) ҡалыу, тороп ҡалыу; **прозева́ть по́езд** поездан тороп ҡалыу.

ПРОЗЕ́КТОР *м. мед.* прозектор (*больницаның патология-анатомик бүлеге менән етәкселек итеүсе врач*).

ПРОЗЕЛИ́Т *м. книжн.* прозелит (1. *ниндәй ҙә булһа дингә йәки башҡа берәй ағымға яңы ҡабул ителгән кеше*; 2. *берәй нәмәне бик нык яҡлаусы кеше*).

ПРОЗИМОВА́ТЬ *сов.* ҡышлау, ҡыш үткәреү.

ПРОЗОРЛИ́ВЕЦ *м. книжн.* һиҙгер кеше, алдан һиҙеп (*йәки* белеп) тороусы.

ПРОЗОРЛИ́ВОСТЬ *ж. книжн.* һиҙгерлек, алдан күреү.

ПРОЗОРЛИ́ВЫЙ *прил. книжн.* һиҙгер, алдан күрә белеүсе.

ПРОЗРА́ЧНОСТЬ *ж.* үтә күренеү (сәнлек), асыҡлыҡ; тоноҡлоҡ (*воды*).

ПРОЗРА́ЧНЫЙ *прил.* 1. үтә күренеүсән, үтә күренмәле асыҡ; тоноҡ (*о воде*); **прозра́чное стекло́** үтә күренеүсән быяла; 2. *перен.* (*простой, ясный*) саф, асыҡ, аңлайышлы; 3. *перен.* (*явный*) асыҡтан-асыҡ, асыҡ.

ПРОЗРЕВА́ТЬ *несов. см.* **прозре́ть.**

ПРОЗРЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **прозре́ть; прозре́ние слепо́го** һуҡырҙың күрә башлауы; 2. аңлау, төшөнә алыу, зирәклек, һиҙгерлек.

ПРОЗРЕ́ТЬ *сов.* 1. күҙ асылыу, күрә башлау; 2. *перен.* аңлау, төшөнөү, аңлап алыу.

ПРОЗЫВА́ТЬ *несов. см.* **прозва́ть.**

ПРОЗЫВА́ТЬСЯ *несов. прост.* аталыу, исемле булыу.

ПРОЗЯБА́НИЕ *с.* ҡуңалтаҡ йәшәү, ҡуңалтаҡ тормош уҙғарыу, күңелһеҙ йәшәү.

ПРОЗЯБА́ТЬ *несов.* ҡуңалтаҡ йәшәү, ҡуңалтаҡ тормош уҙғарыу, күңелһеҙ йәшәү.

ПРОЗЯ́БНУТЬ *сов. разг.* нык өшөү, туңып бөтөү.

ПРОИГРА́ТЬ *сов.* 1. *что и без доп.* отолоу, еңелеү; **проигра́ть суде́бный проце́сс** судта отолоу; **проигра́ть войну́** һуғышта еңелеү; 2. *кого-что* (*лишиться чего-л.*) оттороу; **проигра́ть три рубля́** өс һум оттороу; 3. *что, разг.* (*исполнить, сыграть*) уйнатыу, уйнау, уйнап биреү; 4. (*некоторое время*) уйнап йөрөү (*йәки* ваҡыт уҙғарыу).

ПРОИГРА́ТЬСЯ *сов. разг.* отторол бөтөрөү.

ПРОИ́ГРЫВАТЬ *несов. см.* **проигра́ть** 1—3.

ПРОИ́ГРЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **проигра́ться;** 2. *страд. к* **прои́грывать.**

ПРО́ИГРЫШ *м.* 1. (*поражение*) оттороу, отолош; 2. (*проигранная сумма*) отторош, отторолған аҡса (*йәки* мал, әйбер); 3. *перен.* (*утрата, потеря*) зарар, зыян, юғалтыу.

ПРО́ИГРЫШНЫЙ *прил.* отторошло.

ПРОИЗВЕДЕ́НИЕ *с.* 1. әҫәр, барлыҡҡа килтерелгән нәмә (*йәки* эш); **произведе́ние иску́сства** сәнғәт әҫәре; 2. *мат.* ҡабатландыҡ.

ПРОИЗВЕСТИ́ *сов.* 1. *что* (*сделать*) яһау, эшләү, үткәреү; **произвести́ ана́лиз** анализ яһау; **произвести́ ремо́нт** ремонт үткәреү; 2. *что* (*вызвать, причинить*) тыуҙырыу, (тәьҫир) ҡалдырыу; **произвести́ переполо́х** ығы-зығы тыуҙырыу; 3. *что* (*выработать*) эшләп сығарыу, етештереү, яһау, эшләү; 4. *кого* (*присвоить звание, чин*) дәрәжәгә күтәреү, ... исемен биреү; **произвести́ в офице́ры** офицер исемен биреү; ◇ **произвести́ на свет** бала килтереү, тыуҙырыу, донъяға килтереү.

ПРОИЗВОДИ́ТЕЛЬ *м.* 1. *эк.* эшләп сығарыусы, етештереүсе; 2. *с.-х.* (*самец*) иркәк мал (*айғыр, үгеҙ, тәкә һ. б.*).

ПРОИЗВОДИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* 1. (*продуктивность*) эшләп сығарыу (санлыҡ), етештереү (сәнлек); **повыше́ние производи́тельности труда́** хеҙмәт етештереүсәнлеген күтәреү; 2. (*целесообразность, плодотворность*) һөҙөмтәле (*йәки* нәтижәле) булыу, емешле (*йәки* файҙалы) булыу.

ПРОИЗВОДИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* етештереүсе, эшләп сығарыусы; файҙалы, нәтижәле; **производи́тельный труд** нәтижәле хеҙмәт; **производи́тельные си́лы** *эк.* етештереү көстәре (*етештереү әмәлдәре һәм эшсе көсө*).

ПРОИЗВОДИ́ТЬ *несов.* 1. *см.* **произвести́;** 2. *кого-что* (*устанавливать происхождение*) килтереп сығарыу, сыҡҡан тип табыу; **э́то сло́во производя́т от гре́ческого ко́рня** был һүҙҙе грек һүҙенән килтереп сығаралар.

ПРОИЗВО́ДНЫЙ *прил.* яһалма; **произво́дное сло́во** *лингв.* яһалма һүҙ.

ПРОИЗВО́ДСТВЕННИК *м.* производствола эшләүсе.

ПРОИЗВО́ДСТВЕННИЦА *женск. р. к* **произво́дственник.**

ПРОИЗВО́ДСТВЕННЫЙ *прил.* 1. етештереү, эшләп сығарыу, производство; **произво́дственный план** эшләп сығарыу планы; 2. (*занимающийся изготовлением чего-л.*) эшләп сығарыусы, етештереүсе; **произво́дственная брига́да** етештереүсе бригада.

ПРОИЗВО́ДСТВО *с.* 1. *см.* **произвести́** 1; **произво́дство о́пытов** тәжрибәләр яһау; 2. етештереү, эшләп сығарыу; производство; **рабо́тать на произво́дстве** производствола эшләү; **ору́дия произво́дства** етештереү ҡоралдары; **произво́дство ста́ли** ҡорос етештереү.

ПРОИЗВОДЯ́ЩИЙ 1. *прич.* яһаусы, тыуҙырыусы, эшләп сығарыусы; 2. *прил. эк.* етештереүсе; **производя́щий райо́н** етештереүсе район.

ПРОИЗВО́Л *м.* 1. (*собственный выбор, желание*) кешенең үҙ теләге, мәйеле; 2. (*своеволие*) баш-баштаҡлыҡ, үҙбашлыҡ; законһыҙлыҡ; 3. (*необоснованность*) нигеҙһеҙлек; ◇ **на произво́л судьбы́** яҙмыш ҡарамағына.

ПРОИЗВО́ЛЬНОСТЬ *ж.* ирекле эш итеү, иреклелек, теләһә ни эшләү; баш-баштаҡлыҡ; нигеҙһеҙлек; **произво́льность вы́вода** һығымтаның нигеҙһеҙлеге.

ПРОИЗВО́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*ничем не стесняемый*) ирекле, иркен, үҙ теләге менән булған; **произво́льные движе́ния** ирекле хәрәкәттәр; 2. (*самовольный*) баш-баштаҡланып, үҙбаштан эшләнгән, үҙе теләгәнсә эшләгән; 3. (*неубедительный*) нигеҙһеҙ, нигеҙләнмәгән.

ПРОИЗНЕСЕ́НИЕ *с. см.* **произнести́; произнесе́ние пригово́ра** сығарылған хөкөмдө әйтеү.

ПРОИЗНЕСТИ́ *сов. что* 1. (*выговорить*) әйтеү; **пра́вильно произнести́ сло́во** һүҙҙе дөрөҫ әйтеү; 2. (*сказать, объявить*) һөйләү, әйтеү; **произнести́ речь** телмәр һөйләү; **не произнести́ ни сло́ва** бер һүҙ ҙә әйтмәү.

ПРОИЗНОСИ́ТЬ *несов. см.* **произнести́.**

ПРОИЗНОШЕ́НИЕ *с.* 1. әйтелеш; **хоро́шее произноше́ние** яҡшы (*йәки* асыҡ) әйтелеш; 2. (*звуковая система языка*) телдең өн системаһы.

ПРОИЗОЙТИ́ *сов.* булыу, тыуыу, килеп сығыу; **ме́жду ни́ми произошёл спор** улар араһында бәхәс булды; **произошёл пожа́р** янғын сыҡты.

ПРОИЗРАСТА́НИЕ *с. см.* **произрасти́** *и* **произраста́ть** 2.

ПРОИЗРАСТА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **произрасти́;** 2. (*о растениях*) үҫеп китеү, таралыу (*үҫемлектәр хаҡында*).

ПРОИЗРАСТИ́ *сов.* үҫеү, үҫеп сығыу (*үҫемлек хаҡында*).

ПРОИСКА́ТЬ *сов. кого-что* эҙләп йөрөү, эҙләү.

ПРО́ИСКИ *только мн.* аҫтыртын соҡсоноу, эҙләнеп (*йәки* еҫкәнеп, төпсөнөп) йөрөү.

ПРОИСТЕКА́ТЬ *несов. см.* **проистéчь.**

ПРОИСТЕ́ЧЬ *сов. книжн.* булыу, килеп сығыу, барлыҡҡа килеү.

ПРОИСХОДИ́ТЬ *несов.* 1. *см.* **произойти́;** 2. *от кого-чего, из кого-чего* сығыу, килеп сығыу.

ПРОИСХОЖДЕ́НИЕ *с.* 1. сығыш; **он башки́р по происхожде́нию** ул сығышы менән башҡорт; 2. (*возникновение*) килеп сығыу, барлыҡҡа килеү; **происхожде́ние жи́зни на земле́** ер йөҙөндә тормоштоң барлыҡҡа килеүе.

ПРОИСШЕ́СТВИЕ *с.* ваҡиға, мажара, булған хәл; **никаки́х происше́ствий не случи́лось** бер ни ҙә булманы, бер ниндәй ваҡиға ла булманы.

ПРОЙДО́ХА *м. и ж. разг.* йылмаяҡ, йышылған кеше, әрһеҙ.

ПРО́ЙМА *ж.* ең төбө.

ПРОЙТИ́ *сов.* 1. *что и без доп.* үтеү, сығыу, барыу; **пройти́ че́рез лес** урман аша сығыу; **пройти́ за час пять киломе́тров** сәғәтенә биш километр үтеү; **пройти́ к вы́ходу** сығырға барыу; 2. *кого-что и без доп.* (*миновать*) үтеп (*йәки* уҙып) китеү, уҙыу; 3. (*об осадках*) булыу, булып үтеү; **но́чью прошёл дождь** төндә ямғыр булған; 4. (*распространиться — о слухах, молве*) таралыу; **прошла́ весть о его́ прие́зде** уның ҡайтыу хәбәре таралды; 5. *перен.* (*перед глазами, в мыслях*) (күҙ алдынан) үтеү, үтеп китеү; 6. *разг.* (*перестать болеть*) туҡтау, бөтөү; **голова́ прошла́** баш ауыртыу бөттө; 7. (*просочиться*) үтеп (*йәки* үтә) сығыу, үтеү; **черни́ла прошли́ насквóзь** ҡара үтеп сыҡҡан; 8. *что, во что* үтеү; **пройти́ по литерату́ре но́вую те́му** әҙәбиәт буйынса яңы тема үтеү; **пройти́ в те́хникум по ко́нкурсу** техникумға конкурс менән үтеү; 9. *что* (*завершить какой-л. курс*) үтеү, бөтөрөү; **пройти́ курс лече́ния** дауаланыу курсын үтеү; ◇ **пройти́ в жизнь** тормошҡа ашыу; **пройти́ ми́мо** *см.* **ми́мо; пройти́ ого́нь, во́ду (и ме́дные тру́бы)** *см.* **ого́нь.**

ПРОЙТИ́СЬ *сов.* йөрөү, йөрөп ҡайтыу, йөрөп (*йәки* урап) килеү; **пройти́сь по на́бережной** яр буйлап йөрөү; ◇ **пройти́сь по чьему́-либо а́дресу** берәйһенә төрттөрөп яман һүҙ әйтеү, яманлау, берәйһенең ҡапҡаһын ҡағыу.

ПРОК *м. разг.* рәт, файҙа, игелек; **како́й в э́том прок?** бынан ниндәй рәт сыҡһын?; бының ниндәй рәте булһын?

ПРОКАЖЁННАЯ *женск. р. к* **прокажённый.**

ПРОКАЖЁННЫЙ *м.* проказа менән ауырыусы.

ПРОКА́ЗА I *ж.* (*болезнь*) проказа, махау ауырыуы (*йоғошло ауырыу*).

ПРОКА́ЗА II *ж.* (*шутка*) шуҡлыҡ, шаянлыҡ.

ПРОКА́ЗНИК *м.* шуҡ, шаян.

ПРОКА́ЗНИЦА *женск. р. к* **прока́зник.**

ПРОКА́ЗНИЧАТЬ *несов.* шаярыу, ҡоторoу.

ПРОКА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **прокали́ть.**

ПРОКА́ЛИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **прокали́ться;** 2. *страд. к* **прока́ливать.**

ПРОКАЛИ́ТЬ *сов. что* ҡыҙҙырыу, үртәү, сыныҡтырыу.

ПРОКАЛИ́ТЬСЯ *сов.* ҡыҙыу, үртәлеү, сынығыу.

ПРОКА́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **проколо́ть I.**

ПРОКАНИТЕ́ЛИТЬСЯ *сов. разг.* маташып (*йәки* булашып) ваҡыт үткәреү.

ПРОКА́ПЫВАТЬ *несов. см.* **прокопа́ть.**

ПРОКАРАУ́ЛИТЬ *сов. кого-что и без доп., разг.* 1. (*прозевать*) ысҡындырыу, эләктерә алмай ҡалыу, һаҡлап тороп тота алмау; 2. ҡарауыллап сығыу, һаҡлап тороу; **прокарау́лить всю ночь** төн буйы ҡарауыллап сығыу.

ПРОКА́РМЛИВАТЬ *несов. см.* **прокорми́ть.**

ПРОКА́РМЛИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **прокорми́ться;** 2. *страд. к* **прока́рмливать.**

ПРОКА́Т I *м. тех.* 1. *см.* **прока́тка;** 2. (*изделия*) прокат, прокатланған металл, прокатлап эшләнгән нәмәләр.

ПРОКА́Т II *м.* прокат, ваҡытлыса файҙаланыу (*йәки* файҙаланырға биреү); **отда́ть в прока́т** прокатҡа биреү, хаҡ алып ваҡытлыса файҙаланып торорға биреү.

ПРОКАТА́ТЬ *сов.* 1. *что* (*разгладить*) шымартыу, катать итеү; 2. *что, тех.* прокатлау; 3. *кого* (*покатать*) ... йөрөтөп килтереү.

ПРОКАТА́ТЬСЯ *сов.* 1. (*разгладиться*) шымартылыу, катать ителеү; 2. *тех.* прокатланыу; 3. *разг. см.* **прокати́ться** 2.

ПРОКАТИ́ТЬ *сов.* 1. *кого* (*покатать на чём-л.*) йөрөтөп килтереү, йөрөтөп алып ҡайтыу, йөрөтөү; 2. *что* (*передвинуть, катя*) тәгәрәтеү, тәгәрләтеп алып барыу; 3. *разг.* (*быстро проехать*) елеп (*йәки* сабып) үтеп китеү, елеү; **прокати́ть ми́мо до́ма** өй эргәһенән елдереп үтеп китеү; 4. *кого, перен., разг.* (*провалить на выборах*) һайламау, үткәрмәү, төшөрөп ҡалдырыу.

ПРОКАТИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*передвинуться, катясь*) тәгәрәп китеү, тәгәрәү; **мяч**

прокатился до конца площадки туп майҙандың аҙағына тиклем тәгәрәп китте; 2. (*проехаться*) йөрөп килеү (*йәки* ҡайтыу), йөрөү; **прокатиться верхом** һыбай йөрөп килеү; 3. *перен.* (*о раскатистых звуках*) ишетелеү.

ПРОКАТКА *ж. тех.* прокатка, прокатлау; **прокатка железа** тимерҙе прокатлау.

ПРОКАТНЫЙ I *прил. тех.* 1. прокат, прокатлау; прокатлап эшләнгән; **прокатный стан** прокатлау станы; 2. прокат, прокатлау; **прокатный цех** прокат цехы.

ПРОКАТНЫЙ II *прил.* 1. (*даваемый напрокат*) прокатҡа бирелә торған; 2. (*дающий напрокат*) прокатҡа бирә торған; **прокатный пункт** прокатҡа биреү пункты.

ПРОКАТЧИК *м. тех.* прокатчик (*прокат эшендә эшләүсе*).

ПРОКАТЫВАТЬ I *несов. см.* **прокатать** 1, 2.

ПРОКАТЫВАТЬ II *несов. см.* **прокатить.**

ПРОКАТЫВАТЬСЯ I *несов.* 1. *см.* **прокататься** 1; 2. *страд. к* **прокатывать** I.

ПРОКАТЫВАТЬСЯ II *несов. см.* **прокатиться** 1.

ПРОКАШЛИВАТЬ *несов. см.* **прокашлять** 1.

ПРОКАШЛИВАТЬСЯ *несов. см.* **прокашляться.**

ПРОКАШЛЯТЬ *сов.* 1. *что, разг.* (*очистить горло*) (*тамаҡты асырға*) юткереп ҡуйыу, ютәлләп алыу; 2. юткереп (*йәки* ютәлләп) сығыу; **прокашлять всю ночь** төн буйынса юткереп сығыу.

ПРОКАШЛЯТЬСЯ *сов.* тамаҡ ҡырыу, юткереп алыу.

ПРОКИПАТЬ *несов. см.* **прокипеть.**

ПРОКИПЕТЬ *сов.* ҡайнап сығыу (*йәки* етеү), ҡайнау; **суп прокипел** аш ҡайнап сыҡты.

ПРОКИПЯТИТЬ *сов. что* ҡайнатып сығарыу (*йәки* алыу).

ПРОКИСАТЬ *несов. см.* **прокиснуть.**

ПРОКИСЛЫЙ *прил. разг.* әсегән, асыған, әсешеп (*йәки* асышып) бөткән.

ПРОКИСНУТЬ *сов.* әсеү, асыу, асышыу, асып-сөсөп бөтөү, күпсеү.

ПРОКЛАДКА *ж.* 1. *см.* **проложить; прокладка газовых труб** газ торбалары һалыу; 2. (*промежуточный слой*) (*ике нәмә араһындағы*) ҡатлам, ҡатлау; **прокладка из цемента** цемент ҡатлауы.

ПРОКЛАДЫВАТЬ *несов. см.* **проложить.**

ПРОКЛАМАЦИЯ *ж.* прокламация.

ПРОКЛАМИРОВАТЬ *сов. и несов. что, книжн.* иғлан итеү, тантаналы рәүештә иғлан итеү.

ПРОКЛЕВАТЬ *сов. что* соҡоп тишеү, тишә соҡоу.

ПРОКЛЁВЫВАТЬ *несов. см.* **проклевать.**

ПРОКЛЕИВАТЬ *несов. см.* **проклеить.**

ПРОКЛЕИТЬ *сов. что* келәйләү, келәй (*йәки* елем) һөртөү; (келәй менән) йәбештереү.

ПРОКЛЕЙКА *ж.* 1. *см.* **проклеить; проклейка бумаги** ҡағыҙҙы келәйләү; 2. (*вещество*) келәй, елем.

ПРОКЛИНАТЬ *несов. см.* **проклясть.**

ПРОКЛЮНУТЬСЯ *сов. разг.* (*о птенцах*) моронлау, тишеп сығыу (*себеш, бәпкәләр тураһында*).

ПРОКЛЯСТЬ *сов. кого-что* ҡарғау, ҡәһәрләү, ләғнәт уҡыу.

ПРОКЛЯТИЕ *с.* 1. ҡарғыш, ҡәһәр, ләғнәт, ҡарғау, ҡәһәрләү, ләғнәт уҡыу; **осыпать проклятиями** ләғнәт яуҙырыу; 2. *в знач. межд.* ҡәһәр төшкән (*йәки* һуҡҡан), ләғнәт төшкән.

ПРОКЛЯТЫЙ *прил.* 1. ҡарғалған, ҡарғыш алған; ҡәһәр һуҡҡан, ләғнәт төшкән; 2. *бран.* йөҙө ҡара, бәдбәхет.

ПРОКОВЫЛЯТЬ *сов. разг.* ауа-түнә барыу (*йәки* барып етеү), көскә һөйрәлеп барыу.

ПРОКОВЫРНУТЬ *сов. разг. см.* **проковырять.**

ПРОКОВЫРЯТЬ *сов. что* соҡоп тишеү.

ПРОКОЛ *м.* 1. *см.* **проколоть** I; 2. (*отверстие*) тишек.

ПРОКОЛОТЬ I *сов.* 1. *что* төртөп үтә тишеү, тишеп сығарыу, ҡаҙау, ҡаҙап (*йәки* сәнсеп) тишеү; **проколоть шину гвоздём** шинде ҡаҙаҡ менән тишеү; 2. *кого* (*ранить колючим оружием*) сәнсеү, ҡаҙау.

ПРОКОЛОТЬ II *сов. что и без доп.* ярыу, ярып алыу (*күпмелер ваҡыт*).

ПРОКОММЕНТИРОВАТЬ *сов. что* аңлатма биреү, комментарийҙәр биреп сығыу.

ПРОКОМПОСТИРОВАТЬ *сов. что, ж.-д.* компостер һалыу.

ПРОКОНОПАТИТЬ *сов. что* һыҙлыҡлап сығыу (*йәки* бөтөрөү).

ПРОКОНОПАЧИВАТЬ *несов. см.* **проконопатить.**

ПРОКОНСПЕКТИРОВАТЬ *сов. что* конспект төҙөп сығыу, конспектләү, конспектен төҙөү.

ПРОКОНСУЛЬТИРОВАТЬ *сов. кого-что* консультация биреү.

ПРОКОНТРОЛИРОВАТЬ *сов. кого-что* тикшереп сығыу, контроль яһап сығыу.

ПРОКОПАТЬ *сов. что* 1. ҡаҙыу, ҡаҙып ташлау; **прокопать канаву** канау ҡаҙыу; 2. (*насквозь*) соҡоп (*йәки* ҡаҙып, ярып) сығыу.

ПРОКОПАТЬСЯ ҡаҙынып (*йәки* соҡоноп) үткәреү (*йәки* йөрөү); **прокопаться целый день в земле** көн буйына ерҙә соҡоноп йөрөү.

ПРОКОПТИТЬ *сов. что* 1. (*подвергнуть копчению*) ҡаҡлау, ыҫлау; 2. (*загрязнить копотью*) ыҫлап бөтөрөү, ҡоромға батырыу (*йәки* буяу).

ПРОКОПТИТЬСЯ *сов.* 1. (*о пище*) ҡаҡланыу, ыҫланыу, ҡаҡланып етеү; **рыба прокоптилась** балыҡ ҡаҡланған; 2. (*покрыться копотью*) ыҫланып бөтөү, ҡоромланыу, төтөнгә ҡарайыу.

ПРОКОРМ *м. см.* **прокормить(ся).**

ПРОКОРМИТЬ *сов. кого-что* ашатыу, туйҙырыу, аҫырау, ҡарау; **прокормить семью** ғаиләне ҡарау.

ПРОКОРМИТЬСЯ *сов. разг.* туйыныу, туйынып тороу, йән (*йәки* тамаҡ) аҫырау, ашау-эсеү.

ПРОКОРРЕКТИРОВАТЬ *сов. что* 1. (*поправить*) төҙәтеү, төҙәтмә индереү; 2. (*исправить текст в корректуре*) корректураһын уҡып сығыу.

ПРОКО́С *м.* пакус (*салғы алымы киңлегендәге һыҙат*).

ПРОКОСИ́ТЬ *сов. что* сабып алыу (*йәки* ташлау, йөрөү).

ПРОКРА́ДЫВАТЬСЯ *несов. см.* **прокра́сться.**

ПРОКРА́СИТЬ *сов. что* буяу, буяп сығыу (*йәки* ҡуйыу).

ПРОКРА́СИТЬСЯ *сов.* буялыу, буяу инеү (*йәки* кереү).

ПРОКРА́СТЬСЯ *сов.* боҫоп ҡына барыу, йәшенеп инеү, ҡасып-боҫоп үтеү.

ПРОКРАХМА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **прокрахма́лить.**

ПРОКРАХМА́ЛИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **прокрахма́литься;** 2. *страд. к* **прокрахма́ливать.**

ПРОКРАХМА́ЛИТЬ *сов. что* крахмаллау, крахмаллап ҡуйыу.

ПРОКРАХМА́ЛИТЬСЯ *сов.* крахмалланыу.

ПРОКРА́ШИВАТЬ *несов. см.* **прокра́сить.**

ПРОКРА́ШИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **прокра́ситься;** 2. *страд. к* **прокра́шивать.**

ПРОКРИЧА́ТЬ *сов. что и без доп.* аҡырыу, аҡырып (*йәки* ҡысҡырып) ебәреү, ҡысҡырыу.

ПРОКРУЖИ́ТЬ *сов.* 1. (*о птице, самолёте*) әйләнеп (*йәки* уратып) осоп йөрөү; 2. *разг.* (*проблуждать*) аҙашып йөрөү, аҙашып әйләнеп йөрөү.

ПРОКУРАТУ́РА *ж.* прокуратура.

ПРОКУ́РИВАТЬ *несов. см.* **прокури́ть** 1, 2.

ПРОКУРИ́ТЬ *сов.* 1. *что, разг.* (*пропитать дымом*) төтөн тултырыу (*йәки* һеңдереү), төтәҫләү; 2. *что, разг.* (*израсходовать на курение*) тәмәкегә (*йәки* тартыуға) тотоп бөтөрөү; 3. *что и без доп.* (*в течение какого-л. времени*) тартып (*йәки* төтәтеп) ултырыу, төтәтеү, тартыу.

ПРОКУРО́Р *м.* прокурор.

ПРОКУРО́РСКИЙ *прил.* прокурор; **прокуро́рский надзо́р** прокурор күҙәтеүе.

ПРОКУСИ́ТЬ *сов. что* тешләп алыу (*йәки* өҙөү), үтә сыҡҡансы тешләү.

ПРОКУ́СЫВАТЬ *несов. см.* **прокуси́ть.**

ПРОКУТИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*истратить на кутежи*) кәйеф-сафаға тотоп бөтөрөү, типтереп йөрөп бөтөрөү; 2. (*провести какое-л. время в кутежах*) типтереү, типтереп алыу (*йәки* йөрөү).

ПРОКУТИ́ТЬСЯ *сов. разг.* эскелеккә тотоноп бөтөү, эсеп бөлөп бөтөү.

ПРОКУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **прокути́ть** 1.

ПРОЛАГА́ТЬ *несов. см.* **проложи́ть** 1.

ПРОЛА́ЗА *м. и ж. разг.* йылмаяҡ, йышылған, мут кеше.

ПРОЛА́МЫВАТЬ *несов. см.* **пролома́ть** *и* **проломи́ть.**

ПРОЛА́МЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **пролома́ться** *и* **проломи́ться;** 2. *страд. к* **прола́мывать.**

ПРОЛА́ЯТЬ *сов.* өрөү, өрөп алыу (*йәки* сығыу); **соба́ка прола́яла всю ночь** эт төн буйы өрөп сыҡты.

ПРОЛЕГА́ТЬ *несов.* ятыу, барыу, һуҙылыу (*юл, һуҡмаҡ*); **шоссе́ пролега́ет че́рез го́ры** шоссе тауҙар аша һуҙыла.

ПРОЛЕЖА́ТЬ *сов.* 1. ятыу, ятып тороу (*йәки* үткәреү); **пролежа́ть ме́сяц в больни́це** бер ай больницала ятыу; 2. *что* (*отлежать*) уңайһыҙ (*йәки* ипһеҙ) ятып ойотоу.

ПРО́ЛЕЖЕНЬ *м.* ятыу зәле, (*оҙаҡ ятҡандан*) тән тишелеү.

ПРОЛЕЗА́ТЬ *несов. см.* **проле́зть.**

ПРОЛЕ́ЗТЬ *сов. прям. и перен.* инеү, үтеү, кереү, үтеп инеү.

ПРОЛЕПЕТА́ТЬ *сов. что и без доп.* бытылдау, тәтелдәү.

ПРОЛЁТ I *м.* 1. *см.* **пролете́ть** 1; **пролёт самолёта** самолёттың осоуы; 2. (*пора перелёта птиц*) ҡоштар китҡән (*йәки* килгән) ваҡыт.

ПРОЛЁТ II *м.* 1. (*открытое пространство*) аралыҡ, асыҡ урын; 2. (*моста*) тороҡ; 3. (*напр. в лестничной клетке*) аралыҡ (*баҫҡыста, колонналарҙа һ. б.*); 4. *ж.-д.* (*перегон*) ара, пролёт (*станциялар араһы*).

ПРОЛЕТАРИА́Т *м.* пролетариат.

ПРОЛЕТАРИЗА́ЦИЯ *ж.* пролетарлашыу, пролетарлаштырыу.

ПРОЛЕТАРИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* пролетарлаштырыу.

ПРОЛЕТАРИЗИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов.* пролетарлашыу; 2. *несов. страд. к* **пролетаризи́ровать.**

ПРОЛЕТА́РИЙ *м.* пролетарий; **пролета́рии всех стран, соединя́йтесь!** бөтә донъя пролетарийҙәре, берләшегеҙ!

ПРОЛЕТА́РКА *женск. р. к* **пролета́рий.**

ПРОЛЕТА́РСКИЙ *прил.* пролетариат; **пролета́рская револю́ция** пролетариат революцияһы.

ПРОЛЕТА́ТЬ *несов. см.* **пролете́ть.**

ПРОЛЕТЕ́ТЬ *сов.* 1. *что и без доп.* осоу, осоп үтеү, (осоп) үтеп китеү; **самолёт пролете́л над го́родом** самолёт ҡала өҫтөнән үтте; 2. *что и без доп., разг.* (*промчаться*) шәп (*йәки* выжлап) үтеп китеү; 3. (*о времени*) үтеү, үтеп китеү.

ПРОЛЁТКА *ж.* еңел ҡырандас.

ПРОЛЕЧИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*в течение какого-л. времени*) дауалау, дауалап йөрөү; 2. *что* (*истратить*) дауаланыуға тотоп бөтөрөү.

ПРОЛЕЧИ́ТЬСЯ *сов.* дауаланыу, дауаланып (*йәки* дарыуланып) йөрөү (*йәки* ятыу).

ПРОЛЕ́ЧЬ *сов.* ятыу (*юл, һуҡмаҡ хаҡында*).

ПРОЛИ́В *м. геогр.* боғаҙ.

ПРОЛИВА́ТЬ *несов. см.* **проли́ть** 1.

ПРОЛИВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **проли́ться;** 2. *страд. к* **пролива́ть.**

ПРОЛИВНО́Й *прил.* ҡойоп яуған, бик көслө; **проливно́й дождь** ҡойоп яуған ямғыр.

ПРОЛИ́ТИЕ *с. книжн. см.* **проли́ть** 1.

ПРОЛИ́ТЬ *сов.* 1. *что* түгеү, түгеп бөтөрөү; **проли́ть молоко́** һөт түгеү; 2. *разг.* (*пройти — о дожде*) ҡойоу, түгеү, ҡойоп (*йәки* түгеп) яуыу; ◇ **проли́ть свет** *на что* асыҡлау, асыҡлау; **проли́ть слезу́** *см.* **слеза́.**

ПРОЛИ́ТЬСЯ *сов.* түгелеү, түгелеп бөтөү.

ПРОЛО́Г *м. лит.* пролог (*әҙәби әҫәрҙең кереш бүлеге*).

ПРОЛОЖИ́ТЬ *сов. что* 1. (*провести*) һалыу, үткәреү; **проложи́ть доро́гу че́рез го́ры** тауҙар аша юл һалыу; 2. (*положить вдоль, протянуть*) һалыу, һуҙыу, йәйеү;

3. (*нанести на карту*) һыҙыу, картала һыҙыу, күрһәтеү (*юл, юнәлеш һ. б.*); 4. (*переложить*) аралаштырып һалыу, ҡуйыу; **проложи́ть посу́ду соло́мой** һауыт-һаба араһына һалам һалыу; ◇ **проложи́ть себе́ доро́гу** үҙенә юл асыу, үрләү, күтәрелеү; **проложи́ть путь** *чему, к чему* юл асыу.

ПРОЛО́М *м.* 1. *см.* **пролома́ть** *и* **проломи́ть; проло́м стены́** стенаны тишеп сығарыу; 2. (*отверстие*) тишек, һыныҡ урын, емерек ер.

ПРОЛОМА́ТЬ *сов. что* тишеү, тишеп сығарыу, емереү.

ПРОЛОМА́ТЬСЯ *сов. прост. см.* **проломи́ться.**

ПРОЛОМИ́ТЬ *сов. что* тишеү, ватып (*йәки* емереп) тишеү, тишеп сығарыу, уйыу; **проломи́ть лёд** боҙҙо тишеү.

ПРОЛОМИ́ТЬСЯ *сов.* тишелеү, емерелеү, уйылыу, һыныу, уйылып төшөү.

ПРОЛОНГИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что,* срогын оҙайтыу (*договор, килешеү һ. б.*).

ПРОМА́ЗАТЬ *сов.* 1. *что* майлау, майлап сығыу; **прома́зать все ча́сти маши́ны** машинаның бөтә өлөштәрен майлап сығыу; 2. *что* (*замазать щели*) һылау, һылап ҡуйыу; 3. *прост.* (*промахнуться*) яҙыу, яҙа атыу (*йәки* ебәреү, һуғыу, бәреү).

ПРОМА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **прома́зать.**

ПРОМА́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **промоло́ть.**

ПРОМАРШИРОВА́ТЬ *сов.* маршта йөрөү, марш менән үтеү.

ПРОМА́СЛЕННЫЙ *прич. и прил.* майлы, майланған; **прома́сленная бума́га** майлы ҡағыҙ.

ПРОМА́СЛИВАТЬ(СЯ) *несов. см.* **прома́слить(ся).**

ПРОМА́СЛИТЬ *сов. что* майлау, май һеңдереү, майға батырыу.

ПРОМА́СЛИТЬСЯ *сов.* майланыу, май һеңеү.

ПРОМА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **промота́ть.**

ПРО́МАХ *м.* 1. яҙа атыу, тейҙермәү, яҙа ебәреү; **стреля́ть без про́маха** мәргән атыу, яҙа атмау; 2. *перен.* (*ошибка*) яңылышыу, яңылышлыҡ (*йәки* хаталыҡ) эшләү; ◇ **он па́рень не про́мах** ул сос егет, яҙа ебәрмәҫ.

ПРОМА́ХИВАТЬСЯ *несов. см.* **промахну́ться.**

ПРОМАХНУ́ТЬСЯ *сов.* 1. яҙа атыу (*йәки* ебәреү), тейҙермәү, яҙҙығыу; 2. *перен. разг.* (*ошибиться*) яңылышыу, хаталаныу.

ПРОМЕДЛЕ́НИЕ *с. см.* **проме́длить; без промедле́ния** оҙаҡҡа һуҙмай, оҙаҡламай.

ПРОМЕ́ДЛИТЬ *сов.* һуҙыу, оҙаҡлатыу; һуңлатыу.

ПРОМЕ́ЖНОСТЬ *ж. анат.* бот араһы.

ПРОМЕЖУ́ТОК *м.* 1. ара, аралыҡ; **промежу́ток в не́сколько ме́тров** бер нисә метрлыҡ ара; 2. (*во времени*) ара, мәл, ваҡыт.

ПРОМЕЖУ́ТОЧНЫЙ *прил.* 1. аралағы; **промежу́точное расстоя́ние** аралыҡ; 2. (*занимающий срединное положение*) аралағы, урталағы; **промежу́точная ста́нция** урталағы станция.

ПРОМЕЛЬКНУ́ТЬ *сов.* 1. күренеп (*йәки* сағылып) ҡалыу, ялт итеп үтеп китеү; **в газе́тах промелькну́ло сообще́ние** газеталарҙа хәбәр күренеп ҡалды; **промелькну́ло ле́то** йәй ялт итеп үтеп тә китте; 2. *перен.* сағылып ҡалыу (*йәки* китеү), һиҙелеп ҡуйыу; **в его́ слова́х промелькну́ло недове́рие** һүҙенән ышанып етмәгәне һиҙелеп ҡалды.

ПРОМЕ́НИВАТЬ *несов. см.* **променя́ть.**

ПРОМЕНЯ́ТЬ *сов. кого-что* алышыу, алмашыу; ◇ **променя́ть куку́шку на я́стреба** *соотв.* ҡаҙ биреп өйрәк алыу; насарҙы яманға алмашыу.

ПРОМЕ́Р *м.* 1. *см.* **проме́рить; проме́р глубины́** тәрәнлекте үлсәү; 2. (*ошибка при измерении*) яңылыш үлсәү.

ПРОМЕРЗА́ТЬ *несов. см.* **промёрзнуть.**

ПРОМЁРЗЛЫЙ *прил.* туң, туңған.

ПРОМЁРЗНУТЬ *сов.* 1. туңыу; **земля́ глубо́ко́ промёрзла** ер ҡалын туңған; 2. *разг.* (*сильно озябнуть*) ныҡ өшөү, туңып бөтөү.

ПРОМЕ́РИВАТЬ *несов. см.* **проме́рить.**

ПРОМЕ́РИТЬ *сов.* 1. *что* үлсәү, үлсәп алыу (*йәки* сығыу); 2. *что и без доп.* (*сделать ошибку*) үлсәгәндә яңылышыу.

ПРОМЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **проме́рить.**

ПРОМЕТА́ТЬ *сов. что, портн.* типсеү, типсеп сығыу; **промета́ть пе́тли** элмәк типсеп сығыу.

ПРОМЕТА́ТЬСЯ *сов.* үрһәләнеү, өҙгөләнеү; **промета́ться всю ночь в бреду́** төн буйына һаташып үрһәләнеп сығыу.

ПРОМЁТЫВАТЬ *несов. см.* **промета́ть.**

ПРОМЕ́ШКАТЬ *сов. разг.* аҡрын (*йәки* яй) ҡыланыу, йыбаныу.

ПРОМИНА́ТЬ *несов. см.* **промя́ть** 1, 2.

ПРОМКООПЕРА́ЦИЯ *ж.* (**промысло́вая коопера́ция**) промкооперация.

ПРОМО́ЗГЛЫЙ *прил.* дымлы, еүеш (*о воздухе, запахе*); йонсоу, ямғырлы (*о погоде*).

ПРОМО́ИНА *ж.* 1. (*впадина*) соҡор, уйым (*ямғыр һыуы йыуған урын*); 2. (*полынья*) йылыу, ҡаран.

ПРОМОКА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.*: **промока́тельная бума́га** киптергес.

ПРОМОКА́ТЬ I *несов.* 1. *см.* **промо́кнуть;** 2. (*пропускать влагу*) һыу үтеү (*йәки* үткәреү).

ПРОМОКА́ТЬ II *несов. см.* **промокну́ть.**

ПРОМОКА́ШКА *ж. разг.* киптергес ҡағыҙ.

ПРОМО́КНУТЬ *сов.* һыуланыу, еүешләнеү, һыу үтеү (*йәки* булыу); **промо́кнуть до косте́й** лысма һыу булыу.

ПРОМОКНУ́ТЬ *сов. что* (яҙыуҙы) киптереү.

ПРОМО́ЛВИТЬ *сов. что и без доп., уст.* әйтеү, әйтә һалыу, әйтеп биреү.

ПРОМОЛО́ТЬ *сов. что* тарттырып алыу (*йәки* бөтөү).

ПРОМОЛЧА́ТЬ *сов.* 1. яуап бирмәү, өндәшмәү, өндәшмәй ҡалыу; 2. (*в течение какого-л. времени*) өндәшмәй тороу (*йәки* ултырыу), өндәшмәү.

ПРОМОРА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **проморо́зить** 1.

ПРОМОРГА́ТЬ *сов. кого-что, прост.* ауыҙ асып (*йәки* аңшайып) тороп ҡалыу, ысҡындырыу, ҡолаҡ ҡағыу; **проморга́ть удо́бный слу́чай** уңайлы ваҡытты ысҡындырыу.

ПРОМОРИ́ТЬ *сов. кого, разг.* 1. асҡа интектереү (*йәки* яфа сиктереү); **проморить**

го́лодом аҫҡа интектереү; 2. (*заставить долго ждать*) интектереү, яфа сиктереү, интектереп (*йәки* яфа сиктереп) тотоу.

ПРОМОРО́ЗИТЬ *сов. кого-что* 1. (*дать замёрзнуть*) туңдырыу; 2. *разг.* (*продержать на холоде*) һыуытыу, һыуыҡта тотоу, һалҡында ҡатырыу.

ПРОМОТА́ТЬ *сов. что, разг.* туҙҙырып бөтөрөү, исраф (*йәки* әләф-тәләф) итеү.

ПРОМОТА́ТЬСЯ *сов. разг.* туҙҙырып бөтөрөү, бөлөү, бөлөп бөтөү.

ПРОМОЧИ́ТЬ *сов. что* сылатыу, һыулау, һыу үткәреү, еүешләтеү; **промочи́ть но́ги** аяҡҡа һыу үткәреү.

ПРОМТОВА́РНЫЙ *прил.* промтауарҙар; **промтова́рный магази́н** промтауарҙар магазине.

ПРОМТОВА́РЫ *только мн.* промтауарҙар.

ПРОМУ́ЧИТЬ *сов. кого-что* интектереү, интектереп алыу, ғазаплау.

ПРОМУ́ЧИТЬСЯ *сов.* интегеү, интегеп бөтөү, ғазапланыу.

ПРОМФИНПЛА́Н *м.* (**промы́шленно-фина́нсовый план**) промфинплан.

ПРОМЧА́ТЬСЯ *сов.* 1. елеп (*йәки* выжт, итеп, шәп итеп) уҙып китеү; **по́езд промча́лся, не остана́вливаясь** поезд туҡтап тормай бик шәп үтеп китте; 2. (*о времени*) бик тиҙ (*йәки* шәп) үтеү.

ПРОМЫВА́НИЕ *с. см.* **промы́ть; промыва́ние желу́дка** ашҡаҙанды йыуҙырыу.

ПРОМЫВА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* йыуҙырғыс.

ПРОМЫВА́ТЬ *несов. см.* **промы́ть.**

ПРОМЫ́ВКА *ж. см.* **промы́ть** 1, 3.

ПРО́МЫСЕЛ *м.* 1. кәсеп, һөнәр, кәсеп итеү; **охо́тничий про́мысел** һунарсылыҡ кәсебе; **рыболо́вный про́мысел** балыҡ тотоу кәсебе; **отхо́жий про́мысел** ситтә кәсеп итеп йөрөү; 2. *обычно мн.* **про́мыслы** (*предприятия*) промысла; **нефтяны́е про́мыслы** нефть промыслалары.

ПРОМЫСЛО́ВЫЙ *прил.* 1. кәсеп, кәсеп итеү, промысла; **промысло́вая коопера́ция** промысла кооперацияһы; 2. (*являющийся предметом промысла*) һунар, аулау, тотоу; **промысло́вый зверь** һунар йәнлеге; 3. (*предназначенный для промысла*) һунарсылыҡ (*йәки* балыҡсылыҡ) промыслаһы өсөн билдәләнгән.

ПРОМЫ́ТЬ *сов. что* 1. йыуыу; йыуҙырыу, йыуҙыртыу; **промы́ть ра́ну** яраны йыуыу; **промы́ть желу́док** *мед.* ашҡаҙанын йыуҙырыу; 2. (*прорвать*) ашау, йырыу; **вода́ промы́ла плоти́ну** һыу быуаны йырған; 3. *спец.* йыуыу; **промы́ть зо́лото** алтын йыуыу.

ПРОМЫЧА́ТЬ *сов.* мөңрәү, мөңрәп (*йәки* ызылдап) ҡыйыу.

ПРОМЫ́ШЛЕННИК *м.* промышленник.

ПРОМЫ́ШЛЕННОСТЬ *ж.* промышленность.

ПРОМЫ́ШЛЕННЫЙ *прил.* промышленность; промышленностле; **рост промы́шленной проду́кции** промышленность продукцияһының үҫеүе; **промы́шленный райо́н** промышленностле район.

ПРОМЫШЛЯ́ТЬ *несов. чем* шөғөлләнеү, кәсеп итеү; **промышля́ть охо́той** һунарсылыҡ менән кәсеп итеү.

ПРОМЯ́МЛИТЬ *сов. что и без доп.* ыҡ-мыҡ килеү, һүҙҙе әйтмәй һуҙыу.

ПРОМЯ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*продавить*) йәмшәйтеү, йәнсеү; 2. *кого-что, перен.* яҙыу, яҙҙырыу, яҙҙырып йөрөп килеү; **промя́ть но́ги** аяҡ яҙҙырып йөрөп килеү.

ПРОНЕСТИ́ *сов.* 1. *кого-что* күтәреп (*йәки* алып) барыу; **пронести́ чемода́н до вокза́ла** сумаҙанды вокзалға тиклем күтәреп барыу; 2. *кого-что* (*неся, пройти мимо*) күтәреп уҙыу (*йәки* үтеү); 3. *кого-что* (*протащить через что-л.*) индереү, алып инеү, үткәреү; **пронести́ ме́бель че́рез дверь** мебелде ишектән индереү; 4. *кого-что* (*промчать*) (шәп итеп) алып китеү, алып барыу; 5. *обычно безл. что* (*угнать*) ҡыуыу, алып китеү; **ве́тром пронесло́ ту́чу** ел болотто ҡыуҙы; 6. *безл. что и без доп., перен.* (*о беде, опасности*) үтеү, уҙыу, үтеп китеү.

ПРОНЕСТИ́СЬ *сов* 1. (*промчаться*) выжлап (*йәки* елеп, шыйлап, шәп итеп) үтеп (*йәки* уҙып) китеү; 2. (*о времени*) (ваҡыт) уҙып китеү, үтеү; 3. *перен.* (*распространиться — о слухах, вестях*) таралыу, таралып китеү; 4. (*о звуках*) ишетелеү, яңғырап китеү (*тауыш, өн тураһында*).

ПРОНЗА́ТЬ *несов. см.* **пронзи́ть.**

ПРОНЗИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. асы, ҡолаҡ ярғыс; **пронзи́тельный крик** асы тауыш; 2. (*о ветре, холоде и т. п.*) асы, үҙәккә үткес, ыжғыр (*ел, һыуыҡ һ. б. тураһында*); 3. (*острый, испытующий — о глазах, взгляде*) үткер.

ПРОНЗИ́ТЬ *сов. кого-что* 1. сәнсеү, ҡаҙау, үтә сәнсеү; 2. *перен.* йөрәкте (*йәки* башты) ярып үтеү (*уй, фекер*), йөрәк шыу итеп ҡалыу; ✧ **пронзи́ть взгля́дом** тишә ҡарау.

ПРОНИЗА́ТЬ *сов.* 1. *что чем* тишектән үткәреү; (епкә, бауға) теҙеү (*мәрйен, елбәҙәк, дүңгәләк һ. б.*); 2. *кого-что, перен.* (*проникнуть внутрь*) үтеү, үтәнән-үтәгә китеү; тулыу, тулған булыу; **его́ пронизал хо́лод** һыуыҡ үҙәгенә үткән.

ПРОНИ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **пронизать.**

ПРОНИ́ЗЫВАЮЩИЙ *прил.* 1. (*очень сильный—о холоде, ветре*) үҙәккә үткес, асы; 2. үткер; **прони́зывающий взгляд** үткер ҡараш.

ПРОНИКА́ТЬ *несов. см.* **прони́кнуть.**

ПРОНИКА́ТЬСЯ *несов. см.* **прони́кнуться.**

ПРОНИКНОВЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **прони́кнуть;** 2. *см.* **проникнове́нность.**

ПРОНИКНОВЕ́ННОСТЬ *ж.* әҫәрлелек, тәьҫирлелек, ысын күңелдән булыу.

ПРОНИКНОВЕ́ННЫЙ *прил.* әҫәрле, тәьҫирләндереүсе, ысын күңелдән сыҡҡан, эскерһеҙ, саф, ихлас; **проникнове́нный го́лос** тәьҫирләндергес тауыш.

ПРОНИ́КНУТЬ *сов.* 1. (*попасть внутрь*) үтеп инеү, инеү; 2. (*распространиться, укрепиться*) үтеп инеү, таралыу; **иде́и коммуни́зма прони́кли в ма́ссы** коммунизм идеялары халыҡҡа таралды; 3. *во что, перен.* аңлау, төшөнөү; **прони́кнуть в суть де́ла** эштең айышына төшөнөү.

ПРОНИ́КНУТЬСЯ *сов.* тойғо менән тәьҫирләнеү (*йәки* яныу), тойғо кисереү, тойғоһо кисереү.

ПРОНИМА́ТЬ *несов. см.* **проня́ть.**

ПРОНИЦА́ЕМОСТЬ *ж.* үткәреүсәнлек.

ПРОНИЦА́ЕМЫЙ *прил.* үтә (*йәки* үткәрә) торған; **проница́емый для све́та** яҡтылыҡ үтә торған.

ПРОНИЦА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* һиҙгерлек, зирәклек, үтә күреүсәнлек.

ПРОНИЦА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* үтә һиҙгер, зирәк, үтә күреүсән; **проница́тельный ум** зирәк аҡыл.

ПРОНОСИ́ТЬ I *несов. см.* **пронести́.**

ПРОНОСИ́ТЬ II *сов.* 1. *что* кейеү, кейеп йөрөү; **до́лго проноси́ть костю́м** костюмде оҙаҡ кейеү; 2. *кого* күтәреп йөрөү (*йәки* йөрөтөү) (*күпмелер ваҡыт*); 3. *что, разг.* (*износить*) тишелгәнсе кейеү, кейеп туҙҙырып бөтөрөү.

ПРОНОСИ́ТЬСЯ I *несов. см.* **пронести́сь.**

ПРОНОСИ́ТЬСЯ II *сов. разг.* 1. кейелеү, сыҙау; **пальто́ проноси́лось три го́да** пальто өс йылға сыҙаны; 2. (*продырявиться*) туҙыу; 3. *с кем-чем* (*уделить слишком много внимания*) оҙаҡ булашыу, маташыу (*берәй эш, кеше менән*).

ПРОНУМЕРОВА́ТЬ *сов. что* номерләп сығыу, номер һуғып сығыу.

ПРОНЫ́РА *м. и ж. разг.* йылмаяҡ, әрһеҙ, үтембей.

ПРОНЫ́РЛИВОСТЬ *ж.* һәрәпселек, үтембей булыу, йылмаяҡлыҡ, әрһеҙлек.

ПРОНЫ́РЛИВЫЙ *прил. разг.* һәрәпсе, үтембей, әрһеҙ.

ПРОНЮ́ХАТЬ *сов. что и без доп., прост.* һиҙеп (*йәки* белеп) ҡалыу, белеп алыу.

ПРОНЮ́ХИВАТЬ *несов. см.* **пронюхать.**

ПРОНЯ́ТЬ *сов. кого, разг.* ныҡ тәьҫир итеү; **его́ ниче́м не пройме́шь** *безл.* уға бер ни менән дә тәьҫир итә алмаҫһың.

ПРОО́БРАЗ *м. книжн.* прообраз (*киләсәктең өлгөһө, образы*).

ПРОПАГА́НДА *ж.* пропаганда.

ПРОПАГАНДИ́РОВАТЬ *несов. что* пропагандалау.

ПРОПАГАНДИ́СТ *м.* пропагандист.

ПРОПАГАНДИ́СТКА *женск. р. к* **пропаганди́ст.**

ПРОПАГАНДИ́СТСКИЙ *прил.* пропагандист, пропаганда; **пропаганди́стская рабо́та** пропаганда эше.

ПРОПАДА́ТЬ *несов. см.* **пропа́сть;** ◇ **где на́ше не пропада́ло!** ҡайҙа китмәгән!

ПРОПА́ЖА *ж.* 1. *см.* **пропа́сть** 1; **пропа́жа де́нег** аҡса юғалыуы; 2. *разг.* (*пропавший предмет*) юғалған әйбер; **пропа́жа нашла́сь** юғалған әйбер табылды.

ПРОПА́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **пропо́лоть.**

ПРОПА́РИТЬ *сов. кого-что* быуға (*йәки* парға) тотоу, быулау; бешереү (*веник*).

ПРОПА́РИТЬСЯ *сов.* 1. быуға (*йәки* парға) тотолоу; 2. (*в бане*) сабынып төшөү (*йәки* сығыу), сабыныу.

ПРОПА́РЫВАТЬ *несов. см.* **пропоро́ть.**

ПРО́ПАСТЬ *ж.* 1. упҡын, ярлау; **на краю́ про́пасти** упҡын ситендә; 2. *перен.* (*глубокое расхождение*) ҙур айырма, тәрән соҡор; 3. *разг.* (*много, большое количество*) бөткөһөҙ, бик күп; **у меня́ про́пасть дел** минең эшем бик күп; 4. *в знач. межд. разг.* ҡаҙалып киткере.

ПРОПА́СТЬ *сов.* 1. юғалыу, юҡ булыу, ғәйеп булыу; **докуме́нт пропа́л** документ юғалды; **куда́ ты пропа́л на це́лую неде́лю?** бер аҙна буйы ҡайҙа юҡ булып торҙоң һин?; 2. (*исчезнуть, утратиться*) бөтөү, ҡалмау; **зре́ние пропа́ло** күҙ ҡороһо бөттө; 3. (*погибнуть*) һәләк булыу; 4. (*пройти бесполезно*) әрәм булыу, бушҡа китеү; **це́лый час пропа́л да́ром** бер сәғәт бушҡа китте; ◇ **пиши́ пропа́ло** бөттө тиң, булмауын көт тә тор; **пропади́ про́падом!** дөмөгөп китһен!, мур ҡырғыры!

ПРОПАХА́ТЬ *сов. что и без доп.* һөрөп сығыу, һөрөп йөрөү.

ПРОПА́ХИВАТЬ *несов. см.* **пропаха́ть.**

ПРОПА́ХНУТЬ *сов. чем* (еҫ) һеңеү, һеңеп бөтөү; **шу́ба пропа́хла нафтали́ном** тунға нафталин еҫе һеңгән.

ПРОПА́ШКА *ж. см.* **пропаха́ть.**

ПРОПА́ШНИК *м.* пропашник, рәт (*йәки* түтәл, бураҙна) ярғыс.

ПРОПАШНО́Й *прил.* 1. (*служащий для пропашки*) пропашник, рәт (*йәки* түтәл, бураҙна) ярғыс; **пропашно́е ору́дие** түтәл, рәт араһын ярҙырыу ҡоралы; 2. (*требующий пропашки*) түтәл, аралыҡлы; **пропашны́е культу́ры** аралыҡлы культуралар.

ПРОПА́ЩИЙ *прил. разг.* 1. (*безнадёжный*) ышаныcһыҙ, өмөтһөҙ; **пропа́щее де́ло** ышанысһыҙ эш; 2. (*неисправимый*) бөткән, төҙәлеүҙән үткән.

ПРОПЕКА́ТЬ *несов. см.* **пропе́чь.**

ПРОПЕКА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **пропе́чься;** 2. *страд. к* **пропека́ть.**

ПРОПЕ́ЛЛЕР *м.* пропеллер.

ПРОПЕ́ТЬ *сов.* 1. *что и без доп.* йырлау, йырлап сығыу; ҡысҡырыу (*о петухе*); һайрау (*о певчих птицах*); 2. *что* (*потерять голос*) (йырлап) тауышты бөтөрөү.

ПРОПЕЧА́ТАТЬ *сов. кого-что, прост.* баҫыу, баҫып сығарыу; **его́ пропеча́тали в газе́те** уны газетала баҫып сығарғандар.

ПРОПЕЧА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **пропеча́тать.**

ПРОПЕ́ЧЬ *сов. что* бешереү, бешеүен еткереү.

ПРОПЕ́ЧЬСЯ *сов.* бешеү, бешеүе етеү; **хлеб хорошо́ пропёкся** икмәк яҡшы бешкән.

ПРОПИВА́ТЬ *несов. см.* **пропи́ть.**

ПРОПИ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **пропили́ть.**

ПРОПИЛИ́ТЬ *сов. что* бысыу, бысып төшөрөү.

ПРОПИСА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* яҙҙырыу, теркәү; **прописа́ть но́вого жильца́** яңы килгән кешене яҙҙырыу; 2. *что и с неопр.* яҙып биреү, биреү; **прописа́ть больно́му табле́тки** ауырыуға һиҙәп дарыу яҙып биреү.

ПРОПИСА́ТЬСЯ *сов.* яҙылыу, теркәлеү; **прописа́ться на но́вой кварти́ре** яңы квартираға яҙылыу.

ПРОПИ́СКА *ж.* 1. (*официальное оформление*) (торған урынында) яҙылыу, яҙҙырыу, теркәү; 2. (*пометка в документе*) теркәү яҙыуы, билдә (*паспортта*).

ПРОПИСНО́Й *прил.* 1. теркәү; **прописно́й листо́к** теркәү ҡағыҙы; 2. *перен.* (*всем известный*) билдәле, бөтә кешегә билдәле булған; ◇ **прописны́е бу́квы** баш хәрефтәр.

ПРОПИ́СЫВАТЬ *несов. см.* **прописа́ть.**

ПРОПИ́СЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **прописа́ться**; 2. *страд. к* **прописывать.**

ПРО́ПИСЬ *ж.* дөрөҫ яҙыу өлгөһө, матур яҙыу өлгөһө; **учи́ться писа́ть по про́писям** өлгөгә ҡарап яҙырға өйрәнеү; ◇ **написа́ть про́писью** һүҙ менән яҙыу.

ПРОПИТА́НИЕ *с.* аҙыҡ, ашамлыҡ.

ПРОПИТА́ТЬ I *сов. кого-что, разг.* (*прокормить*) туйҙырыу, ашатыу, тамағын ҡарау.

ПРОПИТА́ТЬ II *сов. что* һеңдереү, еүешләү, мансыу, еүешләтеү; **пропита́ть тря́пку ма́слом** сепрәкте майға мансыу.

ПРОПИТА́ТЬСЯ I *сов. разг.* (*прокормиться*) туйыныу, ашау, тамаҡ аҫырау.

ПРОПИТА́ТЬСЯ II *сов.* һеңеү, һеңешеү; тулыу; **во́здух пропита́лся за́пахом сире́ни** һауа сирень еҫе менән тулған.

ПРОПИ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **пропита́ть** II.

ПРОПИ́ТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **пропита́ться** II; 2. *страд. к* **пропи́тывать.**

ПРОПИ́ТЬ *сов. кого-что* эсеп бөтөрөү (*аҡсаны, малды*).

ПРОПИ́ХИВАТЬ *несов. см.* **пропихну́ть.**

ПРОПИХНУ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* этәреп индереү (*йәки* сығарыу), көсләп (*йәки* ирекһеҙләп) индереү (*йәки* сығарыу), тыңҡыслау.

ПРОПИЩА́ТЬ *сов. что и без доп.* сыйылдау; сәрелдәү.

ПРОПЛА́ВАТЬ *сов.* йөҙөп йөрөү (*күпмелер ваҡыт*).

ПРОПЛА́КАТЬ *сов.* илап ултырыу (*йәки* йөрөү, алыу); ◇ **пропла́кать все глаза́** илай-илай күҙ бөтөү, илай-илай күҙҙәрҙең ҡороһо ҡайтыу.

ПРОПЛЕ́СНЕВЕТЬ *сов.* күгәреү, уңәҙләнеү.

ПРОПЛУТА́ТЬ *сов. разг.* аҙашып (*йәки* буталып) йөрөү (*күпмелер ваҡыт*).

ПРОПЛЫ́В *м. спорт.* йөҙөү, йөҙөү ярышы; йөҙөп үткән ара; **проплы́в на ты́сячу ме́тров** бер мең метрға йөҙөү.

ПРОПЛЫВА́ТЬ *несов. см.* **проплы́ть.**

ПРОПЛЫ́ТЬ *сов.* 1. *что и без доп.* йөҙөп барыу, барыу; йөҙөп үтеү (*йәки* үтеп китеү); 2. *перен.* бер-бер артлы үтеү (*йәки* уҙыу).

ПРОПЛЯСА́ТЬ *сов.* 1. *что* бейеү, бейеп алыу (*йәки* ташлау); 2. *что и без доп.* (*в течение какого-л. времени*) бейеп уҙғарыу (*йәки* сығыу), бейеү.

ПРОПОВЕ́ДНИК *м.* таратыусы (*берәй тәғлимәтте, ҡарашты һ. б.*).

ПРОПОВЕ́ДОВАТЬ *несов. что и без доп.* таратыу (*берәй тәғлимәтте, ҡарашты һ. б*).

ПРО́ПОВЕДЬ *ж.* өгөт, вәғәз; өгөт-нәсихәт.

ПРОПО́ЙЦА *м. прост.* эскесе.

ПРОПОЛА́СКИВАТЬ *несов. см.* **прополоска́ть.**

ПРОПОЛЗА́ТЬ *несов. см.* **проползти́.**

ПРОПОЛЗТИ́ *сов.* 1. *что и без доп.* шыуышыу, үрмәләү, үрмәләп (*йәки* шыуышып) үтеү; **проползти́ пять ме́тров** биш метр шыуышып үтеү; 2. (*заползти*) үрмәләп инеү (*по земле*); үрмәләп менеү (*снизу вверх*).

ПРОПО́ЛКА *ж. см.* **прополо́ть.**

ПРОПОЛОСКА́ТЬ *сов. что* сайҡау, сайҡап алыу; **прополоска́ть бельё** кер сайҡау; **прополоска́ть го́рло** тамаҡ сайҡау.

ПРОПОЛО́ТЬ *сов. что* утау, утап ташлау (*йәки* сығыу, бөтөрөү).

ПРОПОРО́ТЬ *сов. что, разг.* (*проре́зать насквозь*) ярып (*йәки* тишеп) ебәреү, ярыу, телеү.

ПРОПОРЦИОНА́ЛЬНОСТЬ *ж.* 1. (*соразмерность*) пропорциялы булыу; 2. *мат.* пропорционаллек.

ПРОПОРЦИОНА́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*соразмерный*) пропорциялы; 2. *мат.* пропорциональ; **пря́мо пропорциона́льные величи́ны** тура пропорциональ дәүмәлдәр.

ПРОПО́РЦИЯ *ж.* 1. пропорция (*өлөштәрҙең үҙ-ара мөнәсәбәте*); 2. пропорция (*берәй нәмә араһында һан яғынан мөнәсәбәт*); 3. *мат.* пропорция; **геометри́ческая пропо́рция** геометрик пропорция.

ПРОПОТЕ́ТЬ *сов.* 1. (*сильно вспотеть*) тирләү, тиргә батыу; 2. *разг.* (*пропитаться по́том*) тир һеңешеү, тиргә ҡатыу; **бельё пропоте́ло** кейем тиргә ҡатҡан; 3. *перен. прост.* тир түгеү, йән тиргә батыу (*йәки* төшөү); **пропоте́ть над зада́чей** мәсьәләне сығарып йән тиргә төшөү.

ПРО́ПУСК *м.* 1. *см.* **пропусти́ть; про́пуск сло́ва в те́ксте** текстағы һүҙҙе төшөрөп ҡалдырыу; 2. (*мн.* **пропуска́**) (*документ*) пропуск; 3. (*мн.* **про́пуски**) килмәй (*йәки* бармай) ҡалыу, йөрөмәү; **посеща́ть ле́кции без про́пусков** лекцияға бер көн дә ҡалдырмай йөрөү; 4. (*мн.* **про́пуски**) (*в тексте*) төшөрөп (*йәки* урын) ҡалдырыу.

ПРОПУСКА́ТЬ *несов. см.* **пропусти́ть.**

ПРОПУСКНО́Й *прил.* индереү, үткәреү; **пропускно́й биле́т** индереү билете.

ПРОПУСТИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* үткәреү; **занаве́ска пропуска́ет свет** пәрҙә яҡтылыҡты үткәрә; **столо́вая пропусти́ла ты́сячу посети́телей** ашхана бер мең кеше үткәрҙе; 2. *кого-что* (*посторониться*) уҙғарыу, юл биреү, үткәреү, индереү; **пропусти́ть дете́й вперёд** балаларҙы алдан уҙғарыу; 3. *что* (*сделать пропуск*) төшөрөп ҡалдырыу; **пропусти́ть одно́ сло́во** бер һүҙҙе төшөрөп ҡалдырыу; 4. *что* бармай (*йәки* килмәй) ҡалыу, йөрөмәү; **пропусти́ть два заня́тия** ике занятиеға бармай ҡалыу; 5. *что* (*упустить*) ысҡындырыу, файҙалана белмәү; **пропусти́ть удо́бный слу́чай** уңайлы осраҡты ысҡындырыу; ◇ **пропусти́ть ми́мо уше́й** *см.* **ми́мо.**

ПРОПЫЛИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* туҙан (*йәки* саң) ҡундырыу, туҙанлау; 2. *разг.* (*проехать*) туҙан (*йәки* саң) борҡотоп уҙып китеү.

ПРОПЫЛИ́ТЬСЯ *сов.* туҙанланыу, саңланыу, саң баҫыу.

ПРОПЬЯ́НСТВОВАТЬ *сов.* эсеп йөрөү.

ПРОРА́Б *м.* (**производи́тель рабо́т**) прораб.

ПРОРАБА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **прорабо́тать** 2, 3.

ПРОРАБО́ТАТЬ *сов.* 1. эшләү, эшләп үткәреү; **прорабо́тать на фа́брике три го́да** фабрикала өс йыл эшләү; 2. *кого-что, разг.* (*изучить, ознакомиться*) өйрәнеү, таны-

шыу; 3. *кого-что, разг.* (*подвергнуть критике*) тикшереү, тәнҡитләү, тәнҡитләп алыу.

ПРОРАБО́ТКА *ж. см.* **прорабо́тать** 2, 3; **прорабо́тка произво́дственного пла́на** производство планын тикшереү.

ПРОРАСТА́НИЕ *с. см.* **прорасти́**; **прораста́ние семя́н** орлоҡтоң шытыуы.

ПРОРАСТА́ТЬ *несов. см.* **прорасти́**.

ПРОРАСТИ́ *сов.* 1. шытыу, шытып сығыу; **огурцы́ проросли́** ҡыярҙар шытып сыҡты; 2. (*сквозь что-л.*) үтә (*йәки* аша) үҫеп сығыу.

ПРОРАСТИ́ТЬ *сов. что* шыттырып алыу (*йәки* сығарыу).

ПРОРА́ЩИВАТЬ *несов. см.* **прорасти́ть**.

ПРО́РВА *ж. прост.* (*множество*) бик күп, һанап бөткөһөҙ.

ПРОРВА́ТЬ *сов.* 1. *что* (*разорвать*) йыртыу, тишеү; **прорва́ть носо́к** ойоҡ башын тишеү; 2. *что* (*напором воды*) йырыу; **прорва́ть плоти́ну** быуаны йырыу; 3. *что, воен.* өҙөү; **прорва́ть ли́нию оборо́ны неприя́теля** дошмандың оборона һыҙығын өҙөү; 4. *безл. кого-что и без доп., разг.* сабырлыҡ етмәү, сыҙамлыҡ бөтөү, ҡабынып китеү, кинәт күтәрелеү.

ПРОРВА́ТЬСЯ *сов.* 1. (*разорваться*) йыртылыу, тишелеү, йыртылып (*йәки* ярылып) китеү; 2. (*от напора воды*) йырылыу; 3. (*лопнуть*) һытылыу, тишелеү; 4. (*проложить себе путь; пробиться*) йырып сығыу, өҙөп үтеү; 5. *перен.* (*проявиться — о чувстве*) тышҡа бәреп сығыу (*тойғы тур аһында*).

ПРОРЕДИ́ТЬ *сов. что, с.-х.* һирәгәйтеү.

ПРОРЕ́ЖИВАТЬ *несов см.* **прореди́ть**.

ПРОРЕ́З *м.* 1. *см.* **проре́зать** 1, 2; 2. (*прорезанное место*) уйым, тишек.

ПРОРЕ́ЗАТЬ *сов. что* 1. тишеү, киҫеп тишеү, уйып алыу; **проре́зать пе́тли** элмәк тишеү; 2. (*прорубить*) уйыу; **проре́зать окно́** тәҙрә уйыу; 3. *перен.* (*протянуться*) киҫеп үтеү; **желе́зная доро́га проре́зала степь** тимер юл даланы киҫеп үткән.

ПРОРЕЗА́ТЬ *несов. см.* **проре́зать**.

ПРОРЕ́ЗАТЬСЯ *сов.* 1. (*о зубах*) теш сығыу, теш ярып сығыу; 2. (*о морщинах*) киҫеп үтеү, ярылып ятыу.

ПРОРЕЗА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **проре́заться**; 2. *страд. к* **прореза́ть**.

ПРОРЕЗИ́НЕННЫЙ *прил.* резиналы; **прорези́ненная ткань** резиналы туҡыма.

ПРОРЕЗИ́НИВАТЬ *несов. см.* **прорези́нить**.

ПРОРЕЗИ́НИТЬ *сов. что* резиналау, резинаға маныу, резина һеңдереү.

ПРОРЕЗИ́НИТЬСЯ *сов.* резиналаныу, резина һеңеү.

ПРОРЕЗНО́Й *прил. портн.* уйма, уйылған; **прорезно́й карма́н** уйылған кеҫә.

ПРОРЕ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **проре́зать**.

ПРОРЕ́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **проре́заться**; 2. *страд. к* **проре́зывать**.

ПРО́РЕЗЬ *ж.* үтә тишек, тишек.

ПРОРЕ́КТОР *м.* проректор, ректор ярҙамсыһы.

ПРОРЕ́ХА *ж. разг.* 1. тишек, һүтек, йыртыҡ; 2. *перен.* (*упущение*) етешһеҙлек, кәмселек; 3. (*передний разрез у брюк*) (салбарҙа) алғы элмәк.

ПРОРЕЦЕНЗИ́РОВАТЬ *сов. что* рецензия яҙау (*йәки* яҙыу).

ПРОРЖА́ВЕТЬ *сов.* тутығып бөтөү; **тутығып тишелеү** (*йәки* бөҙөлөү).

ПРОРИЦА́НИЕ *с. книжн.* алдан әйтеү, күрәҙәлек итеү, күрәҙәселек, әүлиәлек.

ПРОРИЦА́ТЕЛЬ *м. книжн.* алдан әйтеүсе, күрәҙәлек итеүсе, әүлиә.

ПРОРИЦА́ТЬ *несов. что, книжн.* алдан әйтеү, күрәҙәлек итеү.

ПРОРО́К *м.* 1. *рел.* пәйғәмбәр; 2. (*предсказатель*) әүлиә.

ПРОРОНИ́ТЬ *сов. что и без доп.* әйтеү, өндәшеү; **не пророни́ть ни сло́ва** бер һүҙ ҙә әйтмәү.

ПРОРО́ЧЕСКИЙ *прил.* алдан дөрөҫ (*йәки* белеп) әйтелгән; **проро́ческие слова́** алдан әйтелгән дөрөҫ һүҙҙәр.

ПРОРО́ЧЕСТВО *с.* 1. *рел.* пәйғәмбәрлек; 2. (*предвидение*) алдан күреү, әүлиәлек итеү.

ПРОРО́ЧЕСТВОВАТЬ *несов.* алдан әйтеп тороу, киләсәк тураһында әйтеү.

ПРОРО́ЧИТЬ *несов. что* алдан әйтеү (*йәки* әйтеп ҡуйыу), көн элгәре иҫкәртеү.

ПРОРУБА́ТЬ *несов. см.* **проруби́ть**.

ПРОРУБА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **проруби́ться**; 2. *страд. к* **проруба́ть**.

ПРОРУБИ́ТЬ *сов. что* 1. (*вырубить отверстие*) (сабып) тишеү, уйыу; 2. ярыу, һалыу; **проруби́ть доро́гу в лесу́** урманда юл ярыу.

ПРОРУБИ́ТЬСЯ *сов.* ярыу, ярып сығыу.

ПРО́РУБЬ *ж.* мәке.

ПРОРУ́ХА *ж. разг.* яңылышлыҡ, хата; **и на стару́ху быва́ет проруха** *посл. соотв.* ундай ғына хата хан ҡыҙында ла була.

ПРОРЫ́В *м.* 1. *см.* **прорва́ть** 2, 3 *и* **прорва́ться** 2—4; **проры́в фро́нта** фронтты өҙөү; 2. (*прорванное место*) өҙөлгән ер, йырылған урын; 3. *перен.* өҙөклөк; **ликвиди́ровать проры́в** өҙөклөктө бөтөрөү.

ПРОРЫВА́ТЬ I *несов. см.* **прорва́ть**.

ПРОРЫВА́ТЬ II *несов. см.* **проры́ть**.

ПРОРЫВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **прорва́ться**; 2. *страд. к* **прорыва́ть** I.

ПРОРЫ́ТЬ *сов. что* ҡаҙыу, соҡоу, ҡаҙып сығыу.

ПРОРЫЧА́ТЬ *сов.* аҡырыу; үкереү (*о тигре*); ырылдау (*о собаке*).

ПРОСА́ЛИВАТЬ I *несов. см.* **проса́лить**.

ПРОСА́ЛИВАТЬ II *несов. см.* **просоли́ть**.

ПРОСА́ЛИВАТЬСЯ I *несов.* 1. *см.* **проса́литься**; 2. *страд. к* **проса́ливать** I.

ПРОСА́ЛИВАТЬСЯ II *несов.* 1. *см.* **просоли́ться**; 2. *страд. к* **проса́ливать** II.

ПРОСА́ЛИТЬ *сов. что* майлау, май һеңдереү, майға батырыу.

ПРОСА́ЛИТЬСЯ *сов.* майланыу, май һеңешеү, майға ҡатыу.

ПРОСА́ЧИВАНИЕ *с.* һарҡыу, үтеү.

ПРОСА́ЧИВАТЬСЯ *несов. см.* **просочи́ться**.

ПРОСВА́ТАТЬ *сов. кого, уст.* йәрәшеү, ҡыҙ килешеү, (*кейәүгә сығырға, ҡыҙҙы бирергә*) риза булыу (*йәки* ризалашыу).

ПРОСВЕ́РЛИВАТЬ *несов. см.* **просверли́ть**.

ПРОСВЕРЛИ́ТЬ *сов. что* бырау менән тишеү, тишек яһау.

ПРОСВЕ́Т *м.* 1. (*светлая полоса*) яҡтылыҡ, яҡты һыҙат; 2. (*промежуток между предметами*) асыҡлыҡ, ара; 3. *перен.* (*облегчение, улучшение*) еңеллек, рәхәтлек, яҡты көн; 4. *архит.* иң, киңлек; **просве́т окна́** тәҙрәнең иңе; 5. (*на погонах*) буй, һыҙат.

ПРОСВЕТИ́ТЕЛЬ *м.* 1. аң-белем таратыусы, ағартыусы; 2. *ист.* мәғрифәтсе.

ПРОСВЕТИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* ағартыу, аң-белем таратыу; **просвети́тельная рабо́та** ағартыу эше.

ПРОСВЕТИ́ТЕЛЬСТВО *с.* 1. ағартыу, аң-белем таратыу эше; 2. *ист.* мәғрифәтселек.

ПРОСВЕТИ́ТЬ I *сов. кого-что* (*распространить знания*) ағартыу, аң-белем биреү, аң-белемле итеү.

ПРОСВЕТИ́ТЬ II *сов. кого-что* 1. яҡтыртып ҡарау, яҡтыға ҡуйып ҡарау; **просвети́ть кури́ное яйцо́** тауыҡ йомортҡаһын яҡтыға ҡуйып (*йәки* тотоп) ҡарау; 2. (*с помощью рентгена*) рентгендә ҡарау.

ПРОСВЕТИ́ТЬСЯ I *сов.* (*получить знания*) аң белем алыу.

ПРОСВЕТИ́ТЬСЯ II *сов.* (*подвергнуться просвечиванию*) яҡтыртылыу, яҡтыға үтә күренеү.

ПРОСВЕТЛЕ́НИЕ *с.* (*ясность сознания*) күңеле һау булыу, аңы дөрөҫ булыу.

ПРОСВЕТЛЕ́ТЬ *сов.* 1. яҡтырып (*йәки* асылып) китеү; **не́бо просветле́ло** күк йөҙө яҡтырҙы; 2. *перен.* (*стать ясным, спокойным*) күңел асылыу, асылып (*йәки* яҡтырып) китеү, яҡтырыу.

ПРОСВЕ́ЧИВАНИЕ *с. см.* **просвети́ть II**; **просве́чивание лёгких** рентгендә үпкәне ҡаратыу.

ПРОСВЕ́ЧИВАТЬ *несов.* 1. *см.* **просвети́ть II**; 2. (*светиться сквозь что-л.*) (аша) яҡты үтеү, яҡты төшөү; 3. (*видеться*) аша (*йәки* үтә) күренеү.

ПРОСВЕ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **просвети́ться II**; 2. *страд. к* **просве́чивать 1.**

ПРОСВЕЩА́ТЬ *несов. см.* **просвети́ть I.**

ПРОСВЕЩА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **просвети́ться I**; 2. *страд. к* **просвеща́ть.**

ПРОСВЕЩЕ́НИЕ *с. см.* **просвети́ть I**; ◇ **Министе́рство просвеще́ния** Мәғариф министерствоһы.

ПРОСВЕЩЁННОСТЬ *ж.* белемлелек, белемле (*йәки* уҡыған) булыу, юғары культуралылыҡ.

ПРОСВЕЩЁННЫЙ *прил.* аң-белемле, уҡыған, уҡымышлы, юғары культуралы; **просвещённый челове́к** уҡымышлы кеше.

ПРОСВИСТЕ́ТЬ *сов.* 1. (*издать свист*) һыҙғырыу, һыҙғырып ебәреү; 2. (*при дуновении или полёте*) һыҙғырып (*йәки* сыйылдап) үтеү, сыйылдау.

ПРО́СЕДЬ *ж.* сал; **во́лосы с про́седью** сал кергән сәс.

ПРОСЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **просе́ять.**

ПРОСЕ́ИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **просе́яться**; 2. *страд. к* **просе́ивать.**

ПРО́СЕКА *ж.* ярынты, ярылған юл, квартал аралары (*урманда*).

ПРОСЁЛОК *м.* ауыл-ара юл, ауыл юлы.

ПРОСЁЛОЧНЫЙ *прил.* ауыл-ара; **просёлочная доро́га** ауыл-ара юл.

ПРОСЕ́ЯТЬ *сов. что* иләү, иләк аша үткәреү.

ПРОСЕ́ЯТЬСЯ *сов.* 1. (*очиститься*) иләнеү; 2. (*просыпаться*) ҡойолоу.

ПРОСИДЕ́ТЬ *сов.* 1. (*провести время сидя*) ултырыу, ултырып тороу, (*билдәле бер ваҡытты*) ултырып сығыу (*йәки* уҙғарыу); 2. *что, разг.* (*продавить*) ултырып соҡорайтыу, соҡорайтып бөтөрөү; ултырып туҙҙырыу, туҙҙырып бөтөрөү; **просиде́ть кре́сло** креслоны ултырып соҡорайтып бөтөрөү.

ПРОСИ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **просиде́ть.**

ПРОСИ́ТЕЛЬ *м. уст.* һораусы, үтенеүсе.

ПРОСИ́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **проси́тель.**

ПРОСИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* үтенгән, ялынған; **проси́тельным то́ном** ялынған тауыш менән.

ПРОСИ́ТЬ *несов.* 1. *кого-что, кого-чего, о ком-чём и с неопр.* һорау, үтенеү; **проси́ть разреше́ния** рөхсәт һорау; **проси́ть извине́ния** ғәфү үтенеү; 2. *за кого-что* (*хлопотать*) һорау, юллау; 3. *кого-что и без доп.* (*приглашать*) саҡырыу, **проси́ть госте́й к столу́** ҡунаҡтарҙы өҫтәл эргәһенә саҡырыу; 4. *что, разг.* (*назначать цену*) (хаҡ) һорау; ◇ **прошу́ вас** рәхим итегеҙ; **проси́ть руки́** *см.* **рука́**; **проси́ть сло́ва** һүҙ һорау.

ПРОСИ́ТЬСЯ *несов. разг.* 1. һорау, рөхсәт һорау; **проси́ться в о́тпуск** отпускыға китергә һорау; 2. (*о принятии, зачислении куда-л.*) алыуҙы үтенеү (*йәки* һорау); **он про́сится в брига́ду** ул бригадаға алыуҙы һорай; 3. *перен.* ... килеү, ... килеп тороу; **пейза́ж так и про́сится на полотно́** тәбиғәт шундай матур, һүрәткә төшөрөп алғы килә.

ПРОСИЯ́ТЬ *сов.* 1. балҡыу, нур сәсеү, балҡып (*йәки* нур сәсеп) тороу; 2. *перен.* (*стать радостным*) яҡтырып (*йәки* асылып, балҡып) китеү.

ПРОСКАКА́ТЬ *сов.* 1. (*проехать вскачь*) (һыбай) сабып уҙып китеү; 2. *что* (*какое-л. расстояние*) сабып үтеү (*күпмелер араны*); 3. *что и без доп.* (*пробежать скачками*) һикереп (*йәки* һикерәндәп ырғып) барыу (*йәки* китеү, йөрөү).

ПРОСКА́КИВАТЬ *несов. см.* **проскочи́ть** *и* **проскака́ть.**

ПРОСКА́ЛЬЗЫВАТЬ *несов. см.* **проскользну́ть.**

ПРОСКВОЗИ́ТЬ *сов. безл. кого, разг.* һалҡын тейеү, ел бәреү; **его́ просквози́ло** уға һалҡын тейгән.

ПРОСКЛОНЯ́ТЬ *сов. что, грам.* килеш менән үҙгәртеү.

ПРОСКОБЛИ́ТЬ *сов. что* ҡырып (*йәки* ышҡып) тишеү.

ПРОСКОЛЬЗНУ́ТЬ *сов.* 1. (*пробраться незаметно*) һиҙҙермәй (*йәки* шыпырт ҡына) уҙып китеү, үтеү; 2. *перен.* сағылыу, сағылып китеү, һиҙелеп (*йәки* ишетелеп) ҡалыу; **в его́ взгля́де проскользну́ло сомне́ние** уның ҡарашынан икеләнгәне һиҙелеп ҡалды.

ПРОСКОЧИ́ТЬ *сов.* 1. *что и без доп.* (*быстро пробежать*) ялт итеп (*йәки* бик шәп) үтеп китеү; 2. (*проникнуть, пробраться*) үтеү, кереү, үтеп инеү; 3. *разг.* (*упасть*) төшөү, инеп китеү; **игла́ проскочи́ла в щель** энә ярыҡҡа төшөп китте; 4. *перен. разг.* китеү;

в корректу́ре проскочи́ло не́сколько оши́бок *безл.* корректурала бер нисә хата киткән.

ПРОСКРЕЖЕТА́ТЬ *сов.* шығырҙатыу.

ПРОСКРИПЕ́ТЬ *сов.* 1. (*издать скрип*) шығырҙау, шағыр-шоғор килеү; 2. *перен. разг.* (*прожить*) ыңғыр-шыңғыр килеп йәшәп ятыу.

ПРОСКУЧА́ТЬ *сов.* эс бошоп йөрөү, бойоғоп йөрөү; **он проскуча́л весь ве́чер** ул кисен бойоғоп йөрөнө.

ПРОСЛА́БИТЬ *сов. кого, разг.* эс йомшарыу, эс китеү.

ПРОСЛА́ВИТЬ *сов. кого-что* данын күтәреү (*йәки* таратыу), данлау, данын сығарыу.

ПРОСЛА́ВИТЬСЯ *сов.* 1. дан ҡаҙаныу, шөһрәт алыу; **просла́виться по́двигами** батырлыҡ менән дан ҡаҙаныу; 2. (*приобрести дурную репутацию*) даны таралыу (*йәки* сығыу).

ПРОСЛАВЛЕ́НИЕ *с. см.* **просла́вить** *и* **просла́виться** 1; **прославле́ние ми́ра** тыныслыҡҡа дан йырлау.

ПРОСЛА́ВЛЕННЫЙ *прил.* данлыҡлы, атаҡлы, даны таралған, шөһрәт ҡаҙанған, мәшһүр; **просла́вленный арти́ст** даны таралған артист.

ПРОСЛАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **просла́вить.**

ПРОСЛАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **просла́виться;** 2. *страд. к* **прославля́ть.**

ПРОСЛА́ИВАТЬ *несов. см.* **прослои́ть.**

ПРОСЛЕДИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*выследить*) күҙәтеү, күҙәтеп табыу; 2 *что* (*исследовать*) күҙәтеп барыу (*йәки* тороу).

ПРОСЛЕ́ДОВАТЬ *сов. книжн.* юнәлеү, барыу, китеү.

ПРОСЛЕ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **проследи́ть.**

ПРОСЛЕЗИ́ТЬСЯ *сов.* күҙгә йәш килеү, күңел тулыу, илау.

ПРОСЛОИ́ТЬ *сов. что, чем* ҡатлау, ҡат-ҡат итеп (*йәки* ҡатлап) һалыу.

ПРОСЛО́ЙКА *ж.* 1. (*тонкий слой*) ҡатлау, һыҙат; 2. *перен.* (*группа*) ҡатлам.

ПРОСЛУЖИ́ТЬ *сов.* хеҙмәт итеү.

ПРОСЛУ́ШАТЬ *сов.* 1. *кого-что* тыңлау; **прослу́шать конце́рт** концерт тыңлау; 2. *кого-что, мед.* тыңлап ҡарау; **прослу́шать лёгкие** үпкәләрен тыңлап ҡарау; 3. *что* (*пропустить*) ишетмәй ҡалыу.

ПРОСЛУ́ШИВАТЬ *несов. см.* **прослу́шать.**

ПРОСЛЫ́ТЬ *сов. кем-чем* танылыу, исем сығыу, дан тотоу, билдәле булыу.

ПРОСЛЫ́ШАТЬ *сов. разг.* ишетеп белеү.

ПРОСМА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **просмоли́ть.**

ПРОСМА́ТРИВАТЬ *несов. см.* **просмотре́ть.**

ПРОСМОЛИ́ТЬ *сов. что* ыҫмалалау, ыҫмалалап сығыу.

ПРОСМО́ТР *м.* 1. *см.* **просмотре́ть** 1; **просмо́тр спекта́кля** спектакль ҡарау; 2. (*ошибка, недосмотр*) хата, күрмәй (*йәки* белмәй) ҡалыу.

ПРОСМОТРЕ́ТЬ *сов. что* 1. ҡарау, ҡарап (*йәки* танышып) сығыу; **я просмотре́л кни́гу** мин китапты ҡарап сыҡтым; 2. (*пропустить*) хата ебәреү, күрмәй төшөрөп ҡалдырыу.

ПРОСНУ́ТЬСЯ *сов.* уяныу.

ПРО́СО *с.* тары.

ПРОСОБИРА́ТЬСЯ *сов. разг.* йыйынып, әҙерләнеп йөрөү.

ПРОСО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **просу́нуть.**

ПРОСО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **просу́нуться;** 2. *страд. к* **просо́вывать.**

ПРОСО́ДИЯ *ж. лит.* просодия (*телдәге баҫымлы һәм баҫымһыҙ, оҙон һәм ҡыҫҡа ижектәрҙең әйтелеү системаһы*).

ПРОСОЛИ́ТЬ *сов. что* тоҙлау, тоҙға батырыу (*йәки* ҡатырыу).

ПРОСОЛИ́ТЬСЯ *сов.* тоҙланыу, тоҙ һеңеү.

ПРОСОРУ́ШКА *ж.* тары һыҙыртҡыс.

ПРОСОСА́ТЬ *сов. что* ашау, өңөп ашау (*йәки* тишеү); **вода́ прососа́ла плоти́ну** һыу быуаны ашап йырған.

ПРОСОСА́ТЬСЯ *сов.* һарҡыу, һарҡып үтеү (*йәки* сығыу); **вода́ прососа́лась сквозь брезе́нт** брезент аша һыу һарҡып үтте.

ПРОСО́ХНУТЬ *сов.* (бөтөнләй) кибеү, кибеп етеү.

ПРОСОЧИ́ТЬСЯ *сов.* 1. һарҡыу, үтеү; **в ло́дку просочи́лась вода́** кәмәгә һыу үтте; 2. *перен. разг.* (*проникнуть, распространиться*) үтеп инеү, таралыу.

ПРОСПА́ТЬ *сов.* 1. (*в течение какого-л. времени*) йоҡлау, йоҡлап уҙғарыу; 2. *что и без доп.* йоҡлап ҡалыу; **он проспа́л и опозда́л на по́езд** ул йоҡлап поезға һуңға ҡалған.

ПРОСПА́ТЬСЯ *сов. разг.* йоҡлап айныу.

ПРОСПЕ́КТ I *м.* (*улица*) проспект (*киң урам*).

ПРОСПЕ́КТ II *м.* проспект (1. *программа, план*; 2. *ком. тауарҙар исемлеге*).

ПРОСПИРТОВА́ТЬ *сов. кого-что* спиртләү, спирт һеңдереү.

ПРОСПИРТОВА́ТЬСЯ *сов.* спиртләнеү, спирт һеңеү.

ПРОСПИРТО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **проспиртова́ть.**

ПРОСПИРТО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **проспиртова́ться;** 2. *страд. к* **проспирто́вывать.**

ПРОСПО́РИТЬ *сов.* 1. *что и без доп.* (*проиграть*) (бәхәсләшеп) отторуу, отолоу, һүҙ аҫҡа ҡалыу; 2. (*в течение какого-л. времени*) бәхәсләшеп үткәреү (*йәки* йөрөү, ултырыу); **мы проспо́рили всю ночь** беҙ төн буйына бәхәсләшеп сыҡтыҡ.

ПРОСПРЯГА́ТЬ *сов. что, грам.* ҡылымдарҙы (*заман, зат һ. б. менән*) үҙгәртеү.

ПРОСРО́ЧИВАТЬ *несов. см.* **просро́чить.**

ПРОСРО́ЧИТЬ *сов. что* срогын уҙғарыу, кисектереү.

ПРОСРО́ЧКА *ж. см.* **просро́чить; просро́чка платежа́** түләүҙең срогын кисектереү.

ПРОСТА́ВИТЬ *сов. что* яҙып ҡуйыу, ҡуйып сығыу; **поста́вить номера́** номерҙәр яҙып сығыу.

ПРОСТАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **проста́вить.**

ПРОСТА́ИВАТЬ *несов. см.* **простоя́ть.**

ПРОСТА́К *м.* 1. *разг.* бер ҡатлы кеше; 2. (*амплуа артиста*) бер ҡатлы кешеләр ролен башҡарыусы артист.

ПРОСТЕГА́ТЬ *сов. что* һырыу, һырып сығыу.

ПРОСТЁГИВАТЬ *несов. см.* **простега́ть.**

ПРОСТЕ́ЙШИЙ 1. *превосх. ст. от прил.* **просто́й** I иң ябай; 2. *в знач. сущ.* **просте́йшие** *мн. зоол.* иң ябайҙар, иң ябай хайуандар (*бер күҙәнәклеләр*).

ПРОСТЕ́НОК *м.* аралыҡ, ара (*тәҙрәләр йәки ишектәр араһындағы стена*)

ПРОСТЕРЕ́ТЬ *сов. что, книжн.* һуҙыу, алға һуҙыу; **простере́ть ру́ки** ҡулдарҙы һуҙыу.

ПРОСТЕРЕ́ТЬСЯ *сов. книжн.* йәйелеү, һуҙылыу, йәйелеп ятыу.

ПРОСТЁРТЫЙ *прич. и прил.* һуҙған, һуҙылған, йәйелгән.

ПРОСТЕ́ЦКИЙ *прил. разг.* бик ябай.

ПРОСТИРА́ТЬ I *несов. см.* **простере́ть.**

ПРОСТИРА́ТЬ II *сов. что, разг.* 1. (*выстирать*) (кер) йыуыу; (кер) йыуып бөтөү; 2. *что и без доп.* (*в течение какого-л. времени*) (кер) йыуып алыу (*йәки* үткәреү), йыуыу.

ПРОСТИРА́ТЬСЯ *несов. см.* **простере́ться.**

ПРОСТИ́РЫВАТЬ *несов. см.* **простира́ть II.**

ПРОСТИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* ғәфү итерлек.

ПРОСТИТУИ́РОВАТЬ *сов. и несов. книжн.* 1. *кого* фахишә булырға мәжбүр итеү, боҙоҡ юлға баҫтырыу; 2. *что, перен.* (*сделать продажным*) һатлыҡ (йән) итеү, аҙҙырыу.

ПРОСТИТУ́ТКА *ж.* фахишә.

ПРОСТИТУ́ЦИЯ *ж.* фахишәлек.

ПРОСТИ́ТЬ *сов. кого-что, кому-чему* ғәфү итеү, кисереү; **прости́те!** ғәфү итегеҙ!; ◇ **сказа́ть после́днее прости́** бәхилләшеү.

ПРОСТИ́ТЬСЯ *сов. с кем-чем и без доп.* хушлашыу, һаубуллашыу; **прости́ться с друзья́ми** дуҫтар менән һаубуллашыу; **прости́ться с мечто́й** өмөт өҙөү, хыял менән хушлашыу.

ПРО́СТО *нареч.* 1. ябай, анһат, еңел, ябай итеп, еңел генә; 2. *в знач. усил. частицы разг.* (*совершенно, прямо*) бөтөнләй; **про́сто дева́ть не́куда** бөтөнләй ҡайҙа итер урын юҡ; ◇ **про́сто так** тик, былай ғына.

ПРОСТОВА́ТЫЙ *прил. разг.* бер ҡатлыраҡ, еңелерәк, еңел-елперәк.

ПРОСТОВОЛО́СЫЙ *прил. разг.* яланбаш.

ПРОСТОДУ́ШИЕ *с.* эскерһеҙлек, хәйләһеҙлек, бер ҡатлылыҡ, ышаныусанлыҡ.

ПРОСТОДУ́ШНЫЙ *прил.* эскерһеҙ, хәйләһеҙ, бер ҡатлы, ышаныусан; **простоду́шный отве́т** хәйләһеҙ яуап.

ПРОСТО́Й I *прил.* 1. *в разн. знач.* ябай; **проста́я зада́ча** ябай мәсьәлә; **просто́е предложе́ние** *грам.* ябай һөйләм; 2. (*о человеке*) ябай, бер ҡатлы (*кеше*); ◇ **просты́м гла́зом** ябай күҙ менән.

ПРОСТО́Й II *м.* (*вынужденное бездействие*) простой, буш тороу (*эш туҡталып торған ваҡыт*).

ПРОСТОКВА́ША *ж.* сей ҡатыҡ.

ПРОСТОНАРО́ДНЫЙ *прил. уст.* ябай халыҡҡа хас.

ПРОСТОНАРО́ДЬЕ *с. собир. уст.* ябай халыҡ, түбән халыҡ.

ПРОСТОНА́ТЬ *сов.* 1. *что и без доп.* (*издать стон*) ыңғырашып ҡуйыу; 2. (*в течение какого-л. времени*) ыңғырашып сығыу (*йәки* ятыу).

ПРОСТО́Р *м.* 1. киңлек, иркенлек; **степно́й просто́р** дала киңлеге; 2. (*свобода, раздолье*) иркенлек, хөрлөк.

ПРОСТОРЕ́ЧИЕ *с. лингв.* халыҡ (*йәки* һөйләү) теле.

ПРОСТОРЕ́ЧНЫЙ *прил. лингв.* халыҡ (*йәки* һөйләү) теле; **простор́ечные выраже́ния** халыҡ телендәге әйтелештәр.

ПРОСТО́РНЫЙ *прил.* киң, иркен, ҙур; **просто́рный зал** ҙур иркен зал.

ПРОСТОСЕРДЕ́ЧИЕ *с.* ысын (*йәки* саф) күңеллелек, ысын күңелдән булғанлыҡ, эскерһеҙлек, хәйләһеҙлек.

ПРОСТОСЕРДЕ́ЧНЫЙ *прил.* ысын (*йәки* саф) күңелдән булған, саф йөрәктән сыҡҡан (*йәки* булған), эскерһеҙ, хәйләһеҙ.

ПРОСТОТА́ *ж.* 1. ябайлыҡ; **простота́ оде́жды** кейемдең ябайлығы; 2. (*простодушие*) ябайлыҡ, бер ҡатлылыҡ.

ПРОСТОФИ́ЛЯ *м. и ж. разг.* аңшайған, асыҡ ауыҙ.

ПРОСТОЯ́ТЬ *сов.* 1. тороу, баҫып тороу, аяғөҫтө тороу; **простоя́ть у окна́** тәҙрә төбөндә тороу; 2. (*пробыть где-л. какое-л. время*) тороу, булыу; 3. (*сохраниться, продержаться*) йәшәү, тороу; 4. (*бездействовать*) буш тороу, эшләмәү.

ПРОСТРА́ННОСТЬ *ж.* киңлек, ҙурлыҡ, иркенлек; оҙонлоҡ, ентеклелек; **простра́нность изложе́ния** оҙон итеп яҙыу.

ПРОСТРА́ННЫЙ *прил.* 1. *книжн.* (*обширный*) киң, ҙур, иркен; 2. (*подробный, многословный*) оҙон, тулы, ентекле; **простра́нное письмо́** оҙон хат.

ПРОСТРА́НСТВЕННЫЙ *прил.* пространство; **простра́нственные отноше́ния** пространство мөнәсәбәттәре.

ПРОСТРА́НСТВО *с.* 1. пространство, араүыҡ; **вре́мя и простра́нство—фо́рмы существова́ния мате́рии** *филос.* ваҡыт һәм пространство — материяның йәшәү формалары; **возду́шное простра́нство** һауа пространствоһы; 2. (*место*) ара, аралыҡ, урын; **свобо́дное простра́нство** буш аралыҡ; 3. (*территория*) ер, урын; ◇ **боя́знь простра́нства** *мед.* киңлектән, алыҫлыҡтан ҡурҡыу ауырыуы.

ПРОСТРА́НСТВОВАТЬ *сов.* гиҙеп йөрөү, ил гиҙеү.

ПРОСТРА́ЦИЯ *ж. книжн.* бойоҡлоҡ, күңел төшөнкөлөк.

ПРОСТРА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **прострочи́ть.**

ПРОСТРЕ́Л *м. разг.* һалҡын тейеүҙән сәнсешеп тән һыҙлау (*ауырыу*).

ПРОСТРЕ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **прострели́ть.**

ПРОСТРЕЛИ́ТЬ *сов. кого-что* атыу, тишә атыу, атып тишеү.

ПРОСТРОЧИ́ТЬ *сов.* 1. *что* тегеп (*йәки* йөйләп, ҡайып) сығыу; 2. *разг.* (*произвести серию выстрелов*) бер тын атып алыу; **прострочи́л пулемёт** пулемёт бер тын атып алды.

ПРОСТУ́ДА *ж.* һыуыҡ (*йәки* һалҡын) тейеү ауырыуы, һыуыҡ тейҙереү; **схвати́ть просту́ду** һалҡын тейҙереү.

ПРОСТУДИ́ТЬ *сов. кого-что* һалҡын тейҙереү (*йәки* тейеү, алыу), һыуыҡ алдырыу; **простуди́ть ребёнка** балаға һалҡын тейҙереү.

ПРОСТУДИ́ТЬСЯ *сов.* һалҡын тейҙереү, һыуыҡ алдырыу.

ПРОСТУ́ДНЫЙ *прил.* һыуыҡ (*йәки* һалҡын) тейеүҙән булған, һыуыҡ алдырыуҙан булған; **боле́знь просту́дного хара́ктера**

һалҡын тейеүҙән булған ауырыу; **простýдный кáшель** һалҡын тейеүҙән юткереү.

ПРОСТУЖÁТЬ *несов. см.* **простудить.**

ПРОСТУЖÁТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **простудиться;** 2. *страд. к* **простужáть.**

ПРОСТУ́ЖЕННЫЙ *прил.* һалҡын тейҙергән (*йәки* тейгән, алған); ғыжылдаған, һыуыҡ тейгән, һыуыҡ тейеп боҙолған; **говорить простýженным гóлосом** һалҡын тейҙереп ғыжылдап һөйләшеү.

ПРОСТУ́КАТЬ *сов.* 1. *что и без доп.* (*пробить ударами*) шаҡылдатыу, шаҡылдатып хәбәр итеү; 2. *кого-что, мед.* һуғып ҡарау, һуғып тыңлап ҡарау; 3. *что и без доп.* (*в течение какого-л. времени*) шаҡылдатып тороу, туҡылдатып сығыу.

ПРОСТУ́КИВАТЬ *несов. см.* **простýкать.**

ПРОСТУПÁТЬ *несов. см.* **проступить.**

ПРОСТУПИ́ТЬ *сов.* 1. сығыу, бәреп сығыу, өҫкә (*йәки* тышҡа) сығыу; **пот проступи́л у негó на лицé** уның битенә тир бәреп сыҡты; 2. (*стать слегка видимым*) күренеү, күренә башлау.

ПРОСТУ́ПОК *м.* яҙыҡ, ғәйеп, ғәйеп эш.

ПРОСТУЧÁТЬ *сов.* 1. *что и без доп.* шаҡылдатыу, шаҡылдатып алыу; 2. (*в течение какого-л. времени*) шаҡылдатып сығыу (*йәки* йөрөү), һуғыу.

ПРОСТЫ́ННЫЙ *прил.* япмалыҡ, ябыулыҡ, япмаға (*йәки* ябыуға) яраҡлы; **простыннóе полотнó** япмалыҡ киндер.

ПРОСТЫ́НУТЬ *сов. см.* **простыть.**

ПРОСТЫНЯ́ *ж.* ябыу, түшәк ябыуы, япма.

ПРОСТЫ́ТЬ *сов. разг.* 1. (*остыть*) һыуыныу; 2. (*простудиться*) һыуыҡ үткәреү (*йәки* тейҙереү), өшөү; ◇ **егó и след простыл** *см.* **след.**

ПРОСУ́НУТЬ *сов. кого-что* тығыу, тығып ҡуйыу, һоноу.

ПРОСУ́НУТЬСЯ *сов.* тығылыу, һонолоу.

ПРОСУ́ШИВАТЬ *несов. см.* **просушить.**

ПРОСУ́ШИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **просушиться;** 2. *страд. к* **просýшивать.**

ПРОСУШИ́ТЬ *сов. что* киптереү, киптереп еткереү (*йәки* алыу).

ПРОСУШИ́ТЬСЯ *сов.* 1. кибеү, кибеп етеү; **зернó просуши́лось** ашлыҡ кипте; 2. (*просушить на себе*) киптеренеү.

ПРОСУ́ШКА *ж. разг. см.* **просушить.**

ПРОСУЩЕСТВОВÁТЬ *сов.* йәшәү, тороу, ғүмер итеү.

ПРОСЦÉНИУМ *м. театр.* сәхнә алды (*сәхнәнең иң алғы өлөшө*).

ПРОСЧЁТ *м.* 1. (*ошибка в счёте*) иҫәптә яңылышыу, яңылыш иҫәпләү, иҫәптәге хаталыҡ; 2. (*промах*) яңылышлыҡ; 3. *см.* **просчитáть** I.

ПРОСЧИТÁТЬ *сов.* 1. *что* (*сосчитать*) һанау, иҫәпләү, һанап (*йәки* иҫәпләп) сығыу; **просчитáть на счётах** счётҡа һалып иҫәпләү; 2. *что и без доп.* (*ошибиться*) яңылыш иҫәпләү, иҫәптә яңылышыу.

ПРОСЧИТÁТЬСЯ *сов.* 1. яңылыш артыҡ биреү; **касси́р просчитáлся на дéсять рублéй** кассир ун һумға артыҡ биргән; 2. (*ошибиться в предположениях*) яңылышыу, уйлағанса булмау, алданыу, уйлаған уй барып сыҡмау.

ПРОСЧИ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **просчитáть.**

ПРОСЧИ́ТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **просчитáться;** 2. *страд. к* **просчи́тывать.**

ПРÓСЫП, ПРОСЫ́П *м.*: **без прóсыпу** *разг.* уянмайынса, бер ни белмәй.

ПРОСЫ́ПАТЬ *сов. что* түгеү, сәсеү һибеү, түгеп ебәреү.

ПРОСЫПÁТЬ I *несов. см.* **проспáть.**

ПРОСЫПÁТЬ II *несов. см.* **просыпать.**

ПРОСЫ́ПАТЬСЯ *сов.* түгелеү, сәселеү, ҡойолоу.

ПРОСЫПÁТЬСЯ I *несов. см.* **проснýться; я просыпáюсь рáно** мин иртә уянам.

ПРОСЫПÁТЬСЯ II *несов.* 1. *см.* **просыпаться;** 2. *страд. к* **просыпáть** II.

ПРОСЫХÁТЬ *несов. см.* **просóхнуть.**

ПРÓСЬБА *ж.* һорау, үтенеү, үтенес; **обрати́ться с прóсьбой** үтенес менән мөрәжәғәт итеү.

ПРОСЯНÓЙ *прил.* тары; **просянáя солóма** тары һаламы.

ПРОТÁИВАТЬ *несов. см.* **протáять.**

ПРОТÁЛИНА *ж.* ҡары (*йәки* боҙо) ирегән урын.

ПРОТÁЛКИВАТЬ *несов. см.* **протолкнýть**

ПРОТÁЛКИВАТЬСЯ *несов. см.* **протолкáться, протолкнýться.**

ПРОТАНЦЕВÁТЬ *сов. что и без доп.* бейеү, бейеп алыу.

ПРОТÁПЛИВАТЬ *несов. что и без доп.* (мейес) яғыштырыу, яғып алыу.

ПРОТÁПЛИВАТЬСЯ *несов.* 1. яғып-яғып алыныу, йылытылыу; 2. *страд. к* **протáпливать.**

ПРОТÁПТЫВАТЬ *несов. см.* **протоптáть.**

ПРОТАРÁНИВАТЬ *несов. см.* **протарáнить.**

ПРОТАРÁНИТЬ *сов. что* 1. (*пробить насквозь*) төкөтөп тишеү (*йәки* емереү); 2. *ав., воен.* төкөтөү, таранлау.

ПРОТАСКÁТЬ *сов.* 1. *кого-что, разг.* (*в течение какого-л. времени*) йөрөтөү (*күпмелер ваҡыт*); 2. *что, прост.* (*проносить*) кейеү.

ПРОТАСКÁТЬСЯ *сов. разг.* йөрөү (*ҡайҙалыр, күпмелер*).

ПРОТÁСКИВАТЬ *несов. см.* **протащить**

ПРОТÁЧИВАТЬ *несов. см.* **проточить.**

ПРОТАЩИ́ТЬ *сов. кого-что* 1. һөйрәү, һөйрәп алып барыу; **с трудóм протащи́ть мешóк** тоҡто көскә һөйрәп алып барыу; 2. (*пронести через что-л.*) үтә (*йәки* аша) алып сығыу, үткәреү; **протащи́ть роя́ль в дверь** роялде ишектән алып сығыу (*йәки* индереү); 3. *перен. разг.* (*заставить принять кого-что-л.*) үткәреү, үткәреп ебәреү, индереү; **протащи́ть свой проéкт** үҙ проектынды үткәреп ебәреү.

ПРОТÁЯТЬ *сов.* иреү, ирәп бөтөү.

ПРОТЕЖÉ *м. и ж. нескл.* әрсә (*кемдеңдә булһа яҡлауы аҫтында булған кеше*).

ПРОТЕЖИ́РОВАТЬ *несов. кому-чему, книжн.* ҡанат аҫтына алыу, яҡлау, әрсәләү, ҡурсалау.

ПРОТÉЗ *м.* протез; **зубны́е протéзы** ҡуйылған тештәр.

ПРОТЕЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* протез ҡуйыу, яһалма ағза ҡуйыу.

ПРОТÉЗНЫЙ *прил.* протез; **протéзная мастерскáя** протездәр мастерскойы.

ПРОТЕКА́ТЬ *несов.* 1. (*о реке, ручье*) ағыу; 2. (*проникать*) үтеү, инеү, кереү, һарҡыу; **вода́ протека́ет в ло́дку** кәмәгә һыу үтеп кергән; 3. (*перестать удерживать воду*) үтеү, үткәреү; 4. *перен.* (*о времени*) үтеү, уҙыу; 5. (*о болезни*) үтеү, үтә барыу.

ПРОТЕ́КТОР *м.* 1. *уст.* (*покровитель*) яҡлаусы, ҡурсалаусы; 2. *тех.* протектор (*пневматик шиндәрҙең тышҡы яҡтағы ҡалын өлөшө*).

ПРОТЕКТОРА́Т *м.* протекторат (*бер дәүләттең көсһөҙөрәк икенсе бер дәүләтте формаль яҡтан үҙ ҡанаты аҫтына, ҡурсауына алыуы*).

ПРОТЕКЦИОНИ́ЗМ *м. эк.* протекционизм (*капиталистик илдәрҙә сит илдән индерелгән тауарҙарға ҙур пошлина һалыу политикаһы*).

ПРОТЕКЦИОНИ́СТ *м. эк.* протекционист (*протекционизм яҡлы кеше*).

ПРОТЕКЦИОНИ́СТСКИЙ *прил. эк.* протекционистик; **протекциони́стская поли́тика** протекционистик политика.

ПРОТЕ́КЦИЯ *ж.* протекция (*кемде лә булһа яҡлау, ҡанат аҫтына алыу*).

ПРОТЕРЕ́ТЬ *сов. что* 1. (*продырявить*) ышҡып (*йәки* ҡырып) тишеү; **протере́ть бума́гу рези́нкой** ҡағыҙҙы юйғыс менән юйып тишеү; 2. (*прочистить*) һөртөү, ышҡыу, һөртөп (*йәки* ышҡып) таҙартыу; 3. (*напр. через решето*) ҡырыу.

ПРОТЕРЕ́ТЬСЯ *сов.* ышҡылып (*йәки* ҡырылып) тишелеү, ҡырылыу, туҙыу.

ПРОТЕ́СТ *м.* протест (1. *киҫкен ҡаршылыҡ, ризаһыҙлыҡ белдереү*; 2. *фин. векселдең ваҡытында түләнмәгәнен рәсми рәүештә белдереү*; 3. *юр. ниндәй ҙә булһа бер ҡарар менән килешмәгәнлекте белдереү*).

ПРОТЕСТА́НТ *м. рел.* протестант (*протестанттар динен тотоусы*).

ПРОТЕСТАНТИ́ЗМ *м. рел.* протестантизм.

ПРОТЕСТА́НТКА *ж. рел.* протестантка.

ПРОТЕСТА́НТСТВО *с. рел.* протестантлыҡ, протестантизм (*16 быуаттарҙа католицизмдән айырылып сыҡҡан христиан диндәренең дөйөм исеме*).

ПРОТЕСТОВА́ТЬ 1. *несов.* протест яһау (*йәки* белдереү), ризаһыҙлыҡ белдереү; 2. *сов. и несов. что, фин.* протест ҡуйыу (*йәки* биреү); **протестова́ть ве́ксель** векселгә протест ҡуйыу.

ПРОТЕ́ЧЬ *сов. см.* **протека́ть.**

ПРО́ТИВ *предлог с род. п.* 1. (*напротив*) ҡаршыла, ҡаршыһында, ҡаршы, ҡара-ҡаршы; **друг про́тив дру́га** береһенең ҡаршыһына береһе, бер-береһенә ҡара-ҡаршы; 2. (*для борьбы с кем-чем-л.*) ҡаршы; **лека́рство про́тив ка́шля** ютәлдән бирелгән дарыу; 3. (*навстречу движению чего-л.*) ҡаршы; **про́тив ве́тра** елгә ҡаршы; 4. *разг.* (*по сравнению*) ҡарағанда; **про́тив про́шлого го́да** үткән йылға ҡарағанда; 5. *в знач. сказ.* ҡаршы; **он ничего́ не име́ет про́тив** ул ҡаршы түгел.

ПРО́ТИВЕНЬ *м.* ҡалай таба.

ПРОТИВИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.*: **противи́тельный сою́з** *грам.* кире теркәүес (*мәҫ. ләкин, ә*).

ПРОТИ́ВИТЬСЯ *несов.* ҡарышыу, ҡаршылашыу, ҡаршылыҡ күрһәтеү.

ПРО́ТИВНИК *м.* 1. (*враг*) ҡаршы (*йәки* дошман) кеше; 2. (*соперник*) ҡаршы яҡ; **победи́ть проти́вника в состяза́нии** ярышта ҡаршы яҡты еңеү; 3. *собир.* (*вражеское войско*) дошман, дошман ғәскәре.

ПРОТИ́ВНО *нареч.* 1. тәмһеҙ; йәмһеҙ; 2. *в знач. сказ. безл.* насар, яман, ерәнес; **слу́шать проти́вно** тыңларға ерәнес.

ПРОТИ́ВНЫЙ I *прил.* 1. ҡаршы; **проти́вный ве́тер** ҡаршы ел; **проти́вные сто́роны** ҡаршы яҡтар; 2. *в знач. сущ.* **проти́вное** *с.* киреһе; **утвержда́ть проти́вное** киреһен раҫлау; ◇ **в проти́вном слу́чае** шулай булмағанда.

ПРОТИ́ВНЫЙ II *прил.* (*отвратительный*) тәмһеҙ; йәмһеҙ, насар, яман, ерәнес.

ПРОТИВО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «ҡаршы, ҡаршылыҡ» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **противоа́томный** атомға ҡаршы.

ПРОТИВОА́ТОМНЫЙ *прил.* атомға ҡаршы, атомдан һаҡлау; **противоа́томная защи́та** атомдан һаҡланыу.

ПРОТИВОБО́РСТВОВАТЬ *несов. книжн.* ҡаршы көрәшеү, ҡаршы көрәш алып барыу ҡаршы эшләү.

ПРОТИВОВЕ́С *м. тех.* тигеҙләмә (*инерция йәки ауырлыҡ көсөн тигеҙләү өсөн механизмдең бер осона беркетелгән ауырлыҡ*); ◇ **в противове́с э́тому** быға ҡаршы.

ПРОТИВОВОЗДУ́ШНЫЙ *прил.* һауа һөжүменә ҡаршы; **противовозду́шная оборо́на** һауа һөжүменә ҡаршы оборона.

ПРОТИВОГА́З *м.* противогаз.

ПРОТИВОГА́ЗОВЫЙ *прил.* газға (*йәки* ағыулы газдарға) ҡаршы, газдан һаҡланыу; **противога́зовые сре́дства** газдан һаҡланыу саралары.

ПРОТИВОГЛИ́СТНЫЙ *прил. мед.* бабасырға ҡаршы, бабасырҙарҙы үлтерә торған (*мәҫ. дарыу, үлән*).

ПРОТИВОДЕ́ЙСТВИЕ *с.* ҡаршылыҡ, ҡаршы хәрәкәт; **ока́зывать противоде́йствие** ҡаршылыҡ күрһәтеү.

ПРОТИВОДЕ́ЙСТВОВАТЬ *несов.* ҡаршылыҡ күрһәтеү, ҡаршы сығыу (*йәки* эш итеү).

ПРОТИВОЕСТЕ́СТВЕННОСТЬ *ж.* тәбиғи булмау, тәбиғи түгеллек.

ПРОТИВОЕСТЕ́СТВЕННЫЙ *прил.* тәбиғи булмаған.

ПРОТИВОЗАКО́ННОСТЬ *ж.* законға ҡаршылыҡ, законға һыймау (*йәки* ҡаршы булыу).

ПРОТИВОЗАКО́ННЫЙ *прил.* законға ҡаршы булған, законға һыймаған; **противозако́нные де́йствия** законға һыймаған эштәр.

ПРОТИВОЗАЧА́ТОЧНЫЙ *прил. мед.* ауырға уҙыуҙан һаҡлаусы.

ПРОТИВОЛЕЖА́ЩИЙ *прил.* ҡаршылаш, ҡаршы ятҡан, ҡаршы яҡтағы; **противолежа́щий у́гол** ҡаршы ятҡан мөйөш.

ПРОТИВОМАЛЯРИ́ЙНЫЙ *прил. мед.* биҙгәккә ҡаршы ҡулланыла торған; **противомалярийное сре́дство** биҙгәккә ҡаршы ҡулланыла торған дарыу.

ПРОТИВОПОЖА́РНЫЙ *прил.* янғындан һаҡлаусы, янғынға ҡаршы булған.

ПРОТИВОПОКАЗА́НИЕ *с.* 1. *юр.* киреһен күрһәтеү, киреһенсә һөйләп биреү; 2. *мед.* дарыуҙың (*йәки* дауаланыуҙың) зарарлы икәнен, ярамағанлығын күрһәтеүсе билдә.

ПРОТИВОПОКА́ЗАННЫЙ *прил. мед* зарарлы, килешмәй (*йәки* ярамай) торған.

ПРОТИВОПОЛАГА́ТЬ *несов. см.* **противоположи́ть.**

ПРОТИВОПОЛОЖИ́ТЬ *сов. см.* **противопоста́вить.**

ПРОТИВОПОЛО́ЖНОСТЬ *ж.* 1. (*резкое различие*) ҡапма-ҡаршылыҡ; 2. киреһе, ҡапма-ҡаршыһы; **он по́лная противополо́жность своему́ отцу́** ул бөтөнләй атаһының киреһе.

ПРОТИВОПОЛО́ЖНЫЙ *прил.* 1. ҡаршы яҡтағы, ҡара-ҡаршы булған; **противополо́жный бе́рег** ҡаршы яҡтағы яр; 2. (*несходный*) ҡапма-ҡаршы; **противополо́жное мне́ние** ҡапма-ҡаршы фекер.

ПРОТИВОПОСТА́ВИТЬ *сов. кого-что, кому-чему* 1. (*сравнить*) ҡаршы ҡуйып сағыштырыу; 2. (*направить против кого-чего-л*) ҡаршы ҡуйыу.

ПРОТИВОПОСТАВЛЕ́НИЕ *с. см.* **противопоста́вить.**

ПРОТИВОПОСТАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **противопоста́вить.**

ПРОТИВОРЕЧИ́ВОСТЬ *ж.* ҡаршылыҡлы булыу.

ПРОТИВОРЕЧИ́ВЫЙ *прил.* ҡаршылыҡлы; **противоречи́вые показа́ния свиде́телей** шаһиттәрҙең ҡаршылыҡлы күрһәтеүҙәре (*йәки* һөйләүҙәре).

ПРОТИВОРЕ́ЧИЕ *с.* 1. тура килмәү, ҡапма-ҡаршылыҡ; ҡаршы килеү, киреһен һөйләү; **противоре́чие в показа́ниях свиде́телей** шаһиттәрҙең күрһәтеүҙәрендәге ҡапма-ҡаршылыҡ; **впасть в противоре́чие** үҙенә-үҙе ҡаршы килеү; 2. *обычно мн.* **противоре́чия** *филос.* ҡаршылыҡ; **кла́ссовые противоре́чия** синфи ҡаршылыҡтар; 3. (*возражение*) ҡаршы килеү (*йәки* төшөү, әйтеү), ҡаршылыҡ; **он не те́рпит противоре́чий** ул ҡаршы әйткәнде яратмай.

ПРОТИВОРЕ́ЧИТЬ *несов. кому-чему* 1. ҡаршы сығыу (*йәки* килеү), ҡаршы төшөү; **он мне всегда́ противоре́чит** ул һәр ваҡыт миңә ҡаршы сыға; 2. (*не соответствовать*) ҡаршы булыу, тура килмәү; киреһен һөйләү.

ПРОТИВОСТОЛБНЯ́ЧНЫЙ *прил. мед.* һын ҡатыуға ҡаршы, һыны ҡатып ҡалыуҙан һаҡлаусы; **противостолбня́чные приви́вки** һын ҡатыуға ҡаршы прививка.

ПРОТИВОСТОЯ́НИЕ *с. астр.* ҡаршы тороу (*берәй планетаның Ҡояш йөҙөнә ҡапма-ҡаршы яҡта булыуы*).

ПРОТИВОСТОЯ́ТЬ *несов. кому-чему* ҡаршы тороу.

ПРОТИВОТА́НКОВЫЙ *прил. воен.* танкыға ҡаршы (*ҡулланылған*); **противота́нковая оборо́на** танкыларға ҡаршы оборона.

ПРОТИВОХИМИ́ЧЕСКИЙ *прил.* ағыулы газдарға ҡаршы, ағыулы газдарҙан һаҡлай торған.

ПРОТИВОЦИНГО́ТНЫЙ *прил. мед.* зәңге ауырыуынан һаҡлаусы, зәңге ауырыуына ҡаршы.

ПРОТИВОЯ́ДИЕ *с.* 1. ағыу ҡайтарғыс (*ағыу тәьҫиренә ҡаршы дауа*); 2. *перен.* ҡаршы торорлоҡ, һаҡлап алып ҡалыусы (*көс, нәмә һ. б.*).

ПРОТИРА́ТЬ *несов. см.* **протере́ть.**

ПРОТИРА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **протере́ться;** 2. *страд. к* **протира́ть.**

ПРОТИ́СКАТЬСЯ *сов. разг. см.* **прота́снуться.**

ПРОТИ́СКИВАТЬ *несов. см.* **проти́снуть.**

ПРОТИ́СКИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **проти́снуться;** 2. *страд. к* **проти́скивать.**

ПРОТИ́СНУТЬ *сов. кого-что* (тығыҙлап) тығыу, этәреп индереү.

ПРОТИ́СНУТЬСЯ *сов.* ҡыҫылып үтеү, ҡыҫыла-боҫола (*йәки* этешә-төртөшә) барыу (*йәки* үтеү, сығыу).

ПРОТКНУ́ТЬ *сов. кого-что* үтә тишеү, сәнсеү, ҡаҙау.

ПРОТО́К *м.* 1. ҡылымыҡ; 2. *анат.* юл, көпшә; **слёзный прото́к** йәш юлы; **жёлчный прото́к** үт юлы.

ПРОТОКО́Л *м.* протокол; **занести́ в протоко́л** протоколға индереү; **соста́вить протоко́л** протокол яҙыу.

ПРОТОКОЛИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* протокол яҙыу, протоколға теркәү.

ПРОТОКО́ЛЬНЫЙ *прил.* протокол; **протоко́льный отде́л** протоколдар бүлеге.

ПРОТОЛКА́ТЬСЯ *сов. разг.* ҡыҫылышып, этешеп-төртөшөп үтеү.

ПРОТОЛКНУ́ТЬ *сов. кого-что* этеп-төртөп индереп ебәреү, төртөп индереү; ◇ **протолкну́ть де́ло** эште ҡуҙғатып (*йәки* тиҙләтеп) ебәреү.

ПРОТОЛКНУ́ТЬСЯ *сов. см.* **протолка́ться.**

ПРОТО́Н *м. физ.* протон (*атом ядроһының бер өлөшө*).

ПРОТОПИ́ТЬ *сов. что* яғыу, яғып йылытыу.

ПРОТОПИ́ТЬСЯ *сов.* 1. яҡшылап яғылыу, йылыныу (*мәҫ. бүлмә*); 2. (*кончить топиться — о печи*) уҙыу, яныП бөтөү.

ПРОТОПЛА́ЗМА *ж. биол.* протоплазма (*хайуан һәм үҫемлек күҙәнәктәренең нигеҙ матдәһе*)

ПРОТОПТА́ТЬ *сов. что* 1. юл һалыу (*йәки* тапау); **протопта́ть доро́жку** күп йөрөп һуҡмаҡ һалыу; 2. *разг.* (*протереть ходьбой*) тапап ҡырып бөтөрөү; 3. *разг.* (*проносить до дыр — об обуви*) туҙҙырып бөтөрөү, тишеп бөтөрөү.

ПРОТОРГОВА́ТЬСЯ *сов.* 1. *разг.* һатыу итеп бөлөү, һатыу итеүҙән зыян күреү; 2. (*провести какое-л. время, торгуясь*) һатыулашып тороу.

ПРОТОРЁННЫЙ *прил.* тапалған, күп йөрөлгән; **проторённая доро́га** тапалған (*йәки* күп йөрөлгән) юл.

ПРОТОРИ́ТЬ *сов. что, разг.* тапау, күп йөрөү, күп йөрөп юл һалыу.

ПРОТОРЧА́ТЬ *сов. разг.* (оҙаҡ) тороу (*йәки* булыу); ваҡыт әрәм итеү, буталып йөрөү.

ПРОТОРЯ́ТЬ *несов. см.* **протори́ть.**

ПРОТОТИ́П *м. лит.* прототип (*әҙәби типтың тәүге оригиналь өлгөһө*).

ПРОТО́ЧИНА *ж.* 1. ҡорт юлы (*мәҫ. ағаста*); 2. (*скважина*) юлаҡ.

ПРОТОЧИ́ТЬ *сов что* 1. ашау, киҫеү, (ашап) тишеү; **моль проточи́ла оде́жду** көйә кейемде киҫкән; 2. *тех.* (*токарным инструментом*) тишеү; 3. (*промыть — о текучей воде*) йырыу, ашау.

ПРОТО́ЧНЫЙ *прил.* ағым, аҡҡан, ағып тормалы; **прото́чная вода́** ағым һыу; **прото́чный пруд** аҡҡан быуа.

ПРОТРА́ВА *ж.* 1. *см.* **протрави́ть**; 2. (*химический препарат*) протрава (*күн, ағас эшкәртеүҙә һ. б. эштәрҙә ҡулланыла торған химик препарат*).

ПРОТРАВИ́ТЕЛЬ *м.* 1. ағыу; 2. (*машина*) орлоҡ ағыулаусы машина.

ПРОТРАВИ́ТЬ *сов. что* 1. *хим.* яндырыу, көйҙөрөү; 2. протрава менән эшкәртеү, протравалау; **протрави́ть мех** мехты протравалау; 3. (*обеззаразить*) ағыулау; **протрави́ть зерно́ формали́ном** орлоҡто формалин менән ағыулау.

ПРОТРА́ВЛИВАТЬ, ПРОТРАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **протрави́ть.**

ПРОТРАНЖИ́РИТЬ *сов. что, разг.* туҙҙырып бөтөү, әрәм-шәрәм итеп бөтөү; **протранжи́рить все де́ньги** бөтә аҡсаны туҙҙырып бөтөү.

ПРОТРЕЗВЕ́ТЬ *сов. разг. см.* **протрезви́ться.**

ПРОТРЕЗВИ́ТЬ *сов. кого* айнытыу, айыҡтырыу.

ПРОТРЕЗВИ́ТЬСЯ *сов.* айныу, айығыу.

ПРОТРЕЗВЛЕ́НИЕ *с. см.* **протрезви́ть(ся).**

ПРОТРЕЗВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **протрезви́ть.**

ПРОТРЕЗВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **протрезви́ться**; 2. *страд. к* **протрезвля́ть.**

ПРОТРУБИ́ТЬ *сов. что и без доп.* бырғы ҡысҡыртыу (*йәки* уйнау); **протруби́ть сбор** йыйылырға бырғы ҡысҡыртыу; **протруби́ть в трубу́** торба ҡысҡыртыу; ◇ **протруби́ть у́ши** *см.* **у́хо.**

ПРОТРУСИ́ТЬ *сов. разг.* юртып үтеү.

ПРОТРЯСТИ́СЬ *сов. разг.* һелкенеп барыу, ҡағылып-һуғылып барыу.

ПРОТУБЕРА́НЕЦ *м. астр.* протуберанец (*Ҡояш өҫтөндәге ҡыҙған газ*).

ПРОТУХА́ТЬ *несов. см.* **протýхнуть.**

ПРОТУ́ХНУТЬ *сов.* һөрһөп (*йәки* һаҫып) бөтөү, еҫләнеү.

ПРОТУ́ХШИЙ *прич. и прил.* һөрһөп (*йәки* һаҫып) бөткән, һөрһөгән, һаҫыған, еҫләнгән.

ПРОТЫКА́ТЬ *несов. см.* **проткну́ть.**

ПРОТЯ́ГИВАТЬ *несов. см.* **протяну́ть.**

ПРОТЯ́ГИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **протяну́ться**; 2. *страд. к* **протя́гивать.**

ПРОТЯЖЕ́НИЕ *с.* ара, буй, һуҙым, киңлек, оҙонлоҡ, буйлыҡ; **протяже́ние в длину́** буйлыҡ, буй; **на протяже́нии десяти́ киломе́тров** ун километр буйына.

ПРОТЯЖЁННОСТЬ *ж.* буйлыҡ, оҙонлоҡ; **протяжённость уча́стка три киломе́тра** участканың оҙонлоғо өс километр.

ПРОТЯ́ЖНОСТЬ *ж.* һуҙымлылыҡ, оҙонлоҡ.

ПРОТЯ́ЖНЫЙ *прил.* һуҙып-һуҙып әйтелгән, һуҙымлы, оҙон, һуҙынҡы; **говори́ть протя́жным го́лосом** һуҙып-һуҙып һөйләү.

ПРОТЯНУ́ТЬ *сов.* 1. *что* һуҙыу, һоноу; **протяну́ть кому́-либо ру́ку** берәйһенә ҡул һуҙыу; 2. *что* (*натянуть*) тартыу, һуҙыу; 3. *что, перен.* һуҙыу, оҙаҡҡа һуҙыу; **протяну́ть вре́мя** ваҡытты һуҙыу; 4. *что и без доп., разг.* (*прожить*) тороу; ◇ **протяну́ть но́ги** аяҡ һуҙыу, үлеү; **протяну́ть ру́ку по́мощи** *см.* **рука́.**

ПРОТЯНУ́ТЬСЯ *сов.* 1. һонолоу, һуҙылыу; **в окно́ протяну́лись чьи́-то ру́ки** тәҙрәнән кемдер ҡулын һуҙҙы; 2. *разг.* (*в пространстве*) һуҙылыу; 3. *разг.* (*вытянуться*) һуҙылып ятыу; **протяну́ться на дива́не** диванда һуҙылып ятыу; 4. *разг.* (*продлиться*) тартылыу, барыу, һуҙылыу.

ПРОУ́ЛОК *м. прост.* тыҡрыҡ.

ПРОУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **проучи́ть** 1.

ПРОУЧИ́ТЬ *сов. разг.* 1. *кого* (*наказать*) өйрәтеү, яза биреү, кәрәген биреү; 2. *что* уҡып (*йәки* әҙерләп, эшләп) ултырыу; **он проучи́л уро́ки весь день** ул көн буйына дәрес әҙерләп ултырҙы.

ПРОУЧИ́ТЬСЯ *сов.* уҡыу, уҡып йөрөү.

ПРОУ́ШИНА *ж. тех.* ҡолаҡ, тотҡа.

ПРОФ= *кушма һүҙҙәрҙең «профессиональ, профсоюз» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **профакти́в** профсоюз активе.

ПРОФА́Н *м.* профан, сей наҙан, белемһеҙ.

ПРОФАНА́ЦИЯ *ж.* боҙоп күрһәтеү, боҙоу; тап төшөрөү, бысратыу.

ПРОФАНИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, книжн.* боҙоп күрһәтеү, боҙоу; тап төшөрөү, бысратыу (*сәнғәт әҫәрҙәрен, идея, фекер һ. б.*).

ПРОФБИЛЕ́Т *м.* (**профсою́зный биле́т**) профсоюз билете.

ПРОФЕССИОНА́Л *м.* профессионал; **певе́ц-профессиона́л** профессионал йырсы.

ПРОФЕССИОНА́ЛЬНЫЙ *прил.* профессиональ; **профессиона́льное заболева́ние** профессиональ сир; **профессиона́льный революционе́р** профессиональ революционер.

ПРОФЕ́ССИЯ *ж.* профессия, һөнәр.

ПРОФЕ́ССОР *м.* профессор.

ПРОФЕ́ССОРСКИЙ *прил.* 1. профессор **профе́ссорский соста́в** профессорҙар составы; 2. *в знач. сущ.* **профе́ссорская** *ж.* профессорҙар бүлмәһе.

ПРОФЕССУ́РА *ж.* 1. (*звание*) профессор исеме (*йәки* урыны); **получи́ть профессу́ру** профессор исеме алыу; 2. *собир.* профессорҙар.

ПРОФИЛА́КТИКА *ж* профилактика, һаҡлыҡ саралары (1. *мед. сирҙе, ауырыуҙы булдырмау өсөн алдан күрелгән саралар*; 2. *тех. машиналарҙы иртә туҙыуҙан, ватылыуҙан һаҡлау өсөн күрелгән саралар*).

ПРОФИЛАКТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* профилактик, профилактика; **профилакти́ческие сре́дства** профилактик саралар.

ПРОФИЛАКТО́РИЙ *м.* профилакторий, профилактика үткәреү урыны.

ПРОФИЛИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, тех.* дөрөҫ профиль биреү; **профили́ровать путь** юлға дөрөҫ профиль биреү.

ПРОФИЛЬ *м.* 1. ҡабырға яҡ, ҡырый, профиль; **в профиль** ҡырыйҙан, ҡабырғанан; 2. *тех.* (*сечение, разрез чего-л.*) киҫелеш, киҫелеш йөҙө, профиль; **продольный профиль дороги** юлдың буйға киҫелеше; **профиль стали** ҡоростоң арҡырыға киҫелеше; 3. профиль (*ниндәй ҙә булһа бер профессияны, хужалыҡты характерләүсе төп типик һыҙаттарҙың йыйылмаһы*); **профиль инженеров-металлургов** инженер-металлургтар профиле.

ПРОФИЛЬТРОВАТЬ *сов. что* фильтрләү, фильтр аша үткәреү.

ПРОФКОМ *м.* (**профсоюзный комитет**) профком (профсоюз комитете).

ПРОФОРГАНИЗАЦИЯ *ж.* (**профсоюзная организация**) профсоюз ойошмаһы.

ПРОФОРМА *ж. разг.* тышҡы форма, проформа; **для проформы** тышҡы форма өсөн генә.

ПРОФСОЮЗ *м.* (**профессиональный союз**) профсоюз, профессиональ союз.

ПРОФСОЮЗНЫЙ *прил.* профсоюз; **профсоюзная организация** профсоюз ойошмаһы.

ПРОХАЖИВАТЬСЯ *несов. см.* **пройтись.**

ПРОХВАТИТЬ *сов. кого-что, разг.* (һыуыҡ, дым) үтеү, үҙәккә үтеү.

ПРОХВАТЫВАТЬ *несов. см.* **прохватить.**

ПРОХВОРАТЬ *сов. разг.* сирләп ятыу, ауырып йөрөү, сирләү; **он прохворал три месяца** ул өс ай сирләп ятты.

ПРОХВОСТ *м. бран.* ҡәбәхәт, эшәке (*кеше*).

ПРОХЛАДА *ж.* һалҡынлыҡ, һалҡын, һалҡынса, еләҫ; **вечерняя прохлада** киске һалҡын; **повеяло прохладой** *безл.* һалҡынса булып китте.

ПРОХЛАДЕЦ *м.*: **с прохладцем** *см.* **прохладца (с прохладцей).**

ПРОХЛАДИТЕЛЬНЫЙ *прил.*: **прохладительные напитки** һалҡын эсемлектәр.

ПРОХЛАДИТЬСЯ *сов. разг.* һыуыныу, тир ҡатырыу, еләҫләнеү; **он вышел немного прохладиться** ул бер аҙ еләҫләнеп кереү өсөн сығып китте.

ПРОХЛАДНО *нареч. в знач. сказ. безл.* 1. (*о погоде*) һалҡынса, еләҫ, һалҡын (*йәки* һыуыҡ) ҡына; 2. (*об ощущении холода*) һалҡын, һыуыҡ; өшөү; **мне прохладно в этом пальто** мин был пальто менән өшөйөм.

ПРОХЛАДНЫЙ *прил.* 1. һалҡынса, еләҫ, һалҡын, һыуыҡ ҡына; **прохладный вечер** еләҫ кис; 2. *перен.* һалҡын; **их отношения стали прохладными** уларҙың аралары һалҡынайҙы.

ПРОХЛАДЦА *ж.*: **с прохладцей** *разг.* һалҡын ғына, иҫе китмәй генә.

ПРОХЛАЖДАТЬСЯ *несов. разг.* 1. *см.* **прохладиться;** 2. (*медлить*) һуҙыу, һүлпән ҡыланыу, яй маташыу; 3. (*жить беззаботно*) ҡайғыһыҙ (*йәки* мәшәҡәтһеҙ, рәхәт) йәшәү.

ПРОХЛОПАТЬ *сов. что, прост.* ысҡындырыу, ауыҙ асып ҡалыу.

ПРОХОД *м.* 1. *см.* **пройти** 1, 4—7; 2. (*место*) юл, үтеп йөрөү юлы, үтеү урыны; **горный проход** тау юлы; **узкий проход** тар юл; ◇ **задний проход** *анат.* арт юл; **прохода не давать** *кому* тыныслыҡ бирмәү, теңкәгә тейеү; **прохода нет** *от кого-чего* тынғылыҡ юҡ, көн юҡ.

ПРОХОДИМЕЦ *м. разг.* үткенсе.

ПРОХОДИМОСТЬ *ж.* 1. (*доступность для прохода*) үтерлек, йөрөрлөк булыу; 2. (*о транспорте*) үтеп йөрөй алыу, үтә алыу; **проходимость машин** машиналарҙың үтеп йөрөй алыуы; 3. *мед.* үткәрә алыу (*йәки* алыулыҡ).

ПРОХОДИМЫЙ 1. *прич.* үтерлек, үтә торған; 2. *прил.* үтә алырлыҡ, аша үтерлек, үтмәле; **проходимое болото** аша үтерлек һаҙлыҡ.

ПРОХОДИТЬ I *несов. см.* **пройти.**

ПРОХОДИТЬ II *сов. разг.* йөрөү, йөрөп үткәреү; **проходить целый день где-либо** көн буйы ҡайҙалыр йөрөү.

ПРОХОДКА *ж. см.* **пройти** 1, 7; **проходка шахт** шахталар ҡаҙыу.

ПРОХОДНОЙ *прил.* 1. аша (*йәки* үтеп) йөрөй торған, аша үтелә (*йәки* уҙыла) торған; **проходная комната** аша йөрөй торған бүлмә; 2. *в знач сущ.* **проходная** *ж.* проходной (*фабрика, завод һ. б. ингән урында*).

ПРОХОДЧЕСКИЙ *прил. горн.* ер ҡаҙыу, соҡоу; **цикл проходческих работ** ер ҡаҙыу эштәре циклы.

ПРОХОДЧИК *м. горн.* проходчик.

ПРОХОЖДЕНИЕ *с. см.* **пройти** 1, 2, 4, 7.

ПРОХОЖИЙ *м.* үтеп барыусы.

ПРОХРИПЕТЬ *сов.* 1. (*издать хриплый звук*) хырылдау, ғырылдау, ғыжылдау; 2. *что и без доп.* (*сказать, пропеть*) ҡарлыҡҡан тауыш менән әйтеү (*йәки* йырлау).

ПРОЦВЕТАНИЕ *с. см.* **процветать; бороться за процветание науки** фәндең сәскә атыуы өсөн көрәшеү.

ПРОЦВЕТАТЬ *несов.* сәскә атыу.

ПРОЦЕДИТЬ *сов. что* һөҙөү, һарҡытыу; **процедить молоко через марлю** һөттө марля аша һөҙөү; ◇ **процедить сквозь зубы** теш араһынан ғына әйтеү.

ПРОЦЕДУРА *ж.* процедура; **судебная процедура** суд процедураһы; **лечебные процедуры** дауаланыу процедураһы.

ПРОЦЕДУРНЫЙ *прил.* процедура; **процедурный кабинет** процедура кабинете.

ПРОЦЕЖИВАТЬ *несов. см.* **процедить.**

ПРОЦЕНТ *м. в разн. знач.* процент; **простые проценты** ябай проценттәр; **сложные проценты** ҡатмарлы проценттәр.

ПРОЦЕНТНЫЙ *прил.* 1. процент; **процентная надбавка** процент өҫтәлмәһе; 2. (*приносящий доход*) процентле, процент бирә торған; **процентный заём** процентле заём.

ПРОЦЕСС *м.* 1. (*ход, развитие*) барыш, процесс; **процесс развития растений** үҫемлектәрҙең үҫеш процессе; **в процессе работы** эш барышында; 2. *мед.* процесс (*сирҙең көсәйә барыуы*); 3. *юр.* процесс, суд, суд эше; **уголовный процесс** енәйәт эшен ҡарау процесе; **показательный процесс** күрһәтмә суд.

ПРОЦЕССИЯ *ж.* процессия (*күп кешеләр ҡатнашҡан тантаналы йөрөш*).

ПРОЦИТИ́РОВАТЬ *сов. кого-что* өҙөмтә килтереү, цитата килтереү (*йәки* алыу).
ПРОЧЁРКИВАТЬ *несов. см.* **прочеркну́ть.**
ПРОЧЕРКНУ́ТЬ *сов. что* һыҙып сығыу, һыҙыу. буйҙан-буйға һыҙыу.
ПРОЧЕРТИ́ТЬ *сов. что* һыҙыу; **прочерти́ть криву́ю** кәкере һыҙыҡ һыҙыу.
ПРОЧЁРЧИВАТЬ *несов. см.* **прочерти́ть.**
ПРОЧЕСА́ТЬ *сов. что* **1.** тарау, тетеү; **прочеса́ть лён** етен тарау; **2.** *перен. разг.* тетеп сығыу, тетеп ҡарап сығыу; **пехо́та прочеса́ла лес** йәйәүле ғәскәр урманды тетеп ҡарап сыҡты.
ПРОЧЕ́СТЬ *сов. разг. см.* **прочита́ть** 1, 2.
ПРОЧЁСЫВАТЬ *несов. см.* **прочеса́ть.**
ПРО́ЧИЙ *прил.* **1.** башҡа, бүтән, ҡалған; **2.** *в знач. сущ.* **про́чие** *мн.* башҡалар, бүтәндәр; ◇ **и про́чее** һәм башҡа бүтәндәр, ҡалғандар; **ме́жду про́чим** *см.* **ме́жду; поми́мо всего́ про́чего** быларҙан башҡа.
ПРОЧИ́СТИТЬ *сов. что* таҙартыу, таҙартып сығарыу (*йәки* сығыу); **прочи́стить трубу́** мөрйәне таҙартып сығарыу; **прочи́стить желу́док** ашҡаҙанды таҙартыу.
ПРОЧИ́СТКА *ж. см.* **прочи́стить.**
ПРОЧИТА́ТЬ *сов.* **1.** *что и без доп.* уҡып сығыу (*йәки* бөтөү), уҡыу; **прочита́ть ле́кцию** лекция уҡыу; **прочита́ть кни́гу** китап уҡыу; **2.** *что, перен.* уҡыу, күреү; **прочита́ть по глаза́м** күҙенән күреү; **3.** *что и без доп.* уҡып ултырыу (*йәки* сығыу); **он прочита́л всю ночь** ул төн буйы уҡып сыҡты.
ПРОЧИ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **прочита́ть** 1.
ПРО́ЧИТЬ *несов. кого-что* уйлап ҡуйыу, билдәләп (*йәки* атап) ҡуйыу, тәғәйенләү.
ПРОЧИЩА́ТЬ *несов. см.* **прочи́стить.**
ПРО́ЧНОСТЬ *ж.* ныҡлыҡ, баҙыҡлыҡ; **про́чность тка́ни** туҡыманың ныҡлығы.
ПРО́ЧНЫЙ *прил.* **1.** ныҡ, таҙа, баҙыҡ; **2.** *перен.* ныҡлы, тотороҡло; **про́чная семья́** тотороҡло ғаилә.
ПРОЧТЕ́НИЕ *с. см.* **проче́сть; взять кни́гу для прочте́ния** уҡырға китап алыу.
ПРОЧУ́ВСТВОВАННЫЙ *прич. и прил.* хис менән әйтелгән, тәрән тойғо менән әйтелгән; **прочу́вствованные слова́** тәрән тойғо менән әйтелгән һүҙҙәр.
ПРОЧУ́ВСТВОВАТЬ *сов. что* **1.** (*понять чувством*) тойоу, һиҙеү, йөрәктән кисереү; **2.** (*пережить, испытать*) кисереү, баштан үткәреү (*йәки* кисереү).
ПРОЧЬ *нареч.* **1.** (*в сторону*) ситкә; **он бы́стро пошёл прочь от меня́** ул минән бик тиҙ ситкә китте; **2.** (*вон*) кит, ысҡын, юғал; **прочь отсю́да!** кит бынан!; **прочь с доро́ги!** юлдан кит!; **прочь с глаз мои́х!** күҙемдән юғал!; ◇ **не про́чь** ҡаршы түгел; **ру́ки прочь** *см.* **рука́.**
ПРОШЕ́ДШИЙ **1.** *прич. и прил.* үткән, уҙған; **проше́дший ми́мо челове́к** эргәнән үткән кеше; **проше́дшей зимо́й** үткән ҡыш; **2.** *в знач. сущ.* **проше́дшее** *с.* үткәндәр, уҙғандар; ◇ **проше́дшее вре́мя** *грам.* үткән заман (*ҡылым*).
ПРОШЕ́НИЕ *с. уст.* һорау, үтенес, үтенес яҙыуы, прошение.
ПРОШЕПТА́ТЬ *сов. что* бышылдау, бышылдап (*йәки* шыбырҙап ҡына) әйтеү.
ПРОШЕ́СТВИЕ *с.*: **по проше́ствии** тулғас, уҙғас, үткәндән һуң; **по проше́ствии сро́ка** срок тулғандан һуң, срогы тулғас.
ПРОШИБА́ТЬ *несов. см.* **прошиби́ть.**
ПРОШИБИ́ТЬ *сов. разг.* **1.** *что* (*пробить*) бәреп ватыу (*йәки* ҡырыу, емереү, тишеү); **2.** *кого* бәреп сығыу; **пот прошиб** тир бәреп сыҡты.
ПРОШИВА́ТЬ *несов. см.* **проши́ть.**
ПРОШИ́ВКА *ж.* **1.** *см.* **проши́ть** 1; **проши́вка подо́швы** табансаһын тегеү; **2.** (*кружево*) тар (*йәки* таҫма) селтәр; **3.** (*инструмент*) тишкес.
ПРОШИПЕ́ТЬ *сов. что и без доп.* ыҫылдау, ыҫылдап (*йәки* ышылдап) ҡуйыу.
ПРОШИ́ТЬ *сов. что* **1.** тегеү, тегеп ҡуйыу; **проши́ть воротни́к** яға тегеү, яға ултыртыу; **2.** *тех.* тишеү.
ПРОШЛОГО́ДНИЙ *прил.* үткән йылғы, былтырғы; ◇ **ну́жен как прошлого́дний снег** *см.* **снег.**
ПРО́ШЛЫЙ *прил.* **1.** үткән, уҙған; үткәндәге, уҙғандағы; **в про́шлом году́** үткән йылда; **2.** *в знач. сущ.* **про́шлое** *с.* үткән, уҙған, үткән ғүмер (*йәки* заман, ваҡыт, көн); ◇ **де́ло про́шлое** үткән (*йәки* уҙған) эш; **отойти́ в про́шлое** онотолоу, иҫкереү.
ПРОШЛЯ́ПИТЬ *сов. что, прост.* ысҡындырыу, ҡоро ҡалыу, ауыҙ асып ҡалыу.
ПРОШМЫГНУ́ТЬ *сов. разг.* күренеп кенә ҡалыу, ялт итеп инеп (*йәки* үтеп) китеү; **прошмыгну́ть в дверь** ялт итеп ишектән инеп китеү.
ПРОШНУРОВА́ТЬ *сов. что* шнурлау, бау (*йәки* шнур) үткәреү.
ПРОШНУРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **прошнурова́ть.**
ПРОШПАКЛЕВА́ТЬ *сов. что* тигеҙләү, тигеҙләп һылау (*йәки* һылап сығыу), шпаклёвкалап сығыу.
ПРОШПАКЛЁВЫВАТЬ *несов. см.* **прошпаклева́ть.**
ПРОШТРА́ФИТЬСЯ *сов. разг.* ғәйеп (*йәки* хата) эш эшләү.
ПРОШТУДИ́РОВАТЬ *сов. что* ентекләп уҡыу (*йәки* өйрәнеү, уҡып сығыу); **проштуди́ровать статью́** мәҡәләне ентекләп уҡып сығыу.
ПРОШТУКАТУ́РИТЬ *сов. что.* штукатуркалап сығыу (*йәки* ҡуйыу), штукатуркалау.
ПРОШУМЕ́ТЬ *сов.* **1.** шаулап алыу (*йәки* тороу), шаулау; **2.** *перен. разг.* шаулау, яңғырау; **его́ и́мя прошуме́ло по всему́ ми́ру** уның исеме бөтә донъяға шауланы.
ПРОЩА́ЛЬНЫЙ *прил.* хушлашыу, һаубуллашыу; **проща́льный конце́рт** хушлашыу концерте.
ПРОЩА́НИЕ *с. см.* **прости́ться;** ◇ **на проща́ние** хушлашҡанда, айырылышҡанда.
ПРОЩА́ТЬ *несов. см.* **прости́ть;** ◇ **проща́й(те)!** һау бул(ығыҙ)!, хуш(ығыҙ)!
ПРОЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **прости́ться;** **2.** *страд. к* **проща́ть.**
ПРОЩЕЛЫ́ГА *м. и ж. прост.* алдаҡсы, мошенник.
ПРОЩЕ́НИЕ *с. см.* **прости́ть; проси́ть проще́ния** ғәфү итеүҙе һорау.
ПРОЩУ́ПАТЬ *сов.* **1.** *что* ҡапшап (*йәки* баҫып) ҡарау, ҡапшап (*йәки* һыйпап) ҡарап

табыу; 2. *кого-что, перен.* һынау, тикшереп белеү.

ПРОЩУ́ПЫВАТЬ *несов. см.* **прощу́пать.**

ПРОЩУ́ПЫВАТЬСЯ *несов.* 1. ҡулға һиҙелеү, ҡапшағанда тойолоу; 2. *страд. к* **прощу́пывать.**

ПРОЭКЗАМЕНОВА́ТЬ *сов. кого* экзамен (*йәки* һынау) үткәреү.

ПРОЭКЗАМЕНОВА́ТЬСЯ *сов.* экзамен биреү, һынау үтеү.

ПРОЯВИ́ТЕЛЬ *м. фото* проявитель (*плёнкаға төшкән рәсемде асыҡландырыу өсөн ҡулланыла торған химик препарат*).

ПРОЯВИ́ТЬ *сов. что* 1. күрһәтеү, белдереү; **прояви́ть хра́брость** батырлыҡ күрһәтеү; 2. *фото* сығарыу, асыҡландырыу; **прояви́ть сни́мок** төшөрөп алған һүрәтте сығарыу.

ПРОЯВИ́ТЬСЯ *сов.* 1. күренеү, беленеү, табылыу; **у него́ прояви́лись музыка́льные спосо́бности** уның музыкаға һәләтле икәнлеге беленде; 2. *фото* сығыу, асыҡланыу; **сни́мок хорошо́ прояви́лся** карточка яҡшы сыҡҡан.

ПРОЯВЛЕ́НИЕ *с. см.* **прояви́ть(ся)**; **проявле́ние плёнки** *фото* плёнканы асыҡландырыу.

ПРОЯВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **прояви́ть.**

ПРОЯВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **прояви́ться;** 2. *страд. к* **проявля́ть.**

ПРОЯСНЕ́НИЕ *с. см.* **проясне́ть** *и* **проясни́ть(ся)**; **проясне́ние мы́слей** фекер асыҡланыу, баш эшләү.

ПРОЯ́СНЕТЬ *сов. безл. разг.* (*о погоде*) аяҙыу, аяҙытыу.

ПРОЯСНЕ́ТЬ *сов.* асылыу, асыҡланыу, яҡтырып китеү, яҡтырыу (*аң, йөҙ тураһында*).

ПРОЯСНИ́ТЬ *сов. что* 1. асыҡлау, асыҡлап сығыу, асыҡландырыу; **проясни́ть ко́нтуры на рису́нке** һүрәттең һыҙыҡтарын асыҡлап сығыу; 2. асыҡлау, аныҡлау, белеү; **проясни́ть де́ло** эште асыҡлау.

ПРОЯСНИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*стать хорошо видимым*) асылыу, асыҡланыу, ярылып ятыу; 2. *см.* **проясне́ть;** 3. *см.* **проя́снеть.**

ПРОЯСНЯ́ТЬ *несов. см.* **проясни́ть.**

ПРОЯСНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **проясни́ться;** 2. *страд. к* **проясня́ть.**

пру, прёшь *и т. д. наст. вр. от* **пере́ть.**

ПРУД *м.* быуа.

ПРУДИ́ТЬ *несов. что* (быуа) быуыу; ◇ **хоть пруд пруди́** *кого-чего* быуа быуырлыҡ; теләһәң быуа быу.

ПРУДОВО́Й *прил.* быуа; **прудова́я ры́ба** быуа балығы.

ПРУЖИ́НА *ж.* 1. пружина, сиртмә; **часова́я пружи́на** сәғәт пружинаһы; 2. *перен.* (*движущая сила*) үҙәк, үҙәк көс.

ПРУЖИ́НИСТЫЙ *прил.* һығылмалы.

ПРУЖИ́НИТЬ *несов.* һығылыу, эйелеп-һығылып тороу, һығылмалы булыу, һиңкелдәп тороу.

ПРУЖИ́НИТЬСЯ *несов. разг. см.* **пружи́нить.**

ПРУЖИ́ННЫЙ *прил.* пружина, сиртмә; пружиналы, сиртмәле; **пружи́нная про́волока** пружина сымы; **пружи́нный матра́ц** пружиналы матрац.

ПРУСА́К *м.* ҡыҙыл тараҡан.

ПРУССАКИ́ *мн.* пруссактар (*Пруссия ерендә йәшәүсе немецтәр*).

ПРУТ *м.* 1. (*ветка*) сыбыҡ; 2. (*кусок проволоки*) сым, тимер сыбыҡ.

ПРУТКО́ВЫЙ *прил.*: **пру́тко́вое желе́зо** *тех.* тимер сыбыҡ, сым тимер.

ПРЫ́ГАНЬЕ *с. см.* **пры́гать** 1.

ПРЫ́ГАТЬ *несов.* 1. һикереү, ырғыу; 2. *перен. разг.* ырғыу, ярһыу, дөпөлдәп (*йәки* ярһып) тибеү; **се́рдце пры́гает от ра́дости** шатлыҡтан йөрәк ярһып тибә.

ПРЫ́ГНУТЬ *сов. и однокр.* һикереү, ырғыу, һикереп (*йәки* ырғып) ҡуйыу; **пры́гнуть с кры́ши** өй башынан һикереү.

ПРЫГУ́Н *м.* 1. ырғандаҡ; 2. (*спортсмен*) һикереүсе.

ПРЫГУ́НЬЯ *женск. р. к* **прыгу́н.**

ПРЫЖО́К *м.* һикереү, һикереш; **прыжо́к в высоту́** бейеклеккә һикереү; **прыжо́к с разбе́га** югереп килеп һикереү; **прыжо́к с парашю́том** парашют менән һикереү.

ПРЫ́СКАТЬ *несов. см.* **пры́снуть.**

ПРЫ́СКАТЬСЯ *несов. разг.* һибенеү, һөртөнөү; **пры́скаться духа́ми** хушбуй һөртөнөү, хушбуйланыу.

ПРЫ́СНУТЬ *сов. разг.* 1. *чем* һибеү, бөркөү, һөртөү; 2. (*разразиться смехом*) пырх итеп көлөп ебәреү.

ПРЫ́ТКИЙ *прил. разг.* осҡор, сос, өлгөрйөм.

ПРЫ́ТКОСТЬ *ж. разг.* осҡорлоҡ, сослоҡ, өлгөрйөмлөк.

ПРЫТЬ *ж. разг.* (*проворство*) етеҙлек, йылғырлыҡ; ◇ **во всю прыть** бөтә көскә.

ПРЫЩ *м.* һытҡы.

ПРЫЩА́ВЫЙ *прил. разг.* һытҡылы, һытҡылаған.

ПРЮНЕ́ЛЕВЫЙ *прил.* прюнель, прюнелдән эшләнгән (*йәки* тегелгән); **прюне́левые ту́фли** прюнель туфли.

ПРЯДЕ́НИЕ *с. см.* **прясть** I; **пряде́ние ше́рсти** йөн иләү.

ПРЯДИ́ЛЬНЫЙ *прил.* еп иләү, иләү; **пряди́льная фа́брика** еп иләү фабрикаһы.

ПРЯДИ́ЛЬНЯ *ж. уст.* еп иләү предприятиеһе (*йәки* мастерскойы).

ПРЯДИ́ЛЬЩИК *м.* еп иләүсе (*кеше*).

ПРЯДИ́ЛЬЩИЦА *женск. р. к* **пряди́льщик.**

ПРЯДЬ *ж.* тотам, шәлкем, өлтөк; **прядь воло́с** сәс өлтөгө.

ПРЯ́ЖА *ж.* еп, иләнгән еп.

ПРЯ́ЖКА *ж.* таралғы, элмәк; **застегну́ть пря́жку на по́ясе** билбауҙың элмәген ҡаптырыу.

ПРЯ́ЛКА *ж.* еп иләүес.

ПРЯМИЗНА́ *ж.* туралыҡ, төп-төҙлөк; **прямизна́ ли́нии** һыҙыҡтың туралығы.

ПРЯМИКО́М *нареч. разг.* тураға, туранан-тураға, тутә; **поезжа́йте прямико́м** тураға китегеҙ.

ПРЯ́МО *нареч.* 1. (*по прямой линии*) тура, туп-тура; **тропи́нка ведёт пря́мо к реке́** һуҡмаҡ туп-тура йылғаға алып бара; 2. (*ровно*) тура, төп-төҙ; **держа́ться пря́мо** (кәүҙәне) төп-төҙ тотоу; 3. (*без заездов,*

пересадок; непосредственно) туранан-тура, туп-тура; **я е́ду пря́мо к вам** мин туп-тура һеҙгә барам; **приступи́ть пря́мо к де́лу** туп-тура эшкә тотоноу; 4. (*откровенно*) тура, туп-тура, асыҡтан-асыҡ; **бу́дем говори́ть пря́мо** тураһын әйтеп һөйләшәйек; 5. *в знач. усил. частицы разг.* бөтөнләй, ысындан да, ысынлап та; **я пря́мо поражён** минең бөтөнләй иҫем китте.

ПРЯМОДУ́ШИЕ *с.* эскерһеҙлек, саф күңеллелек, хәйләһеҙлек.

ПРЯМОДУ́ШНЫЙ *прил.* эскерһеҙ, хәйләһеҙ; **прямоду́шный отве́т** эскерһеҙ яуап.

ПРЯМО́Й *прил.* 1. (*ровный*) тура, төҙ; **пряма́я ли́ния** тура һыҙыҡ; 2. (*непосредственно связывающий*) тура, пересадкаһыҙ; **по́езд прямо́го сообще́ния** тура барыусы поезд; 3. (*непосредственный*) туранан-тура; **прямы́е указа́ния** туранан-тура ҡушыу; 4. (*явный*) асыҡтан-асыҡ, туранан-тура; 5. (*откровенный*) тура, туралыҡлы, ярып әйтелгән; **прямо́й челове́к** тура кеше; 6. (*настоящий, действительный*) ысын, төп; 7. *в знач. сущ.* **пряма́я** *ж. мат.* тура һыҙыҡ; ◇ **в прямо́м смы́сле сло́ва** һүҙҙең тура мәғәнәһендә; **пряма́я кишка́** *анат.* йыуан эсәк, ҡарта; **пряма́я речь** *грам.* тура телмәр; **прямо́е дополне́ние** *грам.* тура тултырыусы; **прямо́й насле́дник** төп варис; **прямо́й у́гол** *мат.* тура мөйөш.

ПРЯМОЛИНЕ́ЙНОСТЬ *ж.* 1. (*прямизна*) туралыҡ, төҙлөк; 2. (*прямота*) тура һүҙлелек, асыҡтан-асыҡ әйтеү (*йәки* эшләү); **он отве́тил со всей прису́щей ему́ прямолине́йностью** ул үҙенә хас булғанса асыҡтан-асыҡ әйтте лә бирҙе.

ПРЯМОЛИНЕ́ЙНЫЙ *прил.* 1. (*идущий по прямой линии*) тура, тура һыҙыҡлы, төҙ; 2. тура һүҙле, туралыҡлы, ярып әйтеүсән; **прямолине́йный челове́к** туралыҡлы кеше.

ПРЯМОТА́ *ж.* тура һүҙлелек, туралыҡ, туралыҡлы булыу.

ПРЯМОУГО́ЛЬНИК *м. мат.* тура дүртмөйөш.

ПРЯМОУГО́ЛЬНЫЙ *прил.* тура мөйөшлө; **прямоуго́льный треуго́льник** *мат.* тура мөйөшлө өсмөйөш.

ПРЯ́НИК *м.* перәник.

ПРЯ́НИЧНЫЙ *прил.* перәник; **пря́ничный цех конди́терской фа́брики** кондитер фабрикаһының перәник цехы.

ПРЯ́НОСТЬ *ж.* тәмлекәй (*мәҫ. ҡәнәфер, борос*).

ПРЯ́НЫЙ *прил.* ҡырҡыу (*тәм*), танауҙы ярып барған (*еҫ*).

ПРЯСТЬ I *несов. что и без доп.* еп иләү, иләү; **прясть на маши́не** машина менән еп иләү.

ПРЯСТЬ II *несов.*: **прясть уша́ми** ҡолаҡ торғоҙоу (*йәки* ҡайсылау).

ПРЯ́ТАТЬ *несов. кого-что* йәшереү, ҡасырыу, йыйып ҡуйыу.

ПРЯ́ТАТЬСЯ *несов.* йәшенеү, йәшеренеү, ҡасыу, ышыҡланыу.

ПРЯ́ТКИ *только мн.* йәшенмәк (*балалар уйыны*); **игра́ть в пря́тки** 1) йәшенмәк уйнау; 2) *перен.* йәшереү, аҫтыртын эш итеү.

ПРЯ́ХА *ж. уст.* иләүсе, еп иләүсе (*ҡатын-ҡыҙ*).

пса, псу *и т. д. род., вин., дат. п. и т. д. ед. от* пёс.

ПСАЛТЫ́РЬ *ж. и разг. м. рел.* забур (*дини китап*).

ПСА́РНЯ *ж.* эттәрояһы.

ПСАРЬ *м. уст.* һунар эттәрен ҡараусы.

ПСЕВДО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «алдыҡ, буш, ялған, уйҙырма» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **псевдонау́ка** уйҙырма фән.

ПСЕВДОНИ́М *м.* псевдоним (*журналистең, актёрҙың, яҙыусының үҙенә-үҙе биргән ҡушамат исеме йәки фамилияһы*).

ПСИ́НА *ж. разг.* 1. (*мясо*) эт ите; 2. (*запах*) эт еҫе.

ПСИ́НЫЙ *прил.* эт; **пси́ный за́пах** эт еҫе.

ПСИХАСТЕНИ́ЧЕСКИЙ *прил. мед.* психастеник; **психастени́ческий тип** психастеник тип.

ПСИХАСТЕНИ́Я *ж. мед.* психастения (*психик ауырыу*).

ПСИХИА́ТР *м.* психиатр (*врач*).

ПСИХИАТРИ́ЧЕСКИЙ *прил.* психиатрик; **психиатри́ческая больни́ца** психиатрик больница (*психик ауырыуҙарҙы дауалау йорто*).

ПСИХИАТРИ́Я *ж. мед.* психиатрия (*психик ауырыуҙарҙы өйрәнеү һәм дауалау тураһындағы фән*).

ПСИ́ХИКА *ж.* психика (*кешенең рухи хәле, эске тойғолары*).

ПСИХИ́ЧЕСКИЙ *прил.* психик; **психи́ческое расстро́йство** психик ауырыу; ◇ **психи́ческая ата́ка** *воен.* психик атака (*ҡаршы яҡты ҡурҡытып, уның рухи көсөн бөтөрөү, психикаһына тәьҫир итеү уйы менән яһалған атака*).

ПСИХОВА́ТЬ *несов. прост.* ҡыҙып китеү, сығырҙан сығыу.

ПСИХО́З *м. мед.* психоз (*психик ауырыу, аҡылдан яҙыу*).

ПСИХО́ЛОГ *м.* психолог (1. *психология фәне белгесе*; 2. *кешенең психологияһын тәрән белеүсе*).

ПСИХОЛОГИ́ЗМ *м.* психологизм (*философияла идеалистик ағым*).

ПСИХОЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* психологик; **психологи́ческий ана́лиз** психологик анализ; **психологи́ческий рома́н** психологик роман.

ПСИХОЛО́ГИЯ *ж.* психология (1. *психик процестәрҙе өйрәнеүсе фән*; 2. *психик хәл, эске тойғолар*).

ПСИХОПА́Т *м.* психопат (*рухи ауырыу кеше*).

ПСИХОПА́ТИЯ *ж.* психопатия (*психиканың, аҡылдың сәләмәт булмауы*).

ПСИХОПА́ТКА *женск. р. к* **психопа́т.**

ПСИХОПАТО́ЛОГ *м.* психопатолог, психопатология белгесе.

ПСИХОПАТОЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* психопатологик; **психопатологи́ческое иссле́дование** психопатологик тикшереү.

ПСИХОПАТОЛО́ГИЯ *ж.* психопатология (*психик ауырыуҙар тураһында дөйөм тәғлимәт*).

ПСИХОТЕРАПИ́Я *ж. мед.* психотерапия (*психик тәьҫир итеү юлы менән дауалау методы*).

ПСИХОФИЗИОЛО́ГИЯ *ж.* психофизиология (*психологияның бер бүлеге*).

ПСИХРО́МЕТР *м. физ.* психрометр (*һауаның дымлылығын үлсәй торған прибор*).

ПСО́ВЫЙ *прил.* эт; **псо́вая охо́та** эт менән һунарға сығыу.

ПТЕНЕ́Ц *м.* бала ҡош.

ПТИ́ЦА *ж.* 1. ҡош; **пе́вчая пти́ца** һайраусы ҡош; **хи́щная пти́ца** йыртҡыс ҡош; **дома́шняя пти́ца** йорт ҡошо; 2. *собир.* ҡош-ҡорт; ◇ **не велика́ пти́ца** әллә кем түгел; **стре́ляная пти́ца** күпте күргән кеше.

ПТИЦЕВО́Д *м.* ҡош-ҡорт ҡараусы, ҡошсолоҡ менән шөғөлләнеүсе.

ПТИЦЕВО́ДСТВО *с.* ҡошсолоҡ, ҡош-ҡорт аҫыраусылыҡ.

ПТИЦЕВО́ДЧЕСКИЙ *прил.* ҡошсолоҡ, ҡош-ҡорт аҫырау; **птицево́дческая фе́рма** ҡошсолоҡ фермаһы.

ПТИЦЕЛО́В *м.* ҡош аулаусы (*йәки* тотоусы).

ПТИЦЕЛО́ВСТВО *с.* ҡош аулаусылыҡ.

ПТИЦЕФЕ́РМА *ж.* ҡошсолоҡ фермаһы.

ПТИ́ЧИЙ *прил.* 1. ҡош; **пти́чье гнездо́** ҡош ояһы; 2. (*такой, как у птицы*) ҡош-тоҡона оҡшаған, ҡоштоҡо кеүек; **пти́чий нос** ҡош суҡышы кеүек танау; ◇ **с высоты́ пти́чьего полёта** *см.* **полёт**; **то́лько пти́чьего молока́ не хвата́ет** күгәрсен һөтө генә юҡ.

ПТИ́ЧКА *ж.* 1. *уменьш.-ласк. от* **пти́ца**; ҡошсоҡ; 2. *разг.* (*пометка*) бәләкәй билдә, төрткө.

ПТИ́ЧНИК *м.* 1. (*птичий двор*) кетәк, ҡош аҙбары; 2. (*работник*) ҡош ҡараусы (*эшсе*).

ПТИ́ЧНИЦА *ж.* ҡош ҡараусы (*ҡатын-ҡыҙ*).

ПУА́НТЫ *только мн.*: **стоя́ть на пуа́нтах** аяҡ осонда тороу (*йәки* йөрөү).

ПУ́БЛИКА *ж. собир.* публика, халыҡ; **теа́тр по́лон пу́блики** театрҙа туп-тулы халыҡ.

ПУБЛИКА́ЦИЯ *ж.* 1. баҫыу, баҫтырып сығарыу; **публика́ция истори́ческих докуме́нтов** тарихи документтәрҙе баҫтырып сығарыу; 2. (*то, что опубликовано*) баҫылған (*йәки* баҫылып сыҡҡан) әйбер; 3. (*объявление*) иғлан, белдереү.

ПУБЛИКОВА́ТЬ *несов. что* иғлан итеү, белдереү, баҫтырып сығарыу; **публикова́ть в газе́те** газетала баҫтырып сығарыу.

ПУБЛИЦИ́СТ *м.* публицист (*ижтимағи-политик мәсьәләләргә ҡарата яҙа торған яҙыусы*).

ПУБЛИЦИ́СТИКА *ж.* публицистика (*ижтимағи-политик мәсьәләләр буйынса яҙылған әҙәбиәт*).

ПУБЛИЦИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* публицистик; **публицисти́ческий жанр** публицистик жанр.

ПУБЛИ́ЧНЫЙ *прил.* 1. асыҡ, халыҡ алдында булған, халыҡҡа яһалған (*йәки* эшләнгән); **публи́чная ле́кция** асыҡ лекция; **публи́чное выступле́ние** халыҡ алдында сығыш яһау; 2. *уст.* (*открытый для широкого посещения*) бөтә халыҡ өсөн асыҡ, публичный.

ПУ́ГАЛО *с.* ҡараҫҡы, ҡурҡытҡыс.

ПУ́ГАНЫЙ *прил.* ҡурҡҡан, өркҡән; **пу́ганая воро́на куста́ бои́тся** *посл. соотв.* ҡурҡҡанға ҡуш күренә.

ПУГА́ТЬ *несов. кого-что* ҡурҡытыу, өркөтөү, шөрләтеү.

ПУГА́ТЬСЯ *несов.* ҡурҡыу, өркөү, шөрләү.

ПУГА́Ч *м.* пугач (*уйынсыҡ пистолет*).

ПУГЛИ́ВОСТЬ *ж.* ҡурҡаҡлыҡ, өркәклек.

ПУГЛИ́ВЫЙ *прил.* ҡурҡаҡ, ҡурҡыусан, өркөүсән, өркәк; **пугли́вая ло́шадь** өркәк ат; **пугли́вый взгляд** ҡурҡып ҡарау.

ПУГНУ́ТЬ *сов. и однокр. кого-что* ҡурҡытып (*йәки* өркөтөп) ебәреү.

ПУ́ГОВИЦА *ж.* төймә, һиҙәп.

ПУ́ГОВИЧНЫЙ *прил.* төймә, һиҙәп; **пу́говичное произво́дство** һиҙәптәр эшләп сығарыу.

ПУ́ГОВКА *ж. уменьш. от* **пу́говица**; ◇ **нос пу́говкой** йәмшек танау, төймә танау, борсаҡ танау.

ПУД *м.* бот (*үлсәү*).

ПУ́ДЕЛЬ *м.* пудель (*өй эте*).

ПУ́ДИНГ *м. кул.* пудинг.

ПУДОВИ́К *м.* (*гиря*) бер ботлоҡ гер.

ПУДОВО́Й *прил.* ботлоҡ, бер ботлоҡ; **пудо́вая ги́ря** бер ботлоҡ гер.

ПУ́ДРА *ж.* пудра, кершән; ◇ **са́харная пу́дра** шәкәр онтағы.

ПУ́ДРЕНИЦА *ж.* пудра (*йәки* кершән) һауыты.

ПУ́ДРЕНЫЙ *прил.* пудраланған, кершән яғынған.

ПУ́ДРИТЬ *несов. что* пудра яғыу, кершән һөртөү.

ПУ́ДРИТЬСЯ *несов.* пудраланыу, кершән һөртөү (*йәки* яғыу).

ПУЗА́ТЫЙ *прил. разг.* 1. ҙур ҡорһаҡлы, күпкәк; 2. йыуан ҡорһаҡлы; **пуза́тый самова́р** йыуан ҡорһаҡлы самауыр.

ПУ́ЗО *с. прост.* ҡорһаҡ, эс; **отрасти́ть пу́зо** ҡорһаҡ үҫтереү.

ПУЗЫРЁК *м.* 1. *уменьш. от* **пузы́рь** 1, 2; күбексә; 2. (*бутылочка*) ваҡ (*йәки* бәләкәй) шешә; **пузырёк с лека́рством** дарыулы шешә.

ПУЗЫ́РИТЬСЯ *несов. разг.* күбекләнеү, күпереү, өрөлөү, ҡабарыу; **те́сто пузы́рится** ҡамыр күперә.

ПУЗЫ́РЧАТЫЙ *прил.* ҡыуыҡлы; күбек; **пузы́рчатое стекло́** күбек быяла.

ПУЗЫ́РЬ *м.* 1. ҡыуыҡ; **пуска́ть мы́льные пузыри́** һабын ҡыуыҡтары осороу; 2. (*волдырь*) күпертке, ҡабарып сығыу; 3. *анат.* ҡыуыҡ; **жёлчный пузы́рь** үт ҡыуығы; **мочево́й пузы́рь** бәүел ҡыуығы; **пла́вательный пузы́рь** (*у рыб*) йөҙөү ҡыуығы (*балыҡтарҙа була*); 4. *мед.* (*резиновый мешок*) резина ток (*һалҡын һыу йәки боҙ һалып тәнгә ҡуйыу өсөн*).

ПУК *м.* бәйләм, тотам, ус; усма (*льна*); шәлкем (*лыка*); **пук воло́с** бер тотам сәс; **пук соло́мы** бер бәйләм һалам; **пук цвето́в** бер ус сәскә.

ПУЛЕВО́Й *прил.* пуля; **пулево́е ране́ние** пуля яраһы.

ПУЛЕМЁТ *м.* пулемёт.

ПУЛЕМЁТНЫЙ *прил.* пулемёт; **пулемётный ого́нь** пулемёт уты.

ПУЛЕМЁТЧИК *м.* пулемётсы.

ПУЛЕМЁТЧИЦА *женск. р. к* **пулемётчик.**

ПУЛЬВЕРИЗА́ТОР *м.* һиптергес, бөрктөргөс.

ПУЛЬВЕРИЗА́ЦИЯ *ж.* бөркөү, һиптереү.

ПУЛЬВЕРИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* бөркөү, һиптереү.

ПУ́ЛЬПА *ж.* 1. *анат.* теш үҙәге; 2. *тех.* пульпа (*эшкәртеү өсөн ваҡланылған руда*).

ПУЛЬПИ́Т *м. мед.* теш үҙәгенең шешеүе.

ПУЛЬС *м.* 1. пульс, тамыр тибеше; **бие́ние пу́льса** ҡул тамырының һуғыуы (*йәки* тибеүе); **сла́бый пульс** тамыры әкрен тибә; **нащу́пать пульс** тамыр тибешен тотоп ҡарау; 2. *перен.* тын алыш; **пульс обще́ственной жи́зни** ижтимағи тормоштоң тын алышы.

ПУЛЬСА́ЦИЯ *ж. см.* **пульси́ровать.**

ПУЛЬСИ́РОВАТЬ *несов.* тибеү, тамыр тибеү.

ПУЛЬТ *м.* пульт (1. *муз. ноталар ҡуйыу өсөн таяу*; 2. *тех. приборҙар ҡуйылған өҫтәл, стенд һ. б.*).

ПУ́ЛЯ *ж.* пуля; **бронебо́йная пу́ля** броня тишкес пуля; **трасси́рующая пу́ля** яҡтыртып барыусы пуля; ◇ **вы́лететь пу́лей** *см.* **вы́лететь**; **град пуль** пуля ямғыры.

ПУ́МА *ж. зоол.* пума (*ҙур ҡырағай бесәй*).

ПУНКТ *м.* 1. пункт, урын; **оборони́тельный пункт** оборона пункты; **призывно́й пункт** хәрби хеҙмәткә саҡырыу пункты; **ссыпно́й пункт** ашлыҡ һалыу пункты; **населённый пункт** халыҡ йәшәгән урын; 2. (*параграф*) пункт; 3. (*момент в развитии чего-л.*) пункт, нөктә; **кульминацио́нный пункт** кульминация нөктәһе; 4. *полигр.* пункт; ◇ **по пу́нктам** тәртип менән.

ПУНКТИ́Р *м.* пунктир, нөктә һыҙыҡ; **начерти́ть пункти́ром** пунктир менән һыҙыу.

ПУНКТИ́РНЫЙ *прил.* пунктирле; **пункти́рная ли́ния** пунктирле һыҙыҡ.

ПУНКТУА́ЛЬНОСТЬ *ж.* пунктуаллек, еренә еткереп эшләнгәнлек.

ПУНКТУА́ЛЬНЫЙ *прил.* пунктуаль, еренә еткереүсән, бик теүәл; үҙ ваҡытында булған; **пунктуа́льное выполне́ние зада́ния** заданиене еренә еткереп үтәү.

ПУНКТУАЦИО́ННЫЙ *прил. грам.* тыныш билдәләр (ҡуйылышы); **пунктуацио́нные оши́бки** тыныш билдәләре хаталары, тыныш билдәләре ҡуйылышындағы хаталар.

ПУНКТУА́ЦИЯ *ж. грам.* тыныш билдәләре ҡуйылышы (системаһы).

ПУНЦО́ВЫЙ *прил.* сейә ҡыҙыл, ҡан ҡыҙыл.

ПУНШ *м.* пунш (*спиртле эсемлек*).

ПУП *м. разг.* кендек; ◇ **пуп земли́** донъя тотҡаһы.

ПУПОВИ́НА *ж. анат.* кендек, кендек бауы.

ПУПО́К *м.* кендек.

ПУПО́ЧНЫЙ *прил.* кендек; **пупо́чная гры́жа** кендек бүҫере, кендек сығыу.

ПУРГА́ *ж.* көслө буран.

ПУРИ́ЗМ *м.* пуризм (1. *саф һәм талапсан ҡылыҡлы булып күренергә тырышыу*; 2. *лингв. телдең сафлығын һаҡлау өсөн, уны башҡа телдәрҙән ингән һүҙҙәрҙән таҙартырға кәрәгенән артыҡ тырышыу*).

ПУРИ́СТ *м.* пурист (*пуризм яҡлы кеше*).

ПУРИТА́НИН *м.* пуританин (1. *ист. 16-17 быуаттарҙа Англия буржуазияһының дини-политик хәрәкәтендә ҡатнашыусы*; 2. *әхләҡ ҡағиҙәләрен һаҡлауҙа талапсан булып күренгән кеше*).

ПУРИТА́НКА *женск. р. к* **пурита́нин.**

ПУРИТА́НСТВО *с.* пуританлыҡ (*пуританиндең ҡараштары, үҙен тотоуы, эше*).

ПУ́РПУР *м.* пурпур (1. *ҡарағусҡыл ҡыҙыл төҫ*; 2. *ҡиммәтле ҡарағусҡыл ҡыҙыл буяу*; 3. *уст. туҡыма*).

ПУ́РПУ́РНЫЙ, ПУРПУ́РОВЫЙ *прил.* 1. пурпур; **пурпу́ровый цвет** пурпур төҫ; 2. (*окрашенный в пурпур*) ҡарағусҡыл ҡыҙыл төҫтәге.

ПУСК *м. см.* **пусти́ть** 3—5; **пуск турби́ны** турбинаны ебәреү.

ПУСКА́Й *частица и союз разг. см.* **пусть.**

ПУСКА́ТЬ *несов. см.* **пусти́ть.**

ПУСКА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **пусти́ться;** 2. *страд. к* **пуска́ть.**

ПУСКОВО́Й *прил.* ебәреү, эшләтә (*йәки* эшләй) башлау(сы); **пусково́й пери́од** эшләй башлау осоро; **пусково́й механи́зм** эшләтә башлаусы механизм.

ПУСТЕЛЬГА́ *ж. зоол.* торомтай.

ПУСТЕ́ТЬ *несов.* бушау, бушап ҡалыу, бөтөү; **но́чью у́лицы пусте́ют** төндә урамдар бушап ҡала.

ПУСТИ́ТЬ *сов* 1. *кого-что* (*выпустить*) ебәреү, ыҫҡындырыу, сығарыу, сығарып ебәреү; **пусти́ть пти́цу на во́лю** ҡошто иреккә сығарып ебәреү; **пусти́ть коро́в в по́ле** һыйырҙарҙы яланға сығарыу; 2. *кого-что* (*разрешить*) ебәреү; **пусти́ть в о́тпуск** отпускыға ебәреү; 3. *кого-что* (*впустить*) ебәреү, индереү, рөхсәт итеү; **пусти́ть ночева́ть** ҡунырға индереү; 4. *что* (*привести в действие*) ебәреү; **пусти́ть но́вый заво́д** яңы заводты ебәреү; 5. *что, чем* ебәреү, бәреү, ташлау; **пусти́ть ка́мнем в окно́** тәҙрәгә таш менән бәреү; 6. *что, разг.* (*распространить*) таратыу; **пусти́ть слух** хәбәр таратыу; 7. *что* (*дать росток, корни — о растении*) ебәреү, сығарыу; **пусти́ть ко́рни** 1) тамыр ебәреү; 2) *перен.* тамыр йәйеү; төпләнеү; ◇ **пусти́ть в прода́жу** һатырға сығарыу; **пусти́ть в ход** *см.* **ход**; **пусти́ть ко дну́** *см.* **дно**; **пусти́ть коня́ ша́гом** атты атлатып ҡына барыу, атты үҙ ыңғайына ебәреү; **пусти́ть по́ миру** *см.* **мир I**; **пусти́ть пыль в глаза́** *см.* **пыль.**

ПУСТИ́ТЬСЯ *сов. во что и с неопр., разг.* 1. (*отправиться*) китеү, сығыу; **пусти́ться в путь** юлға сығыу; 2. (*начать что-л. делать*) башлау, тотоноу; **пусти́ться бежа́ть** югерә башлау; **он пусти́лся в пляс** ул бейей башланы; ◇ **пусти́ться в подро́бности** ентекләп һөйләргә тотоноу; **пусти́ться на хитро́сти** хәйләгә һалышыу.

ПУ́СТО *нареч. в знач. сказ. безл.* буш; **в ко́мнате бы́ло пу́сто** бүлмә буш ине; **на душе́ пу́сто** күңелем буп-буш; ◇ **чтоб ему́ пу́сто бы́ло!** суҡынып киткере!

ПУСТОВА́ТЬ *несов.* буш булыу (*йәки* тороу); **помеще́ние пусту́ет** бүлмә буш тора.

ПУСТОГОЛО́ВЫЙ *прил. разг.* кәбәк баш, аңра.

ПУСТОЗВО́Н *м. разг.* ярыҡ барабан, яралаш.

ПУСТОЗВО́НСТВО *с.* бушты лығырҙау, эш кешеһендәй һөйләнеү.

ПУСТО́Й *прил.* 1. буш; **пуста́я бо́чка** буш мискә; 2. (*полый внутри*) эсе ҡыуыш, көпшә; **пусто́й шар** эсе ҡыуыш шар; 3. *перен.* мәғәнәһеҙ, буш; **пусто́й челове́к** буш кеше; 4. *перен.* буш, юҡ; **пусты́е слу́хи** буш хәбәрҙәр; **пусты́е слова́** буш һүҙ; 5. *в знач. сущ.* **пусто́е** *с.* юҡ, буш нәмә; ◇ **перелива́ть из пусто́го в поро́жнее** *см.* **поро́жний; пуста́я поро́да** *геол.* буш руда; **с пусты́ми рука́ми** буш ҡул менән.

ПУСТОМЕ́ЛЯ *м. и ж. разг.* тел бисҭәһе, бушты лығырҙаусы.

ПУСТОПОРО́ЖНИЙ *прил. разг.* 1. буш, буш ятҡан; **пустопоро́жний уча́сток** буш ятҡан участка; 2. *перен.* (*бессодержательный*) буш, мәғәнәһеҙ.

ПУСТОСЛО́В *м. разг. см.* **пустоме́ля.**

ПУСТОСЛО́ВИЕ *с.* мәғәнәһеҙ буш һүҙ.

ПУСТОСЛО́ВИТЬ *несов. разг.* бушты һөйләнеү, мәғәнәһеҙ һөйләшеү.

ПУСТОТА́ *ж.* 1. бушлыҡ, эсе ҡыуышлыҡ; **пустота́ ша́ра** шар эсенең ҡыуышлығы; **пустота́ до́ма** өйҙөң бушлығы; 2. *перен.* (*бессодержательность*) мәғәнәһеҙлек; 3. *перен.* (*отсутствие интересов*) күңел бушлығы; 4. *тех.* ҡыуыш (*йәки* буш) урын; **пусто́ты в литье́** ҡойолған әйберҙә ҡыуыш ҡалған урын.

ПУСТОТЕ́ЛЫЙ *прил. тех.* (эсе) ҡыуыш; **пустоте́лый кирпи́ч** ҡыуыш кирбес.

ПУСТОЦВЕ́Т *м.* 1. *бот.* ҡыҫыр (*йәки* буш) сәскә; 2. *перен.* булдыҡһыҙ (*йәки* файҙаһыҙ) кеше.

ПУ́СТОШЬ *ж.* буш, буш ятҡан, ташландыҡ ер.

ПУСТЫ́ННИК *м. книжн.* дәрүиш, кешеләр менән ҡатнашмаусы (*йәки* аралашмаусы).

ПУСТЫ́ННЫЙ *прил.* кеше йәшәмәгән, кешеһеҙ, буш; **пусты́нный о́стров** кеше йәшәмәгән утрау.

ПУСТЫ́НЯ *ж.* сүл, сахра; ◇ **глас вопию́щего в пусты́не** *см.* **глас.**

ПУСТЫ́РЬ *м.* ташландыҡ (*йәки* буш) урын.

ПУСТЫ́ШКА *ж. разг.* эсе ҡыуыш әйбер, имеҙлек (*о со́ске*); эшкинмәгән, елғыуар әҙәм (*о человеке*).

ПУСТЬ 1. *частица* =һын (=һен, =һон, =һөн) әйҙә, әйҙә; **пусть е́дет, е́сли хо́чет** теләй икән, китә бирһен әйҙә; 2. *союз уступ.* (*положим, допустим, хотя, хотя бы*) бул= әйҙә; **пусть я оши́бся, но э́ту оши́бку я давно́ испра́вил** мин яңылышҡан да булайым әйҙә, ләкин мин ул хатаны төҙәттем бит; ◇ **пусть так** ярар, әйҙә шулай булһын.

ПУСТЯ́К *м. разг.* юҡ (*йәки* буш) нәмә; мәғәнәһеҙ нәмә; **э́то пустяки́** буш нәмә был; **поссо́риться из-за пустяко́в** юҡ нәмә өсөн талашыу.

ПУСТЯКО́ВЫЙ, ПУСТЯ́ЧНЫЙ *прил. разг.* әһәмиәтһеҙ, ваҡ-төйәк, буш, юҡ ҡына; **пустяко́вое де́ло** ваҡ-төйәк эш.

ПУ́ТАНИЦА *ж.* буталсыҡ, сыуалсыҡ.

ПУ́ТАНЫЙ *прил.* 1 (*запутанный, всклокоченный*) буталсыҡ, буталып бөткән; 2. (*нелогичный*) бутап һөйләнгән, аңлайышһыҙ.

ПУ́ТАТЬ *несов.* 1. *что* сыуалдырыу, сейәләндереү; **пу́тать пря́жу** иләнгән епте сейәләндереү; 2. *что* (*вносить беспорядок*) бутау, туҙҙырыу; 3. *кого-что с кем-чем* (*смешивать*) бутау; 4. *кого, разг.* (*вовлекать, вмешивать*) ҡушыу, ҡатыштырыу, бутау; **не пу́тайте меня́ в э́то де́ло** был эшкә мине ҡатыштырмағыҙ (*йәки* бутамағыҙ); 5. *что и без доп.* (*сбивчиво говорить*) бутау; **не пу́тайте, отвеча́йте ясне́е** бутамағыҙ әле, асығыраҡ яуап бирегеҙ; 6. *кого* (*надевать путы*) тышау; **пу́тать лошаде́й** аттарҙы тышау.

ПУ́ТАТЬСЯ *несов.* 1. сыуалыу, сейәләнеү, сырмалып бөтөү; 2. *разг.* (*сбиваться*) буталыу, сыуалыу; **мы́сли пу́таются** уйҙар сыуала; 3. *в чём* (*цепляться за что-л.*) эләгеү, буталыу; 4. *во что, разг.* (*вмешиваться*) ҡатышыу, тығылыу.

ПУТЁВКА *ж.* путёвка; **путёвка в санато́рий** санаторийға путёвка; ◇ **путёвка в жизнь** тормошҡа путёвка.

ПУТЕВОДИ́ТЕЛЬ *м.* күрһәткес (*китап*).

ПУТЕВО́ДНЫЙ *прил.* юл күрһәтеүсе; **путево́дная звезда́** юл күрһәтеүсе йондоҙ.

ПУТЕВО́Й *прил.* юл; **путевы́е расхо́ды** юл сығымдары; **путевы́е заме́тки** юл яҙмалары; **путево́й сто́рож** юл һаҡсыһы.

ПУТЕ́ЕЦ *м. разг.* 1. (*инженер*) тимер юл инженеры; 2. (*работник железнодорожного транспорта*) тимер юлсы, тимер юл эшсеһе.

ПУТЕ́ЙСКИЙ *прил.*: **путе́йские рабо́чие** *разг.* тимер юл транспорты эшселәре.

ПУТЁМ I *нареч. разг.* (*как следует*) рәтләп, юнләп; **расскажи́ путём** рәтләп кенә һөйлә әле.

ПУТЁМ II *предлог с род. п.* ... юлы (*йәки* ярҙамы) менән, =ып (=еп, =оп, =өп); **узна́ть путём опро́са** һорашып белеү.

ПУТЕПРОВО́Д *м.* юл күпере (*ике юл киҫешкән урында береһе аша һалынған күпер*).

ПУТЕУКЛА́ДКА *ж.* тимер юл һалыу.

ПУТЕШЕ́СТВЕННИК *м.* сәйәхәтсе, илгиҙәр.

ПУТЕШЕ́СТВЕННИЦА *женск. р. к* **путеше́ственник.**

ПУТЕШЕ́СТВИЕ *с.* сәйәхәт, ил гиҙеү.

ПУТЕШЕ́СТВОВАТЬ *несов.* сәйәхәт итеү, ил гиҙеү.

ПУТИ́НА *ж.* балыҡ тотоу мәле, балыҡ ваҡыты; **весе́нняя пути́на** яҙғы балыҡ ваҡыты.

ПУ́ТНИК *м.* юлсы, юлда йөрөүсе, юлаусы.

ПУ́ТНИЦА *женск. р. к* **пу́тник.**

ПУ́ТНЫЙ *прил. и в знач. сущ.* **пу́тное** *с. разг.* юнле, эшкә яраҡлы; **из э́того де́ла ничего́ пу́тного не вы́йдет** был эштән юнле нәмә сыҡмаясаҡ.

ПУТЧ *м. полит.* фетнә.

ПУ́ТЫ *мн.* 1. тышау, бығау; 2. *перен.* бығау, сыңйыр.

ПУТЬ *м. в разн. знач.* юл; **зи́мний путь** ҡышҡы юл; **са́нный путь** сана юлы; **возду́шный путь** һауа юлы; **во́дный путь** һыу юлы; **на железнодоро́жных путя́х** тимер юлында;

на обра́тном пути́ ҡайтҡанда; **око́льным путём** 1) урап, урау юл менән; 2) *перен.* уратып, ҡырҡ кеше аша; **во вре́мя пути́** юлда саҡта; **в трёх днях пути́** өс көнлөк юл; **проложи́ть путь** юл һалыу; **сби́ться с пути́** 1) аҙашыу, юлды юғалтыу; 2) *перен.* юлдан сығыу, яңылышыу; **по пути́** 1) юл ыңғайында; 2) *перен.* юлдар тура килеү; **дыха́тельные пути́** *анат.* тын алыу юлы; ◇ **быть на пути́** *к чему* яҡынлашыу, ... табан килеү; **вступи́ть на путь** *см.* **вступи́ть; де́йствовать ми́рным путём** килешеп эш итеү; **жи́зненный путь** тормош юлы; **Мле́чный Путь** *астр.* Ҡош Юлы, Ҡаҙ Юлы; **на ве́рном пути́** дөрөҫ юлда; **наста́вить на путь и́стинный, обрати́ть на путь и́стины** *кого* дөрөҫ юлға бороу (*йәки* төшөрөү); өгөт-нәсихәт биреү; **после́дний путь** һуңғы юл (*ҡәбергә оҙатыу*); **стоя́ть на чьём-либо пути́** берәүҙең юлына арҡыры төшөү; **счастли́вого пути́!** хәйерле юл!

ПУФ *м.* пуф (*тәпәш кенә йомшаҡ ултырғыс*).

ПУХ *м.* мамыҡ; дебет (*козы*); **лебя́жий пух** аҡҡош мамығы; ◇ **ни пу́ха ни пера́** эшең (*йәки* юлың) уң булһын; **разби́ть (разнести́) в пух и в прах** көлөн күккә осороу, тар-мар килтереү; **ры́льце в пуху́** (эшенең) арты таҙа түгел, насар эшкә ҡатнашҡан.

ПУ́ХЛОСТЬ *ж.* ҡабарып (*йәки* өрөлөп) тороу; **пу́хлость щёк** яңаҡтарҙың ҡабарып тулы булып тороуы.

ПУ́ХЛЫЙ *прил.* тумпайған, ҡабарынҡы, өрөңкө.

ПУ́ХНУТЬ *несов.* ҡабарыу, күбеү, шешеү; ◇ **голова́ пу́хнет** баш ярылып бара.

ПУХОВИ́К *м.* мамыҡ мендәр.

ПУХО́ВКА *ж.* пудра (*йәки* кершән) һөрткөс.

ПУХО́ВЫЙ *прил.* мамыҡ, дебет; **пухо́вый плато́к** мамыҡ (*йәки* дебет) шәл.

ПУХОЕ́Д *м. зоол.* ҡош-ҡорт бете, мамыҡ бете.

ПУЧЕГЛА́ЗИЕ *с. мед.* таҫыр (*йәки* тәлмәрйен) күҙ.

ПУЧЕГЛА́ЗЫЙ *прил. разг.* таҫыр (*йәки* тәлмәрйен) күҙле.

ПУЧИ́НА *ж.* упҡын.

ПУ́ЧИТЬ *несов. что* **1.** *безл. разг.* күбеү, ҡабарыу; **2.** *прост.* ағырайтыу, аҡайтыу; **пу́чить глаза́** күҙ аҡайтыу.

ПУ́ЧИТЬСЯ *несов. разг.* **1.** ҡабарыу, ҡабарып сығыу, ҡалҡыу; **2.** (*о глазах*) аҡайыу, өҫкә сығыу.

ПУЧО́К *м.* **1.** *уменьш. от* **пук; 2.** шәлкем; **пучо́к луче́й** нурҙар шәлкеме.

ПУ́ШЕЧНЫЙ *прил.* туп, пушка; **пу́шечное ядро́** туп йәҙрәһе; ◇ **пу́шечное мя́со** *см.* **мя́со.**

ПУШИ́НКА *ж.* бөртөк, мамыҡ бөртөгө.

ПУШИ́СТЫЙ *прил.* **1.** ҡабарынҡы (*йәки* оҙон) йөнлө; **пуши́стый кот** ҡабарынҡы йөнлө ата бесәй; бохар бесәй; **2.** (*лёгкий, очень мягкий*) мамыҡ кеүек йомшаҡ; **пуши́стые во́лосы** мамыҡ кеүек йомшаҡ сәс.

ПУШИ́ТЬ *несов. что* күпертеү, ҡабартыу, ҡағып-һуғып ҡабартыу.

ПУ́ШКА *ж.* туп, пушка; **зени́тная пу́шка** зенит тубы; ◇ **взять на пу́шку** алдау; **стреля́ть из пу́шки по воробья́м** туп менән турғай атыу (*бәләкәй генә эшкә кәрәкмәгәнгә күп көс сарыф итеү*).

ПУШКА́РЬ *м. воен. ист.* тупсы.

ПУШНИ́НА *ж. собир.* йәнлек тиреһе.

ПУШНО́Й *прил.* **1.** йәнлек, мех; **пушно́й това́р** мех тауар; **2.** ҡиммәт тиреле (*йәки* мехлы); **пушно́й зверь** ҡиммәт тиреле йәнлек.

ПУШО́К *м. уменьш.-ласк. от* **пух; цыпля́та покры́ты жёлтым пушко́м** себештәр һары мамыҡ менән ҡапланғандар.

ПУ́ЩА *ж.* ҡуйы урман.

ПУ́ЩЕ *нареч. прост.* ныҡыраҡ, күберәк; **пу́ще пре́жнего** элеккенән дә ныҡыраҡ.

ПУ́ЩИЙ *прил. уст.*: **для пу́щей ва́жности** мөһимерәк күренһен өсөн.

пущу́(сь) *наст. вр. от* **пусти́ть(ся).**

ПФЕ́ННИГ *м.* пфенниг (*Германияла аҡса берәмеге*).

ПЧЕЛА́ *ж.* бал (*йәки* умарта) ҡорто; **рабо́чая пчела́** эшсе ҡорт.

ПЧЕЛИ́НЫЙ *прил.* **1.** бал ҡорто; **пчели́ный у́лей** бал ҡорто умартаһы; **пчели́ная ма́тка** инә ҡорт; **2.** *в знач. сущ.* **пчели́ные** *мн. зоол.* бал ҡорттары.

ПЧЕЛОВО́Д *м.* умартасы, ҡорт ҡараусы.

ПЧЕЛОВО́ДНЫЙ *прил.* умартасы, умартасылыҡ; **пчелово́дный инвента́рь** умартасылыҡ кәрәк-яраҡтары.

ПЧЕЛОВО́ДСТВО *с.* **1.** (*разведение пчёл*) умартасылыҡ, ҡортсолоҡ; **2.** *см.* **пче́льник.**

ПЧЕЛОВО́ДЧЕСКИЙ *прил.* умартасылыҡ, умартасы; **пчелово́дческое хозя́йство** умартасылыҡ хужалығы.

ПЧЕЛОЕ́Д *м. зоол.* һағыҙаҡ ыласыны.

ПЧЕ́ЛЬНИК *м.* умарталыҡ, умарта баҡсаһы.

ПШЕНИ́ЦА *ж.* бойҙай; **ярова́я пшени́ца** яҙғы бойҙай; **ози́мая пшени́ца** ужым бойҙайы; **мешо́к пшени́цы** бер тоҡ бойҙай.

ПШЕНИ́ЧНЫЙ *прил.* бойҙай; **пшени́чная мука́** бойҙай оно.

ПШЁННЫЙ *прил.* тары ярмаһы; **пшённая ка́ша** тары бутҡаһы.

ПШЕНО́ *с.* тары ярмаһы.

ПЫЖ *м.* пыж (*һунар патрондары эсенә һалына торған кейеҙ йәки күн ҡатлау; мылтыҡтағы зарядте ҡаплау өсөн тултырылған кейеҙ, сепрәк, ҡағыҙ тығындар*).

ПЫЖИ́К *м.* (*мех*) йәш болан тиреһе.

ПЫЖИ́КОВЫЙ *прил.* йәш болан тиреһенән эшләнгән (*йәки* тегелгән); **пы́жиковая ша́пка** йәш болан тиреһенән тегелгән бүрек.

ПЫ́ЖИТЬСЯ *несов. разг.* **1.** (*стараться*) бөтә көсөнә тырышыу, көсәнеү; **2.** (*важничать*) эре ҡыланыу, кәпәренеү.

ПЫЛ *м.* ялҡын, дәрт, ярһыу; **ю́ношеский пыл** йәшлек дәрте; ◇ **в пылу́ сраже́ния** һуғыштың ҡыҙған сағында.

ПЫЛА́ТЬ *несов.* **1.** дөрләү, дөрләп яныу; **дрова́ пыла́ют** утын дөрләп яна; **2.** (*светиться*) балҡыу; **3.** (*становиться красным, горячим*) (ут кеүек) яныу (*йәки* ҡыҙарыу); **щёки пыла́ют** сикәләре ут кеүек янып тора; **4.** *чем и без доп., перен.* яныу; **пыла́ть гне́вом** асыу менән яныу.

ПЫЛЕВИ́ДНЫЙ *прил.* онтаҡ, ваҡ саң (*йәки* туҙан) кеүек кенә.

ПЫЛЕОЧИСТИ́ТЕЛЬ *м.* 1. *тех.* саң (*йәки* туҙан) таҙартҡыс (*юлдан*); 2. *см.* **пылеулови́тель.**

ПЫЛЕСО́С *м.* пылесос, саң һурғыс.

ПЫЛЕУЛОВИ́ТЕЛЬ *м.* *тех.* саң (*йәки* туҙан) йотҡос.

ПЫЛИ́НКА *ж.* саң (*йәки* туҙан) бөртөгө.

ПЫЛИ́ТЬ *несов.* саң күтәреү, туҙан туҙҙырыу.

ПЫЛИ́ТЬСЯ *несов.* саңланыу, туҙанланыу.

ПЫ́ЛКИЙ *прил.* янып торған, ут кеүек, дәртле, ялҡынлы; **пы́лкий ю́ноша** янып торған йәш егет.

ПЫ́ЛКОСТЬ *ж.* янып тороу, дәртлелек.

ПЫЛЬ *ж.* 1. саң, туҙан; 2. *см.* **пыльца́;** ◇ **пусти́ть пыль в глаза́** күҙ буяу; **пыль столбо́м** борҡорап туҙан күтәрелде.

ПЫ́ЛЬНИК I *м.* *бот.* һеркәлек.

ПЫ́ЛЬНИК II *м.* (*плащ*) пыльник, плащ.

ПЫ́ЛЬНЫЙ *прил.* саңлы, туҙанлы.

ПЫЛЬЦА́ *ж.* *бот.* һеркә.

ПЫРЕ́Й *м.* *бот.* аҡтамыр.

ПЫРНУ́ТЬ *сов.* *кого-что, чем, разг.* сәнсеү, сәнсеп ебәреү (*чем-л. острым*); тибеү, тибеп ебәреү (*ногами*); һөҙөү, һөҙөп ебәреү (*рогами*); **пырну́ть ножо́м** бысаҡ менән сәнсеү.

ПЫТА́ТЬ *сов.* *кого* ғазаплау, яфалау.

ПЫТА́ТЬСЯ *несов.* тырышыу, тырышып ҡарау.

ПЫ́ТКА *ж.* 1. яза, ғазап; 2. *перен.* (*душевное мучение, терзание*) ғазап, ғазап сигеү.

ПЫТЛИ́ВОСТЬ *ж.* белергә тырышыусанлыҡ, ҡыҙыҡһыныусанлыҡ.

ПЫТЛИ́ВЫЙ *прил.* белергә тырышыусы, ҡыҙыҡһыныусы, төпсөнөүсән; **пытли́вый ум** төпсөнөүсән аҡыл.

ПЫХА́ТЬ *несов.* *разг.* 1. *чем и без доп.* бәреү, бөркөү, бәреп тороу; **печь пы́шет жа́ром** мейестән эҫе бәреп тора; 2. *чем, перен.* янып (*йәки* балҡып) тороу, тышҡа сығып тороу; **его́ лицо́ пы́шет здоро́вьем** уның таҙалығы йөҙөнә сығып тора.

ПЫХТЕ́ТЬ *несов.* *разг.* 1. (*тяжело дышать*) мышылдау, ухылдау; 2. (*выпускать газ, пар*) ухылдау, борҡорау; **парово́з пыхти́т** паровоз ухылдай; 3. *перен.* маташыу, булашыу.

ПЫ́ШКА *ж.* 1. (*булка*) ҡабартма, күптермә; 2. *перен.* *разг.* (*о ребёнке или женщине*) тултырған тауыҡ, бүкән, миҡан.

ПЫ́ШНОСТЬ *ж.* бик байлыҡ, ҡупшылыҡ, тантаналылыҡ.

ПЫ́ШНЫЙ *прил.* 1. (*пушистый*) ҡабарып (*йәки* күпереп) торған; **пы́шная причёска** күпереп торған сәс; 2. (*полный; мягкий*) һимеҙ, йомшаҡ; өрөлөп торған; 3. (*роскошный*) бик бай, ҡупшы, тантаналы; **пы́шный наря́д** бай, ҡупшы кейем; 4. (*напыщенный*) күперенке, ҡабарынҡы; **произнести́ пы́шную речь** ҡабарынҡы телмәр һөйләү.

пы́шу, пы́шешь *и т. д. наст. вр. от* **пыха́ть.**

ПЬЕДЕСТА́Л *м.* 1. пьедестал; **мра́морный пьедеста́л** мәрмәр пьедестал; 2. *перен.* дәрәжә, абруй; **вознести́ на пьедеста́л** абруйын күтәреү.

ПЬЕ́КСЫ *только мн.* *спорт.* пьексы (*саңғыла йөрөү өсөн тегелгән махсус аяҡ кейеме*).

ПЬЕ́СА *ж.* пьеса (1. *театр.* *сәхнә әҫәре;* 2. *муз.* *бәләкәй генә музыкаль әҫәр*).

пью, пьёшь *и т. д. наст. вр. от* **пить.**

ПЬЮ́ЩИЙ 1. *прич.* эсеүсе; 2. *прил. и в знач. сущ. м.* эсергә яратыусы, эскесе.

ПЬЯНЕ́ТЬ *несов.* 1. иҫереү; 2. *перен.* иҫереү, баш әйләнеү; **пьяне́ть от ра́дости** шатлыҡтан иҫереү.

ПЬЯНИ́ТЬ *несов.* *кого* 1. иҫертеү; 2. *перен.* иҫертеү, баш әйләндереү.

ПЬЯ́НИЦА *м. и ж.* эскесе; **го́рький пья́ница** иҫерек баш.

ПЬЯ́НКА *ж.* *прост.* эске мәжлесе; эскелек.

ПЬЯ́НСТВО *с.* эскелек.

ПЬЯ́НСТВОВАТЬ *несов.* эскелеккә (*йәки* эскегә) һалышыу, эсеп йөрөү.

ПЬЯ́НЫЙ *прил.* 1. (*нетрезвый*) иҫерек, эскән; 2. *перен.* (*чем-л., от чего-л.*) иҫерек, эсмәй иҫергән, башы әйләнгән; ◇ **под пья́ную ру́ку** иҫерек баштан, иҫереклек менән.

ПЭР *м.* *ист.* пэр (*Англия, Франция һәм Японияла юғары ҡатлам дворяндәр титулы һәм шул титулдағы кеше*); **пала́та пэ́ров** пэрҙар палатаһы.

ПЮПИ́ТР *м.* пюпитр (*нота дәфтәрҙәре ҡуйыу өсөн ҡыя өҫлө өҫтәл*).

ПЮРЕ́ *с.* *нескл.* *кул.* пюре; **карто́фельное пюре́** картуф пюреһе, төйөлгән картуф иҙмәһе.

ПЯДЬ *ж.*: **ни пя́ди земли́** бер ҡарыш, бер табан ерҙе лә; **семи́ пя́дей во лбу́** маңлайы ете ҡарыш (*үтә аҡыллы*).

ПЯ́ЛИТЬ *несов.* *что, прост.* киреү, тарттырыу; **пя́лить шку́рки** тиреләрҙе киреү; ◇ **пя́лить глаза́** *на кого-что* ҡарап ҡатыу.

ПЯ́ЛЬЦЫ *только мн.* киргес.

ПЯСТЬ *ж.* *анат.* ус һөйәктәре.

ПЯТА́ *ж.* *уст.* 1. *см.* **пя́тка;** 2. (*нога*) аяҡ; ◇ **ахилле́сова пята́** *см.* **ахилле́сов;** **под пято́й** аяғы аҫтында; **с головы́ до пят** баштан-аяҡ; башынан аяғына тиклем; **ходи́ть по пята́м** үксәһенә баҫып йөрөү, артынан ҡалмай, тағылып йөрөү.

ПЯТА́К *м.* *разг.* биш тинлек аҡса; **ме́дный пята́к** баҡыр биш тин.

ПЯТАЧО́К *м.* *разг.* 1. *см.* **пята́к;** 2. (*рыло у свиньи*) сусҡа томшоғо.

ПЯТЁРКА *ж.* 1. (*цифра*) биш; 2. (*школьная отметка*) бишле билдәһе; 3. *разг.* (*пять рублей*) биш һум (*аҡса*); 4. (*группа людей*) биш кеше, бишәү; 5. *карт.* бишле кәрт.

ПЯТЕРНЯ́ *ж.* *прост.* биш бармаҡ, ҡул.

ПЯ́ТЕРО *числ.* бишәү, биш; **пя́теро челове́к** биш кеше.

ПЯТИ-: *ҡушма һүҙҙәрҙең «биш» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **пятигла́вый** биш башлы.

ПЯТИАЛТЫ́ННЫЙ *м.* *разг.* ун биш тинлек.

ПЯТИБО́РЬЕ *с.* *спорт.* пятиборье (*биш төрлө күнегеү буйынса ярыш*).

ПЯТИВЁРСТКА *ж.* биш саҡрымлыҡ

(*бер дюймдә биш сакрымды күрһәткән географик карта*).

ПЯТИГЛА́ВЫЙ *прил.* биш башлы.

ПЯТИГРА́ННИК *м.* биш ҡырлы есем.

ПЯТИГРА́ННЫЙ *прил.* биш ҡырлы.

ПЯТИДЕСЯТИЛЕ́ТИЕ *с.* илле йыллыҡ, илле йыл булыу; **пятидесятиле́тие со дня рожде́ния** тыуыуына илле йыл тулыу.

ПЯТИДЕСЯТИЛЕ́ТНИЙ *прил.* 1. (*продолжающийся пятьдесят лет*) илле йыл(ға барған); 2. (*о возрасте*) иллеләге, илле йәшлек (*йәки* йәштәге); 3. илле йәшлек, илле йәш тулыу; **пятидесятиле́тний юбиле́й** илле йәш тулыу юбилейе.

ПЯТИДЕСЯ́ТЫЙ *числ.* илленсе.

ПЯТИДНЕ́ВКА *ж. разг.* биш көнлөк.

ПЯТИДНЕ́ВНЫЙ *прил.* биш көн (эсендә булған), биш көнлөк; **пятидне́вный путь** биш көнлөк юл.

ПЯТИКЛА́ССНИК *м.* бишенсе класта уҡыусы.

ПЯТИКЛА́ССНИЦА *женск. р. к* **пятикла́ссник.**

ПЯТИКОНЕ́ЧНЫЙ *прил.* биш мөйөшлө (*йәки* ҡанатлы); **пятиконе́чная звезда́** биш ҡанатлы йондоҙ.

ПЯТИКОПЕ́ЕЧНЫЙ *прил.* биш тинлек.

ПЯТИКРА́ТНЫЙ *прил.* биш тапҡыр (*йәки* бишләтә) арттырылған; **в пятикра́тном разме́ре** биш тапҡыр арттырып.

ПЯТИЛЕ́ТИЕ *с.* 1. (*срок*) биш йыл; 2. (*годовщина*) биш йыллыҡ, биш йыл тулыу.

ПЯТИЛЕ́ТКА *ж.* биш йыллыҡ; **выполне́ние пятиле́тки в четы́ре го́да** биш йыллыҡты дүрт йылда үтәү.

ПЯТИЛЕ́ТНИЙ *прил.* 1. биш йыл (лыҡ), биш йыл(ға барған); **пятиле́тний план** биш йыллыҡ план; 2. (*о возрасте*) биштәге, биш йәшлек (*йәки* йәштәге); **пятиле́тний ма́льчик** биш йәшлек малай; 3. биш йыллыҡ, биш йыл тулыу; **пятиле́тний юбиле́й** биш йыл тулыу юбилейе.

ПЯТИМЕ́СЯЧНЫЙ *прил.* 1. биш ай; **в пятиме́сячный срок** биш ай эсендә; 2. (*о возрасте*) биш айлыҡ; **пятиме́сячный ребёнок** биш айлыҡ бала.

ПЯТИРУБЛЁВКА *ж. разг.* биш һумлыҡ аҡса.

ПЯТИРУБЛЁВЫЙ *прил.* биш һумлыҡ.

ПЯТИСО́ТЕННЫЙ *прил. разг.* биш йөҙлөк.

ПЯТИСОТЛЕ́ТИЕ *с.* (*годовщина*) биш йөҙ йыллыҡ, биш йөҙ йыл тулыу.

ПЯТИСОТЛЕ́ТНИЙ *прил.* 1. биш йөҙ йыл (-ға барған); **пятисотле́тняя да́вность** биш йөҙ йыл ғүмер (*йәки* ваҡыт) үтеү; 2. (*о годовщине чего-л.*) биш йөҙ йыллыҡ, биш йөҙ тулыу (*айканлы булған*).

ПЯТИСО́ТЫЙ *числ.* биш йөҙөнсө.

ПЯТИСТЕ́ННЫЙ *прил.* алты мөйөшлө (*өй*).

ПЯТИСТО́ПНЫЙ *прил.*: **пятисто́пный ямб** *лит.* биш стопалы шиғыр.

ПЯТИТО́НКА *ж. разг.* биш тонналыҡ автомобиль.

ПЯТИТО́ННЫЙ *прил.* биш тонналыҡ.

ПЯТИТЫ́СЯЧНЫЙ 1. *числ.* биш меңенсе; 2. *прил.* биш меӊ, биш меңдән торған; **пятиты́сячный отря́д** биш меңдән торған отряд.

ПЯ́ТИТЬСЯ *несов.* сигенеү, сигеү.

ПЯТИУГО́ЛЬНИК *м. мат.* бишмөйөш.

ПЯТИУГО́ЛЬНЫЙ *прил.* биш мөйөшлө.

ПЯТИЭТА́ЖНЫЙ *прил.* биш ҡатлы (*йәки* этажлы); **пятиэта́жное зда́ние** биш ҡатлы йорт.

ПЯ́ТКА *ж.* үксә; ✧ **душа́ ушла́ в пя́тки** *см.* **душа́; то́лько пя́тки сверка́ют** *см.* **сверка́ть.**

ПЯТНА́ДЦАТЫЙ *числ.* ун бишенсе.

ПЯТНА́ДЦАТЬ *числ.* ун биш.

ПЯТНА́ТЬ *несов. кого-что* ҡара яғыу, бысратыу, кер төшөрөү.

ПЯТНА́ШКИ *только мн. разг.* әбәк уйыны.

ПЯТНИ́СТЫЙ *прил.* тимгелле, ала-сыбар; **пятни́стая ко́шка** ала-сыбар бесәй.

ПЯ́ТНИЦА *ж.* йома; ✧ **у него́ семь пя́тниц на неде́ле** ул сәғәтенә ҡырҡ төрлө уйлай торған кеше.

ПЯТНО́ *с.* 1. тимгел, тап; ҡашҡа (*у животных*); **лицо́ в кра́сных пя́тнах** бите тимгел-тимгел булып ҡыҙарған; **коро́ва с бе́лым пятно́м на лбу́** ҡашҡа һыйыр; 2. (*запачканное место*) ҡара тап, тапы, тапы-топо, бысраҡ; **са́льное пятно́** май тапыһы; **выводи́ть пя́тна** тапы-тополарҙы бөтөрөү; 3. *перен.* гөнаһ, кер, тап; **смыть пятно́** гөнаһын бөтөрөү; ✧ **бе́лые пя́тна** (*на карте*) *см.* **бе́лый; жёлтое пятно́** *анат.* һары тап (*күҙҙең селтәрле ҡатлауының иң һиҙгер өлөшө*); **и на со́лнце есть пя́тна** *посл.* ҡояшта ла таптар бар; **роди́мое пятно́** *см.* **роди́мый; со́лнечные пя́тна** *астр.* Ҡояштағы таптар.

ПЯТО́К *м. разг.* биш, биш бөртөк (*йәки* дана); **пято́к яи́ц** биш йомортҡа.

ПЯ́ТОЧНЫЙ *прил.* үксә; **пя́точная кость** *анат.* үксә һөйәге.

ПЯ́ТЫЙ *числ.* бишенсе.

ПЯТЬ *числ.* биш.

ПЯТЬДЕСЯ́Т *числ.* илле.

ПЯТЬСО́Т *числ.* биш йөҙ.

ПЯ́ТЬЮ *нареч.* биш ерҙә, биш урында; **пя́тью пять — два́дцать пять** биш бишең — егерме биш, биш ерҙә бишең — егерме биш.

Р

РАБ *м.* 1. ҡол; 2. *перен.* ҡол, ярамһаҡ; **раб свои́х привы́чек** үҙ ғәҙәтенең ҡоло.

РАБА́ *женск. р. к* **раб.**

РАБКО́Р *м.* (**рабо́чий корреспонде́нт**) рабкор (эшсе хәбәрсе).

РАБКО́РОВСКИЙ *прил.* рабкор; **рабко́ровская заме́тка** рабкор хәбәре.

РАБОВЛАДЕ́ЛЕЦ *м.* ҡол биләүсе.

РАБОВЛАДЕ́ЛЬЧЕСКИЙ *прил.* ҡоллоҡ, ҡол биләүселек, ҡоллоҡҡа нигеҙләнгән; **рабовладе́льческий строй** ҡол биләүселек ҡоролошо.

РАБОВЛАДЕ́НИЕ *с.* ҡол биләү (*йәки* биләүселек).

РАБОЛЕ́ПИЕ, РАБОЛЕ́ПСТВО *с.* ҡолдарса баш эйеү, ярарға тырышыу, ярамһаҡланыу, теҙ сүгеү.

РАБОЛЕ́ПСТВОВАТЬ *несов. перед кем-чем* ҡолдарса баш эйеү, ярарға тырышыу, ярамһаҡланыу, теҙ сүгеү.

РАБО́ТА *ж.* 1. *см.* **рабо́тать; рабо́та маши́ны** машинаның эшләүе; 2. *в разн. знач.* эш, хеҙмәт; **у́мственная рабо́та** баш эше, аҡыл хеҙмәте; **сельскохозя́йственные рабо́ты** ауыл хужалығы эштәре; **пи́сьменная рабо́та** яҙма эш; **поступи́ть на рабо́ту** эшкә урынлашыу; ◇ **взять в рабо́ту** *кого* ҡыҫмаҡҡа алыу.

РАБО́ТАТЬ *несов.* 1. *в разн. знач.* эшләү; **рабо́тать в по́ле** яланда эшләү; **рабо́тать сле́сарем** слесарь булып эшләү; **рабо́тать над диссерта́цией** диссертация өҫтөндә эшләү; **магази́н рабо́тает без выходны́х** магазин ял көндәрһеҙ эшләй; 2. *с чем* (*пользоваться как материалом, пособием*) ҡулланып эшләү, эш итеү, тәжрибә яһау; **рабо́тать со словарём** һүҙлек ҡулланып эшләү; ◇ **рабо́тать над собо́й** үҙ өҫтөңдә эшләү.

РАБО́ТАТЬСЯ *несов. безл.* эш ырау; **сего́дня что́-то не рабо́тается** нишләптер бөгөн эш ырамай.

РАБО́ТНИК *м.* 1. работник, эшсе; **квалифици́рованный рабо́тник** квалификациялы работник; **нау́чный рабо́тник** ғилми работник; 2. *уст.* (*наёмный сельскохозяйственный рабочий*) ялсы.

РАБО́ТНИЦА *ж.* эшсе ҡатын-ҡыҙ; **рабо́тница тексти́льной фа́брики** туҡыу фабрикаһында эшләүсе ҡатын-ҡыҙ; ◇ **дома́шняя рабо́тница** хеҙмәтсе ҡатын-ҡыҙ.

РАБОТОДА́ТЕЛЬ *м.* эш биреүсе, эшкә яллаусы.

РАБОТОРГО́ВЕЦ *м.* ҡол һатыусы, ҡолдар менән һатыу итеүсе.

РАБОТОРГО́ВЛЯ *ж.* ҡолдар менән һатыу итеү.

РАБОТОСПОСО́БНОСТЬ *ж.* эшкә һәләтлелек (*йәки* яраҡлылыҡ); күп эшләү, эшсәнлек; **больша́я работоспосо́бность** эшкә ҙур һәләтлелек.

РАБОТОСПОСО́БНЫЙ *прил.* 1. (*трудоспособный*) эшкә һәләтле (*йәки* яраҡлы); 2. (*способный много работать*) күп эшләүсе, эшсән.

РАБОТЯ́ГА *м. и ж. разг.* эшсән кеше.

РАБОТЯ́ЩИЙ *прил. разг.* эшсән, эш һөйөүсән, егәрле; **работя́щий па́рень** эш һөйөүсән егет.

РАБО́ЧЕ-КРЕСТЬЯ́НСКИЙ *прил.* эшсе-крәҫтиән; **рабо́че-крестья́нская власть** эшсе-крәҫтиәндәр власе.

РАБО́ЧИЙ I *м.* эшсе.

РАБО́ЧИЙ II *прил.* 1. эшсе; **рабо́чий класс** эшселәр синыфы; **рабо́чее движе́ние** эшселәр хәрәкәте; **рабо́чий посёлок** эшселәр посёлкаһы; 2. (*производящий полезную работу*) эш, эшсе; **рабо́чий скот** эш малы; **рабо́чие пчёлы** эшсе ҡорттар; **рабо́чее давле́ние па́ра** *тех.* парҙың эш баҫымы; 3. (*отведённый, предназначенный для работы*) эш; **рабо́чий день** эш көнө; **рабо́чий костю́м** эш костюме.

РАБСЕЛЬКО́Р *м.* (**рабо́чий и се́льский корреспонде́нт**) рабселькор (эшсе һәм ауыл хәбәрсеһе).

РА́БСКИЙ *прил.* 1. ауыр; **ра́бский труд** ауыр хеҙмәт; 2. *перен.* (*покорный*) ҡолдарса; **ра́бское повинове́ние** ҡолдарса буйһоноу.

РА́БСТВО *с.* 1. ҡоллоҡ; **томи́ться в ра́бстве** ҡоллоҡта интегеү; **эпо́ха ра́бства** *ист.* ҡоллоҡ дәүере; 2. *перен.* ҡол булыу; **быть в ра́бстве** ҡол булыу.

РАБФА́К *м.* (**рабо́чий факульте́т**) рабфак (эшселәр факультеты).

РАБЫ́НЯ *женск. р. к* **раб.**

РАВВИ́Н *м. рел.* раввин (*еврейҙәрҙә дин башлығы*).

РАВЕЛИ́Н *м. воен. ист.* равелин (*боронғо крепостәрҙә тыштан стена артына эшләнгән өҫтәмә нығытма*).

РА́ВЕНСТВО *с.* 1. тиңлек, берҙәмлек, бер тигеҙ булыу; **ра́венство сил** көстәрҙең бер тигеҙ булыуы; 2. *полит., мат.* тигеҙлек.

РАВНЕ́НИЕ *с. см.* **равня́ться** 2, 4; **равне́ние напра́во** уңға тигеҙләнеү; **равне́ние на передовы́х** алдынғыларға эйәреү.

РАВНИ́НА *ж.* тигеҙлек.

РАВНИ́ННЫЙ *прил.* тигеҙлек; **равни́нная ме́стность** тигеҙлек ер.

РАВНО́ *нареч.* 1. *книжн.* берҙәй үк; **равно́ краси́вы го́ры и леса́** тауҙар ҙа, урмандар ҙа берҙәй үк матур; 2. *в знач. сказ. мат.* була; ҡала; **три плюс семь равно́ десяти́** өскә етене ҡушһаң, ун була; ◇ **всё равно́** *см.* **весь.**

РАВНО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «тигеҙ, тиң» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **равновесо́мый** тигеҙ (*йәки* тиң) үлсәүле (*йәки* ауырлыҡлы).

РАВНОБЕ́ДРЕННЫЙ *прил. мат.* тиң ҡырлы; **равнобе́дренный треуго́льник** тиң ҡырлы өсмөйөш.

РАВНОВЕЛИ́КИЙ *прил. мат., физ.* тигеҙ ҙурлыҡтағы; **равновели́кие тела́** тигеҙ ҙурлыҡтағы есемдәр.

РАВНОВЕ́СИЕ *с.* 1. *физ.* тигеҙлек, тигеҙләнеш; **равнове́сие сил** көстәр тигеҙлеге; **усто́йчивое равнове́сие** тотороҡло тигеҙләнеш; 2. (*устойчивость*) тотороҡлолоҡ, тотороҡло хәл; 3. *перен.* (*покой, спокойствие*) тыныслыҡ; **душе́вное равнове́сие** күңел тыныслығы; 4. *перен.* (*устойчивость*) тотороҡлолоҡ.

РАВНОВЕСО́МЫЙ *прил.* тигеҙ (*йәки* тиң) үлсәүле (*йәки* ауырлыҡлы).

РАВНОДЕ́ЙСТВУЮЩИЙ *прил.* берҙәй тәьсир итеүсе; **равноде́йствующая си́ла** *физ.* берҙәй тәьсир итеүсе көс.

РАВНОДЕ́НСТВИЕ *с.* көн менән төндөң тигеҙлеге; **весе́ннее равноде́нствие** яҙғы көн менән төндөң тигеҙлеге.

РАВНОДУ́ШИЕ *с.* вайымһыҙлыҡ, вайымһыҙ (*йәки* күңел һалмай) ҡарау; иҫ китмәү, тыныс күңеллелек.

РАВНОДУ́ШНЫЙ *прил.* 1. вайымһыҙ, туң, һалҡын; **равноду́шный челове́к** вайымһыҙ кеше; **равноду́шный взгляд** һалҡын ҡараш; 2. *разг.* (*не испытывающий интереса*) иҫ китмәү, ҡыҙыҡһынмау **он равноду́шен к спо́рту** уның спортҡа иҫе китмәй;

3. *разг.* (*не испытывающий влюблённости*) күңел бирмәү (*йәки* тартмау).

РАВНОЗНА́ЧНЫЙ *прил.* бер үк әһәмиәттәге (*йәки* мәғәнәләге), тиң әһәмиәтле (*йәки* мәғәнәле); **равнозна́чные слова́** тиң мәғәнәле һүҙҙәр.

РАВНОМЕ́РНОСТЬ *ж.* тигеҙ булыу, (бер) тигеҙлек.

РАВНОМЕ́РНЫЙ *прил.* бер тигеҙ (*йәки* төрлө); **равноме́рное разви́тие** бер тигеҙ үҫеш.

РАВНОПРА́ВИЕ *с.* хоҡуҡ тиңлеге, тиң хоҡуҡлылыҡ; **равнопра́вие гра́ждан СССР** СССР граждандарының тиң хоҡуҡлылығы.

РАВНОПРА́ВНЫЙ *прил.* тиң хоҡуҡлы.

РАВНОСИ́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. тиң, тигеҙ (*йәки* тиң) көслө; **равноси́льные борцы́** тигеҙ көслө көрәшселәр; 2. (*подобный чему-л.*) тиң; **собы́тие, равноси́льное катастро́фе** һәләкәткә тиң ваҡиға (*йәки* хәл).

РАВНОСТОРО́ННИЙ *прил.* *мат.* тигеҙ яҡлы; **равносторо́нний треуго́льник** тигеҙ яҡлы өсмөйөш.

РАВНОУГО́ЛЬНЫЙ *прил.* *мат.* тигеҙ мөйөшлө; **равноуго́льный многоуго́льник** тигеҙ мөйөшлө күпмөйөш.

РАВНОЦЕ́ННЫЙ *прил.* 1. (*одинаковый по цене*) бер иш; бер үк (*йәки* тиң) хаҡлы; **равноце́нные това́ры** бер үк хаҡлы тауарҙар; 2. (*одинаковый по ценности, по качеству*) тиң сифатлы (*йәки* ҡиммәтле).

РА́ВНЫЙ *прил.* 1. (*одинаковый*) тигеҙ, тиң, бер үк; **брёвна ра́вной толщины́** бер үк йыуанлыҡтағы бүрәнәләр; **ра́вные си́лы** тиң көстәр; 2. (*пользующийся одинаковыми правами*) тиң, тиңдәш; **относи́ться как к ра́вному** тиң итеп ҡарау; 3. (*равняющийся*) тигеҙ булған; **расстоя́ние, ра́вное пяти́ ме́трам** биш метрға тигеҙ булған ара.

РАВНЯ́ТЬ *несов. кого-что с кем-чем* тиңләү, тигеҙләү; тиң ҡуйыу; **я не могу́ равня́ть мою́ рабо́ту с твое́й** үҙ эшемде һинеке менән тиңләй алмайым.

РАВНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *с кем-чем, разг.* (*признавать себя равным кому-л.*) тиңләшеү; 2. *по кому-чему, воен.* тигеҙләнеү; **равня́ться по правофланго́вому** уң флангтағыға ҡарап тигеҙләнеү; **равня́йсь!** тигеҙлән!; 3. *чему* (*быть равным*) булыу; **два́жды три равня́ется шести́** ике өсөң алты була; 4. *по кому, на кого, перен.* эйәреү, юлын тотоу; **равня́ться на ста́рших това́рищей** өлкән иптәштәр юлын тотоу.

РАГУ́ *с. нескл.* рагу (*ашамлыҡ*).

РАД *в знач. сказ.* 1. *кому-чему и с неопр.* шат; **я за вас о́чень рад** һеҙҙең өсөн бик шатмын; 2. *с неопр.* (*о желании сделать что-л.*) әҙер, ине лә ...; **рад вам помо́чь** һеҙгә ярҙам итергә әҙер; ◇ **рад стара́ться!** 1) *уст.* хеҙмәт итергә әҙермен (*революцияға тиклемге армияла: начальствоның маҡтауына һалдаттың яуабы*); 2) (*готов сделать*) була ул!; **рад-радёхонек** ҡыуанып бөтә алмай.

РАДА́Р *м. см.* **радиолока́тор** *и* **радиолока́ция**.

РАДЕ́НИЕ *с. рел.* радение (*ҡайһы бер сектанттарҙа үҙ-үҙен туҡмау, бейеүҙән һ. б. торған дини йола*).

РАДЕ́ТЬ *несов.* 1. *о ком-чём, уст.* хәстәрләү, хәстәрлек күрһәтеү (*йәки* итеү); 2. *рел.* радение йолаһы башҡарыу.

РА́ДЖА *м.* раджа (*Һиндстанда феодаль кенәздәр һәм ерле хакимдәр титулы һәм шул титулдағы кеше*).

РА́ДИ *предлог с род. п.* (*для кого-чего*) өсөн, хаҡына; **ра́ди о́бщего де́ла** дөйөм эш хаҡына; **ра́ди чего́ ему́ отка́зываться?** уға ни өсөн баш тартырға инде?; **ра́ди о́тдыха** ял итеү өсөн.

РАДИА́ЛЬНЫЙ *прил.* радиаль (*радиус буйлап йүнәлгән*).

РАДИА́ТОР *м.* радиатор (1. *эҫе һыу йәки быу менән йылытыусы прибор*; 2. *моторҙағы һыуҙы һыуындырыусы прибор*).

РАДИА́ЦИЯ *ж. физ.* радиация (*электромагнит энергияһын сәсеү*); **со́лнечная радиа́ция** ҡояш радиацияһы.

РА́ДИЕВЫЙ *прил.* радий; радийле; **ра́диевое излуче́ние** радий нурҙары; **ра́диевая руда́** радийле руда.

РА́ДИЙ *м.* радий (*химик элемент, металл*).

РАДИКА́Л I *м.* радикал (1. *киҫкен саралар яҡлы кеше*; 2. *полит. радикализм яҡлы кеше*).

РАДИКА́Л II *м.* радикал (1. *математикала тамға*; 2. *бер химик ҡушылманан икенсеһенә үҙгәрмәй күсә торған атомдар төркөмө*).

РАДИКАЛИ́ЗМ *м.* радикализм (1. *киҫкен саралар үткәреү*; 2. *полит. буржуаз дәүләт мәнфәғәттәренән сығып демократик реформалар үткәреүҙе талап итеүсе политик йүнәлеш*).

РАДИКА́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. радикаль, киҫкен, тәрән, тамырынан; **радика́льные измене́ния** радикаль үҙгәрештәр; 2. (*придерживающийся крайних взглядов*) киҫкен фекерле.

РАДИКУЛИ́Т *м. мед.* радикулит (*ауырыу*).

РА́ДИО *с. нескл. в разн. знач.* радио; **слу́шать ра́дио** радио тыңлау; **рабо́тать на ра́дио** радиола эшләү; **включи́ть ра́дио** радионы һөйләтеү.

РАДИО- I *ҡушма һүҙҙәрҙең «радио» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **радиоко́мпас** радиокомпас.

РАДИО- II *ҡушма һүҙҙәрҙең «радий, радиоактивлек, радиация» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **радиоэлеме́нт** радиоактив элемент.

РАДИОАКТИ́ВНОСТЬ *ж.* радиоактивлек (*ҡайһы бер химик элементтәрҙә атом ядроһының үҙенән-үҙе тарҡалыуы*).

РАДИОАКТИ́ВНЫЙ *прил.* радиоактив; **радиоакти́вные элеме́нты** радиоактив элементтәр.

РАДИОАППАРАТУ́РА *ж.* радио аппаратары.

РАДИОВЕЩА́НИЕ *с.* радио тапшырыу.

РАДИОВЕЩА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* радио тапшырыу; **радиовеща́тельная ста́нция** радио тапшырыу станцияһы.

РАДИОВОЛНА́ *ж. физ.* радио тулҡыны.

РАДИОГРА́ММА *ж.* радиограмма (*радиотелеграфтан тапшырылған хәбәр*).

РАДИОГРА́ФИЯ *ж.* радиография (*радиоактив элементтәр ярҙамында һүрәт төшөрөү*).

РАДИОЗО́НД *м.* радиозонд (*метеорологик прибор*).

РАДИОКОМБА́ЙН *м.* радиокомбайн (*телевизорҙан, радиоприёмниктән, магнитофондан һәм проигрывателдән торған аппарат*).

РАДИОКОММЕНТА́ТОР *м.* радиокомментатор (*радионан халыҡ-ара күҙәтеүҙәр һ. б. хаҡында һөйләүсе*).

РАДИО́ЛА *ж.* радиола (*радиоприёмниктән һәм проигрывателдән торған аппарат*).

РАДИО́ЛОГ *м.* **1.** радиолог, радиология белгесе; **2.** радиолог (*дауалауҙа радиоактив матдәләрҙе файҙаланыусы врач*).

РАДИОЛО́ГИЯ *ж.* радиология (*радий һәм башҡа радиоактив элементтәрҙең тәьҫирен һәм уларҙы файҙаланыу юлын өйрәнеү фәне*).

РАДИОЛОКА́ТОР *м.* радиолокатор (*радиолокация ҡоролмаһы*).

РАДИОЛОКАЦИО́ННЫЙ *прил.* радиолокация; **радиолокацио́нная ста́нция** радиолокация станцияһы.

РАДИОЛОКА́ЦИЯ *ж.* радиолокация (*алыҫтағы нәмәләрҙе радио тулҡындары ярҙамында тотоп, уларҙың алыҫлығын, йүнәлешен билдәләү методы*).

РАДИОЛЮБИ́ТЕЛЬ *м.* радио һөйөүсе, радиотехника менән шөғөлләнеүсе.

РАДИОМАЯ́К *м.* радиомаяк (*караптарға һәм самолёттарға уларҙың ҡайҙа икәнлектәрен белергә ярҙам итә торған махсус сигнал ебәреп тороусы радиостанция*).

РАДИОНАВИГА́ЦИЯ *ж.* радионавигация (*самолёт һәм караптарҙы радиотехник саралар ярҙамында йөртөү*).

РАДИОПЕРЕДА́ТЧИК *м.* радио тапшырғыс.

РАДИОПЕРЕДА́ЧА *ж.* **1.** (*передача чего-л. по радио*) радио тапшырыу; **2.** (*то, что передаётся*) радио; **слу́шать радиопереда́чу** радио тыңлау.

РАДИОПЕРЕКЛИ́ЧКА *ж.* радио аша тауыш бирешеү (*йәки* хәбәрләшеү).

РАДИОПОСТАНО́ВКА *ж.* радиопостановка (*радио аша бирелгән спектакль*).

РАДИОПРИЁМНИК *м.* радио алғыс, радиоприёмник.

РАДИОПРИЁМНЫЙ *прил.* радио ҡабул итеүсе; **радиоприёмная устано́вка** радио ҡабул итеүсе установка.

РАДИОРЕПОРТА́Ж *м.* радиорепортаж (*урындағы хәлде туранан-тура радио аша тапшырыу*).

РАДИОРУ́БКА *ж.* радиорубка (*карапта, самолётта радист һәм радиоаппаратура бүлмәһе*).

РАДИОРУ́ПОР *м.* радиорупор (*рупор формаһындағы репродуктор*).

РАДИОСВЯ́ЗЬ *ж.* радио бәйләнеш.

РАДИОСЕ́ТЬ *ж.* радио селтәре.

РАДИОСЛУ́ШАТЕЛЬ *м.* радио тыңлаусы.

РАДИОСТА́НЦИЯ *ж.* ра́дио станцияһы, радиостанция.

РАДИОСТУ́ДИЯ *ж.* радио студияһы (*радио тапшырыу бүлмәһе*).

РАДИОТЕЛЕГРА́ММА *ж. см.* **радиогра́мма.**

РАДИОТЕЛЕГРА́Ф *м.* радиотелеграф (**1.** *радио аша телеграмма биреү һәм алыу аппараттары;* **2.** *шундай тапшырыуҙар станцияһы, учреждениеһе*).

РАДИОТЕЛЕГРА́ФНЫЙ *прил.* радиотелеграф; **радиотелегра́фный аппара́т** радиотелеграф аппараты.

РАДИОТЕЛЕФО́Н *м.* радиотелефон (*радио аша телефон бәйләнеше аппараттары*).

РАДИОТЕЛЕФО́ННЫЙ *прил* радиотелефон; **радиотелефо́нная ста́нция** радиотелефон станцияһы.

РАДИОТЕРАПИ́Я *ж. мед.* радиотерапия (*радий һәм радиоактив матдәләр менән дауалау*).

РАДИОТЕ́ХНИК *м.* радиотехник.

РАДИОТЕ́ХНИКА *ж.* радиотехника.

РАДИОТО́ЧКА *ж.* радиоточка.

РАДИОУ́ЗЕЛ *м.* радиоузел.

РАДИОФИ́ЗИКА *ж.* радиофизика (*радиотехниканың физик нигеҙҙәрен өйрәнеү бүлеге*).

РАДИОФИКА́ЦИЯ *ж.* **1.** радиолаштырыу; **радиофика́ция страны́** илде радиолаштырыу; **2.** радио үткәреү; **радиофика́ция заво́да** заводҡа радио үткәреү.

РАДИОФИЦИ́РОВАТЬ *несов. что* радиолаштырыу, радио үткәреү.

РАДИОФИЦИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов.* радиолашыу; **2.** *несов. страд. к* **радиофици́ровать.**

РАДИОЦЕ́НТР *м.* радио үҙәге.

РАДИОЭЛЕКТРО́НИКА *ж.* радиоэлектроника (*радиотехника һәм электрониканан үҫеп сыҡҡан айырым фән тармаҡтары исеме*).

РАДИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, о чём и без доп.* радио аша хәбәр биреү (*йәки* итеү).

РАДИ́СТ *м.* радист.

РА́ДИУС *м.* радиус (**1.** *мат. түңәрәктең йәки шар йөҙөнөң берәй нөктәһен үҙәге менән тоташтырған һыҙыҡ;* **2.** *перен. берәй нәмәнең таралыу, хәрәкәт итеү сфераһы*).

РА́ДОВАТЬ *несов. кого-что* **1.** шатландырыу, ҡыуандырыу, һөйөндөрөү; **2.** (*быть приятным для взора, слуха*) ҡыуаныс, күркәм, күңелле (булыу).

РА́ДОВАТЬСЯ *несов.* шатланыу, ҡыуаныу.

РАДО́Н *м.* радон (*химик элемент, газ*).

РА́ДОСТНЫЙ *прил.* шат, шатлыҡлы, ҡыуаныслы, күңелле; **ра́достное сообще́ние** ҡыуаныслы хәбәр; **ра́достное лицо́** шат йөҙ; **ра́достные чу́вства** шатлыҡлы тойғолар.

РА́ДОСТЬ *ж.* шатлыҡ, ҡыуаныс, һөйөнөс; **вне себя́ от ра́дости** шатлығы эсенә һыймай; ◇ **с ра́достью** ҡыуанып, һөйөнөп, шатланып; **на ра́достях** шатлығынан, ҡыуанысынан.

РА́ДУГА *ж.* йәйғор.

РА́ДУЖНЫЙ *прил.* **1.** (*многоцветный*) йәйғор төҫлө; **2.** *перен.* шатлыҡлы, ҡыуаныслы, һөйөнөслө, күңелле; **ви́деть всё в ра́дужном све́те** бөтә нәмәнең етеш яғын ғына күреү; ◇ **ра́дужная оболо́чка** *анат.* төҫлө ҡатлам (*күҙҙең алғы өлөшөндә*).

РАДУ́ШИЕ *с.* алсаҡлыҡ, киң күңеллелек, яҡты сырай.
РАДУ́ШНЫЙ *прил.* алсаҡ, киң күңелле, яҡты сырайлы.
РАЖ *м. разг.* шашҡанлыҡ, ҡыҙғанлыҡ; **войти́ в раж** шашып (*йәки* ҡыҙып) китеү.
ражу́ *наст. вр. от* **рази́ть.**
РАЗ I *м.* 1. ҡабат, ҡат, тапҡыр, мәртәбә; **мно́го раз** күп тапҡыр; **в после́дний раз** һуңғы тапҡыр; 2. (*при счёте*) бер; **раз, два, три** бер, ике, өс; ◇ **в са́мый раз** тап-таман; **ино́й раз** *см.* **ино́й; не ра́з** бер нисә тапҡыр; **как ра́з** *см.* **как; раз за ра́зом** бер-бер артлы; **раз навсегда́** бөтөнләйгә, һуңғы тапҡыр; **ра́з на ра́з не прихо́дится** гел тура килеп тормай.
РАЗ II *нареч.* (*однажды*) бер ваҡыт (*йәки* саҡ, көнө шулай); **раз по́здно ве́чером** бер көнө шулай ҡараңғы төшкәс; **ка́к-то раз** бер ваҡыт шулай.
РАЗ III *союз условн. разг.* =ғас (=гәс, =ҡас, =кәс), икән; **раз он не пойдёт, я то́же остаю́сь** ул бармағас, мин дә бармайым; **раз та́к, не́ о чём говори́ть** улай булғас, һөйләшеп тораһы ла юҡ.
РАЗ= (**РАЗО=, РАЗЪ=, РАС=**) *приставка* 1. *ҡылым яһағанда ҡулланылып, түбәндәгене аңлата*: 1) өлөштәргә бүлеүҙе, *мәҫ.* **разорва́ть** өҙгөләү, йыртҡылау, өҙгөләп ташлау; 2) *эш-хәрәкәт йәки хәлде көсәйтеүҙе, мәҫ.* **разоби́деть** үтә ныҡ хәтерен ҡалдырыу, бик ныҡ рәнйетеү; 3) *эш-хәрәкәттең төрлө яҡҡа йүнәлеүен, мәҫ.* **разъе́хаться** төрлө яҡҡа китеү, таралышыу; 4) *эш--хәрәкәттең туҡталыуын, мәҫ.* **разлюби́ть** һыуыныу, яратмай башлау; 5) киреһенә эшләүҙе, *мәҫ.* **разбинтова́ть** бинтте тағатыу; бинтен сисеү; 2. *сифат һәм исем яһағанда ҡулланылып, «бик, үтә» тигәнде аңлата, мәҫ.* **развесёлый** бик шат күңелле; **разуда́лый** бик ҡыйыу.
РАЗАГИТИ́РОВАТЬ *сов. кого-что, разг.* 1. (*агитируя, убедить*) өгөтләп күндереү; 2. (*агитируя, разубедить*) өгөтләп дүндереү, кире ҡайтарыу.
РАЗА́ХАТЬСЯ *сов. разг.* ах итә башлау, ах-вах итеү.
РАЗБА́ВИТЬ *сов. что* шыйыҡайтыу, шыйыҡлау.
РАЗБА́ВИТЬСЯ *сов. разг.* шыйыҡайыу, шыйыҡланыу.
РАЗБА́ВКА *ж. разг. см.* **разба́вить.**
РАЗБАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **разба́вить.**
РАЗБАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разба́виться;** 2. *страд. к* **разбавля́ть.**
РАЗБАЗА́РИВАНИЕ *с. см.* **разбаза́рить.**
РАЗБАЗА́РИВАТЬ *несов. см.* **разбаза́рить.**
РАЗБАЗА́РИТЬ *сов. что, разг.* 1. (*напр. деньги*) әрәм-шәрәм итеү, бушҡа туҙҙырып бөтөрөү; 2. *перен.* бушҡа (*йәки* кәрәкмәгәнгә) сарыф итеү (*ваҡытты, талантты һ. б.*).
РАЗБА́ЛИВАТЬСЯ I *несов. см.* **разболе́ться** I.
РАЗБА́ЛИВАТЬСЯ II *несов. см.* **разболе́ться** II.
РАЗБАЛОВА́ТЬ *сов. кого, разг.* артыҡ иркәләү (*йәки* иркәләтеү, иркәләп ебәреү).
РАЗБАЛОВА́ТЬСЯ *сов. разг.* артыҡ иркәләнеү (*йәки* иркәләнеп китеү).

РАЗБА́ЛТЫВАТЬ I *несов. см.* **разболта́ть** I.
РАЗБА́ЛТЫВАТЬ II *несов. см.* **разболта́ть** II.
РАЗБА́ЛТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разболта́ться** I; 2. *страд. к* **разба́лтывать** I.
РАЗБЕ́Г *м. см.* **разбежа́ться** 2; **с разбе́га** йүгереп килеп.
РАЗБЕ́ГАТЬСЯ *сов. разг.* йүгергеләй башлау, төрлө яҡҡа йүгерешә башлау.
РАЗБЕГА́ТЬСЯ *несов. см.* **разбежа́ться; глаза́ разбега́ются** ҡайһыһын ҡарарға ла белеп булмай, күҙ алды сыбарланып китте.
РАЗБЕЖА́ТЬСЯ *сов.* 1. (*в разные стороны*) тырым-тыраҡай ҡасыу, йүгереп таралышыу, йүгерешеп ян-яҡҡа таралыу; 2. (*набрать скорость*) йүгереп килеү; **разбежа́вшись, перескочи́ть ров** йүгереп килеп урҙы (*йәки* соҡорҙо) аша һикереү.
РАЗБЕРЕДИ́ТЬ *сов.* 1. *что* ауырттырыу, ярһытыу; **разбереди́ть ра́ну** яраны ярһытыу; 2. *кого-что, перен.* ярһытыу, иҫкә төшөрөү, яңыртыу; **разбереди́ть ду́шу** йөрәкте ярһытыу.
РАЗБИВА́ТЬ *несов. см.* **разби́ть.**
РАЗБИВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разби́ться;** 2. *страд. к* **разбива́ть.**
РАЗБИ́ВКА *ж.* 1. *см.* **разби́ть** 1—3, 8—11; **разби́вка строк в набо́ре** *полигр.* хәреф йыйғанда юлдарҙы һирәгәйтеү; **разби́вка льда** боҙ ватыу; 2. (*планировка*) урынын билдәләү, билдәләп сығыу; **разби́вка са́да по пла́ну** план буйынса баҡсаның урынын билдәләү.
РАЗБИНТОВА́ТЬ *сов. кого-что* бинтен сисеү (*йәки* тағатыу); **разбинтова́ть ру́ку** ҡулдың бинтен сисеү.
РАЗБИНТОВА́ТЬСЯ *сов. разг.* бинте сиселеү (*йәки* тағатылыу); **рука́ разбинтова́лась** ҡулдың бинте сиселде.
РАЗБИНТО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **разбинтова́ть.**
РАЗБИНТО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разбинтова́ться;** 2. *страд. к* **разбинто́вывать.**
РАЗБИРА́ТЕЛЬСТВО *с.* 1. ҡарау, тикшереү; 2. *юр.* эште ҡарау; **суде́бное разбира́тельство** эште судта ҡарау.
РАЗБИРА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **разобра́ть;** 2. *что и без доп., разг.* ҡарау, ҡарап алыу; **разбира́ть не́когда, на́до де́йствовать** ҡарарға ваҡыт юҡ, эшләргә кәрәк.
РАЗБИРА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разобра́ться;** 2. (*быть разборным*) тағатылыу, һүтелеү; **э́тот аппара́т разбира́ется** был аппарат һүтелә; 3. *страд. к* **разбира́ть** 1.
РАЗБИТНО́Й *прил. разг.* үткер, отҡор, етеҙ, шаян; **разбитно́й ма́лый** үткер егет.
РАЗБИ́ТОСТЬ *ж.* арығанлыҡ, туҡмалған кеүек булыу, тән ҡырылып барыу.
РАЗБИ́ТЫЙ 1. *прич.* (*ставший бессильным, нетрудоспособным*) ауыртҡан, эштән сыҡҡан, һуҡҡан; **разби́тый парали-чо́м** паралич һуҡҡан; 2. *прил.* (*расколотый*) ватыҡ, ярыҡ; **разби́тая ча́шка** ярыҡ сынаяҡ; 3. *прил.* (*повреждённый*) боҙоҡ, ватыҡ, емерелеп бөткән; **разби́тая маши́на** ватыҡ машина; 4. *прил.* (*раненый*) һынған, яраланған, ауыртҡан; **разби́тая рука́** яраланған

ҡул; 5. *прил. перен.* (*погибший, разрушенный*) емерелгән, юҡҡа сыҡҡан; **разбитые надежды** юҡҡа сыҡҡан өмөттәр; 6. *прил.* (*побеждённый*) ҡыйратылған, тар-мар ителгән; **разбитый враг** ҡыйратылған дошман; 7. *прил. перен.* (*усталый*) арыған, ватылған, туҡмалған кеүек; **чувствовать себя разбитым** үҙеңде туҡмалған кеүек һиҙеү; ✧ **оказаться у разбитого корыта** *см.* **корыто.**

РАЗБИТЬ *сов.* 1. *что* ватыу, ярыу; ҡыйратыу; **бурей разбило корабль** *безл.* дауыл карапты ҡыйратты; 2. *что* (*поранить*) яралау, ярыу, ауырттырыу, һыҙырыу; 3. *что, перен. разг.* (*разрушить, погубить*) емереү, юҡҡа сығарыу; 4. *кого-что* (*победить*) тар-мар итеү, ҡыйратыу; 5. *кого* (*сделать нетрудоспособным — о параличе и т. п.*) эштән сығарыу, һуғыу; 6. *что* (*привести в негодность*) эшлектән сығарыу, боҙоп бөтөрөү; **разбить сапоги** итекте эшлектән сығарыу; **разбить дорогу** юлды боҙоп бөтөрөү; 7. *кого-что, перен.* (*опровергнуть*) юҡҡа сығарыу; 8. *что на что* (*распределить, разделить на части*) бүлеү, бүлгеләү; 9. *что* (*произвести посадку*) яһау, эшләү; **разбить сад** баҡса яһау; 10. *что* (*раскинуть — напр. палатку, лагерь*) ҡороу; 11. *что, полигр.* аралау, һирәгәйтеү (*юл араһын киңәйтеү*); **разбить строки** юлдарҙы аралау.

РАЗБИТЬСЯ *сов.* 1. ватылыу, ярылыу; 2. (*повредить себе что-л.*) ауырттырыу, һыҙырыу; **разбиться в кровь** ҡанатҡанса һыҙырыу; 3. (*разделиться на части*) бүленеү; 4. *перен. разг.* (*разрушиться, погибнуть*) емерелеү, юҡҡа сығыу.

РАЗБОГАТЕТЬ *сов.* байыу, байығыу, байып китеү.

РАЗБОЙ *м.* талау, юл баҫыу.

РАЗБОЙНИК *м.* 1. юлбаҫар; 2. *бран.* талаусы, юлбаҫар.

РАЗБОЙНИЧАТЬ *несов.* талау, юлбаҫарлыҡ итеү.

РАЗБОЙНИЧЕСКИЙ, РАЗБОЙНИЧИЙ *прил.* юлбаҫар; юлбаҫарҙарса; **разбойничья шайка** юлбаҫарҙар шайкаһы; **разбойничий способ ведения войны** һуғышты юлбаҫарҙарса алып барыу ысулы.

РАЗБОЛЕТЬСЯ I *сов. разг.* (*о человеке*) сәсрәп ауырып китеү.

РАЗБОЛЕТЬСЯ II *сов. разг.* (*об отдельном органе*) һыҙлау, ауыртыу, ауырта (*йәки* һыҙлай) башлау.

РАЗБОЛТАННОСТЬ *ж.* тотанаҡһыҙлыҡ, тәртипһеҙлек.

РАЗБОЛТАННЫЙ *прил. разг.* тотанаҡһыҙ, тәртипһеҙ.

РАЗБОЛТАТЬ I *сов. что, разг.* 1. болғатыу, туҡыу; **разболтать муку в воде** ондо һыуға болғатыу; 2. (*ослабить*) бушатыу; **разболтать гайку** гайканы бушатыу.

РАЗБОЛТАТЬ II *сов. что и без доп., разг.* (*разгласить*) фаш итеү, асыу, әйтеп (*йәки* һөйләп) ташлау; **разболтать тайну** серҙе һөйләп ташлау.

РАЗБОЛТАТЬСЯ I *сов. разг.* 1. (*размешаться от взбалтывания*) болғатылыу, туҡылыу; 2. (*ослабеть, расшататься*) бушау, бушаҡланыу; 3. *перен.* (*распуститься*) йомшарыу; **дисциплина разболталась** тәртип йомшарған.

РАЗБОЛТАТЬСЯ II *сов. разг.* (*разговориться*) теле сиселеп китеү, һүҙгә мауығып китеү.

РАЗБОМБИТЬ *сов. кого-что* бомбаға тотоу.

РАЗБОР *м.* 1. *см.* **разобрать** 1—7; **грамматический разбор** грамматик яҡтан тикшереү; **разбор дела** эште ҡарау; 2. (*сорт, качество*) сорт; **мука второго разбора** икенсе сорт он; ✧ **прийти к шапочному разбору** *см.* **шапочный.**

РАЗБОРКА *ж. см.* **разобрать** 1—4.

РАЗБОРНЫЙ *прил.* һүтелмәле, таратылмалы, тағатылмалы; **разборный шкаф** тағатылмалы шкаф.

РАЗБОРОЧНЫЙ *прил.* һүтеү, тағатыу; **разборочный цех** һүтеү цехы.

РАЗБОРЧИВЫЙ *прил.* 1. һайланыусан, һайлансыҡ, төрләнсек, талапсан; талымлы, нәзберек (*в пище*); 2. (*чёткий*) асыҡ, аңлайышлы, аныҡ.

РАЗБРАКОВАТЬ *сов. что* продукцияны сорттарға айырыу.

РАЗБРАНИТЬ *сов. кого-что, разг.* һүгеп (*йәки* әрләп) ташлау.

РАЗБРАНИТЬСЯ *сов. разг.* (*начать сильно браниться*) ызғышыу, талашыу, талашып (*йәки* ызғышып) бөтөү.

РАЗБРАСЫВАТЬ *несов. см.* **разбросать.**

РАЗБРАСЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разбросаться;** 2. *страд. к* **разбрасывать.**

РАЗБРЕДАТЬСЯ *несов. см.* **разбрестись.**

РАЗБРЕСТИСЬ *сов.* 1. таралышыу, таралышып бөтөү; **разбрестись в разные стороны** төрлө яҡҡа таралышып бөтөү; 2. *перен.* (*о мыслях*) буталыу, таралыу.

РАЗБРОД *м.* 1. *см.* **разбрестись** 1; 2. (*разногласие*) буталсыҡлыҡ, тарҡаулыҡ; **идейный разброд** идея тарҡаулығы.

РАЗБРОСАННЫЙ 1. *прич.* һибелгән, таратып ташланған, тарҡау ултырған; тарау; 2. *прил. перен. разг.* тарҡау, буталсыҡ; **разбросанные мысли** тарҡау фекерҙәр.

РАЗБРОСАТЬ *сов. что* 1. таратыу, таратып ташлау; **разбросать сено** бесәнде таратып ташлау; 2. *разг.* (*привести в беспорядок*) туҙҙырыу, туҙҙырып ташлау.

РАЗБРОСАТЬСЯ *сов. разг.* 1. (*разметаться*) асылыу, ташлау, асынып ташлау; **разбросаться во сне** ҡул-аяҡты ташлап йоҡлау; 2. (*одновременно заняться многим*) төрлө яҡҡа һалыныу, (бер үк ваҡытта) төрлө эш менән шөғөлләнеү.

РАЗБРОСИТЬ *сов. что, разг.* туҙҙырып (*йәки* таратып) ташлау.

РАЗБРОСНОЙ *прил. с.-х.* 1. һибеп, сәсеп; **разбросной посев** һибеп сәсеү; 2. һипмә, һибеп сәсеү; **разбросная сеялка** һипмә сәскес.

РАЗБРЫЗГАТЬ *сов. что* сәсрәтеү; **разбрызгать кругом воду** тирә яҡлап һыу сәсрәтеү.

РАЗБРЫЗГАТЬСЯ *сов. разг.* һибелеп (*йәки* сәсрәп) китеү; **вода разбрызгалась** һыу сәсрәп китте.

РАЗБРЫЗГИВАТЬ *несов. см.* **разбрызгать.**

РАЗБРЮЗЖА́ТЬСЯ *сов. разг.* мыжҡылдау, мыжҡылдығы сығыу.
РАЗБУРА́ВИТЬ *сов. что* быраулап киңәйтеү.
РАЗБУРИ́ТЬ *сов. что* быраулап тишеү.
РАЗБУХА́НИЕ *с. см.* **разбу́хнуть.**
РАЗБУХА́ТЬ *несов. см.* **разбу́хнуть.**
РАЗБУ́ХНУТЬ *сов.* 1. күбеү, бүртеү, бүртенеү, шешенеү; 2. *перен. разг.* үҫеү, ҙурайыу, күбәйеү, ҡабарыу; **шта́ты разбу́хли** штаттар ҙурайҙы.
РАЗБУШЕВА́ТЬСЯ *сов.* 1. ҡотороу, ҡотороноу; **мо́ре разбушева́лось** диңгеҙ ҡоторона; 2. *перен. разг.* (*начать буянить*) пыр туҙыу, ғауға күтәреү, дау ҡуптарыу, дыулай башлау.
РАЗВА́Л *м.* 1. *см.* **развали́ть(ся)** 1, 2; **разва́л стены́** стенаны емереү; **разва́л рабо́ты** эште тарҡатыу; 2. *разг.* (*беспорядок*) тәртипһеҙлек.
РАЗВА́ЛЕЦ *м.*: **ходи́ть с разва́льцем** алпан-толпан (баҫып) йөрөү, байтанлау.
РАЗВА́ЛИВАТЬ I *несов. см.* **развали́ть.**
РАЗВА́ЛИВАТЬ II *несов. см.* **разваля́ть.**
РАЗВА́ЛИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **развали́ться;** 2. *страд. к* **разва́ливать I.**
РАЗВА́ЛИНА *ж.* 1. *обычно мн.* **разва́лины** емерек, емереклектәр; 2. *разг.* (*о человеке*) ҡаҡшаған кеше.
РАЗВАЛИ́ТЬ *сов. что* 1. (*рассы́пать, раскидать*) таратыу, таратып ташлау; **развали́ть стог** кәбәнде таратып ташлау; 2. *разг.* (*сломать*) емереү, ҡолатыу, ауҙарыу; **развали́ть сте́ну** стенаны емереү; 3. *перен.* (*привести в упадок*) ҡыйратыу, тарҡатыу, емереү.
РАЗВАЛИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*рассы́паться, распасться*) таратылыу, таратып ташланыу; 2. *разг.* (*разрушиться*) емерелеү, ҡолау, ауыу; **стена́ развали́лась** стена емерелгән (*йәки* ауған); 3. *перен.* (*прийти в упадок*) емерелеү, ҡыйралыу, бөлөү, эштән сығыу; 4. *разг.* (*сесть, развалившись*) йәйелеп (*йәки* йәйерәп) китеп ятыу (*йәки* ултырыу).
РАЗВАЛЯ́ТЬ *сов. что* 1. *с.-х.* таратыу, таратып ташлау; 2. (*тесто*) йәйеү.
РАЗВА́РИВАТЬ *несов. см.* **развари́ть.**
РАЗВА́РИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **развари́ться;** 2. *страд. к* **разва́ривать.**
РАЗВАРИ́ТЬ *сов. что* иҙерәтеү, ныҡ бешереү, иҙерәткәнсе бешереү; **развари́ть мя́со** итте иҙерәткәнсе бешереү.
РАЗВАРИ́ТЬСЯ *сов.* иҙерәү, ныҡ бешеү, иҙерәгәнсе бешеү.
РАЗВАРНО́Й *прил. уст.* иҙелеп (*йәки* таралып) бешкән; **разварно́й карто́фель** иҙелеп бешкән картуф.
РА́ЗВЕ 1. *частица вопр.* ⁼мы (⁼ме) ни; **ра́зве он уже́ прие́хал?** ул инде ҡайтҡан дамы ни?; 2. *частица вопр.* (*может быть*) әллә ... ⁼мы (⁼ме) икән; **ра́зве съе́здить за́втра?** әллә иртәгә барып ҡайтырғамы икән?; 3. *частица огранич.* (*может быть, только*) ⁼нан башҡаһы, иҫәпләмәгәндә; бәлки ... булыр; **приду́т все, ра́зве то́лько он не придёт** ул ғына килмәй ҡалмаһа, башҡалары килер; 4. *союз условн.-противит.* (*за исключением, если не*) ⁼һа (⁼һә); башҡа; **он непреме́нно э́то сде́лает, ра́зве то́лько заболе́ет** ауырып ҡына китмәһә, ул быны эшләр.
РАЗВЕВА́ТЬ *несов. что* елберҙәтеү; **ве́тер развева́ет фла́ги** ел байраҡтарҙы елберҙәтә.
РАЗВЕВА́ТЬСЯ *несов.* 1. елберҙәү; **во́лосы развева́ются от ве́тра** сәс елгә елберҙәй; 2. *страд. к* **развева́ть.**
РАЗВЕ́ДАТЬ *сов.* 1. *что, о ком-чём, про кого-что* (*узнать*) асыҡлау, белеү; **разве́дать о его́ наме́рениях** уның ниәтен белеү; 2. *что* тикшереү, күҙәтеү, өйрәнеү, тикшереп белеү, разведка яһау (*йәки* яһап белеү); **разве́дать за́лежи поле́зных ископа́емых** ҡаҙылма байлыҡтар ятҡылығын өйрәнеү.
РАЗВЕДЕ́НИЕ *с. см.* **развести́** 1—7 *и* **развести́сь** 2; **разведе́ние лека́рственных расте́ний** дарыу үҫемлектәрен үрсетеү.
РАЗВЕДЁННЫЙ 1. *прич.* иретелгән, иҙелгән; 2. *прил.* айырылышҡан, айырылған; **разведённая жена́** (ирҙән) айырылған ҡатын.
РАЗВЕ́ДКА *ж.* 1. *см.* **разве́дать** 2; **разве́дка ме́стности** урынды тикшереү; 2. (*обследование, производимое войсковой частью и т. п.*) разведка; **посла́ть бойцо́в в разве́дку** боецтарҙы разведкаға ебәреү; 3. *воен.* (*войсковая группа*) разведка; **ко́нная разве́дка** атлы разведка; 4. (*организация*) разведка.
РАЗВЕ́ДОЧНЫЙ *прил.* разведка; **разве́дочные рабо́ты** разведка эштәре; **разве́дочный отря́д** разведка отряде.
РАЗВЕ́ДЧИК *м.* 1. *воен.* разведчик; 2. *геол.* разведчик, эҙләүсе; **разве́дчики не́фти** нефть эҙләүселәр; 3. (*самолёт*) разведчик.
РАЗВЕ́ДЫВАНИЕ *с. см.* **разве́дать.**
РАЗВЕ́ДЫВАТЕЛЬНЫЙ *прил.* разведка; **разве́дывательный отря́д** разведка отряде.
РАЗВЕ́ДЫВАТЬ *несов. см.* **разве́дать.**
РАЗВЕЗТИ́ *сов.* 1. *кого-что* таратыу, таратып сығыу, алып барып ҡуйыу, илтеп биреү; **развезти́ дете́й по дома́м** балаларҙы өйҙәренә алып барып ҡуйыу; 2. *безл. что, разг.* бысратыу; **доро́гу от дожде́й развезло́** ямғыр юлды бысратҡан.
РАЗВЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **разве́ять.**
РАЗВЕ́ИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разве́яться;** 2. *страд. к* **разве́ивать.**
РАЗВЕНЧА́ТЬ *сов. кого-что* дәрәжәһен (*йәки* абруйын) төшөрөү.
РАЗВЕ́НЧИВАТЬ *несов. см.* **развенча́ть.**
РАЗВЁРНУТЫЙ 1. *прич.* йәйелгән, тағатылған, һүтелгән, сиселгән; 2. *прил.* (*организованный в широких масштабах*) ҡолас йәйгән, киң йәйелдерелгән; **пери́од развёрнутого строи́тельства коммуни́зма в на́шей стране́** беҙҙең илдә коммунизм төҙөү эшенең киң ҡолас йәйгән осоро; 3. *прил. воен.* йәйелгән; **развёрнутый строй** йәйелгән саф; 4. *прил.* (*полный, подробный*) тулы, киң; **развёрнутое объясне́ние** киң аңлатма.
РАЗВЕРНУ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* тағатыу, йәйеү, сисеү, һүтеү, асыу; **разверну́ть свёрток** төргәкте сисеү; **разверну́ть паке́т** пакетте асыу; 2. *что, перен.* киң ҡолас биреү, йәйеп (*йәки* йәйелдереп) ебәреү; **разверну́ть большу́ю рабо́ту** ҙур эш йәйеп ебәреү; 3. *что, воен.* (*расположить в ширину*) йәйел-

дереү; **разверну́ть эскадро́н** эскадронды йәйелдереү; 4. *что, воен.* (*переформировать*) әйләндереү, ҙурайтыу; **разверну́ть батальо́н в полк** батальонды полкҡа әйләндереү; 5. *что* (*повернуть*) бороу, бороп ебәреү; **разверну́ть маши́ну** машинаны бороу.

РАЗВЕРНУ́ТЬСЯ *сов.* 1. тағатылыу, сиселеү, һүтелеү, асылыу; 2. *перен.* йәйелеү, киң йәйелеү, йәйелеп китеү, киң ҡолас алыу; **разверну́лось соревнова́ние** ярыш киң ҡолас алды; 3. *перен.* (*проявить себя в полной мере*) үҙен күрһәтеү, көстө йәлләмәү, ең һыҙғанып тотоноу; 4. *воен.* (*расположиться в ширину*) йәйелеү; **строй разверну́лся** саф йәйелде; 5. *прост.* (*размахнуться*) киҙәнеү; 6. (*повернуться — напр. о самолёте, машине*) боролоу.

РАЗВЕРСТА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*распределить*) бүлеү, бүлеп биреү (*йәки* сығыу); 2. *что, полигр.* верстать итеү.

РАЗВЁРСТКА *ж.* развёрстка.

РАЗВЁРСТЫВАТЬ *несов. см.* **разверста́ть.**

РАЗВЕ́РСТЫЙ *прич. и прил. книжн.* киң асылған (*йәки* йәйелгән).

РАЗВЕРТЕ́ТЬ *сов. что* зырлатып ебәреү; **разверте́ть колесо́** тәгәрмәсте зырлатып ебәреү.

РАЗВЕРТЕ́ТЬСЯ *сов.* зырлап тороу, зыр әйләнеп китеү; **колесо́ разверте́лось** тәгәрмәс зырлап тора.

РАЗВЁРТКА *ж.* (*инструмент*) развёртка (*металдағы тишекте киңәйтә, ҙурайта торған ҡорал*).

РАЗВЁРТЫВАНИЕ *с. см.* **разверну́ть(ся).**

РАЗВЁРТЫВАТЬ *несов. см.* **разверну́ть.**

РАЗВЁРТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разверну́ться;** 2. *страд. к* **развёртывать.**

РАЗВЕ́РЧИВАТЬ *несов. см.* **разверте́ть.**

РАЗВЕ́РЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разверте́ться;** 2. *страд. к* **разве́рчивать.**

РАЗВЕ́С *м. см.* **разве́сить I.**

РАЗВЕСЕЛИ́ТЬ *сов. кого-что* күңелен асыу (*йәки* күтәреү), күңелләндереп ебәреү.

РАЗВЕСЕЛИ́ТЬСЯ *сов.* күңел асылыу (*йәки* күтәрелеү, күтәрелеп китеү), күңелләнеп китеү, кәйефләнеү.

РАЗВЕСЁЛЫЙ *прил. разг.* бик (*йәки* шат) күңелле.

РАЗВЕ́СИСТЫЙ *прил.* тарбаҡай, тарбаҡ(лы); **разве́систый дуб** тарбаҡлы имән.

РАЗВЕ́СИТЬ I *сов. что* (*на весах*) үлсәп бүлеү; **разве́сить хлеб** икмәкте үлсәп бүлеү.

РАЗВЕ́СИТЬ II *сов. что* 1. (*повесить*) эләү, элеп ҡуйыу, элеп сығыу (*йәки* бөтөү); **разве́сить карти́ны** картиналарҙы элеп ҡуйыу; 2. (*раскинуть*) йәйеү, йәйеп ебәреү; **де́рево разве́сило густы́е ве́тви** ағас ҡуйы ботаҡтарын йәйеп ебәргән; ◇ **разве́сить у́ши** *ирон.* ауыҙ асып тыңлау.

РАЗВЕ́СКА *ж. см.* **разве́сить I; разве́ска муки́** ондо үлсәп бүлеү.

РАЗВЕСНО́Й *прил.* үлсәнмәле, үлсәп һатыла торған; **развесно́е пече́нье** үлсәп һатыла торған печенье.

РАЗВЕСТИ́ *сов.* 1. *кого-что* алып барып ҡуйыу, таратыу, урынлаштырыу, таратып сығыу, илтеп ҡуйыу; **развести́ всех по дома́м** һәр береһен өйҙәренә алып барып ҡуйыу; 2. *кого-что, воен.* (*расставить по постам*) ҡуйып сығыу (*постарға*); 3. *кого-что* (*в разные стороны*) айырып ҡуйыу, алыу; **развести́ мост** күперҙе айырып ҡуйыу; 4. *кого-что* (*разнять*) айырыу, айырып алыу (*йәки* ебәреү); 5. *что* (*разбавить, растворить*) ҡушып иҙеү (*йәки* иретеү); 6. *кого-что* (*заняться выращиванием*) үрсетеү, үҫтереү; 7. *что* (*разжечь*) яғып ебәреү; **развести́ костёр** ут яғып ебәреү; 8. *кого* (*расторгнуть брак*) айырыу; ◇ **развести́ пилу́** бысҡы тештәрен аралау; **развести́ рука́ми** аптырап ҡалыу, шаҡ ҡатыу.

РАЗВЕСТИ́СЬ *сов.* 1. *с кем и без доп.* ташлашыу, айырылышыу; 2. үрсеү, күбәйеп китеү; **развело́сь мно́го мух** *безл.* себен күбәйеп киткән.

РАЗВЕТВИ́ТЬ *сов. что* тармаҡландырыу, тармаҡтарға айырыу.

РАЗВЕТВИ́ТЬСЯ *сов.* тармаҡланыу, тармаҡтарға айырылыу.

РАЗВЕТВЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **разветви́ть (-ся);** 2. (*место*) айырса, сат; **разветвле́ние пути́** юл саты; 3. (*отделение, часть*) тармаҡ.

РАЗВЕТВЛЁННЫЙ 1. *прич.* тармаҡланған; 2. *прил.* тармаҡлы.

РАЗВЕТВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **разветви́ть.**

РАЗВЕТВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разветви́ться;** 2. *страд. к* **разветвля́ть.**

РАЗВЕ́ШАТЬ *сов. см.* **разве́сить II 1.**

РАЗВЕ́ШИВАНИЕ I *с. см.* **разве́сить I; разве́шивание зерна́** игенде үлсәп бүлеү.

РАЗВЕ́ШИВАНИЕ II *с. см.* **разве́сить II 1; разве́шивание карти́н** картиналарҙы элеп сығыу.

РАЗВЕ́ШИВАТЬ I *несов. см.* **разве́сить I.**

РАЗВЕ́ШИВАТЬ II *несов. см.* **разве́сить II.**

РАЗВЕ́ЯТЬ *сов. что* 1. (*разогнать*) таратыу, таратып ебәреү (*йәки* бөтөрөү), туҙҙырыу, осороу, осороп алып китеү; 2. *перен.* таратыу, юҡҡа сығарыу; **разве́ять сомне́ния** шикте таратыу.

РАЗВЕ́ЯТЬСЯ *сов.* 1. (*от дуновения ветра*) таралыу, таралып бөтөү, осоп китеп бөтөү; 2. *перен.* таралыу, юҡҡа сығыу; **все опасе́ния разве́ялись** бөтә булған хәүеф таралды.

РАЗВИВА́ТЬ *несов. см.* **разви́ть.**

РАЗВИВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разви́ться;** 2. (*происходить*) барыу; **де́йствие рома́на развива́ется ме́дленно** романдағы хәрәкәт (хәл) үҫеше әкрен бара; 3. *страд. к* **развива́ть.**

РАЗВИ́ЛИНА *ж.* 1. (*у дерева*) сата, аса; 2. (*место*) сат, айырса; **разви́лина доро́ги** юл саты.

РАЗВИ́ЛИСТЫЙ *прил.* саталы, асалы; **разви́листый сук** саталы ботаҡ.

РАЗВИНТИ́ТЬ *сов. что* бороп алыу (*йәки* сығарыу), һүтеү, һүтеп ташлау; **развинти́ть ча́сти замка́** йоҙаҡты һүтеү.

РАЗВИНТИ́ТЬСЯ *сов.* 1. бушау, таралыу; 2. *перен. разг.* ҡаҡшау; **не́рвы развинти́лись** нервылар ҡаҡшаны.

РАЗВИ́НЧЕННЫЙ 1. *прич.* бороп алынған (*йәки* сығарылған); һүтелгән; һүтеп ташланған; 2. *прил. разг.* (*потерявший выдержку, душевное равновесие*) ватылған, арыған, көсө бөткән, ҡаҡшаған; 3. *прил. разг.* (*нетвёрдый*) алпан-толпан; **он шёл разви́н-**

ченной похо́дкой ул алпан-толпан атлап килә ине.

РАЗВИ́НЧИВАТЬ *несов. см.* **развинти́ть.**

РАЗВИ́НЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **развинти́ться;** 2. *страд. к* **разви́нчивать.**

РАЗВИ́ТИЕ *с.* 1. үҫеш, үҫеү, үҫтереү; **разви́тие промы́шленности** промышленностең үҫеше; **диалекти́ческое разви́тие** диалектик үҫеш; 2. (*степень умственной зрелости*) аң кимәле; **полити́ческое разви́тие** политик аң кимәле.

РАЗВИТО́Й *прил.* 1. ныҡ, көслө; **развиты́е му́скулы** ныҡ мускулдар; 2. (*зрелый, просвещённый*) аңлы, белемле; 3. (*достигший высокого уровня*) алға киткән; **развита́я промы́шленность** алға киткән промышленность; 4. *кратк. форма в знач. сказ.* киң таралған; **в Сре́дней А́зии ра́звито хлопково́дство** Урта Азияла мамыҡсылыҡ киң таралған.

РАЗВИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*раскрутить*) тағатыу, һүтеү; 2. *что* (*дать созреть, окрепнуть*) үҫтереү, нығытыу; **разви́ть мускулату́ру** мускулдарҙы нығытыу; 3. *что* үҫтереү, көсәйтеү; **разви́ть промы́шленность** промышленносте үҫтереү; 4. *что* (*широко развернуть*) йәйелдереү, йәйеп ебәреү; **разви́ть агита́цию** агитацияны йәйеп ебәреү; 5. *что* бара башлау, тиҙлек арттырыу (*йәки* алыу); **самолёт разви́л большу́ю ско́рость** самолёт ҙур тиҙлек менән бара башланы; 6. *что* (*расширить содержание*) үҫтереү, тәрәнәйтеү, киңәйтеү; 7. *кого* (*расширить кругозор*) аң белемен үҫтереү, зиһенен асыу; 8. *что* (*изложить*) һөйләп биреү.

РАЗВИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*раскрутиться*) тағатылыу, һүтелеү; 2. (*вырасти, окрепнуть*) үҫеү, нығыу; 3. (*созреть духовно, умственно*) үҫеү, алға китеү; 4. (*широко развернуться*) үҫеү, алға китеү, киң үҫеш алыу; 5. артыу; **при спу́ске развила́сь больша́я ско́рость** түбән төшкәндә тиҙлек бик ныҡ артты.

РАЗВЛЕКА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* күңел аса торған, күңел йыуатҡыс, мауыҡтырғыс.

РАЗВЛЕКА́ТЬ *несов. см.* **развле́чь.**

РАЗВЛЕКА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **развле́чься;** 2. *страд. к* **развлека́ть.**

РАЗВЛЕЧЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **развле́чь(ся);** 2. (*то, что развлекает*) уйын-көлкө, күңел асыу; **ма́ссовые развлече́ния** күмәк уйын-көлкө.

РАЗВЛЕ́ЧЬ *сов. кого* 1. (*отвлечь*) йыуатыу, әүрәтеү; **ничто́ не могло́ его́ развле́чь** уны бер нәмә лә йыуата алманы; 2. (*позабавить*) күңелен асыу (*йәки* күтәреү).

РАЗВЛЕ́ЧЬСЯ *сов.* 1. (*отвлечься*) йыуаныс табыу, йыуаныу; 2. (*позабавиться*) уйнау-көлөү, күңел асыу (*йәки* күтәреү).

РАЗВО́Д *м.* 1. *см.* **развести́** 1—4, 6; 2. *воен.* алмаштырыу; **разво́д карау́лов** ҡараулдарҙы алмаштырыу; 3. (*расторжение брака*) айырылышыу.

РАЗВОДИ́ТЬ *несов. см.* **развести́.**

РАЗВОДИ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **развести́сь;** 2. *страд. к* **разводи́ть.**

РАЗВО́ДКА *ж.* 1. *разг. см.* **развести́** 3, 4; 2. (*инструмент*) ҡайырғыс.

РАЗВОДНО́Й *прил.* 1. ҡайырыу; **разводно́й ключ** ҡайырыу асҡысы (*бысҡы тешен*); 2. алынмалы, айырып ҡуймалы; **разводно́й мост** айырып ҡуймалы күпер.

РАЗВО́ДНЫЙ *прил.* айырылышыу; **разво́дное свиде́тельство** айырылышыу таныҡлығы.

РАЗВО́ДЫ *только мн.* биҙәк; **таре́лка с разво́дами** биҙәкле тәрилкә.

РАЗВО́ДЬЕ *с. обл.* (*весеннее половодье*) яҙғы ташҡын.

РАЗВОДЯ́ЩИЙ *прич.* 1. айырыусы, таратыусы, асыусы; иретеүсе; үрсетеүсе; (ут) яғыусы; 2. *в знач. сущ.* **разводя́щий** *м. воен.* (*һаҡсыларҙы постарға ҡуйып йөрөүсе*).

РАЗВОЕВА́ТЬСЯ *сов. разг.* дыу килеү (*йәки* ҡуптарыу), пыр туҙыу.

РАЗВО́З *м. см.* **развезти́** 1; **разво́з гру́зов** йөктәрҙе илтеп ҡуйыу.

РАЗВОЗИ́ТЬ *несов. см.* **развезти́.**

РАЗВОЗИ́ТЬСЯ *сов. разг.* ҡайнаша башлау, шау-шыу күтәреү.

РАЗВО́ЗКА *ж. разг. см.* **развезти́** 1.

РАЗВОЗНО́Й *прил.*: **развозно́й това́р** йөрөтөп һатыла торған тауар; **развозна́я теле́жка** әйбер ташыу арбаһы.

РАЗВОЛНОВА́ТЬ *сов. кого-что* тулҡынландырыу, тынысһыҙландырыу, тынысһыҙлау, борсоу; **э́та весть разволнова́ла меня́** был хәбәр мине борсоно.

РАЗВОЛНОВА́ТЬСЯ *сов.* тулҡынланыу, тынысһыҙланыу, борсолоу.

РАЗВОРА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **разворoти́ть** *и* **разверну́ть.**

РАЗВОРОВА́ТЬ *сов. кого-что, разг.* урлап бөтөрөү, урлап ташып бөтөрөү.

РАЗВОРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **разворова́ть.**

РАЗВОРО́Т *м.* 1. *см.* **разверну́ть** 1—4 *и* **разверну́ться** 1—5; **разворо́т полевы́х рабо́т** баҫыу эштәрен йәйелдереп ебәреү; 2. (*поворот*) боролоу (*йәки* әйләнеп боролоу) урыны; 3. (*внутренняя сторона*) эске яҡ.

РАЗВОРОТИ́ТЬ *сов. что, разг.* 1. таратып ташлау, аҡтарып ташлап бөтөү; **разворoти́ть ку́чу камне́й** бер өйөм ташты аҡтарып ташлап бөтөү; 2. (*разрушить*) емереү, емереп ташлау, ҡутарыу, аҡтарыу, ҡутарып (*йәки* аҡтарып) ташлау; **разворoти́ть мостову́ю** урам ташын ҡутарып ташлау.

РАЗВОРОШИ́ТЬ *сов. что* таратып (*йәки* ҡутарып) ташлау; **разворoши́ть се́но** бесәнде таратып ташлау.

РАЗВОРЧА́ТЬСЯ *сов. разг.* өҙлөкһөҙ мыжый (*йәки* һуҡрана) башлау.

РАЗВРА́Т *м.* 1. фәхешлек, уйнашлыҡ; 2. *разг.* (*избалованность*) боҙоҡлоҡ, әшәкелек, юлдан яҙған булыу.

РАЗВРАТИ́ТЕЛЬ *м. книжн.* аҙҙырыусы, боҙоҡлоҡҡа өйрәтеүсе, юлдан яҙҙырыусы.

РАЗВРАТИ́ТЬ *сов. кого-что* (*довести до морального разложения*) аҙҙырыу, боҙоҡлоҡҡа өйрәтеү, юлдан яҙҙырыу.

РАЗВРАТИ́ТЬСЯ *сов.* (*морально разложиться*) аҙыу, боҙоҡлоҡҡа бирелеү, юлдан яҙыу.

РАЗВРА́ТНИК *м.* уйнашсы, аҙғын, боҙоҡ (кеше).

РАЗВРА́ТНИЦА *женск. р. к* **развра́тник.**

РАЗВРА́ТНИЧАТЬ *несов. разг.* уйнаш (*йәки* фәхешлек) итеү.

РАЗВРА́ТНЫЙ *прил.* аҙғын, боҙоҡ, фәхиш; **развра́тный челове́к** аҙғын кеше; **развра́тное поведе́ние** аҙғынлыҡ.

РАЗВРАЩА́ТЬ *несов. см.* **развратить.**

РАЗВРАЩА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **развратиться;** 2. *страд. к* **развраща́ть.**

РАЗВРАЩЕ́НИЕ *с. см.* **разврати́ть(ся).**

РАЗВРАЩЁННЫЙ *прил.* аҙған, боҙолған.

РАЗВЫ́ТЬСЯ *сов. разг.* (*начать сильно и долго выть*) олой башлау, олорға тотоноу.

РАЗВЬЮ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **развью́чить.**

РАЗВЬЮ́ЧИТЬ *сов. кого-что* йөгөн бушатыу, артмағын алыу.

РАЗВЯЗА́ТЬ *сов.* 1. *что* сисеү, ысҡындырыу, ысҡындырып ебәреү; 2. *кого-что, перен. разг.* ирек биреү; **развяза́ть тво́рческие си́лы наро́да** халыҡтың ижади көстәренә ирек биреү; ◇ **развяза́ть войну́** һуғыш асыу; **развяза́ть ру́ки** *кому* юл ҡуйыу; **развяза́ть язы́к** 1) (*заставить разговориться*) телен сисеп ебәреү, телен сисеү; 2) (*начать много говорить*) теле асылып китеү (*күп һөйләй башлау*).

РАЗВЯЗА́ТЬСЯ *сов.* 1. сиселеү; 2. *с кем-чем, перен. разг.* ҡотолоу, арыныу; **развяза́ться с каки́м-либо де́лом** берәй эштән ҡотолоу; ◇ **язы́к развяза́лся** *у кого* теле сиселде (*йәки* асылды).

РАЗВЯ́ЗКА *ж.* 1. *лит.* сиселеш; **развя́зка рома́на** романдың сиселеше; 2. аҙаҡ, ахыр, ос; **развя́зка бо́я** һуғыштың аҙағы; **де́ло идёт к развя́зке** эш осланыуға бара.

РАЗВЯ́ЗНОСТЬ *ж.* тотанаҡһыҙлыҡ, тыйнаҡһыҙлыҡ, әҙәпһеҙлек.

РАЗВЯ́ЗНЫЙ *прил.* тотанаҡһыҙ, тыйнаҡһыҙ, әҙәпһеҙ; **развя́зное поведе́ние** тотанаҡһыҙ ҡылыҡ; **развя́зные мане́ры** әҙәпһеҙ ҡыланыу.

РАЗВЯ́ЗЫВАНИЕ *с. см.* **развяза́ть(ся).**

РАЗВЯ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **развяза́ть.**

РАЗВЯ́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **развяза́ться;** 2. *страд. к* **развя́зывать.**

РАЗГАДА́ТЬ *сов.* 1. *что* яуабын табыу, юрау; 2. *кого-что* (*распознать, понять*) серенә төшөнөү, төшөнөү, төшөнөп алыу, белеү; **разгада́ть челове́ка** кешене төшөнөп алыу.

РАЗГА́ДКА *ж.* 1. *см.* **разгада́ть;** 2. (*решение*) яуап.

РАЗГА́ДЧИК *м. разг.* яуап табыусы.

РАЗГА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **разгада́ть.**

РАЗГА́Р *м.* 1. ҡыҙған ваҡыт, ҡыҙыу саҡ; **рабо́та в разга́ре** эштең ҡыҙған ваҡыты; 2. *воен.* туҙғанлыҡ.

РАЗГИБА́ТЬ *несов. см.* **разогну́ть.**

РАЗГИБА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разогну́ться;** 2. *страд. к* **разгиба́ть.**

РАЗГИЛЬДЯ́Й *м. разг.* тәртипһеҙ, һалаҡа, илке-һалҡы эшләүсе.

РАЗГИЛЬДЯ́ЙНИЧАТЬ *несов. разг.* илке-һалҡы ҡыланыу.

РАЗГИЛЬДЯ́ЙСТВО *с.* илке-һалҡылыҡ.

РАЗГЛАГО́ЛЬСТВОВАТЬ *несов. разг.* мәғәнәһеҙ күп һөйләнеү, һүҙ бутҡаһы бешереү.

РАЗГЛА́ДИТЬ *сов. что* 1. (*сделать гладким*) үтекләү, үтекләп шымартыу (*йәки* тигеҙләү); **разгла́дить ю́бку утюго́м** юбканы үтекләп шымартыу; 2. (*расправить*) яҙыу; тигеҙләү, һыйпау (*бороду, усы*).

РАЗГЛА́ДИТЬСЯ *сов.* 1. (*стать гладким*) үтекләнеү, шымарыу, тигеҙләнеү; 2. (*расправиться*) яҙылыу; тигеҙләнеү (*о бороде, усах*).

РАЗГЛА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **разгла́дить.**

РАЗГЛА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разгла́диться;** 2. *страд. к* **разгла́живать.**

РАЗГЛАСИ́ТЬ *сов. что и без доп.* һөйләү, (серҙе) асыу, таратыу; **разгласи́ть та́йну** серҙе асыу.

РАЗГЛАША́ТЬ *несов. см.* **разгласи́ть.**

РАЗГЛАШЕ́НИЕ *с. см.* **разгласи́ть.**

РАЗГЛЯДЕ́ТЬ *сов. кого-что* 1. ҡарап күреү, айырыу, таныу, күреп (*йәки* танып) алыу; 2. *перен. разг.* (*понять*) аңлау, төшөнөү, төшөнөп (*йәки* аңлап) алыу.

РАЗГЛЯ́ДЫВАТЬ *несов. кого-что* ентекләп ҡарау, текәлеп ҡарау, ҡарап танырға тырышыу.

РАЗГНЕ́ВАТЬ *сов. кого* асыуландырыу, асыуын ҡабартыу.

РАЗГНЕ́ВАТЬСЯ *сов.* асыуланыу, асыу ҡабарыу.

РАЗГОВА́РИВАТЬ *несов. с кем-чем, о ком-чём и без доп.* һөйләшеү.

РАЗГОВЕ́ТЬСЯ *сов. чем и без доп., церк.* ауыҙ асыу (*христиан динендә: пост ваҡытында ашауҙан тыйылған аҙыҡтарҙы ашай башлау*).

РАЗГОВЛЯ́ТЬСЯ *несов. см.* **разгове́ться.**

РАЗГОВО́Р *м.* 1. һөйләшеү, һүҙ; **вести́ разгово́р** һөйләшеү, һөйләшеп ултырыу; 2. *обычно мн.* **разгово́ры** *разг.* (*слухи*) төрлө һүҙ, имеш-мимеш, ғәйбәт; ◇ **без разгово́ров** һис һүҙһеҙ.

РАЗГОВОРИ́ТЬСЯ *сов. разг.* 1. *с кем и без доп.* (*вступить в разговор*) һөйләшеп (*йәки* һүҙгә керешеп) китеү; 2. *без доп.* (*увлечься разговором*) һүҙгә мауығып (*йәки* бирелеп) китеү.

РАЗГОВО́РНИК *м.* һөйләшеү китабы (*сит телдә һөйләшергә өйрәнеү өсөн төрлө темаларға өлгөләр бирелгән ҡулланма*).

РАЗГОВО́РНЫЙ *прил.* 1. һөйләү; **разгово́рный язы́к** һөйләү теле; 2. *разг.* (*служащий для переговоров по телефону*) һөйләшеү; **разгово́рная бу́дка** һөйләшеү будкаһы.

РАЗГОВО́РЧИВОСТЬ *ж.* һүҙгә әүәҫлек, һүҙсән булыу.

РАЗГОВО́РЧИВЫЙ *прил.* һүҙгә әүәҫ, һүҙсән.

РАЗГО́Н *м.* 1. *см.* **разогна́ть** 1, 2, 5 *и* **разогна́ться;** **с разго́на** йүгереп килеп; 2. (*промежуток*) ара; **разго́н ме́жду столба́ми** бағаналар араһы; ◇ **в разго́не** *в знач. сказ.* китеп (*йәки* ебәрелеп) бөтөү.

РАЗГОНЯ́ТЬ *несов. см.* **разогна́ть.**

РАЗГОНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разогна́ться;** 2. *страд. к* **разгоня́ть.**

РАЗГОРА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **разгороди́ть.**

РАЗГОРА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разгороди́ться;** 2. *страд. к* **разгора́живать.**

РАЗГОРА́ТЬСЯ *несов. см.* **разгоре́ться.**

РАЗГОРЕ́ТЬСЯ *сов.* 1. шәп яна башлау; 2. *перен.* янып (*йәки* ҡыҙарып) китеү;

щёки разгоре́лись сикәләре ҡыҙарып китте; 3. *перен.* (*стать сильным, напряжённым*) ҡыҙып китеү; **бой разгоре́лся** һуғыш ҡыҙып китте; ◇ **глаза́ и зу́бы разгоре́лись** күҙ ҡыҙа.

РАЗГОРОДИ́ТЬ *сов. что* бүлеп (*йәки* кәртәләп) ҡуйыу.

РАЗГОРОДИ́ТЬСЯ *сов.* бүленеү, кәртәләнеү.

РАЗГОРЯЧИ́ТЬ *сов. кого-что* 1. ҡыҙҙырыу; 2. *перен.* (*возбудить, разжечь*) ҡыҙҙырыу, ярһытыу.

РАЗГОРЯЧИ́ТЬСЯ *сов.* 1. ҡыҙыу, эҫеләү, эҫеләп китеү; 2. *перен.* ярһып (*йәки* ҡыҙып) китеү, туҙғыу, асыуланыу; **от спо́ра они́ разгорячи́лись** бәхәсләшә торғас ҡыҙып киттеләр.

РАЗГРА́БИТЬ *сов. что* талап китеү.

РАЗГРАБЛЕ́НИЕ *с. см.* **разгра́бить.**

РАЗГРАНИЧЕ́НИЕ *с. см.* **разграни́чить (-ся).**

РАЗГРАНИ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **разграни́чить.**

РАЗГРАНИ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разграни́читься;** 2. *страд. к* **разграни́чивать.**

РАЗГРАНИЧИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* сик, сикләй (*йәки* сикте билдәләй) торған; **разграничи́тельная ли́ния** сикте билдәләй торған һыҙыҡ.

РАЗГРАНИ́ЧИТЬ *сов. что, прям. и перен.* сикләү, айырыу, бүлеү, сиген билдәләү.

РАЗГРАНИ́ЧИТЬСЯ *сов.* сикләнеү, айырылыу, бүленеү.

РАЗГРАФИ́ТЬ *сов. что* һыҙып сығыу; **разграфи́ть бума́гу** ҡағыҙҙы һыҙып сығыу.

РАЗГРЕБА́ТЬ *несов. см.* **разгрести́.**

РАЗГРЕСТИ́ *сов. что* таратыу, көрәү, таратып (*йәки* көрәп) ташлау.

РАЗГРО́М *м.* 1. тар-мар итеү (*йәки* ителәү); **разгро́м врага́** дошманды тар-мар итеү; 2. (*разорение, опустошение*) емереү, талау, ҡыйралыш; 3. *разг.* (*беспорядок*) аҫты-өҫкә килеү; **в кварти́ре у него́ по́лный разгро́м** уның квартираһында бөтә нәмә аҫты-өҫкә килгән.

РАЗГРОМИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* тар-мар итеү; 2. *что* (*разрушить*) емереү, талау, ҡыйратыу.

РАЗГРУЖА́ТЬ *несов. см.* **разгрузи́ть.**

РАЗГРУЖА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разгрузи́ться;** 2. *страд. к* **разгружа́ть.**

РАЗГРУЗИ́ТЬ *сов. кого-что* 1. йөктө бушатыу; 2. *перен. разг.* бушата төшөү.

РАЗГРУЗИ́ТЬСЯ *сов.* 1. бушау, бушатылыу; 2. *перен. разг.* бер аҙ бушанҡырау.

РАЗГРУ́ЗКА *ж. см.* **разгрузи́ть; разгру́зка ваго́нов** вагон(дарҙы) бушатыу.

РАЗГРУ́ЗОЧНЫЙ *прил.* йөк бушатыу; **разгру́зочный пункт** йөк бушатыу урыны.

РАЗГРУППИРОВА́ТЬ *сов. кого-что* төркөмдәргә бүлеү.

РАЗГРУППИРОВА́ТЬСЯ *сов.* төркөмдәргә бүленеү.

РАЗГРЫЗА́ТЬ *несов. см.* **разгры́зть.**

РАЗГРЫ́ЗТЬ *сов. что* (тешләп) ярыу (*йәки* ватыу).

РАЗГУ́Л *м.* 1. (*кутёж*) типтереү, кәйеф-сафа; 2. шашыу, ҡотороноу; **разгу́л реа́кции** реакцияның ҡотороноуы.

РАЗГУ́ЛИВАТЬ I *несов. разг.* йөрөү; **разгу́ливать по па́рку** баҡса буйлап йөрөү.

РАЗГУ́ЛИВАТЬ II *несов. см.* **разгуля́ть.**

РАЗГУ́ЛИВАТЬСЯ *несов. см.* **разгуля́ться** 2—5.

РАЗГУ́ЛЬЕ *с. разг.* күңел асыу, кәйеф-сафа.

РАЗГУ́ЛЬНЫЙ *прил. разг.* типтереүсе, типтереп; **вести́ разгу́льную жизнь** типтереп йәшәү.

РАЗГУЛЯ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* йоҡо асыу (*йәки* ҡасырыу), таратыу; **разгуля́ть ребёнка** баланың йоҡоһон асыу; **разгуля́ть тоску́** һағышты таратыу.

РАЗГУЛЯ́ТЬСЯ *сов. разг.* 1. (*начать кутить*) типтерә башлау, эскелеккә бирелеү; 2. асылыу, аяҙытыу; **пого́да разгуля́лась** көн асылды; 3. (*о буре, ветре и т. п.*) көсәйеү; 4. (*дать себе волю*) кинәнеп китеү, кинәнеп (*йәки* иркенләп) эшләү; **не́где ему́ разгуля́ться** *безл.* уға иркенләп эшләргә мөмкинлек юҡ; 5. (*перестать хотеть спать*) йоҡо асылыу (*йәки* ҡасыу), йоҡо килмәү.

РАЗДАВА́ТЬ *несов. см.* **разда́ть.**

РАЗДАВА́ТЬСЯ I *несов. см.* **разда́ться I.**

РАЗДАВА́ТЬСЯ II *несов. см.* **разда́ться II.**

РАЗДАВИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* һыта баҫыу (*йәки* тапау); **раздави́ть клопа́** ҡандаланы һыта баҫыу; 2. *что* (*смять*) иҙеү, һытыу; **раздави́ть я́году** еләкте иҙеү; 3. *кого-что, перен.* тар-мар итеү, ҡыйратыу; **раздави́ть врага́** дошманды тар-мар итеү.

РАЗДА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **раздави́ть.**

РАЗДА́ИВАТЬ *несов. см.* **раздои́ть.**

РАЗДА́ИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **раздои́ться;** 2. *страд. к* **разда́ивать.**

РАЗДА́ЛБЛИВАТЬ *несов. см.* **раздолби́ть.**

РАЗДА́РИВАТЬ *несов. см.* **раздари́ть.**

РАЗДАРИ́ТЬ *сов. кого-что* бүләк итеп таратып (*йәки* өләшеп) бөтөү; **раздари́ть свои́ ве́щи** үҙ әйберҙәренде бүләк итеп таратып бөтөү.

РАЗДА́ТОЧНЫЙ *прил.* таратыу, өләшеү; **разда́точный пункт** таратыу пункты.

РАЗДА́ТЧИК *м.* таратыусы, өләшеүсе.

РАЗДА́ТЧИЦА *женск. р. к* **разда́тчик.**

РАЗДА́ТЬ *сов. кого-что* таратыу, өләшеү, таратып (*йәки* өләшеп) биреү.

РАЗДА́ТЬСЯ I *сов.* (*прозвучать*) яңғырау, яңғырап китеү, ишетелеү; **разда́лся го́лос** тауыш яңғыраны.

РАЗДА́ТЬСЯ II *сов.* 1. (*расступиться*) юл биреү, икегә айырылыу; **толпа́ раздала́сь** халыҡ төркөмө икегә айырылды; 2. *разг.* (*потолстеть*) йыуанайыу, арҡырыға йәйелеү; 3. *разг.* (*растянуться*) иркенәйеү, һыйыу, киңәйеү.

РАЗДА́ЧА *ж. см.* **разда́ть; разда́ча пода́рков** бүләктәр таратыу.

РАЗДВА́ИВАТЬ *несов. см.* **раздвои́ть.**

РАЗДВА́ИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **раздвои́ться;** 2. *страд. к* **раздва́ивать.**

РАЗДВИГА́ТЬ *несов. см.* **раздви́нуть.**

РАЗДВИГА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **раздви́нуться;** 2. (*быть раздвижным*) һуҙылыу; **э́тот стол раздвига́ется** был өҫтәл һуҙыла; 3. *страд. к* **раздвига́ть.**

РАЗДВИЖНО́Й *прил.* ике яҡҡа асылмалы, ике яҡлы; **раздвижно́й за́навес** ике яҡлы шаршау.

РАЗДВИ́НУТЬ *сов. что* 1. (*разъединить*) айырыу, ике яҡҡа ебәреү; 2. (*отодвинуть в стороны*) этеү; **раздви́нуть сту́лья** ултырғыстарҙы этеү; 3. киңәйтеү, һуҙыу; **раздви́нуть стол** өҫтәлде киңәйтеү.

РАЗДВИ́НУТЬСЯ *сов.* 1. асылыу; **за́навес раздви́нулся** шаршау асылды; 2. (*расступиться*) икегә айырылыу, юл биреү; **толпа́ раздви́нулась** халыҡ төркөмө икегә айырылды.

РАЗДВОЕ́НИЕ *с. см.* **раздвои́ть(ся).**

РАЗДВО́ЕННЫЙ, РАЗДВОЁННЫЙ *прил.* айыры; **раздво́енное копы́то** айыры тояҡ.

РАЗДВОИ́ТЬ *сов. что* икегә айырыу (*йәки* бүлеү).

РАЗДВОИ́ТЬСЯ *сов.* икегә айырылыу (*йәки* бүленеү); **ручéй раздвои́лся** инеш икегә айырылды.

РАЗДЕВА́ЛКА *ж. разг. см.* **раздева́льня.**

РАЗДЕВА́ЛЬНЯ *ж.* сисенеү бүлмәһе.

РАЗДЕВА́НИЕ *с. см.* **разде́ть(ся).**

РАЗДЕВА́ТЬ *несов. см.* **разде́ть.**

РАЗДЕВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разде́ться;** 2. *страд. к* **раздева́ть.**

РАЗДЕ́Л *м.* 1. *см.* **раздели́ть** 1 *и* **раздели́ться** 2; **разде́л иму́щества** милекте бүлеү; 2. (*часть текста*) бүлек; **разде́л кни́ги** китаптың бүлеге; 3. (*граница*) айыра, сик; **разде́л рек** йылға айыраһы.

РАЗДЕ́ЛАТЬ *сов. что* 1. *разг.* (*обработать*) эшкәртеп әҙерләү (*йәки* ҡуйыу), яһау; **разде́лать гря́дки** түтәл яһау; 2. *подо что* (*отделать*) (*оҡшатып*) эшләү, яһау; **разде́лать шкаф под дуб** шкафты имәндән эшләнгәнгә оҡшатып яһау; ✧ **разде́лать под оре́х** *см.* **оре́х.**

РАЗДЕ́ЛАТЬСЯ *сов. разг.* 1. (*освободиться*) ҡотолоу; **разде́латься с долга́ми** бурыстарҙан ҡотолоу; 2. (*расправиться*) кәрәген биреү; **я с тобо́й разде́лаюсь!** кәрәгеңде бирермен!

РАЗДЕЛЕ́НИЕ *с. см.* **раздели́ть(ся);** ✧ **по разделе́ниям** *воен.*, *спорт.* бүлеп-бүлеп, айырым-айырым.

РАЗДЕЛИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* айырыу, бүлеү, сик; **раздели́тельная черта́** сик һыҙығы; ✧ **раздели́тельный сою́з** *грам.* бүлеү теркәүесе.

РАЗДЕЛИ́ТЬ *сов.* 1. *что* бүлеү, бүлеп сығыу, бүлеп биреү; **раздели́ть на ра́вные ча́сти** тигеҙ өлөштәргә бүлеү; 2. *кого-что* (*разъединить*) айырыу, айырып тороу; 3. *что* уртаҡлашыу, бүлешеү; **раздели́ть чью́-либо у́часть** кешенең яҙмышын уртаҡлашыу; 4. *что* (*присоединиться, выразить согласие*) ҡушылыу, ризалашыу, килешеү, уртаҡлашыу; 5. *что, мат.* бүлеү.

РАЗДЕЛИ́ТЬСЯ *сов.* 1. бүленеү, айырылыу; **раздели́ться на ра́вные ча́сти** тигеҙ өлөштәргә бүленеү; **отря́д раздели́лся на три гру́ппы** отряд өс төркөмгә бүленгән; 2. (*разделить имущество*) мал бүлешеү.

РАЗДЕ́ЛКА *ж.* 1. *см.* **разде́лать; разде́лка гря́док** түтәлдәр яһау; 2. (*кирпичная кладка*) кирбес ҡатламы, разделка (*янғындан һаҡланыу өсөн мөрйә тирәләй һалына*); 3. (*качество отделки*) эшкәртеп эшләнгән, эшләнеү сифаты.

РАЗДЕ́ЛОЧНЫЙ *прил.* эшкәртеү; **разде́лочная брига́да** эшкәртеү бригадаһы.

РАЗДЕ́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **разде́лать.**

РАЗДЕ́ЛЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разде́латься;** 2. *страд. к* **разде́лывать.**

РАЗДЕ́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. айырым, башҡа, үҙ алдына; **разде́льное обуче́ние** айырым уҡытыу; 2. (*о правописании*) айырым, ҡушылмай; 3. *с.-х.* айыра; **разде́льная убо́рка хлебо́в** игендәрҙе айыра урып йыйыу; 4. (*с перерывом, паузой*) бүлеп-бүлеп, өҙөп-өҙөп, туҡтап-туҡтап, айырып-айырып.

РАЗДЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **раздели́ть.**

РАЗДЕЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **раздели́ться;** 2. (*делиться*) бүленеү, айырылыу; **зву́ки разделя́ются на гла́сные и согла́сные** өндәр һуҙынҡы һәм тартынҡыларға бүленә; 3. *страд. к* **разделя́ть.**

РАЗДЁРГАТЬ *сов. что, разг.* тартып йыртыу, йолҡоу, йолҡоп бөтөрөү.

РАЗДЁРГИВАТЬ *несов. см.* **раздёргать** *и* **раздёрнуть.**

РАЗДЁРНУТЬ *сов. что, разг.* тартып асыу; **раздёрнуть занаве́ски** шаршауҙы тартып асыу.

РАЗДЕ́ТЫЙ 1. *прич.* сисендерелгән, кейеме һалдырылған; 2. *прил.* яланғас, сисенгән; кейемһеҙ, кейенмәгән.

РАЗДЕ́ТЬ *сов. кого* 1. сисендереү; 2. *разг.* (*ограбить*) сисендереү.

РАЗДЕ́ТЬСЯ *сов.* сисенеү.

РАЗДИРА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **разодра́ть;** 2. *кого-что, перен.* телгеләү, әрнетеү, өҙгөләү; **тоска́ раздира́ет его́ се́рдце** һағыш уның йөрәген өҙгөләй.

РАЗДИРА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разодра́ться;** 2. *страд. к* **раздира́ть.**

РАЗДИРА́ЮЩИЙ 1. *прич.* өҙгөләгән; әрнеткән; 2. *прил.* (йөрәк) өҙгөс, әрнеткес; **раздира́ющий ду́шу крик** йөрәк өҙгөс тауыш.

РАЗДОБРЕ́ТЬ *сов. разг.* йыуанайыу, тулыланыу.

РАЗДО́БРИТЬСЯ *сов. разг.* күңел килеү, күңел йомшарып китеү, йомартланыу, йомартланып (*йәки* шәфҡәтләнеп) китеү.

РАЗДОБЫВА́ТЬ *несов. см.* **раздобы́ть.**

РАЗДОБЫ́ТЬ *сов. что, разг.* табыу, эҙләп (*йәки* эшләп) табыу.

РАЗДОИ́ТЬ *сов. кого-что, с.-х.* һөтөн төшөрөү (*йәки* арттырыу, күбәйтеү).

РАЗДОИ́ТЬСЯ *сов. с.-х.* һөтө төшөү (*йәки* артыу, күбәйеү).

РАЗДО́Й *м. см.* **раздои́ть(ся).**

РАЗДОЛБИ́ТЬ *сов. что, разг.* 1. (*расширить*) өңөп (*йәки* соҡоп, ҡаҙып) ҙурайтыу, киңәйтеү; 2. (*разбить*) өңөп (*йәки* соҡоп) емереү (*йәки* боҙоу).

РАЗДО́ЛЬЕ *с.* 1. киңлек, иркенлек; **степно́е раздо́лье** дала киңлеге; 2. *перен.* иркенлек; **ему́ здесь раздо́лье** уға бында иркенлек.

РАЗДО́ЛЬНЫЙ *прил. разг.* 1. киң, иркен; 2. *перен.* иркен.

РАЗДО́Р *м.* ыҙғыш, ғауға, талаш, талаш-тартыш; ✧ **я́блоко раздо́ра** *см.* **я́блоко.**

РАЗДОСА́ДОВАТЬ *сов. кого* кәйефен боҙоу (*йәки* ҡырыу), асыуын килтереү.

РАЗДРАЖА́ТЬ *несов. см.* **раздражи́ть.**

РАЗДРАЖА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **раздражи́ться;** 2. *страд. к* **раздража́ть.**

РАЗДРАЖЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **раздражи́ть(ся)** 2; **раздраже́ние не́рва электри́ческим то́ком** электр тогы менән нервыны ярһытыу; 2. асыуланыу, асыу ҡабарыу; **прийти́ в раздраже́ние** асыу ҡабарыу.

РАЗДРАЖЁННЫЙ 1. *прич.* (*воспалённый*) ҡыҙарған; **раздражённая ко́жа** ҡыҙарған тире; 2. *прил* (*возбуждённый*) ярһыулы, ярһыған, ҡыҙған, асыулы; **раздражённый тон** асыулы тауыш.

РАЗДРАЖИ́МЫЙ *прил.* ярһыусан, ҡыҙғыусан, тәьҫиргә бирелеүсән.

РАЗДРАЖИ́ТЕЛЬ *м. физиол.* ҡыҙғытҡыс.

РАЗДРАЖИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* тиҙ тоҡанып (*йәки* асыуланып) китеүсән, ярһыусан, тиҙ асыуланыусан, ҡыҙыу; **раздражи́тельный челове́к** тиҙ асыуланып китеүсән кеше, ҡыҙыу кеше.

РАЗДРАЖИ́ТЬ *сов.* 1. *кого* асыуландырыу, асыуҙы ҡабартыу, йән көйҙөрөү; 2. *что, физиол.* (*воздействовать каким-л. раздражителем*) ҡыҙғытыу.

РАЗДРАЖИ́ТЬСЯ *сов.* 1. асыуланыу, асыу ҡабарыу, йән көйөү; 2. *физиол.* (*воспалиться и т. п.*) ҡыҙғыу.

РАЗДРАЗНИ́ТЬ *сов.* 1. *кого* (*рассердить*) үсектереү; 2. *что* (*возбудить*) уятыу, ҡорсотоу; **раздразни́ть аппети́т** аппетитте ҡорсотоу.

РАЗДРОБИ́ТЬ *сов. что* 1. (*расколоть*) ваҡлау, онтау; 2. (*разделить*) бүлеү, айырыу; **раздроби́ть на составны́е ча́сти** состав өлөштәргә айырыу; 3. (*преобразовать*) тарҡатыу, бүлеү; **раздроби́ть ме́тры в санти́метры** метрҙарҙы сантиметрҙарға тарҡатыу.

РАЗДРОБИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*расколоться*) ваҡланыу, онталыу; 2. (*разделиться*) бүленеү, айырылыу.

РАЗДРОБЛЕ́НИЕ *с. см.* **раздроби́ть(ся).**

РАЗДРО́БЛЕННОСТЬ, РАЗДРОБЛЁННОСТЬ *ж.* тарҡаулыҡ, ваҡланған (*йәки* бүленгән) булыу; ваҡланғанлыҡ, бүленгәнлек.

РАЗДРО́БЛЕННЫЙ, РАЗДРОБЛЁННЫЙ 1. *прич.* ваҡланған, бүленгән; 2. *прил.* (*разбитый, повреждённый*) сатнаған, ватылған; һынған; 3. *прил.* (*разрозненный*) тарҡау; **раздро́бленное хозя́йство** тарҡау хужалыҡ.

РАЗДРОБЛЯ́ТЬ *несов. см.* **раздроби́ть.**

РАЗДРОБЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **раздроби́ться;** 2. *страд. к* **раздробля́ть.**

РАЗДРУЖИ́ТЬСЯ *сов. разг.* дуҫлыҡ өҙөлөү (*йәки* бөтөү).

РАЗДУВА́НИЕ *с. см.* **разду́ть(ся); раздува́ние шта́тов** штаттарҙы саманан тыш арттырыу.

РАЗДУВА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **разду́ть;** 2. *что, разг.* елберҙәтеү; **ве́тер раздува́ет знамёна** ел байраҡтарҙы елберҙәтә.

РАЗДУВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разду́ться;** 2. *страд. к* **раздува́ть.**

РАЗДУ́МАТЬ *сов. обычно с неопр.* кире уйлау, дүнеү.

РАЗДУ́МЫВАТЬ *несов.* икеләнеү, уйлаыу, уйланып (*йәки* уйлап) тороу; **не́чего до́лго разду́мывать** оҙаҡ уйланып тораһы юҡ.

РАЗДУ́МЬЕ *с.* уй, уйланыу; **погрузи́ться в разду́мье** уйға батыу.

РАЗДУ́ТЫЙ 1. *прич.* шешкән, күпкән, тумпайған; 2. *прил.* шешкән, күпкән, тумпайған, тумпыҡ; **разду́тая щека́** тумпайған яңаҡ; 3. *прил. перен. разг.* арттырып күрһәтелгән, ҡабартылған, шапыртылған, күпертелгән; **разду́тые ци́фры** ҡабартылған цифрҙар.

РАЗДУ́ТЬ *сов. что* 1. *разг.* (*разогнать в стороны—о ветре*) ҡыуып ебәреү, туҙҙырыу, таратыу, осортоу; **ве́тер разду́л ту́чи** ел болоттарҙы ҡыуып ебәрҙе; 2. (*разжечь*) (өрөп) тоҡандырыу, тоҡандырып ебәреү; **разду́ть ого́нь** утты өрөп тоҡандырып ебәреү; 3. (*надуть*) өрөп тултырыу; 4. *безл. разг.* ҡабарыу, күбеү, шешеү, шешеп сығыу; **ему́ щёку разду́ло** уның яңағы шешкән; 5. *перен. разг.* (*преувеличить*) саманан тыш арттырыу, күпертеү, ҡабартып (*йәки* арттырып) күрһәтеү.

РАЗДУ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*надуться*) ҡабарыу, һауа тулыу; 2. (*опухнуть*) ҡабарыу, күбеү, шешеү, ҡабарып (*йәки* шешеп) сығыу.

РАЗЕВА́ТЬ *несов. см.* **рази́нуть.**

РАЗЖА́ЛОБИТЬ *сов. кого* йәлләтеү.

РАЗЖА́ЛОБИТЬСЯ *сов.* йәлләү, йәлләп китеү.

РАЗЖА́ЛОВАТЬ *сов. кого, уст.* дәрәжәһен (*йәки* чинен) түбәнәйтеү.

РАЗЖА́ТЬ *сов. что* яҙыу, асыу, йәйеү, асып (*йәки* йәйеп) ебәреү; **разжа́ть кула́к** йоҙроҡто яҙыу.

РАЗЖА́ТЬСЯ *сов.* (*о пальцах, зубах и т.п.*) яҙылыу, асылыу, йәйелеү, асылып (*йәки* йәйелеп) китеү.

РАЗЖЕВА́ТЬ *сов. что* 1. сәйнәү; 2. *перен. разг.* ентекләп аңлатып биреү, сәйнәп ҡаптырыу (*йәки* биреү); **разжева́ть и в рот положи́ть** сәйнәп ҡаптырыу.

РАЗЖЁВЫВАТЬ *несов. см.* **разжева́ть.**

РАЗЖЕ́ЧЬ *сов. что, прям. и перен.* тоҡандырыу, ҡабыҙыу, тоҡандырып (*йәки* ҡабыҙып) ебәреү; **разже́чь не́нависть** нәфрәт тоҡандырыу.

РАЗЖЕ́ЧЬСЯ *сов.* тоҡанып (*йәки* янып) китеү.

РАЗЖИГА́ТЬ *несов. см.* **разже́чь.**

РАЗЖИГА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разже́чься;** 2. *страд. к* **разжига́ть.**

РАЗЖИДИ́ТЬ *сов. что, разг.* шыйыҡлатыу, шыйыҡландырыу, шыйыҡлау.

РАЗЖИДИ́ТЬСЯ *сов. разг.* шыйығайыу, шыйыҡланыу.

РАЗЖИЖА́ТЬ *несов. см.* **разжиди́ть.**

РАЗЖИЖА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разжиди́ться;** 2. *страд. к* **разжижа́ть.**

РАЗЖИЖЕ́НИЕ *с. см.* **разжиди́ть(ся).**

РАЗЖИМА́ТЬ *несов. см.* **разжа́ть.**

РАЗЖИМА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разжа́ться;** 2. *страд. к* **разжима́ть.**

РАЗЖИРЕ́ТЬ *сов.* һимереү, йыуанайыу, йыуанайып китеү.

РАЗЖИ́ТЬСЯ *сов.* 1. *разг.* (*разбогатеть*) байыу, байып китеү; 2. *чем, прост.* (*раздобыть*) табыу, табып алыу, булдырыу; **разжи́ться деньга́ми** аҡса табыу.

РАЗЖУЖЖА́ТЬСЯ *сов. разг.* безелдәү, гөжләү, гөжөлдәү, безелдеге (*йәки* гөжөлдөгө) сығыу.

РАЗЗАДО́РИВАТЬ *несов. см.* **раззадо́рить.**

РАЗЗАДО́РИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **раззадо́риться;** 2. *страд. к* **раззадо́ривать.**

РАЗЗАДО́РИТЬ *сов. кого, разг.* сәмләндереү, әүәсләндереү, ҡорсотоу.

РАЗЗАДО́РИТЬСЯ *сов. разг.* сәмләнеү, әүәсләнеү, ҡорсоу.

РАЗЗВА́НИВАТЬ *несов. см.* **раззвони́ть.**

РАЗЗВОНИ́ТЬ *сов. что, прост.* кешегә һөйләп бөтөү.

РАЗЗОЛОТИ́ТЬ *сов. что, разг.* алтынлау, алтын ялатыу (*йәки* югертеү), алтынға маныу.

РАЗЗУДЕ́ТЬСЯ *сов. прост.* 1. ҡысытып (*йәки* ҡысып) китеү; **у него́ но́ги раззуде́лись** уның аяҡтары ҡысытып китте; 2. *перен.* ҡул ҡысып (*йәки* ҡырсынып) тороу.

РАЗИ́НУТЬ *сов. что, разг.* ҙур (шар) асыу; ◇ **рази́нуть рот** 1) (*проявить невнимательность*) аңшайыу, аңрайыу, шаҡ ҡатыу; 2) (*прийти в изумление*) шаҡ ҡатыу, таң (*йәки* хайран) ҡалыу.

РАЗИ́НЯ *м. и ж. разг.* асыҡ ауыҙ, бешмәгән, ебегән.

РАЗИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* иҫ киткес, ғәжәпкә ҡалдырырлыҡ, таң ҡалырлыҡ, хайран булырлыҡ, һоҡландырғыс; **рази́тельный приме́р** һоҡландырғыс миҫал.

РАЗИ́ТЬ I *несов. кого-что, прям. и перен. книжн.* һуғыу, еңеү; **рази́ть врага́** дошманды еңеү.

РАЗИ́ТЬ II *несов. чем, прост.* (*па́хнуть*) аңҡыу, аңҡып тороу.

РАЗЛАГА́ТЬ *несов. см.* **разложи́ть** 3, 5.

РАЗЛАГА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разложи́ться** 3—5; 2. *страд. к* **разлага́ть.**

РАЗЛАГА́ЮЩИЙ 1. *прич.* тарҡатыусы, аҙҙырыусы, юлдан яҙҙырыусы; 2. *прил.* тарҡатҡыс, аҙҙырғыс, юлдан яҙҙырғыс; **разлага́ющее влия́ние** аҙҙырғыс йоғонто.

РАЗЛА́Д *м.* 1. (*несогласие*) тарҡаулыҡ; 2. (*раздор*) татыуһыҙлыҡ; татыулыҡ булмау.

РАЗЛА́ДИТЬ *сов. что, разг.* боҙоу; **разла́дить маши́ну** машинаны боҙоу; **разла́дить де́ло** эште боҙоу.

РАЗЛА́ДИТЬСЯ *сов. разг.* боҙолоу.

РАЗЛА́ЖИВАТЬ(СЯ) *несов. см.* **разла́дить (-ся).**

РАЗЛА́КОМИТЬСЯ *сов. разг.* тәмлегә өйрәнеп китеү, тәмле тамаҡланып китеү.

РАЗЛА́МЫВАТЬ *несов. см.* **разлома́ть** *и* **разломи́ть.**

РАЗЛА́МЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разлома́ться** *и* **разломи́ться;** 2. *страд. к* **разла́мывать.**

РАЗЛА́ЯТЬСЯ *сов. разг.* өрөп алып китеү, һауылдығы сығыу.

РАЗЛЕЖА́ТЬСЯ *сов. разг.* оҙаҡ ятыу, торғо килмәй ятыу.

РАЗЛЁЖИВАТЬСЯ *несов. см.* **разлежа́ться.**

РАЗЛЕЗА́ТЬСЯ *несов. см.* **разле́зться.**

РАЗЛЕ́ЗТЬСЯ *сов. прост.* ҡылҡаһы (*йәки* тетмәкәйе) ҡалмау, тетелеп (*йәки* иҙерәп) төшөү; **пла́тье разле́злось** күлдәктең ҡылҡаһы ҡалмаған.

РАЗЛЕНИ́ТЬСЯ *сов. разг.* ялҡауға һалышыу.

РАЗЛЕПИ́ТЬ *сов. что, разг.* ҡуптарып алыу.

РАЗЛЕПИ́ТЬСЯ *сов. прост.* ҡубып сығыу.

РАЗЛЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **разлепи́ть.**

РАЗЛЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разлепи́ться;** 2. *страд. к* **разлепля́ть.**

РАЗЛЁТ *м. см.* **разлете́ться** 1, 2.

РАЗЛЕТА́ТЬСЯ I *несов.* 1. *см.* **разлете́ться;** 2. *разг.* асылып китеү (*о полах одежды*); таралып китеү (*о волосах*); **по́лы пальто́ разлета́ются** пальтоның салғыйы асылып китә.

РАЗЛЕТА́ТЬСЯ II *сов. разг.* (*увлечься полётами*) осоуға бирелеү (*йәки* бирелеп китеү).

РАЗЛЕТЕ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*улететь в разные стороны*) (таралышып) осоп китеү; 2. (*рассеяться*) (төрлө яҡҡа) сәселеү, таралыу; **ли́стья разлете́лись** япраҡтар төрлө яҡҡа сәселде; 3. *перен. разг.* (*разбиться*) ватылыу, онталыу; 4. *перен.* юҡҡа сығыу, һауаға осоу; **мечты́ его́ разлете́лись** уйҙары юҡҡа сыҡты; 5. *разг.* (*набрать скорость*) шәп югереү (*йәки* осоу, килеү).

РАЗЛЕ́ЧЬСЯ *сов. разг.* йәйелеп төшөп (*йәки* иркенләп, аунап) ятыу; **разле́чься на дива́не** диванға йәйелеп төшөп ятыу.

РАЗЛИ́В *м.* 1. *см.* **разли́ть** 2 *и* **разли́ться** 3; **разли́в мета́лла** металл ҡойоу; 2. (*половодье*) һыу ташыу, ташҡын.

РАЗЛИВА́ННЫЙ *прил.*: **разлива́нное мо́ре** *шутл.* араҡы йылға булып аға, араҡы дәрьяһы.

РАЗЛИВА́ТЬ *несов. см.* **разли́ть.**

РАЗЛИВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разли́ться;** 2. (*звонко петь*) сут-сут итеп һайрау; **солове́й разлива́ется** һандуғас сут-сут итеп һайрай; 3. (*много или красноречиво говорить*) күп (*йәки* матур) һөйләү, һайрау; 4. *страд. к* **разлива́ть.**

РАЗЛИ́ВКА *ж. разг. см.* **разли́ть** 2.

РАЗЛИВНО́Й *прил.* 1. *тех.* бүлеп ҡойоу (*йәки* һалыу); **разливна́я маши́на** бүлеп ҡойоу машинаһы; 2. бүлеп һат(ыл)а торған, бүлеп һала (*йәки* ҡоя) торған; **разливно́е молоко́** бүлеп һата торған һөт.

РАЗЛИ́ВОЧНЫЙ *прил.* бүлеп ҡойоу (*йәки* һалыу); **разли́вочный пункт** бүлеп ҡойоу пункты.

РАЗЛИНОВА́ТЬ *сов. что* һыҙып сығыу.

РАЗЛИНО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **разлинова́ть.**

РАЗЛИ́ТЬ *сов. что* 1. (*пролить*) түгеү, түгеп ебәреү; 2. (*перелить*) тултырыу, ағыҙыу, бушатыу, (бүлеп) ҡойоу; **разли́ть вино́ по буты́лкам** ҡыҙыл араҡыны шешәләргә ҡойоу; 3. *перен.* (*распространить*) таратыу, сәсеү, бөркөү; ◇ **их водо́й не разолье́шь** *см.* **вода́.**

РАЗЛИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*пролиться*) түгелеү, түгелеп китеү; 2. (*распределиться по разным сосудам*) бүлеп ҡойолоу (*йәки* тултырылыу, ағыҙылыу, бушатылыу, һалыныу); 3. (*выйти из берегов*) ташыу, ташып сығыу; 4. *перен.* (*распространиться*) таралыу, йәйелеү.

РАЗЛИЧА́ТЬ *несов. см.* **различи́ть.**

РАЗЛИЧА́ТЬСЯ *несов.* 1. айырылыу, айырылып тороу; 2. *страд. к* **различа́ть.**

РАЗЛИЧЕ́НИЕ *с. см.* **различи́ть.**

РАЗЛИ́ЧИЕ *с.* айырымлыҡ, айырма, айырмалыҡ; без **разли́чия** айырмаһыҙ; ◇ **зна́ки разли́чия** *см.* **знак.**

РАЗЛИЧИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* айырыу, айыра торған, айырыусы.

РАЗЛИЧИ́ТЬ *сов. кого-что* айырыу.

РАЗЛИ́ЧНЫЙ *прил.* төрлө, һәр төрлө, төрлө-төрлө; **разли́чные мне́ния** төрлө фекерҙәр; **стро́ить разли́чные пла́ны** төрлө пландар ҡороу.

РАЗЛОЖЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **разложи́ть** 3, 5 *и* **разложи́ться** 3—5; **разложе́ние а́рмии проти́вника** дошман армияһының тарҡалыуы; 2. *перен.* (*упадок, дезорганизованность*) тарҡалыу, сереү.

РАЗЛОЖИ́ТЬ *сов.* 1. *что* таратып (*йәки* йәйеп) һалыу, таратып ҡуйыу (*йәки* ташлау); **разложи́ть ве́щи** әйберҙәрҙе таратып һалыу; **разложи́ть ка́рты** кәрттәрҙе таратып ташлау; 2. *что* (*распределить между кем-чем-л.*) бүлеү, бүлеп һалыу; 3. *что* (*на составные части*) тарҡатыу; **разложи́ть число́ на мно́жители** һанды ҡабатлаусыларға тарҡатыу; 4. *что* тоҡандырыу, тоҡандырып ебәреү, яғыу; **разложи́ть костёр** ут яғыу; 5. *кого-что, перен.* аҙҙырыу, боҙоу, тарҡатыу.

РАЗЛОЖИ́ТЬСЯ *сов.* 1. *разг.* (*разместиться где-л.*) урынлашыу, һыйып бөтөү; 2. *разг.* (*разместить свои вещи*) таратып һалыу, урынлаштырыу; **он разложи́лся со свои́ми бума́гами на моём столе́** ул үҙенең ҡағыҙҙарын минең өҫтәлгә таратып һалған; 3. *мат., хим.* (*на составные части, элементы*) тарҡалыу; 4. (*загнить*) сереү; 5. *перен.* тарҡалыу.

РАЗЛО́М *м.* 1. *см.* **разлома́ть(ся)** *и* **разломи́ть(ся)**; **разло́м льда** боҙ ватылыу; 2. (*место*) һынған (*йәки* ватылған, сатнаған) урын (*йәки* ер).

РАЗЛОМА́ТЬ *сов. что* 1. ватыу, ботарлау, быунаҡлау, һындырыу; ватҡылап бөтөрөү, һындырып ташлау; 2. (*развалить*) емереү, емереп ташлау.

РАЗЛОМА́ТЬСЯ *сов. разг.* һыныу, ватылыу, ватылып сығыу (*йәки* бөтөү), емерелеү, емерелеп бөтөү.

РАЗЛОМИ́ТЬ *сов.* 1. *что* һындырыу, һындырып сығарыу; **разломи́ть хлеб** икмәкте һындырыу; 2. *безл. кого-что, разг.* һыҙлау, ауыртыу; **меня́ всего́ разломи́ло** бөтә тәнем һыҙлай.

РАЗЛОМИ́ТЬСЯ *сов.* һыныу, һынып сығыу.

РАЗЛОХМА́ТИТЬ *сов. кого-что, разг.* ялбырлатыу, ялбырландырыу.

РАЗЛОХМА́ТИТЬСЯ *сов. разг.* ялбырланыу.

РАЗЛУ́КА *ж. см.* **разлучи́ться**; **наступи́л день разлу́ки** айырылышыу көнө етте.

РАЗЛУЧА́ТЬ *несов. см.* **разлучи́ть.**

РАЗЛУЧА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разлучи́ться**; 2. *страд. к* **разлуча́ть.**

РАЗЛУЧЕ́НИЕ *с. см.* **разлучи́ть.**

РАЗЛУЧИ́ТЬ *сов. кого* айырыу; **разлучи́ть друзе́й** дуҫтарҙы айырыу.

РАЗЛУЧИ́ТЬСЯ *сов.* айырылышыу.

РАЗЛЮБИ́ТЬ *сов. кого-что и с неопр.* күңел һыуыныу (*йәки* ҡайтыу), яратмай башлау.

РАЗМАГНИ́ТИТЬ *сов. что* магнитһеҙләү, магнитһеҙләндереү.

РАЗМАГНИ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **размагни́тить.**

РАЗМА́ЗАТЬ *сов.* 1. *что* буяу, буяп бөтөү, һылап ҡуйыу, яғыу, һөртөү; 2. *что и без доп., перен. разг.* оҙаҡҡа һуҙып һөйләү, артыҡ ентекләп һөйләү.

РАЗМА́ЗАТЬСЯ *сов.* буялып (*йәки* бысранып) бөтөү.

РАЗМАЗНЯ́ *разг.* 1. *ж.* (*каша*) шыйыҡ бутҡа; 2. *м. и ж.* (*о человеке*) йыбытҡы, бешмәгән.

РАЗМА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **разма́зать.**

РАЗМА́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разма́заться**; 2. *страд. к* **разма́зывать.**

РАЗМАЛЕВА́ТЬ *сов. что, разг.* арлы-бирле (*йәки* ала-ҡола) буяп сығыу.

РАЗМАЛЁВЫВАТЬ *несов. см.* **размалева́ть.**

РАЗМА́ЛЫВАНИЕ *с. см.* **размоло́ть.**

РАЗМА́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **размоло́ть.**

РАЗМА́ЛЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **размоло́ться**; 2. *страд. к* **разма́лывать.**

РАЗМА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **размота́ть.**

РАЗМА́ТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **размота́ться**; 2. *страд. к* **разма́тывать.**

РАЗМА́Х *м.* 1. *см.* **размахну́ться**; 2. (*колеса*) әйләнеш; 3. (*величина колебания*) һелтәм, һелтәнеш; **разма́х ма́ятника** маятниктең һелтәме; 4. (*расстояние между крайними точками*) ҡолас; ике ос араһы; **разма́х кры́льев самолёта** самолёт ҡанаттарының ҡоласы; самолёт ҡанаттарының остары араһы; 5. *перен.* ҡолас, киң күләм; **соревнова́ние при́няло широ́кий разма́х** ярыш киң ҡолас алды; ◇ **с разма́ху** ҡолас һуҙып тороп.

РАЗМАХА́ТЬСЯ *сов. разг.* һелтәнеү, һелтәнә башлау.

РАЗМА́ХИВАТЬ *несов. чем* һелтәү, болғау; **разма́хивать рука́ми** ҡулдарҙы болғау.

РАЗМА́ХИВАТЬСЯ *несов. см.* **размахну́ться.**

РАЗМАХНУ́ТЬСЯ *сов.* киҙәнеү, ҡолас йәйеү.

РАЗМА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **размочи́ть.**

РАЗМА́ЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **размочи́ться**; 2. *страд. к* **разма́чивать.**

РАЗМА́ШИСТОСТЬ *ж.* киңлелек, киң ҡоласлылыҡ; һирәк (*йәки* йәйенке) булыу.

РАЗМА́ШИСТЫЙ *прил. разг.* 1. киң ҡоласлы (*йәки* аҙымлы), тарбыҡ; **разма́шистый шаг** тарбыҡ аҙым; 2. (*широкий, свободный — о почерке и т. п.*) һирәк, йәйенке, киң; **разма́шистый по́черк** йәйенке яҙыу.

РАЗМЕЖЕВА́НИЕ *с. см.* **размежева́ть(-ся).**

РАЗМЕЖЕВА́ТЬ *сов. что* 1. межалау, межалап сығыу; 2. *перен.* (*определить пределы чьей-л. деятельности*) сикләү, сиген билдәләү.

РАЗМЕЖЕВА́ТЬСЯ *сов.* 1. межаланыу, межалап алыныу, сиге билдәләнеү; 2. *перен.* (*в деловых отношениях*) эште бүле-

шеү, эш сиктәрен билдәләү; 3. *перен.* (*идеологически*) сикләшеү, айырылышыу.

РАЗМЕЖЁВКА *ж. разг. см.* **размежева́ть(ся).**

РАЗМЕЖЁВЫВАТЬ *несов. см.* **размежева́ть.**

РАЗМЕЖЁВЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **размежева́ться;** 2. *страд. к* **размежёвывать.**

РАЗМЕЛЬЧА́ТЬ *несов. см.* **размельчи́ть.**

РАЗМЕЛЬЧА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **размельчи́ться;** 2. *страд. к* **размельча́ть.**

РАЗМЕЛЬЧИ́ТЬ *сов. что* ваҡлау, онтау, вағайтыу, ваҡлап (*йәки* онтап) бөтөрөү.

РАЗМЕЛЬЧИ́ТЬСЯ *сов.* ваҡланыу, онталыу, вағайыу, ваҡланып (*йәки* онталып) бөтөү.

РАЗМЕ́Н *м. см.* **разменя́ть** *и* **разменя́ться** 1; **разме́н фигу́р** *шахм.* фигураларҙы ашашыу.

РАЗМЕ́НИВАТЬ *несов. см.* **разменя́ть.**

РАЗМЕ́НИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разменя́ться;** 2. *страд. к* **разме́нивать.**

РАЗМЕ́ННЫЙ *прил.:* **разме́нная моне́та** ваҡ аҡса; **разме́нная ка́сса** аҡса ваҡлау кассаһы.

РАЗМЕНЯ́ТЬ *сов. что* ваҡлау; **разменя́ть де́ньги** аҡса ваҡлау.

РАЗМЕНЯ́ТЬСЯ *сов.* 1. *чем, разг.* алмашыу; 2. *перен.* (*растратить силы на мелочи*) ваҡ-төйәккә әрәм (*йәки* сарыф) итеү.

РАЗМЕ́Р *м.* 1. күләм, ҙурлыҡ; **разме́р ко́мнаты** бүлмәнең күләме; **разме́р зарпла́ты** эш хаҡының күләме; 2. (*мерка*) үлсәм, размер; **разме́р костю́ма** костюм үлсәме; 3. *перен.* (*степень развития*) күләм, ҡолас; **в широ́ких разме́рах** киң күләмдә; **приня́ть широ́кие разме́ры** киң ҡолас алыу; 4. *лит.* үлсәү (*шиғырҙа ижектәрҙең һаны һәм урыны*); 5. *муз.* үлсәү (*музыкаль текста ритм бирәмектәренең һаны һәм урынлашыу тәртибе*).

РАЗМЕ́РЕННЫЙ *прил.* һалмаҡ, талғын, бер тигеҙ; **разме́ренные движе́ния** һалмаҡ хәрәкәт.

РАЗМЕ́РИТЬ *сов. что* үлсәү, үлсәп алыу, үлсәп бүлеп сығыу (*йәки* ҡуйыу).

РАЗМЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **разме́рить.**

РАЗМЕСИ́ТЬ *сов. что* баҫыу (*ҡуйы, йәбешкәк нәмәне*); **размеси́ть те́сто** ҡамыр баҫыу.

РАЗМЕСИ́ТЬСЯ *сов. разг.* баҫылыу.

РАЗМЕСТИ́ *сов. что* һепереү, һепереп сығыу (*йәки* ташлау); **размести́ снег** ҡарҙы һепереү.

РАЗМЕСТИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* урынлаштырыу; 2. *что* (*распределить между многими*) таратып биреү (*йәки* сығыу); **размести́ть зака́зы** заказдарҙы таратып сығыу.

РАЗМЕСТИ́ТЬСЯ *сов.* урынлашыу, урынлашып алыу.

РАЗМЕТА́ТЬ I *несов. см.* **размести́.**

РАЗМЕТА́ТЬ II *сов. что* таратыу, таратып ташлау; **размета́ть се́но для просу́шки** бесәнде киптерер өсөн таратып ташлау.

РАЗМЕТА́ТЬСЯ *сов.* 1. (*раскинуться*) ташланып ятыу, йәйрәп ултырыу; 2. (*рассыпаться — о волосах*) туҙғыу, боларыу (*сәскә ҡарата*).

РАЗМЕ́ТИТЬ *сов. что* билдәләү, билдәләп (*йәки* билдә һалып) сығыу.

РАЗМЕ́ТКА *ж.* 1. *см.* **разме́тить;** 2. *тех.* разметка яһау, тамғалау; 3. (*метка, знак*) билдә, тамға.

РАЗМЕ́ТЧИК *м.* тамға (*йәки* билдә) һалыусы, разметка яһаусы.

РАЗМЕ́ТЧИЦА *женск. р. к* **разме́тчик.**

РАЗМЁТЫВАТЬ *несов. см.* **размета́ть** II.

РАЗМЕЧА́ТЬ *несов. см.* **разме́тить.**

РАЗМЕЧТА́ТЬСЯ *сов. разг.* уйға (*йәки* хыялға) батыу (*йәки* сумыу).

РАЗМЕША́ТЬ *сов. что* бутау, болғатыу, ҡушып (*йәки* ҡатыштырып, аралаштырып) бутау.

РАЗМЕША́ТЬСЯ *сов. разг.* буталыу, ҡушылыу, ҡатышыу, аралашыу.

РАЗМЕ́ШИВАТЬ I *несов. см.* **размеси́ть.**

РАЗМЕ́ШИВАТЬ II *несов. см.* **размеша́ть.**

РАЗМЕ́ШИВАТЬСЯ I *несов.* 1. *см.* **размеси́ться;** 2. *страд. к* **разме́шивать** I.

РАЗМЕ́ШИВАТЬСЯ II *несов.* 1. *см.* **размеша́ться;** 2. *страд к* **разме́шивать** II.

РАЗМЕЩА́ТЬ *несов. см.* **размести́ть.**

РАЗМЕЩА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **размести́ться;** 2. *страд. к* **размеща́ть.**

РАЗМЕЩЕ́НИЕ *с. см.* **размести́ть(ся); размеще́ние люде́й** кешеләрҙе урынлаштырыу.

РАЗМИНА́ТЬ *несов. см.* **размя́ть.**

РАЗМИНА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **размя́ться;** 2. *страд. к* **размина́ть.**

РАЗМИНИ́РОВАНИЕ *с. см.* **размини́ровать.**

РАЗМИНИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* минанан таҙартыу.

РАЗМИ́НКА *ж. разг. см.* **размя́ть** 2, 3 *и* **размя́ться** 2.

РАЗМИНУ́ТЬСЯ *сов. разг.* 1. (*не встретиться*) аймылыш булыу, осраша алмау, осрашмайынса үтеп китеү; 2. *с кем-чем* (*разойтись, не задев друг друга*) тейә (*йәки* һуғыла) яҙып үтеп китеү, юл биреп үтеп китеү, юл биреү (*йәки* бирешеү).

РАЗМНОЖА́ТЬ *несов. см.* **размно́жить.**

РАЗМНОЖА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **размно́житься;** 2. *биол.* үрсеү, ишәйеү; **че́рви размножа́ются деле́нием** селәүсендәр бүленеү юлы менән үрсей; 3. *страд. к* **размножа́ть.**

РАЗМНОЖЕ́НИЕ *с. см.* **размно́жить(ся).**

РАЗМНО́ЖИТЬ *сов. что* 1. арттырыу, күбәйтеү; 2. *разг.* (*расплодить, развести*) үрсетеү.

РАЗМНО́ЖИТЬСЯ *сов.* 1. артыу, күбәйеү; 2. (*расплодиться, развестись*) үрсеү, ишәйеү, үрсеп (*йәки* ишәйеп) китеү.

РАЗМОЗЖИ́ТЬ *сов. что* иҙратыу, сайратыу, иҙә (йәки емерә) һуғыу, һуғып ярыу.

РАЗМО́ИНА *ж.* йырын, йыраҡа.

РАЗМОКА́ТЬ *несов. см.* **размо́кнуть.**

РАЗМО́КНУТЬ *сов.* екеү, ебеү, бүртеү.

РАЗМО́Л *м.* 1. *см.* **размоло́ть;** 2. (*качество размолотого зерна*) тарттырылған; **мука́ кру́пного размо́ла** эре тарттырылған он; **мука́ ме́лкого размо́ла** ваҡ тарттырылған он.

РАЗМО́ЛВКА *ж.* һүҙгә килешеү, һүҙ берекмәү, дуҫлыҡ китеп тороу.

РАЗМОЛО́ТЬ *сов. что* тартыу, тарттырыу, онтау.

РАЗМОЛО́ТЬСЯ *сов.* тартылыу, онталыу.

РАЗМОРИ́ТЬ *сов. кого, разг.* әлһерәтеү, хәлде бөтөрөү, иҙрәтеү; **жара́ его́ размори́ла** эҫе уны әлһерәткән.

РАЗМОРИ́ТЬСЯ *сов. разг.* әлһерәү, хәлһеҙләнеү, иҙрәү.

РАЗМОТА́ТЬ *сов. что* **1.** һүтеү, тағатыу; **размота́ть клубо́к** йомғакты тағатыу; **2.** *перен. прост.* (*распута́ть*) сисеү, асыҡлау, осона сығыу.

РАЗМОТА́ТЬСЯ *сов.* һүтелеү, тағатылыу.

РАЗМО́ТКА *ж. см.* **размота́ть** 1.

РАЗМОЧИ́ТЬ *сов. что* ебетеү, бүрттереү, еүешләү, йомшартыу.

РАЗМОЧИ́ТЬСЯ *сов.* ебеү, бүртеү.

РАЗМУСО́ЛИВАТЬ *несов. см.* **размусо́лить.**

РАЗМУСО́ЛИТЬ *сов. прост.* **1.** *что* һеләгәйләп (*йәки* шылағайлап, шайыҡлап) бысратыу (*йәки* бысратып бөтөү); **2.** *что и без доп., перен.* тәпейләп (*йәки* тәпсирләп) һөйләү.

РАЗМЫ́В *м.* **1.** *см.* **размы́ть(ся);** **2.** (*размытое место*) өңөлгән (*йәки* ашалған) урын (*йәки* ер).

РАЗМЫВА́НИЕ *с. см.* **размы́ть; размыва́ние берего́в** ярҙарҙы өңөү.

РАЗМЫВА́ТЬ *несов. см.* **размы́ть.**

РАЗМЫВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **размы́ться;** **2.** *страд. к* **размыва́ть.**

РАЗМЫКА́НИЕ *с. см.* **разомкну́ть; размыка́ние конта́ктов** контакттарҙы өҙөү.

РАЗМЫКА́ТЕЛЬ *м.* өҙгөс (*электр тогын*).

РАЗМЫКА́ТЬ *сов. что, разг.* (*горе, тоску*) таратыу, онотоу, төнлөктөрөү, күңелдән сығарыу.

РАЗМЫКА́ТЬ *несов. см.* **разомкну́ть.**

РАЗМЫКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разомкну́ться;** **2.** *страд. к* **размыка́ть.**

РАЗМЫ́СЛИТЬ *сов. разг.* уйлап ҡарау (*йәки* алыу).

РАЗМЫ́ТЬ *сов. что* йыуыу, ашау, өңөү, емереү.

РАЗМЫ́ТЬСЯ *сов.* йыуылыу, ашалыу, өңөлөү, емерелеү.

РАЗМЫШЛЕ́НИЕ *с.* **1.** *см.* **размышля́ть** 2; **2.** (*дума, мысль*) уй, фекер.

РАЗМЫШЛЯ́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **размы́слить;** **2.** *о чём и без доп.* уйланыу, уй йөрөтөү, уйға сумыу (*йәки* батыу).

РАЗМЯГЧА́ТЬ *несов. см.* **размягчи́ть.**

РАЗМЯГЧА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **размягчи́ться;** **2.** *страд. к* **размягча́ть.**

РАЗМЯГЧЕ́НИЕ *с.* **1.** *см.* **размягчи́ть(ся); размягче́ние ко́жи** тиренең йомшарыуы; **2.** *перен.* (*состояние*) күңел йомшарыу.

РАЗМЯГЧИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* йомшартыу; **2.** *кого-что, перен.* күңелде иретеү (*йәки* йомшартыу).

РАЗМЯГЧИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** йомшарыу; **2.** *перен.* күңел иреү (*йәки* йомшарыу).

РАЗМЯКА́ТЬ *несов. см.* **размя́кнуть.**

РАЗМЯ́КНУТЬ *сов. прям. и перен.* ебеү, йомшарыу.

РАЗМЯ́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*ыуып, баҫып*) йомшартыу, иҙеү; **размя́ть гли́ну** балсыҡ иҙеү; **2.** *что, перен. разг.* яҙыу, яҙылдырыу; **размя́ть но́ги** аяҡты яҙыу; **3.** *кого, перен.* (*не дать застояться лошади*) йөрөтөү, йөрөтөп алыу.

РАЗМЯ́ТЬСЯ *сов.* **1.** йомшарыу, иҙелеү; **2.** *перен. разг.* яҙылыу.

РАЗНАРЯ́ДКА *ж.* разнарядка (*берәй нәмә алыу, ебәреү өсөн бирелгән документ*).

РАЗНА́ШИВАТЬ *несов. см.* **разноси́ть** I.

РАЗНА́ШИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разноси́ться** I; **2.** *страд. к* **разна́шивать.**

РАЗНЕ́ЖИВАТЬСЯ *несов. см.* **разне́житься.**

РАЗНЕ́ЖИТЬСЯ *сов. разг.* **1.** (*привыкнуть к неге, комфорту*) наҙланыу, иркәләнеү; **2.** (*расчувствоваться*) күңел иреү (*йәки* йомшарыу).

РАЗНЕ́ЖНИЧАТЬСЯ *сов. разг.* артыҡ наҙланыу (*йәки* иркәләнеү), наҙланып (*йәки* иркәләнеп) китеү.

РАЗНЕСТИ́ *сов.* **1.** *что* таратып сығыу; **разнести́ пи́сьма по дома́м** хаттарҙы өй бөрөнсә таратып сығыу; **2.** *что* (*разместить*) теркәү, теркәп яҙып ҡуйыу; **3.** *что, перен. разг.* (*распространить*) таратыу; **разнести́ слух** хәбәр таратыу; **4.** *что, разг.* (*разбить, разрушить*) ватыу, селпәрәмә килтереү; **бу́ря разнесла́ ло́дку в ще́пки** дауыл кәмәне селпәрәмә килтергән; **5.** *что* (*разогнать, рассеять*) таратыу; **ве́тер разнёс ту́чи** ел болотто таратты; **6.** *кого-что, перен. разг.* (*разругать*) тетеү, тетеп ташлау; **7.** *безл. кого-что, разг.* (*раздуть*) туплайыу, тумпайыу, ҡабарыу; **щёку разнесло́** яңаҡ туплайған.

РАЗНЕСТИ́СЬ *сов.* **1.** (*распространиться — о слухе, вести*) таралыу; **2.** (*раздаться*) яңғырау, ишетелеү; **разнёсся звон** сыңлаған тауыш ишетелде.

РАЗНИМА́ТЬ *несов. см.* **разня́ть.**

РА́ЗНИЦА *ж.* айырма, айырмалыҡ, башҡалыҡ; ◇ **больша́я ра́зница** *в знач. сказ.* бөтөнләй башҡа(са); **кака́я ра́зница?** барыбер түгелме ни?

РА́ЗНО *нареч. разг.* төрлөсә; **ра́зно понима́ть** төрлөсә аңлау.

РАЗНО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «төрлө» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **разносторо́нний** төрлө яҡлы.

РАЗНОБО́Й *м. разг.* төрлөлөк, айырымлыҡ, берҙәмлек булмау; **разнобо́й в рабо́те** эштә берҙәмлек булмау.

РАЗНОВЕ́С *м. собир.* ваҡ герҙәр.

РАЗНОВИ́ДНОСТЬ *ж.* **1.** *биол.* төрсә, төр; **разнови́дность пшени́цы** бойҙай төрө; **2.** (*частный вид какого-л. явления*) төр.

РАЗНОВИ́ДНЫЙ *прил.* төрлө.

РАЗНОВРЕМЕ́ННЫЙ *прил.* төрлө ваҡытта булған, төрлө ваҡыттағы.

РАЗНОГЛА́СИЕ *с.* **1.** (*отсутствие согласия*) килешалмаусылыҡ, килешмәүлек, ҡаршылыҡ; **2.** (*противоречие*) төрлөлөк, ҡапма-ҡаршылыҡ; **разногла́сия в показа́ниях свиде́телей** шаһиттәрҙең күрһәтеүендә ҡапма-ҡаршылыҡ.

РАЗНОГОЛО́СИЦА *ж. разг.* **1.** (*нестройное пение*) төрлөһө төрлөсә йырлау; **2.** *см.* **разногла́сие** 2.

РАЗНОГОЛО́СЫЙ *прил.* төрлө тауышлы, төрлөсә яңғырай торған.

РАЗНОЗНА́ЧНЫЙ *прил.* төрлө дәрәжәләге, төрлө-төрлө, әһәмиәте башҡа төрлө булған.

РАЗНОИМЁННЫЙ *прил.* төрлө исемле (*йәки* атамалы), төрлө исемдәге.

РАЗНОКАЛИ́БЕРНЫЙ *прил.* 1. *воен.* төрлө калиберле (*йәки* калиберҙәге); 2. *перен. разг.* (*разных размеров*) төрлө ҙурлыҡтағы (*йәки* формалағы, күләмдәге); **разнокали́берная ме́бель** төрлө формалағы мебель; 3. *перен.* (*неоднородный*) сыбар, төрлө-төрлө.

РАЗНОМА́СТНЫЙ *прил.* төрлө төҫтәге (*йәки* төҫлө).

РАЗНОМЫ́СЛИЕ *с. книжн.* ҡараш (*йәки* фекер) төрлөлөгө.

РАЗНООБРА́ЗИЕ *с.* төрлөлөк, төрлө-төрлө булыу; **для разнообра́зия** төрлөлөк өсөн, төрлөрәк булһын өсөн.

РАЗНООБРА́ЗИТЬ *несов.что* төрләү, төрләндереү, төрлөләү, төрлөләндереү, төрлөлөк индереү.

РАЗНООБРА́ЗНЫЙ *прил.* төрлө-төрлө, һәр төрлө.

РАЗНОПЛЕМЁННЫЙ *прил. книжн.* төрлө ҡәбиләле, төрлө ҡәбиләләрҙән торған.

РАЗНОРЕЧИ́ВЫЙ *прил.* ҡаршылыҡлы, төрлөһө төрлөсә; **разноречи́вые показа́ния свиде́телей** шаһиттәрҙең төрлөһө төрлөсә һөйләүҙәре.

РАЗНОРО́ДНЫЙ *прил.* бер төрлө булмаған, төрлө, төрлө-төрлө; **разноро́дные явле́ния** бер төрлө булмаған күренештәр.

РАЗНО́С *м.* 1. *см.* **разнести́** 1—4, 6; 2. *разг.* (*выговор*) ҡаты итеп әрләү, ҡаты шелтә; 3. *горн.* разнос (*таш-ком сығарған урын*).

РАЗНОСИ́ТЬ I *сов. что* (*обувь*) кейеп киңәйтеү (*йәки* иркенәйтеү).

РАЗНОСИ́ТЬ II *несов. см.* **разнести́**.

РАЗНОСИ́ТЬСЯ I *сов.* (*об обуви*) кейә-кейә (*йәки* кейә торғас) иркенәйеү (*йәки* йәйелеү).

РАЗНОСИ́ТЬСЯ II *несов.* 1. *см.* **разнести́сь;** 2. *страд. к* **разноси́ть** II (*см.* **разнести́** 1—6).

РАЗНО́СКА *ж. разг. см.* **разнести́** 1, 2.

РАЗНОСКЛОНЯ́ЕМЫЙ *прил. грам.* килеш менән башҡаса (*йәки* икенсе төрлө) үҙгәрә торған.

РАЗНО́СНЫЙ *прил.* 1. теркәү; **разно́сная кни́га** теркәү кенәгәһе (*төрлө урындарға таратыла торған ҡағыҙ һәм документтәрҙе*); 2. *уст.* йөрөп, йөрөтөп һатыла торған; **разно́сная торго́вля** йөрөп һатыу; 3. *разг.* әрләүле, тиргәүле, тетеп һалған, бик ҡаты тәнҡит итеүсе (*йәки* иткән); **разно́сная статья́** тетеп һалған мәҡәлә.

РАЗНОСТОРО́ННИЙ *прил.* 1. төрлө яҡлап булған (*йәки* алынған), һәр яҡлы, киң; **разносторо́ннее образова́ние** төрлө яҡлап алынған белем; 2. *мат.* төрлө яҡлы, яҡтары тигеҙ булмаған; **разносторо́нний треуго́льник** төрлө яҡлы өсмөйөш.

РА́ЗНОСТЬ *ж. мат.* айырма.

РАЗНО́СЧИК *м.* 1. таратыусы; **разно́счик газе́т** газета таратыусы; 2. (*продавец*) йөрөтөп һатыусы.

РАЗНО́СЧИЦА *женск. р. к* **разно́счик.**

РАЗНОХАРА́КТЕРНЫЙ *прил.* төрлө характерҙәге (*йәки* төрҙәге), төрлө-төрлө.

РАЗНОЦВЕ́ТНЫЙ *прил.* төрлө төҫтәге.

РАЗНОЧИ́НЕЦ *м. ист.* разночинец (*19 быуатта Россияла — дворяндәрҙән башҡа сословиенән сыҡҡан интеллигент*).

РАЗНОЧТЕ́НИЕ *с. лит.* вариант (*әҙәби әҫәрҙең төрлө нөсхәләрендә төрлөсә яҙылған урын*).

РАЗНОШЁРСТНЫЙ, РАЗНОШЁРСТЫЙ *прил.* 1. төрлө, төрлө төҫтәге; 2. *перен. разг.* сыбар; төрлө-төрлө; **разношёрстная пу́блика** төрлө-төрлө халыҡ.

РАЗНОЯЗЫ́ЧНЫЙ *прил.* төрлө телдәге, төрлө телдә һөйләшкән, төрлө телдә һөйләшеүселәрҙән торған; **разноязы́чная толпа́** төрлө телдә һөйләшкән халыҡ төркөмө; **разноязы́чный го́вор** төрлө телдә һөйләшеү.

РАЗНУ́ЗДАННЫЙ *прил.* 1. ауыҙлыҡһыҙ, ауыҙлығы алынған; **разну́зданная ло́шадь** ауыҙлыҡһыҙ ат; 2. *перен.* (*распущенный*) теҙгенһеҙ, юғәнһеҙ.

РАЗНУЗДА́ТЬ *сов.* 1. *кого* (*лошадь*) ауыҙлығын һалдырыу; 2. *кого-что, перен. разг.* (*довести до крайней распущенности*) теҙгенен ысҡындырыу, артыҡ юл ҡуйыу, артыҡ үҙ иркенә ҡуйыу.

РАЗНУЗДА́ТЬСЯ *сов.* 1. (*о лошади*) ауыҙлығы һалыныу; 2. *перен. разг.* (*дойти до крайней распущенности*) тыйнаҡһыҙланыу, юғәнһеҙләнеү.

РАЗНУ́ЗДЫВАТЬ(СЯ) *несов. см.* **разнузда́ть(ся).**

РА́ЗНЫЙ *прил.* 1. (*неодинаковый; иной, другой*) төрлө; **идти́ по ра́зным сторона́м у́лицы** урамдың төрлө (ике) яғынан барыу; **ра́зные мне́ния** төрлө фекерҙәр; 2. (*разнообразный*) төрлө-төрлө, һәр (*йәки* күп) төрлө.

РАЗНЮ́ХАТЬ *сов. разг.* 1. *что* еҫен һиҙеү, еҫенән белеү; 2. *что и без доп., перен.* (*разузнать тайком*) һиҙеү, белеү, эҙенә төшөү.

РАЗНЮ́ХИВАТЬ *несов. см.* **разню́хать.**

РАЗНЯ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*разъединить*) айырыу; **разня́ть ру́ки** ҡулдарҙы айырыу; 2. *кого* аралау, айырыу, айырып алыу; **разня́ть деру́щихся** һуғышҡан кешеләрҙе аралау.

РАЗО- *приставка; «й» өнө һәм тағы ҡайһы бер ҡушма тартынҡылар алдынан «раз» приставкаһы урынына ҡулланыла, мәҫ.* **разойти́сь** таралыу; **разорва́ть** йыртыу.

РАЗОБИ́ДЕТЬ *сов. кого, разг.* хәтерен ныҡ ҡалдырыу, ныҡ үпкәләтеү.

РАЗОБИ́ДЕТЬСЯ *сов. разг.* ныҡ хәтер ҡалыу, ныҡ үпкәләү.

РАЗОБЛАЧА́ТЬ *несов. см.* **разоблачи́ть.**

РАЗОБЛАЧА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разоблачи́ться;** 2. *страд. к* **разоблача́ть.**

РАЗОБЛАЧЕ́НИЕ *с. см.* **разоблачи́ть(ся).**

РАЗОБЛАЧИ́ТЕЛЬ *м. книжн.* фаш итеүсе, ғәйебен асыусы.

РАЗОБЛАЧИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил. книжн.* фаш иткес, фаш итә торған.

РАЗОБЛАЧИ́ТЬ *сов.* 1. *кого, церк.* ғибәҙәт кейемен һалдырыу (*йәки* сисендереү); 2. *кого, шутл.* (*раздеть*) сисендереү; 3. *кого-что* (*раскрыть*) фаш итеү, йөҙөн асыу.

РАЗОБЛАЧИ́ТЬСЯ *сов. шутл.* (*раздеть-*

ся) сисенеү, кейемде һалыу; 3. (*обнаружиться, раскрыться*) фаш ителеү, йөҙө асылыу.

РАЗОБРА́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*взять по частям*) алып бөтөү; **2.** *что* (*раскупить*) алып бөтөү; һатып алып бөтөү; **3.** *что* (*привести в порядок*) рәткә һалыу, тәртипкә килтереү; **4.** *что* (*на части*) һүтеү, тағатыу, боҙоу, таратыу; **разобра́ть часы́** сәғәтте һүтеү; **5.** *что* (*выяснить*) тикшереү, асыҡлау, айышына төшөү; **разобра́ть вопро́с** мәсьәләне асыҡлау; **разобра́ть де́ло** 1) эштең айышына төшөү; 2) *юр.* эште ҡарау; **6.** *что, грам.* тикшереү; **разобра́ть предложе́ние** һөйләм тикшереү; **7.** *что и без доп.* (*понять*) аңлау, айырыу, төшөнөү, аңлап еткереү; **тут ничего́ не разберёшь** бында бер нәмә аңларлыҡ түгел; **8.** *кого, разг.* (*опьянить*) башына сығыу, иҫертеү.

РАЗОБРА́ТЬСЯ *сов.* **1.** *разг.* (*привести в порядок свои вещи*) рәткә һалыу, тәртипкә килтереү, йыйыштырыу; **2.** *в ком-чём* (*понять*) аңлау, айышына төшөнөү.

РАЗОБЩА́ТЬ(СЯ) *несов. см.* **разобщи́ть (-ся).**

РАЗОБЩЕ́НИЕ *с. см.* **разобщи́ть(ся).**

РАЗОБЩЁННОСТЬ *ж.* ара өҙөлгән булыу, бәйләнеш булмау, аралашмау.

РАЗОБЩЁННЫЙ *прил.* бәйләнешһеҙ, аралашмай, айырым.

РАЗОБЩИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*разъединить*) айырыу, бәйләнеште өҙөү; **2.** *перен.* (*сделать далёкими*) алыҫлаштырыу, ситләштереү.

РАЗОБЩИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*перестать общаться*) айырылышыу, бәйләнеш өҙөлөү; **2.** *тех.* (*разъединиться*) өҙөлөү, айырылыу.

РА́ЗОВЫЙ *прил.* бер генә тапҡыр, бер тапҡыр файҙаланыу, бер генә тапҡыр файҙалана торған; **ра́зовый биле́т** бер тапҡыр файҙаланыу билете.

РАЗОГНА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* ҡыуыу, таратыу, ҡыуып таратыу (*йәки* ебәреү); **разогна́ть соба́к** эттәрҙе ҡыуып ебәреү; **2.** *кого-что, разг.* (*отправить с какими-л. поручениями всех, многих*) ебәреү; **3.** *что, перен.* (*тяжёлое чувство*) таратыу; **разогна́ть ску́ку** һағышты таратыу; **4.** *что* (*развеять*) таратыу, таратып (*йәки* ҡыуып) бөтөрөү; **ве́тер разогна́л облака́** ел болотто таратып бөтөрҙө; **5.** *кого-что и без доп.* (*придать скорость*) йән-фарманға ебәреү; йән-фарман саптырыу.

РАЗОГНА́ТЬСЯ *сов.* йән-фарман китеү (*йәки* килеү), бик шәп барыу.

РАЗОГНУ́ТЬ *сов. что* төҙәйтеү, яҙыу; **разогну́ть гвоздь** ҡаҙауҙы төҙәйтеү.

РАЗОГНУ́ТЬСЯ *сов.* төҙәйеү, яҙылыу, турайыу.

РАЗОГРЕВА́НИЕ *с. см.* **разогре́ть.**

РАЗОГРЕВА́ТЬ *несов. см.* **разогре́ть.**

РАЗОГРЕВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разогре́ться;** **2.** *страд. к* **разогрева́ть.**

РАЗОГРЕ́ТЬ *сов. что* йылытыу, ҡыҙҙырыу, эҫетеү; **разогре́ть мото́р** моторҙы ҡыҙҙырыу.

РАЗОГРЕ́ТЬСЯ *сов.* йылыныу, ҡыҙыу, эҫеү.

РАЗОДЕ́ТЫЙ *прич. и прил. разг.* ҡупшы (*йәки* матур) кейенгән, кейенеп-яһанған.

РАЗОДЕ́ТЬ *сов. кого, разг.* ҡупшы (*йәки* матур) итеп кейендереү.

РАЗОДЕ́ТЬСЯ *сов. разг.* ҡупшы (*йәки* матур) кейенеү.

РАЗОДРА́ТЬ *сов. что, разг.* **1.** (*разорвать на части*) йыртҡылап, өҙгөләп ташлау (*йәки* бөтөрөү); **2.** (*сделать дырку в чём-л.*) йыртыу, йыртып сығарыу.

РАЗОДРА́ТЬСЯ *сов. разг.* (*разорваться*) йыртылып бөтөү, йыртҡыланыу.

РАЗОЗЛИ́ТЬ *сов. кого* бик ҡаты асыуландырыу, асыуына тейеү, асыуын ҡабартыу (*йәки* килтереү).

РАЗОЗЛИ́ТЬСЯ *сов.* бик ҡаты асыуланып китеү, асыу ҡабарыу.

РАЗОЙТИ́СЬ *сов.* **1.** (*уйти в разные стороны — о многих*) таралыу, таралышыу; **2.** (*развестись — о супругах*) айырылышыу; **3.** (*рассеяться*) таралыу; **ту́чи разошли́сь** болоттар таралды; **4.** *перен.* (*разгладиться*) бөтөү, яҙылыу; **морщи́ны на лбу разошли́сь** маңлайҙағы йыйырсыҡтар яҙылды; **5.** (*расстаться*) айырылышыу; **6.** *перен.* (фекерҙә) килешмәү, килешә алмау, айырылышыу, (фекерҙәр) тура килмәү, ризалашмау; **мне́ния разошли́сь** фекерҙәр тура килмәне; **7.** (*разъединиться*) айырылыу, асылыу; **швы разошли́сь** теккән йөй асылған; **8.** һатылып (*йәки* таралып, тотолоп) бөтөү; **де́ньги разошли́сь** аҡса тотолоп бөттө; **весь тира́ж кни́ги бы́стро разошёлся** китаптың булған тиражы тиҙ һатылып бөттө; **9.** (*не встретиться*) аймылыш булыу; **10.** (*раствориться, растаять*) иреү, таралыу; **11.** (*усилиться — об осадках*) көсәйеү, көсәйеп (*йәки* ҡыҙып) китеү; **дождь разошёлся** ямғыр көсәйҙе; **12.** *перен.* (*развеселиться*) күңелләнеп (*йәки* ҡыҙып) китеү; **на ве́чере он разошёлся и так пляса́л!** кисәлә ул ҡыҙып китте лә шул хәтле бейене!

РА́ЗОМ *нареч. разг.* **1.** (*одновременно*) бер юлы (*йәки* ыңғай); **все ра́зом закрича́ли** барыһы бер юлы ҡысҡырып ебәрҙе; **2.** (*в один приём*) бер юлы; бер ултырыуҙа; **прочёсть всё ра́зом** барыһын бер юлы уҡып сығыу; бер ултырыуҙа уҡып сығыу; **3.** (*сразу, мгновенно*) шунда уҡ, бик тиҙ, күҙ асып йомғансы.

РАЗО́МКНУТЫЙ **1.** *прич.* өҙөлгән; **2.** *прил. воен.* һирәгәйтелгән; **разо́мкнутый строй** һирәгәйтелгән саф.

РАЗОМКНУ́ТЬ *сов. что* **1.** өҙөү, ысҡындырыу, асыу; **разомкну́ть цепь** сылбырҙы өҙөү; **2.** *воен.* һирәгәйтеү.

РАЗОМКНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** өҙөлөү; ысҡыныу; **2.** *воен.* һирәгәйеү.

РАЗОМЛЕ́ТЬ *сов. разг.* хәлһеҙләнеү, әлһерәү; **разомле́ть от жары́** эҫегә әлһерәү.

РАЗОНРА́ВИТЬСЯ *сов. разг.* оҡшамай ҡуйыу.

РАЗОПРЕВА́ТЬ *несов. см.* **разопре́ть.**

РАЗОПРЕ́ТЬ *сов.* **1.** быҡыу; **ка́ша разопре́ла** бутҡа быҡҡан; **2.** *прост.* (*сильно вспотеть*) бышлығыу, бышлығып китеү, манма тир булыу.

РАЗО́РВАННЫЙ **1.** *прич.* йыртылған, шартлатылған, ботарланған, ботарланып

бөткән; 2. *прил.* (*рваный*) йыртыҡ, йыртылып бөткән; 3. *прил.* (*отрывочный, лишённый связи*) өҙөк-өҙөк, бәйләнешһеҙ; **разо́рванные фра́зы** өҙөк-өҙөк фразалар.

РАЗОРВА́ТЬ *сов.* 1. *что* йыртыу, йыртып сығарыу (*йәки* бөтөрөү), йыртҡылап ташлау; **разорва́ть письмо́** хатты йыртҡылап ташлау; 2. *кого-что* (*взрывом разнести на части*) шартлатыу; 3. *кого-что* (*растерзать*) ботарлау, ботарлап ташлау (*йәки* бөтөрөү); 4. *что, перен.* өҙөү; **разорва́ть дипломати́ческие отноше́ния** дипломатик мөнәсәбәтте өҙөү; ✧ **чтоб тебя́ разорва́ло!** *бран.* ҡаҙалып (*йәки* сәсрәп) киткере!

РАЗОРВА́ТЬСЯ *сов.* 1. йыртылыу, йыртылып китеү; **карма́н разорва́лся** кеҫә йыртылған; 2. (*разделиться на части*) өҙөлөү, өҙөлөп китеү; **верёвка разорвала́сь** бау өҙөлгән; 3. (*взорваться изнутри*) шартлау; **снаря́д разорва́лся** снаряд шартланы; 4. *перен.* (*прекратиться*) өҙөлөү; ✧ **хоть разорви́сь!** *соотв.* ҡырҡҡа ярылырҙай булаһың!

РАЗОРЕ́НИЕ *с. см.* **разори́ть(ся).**

РАЗОРИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* бөлдөргөс.

РАЗОРИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*довести до нищеты*) бөлдөрөү, бөлгөнлөккә (*йәки* хәйерселеккә) төшөрөү; 2. *что* (*разрушить*) һәләкәткә төшөрөү, емереү, ҡыйратыу, туҙҙырыу; **разори́ть пти́чье гнездо́** ҡош ояһын туҙҙырыу.

РАЗОРИ́ТЬСЯ *сов.* бөлгөнлөккә (*йәки* хәйерселеккә) төшөү, бөлөү, хәйерселәнеү.

РАЗОРУЖА́ТЬ *несов. см.* **разоружи́ть.**

РАЗОРУЖА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разоружи́ться;** 2. *страд. к* **разоружа́ть.**

РАЗОРУЖЕ́НИЕ *с. см.* **разоружи́ть(ся); разоруже́ние а́рмии проти́вника** дошман армияһын ҡоралһыҙландырыу; ✧ **всео́бщее и по́лное разоруже́ние** дөйөм һәм тулы ҡоралһыҙланыу.

РАЗОРУЖИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что, прям. и перен.* ҡоралһыҙландырыу; 2. *что* (*снять орудия*) орудиеләрҙе алыу; **разоружи́ть кре́пость** крепостән орудиеләрҙе алыу; 3. *что, мор.* (судноның) ҡорамалдарын алыу.

РАЗОРУЖИ́ТЬСЯ *сов.* 1. *прям. и перен.* ҡоралһыҙланыу; 2. *воен.* орудиеләрҙе алыу.

РАЗОРЯ́ТЬ *несов. см.* **разори́ть.**

РАЗОРЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разори́ться;** 2. *страд. к* **разоря́ть.**

РАЗОСЛА́ТЬ *сов. кого-что* 1. (*в разные места*) таратыу, төрлө яҡҡа ебәреү; 2. (*отправить всех*) ебәреп бөтөрөү.

РАЗОСПА́ТЬСЯ *сов. разг.* бик ҡаты һәм оҙаҡ йоҡлау, йоҡоно бешеү.

РАЗОСТЛА́ТЬ *сов. что* түшәү, йәйеү.

РАЗОСТЛА́ТЬСЯ *сов.* түшәлеү, йәйелеү.

РАЗОТКА́ТЬ *сов. что, текст.* биҙәкләп (*йәки* нағышлап) туҡыу.

разотру́(сь), разотрёшь(ся) *и т. д. буд. вр. от* **растере́ть(ся).**

РАЗОХО́ТИТЬ *сов. кого, разг.* дәртләндереү, елкендереү.

РАЗОХО́ТИТЬСЯ *сов. разг.* дәртләнеп (*йәки* елкенеп) китеү.

РАЗОЧАРОВА́НИЕ *с.* 1. (*чувство неудовлетворённости*) күңел ҡайтыу, төңөлөү; 2. (*потеря веры*) өмөт өҙөү, ышаныс бөтөү.

РАЗОЧАРО́ВАННЫЙ 1. *прич.* күңеле ҡайтҡан, төңөлгән, өмөтө өҙөлгән; 2. *прил.* күңелһеҙ, өмөтһөҙ; **разочаро́ванный челове́к** өмөтһөҙ кеше; **разочаро́ванный вид** өмөтһөҙ ҡиәфәт.

РАЗОЧАРОВА́ТЬ *сов. кого-что* күңелен ҡайтарыу (*йәки* һүреү), төңөлдөрөү, өмөтөн өҙөү, ышанысын юғалтыу.

РАЗОЧАРОВА́ТЬСЯ *сов.* күңел ҡайтыу (*йәки* һүрелеү), төңөлөү, өмөт өҙөлөү, ышаныс бөтөү.

РАЗОЧАРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **разочарова́ть.**

РАЗОЧАРО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разочарова́ться;** 2. *страд. к* **разочаро́вывать.**

РАЗРАБА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **разрабо́тать.**

РАЗРАБО́ТАТЬ *сов. что* 1. (*обработать*) эшкәртеү, әҙерләү; **разрабо́тать зе́млю под огоро́д** ерҙе йәшелсә сәсергә әҙерләү; 2. (*усовершенствовать*) яҡшыртыу, камилләштереү; **разрабо́тать го́лос** тауышты яҡшыртыу; 3. (*подготовить*) ентекләп эшләү (*йәки* тикшереү); **разрабо́тать вопро́с** мәсьәләне ентекләп тикшереү; 4. *горн.* сығарып бөтөрөү.

РАЗРАБО́ТКА *ж.* 1. *см.* **разрабо́тать; разрабо́тка пла́на** планды ентекләп тикшереү; 2. *обычно мн.* **разрабо́тки** сығарыу урыны; **торфяны́е разрабо́тки** торф сығарыу урыны.

РАЗРА́ВНИВАТЬ *несов. см.* **разровня́ть.**

РАЗРАЖА́ТЬСЯ *несов. см.* **разрази́ться.**

РАЗРАЗИ́ТЬСЯ *сов.* (*о грозе, буре и т. п.*) башлау, башланыу, сығыу, ҡубыу; ✧ **разрази́ться сме́хом** һын ҡатып көлә башлау.

РАЗРАСТА́НИЕ *с. см.* **разрасти́сь; разраста́ние со́рных трав** ҡый үләндәрҙең шәбәйеп китеүе.

РАЗРАСТА́ТЬСЯ *несов. см.* **разрасти́сь.**

РАЗРАСТИ́СЬ *сов.* 1. шәбәйеп (*йәки* көсәйеп) китеү; **ро́ща разросла́сь** сауыллыҡ шәбәйеп китте; 2. *перен.* үҫеп (*йәки* ҙурайып) китеү; **го́род разро́сся** ҡала үҫеп киткән.

РАЗРЕВЕ́ТЬСЯ *сов. разг.* үкереп илай башлау.

РАЗРЕДИ́ТЬ *сов. что* 1. һирәкләү, һирәгәйтеү, аралау; **разреди́ть поса́дку дере́вьев** ултыртылған ағастарҙы һирәгәйтеү; 2. (*сделать менее насыщенным*) шыйыҡлау, шыйығайтыу; **разреди́ть во́здух** һауаны шыйығайтыу.

РАЗРЕДИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*стать реже*) һирәгәйеү, һирәкләнеү, араланыу; 2. (*стать менее насыщенным*) шыйыҡланыу, шыйығайыу.

РАЗРЕЖА́ТЬ *несов. см.* **разреди́ть.**

РАЗРЕЖА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разреди́ться;** 2. *страд. к* **разрежа́ть.**

РАЗРЕЖЕ́НИЕ *с. см.* **разреди́ть(ся).**

РАЗРЕЖЁННЫЙ 1. *прич.* һирәгәйтелгән, һирәкләнгән; 2. *прил.* (*менее частый*) һирәк; **разрежённый посе́в** һирәк сәсеү; 3. *прил.* (*менее насыщенный*) шыйыҡ, көпшәк.

РАЗРÉЗ *м.* 1. *см.* **разрéзать; разрéз шкýрок** тиреләрҙе ҡырҡҡылау; 2. (*прорезанное отверстие*) ҡырҡылған (*йәки* киҫелгән) урын; йырыҡ; **разрéз плáтья** күлдәктең йырығы; 3. киҫелеш, уйылыш; **продóльный разрéз** буйға киҫелеш; 4. *горн.* разрез (*файҙалы ҡаҙылмаларҙы сығара торған урын*); ✧ **в разрéзе** *чего* ... күҙлегенән сығып; ... яҡтан ҡарағанда; ... ҡараштан сығып.

РАЗРЕЗÁНИЕ *с. см.* **разрéзать.**

РАЗРÉЗАТЬ *сов.* 1. *что* (*разделить на части*) турау, тураҡлау, ҡырҡҡылау, телгеләү, киҫеү, тураҡлап (*йәки* киҫеп, телгеләп) бөтөрөү; 2. *что, мед.* ярыу, ярып ебәреү; **разрéзать нарыв** шеште ярыу; 3. *что, перен. воен.* киҫеп (*йәки* йырып) үтеү; **разрéзать неприя́тельский отря́д** дошман отряден йырып үтеү.

РАЗРЕЗÁТЬ *несов. см.* **разрéзать.**

РАЗРЕЗНÓЙ *прил.* киҫеү, киҫә торған, ҡырҡҡыс; **разрезнóй нож** ҡырҡҡыс бысаҡ.

РАЗРÉЗЫВАТЬ *несов. см.* **разрéзать.**

РАЗРЕКЛАМИ́РОВАТЬ *сов. кого-что, разг.* яҡшатын таратыу.

РАЗРЕШÁТЬ *несов. см.* **разреши́ть.**

РАЗРЕШÁТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разреши́ться;** 2. *безл.* (*быть дозволенным*) рөхсәт ителеү; **кури́ть разрешáется** (тәмәке) тартырға рөхсәт ителә; 3. *страд. к* **разрешáть.**

РАЗРЕШÉНИЕ *с.* 1. *см.* **разреши́ть; разрешéние спóрных вопрóсов** бәхәсле мәсьәләләрҙе хәл итеү; 2. (*позволение*) рөхсәт; 3. (*документ*) рөхсәт ҡағыҙы; **получи́ть пи́сьменное разрешéние** рөхсәт ҡағыҙы алыу; ✧ **с вáшего разрешéния** рөхсәт итһәгеҙ, һеҙҙең рөхсәтегеҙ менән, һеҙ ҡаршы килмәһәгеҙ.

РАЗРЕШИ́МЫЙ *прил.* хәл итерлек; **разреши́мый вопрóс** хәл ителерлек мәсьәлә.

РАЗРЕШИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил. книжн.* рөхсәт, рөхсәт итеү; **разреши́тельные докумéнты** рөхсәт документтәре.

РАЗРЕШИ́ТЬ *сов.* 1. *что и с неопр.* (*позволить*) рөхсәт итеү (*йәки* биреү); 2. *что* (*найти правильный ответ*) хәл итеү, сисеү; **разреши́ть проблéму** проблеманы хәл итеү; 3. *что* (*устранить*) бөтөрөү; **разреши́ть противорéчия** ҡаршылыҡтарҙы бөтөрөү; ✧ **разреши́те?** рөхсәт итегеҙ?

РАЗРЕШИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*стать решённым*) хәл ителеү, сиселеү; 2. *чем и без доп.* (*закончиться*) бөтөү, тамам булыу; **болéзнь разреши́лась кри́зисом** ауырыу кризис менән барып бөттө; 3. *кем и без доп.* (*родить*) тыуҙырыу, ҡотолоу, бала табыу.

РАЗРИСОВÁТЬ *сов. кого-что* 1. һүрәт төшөрөп бөтөрөү, биҙәкләп бөтөрөү; 2. *перен. разг.* (*насар йәки яҡшы яҡтарҙы*) тасуирләп һөйләп биреү.

РАЗРИСÓВКА *ж. см.* **разрисовáть; разрисóвка стен** стенаны биҙәкләү.

РАЗРИСÓВЫВАТЬ *несов. см.* **разрисовáть.**

РАЗРОВНЯ́ТЬ *сов. что* тигеҙләү, тигеҙләп сығыу.

РАЗРОДИ́ТЬСЯ *сов. разг.* баланан ҡотолоу.

РАЗРÓЗНЕННЫЙ 1. *прич.* ише айырылған, бүленгән; 2. *прил.* кәм, тулы булмаған; **разрóзненный комплéкт** тулы булмаған комплект; 3. *прил.* (*состоящий из разнородных предметов*) төрлө-төрлө булған, төрлө киҫәктәрҙән торған; 4. *прил.* (*разобщённый*) тарҡау, бүленгән, берҙәм булмаған, айырым-айырым.

РАЗРÓЗНИТЬ *сов. что* айырып бутап бөтөрөү, айырғылау, айырғылап (*йәки* бүлгеләп) бөтөрөү.

РАЗРУ́Б *м.* 1. *см.* **разруби́ть;** 2. (*место*) сабылған (*йәки* киҫелгән) урын.

РАЗРУБÁТЬ *несов. см.* **разруби́ть.**

РАЗРУБИ́ТЬ *сов. кого-что* сабыу, сабып өҙөү, турау, тураҡлау.

РАЗРУГÁТЬ *сов. кого-что, разг.* әрләп (*йәки* һүгеп, орошоп) ташлау.

РАЗРУГÁТЬСЯ *сов. разг.* әрләшеү, талашыу, асыуланышыу.

РАЗРУМЯ́НИТЬ *сов. кого-что* алландырыу, ҡыҙартыу.

РАЗРУМЯ́НИТЬСЯ *сов.* 1. (*покрыть себе лицо румянами*) биткә ҡыҙыл һөртөү; 2. (*стать румяным*) ҡыҙарыу; **разрумя́ниться от хóлода** һыуыҡлыҡтан ҡыҙарыу.

РАЗРУ́ХА *ж.* емереклек.

РАЗРУШÁТЬ *несов. см.* **разру́шить.**

РАЗРУШÁТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разру́шиться;** 2. *страд. к* **разрушáть.**

РАЗРУШÉНИЕ *с.* 1. *см.* **разру́шить(ся); разрушéние органи́зма** организмдең тарҡалыуы; 2. (*повреждение*) хараба, емерек.

РАЗРУШИ́ТЕЛЬ *м.* емереүсе, ҡыйратыусы.

РАЗРУШИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* емергес, ҡыйратҡыс, тарҡатҡыс.

РАЗРУ́ШИТЬ *сов. что* 1. емереү, ҡыйратыу, вайран итеү; 2. *перен.* (*расстроить*) боҙоу, тарҡатыу; **разру́шить плáны** планды боҙоу; 3. *перен.* (*совсем испортить*) ҡаҡшатыу; **разру́шить здорóвье** һаулыҡты ҡаҡшатыу.

РАЗРУ́ШИТЬСЯ *сов.* 1. емерелеү, ватылыу, ҡыйралыу, вайран булыу; 2. *перен.* (*совсем испортиться — о здоровье*) ҡаҡшау; 3. *перен.* (*не осуществиться*) боҙолоу, тарҡалыу.

РАЗРЫ́В *м.* 1. *см.* **разорвáть** 4 *и* **разорвáться; разры́в снаря́да** снаряд шартлауы; **разры́в дипломати́ческих отношéний** дипломатик мөнәсәбәттәрҙең өҙөлөүе; 2. (*место*) өҙөк (*йәки* өҙөлгән) урын; 3. *перен.* (*отсутствие связи, согласованности*) айырылыу, бәйләнешһеҙлек, айырылғанлыҡ.

РАЗРЫВÁТЬ I *несов. см.* **разорвáть.**

РАЗРЫВÁТЬ II *несов. см.* **разры́ть.**

РАЗРЫВÁТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разорвáться;** 2. *страд. к* **разрывáть** I; ✧ **сéрдце разрывáется** йөрәк өҙгөләнә.

РАЗРЫВНÓЙ *прил.* шартлағыс; **разрывнáя пу́ля** шартлағыс пуля.

РАЗРЫДÁТЬСЯ *сов.* аҡырып (*йәки* үкереп) илай башлау, үкереп иларға тотоноу.

РАЗРЫ́ТЬ *сов. что* 1. ҡаҙыу, ҡаҙып ташлау; **разры́ть холм** ҡалҡыулыҡты ҡаҙып ташлау; 2. *разг.* (*привести в беспорядок*) туҙҙырып (*йәки* аҡтарып) ташлау; **разры́ть все бумáги** бөтә ҡағыҙҙарҙы аҡтарып ташлау.

РАЗРЫХЛИ́ТЕЛЬ *м.* йомшартҡыс.

РАЗРЫХЛИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* йомшартыу; **разрыхли́тельный агрега́т** йомшартыу агрегаты.

РАЗРЫХЛИ́ТЬ *сов. что* йомшартыу.

РАЗРЫХЛИ́ТЬСЯ *сов.* йомшау.

РАЗРЫХЛЯ́ТЬ *несов. см.* **разрыхли́ть.**

РАЗРЫХЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разрыхли́ться;** 2. *страд. к* **разрыхля́ть.**

РАЗРЯ́Д I *м.* 1. (*класс, группа*) төркөм, төр; 2. (*степень квалификации*) разряд, дәрәжә; **вы́сший разря́д** юғары разряд; 3. *мат.* цифр урыны.

РАЗРЯ́Д II *м. см.* **разряди́ть(ся)** II 1, 2; **разря́д батаре́и** батареяның заряде бөтөү.

РАЗРЯДИ́ТЬ I *сов. кого-что, разг.* (*нарядить*) бик ҡупшы кейендереү.

РАЗРЯДИ́ТЬ II *сов. что* 1. яһағын алыу; **разряди́ть ружьё** мылтыҡтың яһағын алыу; 2. *физ.* зарядһеҙләү, заряден бөтөрөү; 3. *перен.* (*уменьшить напряжённость*) йомшартыу; 4. *полигр.* һирәгәйтеп йыйыу.

РАЗРЯДИ́ТЬСЯ I *сов. разг.* (*нарядиться*) биҙәнеү, бик ҡупшы кейенеү.

РАЗРЯДИ́ТЬСЯ II *сов.* 1. (*об оружии*) яһағы алыныу; 2. *физ.* заряд бөтөү; 3. *перен.* (*ослабнуть, исчезнуть*) йомшарыу.

РАЗРЯ́ДКА *ж. разг. см.* **разряди́ть** II 1, 2; **разря́дка аккумуля́тора** аккумуляторҙы зарядһеҙләү.

РАЗРЯ́ДНИК I *м. тех.* разрядник (*электр ҡоролмаларын зарядһеҙләндереү приборы*).

РАЗРЯ́ДНИК II *м. спорт. разг.* разрядник, разрядле спортсмен.

РАЗРЯ́ДНЫЙ *прил. спорт.* разрядник; **разря́дные гру́ппы** разрядниктәр төркөмө.

РАЗРЯЖА́ТЬ I *несов. см.* **разряди́ть** I.

РАЗРЯЖА́ТЬ II *несов. см.* **разряди́ть** II.

РАЗРЯЖА́ТЬСЯ I *несов.* 1. *см.* **разряди́ться** I; 2. *страд. к* **разряжа́ть** I.

РАЗРЯЖА́ТЬСЯ II *несов.* 1. *см.* **разряди́ться** II; 2. *страд. к* **разряжа́ть** II.

РАЗУБЕДИ́ТЬ *сов. кого* уйынан дүндереү (*йәки* кире ҡайтарыу).

РАЗУБЕДИ́ТЬСЯ *сов.* уйынан дүнеү (*йәки* кире ҡайтыу).

РАЗУБЕЖДА́ТЬ *несов. см.* **разубеди́ть.**

РАЗУБЕЖДА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разубеди́ться;** 2. *страд. к* **разубежда́ть.**

РАЗУВА́ТЬ *несов. см.* **разу́ть.**

РАЗУВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разу́ться;** 2. *страд. к* **разува́ть.**

РАЗУВЕ́РИТЬ *сов. кого* уйынан дүндереү (*йәки* кире ҡайтарыу).

РАЗУВЕ́РИТЬСЯ *сов.* уйынан дүнеү (*йәки* кире ҡайтыу).

РАЗУВЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **разуве́рить.**

РАЗУВЕРЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разуве́риться;** 2. *страд. к* **разуверя́ть.**

РАЗУДА́ЛЫЙ *прил.* ҡыйыу, үткер, осҡор.

РАЗУЗНАВА́ТЬ *несов. см.* **разузна́ть.**

РАЗУЗНА́ТЬ *сов. что и без доп., разг.* белешеү, һорашыу, һорашып белеү.

РАЗУКРА́СИТЬ *сов. кого-что, разг.* биҙәү, биҙәкләү, матурлау.

РАЗУКРА́СИТЬСЯ *сов. разг.* биҙәлеү, биҙәнеү, матурланыу.

РАЗУКРА́ШИВАТЬ *несов. см.* **разукра́сить.**

РАЗУКРА́ШИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разукра́ситься;** 2. *страд. к* **разукра́шивать.**

РАЗУКРУПНИ́ТЬ *сов. что, разг.* ваҡлан, дырыу, ваҒайтыу, бүлеү.

РАЗУКРУПНИ́ТЬСЯ *сов. разг.* ваҡланыу, ваҒайыу, бүленеү.

РАЗУКРУПНЯ́ТЬ *несов. см.* **разукрупни́ть.**

РАЗУКРУПНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разукрупни́ться;** 2. *страд. к* **разукрупня́ть.**

РА́ЗУМ *м.* аҡыл; ◇ **ум за ра́зум захо́дит** *см.* **ум.**

РАЗУМЕ́НИЕ *с. книжн.* аңлау, ҡараш; **по моему́ разуме́нию, вы непра́вы** минең ҡарашымса, һеҙ яңылышаһығыҙ.

РАЗУМЕ́ТЬ *несов. что и без доп.* 1. *уст.* (*понимать*) аңлау, төшөнөү; 2. *книжн.* (*подразумевать*) аңлау, аңлатыу, күҙҙә тотоу, әйтергә теләү; **что он под э́тим разуме́ет?** **был** һүҙе менән ул ни әйтергә теләй?

РАЗУМЕ́ТЬСЯ *несов.* 1. (*подразумеваться*) аңлашылыу; **под э́тим выраже́нием разуме́ется сле́дующее** был һүҙҙән түбәндәге аңлашыла; 2. *в знач. вводн. сл.* **разуме́ется** әлбиттә, билдәле; **разуме́ется, он придёт** әлбиттә, ул килер.

РАЗУ́МНИК *м. разг.* аҡыллы, зирәк (*кеберәк балалар тураһында*).

РАЗУ́МНЫЙ *прил.* 1. (*обладающий разумом*) аҡыллы; 2. (*толковый*) төплө, аҡыллы.

РАЗУ́ТЫЙ *прил.* яланаяҡ.

РАЗУ́ТЬ *сов. кого* аяғын систереү.

РАЗУ́ТЬСЯ *сов.* аяҡты сисеү.

РАЗУТЮ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **разутю́жить.**

РАЗУТЮ́ЖИТЬ *сов. что* яҡшылап үтекләү.

РАЗУХА́БИСТЫЙ *прил. прост.* тыйнаҡһыҙ, әҙәпһеҙ, тотанаҡһыҙ; **разуха́бистая пе́сня** тыйнаҡһыҙ йыр.

РАЗУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **разучи́ть.**

РАЗУ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разучи́ться;** 2. *страд. к* **разу́чивать.**

РАЗУЧИ́ТЬ *сов. что* ятлау, өйрәнеү; **разучи́ть пе́сню** йыр өйрәнеү.

РАЗУЧИ́ТЬСЯ *сов.* онотоу; **разучи́ться игра́ть на роя́ле** рояльдә уйнауҙы онотоу.

РАЗЪЕДА́ТЬ *несов. см.* **разъе́сть.**

РАЗЪЕДИНЕ́НИЕ *с. см.* **разъедини́ть(ся);** **разъедине́ние проводо́в** сымдарҙы өҙөү.

РАЗЪЕДИНИ́ТЕЛЬ *м. эл.* өҙгөс, айырғыс.

РАЗЪЕДИНИ́ТЬ *сов. кого-что* 1. өҙөү; **разъедини́ть провода́** сымдарҙы өҙөү; **нас разъедини́ли** (*по телефону*) беҙҙе өҙҙөләр (*телефонда*); 2. айырыу; **судьба́ разъедини́ла их** уларҙы яҙмыш айырҙы.

РАЗЪЕДИНИ́ТЬСЯ *сов.* 1. өҙөлөү; 2. *перен.* айырылыу.

РАЗЪЕДИНЯ́ТЬ *несов. см.* **разъедини́ть.**

РАЗЪЕДИНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разъедини́ться;** 2. *страд. к* **разъединя́ть.**

РАЗЪЕ́ЗД *м.* 1. *см.* **разъезжа́ть** *и* **разъе́хаться** 1, 3, 4; **разъе́зд делега́тов** делегаттарҙың таралышыуы; 2. *мн.* **разъе́зды** (*поездки*) юлда йөрөү (*йәки* булыу, йөрөп ятыу); **он всё вре́мя в разъе́здах** ул һәр ваҡыт юлда; 3. *ж.-д.* разъезд; 4. *воен.* разъ-

езд, атлылар төркөмө (*күҙәтсе йәки һаҡсы хеҙмәтен үтәү өсөн ебәрелгән*).

РАЗЪЕЗДНОЙ *прил.* 1. (*предназначенный для разъездов*) юл, юлға бирелгән; **разъездные деньги** юл аҡсаһы; 2. йөргөнсө; **разъездной агент** йөргөнсө агент; 3. *в знач. сущ. м.* йөргөнсө; 4. *ж.-д.* разъезд; **разъездной путь** разъезд юлы.

РАЗЪЕЗЖАТЬ *несов.* йөрөү, юл йөрөү, юлда булыу; **разъезжать по делам службы** эш менән йөрөү.

РАЗЪЕЗЖАТЬСЯ *несов. см.* **разъехаться.**

РАЗЪЕСТЬ *сов. что* ашау, киҫеү, яндырыу; **ржавчина разъела железо** тимерҙе тут ашаған.

РАЗЪЕСТЬСЯ *сов. разг.* һимереү, арҡылығы йәйелеү.

РАЗЪЕХАТЬСЯ *сов.* 1. (*уехать*) таралыу, таралышыу; **гости разъехались** ҡунаҡтар таралышты; 2. *с кем и без доп., разг.* (*расстаться*) айырылышыу, айырылышып китеү; 3. *с кем-чем и без доп.* (*не столкнуться*) осрашып үтеп китеү, юл биреү; **дорога такая узкая, что трудно разъехаться** юл шул тиклем тар, хатта ҡаршы осрағандарға юл биреүе ҡыйын; 4. *с кем-чем и без доп.* (*разминуться*) аймылыш булыу; 5. *перен.* (*развалиться, разорваться*) ҡылҡаһы ҡалмау, иҙерәп (*йәки* тетелеп) төшөү; **вся рубашка разъехалась** күлдәк тетелеп төштө; 6. *разг.* (*при скольжении*) (тайып) айырылып китеү; **лыжи разъехались** саңғылар айырылып китте.

РАЗЪЯРЁННЫЙ *прич. и прил.* ярһыған, аҡылдан шашҡан, күҙен ҡан баҫҡан, ҡоторған, ҡоторонған; **разъярённый зверь** ҡоторонған йыртҡыс; **разъярённый лай собак** эттәрҙең ҡоторонop өрөүе.

РАЗЪЯРИТЬ *сов. кого* ярһытыу, аҡылдан шаштырыу, сапсытыу, ажғыртыу, ажарландырыу.

РАЗЪЯРИТЬСЯ *сов.* ярһыу, аҡылдан шашыу, сапсыу, ажғырыу, ажарланыу.

РАЗЪЯРЯТЬ *несов. см.* **разъярить.**

РАЗЪЯРЯТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разъяриться;** 2. *страд. к* **разъярять.**

РАЗЪЯСНЕНИЕ *с.* 1. *см.* **разъяснить(ся); разъяснение вопросов** мәсьәләне төшөндөрөп биреү; 2. (*объяснение*) аңлатма; **давать разъяснения** аңлатма биреү.

РАЗЪЯСНИТЕЛЬНЫЙ *прил.* аңлатыу, төшөндөрөү; **разъяснительная работа** аңлатыу эше.

РАЗЪЯСНИТЬ *сов. что* аңлатыу, төшөндөрөү, төшөндөрөп (*йәки* аңлатып) биреү, асыҡлау; **разъяснить правило** ҡағиҙәне аңлатып биреү.

РАЗЪЯСНИТЬСЯ *сов.* аңлашылыу, асыҡланыу.

РАЗЪЯСНЯТЬ *несов. см.* **разъяснить.**

РАЗЪЯСНЯТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разъясниться;** 2. *страд. к* **разъяснять.**

РАЗЫГРАТЬ *сов.* 1. *что* (*напр. пьесу*) уйнау, башҡарыу; 2. *что* (*какую-л. вещь*) һалыу, ҡуйыу; **разыграть по жребию** йәрәбә һалыу; 3. *кого-что* (*изобразить*) күрһәтеү; **разыграть невинно пострадавшего** үҙен ғәйепһеҙҙән йәберләнгән кеше итеп күрһәтеү; 4. *что, спорт.* уйнау, башҡарыу; 5. *кого, разг.* (*подшутить над кем-л.*) мәрәкәләү, көлөү; ◇ **разыграть дурака** юләрлек эшләү.

РАЗЫГРАТЬСЯ *сов.* 1. (*увлечься игрой*) уйынға мауығып китеү; 2. *разг.* (*напр. об артисте*) ҡыҙып (*йәки* шәбәйеп) китеү; 3. (*разбушеваться*) көсәйеп (*йәки* шәбәйеп) китеү; **буря разыгралась** дауыл көсәйеп китте; 4. (*произойти, совершиться*) ҡубыу, башланып китеү; **разыгрался скандал** шау-шыу ҡупты.

РАЗЫГРЫВАТЬ *несов. см.* **разыграть.**

РАЗЫГРЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разыграться** 2—4; 2. *страд. к* **разыгрывать.**

РАЗЫСКАНИЕ *с. книжн.* 1. (*поиски*) эҙләп табыу (*йәки* табып алыу); 2. (*исследование*) эҙләнеү, тикшереү, тикшеренеү.

РАЗЫСКАТЬ *сов. кого-что* эҙләп табыу.

РАЗЫСКАТЬСЯ *сов.* табылыу, эҙләп табылыу; **пропажа разыскалась** юғалған нәмә табылды.

РАЗЫСКИВАТЬ *несов. см.* **разыскать.**

РАЗЫСКИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разыскаться;** 2. *страд. к* **разыскивать.**

РАЙ *м. прям. и перен.* йәннәт, оҗмах.

РАЙ= *ҡушма һүҙҙәрҙең «район» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәс.* **райсовет** район советы.

РАЙИСПОЛКОМ *м.* **(районный исполнительный комитет)** райисполком (район башҡарма комитеты).

РАЙКОМ *м.* **(районный комитет)** райком (район комитеты).

РАЙОН *м. в разн. знач.* район; **промышленный район** промышленность районы; **Стерлитамакский район** Стәрлетамаҡ районы; **район военных действий** һуғыш барған район; **рабочий район** эшселәр торған район.

РАЙОНИРОВАНИЕ *с. см.* **районировать** 1.

РАЙОНИРОВАТЬ *сов. и несов. что* 1. (*разделить на районы*) райондарға бүлеү (*йәки* айырыу); 2. (*распределить по районам*) районлаштырыу, билдәле районға яраҡлаштырыу; **районировать сорт пшеницы** бойҙайҙың сортын билдәле районға яраҡлаштырыу.

РАЙОННЫЙ *прил.* район; **районный совет** район советы.

РАЙСКИЙ *прил.* 1. *рел.* йәннәт, оҗмах, йәннәттәге, оҗмахтағы; 2. *перен.* (*прекрасный*) бик матур, һоҡландырғыс, гүзәл, бик яғымлы; **здесь райский уголок** был бик матур урын; 3. *перен.* (*безмятежный*) бәхетле, тыныс, иркен, мул; **райская жизнь** бәхетле тормош.

РАЙСОВЕТ *м.* **(районный совет)** райсовет (район советы).

РАК I *м.* ҡыҫала; ◇ **когда рак свистнет** *соотв.* ҡыҙыл ҡар яуғас; дөйә ҡойроғо ергә еткәс; **я ему покажу, где раки зимуют** күрмәгәнен күрһәтермен.

РАК II *м. мед.* рак, яман шеш; **рак желудка** аш ҡаҙанындағы яман шеш.

РАКЕЛЬ *м. полигр.* ракель (*типографияла буяу ҡырыу өсөн ҡулланыла торған бысаҡ*).

РАКЕ́ТА *ж.* 1. ракета (*фейерверк яһау һәм хәрби эштәрҙә сигнал биреү йә яктыртыу өсөн ҡулланыла торған снаряд*); 2. ракета (*реактив двигателле осоу аппараты*); **косми́ческая раке́та** космос ракетаһы; **раке́та-носи́тель** ракета-осорғос (*күп баҫҡыслы ракетаның һуңғы баҫҡысы*).

РАКЕ́ТКА *ж. спорт.* ракетка.

РАКЕ́ТНИЦА *ж.* ракетница (*ракета ата торған пистолет*).

РАКЕ́ТНЫЙ I *прил.* ракета; **раке́тное ору́жие** ракета ҡоралы.

РАКЕ́ТНЫЙ II *прил. спорт.* ракетка; **раке́тная се́тка** ракетка сеткаһы.

РАКИ́ТА *ж. бот.* ракита (*ҡыуаклыҡ*).

РА́КОВИНА *ж.* 1. *биол.* ҡабырсаҡ; **ра́ковина ули́тки** ҡусҡар ҡабырсағы; 2. (*ушная*) япраҡ; 3. (*для стока воды*) раковина; 4. (*пустота в отлитом металле*) бушлыҡ, ҡыуышлыҡ (*ҡойолған металл эсендәге*).

РА́КОВЫЙ I *прил.* ҡыҫала; **ра́ковый суп** ҡыҫала һурпаһы.

РА́КОВЫЙ II *прил. мед.* рак, яман шеш; **ра́ковая о́пухоль** рак шеше.

РАКООБРА́ЗНЫЕ *мн. зоол.* ҡыҫала һымаҡтар.

РАКУ́РС *м.* (*изображение предмета в перспективе*) ракурс (*һүрәтләнә торған нәмәне перспективала биргәндә уның артҡы пландағы өлөштәренең кесерәйтеп биреләүе*).

РАКУ́ШЕЧНЫЙ *прил.* ҡабырсаҡ; ҡабырсаҡлы; **раку́шечный слой** ҡабырсаҡ ҡатламы.

РАКУ́ШКА *ж. см.* **ра́ковина** 1.

РА́МА *ж.* 1. рам; **око́нная ра́ма** тәҙрә рамы; 2. (*оконный переплёт со стеклом*) тәҙрә; 3. *тех.* урын, рам; **ра́ма тка́цкого станка́** киндер урыны; **ра́ма автомоби́ля** автомобиль рамы.

РА́МКА *ж.* 1. бәләкәй рам; **фотогра́фия в ра́мке** бәләкәй рамда фотография һүрәте; 2. *мн.* **ра́мки** *перен.* (*пределы, границы*) сик; ◇ **вы́йти за ра́мки (прили́чия)** сығырынан сығыу, арттырып ебәреү; **держа́ть себя́ в ра́мках (прили́чия)** үҙеңде әҙәпле тотоу.

РА́МОЧНЫЙ *прил.* рамға ҡуя торған; **ра́мочное стекло́** 1) (*для окна*) тәҙрә быялаһы; 2) (*напр. для портрета*) рамға ҡуя торған быяла; ◇ **ра́мочная анте́нна** *радио* рамка антенна (*рамка формаһындағы антенна*).

РА́МПА *ж. театр.* рампа (*яҡтыртыу өсөн сәхнә алдына теҙелгән лампаларҙы ҡаплап торған барьер*; *яҡтыртыу ҡорамалдары менән бергә шундай барьер*).

РА́НА *ж.* 1. яра, йәрәхәт; 2. *перен.* яра, йәрәхәт, ҡайғы, хәсрәт; **серде́чная ра́на** йөрәк яраһы.

РАНГ *м.* ранг, дәрәжә; **капита́н пе́рвого ра́нга** беренсе ранг капитан; **кре́йсер пе́рвого ра́нга** *мор.* беренсе ранг крейсер.

РАНЕ́НИЕ *с. см.* **ра́на** 1.

РА́НЕННЫЙ *прич.* яраланған, йәрәхәтләнгән.

РА́НЕНЫЙ *прил.* 1. яралы, йәрәхәтле; **ра́неный бое́ц** яралы боец; **ра́неная рука́** йәрәхәтле ҡул; 2. *в знач. сущ.* **ра́неный** *м.*, **ра́неная** *ж.* яралы.

РАНЕ́Т *м. бот.* ранет (*алма сорты*).

РА́НЕЦ *м.* арҡа (*йәки китап*) сумкаһы.

РА́НИТЬ *сов. и несов.* 1. *кого* яралау, йәрәхәтләү; 2. *кого-что, перен.* (тел менән) йәрәхәтләү (*йәки* яралау), рәнйетеү; **его́ слова́ ра́нят се́рдце** уның һүҙҙәре йөрәкте телә.

РА́ННИЙ *прил.* 1. иртәнге, иртә; **ра́нний час** иртәнге сәғәттә, бик иртә; 2. (*рано наступивший*) иртә, иртә башланған (*йәки килгән*), ваҡытһыҙ, ваҡытһыҙ килгән; **ра́нняя зима́** иртә ҡыш; 3. (*рано созревший*) иртә өлгөрә торған, тәүге; **ра́нние о́вощи** иртә өлгөрә торған йәшелсәләр; 4. (*начальный*) башланғыс, тәүге, тәүге осор, тәүге осорҙағы; **ра́нний феодали́зм** тәүге осор(ҙағы) феодализм; **ра́нние произведе́ния писа́теля** яҙыусының тәүге әҫәрҙәре; ◇ **из молоды́х, да ра́нний** *см.* **молодо́й**.

РА́НО *нареч.* 1. (*в самом начале*) иртүк, ... алдынан; **ра́но у́тром** иртән иртүк, иртә таңдан; **ра́но ве́чером** эңер төшөү менән; 2. (*преждевременно*) иртә, алда, элек, ваҡытынан тиҙ, көн элгәре, ваҡытынан элек; **ра́но соста́риться** иртә ҡартайыу; 3. *в знач. сказ. безл.* иртә (әле); **ещё ра́но обе́дать** төшкөлөктө ашарға иртә әле; ◇ **ра́но и́ли по́здно** иртәме, һуңмы (*барыбер булыр*).

РАНТ *м.* рант (*олтан ситенә тотолоп сыҡҡан күн ҡайма*).

РАНТОВО́Й *прил.* рантлы; **рантова́я о́бувь** рантлы (*рант ҡуйып тегелгән*) аяҡ кейеме.

РАНТЬЕ́ *м. нескл.* рантье (*капиталистик илдәрҙә ҡиммәтле ҡағыҙҙарҙан ингән килергә һәм ссудаға биргән проценттар иҫәбенә йәшәүсе*).

РАНЬ *ж. разг.* иртә таң, таң тишеге.

РА́НЬШЕ *нареч.* 1. *сравнит. ст. от нареч.* **ра́но** 1 иртәрәк, алдараҡ; **я пришёл ра́ньше его́** мин унан иртәрәк килдем; 2. (*до какого-либо срока*) элек, алда; =ғанға тиклем, =һыҙ (=һеҙ), =майынса (=мәйенсә); **мы вы́полнили зада́ние намно́го ра́ньше сро́ка** беҙ заданиене ваҡытынан күп элек тултырҙыҡ; **я не верну́сь ра́ньше ве́чера** кисһеҙ ҡайтмам; 3. (*прежде, сначала*) элек, башта, тәүҙә; **ра́ньше вы́слушайте, а пото́м говори́те** башта тыңлағыҙ, һуңынан һөйләрһегеҙ; 4. (*в прежнее время*) әүәл, элгәре, элек; **здесь ра́ньше была́ безво́дная пусты́ня** элек бында ҡоро сүл булған; ◇ **ра́ньше вре́мени** *см.* **вре́мя**.

РАПИ́РА *ж.* рапира (*фехтование уйынында сәнсеү өсөн ҡулланылған ҡорал*).

РА́ПОРТ *м.* рапорт (1. *начальствоға йәки юғары инстанцияға телдән йәки яҙма рәүештә бирелгән доклад*; 2. *алған йөкләмәне үтәү тураһында доклад*).

РАПОРТОВА́ТЬ *сов. и несов.* рапорт биреү.

РАПСО́ДИЯ *ж.* рапсодия (*халыҡ көйҙәре темаһына яҙылған ҙур музыкаль әҫәр*).

РАС= *һаңғырау тартынҡылар алдынан «раз» урынына ҡулланылған приставка, мәҫ.* **расколо́ть** ярыу.

РА́СА *ж.* раса.

РАСИ́ЗМ *м.* расизм (*раса айырыу һәм кешеләрҙе күрә алмаусылыкҡа нигеҙләнгән реакцион теория һәм политика*).
РАСИ́СТ *м.* расизм яҡлы кеше.
РАСИ́СТСКИЙ *прил.* расист, расизм; **раси́стская тео́рия фаши́зма** фашизмдең расизм теорияһы; **раси́стские зако́ны** расистәр законы.
РАСҠАБАЛИ́ТЬ *сов. кого-что* азат итеү, ҡоллоҡтан ҡотҡарыу.
РАСҠАБАЛИ́ТЬСЯ *сов.* азат ителеү, ҡоллоҡтан ҡотолоу.
РАСҠАБАЛЯ́ТЬ *несов. см.* **раскабали́ть.**
РАСҠАБАЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **раскабали́ться;** 2. *страд. к* **раскабаля́ть.**
РАСҠА́ИВАТЬСЯ *несов. см.* **раска́яться.**
РАСҠАЛЁННЫЙ 1. *прич.* ҡыҙҙырылған, ҡыҙған; 2. *прил.* утлы, уттай ҡыҙыу, ҡыҙған; **раскалённое желе́зо** уттай ҡыҙған тимер; **раскалённый песо́к** ҡыҙған ҡом.
РАСҠАЛИ́ТЬ *сов. что* ныҡ ҡыҙҙырыу, эҫетеү; **раскали́ть до́красна́** ҡып-ҡыҙыл булғансы ҡыҙҙырыу.
РАСҠАЛИ́ТЬСЯ *сов.* бик ныҡ ҡыҙыу, эҫеү; **песо́к раскали́лся от зно́я** ҡом эҫенән бик ныҡ ҡыҙған.
РАСҠА́ЛЫВАНИЕ *с. см.* **раска́лывать (-ся).**
РАСҠА́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **расколо́ть.**
РАСҠА́ЛЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **расколо́ться;** 2. *страд. к* **раска́лывать.**
РАСҠАЛЯ́ТЬ *несов. см.* **раскали́ть.**
РАСҠАЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **раскали́ться;** 2. *страд. к* **раскаля́ть.**
РАСҠА́ПЫВАТЬ *несов. см.* **раскопа́ть.**
РАСҠА́РМЛИВАТЬ *несов. см.* **раскорми́ть.**
РАСҠА́Т *м.* 1. (*разбег*) тиҙлек алыу, ҡыҙыулап китеү; 2. *прост.* (*накатанное место*) кәйелтмәк, ҡағылма, салыу; **э́та доро́га с раска́тами** был юл кәйелтмәкле; 3. гөрҫөлдәү, гөрһөлдәү; **раска́ты гро́ма** күк гөрҫөлдәүе; 4. *мн.* **раска́ты** шарҡылдау, хахылдау; **раска́ты сме́ха** шарҡылдап көлөү.
РАСҠАТА́ТЬ *сов. что* 1. (*развернуть*) йәйеү, йәйеп ебәреү, таратыу; **раската́ть ковёр** келәм йәйеү; 2. *разг.* (*направить в разные стороны*) тәгәрәтеп таратып ебәреү (*йәки* ташлау); **раската́ть брёвна** бүрәнәләрҙе тәгәрәтеп таратып ебәреү; 3. (*напр. бельё*) тәгәрәтеү, тәгәрәтеп тигеҙләү; 4. (*тесто*) йәйеү.
РАСҠАТА́ТЬСЯ *сов.* 1. (*развернуться*) яҙылыу, таралыу, һүтелеп китеү; **ковёр раската́лся** келәм яҙылды; 2. (*о тесте*) йәйелеү.
РАСҠА́ТИСТЫЙ *прил.* 1. гөрҫөлдәгән, гөрһөлдәгән; **раска́тистый уда́р гро́ма** күк гөрһөлдәгән тауыш; 2. (*продолжительный, громкий — о смехе*) шарҡылдап, хахылдап; **раска́тистый смех** шарҡылдап көлөү.
РАСҠАТИ́ТЬ *сов. что* 1. (*катя, придать чему-л. скорость*) бик ҡыҙыу әйләндерә башлау, әйләндереп ебәреү, ҡыҙҙырып ебәреү; 2. (*направить в разные стороны*) тәгәрәтеп ебәреү, таратып ташлау; **раскати́ть сло́женные брёвна** өйөлгән бүрәнәләрҙе таратып ташлау.
РАСҠАТИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*разогнаться*) шәп (*йәки* ҡыҙып) әйләнеп китеү, ҡыҙыулап шыуып китеү; **колесо́ раскати́лось** тәгәрмәс шәп әйләнеп китте; 2. (*покатиться в разные стороны*) тәгәрәп таралыу (*йәки* китеү).
РАСҠА́ТҠА *ж. см.* **раската́ть(ся)** *и* **раскати́ть(ся).**
РАСҠА́ТЫВАТЬ *несов.* 1. *см.* **раската́ть** *и* **раскати́ть;** 2. *разг.* (*много кататься, ездить*) күп (*йәки* йыш) шыуыу, күп йөрөү.
РАСҠА́ТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **раската́ться** *и* **раскати́ться;** 2. *страд. к* **раска́тывать** 1.
РАСҠАЧА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* бәүелдереү, сайҡалдырыу, тирбәлдереү; ҡуҙғатып (*йәки* тирбәлдереп, бәүелдереп, һелкетеп) ебәреү; **раскача́ть каче́ли** бәүелсәкте бәүелдереп ебәреү; 2. *что, прост.* (*расшатать*) ҡаҡшатыу, ҡаушатыу; **раскача́ть зуб** теш ҡаушатыу; 3. *кого, перен. разг.* ҡуҙғатыу, ҡуҙғатып ебәреү; **его́ не раскача́ешь** уны ҡуҙғата алмаһың.
РАСҠАЧА́ТЬСЯ *сов.* 1. (*прийти в колебание*) бәүелеү, сайҡалыу, тирбәлеү, бәүелеп (*йәки* һелкенеп) китеү; 2. *прост.* (*расшататься*) ҡаҡшау; 3. *перен. разг.* ҡуҙғалыу, эшкә тотоноу.
РАСҠА́ЧИВАТЬ *несов.* 1. *см.* **раскача́ть;** 2. *чем* сайҡау, болғау.
РАСҠА́ЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **раскача́ться;** 2. *разг.* (*о походке*) сайҡалыу; **он хо́дит раска́чиваясь** ул сайҡалып йөрөй; 3. *страд. к* **раска́чивать** 1.
РАСҠА́ЧҠА *ж. разг.* 1. *см.* **раскача́ть(ся);** 2. (*о походке*) сайҡалып йөрөү, алпан-толпан йөрөү.
РАСҠА́ШЛЯТЬСЯ *сов.* ҡаты юткерә башлау, туҡтауһыҙ ютәлләү.
РАСҠА́ЯНИЕ *с.* үкенеү, үкенес; **чу́вствовать раска́яние** үкенеү.
РАСҠА́ЯТЬСЯ *сов.* үкенеү.
РАСҠВАРТИРОВА́ТЬ *сов. кого-что* квартираларға урынлаштырыу; **расквартирова́ть полк** полкты квартираларға урынлаштырыу.
РАСҠВАРТИРОВА́ТЬСЯ *сов.* квартираларға урынлашыу.
РАСҠВАРТИРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **расквартирова́ть.**
РАСҠВАРТИРО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **расквартирова́ться;** 2. *страд. к* **расквартиро́вывать.**
РАСҠВИТА́ТЬСЯ *сов. разг.* 1. (*расплатиться*) иҫәп-хисапты бөтөрөү, үҙ-ара иҫәпте өҙөү; 2. *перен.* (*отомстить*) үс алыу, үс ҡайтарыу, иҫәпләшеү.
РАСҠИДА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*в разные стороны*) төрлө яҡҡа ташлап бөтөрөү, таратып ташлау; 2. *что* (*привести в беспорядок*) туҙҙырып ташлау; **раскида́ть кни́ги по всему́ столу́** китаптарҙы өҫтәл тултырып туҙҙырып ташлау.
РАСҠИДА́ТЬСЯ *сов. разг.* 1. (*увлечься киданием*) ташлауға бирелеп (*йәки* мауығып) китеү; 2. (*разметаться*) йәйелеп ултырыу, һуҙылып (*йәки* йәйелеп) ятыу.
РАСҠИ́ДИСТЫЙ *прил.* (*о дереве*) тарбай, тарбаҡай.

РАСКИДНО́Й *прил.* йәйелмәле, йәйелә торған, асып ҙурайтыла торған; **раскидно́й стол** асып ҙурайтыла торған өҫтәл.

РАСКИ́ДЫВАТЬ *несов. см.* **раскида́ть** *и* **раски́нуть.**

РАСКИ́ДЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **раскида́ться** 2 *и* **раски́нуться** 1; 2. *страд. к* **раски́дывать.**

РАСКИ́НУТЬ *сов. что* 1. (*развести в разные стороны*) тарбайтыу, йәйеп ебәреү (*йәки* ташлау); **раски́нуть ру́ки-но́ги** аяҡ-ҡулдарҙы йәйеп ебәреү (*йәки* ташлау); 2. (*расставить*) һалыу, ҡуйыу; ҡороу, ҡороп ҡуйыу; киңәйтеү; **раски́нуть се́ти** ау һалыу; **раски́нуть шатёр** сатыр ҡороу; 3. (*разостлать*) йәйеү, йәйеп һалыу; **раски́нуть ковёр на полу́** келәмде иҙәнгә йәйеп һалыу; 4. *перен.* (*распространить*) киңәйтеү, йәйеү, йәйеп ебәреү; **раски́нуть торго́вую сеть** сауҙа селтәрен киңәйтеү; ◇ **раски́нуть умо́м** уйлап (*йәки* фекер йөрөтөп) ҡарау.

РАСКИ́НУТЬСЯ *сов.* 1. *разг.* (*лечь*) һуҙылып (*йәки* йәйрәп) ятыу; 2. (*расположиться*) урынлашыу, һуҙылыу, һуҙылып китеү, йәйелеп ултырыу, һибелеп урынлашыу; **ла́герь раски́нулся на возвы́шенности** лагерь ҡалҡыулыҡҡа урынлашҡан.

РАСКИПЕ́ТЬСЯ *сов. разг.* 1. бик ныҡ ҡайнау, бик ныҡ ҡайнай башлау; **ча́йник раскипе́лся** сәйнүк бик ныҡ ҡайнай башланы; 2. *перен. см.* **раскипяти́ться.**

РАСКИПЯТИ́ТЬСЯ *сов. разг.* ҡыҙып (*йәки* ярһып, дыулап) китеү; **он раскипяти́лся и на всех накрича́л** ул ҡыҙып китеп, бөтәһен дә әрләп ташланы.

РАСКИСА́ТЬ *несов. см.* **раски́снуть.**

РАСКИ́СНУТЬ *сов.* 1. (*о тесте*) әсеү, әсеп етеү; 2. *разг.* (*размокнуть, разбухнуть*) ебеү, ебеп төшөү; 3. *перен. разг.* бәлтерәү, әлһерәү, хәлһеҙләнеү, мәлйерәү, иҙерәп (*йәки* бәлтерәп) төшөү; **раски́снуть от жары́** эҫегә мәлйерәү.

РАСКЛА́ДКА *ж.* 1. *см.* **разложи́ть** 1, 2, 4; 2. (*плановое распределение*) раскладка, бүлеү, бүленеш.

РАСКЛАДНО́Й *прил.* йәйелмәле, һүтелмәле-йыйылмалы; **раскладно́й стол** йәйелмәле өҫтәл.

РАСКЛАДУ́ШКА *ж. разг.* йыйылмалы карауат.

РАСКЛА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **разложи́ть** 1, 2, 4.

РАСКЛА́ДЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разложи́ться** 1, 2; 2. *страд. к* **раскла́дывать.**

РАСКЛА́НИВАТЬСЯ *несов. см.* **раскла́няться.**

РАСКЛА́НЯТЬСЯ *сов.* баш эйеп иҫәнләшеү, сәләмләшеү.

РАСКЛЕВА́ТЬ *сов. что* 1. (*продырявить*) суҡып тишкеләп бөтөрөү; 2. (*склевать всё*) ашап бөтөрөү.

РАСКЛЁВЫВАТЬ *несов. см.* **расклева́ть.**

РАСКЛЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **раскле́ить.**

РАСКЛЕ́ИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **раскле́иться;** 2. *страд. к* **раскле́ивать.**

РАСКЛЕ́ИТЬ *сов. что* 1. (*разъединить*) ҡуптарып (*йәки* һыҙырып) алыу; 2. (*наклеить во многих местах*) (төрлө ерҙәргә) йәбештереп бөтөрөү (*йәки* сығыу); **раскле́ить листо́вки** листовкалар йәбештереп сығыу.

РАСКЛЕ́ИТЬСЯ *сов.* 1. ҡубыу, ҡубып сығыу; 2. *перен. разг.* (*разладиться*) рәте китеү, һүтелеү, емерелеү, боҙолоу, барып сыҡмау; **де́ло раскле́илось** эш барып сыҡманы; 3. *перен. разг.* (*заболеть*) ауырып китеү, рәте китеү; **он совсе́м раскле́ился и не мо́жет рабо́тать** уның бөтөнләй рәте киткән, эшләй ҙә алмай.

РАСКЛЕ́ЙКА *ж. см.* **раскле́ить; раскле́йка афи́ш** афишалар йәбештереп сығыу.

РАСКЛЕПА́ТЬ *сов. что* 1. (*разъединить на части*) сейнәүен ысҡындырып һүтеү, ҡуптарыу, айырыу; 2. (*расплющить*) һуғып йомшайтеү, ялпаҡлау.

РАСКЛЕПА́ТЬСЯ *сов.* сейнәүе ҡубып таралыу, ҡубып төшөү.

РАСКЛЁПКА *ж. см.* **расклепа́ть; расклёпка болто́в** болттарҙың сейнәүен ысҡындырып һүтеү.

РАСКЛЁПЫВАТЬ *несов. см.* **расклепа́ть.**

РАСКЛЁПЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **расклепа́ться;** 2. *страд. к* **расклёпывать.**

РАСКЛИ́НИВАТЬ *несов. см.* **расклини́ть.**

РАСКЛИ́НИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **расклини́ться;** 2. *страд. к* **раскли́нивать.**

РАСКЛИНИ́ТЬ *сов. что* 1. (*выбить клин*) шынаһын сығарыу; 2. (*расщепить*) шыналап ярыу.

РАСКЛИНИ́ТЬСЯ *сов.* шына ҡаҡҡандан ярылыу, шына ҡағып ярылыу.

РАСКОВА́ТЬ *сов.* 1. *кого* (*снять подковы*) дағаһын алыу (*йәки* һалдырыу); 2. *кого* (*освободить от оков*) бығауҙы ысҡындырыу, бығауын һалдырыу; 3. *что* (*ковкой расплющить*) һуғып йоҡартыу (*йәки* йәйеү).

РАСКОВА́ТЬСЯ *сов.* 1. (*потерять подкову — о лошади*) дағаһы төшөп ҡалыу, дағаһын юғалтыу; 2. (*освободиться от оков*) бығауҙан ҡотолоу (*йәки* ысҡыныу).

РАСКО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **расковА́ть.**

РАСКО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **раскова́ться;** 2. *страд. к* **раско́вывать.**

РАСКОВЫ́РИВАТЬ *несов. см.* **расковыря́ть.**

РАСКОВЫРЯ́ТЬ *сов. что, разг.* 1. (*сделать отверстие*) соҡоп тишеп сығарыу, соҡоп асыу (*йәки* киңәйтеү, ҙурайтыу), соҡорлап бөтөү; 2. (*расцарапать — напр. рану*) соҡоп аҙҙырыу, тырнап бөтөрөү (*мәҫ. яраны, шешекте*).

РАСКО́Л *м.* 1. *см.* **расколо́ть** 1 *и* **расколо́ться** 2; **раско́л мра́мора** мәрмәрҙе ярыу; 2. *рел.* раскол (*17 быуатта рус христиан динендә булған дини хәрәкәт*).

РАСКОЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **расколоти́ть.**

РАСКОЛОТИ́ТЬ *сов. что* 1. *разг.* (*ударами разбить на части*) аҡтарыу, һүтеү, ватып ташлау; **расколоти́ть я́щик** ящикте ватып ташлау; 2. *прост.* ватыу, ваҡлау; **расколоти́ть таре́лку** тәрилкәне ватыу.

РАСКОЛОТИ́ТЬСЯ *сов.* (*һуғылыуҙан, төшөүҙән*) ватылыу, емерелеү, таралып китеү.

РАСКОЛО́ТЬ *сов.* 1. *что* (*разделить на части*) ярыу, ярып бөтөрөү; **расколо́ть оре́х** сәтләүек ярыу; 2. *кого-что, перен.*

(*внести разногласия*) айырыу, бүлеү, тарҡатыу, берҙәмлекте боҙоу.

РАСКОЛО́ТЬСЯ *сов.* 1. (*разделиться на части*) ярылыу, ярылып бөтөү; 2. *перен.* (*распасться вследствие разногласий*) айырылыу, бүленеү, тарҡалыу.

РАСКОЛЫХА́ТЬ *сов. что* бик ныҡ сайҡалдырыу (*йәки* һелкетеү, бәүелдереү), елберҙәтеп ебәреү; **ве́тер расколыха́л знамёна** ел байраҡтарҙы елберҙәтеп ебәрҙе.

РАСКОЛЫХА́ТЬСЯ *сов.* бик ныҡ сайҡалыу, сайҡала (*йәки* тулҡынлана) башлау, ҡуҙғалыу, хәрәкәткә килеү.

РАСКО́ЛЬНИК *м.* раскольник (1. *церк. айырым бер дини мәҙһәптә тороусы*; 2. *перен. берәй ойошмаға тарҡаулыҡ индереүсе*).

РАСКОНОПА́ТИТЬ *сов. что* сүсен (*йәки* мүген) алыу, алып ташлау.

РАСКОНОПА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **расконопа́тить.**

РАСКОПА́ТЬ *сов.* 1. *что* (*расширить углубление*) ҡаҙыу, ҡаҙып ташлау, ҡаҙып бөтөрөү; 2. *что* (*обнаружить*) (ҡаҙып) табыу, асыу; **архео́логи раскопа́ли дре́вний го́род** археологтар боронғо ҡаланы ҡаҙып тапҡандар; 3. *кого-что, перен. разг.* (*найти*) эҙләп табыу, ҡаҙып сығарыу; **раскопа́ть ста́рую фотогра́фию** иҫке фотографияны эҙләп табыу.

РАСКО́ПКА *ж.* 1. *см.* **раскопа́ть;** 2. *мн.* **раско́пки** ҡаҙылма; **археологи́ческие раско́пки** археологик ҡаҙылмалар.

РАСКОРМИ́ТЬ *сов. кого* һимертеү.

РАСКОРЧЕВА́ТЬ *сов. что* төп таҙартыу.

РАСКОРЯ́КА *м. и ж. прост.* ҡамыт аяҡ.

РАСКОРЯ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **раскоря́чить.**

РАСКОРЯ́ЧИТЬ *сов. что, прост.* (аяҡтарҙы) тарбанлатыу.

РАСКО́С *м.* (*распорка*) ҡыйыш терәү.

РАСКО́СЫЙ *прил.* ҡыйғас; **раско́сые глаза́** ҡыйғас күҙ.

РАСКОШЕ́ЛИВАТЬСЯ *несов. см.* **раскоше́литься.**

РАСКОШЕ́ЛИТЬСЯ *сов. разг.* аҡса тотоу, йомартланып китеү (*берәй кеше өсөн*).

РАСКРА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **раскра́сть.**

РАСКРА́ИВАТЬ *несов. см.* **раскрои́ть.**

РАСКРА́СИТЬ *сов. что* буяп бөтөрөү, төрлө төҫкә буяу.

РАСКРА́СИТЬСЯ *сов.* төрлө төҫкә буялыу.

РАСКРА́СКА *ж.* 1. *см.* **раскра́сить;** 2. (*расцветка*) биҙәк.

РАСКРАСНЕ́ТЬСЯ *сов.* бик ныҡ ҡыҙарыу, ҡып-ҡыҙыл булыу, ҡыҙарып китеү; **раскрасне́ться на моро́зе** һыуыҡтан ныҡ ҡыҙарыу; **раскрасне́ться от смуще́ния** оялыуҙан ҡып-ҡыҙыл булыу.

РАСКРА́СТЬ *сов. что* урлап бөтөрөү.

РАСКРА́ШИВАНИЕ *с. см.* **раскра́сить; раскра́шивание карти́нок** картинкаларҙы төрлө төҫкә буяу.

РАСКРА́ШИВАТЬ I *несов. см.* **раскра́сить.**

РАСКРА́ШИВАТЬ II *несов. см.* **раскроши́ть.**

РАСКРА́ШИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **раскра́ситься;** 2. *страд. к* **раскра́шивать** I.

РАСКРЕПИ́ТЬ *сов. что, тех.* терәүҙәрен алыу (*йәки* айырыу).

РАСКРЕПИ́ТЬСЯ *сов. тех.* терәүҙәре айырылып сығыу, нығытҡаны бушау.

РАСКРЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **раскрепи́ть.**

РАСКРЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **раскрепи́ться;** 2. *страд. к* **раскрепля́ть.**

РАСКРЕПОСТИ́ТЬ *сов.* 1. *кого, ист.* крепостнойлыҡтан ҡотҡарыу (*йәки* азат итеү); 2. *кого-что, перен.* азат итеү; **раскрепости́ть же́нщину** ҡатын-ҡыҙҙы азат итеү.

РАСКРЕПОСТИ́ТЬСЯ *сов.* 1. *ист.* крепостнойлыҡтан ҡотолоу; 2. *перен.* азат булыу, ҡотолоу.

РАСКРЕПОЩА́ТЬ *несов. см.* **раскрепости́ть.**

РАСКРЕПОЩА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **раскрепости́ться;** 2. *страд. к* **раскрепоща́ть.**

РАСКРЕПОЩЕ́НИЕ *с. см.* **раскрепости́ть(ся); раскрепоще́ние крестья́н** крәҫтиәндәрҙе крепостнойлыҡтан ҡотҡарыу.

РАСКРИЧА́ТЬСЯ *сов. разг.* 1. (*начать сильно и долго кричать*) ҡысҡырырға тотоноу; 2. *на кого* аҡырыныу, екеренеү, баҡырыныу.

РАСКРОИ́ТЬ *сов. что* 1. (кейем) бесеү; **раскрои́ть материа́л** материалды бесеү; 2. *разг.* (*сильно поранить*) яра (*йәки* вата) һуғыу.

РАСКРОМСА́ТЬ *сов. что, разг.* ботарлау, тураҡлау, ботарлап (*йәки* тураҡлап) бөтөрөү.

РАСКРОШИ́ТЬ *сов. что* ваҡлау, тураҡлау, ваҡлап (*йәки* тураҡлап) бөтөрөү.

РАСКРОШИ́ТЬСЯ *сов.* ваҡланыу, тураҡланыу.

РАСКРУТИ́ТЬ *сов. что* һүтеү, тағатыу; **раскрути́ть верёвку** епте һүтеү.

РАСКРУТИ́ТЬСЯ *сов.* һүтелеү, тағатылыу; **кана́т раскрути́лся** арҡан тағатылған.

РАСКРУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **раскрути́ть.**

РАСКРУ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **раскрути́ться;** 2. *страд. к* **раскру́чивать.**

РАСКРЫВА́ТЬ *несов. см.* **раскры́ть.**

РАСКРЫВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **раскры́ться;** 2. *страд. к* **раскрыва́ть.**

РАСКРЫ́ТИЕ *с. см.* **раскры́ть(ся); раскры́тие парашю́та** парашютте асып ебәреү.

РАСКРЫ́ТЬ *сов.* 1. *что* асыу, асып ебәреү (*йәки* ҡуйыу); **раскры́ть кле́тку** ситлекте асып ҡуйыу; **раскры́ть воро́та** ҡапҡаны асып ебәреү; 2. *что* (*разложить что-л. свёрнутое*) асыу, йәйеү, йәйеп (*йәки* асып) ебәреү; **раскры́ть зо́нтик** зонтикте асып (*йәки* йәйеп) ебәреү; 3. *кого-что* (*разоблачить*) фаш итеү, асыу; **раскры́ть престу́пные за́мыслы врагов** дошмандарҙың енәйәтле ниәттәрен фаш итеү; 4. *что* (*сообщить*) асыу, асып һалыу; **раскры́ть та́йну** сер асыу; ◇ **раскры́ть игру́** *чью* йәшерен уйын асыу; бөтә мутлыҡтарын өҫкә сығарыу; **раскры́ть объя́тия** *см.* **объя́тия; раскры́ть свои́ ка́рты** *см.* **ка́рта; раскры́ть ско́бки** *мат.* йәйә асыу.

РАСКРЫ́ТЬСЯ *сов.* 1. асылыу, асылып китеү; **воро́та раскры́лись** ҡапҡа асылды; **зо́нтик раскры́лся** зонтик асылып китте; 2. (*разоблачиться*) фаш ителеү, асылыу; **преступле́ние раскры́лось** енәйәт асылды; 3. *перен.* (*проявиться, обнаружиться*) бе-

ленеү, асып һалыу, сиселеү; 4. *перен.* (*стать доступным, понятным*) барлыҡҡа килеү; **отны́не для него́ раскры́лся но́вый мир** бөгөндән башлап уның өсөн яңы донъя барлыҡҡа килде.

РАСКУДА́ХТАТЬСЯ *сов. разг.* ҡытҡылдау, ҡытҡылдай башлау.

РАСКУЛА́ЧИВАНИЕ *с. см.* **раскула́чить.**

РАСКУЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **раскула́чить.**

РАСКУЛА́ЧИТЬ *сов. кого-что* раскулачить итеү.

РАСКУПА́ТЬ *несов. см.* **раскупи́ть.**

РАСКУПА́ТЬСЯ *несов. страд. к* **раскупа́ть.**

РАСКУПИ́ТЬ *сов. что* һатып алып бөтөрөү; **э́ту кни́гу бы́стро раскупи́ли** был китапты бик тиҙ һатып алып бөтөрҙөләр.

РАСКУ́ПОРИВАТЬ *несов. см.* **раску́порить.**

РАСКУ́ПОРИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **раску́пориться;** 2. *страд. к* **раску́поривать.**

РАСКУ́ПОРИТЬ *сов. что* асыу, тығынын алыу; **раску́порить бо́чку** мискәнең тығынын алыу.

РАСКУ́ПОРИТЬСЯ *сов.* асылыу, тығыны алыныу.

РАСКУ́ПОРКА *ж. см.* **раску́порить.**

РАСКУ́РИВАТЬ *несов.* 1. *см.* **раскури́ть;** 2. *что и без доп., разг.* (тәмәке) төтәтеп ултырыу, (тәмәке) тартып ваҡыт үткәреү.

РАСКУРИ́ТЬ *сов. что* (*папиросу, сигару и т. п.*) ҡабыҙыу, тоҡандырыу, тоҡандырып ебәреү (*папиросты, тәмәкене һ. б.*).

РАСКУРИ́ТЬСЯ *сов.* 1. ҡабыныу; **тру́бка хорошо́ раскури́лась** төрөпкә яҡшы ҡабынды; 2. *прост.* (*начать много курить*) күп тарта башлау.

РАСКУСИ́ТЬ *сов.* 1. *что* тешләп ватыу (*йәки* ярыу); 2. *кого-что, перен. разг.* (*распознать*) аңлау, аңлап (*йәки* белеп) алыу (*йәки* етеү); **мы его́ ещё не раскуси́ли** беҙ әле уны белеп етмәнек.

РАСКУ́СЫВАТЬ *несов. см.* **раскуси́ть** 1.

РАСКУ́ТАТЬ *сов. кого-что* таратыу, урауын асыу, сисеү, сисеп ташлау.

РАСКУ́ТАТЬСЯ *сов.* урауҙы асыу (*йәки* сисеү), асып (*йәки* сисеп) ебәреү, һалыу, өҫтөн асып ташлау.

РАСКУТИ́ТЬСЯ *сов.* типтереүгә (*йәки* кәйеф-сафаға) бирелеп китеү.

РАСКУ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **раску́тать.**

РАСКУ́ТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **раску́таться;** 2. *страд. к* **раску́тывать.**

РА́СОВЫЙ *прил.* раса; **ра́совые отли́чия** раса айырымлыҡтары.

РАСПА́Д *м. см.* **распа́сться; белко́вый распа́д** аҡһым тарҡалыуы.

РАСПАДА́ТЬСЯ *несов. см.* **распа́сться.**

РАСПАДЕ́НИЕ *с. см.* **распа́сться; распаде́ние моле́кулы** молекула тарҡалыу.

РАСПА́ИВАТЬ *несов. см.* **распая́ть.**

РАСПА́ИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **распая́ться;** 2. *страд. к* **распа́ивать.**

РАСПАКОВА́ТЬ *сов. что* (төргәкте) сисеү, асыу, сисеп алыу, һүтеү.

РАСПАКОВА́ТЬСЯ *сов.* 1. *разг.* сисеү, асыу, сисеп (*йәки* асып) бөтөрөү; 2. (*развязаться — о пакетах*) сиселеү, сиселеп китеү, асылыу; **свёрток распакова́лся** төргәк сиселеп китте.

РАСПАКО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **распакова́ть.**

РАСПАКО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **распакова́ться;** 2. *страд. к* **распако́вывать.**

РАСПАЛИ́ТЬ *сов. разг.* 1. *что* (*раскалить*) бик ныҡ ҡыҙҙырыу, эҫетеү, яндырыу; **со́лнце распали́ло ка́мни** ҡояш таштарҙы ҡыҙҙырҙы; 2. *кого-что, перен.* (*усилить какое-л. чувство*) ҡабыҙыу, тоҡандырыу, =да яндыра башлау; 3. *кого-что, перен.* (*привести в сильное возбуждение*) ярһытыу, асыуын ҡуҙғатыу, ҡыҙҙырыу.

РАСПАЛИ́ТЬСЯ *сов. разг.* 1. (*раскалиться*) ныҡ ҡыҙыу, эҫеү; 2. *чем и без доп., перен.* (*разгневаться*) ҡыҙып (*йәки* ярһып) китеү, ҡыҙыу, сәпсеп китеү; 3. *в чём и без доп., перен.* (*прийти в сильное возбуждение*) тоҡаныу, ҡабыныу, =да яна башлау.

РАСПАЛЯ́ТЬ *несов. см.* **распали́ть.**

РАСПАЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **распали́ться;** 2. *страд. к* **распаля́ть.**

РАСПА́РИВАТЬ *несов. см.* **распа́рить.**

РАСПА́РИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **распа́риться;** 2. *страд. к* **распа́ривать.**

РАСПА́РИТЬ *сов.* 1. *что* (*размягчить*) бешекләү, быуға тотоп йомшартыу; 2. *кого, разг.* (*разогреть до пота*) тирләтеү, тиргә батырыу, ныҡ ҡыҙҙырып тирләтеү, әлһерәтеү; манма һыуға төшөрөү; 3. *кого-что, разг.* (*прогреть*) сабынып йомшартыу, (эҫе мунсала, һыуҙа) йылытыу; **распа́рить свои́ ко́сточки** сабынып һөйәктәрҙе йомшартыу.

РАСПА́РИТЬСЯ *сов.* 1. (*размягчиться*) епшенеү, быуҙа йомшарыу; 2. *разг.* (*разогреться до пота*) тирләү, шабыр (*йәки* ҡара) тиргә төшөү.

РАСПА́РЫВАТЬ *несов. см.* **распоро́ть.**

РАСПА́РЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **распоро́ться;** 2. *страд. к* **распа́рывать.**

РАСПА́СТЬСЯ *сов.* 1. (*развалиться*) емерелеү, ишелеү, ватылыу, емерелеп (*йәки* ишелеп, таралып, ауып) төшөү; 2. (*разложиться на составные части*) тарҡалыу, айырылыу, бүленеү; 3. *перен.* (*прекратить существование*) тарҡалыу; **кружо́к распа́лся** түңәрәк тарҡалды; 4. *перен.* (*разладиться*) өҙөлөү, тарҡалыу.

РАСПАХА́ТЬ *сов. что* һөрөү, һөрөп сығыу; **распаха́ть новь** ҡыртыш һөрөү.

РАСПА́ХИВАТЬ I *несов. см.* **распаха́ть.**

РАСПА́ХИВАТЬ II *несов. см.* **распахну́ть.**

РАСПА́ХИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **распахну́ться;** 2. *страд. к* **распа́хивать** II.

РАСПАХНУ́ТЬ *сов. что* 1. шар асыу (*йәки* асып ебәреү); **распахну́ть дверь** ишекте шар асыу; 2. (*по́лы одежды*) асып ебәреү, елбәгәй ебәреү; **распахну́ть пальто́** пальтоны елбәгәй ебәреү.

РАСПАХНУ́ТЬСЯ *сов.* 1. шар асылыу (*йәки* асылып китеү); **окно́ распахну́лось** тәҙрә шар асылып китте; 2. (*распахнуть на себе одежду*) киң асыу, елбәгәй ебәреү.

РАСПА́ШКА *ж. см.* **распаха́ть; распа́шка но́вых земе́ль** яңы ерҙәрҙе һөрөү.

РАСПАШО́НКА *ж. разг.* бәпес күлдәге.

РАСПАЯ́ТЬ *сов. что* (йәбештергәнде) иретеп алыу (*йәки* ысҡындырыу), иретеп ҡуптарып алыу.

РАСПАЯ́ТЬСЯ *сов.* (йәбештерелгән еренән) ысҡыныуы, иреү, ireп сығыу (*йәки* ҡубып төшөү).
РАСПЕВА́ТЬ *несов. что и без доп.* йырлап ваҡыт уҙғарыу, йырлап йөрөү, көйләү; **распева́ть во всё го́рло** бөтә тауышка йырлау.
РАСПЕКА́ТЬ *несов. см.* **распе́чь.**
РАСПЕЛЕНА́ТЬ *сов. кого* биләүҙән алыу (*йәки* сисеү).
РАСПЕЛЕНА́ТЬСЯ *сов.* биләүҙән алыныу (*йәки* сиселеү).
РАСПЕРЕ́ТЬ *сов. обычно безл. что, разг.* тибеү; **льдом распёрло замёрзшую бо́чку** һыу туңып мискәне типкән.
РАСПЕТУШИ́ТЬСЯ *сов. разг.* әтәсләнеү, ғәйрәт сәсеү.
РАСПЕ́ТЬСЯ *сов. разг.* 1. (*увлечься пением*) дәртләнеп йырлай башлау, йырға бирелеп китеү; 2. (*о птицах*) сутылдашыу, сутылдығы сығыу (*ҡоштар тураһында*); 3. (*начать легко петь*) еңел йырлай башлау, көйгә төшөнөп алыу.
РАСПЕЧА́ТАТЬ *сов. что* 1. (*снять печати*) мисәтен алып (*йәки* ватып) инеү; **распеча́тать помеще́ние** бинаның мисәтен алып инеү; 2. (*вскрыть*) асыу; **распеча́тать письмо́** хатты асыу.
РАСПЕЧА́ТАТЬСЯ *сов.* асылыу, асылып китеү, мисәте ҡубып асылыу.
РАСПЕЧА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **распеча́тать.**
РАСПЕЧА́ТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **распеча́таться;** 2. *страд. к* **распеча́тывать.**
РАСПЕ́ЧЬ *сов. кого, разг.* ҡыҙҙырыу, ҡаты шелтәләү, бешеү.
РАСПИВА́ТЬ *несов. разг.* 1. *см.* **распи́ть;** 2. *что* (*пить медленно*) яйлап (*йәки* иркенләп) эсеп ултырыу.
РАСПИ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **распили́ть.**
РАСПИЛИ́ТЬ *сов. что* бысыу, бысып төшөрөү.
РАСПИ́ЛКА *ж. см.* **распили́ть; распи́лка ле́са** бүрәнә бысыу.
РАСПИНА́ТЬСЯ *несов. разг.* тырышыу, аҙапланыу, көс һалыу (*йәки* түгеү); **распина́ться за своего́ прия́теля** үҙенең дуҫы өсөн тырышыу.
РАСПИРА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **распере́ть;** 2. *кого-что, разг.* (*о чувстве, желании и т. п.*) ташып барыу, күкрәкте тултырыу (*уй, тойғо*).
РАСПИСА́НИЕ *с.* расписание; **расписа́ние уро́ков** дәрестәр расписаниеһе.
РАСПИСА́ТЬ *сов.* 1. *что* (*записать в разные места*) яҙып алыу (*йәки* ҡуйыу); **расписа́ть слова́ на ка́рточки** һүҙҙәрҙе карточкаларға яҙып алыу; 2. *что* (*распределить*) бүлеү, (бүлеп) яҙып сығыу; **расписа́ть свой рабо́чий день** эш көнөндең сәғәттәрен бүлеп сығыу; 3. *что* (*разрисовать красками*) биҙәк һалыу, биҙәкләү, биҙәкләп сығыу; 4. *кого-что, перен. разг.* (*обрисовать, описать*) буяп (*йәки* биҙәп) арттырып һөйләү.
РАСПИСА́ТЬСЯ *сов.* 1. (*подписаться*) ҡул ҡуйыу; 2. *в чём, перен. ирон.* таныу, үҙ өҫтөнә алыу; **расписа́ться в со́бственной глу́пости** үҙ юләрлеген таныу; 3. *с кем и без доп., разг.* (*зарегистрироваться*) яҙылышыу; 4. *разг.* (*увлечься писанием*) күп яҙыу, яҙыу менән мауығып китеү, яҙып ҡыҙып китеү.
РАСПИ́СКА *ж.* 1. *см.* **расписа́ть** 1—3; **распи́ска стен** стенаны биҙәкләп сығыу; 2. (*документ*) расписка, ҡултамға.
РАСПИСНО́Й *прил. разг.* биҙәкләнгән, биҙәкле, рәсемле; **расписно́й потоло́к** биҙәкләнгән түшәм.
РАСПИ́СЫВАТЬ *несов. см.* **расписа́ть.**
РАСПИ́СЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **расписа́ться** 1—3; 2. *страд. к* **распи́сывать.**
РАСПИ́ТЬ *сов. что, разг.* (бергәләп) эсеп бөтөрөү, бөткәнсе эсеү.
РАСПИХА́ТЬ *сов. разг.* 1. *что* (*рассовать*) тыҡҡылау, тыҡҡылап бөтөрөү; **распиха́ть всё по карма́нам** бөтәһен дә кеҫәләргә тыҡҡылап бөтөрөү; 2. *кого-что* (*растолкать*) этеп-төртөп айырыу (*йәки* айырып үтеү), йырып үтеү.
РАСПИ́ХИВАТЬ *несов. см.* **распиха́ть.**
РАСПЛА́ВИТЬ *сов. что* иретеү.
РАСПЛА́ВИТЬСЯ *сов.* иреү.
РАСПЛАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **распла́вить.**
РАСПЛАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **распла́виться;** 2. *страд. к* **расплавля́ть.**
РАСПЛА́КАТЬСЯ *сов.* илап ебәреү, ауыҙ ҡутәреп илай башлау.
РАСПЛАНИРОВА́ТЬ *сов. что* 1. (*распределить во времени*) планлаштырыу; **распланирова́ть рабо́ту на ме́сяц** эште бер айға планлаштырыу; 2. (*распределить по плану*) планын төҙөү, план буйынса урынлаштырыу, урынын билдәләп сығыу; **распланирова́ть сад** баҡсаның планын төҙөү; 3. *спец.* (*выровнять, расчистить*) тигеҙләү, таҙартыу; **распланирова́ть пло́щадь** майҙанды тигеҙләү.
РАСПЛАНИРО́ВКА *ж. см.* **распланирова́ть** 2, 3.
РАСПЛАНИРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **распланирова́ть.**
РАСПЛАСТА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*разрезать пластами*) айырыу, телеү, буйға ярыу, киҫеү; **распласта́ть ры́бу** балыҡты буйға ярыу; 2. *что, тех.* (*расплющить давлением*) сүкеп (*йәки* ҡыҫып) киңәйтеү (*йәки* ялпайтыу); 3. *кого-что, разг.* (*расположить, плотно прижав к чему-л.*) лыпын һалыу (*йәки* ятҡырыу); 4. *что, перен.* (*развести в стороны*) киреү, йәйеү; **распласта́ть кры́лья** ҡанаттарҙы киреү.
РАСПЛАСТА́ТЬСЯ *сов.* лыпын ятыу.
РАСПЛА́СТЫВАТЬ(СЯ) *несов. см.* **распласта́ть(ся).**
РАСПЛА́ТА *ж.* 1. *см.* **расплати́ться** 1; 2. *перен.* (*возмездие*) үс ҡайтарыу (*йәки* алыу); **час распла́ты наста́л** үс ҡайтарыу ваҡыты етте.
РАСПЛАТИ́ТЬСЯ *сов.* 1. *с кем и без доп.* түләп бөтөрөү, тулыһынса түләү; 2. *с кем, перен. разг.* (*отомстить*) иҫәпләшеү, үс алыу, үсен ҡайтарыу; 3. *за что, перен.* (*понести наказание*) яза күреү (*йәки* татыу), яуап биреү.
РАСПЛА́ЧИВАТЬСЯ *несов. см.* **расплати́ться.**
РАСПЛЕСКА́ТЬ *сов. что* сайпылтыу, сайпыу.

РАСПЛЕСКА́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*разлиться — о жидкости*) сайпылыу; **2.** *разг.* (*начать сильно плескаться*) һыу сәсрәтешеү (*йәки* һибешә башлау).

РАСПЛЁСКИВАТЬ *несов. см.* **расплеска́ть.**

РАСПЛЁСКИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **расплеска́ться** 1; **2.** *страд. к* **расплёскивать.**

РАСПЛЕСНУ́ТЬ *сов. и однокр. см.* **расплёскивать.**

РАСПЛЕСТИ́ *сов. что* тағатыу, һүтеү; **расплести́ ко́су** сәс тағатыу.

РАСПЛЕСТИ́СЬ *сов.* тағатылыу, һүтелеү.

РАСПЛЕТА́ТЬ *несов. см.* **расплести́.**

РАСПЛЕТА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **расплести́сь**; **2.** *страд. к* **расплета́ть.**

РАСПЛОДИ́ТЬ *сов. кого-что, прям. и перен.* үрсетеү; **расплоди́ть кур** тауыҡтар үрсетеү.

РАСПЛОДИ́ТЬСЯ *сов. прям. и перен.* үрсеү, артыу, үрсеп (*йәки* күбәйеп) китеү.

РАСПЛЫВА́ТЬСЯ *несов. см.* **расплы́ться.**

РАСПЛЫВЧАТЫЙ *прил.* **1.** тоноҡ, бөләнгерт, томаланып торған; **расплы́вчатые очерта́ния ле́са** урмандың бөләңгерт һыҙаты; **2.** *перен.* асыҡ әйтелмәгән, икеле әйтелгән; **расплы́вчатый отве́т** асыҡ әйтелмәгән яуап.

РАСПЛЫ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (ағып) йәйелеү (*йәки* таралыу); **черни́ла расплы́ли́сь по бума́ге** ҡара ҡағыҙға йәйелде; **2.** (*уплыть в разные стороны*) төрлө яҡҡа йөҙөп китеү (*йәки* таралышыу); **у́тки расплы́ли́сь по пруду́** өйрәктәр быуа буйлап төрлө яҡҡа йөҙөп китте; **3.** *перен.* (*располнеть*) йыуанайыу, арҡырыға йәйелеү; ◇ **его́ лицо́ расплы́ло́сь в улы́бку** уның йөҙөнә йылмайыу югерҙе.

РАСПЛЮСНУТЬ *сов. разг. см.* **расплю́щить.**

РАСПЛЮЩИВАТЬ *несов. см.* **расплю́щить.**

РАСПЛЮ́ЩИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **расплю́щиться**; **2.** *страд. к* **расплю́щивать.**

РАСПЛЮЩИТЬ *сов.* **1.** *что* (*сделать плоским*) ялпайтыу, йәмшәйтеү, бәлшәйтеү; **2.** *кого-что* (*раздавить*) һытыу, иҙеү, иҙә баҫыу (*йәки* ватыу); **расплю́щить оре́х** сәтләүекте иҙә ватыу.

РАСПЛЮ́ЩИТЬСЯ *сов.* ялпайыу, йәмшәйеү, бәлшәйеү, һытылыу, иҙелеү.

РАСПЛЯСА́ТЬСЯ *сов. разг.* шашып бейеү, ихлас бейеү.

РАСПОЗНАВА́ЕМЫЙ *прил.* белергә мөмкин булған, билдәләп була торған, (таныып) белеп була торған; **распознава́емые при́знаки** белергә мөмкин булған билгеләр.

РАСПОЗНАВА́НИЕ *с. см.* **распозна́ть; распознава́ние следо́в** эҙҙәрҙе билдәләү.

РАСПОЗНАВА́ТЬ *несов. см.* **распозна́ть.**

РАСПОЗНА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*определить, узнать*) таныу, билдәләү, асыҡлау, белеү; **2.** *что и без доп., разг.* (*выведать*) белеү, һиҙеү, һиҙеп (*йәки* белеп) алыу; **распозна́ть чужи́е наме́рения** кешенең ниәттәрен һиҙеп алыу.

РАСПОЛАГА́ТЬ I *несов. см.* **расположи́ть.**

РАСПОЛАГА́ТЬ II *несов. книжн.* **1.** *чем* (*обладать*) булыу, ҡулда булыу, эйә булыу; **располага́ть свобо́дным вре́менем** буш ваҡыт булыу; **2.** *кем-чем* (*распоряжаться*) үҙе теләгәнсә эш итә (*йәки* файҙалана) алыу; **располага́йте мной** мин һеҙҙең ихтыярығыҙҙа; **3.** *к чему* (*способствовать*) ярҙам итеү, сәбәпсе булыу.

РАСПОЛАГА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **расположи́ться**; **2.** *страд. к* **располага́ть** I (*см.* **расположи́ть** 1).

РАСПОЛАГА́ЮЩИЙ **1.** *прич.* булған, эйә (*йәки* мөмкинлеге) булған; **2.** *прил.* (*приятный*) яғымлы, һөйкөмлө, мөләйем, үҙенә йәлеп итә торған; **располага́ющая вне́шность** мөләйем ҡиәфәт.

РАСПОЛЗА́ТЬСЯ *несов. см.* **расползти́сь.**

РАСПОЛЗТИ́СЬ *сов.* **1.** (*уползти в разные стороны*) төрлө яҡҡа үрмәләп (*йәки* шыуышып) китеү; **2.** *разг.* (*разорваться*) йыртылып сығыу, туҙып (*йәки* тетелеп, йыртылып) бөтөү; **3.** *перен. разг.* (*растечься, расплыться*) йәйелеү, йәйелеп китеү; **черни́ла расползли́сь** ҡара йәйелеп киткән.

РАСПОЛОЖЕ́НИЕ *с.* **1.** *см.* **расположи́ть** 1 *и* **расположи́ться**; **расположе́ние дета́лей** деталдәрҙең ҡуйылышы; **2.** (*порядок размещения*) урынлаштырылыу тәртибе, урынлаштырылыш, төҙөлөш, тәртип; **3.** (*симпатия*) яҡшы ҡараш; **4.** *разг.* (*настроение*) кәйеф, теләк, күңел ятыу (*йәки* тартыу); **5.** (*склонность, восприимчивость*) ауышлыҡ, бирешеүсәнлек, бирелеүсәнлек; **расположе́ние органи́зма к заболева́ниям** организмдең ауырыуҙарға бирешеүсәнлеге.

РАСПОЛО́ЖЕННЫЙ **1.** *прич.* урынлаштырылған, урынлаштырылған, һалынған, эшләнгән, ултырған, ятҡан, ҡуйылған; **2.** *прил.* (*питающий симпатию*) яғымлы, һөйкөмлө; **он о́чень располо́жен ко мне** ул миңә ҡарата бик яғымлы; **3.** *прил.* (*имеющий желание что-л. сделать*) бирелеүсән, бирешеүсән; теләге булған, күңеле ятҡан; **я не располо́жен идти́ в теа́тр** театрға барырға теләгем юҡ.

РАСПОЛОЖИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*разместить, расставить*) урынлаштырыу, ҡуйыу, теҙеп ҡуйыу (*йәки* сығыу); **2.** *кого-что* (*вызвать симпатию*) тартыу, ҡаратыу, ылыҡтырыу, яҡшы мөнәсәбәт тыуҙырыу; **расположи́ть к себе́** үҙенә ҡаратыу.

РАСПОЛОЖИ́ТЬСЯ *сов.* урынлашыу; ултырыу; **го́род расположи́лся у подно́жия горы́** ҡала тау итәгенә урынлашҡан.

РАСПО́РКА *ж.* (*брус*) терәк, терәгес.

РАСПОРО́ТЬ *сов. что* **1.** (йөйөн) һүтеү, һүтеп ташлау; (әләктереп) йыртыу, айырып сығарыу, йырыу; **распоро́ть пла́тье** күлдәкте һүтеп ташлау; **2.** (*разре́зать, поранить*) әсен ярыу, йәрәхәтләү.

РАСПОРО́ТЬСЯ *сов.* йөйө һүтелеү, һүтелеп китеү (*йәки* сығыу), йыртылып китеү (*йәки* сығыу); **рука́в распоро́лся** еӊ һүтелгән.

РАСПОРЯДИ́ТЕЛЬ *м.* башлыҡ, башҡарыусы, алып барыусы, етәкселек итеүсе, ойоштороусы.

РАСПОРЯДИ́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **распоряди́тель.**

РАСПОРЯДИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* яҡшы эш (*йәки* етәкселек) итә белеүсе, яҡшы ойошто-

ра белеүсе; **распоряди́тельный нача́льник** эш итә белеүсе начальник.

РАСПОРЯДИ́ТЬСЯ *сов.* 1. *о чём, с неопр. и без доп.* ҡушыу, бойороу; **распоряди́ться об отъе́зде** китергә ҡушыу; 2. *чем* (*организовать*) етәкселек итеү, ойоштороу; 3. *чем* (*употребить, найти применение*) тотоноу, эш итеү, ҡулланыу, файҙаланыу; **распоряди́ться отпу́щенными су́ммами** бирелгән аҡсаны тотоноу.

РАСПОРЯ́ДОК *м.* тәртип; **пра́вила вну́треннего распоря́дка** эске тәртип ҡағиҙәләре.

РАСПОРЯЖА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **распоряди́ться**; 2. *чем и без доп.* (*управлять*) (эштәрҙе) алып барыу, идара итеү, башҡарыу.

РАСПОРЯЖЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **распоряди́ться**; 2. (*постановление, приказ*) бойороҡ, күрһәтмә, ҡарар; **официа́льное распоряже́ние** рәсми бойороҡ; **отда́ть распоряже́ние** бойороҡ биреү; ◇ **в распоряже́ние** *кого-чего* берәйһе ҡарамағына; **быть в распоряже́нии** *кого-чего* берәйһе ҡарамағында булыу.

РАСПОЯ́САТЬ *сов. кого-что* билбауын сисеү (*йәки* сисеп алыу).

РАСПОЯ́САТЬСЯ *сов.* 1. билбауҙы сисеү; 2. *перен. разг.* сығырынан сығыу, югәнһеҙләнеү.

РАСПОЯ́СЫВАТЬ *несов. см.* **распоя́сать**.

РАСПОЯ́СЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **распоя́саться**; 2. *страд. к* **распоя́сывать**.

РАСПРА́ВА *ж.* яза, язалау, үс алыу; **крова́вая распра́ва** ҡанлы үс алыу.

РАСПРА́ВИТЬ *сов. что* төҙәйтеү, турайтыу, тигеҙләү, яҙыу; **распра́вить про́волоку** сымды төҙәйтеү; **распра́вить скла́дки ю́бки** итәктең складкаларын тигеҙләү; ◇ **распра́вить кры́лья** *см.* **крыло́**.

РАСПРА́ВИТЬСЯ I *сов.* төҙәйеү, турайыу, яҙылыу, йәйелеү, тигеҙләнеү; **морщи́ны на лбу распра́вились** маңлайҙағы йыйырсыҡтар яҙылды.

РАСПРА́ВИТЬСЯ II *сов.* 1. *с кем-чем* (*учинить расправу*) яза биреү, кәрәген биреү; 2. *с чем, перен. разг.* (*съесть всё*) төпһәреү, йыпыртыу, йылпытыу.

РАСПРАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **распра́вить**.

РАСПРАВЛЯ́ТЬСЯ I *несов.* 1. *см.* **распра́виться** I; 2. *страд. к* **расправля́ть**.

РАСПРАВЛЯ́ТЬСЯ II *несов. см.* **распра́виться** II.

РАСПРЕДЕЛЕ́НИЕ *с. см.* **распредели́ть(ся)**; **распределе́ние дохо́дов в колхо́зе** колхоздың килерен бүлеү; **социалисти́ческий при́нцип распределе́ния по труду́** хеҙмәт буйынса бүлеүҙең социалистик принцибе.

РАСПРЕДЕЛИ́ТЕЛЬ *м.* 1. бүлеүсе, бүлеп тороусы (кеше); 2. *тех.* бүлгес.

РАСПРЕДЕЛИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* бүлеү, таратыу, бүлеп тарата торған, бүлеп таратыу (*йәки* биреү); **распредели́тельный пункт** бүлеп биреү пункты.

РАСПРЕДЕЛИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*разделить*) бүлеү, өләшеү, бүлеп (*йәки* өләшеп) биреү, бүлеп сығыу; 2. *кого-что* (*разместить*) урынлаштырыу, билдәләү; 3. *что* (*систематизировать*) айырыу, төркөмләү, айырып (*йәки* төркөмләп) сығыу, тәртипкә һалып сығыу; **распредели́ть со́бранный материа́л** йыйылған материалды тәртипкә һалып сығыу.

РАСПРЕДЕЛИ́ТЬСЯ *сов.* бүленеү, айырылыу, бүленеп (*йәки* айырылып) бөтөү.

РАСПРЕДЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **распредели́ть**.

РАСПРЕДЕЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **распредели́ться**; 2. *страд. к* **распределя́ть**.

РАСПРОДАВА́ТЬ *несов. см.* **распрода́ть**.

РАСПРОДА́ЖА *ж. см.* **распрода́ть**; **широ́кая распрода́жа това́ров** тауарҙарҙы киң күләмдә һатыу.

РАСПРОДА́ТЬ *сов. кого-что* һатыу, һатып бөтөрөү.

РАСПРОСТЕРЕ́ТЬ *сов. что, книжн.* 1. (*раскинуть в стороны*) йәйеү, йәйеп ебәреү; **распростере́ть кры́лья** ҡанаттарҙы йәйеп ебәреү; 2. *на кого-что, перен.* (*распространить*) йәйеү, таратыу, эсенә алыу; **распростере́ть своё влия́ние на что́-либо** берәй нәмәгә үҙ йоғонтоңдо таратыу (*йәки* йәйеү).

РАСПРОСТЕРЕ́ТЬСЯ *сов. книжн.* 1. (*раскинуться*) һуҙылып (*йәки* йәйелеп, йәйрәп) ятыу; **широ́ко́ распростёрлись поля́ и леса́** яландар һәм урмандар йәйелеп ята; 2. (*лечь, раскинув руки*) ҡулдарҙы йәйеп ятыу, һуҙылып ятыу; 3. *перен.* (*распространиться*) йәйелеү, таралыу, үтеп инеү.

РАСПРОСТЁРТЫЙ *книжн.* 1. *прич.* һуҙылған, йәйрәп ятҡан, ҡулдарын йәйеп ятҡан; 2. *прил.* (*раскинутый в стороны*) йәйелгән, таралған, киң йәйелгән; ◇ **встре́тить с распростёртыми объя́тиями** *см.* **объя́тие**.

РАСПРОСТИРА́ТЬ(СЯ) *несов. см.* **распростере́ть(ся)**.

РАСПРОСТИ́ТЬСЯ *сов. разг.* 1. һаубуллашыу, хушлашыу; 2. *перен.* юғалтыу, яҙыу ҡолаҡ ҡағыу, бәхилләшеү.

РАСПРОСТРАНЕ́НИЕ *с. см.* **распространи́ть** *и* **распространи́ться** 1—3; **распростране́ние о́пыта** тәжрибәне таратыу; **распростране́ние хо́лода** һыуыҡ таралыу; **распростране́ние радиово́лн** радио тулҡындарының таралыуы.

РАСПРОСТРАНЁННЫЙ *прил.* киң таралған, күп (*йәки* йыш) осрай торған; **широ́ко́ распространённое мне́ние** киң таралған фекер; ◇ **распространённое предложе́ние** *грам.* тарҡау һөйләм.

РАСПРОСТРАНИ́ТЕЛЬ *м.* таратыусы.

РАСПРОСТРАНИ́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **распространи́тель**.

РАСПРОСТРАНИ́ТЬ *сов. что* 1. (*расширить круг действия*) киңәйтеү, йәйелдереү; **распространи́ть своё влия́ние** үҙ тәьҫиреңде йәйелдереү; 2. (*сделать доступным, известным*) таратыу, йәйелдереү; **распространи́ть просвеще́ние** аң-белем таратыу; 3. (*наполнить запахом*) аңҡытыу, таратыу, сығарыу, борҡотоу; **цветы́ распространи́ли за́пах по всей ко́мнате** сәскә еҫе бөтә бүлмәгә аңҡыны; 4. (*продать, раздать*) һатыу, таратыу, таратып биреү; **распространи́ть брошю́ру** брошюра таратыу.

РАСПРОСТРАНИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*расширить круг своего действия*) таралыу, йәйелеү;

иде́и коммуни́зма распространи́лись по всему́ ми́ру коммунизм идеялары бөтә донъяға таралған; 2. (*стать доступным, известным*) таралыу, беленеү, билдәле булыу; 2. (*наполнить собой окружающий во́здух*) таралыу, еҫ сығыу (*йәки* тулыу); 4. *разг.* (*рассказать о чём-л. слишком длинно*) оҙон һөйләү, (*нәмәгә булһа ла*) артыҡ туҡталыу, тәпсирләп биреү.

РАСПРОСТРАНЯ́ТЬ *несов. см.* **распростра-ни́ть.**

РАСПРОСТРАНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **распространи́ться**; 2. *страд. к* **распространя́ть.**

РАСПРОЩА́ТЬСЯ *сов. см.* **распрости́ться.**

РАСПРЫ́СКАТЬ *сов. что, разг.* бөркөп (*йәки* һибеп) бөтөрөү; **распры́скать духи́** хушбуйҙы бөркөп бөтөрөү.

РАСПРЫ́СКИВАТЬ *несов. см.* **распры́скать.**

РА́СПРЯ *ж.* ыҙғыш, талаш, тартыш, ғауға.

РАСПРЯГА́ТЬ *несов. см.* **распря́чь.**

РАСПРЯГА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **распря́чься**; 2. *страд. к* **распряга́ть.**

РАСПРЯ́ЖКА *ж. разг. см.* **распря́чь**; **распря́жка лошаде́й** аттарҙы туғарыу.

РАСПРЯМИ́ТЬ *сов. что* яҙыу, төҙәйтеү, турайтыу.

РАСПРЯМИ́ТЬСЯ *сов.* яҙылыу, төҙәйеү, турайыу.

РАСПРЯМЛЯ́ТЬ *несов. см.* **распрями́ть.**

РАСПРЯМЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **распрями́ться**; 2. *страд. к* **распрямля́ть.**

РАСПРЯ́ЧЬ *сов. кого-что* туғарыу.

РАСПРЯ́ЧЬСЯ *сов.* (*о лошади*) туғарылыу.

РАСПУГА́ТЬ *сов. кого-что, разг.* ҡурҡытып таратып (*йәки* осороп) ебәреү.

РАСПУ́ГИВАТЬ *несов. см.* **распуга́ть.**

РАСПУГНУ́ТЬ *сов. и однокр. см.* **распу́гивать.**

РАСПУСКА́ТЬ *несов. см.* **распусти́ть.**

РАСПУСКА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **распусти́ться**; 2. *страд. к* **распуска́ть.**

РАСПУСТИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*отпустить*) таратыу, таратып ебәреү; **распусти́ть ученико́в на кани́кулы** уҡыусыларҙы каникулға таратыу; 2. *кого-что, перен. разг.* (*ослабить дисциплину*) тәртипһеҙлеккә юл ҡуйыу (*йәки* өйрәтеү), боҙоу; ҡаты тотмау; 3. *что* (*развернуть*) йәйеү, киреү, йәйеп ебәреү; **распусти́ть знамёна** байраҡтарҙы йәйеп ебәреү; **распусти́ть паруса́** елкәндәрҙе киреү; 4. *что* (*ослабить*) бушатыу, бушаҡландырыу, ебәрә төшөү; **распусти́ть во́жжи** дилбегәне бушатыу; 5. *что, разг.* (*растворить*) иҙеү, иретеү; **распусти́ть са́хар в воде́** шәкәрҙе һыуҙа иретеү; 6. *что* (*распространить*) таратыу; **распусти́ть слух** хәбәр таратыу; 7. *что* (*уничтожить вязку*) һүтеү, күҙ ебәреү; **распусти́ть чуло́к** ойоҡто һүтеү; ◇ **распусти́ть слю́ни** *см.* **слю́ни.**

РАСПУСТИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*о почках, цветках*) сәскә атыу, (япраҡ) ярыу (*йәки* ярып ебәреү), япраҡланыу, асылыу; 2. *разг.* (*развязаться*) бушау, сиселеү, ысҡыныу; 3. *разг.* һүтелеү, һүтелеп китеү, күҙе ысҡыныу; **вяза́нье распусти́лось** бәйләм һүтелгән; 4. (*о волосах*) һүтелеп таралыу, туҙғыу; 5. *разг.* (*раствориться*) иҙелеү, иретелеү; 6. *перен. разг.* (*стать недисциплинированным*) тыйнаҡһыҙланыу, туғарылыу, тәртипһеҙләнеү, аҙыу, боҙолоу, сығырынан сығыу.

РАСПУ́ТАТЬ *сов.* 1. *что* (*размотать что-л. спутанное*) сисеү, һүтеү, тағатыу; 2. *что, перен.* сисеү, асыҡлау, осона сығыу, хәл итеү; **распу́тать вопро́с** мәсьәләне асыҡлау; 3. *кого-что* (*освободить от пут*) тышауын алыу, тышауын һалдырыу (*йәки* сисеү).

РАСПУ́ТАТЬСЯ *сов.* 1. сиселеү, һүтелеү; **у́зел распу́тался** төйөн сиселде; 2. *перен. разг.* (*стать ясным*) асыҡланыу, аныҡланыу; 3. *с кем-чем и без доп., перен. разг.* ҡотолоу, йырынып сығыу; **распу́таться с долга́ми** бурыстарҙан ҡотолоу; 4. (*освободиться от пут*) тышауы һалыныу (*йәки* сиселеү, ысҡыныу); **ло́шадь распу́талась** аттың тышауы ысҡынған.

РАСПУ́ТИЦА *ж.* юл өҙөклөгө, юл өҙөк саҡ, юл ҡалыу.

РАСПУ́ТНИК *м.* уйнашсы.

РАСПУ́ТНИЦА *женск. р. к* **распу́тник.**

РАСПУ́ТНИЧАТЬ *несов.* аҙғынлыҡҡа бирелеү, уйнаш итеү, зина ҡылыу.

РАСПУ́ТНЫЙ *прил.* аҙғын, боҙоҡ, уйнашсы, юлдан яҙған.

РАСПУ́ТСТВО *с.* аҙғынлыҡ, боҙоҡлоҡ, уйнашлыҡ.

РАСПУ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **распу́тать.**

РАСПУ́ТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **распу́таться**; 2. *страд. к* **распу́тывать.**

РАСПУ́ТЬЕ *с.* юл саты (*йәки* айырмаһы, айырыһы, сатлығы); ◇ **быть на распу́тье** ни эшләргә белмәй аптырап ҡалыу.

РАСПУХА́ТЬ *несов. см.* **распу́хнуть.**

РАСПУ́ХНУТЬ *сов.* 1. күбеү, ҡабарыу, бүртеү, шешенеү, елһенеү; **от уши́ба рука́ распу́хла** һуғылыуҙан ҡул шешенде; 2. *перен. разг.* артыҡ ҡабарып (*йәки* ҙурайып) китеү.

РАСПУШИ́ТЬ *сов.* 1. *что* тетеү, йомшартыу; **распуши́ть шерсть** йөндө тетеү; 2. *что* (*встопорщить перья — о птицах*) өлпәйтеү, тырпайтыу, ҡабартыу; 3. *кого, перен. разг.* (*сделать выговор*) тетмәһен тетеү, ҡаты итеп әрләү.

РАСПУШИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*стать пушистым*) өлпәйеү, тырпайыу, ҡабарыу; 2. (*встопорщить перья — о птицах*) тырпайтыу, ҡабартыу.

РАСПУ́ЩЕННОСТЬ *ж.* 1. (*недисциплинированность*) тәртипһеҙлек, тыйнаҡһыҙлыҡ; 2. (*безнравственность*) боҙоҡлоҡ, әҙәпһеҙлек, аҙғынлыҡ.

РАСПУ́ЩЕННЫЙ 1. *прич.* ҡайтарып ебәрелгән, таратылған; 2. *прил.* туҙғыған; **распу́щенные во́лосы** туҙғыған сәс; 3. *прил.* (*недисциплинированный*) тәртипһеҙ, тыйнаҡһыҙ; 4. *прил.* (*безнравственный*) боҙоҡ, әҙәпһеҙ, аҙғын.

РАСПЫЛЕ́НИЕ *с. см.* **распыли́ть(ся)**; **распыле́ние удобре́ний** ашлама һибеү; **распыле́ние де́нежных средств** аҡсаны туҙҙырыу.

РАСПЫЛЁННЫЙ 1. *прич.* бөркөлгән, һиптерелгән, ваҡланған; 2. *прил.* (*раздроб-*

ленный) тарҡау, таралған, һибелгән, бүлгеләнеп бөткән.

РАСПЫЛИ́ТЕЛЬ *м.* бөркөүес, һиптергес; **распыли́тель воды́** һыу бөркөүес.

РАСПЫЛИ́ТЬ *сов. что* 1. (*измельчить*) ваҡлау, онтау; 2. (*рассеять*) сәсрәтеү, һиптереү, һибеү, бөркөү; 3. *перен.* тарҡатыу, туҙҙырыу, төрлө ергә бүлгеләү, тараткылау; **распыли́ть си́лы** көстө тарҡатыу.

РАСПЫЛИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*измельчиться*) ваҡланыу, туҙанға әйләнеү; 2. *перен.* тарҡауланыу, туҙыу, таралыу; **си́лы проти́вника распыли́лись** дошман көстәре тарҡауланды.

РАСПЫЛЯ́ТЬ *несов. см.* **распыли́ть.**

РАСПЫЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **распыли́ться;** 2. *страд. к* **распыля́ть.**

РАСПЯ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **распя́лить.**

РАСПЯ́ЛИТЬ *сов. что, разг.* киреү, һуҙыу; **распя́лить ко́жу** тирене киреү.

РАССА́ДА *ж.* үрсетмә, рассада.

РАССАДИ́ТЬ *сов.* 1. *кого* (*усадить*) урынлаштырыу, ултыртыу, ултыртып бөтөрөү; 2. *кого* (*посадить отдельно*) айырып (*йәки* айырым, башҡа-башҡа) ултыртыу; 3. *что* (*растения*) һирәгәйтеп (*йәки* күсереп) ултыртыу.

РАССА́ДКА *ж. см.* **рассади́ть** 3; **расса́дка дере́вьев** ағастар ултыртыу.

РАССА́ДНИК *м.* 1. *с.-х.* үрсеткес, рассадник; **расса́дник цвето́в** сәскәләр үрсеткес; 2. *перен.* (*источник, средоточие*) сығанаҡ, үҙәк.

РАССА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **рассади́ть.**

РАССА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **рассе́сться** 1, 2; 2. *страд. к* **расса́живать.**

РАССА́СЫВАТЬСЯ *несов. см.* **рассоса́ться.**

РАССВЕ́РЛИВАТЬ *несов. см.* **рассверли́ть.**

РАССВЕРЛИ́ТЬ *сов. что* быраулап киңәйтеү.

РАССВЕСТИ́ *сов. безл.* таң атыу.

РАССВЕ́Т *м.* 1. таң, таң атыу; **на рассве́те** таңда; **с рассве́том** таң менән; **до рассве́та** таңға тиклем; 2. *перен.* башланғыс осор, таң; **на рассве́те жи́зни** ғүмер таңында.

РАССВЕТА́ТЬ *несов. см.* **рассвести́.**

РАССВИРЕПЕ́ТЬ *сов.* бик нык ярһыу, ҡотороноу, нык асыуланыу.

РАССВИСТЕ́ТЬСЯ *сов. разг.* нык һыҙғырыу, һыҙғырырға тотоноу.

РАССЕДЛА́ТЬ *сов. кого* эйәрен алыу (*йәки* һалдырыу).

РАССЕДЛА́ТЬСЯ *сов.* эйәре алыныу (*йәки* һалыныу).

РАССЁДЛЫВАТЬ *несов. см.* **рассела́ть.**

РАССЁДЛЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **расседла́ться;** 2. *страд. к* **рассёдлывать.**

РАССЕ́ИВАНИЕ *с. см.* **рассе́ивать(ся); рассе́ивание семя́н** орлоҡ сәсеү; **рассе́ивание зву́ков** тауыштарҙың таралыуы.

РАССЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **рассе́ять.**

РАССЕ́ИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **рассе́яться;** 2. *страд. к* **рассе́ивать.**

РАССЕКА́ТЬ *несов. см.* **рассе́чь.**

РАССЕЛЕ́НИЕ *с. см.* **рассели́ть(ся); расселе́ние по берега́м рек** йылға буйына таратып ултыртыу; **расселе́ние живо́тных** хайуандарҙы күсереү.

РАССЕ́ЛИНА *ж.* ер (*йәки* тау, ҡая) ярығы (*йәки* ҡыуышы).

РАССЕЛИ́ТЬ *сов. кого* 1. (*разместить*) күсереп ултыртыу (*йәки* урынлаштырыу); 2. (*поселить порознь*) таратып (*йәки* айырып, айырым-айырым) урынлаштырыу.

РАССЕЛИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*разместиться*) күсеп ултырыу, икенсе ергә урынлашыу; 2. (*поселиться порознь*) айырым-айырым урынлашыу.

РАССЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **рассели́ть.**

РАССЕЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **рассели́ться;** 2. *страд. к* **расселя́ть.**

РАССЕРДИ́ТЬ *сов. кого* асыуландырыу, асыуҙы килтереү (*йәки* ҡабартыу).

РАССЕРДИ́ТЬСЯ *сов.* асыуланыу, асыу килеү (*йәки* ҡабарыу).

РАССЕ́СТЬСЯ *сов.* 1. урынлашыу, ултырышыу; **рассе́сться по места́м** урындарға ултырышыу; 2. *прост.* (*развалиться*) йәйелеп ултырыу; 3. (*дать трещины*) (баҫылыуҙан) ярылыу; **стена́ рассе́лась** стена ярылған.

РАССЕЧЕ́НИЕ *с. см.* **рассе́чь; рассече́ние тру́па** мәйетте ярыу.

РАССЕ́ЧЬ *сов.* 1. *что* (*разрубить*) ҡырҡыу, телеү, ярыу, тураҡлау; **рассе́чь поле́но** тумрауҙы ярыу; 2. *кого-что* ҡаты яралау, ҡырҡып ебәреү, телеү; **рассе́чь губу́** иренде телеү; 3. *что, перен.* (*разделить, проре́зать*) ярып үтеү; **парохо́д рассёк во́лны** пароход тулҡындарҙы ярып үтте; 4. *кого-что, воен.* уртаға айырыу, бүлеү.

РАССЕ́ЯННОСТЬ *ж.* хәтерһеҙлек, хәтер булмау, онотоусанлыҡ.

РАССЕ́ЯННЫЙ 1. *прич.* сәселгән, һибелгән, таратылған, таратып ебәрелгән; 2. *прил.* (*разбросанный*) тарҡау, һибелеп (*йәки* таралып) ултырған; **рассе́янное населе́ние** тарау ултырған ауыл; 3. *прил. физ.* таралған, һибелгән, сәселгән; **рассе́янный свет** тоноҡ яҡтылыҡ; 4. *прил.* (*невнимательный*) хәтерһеҙ, тарҡау, онотоусан; 5. *прил.* (*праздный*) эшһеҙ, буш, ғәмһеҙ.

РАССЕ́ЯТЬ *сов.* 1. *что* (*посеять*) сәсеү, һибеү, сәсеп (*йәки* һибеп) сығыу; 2. *кого-что* (*разместить в разных местах*) таратып урынлаштырыу, күп төҙөү (*йәки* ойоштороу); 3. *что, физ.* (*ослабить*) таратыу, һибеү, сәсеү; 4. *кого-что* (*разогнать*) (ҡыуып) таратыу; **рассе́ять неприя́тельскую кавале́рию** дошман кавалерияһын таратыу; 5. *-что, перен.* (*устранить*) таратып ебәреү, бөтөрөү, юҡҡа сығарыу, оноттороу, күңелен асыу (*йәки* йыуатыу); **рассе́ять сомне́ния** шикләнеүҙәрҙе юҡҡа сығарыу.

РАССЕ́ЯТЬСЯ *сов.* 1. (*разместиться в разных местах*) йәйелеү, таралыу, таралып урынлашыу, сәселеп бөтөү; 2. (*разойтись — о тумане, дыме*) таралыу; 3. (*разбежаться*) таралып ҡасыу, таралыу; төрлө яҡҡа таралып бөтөү; **коло́нна неприя́теля рассе́ялась** дошман колоннаһы таралып ҡасты; 4. *перен.* (*исчезнуть*) юҡҡа сығыу, юҡ булыу, юғалыу; **сомне́ния рассе́ялись** шикләнеүҙәр юҡҡа сыҡты; 5. *перен.* (*отвлечься*) күңел күтәреү (*йәки* асыу); йыуаныу онотолоу;

больно́му ну́жно рассе́яться ауырыуға күҫел асырға кәрәк.

РАССКА́З *м.* 1. *см.* **рассказа́ть; прерва́ть расска́з** һүҙҙе бүлеү; 2. *лит.* хикәйә.

РАССКАЗА́ТЬ *сов. что и без доп.* һөйләү, һөйләп биреү.

РАССКА́ЗЧИК *м.* 1. (*рассказывающий что-л.*) (хикәйә) һөйләүсе; 2. (*умеющий хорошо рассказывать*) оҫта (*йәки* яҡшы) һөйләүсе.

РАССКА́ЗЧИЦА *женск. р. к* **расска́зчик.**

РАССКА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **рассказа́ть.**

РАССКАКА́ТЬСЯ *сов. разг.* шәп сабыу.

РАССЛА́БИТЬ *сов. кого-что* хәлһеҙләндереү, көсһеҙләндереү; **боле́знь совсе́м его́ рассла́била** ауырыу уны бөтөнләй хәлһеҙләндерҙе.

РАССЛАБЛЕ́НИЕ *с.* (*упадок сил*) хәлһеҙләнеү, көсһеҙләнеү.

РАССЛА́БЛЕННЫЙ 1. *при́ч.* хәлһеҙләнгән; 2. *прил.* хәлһеҙләнгән, көсһеҙ; **рассла́бленный зно́ем органи́зм** эҫелектән хәлһеҙләнгән организм; **рассла́бленный го́лос** көсһеҙ тауыш.

РАССЛАБЛЯ́ТЬ *несов. см.* **рассла́бить.**

РАССЛА́ВИТЬ *сов. кого-что, разг.* данын сығарыу, яманатын һатыу.

РАССЛАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **рассла́вить.**

РАССЛА́ИВАТЬ *несов. см.* **расслои́ть.**

РАССЛА́ИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **расслои́ться;** 2. *страд. к* **рассла́ивать.**

РАССЛЕ́ДОВАНИЕ *с.* 1. *см.* **рассле́довать; рассле́дование преступле́ния** енәйәтте тикшереү; 2. (*следствие*) тикшеренеү; **вести́ рассле́дование** тикшеренеү алып барыу.

РАССЛЕ́ДОВАТЬ *сов. и несов. что* 1. (*рассмотреть, изучить*) тикшереү; 2. (*произвести следствие*) тикшереү үткәреү.

РАССЛОЕ́НИЕ *с. см.* **расслои́ть(ся); рассло́ение те́ста** ҡамырҙы ҡатлаулау; **иму́щественное рассло́ение** мөлкәт яғынан ҡатламдарға айырылыу.

РАССЛОИ́ТЬ *сов.* 1. *что* ҡатлаулау, ҡатлауҙарға бүлеү; **расслои́ть по́чву** тупраҡты ҡатлауҙарға бүлеү; 2. *кого-что, перен.* ҡатламдарға айырыу, төркөмдәргә бүлеү.

РАССЛОИ́ТЬСЯ *сов.* 1. ҡатлауланыу, ҡатлауҙарға бүленеү; 2. *перен.* ҡатламдарға айырылыу.

РАССЛЫ́ШАТЬ *сов. кого-что и без доп.* (асыҡ) ишетеү, ишетеп еткереү; **я не рассл́ышал** мин ишетеп еткермәнем.

РАССМА́ТРИВАТЬ *несов.* 1. *см.* **рассмотре́ть;** 2. *кого-что* (*в сочетании с последующим «как»*) иҫәпләү, уйлау, табыу, ҡарау; **он рассма́тривает э́то как наруше́ние дисципли́ны** ул быға тәртипте боҙоу тип ҡарай.

РАССМЕШИ́ТЬ *сов. кого* көлдөрөү.

РАССМЕЯ́ТЬСЯ *сов.* көлә башлау, көлөп ебәреү.

РАССМОТРЕ́НИЕ *с. см.* **рассмотре́ть; рассмотре́ние прое́кта** проектты тикшереү.

РАССМОТРЕ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*всматриваясь, разглядеть*) ентекләп (*йәки* ныҡлап) ҡарау, ҡарап уҙыу (*йәки* сығыу), күҙҙән кисереү; 2. *кого-что* (*смотря, ознакомиться с чем-л.*) ҡарап таныу (*йәки* табыу), айырыу; **в темноте́ бы́ло тру́дно рассмотре́ть его́ лицо́** ҡараңғыла уның йөҙөн айырыу ҡыйын булды; 3. *что* (*обсудить, изучить*) ҡарау, тикшереү, тикшереп ҡарап сығыу; **рассмотре́ть заявле́ние** ғаризаны ҡарау.

РАССОВА́ТЬ *сов. кого-что, разг.* тыҡҡылау, тыҡҡылап (*йәки* урынлаштырып) бөтөрөү.

РАССО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **рассова́ть.**

РАССО́Л *м.* 1. тоҙло һыу; **огуре́чный рассо́л** ҡыяр тоҙлаған һыу; 2. (*на солеварнях*) тоҙло һыу (*шунан тоҙ ҡайнаталар*); 3. *тех.* тоҙ иретмәһе.

РАССО́ЛЬНИК *м. кул.* рассольник.

РАССО́РИТЬ *сов. кого-что, разг.* талаштырыу, әрләштереү, ыҙғыштырыу, асыуланыштырыу.

РАССО́РИТЬСЯ *сов. разг.* талашыу, әрләшеү, ыҙғышыу, асыуланышыу.

РАССОРТИРОВА́ТЬ *сов. что* сорттарға бүлеү (*йәки* айырыу).

РАССОРТИРО́ВКА *ж. см.* **рассортирова́ть; рассортиро́вка зерна́** игендәрҙе сорттарға айырыу.

РАССОРТИРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **рассортирова́ть.**

РАССОСА́ТЬСЯ *сов. прям. и перен.* ҡайтыу, һеңеү, таралыу, кәмеү; **о́пухоль рассоса́лась** шеш ҡайтҡан.

РАССО́ХНУТЬСЯ *сов.* кибеү, ҡорғаҡһыу; **бо́чка рассо́хлась** мискә ҡорғаҡһыған.

РАССПРА́ШИВАТЬ *несов. см.* **расспроси́ть.**

РАССПРОСИ́ТЬ *сов. кого* белешеү, һорашыу, һораштырыу.

РАССПРО́СЫ *только мн.* һорашыуҙар, һорауҙар; **надоеда́ть с расспро́сами** һорауҙар менән йөҙәтеп бөтөрөү.

РАССРЕДОТО́ЧИВАТЬ *несов. см.* **рассредото́чить.**

РАССРЕДОТО́ЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **рассредото́читься;** 2. *страд. к* **рассредото́чивать.**

РАССРЕДОТО́ЧИТЬ *сов. кого-что, воен.* таратып урынлаштырыу; **рассредото́чить войска́** ғәскәрҙе таратып урынлаштырыу.

РАССРЕДОТО́ЧИТЬСЯ *сов. воен.* таралып (*йәки* һибелеп) урынлашыу.

РАССРО́ЧИВАТЬ *несов. см.* **рассро́чить.**

РАССРО́ЧИТЬ *сов. что* сроктарға бүлеү; **рассро́чить погаше́ние до́лга** бурыс түләүҙе сроктарға бүлеү.

РАССРО́ЧКА *ж. см.* **рассро́чить; купи́ть в рассро́чку** бүлеп (*йәки* ваҡлап) түләргә һатып алыу.

РАССТАВА́НИЕ *с. см.* **расста́ться.**

РАССТАВА́ТЬСЯ *несов. см.* **расста́ться.**

РАССТА́ВИТЬ *сов.* 1. *кого-что* урынлаштырыу, ҡуйыу; ҡуйып сығыу, теҙеп ҡуйыу; **расста́вить кни́ги на по́лке** китаптарҙы кәштәгә ҡуйыу; **расста́вить часовы́х** часовойҙар ҡуйып сығыу; 2. *что, охот., рыб.* ҡороп ҡуйыу, һалыу; **расста́вить капка́ны** ҡапҡандар ҡороп ҡуйыу; **расста́вить се́ти** ау һалыу; 3. *что* (*раздвинуть*) тарбайтыу, айырып ҡуйыу (*йәки* баҫыу); йәйеү; **расста́вить но́жки ци́ркуля** циркулдең аяҡтарын айырып ҡуйыу; 4. *что, портн.* ялғап киңәйтеү; **расста́вить во́рот руба́хи** күлдәк яғаһын ялғап киңәйтеү.

РАССТА́ВИТЬСЯ *сов. разг.* урынлашыу, ғеҙелеү.

РАССТАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **расста́вить.**

РАССТАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **расста́виться;** 2. *страд. к* **расставля́ть.**

РАССТАНО́ВКА *ж.* 1. *см.* **расста́вить** 1, 2; **расстано́вка ме́бели** мебелдәрҙе урынлаштырыу; 2. (*порядок размещения*) урынлаштырыу, урынлаштырыу тәртибе; **пра́вильная расстано́вка слов в предложе́нии** һөйләмдә һүҙҙәрҙе дөрөҫ урынлаштырыу; 3. (*паузы*) туҡталыш, тыныш яһау, туҡтау; **чита́ть с расстано́вкой** тыныш яһап уҡыу.

РАССТА́ТЬСЯ *сов. с кем-чем и без доп.* 1. (*попрощаться*) айырылышыу; **друзья́ расста́лись** дуҫтар айырылышты; 2. (*разлучиться*) айырылыу; 3. (*покинуть*) айырылыу; **расста́ться с родны́м го́родом** тыуған ҡаланан айырылыу; 4. (*уволить*) һаубуллашыу, эштән бушатыу; 5. *перен.* (*отказаться от чего-л.*) баш тартыу, ваз кисеү, ҡайтыу, дүнеү, ташлау; **расста́ться с мечто́й** хыялдан баш тартыу.

РАССТЕГА́Й *м. кул.* өҫтө асыҡ ваҡ бәлеш.

РАССТЕГА́ТЬ *сов. что, портн.* биҙәкләп һырыу (*юрған һ. б.*).

РАССТЁГИВАТЬ I *несов. см.* **расстегну́ть.**

РАССТЁГИВАТЬ II *несов. см.* **расстега́ть.**

РАССТЁГИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **расстегну́ться;** 2. *страд. к* **расстёгивать** I.

РАССТЕГНУ́ТЬ *сов. что* ысҡындырыу, сисеп (*йәки* асып) ебәреү.

РАССТЕГНУ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*расстегнуть на себе одежду*) ысҡындырыу, сисеү; 2. (*раскрыться — о застёгнутом*) ысҡыныу, сиселеп китеү; **у тебя́ расстегну́лся воротничо́к** яғаң ысҡынған.

РАССТИЛА́ТЬ *несов. см.* **разостла́ть.**

РАССТИЛА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разостла́ться;** 2. (*простираться*) йәйелеп ятыу; 3. түшәлеү, йәйелеү, таралыу; **дым расстила́ется по земле́** төтөн ергә йәйелә.

РАССТИ́ЛКА *ж. разг. см.* **разостла́ть; рассти́лка льна** етенде йәйеү.

РАССТОЯ́НИЕ *с.* 1. йыраҡлыҡ, алыҫлыҡ, ара; **расстоя́ние ме́жду двумя́ города́ми** ике ҡала араһындағы йыраҡлыҡ; 2. *разг.* (*промежуток времени*) эсендә, араһында; 3. *перен.* (*различие, несходство*) айырма, үҙенсәлек; ◇ **держа́ть** *кого* **на изве́стном расстоя́нии** үҙеңә яҡын ебәрмәү (*йәки* килтермәү), яҡындан таныш булырға теләмәү.

РАССТРА́ИВАТЬ *несов. см.* **расстро́ить.**

РАССТРА́ИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **расстро́иться;** 2. *страд. к* **расстра́ивать.**

РАССТРЕ́Л *м.* (*казнь*) атыу.

РАССТРЕ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **расстреля́ть.**

РАССТРЕЛЯ́ТЬ *сов.* 1. *кого* атыу; 2. *кого-что* (*подвергнуть сильному обстрелу*) атыу; 3. *что* (*израсходовать*) атып бөтөрөү; **расстреля́ть все патро́ны** барлыҡ патрондарҙы атып бөтөрөү.

РАССТРО́ЕННЫЙ *прил.* 1. (*беспорядочный*) сафы боҙолған, туҙҙырылған, тар(ҡ)алған, тәртипһеҙ; 2. (*приведённый в упадок*) рәте киткән, емерелгән, тарҡалған; 3. (*о здоровье*) ҡаҡшаған, эштән сыҡҡан; **расстро́енные не́рвы** ҡаҡшаған нервылар; 4. (*о музыкальном инструменте*) көйө киткән, боҙоҡ; 5. (*огорчённый, опечаленный*) кәйефһеҙ, борсоулы; **расстро́енное лицо́** борсоулы йөҙ.

РАССТРО́ИТЬ *сов.* 1. *что* (*нарушить порядок*) туҙҙырыу, тарҡатыу; 2. *что* (*привести в упадок*) зыян итеү (*йәки* килтереү), емереү, харап итеү, рәтен ебәреү; 3. *что* (*нарушить, помешать*) емереү, өҙөү, ҡамасаулау, боҙоу; 4. *что* ҡаҡшатыу, ауырыуға һабыштырыу; **расстро́ить здоро́вье** һаулыҡты ҡаҡшатыу; 5. *что* (*музыкальный инструмент*) көйһеҙләп (боҙоп) бөтөрөү, көйөн боҙоу; 6. *кого* (*огорчить*) кәйефен боҙоу (*йәки* ебәреү).

РАССТРО́ИТЬСЯ *сов.* 1. (*потерять строй, стать беспорядочным*) боҙолоу, тарҡалыу, тәртипһеҙ хәлгә килеү; 2. (*прийти в упадок*) боҙолоу, рәте китеү, емерелеү, эшлектән сығыу; 3. (*о здоровье*) боҙолоу, ҡаҡшау; 4. (*о музыкальном инструменте*) көйө китеү; 5. (*не осуществиться*) емерелеү, өҙөлөү, боҙолоу, барып сыҡмау; **его́ пла́ны расстро́ились** уның пландары емерелде; 6. (*огорчиться*) кәйеф китеү (*йәки* ҡырылыу), күңел кителеү.

РАССТРО́ЙСТВО *с.* 1. (*нарушение строя*) боҙолғанлыҡ, тарҡалыш, тәртипһеҙлек; **внести́ расстро́йство в ряды́ проти́вника** дошман сафына тарҡалыш индереү; 2. (*заболевание*) боҙолоу, яҙыу; **расстро́йство ре́чи** телдән яҙыу; 3. *разг.* (*потеря спокойствия*) кәйефһеҙ булыу, кәйеф ҡырылыу, күңел төшөү.

РАССТУПА́ТЬСЯ *несов. см.* **расступи́ться.**

РАССТУПИ́ТЬСЯ *сов.* 1. ике яҡҡа айырылыу, юл биреү; 2. *перен.* (*широко раскрыться — о земле, воде*) ярылыу, айырылыу, убылыу, убылып төшөү.

РАССУДИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*благоразумный*) аҡыллы, аңлы, төплө; 2. (*исполненный рассудительности*) уйлап эшләнгән, аҡыл менән эшләнгән, аҡылға ярашлы; **рассуди́тельное реше́ние** аҡылға ярашлы ҡарар.

РАССУДИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* хәл итеү, ҡарар сығарыу, һөҙөмтә яһау; **рассуди́ть спор** бәхәсте хәл итеү; 2. *без доп.* (*сообразить, решить*) (ентекләп) уйлап (*йәки* фекер йөрөтөп) ҡарау.

РАССУ́ДОК *м.* 1. (*способность мыслить*) аҡыл; 2. аҡыл, аң, фекер, иҫ; **потеря́ть рассу́док** аңды юғалтыу; **быть в по́лном рассу́дке** иҫе дөрөҫ, аҡылы тулы булыу.

РАССУ́ДОЧНЫЙ *прил.* 1. аҡыл; **рассу́дочная де́ятельность** аҡыл эшмәкәрлеге; 2. (*отвлечённый*) артыҡ дөйөм, абстракт; 3. (*сухой, не эмоциональный*) артыҡ ҡоро, аҡыл менән генә эш иткән.

РАССУЖДА́ТЬ *несов.* 1. (*мыслить*) уйлау, фекер йөрөтөү; **он пра́вильно рассужда́ет** ул дөрөҫ фекер йөрөтә; 2. (*говорить, обсуждать*) фекер алышыу, әңгәмә ҡороу, гәпләшеү; **рассужда́ть на вся́кие те́мы** төрлө темаға гәпләшеү.

РАССУЖДЕ́НИЕ *с.* 1. (*суждение, умозаключение*) уйлау, фекер йөрөтөү, уй, фекер; 2. *обычно мн.* **рассужде́ния** *разг.* (*высказывания, разговоры*) һөйләшеү, әңгәмәләшеү, әңгәмә; **пуска́ться в рассужде́ния**

әңгәмәгә керешеп китеү; 3. (*обсуждение, возражение*) ҡаршы килеү.

РАССУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **рассучи́ть.**

РАССУЧИ́ТЬ *сов. что* һүтеү, тағатыу; **рассучи́ть верёвку** арҡанды һүтеү.

РАССУЧИ́ТЬСЯ *сов.* һүтелеү, тағатылыу.

РАССЧИТА́ТЬ *сов.* 1. *что* (*произвести подсчёт*) хисаплау, иҫәпләү, иҫәпләп сығарыу; 2. *что, тех.* (техник) расчёт яһау; **рассчита́ть паровой котёл** пар ҡаҙанының техник расчётын яһау; 3. *что и без доп.* (*учесть*) баһалап еткереү, иҫәпкә алыу; **не рассчита́ть свои́х сил** үҙ көсөн баһалап еткермәү; 4. *что* (*решить*) хәл итеү; **рассчита́й сам, что лу́чше** ҡайһыһы яҡшыраҡ икәнен үҙең хәл ит; 5. *кого* (*уволить*) расчёт биреү, расчёт биреп сығарыу; 6. *кого-что, воен.* һанатып сығыу.

РАССЧИТА́ТЬСЯ *сов.* 1. *с кем-чем и без доп.* (*расплатиться*) иҫәпте өҙөү, иҫәпләшеү; 2. *с кем, разг.* (*отомстить*) үс алыу, һоҙорон ҡайтарыу, иҫәпләшеү; **я ещё с тобо́й рассчита́юсь!** мин әле һинең менән иҫәпләшермен!; 3. *воен.* һанап сығыу.

РАССЧИ́ТЫВАТЬ *несов.* 1. *см.* **рассчита́ть**; 2. *на что и с неопр.* (*надеяться*) уйлау, өмөт итеү; **я не рассчи́тывал встре́тить вас** мин һеҙҙе осратырмын тип уйламағайным; 3. *на кого-что* (*полагаться*) иҫәпләү, күҙҙә тотоу.

РАССЧИ́ТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **рассчита́ться**; 2. *за кого-что* (*нести ответственность*) яуап биреү, яуаплылыҡты күтәреү.

РАССЫЛА́ТЬ *несов. см.* **разосла́ть.**

РАССЫЛКА *ж. см.* **разосла́ть** I; **рассы́лка газе́т** газеталар таратыу.

РАССЫ́ЛОЧНЫЙ *прил.* ебәреү, таратыу, ебәрә (*йәки* тарата) торған; **рассы́лочный пункт** таратыу пункты.

РАССЫ́ЛЬНЫЙ *м.* курьер, йомошҡа йөрөүсе.

РАССЫ́ПАТЬ *сов.* 1. *что* (*разбросать*) сәсеү, түгеү, һибеү; **рассы́пать кро́шки** икмәк валсығын сәсеү; 2. *что* (*разместить*) һалыу, ҡойоу; **рассы́пать муку́ по мешка́м** ондо тоҡтарға һалыу; 3. *кого-что, воен.* таратыу, һибеү; **рассы́пать ро́ту в цепь** ротаны цепкә таратыу.

РАССЫПА́ТЬ *несов. см.* **рассы́пать.**

РАССЫ́ПАТЬСЯ *сов.* 1. (*вы́сыпаться, выпасть*) сәселеү, түгелеү, һибелеү, ҡойолоу; **мука́ рассы́палась по земле́** он ергә ҡойолдо; 2. (*развалиться*) таралыу, таралып төшөү; **бо́чка рассо́хлась и рассы́палась** мискә ҡорғаҡһып таралып төшкән; 3. (*разойтись, разбежаться*) таралыу, таралышыу, һибелеү; **охо́тники рассы́пались по́ лесу** һунарсылар урман эсенә инеп таралды; **ро́та рассы́палась в цепь** *воен.* рота цепкә һибелде (*йәки* таралды); 4. *в чём и без доп., разг.* (*преувеличенно хвалить*) күккә күтәреү, түбәһен күккә тейҙереп маҡтау, саманан тыш маҡтау; **рассы́паться в похвала́х** түбәһен күккә тейҙергәнсә маҡтау, саманан тыш маҡтау.

РАССЫПА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **рассы́паться**; 2. *страд. к* **рассыпа́ть.**

РАССЫПНО́Й *прил.* һибелә (*йәки* тарала, сәселә) торған, һибелмәле, ваҡ бөртөклө; ◇ **рассыпно́й строй** *воен.* һибелгән саф.

РАССЫ́ПЧАТЫЙ *прил.* таралып (*йәки* ыуылып, һибелеп, сәселеп) тора торған; ярмалы; **рассы́пчатая карто́шка** ярмалы картуф.

РАССЫХА́ТЬСЯ *несов. см.* **рассо́хнуться.**

РАСТА́ЛКИВАТЬ *несов. см.* **растолка́ть.**

РАСТА́ПЛИВАТЬ I *несов. см.* **растопи́ть** I.

РАСТА́ПЛИВАТЬ II *несов. см.* **растопи́ть** II.

РАСТА́ПТЫВАТЬ *несов. см.* **растопта́ть.**

РАСТАСКА́ТЬ *сов. разг. см.* **растащи́ть** I.

РАСТА́СКИВАТЬ *несов. см.* **растащи́ть** *и* **растаска́ть.**

РАСТАСОВА́ТЬ *сов.* 1. *что* бутау, аралаштырыу; **растасова́ть ка́рты** кәрттәрҙе аралаштырыу (*йәки* бутау); 2. *кого-что, перен. разг.* (*разместить по разным местам*) ҡайһын ҡайҙа урынлаштырыу, таратып урынлаштырып бөтөрөү.

РАСТАСО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **растасова́ть.**

РАСТА́ЧИВАТЬ *несов см.* **расточи́ть** I.

РАСТАЩИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*разобрать*) ташып (*йәки* алып китеп) бөтөрөү; 2. *кого, разг.* (*разнять*) айырыу, айырып ебәреү, арсалау; **растащи́ть деру́щихся** һуғышыусыларҙы айырып ебәреү.

РАСТА́ЯТЬ *сов.* 1. иреү, иреп бөтөү; **снег раста́ял** ҡар ирел бөттө; 2. *перен.* аҡрынлап һүнеү (*йәки* тыныу); күҙҙән юғалыу, тоноҡланып күренмәҫ булыу; **зву́ки раста́яли** тауыштар аҡрынлап тынды; **верши́ны гор раста́яли в тума́не** тау баштары томанда аҡрынлап күҙҙән юғалды; 3. *перен.* (*смягчиться*) (күңел) нескәреү, ирел китеү.

РАСТВО́Р I *м.* 1. асылыу араһы; **раство́р ци́ркуля** циркуль асылыу араһы; 2. (*отверстие*) асылыу араһы; **широ́кий раство́р окна́** киң асылған тәҙрә ҡапҡастары араһы.

РАСТВО́Р II *м.* иретмә, иҙмә; **насы́щенный раство́р** ҡуйыртылған иретмә; **цеме́нтный раство́р** цемент иҙмәһе.

РАСТВОРИ́МЫЙ *прил.* ирей торған, иреүсе; **раствори́мые вещества́** иреүсе матдәләр.

РАСТВОРИ́ТЕЛЬ *м.* иреткес, иретеүсе.

РАСТВОРИ́ТЬ I *сов что* 1. (*распахнуть*) шар асыу (*йәки* асып ебәреү); 2. *спец.* (*раздвинуть*) айырыу.

РАСТВОРИ́ТЬ II *сов. что* 1. иҙеү, иретеү; **раствори́ть и́звесть в воде́** извести һыуҙа иҙеү; 2. *разг.* (*замесить*) иҙеү; **раствори́ть те́сто** ҡамыр иҙеү.

РАСТВОРИ́ТЬСЯ I *сов.* (*распахнуться*) шар асылыу (*йәки* асылып китеү); **воро́та раствори́лись** ҡапҡа шар асылып киткән.

РАСТВОРИ́ТЬСЯ II *сов.* 1. иҙелеү, иреү; **щёлок раствори́лся в воде́** һелте һыуҙа ирегән; 2. *хим., тех.* (*образовать раствор*) иретмә яһалыу; 3. *перен.* (*исчезнуть*) (инеп) юғалыу; **он бы́стро раствори́лся в толпе́** ул тиҙ генә халыҡ араһына инеп юғалды.

РАСТВОРЯ́ТЬ I *несов. см.* **раствори́ть** I.

РАСТВОРЯ́ТЬ II *несов. см.* **раствори́ть** II.

РАСТВОРЯ́ТЬСЯ I *несов.* 1. *см.* **раствори́ться** I; 2. *страд. к* **растворя́ть** I.

РАСТВОРЯ́ТЬСЯ II *несов.* 1. *см.* **раствори́ться** II; 2. *страд. к* **растворя́ть** II.

РАСТЕКА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **расте́чься**; 2. *перен. разг.* күп һөйләү, артыҡ һуҙып һөйләү.

РАСТЕ́НИЕ *с.* үҫемлек.

РАСТЕНИЕВО́Д *м.* үҫемлектәр үрсетеү белгесе.

РАСТЕНИЕВО́ДСТВО *с.* үҫемлек үрсетеүселек; үҫемлектәр үҫтереү фәне.

РАСТЕНИЕВО́ДЧЕСКИЙ *прил.* үҫемлек үрсетеүселек.

РАСТЕРЕ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*размельчить*) онтау, ваҡлау, төйөү; **растере́ть кра́ски** буяуҙы онтау; 2. *что* (*размазать*) ләпәү, һөртөп буяп (*йәки* бысратып) бөтөрөү; 3. *кого-что* (*произвести массаж*) ыуыу, һылау; **растере́ть больно́е ме́сто** ауыртҡан урынды ыуыу.

РАСТЕРЕ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*размельчиться*) онталыу, ваҡланыу, төйөлөү; 2. *чем* (*обтереть себя*) һөртөнөү, ышҡыу, ыуыу; **растере́ться полоте́нцем** таҫтамал менән һөртөнөү.

РАСТЕРЗА́ТЬ *сов.* 1. *кого* (*разорвать на части*) ботарлау, ботарлап (*йәки* өҙгөләп, йолҡҡолап) ташлау; **во́лки растерза́ли овцу́** бүреләр һарыҡты өҙгөләп ташлаған; 2. *что, разг.* (*растрепать*) йыртҡылап бөтөрөү; **растерза́ть кни́гу** китапты йыртҡылап бөтөрөү; 3. *что, перен.* (*нравственно измучить*) ғазаплау, утҡа һалыу, ыҙалау, ыҙалатыу.

РАСТЕ́РЯННЫЙ 1. *прич.* юғалтылған, төшөрөп ҡалдырылған; 2. *прил.* (*беспомощный, смущённый*) ҡаушаған, аптыраған, аптырашта ҡалған.

РАСТЕРЯ́ТЬ *сов. кого-что* 1. (*потерять*) юғалтыу, юғалтып бөтөрөү; 2. (*лишиться*) айырылыу, юғалтып бөтөү; **растеря́ть родны́х** туғандарҙы юғалтып бөтөү.

РАСТЕРЯ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*пропа́сть — о многих предметах*) юғалып бөтөү; 2. *перен.* ҡаушау, ҡаушап (*йәки* аптырап) ҡалыу; **не растеря́ться пе́ред лицо́м опа́сности** ҡурҡыныс ҡаршыһында ҡаушап ҡалмау.

РАСТЕРЯ́ХА *м. и ж. прост.* асыҡ ауыҙ, ебегән.

РАСТЕ́ЧЬСЯ *сов.* 1. (*потечь в разных направлениях*) төрлө яҡҡа ағып китеү, йәйелеп (*йәки* эркелеп) ағып китеү; **лесны́е ручьи́ растекли́сь** урман йылғалары төрлө яҡҡа ағып киткән; 2. *перен.* йәйелеү, сығыу, таралыу; **по его́ лицу́ растекла́сь улы́бка** уның йөҙөнә йылмайыу сыҡты.

РАСТИ́ *несов.* 1. үҫеү, буйға етеү; **ель растёт ме́дленно** шыршы яй үҫә; **де́ти расту́т** балалар үҫә; 2. (*увеличиваться в объёме*) артыу, үҫеү; 3. (*усиливаться, крепнуть*) көсәйеү; 4. *перен.* (*совершенствоваться*) үҫеү, камилләшеү; 5. (*иметься — о растениях*) үҫеү, булыу; **в моря́х расту́т во́доросли** диңгеҙҙәрҙә ылымыҡтар үҫә (*йәки* була).

РАСТИРА́НИЕ *с. см.* **растере́ть**; **растира́ние те́ла** тәнде ыуыу.

РАСТИРА́ТЬ *несов. см.* **ра́стере́ть**.

РАСТИРА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **растере́ться**; 2. *страд. к* **растира́ть**.

РАСТИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* 1. үҫемлек, үҫемлектәр донъяһы; 2. (*волосы и т. п.*) сәс, төк, йөн.

РАСТИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. үҫемлек(тәр); **расти́тельный мир** үҫемлектәр донъяһы; **расти́тельное ма́сло** үҫемлек майы; 2. (*относящийся к росту организмов*) үҫеү; **расти́тельный проце́сс** үҫеү процесе.

РАСТИ́ТЬ *несов.* 1. *кого* (*воспитывать*) үҫтереү, тәрбиәләү, тәрбиәләп үҫтереү; 2. *что* (*выращивать*) үрсетеү, үҫтереү; **расти́ть цветы́** сәскәләр үҫтереү; 3. *кого-что, перен.* әҙерләү, тәрбиәләп үҫтереү; **расти́ть ка́дры** кадрҙар тәрбиәләп үҫтереү.

РАСТЛЕВА́ТЬ *несов. см.* **растли́ть**.

РАСТЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **растли́ть**; 2. (*упадок нравов*) аҙғынлыҡ, боҙоҡлоҡ, әхләкһеҙлек.

РАСТЛЕ́ННЫЙ *прил.* боҙоҡ, серек; **растле́нный челове́к** боҙоҡ кеше.

РАСТЛИ́ТЬ *сов.* 1. *кого* (*изнасиловать малолетнюю*) көсләү; 2. *кого-что, перен.* аҙҙырыу, боҙоҡлоҡҡа өйрәтеү.

РАСТОЛКА́ТЬ *сов. кого, разг.* 1. (*оттолкнуть всех*) яҡ-яҡҡа этеү, этеп ебәреү, этеп-төртөп ебәреү; 2. (*разбудить*) төртөп уятыу.

РАСТОЛКОВА́ТЬ *сов. что* аңлатыу, төшөндөрөү, аңлатып (*йәки* төшөндөрөп) биреү.

РАСТОЛКО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **растолкова́ть**.

РАСТОЛО́ЧЬ *сов. что* төйөү, онтау, төйөп ваҡлау.

РАСТОЛСТЕ́ТЬ *сов.* ныҡ йыуанайыу, ҡалынайыу, йыуанайып китеү.

РАСТОПИ́ТЬ I *сов. что* (*развести огонь*) яғыу, яғып ебәреү.

РАСТОПИ́ТЬ II *сов. что* (*расплавить — напр. воск*) иретеү.

РАСТО́ПКА *ж.* 1. *см.* **растопи́ть** I; **расто́пка пече́й** мейескә яғыу; 2. *собир. разг.* сыра; **берёзовая расто́пка** ҡайын сыра.

РАСТОПТА́ТЬ *сов. кого-что* тапау, тапап китеү (*йәки* ватыу, иҙеү).

РАСТОПЫ́РИВАТЬ *несов. см.* **растопы́рить**.

РАСТОПЫ́РИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **растопы́риться**; 2. *страд. к* **растопы́ривать**.

РАСТОПЫ́РИТЬ *сов. что, разг.* тарбайтыу, тарҙайтыу; **растопы́рить па́льцы** бармаҡтарҙы тарбайтыу.

РАСТОПЫ́РИТЬСЯ *сов. разг.* тарбайыу, тарҙайыу.

РАСТОРГА́ТЬ *несов. см.* **расто́ргнуть**.

РАСТО́РГНУТЬ *сов. что* өҙөү, туҡтатыу, ғәмәлдән (*йәки* юҡҡа) сығарыу, көсөн бөтөрөү; **расто́ргнуть догово́р** договорҙы юҡҡа сығарыу.

РАСТОРЖЕ́НИЕ *с. см.* **расто́ргнуть**; **расторже́ние бра́ка** айырылышыу.

РАСТОРМОШИ́ТЬ *сов. разг.* 1. *кого* (*разбудить*) төрткөләп уятыу; 2. *кого-что, перен.* (*расшевелить*) ҡуҙғатыу, хәрәкәткә килтереү, елкендереү.

РАСТОРО́ПНОСТЬ *ж.* өлгөрлөк, етеҙлек, тилберлек, егәрлелек.

РАСТОРО́ПНЫЙ *прил.* өлгөр, етеҙ, тилбер, егәрле, бөтмөр; **расторо́пный па́рень** өлгөр егет.

РАСТОЧА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **расточи́ть** II 1; 2. артыҡ йомартланыу; **расточа́ть похвалы́** маҡтау яуҙырыу.

РАСТОЧИ́ТЕЛЬ *м.* туҙҙырыусы, әрәм-шәрәм итеүсе.

РАСТОЧИ́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **расточи́тель.**

РАСТОЧИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* әрәм-шәрәм итеүсе, туҙҙырыусан; **расточи́тельный челове́к** әрәм-шәрәм итеүсе кеше.

РАСТОЧИ́ТЬ I *сов. что, тех.* ҡырыу, ҡырып тәрәнәйтеү (*йәки* киңәйтеү); **расточи́ть отве́рстие** тишекте ҡырып киңәйтеү.

РАСТОЧИ́ТЬ II *сов. что* 1. (*растратить*) әрәм-шәрәм итеү, туҙҙырыу; 2. *см.* **расточа́ть** 2.

РАСТО́ЧКА *ж. см.* **расточи́ть** I; **расто́чка отве́рстий** тишектәрҙе ҡырып киңәйтеү.

РАСТРАВИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*вызвать воспаление*) ярһытыу; **растрави́ть ра́ну** яраны ярһытыу; 2. *кого-что, перен.* ҡуҙғытыу, яңыртыу, әрнетеү, яраға тоҙ һалыу; **растрави́ть го́ре** ҡайғыны яңыртыу; 3. *что, полигр.* кислотанан ашатыу (*кислота ярҙамында рельефте күтәреү йәки төшөрөү*).

РАСТРАВИ́ТЬСЯ *сов.* 1. *разг.* (*воспалиться*) ярһыу, ҡуҙғыу; 2. *полигр.* кислота ашау.

РАСТРАНЖИ́РИВАТЬ *несов. см.* **растранжи́рить.**

РАСТРАНЖИ́РИТЬ *сов. что, разг.* туҙҙырып (*йәки* әрәм-шәрәм итеп, тотоп, түгеп) бөтөрөү; **растранжи́рить де́ньги** аҡсаны туҙҙырып бөтөрөү.

РАСТРА́ТА *ж.* 1. *см.* **растра́тить; растра́та сил** көстө юғалтыу; 2. (*незаконное израсходование денег*) (*дәүләт аҡсаһын йәки милкен үҙ файҙаһына*) туҙҙырыу; 3. (*растраченные казённые деньги*) өҫкә сығыу; **больша́я растра́та** өҫкә күп сығыу.

РАСТРА́ТИТЬ *сов. что* 1. (*израсходовать*) тотоп бөтөрөү; 2. (*с корыстной целью*) туҙҙырыу, растрата яһау; 3. *перен.* (*утратить*) юғалтыу; **растра́тить здоро́вье** сәләмәтлекте юғалтыу.

РАСТРА́ТЧИК *м.* (*дәүләт аҡсаһын, әйберҙәрҙе*) туҙҙырыусы, растрата яһаусы.

РАСТРА́ТЧИЦА *женск. р. к* **растра́тчик.**

РАСТРА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **растра́тить.**

РАСТРЕВО́ЖИТЬ *сов. кого-что* 1. (*встревожить*) борсоу, тыныслығын боҙоу, һалыу, шомландырыу, тынысһыҙлау; 2. *перен.* ярһытыу, ҡуҙғатыу; **растрево́жить ста́рую ра́ну** иҫке яраны ҡуҙғатыу.

РАСТРЕВО́ЖИТЬСЯ *сов. разг.* борсолоу, шомланыу, тынысһыҙланыу.

РАСТРЁПА *м. и ж. прост.* ҡойолдороҡ, йолҡош, туҙған баш.

РАСТРЁПАННЫЙ 1. *прич.* өҙгөләнгән, йолҡошланган, йыртылып (*йәки* тетелеп) бөткән, туҙған; 2. *прил.* (*приведённый в беспорядок, изорванный*) туҙҙырып бөтөрөлгән, таушалған; **растрёпанная кни́га** таушалған китап; ◇ **в растрёпанных чу́вствах** *шутл.* ҡаты борсолған, ҡайғы-хәсрәткә ҡалған (*йәки* төшкән) хәлдә.

РАСТРЕПА́ТЬ *сов. что* 1. (*напр. волосы*) туҙҙырыу, туҙғытыу, ялбырҙатыу; 2. (*напр. книгу, тетрадь*) таушалдырыу, туҙҙырып бөтөрөү; 3. (*очистить*) тетеү, тарап таҙартыу; **растрепа́ть шерсть** йөн тетеү.

РАСТРЕПА́ТЬСЯ *сов.* туҙыу, туҙғыу, ялбырау.

РАСТРЕ́СКАТЬСЯ *сов.* ярылыу, ярғыланыу, ярылып (*йәки* сатнап) бөтөү.

РАСТРЕ́СКИВАТЬСЯ *несов. см.* **растре́скаться.**

РАСТРО́ГАННЫЙ *прил.* тәьҫирләнгән, тулҡынланған, күңеле йомшарған; **он произнёс э́ти слова́ растро́ганным го́лосом** был һүҙҙәрҙе ул тәрән тулҡынланған тауыш менән әйтте.

РАСТРО́ГАТЬ *сов. кого-что* тәьҫирләндереү, тулҡынландырыу, күңелен йомшартыу, әҫәрләндереү.

РАСТРО́ГАТЬСЯ *сов.* тәьҫирләнеү, күңел йомшарыу (*йәки* тулыу), әҫәрләнеү.

РАСТРУ́Б *м.* 1. *тех.* раструб (*торба, мөрйә йәки шундай нәмәләрҙең киңәйеп киткән урыны*); 2. *муз.* киң ауыҙ; **растру́б духово́го инструме́нта** тынлы музыка ҡоралының киң ауыҙы; ◇ **сапоги́ с растру́бами** киң ҡуңыслы итек; **перча́тки с растру́бами** киң беләҙекле бирсәткә.

РАСТРУБИ́ТЬ *сов. что и без доп., прост.* хәбәр таратыу, һөйләп йөрөү, шаулау; **об э́том раструби́ли по всему́ го́роду** был турала бөтә ҡалаға һөйләп йөрөнөләр.

РАСТРУСИ́ТЬ *сов. что, разг.* 1. (*растерять*) (һелкетеп) ҡойоп килеү (*йәки* барыу), түгеп-сәсеп бөтөрөү; **раструси́ть зерно́** игенде һелкетеп ҡойоп барыу; 2. (*раскидать*) йәйеп (*йәки* таратып) һалыу (*йәки* ҡуйыу); **раструси́ть соло́му** һаламды таратып һалыу.

РАСТРУСИ́ТЬСЯ *сов. разг.* (*просыпаться*) һелкенеп ҡойолоу (*йәки* түгелеү, сәселеү).

РАСТРЯСТИ́ *сов.* 1. *что* (*раскидать*) таратып ташлау, йәйеп ҡуйыу; **растрясти́ се́но для су́шки** бесәнде киптерергә таратып ташлау; 2. *безл. кого* һеңкелдәтеп арытыу (*йәки* йонсотоу); **в доро́ге его́ растрясло́** юлда уны һеңкелдәтеп йонсотто; 3. *кого, прост.* (*разбудить*) тартҡылап уятыу.

РАСТУШЕВА́ТЬ *сов. что* тушь буяу (*йәки* һөртөү); ҡаралтыу, күләгәләп сығыу (*рәсемдең кәрәк урындарын ҡәләм менән һыҙып сығыу*).

РАСТУШЁВКА *ж.* 1. *см.* **растушева́ть; растушёвка эски́за** эскизгә тушь буяу; 2. (*палочка для тушёвки*) тушь таяғы (*йәки* ҡәләме).

РАСТУШЁВЫВАТЬ *несов. см.* **растушева́ть.**

РАСТЯ́ГИВАТЬ *несов. см.* **растяну́ть.**

РАСТЯ́ГИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **растяну́ться;** 2. *страд. к* **растя́гивать.**

РАСТЯЖЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **растяну́ть(ся);** 2. *мед.* кимәлйеү, (тартылып) имгәнеү; **растяже́ние свя́зок** быуын тарамыштарының кимәлйеүе.

РАСТЯЖИ́МЫЙ *прил.* 1. һуҙылмалы, һуҙылыусан, һуҙып була торған; 2. *перен.* төрлөсә аңлашыла (*йәки* аңлап була) торған, төрлөсә аңларлыҡ; **растяжи́мое поня́тие** төрлөсә аңларлыҡ төшөнсә.

РАСТЯ́НУТЫЙ 1. *прич.* үтә һуҙылған, һуҙылып киткән; 2. *прил.* (*длинный, удлинённый*) оҙон, оҙайып киткән; 3. *прил. перен.* артыҡ оҙайтылған; **статья́ сли́шком**

растя́нута мәҡәлә кәрәгенән артыҡ оҙайтылған.

РАСТЯНУ́ТЬ *сов. что* 1. (яҡ-яҡҡа) таратып һуҙыу, таҫылдырыу, киреү, тартып киңәйтеү, яҙыу; **растяну́ть сыру́ю ко́жу** сей тирене таратып һуҙыу; 2. *мед.* (*повредить*) тартып имгәтеү, өҙөү; **растяну́ть свя́зки** быуын тарамышын тартып имгәтеү; 3. (*затянуть, задержать*) һуҙыу; **растяну́ть докла́д** докладты һуҙыу; 4. (*медленно произнести*) һуҙып һөйләү.

РАСТЯНУ́ТЬСЯ *сов.* 1. оҙонайыу, таҫылыу, һуҙылыу, кирелеү; **перча́тка растяну́лась** бирсәткә һуҙылған; 2. (*стать менее упругим*) һуҙылып бушау, һуҙылыу; **рези́нка растяну́лась** резинка һуҙылып бушаны; 3. (*продлиться, затянуться*) дауам итеү, һуҙылыу, барыу; **сва́дьба растяну́лась на́ пять су́ток** туй биш көн буйына барҙы, туй биш көнгә һуҙылды; 4. *разг.* (*лечь вытянувшись*) һуҙылып ятыу; 5. *разг.* (*упасть*) һуҙылып барып төшөү; **растяну́ться во весь рост** бөтә кәүҙә менән лап итеп барып төшөү; 6. (*расположиться на большом расстоянии*) һуҙылыу, йәйелеү.

РАСТЯ́ПА *м. и ж. разг.* булдыҡһыҙ, бешмәгән, йыбытҡы.

РАСФАСОВА́ТЬ *сов. что, ком.* үлсәп төрөү, пакеттәргә һалыу; **расфасова́ть чай** сәй төрөү.

РАСФАСО́ВКА *ж. см.* **расфасова́ть; расфасо́вка ма́сла** май үлсәп төрөү.

РАСФАСО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **расфасова́ть.**

РАСФОРМИРОВА́НИЕ *с. см.* **расформирова́ть; расформирова́ние а́рмии** армияны таратыу.

РАСФОРМИРОВА́ТЬ *сов. кого-что* таратыу, таратып ебәреү (*йәки* бөтөрөү).

РАСФОРМИРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **расформирова́ть.**

РАСФОРМИРО́ВЫВАТЬСЯ *несов. страд. к* **расформиро́вывать.**

РАСФРАНТИ́ТЬСЯ *сов. разг.* ҡупшы (*йәки* ыҫпай) кейенеү.

РАСФРАНЧЁННЫЙ *прил. разг.* ҡупшы кейемле, фырт кейенгән.

РАСХА́ЖИВАТЬ *несов.* үрле-ҡырлы йөрөп тороу, йөрөштөрөү.

РАСХВА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **расхвали́ть.**

РАСХВАЛИ́ТЬ *сов. кого-что* ныҡ маҡтау, үтә маҡтап ебәреү.

РАСХВА́РЫВАТЬСЯ *несов. см.* **расхвора́ться.**

РАСХВА́СТАТЬСЯ *сов. разг.* маҡтаныу, шапырыныу.

РАСХВАТА́ТЬ *сов. кого-что, разг.* (ябырылып) алып бөтөрөү, (ҡулға ла тейҙермәй) һатып алып бөтөрөү.

РАСХВОРА́ТЬСЯ *сов. разг.* ауырып китеү, оҙаҡ ауырыу.

РАСХИТИ́ТЕЛЬ *м.* урлаусы, туҙҙырыусы.

РАСХИ́ТИТЬ *сов. что* урлау, урлап бөтөрөү.

РАСХИЩА́ТЬ *несов. см.* **расхи́тить.**

РАСХИЩЕ́НИЕ *с. см.* **расхи́тить; расхище́ние иму́щества** милекте урлау.

РАСХЛЕБА́ТЬ *сов. что, прост.* 1. ашап бөтөрөү; 2. *перен. разг.* йырып сығыу, осона сығыу, хәл итеү; **э́того де́ла никому́ не расхлеба́ть** *безл.* бер кем дә был эштең осона сығырлыҡ түгел.

РАСХЛЁБЫВАТЬ *несов. см.* **расхлеба́ть;** ◇ **расхлёбывать ка́шу** кеше өсөн яуап биреү.

РАСХЛОПОТА́ТЬСЯ *сов. разг.* ҡайнаша (*йәки* ығы-зығы килә) башлау.

РАСХЛЯ́БАННОСТЬ *ж.* 1. һалпандау, боршандау; **расхля́банность похо́дки** һалпандап атлау; 2. (*недисциплинированность, неорганизованность*) тәртипһеҙлек, тарҡаулыҡ, ойошмағанлыҡ.

РАСХЛЯ́БАННЫЙ *разг.* 1. *прич.* ҡаҡшаған, бушаған; 2. *прил.* (*нетвёрдый, шатающийся*) боршандап, сайҡалып (*йәки* һелкенеп) торған, һалпандап; **расхля́банная похо́дка** боршандап атлау; 3. *прил. перен.* (*недисциплинированный*) тәртипһеҙ, тарҡау, ойошмаған; **расхля́банный челове́к** тарҡау кеше.

РАСХЛЯ́БАТЬ *сов. что, разг.* 1. (*расшатать*) ҡаҡшатыу, бушатыу, һелкетеү; 2. *перен.* (*довести до упадка*) тарҡаулыҡ индереү, тарҡатыу.

РАСХЛЯ́БАТЬСЯ *сов. разг.* 1. (*расшататься*) ҡаҡшау, бушау, һелкенеү, ҡаҡшап (*йәки* бушап) китеү; **га́йка расхля́балась** гайка бушап киткән; 2. *перен.* (*прийти в упадок*) тарҡалыу, түбәнәйеү.

РАСХНЫ́КАТЬСЯ *сов. разг.* мыжый башлау, мыжҡылдығы сығыу.

РАСХО́Д *м.* 1. (*затрата*) сығым; **расхо́ды произво́дства** производство сығымдары; **карма́нные расхо́ды** кеҫә сығымдары; 2. (*потребление*) тотолоу, тотоноу, сарыф ителеү; **расхо́д то́плива** яғыулыҡты тотоноу; 3. *бухг.* сығым бүлеге; **списа́ть в расхо́д** иҫәптән сығарыу, бөтөрөү; ◇ **пусти́ть в расхо́д** *кого, прост.* ат(тыр)ыу.

РАСХОДИ́ТЬСЯ I *несов. разг.* 1. (*начать много ходить*) үрле-ҡырлы йөрөү (*йәки* йөрөп ятыу); 2. (*втянуться в ходьбу*) йөрөп (*йәки* йөрөй-йөрөй) күнегеү; 3. *перен.* (*рассердиться*) ҡотороу, ҡыҙыу, ҡотороп (*йәки* ҡыҙып) китеү.

РАСХОДИ́ТЬСЯ II *несов. см.* **разойти́сь.**

РАСХО́ДНЫЙ *прил.* сығым; **расхо́дная кни́га** сығым кенәгәһе.

РАСХО́ДОВАНИЕ *с. см.* **расхо́довать.**

РАСХО́ДОВАТЬ *несов. что* 1. (*тратить*) тотоу, тотоноу; **эконо́мно расхо́довать де́ньги** аҡсаны һаҡлап тотоноу; 2. *разг.* (*потреблять*) бөтөрөү, китеү; **э́тот холоди́льник расхо́дует мно́го эне́ргии** был холодильникҡа энергия күп китә.

РАСХО́ДОВАТЬСЯ *несов.* 1. *прост.* (аҡса) тотоноу; 2. *страд. к* **расхо́довать.**

РАСХОЖДЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **разойти́сь** 5—7, 9; **расхожде́ние луче́й из це́нтра** нурҙарҙың үҙәктән таралыуы; **расхожде́ние доро́г** юлдарҙың айырылыуы; 2. (*несовпадение, противоречие*) айырымлылыҡ, ҡаршылыҡ, башҡалыҡ, тура килмәү; **расхожде́ние во взгля́дах** ҡараштағы айырымлылыҡ.

РАСХО́ЖИЙ *прил. разг.* әрһеҙгә ҡулланыла (*йәки* кейә, тотона) торған; **расхо́жее пла́тье** әрһеҙгә кейә торған күлдәк.

РАСХОЛА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **расхолоди́ть.**

РАСХОЛОДИ́ТЬ *сов. кого-что* һыуындырыу, күңелен ҡайтарыу.

РАСХОТЕ́ТЬ *сов. чего и с неопр., разг.* теләк бөтөү, теләмәй башлау, күңел ҡайтыу, ₌ғы (₌ге) килмәү; **я расхоте́л есть** ашағым килмәй.

РАСХОТЕ́ТЬСЯ *сов. безл. разг.* теләк бөтөү, теләмәй башлау, күңел ҡайтыу, ₌ғы (₌ге) килмәү, асылыу; **мне расхоте́лось спать** йоҡом асылды, йоҡлағым килмәй.

РАСХОХОТА́ТЬСЯ *сов.* шарҡылдау, шарҡылдап көлөп ебәреү.

РАСХРАБРИ́ТЬСЯ *сов. разг.* батырланып (*йәки* ҡыйыуланып) китеү.

РАСЦАРА́ПАТЬ *сов. кого-что* тырнау, сыйыу, сыйҙырыу, тырнап (*йәки* сыйып, сыйҙырып) бөтөрөү.

РАСЦАРА́ПАТЬСЯ *сов. разг.* 1. (*поранить себя*) тырналыу, сыйылыу, тырналып (*йәки* сыйылып) бөтөү; 2. (*поранить друг друга*) тырнашыу, тырнашып бөтөү.

РАСЦАРА́ПЫВАТЬ *несов. см.* **расцара́пать.**

РАСЦАРА́ПЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **расцара́паться**; 2. *страд. к* **расцара́пывать.**

РАСЦВЕСТИ́ *сов.* 1. сәскә атыу, сәскәләнеү; 2. *перен.* (*похорошеть*) матурланыу, сәскә атыу; 3. *перен.* (*повеселеть*) балҡыу; **лицо́ расцвело́ улы́бкой** йөҙөндә йылмайыу балҡыны; 4. *перен.* (*достигнуть высокой степени развития*) сәскә атыу, алға китеү; **в на́шей стране́ расцвели́ нау́ка и те́хника** беҙҙең илдә фән һәм техника сәскә атты.

РАСЦВЕ́Т *м.* 1. сәскә атыу, сәскәләнеү; **расцве́т я́блони** алма ағасының сәскә атыуы; 2. *перен.* (*подъём*) сәскә атыу, алға китеш.

РАСЦВЕТА́ТЬ *несов. см.* **расцвести́.**

РАСЦВЕТИ́ТЬ *сов. что, разг.* төрлө төҫкә буяу, биҙәү, матурлау; **расцвети́ть дом фла́гами** йортто флагтар менән биҙәү.

РАСЦВЕТИ́ТЬСЯ *сов. разг.* биҙәлеү, матурланыу.

РАСЦВЕ́ТКА *ж.* төҫ, биҙәк; **ткань я́ркой расцве́тки** үтә асыҡ төҫтәге туҡыма; **пёстрая расцве́тка** сыбар биҙәк.

РАСЦВЕ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **расцвети́ть.**

РАСЦЕЛОВА́ТЬ *сов. кого-что* супылдатып (*йәки* һурып) үбеү.

РАСЦЕЛОВА́ТЬСЯ *сов.* супылдатып үбешеү.

РАСЦЕ́НИВАТЬ *несов. см.* **расцени́ть.**

РАСЦЕНИ́ТЬ *сов. что* 1. *ком.* хаҡ ҡуйыу (*йәки* биреү); **расцени́ть това́р** тауарға хаҡ ҡуйыу; 2. *перен.* баһа биреү, баһалау, ҡарау, иҫәпләү.

РАСЦЕ́НКА *ж.* 1. *см.* **расцени́ть** 1; 2. (*цена, оплата*) хаҡ; **расце́нка това́ров** тауар хаҡы.

РАСЦЕ́НОЧНЫЙ *прил.* хаҡ ҡуйыу (*йәки* баһалау); **расце́ночная коми́ссия** хаҡ ҡуйыу комиссияһы.

РАСЦЕПИ́ТЬ *сов. кого-что* ысҡындырыу, айырыу, өҙөү; **расцепи́ть ваго́ны** вагондарҙы ысҡындырыу.

РАСЦЕПИ́ТЬСЯ *сов.* ысҡыныу, ысҡынып китеү, өҙөлөү.

РАСЦЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **расцепи́ть.**

РАСЦЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **расцепи́ться**; 2. *страд. к* **расцепля́ть.**

РАСЧЕРТИ́ТЬ *сов. что* һыҙыу, һыҙып сығыу; **расчерти́ть бума́гу** ҡағыҙҙы һыҙып сығыу.

РАСЧЕ́РЧИВАТЬ *несов. см.* **расчерти́ть.**

РАСЧЕСА́ТЬ *сов. что* 1. (*напр. волосы*) тарау; 2. шырттан үткәреү, шыртлау, тарау; **расчеса́ть лён** етен шыртлау; 3. (*расцарапать*) тырнап алыу; **расчеса́ть ру́ку** ҡулды тырнап алыу.

РАСЧЕСА́ТЬСЯ *сов. разг.* 1. (*гребнем*) тарау, тараныу; 2. (*расцарапаться*) тырнап алыныу.

РАСЧЁСКА *ж. разг.* тараҡ.

РАСЧЁСЫВАНИЕ *с. см.* **расчеса́ть; расчёсывание ше́рсти** йөн тарау.

РАСЧЁСЫВАТЬ *несов. см.* **расчеса́ть.**

РАСЧЁСЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **расчеса́ться**; 2. *страд. к* **расчёсывать.**

РАСЧЁТ *м.* 1. *см.* **рассчита́ть; оши́бка в расчёте** хисаплауҙағы хата; **пра́вильный расчёт** дөрөҫ иҫәпләү; 2. (*уплата*) иҫәпләшеү, иҫәп-хисапты өҙөү; **счёт буйынса** түләү; **произвести́ расчёт** иҫәп-хисапты өҙөү; 3. (*увольнение*) урындан сығыу, расчёт, (эш хаҡын түләп) эштән сығарыу; 4. *перен.* (*расправа*) иҫәп, үс алыу (*йәки* ҡайтарыу); 5. (*намерение, предположение*) иҫәп тотоу, иҫәп, уй, ниәт, теләк; **мои́ расчёты не оправда́лись** иҫәбем барып сыҡманы; **я сказа́л э́то с расчётом** мин быны бер уй менән әйттем; 6. *разг.* (*польза, выгода*) файҙа, мәғәнә; **мне нет расчёта е́хать туда́** миңә унда барыуҙың файҙаһы юҡ; 7. (*бережливость*) самалап (*йәки* иҫәпләп) тотоу, һаҡлыҡ; **жить с расчётом** һаҡлыҡ менән йәшәү; 8. *воен.* расчёт (*орудие һәм пулемётты хеҙмәтләндереүселәр төркөмө*); **ору́дийный расчёт** орудие расчёты; 9. *тех.* иҫәпләнеш, расчёт; **расчёт парово́го котла́** пар ҡаҙанының иҫәпләнеше; ◇ **в расчёте** *с кем* иҫәп-хисапты өҙҙөк, иҫәпләштек; **из расчёта** иҫәпкә алып, ₌дан (₌дән, ₌ҙан, ₌ҙән, ₌нан, ₌нән, ₌тан, ₌тән) сығып.

РАСЧЁТЛИВЫЙ *прил.* 1. (*бережливый*) һаҡлыҡ менән тотоусы, иҫәпләп тотоусан; 2. (*осмотрительный*) һаҡ, уйлап эшләүсән (*йәки* эш итеүсән); **во всех дела́х он о́чень расчётлив** ул бөтә эштә лә уйлап эш итеүсән.

РАСЧЁТНЫЙ *прил.* 1. (*служащий для подсчётов*) иҫәп, иҫәпләү, иҫәпләп сығарыу; **расчётная табли́ца** иҫәпләү таблицаһы; 2. *бухг.* иҫәп-хисап яһай торған, түләү, расчёт биреү; **расчётный ме́сяц** расчёт биреү айы; 3. (*предназначенный для записи платежей*) иҫәп, хисап, иҫәп-хисап; **расчётная кни́жка** иҫәп-хисап кенәгәһе.

РАСЧИ́СЛИТЬ *сов. что, разг.* иҫәпләп бүлеү, хисаплап бүлгеләп ҡуйыу.

РАСЧИСЛЯ́ТЬ *несов. см.* **расчи́слить.**

РАСЧИ́СТИТЬ *сов. что, прям. и перен.* таҙартыу, әрсеү; **расчи́стить доро́гу** юлды таҙартыу.

РАСЧИ́СТИТЬСЯ *сов.* таҙарыу, әрселеү, асылыу; **не́бо расчи́стилось от туч** күк йөҙө болоттарҙан әрселде.

РАСЧИ́СТКА *ж. см.* **расчи́стить; расчи́стка садо́вых доро́жек** баҡса юлын таҙартыу.

РАСЧИХА́ТЬСЯ *сов. разг.* өҙлөкһеҙ сөскөрөү, сөскөрөргә тотоноу.

РАСЧИЩА́ТЬ *несов. см.* **расчи́стить.**

РАСЧИЩА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **расчи́ститься;** 2. *страд. к* **расчища́ть.**

РАСЧЛЕНЕ́НИЕ *с. см.* **расчлени́ть.**

РАСЧЛЕНИ́ТЬ *сов. что* 1. (*разделить на отдельные части*) бүлеү, айырыу; 2. (*разбить на основные элементы*) бүлгеләү, бүлгеләп сығыу; **расчлени́ть произво́дственный проце́сс** производство процессен бүлгеләү.

РАСЧЛЕНЯ́ТЬ *несов. см.* **расчлени́ть.**

РАСЧУ́ВСТВОВАТЬСЯ *сов. разг.* күңел тулыу (*йәки* йомшарыу); **расчу́вствоваться от похва́л** ҡаты маҡтауҙан күңел йомшарыу.

РАСШАЛИ́ТЬСЯ *сов.* ныҡ шаяра башлау.

РАСША́РКАТЬСЯ *сов.* 1. аяҡҡа аяҡ һуғып иҫәнләшеү, сәләмләү; 2. *перен. разг.* ҡуштанлыҡ күрһәтеү, ялағайланып йөрөү.

РАСША́РКИВАТЬСЯ *несов. см.* **расша́ркаться.**

РАСША́ТАННЫЙ *прил.* 1. (*шатающийся*) ҡаҡшаған, һелкенеп торған; 2. *перен.* рәте киткән, ҡаҡшаған, боҙолған, насарланған; **расша́танное здоро́вье** ҡаҡшаған сәләмәтлек; **расша́танное хозя́йство** рәте киткән хужалыҡ.

РАСШАТА́ТЬ *сов. что* 1. ҡаҡшатыу, һелкетеү; **расшата́ть столб** бағананы ҡаҡшатыу; 2. *перен.* (*ослабить*) ҡаҡшатыу, йомшартыу; **расшата́ть дисципли́ну** тәртипте йомшартыу; 3. *перен.* ҡаҡшатыу; **расшата́ть здоро́вье** һаулыҡты ҡаҡшатыу.

РАСШАТА́ТЬСЯ *сов.* 1. ҡаҡшау, һелкенеү, бушаҡланыу; 2. *перен.* (*ослабнуть*) ҡаҡшау, йомшарыу; 3. *перен.* (*расстроиться — о здоровье*) ҡаҡшау.

РАСША́ТЫВАТЬ *несов. см.* **расшата́ть.**

РАСША́ТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **расшата́ться;** 2. *страд. к* **расша́тывать.**

РАСШВЫ́РИВАТЬ *несов. см.* **расшвыря́ть.**

РАСШВЫРЯ́ТЬ *сов. что, разг.* 1. (*разбросать в разные стороны*) бырағтырыу, бырғытыу, алып бәреү; 2. (*растратить деньги*) бушҡа туҙҙырыу, елгә осороу.

РАСШЕВЕ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **расшевели́ть.**

РАСШЕВЕ́ЛИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **расшевели́ться;** 2. *страд. к* **расшеве́ливать.**

РАСШЕВЕЛИ́ТЬ *сов. разг.* 1. *что* бутау, ҡағыштырыу; **расшевели́ть у́гли в пе́чке** мейесте бутау; 2. *кого* (*разбудить*) уятыу; 3. *кого, перен. разг.* ҡуҙғатып ебәреү, хәрәкәткә килтереү.

РАСШЕВЕЛИ́ТЬСЯ *сов. разг. прям. и перен.* ҡуҙғала (*йәки* хәрәкәтләнә) башлау, ҡуҙғалыу, ҡыймылдау, ҡыймылдай башлау.

РАСШИБА́ТЬ *несов. см.* **расшиби́ть.**

РАСШИБА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **расшиби́ться;** 2. *страд. к* **расшиба́ть.**

РАСШИБИ́ТЬ *сов. что* 1. *разг.* имгәтеү, ауырттырыу, биртендереү; **расшиби́ть ру́ку** ҡулды имгәтеү; 2. *прост.* (*разбить*) ватыу, ҡыйратыу.

РАСШИБИ́ТЬСЯ *сов.* 1. *разг.* имгәнеү, биртенеү, бәрелеү; 2. *прост.* (*разбиться*) ватылыу, ҡыйралыу; ◇ **расшиби́ться в лепёшку** *см.* **лепёшка.**

РАСШИВА́ТЬ *несов. см.* **расши́ть.**

РАСШИВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **расши́ться;** 2. *страд. к* **расшива́ть.**

РАСШИВНО́Й *прил.* сигелгән; **расшивно́е полоте́нце** сигелгән таҫтамал.

РАСШИРЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **расши́рить(ся); расшире́ние посевны́х площаде́й** сәсеү майҙандарын киңәйтеү; 2. (*расширенная часть*) киң ауыҙ, киңәйеү, киң өлөшө; **труба́ с расшире́нием** киң ауыҙлы торба.

РАСШИ́РЕННЫЙ 1. *прич.* киңәйтелгән; 2. *прил.* (*увеличенный, более полный*) киңәйтелгән; **расши́ренное заседа́ние** киңәйтелгән ултырыш; 3. *прил.* (*допускающий отступления*) киң; **дать расши́ренное толкова́ние те́кста** тексҡа киң аңлатма биреү.

РАСШИРИ́ТЕЛЬ *м. спец.* киргес.

РАСШИ́РИТЬ *сов. что* 1. киңәйтеү; **расши́рить доро́гу** юлды киңәйтеү; 2. (*увеличить в числе, объёме*) киңәйтеү, ҙурайтыу, арттырыу, күбәйтеү, көсәйтеү; 3. (*усилить, распространить*) киңәйтеү, йәйеү; **расши́рить сфе́ру влия́ния** йоғонто яһау сфераһын киңәйтеү.

РАСШИ́РИТЬСЯ *сов.* 1. киңәйеү; 2. (*увеличиться*) киңәйеү, ҙурайыу, артыу, күбәйеү; 3. (*стать обширнее, усилиться*) киңәйеү, йәйелеү.

РАСШИРЯ́ЕМОСТЬ *ж.* киңәйә алыу; **расширя́емость га́зов** газдарҙың киңәйә алыуы.

РАСШИРЯ́ТЬ *несов. см.* **расши́рить.**

РАСШИРЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **расши́риться;** 2. *страд. к* **расширя́ть.**

РАСШИ́ТЫЙ 1. *прич.* һүтелгән, һүтеп ташланған, һүтек; 2. *прил.* (*вышитый*) сигелгән, ҡайылған.

РАСШИ́ТЬ *сов. что* 1. *разг.* (*распороть*) һүтеү, һүтеп ташлау; 2. (*вышить*) сигеү, ҡайыу.

РАСШИ́ТЬСЯ *сов. разг.* (*распороться*) һүтелеү, һүтелеп сығыу.

РАСШИФРОВА́ТЬ *сов. что* 1. шифрҙы уҡыу (*йәки* асыу); **расшифрова́ть телегра́мму** телеграмманың шифрын асыу (*йәки* уҡыу); 2. *перен. разг.* (*понять, разгадать смысл*) аңлау, төшөнөү, мәғәнәһен асыу.

РАСШИФРО́ВКА *ж. см.* **расшифрова́ть.**

РАСШИФРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **расшифрова́ть.**

РАСШНУРОВА́ТЬ *сов. что* бауын сисеү.

РАСШНУРОВА́ТЬСЯ *сов.* 1. (*развязаться*) бауы сиселеү; 2. (*развязать на себе шнуровку*) бауҙы сисеү, бауҙы бушатыу.

РАСШНУРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **расшнурова́ть.**

РАСШНУРО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **расшнурова́ться;** 2. *страд. к* **расшнуро́вывать.**

РАСШУМЕ́ТЬСЯ *сов. разг.* 1. (*начать сильно шуметь*) ныҡ шаулай башлау; 2. (*начать сильно кричать*) тауыш ҡуптарыу, шау-шыу күтәреү, ҡысҡыра башлау, ҡысҡырынырға тотоноу.

РАСЩЕ́ДРИТЬСЯ *сов. разг.* йомартланып китеү, йомартлыҡ күрһәтеү.

РАСЩЕ́ЛИНА *ж.* 1. (*узкое ущелье*) тарлауыҡ; 2. (*трещина*) ярыҡ, ек.

РАСЩЕПИ́ТЬ *сов. что* 1. (*расколоть*) ярыу, ярғылап бөтөрөү; 2. (*раздробить*) айырыу, бүлеү, айырып (*йәки* бүлеп) алыу; **расщепи́ть воло́кна** етен айырыу; **расщепи́ть а́том ура́на** *физ.* уран атомын айырып алыу; 3. *хим.* тарҡатыу, состав өлөштәргә бүлеү.

РАСЩЕПИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*расколоться*) ярылыу, ярылып бөтөү; 2. (*распасться на части*) айырылыу, бүленеү, айырып (*йәки* бүлеп) алыныу; 3. *хим.* тарҡалыу, состав өлөштәргә бүленеү.

РАСЩЕПЛЕ́НИЕ *с. см.* **расщепи́ть(ся)**; **расщепле́ние ядра́ а́тома** атом ядроһының бүленеүе.

РАСЩЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **расщепи́ть.**

РАСЩЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **расщепи́ться**; 2. *страд. к* **расщепля́ть.**

РАСЩИПА́ТЬ *сов. что* һүреү, йолҡоу; **расщипа́ть шерсть** йөндө йолҡоу.

РАТИ́Н *м.* ратин (*туҡыма*).

РАТИФИКА́ЦИЯ *ж. полит.* ратификациялау (*халыҡ-ара договорҙы юғары дәүләт власеның раҫлауы*).

РАТИФИЦИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* ратификациялау.

РА́ТНИК *м.* 1. *уст.* (*воин*) һуғышсы; 2. *ист.* (*солдат*) ратник (*элек Россияла дәүләт ополчениеһе һалдаты*).

РА́ТНЫЙ *прил. уст.* хәрби, һуғышсан.

РА́ТОВАТЬ *несов. за кого-что, против кого-чего, книжн.* көрәшеү, көсөргәнеү, көс һалыу, сығыу, *=*лыҡ (*=*лек, *=*лоҡ, *=*лөк) күрһәтеү; **ра́товать за просвеще́ние** уҡыу-уҡытыу өсөн көрәшеү.

РА́ТУША *ж.* ратуша (1. *ист. 18—19 быуаттарҙа Россиялағы ҡала идараһы органы*; 2. *ҡайһы бер илдәрҙә ҡала идараһы урынлашҡан бина*).

РАТЬ *ж. уст.* 1. (*битва*) һуғыш; 2. *поэт.* (*войско*) ғәскәр.

РА́УНД *м. спорт.* раунд (*бокста бер бәрелешкә киткән ваҡыт*).

РАФИНА́Д *м.* рафинад.

РАФИНИ́РОВАНИЕ *с. см.* **рафини́ровать**; **рафини́рование са́хара** шәкәрҙе рафинадлау.

РАФИНИ́РОВАННЫЙ *прил.* 1. (*очищенный*) таҙартылған, арындырылған; **рафини́рованный са́хар** таҙартылған шәкәр; 2. *перен. книжн.* (*изощрённый*) нескә.

РАФИНИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* 1. (*очистить*) таҙартыу, ҡушымталарҙан таҙартыу, арындырыу; **рафини́ровать медь** баҡырҙы ҡушымталарҙан таҙартыу; 2. (*превратить в рафинад*) рафинадлау.

РАХА́Т-ЛУКУ́М *м.* рахат-лукум (*ашамлыҡ*).

РАХИ́Т *м. мед.* рахит.

РАХИТИ́ЗМ *м. мед.* рахитлек билдәләре.

РАХИ́ТИК *м. разг.* рахит менән ауырыусы.

РАХИТИ́ЧЕСКИЙ, РАХИТИ́ЧНЫЙ *прил.* 1. рахит ауырыуы менән ауырый торған, рахит ауырыулы, рахит менән ауырыусы; 2. *перен.* (*ущербный*) зәғиф, серек.

РАЦИО́Н *м.* рацион (1. *билгеле срокҡа бирелгән аҙыҡ нормаһы*; 2. *көндәлек аҙыҡ нормаһы һәм составы*).

РАЦИОНАЛИЗА́ТОР *м.* рационализатор.

РАЦИОНАЛИЗА́ТОРСКИЙ *прил.* рационализатор, рационализаторлыҡ; **рационализа́торское предложе́ние** рационализациялау тәҡдиме; **рационализа́торский тала́нт** рационализаторлыҡ таланты.

РАЦИОНАЛИЗА́ЦИЯ *ж.* рационализациялау (*эште яҡшыртыу, камилләштереү саралары*).

РАЦИОНАЛИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* рационализациялау.

РАЦИОНАЛИ́ЗМ *м.* рационализм (1. *филос. бөтә нәмәне танып белеп була тип ышаныу, аҡылдың сиктән тыш көсөнә ышаныу*; 2. *филос. донъяны ысын танып белеүҙең берҙән-бер сығанағы — аҡыл тип раҫлаусы юнәлеш*; 3. *перен. аҡыл менән эш итеү*).

РАЦИОНАЛИ́СТ *м.* 1. *филос.* рационалист; 2. (*тот, кто рассудочно относится к жизни*) аҡыл менән эш итеүсе кеше.

РАЦИОНАЛИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* аҡылға нигеҙләнгән, аҡыл талаптарына ғына нигеҙләнгән; **рационалисти́ческий посту́пок** аҡыл талаптарына ғына нигеҙләнгән эш.

РАЦИОНА́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. *филос.* рационализм; **рациона́льная филосо́фия** рационализм философияһы; 2. (*разумный, целесообразный*) урынлы, төплө, аҡыллы, нигеҙле; **рациона́льное испо́льзование рабо́чей си́лы** эшселәр көсөн урынлы файҙаланыу; 3. *мат.* рациональ; **рациона́льное число́** рациональ һан.

РАЦИОНИ́РОВАНИЕ *с.* 1. *см.* **рациони́ровать**; **рациони́рование кормо́в для скота́** мал аҙыҡтарын рационлау; 2. (*система распределения продуктов*) рационлау.

РАЦИОНИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* рационлау, рацион билдәләү (*йәки* индереү).

РА́ЦИЯ *ж. см.* **радиоста́нция.**

РА́ЧИЙ *прил.* ҡыҫала; **ра́чья клешня́** ҡыҫала ҡыҫҡысы; ◇ **ра́чьи глаза́** секерәйгән күҙ.

РА́ШПИЛЬ *м. тех.* рашпиль (*эре тешле игәү*).

ращу́ *наст. вр. от* **расти́ть.**

рва, рву *и т. д. род., дат. п. и т. д. ед. от* **ров.**

РВАНУ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что и без доп.* (*сильно дёрнуть*) ҡапыл (*йәки* кинәт) тартыу, ҡапыл тартып ебәреү, өҙҙөрә биреп тартыу; 2. *разг.* (*резко тронуться с места*) ҡапыл (*йәки* кинәт) ҡуҙғалып китеү; **ло́шади рвану́ли вперёд** аттар кинәт ҡуҙғалып китте.

РВАНУ́ТЬСЯ *сов. разг.* ҡапыл ҡуҙғалып китеү, ырғылыу, тартылыу, һикереп (*йәки* атылып) тороу, атлығыу, ынтылыу.

РВА́НЫЙ *прил.* 1. (*разорванный на части*) өҙөлөп төшкән, өҙгөләнгән; 2. (*порванный*) йыртҡылапып бөткән, йыртыҡ, йыртылған; 3. *мед.* (*о ране*) өҙгөләнгән, йыртҡыланған.

РВАНЬ *ж. собир.* 1. *разг.* (*одежда*) йыртыҡ-бортоҡ, йыртыҡ-йыртыҡ (*кейем*); 2. *прост.* (*беднота*) ярлы халыҡ, йолҡоштар.

РВАНЬЁ *с. собир. см.* **рвань** 1.

РВАТЬ I *несов.* 1. *что* (*выдёргивать*) ҡуптарыу, һурыу, тартып алыу, ҡуптарып сығарыу; **рвать зу́бы** теш һурыу; 2. *что* (*срывать*) йолҡоу, тиреү, өҙөү; **рвать цветы́** сәскә өҙөү; 3. *кого-что* (*разрывать*) йыртыу, өҙөү; **маши́на рвёт ни́тку** машина епте өҙә; 4. *что разг.* (*взрывать*) шартлатыу; 5. *что, перен.* өҙөү; **рвать отноше́ния** араны өҙөү; 6. *безл. что* (*о жгучей боли*) ныҡ һыҙлау (*йәки* ауыртыу); ◇ **рвать на себе́ во́лосы** *см.* **во́лос; рвать и мета́ть** өҙгөләнеү.

РВАТЬ II *несов. безл. кого, разг.* ҡоҫтороу, ҡоҫоу; **его́ си́льно рвёт** ул аҡтарып ҡоҫа.

РВА́ТЬСЯ *несов.* 1. йыртылыу, йыртылып тороу; **о́бувь рвётся** аяҡ кейеме йыртыла; 2. *перен.* (*нарушаться — о связях, отношениях*) өҙөлөү; 3. (*взрываться*) шартлау; 4. *перен.* атлығыу, талпыныу, елкенеү, йөрәкһеү, ынтылыу; **ребёнок рвётся к ма́тери** бала әсәһенә атлыға; 5. *страд.* к **рвать** I 1—5.

РВАЧ *м. разг.* рвач.

РВА́ЧЕСТВО *с.* рвачлыҡ.

РВЕ́НИЕ *с.* тырышлыҡ, күңел биреү, талпыныш, атлығыу, ашҡыныу; **с рве́нием приня́ться за рабо́ту** эшкә атлығып тотоноу.

РВО́ТА *ж.* 1. ҡоҫоу; 2. *разг.* (*то, что извергнуто из желудка*) ҡоҫоҡ, ҡоҫҡолоҡ.

РВО́ТНЫЙ *прил.* ҡоҫоу; ҡоҫоҡ, ҡоҫҡолоҡ, ҡоҫтора торған; **рво́тные явле́ния** ҡоҫоу, уҡшыу; **рво́тное сре́дство** ҡоҫтора торған дарыу.

рву, рвёшь *и т. д. наст. вр. от* **рвать** I.

РДЕ́ТЬ, РДЕ́ТЬСЯ *несов.* алланыу, ҡыҙарыу, ҡыҙыл (*йәки* ал) төҫкә инеү.

РЕ *с. нескл.* ре (*музыкаль гамманың икенсе нотаһы*).

РЕ- *приставка; түбәндәгеләрҙе аңлата:* 1) *яңынан булыуын йәки ҡабатлауҙы, мәҫ.* **ремилитариза́ция** ҡайтанан ҡоралланыу (*йәки* ҡоралландырыу); 2) *ҡапма-ҡаршы эште, хәрәкәтте, мәҫ.* **реэвакуа́ция** эвакуациянан ҡайтарыу, кире эвакуациялау.

РЕАБИЛИТА́ЦИЯ *ж.* реабилитациялау (1. *яңылыш яла яғылған, гәйепләнелгән кешенең исемен аҡлау;* 2. *суд йәки администрация тәртибендә кешегә элекке хоҡуғын кире ҡайтарыу*).

РЕАБИЛИТИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* 1. (*восстановить честь, репутацию*) реабилитациялау; 2. (*восстановить в прежних правах*) аяҡҡа баҫтырыу, аҡлау, элекке хоҡуҡтарын кире ҡайтарыу.

РЕАБИЛИТИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов.* реабилитацияланыу, аҡланыу; 2. *несов. страд.* к **реабилити́ровать.**

РЕАГЕ́НТ *м. хим.* реагент.

РЕАГИ́РОВАТЬ *несов.* 1. *на что* һиҙеү, тойоу, тышҡы тәьҫиргә яуап биреү; әҫәрләнеү, йоғонтоланыу; **зри́тельный нерв реаги́рует на свет** күреү нервыһы яҡтылыҡты һиҙә; 2. *на что* иғтибар итеү, үҙ ҡарашыңды белдереү, яуап биреү; **он ника́к не реаги́ровал на мои́ слова́** ул минең һүҙҙәремә һис бер иғтибар итмәне; 3. *хим.* реакцияға инеү.

РЕАКТИ́В *м. хим.* реактив (*башҡа матдә менән берлектә билдәле бер реакция булдырып, шул составта әлеге матдәнең барлығын белдереүсе матдә*).

РЕАКТИ́ВНОСТЬ *ж.* 1. *хим.* реактивлек; 2. *физиол.* тәьҫиргә яуап биреү һәләтлеге.

РЕАКТИ́ВНЫЙ *прил.* 1. *хим.* реактив; **реакти́вные вещества́** реактив матдәләр; 2. *физиол.* тәьҫиргә яуап биреүсән (*йәки* бирә торған); 3. *физ.* реактив (*атылып сығыусы газдар көсө менән йөрөй, хәрәкәтләнә торған*); **реакти́вный самолёт** реактив самолёт.

РЕА́КТОР *м.* реактор (1. *эл. алмаш токтың теҙемдәрендә ҡыҫҡа замыканиеләр тогын сикләү өсөн булған электр аппараты;* 2. *хим. билдәле температура һәм баҫымда химик реакцияларҙы барлыҡҡа килтереү аппараты;* 3. *физ. атом ядролары бүленешенең идара ителеүсе теҙемле реакцияһы башҡарылған ҡоролма*).

РЕАКЦИОНЕ́Р *м.* реакционер.

РЕАКЦИО́ННОСТЬ *ж.* реакционлыҡ.

РЕАКЦИО́ННЫЙ *прил.* реакцион; **реакцио́нная поли́тика** реакцион политика.

РЕА́КЦИЯ I *ж.* 1. *физиол., биол.* реакция (*организмдең тәьҫир итеүсе эске һәм тышҡы күренештәргә яуап биреүе*); **реа́кция органи́зма на хо́лод** организмдең һалҡынға реакцияһы; 2. (*упадок, слабость*) реакция, хәлһеҙлек; **реа́кция по́сле си́льного возбужде́ния** көслө тәьҫирләнеүҙән һуңғы хәлһеҙлек; 3. *хим.* реакция (*матдәләрҙең үҙ-ара тәьҫир итеүҙәре*).

РЕА́КЦИЯ II *ж.* (*противодействие развитию нового, передового*) реакция (*революцион хәрәкәткә, прогрескә ҡаршы көрәшеү*).

РЕА́Л *м. полигр.* реал (*хәреф йыйыу кассалары һәм әҙер йыйылған хәрефтәрҙе һаҡлай торған өҫтәл-шкаф*).

РЕАЛИЗА́ЦИЯ *ж.* 1. тормошҡа ашырыу; **реализа́ция пла́на** планды тормошҡа ашырыу; 2. (*обращение в деньги*) аҡсаға әйләндереү; **реализа́ция иму́щества** милекте аҡсаға әйләндереү.

РЕАЛИ́ЗМ *м.* 1. *лит., иск.* реализм (*әҙәбиәттә һәм сәнғәттә тормошто, ысынбарлыҡты типик образдарҙа тулы, тәрән һәм дөрөҫ сағылдырған юнәлеш*); **крити́ческий реали́зм** критик реализм; **социалисти́ческий реали́зм** социалистик реализм; 2. реализм, реаль ҡараш; **реали́зм в плани́ровании хозя́йства** хужалыҡты планлаштырыуҙа реаль ҡараш; 3. *филос.* реализм (*19 быуат философияһында идеализмга ҡапма-ҡаршы юнәлештәрҙе белдереү өсөн ҡулланылған термин*).

РЕАЛИЗОВА́ТЬ *сов. и несов. что* 1. (*осуществить*) эшкә (*йәки* бойомға, тормошҡа, ғәмәлгә) ашырыу, үтәү; 2. (*обратить в деньги*) аҡсаға әйләндереү, һатыу.

РЕАЛИЗОВА́ТЬСЯ 1. *сов. и несов.* (*осуществиться*) эшкә (*йәки* бойомға, тормошҡа, ғәмәлгә) ашыу; 2. *сов. и несов.* (*обратиться в деньги*) аҡсаға әйләнеү, һатылыу; 3. *несов. страд.* к **реализова́ть.**

РЕАЛИ́СТ *м.* реалист (1. *лит., иск. реализм яҡлы кеше;* 2. *реаль ҡараштағы кеше;* 3. *уст. реальный училище уҡыусыһы*).

РЕАЛИСТИ́ЧЕСКИЙ, РЕАЛИСТИ́ЧНЫЙ *прил.* 1. *лит., иск.* реалистик; реа-

листи́ческое направле́ние в иску́сстве сәнғәттә реалистик юнәлеш; 2. (*практический*) ысынбарлыҡҡа (*йәки* реаль тормошҡа) нигеҙләнгән. практик мөмкинлектәрҙе иҫәпкә алып эш итә торған, реалистик.

РЕА́ЛЬНОСТЬ *ж.* 1. (*действительность*) ысынбарлыҡ; 2. реаллек, ысынлыҡ, ысын, эшкә аша торғанлыҡ; **реа́льность предложе́ния** тәкдимдең реаллеге; ◇ **объекти́вная реа́льность** объектив ысынбарлыҡ.

РЕА́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*действительный, не воображаемый*) реаль, ысын, ысынбарлыҡта булған; **реа́льная жизнь** реаль тормош; 2. (*осуществимый*) реаль, эшкә аша торған, эшкә ашырырға мөмкин булған; **реа́льный план** эшкә ашырырлыҡ план; 3. (*практический*) реаль, айыҡ; **реа́льный взгляд на жизнь** тормошҡа айыҡ ҡараш; ◇ **реа́льная за́работная пла́та** реаль эш хаҡы; **реа́льное учи́лище** *ист.* реальный училище (*уҡыу планында күбеһенсә тәбиғәт һәм математика фәндәре булған, революцияға тиклем Россиялағы урта уҡыу йорто*).

РЕБЁНОК *м.* 1. (*мн.* **ребя́та** *и* **де́ти**) бала, йәш бала, бәпес, бәпәй; **грудно́й ребёнок** имсәк бала; 2. (*сын или дочь*) бала; 3. (*о наивном человеке*) бала, сабый; **он ещё совсе́м ребёнок** ул әле сабый ғына.

РЁБЕРНЫЙ *прил. анат.* ҡабырға; **рёберные ко́сти** ҡабырға һөйәктәре.

РЕБРО́ *с.* 1. *анат.* ҡабырға; 2 (*край, бок*) ҡабырға, ҡыр, ян; **поста́вить я́щик на ребро́** йәшникте ҡыры менән ҡуйыу; 3. *мат.* ҡабырға (*ике яҫылыҡтың киҫешеү һыҙығы*); ◇ **поста́вить вопро́с ребро́м** мәсьәләне ҡабырғаһы менән ҡуйыу; **пересчита́ть рёбра** *кому* ҡабырғаһын һанау (*туҡмау*).

РЕ́БУС *м.* 1. ребус, һүҙ табышмағы; 2. *перен.* (*что-л. непонятное*) буталсыҡ, аңлайышһыҙ нәмә.

РЕБЯ́ТА *мн. разг.* (*молодые люди*) егеттәр, егет-елән; **хоро́шие ребя́та** һәйбәт егеттәр.

РЕБЯ́ЧЕСКИЙ *прил. прям. и перен.* балаларса, сабыйҙарса, бала-саға кеүек.

РЕБЯ́ЧЕСТВО *с.* балалыҡ.

РЕБЯ́ЧИТЬСЯ *несов. разг.* балаларса ҡыланыу, бала-сағаланыу, үҙеңде сабыйҙарса тотоу.

РЕБЯ́ЧЛИВЫЙ *прил. разг.* балаларса ҡыланыусан, балаларса шуҡ (*йәки* шаян), сабый кеүек.

РЁВ *м.* 1. олоу, үкереү; **рёв звере́й** йыртҡыстар үкереүе; 2. (*толпы*) аҡырыш-баҡырыш, сыр-сыу, шау-шыу, ҡысҡырыш; 3. (*завывание, гул*) олоу, ыжғырыу, һыҙғырыу, геүләү, геү, гөрөлдәү, гөрһөлдәү; **рёв вью́ги** буран ыжғырыуы; 4. *разг.* (*громкий плач*) үкереп (*йәки* аҡырып, ҡысҡырып) илау.

РЕВА́НШ *м.* реванш (*еңелгәнде кире ҡайтарыу теләге менән һуғышты йәки уйынды ҡабатлау*).

РЕВАНШИ́ЗМ *м. полит.* реваншизм (*реваншистәрҙең уй-теләктәре һәм политикаһы*).

РЕВАНШИ́СТ *м. полит.* реваншист.

РЕВЕ́ННЫЙ *прил.* ревень; **ревенный порошо́к** ревень порошогы.

РЕВЕ́НЬ *м.* ревень (*үлән; шул үлән тамырынан яһалған дарыу*).

РЕ́ВЕРС *м.* 1. реверс (*миҙал йәки аҡсаларҙың һырт, тиҫкәре яғы*); 2. *эк., ком.* гарантия; 3. *тех.* реверс (*машинаның хәрәкәт юнәлешен кире яҡҡа үҙгәртеүсе механизм*.)

РЕВЕ́РСИЯ *ж.* реверсия (1. *биол. организмдә боронғо бабаларҙа булған күренештәрҙең барлыҡҡа килеүе*; 2. *юр. милекте элекке хужаһына ҡайтарыу*; 3. *тех. машинаның әйләнеү юнәлешен үҙгәртеү*).

РЕВЕ́ТЬ *несов.* 1. (*о животном*) олоу, үкереү; 2. (*громко петь, кричать*) аҡырыу, ларылдау; 3. (*завывать*) ыжғырыу, һыҙғырыу; геүләү, гөрһөлдәү; **вьюга ревёт** буран ыжғыра; 4. *разг.* (*громко плакать*) үкереп (*йәки* аҡырып, ҡысҡырып) илау.

РЕВИЗИОНИ́ЗМ *м.* ревизионизм (1. *полит. революцион марксизмдең политик, философик һәм экономик нигеҙҙәрен ҡайтанан ҡарап йәки боҙоп, уларҙы социалистик революция һәм пролетариат диктатураһына ҡаршы юнәлдерелгән, ғилми булмаған теориялар менән алмаштырырға тырышыусы идея-политик ағым*; 2. *берәй теорияны, тәғлимәтте яңынан ҡарап тәнҡит итеүсе ағым, юнәлеш*).

РЕВИЗИОНИ́СТ *м. полит.* ревизионист, ревизионизмде яҡлаусы.

РЕВИЗИОНИ́СТСКИЙ *прил. полит.* ревизионист, ревизионизм; **ревизиони́стская поли́тика** ревизионизм политикаһы.

РЕВИЗИО́ННЫЙ *прил.* ревизия; **ревизио́нная коми́ссия** ревизия комиссияһы.

РЕВИ́ЗИЯ *ж.* 1. (*обследование*) ревизия, тикшереү; 2. *разг.* (*осмотр*) аҡтарыу, тикшереү, тикшереп (*йәки* аҡтарып) ҡарау; 3. (*пересмотр какой-л. теории*) ревизия (*берәй тәғлимәт йәки теорияның положениеләрен ҡайтанан ҡарау*); 4. *ист.* (*перепись*) ревизия (*батша Россияһында 18—19 быуаттарҙа һалым һалыу өсөн халыҡ һанын иҫәпкә алыу*).

РЕВИЗОВА́ТЬ *сов. и несов. кого-что* тикшереү, ревизия яһау.

РЕВИЗО́Р *м.* ревизор (1. *ревизия яһаусы*; 2. *ж.-д. тимер юл контролёры*).

РЕВКО́М *м.* (**революцио́нный комите́т**) *ист.* ревком (революцион комитет).

РЕВМАТИ́ЗМ *м.* ревматизм.

РЕВМА́ТИК *м. разг.* ревматик (*ревматизм менән ауырыусы кеше*).

РЕВМАТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* ревматизм; **ревмати́ческие бо́ли** ревматизм ауыртыуы.

РЕВНИ́ВЕЦ *м. разг.* көнсөл, көнләшеүсән кеше.

РЕВНИ́ВЫЙ *прил.* көнсөл, көнләшеүсән.

РЕВНОВА́ТЬ *несов. кого и без доп.* көнләү, көнләшеү.

РЕ́ВНОСТНЫЙ *прил. книжн.* бик тырыш, ихлас, эш яратыусы; **ре́вностный рабо́тник** бик тырыш хеҙмәткәр.

РЕ́ВНОСТЬ *ж.* көнсөллөк, көнләшеү.

РЕВОЛЬВЕ́Р *м.* револьвер.

РЕВОЛЬВЕ́РНЫЙ *прил.* револьвер; **револьве́рная кобура́** револьвер кобураһы; ◇ **револьве́рный стано́к** револьвер станогы (*башы әйләнеп тороусы ҡырыу станогы*).

РЕВОЛЬВЕ́РЩИК *м.* револьверщик (*револьвер станогында эшләүсе токарь*).

РЕВОЛЮЦИОНЕ́Р *м. прям. и перен.* революционер.

РЕВОЛЮЦИОНЕ́РКА *женск. р. к* **революционе́р.**

РЕВОЛЮЦИОНИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов.* 1. *кого-что* революционлаштырыу; **революционизи́ровать ма́ссы** массаларҙы революционлаштырыу; 2. *что* (*в корне изменить*) нигеҙенән (*йәки* тамырынан) үҙгәртеү.

РЕВОЛЮЦИОНИЗИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов.* революционлашыу; 2. *несов. страд. к* **революционизи́ровать.**

РЕВОЛЮЦИО́ННОСТЬ *ж.* революционлыҡ, революцион идеялар менән һуғарылғанлыҡ.

РЕВОЛЮЦИО́ННЫЙ *прил.* революция; революцион; **революцио́нное движе́ние** революция хәрәкәте; **революцио́нная тео́рия** революцион теория; **революцио́нная пе́сня** революцион йыр.

РЕВОЛЮ́ЦИЯ *ж. прям. и перен.* революция; **Вели́кая Октя́брьская социалисти́ческая револю́ция** Бөйөк Октябрь социалистик революцияһы; **культу́рная револю́ция** культура революцияһы.

РЕВТРИБУНА́Л *м.* (**революцио́нный трибуна́л**) *ист.* ревтрибунал (революцион трибунал).

РЕГА́ЛИИ *мн.* (*ед.* **рега́лия** *ж.*) *уст.* регалиялар (1. *батшалыҡ билдәһе булған нәмәләр, мәҫ. таж һ. б.*; 2. *шутл. ордендәр, отличие билдәләре*).

РЕГА́ТА *ж. спорт.* регата (*ишкәкле, елкәнле һәм моторлы кәмәләрҙә ярыш*).

РЕ́ГБИ *с. нескл. спорт.* регби (*футбол уйыны төрө*).

РЕГБИ́СТ *м. спорт.* регбист (*регбиҙә уйнаусы*).

РЕГЕНЕРАТИ́ВНЫЙ *прил. тех.* регенератив; **регенерати́вная печь** регенератив мейес.

РЕГЕНЕРА́ТОР *м. тех.* регенератор (*регенератив мейестәрҙә һауа йылытыу камераһы*).

РЕГЕНЕРА́ЦИЯ *ж.* регенерация (1. *тех. файҙаланылған материалдарҙы ҡайтанан эшкә яраҡлы итеү, элекке хәленә ҡайтарыу*; 2. *тех. мейескә барыусы газ һәм һауаны йылытыу*; 3. *радиоалғыстың үҙенән тулҡындар таратыуы*; 4. *биол. юҡҡа сыҡҡан йәки зарарланған тән, ағза, туҡыма, күҙәнәк өлөштәрен организмдең ҡайтанан аяҡҡа баҫтырыуы*).

РЕ́ГЕНТ *м.* регент (1. *полит. монарх урынында дәүләткә ваҡытлыса етәкселек итеүсе*: 2. *сиркәү хоры дирижёры*).

РЕ́ГЕНТСТВО *с.* 1. *полит.* регентлек итеү, регент булып тороу; 2. (*звание*) регентлек.

РЕГИОНА́ЛЬНЫЙ *прил.* региональ (*берәй өлкәгә, илгә йәки бер нисә илгә бәйлекле*); **региона́льный пакт** *дип.* региональ пакт (*билдәле бер географик өлкәләге күрше дәүләттәрҙе эсенә алған халыҡ-ара договор*).

РЕГИ́СТР *м.* регистр (1. *исемлек, күрһәткес*; 2. *музыка ҡоралының һәм тауыш көсөнөң дәрәжәһе*; 3. *тех. машина һәм приборҙарҙа регулятор*).

РЕГИСТРА́ТОР *м.* регистратор (1. *учреждениелә регистрация эшен алып барыусы*; 2. *эш ҡағыҙҙарын теркәп һаҡлай торған ҡатырға папка*).

РЕГИСТРАТУ́РА *ж.* регистратура (*учреждениеләге регистрациялау бүлеге*).

РЕГИСТРАЦИО́ННЫЙ *прил.* регистрациялау, теркәү; **регистрацио́нный лист** теркәү ҡағыҙы.

РЕГИСТРА́ЦИЯ *ж. см.* **регистри́ровать (-ся)**; **регистра́ция депута́тов** депутаттарҙы регистрациялау.

РЕГИСТРИ́РОВАТЬ *несов. кого-что* теркәү, регистрациялау, теркәп ҡуйыу; **регистри́ровать докуме́нты** документтәрҙе теркәп ҡуйыу; **регистри́ровать брак** никахты регистрациялау.

РЕГИСТРИ́РОВАТЬСЯ *несов.* 1. (*записываться*) яҙылыу, теркәлеү, регистрацияланыу; 2. (*оформлять брак*) яҙылышыу; 3. *страд. к* **регистри́ровать.**

РЕГИ́СТРОВЫЙ *прил.* регистр.

РЕГЛА́МЕНТ *м.* регламент (*йыйылыштарҙы алып барыу тәртибе*); **установи́ть регла́мент** регламент билдәләү.

РЕГЛАМЕНТА́ЦИЯ *ж. см.* **регламенти́ровать.**

РЕГЛАМЕНТИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* регламентләү, регламент (*йәки* тәртип) ҡуйыу.

РЕГЛА́Н *неизм. прил. портн.* реглан; **пальто́ регла́н** реглан пальто.

РЕГРЕ́СС *м.* 1. регресс, артҡа китеш, бөтөүгә йөҙ тотоу; 2. *юр.* регресс (*берәй учреждениенең йә кешенең башҡа учреждениенән йәки кешенән килешеү буйынса башҡарған эш өсөн түккән аҡсаны һ. б. ҡаплауҙы талап итеү хоҡуғы*).

РЕГРЕССИ́ВНЫЙ *прил.* 1. регрессив, һүнеүгә юнәлеш алған, бөтөүгә йөҙ тотҡан; 2. (*реакционный*) регрессив; **регресси́вное явле́ние** регрессив күренеш; ◇ **регресси́вная ассимиля́ция** *лингв.* регрессив ассимиляция.

РЕГРЕССИ́РОВАТЬ *несов.* һүнеүгә табан барыу, һүнеүгә йөҙ тотоу, бөтөүгә юнәлеү.

РЕГУЛИ́РОВАНИЕ *с. см.* **регули́ровать**; **регули́рование у́личного движе́ния** урам хәрәкәтен тәртипкә һалыу.

РЕГУЛИ́РОВАТЬ *несов. что* 1. (*подчинять правилам*) регулирләү, рәтләү, яйлау, тәртипкә (*йәки* рәткә) һалыу; **регули́ровать ры́ночные це́ны** баҙар хаҡтарын тәртипкә һалыу; 2. (*воздействовать*) көйләү, көйгә һалып ебәреү; **регули́ровать ход маши́ны** машинаның йөрөшөн көйләү.

РЕГУЛИРО́ВКА *ж. см.* **регули́ровать**; **регулиро́вка станка́** станокты көйләү.

РЕГУЛИРО́ВОЧНЫЙ *прил.* регулирләү, тәртипкә һалыу, көйләү, яйлау; **регулиро́вочный пост** тәртипкә һалыу посы.

РЕГУЛИРО́ВЩИК *м.* регулирләүсе, рәтләүсе, рәткә (*йәки* тәртипкә) һалып тороусы; **регулиро́вщик у́личного движе́ния** урам хәрәкәтен рәткә һалып тороусы.

РЕГУЛИРО́ВЩИЦА *женск. р. к* **регулиро́вщик.**

РЕ́ГУЛЫ *только мн.* күрем, айлыҡ.

РЕГУЛЯ́РНОСТЬ *ж.* регулярлек, даимилек.

РЕГУЛЯ́РНЫЙ *прил.* регуляр, даими; ◇ **регуля́рная а́рмия** регуляр армия.

РЕГУЛЯ́ТОР *м. тех.* регулятор, көйләгес, яйлағыс.

РЕД= *ҡушма һүҙҙәрҙең «редакция, редакторлау, редакцион» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **редсове́т** редакцион совет.

=РЕ́Д *м. ҡушма һүҙҙәрҙең «редактор» мәғәнәһен аңлатҡан икенсе өлөшө, мәҫ.* **техре́д** техник редактор.

РЕДА́КТОР *м.* редактор.

РЕДА́КТОРСКИЙ *прил.* редактор(лыҡ); **реда́кторские обя́занности** редакторлыҡ бурыстары.

РЕДА́КТОРСТВО *с.* редакторлыҡ.

РЕДАКЦИО́ННЫЙ *прил.* редакторлау, редакцион, редактор; **редакцио́нные попра́вки** редакцион төҙәтмәләр; **редакцио́нная колле́гия** редакторлау коллегияһы.

РЕДА́КЦИЯ *ж.* 1. *в разн. знач.* редакция; **учéбник под реда́кцией профе́ссора** профессор редакцияһындағы уҡыу китабы; **но́вая реда́кция рома́на** романдың яңы редакцияһы; **гла́вная реда́кция** баш редакция; 2. редакторлау; **реда́кция те́кста** тексты редакторлау.

РЕДЕ́ТЬ *несов.* 1. һирәкләнеү, һирәгәйеү; **во́лосы реде́ют** сәстәр һирәгәйә; 2. (*уменьшаться в числе*) аҙайыу, һирәгәйеү, кәмеү.

РЕДИ́С *м.*, **РЕДИ́СКА** *ж.* редиска.

РЕ́ДКИЙ *прил.* 1. (*не густой*) һирәк; **ре́дкий лес** һирәк урман; 2. (*мало встречающийся, необычный*) һирәк була (*йәки* осрай) торған; **ре́дкие мета́ллы** һирәк осрай торған металдар; 3. (*исключительный, выдающийся*) ғәжәп, ғәҙәттән тыш; **ре́дкая красота́** ғәҙәттән тыш матурлыҡ.

РЕДКОЗУ́БЫЙ *прил.* һирәк тешле.

РЕДКОЛЕ́СЬЕ *с.* һирәк урман.

РЕДКОЛЛЕ́ГИЯ *ж.* (**редакцио́нная колле́гия**) редколлегия (редакторлау коллегияһы).

РЕ́ДКОСТНЫЙ *прил. см.* **ре́дкий** 2, 3; **ре́дкостный слу́чай** һирәк осрай торған ваҡиға.

РЕ́ДКОСТЬ *ж.* 1. (*редкое явление*) һирәк була торған ваҡиға (*йәки* хәл); 2. (*редкостная вещь*) һирәк осрай (*йәки* табыла) торған әйбер; ◇ **на ре́дкость** айырыуса, ғәҙәттән тыш.

РЕДУ́КТОР *м. тех.* редуктор (1. *хәрәкәтте бер валдан икенсе валға күсереүсе механизм;* 2. *торба буйлап үткән шыйыҡлыҡ йә газ баҫымын түбәнәйтеүсе йәки даими баҫым булдырыусы прибор*).

РЕДУКЦИО́ННЫЙ *прил.* редукциялау; **редукцио́нный кла́пан** *тех.* редукциялау клапаны (*йәки* япҡысы) (*газдың даими баҫымын һаҡлай торған автоматик клапан*).

РЕДУ́КЦИЯ *ж.* 1. (*переход от сложного к простому*) ябайлаштырыу, ябайға әйләндереү (*ҡатмарлы күренештең ябай күренешкә күсеүе йәки күсерелеүе*); 2. *биол.* ябайлашыу (*организмдең төҙөлөшөн ябайлаштырыуға алып бара торған үҫеш*); 3. *хим.* редукциялау (*окистән кислородты айырып алып, саф элементте ҡайтанан торғоҙоу*); 4. *тех.* кәметеү, түбәнәйтеү, аҙайтыу; **ве́нтиль для реду́кции давле́ния па́ра** пар баҫымын кәметеү вентиле; 5. *лингв.* редукциялау (*өн әйтелеше ҡыҫҡарыу*).

РЕДУПЛИКА́ЦИЯ *ж. лингв.* редупликация (*тамыр һүҙҙе ҡабатлау юлы менән яңы һүҙ яһау, мәҫ. саҡ-саҡ; ваҡыт-ваҡыт*).

РЕДУЦИ́РОВАННЫЙ 1. *прич.* редукцияланған; 2. *прил. лингв.* редукцияланған, ҡыҫҡартып әйтелгән; **редуци́рованные гла́сные зву́ки** ҡыҫҡартып әйтелгән һуҙынҡы өндәр.

РЕДУЦИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* 1. (*упростить*) ябайлаштырыу; 2. *хим.* редукциялау; 3. *тех.* кәметеү, түбәнәйтеү, аҙайтыу; 4. *лингв.* редукциялау, ҡыҫҡартып әйтеү.

РЕДУЦИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов.* (*сократиться*) ҡыҫҡарыу; 2. *несов. страд. к* **редуци́ровать**.

РЕ́ДЬКА *ж.* торма.

РЕЕ́СТР *м.* 1. (*список, опись*) исемлек, реестр; 2. (*книга для записи*) реестр (*документтәр яҙыла торған кенәгә*).

ре́же *сравнит. ст. от прил.* **ре́дкий.**

РЕЖИ́М *м. в разн. знач.* режим; **режи́м пита́ния** ашау режиме; **режи́м дня** көн режиме; **режи́м эконо́мии** экономия режиме.

РЕЖИССЁР *м.* режиссёр.

РЕЖИССЁРСКИЙ *прил.* режиссёр, режиссёрлыҡ; **режиссёрская рабо́та** режиссёрлыҡ эше.

РЕЖИССИ́РОВАТЬ *несов. что* режиссёрлыҡ итеү (*йәки* эшен алып барыу).

РЕЖИССУ́РА *ж.* 1. (*деятельность режиссёра*) режиссёрлыҡ эше; 2. *собир.* (*руководители постановки*) режиссёрҙар; 3. (*руководство постановкой*) режиссура.

ре́жу(сь), ре́жешь(ся) *и т. д. наст. вр. от* **ре́зать(ся).**

РЕ́ЖУЩИЙ 1. *прич.* киҫә торған; 2. *прил.* киҫеү; **ре́жущий инструме́нт** киҫеү инструменте; 3. *прил.* (*о боли*) өҙөп (*йәки* бороп) ауырта торған.

РЕЗА́К *м.* 1. ҙур бысаҡ; 2. *археол.* ташбалта (*бик боронғо заманда ҡулланылған осло таш*); 3. (*рабочий на бойне*) мал һуйыусы; 4. *тех.* ҡырҡҡыс.

РЕ́ЗАЛЬЩИК *м.* ҡырҡыусы; **ре́зальщик стекла́** быяла ҡырҡыусы.

РЕ́ЗАНЫЙ *прил.* 1. киҫкән, ҡырҡҡан, киҫелгән, ҡырҡылған; **ре́заная бума́га** киҫелгән ҡағыҙ; **ре́заная ра́на** ҡырҡылған яра; 2. *спорт.* киҫә һуғылған; бирелгән; **ре́заный мяч** киҫә һуғылған туп.

РЕ́ЗАТЕЛЬНЫЙ *прил.* ҡырҡыу, турау, киҫеү, киҫә (*йәки* ҡырҡа) торған; **ре́зательная маши́на** киҫә торған машина.

РЕ́ЗАТЬ *несов.* 1. *что* телеү, киҫеү, ҡырҡыу, турау, тураҡлау; **ре́зать хлеб** икмәк телеү; **ре́зать мета́лл** металл ҡырҡыу; 2. *кого* (*убивать*) салыу, боғаҙлау, һуйыу, бысаҡлау; 3. *что, по чему, на чём* һырлау, биҙәкләү, биҙәк эшләү (*йәки* ултыртыу); **ре́зать по де́реву** ағасты соҡоп һырлау; **ре́зать по мета́ллу** металға биҙәк эшләү; 4. *ко-*

го-что, *разг.* (*оперировать*) ярыу, операция яһау; 5. *что и без доп.* (*причинять боль*) ярыу, сәнсеү; **ве́тер ре́жет лицо́** ел битте яра; **у меня́ ре́жет в пра́вом боку́** *безл.* уң яҡ ҡабырғам сәнсә; 6. *что, перен.* (*о неприятном впечатлении*) ярыу; сағылдырыу; **её го́лос ре́жет слух** уның тауышы ҡолаҡты яра; 7. *что и без доп., спорт.* (*бить вскользь по мячу, шару*) киҫә һуғыу; ◇ **у́хо ре́жет** *см.* **у́хо; пра́вду-ма́тку ре́зать** *см.* **пра́вда.**

РЕ́ЗАТЬСЯ *несов.* 1. *разг.* (*о зубах*) сығыу, ярып сығыу; 2. *разг.* (*драться холодным оружием*) һуйышыу, сәнсешеү; 3. *разг.* (*играть во что-л. с азартом*) ҡыҙығып (*йәки* ҡомарланып) уйнау; 4. *страд. к* **ре́зать** 1—4, 7.

РЕЗВИ́ТЬСЯ *несов.* ырғындау, һикрәндәү (*о человеке*); уйнаҡлау (*о животных*).

РЕ́ЗВОСТЬ *ж.* теремеклек, йорлоҡ, шаянлыҡ, йылдамлыҡ.

РЕ́ЗВЫЙ *прил.* 1. сапсан, теремек, йылдам, шаян; **ре́звый ребёнок** теремек бала; 2. (*быстрый в беге*) йылдам, шәп, югерек; **ре́звая ло́шадь** югерек ат.

РЕЗЕДА́ *ж.* резеда (*үҫемлек*).

РЕЗЕ́КЦИЯ *ж. мед.* резекциялау (*операция яһап, имгәнгән йәки шешкән урынды киҫеп ташлау*).

РЕЗЕ́РВ *м.* 1. (*источник сил, средств*) резерв; 2. *обычно мн.* **резе́рвы** резерв (*кәрәк сақта ҡулланыу өсөн тотолған һаҡлыҡ нәмә, запас*); **произво́дственные резе́рвы** етештереү резервтәре; 3. *воен.* резерв (*кәрәк ваҡытта файҙаланыу өсөн командир ҡарамағына ҡалдырылған ғәскәри часть*); 4. *воен.* резерв (*хәрби хеҙмәтте үткән, ләкин кәрәк булғанда армияға саҡырыла торған запас ғәскәр*); ◇ **трудовы́е резе́рвы** хеҙмәт резервтәре.

РЕЗЕРВА́ЦИЯ *ж.* резервация (1. *запасҡа ҡалдырыу*; 2. *берәй мәсьәлә хаҡында яңынан һөйләү хоҡуғын үҙендә ҡалдырыу*; 3. *Төньяҡ Америкала, Көньяҡ Африкала һәм Австралияла төп ерле халыҡты көсләп күсереп ултыртыу урыны*).

РЕЗЕРВИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* һаҡлау, запасҡа (*йәки* резервкә) ҡалдырыу.

РЕЗЕРВИ́СТ *м. воен.* резервист, резервтә тороусы.

РЕЗЕ́РВНЫЙ *прил.* 1. һаҡлыҡ, резерв; **резе́рвный фонд** һаҡлыҡ фонды; 2. *воен.* резервтәге; **резе́рвные войсковы́е ча́сти** резервтәге ғәскәри частәр.

РЕЗЕРВУА́Р *м.* резервуар (*шыйыҡлыҡ һәм газ һаҡлау һауыты*).

РЕЗЕ́Ц *м.* 1. *тех.* ҡырҡҡыс; **резе́ц ску́льптора** скульптор ҡырҡҡысы; 2. *анат.* (*передний зуб*) ҡырҡҡыс (*йәки* алғы) теш.

РЕЗИДЕ́НТ *м.* резидент (1. *империалистик дәүләттең протекторатҡағы вәкиле*; 2. *икенсе дәрәжәләге дипломатик вәкил*; 3. *бер илдең сит дәүләттә һәр ваҡыт йәшәүсе гражданине*; 4. *йәшерен разведканың сит илдәге вәкиле*).

РЕЗИДЕ́НЦИЯ *ж.* резиденция (*дәүләт башлығының йәки хөкүмәттең, шулай уҡ ҙур административ урында эшләгән кешеләрҙең тороу урыны*).

РЕЗИ́НА *ж.* резина.

РЕЗИ́НКА *ж. разг.* 1. юйғыс; **черни́льная рези́нка** ҡара юйғыс; 2. (*резиновая тесёмка*) резинка, резинка таҫма.

РЕЗИ́НОВЫЙ *прил.* резина; **рези́новая промы́шленность** резина промышленносе; **рези́новые кало́ши** резина калош.

РЕ́ЗКА *ж. см.* **ре́зать** 1; **ре́зка соло́мы** һалам турау.

РЕ́ЗКИЙ *прил.* 1. үткер, киҫкен, әсе, өҙгөс, ҡырҡыу, ҡаты; **ре́зкий ве́тер** әсе ел; **ре́зкий хо́лод** өҙгөс һалҡын; **ре́зкая боль** ҡаты ауыртыу; 2. (*очень сильный, неприятно действующий*) бик баҙыҡ, әсе, үткер, көслә, күҙ сағылдырғыс, (ҡолаҡ, танау) ярғыс; **ре́зкий свет** күҙ сағылдырғыс яҡтылыҡ; 3. (*внезапный*) ҡапыл, киҫкен, кинәт; **ре́зкое похолода́ние** кинәт һыуып китеү; 4. (*отчётливый*) асыҡ беленеп торған; **ре́зкие черты́ лица́** асыҡ беленеп торған сырай; 5. (*грубый, дерзкий*) тупаҫ, ҡырыҫ, ҡоро, ҡаты; **ре́зкие слова́** тупаҫ һүҙҙәр; **подве́ргнуть ре́зкой кри́тике** ҡаты тәнҡит аҫтына алыу.

РЕ́ЗКОСТЬ *ж.* 1. (*напр. света, звука*) күҙ сағылдырғыс булыу, ҡолаҡ (*йәки* танау) ярырлыҡ булыу; **ре́зкость го́лоса** тауыштың ҡолаҡ ярырлыҡ булыуы; 2. (*отчётливость*) асыҡлыҡ, асыҡ беленеп тороу; 3. (*грубость*) тупаҫлыҡ; **ре́зкость вопро́са** мәсьәләнең тупаҫлығы; 4. (*резкие слова*) ҡаты һүҙҙәр, күңел ҡалдырырлыҡ һүҙҙәр; **наговори́ть ре́зкостей** күңел ҡалдырырлыҡ һүҙҙәр әйтеп ташлау.

РЕЗНО́Й *прил.* семәрле, һырлы; **резны́е ша́хматы** һырлы шахмат; **резно́й шкаф** семәрле шкаф.

РЕЗНУ́ТЬ *сов. и однокр. разг. см.* **ре́зать** 1, 4, 5, 7.

РЕЗНЯ́ *ж.* һуйыш, киҫеш.

РЕЗОЛЮТИ́ВНЫЙ *прил.* һығымта, йомғаҡлау; **резолюти́вная часть реше́ния** ҡарарҙың һығымта өлөшө.

РЕЗОЛЮ́ЦИЯ *ж.* резолюция; **приня́ть резолю́цию** резолюция ҡабул итеү; **наложи́ть резолю́цию** резолюция һалыу.

РЕЗО́Н *м. разг.* нигеҙ, мәғәнә, дәлил; **в э́том нет резо́на** бында мәғәнә юҡ.

РЕЗОНА́НС *м.* 1. *физ., тех.* резонанс (*есемдең билдәле бер тулҡын тәьҫирендә тирбәлеүе*); 2. резонанс (*бина эсендә тауыш яңғырауы, тауыштың яңғырап, яҡшы ишетелеүе*); 3. *перен.* (*отзвук, отголосок*) яңғыраҡ.

РЕЗОНА́ТОР *м. физ., тех.* резонатор (*тауышты көсәйтеү өсөн ҡулайлама*).

РЕЗОНЁР *м.* резонёр (1. *күп һөйләргә, аҡыл һатырға яратыусы кеше*; 2. *лит., театр. элекке пьеса һәм романдарҙа һүрәтләнә торған ваҡиғалар тураһында авторҙың фекерен белдереүсе персонаж; шундай персонаждар ролен уйнаусы артистең амплуаһы*).

РЕЗОНЁРСТВО *с.* резонёрлыҡ, аҡыл һатыу, өгөт-нәсихәт уҡырға яратыу.

РЕЗОНЁРСТВОВАТЬ *несов.* резонёрлыҡ итеү, аҡыл һатыу, өгөт-нәсихәт уҡыу.

РЕЗОНИ́РОВАТЬ *несов.* резонанс биреү (*йәки* яһау); **сте́ны за́ла хорошо́ резони́руют** залдың стеналары яҡшы резонанс бирә.

РЕЗО́ННЫЙ *прил. разг.* уйланылған, нигеҙләнгән, нигеҙле, төплө; **резо́нное замеча́ние** нигеҙле күрһәтмә.

РЕЗУЛЬТА́Т *м.* һөҙөмтә; ◇ **в результа́те** 1) (*в итоге*) һөҙөмтәлә; 2) (*вследствие чего-л.*) һөҙөмтәһендә.

РЕЗУЛЬТАТИ́ВНЫЙ *прил.* һөҙөмтәле.

РЁЗЧИК *м.* 1. (*мастер по резьбе*) һырсы, биҙәксе, биҙәк яһаусы; 2. (*резальщик*) ҡырҡыусы, киҫеүсе.

РЕЗЬ *ж.* сәнсеү; бороу, бороп ауыртыу (*в животе*).

РЕЗЬБА́ *ж.* 1. (*вырезывание*) (*ағасҡа, һөйәккә һ. б. киҫеп, соҡоп, һырлап*) яһау; 2. (*рисунок*) семәй, биҙәк; **краси́вая резьба́** матур биҙәк; 3. *тех.* (*винтовая нарезка*) һыр.

РЕЗЮМЕ́ *с. нескл.* резюме, ҡыҫҡаса һығымта; **резюме́ докла́да** докладтың ҡыҫҡаса һығымтаһы.

РЕЗЮМИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* резюме яһау, ҡыҫҡаса йомғаҡлау; **резюми́ровать пре́ния** фекер алышыуҙарҙы ҡыҫҡаса йомғаҡлау.

РЕЙД I *м. мор.* рейд (*портта йәки портҡа яҡын ерҙә караптарҙың якорҙа тороу урыны*).

РЕЙД II *м.* рейд (1. *воен. атлыларҙың, партизан отрядтәренең йәки башҡа частәрҙең дошман тылына үтеп инеп һөжүм яһауҙары*; 2. *ҡапыл эшләнгән тикшереү*).

РЕЙДИ́РОВАТЬ *сов. и несов. воен.* рейд яһау (*йәки* үткәреү), рейдкә сығыу.

РЕ́ЙДОВЫЙ I *прил. мор.* рейдтә, рейдтәге; **ре́йдовая стоя́нка** караптың рейдтә тороуы.

РЕ́ЙДОВЫЙ II *прил.* рейд, рейдкә ебәрелгән; **ре́йдовый отря́д** рейдкә ебәрелгән отряд.

РЕ́ЙКА *ж.* рейка (1. *тар йоҡа таҡта*; 2. *геод. тигеҙлек һәм бейеклекте үлсәүҙә ҡулланыла торған бүлемле үлсәү таҡтаһы*).

РЕЙС *м.* рейс (*билдәле бер маршрут буйынса карап, самолёт, автобус һ. б. барып килеү юлы*).

РЕ́ЙСОВЫЙ *прил.* рейс, билдәле маршрут; **ре́йсовое расстоя́ние** рейс араһы; **ре́йсовый авто́бус** билдәле маршрут автомобиле.

РЕЙСФЕ́ДЕР *м.* рейсфедер (1. *чертёж инструменте*; 2. *ҡыҫҡа ҡәләмде кейҙереп ҡуя торған металл көпшә*).

РЕЙСШИ́НА *ж.* рейсшина (*чертёж эшендә ҡулланылған ҙур линейка*).

РЕЙТУ́ЗЫ *только мн.* рейтуз (1. *тар балаҡлы салбар*; 2. *ҡатын-ҡыҙ һәм балаларҙың бәйләм ыштаны*).

РЕЙХСВЕ́Р *м.* рейхсвер (*беренсе донъя һуғышынан һуң 1935 йылға тиклем Германия ҡораллы көстәре исеме*).

РЕЙХСТА́Г *м.* рейхстаг (*Германия парламенте һәм уның бинаһы*).

РЕКА́ *ж.* 1. йылға, һыу; 2. *перен.* (*огромное количество*) йылға, хисапһыҙ (*йәки* сикһеҙ) күп, дәрья; 3. *в знач. нареч.* **реко́й** дәрья булып; **ты́сячная толпа́ текла́ реко́й** меңәрләгән халыҡ төркөмө дәрья булып аҡты.

РЕ́КВИЕМ *м.* реквием (1. *ҡайғылы музыка әҫәре*; 2. *католиктәрҙә йыназа уҡыу*).

РЕКВИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* реквизициялау. реквизиция яһау.

РЕКВИЗИ́Т *м. театр.* реквизит (*спектакль барышында актёрҙар ҡуллана торған кәрәк-ярак*).

РЕКВИЗИЦИО́ННЫЙ *прил.* реквизициялау; **реквизицио́нный отря́д** реквизициялау отряде; **реквизицио́нная распи́ска** реквизициялау ҡағыҙы.

РЕКВИЗИ́ЦИЯ *ж.* реквизиция, реквизициялау (*айырым кешеләр йәки йәмғәт ойошмалары милкенең дәүләт власе, шулай уҡ һуғыш барғанда хәрби властәр тарафынан мәжбүри рәүештә алыныуы*).

РЕКЛА́МА *ж.* реклама; **театра́льная рекла́ма** театр рекламаһы.

РЕКЛАМА́ЦИЯ *ж. ком.* рекламация, рекламациялау (*сифаты түбән тауарҙан күргән зарарҙы эшләп сығарған предприятиенән түләтеүҙе талап итеү*, юллау).

РЕКЛАМИ́РОВАТЬ I *сов. и несов. что* 1. (*сообщить, пользуясь рекламой*) реклама биреү, рекламалау; 2. (*чрезмерно расхвалить*) үтә маҡтау.

РЕКЛАМИ́РОВАТЬ II *сов. и несов. что, ком.* рекламациялау (*нәмәнең сифатына ризаһыҙлыҡ белдереп, зарарҙы ҡаплауҙы талап итеү*).

РЕКЛА́МНЫЙ *прил.* реклама; реклама характерендәге; **рекла́мный отде́л** реклама бүлеге; **рекла́мная статья́** реклама характерендәге мәҡәлә.

РЕКОГНОСЦИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* 1. *воен.* рекогносцировка үткәреү (*йәки* яһау); 2. *геод.* рекогносцировкалау (*ниндәй булһа ла урынға алдан разведка яһау*).

РЕКОГНОСЦИРО́ВКА *ж. см.* **рекогносци́ровать**; **рекогносциро́вка ме́стности** урынға рекогносцировка үткәреү.

РЕКОГНОСЦИРО́ВОЧНЫЙ *прил.* 1. *воен., геод.* рекогносцировкалау; **рекогносциро́вочная рабо́та** рекогносцировкалау эше; 2. *с.-х.* тәжрибә өсөн булған; **рекогносциро́вочный посе́в** тәжрибә өсөн булған сәсеү.

РЕКОМЕНДА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* тәҡдим итеү (*йәки* итә торған, ителгән), рекомендация; **рекоменда́тельное письмо́** рекомендация хаты; **рекоменда́тельный спи́сок литерату́ры** тәҡдим ителгән әҙәбиәт исемлеге.

РЕКОМЕНДА́ЦИЯ *ж.* (*отзыв*) рекомендация; **у него́ хоро́шие рекоменда́ции** уға яҡшы рекомендация бирелгән.

РЕКОМЕНДОВА́ТЬ *сов. и несов.* 1. *кого* рекомендациялау, рекомендация биреү, тәҡдим итеү, сифатлау, баһа биреү; **рекомендова́ть как о́пытного рабо́тника** тәжрибәле работник тип рекомендация биреү; **э́то его́ пло́хо рекоменду́ет** был уны насар яҡтан сифатлай; 2. *что и с неопр.* кәңәш итеү; **рекоменду́ю вам проче́сть э́ту кни́гу** һеҙгә был китапты уҡып сығырға кәңәш итәм.

РЕКОМЕНДОВА́ТЬСЯ 1. *сов. и несов.* үҙе менән таныштырыу; 2. *несов. страд. к* **рекомендова́ть**.

РЕКОНСТРУИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что*

(*переустроить*) реконструкциялау, нигеҙенән үҙгәртеп ҡороу.

РЕКОНСТРУИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов.* реконструкциялау, нигеҙенән үҙгәртеп ҡоролоу; 2. *несов. страд. к* **реконструи́ровать.**

РЕКОНСТРУКТИ́ВНЫЙ *прил.* реконструкция(лау), үҙгәртеп ҡороу; **реконструкти́вный пери́од в разви́тии наро́дного хозя́йства** халыҡ хужалығын үҙгәртеп ҡороу осоро.

РЕКОНСТРУ́КЦИЯ *ж. см.* **реконструи́ровать(ся); реконстру́кция городо́в** ҡалаларҙы реконструкциялау.

РЕКО́РД *м. в разн. знач.* рекорд; **установи́ть реко́рд** *спорт.* рекорд ҡуйыу.

РЕКО́РДНЫЙ *прил.* рекордлы, иң юғары, иң ҙур; **реко́рдные достиже́ния** иң юғары өлгәшеү.

РЕКОРДСМЕ́Н *м.* рекордсмен (1. *рекорд ҡуйған спортсмен;* 2. *разг. берәй эштә иң юғары уңыштарға ирешеүсе кеше*).

РЕКОРДСМЕ́НКА *женск. р. к* **рекордсме́н.**

РЕКТИФИКА́Т *м. хим.* ректификат (*ректификация ысулы менән таҙартылған спирт*).

РЕКТИФИКА́ЦИЯ *ж. хим.* ректификация, ректификациялау (*шыйыҡ ҡатнашмаларҙы бүлеү, айырыу ысулы*).

РЕКТИФИЦИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, хим.* ректификациялау; **ректифици́ровать спирт** спиртте ректификациялау.

РЕ́КТОР *м.* ректор (*университет, шулай уҡ юғары дини уҡыу йорттарының етәксеhе*).

РЕКТОРА́Т *м.* ректорат (*университеттең ректор етәкселегендәге административ-уҡыу идараhы һәм шул идара урынлашҡан бина*).

РЕ́КТОРСКИЙ *прил.* ректор; **ре́кторский кабине́т** ректор кабинете.

РЕ́КТОРСТВО *с.* ректорлыҡ вазифаhы.

РЕЛЕ́ *с. нескл.* реле (*электр сымын автоматик өҙөү һәм тоташтырыу приборы*).

РЕЛЕ́ЙНЫЙ *прил.* реле; **реле́йный цех** реле цехы.

РЕЛИГИО́ЗНОСТЬ *ж.* динлелек, динселек.

РЕЛИГИО́ЗНЫЙ *прил.* 1. дини; **религио́зные обря́ды** дини йолалар; 2. (*верующий в бога*) дини; **религио́зный челове́к** дини кеше.

РЕЛИ́ГИЯ *ж.* дин.

РЕЛИ́КВИЯ *ж.* 1. *церк.* реликвия, изге нәмә (*дини ҡараш буйынса мөғжизәле көскә эйә булған әйбер*); 2. *перен.* иҫтәлек, ҡәҙерле ҡомартҡы; **семе́йные рели́квии** ғаиләнең ҡәҙерле ҡомартҡылары.

РЕЛИ́КТ *м.* реликт (*борондан ҡалған әйбер, күренеш йәки организм*).

РЕЛЬЕ́Ф *м.* 1. (*выпуклое изображение*) рельеф, ҡабарынҡы һүрәт; 2. *геогр.* рельеф, ер өҫтө төҙөлөшө формаhы; **го́рный релье́ф** таулы рельеф.

РЕЛЬЕ́ФНЫЙ *прил.* 1. рельефле, ҡабарынҡы; **релье́фные бу́квы** ҡабарынҡы хәрефтәр; 2. *перен.* (*выразительный*) асыҡ, аныҡ, йәнле; **релье́фное описа́ние** йәнле итеп һөйләп биреү (*йәки* яҙыу).

РЕЛЬС *м.* рельс; ◇ **на ре́льсы поста́вить** *что* яйға һалыу, рәтләп ебәреү; **перевести́ на ре́льсы** *чего* дөрөҫ юлға төшөрөп ебәреү (*йәки* юнәлтеү).

РЕ́ЛЬСОВЫЙ *прил.* рельс; рельсле; **ре́льсовая сталь** рельс ҡоросо; **ре́льсовый путь** рельсле юл.

РЕЛЬСОПРОКА́ТНЫЙ *прил.* 1. рельстәр прокатлау (*йәки* эшләү), рельс эшләй торған; **рельсопрока́тный стан** рельс прокатлау станы; 2. *в знач. сущ.* **рельсопрока́тная** *ж.* рельс прокатлау цехы (*йәки* мастерскойы).

РЕЛЯТИВИ́ЗМ *м. филос.* релятивизм (*танып белеү теорияhында идеалистик юнәлеш*).

РЕЛЯТИВИ́СТ *м. филос.* релятивист (*релятивизмға эйәреүсе кеше*).

РЕЛЯТИ́ВНЫЙ *прил. книжн.* сағыштырма, релятив, нисби.

РЕМА́РКА *ж.* 1. (*замечание*) иҫкәрмә, билдә; 2. *театр.* ремарка (*авторҙың эш обстановкаhын, персонаждарҙың тышҡы күренешен һ. б. характерләп, пьеса тексына бирген аңлатмаhы*).

РЕМЁННЫЙ *прил.* ҡайыш; **ремённый кнут** ҡайыш сыбыртҡы.

РЕМЕ́НЬ *м.* 1. (*полоса кожи*) ҡайыш бау; 2. (*пояс из кожи*) ҡайыш; **поясно́й реме́нь** бил ҡайышы; 3. *тех.* машина ҡайышы; 4. *мн.* **ремни́** (*для ручного багажа*) ҡайыш бау.

РЕМЕ́СЛЕННИК *м.* 1. һөнәрсе; **ме́лкий реме́сленник** ваҡ һөнәрсе; 2. *перен.* кәсепсе, эште өҫтән-мөҫтән генә эшләүсе; 3. *разг.* (*ученик ремесленного училища*) һөнәрселек училищеhендә уҡыусы.

РЕМЕ́СЛЕННИЧАТЬ *несов.* 1. һөнәрселек менән көн күреү, һөнәрселек итеү; 2. *перен.* ижади эшләмәү, шаблон буйынса эшләү.

РЕМЕ́СЛЕННИЧЕСТВО *с.* 1. һөнәрселек, һөнәрселек кәсебе; 2. *перен.* ижади эшләмәү, шаблон буйынса эшләү.

РЕМЕ́СЛЕННЫЙ *прил.* 1. һөнәр, һөнәрселек; **реме́сленное учи́лище** һөнәрселек училищеhе; 2. *перен.* ижади эшләнмәгән, шаблон буйынса эшләнгән; тупаҫ; **реме́сленная рабо́та** тупаҫ эш.

РЕМЕСЛО́ *с.* 1. һөнәр; 2. (*профессия, занятие*) кәсеп.

РЕМИ́З *м.* ремиз (1. *ҡайhы бер кәрт уйынында тейешле hандағы взяткаьы алмау һәм шуның өсөн штраф;* 2. *спорт.* *фехтованиелә ҡабаттан киҫәтеү удары, сәнсеү;* 3. *фин. күсерелмә вексель буйынса аҡса түләү*).

РЕМИЛИТАРИЗА́ЦИЯ *ж.* ремилитаризациялау, ҡайтанан ҡоралландырыу.

РЕМИЛИТАРИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* ремилитаризациялау, ҡайтанан ҡоралландырыу.

РЕМИНИСЦЕ́НЦИЯ *ж. книжн.* 1. (*смутное воспоминание*) томанлы хәтирәләр (*йәки* иҫтәлектәр), хәтерләтә (*йәки* иҫкә төшөрә) торған күренештәр; 2. (*в художественном произведении*) реминисценция (*музыкаль, әҙәби һәм башҡа әҫәрҙәрҙә берәй кеше ижадының йоғонтоhо hиҙелеп, сағылып ҡалыуы*).

РЕМО́НТ I *м.* ремонтлау, ремонт, юнәтеү, төҙәтеү, ямау; **ремо́нт о́буви** аяҡ кейемен төҙәтеү.

РЕМО́НТ II *м.* 1. *воен.* тулыландырыу, ремонт (*аттар һаныл*); 2. *с.-х.* тулыландырыу (*йәш малдарҙы үрсетеп, мал һанын арттырыу*).

РЕМОНТИ́РОВАТЬ I *несов. что* ремонтлау, юнәтеү, төҙәтеү, ямау.

РЕМОНТИ́РОВАТЬ II *сов. и несов. что, воен.* тулыландырыу (*аттар һанын*).

РЕМО́НТНЫЙ I *прил.* ремонт; **ремо́нтные рабо́ты** ремонт эштәре.

РЕМО́НТНЫЙ II *прил.* 1. *воен.* ремонт, тулыландырыуға алынған; **ремо́нтная коми́ссия** ремонт комиссияһы; **ремо́нтные ло́шади** тулыландырыуға алынған аттар; 2. *с.-х.* үрсем, үрсем алыу өсөн аҫырала торған; **ремо́нтная ма́тка** үрсем алыу өсөн аҫыралған инә мал.

РЕНАТУРАЛИЗА́ЦИЯ *ж. юр.* ренатурализация (*берәй сәбәп менән гражданлыҡ хоҡуғын юғалтҡан кешегә яңынан үҙ иле гражданы булыу хоҡуғын ҡайтарыу*).

РЕНАТУРАЛИЗОВА́ТЬ *сов. и несов. кого, юр.* гражданлыҡ хоҡуғын кире ҡайтарыу, ренатурализациялау.

РЕНАТУРАЛИЗОВА́ТЬСЯ 1. *сов. и несов. юр.* гражданлыҡ хоҡуғын ҡайтарып алыу, ренатурализацияланыу; 2. *несов. страд.* к **ренатурализова́ть.**

РЕНЕГА́Т *м.* мөртәт, хыянатсы (*үҙенең элекке ҡараштарына хыянат иткән һәм дошмандар яғына күскән кеше*).

РЕНЕГА́ТКА *женск. р.* к **ренега́т.**

РЕНЕССА́НС *м.* (*с прописной*) Ренессанс, Яңырыу эпохаһы.

РЕ́НТА *ж.* рента (1. *эк. хеҙмәт һалмайынса капиталдан, милектән һәм ерҙән даими алына торған килем*; 2. *фин. капиталистик илдәрҙә срогы сикләнмәгән дәүләт заёмы*).

РЕНТА́БЕЛЬНОСТЬ *ж. эк.* рентабеллелек (*үҙенә тотолған сығымды ҡаплай алырлыҡ булыу*).

РЕНТА́БЕЛЬНЫЙ *прил. эк.* рентабелле; **рента́бельное предприя́тие** рентабелле предприятие.

РЕНТГЕ́Н *м. разг.* 1. *см.* **рентге́нов (рентге́новы лучи́)**; 2. (*просвечивание*) рентгенгә төшөү; 3. (*аппарат*) рентген.

РЕНТГЕ́НОВ *прил.*: **рентге́новы лучи́** рентген нурҙары.

РЕНТГЕ́НОВСКИЙ *прил.* рентген; **рентге́новский кабине́т** рентген кабинеты.

РЕНТГЕНОГРА́ММА *ж.* рентгенограмма (*рентген нурҙары ярҙамында төшөрөлгән фото-һүрәт*).

РЕНТГЕНОГРА́ФИЯ *ж.* рентгенография (*рентген нурҙары ярҙамында фотоға төшөрөү*).

РЕНТГЕНО́ЛОГ *м.* рентгенолог (*рентгенология һәм рентгенотерапия буйынса белгес*).

РЕНТГЕНОЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* рентгенология, рентгенологик; **рентгенологи́ческий кабине́т** рентгенология кабинеты.

РЕНТГЕНОЛО́ГИЯ *ж.* рентгенология (*медицинаның рентген нурҙарын файҙаланыу тураһындағы бүлеге*).

РЕНТГЕНОСКОПИ́ЧЕСКИЙ *прил.* рентгеноскопия, рентгеноскопик; **рентгеноскопи́ческий ме́тод** рентгеноскопик метод.

РЕНТГЕНОСКОПИ́Я *ж.* рентгеноскопия (*рентген нурҙары ярҙамында ҡарау һәм тикшереү*).

РЕНТГЕНОТЕРАПИ́Я *ж.* рентгенотерапия (*рентген нурҙарын дауалауға файҙаланыу*).

РЕ́НТНЫЙ *прил. эк., фин.* рента; **ре́нтный дохо́д** рента килеме.

РЕОМЮ́Р *м.* (*с прописной*) Реомюр (*шкалаһы һыуҙың туңыу нөктәһенән ҡайнау нөктәһенә ҡарап 80 градусҡа бүленгән термометр*).

РЕОРГАНИЗАЦИО́ННЫЙ *прил.* үҙгәртеп (*йәки* яңыса, ҡайтанан) ҡороу (*йәки* ойоштороу, төҙөү); **реорганизацио́нный пери́од** ҡайтанан ҡороу дәүере.

РЕОРГАНИЗА́ЦИЯ *ж.* үҙгәртеп (*йәки* яңыса, ҡайтанан) ҡороу (*йәки* ойоштороу, төҙөү).

РЕОРГАНИЗОВА́ТЬ *сов. и несов. что* үҙгәртеп (*йәки* яңыса, ҡайтанан) ҡороу (*йәки* ойоштороу, төҙөү).

РЕОРГАНИЗОВА́ТЬСЯ 1. *сов. и несов.* үҙгәртеп (*йәки* яңыса, ҡайтанан) ҡоролоу (*йәки* ойошторолоу, төҙөлөү); 2. *страд.* к **реорганизова́ть.**

РЕОСТА́Т *м. физ.* реостат (*электр сымында ток көсөн йәки көсөргәнешен регулирләү аппараты*).

РЕ́ПА *ж.* шалҡан; ◇ **дешёвле па́реной ре́пы** *см.* **па́реный.**

РЕПАРА́ЦИИ *мн.* (*ед.* **репара́ция** *ж.*) *полит.* репарация (*һуғышты башлап ебәргән илдең еңелгәс, килтергән зыяндар өсөн еңеүсе илгә түләүҙәре*).

РЕПАРАЦИО́ННЫЙ *прил. полит.* репарацион; **репарацио́нные платежи́** репарацион түләүҙәр.

РЕПАТРИА́НТ *м. полит.* репатриант (*репатриациялау арҡаһында тыуған иленә ҡайтыусы кеше*).

РЕПАТРИА́НТКА *женск. р* к **репатриа́нт.**

РЕПАТРИА́ЦИЯ *ж. полит.* репатриация, репатриациялау (*пленда ғы кешеләрҙең, эмигранттарҙың, ҡасаҡтарҙың, күсерелгән кешеләрҙең кире үҙ иленә ҡайтарылыуы*).

РЕПАТРИИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого, полит.* иленә ҡайтарыу, репатриациялау.

РЕПАТРИИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов. полит.* иленә ҡайтыу, репатриацияланыу; 2. *несов. страд.* к **репатрии́ровать.**

РЕПЕ́Й, РЕПЕ́ЙНИК *м.* тегәнәк (*үҫемлеге һәм емеше*).

РЕПЕ́ЙНЫЙ *прил.* тегәнәк; **репе́йное се́мя** тегәнәк орлоғо; **репе́йное ма́сло** тегәнәк майы.

РЕПЕРТУА́Р *м.* репертуар (1. *ҡуйыу өсөн билдәләнгән пьесалар*; 2. *бер артистең барлыҡ башҡара торған ролдәре, музыкаль һәм әҙәби әҫәрҙәре*).

РЕПЕРТУА́РНЫЙ *прил.* репертуар; **репертуа́рный план** репертуар планы.

РЕПЕТИ́Р *м.* репетир (*сәғәттәрҙә һуғыу механизме*).

РЕПЕТИ́РОВАТЬ *несов.* 1. *что и без доп.* репетиция яһау; 2. *кого* (*помогать*) дәрес әҙерләүгә ярҙам итеү, өйрәтеү, әҙерләү, өйҙә дәрестәр биреү.

РЕПЕТИ́ТОР *м.* репетитор (*дәрестә өлгәшмәүсе уҡыусыға өйөнә килеп дәресен өйрәтеүсе*).

РЕПЕТИ́ТОРСТВОВАТЬ *несов.* репетиторлыҡ итеү, репетитор булып эшләү.

РЕПЕТИЦИО́ННЫЙ *прил.* репетиция; **репетицио́нный зал** репетиция залы; **репетицио́нная рабо́та** репетиция эше.

РЕПЕТИ́ЦИЯ *ж.* репетиция (1. *театр. сәхнәгә ҡуйыу алдынан пьесаны әҙерләү, уйнап ҡарау*; 2. *кеҫә сәғәтенең һуғыу механизме һәм һуғыуы*).

РЕ́ПЛИКА *ж.* 1. реплика, ҡаршы әйтеү, һүҙ ташлау (*йәки* ҡыҫтырыу, ҡушыу); **подава́ть ре́плику с ме́ста** урындан һүҙ ташлау; 2. *театр.* реплика (*бер артистең икенсеһе һөйләр алдынан әйткән һүҙҙәре*).

РЕПОРТА́Ж *м.* репортаж (1. *газета һәм радио өсөн көндәлек хәбәрҙәр йыйнау эше*; 2. *көндәлек ваҡиғаларҙың барышы хаҡында радио, газетаға бирелгән мәғлүмәттәр*).

РЕПОРТЁР *м.* репортёр (*газета-журнал, радио һ. б. өсөн көндәлек хәлдәр, ваҡиғалар тураһында мәғлүмәттәр йыйыусы*).

РЕПОРТЁРСКИЙ *прил.* репортёр; **репортёрская заме́тка** репортёр мәҡәләһе.

РЕПРЕССИ́ВНЫЙ *прил.* репрессия, репрессив; **репресси́вные ме́ры** репрессив саралар.

РЕПРЕССИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* баҫтырыу, ҡыҫым яһау, репрессия ҡулланыу, репрессиялау.

РЕПРЕ́ССИЯ *ж.* репрессия, баҫтырыу саралары, язалау сараһы.

РЕПРОДУ́КТОР *м.* репродуктор.

РЕПРОДУ́КЦИЯ *ж.* репродукция (1. *фотография, клише һәм башҡалар ярҙамында һүрәттәрҙең күсермәһен күбәйтеү*; 2. *күсермә картина, рәсем*).

РЕПРОДУЦИРОВАТЬ *сов. и несов. что, фото, полигр.* репродукциялау, күсермәһен алыу.

РЕПС *м.* репс (*туҡыма*).

РЕПТИ́ЛИЯ *ж. зоол.* рептилия, һөйрәлеүсе хайуан.

РЕПУТА́ЦИЯ *ж.* абруй, репутация.

РЕ́ПЧАТЫЙ *прил.*: **ре́пчатый лук** ашлы һуған.

РЕСНИ́ТЧАТЫЙ *прил. биол.* төклө.

РЕСНИ́ЦЫ *мн.* (*ед.* **ресни́ца** *ж.*) керпек.

РЕСНИ́ЧКИ *мн.* (*ед.* **ресни́чка** *ж.*) 1. *уменьш.-ласк. от* **ресни́цы**; 2. *биол.* төк, керпексә.

РЕСНИ́ЧНЫЙ *прил.* 1. керпек; 2. *см.* **ресни́тчатый**.

РЕСПЕКТА́БЕЛЬНЫЙ *прил.* респектабелле, хөрмәтле, олпатлы, дәрәжәле; **респекта́бельный вид** олпатлы ҡиәфәт.

РЕСПИРА́ТОР *м.* респиратор (*тын алыу органдарын зарарлы газ һәм туҙандан һаҡлай торған прибор*).

РЕСПУ́БЛИКА *ж.* республика; **социалисти́ческая респу́блика** социалистик республика.

РЕСПУБЛИКА́НЕЦ *м.* 1. республикасы, республика яҡлы кеше; 2. республиканец (*буржуаз республика партияһы ағзаһы*).

РЕСПУБЛИКА́НСКИЙ *прил.* республика; **республика́нский флаг** республика флагы; **республика́нский съезд учителе́й** уҡытыусыларҙың республика съезы.

РЕССО́РА *ж.* сиртмә, рессор.

РЕССО́РНЫЙ *прил.* сиртмәле, рессорлы; **рессо́рный экипа́ж** рессорлы экипаж.

РЕСТАВРА́ТОР *м.* реставратор (1. *иск. архитектура, сәнғәт әҫәрҙәрен яңынан элекке хәленә ҡайтарыу белгесе*; 2. *полит. ҡолатылған короллекте аяҡҡа баҫтырырға ынтылыусы*).

РЕСТАВРАЦИО́ННЫЙ *прил. иск.* реставрациялау; **реставрацио́нная мастерска́я** реставрациялау мастерскойы.

РЕСТАВРА́ЦИЯ *ж.* реставрация, реставрациялау (1. *иск. сәнғәт әҫәрҙәрен элекке хәленә ҡайтарыу*; 2. *полит. ҡолатылған короллекте яңынан торғоҙоу*).

РЕСТАВРИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, в разн. знач.* реставрациялау; **реставри́ровать ста́тую** статуяны реставрациялау.

РЕСТОРА́Н *м.* ресторан.

РЕСТОРА́ННЫЙ *прил.* ресторан; **рестора́нный обе́д** ресторан ашы.

РЕСУ́РС *м.* 1. сара; мөмкинлек; **после́дний ресу́рс** иң һуңғы сара; 2. *мн.* **ресу́рсы** (*запасы*) ресурс, сығанаҡ; 3. *мн.* **ресу́рсы** (*денежные средства*) аҡса запасы.

РЕТИ́ВОСТЬ *ж.* тырышлыҡ, егәрлелек.

РЕТИ́ВЫЙ *прил.* 1. (*усердный, старательный*) тырыш, егәрле; **рети́вый па́рень** тырыш егет; 2. (*живой—о коне*) сапсан, уйнаҡлап (*йәки* бейеп) торған.

РЕТИ́НА *ж. анат.* ретина (*күҙ селтәрлеге*).

РЕТИРОВА́ТЬСЯ *сов. и несов.* 1. (*отступить*) сигенеү, артҡа китеү, йәшеренеү; 2. *разг.* (*уйти*) китеү, юҡ булыу.

РЕТО́РТА *ж.* реторта (*кәкере муйынлы шар һымаҡ быяла һауыт*).

РЕТРАНСЛЯ́ЦИЯ *ж. радио* ретрансляциялау.

РЕТУШЁР *м.* ретушёр, ретушләүсе (*ретушләү оҫтаһы*).

РЕТУШИ́РОВАНИЕ *с. см.* **ретуши́ровать**.

РЕТУШИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* ретушләү (*фото-һүрәттәрҙе буяп төҙәтеү*).

РЕ́ТУШЬ *ж.* ретушь (*фото-рәсемдәрҙе йәки негативтәрҙе буяп төҙәтеү*).

РЕФЕРА́Т *м.* реферат (1. *берәй мәсьәләнең ҡыҫҡаса бирелеше*; 2. *берәй темаға булған доклад*).

РЕФЕРЕ́НДУМ *м. полит.* референдум (*дөйөм халыҡ фекерен һорау*).

РЕФЕРЕ́НТ *м.* референт (1. *реферат уҡыусы*; 2. *айырым мәсьәләләр буйынса докладтар яһаусы, консультация биреүсе белгес*).

РЕФЕРЕ́НЦИЯ *ж.* референция (*эүәл эшләгән урындан алынған справка, отзыв*).

РЕФЕРИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* реферат яҙыу.

РЕФЛЕ́КС *м.* 1. *физиол.* рефлекс (*организмдең тышҡы тәьҫиргә яуап реакцияһы*); 2. *книжн.* (*следствие*) һөҙөмтә, сағылыш; 3. *иск.* (*отражение*) рефлекс; **рефле́ксы зе-**

лёной листвы́ на бéлой стенé дóма йәшел япраҡтың аҡ стена шәүләһендәге рефлексе.

РЕФЛЕ́КТОР *м.* рефлектор (1. *яҡтылыҡ нурҙарын сағылдырыусы батынҡы көҙгө*; 2. *сағылдырғыслы электр лампаһынан торған йылытыу приборы*; 3. *батынҡы көҙгөлө телескоп*).

РЕФЛЕ́КТОРНЫЙ *прил.* рефлектор; **рефле́кторное зе́ркало** рефлектор көҙгөһө.

РЕФЛЕКТО́РНЫЙ *прил. физиол.* рефлектор, ирекһеҙҙән (*йәки* ихтыярһыҙҙан, аңһыҙ) эшләнә торған.

РЕФО́РМА *ж.* реформа; **дéнежная рефóрма** аҡса реформаһы.

РЕФОРМА́ТОР *м.* реформатор, реформа үткәреүсе.

РЕФОРМА́ЦИЯ *ж. ист.* реформация (*16 быуатта Көнбайыш Европала феодализмға ҡаршы социал-политик хәрәкәт*).

РЕФОРМИ́ЗМ *м. полит.* реформизм (*эшселәр хәрәкәтендә социалистик революцияны һәм пролетариат диктатураһын кире ҡаҡҡан, марксизмға дошман ағым*).

РЕФОРМИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* реформалау, реформа яһау (*йәки* үткәреү).

РЕФОРМИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов.* реформаланыу, реформа яһалыу (*йәки* үткәрелеү); 2. *несов. страд. к* **реформи́ровать.**

РЕФОРМИ́СТ *м.* реформист, реформизм яҡлы кеше.

РЕФРАКТО́МЕТР *м. физ.* рефрактометр (*төрлө есемдәрҙә нурҙың һыныу дәрәжәһен үлсәй торған прибор*).

РЕФРА́КТОР *м.* рефрактор (*телескоп*).

РЕФРЕ́Н *м.* рефрен (1. *лит. шиғырҙың һәр бер строфаһынан һуң ҡабатланған юлдар*; 2. *муз. йыр ҡушымтаһы*).

РЕФРИЖЕРА́ТОР *м.* рефрижератор (1. *холодильниктәрҙең түбән температура бирә торған өлөшө*; 2. *холодильникле вагон, автомобиль, карап һ. б.*).

РЕЦЕНЗЕ́НТ *м.* рецензент, рецензия яҙыусы.

РЕЦЕНЗИ́РОВАТЬ *несов. что* рецензиялау, рецензия яҙыу; **рецензи́ровать кни́гу** китапҡа рецензия яҙыу.

РЕЦЕ́НЗИЯ *ж.* рецензия (*әҫәргә, фәнни хеҙмәткә һ. б. баһа биреп яҙылған мәҡәлә*).

РЕЦЕ́ПТ *м.* рецепт (1. *дарыу алырға бирелгән ҡағыҙ*; 2. *берәй нәмәне әҙерләү ысулы*).

РЕЦЕПТУ́РА *ж.* рецептура (1. *мед., фарм. дарыу әҙерләү һәм дөрөҫ рецепт яҙып биреү тураһында ҡағиҙәләр*; 2. *берәр нәмәне әҙерләү тураһында белешмә*).

РЕЦИДИ́В *м.* рецидив (1. *берәй күренештең ҡабатланыуы*; 2. *юр. ҡабатланған енәйәт*; 3. *мед. ауырыуҙың яңынан ҡабатланыуы*).

РЕЦИДИВИ́СТ *м. юр.* рецидивист (*ҡайтанан енәйәт эшләгән кеше*).

РЕЦИДИВИ́СТКА *женск. р. к* **рецидиви́ст.**

РЕЧЕВО́Й *прил.* һөйләү, һөйләм; **речевы́е на́выки** һөйләү күнекмәләре.

РЕЧИ́СТЫЙ *прил. разг.* 1. (*красноречивый*) сәсән, һүҙгә оҫта; 2. (*болтливый*) һүҙсән, күп һөйләүсән.

РЕЧИТАТИ́В *м. муз.* речитатив, көйләп һөйләү.

РЕ́ЧКА *ж.* бәләкәй йылға, инеш.

РЕЧНО́Й *прил. в разн. знач.* йылға; **речно́й песо́к** йылға ҡомо; **речна́я ры́ба** йылға балығы; **речно́й вокза́л** йылға вокзалы.

РЕЧЬ *ж.* 1. (*способность говорить*) һөйләү; **о́рганы ре́чи** һөйләү органдары; 2. (*язык*) тел; **у́стная речь** һөйләү теле; 3. (*выступление*) телмәр; 4. (*разговор*) һүҙ, әңгәмә, һөйләшеү; **об э́том не́ было и ре́чи** был турала һүҙ булғаны ла юҡ; ◇ **ко́свенная речь** *см.* **ко́свенный; пряма́я речь** *см.* **прямо́й; ча́сти ре́чи** *см.* **часть.**

РЕША́ТЬ *несов. см.* **реши́ть.**

РЕША́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **реши́ться;** 2. *страд. к* **реша́ть** (*см.* **реши́ть** 2—4).

РЕША́ЮЩИЙ 1. *прич.* ҡарар итеүсе, хөкөм сығарыусы; хәл итеүсе; 2. *прил.* хәл иткес, мөһим, төп; **реша́ющая си́ла** төп көс; **реша́ющая мину́та** хәл иткес минут.

РЕШЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **реши́ть** 2—4; **реше́ние зада́чи** мәсьәләне сисеү; 2. (*ответ к задаче*) сиселеш, яуап; **э́та зада́ча име́ет два реше́ния** был мәсьәләнең ике яуабы бар; 3. (*постановление*) ҡарар; **реше́ние суда́** суд ҡарары; 4. (*заключение, вывод*) ҡарар.

РЕШЁННЫЙ *прич. и прил.* хәл ителгән, ҡәтғи ҡарарға киленгән; **э́то вопро́с решённый** был мәсьәлә хәл ителгән.

РЕШЁТКА *ж.* 1. рәшәткә; 2. (*забор*) текмә; **садо́вая решётка** баҡса текмәһе; 3. *тех.* селтәр; ◇ **посади́ть за решётку** *кого-что* төрмәгә ултыртыу.

РЕШЕТО́ *с.* иләк; ◇ **голова́ как решето́** серек баш (*бик тиҙ онотоусан кеше тураһында*); **носи́ть решето́м во́ду** *см.* **вода́; чудеса́ в решете́** ғәжәп нәмә, бығаса күрелмәгән нәмә.

РЕШЁТЧАТЫЙ, РЕШЕ́ТЧАТЫЙ *прил.* рәшәткәле; **решётчатый забо́р** рәшәткәле ҡойма; **решётчатые о́кна** рәшәткәле тәҙрәләр.

РЕШИ́МОСТЬ *ж.* ҡыйыулыҡ, тәүәккәллек; **прояви́ть реши́мость** тәүәккәллек күрһәтеү.

РЕШИ́ТЕЛЬНО *нареч.* 1. тәүәккәлләп, ҡыйыу, батырланып; **он реши́тельно стреми́лся вперёд** ул ҡыйыу алға ынтылды; 2. (*совсем, совершенно*) ла (лә), һис; **я реши́тельно ничего́ не понима́ю** мин бер нәмә лә аңламайым; 3. (*без исключения*) ла (лә); **в э́том уча́ствуют реши́тельно все** бында бөтәһе лә ҡатнаша.

РЕШИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* тәүәккәллек, баҙнатлыҡ.

РЕШИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*смелый*) тәүәккәл, ҡыйыу, баҙнатлы, батыр; **реши́тельный хара́ктер** ҡыйыу характер; 2. (*окончательный, категорический*) ҡәтғи, ҡаты, ҡырҡа, киҫкен; **реши́тельный тон** ҡәтғи тон; **приня́ть реши́тельные ме́ры** ҡаты саралар күреү; 3. (*решающий*) хәл иткес; **реши́тельный моме́нт** хәл иткес момент.

РЕШИ́ТЬ *сов.* 1. *с неопр.* (*прийти к заключению*) ... булыу, ҡарар итеү; **я реши́л оста́ться здесь** мин бында ҡалырға булдым; 2. *что и с неопр.* (*принять решение*) ҡарар итеү, хөкөм сығарыу; **суд реши́л де́ло в его́**

по́льзу суд эште уның файҙаһына ҡарар итте; 3. *что* (*найти ответ*) сығарыу, сисеү; **реши́ть зада́чу** мәсьәләне сығарыу; 4. *что* (*выполнить, осуществить*) хәл итеү; **реши́ть пробле́му** проблеманы хәл итеү; ◇ **решено́ и подпи́сано** инде хәл ителгән.

РЕШИ́ТЬСЯ *сов.* 1. *на что и с неопр.* =ға (=гә) булыу, ҡарарға килеү, ҡарар итеү; баҙнат итеү, ҡыйыу; **он реши́лся на э́то путеше́ствие** ул ошо сәйәхәткә сығырға булды; 2. (*разрешиться*) хәл ителеү; **де́ло реши́лось в его́ по́льзу** эш уның файҙаһына хәл ителде.

РЕЭВАКУА́ЦИЯ *ж.* эвакуациянан ҡайтарыу (*йәки* ҡайтыу).

РЕЭВАКУИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* эвакуациянан ҡайтарыу.

РЕЭВАКУИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов.* эвакуациянан ҡайтыу; 2. *несов. страд. к* **реэвакуи́ровать.**

РЕЭМИГРА́ЦИЯ *ж.* эмиграциянан ҡайтыу (*йәки* ҡайтарыу).

РЕ́Я *ж. мор.* рея (*тура елкәндәрҙе беркетеү өсөн ҡуйылған арҡыры ағас*).

РЕ́ЯТЬ *несов.* 1. (*пари́ть*) һалмаҡ ҡына осоу; **ре́ять в вышине́** бейектә һалмаҡ ҡына осоу; 2. (*раззеваться*) елберҙәү, елберҙәп тороу; **ре́ют знамёна** байраҡтар елберҙәй.

РЖА́ВЕТЬ *несов.* тутығыу, тутлау, тут баҫыу.

РЖА́ВИТЬ *несов. что* тутыҡтырыу, тутлатыу; **сы́рость ржа́вит желе́зо** дым тимерҙе тутлата.

РЖА́ВЧИНА *ж. в разн. знач.* тут, тутыҡ.

РЖА́ВЫЙ *прил.* 1. тутлы, тутыҡҡан; һаҫыҡ; **ржа́вый гвоздь** тутыҡҡан ҡаҙаҡ; **ржа́вая вода́** һаҫыҡ һыу; 2. (*о цвете*) ҡыҙғылт көрән.

РЖА́НИЕ *с.* кешнәү.

РЖАНО́Й *прил.* арыш; **ржано́й хлеб** арыш икмәге; **ржано́й ко́лос** арыш башағы.

РЖАТЬ *несов.* кешнәү.

ржёшь, ржёт *и т. д. наст. вр. от* **ржать.**

ржи *род., дат. и предл. п. ед. от* **рожь.**

РИА́Л *м.* риал (*Иранда аҡса берәмеге*).

РИ́ГА *ж.* ярма (*көлтәләрҙе киптереп һуғыу урыны*).

РИ́ГЕЛЬ *м. тех.* 1. (*балка*) арҡыры өрлөк; 2. (*задвижка*) шылдырма, шыуҙырма.

РИДИКЮ́ЛЬ *м. уст.* ридикюль (*ҡатын-ҡыҙҙарҙың ҡул сумкаһы*).

РИ́ЗА *ж.* 1. *церк.* риза (*христиан руханиҙәренең ғибәҙәт ваҡытында кейә торған өҫ кейеме*); 2. *уст. поэт.* кейем.

РИКОШЕ́ТОМ *нареч.* 1. ҡаҡсып килеп; **пу́ля попа́ла в него́ рикоше́том** пуля уға ҡаҡсып килеп тейгән; 2. *перен.* (*косвенно*) ситләтеп, ҡыялатып.

РИ́КША *м.* рикша (*ҡайһы бер Көнсығыш һәм Көньяҡ Азия илдәрендә* (*бәләкәй арбаға егелеп, пассажирҙәр йөрөтөүсе, йөк ташыусы кеше*).

РИ́МЛЯНЕ *мн.* 1. римләндәр (*боронғо Рим дәүләте граждандары*); 2. римлеләр (*Римдә йәшәүселәр*).

РИ́МЛЯНИН *м.* римле.

РИ́МЛЯНКА *женск. р. к* **ри́млянин.**

РИ́МСКИЙ *прил.* Рим; **ри́мский теа́тр** Рим театры; ◇ **ри́мский па́па** Рим папаһы (*католик дине башлығы*); **ри́мское пра́во** *юр.* Рим хоҡуғы (*боронғо Рим дәүләтенең закондар йыйынтығы*); **ри́мские ци́фры** Рим цифрҙары (I, II, III *һ. б.*).

РИНГ *м. спорт.* ринг, бокс ярышы майҙаны.

РИ́НУТЬСЯ *сов.* ташланыу, атылыу, ябырылыу; **ри́нуться в бой** һуғышҡа ташланыу.

РИС *м.* дөгө.

РИСК *м.* 1. (*возможная опасность*) мөмкин булған ҡурҡыныслыҡ, хәүеф; **с ри́ском для жи́зни** ғүмерен ҡурҡыныс аҫтына ҡуйып; 2. (*действие наудачу*) тәүәккәллек, ҡыйыулыҡ, баҙнатлыҡ, батырлыҡ; ◇ **де́йствовать на свой страх и риск** *см.* **страх.**

РИСКНУ́ТЬ *сов.* 1. *однокр. см.* **рискова́ть;** 2. *с неопр. и без доп.* тәүәккәлләү, баҙнат (*йәки* батырсылыҡ) итеү; **я рискну́л спроси́ть его́ об э́том** мин был турала унан һорарға батырсылыҡ иттем.

РИСКО́ВАННЫЙ *прил.* 1. бик ҡыйыу, тәүәккәл, ҡурҡыныслы, хәтәр, хәүефле; **риско́ванный посту́пок** хәүефле эш; 2. *перен.* (*двусмысленный*) ике төрлө аңларға мөмкин булған, бик үк әҙәпле булмаған; **риско́ванное выраже́ние** ике төрлө аңларға мөмкин булған һүҙ.

РИСКОВА́ТЬ *несов.* 1. *без доп.* тәүәккәлләү, баҙнат (*йәки* батырсылыҡ) итеү; 2. *чем* ҡурҡыныс аҫтына ҡуйыу; **рискова́ть жи́знью** ғүмерен ҡурҡыныс аҫтына ҡуйыу; 3. *с неопр.* мөмкин, ихтимал (булыу); **вы риску́ете опозда́ть** һеҙҙең һуңға ҡалыуығыҙ мөмкин.

РИСОВА́ЛЬНЫЙ *прил.* һүрәт төшөрөү (*йәки* яһау); **рисова́льные принадле́жности** һүрәт төшөрөү кәрәк-яраҡтары.

РИСОВА́ЛЬЩИК *м.* һүрәтсе-художник.

РИСОВА́ЛЬЩИЦА *женск. р. к* **рисова́льщик.**

РИСОВА́НИЕ *с. см.* **рисова́ть; уро́к рисова́ния** рәсем төшөрөү дәресе.

РИСОВА́ТЬ *несов. кого-что* 1. һүрәт яһау, рәсем төшөрөү; 2. *перен.* (*описывать*) тасуир итеү, итеп һүрәтләү (*йәки* күрһәтеү), кәүҙәләндереү; **рисова́ть что́-либо в я́рких кра́сках** берәй нәмәне ал да гөл итеп күрһәтеү.

РИСОВА́ТЬСЯ *несов.* 1. күренеү, күренеп тороу; **вдали́ рисова́лись очерта́ния гор** алыҫтан тау һыҙаттары күренде; 2. *перен.* (*казаться, представляться*) күҙ алдына килеү (*йәки* баҫыу); 3. *чем и без доп.* булып күренергә тырышыу, ҡыланыу; **он сли́шком рису́ется** ул артыҡ ҡылана; 4. *страд. к* **рисова́ть.**

РИ́СОВЫЙ *прил.* дөгө; **ри́совая ка́ша** дөгө бутҡаһы; **ри́совое по́ле** дөгө яланы.

РИСУ́НОК *м.* һүрәт, рәсем.

РИТМ *м.* ритм (1. *ниндәй ҙә булһа бер элементтең тигеҙ, дөрөҫ сиратлашыуы;* 2. *берәй нәмәнең булыу, эшләнеү тиҙлеге*).

РИ́ТМИКА *ж.* ритмика (1. *ритм системаһы һәм характеры;* 2. *ритм тураһындағы белем;* 3. *ритмгә өйрәтеү маҡсатындағы физик күнекмәләр системаһы*).

РИТМИ́ЧЕСКИЙ, РИТМИ́ЧНЫЙ *прил.* ритмле, ритмик; **ритми́ческие движе́ния** ритмле хәрәкәттәр; **ритми́чная му́зыка** ритмле музыка.

РИТО́РИКА *ж.* риторика (1. *ораторлыҡ, матур һөйләү оҫталығы тураһындағы теория*; 2. *перен. артыҡ ҡабартып һөйләнелгән һүҙҙәр*).

РИТОРИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. риторик; **ритори́ческий вопро́с** риторик һорау (*яуабы үҙендә булған һорау*); 2. *перен.* (*напыщенный*) ҡабартылған; **ритори́ческая фра́за** ҡабартылған фраза.

РИТУА́Л *м. книжн.* 1. *рел.* дини ғөрөф-ғәҙәт, дин йолаһы; **ритуа́л погребе́ния** ерләү йолаһы; 2. (*церемониал*) йола, ғәҙәт, ғәҙәт булып киткән тәртип; **ритуа́л приёма посло́в** илселәрҙе ҡабул итеү йолаһы.

РИФ I *м.* (*подводные скалы*) риф; **кора́лловый риф** мәрйен рифе.

РИФ II *м. мор.* риф (*кәрәк ваҡытта елкәнде бәләкәйләтеү өсөн елкәнгә тағылған бау*); **брать ри́фы** елкән бауҙарын тартыу.

РИФЛЕ́НИЕ *с. тех.* ҡытыршылау, бызырмаҡлау, йырғылау.

РИФЛЁНЫЙ I *прил. тех.* ҡытыршы, бызырмаҡлы, йырғыланған; **рифлёное желе́зо** ҡытыршы тимер.

РИФЛЁНЫЙ II *прил. мор.* бәләкәйләнгән, йыйылған (*елкән*).

РИ́ФМА *ж.* рифма; **мужска́я ри́фма** баҫым һуңғы ижеккә төшкән рифма; **же́нская ри́фма** баҫым һуңғы ижектең алдындағы ижеккә төшкән рифма.

РИФМО́ВАННЫЙ *прил.* рифмалы; **рифмо́ванная про́за** рифмалы проза.

РИФМОВА́ТЬ *несов. что* рифмалау, рифмалаштырыу, рифмаға һалыу.

РИФМОВА́ТЬСЯ *несов.* 1. рифмаланыу; 2. *страд. к* **рифмова́ть.**

РИФМО́ВКА *ж. лит.* рифмалашыу, рифмаланыш; **рифмо́вка стихо́в** шиғырҙың рифмалашыуы.

РИФМОПЛЁТ *м. разг.* рифмаһы насар, йомшаҡ шиғыр яҙыусы.

РИШЕЛЬЕ́ *с. нескл.* селтәрләп ҡайыу.

РО́БА *ж.* (*рабочая одежда*) роба (*махсус эш кейеме*).

РОБЕ́ТЬ *несов.* ҡыймау, ҡаушау, ҡурҡыу; **не робе́й!** ҡаушама!

РО́БКИЙ *прил.* ҡыйыуһыҙ, ҡурҡыусан; ◇ **не ро́бкого деся́тка** *см.* **деся́ток.**

РО́БОСТЬ *ж.* ҡыйыуһыҙлыҡ, ҡурҡып ҡалыусанлыҡ, баҙнатһыҙлыҡ.

РО́БОТ *м.* робот (*ҡатмарлы эштәрҙе кеше һымаҡ башҡарыусы автомат*).

РОВ *м.* соҡор, ур; **противота́нковый ров** танкыға ҡаршы ҡаҙып яһалған ур.

РОВЕ́СНИК *м.* йәштәш, тиҫтер.

РОВЕ́СНИЦА *женск. р. к* **рове́сник.**

РО́ВНО *нареч.* 1. (*гладко*) тигеҙ, тип-тигеҙ; **доро́га идёт ро́вно** юл тип-тигеҙ бара; 2. (*одинаково, равномерно*) дөрөҫ, бер тигеҙ бер көйө (*йәки* яйға); **часы́ иду́т ро́вно** сәғәт дөрөҫ йөрөй; **се́рдце бьётся ро́вно** йөрәк бер тигеҙ тибә; **ло́шадь бежи́т ро́вно** ат бер яйға елеп бара; **ве́тер ду́ет ро́вно** ел бер тигеҙ тиҙлектә иҫә; 3. *перен.* (*о поведении*) бер тигеҙ; 4. *в знач. частицы* (*точно, как раз*) нәҡ, тап, теүәл; **ро́вно сто рубле́й** теүәл йөҙ һум; 5. *в знач. частицы* (*совершенно, совсем*) бер нәмә лә, һис нәмә; **я ро́вно ничего́ не по́нял** мин бер нәмә лә аңламаным.

РО́ВНЫЙ *прил.* 1. (*о поверхности*) тигеҙ; **ро́вная доро́га** тигеҙ юл; 2. (*прямой*) төҙ, тура; **ро́вная ли́ния** тура һыҙыҡ; 3. (*одинаковый*) тиң, бер тигеҙ; **краси́вые ро́вные зу́бы** матур, тигеҙ тештәр; 4. (*равномерный*) бер төҫлө, бер тигеҙ, берҙәй; **ро́вный шаг** бер тигеҙ аҙым; 5. *перен.* (*уравновешенный*) тыныс, сабыр; **ро́вный хара́ктер** сабыр характер; ◇ **не ро́вен час** әллә ни булыр кем белә; **ро́вный счёт** тигеҙ иҫәп (*түңәрәкләп иҫәпләү*); **ро́вным счётом ничего́** бер нәмә лә юҡ.

РО́ВНЯ, РОВНЯ́ *м. и ж. разг.* иш, тиң, бер тиң, бер тигеҙ.

РОВНЯ́ТЬ *несов. что* тигеҙләү, таҡырайтыу; туралау.

РОГ *м.* 1. мөгөҙ; **оле́ний рог** болан мөгөҙө; 2. (*музыкальный инструмент*) борғо; **труби́ть в рог** борғо ҡысҡыртыу; ◇ **брать быка́ за рога́** мәсьәләгә ҡырҡа тотоноу; **в бара́ний рог согну́ть** *см.* **бара́ний; как из ро́га изоби́лия** мул, бик күп; **наста́вить рога́** *кому* мөгөҙ ҡуйыу (1) *иргә хыянат итеү*; 2) *берәй кеше бисәһенең һөйәре булыу*).

РОГА́СТЫЙ *прил. разг.* ҙур мөгөҙлө; **рога́стый бык** ҙур мөгөҙлө үгеҙ.

РОГА́ТИНА *ж.* (*охотничье оружие*) айыу һөңгөһө.

РОГА́ТКА *ж.* 1. (*на дороге*) кәртә; 2. *обычно мн.* **рога́тки** *перен.* (*препятствия*) кәртә, тотҡарлыҡ, ҡаршылыҡ; 3. (*деревянная развилка*) атҡыс, рогатка; 4. (*деревянный ошейник*) ағас ҡамытса (*мал тар ерҙән үтә алмаһын өсөн*).

РОГА́ТЫЙ *прил.* 1. мөгөҙлө; **кру́пный рога́тый скот** һыйыр малы; **ме́лкий рога́тый скот** ваҡ мал; 2. (*с острыми концами*) мөгөҙ һымаҡ, ураҡ һымаҡ; **рога́тый ме́сяц** ураҡ һымаҡ ай; ◇ **рога́тый муж** алданған ир (*ҡатыны хыянат иткән ир*).

РОГА́Ч *м.* 1. (*самец оленя*) ата болан; 2. (*жук*) мөгөҙлө ҡуңыҙ.

РОГОВИ́ЦА *ж. анат.* мөгөҙ ҡатлау (*күҙҙә*).

РОГОВО́Й *прил.* мөгөҙ; **рогово́й гре́бень** мөгөҙ тараҡ; ◇ **рогова́я оболо́чка** *см.* **рогови́ца.**

РОГО́ЖА *ж.* септә.

РОГО́ЖКА *ж.* 1. *уменьш. от* **рого́жа;** 2. (*ткань*) бүртмәс; **брю́ки из рого́жки** бүртмәс салбар.

РОГО́ЖНЫЙ *прил.* септә; **рого́жный куль** септә ҡап.

РОГО́З *м. бот.* екән.

РОГОНО́СЕЦ *м. разг.* алданған ир (*ҡатыны хыянат иткән ир*).

РОД *м.* 1. (*в первобытном обществе*) ырыу, түбә; 2. (*поколение*) зат, тоҡом, нәҫел; **из ро́да в род** нәҫелдән-нәҫелгә; 3. *в знач. нареч.* **ро́дом** сығышы (*йәки* тыумышы) яғынан (*йәки* менән); **он ро́дом башки́р** сығышы яғынан ул башҡорт; 4. *биол.* (*группа*) төркөм, төр; 5. (*разновидность, сорт*) сорт, төр; **вся́кого ро́да това́ры** һәр төрлө тауарҙар; 6. (*способ, образ*) төр; **род дея-**

тельности эш итеү төрө; 7. *лингв.* род; **же́нский род** женский род; ◇ **в не́котором ро́де** бер тиклем, бер ни ҡәҙәр; **в своём ро́де** үҙенсә, үҙенә күрә (башҡа); **в э́том ро́де** шундайыраҡ, шулайыраҡ, шуға яҡын; **ни ро́ду ни пле́мени** нәҫел-нәсәпһеҙ; **род ору́жия (войск)** ҡорал (ғәскәр) төрө; **род челове́ческий** кешеләр, кешелек донъяһы; **тако́го ро́да** шундай, әнә шундай.

РО́ДИЙ *м.* родий (*химик элемент, металл*).

РОДИ́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. бәпесләү, бала табыу; **роди́льный дом** бәпесләү йорто; 2. бәпеслэгәндә була торған; **роди́льная горя́чка** бәпесләгәндә була торған ауырыу.

РОДИ́МЧИК *м. прост.* быума (*ауырлы ҡатындарҙа, йәш балаларҙа була*).

РОДИ́МЫЙ *прил. прост.* туғанҡай, йөрәкәй, бәғрем, һөйөклөм; ◇ **роди́мое пятно́** 1) миң; 2) (*пережиток*) ҡалдыҡ.

РО́ДИНА *ж.* 1. (*отечество*) тыуған ил, ватан; 2. (*место рождения*) тыуған ер, тыуған-үҫкән ер; нағаса (*матери*); 3. (*место возникновения чего-л.*) тыуған (*йәки* барлыҡҡа килгән, килеп сыҡҡан) ер; **Росси́я — ро́дина ленини́зма** Россия — ленинизмдең тыуған ере.

РО́ДИНКА *ж.* миң.

РОДИ́ТЕЛИ *мн.* ата-әсә(ләр).

РОДИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.*: **роди́тельный паде́ж** *грам.* эйәлек килеш.

РОДИ́ТЕЛЬСКИЙ *прил.* ата-әсә; **роди́тельское собра́ние** ата-әсәләр йыйылышы; **роди́тельский дом** ата-әсә йорто.

РОДИ́ТЬ *сов. и несов.* 1. *кого* бәпесләү, балалау, бала табыу; 2. *что, перен.* (*создать*) барлыҡҡа килтереү, тыуҙырыу, килтереп сығарыу; 3. *что и без доп., разг.* (*дать урожай*) уңыш (*йәки* емеш) биреү; ◇ **в чём мать родила́** *см.* **мать.**

РОДИ́ТЬСЯ *сов. и несов.* 1. тыуыу; 2. *перен.* (*возникнуть*) барлыҡҡа килеү, тыуыу; килеү; **у меня́ родила́сь мысль** миндә бер уй тыуҙы; 3. (*произрасти*) уңыу, үҫеү; ◇ **роди́лся в руба́шке** бәхетле булып тыуған, бәхете менән тыуған.

РО́ДИЧ *м. прост.* ырыуҙаш, нәҫелдәш, туғандаш.

РОДНИ́К *м.* күҙәү, сығанаҡ, шишмә.

РОДНИКО́ВЫЙ *прил.* күҙәү, сығанаҡ, шишмә; **роднико́вая вода́** шишмә һыуы.

РОДНИ́ТЬ *несов.* 1. *кого с кем* туғанлыҡ (*йәки* ҡәрҙәшлек) урынлаштырыу, туғанлаштырыу; 2. *кого-что с кем-чем* (*сближать; делать сходным*) яҡынлаштырыу, яҡынайтыу; яҡын (*йәки* оҡшаш) итеү.

РОДНИ́ТЬСЯ *несов.* 1. туғанлашыу, туған (*йәки* ҡәрҙәш) булыу, туғанлыҡҡа кереү; 2. (*сближаться; приобретать сходство*) яҡынлашыу; оҡшаш булыу, бер-береһенә оҡшау.

РОДНИЧКИ́ *мн.* (*ед.* **роднічо́к** *м.*) *анат.* лепкә.

РОДНО́Й *прил.* 1. туған, бер туған; **родна́я мать** туған әсәй; 2. *в знач. сущ.* **родны́е** *мн.* ағай-эне, ҡәрҙәш-ырыу, нәҫел-нәсәп; **у него́ мно́го родны́х** уның ҡәрҙәш-ырыуы күп; 3. (*о месте рождения*) тыуған, үҙ; **мой родно́й го́род** минең тыуған ҡалам; 4. (*близкий сердцу*) ҡәҙерле, һөйөклө, туған; ◇ **родно́й язы́к** туған тел, әсә теле.

РОДНЯ́ *ж.* 1. *собир.* (*родственники*) нәҫел-нәсәп, ҡәрҙәш-ырыу, ҡәрҙәш, ағай-эне; 2. *разг.* (*родственник*) ҡәрҙәш; **он мне родня́** ул миңә ҡәрҙәш.

РОДОВИ́ТЫЙ *прил.* затлы нәҫелдән, затлы.

РОДОВО́Й I *прил.* 1. *ист.* ырыу, түбә; **родово́й строй** ырыу ҡоролошо; 2. *уст.* (*наследственный*) тоҡомдан-тоҡомға (*йәки* нәҫелдән-нәҫелгә) күсеп килгән; **родово́е поме́стье** нәҫелдән-нәҫелгә күсеп килгән имение; 3. ырыу, төр; **родовы́е и видовы́е назва́ния расте́ний** үҫемлектәрҙең ырыу һәм төр исемдәре; ◇ **родовы́е оконча́ния существи́тельных** исемдәрҙең род ялғауҙары.

РОДОВО́Й II *прил.*: **родовы́е схва́тки** тулғаҡ тотоу.

РОДОВСПОМОГА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* бала табыусыларға ярҙам күрһәтеү; **родовспомога́тельные учрежде́ния** бала табыусыларға ярҙам күрһәтеү учреждениеләре.

РОДОНАЧА́ЛЬНИК *м.* 1. (*предок*) ырыу (*йәки* тоҡом) башы; 2. *перен.* нигеҙ һалыусы.

РОДОНАЧА́ЛЬНИЦА *женск. р. к* **родонача́льник.**

РОДОСЛО́ВИЕ *с.* 1. (*история рода*) зат-ырыу, нәҫел-нәсәп; 2. (*перечень поколений*) шәжәрә, тайра.

РОДОСЛО́ВНЫЙ *прил.* 1. нәҫел, нәҫел-нәсәп; **родосло́вная табли́ца** нәҫел-нәсәп таблицаһы; 2. *в знач. сущ.* **родосло́вная** *ж. см.* **родосло́вие** 2; ◇ **родосло́вное де́рево** *см.* **де́рево.**

РО́ДСТВЕННИК *м.* ҡәрҙәш, туған.

РО́ДСТВЕННИЦА *женск. р. к* **ро́дственник.**

РО́ДСТВЕННЫЙ *прил.* 1. ҡәрҙәшлек, туғанлыҡ; **ро́дственная связь** туғанлыҡ бәйләнеше; 2. *перен.* ҡәрҙәш, туғандаш; **ро́дственные языки́** ҡәрҙәш телдәр; 3. (*тёплый, сердечный*) туғандарса, йылы, яҡын итеп; **он встре́тил здесь ро́дственный приём** уны бында туғандарса йылы ҡабул иттеләр.

РОДСТВО́ *с.* 1. ҡәрҙәшлек, туғанлыҡ; **кро́вное родство́** ҡан ҡәрҙәшлеге; 2. яҡынлыҡ, оҡшашлыҡ, ҡәрҙәшлек туғанлыҡ, туғандаш булыу; **родство́ иде́й** фекерҙәрҙең яҡынлығы.

РО́ДЫ *только мн.* тыуҙырыу, бала табыу, тыуыу; **преждевре́менные ро́ды** етлекмәй тыуыу.

РОЁВНЯ *ж. пчел* моҙға, ҡорт тубалы.

РОЕ́НИЕ *с. см.* **ройться** 1.

РО́ЖА I *ж.* 1. *прост.* (*лицо*) бит, йөҙ; 2. *разг.* (*безобразное лицо*) килбәтһеҙ йөҙ; 3. *прост. бран.* томшоҡ.

РО́ЖА II *ж. мед.* кила, сырхауыт; **заболе́ть ро́жей** кила ҡағылыу.

РОЖА́ТЬ *несов. разг. см.* **роди́ть** 1, 3.

РОЖДА́ЕМОСТЬ *ж* тыуыусылар һаны, тыуыу; **рост рожда́емости** тыуыусылар һаны артыу.

РОЖДА́ТЬ *несов. см.* **роди́ть** 1, 2.

РОЖДА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **роди́ться;** 2. *страд. к* **рожда́ть.**

РОЖДЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **роди́ть** 1, 2 *и* **роди́ться; рожде́ние ребёнка** бала тыуыу; 2. (*момент появления на свет*) тыумыш; **глухо́й от рожде́ния** тыумыштан һаңғырау; 3. (*день, когда кто-л. родился*) тыуған көн.

РОЖДЕ́СТВЕНСКИЙ *прил.* рождество; **рожде́ственские моро́зы** рождество һыуыҡтары.

РОЖДЕСТВО́ *с.* рождество (*христиандарҙа дини байрам*).

РОЖЕ́НИЦА, РОЖЕНИ́ЦА *ж.* бәпесләгән ҡатын.

РО́ЖИСТЫЙ *прил. мед.* кила һымаҡ; **ро́жистое воспале́ние** кила һымаҡ ҡыҙарып шешеү.

РОЖО́К *м.* 1. (*мн.* **ро́жки**) *уменьш. от* **рог** 1; 2. (*мн.* **рожки́**) *муз.* борғо; **пасту́ший рожо́к** көтөүсе борғоһо; 3. (*мн.* **рожки́**) (*стручок*) татлы ҡуҙаҡ; 4. (*мн.* **рожки́**) (*для кормления*) мөгөҙ, һымраҡ; 5. (*мн.* **рожки́**) (*для надевания обуви*) ҡалаҡ (*аяҡ кейемен кейеү өсөн*); 6. *мн.* **рожки́** (*макаронные изделия*) рожки; ◇ **оста́лись ро́жки да но́жки** бик әҙ (*йәки* исеме генә) ҡалған.

РОЖО́Н *м.*: **лезть на рожо́н** *прост.* (насар булырын) күрә тороп башын тығыу.

рожу́ *буд. вр от* **роди́ть.**

РОЖЬ *ж.* арыш; **ози́мая рожь** ужым арыш.

РО́ЗА *ж.* роза (*сәскәһе һәм ҡыуағы*); **ча́йная ро́за** сәй розаһы.

РОЗА́РИЙ, РОЗА́РИУМ *м.* роза үрсеткес, розарий (*питомник*).

РО́ЗВАЛЬНИ *только мн.* терһәкле сана.

РО́ЗГА *ж.* 1. (*прут*) сыбыҡ, һыйғыр сыбыҡ (*һуҡтырыу өсөн*); 2. *мн.* **ро́зги** *уст.* (*наказание*) һуҡтырыу, розга биреү; **наказа́ть ро́згами** розга биреү.

РОЗЕ́ТКА *ж.* розетка (1. *варенье, бал өсөн бәләкәй тәрилкә*; 2. *электр включателеаҫтындағы түңәрәк*; 3. *архит. япраҡ, сәскәгә оҡшатып стенаға һылап, йәбештерел эшләнгән биҙәк*).

РОЗМАРИ́Н *м. бот.* розмарин (1. *мәңге йәшел үҫемлек*; 2. *алма сорты*).

РО́ЗНИЦА *ж.*: **продава́ть в ро́зницу** *ком.* ваҡлап (*йәки* даналап) һатыу.

РО́ЗНИЧНЫЙ *прил.* ваҡлап һатыу, ваҡлап һатыла торған; **ро́зничная цена́** ваҡлап һатыу хаҡы.

РОЗНЬ *ж.* 1. (*вражда*) дошманлыҡ, килешә (*йәки* һыйыша) алмаусылыҡ; **се́ять рознь** дошманлыҡ таратыу; 2. *в знач. сказ.* (*разница между кем-чем-л.*) айырма бар; **челове́к челове́ку рознь** кеше менән кешелә айырма бар.

РОЗОВЕ́ТЬ *несов.* 1. (*видеться — о чём-л. розовом*) алланып (*йәки* алһыуланып, ҡыҙарып) күренеү; 2. (*становиться розовым*) алһыуланыу, алланыу, ҡыҙарыу; **лицо́ розове́ет от моро́за** һыуыҡтан бит алһыулана.

РО́ЗОВЫЙ *прил.* 1. роза; **ро́зовый куст** роза ҡыуағы; **ро́зовое варе́нье** роза вареньеһе; 2. (*о цвете*) ал, алһыу; **ро́зовое пла́тье** ал күлдәк; ◇ **ви́деть всё в ро́зовом све́те** бөтә нәмәне лә ал да гөл итеп күреү; **смотре́ть сквозь ро́зовые очки́** бөтә нәмәгә ал да гөл итеп ҡарау (*етешһеҙлектәрҙе, ҡараңғы яҡтарҙы күрмәү*).

РО́ЗЫГРЫШ *м.* 1. *см.* **разыгра́ть** 2, 5; **ро́зыгрыш пе́рвенства СССР по хокке́ю** хоккей буйынса СССР беренселегенә уйнау; 2. (*ничья*) отторошһоҙ уйын.

РО́ЗЫСК *м.* 1. *см.* **разыска́ть**; 2. *юр.* енәйәтсене эҙләү; ◇ **уголо́вный ро́зыск** уголовный розыск (*енәйәттәрҙе асыу, енәйәтсеәрҙе тотоу буйынса милиция аппараты*).

РОЙТЬ *несов. кого-что, пчел.* күс (*йәки* ҡорт) айыртыу.

РОЙТЬСЯ *несов.* 1. (*образовывать рой — о пчёлах*) күс (*йәки* ҡорт) айырыу; 2. (*летать роем*) күс булып (*йәки* көтөүе менән, өйөр, төркөм булып) осоу; 3. *перен.* мыжғыу, ҡайнау, ҡайнашыу; **в голове́ роя́тся мы́сли** башта фекерҙәр ҡайнаша.

РОЙ *м.* 1. (*семья пчёл*) күс; 2. (*скопление насекомых*) төркөм, өйөр, көтөү; **рой комаро́в** серәкәйҙәр өйөрө; 3. *перен.* (*множество кого-чего-л.*) иҫһеҙ-сиҫһеҙ; **рой воспомина́ний** иҫһеҙ-сиҫһеҙ күп иҫтәлек.

РОК *м. высок.* яҙмыш, тәҡдир.

РОКИРОВА́ТЬ *сов. и несов. что см.* **рокирова́ться.**

РОКИРОВА́ТЬСЯ *сов. и несов. шахм.* рокировка яһау.

РОКИРО́ВКА *ж.* рокировка (*шахмат уйынында: бер үк ваҡытта королде бер шаҡмаҡ аша ладья яғына, ә ладьяны король аша уның янына ҡуйыу*).

РОКОВО́Й *прил.* 1. *уст.* бәхетһеҙ, ҡайғылы, ҡайғы килтерә торған; **рокова́я любо́вь** бәхетһеҙ мөхәббәт; 2. *уст.* (*решающий*) хәл иткес, яҙмышы хәл ителә торған; 3. (*ведущий к гибели*) һәләкәтле, һәләкәткә алып бара торған, ҡурҡыныслы; **рокова́я оши́бка** һәләкәтле хата.

РОКОКО́ *с. нескл.* рококо (*18 быуатта Францияла барлыҡҡа килгән архитектура һәм декорация стиле*).

РО́КОТ *м.* геүләү, күкрәү, гөрһөлдәү.

РОКОТА́ТЬ *несов.* геүләү, гөрһөлдәү, күкрәү, үкереү, дөбөрҙәү; **рокота́л отдалённый гром** алыҫта күк гөрһөлдәне; **мо́ре роко́чет** диңгеҙ үкерә.

РО́ЛИК *м.* 1. ролик; **крова́ть на ро́ликах** роликле карауат; 2. ролик (*электр бауын беркетеп торған фарфор кәтүк*); 3. *мн.* **ро́лики** ролик, тәгәрмәсле коньки; **ката́ться на ро́ликах** роликтә шыуыу (*йәки* йөрөү).

РО́ЛЛЕР *м.* роллер.

РОЛЬ *ж.* 1. *театр.* роль; 2. (*значение*) урын, тотҡан урын, әһәмиәт; **роль ли́чности в исто́рии** тарихта шәхестең тотҡан урыны; ◇ **игра́ть роль** роль уйнау, әһәмиәткә эйә булыу; **войти́ в роль** рәтен белеп алыу.

РОМ *м.* ром (*эсемлек*).

РОМА́Н *м.* роман (1. *әҙәби әҫәр*; 2. *разг. ҡатын-ҡыҙ һәм ирҙәр араһындағы мөхәббәт*).

РОМАНИ́СТ I *м.* (*писатель*) роман яҙыусы.

РОМАНИ́СТ II *м.* романист (1. *роман телдәре һәм әҙәбиәте белгесе*; 2. *юр.* *Рим хоҡуғы буйынса белгес, юрист*).

РОМАНИ́СТКА I *женск. р. к* **романи́ст** I.

РОМАНИ́СТКА II *женск. р. к* **романи́ст** II.

РОМА́НС *м.* романс (1. *музыка әҫәре*; 2. *лит. кескәй лирик шиғыр*).

РОМА́НСКИЙ *прил.* роман (*боронғо Рим культураһы нигеҙендә барлыкҡа килгән*); **рома́нская культу́ра** роман культураһы.

РОМАНТИ́ЗМ *м.* романтизм (1. *19 быуат башында әҙәбиәттә, сәнғәттә барлыкҡа килеп, классицизм ҡанундарына ҡаршы көрәшеп, ижадында тарихи һәм халыҡтың поэтик темаларын файҙаланған йүнәлеш*; 2. *әҙәбиәттә һәм сәнғәттә оптимизм менән һуғарылып, кешенең бөйөклөгөн асыҡ образдарҙа күрһәтеүгә ынтылыусы метод*; 3. *ысынбарлыкты идеаллаштырыу, хыялға бирелеү*).

РОМА́НТИК *м.* 1. *лит., иск.* (*последователь романтизма*) романтик, романтизм тарафдары; 2. (*мечтатель*) романтикаға бирелгән кеше, хыялға бирелеүсән кеше.

РОМА́НТИКА *ж.* 1. *см.* **романти́зм** 2, 3; 2. романтика; **рома́нтика борьбы́ за свобо́ду** иреклек өсөн көрәш романтикаһы.

РОМАНТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. романтик, романтизм (рухындағы); **романти́ческая поэ́зия** романтик поэзия; 2. (*мечтательный*) романтикаға (*йәки* хыялға) бирелеүсән, хыялланыусан; 3. *см.* **романти́чный.**

РОМАНТИ́ЧНЫЙ *прил.* романтик, романтизм менән һуғарылған.

РОМА́ШКА *ж.* аҡ сәскә.

РОМА́ШКОВЫЙ *прил.* аҡ сәскә; **рома́шковая насто́йка** аҡ сәскә настойкаһы.

РОМБ *м.* ромб (1. *мат. бөтә ҡырҙары ла тигеҙ булып, мөйөштәре тура булмаған параллелограмм*; 2. *Совет Армияһында 1943 йылға тиклем хәрби дәрәжә билдәһе*).

РО́НДО *с. нескл. муз.* родно (*төп темаһы күп тапҡыр ҡабатлана торған музыкаль әҫәр*).

РОНДО́ I *с. нескл. лит.* рондо (*айырым юлдары билдәле бер тәртиптә ҡабатланып килгән шиғыр*).

РОНДО́ II *с. нескл.* рондо (1. *үҙенә бер төрлө түңәрәк шрифт*; 2. *тупаҡ башлы перо*).

РОНЯ́ТЬ *несов.* 1. *кого-что* төшөрөп ебәреү; 2. *что* (*терять*) ҡойоу; **леса́ роня́ют листву́** урмандарҙа япраҡтар ҡойола; 3. *кого-что, перен.* (*унижать*) төшөрөү, түбәнһетеү, кәмһетеү; **роня́ть своё досто́инство** үҙ дәрәжәңде төшөрөү; 4. *что, перен.* (*небрежно произносить*) иҫе китмәй генә әйтеү; ◇ **роня́ть слёзы** йәш түгеү (*йәки* ағыҙыу).

РО́ПОТ *м.* 1. (*недовольство*) һуҡраныу, зар; 2. (*невнятный шум*) шаулау, геүләү; **ро́пот волн** тулҡындар шаулауы.

РОПТА́ТЬ *несов. на кого-что и без доп.* һуҡраныу, зарланыу.

рос, росла *и т. д. прош. вр. от* **расти́.**

РОСА́ *ж.* ысыҡ; **у́тренняя роса́** иртәнге ысыҡ; ◇ **медвя́ная роса́** *см.* **медвя́ный.**

РОСИ́НКА *ж.* ысыҡ тамсыһы; ◇ **(у меня́) ма́ковой роси́нки во рту не́ было** тамағыма бер ни (*йәки* валсыҡ та) ҡапҡаным юҡ.

РОСИ́СТЫЙ *прил.* ысыҡлы, ысыҡ төшкән; **роси́стая трава́** ысыҡлы үлән.

РОСКО́ШЕСТВО *с.* 1. (*пристрастие к роскоши*) артыҡ зиннәткә ынтылыу, артыҡ зиннәт; 2. (*роскошная жизнь*) бай (*йәки* иркен) тормош.

РОСКО́ШЕСТВОВАТЬ *несов.* 1. (*жить богато*) бик бай йәшәү, зиннәт эсендә йәшәү, муллыҡта йәшәү; 2. *разг.* (*позволять себе лишнее*) кәрәгенән артыҡ тотоноу, артыҡ ҙур сығымдар менән тороу.

РОСКО́ШНИЧАТЬ *несов. разг. см.* **роско́шествовать.**

РОСКО́ШНЫЙ *прил.* 1. гүзәл, күркәм, зиннәтле, аҫыл, бик бай; **роско́шный наря́д** бик бай ҡупшы кейем; 2. *разг.* (*изобильный, пышно растущий*) иҫ киткес, һоҡландырғыс, бик матур (*йәки* яҡшы, һәйбәт); **роско́шные во́лосы** һоҡландырғыс сәс; 3. (*очень хороший*) мул, бай; **роско́шное угоще́ние** мул һый-хөрмәт.

РО́СКОШЬ *ж.* 1. аҫыллыҡ, зиннәт(лелек), аҫыл (*йәки* зиннәтле) булыу; **ро́скошь обстано́вки** йыһаздың зиннәтлелеге; **жить в ро́скоши** зиннәт-байлыҡ эсендә йәшәү; 2. (*изобилие, пышность растительности*) муллыҡ, байлыҡ; 3. (*излишество*) артыҡлыҡ, артыҡ муллыҡ (*йәки* зиннәт); 4. *в знач. сказ. разг* ғәжәп шәп, ғәжәп матур; **приро́да в э́том кра́е — ро́скошь** тәбиғәт был яҡта ғәжәп матур; ◇ **позво́лить (себе́) ро́скошь сде́лать** *что* артыҡлыҡҡа юл ҡуйыу, артыҡ күп тотоу.

РО́СЛЫЙ *прил.* 1. буйсан, ҙур кәүҙәле, дығал; **ро́слый ма́льчик** ҙур кәүҙәле малай; 2. (*о растениях*) бейек, оҙон.

РОСОМА́ХА *ж.* росомаха (*йыртҡыс йәнлек*).

РО́СПИСЬ *ж.* 1. *см.* **расписа́ть** 3; **приступи́ть к ро́списи клу́ба** клубты биҙәү эшенә тотоноу; 2. (*список чего-л.*) исемлек, дәфтәр; **ро́спись госуда́рственных дохо́дов и расхо́дов** дәүләттең килем һәм сығымдар исемлеге; 3. (*стенная живопись*) биҙәк, рәсем, һүрәт.

РО́СПУСК *м.* ебәреү, таратыу; **ро́спуск уча́щихся на кани́кулы** уҡыусыларҙы каникулға ебәреү.

РОССИ́ЙСКИЙ *прил.* Россия; **Росси́йская Сове́тская Федерати́вная Социалисти́ческая Респу́блика** Россия Совет Федератив Социалистик Республикаһы.

РО́ССЫПЬ *ж.* 1. *разг.* (*то, что рассыпано*) күпләп түгелгән нәмә; 2. *ком.* түгелеп ҡалыу, ҡойолоу; 3. *геол.* ишелмә (*тау тоҡомдары ишелмәләре*); 4. *геол.* сәсмә; **золоты́е ро́ссыпи** алтын сәсмәләре.

РОСТ *м.* 1. үҫеү, үҫеш; **рост расте́ний** үҫемлектәр үҫеше; 2. (*развитие*) үҫеш, алға китеш, артыу, көсәйеү, ныҒыу; **тво́рческий рост писа́теля** яҙыусының ижади үҫеше; 3. буй, кәүҙә; **высо́кого ро́ста** оҙон буйлы; **ни́зкого ро́ста** тәбәнәк буйлы; ◇ **во весь рост** 1) (*выпрямившись*) турайып, аяғүрә тороп; 2) (*целиком*) бөтә кәүҙәгә, баҫҡан килеш (*портреттә һ. б.*); **на рост** (*шить и т. п.*) үҫеүен иҫәпкә алып (тегеү *һ б.*); **пойти́ в рост** шәп үҫә башлау (*үҫемлек тураһында*); **по ро́сту** таман.

РО́СТБИФ *м. кул.* ростбиф (*һыйыр итенән бешерелгән ашамлыҡ*).

РОСТОВЩИ́К *м.* ростовщик.

РОСТОВЩИ́ЧЕСТВО *с.* ростовщиклек.

РОСТО́К *м.* 1. шытым, үҫенде, үренде; 2. *обычно мн.* **ростки́** *перен.* үҫенде, тәүге билдәләр; **пе́рвые ростки́ револю́ции** революцияның тәүге билдәләре.

РО́СЧЕРК *м.* 1. ҡултамға ҡойроғо; **по́дпись с ро́счерком** ҡойроҡландырып ҡуйылған ҡултамға; 2. (*завиток в последней букве подписи*) хәреф ҡойроғо; ◇ **одни́м ро́счерком пера́** айышына төшөнмәҫтән, бер һыҙыу менән (хәл итеү).

РОСЯ́НКА *ж. бот.* ысыҡ үләне.

РОТ *м.* 1. ауыҙ; **раскры́ть рот** ауыҙҙы асыу; 2. *перен. прост.* тамаҡ, кеше; **я корм- лю́ шесть ртов** мин алты тамаҡты туйҙырам; ◇ **во весь рот (крича́ть)** тамағы ярылғансы (ҡысҡырыу); **в рот не брать** *чего* ауыҙға ла алмау; **в рот не возьмёшь** ауыҙға алғыһыҙ; **зажа́ть рот** *кому* ауыҙын ҡаплау; **не сметь рта раскры́ть** ауыҙ асырға ла ҡурҡыу; **разжева́ть и в рот положи́ть** ауыҙына сәйнәп һалыу, сәйнәп ҡаптырыу; **рази́нуть рот** *см.* **рази́нуть; смотре́ть в рот** *кому* 1) (*смотреть, как кто ест, жалея съеденное*) кеше ашағанды йотоу; 2) (*заискивать*) ауыҙына керерҙәй булып тыңлау, ауыҙына ғына ҡарап тороу, мөкиббән китеп тыңлау; **хлопо́т по́лон рот** мәшәҡәт баштан ашҡан.

РО́ТА *ж. воен.* рота.

РОТА́ТОР *м.* ротатор (*ҡулъяҙмаларҙы, һүрәттәрҙе һ. б. күбәйтеү аппараты*).

РОТАЦИО́ННЫЙ *прил.*: **ротацио́нная маши́на** *полигр.* ротация машинаһы (*китап һ. б. күпләп баҫыу өсөн ҡулланылған машина*).

РОТА́ЦИЯ *ж.* ротация (1. *полигр. баҫыу машинаһы;* 2. *с.-х. берәй хужалыҡтың яландары сәсеү әйләнешенә ярашлы культуралы үҫемлектәр менән тәьмин итерлергә тейешле булған осор*).

РО́ТМИСТР *м. ист.* ротмистр (*революцияға тиклем рус кавалерияһында капитанға тура килгән офицер чине һәм шул чиндәге кеше*).

РО́ТНЫЙ *прил. воен.* 1. рота; 2. *в знач. сущ. м.* рота командире.

РОТОЗЕ́Й *м. разг.* 1. (*зевака*) аңшайған; 2. (*разиня*) асыҡ ауыҙ.

РОТОЗЕ́ЙНИЧАТЬ *несов. разг.* аңшайыу, асыҡ ауыҙланыу.

РОТОЗЕ́ЙСТВО *с. разг.* аңшайғанлыҡ, асыҡ ауыҙлыҡ.

РОТО́НДА *ж.* ротонда (1. *архит. көмбәҙләп ябылған түңәрәк бина;* 2. *уст. ҡатын-ҡыҙҙарҙың өҫ кейеме*).

РО́ТОР *м. тех.* ротор (*машиналарҙың әйләнә торған өлөшө*).

РО́ХЛЯ *м. и ж. прост.* бешәлкәһеҙ, мәүеш, бешмәгән, асыҡ ауыҙ (*кеше*).

РО́ЩА *ж.* ҡулҡы, өйкөм, бәләкәй урман.

ро́ю(сь), ро́ешь(ся) *и т. д. наст. вр. от* **ры́ть(ся).**

ро́я, ро́ю *и т. д. род., дат. п. и т. д. ед. от* **рой.**

РОЯЛИ́СТ *м. полит.* роялист (*король власен яҡлаусы кеше*).

РОЯ́ЛЬ *м.* рояль.

рта, рту *и т. д. род., дат. п. и т. д. ед. от* **рот.**

РТУ́ТНЫЙ *прил.* терегөмөш; терегөмөшлө; **рту́тная руда́** терегөмөш рудаһы; **рту́тный термо́метр** терегөмөшлө термометр.

РТУТЬ *ж.* терегөмөш; ◇ **грему́чая ртуть** шартлай торған терегөмөш, шартлағыс терегөмөш.

РУБА́КА *м. разг.* (*һалҡын ҡоралдар менән*) оҫта һуғышыусы.

РУБА́НОК *м.* йышҡы.

РУБА́ХА *ж. см.* **руба́шка** 1; ◇ **руба́ха-па́рень** алсаҡ кеше.

РУБА́ШЕЧНЫЙ *прил.* күлдәклек; **руба́шечная ткань** күлдәклек туҡыма.

РУБА́ШКА *ж.* 1. күлдәк; **ве́рхняя руба́шка** тышҡы күлдәк; **ни́жняя руба́шка** эске күлдәк; 2. (*изнанка игральных карт*) кәрттең кире (*йәки* арт) яғы; 3. *спец.* (*оболочка чего-л.*) тыш, яры, ҡабыҡ; ◇ **оста́ться в одно́й руба́шке** бөлөү, хәйерселеккә төшөү.

РУБЕ́Ж *м.* 1. сик; **есте́ственный рубе́ж** тәбиғи сик; **охраня́ть рубежи́** сиктәрҙе һаҡлау; **за рубежо́м** сит илдәрҙә; 2. *воен.* һыҙыҡ; **оборони́тельный рубе́ж** оборона һыҙығы; 3. *перен.* (*грань*) сик, ара; **на рубеже́ двух эпо́х** ике дәүер араһында.

РУБЕРО́ИД *м.* руберойд (*махсус состав һеңдерелгән ҡатырғанан торған түбә ябыу һәм изоляциялау материалы*).

РУБЕРО́ИДНЫЙ, РУБЕРО́ИДОВЫЙ *прил.* руберойд; руберойдтан эшләнгән; **руберо́идовый заво́д** руберойд заводы; **руберо́идовая изоля́ция** руберойдтан эшләнгән изоляция.

РУБЕ́Ц *м.* 1. (*складка на поверхности чего-л.*) йөй; 2. (*след на теле — напр. от раны*) бирсә, эҙ; 3. *анат.* төп (*йәки* оло) ҡарын.

РУБИ́ДИЙ *м.* рубидий (*химик элемент, металл*).

РУБИ́ЛЬНИК *м.* өҙгөс, рубильник.

РУБИ́Н *м.* ҡыҙыл яҡут, рубин.

РУБИ́НОВЫЙ *прил.* 1. ҡыҙыл яҡут, рубин; **руби́новые се́рьги** ҡыҙыл яҡут һырға; 2. (*о цвете*) ҡыҙыл күрән, яҡут төҫлө.

РУБИ́ТЬ *несов.* 1. *что* киҫеү, ҡырҡыу, тумырыу; **руби́ть дрова́** утын тумырыу; 2. *кого* сабыу, ҡыйыу; **руби́ть са́блей** ҡылыс менән сабыу; 3. *что* (*измельчать*) турау, тапау; **руби́ть мя́со** ит тапау; **руби́ть капу́сту** кәбеҫтә турау; 4. *что* (*строить из брёвен*) бурау; **руби́ть избу́** өй бурау.

РУБИ́ТЬСЯ *несов.* 1. сапҡылашыу, ҡыйышыу, киҫешеү, һуғышыу; 2. *страд. к* **руби́ть.**

РУ́БИЩЕ *с.* алама кейем.

РУ́БКА I *ж. см.* **руби́ть(ся); ру́бка ле́са** урман ҡырҡыу.

РУ́БКА II *ж. мор.* рубка.

РУБЛЁВКА *ж. разг.* бер тәңкә (*йәки* һум).

РУБЛЁВЫЙ *прил.* бер һумлыҡ; **рублёвый биле́т** бер һумлыҡ билет.

РУ́БЛЕНЫЙ *прил.* 1. (*мелкий*) туралған, тапалған, ваҡланған; тапалған иттән әҙерләнгән; **ру́бленое мя́со** туралған ит; **ру́бленые котле́ты** тапалған иттән әҙерләнгән котлет; 2. (*бревенчатый*) буралған, бу-

рәнәнән бурап эшләнгән; **рубленая изба** буралған өй.

РУБЛЬ *м.* һум, тәңкә.

РУБРИКА *ж.* 1. (*заголовок*) бүлек, һүҙ башы; 2. (*графа*) бүлек, бүленеш, бүлем; **разнести данные по соответствующим рубрикам** мәғлүмәттәрҙе тейешле бүлектәргә яҙып ҡуйыу.

РУБЦЕВАТЬСЯ *несов.* уңалыу, ит үреү, бөтәшеү.

РУБЧАТЫЙ *прил.* йөйлә, бирсәле; һырлы; **рубчатая ткань** һырлы туҡыма.

РУБЧИК *м.* 1. *уменьш. от* **рубец** 1, 2; 2. һыр; **ткань в рубчик** һырлы туҡыма.

РУГАНЬ *ж.* һүгенеү.

РУГАТЕЛЬНЫЙ *прил.* һүгенеү, әрләү; **ругательные слова** һүгенеү һүҙҙәре.

РУГАТЕЛЬСТВО *с.* һүгеш, әрләш.

РУГАТЬ *несов. кого-что* һүгеү, әрләү.

РУГАТЬСЯ *несов.* 1. (*браниться*) һүгенеү, тиргәнеү; 2. *с кем и без доп.* тиргәшеү, ирешеү, сәкәләшеү, ызғышыу, талашыу, әрләшеү.

РУГНУТЬ *сов. и однокр. см.* **ругать.**

РУГНУТЬСЯ *сов. и однокр. см.* **ругаться** 1.

РУДА *ж.* руда; **железная руда** тимер рудаһы.

РУДИМЕНТ *м.* 1. *см.* **рудиментарный (рудиментарный орган)**; 2. *перен. книжн.* (*остаток исчезнувшего явления*) ҡалдыҡ, ҡалдыҡтар.

РУДИМЕНТАРНЫЙ *прил.*: **рудиментарный орган** *биол.* рудиментар ағза (*организмдең тарихи үҫеш процесендә үҙҙәренең башланғыс әһәмиәттәрен юғалтҡан ағзалар, мәҫ. һуҡыр эсәк үҫендеһе, ҡоймос һөйәге*).

РУДНИК *м.* рудник.

РУДНИКОВЫЙ *прил.* рудник; **рудниковые рабочие** рудник эшселәре.

РУДНЫЙ *прил.* руда; **рудные месторождения** руда ятҡылыҡтары.

РУДОКОП *м. уст.* руда ҡаҙыусы, рудник эшсеһе.

РУДОНОСНЫЙ *прил.* рудалы, рудаһы булған; **рудоносный пласт** рудалы ҡатлам.

РУДОУПРАВЛЕНИЕ *с.* рудниктәр идаралығы.

РУЖЕЙНИК *м.* мылтыҡ яһаусы оҫта; мылтыҡ заводы эшсеһе.

РУЖЕЙНЫЙ *прил.* мылтыҡ; **ружейное масло** мылтыҡ майы.

РУЖЬЁ *с.* мылтыҡ; **охотничье ружьё** һунар мылтығы; ◇ **призвать под ружьё** хәрби хеҙмәткә саҡырыу; **быть под ружьём** 1) (*быть на военном положении*) хәрби әҙерлек хәлендә тороу; 2) (*служить в армии*) армияла хеҙмәт итеү.

РУИНА *ж.* 1. *обычно мн.* **руины** емерек; 2. *перен. разг.* (*старый человек*) бик ҡарт кеше.

РУКА *ж.* 1. ҡул; **мозолистые руки** һөйәлле ҡулдар; **быть по руке** (*напр. о перчатке*) ҡулына таман (яраҡлы); **дать по рукам** *кому* ҡулына һуғыу (*ярамаған эште эшләүҙән тыйыу өсөн*); 2. *мн.* **руки** (*рабочая сила*) ҡул; кеше, эшләүсе, эш ҡулы; **мало свободных рук** эшсе ҡулдар аҙ; 3. (*почерк*) яҙыу, ҡул, почерк; **неразборчивая рука** таный алмаҫлыҡ яҙыу; **это не моя рука** был минең ҡул түгел; 4. яҡ, ҡул; **по правую руку** уң ҡулда (*йәки* яҡта); ◇ **быть в чьих-либо руках** берәй кеше ҡулында булыу; **быть на руках** *у кого* ҡулда (*йәки* янда) булыу; **быть не с руки** ҡулайһыҙ, уңайһыҙ булыу; **работа валится из рук** *см.* **валиться** I; **взять себя в руки** үҙеңде ҡулға алыу (*йәки* тота белеү); **в наших руках** беҙҙең ҡулда; **выдать на руки** *что кому* ҡулға тапшырыу (*йәки* биреү); **выпустить из рук** *см.* **выпустить; дать волю рукам** *см.* **воля; держать в руках** *кого* теҙгенен ҡыҫҡа тотоу (*берәй кешене ҡаты ҡулда тотоу*); **золотые руки** *см.* **золотой; играть в четыре руки** дүрт ҡуллап уйнау, дүрт ҡул менән уйнау (*бер үк ваҡытта роялдә ике кеше бергә уйнау*); **из первых рук узнать** төп сығанаҡтан белеү; **из рук вон (плохо)** бик насар (*бер нәмәгә яраҡһыҙ*); **из рук в руки передать** ҡулдан-ҡулға (*йәки* туранан-тура) тапшырыу; **как без рук** *без кого-чего* тере ҡулһыҙ булыу (*берәй кешене юғалтып ярҙамһыҙ ҡалыу*); **как рукой сняло** *см.* **снять; ломать руки** *см.* **ломать; мастер на все руки** *см.* **мастер; набить руку** *см.* **набить; наложить руку** *на что* берәй нәмәне ҡулға төшөрөү; **наложить на себя руки** *см.* **наложить; на руках** *чьих, у кого* **(быть, находиться)** берәйһе ҡулында үҫеү, тәрбиәләнеү; **на скорую руку** артыҡ ашығыс; **на руку нечист** *см.* **нечистый; не покладая рук** тын алмай, баш күтәрмәй (эшләү); **носить на руках** *см.* **носить; обеими руками ухватиться** *за что* ҡуш ҡуллап тотоноу; **отбиться от рук** *см.* **отбиться; отдать в хорошие руки** яҡшы кешегә тапшырыу, ышаныслы кеше ҡулына тапшырыу; **побывать во многих руках** ҡулдан-ҡулға йөрөү; **подвернуться под руку** *кому* ҡулға эләгеү; **попасть в плохие руки** насар кешеләргә юлығыу; **прибрать к рукам** үҙләштереү, үҙенеке итеү; үҙенә алыу; **приложить руку к чему-либо** берәй нәмәгә ҡатнашлыҡ итеү; **просить руки** ҡыҙ һорауыу (*у родителей девушки*); тәҡдим яһау (*у самой девушки*); **подать (протянуть) руку помощи** *кому* ярҙам ҡулы һуҙыу; **развязать руки** *см.* **развязать; рука не дрогнет** *у кого* ҡулы ҡалтырамаҫ, ҡулы барыр; **рука не поднимается** *у кого* (*берәй нәмәне эшләргә*) ҡул бармай; **рука об руку** ҡулға-ҡул тотоношоп; **рука руку моет** *см.* **мыть; руки вверх!** ҡулдарыңды күтәр!; **руки не доходят** (*берәй нәмәне эшләргә*) ҡул етмәй (*ваҡыт юҡ*); **руки опустились** *у кого* (*берәй нәмәне эшләргә*) ҡул бармай; **руки отнялись** ҡулға эш бармай; **руки прочь** *от кого-чего* ҡул һуҙма(ғыҙ), ҡағылма; **руки чешутся** *у кого* ҡырсыныу, ҡул ҡысытыу (1) *һуғышырға теләү*; 2) *берәй эште эшләргә ашҡыныу*); **рукой не достать** ҡул етмәҫлек; **рукой подать** бик яҡын; **своя рука владыка** *погов.* үҙе баш, үҙе түш; **связать руки** *см.* **связать; связать по рукам и ногам** *см.* **связать; с лёгкой руки** *см.* **лёгкий; сон в руку** *см.* **сон; средней руки** уртаса; **с рук сбыть** ҡотолоу, арыныу; **с рук сойти** яуапһыҙ ҡотолоп ҡалыу; **ударять по рукам**

килешеү, ҡул бирешеү; **умы́ть ру́ки** яуаплылыҡтан ҡотолоу, яуаплылыҡты үҙ өҫтөнә алмау; **чужи́ми рука́ми жар загреба́ть** *см.* **жар; ходи́ть по рука́м** ҡулдан-ҡулға күсеп йөрөү; **э́то де́ло его́ рук** был уның эше; **э́то ему́ на́ руку** был уның өсөн уңайлы.

РУКА́В *м.* 1. ең; 2. тармаҡ; **рука́в реки́** йылға тармағы; 3. (*труба*) эсәк, тарбаҡ; **пожа́рный рука́в** пожар эсәге; ◇ **рабо́тать спустя́ рукава́** *см.* **спусти́ть.**

РУКАВИ́ЦЫ *мн.* (*ед.* **рукави́ца** *ж.*) бейәләй; ◇ **держа́ть в ежо́вых рукави́цах** *см.* **ежо́вый.**

РУКОВОДИ́ТЕЛЬ *м.* етәксе.

РУКОВОДИ́ТЬ *несов. кем-чем* етәкселек итеү.

РУКОВОДИ́ТЬСЯ *несов. см.* **руково́дствоваться.**

РУКОВО́ДСТВО *с.* 1. етәкселек; **под руково́дством коммунисти́ческой па́ртии** коммунистәр партияһы етәкселегендә; 2. ҡулланма; **приня́ть к руково́дству** ҡулланма итеп алыу; **поле́зное руково́дство** файҙалы ҡулланма; 3. *собир.* етәкселәр; **но́вое руково́дство** яңы етәкселәр.

РУКОВО́ДСТВОВАТЬСЯ *несов.* ҡулланыу, эш итеү.

РУКОВОДЯ́ЩИЙ *прил.* 1. етәкселек итеүсе, етәксе; **руководя́щая роль па́ртии** партияның етәксе роле; 2. юнәлеш биреүсе, юл күрһәтеүсе; **руководя́щие указа́ния** юнәлеш биреүсе күрһәтмәләр.

РУКОДЕ́ЛИЕ *с.* 1. (*ручной труд*) ҡул эше; 2. (*изделие*) ҡулдан эшләнгән нәмә.

РУКОДЕ́ЛЬНИЦА *ж.* ҡул эше эшләүсе (*йәки* оҫтаһы) (*ҡатын-ҡыҙ*).

РУКОДЕ́ЛЬНИЧАТЬ *несов. разг.* ҡул эше менән шөғөлләнеү.

РУКОМО́ЙНИК *м.* йыуынғыс.

РУКОПА́ШНЫЙ *прил.*: **рукопа́шный бой** уҫмаҡ, ҡул һуғышы.

РУКОПИ́СНЫЙ *прил.* 1. ҡулъяҙма; **рукопи́сный отде́л библиоте́ки** китапхананың ҡулъяҙмалар бүлеге; 2. (*написанный от руки*) ҡулдан яҙылған; **рукопи́сный текст** ҡулдан яҙылған текст.

РУ́КОПИСЬ *ж.* ҡулъяҙма.

РУКОПЛЕСКА́НИЕ *с.* сәпәкәй, ҡул сабыу.

РУКОПЛЕСКА́ТЬ *несов. кому-чему* сәпәкләү, ҡул сабыу.

РУКОПОЖА́ТИЕ *с.* ҡул ҡыҫышыу.

РУКОПРИКЛА́ДСТВО *с. разг.* ҡул һуҙыу, йоҙороҡлау.

РУКОЯ́ТКА *ж.* 1. һап; **рукоя́тка молотка́** сүкеш һабы; 2. (*в машинах, приборах*) тотҡа, тотҡос.

РУЛЕВО́Й *прил.* 1. руль; **рулево́е колесо́** руль тәгәрмәсе; 2. *в знач. сущ. м.* ҡойроҡсо, ҡойроҡ тотоусы (*суднола, кәмәлә*); ◇ **рулевы́е пе́рья** ҡоштарҙа ҡойроҡ ҡауырһындары.

РУЛЕ́Т *м. кул.* рулет (1. *һөйәге алынған суҫҡа бото ите*; 2. *тапалған иттән йәки картуфтан бешерелгән ашамлыҡ*; 3. *катламлап бешерелгән пирог*).

РУЛЕ́ТКА *ж.* рулетка (1. *үлсәү, үлсәү ҡайышы*; 2. *отошло уйын ҡулайламаһы һәм шул уйын үҙе*).

РУЛИ́ТЬ *несов.* 1. *спец.* (*управлять рулём*) рүлде бороу; 2. *ав.* ерҙән тәгәрәп барыу (*о самолёте*); ерҙән тәгәрәтеп (*йәки* алып) барыу (*о лётчике*).

РУЛО́Н *м.* рулон, төргәк.

РУЛЬ *м.* 1. руль; **сиде́ть за рулём** рүлдә ултырыу; 2. *перен.* етәксе үҙәк; **руль госуда́рственного управле́ния** дәүләттең идара итеү үҙәге; ◇ **без руля́ и без ветри́л** маҡсатһыҙ һәм билдәле бер юнәлешһеҙ.

РУМБ *м. мор.* румб (*компас түңәрәгенең утыҙ икенән бер өлөшө*).

РУМЫ́Н *м.* румын.

РУМЫ́НКА *ж.* румынка, румын ҡатын-ҡыҙы.

РУМЫ́НСКИЙ *прил.* румын, Румыния; **румы́нская литерату́ра** румын әҙәбиәте.

РУМЫ́НЫ *мн.* румындар.

РУМЯ́НА *только мн.* ҡыҙыл, һандал.

РУМЯ́НЕЦ *м.* бит ҡыҙыллығы, йөҙ алһыулығы; **зали́ться румя́нцем** бит ҡыҙарыуы, биткә ҡыҙыллыҡ югереү.

РУМЯ́НИТЬ *несов. что* 1. (*делать румяным*) ҡыҙартыу; **моро́з румя́нил щёки** һыуыҡҡа яңаҡтар ҡыҙарған; 2. (*покрывать румянами*) буяу, ҡыҙыл һөртөү.

РУМЯ́НИТЬСЯ *несов.* 1. (*становиться румяным*) ҡыҙарыу, ҡыҙарыныу; 2. (*покрывать лицо румянами*) буяныу; ҡыҙыл һөртөү; 3. (*поджариваться*) ҡыҙарып бешеү.

РУМЯ́НЫЙ *прил.* ҡыҙыл, алһыу.

РУНО́ *с.* һарыҡ йөнө.

РУ́ПИЯ *ж.* рупия (*һиндстанда, Пакистанда һәм ҡайһы бер башҡа илдәрҙә аҡса берәмеге*).

РУ́ПОР *м.* 1. рупор; **говори́ть в ру́пор** рупорҙан һөйләү; 2. *перен.* таратыусы; **газе́та — ру́пор обще́ственного мне́ния** газета йәмәғәтселек фекерен таратыусы.

РУСА́К *м.* (*заяц*) урғуян.

РУСА́ЛКА *ж. фольк.* һыу инәһе.

РУ́СЛО *с.* 1. йырҙа, йылға (*йәки* һыу) юлы; **ру́сло реки́** йырҙа; 2. *перен.* юнәлеш, юл; **жизнь вошла́ в норма́льное ру́сло** тормош нормаль юлға һалынды.

РУ́ССКАЯ I *ж.* рус ҡатын-ҡыҙы.

РУ́ССКАЯ II *ж.* (*пляска*) рус халыҡ бейеүе.

РУ́ССКИЕ *мн.* рустар.

РУ́ССКИЙ I *м.* рус.

РУ́ССКИЙ II *прил.* 1. рус; **ру́сский язы́к** рус теле; **ру́сская му́зыка** рус музыкаһы; 2. Россия, Русь; **ру́сская приро́да** Россия тәбиғәте.

РУ́СЫЙ *прил.* һары; **ру́сые во́лосы** һары сәс.

РУТЕ́НИЙ *м.* рутений (*химик элемент, металл*).

РУТИ́НА *ж.* иҫкелек, иҫкеселек, торғонлоҡ, ҡатып ҡалғанлыҡ.

РУТИНЁР *м.* иҫкесел, иҫкегә йәбешеп ятыусы.

РУТИ́ННЫЙ *прил.* иҫкереп бөткән, иҫкелеккә нигеҙләнгән, ҡатып ҡалған.

РУ́ХЛЯДЬ *ж. собир. разг.* иҫке-моҫҡо, ҡыйғыпыр, ваҡ-төйәк өй кәрәк-яраҡтары.

РУ́ХНУТЬ *сов.* 1. емерелеп төшөү; **стена́ ру́хнула** стена емерелеп төштө; 2. (*о человеке*) ҡолау, ҡолап төшөү; 3. *перен.* емерелеү,

өҙөлөү, киҫелеү; **надéжды рýхнули** өмөт өҙөлдө.

РУ́ХНУТЬСЯ *сов. разг.* (*упасть — о человеке*) ҡолау, ҡолап төшөү.

РУЧА́ТЕЛЬСТВО *с.* ышандырыу, гарантия.

РУЧА́ТЬСЯ *несов.* өҫтөнә алыу, ышандырыу, гарантия биреү.

РУЧЕ́Й *м.* 1. инеш, шишмә; гөрөн, гөрләүек (*из талой или дождевой воды*); 2. *в знач. нареч.* **ручьём** шишмә (*йәки* йылға) булып; **кровь лила́сь ручьём** ҡан йылға булып аҡты.

РУ́ЧКА *ж.* 1. *уменьш.-ласк. от* **рука́** 1; 2. тотҡа, һап: **ру́чка две́ри** ишек тотҡаһы; **ру́чка нож́а** бысаҡ һабы; 3. ручка (*яҙыу өсөн*); **автомати́ческая ру́чка** автоматик ручка; ◇ **дойти́ до ру́чки** иң һуңғы сиккә етеү, бик нык рух төшөү.

РУЧНО́Й *прил.* 1. ҡул; **ручны́е часы́** ҡул сәғәте; 2. ҡулдан =ған (=гән); **ручна́я рабо́та** ҡулдан эшләнгән эш; **ручно́е полотно́** ҡулдан һуғылған киндер; 3. (*приручённый*) ҡулға өйрәтелгән (*йәки* эйәләштерелгән), ҡулға өйрәнгән (*йәки* эйәләшкән); 4. *разг.* (*послушный — о человеке*) күндәм, буйһоноусан; ◇ **ручна́я прода́жа** дарыуҙарҙы рецептһеҙ һатыу.

РУ́ШИТЬ *несов. что* ауҙарыу, йығыу, емереү; **ру́шить сте́ны** стенаны ауҙарыу.

РУ́ШИТЬСЯ *несов.* 1. (*ломаться*) ауыу, емерелеү, ишелеү, ауып (*йәки* емерелеп, ишелеп) төшөү; 2. *перен.* (*гибнуть*) эшкә ашмау, емерелеү, елгә осоу, юҡҡа сығыу.

РЫ́БА *ж.* 1. балыҡ; **копчёная ры́ба** ыҫлаған балыҡ; **вя́леная ры́ба** ҡаҡлаған балыҡ; **ры́ба бойцо́вая** сәркәш балыҡ; 2. *перен. разг.* (*о человеке*) дәртһеҙ, һүлпән кеше; ◇ **би́ться как ры́ба об лёд** *см.* **би́ться**; **в му́тной воде́ ры́бу лови́ть** *см.* **лови́ть**; **как ры́ба в воде́** үҙен иркен һиҙеү (*йәки* тотоу); **ни ры́ба ни мя́со** хайуан тиһән, йөнө юҡ, әҙәм тиһән, юне юҡ; **Ры́бы** *астр.* Балыҡ (*йондоҙлоҡ*).

РЫБА́К *м.* балыҡсы.

РЫБА́ЛКА *ж. разг.* балыҡ тотоу.

РЫБА́ЦКИЙ *прил.* балыҡсы, балыҡсылыҡ; **рыба́цкая ло́дка** балыҡсы кәмәһе; **рыба́цкий колхо́з** балыҡсылыҡ колхозы.

РЫБА́ЧИЙ *прил.* балыҡсы; **рыба́чья ло́дка** балыҡсы кәмәһе.

РЫБА́ЧИТЬ *несов.* балыҡ тотоу.

РЫБА́ЧКА *ж.* 1. *женск. р. к* **рыба́к**; 2. (*жена рыбака*) балыҡсы ҡатыны.

РЫБЁЦ *м. зоол.* йоҡа ҡорман (балыҡ).

РЫБЁШКА *ж. разг.* мөлдө.

РЫ́БИЙ *прил.* балыҡ; **ры́бий жир** балыҡ майы; ◇ **ры́бьи глаза́** балыҡ күҙ.

РЫ́БИНА *ж. разг.* ҙур балыҡ.

РЫ́БНЫЙ *прил.* 1. балыҡ; балыҡсылыҡ; **ры́бное хозя́йство** балыҡсылыҡ хужалығы; **ры́бная кость** балыҡ һөйәге; 2. (*приготовленный из рыбы*) балыҡ; **ры́бные консе́рвы** балыҡ консервалары; 3. (*богатый рыбой*) балыҡлы, балыҡҡа бай; **ры́бное о́зеро** балыҡлы күл.

РЫБО= *кушма һүҙҙәрҙең «балыҡ, балыҡтан әҙерләнгән» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **рыбодобы́ча** балыҡ тотоу.

РЫБОВО́Д *м.* балыҡ үрсетеү оҫтаһы (*йәки* белгесе).

РЫБОВО́ДСТВО *с.* балыҡсылыҡ.

РЫБОВО́ДЧЕСКИЙ *прил.* балыҡсылыҡ; **рыбово́дческое хозя́йство** балыҡсылыҡ хужалығы.

РЫБОЗАВО́Д *м.* балыҡ заводы.

РЫБОКОМБИНА́Т *м.* балыҡ комбинаты.

РЫБОКОПТИ́ЛЬНЫЙ *прил.* балыҡ ыҫлау; **рыбокопти́льный заво́д** балыҡ ыҫлау заводы.

РЫБОЛО́В *м.* балыҡ тотоусы, балыҡсы.

РЫБОЛОВЕ́ЦКИЙ *прил.* балыҡ тотоу, балыксылык; **рыболове́цкий колхо́з** балыҡ тотоу колхозы.

РЫБОЛО́ВНЫЙ *прил.* балыҡ тотоу; балыҡсылыҡ; **рыболо́вные сна́сти** балыҡ тотоу ҡоралдары; **рыболо́вный про́мысел** балыҡсылыҡ кәсебе.

РЫБОЛО́ВСТВО *с.* балыҡсылыҡ, балыҡ тотоу эше.

РЫБОПРОМЫСЛО́ВЫЙ *прил.* балыҡсылыҡ; **рыбопромысло́вая арте́ль** балыҡсылыҡ артеле.

РЫБОПРОМЫ́ШЛЕННЫЙ *прил.* балыҡ промышленносе; **рыбопромы́шленный райо́н** балыҡ промышленносе районы.

РЫБОТОРГО́ВЕЦ *м. уст.* балыҡ һатыусы.

РЫБОТОРГО́ВЛЯ *ж.* балыҡ сауҙаһы (*йәки* һатыу).

РЫБОХО́Д *м.* балыҡ юлы (*йәки* үткелеге) (*плотиналарҙа балыктар үтеү өсөн эшләнгән урын*).

РЫБОЯ́ДНЫЙ *прил.* балыҡ ашай торған; **рыбоя́дные живо́тные** балыҡ ашай торған хайуандар.

РЫВО́К *м.* 1. (ҡапыл) тартыу, тартылыу, ырғылыу; **рыво́к вперёд** алға ырғылыу; 2. *спорт.* ырғым (*ауырлыкты күтәреү ысулы*).

РЫГА́ТЬ *несов.* кикереү.

РЫГНУ́ТЬ *сов. и однокр. см.* **рыга́ть**.

РЫДА́НИЕ *с. см.* **рыда́ть**.

РЫДА́ТЬ *несов.* үкереп илау, үкһеү.

РЫЖЕБОРО́ДЫЙ *прил.* ерән һаҡаллы.

РЫЖЕВОЛО́СЫЙ *прил.* ерән сәсле.

РЫЖЕ́ТЬ *несов.* ерән төҫ алыу, ерәнләнеү.

РЫ́ЖИЙ *прил.* 1. ерән; 2. (*выцветший*) уңған, ҡыҙғылт ҡуңыр, уңып һарғайып бөткән.

РЫ́ЖИК *м.* 1. (*растение*) шипкән; 2. (*гриб*) биләнке, ерән бәшмәк.

РЫКА́ТЬ *несов.* арҫылдау.

РЫ́ЛО *с.* 1. морон, томшоҡ (*хайуандарҙа*); 2. *прост.* (*лицо*) шыҡһыҙ бит (*йәки* йөҙ).

РЫ́ЛЬЦЕ *с.* 1. *уменьш.-ласк. от* **ры́ло** 1; 2. *бот.* емешлек ауыҙы (*емешлек йәки инәлек өлөшө*); 3. (*передняя часть ствола орудия*) көбәк осо; ◇ **ры́льце в пуху́** *см.* **пух**.

РЫ́НОК *м.* 1. баҙар; 2. *эк.* баҙар; **вне́шний ры́нок** тышҡы баҙар.

РЫ́НОЧНЫЙ *прил.* баҙар; **ры́ночная цена́** баҙар хаҡы.

РЫСА́К *м.* юртаҡ.

РЫ́СИЙ *прил.* 1. һеләүһен; **ры́сий мех** һеләүһен мехы (*йәки* тиреһе); 2. *перен.* (*о глазах*) уйнап торған, үткер (*күҙ*).

РЫСИ́СТЫЙ *прил.* юртаҡ, яҡшы юрта торған; **рыси́стая ло́шадь** юртаҡ ат.

РЫСИ́ТЬ *несов.* 1. (*бежать рысью —*

в лошади и др. животных) юртыу; **2.** (*ехать рысью*) юрттырыу, юрттырып барыу.

РЫСКАТЬ *несов* ҡыҙырып (*йәки* эҙләнеп) йөрөү; **сте́пью ры́щут во́лки** бүреләр дала буйлап ҡыҙырып йөрөй.

РЫСЦА́ *ж. разг.* ваҡ-ваҡ ҡына (*йәки* яй ғына) юртыу.

РЫСЦО́Й *нареч. разг.*: **бежа́ть рысцо́й** яй ғына юртып барыу.

РЫСЬ I *ж.* юртыу (*аллюр*); **кру́пная рысь** алдырып юртыу.

РЫСЬ II *ж. зоол.* һеләүһен (*хайуан*); ✧ **Рысь** *астр.* Һеләүһен (*йондоҙлоҡ*).

РЫ́СЬЮ *нареч.* юрттырып, юртаҡлап.

РЫТВИНА *ж.* арба юлы, соҡор-саҡыр.

РЫТЬ *несов. что* **1.** (*копать*) ҡаҙыу, соҡоу; **2.** (*ковырять, разрывать*) өңөү; ✧ **рыть я́му** *см.* **я́ма.**

РЫТЬСЯ *несов.* аҡтарыныу, соҡсоноу, соҡоноу, ҡаҙыныу.

РЫХЛЕ́НИЕ *с. см.* **рыхли́ть.**

РЫХЛЕ́ТЬ *несов.* йомшау, йомшарыу, кәүшәкләнеү.

РЫХЛИ́ТЕЛЬ *м. с.-х.* ер йомшартҡыс.

РЫХЛИ́ТЬ *несов. что* йомшартыу, көпшәкләү, көпшәкләндереү, кәүшәкләү.

РЫХЛОСТЬ *ж.* йомшаҡлыҡ, кәүшәклек; **ры́хлость гру́нта** тупраҡтың кәүшәклеге.

РЫ́ХЛЫЙ *прил.* **1.** йомшаҡ, көпшәк, кәүшәк; **ры́хлый снег** кәүшәк ҡар; **2.** (*дряблый*) *разг.* былҡы, көпшәк; **ры́хлое те́ло** былҡы тән; **3.** *перен.* (*безвольный*) ихтыярһыҙ, ебегән.

РЫ́ЦАРСКИЙ *прил.* **1.** рыцарь; **ры́царское вооруже́ние** рыцарҙәр ҡоралы; **2.** *перен.* (*благородный, самоотверженный*) үҙен аямаусы, йәне-тәне менән бирелгән, ҡаһарманд арса, рыцарҙәрсә киң күңелле; **ры́царский посту́пок** рыцарҙәрсә киң күңелле мөғәмәлә.

РЫ́ЦАРСТВО *с.* **1.** *собир. ист.* (*рыцари*) рыцарҙәр; **2.** (*звание рыцаря*) рыцарлек дәрәжәһе; **3.** *перен.* (*благородство, самоотверженность*) үҙен аямаусанлыҡ, йәне-тәне менән бирелгәнлек, киң күңеллелек.

РЫ́ЦАРЬ *м.* **1.** *ист.* рыцарь (*Көнбайыш Европала урта быуатта хәрби феодал*); **2.** *перен.* батыр, ҡаһарман; киң күңелле кеше.

РЫЧА́Г *м.* **1.** һалмауыр, рычаг; **подня́ть рычаго́м** рычаг менән күтәртеү; **2.** *перен.* ҡуҙғатҡыс, этәргес, хәрәкәткә килтергес.

РЫЧА́НИЕ *с. см.* **рыча́ть.**

РЫЧА́ТЬ *несов.* ырылдау, үкереү; аҡырыу (*о человеке*).

ры́щу, ры́щешь *и т. д. наст. вр. от* **рыскать.**

РЬЯ́НЫЙ *прил.* хирес, бик ныҡ бирелгән, тырыш; **рья́ный охо́тник** хирес һунарсы; **рья́ный рабо́тник** тырыш работник.

РЮКЗА́К *м.* рюкзак, арҡа муҡсаһы.

РЮМКА *ж.* рюмка.

РЯБИ́НА I *ж.* (*дерево и ягоды*) миләш, мышар (*ағасы һәм емеше*).

РЯБИ́НА II *ж.* (*от оспы*) шаҙра, бычыр.

РЯБИ́ННИК I *м.* (*рябиновая роща*) миләшлек, мышарлыҡ.

РЯБИ́ННИК II *м.* (*птица*) мышар барҡылдағы.

РЯБИ́НОВКА *ж.* рябиновка (*миләш араҡыһы*).

РЯБИ́НОВЫЙ *прил.* миләш; **ряби́новый лист** миләш япрағы.

РЯБИ́ТЬ *несов.* **1.** *что* быжырлау, шаҙралау, бөҙөрләү; **ве́тер ряби́т во́ду** ел һыуҙы бөҙөрләй; **2.** *безл.* семәрләнеү, сыбарланыу; **у меня́ ряби́т в глаза́х** күҙ алдым семәрләнә.

РЯБО́Й *прил.* **1.** шаҙра, быжыр, бөҙөрлө; **рябо́е лицо́** быжыр бит; **2.** (*пёстрый*) сыбар, ала; **ряба́я ку́рица** сыбар тауыҡ; **рябо́й телёнок** ала быҙау.

РЯ́БЧИК *м.* **1.** (*птица*) сел; **2.** (*растение*) сыбар ләлә, һарына.

РЯБЬ *ж.* **1.** шәкәрә, бөҙөр; **река́ покры́лась ря́бью** йылға бөҙөр менән ҡапланған; **2.** семәрләнеү, сыбарланыу; **рябь в глаза́х** күҙ алды сыбарланды.

РЯД *м.* **1.** рәт; **ряд домо́в** өйҙәр рәте; **в пе́рвом ряду́ парте́ра** партерҙың беренсе рәтендә; **2.** (*шеренга*) саф, рәт; **постро́иться в ряды́** сафҡа теҙелеү; **3.** күп кенә, байтаҡ ҡына, бер нисә; **ряд ви́дных учёных** байтаҡ ҡына күренекле ғалимдәр; **ряд поколе́ний** бер нисә быуын; **ряд вопро́сов** байтаҡ ҡына һорау; **4.** *мн.* **ряды́** саф; **в ряда́х а́рмии** армия сафында; **он при́нят в ряды́ па́ртии** ул партия сафына ҡабул ителде; ✧ **в пе́рвых ряда́х** беренсе (*йәки* алғы) сафта; **в ряду́** *кого-чего* араһында, рәтендә; **из ря́да вон (выходя́щий)** бығаса булмаған (*йәки* күрелмәгән).

=РЯ́ДНЫЙ *ҡушма һүҙҙәрҙең икенсе өлөшө; беренсе өлөшө һандан булып, фәлән рәттән торғанды аңлата, мәҫ.* **двухря́дный** ике рәтле; **пятиря́дный** биш рәтле.

РЯДОВО́Й *прил.* **1.** ябай, ғәҙәттәге; **рядово́й слу́чай** ябай (*йәки* ғәҙәттәге) хәл; **2.** *в знач. сущ. м.*: **разжа́ловать в рядовы́е** рядовойға төшөрөү; **3.** *с.-х.* теҙмә, рәт-рәт; **рядова́я се́ялка** теҙмә сәскес.

РЯ́ДОМ *нареч.* **1.** (*возле*) эргәһендә, янында, йәнәш; **сесть ря́дом** йәнәш ултырыу; **2.** (*по соседству, около*) яҡын, йәнәш, эргәләш; **он живёт ря́дом** ул яҡын йәшәй; ✧ **сплошь да ря́дом** *см.* **сплошь.**

РЯ́ЖЕНЫЙ *м. уст.* ... булып кейенгән, кейенеп-яһанған.

РЯ́СА *ж.* ряса (*христиан руханиҙәренең өҫкө кейеме*).

РЯ́СКА *ж. бот.* тәлмәрйен тәңкәһе.

С

С *предлог* **1.** *с род. п.* (*на вопрос «откуда»*) =дан (=дән, =ҙан, =ҙән, =нан, =нән, =тан, =тән); **убра́ть посу́ду со стола́** өҫтәлдән һауыт-һабаны йыйып алыу; **взять кни́гу с по́лки** кәштәнән китапты алыу; **2.** *с род. п.* (*при обозначении лица, предмета, с которо-*

го начинается, возникает что-л.) ⁼дан (⁼дән, ⁼ҙан, ⁼ҙән, ⁼нан, ⁼нән, ⁼тан, ⁼тән); **напа́сть на врага́ с ты́ла** дошманға тылдан һөжүм итеү; **спор начался́ с пустяко́в** бәхәс юҡ-барҙан башланды; 3. *с род. п.* (*при обозначении начального момента какого-л. действия или события и в сочетаниях «с... до...»* ⁼дан (⁼дән, ⁼ҙан, ⁼ҙән, ⁼нан, ⁼нән, ⁼тан, ⁼тән) алып (*йәки* башлап, бирле); **с де́тства** бала саҡтан алып; **с пе́рвых же дней** беренсе көндәрҙән үк; **пригото́вить с ве́чера** кистән әҙерләп ҡуйыу; **с утра́ до́ ночи** иртәнән кискә тиклем; 4. *с род. п.* (*при обозначении местоположения, местонахождения предмета или лица*) ⁼дан (⁼дән, ⁼ҙан, ⁼ҙән, ⁼нан, ⁼нән, ⁼тан, ⁼тән); **с э́того ме́ста я всё хорошо́ слы́шу** был урындан мин бөтәһен дә яҡшы ишетәм; **наблюда́ть за хо́дом бо́я с высоты́** һуғыш барышын ҡалҡыулыҡтан күҙәтеп тороу; 5. *с род. п.* (*при обозначении лица или предмета, от которого требуется или отнимается что-л.*) ⁼дан (⁼дән, ⁼ҙан, ⁼ҙән, ⁼нан, ⁼нән, ⁼тан, ⁼тән); **получи́ть де́ньги с зака́зчика** заказ биреүсенән аҡса алыу; 6. *с род. п.* (*при обозначении предмета, являющегося оригиналом, образцом, единицей счёта*) ⁼дан (⁼дән, ⁼ҙан, ⁼ҙән, ⁼нан, ⁼нән, ⁼тан, ⁼тән); ⁼дың (⁼дең, ⁼ҙың, ⁼ҙең, ⁼ның, ⁼нең, ⁼тың, ⁼тең); **брать приме́р с кого́-либо** берәүҙән үрнәк алыу; **перевести́ с башки́рского** башҡортсанан тәржемә итеү; **урожа́й 50 це́нтнеров с гекта́ра** гектарынан 50 центнер ашлыҡ; 7. *с род. п.* (*на основании чего-л., следуя чему-л.*) менән, буйынса, нигеҙендә; **с разреше́ния нача́льника** начальниктең рөхсәте менән; **с ва́шего согла́сия** ризалығығыҙ буйынса; 8. *с род. п.* (*по причине, по случаю чего-л.*) ⁼дан (⁼дән, ⁼ҙан, ⁼ҙән, ⁼нан, ⁼нән, ⁼тан, ⁼тән); **сгора́ть со стыда́** ояттан ҡыҙарыу; **с го́ря** ҡайғынан; 9. *с род. п.* (*при помощи, посредством чего-л.*) менән башлап, ⁼дан (⁼дән, ⁼ҙан, ⁼ҙән, ⁼нан, ⁼нән, ⁼тан, ⁼тән); ⁼п (⁼ып, ⁼еп, ⁼оп, ⁼өп); **пры́гать на лы́жах с трампли́на** саңғы менән трамплиндән һикереү; **писа́ть с большо́й бу́квы** ҙур хәреф менән башлап яҙыу; **взять с бо́ю** һуғышып алыу; **стреля́ть с коле́на** тубыҡланып атыу; 10. *с род. п.* (*при указании на достаточность чего-л. для кого-л.*) ⁼дан (⁼дән, ⁼ҙан, ⁼ҙән, ⁼нан, ⁼нән, ⁼тан, ⁼тән); ⁼ға (⁼гә, ⁼ҡа, ⁼кә, ⁼ңа, ⁼ңә); **дово́льно с тебя́** һинән етер инде; 11. *с вин. п.* (*приблизительно, почти*) самаһы, тиклем, саҡлы; ⁼лап (⁼ләп); ⁼дай (⁼дәй, ⁼ҙай, ⁼ҙәй, ⁼лай, ⁼ләй, ⁼тай, ⁼тәй); ⁼ға (⁼гә, ⁼ҡа, ⁼кә) яҡын; **прожи́ть** *где-л.* **с ме́сяц** бер ай самаһы йәшәү, бер айға яҡын йәшәү; **поживи́те с моё** мин йәшәгән саҡлы йәшәгеҙ әле; 12. *с твор. п.* (*при указании на совместность, связь, сопутствование кому-чему-л., наличие чего-л. в чём-л.; обладание чем-л.*) менән; ⁼лы (⁼ле, ⁼ло, ⁼лө); ⁼ған (⁼гән, ⁼ҡан, ⁼кән); **я иду́ с тобо́й** мин һинең менән барам; **взять с собо́й** үҙең менән алып барыу; **поговори́ть с друзья́ми** дуҫтар менән һөйләшеү; **хлеб с ма́слом** май яғылған икмәк; **найти́ с трудо́м** ҡыйынлыҡ менән табыу; **плато́к с бахромо́й** сасаҡлы шәл; 13. *с твор. п.* (*при посредстве кого-чего-л. и при обозначении цели действия*) менән, арҡыры, ⁼лап (⁼ләп); **мыть с мы́лом** һабынлап йыуыу; **днём с огнём не сы́щешь** көндөҙ ут менән эҙләһәң дә таба алмаҫһың; **посла́ть с курье́ром** курьер менән ебәреү; **яви́ться с докла́дом** доклад менән килеү; 14. *с твор. п.* (*при указании на лицо или предмет, на которые распространяется действие, состояние*) ⁼ды (⁼де, ⁼ҙы, ⁼ҙе, ⁼ны, ⁼не, ⁼ты, ⁼те); менән, ⁼о (⁼ы, ⁼е, ⁼ө), ⁼ға (⁼гә, ⁼ҡа, ⁼кә); **поспеши́ть с отъе́здом** китеүҙе ашыҡтырыу; **с рабо́той всё благополу́чно** эш яҡшыға бара; **у него́ пло́хо с се́рдцем** уның йөрәге насар; **что с ним ста́ло?** уға ни булған?; 15. *с твор. п.* (*при наступлении чего-л.*) менән; **у него́ с во́зрастом хара́ктер испра́вился** ҙурая барыу менән холҡо төҙәлде.

С⁼ (**СО⁼, СЪ⁼**) *приставка* 1. *ҡылым яһағанда ҡулланылып, түбәндәгеләрҙе аңлата:* 1) *предметтән ситкә, аҫ яҡҡа йыраҡлашыуҙы, мәҫ.* **сверну́ть (с доро́ги)** (юлдан) ситкә боролоу; **стечь** ағып төшөү; **скати́ться** тәгәрәп төшөү; 2) *ике арала булған хәрәкәтте, мәҫ.* **сходи́ть** барып килеү; 3) *бергә туплауҙы, берләштереүҙе, нығытыуҙы, ҡушыуҙы, мәҫ.* **связа́ть** бәйләү; **скле́ить** йәбештереү; **стаска́ть (мешки́)** (тоҡтарҙы) ташып бергә ҡуйыу; 4) ⁼ся *киҫәксәһе менән төрлө яҡтан бер нөктәгә тупланыуҙы, мәҫ.* **съе́хаться** килеп йыйылышыу; **сли́ться** ҡушылыу; 5) *бергәлекте, ҡатнашлыҡты, мәҫ.* **сосуществова́ть** һыйышып йәшәү; **собесе́довать** бергәләп әңгәмә үткәреү; 6) ⁼ся *киҫәксәһе менән үҙ-ара мөнәсәбәтте, мәҫ.* **сговори́ться** һүҙ ҡуйышыу, килешеү; 7) *сағыштырыу, тиңләштереүҙе, мәҫ.* **сравни́ть** сағыштырыу; **списа́ть** күсереп алыу, күсереп яҙыу; 8) *хәрәкәт нигеҙендә теге йәки был үҙсәнлектең, торошоң барлыҡҡа килеүен, предметтең сарыф ителеүен, предмет яһауҙы, мәҫ.* **смягчи́ть** йомшартыу; **смо́рщиться** йыйырсыҡланыу; **смы́лить** һабынлап бөтөрөү; **свить (верёвку)** (бау) ишеү; **сшить (пла́тье)** (күлдәк) тегеү; 2. *ҡайһы бер ҡылымдарҙың тамамланған төрөн яһай, мәҫ.* **сде́лать** яһау, эшләү; 3. *ҡыйыҡ килештәге исемдәрҙән һәм сифаттарҙан төп, урын, сәбәп рәүештәре яһауҙа ҡулланыла, мәҫ.* **слегка́** еңелсә; **спра́ва** уңдан, уң яҡтан; **снача́ла** баштан; **сгоряча́** ҡыҙыулыҡ менән.

СААМСКИЙ *прил.* саам; **саа́мский язы́к** саам теле.

СААМЫ *мн.* саамдар (*Норвегия, Швеция, Финляндияның төньяғында, СССР-ҙа Кольский ярымутрауында йәшәүсе халыҡ*).

СА́БЕЛЬНЫЙ *прил.* ҡылыс; **са́бельные но́жны** ҡылыс ҡыны.

СА́БЛЯ *ж.* ҡылыс.

САБОТА́Ж *м.* саботаж (*эште үҫал уй менән өҙөү*).

САБОТА́ЖНИК *м.* саботаж яһаусы кеше, саботажник.

САБОТА́ЖНИЧАТЬ *несов. разг. см.* **саботи́ровать 2.**

САБОТА́ЖНИЧЕСТВО *с. разг.* саботажлыҡ.

САБОТИ́РОВАНИЕ *с. см.* **саботи́ровать.**

САБОТИ́РОВАТЬ *несов.* 1. *что* саботаж яһау; 2. (*заниматься саботажем*) саботажлыҡ итеү.

СА́ВАН *м.* 1. кәфен; 2. *перен. поэт.* юрған; **снє́жный са́ван покры́л зе́млю** ер йөҙөн ҡар юрғаны ҡапланы.

САВА́ННЫ *мн.* (*ед.* **сава́нна** *ж.*) *геогр.* саванна (*һирәк кенә ағас һәм ҡыуаҡлыҡтары булған тропик дала*).

САВРА́СЫЙ *прил.* (*о масти лошади*) ҡола (*ат төҫө*).

СА́ГА *ж. лит.* сага (1. *боронғо Скандинавия һәм Ирландия халҡының героик хикәйәһе*; 2. *поэтик хикәйә, легенда*).

САГИТИ́РОВАТЬ *сов. кого-что* димләү, өндәү.

СА́ГО *с.* саго (*крахмал, ярма*).

СА́ГОВЫЙ *прил.* саго; **са́говая па́льма** *бот.* саго пальмаһы; **са́говая крупа́** саго ярмаһы.

САД *м.* баҡса; **ботани́ческий сад** ботаника баҡсаһы; **зоологи́ческий сад** зоология баҡсаһы; ◇ **де́тский сад** балалар баҡсаһы; **зи́мний сад** ҡышҡы баҡса (*үҫемлек һәм ағастар ултыртылған бүлмә*).

САДИ́ЗМ *м.* 1. садизм (*енси теләктәрҙе үтәү өсөн кешене ғазаплау*); 2. *перен.* үтә ҡаты залимлек, ҡанһыҙлыҡ, йыртҡыслыҡтан (*йәки ғазаплауҙан*) тәм табыу.

САДИ́СТ *м.* 1. садист (*садизмгә бирелеп киткән кеше*); 2. *перен.* йыртҡыслыҡтан (*йәки ғазаплауҙан*) тәм табыусы кеше.

САДИ́ТЬ *несов. прост. см.* **сажа́ть.**

САДИ́ТЬСЯ *несов. см.* **сесть.**

СА́ДНИТЬ *несов. обычно безл.* әсетеү, өтөү, ҡымырйытыу, ҡымырйып (*йәки яныл*) ҡысыу; **в го́рле са́днит** тамаҡ ҡымырйыта.

САДО́ВНИК *м.* баҡсасы.

САДО́ВНИЦА *женск. р. к* **садо́вник.**

САДОВО́Д *м.* баҡсасы.

САДОВО́ДСТВО *с. в разн. знач.* баҡсасылыҡ; **занима́ться садово́дством** баҡсасылыҡ менән шөғөлләнеү; **уче́бник садово́дства** баҡсасылыҡ буйынса уҡыу китабы.

САДОВО́ДЧЕСКИЙ *прил.* баҡсасылыҡ, баҡсасы.

САДО́ВЫЙ *прил. в разн. знач.* баҡса; **садо́вая кали́тка** баҡса ҡапҡаһы; **садо́вая мали́на** баҡса ҡурай еләге; ◇ **голова́ садо́вая** аңра, һиңмай (*кеше*).

САДО́К *м.* 1. ситлек, оя; **кро́личий садо́к** йорт ҡуяндары ситлеге; 2. һеүән; **живоры́бный садо́к** тере балыҡ һаҡлау һеүәне; 3. *охот.* (*ловушка*) ситән ау.

СА́ЖА *ж.* ҡором; ◇ **дела́ — как са́жа бела́** *погов.* эштәр насар, эштәр шәптән түгел.

САЖА́ТЬ *несов.* 1. *что* (*растения*) ултыртыу; 2. *кого* ултыртыу; **сажа́ть пассажи́ров в ваго́н** пассажирҙәрҙе вагонға ултыртыу; **сажа́ть за рабо́ту** эшкә ултыртыу; 3. *кого-что* (*помещать*) ябыу; **сажа́ть пти́цу в кле́тку** ҡошто ситлеккә ябыу; 4. *что* (*ставить в печь — о хлебах*) һалыу; **сажа́ть хле́бы в печь** икмәкте мейескә һалыу.

СА́ЖЕНЕЦ *м. с.-х.* үрсетмәлек.

СА́ЖЕНКА, САЖЁНКА *ж.*: **сажёнками** *в знач. нареч.* ҡолас ташлап (*йөҙөү стиле*).

САЖЕ́ННЫЙ, САЖЁННЫЙ *прил.* 1. (*мерой в сажень*) сажинле; 2. *разг.* сажинле, киң, эре, тәрән; **саже́нные шаги́** киң аҙым; **саже́нный снег** тәрән ҡар.

СА́ЖЕНЦЕВЫЙ *прил.* үрсетмәлек; **са́женцевые гря́дки** үрсетмәлек түтәлдәре.

САЖЕ́НЬ, СА́ЖЕНЬ *ж. уст.* сажин (*элекке оҙонлоҡ үлсәүе — 2,134 метр*); ◇ **коса́я са́же́нь в плеча́х** *см.* **косо́й.**

САЗА́Н *м.* сазан.

САЙГА́ *ж.*, **САЙГА́К** *м. зоол.* сайғаҡ.

СА́ЙКА *ж. кул.* сайка (*булка*).

САКВОЯ́Ж *м.* саквояж, юл сумкаһы.

СА́КЛЯ *ж.* сакля (*Кавказда тау халҡының өйө*).

САКСАУ́Л *м. бот.* саҡсауыл.

САКСОФО́Н *м.* саксофон (*музыка ҡоралы*).

САЛА́ЗКИ *только мн.* 1. *разг.* бәләкәй сана; 2. *тех.* салазка (*машиналарҙың шыуып йөрөй торған өлөшө*).

САЛАМА́НДРА *ж. зоол.* саламандра (*ер-һыу хайуаны*).

САЛА́Т *м.* салат (1. *баҡса үҫемлеге*; 2. *туралған йәшелсәләрҙән әҙерләнгән ашамлыҡ*).

САЛА́ТНИК *м.*, **САЛА́ТНИЦА** *ж.* салат һауыты.

САЛА́ТНЫЙ *прил.* 1. салат; **сала́тные ли́стья** салат япрағы; 2. (*о цвете*) һарғылт йәшел, салат төҫ.

САЛИЦИ́ЛОВЫЙ *прил.*: **салици́ловая кислота́** салицил кислотаһы (*органик берләшмә*); **салици́ловый натр** салицил натры (*салицил кислотаһы тоҙо*).

СА́ЛО *с.* 1. (*жировое отложение*) май ҡатламы; 2. (*продукт*) май, туң май; **топлёное са́ло** иретелгән туң май; 3. (*смазочное вещество*) май; 4. (*на воде*) сыйҙым, шыя.

САЛО́Л *м.* салол (*эс дарыуы*).

САЛО́Н *м.* салон (1. *ҡунаҡ ҡабул итеү бүлмәһе*; 2. *юғары ҡатлам араһында ойошторолған әҙәби йәки политик түңәрәк*; 3. *пароходта, поезда пассажирҙәр өсөн дөйөм комфортабелле урын*; 4. *өҫ, аяҡ кейемдәрен һ. б. күрһәтеү һәм һатыу залы*); ◇ **сало́н-ваго́н** салон-вагон (*яртыһында күпе, икенсе яртыһында пассажирҙәр өсөн дөйөм заллы комфортабелле вагон*).

САЛО́ННЫЙ *прил.* салон; **сало́нная му́зыка** салон музыкаһы.

САЛФЕ́ТКА *ж.* 1. салфетка; **бума́жные салфе́тки** ҡағыҙ салфеткалар; 2. (*небольшая скатерть*) бәләкәй ашъяулыҡ.

САЛЬВАРСА́Н *м. фарм.* сальварсан (*мышаяҡ препараты*).

СА́ЛЬДО *с. нескл. бухг., ком., эк.* сальдо, ҡалдыҡ (*керем, сығым араһындағы айырма*).

СА́ЛЬНИК *м.* 1. *анат.* ҡарынъяу; ҡаҙылыҡ (*у лошади*); 2. *тех.* сальник (*механизмдәргә пар, һауа, газ һ. б. үткәрмәүсе ҡулайлама*).

СА́ЛЬНОСТЬ *ж.* 1. (*содержание сала*) май ҡатламы булыу; **поро́да свине́й высо́кой са́льности** ҡалын май ҡатламлы сусҡа тоҡомо; 2. (*непристойное выражение*) оятһыҙ (*йәки әҙәпһеҙ*) һүҙ.

СА́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. май, туң майҙан эшләнгән; **са́льная свеча́** май шәм, туң майҙан эшләнгән шәм; 2. (*испачканный чем-л.*

жирным) майға ҡатҡан, майланып бөткән; 3. (*непристойный*) оятһыҙ, әҙәпһеҙ; ◇ **са́льные же́лезы** *анат.* май биҙҙәре.

СА́ЛЬТО-МОРТА́ЛЕ *с. нескл.* сальто-мортале (*акробаттарҙың һауала баш аша әйләнеп һикереүе*).

САЛЮ́Т *м.* салют.

САЛЮТОВА́ТЬ *сов. и несов. кому-чему* салют биреү.

САМ *м. мест. опред.* 1. үҙем, үҙең, үҙе; **он сам э́то сде́лал** быны ул үҙе эшләне; **он сам спра́вился с рабо́той** эште ул үҙе башҡара алды; **он и сам не зна́ет** ул үҙе лә белмәй; 2. *в знач. сущ.* **сам** *м.*, **сама́** *ж. прост.* (*хозяин, глава*) үҙе; **сам приказа́л** үҙе бойорҙо; ◇ **сам (сама́, само́) за себя́ говори́т** үҙенән үк күренеп тора, аңлатып тороуҙың кәрәге юҡ; **сам (сама́, само́) по себе́** 1) (*самостоятельно*) үҙ алдына; 2) (*взятый в отдельности*) айырым алғанда; 3) *в знач. сказ.* үҙенә башҡа; **сам себе́ голова́** үҙемә-үҙем (*йәки* үҙеңә-үҙең, үҙенә-үҙе) баш; **сам (сама́, само́) собо́й** үҙенән-үҙе; **само́ собо́й разуме́ется** үҙенән-үҙе аңлашыла.

САМА́ *ж. см.* сам.

САМА́Н *м.* саман.

САМА́ННЫЙ *прил.* самаң; **сама́нная постро́йка** саман ҡаралды.

СА́МАЯ *ж. см.* **са́мый.**

СА́МБО *с. нескл. спорт.* самбо (*көрәш*).

САМБУ́К *м. кул.* самбук (*ашамлыҡ*).

САМЕ́Ц *м.* ата, иркәк; **верблю́д-саме́ц** иркәк дөйә.

СА́МИ *мн. см.* **сам.**

СА́МКА *ж.* инә, орғасы; **пти́ца-са́мка** инә ҡош; **са́мка ло́ся** инә мышы.

САМО́ *с. см.* сам.

САМО= *кушма һүҙҙәрҙең «үҙе, үҙенән, үҙен, үҙ-үҙеңде һ. б.» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **самоана́лиз** үҙ-үҙеңә анализ яһау; **самовоспламене́ние** үҙенән-үҙе тоҡанып китеү; **самодви́жущийся** үҙе йөрөшлө.

САМОБИЧЕВА́НИЕ *с.* 1. үҙ-үҙеңде ғазаплау (*дин йолаһы буйынса*); 2. *перен.* өҙгөләнеү, үкенеү, үҙеңде-үҙең шелтәләү.

САМОБРА́НКА *ж.*: **ска́терть-самобра́нка** *фольк.* тылсымлы ашъяулыҡ (*үҙенән-үҙе төрлө ашамлыҡтар менән тула торған ашъяулыҡ*).

САМОБЫ́ТНОСТЬ *ж.* үҙенсәлеклелек.

САМОБЫ́ТНЫЙ *прил.* үҙенсәлекле, үҙенә генә хас; **самобы́тный тала́нт** үҙенә генә хас талант.

САМОВА́Р *м.* самауыр.

САМОВА́РНЫЙ *прил.* самауыр; **самова́рный кран** самауыр һеҙмәге.

САМОВЛА́СТИЕ *с.* сикләнмәгән власть.

САМОВЛА́СТНЫЙ *прил.* сикләнмәгән власле.

САМОВЛЮБЛЁННЫЙ *прил.* үҙенә-үҙе ғашиҡ булған, үҙенә-үҙе иҫе киткән.

САМОВНУШЕ́НИЕ *с.* үҙ-үҙен ышандырыу.

САМОВОЗБУЖДЕ́НИЕ *с. физ., тех.* үҙенән-үҙе барлыҡҡа килеү; **самовозбужде́ние колеба́ний** тирбәлеүҙең үҙенән-үҙе барлыҡҡа килеүе.

САМОВОЗГОРА́ТЬСЯ *несов.* үҙенән-үҙе янып (*йәки* тоҡанып) китеү.

САМОВО́ЛИЕ *с.* баш-баштаҡлыҡ, үҙ белдеге менән эш итеү.

САМОВО́ЛЬНИЧАТЬ *несов. разг.* баш-баштаҡланыу, үҙ белдеге менән эш итеү.

САМОВО́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*своевольный*) үҙе теләгәнсә эш итеүсе; 2. рөхсәтһеҙ; **самово́льный ухо́д** рөхсәтһеҙ китеү.

САМОВОСПИТА́НИЕ *с.* үҙ-үҙен тәрбиәләү.

САМОВОСПЛАМЕНЕ́НИЕ *с.* үҙенән-үҙе тоҡанып китеү.

САМОВОСХВАЛЕ́НИЕ *с.* үҙ-үҙен маҡтау.

САМОГО́Н *м.* самогон, көмөшкә.

САМОГО́НКА *ж. разг. см.* **самого́н.**

САМОГО́ННЫЙ *прил.* самогон; **самого́нный аппара́т** самогон ҡыуғыс.

САМОГО́НЩИК *м. разг.* самогон ҡыуыусы.

САМОДВИЖЕ́НИЕ *с. филос.* үҙхәрәкәт.

САМОДВИ́ЖУЩИЙСЯ *прил.* үҙе йөрөмәле, үҙе йөрөй (*йәки* хәрәкәт итә) торған; **самодви́жущийся экскава́тор** үҙе йөрөмәле экскаватор.

САМОДЕ́ЙСТВУЮЩИЙ *прил.* үҙенән-үҙе эшләй торған; **самоде́йствующий затво́р** үҙенән-үҙе эшләй торған затвор.

САМОДЕ́ЛКА *ж. разг.* ҡулдан эшләнгән (*йәки* яһалған) әйбер.

САМОДЕ́ЛЬНЫЙ *прил.* ҡулдан эшләнгән (*йәки* яһалған); **самоде́льный радиоприёмник** ҡулдан яһалған радио алғыс.

САМОДЕРЖА́ВИЕ *с. ист.* самодержавие; **сверже́ние ца́рского самодержа́вия** батша самодержавиеһен ҡолатыу.

САМОДЕРЖА́ВНЫЙ *прил. ист.* самодержавие; **самодержа́вная власть** самодержавие власе.

САМОДЕ́РЖЕЦ *м. ист.* самодержец, батша.

САМОДЕ́ЯТЕЛЬНОСТЬ *ж.* үҙешмәкәрлек; **ве́чер самоде́ятельности** үҙешмәкәрлек кисәһе.

САМОДЕ́ЯТЕЛЬНЫЙ *прил.* үҙешмәкәр; **самоде́ятельный коллекти́в** үҙешмәкәр түңәрәк.

САМОДИСЦИПЛИ́НА *ж.* үҙ-үҙеңде тота белеү.

САМОДОВЛЕ́ЮЩИЙ *прил. книжн.* 1. (*достаточный для удовлетворения своих потребностей*) үҙенә етерлек булған; 2. (*значительный сам по себе*) үҙенә айырым әһәмиәтле, үҙенә айырым бер ҡиммәте булған.

САМОДОВО́ЛЬНЫЙ *прил.* кәпрәйгән, ҡуҡрайған; үҙ-үҙенән ҡәнәғәт; **самодово́льная улы́бка** үҙ-үҙенән ҡәнәғәт йылмайыу.

САМОДОВО́ЛЬСТВО *с.* ҡуҡрайғанлыҡ, үҙ-үҙенән ҡәнәғәт булыу.

САМОДУ́Р *м.* уйына килгәнде эшләүсе, дыуамал, үҙ һүҙле (*кеше*).

САМОДУ́РСТВО *с.* уйына килгәнде эшләү, дыуамаллыҡ, үҙ һүҙлелек.

САМОДУ́РСТВОВАТЬ *несов.* уйына килгәнде эшләй биреү, дыуамалланыу, үҙ һүҙләнеү.

СА́МОЕ *с. см.* **са́мый.**

САМОЗАБВЕ́НИЕ *с.* үҙ-үҙеңде онотоу;

рабо́тать с самозабве́нием үҙ-үҙендә оно-топ эшләү.

САМОЗАГОТО́ВКА *ж.* үҙенә-үҙең әҙерләү, самозаготовка.

САМОЗАРЯ́ДНЫЙ *прил.* үҙенән-үҙе ҡорола торған; **самозаря́дная пу́шка** үҙенән-үҙе ҡорола торған пушка.

САМОЗАЩИ́ТА *ж.* үҙ-үҙеңде һаҡлау.

САМОЗВА́НЕЦ *м.* самозванец, ялған исемдә йөрөүсе.

САМОЗВА́НКА *женск. р.* **к самозва́нец.**

САМОИНДУ́КЦИЯ *ж. физ.* самоиндукция, үҙе индукцияланыу (*ток үҙгәргәндә, үткәргестә хәрәкәт иттереүсе көстөң тыуыуы*).

САМОИСТРЕБЛЕ́НИЕ *с.* бер-береңде ҡырып бөтөрөү, үҙ-үҙеңде юҡ итеү, үҙ-ара үлтерешеү.

САМОИСТЯЗА́НИЕ *с.* үҙ-үҙеңде ғазаплау.

САМОКА́Т *м.* самокат.

САМОКА́ТНЫЙ *прил.* самокат менән; **самока́тная отка́тка руды́** *тех.* руданы самокат менән этәү.

САМОКОНТРО́ЛЬ *м.* үҙ-үҙеңде контроллəү (*йәки* тикшереү).

САМОКРИ́ТИКА *ж.* үҙ-үҙеңде тәнҡитләү, үҙ-ара тәнҡит.

САМОКРИТИ́ЧНЫЙ *прил.* үҙтәнҡитле, үҙен-үҙе тәнҡитләү рухындағы, үҙен-үҙе тәнҡитләү менән һуғарылған; **самокрити́чное выступле́ние** үҙтәнҡитле сығыш.

САМОЛЁТ *м.* самолёт; ◇ **самолёт-снаря́д** самолёт-снаряд (*лётчикһеҙ реактив самолёт*); **ковёр-самолёт** *см.* **ковёр.**

САМОЛЁТОВОЖДЕ́НИЕ *с.* самолёт йөрөтөү.

САМОЛЁТО-ВЫ́ЛЕТ *м.* самолёттың осош яһауы.

САМОЛЁТОСТРОЕ́НИЕ *с.* самолёт төҙөү (*йәки* эшләп сығарыу).

САМОЛЁТОСТРОИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* самолёт төҙөү.

САМОЛЮБИ́ВЫЙ *прил.* хәтере ҡалыусан, әйткәнде яратмаған, һүҙ күтәрмәүсән; үҙ-үҙен яратыусан; **он о́чень самолюби́в** ул үҙенә әйткәнде һис яратмай.

САМОЛЮ́БИЕ *с.* намыҫ; үҙ-үҙен яратыу; **заде́ть самолю́бие** намыҫҡа тейеү.

САМОМНЕ́НИЕ *с.* мин-минлек, үҙ-үҙеңде ҙурға һанау (*йәки* юғары ҡуйыу).

САМОНАДЕ́ЯННОСТЬ *ж.* үҙ-үҙеңә саманан тыш ышанғанлыҡ.

САМОНАДЕ́ЯННЫЙ *прил.* үҙ-үҙенә саманан тыш ышаныусан.

САМООБВИНЕ́НИЕ *с.* үҙ-үҙеңде ғәйепләү.

САМООБЛАДА́НИЕ *с.* үҙ-үҙеңде тота (*йәки* туҡтата) белеү.

САМООБЛИЧЕ́НИЕ *с.* үҙ ғәйебен үҙе асыу, үҙ-үҙен фаш итеү.

САМООБЛОЖЕ́НИЕ *с.* үҙ-ара һалым.

САМООБМА́Н *м.* үҙ-үҙеңде алдау.

САМООБОЛЬЩЕ́НИЕ *с.* үҙ-үҙеңде алдау, үҙ-үҙеңде йыуатып йөрөү.

САМООБОРО́НА *ж.* **1.** *см.* **самозащи́та;** **2.** (*оборона силами населения*) үҙен обороналау.

САМООБРАЗОВА́НИЕ *с.* үҙ алдыңа уҡыу (*йәки* белем алыу).

САМООБРАЗОВА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* үҙ алдыңа уҡыу (*йәки* белем алыу).

САМООБСЛУ́ЖИВАНИЕ *с.* үҙ-үҙеңде хеҙмәтләндереү.

САМООГРАНИЧЕ́НИЕ *с.* үҙ-үҙеңде сикләү.

САМООКУПА́ЕМОСТЬ *ж. эк.* үҙ сығымын үҙ килеме менән ҡаплау, сығымын килеме ҡаплау.

САМООПЛОДОТВОРЕ́НИЕ *с. биол.* үҙенән-үҙе аталаныу.

САМООПРЕДЕЛЕ́НИЕ *с.* **1.** *см.* **самоопредели́ться** 1; **2.** *полит.* үҙбилдәләнеш, үҙбилдәләнеү; **пра́во на́ций на самоопределе́ние** милләттәрҙең үҙбилдәләнеү хоҡуғы.

САМООПРЕДЕЛИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*найти своё место в жизни*) тейешле урыныңды табыу; **2.** *полит.* үҙбилдәләнеү.

САМООПРЕДЕЛЯ́ТЬСЯ *несов. см.* **самоопредели́ться.**

САМООПЫЛЕ́НИЕ *с. бот.* үҙенән-үҙе һеркәләнеү.

САМООТВЕРЖЕ́НИЕ *с.*, **САМООТВЕ́РЖЕННОСТЬ** *ж.* фиҙакәрлек, үҙ-үҙен аямаулыҡ.

САМООТВЕ́РЖЕННЫЙ *прил.* фиҙакәр, үҙ-үҙен аямаусы, йәне-тәне менән бирелгән; **самоотве́рженный труд** фиҙакәр хеҙмәт; **самоотве́рженный ю́ноша** үҙ-үҙен аямаусы егет.

САМООТВО́Д *м.* үҙенә-үҙе отвод яһау, үҙ кандидатураһын кире ҡағыу.

САМООТРАВЛЕ́НИЕ *с.* үҙ-үҙеңде ағыулау.

САМООТРЕЧЕ́НИЕ *с.* шәхси бәхеттән үҙе ваз кисеү.

САМООХРА́НА *ж.* үҙ-үҙеңде һаҡлау.

САМОПА́Л *м. ист.* самопал (*ябай ҡоролошло мылтыҡ*).

САМОПОЖЕ́РТВОВАНИЕ *с.* үҙ-үҙеңде ҡорбан итеү.

САМОПОЗНА́НИЕ *с. книжн.* үҙ-үҙеңде танып белеү.

САМОПРОВЕ́РКА *ж.* үҙ-үҙеңде тикшереү.

САМОПРОИЗВО́ЛЬНОСТЬ *ж.* үҙенән--үҙе булыу.

САМОПРОИЗВО́ЛЬНЫЙ *прил.* үҙенән--үҙе булған; **самопроизво́льное движе́ние** үҙенән-үҙе булған хәрәкәт.

САМОРАЗВИ́ТИЕ *с.* **1.** үҙлегенән үҫеү; **2.** *филос. см.* **самодвиже́ние.**

САМОРЕГИСТРИ́РУЮЩИЙ *прил.* автоматик рәүештә регистрация яһаусы; **самореги́стрирующий прибо́р** регистрация яһаусы автоматик прибор.

САМОРЕКЛА́МА *ж.* үҙ-үҙен маҡтау.

САМОРО́ДНЫЙ *прил.* тәбиғәттә әҙер килеш табыла торған, таҙа хәлдә табылған, саф; самородоклы; **саморо́дное зо́лото** саф алтын; ◇ **саморо́дный тала́нт** тәбиғи талант.

САМОРО́ДОК *м.* **1.** самородок (*тәбиғи, саф көйөнсә табылған металл*); **2.** *перен.* (*о человеке, обладающем природными дарованиями*) тәбиғи талантлы кеше.

САМОСА́Д *м.* самосад, үҙең үҫтергән тәмәке.
САМОСА́ДКА I *ж. разг. см.* **самоса́д.**
САМОСА́ДКА II *ж. спец.* (*соль*) күл тоҙо.
САМОСВА́Л *м.* самосвал (*йөгөн үҙе бушата торған автомобиль, баржа һ. б.*).
САМОСЕ́В *м. бот., с.-х.* ҡойолған орлоҡтарҙан үҫеү.
САМОСЕ́Й *м.,* **САМОСЕ́ЙКА** *ж. бот., с.-х.* ҡойолған орлоҡтарҙан үҫкән ашлыҡ; **мак-самосе́йка** үҙенән-үҙе үҫкән мәк.
САМОСОВЕРШЕ́НСТВОВАНИЕ *с.* үҙ-үҙеңде камилләштереү.
САМОСОЖЖЕ́НИЕ *с. церк. ист.* үҙ-үҙеңде утта яндырыу.
САМОСОЗНА́НИЕ *с.* үҙаң (*тормошта һәм йәмғиәттә үҙеңдең тотҡан урыныңды, әһәмиәтеңде яҡшы аңлау*).
САМОСОХРАНЕ́НИЕ *с.* үҙ-үҙеңде һаҡлау; **инсти́нкт самосохране́ния** үҙ-үҙеңде һаҡлау инстинкте.
САМОСТОЯ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* үҙаллылыҡ; **приуча́ть ребёнка к самостоя́тельности** баланы үҙаллылыҡҡа өйрәтеү.
САМОСТОЯ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* **1.** үҙаллы; **самостоя́тельное госуда́рство** үҙаллы дәүләт; **2.** (*способный к независимым действиям*) үҙалдына эш итә ала торған; **3.** (*совершаемый собственными силами*) үҙаллы, үҙ көсө менән эшләнгән; оригиналь; ✧ **самостоя́тельное предложе́ние** *грам.* үҙаллы һөйләм.
САМОСТРЕ́Л I *м. ист.* (*лук с прикладом*) һаплы уҡ.
САМОСТРЕ́Л II *м. воен. разг.* (*умышленно ранивший себя солдат*) үҙен яралаған һалдат.
САМОСТРЕ́ЛЬНЫЙ *прил.* үҙенән-үҙе атыусы, автоматик ата торған.
САМОСУ́Д *м.* самосуд, судһыҙ язалау.
САМОТЁК *м. прям. и перен.* үҙағыш; **рабо́та поста́влена на самотёк** эш үҙағышына ҡуйылған.
САМОТЁКОМ *нареч. прям. и перен.* үҙағышы менән.
САМОТОРМОЖЕ́НИЕ *с.* үҙенән-үҙе тотҡарланыу.
САМОУБИ́ЙСТВО *с.* үҙ-үҙен үлтереү.
САМОУБИ́ЙЦА *м. и ж.* үҙен үлтереүсе.
САМОУВАЖЕ́НИЕ *с.* үҙ-үҙеңде хөрмәтләү.
САМОУВЕ́РЕННОСТЬ *ж.* үҙеңә ныҡ ышаныу.
САМОУВЕ́РЕННЫЙ *прил.* үҙенә артыҡ ышанған; **самоуве́ренный челове́к** үҙенә артыҡ ышанған кеше; **самоуве́ренная улы́бка** үҙенә артыҡ ышанып йылмайыу.
САМОУНИЖЕ́НИЕ, САМОУНИЧИЖЕ́НИЕ *с.* үҙеңде кәмһетеү (*йәки* меҫкенәйтеү).
САМОУНИЧТОЖЕ́НИЕ *с.* үҙ-үҙеңде юҡ (*йәки* һәләк) итеү.
САМОУПРАВЛЕ́НИЕ *с.* үҙ идаралыҡ; **борьба́ коло́ний за самоуправле́ние** колонияларҙың үҙ идаралығы өсөн көрәше.
САМОУПРА́ВНЫЙ *прил.* үҙ белдегенсә эш итеүсе, үҙенсә хәл ҡылыусы.
САМОУПРА́ВСТВО *с.* үҙ белдегенсә эш итеү, үҙенсә хәл ҡылыу.
САМОУПРА́ВСТВОВАТЬ *несов.* үҙ белдегенсә эш итеү, үҙенсә хәл ҡылыу.
САМОУСОВЕРШЕ́НСТВОВАНИЕ *с. см.* **самосоверше́нствование.**
САМОУСПОКОЕ́НИЕ *с.* үҙ-үҙеңде тынысландырыу, тыныслыҡҡа бирелеү.
САМОУСПОКО́ЕННОСТЬ *ж.* эшкә ғәмһеҙ ҡарау, үҙ-үҙеңде тынысландырыу, тыныслыҡҡа бирелеү.
САМОУЧИ́ТЕЛЬ *м.* самоучитель, үҙлегенән өйрәткес (*үҙ алдыңа өйрәнеү өсөн дәреслек*).
САМОУ́ЧКА *м. и ж. разг.* **1.** үҙ алдына (*йәки* үҙлегенән) уҡыған кеше; **2.** *в знач. нареч.* **самоу́чкой** үҙ алдына, үҙенән-үҙе; **он вы́учился чита́ть самоу́чкой** ул үҙ алдына уҡырға өйрәнде.
САМОХВА́ЛЬСТВО *с.* маҡтаныусанлыҡ, шапырыныу, үҙ-үҙеңде маҡтау.
САМОХО́ДНЫЙ *прил.* үҙйөрөшлө; **самохо́дный комба́йн** үҙйөрөшлө комбайн.
САМОЦВЕ́Т *м.* аҫыл таш.
САМОЦЕ́ЛЬ *ж.* үҙмаҡсат.
САМОЧИ́ННЫЙ *прил.* үҙ белдегенсә эшләнгән.
САМОЧИ́НСТВО *с.* үҙ белдегенсә эш итеү, үҙенсә хәл ҡылыу.
САМОЧУ́ВСТВИЕ *с.* кәйеф.
САМУ́М *м.* самум (*ҡом бураны*).
САМУРА́Й *м.* самурай (*Японияла хәрби юғары ҡатлам кешеһе, шулай уҡ һуғышсы*).
САМШИ́Т *м.* самшит (*ағас*).
СА́МЫЕ *мест. опред. мн.* ошоларҙың үҙе.
СА́МЫЙ *мест. опред.* **1.** (*именно, как раз*) нәҡ, тап; **э́та са́мая кни́га** тап ошо китап; **в э́том са́мом ме́сте** нәҡ ошо ерҙә; **2.** (*прямо, как раз*) нәҡ үҙе, уҡ, үк; **пу́ля попа́ла в са́мое се́рдце** пуля йөрәктең тап үҙенә тейгән; **с са́мого утра́** иртәнән үк; **3.** (*даже, сам по себе*) үҙе, үҙе генә лә, үҙе үк; **са́мый факт появле́ния кни́ги отра́ден** китап донъяға сығыу факты үҙе үк ҙур шатлыҡ; **4.** (*при образовании превосходной степени*) иң; **са́мый хоро́ший** иң яҡшы; **са́мый бли́зкий друг** иң яҡын дуҫ; ✧ **в са́мом де́ле** ысынлап та.
САН *м.* исем, дәрәжә; **носи́ть высо́кий сан** юғары дәрәжәгә эйә булыу.
САН- *ҡушма һүҙҙәрҙең «санитария» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **санвра́ч** санитария врачы; **санкоми́ссия** санитария комиссияһы.
САНАТО́РИЙ *м.* санаторий.
САНАТО́РНО-КУРО́РТНЫЙ *прил.* санаторий-курорт; **санато́рно-куро́ртная коми́ссия** санаторий-курорт комиссияһы.
САНАТО́РНЫЙ *прил.* санаторий; **санато́рный режи́м** санаторий режиме.
САНА́ЦИЯ *ж.* санация (**1.** *мед. ауыҙ эсен һауыҡтырыу өсөн үткәрелгән дауалау саралары;* **2.** *эк. капиталистик илдәрҙә банкылар һәм эре предприятиеләрҙе бөлөүҙән һаҡлау маҡсаты менән дәүләт тарафынан күрелгән саралар*).
САНБА́Т *м.* (**санита́рный батальо́н**) санбат (санитар батальоны).
САНГВИ́НИК *м.* сангвиник (*шат, етеҙ хәрәкәтле, ҡыҙыу тәбиғәтле кеше*).

САНДА́Л *м.* һандал (*ағас һәм шул ағастан алынған буяу*).
САНДА́ЛИИ *мн.* (*ед.* **санда́лия** *ж.*) сандали (*аяҡ кейеме*).
САНДА́ЛОВЫЙ *прил.* һандал; **санда́ловое де́рево** һандал ағасы.
СА́НИ *только мн.* сана.
САНИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, мед., эк.* санация үткәреү.
САНИТА́Р *м.* санитар.
САНИТАРИ́Я *ж.* санитария (*һаулыҡ һәм таҙалыҡ һаҡлау буйынса үткәрелгән саралар системаһы*).
САНИТА́РКА *ж.* санитарка.
САНИТА́РНЫЙ *прил.* санитария; **санита́рные пра́вила** санитария ҡағиҙәләре.
СА́НКИ *только мн. разг.* бәләкәй сана.
САНКЦИОНИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, юр. и книжн.* санкциялау, санкция биреү.
СА́НКЦИЯ *ж.* 1. *юр.* санкция (*юғары органдың рөхсәте, раҫлауы*); 2. санкция (*халыҡ-ара йөкләмәләрҙе, договорҙарҙы боҙоусы яҡҡа ҡаршы күрелгән саралар*); 3. *книжн.* (*одобрение*) хуплау.
СА́ННЫЙ *прил.* сана; **са́нный путь** сана юлы; **са́нные поло́зья** сана табаны.
САНО́ВНИК *м. уст.* сановник, юғары дәрәжәле түрә.
САНСКРИ́Т *м.* санскрит (*һиндтәрҙең боронғо әҙәби теле*).
САНСКРИ́ТСКИЙ *прил.* санскрит; **санскри́тский язы́к** санскрит теле; **санскри́тская ру́копись** санскрит ҡулъяҙмаһы.
САНТИГРА́ММ *м.* сантиграмм (*грамдың йөҙҙән бер өлөшө*).
САНТИМЕ́ТР *м.* сантиметр (1. *метрҙың йөҙҙән бер өлөшө*; 2. *сантиметрға бүленгән линейка, таҫма*).
САНТОНИ́Н *м. фарм.* сантонин (*дарыу*).
САП *м. вет.* маңҡа ауырыуы.
СА́ПА *ж. воен.* сапа (*окоп, соҡор*); ◇ **ти́хой са́пой** аҫтыртын, йәшерен рәүештә, һиҙҙермәҫтән.
САПЁР *м.* сапёр (*хәрби инженерлек часендә хеҙмәт итеүсе*).
САПЁРНЫЙ *прил.* сапёр; **сапёрный батальо́н** сапёрҙар батальоны.
САПОГИ́ *мн.* (*ед.* **сапо́г** *м.*) итек; ◇ **быть под сапого́м** йәберләнеп йәшәү; **два сапога́ па́ра** *см.* **па́ра**.
САПО́ЖНИК *м.* 1. итексе; 2. *прост.* (*неумелый человек*) булдыҡһыҙ, ҡулайһыҙ, эшкинмәгән кеше.
САПО́ЖНИЧАТЬ *несов. разг.* итек тегеү.
САПО́ЖНЫЙ *прил.* итек; **сапо́жная щётка** итек щёткаһы.
САПФИ́Р *м.* сапфир (*аҫыл таш*).
САПФИ́РНЫЙ, САПФИ́РОВЫЙ *прил.* 1. сапфир; **сапфи́рные се́рьги** сапфир алҡа; 2. (*о цвете*) зәңгәр, сапфир төҫлө.
САРА́Й *м.* һарай.
САРАНЧА́ *ж.* саранча (*ҡортҡос бөжәк*).
САРАФА́Н *м.* сарафан.
САРДЕ́ЛЬКА *ж.* сарделька.
САРДИ́НА, САРДИ́НКА *ж.* сардина, сардинка (*балыҡ*).
САРДОНИ́КС *м. мин.* сардоникс (*таш*).
САРДОНИ́ЧЕСКИЙ *прил. книжн.* мыҫҡыллы-уҫал, зәһәрле; **сардони́ческий смех** мыҫҡыллы-уҫал көлөү.
СА́РЖА *ж.* саржа (*туҡыма*).
САРКА́ЗМ *м.* сарказм (*сәнскеле, ағыулы көлөү, мыҫҡыллы-уҫал көлөү*).
САРКАСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* сарказмлы, сәнскеле, зәһәрле, саркастик.
САРКО́МА *ж. мед.* саркома (*яман шеш*).
САРКОФА́Г *м.* саркофаг, таш табут.
САРПИ́НКА *ж. текст.* сарпинка (*туҡыма*).
САРЫ́Ч *м. зоол.* һар; сүсәнде (*мохнатый*); юмағара (*горный*); тәтелдәүек (*степной*).
САТАНА́ *м. рел.* иблес.
САТАНЕ́ТЬ *несов. разг.* иблесләнеү.
САТЕЛЛИ́Т *м.* сателлит (1. *бойондороҡло кеше*; 2. *полит. формаль яҡтан бойондороҡһоҙ, ысынында иһә икенсе дәүләткә буйһонған дәүләт йәки хөкүмәт*; 3. *астр. планеталар юлдашы*).
САТИ́Н *м.* сатин.
САТИ́НОВЫЙ *прил.* сатин; **сати́новая руба́шка** сатин күлдәк.
САТИ́Р *м. миф.* сатир (*грек мифологияһында күңел асыу һәм араҡы аллаһының аҙғын юлдашы*).
САТИ́РА *ж.* сатира (1. *лит. әҫе көлөү аша тормоштоң кире яҡтарын фашлаусы әҙәби әҫәр*; 2. *асы, зәһәрле көлөү*).
САТИ́РИК *м. лит.* сатирик, сатирик әҫәрҙәр яҙыусы.
САТИРИ́ЧЕСКИЙ *прил. лит.* сатирик; **сатири́ческий рома́н** сатирик роман.
САТРА́П *м.* сатрап (1. *уст. боронғо Һиндстанда һәм Иранда провинция башлығы*; 2. *перен. книжн. залим, баш-баштаҡ түрә*).
САФЬЯ́Н *м.* сафьян (*кәзә йәки һарыҡ тиреһенән яһалған юғары сифатлы күн*).
САФЬЯ́НОВЫЙ *прил.* сафьян; **кни́га в сафья́новом переплёте** сафьян тышлы китап.
СА́ХАР *м.* шәкәр.
САХАРИ́Н *м.* сахарин (*порошок рәүешендәге шәкәр суррогаты*).
СА́ХАРИСТЫЙ *прил.* 1. шәкәрле; **са́харистые сорта́ свёклы** сөгөлдөрҙөң шәкәрле сорты; 2. *хим.* шәкәр кеүек (*йәки төҫлө*); **са́харистые вещества́** шәкәр кеүек матдәләр.
СА́ХАРИТЬ *несов. что, разг.* шәкәр һалыу (*йәки ҡушыу, һибеү*), шәкәрләү.
СА́ХАРНИЦА *ж.* шәкәр һауыты, ҡоторсоҡ.
СА́ХАРНЫЙ *прил.* 1. шәкәр; шәкәрле; **са́харный заво́д** шәкәр заводы; **са́харная свёкла** шәкәр сөгөлдөрө; **са́харное пече́нье** шәкәрле печенье; 2. (*такой, как сахар*) шәкәр кеүек (*йәки төҫлө*); 3. *перен.* сөсө; **са́харные ре́чи** сөсө һүҙҙәр, сөсө телләнеү; ◇ **са́харная кость** кимек.
САХАРОВАРЕ́НИЕ *с.* шәкәр ҡайнатыу.
САХАРО́ЗА *ж. хим.* сахароза (*үҫемлектәр һутындағы шәкәр*).
САХАРОНО́СНЫЙ *прил.* шәкәр бирә торған; **сахароно́сные расте́ния** шәкәр бирә торған үҫемлектәр.
САЧО́К *м.* сүмес ау; йәтмә (*рыболовный*).

СБА́ВИТЬ *сов.* 1. *что, чего и без доп.* (*уменьшить*) кәметеү, төшөрөү; **сба́вить це́ну** хаҡын төшөрөү; 2. *что, в чём и без доп.* кәмеү; **сба́вить в ве́се** кәмеү.

СБА́ВКА *ж. разг.* 1. *см.* **сба́вить**; 2. (*то, что сбавлено*) кәмегән әйбер.

СБАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **сба́вить.**

СБАЛАНСИ́РОВАТЬ *сов. что, бухг.* баланс яһау.

СБЕ́ГАТЬ *сов. разг.* югереп барып килеү.

СБЕГА́ТЬ(СЯ) *несов. см.* **сбежа́ть(ся).**

СБЕЖА́ТЬ *сов.* 1. (*бегом спуститься*) югереп төшөү; 2. (*стечь — о жидкости*) ағып төшөү; 3. (*убежать*) ҡасыу, ҡасып китеү; 4. (*исчезнуть — об улыбке и т. п.*) юҡ булыу; 5. *разг.* (*перелиться через край при кипении*) ташыу.

СБЕЖА́ТЬСЯ *сов.* югерешеп килеп йыйылыу.

СБЕРЕГА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* һаҡлыҡ; **сберега́тельная ка́сса** һаҡлыҡ кассаһы.

СБЕРЕГА́ТЬ *несов. см.* **сбере́чь.**

СБЕРЕЖЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **сбере́чь; отда́ть де́ньги на сбереже́ние** аҡсаны һаҡлауға биреү; 2. *обычно мн.* **сбереже́ния** йыйылған аҡса.

СБЕРЕ́ЧЬ *сов.* 1. *кого-что* һаҡлау, һаҡлап тотоу; **сбере́чь докуме́нты** документтәрҙе һаҡлау; 2. *что* (*скопить*) йыйыу, туплау; **сбере́чь небольшу́ю су́мму де́нег** бер аҙ аҡса йыйыу.

СБЕРКА́ССА *ж.* (**сберега́тельная ка́сса**) һаҡлыҡ кассаһы.

СБЕРКНИ́ЖКА *ж.* (**сберега́тельная кни́жка**) һаҡлыҡ кенәгәһе.

СБЕСИ́ТЬСЯ *сов. прост.* енләнеү, ҡотороноу.

СБИВА́ТЬ *несов. см.* **сбить.**

СБИВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **сби́ться;** 2. *страд. к* **сбива́ть.**

СБИ́ВЧИВОСТЬ *ж.* буталсыҡ.

СБИ́ВЧИВЫЙ *прил.* буталсыҡ; **сби́вчивый отве́т** буталсыҡ яуап.

СБИТЬ *сов.* 1. *что* (*сшибить*) һуғып сығарыу, ҡағып (*йәки* һуғып) төшөрөү; **сбить я́блоко с ве́тки** алманы ботағынан һуғып төшөрөү; 2. *кого-что* (*повалить, заставить упасть*) бәреп йығыу; ҡолатыу; 3. *кого-что* (*напр. птицу, самолёт*) атып (*йәки* бәреп) төшөрөү; 4. *кого-что, воен.* (*с боем оттеснить*) бәреп (*йәки* ҡыуып) сығарыу; 5. *что, разг.* ҡыйшайтыу, ашау, тупартыу; **сбить каблуки́** үксәне ҡыйшайтыу; 6. *что* (*напр. волосы, шерсть*) кейеҙләндереү; 7. *что* туғыу; **сбить ма́сло** май яҙыу; **сбить желтки́** йомортҡа һарыһын туғыу; 8. *кого-что* (*запутать, отклонить в сторону*) яңылыштырыу, бутау, юлдан яҙҙырыу; **сбить с пути́** 1) юлдан яҙҙырыу; 2) *перен.* насар юлға төшөрөү; 9. *что, перен.* (*уменьшить*) кәметеү, төшөрөү; **сбить це́ну** хаҡын кәметеү; ◇ **сбить спесь** *с кого* кикереген төшөрөү.

СБИ́ТЬСЯ *сов.* 1. ҡыйшайыу, ҡыйшайып китеү; **шля́па сби́лась на́бок** эшләпә ҡыйшайып киткән; 2. *разг.* (*стоптаться*) ҡыйшайыу, урынынан ҡуҙғалыу; **подко́вы сби́лись** дағалар урынынан ҡуҙғалған; 3. (*запутаться*) яңылышыу, буталыу; 4. (*заблудиться*) аҙашыу, юлдан яҙыу; ◇ **сби́ться с ног** аяҡтан яҙыу, арып йығылыу.

СБЛИЖА́ТЬ *несов. см.* **сбли́зить.**

СБЛИЖА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **сбли́зиться;** 2. *страд. к* **сближа́ть.**

СБЛИЖЕ́НИЕ *с. см.* **сбли́зить(ся); сближе́ние у́мственного и физи́ческого труда́** аҡыл хеҙмәте менән физик хеҙмәтте яҡынайтыу.

СБЛИ́ЗИТЬ *сов.* 1. *что* яҡынайтыу, яҡын килтереү, яҡынлаштырыу; 2. *кого, перен.* (*сдружить*) яҡынлаштырыу, дуҫлаштырыу.

СБЛИ́ЗИТЬСЯ *сов.* 1. яҡынайыу, яҡынлашыу; 2. *перен.* (*сдружиться*) яҡынлашыу, дуҫлашыу.

СБОЙ *м.* 1. *разг.* (*части туши*) баш-тояҡ, эсәк-ҡарын (*малдың*); 2. *с.-х.* (*отруби*) кәбәк, башаҡ; 3. *спорт.* юртыуҙан сабыуға күсеү.

СБО́КУ *нареч.* ҡабырғанан.

СБОЛТНУ́ТЬ *сов. что и без доп., разг.* һөйләнеү, тейешһеҙ һүҙ әйтеп һалыу (*йәки* ташлау, ысҡындырыу); **он сболтну́л ли́шнее** ул артыҡ һүҙ әйтеп ташланы.

СБОР *м.* 1. *см.* **собра́ть** 7, 8 *и* **собра́ться; сбор хло́пка** мамыҡ йыйыу; **сбор демонстра́нтов** демонстранттарҙың йыйылыуы; **сигна́л сбо́ра** йыйылыу сигналы; 2. (*собранные деньги*) йыйылған аҡса, йыйым; 3. *воен.* сбор; **ла́герный сбор** лагерь сборы; 4. *мн.* **сбо́ры** йыйыныу, әҙерләнеү; **сбо́ры в доро́гу** юлға йыйыныу; ◇ **все в сбо́ре** бөтәһе лә йыйылған.

СБО́РИЩЕ *с. разг.* 1. өйөлөшөү; халыҡ төркөмө; **что́ тут ещё за сбо́рище?** нәмәгә тағы бында өйөлөшкәндәр?; 2. (*собрание, сходка*) йыйын, йыйылыш.

СБО́РКА I *ж. см.* **собра́ть** 2; **сбо́рка маши́ны** машинаны ҡороу.

СБО́РКА II *ж.* бөрмә; **пла́тье со сбо́рками** бөрмәле күлдәк.

СБО́РНИК *м.* йыйынтыҡ; **сбо́рник стихо́в** шиғырҙар йыйынтығы.

СБО́РНЫЙ *прил.* 1. йыйылыу; **сбо́рный пункт** йыйылыу пункты; 2. йыйылма; **сбо́рная моде́ль** йыйылма модель; **сбо́рная кома́нда** йыйылма команда.

СБО́РОЧНЫЙ *прил.* йыйыу, ҡороу; **сбо́рочный цех** йыйыу цехы.

СБО́РЧАТЫЙ *прил.* бөрмәле; **сбо́рчатая ю́бка** бөрмәле юбка.

СБО́РЩИК *м.* 1. йыйыусы; **сбо́рщик чле́нских взно́сов** ағзалыҡ взносын йыйыусы; 2. *тех.* йыйыусы, ҡороусы.

СБРА́СЫВАТЬ *несов. см.* **сбро́сить.**

СБРИВА́ТЬ *несов. см.* **сбрить.**

СБРИТЬ *сов. что* ҡырыу, алыу; **сбрить бо́роду** һаҡал ҡырыу.

СБРОД *м. собир. разг.* әтрәгәләм, юҡ-бар (*йәки* теләһә ниндәй, теләһә ҡайҙан йыйылған) кешеләр.

СБРОС *м.* 1. *см.* **сбро́сить** 1, 3, 6; **сброс щё́бня** ваҡ таш ырғытыу; 2. *геол.* аҫҡа төшөү, күсеү (*ер ҡатламы ярылып, уның бер яғының аҫҡа төшөүе*).

СБРО́СИТЬ *сов.* 1. *кого-что* ташлау, ырғытыу; йығыу (*с коня*); **сбро́сить снег с кры́ши** өй түбәһенән ҡар ташлау; 2. *что* (*снять с себя*) һалыу; 3. *кого-что, перен.* алып таш-

лау, ҡолатыу; **сбро́сить самодержа́вие** самодержавиене ҡолатыу; 4. *что* (*напр. листву*) ҡойоу, һалыу; 5. *что, фин.* күпләп сығарыу; **сбро́сить а́кции** күпләп акция сығарыу; 6. *что* (*уменьшить*) кәметеү; 7. *что* (*на счётах*) алып ташлау, сигереү; ✧ **сбро́сить жиро́к** ябығыу.

СБРО́СИТЬСЯ *сов.* һикереү, ташланыу, ырғыу.

СБРОШЮРОВА́ТЬ *сов. что* брошюралау.

СБРУ́Я *ж.* сбруй, ҡамыт-дуға.

СБРЫ́ЗГИВАТЬ *несов. см.* **сбры́знуть.**

СБРЫ́ЗНУТЬ *сов. что* бөркөү, бөркөп ебәреү; **сбры́знуть бельё** кергә һыу бөркөү.

СБЫВА́ТЬ *несов. см.* **сбыть.**

СБЫВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **сбы́ться;** 2. *страд. к* **сбыва́ть.**

СБЫТ *м.* һатыу; **сбыт това́ров** тауарҙарҙы һатыу.

СБЫТОВО́Й *прил. ком.* һатыу; **сбытовы́е организа́ции** һатыу ойошмалары.

СБЫТЬ *сов.* 1. *что* (*продать*) һатыу, һатып ебәреү; 2. *кого-что, разг.* (*избавиться*) ҡотолоу; 3. *без доп.* (*пойти на убыль — о воде*) ҡайтыу, тартылыу.

СБЫ́ТЬСЯ *сов.* үтәлеү, бойомға (*йәки* тормошҡа) ашыу.

СВА́ДЕБНЫЙ *прил.* туй; **сва́дебные пе́сни** туй йырҙары.

СВА́ДЬБА *ж.* туй; ✧ **до сва́дьбы заживёт** *шутл.* туйыңа тиклем төҙәлер.

СВА́ЙНЫЙ *прил.* 1. свай ултыртыу (*йәки* ҡағыу); **сва́йные рабо́ты** свай ултыртыу эштәре; 2. свай өҫтөнә ҡоролған; **сва́йные постро́йки** свай өҫтөнә ҡоролған ҡаралдылар.

СВА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **свали́ть.**

СВА́ЛИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **свали́ться;** 2. *страд. к* **сва́ливать.**

СВАЛИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* йығыу, ауҙарыу; **ве́тер свали́л де́рево** ел ағасты ауҙарған; 2. *что* (*бросить в одно место*) ташлау, түгеү, ауҙарыу; 3. *что* (*сбросить*) алыу, ырғытыу, ташлау; **свали́ть но́шу с плеч** йөктө яурындан алыу; 4. *что на кого-что, перен. разг.* япһарыу, һылтау; **свали́ть вину́ на друго́го** ғәйепте икенсе кешегә япһарыу; **он всё свали́л на свою́ боле́знь** ул бөтәһен дә үҙенең ауырыуына һылтаны.

СВАЛИ́ТЬСЯ *сов.* 1. йығылып төшөү, йығылыу, ҡолау; ауыу; 2. *разг.* (*заболеть*) аяҡтан йығылыу; 3. *на кого-что, перен. разг.* төшөү; **свали́лась на меня́ забо́та** миңә мәшәҡәт төштө; 4. *разг.* (*наклониться, склониться вниз*) һалыныу, иңкәйеү, эйелеү; ✧ **свали́ться с плеч** ҡылҡаһы ҡалмау (*кейем хаҡында*).

СВА́ЛКА *ж.* 1. *см.* **свали́ть** 1, 3; 2. (*место для мусора*) сүплек; 3. *разг.* (*драка*) өймәкләшеп һуғышыу, ойпалашыу.

СВАЛЯ́ТЬ *сов. что* баҫыу; **сваля́ть ва́ленки** быйма баҫыу; ✧ **сваля́ть дурака́** *см.* **дура́к.**

СВАЛЯ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*об изделиях из шерсти, пуха*) баҫылыу; 2. (*спутаться, сбиться—о волосах, шерсти*) сыуалып (*йәки* кейеҙләнеп) бөтөү.

СВА́НЫ *мн.* свандар (*көнбайыш Грузияла йәшәүсе тау халҡы*).

СВА́РИВАТЬ *несов. см.* **свари́ть** 2.

СВА́РИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **свари́ться** 2; 2. *страд. к* **сва́ривать.**

СВАРИ́ТЬ *сов. что* 1. бешереү, ҡайнатыу, бешереп (*йәки* ҡайнатып) алыу; **свари́ть обе́д** төшкө аш бешереү; **свари́ть клей** елем ҡайнатыу; 2. *тех.* иретеп (*йәки* ҡыҙҙырып) йәбештереү; ✧ **ка́ши не сва́ришь** *с кем* борсағың бешмәҫ, һүҙең быҡмаҫ.

СВАРИ́ТЬСЯ *сов.* 1. бешеү, ҡайнау; **мя́со свари́лось** ит беште; 2. *тех.* ереп йәбешеү (*йәки* тоташыу).

СВА́РКА *ж. тех.* иретеп (*йәки* ҡыҙҙырып) йәбештереү, сварка.

СВАРЛИ́ВЫЙ *прил.* сөңкөлдәк, сәйнәнеүсән; **сварли́вая же́нщина** сөңкөлдәк ҡатын.

СВАРНО́Й *прил. тех.* иретеп (*йәки* ҡыҙҙырып) йәбештерелгән.

СВА́РОЧНЫЙ *прил. тех.* иретеп (*йәки* ҡыҙҙырып) йәбештереү, сварка; **сва́рочный цех** сварка цехы; **сва́рочные рабо́ты** иретеп йәбештереү эштәре.

СВА́РЩИК *м. тех.* сварщик (*металды иретеп, ҡыҙҙырып йәбештереүсе эшсе*).

СВАТ *м.* 1. (*лицо, сватающее кого-л.*) яусы, димсе; 2. (*отец одного из супругов по отношению к родителям другого*) ҡоҙа.

СВА́ТАТЬ *несов. кого кому, за кого* ҡоҙалау, яусылау, димләү, һоратыу, ҡыҙ әйттереү.

СВА́ТАТЬСЯ *несов. к кому, за кого* ҡоҙа ебәреү, ҡоҙалау, яусылау, димләү; һоратыу, ҡыҙ әйттереү.

СВА́ТЬЯ *ж.* ҡоҙағый.

СВА́ХА *женск. р. к* **сват** 1.

СВА́Я *ж.* свай.

СВЕ́ДЕНИЕ *с.* 1. *обычно мн.* **све́дения** мәғлүмәт, хәбәр; **име́ть све́дения** хәбәр алып тороу; 2. *мн.* **све́дения** (*знания*) белем; 3. (*осведомлённость, ознакомление*) иҫкә алыу, хәбәр итеү, ишеттереү, белгертеү, еткереү; **довести́ до чьего́-либо све́дения** берәйһенә хәбәр итеү; **э́то дошло́ до моего́ све́дения** был хәбәр миңә ишетелде; **приня́ть к све́дению** иҫкә алыу.

СВЕДЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **свести́** 1, 2, 5—13; 2. (*судорожное сжатие*) көҙән тартыу (*йәки* йыйырыу); **сведе́ние ноги́** аяҡты көҙән тартыу.

СВЕ́ДУЩИЙ *прил.* тәрән белемле, мәғлүмәтле.

СВЕЖЕ= *ҡушма һүҙҙәрҙең «күптән түгел, әле яңы, яңы ғына» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **свежевспа́ханный** яңы ғына һөрөлгән; **свежевы́бритый** әле яңы ҡырынған.

СВЕЖЕВА́ТЬ *несов. кого-что* (тиреһен) тунау, эсен алыу, таҙартыу.

СВЕЖЕВЫ́БРИТЫЙ *прил.* әле яңы ҡырынған.

СВЕЖЕИСПЕЧЁННЫЙ *прил.* 1. яңы бешерелгән, яңы бешкән; **свежеиспечённый хлеб** яңы бешкән икмәк; 2. *перен. шутл.* яңы =ған (=гән); **свежеиспечённый врач** яңы эшләй башлаған врач.

СВЕЖЕПРОСО́ЛЬНЫЙ *прил.* яңы (*йәки* күптән түгел генә) тоҙланған.

СВЕ́ЖЕСТЬ *ж.* 1. яңылыҡ; **све́жесть проду́ктов** продукттарҙың яңылығы; 2. (*прохлада*) һалҡынса ел, еләҫлек; 3. (*здоровый, цветущий вид*) таҙалыҡ; ◇ **не пе́рвой све́жести** 1) (*лежалый*) иҫкергән; 2) (*не очень чистый*) бик таҙанан түгел.

СВЕЖЕ́ТЬ *несов.* 1. *обычно безл.* еләҫләнеү, һалҡынсаланыу, һалҡыная төшөү; **свеже́ет** һалҡыная төшә; 2. (*становиться румянее, здоровее — о человеке*) таҙарыу, таҙарып (*йәки* йәшәреп) китеү.

СВЕ́ЖИЙ *прил.* 1. яңы; **све́жее молоко́** яңы һөт; 2. (*несолёный, некопчёный*) йәш, яңы; **све́жая капу́ста** яңы кәбеҫтә; **све́жий огуре́ц** йәш ҡыяр; 3. (*ничем не загрязнённый*) саф; **све́жий во́здух** саф һауа; 4. (*прохладный*) һалҡынса; **све́жий ве́тер** һалҡынса ел; 5. *мор.* (*достаточно сильный*) көслө; 6. йыуылған; **све́жее бельё** йыуылған кер; 7. яңы; **све́жая ра́на** яңы яра; 8. (*хорошо сохранившийся*) яҡшы һаҡланған; **све́жие кра́ски на карти́не** картинаның буяуы яҡшы һаҡланған; 9. йәш, әйбәт, таҙа; **у вас сего́дня све́жий вид** бөгөн һеҙ яҡшы күренәһегеҙ, бөгөн йәшәреп киткәнһегеҙ; 10. *перен.* иң һуңғы, яңы; **све́жие но́вости** һуңғы хәбәрҙәр; **све́жий но́мер газе́ты** газетаның яңы номере; 11. *перен.* яңы, яңырған; **со све́жими си́лами** яңы көс менән; ◇ **на све́жую па́мять** хәтерҙә (*йәки* иҫтә) саҡта.

СВЕЗТИ́ *сов. кого-что* 1. *разг.* (*отвезти*) илтеү, илтеп ҡуйыу; 2. (*везя, спустить вниз*) түбән төшөрөү; **свезти́ са́нки с горы́** сананы тауҙан түбән төшөрөү; 3. (*увезти*) алып бөтөү; **свезти́ хлеб с по́ля** ашлыҡты яландан алып бөтөү.

СВЁКЛА *ж.* сөгөлдөр; **са́харная свёкла** шәкәр сөгөлдөрө.

СВЕКЛО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «сөгөлдөр» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **свеклоре́зка** сөгөлдөр ҡырҡҡыс; **свеклоубо́рка** сөгөлдөр йыйыу.

СВЕКЛОВИ́ЦА *ж.* шәкәр сөгөлдөрө.

СВЕКЛОВИ́ЧНЫЙ *прил.* шәкәр сөгөлдөрө; **свеклови́чные посе́вы** шәкәр сөгөлдөрө баҫыуы; **свеклови́чный совхо́з** шәкәр сөгөлдөрө совхозы; **свеклови́чный са́хар** сөгөлдөр шәкәре.

СВЕКЛОВО́Д *м.* сөгөлдөр үҫтереүсе.

СВЕКЛОВО́ДСТВО *с.* сөгөлдөрсөлөк, сөгөлдөр үҫтереү (селек).

СВЕКЛОВО́ДЧЕСКИЙ *прил.* сөгөлдөр; **свеклово́дческий совхо́з** сөгөлдөр үҫтереү совхозы.

СВЕКЛОСА́ХАРНЫЙ *прил.* шәкәр сөгөлдөрөн эшкәртеү; **свеклоса́харный заво́д** шәкәр сөгөлдөрөн эшкәртеү заводы.

СВЕКЛОСЕ́ЯНИЕ *с.* сөгөлдөр сәсеү (селек).

СВЕКО́ЛЬНИК *м.* 1. (*ботва*) сөгөлдөр япрағы; 2. (*суп*) сөгөлдөр һурпаһы.

СВЕКО́ЛЬНЫЙ *прил.* сөгөлдөр; **свеко́льная ботва́** сөгөлдөр япрағы.

СВЁКОР *м.* ҡайны.

СВЕКРО́ВЬ *ж.* ҡәйнә.

СВЕРГА́ТЬ *несов. см.* **све́ргнуть.**

СВЕ́РГНУТЬ *сов. кого-что* ҡолатыу, төшөрөү, бәреп төшөрөү.

СВЕРЖЕ́НИЕ *с. см.* **све́ргнуть; сверже́ние самодержа́вия** самодержавиене ҡолатыу.

СВЕ́РИТЬ *сов. что* сағыштырыу, сағыштырып тикшереү; **све́рить ру́копись с оригина́лом** ҡулъяҙманы оригиналы менән сағыштырыу.

СВЕ́РИТЬСЯ *сов. разг.* сағыштырылыу, сағыштырып ҡаралыу.

СВЕ́РКА *ж. см.* **све́рить(ся); све́рка спи́сков избира́телей** һайлаусыларҙың исемлеген сағыштырыу.

СВЕРКА́НИЕ *с.* балҡыу, йымылдау, йылтылдау, йылтырау; ялтырау, балҡ-балҡ (*йәки* ем-ем, йым-йым, йылт-йылт) итеү.

СВЕРКА́ТЬ *несов.* 1. балҡыу, йымылдау, йылтылдау; **в ночно́м не́бе сверка́ли звёзды** төнгө күктә йондоҙҙар балҡыны; 2. (*ярко вспыхивать*) йылт (*йәки* ялт-йолт) итеү, ялтырау; 3. *чем и без доп., перен.* (*о глазах*) яныу, ялтырау; ◇ **то́лько пя́тки сверка́ют** артынан саң ғына күренеп ҡала, елдерә генә, һалдыра ғына.

СВЕРКНУ́ТЬ *сов.* 1. *однокр.* балҡ (*йәки* ем, йым, йылт, ялт) итеү, балҡыу; 2. *перен.* килеп төшөү, сағылып ҡалыу (*йәки* китеү); **у меня́ сверкну́ла мысль** башыма уй килеп төштө.

СВЕРЛЕ́НИЕ *с. см.* **сверли́ть.**

СВЕРЛИ́ЛЬНЫЙ *прил.* быраулау; **сверли́льный стано́к** быраулау станогы.

СВЕРЛИ́ЛЬЩИК *м.* быраулаусы.

СВЕРЛИ́ТЬ *несов.* 1. *что, тех.* быраулау; 2. *обычно безл. что и без доп., перен.* сәнсешеп ауыртыу (*йәки* һыҙлау); **сверли́т в у́хе** ҡолаҡ сәнсешеп ауырта; 3. *кого-что, перен.* (*не давать покоя*) игәү, тынғы бирмәү.

СВЕРЛО́ *с.* бырау.

СВЕРЛО́ВЩИК *м. см.* **сверли́льщик.**

СВЕРЛЯ́ЩИЙ 1. *прич.* быраулаусы; 2. *прил.* (*острый, пронизывающий — о боли*) сәнсеп ауыртҡан; 3. *прил.* (*резкий — о звуках*) ҡолаҡ ярғыс.

СВЕРНУ́ТЬ *сов.* 1. *что* төрөп ҡуйыу, төрөү, урау; бөрөлөү, бөгәрләү (*листья, лепестки*); **сверну́ть салфе́тку** салфетканы төрөп ҡуйыу; 2. *что, разг.* урап яһау; **сверну́ть папиро́су** урап папирос яһау; 3. *кого-что и без доп.* (*повернуть в сторону*) ситкә бороу; боролоу; 4. *что, перен.* (*сократить*) кәметеү, ҡыҫҡартыу, аҙайтыу; **сверну́ть те́мпы строи́тельства** төҙөлөш темптарын аҙайтыу; ◇ **сверну́ть го́лову (ше́ю)** *кому* 1) (*умертвить птицу, животное*) муйынын бороу; 2) (*убить*) харап итеү, башына етеү; **сверну́ть себе́ го́лову (ше́ю)** үҙ башына етеү.

СВЕРНУ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*скататься трубкой*) төрөлөү, уралыу; бөгәрләнеү (*о листьях, лепестках*); 2. (*улечься, согнувшись*) бөгәрләнеп (*йәки* йомарланып) ятыу; 3. (*сгуститься — о жидкости*) ойошоу (*о крови*); эреү (*о молоке*); 4. *перен.* (*прекратить свою деятельность*) туҡталыу, һүнеү; 5. (*перекоситься*) ҡалйыҡыу.

СВЕРСТА́ТЬ *сов. что, полигр.* наборҙы бит тәртибенә килтереү.

СВЕ́РСТНИК *м.* йәштәш, ҡорҙаш.

СВЕ́РСТНИЦА *женск. р. к* **све́рстник.**

СВЁРСТЫВАТЬ *несов. см.* **сверста́ть.**

СВЁРТОК *м.* төргәк.

СВЁРТЫВАНИЕ *с. см.* **свёртывать(ся); свёртывание кро́ви** ҡан ойошоу.

СВЁРТЫВАТЬ *несов. см.* **сверну́ть.**

СВЁРТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **сверну́ться;** 2. *страд. к* **свёртывать.**

СВЕРХ *предлог с род. п.* 1. (*поверх чего-л.*) өҫтөнән, өҫтөнә, өҫтөндә; **наде́ть сверх руба́шки** күлдәк өҫтөнән кейеү; 2. (*при указании на превышение какой-л. меры, нормы*) тыш; **сверх пла́на** пландан тыш; 3. (*кроме, помимо чего-л.*) өҫтөнә; ⁼дан (⁼дән, ⁼ҙан, ⁼ҙән, ⁼нан, ⁼нән, ⁼тан, ⁼тән) тыш (*йәки* башҡа); **сверх за́работной пла́ты он получи́л пре́мию** хеҙмәт хаҡынан тыш ул премия алды; 4. (*вопреки чему-л.*) ⁼ға (⁼гә, ⁼ҡа, ⁼кә) ҡарағанда; ⁼дан (⁼дән, ⁼ҙан, ⁼ҙән, ⁼нан, ⁼нән, ⁼тан, ⁼тән); ⁼ған (⁼гән) ерҙән, ⁼да (⁼дә); **сверх ожида́ния он пришёл ра́но** көтмәгәндә ул иртә килде.

СВЕРХ⁼ *ҡушма һүҙҙәрҙең «үтә, бик, ғәҙәттән тыш, ⁼дан (⁼дән, ⁼ҙан, ⁼ҙән, ⁼нан, ⁼нән, ⁼тан, ⁼тән) тыш, өҫтәмә» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **сверхшта́тный** штаттан тыш; **сверхбы́стрый** бик тиҙ; **сверхлёгкий** үтә еңел; **сверхо́пытный** үтә тәжрибәле.

СВЕРХМО́ЩНЫЙ *прил.* ғәҙәттән тыш көслө.

СВЕРХПЛА́НОВЫЙ *прил.* пландан тыш.

СВЕРХПРИ́БЫЛЬ *ж. эк.* өҫтәмә табыш.

СВЕРХРА́ННИЙ *прил.* үтә (*йәки* бик) иртә; **сверхра́нний сев** үтә иртә сәсеү.

СВЕРХСРО́ЧНИК *м. разг. см.* **сверхсрочнослу́жащий.**

СВЕРХСРОЧНОСЛУ́ЖАЩИЙ *м. воен.* сроктан тыш хеҙмәттә ҡалыусы.

СВЕ́РХУ *нареч.* 1. өҫтә; **ну́жная вам кни́га лежи́т све́рху** һеҙгә кәрәк китап өҫтә ята; 2. (*с верхней стороны*) өҫтән; **тре́тья строка́ све́рху** өҫтән өсөнсө юл; 3. (*с высоты*) юғарынан; **вид све́рху** юғарынан күренеш; 4. *перен.* юғарынан; **директи́вы све́рху** юғарынан килгән директивалар; ◇ **све́рху вниз смотре́ть** *на кого* юғарынан ҡарау, тиңһенмәй ҡарау; **све́рху до́низу** 1) (*целиком*) өҫтән аҫҡа тиклем, башынан аҙағына тиклем; тулыһынса, бөтөнләй; 2) (*повсеместно*) юғарынан алып түбәнгә тиклем, бөтәһен дә эсенә алып (*етәкселәрҙе лә, ябай хеҙмәткәрҙәрҙе лә*).

СВЕРХУРО́ЧНЫЙ *прил.* 1. эш сәғәтенән тыш (эшләнгән); 2. *в знач. сущ.* **сверхуро́чные** *мн.* эш сәғәтенән тыш эшләгән хеҙмәт хаҡы.

СВЕРХЧЕЛОВЕ́ЧЕСКИЙ *прил.* кеше көсө етмәҫлек, кеше ҡулынан килмәҫлек.

СВЕРХЪЕСТЕ́СТВЕННЫЙ *прил.* 1. *миф.* тәбиғи булмаған; мөғжизәле; 2. *перен.* ғәҙәттән тыш, иҫ киткес.

СВЕРЧО́К *м.* өй сиңерткәһе.

СВЕРША́ТЬ *несов. см.* **сверши́ть.**

СВЕРША́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **сверши́ться;** 2. *страд. к* **сверша́ть.**

СВЕРШИ́ТЬ *сов. книжн. см.* **соверши́ть.**

СВЕРШИ́ТЬСЯ *несов. книжн. см.* **соверши́ться.**

СВЕ́РЩИК *м. полигр.* сағыштырыусы, сағыштырып төҙәтеүсе.

СВЕ́РЩИЦА *женск. р. к* **све́рщик.**

СВЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **све́рить.**

СВЕРЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **све́риться;** 2. *страд. к* **сверя́ть.**

СВЕ́СИТЬ I *сов. что* һалбыратыу, һалындырыу, аҫылдырыу, һәлберәтеү; **све́сить но́ги** аяҡтарҙы һәлберәтеү.

СВЕ́СИТЬ II *сов. кого-что, разг.* (*взвесить*) үлсәү, үлсәп алыу.

СВЕ́СИТЬСЯ I *сов.* (*повиснуть*) һалбырау, һалыныу, һалынып төшөү (*йәки* тороу), аҫылыныу, һәлберәү.

СВЕ́СИТЬСЯ II *сов. прост.* (*взвеситься*) үлсәнеү.

СВЕСТИ́ *сов.* 1. *кого-что* (*вниз*) төшөрөү; 2. *кого-что* (*увести на другое место*) бороу; **свести́ ло́шадь с доро́ги** атты юлдан бороу; 3. *кого-что, разг.* (*отвести*) алып барыу; 4. *кого-что, разг.* (*привести в одно место*) йыйыу, туплау; **свести́ дете́й из кла́ссов в зал** балаларҙы кластан залға йыйыу; 5. *кого-что с кем-чем, разг.* (*помочь встретиться*) ҡауыштырыу, юлыҡтырыу, күрештереү; 6. *что с кем, разг.* (*установить знакомство, дружбу и т. п.*) танышлыҡ булдырыу, дуҫлашып алыу; 7. *что* (*соединить*) тура килтереү; тоташтырыу; **свести́ бро́ви** ҡашты тоташтырыу; 8. *кого-что во что* (*сгруппировать*) ҡушыу, туплау; **свести́ отря́ды в полк** отрядтарҙы полкка ҡушыу; 9. *что, разг.* (*напр. рисунок*) төшөрөү, күсереү; 10. *что* (*вывести — напр. пятно, мозоль*) бөтөрөү; 11. *что* ҡалдырыу; **свести́ расхо́ды к ми́нимуму** сығымдарҙы минимумға ҡалдырыу; 12. *что* (*направить*) бороу, бороп ебәреү; **свести́ разгово́р на вчера́шний слу́чай** һүҙҙе кисәге ваҡиғаға бороп ебәреү; 13. *обычно безл. что* (*скорчить, сжать*) тартыштырыу, тартыу; ◇ **свести́ концы́ с конца́ми** *см.* **коне́ц; свести́ на не́т** *см.* **нет; свести́ с ума́** *см.* **ум; свести́ счёты** *с кем* 1) (*о денежных расчётах*) түләшеп бөтөү, иҫәп-хисапты өҙөү; 2) (*отомстить*) үс алыу, үс ҡайтарыу.

СВЕСТИ́СЬ *сов.* 1. *к чему, на что* (*уменьшиться до какого-л. размера*) ҡайтып ҡалыу; **расхо́ды свели́сь к ми́нимуму** сығымдар минимумға ҡайтып ҡалды; 2. *к чему* (*ограничиться*) ҡайтып ҡалыу; **всё свело́сь к коро́ткому разгово́ру** бөтәһе лә ҡыҫҡа һүҙгә ҡайтып ҡалды; 3. *разг.* (*о рисунке, о переводной картинке*) күсереп төшөрөлөү.

СВЕТ I *м.* 1. яҡтылыҡ, яҡты; **дневно́й свет** көндөҙгө яҡтылыҡ; **при электри́ческом све́те** электр яҡтыһында; 2. ут; **заже́чь в ко́мнате свет** бүлмәлә ут яндырыу; 3. яҡты; **вы́йти на свет** яҡтыға сығыу; 4. *перен.* нур; **уче́нье — свет, а неуче́нье — тьма** *посл.* уҡыу — нур, наҙанлыҡ — гүр; ◇ **в све́те чего́-либо** ...күҙлегенән сығып; **ни свет ни заря́** таң тишегенән; **проли́ть свет** *на что* төшөндөрөп биреү; **све́ту невзви́деть** күҙгә аҡ-ҡара күренмәү.

СВЕТ II *м.* 1. (*земной шар*) донъя, ер йөҙө; 2. (*общество*) барлыҡ кешеләр, халыҡ; ◇ **бе́лый свет** *см.* **бе́лый; на край све́та** *см.* **край; ни за что́ на све́те** һис бер ваҡытта ла,

бер ҡасан да; **отпра́виться на тот свет** *см.* **отпра́виться; появи́ться на свет** 1) (*родиться*) тыуыу; 2) (*возникнуть*) донъя күреү; **руга́ть на чём свет стои́т** *соотв.* эттән алып эткә һалып әрләү; **сжить со све́та** *кого* көн күрһәтмәү.

СВЕТА́ТЬ *несов. безл.* яҡтыра башлау, таң атыу.

СВЕТИ́ЛО *с.* 1. яҡтыртҡыс; **движе́ние небе́сных свети́л** күк йөҙө яҡтыртҡыстарының хәрәкәте; 2. *перен.* күренекле (*йәки* атаҡлы, дан ҡаҙанған) кеше; **свети́ло нау́ки** фәндең атаҡлы кешеһе.

СВЕТИ́ЛЬНИК *м.* яҡтыртҡыс, һауыт шәм (*май һалып яндыра торған һауыт, шәм*).

СВЕТИ́ЛЬНЫЙ *прил.*: **свети́льный газ** *спец.* яҡтылыҡ бирә торған газ.

СВЕТИ́ТЬ *несов.* 1. (*излучать свет*) яҡтыртыу, баҙлау, балҡытыу, яҡтылыҡ биреү; 2. *кому-чему* (*освещать*) яҡтыртып тороу.

СВЕТИ́ТЬСЯ *несов.* 1. (*излучать свет*) яҡтырыу, балҡыу; 2. (*виднеться — о чём-л. светлом*) йылтырап күренеү; 3. *перен.* балҡыу; **глаза́ её свети́лись ра́достью** күҙҙәрендә шатлыҡ балҡыны.

СВЕТЛЕ́ТЬ *несов.* 1. (*становиться светлым*) яҡтыланыу, яҡтырыу, асылыу, асыла төшөү; 2. (*виднеться — о чём-л. светлом*) ялтырау, ялтырап күренеү; 3. *безл.* (*о наступлении рассвета*) яҡтырыу.

СВЕТЛЕ́ТЬСЯ *несов. см.* **светле́ть** 1, 2.

СВЕТЛО́ *нареч.* 1. яҡты; **ла́мпа гори́т светло́** лампа яҡты яна; 2. *в знач. сказ. безл.* яҡты; **здесь доста́точно светло́** бында етерлек яҡты.

СВЕТЛО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «асыҡ төҫлө, аҡ» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **светлоко́жий** аҡ тәнле.

СВЕТЛО—*ҡушма һүҙҙәрҙең «төп төҫкә ҡарағанда ҡайтышыраҡ, әҙерәк» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **светло-зелёный** асыҡ йәшел.

СВЕ́ТЛЫЙ *прил.* 1. яҡты; **све́тлая ко́мната** яҡты бүлмә; **све́тлая ла́мпочка** яҡты лампочка; 2. (*чистый, прозрачный*) тоноҡ, топ-тоноҡ; **све́тлый ручеёк** тоноҡ шишмә; 3. (*о цвете*) асыҡ төҫлө; 4. *перен.* (*радостный, ничем не омрачённый*) яҡты; шатлыҡлы, күңелле; **све́тлое бу́дущее** яҡты киләсәк; 5. *перен.* яҡты, саф; **све́тлый ум** саф аҡыл; 6. *перен.* (*просветлённый*) күңеле күтәренке, асыҡ; ◇ **све́тлый шрифт** *полигр.* йоҡа шрифт.

СВЕТЛЯ́К, СВЕТЛЯЧО́К *м. зоол.* баҙлауыҡ.

СВЕТО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «яҡты, яҡтылыҡ» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **светоизмери́тельный** яҡтылыҡ үлсәй торған; **светосигна́л** яҡтылыҡ сигналы.

СВЕТОБОЯ́ЗНЬ *ж. мед.* кепесләү, яҡтынан ҡурҡыу ауырыуы.

СВЕТОВО́Й *прил.* яҡты, яҡтылыҡ; **светов́ые во́лны** яҡтылыҡ тулҡындары; **светово́й сигна́л** яҡтылыҡ сигналы.

СВЕТОЛЕЧЕ́БНИЦА *ж. мед.* яҡтылыҡ менән дауалау урыны.

СВЕТОЛЕЧЕ́БНЫЙ *прил.* яҡтылыҡ менән дауалау; **светолече́бный кабине́т** яҡтылыҡ менән дауалау кабинете.

СВЕТОЛЕЧЕ́НИЕ *с.* яҡтылыҡ менән дауалау.

СВЕТОЛЮБИ́ВЫЙ *прил. бот.* яҡтылыҡ һөйөүсе; **светолюби́вые расте́ния** яҡтылыҡ һөйөүсе үҫемлектәр.

СВЕТОМАСКИРО́ВКА *ж.* яҡтылыҡты ышыҡлау (*йәки* маскировкалау).

СВЕТОМАСКИРО́ВОЧНЫЙ *прил.* яҡтылыҡты ышыҡлау (*йәки* маскировкалау); **светомаскиро́вочные што́ры** яҡтылыҡты маскировкалау ҡорғандары.

СВЕТОМЕ́ТРИЯ *ж. воен.* светометрия (*атыш утына ҡарап дошман батареяларының урынын билдәләү*).

СВЕТОНЕПРОНИЦА́ЕМЫЙ *прил.* яҡтылыҡ үткәрмәй торған.

СВЕТОНО́СНЫЙ *прил. книжн.* яҡтылыҡ сәсеүсе (*йәки* биреүсе); **светоно́сный луч** яҡтылыҡ сәсеүсе нур.

СВЕТОПРЕСТАВЛЕ́НИЕ *с.* 1. *рел.* ҡиәмәт көнө, ахыр заман; 2. *разг.* (*чрезвычайный беспорядок*) буталыш, сыуалыш.

СВЕТОСИ́ЛА *ж. опт.* яҡтыртыу көсө.

СВЕТОСТО́ЙКИЙ *прил.* төҫөн юғалтмай торған, (ҡояшҡа) уңмай торған, ҡояш ашамай торған; **светосто́йкая кра́ска** ҡояшҡа уңмай торған буяу.

СВЕТОТЕ́НЬ *ж. иск.* күләгә, яҡтылыҡ күләгәһе.

СВЕТОТЕ́ХНИКА *ж.* яҡтылыҡ техникаһы (*техниканың яҡтылыҡты алыу һәм уны ҡулланыу ысулдарын өйрәнеү тармағы*).

СВЕТОФИ́ЛЬТР *м. физ., фото* светофильтр (*яҡтылыҡ фильтре*).

СВЕТОФО́Р *м.* светофор.

СВЕ́ТОЧ *м. книжн.* сығанаҡ, ҡояш; **све́точ нау́ки** фән ҡояшы.

СВЕТОЧУВСТВИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил. фото* яҡтылыҡҡа һиҙгер, яҡтылыҡты тойоусан (*йәки* һиҙә торған); **светочувстви́тельная пласти́нка** яҡтылыҡҡа һиҙгер пластинка.

СВЕ́ТСКИЙ *прил.* 1. аристократик, аристократтарса, юғары синыфтарға хас; **све́тское о́бщество** аристократик йәмғиәт; **све́тские мане́ры** аристократтарса ҡыланыш; 2. (*не церковный*) донъяуи (*дини булмаған*).

СВЕЧА́ *ж.* 1. шәм; 2. *тех.* ут тоҡандырғыс; 3. *эл.* свеча (*яҡтылыҡ көсөн үлсәү берәмеге*); 4. *фарм.* шәм (*препарат*); 5. *спорт.* сөйөү (*һауаға туп ырғытыу*); ◇ **игра́ не сто́ит свеч** *см.* **игра́**.

СВЕЧНО́Й *прил.* шәм; **свечно́й ога́рок** шәм ҡалдығы.

СВЕ́ШАТЬ *сов. см.* **све́сить** II.

СВЕ́ШИВАТЬ *несов. см.* **све́сить** I.

СВЕ́ШИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **све́ситься** I; 2. *страд. к* **све́шивать**.

СВЕ́ЯТЬ *сов. что* (*очистить зерно посредством веяния*) елгәртеп таҙартыу.

СВИВА́ЛЬНИК *м.* биләү.

СВИВА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **свить**; 2. *кого* биләү; **свива́ть младе́нца** баланы биләү.

СВИДА́НИЕ *с. в разн. знач.* күрешеү, осрашыу; **делово́е свида́ние** эш буйынса осрашыу; **идти́ на свида́ние** күрешергә барыу; **день свида́ния с больны́ми** ауырыу-

ҙар менән күрешеү көнө; ✧ **до свида́ния** һау булығыҙ, хушығыҙ.

СВИДЕ́ТЕЛЬ *м. в разн. знач.* шаһит; **быть свиде́телем како́го-либо собы́тия** берәй ваҡиғаның шаһите булыу; **допро́с свиде́телей** *юр.* шаһиттәрҙән һорау алыу; **вскрыть завеща́ние при свиде́телях** васыятнаманы шаһиттәр алдында асып уҡыу.

СВИДЕ́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **свиде́тель.**

СВИДЕ́ТЕЛЬСКИЙ *прил.* шаһит; **свиде́тельские показа́ния** *юр.* шаһит күрһәтеүҙәре.

СВИДЕ́ТЕЛЬСТВО *с.* 1. (*сообщение о чём-л.*) күрһәтеү; 2. (*вещь, факт*) раҫлауҙы (*йәки* дөрөҫләүсе) факт (*йәки* әйбер); 3. (*удостоверение*) таныҡлыҡ.

СВИДЕ́ТЕЛЬСТВОВАТЬ *несов.* 1. *что, о чём* раҫлау, иҫбатлау, күрһәтеү; **свиде́тельствовать об убийстве** үлтергәнлекте иҫбатлау; 2. *о чём* (*подтверждать*) раҫлау, дөрөҫләү, күрһәтеп тороу; 3. *кого-что, уст.* (*осматривать*) ҡарау; **свиде́тельствовать больно́го** ауырыуҙы ҡарау.

СВИ́ДЕТЬСЯ *сов. разг.* күрешеү, осрашыу.

СВИНА́РКА *женск. р. к* **свина́рь.**

СВИНА́РНИК *м.,* **СВИНА́РНЯ** *ж.* суҫҡа аҙбары.

СВИНА́РЬ *м.* суҫҡа ҡараусы.

СВИНЕ́Ц *м.* 1. ҡурғаш; 2. *перен.* пуля; ✧ **голова́ как свинцо́м налита́** башым тубалдай булған; **лечь свинцо́м на́ сердце** йөрәккә ауыр таш булып ятыу.

СВИНИ́НА *ж.* суҫҡа ите.

СВИ́НКА I *ж. уменьш. от* **свинья́** 1; ✧ **морска́я сви́нка** диңгеҙ суҫҡаһы.

СВИ́НКА II *ж. мед.* свинка (*балалар ауырыуы*).

СВИНОВО́Д *м.* суҫҡасылыҡ белгесе.

СВИНОВО́ДСТВО *с.* суҫҡасылыҡ.

СВИНОВО́ДЧЕСКИЙ *прил.* суҫҡасылыҡ; **свиново́дческий совхо́з** суҫҡасылыҡ совхозы.

СВИНО́Й *прил.* суҫҡа; **свино́е са́ло** суҫҡа майы; **свина́я тушёнка** суҫҡа тушёнкаһы, быҡтырылған суҫҡа ите.

СВИНОМА́ТКА *ж.* инә суҫҡа.

СВИНОПА́С *м. уст.* суҫҡа көтөүсе.

СВИНОСОВХО́З *м.* (**свиново́дческий совхо́з**) суҫҡасылыҡ совхозы.

СВИНОФЕ́РМА *ж.* (**свиново́дческая фе́рма**) суҫҡасылыҡ фермаһы.

СВИ́НСКИЙ *прил. разг.* 1. (*неряшливый*) бысраҡ, һәпрә, шаҡшы; 2. (*подлый*) ҡәбәхәт, әшәке.

СВИ́НСТВО *с. разг.* 1. (*неряшливость*) бысраҡлыҡ, һәпрәлек, шаҡшылыҡ; 2. (*подлость*) ҡәбәхәтлек, этлек.

СВИНТИ́ТЬ *сов. что* 1. (*соединить, скрепляя винтом*) винт (*йәки* шөрөп) менән беркетеү; 2. *разг.* (*снять*) бороп сығарыу (*йәки* алыу); **свинти́ть га́йку** гайканы бороп алыу.

СВИНЦО́ВЫЙ 1. *прил.* ҡурғаш; ҡурғашлы; **свинцо́вая пу́ля** ҡурғаш пуля; **свинцо́вые ру́ды** ҡурғашлы рудалар; 2. (*о цвете*) ҡарағусҡыл; 3. *перен.* (*тяжёлый, гнетущий*) ауыр, ғазаплы.

СВИНЧА́ТКА *ж. разг.* 1. (*игральная бабка*) ҡурғаш ҡойған йәкәл; 2. *рыб.* ҡурғаш батырғыс (*ауҙағы*).

СВИ́НЧИВАТЬ *несов. см.* **свинти́ть.**

СВИНЬЯ́ *ж.* 1. суҫҡа; 2. *перен. разг.* (*неряха*) суҫҡа; 3. *перен. разг.* (*низкий, подлый человек*) ҡәбәхәт, яуыз (*кеше*); ✧ **подложи́ть свинью́** *кому* ҡәбәхәтлек эшләү, аяҡ салыу.

СВИРЕ́ЛЬ *ж.* һыбыҙғы.

СВИРЕПЕ́ТЬ *несов.* ужарланыу, йыртҡысланыу.

СВИРЕ́ПОСТЬ *ж.* йыртҡыслыҡ, ҡанһыҙлыҡ, рәхимһеҙлек; шашыу, ярһыу.

СВИРЕ́ПСТВОВАТЬ *несов.* 1. (*проявлять свирепость*) ҡотороноу, рәхимһеҙ ҡыланыу; 2. (*бушевать, неистовствовать*) ҡотороноу, шашыу; **бу́ря свире́пствует** дауыл ҡоторона.

СВИРЕ́ПЫЙ *прил.* 1. йыртҡыс, ужар; ужар, уҫал, рәхимһеҙ; 2. (*о явлениях природы*) иң көслө; **свире́пая вью́га** иң көслө дауыл.

СВИСА́ТЬ *несов.* аҫып ҡуйылыу, аҫылынып (*йәки* һалынып) тороу, һалынҡыланыу; **с потолка́ свиса́ет ла́мпа** түбә таҡтаһына лампа аҫып ҡуйылған; **ве́тви свиса́ют** ботаҡтар һалынып тора.

СВИСТ *м.* 1. һыҙғырыу; ыжылдау; **разда́лся пронзи́тельный свист** әсе һыҙғырыу ишетелде; **свист ве́тра** ел ыжылдауы; 2. зыйлау, зыйылдау, шыйлау, шыйылдау; шартлау; **свист пуль** пуляләр шыйлауы.

СВИСТА́ТЬ *несов. см.* **свисте́ть.**

СВИСТЕ́ТЬ *несов.* 1. *что и без доп.* һыҙғырыу; ыжылдау (*о ветре*); 2. (*о птицах*) һайрау; 3. зыйлау, зыйылдау, шыйлау, шыйылдау; **пу́ли свистя́т** пуляләр зыйылдай.

СВИ́СТНУТЬ *сов.* 1. *однокр. см.* **свисте́ть;** 2. *кого-что, прост.* (*украсть*) сәлдереү, урлап китеү.

СВИСТО́К *м.* 1. (*прибор*) һыҙғыртҡыс; 2. (*свист*) һыҙғырыу.

СВИСТОПЛЯ́СКА *ж. разг.* ҡотороноу, шашыу.

СВИСТУ́ЛЬКА *ж. разг.* һыҙғыртҡыс.

СВИСТУ́Н *м. разг.* 1. (*любитель свистеть*) һыҙғырырға яратыусы; 2. *перен.* (*болтун, бездельник*) лаҡылдаҡ, бушҡыуыҡ.

СВИСТЯ́ЩИЙ 1. *прич.* һыҙғырыусы, һыҙғыра торған; 2. *прил.* (*со свистом*) һыҙғырыулы.

СВИ́ТА I *ж.* свита (1. *юғары дәрәжәләге кешенең янында йөрөүсе, оҙатыусы, һаҡлаусы кешеләр*; 2. *батша янында йөрөүсе офицерҙәр*).

СВИ́ТА II *ж. уст.* (*одежда*) свита (*украиндарҙа өҫ кейеме*).

СВИТЕ́Р *м.* свитер.

СВИ́ТКА *ж. см.* **сви́та** II.

СВИ́ТОК *м.* төрөлгән ҡағыҙ (*йәки* пергамент).

СВИТЬ *сов. что* үреү, ишеү, яһау; **свить гнездо́** оя яһау; **свить верёвку** бау ишеү.

СВИ́ТЬСЯ *сов.* бөгәрләнеү, уралыу; **змея́ свила́сь в кольцо́** йылан дуңгәләк булып бөгәрләнгән.

СВИХНУ́ТЬ *сов. что, разг.* тайҙырыу, быуынды сығарыу; **свихну́ть (себе́) ше́ю** 1)

муйынды һындырыу; 2) *перен.* һәләкәткә осрау, насарлыҡҡа юлығыу.

СВИХНУ́ТЬСЯ *сов. разг.* 1. (*сойти с ума*) аҡылдан яҙыу; 2. (*сбиться с правильного пути в жизни*) насар юлға төшөү, аҙыу.

СВИЩ *м.* 1. *спец.* (*изъян в виде отверстия*) тишек; 2. *тех.* (*скрытая пустота в металле*) ҡыуыш, свищ (*ҡойолған металда йәшерен ҡыуыш урын*); 3. *мед.* (*глубокая незаживающая язва*) бөтәү яра.

СВОБО́ДА *ж. в разн. знач.* азатлыҡ, ирек, иреклек; **борьба́ за свобо́ду** азатлыҡ көрәше; **свобо́да печа́ти** матбуғат ирке; **вы́пустить птиц на свобо́ду** ҡоштарҙы иреккә сығарыу; ◇ **на свобо́де** буш ваҡытта.

СВОБО́ДНО *нареч.* 1. иркен; **чу́вствовать себя́ свобо́дно на сце́не** үҙеңде сәхнәлә иркен тойоу; 2. (*без затруднения*) еңел, иркен; **чита́ть свобо́дно по-ара́бски** ғәрәпсә еңел уҡыу; 3. (*неплотно, просторно*) киң, мул, иркен; 4. (*без всякой опоры*) аҫылынып; **свобо́дно держа́ться в во́здухе** һауала аҫылынып тороу; 5. *в знач. сказ. безл.* буш; **э́то ме́сто свобо́дно** был урын буш.

СВОБО́ДНЫЙ *прил.* 1. (*пользующийся свободой*) азат, хөр, ирекле; 2. иркен; **свобо́дное обраще́ние** иркен һөйләшеү; **свобо́дное дыха́ние** иркен һулыш; 3. буш; **свобо́дное ме́сто** буш урын; **свобо́дное вре́мя** буш ваҡыт; 4. (*просторный*) киң, мул; иркен; **свобо́дное пла́тье** киң күлдәк; 5. артыҡ, буш ятҡан; **свобо́дные де́ньги** буш ятҡан аҡса; ◇ **свобо́дный аэроста́т** *ав.* идара ителмәүсе аэростат, һауа шары; **свобо́дная профе́ссия** *уст.* ирекле профессия (*аҡыл хеҙмәте кешеләре — яҙыусы, юрист һ. б.*).

СВОБОДОЛЮБИ́ВЫЙ *прил.* ирек (*йәки* азатлыҡ) һөйөүсе.

СВОБОДОЛЮ́БИЕ *с.* ирек (*йәки* азатлыҡ) һөйөү.

СВОБОДОМЫ́СЛИЕ *с.* хөр фекерлелек.

СВОБОДОМЫ́СЛЯЩИЙ *прил.* хөр фекерле.

СВОД *м.* 1. йыйылма; **свод зако́нов** закондар йыйылмаһы; 2. *архит.* көмбәҙ; 3. *перен.* (*небесный купол, небо*) күк көмбәҙе.

СВОДИ́ТЬ I *сов. кого-что* алып барыу; **своди́ть дете́й в кино́** балаларҙы киноға алып барыу.

СВОДИ́ТЬ II *несов. см.* **свести́** 1, 2, 5—13; ◇ **не своди́ть глаз** *с кого-чего* күҙ алмай ҡарау.

СВОДИ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **свести́сь**; 2. *страд. к* **своди́ть** II.

СВО́ДКА *ж.* мәғлүмәт; **сво́дка пого́ды** һауа торошо тураһында мәғлүмәт.

СВО́ДНИК *м.* арала йөрөүсе, ҡауыштырыусы.

СВО́ДНИЦА *женск. р. к* **сво́дник.**

СВО́ДНИЧАТЬ *несов.* арала йөрөү, ҡауыштырыу.

СВО́ДНИЧЕСТВО *с.* арала йөрөү (*ҡатын менән ирҙе ҡауыштырыу*).

СВО́ДНЫЙ *прил.* 1. йыйылма; **сво́дная табли́ца** йыйылма таблица; 2. ата бер инә башҡа, инә бер ата башҡа; **сво́дные бра́тья** ата бер инә башҡа туғандар.

СВО́ДНЯ *ж. разг. см.* **сво́дница.**

СВО́ДЧАТЫЙ *прил.* көмбәҙле; **сво́дчатый потоло́к** көмбәҙле түшәм.

СВОЁ *с. см.* **свой.**

СВОЕВО́ЛИЕ *с.* баш-баштаҡлыҡ.

СВОЕВО́ЛЬНИЧАТЬ *несов. разг.* баш-баштаҡланыу.

СВОЕВО́ЛЬНЫЙ *прил.* баш-баштаҡ; **своево́льный хара́ктер** баш-баштаҡ ҡылыҡ; **своево́льный посту́пок** баш-баштаҡ ҡыланыш.

СВОЕВРЕ́МЕННЫЙ *прил.* ваҡытлы, үҙ ваҡытында; **своевре́менное замеча́ние** ваҡытлы яһалған иҫкәрмә.

СВОЕКОРЫ́СТИЕ *с. книжн.* үҙ файҙаһын (*йәки* мәнфәғәтен) ҡыҙәтеү.

СВОЕКОРЫ́СТНЫЙ *прил. книжн.* үҙ файҙаһын (*йәки* мәнфәғәтен) ҡыҙәтеүсе.

СВОЕНРА́ВНЫЙ *прил.* кире холҡло, үҙһүҙле, үҙенекен итергә тырышҡан.

СВОЕОБРА́ЗИЕ *с.*, **СВОЕОБРА́ЗНОСТЬ** *ж.* үҙлек, үҙенсәлек, үҙсәнлек.

СВОЕОБРА́ЗНЫЙ *прил.* үҙенә бер төрлө, үҙенсәлекле; **своеобра́зный по́черк** үҙенә бер төрлө яҙыу.

СВОЗИ́ТЬ *несов. см.* **свезти́** 2, 3.

СВОЙ *мест. притяж.* 1. үҙ; **не ве́рить свои́м глаза́м** үҙеңә үҙең ышанмау, үҙ күҙеңә ышанмау; 2. (*собственный*) үҙемдең, үҙеңдең, үҙенең; **у него́ своя́ маши́на** уның үҙенең машинаһы бар; **своя́ руба́ха бли́же к те́лу** *погов. соотв.* үҙ бармағы үҙенә кәкере; 3. *в знач. сущ.* **своё** *с.* үҙемдеке, үҙеңдеке, үҙенеке; **своего́ не отда́м** үҙемдекен бирмәм; ◇ **(быть) не в своём уме́** *см.* **ум**; **в своё вре́мя** *см.* **вре́мя**; **в своём ро́де** *см.* **род**; **идти́ свое́й доро́гой** үҙ белдегеңсә эш итеү; **настоя́ть на своём** үҙенекен эшләү; **не свои́м го́лосом** *см.* **го́лос**; **по-сво́ему** 1) (*по своему желанию*) үҙенсә, үҙ теләгенсә; 2) (*на свой лад*) үҙенә генә хас булғанса; 3) *прост.* (*на родном языке*) үҙенсә, үҙ телендә; **рассказа́ть свои́ми слова́ми** үҙ һүҙең менән әйтеп биреү; **са́м не сво́й** йөрәк сығып барыу, нишләргә белмәү; **сказа́ть своё сло́во** (*берәй эштә*) үҙеңде күрһәтеү, роль уйнау; **умере́ть свое́й сме́ртью** үҙ әжәлең менән үлеү.

СВО́ЙСТВЕННИК *м.* ҡоҙа-ҡоҙағый, ҡәрҙәш.

СВО́ЙСТВЕННИЦА *женск. р. к* **сво́йственник.**

СВО́ЙСТВЕННЫЙ *прил.* үҙенә хас; **со сво́йственной ей аккура́тностью** үҙенә генә хас йыйнаҡлыҡ менән.

СВО́ЙСТВО *с.* үҙсәнлек, һыҙат; **сво́йства хара́ктера** характерҙәге үҙсәнлек.

СВОЙСТВО́ *с.* ҡоҙа-ҡоҙағыйлыҡ.

СВО́РА *ж.* 1. *охот.* (*ремень*) эт сылбыры (*йәки* бауы); 2. *собир.* (*стая*) (*эт һ. б.*) өйөр, көтөү; 3. *перен.* (*банда*) өйөр, шайка, банда.

СВОРА́ЧИВАТЬ *несов.* 1. *см.* **свороти́ть**; 2. *разг. см.* **сверну́ть** 1, 2, 4.

СВОРА́ЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *разг. см.* **сверну́ться** 1—4; 2. *страд. к* **свора́чивать.**

СВОРОВА́ТЬ *сов. что, разг.* урлау, урлап сығыу.

СВОРОТИ́ТЬ *сов. разг.* 1. *кого-что* әйләндереп ташлау (*йәки* ҡуҙғатыу); **свороти́ть ка́мень** ташты әйләндереп ташлау; 2. *кого-*

-*что и без доп.*, *прост.* (*свернуть в сторону*) ҡайырылыу, боролоу, ситкә инеп китеү.

СВОЯ́ *ж. см.* **свой.**

СВОЯ́К *м.* бажа.

СВОЯ́ЧЕНИЦА *ж.* ҡәйенбикә (*старшая сестра жены*); балдыҙ (*младшая сестра жены*).

СВЫКА́ТЬСЯ *несов. см.* **сво́кнуться.**

СВЫ́КНУТЬСЯ *сов.* күнегеү, ғәҙәтләнеп (*йәки* эйәләшеп) китеү.

СВЫСОКА́ *нареч.* һауаланып, кәмһетеп, эреләнеп; **смотре́ть свысока́** кәмһетеп ҡарау.

СВЫ́ШЕ 1. *нареч.* юғарынан, юғары органдарҙан; **по предписа́нию свы́ше** юғарынан ҡушыу буйынса; 2. *предлог с род. п.* ⁼дан (⁼дән, ⁼ҙан, ⁼ҙән, ⁼нан, ⁼нән, ⁼тан, ⁼тән) тыш (*йәки* артыҡ, артығыраҡ, ашыу); **свы́ше ста** йөҙҙән артыҡ.

СВЯ́ЗАННОСТЬ *ж.* иркен булмау, тотҡарлыҡлы (*йәки* ҡыйын) булыу; **свя́занность движе́ний** хәрәкәттәрҙең тотҡарлыҡлы булыуы.

СВЯ́ЗАННЫЙ 1. *прич.* бәйләнгән; 2. *прил.* (*стеснённый*) иркен булмаған, тотҡарлыҡлы, ҡыйын; 3. *прил. хим.* ҡушылған, ҡатнашҡан, ҡатнашмалы; **свя́занный кислоро́д** ҡатнашмалы кислород.

СВЯЗА́ТЬ *сов.* 1. *что* бәйләү, бәйләп ҡуйыу; **связа́ть разо́рванную верёвку** өҙөлгән бауҙы бәйләү; **связа́ть паке́ты** пакеттәрҙе бәйләп ҡуйыу; 2. *кого-что*, *перен.* (*установить сношения с кем-чем-л.*) бәйләү, бәйләнештә булыу; **связа́ть свою́ судьбу́ с ке́м-либо** үҙ яҙмышыңды берәй кешенеке менән бәйләү; 3. *что*, *тех.* (*скрепить*) беректереү, ҡушыу; 4. *кого-что* (*спутать руки, ноги*) бәйләү, бәйләп ҡуйыу, ҡулын-аяғын бәйләп ташлау; 5. *кого-что*, *перен.* (*стеснить*) ҡыҫыу, быуыу, бәйләү, юл ҡуймау; 6. *что*, *перен.* бәйләү; **связа́ть одно́ явле́ние с други́м** бер күренеште икенсеһе менән бәйләү; 7. *что* бәйләү; **связа́ть чуло́к** ойоҡ бәйләү; ◇ **связа́ть по рука́м и нога́м** *кого* ҡул-аяҡты бәйләү, ирек бирмәү; **связа́ть ру́ки** *кому* ирек бирмәү.

СВЯЗА́ТЬСЯ *сов.* 1. (*скрепиться, сцепиться друг с другом*) бәйләнеү; 2. *с кем-чем* (*установить сообщение*) бәйләнеш тотоу (*йәки* булдырыу); 3. *с кем-чем*, *разг.* (*сблизиться, завести общие дела*) бәйләнеү, бәйләнешкә кереү; **не свя́зывайся с ним!** бәйләнмә уның менән!

СВЯЗИ́СТ *м.* элемтәсе.

СВЯЗИ́СТКА *женск. р. к* **связи́ст.**

СВЯ́ЗКА *ж.* 1. бәйләм; **свя́зка книг** китаптар бәйләме; 2. *анат.* яры, бәйләм, бәйләүес; **голосовы́е свя́зки** тауыш ярылары; **хрящевы́е свя́зки** кимерсәк бәйләүестәре; 3. *грам.* хәбәр бәйләүес (*ҡушма хәбәр составындағы ярҙамлыҡ ҡылым*).

СВЯЗНО́Й *прил.* 1. бәйләнеш (*йәки* элемтә) тотоусы; **связно́й самолёт** бәйләнеш тотоусы самолёт; 2. *в знач. сущ. м.* связной (*бәйләнеш тотоу өсөн ебәрелгән кеше*).

СВЯ́ЗНОСТЬ *ж.* бәйләнешлелек; **свя́зность изложе́ния** һөйләүҙәге (*йәки* яҙыуҙағы) бәйләнешлелек.

СВЯ́ЗНЫЙ *прил.* бәйләнешле; **свя́зный расска́з** бәйләнешле хикәйә.

СВЯ́ЗОЧНЫЙ *прил. анат.* бәйләй (*йәки* тоташтыра) торған.

СВЯЗУ́ЮЩИЙ *прил. книжн.* бәйләүсе, тоташтырыусы; **связу́ющее звено́** тоташтырыусы звено.

СВЯ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **связа́ть** 1—6.

СВЯ́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **связа́ться;** 2. *страд. к* **свя́зывать.**

СВЯЗЬ *ж.* 1. бәйләнеш, бәйләү; **связь тео́рии с пра́ктикой** теорияны практика менән бәйләү; 2. (*тесное общение*) элемтә, бәйләнеш; 3. (*внутреннее единство*) берлек, тығыҙ бәйләнеш; 4. бәйләнеш; **телефо́нная связь** телефон аша бәйләнеш; 5. *собир.* бәйләнеш, элемтә; **Министе́рство свя́зи** Элемтә министерствоһы; ◇ **в связи́** *с чем* арҡаһында, менән бергә.

СВЯТИ́ЛИЩЕ *с.* 1. *уст.* (*храм*) ғибәҙәтхана; 2. *перен.* мөҡәддәс урын.

СВЯТО́Й *прил.* 1. *рел.* изге; 2. *в знач. сущ.* **свято́й** *м.*, **свята́я** *ж.* әүлиә; 3. *перен.* изге; **свято́е де́ло** изге эш; **свято́й долг** изге бурыс.

СВЯ́ТОСТЬ *ж.* әүлиәлек; изгелек.

СВЯТОТА́ТСТВО *с.* 1. (*кощунство*) дини изге нәмәне хурлау, мәсхәрәләү, мәсхәрә итеү; 2. *перен.* мәсхәрә итеү, хурлау, мыҫҡыл итеү.

СВЯТОТА́ТСТВОВАТЬ *несов.* дини изге нәмәне мәсхәрәләү, хурлау, мыҫҡыллау.

СВЯТО́ША *м. и ж.* һыпы.

СВЯТЫ́НЯ *ж.* 1. изге әйбер (*йәки* урын); 2. *перен.* иң ҡәҙерле (*йәки* ҡиммәтле) нәмә.

СВЯЩЕ́ННИК *м.* священник.

СВЯЩЕННОДЕ́ЙСТВИЕ *с. см.* **священноде́йствовать.**

СВЯЩЕННОДЕ́ЙСТВОВАТЬ *несов.* 1. *рел.* ғибәҙәт ҡылыу; 2. *перен. ирон.* тантаналы рәүештә башҡарыу.

СВЯЩЕ́ННЫЙ *прил.* 1. *рел.* изге, мөҡәддәс, дини; **свяще́нное писа́ние** дини китап; 2. *перен.* изге; **защи́та оте́чества есть свяще́нный долг ка́ждого граждани́на СССР** ватанды һаҡлау СССР-ҙағы һәр бер граждандың изге бурысы.

СГИБ *м.* 1. *см.* **согну́ть** 1, 2; 2. (*место*) бөгөлгән ер, бөкләнгән (*йәки* кәкерәйгән) урын.

СГИБА́ТЬ *несов. см.* **согну́ть.**

СГИБА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **согну́ться;** 2. *страд. к* **сгиба́ть.**

СГИ́НУТЬ *сов. разг.* юғалыу, юҡ булыу, күҙҙән юғалыу.

СГЛА́ДИТЬ *сов. что* 1. шымартыу, тигеҙләү; 2. *перен.* (*смягчить*) бөтөрөү, йомшартыу; юйыу.

СГЛА́ДИТЬСЯ *сов.* 1. шымарыу, тигеҙләнеү; 2. *перен.* йомшарыу, бөтөү; юйылыу.

СГЛА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **сгла́дить.**

СГЛА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **сгла́диться;** 2. *страд. к* **сгла́живать.**

СГЛА́ЗИТЬ *сов. кого и без доп.* күҙ тейҙереү, күҙектереү.

СГЛОДА́ТЬ *сов. что*, *разг.* кимереп бөтөрөү.

СГЛУПИ́ТЬ *сов. разг.* юләрлек (*йәки* ахмаҡлыҡ) эшләп ташлау.

СГНИТЬ *сов. прям. и перен.* сереү, сереп бөтөү.

СГНОЙТЬ *сов. кого-что, прям. и перен.* серетеү.

СГОВА́РИВАТЬСЯ *несов. см.* **сговори́ться.**

СГО́ВОР *м.* 1. килешеү, һүҙ беректереү (*йәки* беркетеү); 2. *уст.* (*помолвка*) вәғәҙәләшеү, һүҙ ҡуйышыу, һөйләшеү, килешеү (*ҡыҙ йәрәшкәндә*).

СГОВОРИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*условиться*) һүҙ ҡуйышыу; **мы сговори́лись встре́титься в библиоте́ке** беҙ китапханала осрашырға һүҙ ҡуйыштыҡ; 2. (*понять друг друга*) бер ҡарарға килеү, килешеү, аңлашыу.

СГОВО́РЧИВЫЙ *прил.* ыңғай(лы), килешеүсән, килешеп (*йәки* аңлашып) була торған; **сгово́рчивый челове́к** килешеп була торған кеше.

СГОНЯ́ТЬ *несов. см.* **согна́ть.**

СГОРА́НИЕ *с. см.* **сгоре́ть; сгора́ние то́плива** яғыулыҡ яныу.

СГОРА́ТЬ *несов. см.* **сгоре́ть.**

СГО́РБИТЬ *сов. кого-что* бөкөрәйтеү, көмөрәйтеү; **сго́рбить спи́ну** арҡаны көмөрәйтеү.

СГО́РБИТЬСЯ *сов.* бөкөрәйеү, көмөрәйеү.

СГО́РБЛЕННЫЙ 1. *прич.* бөкөрәйгән, көмөрәйгән; 2. *прил.* бөкөрө, көмөрө; **сго́рбленная стару́шка** бөкөрө ҡарсыҡ.

СГОРЕ́ТЬ *сов.* 1. яныу, янып бөтөү; 2. (*сгнить — о зерне и т. п.*) яныу, ҡыҙыу, ҡыҙып боҙолоу; 3. *перен.* (*о человеке*) яныу, һәләк булыу; ◇ **я сгоре́л от стыда́** оятымдан ер тишегенә керерҙәй булдым.

СГОРЯЧА́ *нареч.* ҡыҙып китеп, ҡыҙыулыҡ менән, асыуҙан.

СГОТО́ВИТЬ *сов. что, разг.* бешереп (*йәки* әҙерләп) ҡуйыу.

СГРЕБА́ТЬ *несов. см.* **сгрести́.**

СГРЕСТИ́ *сов.* 1. *что* тырмап өйөү (*йәки* йыйыу); күбәләү (*сено*); 2. *что, разг.* (*сбросить*) көрәп төшөрөү (*йәки* ташлау); **сгрести́ снег с крыш** түбәнән ҡарҙы көрәп төшөрөү; 3. *кого-что, прост.* (*обхватить*) ҡосаҡлап алыу.

СГРУДИ́ТЬСЯ *сов. разг.* өймәкләшеү, тупланыу, өйөлөү, йыйылыу.

СГРУЖА́ТЬ *несов. см.* **сгрузи́ть.**

СГРУЗИ́ТЬ *сов. что* 1. (*снять какой-л. груз*) (*йөктө*) бушатыу, бушатып бөтөрөү; 2. *разг.* (*сложить какой-л. груз где-куда-л.*) тейәү; **сгрузи́ть ве́щи на подво́ду** әйберҙәрҙе ылауға тейәү.

СГРУППИРОВА́ТЬ *сов. кого-что* группаға йыйыу, төркөмләү, туплау.

СГРУППИРОВА́ТЬСЯ *сов.* группаға йыйылыу, төркөмләнеү, тупланыу.

СГРЫЗА́ТЬ *несов. см.* **сгрызть.**

СГРЫЗТЬ *сов. что* кимереп ашау, ярыу; кимереп (*йәки* ярып) ашап бөтөрөү; **бе́лка сгры́зла все оре́хи** тейен бөтә сәтләүекте ярып бөтөргән.

СГУБИ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* һәләк (*йәки* әрәм) итеү.

СГУСТИ́ТЬ *сов. что* ҡуйыртыу, ҡуйылау, ҡуйыландырыу; ◇ **сгусти́ть атмосфе́ру** атмосфераны ҡуйыртыу (*көсөргәнешле хәл, обстановка тыуҙырыу*); **сгусти́ть кра́ски** шапыртып (*йәки* арттырып) ебәреү.

СГУСТИ́ТЬСЯ *сов.* ҡуйырыу, ҡуйыланыу; **тума́н сгусти́лся** томан ҡуйырҙы.

СГУ́СТОК *м.* ҡуйырыҡ, ойош, ойошҡан киҫәк.

СГУЩА́ТЬ *несов. см.* **сгусти́ть.**

СГУЩА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **сгусти́ться;** 2. *страд. к* **сгуща́ть.**

СГУЩЕ́НИЕ *с. см.* **сгусти́ть(ся).**

СГУЩЁННЫЙ *прич. и прил.* ҡуйырған, ҡуйыртылған, ҡуйыландырылған; **сгущённое молоко́** ҡуйыртылған һөт.

СДА́БРИВАТЬ *несов. см.* **сдо́брить.**

СДАВА́ТЬ *несов. см.* **сдать.**

СДАВА́ТЬСЯ I *несов.* 1. *см.* **сда́ться;** 2. *страд. к* **сдава́ть** (*см.* **сдать** 1—6).

СДАВА́ТЬСЯ II *несов. безл. кому, разг.*: **мне сдаётся, что он прав** минең уйлауымса, ул хаҡлы.

СДАВИ́ТЬ *сов. кого-что* ныҡ итеп ҡыҫыу; **сдави́ть ру́ку** ҡулды ныҡ итеп ҡыҫыу.

СДА́ВЛЕННЫЙ 1. *прич.* ныҡ ҡыҫылған; 2. *прил.* (*о голосе, звуках*) түбән, быуылған, тоноҡ.

СДА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **сдави́ть.**

СДА́ТЧИК *м.* тапшырыусы; **сда́тчик молока́** һөт тапшырыусы.

СДА́ТЧИЦА *женск. р. к* **сда́тчик.**

СДАТЬ *сов.* 1. *кого-что* биреү, тапшырыу; **сдать ве́щи на хране́ние** әйберҙәрҙе һаҡларға биреү; **сдать дежу́рство** дежурлыҡты тапшырыу; **сдать кни́ги в библиоте́ку** китаптарҙы китапханаға тапшырыу; 2. *что* (*внаём*) биреп тороу; 3. *что, разг.* (*возвратить излишек*) ҡайтарып биреү; **сдать с рубля́ два́дцать копе́ек** бер һумдан егерме тин ҡайтарып биреү; 4. *что* (*раздать играющим карты*) таратыу, өләшеү; 5. *что* биреү, тапшырыу; **сдать экза́мены в те́хникум** техникумға экзамен биреү; 6. *что* (*уступить неприятелю*) биреү; 7. *что, в чём и без доп.* бирешеү, ҡалышыу; **по́сле боле́зни он о́чень сдал** ауырыуҙан һуң ул бик бирешә; **сдать те́мпы в рабо́те** эштә ҡалышыу.

СДА́ТЬСЯ *сов.* 1. төшөү, бирелеү; **сда́ться в плен** пленгә төшөү; 2. *на что и без доп.* (*уступить*) бирешеү, риза булыу.

СДА́ЧА *ж.* 1. *см.* **сдать** 1—6; **сда́ча хле́ба госуда́рству** дәүләткә иген тапшырыу; 2. (*излишек денег*) ҡайтарып бирған аҡса; 3. *перен. разг.* (*ответ на удар или оскорбление*) һүҙгә һүҙ ҡайтарыу; ҡайтарып һуғыу.

СДВА́ИВАТЬ *несов. см.* **сдвои́ть.**

СДВА́ИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **сдвои́ться;** 2. *страд. к* **сдва́ивать.**

СДВИГ *м.* 1. *см.* **сдви́нуть(ся)** 1; **сдвиг изображе́ния на экра́не телеви́зора** телевизор экранындағы һүрәтләнеүҙең шыуыуы; 2. *геол.* күсеү, күсеш; 3. *перен.* үҫеш, алға китеш; **сдви́ги в рабо́те** эштәге үҫеш.

СДВИГА́ТЬ *несов. см.* **сдви́нуть.**

СДВИГА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **сдви́нуться;** 2. *страд. к* **сдвига́ть.**

СДВИ́НУТЬ *сов. что* 1. (*переместить*) шылдырыу, шыуҙырыу, күсереү, ҡуҙғатыу; 2. (*сблизить*) йәнәш ҡуйыу (*йәки* килтереү), йәнәш килтереп ҡуйыу; йыйырыу (*брови*).

СДВИ́НУТЬСЯ *сов.* 1. (*переместиться*) шылыу, шыуыу, ҡуҙғалыу; 2. (*сблизиться*) яҡынлашыу; йыйырылыу (*о бровях*).

СДВО́ЕННЫЙ 1. *прич.* ике ҡатланған, икеләтелгән; 2. *прил.* (*соединённый по двое*) ике ҡат итеп һалынған, ике ҡат булып үҫкән; 3. *прил.* (*в два ряда*) ике рәт итеп (*йәки* икешәр-икешәр итеп) теҙелгән.

СДВОИ́ТЬ *сов.* *что* (*сложить вдвое*) ике ҡатлау, ике ҡат итеү; ◇ **сдвои́ть след** *охот.* бер эҙҙән яңынан йөрөп сығыу; **сдвои́ть ряды́** *воен.* рәттәрҙе ике ҡатлау.

СДВОИ́ТЬСЯ *сов.* ике ҡатланыу.

СДЕ́ЛАТЬ *сов.* 1. *что* (*изготовить*) эшләү, яһау; 2. *что и без доп.* (*заняться чем-л.; поступить каким-л. образом*) эшләү; **сде́лать всё по-сво́ему** бөтәһен үҙенсә эшләү; 3. *кого-что кем-чем* итеү; **сде́лать свои́м помо́щником** үҙенең ярҙамсыһы итеү; 4. *что* (*совершить, выполнить, произвести*) яһау, эшләү; **сде́лать оши́бку** хата эшләү.

СДЕ́ЛАТЬСЯ *сов.* 1. (*прийти в какое-л. состояние*) булыу, =ланыу, =тыу; **сде́лалось прохла́дно** *безл.* һыуытты; 2. (*произойти, совершиться*) булыу; 3. (*образоваться, появиться*) барлыҡҡа килеү, килеп сығыу.

СДЕ́ЛКА *ж.* килешеү, үҙ-ара һүҙ ҡуйышыу; **вы́годная сде́лка** файҙалы килешеү; ◇ **сде́лка с со́вестью** үҙ намыҫыңа төкөрөү, выжданға хыянат итеү.

СДЕ́ЛЬНЫЙ *прил.* эшләнгән эшкә ҡарап, эш башынан түләнә торған; **сде́льная опла́та** эшләнгән эшкә ҡарап түләү; **сде́льная рабо́та** эш башынан түләнә торған эш.

СДЁРГИВАТЬ *несов. см.* **сдёрнуть.**

СДЕ́РЖАННОСТЬ *ж.* тотанаҡлылыҡ, тыйнаҡлыҡ, баҫалҡылыҡ; иплелек (*в обращении*).

СДЕ́РЖАННЫЙ *прич. и прил.* тотанаҡлы, тыйнаҡ, баҫалҡы, ипле; **сде́ржанный челове́к** баҫалҡы кеше.

СДЕРЖА́ТЬ *сов.* 1. *что* тотоп тороу, туҡтатыу, ҡаршы тора алыу; **сдержа́ть на́тиск проти́вника** дошман һөжүмен туҡтатыу; 2. *кого-что* (*остановить на ходу, задержать*) туҡтатыу, тотоу, тотоп алыу; **сдержа́ть лошаде́й** аттарҙы туҡтатыу; 3. *что, перен.* тыйыу; **сдержа́ть слёзы** күҙ йәштәрен тыйыу; ◇ **сдержа́ть сло́во** һүҙҙә тороу.

СДЕРЖА́ТЬСЯ *сов.* тыйылыу, түҙеү, сыҙау, ҡаршы тора алыу; **она́ не сдержа́лась и запла́кала** ул түҙмәй илап ебәрҙе.

СДЕ́РЖИВАТЬ *несов. см.* **сдержа́ть.**

СДЕ́РЖИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **сдержа́ться;** 2. *страд. к* **сде́рживать.**

СДЁРНУТЬ *сов.* *что* тартып төшөрөү (*йәки* алыу); **сдёрнуть ска́терть со стола́** өҫтәлдән ашъяулыҡты тартып алыу.

СДИРА́ТЬ *несов. см.* **содра́ть.**

СДИРА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **содра́ться;** 2. *страд. к* **сдира́ть.**

СДО́БА *ж.* сдоба (1. *камырға ҡушыла торған һөт, май, йомортка һ. б.*; 2. *собир. шундай ҡамырҙан бешерелгән булкалар*).

СДО́БНЫЙ *прил.* 1. һөт-май ҡушып бешерелгән (*йәки* иҙелгән); 2. *перен. шутл.* тулы, ҡабарып торған.

СДО́БРИТЬ *сов.* *что чем, разг.* тәмләндереү; **сдо́брить борщ смета́ной** борщты ҡаймаҡ менән тәмләндереү.

СДОБРОВА́ТЬ *сов.*: **не сдоброва́ть ему́** уға яҡшы булмаҫ.

СДОИ́ТЬ *сов. что* һауып алыу.

СДО́ХНУТЬ *сов.* үлеү (*о животных*); дөмөгөү (*о человеке*).

СДРУЖИ́ТЬ *сов. кого-что* дуҫлаштырыу.

СДРУЖИ́ТЬСЯ *сов.* дуҫлашыу.

СДУВА́ТЬ *несов. см.* **сдуть, сду́нуть.**

СДУ́НУТЬ *сов. и однокр. разг. см.* сдуть 1.

СДУРЕ́ТЬ *сов. прост.* ахмаҡланыу, аҡылһыҙланыу.

СДУРИ́ТЬ *сов. прост.* ахмаҡлыҡ эшләү.

СДУ́РУ *нареч. разг.* ахмаҡлыҡ менән, аҡылһыҙланып.

СДУТЬ *сов. что* 1. өрөп ебәреү (*йәки* төшөрөү, осороу); 2. *прост.* (*списать тайком*) күсереү, күсереп яҙыу.

СДЫХА́ТЬ *несов. см.* **сдо́хнуть.**

СЁ *мест. указ. уст.*: **то да сё** теге лә был; **ни то́ ни сё** 1) (*о чём-л. неопределённом*) ни аллаға, ни муллаға; 2) (*о чём-л. среднем, посредственном*) насар ҙа түгел, яҡшы ла түгел; **ни с того́ ни с сего́** *см.* **тот; о том о сём** төрлө нәмәләр тураһында.

СЕА́НС *м. в разн. знач.* сеанс; **пойти́ в кино́ на пе́рвый сеа́нс** киноға беренсе сеансҡа барыу; **сеа́нс гипно́за** гипноз биреү сеансы.

СЕБЕ *частица разг.* үҙенә; ◇ **ничего́ себе** *см.* **ничего́; та́к себе** *см.* **так.**

СЕБЕСТО́ИМОСТЬ *ж.* үҙкиммәт.

СЕБЯ́ *мест. возвр.*: **у себя́** үҙендә; **поста́вить себе́ определённую цель** үҙенә билдәле маҡсат ҡуйыу; **брать на себя́** *что* 1) (*отвечать за что-л.*) үҙ елкәһенә алыу; 2) (*возглавлять*) үҙ өҫтөнә алыу; **владе́ть собо́й** *см.* **владе́ть; вне себя́** *см.* **вне; к себе́** үҙеңә таба, үҙ өйөңә, тора торған ереңә таба; **не по себе́** *кому* 1) (*нездоровится*) ауырып тороу; 2) (*неудобно*) уңайһыҙ, яйһыҙ; **прийти́ в себя́** *см.* **прийти́; приня́ть на себя́** *что* 1) (*согласиться быть ответственным за что-л.*) үҙ елкәһенә алыу; 2) (*обязаться что-л. исполнять*) үҙ өҫтөнә алыу; **про себя́** 1) (*тихо*) үҙ алдыңа, әкрен; 2) (*мысленно*) эстән уйлап; **сам по себе́** *см.* **сам; сам собо́й** *см.* **сам; само́ собо́й разуме́ется** *см.* **сам; себе́ на уме́** аҫтыртын, үҙ-үҙен алдамаҫ ул.

СЕБЯЛЮ́БЕЦ *м.* үҙен генә һөйөүсе, үҙе тураһында ғына ҡайғыртыусы (*кеше*).

СЕБЯЛЮБИ́ВЫЙ *прил.* үҙен генә һөйөүсе.

СЕБЯЛЮ́БИЕ *с.* үҙен генә һөйөү, үҙе тураһында ғына ҡайғыртыу.

СЕВ *м. см.* **се́ять** 1; **подгото́вка к се́ву** сәсеүгә әҙерлек.

СЕ́ВЕР *м. в разн. знач.* төньяҡ; **к се́веру от Уфы́** Өфөнән төньяҡҡа; **наро́ды Се́вера** Төньяҡ халыҡтары.

СЕ́ВЕРНЫЙ *прил.* төньяҡ; **се́верный ве́тер** төньяҡ еле; **Се́верный по́люс** Төньяҡ полюс.

СЕ́ВЕРО-ВОСТО́К *м.* төньяҡ-көнсығыш.

СЕ́ВЕРО-ВОСТО́ЧНЫЙ *прил.* төньяҡ-көнсығыш; **се́веро-восто́чное направле́ние** төньяҡ-көнсығыш юнәлеш.

СЕ́ВЕРО-ЗА́ПАД *м.* төньяҡ-көнбайыш.

СЕ́ВЕРО-ЗА́ПАДНЫЙ *прил.* төньяҡ-көнбайыш; **се́веро-за́падный ве́тер** төньяҡ-көнбайыш еле.

СЕВЕРЯ́НЕ *мн.* төньяҡлылар, төньяҡ халҡы.

СЕВООБОРО́Т *м.* сәсеү әйләнеше.

СЕВРЮ́ГА *ж.* уҡбаш (*балыҡ*).

СЕВРЮ́ЖИЙ *прил.* уҡбаш; **севрю́жья уха́** уҡбаш һурпаһы.

СЕГМЕ́НТ *м.* 1. *мат.* сегмент (*түңәрәктең бер өлөшө*); 2. *тех.* сегмент (*ҡайһы бер деталдәрҙең исеме*); 3. *зоол.* быуынтыҡ; **сегме́нты дождево́го червя́** селәүсен быуынтыҡтары; 4. *анат.* сегмент.

СЕГМЕНТА́ЦИЯ *ж. зоол.* (*членистое строение организма*) быуынтыҡланыу, сегментләнеү.

сего́ *род., вин. п. ед. от* **сей**; *род. п. ед. от* **сие́**.

СЕГО́ДНЯ *нареч.* 1. бөгөн; **сего́дня у́тром** бөгөн иртән; 2. *в знач. сущ.* **сего́дня** *с. нескл.* бөгөн; **на сего́дня дово́льно** бөгөнгә етер; ◇ **не сего́дня-за́втра** *см.* **за́втра; сего́дня гу́сто, а за́втра пу́сто** *погов. соотв.* булһа, бүреләй; бөтһә, шүреләй.

СЕГО́ДНЯШНИЙ *прил.* бөгөнгө.

СЕДА́ЛИЩЕ *с.* 1. *анат.* ултырыш; 2. *шутл.* (*место для сидения*) ултырғыс.

СЕДА́ЛИЩНЫЙ *прил. анат.* ултырыш-(тағы); **седа́лищный нерв** ултырыш нервыһы.

СЕДЁЛКА *ж.* ыңғырсаҡ.

СЕДЕ́ЛЬНИК *м.* эйәр эшләүсе.

СЕДЕ́ЛЬНЫЙ *прил.* эйәр; **седе́льная лука́** эйәр ҡашы.

СЕДЕ́ТЬ *несов.* сәс ағарыу, ағара башлау, сал кереү.

СЕДИНА́ *ж.* сал; ◇ **дожи́ть до седи́н** оҙон ғүмер йәшәү.

СЕДЛА́ТЬ *несов. кого* эйәрләү.

СЕДЛО́ *с.* эйәр.

СЕДЛОВИ́НА *ж.* 1. (*выгиб в спине животного*) бил; 2. *геогр.* бил, билән.

СЕДЛО́ВКА *ж. см.* **седла́ть; бы́страя седло́вка лошаде́й** аттарҙы тиҙ эйәрләү.

СЕДОБОРО́ДЫЙ *прил.* аҡ (*йәки* сал) һаҡаллы.

СЕДОВОЛО́СЫЙ *прил.* аҡ (*йәки* сал) сәсле.

СЕДО́Й *прил.* 1. аҡ, ағарған, сал; **седа́я борода́** аҡ һаҡал; **седо́й бобр** сал ҡондоҙ; 2. *перен.* аҡһыл, күкһел раҡ; **седо́й тума́н** аҡһыл томан; ◇ **до седы́х воло́с** сәс ағарғансы, ҡартайғансы; **седа́я старина́** бик боронғо заман.

СЕДО́К *м.* 1. (*всадник*) һыбайлы; 2. (*в экипаже*) ултырыусы (*арбала*).

СЕДЬМО́Й *числ.* етенсе.

СЕЗО́Н *м.* 1. миҙгел; **зи́мний сезо́н** ҡыш миҙгеле; 2. ваҡыт, сезон; **купа́льный сезо́н** һыу инеү ваҡыты; **сезо́н я́блок** алма йыйыу ваҡыты.

СЕЗО́ННИК *м.* сезонлы эшсе.

СЕЗО́ННЫЙ *прил.* сезонлы; **сезо́нные рабо́ты** сезонлы эш; **сезо́нный биле́т** сезонлы билет.

СЕЙ *мест. указ. уст.* был, ошо, шул; **на сей раз** бынығында; **по сей день** шул көнгә тиклем; ◇ **сию́ мину́ту** хәҙер үк, ошо минутта.

сей, се́йте *повел. накл. от* **се́ять.**

СЕЙМ *м.* сейм (*ҡайһы бер илдәрҙә парламент исеме*).

СЕЙСМИ́ЧЕСКИЙ *прил.* сейсмик (*ер тетрәүгә бәйләнгән*); **сейсми́ческие прибо́ры** сейсмик приборҙар; **сейсми́ческие во́лны** сейсмик тулҡындар.

СЕЙСМО́ГРАФ *м. геол.* сейсмограф (*ер тирбәлештәрен, ер тетрәүен автоматик яҙа торған прибор*).

СЕЙСМОГРАФИ́ЧЕСКИЙ *прил. геол.* сейсмографик; **сейсмографи́ческая ста́нция** сейсмографик станция.

СЕЙСМОГРА́ФИЯ *ж.* 1. *геол.* сейсмография (*ер ҡабығы тирбәлештәрен, ер тетрәүен сейсмограф ярҙамында яҙып алыу*); 2. *см.* **сейсмоло́гия.**

СЕЙСМОЛО́ГИЯ *ж. геол.* сейсмология (*геологияның ер ҡабығы тирбәлештәрен, ер тетрәүен өйрәнеү бүлеге*).

СЕЙСМО́МЕТР *м.* сейсмометр (*ер ҡабығы тирбәлештәрен, ер тетрәүен күҙәтеү приборы*).

СЕЙФ *м.* сейф (*ҡиммәтле ҡағыҙҙар, әйберҙәр һаҡлана торған тимер һандыҡ йәки шкаф*).

СЕЙЧА́С *нареч.* 1. (*теперь*) хәҙер; 2. (*немедленно*) хәҙер; **сейча́с же иди́!** хәҙер үк кит!; 3. (*только что*) әле; **он сейча́с здесь был** ул әле бында ине.

СЕ́КАНС *м. мат.* секанс (*мөйөштөң тригонометрик функцияларынан береһе*).

СЕКА́ТОР *м. сад.* секатор, баҡса ҡайсыһы, ботаҡ ҡырҡҡыс.

СЕКА́Ч *м. тех.* ҡырҡҡыс (1. *берәй нәмәне ҡырҡыу өсөн*; 2. *торфты кирбестәргә ҡырҡҡылау механизме*).

СЕКВЕ́СТР *м.* секвестр (1. *юр. берәй хосуси милектән файҙаланыуҙан тыйыу*; 2. *мед. ағзаның һиҙеүен юғалтҡан иçһеҙ өлөшө*).

СЕКВЕСТРИ́РОВАТЬ, СЕКВЕСТРОВА́ТЬ *сов. и несов. что, юр.* секвестр һалыу, секвестрләү.

СЕКИ́РА *ж. ист.* айбалта.

СЕКРЕ́Т I *м.* 1. сер; **сказа́ть по секре́ту** сер итеп әйтеү; **секре́т успе́ха** уңыштың сере; 2. *воен.* секрет (*йәшерен пост*); 3. (*потайное устройство*) сер(ле); **замо́к с секре́том** серле йоҙаҡ; ◇ **не секре́т** *для кого* йәшерен түгел.

СЕКРЕ́Т II *м. физиол.* секрет (*биҙ тарафынан бүлеп сығарылған матдә, мәç. шайыҡ*).

СЕКРЕТАРИА́Т *м.* секретариат (1. *учреждение бүлеге*; 2. *собир. секретарҙәр*).

СЕКРЕТА́РСКИЙ *прил.* секретарлек; **секрета́рская до́лжность** секретарлек хеҙмәте.

СЕКРЕТА́РСТВО *с.* секретарлек.

СЕКРЕТА́РСТВОВАТЬ *несов.* секретарлек итеү.

СЕКРЕТА́РЬ *м. в разн. знач.* секретарь; **учёный секрета́рь** ғилми секретарь; **секрета́рь суда́** суд секретаре; **секрета́рь райко́ма** райком секретаре; ◇ **госуда́рственный секрета́рь** дәүләт секретаре (*АҠШ-та сит ил эштәре министре*).

СЕКРЕ́ТНИЧАТЬ *несов. разг.* 1. (*скрывать что-л.*) сер итеп тотоу; 2. (*разговаривать по секрету*) серләшеү.

СЕКРЕ́ТНОСТЬ *ж.* йәшеренлек, сер (*йәки* йәшерен) булыу.

СЕКРЕ́ТНЫЙ *прил.* йәшерен, серле; **секре́тный прика́з** йәшерен бойороҡ; **секре́тная рабо́та** йәшерен эш.

СЕКРЕТО́РНЫЙ *прил. физиол.* секреция; **секрето́рная де́ятельность желёз** биҙҙәрҙең секреция эшмәкәрлеге.

СЕКРЕ́ЦИЯ *ж. физиол.* секреция (*биҙҙәрҙең ағзаларға кәрәкле матдәләрҙе эшләү процесе һәм уларҙы бүлеп сығарыуы*).

СЕ́КСТА *ж. муз.* секста (*диатоник гамманың алтынсы баҫҡысы*).

СЕКСТА́Н, СЕКСТА́НТ *м.* секстант (*диңгеҙ һәм авиация эшендә мөйөш үлсәү ҡоралы*).

СЕКСТЕ́Т *м. муз.* секстет (1. *алты тауыш йәки алты инструмент өсөн яҙылған музыка әҫәре*; 2. *алты башҡарыусынан торған ансамбль*).

СЕКСУА́ЛЬНЫЙ *прил.* енси.

СЕ́КТА *ж.* 1. *рел.* секта, мәҙһәп (*хакимлек итеүсе диндән айырылып сыҡҡан дини төркөм*); 2. *перен.* секта (*үҙҙәренең тар мәнфәғәттәрен генә күҙәтеп йәшәүсе кешеләр төркөмө*).

СЕКТА́НТ *м.* сектант (1. *рел. дини секта ағзаһы*; 2. *перен. масса менән аралашмайынса үҙенең тар мәнфәғәттәрен генә күҙәтеп йәшәүсе кеше*).

СЕКТА́НТСКИЙ *прил. рел.* сектант, сектантлыҡ; **секта́нтская гру́ппа** сектанттар төркөмө.

СЕКТА́НТСТВО *с. прям. и перен.* сектантлыҡ.

СЕ́КТОР *м.* сектор (1. *мат. түңәрәктең дуға һәм ике радиус менән сикләнгән өлөшө*; 2. *радиаль һыҙыҡтар менән сикләнгән участка*; 3. *берәй учреждениеның йәки ойошманың бер бүлеге*; 4. *билдәле экономик һәм социаль һыҙаттары булған халыҡ хужалығы өлөшө*).

секу́, секу́т *наст. вр. от* **сечь I.**

СЕКУЛЯРИЗА́ЦИЯ *ж.* секулярләштереү (1. *юр. сиркәү, монастырь мөлкәтен дәүләт мөлкәтенә әйләндереү*; 2. *юр. берәй нәмәне дини ойошмалар ҡарамағынан алыу*; 3. *перен. дин йоғонтоһонан азат итеү*).

СЕКУЛЯРИЗИ́РОВАТЬ, СЕКУЛЯРИЗОВА́ТЬ *сов. и несов. что* секулярләштереү.

СЕКУ́НДА *ж.* 1. секунд; 2. (*мгновение*) әҙ генә; **подожди́ одну́ секу́нду** әҙ генә көтөп тор; 3. *мат.* секунда (*градустың* $^1/_{3600}$ *өлөшөнә тиң мөйөштәр үлсәү берәмеге*); 4. *муз.* секунда (*диатоник гамманың икенсе баҫҡысы*); ◇ **в (одну́) секу́нду** хәҙер үк, тиҙ генә; **(одну́) секу́нду** әҙерәк көтөп тороғоҙ.

СЕКУНДА́НТ *м.* секундант (1. *дуэлгә сығыусыларҙың оҙатыусыһы һәм шаһите*; 2. *спорт. бокста һ. б. ярыштарҙа ҡатнашыусыларҙың ярҙамсыһы*).

СЕКУ́НДНЫЙ *прил.* 1. секунд, секундлыҡ; **секу́ндная стре́лка** секунд стрелкаһы; 2. бер секундлыҡ; **секу́ндная рабо́та** бер секундлыҡ эш.

СЕКУНДОМЕ́Р *м.* секундомер (*секундтың ундан бер өлөшөнә тиклем дөрөҫ күрһәтеүсе прибор*).

СЕКЦИО́ННЫЙ I *прил.* 1. секция; **секцио́нные заседа́ния** секция ултырыштары; 2. *спец.* секциялы, секцияларҙан торған; секциялап эшләнә торған; **секцио́нный шкаф** секциялы шкаф; **секцио́нный ме́тод сбо́рки** йыйыуҙың секциялап эшләнә торған методы.

СЕКЦИО́ННЫЙ II *прил. мед.* мәйет ярыу; **секцио́нный зал** мәйет ярыу залы.

СЕ́КЦИЯ I *ж. в разн. знач.* секция; **рабо́та совеща́ния по се́кциям** кәңәшмәнең секцияларға бүленеп эшләүе; **се́кции трубопрово́да** трубопровод секциялары.

СЕ́КЦИЯ II *ж. мед.* (*вскрытие*) ярыу; **се́кция ве́ны** ҡара ҡан тамырын ярыу.

СЕЛЁДКА *ж. разг.* селёдка.

СЕЛЁДОЧНИЦА *ж.* селёдка һауыты.

СЕЛЁДОЧНЫЙ *прил.* селёдка; **селёдочный за́пах** селёдка еҫе.

СЕЛЕЗЁНКА *ж. анат.* талаҡ.

СЕ́ЛЕЗЕНЬ *м.* ата өйрәк, күгәл.

СЕЛЕКЦИОНЕ́Р *м.* селекционер.

СЕЛЕКЦИО́ННЫЙ *прил.* селекция; **селекцио́нные семена́** селекция орлоҡтары; **селекцио́нная ста́нция** селекция станцияһы.

СЕЛЕ́КЦИЯ *ж.* селекция (*үҫемлек сорттарын йәки хайуан тоҡомдарын яһалма һайланыш юлы менән яҡшыртыу һәм шул туралағы фән*).

СЕЛЕ́Н *м.* селен (*химик элемент*).

СЕЛЕ́НИЕ *с.* ауыл.

СЕЛЕНИ́Т *м мин.* селенит (*ҡыҙғылт һары йәки аҡ гипс*).

СЕЛЕНИ́ТОВЫЙ *прил.* селенит; **селени́товые отложе́ния** селенит ҡатламдары.

СЕЛИ́ТРА *ж.* селитра (*техникала һәм ер ашлауҙа ҡулланыла торған азотлы тоҙ*).

СЕЛИ́ТРЯНЫЙ *прил.* селитра; селитралы; **сели́тряные за́лежи** селитра ятҡылыҡтары; **сели́тряная кислота́** селитра кислотаһы.

СЕЛИ́ТЬ *несов. кого-что* торорға урынлаштырыу, кертеү.

СЕЛИ́ТЬСЯ *несов.* торорға урынлашыу, кереү.

СЕЛО́ *с.* ауыл; ◇ **ни к селу́ ни к го́роду** *см.* **го́род.**

СЕЛЬ- *ҡыҫҡартылған ҡушма һүҙҙәрҙең «ауыл» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө,* *мәҫ.* **сельма́г** ауыл магазине.

СЕЛЬДЕРЕ́Й *м.* сельдерей (*үҫемлек*).

СЕЛЬДЬ *ж.* сельдь; ◇ **как се́льди в бо́чке** шығырым тулы, энә төртөр урын юҡ.

СЕЛЬКО́Р *м.* (**се́льский корреспонде́нт**) селькор (ауыл хәбәрсеһе).

СЕЛЬМА́Г *м.* (**се́льский магази́н**) ауыл магазине.

СЕ́ЛЬСКИЙ *прил.* ауыл; **се́льский сове́т** ауыл советы; **се́льское хозя́йство** ауыл хужалығы.

СЕЛЬСКОХОЗЯ́ЙСТВЕННЫЙ *прил. в разн. знач.* ауыл хужалығы; **сельскохозя́йственная вы́ставка** ауыл хужалығы күргәҙмәһе; **сельскохозя́йственные това́ры** ауыл хужалығы тауарҙары; **сельскохозя́йственная страна́** ауыл хужалығы иле.

СЕЛЬСОВЕ́Т *м.* (**се́льский сове́т**) сельсовет (ауыл советы).

СЕЛЬХОЗ= *кушма һүҙҙәрҙең «ауыл хужалығы» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **сельхозарте́ль** ауыл хужалығы артеле.

СЕЛЯНИ́Н *м. уст.* крәҫтиән, иген игеүсе.

сём (*после предлогов, напр.* **о сём**) *предл. п. ед. от* **сей, сие́.**

СЕМА́НТИКА *ж. лингв.* **1.** семантика, мәғәнә (*һүҙҙең, һөйләмдең һ. б. мәғәнәһе*); **2.** *см.* **семасиоло́гия.**

СЕМАНТИ́ЧЕСКИЙ *прил. лингв.* семантик; **семанти́ческий ана́лиз сло́ва** һүҙгә семантик анализ яһау.

СЕМАСИОЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил. лингв.* семасиологик; **семасиологи́ческие иссле́дования** семасиологик тикшеренеүҙәр.

СЕМАСИОЛО́ГИЯ *ж. лингв.* семасиология (*тел ғилеменең һүҙҙәрҙең мәғәнәһен һәм мәғәнә үҙгәрештәрен өйрәнеү бүлеге*).

СЕМАФО́Р *м. ж.-д., мор.* семафор (*тимер юлдар буйына һәм һыу юлдарында, яр буйҙарына ҡуйыла торған сигнал бағанаһы*).

СЁМГА *ж.* һөмбәш (*балыҡ*).

СЕМЕ́ЙНЫЙ *прил.* **1.** (*имеющий семью*) ғаиләле; **семе́йный челове́к** ғаиләле кеше; **2.** *в знач. сущ.* **семе́йный** *м.*, **семе́йная** *ж.* ғаиләле кеше; **3.** ғаилә, ғаилә өсөн билдәләнгән (*йәки* бешерелгән, әҙерләнгән); **семе́йная жизнь** ғаилә тормошо; **4.** *перен.* (*частный, внутренний*) ғаиләүи, ғаиләлә генә була торған, ғаиләгә генә хас; **семе́йные дела́** ғаиләүи эштәр.

СЕМЕ́ЙСТВЕННОСТЬ *ж.* **1.** (*любовь к семье*) ғаилә яратыусылыҡ; **2.** (*кумовство*) ҡоҙа-ҡоҙағыйлыҡ.

СЕМЕ́ЙСТВЕННЫЙ *прил.* **1.** (*любящий семью*) ғаиләсел, ғаилә яратыусы; **2.** ғаиләселек, ҡоҙа-ҡоҙағыйлыҡ; **семе́йственные отноше́ния** ҡоҙа-ҡоҙағыйлыҡ мөнәсәбәте.

СЕМЕ́ЙСТВО *с.* ғаилә; семья; **семе́йство бобо́вых** *бот.* борсаҡтар семьяһы; **у него́ большо́е семе́йство** уның ғаиләһе ишле.

СЕМЕНИ́ТЬ *несов. разг.* йыбырлап атлау, йыбырлатып баҫыу.

СЕМЕННИ́К *м.* **1.** *бот.* орлоҡлоҡ (*емештең орлоҡло өлөшө*); **2.** *обычно мн.* **семенники́** *с.-х., бот.* орлоҡ; **семенники́ свёклы** сөгөлдөр орлоғо; **огуре́ц-семенни́к** орлоҡ ҡыяры; **3.** *с.-х.* (*участок для выращивания семян*) орлоҡҡа үҫтерелә торған үҫемлектәр участкаһы; **4.** *анат.* аталыҡ.

СЕМЕННО́Й *прил.* **1.** орлоҡ; сәсеп үҫтерелгән (*йәки* үҫтерелә торған); сәсеүгә (*йәки* орлоҡҡа) ҡалдырылған, орлоҡлоҡ; орлоҡҡа үҫтерелә торған үҫемлектәр; **семенно́й фонд** орлоҡ фонды; **семенны́е насажде́ния** сәсеп үҫтерелгән ағастар; **семенна́я пшени́ца** орлоҡҡа ҡалдырылған бойҙай; **семенно́й уча́сток** орлоҡҡа үҫтерелә торған үҫемлектәр участкаһы; **2.** *анат., физиол.* орлоҡ; **семенно́й кана́л** орлоҡ каналы.

СЕМЕНО= *кушма һүҙҙәрҙең «орлоҡ» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **семеносуши́лка** орлоҡ киптергес.

СЕМЕНОВО́Д *м.* орлоҡсолоҡ белгесе.

СЕМЕНОВО́ДСТВО *с.* орлоҡсолоҡ.

СЕМЕНОВО́ДЧЕСКИЙ *прил.* орлоҡсолоҡ; **семеново́дческий совхо́з** орлоҡсолоҡ совхозы.

СЕМЕНОСУШИ́ЛКА *ж.* орлоҡ киптергес.

СЕМЕРИ́К *м. уст.* ете, етеле, етенән торған, ете үлсәү; **верёвка-семери́к** ете ҡаттан ишелгән арҡан; **семери́к овса́** ете үлсәү һоло; **семери́к хле́ба** ете бот иген; **два семерика́ снопо́в** ун дурт көлтә.

СЕМЁРКА *ж.* **1.** (*цифра*) етелек; **2.** (*группа из семи*) ете =дан (=дән, =ҙан, =ҙән, =нан, =нән, =тан, =тән) торған; **семёрка пловцо́в** ете кешенән торған йөҙөүселәр төркөмө; **3.** (*игральная карта*) етеле.

СЕ́МЕРО *числ.* етәү; **се́меро одного́ не ждут** *погов.* етәү берәүҙе көтмәй.

СЕМЕ́СТР *м.* семестр (*юғары һәм махсус урта уҡыу йорттарында уҡыу йылы яртыһы*).

СЕМЕСТРО́ВЫЙ *прил.* семестр; **семестро́вый зачёт** семестр зачёты.

СЕ́МЕЧКО *с.* **1.** *уменьш. от* **се́мя** 1; **2.** (*семя в плоде растения*) ем, емеш; орлоҡ; **3.** *мн.* **се́мечки** көнбағыш; **грызть се́мечки** көнбағыш ярыу.

СЕМИ= *кушма һүҙҙәрҙең «ете» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **семила́мповый** ете лампалы; **семиэта́жный** ете ҡатлы.

СЕМИДЕСЯТИЛЕ́ТИЕ *с.* етмеш йыллыҡ, етмеш йыл тулыу.

СЕМИДЕСЯТИЛЕ́ТНИЙ *прил.* **1.** (*продолжающийся семьдесят лет*) етмеш йыл(ға барған); **2.** (*о возрасте*) етмештәге, етмеш йәшлек (*йәки* йәштәге); **3.** етмеш йәшлек (*йәки* йәш тулыу); **семидесятиле́тний юбиле́й** етмеш йәш тулыу юбилейе; **семидесятиле́тний дуб** етмеш йыллыҡ имән.

СЕМИДЕСЯ́ТЫЙ *числ.* етмешенсе.

СЕМИДНЕ́ВКА *ж. разг.* ете көн.

СЕМИДНЕ́ВНЫЙ *прил.* ете көнлөк; **семидне́вный срок** ете көнлөк срок; **семидне́вный запа́с воды́** ете көнлөк һыу.

СЕМИКЛА́ССНИК *м.* етенсе класс уҡыусыһы.

СЕМИКЛА́ССНИЦА *женск. р. к* **семикла́ссник.**

СЕМИКЛА́ССНЫЙ *прил.* ете класлыҡ; **семикла́ссное образова́ние** ете класлыҡ белем.

СЕМИКРА́ТНЫЙ *прил.* етеләтә, ете тапҡыр.

СЕМИЛЕ́ТКА I *ж.* **1.** (*школа*) ете йыллыҡ мәктәп; **он око́нчил семиле́тку** ул ете йыллыҡ мәктәпте тамамлаған; **2.** (*план на семь лет*) ете йыллыҡ план.

СЕМИЛЕ́ТКА II *ж. см.* **семиле́ток.**

СЕМИЛЕ́ТНИЙ *прил.* **1.** ете йыл (*йәки* йыллыҡ); **семиле́тнее образова́ние** ете йыллыҡ белем; **2.** (*о возрасте*) етеләге, ете йәшлек (*йәки* йәштәге).

СЕМИЛЕ́ТОК *м. разг.* ете йәшлек бала.

СЕМИМЕ́СЯЧНЫЙ *прил.* ете айлыҡ; **семиме́сячное путеше́ствие** ете айлыҡ сәйәхәт; **семиме́сячный ребёнок** ете айлыҡ бала.

СЕМИНА́Р *м.* семинар (**1.** *юғары уҡыу йорттарында айырым тема буйынса группа занятиеһе;* **2.** *квалификацияны, идея--политик кимәлде күтәреү буйынса группа занятиеһе*).

СЕМИНАРИ́СТ *м. уст.* семинарияла уҡыусы.
СЕМИНА́РИЯ *ж.* семинария (1. *дини урта мәктәп*; 2. *уст. уҡытыусылар әҙерләү урта мәктәбе*).
СЕМИНА́РСКИЙ *прил.* семинар; **семина́рские заня́тия** семинар занятиеләре.
СЕМИСО́ТЫЙ *числ.* ете йөҙөнсө.
СЕМИ́Т *м.* семит.
СЕМИТИ́ЗМ *м.* семитизм (*семит теленән үҙләштерелгән һүҙ йәки әйтем*).
СЕМИТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* семит; **семити́ческие языки́** семит телдәре.
СЕМИ́ТКА *ж.* семитка, семит ҡатын-ҡыҙы.
СЕМИТОЛО́ГИЯ *ж.* семитология (*семит телдәрен һәм культураһын өйрәнеү фәне*).
СЕМИ́ТСКИЙ *прил. см.* **семити́ческий.**
СЕМИ́ТЫ *мн.* семиттәр (*Алғы Азияла, Төньяҡ һәм Көнсығыш Африкала йәшәгән йәки йәшәүсе халыҡтар төркөмө, мәҫ. айсорҙар, ғәрәптәр, еврейҙәр, эфиоптар һ. б.*).
СЕМИЧАСОВО́Й *прил.* ете сәғәтлек; ете сәғәттәге, сәғәт етеләге; **семичасово́й рабо́чий день** ете сәғәтлек эш көнө; **семичасово́й по́езд** ете сәғәттәге поезд.
СЕМНА́ДЦАТЫЙ *числ.* ун етенсе.
СЕМНА́ДЦАТЬ *числ.* ун ете.
СЕМУ́ *дат. п. ед. от* **сей, сие́.**
СЁМУЖИЙ *прил.* һөмбаш; **сёмужья икра́** һөмбаш ыуылдырығы.
СЕМЬ *числ.* ете.
СЕ́МЬДЕСЯТ *числ.* етмеш.
СЕМЬСО́Т *числ.* ете йөҙ.
СЕ́МЬЮ *нареч.* ете ерҙә, ете =ң; **се́мью во́семь — пятьдеся́т шесть** ете һигеҙең — илле алты.
СЕМЬЯ́ *ж. в разн. знач.* ғаилә; **член семьи́** ғаилә ағзаһы; **семья́ тю́ркских языко́в** *лингв.* төрки телдәр семьяһы; **в семье́ не без уро́да** *посл. соотв.* аттан ала ла тыуа, ҡола ла тыуа.
СЕМЬЯНИ́Н *м.* ғаиләсел кеше.
СЕ́МЯ *с.* 1. орлоҡ; **прораста́ние семя́н** орлоҡ шытыу; 2. *перен.* тамыр, сығанаҡ, нигеҙ, сәбәп; **семена́ раздо́ра** ыҙғыштың сәбәбе; 3. *физиол.* орлоҡ.
СЕМЯДО́ЛЯ *ж. бот.* орлоҡ өлөшө.
СЕМЯПО́ЧКА *ж. бот.* бөрө, орлоҡ бөрөһө.
СЕМЯПРОВО́Д *м. анат.* орлоҡ юлы.
СЕНА́Т *м.* сенат (1. *ист. батша Россияһында юғары суд идараһы*; 2. *ҡайһы бер дәүләттәрҙә парламенттең юғары палатаһы*).
СЕНА́ТОР *м.* сенатор (*сенат ағзаһы*).
СЕНА́ТОРСКИЙ *прил.* сенатор; **сена́торская реви́зия** сенатор ревизияһы.
СЕНА́ТСКИЙ *прил.* сенат; **сена́тский ука́з** сенат указы.
СЕНБЕРНА́Р *м.* сенбернар (*эт тоҡомо*).
СЕ́НИ *только мн.* аралыҡ, солан, өй алды.
СЕННИ́К *м.* һалам (*йәки* бесән) түшәк.
СЕННО́Й *прил.* бесән; **сенно́й сара́й** бесән һарайы.
СЕ́НО *с.* бесән.
СЕНО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «бесән» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **сенохрани́лище** бесән һаҡлау урыны.
СЕНОВА́Л *м.* бесәнлек.
СЕНОВОРОШИ́ЛКА *ж.* бесән ҡабартҡыс (*йәки* әйләндергес) машина.
СЕНОЗАГОТО́ВКА *ж.* бесән әҙерләү.
СЕНОКОПНИ́ТЕЛЬ *м.* бесән күбәләү машинаһы.
СЕНОКО́С *м.* 1. (*косьба*) бесән сабыу; 2. (*время косьбы*) бесән өҫтө; 3. (*место*) сабынлыҡ.
СЕНОКОСИ́ЛКА *ж.* бесән сапҡыс (*машина*).
СЕНОКО́СНЫЙ *прил.* бесән; бесән сабыу, сабынлыҡ; **сеноко́сная пора́** бесән өҫтө.
СЕНОКОШЕ́НИЕ *с. см.* **сеноко́с** 1.
СЕНОСУШИ́ЛКА *ж.* бесән киптергес.
СЕНОУБО́РКА *ж.* бесән йыйыу.
СЕНОУБО́РОЧНЫЙ *прил.* бесән йыйыу; **сеноубо́рочные маши́ны** бесән йыйыу машиналары.
СЕНСАЦИО́ННЫЙ *прил.* сенсациялы, сенсацион, шаҡ ҡатырғыс; **сенсацио́нное изве́стие** шаҡ ҡатырғыс хәбәр.
СЕНСА́ЦИЯ *ж.* 1. (*впечатление*) сенсация, шаҡ ҡатырғыс тәьҫир; 2. (*событие*) сенсация, шаҡ ҡатырғыс ваҡиға (*йәки* хәбәр).
СЕНСИБИЛИЗА́ЦИЯ *ж.* сенсибилизация (1. *физиол. организмдең һиҙеүсәнлеге көсәйеүе*; 2. *фотография пластинкаларының ҡайһы бер яҡтылыҡ нурҙарына һиҙеүсәнлегенең көсәйеүе*).
СЕНСИМОНИ́ЗМ *м. филос.* сенсимонизм (*утопик социализм тәғлимәттәренең береһе*).
СЕНСУАЛИ́ЗМ *м.* сенсуализм (*тойоу — таныу белеүҙең берҙән-бер сығанағы, тип һанаған философик юнәлеш*).
СЕНСУАЛИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил. филос.* сенсуалистик.
СЕНСУА́ЛЬНЫЙ *прил. книжн.* һиҙемгә (*йәки* тойоуға) нигеҙләнгән.
СЕНТЕ́НЦИЯ *ж. книжн.* сентенция (*өгөт-нәсихәт характерендәге хикмәтле һүҙ*).
СЕНТИМЕНТАЛИ́ЗМ *м. лит.* сентиментализм (*18 быуаттың икенсе яртыһында һәм 19 быуат башындағы әҙәби юнәлеш*).
СЕНТИМЕНТА́ЛЬНИЧАТЬ *несов. с кем-чем и без. доп.* йомшаҡ мөғәмәлә итеү, үтә миһырбанлы булыу, нескә күңелләнеү.
СЕНТИМЕНТА́ЛЬНОСТЬ *ж.* артыҡ тойғоға бирелеүсәнлек, тиҙ әҫәрләнеүсәнлек.
СЕНТИМЕНТА́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. *лит.* сентименталь; **сентимента́льный рома́н** сентименталь роман; 2. үтә тойғоло, әҫәрләндерә торған; **сентимента́льный челове́к** үтә тойғоло кеше.
СЕНТЯ́БРЬ *м.* сентябрь; ◇ **смотре́ть сентябрём** *шутл.* һөмөрө (*йәки* һөмһөрө) ҡойолоу.
СЕНТЯ́БРЬСКИЙ *прил.* сентябрь.
СЕНЬ *ж.*: **под се́нью** *уст.* 1) (*под покровом*) ышығында; 2) (*под покровительством*) яҡлауында, ҡанаты аҫтында.
СЕНЬО́Р I *м. ист.* сеньор (*урта быуаттарҙа Көнбайыш Европала эре ер биләүсе*).
СЕНЬО́Р II *м.* сеньор, әфәнде (*Испанияла*).

СЕПАРАТИ́ЗМ *м. полит.* сепаратизм (*айырылыуға, айырымланыуға ынтылыу; буржуаз дәүләттә: халыҡтың билдәле бер төркөмөнөң айырым дәүләт төҙөү өсөн алып барған хәрәкәте*).

СЕПАРАТИ́СТ *м. полит.* сепаратист (*сепаратизм яҡлы кеше*).

СЕПАРАТИ́СТСКИЙ *прил. полит.* сепаратист, сепаратизм; **сепарати́стское движе́ние** сепаратистәр хәрәкәте.

СЕПАРА́ТНЫЙ *прил. полит.* сепарат, башҡаларҙан айырылып эшләнгән; **сепара́тный догово́р** сепарат килешеү.

СЕПАРА́ТОР *м.* сепаратор (1. *бер матдәне икенсеһенән айырыу өсөн булған машина йәки аппарат*; 2. *тех. подшипниктәрҙәге шариктәрҙе йәки роликтәрҙе айырыу өсөн булған уйынтылы обойма*).

СЕПАРА́ТОРНЫЙ *прил.* 1. сепаратор; **сепара́торный цех** сепаратор цехы; 2. һөт айырыу; **сепара́торный пункт** һөт айырыу пункты.

СЕПАРА́ЦИЯ *ж.* бүленеү, айырылыу.

СЕПАРИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* бүлеү, айырыу, айыртыу.

СЕ́ПИЯ *ж.* сепия (1. *эске органдарында көрән буяу булған диңгеҙ моллюскеһе*; 2. *көрән буяу*; 3. *көрән тонда эшләнгән фотография*).

СЕ́ПСИС *м. мед.* сепсис (*ҡан ағыуланыу*).

СЕПТЕ́Т *м. муз.* септет (1. *ете тауыш йәки ете инструмент өсөн яҙылған музыка әҫәре*; 2. *ете башҡарыусынан торған ансамбль*).

СЕ́ПТИМА *ж. муз.* септима (*диатоник гамманың етенсе баҫҡысы*).

СЕПТИ́ЧЕСКИЙ *прил. мед.* септик, сереткес, серетә торған; **септи́ческий проце́сс** септик процесс.

СЕ́РА *ж.* 1. көкөрт (*химик элемент*); 2. (*в ушах*) сайыр.

СЕРА́ЛЬ *м.* сераль (1. *көнсығыш илдәрҙә һарай*; 2. *гарем*).

СЕРБ *м.* серб.

СЕ́РБКА *ж.* сербка, серб ҡатын-ҡыҙы.

СЕ́РБСКИЙ *прил.* серб, Сербия; **се́рбский язы́к** серб теле.

СЕ́РБЫ *мн.* сербтар.

СЕРВА́НТ *м.* сервант (*һауыт, ашъяулыҡ-маҙар һаҡлау өсөн тәпәш буфет*).

СЕРВИ́З *м.* сервиз (*сәйтуҫтаҡ, һауыт-һаба комплекте*).

СЕРВИРОВА́ТЬ *сов. и несов. что* өҫтәл әҙерләү, өҫтәлгә һауыт-һаба ҡуйыу, табын әҙерләү.

СЕРВИРО́ВКА *ж.* 1. *см.* **сервирова́ть**; 2. һауыт-һаба, сервировка (*һауыт-һаба һәм таҫтамал, ашъяулыҡ*).

СЕРВИТУ́Т *м.*: **междунаро́дный сервиту́т** халыҡ-ара сервитут (*теге йәки был дәүләттең билдәле бер территория менән идара итеү власен икенсе бер дәүләт йәки дәүләттәр файҙаһына сикләү*).

СЕРДЕ́ЧКО *с. уменьш.-ласк. от* **се́рдце** 1, 2.

СЕРДЕ́ЧНИК I *м. тех.* 1. (*стержень*) кендек; 2. сердечник (*электромагниттең эске өлөшө*).

СЕРДЕ́ЧНИК II *м. разг.* 1. (*больной*) йөрәк ауырыулы кеше; 2. (*врач*) йөрәк ауырыуы буйынса врач.

СЕРДЕ́ЧНОСТЬ *ж.* ихласлыҡ, ысын йөрәктән эш итеүселек.

СЕРДЕ́ЧНЫЙ *прил.* 1. йөрәк; **серде́чный припа́док** йөрәк өйәнәге; 2. (*добрый*) күңелсәк, мәрхәмәтле, шәфҡәтле, изгелекле; 3. (*задушевный, искренний*) ысын йөрәктән (*йәки* күңелдән); 4. ысын, иң яҡын; **серде́чный друг** иң яҡын дуҫ.

СЕРДИ́ТЫЙ *прил.* 1. асыулы, уҫал; **серди́тый челове́к** асыулы кеше; **серди́тый взгляд** асыулы ҡараш; 2. *разг.* ҡаты; **серди́тый таба́к** ҡаты тәмәке.

СЕРДИ́ТЬ *несов. кого* асыуландырыу, асыуын килтереү.

СЕРДИ́ТЬСЯ *несов.* асыуланыу, асыу килеү.

СЕРДОБО́ЛЬНЫЙ *прил. разг.* шәфҡәтле, мәрхәмәтле, кеше ҡайғыһын уртаҡлашыусы.

СЕРДОЛИ́К *м. мин.* аҡыҡ.

СЕРДОЛИ́КОВЫЙ *прил. мин.* аҡыҡ; **сердоли́ковая бро́шка** аҡыҡ брошка.

СЕ́РДЦЕ *с.* 1. *анат.* йөрәк; **се́рдце бьётся** йөрәк һуға; 2. *перен.* (*символ чувств, настроений*) күңел, йөрәк, бәғер, бауыр; 3. *перен. разг* (*гнев, раздражение*) асыу; **в сердца́х** асыу менән; 4. *перен.* (*центр, главная часть чего-л.*) үҙәк; **Москва́ — се́рдце Сове́тского Сою́за** Мәскәү — Советтәр Союзы үҙәге; ◇ **брать за́ сердце** тулҡынландырыу, нык тәьҫир итеү; **от чи́стого се́рдца** ихлас күңелдән, бөтә йөрәктән; **отлегло́ от се́рдца** күңелгә еңел булып ҡалды; **приня́ть бли́зко к се́рдцу** *что* йөрәк менән ҡабул итеү; **се́рдце не на ме́сте** *см.* **ме́сто**; **се́рдце упа́ло** *у кого* йөрәк шыу итеп китте.

СЕРДЦЕБИЕ́НИЕ *с.* йөрәк тибеше (*йәки* тибеү).

СЕРДЦЕВЕ́Д *м.* кеше бауырына инеп барған кеше.

СЕРДЦЕВИ́ДНЫЙ *прил.* йөрәк һымаҡ, йөрәккә оҡшаған.

СЕРДЦЕВИ́НА *ж. в разн. знач.* үҙәк; **сердцеви́на де́рева** ағас үҙәге; **сердцеви́на я́блока** алма үҙәге.

СЕРДЦЕЕ́Д *м. шутл.* ҡатын-ҡыҙҙарҙың бауырына инеп барған ир.

СЕРЕБРЕ́НИЕ *с. см.* **серебри́ть; серебре́ние ло́жек** ҡалаҡтарға көмөш югертеү.

СЕРЕБРИ́СТЫЙ *прил.* 1. көмөш төҫлө (*йәки* кеүек), көмөштәй; **серебри́стый свет луны́** айҙың көмөштәй яҡтылығы; 2. (*о голосе, смехе и т. п.*) сыңғырауыҡлы, сылтырауыҡлы.

СЕРЕБРИ́ТЬ *несов. что* көмөшләү, көмөш югертеү; **серебри́ть ло́жки** ҡалаҡтарға көмөш югертеү.

СЕРЕБРИ́ТЬСЯ *несов.* 1. (*блестеть*) көмөш төҫлө ялтырау; **снег серебри́тся на со́лнце** ҡар ҡояшта көмөш кеүек ялтырай; 2. (*видне́ться — о чём-л. серебристом*) көмөш кеүек ялтырап күренеү; **вдали́ серебри́лись верши́ны гор** алыҫта тау түбәләре көмөш кеүек ялтырап күренде; 3. *страд. к* **серебри́ть**.

СЕРЕБРО́ *с.* 1. көмөш; 2. *собир.* (*изделия*) көмөш әйберҙәр; 3. (*блеск*) көмөштәй, көмөш төҫлө; **вода́ отлива́ла серебро́м** һыу көмөштәй ялтырай; 4. *собир.* (*мелкие серебряные монеты*) көмөш аҡса.

СЕРЕБРОНО́СНЫЙ *прил. геол.* көмөшлө, көмөш бирә (*йәки* сыға) торған.

СЕРЕ́БРЯНЫЙ *прил.* 1. көмөш; көмөшлө; көмөштән туҡылған, көмөш менән тегелгән; **сере́бряные часы́** көмөш сәғәт: **сере́бряная руда́** көмөшлө руда; 2. ялтырауыҡ, ялтыр, ялтырап торған; **сере́бряная седина́** ялтыр сәс; 3. *перен.* сыңғырап торған; **сере́бряный смех** сыңғырап торған көлөү; ✧ **сере́бряная сва́дьба** көмөш туй (*өйләнешеүҙең егерме биш йыллығы*).

СЕРЕДИ́НА *ж.* урта, урталыҡ, ярты; **середи́на кру́га** түңәрәк уртаһы; **бро́сить де́ло на середи́не** эште яртыһында ташлау; **середи́на ле́та** йәй уртаһы; ✧ **золота́я середи́на** *см.* **золото́й; середи́на на полови́ну** ни яҡшы (түгел), ни яман түгел.

СЕРЕДИ́ННЫЙ *прил.* ярым-ярты.

СЕРЁДКА *ж.* 1. *разг. см.* **середи́на;** 2. *прост.* (*внутренняя часть чего-л.*) үҙәк; **серёдка я́блока** алма үҙәге.

СЕРЕДНЯ́К *м. ист.* урта хәлле крәҫтиән.

СЕРЕДНЯ́ЦКИЙ *прил. ист.* урта хәлле крәҫтиән; **середня́цкое хозя́йство** урта хәлле крәҫтиән хужалығы.

СЕРЁЖКА *ж.* 1. *см.* **серьга́;** 2. *бот.* һырға.

СЕРЕНА́ДА *ж.* серенада (1. *урта быуаттарҙа Италияла һәм Испанияла һөйөклөһөнөң тәҙрә янына килеп йырлана торған йыр;* 2. *музыкаль әҫәр*).

СЕРЕ́ТЬ *несов.* 1. (*становиться серым*) буҙарыу, һорғолтланыу; **не́бо на́чало сере́ть** күк йөҙө һорғолтлана башланы; 2. (*виднеться — о чём-л. сером*) һорғолтланып (*йәки* һорғолт булып) күренеү.

СЕРЖА́НТ *м.* сержант.

СЕРИ́ЙНЫЙ *прил.* сериялы, сериялап; **сери́йное произво́дство** сериялап етештереү.

СЕ́РИЯ *ж. в разн. знач.* серия; **се́рия книг** китаптар серияһы; **кинофи́льм в трёх се́риях** өс сериялы кинофильм.

СЕРМЯ́ГА *ж.* 1. (*грубое сукно*) тула; 2. (*кафтан*) тула сәкмән.

СЕРМЯ́ЖНЫЙ *прил.* тула; **сермя́жный кафта́н** тула кафтан.

СЕ́РНА *ж.* ҡыр кәзәһе.

СЕРНИ́СТЫЙ *прил.* көкөртлө.

СЕ́РНЫЙ *прил.* 1. көкөрт; **се́рный за́пах** көкөрт еҫе; 2. *хим.* көкөртлө; **се́рный колчеда́н** көкөртлө колчедан.

СЕРОВА́ТЫЙ *прил.* һорғолт.

СЕРОВОДОРО́Д *м.* сероводород.

СЕРОГЛА́ЗЫЙ *прил.* һоро күҙле.

СЕРОЗЁМ *м.* һоро тупраҡ.

СЕРО́ЗНЫЙ *прил. физиол.* һүлле; **серо́зная жи́дкость** һүлле шыйыҡлыҡ.

СЕРОУГЛЕРО́Д *м.* көкөртлө углерод.

СЕРП *м.* ураҡ; ✧ **серп луны́** ай ураҡы (*ай башы, ай аҙағы осоро*).

СЕРПАНТИ́Н *м.* серпантин, ҡағыҙ таҫма (*бал, маскарадта ырғытыла*).

СЕРПОВИ́ЩЕ *с.* ураҡ һабы.

СЕРПЯ́НКА *ж.* серпянка (*туҡыма*).

СЕРТИФИКА́Т *м.* сертификат (1. *книжн. таныҡлыҡ ҡағыҙы;* 2. *фин. дәүләт органдары араһындағы финанс йөкләмәһе;* 3. *фин. ҡайһы бер дәүләт заёмдары исеме*).

СЕ́РЫЙ *прил.* 1. һоро, буҙ; 2. (*пасмурный*) болотло, йонсоу; **се́рый день** йонсоу көн; 3. *перен.* уртаса, күренекһеҙ; **се́рая кни́га** уртаса китап; 4. *перен.* (*необразованный*) наҙан, культураһыҙ, ҡара.

СЕРЬГА́ *ж.* һырға, алҡа.

СЕРЬЁЗНО *нареч.* 1. (*вдумчиво, рассудительно*) ысынлап, етди; 2. (*сосредоточенно, глубокомысленно*) ныҡлап; 3. (*не шутя*) ысынлап; 4. ҡаты, ныҡ; **серьёзно заболе́ть** ҡаты ауырыу; 5. *в знач. вводн. сл.* ысын, ысынлап та; **нет, серьёзно, когда́ вы к нам придёте?** ысын, һеҙ беҙгә ҡасан киләһегеҙ?

СЕРЬЁЗНОСТЬ *ж.* етдилек, төплөлөк.

СЕРЬЁЗНЫЙ *прил.* 1. етди, төплө; **серьёзный челове́к** етди кеше; **серьёзное отноше́ние к рабо́те** эшкә етди ҡараш; **серьёзный разгово́р** етди һөйләшеү; 2. (*о выражении лица*) мәғәнәле, етди ҡараш; 3. (*заслуживающий особого внимания, важный*) етди; **приня́ть серьёзное реше́ние** етди ҡарар ҡабул итеү.

СЕССИО́ННЫЙ *прил.* сессия; **сессио́нное вре́мя** сессия ваҡыты.

СЕ́ССИЯ *ж.* сессия (1. *берәй учреждениенең ваҡыт-ваҡыт булып торған ултырышы һәм шул ваҡыт үҙе;* 2. *юғары һәм махсус урта мәктәптәрҙәге экзамен һәм шул экзамендәр ваҡыты*).

СЕСТРА́ *ж.* апай (*старшая*); һеңле, ҡәрендәш (*младшая*); ✧ **медици́нская сестра́** медицина сестраһы.

СЕСТРЁНКА *ж. разг.* 1. *уменьш.-ласк. от* **сестра́;** 2. (*маленькая сестра*) һеңлекәш.

СЕСТЬ *несов.* 1. ултырыу; сүкәйеү (*на корточки*); **сесть на стул** ултырғысҡа ултырыу; **сесть в автомоби́ль** автомобилгә ултырыу; 2. *за что, на что и с неопр.* ултырыу, керешеү, тотоноу; **сесть за рабо́ту** эшкә тотоноу; 3. (*о птице, насекомом*) ҡуныу, ултырыу; 4. ултырыу; **сесть в тюрьму́** төрмәгә ултырыу; 5. (*опуститься с высоты*) төшөү; **самолёт сел на аэродро́м** самолёт аэродромға төштө; 6. байыу; **со́лнце уже́ се́ло** ҡояш байыны инде; 7. (*осесть*) ҡуныу; **пыль се́ла на бума́гу** ҡағыҙға туҙан ҡунған; 8. ултырыу; **э́та руба́шка се́ла** был күлдәк ултырған; ✧ **сесть на́ голову** *кому* башына менеп ултырыу; **сесть на мель** 1) (*о лодке, судне*) кәмә ҡомға терәлеү; 2) (*оказаться в трудном положении*) хәл мөшкөлләнеү, аҡса таҡырайыу; **сесть на ше́ю** *см.* **ше́я.**

СЕ́ТКА *ж.* 1. *см.* сеть 1; 2. сетка, селтәр, битлек, күҙлек; **волейбо́льная се́тка** волейбол сеткаһы; 3. *разг.* (*для продуктов*) сетка; 4. *разг.* (*рубашка из ткани редкого плетения*) селтәр күлдәк; 5. (*разлиновка бумаги клетками*) сетка; 6. (*расписание, шкала*) сетка; **тари́фная се́тка** тариф сеткаһы; 7. *анат.* бәләкәй ҡарын.

СЕ́ТОВАНИЕ *с. см.* **се́товать.**
СЕ́ТОВАТЬ *несов. на кого-что и без доп.* һуҡраныу, зарланыу.
СЕТЧА́ТКА *ж. анат.* селтәр ҡатлауы (*күҙҙә*).
СЕТЧАТОКРЫ́ЛЫЕ *мн. зоол.* селтәр ҡанатлылар.
СЕ́ТЧАТЫЙ *прил.* селтәрле; ◇ **се́тчатая оболо́чка** *см.* **сетча́тка.**
СЕТЬ *ж.* **1.** ау; **заки́нуть сеть** ау һалыу; **2.** селтәр; **сеть желе́зных доро́г** тимер юл селтәре; **шко́льная сеть** мәктәп селтәре; ◇ **расста́вить се́ти** *кому* тоҙаҡ ҡороу; **попа́сть в се́ти** *чьи* 1) (*влюбиться*) ғашиҡ булыу; 2) (*быть вовлечённым в какое-л. предосудительное дело*) ҡармағына эләгеү, тоҙағына төшөү.
СЕЧЕ́НИЕ *с.* **1.** *см.* **сечь** I; **2.** (*рассечённая поверхность*) киҫелеш, киҫем; **попере́чное сече́ние** арҡыры киҫелеш.
СЕ́ЧКА *ж.* **1.** *см.* **сечь** I 2, 3; **2.** (*тяпка*) сапҡыс; **3.** (*корм для скота*) бутау (*мал аҙығы*); **4.** (*дроблёная крупа*) ваҡ ярма.
СЕЧЬ I *несов.* **1.** *кого-что* (*рубить*) киҫеү, сабыу, ҡырҡыу, турау; **сечь капу́сту** кәбеҫтә турау; **сечь мечо́м** ҡылыс менән сабыу; **пови́нную го́лову меч не сечёт** *посл.* эйелгән башты ҡылыс сапмай; **2.** *что, спец.* (*обтёсывать; высекать*) ҡырып шымартыу; шымартып эшләү; **3.** *что, спец.* (*выдалбливать*) соҡоп яҙыу (*йәки* яһау, эшләү); **4.** *кого-что* (*бить*) ярыу, сыбыҡлау, һуҡтырыу.
СЕЧЬ II *ж. ист.* сечь (*16—18 быуаттарҙа Запорожье казактары ойошмаһы*).
СЕ́ЧЬСЯ *несов.* **1.** (*о волосах*) һыныу, киҫелеү; **2.** (*о тканях*) ылбырап (*йәки* иҙрап) туҙыу; **3.** *страд. к* **сечь** I.
се́ю, се́ешь *и т. д. наст. вр. от* **се́ять.**
СЕ́ЯЛКА *ж.* сәскес.
СЕ́ЯЛЬЩИК *м.* сәсеүсе.
СЕ́ЯНЕЦ *м.* сәсмәлек (*сәсеп үҫтерелгән, орлоҡтан үҫтерелгән үҫемлек*).
СЕ́ЯНИЕ *с. см.* **се́ять.**
СЕ́ЯНКА *ж. разг.* аҡ он, сеянка.
СЕ́ЯНЫЙ *прил.* **1.** иләнгән; иләнгән ондан бешерелгән; **се́яная мука́** иләнгән он; **2.** (*посеянный*) сәселгән.
СЕ́ЯТЕЛЬ *м.* **1.** *уст.* сәсеүсе; **2.** *книжн. перен.* таратыусы; **се́ятель зна́ний** белем таратыусы.
СЕ́ЯТЬ *несов.* **1.** *что и без доп.* сәсеү; **се́ять пшени́цу** бойҙай сәсеү; **2.** *что, перен.* (*распространять*) таратыу; **се́ять зна́ния** белем таратыу; **3.** *что* (*просеивать*) иләү; **се́ять муку́** он иләү.
СЕ́ЯТЬСЯ *несов.* **1.** (*идти, падать — о мелком снеге, дожде*) яуыу; **2.** *разг.* (*сыпаться — о мелких или сыпучих предметах*) ҡойолоу, түгелеү; **3.** *страд. к* **се́ять.**
СЖА́ЛИТЬСЯ *сов.* ҡыҙғаныу, аяу, йәлләү.
СЖА́ТИЕ *с. см.* **сжать** I *и* **сжа́ться** 1, 4, 5; **сжа́тие во́здуха** һауаны ҡыҫыу.
СЖА́ТОСТЬ *ж.* **1.** (*жидкости, газа*) тығыҙлыҡ; **2.** (*краткость*) ҡыҫҡалыҡ, ҡыҫҡа итеү; **сжа́тость изложе́ния** ҡыҫҡа итеп һөйләү (*йәки* яҙыу).
СЖА́ТЫЙ I **1.** *прич.* ҡыҫылған, тығыҙланған; **2.** *прил.* ҡыҫылған; **сжа́тый во́здух** ҡыҫылған һауа; **3.** *прил.* ҡыҫҡа; **сжа́тые сро́ки** ҡыҫҡа сроктар.
СЖА́ТЫЙ II *прич. и прил.* урылған, урып алынған; **сжа́тая рожь** урылған арыш.
СЖАТЬ I *сов. что* **1.** (*уплотнить*) ҡыҫыу, һығыу; **2.** (*сомкнуть губы, пальцы и т.п.*) йомоу, ҡымтыу, төйнәү; **3.** *перен.* (*уменьшить, сократить*) ҡыҫыу, ҡыҫҡартыу; **сжать сро́ки строи́тельства** төҙөү срогын ҡыҫҡартыу; **4.** (*зажать, крепко держа*) ҡыҫып тотоу; **сжать в руке́ рукоя́тку пистоле́та** пистолеттең рукояткаһын ҡыҫып тотоу.
СЖАТЬ II *сов. что, с.-х.* урып алыу, урыу.
СЖА́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*уменьшиться в объёме*) ҡыҫылыу, һығылыу; **2.** (*сомкнуться — о губах, пальцах и т. п.*) йомолоу, ҡымтылыу, төйнәлеү; **3.** (*съёжиться*) ҡорошоу, бөрөшөү, бөгәрләнеү; **4.** (*стесниться — о груди, горле*) ҡыҫылыу, быулығыу; **5.** *перен.* әрнеү, һыҡрау, һыҙлау; **се́рдце сжа́лось от тоски́** һағыштан йөрәк һыҙланы.
СЖЕВА́ТЬ *сов. что, разг.* сәйнәп ашап бөтөрөү, сәйнәү.
СЖЕЧЬ *сов.* **1.** *кого-что* яндырыу, үртәү; **сжечь письмо́** хатты яндырыу; **сжечь кубоме́тр дров** бер кубометр утын яндырыу; **2.** *что* (*иссушить солнечным зноем растение*) көйҙөрөү, яндырыу; **3.** *что, разг.* (*обжечь*) бешереү, яндырыу; **4.** *что* көйҙөрөү, яндырыу; **сжечь пироги́** пирогтарҙы көйҙөрөү.
СЖЕ́ЧЬСЯ *сов.* **1.** яныу, бешеү; **2.** *разг.* (*опалить тело лучами солнца*) көнгә бешеү.
СЖИВА́ТЬ *несов. см.* **сжить.**
СЖИВА́ТЬСЯ *несов. см.* **сжи́ться.**
СЖИГА́ТЬ *несов. см.* **сжечь.**
СЖИГА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сже́чься;** **2.** *страд. к* **сжига́ть.**
СЖИДИ́ТЬ *сов. что, физ.* шыйыҡландырыу, шыйыҡлау.
СЖИДИ́ТЬСЯ *сов. физ.* шыйыҡланыу.
СЖИЖА́ТЬ *несов. см.* **сжиди́ть.**
СЖИЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сжиди́ться;** **2.** *страд. к* **сжижа́ть.**
СЖИЖЕ́НИЕ *с. см.* **сжиди́ть(ся); сжиже́ние га́за** газды шыйыҡлау.
СЖИМА́ЕМОСТЬ *ж.* ҡыҫылыусанлыҡ, ҡыҫылыу.
СЖИМА́ТЬ *несов. см.* **сжать** I.
СЖИМА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сжа́ться;** **2.** *страд. к* **сжима́ть.**
СЖИНА́ТЬ *несов. см.* **сжать** II.
СЖИТЬ *сов. кого* ҡыуып сығарыу; ◇ **сжить со све́та** *см.* **свет** II.
СЖИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *с кем-чем* (*подружиться*) эйәләшеү, күнегеү, дуҫлашып китеү; **2.** *с чем, перен.* (*привыкнуть*) күнегеү, өйрәнеү, күнегеп (*йәки* өйрәнеп) китеү.
СЗА́ДИ **1.** *нареч.* арттан, артҡы яҡтан; **сза́ди подошёл челове́к** арттан кеше килеп туҡтаны; **2.** *предлог с род. п.* артта; **кто́-то стоя́л сза́ди меня́** минең артта кемдер тора ине.

СЗЫВА́ТЬ *несов. см.* **созва́ть.**

СИ *с. нескл.* си (*музыка гаммаһының етенсе нотаһы*).

СИБАРИ́Т *м.* бөхил.

СИБАРИ́ТКА *женск. р. к* **сибари́т.**

СИБАРИ́ТСТВО *с.* бөхиллек.

СИБАРИ́ТСТВОВАТЬ *несов.* бөхил йәшәү.

СИБИ́РСКИЙ *прил.* себер; **сиби́рские леса́** Себер урмандары; ✧ **сиби́рская я́зва** *мед.* түләмә (*малдарҙа һәм кешелә була торған йоғошло ауырыу*).

СИБИРЯ́К *м.* Себер кешеһе, Себерҙә йәшәүсе.

СИБИРЯ́ЧКА *женск. р. к* **сибиря́к.**

СИВЕ́ТЬ *несов. разг.* ағарыу, салланыу, сал кереү.

СИ́ВКА *м. и ж. разг.* күк ат.

СИВОРО́НКА *ж. см.* **сизоворо́нка.**

СИВУ́ХА *ж. разг.* сивуха (*насар таҙартылған араҡы*).

СИВУ́ШНЫЙ *прил.* сивуха; **сиву́шный за́пах** сивуха еҫе.

СИ́ВЫЙ *прил.* 1. (*о масти лошади*) күк; 2. *разг.* (*седой*) аҡ, сал; **си́вая борода́** аҡ һаҡал.

СИГ *м. зоол.* алабалыҡ.

СИГА́РА *ж.* сигара.

СИГАРЕ́ТА *ж.* сигарет (1. *бәләкәй, нәҙек кенә сигара*; 2. *мөштөкһөҙ папирос*).

СИГА́РНЫЙ *прил.* сигара; **сига́рный дым** сигара төтөнө.

СИГНА́Л *м.* 1. сигнал; **пода́ть сигна́л** сигнал биреү; 2. *перен.* (*предупреждение*) иҫкәртеү, хәбәр итеү, белдереү.

СИГНАЛИЗА́ТОР *м.* сигнализатор (*сигнал приборы*).

СИГНАЛИЗА́ЦИЯ *ж.* 1. *см.* **сигнализи́ровать; сигнализа́ция флажка́ми** флажоктар менән сигнал биреү; 2. (*приспособление для сигналов*) сигнализация (*сигнал биреү өсөн эшләнгән ҡоролма*); 3. (*система сигналов*) сигналдар системаһы.

СИГНАЛИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов.* 1. *кому-чему, чем, о чём* сигнал биреү; 2. *о чём, перен.* (*предупредить*) алдан хәбәр итеү, иҫкәртеү, белдереү.

СИГНА́ЛИТЬ *несов. см.* **сигнализи́ровать** 1.

СИГНА́ЛЬНЫЙ *прил.* сигнал; **сигна́льный фона́рь** сигнал фонаре; ✧ **сигна́льный экземпля́р** *полигр.* сигналь экземпляр (*китап һ. б. тәүге өлгөһө булған баҫма экземпляр*).

СИГНА́ЛЬЩИК *м.* сигнал биреүсе.

СИГНАТУ́РА *ж.* сигнатура (1. *фарм. дарыуҙы нисек эсеү тураһында рецептәге яҙыу; аптеканан дарыу менән бергә бирелә торған рецепт күсермәһе*; 2. *полигр. һәр баҫма табаҡтың беренсе һәм өсөнсө биттәрендәге цифр*).

СИГО́ВЫЙ *прил.* алабалыҡ; **сиго́вая икра́** алабалыҡ ыуылдырығы.

СИДЕ́ЛКА *ж.* сиделка (*больницала ауырыуҙар ҡараусы*).

СИДЕ́НИЕ *с. см.* **сиде́ть** 1—3.

СИДЕ́НЬЕ *с.* төп, ултырыу урыны; **стул с ко́жаным сиде́ньем** күн төплө ултырғыс.

СИДЕ́ТЬ *несов.* 1. ултырыу; **сиде́ть на сту́ле** ултырғыста ултырыу; 2. *за чем, на чём, над чем* ултырыу; **сиде́ть над черте-жа́ми** чертёж менән ултырыу; 3. ултырыу; **сиде́ть до́ма** өйҙә ултырыу; **сиде́ть без де́ла** эшһеҙ ултырыу; **сиде́ть под аре́стом** арестә ултырыу; 4. (*об одежде*) ултырыу, килешеү; ✧ **сиде́ть сложа́ ру́ки** ҡул ҡаушырып ултырыу; **сиде́ть на я́йцах** (*о птице*) йомортҡа баҫып ултырыу.

СИДЕ́ТЬСЯ *несов. безл.*: **ему́ не сиди́тся** ул бер урында сыҙап ултыра алмай.

СИДЯ́ЧИЙ *прил.* 1. ултырған (хәлдәге); ултырыу; **засну́ть в сидя́чем положе́нии** ултырған хәлдә йоҡлап китеү; **сидя́чие места́** ултырыу урындары; 2. *перен.* (*малоподвижный*) күп йөрөмәй (*йәки ҡуҙғалмай*) торған; ✧ **сидя́чие живо́тные** *зоол.* ултыраҡ хайуандар.

СИЁ *с. см.* сей.

СИЕ́НА *ж. см.* **сие́нский (сие́нская земля́).**

СИЕ́НСКИЙ *прил.*: **сие́нская земля́** ҡуйы һары буяу (*живописта ҡулланыла*).

СИ́ЖИВАТЬ *несов. и многокр., разг.* ултырғылау, ултырғылаштырыу.

сижу́ *наст. вр. от* **сиде́ть.**

СИЗОВОРО́НКА *ж.* күк ҡарға.

СИЗОКРЫ́ЛЫЙ *прил.* күгелйем ҡанатлы.

СИ́ЗЫЙ *прил.* буҙ, күгелйем, ҡарағусҡыл күк.

СИКОМО́Р *м. бот.* сикомор (*ағас*).

СИ́ЛА *ж.* 1. көс, хәл, ғәйрәт, ҡөҙрәт, ҡеүәт, дарман; **лиши́ться сил** хәлдән тайыу; **примени́ть си́лу** көс ҡулланыу; **набра́ться сил** көс туплау; 2. *физ., тех.* ҡеүәт, көс; **центробе́жная си́ла** үҙәктән ҡасыусы көс; **си́ла ве́тра** ел көсө; 3. (*способность проявления какой-л. деятельности*) көс; **си́ла во́ли** ирек көсө; **си́ла привы́чки** ғәҙәт көсө; 4. (*власть, авторитет*) көс; **си́ла коллекти́ва** коллектив көсө; 5. *обычно мн.* **си́лы** (*источник деятельности*) көстәр; **производи́тельные си́лы** етештереү көстәре; 6. (*влияние, значение, мощь*) көс; 7. *обычно мн.* **си́лы** (*общественная группа*) көстәр; 8. *мн.* **си́лы** (*войска́*) көс; **вооружённые си́лы** ҡораллы көстәр; 9. *разг.* (*сущность, смысл*) көс; ✧ **(быть) в си́лах** *с неопр.* көс етерлек, хәлдән килерлек; **в си́ле** көсөндә; **в си́лу** *чего* арҡаһында, сәбәпле; **си́лами** *кого-чего* көсө менән; **по ме́ре сил** ҡулдан (*йәки* хәлдән) килгәнсә; **си́лой в (до)...** миҡдарҙа, иҫәбендә, һан менән; **че́рез си́лу** көстән тыш; **что есть си́лы** бөтә көскә.

СИЛА́Ч *м.* бәһлеүән.

СИЛИКА́ТНЫЙ *прил.* силикат; **силика́тная промы́шленность** силикат промышленносе.

СИЛИКА́ТЫ *мн.* (*ед.* **силика́т** *м.*) силикат (*составында кремнезём булған минералдарҙың дөйөм исеме*).

СИ́ЛИТЬСЯ *несов. разг.* тырышыу, көсәнеү.

СИЛКО́М *нареч. прост. см.* **си́лой.**

СИЛЛАБИ́ЧЕСКИЙ *прил. лит.* силлабик (*ижектәр һанына нигеҙләнгән*).

СИЛЛА́БО-ТОНИ́ЧЕСКИЙ *прил. лит.* силлабо-тоник (*ижектәр һанына һәм*

баҫымдарҙың билдәле бер тәртиптә урынлашыуына нигеҙләнгән).

СИЛЛОГИ́ЗМ *м. лог.* силлогизм (*һөҙөмтә сығарыуҙың бер формаһы*).

СИЛОВО́Й *прил.*: **силово́е по́ле** *физ.* көс майҙаны; **силова́я ста́нция** *тех.* энергия биреүсе станция.

СИ́ЛОЙ *нареч.* көсләп, ирекһеҙләп; **си́лой заста́вить сде́лать** *что-л.* көсләп ҡушыу.

СИЛО́К *м.* тоҙаҡ, тур.

СИЛОМЕ́Р *м.* көс үлсәгес.

СИ́ЛОС I *м.* (*корм*) силос (*аҙыҡ*).

СИ́ЛОС II *м. спец.* (*хранилище*) силос (*продукттар һәм материалдар һаҡлау урыны*).

СИ́ЛОСНЫЙ *прил.* силос; **си́лосная я́ма** силос соҡоро; **си́лосные корма́** силос аҙығы.

СИЛОСОВА́НИЕ *с. см.* **силосова́ть; силосова́ние трав** үлән силослау.

СИЛОСОВА́ТЬ *сов. и несов. что* силослау.

СИЛОСОРЕ́ЗКА *ж.* силос турау машинаһы.

СИ́ЛОЮ *нареч. см.* **си́лой.**

СИЛУЭ́Т *м.* 1. силуэт (*нәмәнең булһа ла һүрәтен бер төҫ менән икенсе төҫ фонында төшөрөү*); 2. (*неясные очертания*) ҡарайсыҡ.

СИЛУЭ́ТНЫЙ *прил.* силуэт; **силуэ́тный портре́т** силуэт портрет.

СИЛЬНОДЕ́ЙСТВУЮЩИЙ *прил.* көслө тәьҫирле, көслө тәьҫир итеүсе (*йәки* итә торған); **сильноде́йствующее лека́рство** көслө тәьҫир итеүсе дарыу.

СИ́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. көслө, мыҡты, ҡеүәтле, ҡаты; **си́льный челове́к** көслө кеше; 2. (*твёрдый, стойкий*) ҡаты; **си́льная во́ля** ҡаты ихтыяр; 3. (*хорошо вооружённый, укреплённый*) ҡеүәтле, ныҡ; **си́льная а́рмия** ҡеүәтле армия; 4. (*могущественный, мощный*) ҡеүәтле; **си́льное госуда́рство** ҡеүәтле дәүләт; 5. (*значительный по величине, степени проявления*) ҡаты, көслө; **си́льный ве́тер** ҡаты ел; **си́льная за́суха** көслө ҡоролоҡ; 6. көслө; **си́льный писа́тель** көслө яҙыусы; **в матема́тике он си́лен** математикала ул көслө; 7. (*убедительный*) көслө, ышандырырлыҡ.

сим *тв. п. ед. от* **сей, сие́;** *дат. п. мн. от* **сей, сия́, сие́.**

СИМБИО́З *м. биол.* симбиоз (*ике организмдең бер-береһенә ярҙам килтереп, бергә йәшәүе*).

СИ́МВОЛ *м.* символ; **го́лубь — си́мвол ми́ра** күгәрсен — тыныслыҡ символы.

СИМВОЛИЗА́ЦИЯ *ж.* символлаштырыу.

СИМВОЛИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* символ булыу, символ булып хеҙмәт итеү.

СИМВОЛИ́ЗМ *м. лит., иск.* символизм (*19 быуат аҙағында һәм 20 быуат башында буржуаз әҙәбиәттә һәм сәнғәттә антиреалистик ағым*).

СИМВО́ЛИКА *ж.* 1. символика (*берәй нәмәнең символик мәғәнәһе*); **симво́лика чи́сел** һандарҙың символикаһы; 2. *собир.* символдар.

СИМВОЛИ́СТ *м. лит., иск.* символист (*символизмға эйәреүсе кеше*).

СИМВОЛИ́ЧЕСКИЙ, СИМВОЛИ́ЧНЫЙ *прил.* символик, символ булып тора торған, символлаштырыусы.

СИММЕТРИ́ЧЕСКИЙ *прил.* симметрик, симметриялы.

СИММЕТРИ́ЧНОСТЬ *ж.* симметриялылыҡ.

СИММЕТРИ́ЧНЫЙ *прил. см.* **симметри́ческий.**

СИММЕТРИ́Я *ж.* симметрия (*бер бөтөн нәмә өлөштәренең пропорциялы урынлашыуы*).

СИМПАТИЗИ́РОВАТЬ *несов. кому-чему* яратыу, яҡын күреү, күңел биреү.

СИМПАТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. *мед.* (*отражённо возникающий*) симпатик (*береһе ауыртыуға икенсеһе ауыртҡан булып тойолоу*); 2. *фарм.* (*вызывающий облегчение*) симпатик, еңеләйтеүсе; **симпати́ческие сре́дства** симпатик дарыуҙар.

СИМПАТИ́ЧНЫЙ *прил.* һөйкөмлө; **симпати́чный челове́к** һөйкөмлө кеше.

СИМПА́ТИЯ *ж.* 1. яратыу, күңел ятыу, мөхәббәт менән ҡарау; 2. *прост.* (*о человеке*) һөйгән (*йәки* яратҡан) кеше.

СИМПТО́М *м.* симптом (1. *мед. ауырыуҙың билгеһе*; 2. *книжн. берәй күренештең билгеһе*).

СИМПТОМАТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. *мед.* симптоматик (*ауырыуҙың төп сәбәптәрен түгел, ә тышҡы күренештәрен генә бөтөрөүгә йүнәлдерелгән*); 2. *книжн.* (*показательный в каком-л. отношении*) симптомлы, симптом булып хеҙмәт итеүсе.

СИМПТОМАТИ́ЧНЫЙ *прил. см.* **симптомати́ческий** 2.

СИМУЛИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* юрый булып күренеү, *=*ҡа (*=*кә) һалышыу, хәйлә ҡороу; **симули́ровать глухоту́** һаңғырау булып күренеү, һаңғыраулыҡҡа һалышыу.

СИМУЛЯ́НТ *м.* симулянт (*симулировать итеүсе кеше*).

СИМУЛЯ́НТКА *женск. р. к* **симуля́нт.**

СИМУЛЯ́НТСКИЙ *прил.* симулянт.

СИМУЛЯ́ЦИЯ *ж.* симуляция, хәйләләү, симулировать итеү.

СИМФОНИ́ЧЕСКИЙ *прил.* симфоник; **симфони́ческий конце́рт** симфоник концерт.

СИМФО́НИЯ *ж.* симфония (1. *оркестр өсөн яҙылған ҙур музыкаль әҫәр*; 2. *перен. күп төрлө тауыш, буяу, тон һ. б. гармоник йыйылмаһы*).

СИНАГО́ГА *ж.* синагога (*еврейҙәрҙең ғибәҙәт йорто*).

СИНГАРМОНИ́ЗМ *м. лингв.* сингармонизм (*бер һүҙҙә бөтә һуҙынҡыларҙың ҡалынлыҡта йәки нәҙеклектә бер төрлө килеүе*).

СИНДЕТИКО́Н *м.* синдетикон (*шыйыҡ елем*).

СИНДИКАЛИ́ЗМ *м. полит.* синдикализм (*19 быуат аҙағында, 20 быуат башында эшселәр хәрәкәтендәге ваҡ буржуаз ағым*).

СИНДИКАЛИ́СТ *м. полит.* синдикалист (*синдикализм яҡлы кеше*).

СИНДИКА́Т *м.* синдикат (1. *эк. империалистик илдәрҙә предприятиеләрҙең монополистик берләшмәһе*; 2. *Францияла һәм*

ҡайһы бер илдәрҙә профсоюз ойошмалары исеме).

СИНДИЦИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* синдикаттарға берләштереү.

СИНЕВА́ *ж.* 1. (*синий цвет*) күк, күк төҫ; 2. (*синеватый оттенок*) күгелйем төҫ.

СИНЕВА́ТЫЙ *прил.* күгелйем, күкһел, зәңгәрһыу.

СИНЕГЛА́ЗЫЙ *прил.* зәңгәр күҙле.

СИНЕКУ́РА *ж. книжн.* синекура (*юғары эш хаҡы түләнә торған, ләкин айырым хеҙмәт ҡуйыуҙы талап итмәй торған вазифа*).

СИНЕ́ЛЬ *ж.* синель (*сигеү һ. б. өсөн булған бөрсөклө бәрхәт еп*).

СИНЕРА́МА *ж.* синерама (*киң экранлы кино системаһы*).

СИНЕ́ТЬ *несов.* 1. (*становиться синим*) күгәреү, күкһелләнеү, зәңгәрләнеү; 2. (*видднеться — о чём-л. синем*) күгәреп (*йәки* зәңгәрләнеп) күренеү (*йәки* күренеп тороу).

СИ́НИЙ *прил.* күк, зәңгәр (*цвета синьки*); күк (*посиневший—напр. о лице*).

СИНИ́ЛЬНЫЙ I *прил.*: **сини́льная кислота́** *хим.* синиль кислотаһы, цианлы водород (*ағыулы шыйыҡса*).

СИНИ́ЛЬНЫЙ II *прил.* (*красильный*) синькалау; **сини́льный чан** синькалау чаны.

СИНИ́ТЬ *несов. что* 1. (*красить в синий цвет*) күккә (*йәки* зәңгәргә) буяу, күгәртеү; 2. (*полоскать с синькой*) синькаға манныу, синькалау.

СИНИ́ЦА *ж.* ҡарабаш турғай, күкәнәш.

СИНКЛИ́Т *м. ист.* синклит (*боронғо Грецияла юғары дәрәжәле чиновниктәрҙең йыйылышы*).

СИНКО́ПА *ж.* синкопа (1. *музыкаль баҫымдың көсләритмдән йомшаҡ ритмға күсеүе*; 2. *лингв. һүҙ уртаһында өндөң төшөп ҡалыуы*).

СИНКРЕТИ́ЗМ *м. книжн.* синкретизм (*берәй нәмәнең башланғыс осоронда үҙаллы рәттәргә бүленмәгән булыуы*).

СИНО́Д *м. церк.* синод (*революцияға тиклемге Россияла христиан сиркәүенең юғары идара учреждениеһе*).

СИНО́ЛОГ *м.* синолог, синология белгесе.

СИНОЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* синологик, синология; **синологи́ческие иссле́дования** синологик тикшеренеүҙәр.

СИНОЛО́ГИЯ *ж.* синология (*Ҡытай экономикаһын, телен, тарихен, әҙәбиәтен өйрәнә торған фәндәр йыйылмаһы*).

СИНО́НИМ *м. лингв.* синоним (*өндәр составы яғынан башҡа булып та, мәғәнәләре бер йәки яҡын булған һүҙҙәр, мәҫ. көр, һимеҙ*).

СИНОНИ́МИКА *ж.* 1. *лингв.* (*совокупность синонимов*) синонимдәр; 2. (*отдел языкознания*) синонимика (*лексикологияның синонимдәрҙе өйрәнеү бүлеге*).

СИНОНИМИ́ЧЕСКИЙ, СИНОНИМИ́ЧНЫЙ *прил. лингв.* синоним булған, синонимик; **синоними́ческие слова́** синонимик һүҙҙәр.

СИНО́ПТИК *м.* синоптик (*һауа торошон әйтеүсе метеоролог-белгес*).

СИНО́ПТИКА *ж.* синоптика (*һауа торошо һәм уны алдан әйтеү фәне*).

СИНОПТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* синоптик; **синопти́ческая ка́рта** синоптик карта (*һауа торошон сағылдырған географик карта*).

СИ́НТАКСИС *м.* синтаксис (1. *лингв. берәй телдең үҙенә хас булған һөйләм төҙөлөшө һәм һөйләмдәге һүҙбәйләнештәр ысулы*; 2. *грамматиканың һөйләмдәрҙе һәм һүҙбәйләнештәрҙе өйрәнеү бүлеге*).

СИНТАКСИ́ЧЕСКИЙ *прил. лингв.* синтаксик; **синтакси́ческий ана́лиз** синтаксик анализ.

СИ́НТЕЗ *м.* синтез (1. *предметте, күренештәрҙе бер бөтөнлөктә һәм уларҙың өлөштәрен үҙ-ара бәйләнештә өйрәнеүҙән торған фәнни-тикшеренеү методы*; 2. *книжн. берләшмә, дөйөмләштереү*; 3. *хим. ябай матдәләр йәки элементтәрҙе ҡушыу юлы менән ҡатмарлы химик матдәләр алыу*).

СИНТЕЗИ́РОВАНИЕ *с. см.* **синтези́ровать.**

СИНТЕЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* 1. синтезләү, синтез яһау, берләштереү, дөйөмләштереү; 2. *хим.* синтез юлы менән алыу.

СИНТЕТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. синтетик; **синтети́ческий ме́тод** синтетик метод; 2. *хим.* синтезгә нигеҙләнгән, синтетик; синтез һөҙөмтәһендә; **синтети́ческое волокно́** синтетик сүс; 3. *лингв.* синтетик (*һөйләмдә грамматик мөнәсәбәттәр һүҙ формаһы менән белдерелә торған*); **синтети́ческие языки́** синтетик телдәр.

СИ́НУС *м. мат.* синус.

СИНХРОНИЗА́ЦИЯ *ж. тех.* синхронизациялау (*ваҡыт-ваҡыт алмашынып тороусы ике йәки бер нисә күренеште йә процесте синхронизмға тура килтереү*).

СИНХРОНИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, тех.* синхронлау.

СИНХРОНИ́ЗМ *м. книжн.* синхронизм, бер үк ваҡытлылыҡ, бер үк ваҡытта булыу.

СИНХРОНИ́Я *ж.* 1. *книжн. см.* **синхрони́зм;** 2. *лингв.* синхрония (*телдәге элементтәрҙең тарихи бер дәүерҙә һыйышып йәшәүе һәм үҙ-ара бойондороҡло булыуы*).

СИНХРО́ННЫЙ *прил. тех.* синхронлы; **синхро́нные механи́змы** синхронлы механизмдәр.

СИНХРОТРО́Н *м. физ.* синхротрон (*зарядләнгән өлөшсәләрҙең хәрәкәтен тиҙләтеү өсөн булған установкалар төрө*).

СИНХРОФАЗОТРО́Н *м. физ.* синхрофазотрон (*зарядләнгән өлөшсәләрҙең хәрәкәтен тиҙләтеү өсөн булған установка төрө*).

СИНЬ *ж.* 1. *см.* **синева́;** 2. *горн.* синь (*күк, зәңгәр төҫлө ҡайһы бер рудаларҙың исеме*); **ме́дная синь** баҡыр сине.

СИ́НЬКА *ж.* синька (1. *буяу*; 2. *копировка ҡағыҙы*).

СИНЮ́ХА *ж.* 1. *мед.* тире күгәреү; 2. *бот.* тумыртҡа мышары.

СИНЯ́К *м.* күмгәк, күгәргән урын.

СИОНИ́ЗМ *м. полит.* сионизм (*еврейҙәрҙең реакцион буржуаз милләтселек хәрәкәте*).

СИОНИ́СТ *м. полит.* сионист (*сионизмға эйәреүсе кеше*).
СИПЕ́НИЕ *с. см.* **сипе́ть.**
СИПЕ́ТЬ *несов.* (*издавать сиплые звуки*) ғыжлау, ғыжылдау, ғыж-ғыж килеү (*о человеке*); пышылдау, пыш-пыш итеү (*о паровозе и т. п.*).
СИ́ПЛЫЙ *прил.* ғыжылдаҡ, ғыж-ғыж килгән; **си́плый го́лос** ғыжылдаҡ тауыш.
СИ́ПНУТЬ *несов.* ғыжылдай (*йәки* ғыж--ғыж килә) башлау.
СИПОТА́ *ж. разг.* ғыжылдаҡ тауыш.
СИРЕ́НА *ж.* сирена (1. *грек мифологияһында балыҡ ҡойроҡло ҡатын йәки ҡатын башлы ҡош, үҙенең йырҙары менән моряктәрҙе ҡыҙыҡтырып, үлемгә дусар итеүсе диңгеҙ пәрейе*; 2. *перен. һөйкөмлө, һылыу, ләкин ҡаты күңелле ҡатын*; 3. *сигнал гудогы*).
СИРЕ́НЕВЫЙ 1. *прил.* сирень; **сире́невый куст** сирень ҡыуағы; 2. (*о цвете*) сирень төҫлө.
СИРЕ́НЬ *ж.* сирень.
СИРИ́ЕЦ *м.* сириялы.
СИРИ́ЙКА *ж.* сириялы ҡатын-ҡыҙ.
СИРИ́ЙСКИЙ *прил.* сириялы, Сирия; **сири́йский наро́д** Сирия халҡы; **сири́йский язы́к** сириялылар **теле.**
СИРИ́ЙЦЫ *мн.* сириялылар.
СИРО́ККО *м. нескл.* сирокко (*Көньяҡ Европала һәм Төньяҡ Африкала иҫә торған томра ел*).
СИРО́П *м.* сироп (*шәрбәт һыу*).
СИРОТА́ *м. и ж.* етем.
СИРОТЕ́ТЬ *несов.* етем ҡалыу.
СИРО́ТКА *м. и ж. уменьш.-ласк. от* **сирота́**; етемәк, етем бала.
СИРОТЛИ́ВЫЙ *прил.* етемһерәгән, япа--яңғыҙ ҡалған.
СИРО́ТСКИЙ *прил.* етем; **сиро́тская до́ля** етем яҙмышы.
СИРО́ТСТВО *с.* 1. етемлек; 2. *перен.* (*одиночество*) яңғыҙлыҡ.
СИСТЕ́МА *ж. в разн. знач.* система; **привести́ в систе́му** *что-л.* системаға килтереү; **избира́тельная систе́ма** һайлау системаһы; **де́нежная систе́ма** аҡса системаһы; **социалисти́ческая систе́ма** социалистик система; **кровено́сная систе́ма** ҡан системаһы; **филосо́фская систе́ма** философик система; **маши́на но́вой систе́мы** яңы системалағы машина; **рабо́тать в систе́ме наро́дного просвеще́ния** халыҡ мәғарифе системаһында эшләү.
СИСТЕМАТИЗА́ЦИЯ *ж. см.* **систематизи́ровать.**
СИСТЕМАТИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* системалау, системаға һалыу (*йәки* килтереү).
СИСТЕ́МАТИКА *ж.* 1. *спец.* системаға һалыу (*йәки* килтереү), төркөмләү; 2. *зоол., бот.* систематика (*хайуандарҙы һәм үҫемлектәрҙе классификациялау, төркөмләү фәне*).
СИСТЕМАТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. системалы, систематик, системаға һалып; **системати́ческое изложе́ние фа́ктов** фактарҙы системаға һалып бәйән итеү; 2. (*постоянный*) бер туҡтауһыҙ, систематик; **системати́ческое повыше́ние жи́зненного у́ровня** йәшәү кимәлен систематик күтәреү; 3. *зоол., бот.* систематик.
СИСТЕМАТИ́ЧНОСТЬ *ж.* системалылыҡ, эҙлеклелек, системалы булыу.
СИСТЕМАТИ́ЧНЫЙ *прил. см.* **системати́ческий** 1, 2.
СИ́ТЕЦ *м.* ситса.
СИ́ТНИК I *м. разг.* (*хлеб*) иләнгән он икмәге.
СИ́ТНИК II *м. бот.* ситник (*үлән*).
СИ́ТНЫЙ *прил.* 1. (*просеянный*) иләнгән; **си́тная мука́** иләнгән он; 2. иләнгән он(дан бешерелгән); **си́тный хлеб** иләнгән он икмәге; 3. *в знач. сущ. м.* иләнгән он икмәге.
СИ́ТО *с.* иләк.
СИТУА́ЦИЯ *ж.* 1. ситуация, хәл, шарт; 2. *геод.* ситуация (*картала йәки планда шартлы билдәләр менән күрһәтелгән һыу, урман, тау, ауыл һ. б.*).
СИ́ТЦЕВЫЙ *прил.* ситса; **си́тцевое пла́тье** ситса күлдәк.
СИТЦЕНАБИВНО́Й *прил.* ситса биҙәкләү; **ситценабивна́я фа́брика** ситса биҙәкләү фабрикаһы.
СИ́ФИЛИС *м.* силсә.
СИФИЛИ́ТИК *м. разг.* силсә менән ауырыусы.
СИФИЛИТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. силсә; **сифилити́ческая сыпь** силсә сабыртмаһы; 2. силсә менән ыҙаланыусы (*йәки* яфаланыусы); **сифилити́ческий больно́й** силсә менән ыҙаланыусы кеше.
СИФО́Н *м.* сифон (1. *физ. шыйыҡ нәмәләрҙе бер һауыттан икенсегә бушатыу көпшәһе*; 2. *шундай көпшәле шешә*; 3. *тех. паровоз мейесендә һауа тартыу көсөн арттыра торған прибор*).
сих *род., вин., предл. п. мн. от* **сей, сия́, сие́.**
СИЯ́ *ж. см.* **сей.**
СИЯ́НИЕ *с.* 1. (*блеск, сверкание*) ялтырау, яҡты, яҡтылыҡ, йылтырау, балҡыу; **лу́нное сия́ние** ай яҡтыһы; 2. *перен.* ялтырау, балҡыу; ✧ **се́верное (поля́рное) сия́ние** һаҙағай.
СИЯ́ТЕЛЬСТВО *с. уст.* ғәли йәнәп (*иҫке Россияла кенәздәргә, графтарға өндәшеү һүҙе*).
СИЯ́ТЬ *несов.* 1. (*ярко светить; блестеть, сверкать*) ялтырау, баҙлау, ялтырап (*йәки* балҡып, нур һибеп) тороу; 2. *чем, от чего и без доп., перен.* (*о глазах, лице и т. п.*) яныу, балҡыу.
СКАБИО́ЗА *ж. бот.* сипылдаҡ (*үлән йәки ярым ҡыуаҡ*).
СКАБРЁЗНОСТЬ *ж.* 1. оятһыҙ (*йәки* әҙәпһеҙ) булыу; **скабрёзность анекдо́та** анекдоттың әҙәпһеҙ булыуы; 2. (*неприличное слово, выражение*) оят (*йәки* бысраҡ, әҙәпһеҙ) һүҙ.
СКАБРЁЗНЫЙ *прил.* оятһыҙ, әҙәпһеҙ.
СКАЗ *м.* сказ (1. *фольк. телдән һөйләнә торған хикәйә*; 2. *лит. беренсе заттан һөйләп яҙылған әҙәби әҫәр — хикәйә*); ✧ **вот тебе́ и весь сказ** бына һиңә һүҙ шул, башҡа әйтер һүҙ юҡ.
СКАЗА́НИЕ *с. лит.* хикәйә (*боронғо*

рус әҙәбиәтендә тарихи йәки легенда йөкмәткеле хикәйә).

СКАЗА́ТЬ *сов. что* әйтеү; **сказа́ть своё мне́ние** фекереңде әйтеү; ✧ **как сказа́ть** нисек итеп әйтергә инде; **кто бы мог сказа́ть** кем әйтһен инде; **лу́чше сказа́ть** *в знач. вводн. сл.* дөрөҫөрәк әйткәндә; **мо́жно сказа́ть** *в знач. вводн. сл.* әйтергә кәрәк; **не́чего сказа́ть** 1) (*действительно*) ысынлап та, дөрөҫөндә; 2) (*как отрицательное отношение к чему-л.*) әйтеп тораһы юҡ; **ска́жем** *в знач. вводн. сл.* әйтәйек; **скажи́те, како́й молоде́ц!** ҡара һин уны, бик шәп иткән!; **так сказа́ть** *в знач. вводн. сл.* шулай итеп, тимәк.

СКАЗА́ТЬСЯ *сов.* 1. *на ком-чём, в ком-чём и без доп.* (*проявиться*) беленеү, һиҙелеү, күренеү; 2. (*быть произнесённым*) әйтелеү; 3. *кому и без доп., прост.* (*предупредить*) әйтеп ҡуйыу, алдан әйтеү; 4. *кем, разг.* һалышыу; **сказа́ться больны́м** ауырыуға һалышыу.

СКАЗИ́ТЕЛЬ *м.* сәсән, әкиәтсе.

СКАЗИ́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **сказитель.**

СКА́ЗКА *ж. в разн. знач.* әкиәт; **волше́бные ска́зки** сихырлы әкиәттәр; **всё э́то — ска́зки** былар бөтәһе лә әкиәт; ✧ **ни в ска́зке сказа́ть, ни перо́м описа́ть** *соотв.* тел етмәй (һөйләргә); **ска́зка про бе́лого бычка́** *соотв.* әлеге лә баяғы Әҙелбикә таяғы.

СКА́ЗОЧНИК *м.* әкиәтсе, әкиәт оҫтаһы.

СКА́ЗОЧНИЦА *женск. р. к* **ска́зочник.**

СКА́ЗОЧНЫЙ *прил.* 1. әкиәт; **ска́зочный сюже́т** әкиәт сюжеты; 2. әкиәттәге, әкиәттә генә була торған; күрелмәгән, ғәжәттән тыш, иҫ киткес, әкиәттәрҙәге; **ска́зочные чудо́вища** әкиәттәрҙәге ҡурҡыныс нәмәләр.

СКАЗУ́ЕМОЕ *с. грам.* хәбәр.

СКАЗУ́ЕМОСТЬ *ж. грам.* хәбәрлек.

СКА́ЗЫВАТЬ *несов. что и без доп., уст.* 1. (*говорить*) әйтеү; 2. (*рассказывать*) һөйләү.

СКА́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **сказа́ться;** 2. *страд. к* **ска́зывать** 2.

СКАКА́ЛКА *ж.* һикергес, скакалка.

СКАКА́ТЬ *несов.* 1. һикереү, ырғыу; **скака́ть на одно́й ноге́** бер аяҡта һикереү; 2. (*ехать быстро, вскачь*) сабыу; 3. (*участвовать в скачках*) сабышыу, бәйгелә ҡатнашыу.

СКАКНУ́ТЬ *сов. и однокр. см.* **скака́ть** 1.

СКАКОВО́Й *прил.* сабыш, бәйге; **скакова́я ло́шадь** сабыш аты.

СКАКУ́: **на (всём) скаку́** сабып барышлай.

СКАКУ́Н *м.* югерек, сапҡыр, сабыш аты.

СКАЛА́ *ж.* ҡая, ҡая таш.

СКАЛИ́СТЫЙ *прил.* ҡаялы.

СКА́ЛИТЬ *несов.*: **ска́лить зу́бы** теш ыржайтыу.

СКА́ЛКА *ж.* 1. кер тәгәрәткес (*для белья*); уҡлау (*для теста*); 2. *тех.* скалка.

СКА́ЛЫВАНИЕ *с. см.* **сколо́ть.**

СКА́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **сколо́ть.**

СКА́ЛЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **сколо́ться;** 2. *страд. к* **ска́лывать.**

СКАЛЬД *м.* скальд (*боронғо Скандинавияла йырсы-шағир*).

СКАЛЬКИ́РОВАТЬ *сов. что* калькалау (1. *һүрәттең, чертёждың калька ҡағыҙы аша күсермәһен төшөрөп алыу;* 2. *лингв. бер телдәге һүҙҙе йәки әйтелеште икенсе телгә һүҙмә-һүҙ тәржемә итеп алыу*).

СКАЛЬКУЛИ́РОВАТЬ *сов. что* калькуляциялау, калькуляция яһау.

СКА́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*каменистый*) ташлы, ҡаты; **ска́льный грунт** ташлы тупраҡ; 2. *спец.* ҡая ташлы грунтта алып барылған; **ска́льные рабо́ты** ҡая ташлы грунтта алып барылған эштәр.

СКАЛЬП *м.* скальп (*сәсе менән тунап алынған баш тиреһе*).

СКА́ЛЬПЕЛЬ *м. мед.* скальпель (*хирургия бысағы*).

СКАЛЬПИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого* скальпен алыу.

СКАМЕ́ЙКА *ж. см.* **скамья́.**

СКАМЬЯ́ *ж.* эскәмйә; ✧ **на шко́льной скамье́** мәктәптә уҡыған саҡта; **скамья́ подсуди́мых** хөкөм ителгән кешеләрҙең урыны; **со шко́льной скамьи́** уҡыуҙы тамамлағас та.

СКАНДА́Л *м.* ғауға, дау, дыу, янъял.

СКАНДАЛИ́СТ *м.* ғауғасы, даусы, янъялсы.

СКАНДАЛИ́СТКА *женск. р. к* **скандали́ст.**

СКАНДА́ЛИТЬ *несов.* ғауғалашыу, ғауға сығарыу, даулашып йөрөү, янъял ҡуптарыу.

СКАНДА́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*постыдный*) ғауғалы, хурлыҡлы; 2. *разг.* (*любящий скандалить*) ғауғасыл, дәғүәсел.

СКАНДИНА́В *м.* скандинав.

СКАНДИНА́ВКА *ж.* скандинавка, скандинав ҡатын-ҡыҙы.

СКАНДИНА́ВСКИЙ *прил.* скандинав, Скандинавия; **скандина́вские стра́ны** Скандинавия илдәре.

СКАНДИНА́ВЫ *мн.* скандинавтар.

СКАНДИ́РОВАНИЕ *с. см.* **сканди́ровать; сканди́рование стиха́** шиғырҙы өҙөп-өҙөп ҡысҡырып уҡыу.

СКАНДИ́РОВАТЬ *несов. что и без доп.* ижекләп ҡысҡырып әйтеү, өҙөп-өҙөп ҡысҡырып уҡыу.

СКА́ПЛИВАТЬ *несов. см.* **скопи́ть.**

СКА́ПЛИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **скопи́ться;** 2. *страд. к* **ска́пливать.**

СКАПОТИ́РОВАТЬ *сов. ав.* мороно менән ҡаҙалып төшөү (*самолёт тураһында*).

СКАРАБЕ́Й *м. зоол.* ҡуңыҙ.

СКАРБ *м. собир. разг.* йыһаз, кәрәк-яраҡ, донъя кәрәге.

СКА́РЕД *м.*, **СКА́РЕДА** *м. и ж. разг.* һаран, ҡомһоҙ (*кеше*).

СКА́РЕДНИЧАТЬ *несов. разг.* һаранланыу, ҡомһоҙланыу.

СКА́РЕДНОСТЬ *ж. разг.* һаранлыҡ, ҡомһоҙлоҡ.

СКА́РЕДНЫЙ *прил. разг.* һаран, ҡомһоҙ.

СКАРИФИКА́ТОР *м. с.-х.* скарификатор (1. *орлоҡто скарификациялау машинаһы;* 2. *скарификациялау ҡоралы*).

СКАРИФИКА́ЦИЯ *ж. с.-х.* скарификациялау (1. *шытымын тиҙләтеү өсөн*

ҡайһы бер үҫемлек орлоҡтарын сәсеү алдынан эшкәртеү; 2. *эсенә һауа еңел үтеп инһен өсөн ерҙе тәрән йырыу*).

СКАРИФИЦИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, с.-х.* скарификациялау.

СКАРЛАТИ́НА *ж.* скарлатина.

СКАРЛАТИНО́ЗНЫЙ *прил.* 1. скарлатина; **скарлатино́зная сыпь** скарлатина сабыртмаһы; 2. скарлатина менән ауырыусы(лар); скарлатиналы; **скарлатино́зная пала́та** скарлатина менән ауырыусылар палатаһы; **скарлатино́зный ребёнок** скарлатиналы бала.

СКА́РМЛИВАТЬ *несов. см.* **скорми́ть.**

СКАТ I *м.* (*пологий спуск*) һөҙәклек, иңкеүлек, һөҙәк (*йәки* ауыш) ер.

СКАТ II *м. тех.* (*ось с колёсами*) скат (*автомобиль тәгәрмәсе, шулай уҡ автомобиль тәгәрмәсенә кәрәкле резина деталдәр комплекте*).

СКАТ III *м.* (*рыба*) скат (*балыҡ*).

СКАТА́ТЬ *сов. что* 1. төрөү, йомарлау; **ската́ть ковры́** келәм төрөү; 2. тәгәрәтеү; **ската́ть ша́рик из во́ска** балауыҙҙан төймәләк тәгәрәтеү; 3. *обл.* (*свалять*) баҫыу; **ската́ть ва́ленки** быйма баҫыу.

СКАТА́ТЬСЯ *сов.* 1. (*в трубку*) төрөлөү, йомарланыу, тумарланыу; 2. (*о волосах, шерсти*) кейеҙләнеү, ойошоу.

СКА́ТЕРТНЫЙ *прил.* ашъяулыҡ; ашъяулыҡлыҡ; **ска́тертное полотно́** ашъяулыҡлыҡ киндер.

СКА́ТЕРТЬ *ж.* ашъяулыҡ; ◇ **ска́тертью доро́га** *соотв.* китә бир, кәрәгең юҡ.

СКАТИ́ТЬ *сов. что* тәгәрәтеп төшөрөү; **скати́ть ка́мень с горы́** ташты тауҙан тәгәрәтеп төшөрөү.

СКАТИ́ТЬСЯ *сов.* 1. тәгәрәп (*йәки* шыуып) төшөү; 2. *перен.* (*отступить от чего-л.*) тәгәрәү, батыу, төшөп китеү.

СКА́ТКА I *ж. воен.* скатка (*ҡулбаш арҡыры аҫып йөрөтөү өсөн төрөлгән шинель*).

СКА́ТКА II *ж. см.* **скати́ть; ска́тка ле́са в во́ду** ағастарҙы һыуға тәгәрәтеп төшөрөү.

СКА́ТЫВАНИЕ I *с. см.* **ската́ть(ся).**

СКА́ТЫВАНИЕ II *с. см.* **скати́ть(ся).**

СКА́ТЫВАТЬ I *несов. см.* **ската́ть.**

СКА́ТЫВАТЬ II *несов. см.* **скати́ть.**

СКА́ТЫВАТЬСЯ I *несов.* 1. *см.* **ската́ться;** 2. *страд. к* **ска́тывать** I.

СКА́ТЫВАТЬСЯ II *несов.* 1. *см.* **скати́ться;** 2. *страд. к* **ска́тывать** II.

СКАФА́НДР *м.* скафандр (*водолаздар, шулай уҡ стратонавтар, космонавтар өсөн махсус костюм*).

СКА́ЧКА *ж.* 1. (*быстрая езда на лошади*) сабыу; 2. *обычно мн.* **ска́чки** *спорт.* бәйге, сабыш, ат сабыштырыу.

СКАЧКООБРА́ЗНОСТЬ *ж.* һикерешле булыу.

СКАЧКООБРА́ЗНЫЙ *прил.* һикерешле; **скачкообра́зные измене́ния** һикерешле үҙгәрештәр.

СКАЧО́К *м.* 1. (*прыжок*) һикереш, һикереү; 2. күтәрелеү; **скачо́к температу́ры** температураның күтәрелеүе; 3. *филос.* һикереш.

СКА́ШИВАТЬ I *несов. см.* **скоси́ть** I.

СКА́ШИВАТЬ II *несов. см.* **скоси́ть** II.

СКВА́ЖИНА *ж.* 1. ярыҡ, тишек; 2. *физ., геол.* скважина; **нефтяна́я сква́жина** нефть скважинаһы.

СКВА́ЖИСТЫЙ, СКВА́ЖНЫЙ *прил. физ., геол.* скважиналы.

СКВАЛЫ́ГА *м. и ж.,* **СКВАЛЫ́ЖНИК** *м. разг.* һаран, ҡарун, ҡомһоҙ (*кеше*).

СКВАЛЫ́ЖНИЧАТЬ *несов. разг.* һаранланыу, ҡарунланыу, ҡомһоҙланыу.

СКВА́СИТЬ *сов. что* асытыу, әсетеү; ойотоу (*молоко*).

СКВА́СИТЬСЯ *сов.* асыу, әсеү, әсеп сығыу; ойоу (*о молоке*).

СКВЕР *м.* сквер (*ҡалаларҙа бәләкәй баҡса*).

СКВЕ́РНО *нареч.* 1. иң насар (*йәки* яман); 2. *в знач. сказ. безл.* яман, насар; **ему́ ста́ло совсе́м скве́рно** уға бөтөнләй насар булып китте.

СКВЕРНОСЛО́В *м.* әшәке һүҙле кеше.

СКВЕРНОСЛО́ВИЕ *с.* әшәке һүҙлелек.

СКВЕРНОСЛО́ВИТЬ *несов.* әшәке һүҙ әйтеү, һүгенеү.

СКВЕ́РНЫЙ *прил.* 1. (*дурной, плохой*) насар, яман, әшәке; **скве́рный посту́пок** яман эш; 2. *разг.* (*плохого качества, неважный*) насар; **скве́рная рабо́та** насар эш.

СКВОЗИ́ТЬ *несов.* 1. *безл.* үтәләй өрөү, үтә һуғыу; **здесь сквози́т** бында үтәләй өрә; 2. (*просвечивать*) үтә күренеү; **со́лнце сквози́ло че́рез ще́ли ста́вен** тәҙрә ҡапҡасы ярығынан ҡояш күренде; 3. *перен.* (*слегка обнаруживаться, проскальзывать*) сағылыу, һиҙелеү.

СКВОЗНО́Й *прил.* 1. үтәгә, үтәнән-үтә, үтәләй; **сквозна́я ра́на** үтәнән-үтә яра; 2. (*без пересадок*) туранан-тура; 3. (*неплотный, просвечивающий*) үтә (*йәки* үтәнән-үтә) күренмәле; ◇ **сквозна́я брига́да** тулы бригада (*берәй деталде эшкәрткәндә бөтә төр эштәрҙе лә үҙе башҡарыусы бригада*).

СКВОЗНЯ́К *м. разг.* үтәләй өргән ел.

СКВОЗЬ *предлог с вин. п.* арҡыры, аша, үтәләй, үтә; **смотре́ть сквозь щель** ярыҡ аша ҡарау.

СКВОРЕ́Ц *м.* сыйырсыҡ.

СКВОРЕ́ЧНИК *м.,* **СКВОРЕ́ЧНИЦА** *ж.* сыйырсыҡ ояһы.

СКЕЛЕ́Т *м.* 1. *анат.* һөлдә; 2. (*основа, каркас*) нигеҙ, һөлдә; **железобето́нный скеле́т зда́ния** йорттоң тимер-бетон нигеҙе; 3. *перен.* һөлдә.

СКЕ́ПСИС *м. см.* **скептици́зм** 2.

СКЕ́ПТИК *м.* 1. *филос.* скептик (*скептицизмгә эйәреүсе кеше*); 2. (*во всём сомневающийся*) скептик, шикләнеп ҡараусы, шөбһәләнеүсе (*кеше*).

СКЕПТИЦИ́ЗМ *м.* 1. *филос.* скептицизм (*объектив донъяны танып белеү мөмкинлеген инкар итеүсе идеалистик йүнәлеш*); 2. (*критически-недоверчивое отношение* шикләнеп (*йәки* шөбһәләнеп) ҡарау.

СКЕПТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. *филос.* скептик; **скепти́ческая филосо́фия** скептик философия; 2. шикләнеүсән, скептик; **скепти́ческое отноше́ние** шикләнеүсән ҡараш; **скепти́ческая улы́бка** скептик йылмайыу.

СКЕПТИ́ЧНОСТЬ *ж. см.* **скептици́зм** 2.

СКЕПТИ́ЧНЫЙ *прил. см.* **скепти́ческий** 2.
СКЕ́РЦО *с. нескл. муз.* скерцо (*кескәй музыкаль әҫәр*).
СКЕТЧ *м.* скетч (*мәҙәк йөкмәткеле ҡыҫҡа пьеса*).
СКИ́ДКА *ж.* 1. скидка; **прода́жа това́ров со ски́дкой** тауарҙарҙы скидка менән һатыу; 2. (*уступка, послабление*) кәметеү, ташлау, әҙәйтеү.
СКИ́ДЫВАТЬ *несов. см.* **ски́нуть.**
СКИ́НУТЬ *сов.* 1. *кого-что* ташлау, төшөрөү; **ски́нуть снег с кры́ши** түбәнән ҡарҙы төшөрөү; 2. *кого-что, перен. разг.* (*свергнуть*) алып ташлау, ҡолатыу; 3. *что, разг.* (*одежду*) сисеү, һалыу; 4. *что, разг.* (*сбавить в цене*) кәметеү, ташлау; 5. *что, карт.* ташлау.
СКИ́ПЕТР *м.* скипетр (*аҫыл ташлы таяҡ — батшалыҡ билдәһе*).
СКИПЕ́ТЬСЯ *сов.* ҡуйыланыу, төйөрләнеү (*ҡайнатҡанда йәки иреткәндә*).
СКИПИДА́Р *м.* скипидар.
СКИПИДА́РНЫЙ *прил.* скипидар; **скипида́рный за́пах** скипидар еҫе.
СКИРД *м.*, **СКИРДА́** *ж.* эскерт.
СКИРДОВА́ЛЬЩИК *м.* эскертләүсе, эскерткә һалыусы.
СКИРДОВА́НИЕ *с. см.* **скирдова́ть.**
СКИРДОВА́ТЬ *несов. что* эскертләү, эскерткә һалыу.
СКИСА́ТЬ *несов. см.* **ски́снуть.**
СКИ́СНУТЬ *сов.* 1. ойоу, әсеү; **молоко́ ски́сло** һөт әсегән; 2. *перен. разг.* бойоғоу, ирен һалындырыу; **чего́ ты скис?** нимәгә һин иренеңде һалындырҙың?
СКИТ *м. церк.* скит (1. *монастырҙә монахтар, отшельниктәр йәшәй торған торлаҡ*; 2. *старообрядтәр монастыре йәки посёлогы*).
СКИТА́ЛЕЦ *м.* йөргөнсө, илгиҙәр.
СКИТА́ЛЬЧЕСКИЙ *прил.* йөргөнсө, илгиҙәр; **скита́льческая жизнь** илгиҙәр тормошо.
СКИТА́ЛЬЧЕСТВО *с.* йөргөнсөлөк, ил гиҙеүселек.
СКИТА́НИЕ *с. см.* **скита́ться.**
СКИТА́ТЬСЯ *несов.* 1. (*бродяжничать*) ил гиҙеү, йөргөнсөләү; 2. *разг.* (*не иметь постоянного места жительства, работы*) күсеп йөрөү.
СКИ́ФСКИЙ *прил.* скифтәр; **ски́фские моги́льники** скифтәр ҡәберлеге.
СКИ́ФЫ *мн.* скифтәр (*Ҡара диңгеҙҙең төньяҡ яры буйында йәшәгән төрлө күсмә ҡәбиләләрҙең исеме*).
СКЛАД I *м.* склад; **склад ору́жия** ҡорал склады; **торго́вый склад** һатыу итеү склады.
СКЛАД II *м.* 1. төҙөлөш; характер; **склад ума́** аҡыл төҙөлөшө; 2. (*установившийся порядок*) төҙөлөш; **склад жи́зни** йәшәү төҙөлөшө; 3. *разг.* (*стройность, логическая связь*) логик бәйләнеш, төҙөклөк; ◇ **ни скла́ду ни ла́ду** *см.* **лад.**
СКЛА́ДКА *ж.* 1. бөрмә; **ю́бка со скла́дками** бөрмәле юбка; 2. (*морщина*) йыйырсыҡ; 3. *геол.* (*изгиб в пластах*) йыйырсыҡ; **скла́дки земно́й коры́** ер ҡабығының йыйырсығы.

СКЛАДНО́Й *прил.* йыйылмалы, бөкләнмәле; **складна́я крова́ть** йыйылмалы карауат.
СКЛА́ДНЫЙ *прил. разг.* 1. (*стройный*) килбәтле, һынлы; 2. (*связный, гладкий — о речи*) бәйләнешле, төҙөк, оҫта төҙөлгән, шыма бәйләнешле.
СКЛА́ДОЧНЫЙ *прил.* склад; берәй нәмә һалыу; **скла́дочный пункт** берәй нәмә һалыу пункты.
СКЛАДСКО́Й *прил.* склад; **складско́е помеще́ние** склад бинаһы.
СКЛА́ДЧАТЫЙ *прил. геол.* йыйырсыҡланып торған; **скла́дчатые го́рные це́пи** йыйырсыҡланып торған тау теҙмәләре.
СКЛА́ДЧИНА *ж.*: **в скла́дчину** аҡса (*йәки әйбер һ. б.*) һалышып (*йәки йыйышып*).
СКЛА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **сложи́ть** 1—6.
СКЛА́ДЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **сложи́ться**; 2. *страд. к* **скла́дывать.**
СКЛЕВА́ТЬ *сов. кого-что* суҡыу, суҡып ашау (*о птицах*); сиртеү, сиртеп ашау (*о рыбе*).
СКЛЁВЫВАТЬ *несов. см.* **склева́ть.**
СКЛЕ́ИВАНИЕ *с. см.* **скле́ить(ся).**
СКЛЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **скле́ить.**
СКЛЕ́ИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **скле́иться;** 2. *страд. к* **скле́ивать.**
СКЛЕ́ИТЬ *сов. что* 1. (*слепить; изготовить, скрепляя*) йәбештереү; йәбештереп яһау; 2. *перен. разг.* (*устроить, наладить*) яйлау, рәтләү.
СКЛЕ́ИТЬСЯ *сов.* 1. йәбешеү; 2. *перен. разг.* (*устроиться, наладиться*) яйланыу, рәтләнеү.
СКЛЕ́ЙКА *ж.* 1. *см.* **скле́ить; скле́йка фане́ры** фанера йәбештереү; 2. (*место*) йәбештерелгән урын.
СКЛЕП *м.* склеп (*мәйетле табутты ҡуйыу өсөн ер аҫтына ҡаҙып яһалған махсус бина*).
СКЛЕПА́ТЬ *сов. что* сейнәү, сейнәп ялғау.
СКЛЕПА́ТЬСЯ *сов.* сейнәлеү, сейнәп ялғаныу.
СКЛЁПКА *ж.* 1. *см.* **склепа́ть;** 2. (*место*) сейнәлгән урын.
СКЛЁПЫВАТЬ *несов. см.* **склепа́ть.**
СКЛЕ́РА *ж. анат.* склера, күҙ ағы.
СКЛЕРО́З *м. мед.* склероз (*ағзаларҙың ҡатып ҡалыуы, ҡыҫылыуы*); **склеро́з се́рдца** йөрәк склерозы.
СКЛЕРО́ЗНЫЙ *прил. мед.* склероз; **склеро́зные явле́ния** склероз күренештәре.
СКЛЕРО́ТИК *м. разг.* склероз ауырыулы кеше.
СКЛЕРОТИ́ЧЕСКИЙ *прил. мед.* склероз; склероз менән зарарланған; **склероти́ческий проце́сс** склероз процесе.
СКЛИКА́ТЬ *несов. кого-что, разг.* саҡырыу, саҡырып йыйыу.
СКЛО́КА *ж.* ыҙғыш, талаш, ғауға.
СКЛОН *м.* ипкен, ҡабыра; ◇ **на скло́не лет** ҡарт көнөндә.
СКЛОНЕ́НИЕ *с.* 1. *книжн. см.* **склони́ть(ся)**; 2. *грам.* килеш менән үҙгәреү; **склоне́ние прилага́тельных** сифаттарҙың килеш менән үҙгәреүе; **существи́тельные**

пе́рвого склоне́ния беренсе төр килеш менән үҙгәреүсе исемдәр.

СКЛОНИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*нагнуть*) эйеү, ауыштырыу, иңкәйтеү, бөгөү, һалындырыу; **2.** *кого-что, перен.* (*расположить к себе*) үҙ яғына ауҙарыу (*йәки* тартыу), йәлеп итеү; **3.** *кого к чему, на что и с неопр., перен.* (*уговорить, убедить*) димләп күндереү.

СКЛОНИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*нагнуться*) эйелеү, иңкәйеү, бөгөлөү; **2.** *к чему, на что* эйелеү, эйеү, иңкәйеү, иңкәйтеү; **3.** *к чему, на что, перен.* (*согласиться, поддаться уговорам*) күнеү, ауыу, риза булыу.

СКЛО́ННОСТЬ *ж. в разн. знач.* һәүәҫлек, ынтылыш, тартымлыҡ, теләк; **скло́нность к му́зыке** музыкаға һәүәҫлек.

СКЛО́ННЫЙ *прил.* мәйел, тартым, һәүәҫ, яратыусан; теләк; **скло́нный к полноте́** йыуанайыуға тартым; **он скло́нен приня́ть предложе́ние** уның тәҡдимде ҡабул итергә теләге бар.

СКЛОНЯ́ЕМОСТЬ *ж. грам.* килеш менән үҙгәреүсәнлек.

СКЛОНЯ́ЕМЫЙ *прил. грам.* килеш менән үҙгәрә торған.

СКЛОНЯ́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **склони́ть; 2.** *что, грам.* килеш менән үҙгәртеү.

СКЛОНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **склони́ться; 2.** *грам.* килеш менән үҙгәреү; **3.** *страд. к* **склоня́ть.**

СКЛО́ЧНИК *м. разг.* ғауғасы, янъялсы.

СКЛО́ЧНИЦА *женск. р. к* **скло́чник.**

СКЛО́ЧНИЧАТЬ *несов. разг.* ғауға ҡуптарыу, ғауғалашыу, талаш (*йәки* янъял) сығарыу, ыҙғышыу.

СКЛО́ЧНИЧЕСТВО *с. разг.* ғауғасылыҡ, янъялсылыҡ, ғауға (*йәки* янъял) сығарырға яратыу.

СКЛО́ЧНЫЙ *прил.* ғауғасыл; **скло́чный челове́к** ғауғасыл кеше.

СКЛЯ́НКА I *ж.* (*сосуд*) ваҡ шешә.

СКЛЯ́НКА II *ж. мор.* **1.** (*удар в колокол каждые полчаса*) склянка (*ярты сәғәтлек ваҡыт*); **2.** *мн.* **скля́нки** (*часы*) склянка (*ҡом сәғәт*).

СКОБА́ *ж.* **1.** скоба, тотҡа, тотҡос; **желе́зная скоба́** тимер тотҡос; **2.** *тех.* беркеткес, ныҒытҡыс.

СКО́БЕЛЬ *м.* гөргө, йышҡы.

СКО́БКА *ж.* **1.** *см.* **скоба́; 2.** *грам., мат.* йәйә; ◇ **стричь в ско́бку** сәсте түңәрәк итеп тигеҙләп алыу; **сказа́ть в ско́бках** һүҙ араһында әйтеп китеү.

СКОБЛИ́ТЬ *несов. что* гөрөү, ҡырыу.

СКОБЯНО́Й *прил.*: **скобяны́е това́ры** тимер-томор тауарҙар.

СКО́ВАННЫЙ **1.** *прич.* бәйләнгән; **2.** *прил. перен.* (*лишённый лёгкости, непринуждённости*) тотҡарлыҡлы, ирекле булмаған; **ско́ванные движе́ния** тотҡарлыҡлы хәрәкәттәр.

СКОВА́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*выковать*) сүкеп (*йәки* һуғып) яһау; **2.** (*соединить ковкой*) ҡыҙҙырып йәбештереү; **3.** *кого-что, перен.* (*сплотить*) бәйләү, бик ныҡ яҡынайтыу; **4.** *кого-что* (*заключить в оковы*) бығаулау, бығау һалыу; **5.** *кого-что, перен.* (*лишить свободы действий*) тотҡарлау, ирек бирмәү; **6.** *что, перен.* (*покрыть льдом*) боҙ тотоу, боҙ менән ҡаплау.

СКОВОРОДА́ *ж.* таба.

СКОВОРО́ДКА *ж. разг. см.* **сковорода́.**

СКОВОРО́ДНИК *м.* табаға с.

СКО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **скова́ть.**

СКОВЫ́РИВАТЬ *несов. см.* **сковырну́ть, сковыря́ть.**

СКОВЫРНУ́ТЬ *сов. что, разг.* соҡоп (*йәки* тырнап) алыу.

СКОВЫРЯ́ТЬ *сов. прост. см.* **сковырну́ть.**

СКОК I *м. см.* **скака́ть 2.**

СКОК II *в знач. сказ. разг. см.* **скака́ть** *и* **скакну́ть.**

СКОЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **сколоти́ть.**

СКОЛА́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сколоти́ться; 2.** *страд. к* **скола́чивать.**

СКО́ЛОК *м.* **1.** *разг.* (*осколок*) ярсыҡ, китек, кителеп төшкән киҫәк; **2.** (*наколотый узор*) сәнселмә (*энә менән тишкеләп төшөрөлгән биҙәк*).

СКОЛОПЕ́НДРА *ж. зоол.* сколопендра (*хайуан*).

СКОЛОТИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*сбить вместе*) ҡағыу, ҡағып беректереү; **2.** *что* (*сделать*) ҡағып эшләү, яһау; **сколоти́ть табуре́тку** табуретка яһау; **3.** *кого-что, перен. разг:* ойоштороу, ҡороу; **сколоти́ть кре́пкий коллекти́в** берҙәм коллектив ойоштороу; **4.** *что, перен. прост.* йыйыу, туплау; **сколоти́ть поря́дочную су́мму де́нег** байтаҡ ҡына аҡса туплау; **5.** *что, разг.* (*сбить, снять*) һуғыу, ҡағып төшөрөү, ҡуптарыу.

СКОЛОТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ҡағылып берегеү; **2.** *перен. разг.* (*собраться, создаться — о коллективе*) ойошоу.

СКОЛО́ТЬ *сов. что* **1.** ҡуптарыу; **сколо́ть лёд с тротуа́ра** тротуарҙағы боҙҙо ҡуптарыу; **2.** (*скопировать накалыванием*) (*энә менән тишкеләп*) күсермәһен алыу; **3.** (*соединить, прикалывая*) ҡаҙау, ҡаҙап ҡуйыу; **сколо́ть во́рот була́вкой** булавка менән яғаны ҡаҙап ҡуйыу.

СКОЛО́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*отколоться*) ҡубыу; **2.** (*перевестись при накалывании*) (*энә менән тишкеләп*) күсермәһе алыныу; **3.** (*соединиться прикалыванием*) ҡаҙалыу, ҡаҙап ҡуйылыу.

СКОЛУПНУ́ТЬ *сов. что, разг.* соҡоп (*йәки* тырнап) алыу.

СКОЛЬ *нареч. уст. см.* **ско́лько.**

СКОЛЬЖЕ́НИЕ *с. см.* **скользи́ть.**

СКОЛЬЗИ́ТЬ *несов.* **1.** шыуыу, шылыу, тайыу; һырғалау (*вниз*); **скользи́ть по льду** боҙҙа шыуыу; **но́ги скользя́т по натёртому по́лу** шымартылған иҙәндә аяҡ тая; **2.** *перен.* (*күҙ*) йөрөтөү, (*күҙ*) йөрөтөп сығыу; **скользи́ть глаза́ми по стро́чкам** яҙылған юлдарға күҙ йөрөтөп сығыу.

СКО́ЛЬЗКИЙ *прил.* **1.** тайғаҡ, тайғалаҡ, шылғаҡ, шыма; **2.** *перен.* (*ненадёжный, опасный*) ышаныс һыҙ, ҡурҡыныс, шикле; **вступи́ть на ско́льзкий путь** ышаныс һыҙ юлға баҫыу.

СКОЛЬЗНУ́ТЬ *сов.* **1.** *однокр.* тайып (*йәки* шыуып) китеү; **2.** (*слегка прикоснуться*) һыпыртып үтеү, тейеп китеү; 3. (*быстро скрыться*) ялт итеп үтеп китеү, ялт итеп ҡалыу.

СКОЛЬЗЯ́ЩИЙ 1. *прич.* шыуа (*йәки* тая) торған; 2. *прил.* шыумалы, шыума; **скользя́щий по́ршень** шыумалы поршень; 3. *прил.* (*плавный, лёгкий*) еңел, талғын; **скользя́щие шаги́** еңел аҙымдар; 4. *прил.* (*меняющийся*) үҙгәреүсән, үҙгәреп тора торған; **скользя́щий гра́фик** үҙгәреүсән график.

СКО́ЛЬКО *нареч. и мест.* (*как много, какое количество*) күпме, ни ҡәҙәр, ни саҡлы, ни тиклем, нисә; **ско́лько э́то сто́ит?** был күпме тора?; **в ско́льких тома́х э́то сочине́ние?** был әҫәр нисә томдан тора?; ◇ **ско́лько душе́ уго́дно** теләгән ҡәҙәр; йәнең күпме теләй, күпме кәрәк, шул тиклем; **ско́лько лет, ско́лько зим** ни ғүмер (күрешмәгәнгә).

СКО́ЛЬКО-НИБУДЬ *мест. неопр. и нареч.* бер ни ҡәҙәр (*йәки* тиклем), бер аҙ, әҙерәк, әҙме-күпме.

СКО́ЛЬКО-ТО *мест. неопр. и нареч.* күпмелер.

СКОМА́НДОВАТЬ *сов. что и без доп.* команда биреү.

СКОМБИНИ́РОВАТЬ *сов.* 1. *что* берләштереү, ҡушыу; берләштереп төҙөү; 2. *без доп.* (*строить комбинации*) төрлөсә уйлап (*йәки* ҡуйып) ҡарау, юлын эҙләү.

СКО́МКАТЬ *сов. что* 1. бөгәрләү, йомарлау, уҡмаштырыу; **ско́мкать бума́гу** ҡағыҙҙы йомарлау; 2. *перен. разг.* (*наспех, торопливо докончить*) ашыҡ-бошоҡ тамам итеү, ашыҡ-бошоҡ эшләп боҙоп бөтөрөү, нисек етте шулай эшләү; **ско́мкать речь** телмәрҙе ашыҡ-бошоҡ тамам итеү.

СКО́МКАТЬСЯ *сов.* бөгәрләнеү, йомарланыу, уҡмашыу, таушалыу; **пла́тье в чемода́не ско́мкалось** сумаҙанда күлдәк таушалған.

СКОМОРО́Х *м.* 1. *ист.* скоморох (*боронғо Рустә ил гиҙеүсе, күсеп йөрөүсе артист*); 2. *разг.* көлдөрөүсе, мәҙәксе (*кеше*).

СКОМОРО́ШНИЧАТЬ *несов. разг.* көлдөрөү, мәҙәкселек итеү, мәҙәксе булып ҡыланыу.

СКОМПИЛИ́РОВАТЬ *сов. что* компиляция яһау, компиляциялау.

СКОМПЛЕКТОВА́ТЬ *сов. что* комплектләү.

СКОМПОНОВА́ТЬ *сов. что* ҡораштырыу, компоновкалау.

СКОМПРОМЕТИ́РОВАТЬ *сов. кого-что* хурлыҡҡа (*йәки* дәрәжәһен) төшөрөү, яманатлы итеү.

СКОНСТРУИ́РОВАТЬ *сов. что* конструкцияһын төҙөү; **сконструи́ровать маши́ну** машинаның конструкцияһын төҙөү.

СКОНФУ́ЖЕННЫЙ *прил.* оялған, бите ҡыҙарған; **сконфу́женное лицо́** оялған йөҙ.

СКОНФУ́ЗИТЬ *сов. кого* оятлы итеү, (йөҙ) ҡыҙартыу.

СКОНФУ́ЗИТЬСЯ *сов.* оятлы булыу, оятҡа ҡалыу, ҡыҙарыу.

СКОНЦЕНТРИ́РОВАТЬ *сов. кого-что* туплау, йыйыу.

СКОНЦЕНТРИ́РОВАТЬСЯ *сов.* тупланыу, йыйылыу.

СКОНЧА́НИЕ *с.*: **до сконча́ния ве́ка** *разг.* мәңге, мәңгегә.

СКОНЧА́ТЬСЯ *сов.* үлеү.

СКОПА́ *ж. зоол.* ҡәлмәргән, балыҡсы ҡарсыға.

СКОПА́ТЬ *сов. что* ҡаҙып (*йәки* соҡоп) алыу, ҡырҡып ташлау; **скопа́ть бугóр** ҡалҡыу ерҙе ҡаҙып ташлау.

СКОПЕ́Ц *м.* (*кастрат*) беселгән (*йәки* һылыулатылған) кеше.

СКОПИДО́М *м. разг.* үтә һаран, ҡытымыш, һыҡмыр (*кеше*).

СКОПИДО́МНИЧАТЬ *несов. разг.* үтә һаранланыу, ҡытымышланыу, һыҡмырланыу.

СКОПИДО́МСТВО *с. разг.* үтә һаранлыҡ, ҡытымышлыҡ, һыҡмырлыҡ.

СКОПИ́РОВАТЬ *сов.* 1. *что* күсермәһен (*йәки* копияһын) алыу; 2. *кого-что, перен.* булып ҡыланыу, кеүек булыу.

СКОПИ́ТЬ *сов. что, чего* йыйыу, туплау.

СКОПИ́ТЬСЯ *сов.* йыйылыу, тупланыу, өймәкләшеп тороу; **у вхо́да в теа́тр скопи́лось мно́го наро́ду** театр алдына күп халыҡ йыйылған.

СКО́ПИЩЕ *с. разг.* төркөм халыҡ төркөмө.

СКОПЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **скопи́ть(ся)**; 2. (*множество чего-л.*) өйкөм, төркөм, тупланма.

СКОПЛЯ́ТЬ *несов. разг. см.* **скопи́ть.**

СКОПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *разг. см.* **скопи́ться**; 2. *страд. к* **скопля́ть.**

СКОПНИ́ТЬ *сов. что* күбәләү, күбәгә һалыу.

СКО́ПОМ *нареч. разг.*: **всем ско́пом** бергәләп, бергәләшеп.

СКОРБЕ́ТЬ *несов. о ком-чём, книжн.* көйөү, ҡайғырыу, хәсрәтләнеү.

СКО́РБНЫЙ *прил.* көйөнөслө, ҡайғылы, хәсрәтле; **ско́рбное лицо́** ҡайғылы йөҙ.

СКОРБУ́Т *м. мед.* зәңге (*ауырыу*).

СКОРБЬ *ж.* көйөк, ҡайғы, хәсрәт, ғәм.

СКОРЛУПА́ *ж.* 1. ҡабыҡ; 2. *перен.* кәртә, ҡабыҡ.

СКОРМИ́ТЬ *сов. кого-что* ашатып бөтөрөү.

СКОРНЯ́ЖИТЬ *несов.* 1. *что* (*выделывать шкуру на мех*) тире иләү; мех эшләү; 2. *см.* **скорня́жничать.**

СКОРНЯ́ЖНИЧАТЬ *несов.* тире иләү (*йәки* эшкәртеү).

СКОРНЯ́ЖНЫЙ *прил.* тире иләү; **скорня́жное де́ло** тире иләү эше.

СКОРНЯ́К *м.* тире иләүсе.

СКО́РО *нареч.* 1. (*в короткий срок*) йәһәт, тиҙ, ҡыҫҡа ваҡыт эсендә; **сде́лать что́-либо о́чень ско́ро** бик йәһәт кенә берәй нәмә эшләп алыу; 2. *в знач. сказ.* тиҙҙән (*йәки* оҙаҡламай) була; **ско́ро ночь** оҙаҡламай төн була.

СКОРОГОВО́РКА *ж.* 1. (*быстрая речь*) тиҙ (*йәки* ҡыҙыу) һөйләү, ашығып һөйләү; 2. (*трудно произносимое сочетание слов*) һүҙ уйнатыу (*мәҫ. сана ҡарамалатырға биргәйнем, ҡарамаланымы икән, ҡарамаламанымы икән*).

СКОРО́МНЫЙ *прил. церк.* 1. (*христиан дине буйынса пост көндәрендә*) тыйылған

һөтлө, итле; 2. *в знач. сущ.* **скоро́мное** *с.* һөтлө (*йәки* итле) ашамлыҡ.

СКОРОПАЛИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж. разг.* үтә ашығыслыҡ, бик йәһәтлек, ҡабаланлыҡ.

СКОРОПАЛИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил. разг.* үтә ашығыс, бик йәһәт, үтә ҡабалан.

СКОРОПИ́СНЫЙ *прил.* тиҙ яҙыулы, тиҙ яҙма менән яҙылған.

СКО́РОПИСЬ *ж.* тиҙ яҙыу.

СКОРОПОДЪЁМНОСТЬ *ж. ав.* күтәрелеү тиҙлеге (*самолёттың һауаға күтәрелеү тиҙлеге*).

СКОРОПО́РТЯЩИЙСЯ *прил.* тиҙ боҙолоусан; **скоропо́ртящиеся проду́кты** тиҙ боҙолоусан аҙыҡтар.

СКОРОПОСТИ́ЖНЫЙ *прил.*: **скоропости́жная смерть** ҡапыл үлем.

СКОРОПРЕХОДЯ́ЩИЙ *прил. книжн.* тиҙ үтеп китеүсән (*йәки* китә торған).

СКОРОСПЕ́ЛКА *ж. разг.* тиҙ (*йәки* иртә) өлгөрөүсән нәмә (*емеш, йәшелсә һ. б.*).

СКОРОСПЕ́ЛЫЙ *прил.* 1. тиҙ (*йәки* иртә) өлгөрә (*йәки* етешә) торған; **скороспе́лая гру́ша** иртә өлгөрә торған груша; 2. *перен. разг.* ҡабалан, ашығыс; **скороспе́лый вы́вод** ашығыс һығымта.

СКОРОСТНИ́К *м.* 1. *спорт.* шәп йөрөүсе; **лыжник-скоростни́к** саңғыла шәп йөрөүсе; 2. йәһәт (*йәки* шәп, тиҙ) эшләүсе; **стале-ва́р-скоростни́к** ҡоросто тиҙ ҡайнатыусы.

СКОРОСТНО́Й *прил.* 1. тиҙлек; **скоростна́я едини́ца** *физ.* тиҙлек берәмеге; 2. тиҙ, шәп, тиҙләтелгән, тиҙ эшләүсе; **скоростно́й ме́тод строи́тельства** төҙөлөштөң тиҙләтелгән методы; **скоростно́й самолёт** тиҙ осоусы самолёт; **скоростно́й стано́к** тиҙ эшләүсе станок; **скоростна́я пла́вка** тиҙләтелгән иретеү.

СКОРОСТРЕ́ЛЬНЫЙ *прил. воен.* тиҙ (*йәки* йыш, шәп) ата торған; **скоростре́льная пу́шка** шәп ата торған пушка.

СКО́РОСТЬ *ж. в разн. знач.* тиҙлек, йәһәтлек; **ско́рость полёта** осоу тиҙлеге; **едини́ца ско́рости** *физ.* тиҙлек берәмеге.

СКОРОСШИВА́ТЕЛЬ *м.* скоросшиватель (*эш ҡағыҙҙарын беркетеп ҡуя торған папка*).

СКОРОТА́ТЬ *сов. что* үткәреү, уҙғарыу, үткәреп (*йәки* уҙғарып) ебәреү.

СКОРОТЕ́ЧНЫЙ *прил. книжн.* тиҙ үтә торған, тиҙ үтеүсән; ◊ **скороте́чная чахо́тка** *уст.* тиҙ көсәйеп китә торған туберкулёз.

СКОРОХО́Д *м. разг.* шәп йөрөүсе (*йәки* йүгереүсе) кеше; **конькобе́жец-скорохо́д** *спорт.* конькиҙә шәп йөрөүсе; ◊ **сапоги́--скорохо́ды** *фольк.* тылсымлы итек (*әкиәттәрҙә*).

СКОРПИО́Н *м. зоол.* саян; ◊ **Скорпио́н** *астр.* Саян (*йондоҙлоҡ*).

СКО́РЧИТЬ *сов.* 1. *обычно безл. кого-что, разг.* (*сжать в комок тело*) тартыштырыу, йыйырыу, бөрөштөрөү; 2. *что* (*искривить, исказить своё лицо*) һытыу; **ско́рчить ро́жу** сырай һытыу.

СКО́РЧИТЬСЯ *сов. разг.* тартышыу, бөгөлөү, бөгәрләнеү; **ско́рчиться от бо́ли** ауыртыуҙан бөгәрләнеү.

СКО́РЫЙ *прил.* 1. (*быстрый*) йәһәт, тиҙ, етеҙ, шәп; **идти́ ско́рым ша́гом** шәп атлау; 2. (*передвигающийся с большой скоростью*) тиҙ йөрөшлө; **ско́рый по́езд** тиҙ йөрөшлө поезд; 3. (*близкий по времени*) яҡын, тиҙ; **в ско́ром вре́мени** яҡын арала; ◊ **ско́рая по́мощь** *мед.* ашығыс ярҙам; **на ско́рую ру́ку** ашыҡ-бошоҡ, ҡабалан.

СКОСИ́ТЬ I *сов.* 1. *что* сабыу, сабып алыу (*йәки* бөтөрөү); **скоси́ть луг** туғайҙы сабыу; 2. *кого-что, перен.* (*убить, погубить*) үлтереү, ҡырыу.

СКОСИ́ТЬ II *сов. что* ҡыйып ебәреү; **скоси́ть поло́тнище при кро́йке** тауарҙы бескәндә ҡыйып ебәреү; ◊ **скоси́ть глаза́** күҙҙе салышайтыу.

СКОСИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*покривиться*) ҡыйшайыу; 2. *разг.* (*скосить глаза*) салышайтып (*йәки* ҡырын) ҡарау.

СКОТ *м.* 1. *собир.* мал, мал-тыуар; **ме́лкий скот** ваҡ мал; 2. *перен. прост.* (*о грубом человеке*) хайуан.

СКОТИ́НА *ж.* 1. *собир. разг.* мал-тыуар; 2. (*об отдельном животном*) мал, хайуан; 3. *см.* **скот** 2.

СКО́ТНИК *м.* 1. (*работник*) мал ҡараусы; 2. *разг.* (*помещение*) мал ҡураһы.

СКО́ТНИЦА *женск. р. к* **ско́тник** 1.

СКО́ТНЫЙ *прил.*: **ско́тный двор** мал аҙбары.

СКОТО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «мал» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **скотоба́за** мал базаһы.

СКОТОБО́ЕЦ *м.* мал һуйыусы.

СКОТОБО́ЙНЯ *ж.* мал һуйыу урыны.

СКОТОВО́Д *м.* малсы.

СКОТОВО́ДСТВО *с.* малсылыҡ.

СКОТОВО́ДЧЕСКИЙ *прил.* малсылыҡ; **скотово́дческий совхо́з** малсылыҡ совхозы.

СКОТОПОДО́БНЫЙ *прил.* хайуандарса, хайуан кеүек.

СКОТОПРОГО́ННЫЙ *прил.* мал ҡыуыу; **скотопрого́нная доро́га** мал ҡыуыу юлы.

СКОТОПРОМЫ́ШЛЕННОСТЬ *ж.* малсылыҡ промышленносе.

СКО́ТСКИЙ *прил.* 1. мал; **ско́тский заго́н** мал ҡураһы; 2. *перен.* (*грубый, подлый*) тупаҫ; хайуанса; әшәке, ҡәбәхәт; **ско́тское обраще́ние** ҡәбәхәт мөғәмәлә; **ско́тский о́браз жи́зни** хайуанса көн итеү.

СКО́ТСТВО *с. разг.* хайуанлыҡ, тупаҫлыҡ, түбәнлек.

СКРА́ДЫВАТЬ *несов. что* йәшереү, йотоу, баҫырыу; **ковры́ скра́дывают зву́ки** балаҫтар тауышты баҫыра.

СКРА́ДЫВАТЬСЯ *несов.* 1. йәшеренеү, йәшенеү, баҫырылыу, йотолоу; 2. *страд. к* **скра́дывать.**

СКРА́СИТЬ *сов. см.* **скра́шивать.**

СКРА́СИТЬСЯ *сов. см.* **скра́шиваться** 1.

СКРА́ШИВАТЬ *несов. что* матурлай төшөү; еңеләйтеү, күңелләндереү, күңелен күтәреп ебәреү.

СКРА́ШИВАТЬСЯ *несов.* 1. күңелләнеп (*йәки* матурланып, яҡшырып) китеү; 2. *страд. к* **скра́шивать.**

СКРЕБКО́ВЫЙ *прил.* ҡырғыслы; **скребко́вый транспортёр** ҡырғыслы транспортёр.

СКРЕБНИ́ЦА *ж.* ат ҡырғысы.

СКРЕБО́К *м.* 1. ҡырғыс, таҙартҡыс; 2. (*совок*) һоҙғаҡ.
СКРЕ́ЖЕТ *м.* шығырҙау; **скре́жет тормозо́в** тормоздар шығырҙауы.
СКРЕЖЕТА́ТЬ *несов.* 1. (*издавать скрежет*) шығырҙау, шағырҙау; 2. *чем* (*производить скрежет*) шығырҙатыу, шағырҙатыу.
СКРЕ́ПА *ж. тех.* скрепа, беркеткес; **ме́дная скре́па** баҡыр беркеткес.
СКРЕ́ПЕР *м.* скрепер (*ер эштәре машинаһы*).
СКРЕПИ́ТЬ *сов. что* 1. (*соединить*) беркетеү, нығытыу, нығытып (*йәки* беркетеп) ҡуйыу; 2. *перен.* (*сделать прочным, нерушимым*) нығытыу; ант менән нығытыу; 3. (*удостоверить*) раҫлау.
СКРЕПИ́ТЬСЯ *сов.* берегеү, тоташыу; **бру́сья хорошо́ скрепи́лись** бүрәнәләр яҡшы береккән.
СКРЕ́ПКА *ж.* беркеткес.
СКРЕПЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **скрепи́ть; скрепле́ние докуме́нта по́дписью** документте ҡултамға менән раҫлау; 2. *см.* **скре́па**; 3. *мн.* **скрепле́ния** *тех.* (*скреплённые части*) нығытып беркетелгән киҫәктәр.
СКРЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **скрепи́ть.**
СКРЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **скрепи́ться;** 2. *страд. к* **скрепля́ть.**
СКРЕПЯ́: скрепя́ се́рдце теште ҡыҫып, ирекһеҙҙән.
СКРЕСТИ́ *несов.* 1. *кого-что и без доп.* (*чесать, тереть чем-л.*) ҡырыу, ышҡыу, тырнау; **скрести́ в заты́лке** елкәне тырнау; 2. *что и без доп., разг.* (*царапать*) тырнау, сығырҙатыу, ҡыштырҙатыу; **перо́ скребло́ бума́гу** перо ҡағыҙҙы ҡыштырҙата; ◇ **у него́ скребло́ на се́рдце** йөрәге көйә.
СКРЕСТИ́СЬ *несов.* ҡыштырҙатыу, ҡыстырҙатыу, сығырҙатыу, тырнау.
СКРЕСТИ́ТЬ *сов.* 1. *что* асамай һалыу (*йәки* ҡуйыу); **скрести́ть ру́ки на груди́** ҡулдарҙы күкрәккә асамай ҡуйыу; 2. *кого-что с кем-чем, биол.* ҡауыштырыу.
СКРЕСТИ́ТЬСЯ *сов.* 1. асамай килеү, киҫешеү; **доро́ги скрести́лись** юлдар киҫешкән; 2. *перен.* (*столкнуться*) ҡапма-ҡаршы килеү, бәрелешеү; 3. *биол.* ҡауышыу; 4. *лингв.* ҡушылыу.
СКРЕЩЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **скрести́ть** 1 *и* **скрести́ться** 1, 2, 4; **скреще́ние языко́в** телдәрҙең ҡушылыуы; 2. (*место*) киҫеш, сат; **на скреще́нии доро́г** юл сатында.
СКРЕ́ЩИВАНИЕ *с.* 1. *см.* **скрести́ть** 1 *и* **скрести́ться** 1, 2; **скре́щивание шпаг** шпагаларҙың асамай килеүе; 2. *биол.* ҡауыштырыу; 3. *лингв.* ҡушылыу.
СКРЕ́ЩИВАТЬ *несов. см.* **скрести́ть.**
СКРЕ́ЩИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **скрести́ться;** 2. *страд. к* **скре́щивать.**
СКРИВИ́ТЬ *сов. что* салышайтыу, ҡыйшайтыу.
СКРИВИ́ТЬСЯ *сов.* салышайыу, ҡыйшайыу.
СКРИЖА́ЛЬ *ж. книжн.* 1. скрижаль (*изге яҙыулы таҡта*); 2. *обычно мн.* **скрижа́ли** *перен.* скрижаль, сәхифә, бит (*мөһим ваҡиғалар, иҫтәлектәр урыны*); **в скрижа́лях исто́рии** тарих сәхифәләрендә.
СКРИП *м.* шығырҙау, шағырҙау; **скрип двере́й** ишек шығырҙауы.
СКРИПА́Ч *м.* скрипкасы, скрипкала уйнаусы.
СКРИПА́ЧКА *женск. р. к* **скрипа́ч.**
СКРИПЕ́НИЕ *с. см.* **скрипе́ть** 1, 2; **скрипе́ние колёс** тәгәрмәс шығырҙауы.
СКРИПЕ́ТЬ *несов.* 1. (*издавать скрип*) шығырҙау, шағырҙау; 2. *чем* шығырҙатыу; **скрипе́ть зуба́ми** теш шығырҙатыу; 3. *перен. шутл.* (*жить*) көңгөр-ҡаңғыр йәшәү, шыңғыр-шоңғор йәшәү.
СКРИПИ́ЧНЫЙ *прил.* скрипка; скрипкала башҡарыла торған, скрипка өсөн яҙылған; **скрипи́чные стру́ны** скрипка ҡылдары; **скрипи́чная сюи́та** скрипка өсөн яҙылған сюита.
СКРИ́ПКА *ж.* скрипка.
СКРИ́ПНУТЬ *сов. и однокр. см.* **скрипе́ть** 1, 2.
СКРИПУ́ЧИЙ *прил.* шығырҙап тороусы, шығырҙаҡ.
СКРОИ́ТЬ *сов. что* киҫеү, бесеү.
СКРО́МНИК *м.* баҫалҡы (*йәки* инсафлы) кеше.
СКРО́МНИЦА *женск. р. к* **скро́мник.**
СКРО́МНИЧАТЬ *несов. разг.* баҫалҡылыҡ күрһәтеү, баҫалҡы ҡыланыу.
СКРО́МНОСТЬ *ж.* баҫалҡылыҡ, инсафлылыҡ.
СКРО́МНЫЙ *прил.* 1. баҫалҡы, инсафлы; **скро́мный челове́к** баҫалҡы кеше; 2. (*простой*) ябай, ғади; 3. (*умеренный, небольшой*) ҙур булмаған, бер төрлө, уртаса; **скро́мный за́работок** ҙур булмаған эш хаҡы.
СКРУПУЛЁЗНОСТЬ *ж.* ентеклелек.
СКРУПУЛЁЗНЫЙ *прил.* ентекле; **скрупулёзный ана́лиз** ентекле анализ.
СКРУТИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*крутя, свить, свернуть*) ишеү, сиратыу; **скрути́ть верёвку** арҡан ишеү; **скрути́ть ни́тку** еп сиратыу; 2. (*изготовить, свивая, свёртывая*) ишеү, сиратыу; 3. *кого-что* (*связать*) бик ныҡ бәйләү, көрмәү, борғослап бәйләп ҡуйыу; 4. *кого-что, перен. разг.* (*заставить повиноваться*) буйһондороу, ҡулға алыу; 5. *кого, перен. разг.* бөгөү, ҡаҡшатыу, йөҙәтеү; **боле́знь его́ скрути́ла** ауырыу уны ҡаҡшатты.
СКРУТИ́ТЬСЯ *сов.* ишелеү, сиратылыу, сиралыу.
СКРУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **скрути́ть.**
СКРУ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **скрути́ться;** 2. *страд. к* **скру́чивать.**
СКРЫВА́ТЬ *несов. см.* **скрыть.**
СКРЫВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **скры́ться;** 2. (*прятаться*) ҡасып (*йәки* боҫоп) йәшәү, йәшеренеп тороу; 3. *разг.* (*держать в тайне свои намерения и т. п.*) йәшереү, сер итеп тотоу; 4. *перен.* йәшеренеү, йәшеренеп ятыу; **что скрыва́ется за его́ слова́ми?** уның һүҙҙәрендә нәмә йәшеренеп ята?; 5. *страд. к* **скрыва́ть.**
СКРЫ́ТНИЧАТЬ *несов. разг.* шымтайыу, аҫтыртын (*йәки* йәшерен) ҡыланыу.
СКРЫ́ТНОСТЬ *ж.* астыртынлыҡ, шымтыҡлыҡ; **скры́тность хара́ктера** аҫтыртын холҡло.
СКРЫ́ТНЫЙ *прил.* аҫтыртын, шымтыҡ.

СКРЫТЫЙ 1. *прич.* йәшерелгән; 2. *прил.* (*незаметный, тайный*) йәшерен; **скры́тый смысл слов** һүҙҙәрҙең йәшерен мәғәнәһе.

СКРЫТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*спрятать*) йәшереү, йәшереп ҡуйыу; 2. *что* (*какое-л. чувство, состояние*) йәшереү, һиҙҙермәү, белдермәү; **скрыть свою ра́дость** үҙ шатлығыңды һиҙҙермәү; 3. *что* (*сохранить в тайне*) йәшереп (*йәки* сер итеп) тотоу.

СКРЫТЬСЯ *сов.* 1. (*спрятаться*) йәшенеү, йәшеренеү; 2. (*исчезнуть*) ҡасыу, китеү, юғалыу, күҙҙән юғалыу; **со́лнце скры́лось за ро́щу** ҡояш ҡулҡы артына инеп юғалды; 3. *перен.* (*остаться незамеченным, необнаруженным*) беленмәй (*йәки* һиҙелмәй) ҡалыу.

СКРЮ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **скрю́чить.**

СКРЮ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **скрю́читься**; 2. *страд. к* **скрю́чивать.**

СКРЮЧИТЬ *сов. кого-что, разг.* бөгөү, бөкөрәйтеү, көмөрәйтеү, кәкерәйтеү; **су́дорогой скрю́чило па́льцы** *безл.* көҙән йыйырып бармаҡтарҙы кәкерәйткән.

СКРЮЧИТЬСЯ *сов.* бөгөлөү, бөкөрәйеү, көмөрәйеү, кәкерәйеү.

СКРЯ́ГА *м. и ж.* һыҡмыр, һаран, бөхил, ҡарун.

СКРЯ́ЖНИЧАТЬ *несов. разг.* һаранланыу, ҡарунланыу.

СКРЯ́ЖНИЧЕСТВО *с.* һыҡмырлыҡ, һаранлыҡ, ҡарунлыҡ.

СКУДЕ́ТЬ *несов.* аҙайыу, кәмеү, ярлыланыу, аҙая (*йәки* кәмей) барыу.

СКУ́ДНОСТЬ *ж. см.* **ску́дость.**

СКУ́ДНЫЙ *прил.* 1. аҙ, етешһеҙ; **ску́дные запа́сы** аҙ запас; 2. ярлы, фәҡир; **э́та ме́стность скудна́ расти́тельностью** был урын үҫемлеккә ярлы.

СКУ́ДОСТЬ *ж.* ярлылыҡ, фәҡирлек, ярлы (*йәки* етешһеҙ, аҙ) булыу.

СКУДОУ́МИЕ *с. уст.* аҡылға һайлыҡ, аҡыл етешмәү.

СКУДОУ́МНЫЙ *прил. уст.* аҡылға һай; **скудоу́мный челове́к** аҡылға һай кеше.

СКУ́КА *ж.* эс бошоу.

СКУЛА́ *ж.* бит һөйәге.

СКУЛА́СТЫЙ *прил.* яҫы (*йәки* киң) битле (*кеше*).

СКУЛИ́ТЬ *несов.* 1. (*о собаке*) шыңшыу; 2. *перен. разг.* (*плакаться, ныть*) шыңшыу, һыңҡылдау.

СКУ́ЛЬПТОР *м.* скульптор, һынсы.

СКУЛЬПТУ́РА *ж.* скульптура (1. *һынлы сәнғәт төрө, һын яһау сәнғәте*; 2. *һынлы сәнғәт әҫәре*; 3. *собир. һынлы сәнғәт әҫәрҙәре*).

СКУЛЬПТУ́РНЫЙ *прил.* скульптура; **скульпту́рный портре́т** скульптура портреты; **скульпту́рная мастерска́я** скульптура мастерскойы.

СКУ́МБРИЯ *ж.* скумбрия (*балыҡ*).

СКУНС *м. зоол.* скунс (*хайуан һәм. шуның тиреһе*).

СКУ́НСОВЫЙ *прил.* скунс; **ску́нсовый воротни́к** скунс яға.

СКУПА́ТЬ *несов. см.* **скупи́ть.**

СКУПЕРДЯ́Й *м. прост. см.* **скупе́ц.**

СКУПЕ́Ц *м.* һаран кеше.

СКУПИ́ТЬ *сов. кого-что* (*күп итеп, бөтәһен дә*) һатып алыу.

СКУПИ́ТЬСЯ *несов.* һаранланыу, ҡормошланыу; ◇ **не скупи́ться на похвалы́** маҡтауға һаранланмау.

СКУ́ПКА *ж. см.* **скупи́ть**; **ску́пка веще́й** әйберҙәр һатып алыу.

СКУПО́Й *прил.* 1. һаран, ҡарун, ҡормош, бөхил; 2. *в знач. сущ. м.* һаран, бөхил; 3. *перен.* һаран, етерлек булмаған; **скупо́й свет ла́мпы** лампаның һаран яҡтыһы; 4. (*умеренный, сдержанный*) һаран; **он скуп на слова́** ул һүҙгә һаран.

СКУ́ПОСТЬ *ж.* һаранлыҡ, ҡарунлыҡ.

СКУ́ПОЧНЫЙ *прил.* һатып алыу; **ску́почный пункт** һатып алыу пункты.

СКУ́ПЩИК *м.* һатып алыусы.

СКУФЬЯ́ *ж. церк.* скуфья (*монахтар кәпәсе*).

СКУЧА́ТЬ *несов.* 1. (*испытывать скуку*) яманһыулау; 2. *о ком-чём, по ком-чём, по кому-чему* һағыныу, юҡһыныу; **скуча́ть по друзья́м** дуҫтарҙы һағыныу.

СКУ́ЧЕННОСТЬ *ж.* ойҡашлыҡ, тығыҙлыҡ.

СКУ́ЧЕННЫЙ 1. *прич.* өйөлгән, өйөп ҡуйылған; 2. *прил.* ойҡаш, тығыҙ ултырған (*йәки* урынлашҡан); **ску́ченное населе́ние** тығыҙ ултырған халыҡ.

СКУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **ску́чить.**

СКУ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **ску́читься**; 2. *страд. к* **ску́чивать.**

СКУ́ЧИТЬ *сов.* 1. *что* (*напр. сено*) өйөү, өйкөмләү, өйөп ҡуйыу; 2. *кого-что, разг.* (*поместить на малом пространстве*) тығыҙлау, ойҡаштырыу, тығыҙлап урынлаштырыу.

СКУ́ЧИТЬСЯ *сов. разг.* өйөлөү, өйкөмләшеү.

СКУ́ЧНО *нареч.* 1. күңелһеҙ; 2. *в знач. сказ. безл.* яманһыу, күңелһеҙ, эс боша; **мне ску́чно** эсем боша.

СКУ́ЧНЫЙ *прил.* 1. күңелһеҙ, яманһыу; **он сего́дня ску́чный** ул бөгөн күңелһеҙ; 2. (*неинтересный*) эс бошорғос, йоҡо килтергес.

СКУ́ШАТЬ *сов. что, чего* ашап бөтөрөү.

СЛАБЕ́ТЬ *несов.* көсһеҙләнеү, хәлһеҙләнеү, ҡаҡшау; әкренәйеү, таралыу, бушау; бушаҡланыу; **ве́тер слабе́ет** ел әкренәйә; **па́мять к ста́рости слабе́ет** ҡартлыҡта зиһен тарала.

СЛАБИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил. мед.* 1. эс йомшарта (*йәки* китәрә) торған; 2. *в знач. сущ.* **слаби́тельное** *с.* эс китәреүсе (*йәки* йомшартыусы) дарыу.

СЛА́БИТЬ *несов.* 1. *безл. кого* эс китеү (*йәки* йомшарыу); **ребёнка сла́бит** баланың эсе китә; 2. эс китәреү (*йәки* йомшартыу); **касто́ровое ма́сло сла́бит** касторка майы эсте китәрә.

СЛА́БНУТЬ *несов. прост. см.* **слабе́ть.**

СЛАБО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «көсһеҙ, хәлһеҙ, йомшаҡ, насар, бушаҡ, шыйыҡ» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **слабохара́ктерный** йомшаҡ холҡло.

СЛАБОВО́ЛЬНЫЙ *прил.* йомшаҡ ихтыярлы.

СЛАБОДУ́ШИЕ *с.* йомшаҡлыҡ, аумаҡайлыҡ.

СЛАБОДУ́ШНЫЙ *прил.* йомшаҡ, аумаҡай.

СЛАБОНЕ́РВНЫЙ *прил.* насар нервылы.

СЛАБОСИ́ЛИЕ *с.* көсһөҙлөк, хәлһеҙлек.

СЛАБОСИ́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. көсһөҙ, хәлһеҙ; 2. *тех.* (*не мощный*) көсө әҙ; **слабоси́льный мото́р** көсө әҙ мотор.

СЛА́БОСТЬ *ж.* 1. көсһөҙлөк; **сла́бость мышц** мускулдың көсһөҙлөгө; **сла́бость зре́ния** насар күреү; **сла́бость све́та** яҡтылыҡтың насарлығы; **сла́бость руково́дства** етәкселектең йомшаҡлығы; 2. (*недостаток физической силы*) хәлһеҙлек, кәрһеҙлек, зәғифлек; 3. (*плохая привычка*) насар ғәҙәт; 4. (*пробел, недочёт*) йомшаҡлыҡ, насарлыҡ; **прояви́ть сла́бость в проведе́нии реше́ния** ҡарарҙы эшкә ашырыуҙа йомшаҡлыҡ күрһәтеү; 5. (*пристрастие, склонность*) *разг.* һәүәҫлек, яратыу.

СЛАБОУ́МИЕ *с.* еңел аҡыллылыҡ, аҡылға һайлыҡ (*йәки* зәғифлек).

СЛАБОУ́МНЫЙ *прил.* еңел аҡыллы, аҡылға һай (*йәки* зәғиф).

СЛАБОХАРА́КТЕРНОСТЬ *ж.* йомшаҡ характерлелек.

СЛАБОХАРА́КТЕРНЫЙ *прил.* йомшаҡ холҡло.

СЛА́БЫЙ *прил.* 1. көсһөҙ; **сла́бый го́лос** көсһөҙ тауыш; 2. (*не крепкого сложения, болезненный*) сибек, хәлһеҙ, зәғиф, кәрһеҙ, тәнтерәк, насар, кәүшәк, ҡаушаҡ; 3. (*не обладающий сильной властью*) ҡеүәтһеҙ, көсһөҙ; 4. (*незначительный; плохой*) аҙ, йомшаҡ, насар; **сла́бая дисципли́на** йомшаҡ тәртип; 5. (*лишённый твёрдости, устойчивости*) тәҡәтһеҙ, бешәлкәһеҙ, былҡы, йомшаҡ; **сла́бая во́ля** йомшаҡ ихтыяр; 6. (*небольшой по силе, напряжённости*) әкрен, йомшаҡ; **сла́бый свет** насар ут; 7. (*плохой, неискусный*) насар, йомшаҡ; 8. (*не насыщенный*) шыйыҡ, йомшаҡ; **сла́бый чай** шыйыҡ сәй; **сла́бый таба́к** йомшаҡ тәмәке; 9. бушаҡ; **сла́бая струна́** бушаҡ ҡыл; ◇ **сла́бое ме́сто** *кого-чего* йомшаҡ урын; **сла́бая стру́нка** *кого* кәмселек, йомшаҡ яҡ.

СЛА́ВА *ж.* 1. маҡтау, дан; **трудова́я сла́ва** хеҙмәт даны; 2. (*репутация*) шөһрәт, дан; 3. (*молва*) хәбәр, дан; ◇ **на сла́ву** бик яҡшы, бик шәп, ғәжәп шәп; **то́лько (одна́) сла́ва, что...** ... даны ғына бар инде.

СЛАВИ́СТ *м.* славист (*славян филологияһы белгесе*).

СЛАВИ́СТИКА *ж.* *см.* **славянове́дение.**

СЛА́ВИТЬ *несов. кого-что* 1. маҡтау, данлау; 2. *прост.* (*порочить*) яманатын һатыу.

СЛА́ВИТЬСЯ *несов.* 1. *чем и без доп.* маҡталыу, дан алыу (*йәки* тотоу); 2. *страд. к* **сла́вить** 1.

СЛА́ВНО *нареч.* 1. яҡшы; 2. *в знач. сказ. разг.* бик яҡшы (*йәки* һәйбәт); **здесь сла́вно** бында бик һәйбәт.

СЛА́ВНЫЙ *прил.* 1. (*знаменитый*) данлыҡлы, данлы, шөһрәтле, шанлы; 2. *разг.* (*хороший*) бик һөйкөмлө, бик яҡшы.

СЛАВОСЛО́ВИЕ *с.* күккә күтәреп маҡтау, данлау.

СЛАВОСЛО́ВИТЬ *несов. кого-что и без. доп.* күккә күтәреп маҡтау, данлау.

СЛАВЯ́НЕ *мн.* славяндәр.

СЛАВЯНИ́ЗМ *м. лингв.* славянизм (1. *икенсе бер телгә славян телдәренән алынған һүҙ йәки әйтем*; 2. *сиркәү-славян теленән рус теленә ингән һүҙ йәки әйтем*).

СЛАВЯНИ́Н *м.* славян.

СЛАВЯ́НКА *ж.* славян ҡатын-ҡыҙы.

СЛАВЯНОВЕ́ДЕНИЕ *с.* славяноведение (*славян телдәрен, культураһын, тарихен, тормошон өйрәнә торған фәндәр йыйылмаһы*).

СЛАВЯНОФИ́Л *м.* славянофил (*славянофилселек яҡлы кеше*).

СЛАВЯНОФИ́ЛЬСТВО *с.* славянофилселек (*Россияла 19 быуат уртаһындағы милләтселек ағымы*).

СЛАВЯ́НСКИЙ *прил.* славян; **славя́нские языки́** славян телдәре; **славя́нские ци́фры** славян цифрҙары.

СЛАГА́ЕМОЕ *с.* 1. *мат.* ҡушылыусы, ҡушыла торған һан; 2. (*составная часть какого-л. целого*) ҡушылма.

СЛАГА́ТЬ *несов. см.* **сложи́ть** 2, 3, 5, 7.

СЛАГА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **сложи́ться** 1—3; 2. (*состоять из каких-л. элементов*) йыйылыу, тороу; **мате́рия слага́ется из моле́кул** материя молекулаларҙан тора; 3. *страд. к* **слага́ть.**

СЛАД *м.*: **сла́ду нет** *с кем-чем, разг.* берлек (*йәки* татыулыҡ, килешеүсәнлек) юҡ.

СЛА́ДИТЬ *сов. разг.* 1. *что, разг.* (*сделать согласованным, стройным*) рәткә (*йәки* ипкә) һалыу, ипкә килтереү; 2. *разг.* (*одолеть кого-л., справиться с кем-л.*) еңеү, еңеп сығыу.

СЛА́ДИТЬСЯ *сов. уст.* рәтләнеү, төҙәлеү, тәртипкә һалыныу; **де́ло сла́дилось** эш рәтләнде.

СЛА́ДКИЙ *прил.* 1. татлы; **сла́дкий мёд** татлы бал; 2. татлы, шәрбәтле; **сла́дкий чай** шәрбәтле сәй; 3. *в знач. сущ.* **сла́дкое** *с.* татлы ашамлыҡ; 4. *перен. разг.* (*приятный*) татлы, тәмле, рәхәт; **сла́дкий сон** татлы йоҡо; 5. *перен.* (*льстивый*) сөсө, ярамһаҡ; **сла́дкие ре́чи** сөсө телмәр.

СЛА́ДКО *нареч.* 1. татлы; 2. *перен.* (*льстиво*) сөсөләнеп, ярамһаҡланып; **он так сла́дко говори́т** ул шундай ярамһаҡланып һөйләй; 3. *в знач. сказ. безл. разг.* рәхәт, күңелле; **им не сла́дко** уларға рәхәт түгел.

СЛАДКОЁ́ЖКА *м. и ж. разг.* тәмле тамаҡ.

СЛАДКОЗВУ́ЧНЫЙ *прил. книжн.* яғымлы тауышлы.

СЛАДКОРЕЧИ́ВЫЙ *прил. книжн.* сөсө телле.

СЛА́ДОСТНЫЙ *прил.* татлы, ләззәтле; **сла́достные мечты́** татлы хыялдар.

СЛАДОСТРА́СТИЕ *с.* 1. енси дәртлелек; 2. *перен.* кинәнес, кинәнеү.

СЛАДОСТРА́СТНЫЙ *прил.* енси дәртле.

СЛА́ДОСТЬ *ж.* 1. татлылыҡ, ләззәтлелек, татлы тәм; 2. *мн.* **сла́дости** (*кондитерские изделия*) татлы ашамлыҡтар.

СЛА́ЖЕННОСТЬ *ж.* тәртипкә (*йәки* яйға) һалынғанлыҡ, ойошҡанлыҡ; берҙәмлек, дөрөмлөк.
СЛА́ЖЕННЫЙ *прил.* тәртипкә (*йәки* яйға) һалынған, ныҡ ойошҡан, берҙәм.
СЛА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **сла́дить.**
СЛА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **сла́диться;** 2. *страд. к* **сла́живать** (*см.* **сла́дить** 1).
СЛА́ЗИТЬ *сов.* төшөү, төшөп менеү (*вниз*); менеү, менеп төшөү (*вверх*).
СЛА́ЛОМ *м. спорт.* слалом (*тәбиғи йә яһалма кәртәләр арҡыры саңғы менән шәп итеп шыуып төшөү*).
СЛА́МЫВАТЬ *несов. см.* **сломи́ть.**
СЛА́МЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **сломи́ться;** 2. *страд. к* **сла́мывать.**
СЛА́НЕЦ *м. геол.* һәүерташ.
СЛА́НЦЕВЫЙ *прил.* һәүерташ; **сла́нцевая промы́шленность** һәүерташ промышленносе; **сла́нцевые поро́ды** һәүерташ тоҡомдары; **сла́нцевая зола́** һәүерташ көлө.
СЛАСТЁНА *м. и ж. разг.* тәмле тамаҡ.
СЛАСТОЛЮ́БЕЦ *м. книжн.* енси дәрткә бирелеүсән кеше, өлөшлө кеше.
СЛАСТОЛЮБИ́ВЫЙ *прил. книжн.* енси дәртле.
СЛАТЬ *несов. кого-что* ебәреү; **слать пи́сьма** хат ебәреү.
СЛАЩА́ВОСТЬ *ж.* сөсө теллелек, сөсөлөк, үтә наҙлылыҡ.
СЛАЩА́ВЫЙ *прил.* 1. (*чрезмерно ласковый*) сөсө (*йәки* татлы) телле; 2. сөсө; **слаща́вый голосо́к** сөсө тауыш.
СЛЕ́ВА *нареч.* һулдан, һул яҡтан (*откуда*); һулда, һул яҡта (*где*); **сле́ва от доро́ги** юлдан һул яҡта.
СЛЕГКА́ *нареч.* еңелсә, аҙ ғына, саҡ ҡына; **слегка́ уда́рить** еңелсә һуғыу; **её рука́ слегка́ дрожа́ла** уның ҡулы саҡ ҡына ҡалтырай ине.
СЛЕД *м.* 1. эҙ; 2. (*признак*) әҫәр; **следы́ пожа́ра** янғын әҫәре; ◇ **без следа́ исче́знуть** эҙһеҙ юғалыу, ғәйеп булыу; **его́ и след простыл** *соотв.* һыуға батҡан кеүек юҡ булды; **замести́ следы́** *см.* **замести́; идти́ по** *чьим* **следа́м** 1) (*идти не отставая*) артынан ҡалмау, эҙенән барыу; 2) (*следовать учению кого-л.*) эҙенән барыу, фекерен дауам иттереү.
СЛЕДИ́ТЬ I *несов.* 1. *за кем-чем* күҙәтеү, күҙәтеп (*йәки* ҡарап) тороу; **следи́ть за полётом самолёта** самолёттың осҡанын күҙәтеп тороу; 2. *за чем* күҙәтеү, күҙәтеп барыу; **следи́ть за успе́хами нау́ки** фән уңыштарын күҙәтеп барыу; 3. *за кем-чем* (*заботиться, опекать*) ҡарау, күҙәтеү, хәстәрлек күреү; 4. *за кем-чем* (*наблюдать с целью уличить в чём-л.*) аңдыу, күҙәтеү.
СЛЕДИ́ТЬ II *несов. чем и без доп., разг.* эҙ ҡалдырыу.
СЛЕ́ДОВАНИЕ *с. см.* **сле́довать** 1, 3, 4.
СЛЕ́ДОВАТЕЛЬ *м.* тикшереүсе.
СЛЕ́ДОВАТЕЛЬНО *союз присоед. и в знач. вводн. сл.* шулай булғас, тимәк.
СЛЕ́ДОВАТЬ *несов.* 1. *за кем-чем* (*идти следом*) барыу, эҙенән (*йәки* эйәреп) барыу; 2. *за чем* (*появляться после чего-л.*) аҙағынан (*йәки* артынан) булыу, килеү; **одно́ собы́тие сле́дует за други́м** бер ваҡиға артынан икенсеһе була тора; 3. (*отправляться*) барыу; 4. *кому-чему, перен.* (*руководствоваться чем-л.*) эйәреү, тотоу; **сле́довать сове́там врача́** врачтың кәңәшен тотоу; 5. *из чего* (*быть следствием*) килеп сығыу; 6. *кому* (*причитаться*) кәрәк, тейеш; 7. *безл. с неопр.* кәрәк; **сле́дует рабо́ту доводи́ть до конца́** эште аҙағына тиклем еткерергә кәрәк; ◇ **как сле́дует** тейешенсә, яҡшы.
СЛЕ́ДОМ *нареч.* артынса, эҙенән; шунда уҡ; **е́хать сле́дом** артынса барыу.
СЛЕДОПЫ́Т *м.* эҙәрләүсе (*кейекте эҙенән ҡыуып барыусы аусы*).
СЛЕ́ДСТВЕННЫЙ *прил.* тикшереү; **сле́дственные о́рганы** тикшереү органдары; **сле́дственные докуме́нты** тикшереү документтәре.
СЛЕ́ДСТВИЕ I *с.* (*вывод*) һөҙөмтә.
СЛЕ́ДСТВИЕ II *с. юр.* тикшереү; **быть под сле́дствием** суд тикшереүендә булыу.
СЛЕ́ДУЕМЫЙ *прил.* 1. тейешле, тейеш булған; 2. *в знач. сущ.* **сле́дуемое** *с.* тейешле; тейеш булған, тейеш; **отда́ть ка́ждому сле́дуемое** һәр кешегә тейешен биреү.
СЛЕ́ДУЮЩИЙ 1. *прич.* барыусы, эйәреүсе, булыусы; 2. *прил.* сираттағы, яҡындағы, киләсәк, буласаҡ; икенсе; **на сле́дующий день** икенсе көндө; 3. *мест. опред.* бындай, түбәндәге, ошондай.
СЛЕЖА́ТЬСЯ *сов.* оҙаҡ ятып баҫылыу (*йәки* ҡабыҡланыу, кәлләнеү); **се́но слежа́лось** бесән оҙаҡ ятыуҙан баҫылған.
СЛЁЖИВАТЬСЯ *несов. см.* **слежа́ться.**
СЛЕ́ЖКА *ж. см.* **следи́ть** I 4.
СЛЕЗА́ *ж.* 1. күҙ йәше, йәш; 2. *мн.* **слёзы** (*плач*) илау; 3. *перен.* (*капля сока*) тамсы; ◇ **(быть) в слеза́х** илау; **проли́ть слезу́** *шутл.* йәш түгеү, күҙҙе шәмәртеү; **сквозь слёзы** йәш аралаш, йәш ағыҙып.
СЛЕЗА́ТЬ *несов. см.* **слезть.**
СЛЕЗИ́ТЬСЯ *несов.* йәшләнеү, йәшкеҙәү, шәмәреү; **глаза́ слезя́тся от ды́ма** төтөндән күҙ йәшләнә.
СЛЕЗЛИ́ВЫЙ *прил.* 1. (*о человеке*) илаҡ, һытыҡ, илаусан, йәш түгеүсән; 2. (*жалобный — о голосе*) иламһыраған, зарлы, аяныс.
СЛЁЗНЫЙ *прил.* 1. *анат.* йәш, күҙ йәше; **слёзные же́лезы** йәш биҙҙәре; 2. *разг.* (*жалобный*) илап, күҙ йәше менән.
СЛЕЗОТЕЧЕ́НИЕ *с.* йәш ағыу.
СЛЕЗОТОЧИ́ВЫЙ *прил.* йәш ағыҙҙырыусы (*йәки* ағыҙҙыра торған); **слезоточи́вые га́зы** йәш ағыҙҙырыусы газдар.
СЛЕЗОТОЧИ́ТЬ *несов.* йәш ағыу (*йәки* ҡойолоу) менән йонсоу.
СЛЕЗТЬ *сов.* 1. төшөү; **слезть с де́рева** ағастан төшөү; **слезть со сту́ла** ултырғыстан төшөү; 2. *разг.* (*отпасть, сойти*) ҡубыу, ҡубып төшөү, ҡуптарылыу, һыҙырылыу; **кра́ска сле́зла** буяу ҡупҡан.
СЛЕПЕ́НЬ *м.* күгәүен; күксә (*маленького размера*).
СЛЕПЕ́Ц *м. прям. и перен.* һуҡыр.
СЛЕПИ́ТЬ I *несов. что* 1. (*утомлять глаза*) сағылдырыу; **со́лнце слепи́т глаза́** ҡояш күҙҙе сағылдыра; 2. (*засыпа́ть глаза*) күҙҙе ҡаплау, күҙгә бәреү.

СЛЕПИ́ТЬ II *сов. что* 1. әүәләп (*йәки* һылап) яһау; **слепи́ть пти́чку из гли́ны** балсыҡтан ҡошсоҡ яһау; 2. *разг.* (*склеить*) йәбештереү, йәбештереп ҡуйыу, ойоштороу; 3. (*изготовить, восстановить, склеивая*) йәбештереп яһау; **слепи́ть во́ском раско́лотую ча́шку** ватылған сынаяҡты балауыҙ менән йәбештереп ҡуйыу; 4. *перен.* (*сделать небрежно*) әтмәләү, әтмәләп ҡуйыу.

СЛЕПИ́ТЬСЯ *сов.* ойошоу, өпәнләнеү; йәбешеү (*о шерсти животных*).

СЛЕ́ПНУТЬ *несов.* һуҡырайыу.

СЛЕПО́Й *прил.* 1. һуҡыр; 2. *в знач. сущ.* **слепо́й** *м.*, **слепа́я** *ж.* һуҡыр; 3. *перен.* һуҡырҙарса, һуҡыр рәүештә; **слепо́е подража́ние** һуҡырҙарса эйәреү; 4. тоноҡ, бөләңгерт; **слепо́й шрифт** тоноҡ шрифт; 5. (*без участия зрения*) күрмәйенсә; **слепо́й полёт** *ав.* күрмәйенсә осоу; ✧ **слепа́я кишка́** *анат.* һуҡыр эсәк

СЛЕ́ПОК *м.* (*йәбештереп йәки әүәләп, һылап яһалған*) күсермә.

СЛЕПОРОЖДЁННЫЙ *прил.* һуҡыр булып тыуған, тыумыштан һуҡыр.

СЛЕПОТА́ *ж. прям. и перен.* һуҡырлыҡ; ✧ **кури́ная слепота́** *см.* **кури́ный.**

СЛЕСА́РНИЧАТЬ *несов. разг.* слесарлек итеү, слесарь булып эшләү.

СЛЕСА́РНЫЙ *прил.* 1. слесарлек; **слеса́рное де́ло** слесарлек эше; 2. *в знач. сущ.* **слеса́рная** *ж.* слесарлек мастерскойы.

СЛЕСА́РНЯ *ж. разг. см.* **слеса́рный** 2.

СЛЕ́САРСКИЙ *прил.* слесарь, слесарлек; **сле́сарский инструме́нт** слесарь ҡоралы.

СЛЕ́САРЬ *м.* слесарь.

СЛЁТ *м.* 1. *см.* **слете́ться; слёт у́ток** өйрәктәрҙең осоп килеп йыйылыуы; 2. слёт; **слёт пионе́ров** пионерҙәр слёты.

СЛЕТА́ТЬ I *сов.* 1. осоп барып килеү; **слета́ть на самолёте в Уфу́** Өфөгә самолётта осоп барып килеү; 2. *разг.* (*сбегать*) йүгереп барып килеү.

СЛЕТА́ТЬ II *см.* **слете́ть.**

СЛЕТА́ТЬСЯ *несов см.* **слете́ться.**

СЛЕТЕ́ТЬ *сов.* 1. *с чего* ҡойолоу, төшөү; **лист слете́л с де́рева** ағастың япрағы ҡойолдо; 2. *с чего* (*покинуть*) осоп китеү; 3. *с кого-чего, перен.* (*исчезнуть*) ҡасыу, юғалыу, китеү, юҡ булыу; **сон слете́л с него́** йоҡоһо ҡасты; 4. *с чего* (*упасть*) төшөп (*йәки* осоп) китеү, йығылып төшөү; 5. *с чего, перен.* абайламай әйтеп һалыу, һүҙ ысҡыныу; **э́то сло́во нечя́янно слете́ло с языка́** был һүҙ һиҙмәҫтән ысҡынды; 6. *с чего, перен. прост.* (*лишиться должности*) урындан осоу (*йәки* төшөү).

СЛЕТЕ́ТЬСЯ *сов.* 1. осоп йыйылыу, осоп килеп ҡуныу; **воробьи́ слете́лись на кры́шу** турғайҙар өй түбәһенә осоп килеп ҡунды; 2. *перен. разг.* (*сбежаться*) йүгереп килеп йыйылыу (*йәки* йыйылышыу, туплаңыу).

СЛЕЧЬ *сов.* (*заболеть*) ятып (*йәки* ауырып) китеү.

СЛИВ *м.* 1. *см.* **слить** 1—3; 2. (*сток*) улаҡ.

СЛИ́ВА *ж.* слива (*ағасы һәм емеше*).

СЛИВА́НИЕ *с. см.* **слить** 1, 2.

СЛИВА́ТЬ *несов. см.* **слить** 1—5.

СЛИВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **сли́ться;** 2. *страд. к* **слива́ть.**

СЛИ́ВКИ *только мн.* 1. ҡаймаҡ, һөт өҫтө; 2. *перен. книжн.* ҡаймағы, иң яҡшыһы.

СЛИВНО́Й *прил.* 1. (*төрлө һауыттарҙан*) йыйып ҡушылған; **сливно́е молоко́** йыйып ҡушылған һөт; 2. (*для сливания*) (*берәй нәмә*) түгеү (*йәки* түгә торған); **сливна́я я́ма** йыуынтыҡ һыу түгеү соҡоро.

СЛИ́ВОВЫЙ *прил.* слива; **сли́вовая ко́сточка** слива һөйәге; **сли́вовый компо́т** слива компоты.

СЛИ́ВОЧНИК *м.* ҡаймаҡ һауыты.

СЛИ́ВОЧНЫЙ *прил.* ҡаймаҡлы, ҡаймаҡтан әҙерләнгән; **сли́вочное моро́женое** ҡаймаҡлы мороженый; **сли́вочное ма́сло** аҡ май.

СЛИВЯ́НКА *ж.* слива наливкаһы (*вино*).

СЛИЗА́ТЬ *сов. что* ялау; ялап ашау; **слиза́ть пе́нки** күбекте ялау.

СЛИ́ЗЕНЬ *м. зоол.* лайлалы ҡусҡар.

СЛИ́ЗИСТЫЙ *прил.* лайлалы; **сли́зистая оболо́чка** *анат.* лайлалы тире.

СЛИЗНУ́ТЬ *сов. и однокр. что* ялап алыу.

СЛИЗНЯ́К *м.* 1. *см.* **сли́зень;** 2. *перен. разг.* (*о человеке*) эшкинмәгән, быҙау.

СЛИ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **слиза́ть.**

СЛИЗЬ *ж.* лайла.

СЛИНЯ́ТЬ *сов.* 1. *разг.* уңыу; **пла́тье слиня́ло** күлдәк уңды; 2. (*о наружном покрове животных*) юлыу, ҡаулан ҡойоу.

СЛИПА́ТЬ *несов. что, разг.* һылаштырыу, ҡаплау; **снег слипа́ет мне глаза́** ҡар минең күҙҙәремде һылаштыра.

СЛИПА́ТЬСЯ *несов.* 1. йәбешеү; 2. (*о глазах*) йомолоу, йомолоп барыу.

СЛИ́ПНУТЬСЯ *сов. см.* **слипа́ться** 1.

СЛИ́ТНЫЙ *прил.* ҡушылып, бергә; ҡуш, тотош, тоташ, ҡушма; **сли́тное написа́ние** слов һүҙҙәрҙең ҡушылып яҙылыуы.

СЛИ́ТОК *м.* ҡойолма; **сли́ток зо́лота** алтын ҡойолмаһы.

СЛИТЬ *сов. что* 1. (*смешать*) ҡушыу; **слить молоко́ из двух бидо́нов в оди́н** ике бидондағы һөттө бергә ҡушыу; 2. *тех.* (*соединить посредством литья*) иретеп ҡушыу (*йәки* беркетеү, беректереү); 3. *тех.* ҡойоу, иретеп яһау (*йәки* эшләү); **слить пу́шку** пушка ҡойоу; 4. (*отделить отстоявшуюся жидкость*) һарҡытыу, һөҙөп алыу; **слить сли́вки с молока́** һөттөң өҫтөн һөҙөп алыу; 5. (*вылить, перелить*) бушатыу, ҡойоу, ағыҙыу; 6. *перен.* (*объединить*) бергә ҡушыу, берләштереү.

СЛИ́ТЬСЯ *сов.* 1. ҡушылыу, ағып ҡушылыу, ағыу; **две реки́ сли́ли́сь вме́сте** ике йылға бергә ҡушылған; 2. *перен.* әүерелеү, ҡушылыу, ҡушылып яңғырау; **голоса́ сли́ли́сь в о́бщий гул** тауыштар дөйөм бер геүелдәүгә әүерелде.

СЛИЧА́ТЬ *несов. см.* **сличи́ть.**

СЛИЧЕ́НИЕ *с. см.* **сличи́ть.**

СЛИЧИ́ТЬ *сов. что* сағыштырыу, сағыштырып сығыу.

СЛИ́ШКОМ *нареч.* бигерәк, бик, ифрат, йәнәсыҡҡа, уғата, үтә; **э́то (уж) сли́шком был** инде бигерәк (булып киткән).
СЛИЯ́НИЕ *с.* 1. *см.* **слить** 6 *и* **сли́ться;** 2. (*место соединения*) тамаҡ, ҡушылған урын.
СЛОБОДА́ *ж.* 1. *ист.* слобода (*крепостной булмаған крәҫтиәндәр йәшәй торған урын*); 2. *уст.* (*пригород*) биҫтә (*ҡала эргәһе ауылы*).
СЛОБОДСКО́Й *прил.* слобода, биҫтә; **слободско́е населе́ние** биҫтә халҡы.
СЛОВА́К *м.* словак.
СЛОВА́КИ *мн.* словактар.
СЛОВА́РНЫЙ *прил.* һүҙлек; **слова́рный соста́в языка́** телдең һүҙлек составы.
СЛОВА́РЬ *м.* 1. һүҙлек; **ру́сско-башки́рский слова́рь** русса-башҡортса һүҙлек; 2. (*лексика*) һүҙ байлығы.
СЛОВА́ЦКИЙ *прил.* словак, Словакия; **слова́цкий язы́к** словак теле.
СЛОВА́ЧКА *ж.* словак ҡатын-ҡыҙы.
СЛОВЕ́СНЫЙ *прил.* телдән; **слове́сное предупрежде́ние** телдән иҫкәртеү.
СЛОВИ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* тотоп алыу.
СЛО́ВНИК *м.* һүҙҙәр исемлеге (*һүҙлек төҙөү өсөн*).
СЛО́ВНО *союз сравнит.* кеүек, гүйә, шикелле, -ға (-гә, -ҡа, -кә) оҡшай, буғай; **она́ поёт, сло́вно солове́й** ул һандуғас кеүек йырлай.
СЛО́ВО *с. в разн. знач.* һүҙ; **быть хозя́ином своего́ сло́ва** үҙ һүҙеңә баш булыу; **рассказа́ть в двух слова́х** аҙ ғына һүҙҙәр менән һөйләп биреү; ◇ **други́ми слова́ми** *см.* **друго́й; к сло́ву (прийти́сь)** урынлы әйтелеү; **к сло́ву (сказа́ть)** *в знач. вводн. сл.* әйткәндәй, әйтмәксе; **на слова́х** 1) (*устно*) телдән; 2) (*только в разговоре*) һүҙҙә генә; **не находи́ть слов** *для чего* һүҙ таба алмау; юғалып ҡалыу; **одни́м сло́вом** бер һүҙ менән әйткәндә, йыйып әйткәндә, ҡыҫҡаһы; **по слова́м** *чьим в знач. вводн. сл.* 1) (*как сказал кто-л.*) әйтеүенсә, әйткәнсә; 2) (*как говорит, учит кто-л.*) әйтеүе (яҙыуы, өйрәтеүе) буйынса; **рассказа́ть свои́ми слова́ми** *см.* **свой; сло́во в сло́во** бәйнә-бәйнә, һүҙмә-һүҙ; **сло́во за́ слово** һүҙ артынан һүҙ, һүҙ эйәрә һүҙ; **сло́во не воробе́й, вы́летит— не пойма́ешь** *посл.* әйткән һүҙ — атҡан уҡ; **слов нет** *в знач. вводн. сл.* һүҙ ҙә юҡ, әлбиттә, ысынында; **с пе́рвого сло́ва** шундуҡ; **с чужи́х слов** кеше аша ғына ишетеп.
СЛОВОИЗМЕНЕ́НИЕ *с. лингв.* һүҙ үҙгәреше.
СЛОВОЛИ́ТНЫЙ *прил. полигр.* хәреф ҡойоу; **словоли́тное произво́дство** хәреф ҡойоу производствоһы.
СЛО́ВОМ *вводн. сл.* ҡыҫҡаһы; **сло́вом, вы должны́ за́втра вы́ехать** ҡыҫҡаһы, һеҙ иртәгә китергә тейешһегеҙ.
СЛОВООБРАЗОВА́НИЕ *с. лингв.* һүҙ яһалышы.
СЛОВООБРАЗОВА́ТЕЛЬНЫЙ *прил. лингв.* һүҙ яһаусы; **словообразова́тельный а́ффикс** һүҙ яһаусы аффикс.
СЛОВООХО́ТЛИВОСТЬ *ж.* һүҙсәнлек, һүҙгә йомартлыҡ.
СЛОВООХО́ТЛИВЫЙ *прил.* һүҙсән, һөйләшергә яратыусан, һүҙгә йомарт.
СЛОВОПРОИЗВО́ДНЫЙ *прил. лингв.* һүҙ яһаусы; ◇ **словопроизво́дный слова́рь** һүҙ яһалышлы һүҙлек (*һүҙҙәре оя принцибе буйынса урынлаштырылған һүҙлек*).
СЛОВОПРОИЗВО́ДСТВО *с. лингв.* һүҙ яһалышы.
СЛОВОСОЧЕТА́НИЕ *с. лингв.* һүҙбәйләнеш.
СЛОВОТВО́РЧЕСТВО *с.* яңы һүҙҙәр яһау.
СЛОВОУПОТРЕБЛЕ́НИЕ *с.* һүҙҙең ҡулланылышы, һүҙ ҡулланышы, һүҙҙе ҡулланыу.
СЛОВЦО́ *с. разг.* һүҙ; ◇ **для кра́сного словца́** *см.* **кра́сный.**
СЛОГ *м.* ижек.
СЛОГОВО́Й *прил.* 1. *лингв.* ижек; **слоговы́е зна́ки** ижек билдәләре; **слогово́е письмо́** ижек яҙыуы; 2. *см.* **слогообразу́ющий.**
СЛОГООБРАЗУ́ЮЩИЙ *прил. лингв.* ижек яһаусы (*йәки* яһай торған).
СЛОЁНЫЙ *прил.* ҡатлаулы, ҡатлап бешерелгән; **слоёное те́сто** ҡатлаулы ҡамыр; **слоёный пиро́г** ҡатлап бешерелгән пирог.
СЛОЖЕ́НИЕ *с* 1. *см.* **сложи́ть** 2, 5, 7; 2. *мат.* ҡушыу; 3. тән төҙөлөшө, һын, буй-һын.
СЛОЖИ́ТЬ *сов. что* 1. өйөп (*йәки* һалып, тултырып) ҡуйыу; **сложи́ть дрова́ в сара́й** утынды һарайға өйөп ҡуйыу; **сложи́ть ве́щи в чемода́н** әйберҙәрҙе сумаҙанга тултырып ҡуйыу; 2. *мат.* ҡушыу; 3. (*составить из каких-л. частей*) бергә йыйыу, йыйып теҙеү; 4. (*построить*) һалыу, сығарыу; **сложи́ть печь** мейес һалыу (*йәки* сығарыу); 5. (*сочинить*) сығарыу; **сложи́ть пе́сню** йыр сығарыу; 6. ҡуйыу, бөгөү, бөкләү, таңлау (*одежду*); **сложи́ть лист попола́м** табаҡ ҡағыҙҙы урталай бүлеү; **сложи́ть ру́ки на груди́** ҡулдарҙы күкрәккә ҡуйыу; 7. *перен.* алыу, алып ташлау, төшөрөү; **сложи́ть с себя́ отве́тственность** үҙеңдән яуаплылыҡты алып ташлау; ◇ **сиде́ть сложа́ ру́ки** ҡул ҡаушырып ултырыу; **сложи́ть го́лову** ҡорбан булыу; **сложи́ть ору́жие** ҡорал ташлау, бирелеү.
СЛОЖИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*составиться, организоваться*) төҙөлөү, ойошоу; 2. (*создаться; установиться*) барлыҡҡа килеү, тыуыу, килеп тыуыу (*йәки* сығыу); урынлашыу; **сложи́лась пе́сня** йыр барлыҡҡа килде; **сложи́лась привы́чка** ғәҙәт урынлашты; **сложи́лась така́я обстано́вка** шундай шарт килеп тыуҙы; 3. (*сформироваться*) өлгөрөү, етлегеү, өлгөрөп (*йәки* үҫеп, ныҡып) етеү; **у него́ ещё не сложи́лся хара́ктер** уның характере әле ныҡып етмәгән; 4. *разг.* (*уложить вещи для отъезда*) йыйыныу, юлға йыйыныу; 5. *разг.* (*устроить складчину*) һалышыу.
СЛОЖНОПОДЧИНЁННЫЙ *прил.*: **сложноподчинённое предложе́ние** *грам.* эйәртеүле ҡушма һөйләм.
СЛОЖНОСОКРАЩЁННЫЙ *прил.*: **сложносокращённые слова́** *лингв.* ҡыҫҡартылған ҡушма һүҙҙәр.
СЛОЖНОСОЧИНЁННЫЙ *прил.*: **слож-**

носочинённое предложе́ние *грам.* теҙмә ҡушма һөйләм.

СЛО́ЖНОСТЬ *ж.* ҡатмарлылыҡ, ҡыйынлыҡ; **сло́жность вопро́са** мәсьәләнең ҡатмарлылығы.

СЛОЖНОЦВЕ́ТНЫЙ *прил. бот.* 1. ҡатлаулы сәскәле; 2. *в знач. сущ.* **сложноцве́тные** *мн.* ҡатлаулы сәскәлеләр.

СЛО́ЖНЫЙ *прил.* 1. ҡушма; **сло́жное предложе́ние** *грам.* ҡушма һөйләм; 2. (*многообразный по составу, связям*) ҡатмарлы, ҡатлаулы; **сло́жная маши́на** ҡатмарлы машина; 3. (*трудный*) ауыр, ҡыйын, ҡатмарлы, буталсыҡ.

=**СЛО́ЖНЫЙ** *ҡушма һүҙҙәрҙең «ижекле» мәғәнәһен аңлатҡан икенсе өлөшө, мәç.* **трёхсло́жный** өс ижекле.

СЛОИ́СТОСТЬ *ж.* ҡатлаулылыҡ.

СЛОИ́СТЫЙ *прил.* ҡатлаулы, ҡат-ҡат, ҡатлы-ҡатлы; **слои́стые ту́чи** ҡатлаулы болоттар.

СЛОИ́ТЬ *несов. что* ҡатлау, ҡатлы-ҡатлы итеү.

СЛОИ́ТЬСЯ *несов.* 1. ҡатлауланыу; 2. *страд. к* **слоить.**

СЛОЙ *м.* 1. ҡатлау, ҡат; **ве́рхние слои́ по́чвы** тупраҡтың өҫкө ҡаты; 2. *перен.* ҡатлам; **широ́кие слои́ населе́ния** халыҡтың киң ҡатламдары.

СЛО́ЙКА *ж.* ҡатлама, слойка.

СЛОМ *м.* 1. *см.* **слома́ть** 1, 2 *и* **слома́ться; э́тот дом идёт на слом** был йорт һүтеүгә тәғәйенләнгән; 2. (*место*) һынған урын.

СЛОМА́ТЬ *сов.* 1. *что* ватыу, һындырыу; һүтеү, емереү; **слома́ть постро́йку** ҡаралдыны емереү; **слома́ть но́гу** аяҡты һындырыу; 2. *кого-что, перен. разг.* (*одолеть, победить*) һындырыу, еңеү; ✧ **слома́ть го́лову** баш ватыу, оҙаҡ уйлау; **слома́ть (себе́) ше́ю** һәләк булыу, муйынын һындырыу; **язы́к слома́ешь** телеңде һындырырһың (*әйтергә бик ҡыйын һүҙҙәр, әйтемдәр хаҡында*).

СЛОМА́ТЬСЯ *сов.* ватылыу, һыныу, емерелеү, ҡыйралыу; **игру́шка слома́лась** уйынсыҡ ватылған.

СЛОМИ́ТЬ *сов.* 1. *что* емереү, һындырыу; **бу́ря сломи́ла де́рево** дауыл ағасты һындырҙы; 2. *кого-что, перен.* һындырыу, еңеү; **сломи́ть сопротивле́ние врага́** дошмандың ҡаршылығын һындырыу; ✧ **сломя́ го́лову** алды-артты ҡарамай; **чёрт но́гу сло́мит** шайтан аяғын һындырыр (*тәртипһеҙлек, аңлайышһыҙ нәмә хаҡында*).

СЛОМИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*покориться*) баш эйеү, буйһоноу; 2. (*ослабеть*) көстән яҙыу, хәлдән тайыу, көстө юғалтыу.

СЛОН *м.* 1. фил; 2. *разг.* (*о человеке*) думбай; 3. *шахм.* фил; ✧ **де́лать из му́хи слона́** *соотв.* төймәне дөйә яһау (*йәки* итеү); **слона́ не приме́тить** *соотв.* танау төбөндәге бүрәнәне күрмәү; иң мөһим (кәрәк) нәмәне күрмәү.

СЛОНЁНОК *м.* фил балаһы.

СЛОНИ́ХА *ж.* инә фил.

СЛОНО́ВОСТЬ *ж. мед.* ағза үҫеү ауырыуы.

СЛОНО́ВЫЙ *прил.* фил; **слоно́вая кость** фил һөйәге; ✧ **слоно́вая бума́га** фил ҡағыҙы (*ҡытыршы, ҡалын, һүрәт төшөрөү ҡағыҙы*); **слоно́вая боле́знь** *см.* **слоно́вость.**

СЛОНЯ́ТЬСЯ *несов. разг.* әрлы-бирле йөрөү, һерәнләү.

СЛУГА́ *м. прям. и перен.* хеҙмәтсе; **депута́т— слуга́ наро́да** депутат—халыҡ хеҙмәтсеһе.

СЛУЖА́КА *м. разг.* тәжрибәле (*йәки* тырыш) хеҙмәткәр.

СЛУЖА́НКА *ж.* аҫырау, хеҙмәтсе ҡатын (*йәки* ҡыҙ).

СЛУ́ЖАЩИЙ 1. *прич. и прил.* хеҙмәт итеүсе (*йәки* итә торған); 2. *в знач. сущ.* **слу́жащий** *м.*, **слу́жащая** *ж.* хеҙмәткәр.

СЛУ́ЖБА *ж.* 1. *см.* **служи́ть** 1,2; **срок слу́жбы** хеҙмәт итеү срогы; **слу́жба в а́рмии** армияла хеҙмәт итеү; 2. (*должность, место работы*) эшләгән урын, хеҙмәт иткән ер; хеҙмәт; **повыше́ние по слу́жбе** хеҙмәте буйынса үрләтеү; **поступи́ть на слу́жбу** хеҙмәткә кереү; 3. (*исполнение воинских обязанностей*) хеҙмәт; **во́инская слу́жба** ғәскәри хеҙмәт; 4. *церк.* ғибәҙәт (*христиандарҙа*); ✧ **не в слу́жбу, а в дру́жбу** *погов.* дуҫлыҡ хөрмәтенә; **поста́вить на слу́жбу** *чему* эшкә егеү, хеҙмәт итеүгә файҙаланыу.

СЛУЖЕ́БНЫЙ *прил.* хеҙмәт, эш; **служе́бное вре́мя** эш ваҡыты; 2. (*вспомогательный*) ярҙамсы; ✧ **служе́бные слова́** *грам.* ярҙамсы һүҙҙәр.

СЛУЖЕ́НИЕ *с. см.* **служи́ть** 1; **служе́ние нау́ке** фәнгә хеҙмәт итеү.

СЛУЖИ́ЛЫЙ *прил. ист.* йомошло; **служи́лые лю́ди** йомошло кешеләр (*Мәскәү Русендә дәүләт хеҙмәте, ғәскәри хеҙмәт үтәргә тейешле булған кешеләр*).

СЛУЖИ́ТЕЛЬ *м. высок.* хеҙмәт итеүсе, хеҙмәткәр; **служи́тель нау́ки** фән хеҙмәткәре.

СЛУЖИ́ТЬ *несов.* 1. *кому-чему* хеҙмәт итеү; **служи́ть наро́ду** халыҡҡа хеҙмәт итеү; 2. *кем-чем и без доп.* (*состоять на службе*) хеҙмәт итеү, эшләү; **служи́ть секретарём** секретарь булып эшләү; 3. *чем* (*быть, являться*) хеҙмәт итеү, булып тороу; **служи́ть приме́ром** үрнәк булып тороу; 4. *чем, для чего* (*быть пригодным*) файҙаланыу, ярау; **э́та ко́мната слу́жит мне библиоте́кой** был бүлмәне китапхана итеп файҙаланам; 5. *что и без. доп. церк.* ғибәҙәт ҡылыу; 6. *без доп.* (*стоять на задних лапах*) арт аяҡтарға баҫып тороу.

СЛУКА́ВИТЬ *сов. разг.* хәйләләү, алдау, хәйлә ҡороу.

СЛУПИ́ТЬ *сов. что, прост.* һыҙыртыу, һыҙырып алыу, һуйыу, һуйып алыу, һырҙырыу; ҡуптарып алыу (*штукатурку*); **слупи́ть шелуху́ с зерна́** бөртөк ашлыҡты һыҙыртыу.

СЛУПИ́ТЬСЯ *сов. прост.* ҡубыу, ҡуптарылыу, ҡубып төшөү; **кра́ска со стены́ слупи́лась** стенаның буяуы ҡубып төшкән.

СЛУХ *м.* 1. ишетеү; **у́хо — о́рган слу́ха** ҡолаҡ—ишетеү органы; 2. *муз.* ишетеү; **игра́ть по слу́ху** ишеткән буйынса ғына уйнау; 3. (*весть, известие*) хәбәр; **о нём до́лго не́ было слу́ха** уның хаҡында оҙаҡ хәбәр булманы; ✧ **на слу́х** ишетеп кенә; **обрати́ться в слух** донъяны онотоп тыңлай башлау, бик әһәмиәт биреп тыңлай башлау.

СЛУХА́Ч *м.* слухач (*радио буйынса сигналдар ҡабул итеүсе*).

СЛУХОВО́Й *прил.* ишетеү; **слуховы́е о́рганы** ишетеү ойгандары; **слухова́я связь** ишетеү арҡыры бәйләнеш; ◇ **слухово́е окно́** ҡыйыҡ тәҙрәһе (*сарлаҡта яҡтылыҡ һәм елләтеү өсөн тәҙрә*).

СЛУ́ЧАЙ *м.* **1.** (*происшествие*) ваҡиға; **стра́нный слу́чай** ғәжәп ваҡиға; **2.** хәл, осраҡ; мөмкинлек; **удо́бный слу́чай** уңайлы осраҡ; **предста́вился слу́чай** мөмкинлек булды, тыуҙы; **в лу́чшем слу́чае** иң яҡшы тигәндә; **3.** (*случайность*) көтмәгән хәл; **счастли́вый слу́чай** уңышлы хәл; ◇ **в тако́м слу́чае** шулай булғанда; **в слу́чае, е́сли...** ...була ҡалһа; **на слу́чай** була ҡалғанда; **от слу́чая к слу́чаю** ваҡыт-ваҡыт ҡына, һәр ваҡыт түгел; **по слу́чаю** *чего* сәбәпле; **при слу́чае** 1) (*при необходимости*) кәрәк була ҡалғанда; 2) (*иногда*) ҡайһы бер ваҡытта, һирәкләп.

СЛУЧА́ЙНО *нареч.* **1.** осраҡлы рәүештә, көтмәгәндә, уйламағанда; **2.** *в знач. вводн. сл.* =мы (=ме, =мо, =мө) икән, әйткәндәй; **нет ли у вас, случа́йно, э́той кни́ги?** һеҙҙә ошо китап юҡмы икән? ◇ **не случа́йно** юҡҡа ғына түгел.

СЛУЧА́ЙНОСТЬ *ж.* **1.** осраҡлылыҡ, көтөлмәгән хәл; **случа́йность встре́чи** осрашыуҙың осраҡлылығы; **2.** (*случайное обстоятельство*) осраҡлы (*йәки* көтөлмәгән) ваҡиға.

СЛУЧА́ЙНЫЙ *прил.* **1.** осраҡлы, көтөлмәгән, уйланмаған; **случа́йная встре́ча** көтөлмәгән осрашыу; **2.** (*не постоянный, не систематический*) осраҡлы; ара-тирә; **случа́йный за́работок** осраҡлы эш хаҡы.

СЛУЧА́ТЬ *несов. см.* **случи́ть.**

СЛУЧА́ТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **случи́ться** I; **2.** *разг.* (*время от времени приходить куда-л.*) килгеләп тороу, килгеләштереү; ◇ **случа́ется, случа́лось** *в знач. вводн. сл.* булғылаштыра, булғылай, булғылап тора.

СЛУЧА́ТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **случи́ться** II; **2.** *страд. к* **случа́ть.**

СЛУЧИ́ТЬ *сов. кого с кем* ҡауыштырыу, ҡасырыу; тороҡтороу (*кобылу*).

СЛУЧИ́ТЬСЯ I *сов.* **1.** булыу; **что случи́лось?** нимә булды?; **2.** *безл. кому-чему с неопр.* тура килеү; **случи́лось мне ка́к-то ночева́ть в лесу́** миңә шулай бер ваҡыт урманда ҡунырға тура килде.

СЛУЧИ́ТЬСЯ II *сов.* (*о животных*) ҡауышыу, ҡасыу; тороғоу (*о кобыле*).

СЛУ́ЧКА *ж. см.* **случи́ть** *и* **случи́ться** II.

СЛУЧНО́Й *прил.* **1.** тороғоу, ҡасыу; **случно́й пери́од** тороғоу ваҡыты; **2.** ҡасырыу, тороҡтороу; **случно́й пункт** тороҡтороу пункты.

СЛУ́ШАНИЕ *с. см.* **слу́шать** 1—3; **слу́шание де́ла в суде́** эште судта ҡарау.

СЛУ́ШАТЕЛЬ *м.* **1.** тыңлаусы; **слу́шатель конце́рта** концерт тыңлаусы; **2.** (*учащийся*) уҡыусы.

СЛУ́ШАТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **слу́шатель.**

СЛУ́ШАТЬ *несов.* **1.** *кого-что и без доп.* тыңлау; **слу́шать ра́дио** радио тыңлау; **2.** *что, юр.* ҡарау; **слу́шать де́ло в суде́** эште судта ҡарау; **3.** *что* (*проходить курс наук*) тыңлау; **слу́шать курс вы́сшей матема́тики** юғары математика курсын тыңлау; **4.** *кого-что* (*следовать указаниям*) тыңлау; **он во всём слу́шал отца́** ул бөтә нәмәлә атаһын тыңлай ине; ◇ **слу́шаю** (*ответ подчинённого*) тыңлайым.

СЛУ́ШАТЬСЯ *несов.* **1.** *кого-чего* тыңлау; **ребёнок слу́шается роди́телей** бала ата-әсәһен тыңлай; **2.** *страд. к* **слу́шать** 1—3.

СЛЫТЬ *несов. кем, каким, за кого-что* танылыу, дан алыу (*йәки* тотоу); **он слывёт люби́телем му́зыки** ул музыка яратыуы менән танылған.

СЛЫХА́ТЬ *несов.* **1.** *разг. см.* **слы́шать;** **2.** *в знач. сказ. безл. прост.* ишетелеү; **о нём ничего́ не слыха́ть** уның хаҡында бер нимә лә ишетелмәй.

СЛЫ́ХОМ *нареч.*: **слы́хом не слыха́ть** *о ком-чём, прост.* ишеткән, белгән нәмә түгел.

СЛЫ́ШАТЬ *несов.* **1.** *кого-что и без доп.* ишетеү, ишетеп тороу; **я слы́шу его́ го́лос** мин уның тауышын ишетәм; **2.** *что, о ком-чём, про кого-что* (*обладать сведениями*) ишетеү; **я слы́шал, что он ско́ро придёт** ул тиҙҙән килә, тип ишеттем; **3.** *что, разг.* (*ощущать*) тойоу, һиҙеү, килеү; **я слы́шу за́пах цвето́в** сәскә еҫен тоям; ◇ **ног под собо́й не слы́шать** 1) (*об очень быстром беге*) аяғы ергә теймәү; 2) (*об усталости*) һамҫыу, бик ныҡ арыу; 3) (*о сильном радостном чувстве*) түбәһе күккә тейеү, ҡыуанып бөтә алмау.

СЛЫ́ШАТЬСЯ *несов.* **1.** ишетелеү, килеү; **слы́шится смех** көлөү ишетелә; **2.** *перен.* (*проявляться*) һиҙелеү, тойолоу; **в его́ слова́х слы́шится скры́тая ра́дость** уның һүҙҙәрендә әйтелмәгән шатлыҡ һиҙелә.

СЛЫ́ШИМОСТЬ *ж.* ишетелеү, ишетелеш; **слы́шимость по ра́дио прекра́сная** радио аша бик яҡшы ишетелә.

СЛЫ́ШНО *нареч.* **1.** *в знач. сказ. безл.* ишетелеү; **отсю́да хорошо́ слы́шно** бынан яҡшы ишетелә; **о нём давно́ ничего́ не слы́шно** уның тураһында күптән бер ни ҙә ишетелмәй; **2.** *в знач. вводн. сл. разг.* (*как говорят*) тиҙәр; **в э́том году́, слы́шно, бу́дет хоро́ший урожа́й** быйыл иген яҡшы була, тиҙәр.

СЛЫ́ШНЫЙ *прил.* **1.** ишетелә торған, ишетелгән; килеү (*о запахе*); **2.** *в знач. сказ.* (*слышится*) ишетелеү; **слы́шны вы́стрелы** атыу тауыштары ишетелә.

СЛЮДА́ *ж.* слюда (*минерал*).

СЛЮДИ́СТЫЙ *прил.* слюдалы; **слюди́стый сла́нец** слюдалы һәүерташ.

СЛЮДЯНО́Й *прил.* слюда; **слюдяно́е око́шко** слюда тәҙрә.

СЛЮНА́ *ж.* шайыҡ, һеләгәй, шылағай.

СЛЮ́НИ *мн. разг. см.* **слюна́;** ◇ **распусти́ть слю́ни** *прост.* 1) (*расплакаться*) һытылыу, илап ебәреү; 2) (*проявить нерешительность*) мәүшәйеп тороу, йыбытҡыланыу; 3) (*прийти в умиление*) күңел иреү.

СЛЮНИ́ТЬ *несов. что* шайыҡлау, һеләгәйләү, шылағайлау.

СЛЮНКИ *мн. ласк. от* **слюна́**; ◇ **слю́нки теку́т** *в разн. знач.* ауыҙ һыуы ҡорой.
СЛЮННЫЙ *прил.* шайыҡ, шылағай, һеләгәй; **слю́нные же́лезы** шылағай биҙҙәре.
СЛЮНООТДЕЛЕ́НИЕ *с.* шылағай бүлеп сығарыу.
СЛЮНОТЕЧЕ́НИЕ *с.* шайыҡланыу, һеләгәй ағыу, шылағайланыу.
СЛЮНТЯ́Й *м. разг.* маңҡа танау, ебегән, йыбытҡы.
СЛЮНЯ́ВЫЙ *прил.* шайыҡ, һеләгәй, шылағай.
СЛЯ́КОТЬ *ж.* **1.** (*грязь*) батҡаҡ; **2.** (*сырая погода*) епшек көн.
СМА́ЗАТЬ *сов.* **1.** *кого-что* майлау, һөртөү; **сма́зать ра́ну йо́дом** йәрәхәткә йод һөртөү; **сма́зать колёса** тәгәрмәсте майлау; **2.** *что, перен. разг.* (*сделать неотчётливым, неясным*) асыҡ итмәү, аңлайышһыҙ итеү, юйыу; **сма́зать своё выступле́ние** үҙ сығышыңды аңлайышһыҙ итеү; **3.** *что* (*стереть, размазать*) һөртөп алыу, буяу, буяп ебәреү.
СМА́ЗАТЬСЯ *сов.* **1.** *разг.* һөртөү, һөртөнөү; **2.** (*стереться, размазаться*) һөртөлөп (*йәки* буялып) бөтөү.
СМА́ЗКА *ж.* **1.** *см.* **сма́зать** 1; **2.** (*вещество*) май, майлау матдәһе.
СМАЗЛИ́ВЫЙ *прил. разг.* һөйкөмлө, һылыу, күркәм; **смазли́вая де́вушка** һөйкөмлө ҡыҙ.
СМАЗНО́Й *прил.* майлаған, май һөртөлгән; **смазны́е сапоги́** майлаған итек.
СМА́ЗОЧНЫЙ *прил.* майлау; **сма́зочный материа́л** майлау материалы.
СМА́ЗЧИК *м.* майлаусы (эшсе).
СМА́ЗЧИЦА *женск. р. к* **сма́зчик.**
СМА́ЗЫВАНИЕ *с. см.* **сма́зать(ся)**; **сма́зывание йо́дом** йод һөртөү.
СМА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **сма́зать.**
СМА́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сма́заться; 2.** *страд. к* **сма́зывать.**
СМАК *м. разг.* **1.** тәм, тат, татлылыҡ; **есть со сма́ком** тәмләп-тәмләп ашау; **2.** *перен.* ләззәт, тәм; **в его́ расска́зах есть осо́бый смак** уның һөйләүендә бер ләззәт бар; **расска́зывать со сма́ком** тәмләп һөйләү.
СМАКОВА́ТЬ *несов. что, разг.* **1.** тәмләп ашау (*йәки* эсеү); тәмен белеп ашау (*йәки* эсеү); **2.** *перен.* ләззәтләнеп әйтеү.
СМА́ЛЕЦ *м.* һыҙҙырылған май.
СМАЛОДУ́ШНИЧАТЬ *сов.* күңел төшөнкөләнеү, күңелһеҙлеккә бирелеү.
СМА́ЛУ *нареч. прост.* бәләкәйҙән үк, бала саҡтан; **я сма́лу привы́к ра́но встава́ть** мин бәләкәйҙән үк иртә торорға өйрәнгәнмен.
СМА́НИВАТЬ *несов. см.* **смани́ть.**
СМАНИ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* **1.** ҡыҙыҡтырыу, әүрәтеү; **смани́ть птиц с де́рева** ҡоштарҙы әүрәтеп ағастан төшөрөү; **2.** (*переманить*) ҡыҙыҡтырып (*йәки* әүрәп) алыу (*йәки* күсереү); **смани́ть на друго́е ме́сто** ҡыҙыҡтырып икенсе урынға күсереү.
СМАРА́ГД *м. мин.* зөбәржәт (*аҫыл таш*).
СМАСТЕРИ́ТЬ *сов. что* яһау, эшләп ташлау.
СМА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **смота́ть.**
СМА́ХИВАТЬ I *несов. см.* **смахну́ть.**
СМА́ХИВАТЬ II *несов. на кого-что, разг.* (*быть похожим*) оҡшау, хәтерләтеү.
СМАХНУ́ТЬ *сов.* **1.** *что* һепереп (*йәки* ҡағып) төшөрөү; **2.** *кого* (*отогнать*) ҡыуып ебәреү.
СМА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **смочи́ть.**
СМА́ЧНЫЙ *прил. разг.* тәмле, татлы.
СМЕЖА́ТЬ *несов. см.* **смежи́ть.**
СМЕЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **смежи́ться; 2.** *страд. к* **смежа́ть.**
СМЕЖИ́ТЬ *сов. что* йомоу; **смежи́ть глаза́** күҙҙе йомоу.
СМЕЖИ́ТЬСЯ *сов.* йомолоу (*күҙҙәр*).
СМЕ́ЖНОСТЬ *ж.* сиктәшлек, яҡынлыҡ; **сме́жность поня́тий** төшөнсәләрҙең сиктәшлеге.
СМЕ́ЖНЫЙ *прил.* **1.** йәнәш, эргәләш; **сме́жные уча́стки земли́** эргәләш ер участкалары; **сме́жные углы́** *мат.* эргәләш мөйөштәр; **2.** *перен.* сиктәш, яҡын; **сме́жные профе́ссии** сиктәш профессиялар.
СМЕКА́ЛИСТЫЙ *прил. разг.* зирәк, оҫҡор, отҡор.
СМЕКА́ЛКА *ж. разг.* зирәклек, оҫҡорлоҡ, отҡорлоҡ.
СМЕКА́ТЬ *несов. что и без доп., прост.* төшөнөү, абайлау, аңлап алыу.
СМЕКНУ́ТЬ *сов. см.* **смека́ть.**
СМЕЛЕ́ТЬ *несов.* батырланыу, батырайыу, батырая төшөү, ҡыйыуланыу, ҡыйыулана төшөү.
СМЕ́ЛОСТЬ *ж.* батырлыҡ, батырсылыҡ, ҡыйыулыҡ, йөрәклелек, ғәйрәт(лелек), баҙнат(лылыҡ), тәүәккәл(лек); **взять на себя́ сме́лость** тәүәккәл итеү; **сме́лость города́ берёт** *посл.* тәүәккәл таш ярыр.
СМЕ́ЛЫЙ *прил.* ҡыйыу, баҙнатлы, тәүәккәл; **сме́лый ма́льчик** ҡыйыу малай; **сме́лый посту́пок** ҡыйыу эш; **сме́лая мысль** ҡыйыу фекер.
СМЕЛЬЧА́К *м.* батыр, ҡыйыу, йөрәкле (*кеше*).
СМЕ́НА *ж.* **1.** *см.* **смени́ть(ся)**; **сме́на дня и но́чи** көн менән төндөң алмашыныуы; **2.** смена; **рабо́тать в у́треннюю сме́ну** иртәнге сменала эшләү; **3.** алмаш; **молодёжь — на́ша сме́на** йәштәр — беҙҙең алмашыбыҙ; **4.** (*комплект одежды*) алмаш; **сме́на белья́** алмаш бельё; ◇ **на сме́ну** *кому-чему* алмашҡа, алмаштырырға, алмаштырыу өсөн.
СМЕНИ́ТЬ *сов. кого-что* алмаштырыу; **смени́ть фами́лию** фамилияны алмаштырыу; **смени́ть часовы́х** һаҡсыларҙы алмаштырыу.
СМЕНИ́ТЬСЯ *сов.* алмашыныу.
СМЕ́ННЫЙ *прил.* смена; сменалы; **сме́нный ма́стер** смена мастеры; **сме́нная рабо́та** сменалы эш.
СМЕ́НЩИК *м.* алмаштырыусы.
СМЕ́НЩИЦА *женск. р. к* **сме́нщик.**
СМЕНЯ́ТЬ I *сов. кого-что, разг.* алмаштырыу; **сменя́ть куку́шку на я́стреба** *погов. соотв.* ыласынды ҡоҙғонға алмаштырыу.
СМЕНЯ́ТЬ II *несов. см.* **смени́ть.**
СМЕНЯ́ТЬСЯ I *сов. разг.* (*обменяться*) алмашыу, алмаштырыу.
СМЕНЯ́ТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **смени́ться; 2.** *страд. к* **сменя́ть** II.

СМЕРД *м. ист.* смерд (*боронғо Рустә крәҫтиәне*).

СМЕРДЕ́ТЬ *несов.* һаҫыҡ еҫ сығыу, һаҫытыу.

СМЕРЗА́ТЬСЯ *несов. см.* **смёрзнуться.**

СМЁРЗНУТЬСЯ *сов.* йәбешеп туңыу.

СМЕ́РИТЬ *сов. что* үлсәү, үлсәп алыу (*йәки* сығыу); **сме́рить температу́ру** температураны үлсәү; ◇ **сме́рить взгля́дом** *кого-что* баштан-аяҡ ҡарау.

СМЕРКА́ТЬСЯ *несов. см.* **сме́ркнуться.**

СМЕ́РКНУТЬСЯ *сов. безл. разг.* эңер (*йәки* ҡараңғы) төшөү; **ра́но сме́рклось** иртә ҡараңғы төштө.

СМЕРТЕ́ЛЬНЫЙ *прил.* **1.** үлтерә торған, үлемгә сәбәп була торған; үлемесле; **смерте́льная ра́на** үлтерә торған яра; **смерте́льная борьба́ с враго́м** дошман менән үлемесле көрәш; **2.** *перен.* сиктән тыш ауыр, бик ҡаты, бик ныҡ, аяуһыҙ; **смерте́льная ску́ка** бик ныҡ эс бошоу.

СМЕ́РТНИК *м.* үлемгә хөкөм ителгән кеше.

СМЕ́РТНОСТЬ *ж.* үлем (*йәки* үлеү) һаны; **сме́ртность от несча́стных слу́чаев** бәлә-ҡазанан үлеү һаны.

СМЕ́РТНЫЙ *прил.* **1.** үлем, әжәл; һәләкәт; **сме́ртный час** үлем сәғәте; **сме́ртная казнь** үлем язаһы; **2.** *в знач. сущ. м.* кеше; **просто́й сме́ртный** ябай кеше; **3.** үлемесле; **сме́ртный бой** үлемесле һуғыш; **4.** *перен.* (*очень сильный*) сиктән тыш, бик көслө (*йәки* ҡаты, ныҡ); **сме́ртная тоска́** бик ныҡ эс бошоу.

СМЕРТОНО́СНЫЙ *прил.* үлтерә торған, үлтергес.

СМЕРТЬ *ж.* **1.** үлем, әжәл; **скоропости́жная смерть** ҡапыл үлеү; **2.** *перен.* (*гибель*) һәләкәт, үлем; ◇ **бле́дный как смерть** күм-күк булған, үлек төҫлө; **до́ смерти** үлерҙәй булып, үлеп; **пасть сме́ртью хра́брых** геройҙарса һәләк булыу.

СМЕРЧ *м.* ҡойон.

СМЕСТИ́ *сов.* **1.** *что* һеперен төшөрөү, һеперeү; **смести́ кро́шки со стола́** өҫтәлдән икмәк валғын һеперен төшөрөү; **2.** *кого-что, перен.* (*уничтожить*) юҡ итеү, бөтөрөү, һеперeп ташлау; **3.** *что* (*собрать в одно место*) һеперeп өйөү.

СМЕСТИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого* (*снять с занимаемого места*) урынынан сығарыу (*йәки* төшөрөү); **2.** *что* (*сдвинуть*) ҡуҙғатыу, шыуҙырыу, күсереү, ҡуҙғатып (*йәки* шыуҙырып, күсереп) ҡуйыу.

СМЕСТИ́ТЬСЯ *сов.* ҡуҙғалыу, шыуыу, күсеү.

СМЕСЬ *ж. в разн. знач.* ҡатышма, ҡушылдыҡ, ҡушымта; **горю́чая смесь** яныусан ҡушымта; **смесь разноро́дных явле́ний** төрлө күренештәр ҡатышмаһы.

СМЕ́ТА *ж.* смета; **соста́вить сме́ту** смета төҙөү.

СМЕТА́НА *ж.* ҡаймаҡ.

СМЕТА́ТЬ I *несов. см.* **смести́.**

СМЕТА́ТЬ II *сов. что* (*сшить*) типсеү, типсеп сығыу.

СМЕТА́ТЬ III *сов. что* өйөү, ҡойоу, һалыу; **смета́ть стог** кәбән ҡойоу.

СМЁТКА *ж. разг. см.* **сме́тливость.**

СМЕ́ТЛИВОСТЬ *ж.* зирәклек, отҡорлоҡ, тапҡырлыҡ.

СМЕ́ТЛИВЫЙ *прил.* зирәк, отҡор, тапҡыр.

СМЕ́ТНЫЙ *прил. фин.* сметала ҡаралған, сметаға индерелгән; **сме́тные расхо́ды** сметала ҡаралған сығымдар.

СМЕТЬ *несов. с неопр.* **1.** ҡыйыу, батырлыҡ етеү, баҙнат итеү; **я не сме́ю взгляну́ть ему́ в лицо́** уның йөҙөнә ҡарарға баҙнат итә алмайым; **2.** (*иметь право*) хаҡ булыу; **он не сме́ет зайти́ сюда́** уның бында инергә хаҡы юҡ; ◇ **не сме́й(те)** (*делать что-либо*) теймә(геҙ), тейәһе булма(ғыҙ).

СМЕХ *м.* **1.** көлөү; **2.** *в знач. сказ. разг.* көлкө; **рабо́та его́ — оди́н смех** уның эше — торғаны көлкө; ◇ **без сме́ху** көлмәй генә; **не до сме́ха** *кому* көлөү ҡайғыһы юҡ әле; **смех и го́ре, и смех и грех** *погов.* көлөрһөң дә, иларһың да; көлөрлөк тә, иларлыҡ та; **сме́ха ра́ди** көлдөрөр өсөн.

СМЕХОТВО́РНОСТЬ *ж.* көлкө булыу, көлкөлөк; **смехотво́рность до́водов** дәлилдәрҙең көлкөлөгө.

СМЕХОТВО́РНЫЙ *прил.* көлкө, көлдөрөрлөк.

СМЕ́ШАННЫЙ **1.** *прич.* ҡатыштырылған, ҡушылған; **2.** *прил.* (*разнородный*) ҡатнаш, ҡатнашҡан, ҡатнашма.

СМЕША́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*мешая, соединить, сочетать*) ҡатыштырыу, ҡатнаштырыу, ҡушыу; **2.** *что* (*привести в беспорядок*) бутау, бутап бөтөрөү; **смеша́ть бума́ги на столе́** өҫтәлдәге ҡағыҙҙарҙы бутап бөтөрөү; **3.** *кого-что* (*перепутать*) яңылыштырыу, бутау; **смеша́ть фами́лии** фамилияларҙы бутау; ◇ **смеша́ть ка́рты** берәй кешенең планын боҙоу.

СМЕША́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*соединиться*) ҡатышыу, ҡатнашыу, аралашыу; **2.** (*перепутаться*) буталыу, буталып бөтөү; **мы́сли смеша́лись** фекерҙәр буталды; **3.** (*слиться в одно целое*) ҡушылып (*йәки* аралашып) китеү; **смеша́ться с толпо́й** халыҡҡа ҡушылып китеү; **4.** *разг.* (*прийти в замешательство*) аптырап ҡалыу.

СМЕШЕ́НИЕ *с. см.* **смеша́ть** *и* **смеша́ться** 1—3; **смеше́ние поня́тий** төшөнсәләрҙе бутау.

СМЕ́ШИВАТЬ *несов. см.* **смеша́ть.**

СМЕ́ШИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **смеша́ться** 1—3; **2.** *страд. к* **сме́шивать.**

СМЕШИ́ТЬ *несов. кого-что* көлдөрөү.

СМЕШЛИ́ВОСТЬ *ж.* көлөүсәнлек, көлөргә яратыусанлыҡ.

СМЕШЛИ́ВЫЙ *прил.* **1.** (*склонный смеяться*) көлөүсән, көлөргә яратыусан; **смешли́вые лю́ди** көлөүсән кешеләр; **2.** (*выражающий готовность к смеху*) көләкәс; **смешли́вые глаза́** көләкәс күҙҙәр; **смешли́вое настрое́ние** көлкө килеп тороу.

СМЕШНО́ *нареч.* **1.** көлкө, ғәжәп, ҡыҙыҡ, ирмәк; **2.** *в знач. сказ. безл.* көлкө, көлкө килеү; **мне ста́ло смешно́** көлкөм килеп китте.

СМЕШНО́Й *прил.* көлкө, көлөрлөк, әкәмәт; **смешно́й слу́чай** көлкө ваҡиға; **тут нет ничего́ смешно́го** бында көлөрлөк бер нәмә лә юҡ; **попа́сть в смешно́е положе́-**

ние көлкөгә ҡалыу; ◇ до смешно́го көлкөгә ҡалырлыҡ.

СМЕШО́К *м.* көлөп ҡуйыу.

СМЕЩА́ТЬ *несов. см.* **смести́ть.**

СМЕЩА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **смести́ться;** 2. *страд. к* **смеща́ть.**

СМЕЩЕ́НИЕ *с. см.* **смести́ть(ся).**

СМЕЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. көлөү; 2. *над кем-чем* (*насмехаться*) көлөү, мыҫҡыл итеү; 3. (*говорить несерьёзно*) көлөү, юрамал һөйләү; **я смею́сь, а ты пове́рил** мин юрамал әйтәм, ә һин ышанып та ҡуйҙың.

СМИ́ЛОВАТЬСЯ, СМИ́ЛОСТИВИТЬСЯ *сов.* ҡыҙғаныу, йәлләү, миһырбаны килеү.

СМИРЕ́НИЕ *с.*, **СМИРЕ́ННОСТЬ** *ж.* баҫымсаҡлыҡ, йыуашлыҡ.

СМИРИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.*: **смири́тельная руба́шка** баҫымсаҡландырыу күлдәге.

СМИРИ́ТЬ *сов. кого-что* баҫылдырыу, тыйыу, буйһондороу; **смири́ть непоко́рных** баш эймәүселәрҙе буйһондороу.

СМИРИ́ТЬСЯ *сов.* баҫылыу, буйһоноу, тыйылыу; **он не хоте́л смири́ться** ул буйһонорға теләмәне.

СМИ́РНО *нареч.* 1. тик кенә, шым ғына, тыныс; **сми́рно сиде́ть** шым ғына ултырыу; 2. (*военная команда*) смирно; **раздала́сь кома́нда «сми́рно!»** «смирно!» командаһы яңғыраны.

СМИ́РНЫЙ *прил.* йыуаш, арынһыҙ, баҫымсаҡ, мәхлүк.

СМИРЯ́ТЬ *несов. см.* **смири́ть.**

СМИРЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **смири́ться;** 2. *страд. к* **смиря́ть.**

СМО́КВА *ж.* смоква (*инжир*).

СМО́КИНГ *м.* смокинг (*өҫ кейеме*).

СМОЛА́ *ж.* ыҫмала, сайыр.

СМОЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **смолоти́ть.**

СМОЛЁВКА *ж. бот.* елем үлән, һыбашҡы.

СМОЛЕ́НИЕ *с. см.* **смоли́ть.**

СМОЛЁНЫЙ *прил.* ыҫмалаланған, сайырланған; **смолёный кана́т** ыҫмалаланған арҡан.

СМОЛИ́СТОСТЬ *ж.* ыҫмалалы (*йәки* сайырлы) булыу.

СМОЛИ́СТЫЙ *прил.* ыҫмалалы, сайырлы; **смоли́стое де́рево** сайырлы ағас.

СМОЛИ́ТЬ *несов. что* ыҫмалалау, сайырлау; **смоли́ть ло́дку** кәмәне ыҫмалалау.

СМОЛКА́ТЬ *несов. см.* **смо́лкнуть.**

СМО́ЛКНУТЬ *сов.* шымыу, тыныу, тымыу, шым булыу, шымып (*йәки* тынып) ҡалыу; **голоса́ смо́лкли** тауыштар тымды.

СМОЛОВА́Р *м. см.* **смолоку́р.**

СМОЛОВА́РНЯ *ж. см.* **смолоку́рня.**

СМОЛОГО́Н *м. см.* **смолоку́р.**

СМО́ЛОДУ *нареч. разг.* 1. (*с юных лет*) йәштән; 2. (*в молодости*) йәш саҡта.

СМОЛОКУ́Р *м.* ыҫмала ҡайнатыусы, сайыр сығарыусы (*кеше*).

СМОЛОКУРЕ́НИЕ *с.* ыҫмала ҡайнатыу, сайыр сығарыу (*эше*).

СМОЛОКУ́РНЯ *ж.* ыҫмала ҡайнатыу урыны.

СМОЛОТИ́ТЬ *сов. что, разг.* һуғыу, һуғып алыу; **смолоти́ть рожь** арыш һуғып алыу.

СМОЛО́ТЬ *сов. что* тартыу, тарттырыу.

СМОЛЧА́ТЬ *сов. разг.* өндәшмәү, шымып ҡалыу, яуап ҡайтармау.

СМОЛЬ *ж.*: **чёрный как смоль** ыҫмала кеүек ҡара.

СМОЛЯНО́Й *прил.* 1. ыҫмала, сайыр; **смоляна́я бо́чка** ыҫмала мискәһе; **смоляны́е про́мыслы** ыҫмала промыслалары; **смоляна́я кислота́** ыҫмала кислотаһы; 2. (*содержащий смолу*) ыҫмалалы, сайырлы; **смоляна́я пи́хта** сайырлы аҡ шыршы; 3. (*смолёный*) ыҫмалаланған; **смоляно́й кана́т** ыҫмалаланған арҡан.

СМОНТИ́РОВАТЬ *сов. что* монтажлау, монтаж яһау.

СМОРГНУ́ТЬ *сов.*: **гла́зом не сморгну́ть** күҙ ҙә йоммау.

СМОРИ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* интектереү, интектереп бөтөрөү; **го́лод смори́л его́** аслыҡ уны интектереп бөтөргән.

СМОРКА́ТЬСЯ *несов.* һемкереү.

СМОРО́ДИНА *ж.* ҡарағат (*ҡыуағы һәм емеше*); **кра́сная сморо́дина** ҡыҙыл ҡарағат; **чёрная сморо́дина** ҡара ҡарағат.

СМОРО́ДИННИК *м.* ҡарағатлыҡ.

СМОРО́ДИННЫЙ, СМОРО́ДИНОВЫЙ *прил.* ҡарағат; ҡарағаттан әҙерләнгән; **сморо́динный куст** ҡарағат ҡыуағы; **сморо́диновый джем** ҡарағат джеме.

СМОРЧО́К *м.* 1. (*гриб*) бүрекбаш бәшмәк; 2. *перен. прост.* (*о человеке*) сүкерәйгән, бөкөрәйгән кеше.

СМО́РЩЕННЫЙ 1. *прич.* йыйырылған, йыйырсыҡланған; 2. *прил.* йыйырсыҡлы, сирыш; **смо́рщенное лицо́** йыйырсыҡлы йөҙ.

СМО́РЩИТЬ *сов. что* йыйырыу йыйырсыҡландырыу, бөрөштөрөү, сирыштырыу, сирыу; **смо́рщить нос** танау сирыштырыу.

СМО́РЩИТЬСЯ *сов.* ситайыу, йөҙ һытыу, сирышыу, сирылыу; **лицо́ его́ плакси́во смо́рщилось** уның йөҙө ситайҙы.

СМОТА́ТЬ *сов. что* 1. сырмау, урау, йомарлау; **смота́ть ни́тки в клубо́к** епте йомғаҡҡа урау; 2. (*размотать*) һүтеү, һүтеп урап (*йәки* сырмап) алыу; **смота́ть бинт с па́льца** бинтте бармаҡтан һүтеп урап алыу; ◇ **смота́ть у́дочки** һыҙыу, юҡ булыу, үксә күтәреү (*йәки* майлау), шылыу.

СМОТР *м.* смотр үткәреү; **смотр войска́м** *воен.* ғәскәргә смотр үткәреү; **смотр худо́жественной самоде́ятельности** художестволы үҙэшмәкәр түңәрәктәренә смотр үткәреү.

СМОТРЕ́ТЬ *несов.* 1. *что, на кого-что, во что* ҡарау, ҡарап сығыу; **смотре́ть в окно́** тәҙрәнән ҡарау; **смотре́ть на не́бо** күккә ҡарау; **смотре́ть ру́копись** ҡулъяҙманы ҡарап сығыу; **смотре́ть вы́ставку** күргәҙмәне ҡарау; **смотре́ть больно́го** ауырыуҙы ҡарау; 2. *за кем-чем* (*наблюдать, заботиться*) күҙәтеү, һаҡлау, ҡарау; **смотре́ть за поря́дком** тәртип һаҡлау; **смотре́ть за детьми́** балаларҙы ҡарау; 3. *повел.* **смотри́ (-те)** ҡара(ғыҙ); **смотри́, не упади́** ҡара, йығылма; **смотри́, как попра́вился!** ҡара әле, нисек таҙарған!; ◇ **куда́ смо́трит** *кто*? нәмә (ҡайҙа) ҡарап тора ул?; ни эшләп бер ҙә иғтибар итмәй ул?; **смотре́ть сме́рти в глаза́** үлемгә яҡын тороу; **смотря́ как (где,**

когда́, како́й) нисек (ҡайҙа, ҡасан, ниндәй) булыуына ҡарап.

СМОТРЕ́ТЬСЯ *несов.* 1. *во что* ҡарау, ҡараныу; **смотре́ться в зе́ркало** көҙгөгә ҡарау; 2. *страд. к* **смотре́ть** 1.

СМОТРИ́НЫ *только мн.* ҡыҙ күреү (*элек рустарҙа туй алдынан кейәүҙең һәм уның ағай-энеләренең ҡыҙ менән танышыу йолаһы*).

СМОТРИ́ТЕЛЬ *м.* смотритель, күҙәтеп тороусы.

СМОТРОВО́Й *прил.* 1. ҡарау, күҙәтеү; **смотрово́е стекло́** күҙәтеү быялаһы; 2. смотр үткәреү; **смотрова́я коми́ссия** смотр үткәреү комиссияһы.

СМОЧИ́ТЬ *сов. что* еүешләү, сылатыу, һыулау.

СМОЧЬ *сов. с неопр.* булдыра алыу, ҡулдан (*йәки* көстән, хәлдән) килеү; **он не смог прийти́** ул килә алманы.

СМОШЕ́ННИЧАТЬ *сов. разг.* хәйләләп алдырыу, хәйлә ҡороу.

СМРАД *м.* һаҫыҡ еҫ.

СМРА́ДНЫЙ *прил.* һаҫыҡ, яман, ерәнгес.

СМУГЛЕ́ТЬ *несов.* ҡарағусҡылланыу, ҡара һөрөңкөгә әйләнеү.

СМУГЛОЛИ́ЦЫЙ *прил.* ҡара һөрөңкө йөҙлө.

СМУ́ГЛОСТЬ *ж.* ҡара һөрөңкөлөк.

СМУ́ГЛЫЙ *прил.* ҡара, ҡара һөрөңкө.

СМУГЛЯ́НКА *ж.* ҡара һөрөңкө йөҙлө ҡатын-ҡыҙ.

СМУДРИ́ТЬ *сов. разг.* хикмәт сығарыу (*йәки* сығарып ҡуйыу), (аҡыл һатҡан булып) берәй ахмаҡлыҡ эшләп ташлау.

СМУ́ТА *ж. уст.* бола, сыуалыш.

СМУТИ́ТЬ *сов. кого-что* 1. (*привести в смущение*) ҡаушатыу, оялтыу, уңайһыҙ хәлдә ҡалдырыу, аптыратыу; 2. (*взволновать*) борсоу, тынысһыҙландырыу.

СМУТИ́ТЬСЯ *сов.* ҡаушау, ҡаушап (*йәки* уңайһыҙ хәлдә, оялып) ҡалыу, аптырау, баҙау; **он о́чень смути́лся** ул бик ҡаушаны.

СМУ́ТНО *нареч.* 1. тоноҡ, саҡ ҡына; 2. *в знач. сказ. безл.* тынысһыҙ, борсоу; **у него́ сму́тно на душе́** уның күңеле тынысһыҙ.

СМУ́ТНЫЙ *прил.* 1. (*мятежный*) бола, сыуалыш; **сму́тное вре́мя** бола ваҡыты; 2. (*тревожный*) тынысһыҙ, борсоулы; 3. (*неясный*) тоноҡ, аныҡ булмаған; **сму́тные очерта́ния гор** тауҙарҙың тоноҡ һыҙаттары.

СМУТЬЯ́Н *м. разг.* болғатыусы, ара боҙоусы, ҡотҡо таратыусы, ҡотҡосо, фетнәсе.

СМУ́ШКА *ж.* илтер.

СМУ́ШКОВЫЙ *прил.* илтер; **сму́шковая ша́пка** илтер бүрек.

СМУЩА́ТЬ *несов. см.* **смути́ть.**

СМУЩА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **смути́ться;** 2. *страд. к* **смуща́ть.**

СМУЩЕ́НИЕ *с.* ҡаушау, ҡаушап ҡалыу, оялыу.

СМЫВ *м. см.* **смыть** 3; **смыв гли́ны** балсыҡты өңөү.

СМЫВА́ТЬ *несов. см.* **смыть.**

СМЫВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **смы́ться;** 2. *страд. к* **смыва́ть.**

СМЫКА́ТЬ *несов. см.* **сомкну́ть.**

СМЫКА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **сомкну́ться;** 2. *страд. к* **смыка́ть.**

СМЫСЛ *м.* 1. (*значение*) мәғәнә; **смысл сло́ва** һүҙҙең мәғәнәһе; 2. (*цель, разумное основание*) маҡсат, мәғәнә; 3. (*польза, прок, толк*) файҙа, мәғәнә; ◇ **в по́лном смы́сле сло́ва** ысын мәғәнәһе менән.

СМЫ́СЛИТЬ *несов. разг.* аңлау, төшөнөү, белеү.

СМЫСЛОВО́Й *прил.* мәғәнә; **смыслова́я характери́стика сло́ва** һүҙҙең мәғәнә яғы.

СМЫТЬ *сов. что* 1. йыуыу, йыуып төшөрөү; **смыть грязь** бысраҡты йыуып төшөрөү; 2. *перен.* аҡланыу, йыуыу, өҫтөнән төшөрөү; **смыть позо́р** хурлыҡты өҫтөнән төшөрөү, аҡланыу; 3. (*унести течением*) йыуыу, өңөү, ашау; ◇ **как (водо́й) смы́ло** ғәйеп булды, һыуға төшөп юғалғандай булды.

СМЫ́ТЬСЯ *сов.* йыуылыу, йыуылып бөтөү; **кра́ска смы́лась** буяу йыуылған.

СМЫ́ЧКА *ж.* 1. *тех.* ҡушылған урын, тоташҡан ер; 2. *перен.* элемтә; **смы́чка го́рода с дере́вней** ҡаланың ауыл менән элемтәһе.

СМЫЧКО́ВЫЙ *прил.* һыҙғыслы, смычкалы; **смычко́вый инструме́нт** смычкалы музыка ҡоралы; **смычко́вый кварте́т** смычкалы музыка ҡоралдары квартеты.

СМЫЧО́К I *м.* 1. *муз.* смычок, һыҙғыс; 2. (*для трепания шерсти*) кереш.

СМЫЧО́К II *м. охот.* смычок (*эттәрҙе ҡушарлап бәйләү ебе*).

СМЫШЛЁНОСТЬ *ж. разг.* аңлылыҡ, зирәклек.

СМЫШЛЁНЫЙ *прил. разг.* аңлы, зирәк; **смышлёный па́рень** зирәк егет; **смышлёный взгляд** аңлы ҡараш.

СМЯГЧА́ТЬ *несов. см.* **смягчи́ть.**

СМЯГЧА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **смягчи́ться;** 2. *страд. к* **смягча́ть.**

СМЯГЧА́ЮЩИЙ 1. *прич.* еңеләйтә торған; 2. *прил.* йомшартыусы, йомшарта торған, еңеләйтеүсе; **смягча́ющие вещества́** йомшартыусы матдәләр.

СМЯГЧЕ́НИЕ *с. см.* **смягчи́ть(ся); смягче́ние наказа́ния** язаны еңеләйтеү.

СМЯГЧИ́ТЬ *сов.* 1. *что* йомшартыу; 2. *что* (*ослабить*) йомшартыу, баҫыу, еңеләйтеү; 3. *кого-что* (*умерить строгость, суровость*) йомшартыу; **смягчи́ть пригово́р** хөкөмдө йомшартыу; 4. *что, лингв.* (*звуки*) нәҙегәйтеү.

СМЯГЧИ́ТЬСЯ *сов.* 1. йомшарыу; 2. (*умериться, ослабнуть*) баҫылыу, еңеләйеү, кәмеү; **боль смягчи́лась** ауыртыу баҫылды; 3. (*стать менее суровым*) йомшарыу, аяу; 4. *лингв.* (*о звуках*) нәҙегәйеү.

СМЯТЕ́НИЕ *с.* 1. (*сильное волнение*) бик ныҡ ҡаушау, аптыраш, ҡаушап (*йәки* аптырап) ҡалыу; 2. (*паника, переполох*) буталыш, сыуалыш.

СМЯТЬ *сов.* 1. *что* таушалдырыу, борсолдороу (*одежду*); тапау (*постель*); тапау, иҙеү (*траву*); йомарлау, бөгәрләү (*бумагу*); 2. *кого-что, перен.* тарҡатыу, туҙҙырыу, иҙеү; **смять проти́вника** дошманды туҙҙырыу; 3. *что, спец.* иҙеү, йомшартыу; **смять гли́ну** балсыҡты иҙеү.

СМЯ́ТЬСЯ *сов.* таушалыу, борсолоу (*об одежде*); тапалыу (*о постели*); тапалыу, иҙелеү (*о траве*); йомарланыу, бөгәрләнеү (*о бумаге*).

сна, сну *и т. д. род., дат. п. и т. д. ед. от* сон.

СНАБДИ́ТЬ *сов. кого-что кем-чем* тәьмин итеү; **снабди́ть магази́ны това́рами** магазиндәрҙе тауар менән тәьмин итеү.

СНАБЖА́ТЬ *несов. см.* **снабди́ть.**

СНАБЖЕ́НЕЦ *м.* снабженец (*тәьмин итеү органдарында эшләүсе*).

СНАБЖЕ́НИЕ *с.* **1.** *см.* **снабди́ть; аге́нт по снабже́нию** тәьмин итеү агенте; **2.** тәьмин итеү; **централизо́ванное снабже́ние** үҙәкләштерелгән тәьмин итеү; **3.** (*предметы, продукты*) тәьмин итеү нәмәләре.

СНАБЖЕ́НЧЕСКИЙ *прил.* тәьмин итеү; **снабже́нческий аппара́т** тәьмин итеү аппараты.

СНА́ДОБЬЕ *с.* дарыу.

СНА́ЙПЕР *м.* снайпер, мәргән.

СНА́ЙПЕРСКИЙ *прил.* снайпер, мәргән; **сна́йперская стрельба́** мәргән атыу.

СНАРУ́ЖИ *нареч.* тыштан, тышҡы яҡтан; **запере́ть дверь снару́жи** ишекте тыштан бикләү.

СНАРЯ́Д *м. в разн. знач.* снаряд; **бурово́й снаря́д** быраулау снаряде; **артиллери́йский снаря́д** артиллерия снаряде.

СНАРЯДИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** кәрәк-яраҡ менән тәьмин итеү, әҙерләү, ойоштороу; **снаряди́ть экспеди́цию** экспедиция ойоштороу; **2.** *разг.* (*вооружить чем-л.*) ҡоралландырыу.

СНАРЯДИ́ТЬСЯ *сов. разг.* кәрәк-яраҡты әҙерләп ҡуйыу, әҙерләнеү, йыйыныу; **снаряди́ться в путь** юлға әҙерләнеү.

СНАРЯ́ДНЫЙ *прил.* **1.** снаряд; **снаря́дный заво́д** снаряд заводы; **2.** *спорт.* снарядтә башҡарыла торған; **снаря́дная гимна́стика** снарядтә башҡарыла торған гимнастика.

СНАРЯЖА́ТЬ *несов. см.* **снаряди́ть.**

СНАРЯЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **снаряди́ться; 2.** *страд. к* **снаряжа́ть.**

СНАРЯЖЕ́НИЕ *с.* **1.** *см.* **снаряди́ть; снаряже́ние в путь** юлға әҙерләнеү; **2.** *собир.* кәрәк-яраҡ, ҡорал, ҡорамал; **во́инское снаряже́ние** һуғыш ҡоралдары.

СНАСТЬ *ж.* **1.** *собир. рыб.* ҡорал, ҡорамал; **рыболо́вная снасть** балыҡ тотоу ҡоралдары; **2.** *мор.* снасть (*такелаж арҡаны*).

СНАЧА́ЛА *нареч.* **1.** (*прежде, раньше*) башта, элек, тәүҙә, әүәл; **2.** (*ещё раз*) баштан, яңынан, ҡабаттан; **нача́ть снача́ла** ҡабаттан башлау.

СНА́ШИВАТЬ *несов. см.* **сноси́ть I.**

СНА́ШИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сноси́ться I; 2.** *страд. к* **сна́шивать.**

СНЕГ *м.* ҡар; рашҡы (*вперемежку с дождём*); ◇ **ну́жен как прошлого́дний снег** үткән йылғы ҡар кеүек кәрәк (*кәрәге булмаған, әһәмиәтен юғалтҡан нәмәгә ҡарата әйтелә*); **как снег на́ голову** көтмәгәндә, ҡапыл.

СНЕГИ́РЬ *м.* аҡыя, ҡыҙыл түш.

СНЕГО- *ҡушма һүҙҙәрҙең «ҡар» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **снегоочи́стка** ҡар таҙартыу.

СНЕГОВО́Й *прил.* ҡар; ҡарлы, ҡар баҫҡан (*йәки ҡаплаған*); ҡарҙан яһалған (*йәки эшләнгән*); **снегова́я вода́** ҡар һыуы; **снегові́е го́ры** ҡарлы тауҙар.

СНЕГОЗАДЕРЖА́НИЕ *с.* ҡар тотоу.

СНЕГООЧИСТИ́ТЕЛЬ *м.* ҡар таҙартҡыс (*машина*).

СНЕГООЧИСТИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* ҡар таҙартыу; **снегоочисти́тельные маши́ны** ҡар таҙартыу машиналары.

СНЕГОПА́Д *м.* ҡар төшөү.

СНЕГОТА́ЯНИЕ *с.* ҡар иреү.

СНЕГОУБО́РОЧНЫЙ *прил.* ҡар ташыу; **снегоубо́рочные рабо́ты** ҡар ташыу эштәре.

СНЕГУ́РОЧКА *ж. фольк.* ҡарһылыу.

СНЕГУ́РОЧКИ *только мн.* снегурочка (*коньки*).

СНЕДА́ТЬ *несов. кого-что* ғазаплау, ғазап сиктереү, яфалау, йәберләү.

СНЕДЬ *ж. собир.* ем, ашамлыҡ, аҙыҡ.

СНЕЖИ́НКА *ж.* ҡар бөртөгө (*йәки* күҙе).

СНЕ́ЖНЫЙ *прил.* **1.** ҡар; ҡарлы; ҡар менән ҡапланған; **сне́жный покро́в** ҡар япмаһы; **сне́жная доро́га** ҡарлы юл; **сне́жные хребты́** ҡар менән ҡапланған ҡырластар; **2.** (*похожий на снег*) ҡар кеүек, ҡарҙай; **сне́жная чистота́** ҡар кеүек таҙалыҡ.

СНЕЖО́К *м.* **1.** *ласк. от* **снег; 2.** (*комок из снега*) ҡар киҫәге; **3.** *мн.* **снежки́** (*игра*) ҡар уйыны.

СНЕСТИ́ *сов.* **1.** *кого-что* (*отнести*) илтеү, илтеп тапшырыу, алып барып ҡуйыу; **2.** *кого-что* (*в одно место*) ташып ҡуйыу, ташыу; **3.** *что* (*сорвать*) алып китеү, ҡуптарыу, ҡуптарып ташлау; **урага́н снёс кры́шу** ҡойон түбәне ҡуптарып ташлаған; **4.** *что* (*разрушить*) ватыу, емереү, һүтеү, ҡутарыу, һүтеп күсереү, ҡутарып ташыу; **5.** *что* (*срубить, срезать*) сабып ташлау (*йәки* өҙөү), киҫеп ташлау, ҡырҡып бөтөрөү; **снести́ сад** баҡсаны ҡырҡып бөтөрөү; **6.** *что* (*переписать вниз*) түбән төшөрөп яҙыу; **7.** *что, перен.* (*стерпеть*) түҙеү, сыҙау; **8.** *что* һалыу; **снести́ яйцо́** йомортҡа һалыу.

СНЕСТИ́СЬ I *сов.* хәбәрләшеү, бәйләнешкә кереү, хәбәр алышыу; **снести́сь телегра́ммами** телеграмма аша хәбәрләшеү.

СНЕСТИ́СЬ II *сов.* (*о птицах*) һалыу.

СНИЖА́ТЬ *несов. см.* **сни́зить.**

СНИЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сни́зиться; 2.** *страд. к* **снижа́ть.**

СНИЖЕ́НИЕ *с. см.* **сни́зить(ся); вести́ самолёт на сниже́ние** самолётты түбән төшөрөү.

СНИ́ЗИТЬ *сов.* **1.** *что* кәметеү, төшөрөү, кесерәйтеү; **сни́зить це́ны** хаҡты төшөрөү; **2.** *что* (*приглушить*) әкренәйтеү; **3.** *что* (*спустить ниже*) түбән төшөрөү, түбәнәйтеү; **сни́зить самолёт** самолётты түбәнәйтеү; **4.** *кого, перен.* түбәнәйтеү, түбән төшөрөү; **сни́зить по до́лжности** хеҙмәт буйынса түбәнәйтеү.

СНИ́ЗИТЬСЯ *сов.* **1.** кәмеү, төшөү; **це́ны сни́зились** хаҡтар төштө; **2.** (*о голосе, звуке и т. п.*) әкренәйеү; **3.** (*спуститься ниже*) түбән төшөү, түбәнәйеү.

СНИЗОЙТИ́ *сов. к кому-чему, до кого-чего, книжн.* ҡолаҡ һалыу, илтифат (*йәки*

иғтибар) итеү; **снизойти́ к про́сьбе** үтенескә ҡолаҡ һалыу.

СНИ́ЗУ *нареч.* 1. (*с нижней стороны*) түбәнгә (*йәки* аҫҡы) яҡтан, түбәндән, аҫтан; **сни́зу ду́ет** аҫтан өрә; 2. *перен.* (*со стороны широких масс*) түбәндән; **кри́тика сни́зу** түбәндән булған тәнҡит; 3. (*в нижней части, внизу*) аҫта; ◇ **сни́зу до́верху** түбәндән юғарыға.

СНИМА́ТЬ *несов. см.* **снять.**

СНИМА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **сня́ться;** 2. *страд. к* **снима́ть.**

СНИ́МОК *м. фото* һүрәт, рәсем.

сниму́(сь), сни́мешь(ся) *и т. д. буд. вр. от* **сня́ть(ся).**

СНИСКА́ТЬ *сов. что, уст.* ҡаҙаныу, ирешеү, булдырыу; **сниска́ть уваже́ние** хөрмәт ҡаҙаныу.

СНИСХОДИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* йомшаҡ (*йәки* киң) күңеллелек; мәрхәмәтлелек, рәхимлелек.

СНИСХОДИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*не взыскательный*) йомшаҡ (*йәки* киң) күңелле; 2. (*милостивый*) мәрхәмәтле, рәхимле; шәфҡәтле; яҡшылыҡлы; 3. (*покровительственно-высокомерный*) һауалы; **снисходи́тельный тон** һауалы тон.

СНИСХОДИ́ТЬ *несов. см.* **снизойти́.**

СНИСХОЖДЕ́НИЕ *с.* 1. йомшаҡ мөғәмәлә, мәрхәмәт; **никако́го снисхожде́ния к престу́пникам** енәйәт эшләүселәргә бер төрлө лә мәрхәмәт булырға тейеш түгел; 2. (*покровительственно-высокомерное отношение*) һауалылыҡ.

СНИ́ТЬСЯ *несов.* төшкә инеү; ◇ **и (во сне́) не сни́лось** төшкә лә инмәгәйне, уйҙа ла булмағайны.

СНОБ *м.* сноб, кейем ҡалыбы (*мода артынан ҡыуып, үҙен әллә кемгә ҡуйып йөрөүсе кеше*).

СНОБИ́ЗМ *м.* снобизм, кейем ҡалыбы булыу.

СНО́ВА *нареч.* ҡайтанан, яңынан, тағы ла, баштан, ҡабат(тан); **на́до нача́ть сно́ва** яңынан башларға кәрәк.

СНОВА́ЛЬНЫЙ *прил. текст.* кәләпләй торған (*машина, цех һ. б.*).

СНОВА́ТЬ *несов.* 1. *что, текст.* кәләпләү, кәләп һалыу, еп оҙатыу (*туҡыу, һуғыу эшендә*); 2. *перен.* арлы-бирле йөрөү; тегеләй-былай йөрөү; **по реке́ снова́ли ло́дки** кәмәләр йылғала арлы-бирле йөрөп торалар ине.

СНОВИДЕ́НИЕ *с.* төш, төш күреү.

СНОГСШИБА́ТЕЛЬНЫЙ *прил. разг.* иҫ киткес, шаҡ ҡатырғыс; **сногсшиба́тельное изве́стие** шаҡ ҡатырғыс хәбәр.

СНОП *м.* 1. көлтә; **вяза́ть снопы́** көлтә бәйләү; 2. *перен.* шәлкем, ағым; **сноп со́лнечных луче́й** ҡояш нурҙары шәлкеме.

СНОПОВЯЗА́ЛКА *ж.* көлтә бәйләгес (*машина*).

СНОПОВЯЗА́ЛЬНЫЙ *прил.* көлтә бәйләү; **сноповяза́льный шпага́т** көлтә бәйләү шпагаты.

СНОРОВИ́СТЫЙ *прил. прост.* таҫыллы, ибәтәйле, һолло; **сноровистый па́рень** таҫыллы егет.

СНОРО́ВКА *ж.* ибәтәй, һол, таҫыл, таҫыллыҡ; **э́то де́ло тре́бует сноро́вки** был эш таҫыллыҡ талап итә.

СНОС I *м.*: **сно́су нет** ныҡ, туҙмай торған, туҙыуҙы белмәй торған.

СНОС II *м. см.* **снести́** 3—5; **снос самолёта возду́шной волно́й** самолётты һауа тулҡыны алып китеү.

СНОСИ́ТЬ I *сов. что, разг.* туҙҙырыу (*кейемде*).

СНОСИ́ТЬ II *несов. см.* **снести́** 3—7.

СНОСИ́ТЬСЯ I *сов. разг.* туҙыу.

СНОСИ́ТЬСЯ II *несов. см.* **снести́сь** I.

СНОСИ́ТЬСЯ III *страд. к* **сноси́ть** II (*см.* **снести́** 3—7).

СНО́СКА *ж.* төшөрмә (*төп текстан тыш бит аҫтына яҙылған яҙыу*).

СНО́СНЫЙ *прил.* арыу, ярарлыҡ, ҡәнәғәтләнерлек, ярайһы, түҙерлек.

СНОТВО́РНЫЙ *прил.* 1. йоҡлата торған; 2. *в знач. сущ.* **снотво́рное** *с.* йоҡлата торған дарыу.

СНОХА́ *ж.* килен.

СНОШЕ́НИЕ *с.* 1. бәйләнеш, мөнәсәбәт; **дипломати́ческие сноше́ния** дипломатик мөнәсәбәттәр; **прерва́ть сноше́ния с ке́м-либо** берәйһе менән бәйләнеште өҙөү; 2. (*половой акт*) енси мөнәсәбәт, яҡынлыҡ ҡылыу.

сную́, снуёшь *и т. д. наст. вр. от* **снова́ть.**

СНЮ́ХАТЬСЯ *сов.* 1. (*о собаках*) еҫкәшеп табышыу; 2. *перен. прост.* (*о людях*) яҡынлашыу, килешеү.

СНЮ́ХИВАТЬСЯ *несов. см.* **сню́хаться.**

СНЯ́ТИЕ *с. см.* **снять.**

СНЯТО́Й *прил.*: **снято́е молоко́** өҫтө һөҙөлгән һөт.

СНЯТЬ *сов.* 1. *что* алыу, алып ҡуйыу; **снять карти́ну со стены́** стенанан картинаны алыу; 2. *что* (*при раздевании*) сисеү, һалыу, сисендереү, һалдырыу; **снять шу́бу** тунды һалыу; 3. *что* (*отменить*) бөтөрөү, юҡҡа сығарыу; **снять вы́говор** шелтәне алыу; 4. *что,* (*стирая, срезая, удалить*) ҡырҡып (*йәки* тунап, әрсеп, һөҙөп *һ. б.*) алыу; **снять грим** грим һөртөп алыу; **снять ко́жицу с колбасы́** колбасаның ҡабығын әрсеп алыу; 5. *что, с.-х.* (*убрать с поля*) йыйыу, йыйып алыу; 6. *кого-что, воен.* алыу; **снять карау́л** ҡарауылды алыу; 7. *кого-что* алыу, төшөрөү, сығарыу, сығарып ебәреү; **снять с рабо́ты** эштән сығарыу; **снять с учёта** учёттан төшөрөү; 8. *что* (*отменить, отказаться*) алыу, кире алыу, алып ташлау; **снять вопро́с с пове́стки дня** мәсьәләне көн тәртибенән алып ташлау; 9. *что* (*точно воспроизвести*) үлсәп (*йәки* төшөрөп, күсереп) алыу; **снять ко́пию с докуме́нта** документтең күсермәһен алыу; **снять ме́рку с ноги́** аяҡтың үлсәүен алыу; 10. *кого-что* фотоға (*йәки* киноға) төшөрөү (*йәки* төшөрөп алыу); 11. *что* (*нанять*) ялға алыу: **снять кварти́ру** ялға квартира алыу; 12. *что и без доп., карт.* асыу (*карт уйнағанда*); ◇ **как руко́й сня́ло** *что* ҡул менән алып ташлағандай (*ауырыу һ. б. тураһында*); **снять го́лову** *с кого* башын ашау.

СНЯ́ТЬСЯ *сов.* 1. алыныу, сығыу; **дверь сняла́сь с пе́тель** ишек тупһаһынан сыҡҡан;

2. (*стащиться — об одежде, обуви*) сиселеү; 3. (*быть удалённым с какой-л. поверхности*) һөртөлөү, ҡырылыу; 4. (*о судне*) алыныу; 5. (*тронуться в путь*) сығып китеү; 6. төшөү; **сня́ться в кино́** киноға төшөү; 7. (*сфотографироваться*) һүрәткә төшөү; ◇ **сня́ться с учёта** учёттан төшөү.

СО *предлог см.* **с.**

СО- *приставка, исем һәм сифаттар алдына ҡушылып, эштә берлекте белдерә, мәҫ.* **соа́втор** авторҙаш (*бергәләп яҙышыусы*); **совме́стный** бергә.

СОА́ВТОРСТВО *с.* авторҙашлыҡ.

СОБА́КА *ж.* эт; ◇ **вот где соба́ка зары́та** бына ҡайҙа икән бәлә башы, бына уның сере ҡайҙа икән; **(как) соба́ка на се́не** үҙе лә файҙаланмай, кешегә лә бирмәй; **соба́ку съесть** *в чём, на чём* теше төшөү (*берәй эштә ҙур тәжрибә алыу, оҫталыҡ ҙур булыу*); **уста́ть как соба́ка** эттәй арыу, арманһыҙ булыу.

СОБАКОВО́Д *м.* эт аҫыраусылыҡ белгесе.

СОБАКОВО́ДСТВО *с.* эт аҫыраусылыҡ.

СОБА́ЧИЙ *прил.* эт; **соба́чий лай** эт өрөүе; ◇ **соба́чий хо́лод** түҙмәҫлек һыуыҡ, зәмһәрир һыуығы.

СОБА́ЧКА *ж.* 1. *уменьш.-ласк. от* **соба́ка;** 2. (*в огнестрельном оружии*) собачка (*мылтыҡта ыҫҡындырғыс механизм*); 3. собачка (*машиналарҙа, механизмдәрҙә тәгәрмәстең кирегә әйләнеүен тотоп тороусы йәйланма*).

СОБА́ЧНИК *м. разг.* 1. (*любитель собак*) эт яратыусы (*кеше*); 2. (*торговец собаками*) эт йыйыусы (*йәки тотоусы*).

СОБЕЗЬЯ́ННИЧАТЬ *сов.* маймылланыу, кешегә эйәреп ҡыланыу.

СОБЕ́С *м.* **(социа́льное обеспе́чение)** собес (1. *социаль тәьмин итеү*; 2. *социаль тәьмин итеү учреждениеһе*).

СОБЕСЕ́ДНИК *м.* ултырҙаш, әңгәмәләшеүсе, әңгәмәләшеп ултырыусы.

СОБЕСЕ́ДНИЦА *женск. р. к* **собесе́дник.**

СОБЕСЕ́ДОВАНИЕ *с.* әңгәмә үткәреү, әңгәмәләшеү.

СОБИРА́ТЕЛЬ *м.* йыйыусы, туплаусы; **собира́тель ска́зок** әкиәттәр йыйыусы.

СОБИРА́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **собира́тель.**

СОБИРА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. *спец.* йыйыу; **собира́тельный аппара́т** йыйыу аппараты; 2. *грам.* йыйнау; **собира́тельные имена́ существи́тельные** йыйнау исемдәре.

СОБИРА́ТЬ *несов. см.* **собра́ть.**

СОБИРА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **собра́ться;** 2. *страд. к* **собира́ть.**

СОБЛАГОВОЛИ́ТЬ *сов. с неопр. ирон.* рәхим итеп (*эшләү, үтәү, башҡарыу һ. б.*); **он соблаговоли́л прийти́** ул рәхим итеп килде.

СОБЛА́ЗН *м.* ҡыҙыҡтырғыс (*йәки күңел тартҡыс*) нәмә; **ввести́ в собла́зн** ҡыҙыҡтырыу.

СОБЛАЗНИ́ТЕЛЬ *м.* ҡыҙыҡтырыусы, күңел аҙҙырыусы.

СОБЛАЗНИ́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **соблазни́тель.**

СОБЛАЗНИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* ҡыҙыҡтырырлыҡ (*йәки ҡыҙығырлыҡ*) булыу.

СОБЛАЗНИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* ҡыҙыҡтырғыс, ҡыҙыҡтыра торған, ҡыҙыҡтырырлыҡ, күңел аҙҙырғыс; **соблазни́тельное приглаше́ние** ҡыҙыҡтырып саҡырыу.

СОБЛАЗНИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*привлечь*) ҡыҙыҡтырыу; **соблазни́ть перспекти́вами ле́тнего о́тдыха** йәйге ял перспективалары менән ҡыҙыҡтырыу; 2. *кого* (*прельстить*) әүрәтеү; 3. *кого-что на что и с неопр.* (*побудить*) ҡыҙыҡтырыу; **он соблазни́л меня́ идти́ ката́ться на лы́жах** ул мине саңғыла шыуырға ҡыҙыҡтырҙы; 4. *кого, уст.* (*обольстить*) алдау, күңел аҙҙырыу.

СОБЛАЗНИ́ТЬСЯ *сов.* 1. *чем, на что и без доп.* (*прельститься*) ҡыҙығыу, күңел төшөү; 2. *с неопр. и без доп.* (*поддаться соблазну, искушению*) күңел аҙыу.

СОБЛАЗНЯ́ТЬ *несов. см.* **соблазни́ть.**

СОБЛАЗНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **соблазни́ться;** 2. *страд. к* **соблазня́ть.**

СОБЛЮДА́ТЬ *несов. что* риғәйә итеү, һаҡлау; **соблюда́ть пра́вила вну́треннего распоря́дка** эске тәртип ҡағиҙәләрен һаҡлау.

СОБЛЮДЕ́НИЕ *с. см.* **соблюсти́; соблюде́ние прили́чий** әҙәп һаҡлау.

СОБЛЮСТИ́ *сов. см.* **соблюда́ть.**

собо́й (собо́ю) *тв. п. от* **себя́.**

СОБОЛЕ́ЗНОВАНИЕ *с. см.* **соболе́зновать.**

СОБОЛЕ́ЗНОВАТЬ *несов. кому-чему и без доп.* ҡайғы уртаҡлашыу.

СОБО́ЛИЙ *прил.* 1. кеш; **собо́лья шу́ба** кеш тун; 2. *см.* **соболи́ный** 2.

СОБОЛИ́НЫЙ *прил.* 1. кеш; **соболи́ная шку́рка** кеш тиреһе; 2. *перен. фольк.* (*о бровях*) ҡарағусҡыл ҡуйы.

СО́БОЛЬ *м.* кеш (*хайуан һәм уның тиреһе*).

СОБО́Р *м.* собор (1. *ист. боронғо Рустә йыйылыш*; 2. *ҙур сиркәү*).

СОБО́РНЫЙ *прил.* собор; **собо́рное постановле́ние** *ист.* собор ҡарары; **собо́рный ко́локол** собор ҡыңғырауы.

СОБРА́НИЕ *с.* 1. йыйылыш; **собра́ние акти́ва** актив йыйылышы; 2. йыйынтыҡ; **по́лное собра́ние сочине́ний** әҫәрҙәрҙең тулы йыйынтығы; 3. (*коллекция*) йыйылма; **собра́ние минера́лов** минералдар йыйылмаһы.

СО́БРАННОСТЬ *ж.* йыйнаҡлыҡ.

СО́БРАННЫЙ 1. *прич.* йыйылған; 2. *прил.* (*подтянутый*) йыйнаҡ.

СОБРА́Т *м.* иптәш, юлдаш, ҡушаға; **собра́т по ору́жию** ҡоралдаш.

СОБРА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* йыйыу, йыйнау, йыйып алыу; **собра́ть люде́й** кешеләрҙе йыйыу; 2. *что* ҡороу, йыйыу; **собра́ть маши́ну** машинаны ҡороу; 3 *что* (*при голосовании*) алыу; **собра́ть большинство́ голосо́в** күпселек тауыш алыу; 4. *кого-что, разг.* (*снарядить*) әҙерләү; **собра́ть дете́й в доро́гу** балаларҙы юлға әҙерләү; 5. *что, перен.* (*напрячь*) йыйнау, туплау; **собра́ть все си́лы** бөтә көстө йыйнау, туплау; 6. *что, портн.* (*сделать сборки*) бөрөү; 7. *что, с.-х.* йыйнау, йыйып алыу; **собра́ть урожа́й** ашлыҡ йыйнау; 8. *что* йыйыу, туплау; **собра́ть колле́кцию ма́рок** маркалар коллекцияһын

туплау; собра́ть **чле́нские взно́сы** членлек взносы йыйыу.

СОБРА́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*сойтись, съехаться*) йыйылыу, йыйылышыу; **2.** (*скопиться*) тупланыу, йыйылыу; **3.** йыйыныу; **я собра́лся в теа́тр** мин театрға йыйындым; ◇ **собра́ться с ду́хом** ҡыйыуланыу, ҡыйыуланып китеү.

СО́БСТВЕННИК *м.* хосуси милексе.

СО́БСТВЕННИЦА *женск. р. к* **со́бственник.**

СО́БСТВЕННИЧЕСКИЙ *прил.* хосуси милексе(лек); **со́бственническое хозя́йство** хосуси милексе хужалығы; **со́бственническая психоло́гия** хосуси милекселек психологияһы.

СО́БСТВЕННО 1. *вводн. сл.* (*в сущности*) дөрөҫөндә, асылда; **со́бственно, он прав** асылда, уныҡы дөрөҫ; **2.** *частица огранич.* (*в собственном смысле слова*) үҙе; **во́лжскую систе́му составля́ют со́бственно Во́лга и её прито́ки** Волга системаһына Волга йылғаһы үҙе һәм уға ҡояр йылғалар инә; ◇ **со́бственно говоря́** *вводн. сл.* дөрөҫөн әйткәндә.

СОБСТВЕННОРУ́ЧНЫЙ *прил.* үҙ ҡулы менән (*эшләнгән*); **собственнору́чная по́дпись** үҙ ҡулы менән ҡуйған ҡултамға.

СО́БСТВЕННОСТЬ *ж.* милек; **ча́стная со́бственность** хосуси милек; **приобрести́ в со́бственность** үҙенә алыу, үҙ милеке итеү.

СО́БСТВЕННЫЙ *прил.* **1.** (*принадлежащий кому-чему-л.*) үҙ, үҙенеке; **со́бственный уча́сток земли́** үҙ ер участкаһы; **э́то его́ со́бственный дом** был йорт уның үҙенеке; **2.** (*свой*) үҙ; **я ви́дел э́то со́бственными глаза́ми** мин быны үҙ күҙем менән күрҙем; **по со́бственному жела́нию** үҙ теләге менән; **3.** (*буквальный, настоящий*) ысын; **в со́бственном смы́сле сло́ва** ысын мәғәнәһе менән әйткәндә; ◇ **жить на со́бственный счёт** үҙ алдыңа йәшәү, үҙ алдыңа көн итеү; **и́мя со́бственное** *грам.* яңғыҙлыҡ исем; **отда́ть в со́бственные ру́ки** үҙенә (*йәки* үҙ ҡулына) тапшырыу; **со́бственный корреспонде́нт** үҙ хәбәрсебеҙ; **со́бственной персо́ной** *шутл.* үҙе, уның үҙе.

СОБУТЫ́ЛЬНИК *м. разг.* бергә эсеүсе, шешәләш.

СОБЫ́ТИЕ *с.* ваҡиға; **истори́ческое собы́тие** тарихи ваҡиға.

собью́(сь), собьёшь(ся) *и т. д. буд. вр. от* **сби́ть(ся).**

СОВА́ *ж.* өкө.

СОВА́ТЬ *несов. разг.* **1.** *что* тығыу; **сова́ть ру́ки в карма́ны** ҡулды кеҫәгә тығыу; **2.** *что* (*класть небрежно*) һалыу, тығып ҡуйыу; **3.** *кого-что* (*подавать*) биреү.

СОВА́ТЬСЯ *несов. разг.* тығылыу; **не су́йся вперёд** алға тығылма.

СОВЁНОК *м.* өкө балаһы.

СОВЕРША́ТЬ *несов. см.* **соверши́ть.**

СОВЕРША́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **соверши́ться; 2.** *страд. к* **соверша́ть.**

СОВЕРШЕ́НИЕ *с. см.* **соверши́ть(ся).**

СОВЕРШЕ́ННО *нареч.* **1.** бөтөнләй, тамам, һис тә, бер ҙә; **рабо́та соверше́нно гото́ва** эш тамам әҙер; **он с де́лом соверше́нно не знако́м** ул эш менән бөтөнләй таныш түгел; **2.** (*совсем, вовсе*) тома, дөм, шыр, ҡоп-, шәп-, япа-, сеп-, типә-; **соверше́нно сыро́й** сеп-сей; **соверше́нно одино́кий** япа-яңғыҙ; **соверше́нно ро́вный** типә-тигеҙ; **соверше́нно го́лый** шәп-шәрә; **соверше́нно сухо́й** ҡоп-ҡоро.

СОВЕРШЕННОЛЕ́ТИЕ *с.* йәше еткәнлек, буйға етеү, балиғ булыу; **дости́гнуть совершенноле́тия** балиғ булыу.

СОВЕРШЕННОЛЕ́ТНИЙ *прил.* йәше (*йәки* буйға) еткән, балиғ булған.

СОВЕРШЕ́ННЫЙ I *прил.* **1.** тулы; камилләшкән; **соверше́нная красота́** тулы матурлыҡ; **соверше́нное произведе́ние иску́сства** камилләшкән сәнғәт әҫәре; **2.** (*полный, абсолютный*) тулы, һис һүҙһеҙ; **3.** *разг.* (*настоящий, подлинный*) ысын, бөтөнләй.

СОВЕРШЕ́ННЫЙ II *прил.*: **соверше́нный вид** *грам.* тамамланған төр (*ҡылымда*).

СОВЕРШЕ́НСТВО *с.* камиллек, тулылыҡ, теүәллек; яҡшы булыу; **верх соверше́нства** камиллектән өҫтөн (*йәки* юғары); **владе́ть в соверше́нстве иностра́нным языко́м** сит телде яҡшы белеү.

СОВЕРШЕ́НСТВОВАНИЕ *с. см.* **соверше́нствовать(ся); соверше́нствование мастерства́** оҫталыҡты камилләштереү.

СОВЕРШЕ́НСТВОВАТЬ *несов. что* камилләштереү, яҡшыртыу.

СОВЕРШЕ́НСТВОВАТЬСЯ *несов.* **1.** (*становиться лучше, совершеннее*) яҡшырыу, камилләшеү; **2.** (*улучшать, обогащать свои знания*) камилләштереү, яҡшыртыу; **3.** *страд. к* **соверше́нствовать.**

СОВЕРШИ́ТЬ *сов. что* **1.** эшләү, яһау, итеү, ҡылыу, күрһәтеү; **соверши́ть по́двиг** батырлыҡ күрһәтеү; **2.** (*заключить, оформить*) ҡул ҡуйыу, яһау, эшләү; **соверши́ть сде́лку** килешеүгә ҡул ҡуйыу; **3.** *рел.* үтәү, атҡарыу; **соверши́ть обря́д** йоланы үтәү.

СОВЕРШИ́ТЬСЯ *сов.* эшләнеү, булыу, үтәлеү; атҡарылыу; **соверши́лось ва́жное собы́тие** мөһим ваҡиға булды.

СО́ВЕСТИТЬ *несов. кого, разг.* оялтыу.

СО́ВЕСТИТЬСЯ *несов. разг.* намыҫланыу, намыҫһыныу, оялыу, тартыныу.

СО́ВЕСТЛИВОСТЬ *ж.* намыҫлылыҡ, выждානлылыҡ.

СО́ВЕСТЛИВЫЙ *прил.* намыҫлы, выжданлы, оялсан, ҡыйынһыныусан; **со́вестливый челове́к** намыҫлы кеше.

СО́ВЕСТНО *в знач. сказ. безл. кому-чему* оят; **как вам не со́вестно!** оят түгелме һеҙгә!; **мне за вас со́вестно** һеҙҙең өсөн миңә оят.

СО́ВЕСТЬ *ж.* намыҫ, выждан, оят; **идти́ про́тив свое́й со́вести** намыҫыңа кер төшөрөү, выжданыңа ҡаршы барыу; **угрызе́ния со́вести** выждан ғазабы; ◇ **говоря́ (сказа́ть) по со́вести** *в знач. вводн. сл.* ысын күңелдән әйткәндә, дөрөҫөн әйткәндә; **для очи́стки со́вести** *см.* **очи́стка; име́ть на со́вести** *что* күңел таҙа булмау, намыҫыңда кер булыу; **не за страх, а за со́весть** ысын күңелдән, күңел биреп, тырышып; **свобо́да со́вести** выждан ирeклеге (*кешенең динде тотоу-тотмауы үҙ теләгендә булыу*); **со споко́йной со́вестью** тыныс күңел менән.

СОВЕ́Т *м.* **1.** кәңәш; **дать сове́т** кәңәш биреү; **обрати́ться за сове́том** кәңәш һорап мөрәжәғәт итеү; **по сове́ту врача́** врач кәңәше менән; **семе́йный сове́т** ғаилә кәңәше; **2.** совет; **Сове́т Мини́стров СССР** СССР Министрҙәр Советы; **Верхо́вный Сове́т СССР** СССР Верховный Советы; **учёный сове́т институ́та** институттың ғилми советы; ◇ **сове́т да любо́вь** татыу йәшәгеҙ, бәхетле булығыҙ (*өйләнешеүселәргә ҡарата*).

СОВЕТИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* советләштереү.

СОВЕ́ТНИК *м.* советник; **сове́тник посо́льства** илселектең советнигы.

СОВЕ́ТОВАТЬ *несов. что и с неопр.* кәңәш биреү (*йәки* итеү); **я сове́тую вам почита́ть э́ту кни́гу** мин һеҙгә был китапты уҡырға кәңәш бирәм.

СОВЕ́ТОВАТЬСЯ *несов.* **1.** кәңәш һорау, кәңәшләшеү; **сове́товаться с юри́стом** юрист менән кәңәшләшеү; **2.** (*совещаться*) кәңәшләшеү.

СОВЕ́ТСКИЙ *прил. в разн. знач.* совет; **сове́тская власть** совет власы; **сове́тский наро́д** совет халҡы; **сове́тский учёный** совет ғалимы.

СОВЕ́ТЧИК *м. разг.* кәңәшсе, кәңәш биреүсе.

СОВЕ́ТЧИЦА *женск. р. к* **сове́тчик.**

СОВЕЩА́НИЕ *с.* кәңәшмә.

СОВЕЩА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* кәңәш биреү; **совеща́тельный го́лос** кәңәш биреү тауышы.

СОВЕЩА́ТЬСЯ *несов.* кәңәшләшеү.

СОВИНФОРМБЮРО́ *с. нескл.* (**сове́тское информацио́нное бюро́**) совинформбюро (совет информация бюроһы).

СОВИ́НЫЙ *прил.* өкө; **сови́ное гнездо́** өкө ояһы.

СОВЛАДА́ТЬ *сов. с кем-чем, разг.* көсө етеү, еңеү; тыйыу, тотоп ҡалыу, ҡулға алыу; **совлада́ть с собо́й** үҙ-үҙеңде ҡулға алыу.

СОВЛАДЕ́ЛЕЦ *м.* милектәш, уртаҡ (*йәки* бергә) биләүсе.

СОВЛАДЕ́ЛИЦА *женск. р. к* **совладе́лец.**

СОВЛЕКА́ТЬ *несов. см.* **совле́чь.**

СОВЛЕ́ЧЬ *сов. кого-что, книжн.* бороу, тайпылдырыу; **совле́чь с пра́вильного пути́** дөрөҫ юлдан тайпылдырыу.

СОВМЕСТИ́МОСТЬ *ж.* бергә һыйышыусанлыҡ (*йәки* ҡушыла алыусанлыҡ); берләшә алыусанлыҡ.

СОВМЕСТИ́МЫЙ *прил.* бергә һыйыша (*йәки* ҡушыла) алырлыҡ.

СОВМЕСТИ́ТЕЛЬ *м.* бер нисә урында эшләүсе, бер нисә эште башҡарыусы.

СОВМЕСТИ́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **совмести́тель.**

СОВМЕСТИ́ТЕЛЬСТВО *с.* бер нисә урында эшләү, бер нисә эште башҡарыу; **рабо́тать по совмести́тельству** бер нисә урында эшләү.

СОВМЕСТИ́ТЕЛЬСТВОВАТЬ *несов.* бер нисә урында эшләү.

СОВМЕСТИ́ТЬ(СЯ) *сов. см.* **совмеща́ть (-ся).**

СОВМЕ́СТНО *нареч.* бергәләп, бергәләшеп; **на́до совме́стно обсуди́ть э́тот вопро́с** был мәсьәләне бергәләп тикшерергә кәрәк.

СОВМЕ́СТНОСТЬ *ж.* бергәлек.

СОВМЕ́СТНЫЙ *прил.* бергә; берләшкән, берләштерелгән; **совме́стное обуче́ние** бергә уҡытыу; **совме́стное заседа́ние обе́их пала́т Верхо́вного Сове́та СССР** СССР Верховный Советы ике палатаһының берләшкән ултырышы.

СОВМЕЩА́ТЬ *несов. что* **1.** (*выполнять одновременно, сочетать*) бергә алып барыу, бер үк ваҡытта үтәү, бергә башҡарыу; бер нисә урында бер юлы эшләү; **совмеща́ть две специа́льности** ике специальносте бергә башҡарыу; **2.** *в ком-чём* (*одновременно содержать в себе*) бергә ҡушыу (*йәки* һыйҙырыу); **3.** *мат.* тура килтереп һалыу.

СОВМЕЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*выполняться одновременно, сочетаться*) бер ваҡытта булыу (*йәки* эшләнеү, башҡарылыу); **учёба совмеща́лась с рабо́той на заво́де** заводта эшләп уҡыу; **2.** *в ком-чём* (*объединяться в одном лице, предмете*) бергә ҡушылыу (*йәки* һыйыу), берләшеү; **3.** (*соединяться*) ҡушылыу; **4.** *мат.* тура килтереп һалыныу; **5.** *страд. к* **совмеща́ть.**

СОВМЕЩЕ́НИЕ *с. см.* **совмеща́ть(ся); совмеще́ние профе́ссий** бер нисә профессияны бергә ҡушыу.

СОВНАРКО́М *м.* (**Сове́т Наро́дных Комисса́ров**) Совнарком (Халыҡ Комиссарҙары Советы).

СОВНАРХО́З *м.* (**сове́т наро́дного хозя́йства**) совнархоз (халыҡ хужалығы советы).

СОВО́К *м.* һоҫко.

СОВОКУПИ́ТЬСЯ *сов. книжн.* **1.** *уст.* (*соединиться*) берегеү, ҡушылыу; **2.** *с кем* (*совершить половой акт*) яҡынлыҡ ҡылыу.

СОВОКУПЛЯ́ТЬСЯ *несов. см.* **совокупи́ться.**

СОВОКУ́ПНОСТЬ *ж.* барлығы бергә, йыйылма.

СОВОКУ́ПНЫЙ *прил. уст.* берҙәм, берләштерелгән, берегәләп (эшләнгән), дөйөм; **совоку́пные де́йствия** бергәләп эш итеү.

СОВПАДА́ТЬ *несов. см.* **совпа́сть.**

СОВПА́СТЬ *сов.* **1.** *с чем* (*во времени*) =да (=дә, =ҙа, =ҙә, =та, =тә) булыу, =а (=ә, =ға, =гә, =ҡа, =кә) тура килеү; **приезд де́душки совпа́л с рожде́нием вну́ка** олатай ейәне тыуған көндә килде; **э́то собы́тие совпа́ло с его́ прие́здом** был ваҡиға ул килгән ваҡытҡа тура килде; **2.** (*оказаться общим, однородным*) тура килеү; **мне́ния их совпа́ли** уларҙың фекерҙәре тура килде; **3.** *мат.* тура килеү.

СОВРАТИ́ТЕЛЬ *м. книжн.* аҙҙырыусы, юлдан яҙҙырыусы.

СОВРАТИ́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **соврати́тель.**

СОВРАТИ́ТЬ *сов. кого-что* аҙҙырыу, насар юлға төшөрөү (*йәки* баҫтырыу).

СОВРАТИ́ТЬСЯ *сов.* аҙыу, насар юлға төшөү (*йәки* баҫыу).

СОВРА́ТЬ *сов. разг.* алдау, ялғанлау.

СОВРАЩА́ТЬ *несов. см.* **соврати́ть.**

СОВРАЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **соврати́ться; 2.** *страд. к* **совраща́ть.**

СОВРАЩЕ́НИЕ *с. см.* **соврати́ть(ся).**

СОВРЕМЕ́ННИК *м.* замандаш, ҡорҙаш; **совреме́нники Пу́шкина** Пушкиндең замандаштары.

СОВРЕМЕ́ННИЦА *женск. р. к* **совреме́нник.**

СОВРЕМЕ́ННОСТЬ *ж.* хәҙерге заман (*йәки* осор).

СОВРЕМЕ́ННЫЙ *прил.* **1.** замандаш, бер осорҙа йәшәгән; **совреме́нные Маяко́вскому поэ́ты** Маяковский менән бер осорҙа йәшәгән шағирҙәр; **2.** (*относящийся к настоящему времени*) хәҙерге заман, хәҙерге; **совреме́нная молодёжь** хәҙерге йәштәр; **3.** (*отвечающий требованиям своего времени*) хәҙерге заман (*йәки* осор); **совреме́нное обору́дование** хәҙерге заман ҡорамалдары.

СОВСЕ́М *нареч.* **1.** (*совершенно, вполне*) бөтөнләй, дөм, лыс, шыр, шыпа, нап-, тома; **совсе́м ма́ло** нап-наҡыҫ; **совсе́м слепо́й** дөм һуҡыр; **совсе́м мо́крый** лыс һыу; **совсе́м но́вый костю́м** бөтөнләй яңы костюм; **2.** *с отрицанием* (*вовсе*) бер ҙә, һис тә, бөтөнләй; **он меня́ совсе́м не зна́ет** ул мине бөтөнләй белмәй; **3.** *разг.* (*навсегда*) бөтөнләйгә; **он уе́хал совсе́м** ул бөтөнләйгә китте.

СОВХО́З *м.* (**сове́тское хозя́йство**) совхоз (совет хужалығы).

СОВХО́ЗНЫЙ *прил.* совхоз; **совхо́зные поля́** совхоз баҫыуҙары; **совхо́зное произво́дство** совхоз производствоһы.

СОГЛА́СИЕ *с.* **1.** (*разрешение*) ризалыҡ; **дать согла́сие** ризалыҡ биреү; **2.** (*единомыслие*) ризалашыу, килешеү; **3.** дуҫлыҡ, татыулыҡ, берҙәмлек; **в семье́ цари́т согла́сие** ғаиләлә татыулыҡ хөкөм һөрә.

СОГЛАСИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил. юр.* килештереүсе, ярашт ырыусы; **согласи́тельная коми́ссия** килештереүсе комиссия.

СОГЛАСИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *на что и с неопр.* риза булыу, күнеү; **согласи́ться на опера́цию** операцияға риза булыу; **2.** *с кем-чем и без доп.* (*выразить согласие*) ризалашыу, килешеү, фекер(гә) ҡушылыу; **3.** *на чём, разг.* (*договориться*) һүҙ ҡуйышыу, килешеү.

СОГЛА́СНО 1. *нареч.* (*дружно*) татыу, дуҫ, берҙәм, әүҙем; **жить согла́сно** татыу йәшәү; **2.** *предлог с дат. п.* (*соответственно, сообразно*) буйынса, =ға(=гә, =ҡа, =кә) таянып; **поступа́ть согла́сно зако́ну** закон буйынса эшләү.

СОГЛА́СНЫЙ I *лингв. прил. и в знач. сущ.* **согла́сный** *м.*, **согла́сная** *ж.* тартынҡы; **согла́сный зву́к** тартынҡы өн; **правописа́ние согла́сных** тартынҡыларҙың дөрөҫ яҙылышы.

СОГЛА́СНЫЙ II *прил.* риза; **я согла́сен на все усло́вия** мин бөтә шарттарға риза.

СОГЛАСОВА́НИЕ *с.* **1.** *см.* **согласова́ть (-ся)** 1, 2; **согласова́ние де́йствий** эште яраштырыу; **2.** *грам.* ярашыу; **согласова́ние подлежа́щего и сказу́емого** эйә менән хәбәрҙең ярашыуы.

СОГЛАСО́ВАННОСТЬ *ж.* әүҙемлек, берҙәмлек, үҙ-ара килешеп эшләү.

СОГЛАСО́ВАННЫЙ *прич. и прил.* килешелгән, һөйләшелгән; тура килтерелгән, берләшкән, берләштерелгән, үҙ-ара килешеп эшләнгән, бер-бер фекергә киленгән; **согласо́ванные реше́ния** үҙ-ара килешеп сығарылған ҡарар.

СОГЛАСОВА́ТЬ *сов. что* **1.** яраштырыу, килештереү, тура килтереү; **согласова́ть прое́кты** проекттарҙы яраштырыу; **2.** (*с чьим-л. мнением*) хәл итеү, һөйләшеү, ризалыҡ алыу; **3.** *грам.* яраштырыу.

СОГЛАСОВА́ТЬСЯ 1. *сов. и несов.* ярашлы булыу, тура килеү; **э́то постановле́ние не согласу́ется с пре́жним** был ҡарар элеккеһенә тура килмәй; **2.** *сов. разг.* (*договориться*) килешеү, һөйләшеү, һүҙ ҡуйышыу, ризалыҡ алыу; **3.** *несов. грам.* ярашыу.

СОГЛАСО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **согласова́ть.**

СОГЛАСО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **согласова́ться; 2.** *страд. к* **согласо́вывать.**

СОГЛАША́ТЕЛЬ *м.* килешеүсе, килешеп ҡараусы, аумаҡай.

СОГЛАША́ТЕЛЬСКИЙ *прил.* килешеүсе(лек), килешеп ҡараусы(лыҡ), аумаҡай(лыҡ); **соглаша́тельская поли́тика** килешеүселек политикаһы.

СОГЛАША́ТЕЛЬСТВО *с.* килешеүселек, килешеп ҡараусылыҡ, аумаҡайлыҡ.

СОГЛАША́ТЬСЯ *несов. см.* **согласи́ться.**

СОГЛАШЕ́НИЕ *с.* килешеү; **дости́чь соглаше́ния** килешеүгә ирешеү; **заключи́ть соглаше́ние** килешеү төҙөү.

СОГЛЯДА́ТАЙ *м. уст.* шымсы.

СОГНА́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*прогнать*) ҡыуыу, ҡыуып ебәреү (*йәки* төшөрөү); **согна́ть му́ху** себендәрҙе ҡыуыу; **2.** (*пригнать*) ҡыуып килтереп йыйыу, ҡыуып бер урынға йыйыу; **согна́ть скот** малдарҙы ҡыуып бер урынға йыйыу.

СОГНУ́ТЬ *сов.* **1.** *что* бөгөү, кәкерәйтеү, эйеү; **согну́ть про́волоку** сымды бөгөү; **согну́ть па́льцы** бармаҡтарҙы кәкерәйтеү; **2.** *кого-что* (*сгорбить*) бөкөрәйтеү, бөксәйтеү, көмөрәйтеү, кәкерәйтеү; **вре́мя согну́ло его́** заман уны көмөрәйтте; **3.** *кого-что, перен.* (*сломить силу, стойкость*) баҫыу, ҡакшатыу, бөгөү, кәкерәйтеү; **неуда́чи не согну́ли его́** уңышһыҙлыҡтар уны ҡаҡшатманы; ◇ **согну́ть в три поги́бели** 1) (*тело*) ныҡ иңкәйеү, бөгөлөү; 2) (*заставить покориться*) буйһондороп тотоу, бик ныҡ ҡыҫыу; йәберләп (*йәки* яфалап) буйһондороу.

СОГНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** бөгөлөү, кәкерәйеү, эйелеү; **де́рево согну́лось до земли́** ағас ергә тейгән; **2.** (*согнуть спину*) бөкөрәйеү, бөксәйеү, көмөрәйеү, бөгөү; **согну́ться в седле́** эйәрҙә бөксәйеп ултырыу; ◇ **согну́ться в три поги́бели** 1) (*о теле*) ныҡ иңкәйеү, эйелеү; 2) (*стать послушным, угодливым*) буйһоноу.

СОГРЕВА́НИЕ *с. см.* **согре́ть(ся).**

СОГРЕВА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* йылыта торған, йылытҡыс.

СОГРЕВА́ТЬ *несов. см.* **согре́ть.**

СОГРЕВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **согре́ться; 2.** *страд. к* **согрева́ть.**

СОГРЕ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** йылытыу, эҫетеү, йылытып алыу; **согре́ть но́ги** аяҡтарҙы йылытыу; **согре́ть во́ду** һыу йылытыу; **2.** *перен.* (*утешить, ободрить*) күңелен күтәреү (*йәки* йылытыу, йыуатыу).

СОГРЕ́ТЬСЯ *сов.* йылыныу, эҫеү; **мы согре́лись ча́ем** беҙ сәй эсеп йылындыҡ.

СОГРЕШИ́ТЬ *сов. уст.* гөнаһлы булыу, гөнаһ эшләү.

СО́ДА *ж.* сода; **ча́йная со́да** сәй содаһы; **каусти́ческая со́да** зәһәрле сода.

СОДЕ́ЙСТВИЕ *с.* ярҙам, булышлыҡ; **при соде́йствии** ярҙамында, булышлығында.

СОДЕ́ЙСТВОВАТЬ *сов. и несов. кому-чему* ярҙам итеү, булышыу, булышлыҡ күрһәтеү.

СОДЕРЖА́НИЕ *с.* 1. *см.* **содержа́ть** 1—3; **сре́дства на содержа́ние семьи́** ғаиләне аҫырау өсөн аҡса; 2. (*довольствие, деньги*) кейем-һалым, аҡса, эш хаҡы; **о́тпуск без сохране́ния содержа́ния** эш хаҡы түләүһеҙ отпуск; 3. йөкмәтке; **содержа́ние кни́ги** китаптың йөкмәткеһе; 4. (*оглавление*) эстәлек; 5. (*количество чего-л.*) миҡдар; **содержа́ние са́хара в свёкле** сөгөлдөрҙә шәкәрҙең миҡдары; 6. *филос.* йөкмәтке; **фо́рма и содержа́ние** форма һәм йөкмәтке.

СОДЕРЖА́НКА *ж. уст.* содержанка (*һөйәренең иҫәбенә йәшәгән ҡатын*).

СОДЕРЖА́ТЕЛЬ *м. уст.* хужа; **содержа́тель гости́ницы** гостиница хужаһы.

СОДЕРЖА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* йөкмәткелелек, эстәлеклелек.

СОДЕРЖА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* йөкмәткеле, эстәлекле; **содержа́тельная статья́** эстәлекле мәкәлә.

СОДЕРЖА́ТЬ *несов.* 1. *кого-что* аҫырау, ҡарау, тәрбиәләү; 2. *кого* (*помещать; хранить*) аҫырау, тотоу; **содержа́ть лошаде́й в коню́шне** аттарҙы аҙбарҙа аҫырау; 3. *что* (*держать в том или ином состоянии*) тотоу; **содержа́ть в чистоте́** таҙа тотоу; 4. *что* (*заключать в себе*) бар (булыу), эсенә алыу; **э́та го́рная поро́да соде́ржит желе́зо** был тау тоҡомонда тимер бар.

СОДЕРЖА́ТЬСЯ *несов.* 1. (*обеспечиваться*) тәьмин ителеү; 2. (*находиться, помещаться*) тотолоу, аҫыралыу; 3. тотолоу; **ко́мната соде́ржится в чистоте́** бүлмә таҙа тотола; 4. бар (булыу); **в свёкле соде́ржится мно́го са́хара** сөгөлдөрҙә шәкәр күп була; 5. *страд. к* **содержа́ть** 1—3.

СОДЕРЖИ́МОЕ *с.* эсендәге (*йәки* эсендә булған) нәмә; **содержи́мое я́щика** йәшник эсендәге нәмә.

СО́ДОВЫЙ *прил.* 1. сода; **со́довый заво́д** сода заводы; 2. *в знач. сущ.* **со́довая** *ж.* содалы һыу.

СОДОКЛА́Д *м.* өҫтәмә доклад.

СОДОКЛА́ДЧИК *м.* өҫтәмә докладсы.

СОДО́М *м. разг.* ғауға, ығы-зығы, шау-шыу.

СОДРА́ТЬ *сов.* 1. *что* һуйыу, ҡайыҙлау, һыҙырыу, тунау, һыҙырып (*йәки* тунап) алыу, ҡуптарыу; **содра́ть шку́ру с уби́того звéря** үлтерелгән йәнлектең тиреһен тунап алыу; 2. *что и без доп., перен. прост.* ҡыйбат алыу, талау, тунау.

СОДРА́ТЬСЯ *сов. разг.* (*о коже, кожуре*) һыҙырылыу, ҡуптарылыу, туналыу.

СОДРОГА́НИЕ *с.* 1. *см.* **содрога́ться**; 2. (*дрожь, трепет*) дерелдәү, ҡалтырау.

СОДРОГА́ТЬСЯ *несов.* дерелдәү, тетрәү, ҡалтырау.

СОДРОГНУ́ТЬСЯ *сов. и однокр.* дерелдәп (*йәки* тетрәп, ҡалтырап) китеү.

СОДРУ́ЖЕСТВО *с.* 1. дуҫлыҡ, татыулыҡ, берҙәмлек; **содру́жество социалисти́ческих на́ций** социалистик милләттәр дуҫлығы; 2. (*объединение*) йәмғиәт, берләшмә.

СО́ЕВЫЙ *прил.* соя, соялы, соянан әҙерләнгән; **со́евые бобы́** соя ҡуҙаҡтары; **со́евое ма́сло** соя майы; **со́евые конфе́ты** соялы кәнфиттәр.

СОЕДИНЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **соедини́ть(ся)**; 2. (*место*) ҡушылма; ҡушҡан (*йәки* ҡушылған) урын (*йәки* ер); ялғаған, ялғанған урын (*йәки* ер); теркәгән (*йәки* теркәлгән, тоташтырған, тоташтырылған, беркеткән, беркетелгән) урын (*йәки* ер); **обры́в про́вода на соедине́нии** сымдың ялғанған урынынан өҙөлөүе; 3. *воен.* соединение; **кавалери́йское соедине́ние** кавалерия соединениеһе; 4. *хим.* берләшмә.

СОЕДИНЁННЫЙ 1. *прич.* тоташтырылған, ҡушылған, берләштерелгән; 2. *прил.* берләшкән, ҡушма; **соединёнными уси́лиями** берләшкән көс менән.

СОЕДИНИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. теркәүсе, тоташтырыусы, берләштереүсе, ҡушыусы; **соедини́тельные сою́зы** *грам.* йыйыу теркәүестәре.

СОЕДИНИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*объединить, собрать вместе*) ҡушыу, берләштереү; **соедини́ть две гру́ппы** ике группаны ҡушыу; 2. *что* (*связать вместе, скрепить*) теркәү, тоташтырыу, беркетеү, ялғау; **соедини́ть провода́** сымды тоташтырыу; 3. *кого-что, перен.* бәйләү; **соедини́ть бра́ком** никах менән бәйләү; 4. *кого-что* (*установить связь*) тоташтырыу; 5. *что* (*сочетать*) ҡушыу, берләштереү; **соедини́ть тео́рию с пра́ктикой** теорияны практика менән ҡушыу.

СОЕДИНИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*объединиться*) ҡушылыу, берегеү, тоташыу; 2. (*скрепиться, связаться*) теркәлеү, ялғаныу, тоташыу; **провода́ соедини́лись** сымдар ялғанған; 3. (*установить связь*) һөйләшеү, хәбәрләшеү; **соедини́ться по телефо́ну** телефонда һөйләшеү; 4. (*сочетаться*) ҡушылыу, берләшеү; **в ней соедини́лись красота́ и ум** унда матурлыҡ менән аҡыл ҡушылған.

СОЕДИНЯ́ТЬ *несов. см.* **соедини́ть**.

СОЕДИНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **соедини́ться**; 2. *страд. к* **соединя́ть**.

СОЖАЛЕ́НИЕ *с.* 1. (*чувство печали, скорби*) үкенеү, үкенес; 2. (*сочувствие к кому-л.*) ҡыҙғаныу, йәлләү; ◇ **к сожале́нию** *в знач. вводн. сл.* үкенескә ҡаршы.

СОЖАЛЕ́ТЬ *несов. о ком-чём* үкенеү, ҡыҙғаныу; **сожале́ю, что не могу́ помо́чь вам** һеҙгә ярҙам итә алмауыма үкенәм.

СОЖЖЕ́НИЕ *с. см.* **сжечь** 1, 2.

СОЖИ́ТЕЛЬ *м.* 1. (*по комнате*) бергә тороусы (*йәки* йәшәүсе), өйҙәш, бүлмәләш; 2. *разг. уст.* (*любовник*) һөйәр.

СОЖИ́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **сожи́тель**.

СОЖИ́ТЕЛЬСТВО *с.* 1. (*совместная жизнь*) бергә тороу (*йәки* йәшәү); 2. (*внебрачная связь*) енси бәйләнеш.

СОЖИ́ТЕЛЬСТВОВАТЬ *несов.* 1. (*жить совместно*) бергә тороу (*йәки* йәшәү), өйҙәш (*йәки* бүлмәләш) булыу; 2. (*находиться во внебрачной связи*) енси бәйләнештә булыу; бергә тороу.

СОЖРА́ТЬ *сов. прост. см.* **съесть.**

СОЗВА́НИВАТЬСЯ *несов. см.* **созвони́ться.**

СОЗВА́ТЬ *сов. кого-что* йыйыу; саҡырыу; **созва́ть госте́й** ҡунаҡ саҡырыу; **созва́ть совеща́ние** кәңәшмә йыйыу.

СОЗВЕ́ЗДИЕ *с. астр.* йондоҙлоҡ; **созве́здие Большо́й Медве́дицы** Оло Етегән йондоҙлоғо.

СОЗВОНИ́ТЬСЯ *сов. разг.* (*по телефону*) телефонда һөйләшеү.

СОЗВУ́ЧИЕ *с.* 1. *муз.* аһәңдәшлек, тауыштар (*йәки* өндәр) ярашыуы; 2. (*сходное, подобное звучание*) тауышташлыҡ.

СОЗВУ́ЧНЫЙ *прил.* 1. (*имеющий сходное звучание*) аһәңдәш, оҡшаш; 2. *перен.* ярашлы; **произведе́ние, созву́чное эпо́хе** эпохаға ярашлы әҫәр.

СОЗДАВА́ТЬ *несов. см.* **созда́ть.**

СОЗДАВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **созда́ться;** 2. *страд. к* **создава́ть.**

СОЗДА́НИЕ *с.* 1. *см.* **созда́ть; созда́ние наро́дного теа́тра** халыҡ театры төҙөү; 2. (*произведение*) әҫәр; 3. (*о человеке*) зат, кеше, йән.

СОЗДА́ТЕЛЬ *м.* 1. ижад итеүсе, булдырыусы, барлыҡҡа килтереүсе, тыуҙырыусы; төҙөүсе; 2. *рел.* яратыусы, хоҙай.

СОЗДА́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **созда́тель** 1.

СОЗДА́ТЬ *сов. кого-что, в разн. знач.* булдырыу, барлыҡҡа килтереү, тыуҙырыу, яһау, төҙөү, ижад итеү; **созда́ть а́рмию** армия булдырыу; **труд со́зда́л челове́ка** хеҙмәт кешене барлыҡҡа килтергән; **мы со́здали но́вое, социалисти́ческое о́бщество** беҙ яңы, социалистик йәмғиәт төҙөнөк.

СОЗДА́ТЬСЯ *сов.* тыуыу, барлыҡҡа килеү. яһалыу, төҙөлөү, ижад ителеү.

СОЗЕРЦА́НИЕ *с. книжн.* 1. *см.* **созерца́ть;** 2. (*самоуглублённость*) хыялға биреләү (*йәки* сумыу); 3. *филос.* һиҙеү.

СОЗЕРЦА́ТЕЛЬНЫЙ *прил. книжн.* 1. (*характерный для созерцания*) күҙәтеүсән; 2. (*склонный к самосозерцанию*) хыялға бирелеүсән.

СОЗЕРЦА́ТЬ *несов. кого-что, книжн.* ентекләп (*йәки* иғтибар менән) күҙәтеү; **созерца́ть приро́ду** тәбиғәтте күҙәтеү.

СОЗИДА́НИЕ *с. см.* **созида́ть.**

СОЗИДА́ТЕЛЬ *м. книжн.* барлыҡҡа килтереүсе, тыуҙырыусы, ижад итеүсе.

СОЗИДА́ТЕЛЬНЫЙ *прил. книжн.* ижади; **созида́тельный труд** ижади хеҙмәт.

СОЗИДА́ТЬ *несов. что, книжн.* булдырыу, барлыҡҡа килтереү, тыуҙырыу, яһау, төҙөү, ижад итеү.

СОЗИДА́ТЬСЯ *несов. книжн.* 1. барлыҡҡа килеү, тыуыу, яһалыу, төҙөлөү, ижад ителеү; 2. *страд. к* **созида́ть.**

СОЗНАВА́ТЬ *несов. что* 1. таныу, аңлау; төшөнөү; 2. (*воспринимать сознанием*) аңлау, төшөнөү.

СОЗНАВА́ТЬСЯ *несов.* 1. әйтеп биреү, йәшермәү; **сознава́ться в своей вине́** үҙ ғәйебеңде йәшермәү; 2. *страд. к* **сознава́ть.**

СОЗНА́НИЕ *с.* 1. һуш, иҫ; **потеря́ть созна́ние** иҫте юғалтыу; **быть без созна́ния** һушһыҙ булыу; 2. аңлау, төшөнөү; **созна́ние своего́ до́лга** үҙ бурысыңды аңлау; 3. *филос.* аң; **бытие́ определя́ет созна́ние** йәшәйеш аңды билдәләй; 4. (*мысль, чувство*) фекер, уй, хис; **его́ угнета́ло созна́ние, что он винова́т** ул үҙен ғәйепле тип хис итте.

СОЗНА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* 1. аңлылыҡ; **полити́ческая созна́тельность масс** массаларҙың политик аңлылығы; 2. белә тороп (*йәки* аңлы рәүештә) эшләнеү; **созна́тельность посту́пка** эштең аңлы рәүештә эшләнеүе.

СОЗНА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*обладающий сознанием*) аңлы; 2. (*преднамеренный*) күрәләтә, аңлы рәүештә, белә тороп; **созна́тельный обма́н** күрәләтә алдау, белә тороп алдау.

СОЗНА́ТЬ(СЯ) *сов. см.* **сознава́ть(ся)** 1.

СОЗРЕВА́НИЕ *с. см.* **созре́ть; созрева́ние плодо́в** емештәрҙең өлгөрөүе.

СОЗРЕВА́ТЬ *несов. см.* **созре́ть.**

СОЗРЕ́ТЬ *сов.* 1. бешеү, өлгөрөү, етешеү; **гру́ши созре́ли** грушалар өлгөргән; 2. (*о человеке*) буйға етеү, етлегеү; 3. *перен.* өлгөрөү, өлгөрөп етеү; үҫеп етеү; **в его́ голове́ созре́л план** план уның башында өлгөрөп етте.

СОЗЫ́В *м.* 1. *см.* **созва́ть; созы́в съе́зда па́ртии** партия съезын саҡырыу; 2. саҡырылыш; **Верхо́вный Сове́т БАССР пя́того созы́ва** БАССР Верховный Советенең бишенсе саҡырылышы.

СОЗЫВА́ТЬ *несов. см.* **созва́ть.**

СОИЗВО́ЛИТЬ *сов. с неопр, ирон.* рәхим итеү, булыу; **он соизво́лил яви́ться** ул рәхим итеп килде.

СОИЗМЕРИ́МОСТЬ *ж.* үлсәүҙәшлек; **соизмери́мость величи́н** дәүмәлдәрҙең үлсәүҙәшлеге.

СОИЗМЕРИ́МЫЙ *прил.* 1. үлсәүҙәш; 2. *перен.* (*сравнимый*) үҙ-ара сағыштырырлыҡ; **соизмери́мые поня́тия** үҙ-ара сағыштырырлыҡ төшөнсәләр.

СОИСКА́НИЕ *с.* алыу өсөн; **диссерта́ция на соиска́ние учёной сте́пени** ғилми дәрәжә алыу өсөн яҙылған диссертация.

СОИСКА́ТЕЛЬ *м.* конкурсҡа ҡатнашыусы; соискатель.

СОИСКА́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **соиска́тель.**

СО́ЙКА *ж. зоол.* бараба, суҡтурғай.

СОЙТИ́ *сов.* 1. *с чего* төшөү; **сойти́ с ле́стницы** баҫҡыстан төшөү; 2. *на что, перен.* (*наступить, прийти*) төшөү; **на зе́млю сошла́ ночь** ер йөҙөнә ҡараңғы төшкән; 3. *с чего* (*соскочить*) сығыу, төшөү; **по́езд сошёл с ре́льсов** поезд рельстәрҙән сыҡҡан; 4. *с чего* кусеү, (ситкә) сығыу; **сойти́ с доро́ги** юлдан ситкә сығыу; 5. *с чего* (*исчезнуть*) бөтөү, юғалыу; **снег сошёл с поле́й** баҫыуҙарҙа ҡар бөткән; 6. *с чего и без доп.* һыҙылып (*йәки* ҡубып) төшөү; **с па́льца сошла́ ко́жа** бармаҡ тиреһе һыҙылып төшкән; 7. *за кого-что* ярарлыҡ булыу, ярау; **он сойдёт за старика́** ул ҡарт булырға ярарлыҡ; ◇ **сойдёт и так** былай ҙа ярар.

СОЙТИ́СЬ *сов.* 1. (*встретиться*) осрашыу, юлығыу; 2. (*собраться*) йыйылышыу, йыйылыу; **сошли́сь знако́мые и друзья́** таныштар һәм дуҫтар йыйылышты; 3. (*подружиться*) дуҫлашыу; 4. (*вступить в сожительство*) ҡауышыу, бергә тороу, ҡушылыу; 5. (*совпасть*) тура килеү; **мне́ния сошли́сь** фекерҙәр тура килде; 6. (*быть впору*) бергә килеү, тотошоу, осо-оска (*йәки* ябылып) етеү; **пиджа́к не сошёлся на груди́** пинжәк күкрәкте ябып еткермәй.

СОК *м.* һут; **я́годный сок** еләк һуты; ◇ **в по́лном соку́** көсө тулы сағы, янып торған ваҡыты; **выжима́ть все со́ки** *из кого* барлыҡ көсөн һығып алыу, арманһыҙ итеү.

СО́КОЛ *м.* ыласын; ◇ **гол как соко́л** *соотв.* ауыҙын асһа, үпкәһе күренә.

СОКОЛЁНОК *м.* ыласын балаһы.

СОКОЛИ́НЫЙ *прил.* 1. ыласын; **соколи́ная охо́та** ыласын һунары; **соколи́ные кры́лья** ыласын ҡанаттары; 2. (*как у сокола*) ыласынса, ыласын кеүек, ҡыйыу, ғорур; 3. *в знач. сущ.* **соколи́ные** *мн. зоол.* ыласын һымаҡтар.

СОКРАТИ́МЫЙ *прил. мат.* ҡыҫҡартылырлыҡ, кыҫҡартылыусы, ҡыҫҡарыусы, ҡыҫҡартып була торған; **сократи́мая дробь** ҡыҫҡарыусы кәсер.

СОКРАТИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*уменьшить количество, объём*) кәметеү, аҙайтыу, әҙәйтеү; **сократи́ть расхо́ды** сығымдарҙы кәметеү; 2. *что* (*сделать коротким*) ҡыҫҡартыу; **сократи́ть путь** юлды ҡыҫҡартыу; 3. *кого, разг.* (*уволить по сокращению штатов*) эштән сығарыу; 4. *что, мат.* ҡыҫҡартыу.

СОКРАТИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*уменьшиться в количестве, объёме*) кәмеү, аҙайыу, әҙәйеү; 2. (*стать коротким*) ҡыҫҡарыу; 3. *физиол.* тартылыу, йыйырылыу; **мы́шцы сократи́лись** мускулдар тартылды; 4. *мат.* ҡыҫҡарыу.

СОКРАЩА́ТЬ *несов. см.* **сократи́ть.**

СОКРАЩА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **сократи́ться;** 2. *страд. к* **сокраща́ть.**

СОКРАЩЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **сократи́ть(ся);** 2. ҡыҫҡартма; **спи́сок усло́вных сокраще́ний** шартлы ҡыҫҡартмалар исемлеге; 3. *разг.* (*увольнение с работы*) эштән сығыу.

СОКРАЩЁННЫЙ *прич. и прил.* ҡыҫҡарған, ҡыҫҡартылған; **сокращённое сло́во** ҡыҫҡартылған һүҙ; **сокращённый рабо́чий день** ҡыҫҡартылған эш көнө.

СОКРОВЕ́ННЫЙ *прил.* йөрәк төрөндә һаҡланған, йөрәктәге; йәшерен, серле, ҡәҙерле.

СОКРО́ВИЩА *мн.* (*ед.* **сокро́вище** *с.*) хазина, байлыҡ, мал; **храни́ть сокро́вища** хазинаны һаҡлау; **сокро́вища культу́ры** культура байлыҡтары; ◇ **ни за каки́е сокро́вища** һис нигә, бер нәмәгә лә.

СОКРО́ВИЩНИЦА *ж.* 1. (*место*) ҡаҙна; 2. (*совокупность культурных, духовных ценностей*) хазина, бай запас.

СОКРУША́ТЬ *несов.* 1. *что* (*ломать, разрушать*) емереү, юҡ итеү; 2. *кого-что, перен.* (*уничтожать*) тар-мар итеү, емереү, юҡ итеү; 3. *кого* (*сильно огорчать*) ҡайғыға һалыу, көйәләндереү, хәсрәткә төшөрөү.

СОКРУША́ТЬСЯ *несов.* 1. ҡайғырыу, көйәләнеү, хәсрәткә төшөү, хафаланыу, көйөү, яныу; 2. *страд. к* **сокруша́ть** 1, 2.

СОКРУШЕ́НИЕ *с.* (*печаль и т. п.*) ҡайғы, хәсрәт, көйөнөс, көҙөк, көйөк.

СОКРУШИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* емергес; **сокруши́тельный уда́р** емергес удар.

СОКРУШИ́ТЬ *сов. см.* **сокруша́ть.**

СОКРЫ́ТИЕ *с. книжн.* йәшереү.

СОЛГА́ТЬ *сов.* алдау, алдашыу.

СОЛДА́Т *м.* һалдат.

СОЛДА́ТКА *ж.* һалдат ҡатыны.

СОЛДА́ТСКИЙ *прил.* һалдат; һалдатса; **солда́тские пе́сни** һалдат йырҙары.

СОЛДА́ТЧИНА *ж. уст.* һалдат хеҙмәте.

СОЛДАФО́Н *м. разг.* солдафон (*тупаҫ, культураһыҙ хәрби кеше*).

СОЛЕ- *ҡушма һүҙҙәрҙең «тоҙ, тоҙло» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **солеобразова́ние** тоҙ барлыҡҡа килеү.

СОЛЕВА́Р *м.* тоҙ ҡайнатыусы (*эшсе*).

СОЛЕВАРЕ́НИЕ *с.* тоҙ ҡайнатыу.

СОЛЕВА́РЕННЫЙ, СОЛЕВА́РНЫЙ *прил.* тоҙ ҡайнатыу; **солева́ренный заво́д** тоҙ ҡайнатыу заводы.

СОЛЕВА́РНЯ *ж.* тоҙ ҡайнатыу урыны.

СОЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **соли́ть; соле́ние огурцо́в** ҡыяр тоҙлау; 2. *разг.* (*продукт*) тоҙланған ашамлыҡ.

СОЛЕНО́ИД *м. физ., тех.* соленоид (*электр тогы ебәргәндә, тирәһендә магнит майҙаны барлыҡҡа килә торған сым спирале*).

СОЛЁНОСТЬ *ж.* тоҙлолоҡ.

СОЛЁНЫЙ *прил.* 1. тоҙло; **солёная вода́** тоҙло һыу; **солёные озёра** тоҙло күлдәр; **сли́шком солёный суп** шау тоҙло аш; **солёные огурцы́** тоҙло ҡыяр; 2. *перен. разг.* оятһыҙ, һуғанлы-боросло; **солёный анекдо́т** оятһыҙ көләмәс.

СОЛИДАРИЗА́ЦИЯ *ж. см.* **солидаризи́роваться, солидаризова́ться.**

СОЛИДАРИЗИ́РОВАТЬСЯ, СОЛИДАРИЗОВА́ТЬСЯ *сов. и несов. книжн.* теләктәшлек итеү (*йәки* белдереү), солидарлашыу.

СОЛИДА́РНОСТЬ *ж.* 1. теләктәшлек, берҙәмлек, солидарлыҡ; 2. *юр.* солидарлыҡ, уртаҡ яуаплылыҡ.

СОЛИДА́РНЫЙ *прил.* 1. теләктәш, фекергә ҡушылыу; **я с ва́ми солида́рен** мин һеҙҙең фекергә ҡушылам; 2. *юр.* уртаҡ; **солида́рная отве́тственность** уртаҡ яуаплылыҡ.

СОЛИ́ДНОСТЬ *ж.* 1. (*человека*) олпатлылыҡ, һаҡымлылыҡ, өлкәрлек; 2. (*глубина, серьёзность*) төплөлөк, ҙурлыҡ; етдилек; **соли́дность зна́ний** белемдең төплөлөгө.

СОЛИ́ДНЫЙ *прил.* 1. ныҡ, ныҡлы, нигеҙле, төплө; **соли́дные позна́ния** төплө белем; **соли́дная постро́йка** ныҡ йорт; 2. (*о человеке*) олпатлы, һаҡымлы, өлкәр; етди; 3. *разг.* (*значительный*) ҙур, күп; **соли́дное учрежде́ние** ҙур учреждение.

СОЛИ́ЛЬЩИК *м.* тоҙлаусы.

СОЛИПСИ́ЗМ *м.* солипсизм (*идеалистик философик ҡараш*).

СОЛИ́СТ *м.* солист (*яңғыҙ йырлаусы, бейеүсе йәки музыка ҡоралында уйнаусы*).

СОЛИ́СТКА *женск. р. к* **соли́ст.**

СОЛИТЕ́Р *м.* солитер (*эре, ҙур брильянт*).

СОЛИТЁР *м. зоол.* таҫма селәүсен.

СОЛИ́ТЬ *несов. что* **1.** тоҙлау, тоҙ һалыу; **2.** (*готовить впрок*) тоҙлау; **соли́ть капу́сту** кәбеҫтә тоҙлау.

СОЛИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*заготовляться впрок*) тоҙланыу; **2.** *страд. к* **соли́ть.**

СО́ЛКА *ж. см.* **соли́ть 2; со́лка помидо́ров** помидор тоҙлау.

СО́ЛНЕЧНО *нареч. в знач. сказ. безл.* сыуаҡ, аяҙ; **сего́дня со́лнечно** бөгөн көн сыуаҡ.

СО́ЛНЕЧНЫЙ *прил.* **1.** ҡояш, көн; **со́лнечная эне́ргия** ҡояш энергияһы; **2.** (*с солнцем*) ҡояшлы; **со́лнечный день** ҡояшлы көн; **3.** *перен.* (*радостный, светлый*) шат, күтәренке; ◇ **Со́лнечная систе́ма** *астр.* Ҡояш системаһы (*Ҡояш һәм уның тирәләй хәрәкәт иткән планеталар йыйылмаһы*); **со́лнечный уда́р** *мед.* көн һуғыу, эҫе ҡабыу; **со́лнечные часы́** ҡояш сәғәте.

СО́ЛНЦЕ *с.* ҡояш, көн; **восхо́д со́лнца** ҡояш сығыу; **гре́ться на со́лнце** ҡояшта ҡыҙыныу; **идти́ по со́лнцу** ҡояшҡа ҡарап барыу; **до со́лнца** ҡояш ҡалҡҡанға (*йәки* сыҡҡанға) тиклем.

СОЛНЦЕПЁК *м.* көнөс, көн бите; **сиде́ть на солнцепёке** көн битендә ултырыу.

СОЛНЦЕСТОЯ́НИЕ *с. астр.* ҡояш торошо (*ҡайтыу ваҡыты 21-22 июндә; артыу ваҡыты 21-22 декабрҙә*).

СО́ЛО 1. *с. нескл. муз.* соло (*бер генә музыка ҡоралы, йырсы йәки бер тауыш өсөн яҙылған музыка әҫәре*); **2.** *нареч.* (*в одиночку — об исполнении музыкальных произведений, танцев*) яңғыҙ, бер үҙе; **выступа́ть со́ло** яңғыҙ сығыш яһау.

СОЛОВЕ́Й *м.* һандуғас.

СОЛО́ВЫЙ *прил.* (*о масти лошади*) ҡола (*ат төҫө*).

СОЛОВЬИ́НЫЙ *прил.* һандуғас; **соловьи́ные тре́ли** һандуғас сутылдауы.

СО́ЛОД *м.* ҡур.

СОЛОДИ́ТЬ *несов. что* **1.** ҡурлау, ҡур яһау; **солоди́ть ячме́нь** арпанан ҡур яһау; **2.** (*приводить в брожение*) әсетеү; **солоди́ть те́сто** ҡамыр әсетеү.

СОЛОДО́ВНЯ *ж.* ҡур яһау урыны.

СОЛОДО́ВЫЙ *прил.* ҡур; **солодо́вый са́хар** ҡур шәкәре.

СОЛОЖЕ́НИЕ *с. см.* **солоди́ть; соложе́ние ячменя́** арпанан ҡур яһау.

СОЛО́МА *ж.* һалам.

СОЛО́МЕННЫЙ *прил.* **1.** һалам; **соло́менная кры́ша** һалам ҡыйыҡ; **соло́менная шля́па** һалам эшләпә; **2.** (*о цвете*) аҡһыл һары.

СОЛО́МИНА *ж.* **1.** (бер бөртөк) һалам; **2.** *бот.* һабаҡ (*ҡыяҡлы үҫемлектәрҙә*).

СОЛО́МИНКА *ж. уменьш. от* **соло́мина 1;** ◇ **утопа́ющий за соло́минку хвата́ется** *посл.* һыуға батҡан һаламға йәбешә.

СОЛО́МКА *ж.* **1.** *ласк. от* **соло́ма; 2.** соломка (*кәнфит, печенье, макарон һ. б. төрө*).

СОЛОМОРЕ́ЗКА *ж.* һалам турағыс (*машина*).

СОЛОНИ́НА *ж.* тоҙло ит.

СОЛО́НКА *ж.* ҡоторсоҡ, тоҙ һауыты.

СО́ЛОНО *нареч.* **1.** тоҙло; **2.** *в знач. сказ. безл.* тоҙ тәме; **во рту́ со́лоно** ауыҙымда тоҙ тәме бар; ◇ **со́лоно прийти́сь** *кому* донъяның әсеһен татырға тура килгән.

СОЛОНЧА́К *м.* татырлауыҡ.

СОЛОНЧАКО́ВЫЙ *прил.* татырлауыҡ; татырлауыҡлы, татырлауыҡта үҫә торған; **солончако́вая по́чва** татырлауыҡ тупраҡ; **солончако́вая степь** татырлауыҡлы дала.

СОЛЬ I *ж.* **1.** тоҙ; **пова́ренная соль** аш тоҙо; **положи́ть со́ли в суп** өйрәгә тоҙ һалыу; **2.** *перен.* төп мәғәнә, ҡыҙыҡ, әһәмиәт.

СОЛЬ II *с. нескл. муз.* соль (*гамманың бишенсе нотаһы*).

СО́ЛЬНЫЙ *прил.* яңғыҙ башҡарыла торған; **со́льный но́мер бале́та** балеттың яңғыҙ башҡарыла торған номере.

СОЛЯ́НКА *ж. бот.* татырлауыҡ үләне.

СОЛЯНО́Й *прил.* тоҙ, тоҙло, тоҙ сығарыу; **соляно́й раство́р** тоҙ иретмәһе; **соляно́е о́зеро** тоҙло күл; **соляно́й про́мысел** тоҙ сығарыу кәсебе.

СОЛЯ́НЫЙ *прил.*: **соля́ная кислота́** тоҙ кислотаһы.

СОЛЯ́РИЙ *м.* солярий (*ҡояшта ҡыҙыныу урыны*).

СОМ *м.* йәйен.

СОМАТИ́ЧЕСКИЙ *прил. биол., мед.* тән; **сомати́ческие кле́тки** тән күҙәнәктәре.

СО́МКНУТЫЙ 1. *прич.* йомолған; **2.** *прил.* тығыҙ, тотош; **со́мкнутый строй** *воен.* тығыҙ саф.

СОМКНУ́ТЬ *сов. что* **1.** тоташтырыу, ҡушыу, тығыҙландырыу, ҡыҫыу; **сомкну́ть но́жки ци́ркуля** циркуль аяҡтарын ҡушыу; **2.** (*закрыть*) йомоу; ◇ **сомкну́ть ряды́** тығыҙ сафҡа баҫыу.

СОМКНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** тоташыу, ҡушылыу, тығыҙланыу; **2.** (*закрыться*) йомолоу.

СОМНА́МБУЛ *м.,* **СОМНА́МБУЛА** *м. и ж.* илерек.

СОМНАМБУЛИ́ЗМ *м. мед.* илереклек.

СОМНЕВА́ТЬСЯ *несов.* шикләнеү, шөбһәләнеү, икеләнеү, ышанып етмәү; **я не сомнева́юсь, что он бо́лен** мин уның ауырыу икәнлегенә шикләнмәйем.

СОМНЕ́НИЕ *с.* шикләнеү, шөбһәләнеү, икеләнеү; шик, шөбһә; ◇ **без (вся́кого) сомне́ния** *в знач. вводн. сл.* һис шикһеҙ; **брать под сомне́ние** *что* шикләнеү, икеләнеү.

СОМНИ́ТЕЛЬНО *нареч.* **1.** шикле, икеле, шөбһәле; **2.** *в знач. сказ. безл.* (*маловероятно*) икеле, шикле; **сомни́тельно, зайдёт ли он к нам** уның беҙгә инеүе икеле.

СОМНИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* шөбһәлелек, шиклелек.

СОМНИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* **1.** шикле, шөбһәле; **сомни́тельное де́ло** шикле эш; **2.** (*двусмысленный*) икеле, шикле, ике төрлө аңлашыла торған.

СОН *м.* **1.** йоҡо; **кре́пкий сон** ҡаты йоҡо; **погрузи́ться в сон** йоҡоға сумыу; **меня́ кло́нит ко сну́** йоҡом килеп тора; **2.** (*сновидение*) төш; ◇ **засну́ть ве́чным сном** мәңгелек йоҡоға талыу (*йәки* китеү), үлеү; **как во сне́** төш кеүек, төштәге кеүек; **отойти́ ко**

сну́ йоҡоға китеү; **сквозь сон** йоҡо аралаш; **сон в ру́ку** *шутл.* төш тура килеү; **спать сном пра́ведника** ҡаты йоҡлау, бер ни белмәй йоҡлау.

СОНА́ТА *ж. муз.* соната (*дүрт йә өс өлөштән торған музыка әҫәре*).

СОНАТИ́НА *ж. муз.* сонатина (*бәләкәй соната*).

СОНЕ́Т *м. лит.* сонет (*ике куплете дүрт, ә икеһе өсәр юлдан торған шиғыр*).

СОНЛИ́ВОСТЬ *ж.* йоҡосанлыҡ, йоҡо баҫыу, йоҡо килеп тороу.

СОНЛИ́ВЫЙ *прил.* 1. (*любящий спать*) йоҡосо, йоҡосан, йоҡларға яратыусан; 2. (*сонный*) йоҡосол.

СОНМ *м. уст.* бик күп, бөткөһөҙ, хисапһыҙ күп, сиктән тыш күп.

СО́ННИК *м. уст.* төш юрағыс.

СО́ННЫЙ *прил.* 1. йоҡо, йоҡлаған; **в со́нном состоя́нии** йоҡлаған көйөнсә; 2. (*сонливый, заспанный*) йоҡоло, йоҡо баҫҡан; ◇ **со́нная арте́рия** *анат.* йоҡо тамыры.

СО́НЯ 1. *м. и ж. разг.* йоҡосо, йоҡо ҡапсығы; 2. *ж. зоол.* йоҡосо (*хайуан*).

СООБРАЖА́ТЬ *несов. что, в чём и без доп.* төшөнөү, аңлау.

СООБРАЖЕ́НИЕ *с.* 1. (*способность соображать*) төшөнөү, аңлау; 2. (*мысль, предположение*) уй, фекер; **у меня́ есть свои́ соображе́ния** минең үҙ фекерем бар; ◇ **приня́ть в соображе́ние** иҫкә алыу, күҙ уңында тотоу.

СООБРАЗИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* тиҙ төшөнөүсәнлек (*йәки* аңлаусанлыҡ), зирәклек, отҡорлоҡ.

СООБРАЗИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* тиҙ төшөнөп (*йәки* аңлап) алыусан, аңлаусан, зирәк, отҡор; **сообрази́тельный ма́льчик** зирәк бала.

СООБРАЗИ́ТЬ *сов. что и без доп.* төшөнөү, аңлау, төшөнөп (*йәки* аңлап) алыу; **я сра́зу сообрази́л** мин шунда уҡ төшөнөп алдым.

СООБРА́ЗНО *предлог с дат. п.* ярашлы рәүештә, тура килтереп; **поступа́ть сообра́зно с обстоя́тельствами** шарттарға ярашлы рәүештә эшләү.

СООБРА́ЗНОСТЬ *ж.* ярашлылыҡ, тура килеүсәнлек.

СООБРА́ЗНЫЙ *прил.* ярашлы, тура килә торған.

СООБРАЗОВА́ТЬ *сов. и несов. что с чем* ярашлы итеү, яраштырыу, тура килтереү; **сообразова́ть расхо́ды с дохо́дами** сығымдарҙы килемдәр менән тура килтереү.

СООБРАЗОВА́ТЬСЯ *сов. и несов. книжн.* 1. (*поступить согласно чему-л.*) ярашлы итеү, яраштырыу, тура килтереү; **сообразова́ться со свои́ми возмо́жностями** үҙ мөмкинлектәреңә тура килтереү; 2. (*быть в соответствии с чем-л.*) ярашлы булыу, ярашыу, тура килеү.

СООБРАЗО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **сообразова́ть.**

СООБРАЗО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **сообразова́ться**; 2. *страд. к* **сообразо́вывать.**

СООБЩА́ *нареч.* күмәкләшеп, бергәләшеп

СООБЩА́ТЬ *несов. см.* **сообщи́ть.**

СООБЩА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **сообщи́ться;** 2. *с чем и без доп.* (*иметь сообщение между собой*) ҡушылыу, тоташыу; **Москва́-река́ сообща́ется с Во́лгой** Мәскәү йылғаһы Волгаға барып ҡушыла; 3. *страд. к* **сообща́ть.**

СООБЩЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **сообщи́ть(ся);** 2. хәбәр, белдереү, белдермә; **по после́дним сообще́ниям** һуңғы хәбәрҙәр буйынса; 3. (*связь*) элемтә, бәйләнеш; **железнодоро́жное сообще́ние** тимер юл аша бәйләнеш.

СОО́БЩЕСТВО *с.* 1. берекмә; 2. *биол.* өйкөм, төркөм; ◇ **в соо́бществе** *с кем* бергәләшеп, берләшеп.

СООБЩИ́ТЬ *сов.* 1. *что, о чём и без доп.* хәбәр итеү, белдереү; 2. *кому, книжн.* (*передать*) (*берәй сифатты*) күсереү, күсеү; уятыу, йоҡтороу,... тойғоһо тыуҙырыу; **оте́ц сообщи́л сы́ну интере́с к нау́кам** атаһы улына фәндәргә булған ҡыҙыҡһыныу уятты; 3. *чему, книжн.* (*придать*) (*берәй сифатты, үҙсәнлекте*) биреү; **сообщи́ть тка́ни водонепроница́емость** туҡымаға һыу үткәрмәү сифатын биреү.

СООБЩИ́ТЬСЯ *сов.* бирелеү, йоғоу, күсеү; **его́ весе́лье сообщи́лось окружа́ющим** уның шат күңеллелеге тирә яғындағыларға күсте.

СОО́БЩНИК *м.* енәйәттәш.

СОО́БЩНИЦА *женск. р. к* **соо́бщник.**

СОО́БЩНИЧЕСТВО *с.* енәйәт эшенә ҡатнашыу.

СООРУДИ́ТЬ *сов. что* ҡороу, төҙөү, һалыу.

СООРУЖА́ТЬ *несов. см.* **соору̀ди́ть.**

СООРУЖЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **сооруди́ть; сооруже́ние перепра́в** аша сығыу урыны төҙөү; 2. (*постройка*) ҡоролма, ҡоролош, ур.

СООТВЕ́ТСТВЕННО 1. *нареч.* шуға ярашлы рәүештә, тейешенсә; **когда́ получу́ инстру́кцию, тогда́ и поступлю́ соотве́тственно** инструкция алғас, шуға ярашлы рәүештә эш итермен; 2. *предлог с дат. п.* ярашлы итеп, ‑а (‑ә, ‑ға, ‑гә, ‑ҡа, ‑кә) ҡарап (*йәки* таянып); **де́йствовать соотве́тственно обстоя́тельствам** шарттарға ҡарап эш итеү.

СООТВЕ́ТСТВЕННЫЙ *прил.* ярашлы, тейешле.

СООТВЕ́ТСТВИЕ *с.* ярашлылыҡ, ярашыу, тура килеү; ◇ **в соотве́тствии** *с чем* ярашлы итеп, ярашлы рәүештә.

СООТВЕ́ТСТВОВАТЬ *несов. кому-чему* ярашыу, ярашлы булыу, тура килеү.

СООТВЕ́ТСТВУЮЩИЙ 1. *прич.* тура килә торған; 2. *прил.* тейешле, яраҡлы, ҡулай; **обрати́ться в соотве́тствующее учрежде́ние** тейешле учреждениегә мөрәжәғәт итеү.

СООТВЕ́ТЧИК *м. юр* яуапташ (кеше).

СООТВЕ́ТЧИЦА *женск. р. к* **соотве́тчик.**

СООТЕ́ЧЕСТВЕННИК *м.* ватандаш, илдәш.

СООТЕ́ЧЕСТВЕННИЦА *женск. р. к* **соотéчественник.**

СООТНЕСТИ́ *сов. что* үҙ-ара бәйләнешен (*йәки* мөнәсәбәтен) билдәләү; сағыштырып (*йәки* тиңләштереп) ҡарау.

СООТНОСИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* үҙ-ара бәйләнешлелек, мөнәсәбәттәшлек, үҙ-ара бәйләнештә (*йәки* мөнәсәбәттә) булыу.

СООТНОСИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* бәйләнешле, мөнәсәбәттәш.

СООТНОСИ́ТЬ *несов. см.* **соотнести́.**

СООТНОСИ́ТЬСЯ *несов.* 1. бәйләнештә (*йәки* мөнәсәбәттә) булыу; 2. *страд. к* **соотноси́ть.**

СООТНОШЕ́НИЕ *с.* мөнәсәбәт, нисбәт; **соотноше́ние сил** көстәрҙең нисбәте.

СОПЕ́НИЕ *с. см.* **сопе́ть.**

СОПЕ́РНИК *м.* 1. ярышыусы; 2. (*в любви*) көнәркәш; 3. *перен.* (*равный кому-л.*) тиңдәш; **сопе́рника ему́ в пля́ске я не зна́ю** бейеүҙә уға тиңдәште мин белмәйем.

СОПЕ́РНИЦА *женск. р. к* **сопе́рник.**

СОПЕ́РНИЧАТЬ *несов. с кем-чем в чём* 1. ярышыу, уҙырға (*йәки* уҙҙырырға) тырышыу; **сопе́рничать на ри́нге** рингтә ярышыу; 2. *перен.* тиң (*йәки* тигеҙ) булыу; **сиби́рские ре́ки сопе́рничают по длине́ с ре́ками Ю́жной Аме́рики** Себер йылғалары үҙҙәренең оҙонлоғо яғынан Көньяҡ Америка йылғаларына тиң.

СОПЕ́РНИЧЕСТВО *с.* ярышыу, уҙҙырырға тырышыу, ярышыусылыҡ; көндәшлек (*в любви*).

СОПЕ́ТЬ *несов.* мышнау, мышылдау.

СО́ПКА *ж.* сусаҡ, сопка.

СОПЛЕМЕ́ННИК *м.* нәҫелдәш, ҡәбиләләш.

СОПЛЕМЕ́ННИЦА *женск. р. к* **соплеме́нник.**

СОПЛЕМЕ́ННЫЙ *прил.* нәҫелдәш, ҡәбиләләш; **соплеме́нные наро́ды** ҡәбиләләш халыҡтар.

СОПЛИ́ВЫЙ *прил.* 1. маңҡа, маңҡалы; **сопли́вый ребёнок** маңҡалы бала; 2. *перен.* маңҡа; **сопли́вый мальчи́шка** маңҡа малай.

СОПЛО́ *с. тех.* тығын, асҡыс (*һыу йәки газды йүнәлдереү өсөн һемәк башына ҡуйыла*).

СОПЛЯ́ *ж. прост.* маңҡа.

СОПЛЯ́К *м. прост.* маңҡа танау, маңҡа.

СОПОДЧИНЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **соподчини́ть** 1; 2. *грам.* тиңдәш эйәртеү.

СОПОДЧИНЁННЫЙ *прич.* буйһондоролған; ◇ **соподчинённые предложе́ния** *грам.* тиңдәш эйәрсен һөйләмдәр.

СОПОДЧИНИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил. грам.* тиңдәш эйәртеүле; **соподчини́тельная констру́кция** тиңдәш эйәртеүле конструкция.

СОПОДЧИНИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что кому-чему, книжн.* буйһондороу; 2. *что чему, грам.* тиңдәш эйәртеү.

СОПОДЧИНЯ́ТЬ *несов. см.* **соподчини́ть.**

СОПОСТАВИ́МЫЙ *прил.* сағыштырыла алырлыҡ, сағыштырырлыҡ, сағыштырып булырлыҡ; **сопоставúмые це́ны** сағыштырып булырлыҡ хаҡтар.

СОПОСТА́ВИТЬ *сов. кого-что* сағыштырыу, тиңләштереү, сағыштырып (*йәки* тиңләштереп) ҡарау.

СОПОСТАВЛЕ́НИЕ *с. см.* **сопоста́вить; сопоставле́ние собы́тий** ваҡиғаларҙы сағыштырып ҡарау.

СОПОСТАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **сопоста́вить.**

СОПРА́НО *с. нескл.* сопрано (*ҡатын-ҡыҙҙарҙа иң юғары тауыш; шул тауыш менән йырлаусы ҡатын-ҡыҙ*).

СОПРЕДЕ́ЛЬНЫЙ *прил. книжн.* сиктәш, эргәләш, сиктәре бергә тура килгән; **сопреде́льные поня́тия** сиктәш төшөнсәләр; **сопреде́льные зе́мли** эргәләш ерҙәр.

СОПРЕ́ТЬ *сов.* бурһыу, яныу, сереү, сереп бөтөү; **се́но сопре́ло под дождём** бесән ямғыр аҫтында сереп бөттө.

СОПРИКАСА́ТЬСЯ *несов.* 1. йоғоноу, бер-береңә тейеү, тейеп тороу, бер-береңә йәнәшә (*йәки* сиктәш) булыу; 2. *перен.* (*иметь отношение*) бәйләнеш булыу, үҙ-ара бәйләнештә булыу; **на́ши интере́сы ни в чём не соприкаса́ются** беҙҙең мәнфәғәттәр араһында бер ниндәй бәйләнеш юҡ; 3. *перен.* (*вступать в общение*) аралашыу, ҡатнашыу.

СОПРИКОСНОВЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **соприкаса́ться** 1; 2. *воен.* яҡын тороу, осрашыу; **гла́вные си́лы вошли́ в соприкоснове́ние с проти́вником** төп көстәр дошман менән осрашты; 3. *перен.* (*непосредственное общение*) бәйләнеш тотоу, аралашыу, ҡатнашыу; **то́чки соприкоснове́ния** үҙ-ара бәйләй торған уртаҡ нәмә.

СОПРИКОСНУ́ТЬСЯ *сов. и однокр. см.* **соприкаса́ться.**

СОПРИЧА́СТНОСТЬ *ж. книжн.* ҡатнашы булыу, ҡатнашҡанлыҡ; бергәләшеп ҡатнашыу (*йәки* эшләү).

СОПРИЧА́СТНЫЙ *прил. книжн.* ҡатнашы булған, ҡатнашҡан, бергә ҡатнашҡан, бергәләшеп эшләгән.

СОПРОВОДИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. бергә (*йәки* ҡуша, теркәп) ебәреү (*йәки* ебәрелә торған); **сопроводи́тельное письмо́** бергә ебәрелә торған хат; 2. *в знач. сущ.* **сопроводи́тельная** *ж.* бергә ебәрелгән документ.

СОПРОВОДИ́ТЬ *сов. см.* **сопровожда́ть.**

СОПРОВОЖДА́ТЬ *несов.* 1. *кого-что* (*идти рядом с кем-л.*) оҙатыу, оҙата (*йәки* бергә) барыу; 2. *что чем* бергә (*йәки* ҡуша, теркәп) ебәреү; **сопровожда́ть заявле́ние спра́вкой** ғаризаға справка теркәп ебәреү; 3. *что, муз.* ҡушылып (*йәки* бергә) башҡарыу.

СОПРОВОЖДА́ТЬСЯ *несов.* 1. *в разн. знач.* бер ваҡытта булыу, бергә ҡушылыу (*йәки* оҙатылыу); сәбәп булыу, килтереү, ҡушып (*йәки* өҫтәп) бирелеү; **дождь сопровожда́лся грозо́й** ямғыр йәшенле булды; күк күкрәп, йәшен йәшнәп ямғыр яуҙы; **текст сопровожда́ется примеча́ниями** текст иҫкәрмәләр менән бирелә; 2. *страд. к* **сопровожда́ть** 1.

СОПРОВОЖДА́ЮЩИЙ 1. *прич.* оҙатыусы, оҙатҡан, бергә (*йәки* теркәп) ебәрелгән, бергә барыусы; 2. *в знач. сущ. м.* оҙатып барыусы.

СОПРОВОЖДЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **сопровожда́ть;** 2. *муз.* ҡушылып (*йәки* бергә) башҡарыу; **исполня́ть в сопровожде́нии орке́стра** оркестрға ҡушылып башҡарыу; 3. *воен.* оҙатыусы, оҙатып барыусы.

СОПРОТИВЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **сопротивля́ться; оказа́ть сопротивле́ние** ҡаршылыҡ күрһәтеү; 2. *физ.* ҡаршылыҡ.

СОПРОТИВЛЯ́ЕМОСТЬ *ж.* ҡаршы тороусанлыҡ, ҡаршылыҡ күрһәтә алыу.

СОПРОТИВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* ҡаршы тороу, ҡаршылыҡ күрһәтеү, ҡаршылашыу.

СОПРЯЖЁННЫЙ *прил.* бәйләнгән; **путь, сопряжённый с опа́сностями** ҡурҡыныстар менән бәйләнгән юл.

СОПУ́ТСТВОВАТЬ *несов.* 1. *кому* оҙата барыу, иптәш (*йәки* юлдаш) булыу, бергә барыу (*йәки* йөрөү); 2. *кому-чему, перен.* ныҡ бәйләнешле булыу, (*бергә, бер үк ваҡытта*) булыу, ялғаныу; **докла́ду сопу́тствовали горя́чие пре́ния** докладтан һуң ҡыҙыу фекер алышыуҙар булды.

СОПУ́ТСТВУЮЩИЙ 1. *прич.* оҙата (*йәки* бергә) барыусы; 2. *прил.* ныҡ бәйләнешле, эйәрсен; **сопу́тствующее обстоя́тельство** эйәрсен шарттар.

СОР *м.* сүп, ҡый; ◇ **выноси́ть сор из избы́** өй эсендәгене ситкә сығарыу, кешегә һөйләү.

СОРАЗМЕ́РИТЬ *сов. что с чем* тиңләштереү, тура килтереү, яраштырыу, бер тигеҙ (*йәки* сама) итеү, ҡарап билдәләү; **соразме́рить рабо́ту со свои́ми си́лами** эште үҙ көсөңә ҡарап билдәләү.

СОРАЗМЕ́РНО 1. *нареч.* үлсәүенә (*йәки* самаһына) ҡарап; 2. *предлог с дат. п.* ҡарап, тура килтереп; **расхо́довать де́нежные сре́дства соразме́рно сме́те** аҡсаны сметаға ҡарап тотоу.

СОРАЗМЕ́РНОСТЬ *ж.* самаға (*йәки* тура) килеү.

СОРАЗМЕ́РНЫЙ *прил.* бер самала (*йәки* тигеҙ) булған, тура килеп торған.

СОРАЗМЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **соразме́рить.**

СОРАЗМЕРЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. тиң (*йәки* бер тигеҙ, бер самала) булыу, тура килеү (*йәки* килеп тороу); 2. *страд. к* **соразмеря́ть.**

СОРА́ТНИК *м.* көрәштәш.

СОРА́ТНИЦА *женск. р. к* **сора́тник.**

СОРВАНЕ́Ц *м. разг.* ҡыян, тыйнаҡһыҙ, шуҡ.

СОРВА́ТЬ *сов.* 1. *что* өҙөү, йолҡоу; **сорва́ть цвето́к** сәскәне өҙөү; 2. *что* аҡтарыу, ҡуптарыу, ҡуптарып алып ташлау; **бу́рей сорва́ло кры́шу** *безл.* дауыл ҡыйыҡты ҡуптарып алып ташлаған; 3. *что, перен. разг.* өҙөү, бүлеү, өҙөклөк яһау; **сорва́ть заня́тия** уҡыуҙы өҙөү; 4. *что на ком-чём, перен. разг.* (*выместить*) үсен алыу, үсен төшөрөү.

СОРВА́ТЬСЯ *сов.* 1. төшөү, ысҡыныу; **дверь сорвала́сь с пе́тель** ишек күгәненән төшкән; **сорва́ться с це́пи** сынйырҙан ысҡыныу; 2. (*стремительно вскочить*) кинәт (*йәки* һикереп) тороу; 3. (*свалиться, упасть*) ысҡынып (*йәки* йығылып, осоп, аҡтарылып) төшөү; 4. (*быть сказанным внезапно*) ысҡыныу, әйтеп һалыу; 5. *перен. разг.* (*закончиться неудачей*) өҙөлөү, емерелеү, барып сыҡмау; **э́то де́ло сорва́ло́сь** был эш барып сыҡманы; ◇ **го́лос сорва́лся** 1) (*прервался от напряжения*) тауыш юғалды; 2) (*перешёл из одного тона в другой*) икенсе тауыш сыға башланы; **как с це́пи сорва́лся** бәйҙән ысҡынған эт кеүек.

СОРВИГОЛОВА́ *м. и ж. разг.* әнсәйен, ата шайтан.

СО́РГО *с. нескл., бот.* сорго (*үҫемлек*).

СОРЕВНОВА́НИЕ *с.* 1. ярышыу, ярыш; **социалисти́ческое соревнова́ние** социалистик ярыш; 2. *обычно мн.* **соревнова́ния** *спорт.* ярыш; **лы́жные соревнова́ния** саңғы ярышы.

СОРЕВНОВА́ТЬСЯ *несов.* ярышыу.

СОРИ́НКА *ж.* сүп.

СОРИ́ТЬ *несов.* 1. *чем и без доп.* сүпләү, ҡыйлау; 2. *чем, перен. разг.* (*безрассудно тратить*) әрәм-шәрәм итеү, туҙҙырыу (*мәҫ. аҡсаны*).

СО́РНЫЙ *прил.* сүп, ҡый; сүпле; **со́рная крупа́** сүпле ярма.

СОРНЯ́К *м.* ҡый үлән.

СОРО́ДИЧ *м.* 1. (*родственник*) тыуған, ҡәрҙәш; 2. (*земляк*) яҡташ.

СО́РОК *числ.* ҡырҡ.

СОРО́КА *ж.* һайыҫҡан.

СОРОКА= *кушма һүҙҙәрҙең «ҡырҡ» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **сорокаведёрный** ҡырҡ биҙрәлек (нәмә); **сорокамину́тный** ҡырҡ минутлыҡ.

СОРОКАГРА́ДУСНЫЙ ҡырҡ градуслы.

СОРОКАЛЕ́ТИЕ *с.* 1. (*срок*) ҡырҡ йыл; 2. (*годовщина*) ҡырҡ йыллыҡ.

СОРОКАЛЕ́ТНИЙ *прил.* 1. (*продолжающийся сорок лет*) ҡырҡ йыл(ға барған); 2. (*о возрасте*) ҡырҡ йәшлек (*йәки* йәштәге); 3. ҡырҡ йәшлек, ҡырҡ йәш тулыу; **сорокале́тний юбиле́й** ҡырҡ йәш тулыу юбилейе.

СОРОКОВО́Й *числ.* ҡырҡынсы.

СОРОКОНО́ЖКА *ж. разг.* ҡырғаяҡ.

СОРОКОПУ́Т *м. зоол.* ҡарағанат, ваҡ һайыҫҡан.

СОРО́ЧИЙ *прил.* һайыҫҡан; **соро́чьи я́йца** һайыҫҡан йомортҡалары.

СОРО́ЧКА *ж.* эске күлдәк (*женская*); сорочка (*мужская*).

СОРТ *м.* сорт, төр; **це́нные сорта́ пшени́цы** бойҙайҙың ҡиммәтле сорттары; **мука́ пе́рвого со́рта** беренсе сорт он.

СОРТИМЕ́НТ *м. собир.* сортимент (*төрлө-төрлө сорттар йыйынтығы*).

СОРТИРОВА́ЛЬНЫЙ *прил.* сорттарға айырыу; **сортирова́льная маши́на** сорттарға айырыу машинаһы.

СОРТИРОВА́ТЬ *несов. что* сортҡа айырыу, сортлау, сортировкалау.

СОРТИРО́ВКА *ж.* 1. *см.* **сортирова́ть;** 2. (*машина*) сортировка.

СОРТИРО́ВОЧНЫЙ *прил.* 1. сорттарға айырыу; **сортиро́вочный цех** сорттарға айырыу цехы; 2. *в знач. сущ.* **сортиро́вочная** *ж.* сорттарға айырыу урыны; ◇ **сортиро́вочная ста́нция** *ж.-д.* сортировочный станция (*тимер юлда составтарҙы таратып төҙөй торған пункт*).

СОРТИРО́ВЩИК *м.* сорттарға айырыусы (кеше).

СОРТИРО́ВЩИЦА *женск. р. к* **сортиро́вщик.**

СО́РТНОСТЬ *ж. спец.* сортлылыҡ; **определе́ние со́ртности семя́н** орлоҡтоң сортлылығын билдәләү.

СО́РТНЫЙ *прил. спец.* сортлы, яҡшы (*йәки* юғары) сортлы.

СОРТО= *кушма һүҙҙәрҙең «сорт, сортлы» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **сортообновле́ние** сортты яңыртыу.

СОРТОВО́Й *прил.* 1. (*высокого качества*) сортлы, яҡшы (*йәки* юғары) сифатлы; 2. *с.-х.* сорт; **сортово́й соста́в садо́в** емеш баҡсаларының сорт составы.

СОРТОИСПЫТА́НИЕ *с. с.-х.* сортты һынау.

СОРТОИСПЫТА́ТЕЛЬНЫЙ *прил. с.-х.* сортты һынау; **сортоиспыта́тельные уча́стки** сортты һынау участкалары.

СОСА́НИЕ *с. см.* **соса́ть.**

СОСА́ТЬ *несов. кого-что* 1. имеү, һурыу; **соса́ть со́ску** имеҙлек имеү; **соса́ть конфе́ту** кәнфит һурыу; 2. *перен.* (*мучить*) һурыу, әрнетеү; **тоска́ сосёт се́рдце** һағыныу йөрәкте әрнетә.

СОСВА́ТАТЬ *сов. см.* **сва́тать.**

СОСЕ́Д *м.* күрше.

СОСЕ́ДКА *женск. р. к* **сосе́д.**

СОСЕ́ДНИЙ *прил.* күрше; **сосе́дний дом** күрше өй.

СОСЕ́ДСКИЙ *прил.* күрше; **сосе́дская дочь** күрше ҡыҙы.

СОСЕ́ДСТВО *с.* күрше, күршелек, күрше булыу; **жить по сосе́дству** күрше тороу.

СОСИ́СКА *ж.* сосиска.

СО́СКА *ж.* имеҙлек.

СОСКА́БЛИВАТЬ *несов. см.* **соскобли́ть.**

СОСКА́БЛИВАТЬСЯ *несов* 1. *см.* **соскобли́ться;** 2. *страд. к* **соска́бливать.**

СОСКА́КИВАТЬ *несов. см.* **соскочи́ть.**

СОСКА́ЛЬЗЫВАТЬ *несов. см.* **соскользну́ть.**

СОСКОБЛИ́ТЬ *сов. что* ҡырыу, ҡырып төшөрөү (*йәки* алыу, ташлау).

СОСКОБЛИ́ТЬСЯ *сов.* ҡырып төшөрөлөү (*йәки* таҙартылыу).

СОСКОЛЬЗНУ́ТЬ *сов.* 1. (*спуститься сверху вниз*) тайып (*йәки* шыуып) төшөү; 2. сығыу, тайып (*йәки* шыуып) сығыу; **колёса соскользну́ли с ре́льсов** тәгәрмәстәр рельстән тайып сыҡты.

СОСКОЧИ́ТЬ *сов.* 1. (*спрыгнуть*) ырғып (*йәки* һикереп) төшөү; 2. сығып китеү, ысҡыныу; **дверь соскочи́ла с пе́тель** ишек күгәненән ысҡынған; 3. *перен. разг.* ҡасыу; **сонли́вость сра́зу соскочи́ла с него́** уның йоҡоһо шунда уҡ ҡасты.

СОСКРЕБА́ТЬ *несов. см.* **соскрести́.**

СОСКРЕСТИ́ *сов. что, разг.* ҡырып төшөрөү (*йәки* ташлау, таҙартыу).

СОСКУ́ЧИТЬСЯ *сов.* 1. (*почувствовать скуку*) эс бошоу; 2. *о ком-чём, по ком-чём, по кому-чему* һағыныу, юҡһыныу; **соску́читься по де́тям** балаларҙы һағыныу.

СОСЛАГА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.*: **сослага́тельное наклоне́ние** *грам.* шарт ҡылым.

СО́СЛАННЫЙ *прич.* 1. һөрөлгән, һөргөнгә ебәрелгән; 2. *в знач. сущ. м.* һөрөлгән кеше.

СОСЛА́ТЬ *сов. кого-что* һөрөү, һөргөнгә ебәреү.

СОСЛА́ТЬСЯ *сов.* һылтау, һылтаныу, таяныу.

СО́СЛЕПА *нареч.* һуҡыр килеш, һуҡырлыҡтан.

СО́СЛЕПУ *нареч. разг. см.* **со́слепа.**

СОСЛО́ВИЕ *с. ист.* сословие, ҡатлам; **купе́ческое сосло́вие** сауҙагәрҙәр сословиеһе; **ни́зкое сосло́вие** түбән ҡатлам.

СОСЛО́ВНЫЙ *прил.* 1. сословие, ҡатлам; **сосло́вные интере́сы** сословие мәнфәғәттәре; 2. сословиеләргә бүленгән; **сосло́вное госуда́рство** сословиеләргә бүленгән дәүләт; ◇ **сосло́вные предрассу́дки** юғары сословиегә хас ғөрөф-ғәҙәттәр.

СОСЛУЖИ́ВЕЦ *м.* хеҙмәттәш, бергә хеҙмәт итеүсе.

СОСЛУЖИ́ВИЦА *женск. р. к* **сослужи́вец.**

СОСЛУЖИ́ТЬ *сов.*: **сослужи́ть слу́жбу** 1) (*оказать услугу кому-л.*) һорауын (*йәки* үтенесен) урынына еткереү, булышлыҡ итеү; 2) (*сыграть положительную роль в чём-л.*) файҙа килтереү, ыңғай роль уйнау.

СОСНА́ *ж.* ҡарағай.

СОСНО́ВЫЙ *прил.* ҡарағай; **сосно́вый лес** ҡарағай урманы; **сосно́вый стол** ҡарағай өҫтәл.

СОСНУ́ТЬ *сов. разг.* серем итеп алыу.

СОСНЯ́К *м.* ҡарағайлыҡ, ҡарағай урманы.

СОСО́К *м.* имсәк.

СОСОЧЕ́К *м.* 1. *уменьш. от* **сосо́к;** 2. *анат.* ҡытыр; **сосо́чки на языке́** телдәге ҡытырҙар.

СОСРЕДОТО́ЧЕНИЕ *с. см.* **сосредото́чить(ся); сосредото́чение внима́ния** иғтибарҙы туплау.

СОСРЕДОТО́ЧЕННЫЙ 1. *прич.* йыйылған, тупланған; 2. *прил.* текәлгән, төбәлгән, тупланған, фекерен (*йәки* иғтибарын) йүнәлдергән; **сосредото́ченный взгляд** төбәлгән ҡараш.

СОСРЕДОТО́ЧИВАТЬ *несов. см.* **сосредото́чить.**

СОСРЕДОТО́ЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **сосредото́читься;** 2. *страд. к* **сосредото́чивать.**

СОСРЕДОТО́ЧИТЬ *сов.* 1. *кого-что* йыйыу, туплау; 2. *что* туплау; **сосредото́чить мы́сли** фекер туплау.

СОСРЕДОТО́ЧИТЬСЯ *сов.* 1. (*собраться*) йыйылыу, тупланыу; 2. *на ком-чём, перен.* (*направиться, устремиться*) тупланыу, йүнәлеү, күсеү; **любо́вь ма́тери сосредото́чилась на ребёнке** әсәнең мөхәббәте балаға йүнәлгән; 3. *на чём и без доп.* (*напр. о мыслях, внимании*) фекерҙе (*йәки* иғтибарҙы) туплау.

СОСТА́В *м. в разн. знач.* состав; **слова́рный соста́в языка́** телдең һүҙлек составы; **соста́в по́чвы** тупраҡтың составы; **соста́в партбюро́** партбюро составы; **руководя́щий соста́в** етәксе состав; ◇ **в соста́ве** составында; **коми́ссия в соста́ве пяти́ челове́к** биш кешенән торған комиссия.

СОСТАВИ́ТЕЛЬ *м.* төҙөүсе; **составитель учéбника** дәреслек төҙөүсе.

СОСТА́ВИТЬ *сов. что* 1. ҡуйыу, теҙеү, теҙеп ҡуйыу; **соста́вить сту́лья в у́гол** ултырғыстарҙы мөйөшкә теҙеп ҡуйыу; 2. (*приставить*) ҡушыу, ялғау, ҡушып ялғау; **соста́вить две ле́стницы** ике баҫҡысты ҡушыу; 3. яһау; **соста́вить лека́рство** дарыу яһау; **соста́вить хор** хор төҙөү; 4. (*создать*) төҙөү; ойоштороу; **соста́вить слова́рь** һүҙлек төҙөү; 5. булдырыу, тыуҙырыу; **соста́вить мне́ние о ко́м-либо** берәйһе тураһында үҙеңдә фекер тыуҙырыу; 6. (*пе-

реставить) алып ҡуйыу; **соста́вить посу́ду с по́лки на стол** һауыт-һабаны кәштәнән өҫтәлгә алып ҡуйыу; 7. (*собрать*) йыйыу, туплау, булдырыу; **соста́вить капита́л** капитал туплау; 8. (*образовать*) булыу, тәшкил итеү, тороу; **эконо́мия соста́вила де́сять ты́сяч рубле́й** экономия ун мең һум булды.

СОСТА́ВИТЬСЯ *сов.* 1. төҙөлөү; **э́та кни́га соста́вилась из ра́зных материа́лов** был китап төрлө материалдарҙан төҙөлдө; 2. (*скопиться, собраться*) йыйылыу. туплаңыу; 3. (*организоваться — о группе лиц*) төҙөлөү, ойошоу; **соста́вилась компа́ния** компания төҙөлдө; 4. (*возникнуть*) тыуыу, барлыҡҡа килеү; **соста́вилось определённое мне́ние** айырым бер фекер тыуҙы

СОСТАВЛЕ́НИЕ *с. см.* **соста́вить** 1—7; **составле́ние пла́на** план төҙөү.

СОСТАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **соста́вить.**

СОСТАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **соста́виться**; 2. *страд. к* **составля́ть.**

СОСТАВНО́Й *прил.* 1. ялғаулы, төрлө киҫәктәрҙән торған; **составна́я ма́чта** ялғаулы мачта; 2. (*входящий в состав чего-л.*) составына ингән, составына инә торған; ✧ **составно́е сказу́емое** *грам.* ҡушма хәбәр.

СОСТА́РИТЬ *сов. кого-что* ҡартайтыу, олоғайтыу.

СОСТА́РИТЬСЯ *сов.* ҡартайыу, олоғайыу.

СОСТОЯ́НИЕ *с.* 1. *в разн. знач.* булыу, тороу; хәл. торош; **состоя́ние здоро́вья** сәләмәтлек торошо; **газообра́зное состоя́ние тел** *физ.* есемдәрҙең газ хәлендә булыуы; **прийти́ в него́дное состоя́ние** яраҡһыҙ хәлгә килеү; 2. (*имущество*) байлыҡ, мал, дәүләт, мөлкәт; ✧ **быть в состоя́нии** *с неопр.* (*что-л. сделать*) хәлдән килеү.

СОСТОЯ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* 1. (*богатство, обеспеченность*) хәллелек, байлыҡ, дәүләтле булыу; 2. (*обоснованность*) нигеҙлелек, төплөлөк; **состоя́тельность тео́рии** теорияның нигеҙлелеге.

СОСТОЯ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*богатый*) хәлле, бай, мөлкәтле, маллы; 2. (*обоснованный*) нигеҙле, төплө.

СОСТОЯ́ТЬ *несов.* 1. *из кого-чего* тороу; **комиссия состои́т из трёх челове́к** комиссия өс кешенән тора; 2. булыу, тороу; **состоя́ть чле́ном нау́чного о́бщества** ғилми йәмғиәттең ағзаһы булып тороу.

СОСТОЯ́ТЬСЯ *сов.* булыу; **ле́кция состоя́лась в клу́бе** лекция клубта булды.

СОСТРА́ГИВАТЬ *несов. см.* **сострога́ть.**

СОСТРАДА́НИЕ *с.* миһырбан, йәлләү, ҡыҙғаныу, ҡайғыһын уртаҡлашыу.

СОСТРАДА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* бауырмал, рәхимле, миһырбанлы, ҡыҙғаныусан.

СОСТРИГА́ТЬ *несов. см.* **сострúчь.**

СОСТРИ́ТЬ *сов.* үткер (*йәки* тапҡыр) һүҙҙәр әйтеү.

СОСТРИ́ЧЬ *сов. что* ҡырҡыу, ҡырҡтырыу, ҡырҡып (*йәки* ҡырҡтырып) ташлау, алыу, алдырыу, алып (*йәки* алдырып) ташлау.

СОСТРОГА́ТЬ *сов. что* йышыу, йышып алыу (*йәки* таҙартыу).

СОСТРЯ́ПАТЬ *сов. см.* **стря́пать.**

СОСТЯЗА́НИЕ *с.* ярыш. ярышыу; уҙыш, уҙышыу (*в беге*); әйтеш (*словесное*); **спорти́вные состяза́ния** спорт ярыштары.

СОСТЯЗА́ТЬСЯ *несов.* ярышыу, уҙышыу (*в беге*); әйтешеү (*в споре, прениях*).

СОСУ́Д *м.* 1. һауыт; 2. *анат.* тамыр; **кровено́сные сосу́ды** ҡан тамырҙары.

СОСУ́ДИСТЫЙ *прил. анат.* тамырлы.

СОСУ́ЛЬКА *ж.* боҙ бармаҡ, боҙорсоҡ, тамсы боҙо.

СОСУ́Н *м.* 1. (*детёныш*) имеүсе, имә торған; 2. *разг.* (*ребёнок*) имсәк бала.

СОСУЩЕСТВОВА́НИЕ *с.* һыйышып йәшәү; **ми́рное сосуществова́ние** тыныс һыйышып йәшәү.

СОСУЩЕСТВОВА́ТЬ *несов.* һыйышып йәшәү.

СОСЦЕВИ́ДНЫЙ *прил. анат.* имсәк һымаҡ.

СОСЧИТА́ТЬ *сов. см.* **счита́ть** I 1, 2.

СОСЧИТА́ТЬСЯ *сов. см.* **счита́ться** 1.

СОТВОРЕ́НИЕ *с. см.* **сотвори́ть; миф о сотворе́нии ми́ра** донъя яратылыу хаҡындағы миф.

СОТВОРИ́ТЬ *сов. кого-что* булдырыу, тыуҙырыу, ижад итеү, барлыҡҡа килтереү, ҡороу, төҙөү, яратыу.

СОТВОРИ́ТЬСЯ *сов. разг.* булыу, булып (*йәки* эшләнеп) ятыу.

СО́ТЕННЫЙ *прил. разг.* 1. (*сторублёвый*) йөҙ һумлыҡ; 2. *в знач. сущ.* **со́тенная** *ж.* йөҙлөк (*аҡса*).

СО́ТКА *ж. разг.* сутый (*берәй нәмәнең йөҙҙән бер өлөшө*); **огоро́д в пять со́ток** биш сутый баҡса.

СОТКА́ТЬ *сов. что* һуғыу, туҡыу.

СО́ТНИК *м.* 1. *ист.* йөҙ башы (*йөҙ кешенән торған ғәскәр башлығы*); 2. сотник (*революцияға тиклем казачий частәрендә офицер чине*).

СО́ТНЯ *ж.* 1. йөҙ; 2. *разг.* (*сто рублей*) йөҙлөк, йөҙ һумлыҡ; 3. *мн.* **со́тни** (*множество*) йөҙҙәрсә, йөҙәрләгән, йөҙләгән; 4. *уст.* (*войсковое подразделение*) сотня (*ғәскәри бүлек*).

СОТОВА́РИЩ *м.* иптәш.

СОТОВИ́ДНЫЙ *прил.* кәрәҙ һымаҡ (*йәки* төҫлө), кәрәҙгә оҡшаш.

СО́ТОВЫЙ *прил.* 1. кәрәҙле; **со́товый мёд** кәрәҙле бал; 2. *спец. см.* **сотови́дный.**

СОТРАПЕ́ЗНИК *м. уст.* табындаш, табаҡташ.

СОТРУ́ДНИК *м.* 1. (*служащий*) хеҙмәттәш, сотрудник; 2. сотрудник; **сотру́дник журна́ла** журнал сотрудниге; ✧ **нау́чный сотру́дник** ғилми сотрудник.

СОТРУ́ДНИЦА *женск. р. к* **сотру́дник.**

СОТРУ́ДНИЧАТЬ *несов.* 1. *с кем* бергә эшләү (*йәки* хеҙмәт итеү); 2. *в чём* эшләү; **сотру́дничать в газе́те** газетала эшләү.

СОТРУ́ДНИЧЕСТВО *с.* 1. хеҙмәттәшлек; **культу́рное сотру́дничество** культура өлкәһендәге хеҙмәттәшлек; 2. (*напр. в газете*) эшләү.

СОТРЯСА́ТЬ *несов. что* һелкетеү, ҡалтыратыу, тетрәтеү; **си́льные взры́вы сотряса́ли во́здух** көслө шартлауҙар һауаны тетрәтте.

СОТРЯСА́ТЬСЯ *несов.* һелкенеү, ҡалтырау, тетрәү; **во́здух сотряса́лся от восто́рженных кри́ков** шатлыҡлы тауыштарҙан һауа тетрәне.

СОТРЯСЕ́НИЕ *с. см.* **сотрясти́(сь)**; **сотрясе́ние мо́зга** *мед.* мейе һелкенеү (*йәки* ҡуҙғалыу).

СОТРЯСТИ́(СЬ) *сов. см.* **сотряса́ть(ся).**

СО́ТЫ *мн.* (*ед.* **сот** *м.*) кәрәҙ.

СО́ТЫЙ *числ.* йөҙөнсө, йөҙҙән бер; **со́тый киломе́тр** йөҙөнсө километр; **со́тая часть гекта́ра** гектарҙың йөҙҙән бер өлөшө.

СО́УС *м.* соус.

СО́УСНИК *м.* соус һауыты.

СОУЧА́СТВОВАТЬ *несов. в чём, книжн.* ҡатнашлыҡ итеү.

СОУЧА́СТИЕ *с. см.* **соуча́ствовать; соуча́стие в преступле́нии** енәйәт эшендә ҡатнашлыҡ итеү.

СОУЧА́СТНИК *м.* ҡатнашыусы, ҡатнашлыҡ итеүсе (*күбеһенсә енәйәт эшендә*).

СОУЧА́СТНИЦА *женск. р. к* **соуча́стник.**

СОУЧЕНИ́К *м.* һабаҡташ, бергә уҡыусы.

СОУЧЕНИ́ЦА *женск. р. к* **соучени́к.**

СОФА́ *ж.* софа (*тәпәшәк киң диван*).

СОФИ́ЗМ *м. книжн.* софизм (*формаль яҡтан дөрөҫ кеүек күренгән, асылда ялған һығымта*).

СОФИ́СТ *м.* софист (**1.** *книжн. софизмға нигеҙләнеп фекер йөрөтөүсе*; **2.** *филос. боронғо Грецияла философ*).

СОФИ́СТИКА *ж.* софистика (**1.** *книжн. софизмға нигеҙләнеп фекер йөрөтөү*; **2.** *филос. софистәр тәғлимәте*).

СОФИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил. книжн.* софистик, софизмға нигеҙләнгән; **софисти́ческое рассужде́ние** софизмға нигеҙләнеп фекер йөрөтөү.

СОХА́ *ж. уст.* һуҡа.

СОХА́ТЫЙ *прил.* **1.** (*рогатый*) тарбаҡ мөгөҙлө; **2.** *в знач. сущ. м.* (*лось*) мышы.

СО́ХНУТЬ *несов.* **1.** кибеү; **2.** (*вянуть — о растениях*) ҡороу, кибеү, көйрәү; **3.** *перен. разг.* (*худеть*) кибеү, һарғайыу, ҡороу, һулыу.

СОХРАНЕ́НИЕ *с. см.* **сохрани́ть(ся); зако́н сохране́ния эне́ргии** *физ.* энергия һаҡланыу законы.

СОХРАНИ́ТЬ *сов. кого-что, в разн. знач.* һаҡлау, һаҡлап ҡалыу; **сохрани́ть иму́щество** мөлкәтте һаҡлау; **сохрани́ть поря́док** тәртип һаҡлау; **сохрани́ть здоро́вье** таҙалыҡты һаҡлау; **сохрани́ть оде́жду от мо́ли** кейемде көйә ашауҙан һаҡлау.

СОХРАНИ́ТЬСЯ *сов. в разн. знач.* һаҡланыу; **э́тот дом хорошо́ сохрани́лся** был йорт яҡшы һаҡланған; **па́мять о нём сохрани́тся в века́х** уның тураһындағы иҫтәлек мәңге һаҡланыр; **несмотря́ на свой шестьдеся́т лет, он хорошо́ сохрани́лся** алтмыш йәшкә етеүгә ҡарамаҫтан, ул яҡшы һаҡланған.

СОХРА́ННОСТЬ *ж.* именлек, һаҡланғанлыҡ, боҙолмағанлыҡ.

СОХРА́ННЫЙ *прил. уст.* һаҡлау өсөн, һаҡлыҡ; **сохра́нная распи́ска** һаҡлау расписҡаһы.

СОХРАНЯ́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **сохрани́ть; 2.** *разг.* һаҡлау; **сохраня́ть ма́сло в по́гребе** майҙы мөгәрәптә һаҡлау.

СОХРАНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сохрани́ться; 2.** *страд. к* **сохраня́ть.**

СОЦ- *ҡушма һүҙҙәрҙең «социалистик» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **соцсоревнова́ние** социалистик ярыш.

СОЦВЕ́ТИЕ *с. бот.* ойошма сәскә.

СОЦДО́ГОВОР *м.* (**догово́р о социалисти́ческом соревнова́нии**) социалистик ярыш договоры.

СОЦИА́Л-ДЕМОКРА́Т *м.* социал-демократ (*социал-демократияны яҡлаусы, социал-демократик партия ағзаһы*).

СОЦИА́Л-ДЕМОКРАТИ́ЗМ *м.* социал-демократизм (*социал-демократияның идеологияһы һәм тактикаһы*).

СОЦИА́Л-ДЕМОКРАТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* социал-демократик, социал-демократ; **социа́л-демократи́ческая па́ртия** социал-демократтар партияһы.

СОЦИА́Л-ДЕМОКРА́ТИЯ *ж.* социал-демократия (**1.** *халыҡ-ара эшселәр хәрәкәтендәге политик йүнәлеш, һуңынан ваҡ буржуаз оппортунистик ағымға әйләнеп, эшселәрҙең революцион хәрәкәтенә ҡаршы көрәштә капитализмдең таянысы булып китә*; **2.** *19 быуаттың һуңғы сирегендә барлыҡҡа килгән социалистик партияларҙың дөйөм исеме*).

СОЦИАЛИЗА́ЦИЯ *ж. см.* **социализи́ровать(ся).**

СОЦИАЛИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* социализациялау, социалистик милеккә әйләндереү.

СОЦИАЛИЗИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов.* социализацияланыу, социалистик милеккә әйләнеү; **2.** *несов. страд. к* **социализи́ровать.**

СОЦИАЛИ́ЗМ *м.* социализм; **построе́ние социали́зма** социализм төҙөү; **нау́чный социали́зм** фәнни социализм.

СОЦИАЛИ́СТ *м.* социалист (**1.** *социализм яҡлы*; **2.** *социалистик партия ағзаһы*).

СОЦИАЛИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил. в разн. знач.* социалистик; **социалисти́ческая револю́ция** социалистик революция; **социалисти́ческое о́бщество** социалистик йәмғиәт; **социалисти́ческое госуда́рство** социалистик дәүләт; ◇ **социалисти́ческий реали́зм** *см.* **реали́зм.**

СОЦИАЛИ́СТ-РЕВОЛЮЦИОНЕ́Р *м.* социалист-революционер (*Россияла марксизмға дошман булып, кулактар мәнфәғәтен сағылдырған ваҡ буржуаз партия ағзаһы*).

СОЦИА́Л-ПАЦИФИ́ЗМ *м.* социал-пацифизм (*социал-демократик партияларҙың пацифизм флагы аҫтында үҙ иле буржуазияһының политикаһын яҡлау тактикаһы*).

СОЦИА́Л-ПАЦИФИ́СТ *м.* социал-пацифист (*социал-пацифизм политикаһын яҡлаусы*).

СОЦИА́Л-ШОВИНИ́ЗМ *м.* социал-шовинизм (*беренсе империалистик һуғыш осоронда буржуаз ватанды һаҡлау идеяһын күтәреп сыҡҡан халыҡ-ара эшселәр хәрәкәтендәге оппортунистик ағым*).

СОЦИА́Л-ШОВИНИ́СТ *м.* социал-шовинист (*социал-шовинизм политикаһын яҡлаусы*).

СОЦИА́ЛЬНО-ЭКОНОМИ́ЧЕСКИЙ *прил.* социаль-экономик.

СОЦИА́ЛЬНЫЙ *прил. в разн. знач.* социаль; ижтимағи; **социа́льная револю́ция** социаль революция; **социа́льные нау́ки** ижтимағи фәндәр; **социа́льные противоре́чия** социаль ҡаршылыҡтар.

СОЦИО́ЛОГ *м.* социолог, социология белгесе.

СОЦИОЛО́ГИЯ *ж.* социология (*йәмғиәттең дөйөм үҫеш закондары тураһындағы фән*).

СОЦСОРЕВНОВА́НИЕ *с.* (**социалисти́ческое соревнова́ние**) социалистик ярыш.

СОЦСТРА́Х *м.* (**социа́льное страхова́ние**) соцстрах (социаль страхование).

СОЧЕТА́НИЕ *с.* 1. *см.* **сочета́ть** *и* **сочета́ться** 1, 2; **уда́чное сочета́ние кра́сок** төҫтәрҙең бик килешле тура килеүе; **сочета́ние слов** һүҙбәйләнеш; 2. *мн.* **сочета́ния** *мат.* төркөмләү.

СОЧЕТА́ТЬ *сов. и несов. что* бергә ҡушыу, берләштереү, бергә алып барыу; **сочета́ть тео́рию с пра́ктикой** теорияны практика менән берләштереү.

СОЧЕТА́ТЬСЯ 1. *сов. и несов.* тура (*йәки* бергә) килеү, бергә ҡушылыу; берләшеү; **у него́ слова́ не сочета́ются с де́лом** уның һүҙе менән эше тура килмәй; 2. *несов.* (*гармонировать*) берләшеү, ярашыу, тура килеү; 3. *сов. и несов. уст.* (*браком*) ҡауышыу; 4. *несов. страд. к* **сочета́ть.**

СОЧИНЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **сочини́ть; занима́ться сочине́нием стихо́в** шиғыр яҙып маташыу; 2. (*произведение*) әҫәр; **сочине́ния Го́рького** Горький әҫәре; 3. (*школьное*) инша; 4. *грам.* теҙеү.

СОЧИНИ́ТЕЛЬ *м.* 1. *уст.* (*литератор*) яҙыусы; 2. *разг.* (*выдумщик*) юкты-барҙы уйлап сығарыусы, уйҙырмасы.

СОЧИНИ́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **сочини́тель.**

СОЧИНИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил. грам.* теҙмә; **сочини́тельная связь** теҙмә бәйләнеш; **сочини́тельные сою́зы** теҙмә теркәүестәр.

СОЧИНИ́ТЕЛЬСТВО *с.* 1. *уст.* (*писательский труд*) яҙыусылыҡ кәсебе; 2. *разг.* (*выдумка, ложь*) уйҙырма, ялған.

СОЧИНИ́ТЬ *сов. что* 1. (*создать*) яҙыу; **сочини́ть стихи́** шиғыр яҙыу; 2. (*выдумать*) булмағанды уйлап сығарыу.

СОЧИНЯ́ТЬ *несов. см.* **сочини́ть.**

СОЧИ́ТЬСЯ *несов.* ағыу, тамыу, һарҡыу; **кровь сочи́тся из ра́ны** йәрәхәттән ҡан аға; **сосна́ сочи́тся смоло́й** ҡарағайҙан сайыр һарҡа.

СОЧЛЕНЕ́НИЕ *с. см.* **сочлени́ть.**

СОЧЛЕНИ́ТЬ *сов. что, книжн.* быуынтыҡлау; тоташтырыу, ялғау.

СОЧЛЕНЯ́ТЬ *несов. см.* **сочлени́ть.**

СО́ЧНОСТЬ *ж.* 1. һутлылыҡ; **со́чность ды́ни** ҡауындың һутлылығы; 2. *перен.* (*образность*) тасуирлелек; **со́чность сти́ля** стилдең тасуирлелеге; 3. *перен.* (*яркость, колоритность*) асыҡлыҡ, баҙыҡлыҡ.

СО́ЧНЫЙ *прил.* 1. һутлы; 2. *перен.* асыҡ, баҙыҡ; **со́чные кра́ски** асыҡ буяуҙар; 3. *перен.* (*образный*) тасуирле; **со́чное выраже́ние** тасуирле әйтелеш.

сочту́(сь), сочтёшь(ся) *и т. д. буд. вр. от* **сче́сть(ся).**

СОЧУ́ВСТВЕННЫЙ *прил.* теләктәшлек менән, теләктәшлек күрһәтеп (*йәки* белдереп) эшләнгән; **сочу́вственное отноше́ние** теләктәшлек менән ҡарау.

СОЧУ́ВСТВИЕ *с. см.* **сочу́вствовать.**

СОЧУ́ВСТВОВАТЬ *несов. кому-чему* 1. (*проявлять сострадание*) аңлау, ҡыҙғаныу, уртаҡлашыу; 2. (*одобрять*) хуп күреү, теләктәшлек итеү, ҡарашына (*йәки* тотҡан юлына) ҡушылыу, яҡлау.

СОЧУ́ВСТВУЮЩИЙ *прич.* 1. уртаҡлашыусы, теләктәшлек итеүсе; 2. *в знач. сущ. м.* теләктеш.

СО́ШКА *ж.* 1. *уменьш. от* **соха́;** 2. (*подставка с развилкой для ружья*) сошка (*мылтыҡтан, ҡул пулемётынан, миномёттан атҡанда ҡулланыла торған терәк*).

СОШНИ́К *м.* 1. *с.-х.* (*лемех*) төрән (*һабанда*); 2. *с.-х.* теш (*сәсеү машинаһында*); 3. (*металлическая пластина у лафета орудия*) сошник, терәүес.

СОЩУ́РИВАТЬ *несов. см.* **сощу́рить.**

СОЩУ́РИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **сощу́риться;** 2. *страд. к* **сощу́ривать.**

СОЩУ́РИТЬ *сов.*: **сощу́рить глаза́** күҙҙе ҡыҫыу.

СОЩУ́РИТЬСЯ *сов.* (күҙ) ҡыҫылыу; (күҙҙе) ҡыҫыу.

СОЮ́З *м.* 1. *в разн. знач.* союз; **сою́з рабо́чих и крестья́н** эшсе һәм крәҫтиәндәр союзы; **Сове́тский Сою́з** Советтәр Союзы; **профессиона́льный сою́з** профессиональ союз; 2. *грам.* теркәүес.

СОЮ́ЗКА *ж. сапожн.* йолдоҡ.

СОЮ́ЗНИК *м. в разн. знач.* союздаш.

СОЮ́ЗНИЧЕСКИЙ *прил.* союздаш; **сою́знические войска́** союздаштар ғәскәре.

СОЮ́ЗНО-РЕСПУБЛИКА́НСКИЙ *прил.* союз-республика; **сою́зно-республика́нские учрежде́ния** союз-республика учреждениеләре.

СОЮ́ЗНЫЙ *прил.* 1. союз, союздаш; **сою́зные респу́блики** союздаш республикалар; **сою́зный бюдже́т** союз бюджете; 2. *грам.* теркәүесле; **сою́зная констру́кция предложе́ния** теркәүесле һөйләм төҙөлөшө.

СО́Я *ж.* соя (*үҫемлек*).

СПАД *м. см.* **спасть** 2; **спад весе́нних вод** яҙғы һыу ҡайтыуы.

СПАДА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **спасть;** 2. (*свисать, спускаться — об одежде, ткани и т. п.*) һалынып төшөү, һалбырап тороу.

СПАЗМ *м.*, **СПА́ЗМА** *ж.* 1. (*судорога*) спазма (*мускулдың, эсәктәрҙең, ашҡаҙандың, үңәстең йыйырылыуы, быуылыуы, тартылыуы*); 2. *мн.* **спа́змы** (*припадки*) көҙән йыйырыу (*йәки* тартыу), тартышыу (*ҡул-аяҡ*).

СПАЗМАТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* спазма, спазматик, спазмалы; быуылып-быуылып; **спазмати́ческий ка́шель** быуылып-быуылып ютәлләү; **спазмати́ческий припа́док** спазматик һуғылма.

СПА́ИВАТЬ I *несов. см.* **споить.**

СПА́ИВАТЬ II *несов. см.* **спая́ть.**

СПА́ИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **спая́ться;** 2. *страд. к* **спа́ивать** II.

СПА́ЙКА *ж.* 1. *см.* **спая́ть(ся); спа́йка концо́в про́вода** сымдың остарын паять итеү; 2. (*место соединения*) йәбештерелгән (*йәки* йәбешкән) урын; 3. *перен.* (*связь, единение*) ойошҡанлыҡ, берҙәмлек.

СПА́ЙЩИК *м.* йәбештереүсе, спайщик.

СПАЛИ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* 1. (*уничтожить*) яндырыу, үртәү; яғып бөтөрөү; 2. (*испортить*) көйҙөрөү, өтөү.

СПА́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. йоҡлау, йоҡлау урыны булған; **спа́льное ме́сто** йоҡлау урыны; **спа́льный ваго́н** йоҡлау урыны булған вагон; 2. *в знач. сущ.* **спа́льная** *ж. разг. см.* **спа́льня.**

СПА́ЛЬНЯ *ж.* йоҡо бүлмәһе.

СПА́РЕННЫЙ 1. *прич.* парланған, ҡушарланған; 2. *прич. с.-х.* (*случённый*) тороҡторолған, саптырылған, ҡушылған; 3. *прил.* (*сдвоенный*) парлы, ҡушар; ◇ **спа́ренная езда́** *ж.-д.* сменалап йөрөтөү.

СПА́РЖА *ж.* дауыл үләне.

СПА́РИВАТЬ *несов. см.* **спа́рить.**

СПА́РИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **спа́риться;** 2. *страд. к* **спа́ривать.**

СПА́РИТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*соединить в пару*) парлау, ҡушарлау; 2. *кого, с.-х.* (*случить*) тороҡтороу, ҡасырыу, ҡушыу.

СПА́РИТЬСЯ *сов. с.-х.* торогоу, ҡасыу, ҡушылыу.

СПАРТАКИА́ДА *ж. спорт.* спартакиада (*күмәкләп үткәрелә торған ҙур спорт ярышы*).

СПАРТА́НСКИЙ *прил.* спартан, спартандарса; **спарта́нское воспита́ние** спартандарса тәрбиә.

СПА́РХИВАТЬ *несов. см.* **спорхну́ть.**

СПА́РЫВАТЬ *несов. см.* **споро́ть.**

СПАСА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* ҡотҡарғыс, ҡотҡарыусы, ҡотҡарып алғыс; **спаса́тельная ло́дка** (*һыуға батҡан кешене*) ҡотҡарғыс кәмә.

СПАСА́ТЬ *несов. см.* **спасти́.**

СПАСА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **спасти́сь;** 2. *страд. к* **спаса́ть.**

СПАСЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **спасти́(сь); спасе́ние утопа́ющих** (һыуға) батҡандарҙы ҡотҡарыу; 2. (*то, что спасает, избавляет от чего-л.*) ҡотолоу, ҡотолоу нәмәһе.

СПАСИ́БО 1. рәхмәт; **спаси́бо за пода́рок** бүләк өсөн рәхмәт; 2. *в знач. сказ. безл. кому-чему и без доп.* рәхмәт; **спаси́бо това́рищу за хоро́ший сове́т** рәхмәт иптәшемә, яҡшы кәңәш бирҙе; 3. *в знач. сущ.* **спаси́бо** *с. нескл.* рәхмәт; **он ему́ и спаси́бо не сказа́л** ул уға рәхмәт тә әйтмәне; ◇ **за (одно́) спаси́бо (сде́лать)** *что* бушҡа (файҙаһыҙға) эшләү.

СПАСИ́ТЕЛЬ *м.* ҡотҡарыусы, ҡотолдороусы, ҡотҡарып алыусы.

СПАСИ́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **спаси́тель.**

СПАСИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* ҡотҡарыу, ҡотҡарыусы, ҡотолдороусы, ҡотҡара торған; **спаси́тельное сре́дство** ҡотҡарыу сараһы.

СПАСОВА́ТЬ *сов. перед кем-чем* бирешеү, шөрләү, ҡаушап ҡалыу.

СПАСТИ́ *сов. кого-что* ҡотҡарыу, ҡотолдороу, ҡотҡарып алып ҡалыу; ◇ **спасти́ положе́ние** ауыр хәлдән ҡотолоу юлын табыу.

СПАСТИ́СЬ *сов.* ҡотолоу, ҡотолоп ҡалыу.

СПАСТЬ *сов.* 1. (*упасть вниз, сорвавшись*) ысҡынып төшөү, ысҡынып (*йәки* һурылып) төшөп ҡалыу, ҡойолоу, һурылыу; 2. (*уменьшиться в объёме; пойти на убыль*) кәмеү, ҡайтыу; **вода́ спа́ла** һыу ҡайтҡан.

СПАТЬ *несов.* йоҡлау.

СПА́ТЬСЯ *несов. безл. кому, разг.* йоҡлау, йоҡо килеү, йоҡлап алыу; **мне не спи́тся** йоҡом килмәй.

СПА́ЯННОСТЬ *ж.* берҙәмлек, татыулыҡ, берләшкәнлек; **спа́янность коллекти́ва** коллективтең берҙәмлеге.

СПА́ЯННЫЙ 1. *прич.* паять ителгән, иретеп йәбештерелгән; 2. *прил.* берҙәм, татыу, берләшкән.

СПАЯ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*соединить паянием*) паять итеү, иретеп йәбештереү; 2. *кого-что, перен.* (*прочно, неразрывно связать, объединить*) уҡмаштырыу, берләштереү, берҙәм итеү, тығыҙ бәйләү.

СПАЯ́ТЬСЯ *сов.* 1. паять ителеү, иретеп йәбештерелеү; 2. *перен.* уҡмашыу, берләшеү, берегеү; **коллекти́в кре́пко спая́лся** коллектив ныҡ берләшкән.

СПЕВА́ТЬСЯ *несов. см.* **спе́ться.**

СПЕ́ВКА *ж.* йыр репетицияһы.

СПЕКТА́КЛЬ *м.* спектакль.

СПЕКТР *м.* спектр (*яҡтылыҡ нуры быяла призма аша үткәндә барлыҡҡа килә торған төрлө төҫтәге һыҙаттар*).

СПЕКТРА́ЛЬНЫЙ *прил.* спектраль; **спектра́льные ли́нии** спектраль һыҙыҡтар; **спектра́льный ана́лиз** *хим.* спектраль анализ (*яҡтыртыусы есемдәрҙең спектрҙары буйынса химик составтарын тикшереү*).

СПЕКТРО́ГРАФ *м. физ.* спектрограф (*фотокамералы спектроскоп*).

СПЕКТРО́МЕТР *м. физ.* спектрометр, спектр үлсәгес (*яҡтылыҡ тулҡындарының оҙонлоғона ҡарап, спектраль һыҙаттарҙың торошон үлсәү приборы*).

СПЕКТРОСКО́П *м. физ.* спектроскоп (*спектрҙарҙы күҙәтеү приборы*).

СПЕКУЛИ́РОВАТЬ *несов. чем, на чём и без доп.* 1. спекуляция яһау, спекуляция менән шөғөлләнеү, алып һатыу менән шөғөлләнеү; 2. *перен.* файҙаланыу, файҙаланып эш итеү.

СПЕКУЛЯ́НТ *м.* спекулянт.

СПЕКУЛЯ́НТКА *женск. р. к* **спекуля́нт.**

СПЕКУЛЯТИ́ВНЫЙ *прил.* 1. спекулятив, спекуляцияға нигеҙләнгән; **спекуляти́вные це́ны** спекулятив хаҡтар; 2. (*занимающийся спекуляцией*) спекуляция менән шөғөлләнеүсе.

СПЕКУЛЯ́ЦИЯ *ж.* 1. спекуляция, спекуляция яһау; 2. *см.* **спекули́ровать** 2.

СПЕЛЕНА́ТЬ *сов. кого-что* биләү, биләп ҡуйыу.

СПЕ́ЛОСТЬ *ж.* өлгөргәнлек, бешкәнлек, етешкәнлек, еткәнлек (*емешкә, йәшелсәгә, ашлыҡҡа ҡарата*).

СПЕ́ЛЫЙ *прил.* өлгөргән, бешкән, етешкән, еткән.

СПЕРВА́ *нареч. разг.* башта, элек, тәүҙә, әүәл.

СПЕ́РЕДИ *нареч. разг.* алдан, алғы яҡтан, алдынан; **вид спе́реди** алғы яҡтағы күренеш; **сесть спе́реди** алдан ултырыу.

СПЕРЕ́ТЬ *сов.*: **дыха́ние спёрло** тын тарлыҡты.

СПЕ́РМА *ж. физиол.* сперма.

СПЕРМАТОЗО́ИД *м. физиол.* сперматозоид, тересә.

СПЁРТОСТЬ *ж. разг.* (*воздуха*) тынсыулыҡ.

СПЁРТЫЙ *прил.* тынсыу; **спёртый во́здух** тынсыу һауа.

СПЕСИ́ВОСТЬ *ж.* ҡупырлыҡ, ҡуҡыр, мин-минлек, һауалылыҡ, эрелек, тәкәбберлек.

СПЕСИ́ВЫЙ *прил.* ҡупыр, ҡуҡыр, һауалы, эре, тәкәббер; **спеси́вый челове́к** тәкәббер кеше.

СПЕСЬ *ж.* ҡупырлыҡ, ҡуҡырлыҡ, мин-минлек, һауалылыҡ, эрелек, тәкәбберлек.

СПЕТЬ I *сов. что* йырлау; һайрау (*о певчих птицах*).

СПЕТЬ II *несов.* (*напр. о плодах*) бешеү, өлгөрөү, етешеү.

СПЕ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*в хоре*) бергә йырлауҙа өйрәнеп китеү, бергә йырларға өйрәнеү; 2. *перен. разг.* һүҙ беркеү, уртаҡ тел табыу, сер килешеү.

СПЕХ *м* : **не к спе́ху** ашығыс түгел.

СПЕЦ *м. разг.* белгес.

СПЕЦ= *ҡушма һүҙҙәрҙең «махсус, айырым» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **спецба́нк** махсус банк; **спецфо́нд** махсус фонд.

СПЕЦИАЛИЗА́ЦИЯ *ж. см.* **специализи́ровать(ся)**; **специализа́ция произво́дства** производстваны специаллаштереү.

СПЕЦИАЛИЗИ́РОВАННЫЙ *прил.* специалләшкән; **специализи́рованный магази́н** специалләштерелгән магазин.

СПЕЦИАЛИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* 1. (*обучить специальности*) специальность биреү; 2. (*дать специальное назначение*) специалләштереү; **специализи́ровать предприя́тия** предприятиеләрҙе специалләштереү.

СПЕЦИАЛИЗИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов.* специалләшеү; специальность алыу; **специализи́роваться в о́бласти радиоте́хники** радиотехника өлкәһендә специалләшеү; 2. *несов. страд. к* **специализи́ровать.**

СПЕЦИАЛИ́СТ *м.* белгес.

СПЕЦИАЛИ́СТКА *женск. р. к* **специали́ст.**

СПЕЦИА́ЛЬНО *нареч.* 1. специаль рәүештә, махсус; **специа́льно пригото́вленный прибо́р** махсус әҙерләнгән прибор; 2. *разг.* (*намеренно, с целью*) ғына (генә), махсус; **я пришёл специа́льно для встре́чи с ва́ми** һеҙҙең менән күрешеү өсөн генә килдем.

СПЕЦИА́ЛЬНОСТЬ *ж.* махсус белем, специальность; **рабо́тать по специа́льности** специальность буйынса эшләү.

СПЕЦИА́ЛЬНЫЙ *прил.* махсус, айырым; **специа́льная оде́жда** махсус кейем; **специа́льное образова́ние** махсус белем.

СПЕЦИ́ФИКА *ж.* специфика (*бер нәмәнең үҙенә махсус үҙенсәлеге, айырмалығы*).

СПЕЦИФИКА́ЦИЯ *ж.* 1. (*классификация*) спецификациялау, специфик үҙенсәлектәрен билдәләү (*йәки күрһәтеү*); **специфика́ция книг** китаптарҙы спецификациялау; 2. *тех.* (*документ*) спецификация (*бер нәмәнең, мәҫ. машинаның, механизмдең һ. б. үҙенә хас үҙенсәлектәре яҙылған документ*).

СПЕЦИФИЦИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, спец.* спецификациялау (*берәй нәмәнең үҙенә хас үҙенсәлектәрен билдәләү, күрһәтеү*).

СПЕЦИФИ́ЧЕСКИЙ, СПЕЦИФИ́ЧНЫЙ *прил.* специфик, үҙенә хас (*йәки башҡа*); **специфи́ческий за́пах лека́рства** дарыуға хас булған еҫ.

СПЕ́ЦИЯ *ж. кул.* аш тәмләткес.

СПЕЦКО́Р *м.* (**специа́льный корреспонде́нт**) *разг.* махсус корреспондент.

СПЕЦО́ВКА *ж. разг. см.* **спецоде́жда.**

СПЕЦОДЕ́ЖДА *ж.* (**специа́льная оде́жда**) махсус кейем, эш кейеме.

СПЕ́ШИВАТЬ *несов. см.* **спе́шить.**

СПЕ́ШИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **спе́шиться**; 2. *страд. к* **спе́шивать.**

СПЕ́ШИТЬ *сов. кого-что* йәйәүләтеү, аттан төшөрөү.

СПЕШИ́ТЬ *несов.* ашығыу, ҡабаланыу; **спеши́ть на по́езд** поездға ашығыу; **не спеши́ть с отве́том** яуап бирергә ашыҡмау; ◇ **не спеша́** ҡабаланмай ғына, яйлап, һуҙып ҡына; **часы́ спеша́т** сәғәт алға китә.

СПЕ́ШИТЬСЯ *сов.* йәйәүләү, аттан төшөү.

СПЕ́ШКА *ж. разг. см* **спеши́ть.**

СПЕ́ШНОСТЬ *ж.* ашығыслыҡ, ҡабаланлыҡ, ҡыҫанлыҡ.

СПЕ́ШНЫЙ *прил.* ашығыс, ҡабалан, ҡыҫан; **спе́шная рабо́та** ашығыс эш; **спе́шное письмо́** ашығыс хат.

СПИВА́ТЬСЯ *несов. см.* **спи́ться.**

СПИДО́МЕТР *м.* спидометр (*автомобилдең һ. б. йөрөш тиҙлеген һәм үткән юлын күрһәтә торған прибор*).

СПИ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **спили́ть.**

СПИЛИ́ТЬ *сов. что* бысып өҙөү (*йәки йығыу, төшөрөү*).

СПИНА́ *ж.* арҡа, һырт; ◇ **за спино́й (де́лать)** *что* йәшерен, йәшерен рәүештә (эшләү); **за спино́й** (*позади*) арттан, артта; **испыта́ть на со́бственной спине́** үҙ елкәңдә татыу; **не разгиба́я спины́ (рабо́тать)** бил яҙмай (эшләү), баш күтәрмәй: **поверну́ться спино́й** *к кому-чему* 1) (*отвернуться*) ситкә боролоу, ташлап китеү; 2) (*не обратить внимания*) арҡа менән тороу, иғтибар итмәү.

СПИ́НКА *ж.* 1. *уменьш.-ласк. от* **спина́**; 2. арҡа, арт; **спи́нка дива́на** диван арты.

СПИННИНГ *м.* спиннинг (*балыҡ тотоу ҡоралы*).

СПИННО́Й *прил.* арҡа, һырт; **спинны́е позвонки́** умыртҡа һөйәге; **спинно́й мозг** йолон, арҡа мейеһе; **спинно́й хребе́т** умыртҡалыҡ.

СПИРА́ЛЬ *ж.* спираль (1. *мат.* ишелмә һыҙыҡ; 2. *тех.* ишелмә сым).

СПИРА́ЛЬНЫЙ *прил.* спираль, бормас; **спира́льная пружи́на** бормас пружина.

СПИРА́ТЬ *несов. см.* **сперéть.**

СПИРИТИ́ЗМ *м.* спиритизм (*үлгән кешеләрҙең рухтары менән бәйләнештә булырға мөмкин, тигән мистик ҡараш һәм шуны күрһәтеү йолаһы*).

СПИРИТУАЛИ́ЗМ *м. филос.* спиритуализм (*материяны түгел, ә рухты реаль нәмә тип таныған торған идеалистик философия тәғлимәте*).

СПИРИТУАЛИ́СТ *м. филос.* спиритуалист (*спиритуализм юлында тороусы кеше*).

СПИРО́МЕТР *м.* спирометр (*үпкәнең һауа һыйҙырышын үлсәү приборы*).

СПИРОХЕ́ТА *ж.* спирохета (*ауырыу йоҡтороусы, бактерия*).

СПИРТ *м.* спирт; **древéсный спирт** *хим.* ағас спирте.

СПИРТНО́Й *прил.* **1.** спирт, спиртле; **спиртно́й за́пах** спирт еҫе; **спиртны́е напи́тки** спиртле эсемлектәр; **2.** *в знач. сущ.* **спиртно́е** *с. разг.* иҫерткес эсемлек.

СПИРТОВА́ТЬ *несов. кого-что* спиртләү.

СПИРТО́ВКА *ж.* спирт лампаһы.

СПИСА́ТЬ *сов.* **1.** *что* күсереү, күсереп яҙыу (*йәки* алыу); **списа́ть с доски́ усло́вие зада́чи** мәсьәләнең шартын таҡтанан күсереп алыу; **списа́ть сочинéние у това́рища** иншаны иптәшеңдән күсереп яҙыу; **2.** *кого-что с кого-чего* (*изобразить по какому-л. оригиналу*) алыу, алып яҙыу; **3.** *что, спец.* (*записать в расход*) иҫәптән сығарып ташлау, сығымға яҙыу; **списа́ть сто рублéй** йөҙ һумды иҫәптән сығарып ташлау; **4.** *кого, мор.* экипаждан бушатыу.

СПИСА́ТЬСЯ *сов.* яҙышыу, хат алышыу.

СПИ́СОК *м.* **1.** исемлек, теҙмә; **спи́сок избира́телей** һайлаусылар исемлеге; **2.** (*рукописная копия*) күсермә.

СПИ́СЫВАТЬ *несов. см.* **списа́ть.**

СПИ́СЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **списа́ться;** **2.** *страд. к* **спи́сывать.**

СПИТО́Й *прил. разг.* шыйыҡ; **спито́й чай** шыйыҡ сәй.

СПИ́ТЬСЯ *сов.* эскегә һалышыу, эскелеккә бирелеү.

СПИ́ХИВАТЬ *несов. см.* **спихну́ть.**

СПИХНУ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* этеп ебәреү (*йәки* төшөрөү); **спихну́ть в я́му** соҡорға этеп төшөрөү.

СПИ́ЦА *ж.* **1.** (*колеса*) араса; **2.** (*для вязания*) ойоҡ энәһе; ◇ **пя́тая спи́ца в колесни́це** *соотв.* кәрәкле кишер япрағы (*берәй эштә бик бәләкәй роль уйнаған кеше*).

СПИЧ *м.* ҡотлау телмәре (*банкеттә һөйләнә торған*).

СПИ́ЧЕЧНИЦА *ж.* шырпы ҡабы һауыты.

СПИ́ЧЕЧНЫЙ *прил.* шырпы; **спи́чечная коро́бка** шырпы ҡабы.

СПИ́ЧКА *ж.* шырпы.

СПЛАВ I *м.* (*смесь металлов*) иретмә.

СПЛАВ II *м.* ҡыуыу, ағыҙыу; **сплав лéса** ағас ағыҙыу.

СПЛА́ВИТЬ I *сов. что* (*металлы*) иретеп ҡушыу, ҡушып иретеү.

СПЛА́ВИТЬ II *сов.* **1.** *что* (*напр. лес*) ҡыуыу, ағыҙыу; **2.** *кого-что, перен. прост.* (*отделаться*) оҙатыу, оҙатып ҡотолоу.

СПЛА́ВИТЬСЯ *сов.* ireп ҡушылыу.

СПЛА́ВКА *ж. см.* **спла́вить I; спла́вка мета́ллов** металдарҙы ҡушып иретеү.

СПЛАВЛЯ́ТЬ I *несов. см.* **спла́вить I.**

СПЛАВЛЯ́ТЬ II *несов. см.* **спла́вить II.**

СПЛАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **спла́виться;** **2.** *страд. к* **сплавля́ть I.**

СПЛАВНО́Й *прил.* һал ағыҙыу, ағыҙыла торған; һал ағыҙырға яраҡлы; **сплавно́й лес** ағыҙыла торған ағас; **сплавно́й перио́д** һал ағыҙыу осоро; **сплавна́я река́** һал ағыҙырға яраҡлы йылға.

СПЛА́ВЩИК *м.* ҡыуғынсы, һал ағыҙыусы.

СПЛАНИ́РОВАТЬ I *сов. что* планлаштырыу, план төҙөү, планлау.

СПЛАНИ́РОВАТЬ II *сов. что и без доп., ав.* планирлау (*самолётты аҡрынлап ергә төшөрөү*).

СПЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **сплоти́ть.**

СПЛА́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сплоти́ться;** **2.** *страд. к* **спла́чивать.**

СПЛЁВЫВАТЬ *несов. см.* **сплю́нуть.**

СПЛЕСТИ́ *сов. что* **1.** (*изготовить плетением*) үреү, бәйләү, үреп яһау; **сплести́ ла́пти** сабата үреү; **сплести́ кружева́** селтәр бәйләү; **2.** (*соединить плетением*) ялғап үреү; **сплести́ концы́ верёвки** ептең остарын ялғап үреү; **3.** *перен. разг.* (*сочинить*) баштан сығарып һөйләү, юҡты һөйләү.

СПЛЕСТИ́СЬ *сов.* **1.** (*соединиться, переплетясь*) (бер-береһенә) уралыу, сырмалыу, үрелеү, ишелеү; **2.** *перен.* бәйләнеү, бергә ҡушылыу; **су́дьбы сплели́сь** яҙмыштар бергә ҡушылды.

СПЛЕТА́ТЬ *несов. см.* **сплести́.**

СПЛЕТА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сплести́сь;** **2.** *страд. к* **сплета́ть.**

СПЛЕТÉНИЕ *с.* **1.** (*место*) киҫелеш, ҡушылыш, киҫелеү (*йәки* ҡушылыу) урыны; **2.** (*соединение, части которого сплетены*) сырмалыу, берегеү, уралыу; **сплетéние ветвéй** ботаҡтар уралыуы; **3.** *перен.* бәйләнеш, ҡушылыш.

СПЛЁТНИК *м.* ғәйбәтсе, ғәйбәт һатыусы.

СПЛЁТНИЦА *женск р. к* **сплётник.**

СПЛЁТНИЧАТЬ *несов.* ғәйбәт һөйләү (*йәки* һатыу).

СПЛЁТНЯ *ж.* ғәйбәт.

СПЛЕЧА́ *нареч.* **1.** (бик ныҡ) киҙәнеп; **руби́ть сплеча́** киҙәнеп тороп өҙә һуғыу; **2.** *перен.* уйлап-нитеп (*йәки* тикшереп) тормай, дыуамал; **реша́ть вопро́с сплеча́** мәсьәләне тикшереп-нитеп тормай хәл итеү.

СПЛОТИ́ТЬ *сов.* **1.** *что, спец.* (*скрепить*) беркетеү; **сплоти́ть пол** иҙән таҡталарын беркетеү; **2.** *кого-что, перен.* (*объединить*) ойоштороу, уҡмаштырыу, берләштереү, туплау; **сплоти́ть наро́дные ма́ссы** халыҡ массаларын туплау.

СПЛОТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*сомкнуться*) ойҡашыу, тығыҙланыу; **2.** *перен.* ойошоу, уҡмашыу, берләшеү, тупланыу.

СПЛОХОВА́ТЬ *сов. разг.* абайламай ҡалыу; яңылышлыҡ эшләп ташлау.

СПЛОЧÉНИЕ *с. см.* **сплоти́ть 2; сплочéние коллекти́ва** коллектив туплау.

СПЛОЧЁННОСТЬ *ж.* берҙәмлек, ойошҡанлыҡ, тупланғанлыҡ.

СПЛОЧЁННЫЙ *прил.* 1. (*сомкнутый*) тығыҙ, ойҡаш; 2. *перен* берҙәм, тупланған; **сплочённый коллекти́в** берҙәм коллектив.

СПЛОША́ТЬ *сов. прост. см.* **сплохова́ть.**

СПЛОШНО́Й *прил.* 1. (*непрерывный, сплошь идущий*) тотош, өҙлөкһөҙ; **сплошно́й лес** тотош урман; 2. (*не разделяющийся на слои*) бер тотош(тан); **сплошно́й грани́т** бер тотош гранит; 3. *перен. разг.* (*совершенный, абсолютный*) тотош, тулыһы менән, бөтөнләй; **э́то сплошна́я чепуха́** был бөтөнләй буш нәмә.

СПЛОШЬ *нареч.* 1. (*без перерыва*) тотош, өҙлөкһөҙ, бер юлы; **сплошь всё ле́то шли дожди́** йәй буйына өҙлөкһөҙ ямғыр яуҙы; 2. (*целиком, без исключения*) баштан-аяҡ, шау, бөтөнләйгә, тотошлайға; ◇ **сплошь и ря́дом** бик йыш, һәр ваҡыт тип әйтерлек.

СПЛУТОВА́ТЬ *сов. разг.* алдау, мутлашыу.

СПЛЫТЬ *сов. разг.* 1. (*уплыть вниз*) ағып китеү; **мостки́ сплы́ли** баҫма ағып китте; 2. (*стечь, перелившись через край*) ташып сығыу; ◇ **бы́ло да сплы́ло** эҙе лә юҡ, елдәр иҫкән.

СПЛЫ́ТЬСЯ *сов. разг.* йәйелеү, ҡушылыу, ҡушылып йәйелеү; **кра́ски сплы́ли́сь** буяу йәйелгән.

сплю, спишь *и т. д. наст. вр. от* **спать.**

СПЛЮ́НУТЬ *сов. что и без доп.* төкөрөү.

СПЛЮ́СНУТЬ(СЯ) *сов. разг. см.* **сплю́щить(ся).**

СПЛЮ́ЩИВАТЬ *несов. см.* **сплю́щить.**

СПЛЮ́ЩИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **сплю́щиться**; 2. *страд. к* **сплю́щивать.**

СПЛЮ́ЩИТЬ *сов. что* йәмшәйтеү, ҡыҫып (*йәки* һуғып) йоҡартыу, ялпаҡлау.

СПЛЮ́ЩИТЬСЯ *сов.* йәмшәйеү, ялпаҡланыу.

СПЛЯСА́ТЬ *сов. что и без доп.* бейеү, бейеп ташлау.

СПОДВИ́ЖНИК *м. книжн.* көрәштәш (*ҙур ҡаҙаныштарға ирешеү юлында бергә ҡатышып эшләүсе*).

СПОДВИ́ЖНИЦА *женск. р. к* **сподви́жник.**

СПОДРУ́ЧНЫЙ *прил. прост.* 1. (*удобный, подходящий*) уң, уңай, ҡулай, яраҡлы; 2. *в знач. сущ. м.* ярҙамсы.

СПОЗАРА́НКУ *нареч. разг.* бик иртә, иртүк, таңдан; **встать спозара́нку** иртүк тороу.

СПОИ́ТЬ *сов.* 1. *что, прост.* (*израсходовать на питьё*) эсереү, эсереп бөтөрөү; **спои́ть ло́шади два ведра́ воды́** атҡа ике биҙрә һыу эсереп бөтөрөү; 2. *кого, разг.* (*напоить допьяна*) иҫерткәнсе эсереү; 3. *кого* (*приучить к пьянству*) эсергә (*йәки* эскелеккә) өйрәтеү.

СПОКО́ЙНО *нареч.* 1. тыныс, тын; **сиде́ть споко́йно** тыныс ултырыу; **жить споко́йно** тыныс йәшәү; **споко́йно разгова́ривать** тыныс ҡына һөйләшеү; 2. *в знач. сказ. безл.* тыныс, тын; **здесь споко́йно** бында тыныс.

СПОКО́ЙНЫЙ *прил.* 1. (*неподвижный, тихий*) тыныс, тын, тымыҡ, тымыҙыҡ; **споко́йное мо́ре** тымыҡ диңгеҙ; 2. сабыр, тыныс; **споко́йный челове́к** сабыр кеше; **споко́йная бесе́да** тыныс ҡына һөйләшеү; 3. (*лишённый тревог*) тыныс; **споко́йная жизнь** тыныс тормош; 4. (*уравновешенный*) һалмаҡ, тыныс; **споко́йный хара́ктер** тыныс характер; 5. *разг.* (*удобный*) яйлы, уңайлы; **споко́йная о́бувь** уңайлы аяҡ кейеме.

СПОКО́ЙСТВИЕ *с.* 1. (*тишина, покой*) тынлыҡ, һиллек; **в лесу́ тишина́ и споко́йствие** урманда тынлыҡ; 2. (*отсутствие тревог; уравновешенность*) тынычлыҡ, толҡа; **сохраня́ть споко́йствие** тынычлыҡ һаҡлау.

СПОЛА́СКИВАТЬ *несов. см.* **сполосну́ть.**

СПОЛЗА́ТЬ *несов. см.* **сползти́.**

СПОЛЗТИ́ *сов.* 1. (*слезть*) шыуышып төшөү; аҡрынлап (*йәки* көскә-көскә) төшөү; 2. (*постепенно сдвинуться*) шыуып төшөү; **плато́к сполз с плеч** яулыҡ ҡулбаштан шыуып төшкән.

СПОЛЗТИ́СЬ *сов.* шыуышып (*йәки* үрмәләп) йыйылыу (*йәки* тупланыу); **муравьи́ сползли́сь к мураве́йнику** ҡымырҫҡалар иләүҙәренә йыйылды.

СПОЛНА́ *нареч.* тулы, тулыһынса; **получи́ть де́ньги сполна́** аҡсаны тулыһынса алыу.

СПОЛОСНУ́ТЬ *сов. что, разг.* сайҡап алыу, сайҡау.

СПОНТА́ННЫЙ *прил. книжн.* эске сәбәптәр менән, үҙалдына, үҙенән-үҙе; **спонта́нное броже́ние** үҙенән-үҙе әсеү.

СПОР *м.* бәхәс, бәхәсләшеү; дау, ғауға, даулашыу; дәғүә, тартыш; ◇ **вне спо́ра** *в знач. сказ.* һүҙ юҡ; **спо́ру нет** *вводн. сл.* һис һүҙһеҙ, һис шикһеҙ.

СПОРА́НГИЙ *м. бот.* саң-һеркәлек (*саң-һеркәләр барлыҡҡа килгән урын, өлөш*).

СПО́РИТЬ *несов.* 1. бәхәсләшеү, һүҙ көрәштереү, еңешеү; **спо́рить о пустяка́х** юҡ нәмә тураһында еңешеү; 2. *разг.* (*заключать пари*) бәхәсләшеү.

СПОРИ́ТЬСЯ *несов. разг.* ырау; **рабо́та спори́тся** эш ырай.

СПО́РНОСТЬ *ж.* бәхәслелек.

СПО́РНЫЙ *прил.* бәхәсле, ғауғалы, дәғүәле, даулы; **спо́рный вопро́с** бәхәсле мәсьәлә.

СПО́РОВЫЙ *прил.* саң-һеркәле.

СПО́РОК *м.* һүтеп алынған тыш (*өҫ кейемендә*).

СПОРО́ТЬ *сов. что* һүтеү, һүтеп (*йәки* киҫеп) алыу; **споро́ть подкла́дку** кейемдең эсен һүтеп алыу.

СПОРО́ТЬСЯ *сов.* һүтелеү, һүтелеп төшөү.

СПОРТ *м.* спорт; **во́дный спорт** һыу спорты.

СПОРТ= *ҡушма һүҙҙәрҙең «спорт» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **спортплоща́дка** спорт майҙаны; **спорттова́ры** спорт тауарҙары.

СПОРТИ́ВНЫЙ *прил.* спорт; **спорти́вное мастерство́** спортҡа оҫталыҡ; **спорти́вная площа́дка** спорт майҙаны.

СПОРТСМЕ́Н *м.* спортсмен.

СПОРТСМЕ́НКА *ж.* спортсменка.

СПОРХНУ́ТЬ *сов.* пыр итеп осоп китеү.

СПО́РЩИК *м.* бәхәссе, бәхәсләшергә яратыусы.
СПО́РЩИЦА *женск. р. к* **спо́рщик.**
СПО́РЫ *мн.* (*ед.* **спо́ра** *ж.*) *биол.* саң-һеркә.
СПО́РЫЙ *прил. разг.* ырамлы; **спо́рая рабо́та** ырамлы эш.
СПОРЫНЬЯ́ *ж. бот.* ата арыш, арыш атаһы.
СПО́СОБ *м.* юл, ысул, әмәл.
СПОСО́БНОСТЬ *ж.* 1. *обычно мн.* **спосо́бности** (*дарования*) юнь, булдыҡлылыҡ, зирәклек; 2. (*умение что-л. делать*) белеү; **спосо́бность говори́ть** һөйләй белеү; 3. (*качество, свойство*) һәләт, һол, һәләтлелек; **покупа́тельная спосо́бность** һатып алыу һәләтлелеге.
СПОСО́БНЫЙ *прил.* 1. (*даровитый*) булдыҡлы, зирәк, булыр; **спосо́бный ребёнок** зирәк (*йәки* булыр) бала; 2. (*имеющий возможность что-л. делать*) һолло, һәләтле; **спосо́бный к труду́** эшкә һәләтле.
СПОСО́БСТВОВАТЬ *несов. кому-чему* сәбәп булыу, булышыу, булышлыҡ (*йәки* ярҙам) итеү; **спосо́бствовать выздоровле́нию** сәләмәтләнеүенә ярҙам итеү.
СПОТКНУ́ТЬСЯ *сов.* 1. *обо что и без доп.* һөрөнөү, абыныу; **споткну́ться о поро́г** тупһаға абыныу; 2. *на чём и без доп., перен. разг.* туҡтап ҡалыу, тотлоғоп тороу; **споткну́ться на тру́дном сло́ве** ауыр һүҙ осраһанда туҡтап ҡалыу.
СПОТЫКА́ТЬСЯ *несов. см.* **споткну́ться.**
СПОХВАТИ́ТЬСЯ *сов.* һиҙеп алыу (*йәки* ҡалыу), иҫкә төшөрөп өлгөрөү; **во́время спохвати́ться** ваҡытында һиҙеп ҡалыу.
СПОХВА́ТЫВАТЬСЯ *несов. см.* **спохвати́ться.**
СПРА́ВА *нареч.* уңдан, уң яҡтан (*откуда*); уңда, уң яҡта (*где*); **спра́ва от доро́ги** юлдың уң яғында; **поверну́ть спра́ва нале́во** уңдан һулға бороу.
СПРАВЕДЛИ́ВОСТЬ *ж. в разн. знач.* ғәҙеллек, хаҡлыҡ; **справедли́вость замеча́ний** иҫкәртеүҙәрҙең ғәҙеллеге; **чу́вство справедли́вости** хаҡлыҡ.
СПРАВЕДЛИ́ВЫЙ *прил.* 1. (*беспристрастный*) ғәҙел; 2. (*правильный*) дөрөҫ; ◇ **справедли́вые во́йны** ғәҙел һуғыш (*бойондороҡһоҙлоҡ өсөн һуғыш, революцион-азатлыҡ һуғышы*).
СПРА́ВИТЬ *сов. что* 1. *разг.* үткәреү, уҙғарыу, билдәләп үтеү; **спра́вить новосе́лье** яңы квартираға сығыуҙы билдәләп үтеү; 2. *прост.* (*приобрести*) һатып алыу; булдырыу, тектереү, яһатыу; **спра́вить костю́м** костюм һатып алыу.
СПРА́ВИТЬСЯ *сов.* 1. *с чем и без доп.* (*выполнить*) булдырыу, көс етеү, хәлдән (*йәки* ҡулдан) килеү; **я не спра́влюсь с э́той рабо́той** был эш минең ҡулдан килмәй; 2. *с кем-чем* (*одолеть в борьбе*) еңеү, еңеп сығыу; **спра́виться с врага́ми** дошманды еңеп сығыу; 3. *в чём, о ком-чём* (*навести справку*) тикшереп (*йәки* ҡарап, һорашып) белеү, белешеү; **спра́виться в словаре́** һүҙлектән ҡарап белеү; **спра́виться о здоро́вье** таҙалығын белешеү.
СПРА́ВКА *ж.* 1. (*сведения*) мәғлүмәт, белешмә; 2. (*документ*) белешмә, справка; **принести́ спра́вку с ме́ста рабо́ты** эшләгән ерҙән справка килтереү.
СПРАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **спра́вить.**
СПРАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **спра́виться**; 2. *страд. к* **справля́ть.**
СПРА́ВОЧНИК *м.* белешмә.
СПРА́ВОЧНЫЙ *прил.* белешмә, справка; **спра́вочное бюро́** белешмә бюроһы.
СПРА́ШИВАТЬ *несов. см.* **спроси́ть.**
СПРА́ШИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **спроси́ться**; 2. *страд. к* **спра́шивать**; ◇ **спра́шивается** *в знач. вводн. сл.* һорау килеп тыуа.
СПРЕССОВА́ТЬ *сов. что* 1. пресләү, пресс менән ҡыҫыу; 2. (*изготовить прессованием*) пресләп ҡойыу.
СПРЕССОВА́ТЬСЯ *сов.* 1. пресләнеү, пресләп ҡойылыу; 2. (*слежаться*) баҫылыу; **се́но спрессова́лось** бесән баҫылған.
СПРЕССО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **спрессова́ть.**
СПРЕССО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **спрессова́ться**; 2. *страд. к* **спрессо́вывать.**
СПРИНТ *м. спорт.* спринт (*яҡын аралыҡҡа югереү, йөҙөү*).
СПРИ́НТЕР *м. спорт.* спринтер (*спринт буйынса спортсмен*).
СПРИНЦЕВА́ТЬ *несов. кого-что* һиптереп йыуыу, спринцовка яһау.
СПРИНЦО́ВКА *ж.* 1. *см.* **спринцева́ть**; 2. (*прибор*) һиптергес, спринцовка (*дарыу, һыу бөрккөс*).
СПРОВА́ДИТЬ *сов. кого-что, разг.* оҙатып ебәреү (*йәки* ҡотолоу).
СПРОВА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **спрова́дить.**
СПРОВОЦИ́РОВАТЬ *сов.* 1. *кого-что* ҡотортоу, провокациялау; 2. *что* ҡотҡо (*йәки* провокация) таратыу; **спровоци́ровать нападе́ние** һөжүм итеү ҡотҡоһо таратыу.
СПРОЕКТИ́РОВАТЬ *сов. что* проектлау, проект төҙөү.
СПРОС *м.* һорау; **большо́й спрос на кни́ги** китапҡа һорау ҙур.
СПРОСИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что, чего* һорау, һорашыу, һорап белеү; **спроси́ть фами́лию** фамилияһын һорашыу; **спроси́ть сове́та** кәңәш һорау; 2. *с кого* (*взыскать, потребовать*) һорау, талап итеү.
СПРОСИ́ТЬСЯ *сов. безл. с кого, разг.* һоралыу, талап ителеү; **с тебя́ спро́сится, как и с други́х** һинән, башҡаларҙан кеүек үк, талап ителә.
СПРОСО́НОК, СПРОСО́НЬЯ *нареч. разг.* йоҡо аралаш, уяныр-уянмаҫ; **спросо́нок он ничего́ не мог поня́ть** йоҡо аралаш ул бер ни аңлай алманы.
СПРОСТА́ *нареч. разг.* 1. (*простодушно*) артыҡ ышанып, бер ҡатлылыҡ менән; 2. (*без особого умысла, случайно*) топтомалға, тик торғанда.
СПРУТ *м. зоол.* һигеҙаяҡ, спрут.
СПРЫ́ГИВАТЬ *несов. см.* **спры́гнуть.**
СПРЫ́ГНУТЬ *сов. с чего и без доп.* һикереп (*йәки* ырғып) төшөү.
СПРЫ́СКИВАТЬ *несов. см.* **спры́снуть.**
СПРЫ́СНУТЬ *сов. что* 1. һибеү, бөркөү; **спры́снуть бельё** бельёға һыу бөркөү; 2. *перен. разг.* (*отпраздновать*) йыуыу.

СПРЯГА́ТЬ *несов. что, грам.* зат, заман, һан менән үҙгәртеү.

СПРЯГА́ТЬСЯ *несов.* 1. *грам.* зат, заман, һан менән үҙгәреү; 2. *страд. к* **спряга́ть.**

СПРЯЖЕ́НИЕ *с. грам.* 1. (*изменение глаголов*) зат, заман, һан менән үҙгәреш; 2. (*группа глаголов*) төрләнеш; **пе́рвое спряже́ние** беренсе төрләнеш.

СПРЯСТЬ *сов. что* иләп ҡуйыу.

СПРЯ́ТАТЬ *сов. кого-что* йәшереү, ҡасырыу, йыйып ҡуйыу.

СПРЯ́ТАТЬСЯ *сов.* йәшеренеү, йәшенеү, ҡасыу, ышыҡланыу.

СПРЯ́ЧЬСЯ *сов.* егелеү.

СПУ́ГИВАТЬ *несов. см.* **спугну́ть.**

СПУГНУ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* ҡурҡытыу, ҡурҡытып (ҡыуып) ебәреү; **спугну́ть воробьёв** турғайҙарҙы ҡурҡытып ебәреү.

СПУД *м.*: **под спу́дом** ҡулланмайынса, тотонмайынса, йәшереп; **из-под спу́да** онотолған ерҙән.

СПУСК *м.* 1. *см.* **спусти́ть** 1—4, 8, 9 *и* **спусти́ться;** 2. (*откос*) төшөү урыны, төшә торған ер; **круто́й спуск** төшә торған текә ер; 3. (*в оружии*) төшөргөс, спуск; 4. *полигр.* (*пробел в верхней части страницы*) буш урын; 5. *полигр.* урынлашыу (*китап баҫа торған машинаға верстать ителгән биттәрҙең урынлашыуы*).

СПУСКА́ТЬ *несов. см.* **спусти́ть.**

СПУСКА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **спусти́ться;** 2. *страд к* **спуска́ть.**

СПУСКНО́Й, СПУСКОВО́Й *прил.* түбән төшөрә торған, түбән төшөрөү; **спускна́я труба́** түбән төшөрөү торбаһы.

СПУСТИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*переместить вниз*) төшөрөү, төшөрөп ебәреү; **спусти́ть флаг** флаг төшөрөү; **спусти́ть шлю́пку** шлюпканы (һыуға) төшөрөү; 2. *что* (*дать вытечь*) ағыҙыу, ағыҙып бөтөрөү, ағыҙып ебәреү; **спусти́ть во́ду из пруда́** быуаның һыуын ағыҙып ебәреү; 3. *кого-что* (*освободить от привязи, зацепки*) ысҡындырыу, сисеп (*йәки* ысҡындырып) ебәреү; **спусти́ть соба́к с це́пи** эттәрҙе сынйырҙан ысҡындырып ебәреү; 4. *что, перен.* (*переслать в низовые организации*) ебәреү, төшөрөү; **спусти́ть директи́ву из це́нтра** үҙәктән директива ебәреү; 5. *что и без доп.* (*простить*) ғәфү итеү, кисереү; **я ему́ не спущу́ э́того** мин уны был эш өсөн кисерә алмайым; 6. *что, перен. разг.* (*растратить*) отороу; **спусти́ть все де́ньги** бөтә аҡсаны оторoу; 7. *без доп.* (*выпустить воздух*) (һауаны) сығарыу, һауаны сығарып ебәреү; **ши́на спусти́ла** шинаның һауаһы сығып бөткән; 8. *что* (*уменьшить*) кәметеү; **спусти́ть у́ровень воды́** һыуҙың кимәлен кәметеү; 9. *что, разг.* (*потерять в весе*) кәмеү, ябығыу; ◇ **рабо́тать спустя́ рукава́** илке-һалҡы (*йәки* өҫтән-мөҫтән) ғына эшләү; **спусти́ть пе́тлю** (*при вязании*) күҙ төшөрөү; **спусти́ть шку́ру** *с кого* күрмәгәнен күрһәтеү, тиреһен тунау.

СПУСТИ́ТЬСЯ *сов. в разн. знач.* төшөү, түбән төшөү; **спусти́ться с горы́** тауҙан төшөү; **ночь спусти́лась на зе́млю** ергә ҡараңғы төштө; **мы на ло́дке спусти́лись вниз по реке́** беҙ кәмәлә йылға буйлап түбән төштөк.

СПУСТЯ́ *предлог с вин. п.* үткәс, уҙғас, -дан (-дән, -ҙан, -ҙән, -нан, -нән, -тан, -тән) һуң; **спустя́ год** бер йыл үткәс.

СПУ́ТАТЬ *сов.* 1. *что* (*нитки, волосы и т. п.*) сыуалтыу, сейәлдереү, сebәләндереү; 2. *кого-что* бутау; **я спу́тал вас с ним** мин һеҙҙе уның менән бутағанмын; 3. *кого* (*опутать*) тышап ҡуйыу; **спу́тать лошаде́й** аттарҙы тышап ҡуйыу.

СПУ́ТАТЬСЯ *сов.* 1. (*беспорядочно перемешаться—о волосах, нитках и т. п.*) сыуалыу, себәләнеү, сейәлеү, сейәләнеү, кейеҙләнеү; 2. *перен.* (*смешаться*) буталыу; **мы́сли спу́тались** фекерҙәр буталды.

СПУ́ТНИК *м.* 1. юлдаш; 2. *перен.* юлдаш; **война́ — неизбе́жный спу́тник капитали́зма** һуғыш капитализмдең айырылмаҫ юлдашы; 3. *астр.* эйәрсен; **Луна́ — спу́тник Земли́** Ай — Ерҙең эйәрсене; ◇ **иску́сственный спу́тник** яһалма спутник.

СПУ́ТНИЦА *женск. р. к* **спу́тник** 1, 2.

СПУ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **спу́тать.**

СПУ́ТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **спу́таться;** 2. *страд. к* **спу́тывать.**

СПЬЯ́НА, СПЬЯ́НУ *нареч. разг.* иҫерек баш менән (*йәки* көйгә, көйө, хәлдә).

СПЯ́ТИТЬ *сов. прост.*: **он оконча́тельно спя́тил с ума́** ул бөтөнләйгә аҡылдан шашҡан.

СПЯ́ЧКА *ж.* 1. (*у животных*) йоҡоға талыу; 2. *перен.* (*бездеятельность*) эшмәкәрһеҙлек, пассивлек.

СПЯ́ЩИЙ *прич.* 1. йоҡлап ятҡан; 2. *в знач. сущ.* **спя́щий** *м.*, **спя́щая** *ж.* йоҡлаған (*йәки* йоҡлап ятҡан) кеше.

СРАБА́ТЫВАТЬСЯ I *несов. см.* **срабо́таться** I.

СРАБА́ТЫВАТЬСЯ II *несов. см.* **срабо́таться** II.

СРАБО́ТАТЬСЯ I *сов.* эштән сығыу, туҙыу; **стано́к срабо́тался** станок туҙған.

СРАБО́ТАТЬСЯ II *сов.* (үҙ-ара) килешеп эшләп алып китеү, (үҙ-ара) ярашып (*йәки* килешеп) эшләй башлау; **мы с ним бы́стро срабо́тались** беҙ уның менән тиҙ килешеп эшләп алып киттек.

СРАВНЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **сравни́ть; сравне́ние ко́пии с оригина́лом** күсермәне оригиналы менән сағыштырып ҡарау; 2. *лит.* сағыштырыу; **наро́дная поэ́зия изоби́лует сравне́ниями** халыҡ ижадында сағыштырыуҙар күп осрай; ◇ **не идёт в сравне́ние** *с кем-чем* сағыштырырға мөмкин түгел, сағыштырмаҫлыҡ; **сте́пени сравне́ния** *см.* **сте́пень** 1.

СРА́ВНИВАТЬ I *несов. см.* **сравни́ть.**

СРА́ВНИВАТЬ II *несов. см.* **сравня́ть.**

СРАВНИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. сағыштырма; **сравни́тельный ме́тод** сағыштырма метод; 2. *грам.* сағыштырыу; **сравни́тельные сою́зы** сағыштырыу теркәүестәре; 3. (*относительный*) яҡшы (*йәки* арыу) уҡ.

СРАВНИ́ТЬ *сов. кого-что* 1. (*сопоставить*) сағыштырыу, сағыштырып ҡарау; 2. (*приравнять*) тиңләү, тиңләштереү; **его́ с тобо́й сравни́ть нельзя́** уны һинең менән тиңләштереп булмай.

СРАВНИ́ТЬСЯ *сов.* тиңләшеү; **никто́ не мо́жет с ним сравни́ться** берәү ҙә унның менән тиңләшә алмай.

СРАВНЯ́ТЬ *сов. кого-что* (*сделать равным*) тиңләү, тиңләштереү.

СРАВНЯ́ТЬСЯ *сов.* тиңләшеү.

СРАЖА́ТЬ(СЯ) *несов. см.* **срази́ть(ся).**

СРАЖЕ́НИЕ *с.* 1. һуғышыу, һуғыш; 2. *перен. разг.* (*схватка, спор*) ярышыу, ярыш, көрәш.

СРАЗИ́ТЬ *сов кого* 1. (*убить*) бәреп йығыу, үлтереү; 2. *перен.* (*крайне поразить, удручить*) аяҡтан йығыу, ғәжәпкә ҡалдырыу; **э́та весть срази́ла его́** был хәбәр уны ғәжәпкә ҡалдырҙы.

СРАЗИ́ТЬСЯ *сов.* 1. һуғышыу; 2. *разг.* (*вступить в спор*) ярышыу; 3. *разг.* (*сыграть в какую-л. игру*) уйнап алыу.

СРА́ЗУ *нареч.* 1. (*очень быстро, моментально*) шунда уҡ, бик тиҙ; **он сра́зу очну́лся** ул шунда уҡ уянды; 2. (*в один приём, разом*) шунда уҡ, бер юлы; 3. (*одновременно*) бер юлы, тотош бергә; **откры́ть ого́нь сра́зу из трёх ору́дий** бер юлы өс орудиенән ут асыу.

СРАМ *м. разг* 1. (*позор*) оят, хурлыҡ; 2. *в знач. сказ.* (*позорно, стыдно*) оят, хурлыҡ.

СРАМИ́ТЬ *несов. кого-что, разг.* хурлау, оятлы (*йәки* хур) итеү, оятҡа ҡалдырыу, хурлыҡҡа төшөрөү.

СРАМИ́ТЬСЯ *несов. разг.* хурланыу, оятлы (*йәки* хур) булыу, оятҡа ҡалыу, хурлыҡҡа төшөү.

СРАМНИ́К *м. прост.* оятһыҙ, әҙәпһеҙ (*кеше*).

СРАМНИ́ЦА *женск. р. к* **срамни́к.**

СРАМОТА́ *ж. прост.* оят, хурлыҡ.

СРАСТА́НИЕ *с. см.* **сраста́ться; сраста́ние косте́й по́сле перело́ма** һөйәктәрҙең һынғас ялғаныуы.

СРАСТА́ТЬСЯ *несов. см.* **срасти́сь.**

СРАСТИ́СЬ *сов.* 1. йәбешеп (*йәки* бергә ҡушылып) үҫеү; **оре́хи сросли́сь** сәтләүектәр бергә ҡушылып үҫкән; 2. (*о сломанной кости и т. п.*) ялғаныу, ялғанып үҫеү.

СРАСТИ́ТЬ *сов. что* 1. (*сломанную кость*) ялғау, ялғап үҫтереү; 2. *тех.* ялғау, ҡушып йәбештереү, тоташтырыу.

СРАЩЕ́НИЕ *с. см.* **срасти́ть** *и* **срасти́сь;** ✧ **фразеологи́ческие сраще́ния** *грам.* фразеологик ялғаныштар.

СРА́ЩИВАНИЕ *с. см.* **срасти́ть** *и* **сра́щиваться; сра́щивание косте́й** һөйәктәрҙең ялғаныуы.

СРА́ЩИВАТЬ *несов. см.* **срасти́ть.**

СРА́ЩИВАТЬСЯ *несов.* 1. *тех.* ялғанып (*йәки* ҡушылып) йәбешеү, тоташтырылыу; 2. *страд. к* **сра́щивать.**

СРЕ́БРЕНИК *м.* (боронғо ваҡ) көмөш аҡса.

СРЕБРОЛЮ́БЕЦ *м. уст.* аҡса яратыусан (кеше).

СРЕБРОНО́СНЫЙ *прил. геол.* көмөшлө, көмөшө булған; **среброно́сная поро́да** көмөшлө тау тоҡомо.

СРЕДА́ I *ж. в разн знач.* тирә-яҡ, әйләнә-тирә, ара; среда; **рабо́чая среда́** эшселәр араһы; **пита́тельная среда́** аҙыҡландырыусы среда; **географи́ческая среда́** географик среда; **окружа́ющая среда́** тирә-юнь.

СРЕДА́ II *ж.* шаршамбы.

СРЕДИ́ *предлог с род. п.* 1. уртаһында; **среди́ но́чи** төн уртаһында; 2. (*в кругу кого-л., между*) араһында; **среди́ друзе́й** дуҫтар араһында; **среди́ льдов** боҙҙар араһында; ✧ **среди́ бе́ла дня** *см.* **бе́лый.**

СРЕДИ́НА *ж. см.* **середи́на.**

СРЕДИ́ННЫЙ *прил. см.* **середи́нный.**

СРЕ́ДНЕ *нареч.* уртаса, бер көйсә, бер көйгә. ғәҙәтсә; **пье́са была́ сы́грана сре́дне** пьеса уртаса уйналды.

СРЕДНЕ- *ҡушма һүҙҙәрҙең «урта, уртаса» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **среднеазиа́тский** Урта Азия.

СРЕДНЕВЕКО́ВЫЙ *прил.* урта быуат; **средневеко́вое иску́сство** урта быуат сәнғәте.

СРЕДНЕВЕКО́ВЬЕ *с. ист.* урта быуат; **ра́ннее средневеко́вье** тәүге урта быуат.

СРЕДНЕМЕ́СЯЧНЫЙ *прил.* уртаса айлыҡ.

СРЕДНЕЯЗЫ́ЧНЫЙ *прил. лингв.* тел уртаһы; **среднеязы́чные согла́сные** тел уртаһы тартынҡылары.

СРЕ́ДНИЙ *прил.* 1. (*находящийся в середине*) урталағы, урта; уртансы (*о братьях, сёстрах и т. п.*); **сре́днее окно́** урталағы тәҙрә; 2. (*промежуточный*) урта, уртаса; **челове́к сре́днего ро́ста** урта буйлы кеше; **сре́дняя ско́рость по́езда** поездың уртаса тиҙлеге; 3. (*посредственный*) уртаса, тандыр; **сре́дние спосо́бности** уртаса зирәклек; ✧ **в сре́днем** уртаса алғанда, уртаса; **сре́дний па́лец** урта бармаҡ; **сре́дний род** *грам.* средний род; **сре́дняя шко́ла** урта мәктәп.

СРЕДОТО́ЧИЕ *с.* үҙәк, тупланыш, тупланған урын (*йәки* ер).

СРЕ́ДСТВО *с.* 1. (*приём, способ действия*) сара, әмәл, юл; **сре́дство защи́ты** һаҡланыу сараһы; 2. *обычно мн.* **сре́дства** средство; **тра́нспортные сре́дства** транспорт средстволары; **сре́дства произво́дства** етештереү средстволары; 3. (*лечебное*) дарыу, им; **сре́дство от ка́шля** ютәл дарыуы; 4. *мн.* **сре́дства** (*деньги*) аҡса; 5. *перен.* (*возможности*) мөмкинлектәр, эске көстәр.

СРЕДЬ *предлог см.* **среди́.**

СРЕЗ *м.* 1. *см.* **сре́зать** 1; **срез дёрна** кәҫ киҫеү; 2. (*место*) киҫелеш. киҫем, ҡырҡым; киҫелгән (*йәки* ҡырҡылған) урын.

СРЕ́ЗАТЬ *сов.* 1. *что* киҫеп (*йәки* ҡырып, сабып) алыу, киҫеп (*йәки* ҡыйып) төшөрөү; **сре́зать ве́тку** ботаҡты киҫеп төшөрөү; 2. *кого-что, перен.* (*оборвать чью-л. речь*) һүҙен бүлеү, һүҙен ҡырт киҫеү; 3. *кого, разг.* (*провалить на экзамене*) экзаменда үткәрмәү ҡасар билдәһе ҡуйыу; ✧ **сре́зать у́гол** туранан сығыу.

СРЕЗА́ТЬ *несов. см.* **сре́зать.**

СРЕ́ЗАТЬСЯ *сов. разг.* 1. (*на экзамене*) экзаменда үтмәү, экзамен бирә алмау; 2. *с кем и без доп.* (*вступить в спор*) әлегешеү, һүҙгә килешеү.

СРЕЗА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **сре́заться;** 2. *страд. к* **среза́ть.**

СРЕ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **сре́зать.**

СРЕ́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **сре́заться;** 2. *страд. к* **сре́зывать.**

СРИСОВА́ТЬ *сов. кого-что* күсереп һүрәт төшөрөү, күсереп алыу, күсереп (*йәки* ҡарап) һүрәт яһау; **срисова́ть иллюстра́цию из кни́ги** китаптан иллюстрацияны күсереп алыу.

СРИСО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **срисова́ть.**

СРОБЕ́ТЬ *сов. разг.* ҡурҡып (*йәки* ҡаушап) ҡалыу.

СРОВНЯ́ТЬ *сов. что* тигеҙләү; ◇ **сровня́ть с землёй** ер менән тигеҙләү (*емереп, тар-мар итеү*).

СРОВНЯ́ТЬСЯ *сов.* тигеҙләнеү.

СРОДНИ́ *нареч. разг.* туған, ҡәрҙәш; **он мне сродни́** ул миңә ҡәрҙәш.

СРОДНИ́ТЬ *сов. кого-что* яҡынайтыу, дуҫлаштырыу; **слу́жба в одно́м полку́ нас сродни́ла** бер полкта хеҙмәт итеү беҙҙе яҡынайтты.

СРОДНИ́ТЬСЯ *сов.* 1. *с кем-чем* (*сдружиться*) яҡынайыу, дуҫлашыу; 2. *с чем* (*свыкнуться с чем-л.*) эйәләшеп (*йәки* өйрәнеп) китеү; **я сродни́лся с но́вой рабо́той** мин яңы эшкә эйәләшеп киттем.

СРО́ДНЫЙ *прил.* (*сходный*) оҡшаш, яҡын.

СРОДСТВО́ *с. книжн.* оҡшашлыҡ, яҡынлыҡ, берҙәйлек; **сродство́ хара́ктеров** характерҙәрҙең оҡшашлығы.

СРО́ДУ *нареч. прост.* һис, һис бер, ғүмерҙә, бер ҙә; **сро́ду не ви́дел** һис бер күргәнем юҡ.

СРОК *м.* ваҡыт, срок; **на коро́ткий срок** ҡыҫҡа ваҡытҡа; **прие́хать к сро́ку** срогына (*йәки* ваҡытына) ҡайтып етеү; ◇ **да́йте срок** ваҡыт бирегеҙ; **не дава́ть ни о́тдыху, ни сро́ку** *см.* **о́тдых.**

СРО́СТОК *м.* ҡуш, ҡушылып үҫкән (нәмә), йәбешкән (нәмә); **оре́х-сро́сток** ҡуш сәтләүек.

СРО́ЧНОСТЬ *ж.* 1. ашығыслыҡ, ашығыс булыу, ашығыс (*йәки* бик тиҙ) үтәлергә тейешлек; **сро́чность зака́за** заказдың ашығыс булыуы; 2. (*о сроке*) сроклы булыу; 3. *разг.* (*спешка*) ашығыслыҡ.

СРО́ЧНЫЙ *прил.* 1. ашығыс, кисектергеһеҙ, бик тиҙ; **сро́чная рабо́та** ашығыс эш; **приня́ть сро́чные ме́ры** ашығыс саралар күреү; 2. (*на определённый срок*) ваҡытлы, сроклы; **сро́чный вклад** сроклы вклад.

СРУБ *м.* 1. *см.* **сруби́ть** 1; **прода́ть лес на сруб** ҡырҡырға урман һатыу; 2. (*сооружение*) бурама, бура; **коло́дезный сруб** ҡоҙоҡ бурамаһы.

СРУБА́ТЬ *несов. см.* **сруби́ть** 1.

СРУБИ́ТЬ *сов. что* 1. киҫеү, киҫеп (*йәки* ҡырҡып) алыу (*йәки* төшөрөү, ауҙарыу); **сруби́ть берёзу** ҡайынды киҫеп ауҙарыу; 2. (*выстроить из брёвен*) бурау; **сруби́ть избу́** өй бурау.

СРУ́БЩИК *м.* ағас киҫеүсе (*йәки* ҡырҡыусы); бураусы.

СРЫВ *м.* 1. *см.* **сорва́ть** 2, 3 *и* **сорва́ться** 1, 3, 5; 2. (*неудача в чём-л.*) уңышһыҙлыҡ, уңышһыҙлыҡҡа осрау; өҙөклөк; **сры́вов на рабо́те не́ было** эштә өҙөклөктәр булманы.

СРЫВА́ТЬ I *несов. см.* **сорва́ть.**

СРЫВА́ТЬ II *несов. см.* **срыть.**

СРЫВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **сорва́ться;** 2. *страд. к* **срыва́ть** I.

СРЫ́ВЩИК *м. разг.* өҙөүсе, өҙөклөк килтереүсе.

СРЫ́ГИВАТЬ *несов. см.* **срыгну́ть.**

СРЫГНУ́ТЬ *сов. что и без доп., разг.* ҡоҫоу (*балалар тураһында*).

СРЫТЬ *сов. что* ҡаҙып ташлау, ҡаҙып (*йәки* соҡоп) алып ташлау.

СРЯ́ДУ *нареч. разг.* тотош, бер рәттән, тотоштан, бер юлы; **три дня сря́ду шёл дождь** өс көн рәттән ямғыр яуҙы.

ССА́ДИНА *ж.* сыйылған (*йәки* һыҙырылған) урын.

ССАДИ́ТЬ I *сов. кого* (*ултырған урынынан*) төшөрөү, төшөргә ярҙам итеү, төшөрөп ебәреү; **ссади́ть с ло́шади** аттан төшөрөү; **ссади́ть с по́езда** поездан төшөрөү.

ССАДИ́ТЬ II *сов. что* (*поцарапать*) (тәнде) сыйҙыртыу, һыҙыртыу.

ССА́ЖИВАТЬ I *несов. см.* **ссади́ть** I.

ССА́ЖИВАТЬ II *несов. см.* **ссади́ть** II.

ССЕК *м.* (*часть говяжьей туши*) бот ите, боттоң һум ите.

ССО́РА *ж.* талаш, ыҙғыш, тартыш, ғауға.

ССО́РИТЬ *несов. кого-что* ыҙғыштырыу, талаштырыу, ара боҙоу.

ССО́РИТЬСЯ *несов.* ҡыҫҡырышыу, ыҙғышыу, талашыу, һүҙгә килешеү.

ССО́ХНУТЬСЯ *сов.* 1. (*покоробиться*) (кибеп) ҡалтайыу, салышайып бөтөү; 2. (*стать твёрдым*) (кибеп) ҡатыу, кибеп бөтөү.

ССУ́ДА *ж.* ссуда; **получи́ть ссу́ду** ссуда алыу.

ССУДИ́ТЬ *сов. кого-что, кому, чем* үтескә (*йәки* бурысҡа) биреү, бурысҡа биреп тороу, ссуда биреү.

ССУ́ДНЫЙ *прил.* ссуда; **ссу́дная ве́домость** ссуда ведомосе.

ССУДОДА́ТЕЛЬ *м.* бурысҡа биреүсе, ссуда биреүсе.

ССУЖА́ТЬ *несов. см.* **ссуди́ть.**

ССУТУ́ЛИТЬ(СЯ) *сов. см.* **суту́лить(ся).**

ССУЧИ́ТЬ *сов. что* 1. (*свить*) сиратыу, ҡатыу; 2. (*изготовить*) ишеү (*арҡан, ептәрҙе*).

ССУЧИ́ТЬСЯ *сов.* сиратылыу, ҡатылыу.

ССЫЛА́ТЬ(СЯ) *несов. см.* **сосла́ть(ся).**

ССЫ́ЛКА I *ж.* 1. *см.* **сосла́ть; отпра́вить в ссы́лку** һөргөнгә ебәреү; 2. (*место*) һөргөн; **жить в ссы́лке** һөргөндә йәшәү.

ССЫ́ЛКА II *ж.* 1. *см.* **сосла́ться;** 2. (*выдержка*) ссылка (*берәй фекерҙе раҫлау өсөн алынған цитаталар, өҙөктәр, сығанаҡтар*).

ССЫ́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. һөргөндәге, һөргөнгә ебәрелгән; 2. *в знач. сущ. м.* һөргөнгә ебәрелгән (кеше).

ССЫ́ПАТЬ *сов. что* һалыу, бушатыу, тултырыу (*ваҡ, онтаҡ нәмәне*).

ССЫПА́ТЬ *несов. см.* **ссы́пать.**

ССЫ́ПАТЬСЯ *сов.* ҡойолоу, ҡойолоп төшөү.

ССЫПА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **ссы́паться;** 2. *страд. к* **ссыпа́ть.**

ССЫ́ПКА *ж. см.* **ссы́пать; ссы́пка зерна́** ашлыҡ һалыу.

ССЫПНО́Й *прил.* һалыу, тултырыу; **ссыпно́й пункт** иген һалыу пункты.

ССЫХА́ТЬСЯ *несов. см.* **ссо́хнуться.**

ста *род, дат. п и т. д. от* **сто.**

СТАБИЛИЗА́ТОР *м. тех.* стабилизатор (1. *самолёт, карап һ. б. хәрәкәт иткәндә сайкалдырмай, тотороҡлолоҡ бирә торған ҡоролма йәки прибор*; 2. *ниндәй ҙә булһа бер составтың үҙгәреү процесен туҡтатып торған матдә*).

СТАБИЛИЗА́ЦИЯ *ж.* стабилләү, стабилле (*йәки* ныҡлы) итеү, нығытыу.

СТАБИЛИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* стабилләү, ныҡлы итеү, нығытыу; **стабилизи́ровать валю́ту** валютаны стабилләү.

СТАБИЛИЗИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов.* стабилләнеү, нығыу; 2. *несов. страд. к* **стабилизи́ровать.**

СТАБИЛИЗОВА́ТЬ *сов. и несов. см.* **стабилизи́ровать.**

СТАБИЛИЗОВА́ТЬСЯ 1. *сов. и несов. см.* **стабилизи́роваться** 1; 2. *несов. страд. к* **стабилизова́ть.**

СТАБИ́ЛЬНОСТЬ *ж.* стабиллек, ныҡлыҡ, тотороҡлолоҡ, үҙгәрмәүсәнлек.

СТАБИ́ЛЬНЫЙ *прил.* стабиль, ныҡлы, тотороҡло, үҙгәрмәй торған; **стаби́льный учéбник** стабиль дәреслек.

СТА́ВИТЬ *несов.* 1. *кого* (аяғына) баҫтырыу, баҫтырып ҡуйыу; 2. *кого* (*назначать*) (*эшкә, урынға*) ҡуйыу, ултыртыу; 3. *кого-что, перен.* (*создавать какое-л. положение*) ҡуйыу, ҡалдырыу; **ста́вить в нело́вкое положéние** ҡыйын хәлгә ҡуйыу; 4. *что* (*придавать стоячее положение*) ҡуйыу, ултыртыу; **ста́вить столбы́** бағаналар ултыртыу; 5. *что* (*помещать куда-л.*) ҡуйыу; **ста́вить маши́ну в гара́ж** машинаны гаражға ҡуйыу; 6. *что* ҡуйыу, һалыу; **ста́вить телефо́н** телефон ҡуйыу; **ста́вить то́чку** нөктә ҡуйыу; **ста́вить ба́нки** банка һалыу; **ста́вить запла́ты** ямау һалыу; **ста́вить печа́ть** печать ҡуйыу; 7. *что* ҡуйыу; **ста́вить но́вую пье́су** яңы пьеса ҡуйыу; 8. *что* (*вменять*) һанау, иҫәпләү; **ста́вить в вину́** ғәйепле һанау; ◇ **ни во что́ не ста́вить** *см.* **что** I; **ста́вить в изве́стность** хәбәр итеү; **ста́вить вопро́с ребро́м** мәсьәләне ҡабырғаһы менән ҡуйыу; **ста́вить диа́гноз** диагноз ҡуйыу; **ста́вить на вид** *см.* **вид** I; **ста́вить на ка́рту** *см.* **ка́рта**; **ста́вить на одну́ до́ску** *см.* **оди́н**; **ста́вить реко́рд** рекорд ҡуйыу; **ста́вить самова́р** самауыр ҡуйыу; **ста́вить тéсто** ҡамыр ҡуйыу; **ста́вить часы́** сәғәтте турылау, сәғәтте турылап ебәреү.

СТА́ВКА I *ж.* 1. (*в игре*) ҡуйылған аҡса, ставка (*отош уйындарында*); 2. *перен.* (*расчёт*) иҫәп тотоу, таяныу; 3. (*размер заработной платы*) эш хаҡы (*йәки* миҡдары).

СТА́ВКА II *ж.* ставка (1. *ғәскәр башлығы урынлашҡан урын*; 2. *юғары команда органы*).

СТА́ВКА III *ж.*: **о́чная ста́вка** күҙләштереү.

СТА́ВЛЕННИК *м.* ставленник, ҡуйылған кеше (*айырым йәки бер төркөм кешеләрҙең теләге буйынса улар файҙаһын күҙәтеү өсөн ҡуйылған кеше*).

СТА́ВНИ *мн.* (*ед.* **ста́вень** *м.*, **ста́вня** *ж.*) тәҙрә ҡапҡасы.

СТАДИА́ЛЬНЫЙ *прил. книжн.* стадиаль; **стадиа́льное разви́тие** стадиаль үҫеш.

СТАДИО́Н *м.* стадион.

СТА́ДИЯ *ж.* стадия, осор; **ста́дия разви́тия** үҫеш стадияһы.

СТА́ДНОСТЬ *ж.* көтөү (*йәки* өйөр) булып йәшәү.

СТА́ДНЫЙ *прил.* көтөү, өйөр; **ста́дные живо́тные** көтөү малдары.

СТА́ДО *с.* 1. көтөү, өйөр; **колхо́зные стада́** колхоз көтөүҙәре; 2. *перен. разг.* халыҡ өйөрө.

СТАЖ *м.* стаж (*берәй өлкәләге эшләү ваҡыты*).

СТАЖЁР *м.* стажёр (*стаж срогын үтәүсе кеше*).

СТАЖЁРКА *женск. р. к* **стажёр.**

СТАЖИ́РОВАТЬ(СЯ) *несов.* һынау стажы (*йәки* стажировка) үтеү.

СТАЖИРО́ВКА *ж.* һынау стажы үтеү, стажировка.

СТА́ИВАТЬ *несов. см.* **ста́ять.**

СТА́ЙЕР *м. спорт.* стайер (*алыҫ аралыҡҡа югереүсе, ярышыусы спортсмен*).

СТАКА́Н *м.* стакан.

СТАЛАГМИ́Т *м.* сталагмит (*мәмерйә иҙәненә юғарынан һарҡып, тамсылап төшөп, ослайып ҡатҡан эҙбиз ташы*).

СТАЛАКТИ́Т *м.* сталактит (*мәмерйә түшәменә ослайып ҡатҡан эҙбиз ташы һарҡындыһы*).

СТАЛЕ= *ҡушма һүҙҙәрҙең «ҡорос» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **сталепрока́тчик** ҡорос прокатлаусы.

СТАЛЕБЕТО́Н *м.* ҡорос-бетон.

СТАЛЕБЕТО́ННЫЙ *прил.* ҡорос-бетон; **сталебето́нные констру́кции** ҡорос-бетон конструкциялар.

СТАЛЕВА́Р *м.* ҡорос иретеүсе, сталевар.

СТАЛЕЛИТЕ́ЙНЫЙ *прил.* ҡорос ҡойоу; **сталелите́йный заво́д** ҡорос ҡойоу заводы.

СТАЛЕЛИТЕ́ЙЩИК *м.* ҡорос ҡойоусы, сталелитейщик.

СТАЛЕПЛАВИ́ЛЬНЫЙ *прил.* ҡорос иретеү; **сталеплави́льная печь** ҡорос иретеү мейесе.

СТАЛЕПЛАВИ́ЛЬЩИК *м. см.* **сталева́р.**

СТАЛЕПРОКА́ТНЫЙ *прил.* ҡорос прокатлау; **сталепрока́тный цех** ҡорос прокатлау цехы.

СТАЛЕПРОКА́ТЧИК *м.* ҡорос прокатлаусы, сталепрокатчик.

СТА́ЛКИВАТЬ *несов. см.* **столкну́ть.**

СТА́ЛКИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **столкну́ться**; 2. *страд. к* **ста́лкивать.**

СТАЛЬ *ж.* ҡорос; **высококачественная сталь** юғары сифатлы ҡорос.

СТАЛЬНО́Й *прил.* 1. ҡорос; **стальны́е пе́рья** ҡорос перо(лар); 2. (*о цвете*) тимер күк; 3. *перен.* (*крепкий, упругий*) ныҡ, тимер кеүек; **стальны́е мы́шцы** ныҡ мускулдар; 4. *перен.* (*выносливый, сильный*) сыҙамлы, түҙемле; **стальны́е не́рвы** сыҙамлы нервылар.

СТАМЕ́СКА *ж.* тишкес, йоҡа ҡасау.

СТАН I *м.* (*туловище*) кәүҙә, һын, буй-һын.

СТАН II *м.* стан (1. *вакытлы урынлашкан урын*; 2. *книжн. һуғышыусы яҡ*).
СТАН III *м. тех.* стан (1. *берәй эш башкарыу өсөн ҡуйылған ағас ҡоролма*; 2. *металл нәмәләр эшләү өсөн булған машина*).
СТАНДА́РТ *м.* 1. (*типовой образец*) стандарт, өлгө, үрнәк; 2. *перен.* (*шаблон*) стандарт, ҡалып, бер үк төҫлө нәмә.
СТАНДАРТИЗА́ЦИЯ *ж.* 1. стандартлаштырыу; 2. *перен.* (*шаблонность*) бер ҡалыпҡа һалыу, бер төҫлө итеү.
СТАНДАРТИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* стандартлаштырыу.
СТАНДАРТИЗИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов.* стандартланыу; 2. *несов. страд. к* **стандартизи́ровать**.
СТАНДА́РТНОСТЬ *ж. прям. и перен.* стандартлыҡ.
СТАНДА́РТНЫЙ *прил.* 1. (*типовой*) стандарт, бер төҫлө эшләнгән; **станда́ртная ме́бель** стандарт мебель; 2. *перен. разг.* стандарт, бер төрлө; **станда́ртные слова́** стандарт һүҙҙәр.
СТАНИ́НА *ж. тех.* төп, нигеҙ, станина (*машинаның йәки станоктың ҡуҙғалмай торған нигеҙе*).
СТАНИО́ЛЬ *м. тех.* станиоль (*аҡ ҡурғаштан эшләнгән бик йоҡа табаҡ*).
СТАНИ́ЦА *ж.* станица (*казактар ауылы*).
СТАНИ́ЧНИК *м.* станицала тороусы, станица кешеһе.
СТАНИ́ЧНЫЙ *прил.* станица; **стани́чный атама́н** *ист.* станица атаманы.
СТАНКО́ВЫЙ *прил.* 1. *воен.* станоклы; **станко́вый пулемёт** станоклы пулемёт; 2. *иск.* станокта эшләнгән; **станко́вая жи́вопись** станокта эшләнгән живопись.
СТАНКОСТРОЕ́НИЕ *с.* станоктар эшләү.
СТАНКОСТРОИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* станок, станоктар төҙөү; **станкострои́тельный заво́д** станок заводы.
СТАНОВИ́ТЬСЯ I *несов. см.* **стать** I 1, 2.
СТАНОВИ́ТЬСЯ II *несов.* 1. *см.* **стать** II 2, 3; 2. (*находиться в процессе становления*) үҫеү, формалаша барыу.
СТАНОВИ́ЩЕ *с.* ваҡытлыса тороу урыны.
СТАНОВЛЕ́НИЕ *с. книжн.* формалашыу, барлыҡҡа килеү, үҫеү.
СТАНОВО́Й *прил. уст.* стан; **станово́е управле́ние** стан идаралығы; **станово́й при́став** становой пристав (*революцияға тиклем полиция чиновниге, стан башлығы*).
СТАНО́К I *м.* станок (1. *тех. берәй нәмә эшләү машинаһы*; 2. *воен. һуғыш ҡоралы беркетеп ҡуйыла торған ҡулайлама*; 3. *ат дағалау урыны*; 4. *иск. художниктең эш урыны*).
СТАНО́К II *м.* станок (*Себерҙә ҙур булмаған ауыл*).
СТАНО́ЧНИК *м.* станокта эшләүсе (эшсе).
СТАНО́ЧНИЦА *женск. р. к* **стано́чник**.
СТАНС *м. лит.* станс (*шиғырҙың синтактик яҡтан бер бөтөн булған өлөшө*).
СТАНЦИО́ННЫЙ *прил.* станция; **станцио́нное зда́ние** станция йорто.
СТА́НЦИЯ *ж. в разн. знач.* станция; **железнодоро́жная ста́нция** тимер юл станцияһы; **о́пытная сельскохозя́йственная ста́нция** ауыл хужалығы тәжрибә станцияһы; **нача́льник ста́нции** станция начальнигe.
СТА́ПЕЛЬ *м.* стапель (*пароходтарҙы йыя, ҡора һәм һыуға төшөрә торған урын*).
СТА́ПЛИВАТЬ *несов. см.* **стопи́ть**.
СТА́ПТЫВАТЬ *см.* **стопта́ть**.
СТА́ПТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **стопта́ться**; 2. *страд. к* **ста́птывать**.
СТАРА́НИЕ *с.* 1. тырышыу, тырышлыҡ; 2. (*кустарная добыча золота*) старание (*кустарь юл менән алтын эҙләү, табыу*).
СТАРА́ТЕЛЬ *м.* старатель (*кустарь юл менән алтын эҙләүсе*).
СТАРА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* тырышлыҡ, тырышсанлыҡ.
СТАРА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* тырыш, тырышсан; **стара́тельный учени́к** тырыш уҡыусы.
СТАРА́ТЕЛЬСКИЙ *прил.* старатель; **стара́тельская арте́ль** старателдәр артеле.
СТАРА́ТЬСЯ *несов.* тырышыу.
СТАРЕ́ЙШИНА *м. ист.* уҙаман, аҡһаҡал, ырыу башлығы; ◇ **Сове́т старе́йшин** старейшиналар Советы (*СССР Верховный Советы сессияһы, съезы органы*).
СТАРЕ́ТЬ *несов.* 1. (*становиться старым*) ҡартайыу, олоғайыу; 2. (*устаревать*) иҫкереү.
СТА́РЕЦ *м.* 1. *книжн. см.* **стари́к**; 2. (*монах*) ҡарт монах.
СТАРИ́К *м.* ҡарт.
СТАРИКО́ВСКИЙ *прил.* ҡарт; **старико́вские привы́чки** ҡарттар ғәҙәте.
СТАРИНА́ 1. *ж.* боронғо заман; иҫкелек; **преда́ния старины́** боронғо заман риүәйәләре; 2. *м. разг.* (*старик*) ҡарт, бабай. оло кеше; **послу́шай, старина́** бабай, тыңла әле; ◇ **тряхну́ть стариной** йәш саҡты иҫкә төшөрөп алыу (*берәй нәмә эшләп ташлау*).
СТАРИ́НКА *ж.*: **по стари́нке** иҫкесә, боронғоса, әүәлгесә.
СТАРИ́ННЫЙ *прил.* боронғо, күптәнге; **стари́нная кни́га** боронғо китап; **стари́нный друг** күптәнге дуҫ.
СТА́РИТЬ *несов. кого-что* ҡартайтыу, олоғайтыу.
СТА́РИТЬСЯ *несов.* ҡартайыу.
СТА́РИЦА *ж.* (*старое русло реки*) ҡылы, иҫке үҙән (*йылғаның элекке юлы*).
СТАРО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «боронғо, иҫке» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **старославя́нский** боронғо славян; **старомо́дный** иҫке модалағы, иҫке мода менән тегелгән.
СТАРОВЕ́Р *м.* 1. (*последователь старой веры*) старовер (*иҫке диндә тотоусы кеше*); 2. *перен.* иҫке ҡарашлы кеше.
СТАРОДА́ВНИЙ *прил.* бик боронғо (*йәки күптәнге*).
СТАРОЖИ́Л *м.* (бер урында) күп йылдар тороусы, күптән йәшәүсе.
СТАРОЗАВЕ́ТНЫЙ *прил.* 1. (*придерживающийся старых традиций*) иҫке ҡарашлы, иҫкесә тороусы; 2. (*устарелый*) боронғонан килгән; иҫке, иҫкергән.
СТАРООБРА́ЗНЫЙ *прил.* ҡарт сырайлы (*йәки* һынлы).

СТАРООБРЯ́ДЕЦ *м. рел.* старообрядец (*иҫке дини общинала тороусы кеше*).

СТАРОПЕЧА́ТНЫЙ *прил.* боронғо баҫма; **старопеча́тные кни́ги** боронғо баҫма китаптар (*17 быуаттың икенсе яртыһына тиклем баҫылған китаптар*).

СТАРОРЕ́ЖИ́МНЫЙ *прил.* иҫке тәртипкә ҡоролған, иҫке режимдәге.

СТАРОСВЕ́ТСКИЙ *прил. уст. см.* **старозаве́тный.**

СТА́РОСТА *м.* староста (1. *уст. элек һайлап йәки билдәләп ҡуйылған ауыл башлығы*; 2. *ҙур булмаған коллективкә эш процесендә етәкселек итеү өсөн билдәләп ҡуйылған кеше*).

СТА́РОСТЬ *ж.* ҡартлыҡ; ◇ **на ста́рости лет** ҡартлыҡ көнөндә.

СТАРТ *м.* старт (1. *спорт ярышының башланыу йәки самолёттың һауаға күтәрелеү моменте*; 2. *спорт ярышының башланған йәки самолёттың һауаға күтәрелгән урыны*).

СТА́РТЕР *м.* стартер (1. *тех. автомашина һәм авиация двигателдәрен механик рәүештә эшләтеүсе аппарат*; 2. *спорт. ярыш башланғанда сигнал биреүсе кеше*).

СТАРТОВА́ТЬ *сов. и несов.* старт яһау.

СТАРУ́ХА *ж.* ҡарсыҡ, ҡортҡа.

СТАРУ́ШЕЧИЙ *прил.* ҡарсыҡ, ҡортҡа; **стару́шечий го́лос** ҡарсыҡтар тауышы.

СТА́РЧЕСКИЙ *прил.* ҡарт; **ста́рческая похо́дка** ҡарттар йөрөшө, ҡарттар атлауы.

СТА́РШЕ *нареч.* 1. (*больше по возрасту, взрослее*) олораҡ, өлкәнерәк; 2. (*выше, чем кто-л. по чину и т. п.*) өлкәнерәк; 3. (*ближе к выпуску — об учащемся*) юғары, юғарыраҡ; **он был кла́ссом ста́рше** ул бер класҡа юғары ине.

СТАРШЕКЛА́ССНИК *м.* юғары класс уҡыусыһы.

СТАРШЕКЛА́ССНИЦА *женск. р. к* **старшекла́ссник.**

СТАРШЕКУ́РСНИК *м.* юғары курс уҡыусыһы.

СТАРШЕКУ́РСНИЦА *женск. р. к* **старшеку́рсник.**

СТА́РШИЙ *прил.* 1. (*по возрасту*) оло, өлкән; **ста́рший сын** өлкән ул; 2. (*по положению*) өлкән; **ста́рший инжене́р** өлкән инженер; 3. *в знач. сущ.* **ста́ршие** *мн.* ололар, ҙурҙар; **слу́шаться ста́рших** ололар һүҙен тыңлау; 4. (*о классе, курсе*) юғары; **перейти́ в ста́рший класс** юғары класҡа күсеү.

СТАРШИ́НА *ж. собир. ист.* старшиналар (*16—18 быуаттарҙа казактарҙың мул тормошло юғары ҡатламы*).

СТАРШИНА́ *м.* старшина (1. *воен. хәрби звание*; 2. *уст. революцияға тиклем волость башлығы һәм ғөмүмән берәй коллективтең эшен алып барыу өсөн һайлап ҡуйылған кеше*).

СТАРШИНСТВО́ *с.* ололоҡ (*по возрасту*); юғарылыҡ (*по званию, положению и т. п.*).

СТА́РЫЙ *прил.* 1. ҡарт, ҡартайған; 2. (*давний*) элекке, күптәнге, иҫке; **ста́рый друг** иҫке дуҫ; 3. (*ветхий*) иҫке, иҫкергән, туҙған; **ста́рое пла́тье** иҫке күлдәк; 4. (*старинный*) боронғо, иҫке; **ста́рые кни́ги** боронғо китаптар; 5. (*устаревший*) иҫкергән, иҫке, боронғо; **ста́рая те́хника** иҫкергән техника; 6. *в знач. сущ.* **ста́рое** *с.* иҫке, иҫкелек; ◇ **и ста́рый и ма́лый, и стар и мал, и стар и млад** олоһо-кесеһе, йәше-ҡарты; **по ста́рой па́мяти** *см.* **па́мять.**

СТАРЬЁ *с. собир. разг.* иҫке-моҫҡо, алам-һалам.

СТАРЬЁВЩИК *м.* сепрәк йыйыусы.

СТАСКА́ТЬ *сов. что, разг.* йыйыу, ташыу (*бер ергә*).

СТА́СКИВАТЬ *несов. см.* **стащи́ть** 1, 2 *и* **стаска́ть.**

СТАСОВА́ТЬ *сов. что и без доп.* (*кәрттәрҙе*) аралаштырыу, бутау.

СТА́ТИКА *ж.* статика (1. *теоретик механикала есемдәрҙең тигеҙлек һаҡлау шарттарын өйрәнә торған бүлек*; 2. *хәрәкәтһеҙ, тыныс тороу*).

СТАТИ́СТ *м.* статист (*һүҙһеҙ бәләкәй ролдәрҙе башҡарыусы актёр*).

СТАТИ́СТИК *м.* статистик, статистика белгесе.

СТАТИ́СТИКА *ж.* статистика (1. *кешелек йәмғиәтенең һәм халыҡ хужалығының һан яғынан үҙгәрешен өйрәнә торған фән*; 2. *иҫәпкә алыу, иҫәп-хисап эштәре*).

СТАТИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* статистик; **статисти́ческая табли́ца** статистик таблица.

СТАТИ́СТКА *женск. р. к* **стати́ст.**

СТАТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. (*неподвижный*) статик, хәрәкәтһеҙ, тыныс торғандағы; **стати́ческий у́ровень воды́** һыуҙың тыныс хәлендәге кимәле; 2. *см.* **стати́чный.**

СТАТИ́ЧНЫЙ *прил.* хәрәкәтһеҙ, тыныс торған.

СТА́ТНОСТЬ *ж.* зифа булыу, буйға (*йәки кәүҙәгә*) һылыулыҡ.

СТА́ТНЫЙ *прил.* зифа (буйлы), һылыу, матур кәүҙәле; **ста́тная фигу́ра** зифа буй.

СТА́ТОР *м. тех.* статор (*электр машиналарының ҡуҙғалмай торған нигеҙ өлөшө*).

СТАТС-СЕКРЕТА́РЬ *м.* статс-секретарь (*ҡайһы бер капиталистик илдәрҙә министрҙәрҙең һәм юғары дәрәжәләге чиновниктәрҙең исеме*).

СТА́ТУС-КВО *м. нескл.* статус-кво (*билдәле бер ваҡытта булған закон, положение*).

СТАТУ́Т *м. офиц.* устав, статут (*берәй нәмә тураһында*).

СТАТУЭТКА *ж.* статуэтка, бәләкәй статуя, таш ҡурсаҡ.

СТА́ТУЯ *ж.* статуя (*таштан, гипстан ҙур итеп яһалған кеше йәки хайуан һыны*).

СТАТЬ I *сов.* 1. тороу, баҫыу; **стать в о́чередь** сиратҡа баҫыу (*йәки* тороу); **стать на́ ноги** аяҡҡа баҫыу; 2. (*сделать остановку*) туҡтау, тороу; **стать на ночёвку** ҡунырға туҡтау; 3. *перен.* (*занять какую-л. позицию; подняться для борьбы*) күтәрелеү, баҫыу; яҡлау; **стать на защи́ту угнетённых** иҙелгәндәрҙе яҡлауға күтәрелеү; 4. (*остановиться*) туҡтау, туҡталыу; **часы́ ста́ли** сәғәт туҡтаған; ◇ **во что бы то ни ста́ло**

нисек кенә булмаһын; стать ме́жду *кем* араға кереү; стать на учёт учётка кереү.

СТАТЬ II *сов.* 1. *с кем-чем и без доп.* булыу; **что́-то ста́ло с се́рдцем** йөрәккә әллә ни булды; 2. *безл. кого-чего* (*с отрицанием*) юк булыу; үлеү; **у меня́ не ста́ло родны́х** минең туғандар үлеп бөттө; 3. (*как вспомогательный глагол*) башлау, тотоноу, керешеү, булыу; **ста́ло света́ть** *безл.* яктыра башланы; **стать инжене́ром** инженер булыу.

СТАТЬ III *ж.* (*осанка*) буй-һын, кәүҙә, тән төҙөлөшө; (үҙен) тотоуы; ◇ **под ста́ть** *кому-чему* тура килеү, лайыклы; окшау, =дай (=дәй, =ҙай, =ҙәй) булыу; **с како́й ста́ти?** ниңә?, ни өсөн?, нилектән?

СТА́ТЬСЯ *сов. обычно безл.* булыу; **что с ним ста́нется?** уға ни булыр икән?; ◇ **мо́жет ста́ться** *вводн. сл* бәлки.

СТАТЬЯ́ *ж.* 1. мәҡәлә; **передова́я статья́** баш мәҡәлә; 2. *юр.*, *фин.* статья; 3. (*отрасль*) тармаҡ; **животново́дство—ва́жная статья́ в се́льском хозя́йстве** малсылыҡ — ауыл хужалығының мөһим тармағы.

СТАФИЛОКО́КК *м. мед.* стафилококк (*ваҡ төймә һымаҡ бактериялар*).

СТАЦИОНА́Р *м.* стационар (*даими йәки һәр ваҡыт бер урында булған учреждение*).

СТАЦИОНА́РНЫЙ *прил.* 1. (*не передвижной*) стационар, даими; **стациона́рный го́спиталь** стационар госпиталь; 2. (*лечащийся в больнице*) больницала ятып дауаланыусы; **стациона́рный больно́й** больницала ятып дауаланыусы ауырыу; 3. (*предназначенный для больничного лечения*) стационар; **стациона́рное отделе́ние** стационар бүлек; 4. *книжн.* (*постоянный, неизменный*) үҙгәрмәй торған, стационар.

СТАЧА́ТЬ *сов. что, сапожн., портн.* тегеү, үтә сығарып тегеү; **стача́ть сапоги́** итек тегеү.

СТА́ЧЕЧНИК *м.* стачкала ҡатнашҡан кеше.

СТА́ЧЕЧНЫЙ *прил.* стачка; **ста́чечный комите́т** стачка комитеты.

СТА́ЧИВАТЬ I *несов. см.* **стача́ть.**

СТА́ЧИВАТЬ II *несов. см.* **сточи́ть.**

СТА́ЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **сточи́ться;** 2. *страд. к* **ста́чивать** II.

СТА́ЧКА *ж.* эш ташлау, стачка; **уча́стники ста́чки** стачкала ҡатнашыусылар.

СТАЩИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*переместить волоком; снять*) тартып (*йәки* һөйрәп) төшөрөү; **стащи́ть ло́дку в во́ду** кәмәне һыуға тартып төшөрөү; **стащи́ть мешо́к с во́за** тоҡто йөктән һөйрәп төшөрөү; 2. *что, разг.* (*снять, сдёрнуть*) (тартып) һалдырыу, систереп алыу; **стащи́ть сапо́г с ноги́** аяҡтан итекте һалдырыу; 3. *кого-что, разг.* (*взять без спроса; украсть*) сәлдереү, алып китеү.

СТА́Я *ж.* 1. көтөү, өйөр, ил; туп (*птиц*); эркеү (*рыб*); 2. *перен.* көтөү, өйөр; **ста́я ребяти́шек** бер көтөү малайҙар.

СТА́ЯТЬ *сов.* иреп бөтөү, ireү; **снег уже́ ста́ял** ҡар иреп тә бөткән.

СТВОЛ *м.* 1. (*дерева*) олон; 2. *воен.* көбәк; **ствол пулемёта** пулемёт көбәге; 3. *архит.* бағана (*колоннаның урта ере*); 4. *горн.* шахта үҙәге (*йәки* юлы) (*шахтаның ер өҫтөнән төбөнә тиклем булған текә өлөшө*); 5. *анат.* көпшә; **не́рвный ствол** нервы көпшәһе.

СТВОЛОВО́Й *прил.* олон; **стволова́я часть де́рева** ағастың олон өлөшө.

СТВО́ЛЬНЫЙ *прил. воен.* көбәк; **ство́льная коро́бка ружья́** мылтыҡтың көбәк коробкаһы.

СТВОРА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **створо́жить.**

СТВОРА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **створо́житься;** 2. *страд. к* **створа́живать.**

СТВО́РКА *ж* ҡапҡас (*ике яҡлы ҡапҡа, тәҙрә, ишектең бер яғы*).

СТВОРО́ЖИТЬ *сов. что* эретеү, эремсек төшөрөү.

СТВОРО́ЖИТЬСЯ *сов.* эреү, эремсек төшөү, эремсекләнеү.

СТВО́РЧАТЫЙ *прил.* ике яҡҡа асылмалы (*мәҫ. ишек, шкаф*).

СТЕАРИ́Н *м.* стеарин (*шәм, һабын яһауға китә торған май*).

СТЕАРИ́НОВЫЙ *прил.* стеарин; стеариндән яһалған; **стеари́новый заво́д** стеарин заводы; **стеари́новая свеча́** стеариндән яһалған шәм.

СТЕ́БЕЛЬ *м.* 1. һабаҡ; **сте́бель цветка́** сәскә һабағы; 2. *спец.* (*имеющий вид трубки, стержня*) һап; **сте́бель пера́** перо һабы.

СТЕБЕЛЬКО́ВЫЙ *прил. бот.* һабаҡлы.

СТЕБЛЕВА́НИЕ *с. бот.* һабаҡҡа ултырыу, һабаҡ сығарыу; көпшәләнеү.

СТЁГАНКА *ж. разг.* көпө, һырма.

СТЕГА́ТЬ I *несов. кого-что и без доп.* (*напр. кнутом*) һыптырыу, һыҙырыу.

СТЕГА́ТЬ II *несов. что* һырыу, һырып тегеү; **стега́ть одея́ло** юрған һырыу.

СТЕГНУ́ТЬ *сов. и однокр. кого-что* эләктереп, һыптырып алыу (*мәҫ. сыбырҡы менән*).

СТЁЖКА I *ж.* 1. *см.* **стега́ть** II; 2. (*прошитое место*) теккән йөй, теккән урын; **кру́пная стёжка** эре йөй.

СТЁЖКА II *ж. обл.* (*тропинка*) һуҡмаҡ.

СТЕЖО́К *м.* сәсем, сәнсем (*тегеү эшендә*); **шить ме́лкими стежка́ми** ваҡ сәнсем менән тегеү.

СТЕКА́ТЬ(СЯ) *несов. см.* **сте́чь(ся).**

СТЕКЛЕНЕ́ТЬ *несов.* быялаланыу.

СТЕКЛО́ *с.* 1. быяла; **зерка́льное стекло́** көҙгө быялаһы; 2. *собир.* быяла әйберҙәр.

СТЕКЛО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «быяла» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **стекловаре́ние** быяла ҡайнатыу.

СТЕКЛОВА́Р *м.* быяла ҡайнатыусы.

СТЕКЛОВИ́ДНЫЙ *прил.* быяла һымаҡ; быялаға оҡшаш, быяла кеүек; **стеклови́дный ка́мень** быялаға оҡшаш таш.

СТЕКЛО́ГРАФ *м.* стеклограф (*яҙыуҙар баҫыу приборы*).

СТЕКЛОГРАФИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* стеклографта баҫыу.

СТЕКЛОГРА́ФИЯ *ж.* стеклография, стеклографта баҫыу.

СТЕКЛОДУ́В *м.* быяла өрөүсе (*өрөү юлы менән быяланан төрлө нәмәләр эшләүсе*).

СТЕКЛОДУ́ВНЫЙ *прил.* (өрөп) быяла нәмәләр эшләү; **стеклоду́вный цех** өрөп быяла нәмәләр эшләү цехы.

СТЕКЛОЗАВО́Д *м.* быяла заводы.

СТЕКЛОРЕ́ЖУЩИЙ *прил.* быяла ҡырҡыу; **стеклоре́жущий инструме́нт** быяла ҡырҡыу ҡоралы.

СТЕКЛОРЕ́З *м.* 1. (*рабочий*) быяла ҡырҡыусы; 2. (*инструмент*) быяла ҡырҡыс.

СТЕКЛЯ́ННИЦА *ж. зоол.* быяла күбәләк.

СТЕКЛЯ́ННЫЙ *прил.* 1. быяла; быяла ҡуйылған; быяланан эшләнгән; **стекля́нная посу́да** быяла һауыт; **стекля́нная дверь** быяла ишек; 2. *перен.* (*такой, как у стекла*) быяла һымаҡ; **стекля́нный звон** быяла һымаҡ сыңғырап тороу; 3. *перен.* (*невыразительный, неподвижный*) быяла, йәнһеҙ, туң, үле; **стекля́нный взгляд** туң ҡараш; ◇ **стекля́нная бума́га** *спец.* онталған быяла йәбештерелгән ҡағыҙ, быялалы ҡағыҙ.

СТЕКЛЯ́РУС *м. собир.* көпшә сәйлән.

СТЕКО́ЛЬНЫЙ *прил.* быяла; **стеко́льный заво́д** быяла заводы.

СТЕКО́ЛЬЩИК *м.* быяласы.

СТЕЛИ́ТЬ *несов. прост. см.* **стлать.**

СТЕЛЛА́Ж *м.* стеллаж (1. *бер-бер өҫлө урынлаштырылған кәштәләр*; 2. *берәй нәмәне баҫтырып ҡуйған килеш һаҡлау өсөн ҡулайлама*).

СТЕЛЛИ́Т *м. тех.* стеллит (*киҫеү, ҡырҡыу ҡоралдары эшләү өсөн китә торған үтә ҡаты металл иретмә*).

СТЕ́ЛЬКА *ж.* олтораҡ, эске олтан.

СТЕ́ЛЬНАЯ *прил.* быуаҙ; **сте́льная коро́ва** быуаҙ һыйыр.

стелю́(сь), сте́лешь(ся) *и т. д. наст. вр. от* **стла́ть(ся).**

СТЕМНЕ́ТЬ *сов. безл.* ҡараңғыланыу, ҡараңғы төшөү, күҙ бәйләнеү.

СТЕНА́ *ж.* 1. стена; **капита́льная стена́** капиталь стена; 2. (*высокая ограда*) таш ҡойма; 3. *перен.* (*препятствие*) ҡаршылыҡ; кәртә; **ме́жду ни́ми вы́росла стена́** улар араһында ҡаршылыҡтар тыуҙы; ◇ **как за ка́менной стено́й** таш ҡойма эсендәге кеүек (*ышаныслы*); **как о́б стену горо́х** *см.* **горо́х; находи́ться в четырёх стена́х** өйҙән сыҡмай ултырыу; **лезть на́ стену** *см.* **лезть; прижа́ть к стене́** *см.* **прижа́ть; стена́ в сте́ну** күрше, йәнәш.

СТЕНА́ТЬ *несов. книжн.* иңрәү, һыҡрау, ыңрау.

СТЕНГАЗЕ́ТА *ж.* (**стенна́я газе́та**) стена газетаһы.

СТЕНД *м.* стенд (1. *күргәҙмәлә экспонаттар, диаграммалар һ. б. ҡуйылған урын*; 2. *тех. заводта әҙер машиналарҙы һынау урыны*).

СТЕ́НКА *ж.* 1. *уменьш. от* **стена́;** 2. (*боковая сторона*) сит, ҡыр, яҡ; **сте́нки я́щика** ящик ситтәре.

СТЕННО́Й *прил.* 1. стена; стенаға яһалған; **стенно́й шкаф** стенаға яһалған шкаф; **стенны́е часы́** стена сәғәте; 2. (*на стене*) стеналағы, стенаға төшөрөлгән; **стенна́я жи́вопись** стеналағы һүрәттәр, биҙәктәр.

СТЕНОБИ́ТНЫЙ *прил. ист.* стена (*йәки* таш ҡойма) вата торған; **стеноби́тное ору́дие** стена вата торған ҡорал

СТЕНОГРА́ММА *ж.* стенограмма (*стенография менән яҙылған яҙыу*).

СТЕНОГРАФИ́РОВАТЬ *несов. что* стенографияға алыу, стенография менән яҙыу, стенографиялау.

СТЕНОГРАФИ́СТ *м.* стенографист.

СТЕНОГРАФИ́СТКА *ж.* стенографистка.

СТЕНОГРАФИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. стенография; **стенографи́ческий знак** стенография билдәһе; 2. стенографик, стенография ярҙамында яҙып алынған; **стенографи́ческий отчёт** стенографик отчёт.

СТЕНОГРА́ФИЯ *ж.* стенография (*телмәрҙе айырым билдәләр һәм ҡыҫҡартмалар менән яҙыу юлы*).

СТЕНОКАРДИ́Я *ж. мед.* стенокардия (*тын ҡыҫылып, йөрәк ауыртыуы*).

СТЕ́НОПИСЬ *ж. жив.* стенопись (*стенаға яҙыу, биҙәктәр, һүрәттәр төшөрөү искусствоһы*).

СТЕНОТИ́ПИЯ *ж.* стенотипия (*ижектәр һәм бөтөн һүҙҙәр менән баҫа торған машинала яҙыу*).

СТЕПЕ́ННОСТЬ *ж.* һапалылыҡ, олпатлылыҡ.

СТЕПЕ́ННЫЙ *прил.* 1. (*рассудительный, серьёзный*) һапалы, олпатлы, тәртипле; төплө; **степе́нный челове́к** олпатлы кеше; 2. *уст.* (*немолодой*) оло, өлкән.

СТЕ́ПЕНЬ *ж.* 1. *в разн. знач.* дәрәжә; **возвести́ в сте́пень** *мат.* дәрәжәгә күтәреү; **учёная сте́пень** ғилми дәрәжә; **сте́пени сравне́ния** *грам.* сағыштырыу дәрәжәһе; 2. (*с определением и предлогами «в», «до»*) дәрәжә, күләм; **в извёстной сте́пени** билдәле күләмдә (*йәки* дәрәжәлә).

СТЕПНО́Й *прил.* дала; далалағы; **степна́я расти́тельность** дала үҫемлеге; **степны́е райо́ны** дала райондары; **степны́е озёра** далалағы күлдәр.

СТЕПНЯ́К *м.* 1. (*человек*) дала кешеһе, далала йәшәүсе кеше; 2. (*лошадь*) дала аты; 3. (*птица*) дала ҡошо.

СТЕПЬ *ж.* дала.

СТЕРВЕНЕ́ТЬ *несов. разг.* ярһыу, ҡотороу, шашыу.

СТЕРВЯ́ТНИК *м. зоол.* үләкһә бөркөтө, ҡарағош.

СТЕРЕОМЕ́ТРИЯ *ж.* стереометрия (*геометрияның фигураларҙы өйрәнә торған бүлеге*).

СТЕРЕОСКО́П *м.* стереоскоп (*оптик прибор*).

СТЕРЕОСКОПИ́ЧЕСКИЙ *прил.* стереоскопик (*киң күләмдә, рельефле итеп бирелгән йәки һүрәтләгән*); **стереоскопи́ческое кино́** стереоскопик кино.

СТЕРЕОТИ́П *м. полигр.* стереотип (*типографияла наборҙың металл, резина йәки пластмасса күсермәһе*).

СТЕРЕОТИ́ПИЯ *ж. полигр.* стереотипия (*стереотиптән баҫыу ысулы; наборҙы стереотипкә алыу ысулы*).

СТЕРЕОТИ́ПНЫЙ *прил.* 1. стереотип; **стереоти́пное изда́ние** стереотип баҫма; 2. *перен.* күп ҡабатланған (*йәки* сәйнәлгән); **стереоти́пная фра́за** күп ҡабатланған фраза.

СТЕРЕОХИ́МИЯ *ж.* стереохимия (*химик берләшмә молекулаларындағы атомдарҙың урынлашыуы тураһындағы тәғлимәт*).

СТЕРЕ́ТЬ *сов. что* 1. һөртөү, һөртөп алыу; **стере́ть пыль со стола́** өҫтәлдән туҙанды һөртөп алыу; 2. *прям. и перен.* (*уничтожить*) юйыу, бөтөрөү; **стере́ть бу́кву** хәрефте юйыу; **вре́мя стёрло ра́зницу в года́х** йәштәге айырманы ваҡыт юйҙы; 3. (*повредить трением*) ҡырыу, өйкәү, өйкәтеү; **стере́ть но́гу** аяҡты өйкәү; 4. (*растирая, измельчить*) иҙеү, онтау; ◇ **стере́ть в порошо́к** *см.* **порошо́к; стере́ть с лица́ земли́** ер йөҙөнән юҡ итеү.

СТЕРЕ́ТЬСЯ *сов.* 1. *прям. и перен.* (*исчезнуть с поверхности*) юйылыу, бөтөү; **кра́ски на рису́нке стёрлись** рәсемдең буяуы юйылған; 2. ашалыу, ашалып, ҡырылып (*йәки* йоҡарып, шымарып) бөтөү; **моне́та стёрлась** аҡса ашалып шымарып бөткән.

СТЕРЕ́ЧЬ *несов. кого-что* 1. (*охранять; караулить*) һаҡлау, ҡарау, ҡарауыллау; 2. (*подстерегать*) һағалау, аңдыу.

СТЕ́РЖЕНЬ *м.* 1. *тех.* (*брусок*) стержень, кендек, күсәр; 2. (*в животном, растительном организме*) үҙәк; 3. *перен.* нигеҙ, үҙәк, тамыр; **сте́ржень всей рабо́ты** бөтә эштең үҙәге.

СТЕРЖНЕВО́Й *прил.* 1. *тех.* стерженле; **стержнево́й трансформа́тор** стерженле трансформатор; 2. *перен.* (*основной*) төп, үҙәк, нигеҙҙә ятҡан; **стержнева́я пробле́ма** үҙәк проблема.

СТЕРИЛИЗА́ТОР *м.* стерилизатор (*стерилизациялау аппараты*).

СТЕРИЛИЗА́ЦИЯ *ж.* стерилизациялау (1. *айырым юлдар менән нәмәләрҙең микробтарын бөтөрөү*; 2. *мед. операция яһау юлы менән бала тыуҙырыу һәләтен бөтөрөү*).

СТЕРИЛИЗОВА́ТЬ *сов. и несов. кого-что* стерилизациялау.

СТЕРИ́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. стерилле, таҙартылған, микробы бөтөрөлгән; **стери́льная ва́та** стерилле мамыҡ; 2. *биол.* (*бесплодный*) ҡыҫыр, түлһеҙ, тоҡомһоҙ.

СТЕ́РЛЯДЬ *ж.* уҡбалыҡ, сөгә.

СТЕРЛЯ́ЖИЙ *прил.* уҡбалыҡ, сөгә; **стерля́жья уха́** уҡбалыҡ һурпаһы; **стерля́жья икра́** уҡбалыҡ ыуылдырығы.

СТЕРНЬ, СТЕРНЯ́ *ж. с.-х.* 1. (*сжатое поле*) урылған баҫыу; 2. *собир.* (*остатки стеблей после жатвы*) ҡамыл.

СТЕРПЕ́ТЬ *сов. что и без доп.* сыҙау, түҙеү, сыҙап (*йәки* түҙеп) тороу (*йәки* ҡалыу).

СТЕРПЕ́ТЬСЯ *сов. разг.* тора-бара күнегеү, күнегеп китеү (*ауырлыҡҡа, ҡыйын хәлгә*).

СТЁРТЫЙ *прич. и прил.* юйылған, ашалған, шымарған, өйкәлгән; **стёртая моне́та** шымарған таңҡә.

СТЕСА́ТЬ *сов. что* юнып алыу (*йәки* төшөрөү); йышыу, йышып алыу.

СТЕСНЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **стесни́ть** *и* **стесни́ться** 2, 3; **стесне́ние в груди́** күкрәк ҡыҫыу; 2. (*нерешительность*) тартыныу, оялыу; **без стесне́ния** тартынмайынса.

СТЕСНЁННЫЙ 1. *прич.* ҡыҫырыҡланған; 2. *прил. прям. и перен.* ауыр, ҡыйын; **стеснённое дыха́ние** ауыр тын алыу; **жить в стеснённых обстоя́тельствах** ауыр шарттарҙа йәшәү.

СТЕСНИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* 1. ауырлыҡ, ҡыйынлыҡ; **стесни́тельность положе́ния** хәлдең ауырлығы; 2. (*застенчивость*) тартыныусанлыҡ, оялсанлыҡ, баҙаулыҡ.

СТЕСНИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*застенчивый*) тартыныусан, оялсан, баҙау; **стесни́тельный челове́к** оялсан кеше; 2. (*затруднительный*) кәртә булған, ҡамасауланған; ҡыҫынҡы; **стесни́тельные обстоя́тельства** ҡыҫынҡы хәл.

СТЕСНИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*сжать*) ҡыҫыу, ҡыҫырыҡлау; 2. *кого что* (*ограничить*) ҡыҫыу, сик ҡуйыу; **стесни́ть в сре́дствах** аҡсаны ҡыҫыу; 3. *что, перен.* һыҙлатыу, әрнетеү; **грусть стесни́ла его́ се́рдце** һағыш уның йөрәген әрнетте; 4. *кого-что* (*доставить неудобство, затруднить*) уңайһыҙлау, борсоу, мәшәҡәтләү.

СТЕСНИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*тесно сдвинуться*) ҡыҫылыу, килеп тығылыу; 2. (*о дыхании*) тын ҡыҫылыу (*йәки* ҡыҫыу); 3. *перен.* (*о сердце, груди*) һыҙлау, әрнеү, һыҡрау (*берәй тойғонан*).

СТЕСНЯ́ТЬ *несов. см.* **стесни́ть.**

СТЕСНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **стесни́ться;** 2. *кого-чего и без доп.* (*смущаться*) тартыныу, оялыу, баҙау; **стесня́ться незнако́мых** таныш булмаған кешеләрҙән оялыу.

СТЁСЫВАТЬ *несов. см.* **стеса́ть.**

СТЕТОСКО́П *м. мед.* стетоскоп (*һулыш алыуҙы һәм йөрәк тибешен тыңлап ҡарау торбаһы*).

СТЕТОСКОПИ́ЧЕСКИЙ *прил. мед.* стетоскоп; **стетоскопи́ческие иссле́дования больно́го** ауырыуҙы стетоскоп менән тыңлап ҡарау (*тикшереү*).

СТЕЧЕ́НИЕ *с.* 1. (*скопление*) тупланыу, йыйылыу; 2. (*соединение, совпадение*) (барыһы) йыйылыу, тура килеү (*ваҡиғалар, хәл, шарттар*); **стече́ние обстоя́тельств** төрлө хәлдәрҙең бергә тура килеүе.

СТЕЧЬ *сов.* ағып төшөү (*йәки* йыйылыу); **вода́ стекла́ в кана́ву** һыу канауға ағып төштө.

СТЕ́ЧЬСЯ *сов.* 1. (*соединиться — о текущем*) (ағып) йыйылыу, ағып килеп ҡушылыу; **ручьи́ стекли́сь в ре́ку** өйәрҙәр ҡушылып йылға яһаны; 2. *перен.* (*столпиться, скопиться*) (бер урынға) йыйылыу.

СТИЛЕ́Т *м.* өс ҡырлы хәнйәр.

СТИЛИЗА́ЦИЯ *ж.* 1. стилләштереү; 2. (*стилизованное произведение*) стилләштерелгән (*йәки* берәй төрлө стилгә һалынған) әҫәр.

СТИЛИЗОВА́ТЬ *сов. и несов. что* стилләштереү (*сәнғәт әҫәренә берәй төрлө стилдең характерле һыҙаттарын биреү*).

СТИЛИ́СТ *м.* стилист, оҫта ҡәләмле яҙыусы.

СТИЛИ́СТИКА *ж.* стилистика (1. *стиль тураһында фән*; 2. *лит. әҙәбиәт теорияһында художестволы әҫәр теле саралары үҙенсәлеген һәм тасуирләү сараларын өйрәнә торған бүлек; художестволы әҫәр теленең үҙенсәлектәре*).

СТИЛИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* стилистик; **стилисти́ческая оши́бка** стилистик хата.

СТИЛЬ I *м.* стиль (**1.** *берәй художниктең йәки бөтөн бер эпоханың сәнғәт әҫәрҙәре өсөн характерле булған художество саралары;* **2.** *әҙәби әҫәрҙең, жанрҙың, яҙыусының үҙенә характерле тел саралары һәм алымдары системаһы;* **3.** *берәй эштең, эшмәкәрлектең алымдары;* **4.** *разг. үҙенә бер төрлө кейенеү, һөйләшеү һ. б.*).

СТИЛЬ II *м.* (*способ летосчисления*) стиль (*йыл иҫәбе*).

СТИ́ЛЬНЫЙ *прил.* **1.** (билдәле бер) стилдә эшләнгән (*йәки* яһалған, булған); **сти́льная ме́бель** стилдә эшләнгән мебель; **2.** *разг.* (*очень модный*) стиляга(ға хас), стилле; **сти́льный костю́м** стилле костюм.

СТИЛЯ́ГА *м.* и *ж. разг.* стиляга (*үҙенә бер модалы стилдә кейенергә, һөйләшергә тырышҡан, йәмғиәт мәнфәғәттәрен күҙәтмәгән, бер төрлө лә идеяһы булмаған кеше*).

СТИ́МУЛ *м.* стимул (*берәй нәмәне булдырыуға, башҡарыуға дәртләндереүсе сәбәп*).

СТИМУЛИ́РОВАТЬ *сов.* и *несов. кого-что* стимул булыу (*йәки* биреү), стимуллау.

СТИПЕНДИА́ЛЬНЫЙ *прил.* стипендия; **стипендиа́льный фонд** стипендия фонды.

СТИПЕНДИА́Т *м.* стипендия алыусы.

СТИПЕНДИА́ТКА *женск. р.* к **стипендиа́т.**

СТИПЕ́НДИЯ *ж.* стипендия.

СТИРА́ЛЬНЫЙ *прил.* кер йыуыу; **стира́льная маши́на** кер йыуыу машинаһы.

СТИ́РАНЫЙ *прил. разг.* йыуылған.

СТИРА́ТЬ I *несов. см.* **стере́ть.**

СТИРА́ТЬ II *несов. что* и *без доп.* (кер) йыуыу.

СТИРА́ТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **стере́ться;** **2.** *страд.* к **стира́ть** I.

СТИРА́ТЬСЯ II *несов.* **1.** йыуылыу; **бельё хорошо́ стира́ется в тёплой воде́** кер йылы һыуҙа яҡшы йыуыла; **2.** *страд.* к **стира́ть** II.

СТИ́РКА *ж. см.* **стира́ть** II; **отда́ть бельё в сти́рку** керҙе йыуырға биреү.

СТИ́СКИВАТЬ *несов. см.* **сти́снуть.**

СТИ́СКИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сти́снуться;** **2.** *страд.* к **сти́скивать.**

СТИ́СНУТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*сдавить*) ҡыҫыу; **2.** *что* (*сжать, зажать в руке, в зубах и т. п.*) ҡыҫыу, ҡыҫып тотоу; **сти́снуть ру́ку** ҡулын ҡыҫыу; ✧ **сти́снуть в объя́тиях** *кого* ҡыҫып ҡосаҡлау; **сти́снуть зу́бы** теш ҡыҫыу.

СТИ́СНУТЬСЯ *сов. разг.* ҡыҫылыу.

СТИХ I *м.* шиғыр; **разме́р стиха́** шиғыр үлсәүе; **чита́ть стихи́** шиғыр уҡыу.

СТИХ II *м. нескл.*: **стих нашёл** *разг.* кәйефе килде; теләге уянды.

СТИХА́ТЬ *несов. см.* **сти́хнуть.**

СТИХИ́ЙНОСТЬ *ж.* стихиялы булыу, стихиялылыҡ.

СТИХИ́ЙНЫЙ *прил.* **1.** стихия; **стихи́йное бе́дствие** стихия ҡазаһы; **2.** (*непроизвольный*) ирекһеҙҙән булған (*тойғо, теләк тураһында*); **3.** (*неорганизованный*) стихиялы, үҙ алдына килеп тыуған.

СТИХИ́Я *ж.* стихия (**1.** *ист. боронғо грек материалистик философтары уйынса, тәбиғәттең төп элементтәренең — ут, һыу, һауа, ерҙең береһе;* **2.** *кеше ихтыярында булмаған көслө тәбиғәт күренеше, ҡаға;* **3.** *перен. йәмғиәт көсөнә, кеше ихтыярына бирелмәгән тормоштағы ҙур бер хәл;* **4.** *перен. өйрәнелгән, күнегелгән тормош, эш, среда*).

СТИ́ХНУТЬ *сов.* шымыу, тымыу, туҡтау; **ве́тер стих** ел тымды

СТИХОВЕ́ДЕНИЕ *с. лит.* шиғыр тураһындағы фән.

СТИХОПЛЁТ *м. разг.* булдыҡһыҙ шағир, шағир киҫәге.

СТИХОСЛОЖЕ́НИЕ *с.* **1.** (*сочинение стихов*) шиғыр яҙыу; **2.** *лит.* (*система построения*) шиғыр төҙөлөшө.

СТИХОТВОРЕ́НИЕ *с.* шиғыр.

СТИХОТВО́РЕЦ *м. уст.* шағир, шиғыр яҙыусы.

СТИХОТВО́РНЫЙ *прил.* **1.** шиғыр, шиғыр яҙыу; **стихотво́рный разме́р** шиғыр үлсәүе; **2.** (*написанный стихами*) шиғри, шиғыр менән яҙылған; **стихотво́рное произведе́ние** шиғыр менән яҙылған әҫәр.

СТИХОТВО́РЧЕСТВО *с. книжн.* шиғыр яҙыу (*йәки* ижад итеү).

СТЛАТЬ *несов. что* **1.** йәйеү, һалыу; **стлать посте́ль** урын йәйеү; **2.** (*настилать*) түшәү; **стлать пол** иҙән түшәү.

СТЛА́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*о растениях*) йәйелеп (*йәки* түшәлеп) үҫеү; **2.** (*расстилаться*) йәйелеп ятыу; ҡаплап тороу (*йәки* ятыу); **по земле́ сте́лется тума́н** ергә томан ятҡан.

СТО *числ.* йөҙ.

СТО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «йөҙ» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **стограммо́вый** йөҙ грамлы.

СТОГОВА́ТЬ *несов. что* кәбән һалыу (*йәки* ҡойоу).

СТОГОМЕТА́ТЕЛЬ *м.* кәбән һалыу машинаһы.

СТО́ЕЧНЫЙ *прил.* терәк, терәү; **сто́ечный брус** терәү ағасы.

СТО́ИК *м.* **1.** стоик (*стоицизм философияһын яҡлаусы*); **2.** *перен.* ныҡ (*йәки* сабыр, түҙем, сыҙам) кеше.

СТО́ИМОСТЬ *ж.* **1.** *эк.* ҡиммәт; **приба́вочная сто́имость** өҫтәмә ҡиммәт; **2.** (*цена*) хаҡ, баһа; **сто́имость перево́зки** ташыу хаҡы.

СТО́ИТЬ *несов.* **1.** тороу, төшөү; **кни́га сто́ит три рубля́** китап өс һум тора; **2.** *кого-чего* тороу; **не сто́ит сожале́ния** йәлләп тораһы юҡ; **3.** *безл. с неопр.* (*надо, следует*) кәрәге (*йәки* хәжәте) булыу, ярау; **э́ту кни́гу сто́ит проче́сть** был китапты уҡып сығырға ярай; ✧ **игра́ не сто́ит свеч** *см.* **игра́;** **ничего́ не сто́ит** *с неопр.* бер ҡыйынлығы ла юҡ; **овчи́нка вы́делки не сто́ит** *см.* **овчи́нка.**

СТОИЦИ́ЗМ *м.* **1.** стоицизм (*антик философиялағы ағым*); **2.** *перен.* (*стойкость, твёрдость*) ныҡлыҡ, сабырлыҡ, түҙемлек, сыҙамлыҡ.

СТО́ЙБИЩЕ *с. этн.* тораҡ, торған урын, туҡталыу урыны (*күсмә халыҡтарҙа*).

СТО́ЙКА I *ж.* **1.** *воен., спорт.* стойка (*хәрәкәтһеҙ туп-тура баҫып тороу*); **2.** *спорт.* башта (*йәки* ҡулда) тороу; **3.** *охот.* тынып (*йәки* ҡатып) ҡалыу (*кейекте күргәс,*

һунар этенең бер урында туктап баҫып хәрәкәтһеҙ калыуы).

СТОЙКА II *ж.* **1.** *тех.* (*подпорка*) таяу, терәү, тата; **2.** (*прилавок*) прилавка.

СТОЙКИЙ *прил.* **1.** (*прочный, неослабевающий*) тотороҡло, ныҡ, сыҙамлы, түҙемле; **сто́йкая кра́ска** тотороҡло буяу; **2.** *перен.* (*непоколебимый*) ныҡ, ҡаты, бирешмәй торған; **сто́йкий хара́ктер** ныҡ характер.

=**СТОЙКИЙ** *ҡушма һүҙҙәрҙең «сыҙам, түҙем, сыҙамлы, түҙемле» мәғәнәләрен аңлатҡан икенсе өлөшө, мәҫ.* **огнесто́йкий** утҡа сыҙам(лы).

СТОЙКОСТЬ *ж.* тотороҡлолоҡ, ныҡлыҡ, бирешмәүлек.

СТОЙЛО *с.* аран (*бер генә ат йәки һыйыр яба торған урын*).

СТОЙМЯ *нареч.* аяғүрә, аяғөҫтө, баҫҡан хәлдә, баҫтырып; **поста́вить поле́но стоймя́** түмәрҙе баҫтырып ҡуйыу.

СТОК *м.* **1.** *см.* **стечь; 2.** (*канава, жёлоб*) улаҡ.

СТОКРАТ *нареч. книжн.* йөҙ ҡат (*йәки* ҡабат, мәртәбә).

СТОКРАТНЫЙ *прил. книжн.* йөҙ ҡат (*йәки* ҡабат, мәртәбә); **в стокра́тном разме́ре** йөҙ мәртәбә ҙурлыкта.

СТОЛ *м.* **1.** өҫтәл; **пи́сьменный стол** яҙыу өҫтәле; **сиде́ть за столо́м** өҫтәл артында ултырыу; **2.** (*еда*) ашау; **встать из-за стола́** ашап тороп китеү; **3.** (*отдел учреждения*) бүлек; **а́дресный стол** адрестәр бүлеге.

СТОЛБ *м.* бағана; **телегра́фный столб** телеграф бағанаһы; ◇ **позвоно́чный столб** *см.* **позвоно́чный; пригвозди́ть к позо́рному столбу́** *см.* **позо́рный; пыль столбо́м** *см.* **пыль; стоя́ть столбо́м** бағаналай ҡатып ҡалыу.

СТОЛБЕНЕТЬ *несов. разг.* шаҡ ҡатыу, (бағана кеүек) ҡатып ҡалыу.

СТОЛБЕЦ *м.* бағана (*мәҫ. газетала*).

СТОЛБНЯК *м. мед.* столбняк, тартышып, һын ҡатыу (*ауырыу*); ◇ **на него́ нашёл столбня́к** ул шаҡ ҡатты ла ҡалды.

СТОЛБОВОЙ I *прил.*: **столбова́я доро́га** 1) *уст.* оло юл; 2) *перен.* төп, үҙәк юл.

СТОЛБОВОЙ II *прил. ист.* затлы (*йәки* атаҡлы) нәҫелдән булған (*дворяндәр тураһында*).

СТОЛЕТИЕ *с.* **1.** (*срок*) быуат; **двадца́тое столе́тие** егерменсе быуат; **2.** (*годовщина*) йөҙ йыллыҡ, йөҙ йыл тулыу.

СТОЛЕТНИЙ *прил.* **1.** (*продолжающийся сто лет*) йөҙ йыл(ға барған); **столе́тняя война́** йөҙ йылға барған һуғыш; **2.** (*о возрасте*) йөҙ йыллыҡ (*йәки* йәшлек, йәштәге, йәшәр); **столе́тний дуб** йөҙ йыллыҡ имән; **столе́тний стари́к** йөҙ йәшәр ҡарт; **3.** йөҙ йыллыҡ, йөҙ йыл (*йәки* йәш) тулыу; **столе́тний юбиле́й** йөҙ йыл тулыу юбилейе.

СТОЛЕТНИК *м. бот.* алоэ, сабур (*үлән*).

СТОЛИЦА *ж.* башҡала.

СТОЛИЧНЫЙ *прил.* башҡала; **столи́чные жи́тели** башҡалала тороусылар.

СТОЛКНОВЕНИЕ *с.* **1.** *см.* **столкну́ться** 1—4; **столкнове́ние двух судо́в** ике судноның бәрелешеүе; **2.** (*противоречие*) ҡаршылыҡ; **3.** (*стычка, бой*) бәрелеш; **вооружённое столкнове́ние** ҡоралды бәрелеш; **4.** (*спор, ссора*) элгәгешеү. әйтешеү.

СТОЛКНУТЬ *сов. кого-что* **1.** (*сдвинуть, сбросить*) этеп (*йәки* төртөп) төшөрөү (*йәки* ебәреү); **2.** (*друг с другом*) бәрештереү, бәрелдереү, бәрелештереү; **3.** (*заставить встретиться*) осраштырыу; **жизнь сно́ва столкну́ла нас** тормош беҙҙе яңынан осраштырҙы.

СТОЛКНУТЬСЯ *сов.* **1.** *с кем-чем, чем и без доп.* (*наткнуться друг на друга*) бәрелешеү; **2.** *с кем-чем, перен.* (*вступить в конфликт*) бәрелешеү, килешә алмау; **3.** *с кем* (*встретиться*) осрашыу; **4.** *с чем, перен.* осрау; **столкну́ться с тру́дностями** ҡыйынлыҡтарға осрау; **5.** *с кем-чем* (*вступить в стычку, бой*) бәрелешеү, эләгешеү.

СТОЛКОВАТЬСЯ *сов. разг.* уртаҡ тел табыу, (һөйләшеп) килешеү, аңлашыу; **с ним тру́дно столкова́ться** уның менән аңлашыуы ҡыйын.

СТОЛКОВЫВАТЬСЯ *несов. см.* **столкова́ться.**

СТОЛОВАТЬСЯ *несов.* ашау, тамаҡ туйҙырыу; **где вы сто́луетесь?** һеҙ ҡайҙа ашайһығыҙ?

СТОЛОВАЯ *ж.* **1.** (*в квартире*) аш бүлмәһе; **2.** (*общественная*) ашхана.

СТОЛОВЫЙ *прил.* аш, ашау-эсеү; **столо́вый прибо́р** ашау-эсеү приборы; **столо́вая соль** аш тоҙо.

СТОЛОЧЬ *сов. что, разг.* төйөү, онтау, ваҡлау; **столо́чь са́хар** шәкәр төйөү.

СТОЛОЧЬСЯ *сов. разг.* төйөлөү, онталыу, ваҡланыу.

СТОЛП *м. ирон.* ҙур кеше, күренекле эшмәкәр; таяныс, терәк; **столпы́ нау́ки** фән таяныстары.

СТОЛПИТЬСЯ *сов.* йыйылыу, тупланыу, өймәкләшеү, өйөлөү.

СТОЛПОТВОРЕНИЕ *с. разг.* донъяның аҫты-өҫкә килеү, шау-шыу, ығы-зығы, ҡиәмәт.

СТОЛЬКО *нареч. и мест.* шул тиклем (*йәки* ҡәҙәр, саҡлы); **э́та вещь сто́лько и сто́ит** был әйбер шул тиклем тора ла; **он не сто́лько силён, ско́лько ло́вок** ул шул тиклем көслө түгел, ә сос кеше.

СТОЛЯР *м.* ағас оҫтаһы, столяр.

СТОЛЯРНИЧАТЬ *несов.* столярлек итеү.

СТОЛЯРНЫЙ *прил.* столярлек; ағас, ағастан яһалған; **столя́рные изде́лия** ағастан яһалған әйберҙәр; **столя́рный клей** ағас елеме.

СТОМАТИТ *м. мед.* стоматит (*ауыҙ эсе тиреһенең шешеүе*).

СТОМАТОЛОГИЧЕСКИЙ *прил.* стоматология; **стоматологи́ческий институ́т** стоматология институты.

СТОМАТОЛОГИЯ *ж.* стоматология (*медицинаның ауыҙ эсендә була торған ауырыуҙарҙы тикшерә торған бүлеге*).

СТОН *м.* **1.** ыңғырашыу; **2.** *перен.* (*жалоба*) зар.

СТОНАТЬ *несов.* **1.** ыңғырашыу; **2.** (*жаловаться*) зарланыу; **3.** *перен.* (*страдать*) иҙелеү, яфаланыу.

СТОП *межд.* туҡта; туҡтатырға.

СТОПА́ I *ж.* **1.** *анат.* кәтмән, табан; 2. *обычно мн.* **стопы́** *уст.* (*но́ги*) аяҡ; ✧ **идти́ по чьи́м-либо стопа́м** берәй кешенең эҙе менән китеү (*йәки* барыу).

СТОПА́ II *ж. лит.* стопа (*шиғырҙың ике йәки бер нисә ижектән торған, ҡабатлана торған берәмеге*).

СТОПА́ III *ж.* өйөм; стола (ҡағыҙ); **стопа́ книг** китаптар өйөмө.

СТОПИ́ТЬ *сов что* ҡушып (*йәки* ҡатыштырып) иретеү; **стопи́ть воск с са́лом** балауыҙҙы туң май ҡушып иретеү.

СТО́ПКА I *ж.* (*кучка*) өйөм.

СТО́ПКА II *ж.* (*стаканчик*) бәләкәй стакан.

СТО́ПОР *м. тех.* стопор (*механизмдең хәрәкәтләнеүсе өлөштәрен туҡтатыу йәки билдәле бер торошта тотоу өсөн ҡулайлама*).

СТО́ПОРИТЬ *несов.* **1.** *что и без доп.* туҡтатыу, әкренәйтеү; туҡтау, әкренәйеү; **сто́порить маши́ну** машинаны туҡтатыу; 2. *что, перен. разг.* (*задерживать*) тотҡарлыҡ итеү, ҡамасаулау; **он сто́порит всё де́ло** ул бөтә эшкә тотҡарлыҡ итә.

СТО́ПОРИТЬСЯ *несов.* 1. (*останавливаться — о машине*) туҡтау; 2. *перен. разг.* (*замедляться*) әкренәйеү, тотҡарланыу; 3. *страд.* к **сто́порить.**

СТО́ПОРНЫЙ *прил. тех.* туҡтатыу, билдәле бер торошта тотоу; **сто́порный болт** туҡтатыу болты.

СТОПРОЦЕ́НТНЫЙ *прил.* **1.** йөҙ процентле; **стопроце́нтный соляно́й раство́р** йөҙ процентле тоҙ иретмәһе; 2. йөҙ процент; **стопроце́нтная успева́емость** йөҙ процент өлгәшеү.

СТОПТА́ТЬ *сов. что* (*обувь*) тапап бөтөрөү; тапап ҡыйшайтып бөтөрөү, ҡыйыш баҫыу.

СТОПТА́ТЬСЯ *сов.* (*об обуви*) ҡыйшайыу, тапалып ҡыйшайып бөтөү, ҡыйыш баҫылыу.

СТОРГОВА́ТЬСЯ *сов.* һатыулашып килешеү.

СТОРИ́ЦЕЮ *нареч. уст.* йөҙләтә, йөҙ тапҡыр.

СТОРНОВА́ТЬ *несов. что, с.-х.* (көлтәнең) башағын һуғып алыу.

СТОРНО́ВКА *ж. с.-х.* 1. *см.* **сторнова́ть;** 2. *собир.* (*снопы, солома*) башағы һуғылған көлтә (*йәки* һалам).

СТО́РОЖ *м.* ҡарауылсы, һаҡсы.

СТОРОЖЕВО́Й *прил.* 1. ҡарауылсы, күҙәтеүсе, һаҡсы; **сторожево́е су́дно** күҙәтеүсе судно; 2. *в знач. сущ. м.* ҡарауылсы, һаҡсы.

СТОРОЖИ́ТЬ *несов. кого-что* ҡарауыллау, һаҡлау.

СТОРОЖИ́ХА *ж. разг.* сторожиха, ҡарауылсы ҡатын-ҡыҙ.

СТОРО́ЖКА *ж.* ҡарауыл өйө.

СТОРОНА́ *ж.* 1. (*пространство, место*) яҡ; **смотре́ть по сторона́м** ян-яҡҡа ҡараныу; 2. (*страна, местность*) ил, яҡ; **родна́я сторона́** тыуған ил; 3. (*чужая местность; чужое место*) сит, ҡыр; **нанима́ть со стороны́** ситтән яллау; 4. (*место по краю; край; не середина*) бер яҡ сит, ҡыр, сит, яҡ; **на пра́вой стороне́** уң яҡта; **держа́ться в стороне́** бер яҡ ситтә тороу; **по обе́им сторона́м доро́ги** юлдың ике яғынан; 5. (*одна из поверхностей предмета*) яҡ; **лицева́я сторона́ мате́рии** туҡыманың уң яғы; 6. (*составная часть, элемент чего-л.; свойство*) яҡ; **положи́тельная сторона́ де́ла** эштең ыңғай яғы; 7. (*группа людей*) яҡ, кеше; **приня́ть чью-либо сто́рону** берәй кеше яғына сығыу, берәй кеше яҡлы булыу; 8. *в знач. нареч.* **стороно́й** ситләтеп; **пройти́ стороно́й** ситләтеп үтеү; 9. *мат.* ҡыр, яҡ; **сто́роны треуго́льника** өсмөйөштөң яҡтары; ✧ **в стороне́** ситтә, айырылып; **моё де́ло сторона́** ҡыҫылышым юҡ; **на́ сторону** ситкә; **отпусти́ть на все четы́ре сто́роны** дүрт яғың ҡибла; теләһәң ҡайҙа кит; **с одно́й стороны́** *в знач. вводн. сл.* бер яҡтан (ҡарағанда); **со стороны́** *кого-чего* тарафынан.

СТОРОНИ́ТЬСЯ *несов.* 1. (*отходить в сторону*) ситкә китеү, юл биреү; 2. *кого-чего, перен.* ситләшеү; **сторони́ться ста́рых друзе́й** иҫке дуҫтарҙан ситләшеү.

СТОРО́ННИК *м.* яҡлы, яҡлаусы, яғында тороусы (кеше); **междунаро́дное движе́ние сторо́нников ми́ра** тыныслыҡ яҡлыларҙың халыҡ-ара хәрәкәте.

СТОРО́ННИЦА *женск. р. к* **сторо́нник.**

СТОРУБЛЁВКА *ж. разг.* йөҙлөк, йөҙ һумлыҡ (*акса*).

СТОРУБЛЁВЫЙ *прил.* йөҙ һумлыҡ, йөҙлөк.

СТОСКОВА́ТЬСЯ *сов. по кому-чему, по ком-чём, разг.* һағыныу, һағынып бөтөү.

СТОЧИ́ТЬ *сов. что* (*напр. зазубрины на лезвии ножа*) ҡайрау, сарлау, ҡайрап (*йәки* сарлап) тигеҙләү, шымартыу.

СТОЧИ́ТЬСЯ *сов.* күп ҡайралып (*йәки* сарланып) йоҡарып бөтөү.

СТО́ЧНЫЙ *прил.* **1.** ағыу, һыу аға торған; **сто́чные тру́бы** һыу аға торған торбалар; **сто́чные во́ды** ағып йыйылған бысраҡ һыу; 2. (*имеющий сток*) аҡҡан, ағым; **сто́чное о́зеро** аҡҡан күл.

СТОШНИ́ТЬ *сов. безл. кого* уҡшытыу, ҡоҫтороу.

СТОЯ́К *м.* терәү, таяу (*мәҫ. ағас, бағана*).

СТОЯ́ЛЫЙ *прил.* оҙаҡ егелмәй (торған); **стоя́лый конь** оҙаҡ егелмәй торған ат.

СТОЯ́НИЕ *с. см.* **стоя́ть** 1—5, 7, 8; **стоя́ние в карау́ле** ҡарауылда тороу.

СТОЯ́НКА *ж.* 1. (*остановка*) туҡтау, тороу, туҡталыу; **стоя́нка по́езда пять мину́т** поезд биш минут тора; 2. (*место*) туҡтау (*йәки* туҡталыу, тороу) урыны; **стоя́нка такси́** таксиҙәр туҡтау урыны; 3. *археол.* (*борынғо кешеләр*) йәшәгән урын.

СТОЯ́ТЬ *несов.* 1. (*быть на ногах — о людях, животных*) тороу, баҫып тороу; 2. (*выполнять какую-л. работу*) тороу; **стоя́ть на посту́** поста тороу; 3. (*оставаться неподвижным, не двигаться*) тороу; **ло́шади не стоя́ли на ме́сте** аттар урындарында тик тормайҙар ине; 4. (*держаться вертикально — о предметах*) тороу; **во́лосы стоя́т ды́бом** сәс үрә тора; 5. (*располагаться, находиться где-л.*) тороу, урынлашыу; **дере́вня стоя́ла на берегу́ реки́** ауыл йылға буйына урынлашҡан; **стоя́ть ла́герем** лагерь булып тороу; 6. *перен.* (*быть, существовать; занимать какое-л. место*) тороу, булыу; **э́тот**

вопрос стоит на первом плане был мәсьәлә беренсе планда тора; 7. (*держаться, быть*) (бар) булыу; **стояло лето** йәй ине; 8. (*находиться в бездействии*) туктап тороу; **машина стояла два часа** машина ике сәғәт туктап торҙо; ◇ **стой(те)!** тукта(ғыҙ)!; **стоять над душой** йөҙәтеү, теңкәгә тейеү; **стоять на своём** үҙ һүҙендә тороу, үҙенекен итеү; **стоять насмерть** йәненде аямау.

СТОЯЧИЙ *прил.* 1. текә, баҫып торған, ултырма; **стоячий воротник** ултырма яға; 2. (*непроточный*) аҡмаған, аҡмаҫ; **стоячая вода** аҡмаған һыу.

СТОЯЩИЙ 1. *прич.* торған, тороусы; 2. *прил.* ярарлыҡ, әһәмиәтле; **это дело стоящее** был әһәмиәтле эш, был эш ярайһы ғына.

СТРАВИТЬ *сов. кого-что* (*натравить друг на друга*) һөсләтеү, талаштырыу.

СТРАВЛИВАТЬ *несов. см.* **стравить.**

СТРАГИВАТЬ *несов. см.* **стронуть.**

СТРАГИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **стронуться;** 2. *страд. к* **страгивать.**

СТРАДА *ж.* 1. *с.-х.* йәйге ҡыҙыу эш ваҡыты, ураҡ (*йәки* бесән) өҫтө; 2. *перен.* (*берәй эш, хәлдең*) ҡыҙыу, ауыр сағы.

СТРАДАЛЕЦ *м.* яфа сиккән, интеккән, ауырлыҡты күп күргән кеше.

СТРАДАЛИЦА *женск. р. к* **страдалец.**

СТРАДАЛЬЧЕСКИЙ *прил.* интеккән, ғазапланған, яфаланған; **страдальческий вид** интеккән ҡиәфәт.

СТРАДАНИЕ *с.* ғазап, яфа, михнәт; интегеү, ғазапланыу, яфаланыу, ғазап сигеү.

СТРАДАТЕЛЬНЫЙ *прил. грам.* төшөм; **страдательный залог** төшөм дәрәжәһе.

СТРАДАТЬ *несов.* 1. *от чего и без доп.* интегеү, этләнеү, яфаланыу, ғазапланыу; **страдать от боли** ауыртынып яфаланыу; **он очень страдает** ул бик ғазаплана; 2. *за кого-что, из-за кого-чего* ғазап сигеү (*йәки* күреү); 3. *от чего, из-за чего и без доп.* (*терпеть ущерб*) зыян (*йәки* зарар) күреү, зыян килеү; 4. *по ком-чём, по кому-чему, разг.* (*томиться, тосковать*) һағыныу; 5. *разг.* (*быть плохим*) түбән дәрәжәлә булыу, аҡһау, насар булыу; **у этого ученика страдает грамотность** был уҡыусының грамотаһы аҡһай.

СТРАДНЫЙ *прил.* (йәйге) ҡыҙыу эш ваҡыты, ураҡ (*йәки* бесән) өҫтө; **страдная пора** ҡыҙыу эш ваҡыты.

СТРАЖ *м. высок.* һаҡсы; **страж мира** тыныслыҡ һаҡсыһы.

СТРАЖА *ж.* ҡоралды һаҡсы, һаҡ; **стоять на страже** һаҡта тороу; ◇ **на страже** ҡарауыллап, күҙәтеп; **быть под стражей** ҡулға алыныу.

СТРАЖНИК *м. уст.* (*тот, кто служит в охране*) һаҡсы, стражник.

СТРАНА *ж.* ил, яҡ; **страна Советов** Советтәр иле; **в жарких странах** эҫе яҡтарҙа; ◇ **четыре страны света** *геогр.* донъяның дүрт яғы.

СТРАНИЦА *ж.* 1. бит (*мәҫ. китапта*); 2. *перен.* (*часть целого*) өлөш, ваҡыт, көн; **славные страницы его биографии** уның тормошоноң данлыҡлы көндәре.

СТРАННИК *м.* 1. мосафир, илгиҙәр; 2. *уст.* дәрүиш.

СТРАННИЦА *женск. р. к* **странник.**

СТРАННО *нареч.* 1. сәйер, мәҙәк; **он очень странно ведёт себя** ул үҙен бик сәйер тота; 2. *в знач. сказ. безл.* ғәжәп (булыу), аңлашылмау; **странно, что вы этого не понимаете** һеҙҙең быны аңламауығыҙ ғәжәп.

СТРАННОСТЬ *ж.* 1. (*чего-л.*) ғәжәплек, сәйерлек, ғәжәп (*йәки* сәйер) булыу; **странность взгляда** ҡараштың сәйерлеге; 2. *обычно мн.* **странности** (*странная манера*) сәйерлек; **в его характере есть странности** уның холҡонда сәйер яҡтар бар.

СТРАННЫЙ *прил.* ғәжәп, сәйер; **странная привычка** сәйер ғәҙәт; ◇ **странное дело** *в знач. вводн. сл.* ҡыҙыҡ, аптырарһың.

СТРАНСТВИЕ *с.* сәйәхәт, ил гиҙеү.

СТРАНСТВОВАНИЕ *с. см.* **странствовать.**

СТРАНСТВОВАТЬ *несов.* ил гиҙеү, сәйәхәт итеү.

СТРАСТНОСТЬ *ж.* дәрт, ялҡын, көслө теләк.

СТРАСТНЫЙ *прил.* 1. (*пылкий*) ялҡынлы, ҡыҙыу, бик көслө; **страстная речь** ялҡынлы телмәр; 2. (*увлекающийся*) дәртле, бик һәүәҫ; **страстный охотник** бик һәүәҫ һунарсы; 3. (*сильно и пылко чувствующий*) дәртле, ялҡынлы; **страстный человек** дәртле кеше.

СТРАСТЬ I *ж.* (*сильное чувство*) дәрт, нәпсе, көслө теләк, көслө ынтылыш; **у спорящих разгорелись страсти** бәхәсләшеүселәр ҡыҙып китте.

СТРАСТЬ II *ж. прост.* 1. (*страх, ужас*) ҡурҡыныс, ҡаты ҡурҡыу; **ты такие страсти рассказываешь!** шундай ҡурҡыныс нәмәләр һөйләйһең!; 2. *в знач. нареч.* (*очень*) бик, бик ныҡ, харап; **страсть как хочется поехать в Москву** Мәскәүгә бик барғы килә.

СТРАТЕГ *м.* стратег (*стратегияны яҡшы белеүсе*).

СТРАТЕГИЧЕСКИЙ *прил.* 1. *воен.* стратегик; **стратегические планы** стратегик пландар; 2. *воен.* әһәмиәтле, стратегик; **стратегическое сырьё** стратегик сырьё; 3. *перен.* (*существенный, важный*) төп, әһәмиәтле, стратегик; **стратегический лозунг** төп лозунг.

СТРАТЕГИЯ *ж.* стратегия (1. *воен. һуғышты алып барыу оҫталығы*; 2. *перен. ижтимағи, политик көрәш менән етәкселек итеү оҫталығы*).

СТРАТОНАВТ *м. ав.* стратонавт (*стратосфераға осоусы*).

СТРАТОПЛАН *м. ав.* стратоплан (*стратосфераға осоу самолёты*).

СТРАТОСТАТ *м. ав.* стратостат (*стратосфераға осоу шары*).

СТРАТОСФЕРА *ж.* стратосфера (*атмосфераның диңгеҙ кимәленән 8—12 километрҙан юғары булған ҡатлауы*).

СТРАУС *м.* страус, дөйә ҡош.

СТРАУСОВЫЙ *прил.* страус, дөйә ҡош; **страусовое перо** страус ҡауырһыны.

СТРАХ *м.* 1. ҡурҡыу, ҡот осоу, ҡурҡыныс, дәһшәт, ҡот осҡос нәмә; **дрожать от страха** ҡурҡыуҙан ҡалтырау; **страх смерти** үлем ҡурҡынысы; 2. *в знач. сказ. разг.* (*страшно*)

ҡот осоу, ҡурҡыныс, йөрәк ярылыу; ◇ **действовать на свой страх и риск** тәүәкәллек менән эш итеү; **у стра́ха глаза́ велики́** *погов.* ҡурҡҡанға ҡуш күренә.

СТРАХКА́ССА *ж.* (**ка́сса социа́льного страхова́ния**) страхкасса (социаль страхование кассаһы).

СТРАХОВА́НИЕ *с.* страховкалау.

СТРАХОВА́ТЬ *несов. кого-что, прям. и перен.* страховкалау; **страхова́ть ве́щи** йыһаздарҙы страховкалау; **страхова́ть сва́рщика-высо́тника** юғарыла эшләгән сварщикте һаҡлау сараһын күреү.

СТРАХОВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *прям. и перен.* страховкаланыу; 2. *страд. к* **страхова́ть.**

СТРАХО́ВКА *ж.* 1. *см.* **страхова́ть; страхо́вка иму́щества** мөлкәтте страховкалау; 2. (*страховая премия*) страховка.

СТРАХОВО́Й *прил.* 1. страховкалау, страховка; **страхово́й сбор** страховка йыйымы; **страхова́я пре́мия** страховка аҡсаһы; 2. (*относящийся к социальному страхованию*) страховкалау; **страхово́й делега́т** страховкалау делегаты; 3. (*предназначенный для обеспечения кого-чего-л.*) страховкалау; **страхово́й семенно́й фонд** орлоҡто страховкалау фонды.

СТРАХО́ВЩИК *м.* страховкалаусы (*кеше йәки учреждение*).

СТРАШИ́ЛИЩЕ *с. разг.* имәнес, ҡурҡыныс, ҡот осҡос (*нәмә, кеше*).

СТРАШИ́ТЬ *несов. кого* ҡурҡытыу, ҡурҡыу һалыу, ҡотон алыу.

СТРАШИ́ТЬСЯ *несов.* ҡурҡыу, ҡот осоу; **он страши́тся воды́** ул һыуҙан ҡурҡа.

СТРА́ШНО *нареч.* 1. ҡот осорлоҡ, ҡурҡыныс, бик ныҡ, ҡаты; **он стра́шно уста́л** ул бик ныҡ арыған; 2. *в знач. сказ. безл. кому* ҡурҡыныс.

СТРА́ШНЫЙ *прил.* 1. (*вызывающий страх*) ҡурҡыныс(лы), ҡот осҡос, имәнес; **стра́шный сон** ҡурҡыныс төш; 2. (*вызывающий тяжёлое чувство*) ҡот осҡос, йөрәк ярылырлыҡ; 3. *разг.* (*чрезвычайный, очень сильный*) бик көслө, бик ҡаты; **стра́шный гро́хот** бик ҡаты дөбөрҙәү, бик көслө гөрһөлдәү.

СТРЕ́ЖЕНЬ *м.* тоба; (йылғала) көслө аҡҡан урын.

СТРЕКА́Ч *м.*: **дать стрекача́** *прост.* алдын-артын ҡарамай сабып китеү (*йәки* һыҙыу).

СТРЕКОЗА́ *ж.* энәғараҡ.

СТРЕКО́ЗИЙ, СТРЕКОЗИ́НЫЙ *прил.* энәғараҡ; **стрекози́ные кры́лья** энәғараҡ ҡанаттары.

СТРЕ́КОТ *м.* сөр-сөр итеү, сөрөлдәү (*кузнечика*); шыҡырҙау, шыҡыр-шыҡыр килеү (*сороки*); тыр-тыр килеү, тырылдау (*трактора*); тек-тек итеү, текелдәү (*машинки*).

СТРЕКОТА́НИЕ *с. см.* **стрекота́ть; стрекота́ние кузне́чиков** сиңерткәләрҙең сөрөлдәүе.

СТРЕКОТА́ТЬ *несов.* 1. сөр-сөр итеү, сөрөлдәү (*о кузнечике*); шыҡыр-шыҡыр килеү, шыҡырҙау (*о сороке*); тыр-тыр итеү, тырылдау, тырлау (*о тракторе*); тек-тек итеү, текелдәү (*о машинке*); 2. *перен. разг.* (*громко, без умолку говорить*) сүтелдеге сығыу, сүтелдәү.

СТРЕЛА́ *ж.* 1. (*для стрельбы из лука*) уҡ; 2. *тех.* (*у крана*) стрела (*күтәртеү кранының бер өлөшө*); 3. *тех.* (*деталь какого-л. механизма*) стрела (*механизмдәрҙәге, төрлө ҡоролмаларҙағы тар оҙон деталдәр*); ◇ **стрело́й** уҡ кеүек; **промча́ться стрело́й** елеп (*йәки* выжт итеп) үтеп китеү.

СТРЕЛЕ́Ц *м. ист.* стрелец (*16—17 быуаттарҙа Мәскәү дәүләтендә айырым хоҡуҡтар менән файҙаланған ғәскәри*); ◇ **Стреле́ц** *астр.* Уҡсы (*йондоҙлоҡ*).

СТРЕЛЕ́ЦКИЙ *прил. ист.* стрелец; **Стреле́цкий бунт** Стрелецтәр бунты.

СТРЕ́ЛКА *ж.* 1. тел; **часова́я стре́лка** сәғәт теле; 2. *ж.-д.* стрелка (*рельс күсергес*); 3. (*знак*) стрелка (*билдә*); 4. (*стебель*) көпшә; **лук пошёл в стре́лку** һуған көпшәләнгән.

СТРЕЛКО́ВЫЙ *прил.* 1. уҡсылар, стрелок; **стрелко́вый батальо́н** уҡсылар батальоны; 2. атыу; **стрелко́вый спорт** атыу спорты.

СТРЕЛОВИ́ДНЫЙ *прил.* уҡ һымаҡ, уҡҡа оҡшаған.

СТРЕЛО́К *м.* 1. атыусы; **иску́сный стрело́к** мәргән атыусы; 2. *воен.* стрелок, уҡсы.

СТРЕ́ЛОЧНИК *м. ж.-д.* стрелочник (*тимер юлда стрелканы күсереүсе*).

СТРЕ́ЛОЧНИЦА *женск. р. к* **стре́лочник.**

СТРЕЛЬБА́ *ж.* атыу, атыш, ут; **откры́ть стрельбу́** ут асыу; **упражня́ться в стрельбе́** атырға өйрәнеү.

СТРЕ́ЛЬБИЩЕ *с.* атырға өйрәнеү урыны.

СТРЕЛЬНУ́ТЬ *сов. и однокр.* атыу, атып ебәреү; **стрельну́ть из ружья́** мылтыҡтан атып ебәреү.

СТРЕ́ЛЬЧАТЫЙ *прил.* 1. *архит.* ослайып торған, осло; **стре́льчатый свод** ослайып торған көмбәҙ; 2. *бот.* көпшәле, көпшәләнгән; **стре́льчатый лук** көпшәләнгән һуған.

СТРЕ́ЛЯНЫЙ *прил.* 1. (*убитый из ружья — о дичи*) атылған, атып алынған; 2. (*бывавший под выстрелами*) һуғышта булған, атышта ҡатнашҡан; 3. (*использованный*) атылған, атып ҡаралған; **стре́ляные ги́льзы** атылған гильзалар; ◇ **стре́ляный воробе́й** күпте күргән, шымарған (кеше); ҡарт бүре.

СТРЕЛЯ́ТЬ *несов.* 1. атыу; **стреля́ть из ружья́** мылтыҡтан атыу; 2. *безл. разг.* (*о чувстве боли*) сатнау, сәнсеп-сәнсеп (*йәки* сатнап) һыҙлау; **в уша́х стреля́ет** ҡолаҡ сәнсеп-сәнсеп ауырта; ◇ **стреля́ть из пу́шек по воробья́м** *см.* **пу́шка; стреля́ть глаза́ми** күҙ уйнатыу.

СТРЕЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. (*кончать жизнь самоубийством*) атылыу, атылып үлеү; 2. *с кем и без доп., уст.* (*на дуэли*) атышыу.

СТРЕМГЛА́В *нареч.* бик тиҙ, уҡ кеүек, атылып.

СТРЕМЕННО́Й *прил. см.* **стремя́нный.**

СТРЕМИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* ашҡыныусанлыҡ, ынтылышлыҡ, тиҙлек.

СТРЕМИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* бик шәп, ашҡыныулы, ынтылышлы; ашҡыныусан, ашҡынып; **стреми́тельный бег** ашҡынып йүгереү; **стреми́тельная жизнь** ашҡыныулы тормош.

СТРЕМИ́ТЬСЯ *несов.* 1. *к чему и с неопр.* (*настойчиво желать, добиваться чего-л.*) ынтылыу, атлығыу, ашҡыныу, йөрәкһеү,

елкенеү; **стреми́ться к зна́ниям** белемгә ынтылыу; 2. (*стараться попасть куда-л.*) ынтылыу; **стреми́ться на сце́ну** артист булырға ынтылыу.

СТРЕМЛЕ́НИЕ *с.* ынтылыш, ынтылыу; **стремле́ние к ми́ру** тыныслыҡҡа ынтылыу.

СТРЕМНИ́НА *ж.* 1. (*в реке*) һеүән, ҡаты ағын (*йылғала*); 2. *уст.* (*обрыв*) текә ҡая, ярлау; **стоя́ть у кра́я стремни́ны** текә ҡая ситенә баҫып тороу.

СТРЕ́МЯ *с.* өҙәңге.

СТРЕМЯ́НКА *ж.* таған баҫҡыс.

СТРЕМЯ́ННЫЙ *прил.* өҙәңге; **стремя́нный реме́нь** өҙәңге ҡайышы.

СТРЕНО́ЖИВАТЬ *несов. см.* **стрено́жить.**

СТРЕНО́ЖИТЬ *сов. кого* кеҙәү (*аттың эс аяғын тышау*).

СТРЕ́ПЕТ *м. зоол.* биҙгәләк (*ҡош*).

СТРЕПТОКО́КК *м. мед.* стрептококк (*йоғошло бактерия*).

СТРЕПТОМИЦИ́Н *м. фарм.* стрептомицин (*дарыу*).

СТРЕПТОЦИ́Д *м. фарм.* стрептоцид (*дарыу*).

СТРЕХА́ *ж.* өй түбәһенең ҡыраһы.

СТРИГА́ЛЬНЫЙ *прил. спец.* ҡырҡыу, киҫеү; **стрига́льные но́жницы** ҡырҡыу ҡайсыһы.

СТРИГУ́Н, СТРИГУНО́К *м.* ҡырҡмыш, ҡырҡмыш тай.

СТРИГУ́ЩИЙ *прил.*: **стригу́щий лиша́й** *мед.* ҡырҡылсан.

СТРИЖ *м.* яр ҡарлуғасы.

СТРИ́ЖЕНЫЙ *прил.* (*сәсе, йөнө*) ҡырҡылған (*йәки* алынған); (*башы, өҫтө*) ҡырҡылған (*үлән, ағас*); **стри́женая овца́** йөнө ҡырҡылған һарыҡ.

СТРИ́ЖКА *ж. см.* **стричь; стри́жка воло́с** сәс алыу.

СТРИХНИ́Н *м.* стрихнин (*көслө ағыу*).

СТРИЧЬ *несов. кого-что* ҡырҡыу, киҫеү, алыу; **стричь во́лосы** сәс алыу; **стричь но́гти** тырнаҡ киҫеү; ◇ **стричь всех под одну́ гребёнку** бөтәһен бер тигеҙ итеү (*бер-бер яҡтан*).

СТРИ́ЧЬСЯ *несов.* 1. (сәсте) алдырыу (*йәки* ҡырҡтырыу, киҫтереү); **ко́ротко стри́чься** сәсте ҡыҫҡа итеп ҡырҡтырыу; **стри́чься у парикма́хера** парикмахерҙән сәсте алдырыу; 2. *страд. к* **стричь.**

СТРОГА́ЛЬНЫЙ *прил.* йышыу; **строга́льный стано́к** йышыу станогы.

СТРОГА́ЛЬЩИК *м.* йышыусы.

СТРОГА́ТЬ *несов. что* йышыу, йышҡылау; **строга́ть до́ску** таҡта йышыу.

СТРО́ГИЙ *прил.* 1. (*требовательный, взыскательный*) талапсан, ҡаты; **стро́гий учи́тель** талапсан уҡытыусы; 2. (*не допускающий отклонений*) ныҡ, ныҡлы, ҡаты; ҡырҡа ҡуйылған; **стро́гий учёт** ныҡлы учёт; 3. (*о чертах лица*) дөрөҫ, килешле; **стро́гий про́филь** дөрөҫ профиль; ◇ **челове́к стро́гих пра́вил** үҙенә талапсан, тәртип менән йәшәүсе кеше.

СТРО́ГО *нареч.* талапсан рәүештә; ◇ **стро́го-на́строго** ҡырҡа, ҡәтғи.

СТРО́ГОСТЬ *ж.* 1. талапсанлыҡ, ҡатылыҡ, ҡаты (*йәки* ныҡ) тороу (*берәйһенә ҡарата*); **стро́гость дисципли́ны** тәртиптең ҡатылығы; 2. *мн.* **стро́гости** *разг.* ҡаты сара, ҡатылыҡ; **ввести́ больши́е стро́гости** ҡаты саралар индереү.

СТРОЕВИ́К *м. воен.* строевик.

СТРОЕВО́Й I *прил. воен.* хәрби, строевой; **строева́я слу́жба** хәрби хеҙмәт.

СТРОЕВО́Й II *прил.* төҙөлөш, төҙөү; **строево́й лес** төҙөлөш ағастары.

СТРОЕ́НИЕ *с.* 1. (*здание, постройка*) йорт, ҡаралты; 2. (*структура*) төҙөлөш, ҡоролош; **строе́ние а́тома** атом төҙөлөшө.

СТРОИ́ТЕЛЬ *м.* 1. төҙөүсе; **инжене́р-строи́тель** төҙөүсе инженер; 2. *перен.* төҙөүсе, ҡороусы; **строи́тели но́вой жи́зни** яңы тормош төҙөүселәр.

СТРОИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* төҙөү; **строи́тельные материа́лы** төҙөү материалдары.

СТРОИ́ТЕЛЬСТВО *с.* 1. төҙөү, һалыу (эше); төҙөлөш; **строи́тельство жилы́х домо́в** торлаҡ йорттары һалыу; 2. *перен.* төҙөлөш, ҡоролош; **культу́рное строи́тельство** культура төҙөлөшө.

СТРО́ИТЬ *несов.* 1. *что* (*производить постройку*) төҙөү, һалыу; яһау, эшләү; **стро́ить шко́лы** мәктәптәр һалыу; **стро́ить самолёты** самолёттар эшләү; 2. *что, перен.* (*созидать*) төҙөү, ҡороу; **стро́ить коммуни́зм** коммунизм төҙөү; 3. *что, мат.* һыҙыу; **стро́ить треуго́льник** өсмөйөш һыҙыу; 4. *кого-что, воен.* (*ставить в строй*) (сафҡа) теҙеү; 5. *что* (*составлять*) төҙөү; **пра́вильно стро́ить фра́зы** һөйләмдәрҙе дөрөҫ төҙөү; ◇ **стро́ить ко́зни** *кому* хәсәтлек эшләү; **стро́ить из себя́** *кого* үҙен әллә кемгә ҡуйыу.

СТРО́ИТЬСЯ *несов.* 1. үҙенә йорт (*йәки* ҡаралты) һалыу; **э́тим ле́том я бу́ду стро́иться** был йәйҙә үҙемә йорт һалам; 2. (*воздвигаться*) һалыныу, яһалыу, эшләнеү, төҙөлөү; 3. *перен.* (*созидаться*) төҙөлөү; 4. (*составляться*) төҙөлөү; 5. *на чём* (*основываться*) нигеҙләнеү; 6. *воен.* (*становиться в строй*) (сафҡа) теҙелеү; 7. *страд. к* **стро́ить.**

СТРОЙ *м.* 1. (*система общественного, государственного устройства*) төҙөлөш, ҡоролош; **социалисти́ческий строй** социалистик ҡоролош; 2. *воен.* саф, строй; **стоя́ть в строю́** сафта тороу; 3. (*система построения*) төҙөлөш; **строй языка́** тел төҙөлөшө; ◇ **вступи́ть в строй** сафҡа баҫыу, эшләй башлау; **вы́быть из стро́я** сафтан сығыу, яраҡһыҙ хәлгә килеү; **вы́вести из стро́я** 1) *воен.* сафтан сығарыу; 2) (*сделать негодным*) эштән сығарыу.

СТРО́ЙКА *ж.* 1. *см.* **стро́ить** 1, 2; **приступи́ть к стро́йке до́ма** өй һалырға тотоноу; 2. (*строительство*) төҙөлөш.

СТРО́ЙНОСТЬ *ж.* 1. (*статность*) зифалыҡ, һомғоллоҡ, һылыулыҡ; 2. (*последовательность*) төҙөклөк, тәртиплелек, эҙмә-эҙлеклелек; **стро́йность мы́слей** фекерҙәрҙең төҙөклөгө; 3. *муз.* (*гармоничность*) төҙөк (*йәки* йәтеш) булыу.

СТРО́ЙНЫЙ *прил.* 1. (*статный*) зифа, һомғол, һылыу; 2. (*правильно расположенный*) тигеҙ; **стро́йные ряды́** тигеҙ сафтар; 3. (*логичный, слаженный*) дөрөҫ ойошторолған (*йәки* төҙөлгән); **стро́йная речь** дөрөҫ төҙөлгән телмәр; 4. *муз.* (*гармони-*

ческий) төҙөк, йәтеш; **стро́йное пе́ние** төҙөк йырлау.

СТРОКА́ *ж.* юл; **начина́ть с но́вой строки́** яңы юлдан башлау; **кра́сная строка́** яңы (*йәки* ҡыҙыл) юл (*яҙыуҙа*); ◇ **строка́ в строку́** һүҙмә-һүҙ; **чита́ть ме́жду строк** авторҙың әйтеп бөтөрмәгән уйҙарын тотоп алыу.

СТРО́НУТЬ *сов. кого-что, разг.* ҡуҙғатып ебәреү.

СТРО́НУТЬСЯ *сов. разг.* ҡуҙғалып китеү, урынынан ҡуҙғалыу.

СТРО́НЦИЙ *м.* стронций (*химик элемент, металл*).

СТРОП *м. мор., ав.* строп (*йөк аҫып ҡуя торған арҡан йәки металл трос*).

СТРОПИ́ЛО *с.* атлама, бәбкә, асамай (*ҡаралты ҡыйығында*).

СТРОПИ́ЛЬНЫЙ *прил.* атлама, бәбкә.

СТРОПТИ́ВОСТЬ *ж.* кирелек, тиҫкәрелек, үҙ һүҙлелек.

СТРОПТИ́ВЫЙ *прил.* кире, тиҫкәре, үҙ һүҙле, серәш, ҡарышма; **стропти́вый конь** ҡарышма ат; **стропти́вый нрав** үҙ һүҙлелек.

СТРОФА́ *ж. лит.* строфа (*шиғырҙың бер нисә юлдан торған өлөшө*).

СТРО́ФИКА *ж. лит.* строфика (1. *шиғырҙың строфаларға бүленеше*; 2. *поэтиканың шиғыр төҙөлөшөн өйрәнә торған бүлеге*).

СТРОЧЁНЫЙ *прил.* ҡайылған, ҡайып тегелгән (*йәки* сыҡҡан).

СТРОЧИ́ТЬ *несов.* 1. *что и без доп., портн.* тегеү, теге п (*йәки* ҡайып) сығыу; 2. *что и без доп., перен. разг.* (*быстро писать, говорить*) шәп итеп, ашығып яҙыу (*йәки* һөйләү); 3. *без доп., перен. разг.* (*стрелять*) тыҡылдатыу, тытылдатыу, туҡтауһыҙ атыу (*мәҫ. пулемёттан*).

СТРО́ЧКА I *ж.* 1. *см.* **строчи́ть** 1; 2. (*шов*) йөй.

СТРО́ЧКА II *ж. см.* **строка́**.

СТРОЧНО́Й *прил.*: **строчна́я бу́ква** бәләкәй хәреф.

СТРУГ I *м.* 1. (*инструмент*) йышҡы; 2. (*машина*) струг (*ер ҡаҙыусы, тигеҙләүсе машина*).

СТРУГ II *м. уст.* (*судно*) кәмә, ҡайыҡ.

СТРУГА́ТЬ *несов. см.* **строга́ть**.

СТРУ́ЖКА *ж.* юныҫҡы, тап.

СТРУИ́ТЬСЯ *несов.* 1. (*течь струйками*) (һыҙылып, шыбырҙап) ағыу; **по лицу́ стру-и́тся пот** биттән шыбырҙап тир аға; 2. *перен.* (*распространяться*) һибелеү, таралыу; **струи́тся арома́т цвето́в** сәскәләрҙән хуш еҫ тарала.

СТРУ́ЙКА *ж. уменьш. от* **струя́** 1.

СТРУКТУ́РА *ж.* төҙөлөш, структура.

СТРУКТУ́РНЫЙ *прил.* структура, төҙөлөш; **структу́рный ана́лиз** структура анализе.

СТРУНА́ *ж.* ҡыл.

СТРУ́НКА *ж. уменьш.-ласк. от* **струна́**; ◇ **по стру́нке ходи́ть** *у кого, перед кем* (берәйһе алдында) бейеп кенә йөрөү.

СТРУ́ННЫЙ *прил.* ҡыллы; **стру́нная му́зыка** ҡыллы музыка; **стру́нный орке́стр** ҡыллы оркестр.

СТРУП *м.* ҡутыр; **покры́ться стру́пьями** ҡутырлау.

СТРУ́СИТЬ *сов.* ҡурҡыу, шөрләү.

СТРУХНУ́ТЬ *сов. разг. см.* **стру́сить**.

СТРУЧКО́ВЫЙ *прил.* ҡуҙаҡлы; **стручко́вый пе́рец** ҡуҙаҡлы борос.

СТРУЧО́К *м.* ҡуҙаҡ; **стручо́к горо́ха** борсаҡ ҡуҙағы.

СТРУЯ́ *ж.* 1. (*шыбырҙап ағып торған*) һыу (*йәки* шыйыҡ нәмә); 2. *перен.* (*узкий поток света и т. п.*) һуҙылып ятҡан (*йәки* төшкән, сыҡҡан) төтөн (*йәки* быу, яҡтылыҡ); 3. *перен.* (*направление*) йүнәлеш; **влить све́жую струю́ в рабо́ту** эшкә яңы йүнәлеш биреү.

СТРЯ́ПАТЬ *несов.* 1. *что и без доп.* ашарға әҙерләү, бешереү; 2. *что, перен.* (*сочинять*) (берәй нәмәне) ашыҡ-бошоҡ, нисек етте шулай эшләү.

СТРЯПНЯ́ *ж. разг.* 1. *см.* **стря́пать**; 2. (*еда*) әҙер аш-һыу; 3. *перен.* (*о грубом сочинении, пьесе и т. п.*) юнле-юнһеҙ яҙылған (*йәки* эшләнгән) хикәйә *һ. б.*

СТРЯПУ́ХА *ж. разг.* аш бешереүсе (*йәки* әҙерләүсе) ҡатын-ҡыҙ.

СТРЯСТИ́ *сов. что* һелкетеп (*йәки* ҡағып) төшөрөү.

СТРЯСТИ́СЬ *сов. разг.* (күңелһеҙ бер хәл, бәлә) булыу, килеп сығыу.

СТРЯ́ХИВАТЬ *несов. см.* **стряхну́ть**.

СТРЯХНУ́ТЬ *сов. кого-что* ҡағып (*йәки* һелкеп) төшөрөү; ҡағыу, һелкеү.

СТУДЕНИ́СТЫЙ *прил.* ҡойҡа һымаҡ, ҡойҡаға оҡшаған.

СТУДЕ́НТ *м.* студент.

СТУДЕ́НТКА *ж.* студентка.

СТУДЕ́НЧЕСКИЙ *прил.* студент; **студе́нческое общежи́тие** студенттәр ятағы.

СТУДЕ́НЧЕСТВО *с.* 1. *собир.* студенттәр; 2. (*пребывание в качестве студента*) студент; **в го́ды моего́ студе́нчества** студент йылдарымда.

СТУДЁНЫЙ *прил. разг.* бик ныҡ һыуыҡ, боҙҙай һалҡын.

СТУ́ДЕНЬ *м. кул.* ҡойҡа.

СТУДИ́ТЬ *несов. что, разг.* һыуытыу, һыуындырыу.

СТУ́ДИЯ *ж.* студия (1. *художниктең, скульпторҙың мастерскойы, эш бүлмәһе*; 2. *живопись, музыка, балет һ. б. мәктәбе*; 3. *сәнғәттәге яңы ағымдарҙы практик өйрәнеүсе һәм йәш кадрҙар әҙерләүсе театр коллективе*).

СТУ́ЖА *ж. разг.* сатлама (*йәки* ҡаты) һыуыҡ.

СТУК *м.* 1. сыҡылдау (*ножей*); сылтырау, шалтырау (*посуды*); туп итеү (*падающих яблок и т. п.*); тек-тек итеү, текелдәү (*пищущих машинок*); дөп-дөп килеү, дөпөлдәү (*сердца*); 2. (*удар в дверь и т. п.*) туҡылдатыу, шаҡылдатыу, ҡағыу, шаҡыу.

СТУ́КАТЬ *несов. см.* **сту́кнуть** 1—3.

СТУ́КАТЬСЯ *несов. см.* **сту́кнуться**.

СТУ́КНУТЬ *сов.* 1. *кого, чем и без доп.* шаҡ (*йәки* туҡ, дөп) итеп һуғыу, туҡылдатыу; һуғыу; **сту́кнуть кулако́м по́ столу** йоҙроҡ менән өҫтәлгә дөп итеп һуғыу; 2. (*ударить — напр. в дверь*) туҡылдатыу, шаҡылдатыу; ҡағыу, шаҡыу; 3. (*издать звук при ударе*) шаҡылдау, туҡылдау, шаҡ (*йәки* туҡ) итеп ҡалыу; 4. *разг.* (*насту-*

пить, исполниться) булыу, тулыу; **ему́ сту́кнуло со́рок лет** *безл.* уға ҡырҡ йәш тулды.

СТУ́КНУТЬСЯ *сов.* бәрелеү, һуғылыу, бәрелешеү; **я сту́кнулся об дверь** мин ишеккә бәрелдем.

СТУКОТНЯ́ *ж. разг.* шаҡ-шоҡ итеү (*йәки* килеү), шаҡы-шоҡо.

СТУЛ *м.* ултырғыс; ◇ **сиде́ть ме́жду двух сту́льев** уртала ҡалыу, ике яҡҡа ла булырға тырышыу.

СТУЛЬЧА́К *м.* бәҙрәф ултырғысы.

СТУ́ПА *ж.* киле; ◇ **толо́чь во́ду в сту́пе** *см.* **вода́.**

СТУПА́ТЬ *несов. см.* **ступи́ть;** ◇ **ступа́й(те)!** кит(егеҙ)!, бар(ығыҙ)!

СТУПЕ́НЧАТЫЙ *прил.* баҫҡыслы, киртләсле, баҫҡыс-баҫҡыс, киртләс-киртләс; **ступе́нчатый склон горы́** киртләсле тау битләүе.

СТУПЕ́НЬ *ж.* 1. баҫҡыс, баҫма, киртләс; **идти́ по ступе́ням ле́стницы** баҫҡыстан менеү; 2. *перен.* (*этап в развитии чего-л.*) баҫҡыс; **вы́сшая ступе́нь культу́ры** культураның юғары баҫҡысы.

СТУПИ́ТЬ *сов.* атлау, баҫыу; ◇ **ты что, без него́ ша́гу ступи́ть не мо́жешь?** *соотв.* әллә уға кендегең йәбешкәнме, унан башҡа йөрөй алмайһыңмы?

СТУПИ́ЦА *ж.* көпсәк, тәгәрмәс көпсәге.

СТУ́ПКА *ж. см.* **сту́па.**

СТУПНЯ́ *ж.* аяҡ табаны.

СТУЧА́ТЬ *несов.* 1. (*издавать стук, шум*) шаҡылдығы сығыу, шаҡ-шоҡ (*йәки* туҡ-туҡ) килеү, шаҡылдау, туҡылдау; 2. (*ударять — напр. в дверь*) шаҡылдатыу, туҡылдатыу, ҡағыу, шаҡыу; 3. (*биться*) дөпөлдәү, дөп-дөп итеү; **се́рдце стучи́т** йөрәк дөп-дөп итә.

СТУЧА́ТЬСЯ *несов. см.* **стуча́ть 2.**

СТУШЕВА́ТЬСЯ *сов. разг.* (*оробеть, смутиться*) ҡаушап (*йәки* баҙап) ҡалыу.

СТУШЁВЫВАТЬСЯ *несов. см.* **стушева́ться.**

СТЫД *м.* оят, ғәрлек; **не име́ть ни стыда́, ни со́вести** ояты ла, намыҫы ла юҡ; ◇ **к стыду́ своему́** оятҡа ҡаршы.

СТЫДИ́ТЬ *несов. кого-что* оялтыу, ҡыҙартыу.

СТЫДИ́ТЬСЯ *несов. кого-чего, с неопр. и без доп.* оялыу.

СТЫДЛИ́ВОСТЬ *ж.* оялсанлыҡ, оялыусанлыҡ.

СТЫДЛИ́ВЫЙ *прил.* оялсан, оялыусан; **стыдли́вый челове́к** оялсан кеше.

СТЫ́ДНО *нареч.* 1. оят; 2. *в знач. сказ. безл. кому* оят; **мне сты́дно за вас** һеҙҙең өсөн миңә оят.

СТЫК *м.* (*берәй нәмәнең ике осо, ике яғы бергә килеп*) төкәлгән (*йәки* тоташҡан, ялғанған, ҡушылған) урын.

СТЫ́НУТЬ, СТЫТЬ *несов.* 1. һыуыныу; **чай сты́нет** сәй һыуына; 2. (*затвердевать от холода*) туңыу, ҡатыу; ◇ **кровь сты́нет в жи́лах** *см.* **кровь.**

СТЫ́ЧКА *ж.* 1. *воен.* һуғыш, бәрелеш; 2. (*ссора, перебранка*) талашыу, эләгешеү.

СТЮАРДЕ́ССА *ж.* стюардесса (*судноларғы, самолёттағы официантка*).

СТЯГ *м. высок.* әләм.

СТЯ́ГИВАТЬ *несов. см.* **стяну́ть 1—5.**

СТЯ́ГИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **стяну́ться;** 2. *страд. к* **стя́гивать.**

СТЯЖА́ТЕЛЬ *м.* хасланып (*йәки* ҡомһоҙланып) байлыҡ (*йәки* мал) йыйыусы.

СТЯЖА́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **стяжа́тель.**

СТЯЖА́ТЕЛЬСТВО *с.* хасланып (*йәки* ҡомһоҙланып) мал йыйыу.

СТЯЖА́ТЬ *сов. и несов. что, книжн.* ҡаҙаныу, ирешеү, эйә булыу; **стяжа́ть сла́ву** дан ҡаҙаныу.

СТЯНУ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*туго перевязать*) тартыу, ҡыҫыу, бөрөштөрөү; тартып (*йәки* ҡыҫып) бәйләү; 2. *что, тех.* ҡыҫыу; 3. *кого-что* (*собрать в одно место*) (бер ергә) йыйыу, туплау; **стяну́ть войска́** ғәскәрҙе бер ергә туплау; 4. *что* (*соединить концы*) тартыу, тартып тоташтырыу; 5. *кого-что* (*снять, стащить*) тартып төшөрөү (*йәки* алыу); **стяну́ть ска́терть со стола́** өҫтәлдән ашъяулыҡты тартып алыу; 6. *кого-что, разг.* (*украсть*) сәлдереү.

СТЯНУ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*туго завязаться*) тартылыу, тартылып сейәләнеү; 2. (*сморщиться, сжаться*) тартылыу; ҡыҫылыу; **шов стяну́лся** йөй тартылған; 3. *разг.* (*туго подпоясаться*) ҡыҫып быуыу (*йәки* бәйләү); 4. (*собраться в одном месте*) (бер ергә) йыйылыу, тупланыу.

СУББО́ТА *ж.* шәмбе.

СУББО́ТНИЙ *прил.* шәмбе; **суббо́тний день** шәмбе көн.

СУББО́ТНИК *м.* субботник.

СУБЛИМА́Т *м. хим.* сублимат, сублимация продукты.

СУБЛИМА́ЦИЯ *ж. хим.* сублимация (*ҡыҙҙырған сакта ҡаты матдәнең туранан-тура газға әүерелеүе*).

СУБОРДИНА́ЦИЯ *ж. книжн.* субординация (*кесе хеҙмәткәрҙәрҙең үҙенән юғары хеҙмәткәрҙәргә буйһоноуы*).

СУБСИДИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* субсидиялау, субсидия биреү, аҡсалата ярҙам итеү.

СУБСИ́ДИЯ *ж.* субсидия, аҡсалата ярҙам.

СУБСТАНТИВА́ЦИЯ *ж. лингв.* субстантивләшеү, исемгә әйләнеү (*башҡа һүҙ төркөмдәренең исемгә әйләнеүе, күсеүе*).

СУБСТАНТИВИ́РОВАТЬСЯ *сов. и несов. лингв.* субстантивләшеү, исемгә әйләнеү.

СУБСТА́НЦИЯ *ж.* субстанция (1. *филос. К. Маркс*ҡа *тиклемге философияның иң мөһим категорияларынан береһе*; 2. *книжн. берәй нәмәнең нигеҙе, асылы*).

СУБСТРА́Т *м.* субстрат (1. *филос. күренештәрҙең дөйөм нигеҙе*; 2. *биол. организм йәшәй, үҫә торған тупраҡ, тирә-юнь*).

СУБТИ́ЛЬНЫЙ *прил. разг.* йоҡа, сибек.

СУБТРО́ПИКИ *только мн. геогр.* субтропика, тропика эргәһе өлкәһе.

СУБТРОПИ́ЧЕСКИЙ *прил. геогр.* субтропик; **субтропи́ческий кли́мат** субтропик климат.

СУБЪЕ́КТ *м.* 1. *филос.*, *юр.* субъект, шәхес; 2. *разг.* (*человек*) кеше, зат; 3. *грам.* субъект, эйә.

СУБЪЕКТИВИ́ЗМ *м.* субъективизм (1. *филос. объектив реализмде инкар итеүсе һәм предметтәр, күренештәр бары кеше аңында ғына йәшәй, тип иҫәпләүсе идеалистик ағым*; 2. *книжн. объектив булмаған ҡараш; үҙ шәхесенән сығып ҡарау*).

СУБЪЕКТИВИ́СТ *м.* субъективист (*субъективизм яҡлы кеше*).

СУБЪЕКТИ́ВНОСТЬ *ж.* субъективлек, айырым шәхескә хас булыулыҡ; **субъекти́вность взгля́дов** ҡараштың субъективлеге.

СУБЪЕКТИ́ВНЫЙ *прил.* 1. (*личный, индивидуальный*) субъектив, шәхси, айырым бер кешенең (*йәки* шәхестең) үҙенә генә хас; 2. *книжн.* субъектив, шәхси; **субъекти́вные причи́ны** шәхси сәбәптәр.

СУВЕНИ́Р *м.* сувенир, (иҫтәлек итеп бирелгән) бүләк.

СУВЕРЕ́Н *м.* суверен (*власть башында ултырыусы*).

СУВЕРЕНИТЕ́Т *м.* суверенитет (*бер дәүләттең эске һәм тышҡы эштәр буйынса башҡа дәүләттәрҙән бойондороҡһоҙ булыуы*).

СУВЕРЕ́ННЫЙ *прил.* 1. (*верховный*) суверен, ҡулында власть булған, баш; 2. (*независимый*) суверенле, бойондороҡһоҙ; **сувере́нное госуда́рство** бойондроҡһоҙ дәүләт.

СУГЛИ́НИСТЫЙ *прил.* ҡыҙыл балсыҡлы; **сугли́нистая по́чва** ҡыҙыл балсыҡлы тупраҡ.

СУГЛИ́НОК *м.* ҡыҙыл балсыҡ, ҡыҙыл балсыҡлы тупраҡ.

СУГРО́Б *м.* көрт, һырынды.

СУГУ́БЫЙ *прил.* айырыуса ҙур (*йәки* көслө); **сугу́бое внима́ние** айырыуса көслө иғтибар.

СУД *м.* 1. суд, хөкөм; **наро́дный суд** халыҡ суды; **пригово́р суда́** суд ҡарары; **пода́ть в суд** судҡа биреү; 2. (*суждение, мнение, оценка*) хөкөм, фекер, нарыҡ; 3. *собир.* (*судьи*) судьялар; 4. (*общественный орган; разбирательство*) суд, ҡарамаҡ; **това́рищеский суд** иптәштәр суды; **вы́нести на суд обще́ственности** йәмәғәтселек ҡарамағына биреү; ◇ **на не́т и суда́ нет** *погов. соотв.* юҡтың башы ауыртмай.

СУДА́К *м.* һыла (балыҡ).

СУДАКО́ВЫЙ *прил.* һыла (балығы); **судако́вое филе́** һыла балығы ите.

СУДА́РЫНЯ *ж. уст.* ханым.

СУ́ДАРЬ *м. уст.* әфәнде.

СУДА́ЧИТЬ *несов. разг.* ләстит һатыу; ғәйбәт һөйләү.

СУДЕ́БНЫЙ *прил.* суд; **суде́бный проце́сс** суд барышы.

СУДЕ́ЙСКИЙ *прил.* 1. судья; **суде́йская колле́гия** судьялар коллегияһы; 2. *в знач. сущ.* **суде́йская** *ж. спорт.* судьялар бүлмәһе.

СУДИ́МОСТЬ *ж. юр.* хөкөм аҫтында булыу, хөкөм ителгәнлек; **снять суди́мость** хөкөм ителгәнлекте бөтөрөү.

СУДИ́ТЬ 1. *несов. о ком-чём и без доп.* (*берәй нәмә, берәйһе тураһында*) фекер йөрөтөү; уйлау; 2. *несов. кого-что* (*осуждать*) ғәйепләү, ғәйепләп ҡарау (*йәки* һөйләү); 3. *несов. кого* (*в судебном порядке*) хөкөм итеү, суд яһау; 4. *несов. кого и без доп.*, *спорт.* судить итеү, судья булыу (*ярышта*); 5. *сов. и несов. кому-чему что и с неопр.* (*предназначать – о судьбе и т. п.*) яҙыу, насип булыу; ◇ **суди́ть да ряди́ть** һөйләшеү, фекер алышыу.

СУДИ́ТЬСЯ *несов.* 1. *с кем-чем и без доп.* судлашыу; 2. (*иметь судимость*) судҡа эләгеү; 3. *страд. к* **суди́ть** 2—4.

СУ́ДНО I *с. мор.* судно (*мәҫ. пароход, карап*).

СУ́ДНО II *с.* (*сосуд*) судно (*тышҡа сығыу һауыты*).

СУДОВЛАДЕ́ЛЕЦ *м.* судно эйәһе (*йәки* хужаһы).

СУДОВОДИ́ТЕЛЬ *м.* судно йөрөтөүсе.

СУДОВОЖДЕ́НИЕ *с. мор.* суднолар йөрөтөү.

СУДОВО́Й *прил.* судно; **судово́й журна́л** судно журналы.

СУДО́К *м.* 1. ҡолаҡай, ҡуллыҡай (*бәләкәй генә һауыт*); 2. (*столовый прибор*) судок (*борос, тоҙ, горчица һалыу өсөн*); 3. *мн.* **судки́** (*для переноски пищи*) судок (*берәһенең өҫтөнә берәһе ултыртылған кастрюлдәр*).

СУДОМО́ЙКА *ж.* һауыт-һаба (*йәки* ҡашығаяҡ) йыуыусы.

СУДОПРОИЗВО́ДСТВО *с. юр.* суд эшен алып барыу, суд эше процесе.

СУ́ДОРОГА *ж.* көҙән йыйырыу, тартышыу.

СУ́ДОРОЖНЫЙ *прил.* көҙән йыйырған, тартышҡан; көҙән йыйырғандағы кеүек, ҡалтыранып; **су́дорожные рыда́ния** ҡалтыранып илау.

СУДОСТРОЕ́НИЕ *с.* суднолар төҙөү.

СУДОСТРОИ́ТЕЛЬ *м.* суднолар төҙөүсе.

СУДОСТРОИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* суднолар төҙөү; **судострои́тельный заво́д** суднолар төҙөү заводы.

СУДОХО́ДНЫЙ *прил.* суднолар йөрөй торған (*йәки* алырлыҡ); **судохо́дная река́** суднолар йөрөй торған йылға.

СУДОХО́ДСТВО *с.* суднолар (*йәки* пароходтар) йөрөүе.

СУДЬБА́ *ж.* 1. яҙмыш, тәҡдир; 2. *обычно мн.* **су́дьбы** (*будущность*) киләсәк, яҙмыш; күрәсәк; ◇ **каки́ми су́дьбами?** ниндәй елдәр һине ташланы?; **на произво́л судьбы́** *см.* **произво́л**; **не судьба́** *кому-чему с неопр.* яҙмаған.

СУДЬЯ́ *м.* 1. *юр.*, *спорт.* судья; 2. (*тот, кто даёт оценку кому-чему-л.*) судья, баһа биреүсе.

СУЕВЕ́РИЕ *с.* юҡ-барға (*йәки* хөрәфәткә) ышаныу; хөрәфәт.

СУЕВЕ́РНЫЙ *прил.* (*о человеке*) юҡ-барға (*йәки* хөрәфәткә) ышаныусы.

СУЕТА́ *ж.* 1. (*тщетность*) ығы-зығы, юҡ-бар эш; 2. (*беготня, хлопоты*) мәшәҡәт, арлы-бирле сабыу (*юҡ-бар эш менән*).

СУЕТИ́ТЬСЯ *несов.* ығы-зығы килеү, арлы-бирле сабыу, геү килеп мәшәҡәтләнеү, өтәләнеү.

СУЕТЛИ́ВЫЙ *прил.* 1. (*о человеке*) тынғыһыҙ, сыпрандаҡ (*кеше*); 2. (*о движениях, действиях*) ығы-зығылы, бик мәшәҡәтле.
СУЕТНЯ́ *ж. разг. см.* суета́ 2.
СУЖА́ТЬ *несов. см.* су́зить.
СУЖА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **су́зиться;** 2. *страд. к* **сужа́ть.**
СУЖДЕ́НИЕ *с.* 1. (*мнение*) фекер, уй; 2. *лог.* хөкөм.
СУ́ЖЕНАЯ *ж. уст.* кәләш.
СУЖЕ́НИЕ *с. см.* **су́зить(ся); суже́ние пищево́да** *мед.* ҡыҙыл үңәс кибеү.
СУ́ЖЕНЫЙ *м. уст.* кейәү.
СУ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **су́зить.**
СУ́ЖИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **су́зиться;** 2. *страд. к* **су́живать.**
су́жу *буд. вр. от* **су́зить.**
сужу́ *наст. вр. от* **суди́ть.**
СУ́ЗИТЬ *сов. что* 1. тарайтыу, тырыраҡ итеү, тарайта төшөү; 2. *перен.* (*ограничить, уменьшить*) тарайтыу, кәметеү, әҙәйтеү; **су́зить значе́ние** мәғәнәһен тарайтыу.
СУ́ЗИТЬСЯ *сов.* 1. тарайыу, тарая төшөү; 2. *перен.* тарайыу, кәмеү, бәләкәйләнеү.
СУК *м.* ботаҡ, ботаҡ урыны.
СУ́КА *ж.* ҡансай, кәнтәй (*инә эт, бүре, төлкө һ. б.*).
СУКНО́ *с.* буҫтау (*фабричное*); тула (*кустарное*); ◇ **класть под сукно́** (бер эште) ҡарамай оҙаҡ ятҡырыу; **лежа́ть под сукно́м** *см.* **лежа́ть.**
СУКНОВА́Л *м.* буҫтау (*йәки* тула) баҫыусы.
СУКНОВА́ЛЬНЯ *ж.* буҫтау баҫыу мастерскойы.
СУКОВА́ТЫЙ *прил.* ботаҡлы, күп ботаҡлы; **сукова́тая па́лка** ботаҡлы таяҡ.
СУКО́НКА *ж.* буҫтау киҫәге.
СУКО́ННЫЙ *прил.* буҫтау, тула; **суко́нные брю́ки** буҫтау салбар; ◇ **суко́нный язы́к** ағас тел.
СУ́КРОВИЦА *ж.* һүл.
СУЛЕМА́ *ж.* сулема (*ағыулы матдә*).
СУЛЕМО́ВЫЙ *прил.* сулема; **сулемо́вый раство́р** сулема иретмәһе.
СУЛИ́ТЬ *несов. что* вәғәҙә итеү, ышандырыу, өмөтләндереү.
СУЛТА́Н I *м.* (*титул*) солтан.
СУЛТА́Н II *м. ист.* (*украшение*) солтан, суҡ.
СУЛЬФА́Т *м. хим.* сульфат (*көкөрт кислотаһы тоҙо*).
СУЛЬФИДИ́Н *м. фарм.* сульфидин (*дарыу*).
СУЛЬФИ́ДЫ *мн.* (*ед.* **сульфи́д** *м.*) *хим.* сульфид (*көкөрттөң металдар менән берләшмәһе*).
СУЛЬФИ́Т *м. хим.* сульфит (*көкөртлө кислота тоҙо*).
СУМА́ *ж.*: **ходи́ть с сумо́й** хәйер һорашып йөрөү; **сума́ перемётная** (*о человеке*) туҙ ҡалтырса, аумаҡай (кеше).
СУМАСБРО́Д *м.* дыуамал, тинтәк (кеше).
СУМАСБРО́ДКА *женск. р. к* **сумасбро́д.**
СУМАСБРО́ДНИЧАТЬ *несов.* дыуамалланыу, тинтәкләнеү.
СУМАСБРО́ДНЫЙ *прил.* дыуамал, тинтәк; **сумасбро́дный челове́к** дыуамал кеше.
СУМАСБРО́ДСТВО *с.* дыуамаллыҡ, тинтәклек.
СУМАСБРО́ДСТВОВАТЬ *несов. см.* **сумасбро́дничать.**
СУМАСШЕ́ДШИЙ *прил.* 1. диуана, аҡылдан яҙған (*йәки* шашҡан); 2. *в знач. сущ.* **сумасше́дший** *м.*, **сумасше́дшая** *ж.* диуана, аҡылдан яҙған кеше; 3. *разг.* (*безрассудный*) дыуамал; 4. *перен. разг.* (*невероятный по силе и т. д.*) аҡылдан яҙырлыҡ көслө (*йәки* шәп, ҡаты), шашып; **сумасше́дшая езда́** бик шәп йөрөү (*мәҫ. атта*).
СУМАСШЕ́СТВИЕ *с.* аҡылдан яҙыу (*йәки* шашыу); иҫәрлек, ауһарлыҡ.
СУМАСШЕ́СТВОВАТЬ *несов. разг.* шашыу, ҡоторонoу, ауһарланыу.
СУМАТО́ХА *ж.* ығы-зығы, мәхшәр, ҡыран-ҡыйҡыу, сыуалыш, бола.
СУМАТО́ШНЫЙ *прил. разг.* 1. (*о человеке*) ҡалтыр, тик тормаҫ; 2. ығы-зығылы, шау-шыулы; **сумато́шная жизнь** ығы-зығылы тормош.
СУМБУ́Р *м.* буталсыҡлыҡ, сыуалсыҡлыҡ, баш аяғы юҡ(лыҡ); **сумбу́р в мы́слях** фекер сыуалсыҡлығы.
СУМБУ́РНОСТЬ *ж. см.* **сумбу́р; сумбу́рность изложе́ния** бутап һөйләү (*йәки* яҙыу).
СУМБУ́РНЫЙ *прил.* буталсыҡ, сыуалсыҡ; **сумбу́рный сон** буталсыҡ төш.
СУ́МЕРЕЧНЫЙ *прил.* 1. эңер; **су́меречный час** эңер ваҡыты; 2. (*плохо освещённый*) бөләңгерт, ҡараңғылы-яҡтылы; 3. *перен.* (*мрачный, безрадостный*) ҡараңғы, күңелһеҙ; бойоҡ, төшөнкө; **су́меречное настрое́ние** төшөнкө күңел.
СУ́МЕРКИ *только мн.* эңер, ҡараңғылы-яҡтылы (*йәки* күҙ бәйләнгән) ваҡыт; **надвига́лись су́мерки** ҡараңғы төшөп килә ине.
СУ́МЕРНИЧАТЬ *несов. разг.* (эңер төшкәндә) утһыҙ ултырыу.
СУМЕ́ТЬ *сов. с неопр.* (эшләй, булдыра) алыу, ҡулдан килеү; **он не суме́л отве́тить** ул яуап бирә алманы.
СУ́МКА *ж.* 1. сумка, муҡса; 2. *зоол.* муҡса, тоҡсай; ◇ **пасту́шья су́мка** *см.* **пасту́ший.**
СУ́ММА *ж.* 1. *мат.* (*число*) йыйынтыҡ; 2. (*общее количество*) барыһы барлығы, йыйыныһы; **су́мма челове́ческих зна́ний** кешелек донъяһы белеменең йыйыныһы; 3. (*количество денег*) сумма; **он получи́л из ка́ссы большу́ю су́мму** ул кассанан ҙур сумма алды.
СУММА́РНЫЙ *прил. книжн.* 1. (*представляющий сумму чего-л.*) дөйөм, суммаһы сығарылған, бөтәһе бергә; 2. *перен.* (*общий*) ғөмүми, дөйөм; **сумма́рное описа́ние фа́ктов** факттарҙы дөйөм генә тасуирләү.
СУММИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* 1. дөйөм суммаһын иҫәпләп сығарыу, йыйнау; 2. (*обобщить*) йыйнап дөйөмләштереү; **сумми́ровать все да́нные** барлыҡ мәғлүмәттәрҙе йыйнап дөйөмләштереү.
СУ́МРАК *м.* ярым ҡараңғылыҡ; эңер.
СУ́МРАЧНОСТЬ *ж.* ярым ҡараңғылыҡ, бөләңгертлек.
СУ́МРАЧНЫЙ *прил.* 1. ярым ҡараңғы, ҡараңғылы-яҡтылы; болотло, бөләңгерт; **су́мрачный день** болотло көн; 2. *перен.* (*угрюмый, печальный*) ҡараңғы сырайлы,

бойоҡ, күңелһеҙ; **су́мрачное лицо́** ҡараңғы сырай.

СУ́МЧАТЫЙ *прил.* 1. *зоол.*, *бот.* (*имеющий сумку*) муҡсалы; **кенгуру́ — су́мчатое живо́тное** көнгөрә — муҡсалы хайуан; 2. *в знач. сущ.* **су́мчатые** *мн. зоол.* муҡсалылар.

СУМЯ́ТИЦА *ж. разг.* 1. *см.* **сумато́ха;** 2. (*путаница*) буталсыҡлыҡ, аңлашылмаусылыҡ.

СУНДУ́К *м.* һандыҡ.

СУ́ННА *ж.* сөннәт (*көрьәнгә аңлатма һәм өҫтәмә рәүешендә йөрөгән дини риүәйә*).

СУННИ́ТЫ *мн.* (*ед.* **сунни́т** *м.*) *рел.* сөнни (*ислам диненең сөнниләр мәҙһәбендәге кешеләр*).

СУ́НУТЬ(СЯ) *сов. см.* **сова́ть(ся).**

СУП *м.* аш, һурпа; **мясно́й суп** итле һурпа (*йәки* аш).

СУПЕРОБЛО́ЖКА *ж. полигр.* суперобложка (*китаптың өҫтөндәге ҡағыҙ тыш*).

СУПЕРФОСФА́Т *м. хим.* суперфосфат (*ашлама*).

СУ́ПЕСОК *м.*, **СУ́ПЕСЬ** *ж.* ҡомло тупраҡ.

СУПОВО́Й *прил.* аш, һурпа; **супова́я ло́жка** аш ҡалағы; **супово́е мя́со** аш ите.

СУПО́НЬ *ж.* тамаҡбау, сөйөлдөрөк.

СУПОРО́САЯ, СУПОРО́СНАЯ *прил. ж.* быуаҙ (*суҫҡаға ҡарата*).

СУ́ППОРТ *м. тех.* суппорт (*ҡырыу станогында киҫкесте нығытыу приборы*).

СУПРУ́Г *м.* 1. ир; 2. *мн.* **супру́ги** ир менән ҡатын.

СУПРУ́ГА *ж.* бисә.

СУПРУ́ЖЕСКИЙ *прил.* ирле-ҡатынлы; **супру́жеская жизнь** ирле-ҡатынлы тормош.

СУРГУ́Ч *м.* сургуч.

СУРГУ́ЧНЫЙ *прил.* сургуч; **сургу́чная печа́ть** сургуч печате.

СУРДИ́НА *ж. муз.* сурдина (*ҡыллы йәки тынлы музыка ҡоралдарына тауышты баҫа төшөү өсөн ҡуйылған нәмә*).

СУРДИ́НКА *ж. см.* **сурди́на;** ◇ **под сурди́нку** 1) (*тихо*) әкрен, бышылдап ҡына; 2) (*тайком*) аҫтыртын, йәшерен, шым ғына.

СУРЕ́ПИЦА *ж. бот.* бүҙәнә ҡуҙағы.

СУРЕ́ПКА *ж. бот.* тиле шалҡан (*ҡый үлән*).

СУРЕ́ПНЫЙ *прил.* бүҙәнә ҡуҙағы; **суре́пное ма́сло** бүҙәнә ҡуҙағы майы.

СУ́РИК *м.* сурик (*ҡыҙыл һары йәки ҡыҙыл көрән буяу*).

СУРО́ВОСТЬ *ж.* 1. ҡатылыҡ, ауырлыҡ, әселек; **суро́вость зимы́** ҡыштың һалҡынлығы; 2. (*характера, отношений*) ҡатылыҡ, ҡаты күңелле (*йәки* бәғерле) булыу.

СУРО́ВЫЙ I *прил.* 1. уҫал, ҡаты бәғерле (*йәки* күңелле); **суро́вый челове́к** ҡаты күңелле кеше; 2. (*крайне строгий*) ҡаты; **суро́вый пригово́р** ҡаты хөкөм; 3. (*тяжёлый*) ауыр, асы; **суро́вая жизнь** ауыр тормош; 4. (*холодный; трудный для жизни*) ҡаты, ауыр; **суро́вая зима́** һалҡын ҡыш; **суро́вый край** йәшәү өсөн ауыр яҡ.

СУРО́ВЫЙ II *прил.* сей, ағартылмаған; **суро́вые ни́тки** сей еп; **суро́вое полотно́** ағартылмаған киндер.

СУРО́К *м.* һыуыр, байбаҡ.

СУРРОГА́Т *м.* суррогат (*үҙенең ҡайһы бер сифаттары менән генә ысын нәмәне алмаштыра ала торған нәмә*); **сахари́н — суррога́т са́хара** сахарин — шәкәр суррогаты.

СУРРОГА́ТНЫЙ *прил.* суррогат; **суррога́тная ко́жа** суррогат күн.

СУРЬМА́ *ж. хим.* һөрмә.

СУРЬМИ́ТЬ *несов. что, уст.* һөрмәләү, һөрмә яғыу (*йәки* тартыу).

СУСА́ЛЬ *ж. собир. спец.* алтын (*йәки* көмөш, ҡурғаш, баҡыр) ҡағыҙ (*биҙәү өсөн ҡулланыла*).

СУ́СЛИК *м.* йомран.

СУ́СЛО *с.* сусло (*квас, һыра яһай торған ҡуйы шыйыҡлыҡ*).

СУСТА́В *м.* быуын.

СУСТАВНО́Й *прил.* быуын; **суставно́й ревмати́зм** быуын ревматизме.

СУСТА́ВЧАТЫЙ *прил.* быуынлы, быуынтыҡлы.

СУ́ТКИ *только мн.* тәүлек.

СУ́ТОЛОКА *ж.* этеш-төртөш, ығы-зығы, шау-шыу.

СУ́ТОЧНЫЙ *прил.* 1. тәүлекләп, тәүлек(тә булған), тәүлек эсендәге; **су́точное движе́ние поездо́в** поездарҙың тәүлек эсендәге йөрөшө; **су́точный запа́с продово́льствия** бер тәүлек аҙыҡ; 2. *в знач. сущ.* **су́точные** *мн.* суточный (*командировка ваҡытында тәүлек иҫәбенән бирелә торған аҡса*).

СУТУ́ЛИТЬ *несов. что* көмөрәйтеү, бөкөрәйтеү.

СУТУ́ЛИТЬСЯ *несов.* көмөрәйеү, бөкөрәйеү.

СУТУ́ЛОСТЬ *ж.* көмөрөлөк, бөкөрөлөк.

СУТУ́ЛЫЙ *прил.* көмөрө, бөкөрө.

СУТЬ I *ж.* (*сущность*) асыл, айыш, төп нигеҙ; **суть де́ла** эштең асылы; ◇ **по су́ти де́ла** ысындан да, асылда.

СУТЬ II *3 л. мн. ч. наст. вр. от* **быть** *уст.* булыу, булып тороу, һаналыу; **львы, ти́гры суть хи́щные живо́тные** арыҫлан, юлбарыҫ йыртҡыс хайуан һаналалар.

СУТЯ́ГА *м. и ж. разг. см.* **сутя́жник, сутя́жница.**

СУТЯ́ЖНИК *м.* даусыл, ғауғасыл.

СУТЯ́ЖНИЦА *женск. р. к* **сутя́жник.**

СУТЯ́ЖНИЧАТЬ *несов.* даулашыу, ғауғалашыу.

СУТЯ́ЖНИЧЕСТВО *с.* даулашырға (*йәки* дәғүәләшергә) яратыу.

СУТЯ́ЖНЫЙ *прил.* ғауғасыл, даулашырға (*йәки* дәғүәләшергә) яратыусы, дәғүәсе; **сутя́жный челове́к** ғауғасыл кеше; **сутя́жное де́ло** дәғүәле эш.

СУФЛЕ́ *с. нескл.* суфле.

СУФЛЁР *м. театр.* суфлёр.

СУФЛЁРСКИЙ *прил. театр.* суфлёр, суфлёрлыҡ; **суфлёрская бу́дка** суфлёр будкаһы.

СУФЛИ́РОВАТЬ *несов. театр.* суфлёрлыҡ итеү, суфлёр булыу, әйтеп тороу.

СУ́ФФИКС *м. грам.* суффикс (*һүҙ яһаусы ялғау*).

СУФФИКСА́ЛЬНЫЙ *прил. грам.* суффикс; **суффикса́льная часть сло́ва** һүҙҙең суффикс өлөшө.

СУФФИКСА́ЦИЯ *ж. грам.* суффикс ярҙамы менән яңы һүҙ яһау, суффиксация; һүҙ составында суффикс булыу.

СУХА́РНИЦА *ж.* сохари һауыты.

СУХА́РНЫЙ *прил.* сохари, сохариҙән эшләнгән; **суха́рный квас** сохари кеүәҫе.

СУХА́РЬ *м.* **1.** сохари, кәтермәс, шөкәрә; **2.** *перен.* (*о худом человеке*) тарамыш; **3.** *перен.* (*о чёрством, неотзывчивом человеке*) ҡоро (*йәки* үҙен ҡоро тотҡан) кеше.

СУ́ХО *нареч.* **1.** (*неотзывчиво, холодно*) ҡоро; **су́хо разгова́ривать** бик ҡоро һөйләшеү; **2.** *в знач. сказ. безл.* (*об ощущении сухости во рту, в горле*) кипкән, ҡоро; **у меня́ в го́рле су́хо** тамағым кипкән; **на дворе́ су́хо** тышта ҡоро; ◇ **су́хо-на́сухо** ҡоп-ҡоро итеп, короткансы.

СУХОВЕ́Й *м.* ҡыуан (*ҡоро, эҫе ел*).

СУХОДО́Л *м.* һыуһыҙ үҙән.

СУХОЖИ́ЛИЕ *с.* тарамыш, һеңер.

СУХО́Й *прил.* **1.** (*не сырой*) ҡоро, кипкән, ҡатҡан; **сухи́е дрова́** ҡоро утын; **2.** (*засохший*) ҡороған, ҡороп (*йәки* кибеп) бөткән; **суха́я ве́тка** ҡороған ботаҡ; **3.** (*лишённый влажности*) ҡоро; **суха́я ко́мната** ҡоро бүлмә; **4.** (*сушёный*) кипкән, киптерелгән; **сухо́е молоко́** киптерелгән һөт; **5.** (*сухощавый*) ҡаҡса, асан, сандыр, ябыҡ; **6.** *перен.* (*лишённый душевной теплоты*) ҡоро, ҡаты күңелле; **7.** *перен.* (*без эмоциональных подробностей*) күңелһеҙ, ҡыҙыҡһыҙ, ҡоро; **сухо́й расска́з** ҡыҙыҡһыҙ хикәйә; ◇ **суха́я гроза́** буш йәшен, ямғырһыҙ йәшен; **сухи́м путём** ҡоро юл менән, ҡоро ерҙән; **сухо́й ка́шель** *мед.* ҡоро ютәл.

СУХОЛЮБИ́ВЫЙ *прил. бот.* ҡороға сыҙам, ҡоролоҡто һөйәр; **саксау́л — сухолюби́вое расте́ние** саҡсауыл — ҡороға сыҙам үҫемлек.

СУХОПА́РЫЙ *прил. разг.* ҡаҡса, асан, сандыр.

СУХОПУ́ТНЫЙ *прил.* ҡоролағы, ҡоро ер (ҙәге); **сухопу́тное живо́тное** ҡоро ер хайуаны; **сухопу́тный тра́нспорт** ҡоро ер транспорты.

СУХОСТО́Й *м.* **1.** *собир.* ҡыуа, ҡыу ағас; **2.** *с.-х.* (*период перед отёлом*) (*һыйыр, кәзә*) һыуалған ваҡыт.

СУ́ХОСТЬ *ж.* **1.** (*недостаток влажности*) ҡоролоҡ, кипкәнлек; **су́хость кли́мата** климаттың ҡоролоғо; **2.** (*в обращении*) һалҡынлыҡ, ҡоролоҡ (*мөғәмәләләге*).

СУХОЩА́ВОСТЬ *ж.* ҡаҡсалыҡ, сандырлыҡ, ябыҡлыҡ.

СУХОЩА́ВЫЙ *прил.* ҡаҡса, асан, сандыр, ябыҡ.

СУЧИ́ТЬ *несов.* **1.** *что* сиратыу, ҡатыу; **сучи́ть ни́тки** еп сиратыу; **2.** *чем, разг.* (*двигать*) ишкән кеүек итеү (*руками, ногами*); тыбырсыныу (*обычно ногами*).

СУЧКОВА́ТЫЙ *прил.* **1.** ботаҡлы; **2.** (*о пальцах*) кәкере-бөкөрө.

СУЧО́К *м. уменьш. от* **сук**; ◇ **ни сучка́, ни задо́ринки** *см.* **задо́ринка.**

СУ́ША *ж.* ҡоро, ҡоро ер; **на су́ше и на мо́ре** ҡоро ерҙә лә, диңгеҙҙә лә.

СУШЕ́НИЕ *с.* **1.** *см.* **суши́ть 1**; **2.** (*сушёные фрукты, овощи*) кипкән (*йәки* киптерелгән) емеш-фәләндәр.

СУШЁНЫЙ *прил.* кипкән, киптерелгән; **сушёные фру́кты** кипкән емеш.

СУШИ́ЛКА *ж.* сушилка (*әйбер киптереү бинаһы йәки аппараты*).

СУШИ́ЛЬНЫЙ *прил.* киптереү; **суши́льная печь** киптереү мейесе.

СУШИ́ЛЬНЯ *ж. см.* **суши́лка.**

СУШИ́ТЬ *несов.* **1.** *что* (*делать сухим*) киптереү; көйҙөрөү; ҡоротоу; ҡурыу; **суши́ть се́но** бесән киптереү; **э́тот таба́к су́шит го́рло** был тәмәке тамаҡты ҡура; **2.** *кого-что, перен.* (*делать исхудалым, измождённым*) киптереү, ябыҡтырыу.

СУШИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** кибеү; **се́но хорошо́ су́шится на со́лнце** бесән ҡояшта яҡшы кибә; **2.** кибенеү; **суши́ться у пе́чки** мейес эргәһендә кибенеү; **3.** *страд. к* **суши́ть 1.**

СУ́ШКА *ж.* **1.** *см.* **суши́ть 1**; **су́шка белья́** кер киптереү; **2.** (*баранка*) сушка.

СУШЬ *ж. разг.* **1.** (*сухая пора*) ҡоро, ҡоролоҡ; **2.** *перен.* күңелһеҙ, ҡыҙыҡ булмаған (*китап, эш һ. б.*).

СУЩЕ́СТВЕННЫЙ *прил.* әһәмиәтле, иң мөһим, бик кәрәкле, төп.

СУЩЕСТВИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.*: **и́мя существи́тельное** *грам.* исем.

СУЩЕСТВО́ I *с.* (*сущность*) нигеҙ, тамыр, төп, асыл; **существо́ де́ла** эштең нигеҙе (*йәки* асылы); ◇ **говори́ть по существу́** төп мәсьәлә буйынса һөйләү.

СУЩЕСТВО́ II *с.* (*живой организм*) зат, кеше; йән эйәһе; йән-тән; **всем мои́м существо́м** бөтә йәнем-тәнем менән.

СУЩЕСТВОВА́НИЕ *с.* йәшәү, тороу, тереклек итеү, көн күреү; барлыҡ; **сре́дства к существова́нию** йәшәү өсөн кәрәк булған нәмәләр; **я знал о существова́нии э́той кни́ги** мин был китаптың барлығын беләм инем.

СУЩЕСТВОВА́ТЬ *несов.* **1.** (*быть, иметься*) бар булыу, булыу; **2.** (*быть живым*) йәшәү, тороу, иҫән булыу; **3.** *чем, на что* (*поддерживать свою жизнь*) көн күреү, тороу; **он существу́ет свои́м трудо́м** ул үҙ көсө менән көн күрә.

СУ́ЩИЙ *прил. разг.* хаҡ, ысын; **э́то су́щая пра́вда** был ысын дөрөҫлөк.

СУ́ЩНОСТЬ *ж.* асыл, нигеҙ, төп; **революцио́нная су́щность маркси́зма-ленини́зма** марксизм-ленинизмдең революцион нигеҙе; ◇ **в су́щности (говоря́)** *в знач. вводн. сл.* ысынлап әйткәндә, ысынында, асылда.

сую́(сь), суёшь(ся) *и т. д. наст. вр. от* **сова́ть(ся).**

СУЯ́ГНАЯ *ж. с.-х.* быуаҙ; **суя́гная овца́** быуаҙ һарыҡ.

СФАБРИКОВА́ТЬ *сов. что* **1.** (*изготовить — напр. фальшивые документы*) яһау, эшләп сығарыу; **2.** *перен.* юнле-юнһеҙ нәмәләр эшләп сығарыу, юнле-юнһеҙ хәбәр таратыу.

СФАЛЬШИ́ВИТЬ *сов.* **1.** (*поступить лицемерно*) ике йөҙләләнеү, хәйләләү; **2.** *муз.* (*произвести фальшивые звуки*) көйҙө боҙоу (*дөрөҫ йырламау йәки уйнамау*).

СФЕ́РА *ж.* **1.** сфера, шар; **земна́я сфе́ра** ер шары; **2.** *перен.* (*пределы распространения чего-л.*) сфера, өлкә; **сфе́ра де́ятельности** эшмәкәрлек өлкәһе; **3.** (*среда, общественное окружение*) тирә-юнь, среда; **чу́вст-**

вовать себя́ в своéй сфéре үҙеңде үҙ средаңда һиҙеү.

СФЕРИ́ЧЕСКИЙ *прил.* шар һымаҡ (*йәки* кеүек), түңәрәк; **сфери́ческое тéло** шар һымаҡ есем.

СФЕРО́ИД *м. мат.* сфероид (*эллипстең арҡыраға булған әйләнмәһе*).

СФЕРОИДА́ЛЬНЫЙ *прил. мат.* сфероидаль, йәйенке, сфероид һымаҡ.

СФИНКС *м.* сфинкс (1. *боронғо Египеттә башы кеше башына оҡшатып яһалған ҙур арыҫлан һыны*; 2. *боронғо грек мифологияһында башы менән күкрәге ҡатын-ҡыҙҙарға, кәүҙәһе арыҫланға оҡшатып яһалған ҡанатлы хайуан*; 3. *перен. билгеһеҙ, серле нәмә йәки кеше*).

СФОРМИРОВА́ТЬ *сов. что* формировать итеү, ойоштороу, төҙөү; **сформирова́ть отря́д** отряд ойоштороу.

СФОРМИРОВА́ТЬСЯ *сов.* 1. (*физически развиться — о человеке*) формалашыу; 2. (*организоваться — о коллективе, учреждении*) ойошторолоу, төҙөлөү.

СФОРМОВА́ТЬ *сов. что, тех.* ҡалыпҡа (*йәки* формаға) һалыу, формалау.

СФОРМОВА́ТЬСЯ *сов.* ҡалыпҡа (*йәки* формаға) һалыныу, формаланыу.

СФОРМУЛИ́РОВАТЬ *сов. что* төҙөү, формулировкалау.

СФОТОГРАФИ́РОВАТЬ *сов. кого-что* карточкаға төшөрөп алыу.

СФОТОГРАФИ́РОВАТЬСЯ *сов.* карточкаға төшөү.

СХВАТИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* тотоп (*йәки* эләктереп) алыу; 2. *что, разг.* (*подцепить болезнь*) эләктереү; **схвати́ть на́сморк** тымау эләктереү; 3. *кого-что, разг.* (*о приступе болезни*) тотоу, йәбешеү, өйәнәге сығыу; **его́ схвати́ла лихора́дка** уның биҙгәк өйәнәге сыҡты; 4. *что, перен. разг.* (*подметить; понять*) тотоп алыу, эләктереү; **схвати́ть основну́ю мысль** төп фекерҙе тотоп алыу.

СХВАТИ́ТЬСЯ *сов.* 1. *за кого-что* тотоноу, йәбешеү, тотоношоу; 2. *с кем и без доп.* (*вступить в бой*) көрмәкләшеү, алышыу, яғалашыу.

СХВА́ТКА *ж.* 1. (*стычка*) алыш, бәрелеш, һуғыш; әйткеләшеү; **вооружённая схва́тка** ҡоралды бәрелеш; 2. *обычно мн.* **схва́тки** (*судорожные сокращения мышц живота, матки*) тулғаҡ тотоу (*родовые*); ҡатыу алыу (*в животе*).

СХВА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **схвати́ть.**

СХВА́ТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **схвати́ться;** 2. *страд. к* **схва́тывать.**

СХЕ́МА *ж.* 1. схема, һыҙым, чертёж; 2. (*общее изложение*) схема, ҡыҫҡаса план; **схе́ма докла́да** докладтың схемаһы.

СХЕМАТИЗА́ТОР *м.* схемалаштырыусы.

СХЕМАТИЗА́ЦИЯ *ж. см.* **схематизи́ровать.**

СХЕМАТИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* схемалаштырыу, схема рәүешендә генә биреү.

СХЕМАТИ́ЗМ *м.* схематизм.

СХЕМАТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* схематик, схема рәүешендә бирелгән; **схемати́ческие ка́рты** схема рәүешендә бирелгән карталар.

СХЕМАТИ́ЧНОСТЬ *ж.* схема рәүешендә булыу (лыҡ).

СХЕМАТИ́ЧНЫЙ *прил.* схема рәүешендә, төп һыҙаттарҙа ғына бирелгән; **схемати́чный рису́нок** схема рәүешендә бирелгән рәсем.

СХИТРИ́ТЬ *сов.* хәйләләү, хәйлә ҡороу, мутлашыу.

СХЛЫНУТЬ *сов.* 1. кире ағып төшөү, ҡайтыу; **вода́ схлы́нула** һыу ҡайтҡан; 2. *перен.* юҡҡа сығыу, бөтөү, юҡ булыу; **страх схлы́нул сра́зу** ҡурҡыу ҡапыл ғына бөттөлә ҡуйҙы.

СХОД *м.* 1. *см.* **сойти́** 1, 3, 4; **сход ни́ти со шпу́ли** урағанда ептең кәтүктән төшөүе; 2. (*спуск*) төшә торған урын, юл; **круто́й сход** төшөргә текә урын; 3. *уст.* (*собрание, сходка*) йыйылыш, сход; **се́льский сход** ауыл йыйылышы.

СХОДИ́ТЬ I *несов. см.* **сойти́;** ◇ **не сходи́ть с языка́** телдән төшмәү.

СХОДИ́ТЬ II *сов.* барып килеү (*йәки* ҡайтыу); **сходи́ть в лес** урманға барып ҡайтыу.

СХОДИ́ТЬСЯ *несов. см.* **сойти́сь.**

СХО́ДКА *ж. ист.* сходка, йыйылыш; **студе́нческая схо́дка** студенттәр йыйылышы.

СХО́ДНИ *мн.* (*ед.* **схо́дня** *ж.*) баҫма, баҫҡыс (*пәҙәттә, пароходтан ярға сығыу йәки бейек ерҙән түбәнгә төшөү өсөн*).

СХО́ДНЫЙ *прил.* 1. (*похожий, подобный*) оҡшаш, оҡшашлы; **схо́дные по констру́кции предложе́ния** төҙөлешө яғынан оҡшаш булған һөйләмдәр; 2. *разг.* (*подходящий*) ярарлыҡ, ярайһы, осһоҙ; **купи́ть по схо́дной цене́** осһоҙ хаҡ менән һатып алыу.

СХО́ДСТВО *с.* оҡшашлыҡ, оҡшаш булыу, тура килеү.

СХО́ЖИЙ *прил. разг.* оҡшаш, оҡшашлы.

СХОЛА́СТ, СХОЛА́СТИК *м.* схоласт (1. *схоластиканы яҡлаусы*; 2. *тормошҡа бәйләмәй фекер йөрөтөүсе*; *уҡыған әйбергә ижади ҡарамайынса, уны догма итеп алыусы*).

СХОЛА́СТИКА *ж.* схоластика (1. *сиркәү догматтарын теоретик яҡтан нигеҙләргә тырышыусы урта быуаттағы философик ағым*; 2. *тормоштан, практиканан алыҫ торған белем*).

СХОЛАСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. *филос.* схоластик, схоластикаға нигеҙләнгән; **схоласти́ческие шко́лы** схоластикаға нигеҙләнгән мәктәптәр; 2. (*оторванный от жизни*) тормоштан (*йәки* практиканан) алыҫ.

СХОЛАСТИ́ЧНЫЙ *прил. см.* **схоласти́ческий** 2.

СХОРОНИ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* күмеү, күмеп ҡуйыу.

СХОРОНИ́ТЬСЯ *сов. прост.* (*спрятаться*) йәшеренеү, йәшеренеп ҡалыу.

СЦА́ПАТЬ *сов. кого-что, прост.* тотоу, тотоп (*йәки* эләктереп) алыу.

СЦЕДИ́ТЬ *сов. что* һөҙөү; һарҡытыу, һарҡытып алыу.

СЦЕ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **сцеди́ть.**

СЦЕМЕНТИ́РОВАТЬ *сов. что* цементләү.

СЦЕ́НА *ж.* 1. сәхнә; **вы́йти на сце́ну** сәхнәгә сығыу; 2. (*театр*) сәхнә; **мастера́**

сце́ны сәхнә оҫталары; 3. *театр.* (*часть действия*) күренеш; **сце́на тре́тья** өсөнсө күренеш; 4. (*эпизод*) күренеш. ваҡиға; **сце́на проща́ния** хушлашыу күренеше; 5. *перен.* (*поле деятельности*) эш майҙаны; 6. *перен. разг.* (*ссора*) талаш, ҡысҡырыш, тауыш; **устра́ивать сце́ны** тауыш сығарыу.

СЦЕНА́РИЙ *м.* сценарий (1. *кинофильмдең йөкмәткеһе*; 2. *театр. пьесала ҡатнашыусыларҙың сәхнәгә сығыу ваҡыттарын һәм тәртибен күрһәтеп яҙған исемлек*; 3. *театр. пьесаның планы*).

СЦЕНАРИ́СТ *м.* сценарист.

СЦЕНИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. сәхнә; **сцени́ческая площа́дка** сәхнә майҙансығы; 2. сәхнәләге, сәхнә өсөн булған; **сцени́ческая речь** сәхнә өсөн телмәр.

СЦЕНИ́ЧНЫЙ *прил.* сәхнә өсөн яраҡлы.

СЦЕП *м. спец.* 1. *см.* **сцепи́ть**; **сцеп ваго́нов** вагондарҙы тағыу; 2. (*приспособление*) эләктергес, ҡаптырғыс, ырғаҡ; **ваго́нные сце́пы** вагон эләктергестәре; 3. тағылма; **рабо́тать на комба́йновом сце́пе** тағылмалы комбайнында эшләү.

СЦЕПИ́ТЬ *сов. что* 1. тағыу, тоташтырыу, эләктереү, эләктереп ҡуйыу; 2. *разг.* сатмаштырыу (*пальцы*); ҡаушырыу (*ру́ки*).

СЦЕПИ́ТЬСЯ *сов.* 1. *чем и без доп.* эләгеү, эләгеп ҡуйыу; **са́ни сцепи́лись** сана эләкте; 2. *перен.* (*соединиться*) йәбешеү, тоташыу; 3. *разг.* (*схватиться в драке, вступить в спор*) эләгешеү, сиҡалашыу, бәйләнешеү; **они́ здо́рово сцепи́лись** улар ныҡ ҡына эләгешеп алды.

СЦЕ́ПКА *ж. см.* **сцеп**; **автомати́ческая сце́пка ваго́нов** вагондарҙы автоматик рәүештә бер-береһенә эләктереү.

СЦЕПЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **сцепи́ть** *и* **сцепи́ться** 2; **сцепле́ние крюко́в** ырғаҡтарҙың бер-береһенә эләгеүе; **сцепле́ние моле́кул** молекулаларҙың бер-береһенә йәбешеүе; 2. (*приспособление*) сцепление, эләктергес.

СЦЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **сцепи́ть.**

СЦЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **сцепи́ться**; 2. *страд. к* **сцепля́ть.**

СЦЕПНО́Й *прил.* 1. (*служащий для сцепления*) эләктереүсе, эләктергес, эләктереп ҡуйыла торған; **сцепна́я ось парово́за** паровоздың эләктереп ҡуйыла торған күсәре; 2. *спец.* тағыу, тағып (*йәки* тартып) йөрөтөү; **сцепна́я мо́щность тра́ктора** тракторҙың тағып йөрөтөү көсө.

СЦЕ́ПЩИК *м.* тағыусы, сцепщик.

СЧАСТЛИ́ВЕЦ *м.* бәхетле кеше.

СЧАСТЛИ́ВИЦА *женск. р. к* **счастли́вец.**

СЧАСТЛИ́ВЧИК *м. разг. см.* **счастли́вец.**

СЧАСТЛИ́ВЫЙ *прил. в разн. знач.* бәхетле, ырыҫлы; **счастли́вая жизнь** бәхетле тормош; **счастли́вый челове́к** бәхетле кеше; ◇ **счастли́во остава́ться!** иҫән-һау булығыҙ! **счастли́вого пути́** *см.* **путь.**

СЧА́СТЬЕ *с.* бәхет, ырыҫ; **испыта́ть сча́стье** бәхетте һынап ҡарау; ◇ **к сча́стью** *в знач. вводн. сл.* бәхеткә ҡаршы.

СЧЕСТЬ *сов.* 1. *что и без доп., прям. и перен. уст.* һанау, һанап (*йәки* иҫәпләп) сығыу; 2. *см.* **счита́ть** I 1, 2; ◇ **не счесть, не сочтёшь** *кого-чего* осона (*йәки* иҫәбенә) сығырлыҡ түгел; **дни сочтены́** *см.* **день.**

СЧЕ́СТЬСЯ *сов. чем и без доп., разг.* иҫәпләшеү.

СЧЁТ *м.* 1. һанау, иҫәпләү, иҫәп, иҫәп-хисап; **вести́ счёт де́ньга́м** аҡсаның иҫәбен алып барыу; **ребёнок зна́ет счёт до ста́** бала йөҙгә тиклем һанай белә; 2. (*результат подсчётов*) иҫәп, һан; **матч око́нчен со счётом 2 : 1** матч 2 : 1 иҫәбе менән бөттө; 3. (*документ*) счёт; **подписа́ть счёт** счётҡа ҡул ҡуйыу; **откры́ть счёт** *бухг.* счёт асыу; ◇ **без счёту** иҫәпһеҙ-хисапһыҙ, бик күп; **в два счёта** *см.* **два**; **в коне́чном счёте** һөҙөмтәлә, аҙаҡ килеп, аҙаҡ сиктә; **идти́ в счёт** иҫәпләнеү, иҫәпкә алыныу; **за счёт, на счёт** *кого-чего* хисабына, иҫәбенә; **на чужо́й счёт** кеше иҫәбенә; **отнести́ за счёт** *кого-чего* (берәйһенән) күреү, (бер-бер кешене, нәмәне) ғәйепле һанау; **приня́ть на свой счёт** *что* үҙенә алыу; **сбро́сить со счето́в** *кого-что* иҫәпкә алмау (*йәки* индермәү); **свести́ счёты** *с кем* үс алыу; **счёту нет** *кому-чему* иҫәбе-хисабы юҡ, бик күп; **что за счёты!** нәмә иҫәпләшеп торорға!

СЧЁТНЫЙ *прил.* иҫәпләү, иҫәп-хисап; **счётная лине́йка** иҫәпләү линейкаһы; **счётный докуме́нт** иҫәп-хисап документе.

СЧЕТОВО́Д *м.* хисапсы, счетовод.

СЧЕТОВО́ДНЫЙ *прил.* иҫәп-хисап, иҫәпләү; **счетово́дные кни́ги** иҫәп-хисап кенәгәләре.

СЧЕТОВО́ДСТВО *с.* счетоводство, иҫәп-хисап алып барыу.

СЧЁТЧИК *м.* 1. (*лицо*) иҫәпсе, хисапсы; 2. (*прибор*) счётчик.

СЧЁТЧИЦА *женск. р. к* **счётчик** 1.

СЧЁТЫ *только мн.* счёт; **конто́рские счёты** контора счёты.

СЧИСЛЕ́НИЕ *с. мат.* иҫәпләү, һанау; **систе́ма счисле́ния** иҫәпләү системаһы.

СЧИ́СТИТЬ *сов. что* әрсеү, таҙартыу.

СЧИ́СТИТЬСЯ *сов.* әрселеү, таҙарыу.

СЧИ́ТАННЫЙ *прил.*: **счи́танные дни** һанаулы (*йәки* иҫәпле) көндәр.

СЧИТА́ТЬ I *несов.* 1. (*называть числа*) һанау, хисаплау; **счита́ть до ста́** йөҙгә тиклем һанау; 2. *что и без доп.* һанау, иҫәпләү; **счита́ть на счётах** счётта иҫәпләү; 3. *кого-что* һанау, иҫәпләү; **счита́ть со вчера́шнего дня** кисәге көндән башлап иҫәпләү; 4. *кого-что ...* тип уйлау, белеү, һанау, иҫәпләү; **счита́ть его́ хоро́шим челове́ком** уны яҡшы кеше тип уйлау.

СЧИТА́ТЬ II *сов. что* (*проверить текст*) (уҡып) сағыштырып (*йәки* тикшереп) сығыу; **счита́ть гра́нки с ру́кописью** гранканы ҡулъяҙма менән сағыштырып сығыу.

СЧИТА́ТЬСЯ *несов.* 1. *чем и без доп., разг.* иҫәпләшеү; 2. *с кем-чем* (*принимать во внимание*) иҫәпләшеү, хисаплашыу; **счита́ться с мне́нием други́х** башҡаларҙың фекере менән иҫәпләшеү; 3. (*расцениваться каким-л. образом*) иҫәпләнеү, тип һаналыу, ҡаралыу, тип уйланыу; **он счита́ется хоро́шим ученико́м** ул яҡшы уҡыусыларҙан һанала.

СЧИ́ТКА *ж.* 1. *см.* **счита́ть** II; 2. *театр.* пьесаны ролдәргә бүлеп уҡыу.

СЧИ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **счита́ть** II.

СЧИЩА́ТЬ *несов. см.* **счи́стить.**

СЧИЩА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **счи́ститься;** 2. *страд. к* **счища́ть.**

СШИБА́ТЬ *несов. см.* **сшиби́ть.**

СШИБИ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* 1. бәреп (*йәки* һуғып) төшөрөү (*йәки* ҡолатыу, йығыу); **сшиби́ть с ног** бәреп аяҡтан йығыу; 2. (*столкнуть вместе*) бәрелдереү, һуҡтырыу.

СШИВА́ТЬ *несов. см.* **сшить.**

СШИВНО́Й *прил.* йөйлө, ялғанған.

СШИТЬ *сов. что* тегеү; тегеп ялғап ҡуйыу; **сшить костю́м** костюм тегеү; **сшить два куска́ мате́рии** ике киҫәк материяны тегеп ялғап ҡуйыу.

СЪЕДА́ТЬ *несов. см.* **съесть.**

СЪЕДЕ́НИЕ *с.*: **оста́вить на съеде́ние** *кому* 1) ашарға, аҙыҡ итеп биреү (ҡалдырыу *һ. б.*); 2) *перен.* ҡулына, ҡарамағына.

СЪЕДО́БНЫЙ *прил.* ашарлыҡ, ашарға яраҡлы, ашай торған; **съедо́бный гриб** ашай торған бәшмәк.

СЪЁЖИТЬСЯ *сов.* 1. (*о живом существе*) бөгәрләнеү, йомарланыу; 2. (*о предметах*) ҡурылыу, ҡорошоу, бөрөшөү; **кора́ съёжилась от жары́** ҡабыҡ эҫегә ҡорошҡан.

СЪЕЗД *м.* 1. съезд; **съезд учителе́й** уҡытыусылар съезы; 2. *см.* **съе́хаться** 2; **съезд госте́й** ҡунаҡтар килеү; 3. (*спуск*) төшөү урыны (*йәки* юлы); **съезд с горы́ круто́й** тауҙан төшөү урыны текә.

СЪЕ́ЗДИТЬ *сов.* барып ҡайтыу (*йәки* килеү).

СЪЕЗЖА́ТЬ(СЯ) *несов. см.* **съе́хать(ся).**

СЪЁМКА *ж.* 1. *см.* **снять** 1, 4, 5, 10, 11 *и* **сня́ться** 5; **съёмки в павильо́не** киноға павильонда төшөрөү; 2. *геод.* күсермәһен алыу.

СЪЁМЩИК *м.* квартира алып тороусы (*кеше йәки учреждение*).

СЪЁМЩИЦА *женск. р. к* **съёмщик.**

СЪЕСТНО́Й *прил.* 1. ашала торған, ашарлыҡ, ашамлыҡ; **съестны́е припа́сы** ашамлыҡтар; 2. *в знач. сущ.* **съестно́е** *с.* ашамлыҡ.

СЪЕСТЬ *сов.* 1. *что, чего* ашау, ашап бөтөрөү; 2. *что* (*изъесть*) ашау, киҫеү, ҡырҡыу; 3. *кого-что, перен. разг.* (*извести придирками*) йән игәү (*йәки* ашау); ◇ **соба́ку съесть** *см.* **соба́ка.**

СЪЕ́ХАТЬ *сов.* 1. (*сверху*) төшөү, түбән төшөү, шыуып төшөү; 2. (*сползти*) ҡырынайыу, ҡыйшайыу, һалынып төшөү; **ша́пка съе́хала** бүрек ҡырынайған.

СЪЕ́ХАТЬСЯ *сов.* 1. (*встретиться*) (*машинала, атта һ. б. барғанда*) осрашыу; 2. (*собраться в одном месте*) йыйылыу, (ян-яҡтан) килеү.

СЪЯЗВИ́ТЬ *сов. разг.* төрттөрөп әйтеү.

СЫ́ВОРОТКА *ж.* 1. (*молочная*) эремсек һыуы; 2. *биол., мед.* сыворотка (*ҡандан, лимфанан алынған шыйыҡлыҡ*); **противодифтери́йная сы́воротка** дифтерияға ҡаршы булған сыворотка.

СЫГРАННОСТЬ *ж.* ойошҡанлыҡ, берҙәмлек (*уйында*).

СЫГРА́ТЬ *сов.* 1. *что, во что, на чём* уйнау, уйнап алыу; **сыгра́ть в ша́хматы** шахмат уйнап алыу; 2. *что, на чём и без доп.* (*исполнить что-л.*) уйнау, башҡарыу; **сыгра́ть на скри́пке** скрипкала башҡарыу; ◇ **сыгра́ть шу́тку** ирештереү, берәй кешегә насарлыҡ эшләү.

СЫГРА́ТЬСЯ *сов.* бергәләп уйнарға оҫтарып етеү (*йәки* китеү, бөтөү).

СЫ́ЗМАЛА *нареч. прост.* йәштән, бәләкәйҙән, бала саҡтан уҡ.

СЫ́ЗНОВА *нареч., разг.* иң баштан, өр-яңынан, ҡайтанан; **нача́ть сы́знова** өр-яңынан башлау.

СЫН *м.* ул; **сын своего́ наро́да** үҙ халҡының улы.

СЫНО́ВНИЙ *прил.* ул, бала; **сыно́вняя привя́занность к ма́тери** әсәне балаларса тартыу.

СЫНО́К *м.* 1. *уменьш.-ласк. от* **сын;** 2. (*в обращении*) улым.

СЫ́ПАТЬ *несов.* 1. *что* тултырыу, һалыу; һибеү, сәсеү, түгеү; **сы́пать зерно́ в мешо́к** ашлыҡты тоҡҡа тултырыу; 2. *что, чем, перен.* яуҙырыу; **сы́пать остро́тами** тапҡыр (*йәки* шаян) һүҙҙәр яуҙырыу.

СЫ́ПАТЬСЯ *несов.* 1. һибелеү, сәселеү, ҡойолоу, түгелеү; 2. *перен.* яуыу; **вопро́сы сы́пались со всех сторо́н** ян-яҡтан һорауҙар яуып торҙо.

СЫПНО́Й *прил.*: **сыпно́й тиф** *мед.* сабыртмалы, тимгелле тиф.

СЫПНОТИФО́ЗНЫЙ 1. *прил.* тимгелле тиф; **сыпнотифо́зная эпиде́мия** тимгелле тиф эпидемияһы; 2. *прил. и в знач. сущ.* **сыпнотифо́зный** *м.*, **сыпнотифо́зная** *ж.* (*больной сыпным тифом*) тимгелле тиф менән ауырыусы кеше.

СЫПНЯ́К *м. разг. см.* **сыпно́й (сыпно́й тиф).**

СЫПУ́ЧЕСТЬ *ж.* һибелеп (*йәки* таралып, ыуалып, тарҡалып) тороу; **сыпу́честь по́чвы** тупраҡ ыуалып тора.

СЫПУ́ЧИЙ *прил.* һибелеүсән, таралыусан, бөртөклө, ыуалыусан, сәсмә; **сыпу́чие тела́** *физ.* ыуалыусан есемдәр.

СЫПЬ *ж.* сабыртма, тимгел, бөрсөк-бөрсөк ҡалҡҡан нәмә; **на те́ле больно́го появи́лась сыпь** ауырыуҙың тәненә сабыртма сыҡҡан.

СЫР *м.* сыр; ҡорот; ◇ **как сыр в ма́сле ката́ться** *соотв.* май эсендәге бөйөр кеүек йәшәү, майҙа йөҙөү.

СЫРЕ́ТЬ *несов.* дымланыу, еүешләнеү, дым тартыу.

СЫРЕ́Ц *м.* сей, эшкәртелмәгән нәмә; **кирпи́ч-сыре́ц** сей кирбес; **шёлк-сыре́ц** эшкәртелмәгән ебәк.

СЫРКО́ВЫЙ *прил.*: **сырко́вая ма́сса** тәм һалынған эремсек, татлы эремсек.

СЫРНИК *м. кул.* эремсек сумары (*йәки* шәңгәһе).

СЫ́РНЫЙ *прил.* сыр; **сы́рный за́пах** сыр еҫе.

СЫРОВА́Р *м.* сыр ҡайнатыусы.

СЫРОВАРЕ́НИЕ *с.* сыр ҡайнатыу.

СЫРОВА́РНЫЙ *прил.* сыр ҡайнатыу (*йәки* яһау); **сырова́рный заво́д** сыр яһау заводы.

СЫРОВА́РНЯ *ж.* сыр ҡайнатыу (*йәки* яһау) предприятиеһе.

СЫРОЕ́ЖКА *ж.* ҡыҙыл бәшмәк.

СЫРО́Й *прил.* 1. (*влажный*) еүеш, дымлы; **сыро́й во́здух** еүеш һауа; 2. (*недоваривший-*

ся, недопечённый) сей, бешмәгән; ҡайнамаған (*о воде*); сейле-бешле; **сырóе мя́со** бешмәгән ит; **сырóй хлеб** сейле-бешле икмәк; 3. *перен.* (*недоработанный*) сей, эшкәртелмәгән.

СЫРО́К *м.* 1. (*творожная масса*) сырок, тәм һалынған эремсек; 2. (*плавленый сыр*) сырок.

СЫРОМЯ́ТНЫЙ *прил.* дупланмаған, иләнмәгән, сей; **сыромя́тная ко́жа** иләнмәгән тире.

СЫ́РОМЯТЬ *ж.* дупланмаған (*йәки* иләнмәгән) тире.

СЫ́РОСТЬ *ж.* еүешлек, дым, дымлылыҡ.

СЫРЦО́ВЫЙ *прил.* сей, эшкәртелмәгән; **сырцо́вый шёлк** эшкәртелмәгән ебәк.

сыщу́, сы́щешь *и т. д. буд. вр. от* **сыска́ть.**

СЫРЬЁ *с.* сырьё.

СЫРЬЕВО́Й *прил.* сырьё; **сырьева́я ба́за** сырьё базаһы.

СЫСК *м. уст.* сыск (*батша Россияһында енәйәтселәрҙе һәм революционерҙәрҙе эҙәрләү*).

СЫСКА́ТЬ *сов. кого-что, разг.* табыу, эҙләп табыу.

СЫСКА́ТЬСЯ *сов. разг.* табылыу.

СЫСКНО́Й *прил.*: **сыскна́я поли́ция** *уст.* эҙләү полицияһы.

СЫ́ТНОСТЬ *ж.* туҡлыҡлылыҡ.

СЫ́ТНЫЙ *прил.* туҡлыҡлы; **сы́тная еда́** туҡлыҡлы аҙыҡ.

СЫ́ТОСТЬ *ж.* туҡлыҡ, туйғанлыҡ.

СЫ́ТЫЙ *прил.* 1. (*не голодный*) туҡ; 2. *разг.* (*откормленный*) көр, һимеҙ; **сы́тый конь** көр ат; ◇ **сы́тый голо́дного не разуме́ет** *посл.* астың хәлен туҡ белмәҫ.

СЫЧ *м.* һупайҙы (*ҡош*); ◇ **гляде́ть как сыч** күңелһеҙ булыу; ҡараңғы сырай күрһәтеп, өндәшмәй ултырыу.

СЫЧУ́Г *м. анат.* таҙғарын (*көйшәүсе хайуандарҙың ҡатмарлы ашҡаҙанында дүртенсе бүлек*).

СЫЧУ́ЖИНА *ж.* эреткес (*һөттө эретер өсөн ҡулланыла торған таҙғарындағы матдә*).

СЫ́ЩИК *м.* шымсы.

СЭКОНО́МИТЬ *сов. что* (*аҡсаны, ваҡытты*) экономлау.

СЮДА́ *нареч.* бында, был яҡҡа; **иди́ сюда́!** кил бында!

СЮЖЕ́Т *м.* сюжет (*әҙәби әҫәрҙең төп йөкмәткеһен асып биреүсе хәл һәм ваҡиғалар*).

СЮЖЕ́ТНЫЙ *прил.* 1. сюжет; **сюже́тная ли́ния рома́на** романдың сюжет һыҙығы; 2. (*имеющий сюжет*) сюжетле; сюжете ҡыҙыҡ булған.

СЮЗЕРЕ́Н *м.* сюзерен (1. *ист. эре феодал;* 2. *юр. икенсе бер дәүләтте үҙ бойондороғонда тотҡан дәүләт*).

СЮЗЕРЕ́ННЫЙ *прил. ист., юр.* сюзеренлек; **сюзере́нное пра́во** сюзеренлек хоҡуҡы.

СЮИ́ТА *ж.* сюита (*музыкаль әҫәр*).

СЮРПРИ́З *м.* 1. (*подарок*) сюрприз, көтөлмәгән бүләк; 2. *разг.* (*неожиданность*) көтөлмәгән эш (*йәки* хәл); яңылыҡ.

СЮРТУ́К *м.* сюртук (*ирҙәр кейеме*).

СЮСЮ́КАТЬ *несов. разг.* 1. ысылдау; 2. *перен.* (*нежничать*) өф итеп тороу, иркәләү, ҡыландырыу.

ся́ду, ся́дешь *и т. д. буд. вр от* **сесть.**

СЯК *нареч.*: **так-ся́к** *разг.* улай ҙа, былай ҙа, тегеләй зә.

СЯКО́Й: **тако́й-сяко́й** тегендәй-бындай, фәлән-фәсмәтән, фәлән-төгән.

СЯМ *нареч.*: **там-ся́м** *разг.* тегендә-бында, унда-бында.

Т

ТА *ж. см.* **тот.**

ТАБА́К *м.* тәмәке; **кури́тельный таба́к** тарта торған тәмәке; **тру́бочный таба́к** төрөпкә тәмәкеһе; **жева́тельный таба́к** сәйнәй (*йәки* тел аҫтына һала) торған тәмәке; **ню́хательный таба́к** еҫкәй торған тәмәке; ◇ **де́ло таба́к** эш мөшкөл (*йәки* хөрт).

ТАБАКЕ́РКА *ж.* тәмәке һауыты.

ТАБАКО- *ҡушма һүҙҙәрҙең «тәмәке» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* табакоре́зальный тәмәке турай торған.

ТАБАКОВО́Д *м.* тәмәке үҫтереүсе.

ТАБАКОВО́ДСТВО *с.* тәмәкеселек, тәмәке үҫтереү эше.

ТАБАКОВО́ДЧЕСКИЙ *прил.* тәмәкеселек; **табаково́дческий совхо́з** тәмәкеселек совхозы.

ТАБА́ЧНЫЙ *прил.* 1. тәмәке; **таба́чный дым** тәмәке төтөнө; 2. (*о цвете*) тәмәке төҫлө, көрәнһыу йәшел.

ТА́БЕЛЬ *м.* табель (1. *эшсе һәм хеҙмәтсәндәрҙең эшкә килеү һәм эштән ҡайтып китеүҙәрен иҫәпкә алыу таблицаһы; эшкә килгәндә һәм эштән киткәндә күсереп элеп торған номер;* 2. *уҡыусыларҙың өлгәшеүен күрһәткән исемлек*); ◇ **та́бель о ра́нгах** *ист.* рангтар исемлеге (*Россияла Пётр I тарафынан индерелгән хәрби, гражданский һ. б. чиндәрҙең баҫҡыслы системаһы*).

ТА́БЕЛЬНЫЙ *прил.* табель; **та́бельная доска́** табель таҡтаһы.

ТА́БЕЛЬЩИК *м.* табелсе.

ТА́БЕЛЬЩИЦА *ж. р. к* **та́бельщик.**

ТАБЛЕ́ТКА *ж.* таблетка.

ТАБЛИ́ЦА *ж.* таблица; **табли́ца умноже́ния** ҡабатлау таблицаһы; **табли́ца вы́игрышей** отош таблицаһы.

ТА́БОР *м.* табор (1. *ялға йәки ҡунырға туҡтаған күсмә халыҡтарҙың ылауҙары;* 2. *бергә күсеп йөрөүсе сиғандар төркөмө*).

ТА́БОРНЫЙ *прил.* табор; **та́борные пе́сни** табор йырҙары.

ТАБУ́ *с. нескл.* табу (*тәүтормош халыҡтарында тыйылған берәй нәмә, эш йәки һүҙ*).

ТАБУ́Н *м.* табун (*лошади вообще и большая группа кобылиц с несколькими жеребцами после периода течки*); өйөр (*группа кобылиц с одним жеребцом в весенне-летний*

период); көтөү (*группа лошадей, верблюдов и т. п.*); **табу́н лошаде́й** бер өйөр йылҡы.
ТАБУ́ННЫЙ *прил.* табун; өйөр; көтөү; **табу́нный жеребе́ц** өйөр айғыры.
ТАБУ́НЩИК *м.* йылҡы көтөүсе.
ТАБУРЕ́Т *м.*, **ТАБУРЕ́ТКА** *ж.* табуретка, артһыҙ ултырғыс.
ТАВЕ́РНА *ж.* таверна (*Италияла һәм ҡайһы бер башҡа илдәрҙә бәләкәй трактир*).
ТА́ВОЛГА *ж. бот.* ерек ҡураһы (*үлән*).
ТАВО́Т *м. тех.* тавот (*машина майы*).
ТАВРИ́ТЬ *несов. кого-что* тамғалау, тамға һалыу; **таври́ть скот** малдарға тамға һалыу.
ТАВРО́ *с.* тамға.
ТАВРО́ВЫЙ *прил.* тамға; **тавро́вый знак** тамға билдәһе; ◇ **тавро́вое желе́зо** *спец.* «Т» хәрефенә оҡшатып яһалған тимер.
ТАВТОЛО́ГИЯ *ж. лит.* тавтология (*үрҙә килтерелгән бер үк төшөнсәне икенсе һүҙҙәр менән ҡабатлау*).
ТАГА́Н *м.* таған, өсаяҡ.
ТАДЖИ́К *м.* тажик.
ТАДЖИ́КИ *мн.* тажиктәр.
ТАДЖИ́КСКИЙ *прил.* тажик, Тажикстан; **таджи́кский язы́к** тажик теле; **таджи́кская литерату́ра** тажик әҙәбиәте.
ТАДЖИ́ЧКА *ж.* тажик ҡатын-ҡыҙы.
ТАЁЖНИК *м. разг.* тайгала йәшәүсе кеше, тайга кешеһе.
ТАЁЖНЫЙ *прил.* тайга; **таёжные де́бри** тайга шырлыҡтары.
ТАЗ I *м.* (*посуда*) тас.
ТАЗ II *м. анат.* таз һөйәге.
ТА́ЗОВЫЙ *прил. анат.* таз; **та́зовые ко́сти** таз һөйәктәре.
ТАИ́НСТВЕННЫЙ *прил.* 1. (*загадочный, неизвестный*) серле, билдәһеҙ; 2. (*скрывающий что-л.*) серле; **с таи́нственным ви́дом** серле ҡиәфәт менән.
ТАИ́ТЬ *несов. что* 1. һаҡлау, сер итеп тотоу, йәшереү; **таи́ть зло́бу** асыу һаҡлау; 2. (*заключать в себе*) һаҡлау, япҡырыу; **земля́ таи́т в себе́ мно́го бога́тств** ер үҙендә күп байлыҡ һаҡлай; ◇ **(не́чего) греха́ таи́ть** *см.* **грех.**
ТАИ́ТЬСЯ *несов.* 1. (*прятаться*) боҫоу, йәшенеү, йәшеренеү; 2. (*заключаться в чём-л.*) ятыу, һаҡланып ятыу, йәшерен сер булыу; **в э́том таи́тся кака́я-то зага́дка** бында ниндәйҙер бер сер бар; 3. *разг.* (*не высказывать, скрывать что-л.*) йәшереү, эсендә һаҡлау; **говори́ть не тая́сь** йәшермәй әйтеү.
ТАЙГА́ *ж.* тайга.
ТАЙКО́М *нареч.* йәшерен, йәшереп һиҙҙермәйенсә, белдермәйенсә; **тайко́м от кого́-либо** берәйһенән йәшереп; **взгляну́ть тайко́м** һиҙҙермәйенсә ҡарап алыу.
ТАЙМ *м. спорт.* тайм (*уйындың бер өлөшө*).
ТА́ЙНА *ж. в разн. знач.* сер; **госуда́рственная та́йна** дәүләт сере; **вое́нная та́йна** хәрби сер; **та́йны приро́ды** тәбиғәт серҙәре; **вы́дать та́йну** серен асыу; ◇ **э́то не та́йна, что...** был инде сер түгел ...; бөтә кешегә лә билдәле.
ТАЙНИ́К *м.* йәшерен урын; ◇ **в тайника́х души́** йөрәктең йәшерен урындары.
ТА́ЙНОПИСЬ *ж.* йәшерен яҙыу.
ТА́ЙНЫЙ *прил. в разн. знач.* йәшерен; **та́йная мечта́** йәшерен хыял: **та́йная наде́жда** йәшерен өмөт; **та́йное голосова́ние** йәшерен тауыш биреү; **та́йные вы́боры** йәшерен һайлау.
ТАЙФУ́Н *м.* тайфун (*диңгеҙҙә була торған көслө ҡойон*).
ТАК 1. *нареч.* (*таким образом*) ана (*йәки* бына, тик) шулай; **и́менно так** нәк ана шулай; **писа́ть на́до так, а не и́на́че** шулай яҙырға кәрәк, ә башҡаса түгел; **сде́лай та́к же** шулай уҡ эшлә; 2. *нареч.* (*до такой степени, настолько*) шул тиклем (*йәки* саҡлы, дәрәжәлә); шундай; **он так бы́стро говори́л, что я ничего́ не по́нял** ул шундай шәп һөйләне, мин бер нәмә лә аңламаным; 3. *нареч.* (*без последствий, без изменений*) шул көйөнсә, ошолай, былай, шулай ғына; **э́то так не пройдёт** был шулай ғына үтмәҫ; **оста́вить э́то де́ло так нельзя́** был эште шул көйөнсә ҡалдырырға ярамай; 4. *нареч.* (*без особых оснований*) буш, тик, былай ғына, һүҙ ыңғайында; **я сказа́л э́то про́сто так** мин уны былай ғына әйттем; 5. *нареч.* (*тогда, в таком случае*) инде, ул саҡта (*йәки* ваҡытта); шулай булғас; **рабо́ту доде́лал, так мо́жно отдыха́ть** эште эшләп бөттөм, инде ял итеп була; 6. *частица разг.* (*ничего особенного*) юҡ, бер нәмә лә юҡ, былай ғына; **что с тобо́й?— Так** һиңә ни булды? — Былай ғына; 7. *частица* (*следовательно, значит*) тимәк, шулай итеп; **так ты мне не ве́ришь?** тимәк, һин миңә ышанмайһың?; **так е́дем?** тимәк, барабыҙ?; 8. *частица* (*да, действительно*) шулай, эйе, ысындан да, ысынлап та; **так, вы не оши́блись** ысынлап та, һеҙ яңылышмағанһығыҙ; 9. *частица усил.* шулай, улай, шулай ... ул; **не хорошо́ так говори́ть** улай әйтеү ярамай; **ну так что ж?** шулай булһа ни?; 10. *частица огранич.* шул; **лет так шести́десяти** йәше шул алтмыштарҙа булыр; 11. *частица* (*например*) мәҫәлән; **кли́мат там жа́ркий: так, температу́ра в тени́ дохо́дит до сорока́ гра́дусов** унда климат эҫе: мәҫәлән, һауаның температураһы күләгәлә ҡырҡ градусҡа етә; ◇ **вот так та́к!** *см.* **вот; давно́ бы так** *см.* **давно́; и так** унан башҡа ла; **и так да́лее (и т. д.)** һәм башҡалар (һ. б.); **и так доста́точно** былай ҙа етерлек; **ка́к (бы) не так** *см.* **как; как же так?** нисек инде улай?; **когда́ (е́сли) так** ошолай булһа, шулай була икән, шулай булғас; **не так ли?** шулай түгелме һуң?, шулай бит?; **он так и о́бмер** һушы китте лә ҡуйҙы; **пусть так** шулай булһын, әйҙә; **так и** шулай, улай, тик шулай; **я так и знал** шулай булырын мин белдем; **так и быть** *см.* **быть; так и есть** ысынлап та шулай; **так и зна́й** бел дә тор, белеп тор; иҫеңдә тот; **так и́ли и́на́че** нисек кенә булмаһын; **(и) так и так; (и) так и сяк; так-ся́к, так и э́так, то так, то сяк; то так, то э́так** улай ҙа, былай ҙа, тегеләй ҙә; **та́к как** *союз* сөнки, =лыҡтан (=лектән); =ға (=гә, =ка, =кә) күрә; **та́к ли?** шулаймы?, шулаймы һуң?; **так не́т** ә юҡ, ә (ул), тотҡан да; **та́к себе** ярайһы, уртаса, бер көйө;

так сказа́ть *см.* **сказа́ть; так то́чно** *воен.* нәк шулай, так точно; эйе; **та́к что** *союз* шуға күрә, шунлыҡтан, шул сәбәптән; **так, что́бы** шуның өсөн.

ТАКЕЛА́Ж *м. мор.* такелаж (*суднолағы кәрәк-яраҡтар*).

ТАКЕЛА́ЖНЫЙ *прил. мор.* такелаж.

ТА́КЖЕ 1. *нареч.* шулай уҡ; =да (=дә, =ҙа, =ҙә, =ла, =лә, =та, =тә); **он та́кже чита́л э́ту кни́гу** был китапты ул да уҡыған; **2.** *союз присоед.* һәм ... =да (=дә), шулай уҡ ... да (дә); **он, а та́кже я, вы́ступили на конфере́нции** ул да, мин дә конференцияла сығыш яһаныҡ.

ТАКИ, -ТАКИ *частица противит. разг.* шулай ҙа, шуға ҡарамаҫтан; барыбер; ләкин, мәгәр; шулай булһа ла; **успе́л-таки на по́езд** шулай ҙа поезға өлгөргән; **он таки пришёл** ул шулай булһа ла килгән; ◇ **всё-таки** шулай ҙа; **опя́ть-таки** *см.* **опя́ть.**

ТАКО́В *мест. в знач. сказ.* бына шундай; **таковы́ на́ши пла́ны** беҙҙең пландар бына шундай; ◇ **(и) был тако́в** юҡ булды, күҙгә лә яҡшылап күренмәне.

ТАКОВО́Й *мест. опред.* **1.** шундай, шулай; **2.** *в знач. личн. мест. 3 л.* ул, улар; **е́сли полу́чен прика́з, то таково́й ну́жно выполня́ть** приказ алынған икән, уны үтәргә кәрәк; ◇ **вопро́с ва́жен как таково́й** мәсьәлә үҙе мөһим.

ТАКО́Й *мест.* **1.** *опред.* бындай, ошондай, шундай, ундай; **тако́й челове́к нам и ну́жен** шундай кеше кәрәк тә беҙгә; **тако́й, како́й есть** ниндәй булһа, шундай; **2.** *опред.* (*для усиления качества*) шундай, шул тиклем; ундай; **он тако́й краси́вый** ул шул тиклем матур; ◇ **в тако́м слу́чае** улай булғас, ул сағында; **до тако́й сте́пени** шул тиклем (йәки саҡлы, дәрәжәлә); **кто тако́й?** кем ул?, ул үҙе кем?; **таки́м о́бразом** *в знач. вводн. сл.* шулай итеп, шул рәүешсә; **что тако́е?** был нәмә?; **что тако́е случи́лось?** ни булды?; **что же тут тако́го?** иҫ китерлек бында нәмә бар һуң?

ТАКО́Й-СЯКО́Й *мест. опред. разг.* тегендәй-бындай, фәлән-фәсмәтән, фәлән-төгән.

ТАКО́Й-ТО *мест. неопр.* фәлән.

ТА́КСА I *ж.* (*расценка*) такса (*билдәләнгән хаҡ*).

ТА́КСА II *ж.* (*собака*) такса (*эт тоҡомо*).

ТАКСА́ТОР *м.* таксатор (*хаҡ ҡуйыу буйынса белгес кеше*).

ТАКСА́ЦИЯ *ж.* таксациялау (**1.** *баһа билдәләү*; **2.** *лес. урманда ағастар иҫәбен алыу*; **3.** *с.-х. уңыш иҫәбен билдәләү*).

ТАКСИ́ *с. нескл.* такси.

ТАКСИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* таксалау, баһа билдәләү, такса (*йәки* хаҡ) ҡуйыу.

ТАКСО́МЕТР *м.* таксометр (*автомобилдә үткән юл өсөн күпме хаҡ түләргә кәрәклекте күрһәтеүсе счётчик*).

ТАКСОМОТО́Р *м. см.* **такси́.**

ТАКСОМОТО́РНЫЙ *прил.* таксомотор, такси; **таксомото́рный парк** таксомоторҙар (*йәки* таксиҙәр) паркы.

ТАКТ I *м.* такт (**1.** *муз. тауыштарҙың билдәле бер үлсәү менән әйтелеше*; **2.** *разг. бер тигеҙ хәрәкәттең һәр өлөшө*).

ТАКТ II *м.* әҙәп, ип, такт, үҙен-үҙе тотоу; **чу́вство та́кта** әҙәп тойғоһо; **отсу́тствие та́кта** әҙәпһеҙлек, тактһыҙлыҡ; **соблюда́ть такт** әҙәп һаҡлау.

ТА́К-ТАКИ *частица разг.* барыбер, шуға ҡарамаҫтан, шулай ҙа; **доби́лся та́к-таки своего́** шулай ҙа үҙенсә эшләне.

ТА́КТИК *м.* тактик, тактика белгесе.

ТА́КТИКА *ж.* тактика (**1.** *воен. һуғышты алып барыу алымдары, ысулдары; ғәскәр частәре менән һуғыш алып барыу тураһындағы фән*; **2.** *перен. ижтимағи һәм политик көрәш саралары һәм алымдары*; **3.** *перен. берәй маҡсатҡа ирешеү ысулдары һәм алымдары*).

ТАКТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* тактик; **такти́ческие уче́ния** тактик учениеләр; **такти́ческое руково́дство** тактик етәкселек.

ТАКТИ́ЧНОСТЬ *ж.* әҙәплелек, иплелек, тактлылыҡ; **прояви́ть такти́чность** әҙәплелек күрһәтеү.

ТАКТИ́ЧНЫЙ *прил.* әҙәпле, ипле, тактлы; **такти́чный челове́к** ипле кеше.

ТА́К-ТО *разг.* **1.** *нареч.* шулай, шулай итеп, шул төҫлө; **та́к-то ты исполня́ешь про́сьбы** үтенесте һин шулай үтәйһең икән; **2.** *частица* (бына) шулай; **та́к-то бы́ло де́ло** эш шулай булды; ◇ **не та́к-то** улай уҡ түгел, ул (*йәки* шул) тиклем үк түгел; **он не та́к-то стар** ул шул тиклем үк ҡарт түгел; **та́к-то и та́к-то** шулай ти, фәлән-фәлән ти; **та́к-то та́к** *вводн. сл.* шулайын-шулай ҙа, шулай ҙа ул.

ТАЛА́НТ *м.* **1.** (*дарование*) талант, һәләт; **2.** (*одарённый человек*) талантлы кеше, талант эйәһе, талант; **он — большо́й тала́нт** ул — ҙур талант эйәһе.

ТАЛА́НТЛИВОСТЬ *ж.* талантлылыҡ, талантлы булыу, талант эйәһе булыу.

ТАЛА́НТЛИВЫЙ *прил.* **1.** талантлы; **тала́нтливый худо́жник** талантлы художник; **2.** (*о художественном произведении*) уңышлы, талантлы (*йәки* яҡшы) яҙылған; **тала́нтливый расска́з** яҡшы яҙылған хикәйә.

ТА́ЛЕР I *м. уст.* (*немецкая монета*) талер (*немецтәрҙә боронғо көмөш тәңкә*).

ТА́ЛЕР II *м. полигр.* талер (*баҫыу машинаһының бер өлөшө*).

ТАЛИСМА́Н *м.* бетеү, тылсым.

ТА́ЛИЯ *ж.* бил; **то́нкая та́лия** нескә бил.

ТАЛМУ́Д *м. рел.* талмуд (*йәһүттәрҙең дин-хоҡуҡ, көнкүреш мәсьәләләренә ҡараған дини китабы*).

ТАЛМУДИ́СТ *м.* талмудсы (*хәреф ҡоло, эштең асылына төшөнмәйенсә, аңламайынса, механик рәүештә генә эш итеүсе кеше*).

ТАЛО́Н *м. в разн. знач.* талон.

ТА́ЛЫЙ *прил.* ирегән, иреү; мәреү (*о снеге*); **та́лая земля́** иреү ер; **та́лая вода́** ҡар һыуы.

ТАЛЬК *м.* тальк (*аҡ порошок төҫлө минерал*).

ТАЛЬНИ́К *м.* таллыҡ, тал.

ТАМ 1. *нареч.* (*в том месте, не здесь*) унда, шунда, тегендә; **2.** *нареч.* (*потом, затем*) унда, шунда, унан һуң (*йәки* ары); аҙаҡ, аҙаҡтан, һуңынан; **там ви́дно бу́дет, что де́лать** ни эшләргә кәрәклеге аҙаҡтан кү-

ренер; 3. *частица разг.* (*для усиления оттенка сомнения, пренебрежения*) ҡайҙа ул, унда; **какие там у него дела!** уның унда ниндәй эше бар!; ◇ **какое там!** ҡайҙа ул!; **там же** шунда (*йәки* унда) уҡ; **там и тут, тут и там; там и сям, там-сям** тегендә, бында, унда-бында; **чего там!** юҡ, юҡты ни!

ТАМАДА́ *м.* тамада (*һый мәжлесен башҡарыусы*).

ТАМАРИ́НД *м. бот.* тамаринд (*тропик ағас*).

ТАМАРИ́СК *м. бот.* тамариск (*ҡыуаҡлыҡ йәки ағас төрө*).

ТА́МБУР I *м.* 1. *ж.-д.* тамбур (*пассажир вагонының ике башында ла булған өҫтө ябыҡ майҙансыҡ*); 2. *архит.* ишек алды.

ТА́МБУР II *м.* (*род вышивки*) тамбур; **вышива́ть та́мбуром** тамбурлап сигеү.

ТАМБУ́Р *м. уст.* тамбур (*музыка ҡоралы*).

ТАМБУРИ́Н *м.* 1. (*род бубна*) шөңгөр; 2. (*род барабана*) тамбурин (*барабан төрө*).

ТАМГА́ *ж.* 1. (*клеймо, тамга*) тамға; 2. *ист.* тамга (*боронғо Рустә таможня пошлинаһы*).

ТАМО́ЖЕННИК *м.* таможня хеҙмәткәре, таможняла хеҙмәт итеүсе.

ТАМО́ЖЕННЫЙ *прил.* таможня; **тамо́женные по́шлины** таможня пошлиналары; **тамо́женная поли́тика** таможня политикаһы.

ТАМО́ЖНЯ *ж.* таможня (*сик аша үтә торған тауарҙарға контроль яһау һәм махсус пошлина алыу эштәрен башҡарыусы учреждение*).

ТА́МОШНИЙ *прил. разг.* ундағы, шундағы, тегендәге; **та́мошний жи́тель** шундағы кеше.

ТАМПО́Н *м. мед.* тампон (*ҡан туҡтатыу йәки эрен һурыу өсөн яра эсенә ҡуйыла торған марля йәки мамыҡ*).

ТАМПОНИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, мед.* тампон ҡуйыу.

ТА́НГЕНС *м. мат.* тангенс.

ТА́НГО *с. нескл.* танго (*бейеү һәм шуға яҙылған көй*).

ТА́НЕЦ *м.* 1. танса, бейеү; **наро́дные та́нцы** халыҡ бейеүҙәре; **ве́чер та́нцев** танса кисәһе; 2. (*музыкальное произведение*) бейеү көйө.

ТАНИ́Н *м. фарм., тех.* танин (*имән һәм бүтән ағастарҙың ҡабығынан яһала торған һарғылт порошок, медицинала һәм тире иләүҙә ҡулланыла*).

ТА́НК *м.* танк.

ТА́НКЕР *м.* танкер (*шыйыҡлыҡтарҙы туранан-тура үҙенә тултырып ташыу өсөн ҡулайлаштырылған судно*).

ТАНКЕ́ТКА *ж. воен.* танкетка (*бәләкәй еңел танк*).

ТАНКЕ́ТКИ *мн.* (*ед.* **танке́тка** *ж.*) *разг.* танкетка (*ҡатын-ҡыҙ аяҡ кейеме*).

ТАНКИ́СТ *м.* танкист.

ТА́НКОВЫЙ *прил.* танк; **та́нковые ча́сти** танк частәре.

ТАНКОСТРОЕ́НИЕ *с.* танк төҙөү (*йәки* эшләп сығарыу).

ТАНКОСТРОИ́ТЕЛЬ *м.* танк төҙөүсе.

ТАНКОСТРОИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* танк төҙөү; **танкострои́тельная промы́шленность** танк төҙөү промышленносе.

ТАНТА́Л *м.* тантал (*химик элемент, металл*).

ТАНЦЕВА́ТЬ *несов. что и без доп.* 1. танса итеү, бейеү; **танцева́ть вальс** вальс бейеү; 2. (*уметь исполнять танцы*) бейей (*йәки* танса итә) белеү; **я не танцу́ю** мин бейей белмәйем.

ТАНЦО́ВЩИК *м.* бейеүсе (*балет артисе*).

ТАНЦО́ВЩИЦА *женск. р. к* **танцо́вщик.**

ТАНЦО́Р *м.* бейеүсе, бейей белеүсе, танса итеүсе.

ТАПЁР *м.* тапёр (*бейеү кисәләрендә ялланып пианинола уйнаусы*).

ТА́ПКИ *мн.* (*ед.* **та́пка** *ж.*) *см.* **та́почки.**

ТА́ПОЧКИ *мн.* (*ед.* **та́почка** *ж.*) *разг.* тапочка (*аяҡ кейеме*).

ТА́РА *ж.* тара (1. *тауар һала торған төрлө һауыт — тоҡ, ҡап, мискә, йәшник һ. б.; шундай һауыттарҙың ауырлығы;* 2. *тауар ташый торған вагондар, автомашиналар ауырлығы*).

ТАРАБА́РЩИНА *ж. разг.* аңлайышһыҙлыҡ, мәғәнәһеҙлек, аңлайышһыҙ (*йәки* мәғәнәһеҙ) нәмә; **э́то про́сто тараба́рщина** был мәғәнәһеҙлек кенә.

ТАРАКА́Н *м.* тараҡан.

ТАРА́Н *м.* таран (1. *ист. боронғо һуғыштарҙа крепость стеналарын емереү ҡоралы;* 2. *мор. дошман караптарын бәреп ватыу өсөн судно морнонона сығарып эшләнгән нығытма;* 3. *тех. берәй нәмәне ватыу ҡоралы, әйбере;* 4. *воен. дошман самолётын йәки танкыһын самолёт йәки танк менән төкөтөп атакалау;* 5. *воен. дошман фронтын өҙөп кереү*).

ТАРА́НИТЬ *несов. что, тех., воен.* төкөтөү, үтәнән-үтә тиштереү, таранлау, таранға барыу.

ТАРАНТА́С *м.* кырандас.

ТАРАНТЕ́ЛЛА *ж.* тарантелла (*Италияла халыҡ бейеүе һәм шуға яҙылған музыка әҫәре*).

ТАРА́НТУЛ *м.* бөйө.

ТАРА́НЬ *ж.* тарань (*балыҡ*).

ТАРАРА́М *м. разг.* ғауға, тауыш, янъял; **подня́ть тарара́м** янъял ҡуптарыу.

ТАРАТА́ЙКА *ж.* ҡуян арба.

ТАРАТО́РИТЬ *несов. что и без. доп., разг.* лабырҙау, лыҕырҙау; **переста́нь таратo̍рить!** лыҕырҙама!

ТАРАТО́РКА *м. и ж. разг.* лабырҙаҡ, лыҕырҙаҡ.

ТАРАХТЕ́ТЬ *несов. разг.* 1. дыңғырҙау, шағырҙау, шалтыр-шолтор, шатыр-шотор (*йәки* келдер-келдер) итеү; 2. *перен.* (*говорить быстро*) бытырҙау.

ТАРА́ЩИТЬ *несов. что, разг.* аҡайтыу; **тара́щить глаза́** күҙ аҡайтыу.

ТАРА́ЩИТЬСЯ *несов. разг.* аҡайыу.

ТАРБАГА́Н *м. зоол.* тарбаған, һыуыр.

ТАРЕ́ЛКА *ж.* 1. тәрилкә, таштабаҡ; ҡоштабаҡ (*большая тарелка*); 2. *мн.* **таре́лки** *муз.* тарелка (*бер-беренә һуғып уйнай торған музыка ҡоралы*); ◇ **он не в свое́й таре́лке** *соотв.* балтаһы һыуға төшкән; күңеле төшөнкө, кәйефе юҡ.

ТАРИ́Ф *м. эк.* тариф (*берәй нәмә өсөн билдәләнгән түләү*); **железнодоро́жный тари́ф**

тимер юл тарифе; **почто́вый тари́ф** почта тарифе.

ТАРИФИКА́ЦИЯ *ж.* тарификациялау, тариф билдәләү.

ТАРИФИЦИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* тарификациялау, тариф билдәләү.

ТАРИ́ФНЫЙ *прил. эк.* тариф; **тари́фная систе́ма** тариф системаһы.

ТАРТАРАРЫ́ *мн.*: **провали́ться в тартарары́** *разг.* йәһәннәм аҫтына китеү; бөтөнләй юҡ булыу.

ТАРХА́Н *м. ист.* тархан (1. (*феодаль Рүстә айырым өҫтөнлөктәр менән файҙаланыусы эре ер биләүсе*; 2. *шул өҫтөнлөктәр менән файҙаланыу грамотаһы*).

ТАСКА́ТЬ *несов.* 1. *кого-что* ташыу, күтәреп ташыу (*йәки* йөрөтөү); **таска́ть брёвна** бүрәнә ташыу; 2. *кого, разг.* (*дёргать*) тартыу; **таска́ть за́ уши** ҡолағынан тартыу; 3. *кого-что, разг.* (*воровать*) урлау; 4. *что, разг.* (*носить — об одежде, обуви*) кейеү, кейеп йөрөү; ◇ **е́ле но́ги таска́ть** *см.* **нога́.**

ТАСКА́ТЬСЯ *несов.* 1. *разг.* ҡыҙырыу, (эшһеҙ, буш) йөрөү; 2. *страд. к* **таска́ть.**

ТАСОВА́ТЬ *несов. что* аралаштырыу, бутау; **тасова́ть ка́рты** кәрттәрҙе бутау.

ТАСС *м.* (**Телегра́фное Аге́нтство Сове́тского Сою́за**) ТАСС (Советтәр Союзы Телеграф Агентствоһы).

ТАТА́РИН *м.* татар.

ТАТА́РКА *ж.* татар ҡатын-ҡыҙы.

ТАТА́РНИК *м. бот.* шайтантаяҡ.

ТАТА́РСКИЙ *прил.* татар, Татарстан; **тата́рский язы́к** татар теле.

ТАТА́РЫ *мн.* татарҙар.

ТАТУИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* татуировкалау, татуировка яһау, тәнгә биҙәк (*йәки* һүрәт) яһау.

ТАТУИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов.* үҙ тәненә биҙәктәр (*йәки* һүрәттәр) яһау, татуировкаланыу; 2. *несов. страд. к* **татуи́ровать.**

ТАТУИРО́ВКА *ж.* 1. *см.* **татуи́ровать(ся)**; 2. (*рисунок на коже*) татуировка (*энә менән сәнсеп тәнгә яһалған һүрәт*).

ТА́ТЫ *мн.* таттар.

ТА́У-САГЫЗ *м.* тау һағыҙы.

ТАФТА́ *ж.* тафта (*туҡыма*).

ТАХТА́ *ж.* тахта (*артһыҙ киң диван*).

ТАЧА́НКА *ж.* тачанка (*еңел арба*; *пулемёт ҡуйылған шундай арба*).

ТАЧА́ТЬ *несов. что, сапожн.* тегеү, аша сығарып тегеү.

ТА́ЧКА *ж.* тачка (*бер тәгәрмәсле ҡул арбаһы*).

ТАЩИ́ТЬ *несов. кого-что* 1. *разг.* ташыу, күтәреп алып барыу (*йәки* килеү); килтереү; **тащи́ть я́щик на спине́** йәшникте арҡаға күтәреп алып барыу; **тащи́ сюда́ стул** ултырғысты килтер; 2. *разг.* (*вести или везти за собой*) алып барыу, илтеү, һөйрәтеү, һөйрәү; **куда́ ты меня́ та́щишь?** мине ҡайҙа алып бараһың?; **тащи́ть са́нки** сана һөйрәү; 3. (*извлекать*) һурып (*йәки* тартып) алыу (*йәки* сығарыу); **тащи́ть гвоздь из стены́** стенанан ҡаҙауҙы һурып сығарыу; 4. *разг.* (*красть*) урлау.

ТАЩИ́ТЬСЯ *несов.* 1. *разг.* (*передвигаться медленно, с трудом*) ҡуҙғалыу, бик әкрен барыу; 2. (*волочиться по земле*) һөйрәлеү, һөйрәлеп килеү (*йәки* барыу).

та́ю, та́ешь *и т. д. наст. вр. от* **та́ять.**

ТА́ЯНИЕ *с. см.* **та́ять; та́яние снего́в** ҡар иреү.

ТА́ЯТЬ *несов.* 1. иреү; **снег уже́ та́ет** ҡар ирей ҙә инде; 2. *безл.* (*о таянии снега, об оттепели*) иретеү; **на у́лице та́ет** тышта иретә; 3. *перен.* (*постепенно исчезать*) аҡрынайыу, кәмеү, аҡрынлап юғала барыу, кәмей барыу; **зву́ки та́ют** тауыштар аҡрынлап юғала; **си́лы его́ та́ют** уның көсө кәмей бара; 4. *перен.* (*худеть*) ябығыу, иреү; **та́ять как свеча́** бик тиҙ ябығыу; 5. *перен.* (*умиляться*) күңел йомшарыу, ирер китеү.

ТВАРЬ *ж.* 1. *уст.* (*живое существо*) мәхлүҡ, йән эйәһе; 2. *бран.* (*о человеке*) хайуан.

ТВЕРДЕ́ТЬ *несов.* ҡатыу, ҡатыланыу, нығыу.

ТВЕРДИ́ТЬ *несов.* 1. *что, о чём* ныҡыу, туҡыу; 2. *что, разг.* (*заучивать*) ятлау, ҡабатлау; **тверди́ть уро́к** дәресте ятлау.

ТВЕРДОЛО́БЫЙ *прил. разг.* ҡаты маңлай, туң; аңра.

ТВЁРДОСТЬ *ж.* 1. *физ.* ныҡлыҡ, ҡатылыҡ; 2. *перен.* (*непоколебимость*) тотороҡлолоҡ, ҡаҡшамаҫлыҡ; **твёрдость хара́ктера** характер тотороҡлолоғо.

ТВЁРДЫЙ *прил.* 1. ҡаты; суй (*о дереве*); **твёрдый как ка́мень** таштай ҡаты; 2. *перен.* (*непоколебимый*) ныҡлы, ныҡ, ҡаты, ҡаҡшамаҫ, ҡырҡа; **твёрдое убежде́ние** ныҡлы ышаныу; **твёрдая дисципли́на** ҡаты тәртип; 3. *перен.* (*прочный, устойчивый*) тотороҡло, ныҡ; ◇ **в здра́вом уме́ и твёрдой па́мяти** зиһене таҙа, хәтере ныҡ; **он не твёрд в орфогра́фии** уның орфография яғы йомшаҡ; **твёрдый знак (ъ)** ҡалынлыҡ билдәһе (ъ); **твёрдые согла́сные зву́ки** *лингв.* ҡалын тартынҡы өндәр.

ТВЕРДЫ́НЯ *ж.* 1. *уст.* (*крепость*) нығытма; 2. *перен.* ныҡлы таяныс (*йәки* терәк); **Сове́тский Сою́з — тверды́ня ми́ра и дру́жбы наро́дов** Советтәр Союзы — тыныслыҡтың һәм халыҡтар дуҫлығының ныҡлы таянысы.

ТВОЁ *с. см.* **твой.**

ТВОЙ *м. мест. притяж.* 1. һинең; **не твоё де́ло** һинең эшең түгел; эшең булмаһын; **твоя́ кни́га** һинең китабың; 2. *в знач. сущ.* **твоё** *с.* һинеке; **твоего́ мне не ну́жно** һинеке миңә кәрәкмәй; 3. *в знач. сущ.* **твои́** *мн.* һинекеләр; **как пожива́ют твои́?** һинекеләр нисек йәшәй?; ◇ **по-тво́ему** һинеңсә.

ТВОРЕ́НИЕ *с.* 1. (*произведение*) әҫәр; 2. *уст.* (*существо*) зат.

ТВОРЕ́Ц *м.* 1. *высок.* (*создатель*) ижадсы, ижад итеүсе, тыуҙырыусы, барлыҡҡа килтереүсе; 2. *рел.* (*бог*) яратыусы (*хоҙай*).

ТВОРИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.*: **твори́тельный паде́ж** *грам.* творительный килеш.

ТВОРИ́ТЬ I *несов.* 1. *кого-что* (*создавать*) булдырыу, тыуҙырыу, ижад итеү, барлыҡҡа килтереү, ҡороу, төҙөү; **твори́ть**

но́вую жизнь яңы тормош ҡороу; 2. *что* (*совершать, делать*) атҡарыу, эшләү; твори́ть добро́ изгелек эшләү.

ТВОРИ́ТЬ II *несов. что* иҙеү; **твори́ть и́звесть** эзбис иҙеү.

ТВОРИ́ТЬСЯ *несов.* 1. *разг.* (*совершаться, происходить*) булыу, булып ятыу, эшләнеп ятыу; 2. *страд. к* **твори́ть** I.

ТВОРО́Г, ТВО́РОГ *м.* эремсек.

ТВОРО́ЖИСТЫЙ *прил.* эремсек һымаҡ (*йәки* кеүек), эремсектәй; **творо́жистая ма́сса** эремсек кеүек масса.

ТВОРО́ЖИТЬ *несов. что* эретеү, эремсеккә әйләндереү, эремсек яһау.

ТВОРО́ЖИТЬСЯ *несов.* 1. эреү, эремсекләнеү, эремсеккә әйләнеү; 2. *страд. к* **творо́жить.**

ТВОРО́ЖНИК *м. кул.* эремсек.

ТВОРО́ЖНЫЙ *прил.* эремсек; **творо́жный сыр** эремсек сыры.

ТВО́РЧЕСКИЙ *прил.* ижад; ижади; **тво́рческий ве́чер поэ́та** шағирҙең ижад кисәһе; **тво́рческая рабо́та** ижади эш.

ТВО́РЧЕСТВО *с.* ижад; **наро́дное тво́рчество** халыҡ ижады.

ТВОЯ́ *ж. см.* **твой.**

ТЕ *мн. см.* **тот.**

ТЕА́ТР *м.* 1. театр; **драмати́ческий теа́тр** драма театры; 2. *перен.* (*место действия*) майҙан, ҡыр; **теа́тр вое́нных де́йствий** һуғыш хәрәкәттәре майҙаны; ◇ **анатоми́ческий теа́тр** *см.* **анатоми́ческий.**

ТЕАТРА́Л *м. разг.* театр яратыусы (*йәки* һөйөүсе).

ТЕАТРА́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. театр, театраль; **театра́льный биле́т** театр билете; 2. *перен.* (*неестественный*) яһалма, тәбиғи түгел; **театра́льная по́за** яһалма торош.

ТЕАТРОВЕ́Д *м.* театрҙы өйрәнеүсе, театр фәне белгесе.

ТЕАТРОВЕ́ДЕНИЕ *с.* театр фәне, театрҙы өйрәнеү фәне.

ТЕАТРОВЕ́ДЧЕСКИЙ *прил.* театрҙы өйрәнеүсе, театр фәне белгесе; театр фәне, театрҙы өйрәнеү фәне.

ТЕБЕ́ *мест. личн. дат., предл. п. ед. от* **ты** һиңә.

ТЕБЕНЕВА́ТЬ *несов. с.-х.* (*о лошадях*) тибенеү, тибендә йөрөү.

ТЕБЕНЁВКА *ж. с.-х.* тибен.

ТЕБЯ́ *мест. личн.* 1. *род. п. ед. от* **ты** һинең; 2. *вин. п. ед. от* **ты** һине.

ТЕВТО́НСКИЙ *прил. ист.* тевтон; **тевто́нские племена́** тевтон ҡәбиләләре; **Тевто́нский о́рден** *ист.* тевтондар ордене (*13—14 быуаттарҙағы немец рыцарҙаренең рухани-хәрби ойошмаһы*).

ТЕВТО́НЫ *мн. ист.* тевтондар (*боронғо герман ҡәбиләләре; ҡайһы ваҡытта герман халыҡтарының дөйөм исеме мәғәнәһендә лә йөрөтөлә*).

ТЕ́ЗИС *м.* тезис (1. *доклад, лекция һ. б. положениеләре*; 2. *лог. иҫбатланырға тейеш положение*; 3. *идеалистик философияла үҫеш процесcының беренсе стадияһы*).

ТЁЗКА *м. и ж. разг.* аҙаш; **он мой тёзка** ул минең аҙаш.

ТЕИ́ЗМ *м. филос.* теизм (*донъя алла ихтыяры менән барлыҡҡа килтерелгән һәм уның тарафынан идара ителә, тип раҫлай торған дини-философик тәғлимәт*).

тёк *прош. вр. от* **течь** I.

ТЕКИ́НЦЫ *мн.* текиндәр (*төркмәндәрҙең бер ырыуы*).

ТЕКСТ *м.* текст (1. *яҙылған һәр бер әҫәр, шулай уҡ уның бер өлөшө*; 2. *музыка әҫәре һүҙҙәре*).

ТЕКСТИ́ЛЬ *м. собир.* туҡыма әйберҙәр.

ТЕКСТИ́ЛЬНЫЙ *прил.* туҡыу; **тексти́льная фа́брика** туҡыу фабрикаһы.

ТЕКСТИ́ЛЬЩИК *м.* туҡыусы.

ТЕКСТИ́ЛЬЩИЦА *женск. р. к* **тексти́льщик.**

ТЕКСТОВО́Й *прил.* текст; **текстово́й шрифт** текст шрифте.

ТЕКСТО́ЛОГ *м.* текстолог, текстология белгесе.

ТЕКСТОЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* текстология; текстологик; **текстологи́ческое иссле́дование** текстологик тикшеренеү.

ТЕКСТОЛО́ГИЯ *ж.* текстология (*филологияла текстарҙы өйрәнеү һәм уларҙы баҫтырып сығарыу менән шөғөлләнә торған бүлек*).

ТЕКСТУА́ЛЬНЫЙ *прил.* һүҙмә-һүҙ, хәрефкә-хәреф; **текстуа́льный перево́д** һүҙмә-һүҙ тәржемә.

теку́, теку́т *наст. вр. от* **течь** I.

ТЕКУ́ЧЕСТЬ *ж.* 1. *физ.* ағыусанлыҡ, аға алыусылыҡ; 2. *перен.* (*непостоянство*) алмашыныусанлыҡ, үҙгәреүсәнлек, алмашынып тороу, даими булмау, даими түгеллек; **теку́честь рабо́чей си́лы** эшсе көстәрҙең даими булмауы.

ТЕКУ́ЧИЙ *прил.* 1. аға торған, ағыусан, шыйыҡ; ағым (*о воде*); **теку́чие тела́** *физ.* ағыусан есемдәр; 2. *перен.* (*непостоянный*) алмашыныусан, үҙгәреүсән, алмашынып (*йәки* үҙгәреп) тора торған, даими түгел.

ТЕКУ́ЩИЙ 1. *прич.* аға торған, ағып ятҡан, үтеп барған; 2. *прил.* (*теперешний*) хәҙерге, ошо, ағымдағы; **в теку́щем ме́сяце** ошо айҙа; 3. *прил.* (*повседневный*) ғәҙәттәге, көндәлек; ◇ **теку́щий счёт** ағымдағы счёт.

ТЕЛЕВИ́ДЕНИЕ *с.* телевидение.

ТЕЛЕВИЗИО́ННЫЙ *прил.* 1. телевидение; **телевизио́нная анте́нна** телевидение антеннаһы; **телевизио́нный центр** телевидение үҙәге; 2. телевидение ярҙамында (*йәки* аша); **телевизио́нная переда́ча** телевидение аша тапшырыу.

ТЕЛЕВИ́ЗОР *м.* телевизор.

ТЕЛЕВИ́ЗОРНЫЙ *прил.* телевизор; **телеви́зорная устано́вка** телевизор установкаһы.

ТЕЛЕ́ГА *ж.* арба.

ТЕЛЕГРА́ММА *ж.* телеграмма.

ТЕЛЕГРА́Ф *м. в разн. знач.* телеграф; **по́льзоваться телегра́фом** телеграфтан файҙаланыу; **переда́ть сообще́ние по телегра́фу** телеграф аша хәбәр итеү; **зда́ние телегра́фа** телеграф бинаһы.

ТЕЛЕГРАФИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, о чём и без доп.* телеграмма биреү (*йәки* ебәреү); **телеграфи́ровать о вы́езде** юлға сығыу тураһында телеграмма биреү.

ТЕЛЕГРАФИ́СТ *м.* телеграфист.

ТЕЛЕГРАФИ́СТКА *ж.* телеграфистка.

ТЕЛЕГРАФИ́Я *ж.* телеграфия.

ТЕЛЕГРА́ФНЫЙ *прил.* 1. телеграф; **телегра́фный аппара́т** телеграф аппараты; 2. телеграф ярҙамында (*йәки* аша); **телегра́фная свя́зь** телеграф аша бәйләнеш.

ТЕЛЁЖКА *ж.* 1. *уменьш. от* **теле́га;** 2. *тех.* тележка (*ҡайһы бер машиналарҙа һәм техник ҡоролмаларҙа хәрәкәттә була торған һәр төрлө частәрҙең исеме*).

ТЕЛЕКИНО́ *с. нескл.* телекино (*телеведение тапшырыуын киноның ҙур экранында күрһәтеү*).

ТЕЛЕМЕХА́НИКА *ж.* телемеханика (1. *спец. элемтә средстволары ярҙамында алыҫтан тороп производство процестәренә идара итеү;* 2. *шулай идара итеүҙең средство һәм методтарын өйрәнеүсе фән*).

ТЕЛЕМЕХАНИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. телемеханик; **телемехани́ческая систе́ма** телемеханик система; 2. телемеханика ярҙамында (*йәки* аша); **телемехани́ческое управле́ние электроста́нциями** электр станцияларына телемеханика аша идара итеү.

ТЕЛЁНОК *м.* 1. быҙау (*общее понятие*); сәңгәр (*родившийся летом*); һараяҡ (*родившийся осенью*); 2. (*детёныш оленя*) болан балаһы; 3. (*детёныш лося*) мышы балаһы; 4. *разг.* (*о безвольном человеке*) быҙау; ◇ **отпра́вить, куда́ Мака́р теля́т не гоня́л** *см.* **куда́.**

ТЕЛЕОБЪЕКТИ́В *м.* телеобъектив (*алыҫтан ҙурайтып күрһәтә торған фотография объективе*).

ТЕЛЕОЛО́ГИЯ *ж. филос.* телеология (*тәбиғәттә бөтә нәмә маҡсатҡа ярашлы ҡоролған, һәр үҫеш — алдан ҡуйылған маҡсаттың үтәлеүе ул, тип раҫлаусы идеалистик тәғлимәт*).

ТЕЛЕСКО́П *м.* телескоп.

ТЕЛЕСКОПИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. телескоп; телескоп аша ғына күренгән; **телескопи́ческие плане́ты** телескоп аша ғына күренгән планеталар; **телескопи́ческая труба́** телескоп торбаһы; 2. *опт.* нык ҙурайтып күрһәтә торған, телескопик; 3. *тех.* телескопик, шыуҙырмалы.

ТЕЛЕСКО́ПНЫЙ *прил.* телескоп; **телеско́пная труба́** телескоп торбаһы.

ТЕЛЕ́СНЫЙ *прил.* 1. тән, кәүҙә; **теле́сные наказа́ния** тән язалары; 2. (*о цвете*) тән төҫлө; **чулки́ теле́сного цве́та** тән төҫлө ойоҡ.

ТЕЛЕТА́ЙП *м.* телетайп (*телеграф аппараты*).

ТЕЛЕУПРАВЛЕ́НИЕ *с.* телемеханика аша идара итеү.

ТЕЛЕФО́Н *м. в разн. знач.* телефон; **междугоро́дный телефо́н** ҡала-ара телефон; **говори́ть по телефо́ну** телефонда һөйләшеү; **позвони́ть по телефо́ну** телефондан шалтыратыу; **телефо́н-автома́т** телефон-автомат.

ТЕЛЕФОНИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* телефон үткәреү, телефонлаштырыу.

ТЕЛЕФОНИ́РОВАТЬ *сов. и несов.* 1. (*позвонить по телефону*) телефонда һөйләшеү; 2. *о чём* (*сообщить по телефону*) телефонда хәбәр итеү; 3. *см.* **телефонизи́ровать.**

ТЕЛЕФОНИ́СТ *м.* телефонист, телефонда эшләүсе.

ТЕЛЕФОНИ́СТКА *ж.* телефонистка.

ТЕЛЕФОНИ́Я *ж.* телефония (*телмәрҙе, музыканы һ. б. электр ярҙамында* **сым** *һәм радио аша икенсе ергә биреү йәки ҡабул итеү техникаһы*).

ТЕЛЕФО́ННЫЙ *прил.* 1. телефон; **телефо́нная тру́бка** телефон трубкаһы; 2. телефон аша; **телефо́нный вы́зов** телефон аша саҡыртыу.

ТЕЛЕФОНОГРА́ММА *ж.* телефонограмма (*телефон аша бирелгән хәбәр*).

ТЕЛЁЦ *м.* (*с прописной*) *астр.* Буға (*йондоҙлоҡ*).

ТЕЛИ́ТЬСЯ *несов.* быҙаулау.

ТЁЛКА *ж.* башмаҡ (*родившаяся весной—до годовалого возраста*); һараяҡ башмаҡ (*родившаяся осенью—до годовалого возраста*); тана һыйыр (*с годовалого возраста до первого отёла*); сәңгәсәр тана (*не телившаяся до трёхлетнего возраста*).

ТЕЛЛУ́Р *м.* теллур (*химик элемент, металл*).

ТЕ́ЛО *с.* 1. *физ., мат.* есем; **твёрдое те́ло** ҡаты есем; **геометри́ческие тела́** геометрик есем; 2. (*человека*) кәүҙә, тән; 3. *воен.* (*ствол орудия*) көбәк, туп (*йәки* пулемёт) көбәге; ◇ **в те́ле** һимеҙ, көр (тәнле); **держа́ть в чёрном те́ле** *кого* йәберләү, ҡыҫыу; **душо́й и те́лом** *см.* **душа́; иноро́дное те́ло** *см.* **иноро́дный.**

ТЕЛОГРЕ́ЙКА *ж.* телогрейка (*йылы ҡыҫҡа кейем*).

ТЕЛОДВИЖЕ́НИЕ *с.* тән хәрәкәте.

ТЕЛОСЛОЖЕ́НИЕ *с.* тән төҙөлөшө, һын, буй-һын.

ТЕЛОХРАНИ́ТЕЛЬ *м. уст.* һаҡлап йөрөтөүсе.

ТЕЛУ́ШКА *ж. разг. см.* **тёлка.**

ТЕЛЬНЯ́ШКА *ж. разг.* тельняшка.

ТЕ́ЛЬЦЕ *с.* 1. (*мн.* **те́льца**) *уменьш.-ласк. от* **те́ло** 2; 2. *обычно мн.* **тельца́** *биол.* тәнсә.

ТЕЛЯ́ТИНА *ж.* быҙау ите.

ТЕЛЯ́ТНИК *м.* 1. (*хлев*) быҙау араны (*йәки* аҙбары); 2. (*работник*) быҙау ҡараусы.

ТЕЛЯ́ТНИЦА *женск. р. к* **теля́тник** 2.

ТЕЛЯ́ЧИЙ *прил.* быҙау; **теля́чий корм** быҙау аҙығы; ◇ **теля́чий во́сторг** урынһыҙға шатланыу; **теля́чьи не́жности** урынһыҙ наҙланыу, сөсөләнеү.

тем *твор. п. ед. от* **тот, то;** *дат. п. мн. от* **те.**

ТЕМ *нареч. со сравнит. ст.* -раҡ (-рәк), шул тиклем, -ған (-гән, -ҡан, -кән) һайын; **чем сложне́е была́ рабо́та, тем упо́рнее он был** эш ҡатмарланған һайын, ул ныҡышмалыраҡ эшләне; **чем ночь темне́й, тем я́рче звёзды** төн ҡараңғы булған һайын йондоҙҙар яҡтыраҡ була; ◇ **тем бо́лее** бигерәк тә; **тем лу́чше!** бигерәк яҡшы!; **тем не ме́нее** шуға ҡарамаҫтан, шулай ҙа; шулай була тороп та.

ТЕ́МА *ж.* тема (1. *телмәрҙең, әҫәрҙең һ. б. үҙәк мәсьәләһе;* 2. *музыка әҫәренең төп көйө*).

ТЕМА́ТИКА *ж.* тематика.

ТЕМАТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* тематик; **тема́тический план** тематик план.

ТЕМБР *м.* тембр; **прия́тный тембр го́лоса** тауыштың яғымлы тембры; **мя́гкий тембр инструме́нта** инструменттең йомшаҡ тембры.

ТЕ́МБРОВЫЙ *прил.* тембр; **те́мбровые разли́чия инструме́нтов** инструменттәрҙең тембр айырмалыҡтары.

ТЕМЕННО́Й *прил. анат.* түбә; **теменна́я кость** түбә һөйәге.

ТЕ́МЕНЬ *ж. разг.* ҡараңғылыҡ, ҡараңғы; **кака́я те́мень!** ниндәй ҡараңғы!

те́ми *твор. п. мн. от* **те**.

ТЕМНЕ́ТЬ *несов.* 1. ҡарайыу, ҡарая төшөү; **серебро́ темне́ет** көмөш ҡарая; 2. *безл.* ҡараңғыланыу, ҡараңғы төшөү; **темне́ет, пора́ домо́й** ҡараңғы төшә, ҡайтырға ваҡыт; 3. (*видне́ться — о чём-л. тёмном*) ҡарайып күренеү (*йәки* тороу); **на горизо́нте темне́ли го́ры** горизонтта тауҙар ҡарайып күренде; ◇ **в глаза́х темне́ет** *безл.* күҙ алды ҡараңғылана.

ТЕМНЕ́ТЬСЯ *несов. разг. см.* **темне́ть** 3.

ТЕМНИ́ЦА *ж. уст.* зиндан, төрмә.

ТЕМНО́ *нареч.* 1. ҡараңғы; ҡара ҡуңыр; асыҡ түгел, аңлайышһыҙ; **темны́м-темно́** ҡап-ҡараңғы, дөм ҡараңғы; 2. *в знач. сказ. безл.* ҡараңғы; **в глаза́х темно́** күҙ алды ҡараңғы.

ТЕМНО= *ҡушма һүҙҙәрҙең беренсе өлөшө булып килеп, «ҡара, ҡуйы, ҡуңыр» мәғәнәләрен аңлата, мәҫ.* **темноволо́сый** ҡуңыр сәсле.

ТЁМНО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «ҡара, ҡуйы, ҡуңыр» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **тёмно-бу́рый** ҡара-көрән; **тёмно-кра́сный** ҡара (*йәки* ҡуйы, сөм) ҡыҙыл.

ТЕМНОВОЛО́СЫЙ *прил.* ҡуңыр сәсле.

ТЁМНО-ГНЕДО́Й *прил.* ҡара туры (*ат төҫө*).

ТЁМНО-КАШТА́НОВЫЙ *прил.* ҡара ҡуңыр.

ТЕМНОКО́ЖИЙ *прил.* ҡара тәнле.

ТЕМНОТА́ *ж.* 1. ҡараңғылыҡ, ҡараңғы; **темнота́ но́чи** төн ҡараңғылығы; **верну́ться домо́й до наступле́ния темноты́** ҡараңғы төшкәнсе өйгә ҡайтыу; 2. *перен. разг.* (*неве́жество*) наҙанлыҡ, ҡараңғылыҡ, томаналыҡ.

ТЁМНЫЙ *прил.* 1. ҡараңғы; **тёмная ко́мната** ҡараңғы бүлмә; 2. (*о цвете*) ҡара, ҡуңыр; **тёмные во́лосы** ҡуңыр сәс; 3. *перен.* (*нея́сный*) билдәһеҙ, ҡараңғы; асыҡ түгел, аңлайышһыҙ; **тёмное ме́сто в те́ксте** текста аңлайышһыҙ урын; 4. *перен.* (*сомни́тельный*) шикле, икеле; **тёмное де́ло** шикле эш; **тёмная ли́чность** шикле кеше; 5. *перен.* (*зло́стный, мра́чный*) ҡара, яуыз; **тёмные си́лы реа́кции** реакцияның ҡара көстәре; 6. *перен.* (*неве́жественный*) наҙан, ҡара; 7. *перен.* (*печа́льный*) ауыр, ҡайғылы, күңелһеҙ; **тёмные мы́сли** күңелһеҙ уйҙар; ◇ **тёмная вода́** *см.* **вода́**; **тёмное пятно́** ҡара тап.

ТЕМП *м.* 1. темп (*музыка әҫәрҙәрендә үтәлеш тиҙлеге дәрәжәһе*); 2. *перен.* темп (*берәй нәмәнең тормошҡа ашырылыу, тамамланыу тиҙлеге*); **те́мпы строи́тельства** төҙөлөш темптары.

ТЕМПЕРА́МЕНТ *м.* темперамент (1. *кешенең тышҡы тәьҫирләнеүен һәм уның тышҡы донъяға реакцияһын характерләй торған бөтә психик сифаттары*; 2. *дәрт, ғәйрәт*).

ТЕМПЕРА́МЕНТНЫЙ *прил.* темпераментле, дәртле; ҡыҙыу ҡанлы; **темпера́ментная речь** темпераментле телмәр.

ТЕМПЕРАТУ́РА *ж.* температура; **ко́мнатная температу́ра** бүлмә температураһы; **повы́шенная температу́ра** күтәренке температура.

ТЕМПЕРАТУ́РИТЬ *несов. разг.* температура күтәрелеү; **больно́й температу́рит** ауырыуҙың температураһы күтәрелгән.

ТЕМЬ *ж. разг. см.* **тьма** I 1.

ТЕ́МЯ *с. анат.* түбә, баш түбәһе.

ТЕНДЕНЦИО́ЗНОСТЬ *ж.* 1. (*иде́йная напра́вленность*) тенденциялылыҡ; 2. (*предвзя́тость*) тенденциозлыҡ.

ТЕНДЕНЦИО́ЗНЫЙ *прил.* 1. (*иде́йно напра́вленный*) тенденциялы; 2. (*предвзя́тый*) тенденциоз.

ТЕНДЕ́НЦИЯ *ж.* тенденция (1. *ҡараштар, хәрәкәттәр йүнәлеше, ынтылышы, үҫеш йүнәлеше*; 2. *төп идея*; 3. *бер яҡлы уй, фекер*).

ТЕ́НДЕР *м.* тендер (1. *ж.-д. паровозға тағылған запас һыулы, күмерле вагон*; 2. *мор. елкәнле бәләкәй кәмә*).

ТЕНЕВО́Й *прил.* күләгәле; **тенева́я сторона́ у́лицы** урамдың күләгәле яғы; ◇ **тенева́я сторона́ де́ла** эштең кире яғы.

ТЕНЕЛЮБИ́ВЫЙ *прил. бот.* күләгә һөйөүсе; **тенелюби́вые тра́вы** күләгә һөйөүсе үләндәр.

ТЕНЁТА *только мн. уст.* ау (*йәнлектәр тота торған селтәр*); **попа́сть в тенёта** 1) ауға эләгеү; 2) *перен.* тоҙаҡҡа эләгеү.

ТЕНИ́СТЫЙ *прил.* 1. (*даю́щий тень*) күләгәле, күләгә күп төшә торған; **тени́стый сад** күләгә күп төшә торған баҡса; 2. (*находя́щийся в тени*) күләгәле, күләгә төшкән; **тени́стая поля́на** күләгәле аҡлан.

ТЕ́ННИС *м.* теннис.

ТЕННИСИ́СТ *м.* теннисист, теннис уйнаусы.

ТЕННИСИ́СТКА *женск. р. к* **теннеси́ст**.

ТЕ́ННИСКА *ж.* тенниска (*күлдәк*).

ТЕ́ННИСНЫЙ *прил.* теннис; **те́ннисная раке́тка** теннис ракеткаһы; **те́ннисный мяч** теннис тубы.

ТЕ́НОР *м.* тенор (1. *ирҙәрҙә иң юғары тауыш*; 2. *шундай тауыш менән йырлаусы*).

ТЕНТ *м.* тент (*ҡояштан, ямғырҙан һаҡлай торған ҡалын киндер япма*).

ТЕНЬ *ж.* 1. күләгә; **сиде́ть в тени́ дере́вьев** ағас күләгәһендә ултырыу; 2. *перен.* (*след, отраже́ние*) билдә, эҙ; **по лицу́ его́ пробежа́ла тень неудово́льствия** йөҙөнә ризаһыҙлыҡ билдәһе сыҡты; 3. *перен.* (*незначи́тельная часть, до́ля чего-л.*) эҙ, әҫәр; **нет и те́ни сомне́ния** шикләнеүҙең әҙе лә юҡ; **на его́ лице не́ было и те́ни жа́лости** йөҙөндә йәлләүҙең әҫәре лә юҡ ине; 4. (*силуэт*) шәүлә, ҡарайсыҡ; **на стене́ пока-**

за́лась чья́-то тень стенала кемдеңдер шәүләһе күренеп ҡалды; 5. *перен.* (*подозрение*) шик; **броса́ть тень** шик төшөрөү; ◇ **от него́ оста́лась одна́ тень** ҡоро һөйәккә ҡалған; **держа́ться в тени́** үҙен күрһәтмәй йәшәү, баҫалҡы тотоу.

ТЕОДОЛИ́Т *м.* теодолит (*геодезияла, астрономияла, артиллерияла, авиацияла мөйөш үлсәү ҡоралы*).

ТЕОКРА́ТИЯ *ж.* теократия (*политик власть дин башлыҡтары ҡулында булған идара формаһы*).

ТЕО́ЛОГ *м.* теолог, теология белгесе.

ТЕОЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* теологик.

ТЕОЛО́ГИЯ *ж.* теология (*алла һәм дин догматтары хаҡындағы дини тәғлимәт*).

ТЕОРЕ́МА *ж.* теорема.

ТЕОРЕТИЗИ́РОВАТЬ *несов.* теоретик мәсьәләләр менән шөғөлләнеү; ҡоро теорияға бирелеү.

ТЕОРЕ́ТИК *м.* теоретик; **теоре́тики маркси́зма-ленини́зма** марксизм-ленинизм теоретиктәре.

ТЕОРЕТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* теоретик; **теорети́ческие вопро́сы** теоретик мәсьәләләр.

ТЕОРЕТИ́ЧНЫЙ *прил.* (*абстрактный*) теорияға ғына нигеҙләнгән, абстракт.

ТЕО́РИЯ *ж.* теория; **маркси́стско-ле́нинская тео́рия** марксизм-ленинизм теорияһы; **тео́рия позна́ния** *филос.* танып белеү теорияһы.

ТЕОСО́ФИЯ *ж.* теософия (*аллаға ирешеү һәм «теге донъя» менән туранан-тура аралашыу мөмкин, тигән хөрәфәтле дини-мистик тәғлимәт*).

ТЕПЕ́РЕШНИЙ *прил. разг.* хәҙерге.

ТЕПЕ́РЬ *нареч.* хәҙер, әле.

ТЁПЛЕНЬКИЙ *прил. разг. уменьш.-ласк. от* **тёплый** 1; йылымса, йылымыс, емшеү; ◇ **тёпленькое месте́чко** *ирон.* яйлы (*йәки* йылы) урын.

ТЕПЛЕ́ТЬ *несов.* 1. йылыныу; 2. *безл.* йылытыу; **на у́лице тепле́ет** көн(дө) йылыта.

ТЕ́ПЛИТЬСЯ *несов.* 1. (*слабо светиться*) йымылдау, һүнәр-һүнмәҫ кенә янып тороу, йылтыр-йылтыр ғына янып тороу, тоноҡ яныу; 2. *перен.* (*быть, иметься*) бар булыу; **жизнь едва́ те́плится в нём** уның саҡ ҡына йәне бар.

ТЕПЛИ́ЦА *ж.* йылытҡыс, теплица.

ТЕПЛИ́ЧНЫЙ *прил.* 1. йылытҡыс, теплица; **тепли́чная ра́ма** теплица рамаһы; 2. теплицала үҫтерелгән (*йәки* үрсетелгән); **тепли́чные огурцы́** теплицала үҫтерелгән ҡыяр; ◇ **тепли́чное расте́ние** тормошҡа һәләтһеҙ кеше.

ТЕПЛО́ I *с.* 1. йылы; **пове́яло тепло́м** йылы булып китте; 2. *физ.* йылылыҡ.

ТЕПЛО́ II *нареч.* 1. йылы; **оде́ться тепло́** йылы кейенеү; 2. *перен.* (*дружески*) дуҫтарса, йылы; **тепло́ встре́тить ста́рого дру́га** иҫке дуҫты йылы ҡаршылау; 3. *в знач. сказ. безл.* йылы; **ему́ тепло́** уға йылы; **сего́дня тепло́** бөгөн йылы.

ТЕПЛО- *ҡушма һүҙҙәрҙең «йылы, йылылыҡ» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **теплосе́ть** йылылыҡ селтәре.

ТЕПЛОВО́З *м.* тепловоз (*эске яныулы двигателле локомотив*).

ТЕПЛОВО́Й *прил. физ., тех.* йылылыҡ; **теплова́я эне́ргия** йылылыҡ энергияһы; **теплово́й дви́гатель** йылылыҡ ярҙамында эшләй торған двигатель.

ТЕПЛОЁМКОСТЬ *ж. физ.* йылылыҡ һыйышы.

ТЕПЛОИЗОЛЯЦИО́ННЫЙ *прил.* йылылыҡ үткәрмәй (*йәки* сығармай) торған.

ТЕПЛОИЗОЛЯ́ЦИЯ *ж.* йылылыҡ үткәрмәү (*йәки* сығармау).

ТЕПЛОКРО́ВНЫЕ *мн.* (*ед.* **теплокро́вное** *с.*) *зоол.* йылы ҡанлылар.

ТЕПЛОПРОВО́Д *м.* йылы үткәргес.

ТЕПЛОПРОВО́ДНОСТЬ *ж. физ.* йылы үткәреүсәнлек.

ТЕПЛОПРОВО́ДНЫЙ *прил. физ.* йылы үткәргес; **теплопрово́дные тела́** йылы үткәргес есемдәр.

ТЕПЛОТА́ *ж.* 1. *физ.* (*вид энергии*) йылылыҡ; **едини́ца теплоты́** йылылыҡ берәмеге; 2. *физ.* (*температура*) йылылыҡ; йылылыҡ берәмеге; **теплота́ те́ла** тән йылылығы; 3. *перен.* (*сердечность*) йылы һүҙ, дуҫтарса(лыҡ), йылылыҡ; **душе́вная теплота́** күңел йылылығы.

ТЕПЛОТВО́РНОСТЬ *ж. физ.* йылы биреүселек.

ТЕПЛОТЕ́ХНИК *м.* теплотехник, теплотехника белгесе.

ТЕПЛОТЕ́ХНИКА *ж.* теплотехника (*техниканың йылылыҡты алыу һәм унан нисек файҙаланыу мәсьәләләрен өйрәнеү бүлеге*).

ТЕПЛОТЕХНИ́ЧЕСКИЙ *прил.* теплотехника, теплотехник; **теплотехни́ческие ка́чества у́гля́** күмерҙең теплотехник сифаттары.

ТЕПЛОФИКАЦИО́ННЫЙ *прил.* теплофикациялау; **теплофикацио́нная систе́ма** теплофикация системаһы.

ТЕПЛОФИКА́ЦИЯ *ж.* теплофикациялау, теплофикациялаштырыу.

ТЕПЛОФИЦИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* теплофикациялау, теплофикациялаштырыу (*йылылыҡ һәм электр энергияһын берләштереп эшкәртеү, пар йылыһы менән йорттарҙы йылытыу*).

ТЕПЛОХО́Д *м.* теплоход (*эске яғыулы двигатель менән йөрөүсе судно*).

ТЕПЛОЭЛЕКТРОЦЕНТРА́ЛЬ *ж.* теплоэлектроцентраль (*теплофикациялау өсөн пар йәки эҫе һыу биреп тороусы электр станцияһы*).

ТЕПЛУ́ШКА *ж. разг.* теплушка (1. *йылытылған тауар вагоны;* 2. *стадиондарҙа, төҙөлөштә һ. б. кереп йылынып сыға торған бүлмә*).

ТЁПЛЫЙ *прил.* 1. йылы; **тёплая ко́мната** йылы бүлмә; 2. *перен.* (*сердечный*) йылы, ысын күңелдән; **тёплая встре́ча** йылы ҡаршылау; ◇ **тёплая компа́ния** йылы компания (*ғәҙәттә күңел асыу өсөн ойошҡан бер-береһен белеүселәр төркөмө*).

ТЕПЛЫ́НЬ *ж. разг.* йылы, йылы һауа (*йәки* көн); **на у́лице теплы́нь** урамда йылы.

ТЕРАПЕ́ВТ *м.* терапевт (*эске ауырыуҙар врачы*).

ТЕРАПЕВТИ́ЧЕСКИЙ *прил. мед.* терапевт; терапия; **терапевти́ческое отделе́ние больни́цы** больницаның терапия бүлеге.

ТЕРАПИ́Я *ж. мед.* терапия (*эске ауырыуҙарҙы дауалау; медицинаның эске ауырыуҙарҙы белеү һәм дауалау методтарын өйрәнеү бүлеге*).

ТЕРЕБИ́ЛЬНЫЙ *прил. с.-х.* йолҡоу; **тереби́льная маши́на** йолҡоу машинаһы.

ТЕРЕБИ́ТЬ *несов.* **1.** *что* (*перебирать пальцами, трогать*) тартыу, тартҡылау, ыуғалау; һелкетеү; **2.** *что, с.-х.* йолҡоу; **тереби́ть лён** етен йолҡоу; **3.** *кого, перен. разг.* (*приставать*) бәйләнеү, йөҙәтеү; **что ты тереби́шь?** ниңә уны йөҙәтәһең?

ТЕРЕБЛЕ́НИЕ *с. см.* **тереби́ть** 2; **тереблéние льна** етен йолҡоу.

ТЕ́РЕМ *м. ист.* терем (*боронғо Рустә йорттоң өҫкө өлөшөндәге торлаҡ йәки башня рәүешендә айырым йорт*).

ТЕРЕ́ТЬ *несов.* **1.** *что* ышҡыу, ыуыу; **не три глаза́** күҙеңде ыума; **2.** *что* (*измельчать*) ваҡлау, ҡырыу, иҙеү; **тере́ть кра́ски** буяу иҙеү; **тере́ть сыр на тёрке** сырҙы ҡырғыста ҡырыу; **3.** *что и без доп.* (*причинять боль*) ҡырыу, өйкәү, ышҡыу; **сапо́г трёт но́гу** итек аяҡты өйкәй.

ТЕРЕ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *чем, разг.* ышҡыныу, һөртөнөү; **2.** *обо что* ышҡылыу; **жернова́ тру́тся друг о дру́га** тирмән таштары бер-беренә ышҡыла; **3.** *перен. разг.* (*около, среди кого-чего-л.*) буталып (*йәки ҡыҫылып, һырышып*) йөрөү; **4.** *страд. к* **тере́ть** 1, 2.

ТЕРЗА́НИЯ *мн.* (*ед.* **терза́ние** *с.*) ғазап, яфа.

ТЕРЗА́ТЬ *несов. кого-что* **1.** (*раздирать*) өҙгөләү, теткеләү, өҙгөләп (*йәки теткеләп*) ташлау, ботарлау; **2.** *перен.* (*мучить*) ғазаплау, яфалау.

ТЕРЗА́ТЬСЯ *несов.* ғазапланыу, яфаланыу.

ТЁРКА *ж.* ҡырғыс.

ТЕ́РМИН *м.* термин (**1.** *фән, техника һ. б. айырым билдәле бер төшөнсәнең исеме, атамаһы булып иҫәпләнгән һүҙ йәки һүҙбәйләнеш;* **2.** *лог. фекер йөрөтөүҙең субъекты йәки предикаты*).

ТЕРМИНОЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* терминология; терминологик; **терминологи́ческие вопро́сы** терминология мәсьәләләре; **терминологи́ческий слова́рь** терминологик һүҙлек.

ТЕРМИНОЛО́ГИЯ *ж.* терминология (*фән, техника йәки сәнғәттең айырым бер тармағына ҡараған барлыҡ терминдәр*).

ТЕРМИ́Т I *м. зоол.* термит (*бөжәк*).

ТЕРМИ́Т II *м. хим.* термит (*янғанда бик юғары температура биреүсе ҡатышма*).

ТЕРМИ́ТНЫЙ, ТЕРМИ́ТОВЫЙ *прил. хим.* термит; **терми́тная сва́рка** термитте яндырып йәбештереү.

ТЕРМИ́ЧЕСКИЙ *прил. тех., физ.* термик; **терми́ческая обрабо́тка мета́ллов** металдарҙы термик эшкәртеү.

ТЕ́РМО- *ҡушма һүҙҙәрҙең беренсе өлөшө булып, түбәндәгеләрҙе аңлата:* 1) *йылылыҡҡа, температураға ҡарағанлыҡты, мәҫ.* **термоакти́вный** термоактив; **термосто́йкий** йылылыҡҡа сыҙамлы; 2) *йылылыҡ, юғары температура ярҙамында эшкәртелә, алына торғанды, мәҫ.* **термоантраци́т** термоантрацит; 3) *йылылыҡ энергияһын файҙаланыуға нигеҙләнгәнлекте, мәҫ.* **термосигнализа́тор** термосигнализатор.

ТЕРМОДИНА́МИКА *ж.* термодинамика (*физиканың йылылыҡ хәрәкәтен һәм уның есемдәрҙең физик үҙенсәлегенә тәьҫирен өйрәтеү бүлеге*).

ТЕРМО́МЕТР *м.* термометр.

ТЕРМОРЕГУЛЯ́ТОР *м.* терморегулятор (*температураны билдәле бер кимәлдә тотоу приборы*).

ТЕРМОРЕГУЛЯ́ЦИЯ *ж. физиол.* терморегуляция (*тән температураһын даими бер кимәлдә тотоуға йүнәлдерелгән физиологик процестәр*).

ТЕ́РМОС *м.* термос (*эсендәге әйберҙе йылы йәки һалҡын көйөнсә һаҡлай торған һауыт*).

ТЕРМОСТА́Т *м.* термостат (*төрлө нәмәләрҙе даими температурала һаҡлау приборы*).

ТЕРМОТЕРАПИ́Я *ж. мед.* термотерапия (*йылылыҡ менән дауалау*).

ТЕРМОЯ́ДЕРНЫЙ *прил.*: **термоя́дерная реа́кция** термоядролы реакция (*бик күп энергия биреүсе юғары температурала водород ядроһының ауырыраҡ элементтәр ядроһына әүерелеү реакцияһы*); **термоя́дерное ору́жие** термоядролы ҡорал.

ТЁРН *м.* күгән (*ағасы йәки ҡыуағы һәм емеше*).

ТЕРНИ́СТЫЙ *прил. уст.* (*с колючками*) сәнскеле, ҡаҙаулы; ◇ **терни́стый путь** ауыр юл.

ТЕРНО́ВНИК *м.* күгән ағасы, күгәнлек.

ТЕРНО́ВЫЙ *прил.* күгән; **терно́вое варе́нье** күгән вареньеһе; ◇ **терно́вый вене́ц** сәнскеле таж (*ғазап, яфа сигеү билдәһе*).

ТЕРПЕЛИ́ВОСТЬ *ж.* түҙемлек, сыҙамлыҡ, сабырлыҡ.

ТЕРПЕЛИ́ВЫЙ *прил.* түҙемле, түҙем, сыҙам, сыҙамлы, сабыр, сабырлы.

ТЕРПЕ́НИЕ *с.* түҙем, түҙемлек, тәҡәт, сыҙам, сабыр, сабырлыҡ; **терпе́ние ло́пнуло** түҙем бөттө.

ТЕРПЕНТИ́Н *м.* сайыр (*ылыҫлы ағаста*).

ТЕРПЕ́ТЬ *несов.* **1.** *что и без доп.* (*стойко переносить*) түҙеү, сыҙау, сабыр итеү; **терпе́ть боль** ауыртыуға сыҙау; **2.** *кого-что* (*мириться с кем-чем-л.*) түҙеү, килешеү, түҙеп тороу, түҙә алыу; **он не те́рпит возраже́ний** ул ҡаршы әйткәнгә түҙеп тора алмай; **3.** *что* (*испытывать что-л. неприятное*) осрау, күреү; **терпе́ть неуда́чу** уңышһыҙлыҡҡа осрау; **терпе́ть нужду́** нужа күреү; ◇ **бума́га всё те́рпит** ҡағыҙ бөтәһенә лә түҙә ул, ҡағыҙға нимә яҙһаң да бара; **вре́мя те́рпит** ваҡыт бар әле; **де́ло не те́рпит** эш көтмәй.

ТЕРПЕ́ТЬСЯ *несов. безл. кому и без доп., разг.* түҙеү, түҙә алыу, сыҙау, түҙем (*йәки сыҙам*) етеү; **мне не те́рпится приня́ться за рабо́ту** эшләмәй түҙә алмайым, эшләргә ҡырсынып торам.

ТЕРПИ́МОСТЬ *ж.* түҙемлек, сыҙамлыҡ, түҙеп (*йәки* сыҙап) тороу; **проявля́ть терпи́мость** түҙемлек күрһәтеү.

ТЕРПИ́МЫЙ *прил.* түҙерлек, сыҙарлыҡ, түҙеп, сыҙап; **терпи́мое отноше́ние** *к кому-чему* түҙеп тороу.

ТЕ́РПКИЙ *прил.* теште ҡамаштыра торған, ауыҙҙы ҡура торған; **те́рпкий на вкус** тәме ауыҙҙы ҡура торған.

ТЕРРАКО́ТА *ж.* терракота (*үртәлгән балсыҡ һәм шунан яһалған нәмәләр*).

ТЕРРАКО́ТОВЫЙ *прил.* **1.** терракота, үртәлгән балсыҡтан яһалған; **террако́товые изде́лия** үртәлгән балсыҡтан яһалған нәмәләр; **2.** (*о цвете*) ҡыҙғылт көрән.

ТЕРРА́РИЙ, ТЕРРА́РИУМ *м.* террарий, террариум (*ер-һыу һәм һөйрәлеүсе хайуандарҙы аҫырау өсөн эшләнгән урын*).

ТЕРРА́СА *ж.* **1.** *геогр.* киртләс; **2.** терраса (*түбәһен ябып эшләгән өй алды, өй эргәһендәге балкон*); **застеклённая терра́са** быяла терраса.

ТЕРРИКО́Н *м. горн.* террикон (*тау тоҡомо ташландыҡтары өйөмө*).

ТЕРРИТОРИА́ЛЬНЫЙ *прил.* территориаль; **территориа́льные диале́кты** территориаль диалекттәр; **территориа́льные во́ды** территориаль һыуҙар, эске һыуҙар (*диңгеҙ йәки океандың яр эргәһендәге дәүләт биләгән өлөшө*); **территориа́льная а́рмия** территориаль армия (*хәрби часть урынлашҡан территорияла йәшәүсе халыҡтан торған армия*).

ТЕРРИТО́РИЯ *ж.* территория; **террито́рия заво́да** завод территорияһы.

ТЕРРО́Р *м.* террор; **фаши́стский терро́р** фашистәр терроры.

ТЕРРОРИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* террор менән ҡурҡытыу.

ТЕРРОРИ́СТ *м.* террорист (*террор эшенә ҡатнашыусы йәки террор яҡлы кеше*).

ТЕРРОРИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* террористик; **террористи́ческий акт** террористик акт.

ТЕРРОРИ́СТСКИЙ *прил.* террорист; **террори́стская гру́ппа** террористәр группаһы.

ТЁРТЫЙ 1. *прич.* ыуылған, ыуып ваҡланған, онталған; ҡырылған, ышҡылған, өйкәлгән; **2.** *прил.* иҙеп яһалған; **тёртая кра́ска** иҙеп яһалған буяу; ◇ **тёртый кала́ч** *см.* **кала́ч.**

ТЕРЦЕ́Т *м.* терцет (**1.** *муз. өс инструмент өсөн яҙылған музыка әҫәре һәм өс башҡарыусынан торған ансамбль*; **2.** *лит. сонеттең өс юлдан торған өлөшө*).

ТЕРЬЕ́Р *м.* терьер (*эт тоҡомо*).

ТЕРЯ́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* юғалтыу; **теря́ть де́ньги** аҡса юғалтыу; **2.** *кого-что, перен.* (*лишаться кого-чего-л.*) юғалтыу, яҙыу, =һыҙ (=һеҙ) ҡалыу; **теря́ть друзе́й** дуҫтарҙан яҙыу; **3.** *что, в чём* (*уменьшать, убавлять*) кәмеү, юғалтыу, ябығыу; **теря́ть вес** ауырлыҡты юғалтыу; **теря́ть в ве́се** ауырлыҡ кәмеү; **4.** *что* (*тратить попусту*) әрәм итеү; **теря́ть вре́мя** ваҡыт әрәм итеү; **5.** *что и без доп.* (*терпеть ущерб*) зыян (*йәки* зарар) күреү; ◇ **не́чего теря́ть** *кому* юғалтыр нәмә юҡ; **теря́ть го́лову** баш ҡатыу; **теря́ть по́чву под нога́ми** *см.* **по́чва.**

ТЕРЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** юғалыу, юғалып ҡалыу; **теря́ться в толпе́** халыҡ араһына кереп юғалыу; **2.** *перен.* (*лишаться самообладания*) аптырап ҡалыу, баш юғалтыу, аҡыл етмәү; **не теря́ться в беде́** бәлә-ҡаза килгәндә аптырап ҡалмау; ◇ **теря́ться в дога́дках** *см.* **дога́дка.**

ТЁС *м. собир.* таҡта, йоҡа таҡта; **крыть тёсом** таҡта менән ябыу.

ТЕСА́К *м.* **1.** (*плотничий топор*) юныу балтаһы; **2.** *уст.* тесак (*ике яғы ла үткер ҡыҫҡа ҡылыс*).

ТЕСА́ТЬ *несов.* **1.** *что и без доп.* юныу, яндау; **теса́ть бревно́** бүрәнә юныу; **2.** *что* (*изготовлять тесанием*) юнып эшләү; ◇ **хоть кол на голове́ теши́** *см.* **кол.**

ТЕСЁМКА *ж. разг. см.* **тесьма́.**

ТЕСИ́НА *ж.* (бер буй) таҡта.

ТЁСКА *ж. см.* **теса́ть; тёска брёвен** бүрәнә юныу.

ТЕСЛО́ *с.* арҡыры балта.

ТЕСНИ́НА *ж.* тарлауыҡ.

ТЕСНИ́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* (*сжимать*) ҡыҫыу, тығыҙлау; **тесни́ть друг дру́га в толпе́** халыҡ төркөмө араһында бер-берендә ҡыҫыу; **2.** *кого-что* (*заставлять отступать*) ҡыҫырыҡлау, ҡыҫырыҡлап сигендереү; **тесни́ть проти́вника** дошманды ҡыҫырыҡлау; **3.** *что, перен.* ҡыҫыу, ҡыҫылыу; **тесни́т грудь** *безл.* күкрәк ҡыҫа, тын ҡыҫыла.

ТЕСНИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** өймәкләшеү; **на у́лицах тесни́лись то́лпы наро́да** урамдарҙа халыҡ төркөмдәре өймәкләшеп торалар ине; **2.** (*толкать, прижимать друг друга в тесноте*) ҡыҫышыу, ҡыҫылышыу; **3.** (*ютиться*) ҡыҫылып йәшәү, ҡыҫыҡта тороу; **4.** *перен.* (*о чувствах, мыслях*) тулыу; ҡайнау; **5.** *страд. к* **тесни́ть.**

ТЕ́СНО *нареч.* **1.** ҡыҫыҡ, тар; йыш, тығыҙ; **2.** *в знач. сказ. безл.* (*мало места*) ҡыҫыҡ, ҡыҫынҡы, ҡыҫан, тығыҙ, тар; **вам не те́сно?** һеҙгә ҡыҫыҡ түгелме?

ТЕСНОТА́ *ж.* ҡыҫынҡылыҡ, тығыҙлыҡ, тарлыҡ; ◇ **в тесноте́ да не в оби́де** *погов. соотв.* урын ҡыҫыҡ булһа ла, күңел киң.

ТЕ́СНЫЙ *прил.* **1.** ҡыҫыҡ, тар; **те́сный костю́м** тар костюм; **2.** (*расположенный близко друг к другу*) йыш, тығыҙ; **3.** *перен.* (*близкий*) яҡын; **те́сная дру́жба** яҡын дуҫлыҡ.

ТЕСО́ВЫЙ *прил.* таҡта, йоҡа таҡта; **тесо́вые воро́та** таҡта ҡапҡа.

ТЕ́СТО *с.* **1.** ҡамыр; **ки́слое те́сто** әсе ҡамыр; **пре́сное те́сто** сөсө ҡамыр; **меси́ть те́сто** ҡамыр баҫыу; **2.** *тех.* иҙмә; **известко́вое те́сто** эзбис иҙмәһе.

ТЕСТООБРА́ЗНЫЙ *прил.* ҡамыр һымаҡ, ҡамырға оҡшаш; **тестообра́зная ма́сса** ҡамыр һымаҡ масса.

ТЕСТЬ *м.* ҡайны, ҡайната.

ТЕСЬМА́ *ж.* ейәк, таҫма; ҡыршау (*на подоле платья*); ҡыҫмау (*для подвязывания голенища*); һағалдырыҡ (*у женского платка*).

ТЕ́ТЕРЕВ *м.* ҡор; **те́терев-коса́ч** ата ҡор, оҙан.

ТЕТЁРКА *ж.* инә ҡор.

ТЕТЕ́РЯ *м. и ж. прост.*: **глуха́я тете́ря** һаңғырау тауыҡ; **со́нная тете́ря** иҙрәгән бәлеш, йоҡосо (*кеше*).

ТЕТИВА́ *ж.* кереш (*уҡ, ҡул бысҡыһы һәм йөн тетеү ҡоралы кереше*).

ТЁТКА *ж.* әбей (*старшая сестра отца или матери*); апай (*младшая сестра отца или матери*).

ТЕТРА́ДКА *ж. см.* **тетра́дь.**

ТЕТРА́ДНЫЙ, ТЕТРА́ДОЧНЫЙ *прил.* дәфтәр; **тетра́дочная бума́га** дәфтәр ҡағыҙы.

ТЕТРА́ДЬ *ж.* дәфтәр.

ТЕТРАЛО́ГИЯ *ж. лит.* тетралогия (*дөйөм фекере буйынса берләштерелгән дүрт әҙәби әҫәр йәки музыка әҫәре*).

ТЕТРА́ЭДР *м. мат.* тетраэдр (*һәр яғы өсмөйөштән торған дүрткырлыҡ*).

ТЁТУШКА *ж. ласк. от* **тётя, тётка.**

ТЁТЯ *ж. см.* **тётка.**

ТЕ́ФТЕЛИ *только мн. кул.* тефтели (*тапаған иттән йоморсалап әҙерләнгән ашамлыҡ*).

тех *род., вин. и предл. п. мн. от* **те.**

ТЕХ- *ҡушма һүҙҙәрҙең «техник» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **техпропага́нда** техник пропаганда; **техучёба** техник уҡыу.

ТЕХМИ́НИМУМ *м.* (**техни́ческий ми́нимум**) техминимум (техниканан минималь белем).

ТЕ́ХНИК *м.* техник; **зубно́й те́хник** теш техниге.

ТЕ́ХНИКА *ж. в разн. знач.* техника; **передова́я те́хника** алдынғы техника; **вое́нная те́хника** хәрби техника; **те́хника ша́хматной игры́** шахмат уйыны техникаһы.

ТЕ́ХНИКУМ *м.* техникум.

ТЕХНИ́ЧЕСКИЙ *прил. в разн. знач.* техник; **техни́ческие культу́ры** техник культуралар (*йәки* үҫемлектәр); **техни́ческий прогре́сс** техник прогресс; **техни́ческое образова́ние** техник белем алыу; **техни́ческий реда́ктор** техник редактор (*китап, газета һ. б. полиграфик яҡтан оформить итеүсе*).

ТЕХНО́ЛОГ *м.* технолог, технология белгесе.

ТЕХНОЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. технология; **технологи́ческий институ́т** технология институты; 2. технологик; **технологи́ческий проце́сс** технологик процесс.

ТЕХНОЛО́ГИЯ *ж.* технология (1. *материалдарҙы эшкәртеү юлдары һәм средстволары тураһындағы фән*; 2. *материалдарҙы эшкәртеү процестәре*).

ТЕХНОРУ́К *м.* (**техни́ческий руководи́тель**) техрук (техник етәксе).

ТЕХПЕРСОНА́Л *м.* (**техни́ческий персона́л**) техперсонал (техник персонал).

ТЕХРЕ́Д *м.* (**техни́ческий реда́ктор**) техред (техник редактор).

ТЕЧЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* течь I 1, 3, 4; 2. (*струя, ток*) ағым, ағыш; **морско́е тече́ние** диңгеҙ ағымы; **про́тив тече́ния** *прям. и перен.* ағымға ҡаршы; 3. *перен.* (*направление*) ағым; **полити́ческие тече́ния** политик ағымдар; **литерату́рное тече́ние** әҙәби ағым; ◇ **плыть по тече́нию** *см.* **плыть; с тече́нием вре́мени** *см.* **вре́мя.**

ТЕ́ЧКА *ж. биол.* ҡарығыу (осоро) (*у собак, кошек и диких зверей*); тороғоу, ҡасыу (осоро) (*у домашних животных*).

ТЕЧЬ I *несов.* 1. (*струиться*) ағыу, ағып тороу (*йәки* ятыу); 2. (*пропускать воду*) ағыу, үтеү, һарҡыу; **кры́ша течёт** ҡыйыҡтан һыу үтә; **бак течёт** бак аға; 3. (*проходить*) ағыу, уҙыу, үтеү; **вре́мя течёт бы́стро** ваҡыт тиҙ үтә; **жизнь течёт** тормош аға; 4. *перен.* (*идти, двигаться сплошным потоком*) ағылыу.

ТЕЧЬ II *ж.* 1. һыу керә башлау, ағып керегу; **кора́бль дал течь** карапҡа һыу керә башланы; 2. (*отверстие*) һыу үткәргән тишек, ярыҡ; **заде́лать течь** һыу үткәргән тишекте ямау.

ТЕ́ШИТЬ *несов. кого-что, разг.* албырғатыу, йыуатыу; **те́шить ребя́т** балаларҙы йыуатыу; ◇ **те́шить своё самолю́бие** үҙ күңелен йыуатыу.

ТЕ́ШИТЬСЯ *несов.* 1. *чем и без доп., разг.* (*развлекаться*) албырғау, йыуаныу; 2. *над кем* (*издеваться*) көлөү, мыҫҡыллау, үртәү.

ТЁШКА *ж.* бауыр ите (*балыҡтың*).

тешу́, те́шешь *и т. д. наст. вр. от* **теса́ть.**

ТЁЩА *ж.* ҡәйнә.

ТИА́РА *ж.* тиара (*көнсығышта боронғо батшаларҙың һәм Рим папаһының баш кейеме*).

ТИ́ГЕЛЬ *м.* тигель (1. *тех. металл иретеү өсөн утҡа сыҙам материалдан яһалған һауыт*; 2. *полигр. китап баҫыу машинаһындағы металл плита*).

ТИ́ГЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. *тех.* тигелдә иретелгән (*йәки* ҡойолған); **ти́гельная сталь** тигелдә ҡойолған ҡорос; 2. *полигр.* тигелле; **ти́гельная печа́тная маши́на** тигелле баҫыу машинаһы.

ТИГР *м.* юлбарыҫ.

ТИГРЁНОК *м.* юлбарыҫ балаһы.

ТИГРИ́ЦА *ж.* инә юлбарыҫ.

ТИГРО́ВЫЙ *прил.* юлбарыҫ; **тигро́вая шку́ра** юлбарыҫ тиреһе.

ТИК I *м. мед.* (тән) тартышыу.

ТИК II (*ткань*) тик (*туҡыма*).

ТИ́КАНЬЕ *с. см.* **ти́кать; ти́канье часо́в** сәғәттең текелдәүе.

ТИ́КАТЬ *несов.* текелдәү, тек-тек итеү; **часы́ ти́кают** сәғәт текелдәй.

ТИ́КОВЫЙ *прил.* тик; **ти́ковая оби́вка** тик көплөк.

ТИ́ЛЬДА *ж. полигр.* тильда (~ *формаһындағы һыҙыҡ*).

ТИМИА́Н *м. см.* **тимья́н.**

ТИМОФЕ́ЕВКА *ж. с.-х.* тимофеевка (*сәселә торған ҡый үлән*).

ТИМПА́Н *м.* тимпан (*һуғып уйнала торған боронғо музыка ҡоралы*).

ТИМЬЯ́Н *м. бот.* тимьян (*кыуаҡлыҡ*).

ТИ́НА *ж.* лай.

ТИ́НИСТЫЙ *прил.* лайлы; **ти́нистое о́зеро** лайлы күл.

ТИП *м.* тип (1. *модель, форма*; 2. *лит., иск. кешеләрҙең характерле яҡтарын дөйөмләштергән образ*; 3. *биол. хайуандар һәм үҫемлектәр систематикаһында иң юғары бүленеш*; 4. *характерле үҙенсәлектәре ме-*

нән башкаларҙан айырылып торған кеше; 5. *разг.* *ғәжәп, сәйер кеше*; 6. *теге йәки был кешегә характерле булған килбәт, ҡиәфәт*).

ТИПА́Ж *м.* типаж (1. *иск.* *берәй типты күҙ алдына килтерә алырлыҡ билдәләр*; 2. *тех.* *берәй нәмә моделдәре, үрнәктәре*; 3. *кино үҙенең тышҡы ҡиәфәте менән теге йәки был ролде, образды башҡарыуға яраҡлы актёр*).

ТИПИЗА́ЦИЯ *ж.* 1. *тех.* типтарға айырыу (*йәки* бүлеү); 2. *лит.*, *иск.* типлаштырыу, типик формаларҙа кәүҙәләндереү.

ТИПИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов.* 1. *что*, *тех.* типтарға айырыу (*йәки* бүлеү); 2. *что и без доп.* *лит.*, *иск.* типлаштырыу, типик формаларҙа кәүҙәләндереү.

ТИПИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. *лит.*, *иск.* типик; **типи́ческий о́браз** типик образ; 2. *см.* **типи́чный**.

ТИПИ́ЧНОСТЬ *ж.* типиклек.

ТИПИ́ЧНЫЙ *прил.* типик; **типи́чный слу́чай** типик ваҡиға.

ТИПОВО́Й *прил.* 1. типовой; **типово́й догово́р** типовой договор; **типово́й прое́кт шко́лы** мәктәптең типовой проекты; 2. (*стандартный*) өлгө, стандарт, типовой; **типова́я ме́бель** типовой мебель.

ТИПОГРА́ФИЯ *ж.* типография.

ТИПОГРА́ФСКИЙ *прил.* типография; **типогра́фский стано́к** типография станогы.

ТИПОЛИТОГРА́ФИЯ *ж.* типолитография (*литография цехы булған типография*).

ТИПОЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил. книжн.* типологик; **типологи́ческие осо́бенности** типологик үҙенсәлектәр.

ТИПОЛО́ГИЯ *ж. книжн.* типология (*предмет йәки күренештәрҙең дөйөм билдәләре буйынса классификациялау*).

ТИПУ́Н *м. вет.* телсә, төйөр (*ҡоштарҙа тел ауырыуы*); ◇ **типу́н тебе́ на язы́к** телеңә телсә сыҡҡыры.

ТИР *м.* тир.

ТИРА́ДА *ж.* тирада (*күтәренке тауыш менән әйтелгән оҙон әйтем, телмәрҙән өҙөк*).

ТИРА́Ж I *м.* тираж (1. *заём йәки лотерея отоштары уйналыу*; 2. *заём, лотерея отоштарын йәки ҡиммәтле ҡағыҙҙарҙы түләү*); ◇ **вы́йти в тира́ж** ҡулланыуҙан сығыу, әһәмиәтен юғалтыу.

ТИРА́Ж II *м.* тираж; **тира́ж кни́ги 5 000 экземпля́ров** китаптың тиражы 5 000 экземпляр.

ТИРА́Н *м.* 1. *ист.* тиран (*боронғо Грецияла һәм 13—14 быуаттарҙа Италияла власте бер үҙе ҡулында тотоусы хаким*); 2. (*жестокий правитель*) тиран, деспот, залим; 3. *перен.* залим, иҙеүсе, йыртҡыс.

ТИРА́НИТЬ *несов. кого-что* йәберләү, иҙеү, ҡыҫыу.

ТИРАНИ́Я *ж.* 1. *ист.* тирания (*башында тиран торған идара итеү ысулы*); 2. тирания (*йәбер, золомға нигеҙләнгән идара итеү ысулы*); 3. *перен.* иҙеү.

ТИРА́НСТВОВАТЬ *несов. разг.* тиранлыҡ (*йәки* залимлек, йыртҡыслыҡ) итеү, йәберләү, яфалау.

ТИРЕ́ *с. нескл.* тире, һыҙыҡ (—).

ТИ́СКАТЬ *несов.* 1. *кого-что*, *разг.* ҡыҫыу; 2. *что*, *полигр.* (*получать оттиски*) баҫып оттиск алыу.

ТИСКИ́ *мн.* 1. *тех.* ҡыҫтырғыс; 2. *перен.* (*гнёт*) ҡыҫыу, иҙеү.

ТИСНЕ́НИЕ *с.* 1. баҫып төшөрөү, яҙыу; **производи́ть тисне́ние по ко́же** күнгә баҫып төшөрөү; 2. (*узор*) баҫып төшөрөлгән биҙәк; **краси́вое тисне́ние** баҫып төшөрөлгән матур биҙәк.

ТИСНЁНЫЙ *прил.* баҫып төшөрөлгән (*йәки* яҙылған), биҙәкле; **тиснёный переплёт** биҙәге баҫып төшөрөлгән китап тышы.

ТИ́СНУТЬ *сов.* 1. *однокр. см.* **ти́скать** 1; 2. *см.* **ти́скать** 2.

ТИТА́Н *м.* титан (1. *боронғо гректәр мифологияһында Олимп аллаларына ҡаршы көрәш башлаған гигант алла исеме*; 2. *перен.* *көслө талант, ҙур аҡыл эйәһе*; 3. *хим.* *ҡаты металл*; 4. *һыу ҡайнатҡыс*).

ТИТАНИ́ЧЕСКИЙ *прил.* ғәжәп (*йәки* бик, ғайәт) ҙур, бик көслө, ғәжәп бөйөк; **титани́ческая си́ла** ғәжәп ҙур көс.

ТИТА́НОВЫЙ *прил. хим.* титанлы, титандан яһалған; **тита́новые ру́ды** титанлы рудалар; **тита́новые бели́ла** титандан яһалған аҡ буяу.

ТИ́ТУЛ *м.* титул (1. *дәрәжә атамаһы*; 2. *полигр.* *китап исеме*; *китаптың исеме яҙылған тәүге бите*).

ТИТУЛОВА́ТЬ *сов. и несов. кого* титулы менән өндәшеү (*йәки* әйтеү).

ТИ́ТУЛЬНЫЙ *прил. полигр.* титул; **ти́тульный лист** титул бит.

ТИФ *м.* тиф; **сыпно́й тиф** тапмалы тиф; **брюшно́й тиф** ҡорһаҡ тифе.

ТИФО́ЗНЫЙ *прил.* 1. тиф; **тифо́зная эпиде́мия** тиф эпидемияһы; 2. (*болеющий тифом*) тиф ауырыулы, тиф менән ауырыусы.

ТИ́ХИЙ *прил.* 1. аҡрын, әкрен, шым; **говори́ть ти́хим го́лосом** әкрен һөйләү; 2. (*кроткий, смирный*) баҫымсаҡ, баҫынҡы, йыуаш; **ти́хий ребёнок** йыуаш бала; **ти́хий нрав** йыуаш холҡ; 3. (*безмолвный*) тыныс, тымыҡ, һил; **ти́хая ночь** тымыҡ төн; 4. (*медленный*) яй, аҡрын, әкрен; **по́езд пошёл ти́хим хо́дом** поезд аҡрын ғына ҡуҙғалып китте; ◇ **ти́хий час** ял сәғәте.

ТИ́ХО *нареч.* 1. аҡрын, шым; яй; 2. *в знач. сказ. безл.* (*о тихой, безветренной погоде*) тымыҡ, һил.

ТИХОМО́ЛКОМ *нареч. разг.* шым ғына, тауыш-тынһыҙ, һиҙҙермәйенсә, белдермәйенсә.

ТИХО́НЯ *м. и ж. разг.* баҫымсаҡ, йыуаш, баҫынҡы (*кеше*).

ТИХОХО́ДНЫЙ *прил.* әкрен йөрөшлө; **тихохо́дный пароxо́д** әкрен йөрөшлө пароход.

ТИ́ШЕ 1. *сравнит. ст. от прил.* **ти́хий** *и нареч.* **ти́хо** аҡрыныраҡ, шымыраҡ, тымыраҡ; **он пое́хал ти́ше** ул аҡрыныраҡ китте; 2. *в знач. повел. накл.* сеү; **ти́ше, не меша́йте слу́шать!** сеүегеҙ, тыңларға ҡамасауламағыҙ!; ◇ **ти́ше воды́, ни́же травы́** *см.* **вода́**.

ТИШИНА́ *ж.* тынлыҡ, шымлыҡ; **соблюда́ть тишину́** тынлыҡ һаҡлау; **наруша́ть тишину́** тыныслыҡ боҙоу.

ТИШЬ *ж.* 1. *см.* **тишина́;** 2. (*тихая, безветренная погода*) һиллек, тынлыҡ; ◇ **тишь да гладь** *см.* **гладь** I.

ТКА́НЕВЫЙ *прил.* 1. туҡыма, еп; туҡыманан эшләнгән; **тка́невая осно́ва** буйлыҡ; **тка́невые мешки́** туҡыма тоҡтар; 2. *биол.* туҡыма; **тка́невое дыха́ние** туҡыма һулышы.

ТКА́НЫЙ *прил.* туҡылған, һуғылған, туҡып (*йәки* һуғып) яһалған; **тка́ный узо́р** туҡылған биҙәк.

ТКАНЬ *ж.* 1. *текст.* туҡыма; **полотня́ная ткань** киндер туҡыма; 2. *биол.* туҡыма; **мы́шечная ткань** мускул туҡымаһы; 3. *перен. книжн.* (*основа, содержание чего-л.*) йөкмәтке, нигеҙ, туҡыма.

ТКАНЬЁ *с.* 1. *см.* **ткать;** 2. *собир.* (*изделия*) туҡыма, туҡыма әйберҙәр.

ТКАНЬЁВЫЙ *прил. см.* **тка́невый** 1.

ТКАТЬ *несов.* 1. *что и без доп.* туҡыу, һуғыу; **ткать полотно́** киндер һуғыу; 2. *что* (*о насекомых*) үреү; **пау́к ткёт паути́ну** үрмәксе ау үрә.

ТКА́ЦКИЙ *прил.* туҡыу; **тка́цкий стано́к** туҡыу станогы.

ТКАЧ *м.* туҡыусы (*эшсе*).

ТКАЧИ́ХА *женск. р. к* **ткач.**

ТКНУТЬ *сов. и однокр. см.* **ты́кать** I.

ТКНУ́ТЬСЯ *сов. и однокр.* барып төртөлөү (*йәки* бәрелеү).

тку, ткёшь *и т. д. наст. вр. от* **ткать.**

ТЛЕ́НИЕ *с. см.* **тлеть.**

ТЛЕ́ННЫЙ *прил. книжн.* серегән; фани.

ТЛЕТВО́РНЫЙ *прил.* 1. (*губительный*) үлемесле, һәләкәтле; 2. (*порождённый тлением*) серегән, серек; 3. *перен.* (*вредоносный*) зарарлы, тарҡата (*йәки* зарар килтерә) торған, тарҡатыусы.

ТЛЕТЬ *несов.* 1. (*гнить*) сереү, муртайыу; 2. (*слабо гореть*) бысҡыу, бысҡып ятыу; **сыры́е дрова́ тле́ют** сей утын бысҡып ята; 3. *перен.* һүнмәү, һаҡланыу, беленеү; **в се́рдце тле́ет наде́жда** күңелдә өмөт сатҡыһы һүнмәй.

ТЛЯ *ж.* кебләә, бет; **я́блоневая тля** алма кебләһе.

ТМИН *м.* аҡ әнис (*үҫемлеге һәм орлоғо*).

ТМИ́ННЫЙ *прил.* аҡ әнис; аҡ әнисле; **тми́нная во́дка** аҡ әнис араҡыһы.

ТО I *союз разд.* 1. ул саҡта (*йәки* ваҡытта), шулай булғас; ⁼һа (⁼һә); **е́сли так, то я согла́сен** улай икән, мин ул саҡта риза; 2. бер ... бер ...; берсә, ваҡыт-ваҡыт, ара-тирә; йә ... йә ...; әле ... әле ...; **ого́нь то разгора́лся, то затуха́л** ут бер тоҡана, бер һүнә ине; **то оди́н, то друго́й** әле береһе, әле икенсеһе; ◇ **и то** етмәһә; ул да; **не то́** 1) юғиһә; 2) ә бәлки; **то и де́ло** туҡтауһыҙ, гел генә, өҙлөкһөҙ.

ТО II *с. см.* **тот.**

-ТО *частица* 1. *выделит.* та (тә, ла, лә, да, дә, ҙа, ҙә), бит, икән; **обеща́ть-то обеща́ли, а не выполня́ем** вәғәҙә биреүен бирҙек тә, ә үтәмәйбеҙ; **кни́гу-то прочёл** китапты уҡыным бит; **где́-то он сейча́с?** хәҙер ул ҡайҙа икән?; 2. *неопр.* ⁼дыр (⁼дер, ⁼ҙыр, ⁼ҙер, ⁼лыр, ⁼лер, ⁼тыр, ⁼тер); **кто́-то** кемдер; **где́-то** ҡайҙалыр; **что́-то** нәмәлер; **куда́-то** ҡайҙалыр; **отку́да-то** ҡайҙандыр; **како́й-то** ниндәйҙер.

тобо́й, тобо́ю *мест. твор. п. ед. от* **ты** һинең менән.

ТОВА́Р *м.* тауар; **това́ры широ́кого потребле́ния** киң ҡулланыу тауарҙары.

ТОВА́РИЩ *м. в разн. знач.* иптәш; **това́рищ де́тства** бала саҡтағы иптәш; **това́рищ по рабо́те** бергә эшләгән иптәш.

ТОВА́РИЩЕСКИЙ *прил.* иптәштәрсә, иптәшлек; **това́рищеское отноше́ние** иптәшлек мөнәсәбәте; **това́рищеский суд** иптәштәр суды.

ТОВА́РИЩЕСТВО *с.* 1. иптәшлек; **чу́вство това́рищества** иптәшлек хисе; 2. товарищество; **това́рищество по совме́стной обрабо́тке земли́** ерҙе бергәләп эшкәртеү товариществоһы.

ТОВА́РНОСТЬ *ж. эк.* тауарлылыҡ; **това́рность се́льского хозя́йства** ауыл хужалығының тауарлылығы.

ТОВА́РНЫЙ *прил.* 1. тауар; **това́рный склад** тауар склады; **това́рный ваго́н** тауар вагоны; 2. *эк.* һатыу өсөн билдәләнгән; **това́рное зерно́** һатыу өсөн билдәләнгән иген.

ТОВАРОВЕ́Д *м.* тауар белгесе, товаровед.

ТОВАРОВЕ́ДЕНИЕ *с.* товароведение (*сауҙа әйбере булыуы яғынан тауарҙы өйрәнеү белеме*).

ТОВАРООБМЕ́Н *м. эк.* тауар алмашыу.

ТОВАРООБОРО́Т *м. эк.* тауар әйләнеше.

ТОВА́РО-ПАССАЖИ́РСКИЙ *прил. ж.-д.* тауар һәм пассажирҙәр йөрөтә торған; **това́ро-пассажи́рский по́езд** тауар һәм пассажирҙәр йөрөтә торған поезд.

ТОВА́РОПРОИЗВОДИ́ТЕЛЬ *м. эк.* тауар етештереүсе (*йәки* эшләп сығарыусы).

ТОГДА́ *нареч.* 1. (*не сейчас*) ул (*йәки* шул) саҡта (*йәки* ваҡытта); 2. (*в таком случае*) улай (*йәки* шулай) булғас; **ты уста́л? Тогда́ отдохни́!** арыныңмы? Улай булғас ял ит!; 3. (*после*) унан (*йәки* шунан) һуң; ⁼ғас (⁼гәс, ⁼ҡас, ⁼кәс); **он ушёл, тогда́ я сел занима́ться** ул киткәс, мин уҡырға ултырҙым; 4. *с союзом «когда»* ⁼ҡас (⁼кәс); шунан, унан; **когда́ он отказа́лся, тогда́ я реши́л де́йствовать оди́н** ул баш тартҡас, мин бер үҙем эшләргә булдым; ◇ **тогда́ как** *союз уступ.* шуға ҡарамаҫтан, гәрсә.

ТОГДА́ШНИЙ *прил. разг.* ул (*йәки* шул, теге) саҡтағы (*йәки* ваҡыттағы).

того́ *род., вин. п. ед. от* **тот;** *род. п. ед. от* **то** II.

ТО́ ЕСТЬ *союз поясн.* 1. (*а именно*) йәғни; **э́то бы́ло вчера́, то́ есть в пя́тницу** был кисә, йәғни йома көн булды; 2. (*вернее, говоря более точно*) дөрөҫөрәге.

ТОЖДЕ́СТВЕННЫЙ *прил.* берҙәй, бер тигеҙ, оҡшаш; **тожде́ственные явле́ния** берҙәй күренештәр.

ТО́ЖДЕСТВО *с.* 1. (*полное сходство*) берҙәйлек; 2. *мат.* тигеҙлек.

ТО́ЖЕ 1. *нареч.* шулай уҡ, да (дә, ҙа, ҙә, ла, лә, та, тә); **он то́же уе́хал** ул да киткән; 2. *частица разг.* шул (*йәки* шулай) уҡ, тағы

да (дә, ҙа, ҙә, ла, лә, та, тә); **а ты то́же хоро́ш!** һин дә инде яҡшыһың!

ТОЖЕ́СТВЕННЫЙ *прил. см.* **тожде́ственный.**

ТО́ЖЕСТВО *с. см.* **то́ждество.**

той *род., дат., твор. и предл. п. ед. от* **та.**

ТОК I *м.* (*мн.* **то́ки**) 1. *книжн.* ағым, ағыш; **ток во́здуха** һауа ағышы; 2. *эл.* ток; **включи́ть ток** токты тоташтырыу.

ТОК II *м.* (*мн.* **тока́** *и* **то́ки**) *с.-х.* ырҙын, ырҙын табағы.

ТОК III *м.* (*мн.* **тока́**) 1. *см.* **токова́ть;** 2. (*место*) уйнау (*йәки* гөлдөрләү) урыны.

ТОКА́РНИЧАТЬ *несов. разг.* токарь булып эшләү; токарлек эше менән шөғөлләнеү.

ТОКА́РНЫЙ *прил.* токарлек, ҡырыу, токарь; **тока́рное де́ло** токарлек эше; **тока́рный стано́к** ҡырыу станогы.

ТО́КАРЬ *м.* токарь; **то́карь по де́реву** ағас эше токаре; **то́карь по мета́ллу** металл ҡырыу эше токаре.

ТОКОВА́НИЕ *с. см.* **токова́ть.**

ТОКОВА́ТЬ *несов.* уйнау, гөлдөрләү (*аталаныу ваҡытында ата ҡоштоң инә ҡошто саҡырыуы*).

ТОКСИКО́ЛОГ *м.* токсиколог, токсикология белгесе.

ТОКСИКОЛО́ГИЯ *ж.* токсикология (*ағыуҙарҙың үҫәнлеген һәм организмға тәьҫирен өйрәнеү фәне*).

ТОКСИ́Н *м. биол., мед.* токсин (*ҡайһы бер микроорганизмдәр, үҫемлектәр һәм хайуандар бүлеп сығарған ағыулы матдә*).

ТОКСИ́ЧЕСКИЙ *прил. биол., мед.* 1. ағыулы, ағыулай торған; **токси́ческие вещества́** ағыулы матдәләр; 2. токсин тәьҫире менән; токсин тәьҫирендә; **токси́ческое пораже́ние не́рвной систе́мы** нервы системаһының токсин тәьҫирендә зарарланыуы.

ТОКСИ́ЧНЫЙ *прил. биол., мед.* ағыулаусан, ағыулай торған.

ТОЛК *м.* 1. *обычно мн.* **то́лки** (*пересуды*) хәбәр, төрлө хәбәр, имеш-мимеш (хәбәр), юҡ-бар һүҙҙәр; 2. *разг.* (*смысл*) мәғәнә, айыш, юнь, рәт; **не доби́ться то́лку** рәт(ен) тапмау; 3. *разг.* (*прок, польза*) файҙа, рәт, эш; **из него́ бу́дет толк** унан рәт сығыр; ✧ **бе́з толку** файҙаһыҙға; юҡҡа, бушҡа; **взять в толк** төшөнөү, аңлау; **знать толк** *в чём* рәтен белеү, яҡшы белеү; **сби́ться с то́лку** баш ҡатыу (*йәки* әйләнеү).

ТОЛКА́НИЕ *с. см.* **толка́ть** 2, 4; **толка́ние ядра́** ядро ырғытыу.

ТОЛКА́ТЬ *несов.* 1. *кого* этеү, төртөү; 2. *кого-что* (*толчком заставить идти*) этеү; 3. *кого-что, перен.* һөйрәү, этәреү; **толка́ть на преступле́ние** енәйәт эшләүгә һөйрәү; 4. *что, спорт.* ташлау, ырғытыу, күтәреү; **толка́ть ядро́** йәҙрә ташлау; **толка́ть шта́нгу** штанга күтәреү; ✧ **толка́ть в про́пасть** *кого* һәләк итеү, һәләкәткә этеү.

ТОЛКА́ТЬСЯ *несов.* 1. төртөү, этеү; **не толка́йся** төртөшмә; 2. (*толкать друг друга*) төртөшөү, этешеү; 3. (*ударяться, стукаться*) бәрелеү, һуғылыу; 4. *разг. перен.* (*обращаться к кому-л., куда-л.*) бәрелеү, ҡағылыу, һуғылыу; 5. *страд. к* **толка́ть.**

ТОЛКА́Ч *м.* толкач (1. *ж.-д. поезды этәп бара торған ярҙамсы паровоз;* 2. *мор. баржаны этәп бара торған буксир судноһы;* 3. *разг. берәй эште алға этәүсе, тиҙләтеүсе кеше*).

ТОЛКНУ́ТЬ *сов. см.* **толка́ть.**

ТОЛКОВА́НИЕ *с.* 1. (*истолкование*) аңлатма биреү; **толкова́ние зако́нов** законд арға аңлатма биреү; 2. (*объяснение*) аңлатма, төшөндөрмә.

ТОЛКОВА́ТЬ *несов.* 1. *что и без доп., разг.* (*разъяснять*) аңлатыу, төшөндөрөү, аңлатып (*йәки* төшөндөрөп) биреү; 2. *разг.* һөйләшеү; һөйләү; **толкова́ть о дела́х** эштәр тураһында һөйләшеү; ✧ **что и толкова́ть** һөйләп тораһы ла юҡ.

ТОЛКО́ВЫЙ *прил.* 1. (*разумный, деловитый*) аҡыллы, башлы, төплө, мәғәнәле; **толко́вый челове́к** аҡыллы кеше; 2. (*ясный, понятный*) аңлайышлы, асыҡ; **толко́вое разъясне́ние** аңлайышлы төшөндөрөү; ✧ **толко́вый слова́рь** аңлатма һүҙлек.

ТО́ЛКОМ *нареч. разг.* 1. (*толково, ясно*) аңлатып, рәтләп, ипләп, асыҡ итеп, яҡшылап, юнләп; **скажи́ то́лком, чего́ тебе́ на́до?** ипләп әйт, һиңә нимә кәрәк?; 2. (*серьёзно*) ысынлап.

ТОЛКОТНЯ́ *ж. разг.* этеш-төртөш, бәрелеш-һуғылыш.

ТОЛКУ́ЧКА *ж. разг.* 1. *см.* **толкотня́;** 2. (*рынок*) толчок, толчок баҙары.

ТОЛМА́Ч *м. ист.* (*переводчик*) тәржемәсе.

ТОЛОКНО́ *с.* талҡан.

ТОЛОКНЯ́НКА *ж. бот.* талҡан емеше.

ТОЛО́ЧЬ *несов. что* төйөү, төйгөләү, онтау, ваҡлау; **толо́чь са́хар** шәкәр ваҡлау; ✧ **толо́чь во́ду в сту́пе** *см.* **вода́.**

ТОЛО́ЧЬСЯ *несов. разг.* һерәндәү, эшһеҙ тик йөрөү.

ТОЛПА́ *ж.* 1. төркөм; **толпа́ люде́й** халыҡ төркөмө; 2. *в знач. нареч.* **толпо́й** тупланып, йыйылып, бергәләп, өймәкләшеп; **стоя́ть толпо́й** йыйылып тороу.

ТОЛСТЕ́ТЬ *несов.* йыуанайыу, ҡалынайыу.

ТОЛСТИ́ТЬ *несов. кого, разг.* йыуанайтыу, ҡалынайтыу, йыуан (*йәки* ҡалын) күрһәтеү.

ТОЛСТО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «киң, йыуан, ҡалын» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **толстогу́бый** ҡалын иренле; **толстощёкий** тумпыҡ яңаҡлы.

ТОЛСТО́ВКА *ж.* (*одежда*) толстовка (*ирҙәр кейеме*).

ТОЛСТОКО́ЖИЙ *прил.* 1. ҡалын тиреле (*о животных*); ҡалын ҡабыҡлы (*йәки* тышлы) (*о фруктах, овощах и т. п.*); 2. *перен.* (*неотзывчивый*) тиреһе ҡалын; **толстоко́жий челове́к** тиреһе ҡалын кеше.

ТОЛСТОПУ́ЗЫЙ *прил. прост.* 1. йыуан (*йәки* күпкән) ҡорһаҡлы; 2. *в знач. сущ. м. бран.* йыуан (*йәки* күпкән) ҡорһаҡ.

ТОЛСТОСУ́М *м. прост.* (*богач*) ҡалын кеҫәле кеше, бай кеше.

ТОЛСТУ́ХА *ж. разг.* йыуан ҡатын-ҡыҙ.

ТО́ЛСТЫЙ *прил.* йыуан; ҡалын; төйөрөм (*о нитке*); **то́лстое де́рево** йыуан ағас; **то́лстый челове́к** йыуан кеше; **то́лстая кни́га** ҡалын китап; **то́лстое сукно́** ҡалын

буҫтау; ◇ **то́лстый журна́л** ҡалын журнал (*күләме яғынан ҙур ғына булған, ғәҙәттә айлыҡ әҙәби — художество һәм ижтимағи-политик журнал*); **то́лстая кишка́** *анат.* туғесәк.

ТОЛСТЯ́К *м. разг.* йыуан кеше.

ТОЛЧЁНЫЙ *прил.* онтаҡ, ваҡ; онталған, төйөлгән, ваҡланған.

ТОЛЧЕЯ́ *ж.* 1. *разг.* этеш-төртөш, ығы-зығы; 2. *мор.* һыу тулҡынланыуы; 3. (*небольшая мельница*) бәләкәй тирмән, төйгөс.

ТОЛЧО́К *м.* 1. һелкенеү, бәрелеш, этәрелеш, әтеү, төртөү, тибеү; 2. *перен.* (*побуждение*) этәргес, сәбәп; **толчо́к к рабо́те** берәй эште эшләргә сәбәп; 3. *спорт.* күтәреү.

ТО́ЛЩА *ж.* ҡалынлыҡ; йыуанлыҡ; **то́лща земно́й коры́** ер ҡабығы ҡалынлығы.

ТОЛЩИНА́ *ж.* 1. ҡалынлыҡ; **толщина́ стен** стеналарҙың ҡалынлығы; 2. (*полнота*) йыуанлыҡ.

ТОЛЬ *м.* толь (*ҡыйыҡ ябыу материалы*).

ТО́ЛЬКО 1. *частица огранич.* бары, ни бары, фәҡәт, ғына (генә, ҡына, кенә), тик; **то́лько он мо́жет реши́ть э́тот вопро́с** был мәсьәләне ул ғына хәл итә ала; **э́то сто́ит то́лько три рубля́** был ни бары өс һум тора; 2. *нареч.* (*ещё, пока ещё*) ғына (генә, ҡына, кенә) әле; **э́то то́лько нача́ло** был башы ғына әле; 3. *союз временной* =ғас (=гәс, =ҡас, =кәс) та (тә); **как то́лько дое́дешь, напиши́ нам** барып еткәс тә беҙгә яҙ; 4. *союз противит.* ләкин, тик; **я согла́сен е́хать, то́лько не сейча́с** мин барырға риза, ләкин әле түгел; 5. *частица усил.* (*с «бы» выражает желание*) =һаң (=һәң) ине; **то́лько бы попа́сть на э́ту ле́кцию** шул лекцияға эләкһәң ине; 6. *частица усил.* ғына (генә, ҡына, кенә); **заче́м то́лько ты э́то сде́лал?** быны ниңә генә эшләнең?; ◇ **то́лько-то́лько** саҡ-саҡ, көскә-көскә; күптән түгел; **то́лько и всего́** шул (*йәки* бары шул) ғына, башҡаса юҡ; **то́лько что** әле (*йәки* хәҙер) генә.

ТОМ *м.* том.

том (о том) *предл. п. ед. от* **тот, то** II.

ТОМА́Т *м.* томат (1. *помидор*; 2. *помидорҙан яһалған соус*).

ТОМА́ТНЫЙ *прил.* томат; **тома́тный сок** томат һуты; **тома́тный со́ус** томат соусы.

ТОМИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* зарығып, интегеп, зарыҡтырғыс, интектергес; **томи́тельное ожида́ние** зарығып көтөү.

ТОМИ́ТЬ *несов.* 1. *кого-что* интектереү, йөҙәтеү, зарыҡтырыу, тилмертеү; баҫыу, иҙеү; **его́ томи́т жа́жда** уны һыуһын йөҙәтә; 2. *что, кул.* быҡтырып бешереү, талыҡтырыу; **томи́ть мя́со** ит талыҡтырыу; 3. *что, тех.* ҡыҙҙырып йомшартыу; **томи́ть сталь** ҡоросто ҡыҙҙырып йомшартыу.

ТОМИ́ТЬСЯ *несов.* 1. интегеү, йөҙәү, зарығыу, тилмереү; 2. *кул.* бығып бешеү; 3. *страд. к* **томи́ть** 2, 3.

ТОМЛЕ́НИЕ *с. см.* **томи́ть(ся)** 1.

ТОМЛЁНЫЙ *прил.* быҡтырып бешерелгән; **томлёное мя́со** быҡтырып бешерелгән ит.

ТО́МНЫЙ *прил.* моңһоу, һағышлы; **то́мный взгляд** моңһоу ҡараш.

=ТО́МНЫЙ *прил. беренсе өлөшө һандан килгән ҡушма һүҙҙәрҙең «шунса томы, шунса томлыҡ» мәғәнәләрен аңлатҡан икенсе өлөшө, мәҫ.* **трёхто́мный** өс томлы (*йәки* томлыҡ).

тому́ *дат. п. ед. от* **тот, то** II.

ТОН *м.* 1. *муз.* (*мн.* **тона́** *и* **то́ны**) тауыш; 2. *физ.* (*мн.* **тона́** *и* **то́ны**) тон; 3. *мед.* (*мн.* **то́ны**) йөрәк тибеү (тауышы); 4. *перен. жив.* (*мн.* **тона́** *и* **то́ны**) тон (*төҫлө буяуҙың асыҡлыҡ дәрәжәһе*); 5. *перен.* (*мн.* **тона́** *и* **то́ны**) (*тот или иной оттенок речи*) тауыш; **повы́сить тон** тауыш күтәреү; **говори́ть споко́йным то́ном** тыныс тауыш менән һөйләү; ◇ **задава́ть тон** маһайыу, һауаланыу; **попа́сть в тон** яйын (*йәки* көйөн) табыу; **то́ном ни́же (говори́ть)** тынысыраҡ тауыш менән (һөйләү); **то́ном вы́ше (говори́ть)** тулҡынып (һөйләү), ҡысҡырыбыраҡ (һөйләү).

ТОНА́ЛЬНОСТЬ *ж. муз.* 1. тоналлек; **тона́льность до мажо́р** до мажор тоналлеге; 2. (*регистр голоса*) тауыш.

ТОНИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, физиол.* хәлләндереү, көсәйтеп (*йәки* йәнләндереп) ебәреү (*бөтә организмдең йәки айырым органдарҙың энергияһын, ҡеүәтен арттырыу*).

ТОНИ́ЧЕСКИЙ I *прил. лит.* тоник (*баҫымлы һәм баҫымһыҙ ижектәрҙең сиратлашып килеүенә нигеҙләнгән шиғыр төҙөлөшө*).

ТОНИ́ЧЕСКИЙ II *прил. физиол.* тонусты күтәрә торған, организмде нығыта торған, организмгә ҡеүәт бирә (*йәки* хәл индерә) торған; **тони́ческие сре́дства** тонусты күтәрә торған дарыуҙар.

ТО́НКИЙ *прил.* 1. йоҡа, нәҙек; **то́нкая тетра́дь** йоҡа дәфтәр; **то́нкое бревно́** нәҙек бүрәнә; 2. (*высокий — о звуках*) сәңгел, нәҙек; **то́нкий го́лос** сәңгел тауыш; 3. (*о вкусе, запахе и т. п.*) тәмле, тәмле еҫле; **то́нкие ви́на** тәмле вино; **то́нкие духи́** нәфис еҫле хушбый; 4. (*учтивый*) әҙәпле, нәзәкәтле; 5. нескә, нәфис, оҫта эшләнгән; **то́нкая рабо́та** оҫта эшләнгән эш; 6. (*чувствительный*) зирәк, һиҙгер, үткер; **то́нкий слух** һиҙгер тауыш; 7. *перен.* (*проницательный, острый*) үткер, үтә күреүсән; **то́нкий кри́тик** үткер тәнҡитсе; ◇ **то́нкая кишка́** *анат.* нәҙек эсәк.

ТОНКО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «йоҡа, нәҙек, нескә» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **тонкобро́вый** нәҙек ҡашлы; **тонкогу́бый** йоҡа иренле.

ТОНКОВОЛОКНИ́СТЫЙ *прил.* нәҙек сүсле; **тонковолокни́стый хло́пок** нәҙек сүсле мамыҡ.

ТОНКОКО́ЖИЙ *прил.* йоҡа ҡабыҡлы (*йәки* тиреле); **тонкоко́жий апельсин** йоҡа ҡабыҡлы әфлисун.

ТОНКОНО́ГИЙ *прил.* нәҙек аяҡлы.

ТОНКОРУ́ННЫЙ *прил.* нәҙек йөнлө; **тонкору́нная овца́** нәҙек йөнлө һарыҡ.

ТОНКОСТЕ́ННЫЙ *прил.* йоҡа стеналы (*быялалы, тимерле, ҡалайлы*), йоҡаҡ; **тонкосте́нный сосу́д** йоҡаҡ һауыт.

ТО́НКОСТЬ *ж.* 1. йоҡалыҡ, нәҙеклек; **то́нкость волокна́** сүстең нәҙеклеге; 2. (*вку-*

са, запаха и т. п.) тәмлелек, тәмле еҫлелек; 3. (*учтивость*) нәзәкәтлелек; 4. (*чувствительность*) зирәклек, һиҙгерлек, үткерлек; 5. *перен.* (*проницательность*) үткерлек; 6. *мн.* **то́нкости** (*подробности*) ентеклелек, нескәлек; ◇ **до то́нкости** бөтә нескәлектәре менән, энәһенән ебенә тиклем.

ТОНКОШЁРСТНЫЙ, ТОНКОШЁРСТЫЙ *прил.* 1. *см.* **тонкору́нный**; 2. (*из тонкой шерсти*) нәҙек йөндән эшләнгән; **тонкошёрстное сукно́** нәҙек йөндән эшләнгән буҫтау.

ТО́ННА *ж.* тонна.

ТОННА́Ж *м.* тоннаж (1. *мор. судноларҙың тонна иҫәбе менән ауырлығы йәки йөк күтәрә алыусанлығы*; 2. *вагон һәм автомобилдәрҙең тонналап йөк күтәрә алыусанлығы*; 3. *тонналап продукция эшләп сығарыу*).

ТОННЕ́ЛЬ *м. см.* **туннéль.**

=ТО́ННЫЙ *беренсе өлөшө һандан килгән ҡушма һүҙҙәрҙең «шунса тонналы, тонналыҡ» мәғәнәләрен аңлатҡан икенсе өлөшө, мәҫ.* **трёхто́нный** өс тонналы (*йәки* тонналыҡ).

ТО́НУС *м. физиол.* тонус (*организмдең йәки уның айырым ағзаларының эшмәкәрлек, көсөргәнешлек, активлек дәрәжәһе*).

ТОНУ́ТЬ *несов.* 1. батыу; **де́рево в воде́ не то́нет** ағас һыуҙа батмай; 2. *в чём, перен.* (*вязнуть, утопать*) батыу, сумыу; ◇ **тону́ть в дела́х** эшкә күмелеү.

ТО́НЯ *ж. рыб.* 1. (*место, где ловят рыбу неводом*) тартым (*балыҡ тотҡан йәки йылым ташлаған урын*); 2. бер тапҡыр йылым һалыу (*одна закидка невода*); бер тапҡыр йылым һалып алынған балыҡ (*улов с одной закидки*).

ТОПА́З *м.* топаз (*аҫыл таш*).

ТО́ПАТЬ *несов.* тапылдатыу, тәпелдәтеү.

ТОПИ́ТЬ I *несов. что* 1. яғыу; **топи́ть печь** мейес яғыу; 2. (*обогревать*) йылытыу; **топи́ть кварти́ру** квартираны йылытыу.

ТОПИ́ТЬ II *несов. что* 1. иретеү, һыҙҙыртыу; **топи́ть ма́сло** май иретеү; 2. (*кипятить на лёгком жару*) бешереп (*йәки* ҡайнатып) алыу; **топи́ть молоко́** һөттө бешереп алыу.

ТОПИ́ТЬ III *несов. кого-что* 1. (*заставлять тонуть*) батырыу, сумырыу; 2. *перен. разг.* (*губить*) харап (*йәки* һәләк) итеү.

ТОПИ́ТЬСЯ I *несов.* 1. яныу; **печь то́пится** мейес яна; 2. (*обогреваться топкой печей*) йылыныу; 3. *страд. к* **топи́ть** I.

ТОПИ́ТЬСЯ II *несов.* 1. иреү, һыҙҙырылыу; **воск то́пится** балауыҙ ирей; 2. ҡайнау, бешеү; **молоко́ то́пится** һөт ҡайнап ултыра; 3. *страд. к* **топи́ть** II.

ТОПИ́ТЬСЯ III *несов.* 1. (*лишать себя жизни*) батыу, батып үлеү; 2. *страд. к* **топи́ть** III.

ТО́ПКА *ж.* 1. *см.* **топи́ть** I; 2. (*часть печи, котла*) мейес ауыҙы; усаҡ, яғыу урыны.

ТО́ПКИЙ *прил.* батҡыл.

ТОПЛЁНЫЙ *прил.* 1. иреткән, иретелгән; **топлёное са́ло** иреткән туң май; **топлёное ма́сло** һары май; 2. бешкән (*о сливках*); ҡайнаған (*о молоке*).

ТО́ПЛИВО *с.* яғыулыҡ.

ТО́ПНУТЬ *сов. и однокр.* тап (*йәки* тып) итеү, аяҡ тибеп ҡуйыу (*йәки* алыу).

ТОПО́ГРАФ *м.* топограф, топография белгесе.

ТОПОГРАФИ́ЧЕСКИЙ *прил.* топографик; **топографи́ческая ка́рта** топографик карта; ◇ **топографи́ческая анато́мия** топографик анатомия (*анатомияла ағзаларҙың урынлашыуын һәм үҙ-ара мөнәсәбәтен өйрәнә торған бүлек*).

ТОПОГРА́ФИЯ *ж.* топография (1. *геодезияла ер өҫтөн, уны үлсәү һәм картаға йәки планға төшөрөү ысулдарын өйрәнә торған бүлек*; 2. *айырым урындарҙың ер өҫтө төҙөлөшө һәм үҙ-ара урынлашыуы*).

ТО́ПОЛЬ *м.* тирәк; **серебри́стый то́поль** аҡ тирәк.

ТОПОНИ́МИКА *ж.* топонимика (1. *берәй илдең, урындың географик атамалар йыйылмаһы*; 2. *лингв. лексикологияның географик атамаларҙы өйрәнеү бүлеге*).

ТОПОНИ́МИЯ *ж. см.* **топони́мика** 2.

ТОПО́Р *м.* балта.

ТОПОРИ́ЩЕ *с.* балта һабы.

ТОПО́РНЫЙ *прил.* (*грубый, неуклюжий*) тупаҫ, килбәтһеҙ; **топо́рная рабо́та** тупаҫ эш.

ТОПО́РЩИТЬ *несов. что* тырпайтыу, ҡарпайтыу; **топо́рщить усы́** мыйыҡты тырпайтыу.

ТОПО́РЩИТЬСЯ *несов.* тырпайыу, ҡарпайыу, ҡабарыныу, тырпайып (*йәки* ҡабарып, күтәрелеп) тороу; **усы́ топо́рщатся** мыйыҡ тырпайып тора.

ТО́ПОТ *м.* тап-топ, тапылдау.

ТОПОТА́ТЬ *несов. разг.* тап-топ итеү, тапылдатыу.

ТОПТА́НИЕ *с. см.* **топта́ть(ся)**; **топта́ние на ме́сте** урында тапанып тороу.

ТОПТА́ТЬ *несов.* 1. *кого-что* (*мять, давить*) тапау; **топта́ть траву́** үләнде тапау; 2. *что, разг.* (*грязнить*) тапау; **топта́ть пол** иҙәнде тапау; 3. *что, разг.* (*снашивать обувь*) туҙҙырыу, кейеп туҙҙырыу.

ТОПТА́ТЬСЯ *несов.* 1. тапаныу, тапанып тороу; 2. *разг.* (*бесцельно ходить*) файҙаһыҙға (*йәки* бушҡа) йөрөү; 3. *страд. к* **топта́ть**; ◇ **топта́ться на ме́сте** бер урында тапанып тороу (*алға бармау*).

ТОПЧА́Н *м.* һике, топчан.

ТОПЬ *ж.* батҡыл, тойоҡ.

ТО́РБА *ж.* дурба, мөкшә (*ат моронона кейҙерелә торған тоҡсай*); ◇ **носи́ться как дура́к с пи́саной то́рбой** (бер нәмәгә) иҫ китеп ни эшләтергә белмәй йөрөү.

ТОРГ I *м. см.* **торги́.**

ТОРГ II *м.* торг (*сауҙа эштәренә идара итеү учреждениеһе*).

ТОРГ= *ҡушма һүҙҙәрҙең «сауҙа» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **торготде́л** сауҙа бүлеге.

=ТО́РГ *ҡыҫҡартылған ҡушма һүҙҙәрҙең «сауҙа, торг» мәғәнәләрен аңлатҡан икенсе өлөшө, мәҫ.* **горто́рг.**

ТОРГА́Ш *м. разг.* торгаш, ваҡ сауҙагәр.

ТОРГА́ШЕСКИЙ *прил.* 1. торгаш, ваҡ сауҙагәр; **торга́шеский жарго́н** торгаштар жаргоны; 2. (*своекорыстный*) торгаштарса,

торгаштарға хас; **торга́шеский хара́ктер буржуа́зной мора́ли** буржуаз моралдең торгаштарға хас характере.

ТОРГА́ШЕСТВО *с. разг.* 1. (*торговля*) сауҙагәрлек, вак сауҙагәрлек; 2. (*стремление к наживе*) торгашлык.

ТОРГИ́ *мн.* (*аукцион*) торг; **прода́ть с торго́в** торгтан һатыу.

ТОРГОВА́ТЬ *несов. кем-чем, с кем-чем и без доп.* һатыу, һатыу итеү.

ТОРГОВА́ТЬСЯ *несов.* 1. (*сговариваться о цене*) һатыулашыу; 2. *перен. разг.* (*спорить с целью выгоды*) һүҙ көрәштереү, һатыулашыу.

ТОРГО́ВЕЦ *м.* һатыусы, сауҙагәр.

ТОРГО́ВКА *женск. р. к* **торго́вец.**

ТОРГО́ВЛЯ *ж.* һатыу, сауҙа; **коопера́тивная торго́вля** кооперация сауҙаһы; **сове́тская торго́вля** совет сауҙаһы.

ТОРГО́ВО-ПРОМЫ́ШЛЕННЫЙ *прил.* сауҙа-промышленность; **торго́во-промы́шленный центр** сауҙа-промышленность үҙәге.

ТОРГО́ВЫЙ *прил.* һатыу, сауҙа; **торго́вый догово́р** сауҙа договоры.

ТОРГПРЕ́Д *м.* (**торго́вый представи́тель**) сауҙа вәкиле.

ТОРГПРЕ́ДСТВО *с.* (**торго́вое представи́тельство**) сауҙа вәкиллеге.

ТОРЕАДО́Р *м.* тореадор (*үгеҙҙәр менән һуғышыусы кеше*).

ТОРЕ́Ц *м.* 1. (*поперечная грань чего-л.*) торец (*бер нәмәнең аркыры киҫелеше*); 2. (*брусок*) бурса, торец, бүрәнә осо; **мостова́я из торцо́в** бурса түшәлгән урам.

ТОРЖЕ́СТВЕННОСТЬ *ж.* тантаналылык.

ТОРЖЕ́СТВЕННЫЙ *прил.* тантаналы.

ТОРЖЕСТВО́ *с.* 1. (*празднование*) тантана, байрам; **семе́йное торжество́** ғаилә байрамы; 2. (*победа, успех*) өҫтөн сығыу, еңеү; **торжество́ сове́тского стро́я** совет короллошонон еңеүе; **торжество́ справедли́вости** ғәҙеллектең еңеүе; 3. (*радость, удовлетворение*) шатлык, кыуаныс, һөйөнөс; **на лице́ его́ отрази́лось торжество́** унын йөҙөндә шатлык сағылды.

ТОРЖЕСТВОВА́ТЬ *несов.* 1. *что, уст.* байрам (*йәки* тантана) итеү; **торжествова́ть побе́ду** еңеүҙе байрам итеү; 2. *над кем-чем и без доп.* (*иметь успех, быть победителем*) өҫтөнлөк алыу, еңеп сығыу.

ТО́РИЙ *м.* торий (*химик элемент, металл*).

ТОРМА́ШКИ *мн.*: **вверх торма́шками** мәтәләп, баштүбән; бөтөнләй тәртипһеҙ, аҫты-өҫкә килеп.

ТОРМОЖЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **тормози́ть;** 2. *физиол.* тоткарланыу.

ТО́РМОЗ *м.* 1. (*мн.* **тормоза́**) *тех.* тормоз (*машиналарҙың йөрөшөн акрынайтыу йәки туктатыу приборы*); 2. (*мн.* **то́рмозы**) *перен.* (*помеха, препятствие*) камасаулык, кәртә, каршылык, тоткарлык.

ТОРМОЗИ́ТЬ *несов.* 1. *что и без доп.* тоткарлау, шакарыу, тормозлау; 2. *что, перен.* (*препятствовать, мешать*) камасаулау, камасаулык (*йәки* тоткарлык) итеү.

ТОРМОЗНО́Й *прил.* тормоз; **тормозно́й кран** тормоз краны.

ТОРМОШИ́ТЬ *несов. кого, разг.* 1. тарткылау, йолкколау; 2. *перен.* (*надоедать*) йонсотоу, йөҙәтеү, мағаһыҙлау.

ТО́РНЫЙ *прил.* (*наезженный — о дороге*) такыр, тигеҙ, күп йөрөлгән, тапалған; ◇ **пойти́ по то́рной доро́жке** еңел юл һайлап алыу.

ТОРОКА́ *только мн.* каньяға (*эйәр артындағы нәҙек кайыштар*).

ТОРОПИ́ТЬ *несов.* 1. *кого-что и без доп.* ашыктырыу, кабаландырыу, кыҫтау; 2. *что* (*ускорять*) тиҙләштереү, тиҙләтеү; **торопи́ть собы́тия** вакиғаларҙы тиҙләтеү.

ТОРОПИ́ТЬСЯ *несов.* ашығыу, кабаланыу, өтәләнеү.

ТОРОПЛИ́ВОСТЬ *ж.* ашығыслык, кабаланлык.

ТОРОПЛИ́ВЫЙ *прил.* 1. ашығыусан, кабаланыусан; **торопли́вый челове́к** кабаланыусан кеше; 2. (*поспешный, быстрый*) ашығыс, кабалан; **торопли́вый отъе́зд** ашығыс китеү.

ТОРО́С *м.* боҙ өйөмө (*йәки* тауы).

ТОРПЕ́ДА *ж.* торпеда (*үҙе хәрәкәт һәм идара итә торған һыу аҫты снаряде*).

ТОРПЕДИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, воен.* торпедалау, торпеда менән һөжүм итеү; **торпеди́ровать кора́бль проти́вника** дошман карабын торпедалау.

ТОРПЕДИ́СТ *м.* торпедист (*торпеда аппараты хеҙмәтләндереүсе моряк*).

ТОРПЕ́ДНЫЙ *прил.* 1. торпеда; **торпе́дный аппара́т** торпеда аппараты; 2. торпедалы; **торпе́дный ка́тер** торпедалы катер.

ТОРС *м.* 1. (*туловище человека*) кәүҙә, кеше кәүҙәһе; 2. *иск.* торс (*башһыҙ, кул-аяҡһыҙ кәүҙә*).

ТОРТ *м.* торт.

ТОРФ *м.* торф.

ТОРФО- *кушма һүҙҙәрҙең «торф» мәғәнәһен аңлаткан беренсе өлөшө, мәҫ.* **торфодобыва́ние** торф сығарыу; **торфобрике́т** торф брикете.

ТОРФОПЕРЕГНО́ЙНЫЙ *прил.*: **торфоперегно́йные горшо́чки** торф серемтә көршәктәре.

ТОРФОРАЗРАБО́ТКИ *только мн.* торф сығарыу урыны.

ТОРФЯНИ́К *м.* 1. (*залежь торфа*) торфлык, торфлы урын; 2. (*специалист по торфу или рабочий*) торф белгесе; торф сығарыусы кеше.

ТОРФЯНИ́СТЫЙ *прил.* торфлы; **торфяни́стая по́чва** торфлы тупрак.

ТОРФЯНО́Й *прил.* 1. торф; торфлы; **торфяны́е за́лежи** торф яткылығы; **торфяно́е боло́то** торфлы һаҙлык; 2. (*работающий на торфе*) торф менән эшләй торған; **торфяна́я электроста́нция** торф менән эшләй торған электр станцияһы.

ТОРЦЕВА́ТЬ *несов. что* торец (*йәки* бурса) түшәү; **торцева́ть мостову́ю** мостовойға бурса түшәү.

ТОРЦО́ВЫЙ *прил.* 1. торец; **торцо́вая стена́** торец стена; 2. (*покрытый торцами*) торец түшәлгән; **торцо́вая мостова́я** торец түшәлгән урам.

ТОРЧА́ТЬ *несов.* 1. сығып (*йәки* һерәйеп) тороу; **бревно́ торчи́т из воды́** бүрәнә һыу-

ҙан сығып тора; 2. *разг.* (*топорщиться*) тырпайып тороу, сусайыу, һерәйеү; **у него́ вихры́ торча́т** уның маңлай сәсе тырпайып тора; 3. (*высовываться*) күренеп (*йәки* сығып) тороу; **из его́ карма́на торчи́т носово́й плато́к** кеҫәһенән ҡулъяулыҡ күренеп тора; 4. *перен. разг.* (*постоянно находиться где-л.*) һерәндәү, һәр ваҡыт булыу.

ТОРЧКО́М *нареч.* тырпайып, һерәйеп; **во́лосы у него́ стоя́т торчко́м** уның сәстәре тырпайып тора.

ТОРЧМЯ́ *нареч. прост. см.* **торчко́м.**

ТОСКА́ *ж.* һағыш, һағыныу.

ТОСКЛИ́ВЫЙ *прил.* 1. (*выражающий тоску*) күңелһеҙ, һағышлы, яманһыу; **тоскли́вый взгляд** һағышлы ҡараш; **тоскли́вая пе́сня** һағышлы йыр; 2. (*наводящий тоску*) эс бошорғос; **тоскли́вая пого́да** эс бошорғос көн.

ТОСКОВА́ТЬ *несов.* алғыһау, һағыныу, юҡһыныу, яманһыулау; ерһәү (*по родине*).

ТОСТ *м.* тост; **провозгласи́ть тост** тост күтәреү.

ТОТ *мест. указ.* 1. анау, ул, теге; **э́то тот са́мый челове́к** был тап шул кеше; 2. (*другой*) анау, теге, тегеһе, арғы; **на том берегу́** теге ярҙа; **по ту сто́рону** теге яҡта; 3. ул, ундай; **взял не ту кни́гу** ул китапты алмағанмын; **он тепе́рь не тот** ул хәҙер ундай түгел; 4. (*при перечислении противополагается словам*: «*иной*», «*другой*») ул; теге; **ни тот ни друго́й** ул да түгел, башҡа ла түгел; **не тот, так друго́й** ул булмаһа, башҡаһы; ул булмаһа, икенсеһе; **тот и́ли ино́й** тегеһе йәки башҡа берәйһе; 5. *в знач. сущ.* **то** *с.* уныһы; **то бы́ло вчера́, а э́то сего́дня** уныһы кисә булғайны, ә был бөгөн; ✧ **(да) и то сказа́ть** ысынлап та шуны әйтергә кәрәк; **до того́, что...** ... шул ҡәҙәр (*йәки* тиклем); **(и) без того́** унан башҡа ла, унһыҙ ҙа; **не без того́ (что́бы)** *см.* **без**; **нет того́, что́бы...** *см.* **нет**; **ни с того́ ни с сего́** топ-томалдан; **ни то ни сё** 1) (*о ком-чём-л. неопределённом*) ни аллаға, ни муллаға; 2) (*о чём-л. посредственном*) насар ҙа түгел, яҡшы ла түгел.

ТОТАЛИЗА́ТОР *м.* тотализатор (1. *бәйгелә ҡайһы атҡа нисә һум ҡуйылғанды күрһәткән счётчик*; 2. *бәйгелә аҡсаға отош уйнау*).

ТОТА́ЛЬНЫЙ *прил. книжн.* дөйөм, тоталь, барыһын да эсенә алған; **тота́льная война́** тоталь һуғыш.

ТОТЕ́М *м. этн.* тотем (*ҡайһы бер примитив халыҡтарҙа*: *айырым ырыу йәки ҡәбиләнең табына һәм ололай, ҡәҙерләй торған хайуаны, үҫемлеге йәки әйбере*).

ТО́-ТО *частица разг.* 1. (*именно*) тап, нәк, ... мыҡтыһы, шул, шул уҡ, кәнт шул; **вот то́-то и есть** бына шул үҙе инде; 2. (*вот почему*) әйтәм, бына; **то́-то вы бо́йтесь с ним встре́титься** әйтәм, һеҙ уның менән осрашырға ҡурҡаһығыҙ; 3. (*для выражения угрозы*) ҡара уны; **то́-то же, смотри́!** ҡара һин уны.

ТО́ТЧАС *нареч.* дәррәү, шунда (*йәки* хәҙер, шул саҡта) уҡ; **то́тчас приду́** хәҙер үк килермен.

ТОЧЁНЫЙ *прил.* 1. (*острый*) ҡайралған, сарланған, үткерләнгән, үткерләгән; **точёный нож** үткерләгән бысаҡ; 2. (*выточенный*) ҡырылған, ҡырып яһалған; **точёные изде́лия** ҡырып яһалған нәмәләр; 3. *перен.* (*изящный, тонкий*) ҡойоп ҡуйған кеүек (*йәки* ҡуйғандай), нәфис, күркәм; **точёный про́филь** һыны ҡойоп ҡуйған кеүек.

ТО́ЧЕЧНЫЙ *прил.* 1. төрткө-төрткө, төртөп-төртөп яһалған; **то́чечный узо́р** төрткө-төрткө биҙәк; 2. *спец.* (*в виде точки*) нөктә кеүек кенә; 3. (*направленный на отдельные точки*) айырым нөктәләргә йүнәлдерелгән, айырым нөктәләрҙә эшләүсе.

ТОЧИ́ЛКА *ж.* беләү, ҡайраҡ.

ТОЧИ́ЛО I *с. тех.* сар.

ТОЧИ́ЛО II *с.* (*в виноделии*) точило, йөҙөм һыҡҡыс (*виноград һуты һығыу өсөн эшләнгән пресс*).

ТОЧИ́ЛЬНЫЙ *прил.* беләү, ҡайраҡ, ҡайрау, сарлау; **точи́льный ка́мень** ҡайраҡ таш.

ТОЧИ́ЛЬЩИК *м.* ҡайраусы, сарлаусы, үткерләүсе (*кеше*).

ТОЧИ́ТЬ *несов.* 1. *что* үткерләү (*нож, ножницы и т. п.*); ҡайрау (*нож, топор*); сарлау (*топор*); яныу (*косу, бритву*); беләүләү (*бритву*); ослау (*карандаш и т. п.*); игәү (*пилу, коньки*); 2. *что* (*вытачивать*) ҡырыу, ҡырып яһау, шымартыу; 3. *что* (*продырявливать, портить*) кимереү, тишеү (*о насекомых и животных*); ашау (*о насекомых*); өңөп ашау (*разрушать — о воде, ветре*); 4. *кого, перен.* (*мучить*) яфалау, интектереү, ғазаплау, йөҙәтеү; ✧ **точи́ть зу́бы** *см.* **зуб; точи́ть ля́сы** *см.* **ля́сы.**

ТО́ЧКА I *ж.* 1. (*пятнышко, крапинка*) димгел, тап, бөрсөк, төрткө; **си́тец в кра́сных то́чках** ҡыҙыл бөрсөклө ситса; 2. (*место, пункт*) нөктә, пункт, урын, ер; **са́мая высо́кая то́чка горы́** тауҙың иң бейек ере; **огнева́я то́чка** *воен.* ут нөктәһе; **торго́вая то́чка** һатыу пункты; 3. (*предел, уровень*) нөктә, сик; 4. *физ., мат.* нөктә; **то́чка кипе́ния** ҡайнау нөктәһе; **то́чка замерза́ния** туңыу нөктәһе; **то́чка плавле́ния** иреү нөктәһе; **то́чка пересече́ния прямы́х** тура һыҙыҡтарҙың киҫешеү нөктәһе; 5. (*знак препинания*) нөктә; ✧ **в са́мую то́чку (попа́сть)** тап өҫтөнә (һуғыу); **до то́чки (дойти́, довести́)** сигенә (барып терәлеү); **ста́вить то́чку** бөтөрөү, туҡтатыу, тамам итеү; **то́чка в то́чку** нөктәгә-нөктә, теп-теүәл, дөп-дөрөҫ, хәрефкә-хәреф; **то́чка зре́ния** *см.* **зре́ние; то́чка с запято́й** өтөрлө нөктә.

ТО́ЧКА II *ж. см.* **точи́ть** 1, 2; **то́чка конько́в** коньки игәү.

ТО́ЧНО I *нареч.* 1. (*пунктуально*) нәк, тап, дөрөҫ, еренә еткереп, теп-теүәл; **то́чно в три часа́** нәк өс сәғәттә; 2. (*вполне, совершенно*) нәк, тамам, бөтөнләй; **то́чно така́я же кни́га** нәк шундай уҡ китап; 3. *в знач. вводн. сл.* (*действительно, в самом деле*) ысындан да, ысынлап та; дөрөҫ; **она́, то́чно, краси́ва** ул ысынлап та матур.

ТО́ЧНО II 1. *частица разг.* (*кажется, вроде*) кеүек, һымаҡ, шикелле, буғай, ахырыһы, ахыры, булһа кәрәк; 2. *союз*

сравнит. (*как, словно*) гүйә, кеүек, шикелле, әйтерһең, нәҡ, ₌а (₌ә, ₌ға, ₌гә, ₌ҡа, ₌кә) оҡшаш, һымаҡ; ₌дай (₌дәй, ₌ҙай, ₌ҙәй, ₌лай, ₌ләй, ₌тай, ₌тәй); **что ты бежи́шь, то́чно с це́пи сорва́лся?** нәмә бәйҙән ысҡынған кеүек югерәһең?

ТО́ЧНОСТЬ *ж.* **1.** (*аккуратность, пунктуальность*) ыҡсымлылыҡ, йыйнаҡлылыҡ, йыйнаҡлыҡ, аныҡлыҡ; **2.** (*полное соответствие чему-л.*) дөрөҫлөк; **то́чность ве́са** үлсәүҙең дөрөҫлөгө; **то́чность перево́да** тәржемәнең дөрөҫлөгө; ◇ **в то́чности** дөп-дөрөҫ, нәҡ, тап.

ТО́ЧНЫЙ *прил.* **1.** (*аккуратный, пунктуальный*) ыҡсым, йыйнаҡ; **2.** (*верный*) дөрөҫ; **то́чное вре́мя** дөрөҫ ваҡыт; **3.** (*полностью соответствующий чему-л.*) дөрөҫ; ◇ **то́чные нау́ки** аныҡ фәндәр.

ТО́ЧЬ-В-ТО́ЧЬ *нареч.* нәҡ, таман, тас, тап (үҙе), хас; һуйған да ҡаплаған; **он пересказа́л всё то́чь-в-то́чь, как бы́ло** ул нәҡ булғанса бөтәһен дә һөйләп бирҙе.

ТОШНИ́ТЬ *несов. безл. кого* күңел болғаныу, ҡоҫҡо килеү, уҡшыу, уҡшытыу, күңелгә тейеү; **меня́ тошни́т** ҡоҫҡом килә, уҡшыта.

ТО́ШНО *нареч. в знач. сказ. безл. кому, разг.* **1.** ауыр, һағышлы; **2.** *перен.* (*противно, отвратительно*) ерәнес, имәнес, сиркәнес; **то́шно смотре́ть на э́то** быға ҡарауы сиркәнес.

ТОШНОТА́ *ж.* **1.** күңел болғаныу, ҡоҫҡо килеү, уҡшыу; **2.** *перен.* (*отвращение*) ерәнеү, сиркәнеү, ҡоҫҡо килеү.

ТОШНОТВО́РНЫЙ *прил.* **1.** ҡоҫторғос, ҡоҫҡо килә торған; **тошнотво́рный за́пах** ҡоҫторғос еҫ; **2.** *перен. разг.* (*вызывающий отвращение*) ерәнес, сиркәнес; ауыр; **тошнотво́рное зре́лище** ерәнгес күренеш.

ТО́ШНЫЙ *прил. разг. см.* **тошнотво́рный** 2.

ТОЩА́ТЬ *несов. разг.* ябығыу, арыҡланыу, сибегеү.

ТО́ЩИЙ *прил.* **1.** ябыҡ, арыҡ; **2.** *перен. разг.* буш, һай; **то́щий карма́н** һай кеҫә; **то́щий портфе́ль** буш портфель; **3.** ярлы, ашһыҙ, уңдырышһыҙ (*о почве*); һирәк (*о растительности*); осоҡ (*о колосе*); ◇ **на то́щий желу́док** ас ҡарынға.

ТПРР, ТПРУ *межд.* трр (*атты туҡтатҡанда әйтелә*); ◇ **ни тпру ни ну** *в знач. сказ.* ни ары, ни бире; ни алға, ни артҡа.

ТРАВА́ *ж.* үлән (*вообще*); зәржә (*весенняя*); йәшән (*осенняя, на пахоте, где до поздней осени пасётся скот*); **однолé тние тра́вы** бер йыллыҡ үләндәр; **многоле́тние тра́вы** күп йыллыҡ үләндәр; **лека́рственные тра́вы** дарыу үләндәре; ◇ **трава́ траво́й** тәмһеҙ, сүбәк кеүек, бер тәме лә юҡ; **хоть трава́ не расти́** иҫ тә китмәй; *соотв.* ике ятып бер төшкә лә инмәй; **худа́я трава́ с по́ля вон** *погов.* ҡый үләне баҫыуҙа ҡалмаһын.

ТРА́ВЕРЗ *м. мор., ав.* траверз (*судноның, самолёттың алған курсына ҡарата перпендикуляр йүнәлеш*).

ТРА́ВЕРС I *м.* траверс (**1.** *окопта һәм нығытмаларҙа флангынан йәки тылдан асылған уттан һаҡланыу өсөн эшләнгән балсыҡ өйөмө*; **2.** *гидр. йылғаның ярҙарын һаҡлау һәм ағыш юлын үҙгәртеү өсөн махсус дамба*).

ТРА́ВЕРС II *м. спорт.* траверс (*альпинистәрҙең тау теҙемдәре аша сығыуы*).

ТРА́ВЕРСА *ж. тех.* траверса (*берәй нәмәне нығытыу өсөн арҡыры һалынған һайғау, шулай уҡ айырым әһәмиәте булған арҡыры ҡуйылған бүлмә, стена, плита*).

ТРАВИ́ЛЬЩИК *м.* травильщик.

ТРАВИ́ТЬ I *несов.* **1.** *кого-что* (*истреблять*) ағыулау, ағыулап ҡырыу, ағыулап үлтереү; **трави́ть мыше́й** сысҡандарҙы ағыулап үлтереү; **2.** *что* (*топтать, мять*) тапатыу; **трави́ть посе́вы** сәсеүлектәрҙе тапатыу; **3.** *что* (*чистить, очищать*) таҙартыу, бөтөрөү, юйыу; **трави́ть пя́тна** тапты бөтөрөү; **4.** *что, тех.* ашатыу, уйҙырыу; **трави́ть узо́ры** биҙәктәр уйҙырыу; **5.** *кого, охот.* һөскөртөү, һөсләтеү, эттән талатыу, эт һөсләтеү; **трави́ть за́йца** ҡуянды эт һөсләтеп ҡыуыу; **6.** *кого-что, разг.* (*напускать собак*) һөскөртөү, һөсләтеү; **7.** *кого-что, перен.* (*изводить нападками*) бәйләнеү, эҙәрләү.

ТРАВИ́ТЬ II *несов. что, мор.* бушатыу, бушата (*йәки* ебәрә) төшөү, әкренләп ысҡындырыу; **трави́ть кана́т** арҡанды бушатыу.

ТРАВИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *разг.* (*принимать яд*) ағыу эсеү, ағыуланыу; **2.** *страд. к* **трави́ть** I.

ТРА́ВЛЯ *ж. см.* **трави́ть** I 5—7.

ТРА́ВМА *ж. мед.* травма, йәрәхәт, зәғифләнеү, имгәнеү; **психи́ческая тра́вма** психик травма.

ТРАВМАТИ́ЗМ *м. мед.* травматизм, йәрәхәтләнеү, зәғифләнеү, имгәнеү; **борьба́ с травмати́змом на произво́дстве** производстволағы имгәнеүҙәрҙе булдырмау.

ТРАВМАТОЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил. мед.* травматология; **травматологи́ческое отделе́ние** травматология бүлеге.

ТРАВМАТОЛО́ГИЯ *ж. мед.* травматология (*хирургияла травмаларҙы дауалау методтарын өйрәнеү бүлеге*).

ТРАВО₌ *ҡушма һүҙҙәрҙең «үлән» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **траво-се́яние** үлән сәсеү.

ТРАВОПО́ЛЬЕ *с. с.-х.* үлән сәсеү баҫыусылығы.

ТРАВОПО́ЛЬНЫЙ *прил. с.-х.* үлән сәсеү баҫыусылығы; **травопо́льная систе́ма** үлән сәсеү баҫыусылығы системаһы.

ТРАВОСТО́Й *м. с.-х.* үлән, үлән үҫеше.

ТРАВОЯ́ДНЫЙ *прил. зоол.* үлән ашар (*йәки* ашаусы); **травоя́дные живо́тные** үлән ашар хайуандар.

ТРАВЯНИ́СТЫЙ *прил.* **1.** *см.* **травяно́й**; **2.** *перен. разг.* (*безвкусный*) тәмһеҙ, үлән тәме килгән; **3.** (*сходный с травой*) үлән кеүек.

ТРАВЯНО́Й *прил.* **1.** үлән, зәржә, йәшән; үләндән яһалған; **травяно́й за́пах** үлән еҫе; **травяна́я насто́йка** үләндән яһалған настойка; **2.** (*поросший травой*) үлән үҫкән (*йәки* баҫҡан); **травяно́й луг** үлән баҫҡан туғай.

травянистые растение

ТРАГЕДИ́ЙНЫЙ *прил.* трагедия, трагедик; **трагеди́йная актри́са** трагедик актриса.

ТРАГЕ́ДИЯ *ж.* 1. трагедия (*драма әҫәре*); 2. *перен.* (*потрясающее событие, катастрофа*) фажиғә, трагедия, ҙур бәхетһеҙлек.

ТРАГИ́ЗМ *м.* 1. *лит.* трагизм (*драматик әҫәрҙә трагик элемент*); 2. *см.* **траги́чность.**

ТРА́ГИК *м.* трагик (*трагик ролдәрҙе башҡарыусы актёр*).

ТРАГИКОМЕ́ДИЯ *ж.* трагикомедия (1. *лит. трагедия һәм комедия элементтәре булған драма әҫәре*; 2. *перен. ҡайғылы һәм шуның менән бергә көлкөлө ваҡиға*).

ТРАГИКОМИ́ЧЕСКИЙ *прил.* трагикомик, көлкө аралаш фажиғәле; **трагикоми́ческий слу́чай** трагикомик ваҡиға.

ТРАГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. трагедия; **траги́ческий жанр** трагедия жанры; 2. (*страшный, ужасный*) трагедиялы, фажиғәле.

ТРАГИ́ЧНОСТЬ *ж.* трагедиялылыҡ, фажиғәлелек.

ТРАГИ́ЧНЫЙ *прил.* трагедик, трагедиялы, фажиғәле, ауыр ҡайғылы.

ТРАДИЦИО́ННОСТЬ *ж.* традициялы булыу, традициялылыҡ, ғәҙәткә ингән булыу.

ТРАДИЦИО́ННЫЙ *прил.* традицион, традиция булып киткән; традицияға (*йәки* ғәҙәткә) ингән; **традицио́нный пра́здник** традицион байрам.

ТРАДИ́ЦИЯ *ж.* традиция, ғәҙәт.

ТРАЕКТО́РИЯ *ж.* траектория (1. *мат., физ. берәй есемдең йәки нөктәнең хәрәкәт юлы*; 2. *воен. атылған пулянең, мина йәки снарядтең дуғаланып осоп барыу юлы*).

ТРАКТ *м.* тракт, оло юл; ◇ **желу́дочно-кише́чный тракт** *анат.* ашҡаҙан-эсәктәр тракты (*аш ҡайнатыу системаһы*).

ТРАКТА́Т *м.* трактат (1. *ғилми әҫәр*; 2. *дип. халыҡ-ара килешеү*).

ТРАКТИ́Р *м. уст.* трактир.

ТРАКТИ́РЩИК *м. уст.* трактир хужаһы.

ТРАКТИ́РЩИЦА *женск. р. к* **тракти́рщик.**

ТРАКТОВА́ТЬ *несов. что* аңлатыу, төшөндөрөү, аңлатып (*йәки* төшөндөрөп) биреү.

ТРАКТОВА́ТЬСЯ *несов.* 1. (*получать какое-л. объяснение*) тикшерелеү, фекер йөрөтөлөү; 2. *страд. к* **трактова́ть.**

ТРАКТО́ВКА *ж. см.* **трактова́ть(ся); тракто́вка рома́на** романды төшөндөрөп биреү.

ТРА́КТОР *м.* трактор.

ТРАКТОРИ́СТ *м.* тракторист, тракторсы.

ТРАКТОРИ́СТКА *ж.* трактористка.

ТРА́КТОРНЫЙ *прил.* трактор; **тра́кторный дви́гатель** трактор двигателе.

ТРАКТОРОСТРОЕ́НИЕ *с.* тракторҙар төҙөү (*йәки* эшләп сығарыу).

ТРАКТОРОСТРОИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* тракторҙар төҙөү (*йәки* эшләп сығарыу).

ТРАЛ *м.* трал (1. *рыб. тоҡ формаһындағы бик ҙур ау*; 2. *воен., мор. һыу аҫты миналарын тотоп зарарһыҙлаусы ҡорал*; 3. *диңгеҙ төбөн һәм ундағы хайуандарҙы, үҫемлектәрҙе тикшереү ҡоралы*).

ТРА́ЛЕР *м. см.* **тра́льщик** 1.

ТРА́ЛИТЬ *несов. что* 1. *рыб.* трал менән балыҡ тотоу; 2. *воен., мор.* трал менән тотоу; 3. *спец.* (*исследовать дно*) трал менән диңгеҙ төбөн тикшереү.

ТРА́ЛЬЩИК *м.* тральщик (1. *трал менән балыҡ тотоу судноһы*; 2. *трал менән балыҡ тотоуға етәкселек итеүсе кеше*; 3. *һыу аҫтындағы миналарҙы трал менән тотоусы хәрби судно, шундай суднолағы хәрби минёр*).

ТРАМБОВА́ТЬ *несов. что* төйгөсләү, тапау, тигеҙләү, трамбовкалау.

ТРАМБО́ВКА *ж.* 1. *см.* **трамбова́ть; трамбо́вка гли́ны** балсыҡ тапау; 2. (*орудие*) трамбовка (*төйгөсләп тигеҙләү ҡоралы*).

ТРАМВА́Й *м.* трамвай; ◇ **речно́й трамва́й** һыу трамвайы (*пассажирҙар йөрөтә торған катер*).

ТРАМВА́ЙНЫЙ *прил.* трамвай; **трамва́йная остано́вка** трамвай туҡтау урыны.

ТРАМВА́ЙЩИК *м.* трамвайсы (*трамвай паркы слесаре*).

ТРАМПЛИ́Н *м.* трамплин (1. *спорт. һикереү баҫмаһы*; 2. *перен. терәк, берәй эш эшләгәндә таяныс, башланғыс пункт булып торған нәмә*).

ТРАНЖИ́Р *м.*, **ТРАНЖИ́РА** *м. и ж.* *разг.* мал (*йәки* аҡса) туҙҙырыусы.

ТРАНЖИ́РИТЬ *несов. что, разг.* мал (*йәки* аҡса) туҙҙырыу (*йәки* түгеү).

ТРАНЗИ́Т *м.* транзит (1. *бер илдән икенсе илгә аралағы өсөнсө ил аша тауар йәки пассажирҙар сығарыу*; 2. *аралағы пункттарҙа бушатылмайынса, бер ерҙән икенсе ергә тауар ташыу*).

ТРАНЗИ́ТНЫЙ *прил.* транзит; **транзи́тные пассажи́ры** транзит пассажирҙар; **транзи́тный по́езд** транзит поезд.

ТРАНС *м. мед.* транс (*гипноз ваҡытында йәки кеше ҡыҙып киткәндә эшләнгән эштәрҙең автоматик булыуы, аңдың томаланыуы*).

ТРА́НС- *ҡушма һүҙҙәрҙең «берәй пространство аша үтеү, берәй нәмә артынан килеү, берәй нәмә аръяғында тороу» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **трансаркти́ческий** трансарктик, Арктика аша; **трансура́новый** урандан һуң килгән (*йәки* торған).

ТРАНСКРИБИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, лингв.* транскрипциялау.

ТРАНСКРИПЦИО́ННЫЙ *прил. лингв.* транскрипция; **транскрипцио́нные зна́ки** транскрипция тамғалары.

ТРАНСКРИ́ПЦИЯ *ж.* 1. *лингв.* транскрипция, транскрипциялау (*шартлы тамғалар менән телдәге өндәрҙе әйтелгән шикелле яҙыу һәм шундай тамғаларҙың билдәле системаһы*); 2. *муз.* транскрипция, транскрипциялау (*бер төр музыка ҡоралы йәки тауыш өсөн яҙылған әҫәрҙе икенсе төр музыка ҡоралына йәки тауышҡа яраҡлаштырып яҙыу*); 3. *см.* **транслитера́ция.**

ТРАНСЛИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* трансляциялау.

ТРАНСЛИТЕРА́ЦИЯ *ж. лингв.* транслитерациялау (*бер алфавит хәрефтәрен икенсе алфавит хәрефтәре менән биреү*).

ТРАНСЛЯЦИО́ННЫЙ *прил.* трансляция.

трансляциялау; **трансляцио́нный у́зел** трансляциялау узеле.

ТРАНСЛЯ́ЦИЯ *ж.* трансляциялау, трансляция (1. *телмәрҙе, музыканы һ. б. алыҫҡа радио, телевидение һ. б. аша биреү*; 2. *разг. шул юл менән тапшырылған нәмәләр*).

ТРАНСМИССИО́ННЫЙ *прил. тех.* трансмиссия; **трансмиссио́нный реме́нь** трансмиссия ҡайышы.

ТРАНСМИ́ССИЯ *ж. тех.* трансмиссия (*хәрәкәтте двигателдән машинаға күсереүсе махсус ҡулайлама*).

ТРАНСПАРА́НТ *м.* транспарант (1. *рамға киреп ҡағылған рәсемле йәки яҙыулы ҡағыҙ, туҡыма*; 2. *һыҙыҡһыҙ ҡағыҙға тура яҙыу өсөн уның аҫтына ҡуйыла торған ҡара һыҙыҡлы ҡағыҙ*).

ТРАНСПЛАНТА́ЦИЯ *ж. мед.* трансплантациялау (*ағзаның бер урынынан киҫеп алып икенсе урынын ямау*).

ТРА́НСПОРТ *м.* транспорт (1. *йөк йәки пассажирҙар ташыу средствоһы*; 2. *бер юлы килгән йөк, каруан*; *бер партия йөк*; 3. *кеше һәм йөк ташый торған хәрби флот судноһы*; 4. *обоз, ылау*).

ТРАНСПО́РТ *м. бухг.* транспорт, сығарма (*сумманы икенсе биткә күсереп яҙыу*).

ТРАНСПОРТЁР *м.* транспортёр (1. *тех. йөктәрҙе икенсе урынға күсереү өсөн эшләнгән ҡоролма*; 2. *ауыр йөктәр ташыу өсөн булған күп күсәрле тимер юл платформаһы*).

ТРАНСПОРТИ́Р *м.* транспортир (*мөйөш үлсәү һәм һыҙыу приборы*).

ТРАНСПОРТИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* ташыу, күсереү, йөрөтөү, илтеү; **транспорти́ровать гру́зы** йөк ташыу.

ТРАНСПОРТИРО́ВКА *ж. см.* **транспорти́ровать; транспортиро́вка зерна́** ашлыҡ ташыу.

ТРА́НСПОРТНИК *м.* транспортсы, транспортта эшләүсе.

ТРА́НСПОРТНЫЙ *прил.* транспорт; **тра́нспортное хозя́йство** транспорт хужалығы.

ТРАНСФОРМА́ТОР *м.* трансформатор (1. *алмаш электр тогының көсөргәнешлелеген күтәреү йәки түбәнәйтеү аппараты*; 2. *театр. бер үк ваҡытта төрлө ролдәрҙе бер-бер артлы башҡарыусы актер*; 3. *фокустар күрһәтеүсе*).

ТРАНСФОРМА́ТОРНЫЙ *прил.* трансформатор; **трансформа́торная бу́дка** трансформатор будкаһы.

ТРАНСФОРМА́ЦИЯ *ж. книжн.* 1. (*превращение*) үҙгәреү, әүерелеү; 2. трансформациялау (*тышҡы ҡиәфәтте бик тиҙ үҙгәртеп, төрлө ролдәрҙе башҡарыу йәки күрһәтеү*); 3. *физ.* трансформация (*трансформатор ярҙамында электр тогын үҙгәртеү*).

ТРАНСФОРМИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* 1. *книжн.* (*преобразовать*) үҙгәртеү, әүерелдереү; 2. *физ.* трансформациялау (*трансформатор ярҙамында алмаш токты үҙгәртеү*).

ТРАНСФОРМИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов. книжн.* (*преобразоваться*) үҙгәреү, әүерелеү; 2. *сов. и несов. физ.* трансформациялаԥыу; 3. *несов. страд. к* **трансформи́ровать.**

ТРАНСЦЕНДЕ́НТНЫЙ *прил.* трансцендент (1. *филос. идеалистик философияла: танып белеп булмай торған, тәжрибәнән ситтә булған*; 2. *мат. алгебраик ғәмәл аша сығарып булмай торған*).

ТРАНШЕ́Я *ж. в разн. знач.* траншея.

ТРАП *м. мор.* баҫҡыс (*судноларҙа*).

ТРА́ПЕЗА, ТРАПЕ́ЗА *ж.* трапеза (*монастырҙа күмәк кеше өсөн аш өҫтәле; шул өҫтәл артында ашау һәм ашамлыҡ үҙе*).

ТРАПЕ́ЦИЯ *ж.* трапеция (1. *мат. ике яғы параллель дүрт мөйөш*; 2. *спорт. ике бауға йәки тросҡа аҫылған арҡыры ағас, металл һ. б.*).

ТРА́ССА *ж.* трасса (1. *юл һалыу, канал үткәреү һ. б. эшләнә торған урындың һыҙмаһы*; 2. *һауала пуля йәки снаряд эҙе*; 3. *юл*).

ТРА́ТА *ж.* 1. *см.* **тра́тить; тра́та вре́мени** ваҡытты әрәм итеү; 2. *обычно мн.* **тра́ты** (*расходы*) сығым.

ТРА́ТИТЬ *несов. что* тотоу, тотоноу, сарыф (*йәки* әрәм) итеү.

ТРА́ТИТЬСЯ *несов.* 1. тотоу; 2. *страд. к* **тра́тить.**

ТРА́УЛЕР *м. см.* **тра́льщик** 1.

ТРА́УР *м.* 1. траур, матәм; 2. (*одежда*) траур кейеме, матәм билдәһе; **носи́ть тра́ур** траур кейемендә йөрөү.

ТРА́УРНЫЙ *прил.* траур, матәм; **тра́урный ми́тинг** траур митингеһе; **тра́урный марш** матәм маршы.

ТРАФАРЕ́Т *м.* 1. трафарет (*һүрәт төшөрә торған өлгө һәм шул өлгө буйынса эшләнгән һүрәт, яҙыу һ. б.*); 2. *перен.* күп сәйнәлгән (*йәки* иҫкергән) нәмә.

ТРАФАРЕ́ТНЫЙ *прил.* 1. трафарет; **трафаре́тный рису́нок** трафарет һүрәт; 2. *перен.* (*избитый, шаблонный*) күп сәйнәлгән, иҫкергән; **трафаре́тная мысль** күп сәйнәлгән фекер.

ТРАХ *межд.* 1. шарт, шатыр; 2. *в знач. сказ. разг.* шап итеп һуғыу; **он трах кулако́м по́ столу** ул йоҙроғо менән өҫтәлгә шап итеп һуҡты.

ТРАХЕ́Я *ж.* 1. *анат.* боғарлаҡ; 2. *обычно мн.* **трахе́и** *зоол.* трахея, көпшә (*ҡайһы бер бөжәктәрҙә тын алыу көпшәһе*); 3. *обычно мн.* **трахе́и** *бот.* көпшә.

ТРА́ХНУТЬ *сов. и однокр., разг.* 1. шарт (*йәки* гөрҫ) итеү; **тра́хнуть из ружья́** мылтыҡтан шарт итеп атыу; 2. *кого-что и без доп.* (*ударить*) шап (*йәки* шалт) иттереү.

ТРА́ХНУТЬСЯ *сов. разг.* 1. (*упасть с шумом*) шап (*йәки* лып, лап, тап, тып, гөп) итеү; 2. (*сильно удариться*) зыңҡ (*йәки* сыҡ, сыңҡ, шыҡ) итеү.

ТРАХО́МА *ж. мед.* трахома (*йоғошло күҙ ауырыуы*).

ТРАХОМАТО́ЗНЫЙ *прил.* 1. *мед.* трахома; **трахомато́зный ви́рус** трахома вирусы; 2. трахомалы; **трахомато́зный больно́й** трахомалы ауырыу.

ТРЕ- *ҡушма һүҙҙәрҙең «өс» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **трезу́бый** өс тешле.

ТРЕ́БОВАНИЕ *с.* 1. *в разн. знач.* талап, һорау; **выдвига́ть тре́бования** талаптар ҡуйыу; **удовлетвори́ть чьй-либо тре́бования**

һорауҙарын үтәү; **человéк с высóкими трéбованиями** юғары талаплы кеше; 2. *офиц.* (*документ с просьбой о выдаче чего-кого-л.*) требование.

ТРЕ́БОВАТЕЛЬНОСТЬ *ж.* талапсанлыҡ.

ТРЕ́БОВАТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*строгий, взыскательный*) талапсан; **трéбовательный учи́тель** талапсан уҡытыусы; 2. (*разборчивый*) талапсыл, айыра белеүсе; **трéбовательный читáтель** талапсыл уҡыусы.

ТРЕ́БОВАТЬ *несов.* 1. *что, чего, с неопр. и без доп.* талап итеү, һорау; **трéбовать пóмощи** ярҙам һорау; 2. *чего* (*нуждаться*) кәрәк (булыу), мохтаж (булыу); **дом трéбует ремóнта** өйгә ремонт кәрәк; 3. *кого, перен.* (*вызывать*) саҡырыу, саҡыртыу.

ТРЕ́БОВАТЬСЯ *несов.* 1. талап ителеү, кәрәк булыу, хәжәт булыу; **на э́то трéбуется мнóго врéмени** быға күп ваҡыт кәрәк; 2. *безл.* (*необходимо, нужно*) кәрәк (ине), хәжәт (ине); **что и трéбовалось доказáть** ошоно иҫбат итеү кәрәк тә ине; 3. *страд. к* **трéбовать** 1, 3.

ТРЕБУХА́ *ж.* эсәк-ҡарын.

ТРЕВО́ГА *ж.* 1. (*волнение*) шом, шомланыу, ҡурҡыныу, тынысһыҙланыу; 2. (*опасность*) тревога; **воздýшная тревóга** һауа тревогаһы; ◇ **бить тревóгу** тревога (*йәки* тауыш) күтәреү.

ТРЕВО́ЖИТЬ *несов. кого-что* 1. борсоу, тынысһыҙлау, көйәләндереү; **меня́ тревóжит его́ опоздáние** уның һуңлауы мине көйәләндерә; 2. (*нарушать покой*) борсоу, тынысһыҙлау; **не тревóжь его́** уны тынысһыҙлама; 3. (*причинять боль, беспокоить*) яфалау, маҙа китәреү; **его́ тревóжит стáрая рáна** элекке яраһы уны яфалай.

ТРЕВО́ЖИТЬСЯ *несов.* 1. борсолоу, тынысһыҙланыу, көйәләнеү, хафаланыу; 2. *страд. к* **тревóжить.**

ТРЕВО́ЖНЫЙ *прил.* 1. шомло, хафалы, борсоулы; **тревóжные слýхи** шомло хәбәрҙәр; 2. (*сообщающий об опасности*) ҡурҡыныс белдереүсе; **тревóжный гудóк** ҡурҡыныс белдереүсе гудок.

ТРЕВОЛНЕ́НИЕ *с. книжн.* тынысһыҙланыу, борсолоу.

ТРЕД-ЮНИО́Н *м.* тред-юнион (*Англияла һәм уның доминиондарында профсоюз исеме*).

ТРЕД-ЮНИОНИ́ЗМ *м.* тред-юнионизм (*эшселәр хәрәкәтендә оппортунистик ағым*).

ТРЕ́ЗВЕННИК *м. разг.* (араҡы) эсмәүсе кеше.

ТРЕЗВЕ́ТЬ *несов. прям и перен.* айныу, айығыу.

ТРЕЗВО́Н *м.* 1. (*звон во все колокола*) бөтә ҡыңғырауҙарҙы бер юлы ҡағыу (*сиркәүҙә*); 2. *перен. разг.* (*толки, сплетни*) юҡ-бар, имеш-мимеш (хәбәр); 3. *перен. разг.* (*шум, скандал*) шау-шыу, ғауға, янъял.

ТРЕЗВО́НИТЬ *несов.* 1. (*звонить во все колокола*) ҡыңғырауҙарҙы бер юлы ҡағыу (*сиркәүҙә*); 2. (*сильно звонить*) даң-доң килтереү; 3. *что и без доп., перен. разг.* (*сплетничать*) ғәйбәт (*йәки* хәбәр) таратыу.

ТРЕ́ЗВОСТЬ *ж. прям. и перен.* айныҡлыҡ, айыҡлыҡ.

ТРЕ́ЗВЫЙ *прил. прям. и перен.* айныҡ, айыҡ.

ТРЕК *м. спорт.* трек (*бәйге өсөн яһалған юл*).

ТРЕЛЬ *ж.* сут-сут, сут-сут итеү (*соловья*); һыҙғырыу (*свистка*); зыңғырҙау сыңғырҙау, зыңғыр-зыңғыр (*йәки* сыңғыр-сыңғыр) итеү (*звонка*).

ТРЕЛЬЯ́Ж *м.* 1. (*трёхстворчатое зеркало*) өс бүлекле көҙгө; 2. (*решётка для вьющихся растений*) трельяж (*сырмалыусан үҫемлектәр өсөн рәшәткә*).

ТРЕ́МОЛО *с. нескл. муз.* тремоло (*бер йәки бер нисә тауышты йыш ҡабатлау*).

ТРЕ́НЕР *м.* тренер.

ТРЕ́НЕРСКИЙ *прил.* тренер, тренерлек; **трéнерская школа** тренерҙәр мәктәбә; **трéнерская рабóта** тренерлек эше.

ТРЕ́НИЕ *с.* 1. ышҡыу, ышҡылыу; өйкәлеү (*только частей тела*); **добывáть огóнь трéнием** ышҡып ут табыу; **коэффициéнт трéния** ышҡылыу коэффициенте; 2. *обычно мн.* **трéния** *перен.* (*враждебные отношения*) талаш, тартыш, тынышмау, ара насар булыу.

ТРЕНИРОВА́ТЬ *несов.* 1. *кого-что* (*обучать*) өйрәтеү; **тренировáть футболи́стов** футболистәрҙе өйрәтеү; 2. *что* (*упражнять, развивать*) күнектереү, өйрәтеү; **тренировáть пáмять** хәтерҙе күнектереү.

ТРЕНИРОВА́ТЬСЯ *несов.* 1. күнекмә (*йәки* күнегеү) үткәреү, күнегеү, өйрәнеү; **тренировáться в бéге** йүгерергә өйрәнеү; 2. *страд. к* **тренировáть.**

ТРЕНИРО́ВКА *ж.* күнегеү, өйрәнеү, күнекмә.

ТРЕНИРО́ВОЧНЫЙ *прил.* күнегеү (*йәки* күнекмә) үткәреү, өйрәнеү; **тренирóвочный зал** күнекмә үткәреү залы; **тренирóвочный самолёт** өйрәнеү самолёты.

ТРЕНО́ГА *ж.* 1. *см.* **тренóжник**; 2. (*путы для лошадей*) кешән.

ТРЕНО́ЖИТЬ *несов. кого-что* кешәнләү (*атты*).

ТРЕНО́ЖНИК *м.* таған, өсаяҡ.

ТРЕ́НЬКАТЬ *несов. разг.* 1. *на чём* (*наигрывать*) теңкелдәтеү, тыңҡылдатыу, дыңғырҙатыу; **трéнькать на балалáйке** балалайка теңкелдәтеү; 2. (*звучать*) теңкелдәү, тыңҡылдау, теңкел-теңкел килеү; **ти́хо трéнькает балалáйка** балалайка әкрен генә теңкел-теңкел килә.

ТРЕПА́К *м.* трепак (*рус халыҡ бейеүе һәм шуға яҙылған музыка әҫәре*).

ТРЕПА́ЛКА *ж.*, **ТРЕПА́ЛО** *с.* тәрәп, ҡаҡҡыс.

ТРЕПА́ЛЬНЫЙ *прил.* тәрәпләү; **трепáльная маши́на** тәрәпләү машинаһы.

ТРЕПА́ЛЬЩИК *м.* тәрәпләүсе.

ТРЕПА́ЛЬЩИЦА *женск. р. к* **трепáльщик.**

ТРЕПА́Н *м.* трепан (*операция ваҡытында ҡулланыла торған ҡорал*).

ТРЕПАНА́ЦИЯ *ж. мед.* трепанациялау (*операция яһағанда һөйәк ҡыуышлығын асыу*).

ТРЕПА́НГ *м. зоол.* трепанг (*хайуан*).

ТРЕПА́НИЕ *с. см.* **трепа́ть** 1—3, 5, 6.

ТРЕПАНИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что, мед.* трепанациялау.

ТРЕПА́ТЬ *несов.* **1.** *что, разг.* (*о ветре, волнах*) елберҙәтеү; туҙҙырыу, таратыу; **ве́тер тре́плет во́лосы** ел сәсте туҙҙыра; **2.** *кого* (*дёргать, тормошить*) тартыу, йолҡоу, тартҡылау, йолҡҡолау; **трепа́ть за́ уши** ҡолаҡтан тартыу; **3.** *что, разг.* (*изнашивать*) таушалдырыу, ылбыратыу, ылдыратыу, туҙҙырыу; **4.** *кого, разг.* ҡалтыратыу, дерелдәтеү; **его́ тре́плет лихора́дка** уны биҙгәк дерелдәтә; **5.** *кого-что* (*похлопывать*) (ләпелдәтеп) һөйөү; **6.** *что, с.-х.* (*очищать, раздёргивать волокно*) тәрәпләү, ҡағыу (*лён*); тетеү (*шерсть*); ✧ **трепа́ть не́рвы** *см.* **нерв; трепа́ть языко́м** *см.* **язы́к.**

ТРЕПА́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*развеваться*) елберҙәү; туҙыу; **2.** *разг.* (*изнашиваться*) таушалыу, ылбырау, ылдырау, туҙыу; **3.** *страд. к* **трепа́ть** 1—3, 5, 6.

ТРЕ́ПЕТ *м.* **1.** (*дрожь*) дерелдәү, ҡалтырау, ҡалтыраныу; **2.** *перен.* (*страх, ужас*) ҡалтырап тороу, ҡот осоу, ҡурҡыу.

ТРЕПЕТА́НИЕ *с. см.* **трепета́ть.**

ТРЕПЕТА́ТЬ *несов.* **1.** дерелдәү, тертелдәү, сайҡалыу, елберҙәү, һелкенеү; лепелдәү; ҡалтыраныу; **фла́ги трепе́щут** флагтар елберҙәй; **2.** *за кого-что и без доп., перен.* (*тревожиться*) тынысһыҙланыу, ҡот осоп тороу; **3.** *перен.* (*испытывать волнение*) тулҡынланыу, ашҡыныу; **се́рдце трепе́щет** йөрәк ашҡына; **4.** *перед кем-чем, при ком-чём, перен.* (*испытывать страх*) ҡалтырап (*йәки* ҡурҡып, ҡот осоп) тороу, ҡурҡыу.

ТРЕ́ПЕТНЫЙ *прил.* **1.** ҡалтыраулы, дерелдәүле, һелкенеүле, елберҙәгән, емелдәгән; сайҡалған; **тре́петный свет свечи́** шәмдең емелдәгән яҡтыһы; **2.** (*полный волнения*) тулҡынланып, ашҡынып; **тре́петное ожида́ние** тулҡынланып көтөү.

ТРЁПКА *ж. прост.* шелтә, орошоу; ҡаҡҡылау, һуҡҡылау; **зада́ть трёпку** шелтәләү.

ТРЕПЫХА́ТЬСЯ *несов. разг.* **1.** (*дёргаться*) тылбырау, тырпырау, бәрелеп-һуғылыу; **2.** (*мигать, мерцать — об огне, свете*) йымылдау, емелдәү, ем-ем (*йәки* йым-йым) итеү.

ТРЕСК *м.* **1.** шартлау, шатырҙау, сытырҙау, шарт-шорт (*йәки* шатыр-шотор) килеү; **треск су́чьев** ботаҡтар шатырҙауы; **2.** *перен. разг.* (*шумиха*) шау-шыу, шаулау; ✧ **с тре́ском провали́ться** ҙур уңышһыҙлыҡҡа осрау, хур булыу.

ТРЕСКА́ *ж.* треска (*балыҡ*).

ТРЕ́СКАТЬСЯ *несов.* сатнау, ярылыу.

ТРЕСКОТНЯ́ *ж. разг.* **1.** тыҡылдығы (*йәки* сырҡылдығы) сығыу, тырылдап тороу; **2.** *перен.* (*болтовня*) сатылдау, сутылдау, сатырҙау, сәтерҙәү, сутырҙау, сүтерҙәү, сутыр-сутыр (*йәки* сүтер-сүтер) килеү.

ТРЕСКУ́ЧИЙ *прил.* яңғырауыҡлы; **треску́чие фра́зы** яңғырауыҡлы һүҙҙәр; ✧ **треску́чий моро́з** сатлама һыуыҡ.

ТРЕ́СНУТЬ *сов.* **1.** сатнау, шартлау, ярылыу; **ча́шка тре́снула** сынаяҡ сатнаған; **земля́ тре́снула от моро́за** һыуыҡҡа ер ярылған; **2.** *кого-что и без доп., прост.* сабып ебәреү, тондороу.

ТРЕСТ *м.* трест (**1.** *бер типтағы предприятиеләр берләшмәһе; шундай берләшмәнең үҙәкләштерелгән идаралығы һәм аппараты;* **2.** *эк. капиталистик илдәрҙә — бер нисә предприятиенең монополистик берләшмәһе*).

ТРЕСТА́ *ж. с.-х.* талҡымаған етен (*йәки* киндер).

ТРЕ́СТОВСКИЙ *прил.* трест; **тре́стовский капита́л** *эк.* трест капиталы.

ТРЕТЕ́ЙСКИЙ *прил.*: **трете́йский суд** третейский суд (*ике яҡтың эшен өсөнсө яҡтың хәл итеүе*).

ТРЕ́ТИЙ **1.** *числ.* өсөнсө; **тре́тья страни́ца** өсөнсө бит; **2.** *в знач. сущ.* **тре́тья** *ж.* өстән бер; **одна́ тре́тья** өстән бер; **3.** *в знач. сущ.* **тре́тье** *с.* (*сладкое блюдо*) өсөнсө блюда; ✧ **из тре́тьих рук** кеше арҡыры; **тре́тьего дня** өсөнсө көн; **тре́тье лицо́** *грам.* өсөнсө зат; **тре́тья ско́рость** өсөнсө тиҙлек (*автотранспортта иң юғары тиҙлек*); **с тре́тьими петуха́ми** таң тишегенән, таң тишеге менән.

ТРЕТИ́РОВАТЬ *несов. кого-что* кәмһетеү, кәмһетеп ҡарау, һанға һуҡмау.

ТРЕТИ́ЧНЫЙ *прил.*: **трети́чный пери́од** өсөнсөл осор.

ТРЕТЬ *ж.* өстән бер; **треть го́да** йылдың өстән бере.

ТРЕТЬЕ= *ҡушма һүҙҙәрҙең «өсөнсө» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **третьесо́ртный** өсөнсө сортлы.

ТРЕТЬЕКЛА́ССНИК *м.* өсөнсө класс уҡыусыһы.

ТРЕТЬЕКЛА́ССНИЦА *женск. р. к* **третьекла́ссник.**

ТРЕТЬЕКУ́РСНИК *м.* өсөнсө курс уҡыусыһы.

ТРЕТЬЕКУ́РСНИЦА *женск. р. к* **третьеку́рсник.**

ТРЕУГО́ЛКА *ж. уст.* өс мөйөшлө эшләпә.

ТРЕУГО́ЛЬНИК *м.* **1.** *мат.* өсмөйөш; **2.** *разг.* өсмөйөш (*предприятиелә, учреждениелә партия, профсоюз һәм администрация етәкселәрен өсөһөн бергә «өсмөйөш» тип йөрөтәләр*).

ТРЕУГО́ЛЬНЫЙ *прил. мат.* өс мөйөшлө.

ТРЕУ́Х *м.* ҡолаҡсын (*бүрек*).

ТРЕ́ФОВЫЙ *прил. карт.* треф; **тре́фовый коро́ль** треф короле.

ТРЕ́ФЫ *мн.* (*ед.* **тре́фа** *ж.*) *карт.* треф.

трёх, трём *и т. д. род., дат. п. и т. д. от* **три.**

ТРЁХ= *см.* **тре=; трёхдне́вный** өс көнлөк; **трёха́ктный** өс пәрҙәле (*пьеса*); **трёхгоди́чный** өс йыллыҡ.

ТРЁХГОДОВА́ЛЫЙ *прил.* өстәге, өс йәшәр (*йәки* йәшлек, йәштәге).

ТРЁХГРА́ННЫЙ *прил.* өс ҡырлы.

ТРЁХЗНА́ЧНЫЙ *прил. мат.* өс урынлы.

ТРЁХКОЛЁСНЫЙ *прил.* өс тәгәрмәсле (*йәки* ҡуласалы).

ТРЁХЛЕ́ТИЕ *с.* **1.** (*срок*) өс йыл; **2.** (*годовщина*) өс йыллыҡ, өс йыл тулыу.

ТРЁХЛЕ́ТНИЙ *прил.* **1.** (*о сроке*) өс йыллыҡ, өс йыл(ға барған); **2.** (*о возрасте*) өстәге, өс йәшлек (*йәки* йәштәге).

ТРЁХЛИНЕ́ЙНЫЙ *прил.* өс линиялы; **трёхлине́йная винто́вка** өс линиялы винтовка.

ТРЁХМА́ЧТОВЫЙ *прил.* өс мачталы.

ТРЁХМЕ́РНЫЙ *прил.* **1.** өс үлсәүле (*иңе, буйы, бейеклеге булған*); **2.** *муз.* (*подразделяющийся на три части*) өс бүлемле; **трёхме́рный такт** өс бүлемле такт.

ТРЁХМЕ́СТНЫЙ *прил.* өс урынлы, өс кешелек, өс кеше ултырырлыҡ.

ТРЁХМЕ́СЯЧНЫЙ *прил.* өс айлыҡ; **трёхме́сячный ребёнок** ос айлык бала.

ТРЁХМОТО́РНЫЙ *прил.* өс моторлы.

ТРЁХНЕДЕ́ЛЬНЫЙ *прил.* өс аҙналыҡ.

ТРЁХПА́ЛЫЙ *прил.* өс бармаҡлы; **трёхпа́лая ла́па** өс бармаҡлы аяҡ (*йәки* тәпәй).

ТРЁХПО́ЛЬЕ *с. с.-х.* өс баҫыу (системаһы).

ТРЁХПО́ЛЬНЫЙ *прил. с.-х.* өс баҫыулы; **трёхпо́льный севооборо́т** өс баҫыулы сәсеү әйләнеше.

ТРЁХПРОЦЕ́НТНЫЙ *прил.* өс процентле; **трёхпроце́нтный заём** өс процентле заём.

ТРЁХРУБЛЁВКА *ж. разг.* өслөк (*аҡса*).

ТРЁХСЛО́ЖНЫЙ *прил.* өс ижекле; **трёхсло́жное сло́во** өс ижекле һүҙ.

ТРЁХСМЕ́ННЫЙ *прил.* өс сменалы.

трёхсот, трёмста́м *и т. д. род., дат. п. и т. д. от* **три́ста.**

ТРЁХСОТЛЕ́ТИЕ *с.* **1.** (*срок*) өс йөҙ йыллыҡ; **2.** (*годовщина*) өс йөҙ йыллыҡ, өс йөҙ йыл тулыу.

ТРЁХСОТЛЕ́ТНИЙ *прил.* **1.** (*о сроке*) өс йөҙ йыл(ға барған); **2.** (*о годовщине*) өс йөҙ йыллыҡ, өс йөҙ йыл тулыу(ға арналған).

ТРЁХСО́ТЫЙ *числ.* өс йөҙөнсө.

ТРЁХСТВО́РЧАТЫЙ *прил.* өс ҡапҡаслы (*йәки* япҡыслы); өс ишекле; **трёхство́рчатый шкаф** өс ишекле шкаф.

ТРЁХСТО́ПНЫЙ *прил. лит.* өс стопалы; **трёхсто́пный стих** өс стопалы шиғыр.

ТРЁХСТОРО́ННИЙ *прил.* **1.** өс яҡлы; **2.** (*с участием трёх сторон*) өс яҡ ҡатнашҡан; **трёхсторо́нний догово́р** өс яҡ ҡатнашҡан договор.

ТРЁХСТРУ́ННЫЙ *прил.* өс ҡыллы.

ТРЁХСТУПЕ́НЧАТЫЙ *прил.* өс баҫҡыслы (*йәки* киртләсле).

ТРЁХТО́МНЫЙ *прил.* өс томлы.

ТРЁХФА́ЗНЫЙ *прил. эл.* өс фазалы; **трёхфа́зный ток** өс фазалы ток.

ТРЁХЦВЕ́ТНЫЙ *прил.* өс төҫлө (*йәки* буяулы).

ТРЁХЧАСОВО́Й *прил.* **1.** өс сәғәтлек, өс сәғәткә һуҙылған; **трёхчасово́й разгово́р** өс сәғәткә һуҙылған һөйләшеү; **2.** (*назначенный на три часа*) сәғәт өскә билдәләнгән, сәғәт өстәге; **трёхчасово́й по́езд** сәғәт өстәге поезд.

ТРЁХЧЛЕ́Н *м. мат.* өсбыуын.

ТРЁХЭТА́ЖНЫЙ *прил.* өс ҡатлы.

ТРЕЩА́ТЬ *несов.* **1.** (*издавать треск*) шатырҙау, шытырҙау, шатыр-шотор килеү, сытырҙау; **2.** *перен. разг.* (*болтать*) сатырҙау, сутырҙау, лыҡылдау, лабырҙау, лыбырҙау; **3.** *перен.* (*быть накануне краха*) емерелеү алдында тороу, емерелергә табан барыу, емерелеү; **де́ло трещи́т по всем швам** эш бөтә яҡлап емерелә; **4.** *перен.* (*сильно болеть — о голове*) сатнау, ярылып (*йәки* сатнап) барыу.

ТРЕ́ЩИНА *ж.* **1.** ярыҡ, ярылған (*йәки* сатнаған) урын; **2.** *перен.* (*неблагополучие в чём-л.*; *ущерб*) хәтәр, ҡурҡыныс, өҙөклөк, кәмселек; **3.** *перен.* (*разлад, распри*) боҙолоу.

ТРЕЩО́ТКА *ж.* **1.** шалтырауыҡ (*детская игрушка*); шалтыраҡ (*у сторожа*); **2.** *разг.* (*болтун, болтунья*) сүтерҙәк, сутырҙаҡ, лабырҙаҡ, лыбырҙаҡ, тел биҫтәһе; **3.** *тех.* тимер бырауы (*йәки* тишкесе).

ТРИ *числ.* өс.

три, три́те *повел. накл. от* **тере́ть.**

ТРИА́ДА *ж.* **1.** *книжн.* триада, өс таған (*өс айырым киҫәктән, өлөштән йәки кешенән торған берҙәмлек*); **2.** *филос.* триада (*Гегелдең идеалистик философияһында идеяның өс баҫҡыслы үҫеше: тезис, антитезис һәм синтез*).

ТРИБУ́Н *м.* трибун (**1.** *ист. боронғо Римдә төрлө дәүләт, йәмәғәт эшендә эшләүселәрҙең исеме*; **2.** *йәмғиәттең күренекле эшмәкәре — күренекле оратор, публицист*).

ТРИБУ́НА *ж.* трибуна (**1.** *телмәр һөйләү өсөн ҡалҡыу урын*; **2.** *перен. политик, публицистик һ. б. эшмәкәрлекте бойомға ашырыу урыны, сфераһы*; **3.** *стадиондарҙа, майҙандарҙа халыҡ торор өсөн бер нисә ҡат итеп эшләнгән урын*).

ТРИБУНА́Л *м.* трибунал (**1.** *ҡайһы бер юғары суд органдарының исеме*; **2.** *шул органдың судьялары, суд коллегияһы; хөкөм эштәрен ҡарауы*).

ТРИВИА́ЛЬНЫЙ *прил.* күп сәйнәлгән, иҫкергән.

ТРИГОНОМЕТРИ́ЧЕСКИЙ *прил.* тригонометрик; **тригонометри́ческие фу́нкции** тригонометрик функциялар.

ТРИГОНОМЕ́ТРИЯ *ж.* тригонометрия.

ТРИДЕВЯ́ТЫЙ *прил.*: **в тридевя́том ца́рстве** *фольк. соотв.* Ҡаф тауы артында, ете диңгеҙ артында, ер сигендә.

ТРИ́ДЕВЯТЬ *числ.*: **за три́девять земе́ль** *фольк.* ер сигендә, бик алыҫта.

ТРИДЦАТИ- *ҡушма һүҙҙәрҙең «утыҙ» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **тридцатимину́тный** утыҙ минутлыҡ.

ТРИДЦАТИЛЕ́ТИЕ *с.* **1.** (*срок*) утыҙ йыл; **2.** (*годовщина*) утыҙ йыллыҡ, утыҙ йыл тулыу.

ТРИДЦАТИЛЕ́ТНИЙ *прил.* **1.** (*о сроке*) утыҙ йыллыҡ, утыҙ йыл(ға барған); **2.** (*о возрасте*) утыҙҙағы, утыҙ йәшлек (*йәки* йәшәр, йәштәге).

ТРИДЦА́ТЫЙ *числ.* утыҙынсы; **тридца́тые го́ды** утыҙынсы йылдар.

ТРИ́ДЦАТЬ *числ.* утыҙ.

ТРИ́ДЦАТЬЮ *нареч.* утыҙ =ын (=ен, =өн), утыҙ ерҙә, утыҙ тапҡыр; **три́дцатью три́дцать — девятьсо́т** утыҙ ерҙә утыҙын—туғыҙ йөҙ, утыҙ утыҙын — туғыҙ йөҙ.

ТРИ́ЕР *м. с.-х.* триер (*орлоҡтарҙы таҙартыу һәм сорттарға айырыу машинаһы*).

ТРИЕРОВА́ТЬ *несов. что, с.-х.* триерләү, триерҙән үткәреү.

ТРИ́ЖДЫ *нареч.* 1. (*три раза*) өс тапҡыр (*йәки* ҡат, мәртәбә); **сказа́ть три́жды** өс ҡат әйтеү; 2. өс =өн (=ен, =ын), өс өрҙә, өс тапҡыр; **три́жды три — де́вять** өс ерҙә өсөн — туғыҙ, өс өсөн — туғыҙ.

ТРИ́ЗНА *ж.* тризна (1. *ист.* боронғо славяндарҙа үлгән кешене күмгәндән һуң үткәрелә торған; һуғыш уйындары, көрәш, ярыш, иҫкә алыу мәжлесе; 2. *книжн.* вафат булған кешене иҫкә алыу мәжлесе).

ТРИКО́ *с. нескл.* трико (1. *йөн туҡыма*; 2. *бәйләнгән туҡыманан тәнгә һыбаштырып тегелгән кейем*; 3. *ҡатын-ҡыҙҙар панталоны*).

ТРИКОТА́Ж *м.* трикотаж (1. *машинала бәйләнгән туҡыма*; 2. *собир.* *шул туҡыманан эшләнгән нәмәләр*).

ТРИКОТА́ЖНЫЙ *прил.* трикотаж, бәйләм; **трикота́жная фа́брика** трикотаж фабрикаһы; **трикота́жная руба́шка** бәйләм күлдәк.

ТРИЛИ́СТНИК *м.* 1. *бот.* өсьяпраҡ (*өсәр япраҡлы ҡайһы бер үләндәрҙең дөйөм исеме*); 2. (*лист тройчатого строения*) өсәрле япраҡ.

ТРИЛЛИО́Н *м.* триллион (*мең миллиард*).

ТРИЛО́ГИЯ *ж. лит.* трилогия (*бер үк авторҙың сюжет, төп идея яғынан бер-береһенең дауамы булып, айырым китаптарҙан торған өс әҫәре*).

ТРИМЕ́СТР *м.* триместр (*вуздарҙа уҡыу йылының өстән бер өлөшө*).

ТРИНА́ДЦАТЫЙ *числ.* ун өсөнсө.

ТРИНА́ДЦАТЬ *числ.* ун өс.

ТРИНИТРОТОЛУО́Л *м.* тринитротолуол (*мина, снаряд һәм шартлатҡыс машиналарҙа ҡулланылыусы көслө шартлатҡыс матдә*).

ТРИ́О *с. нескл. муз.* трио (1. *өс тауыш йәки өс инструмент өсөн яҙылған музыка әҫәре*; 2. *өс башҡарыусынан торған ансамбль*; 3. *марш йәки бейеү әҫәрҙәренең урта өлөшө*).

ТРИО́Д *м.* триод (*өс электродлы лампа*).

ТРИОЛЕ́Т *м. лит.* триолет.

ТРИПСИ́Н *м. физиол.* трипсин (*ашҡаҙан аҫты биҙе һуты*).

ТРИ́ПТИХ *м. иск.* триптих (1. *идеяһы яғынан берләштерелгән өс картина, һүрәт һ. б.*; 2. *дөйөм фекере яғынан берләштерелгән өс шиғырҙан һ. б. торған әҫәр*).

ТРИ́СТА *числ.* өс йөҙ.

ТРИ́СТИХ *м. лит.* өс шиғырлы строфа.

ТРИТО́Н *м.* тритон (*ер-һыу хайуаны*).

ТРИУМВИРА́Т *м.* триумвират (1. *ист.* боронғо Римдә юғары власте ҡулға алыу өсөн өс политик эшмәкәрҙең союзы; 2. *шутл.* берәй нәмә эшләү өсөн берләшкән өс кеше).

ТРИУ́МФ *м.* триумф (1. *ист.* боронғо Римдә еңеп ҡайтыусы полководецте һәм уның ғәскәрен тантаналы ҡаршылау; 2. *ҙур еңеү, ҙур ҡаҙаныш, тантана*).

ТРИУМФА́ЛЬНЫЙ *прил.* триумфлы, тантаналы; **триумфа́льное ше́ствие** тантаналы йөрөш.

ТРИУМФА́ТОР *м.* триумфатор (1. *ист.* боронғо Римдә һуғышта еңеп ҡайтып, тантаналы ҡаршы алыныусы полководец; 2. *ҙур еңеүҙәргә, уңыштарға ирешеүсе кеше*).

ТРИХИ́НА *ж. зоол.* трихина (*паразит селәүсен*).

ТРО́ГАТЕЛЬНЫЙ *прил.* тәьҫирләндерә (*йәки* тулҡынландыра) торған, тулҡынландырғыс; ҡыҙғаныслы.

ТРО́ГАТЬ *несов.* 1. *кого-что* (*прикасаться*) тейеү, ҡул тейҙереү, йоғоноу, ҡағылыу, ороноу; 2. *без доп.* (*начинать движение*) ҡуҙғалыу, ҡуҙғалып китеү; **ко́ни тро́гают** аттар ҡуҙғала; 3. *кого-что, перен.* (*вызывать сочувствие*) йәлләтеү, ҡыҙғандырыу.

ТРО́ГАТЬСЯ *несов.* 1. (*начинать движение*) ҡуҙғалыу, ҡуҙғалып (*йәки* сығып) китеү, юлға сығыу, йүнәлеү; 2. *страд. к* **тро́гать** 1.

ТРОГЛОДИ́Т *м.* троглодит (1. *антр.* тәүтормошта мәмерйәлә йәшәүсе кеше; 2. *перен. разг.* культураһыҙ кеше, вәхши кеше).

ТРО́Е *числ. собир.* өсәү, өс; **их бы́ло тро́е** улар өсәү ине; **тро́е су́ток** өс тәүлек.

ТРОЕ= *ҡушма һүҙҙәрҙең «өс» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **троекра́тный** өс тапҡыр.

ТРОЕБО́РЬЕ *с. спорт.* өс төр ярыш (*өс төрлө спорт күнекмәләренән торған ярыш*).

ТРОЙТЬСЯ *несов.* өсәү булып күренеү; **у него́ трои́тся в глаза́х** *безл.* күҙенә өсәү булып күренә.

ТРО́ЙКА *ж.* 1. *разг.* (*цифра*) өслө; 2. (*школьная отметка*) өс, өслөк; 3. *карт.* өслө; 4. *разг.* (*костюм*) тройка (*пинжәк, салбар һәм жилетле ирҙәр кейеме*); 5. (*лошадей*) тройка (*бер арбаға, санаға егелгән өс ат*); 6. тройка (*өс кешенән торған комиссия*).

ТРОЙНИ́ЧНЫЙ *прил.*: **тройни́чный нерв** *анат.* өс сатлы нервы (*баш мейеһе нервыларының бишенсе пары*).

ТРОЙНО́Й *прил.* 1. (*трижды повторяющийся*) өс тапҡыр (*йәки* ҡат, мәртәбә) артыҡ; 2. (*из трёх частей*) өслө, өс ҡат; **тройны́е ра́мы** өс ҡат рам; ◇ **тройно́й одеколо́н** тройной одеколон.

ТРО́ЙНЯ *ж.* өс игеҙ бала.

ТРО́ЙСТВЕННЫЙ *прил.* 1. *книжн.* (*тройной*) өстән төҙөлгән, өс өлөштән торған; 2. өс дәүләт; **тро́йственный сою́з** өс дәүләт союзы.

ТРОЛЛЕ́ЙБУС *м.* троллейбус.

ТРОМБ *м. мед.* тромб, ойош ҡан.

ТРОМБО́З *м. мед.* тромбоз, ҡан ойошоу.

ТРОМБО́Н *м.* тромбон (*музыка ҡоралы*).

ТРОН *м.* тәхет.

ТРО́ННЫЙ *прил.* тәхет; **тро́нный зал** тәхет залы.

ТРО́НУТЬ *сов.* 1. *см.* **тро́гать**; 2. *кого-что* (*погубить*) һәләк итеү, тейеү; **наш дом пожа́ром не тро́нуло** *безл.* янғын өйөбөҙгә теймәне; 3. *что, разг.* (*попортить*) тейеү, зарарлау; **дере́вья тро́нуло моро́зом** *безл.*

ағастарға һалҡын тейгән; 4. *без доп.*, *разг.* (*отправиться куда-л.*) китеү.

ТРО́НУТЬСЯ *сов.* 1. *см.* **тро́гаться;** 2. *разг.* (*стать психически ненормальным*) етеңкерәмәү (*иҫ-аҡыл теүәл булмау*).

ТРОП *м. лит.* троп (*күсмә мәғәнәлә ҡулланылған һүҙ йәки әйтем*).

ТРОПА́ *ж.* һуҡмаҡ, берләм юл.

ТРО́ПИК *м. геогр.* 1. тропик (*экваторҙан көньякта йәки төньякта 23°27′ алыҫлыҡтағы параллель һыҙыҡ*); **тро́пик Ра́ка** Ҡыҫала тропиге (*экваторҙан көньякта*); 2. *мн.* **тро́пики** тропиктәр (*тропиктәр араһындағы эҫе ерҙәр*).

ТРОПИ́НКА *ж.* һуҡмаҡ, берләм юл.

ТРОПИ́ЧЕСКИЙ *прил.* тропик; **тропи́ческий по́яс** тропик бүлкәт.

ТРО́ПКА *ж. разг. см.* **тропи́нка.**

ТРОПОСФЕ́РА *ж.* тропосфера (*ер атмосфераһының түбәнге ҡатламы*).

ТРОС *м. мор.*, *тех.* трос (*тарма сүсенән йәки ҡорос сымдарҙан ишелгән арҡан*).

ТРОСТИ́НКА *ж.* ҡамыш һабағы.

ТРОСТНИ́К *м.* ҡамыш; **са́харный тростни́к** шәкәр ҡамышы.

ТРОСТНИКО́ВЫЙ *прил.* ҡамыш; **тростнико́вый са́хар** ҡамыш шәкәре.

ТРО́СТОЧКА, ТРОСТЬ *ж.* таяҡ, ҡул таяғы.

ТРОТУА́Р *м.* тротуар.

ТРОФЕ́Й *м.* трофей.

ТРОФЕ́ЙНЫЙ *прил.* трофей; **трофе́йное ору́жие** трофей ҡоралдары.

ТРОЮ́РОДНЫЙ *прил.* өс туған; **троюродный брат** өс туған ағай.

ТРОЯ́КИЙ *прил.* өс төрлө (*йәки яҡлы*); **троя́кий смысл** өс төрлө мәғәнә.

тру, трёшь *и т. д. наст. вр. от* **тере́ть.**

ТРУБА́ *ж.* 1. мөрйә (*печная*); торба (*водопроводная*); 2. *муз.* борғо; 3. *анат.* көпшә, торба; 4. *в знач. нареч.* **трубо́й** *разг.* торбаланып, төп-төҙ; **дым поднима́лся трубо́й** төтөн торбаланып күтәрелә ине; ◇ **вы́лететь в трубу́** *см.* **вы́лететь; пройти́ ого́нь и во́ду (и ме́дные тру́бы)** *см.* **ого́нь; хвост трубо́й** *в знач. сказ.* ҡойроғон һыртҡа һалған (*касып китеүсе кеше тураһында*).

ТРУБАДУ́Р *м. ист.* трубадур (*урта быуатта йырсы, шағир*).

ТРУБА́Ч *м.* борғосо.

ТРУБИ́ТЬ *несов.* 1. (*дуть в трубу*) борғо уйнау; 2. *что* (*подавать сигнал*) сигнал биреү; **труби́ть сбор** йыйылыуға сигнал биреү; 3. *о ком-чём, перен. разг.* (*разглашать*) шаулау, һөйләп йөрөү (*тейешһеҙҙе йәки маҡтанып*); **об э́том де́ле все трубя́т** был турала бөтә халыҡ шаулай.

ТРУ́БКА *ж.* 1. *уменьш. от* **труба́** 1; 2. (*курительная*) төрөпкә; 3. (*телефонная*) трубка.

ТРУ́БНЫЙ *прил.* 1. мөрйә; торба; **тру́бный заво́д** торба заводы; 2. борғо; **тру́бный звук** борғо тауышы.

ТРУБО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «торба» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **трубо-лите́йный** торба ҡойоусы.

ТРУБОПРОВО́Д *м.* трубопровод (*шыйыҡ йәки газ һымаҡ нәмәләрҙе алыҫҡа ебәреү өсөн үткәрелгән торбалар*).

ТРУБОПРОКА́ТНЫЙ *прил.* торба яһау.

ТРУБОПРОКА́ТЧИК *м.* трубопрокатчик (*торба яһау заводы эшсеһе*).

ТРУБОРЕ́З *м.* торба киҫкес.

ТРУБОЧИ́СТ *м.* мөрйә таҙартыусы.

ТРУ́БОЧНЫЙ *прил.* төрөпкә; **тру́бочный таба́к** төрөпкә тәмәкеһе.

ТРУ́БЧАТЫЙ *прил.* 1. *тех.* (*с трубами*) торбалы; 2. (*в форме труб или трубок*) көпшә һымаҡ.

ТРУД *м.* 1. хеҙмәт; эш; **физи́ческий труд** физик хеҙмәт; **у́мственный труд** аҡыл хеҙмәте; 2. (*забота, хлопоты*) көс түгеү, хәстәрлек; **напра́сный труд** файҙаһыҙға көс түгеү; **взять на себя́ труд** мәшәҡәтен үҙ өҫтөнә алыу; 3. (*произведение*) әҫәр, хеҙмәт; ◇ **с трудо́м** көс-хәл менән, саҡ-саҡ, көскә-көскә.

ТРУДИ́ТЬСЯ *несов.* 1. (*работать*) хеҙмәт итеү, эшләү; 2. *над чем* эшләү, көс һалыу, тырышыу; **труди́ться над перево́дом** тәржемә өҫтөндә эшләү.

ТРУ́ДНО *нареч.* 1. ауыр, ҡыйын; 2. *в знач. сказ. безл.* ауыр, ҡыйын; **его́ тру́дно поня́ть** уны аңлауы ауыр.

ТРУДНОВОСПИТУ́ЕМЫЙ *прил.* тәрбиәләүе ауыр.

ТРУДНОДОСТУ́ПНЫЙ *прил.* юлһыҙ, юлы ҡыйын; **труднодосту́пный райо́н** барыу юлы ҡыйын район.

ТРУДНОИЗЛЕЧИ́МЫЙ *прил.* дауалауға ауыр булған, дауалауы ауыр.

ТРУ́ДНОСТЬ *ж.* ҡыйынлыҡ, ауырлыҡ.

ТРУ́ДНЫЙ *прил. в разн. знач.* ҡыйын, ауыр, мөшкөл; **тру́дная зада́ча** ауыр мәсьәлә; **тру́дный хара́ктер** ҡыйын характер; **тру́дные усло́вия** ҡыйын шарттар; **тру́дная жизнь** ауыр тормош.

ТРУДОВО́Й *прил.* 1. хеҙмәт, эш; **трудово́й стаж** хеҙмәт стажы; **трудова́я дисципли́на** хеҙмәт дисциплинаһы; 2. (*живущий своим трудом*) хеҙмәтсән, эшләп көн күрә торған; **трудово́й наро́д** хеҙмәтсән халыҡ; 3. (*приобретённый трудом*) эшләп тапҡан; **трудовы́е де́ньги** эшләп тапҡан аҡса; ◇ **трудова́я кни́жка** хеҙмәт кенәгәһе; **трудовы́е резе́рвы** хеҙмәт резервтәре.

ТРУДОДЕ́НЬ *м.* эш (*йәки* хеҙмәт) көнө.

ТРУДОЁМКИЙ *прил.* күп хеҙмәт һорай торған, күп көс һалыуҙы талап иткән, ауыр; **механиза́ция трудоёмких рабо́т** ауыр эштәрҙе механизациялау.

ТРУДОЛЮБИ́ВЫЙ *прил.* эш (*йәки* хеҙмәт) һөйөүсе (*йәки* һөйөүсән).

ТРУДОЛЮ́БИЕ *с.* эш (*йәки* хеҙмәт) һөйөүсәнлек.

ТРУДОСПОСО́БНОСТЬ *ж.* эшкә (*йәки* хеҙмәткә) булдыҡлылыҡ (*йәки* яраҡлылыҡ, һәләтлелек).

ТРУДОСПОСО́БНЫЙ *прил.* эшкә (*йәки* хеҙмәткә) булдыҡлы (*йәки* яраҡлы, һәләтле).

ТРУДЯ́ЩИЙСЯ 1. *прич.* хеҙмәт итеүсе, эшләүсе; 2. *прил. и в знач. сущ. м.* хеҙмәтсән; **трудя́щиеся го́рода и дере́вни** ҡала һәм ауыл хеҙмәтсәндәре.

ТРУ́ЖЕНИК *м.* эшсән, хеҙмәтсән (кеше).

ТРУ́ЖЕНИЦА *женск. р. к* **тру́женик.**

ТРУНИ́ТЬ *несов. над кем-чем и без доп.* көләмәсләү, шаяртыу.

ТРУП *м.* үлек, мәйет; ✧ **перешагну́ть че́рез труп** мәйет аша атлау (*үҙ маҡсатына ирешеү өсөн кеше тормошон һәләк итеү, абруйын төшөрөү*).

ТРУ́ПНЫЙ *прил.* үлек, мәйет; **тру́пный за́пах** үлек еҫе.

ТРУ́ППА *ж.* труппа (*артисттәр коллективе*).

ТРУС *м.* ҡурҡаҡ, йөрәкһеҙ; ҡуян йөрәк; ✧ **тру́су (тру́са) пра́здновать** шөрләү, ҡурҡыу.

ТРУ́СИТЬ *несов.* ҡурҡыу, шөрләү, шыртлау.

ТРУСИ́ТЬ I *несов. что, разг.* һелкеү, ҡағыу; **труси́ть муку́ из мешка́** тоҡтоң онон ҡағыу.

ТРУСИ́ТЬ II *несов. разг.* (*бежать рысцой*) өлкөлдәп елеү, ваҡ-ваҡ юртыу.

ТРУСИ́ХА *женск. р. к* **трус.**

ТРУСЛИ́ВОСТЬ *ж.* ҡурҡыусанлыҡ, йөрәкһеҙлек.

ТРУСЛИ́ВЫЙ *прил.* ҡурҡаҡ, ҡурҡыусан, йөрәкһеҙ.

ТРУ́СОСТЬ *ж.* ҡурҡаҡлыҡ, йөрәкһеҙлек.

ТРУСЦА́ *ж. разг.* 1. (*неторопливый бег*) өлкөлдәп елеү, ваҡ-ваҡ юртыу; 2. *в знач. нареч.* **трусцо́й** ваҡ-ваҡ юртып; **е́хать трусцо́й** ваҡ-ваҡ юртып барыу.

ТРУСЫ́ *только мн.* трусик.

ТРУТ *м.* ҡыуау.

ТРУ́ТЕНЬ *м.* 1. һоро ҡорт; 2. *перен.* (*бездельник, лентяй*) һоро ҡорт, әрәмтамаҡ.

ТРУТОВИ́К *м.* ҡыу бәшмәк (*ағастағы паразит бәшмәк*).

ТРУХА́ *ж.* 1. кәүәк, әүрәү, онтаҡ; **сенна́я труха́** бесән кәүәге; 2. *перен. разг.* (*что-л. бесполезное*) ваҡ-төйәк, сүп-сар.

ТРУХЛЯ́ВЫЙ *прил. разг.* сөрөкләнгән, сереп онталған; **трухля́вый пень** сөрөкләнгән дүмһә.

ТРУЩО́БА *ж.* 1. ширлыҡ, кеше үткеһеҙ урман (*йәки ҡыуаҡлыҡ һ. б.*); 2. (*захолустье*) ҡараңғы мөйөш, төпкөл; 3. (*бедная окраина города*) трущоба (*ҡала ситендәге бысраҡ, ярлы урамдар, емерек өйҙәрҙән торған кварталдар*).

ТРЫН-ТРАВА́: **ему́ всё трын-трава́** *в знач. сказ. прост.* уның өсөн ниңә донъяның аҫты-өҫкә килмәй икән, ниңә таш яумай икән.

ТРЮИ́ЗМ *м. книжн.* (*общеизвестная истина*) һәр кемгә билдәле ысынлыҡ, күп сәйнәлгән нәмә.

ТРЮК *м.* трюк (1. *оҫта алым*; 2. *перен. оҫта эшләнгән, хәйләле, мәкерле эш*).

ТРЮКА́Ч *м. разг.* трюкач (1. *артист-акробат*; 2. *перен. бик оҫта итеп мәкерле эштәр эшләп ташларға яратыусы кеше*).

ТРЮМ *м.* трюм (1. *мор. караптың әйберҙәр тултыра торған артҡы бүлеге*; 2. *театр. сәхнә артындағы урын*).

ТРЮМО́ *с. нескл.* трюмо (*ҙур көҙгө*).

ТРЮ́ФЕЛЬ *м.* 1. *бот.* трюфель (*бәшмәк*); 2. *мн.* **трю́фели** трюфель (*шоколадлы кәнфит*).

ТРЯПИ́ЦА *ж. разг.* сепрәк киҫәге.

ТРЯПИ́ЧНИК *м.* сепрәк йыйыусы, сепрәксе.

ТРЯПИ́ЧНИЦА 1. *женск. р. к* **тряпи́чник;** 2. *ж. разг.* сепрәк ҡалыбы (*кейем-һалым менән мауыҡҡан ҡатын-ҡыҙ*).

ТРЯПИ́ЧНЫЙ *прил.* сепрәк; сепрәктән яһалған; **тряпи́чный лоску́т** сепрәк киҫәге; **тряпи́чный мяч** сепрәктән яһалған туп.

ТРЯ́ПКА 1. (*кусок ткани*) сепрәк; 2. *см.* **тряпьё;** 3. *разг. ирон.* (*безвольный человек*) йомшаҡ, ебегән, мәмәй (*кеше*).

ТРЯПЬЁ *с. собир. разг.* сепрәк-сапраҡ, элен-һалын.

ТРЯСИ́НА *ж.* күтер, кәрәкә.

ТРЯ́СКА *ж. см.* **трясти́** 1—4, 6 *и* **трясти́сь** 1—3.

ТРЯ́СКИЙ *прил.* һикәлтәле, соҡор-саҡырлы, дыңғырҙаҡ, дыңғырҙауыҡ, һиңкелдәк, ҡалтырауыҡ; **тря́ская теле́га** дыңғырҙаҡ арба; **тря́ская доро́га** һикәлтәле юл.

ТРЯСОГУ́ЗКА *ж. зоол.* аҡ сәпсек.

ТРЯСТИ́ *несов.* 1. *кого-что* һелкеү, һелкетеү; **трясти́ ру́ку** ҡулды һелкеү; 2. *что* ҡағыу; **трясти́ ковры́** келәмде ҡағыу; 3. *кого-что* (*раскачивать*) һелкетеү, һиңкетеү, дыңғырҙатыу; **трясти́ де́рево** ағасты һелкетеү; 4. *чем* (*качать, махать*) салыҡлау, сайҡалтыу, сайҡалдырыу, сайҡау, һелкетеү; **ло́шадь трясёт гри́вой** ат ялын һелкетә; 5. *кого-что* ҡалтыратыу, дерелдәтеү, тотоу; **его́ трясёт лихора́дка** уны биҙгәк тота; **меня́ трясёт** *безл.* ҡалтырата; 6. *что* (*ворошить — напр. сено*) әйләндереү (*мәҫ. бесәнде*).

ТРЯСТИ́СЬ *несов.* 1. (*качаться, колебаться*) һелкенеү, ҡалтырау; 2. *разг.* (*ехать на чём-л. тряском*) һелкенеү, һиңкелдәү; 3. (*испытывать дрожь*) дерелдәү, ҡалтырау, ҡалтыраныу; **трясти́сь от хо́лода** һыуыҡтан дерелдәү; 4. *над кем-чем, разг.* ҡурҡып (*йәки ҡалтырап, тетрәп, ҡалтыранып*) тороу; **трясти́сь над свои́м ребёнком** балаһы өсөн ҡурҡып тороу.

ТРЯХНУ́ТЬ *сов. и однокр. кого-что, чем и без доп.* һелкеү, һелкетеү; ҡағыу; һиңкетеү, дыңғырҙатыу; сайҡалтыу, сайҡалдырыу, сайҡау; **тряхну́ть за плечо́** яурындан һелкетеү; **теле́га тряхну́ла** арба һиңкетте; **тряхну́ть голово́й** баш сайҡау; ✧ **тряхну́ть старино́й** *см.* **старина́; тряхну́ть мошно́й** йомартланып китеү.

ТСС *межд.* тсс, шшш (*шауламағыҙ, тигән мәғәнәлә*).

ту *вин. п. ед. от* **та.**

ТУАЛЕ́Т *м.* 1. туалет, кейем-һалым (*күберәк ҡатын-ҡыҙ кейеме тураһында*); 2. (*одевание, умывание и т. п.*) биҙәнеү, йыуыныу, кейенеү-яһаныу; 3. (*столик с зеркалом*) биҙәнеү өҫтәле, көҙгөлө өҫтәл; 4. (*уборная*) бәҙрәф, туалет.

ТУАЛЕ́ТНЫЙ *прил.* туалет; йыуыныу; **туале́тные принадле́жности** туалет кәрәк-яраҡтары; **туале́тное мы́ло** еҫле һабын.

ТУАЛЬДЕНО́Р *м. текст.* туальденор (*туҡыма*).

ТУБЕРКУЛЁЗ *м.* туберкулёз; **туберкулёз желёз** силсә.

ТУБЕРКУЛЁЗНЫЙ *прил.* туберкулёз; **туберкулёзный больно́й** туберкулёз менән ауырыусы; **туберкулёзный санато́рий** туберкулёз санаторийе.

ТУБЕРО́ЗА *ж.* тубероза (*декоратив үлән*).

ТУВИ́НЕЦ *м.* тува.

ТУВИ́НКА *ж.* тува ҡатын-ҡыҙы.

ТУВИ́НСКИЙ *прил.* тува, Тува; **туви́нский язы́к** тува теле.

ТУВИ́НЦЫ *мн.* тувалар.

ТУ́ГО *нареч.* 1. тығыҙлап, нығ, ҡаты итеп, тығыҙ, тартып, ҡыҫып; **ту́го завяза́ть** ҡыҫып бәйләү; **ту́го наби́ть мешо́к** тоҡто тығыҙлап тултырыу; 2. (*с трудом*) ҡыҫынҡы, ауыр, ауырлыҡ (*йәки* ҡыйынлыҡ) менән; **де́ло подвига́ется ту́го** эш ауыр бара; 3. *безл. в знач. сказ. разг.* ауыр; **ему́ пришло́сь ту́го** уға ауырға тура килде; ✧ **ту́го-на́туго** тып-тығыҙ, бик тығыҙ.

ТУГО́Й *прил.* 1. (*сильно натянутый, стянутый*) тартынҡы, нығ тартылған, ҡаты; 2. (*плотно набитый*) тығыҙлап тултырылған, тығыҙ, тулы; 3. ҡыҫыҡ; **туго́й воротничо́к** ҡыҫыҡ яға; ✧ **туго́й карма́н** ҡалын кеҫәле, кеҫәһе ҡалын, күп аҡсалы; **туго́й на́ ухо** ҡолаҡҡа ҡаты.

ТУГОПЛА́ВКИЙ *прил.* ауырлыҡ (*йәки* ҡыйынлыҡ) менән иреүсән, ауыр иреүсән; **тугопла́вкий мета́лл** ҡыйынлыҡ менән иреүсән металл.

ТУДА́ *нареч.* шунда, шул яҡҡа, тегеләй; ✧ **ни туда́ ни сюда́** ул яҡҡа ла түгел, был яҡҡа ла түгел; ни алға, ни артҡа; **туда́ и доро́га** *см.* **доро́га; туда́ и обра́тно** ике яҡҡа, барып ҡайтырға; **туда́-сюда́** 1) (*в разные стороны*) арлы-бирле, ары-бире; 2) *в знач. сказ.* (*броситься на поиски в разные места*) улай-былай (*йәки* унда-бында, ян-яҡҡа, төрлө яҡҡа) һуғылыу.

ТУДА́-СЮДА́ *нареч. разг.* (*сносно*) бер сама, ярайһы, ярарлыҡ, яман түгел; **э́то ещё туда́-сюда́** был әле ярарлыҡ.

ТУЖИ́ТЬ *несов. о ком-чём, по ком-чём и без доп., разг.* ҡайғырыу, көйөү.

ТУ́ЖИТЬСЯ *несов. разг.* көсәнеү, серәнеү.

ТУЖУ́РКА *ж.* тужурка (*кейем*).

ТУЗ *м.* туз (1. *уйын кәртенең иң ҙуры*; 2. *перен. разг. өлкән, дәрәжәле кеше*).

ТУЗЕ́МЕЦ *м.* илдең төп кешеһе, ерле кеше.

ТУЗЕ́МКА *женск. р. к* **тузе́мец.**

ТУЗЕ́МНЫЙ *прил.* ерле, төп; **тузе́мное населе́ние** ерле халыҡ.

ТУК *м. с.-х.* тук (*минераль ашлама*).

ТУК-ТУ́К *межд.* таҡ-тоҡ, шаҡ-шоҡ, туҡ-туҡ, төк-төк.

ТУ́ЛОВИЩЕ *с.* кәүҙә (*человека*); тороҡ (*животного*).

ТУЛУ́П *м.* толоп.

ТУЛЬЯ́ *ж.* түбә; **шля́па с высо́кой тулье́й** бейек түбәле эшләпә.

ТУМА́Н I *м. прям. и перен.* томан; ✧ **тума́н в глаза́х** күҙ томаланыу; **тума́н в голове́** баш томаланды.

ТУМА́Н II *м.* (*иранская монета*) туман (*Иран аҡсаһы*).

ТУМА́НИТЬ *несов. что* 1. (*застилать*) томанлау, ҡараңғылау; ҡаплау; **пыль тума́нит горизо́нт** саң офоҡто ҡаплай; 2. *прям. и перен.* (*лишать возможности ясно видеть, соображать*) томалау, ҡаплау.

ТУМА́НИТЬСЯ *несов.* 1. томанланыу, томан ҡаплау, ҡараңғыланыу; 2. *перен.* (*делаться печальным — о человеке, его лице*) ҡараңғыланыу, ҡайғы баҫыу; 3. *страд. к* **тума́нить.**

ТУМА́ННОСТЬ *ж.* 1. томан менән ҡапланғанлыҡ, томан, томанлылыҡ; 2. *астр.* (*скопление звёзд*) томанлыҡ (*йондоҙҙарҙың тупланыуы*); 3. *перен.* (*неясность*) аңлайышһыҙлыҡ, буталсыҡлыҡ; 4. *перен.* рухһыҙлыҡ, тоноҡлоҡ; **тума́нность взгля́да** ҡараштың рухһыҙлығы.

ТУМА́ННЫЙ *прил.* 1. томан; **тума́нная пелена́** томан пәрҙәһе; 2. томан баҫҡан (*йәки* ҡаплаған), томанлы; **тума́нное у́тро** томанлы иртә; 3. *перен.* (*неясный*) аңлайышһыҙ, буталсыҡ, томанлы; **тума́нный отве́т** томанлы яуап; 4. *перен.* (*подёрнутый дымкой — о глазах, взгляде*) тоноҡ.

ТУ́МБА *ж.* 1. ҡыҫҡа бағана; 2. (*подставка*) тумба (*берәй нәмә аҫтына ҡуйыла торған тәпәш шкаф*); 3. *разг.* (*о неуклюжем человеке*) ит бүкәне.

ТУ́МБОЧКА *ж.* 1. *уменьш. от* **ту́мба** 1, 2; 2. (*шкафчик*) тумбочка.

ТУНГУ́СЫ *мн. уст.* тунгустар.

ТУ́НДРА *ж.* тундра.

ТУНЕЯ́ДЕЦ *м.* әрәмтамаҡ.

ТУНЕЯ́ДСТВО *с.* әрәмтамаҡлыҡ.

ТУНЕЯ́ДСТВОВАТЬ *несов.* әрәмтамаҡ булып йәшәү, әрәмтамаҡланыу.

ТУННЕ́ЛЬ *м.* туннель (*ер аҫтында, тауҙа ҡаҙылып яһалған юл*).

ТУПЕ́ТЬ *несов.* 1. үтмәҫләнеү, тупаҡланыу; 2. *перен.* (*глупеть*) аңраланыу, миңрәүләнеү, ҡаңғырыу.

ТУПИ́К 1. тупик (*бер башы ҡаралтыға барып терәлгән урам*); 2. тупик (*тимер юл станцияһында*); 3. *перен.* (*безвыходное положение*) аптыраш, көрсөк; ✧ **ста́вить в тупи́к** аптыраштa ҡалдырыу; **стать в тупи́к** аптырап ҡалыу.

ТУПИ́ТЬ *несов. что* үтмәҫләү, үтмәҫләндереү, тупаҡлау, тупартыу.

ТУПИ́ЦА *м. и ж. разг.* аңра, маҡау, томана, һиңмай (*кеше*).

ТУПОГОЛО́ВЫЙ *прил. разг.* аңра.

ТУПОКЛЮ́ВЫЙ *м.* тупаҡ суҡышлы.

ТУПО́Й *прил.* 1. тупаҡ, тупар, үтмәҫ; **тупа́я пила́** үтмәҫ бысҡы; 2. (*не суживающийся к концу*) тупаҡ, киң, яҫы; **ту́фли с тупы́ми носка́ми** тупаҡ башлы туфли; 3. *перен.* (*ограниченный*) һиңмай, аңра; 4. *перен.* мәғәнәһеҙ, туң, тоноҡ; **тупо́й взгляд** мәғәнәһеҙ ҡараш; 5. (*безропотный*) бер һүҙһеҙ, ҡарыуһыҙ; **тупа́я поко́рность** бер һүҙһеҙ буйһоноу.

ТУПОКОНЕ́ЧНЫЙ *прил.* тупаҡ башлы (*йәки* осло).

ТУПОУ́МИЕ *с.* томаналыҡ, аңралыҡ.

ТУПОУ́МНЫЙ *прил.* томана, аңра.

ТУР I *м.* тур (1. *бейегәндә бүлмәне йәки залды бер тапҡыр әйләнеп сығыу*; 2. *разг. берәй нәмәне тирәләй бер әйләнеп сығыу*

йәки берәй ергә бер барып килеү; 3. *берәй эштең айырым этабы*; 4. *күп баҫҡыслы һайлау системаһының бер баҫҡысы*; 5. *спорт.*, *шахм. ярыштың бер өлөшө*).

ТУР II *м. зоол.* тур (1. *тоҡомо бөткән ҡырағай үгеҙ*; 3. *Кавказда тау кәзәһе*).

ТУРА́ *ж. шахм.* тура (*см.* **ладья́**).

ТУРБИ́НА *ж.* турбина.

ТУРБИ́ННЫЙ *прил.* турбина; турбиналы; **турби́нный цех** турбина цехы; **турби́нный насо́с** турбиналы насос.

ТУРБОГЕНЕРА́ТОР *м.* турбогенератор.

ТУРБОСТРОЕ́НИЕ *с.* турбина төҙөү.

ТУРЕ́ЦКИЙ *прил.* төрөк, Төркиә; **туре́цкий язы́к** төрөк теле; **туре́цкое прави́тельство** Төркиә хөкүмәте.

ТУРИ́ЗМ *м.* туризм; **го́рный тури́зм** тау туризме.

ТУРИ́СТ *м.* турист.

ТУРИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* туристик, турист, туризм; **туристи́ческий журна́л** туризм журналы; **туристи́ческий маршру́т** туристик маршрут.

ТУРИ́СТКА *женск. р. к* **тури́ст.**

ТУРИ́СТСКИЙ *прил.* туристик; **тури́стская ба́за** туристик база.

ТУ́РКИ *мн.* төрөктәр.

ТУРКМЕ́Н *м.* төрөкмән.

ТУРКМЕ́НКА *ж.* төрөкмән ҡатын-ҡыҙы.

ТУРКМЕ́НСКИЙ *прил.* төрөкмән, Төрөкмәнстан; **туркме́нский язы́к** төрөкмән теле.

ТУРКМЕ́НЫ *мн.* төрөкмәндәр.

ТУРМАЛИ́Н *м.* турмалин (*минерал*).

ТУ́РМАН *м.* турман (*күгәрсен*).

ТУРНЕ́ПС *м. бот.* турнепс (*мал шалҡаны*).

ТУРНИ́К *м.* турник.

ТУРНИКЕ́Т *м.* турникет (*әйләнмәле ҡапҡа*).

ТУРНИ́Р *м.* турнир, ярыш; **ша́хматный турни́р** шахмат турнире.

ТУ́РОК *м.* төрөк.

ТУРПА́Н *м. зоол.* турпан, ҡара өйрәк.

ТУРУ́СЫ *мн. разг.* юҡ-бар һүҙҙәр, буш һүҙҙәр.

ТУРУХТА́Н *м. зоол.* ҡорохтан, яр көйөлдөһө (*ҡош*).

ТУРЧА́НКА *ж.* төрөк ҡатын-ҡыҙы.

ТУ́СКЛЫЙ *прил.* 1. (*непрозрачный*) тоноҡ; **ту́склое стекло́** тоноҡ быяла; 2. (*неяркий*) тоноҡ, бөләңгерт; **ту́склый свет** тоноҡ яҡтылыҡ; 3. *перен.* (*безжизненный, невыразительный*) тоноҡ, йәнһеҙ, рухһыҙ, дәртһеҙ; **ту́склые глаза́** тоноҡ күҙ; 4. *перен.* (*неинтересный*) күңелһеҙ, ҡыҙыҡһыҙ; **ту́склая жизнь** ҡыҙыҡһыҙ тормош.

ТУСКНЕ́ТЬ *несов.* 1. тоноҡланыу, төҫһөҙләнеү, бөләңгертләнеү, нурһыҙланыу; 2. *перен.* кәмеү, һүрелеү; **сла́ва его́ тускне́ет** уның даны һүрелә.

ТУ́СКНУТЬ *несов. см.* **тускне́ть.**

ТУТ I *нареч. разг.* 1. (*о месте*) бында, был урында; шунда, шул урында; **тут жа́рко** бында эҫе; 2. (*о времени*) шул ваҡытта, шул саҡта; **тут пришёл това́рищ** шул саҡта иптәш килде; ✧ **(да) и всё тут** ошолай ғына, башҡа әмәл юҡ, бер ни эшләй алмайһың; **тут как тут** *в знач. сказ.* тып итеп килеп еткән.

ТУТ II *м.*, **ТУ́ТА** *ж.* тут (*ағас*).

ТУ́ТОВНИК *м. см.* **тут** II, **ту́та.**

ТУ́ТОВЫЙ *прил.* тут; **ту́товое де́рево** тут ағасы.

ТУФ *м. мин.* туф.

ТУ́ФЛИ *мн.* (*ед.* **ту́фля** *ж.*) туфли.

ТУ́ХЛЫЙ *прил.* еҫләнгән; һөрһөгән (*о мясе, рыбе*); шәрегән, һаҫыған, серек, һаҫыҡ (*о яйце*).

ТУХЛЯ́ТИНА *ж. разг.* 1. *собир.* боҙолған (*йәки* һаҫыған) аҙыҡ-түлек; 2. (*запах*) һөрһөк, һаҫыҡ еҫ.

ТУ́ХНУТЬ I *несов.* 1. һүнеү; **костёр ту́хнет** костер һүнә; 2. *перен.* (*ослабевать*) һүнеү, һүнә (*йәки* кәмей, бөтә) барыу.

ТУ́ХНУТЬ II *несов.* еҫләнеү; һөрһөү (*о мясе, рыбе*).

ТУ́ЧА *ж.* 1. болот; 2. *перен.* (*множество, масса*) бик күп, болот кеүек; **ту́ча комаро́в** болот кеүек серәкәй; 3. *перен.* (*надвигающаяся беда*) ҡара болот; **над ним собрали́сь ту́чи** уның өҫтөндә ҡара болоттар ҡуйырҙы; ✧ **ту́ча ту́чей** бик күңелһеҙ, ҡара янып, һытыҡ сырай менән.

ТУЧНЕ́ТЬ *несов.* йыуанайыу, ҡалынайыу, һимереү.

ТУ́ЧНОСТЬ *ж.* 1. (*полнота*) һимеҙлек, көрлөк; йыуанлыҡ; 2. (*плодородность почвы*) уңдырышлылыҡ; 3. (*полновесность зерна*) тослоҡ; 4. (*сочность и густота травы*) ҡуйылыҡ, һутлылыҡ.

ТУ́ЧНЫЙ *прил.* 1. һимеҙ, көр; йыуан; 2. (*о земле*) уңдырышлы; 3. (*о зерне*) тос; 4. (*о траве*) ҡуйы, һутлы.

ТУШ *м. муз.* туш (*ҡотлау музыкаһы*).

ТУ́ША *ж.* 1. түшкә; **коро́вья ту́ша** һыйыр түшкәһе; 2. *разг.* (*очень толстый человек*) ит бүкәне.

ТУШЕ́ *с. нескл.* туше (1. *муз. музыка ҡоралында уйнаусының баҫмаҡтарға баҫыу ысулы*; 2. *спорт. французса көрәшкәндә, көрәшсенең ҡалаҡ һөйәген ергә тейҙереүе, был — еңелгәнлекте белдерә*).

ТУШЕВА́ТЬ *несов. что* һүрәтте күләгәләү, һүрәткә күләгә төшөрөү.

ТУШЁВКА *ж.* 1. *см.* **тушева́ть**; 2. (*тени, штрихи*) нәҙек һыҙыҡтар, тушевка, ҡарайтма.

ТУШЕ́НИЕ I *с. см.* **туши́ть** I; **туше́ние пожа́ра** янғын һүндереү.

ТУШЕ́НИЕ II *с. см.* **туши́ть** II; **туше́ние мя́са** ит быҡтырыу.

ТУШЁНКА *ж.* тушёнка (*консерваланған ит*).

ТУШЁНЫЙ *прил.* быҡтырып (*йәки* томалап) бешерелгән; **тушёное мя́со** томалап бешерелгән ит.

ТУШИ́ТЬ I *несов. что* 1. һүндереү; **туши́ть ла́мпу** лампаны һүндереү; 2. *перен.* (*подавлять*) баҫыу, бөтөрөү; **туши́ть гнев** асыуҙы баҫыу.

ТУШИ́ТЬ II *несов. что, кул.* быҡтырыу, быҡтырып (*йәки* томалап) бешереү; **туши́ть о́вощи** йәшелсә быҡтырып бешереү.

ТУШКА́НЧИК *м.* ялман.

ТУШЬ *ж.* тушь; **цветна́я тушь** төҫлө тушь.

ТУ́Я *ж.* сауыр, туя.
ТЩА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* ентеклелек.
ТЩА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* ентекләп.
ТЩЕДУ́ШИЕ *с.* сибеклек, хәлһеҙлек, көсһөҙлөк.
ТЩЕДУ́ШНЫЙ *прил.* сибек, хәлһеҙ, көсһөҙ.
ТЩЕСЛА́ВИЕ *с.* маһайыусанлыҡ, дан (*йәки* шөһрәт) һөйөү.
ТЩЕСЛА́ВНЫЙ *прил.* дан (*йәки* шөһрәт) һөйөүсән, маһайыусан.
ТЩЕ́ТНОСТЬ *ж.* файҙаһыҙлыҡ, файҙаһыҙ булыу.
ТЩЕ́ТНЫЙ *прил.* бикәр, файҙаһыҙ.
ТЫ *мест. личн.* һин.
ТЫ́КАТЬ I *несов. разг.* 1. *что, чем* төртөү; **ты́кать па́лкой в зе́млю** таяҡ менән ергә төртөү; 2. *что* (*втыкать, вонзать*) ҡаҙау, сәнсеү; **ты́кать ви́лы в копну́** һәнәкте күбәгә ҡаҙау; 3. *что, чем* (*совать, впихивать*) ҡыҫтырыу, тығыу; **ты́кать топо́р за по́яс** балтаны билгә ҡыҫтырыу; 4. *что, чем* (*показывать на кого-что-л.*) төртөп күрһәтеү; ◇ **ты́кать в глаза́** *что, чем* әрләп теңкәгә тейеү, шелтәләү; **ты́кать (свой) нос** *см.* нос.
ТЫ́КАТЬ II *несов. кого, прост.* «һин» тип өндәшеү.
ТЫ́КАТЬСЯ *несов. разг.* (*лезть, соваться куда-л.*) тығылыу, ҡыҫылыу.
ТЫ́КВА *ж.* ҡабаҡ (*үҫемлеге һәм емеше*).
ТЫ́КВЕННЫЙ *прил.* ҡабаҡ; **ты́квенные се́мечки** ҡабаҡ орлоғо.
ТЫЛ *м.* 1. арт, һырт, арт яҡ; **ве́тер ду́ет с ты́ла** ел арттан иҫә; 2. тыл (*фронт арты территорияһы; армияны хеҙмәтләндереүсе һуғыш сафынан арттағы хәрби частәр, учреждениеләр*).
ТЫЛОВИ́К *м.* тылда хеҙмәт итеүсе.
ТЫЛОВО́Й *прил.* тылдағы; **тылов́ые во́инские ча́сти** тылдағы хәрби частәр; **тылово́й го́спиталь** тылдағы госпиталь.
ТЫ́ЛЬНЫЙ *прил.* арт, арттағы, һырт, арт (*йәки* һырт) яҡ(тағы); **ты́льная часть руки́** ҡулдың һырт яғы.
ТЫН *м.* текмә.
ТЫ́СЯЧА 1. *числ.* мең; 2. *ж. обычно мн.* **ты́сячи** (*множество*) меңләгән, меңәрләгән; **ты́сячи люде́й** меңләгән кеше.
ТЫСЯЧЕ- *ҡушма һүҙҙәрҙең «мең, меңләгән» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө,* *мәҫ.* **тысячегра́нный** мең ҡырлы; **тысячезвёздный** меңләгән йондоҙло.
ТЫСЯЧЕЛЕ́ТИЕ *с.* 1. (*срок*) мең йыл (*йәки* йыллыҡ); 2. (*годовщина*) мең йыл тулыу, мең йыллыҡ.
ТЫСЯЧЕЛЕ́ТНИЙ *прил.* 1. (*о сроке*) мең йыллыҡ; 2. (*о возрасте*) мең йәшәр (*йәки* йәштәге, йәшлек).
ТЫСЯЧЕЛИ́СТНИК *м. бот.* меңьяпраҡ.
ТЫ́СЯЧНЫЙ 1. *числ.* меңенсе; 2. *прил.* (*бесчисленный, многократный*) меңләгән; меңенсе; **ты́сячная толпа́** меңләгән халыҡ төркөмө; **я вспомина́ю об э́том ты́сячный раз** был турала мин меңенсе мәртәбә иҫкә алам; 3. *прил.* (*получаемый от деления на тысячу*) меңдән бер; **ты́сячная до́ля секу́нды** секундтың меңдән бер өлөшө.

ТЫЧИ́НА *ж. разг.* ҡаҙыҡ.
ТЫЧИ́НКА *ж. бот.* һеркә япрағы.
ты́чу, ты́чешь *и т. д. наст. вр. от* **ты́кать** I.
ты́чусь, ты́чешься *и т. д. наст. вр. от* **ты́каться.**
ТЬМА I *ж.* 1. дөм ҡараңғы, ҡараңғылыҡ; 2. *перен.* (*невежество*) наҙанлыҡ, ҡаралыҡ, томаналыҡ.
ТЬМА II *ж. разг.* (*очень много*) бик күп, хисапһыҙ (*йәки* һанһыҙ) күп; ◇ **тьма-тьму́щая** иҫәбе-хисабы юҡ, иҫәпһеҙ-хисапһыҙ.
ТЬФУ *межд.* 1. тфү; 2. *в знач. сказ. прост.* (*наплевать*) төкөрөү.
ТЮБЕТЕ́ЙКА *ж.* түбәтәй, таҡыя.
ТЮБИ́К *м.* тюбик (*вазелин, май, паста, елем кеүек һығып сығарыла торған нәмәләр һалынған һауыт*).
ТЮК *м.* тюк, бәйләм; **тюки́ хло́пка** мамыҡ бәйләмдәре.
ТЮКОВА́ТЬ *несов. что* тюкләү, тюккә бәйләү.
ТЮ́ЛЕВЫЙ *прил.* селтәр, тюль; **тю́левые занаве́ски** тюль шаршау.
ТЮЛЕ́НЕВЫЙ *прил.* тюлень; тюлень тиреһенән эшләнгән (*йәки* тегелгән); **тюле́невый про́мысел** тюлень аулау.
ТЮЛЕ́НИЙ *прил.* тюлень; **тюле́ний жир** тюлень майы.
ТЮЛЕ́НИНА *ж.* тюлень ите.
ТЮЛЕ́НЬ *м.* 1. тюлень; 2. *разг.* (*о неуклюжем человеке*) ауыр, ҡулапаш, һүлпән (*кеше*).
ТЮЛЬ *м.* селтәр, тюль.
ТЮЛЬПА́Н *м.* тюльпан, ләлә.
ТЮРБА́Н *м.* салма.
ТЮРЕ́МНЫЙ *прил.* төрмә; **тюре́мная ка́мера** төрмә камераһы; **за тюре́мной решёткой** төрмәлә.
ТЮРЕ́МЩИК *м.* 1. *уст.* төрмә надзирателе (*йәки* һаҡсыһы); 2. *перен.* иҙеүсе, ҡыҫыусы.
ТЮ́РКИ *мн.* төркиҙәр.
ТЮРКО́ЛОГ *м.* тюрколог (*тюркология буйынса белгес*).
ТЮРКОЛО́ГИЯ *ж.* тюркология (*төрки халыҡтарҙың телдәрен һәм культураларын өйрәнеү фәне*).
ТЮ́РКСКИЙ *прил.* төрки; **тю́ркские языки́** төрки телдәр.
ТЮРЬМА́ *ж.* төрмә.
ТЮ́РЯ *ж.* тюря (*һыуға йәки квасҡа икмәк һәм һуған турап әҙерләнгән аш*).
ТЮФЯ́К *м.* 1. түшәк; 2. *разг.* (*о безвольном человеке*) булдыҡһыҙ, бешмәгән (*кеше*).
ТЯ́ВКАНЬЕ *с. см.* **тя́вкать.**
ТЯ́ВКАТЬ *несов.* сәүкелдәү, сәңкелдәү.
ТЯ́ВКНУТЬ *сов. и однокр.* сәүк (*йәки* сәңк) итеү.
ТЯ́ГА *ж.* 1. *тех.* (*тянущая сила*) көс, тартыу көсө; **парова́я тя́га** пар менән тартыу көсө; 2. (*в печи и т. п.*) тартыу; 3. *ж.-д.* (*совокупность машин*) тартыу көстәре; 4. *перен.* (*стремление*) ынтылыш; **тя́га к нау́ке** фәнгә ынтылыш; **тя́га к культу́ре** культураға ынтылыш; ◇ **дать тя́гу** тайыу, һыҙыу, һыпыртыу, шылыу.

ТЯГА́ТЬСЯ *несов. с кем и без доп.* **1.** *разг.* (*соперничать, соревноваться*) һынашыу, тартышыу, ярышыу; **с ним тяга́ться тру́дно** уның менән ярышыуы ҡыйын; **2.** *уст.* (*судиться*) дәғүәләшеү, даулашыу.

ТЯГА́Ч *м. тех.* тягач (*һөйрәүсе трактор һ. б.*).

ТЯ́ГЛО *с.* **1.** *ист.* тягло (*Мәскәү Русендә хәрби хеҙмәттә булмаған халыҡҡа һалынған һалым*); **2.** *ист.* тягло (*бер крепостной крәҫтиән ғаиләһенә төшә торған оброк, имана һәм шул ғаилә үҙе*); **2.** *собир. животные для перевозки чего-л.*) егем (мал).

ТЯ́ГЛОВЫЙ *прил.*: **тя́гловая си́ла** тартыу көсө.

ТЯ́ГОСТНЫЙ *прил.* **1.** (*трудный*) ауыр, ҡыйын, мөшкөл; **тя́гостная рабо́та** ауыр эш; **2.** (*неприятный, мучительный*) интектергес, яфалы, ғазаплы, күңелһеҙ; **тя́гостное зре́лище** күңелһеҙ күренеш.

ТЯ́ГОСТЬ *ж.* **1.** (*бремя, гнёт*) ауырлыҡ, ҡыйынлыҡ; **2.** (*изнеможение*) хәлһеҙлек, йөҙәгәнлек, хәлдән тайғанлыҡ; **чу́вствовать тя́гость во всём те́ле** бөтә тәндә хәлһеҙлек тойоу; ◇ **быть в тя́гость** *кому* мәшәҡәт (*йәки* ауыр йөк) булыу, ауырлыҡ тейеү.

ТЯГОТЕ́НИЕ *с.* **1.** *физ.* (*притяжение*) тартылыу, тартылыш, тартыу; **си́ла тяготе́ния** тартыу көсө; **2.** (*стремление*) ынтылыш; **тяготе́ние к нау́ке** фәнгә ынтылыш; **3.** (*потребность в свя́зи*) бәйләнеш, бәйләнгән булыу, бәйләнгәнлек; **экономи́ческое тяготе́ние окра́ин к це́нтру** окраиналарҙың экономик яҡтан үҙәккә бәйләнгәнлеге.

ТЯГОТЕ́ТЬ *несов.* **1.** *к чему* (*притягиваться силой тяготения*) тартылыу, ынтылыу; **2.** *к кому-чему* (*испытывать влечение, склонность*) тартылыу, мауығыу; **3.** *над кем-чем, перен.* (*угнетать, подавлять*) баҫыу, иҙеү, ауырлыҡ төшөрөү.

ТЯГОТИ́ТЬ *несов. кого-что* **1.** (*быть в тягость кому-л.*) ауыр йөк булыу, борсоу, уңайһыҙлау, маҙаһыҙлау; **2.** (*мучить*) ғазаплау, яфалау.

ТЯГОТИ́ТЬСЯ *несов.* тарһыныу.

ТЯГУ́ЧИЙ *прил.* **1.** (*способный растягиваться*) һуҙылыусан, тартылыусан, һуҙылмалы, һуҙыла (*йәки* тартыла) торған; **2.** (*густой и вязкий*) ҡуйы, йәбешеүсән, йәбешкәк, һыбашыусан; **3.** *перен.* (*протяжный*) оҙон; **тягу́чая пе́сня** оҙон йыр.

ТЯЖ *м. спец.* **1.** (*ремень, трос*) ҡайыш, арҡан; **2.** (*в упряжке*) тәзе.

ТЯ́ЖБА *ж.* **1.** *уст.* дау, даулашыу; **2.** *перен.* (*спор, состязание*) һүҙ көрәштереү, бәхәс.

ТЯЖЕЛЕ́ТЬ *несов.* ауырайыу.

ТЯЖЕЛО́ *нареч.* **1.** (*грузно*) ауыр, һалмаҡ, һәлмәк, тос; **тяжело́ ступа́ть** һалмаҡ баҫыу; **2.** (*серьёзно*) ҡаты, бик ныҡ; **он тяжело́ бо́лен** ул бик ҡаты сирле; **3.** (*трудно*) ауыр, ҡыйын; **4.** *в знач. сказ. безл.* күңелһеҙ, яманһыу, ауыр; **у него́ тяжело́ на душе́** уға бик ауыр.

ТЯЖЕЛО- *ҡушма һүҙҙәрҙең «ауыр, ныҡ, ҡаты» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **тяжелобольно́й** ҡаты ауырыусы.

ТЯЖЕЛОАТЛЕ́Т *м. спорт.* ауыр атлет.

ТЯЖЕЛОВЕ́С *м.* **1.** *спорт.* ауыр үлсәү көрәшсеһе; **2.** *разг. ж.-д.* ауыр йөклө поезд.

ТЯЖЕЛОВЕ́СНЫЙ *прил.* **1.** (*тяжёлый, массивный*) ауыр, тос, һалмаҡ; **2.** (*громоздкий, неуклюжий*) ауыр, ҡотһоҙ, шөкәтһеҙ; **3.** *ж.-д.* ауыр йөклө; **тяжелове́сный по́езд** ауыр йөклө поезд.

ТЯЖЕЛОВО́З *м.* йөк аты.

ТЯЖЕЛОДУ́М *м. разг.* ауыр (*йәки* аҡрын) уйлаусы (кеше).

ТЯЖЁЛЫЙ *прил.* **1.** ауыр, һалмаҡ; **тяжёлый я́щик** ауыр йәшник; **2.** (*грузный, лишённый лёгкости*) ауыр, һалмаҡ; **тяжёлая по́ступь** һалмаҡ баҫыу; **3.** (*трудный*) ауыр, ҡыйын; **4.** (*серьёзный*) ауыр, ҡаты, ҙур, ныҡ; **тяжёлое заболева́ние** ныҡ сир; **тяжёлая вина́** ҙур ғәйеп; **5.** *перен.* (*напряжённый*) көсөргәнешле, ауыр; **тяжёлое дыха́ние** ауыр һулыш; **6.** (*неприятный, доставляющий беспокойство*) ауыр, насар, яман; **тяжёлый во́здух** насар һауа; **тяжёлый хара́ктер** ауыр холҡ; **7.** (*суровый*) ҡаты; **тяжёлое наказа́ние** ҡаты яза; **8.** *перен.* ҡайғылы, ауыр, ғазаплы, яфалы, ҡыйын, күңелһеҙ; **тяжёлое чу́вство** ауыр тойғо; **9.** *воен.* ауыр, көслө; **тяжёлый танк** ауыр танк; ◇ **тяжёлая рука́** ныҡ һуға торған (кеше); ҡул арты ауыр; **тяжёлый на подъём** ялҡау, ауыр ҡуҙғалыусан, ауыр ҡуҙғала торған, ауыр һөйәкле.

ТЯ́ЖЕСТЬ *ж.* **1.** тартыу, тартым; **центр тя́жести** 1) *физ.* тартыу үҙәге; 2) *перен.* асыл, нигеҙ; **2.** (*тяжёлый предмет, груз*) ауырлыҡ, һалмаҡлыҡ; ауыр нәмә, йөк; **3.** (*трудность*) ауырлыҡ, ҡыйынлыҡ; **4.** (*суровость*) ҡатылыҡ; **тя́жесть наказа́ния** язаның ҡатылығы.

ТЯ́ЖКИЙ *прил. см.* **тяжёлый** 2—4, 6—8.

ТЯНУ́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* тартыу, һөйрәү; **тяну́ть кана́т** арҡан тартыу; **2.** (*обладать тягой*) тартыу; **пе́чка хорошо́ тя́нет** мейес яҡшы тарта; **3.** *что, с чем и без доп.* (*медлить*) һуҙыу, оҙаҡлатыу; **тяну́ть вре́мя** ваҡытты һуҙыу (*берәй эште эшләүҙә*); **4.** *кого-что* (*звать с собой, манить*) һөйрәү, эйәртеү; тартыу, ҡыҙыҡтырыу; **5.** *безл. чем* (*о струе воздуха, о запахе*) килеү, аңҡыу; **6.** *что* һуҙып йырлау (*йәки* көйләү); **тяну́ть пе́сню** йырҙы һуҙып йырлау; **7.** *что, тех.* һуҙып яһау; **тяну́ть про́волоку** сым һуҙып яһау; **8.** *что* һуҙыу, үткәреү, тартыу; **тяну́ть верёвку че́рез двор** йорт аша бау һуҙыу; **тяну́ть телефо́нную ли́нию** телефон линияһы үткәреү; **9.** (*весить*) тартыу, килеү; **арбу́з тя́нет три килогра́мма** ҡарбуз өс килограмм тарта; ◇ **тяну́ть жи́лы** *из кого* елеген һурыу; **тяну́ть за́ душу, тяну́ть ду́шу** *из кого* 1) интектереү, ғазап сиктереү; 2) теңкәгә тейеү, үҙәккә үтеү; **тяну́ть за язы́к** *кого* көсләп һөйләтеү.

ТЯНУ́ТЬСЯ *несов.* **1.** һуҙылыу (*в длину*); үрелеү (*вверх*); **2.** (*потягиваться*) тартылыу; **3.** (*простираться*) һуҙылып (*йәки* йәйелеп) китеү; **за го́родом тя́нется степь** ҡала арьяғында дала һуҙылып китә; **4.** (*длиться*) дауам итеү, һуҙылыу; **боле́знь тя́нется уже́**

два **ме́сяца** ауырыу инде ике ай дауам итә; 5. (*проходить — о времени*) уҙыу, үтеү; 6. (*стремиться*) ынтылыу, һонолоу, һуҙылыу, талпыныу, тартылыу; **ребёнок тя́нется к ма́тери** сабый әсәһенә ынтыла; 7. (*двигаться вереницей*) бер-бер артлы барыу, үтеү; **по доро́ге тяну́лись стада́** юл буйлап бер-бер артлы көтөү үтте; 8. *с кем, разг.* (*тягаться, соперничать*) тиңләшергә (*йәки* етергә) тырышыу; 9. *страд. к* **тяну́ть** 1, 3, 6—8.

ТЯНУ́ЧКА *ж.* тянучка (*кәнфит төрө*).

ТЯП *межд.*: **тя́п да ля́п, тя́п-ля́п** ләп-ләп, ашыҡ-бошоҡ, нисек етте шулай.

ТЯ́ПАТЬ *несов. что и без доп., разг.* (*рубить, сечь*) сабыу, сабып өҙөү.

ТЯ́ПКА *ж.* тәпке, турағыс (*сечка*); сапҡыс, сапҡы (*для обработки почвы*).

ТЯ́ПНУТЬ *сов.* 1. *однокр. см.* **тя́пать;** 2. *кого-что, прост.* (*укусить*) тешләү, ам итеү; 4. *кого-что, прост.* (*украсть*) урлап алыу.

ТЯ́ТЕНЬКА *м. прост. ласк. от* **тя́тя.**

ТЯ́ТЯ *м. прост.* ата, атай.

У

У I *межд.* 1. (*для выражения укоризны, угрозы, негодования*) әй, ух; 2. (*для выражения испуга, страха*) ой, оһ, аһ, абау!; **у, как стра́шно!** ой, ниндәй ҡурҡыныс!

У II *предлог с род. п.* 1. (*около, возле*) эргәһендә, янында, алдында, ҡаршыһында, төбөндә, буйында; **у две́ри** ишек төбөндә; **у руля́** руль янында; **у реки́** йылға буйында; 2. (*при, вместе*) бергә, =да (=дә, =ҙа, =ҙә, =на, =нә, =та, =тә), =ында (=ендә); **жить у свои́х роди́телей** үҙ ата-әсәләреңдә тороу; 3. (*при указании на источник получения, приобретения чего-л.*) =дан (=дән, =ҙан, =ҙән, =нан, =нән, =тан, =тән); **спроси́ть у учи́теля** уҡытыусынан һорау; 4. (*при обозначении принадлежности*) =дың (=дең, =ҙың, =ҙең, =ның, =нең, =тың, =тең); =да (=дә, =ҙа, =ҙә, =ла, =лә, =та, =тә); **у него́ три сы́на** уның өс улы бар; **он живёт у дя́ди** ул ағаһында тора; 5. (*со словом «меня» при выражении угрозы*); **смотри́ ты у меня́!** ҡара, мин һине!; **бу́дешь ты у меня́ знать!** өйрәтермен әле мин һине!

У= *приставка* 1. *ҡылым яһағанда ҡулланылып, түбәндәгеләрҙе аңлата*; 1) *хәрәкәттең юнәлешен, китеүҙе, юҡ булыуҙы, мәҫ.* **увезти́** алып китеү; **улете́ть** осоп китеү; 2) *бер нәмәне алыуҙы, кәметеүҙе, мәҫ.* **урва́ть** йолҡоп алыу; 3) *хәрәкәттең тулылығын*: а) *эш, хәрәкәттең бөтә объектҡа таралыуын, мәҫ.* **убели́ть** ағартып сығыу; б) *эште тейешле нәтижәгә килтереп еткереүҙе, мәҫ.* **убаю́кать** бәүетеп йоҡлатыу; в) *эш, хәрәкәттең ҡаршылыҡтарға ҡарамаҫтан булыуын, эшләнеүен, мәҫ.* **убере́чь** һаҡлап алып ҡалыу; г) *эштең, хәрәкәттең ныҡлығын, нигеҙлелеген, мәҫ.* **уле́чься** ятып алыу; 4) *берәй нәмәнең эсенә индереүҙе, күпмелер һалыуҙы, ҡуйыуҙы, мәҫ.* **умести́ть** тығыҙлап урынлаштырыу; 5) *берәй эш, хәрәкәт һөҙөмтәһендә нәмәнең яңы сифат алыуын йәки сифаттың көсәйеүен, мәҫ.* **удорожи́ть** ҡыйбатландырыу; **ухва́сить** асытыу; 2. *ҡайһы бер ҡылымдарҙан тамамланған төр яһай, мәҫ.* **укра́сть** урлап китеү.

УБА́ВИТЬ *сов.* 1. *что, чего* кәметеү, кәметә төшөү, аҙайтыу (*йәки* әҙәйтеү); төшөрөү (*цену*); **уба́вить ско́рость** тиҙлекте кәметеү; **уба́вить расхо́ды** сығымдарҙы аҙайтыу; 2. *что и без доп., портн.* тарайтыу, оҙонайтыу, ҡыҫҡартыу, кәметеү; **уба́вить рукава́** еңде ҡыҫҡартыу; 3. *что и без доп.* (*похудеть, потерять в весе*) кәмеү, ябығыу.

УБА́ВИТЬСЯ *сов.* аҙайыу (*йәки* әҙәйеү), ҡыҫҡарыу, төшөү, кәмеү; **дни уба́вились** көндәр ҡыҫҡарҙы.

УБАВЛЕ́НИЕ *с. см.* **уба́вить(ся).**

УБАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **уба́вить.**

УБАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **уба́виться;** 2. *страд. к* **убавля́ть.**

УБАЮ́КАТЬ *сов.* 1. *кого* (*ребёнка*) бәүетеп йоҡлатыу, бәү-бәү иттереү; 2. *кого* (*нагнать дремоту*) ойотоу, йоҡомһоратыу, йоҡо килтереү; 3. *кого-что, перен.* (*успокоить*) йыуатыу, тынысландырыу.

УБАЮ́КИВАТЬ *несов. см.* **убаю́кать.**

УБЕГА́ТЬ *несов. см.* **убежа́ть.**

УБЕДИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* ышандырырлыҡ, ышанырлыҡ булыу.

УБЕДИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. ышанырлыҡ, ышандырырлыҡ; **убеди́тельные до́воды** ышандырырлыҡ дәлилдәр; 2. (*настоятельный*) үтенесле, бик ныҡ; **убеди́тельная про́сьба** үтенеп һорау.

УБЕДИ́ТЬ *сов. кого-что* 1. *в чём* (*заставить поверить чему-л.*) инандырыу, ышандырыу; 2. *с неопр.* (*заставить сделать что-л.*) күндереү.

УБЕДИ́ТЬСЯ *сов.* ышаныу.

УБЕЖА́ТЬ *сов.* 1. югереп китеү; **де́ти убежа́ли в лес** балалар урманға югереп киттеләр; 2. (*уйти тайком*) ҡасыу, ҡасып китеү, һыпыртыу; 3. ташыу, ташып сығыу; **молоко́ убежа́ло** һөт ташҡан.

УБЕЖДА́ТЬ *несов. см.* **убеди́ть.**

УБЕЖДА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **убеди́ться;** 2. *страд. к* **убежда́ть.**

УБЕЖДЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **убеди́ть** 1 *и* **убеди́ться;** 2. *мн.* **убежде́ния** ҡараш, фекер; **отста́ивать свои́ убежде́ния** үҙ ҡараштарыңды яҡлау.

УБЕЖДЁННОСТЬ *ж.* ышанғанлыҡ, инанғанлыҡ.

УБЕЖДЁННЫЙ *прич. и прил.* ышанған, инанған, ныҡ ышанған.

УБЕ́ЖИЩЕ *с.* 1. ышыҡ урын (*йәки* ер), төлөк; 2. *воен.* убежище; 3. *юр.* һыйыныу; **пра́во убе́жища** һыйыныу хоҡуғы (*бер ил тарафынан эҙәрләнгән кешеләргә икенсе илдең үҙендә йәшәргә рөхсәт итеүе*).

УБЕЛИ́ТЬ *сов. кого-что* ағартып сығыу, ағартыу.

УБЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **убели́ть.**

УБЕРЕГА́ТЬ *несов. см.* **убере́чь.**

УБЕРЕГА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **убере́чься;** 2. *страд. к* **уберега́ть.**

УБЕРЕ́ЧЬ *сов. кого-что* һаҡлау, һаҡлап алып ҡалыу; **убере́чь ребёнка от просту́ды** баланы һыуыҡ тейеүҙән һаҡлап алып ҡалыу.

УБЕРЕ́ЧЬСЯ *сов.* һаҡланып (*йәки* үҙен һаҡлап) ҡалыу; **убере́чься от просту́ды** һыуыҡ тейеүҙән һаҡланып ҡалыу.

УБИВА́ТЬ *несов. см.* **уби́ть.**

УБИВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **уби́ться;** 2. *страд. к* **убива́ть;** 3. *о ком-чём, из-за кого-чего и без доп., разг.* (*сильно страдать*) өҙгөләнеү, өҙәләнеү.

УБИ́ЙСТВЕННЫЙ *прил.* 1. (*губительный*) үлтергес, һәләкәтле; 2. *перен.* (*необычайно тяжёлый*) бик ауыр, сыҙап булмаҫлыҡ; **уби́йственная весть** бик ауыр хәбәр; 3. *перен. разг.* (*невыносимо плохой*) үтә насар; **уби́йственная пого́да** үтә насар һауа; 4. *перен. разг.* (*необычайный*) ғәҙәттән тыш.

УБИ́ЙСТВО *с.* үлтереш, үлеш-ҡырылыш.

УБИ́ЙЦА *м. и ж.* кеше үлтереүсе.

УБИРА́ТЬ *несов. см.* **убра́ть.**

УБИРА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **убра́ться;** 2. *страд. к* **убира́ть.**

УБИ́ТЫЙ 1. *прич.* үлтерелгән, үлгән; 2. *в знач. сущ. м.* үлек; үлтерелгән кеше, үлгән; 3. *прил. перен.* (*угнетённый*) ауыр ҡайғы баҫҡан, ҡаты ҡайғыға төшкән, ҡайғылы, күңеле төшөнкө; **уби́тый го́рем** ауыр ҡайғы баҫҡан; ◇ **молча́ть как уби́тый** өнһөҙ тороу, өндәшмәү; **спать как уби́тый** үлек кеүек йоҡлау.

УБИ́ТЬ *сов.* 1. *кого* үлтереү; 2. *что, перен.* (*уничтожить*) юҡ итеү, юҡҡа сығарыу, өҙөү; **уби́ть вся́кую наде́жду** бөтә өмөттө өҙөү; 3. *кого-что, перен.* (*сильно огорчить*) ҡаты ҡайғыртыу, аяҡтан йығыу, үлтереү, ҡайғыға һалыу, бөтөрөү; **э́то изве́стие уби́ло его́** был хәбәр уны аяҡтан йыҡты; 4. *что, перен.* (*израсходовать*) әрәм итеү, түгеү, тотоу; **на э́то де́ло уби́то мно́го эне́ргии** был эшкә күп энергия әрәм ителде; ◇ **уби́ть вре́мя** ваҡыт уҙғарыу; **уби́ть двух за́йцев** ике кәмә ҡойроғон тотоу.

УБИ́ТЬСЯ *сов.* 1. *разг.* (*разбиться насмерть*) имгәнеп үлеү; 2. *прост.* (*ушибиться*) ҡаты имгәнеү, биртенеү.

УБЛАГОТВОРИ́ТЬ *сов. кого-что, ирон.* тулыһы менән ҡәнәғәт итеү; ҡәнәғәтләндереү.

УБЛАГОТВОРЯ́ТЬ *несов. см.* **ублаготвори́ть.**

УБЛАЖА́ТЬ *несов. см.* **ублажи́ть.**

УБЛАЖИ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* күңелен күреү (*йәки* табыу).

УБЛЮ́ДОК *м. прост.* әҙәм ҡалдығы, сөрхәнтәй, шәрәмәт (*кеше*).

УБО́ГИЙ *прил.* 1. (*имеющий увечье*) ғәрип, зәғиф; 2. (*очень бедный*) бик ярлы, меҫкен,фәҡир; **убо́гое жили́ще** ярлы торлаҡ; 3. *перен.* һай, бик ярлы; **убо́гое воображе́ние** бик ярлы хыял.

УБО́ГОСТЬ *ж.*, **УБО́ЖЕСТВО** *с.* 1. (*уродство*) ғәриплек, зәғифлек; 2. (*непривлекательность*) шөкәтһеҙлек; 3. *перен.* (*ничтожность*) һайлыҡ, бик һай булыу, ярлылыҡ; **убо́жество мы́слей** фекер һайлығы.

УБО́Й *м.* һуйыу, салыу; ◇ **корми́ть на убо́й** һуғымға һимертеү; **посыла́ть на убо́й** үлемгә ебәреү.

УБО́ЙНОСТЬ *ж. воен.* ҡырыу, үлтереү, зарарлау (*йәки* һәләк итеү) көсө; **убо́йность артиллери́йского огня́** артиллерия утының һәләк итеү көсө.

УБО́ЙНЫЙ *прил.* 1. һуғымлыҡ, һуғым; **убо́йный скот** һуғым малы; 2. *воен.* үлтергес, һәләк иткес, ҡыйратҡыс; **убо́йная мо́щность артиллери́йского огня́** артиллерия утының ҡыйратҡыс ҡеүәте.

УБО́Р *м. уст.* биҙәнеү, яһаныу әйбере, кейем; ◇ **головно́й убо́р** баш кейеме.

УБО́РИСТЫЙ *прил.* тығыҙ, йыш, йыш итеп (*яҙылған йәки баҫылған*); **убо́ристый по́черк** йыш почерк.

УБО́РКА *ж. см.* **убра́ть** 1—3.

УБО́РНАЯ *ж.* 1. *театр.* кейенеү бүлмәһе; 2. бәҙрәф.

УБО́РОЧНЫЙ *прил.* урып-йыйыу; **убо́рочные маши́ны** урып-йыйыу машиналары; **убо́рочная кампа́ния** урып-йыйыу кампанияһы.

УБО́РЩИК *м.* йыйыштырыусы.

УБО́РЩИЦА *ж. р. к* **убо́рщик.**

УБРА́НСТВО *с.* (*меблировка, сервировка и т. п.*) зиннәт, йорт йыһаздары, биҙәү нәмәләре; 2. *перен.* (*наряд, украшение*) биҙәнеү, кейенеү, кейем.

УБРА́ТЬ *сов.* 1. *что* (*унести, снять*) алып ҡуйыу, йыйыштырыу, йыйыштырып ҡуйыу; **убра́ть из ко́мнаты ли́шние ве́щи** бүлмәләге артыҡ әйберҙәрҙе алып ҡуйыу; 2. *что* йыйып алыу; **своевре́менно убра́ть урожа́й** уңышты үҙ ваҡытында йыйып алыу; 3. *что* (*привести в порядок*) йыйыштырыу; **убра́ть ко́мнату** бүлмәне йыйыштырыу; 4. *кого-что* (*устранить*) алыу; 5. *что* (*украсить*) биҙәү, матурлау; **убра́ть зал цвета́ми** залды сәскәләр менән биҙәү; 6. *что* (*поместить куда-л., спрятать*) һалып (*йәки* алып) ҡуйыу, урынлаштырыу; **убра́ть тетра́ди в шкаф** дәфтәрҙәрҙе шкафҡа һалып ҡуйыу.

УБРА́ТЬСЯ *сов.* 1. *разг.* (*удалиться, уйти*) сығып китеү, үксә күтәреү, ыҫҡыныу; **убра́ться подобру́-поздоро́ву** яҡшы саҡта сығып китеү; 2. *с чем, разг.* (*окончить работы в поле*) бөтөрөү, йыйып бөтөрөү (*йәки* алыу); 3. *разг.* (*привести в порядок что-л.*) йыйыштырыныу; **убра́ться к пра́зднику** байрамға йыйыштырыныу; 4. *уст.* (*нарядиться*) кейенеү, биҙәнеү, кейенеү-яһаныу.

УБЫВА́ТЬ *несов. см.* **убы́ть.**

У́БЫЛЬ *ж.* 1. кәмеү, ҡайтыу, аҙайыу, тартылыу; **вода́ пошла́ на у́быль** һыу ҡайта башланы; 2. (*убыток*) кәмегән әйбер, зарар, зыян.

УБЫ́ТОК *м.* зыян, зарар; **терпе́ть убы́тки** зыян күреү.

УБЫ́ТОЧНЫЙ *прил.* зарарға эшләй торған, зарар (*йәки* зыян) килтерә торған, зарарға эшләүсе.

УБЫ́ТЬ *сов.* кәмеү, ҡайтыу, аҙайыу, тартылыу; **вода́ убыла́** һыу кәмене; **наро́ду у́было** *безл.* халыҡ аҙайҙы.

УВАЖА́ЕМЫЙ 1. *прич.* хөрмәтләнә-

(*йәки* хөрмәт ителә) торған; 2. *прил.* хөрмәтле, арҙаҡлы; **уважа́емый това́рищ** хөрмәтле иптәш.

УВАЖА́ТЬ *несов. кого-что* арҙаҡлау, хөрмәтләү, ихтирам (*йәки* хөрмәт, риғәйә) итеү, ололау.

УВАЖЕ́НИЕ *с.* хөрмәт, илтифат, ихтирам, риғәйәт, ололау; **досто́йный уваже́ния** хөрмәткә лайыҡлы.

УВАЖИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* ғәфү итерлек, иғтибарға (*йәки* иҫәпкә) алырлыҡ; **уважи́тельная причи́на** ғәфү итерлек сәбәп.

УВА́ЖИТЬ *сов. разг.* 1. *что* үтәү, иғтибарға алыу, кәнәғәтләндереү, кире ҡаҡмау; **я ува́жил ва́шу про́сьбу** мин һеҙҙең үтенесегеҙҙе үтәнем; 2. *кого* хөрмәт итеү, күңелен күреү; **ува́жить роди́телей** ата-әсәнең күңелен күреү.

У́ВАЛЕНЬ *м. разг.* ауыр, нәкәҫ, яй ҡуҙғалыусан кеше.

УВА́РИВАТЬ *несов. см.* **увари́ть.**

УВА́РИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **увари́ться;** 2. *страд. к* **ува́ривать.**

УВАРИ́ТЬ *сов. что* 1. *разг.* еткерә бешереү, бешереп алыу; **увари́ть ку́рицу** тауыҡты еткерә бешереү; 2. (*кипячением уменьшить количество чего-л.*) ҡайнатып кәметеү; **увари́ть суп** ашты ҡайнатып кәметеү.

УВАРИ́ТЬСЯ *сов.* 1. бешеп етеү (*йәки* сығыу); **мя́со увари́лось** ит бешеп сыҡты; 2. (*уменьшиться в количестве от кипячения*) ҡайнап кәмеү.

УВЕДОМИ́ТЕЛЬ *м.* белдереүсе, хәбәр итеүсе.

УВЕДОМИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* белдереү, хәбәр итеү; **уведоми́тельное письмо́** белдереү хаты.

УВЕ́ДОМИТЬ *сов. кого-что* белдереү, хәбәр итеү.

УВЕДОМЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **уве́домить;** 2. (*письменное извещение*) белдереү ҡағыҙы (*йәки* хаты).

УВЕДОМЛЯ́ТЬ *несов. см.* **уве́домить.**

УВЕЗТИ́ *сов. кого-что, в разн. знач.* алып китеү.

УВЕКОВЕ́ЧЕНИЕ *с. см.* **увекове́чить.**

УВЕКОВЕ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **увекове́чить.**

УВЕКОВЕ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **увекове́читься;** 2. *страд. к* **увекове́чивать.**

УВЕКОВЕ́ЧИТЬ *сов. кого-что* мәңгеләштереү, ғүмерлеккә (*йәки* мәңгегә) ҡалдырыу, мәңгегә һаҡлау, мәңге иҫтә ҡалдырыу.

УВЕКОВЕ́ЧИТЬСЯ *сов.* ғүмерлеккә (*йәки* мәңгелеккә) ҡалыу, мәңгегә иҫтәлек булып ҡалыу, мәңге иҫтә ҡалыу.

УВЕЛИЧЕ́НИЕ *с. см.* **увели́чить(ся).**

УВЕЛИЧИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* ҙурайтҡыс, ҙурайтып күрһәтә торған; **увеличи́тельное стекло́** ҙурайтып күрһәтә торған быяла; **увеличи́тельные су́ффиксы** *лингв.* артыҡлыҡ дәрәжәһе суффикстәре.

УВЕЛИ́ЧИТЬ *сов. что* 1. арттырыу, ҙурайтыу, күбәйтеү; **увели́чить пло́щадь посе́вов** сәсеүлек майҙанын арттырыу; **увели́чить портре́т** портретте ҙурайтыу; 2. (*усилить*) көсәйтеү, арттырыу.

УВЕЛИ́ЧИТЬСЯ *сов.* 1. артыу, ҙурайыу, күбәйеү; **о́пухоль увели́чилась** шеш ҙурайған; 2. (*усилиться*) көсәйеү, артыу; **опа́сность увели́чилась** ҡурҡыныс артты.

УВЕНЧА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что, уст. поэт.* таж кейҙереү; 2. *кого* венок кейҙереү; **увенча́ть победи́телей лавро́вым венко́м** еңеүселәргә лавр веногы кейҙереү; 3. *что чем* (*закончить*) бөтөрөү, ослап ҡуйыу, тамамлау; **зда́ние увенча́ли ба́шней** бинаны башня менән ослап ҡуйҙылар; 4. *что, перен.* (*успешно завершить*) уңышлы тамамлау.

УВЕНЧА́ТЬСЯ *сов.* 1. *уст. поэт.* таж кейеү; 2. *перен.* (*завершиться*) тамамланыу; **де́ло увенча́лось по́лным успе́хом** эш бик уңышлы тамамланды.

УВЕ́НЧИВАТЬ *несов. см.* **увенча́ть.**

УВЕ́НЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **увенча́ться;** 2. *страд. к* **уве́нчивать.**

УВЕРЕ́НИЕ *с.* ышандырыу, ышаныс белдереү.

УВЕ́РЕННОСТЬ *ж.* ышанғанлыҡ, ышаныс, ныҡ ышанғанлыҡ, ышаныслылыҡ, ышаныусылыҡ.

УВЕ́РЕННЫЙ 1. *прич.* ышанған; 2. *прил.* (*твёрдый, спокойный*) ышаныслы, ышаныулы; **уве́ренный шаг** ышаныслы аҙым; 3. *прил.* (*убеждённый*) ныҡ ышанған; ◇ **бу́дь(те) уве́рен(ы)!** шикләнмә(ғыҙ)!, борсолма(ғыҙ)!

УВЕ́РИТЬ *сов. кого-что* ышандырыу.

УВЕ́РИТЬСЯ *сов.* ышаныу; **я уве́рился в его́ дру́жбе** мин уның дуҫлығына ышандым.

УВЕРНУ́ТЬСЯ *сов.* 1. ситкә тайпылып ҡалыу, тайпылыу, ялтаныу; **уверну́ться от уда́ра** һуғыуҙан ситкә тайпылып ҡалыу; 2. *перен. разг.* ҡасыу, тайпылыу; **уверну́ться от прямо́го отве́та** тура яуаптан ҡасыу.

УВЕ́РОВАТЬ *сов. во что, книжн.* ныҡ (*йәки* тамам) ышаныу.

УВЁРТКА *ж.* хәйлә, әмәл, ҡойроҡ болғау, ялған сәбәп.

УВЁРТЛИВОСТЬ *ж. прям. и перен.* сослоҡ, йылғырлыҡ, шымтағайлыҡ.

УВЁРТЛИВЫЙ *прил.* 1. (*подвижный, ловкий*) сос, йылғыр, шымтағай; 2. *перен.* (*хитрый*) хәйләкәр, һылтау табыусан.

УВЁРТЫВАТЬСЯ *несов. см.* **уверну́ться.**

УВЕРТЮ́РА *ж.* увертюра (1. *операның, опереттаның, балеттең инеш музыкаһы;* 2. *оркестр өсөн яҙылған соната формаһындағы әҫәр*).

УВЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **уве́рить.**

УВЕРЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **уве́риться;** 2. *страд. к* **уверя́ть.**

УВЕСЕЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **увесели́ть;** 2. *обычно мн.* **увеселе́ния** (*зрелище, развлечение*) күңел асыу, уйын-көлкө, уйнап көлөү, тамаша.

УВЕСЕЛИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* күңел асҡыс (*йәки* асыусы, аса торған).

УВЕСЕЛИ́ТЬ *сов. см.* **увеселя́ть.**

УВЕСЕЛЯ́ТЬ *несов. кого-что* күңелен асыу (*йәки* күтәреү), кәйефләндереү.

УВЕ́СИСТЫЙ *прил.* 1. тос, ауыр ғына, һәлмәк; **уве́систый чемода́н** һәлмәк сумаҙан; 2. *перен. разг.* (*сильный*) көслө, бик ҡаты, ныҡ; **уве́систый уда́р** бик ҡаты һуғыу.

УВЕ́СИТЬ *сов. прост. см.* **уве́шать.**

УВЕСТИ́ *сов. кого-что* 1. алып китеү; **увести́ дете́й погуля́ть** балаларҙы йөрөтөргә алып китеү; 2. (*украсть*) урлап алып китеү; **увести́ ло́шадь** атты урлап алып китеү.

УВЕ́ЧИТЬ *несов. кого-что* имгәтеү, биртендереү, зәғифләү, ғәриpләндереү.

УВЕ́ЧИТЬСЯ *несов.* 1. (*калечиться*) имгәнеү, биртенеү, зәғифләнеү, ғәриpләнеү; 2. *страд. к* **уве́чить.**

УВЕ́ЧНЫЙ *прил. уст.* имгәнгән, биртенгән, ғәриpләнгән.

УВЕ́ЧЬЕ *с.* зәғифлек, ғәриплек.

УВЕ́ШАТЬ *сов. что, чем* элеп (*йәки* аҫып, элгеләп) бөтөрөү, тултырыу; **уве́шать сте́ны карти́нами** стенаға рәсемдәр элеп бөтөрөү.

УВЕ́ШАТЬСЯ *сов.* (үҙеңә төрлө нәмәләр) тағыу, аҫыу, тағып (*йәки* аҫып) бөтөү.

УВЕ́ШИВАТЬ *несов. см.* **уве́шать.**

УВЕ́ШИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **уве́шаться;** 2. *страд. к* **уве́шивать.**

УВЕЩА́НИЕ *с.* 1. *см.* **увеща́ть;** 2. (*наставление*) өгөт-нәсихәт, өгөт, дим.

УВЕЩА́ТЬ *несов. кого* өгөтләү, димләү, өгөт-нәсихәт биреү.

УВЕЩЕВА́НИЕ *с. см.* **увеща́ть.**

УВЕЩЕВА́ТЬ *несов. см.* **увеща́ть.**

УВИВА́ТЬ *несов. см.* **уви́ть.**

УВИВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **уви́ться;** 2. *разг.* (*вертеться возле кого-чего-л.*) берәйһе артынан йөрөү, эргәһендә сыбаланыу, бөтөрөлөп йөрөү, уралыу; 3. *страд. к* **увива́ть.**

УВИДА́ТЬ(СЯ) *сов. разг. см.* **уви́деть(ся).**

УВИ́ДЕТЬ *сов. кого-что* 1. күреү, күреп ҡалыу; **он его́ уви́дел и́здали** ул уны алыҫтан күрҙе; **уви́деть ста́рого прия́теля** иҫке дуҫты күреү; 2. (*осознать, понять*) күреү, аңлау, аңлап алыу, белеү.

УВИ́ДЕТЬСЯ *сов.* күрешеү, осрашыу.

УВИ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **увильну́ть.**

УВИЛЬНУ́ТЬ *сов. разг.* 1. (*убежать*) ҡасыу, тайпылып ҡалыу; 2. *от чего, перен.* ҡасыу, тайпылыу; **увильну́ть от прямо́го отве́та** тура яуап биреүҙән ҡасыу.

УВИ́ТЬ *сов. что* 1. ypay, сырмау, урап (*йәки* сырмап) алыу; **цветы́ уви́ли терра́су** сәскәләр террасаны урап алған; 2. *разг.* (*наматывая, уместить*) сырмап бөтөрөү, сырмап һыйҙырыу.

УВИ́ТЬСЯ *сов. разг.* 1. (*о растительности*) урап (*йәки* сырмап) алыу; 2. (*наматываясь, уместиться*) уралып (*йәки* сырмалып) һыйыу.

УВЛАЖНЕ́НИЕ *с. см.* **увлажни́ть(ся).**

УВЛАЖНИ́ТЬ *сов. что* дымлау, еүешләү, дымландырыу.

УВЛАЖНИ́ТЬСЯ *сов.* дымланыу, еүешләнеү, дым тартыу.

УВЛАЖНЯ́ТЬ *несов. см.* **увлажни́ть.**

УВЛАЖНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **увлажни́ться;** 2. *страд. к* **увлажня́ть.**

УВЛЕКА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* мауыҡтырғыс, ҡыҙыҡтырғыс, ҡыҙыҡлы; **увлека́тельная кни́га** мауыҡтырғыс китап.

УВЛЕКА́ТЬ *несов. см.* **увле́чь.**

УВЛЕКА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **увле́чься;** 2. *страд. к* **увлека́ть.**

УВЛЕКА́ЮЩИЙСЯ 1. *прич.* мауығыусы, ҡыҙыҡһыныусы; 2. *прил.* мауығыусан, ҡыҙыҡһыныусан; **увлека́ющаяся нату́ра** ҡыҙыҡһыныусан кеше; 3. *прил.* (*легко влюбляющийся*) бик тиҙ ғашиҡ булыусан.

УВЛЕЧЕ́НИЕ *с.* 1. (*пыл, воодушевление*) рухланыу, дәрт; 2. мауығыу, бирелеү; **увлече́ние спо́ртом** спорт менән мауығыу; 3. (*влюблённость*) ғашиҡ булыу, яратып йөрөү.

УВЛЕ́ЧЬ *сов.* 1. *кого-что* (*унести, увести*) эйәртеп алып китеү; 2. *кого, перен.* алып (*йәки* алып кереп) китеү; **мечты́ увлекли́ его́ далеко́** хыялы уны бик алыҫҡа алып китте; 3. *кого, перен.* (*вызвать заинтересованность в чём-л.*) мауыҡтырыу, ҡыҙыҡһындырыу; 4. *кого, перен.* (*заставить влюбиться*) күңелен биләү, әүрәтеү, башын әйләндереү, үҙеңә ғашиҡ итеү.

УВЛЕ́ЧЬСЯ *сов.* 1. *чем* (*целиком отдаться чему-л.*) бирелеү, мауығыу, мауығып (*йәки* бирелеп) китеү, маң булыу; 2. *кем* (*влюбиться*) ғашиҡ булыу, яратып йөрөү.

УВО́Д *м.* 1. *см.* **увести́;** 2. *тех.* (*смещение*) күсеү; **уво́д автомоби́льного колеса́** автомобиль тәгәрмәсенең күсеүе.

УВОДИ́ТЬ *несов. см.* **увести́.**

УВОЗИ́ТЬ *несов. см.* **увезти́.**

УВО́ЛИТЬ *сов. кого-что* 1. сығарыу, эштән сығарыу; **уво́лить в отста́вку** отставкаға сығарыу; 2. *обычно повел.* **уво́ль(те)** ҡотҡар(-ығыҙ); **уво́льте меня́ от его́ посеще́ний** уның килеп йөрөүенән мине ҡотҡарығыҙ.

УВО́ЛИТЬСЯ *сов.* сығыу, эштән сығыу (*йәки* китеү); **уво́литься с рабо́ты** эштән сығыу.

УВОЛО́ЧЬ *сов. кого-что, разг.* һөйрәп алып китеү.

УВОЛЬНЕ́НИЕ *с. см.* **уво́лить** 1; **увольне́ние в отста́вку** отставкаға сығыу.

УВОЛЬНИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. эштән бушатыу (*йәки* сығарыу); **увольни́тельная запи́ска** эштән бушатыу ҡағыҙы; 2. *в знач. сущ.* **увольни́тельная** *ж.* увольнительный (*ғәскәри хеҙмәттәге кешегә ваҡытлыса сығып йөрөргә рөхсәт ителгән документ*).

УВОЛЬНЯ́ТЬ *несов. см.* **уво́лить** 1.

УВОЛЬНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **уво́литься;** 2. *страд. к* **увольня́ть.**

УВЫ́ *межд.* аһ, әттәгенәһе.

УВЯДА́НИЕ *с. см.* **увя́нуть.**

УВЯДА́ТЬ *несов. см.* **увя́нуть.**

УВЯ́ДШИЙ *прил. прям. и перен.* һулыған, шиңгән; **увя́дший цвето́к** һулыған сәскә; **увя́дшая красота́** һулыған һылыулыҡ.

УВЯЗА́ТЬ I *сов. что* 1. (*упаковать*) бәйләп ҡуйыу, сырмап (*йәки* урап) бәйләү; 2. *перен.* (*согласовать*) бәйләү, яраштырыу, берләштереү.

УВЯЗА́ТЬ II *несов. см.* **увя́знуть.**

УВЯЗА́ТЬСЯ *сов.* 1. урап (*йәки* сырмап) бәйләнеү, бәйләп ҡуйылыу; **все ве́щи хорошо́ увяза́лись** бөтә әйберҙәр яҡшылап бәйләп ҡуйылған; 2. *за кем, с кем, перен. разг.* тағылыу, эйәреү, эйәреп китеү, артынан ҡалмау; **за на́ми увяза́лась соба́ка** беҙҙең арттан эт эйәрҙе.

УВЯ́ЗКА *ж. см.* **увяза́ть** I.

УВЯ́ЗНУТЬ *сов.* 1. батыу, сумыу, кипсәлеү; **ло́шадь увя́зла в снегу́** ат ҡарға батты; 2. *перен.* (*запутаться*) буталыу, буталып ҡалыу, батыу.

УВЯ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* увяза́ть I.

УВЯ́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **увяза́ться;** 2. *страд. к* **увя́зывать.**

УВЯ́НУТЬ *сов. прям. и перен.* һулыу, шиңеү, һулып (*йәки* шиңеп) бөтөү; **цветы́ увя́ли** сәскәләр һулыны; **она́ ра́но увя́ла** ул бик иртә һулыны.

УГАДА́ТЬ *сов. что* 1. (*догадаться*) белеү, белеп алыу; 2. (*узнать заранее*) алдан белеү; **угада́ть пого́ду** һауа торошон алдан белеү; 3. (*случайно оказаться правым*) өстөнә баҫыу, тап килтереү.

УГА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **угада́ть.**

УГА́Р I *м.* 1. (*газ*) һөрөм, еҫ; 2. (*болезненное состояние*) һөрөм (*йәки* еҫ) тейеү; 3. *перен.* ут, һөрөм; **любо́вный уга́р** мөхәббәт уты.

УГА́Р II *м. тех.* (*металла*) иреп (*йәки* янып) кәмеү.

УГА́РНЫЙ I *прил.* 1. һөрөм, еҫ; һөрөмлө; еҫле; **уга́рный за́пах** һөрөм еҫе; **уга́рный газ** *хим.* һөрөм газы; 2. *перен.* (*безудержный, разнузданный*) шашынҡы, югәнһеҙ, аҙып-туҙып; **уга́рное весе́лье** аҙып-туҙып күңел асыу.

УГА́РНЫЙ II *прил. тех.* эшкәрткәндә кәмеүсән, иреткәндә кәмей торған; **уга́рное желе́зо** эшкәрткәндә кәмеүсән тимер.

УГАСА́НИЕ *с. см.* **уга́снуть.**

УГАСА́ТЬ *несов. см.* **уга́снуть.**

УГА́СНУТЬ *сов.* 1. (*погаснуть*) һүнеү; 2. *перен.* (*исчезнуть—напр. о чувствах*) һүрелеү, баҫылыу, һүнеү, бөтөү, һыуыныу; 3. *перен.* (*умереть*) үлеү, йән биреү.

угла́, **углу́** *и т. д. род., дат. п. и т. д. ед. от* **у́гол.**

УГЛЕ= *ҡушма һүҙҙәрҙең «күмер» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **угледобы́ча** күмер сығарыу; **угледроби́льный** күмер ваҡлай торған.

УГЛЕВОДОРО́ДЫ *мн.* (*ед.* **углеводоро́д** *м*). *хим.* углеводородтар (*углерод һәм водородтың химик берләшмәһе*).

УГЛЕВО́ДЫ *мн.* (*ед.* **углево́д** *м.*) *биол., хим.* углеводтар (*углеродтан, водородтан, кислородтан торған органик берләшмә*).

УГЛЕКИСЛОТА́ *ж. хим.* углекислота (*углекислый газ менән һыу берләшмәһе*).

УГЛЕКИ́СЛЫЙ *прил. хим.* углекислоталы; углекислый; **углеки́слое соедине́ние** углекислоталы берләшмә; **углеки́слый газ** углекислый газ; **углеки́слые со́ли** углекислый тоҙҙар; карбонаттар.

УГЛЕКО́П *м. уст.* таш күмер ҡаҙыусы.

УГЛЕНО́СНЫЙ *прил.* таш күмере булған, таш күмерле.

УГЛЕРО́Д *м. хим.* углерод.

УГЛЕРО́ДИСТЫЙ *прил. хим.* углеродлы; **углеро́дистая сталь** углеродлы ҡорос.

УГЛЕРО́ДНЫЙ *прил. хим.* углерод; **углеро́дные а́томы** углерод атомдары.

УГЛОВА́ТЫЙ *прил.* 1. (*неровный, с углами*) мөйөшлө-мөйөшлө, ҡырлы-ҡырлы, керентеле-сығынтылы; кәкере; 2. *перен.* (*неуклюжий*) килбәтһеҙ; торпай.

УГЛОВО́Й *прил.* 1. мөйөшләнеп торған, кәкере; **углово́е желе́зо** кәкере тимер; 2. мөйөштәге; **углово́й дом** мөйөштәге өй; 3. *спец.* мөйөш; **углово́й гра́дус** мөйөш градусы.

УГЛОМЕ́Р *м. тех.* мөйөш үлсәгес.

УГЛУБИ́ТЬ *сов. что* 1. тәрәнәйтеү; **углуби́ть я́му** соҡорҙо тәрәнәйтеү; 2. *перен.* тәрәнәйтеү, арттырыу; **углуби́ть свои́ зна́ния** үҙ белемеңде тәрәнәйтеү; 3. (*вбить глубже*) тәрәнерәк (*йәки* батыра) ҡағыу; **углуби́ть сва́ю** свайҙы батыра ҡағыу.

УГЛУБИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*стать глубже*) тәрәнәйеү; 2. *перен.* (*пополниться*) тәрәнәйеү, артыу; **его́ зна́ния углуби́лись** уның белеме тәрәнәйҙе; 3. *во что, перен.* (*погрузиться*) батыу, сумыу, талыу, төшөү; 4. *во что* (*зайти далеко*) эскә (*йәки* төпкә) инеп китеү; **углуби́ться в лес** урман эсенә инеп китеү.

УГЛУБЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **углуби́ть(ся);** 2. (*выемка, впадина*) сөңгөл, соҡор, йырын.

УГЛУБЛЁННЫЙ 1. *прич.* тәрәнәйтелгән, соҡорайтылған; 2. *прил.* (*расположенный на некоторой глубине*) батынҡы, тәрән; 3. *прил. перен.* (*основательный*) нигеҙле, тәрәнтен.

УГЛУБЛЯ́ТЬ *несов. см.* **углуби́ть.**

УГЛУБЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **углуби́ться;** 2. *страд. к* **углубля́ть.**

у́гля́, **у́глю** *и т. д. род., дат. п. и т. д. ед. от* **у́голь.**

УГЛЯДЕ́ТЬ *сов. за кем-чем и без доп., разг.* ҡарап тороу, күҙ-ҡолаҡ булыу; **он не углядéл за ребёнком** ул балаға күҙ-ҡолаҡ була алманы.

УГНА́ТЬ *сов. кого-что* 1. ҡыуыу, ҡыуып ебәреү, ҡыуып алып китеү; **угна́ть ста́до в по́ле** көтөүҙе баҫыуға ҡыуып алып китеү; 2. (*похитить*) ҡыуып (*йәки* урлап) алып китеү.

УГНА́ТЬСЯ *сов.* 1. ҡыуып етеү; **я е́ле мог угна́ться за ним** мин уны саҡ ҡыуып еттем; 2. *перен.* ҡыуып етеү, етешеү, тиңләшеү; **в учёбе за ним не угна́ться** уҡыуҙа уға етешеп булмай.

УГНЕТА́ТЕЛЬ *м.* иҙеүсе, йәберләүсе.

УГНЕТА́ТЬ *несов. кого-что* 1. (*эксплуатировать*) ҡыҫыу, иҙеү, йәберләү; 2. *перен.* ғазаплау, яфалау; **его́ угнета́ли мра́чные мы́сли** уны яманһыу уйҙар яфаланы.

УГНЕТЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **угнета́ть** 1; 2. *перен.* (*подавленное состояние*) күңел төшөнкөлөгө, бойоҡлоҡ, рухи төшөнкөлөк; йонсоғанлыҡ.

УГНЕТЁННОСТЬ *ж.* 1. йәберләнгән (*йәки* иҙелгән) булыу; 2. *см.* **угнете́ние** 2.

УГНЕТЁННЫЙ *прил.* 1. йәберләнгән, иҙелгән; 2. *перен.* (*подавленный, удручённый*) төшөнкө, бойоҡ, борсоулы, йонсоған.

УГОВА́РИВАТЬ *несов. см.* **уговори́ть.**

УГОВА́РИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **уговори́ться;** 2. *страд. к* **угова́ривать.**

УГОВО́Р *м.* 1. (*убеждение*) дим, димләү, өгөт, өгөтләү; **он не поддаётся никаки́м угово́рам** ул бер ниндәй өгөтләүгә лә килмәй; 2. (*взаимное соглашение*) һүҙ ҡуйышыу, шарт, вәғәҙә; **угово́р доро́же де́нег** *посл. соотв.* вәғәҙә иман яртыһы.

УГОВОРИ́ТЬ *сов. кого* 1. *с неопр.* (*заставить согласиться*) күндереү, килештереү, ризалатыу, ышандырыу; 2. *разг.* (*успокоить*) көйләү, тынысландырыу, йыуатыу.

УГОВОРИ́ТЬСЯ *сов. разг.* вәғәҙәләшеү, һүҙ ҡуйышыу, килешеү; **мы уговори́лись е́хать вме́сте** беҙ бергә барырға һүҙ ҡуйыштыҡ.

УГО́ДА *ж.*: **в уго́ду** *кому-чему* ярарға тырышып.

УГОДИ́ТЬ *сов.* 1. *кому-чему, на кого-что* ярау; **на всех тру́дно угоди́ть** бөтә кешегә лә ярау ҡыйын; 2. *разг.* (*очутиться где-л.*) тура килеү, эләгеү; **лиса́ угоди́ла в капка́н** төлкө ҡапҡанға эләккән; 3. *разг.* (*удариться обо что-л., чем-л.*) бәрелеү, һуғылыу; 4. *в кого-что, разг.* (*попасть*) тейеү, тейҙереү, килеп тейеү, һуғыу, килтереп һуғыу.

УГО́ДЛИВЫЙ *прил.* ярамһаҡ, ялағай, тәрилкә тотоусан; **уго́дливая улы́бка** ялағайланып йылмайыу; **уго́дливый челове́к** ярамһаҡ кеше.

УГО́ДНИЧАТЬ *несов. разг.* ялағайланыу, ярарға тырышыу, тәрилкә тотоу, ярамһаҡланыу.

УГО́ДНО 1. *в знач. сказ. кому* кәрәк, уңайлы, яйлы; **как вам бу́дет уго́дно** һеҙгә нисек яйлы булыр; **что вам уго́дно?** һеҙгә нәмә кәрәк?; 2. *частица* булһа ла; **где уго́дно** ҡайҙа булһа ла; **како́й уго́дно** ниндәй булһа ла; **как уго́дно** нисек булһа ла; **когда́ уго́дно** ҡасан булһа ла; **кто уго́дно** кем булһа ла; **куда́ уго́дно** ҡайҙа булһа ла; **отку́да уго́дно** ҡайҙан булһа ла; **ско́лько уго́дно** күпме булһа ла; **что уго́дно** нәмә булһа ла; ✧ **е́сли уго́дно** *в знач. вводн. сл.* әйтәйек, кәрәк икән; **не уго́дно ли?** (*берәй нәмә*) кәрәк түгелме (*йәки* булмаҫмы)?; **ско́лько душе́ уго́дно** *см.* **душа́**.

УГО́ДНЫЙ *прил.* теләгән, кәрәкле, яраҡлы, күңелгә яраҡлы, уңайлы.

УГО́ДЬЕ *с.* урын, участка, ер, угодье; **лесны́е уго́дья** урманлыҡ; **ры́бные уго́дья** балыҡ тотоу урыны.

УГОЖДА́ТЬ *несов. см.* **угоди́ть** 1.

У́ГОЛ *м.* 1. мөйөш, сатлыҡ, сат; **у́гол до́ма** өй мөйөшө; 2. (*часть комнаты*) мөйөш, фатир; 3. (*приют, пристанище*) мөйөш, тороу урыны; 4. *мат., физ.* мөйөш; **прямо́й у́гол** тура мөйөш; **о́стрый у́гол** ҡыҫынҡы мөйөш; **тупо́й у́гол** йәйенке мөйөш; **у́гол отраже́ния** сағылыу мөйөшө; **у́гол паде́ния** төшөү мөйөшө; **у́гол прице́ла** *воен.* тоҫҡау мөйөшө; ✧ **загна́ть в у́гол** килтереп ҡыҫыу; **из-за угла́** шым ғына, йәшерен, аҫтыртын рәүештә; **пере́дний у́гол** түр; **ста́вить в у́гол** мөйөшкә баҫтырып ҡуйыу (*тыңламаған өсөн*); **ходи́ть из угла́ в у́гол** арлы-бирле йөрөп тороу.

УГОЛО́ВНИК *м.* уголовный енәйәтсе.

УГОЛО́ВНЫЙ *прил.* уголовный; **уголо́вное де́ло** уголовный эш; **уголо́вный ко́декс** уголовный кодекс; **уголо́вный престу́пник** уголовный енәйәтсе; ✧ **уголо́вный ро́зыск** *см.* **ро́зыск.**

УГОЛО́ВЩИНА *ж. разг.* 1. (*уголовное дело*) уголовный эш (*йәки* енәйәт); 2. *собир.* (*уголовники*) уголовный енәйәтселәр.

УГОЛО́К *м. уменьш. от* **у́гол** 1—3; **во всех уголка́х страны́** илдең бөтә мөйөштәрендә лә; ✧ **кра́сный уголо́к** *см.* **кра́сный.**

У́ГОЛЬ *м.* күмер; **древе́сный у́голь** ағас күмере; ✧ **бе́лый у́голь** һыу көсө; **голубо́й у́голь** ел көсө; **сиде́ть как на у́гольях** ҡуҙ өҫтөндә ултырған кеүек ултырыу.

У́ГОЛЬНИК *м.* угольник, мөйөшлөк (*өсмөйөш формаһындағы линейка*).

=УГО́ЛЬНИК *ҡушма һүҙҙәрҙең «мөйөш» мәғәнәһен аңлатҡан икенсе өлөшө, мәҫ.* **треуго́льник** өсмөйөш.

У́ГОЛЬНЫЙ *прил.* күмер; **у́гольная ша́хта** күмер шахтаһы; **у́гольная промы́шленность** күмер промышленносе; **у́гольный пласт** күмер ҡатламы.

УГО́ЛЬНЫЙ *прил. см.* **углово́й** 1, 2.

=УГО́ЛЬНЫЙ *ҡушма һүҙҙәрҙең «шунса мөйөшлө» мәғәнәһен аңлатҡан икенсе өлөшө, мәҫ.* **пятиуго́льный** биш мөйөшлө.

У́ГОЛЬЩИК *м.* 1. (*работник*) күмерсе, күмер промышленносендә эшләүсе; 2. (*торговец углем*) күмер һатыусы.

УГОМО́Н *м.*: **нет угомо́ну** тынғы юҡ.

УГОМОНИ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* тыйыу, тынысландырыу; **угомони́ть дете́й** балаларҙы тынысландырыу.

УГОМОНИ́ТЬСЯ *сов. разг.* тыйылыу, тынысланыу.

УГО́Н *м. см.* **угна́ть; уго́н скота́** малдарҙы ҡыуып алып китеү.

УГОНЯ́ТЬ *несов. см.* **угна́ть.**

УГОРА́ЗДИТЬ *сов.*: **и угора́здило же его́ уе́хать!** *разг.* нишләп китеп барған булды инде!; **как тебя́ угора́здило упа́сть?** *разг.* йығылмаһаң булмайҙыр инеме ни?

УГОРА́ТЬ I *несов. см.* **угоре́ть** I.

УГОРА́ТЬ II *несов. см.* **угоре́ть** II.

УГОРЕ́ЛЫЙ *прил.* еҫ тейгән (*йәки* тейеп ауырыған); ✧ **как угоре́лый** утҡа баҫҡан бесәй кеүек.

УГОРЕ́ТЬ I *сов.* (*отравиться угаром*) еҫ тейеү.

УГОРЕ́ТЬ II *сов. тех.* (*уменьшиться при плавке*) иреп (*йәки* янып) кәмеү.

У́ГОРЬ I *м.* (*рыба*) йыланбалыҡ.

У́ГОРЬ II *м.* (*прыщик*) һытҡы.

УГОСТИ́ТЬ *сов. кого-что* һыйлау, ҡунаҡ итеү.

УГОЩА́ТЬ *несов. см.* **угости́ть.**

УГОЩА́ТЬСЯ *несов.* 1. һыйланыу, ҡунаҡ булыу; 2. *страд. к* **угоща́ть.**

УГОЩЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **угости́ть**; 2. (*кушанья*) һый, һый-хөрмәт.

УГРЕВА́ТЫЙ *прил.* һытҡылы, һытҡы баҫҡан.

УГРО́БИТЬ *сов. кого-что, прост.* һәләк итеү, боҙоу, эшлектән сығарыу, бөлдөрөү, ҡоротоу.

УГРОЖА́ТЬ *несов.* ҡурҡытыу, янау, йоҙроҡ төйөү.

УГРОЖА́ЮЩИЙ 1. *прич.* ҡурҡыта торған; 2. *прил.* ҡурҡыныслы, ҡурҡыныс, хәтәр, хәүеф-хәтәрле; **угрожа́ющее положе́ние** ҡурҡыныс хәл.

УГРО́ЗА *ж.* 1. ҡурҡытыу, янау; 2. (*опасность*) ҡурҡыныс, хәүеф; **быть под угро́зой** ҡурҡыныс аҫтында булыу.

УГРО́ЗЫСК *м.* (**уголо́вный ро́зыск**) уголовный розыск.

У́ГРО-ФИ́НСКИЙ *прил.* угро-фин; **у́гро-фи́нские языки́** угро-фин телдәре.

УГРЫЗЕ́НИЕ *с.*: **угрызе́ние со́вести** выждан ғазабы.

УГРЮ́МЫЙ *прил.* **1.** (*о человеке*) ҡараңғы сырайлы, тумҫыҡ; **2.** *перен.* (*мрачный*) ҡараңғы, күңелһеҙ; **угрю́мый лес** ҡараңғы урман.

угря́, **угрю́** *род., дат., п. ед. от* **у́горь** I, II.

УДА́В *м.* быуар йылан.

УДАВА́ТЬСЯ *несов. см.* **уда́ться** 1—3.

УДАВИ́ТЬ *сов. кого* быуыу, быуып үлтереү.

УДАВИ́ТЬСЯ *сов.* аҫылынып (*йәки* быуылып) үлеү.

УДА́ВЛЕННИК *м. разг.* аҫылынып (*йәки* быуылып) үлгән кеше.

УДАЛЕ́НИЕ *с. см.* **удали́ть(ся)**; **удале́ние ржа́вчины** тутыҡты бөтөрөү.

УДАЛЁННОСТЬ *ж.* алыҫлыҡ, йыраҡлыҡ.

УДАЛЕ́Ц *м. разг.* баҙнатлы, ҡыйыу, булдыҡлы (*кеше*).

УДАЛИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* йыраҡлау, йыраҡлатыу, йыраҡайтыу, алыҫлатыу, алыҫлау, алыҫайтыу; **удали́ть предме́т от глаз** предметте күҙҙән алыҫлатыу; **2.** *кого* (*заставить уйти*) сығарыу, сығарып ебәреү, ҡыуып сығарыу; **3.** *что* (*уничтожить*) алып ташлау, бөтөрөү, юҡ итеү; **удали́ть пятно́ с оде́жды** кейемдәге тапты бөтөрөү; **4.** *что* (*вырвать; вынуть*) һурыу, һурып алыу; юлытыу (*волосы*); **удали́ть зуб** теште һурыу; **5.** *что* (*убрать что-л. ненужное*) алыу.

УДАЛИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*отдалиться*) йыраҡайыу, йыраҡлашыу, алыҫлашыу, алыҫайыу, ситкә китеү; **2.** (*уйти, уединиться*) китеү, сығып китеү.

УДАЛО́Й, УДА́ЛЫЙ *прил.* ҡыйыу.

У́ДАЛЬ *ж.* ҡыйыулыҡ.

УДАЛЬСТВО́ *с. разг. см.* **у́даль.**

УДАЛЯ́ТЬ *несов. см.* **удали́ть.**

УДАЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **удали́ться**; **2.** *страд. к* **удаля́ть.**

УДА́Р *м.* **1.** һуғыу, сабыу, бәреү; **уда́р кулако́м** йоҙроҡ менән һуғыу; **нанести́ уда́р** һуғып ебәреү; **са́бельный уда́р** ҡылыс менән сабыу; **2.** (*толчок*) тибеү; **уда́ры се́рдца** йөрәк тибеү; **3.** (*звук*) тауыш; **уда́р ко́локола** ҡыңғырау тауышы; **4.** *перен.* ҙур ҡайғы, бәхетһеҙлек; **для него́ э́то си́льный уда́р** уның өсөн был ҙур ҡайғы; **5.** (*стремительное нападение*) һөжүм; **сокруши́тельный уда́р** емергес (*йәки* киҫкен) һөжүм; **6.** *мед.* (*кровоизлияние в мозг*) мейегә ҡан һауыу; **7.** *спорт.* бәреү, һуғыу; **штрафно́й уда́р** штраф бәреү; ✧ **быть в уда́ре** күңел үтә күтәренке булыу, дәрт өсмөйөшләнгән булыу; **под уда́ром** ҡурҡыныс хәлдә (*йәки* аҫтында).

УДАРЕ́НИЕ *с.* **1.** баҫым; баҫым билдәһе (*знак*); **ударе́ние па́дает на после́дний слог** *лингв.* баҫым һуңғы ижеккә төшә; **логи́ческое ударе́ние** логик баҫым; **2.** *перен.* (*усиление*) баҫым (*айырым иғтибар биреп әйтеү*).

УДА́РИТЬ *сов.* **1.** *кого-что, по чему, во что* һуғыу, бәреү, ҡағыу, һуғып (*йәки* бәреп) ебәреү, ҡундырыу, тондороу, тоҡотоу, ҡағып ҡуйыу; **уда́рить па́лкой** таяҡ менән һуғыу; **уда́рить по́ столу** өҫтәлгә һуғыу; **уда́рить по голове́** башҡа тоҡотоу; **2.** *во что* ҡағыу, һуғыу; **уда́рить в бараба́н** барабан ҡағыу; **3.** *что, перен.* күтәреү, биреү; **уда́рить трево́гу** тревога күтәреү; **4.** *по кому-чему* ташланыу, һөжүм итеү; **дру́жно уда́рить по врагу́** дошманға берҙәм рәүештә ташланыу; **5.** *по кому-чему, перен.* ныҡ көрәшеү, көрәш асыу, ҡаты тәнҡитләү; **уда́рить по лентя́ям** ялҡауҙарға ҡаршы көрәшә асыу; **6.** *во что, перен.* (*стремительно проникнуть*) килеп инеү (*йәки* бәрелеү); **в лицо́ уда́рил я́ркий свет со́лнца** ҡояштың салт яҡтыһы биткә килеп бәрелде; **7.** (*выстрелить*) атыу, атып ебәреү; **8.** *кого-что, по чему, перен.* (*причинить страдания*) ҡайғы һалыу, әрнетеү; ✧ **уда́рить во все колокола́** бөтә ергә таратыу (*серҙе һ. б.*); **уда́рить по карма́ну** аҡсалата зарар килтереү.

УДА́РИТЬСЯ *сов.* **1.** *обо что* бәрелеү, һуғылыу, килеп бәрелеү, оролоу; **2.** *во что* тейеү, килеп тейеү; **пу́ля уда́рилась в сте́ну** пуля стенаға килеп тейҙе; **3.** *во что, перен. разг.* тотоноу, бирелеү, мауығыу, бирелеп (*йәки* мауығып) китеү; **уда́риться в слёзы** иларға тотоноу.

УДА́РНИК I *м.* **1.** *воен.* сирткес (*затворҙың бер өлөшө*); **2.** ударник (*музыка ҡоралының бер өлөшө*); **3.** ударник (*бәрмә уйын ҡоралдарында уйнаусы музыкант*); **4.** ударник (*удар ғәскәри бүлектә хеҙмәт итеүсе*).

УДА́РНИК II *м.* (*передовой работник*) ударник.

УДА́РНИЦА *женск. р. к* **уда́рник** II.

УДА́РНЫЙ I *прил.* **1.** бәрмә, бәргес, бәрә торған; **уда́рные музыка́льные инструме́нты** бәрмә музыка ҡоралдары; **2.** (*о войсках*) удар; **уда́рный батальо́н** удар батальон.

УДА́РНЫЙ II *прил.* **1.** удар; алдынғы; **уда́рная брига́да** удар бригада; **2.** (*срочный, важный*) иң мөһим (*йәки* әһәмиәтле).

УДАРЯ́ТЬ(СЯ) *несов. см.* **уда́рить(ся).**

УДА́ТЬСЯ *сов.* **1.** уңышлы барып сығыу, уңышлы булыу; **о́пыт вполне́ уда́лся** тәжрибә уңышлы барып сыҡты; **2.** *разг.* (*выйти удачным, хорошим*) уңыу, яҡшы булыу (*йәки* булып сығыу); **пироги́ удали́сь** пирог уңған; **3.** *безл. кому с неопр.* (*случиться, выдаться*) тура килеү, насип булыу; **4.** *в кого, разг.* (*быть похожим*) оҡшау.

УДА́ЧА *ж.* уңыш, талан; **пожела́ть уда́чи** уңыш теләү; **больша́я уда́ча** ҙур талан.

УДА́ЧЛИВЫЙ *прил.* уңышҡа осраусан, эше уң, эше уңа торған.

УДА́ЧНЫЙ *прил.* **1.** уңышлы; **уда́чная охо́та** уңышлы һунар; **2.** (*хороший*) яҡшы, уңышлы.

УДВА́ИВАТЬ *несов. см.* **удво́ить.**

УДВА́ИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **удво́иться**; **2.** *страд. к* **удва́ивать.**

УДВОЕ́НИЕ *с. см.* **удво́ить(ся).**

УДВО́ЕННЫЙ **1.** *прич.* икеләтелгән; **2.** *прил.* (*повторенный дважды — о буквах*) ҡуш, ике тапҡыр ҡабатланған; **3.** *прил.* икеләтә (*күбәйтелгән, арттырылған, кө-*

сәйтелгән); **рабо́тать с удво́енной эне́ргией** икеләтә энергия менән эшләү.

УДВО́ИТЬ *сов. что* икеләтә арттырыу (*йәки* көсәйтеү).

УДВО́ИТЬСЯ *сов.* икеләтә артыу (*йәки* көсәйеү).

УДЕ́Л *м.* 1. *ист.* удел (*боронғо Рустә кенәздәр биләмәһе*); 2. *ист.* удел (*революцияға тиклем император ғаиләһенең күсмәй торған милке*); 3. (*участь, судьба*) яҙмыш, өлөш.

УДЕЛИ́ТЬ *сов. что* 1. (*отдать часть чего-л.*) бүлеп биреү, бүлеү, өлөш сығарыу; 2. биреү, бүлеү; **удели́ть внима́ние** иғтибар биреү.

УДЕ́ЛЬНЫЙ I *прил. ист.* удел; **уде́льный князь** удел кенәзе; **уде́льные зе́мли** удел ерҙәр (*батша ерҙәре*).

УДЕ́ЛЬНЫЙ II *прил. физ.* сағыштырма; **уде́льное сопротивле́ние** сағыштырма ҡаршылыҡ; **уде́льный вес** 1) *физ.* сағыштырма ауырлыҡ; 2) *перен.* тотҡан урыны (*йәки* роле, әһәмиәте).

УДЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **удели́ть.**

У́ДЕРЖ *м.*: **без у́держу** *разг.* туҡтауһыҙ; **не знать у́держу** сиген белмәү.

УДЕРЖА́НИЕ *с.* 1. *см.* **удержа́ть;** 2. (*сумма*) тотом, тотом суммаһы, тотоп алып ҡалынған аҡса.

УДЕРЖА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*не дать упасть*) тотоп ҡалыу, тотоу, төшөрмәү; 2. *что* (*сдержать, подавить*) тыйыу, тыйып ҡалыу,баҫыу; туҡтатыу, тотоп ҡалыу; **удержа́ть слёзы** йәште тыйыу; 3. *что* (*вычесть*)тотоп алып ҡалыу; **удержа́ть ава́нс** авансты тотоп алып ҡалыу; 4. (*сохранить, сберечь*) һаҡлау, тотоу, һаҡлап ҡалыу; **удержа́ть в па́мяти** хәтерҙә һаҡлау.

УДЕРЖА́ТЬСЯ *сов.* 1. (*устоять, не упасть*) тотоноп (*йәки* йығылмай) ҡалыу; 2. (*не отступить*) сигенмәү, тороп ҡалыу, тотоп тороу; 3. (*не дать обнаружиться*) тыйылып тороу (*йәки* ҡалыу); **я е́ле удержа́лся от сме́ха** мин көлөүҙән саҡ тыйылып ҡалдым.

УДЕ́РЖИВАТЬ *несов. см.* **удержа́ть.**

УДЕ́РЖИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **удержа́ться;** 2. *страд. к* **уде́рживать.**

УДЕСЯТЕРИ́ТЬ *сов. что* 1. (*увеличить в десять раз*) унлата (арттырыу); 2. (*усилить во много раз*) бик ныҡ арттырыу, күп тапҡыр көсәйтеү.

УДЕСЯТЕРИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*увеличиться в десять раз*) унлата артыу; 2. (*усилиться во много раз*) бик ныҡ артыу, күп тапҡыр көсәйеү.

УДЕСЯТЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **удесятери́ть.**

УДЕСЯТЕРЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **удесятери́ться;** 2. *страд. к* **удесятеря́ть.**

УДЕШЕВИ́ТЬ *сов. что* осһоҙландырыу, осһоҙлатыу, арзанайтыу, арзанлатыу.

УДЕШЕВИ́ТЬСЯ *сов.* осһоҙланыу, арзанайыу, арзанланыу.

УДЕШЕВЛЕ́НИЕ *с. см.* **удешеви́ть(ся).**

УДЕШЕВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **удешеви́ть.**

УДЕШЕВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **удешеви́ться;** 2. *страд. к* **удешевля́ть.**

УДИВИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*поразительный, странный*) ғәжәп, сәйер; 2. (*необычный*) иҫ китерлек, ғәжәпләнерлек; 3. (*превосходный*) иҫ киткес (*йәки* ғәжәп), яҡшы, ғәләмәт.

УДИВИ́ТЬ *сов. кого-что* ғәжәпләндереү, таң (*йәки* хайран, ғәжәпкә) ҡалдырыу.

УДИВИ́ТЬСЯ *сов.* ғәжәпләнеү, хайран (*йәки* таң) ҡалыу.

УДИВЛЕ́НИЕ *с.* ғәжәпләнеү, хайран (*йәки* таң) ҡалыу; **на удивле́ние** иҫ киткес яҡшы, бик яҡшы.

УДИВЛЁННЫЙ *прич. и прил.* таң (*йәки* хайран) ҡалған, ғәжәпләнгән.

УДИВЛЯ́ТЬ(СЯ) *несов. см.* **удиви́ть (-ся).**

УДИЛА́ *мн.* ауыҙлыҡ; ◇ **заку́сить удила́** *см.* **заку́сить** I.

УДИ́ЛИЩЕ *с.* ҡармаҡ сыбығы.

УДИ́ЛЬЩИК *м.* ҡармаҡсы, ҡармаҡ һалыусы.

УДИРА́ТЬ *несов. см.* **удра́ть.**

УДИ́ТЬ *несов. что* ҡармаҡ һалыу, балыҡ ҡаптырыу.

УДИ́ТЬСЯ *несов.* ҡабыу; **здесь ры́ба пло́хо у́дится** бында балыҡ насар ҡаба.

УДЛИНЕ́НИЕ *с. см.* **удлини́ть(ся).**

УДЛИНЁННЫЙ 1. *прич.* оҙонайтылған, оҙайтылған, һуҙылған; 2. *прил.* оҙонса, һуҙынҡы; **удлинённое лицо́** оҙонса бит.

УДЛИНИ́ТЬ *сов. что* 1. (*сделать длиннее*) оҙонайтыу; һуҙыу; **удлини́ть пла́тье** күлдәкте оҙонайтыу; 2. (*сделать более длительным*) оҙайтыу.

УДЛИНИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*стать длиннее*) оҙонайыу, һуҙылыу; 2. (*сделаться более длительным*) оҙайыу; **дни удлини́лись** көндәр оҙайҙы.

УДЛИНЯ́ТЬ *несов. см.* **удлини́ть.**

УДЛИНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **удлини́ться;** 2. *страд. к* **удлиня́ть.**

УДМУ́РТ *м.* удмурт.

УДМУ́РТКА *ж.* удмурт ҡатын-ҡыҙы.

УДМУ́РТСКИЙ *прил.* удмурт; **удму́ртский язы́к** удмурт теле.

УДМУ́РТЫ *мн.* удмурттар.

УДО́БНО *нареч.* 1. яйлап, уңайлап, яйлы (*йәки* уңайлы) итеп; 2. *в знач. сказ. безл.* уңайлы, яйлы; **мне и здесь удо́бно** миңә бында ла яйлы.

УДО́БНЫЙ *прил.* 1. яйлы, уңайлы; **удо́бное ме́сто** яйлы урын; 2. (*благоприятный*) уңайлы, ҡулайлы, уңай, ҡулай; **вы́брать удо́бное вре́мя** уңайлы ваҡыт табыу.

УДОБО- *кушма һүҙҙәрҙең «уңайлы, яйлы, ҡулайлы, йәтеш, еңел, яҡшы» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **удобоисчисля́емый** еңел иҫәпләнә торған.

УДОБОВАРИ́МЫЙ *прил.* 1. (*о пище*) еңел һеңдерешле; 2. *перен. разг.* (*приемлемый; легко понимаемый*) еңел үҙләштерелә торған; еңел аңлайышлы, аңлашыла торған, аңларға еңел.

УДОБОИСПОЛНИ́МЫЙ *прил.* еңел башҡарыла (*йәки* үтәлә) торған.

УДОБОПОНЯ́ТНЫЙ *прил.* еңел аңлайышлы.

УДОБОПРОИЗНОСИ́МЫЙ *прил.* еңел әйтелешле, еңел әйтелә торған.

УДОБРЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **удо́брить;** 2. (*вещество*) ашлама; **органи́ческие удобре́ния** органик ашламалар.

УДО́БРИТЬ *сов. что* ашлау; тиреҫләү (*навозом*).

УДОБРЯ́ТЬ *несов. см.* **удо́брить.**

УДО́БСТВО *с.* 1. уңайлылыҡ, ҡулайлылыҡ; 2. (*приспособление*) ҡулайлыҡ, уңайлылыҡтар, уңайлы нәмә.

УДОВЛЕТВОРЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **удовлетвори́ть;** 2. (*чувство*) толҡа, ҡәнәғәтләнеү; **с больши́м удовлетворе́нием** ҙур ҡәнәғәтләнеү менән.

УДОВЛЕТВОРЁННОСТЬ *ж.* 1. ҡәнәғәтләнгәнлек, ҡәнәғәт булыу; 2. *см.* **удовлетворе́ние** 2.

УДОВЛЕТВОРЁННЫЙ 1. *прич.* ҡәнәғәтләндерелгән, тәьмин ителгән; 2. *прил.* ҡәнәғәт, ҡәнәғәтләнгән, ҡәнәғәтләнеүле.

УДОВЛЕТВОРИ́ТЕЛЬНО *нареч.* 1. ҡәнәғәтләнерлек, ҡәнәғәтләнерлек итеп; 2. *в знач. сущ.* **удовлетвори́тельно** *с. нескл.* (*оценка*) уртаса, ҡәнәғәтләнерлек.

УДОВЛЕТВОРИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* ҡәнәғәтләнерлек, ҡәнәғәтләндерерлек; **удовлетвори́тельный отве́т** ҡәнәғәтләндерерлек яуап.

УДОВЛЕТВОРИ́ТЬ *сов. кого-что* 1. ҡәнәғәтләндереү; **ваш отве́т меня́ не удовлетвори́л** яуабығыҙ мине ҡәнәғәтләндермәне; 2. (*снабдить чем-л.*) тәьмин итеү.

УДОВЛЕТВОРИ́ТЬСЯ *сов.* ҡәнәғәт булыу, ҡәнәғәтләнеү.

УДОВЛЕТВОРЯ́ТЬ *несов.* 1. *см.* **удовлетвори́ть;** 2. *чему* (*соответствовать, отвечать*) яуап бирә алыу, тура килеү, ярашлы булыу; **удовлетворя́ть предъявля́емым тре́бованиям** ҡуйылған талаптарға яуап бирә алыу.

УДОВЛЕТВОРЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **удовлетвори́ться;** 2. *страд. к* **удовлетворя́ть** 1.

УДОВО́ЛЬСТВИЕ *с.* 1. (*чувство радости*) рәхәт, ләззәт, шатлыҡ; 2. (*развлечение*) ирмәк, кинәнес, рәхәтләнеү, хозур, хозурлыҡ.

УДОВО́ЛЬСТВОВАТЬСЯ *сов.* ҡәнәғәтләнеү, ҡәнәғәт булыу.

УДО́Д *м.* (*птица*) һөҙһөт.

УДО́Й *м.* 1. (*количество молока*) һауым; **повы́сить су́точный удо́й коро́в** һыйырҙарҙың тәүлек һауымын арттырыу; 2. (*доение*) һауыу; **молоко́ у́треннего удо́я** иртән һауған һөт.

УДО́ЙЛИВОСТЬ *ж. разг. см.* **удо́йность** 1.

УДО́ЙЛИВЫЙ *прил. разг. см.* **удо́йный** 2.

УДО́ЙНОСТЬ *ж.* 1. һауымлылыҡ, һөтләлек, һөт биреүсәнлек; **борьба́ за повыше́ние удо́йности коро́в** һыйырҙарҙың һөт биреүсәнлеген күтәреү өсөн көрәш; 2. *см.* **удо́й** 1.

УДО́ЙНЫЙ *прил.* 1. (*полученный с одного удоя*) бер һауым(дан алынған); 2. (*дающий много молока*) һөтлө, күп һөт бирә торған, һауымлы.

УДОРОЖА́НИЕ *с. см.* **удорожи́ть(ся).**

УДОРОЖА́ТЬ *несов. см.* **удорожи́ть.**

УДОРОЖА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **удорожи́ться;** 2. *страд. к* **удорожа́ть.**

УДОРОЖИ́ТЬ *сов. что* ҡыйбатлатыу, ҡыйбатландырыу, хаҡты күтәреп ебәреү.

УДОРОЖИ́ТЬСЯ *сов.* ҡыйбатланыу.

УДОСТА́ИВАТЬ *несов. см.* **удосто́ить.**

УДОСТА́ИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **удосто́иться;** 2. *страд. к* **удоста́ивать.**

УДОСТОВЕРЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **удостове́рить;** 2. (*документ*) танытма, таныҡлыҡ.

УДОСТОВЕ́РИТЬ *сов. что* раҫлау, дөрөҫләү, таныҡлау.

УДОСТОВЕ́РИТЬСЯ *сов.* ышаныу, ышанып етеү, тамам ышаныу.

УДОСТОВЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **удостове́рить.**

УДОСТОВЕРЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **удостове́риться;** 2. *страд. к* **удостоверя́ть.**

УДОСТО́ИТЬ *сов. кого-что* 1. *чего* лайыҡ табыу, биреү, бүләкләү; **удосто́ить учёной сте́пени до́ктора** докторлыҡ ғилми дәрәжәһе биреү; 2. *чем, ирон.* илтифат күрһәтеү (*йәки* итеү); **удосто́ить ла́сковым сло́вом** илтифат итеп йылы һүҙ әйтеү.

УДОСТО́ИТЬСЯ *сов.* 1. *чего* лайыҡлы булыу, бүләкләнеү, (бүләк, исем) бирелеү; **удосто́иться награ́ды** бүләккә лайыҡлы булыу; 2. *чего и с неопр., ирон.* бәхетенә ирешеү, әйә булыу; **удосто́иться ла́скового взгля́да** йылы ҡарашын күреү бәхетенә ирешеү.

УДОСУ́ЖИВАТЬСЯ *несов. см.* **удосу́житься.**

УДОСУ́ЖИТЬСЯ *сов. разг.* ваҡыт (*йәки* буш ара) табыу; **удосу́житься написа́ть письмо́** хат яҙырға ваҡыт табыу.

УДОЧЕРИ́ТЬ *сов. кого* ҡыҙлыҡҡа алыу.

УДОЧЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **удочери́ть.**

У́ДОЧКА *ж.* ҡармаҡ; ◊ **заки́нуть у́дочку** *см.* **заки́нуть; пойма́ть на у́дочку** ҡармаҡҡа эләктереү, алдау; **попа́сться на у́дочку** ҡармаҡҡа (*йәки* тоҙаҡҡа) эләгеү (*йәки* ҡабыу).

УДРА́ТЬ *сов. разг.* һыҙыу, тайыу, һыпыртыу, ҡойроҡто һыртҡа һалыу, үксә ялтыратыу, ҡасып китеү, ысҡыныу.

УДРУЖИ́ТЬ *сов. разг.* 1. (*оказать услугу*) дуҫлыҡ күрһәтеү, яҡшылыҡ итеү; 2. *перен. ирон.* шәп итеү, һәйбәт эшләү, зыян яһау.

УДРУЧА́ТЬ *несов. см.* **удручи́ть.**

УДРУЧА́ТЬСЯ *несов. см.* **удручи́ться.**

УДРУЧЁННЫЙ 1. *прич.* иҙелгән, хафаланған; 2. *прил.* (*сильно огорчённый*) ауыр, үтә борсоулы, үтә ҡайғылы, хафалы.

УДРУЧИ́ТЬ *сов. кого* ҡаты ҡайғыға төшөрөү (*йәки* һалыу), хафалау, ҡаты ҡайғыға ҡалдырыу.

УДРУЧИ́ТЬСЯ *сов.* ҡаты ҡайғыға төшөү (*йәки* ҡалыу), хафаланыу.

УДУШЕ́НИЕ *с. см.* **удуши́ть.**

УДУШИ́ТЬ *сов. кого* быуыу, быуып үлтереү.

УДУ́ШЛИВОСТЬ *ж.* тонсоҡторғос булыу, тынсыулыҡ.

УДУ́ШЛИВЫЙ *прил.* 1. (*душный*) тын алырға ауыр, тынсыу, бөркөү; **уду́шливый за́пах** тын алырға ауыр еҫ; 2. тонсоҡторғос; **уду́шливые га́зы** тонсоҡторғос гаҙдар.

УДУ́ШЬЕ *с.* тонсоғоу, быуылыу, тын ҡыҫылыу.

УЕДИНЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **уедини́ть(ся);** 2. (*одиночество*) яңғыҙлыҡ, яңғыҙ йәшәү; **он лю́бит уедине́ние** ул яңғыҙлыҡты ярата.

УЕДИНЁННЫЙ 1. *прич.* айырылған, ситләшкән; 2. *прил.* яңғыҙ, айырым; **она́**

вела́ уединённую жизнь ул кешегә ҡатнашмай яңғыҙ йәшәне; 3. *прил.* аулаҡ; **уединённое ме́сто** аулаҡ урын.

УЕДИНИ́ТЬСЯ *сов.* (*кешеләрҙән*) ситләшеү, айырылыу, аралашмай башлау, алыҫлашыу.

УЕДИНЯ́ТЬСЯ *несов. см.* **уедини́ться.**

УЕ́ЗД *м. ист.* өйәҙ (*батша Россияһында һәм районлаштырылғанға тиклем СССР-ҙа административ-территориаль берәмек*).

УЕ́ЗДНЫЙ *прил.* өйәҙ; **уе́здный го́род** өйәҙ ҡалаһы.

УЕЗЖА́ТЬ *несов. см.* **уе́хать.**

УЕ́ХАТЬ *сов.* китеү.

УЖ I *м.* туҙбаш йылан; ✧ **извива́ться ужо́м** ялағайланыу, эс-бауырына инеп барыу.

УЖ II 1. *нареч. см.* **уже́;** 2. *частица усил.* инде; **не так уж пло́хо** ул тиклем насар түгел дә инде.

УЖА́ЛИТЬ *несов. кого-что* сағыу, тешләү; ✧ **как ужа́ленный** ҡорт саҡҡан кеүек.

У́ЖАС *м.* 1. ҡурҡыу, ҡурҡытыу, ҡот осоу; **его́ охвати́л у́жас** уның ҡото осто; 2. *обычно мн.* **у́жасы** ҡурҡыныс, имәнес, ҡот осорғос (*йәки* осҡос) нәмә; **расска́зывать у́жасы** ҡот осҡос нәмәләр һөйләү; 3. (*трагичность, безвыходность*) дәһшәт, фажиға, ҡотолғоһоҙлоҡ; 4. *в знач. нареч. прост.* иҫ киткес, бигерәк, үтә, самаһыҙ, бик; **у́жас как далеко́** бигерәк алыҫ; **у́жас как жа́рко** самаһыҙ эҫе.

УЖАСА́ТЬ(СЯ) *несов. см.* **ужасну́ть(ся).**

УЖАСА́ЮЩИЙ 1. *прич.* ҡотон ала торған, ҡурҡыу һала торған; 2. *прил. см.* **ужа́сный.**

УЖА́СНО *нареч.* 1. бик, бик тә (*йәки* ныҡ), сикһеҙ; 2. *в знач. сказ. разг.* ҡот осҡос хәл, бик яман; **э́то ужа́сно!** был ҡот осҡос хәл!

УЖАСНУ́ТЬ *сов. кого-что* ныҡ ҡурҡытыу, ҡотон алыу, ҡот осороу; **его́ ужасну́ла мысль об отъе́зде** китеү тураһындағы уй уның ҡотон осорҙо.

УЖАСНУ́ТЬСЯ *сов.* нык ҡурҡыу, ҡот осоу.

УЖА́СНЫЙ *прил.* 1. (*страшный*) ҡот осҡос, йөрәк ярғыс, үтә ҡурҡыныслы; **ужа́сный сон** үтә ҡурҡыныслы төш; 2. *разг.* (*очень плохой*) бик насар; **ужа́сная пого́да** бик насар көн; 3. *разг.* бик нык, сиктән тыш, ҡот осҡос; **ужа́сная боль** бик нык ауыртыу.

УЖЕ́ *нареч.* инде; **уже́ ско́ро по́лдень** төш етә инде; **он уже́ не ма́ленький** ул инде бәләкәй түгел.

у́же *сравнит. ст. от прил.* **у́зкий.**

УЖЕ́ЛИ, УЖЕ́ЛЬ *частица вопр. уст.* шулаймы ни.

УЖЕ́НИЕ *с. см.* **уди́ть; уже́ние ры́бы** балыҡ тотоу.

УЖИВА́ТЬСЯ *несов. см.* **ужи́ться.**

УЖИ́ВЧИВЫЙ *прил.* илгәҙәк, тиҙ эйәләшеүсән, тиҙ эйәләшеп китеүсән, тынышып йәшәүсән.

УЖИ́МКИ *мн.* (*ед.* **ужи́мка** *ж.*) (*тән хәрәкәте менән*) ҡыланыу, борғоланыу; **говори́ть с ужи́мками** ҡыланып һөйләү.

У́ЖИН *м.* киске аш.

У́ЖИНАТЬ *несов.* киске аш ашау.

УЖИ́ТЬСЯ *сов. разг.* 1. (*привыкнуть*) эйәләшеү, эйәләшеп (*йәки* өйрәнеп) китеү; 2. (*наладить мирную жизнь*) килешеп тороу (*йәки* йәшәү), татыу йәшәү (*йәки* тороу); 3. *перен.* (*мирно сосуществовать*) һыйышыу, һыйышып тороу, тынышып йәшәү.

ужу́ *наст. вр. от* **уди́ть.**

УЗАКОНЕ́НИЕ *с. см.* **узако́нить.**

УЗАКО́НИВАТЬ *несов. см.* **узако́нить.**

УЗАКО́НИТЬ *сов. что* 1. (*придать законную силу*) законлаштырыу, закон көсө биреү; 2. (*признать правильным*) дөрөҫләү, дөрөҫ тип таныу, ризалашыу.

УЗБЕ́К *м.* үзбәк.

УЗБЕ́КИ *мн.* үзбәктәр.

УЗБЕ́КСКИЙ *прил.* үзбәк; **узбе́кский язы́к** үзбәк теле.

УЗБЕ́ЧКА *ж.* үзбәк ҡатын-ҡыҙы.

УЗДА́, УЗДЕ́ЧКА *ж.* йүгән; ✧ **держа́ть в узде́** *кого-что* буйһондороп тотоу, йүгәнләп (*йәки* ауыҙлыҡлап) тотоу.

УЗДЦЫ: под уздцы́ йүгәненән, ауыҙлыҡ янынан.

У́ЗЕЛ I *м.* 1. (*на верёвке и т. п.*) төйөн, тоҡан; 2. (*свёрток*) төргәк, төйөнсөк; 3. (*место скрещения чего-л.*) узел; **железнодоро́жный у́зел** тимер юл узеле; **почто́во-телегра́фный у́зел** почта-телеграф узеле; 4. *перен.* үҙәк; **у́зел оборо́ны** оборона үҙәге; **у́зел свя́зи** бәйләнеш үҙәге.

У́ЗЕЛ II *м. мор.* узел (*караптарҙың йөрөү тиҙлеген үлсәү берәмеге — 1,87 км*).

УЗЕЛО́К *м. уменьш. от* **у́зел I** 1, 2; ✧ **завяза́ть узело́к (на па́мять)** төйөн төйнәү (*берәй ергә, онотмау өсөн*).

У́ЗКИЙ *прил.* 1. тар; **у́зкая у́лица** тар урам; 2. (*тесный*) тар, тығыҙ, ҡыҫыҡ, кипсәү; **у́зкие рукава́** тар ең; 3. *перен.* тар, сикләнгән; **у́зкая специа́льность** тар белгеслек; 4. *перен.* (*ограниченный*) тар, тар ҡарашлы; 5. *лингв.* тар; **у́зкий гла́сный** тар һуҙынҡы; ✧ **у́зкое ме́сто** ауырткан урын, йомшаҡ ер; **у́зкий круг друзе́й** иң яҡын дуҫтар.

УЗКО- *ҡушма һүҙҙәрҙең «тар, оҙонса, нәҙек, ҡыҫыҡ» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **узкогру́дый** тар күкрәкле; **узколи́цый** оҙонса битле.

УЗКОВЕ́ДОМСТВЕННЫЙ *прил.* тар ведомствосылыҡ.

УЗКОГО́РЛЫЙ *прил.* тар муйынлы (*йәки* ауыҙлы); **узкого́рлая буты́лка** тар муйынлы шешә.

УЗКОКОЛЕ́ЙКА *ж. разг.* тар колеялы тимер юл.

УЗКОКОЛЕ́ЙНЫЙ *прил. ж.-д.* тар колеялы; **узкоколе́йная желе́зная доро́га** тар колеялы тимер юл.

УЗКОЛИ́СТНЫЙ, УЗКОЛИ́СТЫЙ *прил.* тар (*йәки* оҙонса) япраҡлы.

УЗКОЛО́БЫЙ *прил.* 1. тар маңлайлы; 2. *перен.* (*ограниченный*) *разг.* тоҡон, тар ҡарашлы; **узколо́бый челове́к** тар ҡарашлы кеше.

узла́, узлу́ *род., дат. п. ед. от* **у́зел I, II.**

УЗЛОВА́ТЫЙ *прил.* 1. төйөрлө, төйөнлө; **узлова́тая пря́жа** төйөрлө еп; тигеҙһеҙ

иләнгән еп; 2. (*с утолщениями*) быуынтыҡлы, суғырмаҡлы; **узловáтые пáльцы** быуынтыҡлы бармаҡтар.

УЗЛОВÓЙ *прил.* 1. *ж.-д.* үҙәк; **узловáя стáнция** үҙәк станция; 2. *перен.* төп, нигеҙ, үҙәк; **узловóй вопрóс** төп мәсьәлә.

УЗНАВÁТЬ *несов. см.* **узнáть.**

УЗНÁТЬ *сов.* 1. *что* (*получить сведения*) белешеү, белеү, һорашып (*йәки* ишетеп) белеү; **я э́то узнáл от брáта** мин уны ағайымдан ишетеп белдем; 2. *кого-что* (*признать*) таныу, танып алыу; 3. *кого-что* (*ознакомиться*) төшөнөү; белеп алыу, белеү; **узнáть чéй-либо харáктер** берәүҙең холҡон белеп алыу; 4. *что* (*пережить*) кисереү.

У́ЗНИК *м.* тотҡон.

УЗÓР *м.* биҙәк, нағыш, семәр, сүпләм.

УЗÓРНЫЙ *прил.* 1. биҙәк, нағыш, семәр, сүпләм; **узóрные лúнии** биҙәк һыҙыҡтары; 2. *см.* **узóрчатый.**

УЗÓРЧАТЫЙ *прил.* биҙәкле, семәрле, семәкәйле, сүпләмле, нағышлы.

У́ЗОСТЬ *ж.* 1. тарлыҡ; **у́зость у́лицы** урамдың тарлығы; 2. *перен.* (*ограниченность*) тарлыҡ, сикләнгәнлек, тар ҡарашлылыҡ.

УЗРÉТЬ *сов. кого-что, уст.* (*увидеть*) күреү, күреп алыу, байҡау.

УЗУРПÁТОР *м. книжн.* узурпатор (*власте йәки берәй нәмәгә булған хоҡукты законһыҙ рәүештә үҙ ҡулына алған кеше*).

УЗУРПÁТОРСТВО *с. книжн.* узурпаторлыҡ.

УЗУРПÁЦИЯ *ж. книжн.* узурпация (*власте йәки икенсе кешеләрҙең хоҡуҡтарын законһыҙ рәүештә ҡулға алыу, үҙләштереү*).

УЗУРПÚРОВАТЬ *сов. и несов. что, книжн.* узурпациялау.

У́ЗЫ *только мн.* 1. *уст.* (*оковы*) сынйыр, бығау; 2. *перен.* бәйләнеш; **у́зы дру́жбы** дуҫлыҡ бәйләнеше.

УЙГУ́Р *м.* уйғыр.

УЙГУ́РКА *ж.* уйғыр ҡатын-ҡыҙы.

УЙГУ́РСКИЙ *прил.* уйғыр; **уйгу́рский язы́к** уйғыр теле.

УЙГУ́РЫ *мн.* уйғырҙар.

уйду́, уйдёшь *и т. д. буд. вр. от* **уйтú.**

У́ЙМА *ж. разг.* бик күп, бөткөһөҙ, хисапһыҙ күп; **у́йма дéнег** бик күп аҡса; **на э́то ушлá у́йма врéмени** быға бик күп ваҡыт китте; **у́йма нарóду** хисапһыҙ күп халыҡ.

уйму́(сь), уймёшь(ся) *и т. д. буд. вр. от* **уня́ть(ся).**

УЙТÚ *сов.* 1. китеү, сығып китеү; **уйтú в лес** урманға китеү; **пóезд ужé ушёл** поезд китте инде; 2. (*избежать*) йәшеренеү, ҡасып ҡотолоу; **уйтú от опáсности** ҡурҡыныстан ҡасып ҡотолоу; 3. китеү; **уйтú со слу́жбы** хеҙмәттән китеү; 4. *во что, перен.* сумыу, күмелеү, батыу; **с головóй уйтú в рабóту** баш менән эшкә сумыу; 5. (*быть упущенным*) үтеү, ваҡыт үтеү; **врéмя ещё не ушлó** ваҡыт үтмәгән әле; **мóлодость ушлá** йәшлек үтте; 6. *разг.* (*вытечь*) ташып китеү; **молокó ушлó** һөт ташып китте; 7. *на что* (*потребоваться—о времени, деньгах*) китеү, кәрәк булыу; 8. *от чего, перен.* (*избавиться*) ҡотолоу; **уйтú от беды́** бәләнән ҡотолоу; ◇ **уйтú вперёд** алға сығыу, алда барыу (*ярышта һ. б. ш.*); **уйтú в себя́** уйға (*йәки* тәрән уйға) батыу, донъяны онотоу; **уйтú из жúзни** вафат булыу, гүргә кереү; **уйтú на дно** батыу; **далекó уйтú** *в чём от кого* алдырыу, уңыш ҡаҙаныу; **недалекó уйтú** *в чём от кого* алдыра алмау, уңышҡа ирешә алмау, булдыра алмау.

УКÁЗ *м.* указ; **укáз Президиума Верхóвного Совéта СССР** СССР Верховный Совете Президиумының указы.

УКАЗÁНИЕ *с.* 1. *см.* **указáть;** 2. (*замечание*) күрһәтмә; **дать соответствующие указáния** тейешле күрһәтмәләр биреү.

УКАЗÁТЕЛЬ *м. в разн. знач.* күрһәткес; **указáтель дорóг** юл күрһәткес; **библиографúческий указáтель** библиографик күрһәткес.

УКАЗÁТЕЛЬНЫЙ *прил.* күрһәтеү; **указáтельное местоимéние** *грам.* күрһәтеү алмашы; ◇ **указáтельный пáлец** һуҡ бармаҡ.

УКАЗÁТЬ *сов.* 1. *кого-что, на кого-что* күрһәтеү; **указáть на недостáтки в рабóте** эштәге етешһеҙлектәрҙе күрһәтеү; 2. *на кого-что* (*жестом, движением*) төртөп күрһәтеү, ишара итеү, күрһәтеү; 3. *что и без доп.* (*дать указание*) күрһәтеп (*йәки* аңлатып) биреү, күрһәтмә биреү; ◇ **указáть на дверь** ҡыуып сығарыу.

УКÁЗКА *ж.* 1. (*палочка*) күрһәткес, күрһәткес таяҡ; 2. *разг.* (*распоряжение*) күрһәтеү, ҡушыу; **дéйствовать по укáзке** кеше ҡушыуы буйынса ғына эшләү.

УКÁЗЧИК *м. разг.* күрһәтеп (*йәки* өйрәтеп) тороусы.

УКÁЗЫВАТЬ *несов. см.* **указáть.**

УКÁЛЫВАТЬ *несов. см.* **уколóть.**

УКÁЛЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **уколóться;** 2. *страд. к* **укáлывать.**

УКАТÁТЬ *сов. что* 1. (*сделать гладким, ровным*) тигеҙләү, таҡырлау, таҡырайтыу; 2. (*уплотнить*) тығыҙлау, тығыҙлап баҫыу; **укатáть снег** ҡарҙы тығыҙлау.

УКАТÚТЬ *сов.* 1. *что* (*удалить откуда-либо*) тәгәрәтеп алып китеү, тәгәрәтеп ебәреү; 2. *разг.* (*уехать*) китеү, китеп барыу.

УКАТÚТЬСЯ *сов.* 1. (*катясь, удалиться*) тәгәрәп китеү; 2. *см.* **укатúть** 2.

УКÁТЫВАТЬ I *несов. см.* **укатáть.**

УКÁТЫВАТЬ II *несов. см.* **укатúть** 1.

УКАЧÁТЬ *сов.* 1. *кого* (*убаюкать*) бәүетеп (*йәки* тирбәтеп) йоҡлатыу; 2. *обычно безл. кого-что* уҡшытып йөҙәтеү, бәүелтеп иҫәңгерәтеү; **меня́ на пароходе укачáло** мине пароходта уҡшытып йөҙәтте.

УКÁЧИВАНИЕ *с. см.* **укачáть.**

УКÁЧИВАТЬ *несов. см.* **укачáть.**

УКИПÁТЬ *несов. см.* **укипéть.**

УКИПÉТЬ *сов. разг.* 1. (*уменьшиться от кипения*) ҡайнап кәмеү (*йәки* һыуалыу); 2. (*дойти до готовности*) ҡайнап (*йәки* бешеп) етеү.

УКИСÁТЬ *несов. см.* **укúснуть.**

УКÚСНУТЬ *сов. разг.* әсеп сығыу, әсеүе етеү; **тéсто ещё не укúсло** ҡамырҙың әле әсеүе етмәгән.

УКЛÁД *м.* 1. тәртип; 2. *эк.* уклад (*ошо ижтимағи-экономик формация хужалығының төп формаһы*).

УКЛА́ДКА *ж. см.* **уложи́ть** 3, 4; **укла́дка воло́с** сәсте рәтләү.

УКЛА́ДЧИК *м.* һалыусы, түшәүсе (*эшсе*).

УКЛА́ДЧИЦА *женск. р. к* **укла́дчик.**

УКЛА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **уложи́ть** 1—4, 6, 7.

УКЛА́ДЫВАТЬСЯ I *несов.* 1. *см.* **уложи́ться;** 2. *страд. к* **укла́дывать.**

УКЛА́ДЫВАТЬСЯ II *несов. см.* **уле́чься** 1, 2.

УКЛО́Н *м.* 1. (*склон*) ауынҡы, ауыш, һарҡыу; 2. *полит.* тайпылыш, тайпылыу; **пра́вый укло́н** уң тайпылыш; **ле́вый укло́н** һул тайпылыш; 3. (*направление*) юнәлеш; **шко́ла с техни́ческим укло́ном** техник юнәлешле мәктәп.

УКЛОНЕ́НИЕ *с. см.* **уклони́ться.**

УКЛОНИ́ТЬСЯ *сов.* 1. янтайыу, тайпылыу, тайышыу, тайшаныу, иңкәйеү; **уклони́ться от уда́ра** һуғылыуҙан тайшаныу; 2. (*отойти от прежнего пути*) ситкә кереп китеү, боролоу; **доро́га уклони́лась впра́во** юл уңға боролдо; 3. *перен.* ситләшеү, ситкә китеү (*йәки* сығыу); **ора́тор уклони́лся от те́мы** оратор теманан ситкә сыҡты; 4. *перен.* (*избежать чего-л.*) ҡасыу, баш тартыу; **уклони́ться от выполне́ния поруче́ний** тапшырылған эштәрҙе үтәүҙән баш тартыу.

УКЛО́НЧИВЫЙ *прил.* икеле, тайшаныулы; **укло́нчивый отве́т** икеле яуап.

УКЛОНЯ́ТЬСЯ *несов. см.* **уклони́ться.**

УКЛЮ́ЧИНА *ж.* кәмә ҡолағы (*ишкәктәрҙе беркетеп ҡуйыу өсөн*).

УКО́Л *м.* 1. *см.* **уколо́ть** 1 *и* **уколо́ться;** 2. *мед.* укол; 3. *перен.* (*обида*) тейеү, сәнсеү, хәтер ҡалдырыу.

УКОЛО́ТЬ *сов. кого-что* 1. сәнсеү, ҡаҙау; 2. *перен.* (*уязвить, обидеть*) рәнйетеү, хәтер ҡалдырыу, сәнсеп әйтеү, сәнсеү, (намысҡа) тейеү.

УКОЛО́ТЬСЯ *сов.* сәнселеү, ҡаҙалыу.

УКОМПЛЕКТОВА́НИЕ *с. см.* **укомплектова́ть.**

УКОМПЛЕКТО́ВАННЫЙ 1. *прич.* комплектләндерелгән, комплектләштерелгән; 2. *прил.* тулы комплектле.

УКОМПЛЕКТОВА́ТЬ *сов. что* комплектләү, комплектен тултырыу.

УКОМПЛЕКТОВА́ТЬСЯ *сов.* комплектләнеү.

УКОМПЛЕКТО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **укомплектова́ть.**

УКОМПЛЕКТО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **укомплектова́ться;** 2. *страд. к* **укомплекто́вывать.**

УКО́Р *м.* әр, әрләү, шелтәләү, шелтә; **не в уко́р (будь) ска́зано** *кому* әрләү түгел ул, әрләү өсөн әйтелмәгән; **ста́вить в уко́р** *кому что* әрләү.

УКОРА́ЧИВАНИЕ *с. см.* **укороти́ть.**

УКОРА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **укороти́ть.**

УКОРА́ЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **укороти́ться;** 2. *страд. к* **укора́чивать.**

УКОРЕНЕ́НИЕ *с. см.* **укорени́ть(ся).**

УКОРЕНИ́ТЬ *сов. что* 1. (*укрепить корнями*) тамыр йәйҙереү, тамырландырыу, төп алдырыу; 2. *перен.* (*внедрить*) нығытыу, һеңдереү, ғәҙәткә индереп ебәреү, ныҡлап урынлаштырыу.

УКОРЕНИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*укрепиться корнями*) тамыр алыу (*йәки* йәйеү), тамырланыу, төп алыу; 2. *перен.* (*внедриться*) нығыу, төпләнеү, һеңешеү, ғәҙәткә инеп китеү, ныҡ урынлашыу.

УКОРЕНЯ́ТЬ *несов. см.* **укорени́ть.**

УКОРЕНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **укорени́ться;** 2. *страд. к* **укореня́ть.**

УКОРИ́ЗНА *ж. см.* **уко́р.**

УКОРИ́ЗНЕННЫЙ *прил.* шелтәле, әрләүле, үпкәле; **укори́зненные слова́** шелтәле һүҙҙәр.

УКОРИ́ТЬ *сов. кого* шелтәләү, ғәйепләү, үпкәләү.

УКОРОТИ́ТЬ *сов. что* ҡыҫҡартыу.

УКОРОТИ́ТЬСЯ *сов.* ҡыҫҡарыу; **дни укороти́лись** көндәр ҡыҫҡарҙы.

УКОРЯ́ТЬ *несов. см.* **укори́ть.**

УКО́С *м. с.-х.* сабылған бесән; **дневно́й уко́с** бер көндә сабылған бесән.

УКРА́ДКОЙ *нареч.* боҫоп, ҡаса-боҫа, йәшенеп, шым ғына, һиҙҙермәй (енсә); **взгляну́ть укра́дкой** һиҙҙермәй ҡарау.

УКРАИ́НЕЦ *м.* украин.

УКРАИ́НКА *ж.* украинка, украин ҡатын-ҡыҙы.

УКРАИ́НСКИЙ *прил.* украин, Украина; **украи́нский язы́к** украин теле.

УКРАИ́НЦЫ *мн.* украиндәр.

УКРА́СИТЬ *сов.* 1. *кого-что* биҙәү, матурлау; **укра́сить зда́ние фла́гами** йортто флагтар менән биҙәү; 2. *что, перен.* биҙәү, йәмләндереү, матурайтыу; **любо́вь украша́ет жизнь** мөхәббәт тормошто йәмләндерә.

УКРА́СИТЬСЯ *сов.* 1. биҙәнеү, матурланыу; 2. *перен.* биҙәнеү, матурайыу, йәмләнеү.

УКРА́СТЬ *сов. кого-что* урлау, урлап китеү.

УКРАША́ТЬ *несов. см.* **укра́сить.**

УКРАША́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **укра́ситься;** 2. *страд. к* **украша́ть.**

УКРАШЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **укра́сить;** 2. (*предмет*) биҙәүестәр, биҙәк, матурлау нәмәләре; **ёлочные украше́ния** елка биҙәүестәре; 3. *перен.* (*то, что является гордостью чего-л.*) күрек, зиннәт.

УКРЕПИ́ТЬ *сов. что, в разн. знач.* нығытыу; **укрепи́ть плоти́ну** быуаны нығытыу; **укрепи́ть фронт сторо́нников ми́ра** тыныслыҡ яҡлылар фронтын нығытыу; **укрепи́ть но́жки стола́** өҫтәл аяҡтарын нығытыу.

УКРЕПИ́ТЬСЯ *сов.* 1. *в разн. знач.* нығыу, нығыныу; 2. *воен.* нығытмалар ҡороу, нығыныу, нығып урынлашыу.

УКРЕПЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **укрепи́ть(ся);** 2. *воен.* нығытма; **долговре́менное укрепле́ние** оҙаҡ ваҡытҡа төҙөлгән нығытма.

УКРЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **укрепи́ть.**

УКРЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **укрепи́ться;** 2. *страд. к* **укрепля́ть.**

УКРО́МНЫЙ *прил.* тын, тыныс, аулаҡ; **укро́мное месте́чко** аулаҡ урын.

УКРО́П *м.* укроп.

УКРОТИ́ТЕЛЬ *м.* буйһондороусы, ҡулға өйрәтеүсе.

УКРОТИ́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **укроти́тель.**

УКРОТИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*усмирить*)

буйһондороу, өйрәтеү, ҡулға өйрәтеү; 2. *что* тыйыу, баҫыу, юғәнләү; **укроти́ть гнев** асыуҙы баҫыу.

УКРОТИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*усмириться*) буйһоноу, өйрәнеү, ҡулға өйрәнеү; 2. (*утихнуть*) баҫылыу, тыйылыу.

УКРОЩА́ТЬ *несов. см.* **укроти́ть.**

УКРОЩА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **укроти́ться;** 2. *страд. к* **укроща́ть.**

УКРОЩЕ́НИЕ *с. см.* **укроти́ть.**

УКРУПНЕ́НИЕ *с. см.* **укрупни́ть(ся).**

УКРУПНЁННЫЙ *прич. и прил.* эреләтелгән.

УКРУПНИ́ТЬ *сов. что* эреләтеү, эреләндереү.

УКРУПНИ́ТЬСЯ *сов.* эреләнеү.

УКРУПНЯ́ТЬ *несов. см.* **укрупни́ть.**

УКРУПНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **укрупни́ться;** 2. *страд. к* **укрупня́ть.**

УКРЫВА́ТЕЛЬ *м.* йәшереүсе, йәшереп тороусы.

УКРЫВА́ТЕЛЬСТВО *с.* йәшереү, йәшереп тотоу (*йәки* һаҡлау, тороу).

УКРЫВА́ТЬ *несов. см.* **укры́ть.**

УКРЫВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **укры́ться;** 2. *страд. к* **укрыва́ть.**

УКРЫ́ТИЕ *с.* 1. *см.* **укры́ть** *и* **укры́ться** 2; 2. (*убежище*) ышыҡлауыс; **укры́тие от пулемётного огня́** пулемёт утынан ышыҡлауыс.

УКРЫ́ТЬ *сов. кого-что* 1. (*покрыть*) ябыу, ҡаплау; 2. (*спрятать*) йәшереү, йәшереп тороу (*йәки* тотоу), һаҡлау.

УКРЫ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*покрыться*) ябыныу, ҡапланыу; 2. (*спрятаться*) йәшеренеү, ышыҡланыу; **укры́ться от дождя́** ямғырҙан йәшеренеү; 3. (*с отрицанием «не»*) күренмәй (*йәки* беленмәй, һиҙелмәй) ҡалыу, ситтә ҡалыу; **ничто́ не укры́лось от его́ взгля́да** унан бер нәмә лә ситтә ҡалманы, ул барыһын да күрҙе.

У́КСУС *м.* уксус, һеркә.

У́КСУСНЫЙ *прил.* уксус, һеркә; **у́ксусная буты́лка** һеркә шешәһе; **у́ксусная эссе́нция** уксус эссенцияһы; ◇ **у́ксусная кислота́** *хим.* уксус кислотаһы.

УКУ́ПОРИВАТЬ *несов. см.* **уку́порить.**

УКУ́ПОРИТЬ *сов. что* тығынлау.

УКУ́ПОРКА *ж.* 1. *см.* **уку́порить;** 2. (*тара*) тығын, тыҡҡыс; 3. (*пробка и т. п.*) тығын.

УКУ́С *м.* 1. *см.* **укуси́ть** 1; 2. *разг.* (*место*) саҡҡан (*йәки* тешләгән) урын (*йәки* ер).

УКУСИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* тешләү (*о собаке, лошади и т. п.; о комаре, блохе и т. п.*); сағыу (*о пчеле, змее*); 2. *что, разг.* тешләп алыу (*йәки* өҙөү); **чёрствый хлеб не уку́сишь** ҡатҡан икмәкте тешләп алып булмай.

УКУ́ТАТЬ *сов. кого-что* урау, төрөү, ябыу.

УКУ́ТАТЬСЯ *сов.* ураныу, төрөнөү, ябыныу; **уку́таться в плато́к** шәлгә төрөнөү.

УКУ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **уку́тать.**

УКУ́ТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **уку́таться;** 2. *страд. к* **уку́тывать.**

УЛА́ВЛИВАНИЕ *с. см.* **улови́ть.**

УЛА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **улови́ть.**

УЛА́ДИТЬ *сов. что* рәткә һалыу, рәтләү, ипләү; **ула́дить де́ло** эште рәтләү.

УЛА́ДИТЬСЯ *сов.* рәткә һалыныу, рәтләнеү, ипләнеү, юлға һалыныу.

УЛА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **ула́дить.**

УЛА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **ула́диться;** 2. *страд. к* **ула́живать.**

УЛА́МЫВАТЬ *несов. см.* **улома́ть.**

УЛА́Н *м. воен. ист.* улан (*еңел кавалерия һалдаты йәки офицеры*).

УЛЕЖА́ТЬ *сов. разг.* оҙаҡ ята алыу.

У́ЛЕЙ *м.* умарта.

УЛЕПЕТНУ́ТЬ *сов. см.* **улепётывать.**

УЛЕПЁТЫВАТЬ *несов. прост.* тоҡойоу, үксә (*йәки* табан) ялтыратыу.

УЛЕТА́ТЬ *несов. см.* **улете́ть.**

УЛЕТЕ́ТЬ *сов.* 1. осоп китеү; 2. *перен.* (*пройти — о времени*) бик тиҙ үтеп (*йәки* уҙып) китеү; 3. *перен. разг.* (*быстро уехать, убежать*) китеп барыу, сабыу, югереү.

УЛЕТУ́ЧИВАТЬСЯ *несов. см.* **улету́читься.**

УЛЕТУ́ЧИТЬСЯ *сов.* 1. *физ., хим.* (*испариться*) осоу, осоп бөтөү, быуға әйләнеү; 2. *перен. разг.* юғалыу, юҡ булыу, китеп юғалыу, һыҙыу, елдәр иҫеү; **он куда́-то улету́чился** ул ҡайҙалыр китеп юғалды.

УЛЕ́ЧЬСЯ *сов.* 1. ятыу; **уле́чься спать** йоҡларға ятыу; 2. (*осесть*) ҡуныу, ултырыу, баҫылыу; **пыль улегла́сь** саң баҫылды; 3. *перен.* (*успокоиться*) баҫылыу, тыныу, тынысланыу, туҡтау, туҡталыу; **ве́тер улёгся** ел баҫылды; 4. (*поместиться — о предметах*) урынлашыу.

УЛИЗНУ́ТЬ *сов. разг.* һыҙыу, тайыу, шылыу; **улизну́ть из ко́мнаты** бүлмәнән сығып тайыу.

УЛИ́КА *ж.* дәлил.

УЛИ́ТКА *ж.* 1. *зоол.* ҡусҡар; 2. *анат.* ҡусҡар (*ҡолаҡ эсенең бер өлөшө*).

У́ЛИЦА *ж.* 1. урам; 2. (*место под открытым небом*) тыш; **на у́лице жара́** тышта эҫе; ◇ **оказа́ться на у́лице** 1) (*остаться без жилья*) урамда ҡалыу (*өйһөҙ-ниһеҙ*); 2) (*остаться без работы*) эшһеҙ ҡалыу; **с у́лицы** урамдан (*осраҡлы, билдәһеҙ кеше тураһында*).

УЛИЧА́ТЬ *несов. см.* **уличи́ть.**

УЛИЧЕ́НИЕ *с. см.* **уличи́ть.**

УЛИЧИ́ТЬ *сов. кого-что* фаш итеү, ғәйебен (*йәки* йөҙөн) асыу, тотоу.

У́ЛИЧНЫЙ *прил.* 1. урам; **у́личный шум** урам шауы; **у́личный сто́рож** урам ҡарауылсыһы; **у́личный мальчи́шка** урам малайы (*тәрбиәһеҙ бала*); 2. *разг.* урамға сыҡҡан; **у́личная дверь** урамға сыҡҡан ишек.

УЛО́В *м.* тотолған балыҡ күләме.

УЛОВИ́ТЕЛЬ *м. тех.* тотҡос, тотоп алғыс.

УЛОВИ́ТЬ *сов. что* 1. отоу, отоп алыу, һиҙеп (*йәки* ишетеп, күреп) алыу (*йәки* ҡалыу); **улови́ть знако́мый моти́в** таныш көйҙө ишетеп ҡалыу; 2. *разг.* (*использовать*) тотоп алыу, файҙаланып ҡалыу; **улови́ть удо́бный моме́нт** уңайлы моменттән файҙаланып ҡалыу.

УЛО́ВКА *ж.* хәйлә, һылтау, хәйләле юл.

УЛОЖИ́ТЬ *сов.* 1. *кого* һалыу, ятҡырыу; **мать уложи́ла дете́й спать** әсә балаларын йоҡларға ятҡырҙы; 2. *что* (*упаковать*) һалыу, тултырыу, һалып (*йәки* тултырып)

ҡуйыу; **уложи́ть ве́щи в чемода́н** әйберҙәрҙе сумаҙанға һалыу (*йәки* ҡуйыу); 3. *что* (*поместить в определённом порядке*) (*бер тәртип менән*) өйөү, рәтләү; 4. *что* ябыу, түшәү, йәйеү; **уложи́ть двор ка́мнем** ишек алдына таш түшәү; 5. *кого-что, разг.* (*убить*) үлтереү, атып үлтереү, һуғып үлтереү; 6. *что, разг.* (*уместить*) һыйҙырыу; 7. *что, перен.* (*билдәле бер ваҡытта*) эшләп бөтөрөү, эшләп бөтөрә алыу, эшләй (*йәки* үтәй) алыу; **уложи́ть рабо́ту в срок** эште ваҡытында эшләп бөтөрөү.

УЛОЖИ́ТЬСЯ *сов.* 1. *разг.* (*упаковаться*) тултырыу, юлға йыйыныу, тейәнеү; 2. (*поместиться в чём-л.*) һыйыу, һыйып бөтөү; 3. *перен.* һыйыу, бөтөү; **уложи́ться в сме́ту** сметаға һыйыу; **докла́дчик уложи́лся в по́лчаса** докладсы докладын ярты сәғәттә бөттө.

УЛОМА́ТЬ *сов. кого, разг.* көскә күндереү, тыңлатыу; **улома́ть упря́мца** ҡарышҡаҡты көскә күндереү.

УЛУЧА́ТЬ *несов. см.* **улучи́ть.**

УЛУЧИ́ТЬ *сов. что* табыу, тура килтереү; **улучи́ть моме́нт** яйын тура килтереү.

УЛУЧША́ТЬ *несов. см.* **улу́чшить.**

УЛУЧША́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **улу́чшиться;** 2. *страд. к* **улучша́ть.**

УЛУЧШЕ́НИЕ *с. см.* **улу́чшить(ся).**

УЛУ́ЧШИТЬ *сов. что* яҡшыртыу.

УЛУ́ЧШИТЬСЯ *сов.* яҡшырыу; **его́ здоро́вье улу́чшилось** уның сәләмәтлеге яҡшырҙы.

УЛЫБА́ТЬСЯ *несов.* 1. йылмайыу, көлөмһөрәү, йылмайып ҡарау; 2. *кому, перен.* (*сулить удачу*) уңыш (*йәки* бәхет) вәғәҙә итеү; уңышлы барыу, уңай (*йәки* яй) килеп тороу; 3. *кому, перен. разг.* (*нравиться; обычно с отрицанием «не»*) оҡшау, күңелгә ятыу; **э́то мне не улыба́ется** был миңә оҡшамай.

УЛЫ́БКА *ж.* йылмайыу; **весёлая улы́бка** шатлыҡлы йылмайыу.

УЛЫБНУ́ТЬСЯ *сов.* йылмайыу, көлөмһөрәү, йылмайып (*йәки* көлөмһөрәп) ҡуйыу; **он ве́село улыбну́лся** ул шат йылмайып ҡуйҙы.

УЛЬТИМАТИ́ВНЫЙ *прил. книжн.* киҫкен, ультиматив.

УЛЬТИМА́ТУМ *м.* ультиматум (1. *дип. бер дәүләттең икенсе дәүләткә берәй нәмә эшләргә ҡушып, шуны эшләмәгән хәлдә уға ҡарата ғәҙәттән тыш сара ҡулланыу менән ҡурҡытып ҡуйған киҫкен талабы;* 2. *разг. янау, ҡурҡытыу юлы менән талап итеү*).

УЛЬТРА- *ҡушма һүҙҙәрҙең «артыҡ, сиктән тыш, үтә, бик» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **ультракоро́ткий** үтә ҡыҫҡа; **ультрареакционе́р** үтә реакционер.

УЛЬТРАЗВУ́К *м.* ультразвук (*үтә юғары йышлыҡтағы тирбәлеүҙәр менән барлыҡҡа килгән һәм ҡолаҡ менән ишетеп булмай торған тауыш*).

УЛЬТРАКОРО́ТКИЙ *прил.* үтә ҡыҫҡа.

УЛЬТРАМАРИ́Н *м.* ультрамарин (*асыҡ күк буяу*).

УЛЬТРАФИОЛЕ́ТОВЫЙ *прил.*: **ультрафиоле́товые лучи́** *физ.* ультрафиолет нурҙар (*спектрҙа күҙгә күренмәүсе нурҙар*).

у́лья, у́лью *род., дат. п. и т. д. ед. от* **у́лей.**

УЛЮЛЮ́КАТЬ *несов.* 1. *охот.* һайтылдау, һөсләтеү; 2. *разг.* (*издеваться*) лаулау, ҡысҡырып ыҙалатыу (*йәки* йәнгә тейеү).

УМ *м.* 1. (*способность мыслить*) аҡыл; 2. (*мыслитель*) аҡыл (*йәки* фекер) эйәһе; **лу́чшие умы́ челове́чества** кешелек донъяһының иң яҡшы аҡыл эйәләре; ◇ **без ума́ (быть)** *от кого-чего* иҫ китеү, бөтөнләй ғашиҡ булыу; **(быть) не в своём уме́** сығырынан сығыу, ҡотороноу; **быть в своём уме́** башында аҡылы булыу; **учи́ть уму́-ра́зуму** аҡылға өйрәтеү; **вы́жить из ума́** *см.* **вы́жить; за́дним умо́м кре́пок** *см.* **за́дний; из ума́ вон** *см.* **вон** I; **люби́ть без ума́** үлеп яратыу; **на уме́ быть** уйҙа (*йәки* иҫтә) булыу; **от большо́го ума́ сде́лать** *что, ирон.* аңғыралыҡ, иҫәрлек менән эшләп ташлау; **прийти́ на ум** *кому* башҡа уй килеү; **свести́ с ума́** *кого* 1) (*довести до сумасшествия*) аҡылдан яҙҙырыу; 2) (*увлечь*) ҡаратыу, ғашиҡ итеү; **сойти́ с ума́** 1) (*потерять рассудок*) аҡылдан яҙыу; 2) (*поступить необдуманно*) уйлап эш итмәү; **ума́ не приложу́** зиһенем етмәй, баш етмәй уйларға; **ум за ра́зум захо́дит** *у кого* зиһен таралыу, башҡатыу, баш эшләмәү; **уму́ непостижи́мо** *см.* **непостижи́мый.**

УМАЛЕ́НИЕ *с. см.* **умали́ть(ся).**

УМАЛИ́ТЬ *сов. кого-что* төшөрөү, кесерәйтеү, түбәнәйтеү; **умали́ть** *чей-л.* **авторите́т** абруйын төшөрөү.

УМАЛИ́ТЬСЯ *сов.* төшөү, кесерәйеү, түбәнәйеү.

УМАЛИШЁННЫЙ *прил.* 1. аҡылдан яҙған (*йәки* шашҡан); 2. *в знач. сущ.* **умалишённый** *м.*, **умалишённая** *ж.* диуана, аҡылдан яҙған кеше.

УМА́ЛЧИВАТЬ *несов. см.* **умолча́ть.**

УМА́ЛЧИВАТЬСЯ *несов. безл. о ком-чём* йәшереп әйтелмәү, иҫкә (*йәки* телгә) алынмау, һүҙ булмау, һөйләнмәү.

УМАЛЯ́ТЬ *несов. см.* **умали́ть.**

УМАЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **умали́ться;** 2. *страд. к* **умаля́ть.**

УМА́СЛИВАТЬ *несов. см.* **ума́слить.**

УМА́СЛИТЬ *сов. кого, разг.* (*задобрить*) һылап һыйпау, юмалап күндереү, майлап күндереү, майлау.

УМА́ЯТЬ *сов. кого, прост.* арытыу, алйытыу, йонсотоу, интектереү, йөҙәтеү, интектереп (*йәки* йөҙәтеп) бөтөрөү, арытып (*йәки* йонсотоп, алйытып) бөтөрөү.

УМА́ЯТЬСЯ *сов. прост.* алйыу, йонсоу, яфаланыу, интегеп (*йәки* йөҙәп) бөтөү, арып (*йәки* йонсоп, алйып) бөтөү.

У́МБРА *ж.* умбра (*көрән буяу*).

УМЕ́ЛЕЦ *м.* оҫта, алтын ҡуллы кеше.

УМЕ́ЛЫЙ *прил.* оҫта; **уме́лые ру́ки** оҫта ҡулдар; **уме́лое руково́дство** оҫта етәкселек итеү.

умён *кратк. ф. прил. от* **у́мный.**

УМЕ́НИЕ *с.* белеү, белем, оҫталыҡ.

УМЕНЬША́ЕМЫЙ *прич.* 1. кесерәйтелмәле, кесерәйтелә торған; 2. *в знач. сущ.* **уменьша́емое** *с. мат.* кәмеүсе.

УМЕНЬША́ТЬ *несов. см.* **уме́ньши́ть.**
УМЕНЬША́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **уме́ньши́ться;** 2. *страд. к* **уменьша́ть.**
УМЕНЬШЕ́НИЕ *с. см.* **уме́ньши́ть(ся).**
УМЕНЬШИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. кесерәйтеп күрһәтә торған, кесерәйткес; **уменьши́тельное стекло́** кесерәйтеп күрһәтә торған быяла; 2. *лингв.* кесерәйтеү; **уменьши́тельный а́ффикс** кесерәйтеү аффиксе; 3. (*о собственном имени*) ҡыҫҡартылған, ҡыҫҡартып әйтелгән (*мәҫ. Ибраһим — Ибрай*).
УМЕ́НЬШИТЬ, УМЕНЬШИ́ТЬ *сов. что* бәләкәйләтеү, кесерәйтеү, аҙайтыу, кәметеү.
УМЕ́НЬШИТЬСЯ, УМЕНЬШИ́ТЬСЯ *сов.* бәләкәйләнеү, кесерәйеү, аҙайыу, кәмеү.
УМЕ́РЕННОСТЬ *ж.* уртасалыҡ, уртаса булыу.
УМЕ́РЕННЫЙ 1. *прич.* сикләнгән; 2. *прил.* уртаса;, **уме́ренная жизнь** уртаса тормош; **уме́ренный кли́мат** уртаса климат; 3. *прил.* (*не склонный к крайностям*) урта юл тотоусы.
УМЕРЕ́ТЬ *сов.* 1. үлеү, вафат булыу, үлеп китеү; 2. *перен.* (*исчезнуть*) юҡҡа сығыу, юғалыу, үлеү.
УМЕ́РИТЬ *сов. что* баҫыу, сикләү; **уме́рить гнев** асыуҙы баҫыу; **уме́рить тре́бования** талапты сикләү.
УМЕРТВИ́ТЬ *сов. кого-что* үлтереү.
УМЕРЩВЛЕ́НИЕ *с. см.* **умертви́ть.**
УМЕРЩВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **умертви́ть.**
УМЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **уме́рить.**
УМЕСТИ́ТЬ *сов. что* 1. һыйҙырыу, һыйҙырып бөтөрөү; **уме́сти́ть все кни́ги на по́лку** бөтә китаптарҙы кәштәгә һыйҙырып бөтөрөү; 2. (*поместить, расположить*) ҡуйыу, урынлаштырыу, урынлаштырып бөтөрөү.
УМЕСТИ́ТЬСЯ *сов.* 1. һыйыу; **кни́ги едва́ умести́лись в шкафу́** китаптар шкафҡа саҡ һыйҙы; 2. (*расположиться*) урынлашыу.
УМЕ́СТНЫЙ *прил.* урынлы; **уме́стный вопро́с** урынлы һорау.
УМЕ́ТЬ *несов. с неопр.* белеү, булдыра алыу, ҡулдан килеү; **он хорошо́ уме́ет пла́вать** ул яҡшы йөҙө белә.
УМЕЩА́ТЬ *несов. см.* **умести́ть.**
УМЕЩА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **умести́ться;** 2. *страд. к* **умеща́ть.**
УМЕ́ЮЧИ *нареч. разг.* белеп, рәтен белеп, оҫта; **де́лать что́-либо уме́ючи** берәй нәмәне белеп эшләү.
УМИЛЕ́НИЕ *с.* күңел йомшарыу (*йәки* нескәреү).
УМИЛЁННЫЙ 1. *прич.* күңеле йомшартылған (*йәки* нескәртелгән); 2. *прил.* күңеле йомшарған (*йәки* нескәргән), тәьҫирләнгән.
УМИЛИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* күңел йомшарта (*йәки* нескәртә) торған; һоҡландырғыс, һөйкөмлө.
УМИЛИ́ТЬ *сов. кого-что* күңел йомшартыу (*йәки* нескәртеү), тәьҫирләндереү.
УМИЛИ́ТЬСЯ *сов.* күңел йомшарыу (*йәки* нескәреү), тәьҫирләнеү.
УМИ́ЛОСТИВИТЬ *сов. кого-что* мәрхәмәтле (*йәки* рәхимле, шәфҡәтле) итеү, шәфҡәтләндереү, мәрхәмәтләндереү.
УМИ́ЛОСТИВИТЬСЯ *сов.* мәрхәмәтле булыу, шәфҡәтләләнеү, мәрхәмәтләләнеү.
УМИ́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. яғымлы, мөләйем; **уми́льное ли́чико** мөләйем йөҙкәй; 2. (*угодливый*) ялағай, ҡуштан, ярамһаҡ.
УМИЛЯ́ТЬ(СЯ) *несов. см.* **умили́ть(ся).**
УМИНА́ТЬ *несов. см.* **умя́ть.**
УМИНА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **умя́ться;** 2. *страд. к* **умина́ть.**
УМИРА́НИЕ *с. см.* **умере́ть.**
УМИРА́ТЬ *несов. см.* **умере́ть.**
УМИРА́ЮЩИЙ 1. *прич.* үлә торған; 2. *в знач. сущ.* **умира́ющий** *м.*, **умира́ющая** *ж.* үлем хәлендә ятыусы; 3. *прил.* (*гаснущий, слабеющий*) үлеп бара торған, бөтөүгә йөҙ тотҡан.
УМИРОТВОРЕ́НИЕ *с.* татыулыҡ, тыныслыҡ; **наступи́ло умиротворе́ние** татыулыҡ урынлашты.
УМИРОТВОРИ́ТЬ *сов. кого-что* татыулаштырыу, килештереү; тынысландырыу, тыныслыҡ урынлаштырыу.
УМИРОТВОРИ́ТЬСЯ *сов.* татыулашыу, килешеү; тынысланыу.
УМИРОТВОРЯ́ТЬ *несов. см.* **умиротвори́ть.**
УМИРОТВОРЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **умиротвори́ться;** 2. *страд. к* **умиротворя́ть.**
УМНЕ́ТЬ *несов.* аҡылланыу, аҡылға ултырыу.
У́МНИК *м. разг.* 1. (*умный человек*) аҡыллы кеше; 2. (*рассудительный мальчик*) аҡыллы, тыңсыл, зирәк малай; 3. *ирон.* аҡыл һатыусы, аҡыллы баш.
У́МНИЦА *м. и ж. разг.* 1. (*умный человек*) аҡыллы кеше; 2. (*рассудительный ребёнок*) аҡыллы, тыңсыл бала.
У́МНИЧАТЬ *несов. разг.* аҡыллы булып маташыу, аҡыл һатыу.
УМНОЖА́ТЬ *несов. см.* **умно́жить.**
УМНОЖА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **умно́житься;** 2. *страд. к* **умножа́ть.**
УМНОЖЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **умно́жить(ся);** 2. *мат.* ҡабатлау; **табли́ца умноже́ния** ҡабатлау таблицаһы.
УМНО́ЖИТЬ *сов. что* 1. *мат.* ҡабатлау; 2. (*увеличить в числе*) күбәйтеү, арттырыу, ишәйтеү.
УМНО́ЖИТЬСЯ *сов.* артыу, күбәйеү, ишәйеү.
умну́, умнёшь *и т. д. буд. вр. от* **умя́ть.**
У́МНЫЙ *прил.* аҡыллы, башлы; ◇ **у́мная голова́** аҡыллы (*йәки* башлы) кеше.
УМОЗАКЛЮЧА́ТЬ *несов. см.* **умозаключи́ть.**
УМОЗАКЛЮЧЕ́НИЕ *с.* һығымта; **сде́лать пра́вильное умозаключе́ние** дөрөҫ һығымта яһау.
УМОЗАКЛЮЧИ́ТЬ *сов. что и без доп., лог., книжн.* уйлап һығымта (*йәки* һөҙөмтә) яһау, һөҙөмтә сығарыу, аҡылға килеү.
УМОЗРЕ́НИЕ *с. книжн.* аҡыл ҡарашы.
УМОЗРИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил. книжн.* аҡыл ҡарашына нигеҙләнгән; абстракт.
УМОЛИ́ТЬ *сов. кого* инәлеү, үтенеү, ялыныу, ялынып (*йәки* ялбарып, инәлеп, үтенеп) күндереү; **я е́ле умоли́л его́ пойти́ с на́ми** мин уны беҙҙең менән барырға саҡ күндерҙем.

У́МОЛК *м.*: **говори́ть без у́молку** бер туҡтауһыҙ һөйләү.

УМОЛКА́ТЬ *несов. см.* **умо́лкнуть.**

УМО́ЛКНУТЬ *сов.* шымыу, тымыу, тыныу, баҫылыу, туҡтау.

УМОЛЧА́НИЕ *с. см.* **умолча́ть.**

УМОЛЧА́ТЬ *сов. о ком-чём* йәшереп (*йәки* шымып) ҡалдырыу, әйтмәй ҡалдырыу, эстән тыныу.

УМОЛЯ́ТЬ *несов. кого-что* **1.** *см.* **умоли́ть; 2.** *1 л. наст. вр.* **умоля́ю, умоля́ем** үтенәм, үтенәбеҙ; **умоля́ю, прости́те** ғәфү итегеҙ, үтенәм.

УМОЛЯ́ЮЩИЙ 1. *прич.* үтенеүсе, ялбарыусы, үтенеп һораусы; **2.** *прил.* үтенеүле, ялыныулы, инәлеүле, ялбарыулы, ялынырлы, үтенесле, инәлесле; **умоля́ющий взгляд** ялбарыулы ҡараш.

УМОПОМЕША́ТЕЛЬСТВО *с.* аҡылдан яҙыу (*йәки* шашыу), тилереү.

УМОПОМРАЧЕ́НИЕ *с.* **1.** *уст. см.* **умопомеша́тельство; 2.** *в знач. сказ. разг.* (*что-л. необыкновенное*) ғәжәп, иҫ киткес.

УМОПОМРАЧИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил. разг.* аҡылдан яҙырлыҡ, хайран ҡалырлыҡ, аҡылға һыймаҫлыҡ; **умопомрачи́тельный успе́х** аҡылға һыймаҫлыҡ ҙур уңыш.

УМО́РА *ж. нескл. прост.* көлкө, мәрәкә; **слу́шать его́ — пря́мо умо́ра** уны тыңлауы үҙе бер мәрәкә.

УМОРИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил. разг.* үтә көлкөлө (*йәки* мәрәкә).

УМОРИ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* **1.**(*погубить*) үлтереп бөтөрөү, ҡырыу; **2.** (*крайне утомить, измучить*) һамҫытыу, әлһерәтеү, йонсотоу, хәлдән тайҙырыу, йөҙәтеү, арытып (*йәки* йөҙәтеп) бөтөрөү; **3.** (*сильно насмешить*) ныҡ көлдөрөү, көлдөрөп арытып бөтөрөү, көлдөрөп хәлдән тайҙырыу.

УМОРИ́ТЬСЯ *сов. разг.* һамҫыу, әлһерәү, йонсоу, хәлдән тайыу, ныҡ арыу.

умру́, умрёшь *и т. д. буд. вр. от* **умере́ть.**

У́МСТВЕННЫЙ *прил.* аҡыл; **у́мственный труд** аҡыл хеҙмәте.

УМУДРЁННОСТЬ *ж. книжн.* аҡыл йыйғанлыҡ.

УМУДРИ́ТЬ *сов. кого, разг.* аҡыллыландырыу, аҡыл биреү, аҡылын үҫтереү.

УМУДРИ́ТЬСЯ *сов. разг.* аҡыл (*йәки* баш) етеү, булдыра алыу, яйын (*йәки* ибен) табыу; **как ты умудри́лся сде́лать э́то?** быны эшләргә нисек аҡылың етте?

УМУДРЯ́ТЬ *несов. см.* **умудри́ть.**

УМУДРЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **умудри́ться; 2.** *страд. к* **умудря́ть.**

УМЧА́ТЬ *сов. кого-что* елдереп (*йәки* осороп) алып китеү; **ко́ни умча́ли их** аттар уларҙы елдереп алып китте.

УМЧА́ТЬСЯ *сов.* **1.** елеп (*йәки* сабып) китеп барыу, сабып сығып китеү; **вса́дники умча́лись** һыбайлылар сабып китеп барҙылар; **2.** *перен.* (*быстро пройти — о времени*) бик тиҙ үтеп китеү; **ю́ность умча́лась** йәшлек бик тиҙ үтеп китте.

УМЫВА́ЛЬНИК *м.* йыуынғыс.

УМЫВА́ЛЬНЫЙ *прил.* **1.** йыуына торған, йыуыныу; **умыва́льные принадле́жности** йыуыныу нәмәләре; **2.** *в знач. сущ.* **умыва́льная** *ж.* йыуыныу бүлмәһе.

УМЫВА́НИЕ *с. см.* **умы́ть(ся).**

УМЫВА́ТЬ *несов. см.* **умы́ть.**

УМЫВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **умы́ться; 2.** *страд. к* **умыва́ть.**

УМЫКА́НИЕ *с. уст.* ҡыҙ урлау.

УМЫКА́ТЬ *несов. см.* **умыкну́ть.**

УМЫКНУ́ТЬ *сов. кого* ҡыҙ урлау.

У́МЫСЕЛ *м.* насар ниәт, уй, теләк; **без вся́кого у́мысла** һис бер насар уйһыҙ; **с у́мыслом** яуыз ниәт менән.

УМЫ́ТЬ *сов. кого-что* йыуыу, йыуындырыу; **умы́ть лицо́** бит йыуыу; **умы́ть ребёнка** баланы йыуындырыу; ◇ **умы́ть ру́ки** *см.* **рука́.**

УМЫ́ТЬСЯ *сов.* йыуыныу, йыуынып алыу.

УМЫ́ШЛЕННЫЙ *прил.* алдан уйлап, аңлы рәүештә, яуыз теләк (*йәки* ниәт) менән; **умы́шленное уби́йство** яуыз ниәт менән үлтереү.

УМЯ́ТЬ *сов. что, разг.* **1.** (*сделать мягким*) иҙеү, баҫыу, иҙеп үҙлеләндереү, иҙеп еткереү; **умя́ть гли́ну** балсыҡты иҙеп еткереү; **2.** (*уплотнить*) тапау; **умя́ть се́но** бесәнде тапау.

УМЯ́ТЬСЯ *сов. разг.* **1.** (*стать мягким*) баҫылыу, иҙелеү; **2.** (*стать плотным*) тапалыу.

УНАВА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **унаво́зить.**

УНАВО́ЗИТЬ *сов. что* тиреҫләү, тиреҫ менән ашлау.

УНАСЛЕ́ДОВАТЬ *сов. что, прям. и перен.* (мираҫ итеп) алыу, мираҫҡа ҡалыу.

УНЕСТИ́ *сов. кого-что* **1.** (*взять с собой*) алып китеү; **2.** *разг.* (*украсть*) алып (*йәки* урлап) китеү; **3.** (*переместить, увлечь*) алып китеү; осороп (*йәки* ағыҙып) алып китеү; **ло́дку унесло́ ве́тром** *безл.* кәмәне ел ағыҙып алып китте; **4.**(*отнять*) алыу, алып китеү, йотоу; **забо́ты унесли́ мно́го здоро́вья** тормош мәшәҡәте күп сәләмәтлекте алды; ◇ **е́ле но́ги унести́** көскә ҡасып ҡотолоу.

УНЕСТИ́СЬ *сов.* **1.** (*быстро удалиться*) сабып (*йәки* йүгереп) китеү, саптырып китеү (*йәки* китеп барыу); **2.** (*быстро сместиться*) ағылыу; **3.** *перен.* (*мысленно*) инеп китеү, төшөп китеү.

УНИВЕРМА́Г *м.*(**универса́льный магази́н**) универмаг (универсаль магазин).

УНИВЕРСА́Л *м.* универсал (**1.** *үҙ профессияһы буйынса күп төрлө һөнәргә эйә булған кеше;* **2.** *астр., геод. вертикаль һәм горизонталь мөйөштәрҙе үлсәү ҡоралы*).

УНИВЕРСА́ЛЬНОСТЬ *ж.* универсаллек, универсаль булыу, күп яҡлы булыу, күп яҡлылыҡ.

УНИВЕРСА́ЛЬНЫЙ *прил.* **1.** (*разносторонний*) универсаль, күп яҡлы; **2.**(*с разнообразным назначением*) универсаль; **универса́льная маши́на** универсаль машина; **универса́льный магази́н** универсаль магазин (*һәр төрлө тауар менән һатыу итеү магазине*).

УНИВЕРСИТЕ́Т *м.* университет.

УНИВЕРСИТЕ́ТСКИЙ *прил.* университет, университетле; университеттә бергә уҡыған (*йәки* булған); **университе́тское зда́ние** университет бинаһы; **университе́тский го́род** университетле ҡала; **универси-**

те́тский това́рищ университеттә бергә уҡыған иптәш.

УНИЖА́ТЬ *несов. см.* **уни́зить.**

УНИЖА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **уни́зиться;** 2. *страд. к* **унижа́ть.**

УНИЖЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **уни́зить(ся);** 2. (*то, что оскорбляет*) кәмһетеү, түбәнһетеү, хурлыҡ.

УНИ́ЖЕННЫЙ 1. *прич.* кәмһетелгән, түбәнһетелгән, мәсхәрә ителгән; 2. *прил.* (*раболепно смиренный*) кәмһетеүле, түбәнһетеүле, мәсхәрәле, түбәнһенеп, инәлеп; 3. *см.* **униже́нный.**

УНИЖЁННЫЙ *прил.* иҙелгән, йәберләнгән, түбәнһетелгән.

УНИЗА́ТЬ *сов. что* теҙеп сығыу (*йәки* бөтөрөү), теҙеп тултырыу; **униза́ть же́мчугом** ынйы теҙеп тултырыу.

УНИЗИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* хурлыҡлы, түбәнһетә торған, кәмһетеүле, мәсхәрәле; **унизи́тельный посту́пок** хурлыҡлы эш.

УНИ́ЗИТЬ *сов. кого-что* кәмһетеү, хурлау, түбәнһетеү, мәсхәрәләү, хур итеү.

УНИ́ЗИТЬСЯ *сов.* үҙен кәмһетеү, хур булыу, түбәнһенеү.

УНИ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **униза́ть.**

УНИКА́ЛЬНЫЙ *прил.* уникаль, берҙән-бер, һирәк осрай (*йәки* була) торған, әллә ниҙә бер осраған.

У́НИКУМ *м.* уникум, берҙән-бер әйбер, һирәк осрай торған әйбер.

УНИМА́ТЬ *несов. см.* **уня́ть.**

УНИМА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **уня́ться;** 2. *страд. к* **унима́ть.**

УНИСО́Н *м. муз.* унисон (*бер төрлө бер нисә тауыштың бер йәки төрлө октаваларҙа бер үк ваҡытта яңғырауы*); ✧ **в унисо́н** берҙәм, берҙәм рәүештә.

УНИТА́З *м.* унитаз (*бәҙрәфтәрҙә раковина*).

УНИФИКА́ЦИЯ *ж.* унификациялау, унификациялаштырыу, унификация яһау, бер төргә килтереү, бер төрлөлөк индереү.

УНИФИЦИ́РОВАТЬ *сов. что* унификациялау, унификациялаштырыу, унификация яһау, бер төргә килтереү, бер төрлөлөк индереү.

УНИФИЦИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов.* унификацияланыу, унификациялашыу, бер төргә килеү, бер төрлөгә инеү; 2. *несов. страд. к* **унифици́ровать.**

УНИЧТОЖА́ТЬ *несов. см.* **уничто́жить.**

УНИЧТОЖА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **уничто́житься;** 2. *страд. к* **уничтожа́ть.**

УНИЧТОЖА́ЮЩИЙ 1. *прич.* бөтөрә торған, юҡ итә торған; 2. *прил.* (*губительный*) һәләкәтле, һәләк итеүсе, юҡ итеүсе; **уничтожа́ющий ого́нь** һәләк итеүсе ут; 3. *прил.* (*беспощадный*) ҡаты, юҡҡа сығара торған, бөтөрөп ташлай торған; **уничтожа́ющая кри́тика** ҡаты тәнҡит; 4. *прил.* (*выражающий презрение, ненависть*) нәфрәтле, үлтергес; **уничтожа́ющий взгляд** нәфрәтле ҡараш.

УНИЧТОЖЕ́НИЕ *с. см.* **уничто́жить.**

УНИЧТО́ЖИТЬ *сов.* 1. *кого-что* бөтөрөү, ҡырыу, юҡ итеү; **уничто́жить врага́** дошманды бөтөрөү; **уничто́жить безрабо́тицу** эшһеҙлекте бөтөрөү; 2. *кого, перен.* (*унизить*) хур итеү, бөтөрөп ташлау, харап итеү, хурлыҡҡа ҡалдырыу, башына һуҡҡандай итеү.

УНИЧТО́ЖИТЬСЯ *сов.* бөтөү, юҡ булыу, ҡырылыу.

У́НИЯ *ж. ист.* берләшмә, союз.

УНО́С *м.* 1. *см.* **унести́** 1—3; 2. *тех.* унос (*янғанда мейестән, сыуалдан сыҡҡан көл, яғыулыҡ, руда һ. б. оҫондары*).

УНОСИ́ТЬ *несов. см.* **унести́.**

УНОСИ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **унести́сь;** 2. *страд. к* **уноси́ть.**

У́НТЕР-ОФИЦЕ́Р *м. уст.* унтер-офицер (*кесе командир званиеһе һәм шул званиелэге кеше*).

УНТЫ́ *мн.* (*ед.* **унт** *м.*), **у́нты** *мн.* (*ед.* **у́нта** *ж.*) тире итек (*мехтан тегелгән оҙон ҡуңыслы итек*).

У́НЦИЯ *ж. уст.* унция (*аптекаларҙа ауырлыҡ үлсәү берәмеге — 29,86 грамм*).

УНЫВА́ТЬ *несов.* бойоғоу, моңайыу, бошоноу, рух (*йәки* күңел) төшөү, һумпайыу.

УНЫ́ЛЫЙ *прил.* 1. бойоҡ, моңло, хәсрәтле, күңеле төшкән, төшөнкө күңелле; **уны́лый челове́к** бойоҡ кеше; 2. эс бошорғос, зарлы, яманһыу, моңһоу, моңло; **уны́лая пе́сня** моңһоу йыр.

УНЫ́НИЕ *с.* бойоғоу, моң, эс бошоу, ҡайғы, хәсрәт, һағыш.

УНЯ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* тыйыу, тынысландырыу; **уня́ть дете́й** балаларҙы тынысландырыу; 2. *что* (*прекратить, остановить*) туҡтатыу, тыйыу; **уня́ть слёзы** күҙ йәшен тыйыу; 3. *что, перен.* (*сдержать*) баҫыу, тыйыу, тыйып ҡалыу; **уня́ть гнев** асыуҙы баҫыу.

УНЯ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*успокоиться*) тыйылыу, тынысланыу; 2. *разг.* (*прекратиться*) туҡталыу, тыйылыу, баҫылыу; **боль уняла́сь** ауыртыу баҫылды; **шум уня́лся** тауыш туҡталды.

УПА́ВШИЙ 1. *прич.* йығылған, ҡолаған, ауған, килеп төшкән; 2. *прил.* (*о голосе*) зәғиф, йомшаҡ, түбән, төшөнкө.

УПА́Д *м.*: **до упа́ду** аяҡтан йығылғансы, хәлдән тайғансы; **смея́ться до упа́ду** аяҡтан йығылғансы көлөү.

УПА́ДОК *м.* 1. (*распад, разложение*) тарҡалыш, тарҡалыу, түбән төшөү; 2. (*ослабление*) хәлһеҙләнеү, хәлһеҙлек; бойоҡлоҡ, бошонҡолоҡ, төшөнкөлөк; **у больно́го упа́док сил** ауырыу хәлһеҙләнде.

УПА́ДОЧНИЧЕСКИЙ *прил.* төшөнкөлөккә (*йәки* өмөтһеҙлеккә) бирелгән; төшөнкөлөк осоро; **упа́дочническая литерату́ра** төшөнкөлөк осоро әҙәбиәте; **упа́дочнические настрое́ния** күңел төшөнкөлөгө.

УПА́ДОЧНИЧЕСТВО *с.* төшөнкөлөк, өмөтһеҙлек, төшөнкөлөккә (*йәки* өмөтһеҙлеккә) бирелеү.

УПА́ДОЧНЫЙ *прил.* төшөнкө.

УПАКОВА́ТЬ *сов. что* һалып (*йәки* тултырып) бәйләү, упаковкалау; **упакова́ть кни́ги в я́щик** китаптарҙы йәшниккә тултырып бәйләү.

УПАКОВА́ТЬСЯ *сов.* 1. (*вместиться — о предметах*) кереп (*йәки* һыйып, урынлашып) бөтөү; 2. (*сложить свои вещи*) йыйып төрөү,

төрөп ҡуйыу, йыйыныу, йыйынып бөтөү.

УПАКО́ВКА *ж.* 1. *см.* **упакова́ть;** 2. (*упаковочный материал*) бәйләү материалы, көплөк; **карто́нная упако́вка** ҡатырға көплөк.

УПАКО́ВОЧНЫЙ *прил.* 1. әйбер төрөү; **упако́вочный материа́л** әйбер төрөү материалы; 2. *в знач. сущ.* **упако́вочная** *ж.* упаковкалау урыны.

УПАКО́ВЩИК *м.* упаковкалаусы, төрөп, бәйләп тороусы кеше.

УПАКО́ВЩИЦА *женск. р. к* **упако́вщик.**

УПАКО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **упакова́ть.**

УПАКО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **упакова́ться;** 2. *страд. к* **упако́вывать.**

УПА́РИВАТЬ *несов. см.* **упа́рить.**

УПА́РИТЬ *сов.* 1. *что* бешекләү, быулап (*йәки* быуҙа тотоп) йомшартыу; **упа́рить ко́жу** тирене быулап йомшартыу; 2. *кого, прост.* (*измучить*) аҡ күбеккә батырыу (*йәки* төшөрөү), ҡара тиргә төшөрөү.

УПА́РИТЬСЯ *сов.* 1. (*дойти до готовности*) бешеү; 2. *прост.* (*измучиться*) ныҡ тирләү, тиргә төшөү, ҡара тиргә төшөү (*йәки* батыу).

УПАСТИ́ *сов. кого-что, прост.* ҡотҡарыу, ҡотолдороу, һаҡлап ҡалыу; ✧ **упаси́ бог** 1) (*предупреждение*) алла һаҡлаһын, ... күрмә (*эшләмәҫкә кәңәш биреү, иҫкәртеү*); 2) (*решительное отрицание*) уйлағаным да юҡ; ҡайҙа ул; буламы һуң.

УПА́СТЬ *сов.* 1. йығылыу, ҡолау, ауыу; **упа́сть на зе́млю** ергә йығылыу; 2. (*о небесных телах*) атылыу; **звезда́ упа́ла** йондоҙ атылды; 3. *перен.* (*снизиться*) төшөү, кәмеү, әҙәйеү; **температу́ра упа́ла** температура төштө; **це́ны упа́ли** хаҡтар төштө; 4. *прям. и перен.* төшөү; **подозре́ние упа́ло на него́** шик уға төштө; **луч со́лнца упа́л спя́щему на лицо́** йоҡлап ятҡан кешенең битенә ҡояш төштө; 5. *перен.* (*ухудшиться*) бөтә барыу, һүнеү; төшөү, китеү, ҡырылыу; **настрое́ние упа́ло** кәйеф китте; ✧ **упа́сть ду́хом** рух төшөү; **се́рдце у меня́ упа́ло** ҡотом осто; **упа́сть в о́бморок** һуш китеү, һуштан яҙыу.

УПЁК *м.* (*уменьшение в весе при выпечке*) бешеп кәмеү (*ҡамыр*).

УПЕКА́ТЬ *несов. см.* **упе́чь.**

УПЕКА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **упе́чься;** 2. *страд. к* **упека́ть.**

УПЕРЕ́ТЬ *сов. что* 1. терәү, һөйәү, терәп (*йәки* һөйәп) ҡуйыу, терәтеү; **упере́ть но́ги в зе́млю** аяҡты ергә терәү; 2. *перен. разг.* (*устремить взгляд*) текләү, текләп ҡарау.

УПЕРЕ́ТЬСЯ *сов.* 1. терәлеү, һөйәлеү; 2. *перен. разг.* (*заупрямиться*) киреләнеү, серәшеү, ҡарышыу.

УПЕЧЬ *сов.* 1. *что* (*выпечь до готовности*) бешереп еткереү; 2. *кого, прост.* ебәреү, олаҡтырыу, ултыртыу, башын тығыу; **упе́чь в тюрьму́** башын төрмәгә тығыу.

УПЕ́ЧЬСЯ *сов.* 1. *разг.* (*выпечься до готовности*) бешеп етеү, кәрәгенсә бешеү; 2. (*иметь упёк*) бешеп кәмеү.

УПИВА́ТЬСЯ *несов. книжн.* (*наслаждаться*) рәхәтләнеү, ләззәт табыу, ләззәтләнеү; **упива́ться му́зыкой** музыканан ләззәт табыу.

УПИРА́ТЬ *несов. см.* **упере́ть.**

УПИРА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **упере́ться;** 2. *страд. к* **упира́ть.**

УПИСА́ТЬ *сов. что, разг.* 1. (*уместить*) яҙып һыйҙырыу (*йәки* һыйҙырып бөтөрөү); 2. (*съесть*) ашап бөтөрөү, ялт иттереү.

УПИСА́ТЬСЯ *сов. разг.* һыйып бөтөү, һыйыу; **весь докла́д написа́лся на не́скольких страни́цах** бөтә доклад бер нисә биткә һыйып бөттө.

УПИ́СЫВАТЬ *несов. см.* **уписа́ть.**

УПИ́ТАННОСТЬ *ж.* көрлөк, һимеҙлек.

УПИ́ТАННЫЙ *прил.* көр, һимеҙ; **упи́танный скот** көр мал.

УПИ́ТЬСЯ *сов.* 1. *прост.* (*напиться допьяна*) иҫергәнсе эсеү; 2. *см.* **упива́ться.**

УПЛА́ТА *ж. см.* **уплати́ть.**

УПЛАТИ́ТЬ *сов. что* түләү.

УПЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **уплати́ть.**

УПЛЕСТИ́ *сов.* 1. *что чем, разг.* (*увить*) үреү, үреп ҡуйыу; 2. *что чем, разг.* үреү, ҡушып үреү, үреп матурлап ҡуйыу; **уплести́ ко́сы ле́нтами** толомға таҫма ҡушып үреү; 3. *что, разг.* (*сделать плотным*) сираҡ итеп үреү (*йәки* ишеү); **уплести́ кана́т** арҡанды сираҡ итеп ишеү; 4. *что, прост.* (*съесть быстро*) тозороу, йылп итеү.

УПЛЕТА́ТЬ *несов. см.* **уплести́.**

УПЛОТНЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **уплотни́ть(ся);** **уплотне́ние по́чвы** тупраҡтың тығыҙланыуы; 2. (*место*) ҡатҡан урын, ҡаты төйөр; 3. *тех.* уплотнение (*газ, пар һ. б. деталь араларынан сығармау йәки сығыуын кәметеү өсөн эшләнгән ҡоролма*).

УПЛОТНИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*сделать более твёрдым*) тығыҙлау, тығыҙландырыу, тығыҙайтыу; 2. *кого-что, разг.* (*заселить плотнее*) ҡыҫыу; **уплотни́ть жилу́ю пло́щадь** торлаҡ майҙанын ҡыҫыу; 3. *что, перен.* (*заполнить целиком*) тығыҙайтыу; **уплотни́ть рабо́чий день** эш көнөн тығыҙайтыу.

УПЛОТНИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*стать твёрже*) тығыҙланыу, төйгөсләнеү, тығыҙайыу, бешеләнеү; 2. *разг.* (*стать более заселённым*) ҡыҫылыу, ҡыҫыла төшөү; 3. *перен.* (*заполниться*) тығыҙайыу.

УПЛОТНЯ́ТЬ *несов. см.* **уплотни́ть.**

УПЛОТНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **уплотни́ться;** 2. *страд. к* **уплотня́ть.**

УПЛЫВА́ТЬ *несов. см.* **уплы́ть.**

УПЛЫ́ТЬ *сов.* 1. (*йөҙөп*) китеү; **парохо́д уплы́л ра́но у́тром** пароход иртүк китте; 2. *перен. разг.* (*пройти — о времени*) үтеп китеү; **уплы́л ещё год** тағы бер йыл үтеп китте; 3. *перен. разг.* (*быстро израсходоваться*) китеп (*йәки* сығып, тотолоп) бөтөү; **де́ньги уплы́ли в оди́н день** аҡса бер көн эсендә тотолоп бөттө.

УПОВА́НИЕ *с. книжн.* өмөт.

УПОВА́ТЬ *несов. на кого-что, книжн.* өмөтләнеү, өмөт итеү.

УПОДО́БИТЬ *сов. кого-что кому-чему* оҡшатыу.

УПОДО́БИТЬСЯ *сов.* оҡшау, оҡшаш булыу.

УПОДОБЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **уподо́бить(ся)**; 2. *лит.* (*сравнение*) оҡшау, оҡшашлыҡ, оҡшағанлыҡ, оҡшаш булыу.
УПОДОБЛЯ́ТЬ *несов. см.* **уподо́бить.**
УПОДОБЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **уподо́биться**; 2. *страд. к* **уподобля́ть.**
УПОЕ́НИЕ *с. книжн.* ләззәт, рәхәтлек, рәхәт.
УПОИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил. книжн.* 1. (*дающий упоение*) ләззәтле, ләззәт (*йәки* рәхәт) бирә торған; 2. (*превосходный*) һоҡландырғыс, үтә яҡшы, ғәжәп, иҫ киткес.
УПОЛЗА́ТЬ *несов. см.* **уползти́.**
УПОЛЗТИ́ *сов.* 1. (*удалиться ползком*) шыуышып (*йәки* үрмәләп) китеү, шыуышып китеп барыу; 2. (*медленно уйти*) әкрен генә китеү.
УПОЛНОМО́ЧЕННЫЙ *прич.* 1. вәкиллек бирелгән, вәкил итеп ебәрелгән; 2. *в знач. сущ. м.* вәкил.
УПОЛНОМО́ЧИВАТЬ *несов. см.* **уполномо́чить.**
УПОЛНОМО́ЧИЕ *с.* вәкиллек; **по уполномо́чию** ышанып тапшырылған вәкиллек буйынса.
УПОЛНОМО́ЧИТЬ *сов. кого-что* вәкил итеү (*йәки* итеп ебәреү).
УПОМИНА́НИЕ *с.* 1. *см.* **упомяну́ть**; 2. (*замечание*) иҫкәртеү, иҫкәртмә; **упомина́ния в печа́ти** матбуғатта иҫкәртеү яһау.
УПОМИНА́ТЬ *несов. см.* **упомяну́ть.**
УПО́МНИТЬ *сов. кого-что, разг.* иҫтә тотоу, хәтергә алыу, онотмау; **всего́ не упо́мнишь** бөтә нәмәне лә иҫтә тотоп бөтә алмаҫһың.
УПОМЯНУ́ТЬ *сов. кого-что, о ком-чём, про кого-что* иҫкә (*йәки* телгә) алыу, ҡағылып үтеү, әйтеп китеү (*йәки* үтеү), иҫкә төшөрөп китеү.
УПО́Р *м.* 1. *см.* **упере́ть(ся)** 1; 2. (*подпорка*) терәк, терәү, таяу; ◊ **в упо́р вы́стрелить** терәп атыу; **в упо́р сказа́ть** туп-тура әйтеү; **в упо́р смотре́ть** текәлеп ҡарау; **де́лать упо́р** *на кого-что, на ком-чём* айырым рәүештә иғтибарҙы йүнәлтеү.
УПО́РНЫЙ I *прил. тех.* терәк, терәү, таяу; **упо́рный болт** терәү болты.
УПО́РНЫЙ II *прил.* 1. (*настойчивый*) ныҡышмалы, ныҡыш, еңмешәк, еңмеш; **упо́рный челове́к** ныҡыш кеше; 2. (*требующий выдержки, стойкости*) көсөргәнешле; **упо́рная борьба́** көсөргәнешле көрәш; 3. (*не прекращающийся*) дауамлы, бөтмәҫ, туҡтауһыҙ, өҙләкһеҙ.
-УПО́РНЫЙ *прил. тех. ҡушма һүҙҙәрҙең «бирешмәүсән, сыҙамлы» мәғәнәләрен аңлатҡан икенсе өлөшө, мәҫ.* **водоупо́рный** һыуға бирешмәүсән; **огнеупо́рный** утҡа сыҙамлы.
УПО́РСТВО *с.* 1. (*настойчивое стремление*) ныҡышлыҡ, ныҡлыҡ, ныҡышмалылыҡ, ныҡ тороу, ҡаты тороу; 2. (*упрямство*) үҙһүҙлелек, ҡарышҡаҡлыҡ, тиҫкәрелек, кирелек.
УПО́РСТВОВАТЬ *несов.* ныҡышыу, ҡарышыу, ҡаты (*йәки* ныҡ) тороу, ныҡышмалыҡ (*йәки* ныҡышлыҡ) күрһәтеү; **упо́рствовать в свои́х тре́бованиях** үҙ талаптарында ныҡышмалыҡ күрһәтеү.

УПОРХНУ́ТЬ *сов.* 1. (*улететь*) пырхылдап (*йәки* пыр-р-р итеп) осоп китеү; 2. *разг.* (*быстро уйти*) ялт итеп сығып китеү, ҡапыл сығып китеү.
УПОРЯ́ДОЧЕНИЕ *с. см.* **упоря́дочить.**
УПОРЯ́ДОЧИВАТЬ *несов. см.* **упоря́дочить.**
УПОРЯ́ДОЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **упоря́дочиться**; 2. *страд. к* **упоря́дочивать.**
УПОРЯ́ДОЧИТЬ *сов. что* тәртипкә килтереү (*йәки* һалыу), рәтләү, рәткә килтереү (*йәки* һалыу).
УПОРЯ́ДОЧИТЬСЯ *сов.* тәртипкә килеү (*йәки* һалыныу), рәтләнеү, рәткә килеү (*йәки* һалыныу).
УПОТРЕБИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* ҡулланыусанлыҡ, ҡулланылыу дәрәжәһе, ҡулланылыш.
УПОТРЕБИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* ҡулланыла торған, ҡулланыуҙағы, ғәҙәттәге; **употреби́тельное сло́во** ҡулланыла торған һүҙ.
УПОТРЕБИ́ТЬ *сов. кого-что* ҡулланыу, тотоу, файҙаланыу; **употреби́ть в де́ло** эшкә ҡулланыу; **употреби́ть свобо́дное вре́мя для чте́ния** буш ваҡытты китап уҡыуға файҙаланыу.
УПОТРЕБИ́ТЬСЯ *сов.* ҡулланылыу, тотолоу, файҙаланылыу.
УПОТРЕБЛЕ́НИЕ *с. см.* **употреби́ть(ся)**; **вы́йти из употребле́ния** ҡулланылыуҙан сығыу.
УПОТРЕБЛЯ́ТЬ *несов. см.* **употреби́ть.**
УПОТРЕБЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **употреби́ться**; 2. *страд. к* **употребля́ть.**
УПРА́ВА *ж.* 1. *разг.* юғәнләүсе көс, сара, закон; **на него́ нет упра́вы** уға һис бер закон юҡ; 2. *ист.* управа (*революцияға тиклем Россияла ҡайһы бер учреждениеләрҙең исеме*); **городска́я упра́ва** ҡала управаһы.
УПРАВДЕ́Л *м.*, **УПРАВДЕЛА́МИ** *нескл. м.* **(управля́ющий дела́ми)** эш башҡарыусы, эштәр менән идара итеүсе.
УПРАВДО́М *м.* **(управля́ющий дома́ми)** управдом (йорттар менән идара итеүсе).
УПРА́ВИТЬСЯ *сов. разг.* 1. *с чем и без доп.* башҡарыу, башҡарып сығыу, тамамлау, бөтөрөү, булдыра алыу, алып бара алыу; **упра́виться с хозя́йством** хужалыҡты алып бара алыу; 2. *с кем* (*одолеть кого-л.*) көс етеү, еңеп сығыу.
УПРАВЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **управля́ть** 1, 2; **управле́ние автомоби́лем** автомобиль йөрөтөү; 2. *муз.* етәкселек итеү, дирижерлыҡ; 3. (*учреждение*) идаралыҡ; 4. *грам.* башҡарылыу; **предло́жное управле́ние** предлогтар менән башҡарылыу.
УПРАВЛЕ́НЧЕСКИЙ *прил.* идаралыҡ; **управле́нческий аппара́т** идаралыҡ аппараты.
УПРАВЛЯ́ЕМЫЙ 1. *прич.* идара ителгән, башҡарылған; 2. *прил.* йөрөтмәле; **управля́емая раке́та** йөрөтмәле ракета.
УПРАВЛЯ́ТЬ *несов.* 1. *кем-чем* (*руководить, возглавлять*) идара итеү, етәкселек итеү; 2. *кем-чем* йөрөтөү, тотоу, тотоп барыу; **управля́ть автомоби́лем** автомобиль йөрөтөү; **управля́ть ло́шадью** дилбегә (*йәки* теҙгенде) тотоп барыу; 3. *чем, грам.* башҡарыу.

УПРАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **упра́виться;** 2. *страд.* к **управля́ть.**

УПРАВЛЯ́ЮЩИЙ *прич.* 1. идара итә торған, идара итеүсе; 2. *в знач. сущ. м.* управляющий.

УПРАЖНЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **упражня́ть(ся); упражне́ние на роя́ле** роялдә күнегеү үткәреү; 2. күнегеү, күнекмә; **сбо́рник упражне́ний по правописа́нию** дөрөҫ яҙыу буйынса күнегеүҙәр йыйынтығы.

УПРАЖНЯ́ТЬ *несов. кого-что* күнектереү; **упражня́ть па́мять** хәтерҙе күнектереү.

УПРАЖНЯ́ТЬСЯ *несов. в чём, на чём, с чем и без доп.* күнегеү, күнегеү яһау (*йәки* үткәреү).

УПРАЗДНЕ́НИЕ *с. см.* **упраздни́ть.**

УПРАЗДНИ́ТЬ *сов. что* юҡҡа сығарыу, бөтөрөү, ябыу.

УПРАЗДНИ́ТЬСЯ *сов.* юҡҡа сығыу, бөтөү, ябылыу.

УПРАЗДНЯ́ТЬ *несов. см.* **упраздни́ть.**

УПРАЗДНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **упраздни́ться;** 2. *страд.* к **упраздня́ть.**

УПРА́ШИВАТЬ *несов. см.* **упроси́ть.**

УПРЕВА́ТЬ *несов. см.* **упре́ть.**

УПРЁК *м.* шелтә, үпкә, әр.

УПРЕКА́ТЬ *несов. кого-что* шелтәләү, әрләү, үпкә белдереү.

УПРЕКНУ́ТЬ *сов. и однокр. см.* **упрека́ть.**

УПРЕ́ТЬ *сов.* 1. *разг.* (*увариться*) бешеү, бешеп етеү; 2. *прост.* (*вспотеть*) тирләү, тиргә батыу.

УПРОСИ́ТЬ *сов. кого* инәлеү, үтенеү, ялыныу, ялынып (*йәки* инәлеп) күндереү.

УПРОСТИ́ТЬ *сов. что* 1. (*сделать более простым*) ябайлаштырыу, еңелләштереү, анһатлаштырыу; 2. (*сделать примитивным*) үтә ябайлаштырып ебәреү, ярлыландырыу.

УПРОСТИ́ТЬСЯ *сов.* ябайлашыу, еңелләшеү.

УПРО́ЧЕНИЕ *с. книжн. см.* **упро́чить(ся); упро́чение ми́ра** тыныслыҡты нығытыу.

УПРО́ЧИВАТЬ *несов. см.* **упро́чить.**

УПРО́ЧИТЬ *сов. что, книжн.* 1. (*сделать прочным*) нығытыу; 2. *за кем-чем* раҫлау, нығытыу; **э́та карти́на упро́чила за ним сла́ву большо́го худо́жника** был картина уның ҙур художник икәнен раҫланы.

УПРО́ЧИТЬСЯ *сов. книжн.* 1. (*стать прочным*) нығыу, нығыныу, нығып алыу, ныҡлап урынлашып алыу; 2. *за кем-чем* (*прочно утвердиться, установиться*) (*исем, дан*) алыу, ҡалыу, урынлашыу.

УПРОЩА́ТЬ *несов. см.* **упрости́ть.**

УПРОЩА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **упрости́ться;** 2. *страд.* к **упроща́ть.**

УПРОЩЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **упрости́ть(ся); упроще́ние пи́сьменности** яҙманың ябайлашыуы; 2. ябайлаштырыу; **внести́ упроще́ния в констру́кцию самолёта** самолёттың төҙөлөшөн ябайлаштырыу.

УПРОЩЕ́НЧЕСКИЙ *прил.* үтә ябайлаштыра торған, үтә ябайлаштырып.

УПРОЩЕ́НЧЕСТВО *с.* үтә ябайлаштырыу, еңелсә ҡарау.

УПРУ́ГИЙ *прил.* 1. һығылмалы, һығылыусан; **упру́гая пружи́на** һығылмалы пружина; 2. (*крепкий, плотный*) ҡаты, ныҡ, тығыҙ; **упру́гие му́шцы** тығыҙ мускулдар.

УПРЯ́ЖКА *ж.* 1. егеү; **упря́жка лошаде́й** аттарҙы егеү; 2. *см.* **у́пряжь.**

УПРЯЖНО́Й *прил.* 1. (*идущий в упряжке*) еген, екке; **упряжно́й конь** екке ат; 2. сбруй, егеү нәмәләре; **упряжны́е принадле́жности** сбруй.

У́ПРЯЖЬ *ж.* егеү нәмәләре, сбруй.

УПРЯ́МЕЦ *м. разг.* кире, үҙһүҙле, ҡарышҡаҡ, терәпес (*кеше*).

УПРЯ́МИТЬСЯ *несов.* киреләнеү, үҙһүҙләнеү, ҡарышыу, кеҙеләнеү, тиҫкәреләнеү, серәшеү; кәзәләнеү; сығынлау (*о лошади*).

УПРЯ́МСТВО *с.* кирелек, үҙһүҙлелек, кеҙелек, тиҫкәрелек.

УПРЯ́МСТВОВАТЬ *несов. книжн. см.* **упря́миться.**

УПРЯ́МЫЙ *прил.* кире, үҙһүҙле, кеҙе, серәш, терәпес, еңмешәк, тиҫкәре, салпы.

УПРЯ́ТАТЬ *сов. кого-что, разг.* 1. йәшереп (*йәки* йыйып) ҡуйыу; 2. *перен.* ябыу, бикләү; **упря́тать в тюрьму́** төрмәгә ябыу.

УПРЯ́ТАТЬСЯ *сов. разг.* ныҡ йәшеренеү.

УПУСКА́ТЬ *несов. см.* **упусти́ть.**

УПУСТИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* ысҡындырыу, ысҡындырып ебәреү; 2. *что, перен.* (*не использовать*) файҙалана алмау, ысҡындырыу, әрәмгә ебәреү; **упусти́ть возмо́жность** мөмкинлектән файҙалана алмау; ◇ **упусти́ть и́з виду** *см.* **вид** I.

УПУЩЕ́НИЕ *с.* 1. (*пропуск чего-л.*) кәмселек, етешһеҙлек; 2. (*недосмотр, ошибка*) күреп еткермәү, яңылышлыҡ, иғтибарһыҙлыҡ.

УПЫ́РЬ *м. прост.* убыр.

УРА́ *межд.* 1. (*боевой клич*) ура; 2. (*восхищение*) ура ҡысҡырыу (*йәки* тауышы); ◇ **на ура́** 1) *воен.* ура ҡысҡырып (атакаға барыу); 2) (*необдуманно*) әҙерләнмәйенсә, осраҡлы уңышҡа ышанып.

УРАВНЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **уравня́ть(ся);** 2. *мат.* тигеҙләмә; **квадра́тное уравне́ние** квадрат тигеҙләмә.

УРА́ВНИВАТЬ I *несов. см.* **уравня́ть.**

УРА́ВНИВАТЬ II *несов. см.* **уровня́ть.**

УРАВНИ́ЛОВКА *ж. разг.* уравниловка, тигеҙләүселек.

УРАВНИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* тигеҙләй торған, тигеҙ, тигеҙләүсе, тигеҙләү, тигеҙләүес; **уравни́тельные прибо́ры** тигеҙләү приборҙары; **уравни́тельный нало́г** тигеҙләүсе налог.

УРАВНОВЕ́СИТЬ *сов. что* 1. тигеҙләү; **уравнове́сить ча́шки весо́в** үлсәү табаҡтарын тигеҙләү; 2. *перен.* тигеҙләштереү, бер тигеҙ итеү, тиңләштереү; **уравнове́сить си́лы** көстәрҙе тиңләштереү.

УРАВНОВЕ́СИТЬСЯ *сов.* 1. тигеҙләнеү; 2. *перен.* тигеҙләнеү, тиңләшеү.

УРАВНОВЕ́ШЕННОСТЬ *ж.* һапалылыҡ.

УРАВНОВЕ́ШЕННЫЙ 1. *прич.* тигеҙләндерелгән, тигеҙләштерелгән, тиңләштерелгән; 2. *прил.* һапалы; **уравнове́шенный челове́к** һапалы кеше.

УРАВНОВЕ́ШИВАТЬ *несов. см.* **уравнове́сить.**

УРАВНЯ́ТЬ *сов. кого-что* тигеҙләү, бер тигеҙ (*йәки* тиң) итеү, тиңләштереү.

УРАВНЯ́ТЬСЯ *сов.* тигеҙләнеү, тиңләнеү, тиң булыу, тиңләшеү.

УРАГА́Н *м.* көслө дауыл, ҡойон.

УРАГА́ННЫЙ *прил.* 1. көслө дауыл, ҡойон; **урага́нный шум** көслө дауыл тауышы; 2. (*очень сильный*) ҡойоп торған, бик көслө; **урага́нный ого́нь** бик көслө ут.

УРАЗУМЕ́ТЬ *сов. что* аңлау, төшөнөү фәһемләү, аңлап (*йәки* төшөнөп) алыу.

УРА́Н *м.* уран (*радиоактив химик элемент*).

УРА́НОВЫЙ *прил.* уран; **ура́новая руда́** уран рудаһы.

УРБАНИ́ЗМ *м. книжн.* урбанизм (1. *материаль һәм мәҙәни тормошто эре ҡалаларҙа туплауҙы талап итеүсе буржуаз ағым*; 2. *лит., иск. әҙәбиәттә һәм сәнғәттә ҡала стихияһы мотивтәренең өҫтөнлөк итеүе*).

УРВА́ТЬ *сов. что, разг.* бүлеү, табыу; **урва́ть свобо́дную мину́ту для разгово́ра** һөйләшеү өсөн буш ваҡыт табыу.

УРДУ́ *м. нескл.* урду (*Пакистанда дәүләт теле*).

УРЕГУЛИ́РОВАНИЕ *с. см.* **урегули́ровать; урегули́рование междунаро́дных отноше́ний** халыҡ-ара хәлдәрҙе яйға һалыу.

УРЕГУЛИ́РОВАТЬ *сов. что* яйға (*йәки* рәткә) һалыу, көйләп ебәреү, тәртипкә килтереү.

УРЕГУЛИ́РОВАТЬСЯ *сов.* яйланыу, яйға (*йәки* рәткә) һалыныу, яйға һалынып (*йәки* көйләнеп) ебәрелеү.

УРЕ́ЗАТЬ *сов. что* 1. *разг.* ҡыҫҡартыу, ҡырҡып ҡыҫҡартыу; **уре́зать по́лы пальто́** пальтоның сабыуын ҡырҡып ҡыҫҡартыу; 2. *перен.* аҙайтыу, кәметеү, ҡыҫҡартыу, кесерәйтеү; **уре́зать расхо́ды** сығымдарҙы кәметеү.

УРЕЗА́ТЬ *несов. см.* **уре́зать.**

УРЕЗО́НИВАТЬ *несов. см.* **урезо́нить.**

УРЕЗО́НИТЬ *сов. кого, разг.* (дәлилдәр менән) ышандырыу, күндереү.

УРЕ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **уре́зать.**

УРЕМИ́Я *ж. мед.* уремия (*һейҙек ҡанланыу ауырыуы*).

УРЕ́ТРА *ж. анат.* һейҙек юлы.

УРЕТРИ́Т *м. мед.* һейҙек юлы шешеү.

УРИ́НА *ж. физиол.* кесе ярау.

У́РНА *ж.* урна (1. *яндырған мәйеттең көлөн һаҡлай торған һауыт*; 2. *һайлау бюллетендәрен һалыу өсөн махсус йәшник*; 3. *сүп, ҡый һауыты*).

У́РОВЕНЬ *м.* 1. кимәл; **у́ровень воды́ в реке́** йылғалағы һыуҙың кимәле; 2. *перен.* (*степень*) кимәл, дәрәжә; **у́ровень разви́тия** үҫеш дәрәжәһе; **культу́рный у́ровень** культура кимәле; 3. *физ.* тигеҙләүес.

УРОВНЯ́ТЬ *сов. что* тигеҙләү, тигеҙ итеү; **уровня́ть зе́млю** ерҙе тигеҙләү.

УРО́Д *м.* 1. (*человек с физическим недостатком*) ғәрип, зәғиф; 2. *разг.* (*некрасивый человек*) нишана, килбәтһеҙ, күрекһеҙ, йәмһеҙ кеше.

УРОДИ́ТЬ *сов. что* уңыш биреү, емеш биреү, уңдырыу.

УРОДИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*созреть, вырасти*) уңыу, булыу; 2. *в кого, разг.* оҡшап тыуыу; **ма́льчик уроди́лся весь в отца́** малай бөтөнләй атаһына оҡшап тыуған.

УРО́ДЛИВЫЙ *прил.* 1. (*с физическим недостатком*) ғәрип, зәғиф; 2. *разг.* (*безобразный*) нишана, килбәтһеҙ, күрекһеҙ, йәмһеҙ; 3. *перен.* боҙоҡ, мәғәнәһеҙ, яман; **уро́дливое воспита́ние** боҙоҡ тәрбиә.

УРО́ДОВАТЬ *несов. кого-что* имгәтеү, зәғифләндереү, ғәрипләндереү.

УРО́ДСТВО *с.* 1. (*физический недостаток*) ғәриплек, зәғифлек; 2. (*безобразие*) нишаналыҡ, килбәтһеҙлек, күрекһеҙлек, йәмһеҙлек; 3. *перен.* (*порочность*) боҙоҡлоҡ, мәғәнәһеҙлек; **нра́вственное уро́дство** рухи боҙоҡлоҡ.

УРОЖА́Й *м.* 1. уңыш; **бога́тый урожа́й** мул уңыш; 2. *перен. разг.* (*изобилие, множество чего-л.*) күплек, бик күп булыу, муллыҡ.

УРОЖА́ЙНОСТЬ *ж.* уңышлылыҡ, уңыш.

УРОЖА́ЙНЫЙ *прил.* 1. иген уңған (*йәки* уңа торған); **урожа́йный год** иген уңған йыл; 2. яҡшы (*йәки* күп) уңыш бирә торған; **урожа́йный сорт** күп уңыш бирә торған сорт.

УРОЖДЁННАЯ *прил.* ҡыҙ ваҡыттағы фамилияһы, кейәүгә сыҡҡансы йөрөткән фамилияһы.

УРОЖЕ́НЕЦ *м.* тыуған (*кеше*); **он уроже́нец Уфы́** ул Өфөлә тыуған.

УРОЖЕ́НКА *женск. р. к* **уроже́нец.**

УРО́К *м.* 1. дәрес; 2. *перен.* ғибрәт, һабаҡ; **э́то ему́ послу́жит уро́ком** был уға һабаҡ булыр.

УРО́ЛОГ *м.* уролог, урология белгесе.

УРОЛО́ГИЯ *ж.* урология (*енес-бәүел органдарының ауырыуҙары тураһындағы фән*).

УРО́Н *м.* юғалтыу, зыян, кәсәфәт; **потерпе́ть уро́н** юғалтыуға осрау.

УРОНИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*выпустить из рук*) (ҡулдан) төшөрөү, (ҡулдан) төшөрөп ебәреү (*йәки* ҡалдырыу); 2. *что* (*потерять листья, перья и т. п.*) ҡойоу; 3. *что* (*бессильно опустить вниз*) түбән эйеү; һалыу; 4. *что, перен.* (*произнести*) өндәшеү, һүҙ әйтеү.

УРОТРОПИ́Н *м. фарм.* уротропин (*дарыу*).

УРО́ЧИЩЕ *с.* 1. (*естественная граница*) тәбиғи ыҙан, тәбиғи сик (*мәҫ. тау, урман, йылға һ. б.*); 2. (*участок*) өйкөм, урман, аҡлан, һаҙлыҡ (*үҙенә бер тәбиғи урын*).

УРО́ЧНЫЙ *прил.* 1. тейешле, шарт (*йәки* килешеү) буйынса билдәләнгән; **рабо́тать в уро́чное вре́мя** билдәләнгән ваҡытта эшләү; 2. (*определённый, условный*) билдәле, билдәләнгән, ғәҙәттәге; **уро́чный час наста́л** билдәләнгән ваҡыт килеп етте.

УРЧА́НИЕ *с. см.* **урча́ть.**

УРЧА́ТЬ *несов.* 1. ырылдау (*о собаке*); мырылдау, мыраулау (*о кошке*); 2. *безл.* (*в желудке*) гөтөрләү.

УРЫВА́ТЬ *несов. см.* **урва́ть.**

УРЫ́ВКАМИ *нареч. разг.* 1. (*отрываясь от другого дела*) урыҡ-һурыҡ; 2. (*по временам и не подолгу*) ваҡыт-ваҡыт, ара-тирә; **ви́деться уры́вками** ара-тирә осрашыу.

УРЮ́К *м. собир.* өрөк.

УРЯ́ДНИК *м. уст.* урядник (1. *батша армияһының казачий ғәскәрендә унтер-офицер*; 2. *батша Россияһында —өйәҙ полицияһындағы түбән чин*).

УС *м. см.* **усы́.**

УСА́ДЕБНЫЙ *прил.* усадьба; **уса́дебный уча́сток** усадьба участкаһы.

УСАДИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* ултыртыу; 2. *что* (*растениями*) ултыртыу, ултыртып сығыу.

УСА́ДЬБА *ж.* усадьба.

УСА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **усади́ть.**

УСА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **усе́сться;** 2. *страд. к* **уса́живать.**

УСА́ТЫЙ *прил.* мыйыҡлы.

УСА́Ч *м.* 1. *разг.* (*человек с усами*) мыйыҡбай, ҙур мыйыҡлы (*кеше*); 2. (*рыба*) мыйыҡлы балыҡ.

УСВА́ИВАТЬ *несов. см.* **усво́ить.**

УСВОЕ́НИЕ *с. см.* **усво́ить.**

УСВО́ИТЬ *сов. что* 1. үҙләштереү, үҙләштереп алыу, эйә булыу; **он хорошо́ усво́ил уро́к** ул дәресте яҡшы үҙләштергән; **усво́ить но́вые ме́тоды рабо́ты** яңы эш методтарына эйә булыу; 2. (*об организме*) һеңдереү; **усво́ить пи́щу** аш һеңдереү.

УСВОЯ́ЕМОСТЬ *ж.* (*пищи и т. п.*) үҙләштереүсәнлек; һеңдереүсәнлек.

УСЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **усе́ять.**

УСЕ́РДИЕ *с.* тырышлыҡ; **рабо́тать с усе́рдием** тырышып эшләү.

УСЕ́РДНЫЙ *прил.* тырыш, күндәм.

УСЕ́РДСТВОВАТЬ *несов.* тырышыу, тырышлыҡ күрһәтеү.

УСЕ́СТЬСЯ *сов.* ултырыу, ултырышыу; **все усе́лись по места́м** барыһы ла урындарына ултырыштылар; **усе́сться за рабо́ту** эшкә ултырыу.

УСЕЧЁННЫЙ *прил.* 1. *мат.* киҫек; **усечённая пирами́да** киҫек пирамида; 2. *грам., лит.* ҡыҫҡартылған; **усечённые прилага́тельные** ҡыҫҡартылған сифаттар; **усечённый стих** ҡыҫҡартылған шиғыр.

УСЕ́ЯТЬ *сов. что* 1. (*засеять*) сәсеү, сәсеп тултырыу; 2. ҡаплап алыу, тултырыу, тулып ятыу; **звёзды усе́яли не́бо** йондоҙҙар күк йөҙөн ҡаплап алды.

УСЕ́ЯТЬСЯ *сов.* ҡапланыу, ҡаплап алыныу, тулыу; **луга́ усе́ялись цвета́ми** болон сәскәләр менән ҡапланған.

УСИДЕ́ТЬ *сов.* 1. (*остаться сидеть*) сыҙап (*йәки* түҙеп) ултырыу, ултыра алыу; 2. (*пробыть где-л.*) тороу, ултырыу; 3. *перен. разг.* (*удержаться на какой-л. работе*) урынында ҡалыу.

УСИ́ДЧИВОСТЬ *ж.* тырышлыҡ, түҙемлек.

УСИ́ДЧИВЫЙ *прил.* 1. (*о человеке*) тырыш, баҫылып эшләүсән, баш күтәрмәй эшләүсән; 2. (*требующий терпения*) түҙемлек талап итеүсе.

У́СИКИ *мн.* (*ед.* **у́сик** *м.*) 1. *уменьш.-ласк. от* **усы́;** 2. *бот.* мыйыҡса; **у́сики горо́ха** борсаҡ мыйыҡсаһы; 3. *зоол.* мыйыҡ; **насеко́мые с дли́нными у́сиками** оҙон мыйыҡлы бөжәктәр.

УСИЛЕ́НИЕ *с. см.* **уси́лить(ся).**

УСИ́ЛЕННЫЙ 1. *прич.* ҡөсәйтелгән, ҡеүәтләндерелгән; 2. *прил.* бик көслө; **уси́ленная охра́на** бик көслө ҡарауыл; 3. *прил.* (*настойчивый*) көслө, ныҡышмалы.

УСИ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **уси́лить.**

УСИ́ЛИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **уси́литься;** 2. *страд. к* **уси́ливать.**

УСИ́ЛИЕ *с.* көсөргәнеш, көс, тырышлыҡ; **прилага́ть уси́лия** көс һалыу.

УСИЛИ́ТЕЛЬ *м. тех.* 1. (*прибор*) көсәйткес (*электр ағымын көсәйтеү приборы*); 2. (*вещество для укрепления чего-л.*) ныҡытҡыс, беркеткес, усилитель.

УСИ́ЛИТЬ *сов. что* көсәйтеү, ҡеүәтләндереү, шәбәйтеү; **уси́лить звук** тауышты көсәйтеү.

УСИ́ЛИТЬСЯ *сов.* көсәйеү, ҡеүәтләнеү, шәбәйеү; **ве́тер уси́лился** ел көсәйҙе.

УСКАКА́ТЬ *сов.* 1. һикерәндәп (*йәки* һикерә-һикерә) китеү; **лягу́шка ускака́ла** тәлмәрйен һикерәндәп китте; 2. *разг.* (*быстро уйти*) бик тиҙ китеү (*йәки* китеп барыу); 3. (*на лошади*) сабып (*йәки* саптырып) китеү (*йәки* китеп барыу).

УСКОЛЬЗА́ТЬ *несов. см.* **ускользну́ть.**

УСКОЛЬЗНУ́ТЬ *сов.* 1. (*вырваться*) шыуып төшөү (*йәки* китеү, сығыу); 2. *разг.* (*скрыться внезапно*) сығып тайыу, шылыу, һыҙыу, ысҡыныу; 3. *от кого-чего, перен. разг.* күренмәй (*йәки* тороп) ҡалыу, ситтә ҡалыу; **э́то ускользну́ло от моего́ внима́ния** был минең иғтибарҙан ситтә ҡалған; 4. *от чего, перен. разг.* (*уклониться*) янтайыу, тайшаныу, ҡасыу; **он ускользну́л от прямо́го отве́та** ул тура яуап биреүҙән тайшанды.

УСКОРЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **уско́рить(ся);** **ускоре́ние погру́зки** тейәүҙе ашыҡтырыу; 2. *физ.* тиҙләнеш.

УСКО́РЕННЫЙ 1. *прич.* тиҙләтелгән, шәбәйтелгән, йылдамлатылған; 2. *прил.* ҡыҙыу, тиҙ, йыш; **уско́ренный темп** ҡыҙыу темп.

УСКОРИ́ТЕЛЬ *м. тех.* тиҙләткес.

УСКО́РИТЬ *сов. что* 1. (*сделать более быстрым*) тиҙләтеү, ҡыҙыулатыу, йылдамлатыу, шәбәйтеү; **уско́рить шаг** аҙымды шәбәйтеү; 2. (*приблизить по времени*) ашыҡтырыу, тиҙләтеү; **уско́рить сро́ки выполне́ния пла́на** пландың үтәлеү срогын ашыҡтырыу.

УСКО́РИТЬСЯ *сов.* 1. (*стать более быстрым*) шәбәйеү, ҡыҙыу, ҡыҙыуланыу, йылдамланыу; 2. (*приблизиться во времени*) ашыҡтырылыу, тиҙләтелеү.

УСКОРЯ́ТЬ *несов. см.* **уско́рить.**

УСКОРЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **уско́риться;** 2. *страд. к* **ускоря́ть.**

УСЛА́ВЛИВАТЬСЯ *несов. см.* **усло́виться.**

УСЛА́ДА *ж. уст.* рәхәт, ләззәт.

УСЛАДИ́ТЬ *сов. что, уст.* рәхәтлек биреү, рәхәтләндереү, ләззәтләндереү, зауыҡландырыу.

УСЛАДИ́ТЬСЯ *сов. уст.* рәхәтләнеү, ләззәтләнеү, зауыҡланыу.

УСЛАЖДА́ТЬ *несов. см.* **услади́ть.**

УСЛАЖДА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **услади́ться;** 2. *страд. к* **услажда́ть.**

УСЛА́ТЬ *сов. кого-что* ебәреү.

УСЛЕДИ́ТЬ *сов.* 1. *за кем-чем* күҙ яҙҙырмау, күҙҙән ысҡындырмау, ҡарап тороу, күҙ-колаҡ булыу; **за шалуно́м не уследи́шь** шуҡ баланы ҡарап тороп булмай; 2. *за чем* (*не упустить из виду*) тикшереп барыу, аңлап барыу.

УСЛО́ВИЕ *с.* 1. (*уговор*) һүҙ ҡуйышыу, килешеү; **нару́шить усло́вие** килешеүҙе боҙоу; 2. (*требование*) шарт, талап; **вы́полнить все усло́вия** барлыҡ шарттарҙы үтәү; **ста́вить что́-либо усло́вием** берәй нәмәне шарт итеп ҡуйыу; 3. *мн.* **усло́вия** шарттар; **на льго́тных усло́виях** льготалы шарттар менән; **благоприя́тные усло́вия** уңайлы шарттар; **жили́щные усло́вия** торлаҡ шарттары.

УСЛО́ВИТЬСЯ *сов. с кем-чем, о чём и с неопр.* бер һүҙгә килеү, килешеү, һүҙ ҡуйышыу.

УСЛО́ВЛЕННЫЙ *прил.* һүҙ ҡуйышҡан, һөйләшелгән, билдәләнгән, вәғәҙәләшкән; **усло́вленный час** билдәләнгән сәғәт.

УСЛО́ВНОСТЬ *ж.* 1. шартлылыҡ, шартлы булыу; **усло́вность декора́ции** декорацияның шартлы булыуы; 2. шартлы ғөрөф-ғәҙәт; **он враг вся́ких усло́вностей** ул һәр төрлө шартлы ғөрөф-ғәҙәттең дошманы.

УСЛО́ВНЫЙ *прил.* 1. *в разн. знач.* шартлы; **усло́вное согла́сие** шартлы килешеү; **усло́вный знак** шартлы билдә; **усло́вный сигна́л** шартлы сигнал; 2. *грам.* шарт; **усло́вное наклоне́ние** шарт ҡылым.

УСЛОЖНЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **усложни́ть(ся)**; 2. (*усложнённое положение*) ҡатмарлы хәл.

УСЛОЖНЁННОСТЬ *ж.* ҡатмарлылыҡ, ҡыйынлыҡ.

УСЛОЖНЁННЫЙ 1. *прич.* ҡатмарландырылған, ҡыйынлаштырылған; 2. *прил.* ҡатмарлы; **усложнённая те́хника** ҡатмарлы техника.

УСЛОЖНИ́ТЬ *сов. что* ҡатмарландырыу, ҡатмарлаштырыу, ауырлаштырыу, ҡыйынлаштырыу.

УСЛОЖНИ́ТЬСЯ *сов.* ҡатмарланыу, ҡатмарлашыу, ауырлашыу, ҡыйынлашыу.

УСЛОЖНЯ́ТЬ *несов. см.* **усложни́ть**.

УСЛОЖНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **усложни́ться**; 2. *страд. к* **усложня́ть**.

УСЛУ́ГА *ж.* 1. ярҙам, хеҙмәт, булышлыҡ; 2. *мн.* **услу́ги** уңайлылыҡтар; **коммуна́льные услу́ги** коммуналь уңайлылыҡтар.

УСЛУЖЕ́НИЕ *с. уст.* 1. хеҙмәт; хеҙмәт итеү, хеҙмәтсе (*йәки* аҫырау) булып тороу; **быть в услуже́нии** хеҙмәтсе булып тороу; 2. *ирон.* (*угождение*) ярамһаҡланыу, тәрилкә тотоу.

УСЛУ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **услужи́ть**.

УСЛУЖИ́ТЬ *сов. кому-чему* булышлыҡ итеү, ярҙам күрһәтеү (*йәки* итеү).

УСЛУ́ЖЛИВЫЙ *прил.* булышыусан, ярҙамсыл.

УСЛЫХА́ТЬ *сов. разг. см.* **услы́шать**.

УСЛЫ́ШАТЬ *сов. кого-что* 1. ишетеү; 2. (*почувствовать, ощутить*) һиҙеү.

УСМА́ТРИВАТЬ *несов. см.* **усмотре́ть**.

УСМЕХА́ТЬСЯ *несов. см.* **усмехну́ться**.

УСМЕХНУ́ТЬСЯ *сов.* көләмһерәү, йылмайыу, көләмһерәп (*йәки* йылмайып) ҡуйыу.

УСМЕ́ШКА *ж.* көләмһерәү, йылмайыу; **гляде́ть с усме́шкой** көләмһерәп ҡарау.

УСМИРЕ́НИЕ *с. см.* **усмири́ть**.

УСМИРИ́ТЬ *сов. кого-что* 1. йыуашайтыу, тынысландырыу, буйһондороу, ҡулға өйрәтеү, баҫынҡыландырыу; **усмири́ть льва** арыҫланды йыуашайтыу; 2. (*подавить*) баҫтырыу, туҡтатыу; **усмири́ть мяте́ж** фетнәне баҫтырыу.

УСМИРИ́ТЬСЯ *сов.* баҫынҡыланыу, йыуашайыу, тынысланыу.

УСМИРЯ́ТЬ *несов. см.* **усмири́ть**.

УСМИРЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **усмири́ться**; 2. *страд. к* **усмиря́ть**.

УСМОТРЕ́НИЕ *с. книжн.* ихтыяр; ҡарамаҡ; **де́йствовать по своему́ усмотре́нию** үҙ ҡарамағың буйынса эш итеү.

УСМОТРЕ́ТЬ *сов. что* 1. *см.* **уследи́ть** 1; 2. (*установить, признать*) күреү, һиҙеү, күреп (*йәки* һиҙеп) алыу, тип табыу (*йәки* һанау, ҡарау); **усмотре́ть в его́ де́йствиях оскорбле́ние** уның сығыштарын мыҫҡыл итеү тип ҡарау.

УСНАСТИ́ТЬ *сов. что* 1. (*снабдить чем-л.*) тәьмин итеү; 2. *перен.* (*украсить*) биҙәү, сыбарлау; **уснасти́ть речь цита́тами** телмәрҙе цитаталар менән сыбарлау.

УСНАЩА́ТЬ *несов. см.* **уснасти́ть**.

УСНУ́ТЬ *сов.* 1. йоҡлау, йоҡоға китеү, йоҡлап китеү; 2. *перен.* (*затихнуть*) тыныу, тып-тын ҡалыу, баҫылыу, һүнеү; **о́зеро усну́ло** күл тып-тын булып ҡалды; 3. (*умереть — о рыбе*) үлеү; ◊ **усну́ть наве́ки** мәңгелек йоҡоға талыу, вафат булыу.

УСО́БИЦА *ж. уст.* (*раздор между общественными группами*) буталыш, үҙ-ара тартыш (*йәки* сыуалыш), ыҙғыш.

УСОВЕРШЕ́НСТВОВАНИЕ *с.* 1. *см.* **усоверше́нствовать(ся)**; **институ́т усоверше́нствования учителе́й** уҡытыусыларҙың белемен камилләштереү институты; 2. (*изменение в чём-л.*) камилләштереү; **внести́ усоверше́нствование в маши́ну** машинаны камилләштереү.

УСОВЕРШЕ́НСТВОВАННЫЙ *прич. и прил.* камилләшкән, камилләштерелгән.

УСОВЕРШЕ́НСТВОВАТЬ *сов. что* камилләштереү.

УСОВЕРШЕ́НСТВОВАТЬСЯ *сов.* камилләшеү.

УСО́ВЕСТИТЬ *сов. кого, разг.* оялтыу, инсафҡа килтереү.

УСОМНИ́ТЬСЯ *сов.* шикләнеү, шөбһәләнеү, шиккә төшөү.

УСО́ПШИЙ *прил. уст.* 1. мәрхүм, үлгән; 2. *в знач. сущ.* **усо́пший** *м.*, **усо́пшая** *ж.* үлек, үлгән кеше.

УСО́ХНУТЬ *сов.* 1. (*уменьшиться в весе при высыхании*) кибеп кәмеү; 2. *перен.* (*похудеть*) ябығыу, кибеү, ҡартайып кесерәйеү, ҡартайып сүгеү; 3. *разг.* (*высохнуть*) кибеп ҡурышыу (*йәки* бөрөшөү).

УСПЕВА́ЕМОСТЬ *ж.* өлгөрөш; **высо́кая успева́емость уча́щихся** уҡыусыларҙың юғары өлгөрөшө.

УСПЕВА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **успе́ть**; 2. (*успешно учиться*) өлгәшеү, яҡшы уҡыу.

УСПЕВА́ЮЩИЙ 1. *прич.* өлгөрөүсе, өлгөргән; 2. *прил.* (*успешно занимающийся*) өлгәшеүсе.

УСПЕ́ЕТСЯ *сов. безл. разг.* ҡабаланырға ярамай, ваҡыт бар әле.

УСПЕ́ТЬ *сов.* 1. *с неопр.* (*сделать в срок*) өлгөрөү, етешеү; 2. *к чему, на что, разг.* (*прибыть к сроку*) килеп етеү, барып етеү (*йәки* өлгөрөү); **успе́ть к по́езду** поезға килеп өлгөрөү; 3. *в чём, уст.* (*достигнуть успеха*) уңыш ҡаҙаныу, уңышҡа ирешеү; ◇ **не успе́ешь огляну́ться, как...** *см.* **огляну́ться.**

УСПЕ́Х *м.* 1. (*удача*) уңыш, уңышлыҡ; 2. (*общественное признание*) уңыш ҡаҙаныу, танылыу, дан алыу; ◇ **с успе́хом** уңышлы, уңышлы рәүештә; **с тем же успе́хом** шундай уҡ уңыш менән, тап шулай уҡ.

УСПЕ́ШНОСТЬ *ж.* уңышлылыҡ, уңышлы булыу.

УСПЕ́ШНЫЙ *прил.* уңышлы; **успе́шный ход рабо́ты** эштең уңышлы барышы.

УСПОКА́ИВАТЬ *несов. см.* **успоко́ить.**

УСПОКА́ИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **успоко́иться;** 2. *страд. к* **успока́ивать.**

УСПОКА́ИВАЮЩИЙ *прич. и прил.* тынысландырыусы, тынысландыра (*йәки* баҫа) торған.

УСПОКОЕ́НИЕ *с. см.* **успоко́ить(ся).**

УСПОКОИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. тынысландыра торған, тынысландырыусы, тынысландырғыс; **успокои́тельные изве́стия** тынысландырғыс хәбәрҙәр; 2. *в знач. сущ.* **успокои́тельное** *с.* тынысландыра торған дарыу.

УСПОКО́ИТЬ *сов. кого-что* 1. (*сделать спокойным*) тынысландырыу, йыуатыу; 2. баҫыу; **лека́рство успоко́ило боль** дарыу ауыртыуҙы баҫты.

УСПОКО́ИТЬСЯ *сов.* 1. (*стать спокойным*) тынысланыу; 2. туҡтау, баҫылыу; **боль успоко́илась** ауыртыу баҫылды.

УСТА́ *только мн. уст.* ирен; ◇ **в уста́х** *чьих* **быть** теләндә булыу; **из пе́рвых уст узна́ть** үҙенән белеү; **из уст в уста́** телдән-телгә; **на уста́х у всех** *что* бөтә халыҡ һөйләй, бөтөнөһө ауыҙында; **уста́ми** *чьими* **говори́ть** берәйһенең һүҙҙәре менән әйтеү.

УСТА́В *м.* устав; **уста́в Коммунисти́ческой па́ртии Сове́тского Сою́за** Советтәр Союзы Коммунистәр партияһының уставы.

УСТАВА́ТЬ *несов. см.* **уста́ть.**

УСТА́ВИТЬ *сов. разг.* 1. *кого-что* (*разместить*) (теҙеп) урынлаштырыу, ҡуйыу, тултырыу; **уста́вить все кни́ги на по́лку** барлыҡ китаптарҙы кәштәгә теҙеп ҡуйыу; 2. *что* (*направить, устремить*) текләү, текәлеп ҡарау; **уста́вить глаза́ на кого́-либо** берәйһенә текләп ҡарау; 3. *что чем* (*занять всю площадь*) тултырып бөтөрөү, тултырыу; **уста́вить ко́мнату цвета́ми** бүлмәне сәскәләр менән тултырыу.

УСТА́ВИТЬСЯ *сов. разг.* 1. (*уместиться*) урынлашыу, ҡуйылыу, тулыу; 2. (*пристально смотреть*) текләү, текәлеп ҡарау.

УСТАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **уста́вить.**

УСТАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **уста́виться;** 2. *страд. к* **уставля́ть.**

УСТА́ВНЫЙ *прил.* устав; уставта яҙылған (*йәки* билдәләнгән, ҡабул ителгән); **уста́вные пу́нкты** устав пункттары.

УСТА́ЛОСТЬ *ж.* 1. арығанлыҡ, хәл бөткәнлек, арыу, хәлһеҙлек; 2. *тех.* талыу, талығыу.

УСТА́ЛЫЙ *прил.* арыған, талған, алйыған, хәлһеҙ.

У́СТАЛЬ *ж.*: **без у́стали** арымай-талмай, туҡтауһыҙ, өҙлөкһөҙ; **не знать у́стали** арыу-талыуҙы белмәү.

УСТАНА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **установи́ть.**

УСТАНА́ВЛИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **установи́ться;** 2. *страд. к* **устана́вливать.**

УСТАНОВИ́ТЬ *сов. что* 1. урынлаштырыу, урынлаштырып ҡуйыу, ҡуйыу; **установи́ть па́мятник** һәйкәл ҡуйыу; 2. (*наладить*) көйләү, яйлау, яйлап (*йәки* көйләп) ҡуйыу; **установи́ть мото́р** моторҙы яйлап ҡуйыу; 3. билдәләү; **установи́ть дни заня́тий** дәрес көндәрен билдәләү; 4. (*осуществить, организовать*) урынлаштырыу, булдырыу, ойоштороу; **установи́ть наблюде́ние** күҙәтеү булдырыу; 5. урынлаштырыу, булдырыу; **установи́ть мир** тыныслыҡ урынлаштырыу; 6. (*выяснить; доказать*) раҫлау, табыу, билдәләү, аныҡлау, асыҡлау, асыу; **установи́ть и́стину** хәҡиҡәтте, табыу.

УСТАНОВИ́ТЬСЯ *сов.* 1. урынлашыу, ныҡыу; **установи́лась тишина́** тынлыҡ урынлашты; 2. (*сложиться, сформироваться*) ныҡыу, ныҡыныу, ныҡып етеү, формалашып етеү; 3. (*наладиться, закрепиться*) урынлашыу, булдырылыу, юлға һалыныу.

УСТАНО́ВКА *ж.* 1. *см.* **установи́ть** 1, 2; 2. *тех.* (*устройство, механизм*) установка; **заводски́е устано́вки** завод установкалары; 3. (*целевая направленность*) маҡсат, йүнәлеш, ҡуйылыш; 4. (*указание, директива*) күрһәтмә.

УСТАНОВЛЕ́НИЕ *с. см.* **установи́ть** 3—6; **установле́ние фа́кта** фактты билдәләү.

УСТАНО́ВЛЕННЫЙ 1. *прич.* ҡуйылған, урынлаштырылған, билдәләнгән, асыҡланған, раҫланған; 2. *прил.* уставта күрһәтелгән; закон менән билдәләнгән, законда ҡаралған; **в устано́вленном поря́дке** уставта ҡуйылған тәртип буйынса.

УСТАНО́ВОЧНЫЙ *прил.* 1. *тех.* установка; **устано́вочная га́йка** установка гайкаһы; 2. күрһәтмә биреүсе, йүнәлеш биреүсе (*йәки* бирә торған), юл күрһәтеүсе; **устано́вочные те́зисы** йүнәлеш бирә торған тезистәр.

УСТАНО́ВЩИК *м.* ҡуйыусы, ҡороусы, яйлап (*йәки* көйләп) ҡуйыусы.

УСТАРЕВА́ТЬ *несов. см.* **устаре́ть.**

УСТАРЕ́ЛОСТЬ *ж.* иҫкергәнлек, иҫкергән булыу.

УСТАРЕ́ЛЫЙ *прил.* иҫкергән, иҫке; **автомоби́ль устаре́лой констру́кции** конструкцияһы иҫкергән автомобиль.

УСТАРЕ́ТЬ *сов.* иҫкереү; **э́тот уче́бник устаре́л** был дәреслек иҫкергән.

УСТА́ТЬ *сов.* арыу, талыу, талсығыу, моҙорау.

УСТЕРЕ́ЧЬ *сов. кого-что, разг.* һаҡлау, һаҡлап алып ҡалыу; **не устере́чь ребёнка от просту́ды** баланы һалҡын тейеүҙән һаҡламау.

УСТИЛА́ТЬ *несов. см.* **устла́ть.**

УСТЛА́ТЬ *сов. что* түшәү, йәйеү, һалыу; **устла́ть пол ковра́ми** иҙәнгә балаҫтар йәйеү.

У́СТНЫЙ *прил.* телдән әйтелгән (*йәки* һөйләнгән); күңелдән; **у́стный экза́мен** телдән экзамен; **у́стное вычисле́ние** күңелдән иҫәпләү; **у́стная речь** һөйләү телмәре.

УСТО́Й *м.* 1. (*подпорка*) терәк, бағана, таяныс; 2. *обычно мн.* **усто́и** *перен.* нигеҙ; **усто́и о́бщества** йәмғиәттең нигеҙе; 3. *разг.* (*сливки*) һөт өҫтө.

УСТО́ЙЧИВОСТЬ *ж.* бирешмәүселек, тотороҡлолоҡ, ныҡлыҡ.

УСТО́ЙЧИВЫЙ *прил.* тотороҡло, ныҡлы.

-УСТО́ЙЧИВЫЙ *ҡушма һүҙҙәрҙең «бирешмәүсән, сыҙамлы» мәғәнәләрен аңлатҡан икенсе өлөшө, мәҫ.* **морозоусто́йчивый** һыуыҡҡа сыҙамлы, һыуыҡҡа бирешмәй торған.

УСТОЯ́ТЬ *сов.* 1. (*не упасть*) тора алыу, сыҙап (*йәки* түҙеп) тороу; 2. *перен.* (*остаться стойким*) ҡаршы тора алыу, бирешмәү, сыҙап ҡалыу.

У́СТОЯТЬСЯ *сов.* тоноу.

УСТРА́ИВАТЬ *несов. см.* **устро́ить.**

УСТРА́ИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **устро́иться;** 2. *страд. к* **устра́ивать.**

УСТРАНЕ́НИЕ *с. см.* **устрани́ть; устране́ние непола́док** кәмселектәрҙе бөтөрөү.

УСТРАНИ́ТЬ *сов.* 1. *что* алып ташлау; бөтөрөү; **устрани́ть недоста́тки** етешһеҙлектәрҙе бөтөрөү; 2. *кого-что, офиц.* (*отстранить, уволить*) хеҙмәттән сығарыу, эштән алыу.

УСТРАНИ́ТЬСЯ *сов.* ситләшеү, китеү; **устрани́ться от дел** эштән ситләшеү.

УСТРАНЯ́ТЬ *несов. см.* **устрани́ть.**

УСТРАНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **устрани́ться;** 2. *страд. к* **устраня́ть.**

УСТРАША́ТЬ *несов. см.* **устраши́ть.**

УСТРАША́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **устраши́ться;** 2. *страд. к* **устраша́ть.**

УСТРАШИ́ТЬ *сов. кого-что* ҡурҡытыу, ҡурҡыуға төшөрөү, ҡурҡыу һалыу.

УСТРАШИ́ТЬСЯ *сов.* ҡурҡыу, ҡурҡып ҡалыу.

УСТРЕМИ́ТЬ *сов. что* йүнәлдереү, йүнәлтеү; төбәү, текәү (*напр. взгляд*); **устреми́ть всё внима́ние** бөтә иғтибарҙы йүнәлдереү.

УСТРЕМИ́ТЬСЯ *сов.* 1. ташланыу, атылыу, ябырылыу, ынтылыу, ынтылып барыу; **устреми́ться к вы́ходу** сығыу юлына таба ынтылыу; 2. (*о глазах, взгляде*) төбәлеү, текәлеү.

УСТРЕМЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **устреми́ться;** 2. (*влечение*) ынтылыш, маҡсат, ниәт.

УСТРЕМЛЯ́ТЬ *несов. см.* **устреми́ть.**

УСТРЕМЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **устреми́ться;** 2. *страд. к* **устремля́ть.**

У́СТРИЦА *ж.* устрица (*диңгеҙ моллюскыһы*).

УСТРО́ЙТЕЛЬ *м.* яһаусы, ойоштороусы.

УСТРО́ЙТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **устро́йтель.**

УСТРО́ИТЬ *сов.* 1. *что* рәтләү, рәткә һалыу, рәтләп алыу; **устро́ить свои́ дела́** үҙ эштәреңде рәткә һалыу; 2. *что* ойоштороу; **устро́ить вы́ставку** күргәҙмә ойоштороу; 3. *что, разг.* ҡуптарыу, күтәреү; **устро́ить сканда́л** ғауға күтәреү; 4. *кого-что, разг.* ҡәнәғәтләндереү; **э́та рабо́та меня́ устро́ит** был эш мине ҡәнәғәтләндерә; 5. *кого-что* урынлаштырыу; **устро́ить на рабо́ту** эшкә урынлаштырыу.

УСТРО́ИТЬСЯ *сов.* 1. (*наладиться*) рәтләнеү, рәткә һалыныу; 2. (*расположиться*) урынлашыу, урынлашып алыу, баш-күҙ алыу; 3. *разг.* инеү, кереү, урынлашыу; **он устро́ился на рабо́ту** ул эшкә урынлашты.

УСТРО́ЙСТВО *с.* 1. *см.* **устро́ить** *и* **устро́иться** 3; 2. (*строй*) төҙөлөш, ҡоролош; **обще́ственное устро́йство** йәмғиәт ҡоролошо; 3. (*конструкция*) төҙөлөш, яһалыш; **устро́йство радиоприёмника** радио алғыстың төҙөлөшө; 4. (*механическое приспособление*) ҡоролма, механизм.

УСТУ́П *м.* киртләс; **на усту́пе горы́** тау киртләсендә.

УСТУПА́ТЬ *несов. см.* **уступи́ть.**

УСТУПИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил. грам.* кире; **уступи́тельный сою́з** кире теркәүес.

УСТУПИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*добровольно отказаться*) биреү; 2. *что* (*отступить, отдав место и т. п. другому*) сигенеү; 3. *кому* (*согласиться, покориться*) бирешеү, юл ҡуйыу, ҡаршы килмәү, риза булыу; 4. *кому-чему* ҡалыу, ҡалышыу; **он не усту́пит други́м в подгото́вке** ул белеме яғынан башҡаларҙан ҡалышмай; 5. *кого-что, разг.* (*продать, оказывая любезность*) һатыу, һатып биреү; 6. *что, разг.* (*продавая, сбавить цену*) кәметеү, төшөү; **уступи́ть три рубля́** өс һум кәметеү, өс һумға төшөү.

УСТУ́ПКА *ж.* 1. *см.* **уступи́ть** 1—3, 6; 2. (*компромисс*) юл ҡуйыу, килешеү, уступка (*йәки* ташлама) яһау, уступкаға килеү; 3. (*скидка с назначенной цены*) кәметеү.

УСТУ́ПЧАТЫЙ *прил.* киртләс-киртләс.

УСТУ́ПЧИВОСТЬ *ж.* юл ҡуйыусанлыҡ, килешеүсәнлек, ыңғайға килеүсәнлек.

УСТУ́ПЧИВЫЙ *прил.* юл ҡуйыусан, килешеүсән, ыңғайға килеүсән.

УСТЫДИ́ТЬ *сов. кого, разг.* оялтыу, оятҡа ҡалдырыу, ҡыҙартыу.

УСТЫДИ́ТЬСЯ *сов. кого-чего и без доп., разг.* оялыу, оятҡа ҡалыу, оятлы булыу, йөҙө ҡыҙарыу.

У́СТЬЕ *с.* 1. тамаҡ; **у́стье реки́** йылға тамағы; 2. (*выход*) ауыҙ; **у́стье ша́хты** шахта ауыҙы.

У́СТЬИЦЕ *с.* 1. *уменьш. от* **у́стье;** 2. *бот.* ауыҙса.

УСУГУ́БИТЬ, УСУГУБИ́ТЬ *сов. что, книжн.* көсәйтеү, арттырыу; ауырлаштырыу; **усугу́бить вину́** ғәйепте ауырлаштырыу.

УСУГУ́БИТЬСЯ, УСУГУБИ́ТЬСЯ *сов. книжн.* көсәйеү, артыу.

УСУГУБЛЯ́ТЬ *несов. см.* **усугу́бить.**

УСУГУБЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **усугу́биться**; 2. *страд. к* **усугубля́ть**.
УСУ́ШКА *ж. спец.* кибеп кәмеү.
УСЫ́ *мн.* (*ед.* ус *м.*) 1. мыйыҡ; 2. *бот.* мыйыҡсалар; ◇ **мота́ть на ус** *см.* **мота́ть** I; **са́ми с уса́ми** үҙебеҙ ҙә беләбеҙ, үҙебеҙҙең дә башыбыҙ бар.
УСЫЛА́ТЬ *несов. см.* **усла́ть**.
УСЫНОВИ́ТЕЛЬ *м.* уллыҡҡа алыусы.
УСЫНОВИ́ТЬ *сов. кого* уллыҡҡа алыу.
УСЫНОВЛЕ́НИЕ *с.* уллыҡҡа алыу.
УСЫНОВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **усынови́ть**.
УСЫПА́ЛЬНИЦА *ж.* төрбә, мазар.
УСЫ́ПАТЬ *сов. что* 1. (*покрыть поверхность чем-л. сыпучим*) һибеү, сәсеү; 2. *перен.* (*усеять*) ҡаплау, солғап алыу; **не́бо усы́пано звёздами** күк йөҙө йондоҙҙар менән ҡапланған.
УСЫПА́ТЬ *несов. см.* **усы́пать**.
УСЫПИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* йоҡлатыу; **усыпи́ть ребёнка** баланы йоҡлатыу; 2. *что, перен.* йомшартыу, баҫыу, кәметеү, бөтөрөү; **усыпи́ть боль** ауыртыуҙы баҫыу.
УСЫПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **усыпи́ть**.
УСЫХА́ТЬ *несов. см.* **усо́хнуть**.
УТА́ИВАТЬ *несов. см.* **утаи́ть**.
УТАИ́ТЬ *сов. что* 1. (*сохранить в тайне*) йәшереү, баҫырып ҡалдырыу; **утаи́ть пра́вду** дөрөҫөн йәшереү; 2. (*тайно присвоить*) йәшереү, йыйыу, аҫтыртын үҙләштереү; **утаи́ть чужи́е ве́щи** кеше әйберен үҙләштереү.
УТА́ЙКА *ж. разг. см.* **утаи́ть**.
УТА́ПТЫВАТЬ *несов. см.* **утопта́ть**.
УТА́СКИВАТЬ *несов. см.* **утащи́ть**.
УТАЩИ́ТЬ *сов. кого-что* 1. (*унести с собой; с усилием перенести*) һөйрәп алып китеү; 2. *разг.* (*украсть*) урлау, урлап китеү.
У́ТВАРЬ *ж.* кәрәк-яраҡ, йыһаз; **дома́шняя у́тварь** өй кәрәк-яраҒы.
УТВЕРДИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. ыңғай, дөрөҫләгән, ризалыҡ белдергән; **утверди́тельный отве́т** ыңғай яуап; 2. раҫлау; **утверди́тельные части́цы** *грам.* раҫлау киҫәксәләре.
УТВЕРДИ́ТЬ *сов.* 1. *что* ныҡлап урынлаштырыу, ҡуйыу, нығытыу; **утверди́ть демокра́тию** демократияны урынлаштырыу; 2. *кого-что* раҫлау; **утверди́ть план рабо́ты** эш планын раҫлау.
УТВЕРДИ́ТЬСЯ *сов.* 1. *разг.* (*прочно обосноваться*) нығыу, ныҡлап урынлашыу, нығыныу, нығып ҡалыу; 2. *в чём* (*убедиться*) ышаныу; **утверди́ться в своём мне́нии** үҙ фекереңдең дөрөҫлөгөнә ышаныу.
УТВЕРЖДА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **утверди́ть**; 2. *что* раҫлау, ... тип әйтеү; **все утвержда́ют, что он прав** бөтәһе лә ул хаҡлы тип әйтә.
УТВЕРЖДА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **утверди́ться**; 2. *страд. к* **утвержда́ть**.
УТВЕРЖДЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **утверди́ть(ся)**; 2. раҫлап әйткән фекер (*йәки* һүҙ); **его́ утвержде́ния соверше́нно пра́вильны** уның фекерҙәре бик дөрөҫ.
УТЕКА́ТЬ *несов. см.* **уте́чь**.
УТЁНОК *м.* өйрәк бәпкәһе.
УТЕПЛЕ́НИЕ *с. см.* **утепли́ть**; **утепле́ние до́ма** өйҙө йылытыу.
УТЕПЛЁННЫЙ *прич. и прил.* йылытылған, йылы тотолған, йылы.
УТЕПЛИ́ТЬ *сов. что* йылытыу.
УТЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **утепли́ть**.
УТЕРЕ́ТЬ *сов. что* һөртөү, һөртөп алыу; **утере́ть слёзы** йәште һөртөү.
УТЕРЕ́ТЬСЯ *сов.* һөртөнөү, һөртөү.
УТЕРПЕ́ТЬ *сов.* сыҙау, сыҙап (*йәки* түҙеп) тороу, түҙеү, сабыр итеү.
УТЕ́РЯ *ж.* юғалтыу, юғалыу; **уте́ря докуме́нтов** документтәрҙе юғалтыу.
УТЕРЯ́ТЬ *сов. что* юғалтыу.
УТЕРЯ́ТЬСЯ *сов.* юғалыу.
УТЁС *м.* ҡая.
УТЁХА *ж.* 1. (*забава, радость*) кәйеф-сафа, рәхәт, рәхәтлек, ләззәт, күңел асыу; 2. *см.* **утеше́ние**.
УТЁЧКА *ж.* ағыу, ағып китеү (*йәки* кәмеү, бөтөү) (*жидкости*); сығыу, сығып бөтөү (*газов*); ағыу, ҡойолоу, ҡойолоп кәмеп бөтөү (*сыпучих веществ*).
УТЕ́ЧЬ *сов.* 1. ағыу, ағып китеү (*йәки* кәмеү, бөтөү) (*о жидкостях*); сығыу, сығып бөтөү (*о газах*); ағыу, ҡойолоу, ҡойолоп кәмеп бөтөү (*о сыпучих веществах*); 2. *разг.* (*пройти — о времени*) уҙыу, үтеү, үтеп китеү; **го́ды утекли́** йылдар үтеп китте.
УТЕША́ТЬ *несов. см.* **уте́шить**.
УТЕША́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **уте́шиться**; 2. *страд. к* **утеша́ть**.
УТЕШЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **уте́шить(ся)**; 2. *перен.* йыуаныс, ҡыуаныс; **он нашёл утеше́ние в рабо́те** ул эштә йыуаныс тапты.
УТЕШИ́ТЕЛЬ *м.* йыуатыусы.
УТЕШИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* йыуаныслы, йыуандырғыс, тыныслатҡыс, тынyслата торған; **утеши́тельное изве́стие** йыуаныслы хәбәр.
УТЕ́ШИТЬ *сов. кого-что* йыуатыу.
УТЕ́ШИТЬСЯ *сов.* йыуаныу.
УТИЛИЗА́ЦИЯ *ж.* утилизациялау, утилләштереү, файҙаланыу.
УТИЛИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* утилизациялау, утилләштереү, файҙаланыу; **утилизи́ровать отхо́ды произво́дства** производство ҡалдыҡтарын файҙаланыу.
УТИЛИТАРИ́ЗМ *м.* утилитаризм (1. *филос.* *кешенең бөтә эштәре шәхси файҙа күҙәтеүгә нигеҙләнгән, тип өйрәтеүсе буржуаз-әхләҡи тәғлимәт*; 2. *бөтә нәмәнән дә файҙа күҙәтеүселек, файҙа күҙәтеүгә ынтылыусылыҡ*).
УТИЛИТА́РНЫЙ *прил.* 1. (*практический, прикладной*) утилитар, практик, практик файҙа бирә торған, практик файҙаланыуҙы ғына (*йәки* ҡулланыуҙы ғына) күҙәткән; **утилита́рные зна́ния** практик файҙа бирә торған белем; 2. утилитар, файҙа ғына эҙләгән, файҙа ғына көткән; **из утилита́рных соображе́ний** файҙа алыу уйы менән.
УТИ́ЛЬ *м. собир.* утиль (*иҫке-моҫҡо, сепрәк-сапраҡ, тимер-томор һ. б.*).
УТИ́ЛЬНЫЙ *прил.* утиль; **ути́льный цех** утиль цехы.
УТИЛЬСЫРЬЁ *с. см.* **ути́ль**.

УТИ́НЫЙ *прил.* 1. өйрәк; **ути́ное яйцо́** өйрәк йомортҡаһы; 2. *в знач. сущ.* **ути́ные** *мн. зоол.* өйрәк һымаҡтар (*ҡаҙ, өйрәк, аҡҡош*).
УТИРА́ТЬ *несов. см.* **утере́ть.**
УТИРА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **утере́ться;** 2. *страд. к* **утира́ть.**
УТИХА́ТЬ *несов. см.* **ути́хнуть.**
УТИ́ХНУТЬ *сов.* 1. тыныу, баҫылыу; **шум ути́х** шау-шыу баҫылды; 2. *перен.* (*перестать; замолчать*) тымыу, шымыу, баҫылыу, туҡтау; **ве́тер ути́х** ел туҡтаны; **боль ути́хла** ауыртыу баҫылды; **ребёнок ути́х** бала тымды.
УТИХОМИ́РИВАТЬ *несов. см.* **утихоми́рить.**
УТИХОМИ́РИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **утихоми́риться;** 2. *страд. к* **утихоми́ривать.**
УТИХОМИ́РИТЬ *сов. кого-что, разг.* тынысландырыу; йыуашландырыу, йыуашайтыу.
УТИХОМИ́РИТЬСЯ *сов. разг* тынысланыу; йыуашайыу.
У́ТКА *ж.* 1. өйрәк; **дома́шняя у́тка** йорт өйрәге; **ди́кая у́тка** ҡыр өйрәге; 2. *перен.* (*ложный слух*) ялған хәбәр; **пусти́ть у́тку** ялған хәбәр таратыу.
утка́, утку́ *и т. д. род., дат. п. и т. д. ед. от* **уто́к.**
УТКНУ́ТЬ *сов. что, разг.* 1. йәшереү, тығыу; **уткну́ть лицо́ в воротни́к** битте яға эсенә йәшереү; 2. *перен.* (*глаза, взгляд*) текәү, текәп ҡарау.
УТКНУ́ТЬСЯ *сов. разг.* 1. йәшеренеү, баш төртөү; **уткну́ться голово́й в поду́шку** башты мендәргә төртөү; 2. *перен.* сумыу, мөкиббән китеү, бирелеп китеү, текәлеп ултырыу; **уткну́ться в кни́гу** китапҡа мөкиббән бирелеү; 3. (*наткнуться*) барып бәрелеү, килеп төртөлөү.
УТКОНО́С *м.* өйрәктомшоҡ (*хайуан*).
У́ТЛЫЙ *прил.* 1. иҫкереп бөткән, насар; **у́тлая ло́дка** иҫкереп бөткән кәмә; 2. (*убогий, бедный*) ярлы, аяныс.
УТО́К *м. текст.* арҡау.
УТОЛИ́ТЬ *сов. что* 1. ҡаныу, ҡандырыу; **утоли́ть жа́жду** һыуһын ҡандырыу; **утоли́ть жела́ние** танһыҡ ҡаныу; 2. *перен.* (*успокоить, ослабить*) баҫылдырыу, баҫыу; **лека́рство утоли́ло боль** дарыу ауыртыуҙы баҫты.
УТОЛСТИ́ТЬ *сов. что* йыуанайтыу, ҡалынайтыу.
УТОЛСТИ́ТЬСЯ *сов.* йыуанайыу, ҡалынайыу.
УТОЛЩА́ТЬ *несов. см.* **утолсти́ть.**
УТОЛЩА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **утолсти́ться;** 2. *страд. к* **утолща́ть.**
УТОЛЩЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **утолсти́ть;** 2. (*более толстая часть*) йыуан урын, йыуанайған (*йәки* ҡалынайған) урын.
УТОЛЯ́ТЬ *несов. см.* **утоли́ть.**
УТОМИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. ялҡытҡыс, арыта (*йәки* ялҡыта) торған, ялҡтырғыс, әлһерәткес, йонсоткос, талдырғыс; **утоми́тельная доро́га** ялҡытҡыс юл; 2. (*скучный*) эс бошорғос, күңелһеҙ.
УТОМИ́ТЬ *сов. кого-что* арытыу, йонсотоу, талдырыу, ялҡытыу, талсыҡтырыу; **утоми́ть глаза́** күҙҙе талдырыу.
УТОМИ́ТЬСЯ *сов.* арыу, йонсоу, талыу, ялҡыу, әлһерәү, талсығыу, өшәнеү.
УТОМЛЕ́НИЕ *с.* арыу, талыу, арығанлыҡ, хәлһеҙлек; йонсоу, талғанлыҡ.
УТОМЛЁННЫЙ *прич. и прил.* арыған, йонсоған, ялҡҡан, талған, ватылған, хәлһеҙ.
УТОМЛЯ́ЕМОСТЬ *ж.* арыусанлыҡ, ялҡыулыҡ, талыулыҡ.
УТОМЛЯ́ТЬ *несов. см.* **утоми́ть.**
УТОМЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **утоми́ться;** 2. *страд. к* **утомля́ть.**
УТОНУ́ТЬ *сов.* 1. (*скрыться под водой*) батыу, сумыу; 2. (*погибнуть — о человеке, животном*) батып үлеү; 3. *в чём* (*погрузиться во что-л. мягкое*) сумыу, батыу; 4. *в чём, перен.* күмелеү, сумыу; **всё утону́ло в зе́лени** бөтәһе лә йәшеллеккә күмелгән.
УТОНЧА́ТЬ *несов. см.* **утончи́ть.**
УТОНЧА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **утончи́ться;** 2. *страд. к* **утонча́ть.**
УТОНЧЁННЫЙ 1. *прич.* нескәртелгән, йоҡартылған; 2. *прил.* (*изысканный*) нескә, нәзәкәтле.
УТОНЧИ́ТЬ *сов. что* 1. (*сделать более тонким*) нәҙегәйтеү, йоҡартыу, нәҙегәйтә (*йәки* йоҡарта) төшөү; 2. *перен.* (*сделать более изощрённым*) нескәртеү, нәзәкәтләндереү.
УТОНЧИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*стать более тонким*) нәҙегәйеү, йоҡарыу, йоҡара төшөү; 2. *перен.* (*стать более изощрённым*) нескәреү, нәзәкәтләнеү.
УТОПА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **утону́ть;** 2. *в чём* батыу, төрөнөү, күмелеү; **ко́мната утопа́ла в цвета́х** бүлмә сәскәләргә күмелгәйне.
УТОПА́ЮЩИЙ *прич.* 1. батҡан, батып барған; 2. *в знач. сущ. м.* батыусы, батып барыусы; **утопа́ющий хвата́ется за соло́минку** *посл.* батып барыусы һаламға тотона.
УТОПИ́ЗМ *м. книжн.* 1. (*несбыточность, неосуществимость*) утопизм, утопиялылыҡ, тормошҡа ашмаҫлыҡ булыу; 2. (*утопические взгляды, теории*) утопик ҡараштар, утопик теория.
УТОПИ́СТ *м.* утопист (1. *утопик социализм яҡлы;* 2. *хыяли, фантазёр*).
УТОПИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* батырыу; **утопи́ть су́дно неприя́теля** дошмандың карабын батырыу; 2. *кого, перен. разг.* (*погубить*) батырыу, һәләк итеү, башын ашау.
УТОПИ́ТЬСЯ *сов.* батып үлеү.
УТОПИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. *филос.* утопик, утопикаға нигеҙләнгән; 2. (*несбыточный*) эшкә ашмаҫлыҡ, хыяли; 3. *лит.* утопик, утопиянан ғибарәт булған; ◇ **утопи́ческий социали́зм** утопик социализм (*йәмғиәтте социалистик нигеҙҙә ҡайтанан ҡороу тураһында Маркҫҡа тиклем булған тәғлимәттәр*).
УТО́ПИЯ *ж.* 1. *филос.* утопия (*социаль үҙгәртеп ҡороу һәм идеаль ижтимағи ҡоролош тураһында йәмғиәт үҫешендәге объектив закондылыҡтарҙы фәнни аңлауға нигеҙләнмәгән тәғлимәт*); 2. (*неосуществимая мечта*) буш хыял, эшкә ашмаҫлыҡ хыял, фантазия; 3. *лит.* утопия (*идеаль ижтимағи төҙөлөшлө киләсәкте һүрәтләүсе әҙәби әҫәр*).

УТО́ПЛЕННИК *м.* батып үлгән кеше.
УТО́ПЛЕННИЦА *женск. р. к* **уто́пленник.**
УТОПТА́ТЬ *сов. что* тапап нығытыу (*йәки* тығыҙлау, тигеҙләү).
УТОЧНЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **уточни́ть;** 2. (*поправка*) асыҡлама, төҙәтмә.
УТОЧНИ́ТЬ *сов. что* аныҡлау, асыҡлау, асыҡлыҡ индереү.
УТОЧНИ́ТЬСЯ *сов.* аныҡланыу, асыҡланыу, асыҡлыҡ индерелеү.
УТОЧНЯ́ТЬ *несов. см.* **уточни́ть.**
УТОЧНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **уточни́ться;** 2. *страд. к* **уточня́ть.**
УТРА́ИВАТЬ *несов. см.* **утро́ить.**
УТРА́ИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **утро́иться;** 2. *страд. к* **утра́ивать.**
УТРАМБОВА́ТЬ *сов. что* төйгөсләү, төйөү, төйөп нығытыу (*йәки* тигеҙләү).
УТРАМБОВА́ТЬСЯ *сов.* төйгөсләнеү, төйөлөү, төйөп нығытылыу (*йәки* тигеҙләнеү).
УТРАМБО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **утрамбова́ть.**
УТРАМБО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **утрамбова́ться;** 2. *страд. к* **утрамбо́вывать.**
УТРА́ТА *ж.* 1. *см.* **утра́тить(ся);** 2. (*ущерб, урон*) юғалтыу, зарар, зыян; **тяжёлая утра́та** ауыр юғалтыу.
УТРА́ТИТЬ *сов. что* юғалтыу; **постановле́ние утра́тило си́лу** ҡарар көсөн юғалтты.
УТРА́ТИТЬСЯ *сов.* юғалыу.
УТРА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **утра́тить.**
УТРА́ЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **утра́титься;** 2. *страд. к* **утра́чивать.**
У́ТРЕННИЙ *прил.* иртәнге; **у́тренний ветеро́к** иртәнге ел.
У́ТРЕННИК *м.* 1. иртәлек; **де́тский у́тренник** балалар иртәлеге; 2. (*утренний мороз*) ҡырау, иртәнге һалҡын.
УТРИ́РОВАНИЕ *с. см.* **утри́ровать.**
УТРИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* аштырыу, шаштырыу, шапыртыу, арттырыу, ҡабартыу, аштырып (*йәки* шаштырып, шапыртып, арттырып, ҡабартып) ебәреү.
У́ТРО *с.* иртә, иртәнсәк; **под у́тро** таң алдынан; ◇ **с до́брым у́тром, до́брое у́тро** хәйерле иртә.
УТРО́БА *ж.* ҡорһаҡ, ҡарын, эс; ◇ **ненасы́тная утро́ба** бирән ҡорһаҡ.
УТРО́БНЫЙ *прил.* ҡарындағы, әсә ҡарынындағы; **утро́бный пери́од жи́зни младе́нца** баланың әсә ҡарынындағы осоро.
УТРО́ИТЬ *сов. что* өсләтә (*йәки* өскә, өс тапҡыр) арттырыу, күбәйтеү.
УТРО́ИТЬСЯ *сов.* өсләтә (*йәки* өскә, өс тапҡыр) артыу, күбәйеү.
У́ТРОМ *нареч.* иртә менән, иртән, иртәнсәк.
УТРУЖДА́ТЬ *несов. кого-что* мәшәкәтләү, ҡыйынлыҡ килтереү, борсоу.
УТРУЖДА́ТЬСЯ *несов.* борсолоу, мәшәкәтләнеү, ҡыйынлыҡ күреү; **пожа́луйста, не утружда́йтесь!** зинһар, борсолмағыҙ!
УТРУ́СКА *ж. спец.* 1. (*уменьшение веса*) түгелеп-сәселеп кәмеү; 2. (*недостающее количество*) түгелгән-сәселгән, түгелгән-сәселгән өлөшө.

УТРЯСА́ТЬ *несов. см.* **утрясти́.**
УТРЯСА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **утрясти́сь;** 2. *страд. к* **утряса́ть.**
УТРЯСТИ́ *сов. что* 1. *разг.* бөҫкәртеү, һелкеү, баҫылдырыу, һелкеп-һелкеп бөҫкәртеү (*йәки* тығыҙландырыу), һелккеләп (*йәки* баҫҡылап) тығыҙландырыу; **утрясти́ муку́** ондо баҫҡылап тығыҙландырыу; 2. *перен. прост.* (*уладить*) рәтләү, яйлау, юлға һалыу.
УТРЯСТИ́СЬ *сов.* 1. (*уменьшиться в объёме*) бөҫкәреү, һелкенеп тығыҙланыу (*йәки* баҫылыу); 2. *перен. прост.* (*уладиться*) рәтләнеү, яйланыу, яйға һалыныу.
У́ТЫКАТЬ *сов. что, разг.* 1. сәнсеп (*йәки* ҡаҙап) бөтөрөү, ҡаҙап сығыу; **у́тыкать сте́ну гвоздя́ми** стенаны ҡаҙаҡтар менән ҡаҙап бөтөрөү; 2. тығыу, тыҡҡыслау, тығып сығыу; **у́тыкать ще́ли ва́той** ярыҡтарға мамыҡ тығып сығыу.
УТЫКА́ТЬ I *несов. см.* **уткну́ть.**
УТЫКА́ТЬ II *несов. см.* **у́тыкать.**
УТЮ́Г *м.* үтек.
УТЮ́ЖИТЬ *несов. что* үтекләү.
УТЮ́ЖКА *ж. см.* **утю́жить.**
УТЯЖЕЛЕ́НИЕ *с. см.* **утяжели́ть(ся).**
УТЯЖЕЛИ́ТЬ *сов. что* ауырайтыу, ауырлығын арттырыу, һалмаҡландырыу.
УТЯЖЕЛИ́ТЬСЯ *сов.* ауырайыу, ауырая төшөү, һалмаҡланыу.
УТЯЖЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **утяжели́ть.**
УТЯЖЕЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **утяжели́ться;** 2. *страд. к* **утяжеля́ть.**
УТЯНУ́ТЬ *сов. кого-что* 1. *разг.* (*уволочь за собой*) һөйрәп алып китеү, һөйрәп барыу; 2. *прост.* (*украсть*) урлап китеү, сәлдереү; 3. *спец.* (*натянуть в нужной степени*) тарттырыу.
УТЯ́ТИНА *ж.* өйрәк ите.
УФ *межд.* уф, өф; **уф, уста́л!** уф, арыным!
УХ *межд.* ах, аһ; **ух, како́й большо́й!** ах, ниндәй ҙур!
УХА́ *ж.* балыҡ һурпаһы.
УХА́Б *м.* һикәлтә, ҡағылма, сөмбәйел, урғылйын.
УХА́БИСТЫЙ *прил.* һикәлтәле, соҡорло-саҡырлы; **уха́бистая доро́га** һикәлтәле юл.
УХАЖЁР *м. разг.* ҡатын-ҡыҙ артынан йөрөүсе.
УХА́ЖИВАНИЕ *с. см.* **уха́живать.**
УХА́ЖИВАТЬ *несов.* 1 *за кем-чем* (*заботиться*) ҡарау, тәрбиәләү, тәрбиәләп ҡарап үҫтереү; 2. *за кем* артынан йөрөү, күңелен табырға тырышыу; **уха́живать за же́нщиной** ҡатын-ҡыҙ артынан йөрөү.
У́ХАРСКИЙ *прил. разг.* сая, егеттәргә хас, батыр, егеттәрсә.
У́ХАРСТВО *с. разг.* саялыҡ, егетлек, батырлыҡ.
У́ХАРЬ *м. разг.* сая егет, егет кеше, батыр кеше.
У́ХАТЬ *несов. см.* **у́хнуть.**
УХВА́Т *м.* ухыуат.
УХВАТИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* тотоу, эләктереү, тотоп (*йәки* эләктереп) алыу; 2. *что,*

перен. разг. төшөнөү, һиҙеп (*йәки* тотоп) алыу, аңлап алыу; **мы сра́зу же ухвати́ли его́ мысль** беҙ уның уйын шунда уҡ аңлап алдыҡ.

УХВАТИ́ТЬСЯ *сов.* 1. тотоноу, йәбешеү, тотоноп ҡалыу; 2. *перен. разг.* йылдам тотоноу, йылдам тотоноп (*йәки* керешеп) китеү; **ухвати́ться за но́вую рабо́ту** яңы эшкә йылдам тотоноп китеү.

УХВА́ТКА *ж. разг.* 1. (*приём, характер телодвижения*) ҡылыҡ, ҡыланыш, ҡыланыу; 2. (*ловкость*) сослоҡ, таҫыллыҡ, оҫталыҡ; **ухва́тка в рабо́те** эшкә оҫталыҡ.

УХВА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **ухвати́ть.**

УХВА́ТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **ухвати́ться;** 2. *страд. к* **ухва́тывать.**

УХИТРИ́ТЬСЯ *сов. разг.* әмәлен (*йәки* хәйләһен) табыу, булдыра алыу, булдырыу, әмәлләү.

УХИТРЯ́ТЬСЯ *несов. см.* **ухитри́ться.**

УХИЩРЕ́НИЕ *с.* хәйлә, юл, әмәл; **прибега́ть к ра́зным ухищре́ниям** төрлө хәйләләр ҡулланыу.

УХИЩРЯ́ТЬСЯ *несов.* хәйләләү, әмәлләү, хәйлә ҡороу.

УХЛО́ПАТЬ *сов. прост.* 1. *кого* (*убить*) үлтереү, үлтереп ташлау; 2. *что* (*истратить*) сарыф итеү, түгеү, тотоу, тотоп бөтөрөү, әрәм итеү, туҙҙырыу.

УХЛО́ПЫВАТЬ *несов. см.* **ухло́пать.**

УХМЫЛЬНУ́ТЬСЯ *сов. разг.* йылмайып (*йәки* көлөмһерәп) ҡуйыу.

УХМЫЛЯ́ТЬСЯ *несов. см.* **ухмыльну́ться.**

У́ХНУТЬ *сов. и однокр. разг.* 1. «ух» тейеү, «ух» тип ҡуйыу, ухылдап ебәреү (*йәки* ҡуйыу); **в лесу́ у́хнул фи́лин** урманда ябалаҡ ухылданы; 2. (*издать громкий звук*) гөрҫөлдәү, гөп (*йәки* дөңк) итеп ҡалыу; дөһөр итеп китеү; **вдалеке́ у́хнул гром** алыҫта гөрҫөлдәп күк күкрәне; 3. (*упасть с шумом*) барып төшөү, лап итеп йығылыу; 4. *что, перен.* (*израсходовать*) тотоп (*йәки* тығып) бөтөрөү; **он все де́ньги у́хнул на поку́пку книг** ул барлыҡ аҡсаны китаптар һатып алыуға тотоп бөтөргән.

У́ХО *с.* 1. *анат.* ҡолаҡ; 2. (*в иголке*) күҙ; ◇ **в одно́ у́хо вошло́, в друго́е вы́шло** *у кого* бер ҡолаҡтан инде, икенсеһенән сыҡты (*әйткәнде иғтибарһыҙ тыңлау*); **в уша́х звени́т** ҡолаҡ шаулай; **дать в у́хо** *кому,* ҡолаҡҡа тондороу, һуғыу; ҡолаҡ төбөнә берҙе ҡундырыу; **держа́ть у́хо востро́** *см.* **востро́; за́ уши тащи́ть** *кого* ҡолағынан һөйрәү (*берәй эште башҡарып сығыуҙа ярҙам итеү*); **(и) у стен есть у́ши** стенаның да ҡолағы бар, ишетеп ҡуйыуҙары мөмкин; **и у́хом не вести́** ҡолаҡҡа ла элмәү; **навостри́ть у́ши** ҡолаҡ ҡарпайтыу; **нарва́ть у́ши** *кому* ҡолағын бороу; **на́ ухо говори́ть** ҡолағына шыбырҙау; **по́ уши влюби́ться** бик ныҡ ғашиҡ булыу; **прожужжа́ть (протруби́ть) у́ши** *кому* ҡолаҡты тондороп бөтөү, ҡолаҡ итен ашау; **пропусти́ть ми́мо уше́й** *см.* **ми́мо; слу́шать во все у́ши** күңел биреп (*йәки* бирелеп) тыңлау, ихлас тыңлау; **слы́шать свои́ми уша́ми** үҙ ҡолағы менән ишетеү; **туго́й на́ ухо** *см.* **туго́й; у́хо ре́жет** ҡолаҡты ярып бара.

УХО́Д I *м. см.* **уйти́.**

УХО́Д II *м. см.* **уха́живать** 1.

УХОДИ́ТЬ I *несов. см.* **уйти́.**

УХОДИ́ТЬ II *сов. кого, прост.* 1. (*измучить*) аҙаплау, йөҙәтеү, аҙаплап (*йәки* йөҙәтеп) бөтөрөү; 2. (*погубить*) һәләк итеү, харап итеү.

УХУДША́ТЬ *несов. см.* **уху́дшить.**

УХУДША́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **уху́дшиться;** 2. *страд. к* **ухудша́ть.**

УХУДШЕ́НИЕ *с. см.* **уху́дшить(ся).**

УХУ́ДШЕННЫЙ 1. *прич.* насарлатылған; 2. *прил.* насарланған, насарайған.

УХУ́ДШИТЬ *сов. что* насарайтыу, насарлатыу.

УХУ́ДШИТЬСЯ *сов.* насарайыу, насарланыу.

УЦЕЛЕ́ТЬ *сов.* имен (*йәки* иҫән) ҡалыу, һаҡланып ҡалыу, бөтөн ҡалыу; **дом уцеле́л от пожа́ра** өй янғындан имен ҡалды.

УЦЕНЁННЫЙ *прич. и прил.* хаҡы төшөрөлгән (*йәки* кәметелгән).

УЦЕ́НИВАТЬ *несов. см.* **уцени́ть.**

УЦЕНИ́ТЬ *сов. что, ком.* хаҡын төшөрөү (*йәки* кәметеү).

УЦЕ́НКА *ж.* 1. *см.* **уцени́ть;** 2. (*скидка в цене*) кәметелгән өлөш (*элекке хаҡ менән яңы хаҡ араһындағы айырма*).

УЦЕПИ́ТЬ *сов. кого-что, разг.* эләктереү, эләктереп (*йәки* тотоп, ҡаптырып) алыу.

УЦЕПИ́ТЬСЯ *сов.* 1. йәбешеү, ныҡ тотоноу, сат йәбешеү; 2. *перен. разг.* (*воспользоваться*) йәбешеп ятыу (*йәки* алыу).

УЧА́СТВОВАТЬ *несов.* ҡатнашыу, ҡатнашлыҡ итеү.

УЧА́СТВУЮЩИЙ *прич.* 1. ҡатнашыусы, ҡатнашлыҡ итеүсе; 2. *в знач. сущ.* **уча́ствующие** *мн.* ҡатнашыусылар.

УЧА́СТИЕ *с.* 1. ҡатнашыу, ҡатнашлыҡ итеү; **принима́ть уча́стие в заседа́нии** ултырышта ҡатнашлыҡ итеү; **конце́рт с уча́стием лу́чших арти́стов** күренекле артистәр ҡатнашлығы менән концерт биреү; 2. (*сочувствие*) теләктәшлек итеү, ҡайғыһын уртаҡлашыу, ихлас күңелле, ихлас күңел менән тыңлау.

УЧАСТИ́ТЬ *сов. что* йышайтыу, йышлатыу; **он участи́л свои́ посеще́ния** ул үҙенең килеп йөрөүен йышайтты.

УЧАСТИ́ТЬСЯ *сов.* йышайыу.

УЧАСТКО́ВЫЙ 1. *прил.* участка; **участко́вая избира́тельная коми́ссия** участка һайлау комиссияһы; 2. *в знач. сущ. м. разг.* участковый (*милиционер*).

УЧА́СТЛИВЫЙ *прил.* ҡайғыны уртаҡлашыусан, ярҙамсыл, мәрхәмәтле, шәфҡәтле.

УЧА́СТНИК *м.* ҡатнашыусы; **уча́стник соревнова́ния** ярышҡа ҡатнашыусы.

УЧА́СТОК *м.* 1. *в разн. знач.* участка; **земе́льный уча́сток** ер участкаһы; **избира́тельный уча́сток** һайлау участкаһы; **враче́бный уча́сток** врач участкаһы; **уча́сток оборо́ны полка́** полк оборонаһы участкаһы; **полице́йский уча́сток** *ист.* полиция участкаһы; 2. *перен.* тармаҡ; **ва́жный уча́сток рабо́ты** эштең мөһим тармағы.

У́ЧАСТЬ *ж.* яҙмыш, өлөш, тәҡдир.

УЧАЩА́ТЬ *несов. см.* **участи́ть.**

УЧАЩА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **участи́ться;** 2. *страд. к* **учащáть.**

УЧАЩЕ́НИЕ *с. см.* **участи́ть(ся).**

УЧАЩЁННЫЙ 1. *прич.* йышайтылған; 2. *прил.* йыш, шәп; **учащённое дыха́ние** йыш тын алыу.

УЧА́ЩИЙСЯ *прич.* 1. уҡыған, уҡый торған; 2. *в знач. сущ.* **уча́щийся** *м.*, **уча́щаяся** *ж.* уҡыусы.

УЧЁБА *ж. разг.* уҡыу.

УЧЕ́БНИК *м.* дәреслек; **уче́бник исто́рии** тарих дәреслеге.

УЧЕ́БНЫЙ *прил.* 1. уҡыу; **уче́бный год** уҡыу йылы; **вы́сшее уче́бное заведе́ние** юғары уҡыу йорто; 2. уҡыу, уҡыу-уҡытыу; **уче́бная часть** уҡыу-уҡытыу (*йәки* уҡытыу эштәре) бүлеге; **уче́бный план** уҡыу планы; 3. күнегеү, өйрәтеү, өйрәнеү; **уче́бная стрельба́** өйрәнеү атыштары.

УЧЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **учи́ть(ся);** 2. тәғлимәт, ғилем, белем; **уче́ние о социалисти́ческом госуда́рстве** социалистик дәүләт тураһындағы тәғлимәт; 3. *воен.* күнегеүҙәр, өйрәнеүҙәр.

УЧЕНИ́К *м.* 1. (*в школе*) уҡыусы; 2. өйрәнсек; **учени́к то́каря** токарь өйрәнсеге; 3. (*последователь*) шәкерт.

УЧЕНИ́ЦА *женск. р. к* **учени́к.**

УЧЕНИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. уҡыу, уҡыусы; **учени́ческие тетра́ди** уҡыусылар дәфтәре; 2. *перен.* өйрәнсек, өйрәнсектәрсә, уҡыусыларса; **учени́ческая рабо́та** өйрәнсек эш.

УЧЕНИ́ЧЕСТВО *с.* 1. уҡыу, уҡыусылыҡ; **го́ды учени́чества** уҡыусылыҡ йылдары; 2. өйрәнсектәр, өйрәнсеклек; **шко́ла фабри́чно-заводско́го учени́чества** фабрика-завод өйрәнсектәре мәктәбе; 3. *перен.* (*несамостоятельность*) өйрәнсеклек.

УЧЁНОСТЬ *ж.* ғалимлек, ғалим (*йәки* белемле) булыу; **выделя́ться свое́й учёностью** үҙеңдең белемле булыуың менән айырылып тороу.

УЧЁНЫЙ *прил.* 1. ғалим, уҡымышлы, белемле; **учёные лю́ди** уҡымышлы кешеләр; 2. ғилми; **учёный сове́т** ғилми совет; **учёная сте́пень** ғилми дәрәжә; **учёное зва́ние** ғилми исем; 3. (*дрессированный*) өйрәтелгән, эйәләштерелгән; 4. *в знач. сущ. м.* ғалим; **сове́тские учёные** совет ғалимдәре.

УЧЕ́СТЬ *сов.* 1. *что* (*принять во внимание*) иғтибарға алыу; 2. *кого-что* (*подсчитать*) иҫәпләү, иҫәпкә алыу; хисаплау, хисаплап сығарыу (*йәки* сығыу); **уче́сть расхо́ды** сығымдарҙы хисаплау; **уче́сть всех специали́стов** барлыҡ белгестәрҙе иҫәпкә алыу.

УЧЁТ *м.* 1. *см.* **уче́сть;** 2. (*регистрация*) иҫәп, учёт; **стать на учёт** учётҡа инеү; **сня́ться с учёта** учёттан төшөү; **брать на учёт** учётҡа алыу.

УЧЁТНЫЙ *прил.* 1. иҫәп, учёт; **учётная ка́рточка** учёт карточкаһы; 2. *фин.* векселдәрҙе хисапҡа алыу; **учётный банк** векселдәрҙе хисапҡа алыу банкыһы.

УЧЁТЧИК *м.* иҫәпсе, учётчик.

УЧЁТЧИЦА *женск. р. к* **учётчик.**

УЧИ́ЛИЩЕ *с.* училище; **реме́сленное учи́лище** һөнәрселек училищеһе.

УЧИНИ́ТЬ *сов. что, разг.* ҡуптарыу, эшләү, сығарыу; **учини́ть сканда́л** ғауға ҡуптарыу.

УЧИНЯ́ТЬ *несов. см.* **учини́ть.**

УЧИ́ТЕЛЬ *м.* 1. (*мн.* **учителя́**) уҡытыусы; **учи́тель ру́сского языка́** рус теле уҡытыусыһы; 2. (*мн.* **учи́тели**) остаз.

УЧИ́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **учи́тель** 1.

УЧИ́ТЕЛЬСКИЙ *прил.* 1. уҡытыусы; **учи́тельский институ́т** уҡытыусылар институты; **учи́тельский съезд** уҡытыусылар съезы; 2. *в знач. сущ.* **учи́тельская** *ж.* уҡытыусылар бүлмәһе.

УЧИ́ТЕЛЬСТВО *с.* 1. (*учительская деятельность*) уҡытыусылыҡ хеҙмәте (*йәки* эше); 2. *собир.* (*учителя*) уҡытыусылар.

УЧИ́ТЕЛЬСТВОВАТЬ *несов.* уҡытыусылыҡ итеү.

УЧИ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **уче́сть.**

УЧИ́ТЬ *несов.* 1. *кого-что* өйрәтеү; **учи́ть чита́ть** уҡырға өйрәтеү; 2. *без доп.* (*преподавать*) уҡытыу; 3. *что* (*изучать*) өйрәнеү; 4. *кого* (*поучать*) өйрәтеү, өгөт-нәсихәт биреү; 5. *с союзом «что»* (*развивать мысль, теорию*) өйрәтеү.

УЧИ́ТЬСЯ *несов.* 1. өйрәнеү; **учи́ться му́зыке** музыкаға өйрәнеү; 2. уҡыу; **учи́ться в шко́ле** мәктәптә уҡыу; 3. *страд. к* **учи́ть** 1—4.

УЧРЕДИ́ТЕЛЬ *м.* учредитель, ойоштороусы, ҡороп ебәреүсе.

УЧРЕДИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* ойоштороу; **учреди́тельный съезд** ойоштороу съезы; ✧ **учреди́тельное собра́ние** *ист.* учредительный собрание.

УЧРЕДИ́ТЕЛЬСКИЙ *прил.* учредитель, ойоштороусы; **учреди́тельское совеща́ние** ойоштороусылар кәңәшмәһе.

УЧРЕДИ́ТЬ *сов. что* ойоштороп ебәреү, ойоштороу, төҙөү.

УЧРЕЖДА́ТЬ *несов. см.* **учреди́ть.**

УЧРЕЖДЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **учреди́ть;** 2. (*заведение*) учреждение; **госуда́рственное учрежде́ние** дәүләт учреждениеһе.

УЧРЕЖДЕ́НЧЕСКИЙ *прил.* учреждение; **учрежде́нческий аппара́т** учреждение аппараты.

УЧТИ́ВОСТЬ *ж.* әҙәплелек, хөрмәт итеү, ололоҡлау, әҙәп күрһәтеү, әҙәпле мөғәмәлә.

УЧТИ́ВЫЙ *прил.* әҙәпле, ихтирамлы, илтифатлы.

учту́, учтёшь *и т. д. буд. вр. от* **уче́сть.**

УЧУ́ЯТЬ *сов. кого-что, прям. и перен. разг.* тойоу, һиҙеү, тойоп (*йәки* һиҙеп) алыу.

УША́НКА *ж. разг.* ҡолаҡсын, ҡолаҡлы бүрек.

УША́СТЫЙ *прил. разг.* ҙур ҡолаҡлы.

УША́Т *м.* ҡолаҡлы күнәк, ҡулдыҡай.

ушёл, ушла́ *и т. д. прош. вр. от* **уйти́.**

у́ши, уше́й *и т. д. им., род. п. и т. д. мн. от* **у́хо.**

УШИ́Б *м.* 1. *см.* **ушиби́ть(ся);** 2. (*ушибленное место*) бәрелгән (*йәки* имгәнгән) урын (*йәки* ер).

УШИБА́ТЬ *несов. см.* **ушиби́ть.**
УШИБА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **ушиби́ться;** 2. *страд. к* **ушиба́ть.**
УШИБИ́ТЬ *сов. кого-что* бәреп (*йәки* һуғып) ауырттырыу, һуғып (*йәки* бәреп) имгәтеү.
УШИБИ́ТЬСЯ *сов.* бәрелеп имгәнеү.
УШИВА́ТЬ *несов. см.* **уши́ть.**
УШИ́ТЬ *сов. что* 1. (*сузить*) тегеп тарайтыу (*йәки* ҡыҫҡартыу); 2. (*зашить со всех сторон*) тирәләй тегеп сығыу.
У́ШКО *с.* 1. *уменьш.-ласк. от* **у́хо** 1; 2. *обычно мн.* **ушки́** (*род пельменей и макарон*) ҡолаҡас; ◇ **у́шки на маку́шке** *см.* **маку́шка;** **за ушко́ да на со́лнышко** *погов.* ғәйебенә күрә язаһын биреү.
УШКО́ *с.* 1. *см.* **у́шко** 1; 2. (*на обуви*) элмәк, ҡолаҡ; 3. (*у иглы*) күҙ; энә күҙе.
УШНИ́К *м. разг.* ҡолаҡ врачы.
УШНО́Й *прил.* ҡолаҡ; **ушна́я ра́ковина** *анат.* ҡолаҡ кимерсәге, ҡолаҡ япрағы; **ушна́я боль** ҡолаҡ ауыртыуы.
УЩЕ́ЛЬЕ *с.* тарлауыҡ.
УЩЕМИ́ТЬ *сов.* 1. *что* ҡыҫыу, ҡыҫтырыу; **ущеми́ть па́лец** бармаҡты ҡыҫтырыу; 2. *кого-что, перен.* (*ограничить, стеснить*) ҡыҫыу, сикләү; 3. *что* (*оскорбить*) хурлау, кәмһетеү, тейеү; **ущеми́ть чьё-либо самолю́бие** берәүҙең намыҫына тейеү.
УЩЕМЛЕ́НИЕ *с. см.* **ущеми́ть.**
УЩЕМЛЯ́ТЬ *несов. см.* **ущеми́ть.**
УЩЕ́РБ *м.* 1. зарар, зыян; **понести́ уще́рб** зыян күреү; **в уще́рб** *кому-чему-л.* зыян килтереп; 2. (*положение луны*) кәмеү, кәмей башлау.
УЩИПНУ́ТЬ *сов. кого-что* 1. бороу, семтеп алыу, семтеп өҙөп алыу; 2. *перен. разг.* (*уязвить*) семтеү, тешләү, сәнсеү, сәнсеп алыу.
УЮ́Т *м.* ҡот, йәм, йыйнаҡлыҡ, уңайлылыҡ; **создава́ть в до́ме ую́т** өйҙә йәм булдырыу.
УЮ́ТНЫЙ *прил.* йыйнаҡ, уңайлы, яйлы; **ую́тная ко́мната** йыйнаҡ бүлмә.
УЯЗВИ́МОСТЬ *ж.* йомшаҡлыҡ, тиҙ ҡырылыусанлыҡ, зәғифлек.
УЯЗВИ́МЫЙ *прил.* 1. (*слабо защищённый*) йомшаҡ, нескә, нәҙек; **нащу́пать наибо́лее уязви́мое ме́сто врага́** дошмандың иң йомшаҡ ерен белеп алыу; 2. *перен.* (*такой, которого легко обидеть*) (бик тиҙ) рәнйеүсән, хәтере ҡалыусан, кәйефе ҡырылыусан.
УЯЗВИ́ТЬ *сов. кого-что* рәнйетеү, кәмһетеү, үпкәләтеү.
УЯЗВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **уязви́ть.**
УЯСНЕ́НИЕ *с. см.* **уясни́ть.**
УЯСНИ́ТЬ *сов. что* асыҡлау, аныҡлау.
УЯСНИ́ТЬСЯ *сов.* асыҡланыу, аныҡланыу.
УЯСНЯ́ТЬ *несов. см.* **уясни́ть.**
УЯСНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **уясни́ться;** 2. *страд. к* **уясня́ть.**

Ф

ФА *с. нескл.* фа (*музыкаль гамманың дүртенсе нотаһы*).
ФАБЗАВКО́М *м.* (**фабри́чно-заводско́й комите́т**) фабзавком (фабрика-завод комитете).
ФАБЗА́ВУЧ *м.* (**фабри́чно-заводско́е учи́лище**) фабзавуч (фабрика-завод училищеһе).
ФАБКО́М *м.* (**фабри́чный комите́т**) фабком (фабрика комитете).
ФА́БРИКА *ж.* фабрика; **тка́цкая фа́брика** туҡыу фабрикаһы.
ФА́БРИКА-КУ́ХНЯ *ж.* фабрика-кухня (*механикалаштырылған*).
ФАБРИКА́НТ *м.* фабрикант, фабрика хужаһы.
ФАБРИКА́Т *м.* фабрикат (*фабрикала эшләп сығарылған әҙер нәмә*).
ФАБРИКОВА́ТЬ *несов. что* 1. *ирон.* (*производить во множестве*) күпләп эшләп сығарыу; 2. *перен.* (*измышлять*) яһау, уйлап сығарыу, эшләү, таратыу (*алдыҡ нәмә*); **фабрикова́ть слу́хи** ялған хәбәр таратыу.
ФАБРИ́ЧНО-ЗАВО́ДСКИЙ, ФАБРИ́ЧНО-ЗАВОДСКО́Й *прил.* фабрика-завод; **фабри́чно-заводско́е обуче́ние** фабрика-завод эшенә өйрәтеү.
ФАБРИ́ЧНЫЙ *прил.* 1. фабрика; **фабри́чное клеймо́** фабрика киләймәһе; **фабри́чная конто́ра** фабрика контораһы; 2. фабрика, фабрикала эшләнгән (*йәки* яһалған); **фабри́чный това́р** фабрика тауары; 3. фабрикалы; **фабри́чный го́род** фабрикалы ҡала.
ФА́БУЛА *ж. лит.* фабула (*әҙәби әҫәрҙә ваҡиғаларҙың һ. б. сюжет схемаһы*).
ФАВО́Р *м.*: **быть в фаво́ре** (берәй кешенең) яҡлауында булыу.
ФАВОРИ́Т *м.* 1. фаворит (*берәй юғары дәрәжәләге кешенең һөйәре*); 2. *спорт.* фаворит (*бәйгелә күпселектең уйынса алдын сығыр тип көтөлгән ат*); 3. *уст.* һөйәр (*юғары ҡатлам ҡатын-ҡыҙҙарының һөйгән кешеһе*); 4. *перен.* (*любимец*) һөйәр(е), яратҡан(ы).
ФАВОРИ́ТКА *ж.* 1. *женск. р. к* **фавори́т** 1, 2, 4; 2. *уст.* һөйәркә (*юғары ҡатлам ирҙәренең һөйгәне*).
-**ФА́Г** *м.* *ҡушма һүҙҙәрҙең «ашаусы, йотоусы, бөтөрөүсе» мәғәнәләрен аңлатҡан икенсе өлөшө, мәҫ.* **бактериофа́г** бактериофаг (*бактерия бөтөрөүсе матдә*).
ФАГО́Т *м.* фагот (*музыка ҡоралы*).
ФАГОЦИ́Т *м. биол.* фагоцит (*организмға эләккән ят есемдәрҙе һәм бактерияларҙы йотоусы күҙәнәк*).
ФАГОЦИТО́З *м. биол.* фагоцитоз (*фагоциттәрҙең ят есемдәрҙе һәм бактерияларҙы йотоуы*).
ФА́ЗА *ж.* фаза (1. *осор, дәүер;* 2. *биол. организм үҫешендә билдәле бер этап;* 3. *спец. берәй нәмәнең формаһы йәки торошо үҙгәреүендәге айырым момент;* 4. *геол. тау тоҡомоноң билдәле бер характеренә тура килеүсе иң ҡыҫҡа ваҡыт бөрәмеге;* 5. *эл.*

генератор обмоткаларының айырым төркөмө).

ФАЗА́Н *м.* ҡырғауыл.

ФАЗА́НИЙ *прил.* ҡырғауыл; **фаза́нье перо́** ҡырғауыл ҡауырһыны.

ФА́ЗИС *м. см.* **фа́за** 1.

ФА́ЗНЫЙ *прил. эл.* фазалы; **фа́зный про́вод** фазалы сым.

=**ФА́ЗНЫЙ** *прил. ҡушма һүҙҙәрҙең «фазалы» мәғәнәһен аңлатҡан икенсе өлөшө, мәҫ.* **трёхфа́зный** өс фазалы.

ФАЗО= *эл. ҡушма һүҙҙәрҙең «фаза» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **фазокомпенса́тор** фазокомпенсатор.

ФА́ЗОВЫЙ *прил. эл.* фаза; **фа́зовое напряже́ние** фаза көсөргәнеше.

ФАЗО́МЕТР *м. эл.* фазометр, фаза үлсәүес.

ФАЗОТРО́Н *м. физ.* фазотрон (*зарядле өлөшсәләрҙең хәрәкәтен тиҙләтеү өсөн булған ҡулайлама, атом ядроһы физикаһын тикшереү өсөн ҡулланыла*).

ФАЙ *м.* фай (*туҡыма*).

ФАЙДЕШИ́Н *м.* файдешин (*туҡыма*).

ФАЙДЕШИ́НОВЫЙ *прил.* файдешин; **файдеши́новое пла́тье** файдешин күлдәк.

ФА́КЕЛ *м. в разн. знач.* факел (*сыраҡ, яҡтырғыс*).

ФА́КЕЛЬНЫЙ *прил.* факел; **фа́кельное ше́ствие** факелдәр тотоп урамдарҙа йөрөү.

ФА́КЕЛЬЩИК *м.* 1. *уст.* факелсе (*факел тотоп йөрөүсе*); 2. (*поджигающий с помощью факела*) тоҡандырыусы.

ФАКИ́Р *м.* 1. (*мусульманский монах*) дәрүиш; 2. (*фокусник*) фокуссы.

ФАКСИ́МИЛЕ 1. *с. нескл.* факсимиле (*ҡулъяҙманың, ҡултамғаның нәҡ үҙе итеп төшөрөлгән күсермәһе*); 2. *неизм. прил. и нареч.* нәҡ үҙе итеп, үҙгәртмәйенсә; **ру́копись и́здана факси́миле** ҡулъяҙма үҙгәртмәйенсә баҫтырылған.

ФАКТ *м.* 1. факт; **истори́ческий факт** тарихи факт; **приводи́ть фа́кты** факттар килтереү; 2. *в знач. сказ. разг.* факт, хәҡиҡәт; **э́то — факт** был — факт; ◇ **ста́вить пе́ред (соверши́вшимся) фа́ктом** *кого* эш үткәс (килеп) әйтеү (*йәки* хәбәр итеү).

ФАКТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* фактик, факттарға нигеҙләнгән, ысын; **факти́ческое положе́ние де́ла** эштең ысын торошо; ◇ **факти́ческий брак** *юр.* яҙылмайынса өйләнешеү.

ФА́КТОР *м.* фактор (*бер ваҡиғаны, күренеште, хәлде тыуҙырыусы шарт, сәбәп*).

ФАКТО́РИЯ *ж.* фактория (1. *алыҫтағы промысла райондарында сауҙа-тәьминәт пункты*; 2. *колониаль илдәрҙә сит ил сауҙагәрҙәренең сауҙа конторалы һәм торған ерҙәре*).

ФАКТУ́РА *ж.* фактура (1. *спец. сәнғәт әҫәрҙәре техникаһының үҙсәнлеге*; 2. *спец. туҡыма, быяла һ. б. тышҡы күренешен билдәләй торған эшкәртеү юлы, ысулы*; 3. *ком. ебәрелгән тауарҙарҙың исемдәре яҙылған счёт ҡағыҙы*).

ФАКУЛЬТАТИ́ВНЫЙ *прил.* факультатив, ихтыяри, мәжбүри булмаған; **факультати́вный курс ле́кций** мәжбүри булмаған лекциялар курсы.

ФАКУЛЬТЕ́Т *м.* факультет; **истори́ческий факульте́т** тарих факультеты.

ФАКУЛЬТЕ́ТСКИЙ *прил.* факультет; **факульте́тское собра́ние** факультет йыйылышы.

ФАЛА́НГА *ж.* 1. *ист.* фаланга (*боронғо гректәрҙә йәйәүле ғәскәрҙәрҙең бер нисә шеренга булып тығыҙ сафҡа теҙелеү тәртибе*); 2. фаланга (*фурьеристәрҙең утопик социализм тәғлимәтендә ҙур община, коммуна*); 3. фаланга (*Испанияла фашистик партия*); 4. *анат.* бармаҡ, быуын һөйәге; 5. *зоол.* фаланга (*ағыулы хайуан*).

ФА́ЛДА *ж.* фалда (*ирҙәр кейемендәге артҡы сабыуы, мәҫ. мундирҙең, сюртуктың һ. б.*).

ФАЛЬСИФИКА́Т *м.* фальсификат, ялған нәмә.

ФАЛЬСИФИКА́ТОР *м.* фальсификатор (*ялған эш йәки алдаҡ менән шөғөлләнеүсе, факттарҙы боҙоп күрһәтеүсе кеше*).

ФАЛЬСИФИКА́ЦИЯ *ж.* 1. фальсификациялау, боҙоп күрһәтеү; 2. (*подделанная вещь*) яһалма әйбер, ялған нәмә.

ФАЛЬСИФИЦИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* фальсификациялау, боҙоп күрһәтеү.

ФАЛЬЦ *м.* 1. *тех.* (*шов*) йөй, ырмау; 2. (*паз*) уйым; 3. *полигр.* (*сгиб*) бөгөм.

ФАЛЬЦЕВА́ТЬ *несов. что, полигр.* бөгөү, бөкләү, фальцовкалау; **фальцева́ть газе́ты** газеталарҙы бөкләү.

ФАЛЬЦЕ́Т *м.* фальцет (1. *бик юғары тауыш сығарыу һәм шундай тауыш менән йырлау*; 2. *ирҙәрҙә ҡатын-ҡыҙҙар тауышына оҡшаған нәҙек тауыш*).

ФАЛЬЦО́ВКА *ж. см.* **фальцева́ть.**

ФАЛЬЦО́ВЩИК *м.* фальцовщик (*бөкләүсе эшсе*).

ФАЛЬЦО́ВЩИЦА *женск. р. к* **фальцо́вщик.**

ФАЛЬШИ́ВИТЬ *несов.* 1. (*поступать лицемерно*) ике йөҙлөләнеү, хәйләләү; 2. (*фальшиво петь, играть*) көйҙө боҙоу.

ФАЛЬШИ́ВКА *ж. разг.* ялған (*йәки алдаҡ*) документ.

ФАЛЬШИВОМОНЕ́ТЧИК *м.* ялған аҡса яһаусы.

ФАЛЬШИ́ВЫЙ *прил.* 1. ялған, алдаҡ; **фальши́вые докуме́нты** ялған (*йәки* яһалма) документтәр; 2. яһалма; **фальши́вые зу́бы** яһалма тештәр; 3. *муз.* (*неверный*) хата, яңылыш; **фальши́вая но́та** яңылыш нота; 4. (*неискренний*) эскерле, монафиҡ; яһалма; **фальши́вая улы́бка** яһалма йылмайыу.

ФАЛЬШЬ *ж.* 1. (*неискренность*) эскерлелек, ике йөҙлөлөк, монафиҡлыҡ; 2. (*обман*) ялған, алдаҡ, алдашыу; 3. *муз.* яңылышлыҡ.

ФАМИ́ЛИЯ *ж.* 1. фамилия; 2. (*род*) ырыу, нәҫел; 3. *разг.* (*семья*) ғаилә, ғаилә ағзаһы.

ФАМИ́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. нәҫел; **фами́льный архи́в** нәҫел архиве; 2. (*наследственный*) нәҫелдән килгән, мираҫ булып ҡалған; **фами́льное схо́дство** нәҫелдән килгән оҡшашлыҡ.

ФАМИЛЬЯ́РНИЧАТЬ *несов. с кем и без доп., разг.* үҙен артыҡ иркен тотоу, тартынмау.

ФАМИЛЬЯ́РНЫЙ *прил.* артыҡ иркен, тартынмай, тартыныуһыҙ; **фамилья́рное обраще́ние** артыҡ иркен мөғәмәлә итеү.

ФАНАТИ́ЗМ *м.* фанатизм (*дингә күҙ йомоп бирелеү; үҙ ҡарашына нык бирелеп, башҡаларҙыҡына түҙмәүселек күрһәтеү*).

ФАНА́ТИК *м.* фанатик (1. *рел. дингә нык бирелгән кеше*; 2. *берәй идеяға, эшкә нык бирелгән кеше*).

ФАНАТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* фанатик (тәрсә); **фанати́ческая пре́данность чему́-либо** берәй нәмәгә фанатиктәрсә бирелгәнлек.

ФАНАТИ́ЧНОСТЬ *ж.* фанатиклек.

ФАНАТИ́ЧНЫЙ *прил. см.* **фанати́ческий.**

ФАНЕ́РА *ж.* фанера, фанер таҡта.

ФАНЕ́РНЫЙ *прил.* фанера; **фане́рная фа́брика** фанера фабрикаһы.

ФАНЕРОВА́ТЬ *несов. что* фанералау, фанера менән көпләү.

ФА́НЗА *ж.* фанза (*Ҡытайҙа, Ҡорейала крәҫтиән өйө*).

ФАНТ *м.* фант (1. *уйын*; 2. *уйынға ҡатнашыусынан алына торған әйбер*; 3. *уйын ҡағиҙәһен үтәй алмаған йәки уйында яңылышҡан өсөн ҡушыла торған эш*).

ФАНТАЗЁР *м.* хыялланыусы, хыялға бирелеүсе, фантазёр.

ФАНТАЗИ́РОВАТЬ *несов.* 1. (*мечтать*) хыялланыу, хыялға бирелеү; 2. (*выдумывать*) юҡ нәмәләр уйлап сығарыу; әҙерлекһеҙ көй уйлап сығарыу.

ФАНТА́ЗИЯ *ж.* 1. фантазия, хыял, ижади фараз; **облада́ть фанта́зией** фантазиялы булыу; 2. (*мечта*) хыял; **предава́ться фанта́зиям** хыялға бирелеү; 3. (*выдумка*) буш хыял, уйҙырма; 4. *разг.* (*прихоть, причуда*) (башҡа килгән) уй, фантазия, сәйер теләк; **что э́то у тебя́ за фанта́зия?** тағы нәмә уйлап таптың?; 5. *муз.* фантазия (*ирекле формала яҙылған музыкаль әҫәр*).

ФАНТАСМАГО́РИЯ *ж. книжн.* фантасмагория (1. *һаташҡанда күҙ алдына килә торған ғәжәп күренештәр*; 2. *төрлө оптик приборҙар ярҙамында күрһәтелә торған ғәжәп күренештәр*).

ФАНТА́СТ *м.* фантаст (1. *фантазияға бай кеше*; 2. *үҙ хыялдарын тормошҡа ашырырға тырышҡан кеше*; 3. *лит. фантастик сюжеттәр менән мауығыусан яҙыусы*).

ФАНТА́СТИКА *ж.* фантастика, хыяли нәмә.

ФАНТАСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. фантастик, хыяли; **фантасти́ческий рома́н** фантастик роман; 2. (*невероятный, несбыточный*) донъяла булмаған, әҙәм ышанмаҫлыҡ; **фантасти́ческие слу́хи** әҙәм ышанмаҫлыҡ хәбәр.

ФАНТАСТИ́ЧНОСТЬ *ж.* фантастиклек.

ФАНТАСТИ́ЧНЫЙ *прил. см.* **фантасти́ческий.**

ФАНТО́М *м. спец.* фантом (*кеше һәм хайуан кәүҙәһенең йәки айырым ағзаның үҙе ҙурлығында итеп яһалған моделе*).

ФАНФА́РА *ж.* фанфара (1. *музыка ҡоралы*; 2. *шул ҡорал менән бирелгән ҡыҫҡа сигнал*; 3. *муз. шул ҡоралда уйнала торған тантаналы йәки хәрби музыкаль фраза*).

ФАНФАРО́Н *м. разг.* маҡтансыҡ, ҡуҡыр.

ФАНФАРО́НСТВО *с. разг.* маҡтансыҡлыҡ, ҡуҡырлыҡ.

ФА́РА *ж.* фара (*автомобиль, паровоз һ.б. алдындағы фонарь*).

ФАРА́ДА *ж. физ.* фарада (*электр күләмен үлсәү берәмеге*).

ФАРАО́Н *м.* фирғәүен (*боронғо Египет батшаһы*).

ФАРВА́ТЕР *м.* фарватер (*диңгеҙҙә, йылғала, күлдә суднолар йөрөй алырлыҡ урындар*); ◇ **плыть в фарва́тере кого́-чего́-либо** берәйһенең ҡурайына бейеү (*йәки* юлынан барыу).

ФАРИСЕ́Й *м.* 1. *ист.* фарисей (*боронғо Иудеяла ҡала байҙарының дини-политик партияһының ағзаһы*); 2. *перен.* (*лицемер*) монафиҡ, ике йөҙлө кеше.

ФАРИСЕ́ЙСКИЙ *прил.* 1. *ист.* фарисей; **фарисе́йская се́кта** фарисейҙәр мәҙһәбе; 2. *перен.* (*лицемерный*) монафиҡтарса, монафиҡлыҡ менән, ике йөҙлөләнеп; **фарисе́йская улы́бка** ике йөҙлөләнеп йылмайыу.

ФАРМАКО́ЛОГ *м.* фармаколог, фармакология белгесе.

ФАРМАКОЛО́ГИЯ *ж.* фармакология (*дарыуҙарҙың организмға тәьҫир итеүен тикшерә торған фән*).

ФАРМАКОПЕ́Я *ж.* фармакопея (*дарыуҙарҙы яһау һәм һаҡлау тураһында практик ҡулланма*).

ФАРМАЦЕ́ВТ *м.* фармацевт (*дарыу яһау белгесе*).

ФАРМАЦЕ́ВТИКА *ж.* фармацевтика (*дарыуҙарҙы әҙерләү, һаҡлау һ. б. тураһындағы фән*).

ФАРМАЦЕВТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* фармацевтика; **фармацевти́ческий те́хникум** фармацевтика техникумы.

ФАРС *м.* фарс (1. *еңел һәм әҙәпһеҙ, мәғәнәһеҙ эстәлекле көлкөлө пьеса, комедия*; 2. *мәғәнәһеҙ, тупаҫ шаяртыу*; 3. *перен. оятһыҙ, әҙәпһеҙ тамаша*).

ФА́РТУК *м.* 1. алъяпҡыс; 2. *тех.* (*чехол, покрышка*) тышлыҡ, япма.

ФАРФО́Р *м.* фарфор, сынаяҡ (1. *аҡ балсыҡтың иң яҡшы сорттарынан торған минераль масса*; 2. *собир. шундай балсыҡтан яһалған нәмәләр*).

ФАРФО́РОВЫЙ *прил.* фарфор; **фарфо́ровый ча́йник** фарфор сәйнүк.

ФАРШ *м.* фарш (1. *тапалған ит*; 2. *иҙелгән, төйөлгән, тапалған нәмә*).

ФАРШИРОВА́ТЬ *несов. что* фарш һалыу, фаршлау.

ФАС *м.* 1. йөҙ, ал, алдан күренеш; 2. *воен.* фас (*крепость ҡоймаһының йәки ҡырҙағы хәрби нығытманың дошманға йүнәлдерелгән өлөшө*).

ФАСА́Д *м.* фасад (*өйҙөң алғы яғы, алдан күренеше*).

ФАСО́ВАННЫЙ *прич. и прил.* фасовать ителгән, төрөп (*йәки* үлсәп) ҡуйылған.

ФАСОВА́ТЬ *несов. что* фасовать итеү, үлсәп (*йәки* бүлеп) төрөп ҡуйыу; **фасова́ть ма́сло** май үлсәп төрөп ҡуйыу.

ФАСО́ЛЬ *ж.* фасоль, ноҡот борсағы.

ФАСО́Н *м.* фасон (1. *кейемдең беселеү формаһы*; 2. *берәй нәмәнең формаһы, тышҡы күренеше*).

ФАСО́ННЫЙ *прил.* фасонлы, формалы; **фасо́нное желе́зо** фасонлы тимер; **фасо́нное**

литьё формалы ҡойоу; **фасо́нный кирпи́ч** формалы кирбес.

ФАТ *м.* кейем ҡалыбы, фырт кеше.

ФАТА́ *ж.* бөркәнсек, фата (*селтәр, ебәк шәл һ. б.*).

ФАТАЛИ́ЗМ *м.* фатализм, тәҡдиргә (*йәки* яҙмышҡа) ышаныусылыҡ.

ФАТАЛИ́СТ *м.* фаталист, тәҡдиргә (*йәки* яҙмышҡа) ышаныусы.

ФАТА́ЛЬНЫЙ *прил.* ҡотолғоһоҙ, яҙмыш ҡушҡанса, тәҡдирҙә яҙылған; **фата́льное совпаде́ние** яҙмыш ҡушҡанса тура килеү.

ФАТОВСТВО́ *с.* фыртлыҡ, кейем ҡалыбы булып йөрөү.

ФА́ТУМ *м. книжн.* яҙмыш, тәҡдир.

ФА́УНА *ж.* фауна, хайуандар донъяһы; **фа́уна пусты́ни** сүл хайуандары.

ФАШИ́ЗМ *м.* фашизм.

ФАШИ́НА *ж. спец.* фашина, сыбыҡтар (*йәки* ҡамыштар) бәйләме (*юл һәм быуалар яһағанда, тупраҡ өйөмөн нығытыу өсөн ҡулланыла*).

ФАШИ́СТ *м.* фашист.

ФАШИ́СТСКИЙ *прил.* фашистик; **фаши́стский режи́м** фашистик режим.

ФАЭТО́Н *м.* фаэтон (*көймәле еңел арба*).

ФАЯ́НС *м.* фаянс (1. *балсыҡҡа гипс һ. б. ҡушып яһалған масса*; 2. *собир. шундай массанан яһалған сынаяҡ һ. б. нәмәләр*).

ФАЯ́НСОВЫЙ *прил.* фаянс; **фая́нсовая посу́да** фаянс һауыт.

ФЕВРА́ЛЬ *м.* февраль.

ФЕВРА́ЛЬСКИЙ *прил.* февраль; **февра́льский день** февраль көнө; ◇ **Февра́льская револю́ция** Февраль революцияһы (*Россияла 1917 йылдың февралендә башланған икенсе буржуаз-демократик революция*).

ФЕДЕРАЛИ́ЗМ *м.* федерализм (1. *федерация принцибенә нигеҙләнгән дәүләт ҡоролошо, шулай уҡ берәй нәмәнең федерацияға нигеҙләнгән структураһы*; 2. *шундай ҡоролош урынлаштырыуға тырышыусы политик ағым*).

ФЕДЕРАЛИ́СТ *м.* федералист, федерализм яҡлы кеше.

ФЕДЕРА́ЛЬНЫЙ *прил.* федераль.

ФЕДЕРАТИ́ВНЫЙ *прил.* федератив; **Росси́йская Сове́тская Федерати́вная Социалисти́ческая Респу́блика** Россия Совет Федератив Социалистик Республикаһы.

ФЕДЕРА́ЦИЯ *ж.* 1. федерация (*бойондороҡһоҙ дәүләттәрҙең берләшеүе нигеҙендә төҙөлгән яңы бер дәүләт*); 2. федерация (*союз, берләшмә*); **Всеми́рная федера́ция профсою́зов** Профсоюздарҙың бөтә донъя федерацияһы.

ФЕЕРИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. *театр.* феерик; **феери́ческая коме́дия** феерик комедия; 2. *перен.* (*сказочный, волшебный*) иҫ киткес, сихырлы, әкиәттәгесә, ғәҙәттән тыш матур.

ФЕЕРИ́ЧНЫЙ *прил. см.* **феери́ческий** 2.

ФЕЕ́РИЯ *ж.* 1. феерия *театр.* (*ғәҙәттән тыш матур сәхнә йыһаздары талап итә торған әкиәт эстәлекле әҫәр*); 2. *перен.* (*волшебное зрелище*) һоҡландырғыс (*йәки* иҫ киткес, ғәжәп, әкиәттәгесә) матур күренеш.

ФЕЙЕРВЕ́РК *м.* фейерверк (*еңел шартлағыс ҡатнашмаларҙан торған төрлө биҙәү уттары*).

ФЕКА́ЛИИ *мн.* (*ед.* **фека́лия** *ж.*) тиҙәк.

ФЕКА́ЛЬНЫЙ *прил.* тиҙәк; **фека́льные удобре́ния** тиҙәк ашламалар.

ФЕЛЛА́Х *м.* фәллах (*ғәрәптәрҙә ултыраҡ крәҫтиән*).

ФЕЛЬДМА́РШАЛ *м.* фельдмаршал.

ФЕЛЬДФЕ́БЕЛЬ *м.* фельдфебель (*ҡайһы бер армияларҙа өлкән унтер-офицер — рота командиренең хужалыҡ буйынса ярҙамсыһы*).

ФЕ́ЛЬДШЕР *м.* фельдшер.

ФЕЛЬДШЕРИ́ЦА *женск. р. к* **фе́льдшер.**

ФЕ́ЛЬДШЕРСКИЙ *прил.* фельдшер; **фе́льдшерские ку́рсы** фельдшерҙар курсы.

ФЕЛЬДЪЕ́ГЕРСКИЙ *прил.* фельдъегерь; **фельдъе́герская связь** фельдъегерҙәр аша элемтә.

ФЕЛЬДЪЕ́ГЕРЬ *м.* фельдъегерь (*хәрби йәки хөкүмәт курьеры*).

ФЕЛЬЕТО́Н *м.* фельетон.

ФЕЛЬЕТОНИ́СТ *м.* фельетонсы, фельетон яҙыусы.

ФЕМИНИ́ЗМ *м.* феминизм (*ҡатын-ҡыҙҙарға ирҙәр менән тиң хоҡуҡ биреүҙе талап иткән буржуаз-политик ағым*).

ФЕМИНИ́СТ *м.* феминист, феминизм яҡлы кеше.

ФЕМИНИ́СТКА *женск. р. к* **фемини́ст.**

ФЕН- *таш күмер ыҫмалаһынан алына торған күп кенә хуш еҫле берләшмәләрҙең исемен аңлатҡан ҡушма һүҙ-терминдәрҙең беренсе өлөшө, мәҫ.* **фенами́н** фенамин (*дарыу*).

ФЕНАЦЕТИ́Н *м. фарм.* фенацетин (*дарыу*).

ФЕ́НИКС *м.* феникс (*ҡайһы бер боронғо халыҡтар мифологияһында үҙе яныр бөтөп тә, көлөнән терелә алыусы ҡош*).

ФЕНО́Л *м. хим.* фенол.

ФЕНО́ЛОГ *м.* фенолог, фенология белгесе.

ФЕНОЛО́ГИЯ *ж.* фенология (*үҫемлек һәм хайуандар тормошондағы периодик күренештәрҙе өйрәнеү бүлеге*).

ФЕНО́МЕН *м.* 1. (*явление*) ғәҙәттән тыш ваҡиға (*йәки* күренеш), һирәк осрай торған ваҡиға (*йәки* күренеш); 2. (*человек*) феномен (*ғәҙәттән тыш һәләтле йәки берәй нәмәгә ғәҙәттән тыш бирелгән кеше*).

ФЕНОМЕНАЛИ́ЗМ *м. филос.* феноменализм (*объектив ысынбарлыҡты танып белеү мөмкинлеген инкар итеүсе һәм аңдағы күренештәрҙе генә танып белеү мөмкин тип раҫлаусы субъектив-идеалистик йүнәлеш*).

ФЕНОМЕНА́ЛЬНЫЙ *прил.* иҫ киткес, һирәк осрай торған, ғәҙәттән тыш; **феномена́льная па́мять** иҫ киткес хәтер.

ФЕО́Д *м. ист.* феод (*Көнбайыш Европала сеньорҙан хеҙмәт итеү шарты менән алынып, нәҫелдән-нәҫелгә килгән феодал ере*).

ФЕОДА́Л *м.* феодал.

ФЕОДАЛИ́ЗМ *м.* феодализм.

ФЕОДА́ЛЬНЫЙ *прил.* феодал, феодализм; **феода́льные пережи́тки** феодализм

ҡалдыҡтары; **феода́льный строй** феодализм ҡоролошо.

ФЕРЗЬ *м. шахм.* ферзь.

ФЕ́РМА I *ж. с.-х.* **1.** ферма; **свиново́дческая фе́рма** сусҡасылыҡ фермаһы; **птицево́дческая фе́рма** ҡошсолоҡ фермаһы; **моло́чная фе́рма** һөтсөлөк фермаһы; **2.** ферма (*капиталистик илдәрҙә хосуси хужалыҡ*).

ФЕ́РМА II *ж. тех.* ферма (*ҡорос йәки ағас тәрәктәрҙән остары бер береһенә ныҡ беркетеп яһалған ҡоролма*); **железобето́нная фе́рма** тимер-бетондан яһалған ферма.

ФЕРМЕ́НТ *м. биол., хим.* фермент (*тере күҙәнәктәр тарафынан эшләп сығарыла торған, организмдә барған төрлө химик реакцияларҙы тиҙләтеүгә ярҙам итеүсе органик матдә*).

ФЕРМЕНТА́ЦИЯ *ж. спец.* ферментация, әсеү-күпсеү процесе.

ФЕ́РМЕР *м.* фермер.

ФЕ́РМЕРСКИЙ *прил.* ферма; **фе́рмерское хозя́йство** ферма хужалығы.

ФЕРРО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «тимер» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **ферроалюми́ний** тимер ҡатнаш алюмин.

ФЕРРОМАГНЕТИ́ЗМ *м. физ.* ферромагнетизм (*ферромагнетиктәр өсөн характерле магнит күренештәре һәм үҙенсәлектәре*).

ФЕРРОМАГНЕ́ТИК *м. физ.* ферромагнетик (*ферромагнит үҙенсәлектәре булған матдә*).

ФЕРРОМАГНИ́ТНЫЙ *прил. физ.* ферромагнитле; **ферромагни́тные материа́лы** ферромагнитле материалдар.

ФЕРРОСПЛА́В *м. спец.* ферросплав (*тимерҙең берәй матдә ҡатыштырылған иретмәһе*).

ФЕ́РТ *м. разг.* фырт, ҡуҡыр, ҡупы.

ФЕС *м.*, **ФЕ́СКА** *ж.* фәс (*баш кейеме*).

ФЕСТИВА́ЛЬ *м.* фестиваль; **Всеми́рный фестива́ль молодёжи** Бөтә донъя йәштәр фестивале.

ФЕСТИВА́ЛЬНЫЙ *прил.* фестиваль; **фестива́льный значо́к** фестиваль значогы.

ФЕСТО́Н *м.* **1.** кикерекле ҡайма (*пәрҙә ситенә, күлдәк итәгенә тегелә*); **2.** *архит.* фестон (*телле-телле йәки борма-борма итеп яһалған биҙәк*).

ФЕТИ́Ш *м. книжн.* фетиш (**1.** *тәүтормош халыҡтарында табыныу әйбере*; **2.** *перен. һис һүҙһеҙ, күҙ йомоп ышаныу, табыныу нәмәһе*).

ФЕТИШИЗИ́РОВАТЬ *несов. что, книжн.* фетишләү, фетишкә әйләндереү.

ФЕТИШИ́ЗМ *м. прям. и перен.* фетишизм; ◇ **това́рный фетиши́зм** *эк.* тауар фетишизме (*етештереү мөнәсәбәттәрен әйберләштереү*).

ФЕТР *м.* фетр (*иң яҡшы сорт йоҡа кейеҙ*).

ФЕ́ТРОВЫЙ *прил.* фетр; **фе́тровая шля́па** фетр эшләпә.

ФЕХТОВА́ЛЬНЫЙ *прил.* фехтование; **фехтова́льный зал** фехтование залы.

ФЕХТОВА́ЛЬЩИК *м.* фехтовальщик.

ФЕХТОВА́НИЕ *с.* фехтование (*ҡылыс, штык кеүек ҡоралдар ҡулланып ярышыу*).

ФЕХТОВА́ТЬ *несов.* фехтовать итеү, фехтование менән шөғөлләнеү.

ФЕШЕНЕ́БЕЛЬНЫЙ *прил.* үтә ҡупшы, модалы.

ФЕ́Я *ж.* фея (*Көнбайыш Европа әкиәттәрендә сихырсы ҡатын-ҡыҙ*).

ФИ *межд.* фу; **фи, како́й проти́вный!** фу, ниндәй сирҡаныс!

ФИА́ЛКА *ж.* миләүшә.

ФИА́ЛКОВЫЙ *прил.* **1.** миләүшә; **фиа́лковый за́пах** миләүшә еҫе; **2.** *в знач. сущ.* **фиа́лковые** *мн. бот.* миләүшә һымаҡтар; ◇ **фиа́лковый ко́рень** ирис тамыры (*химмәтле эфир майлы иристең ҡайһы бер төрҙәренең таҙартылған һәм киптерелгән тамырҙары*).

ФИА́СКО *с. нескл. книжн.* уңышһыҙлыҡ; **потерпе́ть фиа́ско** уңышһыҙлыҡҡа осрау.

ФИ́БРА *ж.* **1.** *книжн.* (*мельчайшая часть чего-л.*) иң ваҡ өлөш (*берәй нәмәнең*); **2.** *спец.* фибра (*ныҡлы пресләнгән ҡағыҙ*); **портфе́ль из фи́бры** фибранан яһалған портфель; ◇ **все́ми фи́брами души́** бөтә торошо менән.

ФИБРИ́Н *м. физиол.* фибрин (*ҡан ойошоуҙан барлыҡҡа килгән аҡһым матдә*).

ФИ́БРОВЫЙ *прил.* фибранан яһалған; **фи́бровый чемода́н** фибранан яһалған сумаҙан.

ФИБРО́МА *ж. мед.* фиброма (*һыҙлауһыҙ шеш*).

ФИГЛЯ́Р *м. разг.* (*кривляка, позёр*) былағай, борғандаҡ.

ФИГЛЯ́РНИЧАТЬ *несов. разг.* былағайланыу, борғоланыу.

ФИГЛЯ́РСТВО *с.* былағайлыҡ, борғандаҡлыҡ.

ФИ́ГОВЫЙ *прил.* инжир; **фи́говое де́рево** инжир ағасы; ◇ **фи́говый листо́к** оятһыҙ һәм намыҫһыҙ эштәрҙе ике йөҙләнеп, йәшереп ҡалыу.

ФИГУ́РА *ж.* **1.** *мат.* фигура; **геометри́ческие фигу́ры** геометрик фигуралар; **2.** (*движение в танце, гимнастике, полёте и т. п.*) фигура (*бейеүҙә, гимнастикала һ. б.*); **фигу́ры вы́сшего пилота́жа** юғары пилотаж фигураһы; **3.** *лит.* фигура (*һөйләмдең йәнлелеген көсәйтә торған стилистик алым*); **ритори́ческая фигу́ра** риторик фигура; **4.** (*скульптурное изображение*) фигура, һын; **восковая фигу́ра** балауыҙҙан яһалған һын; **5.** тән төҙөлөшө, буй, һын, кәүҙә; **у неё стро́йная фигу́ра** ул һылыу кәүҙәле, ул буй-һынға һылыу; **6.** *шахм.* фигура (*король, ферзь, ладья, фил, ат, пешка*); **7.** (*значительное лицо*) ҙур кеше; **кру́пная полити́ческая фигу́ра** политика өлкәһендә ҙур кеше; **8.** (*неизвестный человек*) кеше; **подозри́тельная фигу́ра** шикле кеше; **9.** *карт.* фигура (*уйын кәртендә валет, дама, король, туз*).

ФИГУРА́ЛЬНЫЙ *прил.* (*иносказательный*) кинәйәле, образлы; **фигура́льное выраже́ние** образлы әйтем.

ФИГУРИ́РОВАТЬ *несов.* күренеү, булыу, ҡатнашыу; телгә алыныу; **фигури́ровать на суде́ в ка́честве свиде́теля** судта шаһит булып ҡатнашыу.

ФИГУРИ́СТ *м.* фигурасы, фигурист (*конькиҙа йөрөгәндә төрлө фигуралар яһаусы*).

ФИГУРИ́СТКА *женск. р. к* **фигури́ст.**

ФИГУ́РНЫЙ *прил.* **1.** биҙәкле, һырлы; **фигу́рная резьба́** биҙәкле һүрәт, һырлап яһау; **2.** фигура, фигуралы; **фигу́рное ката́ние на конька́х** конькиҙә фигуралар яһап шыуыу; **фигу́рные коньки́** фигуралар яһау конькие.

ФИДЕИ́ЗМ *м. филос.* фидеизм (*фәнде дингә буйһондороусы реакцион идеалистик юнәлеш*).

ФИДЕИ́СТ *м. филос.* фидеист (*фидеизм яклы кеше*).

ФИЗ= *ҡушма һүҙҙәрҙең «физик» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **физподгото́вка** физик әҙерлек.

ФИ́ЗИК *м.* физик.

ФИ́ЗИКА *ж.* физика; **теорети́ческая фи́зика** теоретик физика; **фи́зика а́томного ядра́** атом ядроһын өйрәнеү физикаһы.

ФИ́ЗИКО- *ҡушма һүҙҙәрҙең «физика» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **фи́зико-техни́ческий** физика-техник.

ФИЗИОКРА́Т *м.* физиократ (*тик игенселек кенә ҡиммәтте барлыҡҡа килтерә торған етештереүсе хеҙмәт тип иҫәпләүсе буржуаз политик-экономик тәғлимәт тарафдары*).

ФИЗИО́ЛОГ *м.* физиолог.

ФИЗИОЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* физиологик; **физиологи́ческие проце́ссы** физиологик процестәр.

ФИЗИОЛО́ГИЯ *ж.* **1.** физиология (*организмдең функциялары, улар менән идара итеүсе закондар һәм уларҙы өйрәнә торған фән*); **2.** *перен.* (*чувственность*) тупаҫ тойғололоҡ; ◇ **физиоло́гия зву́ков ре́чи** телмәр өндәре физиологияһы (*фонетиканың телмәр аппараты төҙөлөшөн һәм уның эшмәкәрлеген өйрәнеү бүлеге*).

ФИЗИОНО́МИЯ *ж.* **1.** йөҙ, сырай, ҡиәфәт, килбәт; **лука́вая физионо́мия** хәйләкәр йөҙ; **2.** *перен.* (*вид, облик*) тышҡы күренеш.

ФИЗИОТЕРАПЕ́ВТ *м.* физиотерапевт, физиотерапия белгесе.

ФИЗИОТЕРАПЕВТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* физиотерапия, физиотерапевтик; **физиотерапевти́ческий кабине́т** физиотерапия кабинете; **физиотерапевти́ческое лече́ние** физиотерапия менән дауалау.

ФИЗИОТЕРАПИ́Я *ж.* физиотерапия (*физик саралар менән, йәғни яҡтылыҡ, йылылыҡ, һыу, электр менән дауалау*).

ФИЗИ́ЧЕСКИЙ *прил.* **1.** физика; физик; **физи́ческая лаборато́рия** физика лабораторияһы; **2.** (*относящийся к работе мышц*) физик; **физи́ческий труд** физик хеҙмәт; **3.** (*относящийся к половым взаимоотношениям*) енси; **физи́ческая бли́зость** енси яҡынлыҡ; ◇ **физи́ческая геогра́фия** физик география; **физи́ческая хи́мия** физик химия (*химик күренештәрҙе физика менән химияны берләштереүсе физик методтар ярҙамында өйрәнеү фәне*); **физи́ческое лицо́** *см.* **лицо́.**

ФИЗКУЛЬТ= *ҡушма һүҙҙәрҙең «физкультура» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **физкультрабо́та** физкультура эше.

ФИЗКУЛЬТУ́РА *ж.* физкультура; **лече́бная физкульту́ра** дауалау физкультураһы (*дауалау һәм профилактика маҡсатында ҡулланылған физик күнегеүҙәр йыйылмаһы*).

ФИЗКУЛЬТУ́РНИК *м.* физкультурник.

ФИЗКУЛЬТУ́РНИЦА *женск. р. к* **физкульту́рник.**

ФИЗКУЛЬТУ́РНЫЙ *прил.* физкультура; **физкульту́рный пара́д** физкультура парады.

=ФИКА́ЦИЯ *ж. ҡушма һүҙҙәрҙең «индереү, таратыу, =лаштырыу» мәғәнәләрен аңлатҡан икенсе өлөшө, мәҫ.* **радиофика́ция** радио индереү, радиолаштырыу; **электрифика́ция** электрләштереү.

ФИКСА́Ж *м. фото* фиксаж (*фотография эшендә ҡулланыла торған химик иретмә*).

ФИКСА́ЦИЯ *ж.*, **ФИКСИ́РОВАНИЕ** *с. см.* **фикси́ровать.**

ФИКСИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* **1.** (*отметить, записать*) яҙып барыу, теркәү; **2.** (*установить*) билдәләү, билдәләп ҡуйыу; **фикси́ровать дни заседа́ний** ултырыш көндәрен билдәләү; **3.** туплау, юнәлтеү; **фикси́ровать внима́ние** иғтибарҙы юнәлтереү; **4.** *спец.* (*закрепить в определённом положении*) нығытыу, беркетеү; **5.** *биол.* (*обработать*) эшкәртеү; **фикси́ровать ткань формали́ном** туҡыманы формалин менән эшкәртеү; **6.** *фото* фиксажлау.

ФИКТИ́ВНОСТЬ *ж.* ялғанлыҡ; **фикти́вность докуме́нтов** документтәрҙең ялғанлығы.

ФИКТИ́ВНЫЙ *прил.* ялған; ◇ **фикти́вный капита́л** *эк.* фиктив капитал (*ҡиммәтле ҡағыҙҙар менән иҫәпләнгән байлыҡ*).

ФИ́КУС *м.* фикус.

ФИ́КЦИЯ *ж.* ялған нәмә, алдыҡ, уйҙырма.

ФИЛАНТРО́П *м.* филантроп (*филантропия менән шөғөлләнеүсе кеше*).

ФИЛАНТРОПИ́ЧЕСКИЙ *прил.* филантроп, филантропия; **филантропи́ческое о́бщество** филантроптар йәмғиәте.

ФИЛАНТРО́ПИЯ *ж.* филантропия (*мохтажлыҡ кисереүселәргә ярҙам итеү, уларҙы яҡлау*).

ФИЛАРМО́НИЯ *ж.* филармония (*концерттәр ойоштора һәм музыканы пропагандалай торған ойошма*).

ФИЛАТЕЛИ́ЗМ *м.* филателизм (*почта маркаларын һ. б. йыйыу менән шөғөлләнеү*).

ФИЛАТЕЛИ́СТ *м.* филателист (*филателизм менән шөғөлләнеүсе кеше*).

ФИЛАТЕЛИ́Я *ж. см.* **филатели́зм.**

ФИЛЕ́ I *с. нескл.* **1.** (*мясо высшего сорта*) билдәмә; **2.** (*мясная или рыбная мякоть*) филе (*һөйәктәренән таҙартылған балыҡ йәки ит*).

ФИЛЕ́ II *с. нескл.* (*вышивка*) сигеү (*селтәргә сигелгән биҙәк, селтәрләп бәйләнгән әйбер*).

ФИЛЁНКА *ж. спец.* **1.** йоҡа таҡта, фанера; **дверна́я филёнка** ишек таҡтаһы; **2.** (*цветная полоса*) буяу һыҙаты (*бер төҫтө икенсеһенән айырыу өсөн*).

ФИЛЁР *м.* полиция шымсыһы.

ФИЛИА́Л *м.* филиал, бүлек; **филиа́л Акаде́мии нау́к СССР** СССР фәндәр академияһының филиалы.

ФИЛИГРА́ННЫЙ *прил.* 1. үрмә, (сымдан) үреп эшләнгән; **филигра́нные изде́лия** сымдан үреп эшләнгән ювелир әйберҙәре; 2. *перен.* (*тщательный; искусно выполненный*) вак, мәшәкәтле, бөхтә, нәфис.

ФИЛИГРА́НЬ *ж.* 1. (*ювелирное изделие*) филигрань (*алтын, көмөш һ. б. сымдан үреп эшләнгән ювелир әйбер*); 2. (*водяной знак*) һыу билдәһе (*ҡағыҙҙың ҡайһы бер төрҙәре эсендә ялтырап күренә торған рәсем, тамға*).

ФИ́ЛИН *м.* ябалаҡ.

ФИЛИ́СТЕР *м. книжн.* түбән кеше, филистер.

ФИЛИ́СТЕРСКИЙ *прил. книжн.* филистер, филистерлек; **фили́стерский взгляд** филистерлек ҡарашы.

ФИЛЛОКСЕ́РА *ж.* (*насекомое*) филлоксера (*ҡороҡкос бөжәк*).

ФИЛОГЕНЕ́З *м. биол.* филогенез (*ғөмүмән органик донъяның йәки уның айырым төркөмдәренең үҫеш процесе*).

ФИЛОГЕНЕТИ́ЧЕСКИЙ *прил. биол.* филогенетик; **филогенети́ческий ана́лиз** филогенетик анализ.

ФИЛО́ЛОГ *м.* филолог, филология белгесе.

ФИЛОЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* филология; филологик; **филологи́ческий факульте́т** филология факультеты; **филологи́ческий ана́лиз те́кста** текстҡа филологик анализ яһау.

ФИЛОЛО́ГИЯ *ж.* филология (*бер халыҡтың телен һәм әҙәбиәтен өйрәнеү фәне*).

ФИЛО́СОФ *м. прям. и перен.* философ.

ФИЛОСО́ФИЯ *ж.* 1. (*наука*) философия (*тәбиғәт, кешелек йәмғиәте һәм фекерләүҙең үҫеш закондары тураһындағы фән*); 2. (*чьё-л. философское учение*) философия (*берәйһенең философик тәғлимәте*); 3. (*методологические принципы*) философия (*берәй фәндең нигеҙе булған методологик принциптәре*); **филосо́фия пра́ва** хоҡуҡ философияһы; 4. *ирон.* (*излишние умствования*) һүҙ буткаһы, фәлсәфә.

ФИЛОСО́ФСКИЙ *прил.* 1. философия; **филосо́фский факульте́т** философия факультеты; 2. философик; **филосо́фская по́весть** философик повесть; 3. *разг.* философтарса, философтарға хас; **филосо́фский взгляд на жизнь** тормошҡа философтарса ҡараш; **филосо́фские размышле́ния** философтарса уйланыуҙар.

ФИЛОСО́ФСТВОВАТЬ *несов.* 1. (*быть склонным к философским рассуждениям*) философия менән шөғөлләнеү, философтарса фекер йөрөтөү; 2. *разг.* (*умствовать*) фәлсәфә (*йәки* аҡыл) һатыу.

ФИЛЬДЕКО́С *м.* фильдекос (*ебәккә оҡшаған мамыҡ еп*).

ФИЛЬДЕКО́СОВЫЙ *прил.* фильдекос; **фильдеко́совые чулки́** фильдекос ойоҡ.

ФИЛЬДЕПЕ́РС *м.* фильдеперс (*фильдекостың юғары сифаты*).

ФИЛЬДЕПЕ́РСОВЫЙ *прил.* фильдеперс; **фильдепе́рсовые носки́** фильдеперс ойоҡбаш.

ФИЛЬМ *м.* фильм; **звуково́й фильм** тауышлы фильм; **цветно́й фильм** төҫлө фильм.

ФИЛЬМО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «фильм» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **фильмофо́нд** фильмдәр фонды.

ФИЛЬМОСКО́П *м.* фильмоскоп (*киноплёнкаларҙы күрһәтеү өсөн булған аппарат*).

ФИЛЬМОТЕ́КА *ж.* фильмотека (*төрлө киноленталарҙы билдәле тәртиптә йыйнап һаҡлау урыны*).

ФИЛЬТР *м.* 1. һөҙгөс, фильтр; **песо́чный фильтр** ҡом фильтр; 2. *спец.* фильтр; **светово́й фильтр** яҡтылыҡ фильтре (*фотографияла ҡайһы бер нурҙарҙы үткәрмәү өсөн ҡулланыла*).

ФИЛЬТРА́Т *м.* фильтрат (*фильтр аша үткән шыйыҡ нәмә*).

ФИЛЬТРА́ЦИЯ *ж.* 1. *см.* **фильтрова́ть;** 2. (*просачивание*) һөҙөлөү, фильтр аша үтеү, фильтрләнеү.

ФИЛЬТРОВА́ЛЬНЫЙ *прил.* һөҙгөс, фильтрләүсе; **фильтрова́льная бума́га** һөҙгөс ҡағыҙ.

ФИЛЬТРОВА́ТЬ *несов. что* һөҙөү, фильтрләү, фильтр аша үткәреү.

ФИЛЬТРОВА́ТЬСЯ *несов.* 1. (*просачиваться*) һөҙөлөү, фильтрләнеү; 2. *страд. к* **фильтрова́ть.**

ФИ́ЛЬТРОВЫЙ *прил. спец.* һөҙгөс; һөҙгөслө, фильтрле; **фи́льтровая се́тка** һөҙгөс сеткаһы; **фи́льтровый конденса́тор** һөҙгөслө конденсатор.

ФИМИА́М *м.* фимиам (*хуш еҫле ыҫмала; ладан һәм уның төтөнө*); ✧ **кури́ть фимиа́м** *кому* ялағайланып маҡтау, күктәргә күтәреү.

ФИН= *ҡушма һүҙҙәрҙең «финанс» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **финотде́л** финанс бүлеге; **фининспе́ктор** финанс инспекторы.

ФИНА́Л *м.* 1. бөтөү, ахыр, аҙаҡ; **блестя́щий фина́л** бик шәп бөтөү; 2. *спорт.* финал; **вы́йти в фина́л** финалға сығыу.

ФИНА́ЛЬНЫЙ *прил.* һуңғы, аҙаҡҡы; финал; **фина́льный акко́рд** һуңғы аккорд; **фина́льный футбо́льный матч** футбол буйынса финал уйыны.

ФИНАНСИ́РОВАНИЕ *с. см.* **финанси́ровать; финанси́рование наро́дного хозя́йства** халыҡ хужалығын аҡса менән тәьмин итеү.

ФИНАНСИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* финанслау, аҡса менән тәьмин итеү, аҡса биреү; **финанси́ровать предприя́тие** предприятиене финанслау.

ФИНАНСИ́СТ *м.* финансист (1. *финанс эштәре белгесе*; 2. *эре капиталист, банкир*).

ФИНА́НСОВЫЙ *прил.* финанс; **фина́нсовая поли́тика** финанс политикаһы; **фина́нсовый капита́л** финанс капиталы.

ФИНА́НСЫ *только мн.* финанс, аҡса; **госуда́рственные фина́нсы** дәүләт финанстары; **Министе́рство фина́нсов** Финанс министерствоһы.

ФИ́НИК *м.* хөрмә (*емеше*).

ФИ́НИКОВЫЙ *прил.* хөрмә; **фи́никовая па́льма** хөрмә пальмаһы.

ФИНИ́ФТЬ *ж.* финифть (*металл, фарфор нәмәләрҙе биҙәкләүҙә ҡулланыла торған эмаль*).

ФИ́НИШ *м.* финиш; **пе́рвым прийти́ к фи́нишу** финишкә беренсе булып килеү.

ФИНИШИ́РОВАТЬ *сов. и несов.* финишкә килеү (*йәки* килеп етеү); **конькобе́жец финиши́ровал в бу́рном те́мпе** конькиҙә йөрөүсе финишкә бик шәп килеп етте.

ФИ́НИШНЫЙ *прил.* финиш; **фи́нишная черта́** финиш һыҙығы.

ФИ́НКА I *ж.* фин ҡатын-ҡыҙы.

ФИ́НКА II *ж. разг.* финка (**1.** *фин бысағы*; **2.** *баш кейеме*).

ФИНН *м.* фин.

ФИ́ННА *ж. зоол.* финна (*таҫма селәүсен ҡорто*).

ФИННО́З *м. мед.* финноз (*финналар тыуҙыра торған ауырыу*).

ФИ́ННЫ *мн.* финдәр.

ФИ́НСКИЙ *прил.* фин, Финляндия; **фи́нский язы́к** фин теле; ◇ **фи́нский нож** фин бысағы (*ҡалын, ҡыҫҡа бысаҡ*); **фи́нские са́ни** фин санаһы (*оҙон металл табанға ҡуйылған ултырғыслы сана*).

ФИНТИ́ТЬ *несов. разг.* хәйләләү, хәйлә ҡороу.

ФИОЛЕ́ТОВЫЙ *прил.* күрән, зәңгәр күк; **фиоле́товые черни́ла** күрән ҡара.

ФИО́РД *м.* фиорд (*ярҙары бейек ҡаялы тар ғына диңгеҙ ҡултығы*).

ФИ́РМА *ж.* **1.** фирма (*үҙ маркаһы менән тауар һатырға йәки әйбер эшләп сығарырға юридик хоҡуғы булған сауҙа йәки промышленность предприятиеһе*); **2.** *перен. разг.* (*предлог для чего-л.*) һылтау, дәлил; **под фи́рмой благотвори́тельности** изгелек итеү һылтауы менән.

ФИРМА́Н *м.* (*указ султана, шаха и т. п.*) фарман.

ФИ́РМЕННЫЙ *прил.* фирма; **фи́рменный счёт** фирма счёты.

ФИРН *м.* фирн (*йыш туңыу һәм иреүҙән тауҙарҙа барлыҡҡа килгән эре бөртөклө ҡар*).

ФИСГАРМО́НИЯ *ж.* фисгармония (*музыка ҡоралы*).

ФИСК *м.* дәүләт ҡаҙнаһы (*буржуаз юриспруденцияла*).

ФИСКА́Л *м.* **1.** *разг.* (*доносчик*) ошаҡсы; **2.** *ист.* фискал (*18 быуатта Россияла финанс һәм суд органдары эшен күҙәтеп тороу хеҙмәтен үтәгән чиновник*).

ФИСКА́ЛИТЬ *несов. разг.* ошаҡлау.

ФИСКА́ЛЬНЫЙ *прил. юр.* дәүләт ҡаҙнаһы; **фиска́льные интере́сы** дәүләт ҡаҙнаһы мәнфәғәттәре.

ФИСТА́ШКА *ж.* фисташка (*ағасы һәм емеше*).

ФИСТА́ШКОВЫЙ *прил.* **1.** фисташка; **фиста́шковое се́мя** фисташка орлоғо; **2.** (*о цвете*) тоноҡ-йәшел.

ФИ́СТУЛА, ФИСТУЛА́ *ж.* фистула (**1.** *примитив музыка ҡоралы*; **2.** *эске органдарҙан тышҡа сыға торған яһалма канал*; **3.** *нәҙек тауыш*).

ФИТИ́ЛЬ *м.* филтә.

ФИТИ́Н *м. хим., фарм.* фитин (*дарыу*).

ФИТО= *биол.* ҡушма һүҙҙәрҙең «үҫемлек» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, *мәҫ.* **фитогеогра́фия** үҫемлектәр географияһы.

ФИ́ШКА *ж.* фишка (*төрлө уйындарҙа отоу, отолоуҙы һанау өсөн һөйәктән һ. б. яһалған шаҡмаҡтар*).

ФЛАГ *м.* флаг; **подня́ть флаг** флаг күтәреү; ◇ **оста́ться за фла́гом** 1) *спорт.* ат ярышында флаг менән күрһәтелгән араны үтә алмау; 2) (*отстать в чём-л.*) маҡсатҡа ирешә алмай тороп ҡалыу, артта ҡалыу.

ФЛАГ-КАПИТА́Н *м. мор. уст.* флаг-капитан (*флагман штабы начальнигы*).

ФЛА́ГМАН *м.* флагман (**1.** *эскадра, дивизия йәки отряд командующийы*; **2.** *1935-40 йылдарҙа СССР хәрби диңгеҙ флотында персональ хәрби звание*; **3.** *флагман карабы*).

ФЛА́ГМАНСКИЙ *прил.* флагман; **фла́гманский флаг** флагман флагы; **фла́гманский кора́бль** флагман карабы (*командующий урынлашҡан ҙур диңгеҙ йәки һауа карабы*).

ФЛАГ-ОФИЦЕ́Р *м. мор. уст.* флаг-офицер (*флагман штабы офицеры*).

ФЛАГШТО́К *м.* флаг һабы (*йәки* ағасы).

ФЛАКО́Н *м.* флакон; **флако́н духо́в** бер флакон хушбый.

ФЛАМА́НДЕЦ *м.* фламанд.

ФЛАМА́НДКА *ж.* фламанд ҡатын-ҡыҙы.

ФЛАМА́НДСКИЙ *прил.* фламанд, Фламандия; **флама́ндский язы́к** фламандтар теле.

ФЛАМА́НДЦЫ *мн.* фламандтар.

ФЛАМИ́НГО *м. нескл. зоол.* фламинго (*ҡош*).

ФЛАНГ *м.* **1.** *воен.* фланг; **пра́вый фланг** уң яҡ фланг; **2.** (*бок, сторона*) ҡыр, сит.

ФЛАНГО́ВЫЙ *прил.* **1.** фланг(тан); **фланго́вый уда́р** флангынан бәреү; **2.** *в знач. сущ. м.* фланговый.

ФЛАНЕ́ЛЕВЫЙ *прил.* фланель; **фланéлевое пла́тье** фланель күлдәк.

ФЛАНЕ́ЛЬ *ж.* фланель (*туҡыма*).

ФЛАНЁР *м. разг.* тик йөрөүсе кеше.

ФЛАНИ́РОВАТЬ *несов. разг.* тик (*йәки* эшһеҙ) йөрөү.

ФЛАНКИ́РОВАНИЕ *с. воен.* флангыға атыу (*йәки* ут асыу).

ФЛАНКИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что, воен.* флангыға атыу (*йәки* ут асыу).

ФЛЕ́ГМА *ж.* **1.** (*невозмутимость*) һүлпәнлек, тыныс тәбиғәтле булыу, ауыр (*йәки* һалҡын) ҡанлылыҡ; **2.** *разг. см.* **флегма́тик** 2.

ФЛЕГМА́ТИК *м.* **1.** (*по темпераменту*) тыныс тәбиғәтле кеше, һалҡын ҡанлы кеше; **2.** (*флегматичный человек*) һүлпән (*йәки* ауыр) кеше.

ФЛЕГМАТИ́ЧНОСТЬ *ж.* тыныс тәбиғәтлелек.

ФЛЕГМАТИ́ЧНЫЙ *прил.* һүлпән, ауыр, тыныс тәбиғәтле; **флегмати́чный хара́ктер** һүлпән характер.

ФЛЕГМО́НА *ж. мед.* тоҡон шеш.

ФЛЕ́ЙТА *ж.* флейта (*музыка ҡоралы*).

ФЛЕЙТИ́СТ *м.* флейтасы, флейтала уйнаусы.

ФЛЕ́КСИЯ *ж. лингв.* флексия (*һүҙҙең килеш, заман һәм род менән үҙгәргәндәге ялғауы*); ◇ **вну́тренняя фле́ксия** эске флек-

сия (*һүҙ тамырындағы өндәр үҙгәреп, грамматик форма яһалыу, мәҫ.* **ходи́ть — ха́живать**).

ФЛЕКТИ́ВНЫЙ *прил. лингв.* флектив (*флексия ысулы менән форма яһаусы*); **флекти́вные языки́** флектив телдәр.

ФЛЁР *м.* флёр (1. *үтә күренмәле йоҡа туҡыма*; 2. *перен. берәй нәмәне ҡаплап тороусы пәрҙә*).

ФЛИ́ГЕЛЬ *м.* флигель (*төп өйгә терәтеп йәки йорт эсенә айырым һалынған бәләкәй өй*).

ФЛИ́ГЕЛЬ-АДЪЮТА́НТ *м. уст.* флигель-адъютант (*батша Россияһында армия командующийе эргәһендә хеҙмәт итеүсе офицер чине һәм шул офицер үҙе*).

ФЛИРТ *м.* ҡыйшандаҡ, шиҡандаҡ.

ФЛИРТОВА́ТЬ *несов.* ҡыйшандау, шиҡандау.

ФЛО́РА *ж.* флора (*билдәле бер урынға, илгә йәки геологик дәүергә хас үҫемлектәр донъяһы*).

ФЛОТ *м.* флот; **вое́нно-морско́й флот** хәрби-диңгеҙ флоты; ◇ **возду́шный флот** һауа флоты.

ФЛОТИ́ЛИЯ *ж.* 1. флотилия (*йылғала, күлдә һ. б. йөрөй торған хәрби судноларҙың барлығы*); **Каспи́йская флоти́лия** Каспий флотилияһы; 2. флотилия (*махсус караптар отряде*); **китобо́йная флоти́лия** кит аулау флотилияһы.

ФЛО́ТСКИЙ *прил.* 1. флот; **фло́тский экипа́ж** флот экипажы; 2. *в знач. сущ. м.* флотта хеҙмәт итеүсе матрос.

ФЛУОРЕСЦЕ́НЦИЯ *ж. физ.* флуоресценция (*яҡтыртыу тәьҫирендә ҡайһы бер матдәләрҙең нур сәсеүе*).

ФЛУОРЕСЦИ́РОВАТЬ *несов. физ.* яҡтылыҡ тәьҫирендә ялтырау (*йәки* нур сәсеү), флуоресценциялау.

ФЛЮГА́РКА *ж.* флюгарка (1. *мор. шлюпка флажогы*; 2. *елле көндәрҙә мейес ҡайтармаһын өсөн өҫтәп ҡуйылған әйләнмәле торба*; 3. *ж.-д. күсереү стрелкаларында стрелка күрһәткесе*).

ФЛЮ́ГЕР *м.* 1. флюгер (*елдең йүнәлешен күрһәтеү өсөн ҡолға башына ҡуйылған әйләнмәле флаг йәки пластинка*); 2. (*о человеке*) аумаҡай кеше.

ФЛЮС I *м. мед.* флюс, яңаҡ шешеү.

ФЛЮС II *м. тех.* флюс (1. *ҡатнашмалар ирегән һәм шлак барлыҡҡа килтереүҙе тиҙләтеү өсөн рудаға ҡушылған матдә*; 2. *металды окистарҙан һ. б. таҙартыу өсөн ҡулланыла торған матдә*; 3. *балсыҡ, фарфор һ. б. үртәгәндә, таш хәлендәге массаға әүерелергә ярҙам итеүсе матдә*).

ФЛЯ́ГА *ж.* фляга (1. *юл шешәһе*; 2. *һөт һ. б. өсөн тотҡалы ҙур һауыт*).

ФЛЯ́ЖКА *ж.* фляжка; **похо́дная фля́жка** юл фляжкаһы.

-ФОБ *м. ҡушма һүҙҙәрҙең «күрә алмаусы, ҡаршы, яратмаусы» мәғәнәләрен аңлатҡан икенсе өлөшө, мәҫ.* **женофо́б** ҡатын-ҡыҙ яратмаусы.

ФОЙЕ́ *с. нескл.* фойе (*театрҙа, кинола*).

ФОКСТЕРЬЕ́Р *м.* фокстерьер (*эт токомо*).

ФОКСТРО́Т *м.* фокстрот (*бейеү һәм шуға яҙылған көй*).

ФО́КУС I *м.* 1. *физ.* фокус (*нурҙар киҫешкән нөктә*); 2. *фото* фокус (*һүрәткә төшөрөлә торған предметтең фотоаппаратта иң яҡшы күренә торған нөктәһе*); 3. *мат.* фокус (*ҡыйыш һыҙыҡтарҙа ирекле нөктәгә ҡарата айырым үҙенсәлектәре булған даими нөктә*); 4. *мед.* фокус (*организмдә шешеү процесенең үҙәге*); 5. *перен.* (*центр*) үҙәк, сығанаҡ, усаҡ; **фо́кус землетрясе́ния** ер тетрәүҙең үҙәге.

ФО́КУС II *м.* 1. фокус (*хәйлә һәм оҫталыҡ менән башҡарылған ғәжәпкә ҡалдырырлыҡ эш*); **пока́зывать фо́кусы** фокус күрһәтеү; 2. *перен. разг.* (*уловка*) хәйләле эш; 3. *обычно мн.* **фо́кусы** *перен. разг.* (*капризы*) ҡыланыш, каприз, капризләнеү, холҡһоҙланыу; ◇ **в то́м-то и фо́кус** эштең сере лә шунда инде.

ФО́КУСНИК *м.* фокуссы.

ФО́КУСНИЧАТЬ *несов. разг.* холҡһоҙланыу, капризләнеү.

ФОЛИА́НТ *м.* фолиант (*ҙур форматлы ҡалын китап*).

ФОЛЛИ́КУЛ *м. физиол.* фолликул, ҡыуыҡсыҡ (*мәҫ. лимфа биҙҙәрендә*).

ФОЛЛИКУЛИ́Н *м. физиол.* фолликулин (*түллек фолликулдары эшләп сығара торған енси гормон*).

ФОЛЛИКУЛЯ́РНЫЙ *прил.* 1. *физиол.* фолликулин эшләп сығарған, фолликулинле; **фолликуля́рная кле́тка** фолликулин эшләп сығара торған күҙәнәк; 2. *мед.* фолликуляр (*фолликулдар ауырыу сәбәпле барлыҡҡа килгән*); **фолликуля́рная анги́на** фолликуляр ангина (*тамаҡ шеше*).

ФО́ЛЬГА *ж.* фольга (*йоҡа металл ҡағыҙ*); **ме́дная фо́льга** баҡыр фольга.

ФОЛЬКЛО́Р *м.* фольклор (1. *халыҡ ауыҙ-тел ижады*; 2. *ғөмүмән, халыҡтың ғөрөф-ғәҙәттәре, йырҙары һ. б.*).

ФОЛЬКЛОРИ́СТ *м.* фольклорист, фольклор белгесе.

ФОЛЬКЛОРИ́СТИКА *ж.* фольклористика (*фольклор тураһында фән*).

ФОЛЬКЛО́РНЫЙ *прил.* фольклор; **фолькло́рная экспеди́ция** фольклор экспедицияһы.

ФОН I *м.* 1. фон, ерлек (*картина яҙыу һәм башҡа берәй нәмә яһағанда алынған төп төҫ; картинала, рәсемдә артҡы планда бирелгән күренеш*); **си́ние цветы́ на бе́лом фо́не** аҡ ерлеккә төшкән күк сәскәләр; 2. *перен.* (*обстановка, среда*) фон, дөйөм шарт, тирә-юнь, хәл.

ФОН II *м.* фон (*мәҫ. телефон трубкаһында, репродукторҙа тауыш кимәле бермәгеге*).

ФОНА́РИК *м.* 1. *уменьш. от* **фона́рь**; 2. *разг.* (*о рукаве*) фонарик (*ҡатын-ҡыҙҙар күлдәгендә ҡабарынҡы ҡыҫҡа ең*).

ФОНА́РНЫЙ *прил.* фонарь; **фона́рный столб** фонарь бағанаһы.

ФОНА́РЬ *м.* 1. фонарь; **у́личный фона́рь** урам фонаре; **проекцио́нный фона́рь** проекцион фонарь; 2. *архит.* (*стеклянный просвет в крыше*) өй түбәһе тәҙрәһе (*яҡтылыҡ төшһөн өсөн*); 3. *архит.* (*остеклённый*

выступ) быяла мөйөш; 4. *разг.* (*ɕиняк*) күҙ төбөндәге күк.

ФОНД *м.* 1. (*средства*) фонд (*аҡса йәки материаль средстволар*); 2. (*запасы*) фонд (*төп ресурс, запастар*); 3. *мн.* **фо́нды** *фин.* фонд (*процентле ҡиммәтле ҡағыҙҙар*); 4. фонд (*ижад эше менән шөғөлләнеүселәргә материаль ярҙам күрһәтеү ойошмаһы*); **литерату́рный фонд** әҙәби фонды.

ФО́НДОВЫЙ *прил.* фонд; **фо́ндовый капита́л** *эк.* фонд капиталы.

ФОНЕ́МА *ж. лингв.* өн, фонема.

ФОНЕ́ТИКА *ж.* фонетика (1. *телдең өндәр составы*; 2. *тел белемендә өн төҙөлөшөн өйрәнә торған бүлек*).

ФОНЕТИ́СТ *м.* фонетист, фонетика белгесе.

ФОНЕТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* фонетик; **фонети́ческая транскри́пция** фонетик транскрипция.

ФОНО- *ҡушма һүҙҙәрҙең «өн» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәç.* **фоногра́мма** өндәр яҙмаһы.

ФОНО́ГРАФ *м.* фонограф (*телмәр, музыка һ. б. яҙып ала торған аппарат*).

ФОНОЛО́ГИЯ *ж.* фонология (*фонетикала өндәр системаһы һәм уларҙың үҙгәрешен өйрәнеү бүлеге*).

ФОНО́МЕТР *м.* фонометр (*өн көсөн үлсәү приборы*).

ФОНТА́Н *м.* 1. фонтан; **нефтяно́й фонта́н** нефть фонтаны; 2. *перен. разг.* ташҡын, дәрья, урғыу; **фонта́н красноре́чия** һүҙ ташҡыны; **фонта́н слёз** күҙ йәше дәрьяһы.

ФОНТАНИ́РОВАТЬ *несов. тех.* урғылыу, урғып сығыу, фонтанланыу, фонтан булып урғылыу; **нефть фонтани́рует** нефть фонтан булып урғыла.

ФОРЕ́ЛЬ *ж. зоол.* бағыр.

ФО́РИНТ *м.* форинт (*Венгрияла аҡса берәмеге*).

ФО́РМА *ж.* 1. форма; **име́ть фо́рму ку́ба** куб формаһында булыу; 2. *мн.* **фо́рмы** буй-һын, кәүҙә; **изя́щные фо́рмы** һылыу кәүҙә; 3. форма (*берәй нәмәнең төҙөлөшө, структураһы, тибы, төрө*); **фо́рма правле́ния** идара итеү формаһы; 4. *филос.* форма; 5. *иск., лит.* форма (*художество сараларының билдәле бер системаһы; художестволы әҫәр жанры*); **худо́жественная фо́рма** художестволы форма; 6. *тех.* форма, ҡалып (*берәй нәмәне эшләү өсөн*); **фо́рма для отли́вки** ирегән металл һ. б. ҡойоу өсөн форма; 7. *полигр.* форма (*рамға һалынған набор һәм рам үҙе*); 8. *полигр.* (*деревянная рамка*) форма (*ҡағыҙ промышленносендә селтәрле ағас рам*); 9. (*образец*) форма (*төрлө ҡағыҙ, документ үрнәктәре*); **фо́рма протоко́ла** протокол формаһы; 10. форма (*билдәле бер үрнәктәге рәсми кейем*); **шко́льная фо́рма** мәктәп кейеме; 11. *лингв.* форма (*грамматик категорияларҙы, һүҙҙәрҙең һәм һөйләмдәрҙең үҙ-ара бәйләнешен белдереү сараһы*); **неопределённая фо́рма глаго́ла** уртаҡ ҡылым; 12. *мат.* форма.

ФОРМАЛИ́ЗМ *м.* формализм (1. *эштә, хеҙмәттә формаль яҡҡа ғына әһәмиәт биреү, форма һаҡлау;* 2. *логикала, сәнғәттә һ. б. формаға ғына әһәмиәт бирә торған идеалистик юнәлеш;* 3. *буржуаз сәнғәттә, художестволы әҙәбиәттә форманы йөкмәткенән айырыу, форманы нигеҙ итеп алыу*).

ФОРМАЛИ́Н *м.* формалин (*дезинфекциялауҙа ҡулланыла торған матдә*).

ФОРМАЛИ́НОВЫЙ *прил.* формалин; **формали́новый за́пах** формалин еçе.

ФОРМАЛИ́СТ *м.* формалист (*формализм яҡлы кеше*).

ФОРМАЛИ́СТИКА *ж. разг.* формалистика (1. *эшкә формаль мөнәсәбәт;* 2. *берәй эштең формаль яҡтарын үтәү*).

ФОРМАЛИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. формалистик; **формалисти́ческое отноше́ние к де́лу** эшкә формалистик ҡараш; 2. формализм менән һуғарылған; **формалисти́ческое иску́сство** формализм менән һуғарылған сәнғәт.

ФОРМА́ЛЬНОСТЬ *ж.* формаллек.

ФОРМА́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*законный, официальный*) формаль, законлы, форма буйынса булған; **форма́льные доказа́тельства** формаль дәлилдәр; 2. формаль; **форма́льное отноше́ние** формаль ҡараш; 3. *иск., лит.* (*проникнутый идеями формализма*) формаль, формализмгә нигеҙләнгән, формализм менән һуғарылған; 4. *лингв.* форма, форма яғынан; **форма́льное значе́ние сло́ва** һүҙҙең форма яғынан мәғәнәһе (*һүҙҙең грамматик мәғәнәһе*).

ФОРМА́Т *м.* формат (1. *китаптың, ҡағыҙҙың һ. б. ҙурлығы;* 2. *полигр. набор юлының оҙонлоғо, набор битенең оҙонлоғо һәм бейеклеге*).

ФОРМА́ЦИЯ *ж.* формация (1. *берәй нәмә үҫешендә билдәле бер баçҡыс, дәүер, осор;* 2. *геол. билдәле бер геологик дәүер эсендә барлыҡҡа килгән ер ҡатламдары*).

ФО́РМЕННЫЙ *прил.* 1. формалы, форма буйынса эшләнгән; **фо́рменная фура́жка** формалы фуражка; 2. *перен. разг.* (*сущий*) ысын; сеп-сей, шыр; **фо́рменный плут** сеп-сей алдаҡсы.

ФОРМИРОВА́НИЕ *с.* 1. *см.* **формирова́ть(ся)**; **формирова́ние поездо́в** поездар төҙөү; 2. (*воинское соединение, часть*) хәрби соединение (*йәки* часть).

ФОРМИРОВА́ТЬ *несов. что* 1. (*воспитывать*) тәрбиәләү, тыуҙырыу; **формирова́ть хара́ктер** холҡ тәрбиәләү; 2. (*организовывать*) төҙөү, ойоштороу, булдырыу; **формирова́ть прави́тельство** хөкүмәт төҙөү.

ФОРМИРОВА́ТЬСЯ *несов.* 1. (*приобретать какую-л. форму*) формалашыу; 2. (*организовываться*) ойошоу, төҙөлөү; 3. *прям. и перен.* (*развиваться физически, приобретать зрелость*) етлегеү, формаланып китеү (*йәки* барыу); 4. *страд. к* **формирова́ть.**

ФОРМОВА́ТЬ *несов. что, тех.* 1. ҡалыпҡа һалыу (*йәки* һуғыу), формалау; **формова́ть дета́ли** деталдәрҙе ҡалыпҡа һалыу; 2. (*изготовлять форму для отливки*) ҡалып яһау (*йәки* һуғыу), форма (*йәки* ҡалып) әҙерләү.

ФОРМО́ВКА *ж.* 1. *см.* **формова́ть;** 2. (*форма*) ҡалып, форма.

ФОРМОВО́Й *прил.* 1. ҡалыпҡа (*йәки* формаға) яраҡлы; **формова́я гли́на** форма һһай торған балсыҡ; 2. формалы, формаға һалып эшләнгән; **формово́й хлеб** формаға һалып бешерелгән икмәк.

ФОРМО́ВЩИК *м.* формовщик, ҡалыпҡа һалыусы, формалар (*йәки* ҡалыптар) яһаусы.

ФО́РМУЛА *ж.* формула (1. *аңлатма рәүешендә бирелгән ҡыҫҡа әйтелеш, билдәләү*; 2. *математик дәҮ мәлдәрҙең шартлы билдәләр менән әйтеп бирелеше*).

ФОРМУЛИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* формулировкалау (*ҡыҫҡа һәм асыҡ итеп әйтеп биреү*).

ФОРМУЛИРО́ВКА *ж.* 1. *см.* **формули́ровать;** 2. (*сформулированная мысль*) формулировка (*ҡыҫҡа һәм асыҡ итеп әйтеп бирелгән фекер, ҡараш һ. б.*); **но́вая формулиро́вка** яңы формулировка.

ФОРМУЛЯ́Р *м.* формуляр (1. *хеҙмәт дәфтәре*; 2. *китапханаларҙа китаптың исеме, номере һ. б. яҙыла торған карточка*).

ФОРПО́СТ *м.* форпост (1. *нығытылған алғы позиция*; 2. *перен. башланғыс, алдынғы пункт*).

ФОРСИ́РОВАНИЕ *с. см.* **форси́ровать; форси́рование реки́** йылғаны аша сығыу.

ФОРСИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* 1. (*ускорить*) тиҙләтеү, ашыҡтырыу, көсәйтеү; **форси́ровать строи́тельство** төҙөлөштө тиҙләтеү; 2. *воен.* (*преодолеть с боем*) кисеү, аша сығыу, үтеү, һуғышып үтеү.

ФОРСИ́ТЬ *несов. разг.* 1. (*щеголять*) форсить итеү, ҡупшыланыу, көйәҙләнеү; 2. (*важничать*) ҡуҡырайыу, маҡтаныу.

ФОРСУ́НКА *ж.* форсунка (*шыйыҡ йәки онтаҡ яғыулыҡты утҡа бөркөтөү приборы*).

ФОРТ *м. воен.* форт (*нығытма, бәләкәй крепость*).

ФО́РТЕ *нареч. муз.* бар тауышҡа, бөтә көскә; **игра́ть фо́рте** бар тауышҡа уйнау.

ФОРТЕПЬЯ́ННЫЙ *прил.* фортепьяно; **фортепья́нный конце́рт** фортепьяно концерте.

ФОРТЕПЬЯ́НО *с. нескл.* фортепьяно.

ФОРТИФИКА́ЦИЯ *ж.* фортификация (1. *һуғыш майҙанын нығытыу тураһында хәрби-инженерлек фәне*; 2. *хәрби-инженер ҡоролма*).

ФО́РТОЧКА *ж.* форточка.

ФОРТУ́НА *ж. книжн.* бәхет, яҙмыш.

ФО́РУМ *м.* форум (1. *ист. боронғо Римдә ҡаланың ижтимағи тормош үҙәге булып хеҙмәт иткән майҙан*; 2. *киң вәкилле йыйылыш*).

ФОСГЕ́Н *м. хим.* фосген (*ағыулы, тонсоҡторғос газ*).

ФОСФА́Т *м.* фосфат (*фосфор кислотаһы тоҙо*).

ФО́СФОР *м.* фосфор (*химик элемент*).

ФОСФОРЕСЦЕ́НЦИЯ *ж. физ.* фосфоресценция (*ҡайһы бер матдәләрҙең яҡтыртҡанда һәм унан һуң да балҡыу һәләтлеге*).

ФОСФОРЕСЦИ́РОВАТЬ *несов. физ.* ҡараңғылыҡта яҡтыртыу (*йәки ялт итеп тороу*), балҡыу.

ФО́СФОРИСТЫЙ *прил.* фосфорлы; **фо́сфористый ангидри́д** фосфорлы ангидрид.

ФОСФОРИ́Т *м.* фосфорит (*минерал*).

ФОСФОРИ́ТНЫЙ *прил.* фосфорит; **фосфори́тный заво́д** фосфорит заводы.

ФОСФОРИ́ТОВЫЙ *прил.* фосфорит; **фосфори́товая плита́** фосфорит плита.

ФО́СФОРНЫЙ *прил.* фосфор; фосфорлы; **фо́сфорный за́пах** фосфор еҫе; **фо́сфорная руда́** фосфорлы руда.

ФОТ *м. физ.* фот (*өҫлөктөң яҡтыртылыу дәрәжәһен үлсәү берәмеге*).

ФО́ТО *с. нескл. разг. см.* **фотогра́фия** 2.

ФОТО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «фотографик, фотография һәм яҡтылыҡ ярҙамында, яҡтылыҡ тәьҫирендә башҡарылыу» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **фотоателье́** фотография ательеһе; **фотоуправле́ние** яҡтылыҡ ярҙамында идара итеү.

ФОТОАППАРА́Т *м.* **(фотографи́ческий аппара́т)** фотоаппарат (фотография аппараты).

ФОТОАТЕЛЬЕ́ *с.* фотография ательеһе.

ФОТОГЕНИ́ЧНЫЙ *прил.* фотогеник, фотокарточкала (*йәки* киноэкранда) яҡшы сыға торған.

ФОТО́ГРАФ *м.* фотограф.

ФОТОГРАФИ́РОВАТЬ *несов. кого-что* һүрәткә (*йәки* карточкаға) төшөрөү.

ФОТОГРАФИ́РОВАТЬСЯ *несов.* 1. *разг.* һүрәткә (*йәки* карточкаға) төшөү; 2. *страд. к* **фотографи́ровать.**

ФОТОГРАФИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. фотография; **фотографи́ческий аппара́т** фотография аппараты; 2. (*полученный посредством фотографии*) фотоаппарат менән төшөрөлгән.

ФОТОГРА́ФИЯ *ж.* фотография (1. *фотоаппарат менән һүрәт төшөрөү*; 2. *фотоаппарат менән төшөрөлгән һүрәт*; 3. *фотография бинаһы*).

ФОТОКА́РТОЧКА *ж. разг.* фотокарточка.

ФОТОЛИТОГРА́ФИЯ *ж. полигр.* фотолитография (*фотография юлы менән төшөрөп, таш баҫмала баҫып сығарыу*).

ФОТОЛЮБИ́ТЕЛЬ *м.* фото һөйөүсе (*фотография менән шөғөлләнеүсе кеше*).

ФОТО́МЕТР *м.* фотометр (1. *физ. яҡтылыҡ көсөн билдәләү приборы*; 2. *астр. йондоҙҙар яҡтылығын билдәләү приборы*).

ФОТОМОНТА́Ж *м.* фотомонтаж (*бер тема буйынса йыйылған фотографияларҙан торған плакат*).

ФОТО́Н *м. физ.* фотон (*яҡтылыҡ киҫәксәһе, яҡтылыҡ кванты*).

ФОТОРЕПОРТА́Ж *м.* фоторепортаж (*газета һәм журнал битенә биреү өсөн фоторәсемдәр яһау*).

ФОТОРЕПОРТЁР *м.* фоторепортёр (*репортаж менән шөғөлләнеүсе фотограф*).

ФОТОСИ́НТЕЗ *м. биол.* фотосинтез (*үҫемлектәрҙә яҡтылыҡ тәьҫирендә органик матдәләр барлыҡҡа килеү процессе*).

ФОТОСНИ́МОК *м.* фоторәсем.
ФОТОТЕЛЕГРА́Ф *м.* фототелеграф (*радио йәки телеграф аша һүрәт һ. б. биреү ҡоролмаһы*).
ФОТОТЕРАПИ́Я *ж. мед.* яҡтылыҡ менән дауалау.
ФОТОТИ́ПИЯ *ж. полигр.* фототипия (**1.** *фотография ярҙамында һүрәтте дөрөҫөрәк итеп баҫып сығарыу юлы*; **2.** *ошо юл менән алынған һүрәт*).
ФОТОХИ́МИЯ *ж.* фотохимия (*химияла яҡтылыҡ тәьҫирендә булған реакцияларҙы һәм үҙгәрештәрҙе тикшереү бүлеге*).
ФОТОХРО́НИКА *ж.* фотохроника (*көндәлек ваҡиғаларҙы һүрәттәрҙә көүҙәләндереү*).
ФОТОЭЛЕМЕ́НТ *м.* фотоэлемент (*яҡтылыҡ энергияһын электрҙекенә үҙгәртеү приборы*).
ФОТОЭФФЕ́КТ *м. физ.* фотоэффект (*яҡтылыҡ энергияһының туранан-тура электр энергияһына әйләнеү күренеше*).
ФРАГМЕ́НТ *м.* фрагмент, өҙөк; **фрагме́нты стари́нной ру́кописи** боронғо ҡулъяҙма фрагменттәре.
ФРАГМЕНТА́РНЫЙ *прил. книжн.* **1.** фрагментар, фрагменттәрҙә генә һаҡланған, айырым киҫәктәрҙән генә торған; **2.** *перен.* (*отрывочный, неполный*) өҙөк-өҙөк; тулы булмаған.
ФРА́ЗА *ж.* **1.** (*предложение*) фраза, һөйләм; **2.** (*напыщенное выражение*) ҡабарынҡы һүҙҙәр; **избы́тые фра́зы** күп сәйнәлгән һүҙҙәр; **пуста́я фра́за** буш һүҙ; **3.** *муз.* фраза (*музыкаль теманың ҙур булмаған һәм яҡынса тамамланған өлөшө*).
ФРАЗЕОЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* фразеологик; **фразеологи́ческий слова́рь** фразеологик һүҙлек.
ФРАЗЕОЛО́ГИЯ *ж.* фразеология (**1.** *бер телгә хас булған тотороҡло, ҡалыплашҡан тәғбирҙәр, әйтемдәр*; **2.** *тел ғилемендә тотороҡло һүҙбәйләнештәрҙе өйрәнеү бүлеге*).
ФРАЗЁР *м.* бушбоғаҙ.
ФРАЗЁРСТВО *с.* бушбоғаҙлыҡ.
ФРАЗИ́РОВАТЬ *несов. что и без доп., муз.* асыҡ итеп, баҫым яһап уйнау (*йәки йырлау*).
ФРАЗИРО́ВКА *ж. см.* **фрази́ровать.**
ФРАК *м.* фрак (*ирҙәр кейеме*).
ФРАКЦИОНЕ́Р *м. полит.* фракционер, фракция ағзаһы.
ФРАКЦИО́ННОСТЬ *ж. полит.* фракциялар булыу, фракциясылыҡ.
ФРАКЦИО́ННЫЙ I *прил. полит.* фракцион; **фракцио́нная борьба́** фракцион көрәш.
ФРАКЦИО́ННЫЙ II *прил. хим.* фракция; **фракцио́нный соста́в** фракция составы.
ФРА́КЦИЯ I *ж.* фракция (**1.** *парламенттә, политик партияла һ. б. берәй партия ағзаларының берләшкән төркөмө*; **2.** *политик партияның эсендә дөйөм линия менән риза булмайынса айырым төркөмгә айырылған кешеләр*).
ФРА́КЦИЯ II *ж. хим.* фракция (*ҡушылманан, шыйыҡлыҡтан һ. б. өлөшләп ҡыуыу юлы менән айырып алынған матдә*).
ФРАМУ́ГА *ж.* фрамуга (*ишектең, тәҙрәнең юғары бүлеге*).
ФРАНК *м.* франк (*Франция, Бельгия, Швейцария, Люксембург һәм Монакола аҡса берәмеге*).
ФРАНКИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что и без доп., спец.* алдан түләү (*йәки түләп ҡуйыу*).
ФРА́НКО- *ком. ҡушма һүҙ-терминдәрҙең «йөктө төйәү һәм илтеү сығымдары уны ебәреүсе иҫәбенә» тигән мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **фра́нко-склад** йөктө складҡа ҡәҙәр илтеү сығымдары ебәреүсе иҫәбенә.
ФРАНТ *м.* ҡупшы, көйәҙ.
ФРАНТИ́ТЬ *несов. разг.* ҡупшыланыу, көйәҙләнеү, ҡупшы кейенеп йөрөү.
ФРАНТИ́ХА *разг. женск. р. к* **франт.**
ФРАНТОВСТВО́ *с.* ҡупшылыҡ, көйәҙлек.
ФРАНЦУ́ЖЕНКА *ж.* француженка, француз ҡатын-ҡыҙы.
ФРАНЦУ́З *м.* француз.
ФРАНЦУ́ЗСКИЙ *прил.* француз, Франция; **францу́зский язы́к** француз теле; **францу́зское прави́тельство** Франция хөкүмәте.
ФРАНЦУ́ЗЫ *мн.* француздар.
ФРАХТ *м. мор., ком.* фрахт (**1.** *һыу юлы менән ташылған йөккә түләү*; **2.** *шундай юл менән ташылған йөк*).
ФРАХТОВА́ТЬ *несов. что, мор., ком.* йөк ташырға яллау (*карапты*).
ФРЕГА́Т *м.* фрегат (**1.** *өс мачталы елкәнле хәрби карап*; **2.** *зоол. диңгеҙ ҡошо*).
ФРЕ́ЗА *ж.* фреза (**1.** *тех. ағастың, металдың өҫтөн ҡырыу, шымартыу өсөн ҡулланылған ҡорал*; **2.** *тупраҡ йомшартыусы, торф киҫкеләүсе машина*).
ФРЕ́ЗЕР *м. см.* **фре́за** 1.
ФРЕ́ЗЕРНЫЙ *прил. тех.* фреза, фрезер (менән сығарылған); фрезерле; **фре́зерные ножи́** фрезер бысаҡтары; **фре́зерный торф** фрезер менән сығарылған торф; **фре́зерный стано́к** фрезерле станок.
ФРЕЗЕРОВА́ТЬ *сов. и несов. что, тех.* фрезер менән эшкәртеү.
ФРЕЗЕРО́ВКА *ж. см.* **фрезерова́ть.**
ФРЕЗЕРО́ВЩИК *м.* фрезеровщик (*фрезерле станокта эшләүсе*).
ФРЕЗЕРО́ВЩИЦА *женск. р. к* **фрезеро́вщик.**
ФРЕНЧ *м.* френч (*хәрби кейем, куртка*).
ФРЕ́СКА *ж.* фреска (*штукатуркаға төшөрөлгән биҙәк*).
ФРЕ́СКОВЫЙ *прил.* фреска; **фре́сковая жи́вопись** фреска живописе.
ФРИВО́ЛЬНОСТЬ *ж.* **1.** (*лёгкая непристойность*) әҙәпһеҙлек; **2.** (*фривольное выражение*) әҙәпһеҙ һүҙ.
ФРИВО́ЛЬНЫЙ *прил.* әҙәпһеҙ, килешһеҙ.
ФРИКАДЕ́ЛЬКА *ж. кул.* фрикаделька (*һурпалағы ит йәки балыҡ йоморсалары*).
ФРИКАТИ́ВНЫЙ *прил. лингв.* фрикатив; **фрикати́вные зву́ки** фрикатив өндәр (*с, з, ф, х*).

ФРО́НДА *ж.* фронда (1. *ист. 17 быуатта Францияла́ғы абсолютизмға ҡаршы көрәшкән дворян-буржуаз хәрәкәт*; 2. *перен. книжн. оппозиция, ризаһыҙлыҡ, ҡаршы килеү, тәнҡитләү*).

ФРОНДЁР *м. книжн.* фрондёр (*ризаһыҙлыҡ күрһәтеүсе кеше*).

ФРОНДИ́РОВАТЬ *несов. книжн.* оппозицияла булыу, ризаһыҙлыҡ күрһәтеү.

ФРОНТ *м. в разн. знач.* фронт; **наступле́ние по всему́ фро́нту** бөтә фронт буйынса һөжүм итеү; **кома́ндующий фро́нтом** фронт менән командовать итеүсе; **ю́жный фронт** көньяҡ фронт; **идеологи́ческий фронт** идеология фронты; ◇ **вы́тянуться во фронт** туп-тура баҫыу; **де́йствовать на́ два фро́нта** ике юнәлештә хәрәкәт итеү; **перемени́ть фронт** эштең юнәлешен үҙгәртеү.

ФРОНТА́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. *воен.* фронталь, фронт буйлап юнәлдерелгән, алдан; **фронта́льный ого́нь** фронт буйлап юнәлдерелгән ут; **фронта́льная ата́ка** фронталь атака; 2. *иск.* йөҙө менән тамашасыларға ҡаратылған; 3. *архит.* симметрик урынлаштырылған (*фасад тураһында*); 4. *перен.* (*производимый одновременно*) бөтә кеше тарафынан бер үк ваҡытта эшләнә торған, дөйөм, ғөмүми.

ФРОНТИСПИ́С *м.* фронтиспис (1. *архит. бинаның төп фасады*; 2. *полигр. китаптың беренсе битенә төшөрөлгән һүрәт*).

ФРОНТОВИ́К *м.* фронтовик.

ФРОНТОВО́Й *прил.* 1. фронт; **фронтова́я полоса́** фронт һыҙаты; 2. фронтта ҡулланылған (*йәки ҡабул ителгән*); фронттан ебәрелгән; **фронтово́й приве́т** фронттан ебәрелгән сәләм; 3. фронт; **фронтово́й зака́з** фронт заказы.

ФРОНТО́Н *м. архит.* фронтон (*өй ҡыйығының осо*).

ФРУКТО́ВЫЙ *прил.* емеш; **фрукто́вый сад** емеш баҡсаһы.

ФРУКТО́ЗА *ж. хим.* емеш шәкәре.

ФРУ́КТЫ *мн.* (*ед.* **фрукт** *м.*) емеш; **све́жие фру́кты** яңы емештәр.

ФТОР *м.* фтор (*химик элемент, газ*).

ФТО́РИСТЫЙ *прил.* фторлы; **фто́ристый азо́т** фторлы азот.

ФУ *межд.* уф; **фу, как он надое́л!** уф, шул тиклем ул ялҡытты!; ◇ **фу́-ты!** эй һине, кит инде!

ФУ́ГА *ж. муз.* фуга (1. *бер үк музыкаль теманы төрлө тауыштар менән эҙмә-эҙлекле ҡабатлау*; 2. *шундай ҡабатлауға ҡоролған музыкаль әҫәр*).

ФУГА́НОК *м.* оҙон йышҡы, фуган.

ФУГА́С *м. воен.* фугас (*шартлатҡыс матдә заряде*).

ФУГА́СКА *ж. разг.* 1. *см.* **фуга́с**; 2. фугас бомба; 3. фугас снаряд.

ФУГОВА́ТЬ *несов. что, тех.* 1. (*выстрагивать*) фуган менән йышыу; 2. (*плотно пригонять*) йышып тигеҙләү.

ФУКСИ́Н *м. хим.* фуксин (*ҡыҙыл буяу*).

ФУ́КСИЯ *ж.* алҡа гөл.

ФУЛЯ́Р *м.* фуляр (*туҡыма*).

ФУЛЯ́РОВЫЙ *прил.* фуляр; **фуля́ровый плато́к** фуляр яулыҡ.

ФУНДА́МЕНТ *м. прям. и перен.* фундамент, нигеҙ; **дом на ка́менном фунда́менте** таш нигеҙле өй; **фунда́мент социалисти́ческой эконо́мики** социалистик экономиканың нигеҙе.

ФУНДАМЕНТА́ЛЬНОСТЬ *ж.* нигеҙлелек, төплөлөк; **фундамента́льность иссле́дования** тикшеренеүҙең төплөлөгө.

ФУНДАМЕНТА́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*прочный; основательный*) ныҡ, таҙа; 2. *перен.* (*солидный, глубокий*) фундаменталь, тәрән, нигеҙле, төплө; **фундамента́льное сочине́ние** төплө әҫәр; 3. (*основной*) баш, төп, фундаменталь; **фундамента́льная библиоте́ка** фундаменталь китапхана.

ФУНДА́МЕНТНЫЙ *прил.* нигеҙ; **фунда́ментная вы́емка** нигеҙ соҡоро.

ФУНИКУЛЁР *м.* фуникулер (*текә урындарҙа ҡорос арҡан өҫтөнә ҡоролған тимер юл*).

ФУНКЦИОНА́ЛЬНЫЙ *прил.* функциональ; **функциона́льная зави́симость** функциональ бәйләнеш.

ФУНКЦИОНИ́РОВАТЬ *несов.* эшләү, эшләп тороу.

ФУ́НКЦИЯ *ж.* 1. *книжн.* (*зависимость явлений*) функция (*берәй күренешкә бәйле булған һәм ул үҙгәргәндә үҙгәрә торған күренеш*); 2. *мат.* функция (*үҙгәреше икенсе дәүмәлдең үҙгәреүенә бәйләнешле булған алмаш дәүмәл*); 3. *биол.* функция (*организмдең эшмәкәрлеге*); 4. *перен.* (*обязанность, круг деятельности*) йөкләтелгән эш, вазифа, бурыс; 5. (*значение, роль*) әһәмиәт, функция.

ФУНТ I *м.* 1. *уст.* ҡаҙаҡ (*409,5 грамлы боронғо рус үлсәү берәмеге*); 2. фунт (*Англия, Бельгия һ. б. илдәрҙә 453,6 грамлы үлсәү берәмеге*).

ФУНТ II *м.*: **фунт сте́рлингов** фунт стерлинг (*Англияла төп аҡса берәмеге*).

ФУ́НТИК *м. разг.* (*кулёк*) фунтик (*ҡағыҙҙан эшләнгән бәләкәй ҡап*).

ФУ́РА *ж.* 1. (*большая телега*) оҙон арба; 2. *см.* **фурго́н**.

ФУРА́Ж *м.* фураж, мал аҙығы.

ФУРАЖИ́Р *м.* фуражсы.

ФУРА́ЖКА *ж.* фуражка.

ФУРА́ЖНЫЙ *прил.* фураж; **фура́жный фонд колхо́за** колхоздың фураж фонды.

ФУРГО́Н *м.* фургон (*өҫтө ябыулы йөк арбаһы*).

ФУРГО́НЩИК *м.* фургонсы, фургон күсере.

ФУ́РИЯ *ж.* 1. *миф.* фурия (*боронғо Рим мифологияһында үс алыусы өс ҡатын аллаларҙың береһе*); 2. (*сварливая женщина*) усал ҡатын.

ФУРО́Р *м.* шау-шыулы уңыш.

ФУРУ́НКУЛ *м. мед.* һыҙлауыҡ.

ФУРУНКУЛЁЗ *м. мед.* һыҙлауыҡ баҫыу, фурункулёз.

ФУРЬЕРИ́ЗМ *м.* фурьеризм (*утопик социализм тәғлимәттәренең береһе*).

ФУТ *м.* фут (*оҙонлоҡ үлсәүе — 30,5 см*).

ФУТБО́Л *м.* футбол.

ФУТБОЛИ́СТ *м.* футболсы.

ФУТБО́ЛКА *ж.* футболка (*ҡыҫҡа еңле ҡайтарма яғалы бәйләм күлдәк*).

ФУТБО́ЛЬНЫЙ *прил.* футбол; **футбо́льный мяч** футбол тубы; **футбо́льная кома́нда** футбол командаһы.

ФУТЛЯ́Р *м.* футляр, ҡап, һауыт, ҡын, тышлыҡ; **футля́р для очко́в** күҙлек һауыты; ◇ **челове́к в футля́ре** футлярҙағы кеше (*үҙенең обывателдәрсә тар ҡарашына, мәнфәғәттәренә төрөнгән, яңылыҡтарҙан ҡурҡа торған кеше*).

ФУТУРИ́ЗМ *м.* футуризм (*сәнғәттә һәм әҙәбиәттә реализмде инҡар итеүсе формалистик йүнәлеш*).

ФУТУРИ́СТ *м.* футурист (*футуризмға эйәреүсе*).

ФУТУРИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* футуристик; **футуристи́ческие стихи́** футуристик шиғырҙар.

ФУТУРИ́СТКА *женск. р. к* **футури́ст.**

ФУТУРИ́СТСКИЙ *прил.* футуризм, футурист; **футури́стский журна́л** футуристәр журналы.

ФУФА́ЙКА *ж.* фуфайка.

ФУФУ́: на фуфу́ өҫтән-мөҫтән генә, арлы-бирле генә, нисек етте улай.

ФЫ́РКАНЬЕ *с. см.* **фы́ркать.**

ФЫ́РКАТЬ *несов.* **1.** бышҡырыу; **2.** *разг.* (*смеяться*) бырхылдау; **3.** *перен. разг.* (*выражать недовольство*) тырҫ-мырҫ килеү.

ФЫ́РКНУТЬ *сов.* **1.** *однокр.* бышҡырып ебәреү (*йәки ҡуйыу*); **2.** *однокр. разг.* (*рассмеяться*) бырх итеү; **3.** *перен. разг.* (*выразить недовольство*) тырҫ-мырҫ килеү.

ФЬОРД *м. см.* **фио́рд.**

ФЮЗЕЛЯ́Ж *м. ав.* фюзеляж (*самолёт корпусы*).

ФЮЙТЬ *межд. разг.* шыйҙы, шылды.

Х

ХАДЖИ́ *м. нескл.* хажи.

ХАКА́С *м.* хакас.

ХАКА́СКА *ж.* хакас ҡатын-ҡыҙы.

ХАКА́ССКИЙ *прил.* хакас, Хакасия; **хака́сский язы́к** хакас теле.

ХАКА́СЫ *мн.* хакастар.

ХА́КИ 1. *неизм. прил.* йәшкелт һоро; **2.** *с. нескл.* хаки (*йәшкелт һоро материя һәм кейем*).

ХА́ЛА *ж.* хала (*ишкән ҡалас*).

ХАЛА́Т *м.* **1.** (*восточный*) сапан; **узбе́кский хала́т** үзбәк сапаны; **2.** халат; **больни́чный хала́т** больница халаты.

ХАЛА́ТНОСТЬ *ж.* һалҡын ҡараш (*йәки ҡарау*).

ХАЛА́ТНЫЙ *прил.* һалҡын; **хала́тное отноше́ние к рабо́те** эшкә һалҡын ҡарау.

ХАЛВА́ *ж.* хәлүә.

ХАЛИ́Ф *м. ист.* хәлифә (*мосолмандарҙа дини һәм донъяуи башлыҡ*).

ХАЛИФА́Т *м. ист.* хәлифәлек (*башында хәлифә торған дәүләт*).

ХАЛТУ́РА *ж. разг.* **1.** (*побочный заработок*) кәсеп, еңел кәсеп; **2.** (*небрежная работа*) иренеп эшләгән эш.

ХАЛТУ́РИТЬ *несов. разг.* **1.** (*подрабатывать*) еңел юл менән аҡса табыу; **2.** (*небрежно работать*) иренеп (*йәки* өҫтән-мөҫтән) эшләү.

ХАЛТУ́РНЫЙ *прил. разг.* иренеп (*йәки* өҫтән-мөҫтән) эшләнгән; **халту́рная рабо́та** өҫтән-мөҫтән эшләнгән эш.

ХАЛТУ́РЩИК *м. разг.* иренеп (*йәки* өҫтән-мөҫтән) эшләүсе.

ХАЛТУ́РЩИЦА *женск. р. к* **халту́рщик.**

ХАЛЦЕДО́Н *м.* халцедон (*кварц төрө*).

ХАМ *м. бран.* ҡәбәхәт, битһеҙ, хам (*кеше*).

ХАМЕЛЕО́Н *м.* хамелеон (**1.** *төҫөн үҙгәртә ала торған һөйрәлеүсе хайуан;* **2.** *разг. үҙ мәнфәғәтенән сығып ҡарашын йәки фекерен йыш алмаштырыусы кеше*).

ХАМИ́ТЬ *несов. прост.* хамдарса ҡыланыу, тупаҫ ҡыланыу.

ХАМСА́ *ж.* хамса (*ваҡ балыҡ*).

ХА́МСКИЙ *прил. разг.* оятһыҙ, әшәке; **ха́мский посту́пок** оятһыҙ ҡыланыу.

ХА́МСТВО *с. разг.* оятһыҙлыҡ, әшәкелек, тупаҫлыҡ.

ХАН *м.* хан.

ХАНДРА́ *ж.* эс бошоу, бошонҡолоҡ, кәйефһеҙлек, күңел төшөнкөлөгө; **на него́ дово́льно ча́сто напада́ет хандра́** уның йыш ҡына эсе боша.

ХАНДРИ́ТЬ *несов.* эс бошоу, дәрт һүнеү, кәйефһеҙләнеү, күңел төшмәү.

ХАНЖА́ *м. и ж. разг.* монафиҡ, ике йөҙлө.

ХА́НЖЕСКИЙ, ХАНЖЕСКО́Й *прил.* монафиҡтарса, монафиҡ (*йәки* ике йөҙлө) кешегә хас булған; **ха́нжеско́е поведе́ние** монафиҡтарса ҡыланыу.

ХА́НЖЕСТВО, ХАНЖЕСТВО́ *с.* монафиҡлек, ике йөҙлөлөк.

ХА́НСКИЙ *прил.* хан; **ха́нское во́йско** хан ғәскәре.

ХА́НСТВО *с.* ханлыҡ.

ХА́НТЫ *м.* ханттар.

ХАНТЫ́ЙСКИЙ *прил.* хант; **ханты́йский язы́к** хант теле.

ХА́ОС *м.* ха́ос (*боронғо грек мифологияһында һәм философияһында донъя барлыҡҡа килеүҙән элек булған стихия*).

ХАО́С *м.* (*беспорядок*) хаос, буталсыҡлыҡ, сыуалсыҡлыҡ, тәртипһеҙлек.

ХАОТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* хаос, буталсыҡ, бытырыҡ, сыуалсыҡ, тәртипһеҙ.

ХАОТИ́ЧНОСТЬ *ж.* буталсыҡлыҡ, сыуалсыҡлыҡ, тәртипһеҙлек.

ХАОТИ́ЧНЫЙ *прил. см.* **хаоти́ческий.**

ХА́ПАТЬ *несов. см.* **ха́пнуть.**

ХА́ПНУТЬ *сов. кого-что и без доп., прост.* **1.** (*схватить*) тотоп (*йәки* эләктереп) алыу; **2.** (*украсть*) сәлдереү, урлап алыу.

ХАРАКИ́РИ *с. нескл.* харакири (*япон самурайҙарында — үҙ эстәрен хәнйәр менән ярып, үҙ-үҙҙәрен үлтереү ғәҙәте*).

ХАРА́КТЕР *м.* **1.** холҡ, тәбиғәт, характер, бәйел; **челове́к с твёрдым хара́ктером** әйткәненән ҡайтмаған, һүҙендә ныҡ тороусы кеше; **челове́к с мя́гким хара́ктером** йомшаҡ

тәбиғәтле кеше; **челове́к с круты́м хара́ктером** ҡаты тәбиғәтле кеше; 2. (көслө) ихтыяр, ныҡышмалылыҡ; **он челове́к с хара́ктером** ул ихтыярлы кеше; 3. (*вид, облик, качество*) төҫ, сифат; **хара́ктер по́чвы** тупраҡтың сифаты; 4. *лит., иск.* образ, тип; ✧ **вы́держать хара́ктер** *см.* **вы́держать; у него́ э́то в хара́ктере** уның холҡо шулай.

ХАРАКТЕРИЗОВА́ТЬ *сов. и несов. кого-что* 1. (*определить особенности*) характерләү, характеристика биреү; 2. (*составлять отличительные черты*) сифатлау, һүрәтләү, күрһәтеү.

ХАРАКТЕРИЗОВА́ТЬСЯ *несов.* 1. характерләнеү, айырылыу, айырылып тороу; **степны́е райо́ны характеризу́ются сухи́м кли́матом** дала районнары ҡоро климат менән айырылып тора; 2. *страд. к* **характеризова́ть** 1.

ХАРАКТЕРИ́СТИКА *ж.* характеристика (1. *кешенең йәки берәй нәмәнең билдәле сифаттарын, етешле һәм етешһеҙ яҡтарын һүрәтләү*; 2. *шул туралағы ҡағыҙ, документ*; 3. *мат. унарлы логарифмдең бөтөн өлөшө*; 4. *спец. берәй нәмәнең сифаттарын график юл менән күрһәтеү*).

ХАРАКТЕ́РНОСТЬ *ж.* характерлелек, үҙенә генә хаслыҡ.

ХАРАКТЕ́РНЫЙ *прил.* 1. үҙенсәлекле, үҙенә хас, үҙенә бер төрлө; **характе́рная черта́** (үҙенә) хас һыҙат; 2. *иск.* характерле (*билдәле бер осорға, халыҡҡа хас*); **характе́рные та́нцы** характерле тансалар.

ХА́РИУС *м.* бәрҙе (*балыҡ*).

ХА́РКАТЬ *несов. разг.* ҡаҡырыу.

ХА́РКНУТЬ *сов. и однокр.* ҡаҡырып ҡуйыу.

ХА́РТИЯ *ж.* хартия (1. *боронғо ҡулъяҙма*; 2. *полит. ҡайһы бер мөһим политик документтәрҙең исеме*).

ХАРЧЁВНЯ *ж. уст.* трактир, ашхана.

ХАРЧИ́ *мн.* (*ед.* **харч** *м.*) *прост.* аҙыҡ, аҙыҡ-түлек, аш-һыу, ашамлыҡ; **на свои́х харча́х** үҙ аҙығы менән.

ХАРЧО́ *с. нескл.* харчо (*итле аш*).

ХА́ТА *ж.* 1. хата, (балсыҡ) өй; 2. хата (*ҡайһы бер ауыл учреждениеләренең исеме*); **ха́та-лаборато́рия** хата-лаборатория; ✧ **моя́ ха́та с кра́ю** минең ҡыҫылышым юҡ.

ХА-ХА-ХА́ *межд.* ха-ха-ха (*шарҡылдап көлөү*).

ХА́ЯТЬ *несов. кого-что, прост.* хурлау, яманлау.

ХВАЛА́ *ж.* маҡтау, дан.

ХВАЛЕ́БНЫЙ *прил.* маҡтау; **хвале́бная песнь** маҡтау йыры; **хвале́бная речь** маҡтау һүҙе.

ХВАЛЁНЫЙ *прил. ирон.* маҡталған.

ХВАЛИ́ТЬ *несов. кого-что* маҡтау.

ХВАЛИ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **хва́статься;** 2. *страд. к* **хвали́ть.**

ХВА́СТАТЬ *несов. разг. см.* **хва́статься.**

ХВА́СТАТЬСЯ *несов.* маҡтаныу, ҡупырайыу, шапырыныу, лаф ороу; **он хва́стается, что всё успе́ет сде́лать** ул, бөтәһен дә эшләп өлгөрәм, тип маҡтана.

ХВАСТЛИ́ВОСТЬ *ж.* маҡтансыҡлыҡ.

ХВАСТЛИ́ВЫЙ *прил.* 1. (*склонный к хвастовству*) маҡтансыҡ, шапырыныусан, ҡупырыш; **хвастли́вый челове́к** маҡтансыҡ кеше; 2. (*содержащий в себе хвастовство*) маҡталыулы, маҡтанып әйтелгән; **хвастли́вый отве́т** маҡтанып әйтелгән яуап.

ХВАСТОВСТВО́ *с.* маҡтансыҡлыҡ, шапырыныу, ҡупырайыу.

ХВАСТУ́Н *м. разг.* маҡтансыҡ, ҡупырыш, ҡуҡыр, ҡоро ҡыуыҡ.

ХВАСТУ́НЬЯ *женск. р. к* **хвасту́н.**

ХВАТ *м. разг.* йылғыр, өлгөр, элгер, сос.

ХВАТА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* эләктерә (*йәки* тота) торған; **хвата́тельные о́рганы насеко́мых** бөжәктәрҙең тота торған ағзалары.

ХВАТА́ТЬ *несов.* 1. *кого-что* эләктереп (*йәки* тотоп) алыу; йәбешеү, эләктереү; **хвата́ть за́ руку** ҡулға йәбешеү; **хвата́ть кость** һөйәкте эләктереп алыу (*эт тураһында*); **хвата́ть зуба́ми** тешәкләү (*йылҡы тураһында*); 2. *кого* (*ловить*) ҡулға алыу, тотоу; 3. *что, разг.* (*поспешно приобретать*) алыу, йәбешеү; **хвата́ть что попа́ло** ни тура килһә шуға йәбешеү; 4. *см.* **хвати́ть** 2, 8, 9; ✧ **хвата́ть во́здух** йыш-йыш тын алыу; **хвата́ть на лету́** *см.* **лёт; э́того ещё не хвата́ло!** шул ғына етмәй ине!

ХВАТА́ТЬСЯ *несов.* 1. *за кого-что, разг.* тотоноу, тәрмәшеү, йәбешеү; **хвата́ться за го́лову** башты тотоу; **утопа́ющий хвата́ется за соло́минку** *посл.* һыуға батҡан һаламға йәбешкән; 2. *за что, перен.* (*начинать*) тотоноу, керешеү; **хвата́ться за всё** бөтәһенә лә бер юлы тотоноу; 3. *страд. к* **хвата́ть** 1—3.

ХВАТИ́ТЬ *сов.* 1. *разг. см.* **хвата́ть** 1; 2. *что, прост.* (*урвать*) алыу; **хвати́ть взя́тку** ришүәт (*йәки* взятка) алыу; 3. *что и без доп., прост.* (*выпить*) (тиҙ генә) эсеп ебәреү, төшөрөп алыу; **хвати́ть ли́шнее** артыҡ төшөрөп алыу; 4. *чего, перен. разг.* (*испытать*) күреү, татыу, (баштан) кисереү; **хвати́ть го́ря** ҡайғы кисереү; 5. *чего и без доп., разг.* (*допустить преувеличение*) үтә арттырып ебәреү, кәрәкһеҙ һүҙ әйтеп ташлау; 6. *кого-что, чем, прост.* (*ударить*) һуғыу, ҡундырыу, бәреү; **хвати́ть кулако́м по́ столу** йоҙроҡ менән өҫтәлгә һуғыу; 7. *кого-что, разг.* (*неожиданно поразить*) һуғыу, тейеү; **его́ хвати́л парали́ч** уны паралич һуҡҡан; **моро́зом хвати́ло посе́вы** *безл.* сәсеүлектәргә һыуыҡ тейгән; 8. *безл. чего* (*быть достаточным*) етеү, бәрәкәтле булыу; **э́того хва́тит на ме́сяц** был бер айға етә; **э́той кра́ски хвати́ло надо́лго** был буяу бәрәкәтле булды; 9. *безл. кого на что, разг.* (*оказаться в силах*) булдырыу, ҡулынан килеү; **его хва́тит на э́то де́ло** был эште ул булдыра алыр; ✧ **с меня́ хва́тит!** миңә етте!; **хвати́ть че́рез край** *см.* **край** I.

ХВАТИ́ТЬСЯ *сов. разг.* иҫкә төшөрөп эҙләй башлау, эҙләргә тотоноу; **хвати́ться ключе́й** асҡыстарҙы эҙләй башлау.

ХВА́ТКА *ж.* алым, таҫыл тотоу.

ХВО́ЙНЫЙ *прил.* 1. ылыҫ, энәле; **хво́йный за́пах** ылыҫ еҫе; **хво́йное мы́ло** ылыҫ һыуы ҡушылған һабын; 2. ылыҫлы, энәле; **хво́йные дере́вья** ылыҫлы ағастар; 3. *в знач. сущ.* **хво́йные** *мн. бот.* ылыҫлылар; ✧ **хво́йные ва́нны** ылыҫ һалынған ванна.

ХВОРА́ТЬ *несов. разг.* ауырыу, сирләү.

ХВО́РОСТ *м. собир.* 1. сытыр, сыбыҡ-сабыҡ, йәйек; **собира́ть хво́рост** сытыр йыйыу; **топи́ть хво́ростом** сыбыҡ-сабыҡ яғыу; 2. (*печенье*) кетерләүек.

ХВОРОСТИ́НА *ж.* ҡыу сыбыҡ.

ХВО́РЫЙ *прил. прост.* ауырыу, сырхау; **хво́рый челове́к** сырхау кеше.

ХВОРЬ *ж. прост.* ауырыу, сир.

ХВОСТ *м.* 1. ҡойроҡ; **ко́нский хвост** ат ҡойроғо; **хвост коме́ты** комета ҡойроғо; **хвост самолёта** самолёт ҡойроғо; 2. арт (яғы), артҡы өлөш, ос; **в хвосте́ по́езда** поездың артҡы вагонында; 3. *разг.* (*очередь*) сират; **хвост за биле́тами** билеткә сират; 4. *перен. разг.* (*остаток, задолженность*) ҡойроҡ (*ҡалдыҡ, ваҡытында бирелмәй ҡалған экзамен һ. б.*); ✧ **виля́ть хвосто́м** *см.* **виля́ть; наступи́ть на хвост** *кому* ҡойроҡҡа баҫыу; **плести́сь в хвосте́** ҡойроҡта һөйрәлеү, артта ҡалыу; **поджа́ть хвост** ҡойроғон ҡыҫыу, шым булыу; **показа́ть хвост** ҡойроҡто һыртҡа һалыу; **псу под хвост** һыуға һалыу, әрәм итеү.

ХВОСТА́ТЫЙ *прил.* ҡойроҡло; **хвоста́тые земново́дные** ҡойроҡло ер-һыу хайуандары.

ХВО́СТИК *м. уменьш.-ласк. от* **хвост;** ✧ **с хво́стиком** артығы менән; **ему́ пятьдеся́т с хво́стиком** уға артығы менән илле йәш.

ХВОСТОВО́Й *прил.* 1. ҡойроҡ; **хвостовы́е позвонки́** *анат.* ҡоймос; **хвостово́е опере́ние самолёта** самолёттың ҡойроҡ өлөшө; 2. ҡойроҡтағы, артҡы, арттағы; **хвостовы́е ваго́ны** артҡы вагондар.

ХВОЩ *м.* ыршсы үлән, ҡырҡбыуын; **полево́й хвощ** ҡыр ҡырҡбыуыны.

ХВО́Я *ж.* ылыҫ; **сосно́вая хво́я** ҡарағай ылыҫы.

ХЕ́РЕС *м.* херес (*вино*).

ХЕ-ХЕ-ХЕ́ *межд.* хе-хе (*көткелдәп көлөү*).

ХИБА́РА, ХИБА́РКА *ж. разг.* аласыҡ өй.

ХИ́ЖИНА *ж.* бәләкәй өй.

ХИ́ЛОСТЬ *ж. разг.* сибеклек.

ХИ́ЛЫЙ *прил. разг.* сибек, көсһөҙ, зәғиф, ҡом елек.

ХИМ- *ҡушма һүҙҙәрҙең «химия, химик» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **химкомбина́т** химия комбинаты; **химчи́стка** химик юл менән таҙартыу.

ХИМЕ́РА *ж.* 1. *миф.* химера (*боронғо грек мифологияһында ауыҙынан ут сәсеп торған арыҫлан башлы, кәзә кәүҙәле, йылан ҡойроҡло аждаһа*); 2. *перен.* буш өмөт, хыял.

ХИМЕРИ́ЧЕСКИЙ, ХИМЕРИ́ЧНЫЙ *прил. книжн.* буш, хыяли, бойомға ашылырлыҡ булмаған.

ХИМИЗА́ЦИЯ *ж. см.* **химизи́ровать; химиза́ция се́льского хозя́йства** ауыл хужалығын химиялаштырыу.

ХИМИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* химиялаштырыу, химик юл менән эшкәртеү; **химизи́ровать по́чву** тупраҡты химик юл менән эшкәртеү.

ХИ́МИК *м.* 1. химик, химия белгесе; 2. химик (*химия промышленносе эшсеһе*).

ХИМИКА́ЛИИ *только мн.* химикалиҙәр (*химик препараттар, продукттар*).

ХИМИКА́ТЫ *мн.* (*ед.* **химика́т** *м.*) *см.* **химика́лии.**

ХИМИ́ЧЕСКИЙ *прил. в разн. знач.* химия, химик; **хими́ческая лаборато́рия** химия лабораторияһы; **хими́ческий ана́лиз** химик анализ; **хими́ческий элеме́нт** химик элемент; **хими́ческие удобре́ния** химик ашламалар; ✧ **хими́ческие черни́ла** көрән ҡара.

ХИ́МИЯ *ж.* 1. химия; **органи́ческая хи́мия** органик химия; **неоргани́ческая хи́мия** органик булмаған химия; 2. (*качественный состав чего-л.*) химик состав; **хи́мия не́фти** нефттең химик составы.

ХИ́НА *ж. см.* **хини́н.**

ХИ́НДИ *м. нескл.* хинди (*Һиндстанда дәүләт теле*).

ХИНИ́Н *м.* хинин (*дарыу*).

ХИ́ННЫЙ *прил.* хинин, хининле; **хи́нный порошо́к** хинин порошогы; **хи́нное де́рево** хинин ағасы; **хи́нное мы́ло** хининле һабын.

ХИРЕ́ТЬ *несов. разг.* 1. һулыу, кибеү, ҡороу, шиңеү; **де́рево хире́ет** ағас ҡорой; 2. *перен.* (*приходить в упадок*) һүнеү, бөтөү, һүнә (*йәки* бөтә) барыу.

ХИРОМА́НТ *м.* хиромант, күрәҙәсе, күрәҙә ҡараусы.

ХИРОМА́НТИЯ *ж.* хиромантия, күрәҙәлек, күрәҙә ҡарау (*устағы йыйырсыҡҡа ҡарап йәнәһе яҙмышты әйтеп биреү*).

ХИРОМА́НТКА *женск. р. к* **хирома́нт.**

ХИРУ́РГ *м.* хирург.

ХИРУРГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* хирургия; **хирурги́ческая кли́ника** хирургия клиникаһы; **хирурги́ческое сре́дство** хирургия сараһы.

ХИРУРГИ́Я *ж.* хирургия.

ХИТИ́Н *м. биол.* хитин (*бөжәк, үрмәксе һ. б. ҡабын тәшкил итеүсе органик матдә*).

ХИТО́Н *м.* хитон (1. *боронғо гректәрҙә оҙон күлдәк;* 2. *балет артистәрендә еңһеҙ күлдәк*).

ХИТРЕ́Ц *м.* хәйләкәр.

ХИТРЕЦА́ *ж. разг.* хәйлә; **он не без хитрецы́** уның хәйләһе юҡ түгел.

ХИТРИ́НКА *ж. разг. см.* **хитреца́.**

ХИТРИ́ТЬ *несов.* 1. хәйләләү, хәйлә ҡороу; **что тут хитри́ть?** хәйләләп тораһы юҡ; 2. *разг.* (*проявлять ловкость*) уйлап табыу (*йәки* сығарыу), баш ватыу.

ХИТРОСПЛЕТЕ́НИЕ *с. книжн.* 1. (*вычурное изложение*) фекерҙе ҡатмарлы итеп әйтеү; 2. (*коварный замысел*) мәкерле (*йәки* хәйләле) уй.

ХИ́ТРОСТЬ *ж.* 1. хәйлә, хәйләкәрлек, мәкер, мәкерлек; **взять хи́тростью** хәйлә менән алдырыу; **пусти́ться на хи́трости** хәйлә ҡороу; 2. (*уловка*) мутлыҡ; 3. *разг.* (*сложность*) хикмәт; **хи́трость механи́зма** механизмдең хикмәте; **вот в чём хи́трость** бына ниҙә икән хикмәте; ✧ **не велика́ хи́трость** бер ҙа ауыр (*йәки* ҡыйын) түгел.

ХИТРОУ́МНЫЙ *прил.* 1. хәйләле, хәйләкәр, тапҡыр; 2. (*замысловатый*) хикмәтле, ҡатмарлы (*йәки* оҫта) итеп эшләнгән, серле; **хитроу́мный замо́к** ҡатмарлы итеп эшләнгән йоҙаҡ.

ХИ́ТРЫЙ *прил.* 1. хәйләле, хәйләкәр, мәкерле, мут; **хи́трый челове́к** хәйләкәр кеше; 2. *разг. см.* **хитроу́мный** 2.
ХИХИ́КАНЬЕ *с. см.* **хихи́кать.**
ХИХИ́КАТЬ *несов.* хихылдау.
ХИХИ́КНУТЬ *сов. и однокр.* хихылдап ҡуйыу.
ХИ-ХИ-ХИ́ *межд.* хи-хи (*хихылдап көләү*).
ХИЩЕ́НИЕ *с.* оғролоҡ, урлау; **раскры́ть хище́ние** оғролоҡто фаш итеү.
ХИ́ЩНИК *м. прям. и перен.* йыртҡыс.
ХИ́ЩНИЦА *ж.* (*о человеке*) йыртҡыс.
ХИ́ЩНИЧАТЬ *несов.* йыртҡысланыу, йыртҡыслыҡ итеү (*йәки* ҡылыу).
ХИ́ЩНИЧЕСКИЙ *прил.* 1. йыртҡыс; йыртҡыслыҡ; **хи́щнические инсти́нкты** йыртҡыслыҡ инстинкттәре; **хи́щнические пова́дки** йыртҡыстар ғәҙәте; 2. *перен.* йыртҡыстарса; **хи́щнический лов ры́бы** балыҡты йыртҡыстарса тотоу.
ХИ́ЩНИЧЕСТВО *с. прям. и перен.* йыртҡыслыҡ.
ХИ́ЩНЫЙ *прил.* 1. йыртҡыс; **хи́щные пти́цы** йыртҡыс ҡоштар; 2. *перен.* йыртҡыс (тарса), ҡомһоҙ; **хи́щный взгляд** ҡомһоҙ ҡараш.
ХЛАДНОКРО́ВИЕ *с.* һалҡын ҡанлылыҡ, тыныс тәбиғәтлелек; **сохрани́ть хладнокро́вие** һалҡын ҡанлылыҡты һаҡлау; **не теря́ть хладнокро́вия** тыныслыҡты юғалтмау.
ХЛАДНОКРО́ВНЫЙ *прил.* һалҡын ҡанлы, тыныс тәбиғәтле; **хладнокро́вный челове́к** һалҡын ҡанлы кеше.
ХЛАМ *м. собир.* иҫке-моҫҡо, алам-һалам; **вы́бросить весь хлам** бөтә иҫке-моҫҡоно сығарып ташлау.
ХЛАМИ́ДА *ж. шутл.* килешһеҙ оҙон кейем.
ХЛЕБ *м.* 1. икмәк; **ржано́й хлеб** арыш икмәге; 2. (*в зерне*) иген, ашлыҡ; **ози́мые хлеба́** ужымдар; **хлеб на корню́** урылмаған ашлыҡ; 3. *перен. разг.* тамаҡ туйҙырыу; **зараба́тывать себе́ на хлеб** тамаҡ туйҙырырлыҡ табыу; ◇ **насу́щный хлеб** ризыҡ; **перебива́ться с хле́ба на квас** ҡоро икмәк менән тороу; **хлеб да соль** аш тәмле булһын; **хле́б-со́ль** 1) (*угощение*) аш-һыу, ашамлыҡ; 2) (*попечение*) һый-хөрмәт.
ХЛЕБА́ТЬ *несов. что и без доп.* 1. (*пить большими глотками*) эсеү, һемереү; 2. *прост.* (*есть жидкое*) ашау, эсеү (ашты); **хлеба́ть суп** өйрә эсеү.
ХЛЕ́БЕЦ *м.* күмәс, бәләкәй икмәк; **хрустя́щие хле́бцы** кетерҙәтеп бешерелгән икмәк.
ХЛЕ́БНИЦА *ж.* икмәк тәрилкәһе (*йәки* табағы).
ХЛЕБНУ́ТЬ *сов.* 1. *однокр. что и без доп.* ашап алыу; 2. *что, чего, разг.* (*выпить*) эсеп (*йәки* йотоп) ебәреү; эсеү, төшөрөп алыу (*водки*); 3. *чего, перен. разг.* (*испытать*) баштан кисереү, күреү; **хлебну́ть го́ря** ҡайғы күреү.
ХЛЕ́БНЫЙ *прил.* 1. икмәк, ашлыҡ; **хле́бные кро́шки** икмәк вағы; **хле́бный амба́р** ашлыҡ амбары; **хле́бная печь** икмәк мейесе; 2. (*урожайный*) ашлыҡлы, икмәкле, иген уңған; **хле́бный год** иген уңған йыл; **хле́бный край** икмәкле яҡ; 3. *перен. разг.* (*выгодный*) файҙалы, табышлы.
ХЛЕБО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «икмәк, иген, ашлыҡ» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **хлеботорго́вля** икмәк сауҙаһы; **хлебоубо́рка** иген урып-йыйыу, ашлыҡ йыйыу.
ХЛЕБОБУ́ЛОЧНЫЙ *прил.* икмәк-булка.
ХЛЕБОЗАВО́Д *м.* икмәк заводы.
ХЛЕБОЗАГОТОВИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* иген әҙерләү; **хлебозаготови́тельная кампа́ния** иген әҙерләү кампанияһы.
ХЛЕБОЗАГОТО́ВКИ *мн.* (*ед.* **хлебозаготовка** *ж.*) иген әҙерләү.
ХЛЕБОКОПНИ́ТЕЛЬ *м. с.-х.* сүмәлә һалғыс (*машина*).
ХЛЕБОПА́ШЕСТВО *с.* игенселек, иген игеүселек.
ХЛЕБОПА́ШЕЦ *м.* игенсе, иген игеүсе.
ХЛЕБОПЁК *м.* икмәк бешереүсе.
ХЛЕБОПЕКА́РНЯ *ж.* икмәк бешереү йорто.
ХЛЕБОПЕЧЕ́НИЕ *с.* икмәк бешереү.
ХЛЕБОПРОДУ́КТЫ *мн.* (*ед.* **хлебопроду́кт** *м.*) ашлыҡ продукттары (*он, ярма һ. б.*).
ХЛЕБОПРОИЗВОДЯ́ЩИЙ *прил.* ашлыҡ бирә (*йәки* үҫтерә) торған; **хлебопроизводя́щий райо́н** ашлыҡ бирә торған район.
ХЛЕБОРЕ́ЗКА *ж.* 1. икмәк киҫкес (*ҡулайлама*); 2. *разг.* (*работница*) икмәк киҫеүсе ҡатын-ҡыҙ (*ашханала*).
ХЛЕБОРО́Б *м.* иген игеүсе.
ХЛЕБОРО́ДНЫЙ *прил.* иген үҫә торған, ашлыҡлы; **хлеборо́дный год** ашлыҡлы йыл; **хлеборо́дный край** иген үҫә торған яҡ.
ХЛЕБОСДА́ЧА *ж.* ашлыҡ (*йәки* иген) тапшырыу.
ХЛЕБОСО́Л *м.* һыйсыл, йомарт (*кеше*).
ХЛЕБОСО́ЛЬНЫЙ *прил.* һыйсыл, йомарт; **хлебосо́льный хозя́ин** һыйсыл хужа.
ХЛЕБОСО́ЛЬСТВО *с.* һыйсыллыҡ; йомартлыҡ.
ХЛЕВ *м.* аҙбар, аран, кәртә, һарай; **ове́чий хлев** һарыҡ араны; **коро́вий хлев** һыйыр аҙбары.
ХЛЕСТА́ТЬ *несов.* 1. *кого-что, по чему* һыҙырыу, һуғыу; ҡамсылау, сыбыртҡылау; **хлеста́ть ло́шадь кнуто́м** атты сыбыртҡылау; 2. *во что* (*ударять с силой*) бәреү; **дождь хле́щет в окно́** ямғыр тәҙрәгә бәрә; 3. (*о море, реке и т. п.*) тулҡыныу; 4. сорлау, сорлап ағыу; **кровь хле́щет из ра́ны** ҡан яранан сорлап аға.
ХЛЁСТКИЙ *прил.* 1. ауырттырып һыҙыра торған, әсе, һыйғыр; **хлёсткий кнут** һыйғыр ҡамсы; **хлёсткий ве́тер** әсе ел; 2. *перен.* әсе, үткер; **хлёсткие слова́** әсе һүҙҙәр.
ХЛЕСТНУ́ТЬ *сов. и однокр. кого-что, по чему* һыҙыра (*йәки* яндыра) тартып алыу, һыптырып алыу.
ХЛИ́ПКИЙ *прил. разг.* 1. (*непрочный, некрепкий*) ныҡ булмаған, тиҙ ватыла торған; 2. *перен.* (*слабый*) хәлһеҙ, насар; **хли́пкое здоро́вье** насар сәләмәтлек; 3. (*раз-*

жиженный) шыйыҡ; **хли́пкая грязь** шыйыҡ батҡаҡлыҡ.

ХЛОП I *межд.* **1.** *в знач. сказ. разг.* шап итеп һуғыу; **он хлоп кулако́м по́ столу** ул йоҙроғо менән өҫтәлгә шап итеп һуҡты; **2.** (*звук при ударе, выстреле*) шап, шалт (*һуғыу тауышы*).

ХЛОП II *м. разг.* (*хлопки*) бәреү (*йәки* һуғыу, ҡул сабыу, шаҡылдатыу) тауышы.

ХЛО́ПАНЬЕ *с. см.* **хло́пать; послы́шалось хло́панье** шап-шап иткән тауыш ишетелде.

ХЛО́ПАТЬ *несов.* **1.** *кого-что, по чему* (*ударять*) һуғыу, бәреү; **хло́пать по плечу́** ҡулбашына һуғыу; **2.** (*аплодировать*) ҡул сабыу, сәпәкәләү, сәпәкә итеү; **хло́пать арти́сту** артискә ҡул сабыу; **хло́пать в ладо́ши** сәпәкәләү; **3.** *чем* (*производить шум*) шапылдау, шапылдатыу, шап иттереү, тупылдатыу; **хло́пать дверьми́** ишекте шап иттереү; **хло́пать бичо́м** сыбыртҡы менән шап иттереү; ✧ **хло́пать глаза́ми** күҙ тупайтыу (*аптырап ҡарап тороу*); **хло́пать уша́ми** аңшайыу.

ХЛО́ПАТЬСЯ *несов. разг. см.* **хло́пнуться.**

ХЛО́ПЕЦ *м. прост.* егет, малай.

ХЛОПКО- *ҡушма һүҙҙәрҙең «мамыҡ» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **хлопкозаготовки** мамыҡ әҙерләү.

ХЛОПКОВО́Д *м.* мамыҡсылыҡ оҫтаһы.

ХЛОПКОВО́ДСТВО *с.* мамыҡсылыҡ.

ХЛОПКОВО́ДЧЕСКИЙ *прил.* мамыҡсылыҡ; **хлопково́дческий совхо́з** мамыҡсылыҡ совхозы.

ХЛО́ПКОВЫЙ *прил.* мамыҡ; **хло́пковое ма́сло** мамыҡ майы; **хло́пковое се́мя** мамыҡ орлоғо.

ХЛОПКОКОМБА́ЙН *м.* мамыҡ йыйыу комбайны.

ХЛОПКООЧИСТИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* мамыҡ таҙарта торған, мамыҡ таҙартыу; **хлопкоочисти́тельный заво́д** мамыҡ таҙартыу заводы.

ХЛОПКОПРЯДЕ́НИЕ *с.* мамыҡ иләү.

ХЛОПКОПРЯДИ́ЛЬНЫЙ *прил.* мамыҡ иләй торған, мамыҡ иләү; **хлопкопряди́льная маши́на** мамыҡ иләү машинаһы.

ХЛОПКОРО́Б *м.* мамыҡ игеүсе.

ХЛОПКОСЕ́ЮЩИЙ *прил.* мамыҡ игеүсе; **хлопкосе́ющий райо́н** мамыҡ игеүсе район.

ХЛОПКОУБО́РКА *ж.* мамыҡ йыйыу.

ХЛОПКОУБО́РОЧНЫЙ *прил.* мамыҡ йыйыу; **хлопкоубо́рочная маши́на** мамыҡ йыйыу машинаһы.

ХЛО́ПНУТЬ *сов. и однокр. см.* **хло́пать.**

ХЛО́ПНУТЬСЯ *сов. и однокр.* лап (*йәки* лып, тап, туп, тып, шап) итеп төшөү; **хло́пнуться на зе́млю** ергә лап итеп төшөү.

ХЛО́ПОК *м.* мамыҡ; **хло́пок-сыре́ц** сей (*йәки* эшкәртелмәгән) мамыҡ; **длинноволокни́стый хло́пок** оҙон сүсле мамыҡ.

ХЛОПО́К *м.* **1.** (*звук*) һуғыу (*йәки* атыу) тауышы; **2.** *мн.* **хлопки́** (*аплодисменты*) ҡул сабыу, сәпәкәләү.

ХЛОПОТА́ТЬ *несов.* **1.** мәшәкәтләнеү; **не хлопочи́те** мәшәкәтләнмәгеҙ; **2.** *о чём* (*прилагать усилия*) юллау, артынан йөрөү, ҡайғыртыу; **хлопота́ть о рабо́те** эш артынан йөрөү; **3.** *за кого* (*стараться оказать содействие*) ярҙам итергә тырышыу, юллап йөрөү, (*берәйһе өсөн*) үтенеп һорау; **хлопота́ть за прия́теля** дуҫына ярҙам итергә тырышыу.

ХЛОПОТЛИ́ВОСТЬ *ж.* мәшәкәтлелек, ҡайғыртыусанлыҡ, хәстәрлелек; **проявля́ть изли́шнюю хлопотли́вость** бушҡа мәшәкәтләнеү.

ХЛОПОТЛИ́ВЫЙ *прил.* **1.** (*затруднительный*) мәшәкәтле; **хлопотли́вое де́ло** мәшәкәтле эш; **2.** (*суетливый*) мәшәкәтле, тынғыһыҙ; **хлопотли́вый хозя́ин** тынғыһыҙ хужа.

ХЛО́ПОТНЫЙ *прил. разг. см.* **хлопотли́вый** 1.

ХЛОПОТУ́Н *м. разг.* мәшәкәтле (*йәки* ҡайғыртыусан, хәстәрле) кеше.

ХЛОПОТУ́НЬЯ *женск. р. к* **хлопоту́н.**

ХЛО́ПОТЫ *только мн.* мәшәкәт, ҡамасау; **хло́поты по хозя́йству** хужалыҡ мәшәкәте; **наде́лать хлопо́т** мәшәкәт эшләү; ✧ **хлопо́т по́лон рот** *см.* **рот.**

ХЛОПУ́ШКА *ж.* **1.** (*для мух*) шаплаҡ; **2.** (*игрушка*) шапылдатҡыс (уйынсыҡ); **3.** *бот.* (*сорняк*) шөңгөрҙәк; **4.** *тех.* хлопушка (*торбапроводтарҙа үҙенән-үҙе ябыла торған ҡапҡас*).

ХЛОПЧА́ТНИК *м.* мамыҡ ҡыуағы, пахта.

ХЛОПЧАТОБУМА́ЖНЫЙ *прил.* кизе-мамыҡ; **хлопчатобума́жная промы́шленность** кизе-мамыҡ промышленносе; **хлопчатобума́жная ткань** кизе-мамыҡ туҡыма.

ХЛОПЧА́ТЫЙ *прил.*: **хлопча́тая бума́га** *уст.* 1) *см.* **хлопча́тник;** 2) (*изделие из хлопка*) кизе-мамыҡ нәмәләр.

ХЛО́ПЬЯ *только мн.* киҫәк, йомғаҡ, ялбыр; **снег идёт хло́пьями** ябалаҡлап ҡар яуа; **кукуру́зные хло́пья** кукуруз киҫәктәре.

ХЛОР *м.* хлор (*химик элемент, тонсоҡторғос газ*).

ХЛОРИ́РОВАНИЕ *с. см.* **хлори́ровать.**

ХЛОРИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* **1.** (*очистить хлором*) хлорлау; **хлори́ровать во́ду** һыуҙы хлорлау; **2.** (*ввести хлор*) хлорлау.

ХЛО́РИСТЫЙ *прил.* хлорлы; **хло́ристый на́трий** хлорлы натрий (*аш тоҙо*); **хло́ристый эти́л** хлорлы этил.

ХЛО́РНЫЙ *прил.* хлор, хлорлы; **хло́рная кислота́** хлор кислотаһы; **хло́рная и́звесть** хлорлы эзбиз.

ХЛОРО́З *м.* хлороз (**1.** *мед. ҡан аҙлыҡ ауырыуы;* **2.** *бот. үҫемлек япраҡтарында йәшел төҫөн юғалтыу ауырыуы*).

ХЛОРОФИ́ЛЛ *м.* хлорофилл (*үҫемлектәргә йәшел төҫ бирә торған матдә*).

ХЛОРОФИ́ЛЛОВЫЙ *прил.*: **хлорофи́лловые зёрна** *бот.* хлорофилл бөртөктәр.

ХЛОРОФО́РМ *м.* хлороформ (*төҫһөҙ, тиҙ осоп бөтөүсән шыйыҡлыҡ*).

ХЛОРОФОРМИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого, мед.* хлороформ еҫкәтеп йоҡлатыу.

ХЛОРПИКРИ́Н *м. хим.* хлорпикрин (*шыйыҡлыҡ, ағыулы матдә*).

ХЛЫ́НУТЬ *сов.* **1.** эркелеп (*йәки* сорлап, урғып) аға башлау; ташып (*йәки* атылып) сығыу; ҡойоп яуыу; ағылыу; **дождь хлы́нул** ямғыр ҡойоп яуа башланы; **кровь хлы́нула из ра́ны** яранан ҡан сорлап аға башланы; **слёзы хлы́нули из глаз** күҙҙән йәштәр аты-

лып сыҡты; **во́лны хлы́нули на бе́рег** тулҡындар ярҙан ташып сыҡты; **2.** (*о толпе*) ябырылыу, эркелеп ағыу.

ХЛЫСТ I *м.* **1.** (*прут*) шыйыҡ (*йәки* һыйғыр) сыбыҡ; **2.** (*плётка*) сыбыртҡы, ҡамсы.

ХЛЫСТ II *м. прост. см.* **хлыщ.**

ХЛЫЩ *м.* фырт егет.

ХЛЮПАТЬ *несов.* **1.** *разг.* быстырҙау, ласҡылдау, лысҡылдау, сапылдау, сәпелдәү, шурҡылдау, быстыр-быстыр (*йәки* лас-лос, лыс-лос, сап-соп, сәп-сөп, шурҡ-шурҡ) итеү; **под нога́ми хлю́пает грязь** аяҡ аҫтында батҡаҡ лысҡылдап ята; **2.** *прост.* (*идти*) быстырҙатыу, ласҡылдатыу, лысҡылдатыу, сапылдатыу, шурҡылдатыу, быстыр-быстыр (*йәки* лас-лос, сап-соп, шурҡ-шурҡ) килеү; **хлю́пать по гря́зи** батҡаҡты сапылдатыу; **3.** *прост.* (*плакать*) һыңҡылдап илау; ◇ **хлю́пать но́сом** мышҡылдау, мышҡ-мышҡ килеү.

ХЛЯБЬ *ж.* (*грязь*) батҡаҡ, батҡыл урын (*йәки* ер).

ХЛЯ́СТИК *м.* хлястик (*кейем биллеге*).

ХМ *межд.* һем.

ХМЕЛЕВО́Й *прил.* ҡомалаҡ; **хмелевы́е дро́жжи** ҡомалаҡ сүпрәһе.

ХМЕЛЁК *м.*: **(быть) под хмелько́м** ҡыҙмаса булыу.

ХМЕЛЕ́ТЬ *несов. разг.* иҫерeү.

ХМЕЛЬ I *м.* (*растение*) ҡомалаҡ.

ХМЕЛЬ II *м.* (*состояние опьянения*) иҫереү, иҫереклек хәле.

ХМЕ́ЛЬНИК *м.* ҡомалаҡлыҡ.

ХМЕЛЬНО́Й *прил.* **1.** (*нетрезвый*) иҫерек; **хмельно́й челове́к** иҫерек кеше; **2.** (*опьяняющий*) иҫерткес, иҫертә торған; **хмельны́е напи́тки** иҫерткес эсемлектәр; **3.** *в знач. сущ.* **хмельно́е** *с.* иҫерткес эсемлек.

ХМУ́РИТЬ *несов. что* (сырай) һытыу, йыйырыу; **хму́рить бро́ви** ҡаш йыйырыу; **хму́рить лицо́** сырай һытыу; **хму́рить лоб** маңлай йыйырыу.

ХМУ́РИТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **хму́рить;** **2.** *перен.* биҙләп (*йәки* йонсоуланып, болотлап боҙолоп) тороу; **не́бо хму́рится** көн биҙләп тора.

ХМУ́РЫЙ *прил.* **1.** һытыҡ, (ҡараңғы) сырайлы, бойоҡ; **хму́рый челове́к** ҡараңғы сырайлы кеше; **2.** *перен.* (*пасмурный*) биҙле, болотло, йонсоу; тоноҡ, һытыҡ; **хму́рое у́тро** йонсоу иртә; **хму́рое не́бо** болотло күк.

ХМЫ́КАТЬ *несов. разг.* һем-һем итеү.

ХМЫ́КНУТЬ *сов. и однокр. см.* **хмы́кать.**

ХНА *ж.* ҡына (*асыҡ ҡыҙыл буяу*).

ХНЫ́КАНЬЕ *с. см.* **хны́кать.**

ХНЫ́КАТЬ *несов. разг. прям. и перен.* хымхылдау, һыңҡылдау.

ХО́БОТ *м.* **1.** томшоҡ; **хо́бот слона́** фил томшоғо; **2.** *воен.* хобот (*туп лафетенең артҡы өлөшө*).

ХОБОТНО́Й *прил. зоол.* **1.** томшоҡло; **2.** *в знач. сущ.* **хоботны́е** *мн.* томшоҡлолар (*мәҫ. фил*).

ХОБОТО́К *м.* **1.** *уменьш.-ласк. от* **хо́бот** 1; **2.** *зоол.* томшоҡ (*бөжәктәрҙә*).

ХОД *м.* **1.** (*движение*) йөрөш, йөрөү, барыу; үрләү ваҡыты (*рыбы*); йөрөм (*лошади*); **ход по́езда** поезд йөрөшө; **во вре́мя хо́да по́езда** поезд барғанда; **ход вперёд** алға барыу; **ти́хий ход** яй йөрөү, аҡрын барыу; **дать за́дний ход** артҡа сигенеү, сигенеп йөрөү; **ход плане́т** планеталар йөрөшө; **весе́нний ход ры́бы** балыҡтың яҙғы үрләү ваҡыты; **два часа́ хо́ду** ике сәғәтлек юл; **2.** *тех.* (*работа механизма*) эшләү, барыу; йөрөш, йөрөү; **ход по́ршня** поршень йөрөшө; **холосто́й ход** буш йөрөш; **пла́вный ход мото́ра** моторҙың талғын эшләүе; **ход руля́** руль йөрөшө; **ход часо́в** сәғәт йөрөшө; **3.** *перен.* (*развитие, течение*) барыш, үсеш, ағыш, алға китеш, үтеү; **в хо́де борьбы́** көрәш барышында; **ход мы́слей** фекерҙәр ағышы; **ход боле́зни** ауырыуҙың үтеүе; **4.** (*вход, проход*) барыу (*йәки* инеү) юлы, ишек; **пара́дный ход** парадный ишек; **потайно́й ход** йәшерен юл; **ход со двора́** йорттан инеү юлы; **5.** (*коридор, тоннель*) үткәүел; **6.** (*в игре*) сығыу, йөрөү; **ваш ход** һеҙгә йөрөргә; **чей ход?** кем сыға?; **ход пе́шкой** пешка менән йөрөү; **ход конём** ат менән йөрөү; **7.** *перен.* (*манёвр, приём*) алым, ысул, юл; **дипломати́ческий ход** дипломатик алым; **8.** күсәр, табан, ҡуласа; **пере́дний ход теле́ги** арбаның алғы күсәре; **коля́ска на рези́новом ходу́** шин менән йөрөй торған коляска (*көймәле арба*); **на желе́зном ходу́** тимер табанлы; **на гу́сеничном ходу́** ҡарышлауыҡ табанлы; ◇ **дать ход** *чему* 1) (*начать движение*) йөрөтә (*йәки* эшләтә) башлау; 2) (*направить*) юнәлтеү; **знать все ходы́ и вы́ходы** *см.* **вы́ход; на ходу́** барғанда, аяғөҫтө; **свои́м хо́дом идти́** үҙ юнәлеше менән барыу; **не дать хо́ду** *кому* юл бирмәү, ҡыҫыу, күтәрмәү, үрләтмәү; **пойти́ в ход** ҡулланыла башлау; **пусти́ть в ход** ҡуллана (*йәки* файҙалана) башлау; **хо́ду (дать)** шылыу, тайыу.

ХОДА́ТАЙ *м.* **1.** (*защитник*) юллаусы; **2.** *уст.* (*поверенный*) вәкил, юллап йөрөүсе; **хода́тай по дела́м** эш юллап йөрөүсе.

ХОДА́ТАЙСТВО *с.* **1.** юллау, һорау, үтенеү, үтенес; **удовлетвори́ть хода́тайство** үтенесте ҡәнәғәтләндереү; **2.** (*документ*) үтенес ҡағыҙы.

ХОДА́ТАЙСТВОВАТЬ *несов.* **1.** *о ком-чём, за кого-что* юллау, үтенеү, үтенеп һорау; **2.** *уст.* (*вести дела*) юллап йөрөү.

ХО́ДИКИ *только мн. разг.* герле сәғәт.

ХОДИ́ТЬ *несов.* **1.** йөрөү, барыу; **ходи́ть по ко́мнате** бүлмә эсендә йөрөү; **ходи́ть по у́лице** урам буйлап йөрөү; **2.** (*о поезде, пароходе и т. п.*) йөрөү; **3.** (*посещать*) йөрөү, барыу, барып йөрөү; килеү; **ходи́ть в теа́тр** театрға йөрөү; **4.** (*быстро двигаться по поверхности*) шыуыу; **5.** йөрөү, таралыу; **хо́дят слу́хи** һүҙ (*йәки* хәбәр) йөрөй; **6.** (*колыхаться, дрожать*) сайҡалыу, һелкенеү; **пол хо́дит под нога́ми** иҙән йөрөгәндә һелкенеп тора; **7.** (*о часах*) йөрөү; **часы́ хо́дят хорошо́** сәғәт яҡшы йөрөй; **8.** (*быть в употреблении*) баһаланыу, ҡулланыуҙа булыу, йөрөү; **в старину́ в ка́честве де́нежных едини́ц ходи́ли меха́** борон заманда аҡса берәмеге булып йәнлек тиреләре йөрөтөлгән; **9.** *за кем-чем* (*заботиться,*

ухаживать) ҡарау; **ходи́ть за больны́м** ауырыуҙы ҡарау; **ходи́ть за ло́шадью** ат ҡарау; 10. *разг.* (*быть кем-л.*) булып тороу (*йәки* эшләү); **ходи́ть в председа́телях** председатель булып эшләү; 11. (*носить какую-л. одежду*) кейеү, (кейеп) йөрөү; **ходи́ть в шу́бе** тун кейеп йөрөү; **ходи́ть босико́м** яланаяҡ йөрөү; 12. (*в игре*) йөрөү, сығыу, сығыш яһау; **ходи́ть с короля́** король менән йөрөү; 13. *за кем-чем, на кого-что* (*охотиться*) йөрөү, барыу; **ходи́ть на медве́дя** айыуға йөрөү; ✧ **по стру́нке ходи́ть** *см.* **стру́нка; ходи́ть го́голем** ҡупырайып йөрөү; **ходи́ть под себя́** аҫҡа ебәреү.

ХО́ДКИЙ *прил. разг. см.* **ходово́й** 3.

ХОДОВО́Й *прил.* 1. *спец.* йөрөш; **ходовы́е ка́чества самолёта** самолёттың йөрөш сифаттары; 2. *спец.* ҡуҙғалыусан, йөрөмлө; **ходово́й механи́зм** йөрөмлө механизм; 3. *разг.* үтемле (*о товаре*); ҡулланыла торған (*о словах, выражениях*).

ХОДО́К *м.* 1. йәйәүле, йәйәү кеше; **он был хоро́шим ходоко́м** ул йәйәү йөрөргә шәп ине; 2. (*выборное лицо*) йөргөнсө, юллап йөрөүсе, ходок (*крәҫтиәндәр араһынан һайланған кеше*).

ХОДУ́ЛИ *мн.* (*ед.* **ходу́ля** *ж.*) (*оҙон итеп яһалған*) ағас аяҡ; **ходи́ть на ходу́лях** ағас аяҡта йөрөү.

ХОДУ́ЛЬНЫЙ *прил.* яһалма, тәбиғи түгел; маҡтансыҡ, ҡуҡыр; **ходу́льное выраже́ние** яһалма һүҙ.

ХОДУ́Н *м. разг.*: **ходуно́м ходи́ть** һелкенеү, тетрәү, ҡалтырау; **пол ходуно́м хо́дит** иҙән һелкенеп тора.

ХОДЬБА́ *ж.* йөрөш, йөрөү; **уста́ть от ходьбы́** йөрөп арыу; **полчаса́ ходьбы́** ярты сәғәтлек юл.

ХОДЯ́ЧИЙ *прил.* 1. *разг.* йөрөй (ала) торған, йөрөп; **ходя́чий больно́й** йөрөп ауырыған кеше; 2. (*обычный*) киң таралған, ҡулланыла торған; **ходя́чее выраже́ние** киң таралған әйтем; 3. *перен. ирон.* (*олицетворённый*) торғаны менән; **ходя́чая доброде́тель** торғаны менән тоғролоҡло (*кеше хаҡында*).

ХОЖДЕ́НИЕ *с. см.* **ходи́ть** 1—3; **хожде́ние по го́роду** ҡалала йөрөү; ✧ **име́ть хожде́ние** ҡулланылыу, йөрөтөлөү, тотолоу; **хожде́ние по му́кам** ғазап сигеп йөрөү, яфа күреп йөрөү.

хожу́ *наст. вр. от* **ходи́ть.**

ХОЗ- *ҡушма һүҙҙәрҙең «хужалыҡ» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **хоздогово́р** хужалыҡ договоры; **хозча́сть** хужалыҡ бүлеге.

-ХО́З *м. ҡыҫҡартылған ҡушма һүҙҙәрҙең «хужалыҡ» мәғәнәһен аңлатҡан икенсе өлөшө, мәҫ.* **колхо́з** коллектив хужалыҡ; **совхо́з** совет хужалығы.

ХОЗА́РСКИЙ *прил.* хазар; **хоза́рское ца́рство** хазар батшалығы.

ХОЗА́РЫ *мн.* хазарҙар.

ХОЗРАСЧЁТ *м.* (**хозя́йственный расчёт**) хозрасчёт (*үҙ сығымын үҙе ҡаплау нигеҙенә ҡороп, планлы хужалыҡ алып барыу*).

ХОЗРАСЧЁТНЫЙ *прил.* хозрасчётлы, хозрасчёттағы; **хозрасчётные предприя́тия** хозрасчёттағы предприятиеләр.

ХОЗЯ́ИН *м.* 1. *в разн. знач.* хужа, эйә; **хозя́ин кни́ги** китап эйәһе; **хоро́ший хозя́ин** яҡшы хужа; **хозя́ин и го́сти** хужа менән ҡунаҡтар; **хозя́ин до́ма** өй хужаһы; **хозя́ин свое́й судьбы́** үҙ яҙмышының хужаһы; 2. *прост.* (*муж*) ир.

ХОЗЯ́ЙКА *ж.* 1. *женск. р. к* **хозя́ин** 1; 2. *прост.* (*жена*) хужа ҡатыны, хужабикә; ✧ **дома́шняя хозя́йка** хужабикә; **сестра́-хозя́йка** сестра-хозяйка (*больницала, балалар баҡсаһында һ. б. хужалыҡ эше алып барған кеше*).

ХОЗЯ́ЙНИЧАТЬ *несов.* 1. (*вести хозяйство*) хужалыҡ алып барыу, хужалыҡ итеү; 2. (*заниматься домашним хозяйством*) йорт ҡарау, йорт эштәре менән шөғөлләнеү; 3. (*бесцеремонно распоряжаться*) хужа булыу, хужалыҡ итеү; **хозя́йничать в чужо́м до́ме** кеше өйөндә хужа булыу.

ХОЗЯ́ЙСКИЙ *прил.* хужа, хужаларса, хужа булып; **хозя́йский сын** хужа улы; **хозя́йское отноше́ние** хужаларса мөнәсәбәт; ✧ **де́ло хозя́йское** үҙең беләһең, үҙең теләгәнсә эшлә.

ХОЗЯ́ЙСТВЕННИК *м.* хужалыҡсы (*учреждениенең, предприятиенең хужалыҡ эштәрен алып барыусы*).

ХОЗЯ́ЙСТВЕННОСТЬ *ж.* хужалыҡсыллыҡ, һаҡлылыҡ; **прояви́ть большу́ю хозя́йственность** үҙенең хужалыҡсыллығын күрһәтеү, ҙур һаҡлыҡ менән тотоноу.

ХОЗЯ́ЙСТВЕННЫЙ *прил.* 1. хужалыҡ; **хозя́йственная жизнь страны́** илдең хужалыҡ тормошо; 2. (*расчётливый*) хужалыҡсыл; **хозя́йственный челове́к** хужалыҡсыл кеше; 3. (*рациональный, безубыточный*) һаҡлыҡлы, хужалыҡ, файҙалы; **хозя́йственный спо́соб ремо́нта** хужалыҡ юлы менән ремонтлау; 4. (*служащий для ведения хозяйства*) хужалыҡ; **хозя́йственный инвента́рь** хужалыҡ кәрәк-яраҡтары; **хозя́йственное мы́ло** кер һабыны; 5. (*властный*) хужаларса, хужа булыу, хужаларға хас; **хозя́йственный тон** хужаларға хас тон.

ХОЗЯ́ЙСТВО *с.* хужалыҡ; **социалисти́ческое хозя́йство** социалистик хужалыҡ; **наро́дное хозя́йство** халыҡ хужалығы; **се́льское хозя́йство** ауыл хужалығы; **обзавести́сь хозя́йством** хужалыҡ булдырыу.

ХОККЕИ́СТ *м.* хоккеист.

ХОККЕ́Й *м.* хоккей.

ХОККЕ́ЙНЫЙ *прил.* хоккей; **хокке́йная кома́нда** хоккей командаһы.

ХО́ЛЕНЫЙ *прил.* иркә, наҙлы; бөхтә, йомшаҡ; **хо́леные ру́ки** йомшаҡ ҡулдар.

ХОЛЕ́РА *ж.* ваба, холера.

ХОЛЕ́РИК *м.* холерик (*ҡыҙыу, ярһыу кеше*).

ХОЛЕРИ́ЧЕСКИЙ *прил.* холерик; **холери́ческий темпера́мент** холерик темперамент.

ХОЛЕ́РНЫЙ *прил.* 1. ваба, холера, холералы; **холе́рный вибрио́н** холера вибрионы (*бактерияһы*); **холе́рный год** холера йылы; 2. (*заболевший холерой*) ваба менән ауырыусы.

ХОЛЕЦИСТИ́Т *м. мед.* холецистит (*үт ҡыуығының ауырыуы*).

ХО́ЛИТЬ *несов. кого-что* иркәләп ҡарау, тәрбиәләү; таҙа тотоу, наҙлау; **хо́лить ло́шадь** атты иркәләп ҡарау.

ХО́ЛКА *ж.* мунда.

ХОЛЛ *м.* холл (*гостиницала, театрҙа, кинола һ. б. йыйылыш үткәреү йәки көтөп тороу залы*).

ХОЛМ *м.* ҡалҡыулыҡ, түбә.

ХО́ЛМИК *м. уменьш. от* **холм**; түбәсек.

ХОЛМИ́СТЫЙ *прил.* ҡалҡыулы, түбәле; **холми́стая ме́стность** ҡалҡыулы урын.

ХО́ЛОД *м.* 1. һыуыҡ, һалҡын, һыуыҡлыҡ, һалҡынлыҡ; **прийти́ с хо́лода** һыуыҡтан килеү (*йәки* кереү); **соба́чий хо́лод** әсе һыуыҡ; 2. *мн.* **холода́** һалҡындар, һыуыҡтар; **наступи́ли холода́** һыуыҡтар башланды; 3. (*ощущение озноба*) һыуыныу (*тәнгә ҡарата*); **броса́ет то в жар, то в хо́лод** тәне бер ҡыҙа, бер һыуына; 4. *перен.* (*равнодушие, безразличие*) һалҡын ҡараш; иғтибарһыҙлыҡ; **от него́ ве́ет хо́лодом** *безл.* ул бик һалҡын ҡарашлы кеше.

ХОЛОДА́ТЬ *несов. безл.* һалҡынайтыу, һыуытыу; **начина́ет холода́ть** көн һалҡынайта башлай.

ХОЛОДЕ́ТЬ *несов.* 1. һыуыныу, һалҡынайыу, туңыу; **ру́ки холоде́ют** ҡул туңа; 2. ҡот осоу; **холоде́ть от у́жаса** ҡурҡыуҙан ҡот осоу.

ХОЛОДЕ́Ц *м. разг.* ҡойка (*ашамлыҡ*).

ХОЛОДИ́ЛЬНИК *м.* холодильник, һыуытҡыс (1. *тиҙ боҙолоусан ашантыны һаҡлау өсөн яһалған түбән температуралы бина һ. б.*; 2. *машинаның берәй нәмәне һыуытыу өсөн яһалған өлөшө*).

ХОЛОДИ́ЛЬНЫЙ *прил. спец.* һыуытҡыс; **холоди́льная ка́мера** һыуытҡыс камера.

ХОЛОДИ́ТЬ *несов. что, разг.* һыуытыу, һалҡынайтыу; **мя́та холоди́т во рту́** бөтнөк ауыҙҙы һалҡынайта.

ХО́ЛОДНО *нареч.* 1. (*равнодушно*) һалҡын; **хо́лодно отнести́сь к чему́-либо** берәй нәмәгә һалҡын ҡарау; 2. *в знач. сказ. безл.* (*о холодной погоде*) һалҡын; **сего́дня хо́лодно** бөгөн (көн) һалҡын; 3. *в знач. сказ. безл. кому* һалҡын, һыуыҡ; **мне хо́лодно** миңә һыуыҡ.

ХОЛОДНОКРО́ВНЫЙ *прил. зоол.* һыуыҡ ҡанлы (*мәç. балыҡ, тәлмәрйен һ. б.*).

ХО́ЛОДНОСТЬ *ж.* һалҡынлыҡ, иғтибарһыҙлыҡ.

ХОЛО́ДНЫЙ *прил.* 1. һалҡын, һыуыҡ; **холо́дная пого́да** һыуыҡ көн; **холо́дный чула́н** һалҡын солан; **холо́дная кварти́ра** һалҡын квартира; **холо́дная зима́** һалҡын ҡыш; **холо́дная вода́** һалҡын һыу; 2. (*об одежде*) йоҡа (*йылыһы булмаған*); **холо́дное пальто́** йоҡа пальто; 3. һыуыҡ; **холо́дный чай** һыуыҡ сәй; **холо́дные блю́да** һыуыҡ блюдолар; 4. *в знач. сущ.* **холо́дное** *с.* ҡойка; **ры́бное холо́дное** балыҡ ҡойҡаһы; 5. *геогр.* һалҡын; **холо́дный по́яс** һалҡын бүлкәт; 6. *перен.* (*лишённый страстности*) һалҡын, дәртһеҙ, ҡомарһыҙ; **холо́дное се́рдце** һалҡын йөрәк; 7. *перен.* һалҡын, баçынҡы; **холо́дный взгляд** һалҡын ҡараш; 8. (*производимый без нагревания*) ҡыҙҙырмайынса, һалҡын хәлдә эшкәртелгән; **холо́дная обрабо́тка мета́ллов** металдарҙы ҡыҙҙырмайынса (һалҡын хәлдә) эшкәртеү; ◇ **холо́дная война́** һалҡын һуғыш, утһыҙ һуғыш; **холо́дное ору́жие** һалҡын ҡорал (*штык, ҡылыс, һөңгө һ. б.*); **холо́дный сапо́жник** урамда эшләп торғусы итексе.

ХОЛОДО́К *м. разг.* 1. һалҡын, һалҡынса, еләç; һалҡын(са) (*йәки* күләгәле) урын; **у́тренний холодо́к** иртәнге һалҡын; **сиде́ть в холодке́** һалҡынса урында ултырыу; 2. (*ощущение лёгкого озноба*) ҡалтыраныу; **по те́лу пробежа́л холодо́к** тән ҡалтыранып ҡуйҙы; 3. *перен.* (*отчуждённость, равнодушие*) ситләшеү, һалҡынлыҡ; **холодо́к в отноше́ниях** һалҡын мөнәсәбәттә булыу.

ХОЛОДОСТО́ЙКИЙ, ХОЛОДОУСТО́ЙЧИВЫЙ *прил.* һыуыҡҡа сыҙамлы, һалҡынға бирешмәүсән.

ХОЛО́П *м.* 1. *ист.* холоп (*боронғо Рустә— ҡол*); 2. *уст.* холоп (*крепостной Россияла— крәçтиән, хеҙмәтсе*); 3. *перен.* ҡол, олтораҡ, ялағай, ҡуштан (*ярарға тырышыусы кеше*).

ХОЛО́ПКА *женск. р. к* **холо́п** 2.

ХОЛО́ПСКИЙ *прил.* ҡолдарса, холоптарса.

ХОЛО́ПСТВО *с.* 1. *ист.* (*рабство*) ҡоллоҡ, холоплыҡ; 2. *собир. уст.* (*холопы*) ҡолдар, холоптар; 3. *перен.* (*низкопоклонство*) ҡоллоҡ күрһәтеү, олтораҡ булыу, ялағайланыу, ярамһаҡланыу, баш эйеүсәнлек.

ХОЛО́ПСТВОВАТЬ *несов.* ялағайланыу, ярамһаҡланыу, тәрилкә тотоу.

ХОЛОСТИ́ТЬ *несов. кого* бесеү, бестереү, һылыулау; **холости́ть жеребца́** айғырҙы бестереү.

ХОЛОСТО́Й *прил.* 1. (*неженатый*) буйҙаҡ; 2. буйҙаҡ; **холоста́я компа́ния** буйҙаҡтар компанияһы (*йәки* төркөмө); 3. буйҙаҡ; **холоста́я жизнь** буйҙаҡ тормош; 4. *тех.* буш, ҡоролай; **холосто́й ход маши́ны** машинаның буш өлөшө; 5. *воен.* йәҙрәһеҙ, пуляһеҙ; **холосто́й патро́н** пуляһеҙ патрон; **холосто́й вы́стрел** йәҙрәһеҙ атыу.

ХОЛОСТЯ́К *м.* буйҙаҡ ир; **ста́рый холостя́к** һаҙаған ир.

ХОЛОСТЯ́ЦКИЙ *прил. разг.* буйҙаҡ; **холостя́цкая жизнь** буйҙаҡ тормош.

ХОЛОЩЕ́НИЕ *с. см.* **холости́ть.**

ХОЛОЩЁНЫЙ *прил.* бестерелгән, һылыулатылған.

ХОЛСТ *м.* 1. (*ткань*) киндер; **небелёный холст** ағартылмаған киндер; 2. *жив.* (*киндергә яҙылған*) картина; **холсты́ вели́ких худо́жников** бөйөк художниктәрҙең картиналары.

ХОЛСТИ́НА *ж.* киндер; **мешо́к из холсти́ны** киндер тоҡ.

ХОЛУ́Й *м. прост.* ялағай, ҡуштан, ярамһаҡланыусы.

ХОЛУ́ЙСТВОВАТЬ *несов.* ялағайланыу, ярамһаҡланыу.

ХОЛЩО́ВЫЙ *прил.* киндер; **холщо́вая руба́ха** киндер күлдәк.

ХО́ЛЯ *ж. разг.* наҙлылыҡ, иркәлек.

ХОМУ́Т *м.* 1. ҡамыт; **снять с ло́шади хому́т** аттың ҡамытын һалдырыу; 2. *перен.*

(*обуза*) ҡамыт, ауырлыҡ; **надéть на себя́ хомýт** ауырлыҡты үҙ елкәңә алыу.

ХОМУТИ́НА *ж.* мөйәт.

ХОМЯ́К *м.* алйырҙан.

ХОР *м.* **1.** хор, күмәк йыр; **мужскóй хор** ирҙәр хоры; **2.** *в знач. нареч.* **хóром** 1) (*о пении*) күмәкләшеп, хор менән; **петь хóром** күмәкләшеп йырлау; 2) (*о каком-л. высказывании*) барыһы бергә, бер тауыштан; **хóром отвечáть** бер тауыштан яуап биреү.

ХОРА́Л *м. муз.* хорал (*күп тауышлы дини йыр*).

ХОРВА́ТСКИЙ *прил.* хорват; **хорвáтский нарóд** хорват халҡы.

ХОРВА́ТЫ *мн.* хорваттар.

ХО́РДА *ж.* хорда (**1.** *мат. бер-бер кәкере һыҙыҡтың ике нөктәһен тоташтырыусы тура һыҙыҡ*; **2.** *зоол. ҡайһы бер хайуандарҙа арҡа һөйәге*).

ХОРÉЙ I *м. лит.* хорей (*шиғырҙа баҫымы беренсе ижегенә төшкән ике ижекле стопа*).

ХОРÉЙ II *м.* (*длинный шест*) ҡолға (*Төньяҡта санаға егелгән боландарҙы йәки эттәрҙе ҡыуыу өсөн оҙон ағас таяҡ*).

ХОРЁК *м.* көҙән.

ХОРЕОГРАФИ́ЧЕСКИЙ *прил.* хореография; **хореографи́ческое искýсство** хореография сәнғәте.

ХОРЕОГРА́ФИЯ *ж.* хореография, бейеү сәнғәте.

ХОРИ́СТ *м.* хорсы, хорҙа йырлаусы, хор артисе.

ХОРИ́СТКА *женск. р. к* **хори́ст.**

ХОРМÉЙСТЕР *м.* хормейстер, хор етәксеһе.

ХОРОВО́Д *м.* хоровод (*рус халыҡ бейеүе — түңәрәккә теҙелеп, йырлап һәм бейеп әйләнеү уйыны*).

ХОРОВО́ДИТЬСЯ *несов. прост.* мәшәҡәтләнеү, боларыу, мәтәләнеү.

ХОРОВО́ДНЫЙ *прил.* хоровод; **хоровóдные пéсни** хоровод йырҙары.

ХОРОВО́Й *прил.* хор; хор менән башҡарыла торған; **хоровóй кружóк** хор түңәрәге; **хоровáя декламáция** хор менән башҡарыла торған декламация.

ХОРО́МЫ *только мн. уст.* ҙур өй, күп бүлмәле йорт; һарай.

ХОРОНИ́ТЬ *несов. кого-что* **1.** күмеү, ерләү; **2.** *перен.* (*предавать забвению*) онотоу, иҫкергән тип иҫәпләү; ◇ **хорони́ть себя́** *в чём, где* бер ергә лә сыҡмай ултырыу, кешеләр менән аралашмау, донъянан ҡасыу.

ХОРОНИ́ТЬСЯ *прост.* (*прятаться, скрываться*) йәшеренеү, йәшенеү, ҡасыу.

ХОРОХО́РИТЬСЯ *несов. разг.* әтәсләнеү, ҡуҡырайыу.

ХОРО́ШЕНЬКИЙ *прил.* **1.** матур, күркәм, сибәр, мөләйем, яғымлы; **хорóшенькая дéвочка** сибәр ҡыҙ бала; **2.** *ирон.* насар, шәп (түгел); **хорóшенькое дéло** шәп эш (икән); ◇ **хорóшенького понемнóжку** *ирон.* яҡшы нәмә күп булмай.

ХОРОШÉНЬКО *нареч. разг.* яҡшылап, ипләп, һәйбәтләп; **я ещё и сам не знáю хорошéнько** мин әле үҙем дә яҡшылап белмәйем.

ХОРОШÉТЬ *несов.* матурланыу, матурайыу, һылыуланыу, күркәмләнеү.

ХОРО́ШИЙ *прил.* **1.** яҡшы, һәйбәт; **хорóший человéк** яҡшы кеше; **хорóшая кни́га** яҡшы китап; **хорóшая погóда** һәйбәт көн; **хорóший обéд** һәйбәт аш; **хорóший специали́ст** һәйбәт специалист; **2.** *в знач. сущ.* **хорóшее** *с.* яҡшылыҡ, яҡшы (нәмә); **желáю вам всегó хорóшего** һеҙгә яҡшы теләктә ҡалам; **3.** (*близкий*) яҡын, яҡшы; **хорóший знакóмый** яҡшы таныш; **4.** яҡшы, әҙәпле, хөрмәткә лайыҡлы; **хорóшее óбщество** яҡшы (*йәки* хөрмәткә лайыҡлы) кешеләр; **5.** *разг.* (*достаточно большой*) ҙур ғына, күп кенә, байтаҡ ҡына; **хорóшие дéньги** күп кенә аҡса; **6.** (*красивый*) матур, күркәм, яғымлы, сибәр, һоҡландырғыс; **онá хорошá собóй** ул төҫкә матур; **7.** *разг.* (*милый, любимый*) һөйөклө, ҡәҙерле; **мой хорóший!** һөйөклөм!, йәнем!; ◇ **всегó хорóшего** юлығыҙ уңһын; **по-хорóшему** 1) (*как полагается*) яҡшылап, ипләп, тейешенсә; 2) (*мирно*) татыу; **хорóшее дéло** 1) һәйбәт (*йәки* изге) эш; 2) *ирон.* шәп иткәнһең (*көлөп, мыҫҡыллап әйткәндә*).

ХОРОШО́ *нареч.* **1.** яҡшы, һәйбәт; **хорошó рабóтать** яҡшы эшләү; **2.** *в знач. сказ. безл.* яҡшы; **здесь хорошó** бында яҡшы; **3.** *в знач. сказ. безл. кому* яҡшы; **мне хорошó** миңә яҡшы; **4.** *в знач. сказ. безл.* яҡшы; **хорошó, éсли он придёт** ул килһә, яҡшы булыр ине; **5.** *в знач. вводн. сл. разг.* яҡшы, ярар, шулай; **ну, хорошó, пусть бýдет так** ярар, шулай булһын; **6.** *в знач. утверд. частицы* ярар; **я придý чéрез час, хорошó?** мин бер сәғәттән киләм, ярармы?; **7.** *в знач. частицы разг.* ярар, үкенерһең әле; **хорошó, я э́того не забýду!** ярар, мин быны онотмам!

ХОРУ́ГВЬ *ж.* хоругвь (**1.** *уст. ғәскәри байраҡ*; **2.** *церк. христиандарҙа әүлиәләр һүрәте төшөрөлгән тыу*).

ХОРУ́НЖИЙ *м. ист.* хорунжий (**1.** *байраҡ йөрөтөүсе*; **2.** *революцияға тиклем казачий частәрҙә подпоручикка тиң офицер чине*).

ХО́РЫ *только мн.* хоры (*ҙур залдың өҫкө өлөшөндәге балкон, һәндерә*).

ХОРЬ *м. см.* **хорёк.**

ХОРЬКО́ВЫЙ *прил.* көҙән; **хорькóвая шýба** көҙән тун.

ХОТÉНИЕ *с. разг.* теләү, ниәтләнеү.

ХОТÉТЬ *несов. чего, с неопр. и без доп.* теләү, =ғы (=ге, =ғо, =гө, =ҡы, =ке, =ҡо, =кө) килеү; **хотéть пить** эске килеү; **я óчень хочý егó ви́деть** уны бик күргем килә; **хочý, чтóбы всё бы́ло хорошó** бөтәһе лә һәйбәт булыуын теләйем; **éсли хоти́те** кәрәк булһа, теләһәгеҙ; **хотéл бы я знать, ктó это** быныһ кем икәнен белергә ине; **что вы э́тим хоти́те сказáть?** быны менән ни әйтергә теләйһегеҙ?; **хотéл бы я посмотрéть** миңә күрергә ине; ◇ **éсли хоти́те** *см.* **éсли; как хоти́те** һеҙгә нисек яйлы булыр, теләһә нисек; **хóчешь не хóчешь** теләһәң-теләмәһәң дә.

ХОТÉТЬСЯ *несов. безл. см.* **хотéть; хóчется спать** йоҡлағы килә; **не тáк, как хотéлось бы** теләгәндәй түгел, теләгәндәй булып сыҡманы.

ХОТЬ 1. *союз уступ.* (*несмотря на то, что*) булһа ла, ҡарамаҫтан; **он хоть стар, но не поддаётся** ул ҡарт булһа ла, бирешмәй әле; **2.** *союз. уступ.* (*можно, впору*) =һаң да (=һәң дә); **темно́, хоть глаз вы́коли** күҙгә төртһәң дә күренмәй; **хоть убе́й, ничего́ не понима́ю** үлтерһәң дә аңламайым; **3.** *союз уступ.* (*или*) булһа ла, =мы (=ме); **хоть сего́дня, хоть за́втра, а идти́ на́до** бөгөнмө, иртәгәме, барыбер барырға кәрәк; **4.** *частица усил.* (*по крайней мере, только*) исмаһам, һис булмаһа; **скажи́те хоть одно́ сло́во** исмаһам, бер генә һүҙ әйтегеҙ; **5.** *частица усил.* (*даже*) хатта, нисек тә, булһа ла, теләһәң; **будь он хоть семи́ пя́дей во лбу́** ул хатта бик аҡыллы булһын; **6.** *частица* (*например, к примеру*) мәҫәлән, миҫал өсөн, алайыҡ, алһаҡ та; **взять хоть э́тот слу́чай** ошо ваҡиғаны алһаҡ та була; **7.** *частица усил.* (*любой*) теләһә, булһа ла; **хоть кто** кем булһа ла; **хоть како́й** теләһә ниндәй; **хоть что** ни булһа ла; **хоть где** ҡайҙа ғына булһа ла; **хоть как** теләһә нисек; **хоть что́-нибудь** теләһә нимә; **хоть кто́-нибудь** теләһә кем; **хоть како́й-нибудь** теләһә ниндәй; **хоть куда́-нибудь** теләһә ҡайҙа; **хоть куда́** 1) теләһә ҡайҙа, ҡайҙа булһа ла; 2) *перен.* (бик) шәп, яҡшы, яраған; **па́рень хоть куда́** бик шәп (*йәки* яҡшы) егет; ✧ **хоть бы** 1) *см.* **хоть** 4; 2) (*допустим, что..., если бы*) =һа (=һә) ине; **хоть бы пришёл поскоре́е** тиҙерәк килһә ине; **хоть бы и так** булһа ни, шулай булһын, ти; бер ҙә иҫ китер ере юҡ.

ХОТЯ́ 1. *союз уступ. см.* **хоть** 1; **2.** *союз противит.* (*однако, но*) =һа ла (=һә лә); **он учи́лся хорошо́, хотя́ и ча́сто боле́л** ул йыш ауырһа ла, яҡшы уҡый ине; **3.** *частица прост. см.* **хоть** 4—6; ✧ **хотя́ бы** *см.* **хоть (хоть бы); хотя́ бы и так** *см.* **хоть (хоть бы и так).**

ХОХЛА́ТКА *ж. разг.* (*птица*) өлтөклө (*йәки* бүрекле) ҡош (*ғәҙәттә тауыҡ*).

ХОХЛА́ТЫЙ *прил.* **1.** өлтөклө, бүрекле, суҡлы; **хохла́тая ку́рица** өлтөклө (*йәки* бүрекле) тауыҡ; **2.** *разг.* (*лохматый*) йөнтәҫ, ялбыр.

ХО́ХЛИТЬСЯ *несов.* **1.** (*о птицах*) йөнөн ҡабартыу (*йәки* тырпайтыу, туҙҙырыу), өлтәйеү, ҡабарыныу; **2.** *перен. разг.* (*о человеке*) сырай һытыу (*йәки* боҙоу), дөжрәйеү.

ХОХО́Л I *м.* өлтөк, бүрек (*у птиц*); кикел, тырпа (*у человека*).

ХОХО́Л II *м. разг.* (*украинец*) хохол.

ХО́ХОТ *м.* шарҡылдап (*йәки* ҡысҡырып) көлөү; **его́ слова́ вы́звали о́бщий хо́хот** уның һүҙҙәренә бөтәһе лә шарҡылдап көлдө; **взрыв хо́хота** шарҡылдап көлөп ебәреү.

ХОХОТА́ТЬ *несов.* шарҡылдап (*йәки* ҡысҡырып) көлөү; **хохота́ть до упа́ду** хәл бөткәнсе (*йәки* йығылып ятып, эс ҡатҡансы) көлөү; **хохота́ть во всё го́рло** тамағы ярылғансы ҡысҡырып көлөү; **хохота́ть до слёз** илағансы көлөү.

ХОХОТУ́Н *м. разг.* көләкәс, шарҡылдаҡ.

ХОХОТУ́НЬЯ, ХОХОТУ́ШКА *женск. р. к* **хохоту́н.**

хо́чется *наст. вр. от* **хоте́ться.**

хочу́, хо́чешь *и т. д. наст. вр. от* **хоте́ть.**

ХРА́БРЕ́ТЬ *несов. разг.* батырайыу, ҡыйыуланыу.

ХРАБРЕ́Ц *м.* батыр, ҡыйыу.

ХРАБРИ́ТЬСЯ *несов.* батырланыу, йөрәкләнеү, ҡыйыуланыу.

ХРА́БРОСТЬ *ж.* батырлыҡ, йөрәклелек, ҡыйыулыҡ; **беззаве́тная хра́брость сове́тских во́инов** совет һуғышсыларының фиҙакәр батырлығы; **отлича́ться хра́бростью** батырлыҡ менән танылыу.

ХРА́БРЫЙ *прил. и в знач. сущ. м.* батыр, ҡыйыу, йөрәкле; **не из хра́брого деся́тка** ҡурҡаҡ, ҡуян йөрәк.

ХРАМ *м.* **1.** ғибәҙәтхана, сиркәү; **2.** *перен.* һарай, йорт; **храм нау́ки** фән һарайы; **храм иску́сства** сәнғәт йорто.

ХРАНЕ́НИЕ *с. см.* **храни́ть; сда́ча на хране́ние** һаҡлауға биреү; **ка́мера хране́ния (багажа́)** (багаж) һаҡлау камераһы.

ХРАНИ́ЛИЩЕ *с.* һаҡлау урыны (*йәки* йорто).

ХРАНИ́ТЕЛЬ *м.* **1.** һаҡсы, һаҡлаусы, һаҡлап тороусы; **храни́тель преда́ний** (иҫендә) риүәйәт һаҡлап тороусы; **2.** (*должность*) хранитель; **храни́тель музе́я** музей хранителе.

ХРАНИ́ТЬ *несов. кого-что, в разн. знач.* һаҡлау, тотоу; **храни́ть обы́чаи** ғөрөф-ғәҙәттәрҙе һаҡлау; **храни́ть та́йну** сер итеп тотоу; **храни́ть как зени́цу о́ка** күҙ ҡараһы кеүек һаҡлау; **храни́ть молча́ние** өндәшмәү; **храни́ть споко́йствие** тыныс булыу, тыныслыҡ һаҡлау; **храни́ть в па́мяти** хәтерҙә тотоу, күңелдә һаҡлау.

ХРАНИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** һаҡланыу, һаҡланып тороу, булыу, тотолоу, ҡуйылыу; **2.** *страд. к* **храни́ть.**

ХРАП *м.* **1.** ғырылдау, хырылдау (*человека*); бышҡырыу (*лошади*); **2.** (*часть переносья у животных*) морон сиге (*хайуандарҙа морон тишектәре араһының урта һәм түбән өлөшө*).

ХРАПЕ́НИЕ *с. см.* **храпе́ть.**

ХРАПЕ́ТЬ *несов.* ғырылдау, хырылдау (*о человеке*); бышҡырыу (*о лошади*).

ХРАПОВИ́К *м. тех.* храповик (*валдың бер генә яҡҡа әйләнеүен тәьмин итә торған механизм*).

ХРАПОВО́Й: храпово́й механи́зм *см.* **храпови́к.**

ХРЕБЕ́Т *м.* **1.** (*позвоночник животного*) умыртҡалыҡ; **2.** *перен. разг.* арҡа, һырт, елкә; **он всё вы́нес на своём хребте́** ул бөтәһен дә үҙ елкәһендә татыны; **3.** (*ряд гор*) ҡырлас, түмәләс, тауҙар теҙмәһе.

ХРЕН *м.* **1.** (*растение*) керән; **2.** (*корень*) керән тамыры; ✧ **ста́рый хрен** *бран.* ҡартлас; **хрен ре́дьки не сла́ще** *погов.* керән торманан тәмле булмай.

ХРЕСТОМА́ТИЯ *ж.* хрестоматия.

ХРИЗАНТЕ́МА *ж.* хризантема, алтын сәскә.

ХРИЗОБЕРИ́ЛЛ *м. мин.* хризоберилл (*аҫыл таш*).

ХРИЗОЛИ́Т *м. мин.* хризолит (*аҫыл таш*).

ХРИЗОПРА́З *м. мин.* хризопраз (*ярым аҫыл таш*).

ХРИП *м.* ғыжғылдау, ғырғылдау, ҡажғылдау, ҡыжғылдау (*прерывистый*); ғыжылдау, ғырылдау, ғыж-ғыж (*йәки* ғыр-ғыр, ҡаж-ғож) итеү (*длительный, повторяющийся*); ҡажлығыу, ҡарлығыу (*сильный*).

ХРИПЕ́НИЕ *с. см.* **хрипе́ть.**

ХРИПЕ́ТЬ *несов.* ғыжғылдау, ғырғылдау, ҡажғылдау, ҡыжғылдау (*прерывисто*); ғыжылдау, ғырылдау, ғыж-ғыж (*йәки* ғыр-ғыр, ҡаж-ғож) килеү (*длительно*); ҡажлығыу, ҡарлығыу (*сильно*).

ХРИ́ПЛЫЙ *прил.* (*о голосе*) ғыжғылдаҡ, ғырғылдаҡ, ҡажғылдаҡ, ҡыжғылдаҡ, ғыжылдаҡ, ғырылдаҡ; ҡажлыҡҡан, ҡарлыҡҡан.

ХРИ́ПНУТЬ *несов. см.* **хрипе́ть.**

ХРИПОТА́ *ж.* ҡажлығыу, ҡарлығыу; **крича́ть до хрипоты́** тамаҡ ҡарлыҡҡансы ҡысҡырыу.

ХРИСТИАНИ́Н *м.* христиан (*христиан динендәге кеше*).

ХРИСТИА́НКА *женск. р. к* **христиани́н.**

ХРИСТИА́НСКИЙ *прил.* христиан; **христиа́нская рели́гия** христиан дине.

ХРИСТИА́НСТВО *с.* **1.** христианлыҡ, христиан дине; **2.** *собир.* христиандар.

ХРОМ *м.* хром (**1.** *химик элемент, металл*; **2.** *йомшаҡ йоҡа күн*; **3.** *һары буяу*).

ХРОМАТИ́ЗМ *м.* хроматизм (**1.** *физ.* *аҡ нурҙың төрлө төҫтәге нурҙарға тарҡалыу үҙенсәлеге*; **2.** *муз.* *тауыштың тондарға бүленеп күтәрелә йәки төшә барыуы*).

ХРОМАТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* хроматик (**1.** *физ.* *хроматизмға нигеҙләнгән*; **2.** *муз.* *хроматизм һөҙөмтәһендә барлыҡҡа килгән; тауыштың бер йәки ярты тонға күтәрелеүен йәки төшөүен күрһәтә торған*).

ХРОМА́ТЬ *несов.* **1.** аҡһау, сатанлау, аҡһап йөрөү; **хрома́ть на ле́вую но́гу** һул аяҡҡа аҡһау; **2.** *перен. разг.* аҡһау (*насар белеү*); **у него́ фи́зика хрома́ет** ул физиканан аҡһай; ✧ **хрома́ть на о́бе ноги́** *см.* **нога́.**

ХРОМИ́РОВАНИЕ *с. см.* **хроми́ровать.**

ХРОМИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, спец.* хромлау (*металды хром менән ҡаплау*).

ХРО́МИСТЫЙ *прил.* хромлы; **хро́мистый железня́к** хромлы тимерташ.

ХРО́МОВЫЙ *прил.* **1.** (*содержащий хром*) хромлы; **хро́мовая руда́** хромлы руда; **2.** (*производимый при помощи хрома*) хром ярҙамында (*йәки* менән) эшләнгән; **хро́мовое дубле́ние ко́жи** тирене хром менән дублау; **3.** хром; **хро́мовая ко́жа** хром күн; **хро́мовые сапоги́** хром итек.

ХРОМО́Й *прил.* **1.** аҡһаҡ, сатан; **2.** *разг.* (*о мебели*) аяғы һынған, бер аяғы ҡыҫҡа, аяғы тигеҙ түгел; **хромо́й стул** аяғы һынған ултырғыс.

ХРОМОЛИТОГРА́ФИЯ *ж.* хромолитография (**1.** *литография ысулы менән төрлө буяуҙа баҫыу*; **2.** *ошо юл менән яһалған һүрәт*).

ХРОМОНО́ГИЙ *прил. см.* **хромо́й.**

ХРОМОНО́ЖКА *ж. разг.* аҡһаҡ (*ҡатын йәки бала*).

ХРОМОСФЕ́РА *ж. астр.* хромосфера (*ҡояш атмосфераһының ҡояш тотолғанда күренә торған ҡыҙыл алҡа һымаҡ ҡатлауы*).

ХРОМОТА́ *ж.* аҡһаҡлыҡ, сатанлыҡ.

ХРО́НИК *м. разг.* хроник (*оҙаҡ ауырыусы кеше*).

ХРО́НИКА *ж.* хроника (**1.** *ист.* *ваҡиғаларҙы хронологик тәртиптә яҙып барыу*; **2.** *әҙәби әҫәр*; **3.** *газетала көндәлек ваҡиғалар тураһында яҙылған ҡыҫҡа хәбәрҙәр бүлеге*; **4.** *документаль фильм*).

ХРОНИКА́ЛЬНЫЙ *прил.* хроникаль; **хроника́льный фильм** хроникаль фильме.

ХРОНИКЁР *м.* хроникёр (*газетаның хроника бүлегенә хәбәрҙәр биреп тороусы сотрудник*).

ХРОНИ́ЧЕСКИЙ *прил.* **1.** оҙаҡҡа һуҙыла (*йәки* тартыла) торған; **хрони́ческое заболева́ние** оҙаҡҡа һуҙыла торған ауырыу; **2.** оҙаҡ (*йәки* өҙлөкһөҙ) ауырыусы; **хрони́ческий больно́й** оҙаҡ ауырыусы кеше.

ХРОНО́ГРАФ I *м.* (*памятник древней письменности*) хронограф (*ниндәй ҙә булһа бер илдең тарихи ваҡиғаларын эсенә алған боронғо яҙма ҡомартҡы*).

ХРОНО́ГРАФ II *м.* (*прибор*) хронограф (*ҡыҫҡа ваҡытлы күренештәрҙе үлсәп, үҙе яҙа торған прибор*).

ХРОНОЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* хронологик; **хронологи́ческие да́ты** хронологик даталар.

ХРОНОЛО́ГИЯ *ж.* хронология (**1.** *ваҡыттары күрһәтелеп, бер-бер артлы теҙеп яҙылған ваҡиғалар исемлеге*; **2.** *берәй нәмәнең килеп сығыуында ваҡыт яғынан эҙмә-эҙлелек*; **3.** *ваҡиғаларҙың датаһын, документтарҙың яҙылыу ваҡытын билдәләй торған ярҙамсы тарихи фән*).

ХРОНО́МЕТР *м.* хронометр (*ваҡытты дөрөҫ күрһәтә торған балансирле сәғәт*).

ХРОНОМЕТРА́Ж *м.* хронометраж (*айырым бер эште башҡарыуға күпме ваҡыт китҡәнен сәғәткә ҡарап, күҙәтеп билдәләү*).

ХРОНОМЕТРАЖИ́СТ *м.* хронометражист (*хронометраж алып барыусы кеше*).

ХРОНОМЕТРИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* хронометражлау, хронометраж яһау.

ХРОНОМЕТРИ́СТ *м.* хронометрист (*спорт уйындарында күпме ваҡыт китҡәнен секундомер менән билдәләүсе*).

ХРОНОМЕТРИ́ЧЕСКИЙ *прил.* хронометрик, хронометр ярҙамында яһалған; **хронометри́ческое определе́ние вре́мени** ваҡытты хронометр ярҙамында билдәләү.

ХРОНОСКО́П *м.* хроноскоп (*сиктән тыш ҡыҫҡа ваҡытты күрһәтә торған электр сәғәте*).

ХРУ́ПКИЙ *прил.* **1.** мурт, ыуалыусан, ватылыусан, һыныусан; **хру́пкий мета́лл** ыуалыусан металл; **2.** (*слабый*) сибек, сирләшкә, хәлһеҙ; **хру́пкая де́вушка** сибек ҡыҙыҡай.

ХРУ́ПКОСТЬ *ж.* **1.** (*ломкость*) муртлыҡ, ыуалыусанлыҡ, ватылыусанлыҡ, һыныусанлыҡ; **2.** (*слабость*) сибеклек, таҙа булмау, хәлһеҙлек.

ХРУСТ *м.* кетерләү, ҡытырлау (*при еде*); ҡыстырлау, ҡысырлау (*напр. песка, пыли*

на зубах); мыртҙау, мытырҙау (*суставов*); шығырлау (*снега под ногами*).

ХРУСТА́ЛИК *м. анат.* күҙ яҫмығы.

ХРУСТА́ЛЬ *м.* хрусталь, бәлләүер (1. *бик яҡшы сифатлы быяла, саф быяла*; 2. *шундай быяланан яһалған һауыт-һаба*); ✧ **го́рный хруста́ль** *см.* **го́рный.**

ХРУСТА́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. хрусталь; **хруста́льный заво́д** хрусталь заводы; **хруста́льная ва́за** хрусталь ваза; 2. *перен.* үтә күренмәле, саф, бик таҙа; **хруста́льная вода́** саф һыу.

ХРУСТЕ́ТЬ *несов.* 1. (*издавать хруст*) кетерҙәү, ҡытырҙау (*при еде*); ҡыстырҙау, шытырҙау (*напр. о песке на зубах*); мытырҙау (*о суставах*); шығырҙау (*о снеге*); 2. *чем* (*производить хруст*) кетерҙәтеү, ҡытырҙатыу (*напр. сухарями*); мыртлатыу, мытырҙатыу (*суставами*); ҡыштырҙатыу (*напр. бумагой*).

ХРУ́СТНУТЬ *сов. и однокр.* шырт (*йәки* мырт, сурт, сырт, керт) итеп ҡуйыу (*йәки* ҡалыу).

ХРУЩ *м. зоол.* май ҡуңыҙы.

ХРЫЧ *м. бран.* ҡартлас, ҡарт баш.

ХРЫЧО́ВКА *ж. бран.* ҡарт баш, ҡарт убыр.

ХРЮ́КАНЬЕ *с.* мырҡылдау.

ХРЮ́КАТЬ *несов.* мырҡылдау.

ХРЮ́КНУТЬ *сов. и однокр. см.* **хрю́кать.**

ХРЯК *м.* ата суҡа.

ХРЯЩ I *м.* кимерсәк; **носово́й хрящ** танау кимерсәге.

ХРЯЩ II *м. геол.* эре ҡом (*каты тау тоҡомдарынан барлыҡҡа килгән*).

ХРЯЩЕВА́ТЫЙ I *прил.* кимерсәкле; **хрящева́тое мя́со** кимерсәкле ит.

ХРЯЩЕВА́ТЫЙ II *прил. геол.* эре ҡомло, эре ҡомдан торған; **хрящева́тая по́чва** эре ҡомло тупраҡ.

ХРЯЩЕВО́Й I *прил.*: **хрящева́я ткань** кимерсәк туҡыма.

ХРЯЩЕВО́Й II *прил. геол.* эре ҡомло, эсендә эре ҡомо булған.

ХУДЕ́ТЬ *несов.* ябығыу, арыҡланыу, элмәйеү.

ХУ́ДО I *с. уст.* яманлыҡ, насарлыҡ; **он никому́ не де́лает ху́да** ул һис кемгә лә насарлыҡ эшләмәй; **нет ху́да без добра́** *посл.* яманлыҡтың да яҡшы яғы бар.

ХУ́ДО II *нареч. и в знач. сказ. безл.* яман, насар, ауыр; **э́то мо́жет ко́нчиться ху́до** бының яман бөтөүе мөмкин; **больно́му ху́до** ауырыуҙың хәле насар.

ХУДОБА́ *ж.* ябыҡлыҡ, арыҡлыҡ.

ХУДО́ЖЕСТВЕННОСТЬ *ж.* художестволылыҡ.

ХУДО́ЖЕСТВЕННЫЙ *прил.* 1. матур, нәфис; **худо́жественная литерату́ра** матур әҙәбиәт; **худо́жественный фильм** нәфис фильм; 2. художество; **худо́жественный руководи́тель теа́тра** театрҙың художество етәксеһе; **худо́жественный сове́т** художество советы; 3. художестволы; **худо́жественное произведе́ние** художестволы әҫәр.

ХУДО́ЖЕСТВО *с.* 1. *уст.* (*искусство*) художество, һынлы сәнғәт; **Акаде́мия худо́жеств** Художестволар академияһы; 2. *разг.* (*проделка*) йәмһеҙ ҡыланыш, мутлыҡ, этлек; **э́то всё его́ худо́жества** был бөтәһе лә уның мутлығы.

ХУДО́ЖНИК *м.* 1. (*живописец*) художник; 2. оҫта; **худо́жник сло́ва** һүҙ оҫтаһы (*яҙыусы*); **он — худо́жник своего́ де́ла** ул үҙ эшенең оҫтаһы.

ХУДО́ЖНИЦА *женск. р. к* **худо́жник** 1.

ХУДО́Й I *прил.* (*тощий*) ябыҡ (*о человеке*); арыҡ (*напр. о лошади, корове*).

ХУДО́Й II *прил.* 1. (*плохой*) яман, насар, боҙоҡ; **худа́я сла́ва** насар дан; 2. *разг.* (*дырявый, ветхий*) йыртыҡ, тишек, иҫке, туҙған; **худо́й карма́н** тишек кеҫә; ✧ **на худо́й коне́ц** *см.* **коне́ц; не говоря́ худо́го сло́ва** *см.* **говори́ть.**

ХУДОСО́ЧИЕ *с.* ябыҡлыҡ, хәлһеҙлек.

ХУДОСО́ЧНЫЙ *прил.* ябығып бөткән, хәлһеҙләнгән.

ХУДОЩА́ВОСТЬ *ж.* ябыҡлыҡ, ҡаҡсалыҡ (*человека*); арыҡлыҡ (*животного*).

ХУДОЩА́ВЫЙ *прил.* ябыҡ, асан, сандыр, ҡаҡса (*о человеке*); арыҡ (*о животном*); **худоща́вая фигу́ра** ҡаҡса һын.

ХУ́ДШИЙ *прил.* 1. *превосх. ст. от прил.* **худо́й** II 1 *и* **плохо́й** 1 иң насар, иң алама; 2. *в знач. сущ.* **ху́дшее** *с.* яманлыҡ, насарлыҡ.

ХУ́ЖЕ *сравнит. ст. от прил.* **худо́й** II 1, **плохо́й** 1 *и нареч.* **ху́до** II, **пло́хо** яманыраҡ.

ХУЛА́ *ж. книжн.* хурлау, яманлау, тиргәү, шелтәләү; шелтә.

ХУЛИГА́Н *м.* хулиган.

ХУЛИГА́НИТЬ *несов.* хулиганланыу, хулиганлыҡ итеү.

ХУЛИГА́НКА *женск. р. к* **хулига́н.**

ХУЛИГА́НСКИЙ *прил.* хулиган, хулигандарса; **хулига́нский посту́пок** хулигандарса ҡыланыш.

ХУЛИГА́НСТВО *с.* хулиганлыҡ.

ХУЛИ́ТЬ *несов. кого-что* хурлау, яманлау, кәмһетеү, шелтәләү.

ХУРА́Л *м.* хурал (*Монгол Халыҡ Республикаһында дәүләт власе органдары исеме*).

ХУРМА́ *ж.* хөрмә (*ағасы һәм емеше*).

ХУ́ТОР *м.* утар.

ХУТОРСКО́Й *прил.* утар; **хуторско́е хозя́йство** утар хужалығы.

ХУТОРЯ́НИН *м.* 1. (*владелец хутора*) утар биләүсе; 2. (*житель*) утарҙа йәшәүсе.

ХУТОРЯ́НКА *женск. р. к* **хуторя́нин** 2.

худ. прием в литературе

Ц

ЦА́НГА *ж. тех.* цанга (*пружиналы ҡыҫтырғыс*).

ЦА́ПАТЬ *несов. кого-что, прост.* (*хватать*) тешләп (*йәки* тырнап) алыу.

ЦА́ПАТЬСЯ *несов. прост.* 1. *см.* **ца́пать;** 2. *перен.* (*ссориться*) әләгешеү.

ЦА́ПКА *ж. разг.* кәтмән, тәпке.

ЦА́ПЛЯ *ж.* селән.

ЦА́ПНУТЬ *сов. и однокр. см.* **ца́пать.**

ЦА́ПФА *ж. тех.* цапфа (*валдың йәки күсәрҙең подшипниккә терәлеп әйләнә торған өлөшө*).

ЦАРА́ПАТЬ *несов.* 1. *кого-что* тырнау, сыйыу, һыҙыу; 2. *что и без доп., разг.* (*плохо писать*) һыҙғылау, сыйғылау; **цара́пать письмо́** хат сыйғылау.

ЦАРА́ПАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **цара́пать** 1; 2. (*наносить царапины*) тырнашыу, сыйышыу; **ко́шка цара́пается** бесәй тырнаша; 3. (*скрестись*) тырнау, ҡырыу, кимереү.

ЦАРА́ПИНА *ж.* тырналған урын, тырнаҡ эҙе.

ЦАРА́ПНУТЬ *сов. и однокр. кого-что* тырнап (*йәки* сыйып) алыу.

ЦАРЕ́ВИЧ *м.* батша улы.

ЦАРЕ́ВНА *ж.* батша ҡыҙы.

ЦАРЕДВО́РЕЦ *м. уст.* батша һарайындағы вельможа.

ЦАРЕУБИ́ЙСТВО *с.* батша үлтереү.

ЦАРЕУБИ́ЙЦА *м. и ж.* батша үлтереүсе.

ЦАРИ́ЗМ *м.* царизм; **сверже́ние цари́зма** царизмде ҡолатыу.

ЦАРИ́ТЬ *несов.* хөкөм һөрөү; **в лесу́ цари́т тишина́** урманда тынлыҡ хөкөм һөрә.

ЦАРИ́ЦА *ж.* 1. (*царствующая особа*) ҡатын батша; 2. (*жена царя*) батша ҡатыны; 3. *перен.* күрек, иң гүзәл ҡатын-ҡыҙ; **цари́ца ба́ла** балдың күрке.

ЦА́РСКИЙ *прил.* батша; **ца́рское прави́тельство** батша хөкүмәте; ◇ **ца́рская во́дка** *см.* **во́дка; ца́рские врата́** *церк.* (сиркәүҙә) урта ишек.

ЦА́РСТВЕННЫЙ *прил.* мөһабәт, олпатлы; **ца́рственная оса́нка** олпатлы ҡиәфәт.

ЦА́РСТВО *с.* 1. батшалыҡ; 2. *см.* **ца́рствование;** 3. *перен.* донъя; **живо́тное ца́рство** хайуандар донъяһы.

ЦА́РСТВОВАНИЕ *с. см.* **ца́рствовать** 1.

ЦА́РСТВОВАТЬ *несов.* 1. батшалыҡ итеү, батша булып тороу; 2. *перен. см.* **цари́ть.**

ЦАРЬ *м. прям. и перен.* батша; **царь звере́й** хайуандар батшаһы; ◇ **без царя́ в голове́** аҡылһыҙ, алйот; **при царе́ Горо́хе** *см.* **горо́х.**

ЦВЕСТИ́ *несов.* 1. сәскә атыу; **я́блоня цветёт** алмағас сәскә ата; 2. *перен.* гөл (*йәки* сәскә) кеүек булыу; матур (*йәки* таҙа) булыу; **она́ цветёт здоро́вьем** ул тап-таҙа, янып тора; 3. *перен.* (*процветать*) сәскә атыу, үҫеү, алға барыу; 4. (*плесневеть*) йәшел баҫыу, күгәреү, үңәҙләнеү, үңәҙ менән ҡапланыу; **пруд цветёт** быуа үңәҙләнә.

ЦВЕТ I *м.* төҫ; **кра́сный цвет** ҡыҙыл төҫ.

ЦВЕТ II *м.* 1. сәскә; **ли́повый цвет** юкә сәскәһе; 2. *перен.* (*лучшая часть чего-л.*) сәскә; цвет **нау́ки** фән сәскәһе; 3. (*период цветения*) сәскә атыу осоро; **ви́шни в цвету́** сейәләр сәскә атып ултыра; ◇ **во цве́те лет** йәш сағында, ғүмеренең күкрәп сәскә атҡан ваҡытында.

ЦВЕТЕ́НИЕ *с. см.* **цвести́.**

ЦВЕТИ́СТЫЙ *прил.* 1. (*пёстрый*) сыбар, төрлө төҫлө, биҙәкле, сәскәле, шаҡмаҡлы; 2. *перен.* (*о слоге и т. п.*) үтә буяулы, артыҡ сыбарланған, сөсө; **цвети́стая речь** сөсө телмәр.

ЦВЕТКО́ВЫЙ *прил. бот.* сәскәле; **цветко́вые расте́ния** сәскәле үҫемлектәр.

ЦВЕТНИ́К *м.* сәскәлек, сәскә түтәле, гөл баҡсаһы.

ЦВЕТНО́Й *прил.* 1. төҫлө (*аҡтан һәм ҡаранан башҡа төҫтәге*); **цветно́й фильм** төҫлө фильм; **цветна́я фотогра́фия** төҫлө фотография; 2. (*о людях*) ҡара (*йәки* һары, ҡыҙыл) тәнле; **цветно́е населе́ние Аме́рики** Американың ҡара (*йәки* ҡыҙыл) тәнле кешеләре; 3. *в знач. сущ.* **цветно́й** *м.*, **цветна́я** *ж.* ҡара тәнле кеше; 4. (*о металлах*) төҫлө; **цветны́е мета́ллы** төҫлө металдар (*тимерҙән һәм уның иретмәләренән башҡа металдар*); **цветна́я металлу́ргия** төҫлө металлургия; ◇ **цветна́я капу́ста** *см.* **капу́ста.**

ЦВЕТО= I *ҡушма һүҙҙәрҙең «төҫ» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **цветочувстви́тельный** төҫ һиҙеүсән.

ЦВЕТО= II *ҡушма һүҙҙәрҙең «сәскә» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **цветое́д** сәскә ашар (*ҡуңыҙ*).

ЦВЕТОВО́Д *м.* сәскәсе, сәскә (*йәки* гөл) үҫтереүсе.

ЦВЕТОВО́ДСТВО *с.* сәскәселек, сәскә (*йәки* гөл) үҫтереүселек.

ЦВЕТОВО́ДЧЕСКИЙ *прил.* сәскәселек, сәскә (*йәки* гөл) үҫтереү; **цветово́дческое хозя́йство** сәскәселек хужалығы.

ЦВЕТО́К *м.* сәскә, гөл; **полевы́е цветы́** ҡыр сәскәләре; **живы́е цветы́** тере сәскәләр; **собира́ть цветы́** сәскә йыйыу.

ЦВЕТОЛО́ЖЕ *с. бот.* сәскә төбө.

ЦВЕТОНО́ЖКА *ж. бот.* сәскә һабағы.

ЦВЕТОНО́СНЫЙ *прил. бот.* сәскәле, сәскә ата торған; **цветоно́сное расте́ние** сәскә ата торған үҫемлек.

ЦВЕТО́ЧЕК *м. уменьш.-ласк. от* **цвето́к;** ◇ **э́то то́лько цвето́чки** был әле сәскәһе генә (емеше алда булыр).

ЦВЕТО́ЧНИЦА *ж.* (яһалма) сәскә яһаусы; сәскә һатыусы (ҡатын-ҡыҙ).

ЦВЕТО́ЧНЫЙ *прил.* 1. сәскә, гөл; **цвето́чная по́чка** сәскә бөрөһө; **цвето́чный горшо́к** гөл көршәге; **цвето́чный магази́н** сәскә магазины; 2. (*приготовленный из цветов*) сәскә, сәскәнән яһалған; **цвето́чный одеколо́н** сәскәнән яһалған одеколон; ◇ **цвето́чный чай** сәскә сәй.

ЦВЕТУ́ЩИЙ 1. *прич.* сәскә атып торған; 2. *прил.* сәскә атҡан, сәскә кеүек балҡып торған, тап-таҙа, ал янып торған; **у неё цвету́щий вид** уның йөҙҙәре ал янып тора; 3. *прил.* (*успешно развивающийся*) гөрләп сәскә атҡан, алға киткән.

ЦЕ́ВКА *ж.* 1. *тех.* шүре; 2. *анат.* (*кость*) табанлыҡ, табан һөйәге.

ЦЕВЬЁ *с.* 1. *спец.* цевьё (*мылтыҡ ложаһының көбәк өлөшө*); 2. (*стержень*) һап; **цевьё безме́на** бизмән һабы.

ЦЕДИ́ЛКА *ж.* һөҙгөс, иләк; **цеди́лка для молока́** һөт һөҙгөс.

ЦЕДИ́ТЬ *несов.* 1. *что* һөҙөү, һарҡытыу; **цеди́ть отва́р че́рез решето́** һарҡындыны эре иләк аша үткәреү; 2. *что* (*медленно наливать, пить*) әкрен генә ағыҙыу (*йәки* һарҡытыу), теш араһынан эсеү; **цеди́ть пи́во** һыраны теш араһынан эсеү; 3. *что и*

без доп., разг. (*говорить*) теш араһынан һөйләү, иренеп кенә һөйләү.

ЦЕ́ДРА *ж.* цедра (1. *лимон, әфлисун, мандарин һ. б. ҡабығы;* 2. *лимон йәки әфлисундың киптерелгән ҡабығы*).

цежу́ *наст. вр. от* **цеди́ть.**

ЦЕ́ЗИЙ *м.* цезий (*химик элемент, металл*).

ЦЕЗУ́РА *ж. лит., муз.* цезура (*шиғыр юлы эсендә һәм музыкала ритмик туҡталыш*).

ЦЕЙТНО́Т *м.* цейтнот (*шахмат һәм шашка уйынында сираттағы йөрөштө уйларға ваҡыт етмәү*).

ЦЕЛЕ́БНОСТЬ *ж.* шифалылыҡ, һаулыҡ (*йәки* сәләмәтлек) өсөн файҙалылыҡ; **целе́бность во́здуха** һауаның шифалығы.

ЦЕЛЕ́БНЫЙ *прил.* шифалы, сәләмәтлек өсөн файҙалы; **целе́бные тра́вы** шифалы үләндәр; **целе́бный исто́чник** сәләмәтлек өсөн файҙалы шишмә.

ЦЕЛЕВО́Й *прил.* айырым маҡсатҡа билдәләнгән (*йәки* юнәлтелгән); **целево́й ава́нс** айырым маҡсатҡа билдәләнгән аванс.

ЦЕЛЕНАПРА́ВЛЕННОСТЬ *ж.* маҡсатҡа юнәлтелгәнлек.

ЦЕЛЕНАПРА́ВЛЕННЫЙ *прил.* маҡсатҡа юнәлтелгән.

ЦЕЛЕСООБРА́ЗНОСТЬ *ж.* маҡсатҡа ярашлылыҡ (*йәки* тура килеү).

ЦЕЛЕСООБРА́ЗНЫЙ *прил.* маҡсатҡа ярашлы (*йәки* тура килә торған).

ЦЕЛЕУСТРЕМЛЁННОСТЬ *ж.* (билдәле) маҡсатҡа ынтылышлылыҡ (*йәки* юнәлтелгәнлек).

ЦЕЛЕУСТРЕМЛЁННЫЙ *прил.* (билдәле) маҡсатҡа ынтылышлы (*йәки* юнәлтелгән).

ЦЕЛИКО́М *нареч.* 1. (*в целом виде*) бөтөн көйө; **проглоти́ть целико́м** бөтөн көйө йотоп ебәреү; 2. (*без ограничений, полностью*) тулыһынса, тулайым, бөткәнсә, бөтөнләй; **он целико́м отдава́лся люби́мому де́лу** ул тулыһынса яратҡан эшенә бирелгән; ◇ **целико́м и по́лностью** *см.* **по́лностью.**

ЦЕЛИНА́ *ж.* сиҙәм, ҡыртыш; **по́днятая целина́** күтәрелгән сиҙәм; **паха́ть целину́** сиҙәм һөрөү.

ЦЕЛИ́ННИК *м.* сиҙәм күтәреүсе.

ЦЕЛИ́ННЫЙ *прил.* сиҙәм, ҡыртыш; **цели́нная земля́** сиҙәм ер.

ЦЕЛИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил. см.* **целе́бный.**

ЦЕ́ЛИТЬ *несов. см.* **це́литься.**

ЦЕ́ЛИТЬСЯ *несов.* төҙәү, тоҫҡау; **це́литься из ружья́** мылтыҡ төҙәү; **це́литься в мише́нь** сәпкә тоҫҡау.

ЦЕЛКО́ВЫЙ *м. прост.* бер һум.

ЦЕЛЛОФА́Н *м.* целлофан (*целлюлозанан яһалған үтә күренмәле, һыу үткәрмәй торған ҡағыҙ*).

ЦЕЛЛОФА́НОВЫЙ *прил.* целлофан; **целлофа́новый цех** целлофан цехы.

ЦЕЛЛУЛО́ИД *м.* целлулоид (*целлюлозанан яһалған ҡаты пластик матдә*).

ЦЕЛЛУЛО́ИДНЫЙ, ЦЕЛЛУЛО́ИДОВЫЙ *прил.* целлулоид, целлулоидтән яһалған; **целлуло́идные игру́шки** целлулоид уйынсыҡтар.

ЦЕЛЛЮЛО́ЗА *ж.* целлюлоза (*ағастан йәки ҡайһы бер үҫемлек ҡабыҡтарынан алынып, ҡағыҙ, яһалма ебәк һәм шартлатҡыс нәмәләр эшләүгә китә торған матдә*).

ЦЕЛЛЮЛО́ЗНЫЙ *прил.* целлюлоза; **целлюло́зная фа́брика** целлюлоза фабрикаһы.

ЦЕЛОВА́НИЕ *с. ист.* (*присяга, клятва*) крест үбеп ант итеү.

ЦЕЛОВА́ТЬ *несов. кого-что* үбеү; **целова́ть в гу́бы** ирендән үбеү; **целова́ть ребёнка** баланы үбеү.

ЦЕЛОВА́ТЬСЯ *несов.* үбешеү.

ЦЕЛОМУ́ДРЕННЫЙ *прил.* 1. (*девственный*) ғиффәтле, саф; 2. (*нравственный*) инсафлы, әхләҡле.

ЦЕЛОМУ́ДРИЕ *с.* 1. (*девственность*) ғиффәтлелек, сафлыҡ; 2. (*нравственность*) инсафлылыҡ, әхләҡлелек.

ЦЕ́ЛОСТНОСТЬ *ж.* бөтөнлөк, тотошлоҡ.

ЦЕ́ЛОСТНЫЙ *прил.* бөтөн, тотош, тулы; **це́лостное впечатле́ние** тулы тәьҫир.

ЦЕ́ЛОСТЬ *ж.* бөтөнлөк; ◇ **в це́лости и сохра́нности** бөтөн-имен көйөнсә, иҫән-һау көйөнсә.

ЦЕ́ЛЫЙ *прил.* 1. тулы, бөтөн; **це́лый пиро́г** бер бөтөн бәлеш; **це́лый день** көн буйы; 2. (*значительный, большой*) бик ҙур (*йәки* күп); **це́лый ряд вопро́сов** бик күп мәсьәләләр; 3. *в знач. сущ.* **це́лое** *с.* бер бөтөн; **на́ша многонациона́льная страна́ есть еди́ное це́лое** күп милләтле илебеҙ бер бөтөн булып тора; 4. (*неповреждённый*) бөтөн, иҫән; **це́лая ча́шка** бөтөн сынаяҡ; 5. *мат.* бөтөн; **це́лые чи́сла** бөтөн һандар; ◇ **в о́бщем и це́лом;** *см.* **о́бщий; цел и невреди́м** һау-сәләмәт.

ЦЕЛЬ *ж.* 1. (*мишень*) сәп, мәрәй; **попа́сть в цель** сәпкә тейҙереү; 2. (*то, к чему стремятся*) маҡсат, морат, теләк; **с како́й це́лью?** ниндәй маҡсат менән?; **дости́гнуть це́ли** маҡсатҡа ирешеү; ◇ **име́ть це́лью** *см.* **име́ть; с це́лью, в це́лях** маҡсатында.

ЦЕЛЬНО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «бөтөн, тотош» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **цельнометалли́ческий** тотош металдан яһалған.

ЦЕ́ЛЬНОСТЬ *ж.* бөтөнлөк, тотошлоҡ, бер төрлөлөк, үҙгәрмәүсәнлек; **це́льность хара́ктера** холҡтоң бер төрлөлөгө (*үҙгәрмәүсәнлеге*).

ЦЕ́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*единый*) бөтөн, тотош; **из це́льного куска́** бөтөн өлөштән, тотош киҫәктән; 2. *перен.* бер төрлө, үҙгәрмәүсән, эске ҡаршылыҡһыҙ, икеләнмәй торған, ныҡ, бер һүҙле; **це́льная нату́ра** икеләнмәй торған кеше; 3. (*неразбавленный*) ҡушылмаған, саф (*о винах*); айырмаған, өҫтө алынмаған (*о молоке*).

ЦЕ́ЛЬСИЙ *м.* (*с прописной*) Цельсий (*шкалаһы һыуҙың туңыу нөктәһенән ҡайнау нөктәһенә ҡарап 100 градусҡа бүленгән термометр*).

ЦЕМЕ́НТ *м.* цемент.

ЦЕМЕНТИ́РОВАНИЕ *с. см.* **цементи́ровать.**

ЦЕМЕНТИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* цементләү; **цементи́ровать сталь** ҡоросто цементләү.

ЦЕМЕ́НТНЫЙ *прил.* цемент; **цеме́нтный раство́р** цемент иретмәһе; **цеме́нтный заво́д** цемент заводы.

ЦЕНА́ *ж.* 1. хаҡ, баһа; **повыша́ться в цене́** хаҡы күтәрелеү; **па́дать в цене́** хаҡы төшөү; **назна́чить це́ну** хаҡ ҡуйыу; **сниже́ние цен** хаҡын төшөрөү; 2. *перен.* (*роль, значение*) ҡиммәт, ҡәҙер, тәм; **цена́ дру́жбы** дуҫлыҡтың ҡәҙере; ◇ **быть в цене́** бик ҡыйбат булыу; **грош цена́** *см.* **грош; знать це́ну** *см.* **знать** I; **любо́й цено́й** нисек кенә булһа ла; **цено́й жи́зни** үҙен ҡорбан итеп; **цены́ нет** 1) *чему* (*об очень дорогой по цене вещи*) бик ҡиммәт; 2) *кому* (*о ком-л., имеющем большое значение*) тиңе юҡ, баһалап бөтөргөһөҙ.

ЦЕНЗ *м.* ценз (1. *халыҡты теге йәки был политик хоҡуҡтан сикләүсе шарттар*; 2. *эк.* *статистик һан алыу*; 3. *спец.* *предприятиеге билдәле бер разрядҡа индереү өсөн кәрәкле шарттар*).

ЦЕ́НЗОВЫЙ *прил.* цензлы; **це́нзовые вы́боры** цензлы һайлау.

ЦЕ́НЗОР *м.* цензор.

ЦЕ́НЗОРСКИЙ *прил.* цензор, цензорлыҡ; **це́нзорские обя́занности** цензорлыҡ вазифалары.

ЦЕНЗУ́РА *ж.* цензура (1. *матбуғатҡа әҙерләнгән әҫәрҙәрҙең, шулай уҡ пьесаларҙың дәүләт учреждениеһе тарафынан күҙәтелеүе*; 2. *матбуғатты күҙәтеүсе дәүләт учреждениеһе*).

ЦЕНЗУ́РНЫЙ *прил.* цензура; **цензу́рный уста́в** цензура уставы.

ЦЕНИ́ТЕЛЬ *м.* баһалаусы, баһа бирә белеүсе; **цени́тель иску́сств** сәнғәтте баһалаусы, сәнғәткә баһа бирә белеүсе.

ЦЕНИ́ТЬ *несов.* *кого-что* 1. (*определять стоимость*) баһа биреү, хаҡ ҡуйыу, хаҡын билдәләү; **до́рого цени́ть** ҡыйбат баһа биреү; 2. ҡәҙерен белеү, (юғары) баһалау, хөрмәт итеү; **цени́ть по заслу́гам** хеҙмәттәренә ҡарап баһалау; **цени́ть дру́жбу** дуҫлыҡтың ҡәҙерен белеү.

ЦЕНИ́ТЬСЯ *несов.* 1. баһаланыу, хаҡ ҡуйылыу; **цени́ться в сто рубле́й** йөҙ һумға баһаланыу; 2. ҡәҙерләнеү, (юғары) баһаланыу, хөрмәтләнеү; **тала́нты высо́ко це́нятся в сове́тской стране́** совет илендә таланттар юғары баһалана; 3. *страд.* *к* **цени́ть.**

ЦЕ́ННИК *м.* баһалар күрһәткесе (*йәки* исемлеге).

ЦЕ́ННОСТЬ *ж.* 1. (*стоимость, цена*) хаҡ, баһа; **вещь высо́кой це́нности** ҙур баһалы әйбер; **посы́лка с объя́вленной це́нностью** хаҡы күрһәтелгән (*йәки* ҡуйылған) посылка; 2. *перен.* (*важность, значение*) ҡиммәт, әһәмиәт; **его́ рабо́та име́ет большу́ю це́нность** уның эше бик ҡиммәтле; 3. *прям.* *и перен.* байлыҡ, хазина, ҡиммәтле нәмә; **хране́ние це́нностей** ҡиммәтле нәмәләрҙе һаҡлау; **материа́льные и духо́вные це́нности** материаль һәм рухи байлыҡтар; **культу́рные це́нности** культура байлыҡтары.

ЦЕ́ННЫЙ *прил.* 1. (*имеющий цену*) ҡиммәтле, баһалы, хаҡы ҡуйылған; **це́нная посы́лка** хаҡы ҡуйылған посылка; **це́нные бума́ги** ҡиммәтле ҡағыҙҙар; 2. (*дорогой*) ҡыйбатлы; **це́нный пода́рок** ҡыйбатлы бүләк; 3. *перен.* (*нужный, важный*) мөһим, кәрәкле, ҡиммәтле; **це́нный челове́к** кәрәкле кеше; **це́нное откры́тие** мөһим асыш.

ЦЕНТ *м.* цент (*ваҡ аҡса — АҠШ-та һәм ҡайһы бер башҡа илдәрҙә*).

ЦЕ́НТНЕР *м.* центнер (*100 килограмм*).

ЦЕНТР *м.* *в разн. знач.* үҙәк; **центр ша́ра** шар үҙәге; **центр кру́га** түңәрәк үҙәге; **областно́й центр** өлкә үҙәге; **нау́чный центр** ғилми үҙәк; **культу́рный центр** культура үҙәге; **промы́шленный центр** промышленность үҙәге; **директи́вы це́нтра** үҙәк директивалары; **коми́ссия из це́нтра** үҙәктән килгән комиссия; **в це́нтре внима́ния** иғтибар үҙәгендә; **в це́нтре страны́** илдең үҙәк өлөшөндә; **жить в це́нтре го́рода** ҡаланың үҙәгендә йәшәү; ◇ **центр тя́жести** *см.* **тя́жесть** 1.

ЦЕНТРАЛИЗА́ЦИЯ *ж.* *см.* **централизова́ть(ся).**

ЦЕНТРАЛИ́ЗМ *м.* централизм (*үҙәкләштерелгән идара системаһы*); **демократи́ческий централи́зм** демократик централизм (*социалистик илдәрҙә*).

ЦЕНТРАЛИЗО́ВАННЫЙ *прич.* *и* *прил.* үҙәкләштерелгән.

ЦЕНТРАЛИЗОВА́ТЬ *сов.* *и* *несов.* *что* үҙәкләштереү, бер урынға туплау.

ЦЕНТРАЛИЗОВА́ТЬСЯ 1. *сов.* *и* *несов.* үҙәкләшеү, бер урынға тупланыу; 2. *несов.* *страд.* *к* **централизова́ть.**

ЦЕНТРА́ЛКА *ж.* *прост.* централка (*мылтыҡ*).

ЦЕНТРА́ЛЬ *ж.* централь (*үҙәк магистраль*).

ЦЕНТРА́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*находящийся в центре, в середине*) үҙәк, үҙәктәге, урталағы; **центра́льная у́лица** үҙәк урам; **центра́льный у́гол** *мат.* үҙәк мөйөш; 2. (*главный, руководящий*) үҙәк; **центра́льный комите́т** үҙәк комитет; 3. (*основной, существенный*) төп, үҙәк; **центра́льный вопро́с** төп мәсьәлә; 4. үҙәкләштерелгән; **центра́льное отопле́ние** үҙәкләштерелгән йылытыу системаһы; ◇ **центра́льная не́рвная систе́ма** *физиол.* үҙәк нервы системаһы.

ЦЕНТРИ́ЗМ *м.* центризм, урталыҡ (*оппортунизмдең бер төрө*).

ЦЕНТРИ́РОВАТЬ *сов.* *и* *несов.* *что*, *тех.* (*инструментте*) үҙәккә тура килтереү, үҙәккә урынлаштырыу.

ЦЕНТРИФУ́ГА *ж.* *тех.* центрифуга (*катнаш матдәләрҙе үҙәктән ҡасыусы көс тәьҫире менән состав өлөштәренә айырыусы машина*).

ЦЕНТРОБЕ́ЖНЫЙ *прил.* *тех.* үҙәктән ҡасыусы (*йәки* ситкә ынтылыусы); **центробе́жная си́ла** үҙәктән ҡасыусы көс.

ЦЕНТРОПЛА́Н *м.* *ав.* центроплан (*самолёт ҡанатының үҙәк өлөшө*).

ЦЕНТРОСТРЕМИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* *тех.* үҙәккә ынтылыусы; **центростреми́тельная си́ла** үҙәккә ынтылыусы көс.

ЦЕП *м.* *с.-х.* сыбағас.

ЦЕПЕНЕ́ТЬ *несов.* ҡатыу, ҡатып ҡалыу; **цепене́ть от хо́лода** һыуыҡтан ҡатыу; **цепене́ть от у́жаса** ҡурҡыуҙан ҡатып ҡалыу.

ЦЕ́ПКИЙ *прил.* 1. эләктереүсән, һырышҡаҡ, йәбешкәк, нык тота торған; **це́пкие ру́ки** нык тота торған ҡулдар; 2. (*вязкий — о веществе*) йәбешкәк, үҙле; 3. *перен.* (*быстро схватывающий*) зирәк, тиҙ төшөнөп алыусы; **це́пкий ум** зирәк аҡыл; 4. *перен. разг.* ныҡыш; **це́пкий челове́к** ныҡыш кеше.

ЦЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **цепля́ться** 1.

ЦЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *за кого-что* йәбешеү, тотоноу, эләгеү, тәрмәшеү, аҫылыныу; **цепля́ться за су́чья** ботаҡтарға йәбешеү; 2. *за что, перен. разг.* тырмашып (*йәки* йәбешеп) ятыу; **жа́дно цепля́ться за жизнь** йәшәргә тырмашып ятыу.

ЦЕПНО́Й I *прил.* 1. сынйыр; **цепно́е звено́** сынйыр буыны; 2. (*с цепями*) сынйырлы; **цепно́й мост** сынйырлы күпер; 3. (*привязанный на цепь*) сынйырҙағы; **цепна́я соба́ка** сынйырҙағы эт.

ЦЕПНО́Й II *прил.* сыбағас; **цепно́е би́ло** сыбағас тәпәсе.

ЦЕПО́ЧКА *ж.* 1. сылбыр; **цепо́чка для часо́в** сәғәт сылбыры; 2. (*ряд, вереница*) рәт, теҙем; **цепо́чка огне́й** уттар теҙеме.

ЦЕППЕЛИ́Н *м.* цеппелин (*дирижабль*).

ЦЕПЬ *ж.* 1. сынйыр; **желе́зная цепь** тимер сынйыр; **я́корная цепь** якорь сынйыры; **спусти́ть соба́ку с це́пи** этте сынйырҙан ысҡындырыу; 2. *перен.* теҙмә, йыйынтыҡ; **цепь собы́тий** ваҡиғалар теҙмәһе; **цепь доказа́тельств** дәлилдәр йыйынтығы; 3. *спец.* сынйыр; **электри́ческая цепь** электрик сынйыр; 4. *мн.* **це́пи** *прям. и перен.* (*оковы*) бығау; **закова́ть в це́пи** бығаулау; **це́пи ра́бства** ҡоллоҡ бығауҙары; **разорва́ть це́пи** бығауҙарҙы өҙөү, бығауҙан арыныу (*азат булыу*); 5. теҙем, теҙмә; **цепь гор** тауҙар теҙмәһе; **стрелко́вая цепь** *воен.* атыусылар теҙеме; ◇ **как с це́пи сорва́лся** *см.* **сорва́ться.**

ЦЕ́РБЕР *м.* цербер (*һиҙгер һәм рәхимһеҙ һаҡсы*).

ЦЕРЕБРА́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. *анат.* мейе; **церебра́льная жи́дкость** мейе шыйыҡсаһы; 2. *лингв.* церебраль (*тел осон аңҡауға тартып әйтелә торған*); **церебра́льные согла́сные** церебраль тартынҡылар.

ЦЕРЕМОНИА́Л *м.* церемониал, тантана тәртибе.

ЦЕРЕМОНИА́ЛЬНЫЙ *прил.* тантаналы; **церемониа́льный марш** тантаналы марш.

ЦЕРЕМО́НИТЬСЯ *несов.* 1. тартыныу, тартынып тороу, тәкәллефләнеү, ҡыҫтатыу; **прошу́ не церемо́ниться** тартынмауығыҙҙы үтенәм; 2. *с кем-чем и без доп.* (*считаться*) наҙланып тороу, иҫәпләшеү; **он не о́чень-то церемо́нится** ул бик үк наҙланып тормай.

ЦЕРЕМО́НИЯ *ж.* 1. (*обряд*) тантана, йола; **сва́дебная церемо́ния** туй йолаһы; 2. *обычно мн.* **церемо́нии** *перен. разг.* (*условности*) тартыныу, ҡыҫтатыу, наҙланыу, тәкәллеф, ҡыланыу; **прошу́ без церемо́ний** тартынмауығыҙҙы һорайым.

ЦЕРЕМО́ННЫЙ *прил.* 1. бик әҙәпле, нәзәкәтле, илтифатлы; **церемо́нное обраще́ние** бик әҙәпле мөғәмәлә; 2. (*чопорный*) тартыныусан, ҡыланыусан, наҙлы, ҡыҫтатыусан.

ЦЕРКОВНОПРИХО́ДСКИЙ *прил.*: **церковноприхо́дская шко́ла** сиркәү ҡарамағындағы башланғыс мәктәп (*батша Россияһында*).

ЦЕРКОВНОСЛАВЯ́НСКИЙ *прил.* сиркәү-славян.

ЦЕРКОВНОСЛУЖИ́ТЕЛЬ *м.* сиркәү хеҙмәтсеһе.

ЦЕРКО́ВНЫЙ *прил.* сиркәү, дини; сиркәү ҡарамағындағы; **церко́вные кни́ги** дини китаптар; **церко́вные зе́мли** сиркәү ҡарамағындағы ерҙәр; **церко́вный ста́роста** сиркәү старостаһы.

ЦЕ́РКОВЬ *ж.* 1. (*храм*) сиркәү; 2. (*религия*) дин; **правосла́вная це́рковь** православие дине.

ЦЕСАРЕ́ВИЧ *м.* тәхет варисы (*батшаның үҙенән һуң тәхеткә ултырырға тейеш улы*).

ЦЕСАРЕ́ВНА *ж.* 1. (*жена цесаревича*) тәхет варисының ҡатыны; 2. (*дочь царя*) батша ҡыҙы.

ЦЕСА́РКА *ж.* цесарка, мысыр тауығы.

ЦЕХ *м.* цех (1. *заводтың, фабриканың айырым бер бүлеге һәм ошо бүлек урынлашҡан бина*; 2. *ист. феодализм дәүерендә билдәле бер кәсептәш һөнәрселәрҙең ҡала ойошмаһы*).

ЦЕХ- *ҡушма һүҙҙәрҙең «цех» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **цехко́м** цех комитеты.

ЦЕХОВО́Й *прил. в разн. знач.* цех, цехсылыҡ; **цехово́е собра́ние** цех йыйылышы; **цехові́е интере́сы** цехсылыҡ мәнфәғәттәре.

ЦЕХОВЩИ́НА *ж. разг.* цехсылыҡ (*тар ҡарашлылыҡ, профессия мәнфәғәттәренән сыға алмаусылыҡ*).

ЦЕЦЕ́ *ж. нескл.* цеце (*Африкалағы йоҡо ауырыуы таратыусы себен*).

ЦИА́Н *м. хим.* циан (*газ*).

ЦИА́НИСТЫЙ *прил. хим.* цианлы; **циа́нистый ка́лий** цианлы калий.

ЦИА́НОВЫЙ *прил. хим.* циан; **циа́новая кислота́** циан кислотаһы.

ЦИВИЛИЗА́ТОР *м.* цивилизатор, цивилизация урынлаштырыусы, культура таратыусы.

ЦИВИЛИЗА́ЦИЯ *ж.* цивилизация (1. *өлгәшелгән ижтимағи үҫеш һәм материаль культура кимәле*; 2. *донъяның алдынғы илдәренең хәҙерге заман культураһы*).

ЦИВИЛИЗО́ВАННЫЙ *прич. и прил.* цивилизациялы, культуралы, культураһы алға киткән.

ЦИВИЛИЗОВА́ТЬ *сов. и несов. кого-что* цивилизациялаштырыу, мәҙәниләштереү.

ЦИВИЛИЗОВА́ТЬСЯ *сов. и несов.* цивилизациялашыу, мәҙәниләшеү.

ЦИВИЛИ́СТИКА *ж.* цивилистика (*граждандлыҡ хоҡуҡтары тураһындағы фән*).

ЦИВИ́ЛЬНЫЙ *прил. уст.* граждандарса, штатский (*хәрби-ғәскәри булмаған*).

ЦИГА́РКА *ж. разг.* кәзә аяғы (*тәмәке*).

ЦИГЕ́ЙКА *ж.* цигейка (*һарыҡ тиреһенән махсус эшкәртелгән мех*).

ЦИГЕ́ЙКОВЫЙ *прил.* цигейка; **циге́йковый воротни́к** цигейка яға.

ЦИКА́ДА *ж.* цикада (*көпшә томшоҡло бөжәк*).

ЦИКЛ *м.* цикл (*1. билдәле бер ваҡыт эсендә үтә торған күренештәрҙең, эштәрҙең йыйылмаһы; 2. билдәле бер төрҙән булған күренештәрҙең теҙеме; 3. берәй ғөмүми принцип буйынса берләшкән фәндәр төркөмө*).

ЦИКЛАМЕ́Н *м.* цикламен (*Альп миләүшәһе*).

ЦИКЛИ́ЧЕСКИЙ *прил. см.* **цикли́чный.**

ЦИКЛИ́ЧНОСТЬ *ж.* циклылыҡ; **цикли́чность в произво́дстве** производстволағы циклылыҡ.

ЦИКЛИ́ЧНЫЙ *прил.* цикл, циклды, циклап эшләнә торған, билдәле бер циклға бәйләнешле, циклды тәшкил иткән; **цикли́чная рабо́та** циклды эш.

ЦИКЛО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «циклды» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **циклотро́н** циклотрон (*атом киҫәксәләре хәрәкәтен тиҙләтеү аппараты*).

ЦИКЛО́Н *м.* циклон (*1. метеор. атмосфераның аҙ баҫымлы өлкәһендә һауаның өйөрмәле хәрәкәте: болот һәм яуым-төшөм килтерә; 2. дауыл, өйөрмә*).

ЦИКЛОНИ́ЧЕСКИЙ *прил. метеор.* циклон типтағы, циклонға оҡшаш.

ЦИКЛО́П *м.* 1. циклоп (*боронғо грек мифологияһында һыңар күҙле бәһлеүән*); 2. (*животное*) һыңар күҙ (*ваҡ ҡыҫла*).

ЦИКЛОПИ́ЧЕСКИЙ *прил. книжн.* ғәҙәттән тыш ҙур, бейек.

ЦИКО́РИЙ *м.* цикорий (*үҫемлек, тамыры кофеға ҡушыу өсөн ҡулланыла*).

ЦИКУ́ТА *ж. бот.* цикута, ағыу көпшә.

ЦИЛИ́НДР *м.* цилиндр (*1. мат. геометрик есем; 2. тех. ошо есем формаһындағы деталь; 3. ирҙәр баш кейеме*).

ЦИЛИНДРИ́ЧЕСКИЙ *прил.* цилиндр; цилиндр формаһындағы, цилиндрик; **цилиндри́ческий котёл** цилиндр формаһындағы ҡаҙан.

ЦИЛИ́НДРОВЫЙ *прил.* цилиндр; цилиндрле; **цили́ндровые кры́шки** цилиндр ҡапҡастар; **цили́ндровая маши́на** цилиндрле машина.

ЦИМБАЛИ́СТ *м.* цимбалсы, цимбал уйнаусы (*музыкант*).

ЦИМБА́ЛЫ *только мн.* цимбал (*музыка ҡоралы*).

ЦИМЛЯ́НСКОЕ *с.* цимлянский.

ЦИНГА́ *ж.* зәңге.

ЦИНГО́ТНЫЙ *прил.* 1. зәңге; зәңгеле; **цинго́тные заболева́ния** зәңге ауырыуҙары; **цинго́тные дёсны** зәңгеле теш ите; 2. (*страдающий цингой*) зәңге менән ауырыусы.

ЦИНИ́ЗМ *м.* оятһыҙлыҡ, әҙәпһеҙлек.

ЦИ́НИК *м.* оятһыҙ (*йәки* әҙәпһеҙ) кеше.

ЦИНИ́ЧНОСТЬ *ж. см.* **цини́зм.**

ЦИНИ́ЧНЫЙ *прил.* оятһыҙ, әҙәпһеҙ; **цини́чный челове́к** оятһыҙ кеше.

ЦИНК *м.* цинк.

ЦИНКОВА́ТЬ *несов. что, тех.* цинкылау, (металдың өҫтөнә) цинк югертеү.

ЦИ́НКОВЫЙ *прил.* цинкылы, цинк, цинкынан яһалған; **ци́нковые бели́ла** цинкылы аҡ буяу; **ци́нковая мазь** цинкылы мазь; **ци́нковое ведро́** цинк биҙрә.

ЦИНКО́ГРАФ *м.* цинкограф, цинкография белгесе.

ЦИНКОГРА́ФИЯ *ж.* цинкография (*1. цинкынан эшләнгән клишеләр етештереү ысулы; 2. ошо клишеләр яһаусы предприятие йәки цех*).

ЦИНО́ВКА *ж.* септә.

ЦИРК *м.* цирк.

ЦИРКА́Ч *м. разг.* цирк артисе.

ЦИРКОВО́Й *прил.* цирк; **цирково́й нае́здник** цирк һыбайлыһы.

ЦИРКУЛИ́РОВАТЬ *несов.* әйләнеп йөрөү (*йәки* тороу).

ЦИ́РКУЛЬ *м.* циркуль, йәзбә.

ЦИ́РКУЛЬНЫЙ *прил.* 1. циркуль; **ци́ркульная но́жка** циркуль аяғы; 2. түңәрәк; **ци́ркульный зал** түңәрәк зал; **ци́ркульная пила́** түңәрәк бысҡы.

ЦИРКУЛЯ́Р *м.* циркуляр (*бер учреждениенең үҙ ҡарамағындағы учреждениеләргә йәки айырым кешеләргә ебәрә торған яҙма бойороғо*).

ЦИРКУЛЯ́РНЫЙ I *прил.* циркуляр; **циркуля́рное письмо́** циркуляр хат.

ЦИРКУЛЯ́РНЫЙ II *прил.* (*круглый*) түңәрәк; **циркуля́рная пила́** түңәрәк бысҡы.

ЦИРКУЛЯ́ЦИЯ *ж. см.* **циркули́ровать.**

ЦИРЮ́ЛЬНИК *м. уст.* парикмахер.

ЦИРЮ́ЛЬНЯ *ж. уст.* парикмахерский.

ЦИСТЕ́РНА *ж.* цистерна (*1. шыйыҡлыҡтар һаҡлау урыны, ҙур резервуар; 2. шыйыҡлыҡтар ташыу өсөн эшләнгән вагон йәки автомобиль*).

ЦИСТИ́Т *м. мед.* цистит (*һейҙәк ҡыуығы шешеү*).

ЦИТАДЕ́ЛЬ *ж.* 1. (*городская крепость*) цитадель (*ҡала эсендәге крепость, ҡоролма*); 2. *перен. книжн.* (*твердыня, оплот*) терәк, таяныс.

ЦИТА́ТА *ж.* цитата (*бер-бер текстан үҙгәртмәй алған өҙөмтә*).

ЦИТВА́РНЫЙ *прил.*: **цитва́рная полы́нь** тау әреме; **цитва́рное се́мя** әрем орлоғо (*глистәргә ҡаршы ҡулланыла*).

ЦИТИ́РОВАНИЕ *с. см.* **цити́ровать.**

ЦИТИ́РОВАТЬ *несов. кого-что* цитата килтереү; **цити́ровать кла́ссиков** классиктәрҙән цитата килтереү.

ЦИТОЛО́ГИЯ *ж.* цитология (*хайуан һәм үҫемлек күҙәнәктәре төҙөлөшө, үҫеше һәм функциялары тураһындағы фән*).

ЦИ́ТРА *ж.* цитра (*музыка ҡоралы*).

ЦИ́ТРУС *м.* цитрус.

ЦИ́ТРУСОВЫЙ *прил.* 1. цитрус; **ци́трусовое де́рево** цитрус ағас; 2. *в знач. сущ.* **ци́трусовые** *мн. бот.* цитрус үҫемлектәр (*мәҫ. лимон, әфлисун*).

ЦИФЕРБЛА́Т *м.* циферблат (*сәғәт битлеге, үлсәү приборҙарында цифр һуғылған пластинка*); **часово́й цифербла́т** сәғәт циферблаты.

ЦИ́ФРА *ж.* 1. цифр (*һанау билдәһе*); **ара́бские ци́фры** ғәрәп цифрҙары; **ри́мские ци́фры** рим цифрҙары; 2. һан, сумма; **контро́льные ци́фры** контроль һандар.

ЦИФРОВО́Й *прил.* 1. цифр, һан; **цифрова́я систе́ма** цифр системаһы; 2. (*обозначенный цифрами*) цифрлы, һанлы, цифрҙар (*йәки* һандар) менән билдәләнгән (*йәки*

күрһәтелгән); **цифровы́е да́нные** һанлы мәғлүмәттәр.

ЦИ́ЦЕРО *с. нескл. полигр.* цицеро (*12 пунктлы типография шрифте*).

ЦО́КАТЬ I *несов.* 1. (*издавать отрывистые звуки при ударе обо что-л. твёрдое*) сыҡылдау, сыңҡылдау, сыҡ-сыҡ (*йәки* сыңҡ-сыңҡ) итеү (*при ударе металла о металл*); таҡылдау, тыҡылдау, таҡ-тоҡ (*йәки* тыҡ-тыҡ) итеү (*при ударе металла о камень и т. п.*); 2. *чем* сыҡылдатыу, сыңҡылдатыу, сыҡ-сыҡ (*йәки* сыңҡ-сыңҡ) итеү (*металлом о металл*); таҡылдатыу, тыҡылдатыу, таҡ-тоҡ (*йәки* тыҡ-тыҡ) итеү (*металлом о камень и т. п.*); 3. (*издавать короткие прищёлкивающие звуки*) сутылдау, сут-сут итеү (*о птицах*); сәртләтеү, сәрт-сәрт итеү (*о некоторых животных*).

ЦО́КАТЬ II *несов. лингв.* «ц»ләштереү («*ч*» *өнө урынына* «*ц*» *менән һөйләү*).

ЦО́КНУТЬ *сов. и однокр. см.* **цо́кать** I.

ЦО́КОЛЬ *м.* цоколь (1. *архит. бер-бер короламаның түбәнге өлөшө*; 2. *тех. электр лампочкаһының патронға бороп кертелә торған өлөшө*).

ЦО́КОЛЬНЫЙ *прил.* цоколь; цоколле; **цо́кольный эта́ж** цоколь ҡаты.

ЦО́КОТ *м.* сыҡылдау, сыҡылдатыу, сыңҡылдау, сыңҡылдатыу, сыҡ-сыҡ (*йәки* сыңк-сыңҡ) итеү (*при ударе металла о металл*); таҡылдау, таҡылдатыу, тыҡылдау, тыҡылдатыу, таҡ-тоҡ (*йәки* тыҡ) итеү (*при ударе металла о камень и т. п.*).

ЦУ́ГОМ *нареч.* ат ослап, сыбаталап; **упря́жка цу́гом** сыбата, ослап егелгән аттар; **е́хать цу́гом** сыбаталап (*йәки* ат ослап) барыу.

ЦУКА́Т *м.* цукат (*шәкәрләгән емеш йәки уның ҡабығы*).

ЦЫГА́Н *м.* сиған.

ЦЫГА́НЕ *мн.* сиғандар.

ЦЫГА́НКА *ж.* сиған ҡатын-ҡыҙы.

ЦЫГА́НСКИЙ *прил.* сиған; **цыга́нский язы́к** сиған теле.

ЦЫ́КАТЬ *несов. см.* **цы́кнуть.**

ЦЫ́КНУТЬ *сов. и однокр. на кого, прост.* асыуланып ҡысҡырыу, екереү, екеренеү (*ҡурҡытыу өсөн*).

ЦЫ́ПКИ *мн.* (*ед.* **цы́пка** *ж.*) *разг.* (тәндәге) ярылған (*йәки* ҡыҙарған) урын.

ЦЫПЛЁНОК *м.* сепей (*с момента вылупливания до двух месяцев*); себеш (*от двух месяцев до глубокой осени*); **цыпля́т по о́сени счита́ют** *посл.* себеште көҙ һанайҙар.

ЦЫПЛЯ́ЧИЙ *прил.* себеш; сепей; **цыпля́чий корм** себеш аҙығы.

ЦЫ́ПОЧКИ *только мн.*: **ходи́ть на цы́почках** аяҡ ослап йөрөү; **стоя́ть на цы́почках** бармаҡ осона баҫып тороу.

ЦЫЦ *межд. прост.* сеү.

Ч

ЧАБА́Н *м.* чабан, һарыҡ көтөүсе.

ЧАБРЕ́Ц *м. бот.* тимьян (*ҡыуаҡлыҡ*).

ЧА́ВКАНЬЕ *с. см.* **ча́вкать.**

ЧА́ВКАТЬ *несов.* шапылдатыу, сапылдатыу; ласҡылдатыу.

ЧАД *м.* 1. (*угар*) һөрөм, еҫ, төтөн; **ку́хонный чад** кухня һөрөмө; 2. *перен.* (*дурман*) иҫереклек, ағыу, миңрәүлек; **он как в чаду́** ул иҫергән (*йәки* миңрәүләнгән) кеүек йөрөй.

ЧАДИ́ТЬ *несов.* еҫ (*йәки* һөрөм) сығарыу, төтәү; **из ку́хни чади́т** кухнянан еҫ сыға.

ЧА́ДНЫЙ *прил.* еҫле, һөрөмлө, төтөнлө.

ЧА́ДО *с. шутл., ирон.* бала; ул, ҡыҙ; **со все́ми ча́дами и домоча́дцами** бөтә ғаиләһе (*йәки* бала-сағаһы) менән.

ЧАДОЛЮБИ́ВЫЙ *прил. уст. и шутл.* үҙ балаһын яратыусы; **чадолюби́вый оте́ц** үҙ балаһын яратыусы ата.

ЧАДРА́ *ж.* чадра, бөркәнсек; **же́нщины Сове́тского Восто́ка сбро́сили чадру́** Совет Көнсығышының ҡатын-ҡыҙҙары бөркәнсектәрен ташланы.

ЧАЕ= *ҡушма һүҙҙәрҙең «сәй» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **чаеразве́сочная фа́брика** сәй үлсәү фабрикаһы.

ЧАЁВНИК *м. разг.* сәй яратыусы, сәйхур.

ЧАЁВНИЦА *женск. р. к* **чаёвник.**

ЧАЁВНИЧАТЬ *несов. разг.* сәй эсеп ултырыу, сәй янында ваҡыт үткәреү, сәйләү.

ЧАЕВО́Д *м.* сәй үҫтереүсе.

ЧАЕВО́ДСТВО *с.* сәй үҫтереүселек.

ЧАЕВЫ́Е *только мн. разг.* сәйлек (*ваҡ-төйәк йомоштарҙы үтәгән өсөн бирелгән аҡса*).

ЧАЕПИ́ТИЕ *с.* сәй эсеү, сәйләү.

чажу́ *наст. вр. от* **чади́ть.**

ЧАИ́НКА *ж.* сәй шамаһы (*йәки* бөртөгө).

ЧАЙ I *м.* 1. сәй; **кита́йский чай** ҡытай сәйе; **цвето́чный чай** сәскә сәйе; **зелёный чай** йәшел сәй; **кирпи́чный чай** таҡта сәй; **кре́пкий чай** ҡаты сәй; **завари́ть чай** сәй бешереү (*йәки* һалыу); **стака́н ча́ю** бер стакан сәй; 2. (*чаепитие*) сәй эсеү; **во вре́мя ча́я** сәй эскәндә, сәй эсеп ултырғанда; ◇ **дать на чай** сәйлек биреү; **пригласи́ть на ча́шку ча́я** сәйгә саҡырыу (*йәки* әйтеү); **чай да са́хар** сәйегеҙ тәмле булһын.

ЧАЙ II *вводн. сл. прост.* ахырыһы, күрәһең, моғайын, =дыр (=дер, =ҙыр, =ҙер, =лыр, =лер, =тыр, =тер); **с доро́ги, чай, она́ уста́ла** ул юлдан арып килгәндер.

ЧА́ЙКА *ж.* аҡсарлаҡ; **морска́я ча́йка** диңгеҙ аҡсарлағы.

ЧА́ЙНАЯ *ж.* сәйхана.

ЧА́ЙНИК *м.* сәйнүк (*большой металлический*); сәйгүн (*для заварки*).

ЧА́ЙНИЦА *ж.* сәй һауыты.

ЧА́ЙНЫЙ *прил.* сәй; **ча́йная планта́ция** сәй плантацияһы; **ча́йный магази́н** сәй магазине; **ча́йный серви́з** сәй сервизе; ◇ **ча́йная ро́за** һары роза; **че́рез час по ча́йной ло́жке** *см.* **ло́жка.**

ЧАЙХАНА́ *ж.* сәйхана (*Урта Азияла, Иранда*).

ЧАЛ *м.* чал, арҡан (*пароход, паром һ. б. бәйләп ҡуйыу өсөн*).

ЧА́ЛИТЬ *несов. что* (*пароход, паром һ. б.*) бәйләп (*йәки* тарттырып) ҡуйыу.

ЧА́ЛКА *ж.* 1. *см.* **ча́лить;** 2. *см.* чал.

ЧАЛМА́ *ж.* сәлләә.

ЧА́ЛЫЙ *прил.* (*о масти лошади*) бурыл (*ат төҫө*).

ЧАН *м.* чан, киҫмәк; **краси́льный чан** буяу чаны.

ЧА́РА *ж. см.* **ча́рка.**

ЧАРДА́Ш *м.* чардаш (*венгер халыҡ бейеүе һәм шуға яҙылған музыка әҫәре*).

ЧА́РКА *ж. уст. поэт.* чарка (*вино эсә торған һауыт*).

ЧАРОВА́ТЬ *несов. кого-что* (*пленять*) һоҡландырыу, күңелде үҙенә тартыу, күңелде биләп алыу; **чарова́ть свои́м го́лосом** тауышы менән һоҡландырыу.

ЧАРОДЕ́Й *м. книжн.* 1. (*волшебник, колдун*) сихырсы, күҙ быуыусы; 2. *перен.* сихырлаусы, күңелде үҙенә тартыусы, күңелде биләүсе; **поэ́т-чароде́й** күңелде биләүсе шағир.

ЧАРОДЕ́ЙКА *женск. р. к* **чароде́й.**

ЧАРОДЕ́ЙСТВО *с. уст.* (*колдовство*) сихыр, сихырсылыҡ.

ЧАРТИ́ЗМ *м.* чартизм (*1836—1848 йылдарҙа Англия эшселәрвнең революцион хәрәкәте*).

ЧАРТИ́СТ *м.* чартист, чартизм яҡлы, чартистәр хәрәкәтендә ҡатнашыусы.

ЧАРТИ́СТСКИЙ *прил.* чартизм, чартис; **чарти́стское движе́ние** чартистәр хәрәкәте.

ЧАРУ́ЮЩИЙ 1. *прич.* сихырлаусы; 2. *прил.* һоҡландырғыс, үҙенә йәлеп итеүсе, күңелде биләп алыусы, әсир итеүсе, сихырлы, сихырлаусы; **чару́ющая улы́бка** сихырлы йылмайыу; **чару́ющий го́лос** һоҡландырғыс тауыш.

ЧА́РЫ *только мн.* 1. (*обаяние, очарование*) һоҡландырыу, күңелде үҙенә тартыу, сихырлау, әсир итеү, күңелде биләү; 2. *уст.* (*колдовство*) сихыр, сихырсылыҡ.

ЧАС *м.* 1. сәғәт; **полтора́ часа́** сәғәт ярым; **опозда́ть на час** бер сәғәткә һуңлау; **двена́дцать часо́в но́чи** төнгө сәғәт ун ике; **два часа́ дня** көндөҙгө сәғәт ике; **кото́рый час?** сәғәт нисә (булды)?; 2. (*время, посвящённое чему-л.*) сәғәт, ваҡыт; **приёмные часы́** ҡабул итеү сәғәттәре; **час обе́да** төшкө аш ваҡыты; **час о́тдыха** ял ваҡыты; **служе́бные часы́** эш ваҡыты, эш сәғәттәре; **академи́ческий час** академик сәғәт (*50 минут*); 3. (*пора, время*) ваҡыт, мәл; **вече́рний час** киске ваҡыт; **час распла́ты** үс алыу ваҡыты; 4. *мн.* **часы́** *воен.* ҡарауыл, поста тороу; **стоя́ть на часа́х** ҡарауылда тороу; ◇ **би́тый час** *см.* **би́тый; в до́брый час** хәйерле (*йәки* изге) сәғәттә; **не ро́вен час** *см.* **ро́вный; (расти́) не по дня́м, а по часа́м** *см.* **день; с ча́су на час** сәғәт һайын, тиҙ арала; **ти́хий час** *см.* **ти́хий.**

ЧАСО́ВНЯ *ж.* часовня, бәләкәй сиркәү.

ЧАСОВО́Й I *прил.* 1. (бер) сәғәтлек, сәғәтләп; **часова́я бесе́да** бер сәғәтлек әңгәмә; **часова́я опла́та** сәғәтләп түләү; 2. *разг.* сәғәт берҙәге; **уе́хать часовы́м по́ездом** сәғәт берҙәге поезд менән китеү; ◇ **часово́й по́яс** *геогр.* сәғәт бүлкәте (*ер шарының $^1/_{24}$ өлөшө*).

ЧАСОВО́Й II *прил.* сәғәт; **часово́й заво́д** сәғәт заводы; ◇ **часово́й ма́стер, часовы́х дел ма́стер** *см.* **часовщи́к.**

ЧАСОВО́Й III *м.* часовой, һаҡсы; **сме́на часовы́х** часовойҙар алмашыныуы; **поста́вить часово́го** часовой ҡуйыу.

=ЧАСОВО́Й *ҡушма һүҙҙәрҙең «нисә сәғәт дауам иткән йәки сәғәт нисәгә ҡуйылған» мәғәнәләрен аңлатҡан икенсе өлөшө, мәҫ.* **трёхчасово́й** өс сәғәтлек, сәғәт өстәге.

ЧАСОВЩИ́К *м.* сәғәт оҫтаһы, сәғәт төҙәтеүсе, сәғәтсе.

ЧА́СОМ *нареч. разг.* 1. (*иногда*) ҡайһы ваҡыт, ваҡыты-ваҡыты менән, ҡайһы саҡта; 2. (*кстати*) =дыр (=дер, =ҙыр, =ҙер, =лыр, =лер, =тыр, =тер) бит; **что э́то вы пи́шете? не стихи́ ли ча́сом?** һеҙ нәмә яҙаһығыҙ? шиғыр түгелдер бит?

ЧАСТЕ́НЬКО *нареч. разг.* йыш ҡына, күп ваҡытта; **он часте́нько к нам захо́дит** ул беҙгә йыш ҡына килеп йөрөй.

ЧАСТИ́ЦА *ж.* 1. (*часть вещества*) остоҡ; 2. (*часть чего-л.*) өлөшсә; 3. *перен.* әҫәр; **части́ца пра́вды** хәҡиҡәттең әҫәре; 4. *грам.* киҫәксә.

ЧАСТИ́ЧНЫЙ *прил.* бер ни тиклем, бер аҙ, бер тиклем, бер ни ҡәҙәр, өлөшсә; **части́чное улучше́ние** бер тиклем яҡшырыу.

ЧА́СТНИК *м. разг.* частник (*хосуси предприниматель, сауҙагәр*).

ЧАСТНО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «хосуси» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **частнокапиталисти́ческий** хосуси капиталистик.

ЧАСТНОВЛАДЕ́ЛЬЧЕСКИЙ *прил.* хосуси милексе (эйә булған); **частновладе́льческий капита́л** хосуси милексе капиталы.

ЧА́СТНОЕ *с. мат.* бүлендек.

ЧА́СТНОСТЬ *ж.* 1. айырымлылыҡ, ентеклелек, осраҡлылыҡ; **ча́стность явле́ния** күренештең осраҡлылығы; 2. (*подробность, деталь*) ваҡ-төйәк, деталь; ◇ **в ча́стности** *вводн. сл.* атап әйткәндә, айырым алғанда.

ЧА́СТНЫЙ *прил.* 1. (*представляющий часть целого*) айырым; 2. (*не типичный, случайный*) осраҡлы, һирәк осрай торған; **ча́стный слу́чай** һирәк осрай торған хәл; 3. (*личный*) шәхси, айырым; **по ча́стному де́лу** шәхси эш буйынса; **ча́стным о́бразом** айырым рәүештә; 4. (*принадлежащий отдельному лицу*) хосуси; **ча́стная со́бственность** хосуси милек; **ча́стный капита́л** хосуси капитал; **ча́стная торго́вля** хосуси сауҙа; ◇ **ча́стное определе́ние** *юр.* айырым билдәләү (*суд ҡарары*).

ЧАСТОКО́Л *м.* текә (*йәки* ултыртма) ҡойма, текмә.

ЧАСТОТА́ *ж.* йышлыҡ; **частота́ пу́льса** пульстең йышлығы; **частота́ колеба́ний** тирбәлеүҙәрҙең йышлығы.

ЧАСТО́ТНОСТЬ *ж. спец.* йышлылыҡ.

ЧАСТО́ТНЫЙ *прил. спец.* йышлыҡ.

ЧАСТУ́ШКА *ж.* таҡмаҡ.

ЧА́СТЫЙ *прил.* 1. (*нередкий*) йыш; **ча́стый гость** йыш (килә торған) ҡунаҡ; **ча́стые встре́чи** йыш осрашыуҙар; 2. (*густой, плотный; сплошной*) йыш, ҡуйы, тығыҙ, беше; **ча́стый гре́бень** йыш тараҡ; **ча́стый лес** ҡуйы урман; **ча́стая ткань** беше туҡыма; **ча́стый дождь** йыш ямғыр; 3. тиҙ-тиҙ, йыш-йыш; **ча́стый пульс** ҡан тамырҙарының йыш тибеүе.

ЧАСТЬ *ж.* 1. өлөш, киҫәк, йорҡаҡ; **бо́льшая часть** ҙур өлөшө; **часть су́ток** тәүлек өлөшө; 2. өлөш, часть, ағза; **запасны́е ча́сти** запас частәр; **ча́сти те́ла** тән ағзалары; 3. (*раздел*) өлөш, бүлек, киҫәк; **рома́н в трёх частя́х** өс киҫәктән торған роман; 4. (*отдел учреждения*) бүлек; **учёбная часть** уҡытыу бүлеге; **хозя́йственная часть** хужалыҡ бүлеге; 5. *воен.* часть; **во́инская часть** ғәскәри часть; ◇ **бо́льшей ча́стью, по бо́льшей ча́сти** күбеһенсә, ғәҙәттә; **в той ча́сти** ошо дәрәжәлә; **по ча́сти** *чего, какой* берәй нәмә буйынса, ... өлкәһендә; **ча́сти ре́чи** *грам.* һүҙ төркөмдәре.

ЧА́СТЬЮ *нареч.* өлөш, бер (ни) ҡәҙәр, бер ни тиклем, яртылаш; **э́то сде́лано ча́стью из де́рева, ча́стью из желе́за** был — яртылаш ағастан, яртылаш тимерҙән яһалған.

ЧАСЫ́ *только мн.* сәғәт; **стенны́е часы́** стена сәғәте; **ручны́е часы́** ҡул сәғәте; ◇ **как часы́** теүәл, дөрөҫ, сәғәт кеүек.

ЧА́ХЛЫЙ *прил.* 1. (*о растительности*) ҡороған, һулыған, кипкән; 2. (*худой, болезненный*) ябыҡ, сибек, хәлһеҙ; **ча́хлый ребёнок** хәлһеҙ (*йәки* сибек) бала.

ЧА́ХНУТЬ *несов.* 1. ҡороу, һулыу, кибеү; **цвето́к ча́хнет** сәскә һулый; 2. *перен.* сибегеү, ябығыу, кибеү, һурылыу; **ча́хнуть от тоски́** һағыштан кибеү, ҡайғынан кибеү (*йәки* һурылыу).

ЧАХО́ТКА *ж. уст.* үпкә ауырыуы, күкһәү, чахотка; **горлова́я чахо́тка** тамаҡ чахоткаһы.

ЧАХО́ТОЧНЫЙ *прил. уст.* 1. чахотка, үпкә ауырыуы, күкһәү; **чахо́точный румя́нец** үпкә сиренән йөҙгә сыҡҡан алһыулыҡ; 2. (*больной чахоткой*) чахоткалы, үпкә ауырыулы, чахотка менән ауырыусы.

ЧА́ША *ж.* туҫтаҡ, алдыр, сеүәтә, һамар; **ча́ша кумы́са** бер сеүәтә ҡымыҙ; ◇ **испи́ть до дна́ го́рькую ча́шу** оҙаҡ ауыр ҡайғы кисереү; **у них дом — по́лная ча́ша** *см.* **по́лный; ча́ша терпе́ния перепо́лнилась** түҙемлек (*йәки* сабырлыҡ, сыҙамлыҡ) бөттө.

ЧАШЕЛИ́СТИК *м. бот.* каса япрағы, һуҡта (*сәскәлә*).

ЧА́ШЕЧКА *ж.* 1. *уменьш. от* **ча́шка;** 2. *бот.* каса; ◇ **коле́нная ча́шечка** тубыҡ һөйәге.

ЧА́ШКА *ж.* 1. сынаяҡ, сөңкә; **вы́пить ча́шку ча́ю** бер сынаяҡ сәй эсеү; 2. *прост.* (*миска*) сеүәтә, ҡомой; 3. (*предмет округлой формы*) табаҡ; **ча́шка весо́в** үлсәүес табаҡтары.

ЧА́ЩА *ж.* шырлыҡ, ҡуйы урман; **лесна́я ча́ща** урман шырлығы.

ЧАЩО́БА *ж. разг. см.* **ча́ща.**

ча́ю, ча́ешь *и т. д. наст. вр. от* **ча́ять.**

ЧА́ЯНИЕ *с. книжн.* ышаныс, өмөт, хыял; **наро́дные ча́яния** халыҡ өмөтө; ◇ **па́че ча́яния** көтөлмәгәндә, абайламаҫтан.

ЧА́ЯТЬ *несов. уст.* 1. (*думать*) уйлау; 2. (*надеяться*) өмөт итеү, ышанып тороу, көтөү; ◇ **не ча́ять души́** *см.* **душа́.**

ЧВА́НИТЬСЯ *несов.* һауаланыу, маһайыу.

ЧВАНЛИ́ВОСТЬ *ж. см.* **чва́нство.**

ЧВАНЛИ́ВЫЙ, ЧВА́ННЫЙ *прил.* һауалы.

ЧВА́НСТВО *с.* һауалылыҡ, маһайыусанлыҡ.

чего́ *род. п. от* **чей.**

ЧЕЙ *мест. вопр. и относ.* кем, кемдеке, кемдең; **чья э́то кни́га?** был кемдең китабы?; **не по́мню, чьи э́то слова́** был һүҙҙәр кемдеке икәнен хәтерләмәйем; **геро́й, чьё и́мя изве́стно всем** исеме бөтә кешегә билдәле булған батыр.

ЧЕ́Й-ЛИБО, ЧЕ́Й-НИБУДЬ *мест. неопр.* кемдең булһа ла.

ЧЕ́Й-ТО *мест. неопр.* кемдеңдер.

ЧЕК *м.* чек (1. *банкынан аҡса алыу өсөн бирелгән ҡағыҙ*; 2. *тауар өсөн аҡса түләгәнлеккә кассанан бирелгән талон*).

ЧЕКА́ I *ж.* (*стержень*) күсәр сөйө (*арбала*).

ЧЕКА́ II *ж. нескл.* (*с прописной*) (**ЧК — Чрезвыча́йная коми́ссия по борьбе́ с контрреволю́цией, сабота́жем и спекуля́цией**) *ист.* Чека (*Контрреволюцияға, саботажға һәм спекуляцияға ҡаршы көрәшеү өсөн ғәҙәттән тыш комиссия*).

ЧЕКА́Н *м.* һуҡҡыс (1. *һуғып биҙәк төшөрөү өсөн ҡулланыла торған штемпель*; 2. *һуғыу ҡоралы*).

ЧЕКА́НИТЬ *несов. что* 1. һуғыу; **чека́нить меда́ли** миҙалдар һуғыу (*йәки* эшләү); 2. (*наносить рисунок*) һуғып биҙәк төшөрөү; 3. *перен.* тыҡ-тыҡ баҫыу, ярып (*йәки* асыҡ итеп) әйтеү (*йәки* һөйләү); **чека́нить шаг** тыҡ-тыҡ баҫып атлау; 4. *тех.* сүкеп эшкәртеү; 5. *с.-х., сад.* ҡырҡыу, киҫеү (*үҫемлектәрҙең өҫкө ботаҡтарын ҡырҡып ташлау*); **чека́нить виногра́д** виноградтың өҫтәге үҫентеләрен ҡырҡыу.

ЧЕКА́НКА *ж.* 1. *см.* **чека́нить; чека́нка моне́т** аҡса һуғыу; 2. биҙәк, һыр; **ружьё с золото́й чека́нкой** алтын биҙәкле мылтыҡ.

ЧЕКА́ННЫЙ *прил.* 1. (*предназначенный для чеканки*) биҙәк төшөрөү, һуғыу; **чека́нный стано́к** биҙәк төшөрөү станоғы; 2. (*изготовленный чеканкой*) һуғып эшләнгән; **чека́нное ружьё** һуғып эшләнгән мылтыҡ; 3. *перен.* (*чёткий*) ентекле эшкәртелгән, сарланған, ҡойоп ҡуйған, асыҡ, тыҡ-тыҡ баҫып; **чека́нный стиль** сарланған стиль; **чека́нный шаг** тыҡ-тыҡ баҫып атлау.

ЧЕКА́НЩИК *м.* һуғыусы, һуғып биҙәк төшөрөүсе.

ЧЕКИ́СТ *м.* чекист, Чека работниге.

ЧЕКМЕ́НЬ *м.* сәкмән.

ЧЕ́КОВЫЙ *прил.* чек; **че́ковая кни́жка** чек кенәгәһе.

ЧЁЛКА *ж.* 1. (*у лошади*) кикел, кикел сәс; 2. маңлай сәсе; **носи́ть чёлку** маңлай сәсе йөрөтөү, сәсте маңлайға төшөрөп йөрөтөү.

ЧЁЛН *м.* (өңөп эшләнгән) кәмә, ҡайыҡ.

ЧЕЛНО́К *м.* 1. *см.* **чёлн;** 2. (*в ткацком станке, швейной машине*) һоҫа (*туҡыу станогында һәм тегеү машинаһында*).

ЧЕЛО́ *с. книжн. уст.* маңлай; ◇ **бить чело́м** *кому, ирон.* үтенеү, үтенеп һорау, ялбарыу.

ЧЕЛО́БИТНАЯ *ж. ист.* ғариза (*боронғо Рустә*).

ЧЕЛОБИ́ТЧИК *м. ист.* ғариза биреүсе (*боронғо Рүстә*).

ЧЕЛОВЕ́К *м.* кеше, әҙәм; **сове́тский челове́к** совет кешеһе; **отря́д в пятьдеся́т челове́к** илле кешенән торған отряд; ◇ **молодо́й челове́к** (*обращение*) *см.* **молодо́й.**

ЧЕЛОВЕ́КО-ДЕ́НЬ *м. спец.* бер кеше көнө (*бер көндә бер кеше тарафынан үтәлгән эште иҫәпләү берәмеге*).

ЧЕЛОВЕКОЛЮБИ́ВЫЙ *прил.* кеше йәнле, кеше яратыусы.

ЧЕЛОВЕКОЛЮ́БИЕ *с.* кеше йәнле булыу, кеше яратыусылыҡ.

ЧЕЛОВЕКОНЕНАВИ́СТНИК *м.* хөсөт, кеше(не) күрә алмаусы, кешеләрҙе яратмаусы.

ЧЕЛОВЕКОНЕНАВИ́СТНИЧЕСКИЙ *прил.* кеше күрә алмау(сылыҡ), кешегә нәфрәт, кеше яратмау; **человеконенави́стническая поли́тика поджига́телей войны́** һуғыш уты тоҡандырыусыларҙың кеше күрә алмаусылыҡ политикаһы.

ЧЕЛОВЕКООБРА́ЗНЫЙ *прил.* кеше һымаҡ, кешегә оҡшаш; **человекообра́зная обезья́на** кеше һымаҡ маймыл.

ЧЕЛОВЕ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. кеше; **челове́ческий род** кеше заты; 2. *см.* **челове́чный.**

ЧЕЛОВЕ́ЧЕСТВО *с.* кешелек донъяһы, кешеләр; **передово́е челове́чество** алдынғы кешелек донъяһы.

ЧЕЛОВЕ́ЧИЙ *прил. разг.* кеше.

ЧЕЛОВЕ́ЧНОСТЬ *ж.* кешелеклелек.

ЧЕЛОВЕ́ЧНЫЙ *прил.* кешелекле; **челове́чное отноше́ние** кешелекле мөғәмәлә.

ЧЕЛЮСТНО́Й *прил.* яңаҡ, яңаҡ һөйәге; **челюстна́я кость** *анат.* яңаҡ һөйәге.

ЧЕ́ЛЮСТЬ *ж.* 1. яңаҡ, яңаҡ һөйәге; **ни́жняя че́люсть** аҫҡы яңаҡ һөйәге; **ве́рхняя че́люсть** өҫкө яңаҡ һөйәге; 2. (*пластинка с искусственными зубами*) яһалма тештәр.

ЧЕ́ЛЯДЬ *ж. собир.* 1. *уст.* помещиктең хеҙмәтселәре, кәнизәктәре, йомошсолары; 2. *перен.* (*прислужники*) ялсылар (*ярамһакланып ярарға тырышыусылар*).

ЧЕМ *союз* 1. *сравнит.* (*нежели*) -ға (-гә) ҡарағанда; -дан (-дән, -ҙан, -ҙән, -нан, -нән, -тан, -тән); **лу́чше по́здно, чем никогда́** *посл.* булмағанға ҡарағанда, һуң булһа ла булғаны яҡшыраҡ; 2. *сравнит.* (*насколько, в какой степени*) һайын, ни тиклем, ни хәтле; **чем бо́льше, тем лу́чше** ни хәтле күп булһа, шул хәтле яҡшы (була); 3. (*вместо того, чтобы*) урынына; -ғансы (-гәнсе, -ҡансы, -кәнсе); **чем торопи́ться, лу́чше вы́йдем ра́ньше** ҡабаланғансы, иртәрәк сығайыҡ.

чем *твор. п. от* **что** I.

чём (о чём) *предл. п. от* **что** I.

ЧЕМБУ́Р *м.* теҙген.

ЧЕМЕРИ́ЦА *ж. бот.* аҡһырғаҡ.

ЧЕМОДА́Н *м.* сумаҙан; **уложи́ть ве́щи в чемода́н** әйберҙәрҙе сумаҙанға һалыу; ◇ **сиде́ть на чемода́нах** юлға сығырға әҙер булыу.

ЧЕМОДА́ННЫЙ *прил.* сумаҙан; **чемода́нная ру́чка** сумаҙан тотҡаһы; ◇ **чемода́нное настрое́ние** *шутл.* юлға сығам, тип йөрөү.

ЧЕМПИО́Н *м.* чемпион; **чемпио́н Сове́тского Сою́за** Советтәр Союзы чемпионы; **чемпио́н по пла́ванию** йөҙөү буйынса чемпион.

ЧЕМПИОНА́Т *м.* чемпионат; **ша́хматный чемпиона́т** шахмат чемпионаты.

чему́ *дат. п. от* **что** I.

ЧЕПЕ́Ц *м.* чепец (*18-19 быуаттарҙа ҡатын-ҡыҙҙарҙың баш кейеме*).

ЧЕПРА́К *м.* серге, туҡым.

ЧЕПУХА́ *ж. разг.* 1. (*глупости, вздор*) юҡ нәмә, сафсата, буш һүҙ; **городи́ть чепуху́, нести́ чепуху́** юҡ нәмә һөйләү, сафсата һатыу; **э́то чепуха́** был юҡ нәмә; 2. (*пустяк*) бер ни түгел, буш (*йәки* юҡ, бик ваҡ) нәмә, ваҡ-төйәк, суп; **занима́ться чепухо́й** юҡ менән булашыу.

ЧЕ́ПЧИК *м.* чепчик.

ЧЕ́РВА *ж. собир. пчел.* бал ҡорто ҡарышлауығы.

ЧЕРВЕОБРА́ЗНЫЙ *прил.* 1. селәүсен һымаҡ, селәүсенгә оҡшаш; **червеобра́зный отро́сток слепо́й кишки́** һуҡыр эсәктең селәүсен һымаҡ үҫентеһе; 2. *в знач. сущ.* **червеобра́зные** *мн. зоол.* селәүсен һымаҡтар, һәрмәүеслеләр.

ЧЕ́РВИ *мн. карт.* черви (*уйын кәрттәренең ҡыҙыл йөрәк һүрәте төшөрөлгән төҫө*); **ходи́ть с черве́й** черви менән йөрөү (*йәки* сығыу).

ЧЕРВИ́ВЕТЬ *несов.* ҡортлау, ҡортлай башлау; **я́блоки черви́веют** алмалар ҡортлай.

ЧЕРВИ́ВЫЙ *прил.* ҡортло, ҡортлаған; **черви́вое я́блоко** ҡортло алма.

ЧЕРВИ́ТЬ *несов. пчел.* норлау, норлай башлау.

ЧЕРВО́НЕЦ *м.* червонец (1. *уст. боронғо Рустә 3,5 йәки 10 һумлыҡ алтын аҡса;* 2. *СССР-ҙа 1922—1947 йылдарҙа ун һумлыҡ ҡағыҙ аҡса, унарлыҡ*).

ЧЕРВО́ННЫЙ I *прил.*: **черво́нное зо́лото** ҡыҙыл (*йәки* саф) алтын.

ЧЕРВО́ННЫЙ II *прил. карт.* черви; **черво́нный вале́т** черви валете.

ЧЕРВОТО́ЧИНА *ж.* ҡорт юлы; **червото́чина в де́реве** ағастағы ҡорт юлы.

ЧЕ́РВЫ *мн. см.* **че́рви.**

ЧЕРВЬ *м.* 1. селәүсен; **дождево́й червь** ямғыр селәүсене; 2. *разг.* (*личинка*) ҡорт; **шелкови́чный червь** ебәк ҡорто; 3. (*о ничтожном человеке*) ҡорт, түбән (*йәки* бәләкәй) кеше; ◇ **червь сомне́ния** йөрәкте игәп (*йәки* өйкәп) торған шик.

ЧЕРВЯ́К *м.* 1. *см.* **червь;** 2. *тех.* червяк (*винт формаһындағы тешле тәгәрмәс*).

ЧЕРВЯЧО́К *м. уменьш.-ласк. от* **червя́к** 1; ◇ **замори́ть червячка́** *см.* **замори́ть.**

ЧЕРДА́К *м.* сарлаҡ.

ЧЕРДА́ЧНЫЙ *прил.* сарлаҡ, сарлаҡтағы; **черда́чное окно́** сарлаҡ тәҙрәһе.

ЧЕРЕВИ́КИ, ЧЕРЕВИ́ЧКИ *мн.* (*ед.* **череви́к, череви́чек** *м.*) *обл.* черевик, черевички (*бейек үксәле ботинка, ситек*).

ЧЕРЁД *м. разг.* сират, нәүбәт; **тепе́рь твой черёд** хәҙер һинең сират; ◇ **идти́ своúм чередóм** үҙ тәртибе (*йәки* ваҡыты) менән барыу.

ЧЕРЕДА́ I *ж.* 1. *уст. см.* **черёд; придёт и моя́ череда́** минең дә сиратым килеп етер әле; 2. (*вереница*) теҙмә, теҙелеш, теҙем.

ЧЕРЕДА́ II *ж. бот.* эт тегәнәге.

ЧЕРЕДОВА́НИЕ *с. см.* **чередова́ть(ся); чередова́ние зву́ков** *лингв.* өндәрҙең сиратлашыуы.

ЧЕРЕДОВА́ТЬ *несов. кого-что* аралаштырыу, сиратлаштырыу, аралаштырып (*йәки* сиратлаштырып) тороу; **чередова́ть труд с о́тдыхом** эште ял менән аралаштырып тороу.

ЧЕРЕДОВА́ТЬСЯ *несов.* 1. аралашыу, сиратлашыу, нәүбәтләшеү; 2. *страд. к* **чередова́ть.**

ЧЕ́РЕЗ *предлог с вин. п.* 1. (*поперёк чего-либо*) аша, арҡыры; **мост че́рез ре́ку** йылға арҡыры һалынған күпер; **перейти́ че́рез у́лицу** урам аша сығыу; **реме́нь че́рез плечо́** иңбаш аша тағылған ҡайыш; 2. (*сквозь; минуя*) үтә, үтәләй, аша; **пройти́ че́рез лес** урман үтә сығыу; **е́хать че́рез го́род** ҡала үтә барыу; **смотре́ть че́рез очки́** күҙлек аша ҡарау; **влезть че́рез окно́** тәҙрә аша инеү; 3. (*поверх чего-л.*) өҫтөнән, башынан, аша; **пры́гнуть че́рез забо́р** ҡойма башынан һикереү; 4. (*при посредстве кого-чего-л.*) аша, арҡыры, араһында, ярҙамында; **оповести́ть че́рез газе́ту** газета аша белдереү; **бесе́да шла че́рез перево́дчика** әңгәмә тәржемәсе ярҙамында барҙы; **писа́ть сло́во че́рез дефи́с** һүҙҙе дефис (*йәки* һыҙыҡса) аша яҙыу; 5. (*спустя какое-л. время*) ... ⁼дан (⁼дән, ⁼ҙан, ⁼ҙән, ⁼нан, ⁼нән, ⁼тан, ⁼тән); **приду́ че́рез час** бер сәғәттән килермен; **нача́ло спекта́кля че́рез де́сять мину́т** спектакль ун минуттан башлана; 6. (*повторяя что-л. в какие-л. промежутки времени, пространства*) аралаш, аша, һайын; **че́рез ка́ждые два дня** ике көн һайын; **принима́ть ва́нны че́рез день** көн аралаш ванна алыу; **печа́тать на маши́нке че́рез два интерва́ла** машинкала ике интервал аша яҙыу.

ЧЕРЁМУХА *ж.* муйыл.

ЧЕРЕМША́ *ж.* айыу һуғаны, урман йыуаһы.

ЧЕРЕНКО́ВЫЙ *прил.* 1. һап, тотҡа; **черенко́вая часть ножа́** бысаҡтың һап өлөшө; 2. *сад.* сыбыҡса ултыртып үҫтерелгән; **черенко́вые сады́** сыбыҡса ултыртып үҫтерелгән баҡсалар.

ЧЕРЕНО́К *м.* 1. (*рукоятка*) һап, тотҡа; **черено́к ножа́** бысаҡ һабы; **черено́к косы́** салғы тотҡаһы; 2. *сад.* ботаҡ, сыбыҡса.

ЧЕ́РЕП *м.* баш һөйәге.

ЧЕРЕПА́ХА *ж.* 1. гөбөргәйел; **морска́я черепа́ха** диңгеҙ гөбөргәйеле; **тащи́ться как черепа́ха** *прям. и перен.* гөбөргәйел кеүек һөйрәлеү; 2. *собир.* гөбөргәйел ҡабығы; **изде́лия из черепа́хи** гөбөргәйел ҡабығынан эшләнгән әйберҙәр.

ЧЕРЕПА́ХОВЫЙ *прил.* 1. гөбөргәйел (дән әҙерләнгән) (*йәки* бешерелгән); **черепа́ховый суп** гөбөргәйел ашы; 2. гөбөргәйел ҡабығынан эшләнгән; **черепа́ховый гре́бень** гөбөргәйел ҡабығынан эшләнгән тараҡ.

ЧЕРЕПА́ШИЙ *прил.* 1. гөбөргәйел; **черепа́ший па́нцирь** гөбөргәйел ҡабығы; 2. *перен.* гөбөргәйелдәй аҡрын; **идти́ черепа́шьим ша́гом** гөбөргәйелдәй аҡрын һөйрәлеү.

ЧЕРЕПА́ШКА *ж.* 1. *уменьш.-ласк. от* **черепа́ха;** 2. (*насекомое*) иген ҡандалаһы.

ЧЕРЕПИ́ЦА *ж.* черепица (*өй ябыу әсбаб*).

ЧЕРЕПИ́ЧНЫЙ *прил.* черепица; черепица менән ябылған; **черепи́чная кры́ша** черепица менән ябылған түбә; **черепи́чный заво́д** черепица заводы.

ЧЕРЕПНО́Й *прил.* баш һөйәге; **черепна́я ра́на** баш һөйәге яраһы; **черепна́я коро́бка** *анат.* мейе ҡумтаһы.

ЧЕРЕПО́К *м.* ватыҡ, ярсыҡ (*һауыт-һабаға ҡарата*).

ЧЕРЕСПОЛО́СИЦА *ж.* баҫыу ашалыҡ, аралашҡан баҫыу (*йәки* ер); **ликвида́ция чересполо́сицы** аралашҡан баҫыуҙарҙы бөтөрөү.

ЧЕРЕСПОЛО́СНЫЙ *прил.* баҫыу аша; **чересполо́сное владе́ние** баҫыу аша биләмә (*кермә ер*).

ЧЕРЕССЕДЕ́ЛЬНИК *м.* арҡалыҡ.

ЧЕРЕСЧУ́Р *нареч.* үтә, уғата, бигерәк, үлсәүһеҙ, самаһыҙ, сиктән (*йәки* саманан) тыш, артыҡ; **чересчу́р холо́дный** сиктән тыш һыуыҡ; **чересчу́р мно́го** артыҡ күп.

ЧЕРЕ́ШНЯ *ж.* черешня, һары сейә (*ағасы һәм емеше*).

ЧЕРЕШО́К *м.* 1. һабаҡ; **черешо́к листа́** япраҡ һабағы; 2. *см.* **черено́к** 1.

ЧЕРКА́ТЬ, ЧЁРКАТЬ *несов. что и без доп., разг.* һыҙыу, һыҙғылау, һыҙып ташлау; **черка́ть ру́копись** ҡулъяҙманы һыҙғылау.

ЧЕРКЕ́С *м.* черкес.

ЧЕРКЕ́СКА *ж.* черкеска, билле елән (*Кавказ халыҡтарының кейеме*).

ЧЕРКЕ́ССКИЙ *прил.* черкес; **черке́сский язы́к** черкес теле.

ЧЕРКЕ́СЫ *мн.* черкестәр.

ЧЕРКЕ́ШЕНКА *ж.* черкес ҡатын-ҡыҙы.

ЧЕРКНУ́ТЬ *сов. и однокр. что, разг.* 1. (*по чему-л., обо что-л.*) һыҙыу, һыҙып ташлау; 2. (*быстро написать*) яҙыу, яҙып ташлау; **черкни́те мне не́сколько слов** бер нисә һүҙ яҙып ташлағыҙ әле.

ЧЕРНЁНЫЙ *прил.* ҡарайтылған; **чернёная сталь** ҡарайтылған ҡорос.

ЧЕРНЕ́ТЬ *несов.* 1. (*видне́ться — о чём-либо чёрном*) ҡарайып күренеү, ҡарасҡыланыу; **вдали́ черне́л лес** йыраҡта урман ҡарайып күренде; 2. (*становиться чёрным*) ҡарайыу; **серебро́ от вре́мени черне́ет** көмөш ваҡыт үтеү менән ҡарая.

ЧЕРНЕ́ТЬСЯ *несов. см.* **черне́ть** 1.

ЧЕРНЕ́Ц *м. уст.* монах.

ЧЕРНИ́КА *ж.* ҡара көртмәле (*ҡыуағы һәм емеше*).

ЧЕРНИ́ЛА *только мн.* ҡара, яҙыу ҡараһы; **симпати́ческие черни́ла** төҫһөҙ ҡара.

ЧЕРНИ́ЛЬНИЦА *ж.* ҡара һауыты.

ЧЕРНИ́ЛЬНЫЙ *прил.* ҡара; **черни́льное пятно́** ҡара табы; **черни́льный прибо́р** яҙыу приборы.

ЧЕРНИ́ТЬ *несов.* 1. *что, уст.* (*делать чёрным*) ҡарайтыу, ҡараға буяу; 2. *кого-что, перен.* (*позорить*) ҡара яғыу, бысратыу, яманлау.

ЧЕРНИ́ЦА *женск. р. к* **черне́ц.**

ЧЕРНИ́ЧНЫЙ *прил.* ҡара көртмәле; **черни́чный кисе́ль** ҡара көртмәле ҡеҫәле.

ЧЕРНО- *ҡушма һүҙҙәрҙең «ҡара» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **черноголо́вый** ҡара баш(лы).

ЧЕРНОБОРО́ДЫЙ *прил.* ҡара һаҡаллы.

ЧЕРНОБРО́ВЫЙ *прил.* ҡара ҡашлы.

ЧЕРНОБУ́РКА *ж. разг.* ҡара көрән төлкө (*мехы*).

ЧЕРНО-БУ́РЫЙ *прил.* ҡара көрән; **черно-бу́рая лиса́** ҡара көрән төлкө.

ЧЕРНОБЫ́ЛЬНИК *м. бот.* ҡара әрем.

ЧЕРНОГОЛО́ВЫЙ *прил.* ҡара баш(лы).

ЧЕРНОВИ́К *м.* ҡаралама (*төп ҡулъяҙма*).

ЧЕРНОВО́Й *прил.* ҡаралама; **чернов́ой текст стихотворе́ния** шиғырҙың ҡаралама тексы.

ЧЕРНОВОЛО́СЫЙ *прил.* ҡара сәсле.

ЧЕРНОГЛА́ЗЫЙ *прил.* ҡара күҙле.

ЧЕРНОГРИ́ВЫЙ *прил.* ҡара яллы; **черногри́вый конь** ҡара яллы ат.

ЧЕРНОЗЁМ *м.* ҡара тупраҡ.

ЧЕРНОЗЁМНЫЙ *прил.* ҡара тупраҡлы; **чернозёмная о́бласть** ҡара тупраҡлы өлкә; **чернозёмная по́чва** ҡара тупраҡ.

ЧЕРНОКНИ́ЖНИК *м. уст.* күрәҙәсе, сихырсы.

ЧЕРНОКО́ЖИЙ *прил.* 1. ҡара тәнле; 2. *в знач. сущ.* **черноко́жий** *м.*, **черноко́жая** *ж.* ҡара тәнле кеше.

ЧЕРНОЛЕ́СЬЕ *с.* япраҡлы ағастар урманы, япраҡлы урман.

ЧЕРНОМА́ЗЫЙ *прил. разг.* 1. (*смуглый*) ҡара, ҡарағусҡыл, ҡара сутыр; 2. (*грязный*) бысраҡ.

ЧЕРНОО́КИЙ *прил. уст. поэт. см.* **черногла́зый.**

ЧЕРНОРАБО́ЧИЙ *м.* ҡара эшсе (*квалификацияһы булмаған эшсе*).

ЧЕРНОСЛИ́В *м. собир.* ҡара емеш (*киптерелгән сливаның бер төрө*)

ЧЕРНОСО́ТЕНЕЦ *м. ист.* ҡара горуһсы.

ЧЕРНОСО́ТЕННЫЙ *прил. ист.* ҡара горуһсы; **черносо́тенная па́ртия** ҡара горуһсылар партияһы.

ЧЕРНОТА́ *ж.* 1. (*тёмный цвет*) ҡара, ҡаралыҡ; 2. (*тьма*) ҡараңғылыҡ; **чернота́ но́чи** төн ҡараңғылығы.

ЧЕРНОТА́Л *м.* ҡаратал.

ЧЕРНУ́ШКА *ж.* 1. (*растение*) ҡара үлән; 2. (*гриб*) чернушка (*бәшмәк*); 3. (*птица*) ҡара ҡойроҡ (*ҡош*).

ЧЁРНЫЙ *прил.* 1. (*о цвете*) ҡара; **чёрная кра́ска** ҡара буяу; **чёрная ра́са** ҡара раса; 2. (*тёмный*) ҡараңғы; 3. *в знач. сущ.* **чёрный** *м.*, **чёрная** *ж.* ҡара тәнле кеше; 4. *в знач. сущ.* **чёрные** *мн. шахм.* ҡаралар (*шахматта, шашкала*); **игра́ть чёрными** ҡаралар менән уйнау; 5. *разг.* (*грязный*) бысраҡ; 6. (*служебный, подсобный*) арт, артҡы; **чёрный ход** артҡы ишек; 7. (*физически тяжёлый, неквалифицированный*) ҡара; **чёрная рабо́та** ҡара эш; 8. *ист.* (*тягловый, государственный*) ҡара, дәүләт; һалымлы; **чёрные зе́мли** ҡара ерҙәр, дәүләт ерҙәре; 9. *перен.* (*мрачный*) ҡара, ҡайғылы; **чёрные мы́сли** ҡайғылы уйҙар; **чёрные дни** ҡара көндәр; **чёрная меланхо́лия** күңелһеҙлек(кә төшөү); 10. *перен.* (*злостный, преступный*) ҡара, яман, усал; **чёрные си́лы реа́кции** реакцияның ҡара көстәре; **чёрная за́висть** көнләшеп ҡаныҡыу; 11. *в знач. сущ.* **чёрное** *с.* ҡара кейем; **ходи́ть в чёрном** ҡара кейемдә йөрөү; ◇ **держа́ть в чёрном те́ле** *см.* **те́ло; называ́ть бе́лое чёрным** аҡты ҡара тип әйтеү (*йәки* һанау); **чёрная би́ржа, чёрный ры́нок** ҡара биржа (*капиталистик илдәрҙә йәшерен, официаль булмаған сауҙа*); **чёрная бу́ря** ҡара буран; **чёрный глаз** яман күҙ; **чёрное духове́нство** монахтар; **чёрное зо́лото** *см.* **зо́лото; чёрная икра́** ҡара ыуылдырыҡ; **чёрный ко́фе** ҡара кофе; **чёрный лес** ҡара (*йәки* япраҡлы) урман; **чёрная металлу́ргия** ҡара металлургия; **чёрные мета́ллы** ҡара металдар (*тимер, ҡорос,суйын*); **чёрный пар** *см.* **пар** II; **чёрный по́рох** ҡара (*йәки* төтөнлө) дары; **чёрное пятно́** ҡара тап (*хурлыҡлы бер нәмә*); **чёрные со́тни** ҡара горуһ (*батша Россияһында погромсы-реакционер, үтә монархистик ойошма*); **чёрные спи́ски** ҡара исемлек (*капиталистәр тарафынан йәшерен төҙөлгән, власкә, администрацияға ҡаршы булған кешеләр исемлеге*); **чёрный хлеб** ҡара (*йәки* арыш) икмәк; **чёрным по бе́лому (напи́сано)** аҡҡа ҡара менән яҙылған (*йәки* баҫылған), ап-асыҡ.

ЧЕРНЬ *ж.* 1. *см.* **чернота́;** 2. (*чернёное серебро*) ҡарайтылған көмөш; 3. *спец.* (*краска*) ҡара буяу; 4. *уст.* (*простонародье*) ҡара (*йәки* наҙан) халыҡ.

ЧЕРНЯ́ВЫЙ *прил. прост.* ҡара сәсле.

ЧЕРПА́К *м.* 1. (оҙон һаплы) сүмес; 2. *тех.* һоҫҡо; **черпа́к экскава́тора** экскаватор һоҫҡоһо.

ЧЕРПА́ЛКА *ж. разг.* сүмес, һоҫҡо.

ЧЕРПА́ЛЬНЫЙ *прил.* һоҫоу; **черпа́льная маши́на** һоҫоу машинаһы.

ЧЕ́РПАТЬ *несов. что* 1. һоҫоп (*йәки* батырып) алыу; **че́рпать во́ду из ручья́** шишмәнән һыу һоҫоп алыу; 2. *перен.* табыу, йыйыу, алыу; **че́рпать си́лы** көстәр йыйыу; **че́рпать све́дения** мәғлүмәт йыйыу.

ЧЕРПНУ́ТЬ *сов. и однокр. см.* **че́рпать** 1.

ЧЕРСТВЕ́ТЬ *несов.* ҡатыу, кибеү, иҫкереү; **хлеб черстве́ет** икмәк ҡата.

ЧЁРСТВОСТЬ *ж.* (*бездушие*) туң, тупаҫлыҡ, ҡаты күңеллелек.

ЧЁРСТВЫЙ *прил.* 1. (*засохший, затвердевший*) ҡатҡан, иҫкергән; **чёрствый хлеб** ҡатҡан икмәк; 2. *перен.* (*бездушный*) туң, тупаҫ, ҡаты күңелле; **чёрствый челове́к** туң кеше; **чёрствое отноше́ние** тупаҫ мөғәмәлә.

ЧЁРТ *м.* шайтан, ен; ◇ **до чёрта** 1) (*до крайней степени, очень сильно*) эт булып, ифрат; 2) (*очень много*) сикһеҙ күп, рәхимһеҙ күп; **к чёрту** 1) (*прочь, вон*) күҙемдән юғал!; 2) (*прахом, вдребезги*) көл булып (*осоу*); **како́й к чёрту он специали́ст!** ҡайҙан ул белгес булһын ти!; **не знать ни черта́** әлепте таяҡ тип белмәү; **не так стра́шен чёрт, как его́ малю́ют** *см.* **мале-**

ва́ть; ни бо́гу све́чка, ни чёрту кочерга́ *по-гов.* ни аллаҕа, ни муллаҕа; **пошёл к чёрту!** сәнселеп кит!; **у чёрта на кули́чках** бик йыраҡта, йәһәннәм аҫтында; **уста́л до чёрта** эт булып арыным; **чем чёрт не шу́тит** *см.* **шути́ть; чёрта с два!** шулай булмай ни! ...ғына тор әле!; **чёрт возьми́!, чёрт побери́!** шайтан алғыры!; **чёрт дёрнул** *см.* **дёрнуть; чёрт зна́ет** шайтан белһен; **чёрт зна́ет что!** был нәмә тағы!; **чёрт но́гу сло́мит** *см.* **сломи́ть; чертя́м то́шно** шайтан да тонсоғор (*ғәҙәттән тыш*); **э́то ни к чёрту не годи́тся** был бер нәмәгә лә ярамай, шайтаныма ла ярамай.

ЧЕРТА́ *ж.* 1. (*линия*) һыҙыҡ, һыҙат; **провести́ черту́** һыҙыҡ үткәреү; 2. (*граница, предел*) сик, эс; **пограни́чная черта́** сик һыҙығы; **в черте́ го́рода** ҡала эсендә; 3. *перен.* (*особенность, признак*) үҙенсәлек, һыҙат, сифат, холҡ; **черты́ хара́ктера** характер үҙенсәлектәре; 4. *обычно мн.* **черты́** һыҙат, йөҙ; **черты́ лица́** йөҙ; **у неё краси́вые черты́ (лица́)** уның йөҙө матур; ◇ **в о́бщих черта́х** дөйөм алғанда.

ЧЕРТЁЖ *м.* чертёж, һыҙма.

ЧЕРТЁЖНИК *м.* чертёжник, чертёж эшләүсе.

ЧЕРТЁЖНИЦА *женск. р. к* **чертёжник.**

ЧЕРТЁЖНЫЙ *прил.* 1. чертёж; **чертёжная доска́** чертёж таҡтаһы; 2. *в знач. сущ.* **чертёжная** *ж.* чертёж мастерскойы (*йәки* бүлмәһе).

ЧЕРТИ́ТЬ *несов. что и без доп.* 1. һыҙыу; **черти́ть ли́нию** һыҙыҡ һыҙыу; 2. (*делать чертёж*) чертёж эшләү (*йәки* һыҙыу).

ЧЁРТОВ *прил.*: **чёртова дю́жина** ун өс.

ЧЕРТО́ВКА *ж. разг.* ен (*йәки* ҡәһәр) һуҡҡан ҡатын (*йәки* ҡыҙ).

ЧЕРТО́ВСКИЙ *прил. разг.* үтә, бик көслө, бик яман, ғәҙәттән тыш; ауыр, ҡыйын; **черто́вский хо́лод** ғәҙәттән тыш һыуыҡ, үтә һыуыҡ.

ЧЕРТОВЩИ́НА *ж. разг.* әкәмәт, хикмәт; **что за чертовщи́на?** был ниндәй әкәмәт?

ЧЕРТО́Г *м. уст. поэт.* алтын һарай, зиннәтле ҙур һарай.

ЧЕРТОПОЛО́Х *м.* шайтан таяғы (*сәнскеле ҡый үлән*).

ЧЁРТОЧКА *ж.* 1. *уменьш. от* **черта́** 1, 3, 4; һыҙыҡса, ҡыҫҡа һыҙыҡ; **провести́ чёрточку** һыҙыҡса үткәреү; 2. (*дефис*) дефис, һыҙыҡса.

ЧЕРТЫХА́ТЬСЯ *несов. разг.* шайтан исемен әйтеп һүгенеү.

ЧЕРТЫХНУ́ТЬСЯ *сов. и однокр. см.* **чертыха́ться.**

ЧЕРЧЕ́НИЕ *с. см.* **черти́ть; уро́ки черче́ния** черчение дәрестәре.

ЧЕСА́ЛКА *ж.* тараҡ, тәрәш тараҡ, теткес; **чеса́лка для льна** етен теткес.

ЧЕСА́ЛЬНЫЙ *прил.* теткес; **чеса́льная маши́на** теткес машина.

ЧЕСА́ЛЬЩИК *м.* тетеүсе, тараусы (*эшсе*).

ЧЕСА́ЛЬЩИЦА *женск. р. к* **чеса́льщик.**

ЧЕСА́НИЕ *с. см.* **чеса́ть** 1, 2.

ЧЁСАНКИ *мн.* (*ед.* **чёсанок** *м.*) *обл.* чусинка (*быйма*).

ЧЁСАНЫЙ *прил.* таралған, тетелгән; **чёсаный лён** таралған етен; ◇ **чёсаные ва́ленки** *см.* **чёсанки.**

ЧЕСА́ТЬ *несов.* 1. *кого-что* тырнау; **чеса́ть спи́ну** арҡаны тырнау; 2. *что* (*очищать*) тетеү, тарау; **чеса́ть хло́пок** мамыҡ тетеү; **чеса́ть лён** етен тарау; 3. *без доп., прост.* һыҙыу, һиптереү, тетеү; **так и че́шет** һиптерә лә һуң; ◇ **чеса́ть в заты́лке** (аптырағандан) елкә ҡашыу (*йәки* тырнау); **чеса́ть язы́к** *см.* **язы́к.**

ЧЕСА́ТЬСЯ *несов.* 1. тырнаныу, ҡашыныу, ышҡыныу; **соба́ка че́шется** эт тырнана; 2. (*зудеть*) ҡысытыу; **у меня́ нос че́шется** танауым ҡысыта; ◇ **ру́ки че́шутся** *см.* **рука́; язы́к че́шется** *см.* **язы́к.**

ЧЕСНО́К *м.* һарымһаҡ.

ЧЕСНО́ЧНЫЙ *прил.* һарымһаҡ; **чесно́чная голо́вка** һарымһаҡ башы.

ЧЕСО́ТКА *ж.* ҡорсаңғы, ҡысынма.

ЧЕСО́ТОЧНЫЙ *прил.* ҡорсаңғы; **чесо́точный больно́й** ҡорсаңғы ауырыулы.

ЧЕ́СТВОВАНИЕ *с.* 1. *см.* **че́ствовать; че́ствование арти́ста** артисте тантаналы рәүештә ҡотлау; 2. (*торжественный акт*) ҡотлау, тантаналы ҡотлау.

ЧЕ́СТВОВАТЬ *несов. кого-что* ололау, хөрмәтләү, ҡотлау, тантаналы рәүештә ҡотлау; **че́ствовать юбиля́ра** юбилярҙе тантаналы рәүештә ҡотлау.

ЧЕСТИ́ТЬ *несов. кого-что, разг.* һүгеү, яман һүҙҙәр менән әрләү.

ЧЕСТНО́Й *прил. уст.* (*почтенный*) хөрмәтле; **честно́й наро́д** хөрмәтле кешеләр; ◇ **мать честна́я!** әсәкәйем!, әсәкәйгенәм!; **честна́я компа́ния** *ирон.* өйөр (*кешеләр тураһында*).

ЧЕ́СТНОСТЬ *ж.* намыҫлылыҡ, тоғролоҡ.

ЧЕ́СТНЫЙ *прил.* 1. намыҫлы, тоғро; **че́стный челове́к** намыҫлы кеше; 2. намыҫлы хеҙмәт, тоғролоҡ (*йәки* тоғро хеҙмәт) менән табылған; **че́стный за́работок** тоғро хеҙмәт менән табылған эш хаҡы; ◇ **держа́ться на че́стном сло́ве** *шутл.* саҡ-саҡ эләгеп тороу; **че́стное сло́во** ысынлап әйтәм; биллаһи.

ЧЕСТОЛЮ́БЕЦ *м.* дан һөйөүсе, шөһрәт яратыусы.

ЧЕСТОЛЮБИ́ВЫЙ *прил.* дан һөйөүсе, шөһрәт яратыусы; **честолюби́вый челове́к** дан һөйөүсе кеше.

ЧЕСТОЛЮ́БИЕ *с.* дан һөйөүселек, шөһрәт яратыусылыҡ.

ЧЕСТЬ *ж.* 1. намыҫ; **борьба́ за честь и свобо́ду ро́дины** ватандың намыҫы һәм азатлығы өсөн көрәш; **заде́ть** *чью-л.* **честь** намыҫына ҡағылыу (*йәки* тейеү); **береги́ пла́тье сно́ву, а честь смо́лоду** *посл.* кейемде яңылай, намыҫты йәшләй һаҡла; 2. (*почёт, уважение*) хөрмәт, ихтирам; **э́то больша́я честь для меня́** был минең өсөн ҙур хөрмәт; ◇ **в честь** *кого-чего* хөрмәтенә; **вы́йти с че́стью** *из чего* намыҫ менән (еңеп) сығыу; **де́лать честь** *см.* **де́лать; к че́сти** *чьей* хөрмәтенә; **на его́ до́лю вы́пала честь...** уның бәхетенә ... тура килде; **оказа́ть честь** *кому* ихтирам итеү, хөрмәт күрһәтеү; **отда́ть честь** *воен.* честь биреү; **пора́ и честь знать** сама белергә кәрәк; **суд че́сти** намыҫ

суды; **честь и ме́сто** *кому, уст.* рәхим итегеҙ; **честь че́стью** бөтәһе лә үҙ урынында.

ЧЕСУЧА́ *ж.* чесуча (*туҡыма*).

ЧЁТ *м.* йоп; **чёт и не́чет** таҡ—йоп (*уйын*).

ЧЕТА́ *ж.* ҡуш, иш, тиң, пар; **супру́жеская чета́** ирле-ҡатынлы, ир менән ҡатын; ◇ **не чета́** *кому* иш (*йәки* тиң) түгел.

ЧЕТВЕ́РГ *м.* кесаҙна; ◇ **по́сле до́ждичка в четве́рг** *см.* **до́ждичек.**

ЧЕТВЕРЕ́НЬКИ *только мн. разг.:* **на четвере́ньках** имгәкләп, мүкәләп, дүрт тағанлап; **стать на четвере́ньки** имгәкләү, мүкәләү.

ЧЕТВЁРКА *ж.* 1. (*цифра; группа*) дүрт; 2. (*карта*) дүртле; 3. (*отметка*) дүртле билдәһе; 4. (*упряжка*) бергә егелгән дүрт ат; 5. (*лодка*) дүрт ишкәкле кәмә.

ЧЕ́ТВЕРО *числ.* дүртәү, дүрт; **их бы́ло че́тверо** улар дүртәү ине.

ЧЕТВЕРО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «дүрт» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **четверодне́вный** дүрт көнлөк.

ЧЕТВЕРОКЛА́ССНИК *м.* дүртенсе класс уҡыусыһы.

ЧЕТВЕРОКЛА́ССНИЦА *женск. р. к* **четверокла́ссник.**

ЧЕТВЕРОКУ́РСНИК *м.* дүртенсе курс уҡыусыһы.

ЧЕТВЕРОКУ́РСНИЦА *женск. р. к* **четвероку́рсник.**

ЧЕТВЕРОНО́ГИЙ *прил.* 1. дүрт аяҡлы; 2. *в знач. сущ.* **четвероно́гое** *с. зоол.* дүрт аяҡлы хайуан.

ЧЕТВЕРОСТИ́ШИЕ *с. лит.* дүрт юллы шиғыр.

ЧЕТВЕРТА́К *м. уст.* егерме биш тин.

ЧЕТВЕРТИ́НКА *ж. прост.* сирек (*литрҙың дүрттән бере*).

ЧЕТВЕРТИ́ЧНЫЙ *прил. геол.* дүртенсел; **четверти́чный пери́од** дүртенсел осор (*Ерҙең төҙөлөшө тарихендә*).

ЧЕТВЕРТНО́Й *прил.* сирек; **четвертны́е отме́тки** сирек билдәләре; ◇ **четвертно́й биле́т** *уст.* егерме бишлек аҡса.

ЧЕТВЕРТОВА́НИЕ *с.* дүрткә ботарлау, ҡул-аяғын һәм башын ҡырҡыу (*элекке язалау ысулы*).

ЧЕТВЕРТОВА́ТЬ *сов. и несов. кого* дүрткә ботарлау.

ЧЕТВЁРТЫЙ *числ.* 1. дүртенсе; **четвёртое число́ ме́сяца** айҙың дүртенсе числоһы; **четвёртый час** дүртенсе сәғәт; **четвёртая страни́ца** дүртенсе бит; 2. *в знач. сущ.* **четвёртая** *ж.* дүртенсеһе, дүрттән бере, түтәрәм; **одна́ четвёртая** дүрттән бере; ◇ **четвёртый класс** дүртенсе класс (*пароходта*).

ЧЕ́ТВЕРТЬ *ж.* 1. сирек, дүрттән бер; ун биш минут; **че́тверть ча́са** ун биш минут; **че́тверть пя́того** бишенсе ун биш минут; **без че́тверти два** ун биш минуттан ике (тула); **че́тверть листа́** бер сирек табаҡ; **че́тверть го́да** йылдың дүрттән бер өлөшө, квартал; 2. (*в школе*) сирек (*мәктәптә*); **пе́рвая че́тверть** беренсе сирек; 3. (*мера*) сирек (*боронғо Рустә үлсәү берәмеге*); **че́тверть вина́** бер сирек араҡы (*өс литр*); 4. *муз.* сирек (*нотаның дүрттән бере*).

ЧЁТКИ *только мн.* тиҫбе, тәсбих.

ЧЁТКИЙ *прил.* 1. (*отчётливый*) аныҡ, асыҡ; **чёткие движе́ния** аныҡ хәрәкәттәр; 2. (*разборчивый; вполне определённый*) аңлайышлы, уҡырға еңел; **чёткий по́черк** уҡырға еңел яҙыу; **чёткий шрифт** уҡырға еңел шрифт; 3. (*хорошо организованный, точный*) яҡшы ойошторолған; **чёткая организа́ция рабо́ты** эштең яҡшы ойошторолғанлығы.

ЧЁТКОСТЬ *ж.* 1. (*отчётливость*) аныҡлыҡ, асыҡлыҡ; **чёткость рису́нка** рәсемдең асыҡлығы; 2. (*ясность, разборчивость*) аңлайышлылыҡ; уҡырға еңеллек, аныҡлыҡ; **чёткость по́черка** яҙыуҙың аңлайышлылығы; 3. (*точность, организованность*) яҡшы ойошторолғанлыҡ; **чёткость рабо́ты** эштең яҡшы ойошторолғанлығы.

ЧЁТНЫЙ *прил.* йоп; **чётное число́** йоп һан.

ЧЕТЫ́РЕ *числ.* 1. дүрт; 2. (*оценка*) дүртле билдәһе.

ЧЕТЫ́РЕЖДЫ *нареч.* дүрт тапҡыр, дүрт ерҙә; **четы́режды пять — два́дцать** дүрт ерҙә биш — егерме; **четы́режды орденоно́сный** дүрт орденле, дүрт тапҡыр орден менән наградланған.

ЧЕТЫ́РЕСТА *числ.* дүрт йөҙ.

ЧЕТЫРЁХ= *ҡушма һүҙҙәрҙең «дүрт» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **четырёхметро́вый** дүрт метрлы; **четырёхто́мный** дүрт томда.

ЧЕТЫРЁХГОДИ́ЧНЫЙ *прил.* дүрт йыллыҡ; **четырёхгоди́чный срок** дүрт йыллыҡ срок.

ЧЕТЫРЁХГРА́ННЫЙ *прил.* дүрт ҡырлы; **четырёхгра́нная при́зма** *мат.* дүрт ҡырлы призма.

ЧЕТЫРЁХДНЕ́ВНЫЙ *прил.* дүрт көнлөк; **четырёхдне́вный похо́д** дүрт көнлөк поход.

ЧЕТЫРЁХКЛА́ССНЫЙ *прил.* дүрт класлы; **четырёхкла́ссное учи́лище** дүрт класлы училище.

ЧЕТЫРЁХЛЕ́ТИЕ *с.* 1. (*срок*) дүрт йыл; 2. (*годовщина*) дүрт йыллыҡ.

ЧЕТЫРЁХЛЕ́ТНИЙ *прил.* 1. (*о сроке*) дүрт йыллыҡ, дүрт йыл(ға барған); 2. (*о возрасте*) дүрттәге, дүрт йәшлек (*йәки* йәштәге).

ЧЕТЫРЁХМЕ́СТНЫЙ *прил.* дүрт урынлы, дүрт кешелек; **четырёхме́стное купе́** дүрт урынлы купе.

ЧЕТЫРЁХМЕ́СЯЧНЫЙ *прил.* дүрт айлыҡ; **четырёхме́сячный ребёнок** дүрт айлыҡ бала.

ЧЕТЫРЁХСЛО́ЖНЫЙ *прил. лингв.* дүрт ижекле; **четырёхсло́жное сло́во** дүрт ижекле һүҙ.

ЧЕТЫРЁХСОТЛЕ́ТИЕ *с.* 1. (*срок*) дүрт йөҙ йыл; 2. (*годовщина*) дүрт йөҙ йыллыҡ, дүрт йөҙ йыл тулыу.

ЧЕТЫРЁХСОТЛЕ́ТНИЙ *прил.* 1. (*о сроке*) дүрт йөҙ йыл(ға барған); 2. (*о годовщине чего-л.*) дүрт йөҙ йыллык, дүрт йөҙ йыл тулыу(ға арналған).

ЧЕТЫРЁХСО́ТЫЙ *прил.* дүрт йөҙөнсө; **четырёхсо́тая страни́ца** дүрт йөҙөнсө бит.

ЧЕТЫРЁХСТО́ПНЫЙ *прил. лит.* дүрт стопалы; **четырёхсто́пный стих** дүрт стопалы шиғыр.

ЧЕТЫРЁХСТОРО́ННИЙ *прил.* дүрт яҡлы.
ЧЕТЫРЁХТА́КТНЫЙ *прил. муз., тех.* дүрт тактлы.
ЧЕТЫРЁХУГО́ЛЬНИК *м.* дүртмөйөш.
ЧЕТЫРЁХУГО́ЛЬНЫЙ *прил.* дүрт мөйөшлө.
ЧЕТЫРЁХЭТА́ЖНЫЙ *прил.* дүрт ҡатлы; **четырёхэта́жный дом** дүрт ҡатлы йорт.
ЧЕТЫ́РНАДЦАТЫЙ *числ.* ун дүртенсе; **четы́рнадцатая страни́ца** ун дүртенсе бит.
ЧЕТЫ́РНАДЦАТЬ *числ.* ун дүрт.
ЧЕХ *м.* чех.
ЧЕХАРДА́ *ж.* 1. шап-шаҡыр; **игра́ть в чехарду́** шап-шаҡыр уйнау; 2. *перен. разг.* йыш алмашыныуҙар, буталсыҡлыҡ, тәртипһеҙлек.
ЧЕ́ХИ *мн.* чехтар.
ЧЕХО́Л *м.* чехол, тышлыҡ, ҡап, көп; **ме́бель в чехла́х** көпләнгән мебель; **ружьё в чехле́** чехолдағы мылтыҡ.
ЧЕЧЕВИ́ЦА *ж.* яҫмыҡ.
ЧЕЧЕВИ́ЧНЫЙ *прил.* яҫмыҡ; **чечеви́чные посе́вы** яҫмыҡ баҫыуҙары; ✧ **променя́ть на чечеви́чную похлёбку** һуҡыр бер тингә һатыу (*йәки* алмаштырыу).
ЧЕЧЕ́НЕЦ *м.* чечен.
ЧЕЧЕ́НКА *ж.* чечен ҡатын-ҡыҙы.
ЧЕЧЕ́НСКИЙ *прил.* чечен; **чече́нский язы́к** чечен теле.
ЧЕЧЕ́НЦЫ *мн.* чечендәр.
ЧЕЧЁТКА *ж.* чечётка (*тыпырҙатып бейеү*).
ЧЕ́ШКА *ж.* чешка, чех ҡатын-ҡыҙы.
ЧЕ́ШСКИЙ *прил.* чех; **че́шский язы́к** чех теле.
чешу́, че́шешь *и т. д. наст. вр от* **чеса́ть.**
ЧЕШУ́ЙКА *ж.* тәңкә.
ЧЕШУ́ЙЧАТЫЙ *прил.* 1. (*покрытый чешуёй*) тәңкәле, тәңкә менән ҡапланған; **насеко́мое с чешу́йчатыми кры́льями** тәңкә ҡанат бөжәк; 2. (*в виде чешуи*) ҡау (*йәки* тәңкә) һымаҡ.
ЧЕШУЯ́ *ж.* тәңкә (*у рыб*); ҡау (*у ящериц, змей*); **сбро́сить чешую́** ҡауын ҡойоу.
чещу́ *наст. вр. от* **чести́ть.**
ЧИ́БИС *м.* тәгәрлек, бибек.
ЧИЖ *м.* һары турғай.
ЧИ́ЖИК *м.* 1. *уменьш.-ласк. от* **чиж;** 2. (*детская игра*) сүрәкә.
ЧИН *м. уст.* 1. чин, дәрәжә; **име́ть высо́кий чин** юғары дәрәжәлә булыу; **повыше́ние в чи́не** хеҙмәт буйынса үрләү (*йәки* үҫеү); **офице́рский чин** офицер чине; 2. (*чиновник*) чиновник, хеҙмәткәр; **чины́ дипломати́ческого ко́рпуса** дипломатик корпус хеҙмәткәрҙәре; ✧ **без чино́в** *уст.* тартынмай-нитмәй генә; **чин чи́ном** тейешенсә, еренә еткереп.
ЧИНА́РА *ж.* чинар (*ағас*).
ЧИНЁНЫЙ *прил. разг.* ямаулы, төҙәтелгән, юнәтелгән; **чинёные сапоги́** ямаулы итек.
ЧИНИ́ТЬ I *несов. что* 1. (*исправлять*) төҙәтеү, юнәтеү, ямау; **чини́ть замки́** йоҙаҡтар төҙәтеү; **чини́ть бельё** эске кейемде ямау; 2. (*заострять*) ослау; **чини́ть каранда́ш** ҡәләм ослау.
ЧИНИ́ТЬ II *несов. что, книжн.* ҡороу, яһау, эшләү; **чини́ть препя́тствия** ҡамасаулыҡ яһау.
ЧИ́ННЫЙ *прил.* килешле, килбәтле; әҙәпле, тәртипле.
ЧИНО́ВНИК *м.* чиновник (1. *уст. түрә;* 2. *бюрократ, формалист*).
ЧИНО́ВНИЦА *ж.* чиновник ҡатыны.
ЧИНО́ВНИЧЕСКИЙ *прил.* чиновниктәрсә; **чино́вническое отноше́ние к де́лу** эшкә чиновниктәрсә ҡараш.
ЧИНО́ВНИЧЕСТВО *с.* 1. *собир.* чиновниктәр; 2. (*бюрократическое отношение*) чиновниклек, түрәлек, түрәләрсә (*йәки* чиновниктәрсә) мөғәмәлә.
ЧИНО́ВНИЧИЙ *прил.* чиновник, чиновниклек, чиновниктәрсә; **чино́вничий язы́к** чиновниктәрсә һөйләшеү.
ЧИНО́ВНЫЙ *прил.* дәрәжәле; **чино́вное лицо́** дәрәжәле кеше.
ЧИНОПРОИЗВО́ДСТВО *с. уст.* чин биреү, чингә күтәреү.
ЧИНУ́ША *м. разг. см.* **чино́вник** 2.
ЧИ́РЕЙ *м. разг.* һыҙлауыҡ, шешек, сиҡан.
ЧИРИ́КАНЬЕ *с.* сырҡылдау, сер(к)елдәү; **чири́канье птиц** ҡоштар серкелдәүе.
ЧИРИ́КАТЬ *несов.* сырыҡ-сырыҡ (*йәки* серек-серек) итеү, сырҡылдау, серкелдәү.
ЧИРИ́КНУТЬ *сов. и однокр. см.* **чири́кать.**
ЧИ́РКАТЬ *несов.* һыҙыу, сыйыу; **чи́ркать спи́чками** шырпы һыҙыу.
ЧИ́РКНУТЬ *сов. и однокр.* һыҙып (*йәки* сыйып) ебәреү.
ЧИРО́К *м. зоол.* сүрәгәй өйрәк.
ЧИ́СЛЕННОСТЬ *ж.* һан, иҫәп; **чи́сленность населе́ния** халыҡ һаны.
ЧИ́СЛЕННЫЙ *прил.* һан, һан яғынан; **чи́сленный рост па́ртии** партияның һан яғынан үҫеше.
ЧИСЛИ́ТЕЛЬ *м. мат.* бүленеүсе.
ЧИСЛИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.:* **и́мя числи́тельное** *грам.* һан; **числи́тельное поря́дковое** рәт һаны; **числи́тельное коли́чественное** төп һан.
ЧИ́СЛИТЬ *несов. кого-что кем-чем* һанау, иҫәпләү; **чи́слить больны́м** ауырыу тип иҫәпләү; **чи́слить в отпуску́** ялда тип иҫәпләү.
ЧИ́СЛИТЬСЯ *несов.* 1. һаналыу, хисапланыу, иҫәпләнеү; **чи́слиться в спи́ске** исемлектә һаналыу; **чи́слиться в командиро́вке** командировкала булып иҫәпләнеү; 2. *страд. к* **чи́слить.**
ЧИСЛО́ *с.* 1. һан; **дро́бное число́** кәсер һан; **це́лое число́** бөтөн һан; 2. (*дата*) көн, число; **в пе́рвых чи́слах сентября́** сентябрҙең беренсе көндәрендә; **како́е сего́дня число́?** бөгөн (айҙын) нисәһе?; **сего́дня пя́тое число́** бөгөн бишe; **пя́того числа́** айҙың бишендә; 3. (*количество*) һан; **число́ заво́дов растёт** заводтар һаны арта бара; 4. (*совокупность чего-кого-л.*) ара, иҫәп; **в числе́ прису́тствующих** ҡатнашыусылар араһында; **в том числе́** шул иҫәптән; ✧ **за́дним число́м** *см.* **за́дний; нет числа́, без числа́** иҫәбе-хисабы юҡ, ғәжәп (*йәки* бик) күп.

ЧИСЛОВО́Й *прил.* 1. һан, һан яғынан; **числово́е соотноше́ние** һан мөнәсәбәте; **числова́я величина́** һан дәүмәле; 2. (*выраженный числом*) һан менән белдерелгән (*йәки* күрһәтелгән); **числовы́е да́нные** һан менән белдерелгән мәғлүмәттәр.

ЧИ́СТИЛЬЩИК *м.* таҙартыусы; **чи́стильщик сапо́г** итек таҙартыусы.

ЧИ́СТИТЬ *несов.* 1. *кого-что* таҙартыу; **чи́стить коня́** ат таҙартыу; **чи́стить о́бувь** аяҡ кейеме таҙартыу; **чи́стить зу́бы** теш таҙартыу; **чи́стить посу́ду** һауыт-һаба таҙартыу; 2. *что* (*снимать кожуру и т. п.*) таҙартыу, әрсеү, ҡырсыу; **чи́стить лимо́н** лимон әрсеү; **чи́стить ры́бу** балыҡ ҡырсыу.

ЧИ́СТИТЬСЯ *несов.* 1. таҙарыныу, таҙартыныу; 2. *страд. к* **чи́стить**.

ЧИ́СТКА *ж. см.* **чи́стить**.

ЧИ́СТО *нареч.* 1. таҙа, таҙа итеп; **чи́сто убра́ть** таҙа итеп йыйыштырыу; 2. *в знач. сказ. безл.* таҙа; **в ко́мнате чи́сто** бүлмә таҙа; 3. *в знач. сравнит. союза прост.* нәҡ; кеүек, шикелле, тиерһең; **поёт — чи́сто солове́й** һандуғас кеүек йырлай; ◇ **чи́сто-на́чисто** тап-таҙа итеп.

ЧИСТОВИ́К *м. разг.* аҡлама.

ЧИСТОВО́Й *прил.* аҡлама, аҡҡа күсереп яҙылған; аҡҡа күсереп яҙыу; **чистово́й экземпля́р ру́кописи** ҡулъяҙманың аҡҡа күсереп яҙылған нөсхәһе; **чистова́я тетра́дь** аҡҡа күсереп яҙыу дәфтәре.

ЧИСТОГА́Н *м. прост.* аҡсалата, саф аҡса; **заплати́ть чистога́ном** аҡсалата түләү, саф аҡса менән түләү.

ЧИСТОКРО́ВНЫЙ *прил.* 1. саф тоҡом(ло), яҡшы тоҡом(ло); **чистокро́вная ло́шадь** яҡшы тоҡом аты; 2. (*настоящий*) ысын, аҫыл, саф.

ЧИСТОПИСА́НИЕ *с.* матур яҙыу; **уро́к чистописа́ния** матур яҙыу дәресе.

ЧИСТОПЛО́ТНОСТЬ *ж.* таҙалыҡ һөйөү (*йәки* яратыу); бөхтәлек яратыу; үҙен таҙа йөрөтөү; **привы́чка к чистопло́тности** үҙен таҙа йөрөтөү ғәҙәте.

ЧИСТОПЛО́ТНЫЙ *прил.* 1. таҙалыҡ һөйөүсе, үҙен таҙа йөрөтөүсе, бөхтәлек яратыусы; бөхтә; **чистопло́тный челове́к** таҙалыҡ һөйөүсе кеше; 2. *перен.* (*честный, порядочный*) саф.

ЧИСТОПОРО́ДНЫЙ *прил. с.-х.* яҡшы тоҡом(ло); **чистопоро́дный скот** яҡшы тоҡом малы.

ЧИСТОСЕРДЕ́ЧНОСТЬ *ж.* ысын (*йәки* саф) күңеллелек, эскерһеҙлек.

ЧИСТОСЕРДЕ́ЧНЫЙ *прил.* саф күңелле, ысын күңелдән, эскерһеҙ; **чистосерде́чное раска́яние** ысын күңелдән үкенеү; **чистосерде́чный челове́к** саф күңелле кеше.

ЧИСТОСО́РТНЫЙ *прил. с.-х.* таҙа сортлы; **чистосо́ртное зерно́** таҙа сортлы иген.

ЧИСТОТА́ *ж. в разн. знач.* таҙа, таҙалыҡ; бөхтәлек; сафлыҡ; **соблюда́ть чистоту́** таҙалыҡ һаҡлау; **содержа́ть в чистоте́** таҙа тотоу; **чистота́ души́** күңел сафлығы; **чистота́ произноше́ния** таҙа һөйләшеү; ◇ **на чистоту́** асыҡтан-асыҡ, бер нәмә лә йәшермәйенсә.

ЧИ́СТЫЙ *прил.* 1. (*опрятный*) таҙа; **чи́стая ко́мната** таҙа бүлмә; **чи́стая посу́да** таҙа һауыт-һаба; 2. (*аккуратный, умелый*) ыҡсым, ентекле, оҫта эшләнгән; **чи́стая рабо́та** оҫта эшләнгән эш; 3. (*без примеси*) саф, ҡушымтаһыҙ; **чи́стое зо́лото** саф алтын; **чи́стый спирт** саф спирт; 4. (*свежий — о воздухе*) саф; 5. (*отчётливый, ясный*) аныҡ, асыҡ, дөрөҫ; **чи́стый го́лос** асыҡ тауыш; **чи́стое произноше́ние** асыҡ әйтелеш; 6. *перен.* (*честный, безупречный*) тоғро, ғәҙел, ғәйепһеҙ, саф; **чи́стая со́весть** саф выждан; **чи́стые побужде́ния** саф ниәттәр; 7. *разг.* (*совершенный, самый настоящий*) ысын, хаҡ; **чи́стая пра́вда** ысын дөрөҫлөк; 8. (*о доходе, прибыли*) саф; ◇ **в чи́стом по́ле** ялан ерҙә; **на чи́стом во́здухе** саф һауала; **от чи́стого се́рдца** *см.* **се́рдце**; **принима́ть за чи́стую моне́ту** *см.* **моне́та**; **чи́стый вес** саф ауырлыҡ.

ЧИТА́ЛЬНЫЙ *прил.* уҡыу; **чита́льный зал** уҡыу залы.

ЧИТА́ЛЬНЯ *ж.* уҡыу бүлмәһе (*мәҫ. китапханала*); **изба́-чита́льня** уҡыу өйө.

ЧИТА́ТЕЛЬ *м.* уҡыусы; **встре́ча писа́теля со свои́ми чита́телями** яҙыусының уҡыусылары менән осрашыуы.

ЧИТА́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **чита́тель**.

ЧИТА́ТЬ *несов.* 1. *что и без доп.* уҡыу; **чита́ть газе́ту** газета уҡыу; **чита́ть ле́кцию** лекция уҡыу; **уме́ть чита́ть** уҡый белеү; 2. *что* (*наизусть*) ятҡа уҡыу; **чита́ть стихи́** ятҡа шиғыр уҡыу; 3. *что и без доп.* (*преподавать*) уҡытыу; **он чита́ет в пединститу́те** ул пединститутта уҡыта; 4. *что, перен.* (*угадывать*) күреү, тойоу, күреп (*йәки* һиҙеп, тойоп) тороу; **чита́ть по глаза́м** күҙенән күреү; **чита́ть в душе́** (берәүҙең) күңелендәге уйын белеү; 5. *что* (*понимать*) белеү, аңлау; **чита́ть чертежи́** чертежды аңлау; ◇ **чита́ть ме́жду строк** *см.* **строка́**; **чита́ть наставле́ния** аҡыл биреү; **чита́ть нота́ции** өгөт-нәсихәт биреү.

ЧИТА́ТЬСЯ *несов.* 1. уҡылыу; **э́та кни́га легко́ чита́ется** был китап еңел уҡыла; 2. *безл.* (*о наличии желания читать*) уҡығы килеү; **ему́ что́-то не чита́ется** уның ни өсөндөр уҡығыһы килмәй; 3. *перен.* (*угадываться*) һиҙелеү, һиҙелеп тороу; 4. *страд. к* **чита́ть**.

ЧИ́ТКА *ж. разг.* 1. *см.* **чита́ть** 1, 2; **чи́тка корректу́ры** корректура уҡыу; 2. (*вид репетиции*) уҡыу, ролдәргә бүлеп уҡыу.

ЧИХА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* сөскөрткөс, сөскөртә торған; **чиха́тельный газ** сөскөрткөс газ.

ЧИХА́ТЬ *несов.* сөскөрөү.

ЧИХИ́РЬ *м.* чихирь, ҡыҙыл араҡы (*Кавказда*).

ЧИХНУ́ТЬ *сов. и однокр.* сөскөрөп ебәреү.

чи́щу(сь) *наст. вр. от* **чи́стить(ся)**.

ЧЛЕН *м.* 1. (*часть тела*) ағза; 2. (*часть целого*) киҫәк, быуын; **член пропо́рции** пропорция быуыны; **член уравне́ния** тигеҙләмә быуыны; **член предложе́ния** һөйләм киҫәге; 3. (*лицо из состава организации, общества и т. п.*). ағза; **член КПСС** КПСС ағзаһы; **член профсою́за** профсоюз ағзаһы; **член прави́тельства** хөкүмәт ағзаһы; **действи́тельный член Акаде́мии нау́к** Фәндәр академияһының тулы хоҡуҡлы ағзаһы;

почётный член почётлы ағза; ◇ **член-корреспондéнт** член-корреспондент.

ЧЛÉНИК *м. зоол.* быуынтыҡ.

ЧЛЕНИСТОНÓГИЕ *мн. зоол.* быуынтыҡ аяҡлылар (*мәҫ. ҡыҫала, үрмәксе*).

ЧЛЕНИ́ТЬ *несов. что* бүлгеләү, ваҡлау, айырғылау, бүлеү.

ЧЛЕНИ́ТЬСЯ *несов.* бүленеү, бүлгеләнеү, ваҡланыу.

ЧЛЕНОВРЕДИ́ТЕЛЬСТВО *с.* ғәриләндереү, зәғиф яһау (*ғәҙәттә үҙ-үҙен*).

ЧЛЕНОРАЗДÉЛЬНОСТЬ *ж.* аныҡлап әйтеү, асыҡ һөйләү.

ЧЛЕНОРАЗДÉЛЬНЫЙ *прил.* аныҡ, асыҡ, аңлайышлы; **членораздéльная речь** асыҡ (*йәки* аныҡ) телмәр.

ЧЛÉНСКИЙ *прил.* ағзалыҡ; **члéнский билéт** ағзалыҡ билеҭе.

ЧЛÉНСТВО *с.* ағзалыҡ.

ЧМÓКАТЬ *несов.* 1. (*губами*) сапылдатыу; 2. *кого-что, прост.* (*целовать*) супылдатып үбеү.

ЧМÓКНУТЬ *сов. и однокр. см.* **чмóкать.**

ЧÓКАТЬСЯ *несов. см.* **чóкнуться.**

ЧÓКНУТЬСЯ *сов. и однокр.* сәкәшеү, сәкәштереп алыу; **чóкнуться рю́мками** рюмкаларҙы сәкәштереп алыу.

ЧÓПОРНЫЙ *прил.* һауалы, ҡылансыҡ, наҙлы, тәкәллефле; **чóпорный человéк** һауалы кеше.

ЧÓХОМ *нареч. прост.* (*оптом, всё сразу*) күпләп, тулайым, үлсәп тормайынса.

ЧРЕВÁТЫЙ *прил.* (берәй хәл) тыуҙыра торған, тыуҙырырлыҡ, килтереп сығарырлыҡ, барлыҡҡа килтерерлек; **собы́тие, чревáтое сáмыми неожи́данными послéдствиями** бер ҙә көтөлмәгән һөҙөмтәләр тыуҙырырлыҡ ваҡиға.

ЧРÉВО *с. книжн. уст.* ҡорһаҡ, ҡарын, эс; **ещё во чрéве мáтери** әле әсә ҡарынында уҡ.

ЧРЕВОВЕЩÁНИЕ *с.* эстән һөйләү (*ирендәрҙе ҡыбырҙатмай һөйләшә алыу*).

ЧРЕВОВЕЩÁТЕЛЬ *м.* эстән һөйләүсе (*ирендәрҙе ҡыбырҙатмай һөйләшә алыусы кеше*).

ЧРЕВОВЕЩÁТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **чревовещáтель.**

ЧРЕВОУГÓДИЕ *с.* бирәнлек, ҡомағайлыҡ, тамаҡһау.

ЧРЕВОУГÓДНИК *м.* бирән, ҡомағай.

ЧРЕВОУГÓДНИЦА *женск. р. к* **чревоугóдник.**

ЧРЕВОУГÓДНИЧАТЬ *несов.* тамаҡ (*йәки* ашау) өсөн йәшәү; ҡомағайланыу, бирәнләнеү.

ЧРЕДÁ *ж. уст. поэт. см.* **чередá** I 2.

ЧРЕЗ *предлог книжн. см.* **чéрез.**

ЧРЕЗВЫЧÁЙНО *нареч.* бик, бигерәк, ғәҙәттән (*йәки* сиктән) тыш, ифрат; **всё э́то чрезвычáйно интерéсно** былар бөтәһе лә бик ҡыҙыҡ.

ЧРЕЗВЫЧÁЙНЫЙ *прил.* 1. (*исключительный*) ғәҙәттән (*йәки* сиктән) тыш, сикһеҙ ҙур; **чрезвычáйный успéх** сикһеҙ ҙур уңыш; 2. (*экстренный*) ашығыс, ғәҙәттән (*йәки* нәүбәттән) тыш, махсус; **чрезвычáйный съезд** ғәҙәттән тыш съезд; **чрезвычáйное положéние** ғәҙәттән тыш хәл.

ЧРЕЗМÉРНО *нареч.* үтә күп, саманан тыш; **он чрезмéрно скрóмен** ул саманан тыш баҫалҡы.

ЧРЕЗМÉРНЫЙ *прил.* бик (*йәки* үтә) ҙур, сиктән (*йәки* саманан) тыш, үлсәүһеҙ; **чрезмéрное внимáние** бик ҙур иғтибар; **чрезмéрные трéбования** саманан тыш талаптар.

ЧТÉНИЕ *с.* 1. *см.* **читáть; бéглое чтéние** унан-бынан уҡып сығыу; 2. (*читаемый текст*) уҡылған текст, китап; 3. *мн.* **чтéния** уҡыу; **Пýшкинские чтéния** Пушкинга арналған уҡыуҙар.

ЧТЕЦ *м.* (*артист*) тасуири итеп уҡый белеүсе.

ЧТИТЬ *несов. кого-что* хөрмәтләү, ололау, ҙурлау, хөрмәтләп иҫкә алыу; **чтить пáмять** хөрмәтләп иҫкә алыу.

ЧТО I *мест.* 1. *вопр. и относ.* ни, нәмә; **что с вáми?** һеҙгә ни булды?; **что случи́лось?** ни хәл булды?; **что э́то такóе?** был нәмә?; **чем вы недовóльны?** һеҙ ни менән риза түгелһегеҙ?; **сдéлайте вот что** бына нәмә эшләгеҙ; 2. *вопр. в знач. сказ.* (*каков, в каком положении*) ниндәй, ни хәлдә, нисек; **что больнóй?** ауырыу ни хәлдә?; 3. *вопр. в знач. нареч.* (*почему, зачем, по какой причине*) ниңә, ни өсөн, нилектән, ни сәбәпле; **что ты так кричи́шь?** ниңә һин шулай ҡысҡыраһың?; **что ты задýмался?** ниңә уйға сумдың?; 4. *вопр. разг.* (*сколько*) ни хаҡ, күпме; **что стóит кни́га?** китап күпме тора?; 5. *относ.* (*который*) =ған (=гән); =усы (=үсе); **дом, что стои́т у реки́** йылға буйында торған өй; 6. *неопр. разг.* (*что-нибудь, что-то*) берәй нәмә, ни ҙә булһа; **в слýчае чегó** берәй нәмә була ҡалһа; **чуть что** ни генә булһа ла; **éсли что случи́тся, скорée извести́** берәй нәмә була ҡалһа, тиҙерәк хәбәр ит; ◇ **а что?** ә?, ниңә?; **ни во чтó не стáвить** *кого* бер тингә лә һанамау; **ни за чтó** һис бер сәбәпһеҙ; **ни за чтó, ни за чтó ни про чтó** һис юҡҡа, бөтөнләй осһоҙ, буш тиерлек; **ни к чемý** *в знач. сказ.* кәрәге юҡ; **ни с чéм** буш ҡул менән; **с чегó** ни өсөн, ни сәбәпле; **уйти́ ни с чéм** буш ҡул менән ҡайтып китеү; **хоть бы что** уйламай ҙа; **что вы?** һеҙгә ни булған? һеҙ нәмә?; **что бы́ло сил** бар көсө менән; **что до меня́** миңә ҡалһа...; **что есть дýху** йән-фарман; **чтó же, что ж** алайһа; **что за** ниндәй; **что и говори́ть** һүҙ юҡ, һөйләп тораһы ла юҡ; **что ли** *в знач. вводн. сл.* 1) (*для выражения неуверенности*) әллә... инде; 2) (*разве*) =мы ни?; **что ты?** һин нәмә тағын?, һиңә ни булған?; **чем э́то не...** нәмәһе менән ... түгел.

ЧТО II *союз* 1. (*для связи придаточного предложения с главным*) тип, кеүек, хатта, хәтле, һайын; =ға (=гә), =дай (=тай); **я знáю, что ты скáжешь** ни әйтерең̣де беләм; **жаль, что ты не пришёл** килмәй ҡалып насар иттең; **такóй тяжёлый, что не подня́ть** шундай ауыр, хатта күтәреп булмай; 2. (*с частицей «ни» и без неё*) дә, һайын; **что ни день — крéпнет борьбá за мир во всём ми́ре** бөтә донъяла тыныслыҡ өсөн көрәш көндән көн нығый бара; 3. (*с повторением — указывает на безразличие, равнодушие в отношении чего-л.*) ...ни, ...ни;

=мы; нәмә булһа, ...ла; **что в го́роде, что в дере́вне** ҡалала нәмә, ауылда ла шул; **мне всё равно́, что зде́сь жить, что та́м** бында йәшәнең ни, тегендә ни, минең өсөн барыбер; ◇ **что в лоб, что по́ лбу** *погов.* барыбер.

ЧТОБ, ЧТО́БЫ 1. *союз цели* өсөн; **тороплю́сь, что́бы успе́ть на по́езд** поезға өлгөрөр өсөн ашығам; 2. *частица* =һын (=һен); **чтоб э́того бо́льше не́ было** бынан ары былай булмаһын.

ЧТО́-ЛИБО, ЧТО́-НИБУДЬ *мест. неопр.* берәй нәмә, нәмә булһа ла; ни ҙә булһа, ни генә булһа ла; **взять что́-нибудь почита́ть** уҡырға берәй нәмә алыу.

ЧТО́-ТО I *мест. неопр.* ниҙер, нәмәләр, нәмә булһа ла, әллә нәмә; **он че́м-то недово́лен** ул нәмәгәләр риза түгел.

ЧТО́-ТО II *нареч. разг.* 1. (*в некоторой степени*) бер аҙ, нисектер; **мне что́-то нездоро́вится** мин бер аҙ ауырыбыраҡ торам; 2. (*почему-то*), ниңәлер, ни өсөндөр; **что́-то у меня́ голова́ кру́жи́тся** ниңәлер башым әйләнә.

ЧУ *межд.* сеү; **чу! То́пот како́й-то** сеү! Ниндәйҙер аяҡ тауышы.

ЧУБ *м.* өлтөк.

ЧУБА́РЫЙ *прил.* (*о масти лошади*) сыбар, ала-ҡола (*ат төҫө*).

ЧУБА́ТЫЙ *прил.* өлтөклө.

ЧУБУ́К *м.* 1. төрөпкә һабы; 2. *сад.* йөҙөм сыбыҡсаһы (*ултыртыу өсөн*).

ЧУВА́Ш *м.* сыуаш.

ЧУВАШИ́ *мн.* сыуаштар.

ЧУВА́ШКА *ж.* сыуаш ҡатын-ҡыҙы.

ЧУВА́ШСКИЙ *прил.* сыуаш, Сыуашстан; **чува́шский язы́к** сыуаш теле.

ЧУ́ВСТВЕННОСТЬ *ж.* хислелек, тойғолоҡ, хискә (*йәки* дәрткә, тойғоға) бирелеүсәнлек; енси хис.

ЧУ́ВСТВЕННЫЙ *прил.* 1. (*видимый, осязаемый*) күренә (*йәки* һиҙелә) торған, һиҙелеүсән, һиҙеп беленә торған, һиҙеү; **чу́вственное восприя́тие** һиҙеп үҙләштереү, һиҙеү ағзалары менән үҙләштереү; 2. (*плотский*) енси; 3. (*испытывающий плотские влечения*) енси хискә (*йәки* тойғоға) бирелеүсән; **чу́вственный челове́к** енси хискә бирелеүсән кеше.

ЧУВСТВИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* 1. (*восприимчивость*) тойоусанлыҡ, һиҙеүсәнлек; 2. (*сентиментальность*) әҫәрләнеүсәнлек, тәьҫир итеүсәнлек, нескәлек; 3. (*способность воспринимать раздражения*) тойоу, һиҙеү, тойоусанлыҡ, һиҙеүсәнлек; **па́льцы потеря́ли чувстви́тельность** бармаҡтар тоймай, бармаҡтар тойоусанлығын юғалтҡан.

ЧУВСТВИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*восприимчивый*) тойоусан, һиҙеүсән, һиҙгер; **чувстви́тельный челове́к** һиҙгер кеше; 2. (*нежный, сентиментальный*) нескә (күңелле); тәьҫир итеүсән, тойғоларҙы уятыусан; **чувстви́тельный рома́нс** тәьҫир итеүсән романс; 3. (*ощутимый, заметный*) һиҙелерлек, күренерлек; **чувстви́тельная ра́зница** һиҙелерлек айырма; **чувстви́тельная поте́ря** һиҙелерлек (*йәки* ҙур) юғалтыу; 4. (*способный воспринимать раздражения*) һиҙгер, тиҙ һиҙеүсән; **чувстви́тельный нерв** һиҙгер нервы; **чувстви́тельный прибо́р** тиҙ һиҙеүсән прибор.

ЧУ́ВСТВО *с.* 1. тойоу, һиҙеү; **о́рганы чувств** һиҙеү ағзалары; **чу́вство вку́са** тәм тойоу; 2. *обычно мн.* **чу́вства** (*сознание*) иҫ, һуш; **прийти́ в чу́вство** иҫкә килеү, һуш кереү; **без чувств** һушһыҙ; **упа́сть без чувств** һушһыҙ булып йығылыу; **привести́ в чу́вство** иҫкә килтереү; 3. (*ощущение, восприятие*) тойғо, хис; **чу́вство жа́лости** ҡыҙғаныу тойғоһо; **чу́вство отве́тственности** яуаплылыҡ хисе; 4. (*любовь к кому-л.*) тойғо; **большо́е чу́вство** ҙур тойғо; ◇ **чу́вство ло́ктя** *см.* **ло́коть; в растрёпанных чу́вствах** *см.* **растрёпанный.**

ЧУ́ВСТВОВАТЬ *несов. что* 1. һиҙеү, хис итеү, тойоу; **чу́вствовать хо́лод** һалҡынлыҡты һиҙеү; **чу́вствовать боль** ауыртыуҙы һиҙеү; **чу́вствовать ра́дость** шатлыҡ тойоу; **чу́вствовать свою́ вину́** үҙ ғәйебеңде һиҙеү; **чу́вствовать на себе́** *чей-л.* **взгляд** үҙенә төбәлгән ҡараште һиҙеү; 2. (*понимать*) аңлау; **чу́вствовать му́зыку** музыканы аңлау; ◇ **дава́ть себя́ чу́вствовать** белдереү, һиҙҙереү; **как вы себя́ чу́вствуете?** хәлегеҙ (*йәки* кәйефегеҙ) нисек?; **чу́вствовать себя́ больны́м** үҙеңде ауырыу итеп тойоу; **чу́вствовать себя́ лу́чше** үҙеңде яҡшыраҡ һиҙеү.

ЧУ́ВСТВОВАТЬСЯ *несов.* 1. һиҙелеү, тойолоу, аңҡып тороу; **чу́вствуется све́жесть** һалҡын (*йәки* еләҫлек) һиҙелеп тора; 2. *страд. к* **чу́вствовать.**

ЧУВЯ́КИ *мн.* (*ед.* **чувя́к** *м.*) чувяк.

ЧУГУ́Н *м.* суйын (1. *металл*; 2. *сүлмәк*).

ЧУГУ́ННЫЙ *прил.* суйын; **чугу́нный горшо́к** суйын сүлмәк.

ЧУГУНОЛИТЕ́ЙНЫЙ, ЧУГУНОПЛАВИ́ЛЬНЫЙ *прил. тех.* суйын ҡойоу (*йәки* иретеү); **чугунолите́йный цех** суйын ҡойоу цехы.

ЧУДА́К *м.* юләр (*йәки* ғәжәп) кеше, һармаҡ, һәптән, шомбай, бигәләш.

ЧУДАКОВА́ТЫЙ *прил.* юләр һымаҡ, ғәжәберәк.

ЧУДА́ЧЕСТВО *с.* юләрлек, юләрләнеү, шомбайлыҡ; **брось свои́ чуда́чества** юләрләнеүеңде ташла (*йәки* ҡуй).

ЧУДА́ЧКА *женск. р. к* **чуда́к.**

ЧУДЕ́СНЫЙ *прил.* 1. *уст.* (*являющийся чудом; необычайный*) ғәжәп, ғәҙәттән тыш, иҫ китерлек; 2. (*волшебный*) мөғжизәле; **чуде́сные ска́зки** мөғжизәле әкиәттәр; 3. (*прекрасный*) иҫ киткес (*йәки* ғәжәп) матур, бына тигән, бик яҡшы (*йәки* һәйбәт), таң ҡалырлыҡ; **чуде́сный день** иҫ киткес матур көн; **у него́ сего́дня чуде́сный вид** ул бөгөн бик матур күренә.

ЧУДИ́ТЬ *несов. разг.* әкәмәттәр ҡороу, юләрләнеү.

ЧУ́ДИТЬСЯ *несов. обычно безл.* =ған (=гән, =ҡан, =кән) кеүек тойолоу, күргән шикелле булыу, күренеү; **мне чу́дилось, кто́-то вошёл** миңә кемдер ингән шикелле булды; **ему́ чу́дится стук** уға шаҡылдаған тауыш ишетелгән кеүек була.

ЧУ́ДИЩЕ *с. уст. см.* **чудо́вище.**

ЧУДНО́Й *прил. разг.* ғәжәп, сәйер, әкәмәт.

ЧУ́ДНЫЙ *прил. см.* чуде́сный 2, 3.
ЧУ́ДО *с.* 1. (*мн.* чудеса́) мөғжизә, кәрәмәт; **соверши́ть чу́до** мөғжизә яһау; **каки́м-то чу́дом** әллә нисек; 2. (*мн.* **чудеса́**) (*нечто поразительное, выдающееся*) иҫ киткес (*йәки* ғәжәп) нәмә, ҡаҙаныш; **чудеса́ геро́йзма** иҫ киткес батырлыҡтар; **чу́до иску́сства** ғәжәп оҫталыҡ; **чу́до те́хники** техниканың иҫ киткес ҡаҙанышы; 3. (*мн.* **чу́да**) (*сказочное существо*) ғәжәп нәмә; **чу́до морско́е** диңгеҙ эйәһе; 4. *в знач. сказ.* ғәҙәттән тыш, ғәжәп; **чу́до, как бы́ло ве́село** ғәжәп күңелле булды; ◇ **чу́до-богаты́рь** иҫ киткес батыр; **чудеса́ в решете́** *см.* **решето́.**
ЧУДО́ВИЩЕ *с.* 1. (*фантастическое существо*) әкиәттәге ҡот оҫҡос (*йәки* имәнес, ҡурҡыныс) ҙур нәмә; 2. *перен.* (*жестокий человек*) ҡанһыҙ (*йәки* рәхимһеҙ, йыртҡыс) кеше.
ЧУДО́ВИЩНОСТЬ *ж.* ҡот оҫҡос булыу, ғәҙәттән тыш булыу; **чудо́вищность преступле́ния** енәйәттең ҡот оҫҡос булыуы.
ЧУДО́ВИЩНЫЙ *прил.* 1. дәһшәтле, ҡурҡынислы, ҡот оҫҡос; **чудо́вищное существо́** ҡот оҫҡос зат; 2. *перен.* ҡот оҫҡос (*йәки* иҫ киткес) ҙур; 3. *перен.* ҡот оҫҡос, шаҡ ҡатырлыҡ; **чудо́вищное преступле́ние** ҡот оҫҡос енәйәт.
ЧУДОДЕ́Й *м. уст.* мөғжизә яһаусы.
ЧУДОДЕ́ЙСТВЕННЫЙ *прил.* шаҡ ҡатырлыҡ, иҫ киткес яҡшы тәьҫир итә торған; **чудоде́йственное сре́дство** иҫ киткес яҡшы тәьҫир итә торған дарыу.
ЧУДОТВО́РЕЦ *м.* 1. *церк.* мөғжизәләр тыуҙырыусы; 2. иҫ киткес (*йәки* таң ҡалырлыҡ) эштәр күрһәтеүсе (*йәки* башҡарыусы).
ЧУДОТВО́РНЫЙ *прил.* 1. *рел.* мөғжизәле; 2. *книжн.* таң ҡалырлыҡ эштәр эшләүсе, ғәжәп; **чудотво́рный ю́жный кли́мат соверше́нно исцели́л его́** көньяҡтың һауыҡтырғыс ғәжәп һауаһы уны бөтөнләй сәләмәтләндерҙе.
ЧУЖА́К *м. разг.* сит (*йәки* ят) кеше.
ЧУЖБИ́НА *ж.* ят (*йәки* сит) ил (*йәки* ер).
ЧУЖДА́ТЬСЯ *несов.* ятһыныу, ситләшеү, ҡасыу; **чужда́ться друзе́й** дуҫтарҙан ситләшеү.
ЧУ́ЖДЫЙ *прил.* 1. (*чужой*) ят, сит; **чу́ждый элеме́нт** ят элемент; 2. (*не обладающий чем-л.*) азат булған, белмәүсе, ят күреүсе; **челове́к, чу́ждый за́висти** көнсөллөктө белмәүсе кеше.
ЧУЖЕЗЕ́МЕЦ *м. уст.* сит ил (*йәки* ер) кешеһе.
ЧУЖЕЗЕ́МНЫЙ *прил. уст.* сит ил (*йәки* ер); **чужезе́мные това́ры** сит ил тауарҙары.
ЧУЖЕСТРА́НЕЦ *м. см.* чужезе́мец.
ЧУЖО́Й *прил.* 1. (*принадлежащий другим*) башҡа (*йәки* икенсе, сит) кеше (неке); **чужи́е ве́щи** кеше әйбере; **назва́ться чужи́м и́менем** башҡа кеше исеме менән йөрөү; 2. *в знач. сущ.* чужо́е *с.* башҡа берәүҙеке; **взять чужо́е** башҡа берәүҙекен алыу; 3. (*посторонний; не родной*) сит, ят; **чужи́е лю́ди** ят кешеләр; **чужа́я сторона́** сит яҡ; ◆ **в чужи́е ру́ки** яттар ҡулына; **в чужо́м пиру́ похме́лье** *см.* **похме́лье; на чужо́й рото́к не наки́нешь плато́к** *погов.* кеше ауыҙын йоҙаҡлап булмай, кеше ауыҙына ҡапҡан кейҙерә алмаҫһың; **на чужо́й счёт** кеше иҫәбенә; **с чужи́х слов** *см.* **сло́во; чужи́ми рука́ми жар загреба́ть** *см.* **жар.**
ЧУКО́ТСКИЙ *прил.* чукча, Чукотка; **чуко́тский язы́к** чукча теле.
ЧУ́КЧА *м.* чукча.
ЧУКЧА́НКА *ж.* чукча ҡатын-ҡыҙы.
ЧУ́КЧИ *мн.* чукчалар.
ЧУЛА́Н *м.* солан, өй алды.
ЧУЛКИ́ *мн.* (*ед.* **чуло́к** *м.*) ойоҡ; **шерстяны́е чулки́** йөн ойоҡ; **шёлковые чулки́** ебәк ойоҡ.
ЧУЛО́ЧНИК *м.* ойоҡ бәйләүсе.
ЧУЛО́ЧНИЦА *женск. р. к* **чуло́чник.**
ЧУЛО́ЧНЫЙ *прил.* ойоҡ; **чуло́чная мастерска́я** ойоҡ мастерскойы.
ЧУМ *м.* чум (*элек көньяҡта һәм Себерҙә йәшәүсе ҡайһы бер халыҡтарҙа күсмә торлаҡ исеме*).
ЧУМА́ *ж.* чума (*йоғошло сир*).
ЧУМА́ЗЫЙ *прил. разг.* бысраҡ, бысраҡҡа батҡан, бысраныП бөткән.
ЧУМА́К *м. уст.* чумак (*борон Украинанан Ҡырымға үгеҙ менән ашлыҡ алып барып, урынына тоҙ, балыҡ алып ҡайтыусы кеше, сауҙагәр*).
ЧУМИ́ЗА *ж.* чумиза (*тары һымаҡ ашлыҡ*).
ЧУМНО́Й *прил.* 1. чума; **чумно́й микро́б** чума микробы; 2. (*заражённый чумой*) чума йоҡторған, чума менән ауырыған (*кеше*).
ЧУР *межд.* 1. (*обычно со словом «меня», «нас»*) теймә, оронма, тотонма, ҡағылма; **чур меня́!** теймә миңә!; 2. туҡта, тыңла, ҡара, баҡ; **чур попола́м!** ҡара, табылған уртаҡ!
ЧУРА́ТЬСЯ *несов. разг.* һаҡланыу, ситләшеү, ҡасыу.
ЧУРБА́Н *м.* 1. (*обрубок бревна*) тумрау, бүкән; 2. *бран.* (*о человеке*) бүкән.
ЧУРЕ́К *м.* чурек, тәбикмәк (*Кавказда*).
ЧУ́РКА *ж.* түмәр, тумрау.
ЧУ́ТКИЙ *прил.* 1. һиҙгер, үткер, һаҡ, уяу; **чу́ткая соба́ка** һиҙгер эт; **чу́ткое у́хо** һаҡ ҡолаҡ; **чу́ткий сон** һаҡ йоҡо; 2. (*отзывчивый, внимательный*) иғтибарлы, диҡҡәтле, һиҙгер, ярҙамсыл, кеше хәлен уртаҡлашыусан; **чу́ткое отноше́ние к лю́дям** кешеләргә һиҙгер мөнәсәбәт; **чу́ткий подхо́д** иғтибарлы булыу, иғтибар менән ҡарай белеү, һаҡ эш итә белеү.
ЧУ́ТКОСТЬ *ж.* 1. һиҙгерлек, һаҡлыҡ, уяулыҡ; **чу́ткость слу́ха** ишетеү һиҙгерлеге; 2. (*отзывчивость*) иғтибарлылыҡ, һиҙгерлек.
ЧУ́ТОЧКУ *нареч. разг.* бик аҙ (ғына), аҙ-мәҙ, саҡ ҡына, боросоҡ; **подви́нься чу́точку** саҡ ҡына күсеп ултыр әле.
ЧУТЬ 1. *нареч.* (*немного, едва*) көскә генә, көскә-көскә, саҡ-саҡ, саҡ ҡына, аҙ генә; **чуть бо́льше** саҡ ҡына күберәк, ҙурыраҡ; **чуть живо́й** саҡ ҡына йәне бар, саҡ-саҡ тынын ала; 2. *союз* (*как только, едва только*) менән үк, шунда уҡ, -ғас (-ҡас) уҡ; -гәс (-кәс) үк; ◇ **чуть бы́ло не...** тиһәң

дә ярай, ... яҙҙы, саҡ ҡына; **чуть (ли) не...** ихтимал, булһа кәрәк; **чуть что** шунда уҡ, хәҙер үк, шул саҡта уҡ; **чуть-чу́ть** бик аҙ ғына, көскә-көскә генә, боростоҡ.

ЧУТЬЁ *с.* 1. (*у животных*) һиҙеү, тойоу; **соба́ка с то́нким чутьём** еҫте бик яҡшы һиҙеүсән эт; 2. *перен.* (*у человека*) һиҙгерлек, зирәклек, уяулыҡ, тоҫмал; **языково́е чутьё** тел нескәлектәрен айыра белеү зирәклеге.

ЧУ́ЧЕЛО *с.* 1. (*животного, птицы*) чучело (*йәнлектең тире саҡтағы сифатын күрһәтеү өсөн эсенә берәй нәмә тултырылған тире*); 2. (*пугало*) ҡараҫҡы; **огоро́дное чу́чело** баҡса ҡараҫҡыһы; 3. (*о человеке*) ҡараҫҡы, килбәтһеҙ (*йәки* шөкәтһеҙ, шыҡһыҙ) кеше.

ЧУ́ШКА *ж.* 1. *прост.* (*поросёнок*) бала (*йәки* йәш) суҫҡа; 2. *тех.* чушка (*иретеп ҡойылған металл киҫәге*).

ЧУШЬ *ж. разг.* буш һүҙ, юҡ-бар, мәғәнәһеҙ нәмә, туҙға яҙмаған; **городи́ть (нести́) чушь** буш һүҙ һөйләү, юҡ-барҙы таратыу.

ЧУ́ЯТЬ *несов.* 1. *кого-что, разг.* (*чувствовать, ощущать*) һиҙеү, тойоу; 2. *что, перен. разг.* (*угадывать*) һиҙенеү, тойоноу, аңлау; **чу́ять пра́вду** дөрөҫлөктө һиҙенеү; **чу́ет моё се́рдце** минең йөрәгем һиҙенә.

ЧУ́ЯТЬСЯ *несов. обычно безл. разг.* һиҙенеү, тойолоу, хис ителеү, беленеү; **чу́ялось приближе́ние весны́** яҙ яҡынлашыуы һиҙелә ине.

ЧЬЁ *с. см.* **чей.**

ЧЬЯ *ж. см.* **чей.**

Ш

ША́БАШ *м. фольк.* шабаш (*урта быуат хөрәфәттәре буйынса төндә ен-пәрейҙәрҙең типтереп, шашынып уйнауҙары*).

ШАБА́Ш *м. в знач. сказ. прост.* (*достаточно, довольно*) етте, бөттө, булды.

ША́БЕР *м. тех.* шабер, ҡырғыс, йөҙләгес.

ШАБЛО́Н *м.* 1. *тех.* өлгө, ҡалып; 2. *перен.* шаблон, таушалған ҡалып, әҙер ҡалып.

ШАБЛО́ННЫЙ *прил.* 1. *тех.* өлгө буйынса эшләнгән; **шабло́нное изде́лие** өлгө буйынса эшләнгән әйбер; 2. *перен.* (*банальный*) шаблонлы, күп туҡылған (*йәки* сәйнәлгән), таушалған; **шабло́нное выраже́ние** күп сәйнәлгән һүҙ.

ША́БРИТЬ *несов. что, тех.* шабер менән эшкәртеү.

ША́ВКА *ж. разг.* сәүек эт.

ШАГ *м.* 1. аҙым; **бе́глый шаг** *воен.* етеҙ аҙым; 2. *перен.* (*действие, поступок*) хәрәкәт, аҙым, эш; **э́то риско́ванный шаг был** ҡурҡыныслы аҙым; ✧ **в двух шага́х** бына ғына, бик яҡын; **на ка́ждом шагу́** атлаған һайын, аҙым һайын; **не отступа́ть ни на шаг** *от кого-чего* бер аҙым да сигенмәҫкә; **ни ша́гу да́льше** бер аҙым да ҡуҙғалмаҫҡа; **ни ша́гу наза́д** бер аҙым да сигенмәҫкә, сигенеү юҡ, сигенәһе булма; **пе́рвые шаги́** беренсе аҙымдар (*эштең башланғысы*); **шаг за ша́гом** әкренләп, әкрен-әкрен генә.

ШАГА́ТЬ *несов.* 1. атлау; 2. *через кого-что* (*переступать*) атлау, атлап сығыу.

ШАГА́ЮЩИЙ *прич. и прил.* атлаусы, атлап йөрөүсе, аҙымлаусы, аҙымлай торған; **шага́ющий экскава́тор** *тех.* аҙымлаусы экскаватор.

ШАГНУ́ТЬ *сов. и однокр.* 1. атлап ҡуйыу (*йәки* китеү); 2. *через кого-что* (*переступить*) атлау, атлап сығыу; ✧ **шагну́ть нельзя́** аяҡ атларға бирмәйҙәр, аяҡ атларға ирек юҡ, аяҡ атлар хәл юҡ.

ША́ГОМ *нареч.* атлап, атлатып; ✧ **ша́гом марш!** шагом марш! (*команда*).

ШАГОМЕ́Р *м.* аҙым үлсәгес.

ШАГРЕ́НЕВЫЙ *прил.* шигрин; **шагре́невая ко́жа** шигрин күн.

ШАГРЕ́НЬ *ж.* шигрин (*йомшаҡ күн*).

ШАЖКО́М *нареч. разг.* ваҡ ҡына, яй ғына атлап.

ША́ЙБА *ж.* шайба (1. *тех. винткә кейҙереп, гайка аҫтында ҡалдырыла торған яҫы металл алҡа*; 2. *спорт. хоккей уйнау өсөн резина диск*).

ША́ЙКА I *ж.* (*банда*) шайка.

ША́ЙКА II *ж.* (*сосуд*) шайка (*тотҡалы ағас һауыт*).

ШАЙТА́Н *м.* шайтан.

ШАКА́Л *м.* сүл бүреһе.

ШАЛА́НДА *ж.* шаланда (*баржа төрө*).

ШАЛА́Ш *м.* ҡыуыш, шалаш.

ШАЛИ́ТЬ *несов.* шуҡланыу, шаярыу; тилереү, тыйнаҡһыҙланыу; ✧ **шали́шь!** шаярма!, улай булмай торһон әле!

ШАЛОВЛИ́ВОСТЬ *ж.* шуҡлыҡ, шаянлыҡ.

ШАЛОВЛИ́ВЫЙ *прил.* шуҡ, шаян.

ШАЛОПА́Й *м. разг.* эшлекһеҙ, тинтәк, юнһеҙ.

ША́ЛОСТЬ *ж.* шуҡлыҡ, шаянлыҡ.

ШАЛУ́Н *м.* шуҡ, шаян, уйынсаҡ.

ШАЛУНИ́ШКА *м. уменьш.-ласк. от* **шалу́н.**

ШАЛУ́НЬЯ *женск. р. к* **шалу́н.**

ШАЛФЕ́Й *м. бот.* шалфей, йылан тамыры.

ША́ЛЫЙ *прил. прост. см.* **шально́й.**

ШАЛЬ *ж.* шәл; ✧ **воротни́к ша́лью** шәл яға.

ШАЛЬНО́Й *прил. разг.* 1. (*безумный, одурелый*) килде-китте, аҡылын юғалтҡан; 2. (*сумасбродный*) дыуамал, һантый, тиле, тилергән; **шально́й челове́к** һантый кеше; **шальна́я мысль** дыуамал уй; 3. (*безудержный*) самаһыҙ, югәнһеҙ; **шальна́я фанта́зия** самаһыҙ фантазия; ✧ **шальна́я пу́ля** яҙатайым (*йәки* осраҡлы) тейгән пуля.

ШАМА́Н *м.* шаман.

ШАМА́НСКИЙ *прил.* шаман; **шама́нский бу́бен** шаман шөңгөрө.

ШАМА́НСТВО *с.* **1.** (*форма религии*) шаманлыҡ, шаман дине; **2.** (*занятие шамана*) шаманлыҡ.

ША́МКАТЬ *несов. разг.* **1.** (*говорить пришепётывая*) бышылдау; **2.** *чем* (*производить шепелявые звуки*) шышылдау.

ШАМО́Т *м. тех.* шамот (*утҡа сыҙам балсыҡ*).

ШАМПА́НСКОЕ *с.* шампанский.

ШАМПИНЬО́Н *м.* аҡ көләпә, шампиньон (*ашауға яраҡлы бәшмәк*).

ШАМПУ́НЬ *м.* шампунь (*хуш еҫле һабын шыйыҡсаһы йәки порошогы*).

ША́НЕЦ *м. воен.* шанец (*ваҡытлыса эшләнгән хәрби нығытма*).

ША́НКР *м. мед.* шанкр (*йоғошло венерик ауырыу*).

ША́НС *м.* шанс, өмөт, ышаныс.

ШАНТА́Ж *м.* шантаж (*берәй маҡсатҡа ирешеү өсөн, берәүҙе йөҙөнә оят килтерә торған эшен фаш итеү менән ҡурҡытыу*).

ШАНТАЖИ́РОВАТЬ *несов. кого-что* шантаж яһау, шантажлау.

ШАНТАЖИ́СТ *м.* шантажсы.

ШАНТАЖИ́СТКА *женск. р. к* **шантажи́ст.**

ША́НЦЕВЫЙ *прил. воен.* шанец; **ша́нцевая лопа́та** шанец көрәге.

ШАПИРО́ГРАФ *м.* шапирограф (*ҡулъяҙма, чертёж һ. б. күсермәһен күбәйтеп баҫыу аппараты*).

ША́ПКА *ж.* **1.** бүрек, кәпәс; **2.** *полигр.* дөйөм баш (*газетала бер нисә мәҡәләнең эре хәрефтәр менән яҙылған дөйөм исеме*); ✧ **дать по ша́пке** *кому* 1) (*ударить*) туҡмау; 2) (*прогнать*) ҡыуыу, һөрөү; **на во́ре ша́пка гори́т** бурҙың бүрке яна; **получи́ть по ша́пке** *разг.* 1) (*получить удар*) туҡмалыу, елкәгә алыу; 2) (*получить увольнение*) ҡыуылыу, һөрөлөү; **ша́пка воло́с** ҡабарынҡы сәс; **ша́пками закида́ть** бүрек менән бәреп йығыу (*дошманды еңеүгә бик яуапһыҙ ҡарау*).

ША́ПОЧНИК *м.* бүрек тегеүсе.

ША́ПОЧНЫЙ *прил.* бүрек, кәпәс; **ша́почная мастерска́я** бүрек мастерскойы; ✧ **прийти́ к ша́почному разбо́ру** туйҙан һуң дөмбөргә, эш бөткәс килеү; **ша́почное знако́мство** яҡын таныш булмау.

ША́Р *м.* шар, тупалаҡ; **пове́рхность ша́ра** *мат.* шар йөҙө; **биллиа́рдный шар** биллиард шары; ✧ **земно́й шар** ер шары; **хоть шаро́м покати́** бер нәмә лә юк, буп-буш, елдәр иҫә.

ШАРАБА́Н *м.* ҡуян арба.

ШАРА́ДА *ж.* шарада (*уйын-табышмаҡ*).

ШАРА́ХАТЬСЯ *несов. см.* **шара́хнуться.**

ШАРА́ХНУТЬСЯ *сов. и однокр. разг.* тайпылыу, (ситкә) ташланыу; **ло́шадь шара́хнулась в сто́рону** ат ситкә тайпылды.

ША́РЖ *м.* шарж (*берәйһенә йәки берәй нәмәгә карикатура төшөрөү*).

ШАРЖИ́РОВАТЬ *несов. что и без доп.* шаржлаштырыу.

ШАРИА́Т *м. рел.* шәриғәт.

ША́РИК *м. уменьш. от* **шар;** шарик; ✧ **бе́лые кровяны́е ша́рики** аҡ ҡан бөртөксәләре; **кра́сные кровяны́е ша́рики** ҡыҙыл ҡан бөртөксәләре.

ША́РИКОВЫЙ *прил.* шарикле; **ша́риковый подши́пник** шарикле подшипник.

ШАРИКОПОДШИ́ПНИК *м.* шарикоподшипник.

ШАРИКОПОДШИ́ПНИКОВЫЙ *прил.* шарикоподшипник.

ША́РИТЬ *несов.* аҡтарыныу, аҡтарыу, һәрмәнеү, ҡарманыу, ҡапшау.

ША́РКАТЬ *несов.* **1.** лаштырҙатыу, лыштырҙатыу, лашпылдатыу; **ша́ркать ту́флями** туфли менән лашпылдатыу; **2.** (*при приветствии*) шыҡылдатыу, шыҡ иттереп бәреү, аяҡтарҙы бер-береһенә бәреү.

ША́РКНУТЬ *сов. и однокр. см.* **ша́ркать.**

ШАРЛАТА́Н *м.* шарлатан.

ШАРЛАТА́НИТЬ *несов. разг.* шарлатанланыу.

ШАРЛАТА́НСТВО *с.* шарлатанлыҡ.

ШАРМА́НКА *ж.* шарманка (*йәшник рәүешендә эшләнгән, арҡаға аҫып йөрөтмәле музыка ҡоралы*); ✧ **завести́ шарма́нку** бер үк һүҙҙе туҡырға тотоноу.

ШАРМА́НЩИК *м.* шарманкасы, шарманка уйнап йөрөүсе.

ШАРНИ́Р *м.* шарнир.

ШАРОВА́РЫ *только мн.* салбар.

ШАРОВА́ТЬ *сов. и несов. что, с.-х.* рәт араларын йомшартыу.

ШАРОВИ́ДНЫЙ *прил.* тумалаҡ, шар һымаҡ, йоморсаҡ, йоморо.

ШАРО́ВКА *ж. см.* **шарова́ть; механизи́рованная шаро́вка** механизация ярҙамында рәт араларын йомшартыу.

ШАРОВО́Й *прил.* **1.** шар; шар һымаҡ; **шарова́я пове́рхность** шар йөҙө; **шарова́я мо́лния** шар һымаҡ йәшен; **2.** шарлы; **шарова́я ме́льница** шарлы тирмән.

ШАРООБРА́ЗНЫЙ *прил. см.* **шарови́дный.**

ША́РФ *м.* шарф.

ШАССИ́ *с. нескл. тех.* шасси (**1.** *төрлө машина, механизм һ. б. урынлаштырыла торған рам;* **2.** *самолёттың аэродромда йөрөүенә, китеүенә һәм төшөп ултырыуына ярҙам итә торған өлөшө*).

ША́СТАТЬ *несов.* **1.** *что, с.-х.* (*орлоҡ*) һурҙырыу; **2.** *прост.* (*бродить, шнырять*) йөрөп ятыу, темеҫкенеп йөрөү.

ШАТА́НИЕ *с.* **1.** *см.* **шата́ть** 1 *и* **шата́ться** 1—3; **2.** *перен.* (*непостоянство*) аумаҡайланыу, икеләнеү.

ШАТА́ТЬ *несов.* **1.** *что* былҡылдатыу, ҡыйшанлатыу, сайҡалдырыу, тирбәлдереү, һелкетеү; **2.** *безл. кого-что* бәүелтеү, тантыраҡлатыу, тәнтерәкләтеү; **его́ шата́ет из стороны́ в сто́рону** ул тәнтерәкләп бара.

ШАТА́ТЬСЯ *несов.* **1.** былҡылдау, ҡыйшандау, сайҡалыу, тирбәлеү, һелкенеү; **2.** (*при ходьбе*) бәүелеү, тантыраҡлау, тәнтерәкләү; **он шата́ется от уста́лости** ул арыуҙан тәнтерәкләй; **3.** *разг.* (*бродить без дела*) ҡыҙырыу, тик йөрөү, юҡты бушҡа ауҙарып йөрөү; **4.** *страд. к* **шата́ть** 1.

ШАТЕ́Н *м.* ҡуңыр сәсле кеше.

ШАТЕ́НКА *женск. р. к* **шате́н.**

ШАТЁР *м.* сатыр.

ША́ТКИЙ *прил.* **1.** ҡаҡшаған, аунаҡ, һелкенеп (*йәки сайҡалып*) торған, ҡалҡан-

дак; **ша́ткие полови́цы** ҡалҡандаҡ иҙән таҡталары; 2. (*нетвёрдый*) сайҡалып, тәнтерәкләп; **ша́ткая похо́дка** тәнтрәкләп атлау; 3. *перен.* (*ненадёжный*) ышанысһыҙ, нигеҙһеҙ; **ша́ткие до́воды** нигеҙһеҙ дәлилдәр; 4. *перен.* (*непостоянный*) тотороҡһоҙ, аумаҡай, ышанысһыҙ; **ша́ткие убежде́ния** аумаҡай ҡараш.

ШАТНУ́ТЬ *сов. и однокр. кого-что* сайҡалдырыу, сайҡалдырып ҡуйыу, һелкетеү, һелкетеп ҡуйыу (*йәки* алыу).

ШАТУ́Н *м. тех.* шатун (*поршенде двигатель валы менән тоташтырыусы деталь*).

ША́ФЕР *м.* кейәү үҫере (*йәки* егете).

ШАФРА́Н *м.* 1. (*растение; пряность*) зәғфран; 2. (*сорт яблони и яблок*) шафран.

ШАФРА́ННЫЙ *прил.* 1. зәғфран; **шафра́нная планта́ция** зәғфран плантацияһы; 2. (*приготовленный с шафраном*) зәғфранлы, зәғфран ҡушылған; **шафра́нный кули́ч** зәғфранлы күмәс; 3. (*о цвете*) зәғфран төҫлө; 4. (*о сорте яблок*) шафран; **шафра́нное я́блоко** шафран алмаһы.

ШАФРА́НОВЫЙ *прил. см.* **шафра́нный** 3.

ШАХ I *м.* шаһ (*титул һәм шул титулдағы кеше*).

ШАХ II *м. шахм.* шах.

ШАХИНША́Х *м.* шаһтар шаһы (*титул һәм шул титулдағы кеше*).

ШАХИ́НЯ *ж.* шаһ бисәһе.

ШАХМАТИ́СТ *м.* шахматсы.

ШАХМАТИ́СТКА *женск. р. к* **шахмати́ст.**

ША́ХМАТНЫЙ *прил.* шахмат; **ша́хматная игра́** шахмат уйыны; ◇ **в ша́хматном поря́дке** шахмат тәртибендәге (*берәр нәмәне шахмат таҡтаһындағы шаҡмаҡтар тәртибендә теҙеү*).

ША́ХМАТЫ *только мн.* шахмат.

ША́ХТА *ж.* шахта (1. *ер аҫты байлыҡтарын ҡаҙып табыу урыны*; 2. *тех. ҡайһы бер конструкцияларҙа вертикаль оҙон ҡыуышлыҡ*).

ШАХТЁР *м.* шахтёр.

ШАХТЁРСКИЙ *прил.* шахтёр; **шахтёрская ла́мпа** шахтёр лампаһы.

ША́ХТНЫЙ *прил.* 1. шахта; **ша́хтное обору́дование** шахта ҡорамалдары; 2. *тех.* шахталы; **ша́хтная печь** шахталы мейес.

ШАХТОУПРАВЛЕ́НИЕ *с.* шахта идаралығы.

ША́ШЕЧНЫЙ *прил.* шашка; **ша́шечная доска́** шашка таҡтаһы.

ШАШИ́СТ *м.* шашка уйнаусы.

ША́ШКА I *ж.* шашка (1. *уйын*; 2. *шул уйынға кәрәкле фигуралар*; 3. *юлға, урамдарға түшәү ташы йәки ағасы*; 4. *шартлатыу эшендә ҡулланыла торған тротил йә пироксилин кубиге*).

ША́ШКА II *ж.* (*оружие*) ҡылыс.

ШАШЛЫ́К *м.* шашлыҡ.

ШАШЛЫ́ЧНЫЙ *прил.* 1. шашлыҡ; 2. *в знач. сущ.* **шашлы́чная** *ж.* шашлыҡхана.

ША́ШНИ *только мн. разг.* 1. (*козни*) мәкер, хәйлә, аҫтыртын яуызлыҡ; 2. (*любовная связь*) ғишыҡ бәйләнештәре, ғишыҡ тотоу.

шва, шву *и т. д. род., дат. п. и т. д. ед. от* **шов.**

ШВА́БРА *ж.* швабра (*иҙән йыуыу бумалаһы*).

ШВАЛЬ *ж. собир. прост.* 1. (*вещи*) аламһалам, иҫке-моҫҡо; 2. (*негодный человек*) әшәке (*йәки* хөрт) кеше.

ШВАРТО́В *м. мор.* швартов (*карапты бәйләп ҡуя торған арҡан йәки сым*).

ШВАРТОВА́ТЬ *несов. что, мор.* швартовкалау, швартов менән бәйләп ҡуйыу; **швартова́ть парохо́д** пароходты швартовкалау.

ШВАРТОВА́ТЬСЯ *несов. мор.* 1. швартовланыу, швартов менән бәйләп ҡуйылыу; **кора́бль шварту́ется** корабль швартов менән бәйләп ҡуйыла; 2. *страд. к* **швартова́ть.**

ШВАРТО́ВИТЬ *несов. см.* **швартова́ть.**

ШВЕД *м.* швед.

ШВЕ́ДКА *ж.* швед ҡатын-ҡыҙы.

ШВЕ́ДСКИЙ *прил.* швед, Швеция; **шве́дский язы́к** швед теле.

ШВЕ́ДЫ *мн.* шведтар.

ШВЕ́ЙНИК *м.* тегенсе.

ШВЕ́ЙНИЦА *женск. р. к* **шве́йник.**

ШВЕ́ЙНЫЙ *прил.* теген, тегеү, тегелгән; **шве́йная маши́на** теген машинаһы; **шве́йная промы́шленность** тегеү промышленносе.

ШВЕЙЦА́Р *м.* швейцар, ишек һаҡсыһы.

ШВЕЙЦА́РЕЦ *м.* швейцар.

ШВЕЙЦА́РКА *ж.* швейцарка, швейцар ҡатын-ҡыҙы.

ШВЕЙЦА́РСКИЙ I *прил.* швейцар, Швейцария; **швейца́рская приро́да** Швейцария тәбиғәте.

ШВЕЙЦА́РСКИЙ II *прил.* 1. швейцар; **швейца́рская ливре́я** швейцар ливреяһы; 2. *в знач. сущ.* **швейца́рская** *ж.* швейцар бүлмәһе.

ШВЕЙЦА́РЦЫ *мн.* швейцариялылар, швейцарҙар.

ШВО́РЕНЬ *м. см.* **шкво́рень.**

ШВЫРКО́ВЫЙ *прил. спец.* әрҙәнә; **швырко́вые дрова́** әрҙәнә утын.

ШВЫРНУ́ТЬ *сов. и однокр. см.* **швыря́ть.**

ШВЫРО́К *м.* 1. *разг.* (*бросок*) бырағтырыу, ташлау; бырғау; 2. *собир. спец.* (*дрова*) әрҙәнә; 3. *спец.* (*при упражнениях в стрельбе*) швырок, сәп.

ШВЫРЯ́НИЕ *с. см.* **швыря́ть(ся).**

ШВЫРЯ́ТЬ *несов.* 1. *кого-что, чем* (*бросать*) ырғытыу, атып бәреү; **швыря́ть камня́ми** таш ырғытыу; 2. *обычно безл. кого-что, разг.* күсеп йөрөү; **нас швыря́ло по ра́зным доро́гам** беҙгә төрлө юлдар буйлап күсеп йөрөргә тура килде; 3. *что* (*выбрасывать*) бырағтырыу, бырғытыу, бырғау; ◇ **швыря́ть де́ньги** аҡса туҙҙырыу, аҡсаны әрәм-шәрәм (*йәки* тәләф) итеү.

ШВЫРЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *чем, разг.* (*бросаться*) ырғытышыу, бәрешеү; 2. *кем-чем, перен. разг.* (*не дорожить*) иҫәпләшмәү, ҡәҙерен белмәү, ҡәҙерһеҙ ҡыланыу, ҡәҙерһеҙләү; баш тартыу; 3. *страд. к* **швыря́ть.**

ШЕВЕЛИ́ТЬ *несов.* 1. *что* (*приводить в лёгкое движение*) ҡыймылдатыу, ҡуҙғатыу, ҡыбырҙатыу, һелкетеү; **ве́тер шевели́т камы́ш** ел ҡамышты һелкетә; 2. *кого, перен.* (*побуждать к деятельности*) ҡуҙғатыу; 3. *чем* ҡыймылдатыу, ҡыбырҙатыу; **шевели́ть губа́ми** ирен ҡыймылдатыу; 4. *что,*

с.-х. әйләндереү; **шевели́ть се́но** бесән әйләндереү; ◇ **шевели́ть мозга́ми** *см.* **мозг.**

ШЕВЕЛИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*слегка двигаться*) ҡыймылдау, ҡуҙғалыу, ҡыбырҙау; **2.** *перен.* (*оживляться*) уяныу; **3.** *страд. к* **шевели́ть** 1, 2, 4,; ◇ **ну, шевели́сь!** йә, ҡуҙғал!

ШЕВЕЛЬНУ́ТЬ *сов. и однокр. см.* **шевели́ть** 1—3; ◇ **бро́вью не шевельну́ть** ыж да итмәү, ыжлап та бирмәү, ҡылъяймау; **па́льцем не шевельну́ть** *см.* **па́лец.**

ШЕВЕЛЬНУ́ТЬСЯ *сов. и однокр. см.* **шевели́ться** 1, 2.

ШЕВЕЛЮ́РА *ж.* сәс; **пы́шная шевелю́ра** ҡабарып торған сәс.

ШЕВИО́Т *м.* шевиот (*туҡыма*).

ШЕВИО́ТОВЫЙ *прил.* шевиот; **шевио́товый костю́м** шевиот костюм.

ШЕВРО́ *с. нескл.* шевро (*кәзә күне*).

ШЕВРО́ВЫЙ *прил.* шевро; **шевро́вые боти́нки** шевро ботинка.

ШЕДЕ́ВР *м.* шедевр, өлгө булырлыҡ әҫәр, иҫ киткес гүзәл әҫәр.

шей, ше́йте *повел. накл. от* **шить.**

ШЕ́ЙКА *ж.* **1.** *уменьш.-ласк. от* **ше́я; 2.** (*узкая часть чего-л.*) муйын; **ше́йка буты́лки** бутылка муйыны.

ШЕ́ЙНЫЙ *прил.* муйын; **ше́йный плато́к** муйын яулығы; **ше́йные позвонки́** *анат.* муйын умыртҡалары.

ШЕЙХ *м.* шәйех (**1.** *ғәрәптәрҙә — аҡһаҡал, ҡәбилә башлығы;* **2.** *юғары мосолман руханиҙәре вәкиле*).

шёл, шла *и т. д. прош. вр. от* **идти́.**

ШЕ́ЛЕСТ *м.* ҡыштырҙау, шыптырҙау; **ше́лест ли́стьев** япраҡтар ҡыштырҙауы.

ШЕЛЕСТЕ́ТЬ *несов.* **1.** (*издавать шелест*) ҡыштырҙау, шыптырҙау; **ли́стья шелестя́т** япраҡтар шыптырҙай; **2.** *чем* (*производить шелест*) ҡыштырҙатыу, шыптырҙатыу; **шелесте́ть страни́цами кни́ги** китап биттәрен ҡыштырҙатыу.

ШЁЛК *м. в разн. знач.* ебәк; **шёлк-сыре́ц** эшкәртелмәгән ебәк; **купи́ть шёлк на пла́тье** күлдәклек ебәк һатып алыу.

ШЁЛКО- *ҡушма һүҙҙәрҙең «ебәк» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **шёлкокраси́льный** ебәк буяу.

ШЕЛКОВИ́НА *ж.* **1.** (*волокно*) ебәк сүсе; **2.** *см.* **шелкови́нка.**

ШЕЛКОВИ́НКА *ж.* ебәк еп.

ШЕЛКОВИ́СТЫЙ *прил.* ебәк һымаҡ (*йәки* кеүек), ебәк(тәй); **шелкови́стые во́лосы** ебәк кеүек сәс.

ШЕЛКОВИ́ЦА *ж. бот.* тут ағасы.

ШЕЛКОВИ́ЧНЫЙ *прил.* ебәк; **шелкови́чный червь** ебәк ҡорто.

ШЕЛКОВО́Д *м.* ебәксе.

ШЕЛКОВО́ДСТВО *с.* ебәкселек.

ШЕЛКОВО́ДЧЕСКИЙ *прил.* ебәкселек; **шелково́дческие райо́ны** ебәкселек райондары.

ШЁЛКОВЫЙ *прил.* **1.** ебәк; **шёлковое пла́тье** ебәк күлдәк; **2.** йомшаҡ; **шёлковые во́лосы** йомшаҡ сәс; **3.** *перен. разг.* (*кроткий, послушный*) йыуаш, тыңлаусан, ебәк (*йәки* май кеүек) булыу; **он стал как шёлковый** ул ебәк кеүек булды.

ШЁЛКОКОМБИНА́Т *м.* ебәк комбинаты.

ШЁЛКОМОТА́ЛЬНЯ *ж.* ебәк мастерскойы.

ШЁЛКОМОТА́ЛЬЩИК *м.* ебәк ураусы.

ШЁЛКОМОТА́ЛЬЩИЦА *женск. р. к* **шёлкомота́льщик.**

ШЁЛКОМОТА́НИЕ *с.* ебәк урау.

ШЁЛКООБРАБА́ТЫВАЮЩИЙ *прил.* ебәк эшкәртеү; **шёлкообраба́тывающая промы́шленность** ебәк эшкәртеү промышленносе.

ШЕЛКОПРЯ́Д *м. зоол.* ебәк күбәләге.

ШЁЛКОПРЯДЕ́НИЕ *с.* ебәк иләү.

ШЁЛКОПРЯДИ́ЛЬНЫЙ *прил.* ебәк иләү; **шёлкопряди́льная фа́брика** ебәк иләү фабрикаһы.

ШЁЛКОПРЯДИ́ЛЬНЯ *ж.* ебәк иләү предприятиеһе.

ШЁЛКОТКА́ЦКИЙ *прил.* ебәк туҡыу; **шёлкотка́цкая фа́брика** ебәк туҡыу фабрикаһы.

ШЕЛЛА́К *м.* шеллак (*тәбиғи ыҫмала*).

ШЕЛОХНУ́ТЬ *сов. что, чем* елберҙәтеү, ҡыштырҙатыу, шыптырҙатыу, шылт итеү.

ШЕЛОХНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*колыхнуться*) елберҙәү, ҡыштырҙау, шыптырҙау, шылт итеү; **2.** (*пошевелиться*) ҡыймылдау, ҡыбырҙау.

ШЕЛУДИ́ВЫЙ *прил. прост.* ҡутырлы, ҡысыулы, ҡорсаңғы.

ШЕЛУХА́ *ж.* **1.** ҡабыҡ (*мәҫ. картуфтың, емештең*); **2.** *перен.* кәрәкһеҙ нәмә, сүп-сар.

ШЕЛУШЕ́НИЕ *с. см.* **шелуши́ть** *и* **шелуши́ться** 1.

ШЕЛУШИ́ТЬ *несов. что* әрсеү, һыҙырыу, ярыу; **шелуши́ть оре́хи** сәтләүек ярыу.

ШЕЛУШИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** төләү, ҡауакланыу, кәүәкләнеү, ҡубып төшөү; **2.** *страд. к* **шелуши́ть.**

ШЕ́ЛЬМА *м. и ж. прост.* шилма, мут.

ШЕЛЬМЕ́Ц *м. см.* **ше́льма.**

ШЕЛЬМОВА́ТЬ *несов. кого-что, разг.* хурлау, мәсхәрәләү.

ШЕМА́Я *ж.* (*рыба*). шамай балыҡ.

ШЕПЕЛЯ́ВИТЬ *несов.* шышылдап һөйләү (*«с», «з» урынына «ш», «ж» өндәрен әйтеү*).

ШЕПЕЛЯ́ВЫЙ *прил.* шышылдаҡ.

ШЕПНУ́ТЬ *сов. и однокр. см.* **шепта́ть.**

ШЁПОТ *м.* **1.** бышылдау, шыбырҙау; **2.** *перен.* шылтырау, селтерәү; **шёпот ручья́** шишмәнең сылтырауы.

ШЁПОТОМ *нареч.* бышылдап, быш-быш; **говори́ть шёпотом** бышылдап һөйләү.

ШЕПТАЛА́ *ж. собир.* шафталы (*емеш*).

ШЕПТА́ТЬ *несов. что и без доп.* бышылдау, шыбырҙау.

ШЕПТА́ТЬСЯ *несов.* бышылдашыу, шыбырҙашыу, быш-быш килеү.

ШЕПТУ́Н *м. разг.* (*сплетник, фискал*) ошаҡсы, ғәйбәтсе, һүҙ йөрөтөүсе.

ШЕРБЕ́Т *м.* шәрбәт.

ШЕРЕ́НГА *ж.* шеренга, саф.

ШЕРИ́Ф *м.* шериф (*Ирландия, Англия, АҠШ графлыҡтарында административ һәм суд эштәре вазифаһын алып барыусы кеше*).

ШЕРОХОВА́ТОСТЬ *ж.* **1.** ҡытыр, ҡытыр-

шылыҡ, суғырмаҡлыҡ; 2. *перен.* килешһеҙлек, тупаҫлыҡ, ҡытыршылыҡ; **шероховáтость стúля** стиль ҡытыршылығы.

ШЕРОХОВÁТЫЙ *прил.* 1. ҡытырщы, суғырмаҡлы; **шероховáтый ствол** суғырмаҡлы олон; 2. *перен.* ҡытыршы, килешһеҙ; **шероховáтая фрáза** ҡытыршы фраза.

ШЕРСТЕЗАГОТОВÚТЕЛЬНЫЙ *прил.* йөн әҙерләү; **шерстезаготовúтельные райóны** йөн әҙерләү райондары.

ШЕРСТЕОБРАБÁТЫВАЮЩИЙ *прил.* йөн эшкәртеү; **шерстеобрабáтывающее предприя́тие** йөн эшкәртеү предприятиеһе.

ШЕРСТÚНКА *ж.* төк, йөн.

ШЕРСТÚСТЫЙ *прил.* йөнтәҫ, йөнгә шәп, ҡуйы (*йәки* ҡалын) йөнлө.

ШЕРСТÚТЬ *несов. что и без доп.* өйкәү, сәнсеү; **плáтье шерстúт** күлдәк (тәнде) сәнсә.

ШЁРСТНЫЙ *прил. с.-х.* йөнлө, күп йөн бирә торған; **шёрстная овцá** күп йөн бирә торған һарыҡ.

ШЕРСТОБÚТ *м.* йөн тетеүсе.

ШЕРСТОБÚТНЫЙ *прил.* йөн тетә торған, йөн тетеү; **шерстобúтный прóмысел** йөн тетеү кәсебе.

ШЕРСТОБÓЙНЯ *ж.* йөн тетеү урыны.

ШЕРСТОМÓЙКА *ж.* йөн йыуғыс машина.

ШЕРСТОПРЯДÉНИЕ *с.* йөн иләү.

ШЕРСТОПРЯДÚЛЬНЫЙ *прил.* йөн иләү; **шерстопрядúльная фáбрика** йөн иләү фабрикаһы.

ШЕРСТОПРЯДÚЛЬНЯ *ж.* йөн иләү предприятиеһе.

ШЕРСТОТКÁЦКИЙ *прил.* йөн туҡыу; **шерстоткáцкая фáбрика** йөн туҡыу фабрикаһы.

ШЕРСТОЧЕСÁЛЬНЫЙ *прил.* йөн тарау; **шерсточесáльная машúна** йөн тарау машинаһы.

ШЕРСТЬ *ж.* 1. йөн (*у животных*); ҡаулан (*у коров и лошадей*); баҡта (*у лошадей и коров при весенней линьке*); ябаға (*у жеребят при весенней линьке*); 2. (*пряжа*) йөн; 3. (*ткань*) йөн туҡыма.

ШЕРСТЯ́НКА *ж.* шерстянка (*туҡыма*).

ШЕРСТЯНÓЙ *прил.* йөн; **шерстянáя ткань** йөн туҡыма.

ШЕРШÁВЕТЬ *несов.* ярылыу, ҡытыршыланыу.

ШЕРШÁВЫЙ *прил.* ярылған, ҡытыршы; **шершáвые рýки** ҡытыршы ҡулдар.

ШÉРШЕНЬ *м.* траш.

ШЕСТ *м.* ҡолға, шыйҙа, кәртә.

ШÉСТВИЕ *с.* тантаналы йөрөш; **прáздничное шéствие** байрамса тантаналы йөрөш.

ШÉСТВОВАТЬ *несов. книжн.* 1. (*торжественно идти*) тантаналап йөрөү, ҡотлау; 2. *шутл., ирон.* эре генә барыу, ҡуҡырайып барыу (*йәки* атлап барыу).

ШЕСТЕРЁНКА *ж. см.* шестерня́.

ШЕСТЕРÚК *м. уст.* шестерик (1. *боронғо рустарҙа бер төрлө алты бәрәмектән торған үлсәү*; 2. *алты ат егелгән арба*).

ШЕСТЁРКА *ж.* 1. (*цифра*) алты; 2. (*карта*) алтылыҡ; 2. (*группа из шести*) алтау; 4. (*лодка*) алты ишкәкле кәмә.

ШЕСТЕРНЯ́ *ж. тех.* шестерня, тешле тәгәрмәс.

ШÉСТЕРО *числ.* алтау, алты; **шéстеро человéк** алты кеше.

ШЕСТИ-: *ҡушма һүҙҙәрҙең «алты» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **шестигрáнный** алты ҡырлы.

ШЕСТИГРÁННИК *м. мат.* алты ҡыр.

ШЕСТИДЕСЯТИЛÉТИЕ *с.* алтмыш йыллыҡ, алтмыш йыл тулыу.

ШЕСТИДЕСЯТИЛÉТНИЙ *прил.* 1. (*о сроке*) алтмыш йыллыҡ, алтмыш йыл(ға барған); 2. (*о возрасте*) алтмыштағы, алтмыш йәшлек (*йәки* йәштәге); 3. алтмыш йәшлек, алтмыш йәш тулыу; **шестидесятилéтний юбилéй** алтмыш йәш тулыу юбилейе.

ШЕСТИДЕСЯ́ТНИК *м.* алтмышынсы йылдар эшмәкәре (*Россияла 19 быуаттың алтмышынсы йылдарҙағы прогрессив йәмәғәт эшмәкәре*).

ШЕСТИДЕСЯ́ТЫЙ *числ.* алтмышынсы.

ШЕСТИДНÉВНЫЙ *прил.* алты көнлөк.

ШЕСТИКРÁТНЫЙ *прил.* алты ҡабат (*йәки* тапҡыр, мәртәбә).

ШЕСТИЛÉТНИЙ *прил.* 1. (*о сроке*) алты йыллыҡ; 2. (*о возрасте*) алтылағы, алты йәшлек (*йәки* йәштәге).

ШЕСТИПÁЛЫЙ *прил.* алты бармаҡлы.

ШЕСТИСÓТЫЙ *числ.* алты йөҙөнсө.

ШЕСТИСТÓПНЫЙ *прил. лит.* алты стопалы; **шестистóпный стих** алты стопалы шиғыр.

ШЕСТИУГÓЛЬНИК *м. мат.* алты мөйөш.

ШЕСТИУГÓЛЬНЫЙ *прил.* алты мөйөшлө.

ШЕСТИЧАСОВÓЙ *прил.* 1. (*длящийся шесть часов*) алты сәғәтлек; 2. *разг.* (*назначенный на шесть часов*) сәғәт алтылағы; **шестичасовóй пóезд** сәғәт алтылағы поезд.

ШЕСТИЭТÁЖНЫЙ *прил.* алты ҡатлы.

ШЕСТНÁДЦАТЫЙ *числ.* ун алтынсы.

ШЕСТНÁДЦАТЬ *числ.* ун алты.

ШЕСТÓЙ *числ.* алтынсы.

ШЕСТÓК *м.* көлдөксә.

ШЕСТЬ *числ.* алты.

ШЕСТЬДЕСЯ́Т *числ.* алтмыш.

ШÉСТЬЮ *нареч.* алты ерҙә; алты -ың; **шéстью шесть — трúдцать шесть** алты (ерҙә) алтын—утыҙ алты.

ШЕФ *м.* шеф (1. *разг. начальник, башлыҡ*; 2. *бер төрлө профессиялағы кешеләрҙең башлығы*; 3. *шефлыҡ итеүсе кеше, учреждение*).

ШÉФСКИЙ *прил.* шеф, шефлыҡ; **шéфские обя́занности** шеф бурыстары.

ШÉФСТВО *с.* шефлыҡ.

ШÉФСТВОВАТЬ *несов. над кем-чем* шефлыҡ итеү, шефҡа алыу.

ШÉЯ *ж.* муйын, үңәс; ◇ **вéшаться на шéю** *кому* муйынға аҫылыныу; **вы́толкать в шéю** *кого* елкәһенән тотоп төрткөләп сығарыу; **гнать в шéю** *кого* төрткөләп сығарыу; **гнуть шéю** *см.* гнуть; **имéть когó-либо на шéе** берәй кеше аҫырау; **на своíо шéю** үҙ башыңа; **получúть по шéе** елкәгә эләгеү, елкәгә төшөү; **сесть на шéю** *кому* кеше иҫәбенә йәшәү; **сидéть на шéе** *у кого* елкә-

һендә йәшәү; **сломáть (себé) шéю** *см.* **сломáть.**

ШИБЕР *м. тех.* шибер (*завод мейесенең төтөн сыға торған юлындағы ҡапҡасы*).

ШИ́БКИЙ *прил. прост.* йылдам, тиҙ, шәп, йәһәт, етеҙ.

ШИ́БКО *нареч. прост.* 1. (*быстро*) йылдам, тиҙ, шәп, йәһәт, етеҙ; 2. (*очень, сильно*) үтә көслө, ныҡ ҡаты.

ШИ́ВОРОТ *м.*: **схвати́ть за ши́ворот** яғаһынан алыу; **ши́ворот-навы́ворот** алдын-артҡа, тиҫкәреһенә, киреһенсә.

ШИЗОФРЕНИ́Я *ж. мед.* шизофрения (*психик ауырыу*).

ШИИ́ТЫ *мн.* (*ед.* **шии́т** *м.*) *рел.* шиғиҙәр (*сөннәтте кире ҡағып, ҡөрьәнде генә таныусы кешеләр*).

ШИК *м.* ҡупшы, ҡупшылыҡ, фырт, фыртлыҡ.

ШИ́КАНЬЕ *с. см.* **ши́кать.**

ШИКА́РНЫЙ *прил.* үтә ҡупшы, фырт; **шика́рная кварти́ра** үтә ҡупшы квартира; **имéть шика́рный вид** фырт кейенеү.

ШИ́КАТЬ *несов. разг.* 1. *на кого* «тшш» тип әйтеү, тәртипкә саҡырыу; 2. (*выражать неодобрение*) мәсхәрәләп ҡысҡырыу (*йәки* һыҙғырыу); **ши́кать плохо́му актёру** насар актёрға мәсхәрәләп ҡысҡырыу.

ШИ́КНУТЬ *сов. и однокр. см.* **ши́кать.**

ШИ́ЛЛИНГ *м.* шиллинг (*Англияла аҡса берәмеге*).

ШИ́ЛО *с.* беҙ; **ши́ла в мешкé не утаи́шь** *посл.* беҙ тоҡта ятмай.

ШИМПАНЗÉ *м. нескл.* шимпанзе (*кеше һымаҡ маймыл*).

ШИ́НА *ж.* шин (1. *эсенә һауа тултырылған резина тәгәрмәс*; 2. *мед. тәндең бинтләнгән өлөшөн ҡуҙғатмау өсөн бинткә ҡушып урала торған пластинка*).

ШИНÉЛЬ *ж.* шинель.

ШИНКА́РКА *женск. р. к* **шинка́рь.**

ШИНКА́РЬ *м. уст.* ҡабаҡ хужаһы (*йәки тотоусы*).

ШИНКОВА́ТЬ *несов. что* ваҡлап ҡырҡыу, турау; **шинкова́ть капу́сту** кәбеҫтә турау.

ШИ́ННЫЙ *прил.* шин; **ши́нный заво́д** шин заводы.

ШИНО́К *м. уст.* ҡабаҡ.

ШИНШИ́ЛЛА *ж. зоол.* шиншилла (*кимереүсе йәнлек һәм шуның тиреһе*).

ШИНЬО́Н *м.* шиньон (*ҡатын-ҡыҙҙарҙа соңҡаға йыйып ҡуйған сәс толомо*).

ШИП *м.* 1. (*колючка на растении*) энә, сәнскәк; 2. *тех.* сөй; 3. (*подкова*) имсәк.

ШИПÉНИЕ *с. см.* **шипéть.**

ШИПÉТЬ *несов.* 1. ыҫылдау, ышылдау (*о гусе, змее*); бысҡыу, быҫлау (*напр. о сырых дровах в печи*); шырылдау, сыжылдау (*напр. о масле на сковороде*); шажлау, шыуылдау (*напр. о шампанском*); ғыжлау, бызырҙау, сымырҙау (*при брожении*); тыжлау, тыжылдау (*о раскалённом железе в воде*); 2. *перен. разг.* (*выражать недовольство*) мығырҙаныу, мыжыу, сөнкөлдәү.

ШИПО́ВНИК *м.* гөлйемеш, әлморон.

ШИПУ́ЧИЙ *прил.* 1. шыжылдап (*йәки* шажлап, шыуылдап) торған; 2. *в знач. сущ.* **шипу́чее** *с. см.* **шипу́чка.**

ШИПУ́ЧКА *ж. разг.* шыжылдаҡ эсемлек.

ШИПЯ́ЩИЙ 1. *прич.* ыҫылдаған, ышылдаған, шыжылдаған, шажлаған, сымырҙаған, сажлаған, тыжлаған, тыжылдаған; 2. *прил.* ыҫылдаулы, ыҫылдауыҡ, шышылдаулы; **шипя́щие соглáсные** *лингв.* шышылдаулы тартынҡылар (*мәҫ.* «*ж*», «*ш*» *өндәре*).

ШИРИНА́ *ж.* киңлек, иң.

ШИ́РИТЬ *несов. что, прям. и перен.* киңәйтеү, йәйелдереү.

ШИ́РМА *ж.* 1. ширма (*йыймалы һәм күсермәле стена*); 2. *перен.* йәшереүсе (*йәки ҡаплап, бөркәп тороусы*) нәмә; **э́ти словá — то́лько ши́рма был** һүҙҙәр ҡаплап тороусы нәмә генә.

ШИРО́КИЙ *прил.* 1. иңле, яҫы, киң; **широ́кая доска́** яҫы таҡта; 2. (*просторный*) мул, иркен, киң; **широ́кий пиджа́к** иркен пинжәк; 3. (*пространный*) киң, иркен, йәйерәп ятҡан; **широ́кие да́ли** йәйерәп ятҡан алыҫлыҡ; 4. *перен.* киң; **широ́кие пла́ны** киң пландар; 5. *перен.* (*массовый*) киң; **широ́кие слои́ населéния** халыҡтың киң ҡатламы; ◇ **жить на широ́кую но́гу** мул тороу.

ШИРОКО-: *ҡушма һүҙҙәрҙең «киң, яҫы» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **широкогру́дый** киң күкрәкле; **широколи́цый** яҫы битле.

ШИРОКОВЕЩА́НИЕ *с.* күп халыҡҡа тапшырыу.

ШИРОКОВЕЩА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. күп халыҡҡа тапшырыу; **широковещáтельная радиостáнция** күп халыҡҡа тапшырыу радиостанцияһы; 2. *ирон.* (*многообещающий*) күпте вәғәҙә итеүсе (*йәки* итә торған); **широковещáтельная реклáма** күпте вәғәҙә итеүсе реклама.

ШИРОКОКОЛÉЙНЫЙ *прил. ж.-д.* киң колеялы; **ширококолéйная желéзная доро́га** киң колеялы тимер юл.

ШИРОКОКРЫ́ЛЫЙ *прил.* киң ҡанатлы.

ШИРОКОЛИ́СТВЕННЫЙ *прил.* ҡуйы япраҡлы.

ШИРОКОЛИ́СТЫЙ *прил.* киң япраҡлы.

ШИРОКОПЛÉЧИЙ *прил.* киң яурынлы.

ШИРОКОПО́ЛЫЙ *прил.* киң ситле, киң тирәсле; **широкопо́лая шля́па** киң ситле эшләпә.

ШИРОКОРЯ́ДНЫЙ *прил. с.-х.* киң рәтле; **широкоря́дный посéв** киң рәтле сәсеүлек.

ШИРОТА́ *ж.* 1. киңлек; **широта́ взгля́дов** ҡараш киңлеге; 2. *геогр.* киңлек; **гра́дусы широты́** киңлек градустары; **в ю́жных широ́тах** көньяҡ киңлектәрҙә.

ШИРО́ТНЫЙ *прил. геогр.* киңлек; **широ́тная протяжённость страны́** илдең киңлеккә һуҙылыуы.

ШИРПОТРÉБ *м. разг.* киң ҡулланыу.

ШИРЬ *ж.* киңлек, иркенлек; **степна́я ширь** дала киңлеге; ◇ **развернýться во всю ширь** киң ҡолас алыу.

ШИ́ТЫЙ 1. *прич.* тегелгән; 2. *прил.* (*вышитый*) сигелгән, сигеүле; **ши́тая руба́ха** сигеүле күлдәк.

ШИТЬ *несов.* 1. тегеү; элкеү (*из лоскутов*); юрмәү (*через край*); **шить на маши́нке**

машинала тегеү; 2. *что* (*напр. у портного*) тектереү; 3. (*вышивать*) сигеү; шить шёлком ебәк менән сигеү; ◇ **бéлыми нúтками шúто** *см.* **нúтка; шúто-кры́то** йөйө лә, эҙе лә юҡ; **шить на живу́ю нúтку** ашыҡ-бошоҡ тегә һалыу.

ШИТЬЁ *с.* 1. *см.* шить; 2. (*качество или способ*) =ла (*йәки* =са) тегелгән; **машúнное шитьё** машинала тегелгән; 3. тегелгән (*йәки* сигелгән) әйбер, тегелә (*йәки* сигелә) торған әйбер; **неокóнченное шитьё** тегелеп бөтмәгән әйбер; 4. (*вышитый узор*) сигеү, сигелгән биҙәк, сигеүле буй сепрәк; 5. *собир.* (*изделия*) тегеүле (*йәки* сигеүле) әйберҙәр.

ШИ́ФЕР *м.* шифер (1. *ҡара йәки буҙ төҫтәге балсыҡлы сланец*; 2. *шунан эшләнгән ябыу материалы*).

ШИ́ФЕРНЫЙ *прил.* шифер; **шúферная крóвля** шифер түбә.

ШИФО́Н *м.* шифон (*туҡыма*).

ШИФО́НОВЫЙ *прил.* шифон; **шифóновая руба́шка** шифон күлдәк.

ШИФОНЬЕ́РКА *ж.* шифоньерка (*кейем-һалым һәм ваҡ-төйәк әйберҙәр шкафы*).

ШИФР *м.* шифр (1. *йәшерен яҙыу өсөн шартлы хәрефтәр*; 2. *китапханала китаптарға ҡуйылған билдә*).

ШИФРОВА́ЛЬЩИК *м.* шифрлаусы.

ШИФРО́ВАННЫЙ *прич. и прил.* шифр менән яҙылған.

ШИФРОВА́ТЬ *несов. что* шифр менән яҙыу.

ШИФРО́ВКА *ж.* 1. *см.* **шифрова́ть;** 2. *разг.* (*текст*) шифрлы текст.

ШИ́ХТА *ж. тех.* шихта (*эшкәртеү өсөн әҙерләнгән руда, металл, күмер һ. б. ҡатнашмаһы*).

ШИШ *м. прост.* йоҙроҡ; ◇ **ни шиша́** бер нәмә лә; **шиш с ма́слом получúть** бер нәмә лә алмау.

ШИША́К *м. ист.* шишак (*металдан яһалған осло шлем*).

ШИ́ШКА *ж.* 1. күбеү, шеш, шешек; оро; **набúть себé шúшку на лбу** маңлайҙы күптереү; 2. *бот.* тубырсыҡ; **елóвая шúшка** шыршы тубырсығы; 3. *перен. разг.* түрә; **он—кру́пная шúшка** ул ҙур түрә.

ШИШКОВА́ТЫЙ *прил.* тигеҙ булмаған, күбеп-күбеп торған; суғырмаҡлы; **шишкова́тый лоб** тигеҙ булмаған маңлай.

ШИШКОВИ́ДНЫЙ *прил.* шешек (*йәки* оро) һымаҡ; **шишковúдная железа́** *анат.* шешек һымаҡ биҙ.

ШКАЛА́ *ж.* шкала (1. *төрлө приборҙарҙа һыҙыҡ менән билдәләнгән бүлектәрҙән торған линейка*; 2. *барған һайын арта йәки кәмей барған дәүмәлдәрҙе күрһәткән цифрҙар теҙмәһе*).

ШКА́НЦЫ *только мн. мор.* шканцы (*хәрби караптарҙа рәсми осрашыуҙар, парадтар үткәреү урыны*).

ШКАТУ́ЛКА *ж.* ҡумта.

ШКАФ *м.* шкаф.

ШКВАЛ *м.* 1. ҡаты (*йәки* көслө, дауыллы) ел, өйөрмә; 2. *перен.* ҡойон, көслө атыш; **шквал огня́** ут ҡойоно.

ШКВА́ЛЬНЫЙ *прил. воен.* көслө, дәһшәтле; **шква́льный огóнь** көслө ут.

ШКВА́РКИ *мн.* (*ед.* **шква́рка** *ж.*) һыҙлыҡ, һыҙғырсыҡ.

ШКВО́РЕНЬ *м.* кендек, кендексөй.

ШКИВ *м. тех.* шкив (*көс тапшырыу ҡайышын хәрәкәткә килтерә торған тәгәрмәс*).

ШКИ́ПЕР *м. мор.* шкипер (1. *тағылмалы йылға судноларының командире*; 2. *караптың мөлкәт мөдире*).

ШКО́ЛА *ж.* 1. *в разн. знач.* мәктәп; **нача́льная шкóла** башланғыс мәктәп; **музыка́льная шкóла** музыка мәктәбе; **шкóла-интерна́т** интернат-мәктәп; **шкóла жúзни** тормош мәктәбе; 2. (*направление в науке, искусстве*) мәктәп, юнәлеш.

ШКО́ЛЬНИК *м.* мәктәп балаһы, уҡыусы.

ШКО́ЛЬНИЦА *женск. р. к* **шкóльник.**

ШКО́ЛЬНИЧЕСКИЙ *прил.* уҡыусыға (*йәки* мәктәп балаһына) хас, уҡыусыларса; **шкóльнический отвéт** мәктәп балаһына хас яуап.

ШКОЛЬНИЧЕСТВО *с.* уҡыусы кеүек тотоу, шаянлыҡ, уҡыусы ҡылығы.

ШКО́ЛЬНЫЙ *прил.* мәктәп; **шкóльные гóды** мәктәп йылдары; **шкóльная фóрма** мәктәп балалары формаһы.

ШКОТ *м. мор.* шкот (*елкән менән идара итеү ҡоралдары*).

ШКУ́РА *ж.* 1. тире; **медвéжья шку́ра** айыу тиреһе; 2. *разг.* (*кожура*) ҡабыҡ; 3. *перен. прост.* тормош, баш, йән, йәшәү, хәл; **забóтиться о своéй шку́ре** үҙ тормошоң хаҡында ҡайғыртыу; **испыта́ть на своéй шку́ре** үҙ башыңдан кисереү; **спаса́ть свою́ шку́ру** үҙ башыңды һаҡлау; ◇ **быть в чьей шку́ре** икенсе бер кеше хәленә төшөү, хәлендә булыу; **волк в овéчьей шку́ре** *см.* **волк; делúть шку́ру неубúтого медвéдя** *см.* **делúть; драть шку́ру** *см.* **драть.**

ШКУ́РКА *ж.* 1. *уменьш. от* **шку́ра** 1, 2; 2. *спец.* ҡағыҙ; **нажда́чная шку́рка** наждак ҡағыҙы.

ШКУ́РНИК *м. разг.* үҙ йәнле кеше, үҙ файҙаһын ғына күҙәтеүсе кеше, шкурник.

ШКУ́РНИЧЕСКИЙ *прил. разг.* шкурниккә (*йәки* үҙ файҙаһын ғына күҙәтеүсе кешегә) хас; **шку́рнические зама́шки** шкурниккә хас ҡылыҡ.

ШКУ́РНИЧЕСТВО *с. разг.* үҙ йәнлелек, шкурниклек, үҙен генә ҡайғыртыу, үҙ файҙаһын ғына күҙәтеү.

ШЛАГБА́УМ *м.* шлагбаум, күтәрелмә кәртә.

ШЛАК *м.* шлак (*руда иреткәндән һәм таш күмер яҡҡандан сыҡҡан ҡалдыҡ*).

ШЛАКОБЕТО́Н *м.* шлакобетон (*цемент, шлак һәм ҡом ҡушылмаларынан яһалған бетон*).

ШЛАКОБЛО́К *м.* шлакоблок (*төҙөү материалы*).

ШЛАМ *м. спец.* шлам.

ШЛАНГ *м.* шланг.

ШЛАФРО́К *м. уст.* шлафрок (*өй халаты*).

ШЛЕЙФ *м.* шлейф (1. *ҡатын-ҡыҙ күлдәгенең арттан һөйрәлгән итәге*; 2. *с.-х. һөйрәткe*).

ШЛЕМ *м.* 1. *ист.* турҡа; 2. шлем (*осоусылар, танкистәр һ. б. өсөн махсус тегелгән баш кейеме*).

ШЛЁНКА *ж.* шленка (*нәҙек йөнлө тоқом һарыҡ һәм уның йөнө*).

ШЛЁП *межд. в знач. сказ. разг.* шап итеү, шап-шоп, шапылдата һуғыу, шап итеп барып төшөү (*йәки* йығылыу); **шлёп в грязь** батҡаҡҡа шап итеп барып төшөү.

ШЛЁПАНЦЫ *мн.* (*ед.* **шлёпанец** *м.*) *разг.* артһыҙ туфли.

ШЛЁПАТЬ *несов.* 1. *кого-что, по чему* шапылдатыу, сапылдатыу, сәпелдәтеү, шап (*йәки* сап) итеп һуғыу; 2. *чем* шап-шоп һуғыу (*йәки* баҫып йөрөү); **шлёпать ту́флями** туфли менән шап-шоп баҫып йөрөү; 3. *прост.* (*идти*) шапылдау, лаштырҙау, шаптыр-шоптор баҫыу; **шлёпать по воде́** шаптыр-шоптор һыу кисеү.

ШЛЁПАТЬСЯ *несов. разг.* шап итеү, шап итеп йығылыу (*йәки* төшөү, бәрелеү).

ШЛЁПНУТЬ *сов. и однокр. см.* **шлёпать** 1, 2.

ШЛЁПНУТЬСЯ *сов. и однокр. см.* **шлёпаться.**

ШЛЕПО́К *м.* 1. (*удар ладонью*) сәпелдәү, сәпелдәтеү, шапылдатып (*йәки* шап итеп) һуғыу; 2. (*звук от удара или падения*) тып, топ, тыпылдау.

ШЛЕЯ́ *ж.* ышлыя.

шли I *прош. вр. от* **идти́.**

шли II, **шли́те** *повел. накл. от* **слать.**

ШЛИФОВА́ЛЬНЫЙ *прил.* шымарта торған, шымартыу; **шлифова́льный стано́к** шымартыу станогы.

ШЛИФОВА́ЛЬЩИК *м.* шымартыусы (эшсе).

ШЛИФОВА́ЛЬЩИЦА *женск. р. к* **шлифова́льщик.**

ШЛИФОВА́НИЕ *с. см.* **шлифова́ть.**

ШЛИФОВА́ТЬ *несов.* 1. *что* шымартыу, шлифовкалау; **шлифова́ть мета́лл** металл шымартыу; 2. *кого-что, перен.* шымартыу; **шлифова́ть свой стиль** үҙ стилеңде шымартыу.

ШЛИФОВА́ТЬСЯ *несов.* 1. шымарыу, шлифовкаланыу; 2. *страд. к* **шлифова́ть.**

ШЛИФО́ВКА *ж.* 1. *см.* **шлифова́ть; шлифо́вка алма́за** алмазды шлифовкалау; 2. (*качество*) шымартылыш, шлифовка; **хоро́шая шлифо́вка** яҡшы шлифовка.

ШЛИФО́ВЩИК *м. см.* **шлифова́льщик.**

ШЛИ́ХТА *ж. тех.* еп ашы (*туҡыу эшендә буй епте ашлай торған елем*).

ШЛИХТОВА́НИЕ *с. см.* **шлихтова́ть; шлихтова́ние тка́ни** туҡыманы ашлау.

ШЛИХТОВА́ТЬ *несов. что, тех.* (еп) ашлау.

шлю, шлёшь *и т. д. наст. вр. от* **слать.**

ШЛЮЗ *м.* шлюз (1. *һыу кимәле төрлөсә булған йылғаларҙың йәки каналдарҙың ҡушылған ерҙәрендә пароходтарҙы үткәреп ебәреү өсөн эшләнгән ҡоролма*; 2. *быуа ҡапҡаһы*; 3. *горн. алтынлы ҡомдо йыуыу өсөн эшләнгән ҡулайлама*).

ШЛЮ́ЗНЫЙ *прил.* шлюз; **шлю́зные воро́та** шлюз ҡапҡалары.

ШЛЮЗОВА́ТЬ *сов. и несов. что* шлюзләү, шлюз ҡороу.

ШЛЮЗОВО́Й *прил. см.* **шлю́зный.**

ШЛЮ́ПКА *ж.* ҡайыҡ, кәмә.

ШЛЯ́ПА *ж.* 1. эшләпә; 2. *разг.* (*о человеке*) булдыҡһыҙ, бешмәгән, ебегән (*кеше*); **эх ты, шля́па!** әй һин, бешмәгән!; ◇ **де́ло в шля́пе** *см.* **де́ло.**

ШЛЯ́ПКА *ж.* 1. *уменьш. от* **шля́па** 1; 2. ҡалпаҡ, баш; **шля́пка гвоздя́** ҡаҙау ҡалпағы; **шля́пка гриба́** бәшмәк ҡалпағы.

ШЛЯ́ПНИК *м.* эшләпәсе.

ШЛЯ́ПНИЦА *женск. р. к* **шля́пник.**

ШЛЯ́ПНЫЙ *прил.* эшләпә.

ШЛЯ́ТЬСЯ *несов. разг.* тик (*йәки* буш) йөрөү.

ШЛЯ́ХТА *ж. ист.* шляхта (*Польша дворяндәре*).

ШЛЯ́ХТИЧ *м. ист.* шляхтич (*Польша дворяне*).

ШМЕЛЬ *м.* иңкеш.

ШМЫГ *межд. в знач. сказ. разг.* йылт итеп ҡалыу.

ШМЫ́ГАТЬ *несов. разг.* (*пробега́ть*) үткеләп (*йәки* үтеп-һүтеп, үтеп-китеп) йөрөү; арлы-бирле йөрөү; ◇ **шмы́гать но́сом** мыш-мыш килеү, мышылдау.

ШМЫГНУ́ТЬ *сов. разг.* 1. *однокр. см.* **шмы́гать;** 2. (*незаметно уйти*) йылт итеп ҡалыу.

ШНИ́ЦЕЛЬ *м.* шницель (*котлет төрө*).

ШНУР *м.* 1. бау, шнур; иңербау (*для завязывания ворота рубашки*); 2. *эл.* шнур (*электр сымы*).

ШНУРОВА́ТЬ *несов.* 1. *кого-что* бау үткәреү, шнурлау; **шнурова́ть боти́нки** ботинкаға бау үткәреү; 2. *что* (*прошивать шнуром*) шнурлау, шнур менән тегеү; **шнурова́ть кни́гу** китапты шнур менән тегеү.

ШНУРО́К *м.* бау; **шнурки́ для боти́нок** ботинка бауы.

ШНЫРЯ́ТЬ *несов. разг.* темеҫкенеү, әлмәнләү, төртөнөп йөрөү.

ШОВ *м.* 1. *в разн. знач.* йөй; **разгла́дить шов** йөйҙө үтекләү; **ме́лкий шов** ваҡ йөй; **наложи́ть швы** *мед.* киҫелгән (*йәки* яраланған) тирене тегеү; **снять швы** *мед.* яраны теккән епте һүтеп алыу; 2. *тех.* йөй, ек, беркетелгән ара; **сварно́й шов** иретеп йәбештерелгән йөй; ◇ **треща́ть по всем швам** бөтөнләй емерелеү, ҡырылыу.

ШОВИНИ́ЗМ *м.* шовинизм (*милләтселек*).

ШОВИНИ́СТ *м.* шовинист (*шовинизм яҡлы кеше*).

ШОВИНИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* шовинистик; **шовинисти́ческие взгля́ды** шовинистик ҡараштар.

ШОК *м. мед.* шок (*ҙур психик кисерештәр йәки физик имгәнеүҙәр һөҙөмтәһендә организм функцияһының тамам эштән сығыуы*).

ШОКИ́РОВАТЬ *несов. кого-что* оялтыу, ояттҡа (*йәки* уңайһыҙ хәлдә) ҡалдырыу.

ШОКОЛА́Д *м.* шоколад.

ШОКОЛА́ДНЫЙ *прил.* 1. шоколад; **шокола́дная фа́брика** шоколад фабрикаһы; 2. (*о цвете*) ҡуйы көрән, шоколад төҫ.

ШО́МПОЛ *м.* шып, шыбыҡ.

ШО́РНИК *м.* шорник, ҡайыш сбруй яһаусы.

ШО́РНЫЙ *прил.* 1. ҡайыш, ҡайыштан яһалған; **шо́рные изде́лия** ҡайыш әйберҙәр

2. сбруй; **шо́рная мастерска́я** сбруй мастерскойы.

ШО́РОХ *м.* ҡыштырҙау, сығырҙау, шығырҙау, шыптырҙау, шыштырҙау; **шо́рох ли́стьев** япраҡтарҙың ҡыштырҙауы.

ШО́РЫ *только мн.* 1. (*наглазники*) ҡолаҡса (*югәндә*); 2. (*упряжь*) ләмкә (*атты ҡамытһыҙ, дуғаһыҙ, ышлыя менән генә егеү сбруйы*).

ШОССЕ́ *с. нескл.* шоссе, таш юл.

ШОССЕ́ЙНЫЙ *прил.* шоссе; шоссе юл һалыу; **шоссе́йная доро́га** шоссе юл.

ШОССИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, спец.* шосселәү, шоссе (*йәки* таш юл) һалыу, шоссе үткәреү.

ШОТЛА́НДЕЦ *м.* шотланд.

ШОТЛА́НДКА I *ж.* шотланд ҡатын-ҡыҙы.

ШОТЛА́НДКА II *ж.* (*ткань*) шаҡмаҡлы туҡыма.

ШОТЛА́НДСКИЙ *прил.* шотланд, Шотландия; **шотла́ндский язы́к** шотланд теле.

ШОТЛА́НДЦЫ *мн.* шотландтар.

ШОФЁР *м.* шофёр.

ШОФЁРСКИЙ *прил.* шофёр, шофёрлыҡ; **шофёрское свиде́тельство** шофёрлыҡ танытмаһы.

ШПА́ГА *ж.* шпага, ҡылыс; **скрести́ть шпа́ги** 1) ҡылыс менән ҡапма-ҡаршы көрәшеү; 2) *перен.* һүҙ көрәштереү, сәкәләшеү.

ШПАГА́Т *м.* шпагат, бау.

ШПА́ЖНИК *м. бот.* шпажник (*см.* **гладио́лус**).

ШПАКЛЕВА́ТЬ *несов. что* тигеҙләп һылау, шпаклёвкалау.

ШПАКЛЁВКА *ж.* 1. *см.* **шпаклева́ть; шпаклёвка щеле́й** ектәрҙе шпаклёвкалау; 2. (*замазка*) шпаклёвка.

ШПАКЛЁВОЧНЫЙ *прил.* шпаклёвкалау; **шпаклёвочные рабо́ты** шпаклёвкалау эштәре.

ШПАКЛЁВЩИК *м.* шпаклёвкалаусы.

ШПА́ЛА *ж.* шпал (*тимер юлда рельс аҫтына төшәй торған бурса*).

ШПАЛЕ́РЫ *мн.* (*ед.* **шпале́ра** *ж.*) шпалер (1. *берәй кешене ҙурлап үткәреү өсөн юлдың ике яғына теҙелгән ғәскәр рәте*; 2. *юлдың ике яғына ултыртылған ағастар теҙмәһе*; 3. *үҫемлек уралып үҫһен өсөн йәки ағасҡа һын бирер өсөн ботаҡтарын бәйләп ҡуя торған рәшәткә*).

ШПАНГО́УТ *м. мор., ав.* шпангоут (*карап йәки самолёттың корпусына ныҡлыҡ биреү өсөн ҡуйылған арҡыры бурса*).

ШПА́НДЫРЬ *м.* шпандырь (*итексенең тегелә торған әйберҙе аяҡҡа тарттырып ҡуйыу ҡайышы*).

ШПА́НКА *ж.* шпанка (*ҡуңыҙ*).

ШПАРГА́ЛКА *ж. разг.* шпаргалка.

ШПА́РИТЬ *несов. разг.* 1. *кого-что* (*обдавать кипятком*) бешекләү; **шпа́рить тарака́нов** тараҡандарҙы бешекләү; 2. *что* (*обжигать*) бешереү, яндырыу.

ШПАТ I *м. мин.* шпат.

ШПАТ II *м. вет.* ҡараҫҡаҡ, ыуа.

ШПА́ТЕЛЬ *м.* шпатель (*замазка һылай торған тимер ҡалаҡ*).

ШПА́ЦИЯ *ж. полигр.* шпация (*хәрефтәрҙе аралап йыйғанда ике хәреф араһына ҡуйыла торған йоҡа ғына дүрт ҡырлы тимер*).

ШПИГОВА́ТЬ *несов. что* шпикләү, суҡа майы тултырыу; **шпигова́ть дичь** ҡош итен шпикләү.

ШПИК I *м.* (*свиное сало*) суҡа майы.

ШПИК II *м. разг.* (*шпион*) шымсы.

ШПИЛЬ *м.* 1. *архит.* шпиль, осло ҡыйыҡ; манара; 2. *мор.* шпиль (*караптарҙа якорь, йөк һ. б. күтәреү өсөн вертикаль сығыр*).

ШПИ́ЛЬКА *ж.* 1. шпилька, сәс ҡыҫтырғыс; 2. *сапожн.* шпилька; 3. *тех.* шпилька (*машинаның ике детален беркетә торған винтлс үҙәк*); 4. *перен.* (*колкость*) сәнскеле һүҙ, төртмә һүҙ.

ШПИНА́Т *м.* шпинат (*ашай торған үҫемлек*).

ШПИНГАЛЕ́Т *м.* шпингалет, шыуҙырмалы бик.

ШПИО́Н *м.* шпион.

ШПИОНА́Ж *м.* шпионлыҡ.

ШПИО́НИТЬ *несов.* шпионлыҡ итеү.

ШПИО́НКА *женск. р. к* **шпио́н.**

ШПИО́НСКИЙ *прил.* шпион, шпионлыҡ; **шпио́нские организа́ции** шпиондар ойошмаһы.

ШПИО́НСТВО *с.* шпионлыҡ.

ШПИЦ I *м. уст. см.* **шпиль** 1.

ШПИЦ II *м.* шпиц (*йөнтәҫ бәләкәй эт*).

ШПИЦРУ́ТЕНЫ *мн.* (*ед.* **шпицру́тен** *м.*) *ист.* шпицрутен (*язаға тартылған кешеләрҙе һуктырыу өсөн оҙон һыйғыр сыбыҡ*).

ШПОН *м.*, **ШПО́НА** *ж. полигр.* шпон (*йыйылған хәреф юлдары араһына ҡуйыла торған йоҡа металл пластинка*).

ШПО́РА *ж.* 1. шпор, тибенге; 2. (*у птиц*) текәүер, тибенге, типке (*мәҫ. әтәс аяғының артҡы тырнағы*).

ШПО́РИТЬ *несов. кого* шпорлау.

ШПРИЦ *м.* шприц.

ШПРО́ТЫ *мн.* (*ед.* **шпро́та** *ж.*) шпрот (*ваҡ диңгеҙ балығы һәм шул балыктың консерваһы*).

ШПУ́ЛЬКА *ж.* шүре, кәтүк.

ШПУНТ *м. спец.* шпунт (*таҡта йәки бурсаның ҡыры икенсеһенең ырмауына кереп торһон өсөн эшләнгән сығынты*).

ШПУНТОВА́ТЬ *несов. что, спец.* шпунтлау, шпунт яһау.

ШПУР *м.* шпур (1. *горн. шартлатыу өсөн тау тоҡомдарын быраулап түңәрәк итеп эшләнгән ҡоҙоҡ*; 2. *тех. шахта мейесендә иретелгән шыйыҡ матдәләрҙе ағыҙыу өсөн эшләнгән тишек*).

ШПЫНЯ́ТЬ *несов. кого-что, прост.* 1. (*колоть, тыкать*) төртөү, сәнсеү, ҡаҙау; 2. *перен.* (*донимать*) мыжыу, игәү, теңкәгә тейеү.

ШРАМ *м.* яра эҙе, бирсә, йөй.

ШРАПНЕ́ЛЬ *ж.* шрапнель (*эсенә пуляләр тултырылған артиллерия снаряде*).

ШРАПНЕ́ЛЬНЫЙ *прил.* шрапнель; **шрапне́льный ого́нь** шрапнель уты.

ШРИФТ *м.* шрифт, хәреф.

ШТАБ *м.* штаб (1. *командованиенең ғәскәр менән етәкселек итеү органы*; 2. *перен. берәй нәмәнең етәкселек органы*).

ШТА́БЕЛЬ *м.* өйөм; **штабеля́ дров** утын өйөмө.

ШТАБ-КВАРТИ́РА *ж.* штаб-квартира (1. *штаб урынлашкан йорт*; 2. *перен. төп пункт*).

ШТАБНО́Й *прил.* 1. штаб; **штабно́й офице́р** штаб офицере; 2. *в знач. сущ. м.* штабта хеҙмәт итеүсе.

ШТАБ-ОФИЦЕ́Р *м. уст.* штаб-офицер (*батша армияһында полковник һәм подполковник чине һәм шул чиндәге офицер*).

ШТАБС-КАПИТА́Н *м. уст.* штабс-капитан (*батша армияһында поручик менән капитан араһындағы чин һәм шул чиндәге офицер*).

ШТАМП *м.* 1. (*печать*) штамп (*учреждениенең, ойошманың исеме яҙылған мөһөр*); 2. *тех.* штамп (*һуғыу һ. б. юл менән төрлө деталдәр, әйберҙәр яһау өсөн металл ҡалып*); 3. *см.* **шабло́н** 2.

ШТАМПОВА́ЛЬНЫЙ *прил. тех.* штамплаусы; **штампова́льный пресс** штамплаусы пресс.

ШТАМПО́ВАННЫЙ 1. *прич.* штампланған; 2. *прил. тех.* штампланған, штамп менән эшләгән; **штампо́ванные изде́лия** штамп менән эшләгән әйберҙәр; 3. *прил. перен.* күп сәйнәлгән, таушалған; **штампо́ванное выраже́ние** күп сәйнәлгән һүҙ.

ШТАМПОВА́ТЬ *несов. что* 1. (*накладывать штамп*) штамп баҫыу (*йәки* һуғыу, ҡуйыу); **штампова́ть бума́гу** ҡағыҙға штамп баҫыу; 2. *тех.* (*изготовлять*) штамплау, штамп менән эшләү; **штампова́ть дета́ли** деталдәрҙе штамплау; 3. *перен. разг.* (*делать что-л. по готовым образцам*) әҙер ҡалып (*йәки* өлгө, форма) буйынса эш итеү.

ШТАМПО́ВКА *ж.* 1. *см.* **штампова́ть** 1, 2; 2. *спец. и прост.* (*изделие*) штамп ярҙамында эшләнгән әйбер.

ШТАМПО́ВЩИК *м.* штамплаусы (эшсе).

ШТАМПО́ВЩИЦА *женск. р. к* **штампо́вщик.**

ШТА́НГА *ж.* штанга; **подня́ть шта́нгу** *спорт.* штанга күтәреү; **мяч попа́л в шта́нгу** туп штангаға бәрелде; **бурова́я шта́нга** *тех.* быраулау штангаһы.

ШТАНГЕНЦИ́РКУЛЬ *м.* штангенциркуль (*әйберҙәрҙең ҡалынлығын йәки түңәрәк тишектәрҙең киңлеген үлсәү ҡоралы*).

ШТАНГИ́СТ *м. спорт.* штангист (*штанга менән шөғөлләнеүсе спортсмен*).

ШТАНИ́НА *ж. разг.* балаҡ.

ШТАНИ́ШКИ *только мн. разг.* балалар штаны.

ШТАНЫ́ *только мн. разг.* ыштан.

ШТА́ПЕЛЬ *м.* штапель (*туҡыма*).

ШТА́ПЕЛЬНЫЙ *прил.* штапель; **шта́пельное пла́тье** штапель күлдәк.

ШТАТ I *м.* 1. штат (*ҡайһы бер илдәрҙә дәүләт—территориаль берәмек*); 2. *мн.* **шта́ты** *ист.* штат (*Нидерландияла һәм Францияла айырым сословие вәкилдәренән торған учреждениеләр исеме*).

ШТАТ II *м.* штат (*учреждениеләге хеҙмәткәрҙәр составы*).

ШТАТИ́В *м.* штатив (1. *лабораторияла приборҙар аҫтына ҡуйыла торған әйбер*; 2. *фотография һ. б. аппараттарҙы ҡуйып нығытыу өсөн булған йыйылмалы өсаяҡ*).

ШТА́ТНЫЙ *прил.* штаттағы, штатта тороусы; **шта́тный слу́жащий** штаттағы хеҙмәткәр; **шта́тное расписа́ние** штат расписаниеһе (*учреждениеләге хеҙмәткәрҙәр һанын, вазифаһын һәм окладын билдәләү документе*).

ШТА́ТСКИЙ *прил.* 1. штатский; **шта́тское пла́тье** штатский кейем; 2. *в знач. сущ. м.* штатский.

ШТЕ́ЙГЕР *м. уст.* штейгер (*тау мастере*).

ШТЕМПЕЛЕВА́НИЕ *с. см.* **штемпелева́ть.**

ШТЕМПЕЛЕВА́ТЬ *несов. что* штемпель баҫыу.

ШТЕ́МПЕЛЬ *м.* штемпель.

ШТЕ́ПСЕЛЬ *м.* штепсель (*электрҙә*).

ШТЕ́ПСЕЛЬНЫЙ *прил.* штепсель; **ште́псельная ви́лка** штепсель сатаһы.

ШТИБЛЕ́ТЫ *мн.* (*ед.* **штибле́та** *ж.*) штиблет (*ирҙәр аяҡ кейеме*).

ШТИЛЕВО́Й *прил.* һил; **штилева́я пого́да** һил һауа.

ШТИЛЬ *м.* һил (*диңгеҙҙә тынлыҡ, елһеҙлек*).

ШТИФТ *м. тех.* штифт (*ҡалпаҡһыҙ бәләкәй винт, ҡаҙау*).

ШТОК *м.* шток (1. *геол. тау тоҡомоноң йә файҙалы ҡаҙылманың дөрөҫ формала булмаған ҙур массаһы*; 2. *тех. поршенле машина детале*).

ШТО́ЛЬНЯ *ж. горн.* штольня (*руда эшләнеп ятҡан ергә ер өҫтөнән ингән юлаҡ*).

ШТО́ПАЛЬНЫЙ *прил.* тибән, бәйләп (*йәки* үреп) ямай торған; **што́пальная игла́** тибән энә.

ШТО́ПАНЫЙ *прил.* бәйләп (*йәки* үреп) ямалған; **што́паная руба́шка** бәйләп ямалған күлдәк.

ШТО́ПАНЬЕ *с. см.* **што́пать; што́панье белья́** бельяны бәйләп ямау.

ШТО́ПАТЬ *несов. что* бәйләп (*йәки* үреп) ямау.

ШТО́ПКА *ж.* 1. *см.* **што́пать;** 2. *разг.* (*нитки*) үреп ямау ебе; 3. *разг.* (*заштопанное место*) үреп (*йәки* бәйләп) ямалған урын.

ШТО́ПОР *м.* штопор (1. *тығын һурыу өсөн ҡулланылған быраусa*; 2. *ав.* иң юғары *пилотаж фигураларының береһе*).

ШТО́ПОРИТЬ *несов. ав.* штопор яһау, түбәнгә штопор яһап төшөү.

ШТО́РА *ж.* тәҙрә пәрҙәһе.

ШТОРМ *м.* шторм, дауыл.

ШТОРМОВА́ТЬ *несов.* штормлау, дауылға ҡаршы тора алыу.

ШТОРМОВО́Й *прил.* шторм; штормлы, дауыллы; **штормово́й сигна́л** шторм сигналы; **штормово́й ве́тер** дауыллы ел.

ШТОФ *м.* штоф (*туҡыма*).

ШТО́ФНЫЙ *прил.* штоф(тан тегелгән), штоф менән көпләнгән; **што́фная ме́бель** штоф менән көпләнгән мебель.

ШТРАФ *м.* штраф.

ШТРАФНО́Й *прил.* штраф; **штрафны́е де́ньги** штраф аҡсаһы; **штрафно́й уда́р** штраф тубы.

ШТРАФОВА́ТЬ *несов. кого-что* штраф һалыу.

ШТРЕЙКБРЕ́ХЕР *м.* штрейкбрехер (*капиталистик предприятиеләрҙә забастовка ваҡытында эш ташламайынса, эшселәр мәнфәғәтенә хыянат итеүсе кеше*).

ШТРЕК *м. горн.* штрек (*ҡаҙылма байлыҡ ҡатлауы буйынса яһалған ер аҫты юлы*).

ШТРИХ *м.* 1. (*лини..*) нәҙек һыҙыҡ, штрих; 2. *перен.* (*характерная черта*) үҙенсәлек.

ШТРИХОВА́ТЬ *несов. что и без доп.* штрихләү, нәҙек һыҙыҡтар һыҙыу.

ШТРИХО́ВКА *ж.* 1. *см.* **штрихова́ть;** 2. (*штрихи*) нәҙек һыҙыҡтар.

ШТУДИ́РОВАТЬ *несов. кого-что* ныҡлап (*йәки* ентекләп) өйрәнеү.

ШТУ́КА *ж.* 1. (*отдельный предмет*) дана, баш, бөртөк; 2. *разг.* (*выходка, проделка*) мутлыҡ, ҡыланыш, ҡылыҡ; 3. *разг.* (*хитрость, уловка*) нәмә, күренеш, хәл; 4. (*материи и т. п.*) киҫәк, ос; **шту́ка полотна́** туҡыма киҫәге; ◇ **вот так шту́ка!** бына һиңә кәрәк булһа!; **в том-то и шту́ка** мәсьәләнең төбө шунда ла.

ШТУКАТУ́Р *м.* штукатур.

ШТУКАТУ́РИТЬ *несов. что и без доп.* штукатурлау.

ШТУКАТУ́РКА *ж.* 1. *см.* **штукату́рить; штукату́рка стен** стеналарҙы штукатурлау; 2. (*масса для покрытия стен*) штукатурка.

ШТУКАТУ́РНЫЙ *прил.* штукатурка, штукатурлау; **штукату́рные рабо́ты** штукатурлау эштәре; **штукату́рный раство́р** штукатурка иҙмәһе.

ШТУКОВА́ТЬ *несов. что, портн.* йөйөн белендермәй ямау (*йәки* тегеү).

ШТУРВА́Л *м.* штурвал; **стоя́ть у штурва́ла** штурвалда тороу.

ШТУРВА́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. штурвал; штурвал ярҙамында; **штурва́льная ру́бка** штурвал рубкаһы; **штурва́льное управле́ние** штурвал ярҙамында идара итеү; 2. *в знач. сущ. м.* штурвалсы.

ШТУРМ *м.* штурм, ҡаты һөжүм.

ШТУ́РМАН *м.* штурман (*карап, самолёт һ. б. йөрөтөүсе*).

ШТУРМОВА́ТЬ *несов. что* 1. штурмлау, штурмға алыу, һөжүм итеү; **штурмова́ть кре́пость** крепосте штурмлау; 2. (*решительно овладевать*) штурмлау, штурм менән алыу.

ШТУРМОВИ́К *м.* штурмовик (*ерҙәге объекттарға һөжүм яһаусы хәрби самолёт*).

ШТУРМОВО́Й *прил.* штурм; **штурмова́я авиа́ция** штурм авиацияһы.

ШТУРМОВЩИ́НА *ж. разг.* штурмсылыҡ (*ваҡытында үтәлмәй ҡалған эште ашыҡ-бошоҡ башҡарыу*).

ШТУФ *м. геол.* штуф (*минерал йәки руда киҫәге*).

ШТУ́ЧНЫЙ *прил.* киҫәкләп (*йәки* даналап, берәмләп) һатыла торған; **шту́чная прода́жа** киҫәкләп һатыу; **шту́чный това́р** берәмләп һатыла торған тауар.

ШТЫК *м.* штык (*мылтыҡта*); ◇ **встре́тить в штыки́** *кого-что* үтә дошманлыҡ менән ҡаршы алыу; **идти́ в штыки́** һөжүмгә барыу.

ШТЫКОВО́Й *прил.* штык; **штыково́й бой** штык һуғышы.

ШУ́БА *ж.* тун (*крытая*); ҡуйтыр (*нагольная*); ◇ **не шу́бу шить** *из чего, шутл.* бер нәмәгә лә кәрәкмәй, кәрәге юҡ; **шу́бы не сошьёшь** *шутл.* бер ниндәй ҙә файҙаһы булмаҫ, бер нәмә лә килеп сыҡмаҫ.

ШУГА́ *ж.* сыйҙым, шыя.

ШУ́ЛЕР *м.* шулер.

ШУ́ЛЕРСТВО *с.* шулерлек.

ШУМ *м.* 1. дау, дыу, тауыш, шау, шау-шыу; 2. *разг.* (*оживлённое обсуждение*) дау, дыу, шау-шыу; **пье́са вы́звала мно́го шу́ма** пьеса ҙур шау-шыу ҡуптарҙы.

ШУМЕ́ТЬ *несов.* 1. тауышланыу, шаулау, геүләү, геү (*йәки* гөж) килеү, зыҡ ҡубыу; 2. *разг.* (*браниться, скандалить*) һүҙ (*йәки* тауыш, шау-шыу) күтәреү; ◇ **шуми́т в голове́** *у кого* баш шаулай; **шуми́т в уша́х** *у кого* ҡолаҡ шаулай.

ШУМИ́ХА *ж. разг.* дау, дыу, зыҡ, тауыш, шау-шыу; **подня́ть шуми́ху** зыҡ ҡуптарыу.

ШУМЛИ́ВЫЙ *прил.* тауышланыусан, шаулаусан, тауыш ҡуптарыусан, шау-шыулы, шардыуан; **шумли́вые де́ти** тауышланыусан балалар.

ШУ́МНО *нареч.* 1. шаулап, шаулашып, тауышланып, геүләп; 2. *в знач. сказ. безл.* шау, шау-шыу, тауыш; **на у́лице о́чень шу́мно** урамда бик тауыш.

ШУ́МНЫЙ *прил.* 1. тауышлы, шаулы, шаулап торған, шау-шыулы; **шу́мный го́род** шаулап торған ҡала; 2. (*производящий шум*) шау-шыулы, шаулы; **шу́мная компа́ния** шау-шыулы компания; 3. (*сенсационный*) шаулы, шау-шыу ҡуптарған; **шу́мный успе́х** шау-шыу ҡуптарған уңыш.

ШУМО́ВКА *ж.* һөҙгөс, тишекле сүмес.

ШУМОВО́Й *прил.* тауышлы; **шумово́й орке́стр** тауышлы оркестр.

ШУМО́К *м. разг.* шау-шыу, ығы-зығы; ◇ **под шумо́к** аҫтыртын ғына, йәшерен-бошорон ғына.

ШУ́РИН *м.* ҡайнаға (*старший брат жены*); ҡәйнеш (*младший брат жены*).

ШУРОВА́ТЬ *несов. что и без доп., тех.* ҡағыштырыу, болғатыу (*мәҫ. утты*).

ШУРУ́П *м.* шөрөп.

ШУРФ *м. горн.* шурф (*ер аҫты ҡаҙылма байлыҡтарын эҙләү, тикшереү өсөн текә ҡаҙылған урын*).

ШУРФОВА́ТЬ *несов. что и без доп., горн.* шурфлау, шурф ҡаҙып эҙләү (*йәки* тикшереү).

ШУРША́НИЕ *с. см.* **шурша́ть.**

ШУРША́ТЬ *несов.* 1. ҡыптырҙау, ҡыштырҙау, шыштырҙау, шыптырҙау, шөлтөрәү; **ли́стья шурша́т** япраҡтар ҡыштырҙай; 2. *чем* ҡыптырҙатыу, ҡыштырҙатыу, шыштырҙатыу, шыптырҙатыу; **шурша́ть страни́цами кни́ги** китап биттәрен ҡыштырҙатыу.

ШУ́СТРЫЙ *прил. разг.* сос, теремек, өлгөр, йылғыр; йылпы (*о женщине*).

ШУТ *м.* 1. *ист.* кәмитсе; **придво́рный шут** батша һарайындағы кәмитсе; 2. *перен.* мәрәкәсе. мәҙәксе, көлдөрөүсе; ◇ **шут горо́ховый** *см.* **горо́ховый.**

ШУТИ́ТЬ *несов.* **1.** шаярыу, шаяртыу, уйнап һөйләшеү; **он лю́бит шути́ть** ул шаярырға ярата; **2.** *над кем-чем* (*насмехаться*) мәрәкәләү, мәҙәкләү, көләү; ◇ **чем чёрт не шу́тит!** ғәжәп түгел, булыуы ла мөмкин; ҡайҙан беләһең, бәлки булыр ҙа!; **шути́ть с огнём** ут менән уйнау; **шу́тки шути́ть** 1) (*развлекаться*) шаярыу, шаяртыу, уйнап һөйләшеү; 2) (*над кем-чем-л.*) мәрәкәләү, мәҙәкләү, көләү.

ШУ́ТКА *ж.* шаяртыу, уйын; **зла́я шу́тка** уҫал шаяртыу; **в шу́тку** шаяртып; ◇ **кро́ме шу́ток** *см.* **кро́ме; не на шу́тку** ысынтылап, ысынлап, шаярып түгел; **сыгра́ть шу́тку** *см.* **сыгра́ть; шу́тка (ли) сказа́ть** *в знач. вводн. сл.* әйтерең бармы, әйтмә инде; **шу́тки в сто́рону** шаярыуҙы ситкә ҡуйып тор; **(с ним) шу́тки пло́хи** *см.* **плохо́й.**

ШУТЛИ́ВЫЙ *прил.* шаян, шаярырға яратыусан, мәрәкәсел, уйынсыл; **шутли́вый тон** уйынсыл тон.

ШУТНИ́К *м.* шаян, көлдөрөүсе.

ШУТНИ́ЦА *женск. р. к* **шутни́к.**

ШУТОВСКО́Й *прил.* кәмитсе, мәрәкәсә, мәҙәксе, көлдөрөүсе; **шутовско́й наря́д** кәмитсе кейеме.

ШУ́ТОЧНЫЙ *прил.* көлкөлө, күңелле; **шу́точное стихотворе́ние** көлкөлө шиғыр.

ШУТЯ́ *нареч.* шаярып ҡына, анһат ҡына, еңел генә; **шутя́ отде́латься** анһат ҡына ҡотолоу.

шучу́ *наст. вр. от* **шути́ть.**

ШУШУ́КАНЬЕ *с. разг.* **1.** *см.* **шушу́кать(ся); 2.** *обычно мн.* **шушу́канья** (*сплетни*) бышылдашыу, шыбырҙашыу, быш-быш килеү.

ШУШУ́КАТЬСЯ *несов. разг.* бышылдашыу, шыбырҙашыу, быш-быш килеү.

ШХЕ́РЫ *только мн.* шхерҙәр (*ҡая ташлы вак утрауҙар*).

ШХУ́НА *ж.* шхуна (*ике йәки өс мачталы елкәнле кәмә*).

ШШ *межд.* шш, тсс; **шш, слу́шайте!** тсс, тыңлағыҙ!

шью, шьёшь *и т. д. наст. вр. от* **шить.**

Щ

ЩАВЕ́ЛЕВЫЙ *прил.* ҡуҙғалаҡ; ◇ **щаве́левая кислота́** *хим.* ҡуҙғалаҡ кислотаһы.

ЩАВЕ́ЛЬ *м.* ҡуҙғалаҡ.

ЩАДИ́ТЬ *несов. кого-что* **1.** (*давать пощаду*) аяу, мәрхәмәт итеү; **2.** (*относиться бережно*) һаҡлау, йәлләү.

щажу́ *наст. вр. от* **щади́ть.**

ЩЕ́БЕНЬ *м.* **1.** ваҡланған (*йәки* ваҡ) таш (*йәки* кирбес); **2.** *геол.* щебень (*ултырма тау тоҡомо*).

ЩЕ́БЕТ *м.* сеpелдәү, серкелдәү, сырҡылдау, сәркелдәү, сер-сер (*йәки* серк-серк, сырҡ-сырҡ) итеү.

ЩЕБЕТА́ТЬ *несов.* **1.** (*о птицах*) серелдәү, серкелдәү, сырҡылдау, сәркелдәү, сер-сер (*йәки* серк-серк, сырҡ-сырҡ) итеү; **2.** *перен. разг.* (*обычно о детях и женщинах*) бытылдау, тәтелдәү, бытырҙау, сутырҙау.

ЩЕБЕТУ́НЬЯ *ж. разг.* (*о птичке*) серелдәк.

ЩЕГЛЁНОК *м.* көйәҙ турғай (*йәки* ҡупшыҡай) балаһы.

ЩЕГО́Л *м.* көйәҙ турғай, ҡупшыҡай.

ЩЕГОЛЕВА́ТОСТЬ *ж.* ҡупшылыҡ, көйәҙлек, фыртлыҡ.

ЩЕГОЛЕВА́ТЫЙ *прил.* ҡупшы, көйәҙ, фырт.

ЩЕГОЛИ́ХА *женск. р. к* **щёголь.**

ЩЁГОЛЬ *м.* ҡупшы, көйәҙ, фырт (*кеше*).

ЩЕГОЛЬНУ́ТЬ *сов. и однокр.* ҡупайып ҡалыу, маҡтанып алыу (*йәки* ҡуйыу).

ЩЕГОЛЬСКО́Й *прил.* бик ҡупшы (*йәки* көйәҙ).

ЩЕГОЛЬСТВО́ *с.* **1.** ҡупшылыҡ, көйәҙлек, фыртлыҡ; **2.** (*хвастовство*) маҡтансыҡлыҡ.

ЩЕГОЛЯ́ТЬ *несов. разг.* **1.** *в чём* ҡупшыланыу, көйәҙләнеү; **2.** *чем, перен.* ҡупайыу, ҡупырайыу, маҡтаныу, маһайыу, һауаланыу.

ЩЕ́ДРОСТЬ *ж.* йомартлыҡ.

ЩЕ́ДРЫЙ *прил.* **1.** (*не скупой*) йомарт; **2.** (*обильный чем-л.*) мул, ҙур, йомарт; **ще́драя земля́** йомарт ер; **3.** (*ценный*) ҡиммәтле; **ще́дрые пода́рки** ҡиммәтле бүләктәр; ◇ **ще́дрою руко́ю** мул итеп, һаранлашмайынса.

щей, щам *и т. д. род., дат п. и т. д. от* **щи.**

ЩЕКА́ *ж.* яңаҡ; ◇ **за о́бе щеки́ упи́сывать (уплета́ть)** ауыҙ тултырып ашау, йотлоғоп ашау.

ЩЕКО́ЛДА *ж.* бик, кеҙә.

ЩЕКОТА́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* ҡытыҡлау; **2.** *обычно безл. что, в чём* ҡымырйыу, ҡымырйытыу; **у меня́ в го́рле щеко́чет** тамаҡ төбөм ҡымырйыта; **3.** *что, перен.* (*возбуждать*) ҡытыҡлау; **щекота́ть самолю́бие** мин-минлеген ҡытыҡлау.

ЩЕКО́ТКА *ж. см.* **щекота́ть.**

ЩЕКОТЛИ́ВЫЙ *прил.* сытырыҡлы, ҡыйын, ауыр; **щекотли́вое поруче́ние** ҡыйын йөкләмә; **щекотли́вый вопро́с** сытырыҡлы мәсьәлә.

ЩЕКО́ТНО *в знач. сказ. безл. кому-чему* ҡытыҡ килә.

ЩЕЛЕВО́Й *прил.* **1.** *тех.* (*имеющий щель, со щелями*) тишекле, күп тишекле; **щелева́я анте́нна** тишекле антенна; **2.** *лингв.* бышылдатып әйтә торған, фрикатив.

ЩЕЛИ́СТЫЙ *прил. разг.* ярыҡ-йороҡло, тишек-тошоҡло.

ЩЁЛКАНЬЕ *с. см.* **щёлкать.**

ЩЁЛКАТЬ *несов.* **1.** *кого* (*давать щелчки*) сиртеү; **2.** *чем* шартлатыу, салт-солт итеү; сутылдатыу, сартлатыу (*напр. языком*); шартлатыу, шылтлатыу, шылт итеү (*напр. замко́м*); **3.** *что* (*раскусывать*) сәртләтеү, сартлатыу (*орехи, семечки*); **4.** (*петь —*

о некоторых птицах) сутылдау; ◇ **щёлкать зуба́ми** асығыу; **щёлкать на счётах** счётта иҫәпләү, счёт һуғыу.

ЩЁЛКНУТЬ *сов. и однокр. см.* **щёлкать.**

ЩЕЛКУ́Н *м.* (*жук*) сытырҙаҡ ҡуңыҙ.

ЩЁЛОК *м.* һелте иретмәһе.

ЩЕЛОЧИ́ТЬ *несов. что* һелтеләү, һелте (*йәки* һелте иретмәһе) ҡушыу.

ЩЕЛОЧНО́Й *прил.* 1. (*содержащий щёлочь*) һелтеле; **щелочна́я вода́** һелтеле һыу; 2. *хим.* (*образующий щёлочь*) һелте барлыҡҡа килтереүсе; **щелочны́е мета́ллы** һелте барлыҡҡа килтереүсе металдар; 3. (*действующий с помощью щёлочи*) һелте менән, һелте ярҙамында; **щелочна́я очи́стка** һелте менән таҙартыу.

ЩЁЛОЧЬ *ж. хим.* һелте.

ЩЕЛЧО́К *м.* 1. сиртке, сиртеү; 2. *перен. разг.* (*оскорбление*) мыҫҡыл итеү, мәсхәрә; **щелчо́к по самолю́бию** ғәрләндереү.

ЩЕЛЬ *ж.* 1. ярыҡ, ек; 2. *анат.* юлаҡ; **голосова́я щель** тауыш юлағы; 3. *воен.* (*убежище*) соҡор, һаҡланыу урыны.

ЩЕМИ́ТЬ *несов. что* 1. *обычно безл.* (*сжимать, стискивать*) ҡыҫыу; 2. *перен.* (*вызывать ощущение стеснения*) әрнетеү, үҙәкте өҙөү; **что́-то щеми́т мне ду́шу** йөрәгемде нимәлер әрнетә; 3. *обычно безл.* (*болеть*) һыҙлау, әрнеү.

ЩЕНИ́ТЬСЯ *несов.* көсөкләү, көтөкләү (*о собаке*); балалау (*о собаке, волчице, лисе*).

ЩЕНО́К *м.* 1. көсөк, көтөк (*детёныш собаки*); эт (*йәки* бүре, төлкө) балаһы (*детёныш собаки, волка, лисы*); 2. *перен. прост.* көсөк, маңҡа малай.

ЩЕПА́ *ж. собир.* тап.

ЩЕПА́ТЬ *несов. что* ярыу, телеү; **щепа́ть лучи́ну** сыра телеү.

ЩЕПЕТИ́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*педантичный*) талапсан, темтек; 2. сытырыҡлы, һаҡлыҡ менән эш итеүҙе талап итә торған; **щепети́льное положе́ние** сытырыҡлы хәл.

ЩЕ́ПКА *ж.* тап, юнышҡы.

ЩЕПО́ТКА, ЩЕ́ПОТЬ, ЩЕПО́ТЬ *ж.* семтем; **ще́по́ть со́ли** бер семтем тоҙ.

ЩЕРБА́ТЫЙ *прил.* 1. (*о предмете*) сытырмаҡлы, ҡытырлы, ҡытыршы; 2. *разг.* (*рябой — о лице*) шаҙра, быжыр.

ЩЕРБИ́НА *ж.* 1. (*зазубрина*) китек, уйым; **нож со щерби́нами** китек бысаҡ; 2. *разг.* (*рябинка на лице*) шаҙра, быжыр; 3. (*на месте выпавшего зуба*) теш ҡыуышлығы.

ЩЕ́РИТЬ *несов. что, разг.* ыржайтыу; **ще́рить зу́бы** теш ыржайтыу.

ЩЕ́РИТЬСЯ *несов. разг.* 1. (*скалить зубы*) ыржайыу, теш ыржайтыу; 2. (*усмехаться*) көлөмһөрәү.

ЩЕТИ́НА *ж.* 1. ҡыл, шырт; **свина́я щети́на** суҫҡа шырты; 2. *разг.* (*на подбородке, щеках*) шырт, сәс; 3. *перен.* (*что-л. жёсткое, торчащее*) тырпайып торған нәмә (*йөн, үлән һ. б.*).

ЩЕТИ́НИСТЫЙ *прил.* 1. (*покрытый густой щетиной*) шырт йөнлө; **щети́нистая свинья́** шырт йөнлө суҫҡа; 2. (*жёсткий — о волосах*) ҡаты. тырпайып тора торған; **щети́нистые во́лосы** ҡаты сәс.

ЩЕТИ́НИТЬСЯ *несов.* 1. (*топорщиться— о шерсти и т. п.*) дөжрәйеү, йөнө (*йәки* һырты) ҡабарыу, ҡабарыныу; 2. *разг.* (*топорщить шерсть*) дөжрәйтеү, йөнөн (*йәки* һыртын) ҡабартыу; 3. *перен. разг.* (*злиться, сердиться*) асыуланыу, ҡабарыныу.

ЩЁТКА *ж.* 1. щётка; **зубна́я щётка** теш щёткаһы; 2. (*у лошади*) сәсә.

ЩЁТОЧНЫЙ *прил.* щётка; щёткалы; **щёточная коло́дка** щётка ҡалыбы; **щёточная маши́на** щёткалы машина.

ЩЁЧНЫЙ *прил.* яңаҡ; **щёчные мы́шцы** яңаҡ мускулдары.

ЩИ *только мн.* кәбеҫтә һурпаһы, щи.

ЩИ́КОЛОТКА *ж.* шайтанашыҡ.

ЩИПА́ТЬ *несов.* 1. *кого-что* семтеү; суҡыу (*о гусе, индюке*); 2. *кого-что* (*вызывать жжение*) семтеү, әсеттереү, көйҙөрөү, өтөү, яндырыу; сағыу (*о крапиве*); 3. *что* (*обрывать*) өҙөү, йолҡоу, ашау; **ко́ни щипа́ли траву́** аттар үлән ашай ине; 4. *что* (*дёргать, теребить*) бороу (*усы*); сиртеү (*струны*); 5. *что* (*изготовлять, расщепляя, раздёргивая пальцами*) тетеү, һүреү; **щипа́ть моча́ло** мунсала тетеү; 6. *что* (*выдёргивать перья*) йолҡоу; 7. *что* (*раздёргивать, пушить*) тетеү, тәрәшләү; **щипа́ть пеньку́** тарма сүсен тәрәшләү.

ЩИПА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **щипа́ть** 1; 2. (*щипать друг друга*) семтешеү; 3. *страд. к* **щипа́ть** 3—7.

ЩИПКО́ВЫЙ *прил. муз.*: **щипко́вые музыка́льные инструме́нты** сиртеп уйнай торған музыка ҡоралдары (*мәҫ. мандолина, гитара, балалайка, арфа*).

ЩИПКО́М *нареч. муз.* сиртеп; **игра́ть на мандоли́не щипко́м** мандолина ҡылын сиртеп уйнау.

ЩИПНУ́ТЬ *сов. и однокр. см.* **щипа́ть** 1, 2, 4.

ЩИПО́К *м. см.* **щипа́ть** 1, 2, 4.

ЩИПЦЫ́ *только мн.* ҡыҫҡыс (*для сжимания, охватывания, для завивки волос*); йәмкә (*для угля*); һурғыс (*для выдёргивания*); шәкәр ватҡыс (*для сахара*); сәтләүек ярғыс (*для орехов*); яҫы ҡарғаморон (*плоскогубцы*).

ЩИ́ПЧИКИ *только мн. уменьш. от* **щипцы́**; эҫкәк.

ЩИТ *м.* 1. *ист.* ҡалҡан; 2. *зоол.* ҡалҡан; 3. щит; **сигна́льный щит** сигнал биреү щиты; ◇ **подня́ть на щит** *кого-что* күккә күтәреү, маҡтау.

ЩИТОВИ́ДНЫЙ *прил.*: **щитови́дная железа́** *анат.* ҡалҡан биҙ.

ЩИТО́К *м.* 1. *уменьш. от* **щит** 3; 2. *зоол.* ҡалҡанса; 3. *бот.* ҡалҡанса, туп баш гөл.

ЩУ́КА *ж.* шүкә (*молодая*); сурағай (*взрослая*); суртан (*старая*).

ЩУП *м. тех.* щуп (*тупраҡ һәм торф ятышын, ағасты һ. б. тикшереү өсөн ҡулланыла торған бырау һымаҡ ҡорал*).

ЩУ́ПАЛЬЦА *мн.* (*ед.* **щу́пальце** *с.*) һәрмәүес (*ҡайһы бер бөжәктәрҙә һәм хайуандарҙа*).

ЩУ́ПАТЬ *несов.* 1. *кого-что* һәрмәп (йәки ҡармап) ҡарау; 2. *что* (*исследовать щупом*) щуп менән тикшереү; ✧ **щу́пать глаза́ми** *кого-что* һөҙөп ҡарау.

ЩУ́ПЛЫЙ *прил. разг.* 1. сибек, ҡураныс, кәгез; 2. *с.-х.* ас; **щу́плое зерно́** ас орлоҡ.

ЩУР I *м. зоол.* ҡарағай турғайы.

ЩУР II *м. миф.* (*предок*) ырыу башлығы, боронғо баба (*славян мифологияһында*).

ЩУ́РИТЬ *несов. что* ҡыҫыу; **щу́рить глаза́** күҙ ҡыҫыу.

ЩУ́РИТЬСЯ *несов.* 1. (*щурить глаза*) күҙ ҡыҫыу; 2. (*прикрываться — о глазах*) күҙ ҡыҫылыу.

ЩУ́ЧИЙ *прил.* шуҡә, сурағай, суртан; **щу́чья голова́** суртан башы; ✧ **по щу́чьему веле́нью** суртан әмере буйынса (*әкиәттә*).

Э

Э *межд.* ә, ә-ә-ә, эй; э, **да э́то ты!** ә, был һин бит!; **э, нет, позво́льте уж я...** ә-ә-ә, юҡ инде мин үҙем...

ЭБЕ́НОВЫЙ *прил.* 1. эбен ағасынан эшләнгән; 2. *в знач. сущ.* **эбе́новые** *мн. бот.* эбен һымаҡтар; ✧ **эбе́новое де́рево** эбен ағасы (*тропик илдәрҙә үҫә торған ҡиммәтле ағас*).

ЭБОНИ́Т *м.* эбонит (*резина ҡушымсаларынан торған ҡаты ялтыр ҡара материал*).

ЭБОНИ́ТОВЫЙ *прил.* эбонит; **эбони́товая про́бка** эбонит тығын.

ЭВАКО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «эвакуация» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **эвакопу́нкт** эвакопункт, эвакуация пункты.

ЭВАКУА́ТОР *м.* эвакуатор (*эвакуация эштәрен башҡарыусы кеше*).

ЭВАКУАЦИО́ННЫЙ *прил.* эвакуация, эвакуацион; **эвакуацио́нный го́спиталь** эвакуацион госпиталь; **эвакуацио́нный пери́од** эвакуация осоро.

ЭВАКУА́ЦИЯ *ж.* эвакуация, эвакуациялау (1. *халыҡты, учреждениеләрҙе, шулай уҡ трофейҙәрҙе һуғыш барған йәки тәбиғи бәлә-ҡаза ҡурҡынысы булған урындарҙан ойошҡан рәүештә күсереү*; 2. *хим.* ҡыуыу, юҡ итеү).

ЭВАКУИ́РОВАННЫЙ *прич.* 1. эвакуацияланған; 2. *в знач. сущ.* **эвакуи́рованный** *м.*, **эвакуи́рованная** *ж.* эвакуацияланған кеше.

ЭВАКУИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* эвакуациялау.

ЭВАКУИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов.* эвакуацияланыу; 2. *несов. страд. к* **эвакуи́ровать.**

ЭВЕ́Н *м.* эвен.

ЭВЕ́НК *м.* эвенк.

ЭВЕ́НКА *ж.* эвен ҡатын-ҡыҙы.

ЭВЕ́НКИ *мн.* эвенктәр.

ЭВЕНКИ́ЙКА *ж.* эвенк ҡатын-ҡыҙы.

ЭВЕНКИ́ЙСКИЙ *прил.* эвенк; **эвенки́йский язы́к** эвенк теле.

ЭВЕ́НСКИЙ *прил.* эвен; **эве́нский язы́к** эвен теле.

ЭВЕНТУА́ЛЬНЫЙ *прил. книжн.* билдәле шарттарҙа мөмкин булған.

ЭВЕ́НЫ *мн.* эвендәр.

ЭВКАЛИ́ПТ *м.* эвкалипт (*ағас*).

ЭВКАЛИ́ПТОВЫЙ *прил.* эвкалипт; **эвкали́птовое де́рево** эвкалипт; **эвкали́птовое ма́сло** эвкалипт майы.

ЭВОЛЮЦИОНИ́ЗМ *м.* эволюционизм (1. *тәбиғәттәге бөтә нәмә һәр ваҡыт үҫеш процесендә тора, тип аңлатҡан тәғлимәт*; 2. *философияла, фәндә үҫеш процесендә һикерештәрҙе, сифат яғынан үҙгәрештәрҙе, революцион алмашыныуҙарҙы инкар итеүсе хата юнәлеш*).

ЭВОЛЮЦИОНИ́РОВАТЬ *сов. и несов. книжн.* эволюция кисереү, эволюцион юл менән үҫеү.

ЭВОЛЮЦИОНИ́СТ *м.* эволюционист (*эволюционизм яҡлы кеше*).

ЭВОЛЮЦИО́ННЫЙ *прил.* эволюция, эволюцион; **эволюцио́нная тео́рия** эволюция теорияһы; **эволюцио́нное уче́ние** эволюцион тәғлимәт (*бер органик форманың икенселәренә күсеүе арҡаһында органик донъяның үҫеүе тураһындағы тәғлимәт*).

ЭВОЛЮ́ЦИЯ *ж.* эволюция (1. *бер хәлдән икенсе хәлгә үҙгәреү, үҫеү процесе*; 2. *филос. аҡрынлап һан яғынан үҙгәреп сифат яғынан үҙгәреште әҙерләүсе үҫеш формаһы*).

Э́ВРИКА *межд. книжн.* булды, таптым.

ЭВРИ́СТИКА *ж. книжн.* эвристика (*тикшеренеүҙәге алымдар системаһы, шул алымдар тураһындағы теория*).

ЭВРИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил. книжн.* эвристик; **эвристи́ческий ме́тод** эвристик метод.

ЭВФЕМИ́ЗМ *м. книжн.* эвфемизм (*тупаҫыраҡ әйтелгән һүҙ йәки әйтемдәрҙе икенселәре менән әйтеү, мәҫ. «алдама» урынына «бушты һөйләмә» тиеү*).

ЭВФЕМИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил. книжн.* эвфемистик; **эвфемисти́ческое выраже́ние** эвфемистик әйтем.

ЭВФОНИ́Я *ж. лит.* эвфония (1. *поэтикала художестволы әҙәбиәт теленең өн яғынан төҙөлөшөн өйрәнеү бүлеге*; 2. *әҙәби әҫәрҙең яңғырау аһәңлелек яғынан төҙөлөшө*).

ЭГЕ́, Э-ГЕ-ГЕ́ *межд.* əһə, һə; **эге́, ты уже́ пришёл!** əһə, һин килеп тә еткәнһең икән!

ЭГИ́ДА *ж.*: **под эги́дой** *книжн.* (берәй кешенең) ҡанаты аҫтында.

ЭГОИ́ЗМ *м.* эгоизм, эгоистлек, мин-минлек.

ЭГОИ́СТ *м.* эгоист, мин-минлекле кеше.

ЭГОИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. (*проникнутый эгоизмом*) эгоистик, эгоистәрсә, эгоизм менән һуғарылған, мин-минле; **эгоисти́ческое се́рдце** эгоизм менән һуғарылған йөрәк; 2. (*заботящийся только о себе*)

үҙен генә (*йәки* үҙе тураһында ғына) ҡайғыртыусы, үҙ файҙаһын ғына күҙәтеүсе.

ЭГОИСТИ́ЧНОСТЬ *ж.* эгоистлек, мин-минлек.

ЭГОИ́СТКА *женск. р. к* **эгои́ст.**

ЭГОЦЕНТРИ́ЗМ *м. книжн.* эгоцентризм (*эгоизмдең һәм индивидуализмдең иң һуңғы сиге*).

Э́ДАК *нареч. см.* **э́так.**

Э́ДАКИЙ *мест. см.* **э́такий.**

ЭДИ́КТ *м. ист.* эдикт (*юғары властең мөһим указы*).

ЭЖЕ́КТОР *м. тех.* эжектор (1. *пар йәки һауа ҡыҫымы менән эшләй торған насос*; 2. *затворҙы асҡанда йәки тәтене тартҡанда атылған патронды автоматик бырғытыусы механизм*).

ЭЗО́ПОВ: эзо́пов язы́к эзоп теле (*фекерҙе ситләтеп, томалап әйтеү*).

ЭЙ *межд.* эй; **эй, ма́льчик, поди́ сюда́!** эй, малай, кил әле бында!

ЭКВА́ТОР *м.* экватор.

ЭКВАТОРИА́Л *м.* экваториал (*астрономия ҡоралы*).

ЭКВАТОРИА́ЛЬНЫЙ *прил.* экватор; **экваториа́льный круг** экватор түңәрәге.

ЭКВИВАЛЕ́НТ *м.* эквивалент (*бер нәмәгә ҡиммәте, әһәмиәте, көсө һәм мәғәнәһе яғынан тиң була алырлыҡ икенсе нәмә*).

ЭКВИВАЛЕ́НТНОСТЬ *ж.* эквивалентлек.

ЭКВИВАЛЕ́НТНЫЙ *прил.* эквивалент, эквивалентле; **эквивале́нтные величи́ны** эквивалент дәүмәлдәр.

ЭКВИЛИБРИ́РОВАТЬ *несов.* эквилибристика менән шөғөлләнеү.

ЭКВИЛИБРИ́СТ *м.* эквилибрист (*цирк артисе*).

ЭКВИЛИБРИ́СТИКА *ж.* 1. эквилибристика (*тигеҙлекте юғалтмай ҡатмарлы акробатик хәрәкәттәр яһау оҫталығы*); 2. *перен.* (*изворотливость*) тапҡырлыҡ, үткерлек, сослоҡ.

ЭКЗАЛЬТА́ЦИЯ *ж. книжн.* бик ныҡ шатланыу, сикһеҙ ҡыуаныу.

ЭКЗАЛЬТИРО́ВАННОСТЬ *ж. книжн.* үтә ныҡ шатланғанлыҡ, сикһеҙ ҡыуанғанлыҡ.

ЭКЗАЛЬТИРО́ВАННЫЙ *прил. книжн.* шатлыҡҡа батҡан, шатлығы ашып сыҡҡан, шатлыҡ менән тулған.

ЭКЗА́МЕН *м.* һынау, экзамен; **экза́мен на аттеста́т зре́лости** өлгөргәнлек аттестаты экзамене; **вы́держать экза́мен** һынау бирә алыу.

ЭКЗАМЕНА́ТОР *м.* һынау алыусы.

ЭКЗАМЕНАЦИО́ННЫЙ *прил.* һынау, экзамен; **экзаменацио́нный биле́т** экзамен билете.

ЭКЗАМЕНОВА́ТЬ *несов. кого-что* һынау (*йәки* экзамен) алыу.

ЭКЗАМЕНОВА́ТЬСЯ *несов.* 1. һынау (*йәки* экзамен) биреү; 2. *страд. к* **экзаменова́ть.**

ЭКЗАМЕНУ́ЮЩИЙСЯ *прич.* 1. экзамен биреүсе; 2. *в знач. сущ. м.* экзамен биреүсе кеше.

ЭКЗЕКУ́ЦИЯ *ж.* 1. *уст.* тән язаһы; 2. *юр.* экзекуция (*бер дәүләттең икенсе дәүләткә яза хоҡуғын ҡулланыуы*).

ЭКЗЕ́МА *ж.* экзема (*тирә ауырыуы*).

ЭКЗЕМПЛЯ́Р *м.* 1. экземпляр, дана; **три экземпля́ра кни́ги** өс дана китап; 2. (*образец*) өлгө, төр; **ре́дкий экземпля́р цветка́** сәскәнең һирәк осрай торған төрө.

ЭКЗО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «тышында» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **экзоферме́нт** экзофермент.

ЭКЗО́ТИКА *ж.* экзотика (*Европа илдәренә хас булмаған, унда йәшәүсе кешеләргә сәйер йә хикмәтле булып күренгән әйберҙәр һәм күренештәр*).

ЭКЗОТИ́ЧЕСКИЙ, ЭКЗОТИ́ЧНЫЙ *прил. прям. и перен.* экзотик; **экзоти́ческие расте́ния** экзотик үҫемлектәр; **экзоти́ческая му́зыка** экзотик музыка.

ЭКИВО́КИ *мн.* (*ед.* **экиво́к** *м.*) ике мәғәнәле һөйләү, мәғәнәне борғолау, кинәйә.

ЭКИПА́Ж I *м.* экипаж (*арба, повозка*).

ЭКИПА́Ж II *м.* экипаж (1. *самолёт, танк һ. б. командаһы*; 2. *флот командаһын тулыландыра торған ярҙағы часть*).

ЭКИПИРОВА́ТЬ *сов. и несов.* 1. *кого-что* кейем-һалым (*йәки* кәрәк-яраҡ) менән тәьмин итеү; 2. *что, ж.-д.* составты яңы рейскә әҙерләү.

ЭКИПИРОВА́ТЬСЯ 1. *сов. и несов.* кәрәк-яраҡ менән тәьмин ителеү; кейенеү; 2. *несов. страд. к* **экипирова́ть.**

ЭКИПИРО́ВКА *ж.* 1. *см.* **экипирова́ть (-ся)**; 2. (*снаряжение; обмундирование*) кейем-һалым, ҡорал-ҡорамал, кәрәк-яраҡ.

ЭКЛАМПСИ́Я *ж. мед.* эклампсия (*йөклө ҡатындар ауырыуы*).

ЭКЛЕКТИ́ЗМ *м. книжн.* эклектизм (*төрлө идея юнәлештәрен, теорияларҙы, ҡараштарҙы принципһеҙ ҡушыу*).

ЭКЛЕ́КТИК *м. книжн.* эклектик (*эклектизм яҡлы кеше*).

ЭКЛЕ́КТИКА *ж. см.* **эклекти́зм.**

ЭКЛЕКТИ́ЧЕСКИЙ *прил. книжн.* эклектик; **эклекти́ческое мировоззре́ние** донъяға эклектик ҡараш.

ЭКЛЕКТИ́ЧНОСТЬ *ж. книжн.* эклектиклек.

ЭКЛЕКТИ́ЧНЫЙ *прил. см.* **эклекти́ческий.**

ЭКОЛО́ГИЯ *ж. биол.* экология (*хайуан һәм үҫемлек организмдәренең тирә-юнь менән булған бәйләнештәрен өйрәнеү*).

ЭКОНОМ= *ҡушма һүҙҙәрҙең «экономик, экономия» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **экономотде́л** экономия бүлеге; **экономгеогра́фия** экономик география.

ЭКОНОМИ́ЗМ *м. полит.* экономизм (*19 быуат аҙағында — 20 быуат башында рус социал-демократияһындағы оппортунистик ағым*).

ЭКОНО́МИКА *ж.* экономика (1. *эк. йәмғиәттең етештереү көстәре үҫешенә тура килгән етештереү мөнәсәбәттәре йыйылмаһы*; 2. *илдең, районның һ. б. хужалыҡ тормошо*; 3. *берәй хужалыҡ тармағының структураһы һәм финанс-материаль хәле*; 4. *хужалыҡ һәм финанс эшмәкәрлек*;

5. *хужалыҡ тармағының берәй өлөшөн өйрәнеү фәне*).

ЭКОНОМИ́СТ *м.* 1. экономист, экономика белгесе; 2. *полит.* экономист (*экономизм яҡлы кеше*).

ЭКОНО́МИТЬ *несов.* 1. *что* (*сберегать*) экономлау, һаҡлап (*йәки* иплəп) тотоноу; 2. *в чём, на чём* экономия яһау, файҙа итеү (*йәки* күреү), янға ҡалдырыу; **эконо́мить на материа́лах** материалға экономия яһау.

ЭКОНОМИ́ЧЕСКИЙ *прил. в разн. знач.* экономик; **экономи́ческое разви́тие страны́** илдең экономик үҫеше; **экономи́ческие зако́ны** экономик закондар; **экономи́ческая геогра́фия** экономик география.

ЭКОНОМИ́ЧНОСТЬ *ж.* төтөмлөлөк, бәрәкәтлелек, экономлылыҡ.

ЭКОНОМИ́ЧНЫЙ *прил.* төтөмлө, файҙалы, бәрәкәтле, экономлы.

ЭКОНО́МИЯ *ж.* экономия (1. *һаҡ тотоу, әрәм-шәрәм итмәү, исраф итмәү*; 2. *табыш*; *файҙа*).

ЭКОНО́МНИЧАТЬ *несов. разг.* ҡыҫып (*йәки* һаҡлыҡ менән) тотоноу.

ЭКОНО́МНОСТЬ *ж.* экономлылыҡ.

ЭКОНО́МНЫЙ *прил.* экономлы, һаҡсыл, йыйнаҡсыл, иҫәпләп тотоусан, әрәм-шәрәм итмәүсән.

ЭКРА́Н *м.* экран (1. *тех. нурҙарҙан һаҡланыу ҡулайламаһы*; 2. *фильм һ. б. күрһәтеү өсөн йөҙ*; 3. *перен. кино сәнғәте*).

ЭКРАНИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* экранлаштырыу; **экранизи́ровать бале́т** балетты экранлаштырыу.

ЭКРА́ННЫЙ *прил.* экран; **экра́нная ра́ма** экран рамы.

ЭКС- *ҡушма һүҙҙәрҙең «элекке» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **экс-чемпио́н** экс-чемпион, элекке чемпион.

ЭКСКАВА́ТОР *м.* экскаватор; **гу́сеничный экскава́тор** ҡарышлауыҡлы экскаватор.

ЭКСКАВА́ТОРЩИК *м.* экскаваторсы.

ЭКСКРЕМЕ́НТЫ *только мн. физиол.* тиҙәк, һейҙек.

Э́КСКУРС *м. книжн.* экскурс (*икенсе дәрәжәләге мәсьәләне яҡтыртыу маҡсатынан сығып, төп теманан ситкә сығыу*).

ЭКСКУРСА́НТ *м.* экскурсант, экскурсияға ҡатнашыусы.

ЭКСКУРСА́НТКА *женск. р. к* **экскурса́нт.**

ЭКСКУРСИО́ННЫЙ *прил.* экскурсия; **экскурсио́нная ба́за** экскурсия базаһы.

ЭКСКУ́РСИЯ *ж.* экскурсия (1. *музей, күргәҙмә һ. б. урындарҙы күмәкләшеп барып ҡарау*; 2. *экскурсияла ҡатнашыусылар төркөмө*).

ЭКСКУРСОВО́Д *м.* экскурсовод.

ЭКСКУРСОВО́ДЧЕСКИЙ *прил.* экскурсовод, экскурсоводлыҡ; **экскурсово́дческие ку́рсы** экскурсоводтар курсы.

ЭКСПАНСИ́ВНЫЙ *прил.* экспансив, үҙен (*йәки* тойғоларын) тыя алмай торған.

ЭКСПА́НСИЯ *ж.* экспансия (*капиталистик дәүләт йәки монополистик төркөмдөң тәьҫирен көсәйтеү, яңы ерҙәр баҫып алырға ынтылыу*).

ЭКСПАТРИА́ЦИЯ *ж.* 1. экспатриациялау, тыуған илдән һөрөү; 2. экспатриацияланыу, тыуған илдән китеү (*үҙ теләге менән*).

ЭКСПАТРИИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого* экспатриациялау.

ЭКСПАТРИИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов.* экспатриацияланыу; 2. *несов. страд. к* **экспатрии́ровать.**

ЭКСПЕДИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, спец.* оҙатыу, ебәреү (*мәҫ. корреспонденцияны, тауарҙы*).

ЭКСПЕДИ́ТОР *м.* экспедитор (*тауарҙы һ. б. тейешле урынына ебәреп тороусы*).

ЭКСПЕДИЦИО́ННЫЙ *прил.* 1. *спец.* оҙатыу, ебәреү; **экспедицио́нная конто́ра** ебәреү контораһы; 2. экспедиция; **экспедицио́нный отря́д** экспедиция отряде.

ЭКСПЕДИ́ЦИЯ *ж.* 1. *спец.* оҙатыу, ебәреү; **экспеди́ция гру́зов** йөктәрҙе ебәреү; 2. *спец.* экспедиция (*берәй нәмәне тейешле урынына оҙатыу, ебәреп тороу учреждениеһе йәки уның бүлеге*); 3. (*путешествие*) экспедиция (*махсус задание менән отрядтең, төркөмдөң берәй ергә барыуы һәм шул төркөм, отряд үҙе*).

ЭКСПЕРИМЕ́НТ *м.* 1. (*научный опыт*) эксперимент, фәнни тәжрибә; 2. (*опыт, попытка*) тәжрибә, һынау.

ЭКСПЕРИМЕНТА́ЛЬНЫЙ *прил.* экспериментал; **эксперимента́льная медици́на** экспериментал медицина; **эксперимента́льный ме́тод** экспериментал метод.

ЭКСПЕРИМЕНТА́ТОР *м.* экспериментатор, эксперимент яһаусы.

ЭКСПЕРИМЕНТИ́РОВАТЬ *несов.* эксперимент үткәреү (*йәки* яһау).

ЭКСПЕ́РТ *м.* эксперт (*ҡатмарлы, бәхәсле хәлдәрҙә экспертиза үткәрергә саҡырылған белгес*).

ЭКСПЕРТИ́ЗА *ж.* экспертиза (1. *ниндәй ҙә булһа бер эш йәки мәсьәләнең эксперттәр тарафынан билгеле бер нәтижә сығарыу өсөн ҡаралыуы*; 2. *эксперт комиссияһы*).

ЭКСПЕ́РТНЫЙ *прил.* эксперт; **экспе́ртная коми́ссия** эксперт комиссияһы.

ЭКСПИРАТО́РНЫЙ *прил. лингв.* экспиратор, экспирацияға нигеҙләнгән; **экспирато́рное ударе́ние** экспиратор баҫым.

ЭКСПИРА́ЦИЯ *ж. спец.* экспирация һулыш, һулышты тышҡа сығарыу.

ЭКСПЛУАТА́ТОР *м.* эксплуататор.

ЭКСПЛУАТА́ТОРСКИЙ *прил.* эксплуататор; **эксплуата́торские кла́ссы** эксплуататор синыфтар.

ЭКСПЛУАТАЦИО́ННЫЙ *прил.* эксплуатация, эксплуатациялау; **эксплуатацио́нные расхо́ды** эксплуатация сығымдары.

ЭКСПЛУАТА́ЦИЯ *ж.* эксплуатациялау (1. *етештереү средстволары хосуси милкендә булған хужаның кеше хеҙмәтен үҙләштереүе*; 2. *предприятиене, машинаны һ. б. практик маҡсаттарҙа систематик файҙаланыу*).

ЭКСПЛУАТИ́РОВАТЬ *несов. кого-что* эксплуатациялау.

ЭКСПОЗИ́ЦИЯ *ж.* экспозиция (1. *лит., муз. әҫәби, музыкаль әҫәрҙәрҙә инеш бүлек*; 2. *ҡарау өсөн булған предметтәрҙең билдәле бер тәртиптә теҙелеүе, ҡуйылыуы,*

һәм шул тәртиптә теҙелгән предметтәрҙең үҙҙәре).

ЭКСПОНА́Т *м.* экспонат (*музейгә, күргәҙмәгә ҡуйылған әйберҙәр*).

ЭКСПОНЕ́НТ *м.* экспонент (*экспонатты күргәҙмәгә ҡуйыусы кеше йәки ойошма*).

ЭКСПОНИ́РОВАТЬ *сов. и несов.* 1. *кого-что* (*показать на выставке*) күргәҙмәгә ҡуйыу; 2. *что, фото* яҡтыртыу, яҡты төшөрөү, яҡтыға күрһәтеү; 3. *что, шахм.* һөжүм аҫтына ҡуйыу (*фигураны*).

Э́КСПОРТ *м.* экспорт (1. *тауарҙы ситкә сығарыу;* 2. *шул тауар миҡдары йәки хаҡы һәм тауар үҙе*).

ЭКСПОРТЁР *м.* экспортёр (*тауарҙы сит илгә сығарыусы кеше йәки ойошма*).

ЭКСПОРТИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* экспортлау, сит илгә сығарыу (*тауарҙы*).

Э́КСПОРТНЫЙ *прил.* экспорт; **э́кспортные това́ры** экспорт тауарҙары.

ЭКСПРЕ́СС *м.* экспресс (*үтә тиҙ йөрөшлө поезд, автобус һ. б.*).

ЭКСПРЕССИ́ВНЫЙ *прил.* экспрессив, йәнле, тасуири, мәғәнәле, тәьҫирле; **экспресси́вная речь** тәьҫирле телмәр.

ЭКСПРЕССИОНИ́ЗМ *м. иск.* экспрессионизм (*буржуаз сәнғәттә һәм әҙәбиәттә художниктең эске донъяһын, ижадындағы субъектив кисерештәрен иң мөһим, тип ҡараусы ағым*).

ЭКСПРЕССИОНИ́СТ *м. иск.* экспрессионист (*экспрессионизмгә эйәреүсе кеше*).

ЭКСПРЕ́ССИЯ *ж.* экспрессия, тасуирләү көсө.

ЭКСПРО́МТ *м.* экспромт (1. *алдан әҙерләнмәйенсә һөйләнелгән телмәр, уҡылған шиғыр, башҡарылған музыкаль әҫәр;* 2. *ирекле формала яҙылған кескәй музыкаль әҫәр*).

ЭКСПРО́МТОМ *нареч.* әҙерлекһеҙ, әҙерләнмәҫтән, әҙерлекһеҙ-ниһеҙ, ҡапыл; **произнести́ речь экспро́мтом** әҙерлекһеҙ телмәр һөйләү.

ЭКСПРОПРИА́ТОР *м.* экспроприатор (*экспроприация эшләүсе, көс менән тартып алыусы*).

ЭКСПРОПРИА́ЦИЯ *ж.* 1. *юр.* экспроприациялау (*бер-бер нәмәне мәжбүри тартып алыу*); 2. экспроприацияланыу (*бер синыф тарафынан икенсеһенең милектән һәм элекке социаль хәленән мәхрүм ителеүе*).

ЭКСПРОПРИИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* экспроприациялау.

ЭКСТА́З *м.* сиктән тыш шатланыу, үтә ныҡ ҡыуаныу.

ЭКСТАТИ́ЧЕСКИЙ *прил. книжн.* сиктән тыш шатлыҡлы, үтә ныҡ ҡыуаныслы; **экстати́ческое состоя́ние** үтә ныҡ ҡыуаныслы хәл.

ЭКСТЕНСИ́ВНЫЙ *прил. книжн.* экстенсив (*сифат яғынан түгел, ә һан яғынан киңәйтеүгә йүнәлтелгән*); **экстенси́вное земледе́лие** экстенсив игенселек.

ЭКСТЕ́РН *м.* экстерн (*тейешле экзамендәрҙе үҙалдына уҡып тапшырыусы кеше*).

ЭКСТЕРНА́Т *м.* экстернат (*үҙ алдына уҡып, тейешле уҡыу йортона һынау биреү*).

ЭКСТЕРРИТОРИА́ЛЬНОСТЬ *ж. юр.* экстерриториаллек (*сит ил кешеләренең һәм ойошмаларының дәүләттәр араһындағы рәсми килешеүгә яраҡлы рәүештә урындағы судҡа тартылмауы, налогтан һ. б. ҡотолоуы*); **пра́во экстерриториа́льности** экстерриториаллек хоҡуғы.

ЭКСТЕРРИТОРИА́ЛЬНЫЙ *прил. юр.* экстерриториаль.

ЭКСТЕРЬЕ́Р *м. спец.* экстерьер, хайуандың тышҡы төҙөлөшө; **экстерье́р рыси́стых лошаде́й** юртаҡ аттарҙың тышҡы төҙөлөшө.

ЭКСТРАВАГА́НТНЫЙ *прил.* экстравагант (*ғәҙәттән тыш торошо, күренеше менән аптыратҡан*); **экстравага́нтный костю́м** экстравагант костюм.

ЭКСТРА́КТ *м.* экстракт, һығымса; **я́годный экстра́кт** еләк һығымсаһы.

ЭКСТРАКТИ́ВНЫЙ *прил. хим.* экстрактив, айырып алынмалы (*йәки* сығарылмалы); **экстракти́вные вещества́** айырып алынмалы матдәләр.

ЭКСТРА́КЦИЯ *ж.* 1. *мед.* һурыу, һурып алыу (*теште*); 2. *хим.* экстракциялау, айырыу, айырып алыу (*йәки* сығарыу) (*ҡаты һәм шыйыҡ ҡатнашмаларҙы төрлө ыҫулдар ярҙамында эшкәртеп*).

ЭКСТРАОРДИНА́РНОСТЬ *ж.* ғәҙәттән тыш булыу.

ЭКСТРАОРДИНА́РНЫЙ *прил.* ғәҙәттән тыш; **экстраордина́рный слу́чай** ғәҙәттән тыш хәл.

ЭКСТРЕМИ́ЗМ *м. полит.* экстремизм (*иң сик ҡараштарға һәм сараларға биреләү*).

ЭКСТРЕМИ́СТ *м. полит.* экстремист (*экстремизм яҡлы кеше*).

Э́КСТРЕННОСТЬ *ж.* ашығыслыҡ, кисектергеһеҙлек.

Э́КСТРЕННЫЙ *прил.* 1. (*неотложный*) ашығыс, кисектергеһеҙ; 2. (*требующий срочного вмешательства*) ашығыс хәл итеүҙе талап итә торған.

ЭКСЦЕ́НТРИК I *м.* (*артист*) эксцентрик (*циркта йәки эстрадала эксцентрик номерҙәр башҡарыусы артист*).

ЭКСЦЕ́НТРИК II *м. тех.* эксцентрик (*машинала металл диск*).

ЭКСЦЕНТРИ́ЧЕСКИЙ I *прил.* 1. *театр.* эксцентрик (*тауыш йәки яҡтылыҡтың киҫкен үҙгәрештәренә йәки көлкөлө алымдарға нигеҙләнгән*); 2. (*своеобразный*) ғәжәп, бик сәйер; **эксцентри́ческий костю́м** бик сәйер костюм.

ЭКСЦЕНТРИ́ЧЕСКИЙ II *прил. мат.* эксцентрик, дөйөм үҙәге булмаған; **эксцентри́ческие фигу́ры** дөйөм үҙәге булмаған фигуралар.

ЭКСЦЕНТРИ́ЧНЫЙ *прил. см.* **эксцентри́ческий** I 2.

ЭКСЦЕ́СС *м. книжн.* эксцесс (1. *берәй нәмәнең сиктән тыш булыуы;* 2. *берәй нәмәнең нормаль барышын боҙоу*).

ЭЛАСТИ́ЧНОСТЬ *ж.* 1. (*гибкость*) һығылмалылыҡ, һуҙылмалылыҡ, эластиклек; 2. *перен.* еңеллек, һалмаҡлыҡ, талғынлыҡ; **эласти́чность движе́ния** хәрәкәттең талғынлығы.

ЭЛАСТИ́ЧНЫЙ *прил.* 1. һығылмалы, һуҙылма, эластик; **эласти́чная рези́на** һуҙылмалы резина; 2. *перен.* еңел, һалмаҡ, талғын.

ЭЛЕВА́ТОР *м.* элеватор (1. *ашлыҡ һаҡлау урыны*; 2. *йөк күтәреү аппараты*; 3. *һыу менән йылытыу системаһында насос*).

ЭЛЕГА́НТНОСТЬ *ж.* күркәмлек, ҡупшылыҡ, көйәҙлек, элегантлыҡ.

ЭЛЕГА́НТНЫЙ *прил.* күркәм, ҡупшы, көйәҙ, элегант.

ЭЛЕГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. *лит.* (*являющийся элегией*) элегик; **элеги́ческая ли́рика** элегик лирика; 2. (*грустный*) һағышлы, ҡайғылы, моңло.

ЭЛЕГИ́ЧНЫЙ *прил. см.* **элеги́ческий** 2.

ЭЛЕ́ГИЯ *ж.* элегия (1. *лит.* *һағышлы лирик шиғыр*; 2. *муз.* *ҡайғылы, һағышлы характерҙә яҙылған музыкаль әҫәр*; 3. *перен.* *һағыш*).

ЭЛЕКТРИЗА́ЦИЯ *ж.* 1. *физ.* электрләү (*есемгә электр заряден ебәреү*); 2. *мед.* электр менән дауалау.

ЭЛЕКТРИЗОВА́ТЬ *сов. и несов.* 1. *что, физ.* электрләү; 2. *кого-что, мед.* электр менән дауалау; 3. *кого-что, перен.* (*настроить определённым образом*) ярһытыу, ҡыҙҙырыу, тәьҫирләндереү.

ЭЛЕ́КТРИК *м. разг.* 1. *см.* **электроте́хник**; 2. (*работник электропромышленности*) электрик, электрсе.

ЭЛЕКТРИ́К *неизм. прил.* күкһел зәңгәр; **пла́тье цве́та электри́к** күкһел зәңгәр күлдәк.

ЭЛЕКТРИФИКА́ЦИЯ *ж.* электрләштереү.

ЭЛЕКТРИФИЦИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* электрләштереү.

ЭЛЕКТРИ́ЧЕСКИЙ *прил.* электр; **электри́ческая эне́ргия** электр энергияһы; **электри́ческий мото́р** электр моторы; **электри́ческое освеще́ние** электр яҡтыһы.

ЭЛЕКТРИ́ЧЕСТВО *с. в разн. знач.* электр; **провести́ электри́чество** электр үткәреү; **уче́ние об электри́честве** электр тураһындағы тәғлимәт.

ЭЛЕКТРИ́ЧКА *ж. разг.* электричка (*электр тимер юлы һәм шунда йөрөгән поезд*).

ЭЛЕКТРО- *ҡушма һүҙҙәрҙең «электр, электр менән» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **электрокомба́йн** электр комбайны; **электрола́мпа** электр лампаһы.

ЭЛЕКТРОБУ́Р *м.* электробур (*машина*).

ЭЛЕКТРОВО́З *м.* электровоз (*электр двигателле локомотив*).

ЭЛЕКТРО́Д *м. физ.* электрод (1. *шыйыҡлыҡҡа, газға һ. б. электр тогы үткәргес*; 2. *электр ярҙамында иреткәндә йәки ҡырҡҡанда токты эшкәртә торған өлөштәргә биреп тороусы машина өлөшө*).

ЭЛЕКТРОДВИ́ГАТЕЛЬ *м.* электр двигателе.

ЭЛЕКТРОДВИ́ЖУЩИЙ *прил.* электр тогын барлыҡҡа килтереүсе; **электродви́жущая си́ла** электр тогын барлыҡҡа килтереүсе көс.

ЭЛЕКТРОДИНА́МИКА *ж.* электродинамика (*электр зарядтәренең хәрәкәт һәм үҙ-ара тәьҫир итешеү закондарын өйрәнеү бүлеге*).

ЭЛЕКТРОДО́ЙЛКА *ж.* электр һауғыс.

ЭЛЕКТРОДО́ЙКА *ж.* электр менән һауыу.

ЭЛЕКТРОЁМКОСТЬ *ж.* электр һыйҙырышлыҡ.

ЭЛЕКТРОЗАКА́ЛКА *ж.* электр менән сыныҡтырыу.

ЭЛЕКТРОИЗМЕРИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* электр үлсәү; **электроизмери́тельный при́бо́р** электр үлсәү приборы.

ЭЛЕКТРОКА́Р *м.* электрокар (*электр двигателле арба*).

ЭЛЕКТРОКАРДИОГРА́ММА *ж.* электрокардиограмма (*электрокардиограф ярҙамында йөрәктең эшен һыҙыҡтар менән күрһәтеү*).

ЭЛЕКТРОКАРДИО́ГРАФ *м.* электрокардиограф (*йөрәктең эшен яҙыу өсөн электр приборы*).

ЭЛЕКТРОКОМБА́ЙН *м.* электр комбайны.

ЭЛЕКТРОЛА́МПА *ж.* электр лампаһы.

ЭЛЕКТРОЛЕЧЕ́БНЫЙ *прил.* электр менән дауалау; **электролече́бный кабине́т** электр менән дауалау кабинеты.

ЭЛЕКТРОЛЕЧЕ́НИЕ *с.* электр менән дауалау.

ЭЛЕКТРО́ЛИЗ *м. хим.* электролиз (*иретмә хәлендәге айырым матдә аша электр тогы үткәреп, матдәне үҙе тәшкил иткән состав өлөштәргә айырыу*).

ЭЛЕКТРОЛИ́Т *м. хим.* электролит (*үҙе аша электр тогы үткәндә тарҡала торған матдә*).

ЭЛЕКТРОЛИТИ́ЧЕСКИЙ *прил. хим.* электролиз; электролиз юлы менән алынған; **электролити́ческий ме́тод** электролиз методы; **электролити́ческие мета́ллы** электролиз юлы менән алынған металдар.

ЭЛЕКТРОМАГНЕТИ́ЗМ *м.* электромагнетизм (*электр тогы менән тыуҙырылған магнит күренештәре*).

ЭЛЕКТРОМАГНИ́Т *м.* электромагнит (*изоляциялы сымға уралып тимер стерженДән торған ҡулайлама; уның аша электр тогы үтеп стерженде магнитләй*).

ЭЛЕКТРОМАГНИ́ТНЫЙ *прил.* электромагнит; электромагнетизм; **электромагни́тная волна́** *физ.* электромагнит тулҡыны; **электромагни́тные явле́ния** *физ.* электромагнетизм күренештәре; **электромагни́тный сигна́л** электромагнит сигналы.

ЭЛЕКТРОМАШИНОСТРОЕ́НИЕ *с.* электр машиналары төҙөү.

ЭЛЕКТРОМЕТАЛЛУ́РГИЯ *ж.* электр металлургияһы (*металлургияла электр энергияһы ярҙамында металл һәм иретмәләр алыу менән шөғөлләнеүсе тармаҡ*).

ЭЛЕКТРО́МЕТР *м.* электрометр (*электр көсәргәнешен үлсәү приборы*).

ЭЛЕКТРОМЕХА́НИК *м.* электромеханик.

ЭЛЕКТРОМЕХА́НИКА *ж.* электромеханика (*электротехникала электр көсө менән эшләүсе двигателдәрҙе, машиналарҙы, механизмдәрҙе яһау һәм файҙаланыу буйынса бүлек*).

ЭЛЕКТРОМЕХАНИ́ЧЕСКИЙ *прил.* электромеханик, электромеханика; **электромехани́ческий цех** электромеханика цехы; **электромехани́ческая до́йка коро́в** һыйырҙарҙы электромеханик юл менән һауыу.

ЭЛЕКТРОМОНТЁР *м.* электр монтёры.

ЭЛЕКТРОМОТО́Р *м. см.* **электродви́гатель.**

ЭЛЕКТРО́Н I *м. физ.* электрон (*атом составындағы кире электр зарядле иң бәләкәй киҫәксә*).

ЭЛЕКТРО́Н II *м. тех.* электрон (*алюминий менән магний иретмәһе*).

ЭЛЕКТРОНАГРЕВА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* электр менән йылытыу; **электронагрева́тельный прибо́р** электр менән йылытыу приборы.

ЭЛЕКТРОНАСО́С *м.* электр насосы.

ЭЛЕКТРО́НИКА *ж.* электроника (*электрон процестәрен ҡаты есемдәрҙә, газда һәм һауаһыҙ бушлыҡта өйрәнеүсе физика бүлеге, шулай уҡ техникала электрон приборҙарын эшләп сығарыу һәм ҡулланыу менән шөғөлләнгән бүлек*).

ЭЛЕКТРО́ННЫЙ *прил.* 1. электрон; **электро́нная тео́рия** электрон теорияһы; 2. электронлы; **электро́нная ла́мпа** электронлы лампа.

ЭЛЕКТРООБОРУ́ДОВАНИЕ *с.* электр йыһаздары.

ЭЛЕКТРОПЕРЕДА́ЧА *ж.* 1. (*передача энергии на расстояние*) электр биреү; 2. (*сооружения*) электр биреү ҡоролмалары.

ЭЛЕКТРОПЕ́ЧЬ *ж.* электр мейес.

ЭЛЕКТРОПИЛА́ *ж.* электр бысҡы.

ЭЛЕКТРОПЛА́ВКА *ж.* электр менән иретеү.

ЭЛЕКТРОПО́ЕЗД *м.* электропоезд.

ЭЛЕКТРОПРО́ВОД *м.* электр сымы.

ЭЛЕКТРОПРОВО́ДНОСТЬ *ж.* электр тогы үткәреүсәнлек.

ЭЛЕКТРОПРОВО́ДНЫЙ *прил.* электр тогы үткәреүсән (*йәки* үткәргес).

ЭЛЕКТРОСВА́РКА *ж.* электросварка.

ЭЛЕКТРОСВА́РЩИК *м.* электросварщик.

ЭЛЕКТРОСЕ́ТЬ *ж.* электр селтәре.

ЭЛЕКТРОСКО́П *м.* электроскоп (*электр заряде барлығын билдәләү приборы*).

ЭЛЕКТРОСТА́НЦИЯ *ж.* электр станцияһы.

ЭЛЕКТРОСТА́ТИКА *ж.* электростатика (*физикала хәрәкәтһеҙ электр зарядтәренең үҙсәнлектәрен өйрәнә торған бүлек*).

ЭЛЕКТРОСТРИ́ЖКА *ж.* электр менән ҡырҡыу (*йәки* алыу); **электростри́жка ове́ц** электр менән һарыҡ йөнөн ҡырҡыу.

ЭЛЕКТРОТЕРАПИ́Я *ж. см.* **электролече́ние.**

ЭЛЕКТРОТЕ́ХНИК *м.* электротехник.

ЭЛЕКТРОТЕ́ХНИКА *ж.* электротехника (*электр көсөн практик ҡулланыу тураһындағы фән һәм электр көсөн шул маҡсаттарҙа файҙаланыуға бәйләнгән техника тармағы*).

ЭЛЕКТРОТЕХНИ́ЧЕСКИЙ *прил.* электротехника; **электротехни́ческая промы́шленность** электротехника промышленносе.

ЭЛЕКТРОТОВА́РЫ *только мн.* электр тауарҙары.

ЭЛЕКТРОТРА́КТОР *м.* электротрактор.

ЭЛЕКТРОУТЮ́Г *м.* электр үтеге.

ЭЛЕКТРОХИМИ́ЧЕСКИЙ *прил.* электрохимик; **электрохими́ческие иссле́дования** электрохимик тикшеренеүҙәр.

ЭЛЕКТРОХИ́МИЯ *ж.* электрохимия (*физик химияның бер бүлеге*).

ЭЛЕКТРОЭНЕ́РГИЯ *ж.* электр энергияһы.

ЭЛЕМЕ́НТ *м.* 1. (*часть целого*) элемент, өлөш, киҫәк; 2. *мн.* **элеме́нты** *книжн.* (*основы чего-л.*) нигеҙ, башланғыс; **элеме́нты геоме́трии** геометрия нигеҙҙәре; 3. *хим.* элемент (*ғәҙәттәге химик методтар менән тағы ла состав өлөштәренә бүленә алмай торған ябай матдә*); **периоди́ческая систе́ма элеме́нтов** элементтәрҙең периодик системаһы; 4. *мн.* **элеме́нты** (*представители какой-л. среды*) элементтәр (*ниндәй ҙә булһа ижтимағи среда вәкилдәре*); 5. *разг.* (*человек, личность*) әҙәм, элемент; 6. *физ.* элемент (*электр тогын тыуҙырыусы прибор*); **гальвани́ческий элеме́нт** гальваник элемент.

ЭЛЕМЕНТА́РНЫЙ *прил.* 1. (*начальный*) элементар, башланғыс; **элемента́рная матема́тика** элементар математика; 2. *перен.* (*несложный*) иң ябай, ҡатмарлы булмаған, асыҡ аңлайышлы; 3. *перен.* (*ограниченный*) еңелсә, сикләнгән, өҫтән генә; **элемента́рный взгляд на жизнь** тормошҡа еңелсә ҡараш; 4. *хим.* элементар; **элемента́рный ана́лиз** элементар анализ; 5. *физ.* (*наименьший из имеющихся*) элементар; **элемента́рные части́цы** элементар киҫәксәләр.

ЭЛЕРО́Н *м. ав.* элерон (*самолёт ҡанатының бер өлөшө*).

ЭЛИ́ЗИЯ *ж. лингв.* элизия (*һүҙ аҙағындағы һуҙынҡы өндөң икенсе һүҙҙе башлаған һуҙынҡы өн алдында төшөп ҡалыуы, мәҫ. бара ала — барала*).

ЭЛИКСИ́Р *м.* эликсир (*үҫемлек матдәләрен спирттә, майҙарҙа һ. б. иретеп яһалған шыйыҡса*); ◊ **эликси́р жи́зни** *уст.* тормош эликсире (*кешенең ғүмерен оҙайтыу, йәшлекте һаҡлау өсөн алхимиктәр табырға тырышҡан мөғжизәле эсемлек*).

ЭЛИМИНИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* алып (*йәки* сығарып) ташлау, юҡ итеү; **элимини́ровать препя́тствия** *книжн.* ҡаршылыҡтарҙы юҡ итеү; **элимини́ровать неизве́стный член из уравне́ния** *мат.* тигеҙләмәнән билдәһеҙ быуынды алып ташлау.

Э́ЛЛИНГ *м.* эллинг (1. *мор.* диңгеҙ, йылға ярҙарында судноларҙы эшләү һәм ремонтлау, шулай уҡ судноларҙы күтәреү һәм һыуға төшөрөү өсөн эшләнгән ҡоролма; 2. *дирижаблдәр, аэростаттар ҡуйыу бинаһы*).

ЭЛЛИНИ́ЗМ *м.* эллинизм (1. *боронғо грек-көнсығыш культураһының сәскә атыу дәүере*; 2. *лингв. боронғо грек теленән үҙләштерелгән һүҙ һәм әйтемдәр*).

ЭЛЛИНИ́СТ *м. уст.* эллинист (*боронғо грек теле һәм әҙәбиәте белгесе; боронғо грек культураһын һөйөүсе*).

Э́ЛЛИНЫ *мн.* эллиндәр (*боронғо гректәр*).

Э́ЛЛИПС, Э́ЛЛИПСИС *м.* эллипс (1. *мат. йомоҡ кәкере һыҙыҡ*; 2. *лингв. һөйләмдең күҙ уңында торған берәр киҫәген төшөрөп ҡалдырыуҙан торған риторик фигура*).

ЭЛЛИПСО́ИД *м. мат.* эллипсоид (*эллипсте үҙ күсәрҙәренең береһе тирәһендә әйләндереүҙән яһалған яҫылыҡ*).

ЭМА́ЛЕВЫЙ *прил.* үң, эмаль; эмалле; **эма́левый соста́в** эмаль составы; **эма́левая табаке́рка** эмалле тәмәке һауыты; ◇ **эма́левые кра́ски** эмаль буяу (*махсус лакта иҙелгән ялтыр буяу*).

ЭМАЛИРО́ВАННЫЙ *прил.* эмалле; **эмалиро́ванная кру́жка** эмалле көрөшкә.

ЭМАЛИРОВА́ТЬ *несов. что* эмаль югертеү, эмалләү.

ЭМАЛИРО́ВКА *ж. разг.* 1. *см.* **эмалирова́ть**; 2. (*слой эмали*) эмаль ҡатламы.

ЭМА́ЛЬ *ж.* 1. эмаль; 2. *обычно мн.* **эма́ли** (*художественные изделия*) эмаль (*эмаль югертелгән әйберҙәр*); 3. үң (*тештең өҫкө ялтырауыҡлы ҡатлауы*).

ЭМАНА́ЦИЯ I *ж. книжн.* эманация (1. *ҡатмарлы әйберҙән берәй матдәнең бүленеп сығыуы*; 2. *бүленеп сыҡҡан нәмә*).

ЭМАНА́ЦИЯ II *ж. хим.* эманация (*см.* **радо́н**).

ЭМАНСИПА́ЦИЯ *ж. книжн.* азат итеү, ҡотолдороу, ҡотҡарыу, ирекҡә сығарыу.

ЭМАНСИПИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что, книжн.* азат итеү, ҡотолдороу, ҡотҡарыу, ирекҡә сығарыу.

ЭМАНСИПИ́РОВАТЬСЯ *книжн.* 1. *сов. и несов.* азат булыу, ҡотолоу, ирекҡә сығыу; 2. *несов. страд. к* **эмансипи́ровать**.

ЭМБА́РГО *с. нескл. юр.* эмбарго (1. *тауарҙы һ. б. сит илдән индереүҙе йәки сығарыуҙы тыйыу*; 2. *сит ил милкен, күбеһенсә караптарҙы, йөктәрҙе, портҡа индермәй йәки сығармай тороу*).

ЭМБЛЕ́МА *ж.* эмблема (*берәй идеяның шартлы билгеһе йәки символик һүрәтләнеше*); **серп и мо́лот — эмбле́ма едине́ния рабо́чих и крестья́н** ураҡ һәм сүкеш—эшселәр менән крәҫтиәндәрҙең берләшеү эмблемаһы.

ЭМБЛЕМАТИ́ЧЕСКИЙ *прил. книжн.* эмблематик, эмблема; **эмблемати́ческий знак** эмблема билдәһе.

ЭМБРИО́ЛОГ *м.* эмбриолог, эмбриология белгесе.

ЭМБРИОЛО́ГИЯ *ж.* эмбриология (*биологияла яралғы, бәбәк үҫешен өйрәнеү бүлеге*).

ЭМБРИО́Н *м. биол.* яралғы, бәбәк.

ЭМБРИОНА́ЛЬНЫЙ *прил. биол.* яралғы, бәбәк; **в эмбриона́льном состоя́нии** яралғы хәлендә.

ЭМИГРА́НТ *м.* эмигрант.

ЭМИГРА́НТКА *женск. р. к* **эмигра́нт**.

ЭМИГРА́НТСКИЙ *прил.* эмигрант, эмигрантлыҡ, эмигранттарға хас; **эмигра́нтская печа́ть** эмигранттар матбуғаты.

ЭМИГРА́ЦИЯ *ж.* 1. эмиграция (*мәжбүри йә ирекле рәүештә икенсе илгә китеү һәм шул арҡала сит илдә йәшәү*); 2. *собир.* (*эмигранты*) эмигранттар.

ЭМИГРИ́РОВАТЬ *сов. и несов.* сит илгә китеү.

ЭМИ́Р *м.* әмир (*титул һәм шул титулдағы кеше*).

ЭМИССА́Р *м.* эмиссар (*берәй политик йәки дәүләт ойошмаһы тарафынан йәшерен эш менән башҡа илгә ебәрелгән кеше*).

ЭМИССИО́ННЫЙ I *прил. фин.* эмиссия; **эмиссио́нный банк** эмиссия банкыһы.

ЭМИССИО́ННЫЙ II *прил. физ.* эмиссион; **эмиссио́нный фотоэлеме́нт** эмиссион фотоэлемент.

ЭМИ́ССИЯ I *ж. фин.* эмиссия (*ҡиммәтле ҡағыҙ аҡса йәки ҡағыҙҙар сығарыу*).

ЭМИ́ССИЯ II *ж. физ.* эмиссия (*ҡаты йәки шыйыҡ есемдәрҙең электрондарҙы, иондарҙы һауаһыҙ бушлыҡҡа йәки газ һымаҡ средаға бүлеп сығарыуы*).

ЭМОЦИОНА́ЛЬНОСТЬ *ж.* эмоциялылыҡ, эмоцион хискә (*йәки тойғоға*) биреләүсәнлек.

ЭМОЦИОНА́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*насыщенный эмоциями*) эмоциялы, хис-тойғоларға бай, тәьҫирле; 2. (*легко возбуждающийся, несдержанный*) эмоцияға (*йәки* хискә, тойғоға) биреләүсән, сабырһыҙ, тоҡаныусан.

ЭМО́ЦИЯ *ж.* эмоция, хис, тойғо, эске кисереш.

ЭМПИРЕ́Й *м.*: **вита́ть в эмпире́ях** хыялға бирелеү, хыял диңгеҙенә сумыу.

ЭМПИРИ́ЗМ *м. филос.* эмпиризм (*тойоу һәм тәжрибә донъяны танып белеүҙең берҙән-бер сығанағы тиеүсе юнәлеш*).

ЭМПИ́РИК *м. филос.* эмпирик (*эмпиризм яҡлы кеше*).

ЭМПИРИОКРИТИЦИ́ЗМ *м. филос.* эмпириокритицизм (*19 быуат аҙағында философияла субъектив-идеалистик ағым, махизм*).

ЭМПИРИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. *филос.* эмпирик; **эмпири́ческая филосо́фия** эмпирик философия; 2. *книжн.* (*основанный на опыте*) тәжрибәгә нигеҙләнгән.

ЭМПИРИ́ЧНОСТЬ *ж. книжн.* тәжрибәгә нигеҙләнеүсәнлек, тәжрибәгә таяныусанлыҡ.

ЭМПИРИ́ЧНЫЙ *прил. см.* **эмпири́ческий** 2.

ЭМПИРИ́Я *ж. книжн.* эмпирия (1. *кеше тәжрибәһе, һиҙеү ағзалары аша тышҡы донъяны тойоу*; 2. *тәбиғи шарттарҙа күҙәтеү*).

ЭМУ́ЛЬСИЯ *ж.* эмульсия (1. *хим. үҙендә берәй матдәнең иремәгән бөрсөктәре булған шыйыҡлыҡ*; 2. *фото яҡтылыҡҡа һиҙгер иҙмә*).

ЭМФА́ЗА *ж.* эмфаза (1. *лит. телмәр, ижек тасуирилегенең көсәйеүе*; 2. *лингв. айырым өндәрҙе әйтеүҙәге көсөргәнешлек*).

ЭМФАТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. *лит.* (*эмоционально выразительный*) эмфатик, йәнле, күтәренке; 2. *лингв.* (*произносимый с напряжением — о звуках*) көсөргәнешле әйтешле, эмфатик.

ЭМФИЗЕ́МА *ж. мед.* эмфизема (1. *берәй ағзала, организм туҡымаһында һауа тупланыу*; 2. *үпкәнең ауыртып ҙурайыуы*).

ЭНДО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «эске» мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **эндотерми́ческий** эндотермик; **эндоли́мфа** эндолимфа.

ЭНДОКАРДИ́Т *м. мед.* эндокардит (*йөрәк ауырыуы*).

ЭНДОКРИ́ННЫЙ *прил.* эндокрин (*эске секреция биҙҙәренә ҡараған*); **эндокри́нные же́лезы** эндокрин биҙҙәр.

ЭНДОКРИНОЛО́ГИЯ *ж.* эндокринология (*эске секреция биҙҙәренең төҙөлөшөн һәм функцияһын өйрәнеү фәне*).

Э́НДШПИЛЬ *м.* эндшпиль (*шахмат партияһының тамамланыу осоро*).

ЭНЕРГЕ́ТИК *м.* энергетик.

ЭНЕРГЕ́ТИКА *ж.* энергетика (*энергия алыу һәм үҙгәртеү ысулдарын берләштереүсе халыҡ хужалығы тармағы, шулай уҡ техниканың төрлө энергия эшләп сығарыу, файҙаланыу юлдарын өйрәнеү менән шөғөлләнеүсе тармағы*).

ЭНЕРГЕТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. энергетика; энергетик; **энергети́ческий институ́т** энергетика институты; 2. энергия; **энергети́ческие ресу́рсы** энергия ресурстары.

ЭНЕРГИ́ЧНОСТЬ *ж.* ғәйрәтлелек, егәрлелек, ажарлыҡ.

ЭНЕРГИ́ЧНЫЙ *прил.* 1. (*активный*) ғәйрәтле, егәрле, ажарлы; 2. (*решительный*) ҡәтғи, көслө.

ЭНЕ́РГИЯ *ж.* 1. *физ., тех.* энергия, ҡеүәт, көс; 2. (*решительность, настойчивость*) ныҡышмалылыҡ, ғәйрәт.

ЭНЕРГО= *ҡушма һүҙҙәрҙең «энергия, энергетик» мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.* **энергобала́нс** энергия балансы; **энергоснабже́ние** энергия менән тәьмин итеү.

ЭНЕРГОЁМКИЙ *прил. физ., тех.* энергияны күп талап итеүсе; **энергоёмкие о́трасли промы́шленности** промышленностең энергияны күп талап итеүсе тармаҡтары.

Э́ННЫЙ *прил.* 1. (*любой, некоторый — о величинах*) һәр бер, ниндәйҙер бер; **э́нное число́** ниндәйҙер бер һан; 2. *перен. разг.* ҡырылмаһа ҡырҡ тапҡыр, бик күп; **говори́ть одно́ и то́ же э́нное коли́чество раз** бер үк нәмәне ҡырылмаһа ҡырҡ тапҡыр һөйләү.

ЭНТОМО́ЛОГ *м.* энтомолог, энтомология белгесе.

ЭНТОМОЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* энтомология, энтомолог, энтомологик; **энтомологи́ческое иссле́дование** энтомологик тикшеренеү.

ЭНТОМОЛО́ГИЯ *ж.* энтомология (*зоологияның бөжәктәрҙе өйрәнеү бүлеге*).

ЭНТУЗИА́ЗМ *м.* ҙур дәрт, энтузиазм.

ЭНТУЗИА́СТ *м.* энтузиаст (*эште ҙур дәрт менән, бирелеп эшләүсе кеше*).

ЭНТУЗИА́СТКА *женск. р. к* **энтузиа́ст.**

ЭНЦЕФАЛИ́Т *м. мед.* энцефалит (*баш мейеһе ауырыуы*).

ЭНЦИКЛОПЕДИ́ЗМ *м. книжн.* энциклопедизм (*бөтә яҡтан белемле булыу*).

ЭНЦИКЛОПЕДИ́СТ *м.* энциклопедист (1. *книжн. бөтә яҡтан белемле кеше*; 2. *ист. 18 быуат аҙағында Францияла алдынғы фекер эйәләре төркөмөнөң вәкиле*).

ЭНЦИКЛОПЕДИ́ЧЕСКИЙ *прил.* энциклопедия; энциклопедик; **энциклопеди́ческий слова́рь** энциклопедик һүҙлек.

ЭНЦИКЛОПЕ́ДИЯ *ж.* энциклопедия (*белемдең барлыҡ йәки айырым тармаҡтары буйынса һүҙлек формаһында төҙөлгән белешмә, ҡулланма*); ◇ **ходя́чая энциклопе́дия** *шутл.* белмәгәне юҡ, белем тоҡсайы.

ЭОЛИ́Т *м. археол.* эолит (*таш быуаттың боронғо дәүере*).

ЭПИГО́Н *м.* эпигон, эйәреүсе (*берәй юнәлешкә һуҡырҙарса эйәреп, үҙ элгәрҙәренең иҫкергән идеяларын, методтарын ҡабатлаусы*).

ЭПИГРА́ММА *ж.* эпиграмма (*ҡыҫҡа сатирик шиғыр*).

ЭПИ́ГРАФ *м.* эпиграф (*әҫәрҙең төп идеяһын характерлау маҡсатынан сығып, әҫәрҙең йәки уның бүлегенең башында бирелгән ҡыҫҡаса текст*).

ЭПИГРА́ФИКА *ж.* эпиграфика (*һәйкәлдәге яҙыуҙар тураһындағы фән*).

ЭПИДЕМИО́ЛОГ *м.* эпидемиолог, эпидемиология белгесе.

ЭПИДЕМИОЛО́ГИЯ *ж.* эпидемиология (*йоғошло ауырыуҙарҙың килеп сығыуын һәм уларға ҡаршы көрәш сараларын өйрәнеү фәне*).

ЭПИДЕ́МИЯ *ж.* эпидемия (1. *йоғошло ауырыуҙарҙың киң таралыуы*; 2. *перен. берәй нәмәнең тиҙ таралыуы*).

ЭПИДЕ́РМИС *м. биол., бот.* тиресә.

ЭПИЗО́Д *м.* 1. (*случай из жизни*) ваҡиға, хәл; 2. *лит.* эпизод (*әҙәби әҫәрҙең сағыштырмаса үҙаллылыҡҡа эйә булған өлөшө*).

ЭПИЗОДИ́ЧЕСКИЙ *прил.* миҙгел-миҙгел, урыҡ-һурыҡ, осраҡлы; **эпизоди́ческие встре́чи** миҙгел-миҙгел осрашыуҙар.

ЭПИЗООТИ́ЧЕСКИЙ *прил. вет.* эпизоотик; **эпизооти́ческие боле́зни** эпизоотик ауырыуҙар.

ЭПИЗОО́ТИЯ *ж. вет.* эпизоотия (*малдар араһында берәй йоғошло ауырыуҙың киң таралыуы*).

ЭПИКУРЕ́ЕЦ *м.* эпикуреец (1. *филос. эпикуреизм яҡлы кеше*; 2. *перен. книжн. рәхәт, кәйеф-сафалы тормошта йәшәргә яратыусы кеше*).

ЭПИКУРЕИ́ЗМ *м.* эпикуреизм (1. *филос. боронғо грек материалисе һәм атеисе Эпикурҙың тәғлимәте*; 2. *книжн. кеше тормошоноң мәғәнәһе хис инстинкттәрен ҡәнәғәтләндереүҙән, рәхәт йәшәүҙән ғибарәт тигән ҡараш*; 3. *перен. книжн. хис ләззәттәренә бирелергә ратыу*).

ЭПИКУРЕ́ЙСТВО *с. см.* **эпикуреи́зм** 2, 3.

ЭПИЛЕ́ПСИЯ *ж. мед.* быума ауырыуы.

ЭПИЛЕ́ПТИК *м. мед.* быума ауырыулы кеше.

ЭПИЛО́Г *м.* 1. *лит.* эпилог (*әҙәби әҫәрҙең һуңғы өлөшө*); 2. *муз.* эпилог (*операның һуңғы сәхнәһе*); 3. (*конец чего-л.*) бөтөм, йомғаҡ, сиселеш.

ЭПИСТОЛЯ́РНЫЙ *прил. лит.* эпистоляр, хат формаһындағы, хат, хатҡа хас; **эпистоля́рный стиль** хат стиле.

ЭПИТА́ФИЯ *ж. книжн.* эпитафия (*ҡәбер ташындағы яҙыу*).

ЭПИТЕ́ЛИЙ *м.* эпителий (1. *анат.* *кеше һәм хайуан тәнендәге туҡыма*; 2. *бот.* *үҫемлек ҡыуышлығын ҡаплаусы йоҡа туҡыма япма*).

ЭПИ́ТЕТ *м. лит.* эпитет (*поэтик аныҡлауыс*).

ЭПИЦЕ́НТР *м. геол.* эпицентр (*ерҙең емергес көс усағына тура килгән өҫкө ҡатлауы*).

ЭПИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. *лит.* эпик, эпос; **эпи́ческий жанр** эпик жанр; 2. *перен.* (*величаво-спокойный*) тантаналы-тыныс, күтәренке, тантаналы, күтәренке-тыныс.

ЭПОЛЕ́ТЫ *мн.* (*ед.* **эполе́т** *м.*) *уст.* эполет (*офицерҙарҙың парадта тағыла торған һырылған суҡлы погоны*).

ЭПОПЕ́Я *ж.* эпопея (1. *лит.* *ҙур тарихи ваҡиғалар тураһындағы әҫәр*; 2. *перен.* *ҙур ваҡиғалар, нәмәнең дә булһа ҡатмарлы һәм әһәмиәтле тарихе*).

Э́ПОС *м. лит.* эпос (1. *хикәйәләү формаһында яҙылған әҫәр*; 2. *батырҙар тураһындағы халыҡ йырҙары, хикәйәләр, поэмалар*).

ЭПО́ХА *ж.* дәүер, заман, осор.

Э́РА *ж.* 1. эра (*йыл иҫәбе башланып киткән ваҡыт, шулай уҡ билдәле бер системалағы йылдар иҫәбе*); **но́вая э́ра** яңы эра; 2. *книжн.* (*эпоха, период*) дәүер, осор, эра; 3. *геол.* эра, дәүер (*Ер тарихендәге бүленештә иң оҙон осор*).

Э́РЗЯ *мн.* (*ед.* **э́рзя** *м. и ж.*) *нескл.* эрзя (*мордва халҡының этник төркөмө*).

ЭРЗЯ́НСКИЙ *прил.* эрзя; **эрзя́нский язы́к** эрзя теле.

ЭРИТРОЦИ́ТЫ *мн.* (*ед.* **эритроци́т** *м.*) *физиол.* эритроцит, ҡыҙыл ҡан бөртөгө.

ЭРО́ЗИЯ *ж.* эрозия (1. *геол.* *ер өҫтөнөң боҙ, ағын һыуҙар һ. б. тәьҫирендә йыуылыуы, ашалыуы*; 2. *тех.* *металдарҙың өҫтө боҙолоу, ашалыу*; 3. *мед.* *тән туҡымаһының бетсәләүе*).

ЭРОТИ́ЗМ *м. книжн.* эротизм (*сиктән тыш хискә бирелеү*).

ЭРО́ТИКА *ж.* хислелек, эротика.

ЭРУДИ́Т *м.* эрудит (*тәрән белемле кеше*).

ЭРУДИ́ЦИЯ *ж.* эрудиция (*тәрән белемлелек*).

ЭСЕ́Р *м.* (**социали́ст-революционе́р**) *ист.* эсер (социалист-революционер).

ЭСКА́ДРА *ж.* эскадра (*хәрби-диңгеҙ караптарының йәки һауа флоты самолёттарының эре берләшмәһе*).

ЭСКАДРИ́ЛЬЯ *ж.* эскадрилья (*хәрби авиацияла самолёттарҙың бер нисә звеноһынан торған бүлек*).

ЭСКАДРО́Н *м.* эскадрон (*атлы ғәскәрҙең йәйәүле ғәскәрҙәге ротаға тура килгән бүлексәһе*).

ЭСКАДРО́ННЫЙ *прил.* 1. эскадрон; **эскадро́нный команди́р** эскадрон командире; 2. *в знач. сущ. м. разг.* эскадрон командире.

ЭСКАЛА́ТОР *м.* эскалатор (*кешеләрҙе мендереп-төшөрөп йөрөтөү өсөн күсеп йөрөмәле баҫҡыс*).

ЭСКИ́З *м.* 1. (*предварительный набросок*) эскиз (*рәсемдең, картинаның әҫәрҙең һ. б. башланғыс һыҙынтыһы*); 2. эскиз (*берәй нәмәне ҡарап эшләү өсөн яһалған һүрәт*); **сде́лать эски́зы костю́мов** костюмдәр эскизен эшләү.

ЭСКИМО́ *с.* эскимо.

ЭСКИМО́С *м.* эскимос.

ЭСКИМО́СКА *ж.* эскимос ҡатын-ҡыҙы.

ЭСКИМО́ССКИЙ *прил.* эскимос; **эскимо́сский язы́к** эскимос теле.

ЭСКИМО́СЫ *мн.* эскимостар.

ЭСКО́РТ *м. воен.* эскорт (*хәрби конвой*).

ЭСКОРТИ́РОВАТЬ *несов. кого-что* эскорт менән алып барыу (*йәки оҙатыу*).

ЭСМИ́НЕЦ *м.* (**эска́дренный миноно́сец**) эсминец (эскадра миноносецы).

ЭСПАДРО́Н *м. спорт.* эспадрон (*фехтованиела ҡулланыла торған ҡылыс кеүек ҡорал һәм шул ҡорал менән спорт ярышы*).

ЭСПАНЬО́ЛКА *ж.* көрәк һаҡал.

ЭСПЕРА́НТО *с. нескл.* эсперанто (*халыҡ-ара яһалма тел*).

ЭССЕ́НЦИЯ *ж.* эссенция (*һығып алынған һәм һыу ҡушып файҙаланыла торған ҡуйы, көслө состав*); **у́ксусная эссе́нция** һеркә эссенцияһы.

ЭСТАКА́ДА *ж.* эстакада (*юл аша сығыу, йөк тейәү, бушатыу һ. б. өсөн күпер һымаҡ ҡоролма*).

ЭСТА́МП *м.* эстамп (*күсермә, оттиск*).

ЭСТАФЕ́ТА *ж.* эстафета (1. *спорт.* *югереү, йөҙөү һ. б. буйынса команда ярыштарының бер төрө һәм шул ярышта ҡатнашыусыларҙың ҡулдан-ҡулға бирелә торған таяғы*; 2. *уст.* *ашығыс хәбәрҙе сапҡындар аша йөрөтөү*).

ЭСТАФЕ́ТНЫЙ *прил.* эстафета; **эстафе́тный бег** *спорт.* эстафета югереше.

ЭСТЕ́Т *м.* эстет (*эстетизмға баш эйеүсе*).

ЭСТЕТИ́ЗМ *м. книжн.* эстетизм (1. *гүзәллеккә, нәфислеккә бирелгән булыу*; 2. *сәнғәттә тышҡы формаларға сиктән тыш иғтибар итеп, идея әһәмиәтен икенсе планға күсереү*).

ЭСТЕ́ТИКА *ж.* эстетика (1. *филос.* *сәнғәт, шулай уҡ художестволы ижадтағы матурлыҡтың формалары тураһында тәғлимәт*; 2. *сәнғәткә булған ҡараштар системаһы*; 3. *берәй нәмәнең матурлығы*).

ЭСТЕТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* эстетик; **эстети́ческое воспита́ние** эстетик тәрбиә.

ЭСТЕТИ́ЧНЫЙ *прил.* 1. (*красивый, изящный*) нәфис, гүзәл, матур; 2. (*проникнутый эстетизмом*) эстетизм менән һуғарылған.

ЭСТО́НЕЦ *м.* эстон.

ЭСТО́НКА *ж.* эстонка, эстон ҡатын-ҡыҙы.

ЭСТО́НСКИЙ *прил.* эстон, Эстония; **эсто́нский язы́к** эстон теле.

ЭСТО́НЦЫ *мн.* эстондар.

ЭСТРА́ДА *ж.* 1. (*площадка для выступления*) сәхнә, эстрада; 2. эстрада (*эстрадала бирелгән концерт, тамаша*); **арти́сты эстра́ды** эстрада артистәре.

ЭСТРА́ДНЫЙ *прил.* эстрада; **эстра́дный орке́стр** эстрада оркестры.

ЭТА *ж. см.* **э́тот.**

ЭТА́Ж *м.* ҡат.

ЭТАЖЕ́РКА *ж.* этажерка (*кәштәле итеп яһалған асыҡ шкаф*).

Э́ТАК *нареч. разг.* **1.** ошолай, былай; **сде́лай э́так** ошолай эшлә; **и та́к и э́так** тегеләй ҙә, былай ҙа; **2.** *в знач. частицы* (*примерно, приблизительно*) самаһы, тирәһе, =лап (=ләп); **киломе́тров э́так две́сти** ике йөҙ километр самаһы.

Э́ТАКИЙ *мест. указ. разг.* бындай, шундай, ундай; **хорошо́ име́ть э́такую па́мять** ундай хәтерле булыу яҡшы.

ЭТАЛО́Н *м.* **1.** *тех.* эталон (*кулланыуҙа булған үлсәү приборҙарын тикшереп тороу өсөн өлгө үлсәү*); **2.** *перен.* (*образец для сравнения*) өлгө, ҡалып.

ЭТА́П *м.* этап (**1.** *воен. хәрби хеҙмәткәрҙәргә квартира, аҙыҡ-түлек, фураж менән тәьмин итеү пункты*; **2.** *уст. батша ваҡытында махсус һаҡсылар менән алып барыла торған арестанттар*; **3.** *спорт. ярыштарҙа дистанцияның билдәле бер өлөшө*; **4.** *берәй нәмәнең айырым өлөшө*; **5.** *перен. берәй нәмә үҫешендәге айырым момент, стадия*); ◇ **по эта́пу** *уст.* этап менән (*батша Россияһында арестанттарҙы махсус конвой аҫтында аҙатыу*).

Э́ТИ *мн. см.* **э́тот, э́та, э́то.**

Э́ТИКА *ж.* этика (**1.** *филос. әхләк тураһында тәғлимәт*; **2.** *берәй синыфтың, йәмғәт ойошмаһының үҙ-үҙен тотоу нормалары, морале*).

ЭТИКЕ́Т *м.* әҙәп, этикет.

ЭТИКЕ́ТКА *ж.* этикетка (*тауарҙың һ. б. өстөнә исемен, хаҡын һ. б. күрһәтеп йәбештерелгән бәләкәй ҡағыҙ*).

ЭТИ́Л *м. хим.* этил (*күп кенә органик ҡушылмалар составына инә торған углерод менән водород атомдары төркөмө*).

ЭТИ́ЛОВЫЙ *прил. хим.* этил; **эти́ловый спирт** этил спирте.

э́тим *тв. п. ед. от* **э́тот, э́то;** *дат. п. мн. от* **э́ти.**

э́тими *тв. п. мн. от* **э́ти.**

ЭТИМО́ЛОГ *м.* этимолог, этимология белгесе.

ЭТИМОЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил. лингв.* этимология, этимологик; **этимологи́ческий слова́рь** этимологик һүҙлек.

ЭТИМОЛО́ГИЯ *ж.* этимология (**1.** *тел белемендә һүҙҙең килеп сығыуын өйрәнеү бүлеге*; **2.** *лингв. һүҙҙең килеп сығышы*).

ЭТИОЛО́ГИЯ *ж. мед.* этиология (*ауырыуҙың килеп сығыу сәбәптәре һәм шарттары тураһындағы тәғлимәт*).

э́тих *род., вин. и предл. п. мн. от* **э́ти.**

ЭТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* этика; **эти́ческие но́рмы** этика нормалары.

ЭТИ́ЧНОСТЬ *ж.* этикалыҡ, әҙәплелек.

ЭТИ́ЧНЫЙ *прил. см.* **эти́ческий.**

ЭТНИ́ЧЕСКИЙ *прил.* этник (*билдәле бер халыҡҡа ҡараған*); **этни́ческие элеме́нты** этник элементтәр.

ЭТНОГЕНЕ́З *м.* этногенез (*халыҡтың килеп сығыуы*).

ЭТНО́ГРАФ *м.* этнограф, этнография белгесе.

ЭТНОГРАФИ́ЧЕСКИЙ *прил.* этнография, этнографик; **этнографи́ческий музе́й** этнография музейе.

ЭТНОГРА́ФИЯ *ж.* этнография (**1.** *халыҡтарҙың көнкүрешен, ғөрөф-ғәҙәттәрен өйрәнеү фәне*; **2.** *берәй халыҡтың көнкүреш, ғөрөф-ғәҙәттәре һәм культура үҙенсәлектәре*).

Э́ТО I *частица* **1.** *указ.* был; **э́то вас я вчера́ ви́дел?** кисә мин күргән һеҙ булдығыҙмы?; **2.** *усил.* әле, һуң; **как э́то он сюда́ попа́л?** ул бында нисек килеп сыҡҡан һуң?

Э́ТО II *с. см.* **э́тот.**

э́того *род., вин. п. ед. от* **э́тот, э́то.**

э́той *род., дат., твор. и предл. п. ед. от* **э́та.**

э́тому *дат. п. ед. от* **э́тот, э́то.**

Э́ТОТ *мест.* **1.** *указ.* был, ошо; **на э́той стороне́ у́лицы** урамдың был яғында; **вот э́тот челове́к** бына ошо кеше; **2.** *указ.* (*со словами «тот», «другой»*) был, ошо, теге; **э́ту де́вушку зову́т Галия́, а ту — Со́ня** был ҡыҙҙың исеме Галия, тегенеһенеке Соня; **3.** *в знач. сущ.* **э́тот** *м.*, **э́та** *ж.*, **э́то** *с.* был, ошо; **я э́того не зна́ю** мин быны белмәйем.

э́ту *вин. п. ед. от* **э́та.**

ЭТЮ́Д *м.* этюд (**1.** *төп һыҙаттары бирелгән рәсем*; **2.** *лит. айырым мәсьәләгә бағышланған кескәй әҙәби әҫәр*; **3.** *муз. виртуоз характерҙағы бәләкәй музыка әҫәре*; **4.** *музыкала, театрҙа һәм шахмат уйынындағы күнегеү*).

ЭТЮ́ДНЫЙ *прил.* этюд; **произведе́ние этю́дного хара́ктера** этюд характерендәге әҫәр.

ЭФЕМЕ́РНЫЙ *прил. книжн.* даими булмаған, үҙгәреүсән, тиҙ үтеүсән.

ЭФЕ́С *м.* һап (*ҡылыстың, хәнйәрҙең һ. б.*).

ЭФИО́П *м.* эфиоп.

ЭФИО́ПКА *ж.* эфиоп ҡатын-ҡыҙы.

ЭФИО́ПСКИЙ *прил.* эфиоп, Эфиопия; **эфио́пский наро́д** Эфиопия халҡы.

ЭФИО́ПЫ *мн.* эфиоптар.

ЭФИ́Р *м.* **1.** (*высь*) күк, һауа, бушлыҡ, бейеклек; **2.** (*воздух*) эфир (*радио тулҡындар таралған һауа*); **3.** *хим.* эфир (*тиҙ осоп бөтөүсән шыйыҡса*).

ЭФИРНОМА́СЛИЧНЫЙ *прил.* эфир майы бирә (*йәки* алына) торған; **эфирнома́сличные культу́ры** эфир майы бирә торған культуралар.

ЭФИ́РНЫЙ *прил.* **1.** эфир; **эфи́рный за́пах** эфир еҫе; **2.** (*содержащий эфир*) эфирле; **эфи́рный скипида́р** эфирле скипидар; **3.** *перен.* (*хрупкий, воздушный*) еңел, нескә, өлпөлдәк.

ЭФФЕ́КТ *м.* **1.** эффект; **эффе́кт от его́ выступле́ния был огро́мный** уның сығышының эффекте бик ҙур булды; **2.** *обычно мн.* **эффе́кты** эффект (*тәьҫир тыуҙырыусы нәмә*); **шумовы́е эффе́кты** тауыш эффекттәре; **3.** (*результат, следствие*) эффект, файҙа; **лека́рство не дало́ никако́го эффе́кта** дарыуҙың бер ниндәй файҙаһы булманы.

ЭФФЕКТИ́ВНОСТЬ *ж.* эффектлелек.

ЭФФЕКТИ́ВНЫЙ *прил.* эффектив, эффект биреүсе.

ЭФФЕ́КТНЫЙ *прил.* эффектле.

ЭХ *межд.* их, эй; **эх, ты, рази́ня!** их һин, асыҡ ауыҙ!

Э-ХЕ-ХЕ́ *межд.* әй, әй-әй.

ЭХИНОКО́КК *м. зоол., мед.* эхинококк (*эт һ. б. эсәктәрендәге таҫма селәүсен; шуның кеше һәм хайуан ағзаларында йәшәүсе һәм күп кенә осраҡтарҙа ҡаты ауырыуға сәбәп булыусы ҡарышлауығы*).

Э́ХО *с.* яңрау, яңғыраҡ, яңғырауыҡ.

ЭШАФО́Т *м.* эшафот (*үлем язаһын башҡарыу урыны*).

ЭШЕЛО́Н *м.* эшелон (**1.** *воен. ғәскәри бүлек;* **2.** *поезд составы, автоколонна, самолёттар төркөмө*).

ЭШЕЛОНИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, воен.* эшелонлау.

Ю

ЮА́НЬ *м.* юань (*Ҡытай Халыҡ Республикаһында аҡса берәмеге*).

ЮБИЛЕ́Й *м.* юбилей.

ЮБИЛЕ́ЙНЫЙ *прил.* юбилей, юбилей уңайы менән эшләнгән (*йәки* әҙерләнгән, сығарылған); **юбиле́йное торжество́** юбилей тантанаһы; **юбиле́йный сбо́рник** юбилей уңайы менән сығарылған йыйынтыҡ.

ЮБИЛЯ́Р *м.* юбиляр (*юбилейе уҙғарыла торған кеше, ойошма, ҡала һ. б.*).

Ю́БКА *ж.* юбка; ◇ **держа́ться за ю́бку** *чью* ҡатын-ҡыҙ һүҙенән сыҡмау, ҡатын-ҡыҙҙан уҙып эш эшләмәү.

ЮВЕЛИ́Р *м.* ювелир (**1.** *аҫыл таштарҙан йәки ҡиммәтле металдарҙан әйберҙәр яһаусы оҫта;* **2.** *ювелир әйберҙәре һатыусы*).

ЮВЕЛИ́РНЫЙ *прил.* **1.** ювелир; **ювели́рный магази́н** ювелир магазине; **2.** *перен.* (*тщательно отделанный*) нескә эшләнгән, нәфис башҡарылған.

ЮГ *м.* көньяҡ.

ЮГО-ВОСТО́К *м.* көньяҡ-көнсығыш.

ЮГО-ВОСТО́ЧНЫЙ *прил.* көньяҡ-көнсығыш; **ю́го-восто́чный ве́тер** көньяҡ-көнсығыш еле.

ЮГО-ЗА́ПАД *м.* көньяҡ-көнбайыш.

ЮГО-ЗА́ПАДНЫЙ *прил.* көньяҡ-көнбайыш; **юго-за́падное направле́ние** көньяҡ-көнбайыш йүнәлеш.

ЮГОСЛА́В *м.* югослав.

ЮГОСЛА́ВКА *ж.* югослав ҡатын-ҡыҙы.

ЮГОСЛА́ВСКИЙ *прил.* югослав, Югославия; **югосла́вская а́рмия** Югославия армияһы.

ЮГОСЛА́ВЫ *мн.* югославтар.

ЮЖА́НЕ *мн.* көньяҡлылар, көньяҡ халҡы.

ЮЖА́НИН *м.* көньяҡлы, көньяҡ кешеһе.

ЮЖА́НКА *женск. р. к* **южа́нин.**

Ю́ЖНЫЙ *прил.* көньяҡ; **ю́жное полуша́рие** көньяҡ ярымшар.

ЮЗО́М *нареч. спец.* **1.** (*о колёсах, гусеничной передаче*) һөйрәлеп; **2.** ерҙән һөйрәп; **передвига́ть груз ю́зом** йөктө ерҙән һөйрәп күсереү.

ЮКА́ГИРЫ, ЮКАГИ́РЫ *мн.* юкагирҙәр.

Ю́ККА *ж. бот.* юкка (**1.** *мәңге йәшел декоратив ағас;* **2.** *шул ағас юкәһе*).

ЮЛА́ *ж.* **1.** зырлаҡ, өйөрсөк; **2.** *перен. разг.* (*вертлявый человек*) суҡандаҡ, ҡыйпысыҡ, борғандаҡ; **3.** (*птица*) урман турғайы.

ЮЛИА́НСКИЙ *прил.*: **юлиа́нский календа́рь** юлиан календаре (*беҙҙең эраға тиклемге 46 йылда Рим императоры Юлий Цезарь индергән йыл иҫәпләү системаһы*).

ЮЛИ́ТЬ *несов. разг.* **1.** (*вертеться*) уйнаҡлау, өйөрөлөү, борғоланыу; тыныс ултыра алмау; **2.** *перен.* (*лебезить*) ялағайланыу.

юлю́ *наст. вр. от* **юли́ть.**

Ю́МОР *м.* **1.** юмор, шаяртыу, шаяртып көлөү, уйнап әйтеү; **он не облада́ет чу́вством ю́мора** ул шаяртып көлә белмәй; **2.** *лит., иск.* юмор, көлкөлө әҫәр; **ю́мор и сати́ра** юмор һәм сатира.

ЮМОРЕ́СКА *ж. лит., иск.* юмореска (*бәләкәй күләмле көлкөлө әҫәр*).

ЮМОРИ́СТ *м.* **1.** юморист, юмористик әҫәрҙәр яҙыусы; **2.** *разг.* (*человек, склонный к юмору*) мәрәкәсе, мәҙәксе.

ЮМОРИ́СТИКА *ж.* **1.** *лит.* юмористика (*юмористик әҫәрҙәр йыйынтығы*); **2.** *разг.* (*что-л. смешное*) мәрәкә (*йәки* мәҙәк, көлкөлө) нәмә.

ЮМОРИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* көлкөлө, юмористик; **юмористи́ческий журна́л** юмористик журнал.

Ю́НГА *м. мор.* юнга.

ЮНЕ́Ц *м. разг.* йәш үҫмер, егет, малай.

Ю́НКЕР *м.* юнкер (**1.** *феодаль Пруссияла ер биләүсе эре дворян;* **2.** *батша Россияһында офицерҙәр әҙерләй торған хәрби училище уҡыусыһы;* **3.** *19 быуаттың икенсе яртыһында дворян нәҫеленән булған һалдат йәки унтер-офицер*).

ЮННА́Т *м.* (**ю́ный натурали́ст**) юннат (йәш натуралист).

ЮННА́ТОВСКИЙ, ЮННА́ТСКИЙ *прил.* юннат; **юнна́товский кружо́к** юннатар түңәрәге.

Ю́НОСТЬ *ж.* йәшлек, йәш саҡ (*йәки* ваҡыт).

Ю́НОША *м.* йәш үҫмер, йәш егет.

Ю́НОШЕСКИЙ *прил.* йәш үҫмер, йәш егет; йәш, йәшлек; **ю́ношеские мечты́** йәшлек хыялы; **Междунаро́дный ю́ношеский день** Халыҡ-ара йәштәр көнө.

Ю́НОШЕСТВО *с.* **1.** *собир.* йәш-елкенсәк, йәштәр; **2.** *см.* **ю́ность.**

юнца́ *род., вин. п. и т. д. ед. от* **юне́ц.**

Ю́НЫЙ *прил.* **1.** йәш; **ю́ные го́ды** йәш саҡтар; **2.** (*свойственный юности*) йәшлек; **ю́ный задо́р** йәшлек дәрте.

ЮПИ́ТЕР *м. разг.* юпитер (*көслө электр яҡтыртҡыс прибор*).

ЮР *м.*: **на юру́** 1) (*на открытом месте*) асыҡ, ҡалҡыу ерҙә; 2) (*на бойком месте*) юл өҫтөндә, аяҡ аҫтында, кеше күп ерҙә.

ЮРИДИ́ЧЕСКИЙ *прил.* юридик; **юриди́-**

ческие нау́ки юридик фәндәр; **юриди́ческий факульте́т** юридик факультет.

ЮРИСКО́НСУЛЬТ *м.* юрисконсульт (*учреждениеләә хоҡуҡ эштәре буйынса кәңәш биреүсе һәм суд органдарында шул учреждениенең мәнфәғәттәрен яҡлаусы*).

ЮРИСПРУДЕ́НЦИЯ *ж.* юриспруденция, хоҡуҡ фәндәре.

ЮРИ́СТ *м.* юрист.

ЮРКИЙ *прил.* теремек, етеҙ, йылғыр, өлгөр.

ЮРКНУ́ТЬ *сов.* ялт итеп юғалыу (*йәки* ҡалыу).

ЮРКОСТЬ *ж.* теремеклек, етеҙлек, йылғырлыҡ, өлгөрлөк.

ЮРО́ДИВЫЙ *прил.* **1.** диуана, тиле, аңра; **2.** *в знач. сущ. м.* диуана, юләр (*кеше*).

ЮРО́ДСТВО *с.* **1.** диуаналыҡ, тилелек, аңралыҡ; **2.** (*нелепый поступок*) диуаналыҡ, аҡылһыҙлыҡ.

ЮРО́ДСТВОВАТЬ *несов.* **1.** (*быть юродивым*) диуана (*йәки* юләр, аҡылһыҙ) булыу; **2.** (*совершать юродства*) юләрлек (*йәки* диуаналыҡ, аҡылһыҙлыҡ) эшләү.

Ю́РСКИЙ *прил.*: **ю́рский пери́од** *геол.* юра осоро (*геологияла мезозой эраһының икенсе осоро*).

Ю́РТА *ж.* кейеҙ өй, тирмә.

Ю́РЬЕВ: вот тебе́, ба́бушка, (и) Ю́рьев день бына һиңә кәрәк булһа (*көтмәгән хәл булғанда йәки уңышһыҙлыҡҡа осрағанда әйтелә*).

ЮСТИ́ЦИЯ *ж.* юстиция (**1.** *суд эштәре*; **2.** *суд учреждениеләре системаһы, суд эштәре алып барыусы дәүләт органдары*).

ЮТ *м. мор.* ют (*суднола өҫкө палубаның артҡы өлөшө*).

ЮТИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*помещаться*) урынлашыу; һыйыныу, тороу, һыйышып тороу; **2.** (*иметь пристанище*) тороу, йәшәү.

Ю́ФТЕВЫЙ *прил.* юфть; юфттән эшләнгән (*йәки* яһалған).

ЮФТЬ *ж.* юфть (*айырым сорт йомшаҡ күн*).

ЮФТЯНО́Й *прил. см.* **ю́фтевый.**

ючу́сь *наст. вр. от* **юти́ться.**

Я

Я *мест. личн.* **1.** мин; **2.** *в знач. сущ. с. нескл.* мин; ◇ **я́ тебя́!** мин һине!; **я тебе́ дам!** кәрәгеңде бирермен!; мин һиңә күрһәтермен!

Я́БЕДА *разг. м. и ж. см.* **я́бедник.**

Я́БЕДНИК *м.* ошаҡсы, һүҙ йөрөтөүсе.

Я́БЕДНИЦА *женск. р. к* **я́бедник.**

Я́БЕДНИЧАТЬ *несов. на кого и без доп., разг.* ошаҡлау, һүҙ йөрөтөү.

Я́БЛОКО *с.* алма; ◇ **ада́мово я́блоко** күмәгәй; **глазно́е я́блоко** күҙ алмаһы; **я́блоко раздо́ра** ыҙғыштың сәбәбе; **я́блоку не́где упа́сть** аяҡ баҫыр урын юҡ, энә төртөр урын юҡ; **ло́шадь в я́блоках** алма-сыбар ат.

Я́БЛОНЕВЫЙ, Я́БЛОННЫЙ *прил.* алма; **я́блоневый сад** алма баҡсаһы.

Я́БЛОНЯ *ж.* алмағас.

Я́БЛОЧНЫЙ *прил.* алма; **я́блочная кожура́** алма ҡабығы; ◇ **я́блочная кислота́** алма кислотаһы.

ЯВИ́ТЬ *сов. кого-что, книжн.* күрһәтеү; ◇ **яви́(те) бо́жескую ми́лость** рәхимлек күрһәт(егеҙ), ҡыҙған(ығыҙ).

ЯВИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*прийти, прибыть*) килеү; **2.** (*возникнуть*) барлыҡҡа килеү, тыуыу, килеп сығыу; **яви́лась но́вая мысль** яңы фекер тыуҙы; **3.** (*оказаться*) булып сығыу (*йәки* ҡалыу); **э́то яви́лось неожи́данностью для всех** был бөтәһе өсөн көтөлмәгән нәмә булып сыҡты.

Я́ВКА *ж.* **1.** *см.* **яви́ться** 1; **2.** (*конспиративная встреча*) йәшерен осрашыу; йәшерен осрашыу урыны; **3.** (*пароль, условный знак*) шартлы билдә.

ЯВЛЕ́НИЕ *с.* **1.** *см.* **яви́ться**; **2.** күренеш; **явле́ния приро́ды** тәбиғәт күренештәре; **3.** (*событие, факт*) ваҡиға, хәл; **4.** *театр.* күренеш.

явлю́(сь) *буд. вр. от* **яви́ть(ся).**

ЯВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **яви́ть.**

ЯВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **яви́ться**; **2.** (*быть кем-чем-л.*) булып тороу (*йәки* һаналыу).

Я́ВНЫЙ *прил.* **1.** (*открытый*) асыҡтан-асыҡ; **я́вная вражда́** асыҡтан-асыҡ дошманлыҡ; **2.** (*совершенно очевидный*) шикһеҙ, күҙгә күренеп торған, көн кеүек асыҡ; **э́то я́вная оши́бка** был күҙгә күренеп торған хата.

я́вок *род. п. мн. от* **я́вка.**

Я́ВОР *м. бот.* аҡ саған.

Я́ВОЧНЫЙ *прил.* йәшерен осраша торған; **я́вочная кварти́ра** йәшерен осраша торған квартира; ◇ **я́вочным поря́дком** рөхсәтһеҙ-ниһеҙ, үҙ белдеге менән.

Я́ВСТВЕННЫЙ *прил.* ап-асыҡ, күҙгә бәрелеп торған, асыҡ.

Я́ВЬ *ж.* өн; **сон и явь** төш һәм өн.

ЯГДТА́Ш *м. охот.* ягдташ (*атҡан ҡоштарҙы һалыу сумкаһы*).

Я́ГЕЛЬ *м. бот.* болан мүге.

ЯГНЁНОК *м.* **1.** бәрәс, туҡты, һарыҡ бәрәсе (*общее название*); әтәмбәй (*родившийся осенью*); йәйләүес, сәңгәр, бүлтерек (*родившийся летом*); **2.** *разг.* (*о тихом, кротком человеке*) бәрәс.

ЯГНИ́ТЬСЯ *несов.* бәрәсләү, бәрәнләү.

ЯГНЯ́ТНИК *м.* һаҡаллы бөркөт.

Я́ГОДА *ж.* еләк; ◇ **на́шего по́ля я́года** үҙ кеше, беҙҙең кеше; **они́ одного́ по́ля я́года** улар бер-береһенә оҡшаған.

Я́ГОДИЦА *ж. анат.* ултырыш.

Я́ГОДИЧНЫЙ *прил. анат.* ултырыш; **я́годичные мы́шцы** ултырыш мускулдары.

Я́ГОДНИК *м.* **1.** (*место*) еләклек; **2.** (*ягодный куст*) еләк ҡыуағы.

Я́ГОДНЫЙ *прил.* еләк; **я́годный сок** еләк һуты; **я́годный пито́мник** еләк питомниге; **я́годный пиро́г** еләк пирогы.

ЯГУА́Р *м.* ягуар (*йырткыс хайуан*).

ЯД *м.* 1. ағыу; 2. *перен.* зәһәр, ағыу, мәкер; **слова́, по́лные я́да** зәһәрле һүҙҙәр.

я́дер *род. п. мн. от* **ядро́**.

Я́ДЕРНЫЙ *прил.* 1. емеш, ем; **я́дерный сок** емеш һуты; 2. *физ.* үҙәк, ядро; ◇ **я́дерная фи́зика** ядро физикаһы (*физикала атом ядроларын һәм уларҙың әүерелеүен өйрәнеү бүлеге*).

ЯДОВИ́ТЫЙ *прил.* 1. ағыулы; **ядови́тое расте́ние** ағыулы үсемлек; 2. *перен.* сәнскеле, зәһәрле; **ядови́тое замеча́ние** сәнскеле иҫкәртеү.

ЯДОНО́СНЫЙ *прил.* ағыу бүлеп сығарыусы; **ядоно́сные живо́тные** ағыу бүлеп сығарыусы хайуандар.

ЯДОХИМИКА́Т *м.* ағыу химикаты (*ауыл хужалығына зыян килтереүсе бөжәктәргә һәм ҡый үләндәргә ҡаршы ҡулланыла*).

ЯДРЁНЫЙ *прил. разг.* 1. эре, туҡ; **ядрёный оре́х** туҡ сәтләүек; 2. таҙа, мыҡты; **ядрёный па́рень** мыҡты егет; 3. *перен.* таҙа, саф; **ядрёный во́здух** саф һауа.

Я́ДРИЦА *ж.* бөтәү ярма.

ЯДРО́ *с.* 1. емеш, ем; **ядро́ оре́ха** сәтләүек еме; 2. (*центральная часть чего-л.*) үҙәк, ядро; **ядро́ Земли́** Ерҙең үҙәге; **а́томное ядро́** *физ.* атом ядроһы; **ядро́ кле́тки** *биол.* күҙәнәк ядроһы; 3. *перен.* нигеҙ, асыл; **ядро́ вопро́са** мәсьәләнең асылы; 4. *перен.* төп өлөш, ядро; **руководя́щее ядро́ организа́ции** ойошманың етәксе ядроһы; 5. *спорт.* йәҙрә; **соревнова́ние по толка́нию ядра́** йәҙрә ырғытыу ярышы; 6. (*снаряд*) йәҙрә.

Я́ЗВА *ж.* 1. язва, яра, йәрәхәт; 2. *перен.* (*зло, вред*) яуызлыҡ, яманлыҡ; 3. *перен. разг.* (*о злобном человеке*) зәһәр телле, ағыулы, зәһәрле; ◇ **сиби́рская я́зва** *см.* **сиби́рский; я́зва желу́дка** *см.* **я́зве́нный** (**я́звенная боле́знь**).

Я́ЗВЕННИК *м.* 1. *бот.* ҡуян клевере; 2. *разг.* язва ауырыулы кеше.

Я́ЗВЕННЫЙ *прил.* язва, яра, йәрәхәт; **я́звенная боле́знь** язва ауырыуы (*ашҡаҙан һәм бөйәндәге хроник ауырыу*).

Я́ЗВИНА *ж. разг.* 1. *см.* **я́зва** 1; 2. (*выбоина, щербина*) уйым, уйынты, китек; **я́звина на ноже́** бысаҡтағы китек.

ЯЗВИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* зәһәрле, сәнскеле, ағыу (*йәки* зәһәр) телле, йәнгә тейеүсе; **язви́тельные шу́тки** зәһәрле шаярыу.

ЯЗВИ́ТЬ *несов.* сағыу, зәһәрле (*йәки* әсе, йәнгә тейерлек) һүҙ әйтеү.

ЯЗЫ́К *м. в разн. знач.* тел; **родно́й язы́к** туған тел; **живо́й язы́к** һөйләү теле; **англи́йский язы́к** инглиз теле; **добы́ть языка́** *воен.* тел алып килеү; **языки́ пла́мени** ялҡын теле; **показа́ть язы́к** 1) тел күрһәтеү; 2) *перен.* (*дразнить*) эләкләү, үсекләү; **у него́ язы́к отня́лся** 1) теле бәйләнгән, телдән яҙған (*ауырыуҙан*); 2) теле көрмәлде (*ҡурҡыуҙан h. б.*); ◇ **бежа́ть, вы́сунув язы́к** йән-фарман югереү; **болта́ть** (**трепа́ть**) **языко́м** артыҡ һөйләнеү, тел биҫтәләнеү; **быть у всех на языке́** халыҡ теленә эләгеү; **ве́ртится на языке́** тел осонда ғына тора; **держа́ть язы́к за зуба́ми** телде тыйыу; серҙе асмау; **дли́нный язы́к** *см.* **дли́нный; злы́е языки́** уҫал телдәр, ғәйбәтселәр; **найти́ о́бщий язы́к** *см.* **о́бщий; придержа́ть язы́к** телде тыйыу; **сорва́ться с языка́** әйтеп һалыу, әйтеп ебәреү (*телдән урынһыҙ һүҙ ысҡынып китеү*); **тяну́ть за язы́к** *см.* **тяну́ть; чеса́ть язы́к** юҡ-барҙы һөйләү, юҡты сәйнәү; **что на уме́, то и на языке́** уйында ни булһа, телендә лә шул; уйындағы телендә; **язы́к без косте́й** телдең һөйәге юҡ; **язы́к хорошо́ приве́шен** (**подве́шен**) тел телгә йоҡмай; **язы́к че́шется** теле ҡысытып тора (*әйткеһе килә*).

ЯЗЫКОВЕ́Д *м.* телсе, тел ғалиме.

ЯЗЫКОВЕ́ДЕНИЕ *с. см.* **языкозна́ние.**

ЯЗЫКОВЕ́ДЧЕСКИЙ *прил.* тел белеме, тел белеменә ҡараған; **языкове́дческая те́ма** тел белеменә ҡараған тема; **языкове́дческий кабине́т** тел белеме кабинеты.

ЯЗЫКОВО́Й *прил.* тел; **языково́е чутьё** тел һиҙгерлеге; **языкова́я систе́ма** тел системаһы.

ЯЗЫКО́ВЫЙ *прил.* тел; телдән эшләнгән (*йәки* әҙерләнгән); **языко́вые мы́шцы** *анат.* тел мускулдары; **языко́вая колбаса́** телдән әҙерләнгән колбаса.

ЯЗЫКОЗНА́НИЕ *с.* тел белеме.

ЯЗЫ́ЧЕСКИЙ *прил.* мәжүси.

ЯЗЫ́ЧЕСТВО *с.* мәжүсилек, бутҡа табыныусылыҡ (*күп аллаға табыныуға нигеҙләнгән дин*).

ЯЗЫ́ЧНИК *м.* мәжүси, бутҡа табыныусы.

ЯЗЫ́ЧНИЦА *женск. р. к* **язы́чник.**

ЯЗЫЧО́К *м.* 1. *уменьш. от* **язы́к**; 2. *анат.* бәләкәй тел; 3. (*подвижная пластинка*) тел; **язычо́к замка́** йоҙаҡ теле.

ЯЗЬ *м.* опто.

ЯЙЧНИК *м. анат.* йомортҡалыҡ.

ЯЙЧНИЦА *ж.* тәбейә, йомортҡа тәбейәһе.

ЯЙЧНЫЙ *прил.* йомортҡа; **яи́чная скорлупа́** йомортҡа ҡабығы.

ЯЙЦЕВИ́ДНЫЙ *прил.* йомортҡа һымаҡ.

ЯЙЦЕВО́Д *м. анат.* күҙәнәк.

ЯЙЦЕКЛАДУ́ЩИЙ *прил. зоол.* йомортҡа һалып бала сығарыусы; **яйцекладу́щие млекопита́ющие** йомортҡа һалып бала сығарыусы һөтимәрҙәр.

ЯЙЦЕКЛЕ́ТКА *ж. биол.* йомортҡа (*йәки* инә) күҙәнәк.

ЯЙЦЕНО́СКИЙ *прил.* түлле, күп йомортҡа һала торған.

ЯЙЦЕОБРА́ЗНЫЙ *прил. см.* **яйцеви́дный.**

ЯЙЦЕРО́ДНЫЙ *прил.* йомортҡа һалыусы.

ЯЙЦО́ *с.* 1. *биол.* йомортҡа, күҙәнәк; 2. йомортҡа; **кури́ное яйцо́** тауыҡ йомортҡаһы; **яйцо́-болту́н** серетке; ◇ **вы́еденного яйца́ не сто́ит** һуҡыр бер тин дә тормай; **как ку́рица с яйцо́м носи́ться** баҫҡан (*йәки* ултырған) тауыҡ кеүек ҡыланыу.

ЯК *м. зоол.* як.

ЯКОБИ́НЕЦ *м. ист.* якобинец, якобинсе (*1789 йылғы француз буржуаз революцияһының революцион-демократ ҡатламы вәкиле*).

Я́КОБЫ *частица* йәнәһе, имеш.

Я́КОРНЫЙ *прил.* якорь; **я́корная цепь** якорь сынйыры.

произношение языка

Я́КОРЬ *м.* 1. *мор.* якорь; **бро́сить я́корь** якорь ташлау; 2. *эл.* якорь (*электр машинаның әйләнә торған өлөшө*); ◇ **я́корь спасе́ния** иң һуңғы өмөт, ҡотолоу сараһы.

ЯКУ́Т *м.* яҡут.

ЯКУ́ТКА *ж.* яҡут ҡатын-ҡыҙы.

ЯКУ́ТСКИЙ *прил.* яҡут, Яҡутия; **яку́тский язы́к** яҡут теле.

ЯКУ́ТЫ *мн.* яҡуттар.

ЯКША́ТЬСЯ *несов. разг.* аралашыу, дуҫлашыу.

ЯЛ *м. мор.* ял (*ҡайыҡ йәки кәмә*).

Я́ЛИК *м.* кәмә (*ике йәки дүрт ишкәкле*).

Я́ЛОВАЯ *прил. с.-х.* тыу, ҡыҫыр; **я́ловая коро́ва** тыу һыйыр.

Я́ЛОВЕТЬ *несов. с.-х.* ҡыҫыр (*йәки* тыу) ҡалыу.

Я́ЛОВОСТЬ *ж. с.-х.* ҡыҫыр (*йәки* тыу) ҡалыулыҡ.

ЯМ *м. ист.* ям (*үтеп китеүселәр почта аттарын алмаштырып егеп китеү өсөн булған почта станцияһы йәки почта юлындағы ауыл*).

Я́МА *ж.* 1. соҡор; 2. (*место хранения*) баҙ; 3. (*низина, впадина*) уйпат ер, ҡабаҡ; 4. *уст.* (*тюрьма*) төрмә; ◇ **водяна́я я́ма** сөңгөл; **возду́шная я́ма** *ав.* һауа упҡыны (*һауаның осоусы аппараттарҙы ҡапыл түбән төшөп китеүгә мәжбүр итә торған башҡа температуралағы ҡатлауы*); **во́лчья я́ма** *охот.* бүре аулау соҡоро; **рыть я́му** *кому* баҙ ҡаҙыу (*яуызлыҡ эшләү*).

ЯМБ *м. лит.* ямб (*шиғырҙа баҫымы икенсе ижегенә төшкән ике ижекле стопа*).

Я́МКА *ж. уменьш. от* **я́ма** 1—3; **я́мочки на щека́х** бит соҡоро.

я́мок *род. п. мн. от* **я́мка.**

Я́МОЧКА *ж. см.* **я́мка.**

ЯМСКО́Й *прил. ист.* ям; ямсылыҡ, ям сабыу; **ямска́я слобода́** ямщиктәр биҫтәһе; **ямска́я пови́нность** ям сабыу йөкләмәһе.

ЯМЩИ́К *м.* ямщик.

ЯМЩИ́ЦКИЙ *прил.* ямщик; **ямщи́цкая тро́йка** ямщик тройкаһы.

ЯНВА́РСКИЙ *прил.* ғинуар; **янва́рские моро́зы** ғинуар һыуыҡтары.

ЯНВА́РЬ *м.* ғинуар.

Я́НКИ *м. нескл.* янки, янкиҙәр (*АҠШ американдарына бирелгән ҡушамат*).

ЯНТА́РНЫЙ *прил.* 1. гәрәбә; **янта́рный мундшту́к** гәрәбә мөштөк; 2. (*о цвете*) гәрәбә төҫлө, һары; **янта́рный мёд** һары бал; ◇ **янта́рная кислота́** *хим.* гәрәбә кислотаһы.

ЯНТА́РЬ *м.* гәрәбә.

ЯНЫЧА́Р *м. ист.* янычар (*Солтан Төркиәһендә хәрби пленныйҙарҙан һәм ислам дине ҡабул иткән христиандарҙан төҙөлгән йәйәүле ғәскәр һалдаты*).

ЯПО́НЕЦ *м.* япон.

ЯПО́НКА *ж.* японка, япон ҡатын-ҡыҙы.

ЯПО́НСКИЙ *прил.* япон, Япония; **япо́нский язы́к** япон теле; **япо́нский импера́тор** Япония императоры.

ЯПО́НЦЫ *мн.* японлар.

ЯР *м. обл.* 1. (*обрыв*) ярлау, текә яр; 2. (*лощина, овраг*) соҡорлоҡ, йырғанаҡ.

ЯРД *м.* ярд (*Англияла — 91,44 см*-ға *тигеҙ оҙонлоҡ үлсәүе*).

ЯРЁМ *м. уст. см.* **ярмо́.**

ЯРЁМНЫЙ *прил.* ағас ҡамытҡа егелеп эшләй торған; **ярёмный скот** ағас ҡамытҡа егелеп эшләй торған мал.

Я́РКА *ж. с.-х.* бәрән һарыҡ.

Я́РКИЙ *прил.* 1. яҡты; яп-яҡты, салт яҡты; **я́ркое со́лнце** яҡты ҡояш; 2. (*о цвете*) асыҡ, баҙыҡ, сағыу, үтә асыҡ; 3. *перен.* көслө, асыҡ; **я́ркий тала́нт** көслө талант; **я́ркий приме́р** асыҡ миҫал.

Я́РКОСТЬ *ж.* 1. (*света*) яҡтылыҡ; 2. (*цве́та*) асыҡлыҡ, баҙыҡлыҡ; 3. *перен.* көслөлөк.

ЯРЛЫ́К *м.* 1. *ист.* ярлыҡ (*Алтын Урҙа ханлығында хандарҙың яҙма бойороғо*); 2. (*наклейка на предмете*) йәрлек (*тауарҙың, әйберҙең атамаһы, хаҡы һ. б. яҙылған ҡағыҙ*); 3. *перен.* йәрлек (*берәй кешегә йәки әйбергә шаблон буйынса бирелгән характеристика*).

ярма́ *род. п. ед. от* **ярмо́.**

Я́РМАРКА *ж.* йәрминкә.

Я́РМАРОЧНЫЙ *прил.* йәрминкә; **я́рмарочная пло́щадь** йәрминкә майҙаны.

ЯРМО́ *с.* 1. (*деревянный хомут*) ағас ҡамыт; 2. *перен.* (*бремя, тяжесть*) ауырлыҡ, ауыр йөк; 3. *перен.* (*гнёт, иго*) золом, иҙеү.

ЯРОВИЗА́ЦИЯ *ж. с.-х.* ярауайлаштырыу.

ЯРОВИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, с.-х.* ярауайлаштырыу.

ЯРОВИЗИ́РОВАТЬСЯ *с.-х.* 1. *сов. и несов.* ярауайлашыу; 2. *несов. страд. к* **яровизи́ровать.**

ЯРОВО́Й *прил. с.-х.* 1. яҙғы, яҙ көнө сәселә торған, ярауай; **ярова́я пшени́ца** ярауай бойҙай; 2. *в знач. сущ.* **ярово́е** *с.* һабан ашлыҡ; 3. (*об участке*) һабан ашлыҡ; **ярово́е по́ле** һабан ашлыҡ баҫыуы.

я́рок *род. п. мн. от* **я́рка.**

Я́РОСТНЫЙ *прил.* 1. (*гневный*) асыулы; 2. (*неукротимый — о стихиях*) ярһыулы, ҡоторонҡо.

Я́РОСТЬ *ж.* 1. (*сильный гнев*) асыу; 2. (*неукротимость стихий*) ҡотороноу, ярһыу, ғәйрәтләнеү; **я́рость ве́тра** елдең ҡотороноуы.

Я́РУС *м.* 1. ҡат; 2. *театр.* ярус; 3. *рыб.* еле (*ҡармаҡтар теҙелгән оҙон еп*); 4. *геол.* (*слой*) ҡатлам.

я́рче *сравнит. ст. от* **я́ркий.**

ЯРЫ́ГА *м. ист.* ярыга (*16—17 быуаттарҙа рус дәүләтендә иң ярлы халыҡ төркөмө*).

Я́РЫЙ *прил.* 1. *см.* **я́ростный;** 2. (*страстно преданный*) ныҡ бирелгән, һәүәҫ, ялҡынлы.

ЯРЬ, Я́РЬ-МЕДЯ́НКА *ж.* йәшел буяу (*баҡыр окисенән алынған буяу*).

ЯСА́К *м. ист.* яһаҡ.

ЯСА́ЧНЫЙ *прил. ист.* 1. яһаҡ; **яса́чный сбор** яһаҡ йыйымы; 2. (*платящий ясак*) яһаҡ түләүсе, яһаҡлы; **яса́чные лю́ди** яһаҡ түләүсе кешеләр.

Я́СЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. утлыҡ, утлыҡса; **я́сельная решётка** утлыҡ рәшәткәһе; 2. ясле; **де́ти я́сельного во́зраста** ясле йәшендәге балалар.

Я́СЕНЕВЫЙ *прил.* дардар, ҡорос ағас; **я́сеневый лист** ҡорос ағас япрағы.
Я́СЕНЬ *м.* дардар, ҡорос ағас.
Я́СЛИ *только мн.* 1. (*кормушка для скота*) утлыҡ, утлыҡса; 2. ясле; **отда́ть ребёнка в я́сли** баланы яслегә биреү.
ЯСНЕ́ТЬ *несов.* асыҡланыу, асыла төшөү.
Я́СНО *нареч.* 1. (*ярко*) асыҡ, яҡты; 2. (*отчётливо*) ап-асыҡ, айырым-асыҡ; **я́сно слы́шать** ап-асыҡ ишетеү; **я́сно ви́деть** ап-асыҡ күреү; 3. *в знач. сказ. безл.* (*понятно*) аңлашыла; **я́сно без слов** бер һүҙһеҙ аңлашыла; 4. *в знач. сказ. безл.* (*о хорошей, ясной погоде*) асыҡ, аяҙ, сыуаҡ; **е́сли бу́дет я́сно, пойдём гуля́ть** сыуаҡ булһа, йөрөргә сығырбыҙ; 5. *в знач. утверд. частицы, разг.* (*конечно, да*) билдәле, әлбиттә; **е́сли я напишу́, отве́тишь? — Я́сно, отве́чу** мин яҙһам, яуап бирерһеңме? — Әлбиттә, бирермен.
ЯСНОВИ́ДЕНИЕ *с.* 1. (*по мистическим представлениям*) кәрәмәт, ғәйептән хәбәр биреү; 2. (*прозорливость*) алдан күреү (*йәки* күреүсәлек), алдан уҡ белеп тороу.
ЯСНОВИ́ДЕЦ *м.* кәрәмәтсе, ғәйептән хәбәр биреүсе.
ЯСНОВИ́ДИЦА *женск. р. к* **ясновидец.**
ЯСНОВИ́ДЯЩИЙ *прил.* алдан күрә торған, алдан күреүсе.
Я́СНОСТЬ *ж.* 1. (*отчётливость*) асыҡлыҡ, аныҡлыҡ; 2. (*логичность, чёткость*) асыҡлыҡ, аңлайышлылыҡ.
Я́СНЫЙ *прил.* 1. (*яркий, чистый*) асыҡ, саф, аяҙ, яҡты; 2. (*отчётливый*) аныҡ, асыҡ; 3. (*логичный, чёткий*) асыҡ, аңлайышлы; ◇ **я́сное де́ло** *в знач. вводн. сл.* әлбиттә, һис шикһеҙ; **ясне́е я́сного** һыу кеүек ярылып ята, күренеп тора.
Я́СТВА *мн.* ашамлыҡ, аҙыҡ.
Я́СТРЕБ *м.* ҡарсыға.
ЯСТРЕБИ́НЫЙ *прил.* 1. ҡарсыға; **ястреби́ное гнездо́** ҡарсыға ояһы; 2. *перен.* йыртҡыстарса, асыулы, зәһәрле; **ястреби́ный взгляд** зәһәрле ҡараш; ◇ **ястреби́ный нос** ҡарсыға танау.
ЯСТРЕБО́К *м.* 1. *уменьш.-ласк. от* **я́стреб**; 2. *разг.* (*самолёт-истребитель*) ҡарсыға.
ЯТАГА́Н *м.* ятаган (*ҙур, кәкере кинжал*).
Я́ХОНТ *м. уст.* яҡут (*аҫыл таш*).
Я́ХОНТОВЫЙ *прил. уст.* яҡут; **я́хонтовый брасле́т** яҡут беләҙек.
Я́ХТА *ж.* яхта (*спорт ярыштары һәм туристәр өсөн махсус кәмә, судно*).
Я́ХТЕННЫЙ *прил.* яхта; **я́хтенный капита́н** яхта капитаны.
ЯХТ-КЛУ́Б *м. спорт.* яхт-клуб (*һыу спорты эштәре менән шөғөлләнеүсе ойошма һәм ул урынлашҡан бина*).
ЯЧЕ́ЙКА *ж.* 1. күҙәнәк (*сотовая*); соңҡа, суҡалаҡ, ҡултыҡ (*в стене печи*); күҙ (*звено в сети, в вязанье*); 2. (*первичная организация*) ячейка (*ойошма*).
ЯЧЕЯ́ *ж. спец. см.* **яче́йка** 1.
ЯЧМЕ́ННЫЙ *прил.* арпа; **ячме́нный хлеб** арпа икмәге.
ЯЧМЕ́НЬ I *м.* арпа.
ЯЧМЕ́НЬ II *м.* (*воспаление век*) арпа.
Я́ЧНЕВЫЙ *прил.* арпа; **я́чневая крупа́** арпа ярмаһы.
Я́ШМА *ж. мин.* яшма (*таш*).
Я́ШМОВЫЙ *прил. мин.* яшма, яшманан яһалған (*йәки* эшләнгән); **я́шмовая ва́за** яшманан яһалған ваза.
Я́ЩЕРИЦА *ж.* кеҫәртке.
Я́ЩИК *м.* йәшник, әрйә, тартма; ◇ **заря́дный я́щик** *см.* **заря́дный; отложи́ть что́-либо в до́лгий я́щик** эште оҙаҡҡа һуҙыу, ныҡ һуңлатыу.
Я́ЩИЧНЫЙ *прил.* йәшник, тартма, әрйә.
Я́ЩУР *м. вет.* бешмә, телбешмә.
Я́ЩУРНЫЙ *прил. вет.* 1. бешмә, телбешмә; **я́щурное заболева́ние** бешмә ауырыуы; 2. (*заражённый ящуром*) бешмә менән ауырыған (*йәки* йоғошланған); **я́щурный скот** бешмә менән ауырыған мал; **я́щурное молоко́** бешмә ауырыуы менән йоғошланған һөт.

ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ НАЗВАНИЯ

ГЕОГРАФИК ИСЕМДӘР

АБАКА́Н *р., г.* Абакан *й., ҡ.*
АБИДЖА́Н *г.* Абиджан *ҡ.*
АБИССИ́НИЯ *см.* **Эфио́пия.**
АБХА́ЗИЯ Абхазия.
АБХА́ЗСКАЯ АВТОНО́МНАЯ СОВЕ́ТСКАЯ СОЦИАЛИСТИ́ЧЕСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Абхаз Автономиялы Совет Социалистик Республикаһы.
АВСТРАЛИ́ЙСКИЙ СОЮЗ Австралия Союзы.
АВСТРА́ЛИЯ Австралия.
А́ВСТРИЯ Австрия.
АДДИ́С-АБЕ́БА *г.* Аддис-Абеба *ҡ.*
А́ДЕН *т., г.* Аден *т., ҡ.*
АДЖА́РИЯ Аджария.
АДЖА́РСКАЯ АВТОНО́МНАЯ СОВЕ́ТСКАЯ СОЦИАЛИСТИ́ЧЕСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Аджар Автономиялы Совет Социалистик Республикаһы.
АДРИАТИ́ЧЕСКОЕ МО́РЕ Адриатик диңгеҙ.
АДЫГЕ́ЙСКАЯ АВТОНО́МНАЯ О́БЛАСТЬ Адыгей автономиялы өлкәһе.
АДЫГЕ́Я Адыгей.
АЗЕРБАЙДЖА́Н Азербайжан.
АЗЕРБАЙДЖА́НСКАЯ СОВЕ́ТСКАЯ СОЦИАЛИСТИ́ЧЕСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Азербайжан Совет Социалистик Республикаһы.
А́ЗИЯ Азия.
АЗО́ВСКОЕ МО́РЕ Азов диңгеҙе.
А́ККРА *г.* Аккра *ҡ.*
АЛБА́НИЯ Албания.
АЛЕКСАНДРИ́Я *г.* Александрия *ҡ.*
АЛЕ́ППО *см.* **Але́б.**
АЛЕУ́ТСКИЕ ОСТРОВА́ Алеут утрауҙары.
АЛЖИ́Р *гос-во, г.* Алжир *д., ҡ.*
АЛЖИ́РСКАЯ НАРО́ДНАЯ ДЕМОКРАТИ́ЧЕСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Алжир Халыҡ Демократик Республикаһы.
АЛМА́-АТА́ *г.* Алма-Ата *ҡ.*
АЛТА́Й Алтай.
АЛТА́Й *горы* Алтай тауҙары.
АЛТА́ЙСКИЙ КРАЙ Алтай крайы.
А́ЛЬПЫ *горы* Альп тауҙары.
АЛЯ́СКА *п-ов* Аляска *я. у.*
АМАЗО́НКА *р.* Амазонка *й.*
АМЕ́РИКА Америка.
АММА́Н *г.* Амман *ҡ.*
АМСТЕРДА́М *г.* Амстердам *ҡ.*
АМУ́-ДАРЬЯ́ *р.* Амударья *й.*
АМУ́Р *р.* Амур *й.*
АНГАРА́ *р.* Ангара *й.*
А́НГЛИЯ Англия.
АНГО́ЛА Ангола.
АНДО́РРА *гос-во, г.* Андорра *д., ҡ.*
А́НДЫ *см.* **Кордилье́ры.**
АНКАРА́ *г.* Анкара *ҡ.*
АНТАРКТИ́ДА Антарктида.
АНТА́РКТИКА Антарктика.
АНТВЕ́РПЕН *г.* Антверпен *ҡ.*
АПЕННИ́НСКИЙ ПОЛУО́СТРОВ Апеннин ярымутрауы.
АПЕННИ́НЫ *горы* Апеннин тауҙары.
АРАВИ́ЙСКОЕ МО́РЕ Ғәрәп диңгеҙе.
АРА́ВИЯ *п-ов* Ғәрәбстан ярымутрауы.
АРА́ЛЬСКОЕ МО́РЕ Арал диңгеҙе.
АРАРА́Т *гора* Арарат *тау.*
АРГЕНТИ́НА Аргентина.
А́РКТИКА Арктика.
АРМЕ́НИЯ Әрмәнстан.
АРМЯ́НСКАЯ СОВЕ́ТСКАЯ СОЦИАЛИСТИ́ЧЕСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Әрмән Совет Социалистик Республикаһы.
АРХА́НГЕЛЬСК *г.* Архангельск *ҡ.*
АСМА́РА *г.* Асмара *ҡ.*
А́СТРАХАНЬ *г.* Әстрхан *ҡ.*
АСУНСЬО́Н *г.* Асунсьон *ҡ.*
АТЛАНТИ́ЧЕСКИЙ ОКЕА́Н Атлантик океан.
АФГАНИСТА́Н Афганстан.
АФИ́НЫ *г.* Афина *ҡ.*
А́ФРИКА Африка.
АШХАБА́Д *г.* Ашхабад *ҡ.*

БАБ-ЭЛЬ-МАНДЕ́БСКИЙ ПРОЛИ́В Баб-Эль-Мандеб боғаҙы.
БАГДА́Д *г.* Бағдад *ҡ.*
БАЙКА́Л *оз.* Байкал *к.*
БАКУ́ *г.* Баку *ҡ.*
БАЛКА́НСКИЙ ПОЛУО́СТРОВ Балкан ярымутрауы.
БАЛКА́НЫ *горы* Балкан тауҙары.
БАЛТИ́ЙСКИЙ ЗАЛИ́В Балтик ҡултығы.
БАЛТИ́ЙСКОЕ МО́РЕ Балтик диңгеҙе.
БАЛХА́Ш *оз.* Балхаш *к.*
БАМА́КО *г.* Бамако *ҡ.*
БАНГИ́ *г.* Банги *ҡ.*
БАНГКО́К *г.* Бангкок *ҡ.*
БАНДУ́НГ *г.* Бандунг *ҡ.*
БА́РЕНЦЕВО МО́РЕ Баренц диңгеҙе.
БАСКУНЧА́К *оз.* Баскунчак *к.*
БА́СРА *г.* Басра *ҡ.*
БАС-ТЕ́Р *г.* Бас-Тер *ҡ.*
БАТУ́МИ *г.* Батуми *ҡ.*
БАХРЕ́ЙН *о-ва* Бахрейн утрауҙары.
БАШКИ́РИЯ Башҡортостан.

БАШКИ́РСКАЯ АВТОНО́МНАЯ СОВЕ́ТСКАЯ СОЦИАЛИСТИ́ЧЕСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Башҡорт Автономиялы Совет Социалистик Республикаһы.
БЕЙРУ́Т *г.* Бэйрут *ҡ.*
БЕЛГРА́Д *г.* Белград *ҡ.*
БЕ́ЛОЕ МО́РЕ Аҡ диңгеҙ.
БЕЛОМО́РСКО-БАЛТИ́ЙСКИЙ КАНА́Л Беломор-Балтик каналы.
БЕЛОРУ́ССИЯ Белоруссия.
БЕЛОРУ́ССКАЯ СОВЕ́ТСКАЯ СОЦИАЛИСТИ́ЧЕСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Белорус Совет Социалистик Республикаһы.
БЕ́ЛЬГИЯ Бельгия.
БЕНГА́ЗИ *г.* Бенгази *ҡ.*
БЕНГА́ЛЬСКИЙ ЗАЛИ́В Бенгалия ҡултығы.
БЕ́РЕГ СЛОНО́ВОЙ КО́СТИ Филһөйәк яры.
БЕ́РИНГОВО МО́РЕ Беринг диңгеҙе.
БЕ́РИНГОВ ПРОЛИ́В Беринг боғаҙы.
БЕРЛИ́Н *г.* Берлин *ҡ.*
БЕРН *г.* Берн *ҡ.*
БЕТ-ПАК-ДАЛА́ *степь* Бет-Пак Далаһы.
БЕЧУА́НАЛЕНД Бечуаналенд.
БИЗЕ́РТА *г.* Бизерта *ҡ.*
БИЛЬБА́О *г.* Бильбао *ҡ.*
БИ́РМА Бирма.
БИ́РМАНСКИЙ СОЮ́З Бирман Союзы.
БИРМИНГА́М *г.* Бирмингам *ҡ.*
БИРОБИДЖА́Н *г.* Биробиджан *ҡ.*
БИСКА́ЙСКИЙ ЗАЛИ́В Бискай ҡултығы.
БОГОТА́ *г.* Богота *ҡ.*
БОЛГА́РИЯ Болгария.
БОЛИ́ВИЯ Боливия.
БОМБЕ́Й *г.* Бомбей *ҡ.*
БОНН *г.* Бонн *ҡ.*
БОРНЕ́О *см.* **Калимента́н.**
БОСФО́Р *пролив.* Босфор боғаҙы.
БОТНИ́ЧЕСКИЙ ЗАЛИ́В Ботник ҡултығы.
БРАЗИ́ЛИА *г.* Бразилиа *ҡ.*
БРАЗИ́ЛИЯ Бразилия.
БРАТИСЛА́ВА *г.* Братислава *ҡ.*
БРАТСК *г.* Братск *ҡ.*
БРА(Х)МАПУ́ТРА *р.* Брамапутра *й.*
БРЕСТ *г.* Брест *ҡ.*
БРНО *г.* Брно *ҡ.*
БРЮССЕ́ЛЬ *г.* Брюссель *ҡ.*
БУГ *р.* Буг *й.*
БУДАПЕ́ШТ *г.* Будапешт *ҡ.*
БУРЯ́ТИЯ Бурятия.
БУРЯ́ТСКАЯ АВТОНО́МНАЯ СОВЕ́ТСКАЯ СОЦИАЛИСТИ́ЧЕСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Бурят Автономиялы Совет Социалистик Республикаһы.
БУХАРА́ *г.* Бохара *ҡ.*
БУХАРЕ́СТ *г.* Бухарест *ҡ.*
БУЭ́НОС-А́ЙРЕС *г.* Буэнос-Айрес *ҡ.*

ВАДУ́Ц *г.* Вадуц *ҡ.*
ВАЙГА́Ч *о-в* Вайгач *у.*
ВА́РНА *г.* Варна *ҡ.*
ВАРША́ВА *г.* Варшава *ҡ.*
ВАТИКА́Н Ватикан.
ВАШИНГТО́Н *г.* Вашингтон *ҡ.*
ВЕЛИКОБРИТА́НИЯ Великобритания.
ВЕ́НА *г.* Вена *ҡ.*
ВЕНГЕ́РСКАЯ НАРО́ДНАЯ РЕСПУ́БЛИКА Венгр Халыҡ Республикаһы.
ВЕ́НГРИЯ Венгрия.
ВЕНЕСУЭ́ЛА Венесуэла.
ВЕНЕ́ЦИЯ *г.* Венеция *ҡ.*
ВЕ́РХНЯЯ ВО́ЛЬТА Юғарғы Вольта.
ВИКТО́РИЯ *оз., г.* Виктория *к., ҡ.*
ВИ́ЛЬНЮС *г.* Вильнюс *ҡ.*
ВИ́НДХУК *г.* Виндхук *ҡ.*
ВИ́СЛА *р.* Висла *й.*
ВЛАДИВОСТО́К *г.* Владивосток *ҡ.*
ВО́ЛГА *р.* Волга *й.*
ВОЛГОГРА́Д *г.* Волгоград *ҡ.*
ВОСТО́ЧНО-КИТА́ЙСКОЕ МО́РЕ Көнсығыш-Ҡытай диңгеҙе.
ВОСТО́ЧНО-СИБИ́РСКОЕ МО́РЕ Көнсығыш-Себер диңгеҙе.
ВЬЕНТЬЯ́Н *г.* Вьентьян *ҡ.*
ВЬЕТНА́М Вьетнам.

ГАА́ГА *г.* Гаага *ҡ.*
ГАБО́Н Габон.
ГАБО́НСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Габон Республикаһы.
ГАВА́НА *г.* Гавана *ҡ.*
ГАВР *г.* Гавр *ҡ.*
ГА́ГРА *г.* Гагра *ҡ.*
ГАИ́ТИ *о-в, гос-во* Гаити *у., д.*
ГА́МБИЯ Гамбия.
ГА́МБУРГ *г.* Гамбург *ҡ.*
ГА́НА Гана.
ГАНГ *р.* Ганг *й.*
ГВАДАЛКВИВИ́Р *р.* Гвадалквивир *й.*
ГВАДЕЛУ́ПА Гваделупа.
ГВАТЕМА́ЛА *гос-во, г.* Гватемала *д., ҡ.*
ГВИА́НА Гвиана.
ГВИНЕ́ЙСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Гвинея Республикаһы.
ГВИНЕ́ЙСКИЙ ЗАЛИ́В Гвинея ҡултығы.
ГВИНЕ́Я Гвинея.
ГДР *см.* **Герма́нская Демократи́ческая Респу́блика.**
ГЕРМА́НИЯ Германия.
ГЕРМА́НСКАЯ ДЕМОКРАТИ́ЧЕСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА, ГДР Германия Демократик Республикаһы, ГДР.
ГИБРАЛТА́Р Гибралтар.
ГИБРАЛТА́РСКИЙ ПРОЛИ́В Гибралтар боғаҙы.
ГИМАЛА́И *горы* Гималай тауҙары.
ГИНДУКУ́Ш *горы* Гиндукуш тауҙары.
ГО́БИ *пустыня* Гоби *сүл.*
ГОЛЛА́НДИЯ *см.* **Нидерла́нды.**
ГОНДУРА́С Гондурас.
ГОНКО́НГ *г.* Гонконг *ҡ.*
ГО́РНО-АЛТА́ЙСК *г.* Горно-Алтайск *ҡ.*
ГО́РНО-АЛТА́ЙСКАЯ АВТОНО́МНАЯ О́БЛАСТЬ Горно-Алтай автономиялы өлкәһе.
ГО́РНО-БАДАХША́НСКАЯ АВТОНО́МНАЯ О́БЛАСТЬ Горно-Бадахшан автономиялы өлкәһе.
ГРЕНЛА́НДИЯ Гренландия.
ГРЕНЛА́НДСКОЕ МО́РЕ Гренландия диңгеҙе.
ГРЕ́ЦИЯ Греция.
ГРО́ЗНЫЙ *г.* Грозный *ҡ.*

ГРУЗИ́НСКАЯ СОВЕ́ТСКАЯ СОЦИАЛИСТИ́ЧЕСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Грузин Совет Социалистик Республикаһы.
ГРУ́ЗИЯ Грузия.
ГУДЗО́Н *р.* Гудзон *й.*
ГУДЗО́НОВ ЗАЛИ́В Гудзон ҡултығы.

ДАГЕСТА́Н Дағстан.
ДАГЕСТА́НСКАЯ АВТОНО́МНАЯ СОВЕ́ТСКАЯ СОЦИАЛИСТИ́ЧЕСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Дағстан Автономиялы Совет Социалистик Республикаһы.
ДАГОМЕ́ЙСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Дагомея Республикаһы.
ДАГОМЕ́Я Дагомея.
ДАКА́Р *г.* Дакар *ҡ.*
ДА́ЛЬНИЙ *см.* **Люйда́.**
ДАМА́СК *г.* Дамаск *ҡ.*
ДА́НИЯ Дания.
ДАРДАНЕ́ЛЛЫ *пролив* Дарданелл боғаҙы.
ДАР-ЭС-САЛА́М *г.* Дар-әс-Сәләм *ҡ.*
ДА́УГАВА *р.* Даугава *й.*
ДЕ́ЛИ *г.* Дели *ҡ.*
ДЕМОКРАТИ́ЧЕСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА ВЬЕТНА́М, ДРВ Вьетнам Демократик Республикаһы, ВДР.
ДЕСНА́ *р.* Десна *й.*
ДЕТРО́ЙТ *г.* Детройт *ҡ.*
ДЖАКА́РТА *г.* Джакарта *ҡ.*
ДЖИБУТИ́ *г.* Джибути *ҡ.*
ДЖОКЬЯКА́РТА *г.* Джокьякарта *ҡ.*
ДНЕПР *р.* Днепр *й.*
ДНЕПРОПЕТРО́ВСК *г.* Днепропетровск *ҡ.*
ДНЕСТР *р.* Днестр *й.*
ДО́БРОЙ НАДЕ́ЖДЫ МЫС Доброй Надежды мороно.
ДОМИНИКА́НСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Доминикан Республикаһы.
ДОН *р.* Дон *й.*
ДОНБА́СС (Доне́цкий у́гольный бассе́йн) Донбасс (Донецк күмер бассейне).
ДРВ *см.* **Демократи́ческая Респу́блика Вьетна́м.**
ДУ́БЛИН *г.* Дублин *ҡ.*
ДУНА́Й *р.* Дунай *й.*
ДУ́РРЕС *г.* Дуррес *ҡ.*
ДУШАНБЕ́ *г.* Дүшәмбе *ҡ.*

ЕВПАТО́РИЯ *г.* Евпатория *ҡ.*
ЕВРЕ́ЙСКАЯ АВТОНО́МНАЯ О́БЛАСТЬ Еврей автономиялы өлкәһе.
ЕВРО́ПА Европа.
ЕВФРА́Т *р.* Евфрат *й.*
ЕГИ́ПЕТ Египет.
ЕНИСЕ́Й *р.* Енисей *й.*
ЕРЕВА́Н *г.* Ереван *ҡ.*
ЕССЕНТУКИ́ *г.* Ессентуки *ҡ.*

ЖЕЛЕЗНОВО́ДСК *г.* Железноводск] *ҡ.*
ЖЁЛТОЕ МО́РЕ Һары диңгеҙ.
ЖЕНЕ́ВА *г.* Женева *ҡ.*

ЗАБАЙКА́ЛЬЕ Байкал арты.
ЗА́ГРЕБ *г.* Загреб *ҡ.*
ЗАКАВКА́ЗЬЕ Кавказ арты.
ЗАКАРПА́ТЬЕ Карпат арты.
ЗАМБЕ́ЗИ *р.* Замбези *й.*
ЗАНЗИБА́Р *о-в* Занзибар *у.*
ЗЕЛА́НДИЯ *о-в* Зеландия *у.*
ЗЕРАВША́Н *р.* Зеравшан *й.*

ИЕРУСАЛИ́М *г.* Иерусалим *ҡ.*
ИЖЕ́ВСК *г.* Ижевск *ҡ.*
ИЗРА́ИЛЬ Израиль.
ИНД *р.* Инд *й.*
ИНДИ́ЙСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Һинд республикаһы.
ИНДИ́ЙСКИЙ ОКЕА́Н Һинд океаны.
И́НДИЯ Һиндстан.
ИНДОКИТА́Й *п-в* Һинд-Ҡытай *я. у.*
ИНДОНЕ́ЗИЯ Индонезия.
ИНДОСТА́Н *п-ов* Һиндстан *я. у.*
ИОГА́ННЕСБУРГ *г.* Иоганесбург *ҡ.*
ИОКОГА́МА *г.* Иокогама *ҡ.*
ИОНИ́ЧЕСКОЕ МО́РЕ Ион диңгеҙе.
ИОРДА́НИЯ Иордания.
ИРАВА́ДИ *р.* Иравади *й.*
ИРА́К Ирак.
ИРА́Н Иран.
ИРЛА́НДИЯ Ирландия.
ИРЛА́НДСКОЕ МО́РЕ Ирландия диңгеҙе.
ИРТЫ́Ш *р.* Иртыш *й.*
ИСЛА́НДИЯ Исландия.
ИСПА́НИЯ Испания.
ИССЫ́К-КУ́ЛЬ *оз.* Ысыҡ-күл.
ИТА́ЛИЯ Италия.

ЙЕ́МЕН Йәмән.
ЙЕ́МЕНСКАЯ АРА́БСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Йәмән Ғәрәп Республикаһы.
ЙОШКА́Р-ОЛА́ *г.* Йошкар-Ола *ҡ.*

КАБАРДИ́НО-БАЛКА́РИЯ Ҡабардино-Балкария.
КАБАРДИ́НО-БАЛКА́РСКАЯ АВТОНО́МНАЯ СОВЕ́ТСКАЯ СОЦИАЛИСТИ́ЧЕСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Ҡабардин-Балкар Автономиялы Совет Социалистик Республикаһы.
КАБУ́Л *г.* Ҡабул *ҡ.*
КАВКА́З Ҡавказ.
КАВКА́ЗСКИЕ ГО́РЫ Ҡавказ тауҙары.
КАЗА́НЬ *г.* Ҡазан *ҡ.*
КАЗА́ХСКАЯ СОВЕ́ТСКАЯ СОЦИАЛИСТИ́ЧЕСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Ҡаҙаҡ Совет Социалистик Республикаһы.
КАЗАХСТА́Н Ҡаҙағстан.
КАЗБЕ́К *гора* Ҡазбек *тау.*
КАИ́Р *г.* Ҡаһирә *ҡ.*
КАЛАХА́РИ *пустыня* Ҡалахари *сүл.*
КАЛИМАНТА́Н *о-в* Ҡалимантан *у.*
КАЛМЫ́КИЯ Ҡалмыҡстан.
КАЛМЫ́ЦКАЯ АВТОНО́МНАЯ СОВЕ́ТСКАЯ СОЦИАЛИСТИ́ЧЕСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Ҡалмыҡ Автономиялы Совет Социалистик Республикаһы.
КАЛЬКУ́ТТА *г.* Ҡалькутта *ҡ.*
КА́МА *р.* Ҡама *й.*
КАМБО́ДЖА Ҡамбоджа.
КАМЕРУ́Н Камерун.
КАМЧА́ТКА *п-в, р.* Ҡамчатка *я. у., й.*
КАНА́ДА Ҡанада.
КАНБЕ́РРА *г.* Ҡанберра *ҡ.*
КАНН *г.* Ҡанн *ҡ.*
КА́ПРИ *о-в* Ҡапри *у.*
КАРА́-БОГА́З-ГО́Л *залив, пролив* Ҡара-Богаз-Гол *ҡултыҡ, боғаҙ.*

КАРА́-КАЛПА́КИЯ Ҡарағалпаҡстан.

КАРА́-КАЛПА́КСКАЯ АВТОНО́МНАЯ СОВЕ́ТСКАЯ СОЦИАЛИСТИ́ЧЕСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Ҡарағалпаҡ Автономиялы Совет Социалистик Республикаһы.

КАРАКА́С *г.* Каракас *ҡ.*

КАРАКУ́МЫ *пески* Ҡараҡом *сүл.*

КАРАЧА́ЕВО-ЧЕРКЕ́ССКАЯ АВТОНО́МНАЯ О́БЛАСТЬ Ҡарачай-Черкес автономиялы өлкәһе.

КАРА́ЧИ *г.* Карачи *ҡ.*

КАРЕ́ЛИЯ Карелия.

КАРЕ́ЛЬСКАЯ АВТОНО́МНАЯ СОВЕ́ТСКАЯ СОЦИАЛИСТИ́ЧЕСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Карел Автономиялы Совет Социалистик Республикаһы.

КАРИ́БСКОЕ МО́РЕ Кариб диңгеҙе.

КАРПА́ТЫ *горы* Карпат тауҙары.

КА́РСКОЕ МО́РЕ Карский диңгеҙе.

КАСАБЛА́НКА *г.* Касабланка *ҡ.*

КАСПИ́ЙСКОЕ МО́РЕ Каспий диңгеҙе.

КАТМАНДУ́ *г.* Катманду *ҡ.*

КАТТЕГА́Т *пролив.* Каттегат *боғаҙ.*

КЕЙПТА́УН *г.* Кейтаун *ҡ.*

КЕ́МБРИДЖ *г.* Кембридж *ҡ.*

КЕ́НИЯ Кения.

КИ́ЕВ *г.* Киев *ҡ.*

КИЛИМАНДЖА́РО *горы* Килиманджаро тауҙары.

КИПР *о-в, гос-во* Кипр *у., д.*

КИРГИ́ЗИЯ Ҡырғыҙстан.

КИРГИ́ЗСКАЯ СОВЕ́ТСКАЯ СОЦИАЛИСТИ́ЧЕСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Ҡырғыҙ Совет Социалистик Республикаһы.

КИСЛОВО́ДСК *г.* Кисловодск *ҡ.*

КИТА́Й Ҡытай.

КИТА́ЙСКАЯ НАРО́ДНАЯ РЕСПУ́БЛИКА, КНР Ҡытай Халыҡ Республикаһы, ҠХР.

КИ́ТО *г.* Кито *ҡ.*

КИШИНЁВ *г.* Кишинев *ҡ.*

КНДР *см.* **Коре́йская Наро́дно-Демократи́ческая Респу́блика.**

КНР *см.* **Кита́йская Наро́дная Респу́блика.**

КОЛГУ́ЕВ *о-в* Колгуев *у.*

КОЛО́МБО *г.* Коломбо *ҡ.*

КОЛОРА́ДО *р.* Колорадо *й.*

КОЛУ́МБИЯ Колумбия.

КОЛЫМА́ *р.* Колыма *й.*

КО́ЛЬСКИЙ ПОЛУО́СТРОВ Кольский ярымутрауы.

КОМАНДО́РСКИЕ ОСТРОВА́ Командор утрауҙары.

КО́МИ АВТОНО́МНАЯ СОВЕ́ТСКАЯ СОЦИАЛИСТИ́ЧЕСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Коми Автономиялы Совет Социалистик Республикаһы.

КО́МИ-ПЕРМЯ́ЦКИЙ НАЦИОНА́ЛЬНЫЙ О́КРУГ Коми-Пермяк милли округы.

КОНАКРИ́ *г.* Конакри *ҡ.*

КО́НГО *р., гос-во* Конго *й., д.*

КОПЕНГА́ГЕН *г.* Копенгаген *ҡ.*

КОРДИЛЬЕ́РЫ *горы* Кордильер тауҙары.

КОРЕ́ЙСКАЯ НАРО́ДНО-ДЕМОКРАТИ́ЧЕСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА, КНДР Корея Халыҡ-Демократик Республикаһы, КХДР.

КОРЕ́Я Корея.

КОРОЛЕ́ВСТВО БУРУ́НДИ Бурунда Короллеге.

КОРОЛЕ́ВСТВО МАРО́ККО Марокко Короллеге.

КО́РСИКА *о-в* Корсика *у.*

КОРЯ́КСКИЙ НАЦИОНА́ЛЬНЫЙ О́КРУГ Коряк милли округы.

КО́СТА-РИ́КА Коста-Рика.

КРА́КОВ *г.* Краков *ҡ.*

КРАСНОДА́Р *г.* Краснодар *ҡ.*

КРАСНОДА́РСКИЙ КРАЙ Краснодар крайы.

КРА́СНОЕ МО́РЕ Ҡыҙыл диңгеҙ.

КРАСНОЯ́РСК *г.* Красноярск *ҡ.*

КРАСНОЯ́РСКИЙ КРАЙ Краснояр крайы.

КРИТ *о-в* Крит *у.*

КРОНШТА́ДТ *г.* Кронштадт *ҡ.*

КРЫМ Ҡырым.

КРЫ́МСКИЙ ПОЛУО́СТРОВ Ҡырым ярымутрауы.

КУА́ЛА-ЛУ́МПУР *г.* Куала-Лумпур *ҡ.*

КУ́БА *о-в, гос-во* Куба *у., д.*

КУБА́НЬ *р.* Кубань *й.*

КУВЕ́ЙТ Кувейт.

КУЗБА́СС (Кузне́цкий у́гольный бассе́йн) Кузбасс (Кузнецк күмер бассейне).

КУРА́ *р.* Кура *й.*

КУРИ́ЛЬСКИЕ ОСТРОВА́, КУРИ́ЛЫ Куриль утрауҙары.

КЫЗЫ́Л *г.* Ҡыҙыл *ҡ.*

КЫЗЫЛКУ́М *пески* Ҡыҙылҡом *сүл.*

ЛАБРАДО́Р *п-ов* Лабрадор *я. у.*

ЛА-ВАЛЕ́ТТА *г.* Ла-Валетта *ҡ.*

ЛА́ГОС *г.* Лагос *ҡ.*

ЛА́ДОЖСКОЕ О́ЗЕРО Ладога күле.

ЛА-МА́НШ *пролив* Ла-Манш *боғаҙ.*

ЛАО́С Лаос.

ЛА-ПА́С *г.* Ла-Пас *ҡ.*

ЛА́ПТЕВЫХ МО́РЕ Лаптевтәр диңгеҙе.

ЛАТВИ́ЙСКАЯ СОВЕ́ТСКАЯ СОЦИАЛИСТИ́ЧЕСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Латвия Совет Социалистик Республикаһы.

ЛА́ТВИЯ Латвия.

ЛЕ́ЙПЦИГ *г.* Лейпциг *ҡ.*

ЛЕ́НА *р.* Лена *й.*

ЛЕНИНГРА́Д *г.* Ленинград *ҡ.*

ЛЕОПОЛЬДВИ́ЛЬ *г.* Леопольдвиль *ҡ.*

ЛИБЕ́РИЯ Либерия.

ЛИБРЕВИ́ЛЬ *г.* Либревиль *ҡ.*

ЛИВА́Н Ливан.

ЛИВЕРПУ́ЛЬ *г.* Ливерпуль *ҡ.*

ЛИВИ́ЙСКАЯ ПУСТЫ́НЯ Ливий сүле.

ЛИ́ВИЯ Ливия.

ЛИГУРИ́ЙСКОЕ МО́РЕ Лигурий диңгеҙе.

ЛИ́МА *г.* Лима *ҡ.*

ЛИМПОПО́ *р.* Лимпопо *й.*

ЛИССАБО́Н *г.* Лиссабон *ҡ.*

ЛИТВА́ Литва.

ЛИТО́ВСКАЯ СОВЕ́ТСКАЯ СОЦИАЛИСТИ́ЧЕСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Литва Совет Социалистик Республикаһы.

ЛИ́ХТЕНШТЕЙН Лихтенштейн.

ЛОМЕ́ *г.* Ломе *ҡ.*

ЛО́НДОН *г.* Лондон *ҡ.*

ЛОРЕ́НСУ-МА́РКИШ *г.* Лоренсу-Маркиш *ҡ.*

ЛУА́НДА *г.* Луанда *к.*
ЛУА́РА *р.* Луара *й.*
ЛХА́СА Лхаса.
ЛЮЙДА́ *г.* Люйда *к.*
ЛЮКСЕМБУ́РГ *гос-во, г.* Люксембург *д., к.*

МАВРИТА́НИЯ Мавритания.
МАВРИТА́НСКАЯ ИСЛА́МСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Мавритан Ислам республикаһы.
МАГЕЛЛА́НОВ ПРОЛИ́В Магеллан боғаҙы.
МАДАГАСКА́Р *о-в* Мадагаскар *у.*
МАДЕ́ЙРА *о-в, р.* Мадейра *у., й.*
МАДРА́С *г.* Мадрас *к.*
МАДРИ́Д *г.* Мадрид *к.*
МАЙКО́П *г.* Майкоп *к.*
МАЙН *р.* Майн *й.*
МАЛА́ЙСКАЯ ФЕДЕРА́ЦИЯ Малайя Федерацияһы.
МАЛА́ЙСКИЙ АРХИПЕЛА́Г Малайя архипелагы.
МАЛА́ЙЯ Малайя.
МА́ЛАЯ А́ЗИЯ *п-ов* Кесе Азия *я. у.*
МАЛИ́ Мали.
МАЛЬГА́ШСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Мальгаш Республикаһы.
МАЛЬО́РКА *о-в* Мальорка *у.*
МА́ЛЬТА *о-в* Мальта *у.*
МАНА́ГУА *г.* Манагуа *к.*
МАНА́МА *г.* Манама *к.*
МАНИ́ЛА *г.* Манила *к.*
МАРИ́ЙСКАЯ АВТОНО́МНАЯ СОВЕ́ТСКАЯ СОЦИАЛИСТИ́ЧЕСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Мари Автономиялы Совет Социалистик Республикаһы.
МА́РНА *р.* Марна *й.*
МАРО́ККО Марокко.
МАРТИНИ́КА *о-в* Мартиника *у.*
МАСКА́Т *г.* Маскат *к.*
МА́ФЕКИНГ *г.* Мафекинг *к.*
МАХАЧКАЛА́ *г.* Махачкала *к.*
МЕ́ККА *г.* Мәккә *к.*
МЕКО́НГ *р.* Меконг *й.*
МЕ́КСИКА Мексика.
МЕКСИКА́НСКИЙ ЗАЛИ́В Мексика култығы.
МЕ́ЛЬБУРН *г.* Мельбурн *к.*
МЁРТВОЕ МО́РЕ Үлек диңгеҙ.
МЕССИ́НА *г.* Мессина *к.*
МЕ́ХИКО *г.* Мехико *к.*
МИНСК *г.* Минск *к.*
МИССИСИ́ПИ *р.* Миссисипи *й.*
МИССУ́РИ *р.* Миссури *й.*
МИЧИГА́Н *оз.* Мичиган *к.*
МНР *см.* **Монго́льская Наро́дная Респу́блика.**
МОГАДИ́ШО *г.* Могадишо *к.*
МОЗАМБИ́К *гос-во, г.* Мозамбик *д., к.*
МОЗАМБИ́КСКИЙ ПРОЛИ́В Мозамбик боғаҙы.
МОЛДА́ВИЯ Молдавия.
МОЛДА́ВСКАЯ СОВЕ́ТСКАЯ СОЦИАЛИСТИ́ЧЕСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Молдавия Совет Социалистик Республикаһы.
МОНА́КО *гос-во, г.* Монако *д., к.*
МОНГО́ЛИЯ Монголия.
МОНГО́ЛЬСКАЯ НАРО́ДНАЯ РЕСПУ́БЛИКА, МНР Монгол Халыҡ Республикаһы, МХР.
МОНРО́ВИЯ *г.* Монровия *к.*
МОНТЕВИДЕ́О *г.* Монтевидео *к.*
МОРДО́ВСКАЯ АВТОНО́МНАЯ СОВЕ́ТСКАЯ СОЦИАЛИСТИ́ЧЕСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Мордва Автономиялы Совет Социалистик Республикаһы.
МОСКВА́ *г.* Мәскәү *к.*
МОСКВА́-РЕКА́ Мәскәү йылғаһы.
МРА́МОРНОЕ МО́РЕ Мәрмәр диңгеҙе.
МУКДЕ́Н *см.* **Шенья́н.**
МУ́РМАНСК *г.* Мурманск *к.*
МЮ́НХЕН *г.* Мюнхен *к.*

НАГАСА́КИ *г.* Нагасаки *к.*
НАГО́РНО-КАРАБА́ХСКАЯ АВТОНО́МНАЯ О́БЛАСТЬ Нагорно-Карабах автономиялы өлкәһе.
НАЙРО́БИ *г.* Найроби *к.*
НА́ЛЬЧИК *г.* Нальчик *к.*
НАНКИ́Н *г.* Нанкин *к.*
НАРО́ДНАЯ РЕСПУ́БЛИКА АЛБА́НИЯ Албания Халыҡ Республикаһы.
НАРО́ДНАЯ РЕСПУ́БЛИКА БОЛГА́РИЯ Болгария Халыҡ Республикаһы.
НАРЬЯ́Н-МА́Р *г.* Нарьян-Мар *к.*
НАХИЧЕВА́НСКАЯ АВТОНО́МНАЯ СОВЕ́ТСКАЯ СОЦИАЛИСТИ́ЧЕСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Нахичевань Автономиялы Совет Социалистик Республикаһы.
НАХИЧЕВА́НЬ *г.* Нахичевань *к.*
НЕВА́ *р.* Нева *й.*
НЕ́МАН *р.* Неман *й.*
НЕПА́Л Непал.
НИАМЕ́Й *г.* Ниамей *к.*
НИ́ГЕР *р., гос-во* Нигер *й, д.*
НИГЕ́РИЯ Нигерия.
НИДЕРЛА́НДЫ Нидерландтар.
НИКАРА́ГУА Никарагуа.
НИКОЗИ́Я *г.* Никозия *к.*
НИЛ *р.* Нил *й.*
НИ́ЦЦА *г.* Ницца *к.*
НО́ВАЯ ГВИНЕ́Я *о-в* Яңы Гвения *у.*
НО́ВАЯ ЗЕЛА́НДИЯ *о-в, гос-во* Яңы Зеландия *у., д.*
НО́ВАЯ ЗЕМЛЯ́ *о-в* Яңы Ер *у.*
НОВОСИБИ́РСК *г.* Новосибирск *к.*
НОРВЕ́ГИЯ Норвегия.
НОРВЕ́ЖСКОЕ МО́РЕ Норвег диңгеҙе.
НУАКШО́Т *г.* Нуакшот *к.*
НУКУ́С *г.* Нукус *к.*
НЬЮ-ЙО́РК *г.* Нью-Йорк *к.*
НЬЯ́СА *оз.* Ньяса *к.*
НЬЯ́САЛЕНД Ньясаленд.
НЮ́РНБЕРГ *г.* Нюрнберг *к.*

ОАР *см.* **Объединённая Ара́бская Респу́блика.**
ОБЪЕДИНЁННАЯ АРА́БСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА, ОАР Берләшкән Ғәрәп Республикаһы, БҒР.
ОБЬ *р.* Обь *й.*
О́ГНЕННАЯ ЗЕМЛЯ́ *архипелаг* Утлы Ер *архипелаг.*
О́ДЕР *см.* **О́дра.**
ОДЕ́ССА *г.* Одесса *к.*
О́ДРА *р.* Одра *й.*

ОКА́ *р.* Ока *й.*
ОКЕА́НИЯ *о-ва* Океания утрауҙары.
ОКИНА́ВА *о-в* Окинава *у.*
ОКСФО́РД *г.* Оксфорд *ҡ.*
ОМА́Н Оман.
ОНЕ́ГА *р., г.* Онега *й., ҡ.*
ОНЕ́ЖСКОЕ О́ЗЕРО Онега күле.
ОРДЖОНИКИ́ДЗЕ *г.* Орджоникидзе *ҡ.*
ОРИНО́КО *р.* Ориноко *й.*
ОСА́КА *г.* Осака *ҡ.*
О́СЛО *г.* Осло *ҡ.*
ОТТА́ВА *г.* Оттава *ҡ.*
ОХО́ТСКОЕ МО́РЕ Охот диңгеҙе.

ПА-ДЕ-КАЛЕ́ *пролив* Па-Де-Кале боғаҙы.
ПАКИСТА́Н Пакистан.
ПАЛЕСТИ́НА Палестина.
ПАМИ́Р *горы* Памир тауҙары.
ПАНА́МА *гос-во, г.* Панама *д., ҡ.*
ПАНА́МСКИЙ КАНА́Л Панама каналы.
ПАРАГВА́Й *р., гос-во* Парагвай *й, д.*
ПАРИ́Ж *г.* Париж *ҡ.*
ПЕКИ́Н *г.* Пекин *ҡ.*
ПЕЛОПОННЕ́С *п-в* Пелопоннес *я. у.*
ПЕРСИ́ДСКИЙ ЗАЛИ́В Персия ҡултығы.
ПЕ́РСИЯ *см.* **Ира́н.**
Пе́ру Перу.
ПЕТРОЗАВО́ДСК *г.* Петрозаводск *ҡ.*
ПЕТРОПА́ВЛОВСК-КАМЧА́ТСКИЙ *г.* Петропавловск-Камчатский *ҡ.*
ПЕЧО́РА *р.* Печора *й.*
ПИРЕНЕ́И *горы* Пиреней тауҙары.
ПИРЕНЕ́ЙСКИЙ ПОЛУО́СТРОВ Пиреней ярымутрауы.
ПНОМ-ПЕ́НЬ *г.* Пном-Пень *ҡ.*
ПО *р.* По *й.*
ПОВО́ЛЖЬЕ Волга буйы.
ПОЛИНЕ́ЗИЯ *о-ва* Полинезия утрауҙары.
ПО́ЛЬСКАЯ НАРО́ДНАЯ РЕСПУ́БЛИКА Польша Халыҡ Республикаһы.
ПО́ЛЬША Польша.
ПОРТ-АРТУ́Р *см.* **Люйшу́нь.**
ПО́РТО-НО́ВО *г.* Порто-Ново *ҡ.*
ПОРТ-О-ПРЕ́НС *г.* Порто-о-Пренс *ҡ.*
ПОРТ-ОФ-СПЕ́ЙН *г.* Порт-оф-Спейн *ҡ.*
ПОРТ-САИ́Д *г.* Порт-Саид *ҡ.*
ПОРТУГА́ЛИЯ Португалия.
ПОТСДА́М *г.* Потсдам *ҡ.*
ПРА́ГА *г.* Прага *ҡ.*
ПРЕТО́РИЯ *г.* Претория *ҡ.*
ПРИБА́ЛТИКА Балтик буйы.
ПРИМО́РСКИЙ КРАЙ Приморье крайы.
ПРУТ *р.* Прут *й.*
ПУЭ́РТО-РИ́КО *о-в, гос-во* Пуэрто-Рико *у., д.*
ПХЕНЬЯ́Н *г.* Пхеньян *ҡ.*
ПЯНДЖ *р.* Пяндж *й.*
ПЯТИГО́РСК *г.* Пятигорск *ҡ.*

РАБА́Т *г.* Рабат *ҡ.*
РАВАЛПИ́НДИ *г.* Равалпинди *ҡ.*
РАНГУ́Н *г.* Рангун *ҡ.*
РЕЙКЬЯ́ВИК *г.* Рейкьявик *ҡ.*
РЕЙН *р.* Рейн *й.*
РЕСПУ́БЛИКА БЕ́РЕГ СЛОНО́ВОЙ КО́СТИ Филһөйәк яры Республикаһы.
РЕСПУ́БЛИКА ВЕ́РХНЯЯ ВО́ЛЬТА Юғарғы Вольта Республикаһы.
РЕСПУ́БЛИКА ГА́НА Гана Республикаһы.
РЕСПУ́БЛИКА ДАГОМЕ́Я Дагомея Республикаһы.
РЕСПУ́БЛИКА ИНДОНЕ́ЗИЯ Индонезия Республикаһы.
РЕСПУ́БЛИКА КО́НГО Конго Республикаһы.
РЕСПУ́БЛИКА КУ́БА Куба Республикаһы.
РЕСПУ́БЛИКА НИ́ГЕР Нигер Республикаһы.
РЕСПУ́БЛИКА РУА́НДА Руанда Республикаһы.
РЕСПУ́БЛИКА СЕНЕГА́Л Сенегал Республикаһы.
РЕСПУ́БЛИКА СУДА́Н Судан Республикаһы.
РЕСПУ́БЛИКА ТО́ГО Того Республикаһы.
РЕСПУ́БЛИКА ЧАД Чад Республикаһы.
РИ́ГА *г.* Рига *ҡ.*
РИ́ЖСКИЙ ЗАЛИ́В Рига ҡултығы.
РИМ *г.* Рим *ҡ.*
РИ́О-ДЕ-ЖАНЕ́ЙРО *г.* Рио-де-Жанейро *ҡ.*
РОДЕ́ЗИЯ Родезия.
РО́НА *р.* Рона *й.*
РОССИ́ЙСКАЯ СОВЕ́ТСКАЯ ФЕДЕРАТИ́ВНАЯ СОЦИАЛИСТИ́ЧЕСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА, РСФСР Россия Совет Федератив Социалистик Республикаһы, РСФСР.
РОССИ́Я Россия.
РОСТО́В-НА-ДОНУ́ *г.* Ростов-Дон *ҡ.*
РОТТЕРДА́М *г.* Роттердам *ҡ.*
РСФСР *см.* **Росси́йская Сове́тская Федерати́вная Социалисти́ческая Респу́блика.**
РУМЫ́НИЯ Румыния.
РУМЫ́НСКАЯ НАРО́ДНАЯ РЕСПУ́БЛИКА Румын Халыҡ Республикаһы.

САЙГО́Н *г.* Сайгон *ҡ.*
САЛЬВАДО́Р Сальвадор.
САМАРКА́НД *г.* Сәмәрҡәнд *ҡ.*
САМО́А *о-ва* Самоа у-ҙар.
СА́НА *г.* Сана *ҡ.*
САН-МАРИ́НО *гос-во, г.* Сан-Марино *д., ҡ.*
САН-САЛЬВАДО́Р *г.* Сан-Сальвадор *ҡ.*
САНТЬЯ́ГО *г.* Сантьяго *ҡ.*
САН-ХОСЕ́ *г.* Сан-Хосе *ҡ.*
САН-ХУА́Н *г.* Сан-Хуан *ҡ.*
САРА́НСК *г.* Саранск *ҡ.*
САРГА́ССОВО МО́РЕ Саргасс диңгеҙе.
САРДИ́НИЯ *о-в* Сардиния *у.*
САУ́ДОВСКАЯ АРА́ВИЯ Сауд Ғәрәбстаны.
САХАЛИ́Н *о-в* Сахалин *у.*
САХА́РА *пустыня* Сахара *сүл.*
САЯ́НЫ *горы* Саян тауҙары.
СВЕРДЛО́ВСК *г.* Свердловск *ҡ.*
СВЯТО́Й ЕЛЕ́НЫ О́СТРОВ Изге Елена утрауы.
СЕВА́Н *оз.* Севан *к.*
СЕВАСТО́ПОЛЬ *г.* Севастополь *ҡ.*
СЕ́ВЕРНАЯ АМЕ́РИКА Төньяҡ Америка.
СЕ́ВЕРНАЯ ДВИНА́ *р.* Төньяҡ Двина *й.*

СЕ́ВЕРНАЯ ЗЕМЛЯ́ *архипелаг* Төньяҡ Ер *архипелаг.*
СЕ́ВЕРНАЯ ОСЕ́ТИЯ Төньяҡ Осетия.
СЕ́ВЕРНОЕ МО́РЕ Төньяҡ диңгеҙ.
СЕ́ВЕРНЫЙ ЛЕДОВИ́ТЫЙ ОКЕА́Н Төньяҡ Боҙло океан.
СЕ́ВЕРО-ОСЕТИ́НСКАЯ АВТОНО́МНАЯ СОВЕ́ТСКАЯ СОЦИАЛИСТИ́ЧЕСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Төньяҡ Осетин Автономиялы Совет Социалистик Республикаһы.
СЕ́НА *р.* Сена *й.*
СЕНЕГА́Л *р., гос-во* Сенегал *й., д.*
СЕУ́Л *г.* Сеул *ҡ.*
СИБИ́РЬ Себер.
СИ́ДНЕЙ *г.* Сидней *ҡ.*
СИНГАПУ́Р *г.* Сингапур *ҡ.*
СИРИ́ЙСКАЯ АРА́БСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Сирия Ғәрәп Республикаһы.
СИ́РИЯ Сирия.
СИХОТЭ́-АЛИ́НЬ *горы* Сихотэ-Алинь тауҙары.
СИЦИ́ЛИЯ *о-в* Сицилия *у.*
СКАГЕРРА́К *пролив* Скагеррак *боғаз.*
СКАНДИНА́ВИЯ Скандинавия.
СКАНДИНА́ВСКИЙ ПОЛУО́СТРОВ Скандинавия ярымутрауы.
СМОЛЕ́НСК *г.* Смоленск *ҡ.*
СОВЕ́ТСКАЯ ГА́ВАНЬ *г.* Совет гавань *ҡ.*
СОЕДИНЁННОЕ КОРОЛЕ́ВСТВО ЛИ́ВИЯ Ливия Ҡушма.
СОЕДИНЁННЫЕ ШТА́ТЫ АМЕ́РИКИ, США Америка Ҡушма Штаттары, АҠШ.
СО́ЛСБЕРИ *г.* Солсбери *ҡ.*
СОМАЛИ́ *п-ов, гос-во* Сомали *у., д.*
СОМАЛИ́ЙСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Сомали Республикаһы.
СОФИ́Я *г.* София *ҡ.*
СОЦИАЛИСТИ́ЧЕСКАЯ ФЕДЕРАТИ́ВНАЯ РЕСПУ́БЛИКА ЮГОСЛА́ВИЯ Югославия Социалистик Федератив Республикаһы.
СО́ЧИ *г.* Сочи *ҡ.*
СОЮЗ СОВЕ́ТСКИХ СОЦИАЛИСТИ́ЧЕСКИХ РЕСПУ́БЛИК, СССР Совет Социалистик Республикалар Союзы, СССР.
СРЕДИЗЕ́МНОЕ МО́РЕ Урта диңгеҙ.
СССР *см.* **Союз Сове́тских Социалисти́ческих Респу́блик.**
СТА́ВРОПОЛЬ *г.* Ставрополь *ҡ.*
СТАВРОПО́ЛЬСКИЙ КРАЙ Ставрополь крайы.
СТАМБУ́Л *г.* Стамбул *ҡ.*
СТЕПАНАКЕ́РТ *г.* Степанакерт *ҡ.*
СТОКГО́ЛЬМ *г.* Стокгольм *ҡ.*
СУДА́Н Судан.
СУ́КРЕ *г.* Сукре *ҡ.*
СУЛАВЕ́СИ *о-в* Сулавеси *у.*
СУМА́ТРА *о-в* Суматра *у.*
СУРАБА́Я *г.* Сурабая *ҡ.*
СУХУ́МИ *г.* Сухуми *ҡ.*
СУЭ́ЦКИЙ КАНА́Л Суэц каналы.
США *см.* **Соединённые Шта́ты Аме́рики.**
СЫКТЫВКА́Р *г.* Сыктывкар *ҡ.*
СЫР-ДАРЬЯ́ *р.* Сыр-Дарья *й.*
СЬЕ́РРА-ЛЕО́НЕ Сьерра-Леоне.
СЬЮДА́Д-ТРУХИ́ЛЬО *г.* Сьюдад-Трухильо *ҡ.*

ТАДЖИКИСТА́Н Тажикстан.
ТАДЖИ́КСКАЯ СОВЕ́ТСКАЯ СОЦИАЛИСТИ́ЧЕСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Тажик Совет Социалистик Республикаһы.
ТАИЛА́НД *г.* Таиланд.
ТАИ́ТИ *о-в* Таити *у.*
ТАЙБЭ́Й *г.* Тайбэй *ҡ.*
ТАЙВА́НЬ *о-в* Тайвань *у.*
ТАКЛА́-МАКА́Н *пусты́ня* Такла-Макан *сүл.*
ТА́ЛЛИН *г.* Таллин *ҡ.*
ТАНАНАРИ́ВЕ *г.* Тананариве *ҡ.*
ТАНГАНЬИ́КА *оз., гос-во* Танганьика *к., д.*
ТА́РТУ *г.* Тарту *ҡ.*
ТАСМА́НИЯ Тасмания.
ТАСМА́НОВО МО́РЕ Тасман диңгеҙе.
ТАТА́РИЯ Татарстан.
ТАТА́РСКАЯ АВТОНО́МНАЯ СОВЕ́ТСКАЯ СОЦИАЛИСТИ́ЧЕСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Татар Автономиялы Совет Социалистик Республикаһы.
ТА́ТРЫ *горы* Татр тауҙары.
ТА́ХО *р.* Тахо *й.*
ТАШКЕ́НТ *г.* Ташкент *ҡ.*
ТБИЛИ́СИ *г.* Тбилиси *ҡ.*
ТЕГЕРА́Н *г.* Тегеран *ҡ.*
ТЕГУСИГА́ЛЬПА *г.* Тегусигальпа *ҡ.*
ТЕЛЬ-АВИ́В *г.* Тель-Авив *ҡ.*
ТЁМЗА *р.* Темза *й.*
ТЕ́РЕК *р.* Терек *й.*
ТИБЕ́Т *горы* Тибет тауҙары.
ТИБР *р.* Тибр *й.*
ТИГР *р.* Тигр *й.*
ТИРА́НА *г.* Тирана *ҡ.*
ТИРРЕ́НСКОЕ МО́РЕ Тиррен диңгеҙе.
ТИ́С(С)А *р.* Тисса *й.*
ТИТИКА́КА *оз.* Титикака *к.*
ТИ́ХИЙ ОКЕА́Н Тымыҡ океан.
ТО́ГО Того.
ТО́КИО *г.* Токио *ҡ.*
ТРИЕ́СТ *г., т.* Триест *ҡ., т.*
ТРИНИДА́Д *о-в* Тринидад *у.*
ТРИНИДА́Д И ТОБА́ГО *гос-во* Тринидад һәм Тобаго.
ТРИ́ПОЛИ *г.* Триполи *ҡ.*
ТУВА́ Тува.
ТУВИ́НСКАЯ АВТОНО́МНАЯ СОВЕ́ТСКАЯ СОЦИАЛИСТИ́ЧЕСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Тува Автономиялы Совет Социалистик Республикаһы.
ТУНИ́С *гос-во, г.* Тунис *д., ҡ.*
ТУНИ́ССКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Тунис Республикаһы.
ТУРКМЕ́НИЯ Төркмәнстан.
ТУРКМЕ́НСКАЯ СОВЕ́ТСКАЯ СОЦИАЛИСТИ́ЧЕСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Төркмән Совет Социалистик Республикаһы.
ТУ́РЦИЯ Төркиә.
ТЯНЬ-ША́НЬ *горы* Тянь-Шань тауҙары.

УАГАДУ́ГУ *г.* Уагадугу *ҡ.*
УГА́НДА Уганда.
УДМУ́РТИЯ Удмуртия.
УДМУ́РТСКАЯ АВТОНО́МНАЯ СОВЕ́ТСКАЯ СОЦИАЛИСТИ́ЧЕСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Удмурд Автономиялы Совет Социалистик Республикаһы.
УЗБЕКИСТА́Н Үзбәкстан.

УЗБЕ́КСКАЯ СОВЕ́ТСКАЯ СОЦИАЛИСТИ́ЧЕСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Узбәк Совет Социалистик Республикаһы.
УКРАЙНА Украина.
УКРАИ́НСКАЯ СОВЕ́ТСКАЯ СОЦИАЛИСТИ́ЧЕСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Украина Совет Социалистик Республикаһы.
УЛА́Н-БА́ТОР *г.* Улан-Батор *ҡ.*
УЛА́Н-УДЭ́ *г.* Улан-Удэ *ҡ.*
УРА́Л *горы, р.* Урал *тау, й.*
УРА́ЛЬСКИЕ ГО́РЫ Урал тауҙары.
УРУГВА́Й Уругвай.
УФА́ *р., г.* Өфө *й., ҡ.*

ФЕДЕРАТИ́ВНАЯ РЕСПУ́БЛИКА ГЕРМА́НИИ, ФРГ Германия Федератив Республикаһы, ГФР.
ФЕДЕРАТИ́ВНАЯ РЕСПУ́БЛИКА КАМЕРУ́Н Ҡамерун Федератив Республикаһы.
ФЕДЕРА́ЦИЯ МАЛИ́ Мали Федерацияһы.
ФЕДЕРА́ЦИЯ НИГЕ́РИИ Нигерия Федерацияһы.
ФЕДЕРА́ЦИЯ РОДЕ́ЗИИ И НЬЯ́САЛЕНДА Родезия һәм Ньясаленд Федерацияһы.
ФЕДЕРА́ЦИЯ ЭФИО́ПИИ И ЭРИТРЕ́И Эфиопия һәм Эритрея Федерацияһы.
ФИ́ДЖИ *о-ва* Фиджи утрауҙары.
ФИЛАДЕ́ЛЬФИЯ *г.* Филадельфия *ҡ.*
ФИЛИППИ́НСКИЕ ОСТРОВА́ Филиппин утрауҙары.
ФИЛИППИ́НЫ *гос-во* Филиппин *д.*
ФИНЛЯ́НДИЯ Финляндия.
ФИ́НСКИЙ ЗАЛИ́В Фин ҡултығы.
ФЛОРИ́ДА *п-ов* Флорида *я. у.*
ФОРТ-ЛАМИ́ *г.* Форт-Лами *ҡ.*
ФРА́НЦИЯ Франция.
ФРГ *см.* **Федерати́вная Респу́блика Герма́нии.**
ФРИТА́УН *г.* Фритаун *ҡ.*
ФРУ́НЗЕ *г.* Фрунзе *ҡ.*

ХАБА́РОВСК *г.* Хабаровск *ҡ.*
ХАБА́РОВСКИЙ КРАЙ Хабаровск крайы.
ХАКА́ССИЯ Хакассия.
ХАКА́ССКАЯ АВТОНО́МНАЯ О́БЛАСТЬ Хакас автономиялы өлкәһе.
ХАЛЕ́Б *г.* Халеб *ҡ.*
ХА́НКА *оз.* Ханка *к.*
ХАНО́Й *г.* Ханой *ҡ.*
ХАНТЫ-МАНСИ́ЙСК *г.* Ханты-Мансийск *ҡ.*
ХАНТЫ́-МАНСИ́ЙСКИЙ НАЦИОНА́ЛЬНЫЙ О́КРУГ Ханты-Мансийск милли округы.
ХАРБИ́Н *г.* Харбин *ҡ.*
ХАРТУ́М *г.* Хартум *ҡ.*
ХА́РЬКОВ *г.* Харьков *ҡ.*
ХЕ́ЛЬСИНКИ *г.* Хельсинки *ҡ.*
ХИБИ́НЫ *горы* Хибин тауҙары.
ХИРОСИ́МА *г.* Хиросима *ҡ.*
ХОДЕ́ЙДА *г.* Ходейда *ҡ.*
ХОРО́Г *г.* Хорог *ҡ.*
ХУАНХЭ́ *р.* Хуанхэ *й.*

ЦЕЙЛО́Н *о-в, гос-во* Цейлон *у., д.*
ЦЕ́ЛЕБЕС *см.* **Сулаве́си.**
ЦЕЛИ́ННЫЙ КРАЙ Сиҙәм крайы.
ЦЕЛИНОГРА́Д *г.* Целиноград *ҡ.*
ЦЕНТРА́ЛЬНО-АФРИКА́НСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Үҙәк Африка Республикаһы.
ЦУСИ́МА *о-ва* Цусима утрауҙары.
ЦХИНВА́ЛИ *г.* Цуенвали *ҡ.*

ЧАД *оз., гос-во* Чад *к., д.*
ЧЕБОКСА́РЫ *г.* Чебоксары *ҡ.*
ЧЕРКЕ́ССК *г.* Черкесск *ҡ.*
ЧЁРНОЕ МО́РЕ Ҡара диңгеҙ.
ЧЕХОСЛОВА́КИЯ Чехословакия.
ЧЕХОСЛОВА́ЦКАЯ СОЦИАЛИСТИ́ЧЕСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Чехословак Социалистик Республикаһы.
ЧЕЧЕ́НО-ИНГУШЕ́ТИЯ Чечен-Ингуш.
ЧЕЧЕ́НО-ИНГУ́ШСКАЯ АВТОНО́МНАЯ СОВЕ́ТСКАЯ СОЦИАЛИСТИ́ЧЕСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Чечен-Ингуш Автономиялы Совет Социалистик Республикаһы.
ЧИКА́ГО *г.* Чикаго *ҡ.*
ЧИ́ЛИ Чили.
ЧУВА́ШИЯ Сыуашстан.
ЧУВА́ШСКАЯ АВТОНО́МНАЯ СОВЕ́ТСКАЯ СОЦИАЛИСТИ́ЧЕСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Сыуаш Автономиялы Совет Социалистик Республикаһы.
ЧУ́ДСКОЕ О́ЗЕРО Чуд күле.
ЧУКО́ТСКИЙ НАЦИОНА́ЛЬНЫЙ О́КРУГ Чукот милли округы.
ЧУКО́ТСКИЙ ПОЛУО́СТРОВ Чукот ярымутрауы.
ЧУКО́ТСКОЕ МО́РЕ Чукот диңгеҙе.

ШАНХА́Й *г.* Шанхай *ҡ.*
ШВЕЙЦА́РИЯ Швейцария.
ШВЕ́ЦИЯ Швеция.
ШЕНЬЯ́Н *г.* Шеньян *ҡ.*
ШОТЛА́НДИЯ Шотландия.
ШПИЦБЕ́РГЕН *о-ва* Шпицберген утрауҙары.

ЭВЕНКИ́ЙСКИЙ НАЦИОНА́ЛЬНЫЙ О́КРУГ Эвенк милли округы.
ЭГЕ́ЙСКОЕ МО́РЕ Эгей диңгеҙе.
Э́ДИНБУРГ *г.* Эдинбург *ҡ.*
ЭКВАДО́Р Эквадор.
ЭЛИ́СТА *г.* Элиста *ҡ.*
Э́ЛЬБА *р., о-в* Эльба *й., у.*
ЭЛЬБРУ́С *гора* Эльбрус *тау.*
ЭЛЬ-КУВЕ́ЙТ *г.* Эль-Ҡувей *ҡ.*
ЭЛЬТО́Н *оз.* Эльтон *к.*
Э́МБА *р.* Эмба *й.*
ЭНТЕ́ББЕ *г.* Энтеббе *ҡ.*
ЭРИТРЕ́Я Эритрея.
ЭР-РИЯ́Д *г.* Эр-Рияд *ҡ.*
ЭСТО́НИЯ Эстония.
ЭСТО́НСКАЯ СОВЕ́ТСКАЯ СОЦИАЛИСТИ́ЧЕСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Эстон Совет Социалистик Республикаһы.
ЭФИО́ПИЯ Эфиопия.

Ю́ГО-ЗА́ПАДНАЯ А́ФРИКА Көньяҡ-Көнбайыш Африка.
Ю́ГО-ОСЕТИ́НСКАЯ АВТОНО́МНАЯ О́БЛАСТЬ Көньяҡ Осетия автономиялы өлкәһе.
ЮГОСЛА́ВИЯ Югославия.
Ю́ЖНАЯ АМЕ́РИКА Көньяҡ Америка.
Ю́ЖНАЯ ОСЕ́ТИЯ Көньяҡ Осетия.

ЮЖНО-АФРИКА́НСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Көньяҡ-Африка Республикаһы.
ЮЖНО-КИТА́ЙСКОЕ МО́РЕ Көньяҡ-Ҡытай диңгеҙе.
ЮКО́Н *р.* Юкон *й.*

Я́ВА *о-в* Ява *у.*
ЯКУ́ТИЯ Якутия.
ЯКУ́ТСК *г.* Якутск *ҡ.*
ЯКУ́ТСКАЯ АВТОНО́МНАЯ СОВЕ́ТСКАЯ СОЦИАЛИСТИ́ЧЕСКАЯ РЕСПУ́БЛИКА Якут Автономиялы Совет Социалистик Республикаһы.
Я́ЛТА *г.* Ялта *ҡ.*
ЯМА́ЙКА *о-в* Ямайка *у.*
ЯМА́ЛО-НЕ́НЕЦКИЙ НАЦИОНА́ЛЬНЫЙ О́КРУГ Ямал-Ненец милли округы.
ЯНЦЗЫ́ *р.* Янцзы *й.*
ЯПО́НИЯ Япония.
ЯПО́НСКОЕ МО́РЕ Япон диңгеҙе.
Я́УНДЕ *г.* Яунде *ҡ.*
Я́ФФА *г.* Яффа *ҡ.* (*см.* **Тель-Ави́в**).

По территории Башкирии
Башҡортостан территорияһында

АЙ *р.* Әй *й.*
АКСА́КОВО *пос., сан.* Аксаково *пос., сан.*
АКСЁНОВО *пос., сан.* Аксёново *пос., сан.*
АКЬЯ́Р *р. ц.* Аҡъяр *р. ү.*
А́ЛКИНО *пос., сан.* Алкино *пос., сан.*
АЛЬШЕ́ЕВСКИЙ РАЙО́Н, АЛЬШЕ́ЕВСКОЕ ПРОИЗВО́ДСТВЕННОЕ УПРАВЛЕ́НИЕ Әлшәй *р-н, пр. и.*
АСЛЫ́-КУ́ЛЬ *оз.* Асылы *к.*
АТАУ́ДЫ *оз.* Аатауҙы *к.*
АУ́Ш-КУ́ЛЬ *оз.* Әүеш *к.*
АШКАДА́Р *р.* Ашҡаҙар *й.*

БАЙМА́К *г.* Баймаҡ *ҡ.*
БАЙМА́КСКИЙ РАЙО́Н, БАЙМА́КСКОЕ ПРОИЗВО́ДСТВЕННОЕ УПРАВЛЕ́НИЕ Баймаҡ *р-н, пр. и.*
БА́ННОЕ *оз.* Мауыҙҙы *к.*
БАШ АЛА-ТА́У *гора* Баш Алатау.
БАШТА́Ш *гора* Башташ *тау.*
БЕ́ЛАЯ *р.* Ағиҙел *й.*
БЕЛЕБЕ́ЕВСКИЙ РАЙО́Н, БЕЛЕБЕ́ЕВСКОЕ ПРОИЗВО́ДСТВЕННОЕ УПРАВЛЕ́НИЕ Бәләбәй *р-н, пр. и.*
БЕЛЕБЕ́Й *г., р. ц.* Бәләбәй *ҡ., р. ү.*
БЕ́ЛОЕ *оз.* Аҡкүл.
БЕЛОКАТА́ЙСКИЙ РАЙО́Н, БЕЛОКАТА́ЙСКОЕ ПРОИЗВО́ДСТВЕННОЕ УПРАВЛЕ́НИЕ Балаҡатай *р-н, пр. и.*
БЕЛОРЕ́ЦК *г., р. ц.* Белорет *ҡ., р. ү.*
БЕЛОРЕ́ЦКИЙ РАЙО́Н, БЕЛОРЕ́ЦКОЕ ПРОИЗВО́ДСТВЕННОЕ УПРАВЛЕ́НИЕ Белорет *р-н, пр. и.*
БИРСК *г., р. ц.* Бөрө *ҡ., р. ү.*
БИ́РСКИЙ РАЙО́Н, БИ́РСКОЕ ПРОИЗВО́ДСТВЕННОЕ УПРАВЛЕ́НИЕ Бөрө *р-н, пр. и.*
БЛАГОВЕ́ЩЕНСК *г.* Благовещен *ҡ.*
БО́ЛЬШЕ-УСТЬИКИ́НСКОЕ *р. ц.* Оло Устикин *р. ү.*
БОЛЬШО́Е УЧАЛЫ́ *оз.* Оло Асыуҙы *к.*
БУРА́ЕВО *р. ц.* Борай *р. ү.*
БУРА́ЕВСКИЙ РАЙО́Н, БУРА́ЕВСКОЕ ПРОИЗВО́ДСТВЕННОЕ УПРАВЛЕ́НИЕ Борай *р-н, пр. и.*
БУРИБА́Й *пос.* Бүребай *пос.*
БУРСУ́К-ТА́У *гора* Бурһыҡтау.
БЮТАГАЛИ́-ТА́У *гора* Бүтәгәле *тау.*

ВЕРХНЕАРШИ́НСКИЙ *пос.* Үрге Арша *пос.*
ВЕ́РХНИЙ АВЗЯ́Н *пос.* Үрге Әүҙән *пос.*

ДАВЛЕКА́НОВО *г.* Дәүләкән *ҡ.*
ДЁМА *р.* Дим *й.*
ДЮРТЮЛИ́ *р. ц.* Дүртөйлө *р. ү.*

ЕРМОЛА́ЕВО *пос.* Ермолаево *пос.*

ЗИАНЧУ́РИНСКИЙ РАЙО́Н, ЗИАНЧУ́РИНСКОЕ ПРОИЗВО́ДСТВЕННОЕ УПРАВЛЕ́НИЕ Зиянчура *р-н, пр. и.*
ЗИЛАЙР *р.* Йылайыр *й.*
ЗИЛЬМЕРДА́К *гора* Елмәрҙәк *тау.*

ИГЛИНО́ *промышленный районный центр* Иглин *промышленность район үҙәге.*
ИЙК-ТА́У *гора* Ыйыҡтау
ИК *р.* Ыҡ *й.*
ИЛИ́ШЕВСКИЙ РАЙО́Н, ИЛИ́ШЕВСКОЕ ПРОИЗВО́ДСТВЕННОЕ УПРАВЛЕ́НИЕ Илеш *р-н, пр. и.*
ИНЗЕ́Р *р.* Инйәр *й.*
ИРЕМЕ́ЛЬ *гора* Ирәмәл *тау.*
ИРЕНДЫ́К *гора* Ирәндек *тау.*
ИСЯНГУ́ЛОВО *р. ц.* Иҫәнғол *р. ү.*
ИШЕМБА́Й *г.* Ишембай *ҡ.*

КАЛКА́Н *оз.* Ҡалҡан *к.*
КАНДРА́-КУ́ЛЬ *оз.* Ҡандракүл.
КАНДРЫ́ *пос.* Ҡандра *пос.*
КАРАБАЛЫКТЫ́ *оз.* Ҡарабалыҡты *к.*
КАРАГАЙЛЫ́ *оз.* Ҡарағайлы *к.*
КАРАИДЕ́ЛЬ *пос., р. ц.* Ҡариҙел *пос., р. ү.*
КАРАИДЕ́ЛЬСКИЙ РАЙО́Н, КАРАИДЕ́ЛЬСКОЕ ПРОИЗВО́ДСТВЕННОЕ УПРАВЛЕ́НИЕ Ҡариҙел *р-н, пр. и.*
КАРА́-ТА́У *гора* Ҡаратау.
КАРА́ТАШ *гора* Ҡараташ *тау.*
КАРАУ́Л-ТА́У *гора* Ҡарауылтау.
КАРАУ́Л-ТЮБЯ́ *гора* Ҡарауылтүбә *тау.*
КАРМАСА́Н *р.* Ҡармасан *й.*
КАРМАСКАЛИ́НСКИЙ РАЙО́Н, КАРМАСКАЛИ́НСКОЕ ПРОИЗВО́ДСТВЕННОЕ УПРАВЛЕ́НИЕ Ҡырмыҫҡалы *р-н, пр. и.*
КАРМАСКАЛЫ́ *р. ц.* Ҡырмыҫҡалы *р. ү.*
КИГИ́ *р.* Ҡыйғы *й.*
КИЗИ́Л *р.* Ҡыҙыл *й.*
КРАКА́ *гора* Ҡыраҡа *тау.*
КРАСНОУСО́ЛЬСКИЙ *пос., сан.* Красноусол *пос., сан.*
КРАСНОХО́ЛМСКИЙ *пос.* Краснохолм *пос.*
КРА́СНЫЙ КЛЮЧ *пос.* Красный Ключ *пос.*
КРЫКТЫ́ *гора* Ҡырҡты *тау.*
КУВАЛДЫ́ *гора* Ҡыуалды *тау.*
КУГАНА́К *р.* Ҡуғанаҡ *й.*

КУДЕЕВСКИЙ *пос.* Кудеевский *пос.*
КУЛТУБАН *оз.* Ҡолтүбән *к.*
КУМЕРТАУ *г.* Күмертау *ҡ.*
КУРГАЗАК *р.* Ҡорғаҙаҡ *й.*
КУР-КРАУК *гора* Ҡурҡырауыҡ *тау.*
КУШНАРЕНКОВО *р.ц.* Кушнаренко *р. ү.*
МАЛОЕ УЧАЛЫ *оз.* Кесе Асыуҙы *к.*
МАНУ *гора* Маныу *тау.*
МАСИМ *гора* Мәсем *тау.*
МАШАК *гора* Машаҡ *тау.*
МАЯГАЗЫ-ТАУ *гора* Майғазы *тау.*
МАЯЧНЫЙ *пос.* Маячный *пос.*
МЕЛЕУЗ *г., р. ц.* Мәләүез *ҡ., р. ү.*
МЕЛЕУЗОВСКИЙ РАЙОН, МЕЛЕУЗОВСКОЕ ПРОИЗВОДСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ Мәләүез *р-н, пр. и.*
МЕСЯГУТОВО *р. ц.* Мәсәғүт *р. ү.*
МИНДЯК *пос.* Миндәк *пос.*
МУЛДАК-КУЛЬ *оз.* Мулдаҡ *к.*

НАРЫС *гора* Нарыҫ *тау.*
НАРЫШ-ТАУ *гора* Нарыштау.
НЕФТЕКАМСК *г.* Нефтекамск *ҡ.*
НИЖНЕТРОИЦКИЙ *пос.* Нижнетроицк *пос.*
НИКОЛО-БЕРЁЗОВКА *пос.* Николо-Берёзовка *пос.*
НОВОМИХАЙЛОВСКИЙ *пос.* Новомихайловский *пос.*
НУГУШ *р.* Нөгөш *й.*
НУРИМАНОВСКИЙ *промышленный район* Нуриман *промышленность районы.*

ОКТЯБРЬСКИЙ *г.* Октябрьский *ҡ.*

ПАВЛОВКА *пос.* Павловка *пос.*
ПЕРВОМАЙСКИЙ *пос.* Первомайский *пос.*
ПРИБЕЛЬСКИЙ *пос.* Прибельский *пос.*
ПРИЮТОВО *пос.* Приютово *пос.*

РАЕВСКИЙ *пос., р. ц.* Раевка *пос., р. ү.*

САКАШ-ТАУ *гора* Сәкәштау.
САКМАР *р.* Һаҡмар *й.*
САЛАВАТ *г.* Салауат *ҡ.*
САЛАВАТСКИЙ РАЙОН, САЛАВАТСКОЕ ПРОИЗВОДСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ Салауат *р-н, пр. и.*
СЕВЕРНОЕ УЛЯНДЫ *оз.* Төньяҡ Үләнде *к.*
СЕМИЛЕТКА *пос.* Семилетка *пос.*
СЕРАФИМОВКА *пос.* Серафимовка *пос.*
СИМ *р.* Сим (Эҫем) *й.*
СТЕРЛИТАМАК *г., р. ц.* Стәрлетамаҡ *ҡ., р. ү.*
СТЕРЛИТАМАКСКИЙ РАЙОН, СТЕРЛИТАМАКСКОЕ ПРОИЗВОДСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ Стәрлетамаҡ *р-н, пр. и.*
СТРЕЛЯ *р.* Стәрле *й.*
СУРТАНДЫ *оз.* Суртанды *к.*

СЮНЬ *р.* Сөн *й.*
ТАГАН-ТАШ *гора* Тағанташ *тау.*
ТАЛКАС *оз.* Талҡас *к.*
ТАНАЛЫК *р.* Таналыҡ *й.*
ТАНЫП *р.* Танып *й.*
ТИМЕР-АРКА *гора* Тимерарҡа *тау.*
ТИРЛЯНСКИЙ *пос.* Тирлән *пос.*
ТУБИНСКИЙ *пос.* Түбә *пос.*
ТУЙМАЗИНСКИЙ РАЙОН, ТУЙМАЗИНСКОЕ ПРОИЗВОДСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ Туймазы *р-н, пр. и.*
ТУЙМАЗЫ *г., р. ц.* Туймазы *ҡ., р. ү.*
ТУКАН *пос.* Туҡан *пос.*
ТУМСА-ТАШ *гора* Тумсаташ *тау.*
ТУРА-ТАУ *гора* Торатау.

УЗУН-КУЛЬ *оз.* Оҙонкүл.
УЛЯНДЫ *оз.* Үләнде *к.*
УРАЛ *р.* Урал (Йайыҡ) *й.*
УРГУН *оз.* Өргөн *к.*
УРМАН *пос.* Урман *пос.*
УРШАК *р.* Өршәк *й.*
УСЕНЬ *р.* Өсән *й.*
УТЯМЫШ *гора* Үтәмеш *тау.*
УФА *г.* Өфө *ҡ.*
УФА *р.* Ҡариҙел *й.*
УФИМСКИЙ РАЙОН, УФИМСКОЕ ПРОИЗВОДСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ Өфө *р-н, пр. и.*
УЧАЛЫ *г.* Учалы *ҡ.*

ХАЙБУЛИНСКИЙ РАЙОН, ХАЙБУЛИНСКОЕ ПРОИЗВОДСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ Хәйбулла *р-н, пр. и.*

ЧЕБАРКУЛЬ *оз.* Сыбаркүл.
ЧЕКМАГУШЕВСКИЙ РАЙОН, ЧЕКМАГУШЕВСКОЕ ПРОИЗВОДСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ Саҡмағош *р-н, пр. и.*
ЧЕРМАСАН *р.* Сәрмәсән *й.*
ЧИШМИНСКИЙ РАЙОН, ЧИШМИНСКОЕ ПРОИЗВОДСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ Шишмә *р-н, пр. и.*
ЧИШМЫ *пос., р. ц.* Шишмә *пос., р. ү.*

ШАКША *пос.* Шакша *пос.*
ШАФРАНОВО *пос., сан.* Шафран *пос., сан.*
ШИХАН *гора* Шихан *тау.*

ЮМАТОВО *пос., сан.* Йоматау *пос., сан.*
ЮРУЗАНЬ *р.* Йүрүҙән *й.*

ЯКТЫКУЛЬ *сан.* Яҡтыкүл *сан.*
ЯМАН-ТАУ *гора* Ямантау.
ЯНАУЛ *пос., р. ц.* Яңауыл *пос., р. ү.*
ЯНАУЛЬСКИЙ РАЙОН, ЯНАУЛЬСКОЕ ПРОИЗВОДСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ Яңауыл *р-н, пр. и.*
ЯНГАН-ТАУ *гора* Янғантау.
ЯНГАНТАУ *сан.* Янғантау *сан.*
ЯРМА-ТАУ *гора* Ярматау.

Р 89 РУССКО-БАШКИРСКИЙ СЛОВАРЬ. 46000 слов. М., Изд. «Советская Энциклопедия», 1964.
987 стр. (Академия Наук СССР, Уфимский институт истории, языка и литературы).

4С (Башк) (03)

Редакторы: *Л. А. Богданова, Д. П. Лукашевич*
Технический редактор *В. П. Грешнова*
Корректоры: *Р. А. Арбузова, Х. Х. Теркулова*

Сдано в набор 27/V 1963 г. Подписано в печать 6/I 1964 г. Формат 70×108/16. Печ. л. 61,75 (84,6). Уч-изд. л. 122,8. Тираж 16000 экз. Заказ 843. Цена 2 р. 41 к.

Московская типография № 16 Главполиграфпрома
Москва, К-1, Трехпрудный пер., 9.

Издательство «Советская Энциклопедия»
Москва, Ж-28, Покровский бульвар, 8.

ДЛЯ ЗАМЕТОК

ЗАМЕЧЕННЫЕ ОПЕЧАТКИ

стр.	столбец	строка	напечатано	следует читать
34	левый	28 сверху	**ассамбле́я** *м.*	**ассамбле́я** *ж.*
55	правый	14 сверху	**би́цепс** *ж.*	**би́цепс** *м.*
118	правый	5 снизу	**вы́жа́ть**	**вы́жать I.**
130	левый	7 сверху	**вы́стричь**	**вы́стричь** *сов.*
133	правый	23 снизу	**вюю**	**вью**
245	левый	35 снизу	**захворе́ть**	**захвора́ть**
252	правый	24 сверху	**на́ зло́**	**на́зло́**
275	правый	9 снизу	**ка́мфо́ры́**	**ка́мфоры**
332	правый	32 сверху	**ку́кла** *м.*	**ку́кла** *ж.*
358	правый	35 снизу	**ма́рево** *м.*	**ма́рево** *с.*
360	левый	22 сверху	**ма́сло**	**ма́сло** *с.*
593	левый	23 снизу	**произве́дение**	**произведе́ние**
634	левый	13 сверху	**преле́сть**	**пре́лесть**
644	левый	13 снизу	**приклюа́чться**	**приключа́ться**
665	правый	28 сверху	**производя́т**	**произво́дят**
871	правый	28 снизу	**тупи́к**	**тупи́к** *м.*

Зак. 843